EPIPHANIUS

(ANCORATUS UND PANARION)

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. Dr. **KARL HOLL**

ERSTER BAND

ANCORATUS UND PANARION HAER. 1—33

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'sche BUCHHANDLUNG
1915

Vorwort

Nachdem ich die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius in TU XXXVI 2. Leipzig 1910 dargelegt habe, bleibt mir vorläufig kaum etwas übrig, was ich dieser Ausgabe vorauszuschicken hätte. Die Grundsätze, nach denen ich den Text hergestellt habe, sind, denke ich, so einfach, daß sie unschwer aus dem Apparat abgelesen werden können; eine eingehende Erörterung wird der Schlußband bringen.

Nur eine Bemerkung sei mir jetzt schon gestattet. Die Mißachtung, in der Epiphanius als Zeuge und Kritiker steht, hat auch die Behandlung der sprachlichen Form seiner Schriften schwer beeinträchtigt. Es ist viel an ihnen herumgebessert worden, wo immer ein Ausdruck dem meist bloß gelegentlichen Benutzer als unklar oder unzulässig erschien. Daneben freilich gilt bei dem »konfusen« Epiphanius jeder, auch jeder sprachliche Unsinn als erträglich. Tatsächlich ist, wie ich dies bereits in meiner Abhandlung gezeigt habe, die Überlieferung des Epiphanius schlecht; selbst da, wo sie sich auf alte Handschriften stützt. Aber der Fall ist trotzdem nicht verzweifelt. Lebt man sich in die eigentümliche Redeweise des Epiphanius — sie ist ein höchst lehrreiches Beispiel einer gehobenen *κοινή* — etwas ein, so ergibt sich fast immer eine Möglichkeit, den Schaden, wo wirklich ein solcher vorliegt, irgendwie zu heilen. Ich konnte es bei dieser Sachlage nicht für meine Aufgabe halten, alle Besserungsvorschläge, die schon gemacht worden sind, im Apparat zu buchen. Was ein Blick auf den gesamten Sprachgebrauch des Epiphanius oder auf den Zusammenhang sofort ausschloß, blieb unberücksichtigt. Wie weit mir selbst die Wiederherstellung gelungen ist, mag der Kundige beurteilen. Jedoch hoffe ich, daß meine Indices mich über vieles rechtfertigen werden, was vielleicht beim ersten Lesen Anstoß erregt.

H. Diels und U. v. Wilamowitz haben die Freundlichkeit gehabt, die zwei ersten Druckbogen durchzuprüfen, und mich dabei nicht nur im einzelnen berichtigt, sondern mir auch für die Anlage des Ganzen höchst wertvolle Winke gegeben. Während des Drucks haben H. Dessau, H. Greßmann, J. Marquart, H. L. Strack mich mit Rat und Auskunft, so

oft ich dessen bedurfte, unterstützt. Durch den ganzen Band sind A. Jülicher und E. Klostermann bei der zweiten Correctur mit mir gegangen. Was die Ausgabe ihnen verdankt, konnte der Apparat nicht voll zum Ausdruck bringen. Ich möchte insbesondere betonen, welche Ermutigung es für mich immer gewesen ist, wenn Jülicher meinen Verbesserungen zustimmte. C. Schmidt hat von der Mitte an die letzte Correctur mitgelesen; den von ihm gelieferten Nachtrag bitte ich nicht zu übersehen. — Bei den Irenaeusstücken habe ich bedauert, daß G. Ficker wegen Geschäftsüberhäufung nicht in der Lage war, die Handschriften des lateinischen Textes für mich zu vergleichen. Infolge davon bin ich an einzelnen Stellen über die Lesart des Lateiners im Unklaren geblieben. Indes ist bei der Güte der Irenaeusüberlieferung kaum anzunehmen, daß schwerwiegende Mängel dadurch verursacht worden sind.

In meinen Dank muß ich auch den Verlag und die Druckerei mit einschließen. Der Verlag hat im August nicht gezögert, das Werk fortzusetzen, und die Druckerei hat die zweite Hälfte dieses Bandes, die während des Krieges fertiggestellt wurde, mit nicht geringerer Sorgfalt erledigt als die erste.

Berlin, den 3. März 1915.

Karl Holl.

Sigelverzeichnis

V = Vaticanus 503
G = Genuensis 4
M = Marcianus 125
U = Urbinas 17/18
L = Laurentianus VI 12
J = Jenensis mscr. Bose 1
v = Vaticanus 1196 s. XV f. 23^r—24^v
b = Barberinus 441 s. XIV f. 43^{r-v}
Die übrigen Abkürzungen für benutzte Zeugen sind an Ort u. Stelle erklärt

P am Rand bedeutet die Seitenzahlen von Petavius
D die von Dindorf
Ö die von Öhler

Im Apparat ist Corn. = Cornarius
Op. = Oporinus
Pet. = Petavius
Dind. = Dindorf
Öh. = Öhler
Jül. = A. Jülicher
Klosterm. = E. Klostermann
Die Verbesserungen des Herausgebers sind mit * bezeichnet

+ = fügt hinzu	† = Textverderbnis
< = läßt aus	[ ] = zu tilgen
* = Lücke	⟨ ⟩ = einzusetzen

Nachtrag

C. Schmidt, der während des Drucks der ersten Hälfte von hier abwesend war, macht mich noch auf zwei Punkte bezüglich der S. 125, 8ff (so, nicht 6ff muß es auf S. 125 heißen) verwerteten saïdischen Übersetzung aufmerksam.

1) zu S. 125, 8 erklärt Schmidt es für unwahrscheinlich, daß neben *Ἴσιδος* ein Name ausgefallen sei. Das *»jener«* des Kopten in Z. 10 stütze diese Vermutung nur scheinbar. Auch der Kopte habe wohl *ἐκείνης* gelesen und nur verleitet durch die verschiedenen vorher aufgeführten Namen an eine Mehrzahl von Göttinnen gedacht. — Leipoldts Gleichsetzung von *Ἀθω* mit Hathor sei schon sprachlich völlig ausgeschlossen.

2) zu S. 130, 10 verweist er mich auf eine Bemerkung von Lemm (Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St. Petersbourg 1909 S. 404). Dort ist überzeugend dargelegt, daß der Kopte statt *ὑπόδειγμα* vielmehr *ὑπόδημα* gelesen hat. Darnach wäre die Stelle so zu verbessern: *κακὸν ὑπόδημα θανασίμης ὁδοῦ τὸ ἐν ποσὶ τῶν ⟨ἀπ' ἀρχῆς⟩ οὕτω προαχθέντων.*

Ὁ θεῖος οὗτος καὶ μέγας πατὴρ ἡμῶν Ἐπιφάνιος ἀπὸ Ἐλευθεροπόλεως μὲν P II 1 D I 83
ὡρμᾶτο τῆς ἐν Παλαιστίνῃ, ἔνθα καὶ πατὴρ γέγονε μοναστῶν· τὴν δὲ πρώτην
ἄσκησιν * εἰς Αἴγυπτον ἀναχωρήσας, καὶ διατελέσας * ἕως ἐπανόδου ἐν τῷ εἰκοστῷ
ἔτει τῆς ἡλικίας αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐλευθεροπολιτῶν περιοικίδα αὖθις ἐπανῆλθεν, οἰ-
5 κοδομήσας ἐν αὐτῇ μοναστήριον. Ἀγκυρωτὸς δὲ κέκληται ὁ λόγος αὐτοῦ, ὅτι
ἀγκύρας δίκην τὸν περὶ τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐρευνῶντα νοῦν ἄγει, διὰ τὸ περι-
συλληπτικὸν τῆς ἐν αὐτῷ συντάξεως περὶ πολλῶν τῆς πίστεως μερῶν, φημὶ δὴ
τοῦ περὶ τῆς πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοουσιότητος, τοῦ περὶ τελείας
τῆς Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, τοῦ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ ζωῆς αἰωνίου καὶ
10 κρίσεως σαρκός τε καὶ ψυχῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τοῦ κατὰ εἰδώλων τε καὶ αἱρέσεων ἐν
μέρει καὶ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἄλλων. περιέχει δὲ καὶ τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων τὰ
ὀνόματα καὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἄλλων ζητημάτων τὴν σαφήνειαν. ἐγράφη δὲ
τοῖς ἐν Συνέδροις τῆς Παμφυλίας, αἰτήσασι δι' ἐπιστολῶν τῶν ἐν τούτῳ προτε-
ταγμένων τῆς τοῦ λόγου πραγματείας. ἐπράχθη δὲ ταῦτα ἐν ἔτει ἐνενηκοστῷ μὲν
15 ἀπὸ Διοκλητιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος δὲ δεκάτῳ, Γρατιανοῦ δὲ ἕκτῳ.

1—15 Die vorausgeschickte Lebensbeschreibung rührt wohl von dem Verfasser der ersten Gesamtausgabe der Werke des Epiphanius her, vgl. TU Bd. 36 Heft 2 S. 91ff — **5** vgl. die Deutung des Titels bei Epiphanius selbst Panarion h. 69, 27, 3 — **14** die Angabe über die Abfassungszeit stammt aus Ancoratus c. 60, 5

L J

1 in J ist über die Lebensbeschreibung von späterer Hand die törichte Überschrift *περιοχὴ λόγου τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου* gesetzt, L hat keine Überschrift **3** * ⟨*ἐποίησε*⟩ * | * ⟨*ἐκεῖ*⟩ * **4** *αὖθις ἐπανῆλθεν*] *καὶ* L **5** vor *μοναστήριον* + *τὸ προειρημένον* L | *ὁ λόγος αὐτοῦ* < L **6** *καὶ σωτηρίας* hinter *νοῦν* L | *ἄγει*] *ἄγχει* L **7** *περὶ*] *τῶν* J **8** *τοῦ*[1]] *τῆς* L | *τῆς* < L | *τοῦ*[2] < L **9** *τοῦ* < L **10** *τοῦ* < L **15** *Οὐαλεντινιανοῦ καὶ* < J | *δὲ δεκάτῳ* < L | *Γρατιανοῦ δὲ*] *καὶ Γρατιανοῦ* L | *ἕκτῳ* < L

Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἀπὸ Παμφυλίας ἐκ πόλεως Σουέδρων ὑπὸ τῶν περὶ Ταρσῖνον καὶ Ματίδιον καὶ ἄλλους πρεσβυτέρους πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπίσκοπον Κύπρου πόλεως Κωνσταντίας περὶ πίστεως αἰτησάντων πατρὸς καὶ υἱοῦ | καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ 5 ἄλλων μερῶν τῆς αὐτῆς πίστεως. P2 D84

Τῷ κυρίῳ θεοτιμήτῳ ἐπισκόπῳ Ἐπιφανίῳ Ματίδιος καὶ Ταρσῖνος καὶ Νέων καὶ Νουμεριανός, πρεσβύτεροι τῆς ἐν Σουέδροις καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν κυρίῳ θεῷ χαίρειν.

1 Ποικίλως ὁ ἐχθρὸς τῶν ἀνθρώπων διάβολος εἴωθε ταράττειν καὶ τὰ 10 ἴδια ἐπισπείρειν σπέρματα κατὰ τῶν ἁπλουστέρων καὶ μηδέπω εἰς τὴν πίστιν τῆς ἁγίας τριάδος τελειωθέντων καὶ βεβαιωθέντων. »ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος« κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἕστηκεν ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω γὰρ κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ.« 2 οἱ δὲ πάντα εὐχερεῖς αἱρετικοὶ παρέντες τὴν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ βλασφημίαν ἑτέρως εἰς τὸν θεὸν 15 ἀσεβοῦσι, κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἰδίαν »γλῶσσαν μεγαλύνοντες« καὶ »ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντες«. 3 ἀλλ' ὅμως καίπερ μυρίων κινηθέντων αὐτοὶ χάριτι κυρίου εἰς τὴν ὑγιῆ ἑστήκαμεν πίστιν, ἐν μηδενὶ ὅλως παρακινηθέντες τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγιοῦς διδασκαλίας. καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἀπατᾶσθαι ἐπανερρώσθησαν χάριτι κυρίου, διά τε γραμμάτων τοῦ μνήμης 20 ἀξίου καὶ μακαρίου ἐπισκόπου Ἀθανασίου καὶ τοῦ θεοσεβεστάτου συλλειτουργοῦ σου Προκλιανοῦ. 4 ἐπειδὴ δὲ λείψανα τῆς κακῆς διδασκαλίας παρά τισιν ἔτι περιλείπεται καὶ χρὴ ταῦτα δι' ὑμῶν τῶν ἐμπείρων γεωργῶν εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντρισθῆναι ἢ τέλεον ἐκκοπῆναι, τούτου χάριν γράφοντες τῇ θεοσεβείᾳ σου παρακαλοῦμεν καταξιῶσαι τὴν εὐλάβειάν σου γράμ- 25 ματα πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν διαχαράξαι καὶ διὰ πλατυτέρου διηγήματος τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιῆ πίστιν ἐκθέσθαι, πρὸς τὸ δυνηθῆναι καὶ τοὺς ἁπλουστέρους καὶ ἔτι περὶ τὴν πίστιν ἐνδοιάζοντας βεβαιωθῆναι διὰ τῶν ἱερῶν σου γραμμάτων καὶ τὸν ἐχθρὸν τῆς ἐκκλησίας διάβολον διὰ τῶν

9f vgl. Matth. 13, 25 — **11—13** II Tim. 2, 19 — **14f** vgl. Matth. 12, 31 | **15** Psal. 11, 5 — **16** Psal. 72, 8 — **23** vgl. Röm. 11, 17. 22

L J v (S. 2, 1 bis 9, 3)

1 *ὑπὸ* *] *ἐκ* L J *ἀπὸ* v **2** *Ταρασίνον* L | **3** vor *Ἐπιφάνιον* + *τὸν ἅγιον* L J | *ἐπίσκοπον Κύπρου πόλεως Κωνσταντίας* < L J **6** *κυρίῳ* + *μου* v | *Ταρασῖνος* L v **6f** *καὶ Νέων καὶ Νουμεριανός*] *οἱ* (*καὶ* L) *νέοι* L J **8** *θεῷ* < L J, vgl. S. 3, 8 u. 5, 19 **9f** *τὰ ἴδια* hinter *ἐπισπείρειν* v **10** *ἐπισπέρειν* L **11** *τελειωθέντων καὶ βεβαιωθέντων* *] *τελειωθέντων καὶ* < L J *τελειωθέντες καὶ βεβαιωθέντες* v **11—16** *ὁ μέντοι — κινηθέντων* < v **14** *παρέντος* J **15** *μεγαλύναντες* L **17f** *παρακινήματι* v **20** *καὶ*[1] < v | *θεοσεβεστάτου*] *κυρίου μου* v **22** *δι' ὑμᾶς* J **24** *τῇ σῇ θεοσεβείᾳ* v | *παρακαλοῦμεν* + *σε* v **26** *ὀρθῇ* L v | *πίστιν* + *δι' αὐτῶν* v | *καὶ*[2] < v **27** *ἀπενδοιάζοντας* v

ἁγίων προσευχῶν σου καταισχυνθῆναι. ἐρρῶσθαί σε πολλοῖς χρόνοις καὶ μεμνῆσθαι ἡμῶν ἐν εὐχαῖς θεῷ εὐχόμεθα. | P 3 D S 5

Ἐπιστολὴ γραφεῖσα παρὰ Παλλαδίου τῆς αὐτῆς πόλεως Σουέδρων πολιτευομένου καὶ ἀποσταλεῖσα πρὸς τὸν αὐτὸν Ἐπιφάνιον 5 **ἐπίσκοπον Κωνσταντίας τῆς Κυπρίων νήσου, αἰτήσαντος καὶ αὐτοῦ περὶ τῶν αὐτῶν.**

Τῷ δεσπότῃ μου τῆς ψυχῆς θεοτιμήτῳ ἐπισκόπῳ Ἐπιφανίῳ Παλλάδιος πολιτευόμενος ⟨ἐν⟩ Σουέδροις ἐν κυρίῳ θεῷ χαίρειν.

1 Οἱ τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον διαπλέοντες θάλασσαν, ἕως μὲν 10 γαληνὸν πνεῦμα τὴν ναῦν εὐθύνῃ, μικρὰ τῶν παρακειμένων ταῖς ὄχθαις λιμένων φροντίζουσιν, οἰόμενοι ἀκμητὶ περαιῶσαι τὸ σκάφος· 2 ἐπειδὰν δὲ ἐναντίον καὶ σφοδρὸν ἐμπέσῃ πνεῦμα, τὰς τρικυμίας εἰς ὕψος ἐπαῖρον πάντοθεν καὶ περικλύζον τὴν ναῦν, τότε δὴ τὸν εὔδιον ἐπιποθοῦντες λιμένα καὶ πᾶσαν τὴν ὑποκειμένην ἤπειρον περισκοποῦντες, μηδαμοῦ δὲ 15 ἐνορμίσασθαι δυνηθέντες, λοιπὸν ἐπὶ τὴν πλησίον κειμένην ἂν οὕτω τύχῃ νῆσον ἀπαίρουσι, παντὶ τρόπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς ποριζόμενοι· ταύτῃ τε πλησιάσαντες καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν προβεβλημένων ὑπεισελθόντες ἀκρωτηρίων μόλις ποτὲ τῶν περιαντλούντων κακῶν ἀπαλλαγῆναι δεδύνηνται. 3 καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τανῦν, ὦ δέσποτα, τὸν σωτήριον τοῦ θεοῦ λόγον 20 κατηχούμενοι τοῦ τε κοσμικοῦ σάλου ἑαυτοὺς ἀπαλλάξαι σπουδάζοντες καὶ εἰς τὸν ἀσάλευτον τοῦ Χριστοῦ λιμένα τὸ σκάφος ἡμῶν εἰσελάσαι βουλόμενοι, ἐπειδὴ κενάς τινας καὶ ἀλόγους ὥς γέ μοι δοκεῖ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κινουμένας ζητήσεις παρά τινων ἔγνωμεν, φασκόντων μὴ

3 neben Palladius schreibt nach S. 5, 11 Severianus, vgl. den Wechsel von Einzahl (S. 3, 22) u. Mehrzahl innerhalb des Briefs — **4** u. **8** *πολιτευόμενος ἐν* würde nach stehender Formel »Bürger in« bedeuten. Aber beachte, daß Palladius nach S. 5, 11ff Mönch ist u. vgl. Ps. Epiphanius Physiologus c. 47; S. 277, 8 Lauchert *ὦ ἄνθρωπε πολιτευόμενε*

L J v

1—2 *ἐρρῶσθαι — εὐχόμεθα*] *ἔρρωσο τιμιώτατε* L J **2** *μεμνῆσθαι* + *πολλοῖς χρόνοις* v **3** *ἐπιστολὴ* + *ἑτέρα* L | *παρὰ*] *ἀπὸ* v | *τῆς αὐτῆς πόλεως* < v **4** *τὸν αὐτὸν*] < v, + *ἅγιον* J **5** *ἐπίσκοπον — νήσου* < L J **5f** *καὶ αὐτοῦ* < v **7** *μου* < v **8** *πολιτευόμενος ⟨ἐν⟩ Σουέδροις* < L J | *⟨ἐν⟩* * | *θεῷ* < L J **10** *ἰθύνει* L J **12** *ἐμπνεύσῃ* J | vor *τὰς τρικυμίας* + *καὶ* v **13** *πάντοθεν καὶ*] *πανταχόθεν* v | *περικλύζει* v **13f** *λιμένα ἐπιποθοῦντες* v **14** *ὑποκειμένην* < v | *οὐδαμοῦ* L **15** *ἐνορμήσασθαι* J **16** *αὐτοῖς* J **19** *ἡμεῖς* < v | *τοίνυν* v | *τὸ σωτήριον τοῦ υἱοῦ θεοῦ λόγον* L **20** *σπουδάζοντες*] *βουλόμενοι* J

δεῖν τοῦτο τῇ θεότητι καὶ τῇ κυριότητι συνδοξάζεσθαι, ἀλλ' ἐν ὑπηρέτου καὶ ἀποστόλου τετάχθαι σχήματι καὶ ἔτι φαυλοτέρας καὶ ταπεινοτέρας τὰς περὶ αὐτοῦ δόξας διαλαμβανόντων. διὰ τοῦτο ὥσπερ ἐν ἀστάτῳ σάλῳ 4 καὶ χαλεπῷ κλύδωνι συσχεθέντες μηδένα ⟨τε⟩ τῶν παρ' ἡμῖν ἱκανὸν εὑρεῖν 5 δυνηθέντες τὸν διαλύσοντα τὰ ζητούμενα καὶ τὴν ὑγιῆ πίστιν ἡμῖν ἐκθέσθαι δυνάμενον, | ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν ἀνενέγκαι τὸ πρᾶγμα | ἠπείχθημεν, τὴν φωνὴν ταύτην εἰκότως καὶ αὐτοὶ ἀφιέντες· »ἐπιστάτα, σῶσον«. D S6 P4 δεόμεθα οὖν τῆς ἀνυποκρίτου σου καὶ ὀρθῆς πίστεως, ἣν προλαβοῦσα 5 ἀγαθὴ φήμη καὶ μάρτυρες ἀξιόπιστοι μαρτυροῦσι καὶ ἀνακηρύττουσι· κατα-10 ξίωσον, εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ σωτῆρος τεταγμένος, ἀνεξικάκως τὴν παράκλησιν ἡμῶν δέξασθαι καὶ θελῆσαι ἱεροῖς συγγράμμασι διὰ πλατυτέρου καὶ σαφεστέρου διηγήματος τὴν τῆς ἁγίας τριάδος ἐκθέσθαι πίστιν καὶ ταῦτα ἡμῖν ἀποστεῖλαι, πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς ἐν ταύτῃ βεβαιωθέντας τυχεῖν τῶν σπουδαζομένων καὶ τοὺς ἤδη ἐν αὐτῇ εὖ βεβηκότας ἀγαλλιαθῆναι 15 καὶ τοὺς σφαλλομένους εἰ δυνατὸν ἰαθῆναι καὶ »τὸν θεὸν ἐν πᾶσι δοξασθῆναι«. | P5

7 Luk. 8, 24 Matth. 8, 25 — **15 f** I Petr. 4, 11

L J v

1 *κυριότητι* + *τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ* v **2** *τετάχθαι σχήματι*] *τάξει τετάχθαι* v | *ἔτι* < L J **3** *διαλαμβανόντων* *] *διαλαμβάνουσι* L J v **4** ⟨*τε*⟩ * | *ἡμῶν* L **5** *τὸν* < L J | *ὑγιῆ*] *ὀρθὴν* v **5 f** *ἐκθέσθαι ὑμῖν* v **6** *σὴν* + *τοῦ ἐμοῦ κυρίου* v | *ἀνενέγκαι*] *ἀναπέμψαι* v **9** *μαρτυροῦσι καὶ* < v | *κηρύττουσι* v **9 f** *καταξιῶσαι* L J **12** *πίστιν ἐκθέσθαι* v **13** *ταῦτα*] *ταύτην* L J **14** *εὖ βεβηκότας*] *εὐσεβηκότας* L J

Ἐπιστολὴ γραφεῖσα εἰς Παμφυλίαν τοῖς περὶ τὸν πρεσβύτερον Ματίδιον καὶ Ταρσῖνον καὶ Νέωνα καὶ Νουμεριανὸν Σουέδρων καὶ Παλλάδιον πολιτευόμενον περὶ πίστεως πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ ἄλλων μερῶν τῆς πίστεως, ἀναστάσεώς τε
5 νεκρῶν φημι καὶ ἐνανθρωπήσεως Χριστοῦ, ἐν ἐνενηκοστῷ ἔτει Διοκλητιανοῦ ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, περὶ ὧν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐπιστολαῖς ᾔτησαν, ὡς ἐν αὐταῖς ἐμφέρεται καὶ εἰσὶ προτεταγμένα.

Τοῖς κυρίοις μου καὶ τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις, Ματιδίῳ καὶ Ταρσίνῳ ⟨καὶ Νέωνι⟩ καὶ Νουμεριανῷ καὶ λοι-
10 ποῖς πᾶσι τοῖς σὺν ὑμῖν καὶ τοῖς ποθεινοτάτοις τέκνοις ἡμῶν, Παλλαδίῳ καὶ Σευηριανῷ, τοῖς τὸν ἀγαθὸν ζῆλον ἐζηλωκόσι καὶ τὸν μακάριον καὶ περιπόθητον βίον ἑαυτοῖς ἑλομένοις ὀρθοδόξου τε πίστεως καὶ τελείας συγκαταθέσεως, τοῖς τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον πληροῦσι, τό »εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν
15 σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς« καὶ τό »ἐπώλουν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων«, καὶ ὅσα εἰσὶ καίρια καὶ ἀγαθώτατα ἐν ἡμῖν προσπορίσασθαι ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς προστιθεμέ|νοις, Ἐπιφάνιος | ὁ ἐλάχιστος τῶν ἐπισκόπων καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοὶ ἐν κυρίῳ θεῷ χαίρειν. P6 D87
20 1. Ἤδη μὲν οὖν μακαρίσαιμι ἂν ἑαυτόν, ποθεινότατοι, ὅτι γε μὴ ὄντες ἡμεῖς ἱκανοὶ πρὸς τὴν τῶν ἁγίων καὶ σπουδαίων καὶ ζῆλον θεοῦ ἀνειλημμένων ἐνάρετον πολιτείαν καταξιούμεθα ὑπὸ τῶν αὐ- 1, 1

5f zu der Angabe über die Abfassungszeit des Ancoratus vgl. c. 60, 5 u. 119, 1 — 14 Matth. 19, 21 — 15 Act. 4, 34f

L J v

1—7 Ἐπιστολὴ — προτεταγμένα] ἀντεπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, ἥτις καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τῆς θείας πίστεως διδασκαλίαν, ἣν ᾐτήσαντο, ἐν ἑαυτῇ διαλαμβάνει L J 2 Ταρασῖνον v 7 ἐμφέρεται *] ἐκφέρεται v 8 τοῖς < v | μου hinter τιμιωτάτοις L J | καὶ[1] < v 8f πρεσβυτέροις L J 9 ⟨καὶ Νέωνι⟩ * nach S. 2, 7 u. S. 5, 2 | Νουμερίῳ L J v 10 σὺν ἡμῖν L 11 Σεβηρίνῳ L J 15 τὰ ὑπάρχοντά σου v | τό] ὅτι v 15f τὰ ἑαυτῶν ὑπάρχοντα v 16 ἐτίθεσαν L J 17 ἐν ἡμῖν προσπορίσασθαι < L J, hinter προστιθεμένοις gesetzt v 18 ὁ < v 19 θεῷ < v 20f μὴ ὄντες ἡμεῖς ἱκανοί] ἀνίκανοι ὄντες v 22 vor ἐνάρετον + καὶ L, + τὴν v

τῶν ὑπονύττεσθαι ⟨εἰς τὸ⟩ τὸν νοῦν διεγείρειν τε καὶ παριστᾶν εἰς
τὸ χρήσιμον. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἀεὶ ταπεινὸν φρόνημα ἡσυχῇ καρτερεῖν 2
σπουδάζον καὶ μὴ περαιτέρω ἐπεκτείνεσθαι τῶν ἄγαν σκοπούντων
ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον »ἵνα μὴ ἐπεκτείνωμαι ὑπὲρ
5 τὸ μέτρον τοῦ κανόνος οὗ δέδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου«, ἀφικέσθαι
πρὸς τοῦτο νῦν ἀναγκάζεται. ἐκ πανταχόθεν γὰρ αἱ ψῆφοι πρυτα- 3
νεύσασαι ὡς εἰπεῖν τοῦ ἐν ὑμῖν θεόθεν ζήλου τῶν τε ἄλλων ὁμο-
δόξων, φημὶ δὴ τῶν τὴν ὀρθοδοξίαν ζηλούντων, ἐν οἷς καὶ Ὑπατίου
τοῦ τέκνου ἡμῶν ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίων χώρας πρός με διὰ τοῦτο
10 αὐτὸ ἥκοντος, πᾶσαν μὲν ῥαθυμίαν πάντα δὲ ὄκνον παρεσκεύασαν
ἀποθέσθαι μηκέτι τε στέγειν μήτε ἐν δευτέρῳ τίθεσθαι τὰ περὶ
πίστεως γράφειν ὑμῖν, ἐπιζητούντων ὑμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων
ἀδελφῶν τὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν σωτηρίας ἐκ τῆς θείας καὶ ἁγίας
γραφῆς, τὸν στερεὸν θεμέλιον τῆς πίστεως περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ
15 καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης ἐν Χριστῷ σωτηρίας,
ἀναστάσεώς τε νεκρῶν λέγω καὶ ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ μονογενοῦς,
καὶ περὶ τῆς ἁγίας διαθήκης παλαιᾶς τε καὶ καινῆς καὶ τῶν ἄλλων
ἁπαξαπλῶς συστάσεων τῆς τελείας σωτηρίας. ἐγὼ γοῦν λαβὼν τὴν 4
τοιαύτην πρότασιν τῶν αἰτήσεων οὐκ ὀλίγων οὐσῶν παρὰ τῶν περὶ
20 τὸν ἀδελφὸν Κώνωπα τὸν συμπρεσβύτερον καὶ τῶν αὐτῷ ἑπομένων,
ἄλλων τε καὶ ὑμῶν τῆς τιμιότητος, τέκνα ποθεινότατα, οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τοῦ τέκνου ἡμῶν Ὑπατίου ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρός με
διὰ τοῦτο ἥκοντος, τὰς ὁμοφώνους ψήφους πολλὰς ὁρῶν ὁμοῦ, | D 8 S
δηχθεὶς τὴν φρένα καὶ τὸν λογισμὸν ἐσκεψάμην καὶ ἔδοξέ μοι προ-
25 θύμως ὁρμῆσαι κατὰ τὴν ὑμῶν διὰ γραμμάτων ἀξίωσιν ἀνενδοιάστως

1 vgl. Panarion prooem. II 2, 5 — **4** vgl. II Kor. 10, 13f u. Phil. 3, 13 — **6** zu *ἀναγκάζεται* vgl. Panarion h. 69, 27, 2 — **23** vgl. Panarion prooem. II 2, 5

L J v

1 ⟨*εἰς τὸ*⟩ * | *περιϊστᾶν* J **3** *ἄγαν σκοπούντων*] *ἀγανακτούντων* L; vermutlich ist auch *τῶν ἄγαν σκοπούντων* verderbt u. etwa zu lesen *τῶν* ⟨*ὅρων*⟩, ⟨*μετὰ τῶν*⟩ *ἄγαν* ⟨*ζηλούντων καὶ μὴ*⟩ *σκοπούντων* * **4** *ἐκτείνωμεν* v **5** *ἔδωκεν* v **6** *πρὸς τοῦτο* < L v | *ἀναγκάζομαι* v | *ἐκ* < L J **7** *ὡς εἰπεῖν* < L J **8** *δὴ*] *δὲ* v | *ἐν οἷς* < J | *καὶ* < L | *ὑπάτου* v | *Ὑπατίου* + *δὲ* J **10** *αὐτὸ* < L J | *παρεσκεύασαν* < L v **11** *ὑπερθέσθαι* v | *τε* < v | *στέγειν*] *στένων* v | *τιθέναι* v **12** *ὑμῖν*] *ἡμῖν* L | *ὑμετέρων*? * **13** *ἐν ἡμῖν*] *ὑμετέρας* L J | *τῆς* (vor *θείας*) < v **16** *λέγω*] *λόγω* v | *καὶ* hinter *ἐνσάρκου* v | *παρουσίας* + *λέγω* v **17** *παλαιᾶς διαθήκης* u. < *τε* v **19** *παρὰ* < L **20** *Κόνωπα* J *Κόνωνα* v **20f** *ἑπομένων ἄλλων τε*] *ἑπομένων ἄλλων ἄλλων* (!) *τε καὶ ἄλλοτε* v **21** *τῆς ὑμῶν* J | *ποθεινὰ* L **22** *ὑπάτου* v **23** *τὰς* < L J **25** *διὰ τῶν γραμμάτων ὑμῶν* v | *ἀνενδοίαστον* v

⟨τε⟩, ὅτι οὐ μόνον ἑκὼν ἀλλὰ καὶ ἄκων διὰ τὴν ὑπερβολὴν ⟨τῆς⟩ ὑμῶν τε καὶ τῶν καθ' ὑμᾶς αἰτήσεως, ἐπὶ τὸ γράφειν ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν ἐμὲ τὸν βραχὺν τῷ ὑμετέρῳ πόθῳ. | P 7

2. Καὶ σφόδρα μὲν ἐκπέπληγμαι θαυμάσας τὴν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ 2, 1
5 ἡμῶν οἰκονομίαν, ὃς εὐδόκησε τῇ ὑπερβολῇ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἐν ἅπασι δοῦναι τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα τοῖς αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ ζητοῦσιν. οὐκ ἀθεεὶ γὰρ ⟨γενομένας⟩ τὰς ὑμῶν καὶ τῶν καθ' ὑμᾶς αἰτήσεις τὰς διὰ τῶν γραμμάτων ἡγησάμην, ποθεινότατοι, ἀλλὰ τὴν κίνησιν ἐδοκίμασα ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐν ὑμῖν ἀπάρξασαν. ἐπ' ἀλη- 2
10 θείας γὰρ οἱ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὀρθοδόξως ἔχοντες καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ εἰδότες συνῳδά τε καὶ σύμφωνα λέγειν τῷ μακαριωτάτῳ Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ ὅτι »σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος«, σαφῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου μακαρισθήσονται, καθὼς καὶ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐμακαρίσθη ἀκούσας ⟨τό⟩ »μακάριος εἶ Σίμων
15 βὰρ Ἰωνᾶ« τουτέστι υἱὲ Ἰωνᾶ· ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωνᾶς ἐκαλεῖτο, τὸ δὲ βὰρ ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου υἱός. αὕτη γὰρ 3 ἦν ἡ ζωή, ἣν ἔδωκεν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς λέγων »ἵνα ἔχωσι τὴν ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς«, αὕτη δὲ ἔστιν ἡ ζωὴ ἣν ἔφη· »ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέ-
20 στειλας Ἰησοῦν Χριστόν«. ἐν τῷ οὖν εἰπεῖν »τὸν μόνον ἀληθινὸν 4 θεόν« εἰς μοναρχίαν ἡμᾶς ἤγαγεν, ἵνα μηκέτι »ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ὦμεν δεδουλωμένοι«, ἵνα μὴ πολυθεΐα ἐν ἡμῖν ἔτι ᾖ καὶ ἐπὶ τὴν πορνείαν τοιαύτην διασκορπίζηται τὰ τῶν ἀνθρώπων νοήματα, ἀλλ' ἐπὶ ἑνότητα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ· »πρώτη γὰρ πορνεία
25 ἐπίνοια εἰδώλων«, φησὶν ἡ γραφή. καί φησι »καὶ ὃν ἀπέστειλας 5

6 vgl. Luk. 11, 31 — **7** vgl. Panarion prooem. II 2, 6 — **12** Matth. 16, 16 — **14** Matth. 16, 17 — **18** vgl. Joh. 3, 15f; 17, 2 — **19** Joh. 17, 3 — **20—24** vgl. Panarion h. 62, 7, 10 — **21** Gal. 4, 3 — **24** Weish. Sal. 14, 12 — **25** Joh. 17, 3

L J v

1 ⟨τε⟩ * **1f** ὅτι οὐ — αἰτήσεως < J **1** [ὅτι] Diels | οὐ μόνον ἄκων, ἀλλὰ καὶ ἑκών? Klosterm. | ⟨τῆς⟩ * **2** τῶ νκαθ' ὑμᾶς αἰτήσεως *] τῶν καθ' ὑμᾶς ἀνάπαυσιν v τὴν ἀξίωσιν L **4** ἐκπλήττομαι L J | θαυμαστῶς L J | καὶ (vor θεοῦ) < v **5** ὃς] ὡς v | vor τῇ + ἐν v **7** ἀθέους L J | ⟨γενομένας⟩ * | τὰς < J | καθ' ὑμῶν L **8** τῶν < v **9** ὑπάρξασαν v **10f** οἱ περὶ — πνεύματος < L J **11** σύμφωνα καὶ συνῳδὰ v **12** τῷ ἀποστόλῳ < L J **14** καὶ < v | ἀκούων L J | ⟨τό⟩ * | εἶ + σὺ J **15** vor υἱὲ + Σίμων v **16** τὸ δὲ βὰρ] βὰρ γὰρ v | υἱός hinter ἑρμηνεύεται v | αὕτη γὰρ] καὶ τοῦτο L J **17** δέδωκεν v | τοῦ θεοῦ < J | αὐτοῦ v **18** τὴν < v | ἐν < L **18f** αὕτη — γινώσκωσί σε] τὸ γινώσκειν L J **19f** ἀπέστειλεν L J **20** οὖν] γὰρ v **22** εἴη v **23** τὴν < L J | ἐπισκορπίζηται L J **24** ἀλλὰ v **25** vor γραφὴ + θεία v

Ἰησοῦν Χριστόν«. Ἰησοῦν Χριστὸν τίνα ἀλλ᾽ ἢ θεόν; εἰ δὲ θεὸν
Χριστὸν Ἰησοῦν, ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης »ὁ μονογενὴς θεὸς
ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο«, εἷς θεὸς τοίνυν
ὁ πατὴρ καὶ μόνος ἀληθινὸς θεὸς καὶ θεὸς ὁ μονογενής. οὐκ ἄρα 6
5 ἀλλότριος θεοῦ καὶ τῆς μονάδος· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ υἱὸς ἐκ πατρός, διὰ
τοῦτο μόνος ἀληθινὸς θεός. καὶ οὐ κατὰ τοὺς | ἐψευσμένους θεούς, D S9
οὓς ἐνόμισάν τινες τῶν Ἑλλήνων θεούς, οὐκ ὄντας θεούς, ἀλλὰ
μόνος ἀληθινὸς θεός. ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου ὁ μονογενὴς καὶ μόνον
τὸ ἅγιον πνεῦμα. τριὰς γὰρ ἐν μονάδι καὶ εἷς θεὸς πατήρ, υἱὸς καὶ
10 ἅγιον πνεῦμα.

3. Πτύρει δὲ ὁ λόγος τοὺς μὴ καταξιωθέντας πνεύματος ἁγίου. 3, 1
»οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ«.
τὸ μὲν γὰρ Ἰησοῦς ὄνομα καὶ Ἰουδαῖοι λέγουσιν, ἀλλ᾽ οὐ κύριον 2
ἡγοῦνται. καὶ Ἀρειανοὶ λέγουσι τὸ ὄνομα καὶ θεὸν *, θετὸν
15 δὲ λέγουσι καὶ οὐκ ἀληθινόν, ἐπειδὴ | οὐ μετέσχον πεύματος P S
ἁγίου. ἐὰν γὰρ μή τις δέξηται πνεῦμα ἅγιον, οὐ λέγει τὸν Ἰησοῦν 3
κύριον ὄντως καὶ θεὸν ὄντως καὶ υἱὸν θεοῦ ὄντως καὶ βασιλέα
ὄντως αἰώνιον. μάθωσι γὰρ οἱ τὴν κακὴν ὑπόληψιν ἐσχηκότες ὅτι 4
πάντα ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐ θέλει περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖν.
20 οὕτω γὰρ εἶπεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, 5
ἡ μαρτυρία μου οὐδέν ἐστιν· ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ«.
καὶ τίς ἐστιν ὁ ἄλλος ἀλλ᾽ ὁ φωνήσας ἐξ οὐρανοῦ »οὗτός ἐστιν ὁ 6
υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα«; ὁ δὲ αὐτὸς ὁ λέγων

2 Joh. 1, 18 — **12** I Kor. 12, 3 — **14** zu θεὸν ⟨ὀνομάζουσι⟩ vgl. Panarion h. 62, 8 — **20** Joh. 5, 31 — **22** Matth. 3, 17

L J v b (von Z. 5 ἐπειδὴ bis S. 10, 11) **7—10** Siegel des Glaubens S. 26 Karapet (= arm.)

1 ἀλλ᾽ ἢ] ἀληθινὸν J **1f** θεὸς Χριστὸς Ιησοῦς? * **1** θεὸν² < L J **3** ἐκεῖνος] αὐτὸς L J | εἷς] εἰ v **4** θεὸς (hinter ἀληθινὸς) < L **4—6** καὶ θεὸς ὁ — ἀληθινὸς θεός < J **5** ἐπειδὴ] ἐπεὶ L **6** θεὸς (hinter ἀληθινὸς) < L **7** οὓς] ὡς v | οὐκ ὄντας — ἐν μονάδι (Z. 9) < v | ὄντας + δὲ b **7f** ἀλλὰ μόνος ἀληθινὸς θεός] *wenn der Vater u. allein wahrer Gott ist, ist der Eingeborene auch allein wahrer* arm. **8** vor ἀληθινὸς + ὁ b | μόνον + τὸ μόνον J **9** πνεῦμα + *wahrer Gott* arm. | υἱὸς < v **11** κατηξιωμένους L J **13** γὰρ < b | ὄνομα hinter λέγουσιν v b | κύριον] θεόν v **14** * etwa ⟨ὀνομάζουσι⟩ * **15** δὲ < L J **16** μὴ γὰρ L J | nach τὸν + κύριον ἡμῶν, aber getilgt v **17** θεοῦ ὄντως] ὄντως θεὸς (!) b **18** vor αἰώνιον + καὶ v **19** vor πάντα (= in jeder Hinsicht; viell. besser πάντῃ zu schreiben) + τὰ v b **20** οὕτω] αὐτὸς b | ἐγὼ < J **21** ὁ < L J **22** ἀλλ᾽ < L J **23** εἰς ὃν v b | ὁ δὲ αὐτὸς] οὗτος δὲ L J

»ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐδέν ἐστιν« πάλιν
λέγει »κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστι«
καὶ πάλιν »αὐτὰ τὰ ἔργα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ«
καὶ πάλιν »Μωυσῆς ἔγραψε περὶ ἐμοῦ« καί »Μωυσῆς μαρτυρεῖ περὶ
5 ἐμοῦ«. τὸ πρῶτον μέν »ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία 7
μου οὐδέν ἐστιν«, ἐπειδὴ πολλοὶ ἑαυτοὺς δοξάζουσιν καὶ μαρτυροῦσι
περὶ ἑαυτῶν, ἵνα ἐκκόψῃ τῶν καυχωμένων τὴν καύχησιν καὶ τῶν
ἑαυτοὺς συνιστώντων. ἐπὰν δὲ εἴπῃ »κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, 8
ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστι«, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἡ
10 μαρτυρία, ἀλλὰ θεός ἐστιν ἀληθεύων ⟨ἐν⟩ τῇ αὐτοῦ μαρτυρίᾳ.
ἀληθινὸς τοίνυν θεὸς ὁ | πατήρ, ἀληθινὸς θεὸς ὁ υἱός, ἀληθινὸν τὸ D90
πνεῦμα τὸ ἅγιον, »πνεῦμα θεοῦ« ὃν καὶ »πνεῦμα ἀληθείας«, τριὰς ἐν
ἑνὶ ὀνόματι ἀριθμουμένη. περὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγει 9
»ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν«. ἀξιόπιστος δὲ μάρτυς
15 ⟨περὶ τοῦ υἱοῦ⟩ ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ ἀναπεσὼν μονογενῆ θεὸν
αὐτὸν φάσκων. οὐ προσέθετο δὲ τῷ μονογενεῖ θεῷ τὸ θεὸς ἀληθινός,
ἀλλὰ περὶ πατρὸς γέγραπται, ⟨ὅτι⟩ ἀληθινὸς θεός, περὶ υἱοῦ δέ, ὅτι
μονογενὴς θεός. τὸ δὲ ⟨ἀνά⟩παλιν περὶ πατρός, ὅτι »φῶς ὁ θεός«·
περὶ δὲ υἱοῦ, ὅτι »ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν«.
20 4. *Καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν γραφῶν ἀκρίβειαν.* ἔστι μὲν γὰρ ὁ 4, 1
πατὴρ φῶς, καὶ οὐ πρόσκειται τῷ περὶ πατρὸς φῶς ἀληθινόν· ἐπὶ
δὲ τῷ περὶ υἱοῦ εἶπε φῶς ἀληθινὸν καὶ οὐδεὶς τολμᾷ ἄλλως λέγειν.
τίς γὰρ μεμηνὼς ἢ μᾶλλον φρενοβλάβειαν ἑαυτῷ συνάγων τολμήσει 2

1 Joh. 5, 31 — **2** Joh. 8, 14 — **3** Joh. 5, 36 — **4** Joh. 5, 46 — vgl. Joh. 5, 39 — **5** Joh. 5, 31 — **8** Joh. 8, 14 — **12** Röm. 8, 9 — Joh. 14, 17 — **14** Joh. 17, 3 — **15** vgl. Joh. 13, 25 — vgl. Joh. 1, 18 — **17** vgl. Joh. 17, 3 — vgl. Joh. 1, 18 — **18** I Joh. 1, 5 — **19** Joh. 1, 9 — **20 ff** vgl. Panarion h. 69, 32 u. h. 62, 8 — **21** I Joh. 1, 5 — **22** Joh. 1, 9

L J v (bis Z. 3 *πατήρ*) b **11—13** Siegel des Glaubens S. 26 Karapet (= arm.)

2 *ἐγὼ* < v **4** *περὶ ἐμοῦ* < L J **6** *δοξάζουσιν ἑαυτοὺς* J | *δοξάσουσι* L *ἑαυτοὺς δοξάσουσι* zweimal geschrieben L **8** *ἐπὰν*] *ὅταν* L J | *εἴπῃ* + *ὅτι* b | *κἂν* + *τε* b **9** *ἀνθρωπίνη* J **10** ⟨*ἐν*⟩ * | *ἑαυτοῦ* L J **11** *τοίνυν* < arm. | *ἀληθινὸν*] *wahrer Gott* arm. **13** *ὀνόματι* b arm., vgl. Anc. c. 22, 7] *πνεύματι* L J **15** ⟨*περὶ τοῦ υἱοῦ*⟩ * | *τοῦ στήθους* b **17** vor *πατρὸς* + *τοῦ* b | ⟨*ὅτι*⟩ *ἀληθινὸς θεός* *] *ἀληθινοῦ θεοῦ* L J b **18** ⟨*ἀνά*⟩*παλιν* * **19** vor *υἱοῦ* + *τοῦ* b **20** *ἔστι*] *εἰ* b **21 f** *καὶ οὐ πρόσκειται τὸ φῶς περὶ πατρὸς καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ οὐδεὶς τολμᾷ* b **23** *ἢ μᾶλλον*] *μᾶλλον* (< *ἢ*) hinter *φρενοβλάβειαν* b **23 f** *τολμήσει — κτήσασθαι* < b

βλασφημίας ὑπόνοιαν ἑαυτῷ κτήσασθαι. μὴ εὑρὼν ἐπὶ τῷ ῥητῷ προσ-
κείμενον τὸ ἀληθινὸν καὶ εἰπὼν περὶ τοῦ πατρὸς ὅτι οὐκ ἔστιν
φῶς ἀληθινόν; εἰ γὰρ ὁ ἐξ αὐτοῦ | γεγεννημένος γνήσιος υἱὸς φῶς 3 P9
ἐστιν ἀληθινόν, ὁ τοῦ υἱοῦ γεννήτωρ ἀναμφιβόλως φῶς ἐστιν
5 ἀληθινόν, αὐτὸς [ὁ] γεννήσας αὐτὸν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως φῶς
ἀληθινόν. καὶ ὥσπερ οὐ τολμητέον ἐπὶ τῷ πατρὶ λέγειν ὅτι οὐκ 4
ἔστι φῶς ἀληθινόν, καίτοι γε μὴ προσκειμένου τοῦ ἀληθινόν, ἀλλ'
ἀφ' ἑαυτῶν διὰ τὸ εὐσεβῶς νοεῖν οἴδαμεν, κἄν τε μὴ ᾖ γεγραμμένον,
ὅτι ἔστι φῶς ἀληθινόν, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλομεν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα,
10 οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ γέγραπται ὅτι θεὸς ὁ υἱός, καὶ κἂν οὐ πρόσ-
κειται τὸ θεὸς ἀληθινός, μανίαν ἑαυτοῖς ἐπισωρεύομεν, εἰ τολμή-
σομεν βλασφημῆσαι καὶ μὴ εἰπεῖν τὸν υἱὸν θεὸν ἀληθινὸν κἄν τε
μὴ ᾖ ἡ λέξις προσκειμένη. ἀρκεῖ γὰρ ἐπὶ τῷ ἑνὶ τὸν πάντα σύνδε- 5
σμον τῆς τριάδος φέρειν καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς νοεῖν τὸν υἱὸν θεὸν
15 ἀληθινὸν καὶ τὸ πνεῦμα ἀληθινόν, ἀντιπαρακειμένων τοῖς ἑκατέροις
ὀνόμασι τῶν ἰσοῤῥόπων τῆς ἀληθείας, τῷ μὲν πατρὶ τὸ θεὸς
ἀληθινός, τῷ δὲ υἱῷ τὸ θεός, ἀνάπαλιν δὲ τῷ υἱῷ τὸ | φῶς τὸ 6 D91
ἀληθινόν, τῷ δὲ πατρὶ τὸ φῶς, ἵνα τὰς δύο δόξας τὰς περὶ θεότητος
συζεύξαντες περὶ πατρὸς μὲν ⟨τὸ⟩ θεὸς ἀληθινός, περὶ δὲ υἱοῦ ⟨τὸ⟩
20 φῶς ἀληθινὸν καὶ περὶ πατρὸς τὸ φῶς καὶ περὶ υἱοῦ τὸ θεός, ἀπὸ
τοῦ φῶς καὶ θεὸς τὴν μίαν θεότητα καὶ ἀπὸ τοῦ θεὸς ἀληθινὸς
καὶ φῶς ἀληθινὸν τὴν μίαν ἑνότητα τῆς δυνάμεως ὁμολογήσωμεν.
5. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος »ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω, **5, 1**
ἐκεῖνος ἔρχεται« φησί »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας« καὶ ἔτι περὶ ἑαυτοῦ
25 »ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια«· καὶ περὶ πατρός »τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός

23f Joh. 16, 7 u. 13 — **25** Joh. 14, 6 — Matth. 10, 20

L J b (bis Z. 11) **19—S. 15, 23** Siegel des Glaubens S. 27—29 Karapet (= arm.)

2 *τὸ ἀληθινὸν — περὶ τοῦ πατρὸς*] *τὸ φῶς τὸ ὁ θεὸς φῶς ἀληθινὸν τολμήσει περὶ πατρὸς λέγειν* b **2f** *καὶ εἰπὼν — φῶς ἀληθινόν* < J **2** *εἰπὼν* *] *εἴπῃ* L (*ἀληθινόν, καὶ*) *εἰπεῖν* Klosterm. | *ἔστιν*] *ἦν* L **5** [*ὁ*] * | *αὐτὸν*] *ἡμῖν* b **7** *καίτοιγε — τοῦ ἀληθινόν* < L J | *προσκειμένου* *] *προσκείμενον* b | *ἀλλ'* <, dafür hinter *διὰ* + *δὲ* b **8** *εὐσεβὲς* J **10** *κἂν*] *εἰ καὶ* b < L **11** vor *μανίαν* + *καὶ οὐ* L **11f** *εἰ τολμήσομεν* < L **12f** *κἄν τε μὴ — προσκειμένη* < J **13f** *τὸν — φέρειν* verderbt? *τῷ*) *τὸν πάντα σύνδεσμον τῆς τριάδος φέροντι* ⟨*αὐτὸ προφέρειν*⟩? * **19** *τὸ* u. ⟨*τὸ*⟩ * **20—22** *καὶ περὶ πατρὸς — ὁμολογήσωμεν*] *der Vater ist das wahre Licht, der Sohn das wahre Licht u. aus dem wahren Licht u. aus dem wahren Gott werden wir die eine Kraft der Gottheit bekennen* arm. **21** *φῶς* *] *φωτὸς* L J **24** *φησὶ* < arm. **24—S. 11, 11** *καὶ ἔτι — οὐκέτι στερεῶν* < arm. **24** *ἑαυτοῦ* + *ὅτι* J

μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν« καὶ περὶ τοῦ πνεύματος »τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν«. τὸ δὲ πνεῦμα ἀρρήτως συμπρᾶττον τῷ 2
υἱῷ »ἐκβάλλει αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον« »πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου«
καὶ αὐτὸς ὁ κύριος »πνεῦμα κυρίου, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με«, τὸ δὲ 3
5 πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν προφήταις λαλοῦν »τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ« ⟨καί⟩ »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις κύριος«, »ὁ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα«, βροντὴν μὲν τὴν ἐνηχουμένην ἀνθρώποις, κτίζων δὲ πνεῦμα εἰς ἐνέργειαν ὑετῶν ἀποστελλομένων ἀπὸ τοῦ
θεοῦ τῇ γῇ. καὶ περὶ μὲν κτισμάτων οὕτω φησί »στερεῶν βροντὴν 4
10 καὶ κτίζων πνεῦμα«· ταῦτα γὰρ κτιστὰ ὑπάρχει· »ἀπαγγέλλων δὲ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις« οὐκέτι κτίζων οὐκέτι στερεῶν,
ἀλλ' »ἀπαγγέλλων αὐτὸν τοῖς ἀνθρώ|ποις«, τὸν ἀληθῶς γεννηθέντα 5 P10
ἐξ ἀληθοῦς, τὸν ἄκτιστον, τὸν ἄτρεπτον, τὸν ἀναλλοίωτον, τὸν ἀεὶ ὄντα ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος, τὸν διὰ ⟨Μωυσέως καὶ⟩ Ἰωάννου κηρυχθέντα
15 ἀεὶ ὄντα· »ὁ ὤν, γάρ φησιν, ἀπέσταλκέ με« φησὶν ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἰωάννης »ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο«·
ὢν ἐστιν ὁ πατήρ, ὢν ἐστὶν ὁ υἱός, ὁ »ὢν πρὸς τὸν ὄντα«, ἐξ αὐτοῦ 6
γεννηθείς, οὐ συναλοιφὴ ὢν τῷ πατρί, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι,
ἀεὶ δὲ υἱὸς γνήσιος ⟨ὢν⟩ σὺν πατρί, | ἀεὶ πατὴρ γεννήσας τὸν υἱόν. D92
20 οὐκ ἦν γάρ ποτε καιρὸς ὅτε ὁ πατὴρ οὐκ ἦν πατήρ, οὐκ ἦν ποτὲ 7
καιρὸς ὅτε [ὁ] υἱὸς οὐχ ὑπῆρχε πατρὶ τῷ μόνῳ. εἰ γὰρ ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν πατήρ, ἄρα καὶ αὐτὸς ἦν υἱὸς ἑτέρου πατρὸς πρὸ τοῦ
εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς. καὶ δοκοῦντες εἰς τὸν πατέρα 8
εὐσεβεῖν τελείως ἀσεβοῦσιν. ἐν θεῷ γὰρ οὐ χρόνος οὐ καιρὸς οὐ
25 στιγμὴ χρόνου οὐκ ἄτομον ὥρας οὐ ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ οὐ διανοίας μετέωρον ἐνδέχεται. ἀλλ' ὅσον δ' ἂν ἀναβῇ σου ἡ διάνοια υἱὸν κατα- 9

1 Hagg. 2, 5 — **2f** vgl. Mark. 1, 12 Matth. 4, 1 — **4** Luk. 4, 18 — **5** allenthalben — **6** vgl. Hebr. 1, 1 — **6—7** Amos 4, 13, vgl. Resch, Agrapha² S. 208 — **9f** Amos 4, 13 — **12** Amos 4, 13 — **15** Exod. 3, 14 — **16** Joh. 1, 18 — **17** vgl. Joh. 1, 2 — **20ff** vgl. Panarion h. 69, 71, 4 (auch Ancoratus 71, 4)

L J arm.

6 ⟨*καί*⟩ * **11f** *τοῖς ἀνθρώποις — τοῖς ἀνθρώποις* am Rand von erster Hand nachgetragen J **11** *κτίζων* + ⟨*φησί*⟩? * **12** *ἀλλ'* < L **12f** *γεννηθέντα ἐξ ἀληθοῦς* *] *γεννητὸν ἐξ αὐτοῦ* L J *den wahrhaft Erzeugten von dem Wahrhaftigen* arm. **13** *τὸν ἄτρεπτον*] *den Unverweslichen* arm. **14** ⟨*Μωυσέως καὶ*⟩ * **17** *πατήρ* .. *υἱός* *] *υἱὸς* ... *πατὴρ* L J arm. **19** *υἱὸς* < J | ⟨*ὢν*⟩ * | *πατὴρ* hinter *υἱόν* L **20** *πατήρ*² < arm. **21** [*ὁ*] * **22** *ἄρα αὐτὸς — πατρός*] *war der Vater vielleicht u. der Sohn selbst der Vater eines andern* arm. | *καὶ* < J **23** *αὐτὸν*] *τὸν* J (gemeint ist der Vater) **26f** *καταλαμβάνειν καὶ πιστεύειν* < arm.

λαμβάνειν καὶ πιστεύειν, νοεῖ ἅμα καὶ πατέρα. τὸ γὰρ ὄνομα
* ἐστὶ σημαντικόν. ὅταν γὰρ υἱὸν καλέσῃς, υἱὸν λέγων νοεῖς πατέρα·
ἀπὸ γὰρ τοῦ υἱοῦ πατὴρ νοεῖται, καὶ ὅταν καλέσῃς πατέρα, σημαίνεις
υἱόν· πατὴρ γὰρ πάντως υἱοῦ καλεῖται.

5 6. Πότε οὖν δύνασαι τολμᾶν καὶ λέγειν ὅτι οὐκ ἦν πατὴρ ὁ 6, 1
πατήρ, ἵνα καὶ υἱὸν τολμήσῃς εἰπεῖν μὴ εἶναι ⟨υἱόν⟩; εἰ δὲ οὐ τολμᾷς
ἀξίαν προσθεῖναι πατρί (τὸ γὰρ θεῖον ἐν ταυτότητι ὑπάρχει καὶ οὐκ
ἐπιδέεται προσθήκης, οὐ δόξης οὐ προκοπῆς), »μάθε μὴ βλασφημεῖν«,
ὦ ὁ πολεμῶν τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ σεαυτὸν ἀπὸ πίστεως διώκων,
10 ἀλλ' ἀεὶ πίστευε πατέρα ἀίδιον ἀληθῶς γεννήσαντα υἱόν, τὸν ἀεὶ 2
ὄντως ὄντα πρὸς τὸν ὄντως ὄντα πατέρα. ἀλλὰ γεγεννημένον· υἱὸς 3
γὰρ ἀεὶ ⟨συνὼν⟩ οὐ συναλοιφή ἐστιν τῷ πατρί, οὐ συνάδελφος, ἀλλ'
υἱὸς γνήσιος ἐκ πατρὸς γεγεννημένος, φυσικὸς υἱός, οὐ θετός, υἱὸς
ὁμοούσιος τῷ πατρί, οὐ συνούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος, τουτέστιν οὐκ
15 ἔξωθεν τοῦ πατρὸς γεννηθείς, ὥς τινες εἰρωνείᾳ φέρονται, θέσει
θέλοντες εἶναι τὸν υἱὸν καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. σύνδεσμος δὲ τῆς πίστεως 4
ὁμοούσιον λέγειν. ἐὰν γὰρ εἴπῃς τὸ ὁμοούσιον, ἔλυσας Σαβελλίου
τὴν δύναμιν· ὅπου γὰρ ὁμοούσιον, μιᾶς ὑποστάσεώς ἐστι | δηλωτι- 5 P11
κόν· ἀλλὰ καὶ ἐνυπόστατον σημαίνει τὸν πατέρα καὶ ἐνυπόστατον τὸν
20 υἱὸν καὶ ἐνυπόστατον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὅταν δέ τις | ὁμοούσιον 6 D93
λέγῃ, οὐκ ἀλλότριον τῆς αὐτῆς θεότητος σημαίνει, ἀλλὰ θεὸν ἐκ
θεοῦ τὸν υἱὸν καὶ θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα, τῆς αὐτῆς θεότητος, οὐ
τρεῖς θεούς. οὐδὲ γὰρ ἐὰν εἴπωμεν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα θεόν, 7
δύο θεοὺς λέγομεν· εἷς γάρ ἐστιν ἡμῶν ὁ θεός, ὥς φησιν ὁ μακάριος

12 vgl. I Tim. 1, 20

L J arm.

1 ὄνομα sc. υἱοῦ 2 * etwa ⟨σχέσεως⟩ *, ⟨οὐχ ἑνὸς⟩? Klosterm. | νοεῖς Wilamowitz] νόει L J arm. 4 πατὴρ γὰρ — καλεῖται < arm. 6 ⟨υἱόν⟩ * 7 θεῖον] υἱὸν J 8 lies viell. [οὐ] δόξης ἢ προκοπῆς *, vgl. S. 14, 12 9 ὁ < J | δὲ + καὶ L 10 υἱόν, τὸν ἀεὶ] τὸν υἱὸν καὶ L 10f τὸν ἀεὶ ὄντως — ἀλλὰ γεγεννημένον] u. immer wahrlich den Sohn gezeugt hat arm. 11 ὄντα[1]] συνόντα L | ἀλλὰ γεγεννημένον < J 11f υἱὸς γὰρ — τῷ πατρὶ] denn der Sohn war immer beim Vater arm. 12 ⟨συνὼν⟩ * | ἐστιν *] ὢν L J 13f φυσικὸς — τῷ πατρὶ] in Güte, u. nicht etwa darstellend einen Sohn, wesensgleich ähnlich dem Vater arm. 14 nach συνούσιος noch einmal + denn nicht gibt es eine Vereinigung (συναλοιφὴ) des Vaters u. nicht eine Bruderschaft arm. | οὐκ < arm. 15 ἔξωθεν] ἔξω μὲν L | γεννηθεὶς τοῦ πατρὸς L 20 τις *] τὸ L J arm. 22 θεὸν (vor τὸ ἅγιον πνεῦμα)] Gott von Gott arm. 23 τρεῖς < arm. 23f. οὐδὲ γὰρ — δύο θεοὺς λέγομεν] denn nicht ist vielfache Gottheit in Gott arm. 24 δύο < L

Μωυσῆς »κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν«. οὐ θεοὺς λέγομεν 8
θεὸν τὸν πατέρα, θεὸν τὸν υἱόν, θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα * καὶ οὐ
θεούς· οὐδὲ γὰρ πολυθεΐα ἐν θεῷ. διὰ δὲ τῶν τριῶν ὀνομάτων ἡ
μία θεότης πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ⟨σημαίνεται⟩. καὶ 9
5 οὐ δύο υἱοί· μονογενὴς γὰρ εἷς ὁ υἱός, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα πνεῦμα
ἅγιον, πνεῦμα θεοῦ, ἀεὶ ὂν σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐκ ἀλλότριον θεοῦ,
ἀπὸ δὲ θεοῦ ὄν, »ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον« καὶ »τοῦ υἱοῦ λαμβά-
νον«. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς μονογενὴς ἀκατάληπτος καὶ τὸ πνεῦμα ἀκατά- 10
ληπτον, ἐκ θεοῦ δέ, οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ. οὐδὲ συναλοιφή
10 ἐστι πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ τριὰς ἀεὶ οὖσα τῆς αὐτῆς οὐσίας· οὐχ
ἑτέρα οὐσία παρὰ τὴν θεότητα οὐδὲ ἑτέρα θεότης παρὰ τὴν οὐσίαν,
ἀλλ' ἡ αὐτὴ θεότης καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς θεότητος ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον
πνεῦμα.

7. Καὶ τὸ μὲν πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα, ὁ δὲ υἱὸς υἱός, τὸ δὲ πνεῦμα 7, 1
15 παρὰ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, »ἐρευνῶν τὰ
βάθη τοῦ θεοῦ«, ἀναγγέλλον τὰ τοῦ υἱοῦ ἐν κόσμῳ, ἁγιάζον ἁγίους
διὰ τῆς τριάδος, τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ (ἐπειδὴ ἡ τριάς ἐστιν ⟨ὁ⟩ πατὴρ
καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· »ἀπελθόντες« γάρ φησι »βαπτίσατε εἰς
ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«), ἐπισφραγὶς τῆς χάρι-
20 τος, σύνδεσμος τῆς τριάδος, οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἀριθμοῦ, οὐ διεστὼς
τῆς ὀνομασίας, οὐ ξένον τῆς δωρεᾶς, ἀλλ' εἷς θεὸς μία πίστις εἷς
κύριος ἓν χάρισμα μία ἐκκλησία ἓν βάπτισμα. ἀεὶ γὰρ ἡ τριὰς τριὰς 2
καὶ οὐδέποτε προσθήκην λαμβάνει, οὕτως ἀριθμουμένη· πατὴρ | D 94
καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὐ συναλοιφὴ ἡ τριάς, οὐ διεστώς τι ἐν 3

1 Deut. 6, 4 — **4 ff** vgl. Ancoratus c. 71, 1 — **7** vgl. Joh. 15, 26 u. Joh. 16, 14f — **15** vgl. Joh. 15, 26 u. Joh. 16, 14f — **15 f** I Kor. 2, 10 — **18** Matth. 28, 19 — **21** vgl. Ephes. 4, 5f

L J arm. (= pan.) **8—S. 14, 22** fast wörtlich übereinstimmend mit Panarion h. 74, 11, 6ff **14—19** Jos. Bryennios I 376 Bulgaris

1 *Μωσῆς* L J **1—3** *οὐ θεοὺς — ἐν θεῷ* < arm. **2** * etwa ⟨*λέγοντες· θεὸν γὰρ καὶ θεὸν καὶ θεὸν λέγομεν*⟩ * **4** ⟨*σημαίνεται*⟩ *, *ein Zeichen ist sie* arm. **5** *εἷς* < arm. | *δὲ* < J **5 f** *πνεῦμα ἅγιον* < arm. **6** *ὂν*] *Gott* arm. **7** *τοῦ* (vor *υἱοῦ*) < L **9** vor *οὐκ ἀλλότριον* + *καὶ* pan. | *υἱοῦ* + *u. des heiligen Geistes* arm. **11** vor *οὐσία* + *ἡ* J, < L pan. | vor *θεότης* + *ἡ* J, < L pan. **12** *ἀλλὰ* L | *ἡ αὐτὴ θεότης*] *αὐτοθεότης* pan. **15** vor *πατρὸς* + *τοῦ* Bryenn. | vor *τοῦ υἱοῦ* + *ἐκ* L J Bryenn. < pan. **17** *ἐπειδὴ ἡ τριάς ἐστι* pan. < L J arm. **17 f** *ἐπειδὴ ἡ — ἅγιον πνεῦμα* < Bryenn. **17** ⟨*ὁ*⟩ * **18** *γὰρ* pan. Bryenn. < L J | *βαπτίζοντες* Bryenn. **19** *ἐπεὶ σφραγὶς* J **23** *καὶ* pan. arm. < L J **24** *καὶ*[1] < J

αὐτῇ τῆς ἰδίας αὐτῆς μονάδος. ἐν ὑποστάσει δὲ τελειότητος τέλειος ὁ
πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέλειον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πατὴρ καὶ | υἱὸς P12
⟨καὶ⟩ ἅγιον πνεῦμα. τὸ δὲ ἀνάπαλιν πνεῦμα χαρίσμασιν ἐνταττό- 4
μενον· »διαιρέσεις γὰρ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ
5 διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργη-
μάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι«. μὴ 5
ἐκπέσωμεν τοῦ προκειμένου, μὴ ἀποστῶμεν τῆς ἀληθείας. ἡμεῖς οὐ
συνηγοροῦμεν ὑπὲρ θεοῦ, ἀλλ' εὐσεβῶς νοοῦμεν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα,
καὶ φθεγγόμεθα οὐχ ὡς καταλαμβάνοντες· ὡς ἄνθρωποι γὰρ φθεγ-
10 γόμεθα ἃ κατειλήφαμεν. ἡ γὰρ εἰς θεὸν τιμὴ ἄπειρος καὶ μυριοντα- 6
πλασίως παρὰ τὸν ἡμέτερον νοῦν δεδόξασται ⟨ἡ τριὰς⟩ καὶ ἔστι δεδο-
ξασμένη, μηδὲν προσλαμβάνουσα δόξης μήτε ἀφαιρουμένη ἰδιότητος.
οὐδὲν γὰρ ἐν τριάδι κτιστὸν ἢ ἐπιγένητον, ἀλλ' ὁ μὲν πατὴρ τὸν υἱὸν 7
γεννᾷ, οὐκ ἦν δὲ ποτὲ χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ
15 ἐν χρόνῳ τινὶ πατὴρ οὐκ ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ ἦν ἀεὶ πατὴρ καὶ ἦν ἀεὶ
υἱός, οὐ συνάδελφος, ἀλλὰ υἱὸς γεννηθεὶς ἀνεκδιηγήτως καὶ ὀνομαζό-
μενος ἀκαταλήπτως, σὺν πατρὶ δὲ ὢν ἀεὶ καὶ μηδέποτε διαλείπων
τοῦ εἶναι. πατὴρ οὖν ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος, υἱὸς 8
γεννητός, ἀλλὰ καὶ ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος· πνεῦμα ἅγιον ἀεί,
20 οὐ γεννητόν, οὐ κτιστόν, οὐ συνάδελφον οὐ πατράδελφον, οὐ προ-
πάτορον οὐκ ἔκγονον, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ
πνεῦμα ἅγιον. »πνεῦμα γὰρ ὁ θεός«.

8. Ἕκαστον δὲ τῶν ὀνομάτων μονώνυμον, μὴ ἔχον δευτέρωσιν. 8, 1
καὶ γὰρ ὁ πατὴρ πατὴρ καὶ οὐκ ἔχει ἀντιπαράθετον, οὐδὲ ἑτέρῳ
25 πατρὶ συνζευγνύμενος, ἵνα μὴ δύο θεοί. καὶ ⟨ὁ⟩ υἱὸς μονογενής, θεὸς 2
ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, οὐ πατρὸς ἔχων ὄνομα οὐδὲ ἀλλότριος
πατρός, ἀλλ' υἱὸς πατρὸς ὑπάρχων· μονογενὴς δέ, ἵνα μονώνυμος ᾖ D95
ὁ υἱός, καὶ θεὸς ἐκ θεοῦ, ἵνα εἷς θεὸς πατὴρ καὶ υἱὸς καλῆται.

4—6 I Kor. 12, 4—6 — 22 Joh. 4, 24

L J arm. pan. (bis Z. 22)

1 *ἐν ὑποστάσει δὲ τελειότητος*] *in der Vollendung der Persönlichkeit* arm. 2 *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* + *eine Gottheit in einer Vollendung* arm. 2—12 *πατὴρ καὶ — ἀφαιρουμένη ἰδιότητος* < arm. 3 ⟨*καὶ*⟩ * 11 ⟨*ἡ τριὰς*⟩ * 12 *ἰδιότητος* < J 14 *γεννᾷ* + *allein* arm. 18 *πατὴρ οὖν* + *von Natur* arm. | *καὶ*[2] < L 20f *προπάτορον* + *seiend* arm. 22 *πνεῦμα ἅγιον*] *und des h. Geistes* arm. 25 *συνζευγνύμενος* *] *συνζευγνύμενον* L *ζευγνύμενον* J *und nicht irgend einen Vater unter dasselbe Joch gespannt* (sc. gibt es für ihn) arm. | ⟨*ὁ*⟩ * 26 *ἀλλότριος* *] *ἀλλότριον* L J 27 *υἱὸς* *] *ἑνὸς* L J *Sohn* arm. 28 *καί*[1] < arm. | vor *πατὴρ* + *ὁ* L

καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μονογενές, οὐχ υἱοῦ ἔχον ὄνομα, οὐ πατρὸς τὴν 3
ὀνομασίαν, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον οὕτω καλούμενον, οὐκ ἀλλότριον
πατρός. αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς λέγει »τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός« καὶ 4
»τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον«, καὶ »ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται«, ἵνα
5 μὴ ἀλλότριον νομισθείη πατρὸς μηδὲ υἱοῦ, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας,
τῆς αὐτῆς θεότητος, πνεῦμα θεῖον, »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«, τὸ
πνεῦμα τοῦ θεοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ παρά|κλητον, μονωνύμως καλούμενον, P13
μὴ ἔχον ἀντιπαράθεσιν, μὴ ἐξισούμενον ἑτέρῳ τινὶ πνεύματι, μὴ
καλούμενον ὀνόματι υἱοῦ ἢ ὀνομαζόμενον ὀνομασίᾳ πατρός, ἵνα μὴ
10 τὰ μονώνυμα ὀνόματα ὁμώνυμα ὑπάρχῃ· πλὴν ὅτι τὸ θεὸς [ἀλλ'] ἐν 5
πατρί, τὸ θεὸς ἐν υἱῷ, [τὸ θεὸς] ἐν ἁγίῳ πνεύματι τὸ θεοῦ καὶ θεός.
πνεῦμα γὰρ θεοῦ καὶ πνεῦμα τοῦ πατρὸς καὶ πνεῦμα υἱοῦ, οὐ κατά 6
τινα σύνθεσιν, καθάπερ ἐν ἡμῖν ψυχὴ καὶ σῶμα, ἀλλ' ἐν μέσῳ πατρὸς
καὶ υἱοῦ, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ. »ἀπελ- 7
15 θόντες« γάρ φησι »βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύματος«. εἰ δὲ βαπτίζει ὁ πατὴρ εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ, εἰς
ὄνομα θεοῦ, καὶ τελεία ἡ σφραγὶς ἐν ὀνόματι θεοῦ ἐσφραγισμένη ἐν
ἡμῖν, καὶ βαπτίζει Χριστὸς εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ, εἰς ὄνομα θεοῦ, καὶ
τελεία ἡ σφραγὶς ἐν ὀνόματι θεοῦ ἐσφραγισμένη ἐν ἡμῖν, τίς τολ-
20 μήσει καταπολεμῆσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, τὸ πνεῦμα ἀλλότριον τῆς
θεότητος λέγων; εἰ γὰρ ⟨σφραγίζομεν⟩ εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ εἰς 8
ὄνομα υἱοῦ καὶ εἰς ὄνομα ἁγίου πνεύματος, μία σφραγὶς τῆς τριάδος·
μία ἄρα δύναμις τῆς θεότητος ἐν τριάδι. εἰ δὲ τὸ ἕν ἐστι θεός, τὰ
δὲ ἄλλα κτιστὰ καὶ οὐ θεός, τίνι λόγῳ συνδέδεται τὰ δύο εἰς τὸ ἓν
25 τῇ σφραγῖδι τῆς τελειότητος; ἄρα γοῦν εἰς |βασιλικὸν ὄνομα ἐσφρα- 9 D96
γίσθημεν τὸ ἓν τὸ τοῦ πατρός, καὶ τὰ ἄλλα οὐ βασιλικά, * ἀλλ' ἔτι
στοιχείοις καὶ κτίσμασι δεδουλώμεθα, καὶ οὐκ ἠδύνατο μόνον τὸ
ὄνομα τοῦ πατρὸς σῴζειν, ἀλλὰ προσελάβετο ἑαυτῷ κτίσας ἄλλα δύο
στοιχεῖα κατὰ τὴν τῶν βλασφημούντων ὑπόνοιαν, ἵνα προσλάβῃ ἡ

3 Matth. 10, 20 — **4** Joh. 15, 26 — Joh. 16, 14 — **6** Joh. 15, 26 — **15** Matth. 28, 19 — **27** vgl. Gal. 4, 3

L J arm. (bis Z. 23 *ἐν τριάδι*) **14** Conc. Florent. Hardouin IX 360 C/D

1 *καὶ τὸ — μονογενὲς*] *der Eingeborene u. der h. Geist* arm. **5f** *τῆς αὐτῆς οὐσίας, τῆς αὐτῆς θεότητος*] *von derselben wesenhaften Gottheit* arm. **6** *πνεῦμα*[1] + *δὲ* L **10** [*ἀλλ'*] *, *ein anderes* (*ἄλλο*) arm.; viell. gehört *ἀλλ'* nach Z. 11 vor *ἐν ἁγίῳ πνεύματι* * **11** [*τὸ θεὸς*] * **11f** [*τὸ θεὸς*] — *γὰρ θεοῦ καὶ* < arm. **16** *δὲ*] *denn* arm. **18** *αὐτοῦ* L **18f** *καὶ τελεία — θεοῦ* < L **19** *ἐν ἡμῖν* < L **21** ⟨*σφραγίζομεν*⟩ *, *siegeln* arm. | *πατρὸς* Ausgg.] *θεοῦ* L J arm. **26** * etwa ⟨*καὶ οὐκ ἠλευθερώθημεν*⟩ * **28** *προσελάβετο* < J

αὐτοῦ θεότης καὶ ἄλλας δυνάμεις καὶ δυνηθῇ σῶσαι τὸν παρ' αὐτοῦ σφραγιζόμενον καὶ λύτρωσιν δι' ἀφέσεως ἁμαρτημάτων λάβῃ ὁ παρ' αὐτοῦ κτισθεὶς ἄνθρωπος.

9. Φεῦ τῆς τοιαύτης ληρῳδίας, ὢ τῆς τοιαύτης βλασφημίας. 9, 1
5 πόθεν ὑπεισῆλθε τὸν βίον ἄλλη πάλιν καινὴ ἀπιστία, μᾶλλον δὲ εἴποιμι κακοπιστία; χείρων γὰρ ἡ κακοπιστία τῆς ἀπιστίας. ἡ μὲν γὰρ ἀπιστία πίστιν λαμβάνουσα διορθωθήσεται, ἡ δὲ κακοπιστία ἀκατόρθωτος, δυσχερῶς σῳζομένη, εἰ μή τι ἂν ἄρα τὸ χρῖσμα ἄνωθεν ἐπιφοιτήσῃ. φησὶν οὖν ὁ μακάριος Πέτρος τοῖς περὶ Ἀνανίαν | »τί 2 P14
10 ὅτι ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ σατανᾶς ψεύσασθαι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ;« καί φησιν »οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ«. ἄρα θεὸς ἐκ πατρὸς 3 καὶ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ᾧ ἐψεύσαντο οἱ ἀπὸ τοῦ τιμήματος νοσφισάμενοι· ὡς καὶ ὁ Παῦλος συνᾴδει τῷ λόγῳ τούτῳ λέγων »ὑμεῖς δὲ ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν«. ἄρα οὖν θεὸς
15 τὸ πνεῦμα, ὡς προεῖπον. διὸ ναὸς θεοῦ κληθήσονται καὶ οἱ ἅγιοι 4 ἄνθρωποι, ⟨οἱ⟩ κατοικίσαντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ πνεῦμα· καθὼς μαρτυρεῖ ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων, ὁ καταξιωθεὶς μακαρισθῆναι ὑπὸ κυρίου, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῷ ἀπεκάλυψε. τοίνυν ὁ 5 πατὴρ ἀποκαλύπτει τὸν υἱὸν τὸν ἀληθινὸν αὐτῷ καὶ μακαρίζεται,
20 καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν ἀποκαλύπτει τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. ἔδει * τὸν 6 πρῶτον τῶν ἀποστόλων, τὴν πέτραν τὴν στερεάν, »ἐφ' ἣν ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι Ἅιδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς«· πύλαι δὲ Ἅιδου αἱ αἱρέσεις καὶ οἱ αἱρεσιάρχαι. κατὰ πάντα γὰρ 7 D97 τρόπον ἐν αὐτῷ ἐστερεώθη ἡ πίστις, ἐν τῷ λαβόντι τὴν κλεῖν τῶν
25 οὐρανῶν, ἐν τῷ λύοντι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ δέοντι ἐν τῷ οὐρανῷ. ἐν 8 τούτῳ γάρ ἐστι πάντα τὰ ζητούμενα λεπτολογήματα τῆς πίστεως εὑρισκόμενα. οὗτός ἐστιν ὁ τρίτον ἀρνησάμενος καὶ τρίτον ἀναθεματίσας πρὶν ἢ τὸν ἀλέκτορα φωνῆσαι· τὴν ὑπερβολὴν γὰρ τῆς αὐτοῦ 9 πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἀγαπήσεως σημαίνων διϊσχυριζόμενος

8 vgl. I Joh. 2, 20; Luk. 24, 49 — **9f** Act. 5, 3 — **11** Act. 5, 4 — **13—16** vgl. Panarion h. 69, 27, 6 **13f** I Kor. 3, 16 — **16f** vgl. I Petr. 2, 5 — **18** vgl. Matth. 16, 17 — **21f** Matth. 16, 18 — **24f** vgl. Matth. 16, 19 **27f** vgl. Matth. 26, 34 u. 74 Mark. 14, 30 u. 71

L J

2 δι' ἀφέσεως < J | λάβῃ + ἀφέσεως J **5** κενὴ L **7** διορθώσηται J **8** χρῖσμα] χάρισμα J **11** ἀνθρώπῳ L | τῷ (vor θεῷ) < L **16** ⟨οἱ⟩ * | κατοικίσαντες Dind.] κατοικήσαντες L J | ἐν < J **17** καθὼς + ⟨καὶ⟩? * **20** * ⟨δὲ τοῦτο κηρύσσειν⟩ *; gemeint ist unter der durch Petrus erfolgenden Verkündigung die Z. 9 angeführte Stelle Act. 5, 3f **22** κατισχύουσιν L

ἔλεγεν »εἰ καὶ πάντες ἀρνήσονταί σε, ἐγὼ οὐκ ἀρνήσομαι«, ὅσον τὸ
ἐπ᾽ ἀνθρώπῳ λέγω⟨ν⟩· οὗτός ἐστιν ὁ κλαύσας ἐπὶ τῇ φωνῇ τοῦ 10
ἀλεκτρυόνος, ἵνα ἀληθῶς ὁμολογήσῃ τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ σύλληψιν
οὐ δοκήσει οὖσαν, ἀλλ᾽ ἀληθινήν, ἵνα εἴπῃ αὐτὸν ἀληθινὸν ἄνθρω-
5 πον ἐν τῷ κλαίειν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ συλλήψει παραδοθέντος ὑπὸ τῶν
Φαρισαίων· οὗτος ⟨ὁ⟩ ἀπελθὼν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἁλιεύειν, ὁ 11
συγκοινωνὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνακλιθέντος (ὁ μὲν γὰρ παρὰ
τοῦ υἱοῦ μανθάνων καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ λαμβάνων τῆς γνώσεως τὴν
δύναμιν ἀπεκάλυπτεν, ὁ δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς ὠφελεῖτο, τὴν ἀσφάλειαν 12
10 τῆς πίστεως θεμελιῶν), ὃς ἐν τῇ νηῒ ἐπὶ τῆς Τιβεριάδος ⟨λίμνης⟩ γυμνὸς
πάλιν μετὰ τὸ κληθῆναι ἡλίευεν (ὁ δὲ μαθητής, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς *)
ἐπὶ τῷ ῥήματι, ὃ εἶπεν ὁ σωτὴρ »παιδία, μή τι προσφάγιον ἔχετε;«
καί (φησι) »βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ πλοίου καὶ εὑρήσετε«, ἐπὶ δὲ τῷ
γενομένῳ ῥήματι ἐκπλαγέντι τῷ Πέτρῳ φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὃν ἠγάπα
15 ὁ Ἰησοῦς, »ὁ κύριός ἐστιν«, | ἄνθρωπος μὲν κατὰ σάρκα, ἀπὸ Μαρίας P15
γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ οὐ μὴν δοκήσει, θεὸς δὲ ⟨κατὰ⟩ πνεῦμα
ὤν, ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων ἐκ πατρὸς ἐλθών· ⟨οὗτος⟩ ὁ ἀκούων 13
παρὰ τοῦ αὐτοῦ »Πέτρε, ποίμαινε τὰ ἀρνία μου«, ὁ πεπιστευμένος
τὴν ποίμνην, ὁ καλῶς ὁδηγῶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἰδίου δεσπότου, ὁ
20 ὁμολογῶν περὶ σαρκός, ὁ ἀληθινῶς τὰ πατρὸς ἀπαγγέλλων περὶ
υἱοῦ, ὁ τὸ πνεῦμα σημαίνων καὶ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν ἐν θεότητι, ὁ
δεξιὰν διαδοὺς τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας σὺν Ἰακώβῳ καὶ D98
Ἰωάννῃ, ἵνα »διὰ τριῶν μαρτύρων σταθῇ πᾶν ῥῆμα«.

10. Οὐδὲν γὰρ ἄνευ τῶν δύο καὶ τριῶν μαρτυριῶν δύναται εἶναι. 10, 1
25 εἰς αὐτὰ⟨ς⟩ γὰρ ἐβεβαιοῦτο δι᾽ αἰνίγματος ⟨καὶ ἡ πίστις⟩ τῶν ἐν τῷ
νόμῳ, μόνον πατέρα ἐπιγνόντων, εἰ μή τι λάβωσι δύναμιν υἱοῦ καὶ
διὰ τῶν μαρτυριῶν πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐνδυναμωθῶσι διά τε τῆς τρίτης
μαρτυρίας λάβωσι πνεῦμα ἅγιον καὶ πληρωθῶσι, φανερῶς τῶν φωνῶν 2
τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ κραζουσῶν [τὸ] τρίτον τὸ »ἅγιος ἅγιος

1 Matth. 26, 33 Mark. 14, 29 — **2** Mark. 14, 72 Matth. 26, 75 Luk. 22, 61 — **6** Joh. 21, 3; zu ὁ συγκοινωνὸς vgl. Luk. 5, 10 — **10** vgl. Luk. 5, 5 Joh. 21, 7 — **12** Joh. 21, 5 — **13** Joh. 21, 6 — **14** Joh. 21, 7 — **18** Joh. 21, 16 u. 17 — **21 f** vgl. Gal. 2, 9 — **23** Deut. 19, 15 **29** vgl. Jes. 6, 3

L J **27—S. 18, 10** Doctrina patrum 42, 3; S. 316, 11 Diekamp (kein Text gegeben)

1 τὸ] τῷ J **2** λέγω⟨ν⟩ * **5 f** ὑπὸ τῶν — ἁλιεύειν < J **6** ⟨ὁ⟩ * **10** ⟨λίμνης⟩ * **11** * etwa ⟨ἦν σὺν αὐτῷ⟩ * **14** ἐκπλαγέντι *] ἐκπλαγέντες L J **15** vor ἄνθρωπος Lücke Wilamowitz | ἀπὸ Μαρίας < L **16** ⟨κατὰ⟩ * **17** ⟨οὗτος⟩ * **24** μαρτυριῶν *, vgl. Z. 28 μαρτυρίας] μαρτύρων L J **25** αὐτὰ⟨ς⟩ * | ⟨καὶ ἡ πίστις⟩ * **27** μαρτυριῶν *] μαρτύρων L J | τε *] δὲ L J **28** πληρωθῶσι] τελειωθῶσι? * **29** κραζουσῶν *] κραζόντων L J | [τὸ] *

ἅγιος«. οὐ γὰρ διὰ δύο φωνῶν ἡ δοξολογία ἐν οὐρανῷ τελεῖται 3
οὐδὲ τέταρτον ἐπιφωνοῦσι τὰ αὐτὰ ἅγια καὶ ἀόρατα πνευματικὰ
ζῷα οὐδὲ τετάρτην φωνὴν ἀποδίδωσι τὰ αὐτὰ οὐδὲ μίαν μόνην,
ἀλλὰ τρεῖς φωνὰς ἑνικάς, τὸ ἅγιος ἅγιος ἅγιος· καὶ οὐ λέγουσιν 4
5 ἅγιοι ἅγιοι, ἵνα μὴ τὸ ἑνικὸν πολυώνυμον ἀποφήνωσι μηδὲ τῶν
τριῶν τὸν ἀριθμὸν ἀποκρύψωσιν, ἀλλὰ τρὶς μὲν διδόασι τὴν ἁγια-
στείαν, μονοειδῶς δὲ καὶ ἑνικῶς ἀποφθέγγονται τὸν λόγον, ἵνα μὴ
πολυθείαν ὀνομάσωσιν. εἷς γάρ ἐστι θεός, πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν 5
πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι. καὶ διὰ τοῦτο »ἅγιος ἐν ἁγίοις ἀναπαυό-
10 μενος«. πατὴρ ἀληθινὸς ἐνυπόστατος καὶ υἱὸς ἀληθινὸς ἐνυπόστατος
καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθινὸν ἐνυπόστατον, τρία ὄντα μία θεότης μία
οὐσία μία δοξολογία εἷς θεός. ὠνόμασας υἱόν, συμπεριείληφας τῇ 6
διανοίᾳ τὴν τριάδα· ἔσχες πνεῦμα ἅγιον, κατηξίωσαι τῆς δυνάμεως
τῆς πατρῴας καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἐδόξασας τὸν πατέρα, ἐσήμανας
15 τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἀλλὰ μὴ κατὰ συναλοιφήν· ἔστι γὰρ 7
ὁ πατὴρ πατήρ, ἔστιν ὁ υἱὸς υἱός, ἔστι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα.
ἀλλ' οὐκ ἠλλοτριωμένη ἡ τριὰς τῆς ἑνότητος καὶ τῆς ταυτότητος·| P16
τιμᾶται δὲ ὁ πατὴρ καθὸ πατήρ ἐστι, τιμᾶται ὁ υἱὸς καθὸ υἱός ἐστι,
τιμᾶται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθὸ πνεῦμα ἀληθὲς καὶ πνεῦμα θεοῦ.
20 οὕτω | λέγει ὁ μονογενής »ὁ τιμῶν τὸν πατέρα τιμᾷ τὸν υἱόν«· ἐν 8 D99
τῷ γὰρ λέγειν τὸν πατέρα υἱὸν σημαίνεις καὶ υἱὸν τιμᾷς. καί »ὁ
τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα«· ἐν τῷ γὰρ ὀνομάζειν σε τὸν υἱὸν
τιμᾷς τὸν πατέρα, οὐκ ἐλάττονα τὸν Χριστὸν φάσκων τοῦ πατρός.
11. Εἰ γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἄπεστι τὸ τοιοῦτον φρόνημα 11, 1
25 καὶ οὐχ ἥσσονας τοὺς υἱοὺς βουλόμεθα οὐδὲ ἐλαττουμένους παρὰ τὴν

9 Jes. 57, 15 — **20** vgl. Joh. 5, 23 — **21 f** vgl. Joh. 5, 23

L J **4—17** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 25ᵛ Rupefuc. f. 103ᵛ Vatic. Migne 95, 1076 B
8—S. 19, 9 Siegel des Glaubens S. 29—30 Karapet (= arm.)

1 *τελεῖται ἐν οὐρανῷ* L **5** *μὴ* < L J Sa Pa vat. **6** *τρεῖς* L Sa Pa rup. **8** *πατὴρ* < arm. **9** *ἐν* < J **10 u. 11** *καὶ* < Sa Pa **12** *μία οὐσία* hinter *μία δοξολογία* Sa Pa | *οὐσία*] *ἐξουσία* L | *ὠνόμασας υἱόν* *] *ὠνόμασας θεὸν* L J *ὀνομάσας υἱὸν* Sa Pa c *ὀνομαστικῶς* Sa Pa rup. | *τῇ* (vor *διανοίᾳ*) < Sa Pa **14—16** *ἐδόξασας — ἅγιον πνεῦμα*² < Sa Pa vat **15 f** *ἀλλὰ μὴ — ὁ πατὴρ πατήρ* < arm. | *ἀλλὰ μὴ — ἅγιον πνεῦμα*² < Sa Pa c u. rup. **18** *τιμᾶται*² + *δὲ* arm. **19** *τιμᾶται* + *auch* arm. | *τὸ ἅγιον*] *der wahre* arm. | *ἀληθὲς πνεῦμα* L **20** *ὁ μονογενής*] *der Sohn* arm. **20 f** *ἐν τῷ*] *αὐτῷ* J **21 f** *ὁ υἱὸν τιμῶν* J **22** *ἐν τῷ*] *αὐτῷ* J **22 f** *ἐν τῷ γὰρ — τοῦ πατρός*] *indem er nicht niedriger den Sohn nennt des Vaters* arm. **24** *ἔπεστι* J arm. **25** *οὐκ* J

τῶν πατέρων τιμήν (ἡ γὰρ εἰς τοὺς υἱοὺς ἀτιμία εἰς τοὺς πατέρας ἀναλογεῖται), πόσῳ μᾶλλον ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐκ ἂν βουληθείη ποτὲ ἐλαττωθῆναι τὸν αὐτοῦ υἱόν; ὁ τοίνυν τὸν ἀληθῶς ὄντα τοῦ πατρὸς **2** υἱὸν ἀποδέοντα τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ὑπολαμβάνων μᾶλλον ἀτιμάζει
5 ⟨τὸν πατέρα⟩, ἀντὶ τιμῆς *, ἀγνοίᾳ φερόμενος. ὡς οὖν ⟨ὁ υἱὸς⟩ **3** ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα φάσκων »οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ«, οὕτως τολμῶ λέγειν, οὐδὲ τὸ πνεῦμά τις οἶδεν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει. πῶς δὲ ἀλλότριον θεοῦ τὸ πνεῦμα **4**
10 λέγειν τολμῶσιν οἱ μανίᾳ μᾶλλον κατεχόμενοι καὶ οὐκ ἀληθείᾳ οἳ οὐ μανθάνουσι τὴν ἀληθινὴν φωνὴν τοῦ ἀξιοπίστου καὶ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ᾧ δεξιὰν ἔδωκεν ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος ὁ κατηξιωμένος ἔχειν τὴν κλεῖν τῆς βασιλείας, τοῦ ἀκούσαντος ἀπ' οὐρανῶν »Σαοὺλ Σαούλ, τί με διώκεις«, τοῦ κατηξιωμένου **5**
15 ἀκοῦσαι »ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι«, τοῦ λέγοντος »οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ«, ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τὰ ἄνω βουλομένου φράζειν, ἵνα μὴ τὸ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγμα εἰς τὸν θεὸν ἀπεικάσῃ, ἀλλὰ τῷ παραδείγματι μέρος τῶν ἄνω ἀποκαλύψῃ; ὅλη γὰρ ἡ κτίσις **6**
20 συναχθεῖσα ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ σὺν στρατιᾷ ἐπουρανίῳ, οὐρανοῦ τε καὶ | γῆς, ἐπιγείων οὐρανίων καὶ D 100 καταχθονίων, φωστήρων τε καὶ ἀστέρων, ξηρῶν τε καὶ ὑγρῶν καὶ πάντων ἁπαξαπλῶς τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, οὐ δύναται ἐνδείξασθαι οὔτε ὑποδείγματι ἀφομοιωθῆναι τῷ ἑαυτῶν δεσπότῃ. | κατὰ **7** P 17
25 χάριν γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ τὴν εἰκόνα χαρίζεται λέγων »ἐποίησεν ὁ

5—9 vgl. Ancor. c. 73, 1f; S. 91, 18ff — **6** Matth. 11, 27 — **12** vgl. Gal. 2, 9 — **13** vgl. Matth. 16, 19 — **14** Act. 9, 4 — **15** II Kor. 12, 4 — **16** I Kor. 2, 11 — **21f** vgl. Phil. 2, 10 — **25** Gen. 1, 27

L J arm. (bis Z. 9) **5—9** frei gestaltet Concil. Florent. Hardouin IX 193 D 361 A 610 D = Jos. Bryennios I 275 f Bulgaris

2f *πόσῳ μᾶλλον — τὸν αὐτοῦ υἱὸν* < arm. **5** *⟨τὸν πατέρα⟩* * | * *⟨ἀτιμίαν αὐτῷ προσάπτων⟩* *, *entehrt er nicht vielmehr* arm. | *ὡς οὖν*] *denn* arm. **5f** der Anfang lautet im Conc. Flor. *καὶ καθάπερ οὐδεὶς ἑώρακε* 193 D *ὃν γὰρ τρόπον οὐδεὶς ἔγνω* 361 A 610 D *ὥσπερ γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε* Bryenn. **5** *⟨ὁ υἱὸς⟩* *, *der Sohn* arm. **7** *οὕτως* Conc. Flor.] < L J *aber* arm. | *τολμῶ* + *δὲ* L **9** nach *ἐκπορεύεται* fährt das florent. Concil fort *οὔτε τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἀληθῶς δοξάζον τὸ διδάσκον πάντα ὅπερ ἐστὶ* (nur *ὃ* < *ἐστι* 361 A 610 D) *παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ* **10** *τολμῶσι λέγειν* L | *οἳ* *] *καὶ* L J **17** *βουλομένου* *] *βουλόμενος* L J **21** vor *οὐρανίων* + *καὶ* J **23f** *ἐνδείξασθαι*] *ἀπεικασθῆναι* Jül.

θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν«. χαρίσματι
γὰρ ἔχει τὴν εἰκόνα πᾶς ἄνθρωπος, οὐδεὶς δὲ τῷ ἑαυτοῦ δεσπότῃ 8
ἀπεικασθήσεται. τὸ μὲν γὰρ ἀόρατον τὸ δὲ ὁρατόν, τὸ μὲν ἀθάνα-
τον τὸ δὲ θανάτου δεκτικὸν καὶ τὸ μὲν πάσης σοφίας πηγὴ καὶ
5 πάντα ἔχον ἐν ἑαυτῷ τετελειωμένα. ὁ δὲ ἄνθρωπος χάρισμα ἔχων
ἀπὸ μέρους λειπόμενός ἐστι τῶν τελειοτάτων, εἰ μὴ θέλει ὁ θεὸς
παρασχεῖν κατ᾽ ἀξίαν τοῖς κομιζομένοις τὴν διὰ χαρίσματος τελειότητα.

12. Ὅμως ὑποδείγματι κεχρημένος ὁ αὐτὸς ἅγιος ἀπόστολος 12, 1
»οὐδείς« φησίν »οἶδεν ἄνθρωπος τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα
10 τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς
ἔγνω«· καὶ οὐκ εἶπεν »εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ κατοικοῦν ἐν 2
αὐτῷ«, ἀλλὰ »τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ« μόνον, ἵνα μή τις σύνθετον
καὶ συγκείμενον νοήσῃ τὸ θεῖον· »εἰ μή«, φησί, »τὸ πνεῦμα τοῦ 3
θεοῦ«· »τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ θεοῦ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ
15 θεοῦ«. οὐκ ἀλλότριον τοίνυν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐρευνῶν 4
βάθη θεοῦ. εἰ γὰρ ἡμᾶς μέμφεται τὸ θεῖον γράμμα λέγον »ἃ προσ-
ετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ, καὶ οὐ χρεία ἐστί σοι τῶν κρυπτῶν«,
καί »ὑψηλότερά σου μὴ ζήτει καὶ βαθύτερά σου μὴ ἐξέταζε«, ἆρα
εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὅτι μᾶλλον περιεργίᾳ καὶ
20 οὐχὶ μᾶλλον γνησιότητι ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ; ποῦ γὰρ ἐρευνᾷ 5
τὰ βάθη τοῦ θεοῦ; διὰ ποίαν αἰτίαν; λέγε, ὦ ἀνόητε· ὡς περιεργαζό-
μενον; ὡς ἀλλοτριεπίσκοπον; ὡς μὴ ἰδίων ἐπιθυμοῦν; μὴ γένοιτο.
ἀλλ᾽ ἐπειδὴ | καταξιοῦνται οἱ ἅγιοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἑαυτοῖς 6 D101
κατοικίζειν, ἐπὰν ἐν τοῖς ἁγίοις γένηται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, χαρί-
25 ζεται αὐτοῖς ἐρευνᾶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ βαθέως δοξάζειν, ὡς
καὶ Δαυὶδ τοῦτο ὁμολογεῖ (»ἐκ βαθέων« γάρ φησιν »ἐκέκραξά σοι
κύριε«), καὶ ἀπειρομεγέθως καὶ μὴ σμικρῶς καὶ εὐτελῶς, καθάπερ οἱ
τῆς Ἀρείου αἱρέσεως καὶ αἱ ἔξωθεν πᾶσαι. καὶ ἐξότε ⟨ὁ⟩ νόμος διὰ 7
Μωυσέως ἐδόθη, αἱ μετ᾽ αὐτὸν σχισθεῖσαι αἱρέσεις πρὸ τῆς Χριστοῦ
30 ἐνσάρκου παρουσίας ἕνδεκα καὶ μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν ἄλλαι
ἑξήκοντα, χωρὶς τῶν πρὸ τοῦ νόμου καὶ πασῶν τούτων πέντε καὶ
τῶν | ἄλλων τεσσάρων Ἑλληνικῶν αἱρέσεων, αἵτινές εἰσι πρὸ νόμου P18

9—14 I Kor. 2, 11 — **14f** I Kor. 2, 10 — **17** Sir. 3, 22 — **18** Sir. 3, 21 —
21f vgl. II Thess. 3, 11 u. I Petr. 4, 15 — **26** Psal. 129, 1 — **28ff** die folgende
Aufzählung der Häresen gibt bereits den Entwurf des Panarion

L J

15 *ἐρευνοῦν* L J **16** *θεοῦ* < J | *λέγων* J **27** *ἀτελῶς* J **28** *αἱ* < J |
ἐξότου L | ⟨*ὁ*⟩ * **29** *Μωσέως* L J

ἐννέα· ὁμοῦ δὲ ἅπασαι σὺν ταῖς ἑαυτῶν μητράσι τὸν ἀριθμὸν ὀγδοή-
κοντα. ὧν εἰσι μητέρες μὲν πέντε οὕτως· Βαρβαρισμὸς Σκυθισμὸς 8
Ἑλληνισμὸς Ἰουδαϊσμὸς Σαμαρειτισμός. ἐκ τούτων, ἐξ Ἑλληνισμοῦ
μὲν αἱρέσεις τέσσαρες· Πυθαγορείων Πλατωνικῶν Στωϊκῶν Ἐπι-
5 κουρείων. ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου πρὸ ⟨τῆς⟩ Χριστοῦ παρουσίας τῆς 9
ἐνσάρκου ἕνδεκα· ἐκ μὲν Ἰουδαίων ἑπτά· Γραμματέων Φαρισαίων
Σαδδουκαίων Ὀσσαίων Νασαραίων Ἡμεροβαπτιστῶν Ἡρῳδιανῶν· ἐκ
δὲ Σαμαρειτῶν τέσσαρες· Γοροθηνῶν Σεβουαίων Ἐσσηνῶν Δοσιθέων·
ὁμοῦ ἕνδεκα ἀπὸ νόμου ἐξ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν φύσασαι.

10 13. Πᾶσαι οὖν αἱ πρὸ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἀπὸ 13, 1
Ἀδὰμ ἀρξάμεναι καὶ μέχρις αὐτῆς εἴκοσίν εἰσι. μετὰ δὲ τὴν ἔνσαρκον
τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ἕως βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεν-
τος καὶ Γρατιανοῦ πᾶσαι αἱ αἱρέσεις αἱ ψευδῶς ἐπιφημίσασαι τὸ
τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἑαυταῖς ἑξήκοντά εἰσιν, οὕτως ἀριθμούμεναι·
15 Σιμωνιανοὶ Μενανδριανοὶ Σατορνῖλοι Βασιλειδιανοὶ Νικολαΐται 2
Γνωστικοί, οἱ καὶ Στρατιωτικοὶ καὶ Φιβιωνῖται παρὰ δέ τισι
Σεκουνδιανῖται | παρ' ἄλλοις δὲ Σωκρατῖται παρ' ἑτέροις δὲ Ζακχαῖοι D 102
παρὰ δέ τισι Κοδδιανοὶ λεγόμενοι καὶ Βορβορῖται ⟨καὶ Βαρβη- 3
λῖται⟩, Καρποκρατῖται Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί, Ναζωραῖοι
20 Ἐβιωναῖοι Οὐαλεντῖνοι Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτεται Ἐπιφάνης καὶ
Ἰσίδωρος, Πτολεμαιονῖται Μαρκώσιοι Κολορβάσιοι Ἡρακλεωνῖται 4
Ὀφῖται Καϊανοὶ Σηθιανοὶ Ἀρχοντικοὶ Κερδωνιανοὶ Μαρκιωνισταὶ
Λουκιανισταὶ Ἀπελληϊανοὶ Σευηριανοὶ Τατιανοὶ Ἐγκρατῖται κατὰ 5
Φρύγας, οἱ καὶ Μοντανισταὶ καὶ Τασκοδρουγῖται, Πεπουζιανοί, οἱ καὶ
25 Πρισκιλλιανοὶ καὶ Κυϊντιλλιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται, Τεσ-
σαρεσκαιδεκατῖται, οἱ τὸ πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες,
Ἄλογοι, οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι,
Ἀδαμιανοὶ Σαμψαῖοι, οἱ καὶ Ἑλκεσαῖοι, Θεοδοτιανοὶ Μελχισεδεκιανοὶ
Βαρδησιανισταὶ Νοητιανοὶ Οὐαλήσιοι Καθαροί, οἱ καὶ Ναυατραῖοι,
30 οἱ καὶ Μοντήσιοι, ὡς ἐν Ῥώμῃ καλοῦνται, Ἀγγελικοὶ Ἀποστολικοί,
⟨οἱ καὶ⟩ Ἀποτάκται, Σαβελλιανοὶ Ὠριγενιασταί, οἱ καὶ αἰσχροποιοί, | 6 P 19
Ὠριγενιασταὶ οἱ τοῦ Ἀδαμαντίου, ἡ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως,

L J

1 τῶν ἀριθμῶν J 5 ⟨τῆς⟩ * 7 σαδδουκίων J | Ὀσσαίων *] Ἐσσαίων L J | Νασσαραίων L J 11 καὶ (vor μέχρις) < L 12 τοῦ < L 15 σατορνίλιοι L 16 φοβιονῖται L 18 ⟨καὶ Βαρβηλῖται⟩ * 19 κορινθιανοί L κιρινθιανοί J | μιρινθιανοί L J 20 Ἐπιφάνιος L J 21 μαρκόσιοι L J 24 πεπονδιανοί L J 25 κυιντελιανοί L κυϊντιλιανοί J 25 f τεσσαρισκαιδεκατῖται J 29 βαλδισιανισταί L βαλσισιανισταί J 30 ἰκεμοντίσιοι L J 31 ⟨οἱ καὶ⟩ Pet. 32 ἡ (sc. αἵρεσις) *] οἱ L J

Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκονανῖται, Ἱερακῖται Μελιτιανοί, οἱ κατ' Αἴγυπτον σχίσμα ὄντες, Ἀρειανοί, οἱ καὶ Ἀρειομανῖται, Αὐδιανῶν τὸ σχίσμα, 7
ἀλλ' οὐχ αἵρεσις, Φωτεινιανοὶ Μαρκελλιανοὶ Ἡμιάρειοι Πνευματομάχοι, οἱ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ βλασφημοῦντες, Ἀεριανοὶ Ἀέτιοι, 8
5 οἱ καὶ Ἀνόμοιοι, οἷς συνάπτεται Εὐνόμιος, μᾶλλον δὲ ὁ ἄνομος, Διμοιρῖται, οἱ μὴ τελείαν Χριστοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, ⟨οἱ καὶ⟩ Ἀπολλινάριοι, καὶ οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον λέγοντες μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι, οὕστινας ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριαμίτας, καὶ οἱ εἰς ὄνομα αὐτῆς
10 κολλυρίδα προσφέροντες, οἳ καλοῦνται Κολλυριδιανοί, Μεσσαλιανοί, οἷς | συνάπτονται Μαρτυριανοὶ ⟨οἱ⟩ ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ Εὐφημῖται καὶ D103
Σατανιανοί.

14. Καὶ ἁπλῶς περιεκάκησα καὶ περικακῶ τοσούτων αἱρέσεων 14, 1
ὀνόματα εἰς ἀριθμὸν φέρειν καὶ τὰς ἀθεμίτους αὐτῶν πράξεις διη-
15 γεῖσθαι καὶ ἔτι τῶν δύο σχισμάτων, τῶν τε κατ' Αἴγυπτόν φημι 2
προειρημένων Μελιτιανῶν, τῶν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ γενομένην τινῶν πτῶσιν παρὰ δὲ τῶν ἡμετέρων δεχθέντων ἐν τοῖς αὐτῶν κλήροις μετὰ μετάνοιαν ἑαυτοὺς σχισάντων, οὐ μὴν δὲ ἐν αἱρέσει
ὄντων καὶ τῶν κατὰ τὴν Μεσοποταμίαν προειρημένων ὡσαύτως 3
20 Αὐδιανῶν, τῶν καὶ ⟨αὐτῶν⟩ σχίσμα ὄντων, ἀλλ' οὐκ ἀλλοτρίαν πίστιν ἐχόντων, μόνον ἰδιωτικῶς περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα φιλονεικούντων, οὐ διὰ πίστιν ⟨δὲ⟩ ἀφηνιαζόντων καὶ ἑαυτοὺς ἀφοριζόντων οὐδὲ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ κατὰ ἐθελοακρότητα δικαιοσύνης δῆθεν, διὰ τὸ μὴ συγκοινωνεῖν ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τοῖς χρυσὸν καὶ ἄργυρον
25 κεκτημένοις καὶ διὰ τὸ ποιεῖν τὸ πάσχα ἐν ᾧ καιρῷ Ἰουδαῖοι ποιοῦσι, καὶ σχιζόντων ἑαυτοὺς τούτων χάριν καὶ ἀπαλλοτριούντων τῆς ἑνώσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. οἱ γὰρ μὴ λαβόντες πνεῦμα 4
ἅγιον οὐκ ἔμαθον τὰ βάθη τοῦ θεοῦ καὶ εἰς ταύτας περιεκλάσθησαν τὰς αἱρέσεις καὶ εἰς τὰς τῶν σχισμάτων διὰ προφάσεως ἐρεσχελίας.
30 καταλείψαντες γὰρ τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ πολλὰς τρίβους ἐβάδισαν, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλα διανοούμενοι. φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς ἅγιος ἀπόστολος, 5
δηλῶν ἡμῖν δι' ἣν αἰτίαν τοῦτο εἶπεν, »ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ

32 I Kor. 2, 12f

L J

2 Αὐδιανῶν *] Αὐδιανοὶ L J 3 Φωτιανοί L J 4 ἀερινοί L J 5 οἱ < L 7 ⟨οἱ καὶ⟩ * | ἀποληνάριοι J ἀπολινάριοι L | καὶ οἱ *] οἱ καὶ L J 9 Ἀντιδικομαριανίτας L J 10 κολλυριανοί L J | μεσαλιανοί L J 11 ⟨οἱ⟩ * 12 σατιανοί L J 15 ἔτι *] περὶ L J 17 τινῶν *] τινα L J 18 ἀναιρέσει J 20 ⟨αὐτῶν⟩ * | σχισματικῶν J | ἀλλ' < L 21 τοῦ] οὗ L 22 ⟨δὲ⟩ * 26 σχιζόντων *] σχίζοντες L J | ἀπαλλοτριούντων *] ἀπαλλοτριοῦντες L J 28 καὶ + ⟨οὕτως⟩? * 32 τοῦτο] gemeint ist die S. 20, 9 (vgl. S. 22, 28) angeführte Stelle I Kor. 2, 10

ἐλάβομεν, ὅπως γνῶμεν τὰ ἐκ | θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. ἃ καὶ λαλοῦμεν, P20
οὐκ ἐν διδακτοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου,
πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες« καὶ τὰ ἑξῆς. τὸ πνεῦμα
τοίνυν τοῦ θεοῦ οὐκ ἀλλότριον θεοῦ. εἰ γὰρ ἀλλότριον θεοῦ ἐστι,
5 πῶς τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνᾷ; ἀλλὰ τί ἐρεῖς μοι, ὦ κενόδοξε, ὁ 6
πολεμῶν | σεαυτόν, ἵνα μὴ εἴπω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ; τί D104
γάρ, κενόδοξε, πολεμεῖς τὸν ἀκαταπολέμητον; τί μάχῃ τῷ ἀκαταμα-
χήτῳ; »σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν«. σεαυτὸν σκανδαλίζεις
καὶ οὐ τὸν Λόγον, σαυτὸν ἁλίσκεις καὶ οὐ τὸ πνεῦμα, σαυτὸν ἀπαλ-
10 λοτριοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ οὐ τὸν υἱὸν ἀπὸ πατρὸς
οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ.

15. *Πάντως* γὰρ λέγεις κατὰ δεινότητα· ἤκουσα γὰρ ἤδη καί 15, 1
τινας ματαιόφρονας τὴν τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἀλήθειαν μετα-
τιθέντας εἰς βλασφημίας καὶ λέγοντας· »ἐρευνᾷ μὲν τὰ βάθη τοῦ
15 θεοῦ, ἀλλ' οὐ καταλαμβάνει«, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι τῷ ῥητῷ τὸν
λόγον τοῦτον, ἀλλὰ μόνον εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον »ἐρευνᾷ τὰ βάθη
τοῦ θεοῦ«· καὶ οὐ πρόσκειται τὸ καταλαμβάνει. ὦ πολλῆς ἠλιθιό- 2
τητος. χρεία γὰρ ἦν, ὦ θεήλατε, μετὰ τὸ εἰπεῖν ἐρευνᾷ εἰπεῖν τὸ
καταλαμβάνει; κατὰ γὰρ τὴν σὴν ἀφυΐαν χωλὸν ἂν ηὑρίσκετο τὸ
20 πρᾶγμα ⟨μὴ⟩ προστιθεμένης τῆς λέξεως ταύτης; νῦν δὲ οὐχ ὑπολεί- 3
πεταί σοι πρόφασις. πανταχόθεν γὰρ ἡ γραφὴ συνάγει τῷ εὐλαβε-
στάτῳ ἀνδρὶ τὴν ἀλήθειαν. περὶ γὰρ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ γέ-
γραπται οὕτως ὅτι »ὁ θεὸς δοκιμάζων νεφροὺς« καὶ »ἐρευνῶν
ταμιεῖα κοιλίας«. εἰ δὲ δοκιμάζει νεφρούς, ἆρα οὐκ οἶδεν ὅ τι δοκιμάζει; 4
25 ἢ τὸ πᾶν τῆς γνώσεως ἐν τῷ δοκιμάζειν ἀπεφήνατο; »ἐρευνῶν
δὲ ταμιεῖα κοιλίας«, πάλιν οὐ πρόσκειται τὸ καταλαμβάνων. ἆρα,
ἐὰν μὴ πρόσκειται τῷ ῥητῷ τὸ καταλαμβάνει, θάνατον ἐμαυτῷ προ-
ξενήσω παραπλέξας τῷ ῥητῷ τὸ »οὐ καταλαμβάνει« κατὰ τὸν σὸν
λόγον, ὦ ἀνόητε; οὕτως οὖν καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου εἴ- 5
30 ρηται ὅτι ἐρευνᾷ καὶ οὐ χρεία ἦν εἰπεῖν ὅτι καὶ καταλαμβάνει. ἐπ'
αὐτοῦ ⟨γὰρ τοῦ⟩ λόγου δηλοῖ ὅτι ἔστιν ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἡ
γνῶσις τοῦ θεοῦ καὶ τῶν βαθέων τοῦ θεοῦ. κἄν τε μὴ εἴπῃ κατα-
λαμβάνει, τὸ αὐτό μοι νόησον | καὶ μὴ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπόλλυε. D105

8 Act. (9, 5); 26, 14 — **12** vgl. Panarion h. 74, 13, 8 — **16** I Kor. 2, 10 —
23 Jer. 11, 20; 17, 10 — **23f** Prov. 20, 21

L J

5 *ἀλλ'* u. < *τί* L **9f** *ἀπαλλοτριεῖς* J **14** *βλασφημίαν*? * **20** ⟨*μὴ*⟩ Pet. |
ταύτης < J **25** Sinn: oder steckt in *δοκιμάζων* alles, in *ἐρευνῶν* aber nicht?
Wilamowitz **31** ⟨*γὰρ τοῦ*⟩ * **32** *τε*] *σε* J **33** *ἀπόλυε* L J

ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ πατρὸς οὐ τολμητέον | λέγειν τὸ ἐρευνᾷ καὶ οὐ κατα- 6 P21
λαμβάνει (αὐτὸς γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε σὺν υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύ-
ματι· ἀεὶ γὰρ ἡ τριὰς τριὰς καὶ οὐδέποτε προσθήκην λαμβάνει),
οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νοητέον. ὅταν γὰρ εἴπῃ ὅτι 7
5 »ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον« (»ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«), σημαίνει πατρὸς φωνὴν συγκαλοῦσαν εἰς δη-
μιουργίαν καὶ τὸ ποιήσωμεν λέγων οὐ μόνον εἴποιμι ἂν περὶ τοῦ
υἱοῦ ⟨σημαίνει, ἀλλὰ⟩ καὶ ⟨περὶ τοῦ⟩ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ 8
λέγει »τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι
10 τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. συνδημιουργεῖ τοίνυν
ὁ Λόγος τῷ πατρί, συνδημιουργεῖ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁ τοίνυν 9
ποιήσας τὸν ἄνθρωπον παντοκράτωρ θεὸς οὐκ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώ-
που, »ἐρευνῶν ταμιεῖα κοιλίας«; ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς τοῦ θεοῦ γνώ-
σεως ὁ λόγος ἐπιφέρει τοῦτο λέγων, ἵνα μή τις τῶν ἐν ἡμῖν ἁμαρ-
15 τανόντων νομίσῃ τι ἀπὸ θεοῦ κεκρύφθαι. αὐτὸς γὰρ οἶδε τὸν ἄν-
θρωπον καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου.

16. Ἐρευνᾷ τοίνυν ὁ πατὴρ ταμιεῖα κοιλίας καὶ οἶδεν, ἐρευνᾷ 16, 1
τὸ πνεῦμα τὰ βάθη τοῦ θεοῦ καὶ οἶδεν. ἀποκαλύπτει γὰρ ἁγίοις τὰ
τοῦ θεοῦ μυστήρια καὶ διδάσκει βαθέως τὸν θεὸν δοξάζειν καὶ τὴν
20 τούτου ἀκαταληψίαν τοῖς αὐτοῦ ὑποδεικνύει. ἄρα γοῦν οὐκ ἀλλό- 2
τριον τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα. οὐ γὰρ εἶπε περὶ ἀγγέλων ἐρευνᾶν βάθη
θεοῦ οὐδὲ περὶ ἀρχαγγέλων. »οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν
ὥραν«, φησὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ »οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ οὔτε ὁ
υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ«. νομίζουσι δὲ οἱ ἀνόητοι, οἱ μὴ κεκοσμημένοι 3
25 πνεύματι ἁγίῳ, μή ἔστι τι ἐν τῷ πατρί, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ θεό-
τητι τοῦ υἱοῦ. * »ὡς γὰρ ἔχει ὁ πατὴρ ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔχει ὁ
υἱὸς ζωὴν ἐν ἑαυτῷ« καί »πάντα | τὰ τοῦ πατρός μου ἐμά ἐστι« φησὶν D106
ὁ αὐτὸς τοῦ θεοῦ ἅγιος Λόγος. τίνα δέ ἐστι τὰ τοῦ πατρὸς ἀλλ' ἢ 4
ταῦτα· τὸ θεὸς τοῦ πατρός ἐστι, τοῦτο καὶ τοῦ υἱοῦ· ἡ ζωὴ τοῦ
30 πατρός ἐστι, τοῦτο καὶ τοῦ υἱοῦ· τὸ φῶς τοῦ πατρός, δηλονότι καὶ
τοῦ υἱοῦ· τὸ ἀθάνατον τοῦ πατρός, ὡσαύτως καὶ τοῦ υἱοῦ· τὸ ἀκα-
τάληπτον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ 5

4f Gen. 1, 26 — **5** Gen. 1, 1 — **9** Psal. 32, 6 — **15** vgl. Hiob 11, 11 — **22** Mark. 13, 32 Matth. 24, 36 — **26** Joh. 5, 26 — **27** Joh. 16, 15

L J

1 ἐρευνᾶν L **5** ποιήσωμεν *] ἐποίησε L J **7** καὶ < L | οὐ μόνον < J | ἂν < L **8** ⟨σημαίνει ἀλλὰ⟩ * | ⟨περὶ τοῦ⟩ * **15** τι *] ἔτι L J **20** αὐτοῦ + ⟨προσκυνηταῖς⟩ ? * **21** τοῦ (vor θεοῦ) < L **26** * etwa ⟨ἀλλ' εὐθὺς ἐλέγχονται⟩ *

ἐστιν. εἰ τοίνυν τὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐστι, καὶ ἡ ἐν τῷ πατρὶ
γνῶσις καὶ ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ | ἁγίῳ πνεύματι ὑπάρχει. εἰ δέ τις 6 P22
νομίζει τὸν υἱὸν ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν, μαθέτω ὁ ἀμαθὴς καὶ μὴ
βλασφημείτω. προτείνω γὰρ αὐτῷ γνῶσιν καὶ γνώσεται. λέγε μοι,
5 ὦ ἀγαπητέ, — ἀγαπητὸν γάρ σε καλῶ· οὐδένα γὰρ μισῶ ἢ μόνον τὸν
διάβολον καὶ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου καὶ τὴν κακοπιστίαν· ἐπὶ σοὶ
δὲ εὔχομαι, ἵνα ἔλθῃς εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν καὶ μὴ σεαυτὸν
ἀπολέσῃς ἐν τῇ εἰς θεὸν βλασφημίᾳ. βαθέα γάρ εἰσι τὰ ῥήματα τοῦ 7
ἁγίου θεοῦ, πνεύματι δὲ ἁγίῳ ⟨ἡ γνῶσις⟩ διὰ τῶν χαρισμάτων δίδο-
10 ται. »ᾧ μὲν γάρ« φησί »δίδοται λόγος σοφίας, ᾧ δὲ λόγος διδασκα-
λίας« καὶ τὰ ἑξῆς, »τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα τὸ διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βού-
λεται«, ἵνα σοι δείξῃ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐθεντίαν. ὅταν 8
γὰρ τὸ αὐτὸ πνεῦμα πᾶσι τὰ χαρίσματα δίδωσιν ὡς βούλεται, τοίνυν
παρακάλεσον τὸν πατέρα, ἵνα ἀποκαλύψῃ σοι τὸν υἱόν, καὶ παρα-
15 κάλεσον τὸν υἱόν, ἵνα ἀποκαλύψῃ σοι τὸν πατέρα, καὶ πάλιν παρα-
κάλεσον τὸν πατέρα, ἵνα σοι δῷ τὸν υἱὸν καὶ ἀποκαλύψῃ σοι τὸ
ἅγιον πνεῦμα καὶ δῴη σοὶ αὐτὸ ἔχειν ἐν σοί, ἵνα δοθὲν ἐν σοὶ ⟨τὸ⟩
ἅγιον πνεῦμα ἀποκαλύψῃ σοι τὴν πᾶσαν γνῶσιν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
ἁγίου πνεύματος, ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τῷ υἱῷ οὐκ ἔνι οὐδεμία ἀγνωσία
20 οὐδὲ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. **17.** εἰ γὰρ καὶ ἄγγελοι λείπονται τῆς **17,** 1
μείζονος ἐξουσίας καὶ γνώσεως, μὴ γένοιτο καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ | D107
καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα λείπεσθαι. πνευματικῶς δὲ λέγει ὁ υἱός,
ὁ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς ἅγιος Λόγος· οἱ δὲ ψυχικοὶ ἀνα-
κρίνονται μὴ νοοῦντες τοῦ υἱοῦ τὴν σοφίαν, μᾶλλον δὲ τῆς σοφίας
25 τὸν λόγον — ἐπερωτῶ σε, καὶ λέγε μοι· τίς μείζων ἐστὶν ὁ πατὴρ ἢ 2
ἡ ἡμέρα ἐκείνη περὶ ἧς λέγει; οὐ τολμήσεις λέγειν μὴ εἶναι τὸν πα-
τέρα μείζονα. εἰ τοίνυν μείζων ὁ πατὴρ καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς
ὥρας καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων καὶ γενηθησομένων
καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, ποῖον ἄρα μεῖζον τὸ τὸν
30 πατέρα γινώσκειν ἢ ἐκείνην τὴν ἡμέραν; εὔδηλον ὅτι τὸ τὸν πατέρα
γινώσκειν. πῶς οὖν ὁ τὰ μείζω εἰδὼς τῶν ἐλαττόνων ὑστερεῖ; εἰ 3
γινώσκει τοίνυν τὸν πατέρα, γινώσκει πάντως καὶ τὴν ἡμέραν καὶ
οὐδέν ἐστιν οὗ λείπεται κατὰ γνῶσιν ὁ υἱός. ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι μείζων 4

10 I Kor. 12, 8 — **11** I Kor. 12, 11 — **23** vgl. I Kor. 2, 14f — **25ff** bis S. 31, 6 vgl. die Ausführung im Panarion h. 69, 43—47 — **33ff** vgl. Panarion h. 69, 53

L J

1 ἡ < L **4** die Wiederaufnahme erfolgt erst Z. 25 **7** ἔλθῃς] ἔχῃς L **9** ⟨ἡ γνῶσις⟩ * **12** τὴν vor αὐθεντίαν L **17** ⟨τὸ⟩ * **18** τὴν < J **22** αὐτοῦ < J | υἱός *] θεός L J **29** τὸ < J

ὧν ὁ πατὴρ πάντων ἔχει τὴν γνῶσιν, ὁ δὲ υἱὸς οὐδαμῶς, καθὼς | P23
καὶ αὐτὸς λέγει »ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν«. ἀλλὰ τοῦτο τιμῶν
τὸν πατέρα λέγει ὁ υἱὸς ὡς ἔπρεπε, μειζόνως τετιμημένος ὑπὸ τοῦ
πατρός. ἔδει γὰρ ἀληθῶς τὸν γνήσιον υἱὸν τιμᾶν τὸν ἴδιον πατέρα,
5 ἵνα δείξῃ τὴν γνησιότητα. πῶς δὲ σὺ νομίζεις μείζονα εἶναι 5
αὐτόν; περιφερείᾳ ἢ ὄγκῳ ἢ χρόνῳ ἢ καιρῷ ἢ ἀξίᾳ ἢ θεότητι ἢ
ἀθανασίᾳ ἢ ἀιδιότητι; μὴ ταῦτα νόμιζε. οὐδὲν γὰρ ἐν τῇ θεότητι
ἄνισον ὑπάρχει πρὸς τὸν υἱόν, ἀλλὰ καθὸ πατὴρ ὁ πατήρ ἐστι καὶ
καθὸ ⟨ὁ υἱὸς⟩ υἱὸς γνήσιος, τιμᾷ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. οὔτε γὰρ ὄγκῳ 6
10 φέρεται τὸ θεῖον, ἵνα ὑπέρογκος τοῦ υἱοῦ ᾖ ὁ πατήρ, οὐδὲ χρόνῳ
ὑποπίπτει, ἵνα ὑπέρχρονος ὁ πατὴρ γένηται τοῦ υἱοῦ, οὔτε τῷ ὕψει
μερικῶς τάττεται ὁ πατήρ (πάντα γὰρ περιέχει, αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς
περιεχόμενος), ἵνα ὁ υἱὸς ὑπερβεβηκὼς νοοῖτο. ἐκάθισε γὰρ ἐν δεξιᾷ
τοῦ πατρὸς καὶ οὐκ εἶπεν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν πατέρα, ἵνα Σαβέλλιον
15 παραλύσῃ καὶ Ἄρειον καθέλοι τῆς αὐτοῦ βλασφημίας. | D108

18. Διὰ τοῦτο μὴ ζήτει τὰ μὴ ζητούμενα, ἀλλὰ τίμα τὸν υἱόν, **18, 1**
ἵνα τὸν πατέρα τιμήσῃς· ἀκούων δὲ περὶ τοῦ θεοῦ »οὐδεὶς ἀγαθὸς
εἰ μὴ εἷς ὁ θεός« μὴ τολμήσῃς διὰ τὸ τὸν υἱὸν ὑπερβαλλόντως τιμᾶν
τὸν πατέρα οὐκ ἀγαθὸν ἀποφῆναι τὸν υἱόν. οὐδὲ γὰρ ἀρνούμενος 2
20 ἑαυτὸν ἀγαθὸν εἶναι λέγει τὸν πατέρα ἀγαθόν, ἀλλὰ τοσούτῳ μειζόνως ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει ἐν τῷ τὴν τιμὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων
μὴ βούλεσθαι, ἀλλ' ἀναφέρει⟨ν⟩ τὴν τιμὴν ἐπὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα, ἵνα ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ πατρὸς γνωσθῇ ἡ γνῶσις τῆς
τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος, ἀπὸ ἀγαθοῦ πατρὸς θεοῦ γεγεννη-
25 μένου. πολλὴ γὰρ ἀδράνεια τῶν τολμώντων λέγειν περὶ τοῦ υἱοῦ **3**
τὸ τοιοῦτον, κἄν τε εἴπῃ »εἷς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ θεός«. ἰδοὺ γὰρ ἐν **4**
πολλοῖς διδάσκει ἡμᾶς ἡ θεία γραφή, ἀγαθὸν καλοῦσα παῖδα πτωχὸν
καὶ σοφόν, καί »ἀγαθὸς ἦν Σαμουὴλ μετὰ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων« καί
»ἀγαθὸς ἦν Σαοὺλ υἱὸς Κὶς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ὑψηλότερος παντὸς
30 Ἰσραὴλ ὑπὲρ ὠμίαν καὶ ἐπάνω« καί »ἀγαθὸν πορεύεσθαι εἰς οἶκον
πότου« καί »ἄνοιξον, κύριε, τὸν οὐρανόν, τὸν θησαυρόν σου τὸν

2 Joh. 14, 28 — **13** vgl. Psal. 109, 1 — **17 ff** bis S. 27, 13 vgl. Panarion h. 69, 57 — **17** Mark. 10, 18 — **21 f** vgl. Joh. 5, 41 — **26** Matth. 19, 17 — **27** Pred. 4, 13 — **28** I Sam. 2, 26 — **29** I Sam. 9, 2 — **30** Pred. 7, 3 — **31** Deut. 28, 12

L J

9 ⟨ὁ υἱὸς⟩ * | τὸν zweimal geschrieben J **11** γένηται ὁ πατὴρ L **13** ὑποβεβηκὼς? * **21 f** παρὰ τῶν ἀνθρώπων — τὴν τιμὴν < J **22** ἀναφέρει⟨ν⟩ * **24** ἀγαθότητος < L **26** εἴπῃ *] εἴπῃς L εἴποις J **29** παντὸς ὑψηλότερος J **31 f** τῶν ἀγαθῶν σου L

ἀγαθόν« καί »ἀγαθὸς λόγος ὑπὲρ δόμα« καί »ἀγαθὸς ὁ κύων ὁ ζῶν ὑπὲρ τὸν λέοντα τὸν νεκρόν« καί »ἀγαθὸν δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα« καί »ἀγαθὴ ἐσχάτη λόγων ὑπὲρ ἀρχήν« καί »εἰ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγα|θὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν«, περὶ ἰχθύος καὶ P24
5 ἄρτου λέγων. πῶς ⟨οὖν⟩ τολμᾶς διανοεῖσθαι ἀπαρνούμενον τὸν υἱὸν 5 τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ μὴ δι' ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς ⟨ἐπὶ⟩ τοῦ πατρὸς φέρειν τὴν ἀγαθότητα; ἑώρα γὰρ τὸν λέγοντα αὐτῷ »διδάσκαλε ἀγαθέ« 6 λέγοντα στόματι καὶ οὐ καρδίᾳ, καὶ ἐλέγξαι αὐτὸν βουλόμενος, ὅτι οὐ τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ ἐπείθετο, ἀλλὰ τὴν καρδίαν
10 διήλεγχεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει »τί μοι λέγετε κύριε κύριε. καὶ οὐ ποιεῖτε τοὺς ἐμοὺς λόγους«, καὶ ὧδε ἐβούλετο αὐτὸν ἐλέγχειν. ἔλεγε γὰρ αὐτὸν ἀγαθὸν | διδάσκαλον καὶ οὐκ ἔμενεν ἐν τῇ αὐτοῦ D109 πίστει ⟨τοῦ⟩ πιστεύειν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα.

19. Αὐτὸς τοίνυν ὁ ἅγιος Λόγος ὁ ζῶν ὁ ἐνυπόστατος, ὁ βασιλεὺς 19, 1
15 ὁ ἐπουράνιος, ὁ υἱὸς ὁ γνήσιος, ὁ ἀεὶ ⟨ὢν⟩ σὺν πατρί, ὁ ἐκ πατρὸς προελθών, τὸ »ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως«, »ἡ εἰκὼν τοῦ πατρὸς« ἐν ἀληθείᾳ, ὁ σύνθρονος τοῦ φύσαντος, »οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος«, »ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν«, ὁ 2 σοφία ὢν ἐκ σοφίας, ὁ πηγὴ ὢν ἐκ πηγῆς (»ἐμέ«, γάρ φησιν »ἐγκατ-
20 έλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους«), ὁ ποταμὸς ὁ ἀένναος, ὁ »εὐφραίνων τοῖς ὁρμήμασι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ«, ὁ ἐκ τῆς πηγῆς προελθών, »ἐξ οὗπερ, ⟨ὥς⟩ φησι, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι«, τὸ σκῆπτρον Δαυίδ, ἡ ῥίζα 3 τοῦ Ἰεσσαί, τὸ ἄνθος τὸ ἀπ' αὐτῆς, ὁ λέων, ὁ βασιλεὺς ὁ ἐκ φυλῆς
25 Ἰούδα, τὸ πρόβατον τὸ λογικόν, ὁ λίθος ὁ ζῶν, ὁ »τῆς μεγάλης 4 βουλῆς ἄγγελος«, ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀληθείᾳ γεγονὼς καὶ θεὸς ἐν ἀλη-

1 Sir. 18, 17 — Pred. 9, 4 — **2** Pred. 4, 9 — **3** Pred. 7, 9 — Matth. 7, 11 — **7** Mark. 10, 17 — **10** Luk. 6, 46 — **16** Hebr. 1, 3 — **17** Kol. 1, 15 — Luk. 1, 33 — **18** Act. 10, 42 u. a. St. — **19** Jer. 2, 13 — **21** Psal. 45, 5 — **22** Joh. 7, 38 — **25** Jes. 9, 6

L J **14—S. 28, 21** Timotheus Aelurus Widerlegung der chalcedonensischen Lehre S. 17 Karapet = Siegel des Glaubens S. 266 Karapet (= arm.)

5 ⟨οὖν⟩ * | τολμᾶς διανοεῖσθαι *] τολμᾶν διανοεῖσθε L J **6** ⟨ἐπὶ⟩ * **10** λέγετε] λέγεται J **13** ⟨τοῦ⟩ * **14** ὁ (vor ἐνυπόστατος) < J **15** ⟨ὢν⟩ * | πατρὶ + *von dem Vater zeitlos geboren* (ὁ ἐκ πατρὸς ἀχρόνως γεννηθείς) arm. **16f** ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, ἡ εἰκὼν τοῦ πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ] *die Zeichnung* (χαρακτὴρ) *der Wahrheit, indem er ist die Gestalt des Vaters in Wahrheit* arm. **17f** οὗ τῆς — τέλος < arm. **18** νεκρῶν + *Leben vom Leben* (ζωὴ ἐκ ζωῆς) arm. **22** ⟨ὡς⟩ * | ⟨ὥς⟩ φησι < arm.

θεία ὑπάρχων, μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, μὴ ἀλλοιώσας τὴν θεότητα, ὁ γεννηθεὶς ἐν σαρκί, ὁ σαρκωθεὶς Λόγος, ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος, ὁ ἔχων μεταξὺ τοῦ γενόμενος τὸ σάρξ (»ὁ Λόγος« γὰρ οὐκ εἶπεν »ὁ γενόμενος«, ἀλλὰ μετὰ τὸ εἰπεῖν ὁ Λόγος ἀπαρεμφάτως τίθησι τὸ »σάρξ«, μετὰ δὲ τὸ σὰρξ λέγει »ἐγένετο«, ἵνα τὸ ἐγένετο ἐκ Μαρίας δοκιμασθῇ, ἵνα ὁ Λόγος ἄνωθεν παρὰ πατρὸς κατελθὼν νοηθῇ). — οὗτος ὁ ἅγιος ὁ ζῶν Λόγος, ὁ πρὸς πατρὸς θεός, »ὁ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος«, ὁ ἀγγέλλων τὰ τῆς βουλῆς τοῦ πατρός, »⟨ὁ⟩ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος«, αὐτὸς εἶπεν »οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν οὔτε οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ«· * καὶ γὰρ οὐκ οἴδασιν ὅτι ὁ υἱὸς νοηματικῶς λέγει »εἰ μὴ μόνος ὁ πατήρ«. | εἰ τοίνυν οἶδεν ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, μείζων δὲ ὁ πατὴρ καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, πῶς ἄρα | ὁ τὸ μεῖζον εἰδὼς τὸ ἧσσον ἀγνοεῖ; οὐδὲ γὰρ οἶδέ τις τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ. ὡς γὰρ μέγας ὁ πατήρ, ὅτι οἶδε τὸν υἱόν, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς μέγας, ὅτι οἶδε τὸν πατέρα. εἰ οἶδε τοίνυν τὸν πατέρα, τὸ μεῖζον, τὸ μικρὸν πῶς ἀγνοεῖ, τουτέστι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν; ἐρεύνησον τὰς θείας γραφὰς καὶ μάθε τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν δύναμιν. καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ γινῶσκον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἀποκαλύψει σοι τὴν τοῦ Λόγου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γνῶσιν, ἵνα μὴ πλανηθῇς τῆς ἀληθείας καὶ ἀπολέσῃς τὴν σεαυτοῦ ψυχήν.

20. Δύο γὰρ γνώσεις ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, δύο εἰδήσεις, μία κατὰ ἐνέργειαν καὶ μία κατὰ εἴδησιν. ἵνα δὲ ἀπὸ παραδειγμάτων τὰ ὅμοια παραστήσω, εἰς τὸ διὰ πολλῶν ἐξομαλισθῆναι τὴν πεπλανημένην σου διάνοιαν καὶ τῶν τοῦτο φρονούντων, μάθε τί λέγει ἡ γραφὴ περὶ τοῦ Ἀδάμ· »ἦσαν« φησί »γυμνοὶ ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο«. τυφλοὶ δὲ οὐκ ἦσαν· ἔβλεπον γάρ· εἰ μὴ γὰρ ἔβλεπον, πῶς εἶδον τὸ ξύλον, ὅτι »καλὸν εἰς βρῶσιν καὶ ὡραῖον τοῦ κατανοῆσαι«; »καὶ λαβοῦσα« φησίν »ἡ γυνὴ ἔφαγε καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τῷ μετ'

2f Joh. 1, 14 — **7** Jes. 9, 6 — **8** Jes. 9, 6 — **9** Mark. 13, 32 — **11ff** vgl. Panarion h. 69, 43, 5 — **14** Matth. 11, 27 — **22ff** bis S. 31, 6 vgl. Panarion h. 69, 45—47 — **26** Gen. 3, 1 — **27f** vgl. Clement. Hom. III 42; S. 48, 9ff Lagarde — **28** Gen. 3, 6a — Gen. 3, 6b.

L J arm. (bis Z. 21)

4 εἰπεῖν < J **7** ὁ πρὸς πατρὸς θεός] *Gott beim Vater* (θεὸς ὢν πρὸς πατέρα?) arm. **8** ⟨ὁ⟩ * **9** αὐτὸς + ὁ Χριστὸς arm. **10** * etwa ⟨εἰ μὴ μόνος ὁ πατήρ. σφάλλονται δὲ οἱ λέγοντες τὸν υἱὸν διὰ τοῦτο μὴ εἰδέναι τὴν ἡμέραν⟩ * **13** ἀμφιβάλλει] *widerspricht* (ἀντιλέγει?) arm. | τὸ μεῖζον] τὸν πατέρα μείζω L **15** γὰρ] *nun* (οὖν) arm. | οὕτω J **18** ἁγίου < arm. **20** ἀποκαλύψει *, *wird dir enthüllen* arm.] ἀποκαλύπτει L J **23** ἀπὸ + τῶν L **24** σοι L **29** ἡ γυνὴ < L

αὐτῆς«. ἄρα οὖν οὐκ ἦσαν τυφλοί, ἀλλ' ἠνεῳγμένους εἶχον τοὺς 4
ὀφθαλμούς· γυμνοὶ δὲ ὄντες οὐκ ἠσχύνοντο βλέποντες, καὶ γυμνοὶ
ὄντες ἑαυτοὺς ᾔδεισαν. ᾔδεισαν δὲ κατὰ εἴδησιν καὶ οὐ κατὰ
πρᾶξιν. μετὰ γὰρ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου βεβρωκότας τοῦ 5
5 ξύλου, μετὰ πολὺν χρόνον φησίν »ἔγνω ὁ Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ«. πῶς τοίνυν ἔσται τοῦτο; καίτοι γε ἑώρων ἀλλήλους γυμνοὶ 6
ὄντες καὶ ᾔδεισαν ἑαυτοὺς τῇ ὁράσει· ἀλλ' οὐ τῇ πράξει. τὸ δὲ
ἀλλήλοις συναφθῆναι γνῶσιν εἶπεν ἡ γραφή. οἶδε δὲ καλεῖν εἴδησιν 7
καὶ εἴδησιν. πάλιν γὰρ οὕτω λέγει »ἔγνω Ἰακὼβ Λείαν τὴν γυναῖκα
10 αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε« καὶ τὸ πρῶτον μὲν ᾔδει | αὐτήν· σὺν D111
αὐτῇ γὰρ ἑπτὰ ἔτη ἦν ποιμαίνων τὰ πρόβατα Λαβὰν τοῦ πατρὸς
αὐτῆς. εἴδησιν δὲ τὴν δι' ὁράσεως καὶ διὰ γνώσεως ᾔδει, ⟨οὐκ⟩ ἔγνω
δὲ καὶ διὰ πράξεως. »καὶ ἔγνω Ῥαχὴλ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ« καὶ 8
πάλιν ⟨ἐν⟩ ἑτέρῳ τόπῳ »καὶ ἐγήρασε Δαυίδ« φησί »καὶ ἔσκεπον αὐτὸν
15 ἱματίοις. | καὶ οὐκ ἐθερμαίνετο, καὶ εἶπον τῷ βασιλεῖ ζητηθήτω παρ- P26
θένος καλή«. καὶ εὑρέθη Ἀβισὰκ ἡ Σουμανῖτις. καί φησιν »ἠνέχθη
τῷ βασιλεῖ καὶ συνεκοιμᾶτο αὐτῷ καὶ συνέθαλπεν αὐτόν· καὶ οὐκ
ἔγνω αὐτὴν Δαυίδ«, τὴν σὺν αὐτῷ, τὴν σύσσωμον καὶ σύμπλευρον.
ἄρα ποίαν εἴδησιν λέγει; τὴν δι' ὁράσεως ἢ τὴν διὰ πράξεως; καί 9
20 »ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ«· ἄρα οὖν τοὺς οὐκ ὄντας ἀγνοεῖ;
καί »ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας· οὐδέποτε γὰρ ἔγνων
ὑμᾶς«· ἄρα ἔστιν ἄγνοια ἐν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ; καὶ πάλιν »ὑμᾶς ἔγνων 10
ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν«. ἄρα οὖν τὰ ἔθνη τὰ λοιπὰ ἀγνοεῖ; μὴ
γένοιτο. ἀλλ' οἶδε γνῶσιν ἡ θεία γραφή, ἄλλην μὲν κατὰ εἴδησιν,
25 ἄλλην δὲ κατὰ πρᾶξιν.

21. Ἐπεὶ οὖν τοῦ πατρὸς ὁ μονογενὴς πληρῶν τὸ θέλημα *, ἀπέ- **21, 1**

5 Gen. 4, 1 — **9** vgl. Gen. 29, 32 — **13** vgl. Gen. 30, 22 — **14—18** I Kön. 1, 1—4 — **20** Num. 16, 5 II Tim. 2, 19 — **21** Luk. 13, 27 — **22** Amos 3, 2

L J **26 ff** zusammengefaßt bei Scotus Erigena *de divisione naturae* p. 83 Gale 1681 Epiphanius . . . in libro, quem de fide scripsit . . . dicens: patrem solummodo nosse futurum iudicium non solum per praescientiam, sed etiam per experimentum. pater siquidem per experimentum cognoscit iudicium, iam enim re ipsa omne iudicium dedit filio; omnino enim pater peregit iudicium, dum omne illud dedit filio. filius vero et scit et nescit iudicium. praescientia namque scit, nondum tamen experimento, et ideo experimento nescit, quia nondum re ipsa factum est iudicium.

2 δὲ < L **4** γὰρ < L **5** Εὔαν < L **8** ἀλλήλους J **12** ⟨οὐκ⟩ * **13** καὶ¹ < J **14** ⟨ἐν⟩ * **16** Σουμανίτης J **17** συνεκοιμάτω J **21** ἔγνω J **22** ἄρ' L **23** τῶν < J **24 f** ἄλλην — πρᾶξιν] οἶδε μὲν κατὰ ἐπιφέρειν τῷ εἴδησιν ἄλλην καὶ ἄλλην κατὰ πρᾶξιν καὶ εἴδησιν L **26** * etwa ⟨κρίσιν ἔμελλεν ἐπιφέρειν τῷ κόσμῳ⟩ *

δειξεν ἤδη τὰ πάντα τετελειωμένα, * ἔγνω γὰρ ὁ πατὴρ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν, ἔγνω αὐτὴν καὶ κατὰ γνῶσιν καὶ κατὰ πρᾶξιν· οἶδε γὰρ αὐτὸς πάντα καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν υἱόν »ὁ πατὴρ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ« καὶ μὴ κρίνων διὰ μὲν τοῦ δεδωκέναι τῷ
5 υἱῷ αὐτὸς κρίνει· οὐ γὰρ ἠλλοτρίωται ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ κρίνειν τοὺς κρινομένους καὶ ἐν τῷ μὴ κρίνειν τὸν πατέρα ἤδη κέκρικεν. ὁ δὲ 2 υἱὸς οἶδε πότε ἔρχεται· αὐτὸς γὰρ αὐτὴν φέρει τὴν ἡμέραν καὶ αὐτὸς ὁρίζει καὶ ἄγει καὶ τελεῖ. λέγει γάρ »ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ ἔρχεται ἡ ἡμέρα ἐκείνη« καί φησιν »οὐκ ἔστε ἐν νυκτί, ἵνα ἡ ἡμέρα ἐν
10 σκότει ὑμᾶς καταλάβῃ«. εἰ οὖν οἱ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ ἡμέρας εἰσὶ 3 τέκνα, ἆρα αὐτὸς ὁ υἱὸς ⟨ὁ⟩ φέρων τὴν ἡμέραν ἀγνοεῖ, ἵνα αὐτὸν καταλάβῃ ἡ ἡμέρα καὶ | οὐχὶ αὐτὸς μᾶλλον τὴν ἡμέραν φέρῃ; τίς D112 ταῦτα διανοούμενος οὐ βλασφημήσει, τὰ μὴ πρέποντα περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ λογιζόμενος; καὶ ὁ πατὴρ μὲν οἶδε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν 4
15 κατὰ δύο τρόπους, κατὰ εἴδησιν καὶ κατὰ πρᾶξιν. οἶδε γὰρ πότε ἔρχεται καὶ πάλιν ἤδη κέκρικεν ὁρίσας κρίνειν τὸν υἱὸν καὶ ἔγνω κατὰ πρᾶξιν. ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ οἶδε μὲν πότε ἔρχεται καὶ αὐτὸς 5 φέρει αὐτὴν καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, οὔπω δὲ αὐτὴν ἔπραξε κατὰ γνῶσιν, τουτέστι ⟨οὔπω ἔγνω⟩ κατὰ πρᾶξιν. ἔτι γὰρ ἀσεβεῖς ἀσεβοῦσι καὶ
20 ἄπιστοι ἀπιστοῦσι καὶ κακόπιστοι βλασφημοῦσι καὶ ὁ διάβολος ἐνεργεῖ καὶ ἁμαρτήματα γίνεται καὶ ἡ ἀδικία κρατεῖ | καὶ ἡ κρίσις μακροθυμεῖ, P27 ἕως ἂν ἔλθῃ καὶ γνῷ αὐτὴν κατὰ πρᾶξιν καὶ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν καὶ σώσῃ τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίζοντας ἐπ᾿ αὐτὸν καὶ μὴ βλασφημοῦντας αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ πατρὸς καὶ ἁγίου πνεύ-
25 ματος.

22. Ἐξ ἁγίων δὲ ἀγγέλων λείπεται κατὰ δύο τρόπους ἡ τοιαύτη 22, 1 ἀξία. τίμιοι μὲν γάρ εἰσιν, ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τοῦτο κεκτημένοι· λείπεται δὲ αὐτοῖς τοῦτο· οὐ γὰρ οἴδασι τὰ ὡρισμένα πότε γίνεται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ὁ πατὴρ ἔθετο τοὺς
30 χρόνους. εἰ δὲ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν πατρί, ἆρα οὐ λείπεται ἡ ἐξουσία ἐξ υἱοῦ ἡ ἐν πατρί. λείπεται δὲ ἀπὸ τῶν ἀγγέλων· κτιστοὶ 2 γὰρ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι καὶ δυνάμεις, πατὴρ δὲ ἄκτιστος, υἱὸς

3 Joh. 5, 22 — **8** I Thess. 5, 2 vgl. Resch, Agrapha² S. 146 — **9** I Thess. 5, 4 vgl. Joh. 12, 35 — **21 f** vgl. Luk. 18, 7f — **29** vgl. Act. 1, 7

L J

1 * (Lücke von Pet. angezeigt) etwa ⟨φάσκων· ὁ πατὴρ τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκεν τῷ υἱῷ⟩ * **2** οἶδε *] ᾔδει L J **9** ἔσται L J **10** ὑμᾶς *] ἡμᾶς L J **11** ⟨ὁ⟩ * **12** καταλάβοι J | φέρει (η über ει) J **19** ⟨οὔπω ἔγνω⟩ * **22** ποιήσει L J **24** καὶ πατρὸς *] πατρὸς καὶ υἱοῦ L J **31** ἡ²] ἢ L

ἄκτιστος, πνεῦμα θεοῦ ἄκτιστον. οὐκ οἴδασιν οὖν οἱ ἄγγελοι οὔτε 3
κατὰ εἴδησιν οὔτε κατὰ πρᾶξιν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. οὐκ οἴδασι
γὰρ πότε βούλεται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεγκεῖν
τὴν ἡμέραν, καὶ οὐκ οἴδασι κατὰ γνῶσιν πράξεως· οὔπω γὰρ ἐπετά-
5 *χθησαν ἐξελθεῖν καὶ συναγαγεῖν δίκην ζιζανίων καὶ δῆσαι δεσμὰς*
δεσμὰς εἰς τὸ καίειν πυρὶ ἀσβέστῳ. οὔπω τοίνυν οὐδὲ ἔπραξαν οὐδὲ 4
οἴδασιν, ὁ δὲ πατὴρ | οἶδε καὶ ἔπραξεν· ὁ δὲ υἱὸς οἶδε μέν, οὐδέπω D113
δὲ ἔπραξε. τουτέστιν ⟨τό⟩ »εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, οὔτε οἱ ἄγγελοι
οὔτε ὁ υἱός«. νοήσωμεν τὴν δύναμιν τῆς γραφῆς, ἵνα μὴ γένηται 5
10 *ἡμῖν τὸ γράμμα θάνατος. »τὸ γράμμα«, γάρ φησιν »ἀποκτένει, τὸ*
δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ«. λάβωμεν τὸ πνεῦμα, ἵνα ὠφεληθῶμεν ἐκ τοῦ
γράμματος. οὐ γὰρ τὸ γράμμα ἀποκτένει, ἐν γὰρ τῷ γράμματι ἡ
ζωή· ἀποκτένει δὲ τὸν ἀσυνέτως τῷ γράμματι προσερχόμενον καὶ μὴ
ἔχοντα τὸ φράζον πνεῦμα, τὸ ἀνοῖγον τὸ γράμμα καὶ ἀποκαλύπτον
15 *τὸ ἐν αὐτῷ. οὗτος οὖν ὁ πατὴρ ὁ ἅγιος τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν* 6
γνήσιον, γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἔδωκε
τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἐν μιᾷ γνώσει ὁμονοίας, ἐν ἑνὶ συνδέσμῳ
τελειότητος, ὅπως ἐν ὀνόματι πατρὸς τελείου καὶ θεοῦ τὴν σφραγῖδα
κομισώμεθα καὶ ἐν ὀνόματι υἱοῦ τελείου καὶ θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι
20 *πνεύματος θείου καὶ τελείου λάβωμεν τὴν σφραγῖδα. ὢ τριὰς ἁγία* 7
ἀριθμουμένη, τριὰς ἐν ἑνὶ ὀνόματι ἀριθμουμένη. οὐ γὰρ λέγεται
ἑνὰς καὶ δυὰς | οὐδὲ μονὰς καὶ μονάς, ἀλλὰ μονὰς ἐν τριάδι καὶ τριὰς P28
ἐν μονάδι, μονοειδῶς μονωνύμως εἷς θεός, πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν
πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι.

25 23. *Κάλει δέ μοι μάρτυρας τῆς ἀληθείας, κάλει μοι τοὺς παῖδας* 23, 1
τοὺς ἀπὸ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλωνίας σωθέντας, τοὺς καταξιωθέν-
τας ἐν πυρὶ καταβληθῆναι, μὴ ἀναλωθῆναι δέ, οὐ σβέσαι τὸ πῦρ,
ἵνα μὴ ὑποληφθῶσι καινὰ ἔργα ἀντιμηχανησάμενοι, ἀλλ᾽ ἐν πυρὶ μὲν
εἶναι, ἐν πυρὶ δὲ μὴ ἀναλωθῆναι διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν αὐτῶν, τοῦ
30 *θεοῦ δι᾽ αὐτῶν ἡμᾶς διδάσκοντος, τίνα μέν ἐστι τὰ κτιστὰ τίνα δὲ*

4—6 vgl. Matth. 13, 30 — **8** Matth. 24, 36 — **10** II Kor. 3, 6 — **12** vgl. Joh. 5, 39 — **25** vgl. Dan. 3

L J **20—24** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 25^{v}—26^{r} Rupef. f. 16^{v} Vat. Migne 95, 1076 C

4 f *ἐπετάχθεισαν* J **8** ⟨*τό*⟩ * **12** *γὰρ τὸ* < J | *γράμμα* + ⟨*αὐτὸ*⟩? * | *γὰρ*² < L **15** *οὗτος*] *οὕτως* Pet., Dind. falsch **20** [*λάβωμεν τὴν σφραγῖδα*]? * **21** vor *ἀριθμουμένη*¹ + ⟨*τριὰς*⟩? *; vgl. Panarion h. 62, 3, 6 | *ἀριθμουμένη, τριὰς* < Sa Pa **22** *ἑνὰς*] *μονὰς* Sa Pa **22 f** *μονὰς ἐν τριάδι καὶ τριὰς ἐν μονάδι* < Sa Pa

τὰ ἄκτιστα, τίνα ἐστὶ τὰ ποιητὰ τίνα τὰ μὴ γενόμενα, τίνα τὰ ἀεὶ
ὄντα τίνα δὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ὄντα, γενόμενα δέ. οἱ τοιοῦτοι σωθέντες 2
παῖδες ἠθέλησαν εὐχάριστον ἀποδεῖξαι γνώμην εἰς τὸν θεὸν τὸν
σώσαντα αὐτούς, εἰς ὃν ἀπ᾽ ἀρχῆς ἤλπισαν καὶ οὐκ | ἐδίστασαν καὶ D114
5 οὐκ ἔκλιναν αὐχένα εἰκόνι καὶ θράσει βασιλέως καὶ τυραννίδι. καὶ 3
ὅτε ἠθέλησάν τι ἀπονεῖμαι θεῷ ἀνερευνήσαντες τὰ βάθη τῷ ἁγίῳ
πνεύματι ἐν τῇ καρδίᾳ, ἅγιοι ὄντες, διανοηθέντες τε τὸν οὐρανὸν
καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, τήν τε γῆν καὶ πάντα τὰ ὑπ᾽ αὐτὴν καὶ
πάντα ὅσα ἔστι μὴ ἄξια εἶναι εἰς προσφορὰν θεῷ προσενεχθῆναι
10 (οὔτε γὰρ εἶχον ἐξουσίαν τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς θεῷ προσφέρειν), καὶ κατὰ 4
τὴν ἀξίαν μὲν καὶ κατὰ τὴν ἐξουσίαν θέλοντες μόνον ὕμνοις ὑμνεῖν
τὸν θεόν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον »θύσατε θυσίαν αἰνέσεως«
καί »θυσία αἰνέσεως δοξάσει με«), ἤδη μεταβαλόντες τὴν παλαιὰν εἰς
καινὴν διαθήκην πνεύματι ἁγίῳ ὑπονυττόμενοι, οὐ ζῴων θυσίας
15 οὐδὲ ὁλοκαυτωμάτων χρείαν ἔχοντες (φασὶ γάρ »οὐκ ἔστι τόπος τοῦ
καρπῶσαι οὐδὲ θυσία οὐδὲ θυσιαστήριον«, ὡς τῶν πάντων περι-
ληφθέντων), βουλόμενοι δὲ τὴν τοιαύτην αἴνεσιν προσφέρειν καὶ ἐά- 5
σαντες τὴν ἑαυτῶν σμικρότητα ταπεινοφρόνως φέρονται (»πᾶς γὰρ
ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται. ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται«·
20 μετὰ ⟨γὰρ⟩ τοῦ χαρίσματος τῆς αὐτῶν σωτηρίας λαμβάνουσι καὶ
ταύτην τὴν δωρεὰν τῆς ταπεινοφροσύνης) καὶ βούλονται τὸν αἶνον
θεῷ προσφέρειν καὶ μὴ ἐκκακεῖν. καὶ ἑαυτοὺς δοκιμάσαντες πρὸς τὴν 6
τοῦ θεοῦ ἄρρητον δοξολογίαν ἀξιοῦσι συμπαραλαβεῖν μεθ᾽ ἑαυτῶν
τὴν κτίσιν εἰς δοξολογίαν καὶ ἄρχονται λέγειν συμπεριειληφότες
25 πᾶσαν τὴν ποίησιν. | P29

24. Διελόντες δὲ τὰ ποιήματα ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος καὶ τὰ κτιστὰ **24**, 1
ἀπὸ τοῦ κτίσαντός φασιν »εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν
κύριον«. πάντα εἶπον καὶ οὐδὲν κατέλιπον. ἵνα δὲ τὸ πνεῦμα τὸ 2
ἅγιον χαρακτηρίσῃ τὴν τελείαν γνῶσιν εἰς τὸ εἰδέναι, ποῖον τὸ θεῖον
30 ποῖα δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενα, ἵνα μὴ συμμίξωμεν τῷ ἀιδίῳ τὰ
ἐξ οὐκ ὄντων γενόμενα, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν | ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, D115
ἀριθμῷ μὲν τὰ πάντα συνήγαγεν. ἀπεκάλυπτε γὰρ αὐτοῖς τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον ὡς καταξιωθεῖσιν ἅμα ἀγγέλοις εἶναι συνδιαίτοις⟨τε⟩γενομένοις 3

12 Psal. 106, 22 — **13** Psal. 49, 23 — **15** Dan. 3, 38 — **18** Luk. 18, 14 — **27** Dan. 3, 57

L J

2 δέ² < J **3** τὸν² < J **4** καὶ (vor οὐκ ἔκλιναν) < J **13** ἤδη + γὰρ J **14** θυσίας *] θυσίαν L J **16f** περιλειφθέντων J **20** ⟨γὰρ⟩ * | αὐτῶν *] αὐτοῦ J αὐτῆς L **22** καὶ (vor ἑαυτοὺς) < L | δοκιμάσαντας J **28** καὶ < J **33** ⟨τε⟩ *

ἀγγέλων, τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ καὶ τὰ ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ λοιπὸν οὐκ ἠγνόουν. καί φασιν οἱ αὐτοὶ ἅγιοι παῖδες, ὡς προ- 4 εῖπον· »εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον« καὶ ἄρχονται ἀριθμεῖν τε καὶ διαιρεῖν ποῖα τὰ ἔργα ποῖα τὰ ποιήσαντα, ποῖα τὰ 5 ἐργαζόμενα ποῖα δὲ τὰ ἐργασθέντα· καὶ ἀριθμοῦσιν οὐρανὸν γῆν 5 ὕδατα ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀγγέλους (κτιστοὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι) καὶ θρόνους καὶ δυνάμεις (κτιστὰ γὰρ ταῦτα), ἥλιον σελήνην (ποιητὰ γὰρ καὶ οὐκ ἄκτιστα), νέφη καὶ νιφετούς, ἀνέμους χιόνας ἀστραπὰς βροντὰς γῆν θάλασσαν πηγὰς ἀβύσσους ποταμοὺς πᾶσαν ἀνθρω- 10 πότητα ὄρη πετεινὰ οὐρανοῦ, κτήνη καὶ ζῷα, ψυχὰς ὁσίων πνεύ- ματα δικαίων, Ἀνανίαν Ἀζαρίαν Μισαήλ, ἱερεῖς καὶ δούλους θεοῦ. πάντα γὰρ ταῦτα ποιητά ἐστι καὶ κτιστά, ὑπὸ θεοῦ γεγονότα διὰ 6 τοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· »τῷ λόγῳ γὰρ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις 15 αὐτῶν«. ὅρα δέ, ἀγαπητὲ ἀδελφέ, πῶς τὰ πάντα ἠρίθμησαν πνεύ- 7 ματι ἁγίῳ φερόμενοι καὶ οὐκ ἠρίθμησαν υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασιν, ἀλλ' οὔτε ἅγιον πνεῦμα, ἀλλ' ἔγνωσαν τὴν αὐτὴν θεότητα εἶναι ἐν τριάδι καὶ τὴν αὐτὴν τριάδα εἶναι ἐν μιᾷ θεότητι. καὶ ἐδόξασαν πατέρα ἐν υἱῷ καὶ υἱὸν ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, μίαν ἁγιαστείαν μίαν 20 λατρείαν μίαν θεότητα μίαν δοξολογίαν.

25. Ἀλλὰ πάντως καὶ τοῦτο τολμᾷ ὁ διάβολος κινεῖν ἐν τοῖς 25, 1 ἀνθρώποις, ἀπιστίας τολμηρίαν καταψεύσασθαι τῶν ἁγίων παίδων [πλάσαι] καὶ εἰπεῖν· οὐκ ᾔδεισαν εἰπεῖν ὄνομα ἁγίου | πνεύματος· Ἰου- P30 δαῖοι γὰρ | ἦσαν καὶ οὐδὲ υἱὸν ᾔδεισαν, Ἰουδαῖοι ὄντες. εὐθὺς δὲ οἱ 2 D116 25 λόγοι ἐλέγχουσι τῶν κακοδόξων τὴν ἀπιστίαν. φησὶ γάρ »καὶ ἦν τὸ πρόσωπον τοῦ τετάρτου ὡς πρόσωπον υἱοῦ θεοῦ«. ἰδοὺ ὄνομα υἱοῦ θεοῦ· ἄρα οὐκ ἔστιν ἄγνοια περὶ τούτου * καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ τῆς καμίνου, ὅτι »ἐπλήσθη Δανιὴλ πνεύματος ἁγίου καὶ εἶπε καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῆς, καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ κριτήριον« καὶ 30 ἔκρινε τοὺς πρεσβυτέρους πνεύματι ἁγίῳ ἐμφορούμενος. ἆρα οὖν 3 ᾔδεισαν τὸν υἱὸν καὶ ᾔδεισαν τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐκ ἀγνοίας χάριν οὐκ εἶπον τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἀσφαλείας ἕνεκα. »εὐλογεῖτε, γάρ ⟨φησιν⟩, πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον« καὶ οὐκ

3 Dan. 3, 57 — **3—11** vgl. Dan. 3, 58ff — **13** Psal. 32, 6 — **25f** Dan. 3, 92 — **28f** vgl. Sus. 45—49 (Theod.) — **33** Dan. 3, 57

L J

13 τῷ γὰρ λόγῳ J **19** ἁγιαστίαν J **23** [πλάσαι] * | ἔδεισαν J **27** * ⟨ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· ᾔδεισαν γὰρ καὶ τοῦτο⟩ * **33** ⟨φησίν⟩ * | καὶ οὐκ — τὸν κύριον (S. 34, 2) von erster Hand am untern Rand nachgetragen L

εἶπον. εὐλόγει υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸν κύριον οὐδ' εὐλόγει ἅγιον πνεῦμα
τὸν κύριον, ἀλλ' »εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον«. καὶ 4
μή τις τῶν προφάσεις ἑαυτοῖς θηρωμένων εἴπῃ· ὅτι οὐκ εἶπον Χερου-
βὶμ ἢ Σεραφίμ· λοιπὸν οὐδὲ ταῦτά ἐστιν ἔργα τοῦ θεοῦ. προέλαβε γὰρ
5 ὁ θεῖος λόγος ἀσφαλίσασθαι τὰ πάντα ⟨κατὰ⟩ τῶν τὰς μηχανὰς ἑαυτοῖς
ἐπινοούντων, προγινώσκων τὴν εἰς αὐτοὺς [καὶ] τοὺς παῖδας λύμην.
τρισσῶς γὰρ τὸν ὕμνον ἐδιπλασίασαν οἱ ἅγιοι παῖδες οἱ αὐτοὶ τὰ 5
κτιστὰ καὶ ποιητὰ εἰς ὕμνον θεοῦ προβαλλόμενοι καὶ πρῶτον φή-
σαντες »εὐλογητὸς εἶ, κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν
10 καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας«, εἶτα μεθ' ἕτερα
»εὐλογημένος εἶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ« καὶ πάλιν »εὐλογη-
μένος εἶ ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου« καί
»εὐλογημένος εἶ ὁ βλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ Χερουβίμ«· ἵνα 6
ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν θρόνον νοήσῃς Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, καὶ ἀπὸ
15 τοῦ ὀνόματος τῶν Χερουβὶμ καὶ ἀβύσσων καὶ θρόνου ἡγιασμένου καὶ
λοιπῶν πάντων ὀνομάτων νοήσῃς ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ πάντων τῶν
ὠνομασμένων ὅτι ἐκ τῶν ἔργων εἰσὶ τοῖς ἄλλοις συν-|αριθμούμενα. D 117
καλέσαντες γὰρ εἰς ὕμνον ταῦτα πάντα εὐθὺς ἐπιφέρουσι λέγοντες
»εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον«, ἵνα Γαβριὴλ καὶ
20 Μιχαὴλ εὐλογήσῃ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

26. Σεμνοὶ δὲ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδουσι, 26, 1
σὺν Σεραφὶμ καὶ Χερουβὶμ | τὴν τριάδα ὁμοδόξως καὶ ὁμοστοίχως P 31
καὶ ὁμοουσίως δοξάζοντες καὶ λέγοντες τό »ἅγιος ἅγιος ἅγιος«, τρεῖς
φωνὰς ἀποτελοῦντες, ἐν ἑνότητι δὲ λέγοντες καὶ οὐ πολυωνύμως.
25 οὐ γὰρ λέγουσιν ἅγιος τέταρτον, ἵνα μὴ προσθῶσι ⟨τι⟩ τῇ τῆς τριάδος 2
ὀνομασίᾳ· οὐ λέγουσι δὶς τὸ ἅγιος, ἵνα μὴ ἐλλιπὴς εἴῃ ἡ δόξα τῆς
τελειότητος, ἀλλὰ τρίς, ἵνα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐν
τῇ αὐτῇ τιμῇ ἁγιάσωσι. καὶ οὐ λέγουσιν ἅγιος καὶ ἡμιάγιος, ἀλλ' 3
ἴσως λέγουσι τὸ ἅγιος, μιᾷ φωνῇ καὶ ἑνὶ λόγῳ καὶ μιᾷ τελειότητι
30 τριάδα δοξάζοντες ὁμοῦ ἐν ἑνότητι καὶ ἑνότητα ἐν τριάδι. ταύτην 4

9f Dan. 3, 52 — **11** vgl. Dan. 3, 54 — Dan. 3, 55 — **13** Dan. 3, 54 — **19** Dan. 3, 57 — **23** Jes. 6, 3

L J

3 *προφάσει* J **5** *τὰ πάντα* < J | *⟨κατὰ⟩* * **6** [*καὶ*] Jül. **10** *εἶτα μεθ' ἕτερα* — *Χερουβίμ* (Z. 11) Glosse? vgl. Z. 13 u. die Wiederaufnahme in Z. 14f * **15** *θρόνου*] *ναοῦ* L **16** *ὀνομάτων*] *νοημάτων* L | *νοήσας* L **17** *ὀνομασμένων* J **15—17** *καὶ λοιπῶν — ὠνομασμένων*] wohl Vermengung einer Randbemerkung mit einer verderbten Lesart; lies etwa: *καὶ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ λοιπῶν πάντων τῶν ὠνομασμένων νοήσῃς* * **17** *τοῖς ἄλλοις* < L | *συνηριθμούμενα* J **4** *δὲ* < L **25** *⟨τι⟩* *

γὰρ τὴν γνῶσιν ἦλθεν ὁ μονογενὴς ⟨υἱὸς⟩ τοῦ θεοῦ ἡμᾶς διδάξαι, ταύτην τὴν σύνεσιν ἡμῖν ἐκήρυξε τὸ ἅγιον πνεῦμα, ταύτην τὴν τελειότητα ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὁ πατήρ· ἐν ἀληθείᾳ ταύτην τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο ἡμῖν σαρκωθεὶς ὁ Λόγος, ταύτην τὴν οἰκοδομὴν ᾠκοδόμησεν
5 ἡμῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα. »εἴ τις γὰρ ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον 5 τοῦτον χρυσίον ἄργυρον λίθους τιμίους ξύλα χόρτον καλάμην« ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩. οὐ γάρ ἐστιν ἄλλος θεμέλιος· »θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός«, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, »οὗ ἐσμεν οἰκοδομή, καὶ οὗ ἐσμεν γεώργιον«, »οἰκοδομη-
10 θέντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων«, τοῦ εἰδέναι τὴν ἡμῶν οἰκοδομὴν στερεὰν οὖσαν ἐν ἀληθείᾳ καὶ τὸν ἡμῶν θεμέλιον ἀεὶ ὄντα καὶ μὴ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι. ἀλλ' »οὐκ ἐν 6 πᾶσιν ἡ γνῶσις« κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον, ἀλλ' ἐν τοῖς καταξιωθεῖσι πνεύματι ἁγίῳ τὰ τῆς ἀληθείας εἰδέναι | μυστήρια. αὐτὸς 7 D118
15 γὰρ ὁ ἀποκαλύψας ἑαυτὸν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιμεμφόμενός τινας τῶν ἐν ἀγνωσίᾳ ἔλεγεν »οὐκ οἴδατε τὰς γραφὰς οὐδὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν« καὶ πάλιν ἀλλαχόθι »ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω« καὶ πάλιν »εἰ ᾔδεις τίς ἐστιν ὁ ζητῶν παρὰ σοῦ πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας« τῇ Σαμαρείτιδι ἔλεγε, καὶ πάλιν »οὐκ
20 οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε«. ἄρα οὖν »ἡ γνῶσις οὐκ ἐν πᾶσι«· 8 »χαρίσματα γὰρ ἔχει ἕκαστος ἐκ θεοῦ διάφορα«. καί φησιν ὁ ἅγιος λόγος »ᾧ δίδοται περισσότερον, περισσότερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν«, ὡς τινῶν μὲν λαμβανόντων βραχύ, τινῶν δὲ οὐδ' ὅλως, ἄλλων δὲ περισσοτέρως εἰληφότων. | P32
25 27. *Καὶ* ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς θείαις 27, 1 γραφαῖς εἰρημένων ἔστιν εὑρεῖν. τῆς γὰρ θείας γραφῆς πνευματικῶς ⟨δια⟩λεγομένης τὰ πλεῖστα, μάλιστα περὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς, γνώσεως δέ φημι τοῦ κυρίου, ὅσα [γὰρ] ἐστὶ βαθύτερα καὶ περισσοτέρως τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἀπασφαλιζόμενα ῥήματα, ταῦτα εἰς
30 πρόσκομμα τοῖς τὴν γνῶσιν θεοῦ μὴ κατειληφόσι συμβέβηκεν, ὡς 2 φησιν Ὠσηὲ ὁ προφήτης »τίς συνετὸς καὶ συνήσει ταῦτα;« καί »ᾧ

5 I Kor. 3, 12 — **7** I Kor. 3, 11 — **9** I Kor. 3, 9 — Ephes. 2, 20 — **12** I Kor. 8, 7 — **16** Matth. 22, 29 Mark. 12, 24 — **17** Matth. 13, 43 — **18** Joh. 4, 10 — **19** Luk. 9, 55 — **20** I Kor. 8, 7 — vgl. I Kor. 7, 7 — **22** Luk. 12, 48 — **31** Hos. 14, 10 — Hos. 14, 10

L J

1 ⟨υἱὸς⟩ *, nach stehender Formel **6** *ἀργύριον* L **6 f** ⟨*καὶ τὰ ἑξῆς*⟩ * **14** *αὐτοῖς* J **16** *ἀγνωσίᾳ* + ⟨*ὄντων*⟩? * **19** *πιεῖν*] *ποιεῖν* L **20** *ἐστε*] *ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* L **21** *ἕκαστος* < J **27** ⟨*δια*⟩*λεγομένης* * **28** *δέ* *] *τε* LJ | [*γὰρ*] * **31** *συνετῶς* J

λόγος γνώσεως κυρίου δίδοται, καὶ γνώσεται αὐτά· ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, ἀσεβεῖς δὲ προσκόψουσιν ἐν αὐταῖς«. εὐθεῖαι μὲν γάρ 3 εἰσιν, ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς προσκόπτουσι ⟨ἐν⟩ ταῖς ὁδοῖς κυρίου, ἀναιτίων τούτων οὐσῶν ἀνθρώποις προσκόμματος. οἱ γοῦν προσκόπτοντες 5 τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος ἀδιαφόρως προσκόπτουσι· »προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος« καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. εὐθὺς μὲν 4 γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ὁρῶντες τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα θεοσημείας ἐργαζόμενον καὶ μὴ κατηξιωμένοι τῆς γνώσεως τῆς ἐπουρανίου ἔλεγον »τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃς λαλεῖ βλασφη- 10 μίας;« καὶ ἄλλοτε »εἰ ἦν ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐκ θεοῦ, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον«. ἆρα οὖν τὴν θεότητα ἠγνόουν, ἄνθρωπον δὲ ψιλὸν D 119 μόνον αὐτὸν ἐνόμιζον. οἱ δὲ καὶ θεὸν αὐτὸν ἐγνωκότες, ἀγνοή- 5 σαντες ⟨δὲ⟩ τὴν τελείαν αὐτοῦ δόξαν, ἀκούσαντες τὰ ἐν βάθει περὶ αὐτοῦ εἰρημένα ῥήματα καὶ κατὰ τὴν εἰς ἡμῶν πραγματευθεῖσαν σωτη- 15 ρίαν ⟨σαρκὸς⟩ οἰκονομίαν, σφαλλόμενοι εἰς τὴν αὐτοῦ θεότητα κακοδοξοῦσιν. ἔσφαλλε γὰρ αὐτοὺς ἡ διάνοια. ὡς γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ἐσφάλησαν 6 ἀκούσαντες, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἀκούοντες ἐσφάλλοντο. ἐκεῖνοι γὰρ ἑώρων τὰ ἐν προφήταις προειρημένα, εἰς δὲ τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν πληρωθέντα ἀγνοοῦντες ἐταράχθησαν. καὶ οὗτοι πάλιν 7 20 διὰ τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν τὰ προειρημένα ἀκούοντες, ψιλῶς δὲ αὐτὰ νοοῦντες ταράσσονται καὶ προβάλλονται εἰς τὴν ἑαυτῶν καταστροφὴν τὰ εἰς τὴν ἡμῶν οἰκοδομὴν ⟨εἰρημένα⟩ καὶ φασίν· ἀλλ' εἶπεν »ἐγὼ ἀπέρχομαι πρὸς τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν καὶ πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν«· ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὸς ἕν ἐστι τῶν κτισμάτων, 25 βλασφημοῦντες τολμῶσι λέγειν. | P 33

28. Βλέπεις τοίνυν ὅτι σφάλλει αὐτοὺς ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας 28, 1 οἰκονομία. ἀναλάβωσι γὰρ ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ἐρωτήσωσι χρόνους ἢ καιρούς· »αἱ γὰρ διέξοδοι αὐτοῦ« φησίν »ἀφ' ἡμερῶν αἰῶνος«. ἴδωμεν τοίνυν τὰ πρὸ τούτων. φησὶν ὁ πατήρ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' 30 εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«, καὶ οὐκ εἶπε, ποιήσω ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐμήν. ἐλέγχθητι ὁ ἔχων πεπωρωμένην τὴν καρδίαν 2 κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἀλλ' ἐπωρώθη ἡ καρδία αὐτῶν« καὶ μάθε

5 f Röm. 9, 32 — **7 f** I Joh. 4, 2 — **9** Luk. 5, 21 — **10** Joh. 9, 16 — **19**—S. **39**, **27** vgl. Panarion h. 69, 55 — **23** Joh. 20, 17 — **28** Mich. 5, 2 — **29** Gen. 1, 26 — **32** Mark. 6, 52

L J

3 ⟨ἐν⟩ * | τῶν ὁδῶν L **8** θεοσημίας L **12** αὐτόν[1]] αὐτοί L **13** ⟨δὲ⟩ * | βάθη L **14 f** σωτηρίαν ⟨σαρκὸς⟩ Jül.] σωτήριον J σωτηρίας L **16** ἔσφαλε J **17** ἐσφάλλοντο J **22** ⟨εἰρημένα⟩ * **27** ἀναλάβωσι Ausgg.] ἀναλάβουσι L J | ἐρωτήσωσι Ausgg.] ἐρωτήσουσι L J

τὸν υἱὸν ὄντα ἀεὶ πρὸς τὸν πατέρα· τὸ γὰρ εἰπεῖν ποιήσωμεν οὐχ ἑνός
ἐστι σημαντικόν, ἀλλὰ πατρὸς λέγοντος πρὸς τὸν υἱόν. ἐλέγχθητι 3
καὶ ὁ λέγων τὸν υἱὸν ἀνόμοιον τῷ πατρί· ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν αὐτὸν
κατ' εἰκόνα ἡμετέραν οὐ διέκρινεν ὁμοίωσιν υἱοῦ ἀπὸ πατρὸς οὐδὲ
5 διεῖλέ τι τῆς ταυτότητος τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν. οὐ γὰρ εἶπε
κατ' | εἰκόνα ἐμὴν ἢ κατ' εἰκόνα σήν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ D120
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μίαν οὐσίαν ἐδήλωσε καὶ θεότητα. φησὶ
γάρ »κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«, ὡς εἶναι μὲν μίαν
τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν θεότητα,
10 ἄνθρωπον δὲ γεγονέναι κατ' εἰκόνα τῆς μιᾶς θεότητος πατρὸς καὶ
υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἐλέγχθητι καὶ σύ, Ἄρειε, καὶ ἄκουε τὸν 4
πατέρα λέγοντα τῷ υἱῷ »ποιήσωμεν« συνδημιουργὸν καλοῦντα τὸν
υἱόν. πολλάκις γὰρ ἀκήκοά τινας λέγοντας, ὅτι ὁ υἱὸς ἐποίησεν
οὐδέν, ἀλλὰ »δι' αὐτοῦ ἐγένετο« τὰ γενόμενα. εἰ δι' αὐτοῦ δὲ γέγονε,
15 καὶ αὐτὸς ἐποίησεν, ὡς σαφῶς ἀποδέδεικται. ὁ γὰρ ἀρχιτέχνης Λόγος 5
πάντων ἐστὶ ποιητὴς καὶ δι' αὐτοῦ πατὴρ ἐργάζεται. ἀκουέτωσαν
γὰρ αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος »ὁ πατήρ μου ἐργάζεται ἕως ἄρτι, κἀγὼ
ἐργάζομαι«· καὶ ⟨γὰρ⟩ ὧδε τὸν πατέρα ἑαυτοῦ συνδημιουργὸν καλεῖ ἐν
τῷ λέγειν τοῦτο. ἀλλὰ πάλιν μή σε ἀπατάτω ἡ διάνοια καὶ προσέλθῃς 6
20 τῷ υἱῷ ὡς δούλῳ καὶ μὴ ὡς ἀληθινῷ δεσπότῃ. εἰ γὰρ δοῦλος ἦν
καὶ οὐκ ἀληθινὸς δεσπότης, πῶς μορφὴν δούλου ἀνέλαβεν ἐλθὼν ὁ
ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων; πῶς δὲ ἐκένου ἑαυτόν, εἰ μὴ εἶχε τὸ
τέλειον; ὡς θεῷ οὖν τελείῳ πρόσελθε τῷ υἱῷ καὶ ⟨ὡς⟩ υἱῷ γνησίῳ
ὄντι παρὰ πατρός. | P34
25 29. *Καὶ μὴ διὰ κακόνοιαν εἴπῃς·* ἀλλὰ ὁ πατὴρ εἶπε τῷ υἱῷ 29, 1
»ποιήσωμεν«, ὁ δὲ υἱὸς οὐκ εἶπε τῷ πατρί »ποιήσωμεν« καὶ ὁ υἱὸς
οὐ λέγει ὅτι ἐγὼ ἐργάζομαι καὶ ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸν
πατέρα τάττει πρῶτον λέγοντα καὶ ἐργαζόμενον. τοῦτο γὰρ ἠλι- 2
θίως λέγεις καὶ πολλὰς ἀρχὰς θέλεις νοεῖν τὸ θεῖον. μία δέ ἐστιν
30 ἀρχὴ καὶ ἡ αὐτὴ μία θεότης, οὐδαμοῦ δὲ ἐνταῦθα ὁ υἱὸς λέγει

8 Gen. 1, 26 — **14** Joh. 1, 3 — **17** Joh. 5, 17 — **21** vgl. Phil. 2, 6f

L J

2 *ἐλέχθητι* J **3** *καὶ* < J **5** *τῆς* < L | *τοῦ* < L **7** *οὐσίαν*] *οὖσαν* L *ἐδήλωσε* Pet.] *ἐδήλω δὲ* J < L **9** *τὴν* < L **10** *κατ'* < L **12** *ποιήσομεν* L | vor *συνδημιουργὸν* + ⟨*τουτέστιν*⟩? * **14** *εἰ* < L | *δὲ* < J **18** ⟨*γὰρ*⟩ * | *καλεῖ συνδημιουργὸν* L **21** *ὁ* < L **22** *ἐκένου*] *ἐκείνου* und + *συνδημιουργὸν ἐκάλει* J **23** *ὡς* < L | ⟨*ὡς*⟩ * **25** *διὰ* < L | *ὁ* < L **27** *ἀλλὰ* < L **30** *ἐνταῦθα*] *ἐν τῷ θεῷ* J; der Sinn von *ἐνταῦθα* ergibt sich aus dem Folgenden, vgl. insbesondere S. 39, 9ff

»θεός μου«. οὐκ ἀρνούμενος δὲ τοῦ υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα τιμὴν λέγω, ἀλλὰ πῶς ἔχει ἡ τῆς θεότητος ἀκολουθία. καὶ πάλιν »ἤκουσεν 3 D121 Ἀδάμ« φησί »τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν«· καὶ οὐδαμοῦ φησιν ὁ υἱὸς θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, ἀλλὰ θεὸν 5 αὐτοτελῆ ἐνταῦθα λέγει. καὶ πάλιν »καὶ ἐλάλησεν ὁ θεὸς τῷ Νῶε« 4 καὶ οὐδαμοῦ ἐμφέρεται ἡ τοιαύτη λέξις. »καὶ ὤφθη« φησίν »ὁ θεὸς 5 τῷ Ἀβραάμ, καθεζομένου αὐτοῦ πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες. καὶ ἔδραμεν εἰς συνάντησιν καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ εἶπεν· εἰ εὗρον χάριν ἐνώπιόν σου«, ἵνα τὸν ἕνα δείξῃ θεόν, 10 τοὺς δὲ συνεπομένους αὐτῷ ἄλλους δύο ἀγγέλους αὐτοῦ. περὶ γὰρ 6 τούτου καί ⟨φησιν⟩ »ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ«· αὐτὸς δὲ ὁ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν λέγει »μὴ κρύψω τι ἀπὸ τοῦ παιδός μου Ἀβραάμ; κραυγή« φησί »Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρός με« καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐδαμοῦ ἐμφέρεται ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τὸ θεός 15 μου καὶ θεὸς ὑμῶν. »καὶ εἰσῆλθον οἱ δύο ἄνδρες εἰς Σόδομα«, ὡς 7 τοῦ ἀναβεβηκότος ὑπεράνω τοῦ Ἀβραὰμ ἀπολειφθέντος ἀπὸ τῶν δύο τῶν εἰσελθόντων εἰς Σόδομα ἐπὶ τῇ καταστροφῇ. περὶ δὲ τοῦ ἀναβεβηκότος φησὶν ἡ γραφή »καὶ ἔβρεξε κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα παρὰ κυρίου πῦρ καὶ θεῖον«· καὶ οὐκ ἦν τῆς λέξεως χρεία 20 τοῦ εἰπεῖν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ Μωυσῆς φησιν ἐν τῇ ᾠδῇ 8 »καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ«. ἐὰν δὲ εἴπῃ »ἄγγελοι θεοῦ« καὶ »πῦρ παρὰ κυρίου« καὶ μὴ εἴπῃ ἄγγελοι μόνον, ἵνα δείξῃ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἓν βασίλειον, τῶν ἀγγέλων μὴ μεριζομένων εἰς ἀρχάς, ἀλλὰ θεοῦ ὄντων, προσκυνούντων δὲ τῷ υἱῷ 25 καὶ θεῷ· ἄγγελος γὰρ ἀγγέλῳ οὐ προσκυνεῖ. καὶ οὐδαμοῦ ἐνταῦθα τὸ θεός μου καὶ θεὸς ὑμῶν. | P35

30. Δαυὶδ δέ φησιν »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ **30, 1** δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου«. κύριος, φησί, τῷ | κυρίῳ μου· ἡ γὰρ οἰκονομία τῆς σαρκὸς D122 30 οὔπω ἦν, ἧς χάριν χρεία ἦν εἰπεῖν αὐτὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. »ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσεις 2

1 Joh. 20, 17 — **2** Gen. 3, 8 — **5** vgl. Gen. 6, 13; 7, 1; 9, 12 — **6—9** Gen. 18, 1ff — **11** vgl. Gen. 18, 33 — **12** Gen. 18, 17 — **13** Gen. 18, 20 — **15** Gen. 19, 1 — **18** Gen. 19, 24 — **21** Deut. 32, 43 — **27** Psal. 109, 1 — **31**—S. **39**, **2** Jes. 7, 14 u. Matth. 1, 23

L J

1 ἀρνούμενος *] ἀρνουμένου L J | δὲ < L | τὸν < L **5** πάλιν καὶ < L **7** μαμβρὶ L μανβρῦ J **11** ⟨φησίν⟩ *, vgl. Z. 17f **16** ἀποληφθέντος L **20** Μωσῆς L J **22** μόνον + λέγει τοῦτο J; aber die Ellipse ist bei Epiph. das Gewöhnliche **23** ἀγγέλων < L **25** ἄγγελος] ἀγγέλω L | ἐνταῦθα < L **26** τὸ < J **29** κύριος + γὰρ J **31** καλέσει L καλέσης J

τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστιν ἑρμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός« · καὶ οὔπω ⟨χρεία⟩ ἦν εἰπεῖν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καί »σὺ Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, οὐκ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ αἱ 5 διέξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰώνων«, καὶ κατὰ ἄλλα ἀντίγραφα »καὶ σὺ Βηθλεὲμ οὐχὶ ἐλαχίστη ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος καὶ ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ«. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐδέπω χρεία ἦν εἰπεῖν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. ὅτε δὲ ἡ προφητεία ἐπληροῦτο Ἱερεμίου καὶ Ἠσαΐου ὡσαύτως, 10 τὸ ἐκ παρθένου γεννηθῆναι τὸν Λόγον καὶ σάρκα σχεῖν, καθάπερ Ἱερεμίας φησί »καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;«, τότε μετασχὼν τῆς σαρκὸς καὶ εἰς ἑαυτὸν χωρὶς σπέρματος ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς θεοτόκου Μαρίας ἀναπλάσας τὴν αὐτὴν ἁγίαν σάρκα (κατὰ τὸ εἰρημένον »γενόμενος ἐκ γυναικός«) καὶ μετασχὼν τοῦ ἡμετέρου διὰ 15 τὸ ἡμέτερον φησὶ »θεόν μου« · διὰ δὲ τὸ ἀίδιον αὐτοῦ τῆς γνησιότητος κατὰ φύσιν λέγει »πατέρα μου« καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς χάριν »πατέρα ὑμῶν«, διὰ δὲ τὸ κατὰ φύσιν αὐτῶν τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα καὶ τοῦ ἀιδίου αὐτοῦ πατρός »θεὸν ὑμῶν«. θεὸς γὰρ τῶν μαθητῶν, πατὴρ δὲ τοῦ κυρίου κατὰ 20 φύσιν, τῶν δὲ μαθητῶν πατὴρ κατὰ χάριν· θεὸς δὲ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ὁ πατὴρ διὰ τὴν σάρκα, πατὴρ δὲ διὰ τὸ ἀίδιον καὶ ἀκατάληπτον τῆς αὐτοῦ γεννήσεως καὶ γνησιότητος, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ ἐστὶν αὐτοῦ πατήρ, γεννήσας αὐτὸν ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως κατὰ τὴν θεότητα. θεὸν δὲ ἐδέησεν εἰπεῖν αὐτοῦ δι' ἣν δι' ἡμᾶς ἐποίησεν οἰκονομίαν, 25 ὢν ἀεὶ πρὸς τῷ πατρί, γεννηθεὶς | ἀνάρχως Λόγος, ἐν σαρκὶ δὲ ἀπὸ Μαρίας ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν γεννηθεὶς κατὰ σάρκα, ἐκ Μαρίας δὲ τῆς αὐτῆς ἁγίας παρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου. |

3 4 5 6 7 D123 P36

31. Νοείτωσαν τοίνυν τὰ βαθέα τῆς τοῦ θεοῦ πραγματείας καὶ μὴ τὴν χάριν εἰς ἀχαριστίαν τρέψωσιν, ἀδοξίαν λογιζόμενοι εἰς τὴν 30 ἄφραστον καὶ ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ φύσιν τὴν εἰς ἡμᾶς σωτηρίαν. ἀλλά, φασί, περὶ τοῦ θεοῦ γέγραπται »οὐ πεινάσει οὐδὲ διψήσει

31, 1 2

2—5 Micha 5, 2 — **6** vgl. Matth. 2, 6 — **11** Jerem. 17, 9 — **14** Gal. 4, 4 — **15—19** vgl. Joh. 20, 17 — **31ff** vgl. Panarion h. 69, 48f — **31** Jes. 40, 28

L J

1 ὅ ἐστιν < L **2** ⟨χρεία⟩ * | ἦν < L | θεὸν beidemale *, vgl. S. 38, 20. 30 u. Z. 8] θεὸς L J **3** Εὐφραθᾶ L Εὐφρανθᾶ J **5** κατὰ + τὰ J **9** ἐν προφητείᾳ L **17** αὐτοῦ] αὐτοὺς L **22** αὐτοῦ ἐστιν L **25** vor ὢν + ⟨ὁ⟩? * | πρὸς τῷ πατρὶ] ebenso S. 47, 4; gewöhnlich heißt es πρὸς τὸν πατέρα oder σὺν τῷ πατρί **30** φύσιν τὴν εἰς ἡμᾶς < L **31** φησί L

οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ«, περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ὅτι
ἐπείνασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ κατὰ τὸν πειρασμόν. καί φησιν »ὁ θεὸς
ἡμῶν οὐ κοπιάσει«, ὁ δὲ κύριος Ἰησοῦς ἐκοπίασεν ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ·
καί »οὐ νυστάξει οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ«, ὕπνωσε δέ,
5 φησίν, ὁ κύριος ἐν τῇ νηΐ. ὢ μάταιαι ὑπόνοιαι τῶν τὰ τοιαῦτα 3
λογιζομένων. οὐ μόνον γὰρ τὰ ἡμῶν βάρη ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν
ἐλθὼν ὁ ἅγιος Λόγος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἁφὴν ἐγένετο καὶ σάρκα ἔλαβε καὶ
ἄνθρωπος εὑρέθη καὶ ὑπὸ τῶν γραμματέων συνελήφθη καὶ * ⟨ὥς φησι⟩
»τὸν νῶτον εἰς μάστιγας ἔδωκα, καὶ τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα
10 ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων«. ἀλλὰ καὶ »ἔκλαυσε«, ⟨ὡς⟩ κεῖται ἐν τῷ 4
κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, — καὶ κέχρη-
ται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων πρὸς τοὺς
δοκήσει τὸν Χριστὸν πεφηνέναι λέγοντας, ὀρθόδοξοι δὲ ἀφείλαντο
τὸ ῥητόν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος καὶ τὸ
15 ἰσχυρότατον — καὶ »γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἵδρωσε, καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρὼς 5
αὐτοῦ ὡς θρόμβοι αἵματος, καὶ ὤφθη ἄγγελος ἐνισχύων αὐτόν«. οὐ 6
μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐρωτᾷ »ποῦ τεθείκατε τὸν
Λάζαρον;« καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης »τίς μου ἥψατο;« καὶ περὶ
τῶν ζητούντων αὐτόν »τίνα ζητεῖτε;«, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ὡς
20 ἄνθρωπος ἐρωτᾷ »τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου;«, | ἀλλὰ καί »πόσους ἄρτους ἔχετε μεθ᾽ ἑαυτῶν;« ἔλεγε, 7 D124
καὶ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκάθισε παρὰ τὸ φρέαρ ἐν τῇ
Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ καί »τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο τῷ πνεύ-
ματι« καί »προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ ὁ Ἰησοῦς«, ἀλλὰ καί »πρὶν
25 ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν
Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας«, ὁ σοφία ὢν καὶ »διδάσκων 8
ἀνθρώπους γνῶσιν καὶ φυτεύσας τὸ οὖς τῷ ἀνθρώπῳ« καὶ
ἐναρθρώσας λαλιὰν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων »καὶ ποιήσας γλῶσσαν
τρανὴν μογγιλάλων«. τὰ τοιαῦτα πάντα ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα P37

1 f Matth. 4, 2 Luk. 4, 2 — **2 f** Jes. 40, 28 — **3** Joh. 4, 6 — **4** Psal. 120, 4 — **4 f** Luk. 8, 23 Matth. 8, 24 Mark. 4, 38 — **9** Jes. 50, 6 — **10** vgl. Luk. 19, 41; aber Epiph. meint Luk. 22, 41 ff — **12 ff** Irrtum; vgl. Irenaeus adv. haer. III 22, 2; II 122 Harvey (adv. haer. I 20, 2; I 179 Harvey) — **15** Luk. 22, 44 — **17** Joh. 11, 34 — **18** Mark. 5, 30 Luk. 8, 45 — **19** Joh. 18, 4 — **20** Matth. 16, 13 — **21** Mark. 6, 38 — **22** vgl. Joh. 4, 6 — **23** Luk. 2, 40 — **24** Luk. 2, 52 — **24—26** Jes. 8, 4 — **26 f** Psal. 93, 10. 9 — **28** Jes. 35, 6 Weish. Sal. 10, 21

L J

4 δέ < L **8** * etwa ⟨ἐνεπτύσθη⟩ * | ⟨ὥς φησι⟩ * **9** ἔδωκε L **10** ⟨ὡς⟩ * **11** εὐδιορθώτοις L **14** τέλος] τέλειον, ον auf Rasur von erster Hand L | καί[2] < L **23** τῷ < J **25** λήψεσθαι L

τὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν τῆς δι' ἡμᾶς οἰκονομηθείσης ἐνανθρωπήσεως φυλάξας μὴ ἀφανίσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας.

32. Ἀλλ' ἵνα μὴ τὰς μαρτυρίας, ἃς παρηγάγομεν ὡς ἀπὸ προσώπου τῶν δι' ἐναντίας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιλεγομένας ἐκ θείων 5 γραφῶν συνάξαντες, κακῶς δὲ ὑπ' αὐτῶν νοουμένας, οὕτως ἐάσωμεν ἀνερμηνεύτους, ἑκάστης λέξω τὴν θεωρίαν τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως, δι' ἣν αἰτίαν ὡς ἀνθρωποπαθῶς εἴρηται· καὶ αὖθις πάλιν ἐροῦμεν, πολλὰ ⟨ἤδη⟩ εἰς τὸ θεός μου καὶ θεὸς ὑμῶν εἰρηκότες, ὡς ἔχει † τῷ τὸν νοῦν ἔχοντι γνῶναι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας εὐλόγως εἰρῆσθαι. 10 »ἄνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;« ἐν ταὐτῷ τὰ δύο ὑποφαίνει τὸ θεῖον γράμμα, ὁρατόν τε καὶ ἀόρατον, διὰ μὲν τὸ ὁρατὸν εὐλόγως τὸ θεός μου εἰρῆσθαι, διὰ δὲ τὸ ἀόρατον ⟨τὸ⟩ πατήρ μου λελέχθαι, μὴ ἀντιλεγομένης οὐδ' ὁποτέρας ποιήσεως τῷ λόγῳ. πῶς γάρ, εἰ ἦν ἄνθρωπος, οὐκ ἐγινώσκετο; εἰ δὲ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, 15 πῶς ἄνθρωπος ἐλέγετο; πάντως γὰρ πᾶς τις ὁ ἐξ ἀνθρώπων γενόμενος ὑπὸ ἀνθρώπων γινώσκεται, ἀπὸ τῆς γεννησάσης ἀπὸ τῶν συγγενῶν ἀπὸ τῶν οἰκείων ἀπὸ τῶν γειτόνων ἀπὸ τῶν συσκήνων ἢ συμπολιτῶν. καὶ ἀδύνατον τοῦτο πληροῦσθαι εἰς ἄνθρωπον ψιλόν· πληροῦται | δὲ ἐν τῷ θεῷ Λόγῳ καὶ υἱῷ θεοῦ, ἐν τῷ εἰπεῖν »ἄνθρωπός 20 ἐστιν«, ⟨ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν⟩ ἐν ἀληθείᾳ ⟨καὶ τό⟩ »τίς δὲ γνώσεται αὐτόν;« ὅτι θεός ἐστι· διότι συμμετέχει ἀνθρώποις καὶ θεός ἐστιν ἄγνωστος ἀνθρώποις διὰ τὸ ἀκατάληπτον. ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ δίχα σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος· »καὶ ἡ παρθένος, ⟨φησί⟩, (τὸ γὰρ μέλλον πρὸ τοῦ χρόνου ἐκήρυττεν ὁ προφήτης) ἐν γαστρὶ ἕξει 25 καὶ [τὸ] τέξεται υἱόν«. εἰ τοίνυν παρθένος, οὐκ ἐξ ἀνδρῶν ἡ οἰκονομία τῆς κυήσεως διὰ τὸ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου εἰρῆσθαι τῷ Ἄχαζ »αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος«· ὁ δὲ ταπεινοφρονῶν »οὐ μὴ αἰτήσω οὐδ' οὐ μὴ πειράσω κύριον τὸν θεόν μου« φησί, παραιτησά-

32, 1 — 2 — 3 — 4 — 5 — 6 — D125 — 7 — 8

8 Joh. 20, 17 — **10** Jerem. 17, 9 — **10**—S. **42, 9** vgl. Panarion h. 30, 20 u. h. 54, 4 — **23** Jes. 7, 14 — **26** Jes. 7, 11 — **28** Jes. 7, 12

L J

3 *παρήγαγεν* L **4** *τῶν*] *τοῦ* J **6** *λέξω*] lies wohl *λέξεως* u. setze hinter *δυνάμεως* ⟨*δείξομεν*⟩ ein *, *δείξω* Jül. **7** *καὶ* < L **8** ⟨*ἤδη*⟩ * | *ἔχῃ* L | † lies etwa: *ὡς ἔχει* ⟨*τὴν δύναμιν εἰς*⟩ *τὸ τὸν νοῦν ἔχοντα* ⟨*δύνασθαι*⟩ *γνῶναι* * **9** *ἀπ'* *] *ἐπ'* L J | *ἀλόγως* L **12** ⟨*τὸ*⟩ * **13** *ὁπωτέρας* L **18** *ἢ*] *καὶ* L **20** ⟨*ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν*⟩ * | ⟨*καὶ τό*⟩ * **21** hinter *συμμετέχει* + *καὶ* J | *ἀνθρώποις**] *ἄνθρωπος* L J | *ἐστιν* < L **23** ⟨*φησί*⟩ * **24** *πρὸ* *] *ἐκ* L J | nach *προφήτης* noch einmal wiederholt *ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει· μέλλον γὰρ* J **25** [*τὸ*] *

μενος τὸ αἰτήσασθαι σημεῖον. εὐθὺς δὲ διὰ τὸ μὴ αἰτήσασθαι αὐτὸν 9
σημεῖον δύο χαρίζεται ὁ τὰ μεγάλα δωρούμενος ἀνθρώποις θεὸς
δῶρα, ἀπὸ ὕψους τὸν Λόγον ἰδίᾳ θελήσει καὶ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἰδίᾳ
θελήσει πέμψας. | ἀπὸ βάθους δὲ τὴν σάρκα εὐδοκίᾳ ἰδίᾳ σὺν αὐτῷ P 38
5 τῷ Λόγῳ οἰκονομήσας. φησὶ γὰρ ὕστερον »καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα 10
αὐτοῦ Ἐμμανουήλ«. καὶ οὐκ εἶπε καλέσω, ἀλλὰ καλέσουσιν· ἀνθρώ-
ποις μὲν γὰρ ἀπεκαλύπτετο θεὸς ὁ ποτὲ παρ' αὐτοῖς ἀγνοηθείς.
ἀλλ' οὐ προσφάτως λαμβάνει τὸ ὄνομα· οὐ γὰρ εἶπε »καλέσω τὸ
ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ«, ἀλλὰ καλέσουσι.

10 33. Τὸ δὲ »γενόμενος ἐκ γυναικός«, καθάπερ ἄνω μοι προδε- 33, 1
δήλωται, ἵνα ἐν τῷ ἀπὸ γυναικὸς τὸ γενόμενος ⟨σὰρξ⟩ πληρωθῇ,
ὁ δὲ Λόγος ἀίδιος πᾶσι σαφῶς ἀποφανθῇ. εἰ δὲ καὶ τὸ »οὐ διψήσει«
περὶ θεοῦ λόγος, περὶ δὲ υἱοῦ, ὅτι ἐπείνασε καὶ ἐδίψησεν, ἀναγκαῖον
ἡμῖν τοῦτο ᾠκονόμηται. πῶς γὰρ εὑρίσκετο ἡ οἰκονομία ἐν ἀλη- 2
15 θείᾳ οὖσα, εἰ μὴ εἶχε τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρειώδη συνήθειαν;
ἐν τούτῳ ἀπέδειξεν ἡμῖν πάντων τῶν ζητημάτων τῶν αἱρετικῶν
τὰς λύσεις. εὐθὺς γὰρ ἔλυσεν | ὑπόνοιαν Μανιχαίων· ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν 3 D 126
ἐσθίειν καὶ πίνειν σάρκα ἀληθινὴν ὑποδείκνυσιν. ἔλυσε Λουκιανι-
στῶν τὸν τρόπον καὶ Ἀρείου τὴν δύναμιν· Λουκιανὸς γὰρ καὶ πάντες 4
20 Λουκιανισταὶ ἀρνοῦνται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ψυχὴν εἰληφέναι, σάρκα
δὲ μόνον φασὶν ἐσχηκέναι, ἵνα δῆθεν προσάψωσι τῷ θεῷ Λόγῳ
ἀνθρώπινον πάθος, δίψαν καὶ πεῖναν καὶ κάματον καὶ κλαυθμὸν
καὶ λύπην καὶ ταραχὴν καὶ ὅσαπερ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ
ἐμφέρεται. εὔηθες δ' ἂν εἴη ταῦτα εἰς τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ
25 λογίζεσθαι. ἀλλά, φασί, σὰρξ καθ' ἑαυτὴν οὖσα οὔτε ἐσθίει οὔτε 5
πίνει οὔτε κάμνει οὔτε ⟨τὰ⟩ ἄλλα πράττει. καὶ αὐτὸς σύμφημι σάρκα
καθ' ἑαυτὴν μὴ ἔχειν ταῦτα. ἔσχε δὲ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν ἐλθὼν 6
ὁ Λόγος, καὶ σάρκα καὶ ψυχὴν καὶ ὅσαπέρ ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ· τῆς
δὲ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς ἦν μέρη ἡ πεῖνα καὶ ὁ κάματος, ἥ τε δίψα
30 καὶ ἡ λύπη καὶ τὰ ἄλλα. δακρύει μὲν γάρ, ἵνα ἐλέγξῃ τὴν πλάνην 7
Μανιχαίου, ὅτι οὐ δοκήσει ἠμφίεστο τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀληθείᾳ· καὶ διψᾷ
δέ, ἵνα δείξῃ μὴ μόνον τὴν σάρκα ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν. οὐ

1 f Jes. 7, 14 — **5** Jes. 7, 14 — **10** Gal. 4, 4; vgl. S. 39, 14 — **12** Jes. 40, 28; vgl. oben c. 31; S. 39, 31 ff — **13** Matth. 4, 2 Luk. 4, 2 — **17** vgl. Acta Archelai 8, 4; S. 12, 10 ff Beeson = Panarion h. 66, 26, 5 — **19** vgl. Panarion h. 69, 19, 7 u. ebenda 48, 1 ff

L J

6 *καὶ οὐκ*] *οὐ γὰρ* J | *καὶ οὐκ εἶπε καλέσεις* (so) a. R. v. 1. Hd. nachgetragen L **7** *ποτὲ* < J **8** *λαμβάνων* L | *καλέσαι* L **11** ⟨*σὰρξ*⟩ * **13** *λόγος*] *λέγεται*? * **14** *εὑρίσκεται* J **21** *δὲ*] *μὲν* J | *μόνην* L **26** ⟨*τὰ*⟩ gemäß Z. 30 Jül. **29** *ἡ*[1] < J

γὰρ ἡ αὐτοῦ θεότης ἐδίψησέ που, ⟨ἀλλὰ τῇ σαρκὶ⟩ καὶ τῇ ψυχῇ ἐδίψησε καὶ κεκοπίακεν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας διὰ τὴν τῆς σαρκὸς καὶ ψυχῆς ἀκολουθίαν. | P 39

34. Ὅτι δὲ σῶμα ἔχων καὶ ψυχὴν ἦλθεν ὁ Λόγος, πεισάτωσαν αὐτοὺς αἱ θεῖαι γραφαὶ παλαιᾶς τε καὶ καινῆς. εὐθὺς γὰρ Δαυὶδ περὶ αὐτοῦ λέγει καὶ Πέτρος τῷ Δαυὶδ συνῳδὰ *· »οὐκ ἐάσεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν«, ἵνα τὸ σύνθετον τοῦ κυριακοῦ ἀνθρώπου νοοῖτο καὶ σαφῶς περὶ τούτου γνῶσις ἡμῖν γένηται, ἵνα συστήσῃ ψυχὴν μὲν σὺν θεότητι τῷ τριημέρῳ * συγκατατεθεῖσθαι, ἵνα τὴν σάρκα ὁσίαν ἀποδείξῃ, καὶ τὴν θεότητα σὺν τῇ ψυχῇ ἀκατασχέτως ἐν Ἅιδῃ τὸ μυστήριον τετελειωκέναι. ἔχει γάρ που καὶ ἄλλην μαρτυρίαν οὕτω λέγουσαν »ἐν | νεκροῖς ἐλεύθερος«· τὸ ἐλεύθερος τοῦ μὴ κυριεύειν αὐτοῦ τὸν Ἅιδην σημαντικόν, τῇ δὲ ἰδίᾳ θελήσει ἕως Ἅιδου καταβεβηκέναι σὺν τῇ ψυχῇ. φησὶ δὲ ὁ Πέτρος »καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ«, τουτέστιν ὑπὸ τοῦ Ἅιδου. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτήρ φησιν »ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν τὴν ψυχήν μου καὶ θεῖναι αὐτήν« καί »ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων« καί »ἡ ψυχή μου τετάρακται« φησί »καὶ τί εἴπω; (ὡς ἐπ' ἀμφιβόλῳ λέγων »τί εἴπω;«) πάτερ, σῶσόν με ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην«, ἵνα δείξῃ ὅτι ἑκοῦσα ἡ αὐτοῦ θεότης εἰς τοῦτο ἐλήλυθε· τὸ δὲ »τετάρακται«, ἵνα τὸ εἶδος τῆς ἀληθείας τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας μὴ παρα⟨χαρα⟩χθῇ. οὐ γὰρ δοκήσει ἦν ἡ ἔνσαρκος παρουσία, ἀλλὰ δίκην βασιλέως μεγάλου πόλεμον ἔχοντος πρὸς ὑποδεέστερον καὶ γινώσκοντος ὅτι ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, εἴπερ ἴδῃ αὐτὸν ἐν δυνάμει ἐρχόμενον καὶ ἰσχύϊ πολλῇ, παραιτήσεται καὶ τραπήσεται πρὸς φυγὴν καὶ πολλὰς χώρας

[margin: 34, 1 (l. 4); 2 (l. 12); D 127 (l. 13); 3 (l. 16); 4 (l. 21); 5 (l. 24); line numbers 5, 10, 15, 20, 25]

4ff vgl. zur Deutung der folgenden Bibelstellen Panarion h. 69, 66 — **6—8** Psal. 15, 10 Act. 2, 27 — **13** Psal. 87, 6 — **15** Act. 2, 24 — **17** Joh. 10, 18 — **18** Joh. 10, 11. 15 — **19—21** Joh. 12, 27

L J **16—S. 44, 18** Siegel des Glaubens S. 308 Karapet (= arm.)

1 ⟨ἀλλὰ τῇ σαρκὶ⟩ * **2** τῆς² < J **4** ἦλθεν + ἔχων L **6** περὶ αὐτοῦ Δᾶδ L | τῷ < J | * etwa ⟨προφέρει⟩ *; συνῳδᾷ ist unmöglich, da Epiphanius dieses Wort nicht kennt **10** * etwa ⟨μετὰ τῆς σαρκὸς⟩ * **13** ἐλεύθερος² *] ἐλεύθερον L J **17** λαβεῖν u. θεῖναι vertauscht arm. **18** ψυχὴν] *meine Seele* arm. **20** λέγων τί] λέγοντι J **24** παρα⟨χαρα⟩χθῇ *] ταραχθῇ J παραχθῇ L *nicht mangelhaft erscheinen möge* arm. **26f** ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ — ἰσχύϊ πολλῇ] *jener* arm. **27** τραπῇ L | vor πολλὰς + *nach der Flucht* arm.

τῶν ὑποχειρίων ἀφανίσει. καὶ διὰ τοῦτο σχηματιζομένου τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ προφάσεις καὶ νῶτα διδόντος καὶ ἀποδιδράσκοντος, ἕως ὁ ἐχθρὸς λαβὼν θάρσος κατεπιθῆται ὡς δειλοῦ καὶ ἀδυνάτου τοῦ βασιλέως καὶ διώξῃ αὐτόν, ὁ δὲ βασιλεὺς στραφεὶς αἰφνιδίως
5 μετὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ὅλον ὑποχείριον δέξηται τὸν ἀσθενῆ καὶ ὑπεναντίον. οὕτως καὶ ὁ κύριος ἡμῶν οὐκ ἐφοβήθη τὸν θάνατον, ὁ 6 πρὸ τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς τὸ παθεῖν σημάνας ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ ὅτι μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι καὶ τοῦ Πέτρου λέγοντος | »ἵλεώς σοι, κύριε· P40
10 οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο« ἐπιτιμήσας, »ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ« εἰπὼν »ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων«. ὁ οὖν 7 ταῦτα προλέγων καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἥκων πῶς | ὕστερον εὔχεται D128 παρελθεῖν τὸ ποτήριον, ἵνα μὴ πίῃ; ὁ εἰπὼν πρὸ τοῦ θανεῖν περὶ τοῦ θανάτου κἂν διὰ τὸ μὴ ὑποληφθῆναι ψεύστην αὐτὸν οὐκ
15 ἠδύνατο εὔξασθαι παρελθεῖν τὸ ποτήριον· ἀλλὰ προκαλεῖται διὰ 8 τοῦ τοιούτου προσώπου τὸν ἀντίδικον, ἵνα ἐκείνου ὑπολαβόντος δεδιέναι τὸν σωτῆρα τὸν θάνατον ἐπαγάγῃ αὐτῷ τὸν θάνατον εἰς σωτηρίαν τοῖς θνήσκουσι διὰ τῆς οἰκονομίας. ἀλλὰ κἂν ἀκούσῃς ὅτι 9 τέθνηκεν ὁ κύριος, γνῶθι τὸ πάθος τοῦ θανάτου ποῦ πεπλήρωται.
20 ἑρμηνεύει γάρ σοι ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος τὴν περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπόθεσιν λέγων »θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι«. ἡ γὰρ αὐτοῦ θεότης ἀναδεξαμένη τὸ ἐν σαρκὶ παθεῖν ἀπαθής ἐστι καὶ ἀπαθὴς ἦν καὶ ἀπαθὴς διέμεινε, μὴ τραπείσης τῆς ἀπαθείας μηδὲ ἀλλοιωθείσης τῆς ἀιδιότητος.
25 35. *Πάλιν τε ἐὰν εἴπωσιν οἱ κενόδοξοι*· οὐκ ἀπὸ τῶν τοιούτων **35, 1** ῥημάτων δύνασαι ἡμᾶς πεῖσαι τὸν Χριστὸν ψυχὴν ἐσχηκέναι. εὑρήκαμεν γὰρ ἄνω ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, ὥς φησιν Ἠσαΐας ἀπὸ προσώπου

7—11 vgl. Matth. 16, 21—23 — **12f** Matth. 26, 39 Mark. 14, 36 Luk. 22, 42 — **21** 1 Petr. 3, 18 — **25—S. 46, 21** vgl. Panarion h. 69, 50f

L J arm. (bis Z. 18)

1 *ἀφανήσει* J **2** *διδοῦντος* L *διδότος* J **3** *ὁ ἐχθρὸς*] *jener* arm. **3f** *κατεπιθῆται — τοῦ βασιλέως*] *vermutend, daß der große König aus Furcht sich zur Flucht gewandt habe* arm. **3** *κατεπόθηται* J **4** *διώξῃ**] *διώξει* L J **5** *δέξηται* *] *δέξεται* L J **7** *εἰς τὸ πάθος*? * **11f** *ὁ οὖν — αὐτὸ ἥκων* < arm. **13f** *πρὸ τοῦ — θανάτου*] *vor der Stunde des Todes* arm. **16** *προσώπου*] *τρόπου* J arm. **17** *τὸν* (vor *θάνατον*[2]) < J **17f** *εἰς σωτηρίαν — οἰκονομίας*] *daß aus seinem Tode Erlösung werde u. Unsterblichkeit* arm. **22** *τὸ ἐν*] *τοῦτον* L **24** *ἀλλοιωθείσης*] *ἀχρειωθείσης* L **27** *γὰρ* < L

τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς περὶ τοῦ μονογενοῦς »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου«. τί 2 νοήσομεν περὶ πατρός, ψυχὴν εἰληφέναι ἐν ἑαυτῷ ἢ ψυχὴν ἔχειν; τίς δὲ ληρῶν τοῦτο νοήσει περὶ τοῦ πατρός; τί οὖν φασι; τροπικώ-
5 τερον εἰρῆσθαι τὸ ῥῆμα δηλονότι. εἰ τοίνυν περὶ πατρὸς τροπικώ- 3 τερον εἰρῆσθαι λέγουσιν, ἄρα καὶ περὶ υἱοῦ τὸ αὐτὸ λαμβάνειν χρή. κἄν τε γὰρ εἴπῃ ὅτι »ἡ ψυχή μου τετάρακται« καί »⟨ἐξουσίαν ἔχω⟩ τὴν ψυχήν μου δοῦναι καὶ λαβεῖν αὐτήν«, οὐκ εἶχε, φασί, ψυχήν, ἀλλὰ τροπικώτερον εἴρηται. καὶ δοκεῖ τὸ συλλογιστικὸν αὐτῶν 4
10 φρόνημα λέγειν τι, * τῆς ἀληθείας αὐτοσυστάτου οὔσης ἐκ πολλῶν τεκμηρίων. ἀπὸ γὰρ τοῦ εἴδους λαμβάνεται ἕκαστος τρόπος. ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ πατρὶ οὐ τολμητέον ἐστίν, διότι οὐδὲ | σάρκα ἐφόρεσεν. D129 ὁμολογουμένης δὲ τῆς σαρκὸς παρὰ τοῖς Λουκιανισταῖς εἴτουν Ἀρειανοῖς, οὐκ ἔνι ἀμφιβολία. ἀλλά, φησίν· »ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο«, 5
15 καὶ οὐκ εἶπεν »ὁ Λόγος σὰρξ καὶ ψυχὴ ἐγένετο«. πρὸς δὲ τὴν P41 αὐτῶν ἀμαθῆ οὖσαν ἀντιλογίαν κἀγὼ λέγω ὅτι »ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς«, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔπλασε τὰ πάντα συμπεριείληφε καὶ ἀπὸ τοῦ »ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο« τὰ πάντα περιέχει. κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν λόγον ἀνθυποφέρομεν αὐτοῖς καὶ 6
20 αὐτοὶ λέγοντες· ἰδοὺ λέγει »ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον«, καὶ οὐκ εἶπεν· ἐποίησεν αὐτῷ ἧπαρ ἢ πνεύμονα ἢ καρδίαν ἢ φλέβας ἢ νεῦρα ἢ τὰ ἄλλα ὅσαπέρ ἐστιν ἐν τῷ σώματι. παρὰ τοῦτο νοήσομεν ἕν τι εἶναι ὁλοσφύρητον τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ μὴ λεπτομερῶς τὴν σύνθεσιν τοῦ παντὸς ζῴου τὴν γραφὴν λεπτολογῆσαι; οὐ πάντως.
25 ὡς γοῦν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἴδους τὰ ὅλα συμπεριείληφεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὴν ψυχὴν εἰληφέναι τὸν σωτῆρα εὖ ἐστι δῆλον.

36. *Εἰ* τοίνυν ψυχὴν εἴληφε καὶ σῶμα, καθάπερ ἀποδέδεικται, 36, 1 ἄρα οὐχ ἡ θεότης ἦν ἠλαττωμένη τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, εἴσω παθῶν περιεχομένη, ὅπως διψήσῃ καὶ κοπιάσῃ καὶ πεινάσῃ καὶ
30 ὅσαπερ τῷ ἀνθρώπῳ εἰσὶ χρειώδη. καὶ ὅτι ⟨ὁ θεὸς⟩ »οὐ κοπιάσει 2 οὐδ' ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ«, κεκοπιακὼς δὲ ὁ σωτὴρ

1f Jes. 42, 1 (verbunden mit Matth. 3, 17) — **7** Joh. 12, 27 — Joh. 10, 18 — **14** Joh. 1, 14 — **16** Gen. 2, 7 — **30f** Jes. 40, 28

L J

2 ηὐδόκησα J **4** περὶ τοῦ πατρός *] περὶ τὸν πατέρα L J **7** ⟨ἐξουσίαν ἔχω⟩ Ausgg. **8** μου < L **9** αὐτῶν *] αὐτοῦ L J **10** * etwa ⟨ἀλλ' οὐ πείσουσιν ἡμᾶς⟩ * **12** τολμητέον ἐστὶν sc. εἰπεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχει * **13** περὶ J | εἴτουν Pet.] εἰ τοίνυν L J **19** αὐτῶν L **22** παρὰ τοῦτο + ⟨οὖν⟩? * **26** τὴν] τὸ? * | εὖ ἐστι] ἔνεστι J; lies wohl ἔστιν εὔδηλον * **30** ⟨ὁ θεὸς⟩ *

εὑρίσκεται. οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἄνωθεν κατελθὼν ὁ Λόγος. οὐ γὰρ ἄνω κεκοπίακεν, ἀλλ' ἐν σαρκί. ἔδει γὰρ τὴν σάρκα κοπιάσαι, ἵνα μὴ δοκήσει νομίζηται, ἀλλ' ἀληθείᾳ· καὶ τὰ ἄλλα ὅσαπερ τοιαύτην ἔχει δύναμιν, τὸ νυστάξαι τὸ ὑπνῶσαι, 3
5 ἀνθρώπου ἐστὶν ὑποφαντικὰ καὶ τὸ ὑπὸ ἁφὴν *. ἔλαβε γὰρ ταῦτα καὶ ἄνθρωπος εὑρέθη. »εὑρήκαμεν, γάρ ⟨φησιν⟩, Μεσσίαν, ὃν ἔγραψε Μωυσῆς«. οἱ δὲ εὑρόντες αὐτὸν * διὰ τῆς ἀκαταλήπτου φύσεως, * τουτέστι τῆς ἐνσάρ|κου. ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῇ ἀκαταληψίᾳ οὐχ ηὑρίσκετο, διὰ D130 τοῦτο ὑπὸ γραμματέων συλλαμβάνεται καὶ »τὸν νῶτον αὐτοῦ ἔδωκεν
10 εἰς μάστιγας καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ ἀπέ⟨σ⟩τρεψεν ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων«. ἔκλαυσε καὶ ὅσαπερ ἄλλα περὶ αὐτοῦ ᾄδεται. τίς 5 δὲ ἠδύνατο τὸν θεὸν Λόγον ἐν οὐρανῷ μαστίζειν ἢ ῥαπίζειν ἢ καταπτύειν τοῦ τοιούτου ἀφράστου καὶ ἀκαταλήπτου; εἰ δὲ ταῦτα πέπονθεν ὁ ἀπαθὴς τοῦ θεοῦ Λόγος, ἄρα τὸ πά|θος σωματικόν ἐστιν, P42
15 ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ ἀπαθείας καὶ οὐκ ἐκτὸς πάλιν διὰ τὸ εὐδοκῆσαι· καίτοι γε μὴ πάσχοντος αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν τὸ πάθος λελόγισται. καὶ 6 καθάπερ ἐν ἱματίῳ σπῖλος τὸ σῶμα τοῦ φοροῦντος οὐ φθάνει, ὁ δὲ σπῖλος τοῦ ἱματίου εἰς τὸν φοροῦντα λογίζεται, οὕτως ὁ θεὸς πέπονθεν ἐν τῇ σαρκί, τῆς θεότητος αὐτοῦ μηδὲν παθούσης. εἰς δὲ
20 τὴν θεότητα τὸ πάθος τῆς σαρκὸς ὑπὸ τῆς θεότητος φορουμένης ἐλογίσθη, ἵνα ἐν τῇ θεότητι ἡμῖν ἡ σωτηρία γένηται.

37. Μέμνημαι δὲ τοῦ ῥητοῦ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου καὶ οὐ 37, 1 βούλομαι αὐτὸ ἐᾶσαι ἀνερμήνευτον, τὸ γεγραμμένον ὅτι »γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἵδρωσε καὶ ἐγένετο αὐτῷ ὁ ἱδρὼς ὡς θρόμβοι αἵματος.
25 ὤφθη δὲ ἄγγελος κυρίου ἐνισχύων αὐτόν«. τὰ βαθύτερα δὲ τῶν 2 λόγων ὡς εἰώθαμεν λέγειν καὶ τὰ ἀναγκαῖα οἱ μὴ τὴν δύναμιν νοοῦντες, ἀντὶ ἀγαθῶν τῇ κακίᾳ * ἀνατρέπουσιν ἑαυτούς· οὐδὲν γὰρ τούτου καιριώτερον. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν »γέγονεν ἐν ἀγωνίᾳ« 3 τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον ἀληθινὸν ἄνθρωπον ὄντα δείκνυσι. καὶ ἵνα
30 δείξῃ ὅτι ἀληθινὸς ἦν ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς θεότητος ἡ ἀγωνία γέγονε, φησίν »ἵδρωσε καὶ ἐγένετο αὐτῷ ὁ ἱδρὼς ὡς θρόμβοι

6 Joh. 1, 41. 45 — **9—11** Jes. 50, 6 — **17—21** vgl. unten c. 93, 5 u. Panarion h. 77, 33 — **22**—S. **47**, **22** vgl. Panarion h. 69, 61f — **23—25** Luk. 22, 44

L J

1 *οὐ* < L 5 *ἀνθρώπου*] *καὶ νοῦ* L | * ergänze nach S. 40, 7ff etwa ⟨*πίπτειν καὶ συλλαμβάνεσθαι καὶ κλαίειν ὡσαύτως*⟩ * 6 ⟨*φησιν*⟩ * 7 * ⟨*οὐχ εὗρον αὐτὸν*⟩ * | * ⟨*ἀλλὰ διὰ τῆς καταληπτικῆς*⟩ * 14 *Λόγος* + ⟨*σὰρξ γενόμενος δι' ἡμᾶς*⟩? * 17 *φρουροῦντος* L 23f *ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος* J 27 * etwa ⟨*προσεδρεύοντες παρατρέπουσιν· ἀγνοοῦντες δὲ*⟩ * 31 *ὁ* < J

αἵματος«. σωματικόν ἐστι τὸ εἶδος καὶ οὐχὶ πνευματικόν. »ὤφθη 4
δὲ ἄγγελος κυρίου ἐνισχύων αὐτόν«, οὐχ ὅτι τῆς ἰσχύος τοῦ ἀγγέλου
ἐπεδέετο ὁ μείζων ἀγγέλων, »ᾧ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ
ἐπιγείων | καὶ καταχθονίων«, θεῷ ὄντι ἀεὶ Λόγῳ καὶ πρὸς τῷ πατρὶ D131
5 ὄντι ἀεὶ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ τὸ ἐν τῇ
ᾠδῇ τῇ μεγάλῃ Μωυσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ ᾀσθείσῃ, ἐν ᾗ ἔλεγε »προσκυ-
νήσουσιν αὐτῷ πάντες υἱοὶ θεοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτὸν ἄγγελοι
θεοῦ«. τό »ἐνισχυσάτωσαν αὐτόν«, οὐχ ὡς παρέχοντες αὐτῷ ἰσχύν· 5
ἀλλ' ἐπειδὴ ἴσχυεν ἡ δοξολογία ἐν τούτοις δοξάζειν τὸν θεόν, [ὑπὸ]
10 ἀγγέλων μὲν εὐθὺς ἄνω καὶ πνευματικῶν ζῴων βοώντων καὶ
λεγόντων »σή ἐστιν ἡ δύναμις, σόν ἐστι τὸ κράτος, σή ἐστιν ἡ
ἰσχύς«, ἐν τούτῳ δείκνυσι τὸ προσκυνεῖν καὶ ἐνισχύειν, τουτέστι
διδόναι αὐτῷ τὸ ἴδιον τῆς ἰσχύος κράτος, ὡς καὶ ὁ ἄγγελος ὤφθη
ἐνώπιον τῶν μα|θητῶν προσκυνῶν τὸν αὐτοῦ δεσπότην· μὴ ἀγνοῶν 6 P43
15 τὴν ὑπερβολὴν τῆς αὐτοῦ φιλανθρώπου οἰκονομίας, θαυμάζων δὲ
τὴν τοσαύτην ἐν αὐτῷ γεγενημένην πραότητος πραγματείαν, τὴν
τὸν διάβολον ἡττήσασαν, τὴν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου συντρίψασαν,
τὴν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας θριαμβεύσασαν, τὴν τὴν ἁμαρτίαν
θραύσασαν. καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς θαυμασιότητος ἐν τῇ δοξο- 7
20 λογίᾳ ὁ ἄγγελος ἔλεγε προσκυνῶν· σή ἐστιν ἡ ἰσχύς, δέσποτα· σὺ γὰρ
ἴσχυσας κατὰ θανάτου καὶ κατὰ Ἅιδου καὶ κατὰ διαβόλου, συντρῖψαι
τὸ κέντρον αὐτοῦ καὶ ἐκβαλεῖν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

38. Ἐὰν δὲ πάλιν εἴπῃ »ποῦ τεθείκατε Λάζαρον;« ἀνθρωπο- 38, 1
παθῶς ⟨λέγων⟩ καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης »τίς μου ἥψατο;« ἢ »τίνα
25 ζητεῖτε;« ἢ »τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου;« ἢ »τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο« ἢ »προέκοπτεν
ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ« ἢ »πρὸ τοῦ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ
μητέρα«, οὐχ ὁρᾷς ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τὸ ὑπερβάλλον τῆς
γνώσεως, ὅτι ἐκ σαρκὸς καὶ ἀνθρωπότητος τὰ διηγήματα; ὅσα γὰρ 2
30 ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπο-

1f Luk. 22, 43 — **3f** Phil. 2, 10 — **5ff** erwähnt bei Leontius c. Nest. et Eutych. III 37; Migne PG 86, 1, 1376 A — **6** Deut. 32, 43 — **11** vgl. Apok. Joh. 5, 12 u. 13 — **17** vgl. I Kor. 15, 55 — **18** vgl. Kol. 2, 15 — **23**—S. **48, 27** vgl. Ancoratus c. 108f — **23** Joh. 11, 34 — **24** Mark. 5, 30 Luk. 8, 45 — **24f** Joh. 18, 4—25 — **25** Matth. 16, 13 — **26** Luk. 2, 40 — Luk. 2, 52 — **27** Jes. 8, 4

L J **23**—S. **48, 11** Siegel des Glaubens S. 265 Karapet (= arm.)

5 *ἀεὶ ὄντι* J **6** *ᾀσθείσῃ*] *οὐ σθείσῃ* J **8** [*τό*]? * | *ὡς* *] *ὅτι* L J **9** [*ὑπὸ*] * **12** *δείκνυσι* *] *δεικνύουσι* L J | *τὸ* * (vor *προσκυνεῖν*)] *τῷ* L J **13** *ὡς*] *ὅτι*? * *οὕτως* Klosterm. **16** *γενομένην* J **24** ⟨*λέγων*⟩ * **27** *καλεῖν* < arm.

κατερχόμενά εἰσιν εἰς πειθὼ | τῶν ἀνθρώπων, ἀγνωσίας ἐχόμενα, D132
οὐκ ὄντα δὲ ἄγνωστα τῷ θεῷ, ταῦτα ἐλθὼν ὁ Λόγος πεπλήρωκεν,
ἵνα πληρώσῃ τὸ εἰρημένον »ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ
ἐργάζομαι«. »ποῦ τεθείκατε τὸν Λάζαρον;« ἠρώτα ἐγγὺς τοῦ τόπου 3
5 γενόμενος· πρὸ δὲ τοῦ ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον ὑπὸ μηδενὸς ἀκούσας
ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ »Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται«. ὁ
τοίνυν ἀπὸ τοσούτων τῆς ὁδοιπορίας διεστὼς τοῦ τόπου γνοὺς ὅτι
τέθνηκε Λάζαρος, παρὼν ἐν τῷ τόπῳ ἠγνόει; οὔκουν, ἀλλ' ἤθελε 4
δεῖξαι ὅτι ταῦτα πάντα ἐποίει, ἐπεὶ οὔπω οὐδεὶς τελείως αὐτῷ
10 ἐπίστευεν, ἵνα ἐνδείξηται τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς φειδοῦς τὴν πολλὴν
φιλανθρωπίαν. ἔδει γὰρ ἐκείνας μὴ εἰπεῖν »τεταρταῖός ἐστιν, ἤδη 5
ὄζει« μηδὲ ἀπελθεῖν καὶ δεῖξαι, ἀλλ' εἰπεῖν· πάντα οἶδας καὶ ἐὰν
θέλῃς, ζήσεται. διόπερ καὶ ἐδάκρυσεν ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων πωρώσει.
οὐκ ἀγνοῶν τοίνυν ἠρώτα, ἀλλ' ἐλέγχει πειράζων καὶ φιλανθρω-
15 πεύεται. καί »τίς μου ἥψατο;« φησίν, οὐχ ὅτι οὐκ ᾔδει τίς | αὐτοῦ 6 P44
ἥψατο, ἀλλ' ἵνα μὴ εἴπῃ δι' ἑαυτοῦ τὸ γενόμενον θαῦμα, ἀλλ' ὅπως
ἐκείνη ἀκούσασα προσελθοῦσα εἴπῃ τὴν εἰς αὐτὴν γενομένην χάριν
καὶ ὁμολογήσασα ἀκούσῃ· »ἡ πίστις σου σέσωκέ σε«, ὅπως προτρέψη-
ται καὶ ἄλλους πιστεύειν, ἵνα ἰαθῶσι. »τίνα με« φησί »λέγουσιν 7
20 εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;« ὡς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀπὸ προσώπου
τοῦ πατρὸς λέγει »Ἀδάμ, ποῦ εἶ;« ᾔδει δὲ αὐτὸν ποῦ ἐστιν· διὸ καὶ
ἐλέγχει αὐτὸν μετέπειτα λέγων »ἐκ τοῦ ξύλου ἔφαγες«. καὶ τῷ Κάϊν 8
»ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;« καὶ οὐκ ἀγνοῶν ἠρώτα. λέγει γὰρ
»ἐπικατάρατος σὺ ἐπὶ τῆς γῆς, ἣ ἔχανε δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ
25 σου ἐκ τῆς χειρός σου. ἰδοὺ γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ βοᾷ πρός με«. οὐκ
ἠγνόει τοίνυν ὁ λέγων ὅτι τὸ αἷμα βοᾷ, ἀλλ' ὅπως δῷ αὐτῷ τόπον
μετανοίας εἰς ἀπολογίαν, διὰ τοῦτο ἠρώτα. | D133

3 Joh. 5, 17 — **4** Joh. 11, 34 — **6** Joh. 11, 11 — **11** Joh. 11, 39 — **13** vgl. Joh. 11, 35 — **15** Mark. 5, 30 Luk. 8, 45 — **18** Mark. 5, 34 Luk. 8, 48 — **19** Matth. 16, 13 — **21** Gen. 3, 9 — **22** Gen. 3, 11—23 — **23** Gen. 4, 9 — **24f** Gen. 4, 11 — **26f** vgl. Hebr. 12, 17

L J arm. (bis Z. 11 *φιλανθρωπίαν*; zwischen *ἐργάζομαι* u. *ποῦ τεθείκατε* Z. 4 ist ein Stück aus Ancoratus c. 108, 3f eingeschoben)

3 *ἕως ἄρτι* < arm. **4** vor *ποῦ* + *denn der, welcher sagte zu den Marthaleuten* (*τοῖς περὶ τὴν Μάρθαν*) arm. | vor *ἠρώτα* + *war nahe beim Grabe* arm. **5—6** *πρὸ δὲ τοῦ ἐλθεῖν — κεκοίμηται* < arm. **6** *ὑμῶν* L **7** *ἀπὸ τοσούτων — τοῦ τόπου*] *aus der Gegend der Galiläer aus der Ferne* arm. | vor *γνοὺς* + *aus sich selbst* arm. **8** *οὔκουν* < arm. **9** *ἐπεὶ* *] *καὶ* L J **10** *ἐνδείξηται* + *ἡμῖν* arm. **17** *εἴποι* J **26** *δοὺς* J

39. Στρέφονται δὲ πάλιν εἰς τὴν τῆς ἀμαθίας φιλονεικίαν καί φασιν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ εἶναι ταύτας τὰς φωνὰς ἐν τῇ παλαιᾷ. εὐθὺς δὲ ἐλέγχεται αὐτῶν τὸ ἐπιτήδευμα. ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ Μωυσῇ »τί τοῦτο τὸ ἐν τῇ χειρί σου;« αὐτὸς ἔλεγεν »ἐγώ εἰμι ὁ ὤν«. καί φη- σιν ὁ κύριος τοῖς Σαδδουκαίοις περὶ ἀναστάσεως διηγούμενος »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, εἶπεν ὁ θεός· ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. θεὸς οὖν ἐστι ζώντων καὶ οὐ νεκρῶν«. καὶ πάλιν πολλά ἔστι δεῖξαι ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ πατρός ἐστιν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ εἰρημένα· ἀλλὰ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ πολ- λάκις καὶ ἐκ προσώπου πάλιν τοῦ ἁγίου πνεύματος. καί »ποῦ Σάρρα ἡ γυνή σου;« τῷ Ἀβραὰμ ἔλεγεν ὁ ἐλθὼν ἄνωθεν σὺν τοῖς δυσὶν ἀγγέλοις υἱὸς θεοῦ. εἰ γὰρ ἠγνόει ποῦ ἐστιν, οὐκ ἂν ἔλεγεν »Σάρρα«. * »ἐγέλασεν οὖν ἡ Σάρρα ἔνδον οὖσα« βούλεται αὐτῆς ὑποδεῖξαι τὴν σεμνότητα ὑπογραμμὸν τῶν θελουσῶν εὐσεβεῖν ἐν ἀληθείᾳ, ἵν' ὅτε ὑποδέχονται ξένους ἐξ ἰδίων καμάτων ὑπηρετῶσι μέν, διὰ δὲ τὴν σεμνότητα τὸ πρόσωπον αὐτῶν τοῖς ἀνδράσι μὴ ὑποδεικνύωσιν. ἐκείνη γὰρ ἡ μακαρία πάντως ἐξήρτυσε καὶ ἐξαρτύσασα εἰς πρόσωπον ἀγγέλων οὐκ ὤφθη, σεμνότητος ὑπογραμμὸν ὑποβάλλουσα ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς. ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ ὁ παρὼν τίς ἐστιν, ⟨τὸ⟩ ὄνομα τῆς γυναικὸς ἐκάλει ὁ ἐπιξε|νωθεὶς πρὸς τὴν ὥραν, * ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα αὐτὸν λέληθεν οὔτε πλάσμα οὔτε διανόημα ἀνθρώπου. »τίνα με« φησί »λέγουσιν εἶναι οἱ ἄνθρωποι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;« καὶ τὸν μὲν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸς φράζει ὁμολογῶν, ἵνα μὴ νομίσωσι περὶ τοῦ ἀοράτου αὐτὸν ἐρωτᾶν. οἱ δέ φασιν Ἠλίαν καὶ Ἰερεμίαν καὶ Ἰωάννην. »ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;«· »σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος« φησὶ καὶ εὐθὺς μακαρίζεται. οὐ γὰρ ἀγνοῶν ἠρώτα, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὅτι | πατρός ἐστιν ἡ διδαχὴ ἡ τὸν υἱὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀληθινὸν ⟨θεὸν⟩ κηρύττουσα, ἵνα ἀναγκασθῇ ὁ Πέτρος λέγειν ἃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐδιδάχθη.

3 Exod. 4, 2 — **4** Exod. 3, 14 — **5** Mark. 12, 26 Luk. 20, 37 — **10** Gen. 18, 9 — **13** vgl. Gen. 18, 12 — **21** Matth. 16, 13 — **24** Matth. 16, 14 — **25** Matth. 16, 15f

L J

1 *ἀμαθείας* J **2** *φησὶν* L **12** *υἱὸς* Pet.] *υἱοῖς* L J | *Σάρρα* < J; zum Sinn vgl. Z. 19 **13** * (Lücke von Pet. angezeigt, jedoch hinter *οὖσα* vermutet) etwa ⟨*ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν*⟩ * | *ἀποδεῖξαι* L **15** *ὑποδέχωνται* L **18** *ὑπολαμβά-νουσα* L **19** ⟨*τὸ*⟩ * **20** * ⟨*δεικνύς*⟩ * **21** *αὐτῆς* J **26** *φησὶ* + ⟨*ὁ Πέτρος*⟩? Jül. | *μακαρίζεται* *] *μακαρίζει* L J **27** *διαδοχὴ* L **28** ⟨*θεὸν*⟩ * **29** *ἃ*] *καὶ* L

40. Καὶ μὴ θαυμάσῃς ἐὰν εἴπῃ ὅτι »δι' ἐμοῦ εἰσέρχονται πρὸς τὸν πατέρα« καὶ ἠλλοιωμένον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὑπολάβῃς. αὐτὸς γὰρ πάλιν διδάσκει »οὐδεὶς ἔρχεται πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἑλκύσῃ«. ὡς γοῦν ὁ πατὴρ πέμπει πρὸς τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς 5 εἰσφέρει πρὸς τὸν πατέρα, ἵνα δείξῃ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι θεότητα. τὸ δέ »προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ«, εἰ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐνδέεται σοφίας. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών, οὐ τὸ πλήρωμα * ἠλαττώθη· * ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἀπ' οὐρανοῦ μετακενωθέντα εἰς ἀνθρωπότητα τουτέστιν εἰς ἐργαστήριον Μαρίας. 10 »μύρον γὰρ ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι«, φησίν· οὐκ εἶπεν ἐκχυθέν, ἀλλ' ἐκκενωθὲν ἀπ' οὐρανοῦ εἰς γῆν, ἵνα ἀπὸ γῆς εἰς Μαρίαν ⟨ἐκκενωθῇ⟩. καὶ ἀπὸ Μαρίας σὰρξ γενόμενος κυΐσκεται, εἰς Βηθλεὲμ γεννᾶται, ἀπὸ Βηθλεὲμ εἰς Ναζαρὲτ μεταβαίνει, ἀπὸ Ναζαρὲτ εἰς Καπερναούμ, ἀπὸ Καπερναοὺμ εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ θάλασσαν ἐν τῷ βαδίζειν αὐτὸν 15 ἐπὶ τῶν ὑδάτων καὶ τὰ μέρη Τύρου καὶ Ναῒν καὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ Ἱεριχὼ καὶ εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν, εἰς Ἱερουσαλήμ τε τὸν ναὸν καὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν καὶ Γεθσημανῆ, εἰς οἶκον Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον καὶ πρὸς Ἡρῴδην, εἰς τόπον Γολγοθᾶ εἰς τὸ μνῆμα καὶ ἕως τοῦ Ἅιδου, εἰς γῆν μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ εἰς οὐρανούς. μύρον 20 γὰρ ἐκκενωθὲν ἀπὸ ἄγγους εἰς ἄγγος πάντα τὰ ἄγγη μυρίζει καὶ Χριστοῦ ἡ παρουσία ἀπ' οὐρανοῦ ὅλην τὴν γῆν ἡγίασε, τοὺς αὐτὸν λαμβάνοντας ἐν ἀληθείᾳ. ὁ ὄρος [ὁ] ὤν, ὡς ἐν τῷ Δανιὴλ ⟨λέγεται⟩, καὶ μέγα ὄρος, »λίθος ⟨δὲ⟩ τεμνόμενος ἄνευ χειρῶν« * ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς ὑπαινιττόμενος, τὸ μεῖζον αὖθις μικρὸν εὑρισκόμενον· 25 λίθος ⟨δὲ⟩ πάλιν ἀναλαμβάνων [τὸ] | μέγεθος καὶ γινόμενος αὖθις ὄρος μέγα καὶ ⟨δηλον⟩ὅτι [τὸ] ὄρος οὐκ ⟨ὂν ἐν⟩ ἑνὶ τόπῳ, ἀλλὰ πληρῶν ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, οὗτος ὁ σοφία ὢν καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, ἐπεκτείνων ἑαυτοῦ τὴν δύναμιν τῷ κόσμῳ, ἵνα πληρώσῃ τὴν οἰκουμένην χάριτος, »προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ«. ἐπεὶ σοφία

[Margin: 40, 1 (l. 1); 2 (l. 7); 3 (l. 10); 4 (l. 19); 5 (l. 22); P 46 (l. 23); D 135 (l. 25); 6 (l. 27); 7 (l. 29)]

1 vgl. Joh. 14, 6 (10, 9) — **3** Joh. 6, 44 — **6** Luk. 2, 52 — **7** vgl. Phil. 2, 7 — **10** Hohel. 1, 3 — **12 ff** zu der eigentümlichen Aneinanderreihung der Örtlichkeiten vgl. die breiteren Ausführungen in Panarion h. 51, 7 ff u. 25 ff — **23** Dan. 2, 34 — **29** Luk. 2, 52

L J

6 nach σοφίᾳ wohl Lücke ⟨ἐὰν ἀκούσῃς, ἀληθῶς λέγουσιν ὅτι⟩ * **8** * etwa ⟨τῆς θεότητος ἀποβαλὼν⟩ * | * etwa ⟨ἐκένωσε δὲ ἑαυτόν, φησί, οὐχ ὅτι τὴν φύσιν ἠλλοίωθη,⟩ * **11** ⟨ἐκκενωθῇ⟩ * **12** κυΐσκηται J | vor εἰς Βηθλεὲμ + καὶ L **17** γεθσιμανὴ L **19** τὴν < L **21** ἡγίασε + ⟨τουτέστιν⟩? * **22** ὁ[1] *, vgl. die Wiederaufnahme mit οὗτος in Z. 27] ὃ J < L | [ὁ] * | ⟨λέγεται⟩ * **23** ⟨δὲ⟩ * | * etwa ⟨τουτέστιν γεννηθεὶς⟩ * **25** ⟨δὲ⟩ * | [τὸ] * **26** ⟨δηλον⟩ὅτι * | [τὸ] * | ⟨ὂν ἐν⟩ * | ἑνὶ] ἕνι J

ὢν τοῦ πατρὸς καὶ »διδάσκων ἀνθρώπους« λαλεῖν καὶ ἀνθρώποις διαρθρώσας γλῶσσαν καὶ »φυτεύσας τὸ οὖς« τοῖς ἀκούουσι, πῶς οὐκ ᾔδει καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα; * »λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας« καὶ τὰ ἑξῆς; ἀλλ' ἐπειδή, γεννηθεὶς ἀπὸ κοιλίας 8
5 εὐθὺς λαλῶν εἰ ἐδείκνυτο καὶ καθαρῶς οἷα δὴ ἀρτίπαις ἐφθέγγετο, φαντασία ἂν ἐνομίσθη καὶ οὐκ ἀληθὴς ⟨ἀλλ'⟩ ἢ μᾶλλον δόκησις ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ κύησις, διά τοι τοῦτο ὑπομένει τὸ ὀλίγον τῆς ἡλικίας, ἵνα μὴ ἀφανίσῃ τὸ ἀληθὲς τῆς ἀκολουθίας.

41. Ἑτέρας δὲ πάλιν θηρῶνται * ματαίας ὑπολήψεις παραπλέ- 41, 1
10 κοντες τοῖς θείοις λόγοις καὶ ἐναντίως διανοοῦνται καί φασιν· πῶς οὖν γέγραπται »δέξασθε τὸν ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν« καί »γνωστὸν ὑμῖν ἔστω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε«. καὶ θαῦμά μοι μέγα ἐπέρχεται πῶς οἱ τῶν 2
15 ἀκολουθιῶν ἐφαπτόμενοι τὴν ἐν αὐταῖς φραζομένην δύναμιν ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ εἰπεῖν »δέξασθε τὸν ἀρχιερέα πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν« οὐ περὶ τῆς θεότητος εἴρηται. ὁ θεὸς γὰρ ἦλθε * καὶ εἰς πάντα 3 ἡμῖν σαφηνίζουσιν αἱ θεῖαι γραφαί. οὐδὲν γὰρ ἐν αὐταῖς ἐστι σκολιὸν ἢ στραγγαλιῶδες, »πάντα δὲ ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι καὶ ὀρθὰ τοῖς
20 εὑρίσκουσι γνῶσιν. »λάβετε« γάρ φησι »παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον«· 4 ἐὰν γὰρ μή τις λάβῃ παιδείαν παρὰ θεοῦ τουτέστι τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας, σκολιὰ αὐτῷ πάντα καὶ διεστραμμένα, τοῖς δὲ συνιοῦσιν ὀρθῶς καὶ εὑρίσκουσι γνῶσιν | ὀρθὰ πάντα καὶ ἀδιάβλητα. ἵνα δὲ 5 D136 αὐτοὺς ἐλέγξῃ, ὁ ἀπόστολός φησι· »πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων
25 λαμβανόμενος τὰ ⟨πρὸς θεὸν⟩ ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται, εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας«. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ μονογενής, 6 ἐπειδὴ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρχιερεὺς ἦλθε γενέσθαι, ἔλα|βεν ἐξ ἡμῶν P47 τὴν σάρκα, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἀφ' ἡμῶν γενόμενος προσφορὰ τῷ ἰδίῳ πατρὶ θεῷ τοὺς μαθητὰς »ἀδελφοὺς καλέσῃ«. ποῦ οὖν τὸ γενόμενος

1 Psal. 93, 10 — **2** Psal. 93, 9 — **2f** Jes. 8, 4 — **9ff**—S. **52**, **2** vgl. Panarion h. 69, 37 u. 42 — **11** Hebr. 3, 1 — **12** Act. 4, 10 — **19f** Prov. 8, 9f — **24** Hebr. 5, 1 — **29** Hebr. 2, 11

L J

3 ἔδει L | * (Lücke von Pet. angezeigt) ergänze etwa ⟨ὁ περὶ οὗ ἐπιφέρει ὅτι⟩ * **6** ⟨ἀλλ'⟩ * | δοκήσει J **7** γέννησις L **9** * ⟨προφάσεις⟩ * **9f** παραπλέκειν J **11** δέξασθαι J **15** αὐταῖς *] αὐτοῖς L J **17** θεὸς] υἱός? * | * ⟨ἐν σαρκὶ ἀληθινῶς⟩ * **19** vor ἐνώπια + τὰ L | συνοῦσι J **21** περὶ L **22** δὲ < J **23** ὀρθῶς *] ὀρθὰ L J **24** φησι < L **25** ⟨πρὸς θεὸν⟩ * **27** ἀρχιερεὺς] αὐτός J **29** γενόμενος *] γενόμενον L J

πληροῦται; οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλὰ πρὸς τοῦ ἀρχιερέως. »δέξασθε, γάρ ⟨φησιν⟩, τὸν ἀρχιερέα πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν«.

Ἵνα δὲ καὶ παραδείγματι περισσοτέρῳ χρήσωμαι· ἐρωτήσειέ τις 7 βασιλέα περὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ καὶ λέξει αὐτῷ τολμήσας· τίς οὗτός ἐστιν;
5 ἀκούσας δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς δικαίαν ὁμολογίαν· υἱός μού ἐστι, πάλιν ἔροιτο· υἱός σου κατὰ φύσιν; καὶ ναί τοῦ βασιλέως εἰπόντος αὖθις ἐπάξει ὁ ἐρωτῶν· τί οὖν αὐτὸν ἐποίησας; πάντως ἂν ἐρεῖ· βασιλέα αὐτὸν ἐποίησα. ἆρα τὴν ἀξίαν εἰπὼν τὴν γνησιότητα ἠρνήσατο; 8 ἐὰν τὸ δεύτερον εἴπῃ, τὸ ἀρχαῖον ἠφάνισεν; οὐδαμῶς. οὕτως γοῦν
10 καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱὸν ἀνάρχως καὶ ἐν σαρκὶ πεπλήρωται τό »ἐποίησεν αὐτὸν ἀρχιερέα«.

42. Ἀλλά, φασί, γέγραπται »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ 42, 1 εἰς ἔργα αὐτοῦ«. καὶ πρῶτα μὲν ἀγνοοῦσιν οἱ κενόδοξοι τὸ ὄνομα τῆς βίβλου. ἡ γὰρ βίβλος παροιμίαι καλεῖται Σολομῶντος. πᾶν δὲ
15 τὸ παροιμιαζόμενον οὐ ταυτόν ἐστι τῇ τοῦ λόγου δυνάμει. ἰδοὺ γὰρ 2 ἐν παραβολαῖς ἐλάλησεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὁρῶμεν τὰς παραβολὰς οὐχ οὕτως ἐχούσας πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν. »ὁμοία 3 γάρ ἐστι« φησίν »ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως«· καὶ εἰ κατὰ τὸν ἡμέτερον νοῦν θελήσομεν διανοήσασθαι τὸ ἀπὸ μέρους,
20 δῆλον ὅτι βασιλεία οὐρανῶν εὐρυχωρίας ἐστὶ τόπος. εἰ ἄρα δεῖ λέγειν 4 τόπον, ἐν ᾗπερ βασιλείᾳ ἐστὶ βασιλεὺς | ὁ θεὸς καὶ πατὴρ καὶ ὁ θεὸς D137 Λόγος καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι, στρατιαὶ πνευματικαί, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντες δίκαιοι, ποῦ τοίνυν τὰ τοσαῦτα ἐν κόκκῳ σινάπεως χωρη-
25 θήσεται; τὸ δὲ τροπικὸν τοῦ λόγου αἰνιγματωδῶς λέγεται. ἄρα οὐ ταυτόν ἐστι τὸ παροιμιαζόμενον. ἀλλὰ καὶ γυναικὶ ἐχούσῃ δέκα 5 δραχμὰς καὶ ἀπολεσάσῃ μίαν καὶ λύχνον ἁψάσῃ καὶ εὑρούσῃ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ σαγήνῃ βληθείσῃ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἀλλὰ καὶ σπόρῳ σπειρομένῳ ἐπὶ τῆς γῆς *. ταῦτα δὲ πάντα αἰνιγματωδῶς ⟨λέγεται⟩, οὐ
30 ταυτὸν | δέ ἐστι τῇ δυνάμει. καὶ οὐκ οἴδαμεν ὄντως τὸν παροι- 6 P48

1 Hebr. 3, 1 — **3—11** vgl. Panarion h. 69, 39 — **12ff**—S. **55, 9** vgl. Panarion h. 69, 20ff — **12** Prov. 8, 22 — **17** Matth. 13, 31 — **26** Luk. 15, 8 — **28** Matth. 13, 47 — Matth. 13, 24

L J

1 οὐκ ἄλλοθεν < L | πρὸς Corn.] πρὸ L J **2** ⟨φησιν⟩ * **5** παρὰ] περὶ L **9** οὖν J **12** φησί J **14** παροιμία J | καλοῦνται L **21** ἐστὶ < L **26** παροιμιαζόμενον + ⟨τῇ δυνάμει⟩? *, nach Z. 30 u. Pan. h. 69, 21, 3 **27** δραγμὰς L | ἀπολέσασα J | λύχνους L **29** * ⟨ὁμοιοῦται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν⟩ * | ⟨λέγεται⟩ *

μιαστὴν Σολομῶντα, εἰ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἴρηκε τοῦτον τὸν λόγον. ἔστι γὰρ σοφία καὶ σοφία. οἶδεν οὖν ὁ ἀπόστολος λέγειν 7 »οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ τὸν θεόν« καί »ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου« καὶ πάλιν λέγει »οὐκ ἐν σοφίᾳ
5 σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ«, καὶ οἶδε Σολομὼν καλεῖν σοφίαν λέγων »ἠράσθην τοῦ κάλλους αὐτῆς καὶ νύμφην ἠγαγόμην ἐμαυτῷ«, καὶ Ἰὼβ οἶδε σοφίαν καί φησιν »ἡ δὲ σοφία πόθεν εὑρέθη; ποῖος δὲ τόπος ἐστὶ τῆς φρονήσεως;« καί »σοφία τοῦ πένητός ἐστιν ἐξουδενωμένη« καί »αὐτὸς τῆς σοφίας ἐστὶ διορθωτής« καί »σοφία πατρὸς ὁ
10 μονογενής«.

43. Τί οὖν λέγομεν; εἰ σοφία πατήρ ἐστι καὶ ὁ υἱὸς δὲ κατὰ τὸν 43, 1 ἐκείνων νοῦν οὐ προῆλθεν ἐξ αὐτοῦ, Λόγος καὶ θεὸς ὢν καὶ σοφία ὤν, ἄρα ὁ πατὴρ λείπεται σοφίας ἐν ἑαυτῷ. πῶς οὖν »θεῷ μόνῳ 2 σοφῷ ἀοράτῳ« * καὶ ταῦτα πάντα ἐστὶν ἀκατάληπτα καὶ ἄπειρα
15 ἀνθρώποις; ἔδωκεν ὁ θεὸς σοφίαν τῷ Σολομῶντι καὶ ἐνέπλησε σοφίας τὸν Βεσελεὴλ καί »σοφοὶ ἄνθρωποι κρύπτουσιν αἰσχύνην«. καὶ περὶ 3 σοφίας πολλὰ ἔστι λέγειν. ἐκείνη δὲ ἡ σοφία τοῦ πατρὸς μονοειδής ἐστι, μὴ ἔχουσα ἀντιπαράθεσιν ἄλλην. ὅμως δὲ εἰ καὶ περὶ αὐτῆς ἦν 4 ὁ | λόγος ᾀδόμενος, οὔτε συντίθεμαι οὔτε ἀποτάσσομαι, θεῷ δὲ συγ- D138
20 χωρῶ τὸ εἰδέναι· βεβιασμένως δὲ ὁρῶ ἀντιπαράθετα τὰ λεγόμενα. »ἔκτισε, γάρ φησιν »ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με«. πῶς οὖν 5 τὸ γεννώμενον θεμελιοῦται; πῶς δὲ τὸ κτιζόμενον γεννᾶται; εἰ γὰρ κτιστόν, οὐ γεννητὸν ὄντως. ἡμεῖς γὰρ ἃ γεννῶμεν οὐ κτίζομεν 6
25 καὶ ἃ κτίζομεν οὐ γεννῶμεν· ἐσμὲν γὰρ κτιστοὶ καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν γεννώμενα κτιστά. ἐν θεῷ δὲ τῷ ἀκτίστῳ τὸ γέννημα οὐ κτιστόν. 7 εἰ γὰρ ἐγέννησεν, οὐκ ἔκτισεν· εἰ δὲ μετὰ τὸ κτίσαι πάλιν γεγέννηκε, πῶς ἄρα τὸ πρῶτον κτισθὲν ὕστερον γεννᾶται; εἰ τοίνυν περὶ αὐτοῦ 8 ἐστι τὰ λεγόμενα, εἰς τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν πληροῦται. καὶ διὰ

3 I Kor. 1, 21 — **3f** I Kor. 1, 20 — **4** I Kor. 2, 5 — **6** Weish. Sal. 8, 2 — **7** Hiob 28, 12. 20 — **8** Pred. 9, 16 — **9** Weish. Sal. 7, 15 — vgl. Prov. 29, 3 I Kor. 1, 30 — **13** I Tim. 1, 17 — **15** I Kön. 4, 25 — Exod. 31, 3 — **16** Prov. 10, 14 — **21f** Prov. 8, 22

L J

2 γοῦν? * **5** ἀλλ' ἐν] καὶ J **6** ἠράσθη J | νύμφη J **7** φησιν] φρόνησιν L **9** διορθοτής J **11** σοφία + ⟨οὐχ ὁ⟩? * | ὁ (vor υἱός) < J **12** ἐκείνου L **14** * etwa ⟨γνωστὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀπ' αἰῶνος⟩ * **18** περὶ αὐτῶν L **20** βεβιασμένος J | ὁρῶ + αὐτὰ J **22** δὲ < L | γεννᾷ με] γεννῶμαι L **24** ὄντως *] τοῦ ὄντος L < J **28** περὶ αὐτοῦ] περὶ τοῦ υἱοῦ? *

τοῦτο τὰ ἐγγύτερα πρῶτον λέγει καὶ τὰ ἀρχαιότερα ὕστερον διηγεῖται.
πεῖσαι γὰρ ἀνθρώπους τοὺς ἐγγυτάτω | βουλόμενος ἀπὸ σαρκὸς ἄρ- 9 P49
χεται (ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν τῆς δικαιοσύνης τοῦ εὐαγγελίου ὅτι σὰρξ ἡμῖν
ὁ Λόγος ἐν Μαρίᾳ ἐγένετο ψυχή τε ἐν τῇ αὐτῆς σαρκὶ τεθεμελίωται).
5 ἵνα τὰ ἀνώτερα ὕστερα δείξῃ. λέγομεν δὲ ἐκ κόλπων πατρῴων ἀπὸ 10
τῶν οὐρανῶν γενέσθαι ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπεὶ ἦλθεν ἡμῖν ὕστερον τὴν
πᾶσαν οἰκονομίαν τελέσας. οὐκ ἄρα τοίνυν κτιστὸς ὁ Λόγος (μὴ
γένοιτο) καὶ οὐδὲν ἡμῖν σκολιὸν ἐνεγέννησεν ἡ θεία γραφὴ εἰς οὐδὲν
τὸ παράπαν.

10 44. Ἀλλὰ καὶ φύσει καὶ παρὰ τοῖς ἑρμηνευταῖς οὐχ οὕτως ἐκδέ- 44, 1
δοται ἡ λέξις. Ἀκύλας μὲν γάρ φησι »κύριος ἐκτήσατό με«, ἐπειδήπερ
ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει »ἀδωναὶ κανανί· ὅπερ τοῦτο ἑρμηνεύεται ὅπερ
εἰρήκαμεν. καὶ ἡμεῖς δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν λέγομεν περὶ τῶν γεν-
νωμένων »ἐκτήσατο τέκνα«. ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὴν δύναμιν τῆς ἑρμη- 2
15 νείας ἐσφράγισε. τὸ γὰρ ἀδωναῒ κανανὶ καὶ οὕτω δύναται ἑρμηνεύ-
εσθαι »κύριος ἐνόσσευσέ με«. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πέτρος σαφῶς δια-
γορεύει λέγων »τοῦτον τὸν | Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε«. οὐκ D139
εἶπε τὸν ἄνωθεν θεὸν Λόγον, ἀλλὰ »τοῦτον τὸν Ἰησοῦν« ⟨τουτέστιν⟩
τὴν σάρκα τὴν σὺν τῷ ἄνωθεν Λόγῳ ἐν γαστρὶ Μαρίας συνειλημμένην,
20 τοῦτον δὲ λεγομένην διὰ τὸν ἀπὸ Μαρίας κυριακὸν ἄνθρωπον. ἐν 3
τούτῳ γὰρ καὶ τὸ † ἀποκτιζόμενον πληροῦται, ὥς φησι Πέτρος
»θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι« καὶ πάλιν »Χριστοῦ
οὖν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος σαρκί« καὶ πάλιν »ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ
κατὰ σάρκα«, ὥς φησι Παῦλος. καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἔλεγεν ἐν τῷ 4
25 εὐαγγελίῳ »νῦν δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν
ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός«, ἵνα δείξῃ τὸ πάθος
ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ⟨τῶν⟩ κατωτέρω, αὐτὸν δὲ εἶναι φυσικὸν
υἱὸν τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν ἄνωθεν. συνᾴδει δὲ καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ 5
Παῦλος ὁ ἅγιος ἀπόστολος φάσκων »εἷς θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ

3 vgl. Prov. 16, 7 — Joh. 1, 14 — **11** Prov. 8, 22 — **17** Act. 2, 36 — **22** I Petr. 3, 18 — I Petr. 4, 1 — **23** Röm. 9, 5 — **25** Joh. 8, 40 — **29** I Tim. 2, 5

L J

3 ὅτι *] τὸ L J **4** τε] δὲ L **6** ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπεὶ] ἀπὸ τοῦ ἀεὶ L **8** ἐνε-γέννησεν *] ἐγγενήσειεν J ἐγέννησεν L **10** καὶ² < J **11** ἐκτίσατο L J **12** καναί J **13** δὲ] γὰρ? * **13 f** γενομένων J **15** καναΐ J **16 f** διαγο-ρεύη J **18** Ἰησοῦν] ὄντα J | ⟨τουτέστιν⟩ * **19** σὺν < J | συνειλλημένην L **20** λεγομένην *] λεγόμενον L J **21** † ἀποκτιζόμενον] ἀποκτενόμενον? * **26** ἣν] καὶ J **27** καὶ ⟨τῶν *⟩ κατωτέρω] < J | εἶναι] εἰδέναι J **29** Παῦλος u. φάσκων vertauscht J

καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός«, »ὃς οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγή-
σατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾿ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών«.
ὁρᾷς ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν ἀπεφήνατο, ἀλλ᾿ οὐ ψιλόν. τὸ γὰρ 6
»μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων«, ἐπειδὴ τοῖς ἑκατέροις μεσιτεύει, πρὸς
5 τὸν πατέρα αὐτοῦ θεὸς ὢν φύσει γνήσιος γεγεννημένος, πρὸς δὲ τοὺς
ἀνθρώπους ἄνθρωπος φυσικὸς | γνήσιος ἐκ Μαρίας δίχα σπέρματος P 50
ἀνδρὸς γεγεννημένος. οὕτω γάρ ἐστι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων,
θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γεγονώς, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ
ἑκάτερα πρὸς τὰ ἀμφότερα μεσιτεύων.

10 45. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀμαθαίνοντές φασιν· ὁρᾷς ὅτι »οὐχ ἁρπαγμὸν 45, 1
ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ«. καὶ οὐδὲ τὴν κλῆσιν οἴδασιν οἱ φιλόνεικοι.
οὐ γὰρ εἶπεν· οὐκ ἠθέλησε γενέσθαι ἴσος θεῷ δι᾿ ἁρπαγμοῦ, ἀλλ᾿
»οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ«, τὸ θεὸς εἶναι φύσει, ὅτι ἦν.
εἰ μὴ γὰρ ἦν, πῶς μορφὴν δούλου ἔλαβε; καὶ ⟨γὰρ τῷ λαβὼν⟩ τὸ πρόσ- 2
15 φατον ἐσήμαινε καὶ ἐκ τούτου τὴν ὑπερβολὴν * | θαυμάζων ἐδείκνυε, D 140
ὅτι καίπερ ὢν ἴσος θεῷ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών,
οὐχ ἵνα τὸ ἐλεύθερον δουλώσῃ, ἀλλ᾿ ⟨ἵνα⟩ ἐν ᾗ μορφῇ ἔλαβε τοὺς
ὑπακούοντας δούλους ἐλευθερώσῃ. ὡς καὶ μαρτυροῦσιν Ἰουδαῖοι ὅτι 3
οὐκ ᾐδεῖτο λέγειν ⟨ἑαυτὸν⟩ ἴσον θεῷ οὐδὲ ἐδίσταζεν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ
20 * θαρραλεώτερον * οὕτω δεικνύειν ἐν τῷ λέγειν »ἐὰν μὴ εἴπω,
ἔσομαι καθ᾿ ὑμᾶς ψεύστης«· καὶ διὰ τοῦτό φασι πρὸς αὐτόν »δι᾿
ἀγαθὸν ἔργον οὐκ ἀποκτένομέν σε, ἀλλ᾿ ὅτι ἄνθρωπος ὢν σεαυτὸν
ποιεῖς ἴσον θεῷ«. ἀλλά φασιν· ὀφείλομεν τὰ τροπικὰ ⟨περὶ⟩ αὐτοῦ 4
ὁμολογεῖν. καὶ πολλὰ τροπικὰ περὶ αὐτοῦ εἴρηκεν ἡ γραφὴ καὶ οὐ δεῖ
25 ἀρνεῖσθαι τὰ εἰς αὐτὸν αἰνιγματωδῶς εἰρημένα, ὅτι καὶ θύρα κέκλη-
ται καὶ λίθος εἴρηται καὶ στῦλος καὶ νεφέλη καὶ λέων καὶ πρόβατον
καὶ λύχνος καὶ λαμπὰς καὶ ἥλιος καὶ ἄγγελος καὶ σκώληξ καὶ πέτρα
καὶ ἀκρογωνιαῖος καὶ ὁδὸς καὶ ταῦρος καὶ μόσχος καὶ τὰ τοιαῦτα.
δηλονότι καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀρνούμεθα τὰ εἰς αὐτὸν αἰνιγματωδῶς πε- 5
30 πληρωμένα. οἴδαμεν δὲ δι᾿ ἣν αἰτίαν ταῦτα γέγραπται· ὁδὸς ὅτι

1 Phil. 2, 6f — **20** Joh. 8, 55 — **21—23** Joh. 10, 33 — **23ff** vgl. Panarion h. 69, 34, 5ff

L J

5 γνήσιος + ⟨ἐκ τοῦ πατρὸς⟩? Jül. **10** ἀμαθῶς J | φησίν L **13** θεὸς *] θεοῦ J δὲ L **14** ⟨γὰρ τῷ λαβὼν⟩ * **15** τὴν ὑπερβολὴν] εἶναι ὑπερβολὴ L | * ⟨τῆς φιλανθρωπίας⟩ * | ἐδείκνυε ὅτι *] ἐδείκνυτο L J **17** ⟨ἵνα⟩ * **18** ὡς < J **19** ⟨ἑαυτὸν⟩ ἴσον *] ἴσος L J **20** * etwa ⟨πρῶτον λόγου⟩ * | * etwa ⟨ἔτι ἐφέρετο ἑαυτὸν⟩ * **23** φησίν L | vor ὀφείλομεν + εἰ J; lies ναί? * | ⟨περὶ⟩ * **24** περὶ αὐτοῦ < J **28** ἀκρογονιαῖος L J

δι' αὐτοῦ βαδίζομεν πρὸς τὴν βασιλείαν, πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα· θύρα δὲ ὅτι δι' αὐτοῦ εἰσερχόμεθα· στῦλος ὅτι αὐτός ἐστιν ἑδραίωμα τῆς ἡμετέρας πίστεως· πέτρα διὰ τὸ ἀμετακίνητον· λίθος ⟨διὰ⟩ τὸ τεθεμελιωμένον· ἥλιος δικαιοσύνης ὅτι καταυγάσας τὰς ἡμετέρας 5 σκοτισθείσας διανοίας.

46. Εἶτά φασιν ὅτι ⟨εἰ⟩ γέγραπται περὶ αὐτοῦ ὅτι κτίσμα ἐστίν, 46, 1 ὁμολογεῖν δεῖ καὶ τὸ κτίσμα. ἰδοὺ κἀγὼ διηγησάμην μέρος τι τῶν χρήσεων τῶν διὰ τῶν αἰνιγμάτων αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς πεπληρωμένων. | P51 εἴπωσιν ⟨δὲ⟩ ἡμῖν ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν κτίσμα τί χρησιμεύει; θύρα 2 10 εἰκότως εἴρηται τροπικῶς, ἵνα γένηται εἴσοδος ἡμῶν καὶ ὠφέλεια, καὶ ὁδός, ἵνα δι' αὐτοῦ βαδίζοντες μὴ πλανηθῶμεν· κτίσμα ⟨δὲ⟩ διὰ τί ἡμῖν γίνεται; τί ἡμᾶς ὠφελεῖ; ναί, φησὶν ὁ κενόδοξος φιλονεικῶν· 3 εἰ μὴ γὰρ αὐτὸν | εἴπῃς κτίσμα, τῷ πατρὶ πάθος περιτίθῃς. πᾶς γὰρ D141 γεννῶν πάθει περιβέβληται· ἢ γὰρ συστέλλεται ἢ πλατύνεται ἢ 15 ἁπλοῦται ἢ ἀπορρέει ἢ ὀγκοῦται ἤ τι τῶν τοιούτων ⟨πάσχει⟩. φεῦ 4 γε καὶ τῆς τοιαύτης διανοίας πονηρᾶς οὔσης καὶ οὐκ ἀληθεστάτης. τίς ταῦτα περὶ θεοῦ διανοηθήσεται; ποία δὲ ὑπόνοια τοιαῦτα τολμήσει; δηλονότι οὐδεὶς οὐδὲ τῶν δαιμόνων τοιοῦτόν τι διανοηθήσεται. κἂν τις ὁμολογῇ τὸν πατέρα, πιστεύει αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐν ἀληθείᾳ 5 20 γεγεννηκέναι. * οὐ γὰρ ὄγκοις περιφέρεται τὸ θεῖον οὐδὲ σῶμά ἐστιν ἔγκυον, ἵνα ὑπομείνῃ τὰ προειρημένα. »πνεῦμα γὰρ ὁ θεός«, πνεῦμα 6 δὲ ῥύσιν οὐχ ὑφίσταται οὐ τομὴν οὐ ⟨συ⟩στολὴν οὐ μείωσιν οὐχ ἅπλωσιν οὐδέ τι τῶν τοιούτων. καθὸ τοίνυν ὁ πατὴρ πνεῦμά ἐστι, τὸν υἱὸν θεὸν Λόγον γεγέννηκε πνευματικῶς ἀχρόνως ἀκαταλήπτως 25 καὶ ἀνάρχως.

47. Ἵνα δὲ τούτους πείσωμεν τοὺς ταῦτα νοοῦντας, οὐχ ὅμοια 47, 1 μὲν φάσκοντες, ἀφ' ὁμοίων δὲ τὴν αὐτῶν ἀποστρέφοντες κακὴν ἀπολογίαν εἴπωμεν· κτίσμα ἐστὶ [τὸ] ἀπείρως καὶ μυριονταπλασίως τοῦ αὐτοῦ δεσπότου ἀποδέον. καὶ πολλοί τινες ἐν ἐρήμῳ ἐνδεόμενοι 2

6—25 vgl. Panarion h. 69, 36 — **21** Joh. 4, 24

L J

1 *πρὸς αὐτὸν καὶ*] *αὐτοῦ καὶ πρὸς*? * **2** *ἑδρέωμα* hinter *πίστεως* J **3** *διὰ* * **4** *ὅτι* *] *ὁ* L J **6** ⟨*εἰ*⟩ * **8** *πεπληρωμένον* J **9** ⟨*δὲ*⟩ * | vor *θύρα* + *οὐ* J **11** ⟨*δὲ*⟩ * **12** *ὁ* < L **13** *περιτίθεις* J **14** *πάθει* *] *πάθη* (zweimal geschrieben) L J **15** *ἀπορρύει* L *ἀπορροίη* J | ⟨*πάσχει*⟩ * **16** *καὶ*[1] < J **18** *τι* < J **19** *κἂν*] *ἐὰν*? * | *ὁμολογεῖ* J | *πιστεύει* < L **20** * etwa ⟨*πνευματικῶς δέ*·⟩ * **22** ⟨*συ*⟩*στολὴν* Pet. **23** *οὔτε* J | *ὁ* < L **26** *νο*///*οῦντας*, ein Buchstabe, wohl *σ* ausradiert L | *ὅμοια* + *τῷ θεῷ* L **27** *τὴν*] *τῶν* J **28** *ἐστὶ*] *ἐπὶ* L | [*τὸ*] *

πυρός, γεμίσαντες ὕδωρ ἐν ἄγγει ὑελίνῳ καὶ ὕλην προσενέγκαντες εὐθυφλόγιστον, ἐκ λίνου ἢ ἐκ στυπείου πεποιημένην, ἵστανται ἀντικρὺ τοῦ ἡλίου τῆς μαρμαρυγῆς ἀπὸ τῆς ὑέλου καταυγαζούσης εἰς τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἡλίου λαμβάνεται
5 καὶ ἐξάπτει τὸ πῦρ. ἆρα τέτμηται ὁ ἥλιος διὰ τῆς μετοχῆς τῆς οὐσίας; ἆρα ἐνέλειψεν; ἆρα μεμείωται; οὐχί, φασίν. εἰ τοίνυν κτίσμα 3 ὢν οὐκ ἐμειώθη, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ ἄπειρος καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἄχραντος ὢν θεός, ἐξ ἑαυτοῦ γεννήσας πνεῦμα ὢν θεὸν Λόγον ἄφραστον καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἄφθαρτον ἐν ἀφθαρσίᾳ ἐγέννησεν,
10 οὐ διὰ πάθους οὐ διὰ τομῆς οὐ δι' ἐλλείψεως, ἀλλὰ τέλειος τέλειον ἐν τελειότητι. καὶ ἡ μὲν τοῦ πυρὸς φύσις | πολλοὺς λύχνους ἅπτει 4 D142 ἀπὸ ἑνὸς | καὶ ὁ πρῶτος ὑπάρχων οὐκ ἐμειώθη· πάλιν δὲ δύναται ἡ P52 αὐτὴ οὐσία ἐκ πολλῶν μερικῶν εἶναι, φημὶ δὲ λύχνων ἢ λαμπάδων. ἀλλ' οὐχ οὕτω τὸ θεῖον, μὴ γένοιτο· οὐ πάλιν γὰρ ⟨εἰσ⟩ῆλθεν ὁ Λόγος 5
15 καὶ συναλοιφὴν τῷ πατρὶ εἰργάσατο, ἀλλ' ὁ πατὴρ πατήρ ἐστι καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πνεῦμα ἅγιον.

48. *Μωρὸν γὰρ τὸ παρὰ τοῖς Μανιχαίοις εἰρημένον ὅτι ἐν † τῷ* 48, 1 *νοῒ τοῦ Μάνη αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τοῦ στύλου τοῦ φωτὸς γενόμεναι ἐν σῶμά εἰσι καὶ λυόμεναι ἀπὸ τῶν σωμάτων αὖθις ἀναπλάττονται*
20 *τῇ μιᾷ οὐσίᾳ, ὡς εἰς τὸν ἕνα στῦλον ⟨συναγόμεναι⟩ κατὰ τὸ μυθῶδες αὐτῶν τοῦ πλάσματος.* ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔδειξε τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' 2 ἔκλασεν ἀπὸ πέντε ἄρτων καὶ ἐχόρτασε πεντακισχιλίους καὶ οὐκ ἀφῆκεν αὐτῶν τὰ περισσεύματα, ἀλλά »συναγάγετε« φησί »καὶ μηδὲν ἀπολίπητε τῶν κλασμάτων«, καὶ συνήγαγον δώδεκα κοφίνους· καὶ εἰς 3
25 τὰς μὲν θήκας ὁμοῦ συνήγαγον, τὰ δὲ κλάσματα αὖθις οὐκ εἰς συνάφειαν ἄρτων ὡς ἦσαν ἐποίησε. συνήγαγον μὲν τὸ πλῆθος, ἀλλ' εἰς πολλὰ κλάσματα, εἰς μίαν δὲ συναγωγὴν ἔδειξε κοφίνων. καὶ οὐ 4 καθ' ὑπόθεσιν θεωρίας ἡμεῖς τοῦτο ἠλληγορήσαμεν καὶ τὸ προειρη-

17—21 vgl. Acta Archelai 8, 4ff; S. 12, 7ff Beeson = Epiph. Panarion h. 66, 26, 4; vgl. auch h. 66, 22, 4 — **22—24** vgl. Joh. 6, 9ff — **23** Joh. 6, 12

L J

1 ὑελλίνῳ J **2** ἵστανται + καὶ L **5** τέμνεται J **6** φησίν L **11** ἐν + τῇ L **12** ὁ πρῶτος < L **13** ἐκ < L | μερῶν? * | εἶναι < L | δὲ] δὴ J **14** ⟨εἰσ⟩ῆλθεν *, vgl. S. 26, 14 **17f** † τῷ νοῒ] νοῒ ist jedenfalls unmöglich, da Epiphanius immer νῷ sagt; lies vielleicht τῷ ἀέρι nach Act. Arch. 8, 7; S. 13, 11f Beeson *παραμένουσιν ἐν τῷ στύλῳ τῆς δόξης, ὃς καλεῖται ἀὴρ ὁ τέλειος. ὁ δὲ ἀὴρ οὗτος στῦλός ἐστι φωτός, ἐπειδὴ γέμει ψυχῶν τῶν καθαριζομένων* u. Act. Arch. 10, 8; S. 17, 9ff Beeson *ὁ κινῶν τὴν χεῖρα βλάπτει τὸν ἀέρα, ἐπειδὴ ὁ ἀὴρ ψυχή ἐστι τῶν ἀνθρώπων* * **18** μανὶ LJ **19** ἐστι J **20** ⟨συναγόμεναι⟩ * **21** οὕτω J **27** καὶ οὐ < L

μένον τοῦ ἡλίου ὑπόδειγμα. οὐ γὰρ τοὺς ἄρτους ψυχὰς λέγομεν οὔτε τὰ κλάσματα, μὴ γένοιτο, οὔτε τὸν θεὸν ἐξισοῦμεν τῷ ἡλίῳ ⟨τῷ⟩ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένῳ οὔτε τὸν μονογενῆ αἴγλῃ τῇ ὑπὸ τοῦ ἡλίου εἰς τὸ στυπεῖον πεμπομένῃ. κατὰ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ ⟨αἱ⟩ ψυχαὶ αἱ γεννη- 5
5 θεῖσαι οὐ συνάπτονται εἰς μίαν συναλοιφήν, μὴ γένοιτο, ἀλλ' εἰς τὰς τοῦ θεοῦ μονὰς τὰς γεγραμμένας ὅτι »πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί«· οὐκ εἰς ἕνα δὲ βουνὸν γινόμεναι, ἀλλ' ἑκάστου ἰδιαζόντως ἀριθμουμένου. οὐδὲ ἐν τῷ λέγειν γεγεννηκέναι τὸν θεὸν τὸν μονογενῆ αὐ- 6 τοῦ υἱὸν πάθος αὐτῷ προσάπτομεν κατὰ τὴν ἐκείνων κακὴν βλασ-
10 φημίαν. πᾶς | γὰρ γεννῶν ἐμπαθῶς κάμνει καὶ οὐ χρὴ οὔτε κτίσμα D143 λέγειν οὔτε γέννημα κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, ἵνα μὴ δῶμεν θεὸν κάμνοντα ἢ πάσχοντα. πόθεν οὖν εὕρομεν τὸν υἱὸν ἢ διὰ τί ὄνομα υἱοῦ ἔχει; οὗτοι δὲ συλλογισμοὶ ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ γηΐνων φρονη- 7 μάτων ὁρμώμενοι. τὰ γὰρ ἡμῶν πάθη τῶν ἀνθρώπων εἰς θεὸν
15 ἀθέμιτόν ἐστι λογίζεσθαι, σαφῶς τοῦ θεοῦ λέγοντος »οὐχ ὡς αἱ διάνοιαι ὑμῶν ἡ διάνοιά μου« καὶ πάλιν »οὐχ ὡς ἄνθρωπος, οὕτω καὶ θεός«. | P53

49. Τοίνυν παυσάσθωσαν ἀπὸ τῆς βλασφημίας καὶ μαθέτωσαν 49, 1 παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ λέγοντος »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός,
20 ἐν ᾧ εὐδόκησα«· πάλιν ⟨δὲ⟩ ὡς ἐπὶ μελλόντων λέγει »σὺ γὰρ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ὃν ἐξελεξάμην«, καὶ τότε ἐν τοῖς ᾄσμασιν »ἐκλελοχισμένος ἀπὸ μυριάδων«. πόθεν οὖν ἐκλογὴ γίνεται λεγέτω- 2 σαν. νομίζουσι γὰρ οἱ ληρώδεις ἐν τῷ εἰπεῖν« »ἐξελεξάμην« κατὰ χάριν αὐτὸν υἱὸν καλεῖσθαι καὶ οὐ κατὰ φύσιν. δειξάτωσαν τίς
25 αὐτῷ ὅμοιος, ἵνα τοὺς πάντας δοκιμάσας ἐκεῖνον ἐκλέξηται. εἰ γὰρ 3 υἱός ἐστι μονογενής, οὐκ ἔστι τις ἴσος αὐτοῦ οὔτε ἀντιπαράθετος, »ὅμοιος ὢν τῷ υἱῷ ἐν υἱοῖς θεοῦ«. τούτους γὰρ οἶδε κατὰ χάριν, ἐκείνῳ δὲ μὴ δυνάμενόν τινα ἐξισοῦσθαι τῷ εἶναι αὐτὸν φυσικῶς υἱόν. φανερὸν γὰρ πόθεν ἐκλελοχισμένος καὶ πόθεν ἐκλογή· ὅτι 4
30 πολλαὶ μυριάδες ἐπὶ τῆς γῆς ἦσαν καὶ Μαρία μόνη »εὗρε χάριν« καὶ

6 Joh. 14, 2 — **8ff** vgl. Panarion h. 69, 36, 6 — **15** Jes. 55, 8f — **16** I Sam. 15, 29 — **19** Matth. 3, 17 — **20** vgl. Jes. 42, 1; 44, 1 (Mark. 1, 11) — **22** Hohel. 5, 10 — **27** Psal. 88, 7 — **30** Luk. 1, 30

L J

2 ⟨τὰ⟩ * | ⟨τῷ⟩ * **4** πεμπομένους J | ⟨αἱ⟩ * **4f** γενηθεῖσαι J **7** vor ἰδιαζόντως + καὶ L **7f** ἀριθμουμένου Pet.] ἀριθμουμένους L J **8** οὐδὲ] εἰ δὲ L **10** ἐμπαθῆ L **12** εὕραμεν J | διὰ τί] διότι L **13** υἱοῦ] θεοῦ J **15** τοῦ θεοῦ σαφῶς J **20** ηὐδόκησα J | ⟨δὲ⟩ * | σὺ *] εἶ L J **22** ἐκλελοχημένος L ἐκλελογισμένος J **27** υἱῷ] κυρίῳ? * **29** ἐκλελοχησμένον L ἐκλελογισμένον J

ἐν αὐτῇ ἐξελέξατο τὴν ἁγίαν σάρκα. διὰ τοῦτο ἔφη εὐδόκησα, ὡς καὶ 5
Δαυὶδ λέγει ἐκ προσώπου τῶν ἀποστόλων τῶν εἰς τὸν κύριον πεπιστευκότων καὶ μετὰ χαρᾶς τοῖς ἔθνεσι τὴν αὐτοῦ χάριν ὑποδεικνυόντων, ὅτι »ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν·
5 ⟨ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ,⟩ τὴν καλλονὴν Ἰακώβ, ἣν ἠγάπησε«, τουτέστι τὸ ἀκραιφνὲς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ, ὅλου τοῦ 6
Ἰακὼβ τὴν καλλονήν, τὴν σάρκα τὴν ἀπὸ Μαρίας διὰ πνεύματος ἁγίου ἐκλελεγμέ|νην. * τὸ γενόμενον τῆς οἰκονομίας τῆς σαρκὸς πρὸς D144
Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ἔδειξεν ἄνωθεν ὁ πατήρ. εὐδόκησε γὰρ ὁ
10 πατὴρ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, ἡ δὲ θεότης ἀπείρως ἔχει τῆς φύσεως.

50. Λέγει δὲ αὐτὸν ὁ ἀπόστολος καὶ »υἱὸν ἀγάπης«, »ὃς ἐρρύσατο 50, 1
ἡμᾶς« φησίν »ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ«. καὶ οἱ ληροῦντες ἐνταῦθα 2
15 μὴ νοοῦντες τὴν λέξιν, κατὰ προκοπὴν ἀγάπης θεοῦ εἶναι τὸν υἱόν φασι. καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ ἀμαθεῖς τὴν ἀντιπαράθεσιν τοῦ λόγου· ἐν ἄλλῳ γὰρ τόπῳ φησὶν ὁ ἀπόστολος ὅτι »θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ«. ἀληθῶς γὰρ υἱὸς ἀγαπητὸς ὁ μονογενής, ἐπειδὴ ἀγάπη ὁ 3
πατήρ, ἀγάπη ὁ υἱός, ἐπειδὴ ἀγάπη ἐξ ἀγάπης ἐστίν. υἱὸς οὖν ἐστιν
20 ἀγάπης δι' ἡμᾶς καὶ δι' ἑαυτόν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. οὔτε οὖν κάμνει ἐργαζόμενος οὔτε | πάσχει γεννῶν. καὶ μὴ μάτην ἐπισωρεύ- 4 P54
ωσιν ἑαυτοῖς βλασφημίας. εἰ γὰρ κτιστός ἐστιν ὁ υἱός, οὐ προσκυνητὸς κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον. μωρὸν γάρ ἐστι κτίσιν προσκυνεῖν
25 καὶ ἀθετεῖν τὴν πρώτην ἐντολὴν τὴν λέγουσαν »ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«. οὐ κτιστὸς τοίνυν ὁ ἅγιος Λόγος, ὅτι 5
προσκυνητός. προσεκύνησαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, προσκυνοῦσιν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ· ⟨φησὶ γάρ⟩ »καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ« καί »προσκυνήσω σε, κύριε ἡ ἰσχύς μου«. ἓν δὲ πρᾶγμά 6
30 ἐστι ῥητὸν καὶ σύντομον καὶ ἀναντίθετον, ᾧ τις ἀντειπεῖν οὐ δύναται· εἰ ἔχουσι μαρτυρίαν οἱ ἐχθραίνοντες τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ δεῖξαι,

4—6 Psal. 46, 4f — **12—14** Kol. 1, 13 — **17** vgl. II Kor. 5, 19 I Joh. 4, 10. 11 — **20f** vgl. Joh. 3, 16 — **25** Deut. 6, 4 — **26ff** vgl. Panarion h. 69, 31, 4 — **28** Psal. 96, 7 — **29** vgl. Psal. 17, 1

L J

1 ἔφη *] ἐφ' ἣν L J | ηὐδόκησεν J **5** ⟨ἐξελέξατο — αὐτοῦ⟩ * **8** ἐκλελεγμένης J | * ⟨ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα⟩ * | σαρκὸς + τῆς L **14** οἱ < L | ληροῦντες *] νοοῦντες L J **15** εἶναι τὸν υἱὸν] γενόμενον υἱὸν? * **16** οἱ < J **28** ⟨φησὶ γάρ⟩ * **29** προσκυνήσω *] προσκυνησάτω L J

ποῦ εἶπεν ὁ πατὴρ ὅτι ἔκτισά μοι υἱὸν ἐν παλαιᾷ καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ ἢ ποῦ εἶπεν ὁ υἱὸς ὅτι ἔκτισέ με ὁ πατήρ. τέσσαρα εἰσὶν εὐαγγέλια κεφαλαίων χιλίων ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους ἐλάλησεν ὁ υἱὸς καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ | πατὴρ καὶ οὐδαμοῦ D145
5 εἶπεν· ἔκτισέ με ὁ πατήρ μου, οὐδὲ ὁ πατήρ· ἔκτισά μοι υἱὸν ἢ ἔκτισα τὸν υἱόν μου.

51. Ἀλλά φησιν ὁ φιλόνεικος καὶ φιλόδοξος· τί οὖν λέγεις τὸ σῶμα; ἀπὸ Μαρίας δηλονότι ἀνειλημμένον. Μαρία δὲ τί; φησίν. ἄκτιστος ἢ κτιστή; κτιστὴ δηλονότι καὶ αὐτοὶ λέγομεν, γεννηθεῖσα 51, 1
10 ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός. τὸ ἀπὸ Μαρίας οὖν τί λέγεις; προσκυνεῖς τὸν σωτῆρα ἐν σώματι ἢ οὐ προσκυνεῖς; πῶς οὖν μὴ προσκυνήσω; ἐὰν γὰρ μὴ προσκυνήσω, οὐκ ἔχω ζωήν. ἰδοὺ οὖν, κτίσμα προσκυνεῖς τὸ σῶμα. πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων. 2
καὶ γὰρ βασιλεὺς πορφύραν ἐνδεδυμένος ὑπὸ πάντων προσκυνεῖται.
15 ἆρα ἡ πορφύρα προσκυνεῖται ἢ ὁ βασιλεύς; εὔδηλον ὅτι ὁ βασιλεύς. συμπροσκυνεῖται δὲ αὐτῷ καὶ ἡ πορφύρα φορουμένη· ἐκδυσαμένου δὲ ταύτην τοῦ βασιλέως καὶ εἰς τόπον θεμένου οὐκέτι προσκυνεῖται ἡ πορφυρίς. καθέζεται καὶ ἐν ναῷ πολλάκις βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου ἰδίου 3
καὶ οἱ προσκυνοῦντες προσκυνοῦσι τὸν βασιλέα ἐν τῷ ναῷ τῷ ἰδίῳ
20 καὶ ἐν τῷ θρόνῳ, ἐξεγερθέντος δὲ τοῦ βασιλέως οὐδεὶς οὔτε τὸν ναὸν οὔτε τὸν θρόνον προσκυνεῖ. οὐδεὶς δὲ μεμηνὼς θέλων προσκυνῆσαι τὸν βασιλέα ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ ⟨ὄντα⟩ λέγει τῷ βασιλεῖ· ἔξελθε ἐκ τοῦ ναοῦ σου, ἵνα | σε προσκυνήσω. οὕτω γοῦν οὐδεὶς εἴπῃ τῷ 4 P55
μονογενεῖ· ἄφες τὸ σῶμα, ἵνα σε προσκυνήσω, ἀλλὰ προσκυνεῖ σὺν
25 τῷ σώματι τὸν μονογενῆ, ⟨τὸν⟩ ἄκτιστον σὺν ναῷ τῷ ἁγίῳ, ὃν ἔλαβεν ἐλθών. καὶ οὐδεὶς λέγει τῷ βασιλεῖ· ἀνάστα ἐκ τοῦ θρόνου 5
σου, ἵνα σε προσκυνήσω δίχα τοῦ θρόνου, ἀλλὰ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα σὺν τῷ θρόνῳ. καὶ γοῦν καὶ ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται σὺν τῷ σώματι τῷ ταφέντι καὶ ἐγηγερμένῳ.

30 52. Ἀλλά, φασί, τί οὖν λέγεις; θέλων ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν 52, 1
υἱὸν ἢ μὴ θέλων; ἐπειδὴ λέγει⟨ς⟩, ἦν ἀεὶ ⟨ὁ⟩ Λόγος καὶ οὐκ ἦν χρόνος πρὸ τοῦ Λόγου; καίτοι γε καὶ αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν πρὸς ἀπάτην τινῶν ἀχρόνως τὸν | υἱὸν τοῦ θεοῦ φασκόντων γεγεννῆσθαι, D146
μὴ βουλομένων δὲ αὐτὸν ἀίδιον λέγειν, ἀλλὰ λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε

3 die Zahl nach Eusebius; vgl. Nestle, Einf. in d. griech. N. Test.[3] S. 64 — **30**—S. **61, 23** vgl. Panarion h. 69, 26, 5 u. h. 69, 70

L J

1 πατὴρ] σωτὴρ J **9** κτιστὸς beidemale J | αὐτοὶ] αὐτὴ L **19** οἱ (vor προσκυνοῦντες) < L **22** ⟨ὄντα⟩ * **25** ⟨τὸν⟩ * **31** λεγει⟨ς⟩ * | ⟨ὁ⟩ *

οὐκ ἦν· νομίζουσι δὲ τὸ ποτὲ μὴ εἶναι χρόνον. ἀνεταζομένης δὲ 2
τῆς λέξεως ἐλέγχεις τοὺς ἀμαθεῖς. τὸ ποτὲ γὰρ λεξικῶς λεγόμενον
χρόνου ἐστὶ σημαντικόν. καὶ λέγοντες ⟨αὐ⟩τὸ μὴ λέγειν χρόνον εἰς
ἀτοπίαν ἐμπίπτουσι τοῦ αὐτῶν φρονήματος ἐν κακοπιστίᾳ. εἰρωνείᾳ
5 γὰρ ταῖς λέξεσι κέχρηνται, τῷ φρονήματι δεινῶς κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ
θεοῦ ἐστρατευμένοι, ἀλλότριον παντάπασι τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος
ἀπηρυθριασμένως δοξάζοντες. θέλων οὖν ἐγέννησεν ἢ μὴ θέλων; 3
ἐὰν εἴπωμεν μὴ θέλων, ἀνάγκῃ περιβάλλομεν τὸ θεῖον, καὶ ἐὰν
εἴπωμεν ὅτι θέλων, διδόαμεν ὅτι ἦν τὸ θέλημα πρὸ τοῦ Λόγου· κἄν
10 τε ἄτομον καὶ ῥιπὴ ⟨ὀφθαλμοῦ ἢ⟩ πολλοστημόριον ὥρας εἴη, τὸ
πολλοστημόριον χρόνου ἐστὶ σημαντικὸν πρὸ Λόγου καὶ πάλιν παρεμ-
πίπτομεν τῷ λόγῳ αὐτῶν. καὶ ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐ θέλων ἐγέννησεν,
ἄρα ἀνάγκῃ φύσεως ἦκται τὸ θεῖον καὶ οὐκ ἐλευθεριότητι θελήματος.
οὐκ ἔστι δὲ τούτων οὐδὲν εἰς θεόν, ὡς ὑπολαμβάνεις, ὦ κενόδοξε. 4
15 παρὰ θεῷ γὰρ ταῦτα οὐκ ἔστιν. οὔτε θέλων τοίνυν ἐγέννησεν οὔτε
μὴ θέλων, ἀλλ' ὑπερβολῇ φύσεως. ὑπερβαίνει γὰρ ἡ θεία φύσις
βουλὴν καὶ οὐχ ὑποπίπτει χρόνῳ οὔτε ἀνάγκῃ ἄγεται. ἐν ἡμῖν γὰρ 5
οὐδέν ἐστιν ἕτοιμον, ὅτι οὐκ ἦμέν ποτε καὶ πρῶτόν τι βουλευόμεθα,
ἔπειτα ποιοῦμεν ὃ πράττομεν, ἢ μὴ βουλευσαμένων ἡμῶν οὐκ ἔστιν
20 ὃ μηδέπω παρ' ἡμῶν πέπρακται· παρὰ δὲ θεῷ | πάντα τέλεια καὶ P56
λεῖα καὶ πάντα ἐν αὐτῷ πεπλήρωται, καὶ ⟨οὔτε θέλων⟩ οὔτε μὴ
θέλων ἐγέννησε τὸν ἀιδίως ὄντα, γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἅγιον Λόγον
καὶ θεόν, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπερβολικῇ καὶ ἀφράστῳ αὐτοῦ φύσει.

53. Θαῦμα ⟨δέ⟩ μοι μέγιστον ἐπέρχεται, ὦ υἱοὶ τῆς πίστεως καὶ 53, 1
25 ἐκκλησίας, πῶς τὰ ἀληθινὰ ἐξέστρεψαν οἱ φιλόνεικοι εἰς ἀλληγορίαν
καὶ τὰ τροπικῶς εἰρημένα εἰς | τὰ ἀληθινὰ λαμβάνουσι σφαλλόμενοι. D147
τὸ μὲν γὰρ γεγεννῆσθαι, ὅπερ ἐστὶν ⟨ἐν⟩ αὐτῷ κατὰ φύσιν, ἀρνοῦνται,
λέγοντες οὐχ ὡς ἕν τι τῶν γεννημάτων· τὸ δὲ ἐκτίσθαι, ὅπερ ἐστὶν
ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ θεότητος, εἴ γε καὶ ἐν ἀλληγορίᾳ ποτὲ εἴρηται,

L J **16—21** (bis *πεπλήρωται*; die beiden mit *ὑπερβαίνει* u. mit *ἐν ἡμῖν γὰρ* beginnenden Sätze jedoch umgestellt) Sacra Parallela Coisl. 276 f. 121^{v} u. 156^{v} Rupef. f. 119^{r}

3 *⟨αὐ⟩τὸ* * | *λέγειν*] *εἶναι*? * nach Z. 1 **4** *ἐν* < L **7** *ἀπηρυθριασμένως* *] *ἀπηλλοτριωμένως* L J **10** *τε*] *τι* J | *⟨ὀφθαλμοῦ ἢ⟩* *, nach S. 11, 25 | *ὥρας* < L **14** *οὐδὲν* < L **15** *παρὰ γὰρ θεῷ* L **20** *παρ'*] *ἐξ* Sa Pa | *δὲ* < L | *παρὰ θεῷ δὲ* Sa Pa **20 f** *καὶ λεῖα* < Sa Pa **21** *⟨οὔτε θέλων⟩* Pet. **24** *⟨δὲ⟩* * **25** *ἐξήστρεψαν* J | *ἀλληγορίαν*] *ἀλλότρια* J **25 f** *καὶ* vor *εἰς ἀλληγορίαν* L **27** *⟨ἐν⟩* *

ἐκεῖνο ἀληθινὸν λέγουσι, τὸ δὲ ἀληθινὸν ἀφανίζουσιν. ἐν τῷ γὰρ 2
εἰπεῖν Ἠσαΐαν »εἶδον τὸν κύριον σαβαώθ« καί »ὤφθη κύριος τῷ
Μωυσῇ« καί »ὤφθη κύριος Ἀβραάμ« καί »εἶδεν ὅρασιν Δανιήλ,
παλαιὸν ἡμερῶν« καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὤφθη κύριος Ἰεζεκιὴλ καὶ
5 εἶπεν »εἶδον εἶδος θεοῦ«, φασὶ ταῦτα μὴ εἶναι, ὡς τῶν προφητῶν
καταψευδόμενοι· δῆθεν ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εὐαγγελίου, οὗ εἶπεν ὁ 3
σωτὴρ διδάσκων ὅτι »θεὸν οὐδεὶς πώποτε ἑώρακε«. καί φασιν· εἰ
τοίνυν ὁ μονογενὴς εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς ἑώρακεν, προφῆται δὲ λέγουσιν
ἑωρακέναι, ἀνάγκη ψεύδεσθαι ἢ τὸν μονογενῆ ἢ τοὺς προφήτας. καὶ 4
10 κατὰ τὸν λόγον τῶν οὕτω λεγόντων καὶ τῶν Μανιχαίων ἔσται τὰ
ἐν προφήταις ψευδῆ. εἰ δὲ οὐ ψεύδονται οἱ προφῆται, ἀλλ' ἀληθεύ-
ουσι, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον ὅτι »ὁ λαλῶν ἐν προφήταις, ἰδοὺ
πάρειμι«, νοήσεώς ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ ἀλληγορίας χρεία. καὶ γὰρ 5
οὕτω πολλάκις τοῦτο πληροῦται· ὁρῶμεν τὴν θάλασσαν ἐκ μέρους
15 τινὸς ⟨ἐξ⟩ ὄρους ἢ πεδιάδος καὶ ἀληθεύομεν ἐν τῷ ⟨λέγειν⟩ ἑωρακέναι.
κἂν δέ τις εἴπῃ ὅτι οὐχ ἑώρακεν, οὐ ψεύδεται, ἀλλ' ἀληθεύει. οὐκ
οἶδε γὰρ ποῦ τὸ βάθος ποῦ τὸ μῆκος, οὐκ οἶδε τὸν ὄγκον οὐκ οἶδε
τὸ κύτος. καὶ ἀπὸ ὀπῆς τινος θεωροῦμεν οὐρανόν, τὴν δὲ ἐπέκτασιν 6
οὐκ ἐπιστάμεθα. κἂν εἴπῃ τις εἶδον, εἶδεν· κἂν ἄλλος εἴπῃ οὐκ
20 εἶδον, οὐκ εἶδεν. εἴδομεν γὰρ ἀληθῶς ὡς χωροῦμεν, οὐκ | εἴδομεν P57
δὲ καθό ἐστιν. οὕτω καὶ οἱ προφῆται ὡς δι' ὀπῆς ⟨διὰ⟩ τοῦ 7
στενωποῦ τοῦ ἰδίου σώματος κατηξιώθησαν ἰδεῖν καὶ ⟨ἐν⟩ ἀληθείᾳ
εἶδον, ⟨ἀλλ'⟩ οὐχ ὡς ἔχει τὸ ἄπειρον τῆς θεωρίας. καὶ οὕτω 8
πεπλήρωνται συνᾴδουσαι πρὸς ἀλλήλας αἱ θεῖαι γραφαί, τό τε τοὺς
25 προφήτας λέγειν ἑωρακέναι | (εἶδον γὰρ ἐν ἀληθείᾳ) καὶ τὸ τὸν D148
σωτῆρα λέγειν »θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται« (οὐκ εἶδον δὲ καθό
ἐστιν). ἀλλ' [καὶ] αὐτὸς εἶδεν ἀοράτως τὴν φύσιν, δέδωκε δὲ τῷ

1—S. **63**, **2** vgl. Panarion h. 70, 7—8 — **2** Jes. 6, 1. 5 — **3** Gen. 12, 7 — Dan. 7, 9 — **4f** vgl. Ezech. 1, 26f — **7** Joh. 1, 18 — **10** zu *Μανιχαίων* vgl. Panarion h. 66, 82—85 — **12** Agraphon, vgl. Resch Agrapha² S. 207 — **21** vgl. Plato Respubl. VII 1 — **26** I Joh. 4, 12

L J

1 *γὰρ* < J **3** *οἶδεν* J **4** *καὶ τὰ τοιαῦτα* wohl hinter *εἶδος θεοῦ* (Z. 5) zu setzen * **6** *καταψευδόμενοι* *] *καταψεύδεσθαι* L J | *δῆθεν* *] *μηδὲν* L J **7** *πόποτε* J **7f** *καί φασιν — ἑώρακεν* < J **12** *τοῦ* < J **15** ⟨*ἐξ*⟩ * | ⟨*λέγειν*⟩ * **16** *εἴποι* J **18** *θεωροῦμεν*] *ὁρῶμεν* J | *οὐρανόν*] *ἄνθρωπον* J **19** *εἴποι* (im ersten Fall) J | *κἂν*²] *ἂν* J **20** *εἴδωμεν*¹ J | *ὡς*] *εἰ* L **21** ⟨*διὰ*⟩ * **22** ⟨*ἐν*⟩ *ἀληθείᾳ*, ⟨*ἐν*⟩ * nach Z. 25] *ἀλήθειαν* J **23** ⟨*ἀλλ'*⟩ * **26** *πόποτε* J | *τεθέαται*] *ἑώρακεν* J **27** [*καὶ*] *

μὴ δυναμένῳ ὁρᾶν δύναμιν χαρίσματος εἰς τὸ ἰδεῖν τὴν δύναμιν τῆς θεωρίας.

54. Ἀλλὰ μὴ πάλιν δραματουργῶν λέγῃς· εἶδον μὲν οἱ προφῆται οὐκ ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ διανοίᾳ, συνιέντες μονονουχὶ καὶ ⟨μὴ⟩ ὁρῶντες. διὰ τοῦτο γὰρ ἀκριβῶς λέγει Ἡσαΐας »τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χείλη ἔχων ἐν λαῷ ἀκάθαρτα χείλη ἔχοντι ἐγὼ οἰκῶ καὶ κύριον σαβαὼθ εἶδον«· καὶ οὐκ εἶπεν, εἶδον τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ »τοῖς ὀφθαλμοῖς μου«. εἶδον οὖν καὶ οὐκ εἶδον, ἀλλ' ὡς ἠδύνατο, ἐν ἀληθείᾳ δὲ εἶδον, οὐκ εἶδον δὲ ὡς ἔχει τὸ ἄπειρον τῆς ἀκαταληψίας. οὕτως καὶ περὶ παραδείσου πολλοὶ ἀλληγοροῦσιν, ὡς ὁ θεήλατος Ὠριγένης ἠθέλησε φαντασίαν μᾶλλον ἤπερ ἀλήθειαν τῷ βίῳ συνεισενέγκασθαι. καί φησιν· οὐκ ἔστι παράδεισος ἐπὶ τῆς γῆς· δῆθεν ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ παρὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου εἰρημένου ὅτι »οἶδα ἄνθρωπον πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ«. ἀλλὰ μὴ παρα⟨να⟩γίνωσκε καὶ λέγε ὅτι τὸ τρίτον τοῦ ἀέρος ⟨σημαίνει⟩· οὐ γὰρ εἰπὼν »ἕως τρίτου οὐρανοῦ« περὶ μέρους τρίτου λέγει, ἀλλὰ περὶ τριῶν ἀριθμῶν. καί φησιν »οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἁρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἀκούσαντα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ εἰπεῖν«. δόξα τῷ παντοκράτορι θεῷ, τῷ κατὰ πάντα τρόπον διατρανοῦντι καὶ λεπτολογοῦντι, ἵνα οἱ ἀληθινοὶ * μὴ σφάλλωνται. οὐ γὰρ ἐν μιᾷ συντομίᾳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν παράδεισον συνῆψεν, ἀλλὰ »οἶδα ἄνθρωπον« φησίν »ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ« καὶ πάλιν »ἁρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον«. τὸ δὲ μετὰ τοῦ ἄρθρου | ἑτέρου προσώπου ἐστὶ διαληπτικὸν καὶ ἑτέρου τόπου μετα|στατικόν. ὡς εἴ τις ἔχοι ὄρος καὶ πεδιάδα, τὴν δὲ πεδιάδα ἐγκυκλεύουσαν τὸ ὄρος, βουληθείη δὲ εἰς τὸ πέραν τοῦ ὄρους ἐν τῇ αὐτῇ πεδιάδι παραγενέσθαι, καὶ ὅτε μὲν θελήσει διὰ τῆς πεδιάδος τὴν ὁδοιπορίαν ποιήσασθαι εἰς τὸν

5—8 Jes. 6, 5 — 10f vgl. Pan. h. 64, 4, 11 u. Epiph. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 5 (CSEL 54, 1 S. 404, 5ff Hilberg) — 12ff Methodius de resurr. I c. 55 Bonwetsch (= Panarion h. 64, 47); vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 7 (CSEL 54, 1 S. 405, 8ff Hilberg) — 14—16 II Kor. 12, 2 — 19 II Kor. 12, 3

L J

3 λέγῃς *] λέγεις L J 4 ὀφθαλμῷ J | ⟨μὴ⟩ *, μόνον, οὐχὶ καὶ ὁρῶντες Klosterm. 6 vor λαῷ + τῷ J 7 ἔχοντα J 9 ὡς ἠδύνατο = wie es möglich war * 10 ἀκαταλήψεως L | πολλοὶ hinter οὕτως und + οἱ J 14 οἶδα] εἶδον J 16 τὸν < L | παρα⟨να⟩γίνωσκε *, vgl. Ancoratus c. 75, 1 17 ⟨σημαίνει⟩ * 21 παντωκράτορι J | διατρανοῦντι] δευτεροῦντι L 22 * etwa ⟨προσκυνηταὶ⟩ * 26 τόπον *] τρόπον L J | μεταθετικόν J | ἔχει L 28 αὐτοῦ J

τόπον. ὅπου δ' ἂν ἐθέλοι ⟨ἐπέκεινα⟩ τοῦ ὄρους ἀπελθεῖν, δυνατὸν ἔσται
αὐτῷ τοῦτο· εἰ δὲ θελήσει πρῶτον μὲν ἐμβῆναι εἰς τὸ ὄρος καὶ ἀπὸ
τοῦ ὄρους πάλιν εἰς τὸν τόπον τῆς πεδιάδος τῆς ἐπέκεινα τοῦ ὄρους
γενέσθαι, καὶ οὕτως αὐτῷ δυνατόν. οὕτω μοι νόει καὶ τὸ παρὰ τοῦ 7
5 ἀποστόλου εἰρημένον· πρῶτον μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβεβηκέναι,
⟨ἔπειτα δὲ εἰς τὸν παράδεισον καταβεβηκέναι⟩, κατὰ τὸ εἰρημένον
»κατέβη ὁ ἀδελφιδοῦς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ«. * καὶ ὁ σωτήρ φησι
»σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ«.

55. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς ὁ παράδεισος καὶ οὐκ ἀληθινὰ τὰ 55, 1
10 ἐν Γενέσει γεγραμμένα, ἀλλὰ ἀλληγορεῖται, οὐδὲν ἀληθεύει τῆς ἀκο-
λουθίας, ἀλλὰ πάντα ἀλληγοροῦνται. »ἐν ἀρχῇ, γάρ φησι, ἐποίησεν 2
ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«· καὶ οὐκ ἔστιν ἀλληγορούμενα,
ἀλλ' ὁρατά. καὶ στερέωμα, φησί, καὶ θάλασσαν, βλαστήματά τε καὶ
ξύλα καὶ βοτάνας χόρτον ζῷα ἰχθύας ὄρνεα, πάντα τὰ ὁρώμενα ἐν
15 ἀληθείᾳ γεγονότα, ἄνθρωπον ⟨τε⟩ ἐν ἀληθείᾳ ὄντα ἐποίησεν. ἔθηκε 3
τοίνυν τοῦτον ὃν ἔπλασεν ἐν τῷ παραδείσῳ, κατ' εἰκόνα ποιήσας
τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ δέ. μὴ περιεργάζου δὲ τὰ 4
τοῦ θεοῦ δωρήματα τὰ κατὰ χάριν τῷ ἀνθρώπῳ δεδομένα. οὐκ
ἀρνούμεθα γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι κατ' εἰκόνα θεοῦ. τὸ δὲ 5
20 πῶς οὐ περιεργαζόμεθα τοῦ κατ' εἰκόνα. οὔτε γὰρ τὸ πλάσμα νοοῦμεν
κατ' εἰκόνα οὔτε τὴν ψυχὴν οὔτε τὸν νοῦν οὔτε τὴν ἀρετήν. πολλὰ

7 Hohel. 6, 1 — 8 Luk. 23, 43 — 11 Gen. 1, 1 — 17 ff vgl. Panarion h. 70, 3 u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 7, 2 (CSEL 54, 1 S. 409, 10 ff Hilberg)

L J **9—13** = Anastasius Sin. quaest. 23; Migne 89, 540 C **15 f** ebenda 540 C/D **15—S. 65, 17** Sacra Parallela Vat. 1553 f. 36r-v Rupef. f. 8v (S. 65, 1—3 hier ausgelassen); S. 65, 9—17 noch einmal Rupef. f. 279v

1 ἐθέλοι] ἔλθῃ L | ⟨ἐπέκεινα⟩ * **4** περὶ J **6** ⟨ἔπειτα δὲ εἰς τὸν παράδεισον καταβεβηκέναι⟩ * **7** vor κῆπον + τὸν J | * ausgefallen ist wohl eine längere Bemerkung über die Lage des Paradieses auf Erden * **9** εἰ δὲ] ὅτι Anast. Sin. | ὁ < L J | οὐκ² < Anast. Sin. | ἀληθῆ Anast. Sin. **10** ἀληθεύει Anast. Sin.] ἔνι L J **11** ἀλλὰ < Anast. Sin. | ἀλληγορούμενα Anast. Sin. | φησι < L J **13** ὁρώμενα Anast. Sin. | θαλάσσας L **15** ⟨τε⟩ * | ὄντα Anast. Sin.] ὃν L J **16** τῷ < L Sa Pa **17** κατ' εἰκόνα < Sa Pa | δὲ² < Sa Pa **18 f** οὐκ ἀρνούμεθα — θεοῦ < Sa Pa rup. **19** γὰρ < J **19 f** τὸ δὲ πῶς — εἰκόνα] καὶ τὸ πῶς κατ' εἰκόνα θεοῦ οὗτος Sa Pa **20** τοῦ *] τὸ L J **20—21** τοῦ κατ' εἰκόνα — τὴν ψυχὴν < Sa Pa v **21** οὔτε τὴν ψυχὴν — ἀρετήν] οὔτε τὴν ἀρετὴν οὔτε τὴν καρδίαν Sa Pa rup.

γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με οὕτως λέγειν. ἀλλ' οὔτε λέγομεν τὸ σῶμα 6
μὴ εἶναι κατ' εἰκόνα οὔτε τὴν ψυχήν. πιστῶν γὰρ τὸ ὁμολογεῖν τὴν
γραφὴν καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι, ἀπίστων δὲ τὸ | »ἀθετεῖν τὴν χάριν«. ἔστιν D159
οὖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' εἰκόνα, αὐτὸς δὲ οἶδεν ὁ θεὸς πῶς
5 ἐστιν. ἐὰν γὰρ εἴπῃς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε κατ' εἰκόνα καὶ νομίσῃς 7
εἶναι τὸ σῶμα, ὁ δὲ θεὸς ἀόρατος ἀκατάληπτος ἀπερινόητος, πῶς
τὸ ὁρατὸν καὶ καταληπτὸν καὶ ὑπὸ ἀφὴν ἐμπῖπτον εἰκὼν ἔσται τοῦ
ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου; καὶ ἐὰν εἴπῃς, οὐκ ἔστι τὸ σῶμα κατ' 8
εἰκόνα, »ἔλαβε« | φησί »χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«. P59
10 καὶ ἄνθρωπον καλεῖ τὸ χοϊκόν, καὶ ἄνθρωπον καλεῖ τὸ ψυχικόν·
»ἐνεφύσησε« γάρ φησιν »εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ
ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν«. κτιστὴν δὲ τὴν ψυχὴν καὶ 9
τὸ σῶμα νοοῦμεν. πῶς κτιστήν; »ἐνεφύσησε« γάρ φησιν· καὶ οὔτε
μέρος θεοῦ λέγομεν εἶναι τὴν ψυχὴν οὔτε ἀλλοτρίαν τοῦ ἐμφυσή-
15 ματος. πῶς δὲ κατὰ λεπτὸν τοῦτο νοεῖται, θεῷ μόνῳ ἔγνωσται.

56. Ἡμεῖς δὲ ἀπεριέργως καὶ ἀκακουργήτως πιστεύομεν θεῷ τῷ 56, 1
ἀληθεύοντι ἐν πᾶσι. καὶ ἐὰν εἴπῃς ὅτι ἡ ψυχή ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα,
⟨ἄκουε⟩ λέγοντος τοῦ ἀποστόλου ὅτι »ζῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ
ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον καὶ δικνού-
20 μενος ἄχρι μερισμῶν ψυχῆς«. εἰ τοίνυν μερισμοὺς ἔχει ἡ ψυχή, ὁ θεὸς 2
δὲ ἀμέριστός ἐστι, πῶς δύναται ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα; οὐ γὰρ
οἶδε τὸ μέλλον ἡ ψυχή, ὁ θεὸς δὲ πάντως οἶδε. καὶ βλέπομεν τὰ

3 vgl. Gal. 2, 21 — **9** Gen. 2, 7 — **11** Gen. 2, 7 — **18** Hebr. 4, 12

L J Sa Pa (bis Z. 17 *ἐν πᾶσι*)

1 *οὕτως* < L J Sa Pa[v] **2** *γὰρ*] *δὲ* L J Sa Pa[rup.] **4** *ὁ θεὸς οἶδεν* Sa Pa | vor *πῶς* + *τὸ* J **5** *εἴποις* J **6** *ὁ δὲ*] *ὁ μὲν* Sa Pa[v] *ἀλλ' ὁ* Sa Pa[rup.] | *ἀόρατος* + *ἀσύνθετος* Sa Pa[rup.] | vor *ἀκατάληπτος* u. *ἀπερινόητος* + *καὶ* Sa Pa[v] | *πῶς*] < J *πῶς οὖν* Sa Pa[v] **6f.** *πῶς τὸ*] *τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου* Sa Pa[rup.] **7** vor *εἰκὼν* + *πῶς οὖν* Sa Pa[rup.] | *ἔσται εἰκὼν* Sa Pa[v] **8** *ἀοράτου καὶ* < Sa Pa[v] | *τὸ σῶμα οὐκ ἔστι* Sa Pa **9** *εἰκόνα* + *γέγραπται ὅτι* Sa Pa[rup.]; dafür *φησί* < | *γῆς* + *ὁ θεὸς* Sa Pa[rup.]; vielleicht ⟨*ἀλλ'*⟩ vor *ἔλαβε* einzusetzen * **10** *καὶ ἄνθρωπον*] *ἄνθρωπον δὲ* Sa Pa[v] | *τὸν χοϊκ.* u. *τὸν ψυχικ.* Sa Pa[rup.] **11** *φησιν* < Sa Pa | *πνοὴν ζωῆς* < L J **12** *ὁ* < L J | *κτιστὴν — ψυχὴν* < Sa Pa[v] | *κτιστὴν δὲ* + *εἶναι* Sa Pa[rup.] **13** *πῶς κτιστήν — φησιν* < Sa Pa **14** *λέγομεν εἶναι τὴν ψυχὴν*] *τὴν ψυχὴν λέγομεν* Sa Pa | *ἀλλότριον* L J **15** *κατὰ* *] *τὸ* L J Sa Pa | *λεπτὸν*] *ἄληπτον* Sa Pa[v] **16** *θεῷ τῷ* Sa Pa] *τῷ θεῷ* L J **18** ⟨*ἄκουε*⟩ * | *τοῦ ἀποστόλου λέγοντος* L **19** *τομώτερος* + *ἐστὶν* J **21** *εἶναι* < L | nach *κατ' εἰκόνα* wohl ein oder mehrere Sätze ausgefallen * **22** *πάντως*] *τὰ πάντα* L

ἔμπροσθεν τοῦ σώματος, τὰ κατόπιν ἀγνοοῦντες. καὶ ἐὰν εἴπῃς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ψυχή, πάντως ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν ἄνθρωπον κέκληκεν, καὶ ψυχὴ καὶ σῶμά ἐστιν ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴποις τὸν νοῦν εἶναι τὸ κατ' 3 εἰκόνα. λέγει ⟨δὲ⟩ ἡ γραφή »ὁρῶ νόμον ἕτερον ἀντιστρατευόμενον ἐν
5 τοῖς μέλεσί μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νοΐ μου τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου«. πῶς οὖν αἰχμαλωτιζόμενος ⟨ὁ νοῦς⟩ ἔσται κατ' εἰκόνα; * ὅτι ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ τῷ πνεύματι«.
καὶ ἐὰν εἴπῃς ἀρετὴν εἶναι | τὸ κατ' εἰκόνα, ἐρῶ σοι· εἰπέ μοι περὶ 4 D151 τοῦ Ἀδάμ, ποίαν ἀρετὴν εἰργάσατο πρὸ τοῦ αὐτὸν πλασθῆναι; οὐ
10 γὰρ ἦν ⟨ἀρετὴ⟩ ἐν ἀρχῇ, ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα. καὶ ἐὰν εἴπῃς μὴ εἶναι τὴν ἀρετήν, οὐ καλῶς λέγεις. τίνι γὰρ πρέπει εἶναι κατ' εἰκόνα ἀλλ' ἢ τῇ ἀρετῇ; πρὶν δὲ ἀρετῆς κατ' εἰκόνα ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος. οὔπω γὰρ ἦν ὁ Ἀδὰμ ἐν ἀρετῇ πολιτευσάμενος, δηλον-⟨ότι⟩ οὔτε ἐκτισμένος. καὶ ἐὰν εἴπῃς τὸ βάπτισμα εἶναι κατ' εἰκόνα, 5
15 ἄρα οἱ μὴ λαβόντες βάπτισμα δίκαιοι οὐκ ἦσαν κατ' εἰκόνα; ἀπὸ γὰρ Μωυσέως καὶ θαλάσσης ἤρξατο ὁ τύπος, ἀπὸ Ἰωάννου ἠνοίγη ἡ χάρις, ἐν δὲ Χριστῷ ἐτελειώθη τὸ δῶρον. | P60
57. Ἔχουσιν οὖν πάντες τὸ κατ' εἰκόνα, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν. 57,1 οὐ γὰρ κατὰ ἰσότητα θεοῦ ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ κατ' εἰκόνα.
20 ὁ θεὸς γὰρ ἀκατάληπτος ἀπερινόητος, πνεῦμα ὢν καὶ πνεῦμα ὑπὲρ πᾶν πνεῦμα καὶ φῶς ὑπὲρ πᾶν φῶς. ἃ δὲ αὐτὸς ἐδωρήσατο οὐκ ἀπο- 2 στεροῦμεν ⟨τὸν ἄνθρωπον⟩· ἀληθὴς γάρ ἐστιν ὁ μετὰ χάριτος τὸ κατ' εἰκόνα τῷ ἀνθρώπῳ δωρησάμενος. καὶ νοῆσαί ἐστιν ἀπὸ τῶν ὁμοίων·
ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ἔλαβεν ὁ σωτὴρ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔχει ἐν 3
25 τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτε ἀνέκειτο ἐν τῷ δείπνῳ καὶ ἔλαβε τάδε καὶ εὐχαριστήσας εἶπε »τοῦτό μού ἐστι τάδε« καὶ ἔδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ εἶπε »τοῦτό μού ἐστι τάδε.« καὶ ὁρῶμεν ὅτι οὐκ ἶσον ἐστὶν 4

4 Röm. 7, 23 — **7** I Kor. 14, 15 — **24** vgl. Matth. 26, 26ff Mark. 14, 22 Luk. 22, 14ff

L J **22f** (ἀληθὴς — δωρησάμενος) Sacra Parallela Rup. f. 8ᵛ

1 vielleicht nach ἀγνοοῦντες ausgefallen: ⟨ὁ θεὸς δὲ τὰ πάντα ὁρᾷ⟩ * **2** ὅτι < J **3** εἴπῃς L **4** ⟨δὲ⟩ * **7** ⟨ὁ νοῦς⟩ * | * ergänze etwa ⟨ἐὰν δὲ εἴπῃς, μὴ εἶναι τὸν νοῦν κατ' εἰκόνα, ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος⟩ * | ὅτι] ἔτι L | ψαλλῶ beidemale J ψάλλω L **8** καὶ < L **10** ⟨ἀρετὴ⟩ * **11f** κατ' εἰκόνα εἶναι J **13f** δηλον⟨ότι⟩ *, < J **15** δίκαιοι βάπτισμα L **16** ἡ χάρις] ὁ τύπος J **20** ὁ γὰρ θεὸς J | πνεῦμα² < J **21** ἐδωρήσατο *] διώρισεν L J **22** ⟨τὸν ἄνθρωπον⟩ * **23** νοῆσαι] ὅσα J **24** σωτὴρ] πατὴρ J **25** ὅτε *] ὅτι L J | ἀνέκειτο] ἀνέστη J **26** τάδε] τόδε J **26f** καὶ ἔδωκε — τάδε < J

οὐδὲ ὅμοιον οὐ τῇ ἐνσάρκῳ εἰκόνι οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι οὐ τοῖς χαρακτῆρσι τῶν μελῶν. τὸ μὲν γάρ ἐστι στρογγυλοειδὲς * καὶ ἀναίσθητον. * ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ἠθέλησεν χάριτι εἰπεῖν »τοῦτό 5 μού ἐστι τάδε« καὶ οὐδεὶς ἀπιστεῖ τῷ λόγῳ. ὁ γὰρ μὴ πιστεύων
5 εἶναι αὐτὸν ἀληθινὸν ἐν ᾧ εἶπεν, ἐκπίπτει τῆς χάριτος καὶ τῆς σωτηρίας. ὅταν δὲ ἀκούσωμεν, καὶ πιστεύσωμεν· πιστεύομεν ὅτι ἔστιν 6 αὐτοῦ *, τὸν δὲ κύριον ἡμῶν οἴδαμεν ὅλον αἴσθησιν ὅλον αἰσθητικὸν ὅλον θεὸν ὅλον κινοῦντα ὅλον | ἐνεργοῦντα ὅλον φῶς ὅλον Λόγον, D152 ἀκατάληπτον, ἀλλὰ μετὰ χάριτος ἡμῖν τοῦτο δεδωρημένον.

10 58. Οὗτος τοίνυν ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐτέθη καὶ ἔφαγεν 58, 1 ἀπὸ τοῦ ξύλου. ὁ δὲ παράδεισος, φησίν »ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς«· »πηγὴ δὲ ἀνέβαινεν ἐξ Ἐδέμ«, καὶ οὐκ εἶπε »κατέβαινεν«, ἵνα μὴ νομίσωμεν ἐν οὐρανῷ εἶναι τὴν Ἐδέμ. εἰ γὰρ ἐν οὐρανῷ ἦν, ἄνωθεν ἂν εἶπε »κατέρχεται« πηγή. ἀλλὰ ⟨καί⟩ φησι »ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐξ
15 Ἐδέμ«· καὶ οὐκ εἶπε κατέρχεται. οὗτος »ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας 2 ἀρχάς. ὄνομα τῷ ἑνὶ Φεισών«, καὶ ὁρῶμεν τὸν Φεισὼν ἐπ' ὄψεσιν ἡμῶν. καὶ Φεισὼν μέν ἐστιν ὁ Γάγγης παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς καλούμενος καὶ Αἰθίοψιν, Ἕλληνες δὲ τοῦτον καλοῦσιν Ἰνδὸν ποταμόν. »πᾶσαν γὰρ τὴν Εὐιλὰτ περικυκλοῖ«, τὴν μικρὰν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν μεγάλην,
20 τὰ μέρη τῶν Εὐιλαίων, διαπερᾷ δὲ τὴν μεγάλην Αἰθιοπίαν καὶ πίπτει εἰς τὸν νότον καὶ δύνει ἔσωθεν Γαδείρων εἰς τὸν μέγαν Ὠκεανόν.

10ff vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 5 (CSEL 54, 1 S. 404, 15ff Hilberg) — **11** Gen. 2, 8 — **12** Gen. 2, 6 — **14—16** Gen. 2, 10f — **17—21** vgl. de duod. gemmis 16 u. 25 (CSEL 35II S. 747, 27ff u. 750, 7ff Günther) — **18f** Gen. 2, 11

L J **10—S. 69, 2** Anast. Sin. quaest. 23; Migne 89, 540 D—541 B

1 *οὐδὲ*] *οὐχ* L **2** * etwa ⟨*τὸ δὲ ἄπειρον*⟩ * **3** * etwa ⟨*ἀλλ' ὅμοιά εἰσιν*⟩ * | *ἠθέλησε* J **4** *τόδε* J **5** *ἐν ᾧ* *] *ὡς* L J **6** *ὅταν*] *ὅτι* J **7** * ⟨*σῶμα*⟩ * **8** *λόγον* < J **10** *οὕτω* Anast. Sin. | vor *ὁ Ἀδὰμ* + *καὶ* Anast. Sin. | *τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἔφαγεν* Anast. Sin. **12f** *νομίσωμεν*] *νοήσωμεν* Anast. Sin. **13** *ἐν οὐρανῷ*[1]] *ἐξ οὐρανοῦ* J **13f** *ἂν εἶπε*] *εἶχεν εἰπεῖν ὅτι* Anast. Sin. **14** *πηγή* < Anast. Sin. | ⟨*καί*⟩ * **15** *οὐκ εἶπε — οὗτος* < Anast. Sin. | *ἀφορίζει* L J *dividitur* ep. ad Joh. episc. **16** *τῷ*] *δὲ* J **16f** *καὶ ὁρῶμεν — μέν ἐστιν* < Anast. Sin. **16** *ὁρῶμεν*] *ἑωρῶμεν*? *, vgl. die zu S. 68, 1 angeführte Stelle aus der ep. ad Joh. ep.; doch beachte *ὁρῶμεν* S. 69, 3 **17—18** freier gestaltet bei Anast. Sin. **19** *Αἰθιοπίαν* < J **20** *Εὐιλαίων* *, nach de duod. gemmis 20 (CSEL 35II S. 748, 27 Günther)] *Ἑλλυμαίων* L J *Εὐιλέων· Εὐιλέους δέ φησιν εἶναι τοὺς ἐσωτάτους Ἰνδοὺς* Anast. Sin. **21** *δύνει* Ausgg., vgl. S. 68, 8] *δύει* L J *δύσιν* Anast. Sin. | *Ὠκεανὸν* + *τὸν κυκλοῦντα πᾶσαν τὴν γῆν* Anast. Sin.

δεύτερος ποταμὸς »Γεών«. καὶ αἰσθητὸν ὁρῶμεν τὸν ποταμὸν καὶ 3
οὐκ ἀλληγορούμενον· οὗτος γὰρ ὁ κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν κατερχόμενος
καὶ διαπερῶν τὴν μικρὰν Αἰθιοπίαν, Ἀνουβῖτίν τε καὶ Βλεμμύαν
καὶ Ἀξωμῖτιν καὶ ἐπικλύζων τὰ μέρη Θηβαΐδος | καὶ Αἰγύπτου εἰς P61
5 τὴν θάλασσαν ταύτην ἐκπίπτει. εἰ δέ τις ἀπιστεῖ, ἀκουέτω τοῦ Ἰερεμίου
λέγοντος »ἵνα τί ὑμῖν καὶ τῇ γῇ Αἰγύπτου τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γεὼν τὸ τεθο-
λωμένον«; »τρίτος« φησί »ποταμὸς Τίγρης, ὁ πορευόμενος κατέναντι 4
τῶν Ἀσσυρίων«· διατέμνει γὰρ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς καὶ δύνει ὑπὸ
τὴν γῆν καὶ ἀνίσχει ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας κατὰ μέσον Καρδυαίων καὶ
10 Ἀρμενίων καὶ ἀναπηγάζει πάλιν καὶ διατέμνεται εἰς τὴν τῶν Ἀσσυ-
ρίων γῆν. ἀλλὰ καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τέταρτος Εὐφράτης, ὡσαύτως 5
ὁμοίως τῷ αὐτῷ τρόπῳ δύνων ὑπὸ τὴν γῆν ἀνέρχεται ἀπὸ τῆς
Ἀρμενίας καὶ οὕτως ἐπικλύζει τὴν Περσίδα. εἰ τοίνυν οὐκ ἔνι παρά- 6 D153
δεισος αἰσθητός, οὐκ ἔνι πηγή· εἰ οὐκ ἔνι πηγή, οὐκ ἔνι ποταμός·
15 εἰ οὐκ ἔνι ποταμός, οὐκ εἰσὶ τέσσαρες ἀρχαί· εἰ οὐκ ἔνι Φεισών, οὐκ
ἔνι Γεών, οὐκ ἔνι Τίγρης· εἰ οὐκ ἔνι Τίγρης, οὐκ ἔνι Εὐφράτης· εἰ 7
οὐκ ἔνι Εὐφράτης, οὐκ ἔνι συκῆ, οὐκ ἔνι φύλλα, οὐκ ἔνι Ἀδάμ, οὐκ
ἔνι ⟨τὸ⟩ φαγεῖν, οὐκ ἔνι Εὔα· εἰ οὐκ ἔνι Εὔα, οὐκ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ
ξύλου· εἰ οὐκ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐκ ἔνι Ἀδάμ· εἰ οὐκ ἔνι Ἀδάμ, 8

1 Gen. 2, 13; zu *ὁρῶμεν* vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 6 (CSEL 54, 1 S. 404, 18f Hilberg) ego, ego vidi aquas Geon, aquas quas his oculis carnis aspicerem — **6** Jerem. 2, 18 — **7** Gen. 2, 14 — **11** vgl. Gen. 2, 14 — **13ff** vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 6 (CSEL 54, 1 S. 405, 1ff Hilberg)

L J Anast. Sin.

1 *Γεών* + *ὁ καὶ Νεῖλος* Anast. Sin. **1f** *καὶ αἰσθητὸν — οὗτος γὰρ ὁ* < Anast. Sin. **1** *ἑωρῶμεν*? * vgl. zu S. 67, 16 **3** *Ἀνουβίτην* J Anast. Sin. [*Ἀ*]*νουβίτιδα* Marquart; jedenfalls ist Nubien gemeint | *Βλεμενίαν* J *Βλεμ-μίαν* L **4** *Ἀξωμῖτιν* *] *αὐζωμίτιν* L *ἐζωμίτιν* J *Ἀξονίτην* Anast. Sin. *Azomitorum* de duod. gemmis 20 (CSEL 35 II S. 748, 25 Günther) | vor *εἰς* + *καὶ* L J **5** *ἐκπίπτων* J | *τοῦ* < Anast. Sin. **6** *ἡμῖν* L J | *τὸ* < Anast. Sin. **7** *φησί*] *δὲ* Anast. Sin. | *ποταμὸς* < Anast. Sin. | *ὁ* < L **8** *διατέμνει γὰρ*] *καὶ διατέμνων* Anast. Sin. | *δύνων* Anast. Sin. **9** *Καρδυαίων*] *Καρδιέων* L J **10** *διατέμνεται*] *ἀνατέμνεται* J *ἀνατέλλεται*? * **11** *γῆν* < Anast. Sin. | *ἀλλὰ καὶ ὁ ποταμὸς* < Anast. Sin. **11f** *ὡσαύτως — τρόπῳ*] *ὁμοίως καὶ οὗτος* Anast. Sin. **12** *ὁμοίως*] *ὁρατὸς*? Klosterm. **13** *καὶ οὕτως ἐπικλύζει*] *ἐπικλύζων* Anast. Sin. **14** *αἰσθητὸς* + *ἐπὶ γῆς* Anast. Sin. **14—17** *οὐκ ἔνι πηγή — οὐκ ἔνι Ἀδάμ* bei Anast. Sin. zusammengezogen: *πάντως οὐδὲ πηγὴ οὐδὲ ποταμός, οὐ τέσσαρες ἀρχαί, οὐδὲ συκῆ, οὐδὲ ξύλον. εἰ οὐκ ἔνι ξύλον, οὐκ ἔνι Εὔα ἡ ἐξ αὐτοῦ φαγοῦσα. εἰ οὐκ ἔνι Εὔα, οὐδὲ Ἀδάμ* **16** *οὐκ ἔνι Τίγρης*[1] < J **18** ⟨*τὸ*⟩ * | *εἰ — Εὔα* < J **19** *εἰ — ξύλον* < J

οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι, ἀλλὰ μῦθος λοιπὸν ἡ ἀλήθεια καὶ ἀλληγορεῖται τὰ πάντα. ἔστι τοίνυν Ἀδάμ· ἐσμὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ, τὸ γένος αὐτοῦ ὄντες πάντες κατὰ διαδοχήν, καὶ ὁρῶμεν αὐτὸν διὰ τοῦ πλήθους ἐν τῇ διαδοχῇ.

5 59. Ἀδὰμ γὰρ γεννᾷ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τὸν Σήθ. ἵνα ⟨γὰρ⟩ μή τις νομίσῃ τὸν πεπλασμένον ἄλλον καὶ τοὺς γεγεννημένους ἄλλους, διὰ τοῦτό φησιν ἡ γραφή »κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ«. Σὴθ δὲ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, Ἐνὼς τὸν Καϊνάν, Καϊνὰν τὸν Μαλελεήλ, Μαλελεὴλ τὸν Ἰάρετ καὶ 10 Ἰάρετ τὸν Ἐνώχ, Ἐνὼχ τὸν Μαθουσάλα, Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε, καὶ γέγονε κατακλυσμός, οὐκ ἀλληγορίᾳ ἀλλ' ἀληθείᾳ, καὶ ἀπώλετο πᾶσα ψυχή, ἔμειναν δὲ »ὀκτὼ ψυχαὶ« ἀνθρώπων. ψυχὰς πάλιν ἐὰν ἀκούσῃς, μὴ νομίσῃς πλάσματα μὴ ἔχειν. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑνὸς εἴδους ὁ ἄνθρωπος ὅλος καλεῖται. »κατέβη«, γάρ φησιν ἡ γραφή, »Ἰακὼβ 15 εἰς Αἴγυπτον ἐν ψυχαῖς ἑβδομήκοντα πέντε«, οὐχ ὅτι αἱ ψυχαὶ εἵποντο ἄνευ σωμάτων, ἀλλὰ σὺν σώμασι· ὅλον ⟨οὖν⟩ τὸν ἄνθρωπον ψυχὰς κέκληκεν. καί »ἦμεν ἐν τῷ πλοίῳ ὡς ὀγδοήκοντα ψυχαί«, φησὶν ὁ Λουκᾶς, ὁ συγγραψάμενος τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων. καὶ ἡ συνήθεια τοὺς δούλους σώματα εἴωθε καλεῖν. δεσπότης ἐστί, φησίν, ἑκατὸν 20 σωμάτων· ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ἐχόντων. | ἐπειδὴ δὲ ἡ δεσποτεία τῶν ἀνθρώπων σωμάτων κυριεύει ἀλλ' οὐ ψυχῶν, διὰ τοῦτο τοὺς δούλους εὐλόγως σώματα ἐκάλεσαν σὺν ψυχαῖς, ἵνα δείξῃ τὴν χρῆσιν τῶν σωμάτων. ἐξῆλθε δὲ Νῶε ἐκ τῆς κιβωτοῦ γεννήσας τὸν Σὴμ τὸν Χὰμ τὸν Ἰάφεθ. Σὴμ δὲ γεννᾷ τὸν | Ἀρφαξάδ, Ἀρφαξὰδ γεννᾷ

59, 1 — 2 — 3 — P62 — 4 — D154

5 vgl. Gen. 5, 3 — **8—11** Gen. 5, 6ff; vgl. Luk. 3, 36—38 — **12—23** vgl. Ancoratus c. 78, 1f — **12** I Petr. 3, 20 — **14f** Act. 7, 14f — **15** ἑβδομήκοντα πέντε nach Act. 7, 14; ebenso Panarion h. 8, 4, 5, vgl. z. d. St. — **17** Act. 27, 37 — **23**—S. **70, 3** (bis τὸν Ἀβραάμ) Gen. 11, 10ff; vgl. Luk. 3, 34—36

L J Anast. Sin. (bis Z. 2 τὰ πάντα) **5—8. 10f. 12—17** Sacra Parallela Rupef. f. 8ᵛ

2 πάντα + κατὰ τὸν θεήλατον Ὠριγένην Anast. Sin. **5f** καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ < L J **6** ⟨γὰρ⟩ * **7** διὰ < L J **8** καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ < L J **10** Ἰάρετ < J | Μαθουσάλα² < J **11** ἀλληγορίᾳ + οὖν τὰ λεγόμενα Sa Pa **12** πᾶσα ψυχὴ < L **13** πάλιν ἐὰν Sa Pa] δὲ ἂν L J | πλάσματα] vgl. S. 73, 9 | μὴ ἔχειν Sa Pa] < L J **14** ὁ (vor ἄνθρωπος) < Sa Pa | φησιν ἡ γραφή < L J **15** ψυχαῖς hinter πέντε Sa Pa | εἵποντο < Sa Pa **16** ἄνευ] δίχα Sa Pa **16f** ὅλον — κέκληκεν < L J **16** ⟨οὖν⟩ * **17** ὀγδοήκοντα] ἑβδομήκοντα S. 97, 19; die Zahl π̄ fehlt beidemale **18** ὁ beidemale < L **18f** συνήθεια + ⟨δὲ⟩? * **19** ἐστί < J **22** ψυχῇ J | ἐκάλεσαν σὺν ψυχαῖς] ἐκάλεσεν συνήθεια? * **23** σωμάτων] δούλων *? | δὲ] γὰρ J

τὸν Καϊνάν, Καϊνὰν τὸν Σάλα, Σάλα τὸν Ἔβερ, Ἔβερ τὸν Φαλέκ, Φαλὲκ τὸν Ῥαγαῦ, Ῥαγαῦ τὸν Σερούχ, Σεροὺχ τὸν Ναχώρ, Ναχὼρ τὸν Θάρρα, Θάρρα τὸν Ἀβραάμ, Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, Ἰακὼβ τὸν Ἰούδαν, Ἰούδας τὸν Φαρές, Φαρὲς τὸν Ἐσρώμ, Ἐσρὼμ
5 τὸν Ἀράμ, Ἀρὰμ τὸν Ἀμιναδάμ, Ἀμιναδὰμ τὸν Ναασσώμ, Ναασσὼμ τὸν Σαλμών, Σαλμὼν τὸν Βοόζ, Βοὸζ τὸν Ἰωβὴδ ἐκ τῆς Ῥούθ, Ἰωβὴδ τὸν Ἰεσσαί, Ἰεσσαὶ τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα, Δαυὶδ τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, Σολομῶν τὸν Ῥοβοάμ, Ῥοβοὰμ τὸν Ἀβιά, Ἀβιὰ τὸν Ἀσάφ, Ἀσὰφ τὸν Ἰωσαφάτ, Ἰωσαφὰτ τὸν Ἰωράμ, Ἰωρὰμ
10 τὸν Ὀχοζίαν, Ὀχοζίας τὸν Ἰωάς, Ἰωὰς τὸν Ἀμεσίαν, Ἀμεσίας τὸν Ὀζίαν, τὸν κληθέντα Ἀζαρίαν, Ὀζίας τὸν Ἰωάθαμ, Ἰωάθαμ τὸν Ἄχαζ, Ἄχαζ τὸν Ἐζεκίαν, Ἐζεκίας τὸν Μανασσῆ, Μανασσῆς τὸν Ἀμώς, Ἀμὼς τὸν Ἰωσίαν, Ἰωσίας τὸν Ἰεχονίαν, Ἰεχονίας πάλιν τὸν Σαλαθιήλ, Σαλαθιὴλ τὸν Ζοροβάβελ, Ζοροβάβελ τὸν Ἀβιούδ, Ἀβιοὺδ τὸν Ἐλια-
15 κείμ, Ἐλιακεὶμ τὸν Ἀσώρ, Ἀσὼρ τὸν Σαδώκ, Σαδὼκ τὸν Ἀχείμ, Ἀχεὶμ τὸν Ἐλιούδ, Ἐλιοὺδ τὸν Ἐλεάζαρ, Ἐλεάζαρ τὸν Ματθίαν, Ματθίας τὸν Ἰακώβ, Ἰακὼβ τὸν Ἰωσήφ.

60. Ἰωσὴφ γέρων ὢν ⟨καὶ⟩ χῆρος μετὰ τὸ λαβεῖν πρώτην γυναῖκα καὶ ποιῆσαι ἐξ αὐτῆς παῖδας ἄρρενας μὲν τέσσαρας, Ἰάκωβον **60, 1**
20 τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου καλούμενον διὰ τὸ συνανατραφῆναι αὐτῷ καὶ Σίμωνα καὶ Ἰούδαν καὶ Ἰωσῆν, δύο δὲ θυγατέρας, † Ἄνναν καὶ Σαλώμην, οὗτος ὁ Ἰωσὴφ γέρων ὢν καὶ χῆρος κατὰ ἀνάγκην τῶν **2** κλήρων βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμους καθ' ἑκάστην φυλὴν

3 (von Ἀβραὰμ² an) —**17** Matth. 1, 2—16 — **13** Ἰεχονίας πάλιν = Jechonja II; vgl. darüber Panarion h. 8, 7 u. 8 — **18—S. 71, 3** Protev. Jacobi 9, 1. 2 (17, 1. 2) Tischendorf ev. apocr.² u. für die Namen der Söhne Mark. 6, 3 Matth. 13, 55; vgl. Panarion h. 28, 7, 6; h. 78, 7—9 (dazu die weiteren im Index unter Ἰωσήφ aufgeführten Stellen) — **19 ff** die Reihenfolge der Söhne nach dem Alter lautet Pan. 78, 8, 1 in Übereinstimmung mit Matth. 13, 55: Jakobus, Joses, Symeon, Judas; dagegen zählt h. 28, 7, 6 im Anschluß an Mark. 6, 3 auf: Jakobus, Joses, Judas, Symeon — **21** Panarion h. 78, 8, 1 u. 78, 9, 6 heißen die Töchter Maria u. Salome (die Reihenfolge an beiden Stellen verschieden); der Name Μαρία ist dort auch durch Anastasius Sinaita quaest. 153 gesichert

L J

2 ῥαγὰβ beidemale J **3** θάρα beidemale L **4** τὸν (vor Ἰούδαν) < J **7** τὸν vor ἰεσσαί < J | ἰεσαί beidemale J **13** τὸν vor Ἰεχονίαν < J **18** ⟨καὶ⟩ *; vgl. Z. 22 **19** Ἰακὼβ J **21** Ἰωσῆν *, nach Pan. h. 28, 7, 6; h. 78, 8, 1 u. Mark. 6, 3 Matth. 13, 55] Ἰωάννην L J | † Ἄνναν] lies wohl Μαρίαν *, vgl. die Anm. zu 21

εἰς τὰς ἀπὸ ναοῦ παρθένους (διὰ τὸ ἀφιεροῦσθαι ἐν τῷ ναῷ τοὺς πρωτοτόκους παῖδας, ἄρρενάς τε καὶ θηλείας) ἔλαβε κατὰ κλῆρον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν, »ἐξ ἧς« κατὰ σάρκα »ἐγεννήθη« ὁ κύριος | D155 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος
5 ἀνδρὸς οὔτε συναφείᾳ σώματος. | γεννᾶται τοίνυν ὁ κύριος ἐκ φυλῆς 3 P63 Ἰούδα, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ καὶ Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα, θεὸς ὤν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ⟨δευτέρῳ⟩ ἔτει τῆς βασιλείας Αὐγούστου.

Αὔγουστος δὲ ἐβασίλευσεν πεντήκοντα ἓξ ἔτη καὶ μῆνας ἕξ 4 μετ' αὐτὸν δὲ παῖς αὐτοῦ Τιβέριος διαδέχεται τὴν ἀρχὴν ἔτη $\overline{κγ}$
10 μετὰ Τιβέριον Γάϊος ἔτη τρία καὶ μῆνας θ καὶ ἡμέρας κβ μετὰ Γάϊον Κλαύδιος ἔτη $\overline{ιγ}$ μετὰ Κλαύδιον Νέρων ἔτη $\overline{ιγ}$ μετὰ Νέρωνα Οὐεσπασιανὸς ἔτη $\overline{θ}$ μετὰ Οὐεσπασιανὸν Τίτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη $\overline{β}$ μετὰ Τίτον Δομετιανὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ⟨$\overline{ι}$⟩$\overline{ε}$ καὶ μῆνας $\overline{ε}$ μετὰ Δομετιανὸν Νερούας ἔτος $\overline{α}$ μῆνας δ μετὰ
15 Νερούαν Τραϊανὸς ἔτη $\overline{ιθ}$ μετὰ Τραϊανὸν Ἀδριανὸς ἔτη $\overline{κα}$ μετὰ Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνος εὐσεβὴς ἔτη κβ μετὰ Ἀντωνῖνον Μάρκος

3 vgl. Matth. 1, 16 — **6** vgl. Röm. 1, 4 — **8**—S. **72**, **12** vgl. dazu die Liste de mens. ac pond. 13, 2ff 16, 3ff 17, 1 18, 2ff 20, 1ff 20, 6ff; S. 165, 6ff 168, 97ff 169, 26f 170, 71ff 172, 38ff 193, 50ff Lagarde Symmikta II; außerdem verstreute Angaben im Panarion u. für den letzten Teil Pan. h. 66, 20, 4. Die Liste beruht auf der Chronik des Eusebius

L J

1 εἰς τ (!) L | ἀφιερωθῆναι J **7** τεσσαρακοστῷ ⟨δευτέρῳ⟩ *, nach der ständigen Angabe des Epiph. vgl. Index unter Augustus **8** πεντήκοντα ἓξ *, nach de mens. ac pond. (u. Euseb.)] ἑξήκοντα ἓξ L J **10** καὶ (vor ἡμέρας) < J | ἡμέρας $\overline{κβ}$] ἡμέρας $\overline{κθ}$ de mens. ac pond. **11** ἔτη $\overline{ιγ}$[1] + μῆνας δύο παρ' ἡμέρας δύο de mens. ac pond. | ἔτη $\overline{ιγ}$[2] + μῆνας $\overline{ζ}$ ἡμέρας $\overline{κζ}$ de mens. ac pond. **12** zwischen Nero u. Vespasian + Γάλβας μῆνας $\overline{ζ}$ ἡμέρας $\overline{κς}$ Ὄθων μῆνας $\overline{γ}$ ἡμέρας $\overline{ε}$ Βιτέλλιος μῆνας $\overline{η}$ ἡμέρας $\overline{ιβ}$ de mens. ac pond. | ἔτη $\overline{θ}$ + μῆνας $\overline{ζ}$ ἡμέρας $\overline{ιβ}$ de mens. ac pond. **13** ἔτη $\overline{β}$ + μῆνας δύο ἡμέρας δύο de mens. ac pond. | ὁ Δομετιανὸς ἀδελφὸς αὐτοῦ L | ἔτη ⟨$\overline{ι}$⟩$\overline{ε}$ Dind. **14** ἔτος $\overline{α}$ μῆνας $\overline{δ}$ Dind., so auch de mens. ac pond.] ἔτη τέσσαρα L J **15** $\overline{κα}$ *, nach de mens. ac pond. (u. Euseb.)] $\overline{κβ}$ J $\overline{κε}$ L **16** Ἀντωνῖνος εὐσεβὴς] Ἀντωνῖνος ὁ ἐπικληθεὶς Πίος ἑρμηνευόμενος εὐσεβὴς de mens. ac pond. **16f** μετὰ Ἀντωνῖνον — Κόμοδος $\overline{ιγ}$] zweifache, das erstemal verworrene Angabe in de mens. ac pond.: τοῦτον διαδέχεται Καράκαλλος ὁ καὶ Γέτας, ὃς καὶ Μάρκος Αὐρήλιος Οὐῆρος ἐλέγετο, καὶ βασιλεύει ἔτη $\overline{ζ}$. ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις καὶ Λούκιος Αὐρήλιος Κόμοδος βασιλεύει τὰ αὐτὰ ἑπτὰ ἔτη 16, 47; S. 168, 00—3 μετὰ Ἀντωνῖνον τὸν Πίον βασιλεύει Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος, ὁ καὶ αὐτὸς Οὐῆρος ἔτη $\overline{ιθ}$. ἐλέγετο δὲ ὁ αὐτὸς Κόμοδος Λούκιος ... μετὰ τοῦτον Κόμοδος ἄλλος βασιλεύει ἔτη $\overline{ιγ}$ 18, 3—6; S. 170, 73—171, 77

Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος, ὁ καὶ Οὐῆρος, ἔτη ιθ Κόμοδος ἔτη ιγ Περτίναξ μῆνας ζ Σευῆρος ἔτη ιη Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ζ Μακρῖνος ἔτος ἓν Ἀντωνῖνος ἄλλος ἔτη δ Ἀλέξανδρος, οὐχ ὁ Μακεδών, ἔτη ⟨ι⟩γ Μαξιμῖνος ἔτη γ Γορδιανὸς ἔτη ϛ Φί-
5 *λιππος ἔτη ζ Δέκιος ἔτος α Γάλλος ὁ * καὶ Οὐολουσιανὸς ἔτη γ Γαλ⟨λι⟩ηνὸς ἔτη ιε Κλαύδιος ἄλλος ἔτος ἓν Αὐρηλιανὸς ἔτη [ι]δ Τάκιτος μῆνας ϛ Πρόβος ἔτη ϛ οἱ περὶ Κᾶρον καὶ Καρῖνον καὶ Νουμεριανὸν ἔτη β Διοκλητιανὸς ἔτη κ μετὰ Διοκλητιανὸν Μαξιμιανὸς Λικίννιος Κωνστάντιος Κωνσταν-* 5
10 *τῖνος Κώνστας Κωνστάντιος καὶ Κωνσταντῖνος Ἰουλιανὸς Ἰοβιανὸς Οὐαλεντινιανὸς Οὐάλης Γρατιανὸς ἕως τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου μετὰ τὸ τελευτῆσαι Διοκλητιανὸν ἔτη ο. τὸ ἔτος γάρ τουτό ἐστιν*

12 daß hier das Jahr 304 als Todesjahr Diokletians bezeichnet wird, beruht wohl nur auf augenblicklichem Versehen: de mens. ac pond. 20, 12; S. 173, 58 heißt es, freilich auch nicht ganz richtig *παυσαμένου δὲ τοῦ διωγμοῦ* (der nach 173, 57 volle 12 Jahre gedauert hat! richtiger wäre *ἀρξαμένου* statt *παυσαμένου*) *βασιλεύει Διοκλητιανὸς ἄλλον ἕνα ἐνιαυτὸν καὶ παύεται τῆς βασιλείας οὐετρανίσας* — **12—S. 73, 3** vgl. Ancoratus c. 119, 1 u. die Vorbemerkung S. 1, 14. Zur Berechnung Zahn, Gesch. d. neutest. Kanons II 1, 220 Anm. 1; doch beachte, daß nach der Überschrift des Ancoratus S. 5, 6 das Buch im Juli (374) verfaßt wurde

L J

1 *Αὐρίλιος* L *Αὐριλιανὸς* J | *ιγ*] *ιδ* J **2** *μῆνας* Dind., so auch de mens. ac pond.] *ἔτη* L J | *Σευῆρος ἔτη ιη*] *τοῦτον διαδέχεται Σευῆρος καὶ βασιλεύει σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀντωνίνῳ τῷ καὶ Γέτᾳ ἔτη ιη* de mens. ac pond. | *Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ζ*] *τελευτήσαντος δὲ Σευήρου διαδέχεται τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ Ἀντωνῖνος Γέτας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Καράκαλλος ἐπικληθεὶς καὶ ποιεῖ ἔτη ζ* de mens. ac pond. **3** *ἔτη δ* L, so auch de mens. ac pond.] *ἔτη β* J **4** *⟨ι⟩γ* Dind., so auch de mens. ac pond. | *Μαξιμιανὸς* de mens. ac pond. | *ἔτη ἕξ*] *ἐπὶ ἔτεσιν ἑπτὰ* de mens. ac pond. **5** *ἔτη ζ*] *ἐπὶ ἔτεσιν ἑπτὰ* de mens. ac pond. | *ἔτος α*] *ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ μῆνας γ* de mens. ac pond. | *Γάλλος ὁ * **] *γαλοσόφθων* L *γαλοσοφών* J *Γαλιηνὸς* de mens. ac pond. 18, 19 u. 20, 1; S. 171, 97 u. 172, 38, dagegen Pan. h. 66, 20, 2 richtig *Γάλλος*; hinter *ὁ* ist ein Beiname zu ergänzen, der in dem verderbten *φθων*, *φων* stecken muß; *γέρων*? * | *Οὐολοσιανὸς* L **6** *ἔτη γ*] *ἐπὶ ἔτεσι δύο καὶ μησὶ τέσσαρσι* de mens. ac pond. | *Γαλ⟨λι⟩ηνὸς ἔτη ιε*] *Οὐαλεριανὸς καὶ Γαλίηνος ἐπὶ ἔτεσιν ιβ* de mens. ac pond. | *ἔτος ἕν*] *ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ μῆνας θ* de mens. ac pond. **6f** *Αὐρηλιανὸς* *, nach sonstigem Gebrauch des Epiph.] *Αὐρίλιος* L *Αὐρίλλιος* J **7** *ἔτη [ι]δ* *] *ἔτη ε καὶ μῆνας ἕξ* de mens. ac pond. *ἔτη ἕξ + καὶ μῆνας δ* de mens. ac pond. **9** *Μαξιμῖνος* L | *Κωνστάντιος* *, nach Pan. h. 69, 1, 4 u. de mens. ac pond.] *Κώνστας* L J **10** *Κώνστας Κωνστάντιος καὶ Κωνσταντῖνος* < J **11** *τούτου* < J **12** *Διοκλητιανὸν*] *Γρατιανὸν* J

ἐνενηκοστὸν Διοκλητιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ῑ, Γρατιανοῦ δὲ ἔτος ϛ̄, ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ Αὐγούστου τὸ τρίτον καὶ Ἐκουιτίου λαμπροτάτου, Ἰνδικτιῶνος β̄.

61. Ἡμεῖς τοίνυν ἀπὸ τοῦ προειρημένου Ἀδὰμ | πάντες κατὰ 61, 1
5 ἀκολουθίαν· καὶ οὐκ ἀπώλετο ἡ τάξις οὐδὲ τὰ ὑπὸ θεοῦ γινόμενα ἀλληγοροῦνται. ἔστι τοίνυν Ἀδὰμ καὶ ἔστι φύλλα συκῆς καὶ συκῆ 2 καὶ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ καὶ ξύλον ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου καὶ ὄφις καὶ παρακοὴ καὶ ὑπακοὴ καὶ εἰσὶ ποταμοὶ καὶ ἔστιν Εὖα καὶ τὸ πλάσμα· »πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ θεῷ« 3
10 καὶ τὰ φθαρτὰ μεταβαλεῖν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ποιῆσαι ἐν ἀφθαρσίᾳ διατελεῖν. καὶ μὴ θαυμαζέτω τις· τοῦτο γὰρ ἦλθε καὶ 4 ἔδειξε λαβὼν σάρκα φθαρτὴν καὶ ἐνδυσάμενος ἐν τῇ θεότητι καὶ ἀποδείξας ἄφθαρτον. »τίς γὰρ ἐγκαλέσει« θεῷ;

ἴδωμεν δὲ καὶ ἄλλην θεωρίαν. ἐξέβαλεν αὐτούς, φησίν, ἔξω τοῦ 5
15 παραδείσου καὶ ἔθετο τὰ Χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τηρεῖν τὴν εἴσοδον τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. καὶ ἐξελθόντες οἱ περὶ τὸν Ἀδὰμ ᾤκησαν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου. μηδεὶς μύθοις ἀπατάσθω κενοῖς. 6 »δύναται γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων ἐγεῖραι τέκνα« καὶ δύναται ὁ θεὸς καὶ τὰ φθαρτὰ μεταβαλεῖν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ δύναται ἐπὶ γῆς ποιῆσαι
20 ἀνάπαυσιν παραδείσου, ὅτε ἠθέλησεν. οὐ γὰρ ἡ γῆ ἄλλου θεοῦ καὶ 7 ὁ οὐρανὸς ἄλλου, ἀλλὰ πάντα τοῦ αὐτοῦ ἐστι καὶ ὡς θέλει χαρίζεται ἑκάστῳ τὴν ἀφθαρσίαν. καὶ γὰρ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ οἴδαμεν ἐκ 8 τῆς γῆς πεπλασμένον, ἐξ ἧσπερ καὶ ἡμῶν τὰ σώματα, καὶ ἐλπίδα ἔχομεν ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀφθάρτου κληρονομίας. καὶ γὰρ τοῦ σωτῆρος
25 τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἦν καὶ συνήνωται πνευματικῶς τῇ τοῦ Λόγου ἐν οὐρανῷ ἀφθαρσίᾳ. ταῦτα δὲ πάντα συνηγάγομεν καὶ ἐνταῦθα 9 παρεθέμεθα μηδὲν παραρρῖψαι τῶν γεγραμμένων θέλοντες, ἀλλὰ

9 vgl. Matth. 19, 26 — **13** Weish. Sal. 12, 12 — **14f** Gen. 3, 24 — **16f** vgl. Gen. 3, 24 liber Jub. 3, 32 Littmann — **18** Matth. 3, 17

L J **4—6** Sacra Parallela Rupef. 8ᵛ (bis Z. 6 *ἀλληγοροῦνται*)

2 *καὶ* < J **3** *Ἰνδικτιῶνος*] *Ἴνδικτος* (so ausgeschrieben) L J **4** *τοίνυν*] *οὖν* Sa Pa | *ἀπ' ἐκείνου τοῦ εἰρημένου* Sa Pa | *πάντες* < L J **5** *ἀκολουθίαν* + ⟨*ἐγεννήθημεν*⟩? * | *ἀπώλλυτο* Sa Pa | *γινόμενα*] *λεγόμενα* Sa Pa **6** *ἀλληγορεῖται* Sa Pa **7** *ξύλων* J | *γνωστὸν* ist nicht in *γνῶσιν* zu ändern **9** *τὸ πλάσμα*] man erwartet noch *καὶ ἔστιν ὁ παράδεισος ἐπὶ τῆς γῆς* * **10** *μεταβάλλειν* L *μεταβαλλεῖν* J | *τῆς* < J **12** *ἔδειξε* + ⟨*ὁ υἱός*⟩? * **14** *φησίν* < J **15** *ἔθηκεν* L **17** *ἀπατάτω* J **19** *τὰ* < L **20** *ὅτε* *] *ὅτι* L J **21** *ἄλλον* + *θεοῦ* J **23** *τῆς* < J | *ἐξ οὗπερ* L **26** *ἀφθασία* J | *δὲ πάντα*] *ἅπαντα* L | *καὶ* < J

μᾶλλον ἁπλότητι φέρεσθαι πιστοί τε εὑρίσκεσθαι πρὸς τὸν θεόν. | P65
ἐν οἷς ἐν ἀληθείᾳ ἔγραψεν ἡμῖν καὶ ἐδωρήσατο τὴν τῆς ἀληθείας
ὁδὸν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν· συγχωρεῖν ⟨δὲ⟩ αὐτῷ μόνῳ πρέπον ἐστὶν
εἰδέναι τὰ ἀκατάληπτα. | D157

5 62. Ἄλλην δὲ πάλιν μυθώδη θεωρίαν οὗτος ὁ Ὠριγένης, ᾧ ὁ 62, 1
θεὸς συγχωρήσειε φαντασίας τοῖς ἀνθρώποις ἀλληγοροῦντι, παρεισή-
γαγε φάσκων οὓς εἶπεν ἡ θεία γραφὴ χιτῶνας δερματίνους πεποιη-
κέναι τὸν θεὸν τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ μὴ εἶναι χιτῶνας δερματίνους·
ἀλλὰ τοῦτό φησι χιτῶνα δερμάτινον τὸ σαρκῶδες τοῦ σώματος ἢ 2
10 αὐτὸ τὸ σῶμα· μετὰ γὰρ τὴν παρακοήν, φησίν, καὶ μετὰ τὸ βεβρω-
κέναι τοῦ ξύλου ἐνέδυσε τὰς ψυχὰς ταῦτα τὰ σώματα τουτέστιν
ταύτην τὴν σάρκα. καὶ ἔστιν εὔηθες τὸ ὅλον εἰπεῖν. σοφίζεται γὰρ 3
αὐτὸς ὁ Ὠριγένης δῆθεν καὶ φησί· μὴ γὰρ ὁ θεὸς βυρσοδέψης ἦν, ἵνα
βυρσεύσας δέρματα χιτῶνας ἐργάσηται τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ; πολὺ
15 δὲ κτηνωδέστερον τὸ τοιοῦτον. τί εὐχερέστερον ἦν, οὐρανὸν καὶ 4
γῆν ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆσαι τὸν θεὸν ἢ χιτῶνας δερματίνους; πότε
γὰρ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ θέλων οὐκ εἰργάσατο καὶ ἄψυχα εἰς ἔμψυχα
μεταβαλεῖν πότε οὐ δεδύνηται; τὴν μὲν ῥάβδον Μωυσέως, ξηρὰν 5
οὖσαν καὶ ξυλίνην, ὄφιν ἔμψυχον ἐποίησε Μωυσέα καταδιώκοντα.

5—15 vgl. Panarion h. 64, 63, 5ff und ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 2 (CSEL 54, 1 S. 403, 11ff Hilberg) u. Methodius de resurr. I c. 29, 1ff — **18** vgl. Exod. 4, 3 — **19f** vgl. Ancoratus c. 96, 2f; S. 117, 13ff

L J **5—S. 75, 23** Sacra Parallela Vat. 1553 f. 36v—37v; nur bis Z. 16 Rupef. f. 8v—9r

2 *ἐν οἷς* + *ὡς* J | *καὶ* < L **3** *εἰς* *] *καὶ* L J | ⟨*δὲ*⟩ * **3f** *εἰδέναι ἐστίν* L **5** *μυθώδη θεωρίαν*] *μῦθον ἀλληγορίαν* Sa Pa rup. | *θεωρίαν*] *μωρίαν* J | *οὗτος ὁ*] *αὐτὸς ὁ* Sa Pa v *ὁ θεήλατος* Sa Pa rup. **5f** *ᾧ — συγχωρήσειε* < Sa Pa rup. **6** *συγχωρήσει* J Sa Pa v | *φαντασίας — ἀλληγοροῦντι*] *φαντασιάσας τοὺς ἀνθρώπους ἀλληγορῶν* Sa Pa v *ἐφαντάσθη τοὺς ἀνθρώπους* Sa Pa rup. | *φαντασίαν* J | *ἀλλη-γοροῦνται* J **7f** *οὓς εἶπεν — περὶ τὸν Ἀδὰμ* < Sa Pa rup. **9f** *ἀλλὰ — τὸ σῶμα* < Sa Pa rup. **9** *τοῦτο* + *τὸ σῶμα* Sa Pa v **9f** *χιτῶνα — αὐτὸ τὸ σῶμα*] *τὸ σαρκῶδες εἶναι τοὺς χιτῶνας τοὺς δερματίνους* Sa Pa v **10** *γὰρ* < J | *φησὶν* < L J | *μετὰ*² < L J **11f** *ταῦτα τὰ — σάρκα* Sa Pa v] *τὰ σώματα* Sa Pa rup. *τοῖς σώμασιν* L < J **12** *εὔηθες* Sa Pa] *σύνθετον* L J | *τὸ* < L J **13** *ὁ αὐτὸς* Sa Pa v | *βυρσοδέψης* Sa Pa] *βυρσοδεύσης* L *βυρσοδεύτης* J | *ἵνα* + *καὶ* Sa Pa rup. **14** *βυρσείσας* J **15** *εὐχερότερον* Sa Pa v **16** *ἐξ οὐκ ὄντα* J | *ποιήσας* J | *δερματίνους* + *ποιῆσαι* Sa Pa v **18** *μεταβαλὼν* J | *μὲν*] *γὰρ* Sa Pa **19** *καὶ* < Sa Pa | *ξύλιν ἦν* J | *ξυλίνην* + *ῥιφεῖσαν ἕρπειν* Sa Pa | *ἐποίησε* + *καὶ* Sa Pa **19f** *καταδιώκειν ἀφ' οὗ προσώπου* Sa Pa

ἀφ' οὗ Μωυσῆς εἰς φυγὴν ἐτρέπετο, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἦν φάντασμα, ἀλλ' ἀληθὲς τὸ γενόμενον. πῶς δὲ τεσσαράκοντα ἔτη τοῦ λαοῦ τὰ ἱμάτια οὐκ ἐρρικνώθη καὶ τρίχες οὐκ ἐκόμων καὶ τὰ ὑποδήματα οὐκ ἐπαλαιοῦντο; εἰπάτωσαν δέ μοι οἱ ἠλίθιοι οἱ τῇ φρενοβλαβείᾳ 6
5 Ὠριγένους κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀκολουθήσαντες· ἀναστάντος τοῦ σωτῆρος ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ καταλείψαντος τὰς ὀθόνας ἐν τῷ μνήματι, ὡς γέγραπται, γυμνὸς ἄρα ἐφαίνετο τοῖς μαθηταῖς ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν σὺν σώματι καὶ ψυχῇ; ὁπηνίκα δὲ ἐδείκνυε τοῖς 7 περὶ τὸν Θωμᾶν τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ καὶ τὰς σάρκας χεῖράς τε καὶ τὴν
10 πλευράν, δηλονότι οὐκ ἦν γυμνός. τοίνυν τὰ ἱμάτια τίς αὐτῷ ὕφανε τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν; ἀλλ' ἐρεῖς μοι πάντως, ἐνδύματα ἦν πνευματικά, ⟨ἃ ἦν θελήματι ἰδίῳ⟩ ἑαυτῷ ποιήσας. καὶ εἰ τοιαῦτα ἐνδύματα 8 ἠδύνατο ἑαυτῷ ποιεῖν, ἐκείνους τοὺς δερματίνους χιτῶνας | οὐκ D158 ἠδύνατο ποιῆσαι τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ οἰκείῳ θελήματι; ὄντως ⟨δὲ⟩
15 ἐκπίπτει τοῦ Ὠριγένους ἡ ἀλληγορία. | εἰ γὰρ μετὰ τὸ βεβρωκέναι 9 P66 τοῦ ξύλου ἐκτίσθη τῷ Ἀδὰμ ἡ σάρξ, πόθεν ἄρα ἔλαβεν ὁ θεὸς τὴν πλευρὰν πρὸ τοῦ αὐτὸν βεβρωκέναι; ὡς διεγερθεὶς ἀπὸ τῆς ἐκστάσεώς φησιν »ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου τοῦτο«.

63. »Τοῦ λοιποῦ τοίνυν μηδεὶς ἡμῖν κόπους παρεχέτω.« οὕτω 63, 1
20 γὰρ δοξάζει ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν· οὐ παραστήσεται γὰρ ἡμῖν Ὠριγένης ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. θαυμάζω γὰρ ὡς 2 ἀληθῶς, πῶς τινες ἀνέχονται τοῦ βλασφημήσαντος τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. ἀναγνώτωσαν Ὠριγένους τὰ περὶ ἀρχῶν οἱ τοιοῦτοι καὶ

2 vgl. Deut. 29, 5 — **15—18** vgl. Epiph. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 5, 3 (CSEL 54, 1 S. 403, 18 ff Hilberg) — **18** Gen. 2, 23 — **19** Gal. 6, 17

L J Sacra Parallela (bis Z. 23 *δεσπότην*)

3 *ἐρικνώθη* L J *ἐρυπάνθη* Sa Pa | *ἐκώμων* Sa Pa **4** *οἱ*[2] < Sa Pa **5** *ἀκολουθήσαντος* Sa Pa **6** *σωτῆρος*] *Χριστοῦ* J | *καταλήψαντος* J | *τὰ ὀθώνια* Sa Pa **7** hinter *ἄρα* ein *οὐκ* von Pet. fälschlich eingefügt **8** *δὲ* < Sa Pa **9** *τὸν* < Sa Pa | *ὀστέα ἑαυτοῦ* Sa Pa **11** *τὰ* < Sa Pa | *πάντως ἐρεῖς μοι* Sa Pa | *ἦν* < L J **12** *⟨ἃ ἦν θελήματι ἰδίῳ⟩* *, z. T. nach Sa Pa, wo Z. 12f so lautet: (*πνευματικά·*) *ὁ τοίνυν ταῦτα θελήματι ἰδίῳ ἑαυτῷ ποιήσας κἀκείνους τοὺς κτέ.* | *ἑαυτῷ*] *ὁ αὐτὸς* J **13** *ἑαυτῷ* < L **14** *ὄντως*] < Sa Pa, dafür *ἐκπίπτει* + *γὰρ*; *οὕτως* statt *ὄντως* Petavius falsch | ⟨*δὲ*⟩ * **17** *πρὸ τοῦ αὐτὸν βεβρωκέναι* < L J | *ὡς*] *ὃς* L J; lies wohl *ἢ πῶς* * | *ἐκστάσεως* + *τοῦ ὕπνου* Sa Pa **18** vor *ὀστοῦν* + *τοῦτο τὸ* Sa Pa | *ὀστέων* Sa Pa | *τῶν σαρκῶν* Sa Pa *τοῦτο* < Sa Pa **19** *ὑμῖν* L **20f** *παρασταθήσεται* Sa Pa **21** *ὡς* < Sa Pa

μαθέτωσαν οἱ δοκοῦντες εἶναι υἱοὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς * καὶ μὴ τὸν υἱὸν ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος χωρίζειν τολμάτωσαν· * πῶς οὐ κατηξίωσεν Ὠριγένης εἰπεῖν κἂν ὅτι ὁρᾷ τὸν πατέρα ὁ υἱός. 3 ἀλλά φησιν· »ὡς οὐ δύναται ἰδεῖν τὸν πατέρα ὁ υἱός, καὶ τὸ ἅγιον 5 πνεῦμα οὐ δύναται ἰδεῖν τὸν υἱόν« καὶ πάλιν »οἱ ἄγγελοι οὐ δύνανται ἰδεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ οἱ ἄνθρωποι οὐ δύνανται ἰδεῖν τοὺς ἀγγέλους.« καὶ ἐφαντασίασεν ἑαυτὸν μᾶλλον καὶ οὓς ἠπάτησεν, 4 ἀλλ' οὐ τὸν συνετὸν καὶ πιστὸν καὶ πιστεύοντα τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ πνευματικῇ διδασκαλίᾳ. παῦσαι τοίνυν, Ὠρίγενες, καὶ παύσασθε οἱ 5 10 τοῦ Ὠριγένους μαθηταί· ἀληθεύουσι γὰρ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται ἤπερ ὑμεῖς καὶ ὁ ὑμῶν διδάσκαλος· πανσάσθωσαν οἱ Γνωστικοί, 6 κατάγνωστοι δὲ ὄντες τὸν τρόπον, καὶ πανσάσθωσαν Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Μανιχαῖοι καὶ Μαρκιωνισταὶ οἱ κατὰ πάντα πεπλανημένοι καὶ πανσάσθωσαν Ἀρειανοὶ καὶ Ἀνόμοιοι καὶ Σαβέλλιοι καὶ Πνευματῖται, 15 οἱ καὶ Πνευματομάχοι, καὶ Διμοιρῖται οἱ ἀνοήτως τὸν νοῦν παρεκβάλλοντες. πάντα γὰρ ἀληθεύει ἡ θεία γραφή· συνέσεως δὲ χρεία 7 ἐστὶ τοῦ εἰδέναι ⟨ἀληθεύειν⟩ τὸν θεὸν πιστεύειν ⟨τε⟩ | αὐτῷ καὶ D159 τοῖς αὐτοῦ λόγοις καὶ ⟨γνῶναι⟩ τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεχαρισμένα καὶ δεδομένα καὶ ἐσόμενα καὶ εἰδέναι κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν τῶν 20 νεκρῶν ἀνάστασιν ἐν τελειότητι. πᾶσα γὰρ αἵρεσις ψεύδεται μὴ λαβοῦσα πνεῦμα ἅγιον κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

64. Καὶ περὶ τούτων πάντων αὖθις πάλιν ἐροῦμεν κατὰ τὸ 64,1 ἡμέτερον ἀσθενές· ἀλλ' ἐκ θεοῦ καταξιωθέντες τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ 25 καθολικῆς ἐκκλησίας οἱ ἐλάχιστοι καὶ ταπεινοὶ ἔχειν καὶ ταύτης | τὸ P67 ἑδραίωμα κατὰ τὸ δυνατὸν τῆς ἡμῶν βραχύτητος παρατιθέμεθα ἀπὸ μέρους περὶ πάντων τοῖς βουλομένοις τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελεῖσθαι. καὶ ἤρκει μὲν ἱκανῶς τὰ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου 2 πνεύματος εἰρημένα· ἵνα δὲ περισσότερον εἰς εὐφρασίαν καὶ περι-

3—7 vgl. Origenes περὶ ἀρχῶν I 8; 25, 16ff Kötschau; dazu Panarion h. 64, 4, 3ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 4, 1ff (CSEL 54, 1 S. 401, 1ff Hilberg) — **18** I Kor. 2, 12

L J

1 * etwa ⟨πόσα ἐβλασφήμησεν⟩ * **3** * etwa ⟨ἀναγνώτωσαν⟩ * | οὐκ ἀπηξίωσεν J | κἂν ὅτι] ὅτι οὐχ J **4** ἰδεῖν] ὁρᾶν J | ὁ υἱὸς < L **12** κατάγνωστοι * nach Pan. h. 25, 7, 2] καταγνωστικοὶ L J | Οὐαλεντιανοί J (gewöhnlich Οὐαλεντῖνοι) **14** ἀνόμιοι und + οἱ L **15f** παρεκβαλόντες L παρεκβάλοντες J **17** ⟨ἀληθεύειν⟩ * ⟨τε⟩ * **18** ⟨γνῶναι⟩ * **25** ἔχειν καὶ] ⟨μετέχειν⟩ καὶ ἔχειν? * **29** εὐφραξίαν J

ποίησιν καὶ πληροφορίαν τῶν πιστῶν σαφηνίσαι σπουδάσωμεν, πανταχόθεν συνάγοντες τῆς θείας γραφῆς τὰς μαρτυρίας εἰς πλάτος εὐωχίας καὶ ἀγαλλίασιν τοῖς ἐντυγχάνουσι πιστοῖς πάλιν οὐκ ὀκνήσαιμεν ὑποδεῖξαι ὡς ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν ἐν θεῷ τὴν ἡμετέραν ἐλπίδα,
5 ὅτι οὐδὲν παρήλλακται ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ἀλλ' ὁμόστοιχος καὶ ὁμοούσιός ἐστιν ἡ ἁγία τριάς. οὐκ ἀλλαχόθεν δέ 3 ποθεν οὐδὲ ἀπὸ ἰδίων διανοημάτων ποιούμεθα τὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τουτέστιν ἐκ προφητῶν καὶ ἐκ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας καὶ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. ἦλθε γάρ, 4
10 ἦλθεν ἡ ζωὴ ἡμῶν καὶ τὸ φῶς αὖθις ἡμῖν ὑπέδειξεν εὑρὼν ἡμᾶς πεπλανημένους. ἦμεν γάρ, ἦμεν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ βλασφημίαις, εἰδώλων ὁμοιώσεσι, πνευμάτων ἀθεΐαις, κακῶν πάντων ἐπιταγαῖς βεβαπτισμένοι. τούτων τοίνυν προσόντων μοι ἀκουσίως (»οὐ γὰρ ὃ 5 ἤθελον ἔπραττον, ἀλλ' ὃ ἐμίσουν ἠπειγόμην ποιεῖν«, ἁμαρτίας δια-
15 κονούσης μοι οὕτως), ὁ ἅγιος πατὴρ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἀπέστειλε D160 καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ ἐλέει ἔσωσέ με καὶ ἐκ πασῶν τῶν διαφθορῶν μου ἐρρύσατό με. 65. »ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ 65, 1 σωτῆρος, διδάσκουσα ἡμᾶς ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν
20 τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων«· »ἐξαλείψας 2 τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναντίον
25 ἡμῶν, ἦρκεν ἐκ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ«· »πύλας χαλκᾶς συντρίψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσας« τὸ φῶς αὖθις ὑπέδειξε τῆς ζωῆς, χεῖρα ὀρέγων, ὁδοποιῶν, ὑποβάθρας οὐρανῶν ὑποδεικνύς, παράδεισον αὖθις | οἰκεῖν ἀξιῶν. P68
30 τοίνυν »κατῴκησεν ἐν ἡμῖν« καὶ »τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου« δοὺς 3

13 vgl. Röm. 7, 19f — **17—23** Tit. 2, 11—14 — **23—27** Kol. 2, 14f — **27f** Jes. 45, 2 — **30** vgl. Joh. 1, 14 — Röm. 8, 4

L J **17**—S. **93**, **7** wiederholt Panarion haer. 74 c. 2—10 (= pan.)

3f ὀκνήσαιμι L **8** ἐκ² < J **13** μοι] ἡμῖν J **17** γὰρ < par. **17f** καὶ σωτῆρος] Ἰησοῦ Χριστοῦ pan. **19** καὶ δικαίως pan.] < L J **25** ἦρκεν pan.] ἄρας L J | προσηλώσας αὐτὸ pan.] καὶ προσηλώσας L J **26** ἐδειγμάτισεν pan.] παρεδειγμάτισεν L J **27** αὐτὰς J | πύλας] θύρας pan. **28** χεῖρας pan. **29** ὑποβάθρους L ὑποβάθραν pan. | οὐρανὸν L J

ἡμῖν τοῦ πνεύματος εἰς τὸ γνῶναι αὐτὸν ⟨καὶ⟩ ὅτι τὰ περὶ αὐτοῦ
ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος ζωῆς. »νόμος δικαιοσύνης« γέγονεν ἡμῖν, »νόμος
πίστεως« »νόμος πνεύματος«, ἐλεύθερος ἐκ »νόμου σαρκὸς ἁμαρτίας«.
διὸ »συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον«· ἔσω 4
5 δὲ ἡμῶν ὁ Χριστός, εἴπερ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. αὐτὸς γὰρ θανὼν ὁδὸς 5
ζωῆς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν, ἵνα »οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ
τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι« αἰτίῳ ζωῆς· »τοῦ πρὸ
πολλῶν γενεῶν ὅρκου μνησθείς« κατὰ τὸν Δαυίδ, »θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ
κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα
10 αὐτῶν«, »ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι καὶ 6
δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ
τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ«. παρεγένετο | τοίνυν »εἰς οἰκονομίαν τοῦ 7 D161
πληρώματος τῶν καιρῶν«, καθὼς ἐπήγγελται Ἀβραὰμ καὶ λοιποῖς
ἁγίοις, »ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
15 καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς«. διάστασις δὲ ἦν καὶ ἔχθρα »ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ 8
θεοῦ«. »ἀποκατήλλαξε δὲ ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ«, »δι'
αὐτοῦ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν«, (ἦλθε γὰρ »ἡ εἰρήνη ἡμῶν«) καὶ
»τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ
τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ
20 εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον«, »εἶναί τε τὰ ἔθνη σύσσωμα καὶ συμ-
μέτοχα καὶ συγκληρονόμα τῆς ἐπαγγελίας« ἐκέλευσεν εἰπών »δεῦτε
πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω
ὑμᾶς«. τοίνυν »ἐν ᾧ ἐγὼ ἠσθένουν διὰ τῆς σαρκός«, ἀπεστάλη μοι 9
σωτὴρ »ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας«, οἰκονομίαν τοιαύτην πληρῶν,
25 ἵνα με δουλείας »ἐξαγοράσῃ«, ἵνα με φθορᾶς, ἵνα με θανάτου, καὶ
ἐγένετό μοι »δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις«· δικαιοσύνη 10

2 Röm. 9, 31 — **2f** Röm. 3, 27 — **3** Röm. 8, 2 — Röm. 7, 25 — **4** Röm. 7, 22 — **5** vgl. I Kor. 3, 16 — **6f** II Kor. 5, 15 — **7f** vgl. Psal. 104, 8f — **8—10** II Kor. 5, 19 — **10—12** Kol. 1, 19f — **12—15** Ephes. 1, 10 — **15** vgl. Röm. 3, 26 — **16—20** Ephes. 2, 16. 14. 15 — **20f** Ephes. 3, 6 — **21—23** Matth. 11, 28 — **23** Röm. 8, 3 — **24** Röm. 8, 3 — **25** vgl. Gal. 4, 5 — **26** I Kor. 1, 30

L J pan.

1 ⟨καὶ⟩ *] ἢ pan. < L J **2** νόμος πίστεως pan. < L J **3** σαρκὸς] ζωῆς L J **4** συνήδομαι τῷ νόμῳ pan.] συνείδομεν τὸν νόμον L J | τοῦ (vor θεοῦ) < L **5** ὑμῖν L | αὐτὸς γὰρ] ἀλλ' αὐτὸς pan. **8** ὅρκου pan.] οἴκου L J **12** τοῦ σταυροῦ pan.] ἐν τῷ σταυρῷ L J | παραγέγονε pan. **14** τὰ[2] + τε pan. **15** δὲ] γὰρ? * **20** τε] δὲ pan. **22** πρός με < L J **23** ἐν ᾧ < J **24** vor σωτὴρ + ὁ pan.

μέν, διὰ πίστεως αὐτοῦ ἁμαρτίαν λύσας· ἁγιασμὸς δέ, δι' ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ ἐν ῥήματι αὐτοῦ ἐλευθερώσας· ἀπολύτρωσις δέ, τὸ αἷμα αὐτοῦ λύτρον ἀμνοῦ ἀληθοῦς ὑπὲρ ἐμοῦ ἑαυτὸν παραδούς, ἱλαστήριον καθάρσεως κόσμου, καταλλαγῆς ἁπάντων οὐρανοῦ καὶ 5 γῆς, »μυστήριον τὸ ἀπόκρυφον πρὸ τῶν αἰώνων καὶ γενεῶν« πληρῶν καιροῖς τοῖς ὡρισμένοις. | ὁ αὐτὸς »μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα«, »ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς«. 11 P69

10 66. Τὸ δοχεῖον τοίνυν τῆς σοφίας καὶ τῆς θεότητος, ὁ Χριστὸς μεσιτεύων »καταλλάσσει τὰ πάντα τῷ θεῷ ἐν αὐτῷ, μὴ λογιζόμενος ἁμαρτίας«, ἀπόκρυφα μυστήρια πληρῶν πίστει διαθήκης αὐτοῦ τῆς προεπηγγελμένης | ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, υἱὸς θεοῦ κηρυσσόμενος, υἱὸς Δαυὶδ λεγόμενος· ἄμφω γάρ, θεὸς καὶ 15 ἄνθρωπος, »μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων«, ἀληθινὸς »οἶκος θεοῦ«, »ἱεράτευμα ἅγιον«, ἁγίου πνεύματος δοτὴρ τοῦ ἀναγεννῶντος καὶ ἀνακαινίζοντος αὖθις τὰ πάντα τῷ θεῷ· ὅτι »ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν« καὶ »εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ ὡς δόξαν μονογενοῦς παρὰ πατρός«. 66, 1 D162

ὁ ὑετὸς δένδρεσι καὶ φυτοῖς συμφυσιού- 20 μενος σῶμα ἀπεργάζεται καὶ τῶν καρπῶν καθ' ὁμοιότητα ἕκαστον, καὶ ἐν μὲν τῇ ἐλαίᾳ ἔλαιον πῖον γίνεται προσλαμβανόμενος ἐξ αὐτῆς τὸ οὐσιῶδες, ἐν δὲ ἀμπέλῳ οἶνος ἡδὺς χροΐζεται, ἐν δὲ συκῇ σῦκον γλυκαίνεται καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ αὔξει φυήν. 2

οὕτως οἶμαι ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ ἐν Μαρίᾳ σὰρξ ἐγένετο 25 καὶ ἐν σπέρματι Ἀβραὰμ ἄνθρωπος εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν. »εὑρήκαμεν γὰρ Μεσσίαν, ὃν ἔγραψε Μωυσῆς«. ὡς δὲ Μωυσῆς ἔφη 3

1f vgl. Joh. 1, 5 — **5** Kol. 1, 26 — **6—8** Phil. 3, 21 — **9** Kol. 2, 9 — **11f** II Kor. 5, 18f — **15** I Tim. 2, 5 — **15f** I Petr. 2, 5 — **17—19** Joh. 1, 14 — **26** Joh. 1, 41. 45

L J pan.

1 *ἁμαρτίας* L J | *δέ* < pan. **4f** *ἐν οὐρανῷ καὶ γῆς* J **6** *διωρισμένοις* pan. **11** *μεσιτεύων καὶ καταλλάσσων* pan. | *τῷ* (vor *θεῷ*) < pan. **12** *ἁμαρτίαν* pan. | *μυστηρίου* L **13** *τῆς* < J **16** *ἁγίου* < pan. **17** *ὅτι*] *καὶ* pan. **18** *καὶ* (vor *εἴδομεν*) < L J | *δόξαν*² < L J **20** *τὸν καρπὸν* L *τὸν καθ' ὁμοιότητα καρπόν* pan. **21** *προσλαβόμενον* L J | *ἐξ*] *πρὸς* pan. **23** *καὶ ἐν*] *ἐν δὲ* Pan. *ἐν* < J | *τῶν* < L J **23f** *αὐτοῦ αὔξει φυήν* vgl. S. 80, 3] *αὔξεται αὐτοῦ καὶ φύει* L J **24** *σὰρξ* < pan. **26** *μεσίαν* L *ὡς δὲ Μωυσῆς* < L J

»καταβήτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μου« καὶ ὁ Δαυίδ »καταβήτω
ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον καὶ ὡς σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν«
ἔριον τοίνυν δεχόμενον τὴν δρόσον αὔξει πόκου γονήν, γῆ δὲ δεχο- 4
μένη τὸν ὑετὸν αὔξει καρπὸν ἐλπίδος γεωργῶν τῷ δέχεσθαι προσ-
5 τάγματι τοῦ δεσπότου προσδιδοῦσα τὴν φύσιν προθύμως τῷ τε
λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ πλέον ἔχει⟨ν⟩ σπουδήν), οὕτω δὴ καὶ ἡ παρ- 5
θένος Μαρία »κατὰ τί γνώσομαι« ὅτε φησίν »ὅτι ἔσται μοι τοῦτο«,
ἤκουσε »πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι·
διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον ἔσται καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθή-
10 σεται«. Χριστὸς ἐν ἀγγέλῳ λαλεῖ, ἀναπλάττει δὲ ἑαυτὸν ἐν τῇ 6
ἑαυτοῦ πλάσει ὁ δεσπότης »μορφὴν δούλου λαβών«, καὶ Μαρία μὲν
ἀνιμᾶται τὸν Λόγον εἰς σύλληψιν, ὡς ὑετὸν ἡ γῆ, ἑαυτὸν δὲ καρπὸν
ἅγιον ἀποδείκνυσιν ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος, προσλαμβανόμενος θνητοῦ P 70
φύσιν. οὗτος ἦν ἐξ αὐτῆς ἀνιμώσης ὡς γῆ καὶ πόκος, ὁ τῆς ἀλη- 7
15 θοῦς ἐλπίδος | καρπός, ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ· καθὼς Ἐλισάβετ ἔλεγεν D 163
»εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας
σου«, ὃν προσελάβετο ἐξ ἀνθρωπότητος παθὼν ἀπαθὴς ὢν ὁ Λόγος·
οὗτος »ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ« καὶ ζωὴν διδούς· 8
οὗτος ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλαίας καρπός, τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως καὶ τῆς
20 συνθέσεως, ὃ προετύπωσε Μωσῆς· οὗτος »ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος«, ἣν
γεωργεῖ μόνος ὁ πατήρ, βότρυν χαρᾶς γεννήσας ἡμῖν· οὗτος »τὸ 9
ὕδωρ τὸ ζῶν, ὃ ⟨ὁ⟩ διψῶν ἄνθρωπος λαβὼν οὐ διψήσει πάλιν, ἀλλ'
ἐστὶν ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον«. ἐκ τούτου
λαβόντες μετέδωκαν οἱ νέοι γεωργοὶ εἰς τὸν κόσμον, παλαιοὶ δὲ

1 Deut. 32, 2 — **1f** Psal. 71, 6 — **7** vgl. Luk. 1, 18. 34 — **8** Luk. 1, 35 — **11** Phil. 2, 7 — **16** Luk. 1, 42 — **18** Joh. 6, 51 — **19f** vgl. Exod. 30, 22ff — **20** Joh. 15, 1 — **21—23** Joh. 4, 10. 13. 14

L J pan.

1 *καὶ ὁ Δαυίδ*] *ἢ* pan. **2** *ὑετὸς*] *δρόσος* pan. | *καὶ ὡς — γῆν* hinter *ἀπόφθεγμά μου* (Z. 1) L J pan. | *ἡ σταγὼν ἡ στάζουσα* L J | *ἐπὶ τῆς γῆς* pan. **3** *ἔριν* J **4** *ἐλπίδος γεωργῶν* hinter *καρπὸν* Wilamowitz vgl. Z. 14f] *ἐλπίδος γεωργὸν* vor *τὸν ὑετὸν* pan. < L J | *τῷ δέχεσθαι* < L J **5** *τοῦ* (vor *δεσπότου*) < pan. | *τῷ*] *τὸ* L J | *τε* *] *δὲ* L J pan. **6** *ἔχει⟨ν⟩* *] *ἔχει* L J pan. **7** *ὅτε* *] *τοῦτο* L J pan. | *τοῦτο* < pan. **10** *δὲ*] *καὶ* L **12** *ἀνιμᾶτο* L **13** *ὑποδείκνυσιν* L J | *ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος* < L | *προσλαβόμενος* L J **14** *οὗτος ἦν*] *οὕτως οὖν* L J | *ποκὰς* pan. **15** *ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ* pan.] *ἡ τῶν ἁγίων προσδοκία* L J **17** *ὃν* L] *ἓν* J *ὃ* pan. **18** *ὁ* (vor *ἄρτος*) < L J **20** *ὃ* *] *ὃν* L J pan. **21** vor *χαρᾶς* + *τῆς* L **22** ⟨*ὁ*⟩ *

γεωργοὶ ἐξήραναν καὶ ἔφθειραν διὰ ἀπιστίαν. αἵματι μὲν ἑαυτοῦ 10
ἁγιάζει τὰ ἔθνη, πνεύματι δὲ αὐτοῦ ἰδίῳ ἀνάγει τοὺς κλητοὺς εἰς
οὐρανούς. »ὅσοι γοῦν πνεύματι αὐτοῦ ἄγονται, οὗτοι« ζῶσι θεῷ·
ὅσοι δὲ μή, ἔτι θανάτῳ λελογισμένοι εἰσί, ψυχικοὶ ἤτοι σαρκικοὶ
5 οὗτοι καλοῦνται. τοίνυν ἀθετεῖν τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ὀχυρώματα 11
ὄντα τῆς ἁμαρτίας, νεκροῦν δὲ τὰ μέλη τοῦ θανάτου διὰ τῆς
χάριτος αὐτοῦ λαβεῖν τε πνεῦμα ἅγιον ὃ οὐκ εἴχομεν προστάσσει,
τὸ ζωοποιοῦν ἐμὲ τὸν πάλαι τεθνηκότα, ὅπερ μὴ λαβὼν τεθνήξο-
μαι· δίχα γὰρ πνεύματος αὐτοῦ πᾶς νεκρός. »εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα 12
10 αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει τὰ θνητὰ
σώματα ἡμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν«. ἀλλ᾽,
οἶμαι, ἀμφότερα κατοικεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, ὁ Χριστὸς
καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

67. *Εἰ* δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται θεὸς ἐκ θεοῦ καὶ 67, 1
15 τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Χριστοῦ ἢ παρ᾽ ἀμφοτέρων (ὥς φησιν ὁ Χριστός,
»ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται« καί »οὗτος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται«),
ὁ δὲ Χριστὸς ἐκ πνεύματος ἁγίου (»τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ« φησίν »ἐκ
πνεύματος ἁγίου« ἀγγέλου φωνή), συνίω τὸ λυτρούμενόν με μυστήριον
πίστει ἀκοῇ μόνῃ φιλίᾳ τῇ | πρὸς τὸν ἐλθόντα πρὸς ἐμέ. ἑαυτὸν 2 D164
20 γὰρ ὁ θεὸς γινώσκει, ἑαυτὸν Χριστὸς κηρύσσει, ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον δηλοῖ τοῖς ἁγίοις· ἐν γραφαῖς δὲ ἁγίαις τριὰς ἡμῖν κατ|αγ- P71
γέλλεται καὶ πιστεύεται ἀπεριέργως ἀφιλονείκως ⟨ἐκ⟩ συνθημάτων
ἀκοῆς. ἐκ πίστεως δὲ ταύτης ἡ σωτηρία τῆς χάριτος, »ἐκ πίστεως 3
ἡ δικαιοσύνη χωρὶς ἔργων νόμου«· γέγραπται ⟨γὰρ⟩ ἐξ ἀκοῆς πίστεως
25 τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ δίδοσθαι τοῖς σῳζομένοις. πίστις δὲ ἡ 4

3 Röm. 8, 14 — **5** vgl. Gal. 5, 19 — **6** vgl. Kol. 3, 5 — **9—11** Röm. 8, 11 — **16** Joh. 15, 26 — Joh. 16, 14 — **17** Matth. 1, 20 — **23f** Röm. 3, 28 — **24f** vgl. Gal. 3, 2

L J pan. **11—16** Concil. Florent. Hardouin IX 360 D Jos. Bryennios I 275 Bulgaris **19—S. 82, 8** Siegel des Glaubens S. 30f Karapet (= arm.)

1 *ἐξῆραν* pan. | *ἑαυτοῦ*] *αὐτοῦ* L J **2** *ἁγιάζεται* L J | *αὐτοῦ ἰδίῳ*] *ἀιδίῳ* pan. | *ἄγει* pan. **3** *οὖν* L J **4** *μή* < L J **5** *ἀθετεῖ* pan. | *ὀχύρωμα οὔσης* pan. **6** *νεκροῖ* pan. **7** *τε*] *δὲ* pan. **9** *εἰ τοίνυν*] *ἤτοι* L J **11** *αὐτοῦ* < J, hinter *πνεύματος* pan. **12** *τῷ ἀνθρώπῳ* < L pan. **15** *ὡς* < L | *ἔφη* L **17f** *τὸ γὰρ ἐν — πνεύματος ἁγίου* < L J **18** *συνιῶν τῷ λυτρουμένῳ με μυστηρίῳ* L J **19** *ἀκοῇ μόνῃ* = aufs bloße Hören hin *τῇ* < L J | *με* L J **20** *γινώσκει ὁ θεός* L | *ἑαυτὸ*] *ἑαυτὸν* L **21** *δὲ* hinter *ἐν* J **22** *ἀπερίεργος ἀφιλόνεικος* pan. | ⟨*ἐκ*⟩ * **23** *ἀκοαῖς* pan. *δὲ* pan. < L J | *ταύτης*] *αὐτῆς* pan. **24** *ἔργων* < L J | ⟨*γὰρ*⟩ * **25** *πίστις* pan. arm.] *πιστὴ* L J

καθόλου κηρύκων φωναῖς αὕτη σημαίνεται, ὡς ἔγωγε οἶμαι κατηχούμενος ἐκ γραφῶν· τρία ἅγια τρία συνάγια, τρία ὑπαρκτὰ τρία συνύπαρκτα, τρία ἔμμορφα τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργὰ τρία συνεργά, τρία ἐνυπόστατα τρία συνυπόστατα ἀλλήλοις συνόντα· τριὰς αὕτη ἁγία καλεῖται, τρία ὄντα μία συμφωνία μία θεότης τῆς αὐτῆς οὐσίας τῆς αὐτῆς θεότητος τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, ὁμοία ἐξ ὁμοίου, ἰσότητα χάριτος ἐργαζομένη πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τὸ δὲ πῶς αὐτοῖς ἀπολείπεται διδάσκειν. »οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ«· ἀποκαλύπτει δὲ διὰ πνεύματος ἁγίου. οὐκοῦν ταῦτα τρία ὄντα ἢ ἐξ αὐτοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ ἢ πρὸς αὐτόν, ἑκάστῳ ἀξίως νοούμενα καθὼς ἑαυτὰ ἀποκαλύπτει, φῶς πῦρ πνεῦμα καὶ ἄλλαις οἶμαι ὁράσεων ὁμοιώσεσι, καθὼς ἄξιος ὁ διακονούμενος ἄνθρωπος. αὐτὸς τοίνυν ὁ θεὸς ὁ ἐν ἀρχῇ εἰπὼν »γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς« τὸ ὁρώμενον, αὐτὸς ὁ φωτίσας ἡμᾶς »τὸ φῶς« ἰδεῖν »τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον«, (»ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου« ὁ Δαυίδ φησιν) αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν »ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν καὶ οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ὁράσεις ὄψονται«, τρία πρόσωπα ἁγίας λειτουργίας δεικνὺς ἡμῖν ἐξ ὑποστάσεως οὔσης τριττῆς. | D165

68. *»Λέγω οὖν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας«, συνδιακονεῖν δὲ*

8—10 Matth. 11, 27 — **14** Gen. 1, 3 — **15f** Joh. 1, 9 — **17** Psal. 42, 3 — **18—21** Joel 2, 28 — **23f** Röm. 15, 8

L J pan. **2—12** (bis *πνεῦμα*) Joh. Scotus *de divisione naturae* IV p. 160 Gale 1681

1 *φωναῖς* pan. arm.] *φωνὴ* L J **2** *ἐκ γραφῶν*] *ἐκεῖ γράφων* L **2f** *τρία ὑπαρκτὰ τρία συνύπαρκτα* pan. Joh. Scot.] < L J **4** *τρία συνυπόστατα* pan. Joh. Scot.] < L J **5** vor *ἁγία* + *ἡ* L J **5f** *τῆς αὐτῆς οὐσίας — ὑποστάσεως*] *eiusdemque essentiae* Joh. Scot. **6** *οὐσίας τῆς αὐτῆς θεότητος*] *δυνάμεως* pan. *τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως* ist trotz des *τριττῆς* Z. 22 nicht zu beanstanden **7** *ἰσότητι* L J | *ἰσότητα χάριτος* + *τῆς αὐτῆς χάριτος* pan. | *ἐργαζομένη* *] *ἐργάζεται* pan. *operantur* Joh. Scot. < L J **8** *ἀπέλιπε* pan. | *γὰρ* < pan. **9** *οὐδὲ*] *οὐδεὶς* J **10** *ἀποκαλύψῃ*] *ἀποκαλύπτει* pan. | *ἁγίου* + *τούτῳ καὶ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτει* L J < pan. Joh. Scot. **10f** *τρία ταῦτα* pan. **11** *ἑκάστῳ*] *in unoquoque* Joh. Scot. **12** *ἑαυτῷ* L **15** *τὸ ὁρώμενον* < L J **17** *φησὶν ὁ Δαυίδ* J **19** *ἐπὶ πᾶσαν σάρκα* < L J **19f** *οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ* < pan. **21** *ἡμῖν* + *ὑποστάσεως* pan. **22** *τρίτης* pan.

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. παρειλήφαμεν ⟨γὰρ⟩ ἐκ θείων γραφῶν οὕτως· ἀποστέλλεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ πατρὸς ἀποστέλλεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· λαλεῖ ἐν ἁγίοις Χριστὸς λαλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἰᾶται Χριστὸς ἰᾶται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἁγιάζει Χριστὸς ἁγιάζει τὸ 5 πνεῦμα τὸ ἅγιον· βαπτίζει Χριστὸς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ βαπτίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτως λέγουσιν αἱ | γραφαί· »ἀποστελεῖς τὸ 2 P 72 πνεῦμά σου καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς« ὅμοιον τῷ λέγειν »ἐξαποστελεῖς τὸν λόγον σου καὶ τήξεις αὐτά«· »λειτουργούντων δὲ 3 αὐτῶν, φησί, τῷ κυρίῳ καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· 10 ἀφορίσατε δή μοι Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς« ὅμοιον τῷ λέγειν »ὁ δὲ κύριος εἶπεν, εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν κἀκεῖ λαληθήσεταί σοι τί σε δεῖ ποιεῖν«· »αὐτοὶ μὲν οὖν ἐκ- 4 πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν« ὡς ἂν εἴποι Χριστός »ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων«· 15 »ἔδοξε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι βάρος 5 πλὴν τῶν ἐπάναγκες« ὡς ἂν εἴποι »λέγω δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι«· »διῆλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ 6 τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Μυσίαν ἐπείραζον 20 εἰς τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα« ὡς ἂν εἴποι Χριστός »πορευθέντες βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη« ⟨ἢ⟩ »μὴ βαστάζετε πήραν μὴ ῥάβδον μηδὲ ὑποδήματα«. »οἵτινες, φησίν, 7 ἔλεγον τῷ Παύλῳ διὰ τοῦ πνεύματος μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἰερουσαλήμ« ἢ Ἄγαβος »τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ

6f Psal. 103, 30 — **8** Psal. 147, 7 — Act. 13, 2 — **11f** Act. 9, 6 — **12f** Act. 13, 4 — **14** Matth. 10, 16 — **15f** Act. 15, 28 — **16f** I Kor. 7, 10 — **17—20** Act. 16, 6f — **21** Matth. 28, 19 — **21f** Matth. 10, 10 Luk. 10, 4 — **22f** Act. 21, 4 — **24** Act. 21, 11

L J pan.

1 συμπαρειλήφαμεν L J | ⟨γὰρ⟩ * **3** λαλεῖται beidemale L J | vor Χριστὸς + ὁ L J, vgl. Z. 5 **4** vor Χριστὸς[1] + ὁ L J **6** οὕτω L J **9** αὐτῷ L J φησί < L J **10** δή < L J | Σαῦλον] Παῦλον L **10f** προκέκλημαι L J **11** λέγειν] εἰπεῖν L J | εἶπεν] λέγει pan. | ἄνελθε L εἰσέλθετε pan. **12** σοι] ὑμῖν pan. | σε < pan. | αὐτοὶ pan.] οὗτοι L J **13** ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου pan. **16** ἐπ' ἀνάγκης L ἐπ' ἀνάγκαις J | ἐγώ, οὐχ ὁ κύριος pan. **17** ἀνδρός] ἀνθρώπου pan. | χωρίζεσθαι pan. **18** ὑπὸ L ἀπὸ J **20** τὸ πνεῦμα + τὸ ἅγιον pan. **21** πορευθέντες] ἀπελθόντες pan. | βαπτίσατε + εἰς pan. | ⟨ἢ⟩ *, vgl. Z. 24 u. S. 84, 2 **24** ἢ < L J | Ἄγαβος] Ἰάκωβος L | Ἄγαβος + φησι L J

ζῶντη αὐτῇ« ὅμοιον ὡς εἶπε Παῦλος »εἰ | δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν D166
ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;« ἢ »μνημονεύετε τῶν λόγων κυρίου, ὅτι
αὐτὸς εἶπεν, ἀγαθὸν διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν«· »καὶ νῦν ἰδοὺ 8
ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι πορεύομαι« ὡς ἂν εἴποι »Παῦλος δέσμιος
5 Ἰησοῦ Χριστοῦ«· »πλὴν τὸ πνεῦμά μοι διαμαρτύρεται κατὰ πόλιν 9
λέγον« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »⟨ὁ⟩ κύριος μαρτυρεῖ τῇ ἐμῇ ψυχῇ ὅτι οὐ
ψεύδομαι«· »ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν 10
»ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος«· καί »περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύ- 11
ματι« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ
10 ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ
Χριστοῦ«· »εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν 12
»καθὼς ἐλάβετε Χριστόν, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε« καί »πνεῦμα κυρίου
ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ καὶ λόγος αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου«· καί »τὴν 13
ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἀπαρχὴ Χρι-
15 στός«· »ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν« ὅμοιον 14
τῷ εἰπεῖν »ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ
ἡμῶν«· »ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἁγια- 15
σθεῖσα ἐν πνεύματι ἁγίῳ« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ὁ δὲ κύριος ἁγιάσαι
ὑμᾶς, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς καὶ | ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ«· »ἡμῖν 16 P73
20 δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν
»ὅτε εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου διὰ τῆς χάριτος
αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί«· »ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα 17
τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν
»ἑαυτοὺς δοκιμάζετε εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν«· »ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστε 18
25 καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἐνοικήσω

1f II Kor. 13, 3 — **2f** Act. 20, 35 — **3f** Act. 20, 22 — **4f** Philem. 1 Ephes. 3, 1 — **5f** Act. 20, 23 — **6f** vgl. Gal. 1, 20 — **7** Röm. 1, 4 — **8** Jes. 57, 15 — **8f** Röm. 2, 29 — **9—11** Kol. 2, 11 — **11** I Kor. 3, 16 — **12** Kol. 2, 6 — **12f** II Sam. 23, 2 — **13f** Röm. 8, 23 — **14f** I Kor. 15, 23 — **15** Röm. 8, 26 — **16f** Röm. 8, 34 — **17f** Röm. 15, 16 — **18f** Phil. 1, 10 — **19f** I Kor. 2, 10 — **21f** Gal. 1, 15 — **22f** I Kor. 2, 12 — **24** II Kor. 13, 5 — **24f** I Kor. 3, 16 — **25f** II Kor. 6, 16

L J pan.

1 ὅμοιον ὡς εἶπε pan.] ὅμοιον ὡς εἰ ἔλεγε L ὁμοίως ὡσεὶ ἔλεγε J | ζητοῦντες J **2** Χριστοῦ] θεοῦ L J | ἢ] εἰ L J **4** ἂν < L J ἐὰν pan. **5** μαρτύρεται L J **6** ὅμοιον τῷ εἶπε L ὅμοιον ὡς εἶπε pan. | ⟨ὁ⟩ * **8f** ἅγιος — ὅμοιον τῷ εἰπεῖν < L J **9** περιετμήθη pan. **10** τῇ² < L J **16** καὶ (vor ἐντυγχάνει) < pan. **19** Χριστοῦ] κυρίου pan. **20** θεὸς] Χριστὸς L J | τοῦ < L J **21** εὐδόκησεν + ὁ θεὸς J **22** ἐν ἐμοὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ pan. **23** τὸ ἐκ] τοῦ pan. **24** ἐστι L J

ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός«.

69. Ἀλλὰ καὶ τὴν δικαίωσιν ἐξ ἀμφοῖν λέγει καὶ τὴν χάριν· »δικαιωθέντες δὲ ἐν τῷ ὀνόματι | τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »δικαιωθέντες δὲ ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«· »οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ« καὶ οὐδεὶς δύναται πνεῦμα ἅγιον λαβεῖν ἢ παρὰ κυρίου »διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι« καί »ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος«· καί »μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἢ παραζηλοῦμεν τὸν κύριον, μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν«· »τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ«· καί »τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν »⟨ὅμοιον τῷ εἰπεῖν⟩« ἐάν τις ἐμοὶ ἀνοίξῃ, εἰσέλθω ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα«· Ἠσαΐας δέ »καὶ ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ«, ὁ δὲ Χριστός »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με« καί »Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ« ἤ »κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ«. φανερὰ δὲ καὶ ἡ φωνὴ τῶν Σεραφίμ, κράζουσα »ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος Σαβαώθ«. ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι »τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρός« ἤ »περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατε« ἢ ὅτι »τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον« ἢ ὅτι αὐτὸς

(Margin: 69, 1 (l. 3); D 167 (l. 4); 2 (l. 7); 3 (l. 12); 4 (l. 15); 5 (l. 16); 6 (l. 19); 7 (l. 22); 8 (l. 23). Line numbers 5, 10, 15, 20, 25.)

4f I Kor. 6, 11 — **5—7** Röm. 5, 1 — **7f** I Kor. 12, 3 — **9—11** I Kor. 12, 4—6 — **12** II Kor. 3, 18 — **12—14** Ephes. 4, 30 — **14** I Kor. 10, 22 — **15** I Tim. 4, 1 — **16** Hagg. 2, 11 — **16f** Hagg. 2, 5 — **17f** Apok. Joh. 3, 20 Joh. 14, 23 — **19** Jes. 11, 2 — **19f** Luk. 4, 18 — **20f** Act. 10, 38 — **21f** Jes. 48, 16 — **23** Jes. 6, 3 — **23—25** Act. 2, 33 — **25** Act. 1, 4 — **26** Mark. 1, 12

L J pan. **23**—S. **86, 13** Joh. Scotus *de divis. naturae* IV p. 162 Gale 1681

3 *δικαιοσύνην* L J **4** *Ἰησοῦ Χριστοῦ* vor *τοῦ κυρίου ἡμῶν* J **5** *τῷ*¹ < L J **8** *λαβεῖν πνεῦμα ἅγιον* L | *ἢ* pan.] *εἰ μὴ* L J **9** *δὲ*] *γὰρ*? * **10** *εἰσιν — ἐνεργημάτων* (Z. 10f) < pan. **13** *λυπῆτε* L **14** *ἢ*] *εἰ* pan. *μὴ* L J **15** *ἀρρήτως* J **17** ⟨*ὅμοιον τῷ εἰπεῖν*⟩ * **18** *ποιήσομεν* pan. **20** *ἐπ' ἐμέ* < L J **21** *ὁ θεὸς* < L J | *ἢ*] *εἰ* L J **23** *ἀκούσῃς*] *audieritis* Joh. Scot. **24** *ὑψώθη* J | *τήν τε*] *καὶ τὴν* pan. | *λαβὼν τοῦ πνεύματος* L **25** *περιμένει* L J | *πατρὸς* + *μου* Joh. Scot.

λέγει »μὴ μεριμνήσητε τί εἴπητε, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μου
τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν« ἢ »εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια | P 74
ἢ »ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ«
καὶ τὰ ἑξῆς. ἢ »πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου«
5 [καὶ τὰ ἑξῆς] ἢ »τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο τῷ πνεύματι« ἢ
»Ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου« | D 168
ἢ »ὑπέστρεψεν Ἰησοῦς τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος« ἢ »τὸ γεγεννη-
μένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν« (ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ὃ γέγονεν
ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν«) ἢ »κἀγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον
10 παράκλητον δώσει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας« ἢ »διὰ τί ἐπλή-
ρωσε τὴν καρδίαν σου ὁ Σατανᾶς (τῷ Ἀνανίᾳ Πέτρος) ψεύσασθαί
σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;« καὶ μετὰ ταῦτα »οὐκ ἀνθρώποις ἐψεύσω,
ἀλλὰ τῷ θεῷ«, (ἄρα θεὸς ἐκ θεοῦ καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ᾧ ἐψεύσαντο οἱ τοῦ τιμήματος τοῦ χωρίου νοσφισάμενοι) ἢ »ὃς
15 ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι« — τούτου μεῖζον οὐκ
ἔχω λέγειν. θεὸς δὲ ⟨καὶ⟩ ὁ υἱός· »ἐξ ὧν« φησίν »ὁ Χριστὸς τὸ | 9
κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός«, »πίστευσον«, φησίν, »εἰς τὸν
κύριον Ἰησοῦν καὶ σωθήσῃ« καί »ἐλάλησε«, φησίν, »αὐτοῖς τὸν λόγον
τοῦ κυρίου«, »ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον παρέθηκεν αὐτοῖς
20 τράπεζαν καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ θεῷ« ἢ ὅτι
»ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ
Λόγος« ἢ »ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ κοσμή-
σωσιν« ἢ »ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις, παιδεύουσα ἡμᾶς« ἢ »προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ

1f Matth. 10, 19 — **2** Matth. 12, 28 — **3** Mark. 3, 29 — **4** Luk. 23, 46 — **5** Luk. 1, 80 — **6** Luk. 4, 1 — **7** Luk. 4, 15 — **7f** Joh. 3, 6 — **8f** Joh. 1, 3. 4 — **9f** Joh. 14, 16f — **10—12** Act. 5, 3 — **12f** Act. 5, 4 — **14f** I Tim. 3, 16 — **16f** Röm. 9, 5 — **17f** Act. 16, 31 — **18—20** Act. 16, 32. 34 — **21f** Joh. 1, 1 — **22f** Tit. 2, 10 — **23f** Tit. 2, 11 — **24f** Tit. 2, 13

L J pan. Joh. Scot. (bis Z. 13 *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*)

1 *τοῦ πατρός μου* < pan. **2** *ἐκβάλω* pan. **4f** *ἢ »πάτερ — τὰ ἑξῆς* < J | *ἢ »πάτερ]* *ἦπερ* L **5** [*καὶ τὰ ἑξῆς*] * | *τῷ* < L J **6** *δὲ* < L J | *πλη-σθεὶς* pan. **8f** *ὅμοιον τῷ — ζωὴ ἦν* < Joh. Scot. **8** *τῷ*] *πῇ* L **9** *ἐν ἑαυτῷ* L | *πατέρα* + *μου* L J **11** *Πέτρος*] *λέγων* pan. **13** *τῷ* (vor *θεῷ*) < pan. *καὶ θεὸς* < J **14** *ὃς* < L J **16** ⟨*καὶ*⟩ * | *τὸ* < pan. **17** *φησίν* < J **22** *ἢ* < L J | *σωτῆρος*] *πατρὸς* L J | *θεοῦ* < pan. **22f** *κοσμήσωμεν* L J **23** *γὰρ* < L J | *θεοῦ*] *κυρίου* pan. | *καὶ σωτῆρος*] *ἡ σωτήριος* J | *σωτῆρος* + *ἡμῶν Χριστοῦ* pan. **24** *παιδεύουσα*] *διδάσκουσα* pan. | *δεχόμε-νοι* pan.

ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«. ἡ αὐτὴ δὲ ἡ διακονία τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ Λόγου· 10 »προσέχετε«, φησίν, »ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ« 5 ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν«.

70. Συνεργεῖ τοίνυν, ὡς ἀποδέδεικται, τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ 70, 1 πνεῦμα τὸ ἅγιον· »τῷ λόγῳ γὰρ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. 10 προσκυνητὸν δὲ τὸ | πνεῦμα τὸ ἅγιον· »τοὺς γὰρ προσκυνοῦντας D 169 θεῷ ἐν πνεύματι δεῖ προσκυνεῖν καὶ ἀληθείᾳ.« | εἰ δὲ συνεργεῖ ταῦτα, 2 P 75 κτίσις κτίσιν οὐκ ἐργάζεται οὐδὲ κτιστὴ ἡ θεότης γίνεται οὐδὲ ἐν μέτρῳ ἢ περιοχῇ θεὸς γινώσκεται. ἔστι γὰρ ἀπερίγραφος ἀχώρητος ἀπερινόητος, πάντα περιέχων τὰ ποιήματα τοῦ θεοῦ. οὐδὲ λατρευτὴ 3 15 ἡ κτίσις· »ἐλάτρευσαν, γάρ ⟨φησιν⟩, τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ἐμωράνθησαν«. πῶς γὰρ οὐ μωρὸν κτίσιν θεολογεῖν ἀθετεῖν τε ⟨τὴν⟩ πρώτην ἐντολὴν τὴν λέγουσαν »ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«· »οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος«. ἐν 4 γραφαῖς δὲ ἁγίαις διάφορα ὀνόματα καλεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ 20 ἁγίου πνεύματος, πατρὸς μὲν πατὴρ παντοκράτωρ πατὴρ ἁπάντων πατὴρ Χριστοῦ· υἱοῦ δὲ Λόγος Χριστὸς φῶς ἀληθινόν· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος παράκλητος πνεῦμα ἀληθείας πνεῦμα θεοῦ πνεῦμα Χριστοῦ. ἔτι τοίνυν ὁ θεὸς νοεῖται καὶ πατὴρ φῶς, ἀλλ' ὡς ὑπέρ- 5 λαμπρον, δύναμις σοφία ⟨ζωή⟩. εἰ δὲ φῶς ὁ θεὸς καὶ πατήρ, φῶς ἄρα 25 ἐκ φωτὸς ὁ υἱὸς καὶ διὰ τοῦτο »φῶς οἰκῶν τὸ ἀπρόσιτον«. δύναμις 6

3 f Act. 20, 28 — **5 f** I Tim. 1, 12 — **8 f** Psal. 32, 6 — **10 f** Joh. 4, 24 — **15 f** Röm. 1, 25 vgl. 22 — **17 f** Deut. 6, 4 — **18** Psal. 80, 10 — **25** I Tim. 6, 16

L J pan.

1 *μεγάλου θεοῦ*] *κυρίου* L J **2** *ἡ αὐτὴ δὲ ἡ* *] *ἡ δὲ αὐτὴ ἡ* L *ἡ αὐτὴ* J *ἡ αὐτὴ ἡ* pan. **3** *προσέχετε* + *δὲ* L J | *ἔθετο ἡμᾶς* pan. **4** *ποιμαίνειν* + *ἡμᾶς* pan. **5** *ἐνδυναμοῦντι* pan. **6** *εἰς διακονίαν θέμενος* pan. **8** *τῷ γὰρ λόγῳ* L J **9** *αὐτῶν*] *αὐτοῦ* pan. **11** *θεὸν* L | *ἐν* < pan. | *δεῖ προσκυνεῖν* hinter *καὶ ἀληθείᾳ* L | *ταῦτα*] *ἡ ἀλήθεια* pan. **12** vor *κτίσις* + *ἡ* L | *ἡ* < L J **13** *θεὸς* < L J **14** *περιεχόμενος* pan. | *τοῦ θεοῦ*] *ὁ θεός* J | *οὐδὲ λατρευτὴ*] *οὐ λατρευτέα δὲ* pan. **15** *ἡ* < L J | ⟨*φησιν*⟩ * **17** *τε* *] *δὲ* L J pan. | ⟨*τὴν*⟩ * | *πρώτην*] *πατρὸς τὴν* pan. **18** *κύριος* < pan. | *θεὸς* < L **19** *ὀνόματα διάφορα* pan. **21** *υἱοῦ*] *κυρίου* pan. | hinter *Χριστὸς* + *υἱὸς* pan. **23** *ἔτι* Pet.] *τί* L J pan. | *ὁ* < L pan. | *ἄλλως* L *ἄλλον* J **24** ⟨*ζωή*⟩ Klosterm., nach S. 88, 3 *ἄρα* < pan. **25** *διὰ τοῦτο*] *διὰ τοῦ φωτὸς* L J | *οἰκῶν φῶς* L J

δὲ ὅλος ὁ θεὸς καὶ διὰ τοῦτο ⟨ὁ υἱὸς⟩ »κύριος τῶν δυνάμεων«·
σοφία ὅλος ὁ θεός. οὐκοῦν σοφία ὁ υἱὸς ἐκ σοφίας, »ἐν ᾧ πάντες
οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι«· ζωὴ δὲ ὅλος ὁ θεός, οὐκοῦν
ζωὴ ἐκ ζωῆς ὁ υἱός· »ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή«. τὸ δὲ 7
5 ἅγιον πνεῦμα παρὰ ἀμφοτέρων, πνεῦμα ἐκ πνεύματος. »πνεῦμα γὰρ
ὁ θεός«. † θεότης χαρισμάτων ἐστὶ δοτήρ, ἀληθέστατον φωτιστικὸν
παράκλητον βουλευμάτων τοῦ πατρὸς ἀγγελτικόν. ὡς γὰρ ὁ υἱός 8
»μεγάλης βουλῆς ἄγγελος«, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. »ἀλλ᾽
ἐλάβομεν« φησί »πνεῦμα θεοῦ, ἵνα ἴδωμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν ὑπὸ
10 θεοῦ. ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν πειθοῖ σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀπο-
δείξει πνεύματος θεοῦ, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες«. | D170

71. Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις· οὐκοῦν φαμὲν δύο εἶναι υἱούς, καὶ πῶς μονο- 71, 1
γενής; »μενοῦν γε. σὺ τίς εἶ ὁ ἀντιλογιζόμενος τῷ θεῷ;« εἰ γὰρ τὸν
μὲν υἱὸν καλεῖ τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα τὸ παρ᾽ ἀμφοτέρων,
15 (ἃ μόνον πίστει νοούμενα ὑπὸ τῶν ἁγίων φωτεινὰ φωτοδότα
φωτεινὴν τὴν ἐνέργειαν ἔχει συμφωνίαν τε πρὸς αὐτὸν τὸν »πατέρα«
ποιεῖται »φωτός«), πίστει ἄκουε, ὦ οὗτος, ὅτι ὁ πατὴρ ἀληθοῦς υἱοῦ 2
ἐστι πατήρ, φῶς ὅλος, καὶ ⟨ὁ⟩ υἱὸς ἀληθοῦς πατρὸς ⟨υἱός⟩, φῶς ἐκ
φωτός, οὐχ ὡς τὰ ποιητὰ ἢ κτιστὰ προσηγορίᾳ μόνῃ· | καὶ πνεῦμα P76
20 ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας ἐστί, φῶς τρίτον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ. τὰ 3
δ᾽ ἄλλα πάντα θέσει ἢ κλήσει, οὐχ ὅμοια τούτοις ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει
ἢ φωτὶ ἢ ἐννοίᾳ· ὡς ἂν εἴποι τις »υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα« ἢ
ὡς ἂν εἴποι τις »ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες« ἢ
ὡς ἂν εἴποι τις »ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου« ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ἐξ
25 οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς« ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ἐγὼ
ὁ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα«. οὐ γὰρ ὡς οἱ λοιποὶ 4

1 Psal. 58, 6 — **2f** Kol. 2, 3 — **4** Joh. 14, 6 — **5f** Joh. 4, 24 — **8** Jes. 9, 6 — **9—11** I Kor. 2, 12 — **12—20** vgl. oben c. 6, 9; S. 13, 4—11 — **13** Röm. 9, 20 — **16f** vgl. Jak. 1, 17 — **22—26** vgl. Panarion h. 73, 5 u. oben c. 5, 3f; S. 11, 6f — **22** Jes. 1, 2 — **23** Psal. 81, 6 — **24** Hiob 38, 28 — **24f** Ephes. 3, 15 — **25f** Amos 4, 13

L J pan. **12—14** Conc. Florent. Hardouin IX 361 A **13f** Concil. Florent. Hardouin IX 193 D **19f** Concil. Florent. Hardouin IX 361 A und 610 D

1 ὅλως L | ⟨ὁ υἱὸς⟩ * **2** ὅλως L | θεός] υἱός J **3** ὅλως L **5** πνεύματος] πατρός L J **6** † θεότης] lies wohl πνεῦμα δὲ θεοῦ * **7** παρακλητικὸν pan. | τοῦ < L J **9** ἀπὸ J **12** υἱοὺς εἶναι Conc. Flor. **12f** vor μονογενὴς + ὁ Conc. Flor. **14** μὲν < L J Conc. Flor. **15** ἃ < pan. **16** σύμφωνα L J **17** ὦ οὗτος] ἐγὼ τοιοῦτος L J | ἀληθῶς pan. **18** ⟨ὁ⟩ * | πατρὸς ἀληθοῦς pan. | ⟨υἱός⟩ * **19** ποιητὰ ἢ κτιστὰ] ποιήματα ἢ κτίσματα L J **20** τρίτον] τρία J **21** θέσει + ἢ παραθέσει pan. | τούτου pan. **22** vor ὡς + ἢ pan. **25** οὐρανῷ L J | ἐπὶ + τῆς pan.

πατέρες ἢ πατριάρχαι ὁ ἀληθινὸς πατὴρ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι πατὴρ ἢ ἐκλείπων ποτὲ τῷ χρόνῳ τοῦ εἶναι πατήρ. εἰ γὰρ ἄρχεται τοῦ εἶναι πατήρ, υἱὸς ἄρα ἦν ποτε ἑτέρου πατρὸς πρὸ τοῦ εἶναι αὐτὸν πατέρα μονογενοῦς· καθ' ὁμοιότητα δὲ πατέρες πατέρων νοοῦνται 5 τέκνα καὶ εἰς ἄπειρον τὸν ἀληθῶς πατέρα τῆς ἀρχαιολογίας εὑρεῖν ἔστιν. οὐδὲ ὡς τὰ λοιπὰ τέκνα θέσει ὁ υἱὸς ὁ ἀληθινός, νέος τοῦ 5 εἶναι υἱός. εἰ γὰρ νέος τοῦ εἶναι υἱός, ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ πατὴρ πατὴρ μονογενοῦς. οὐδὲ ὡς τὰ λοιπὰ πνεύματα τὸ πνεῦμα 6 τῆς ἀληθείας κτιστὸν ἢ ποιητόν, οὐδὲ ὡς οἱ λοιποὶ ἄγγελοι »ὁ τῆς 10 μεγάλης βουλῆς ἄγγελος« καλεῖται. ἃ μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει, 7 ἃ δ' ἀνεπινόητον ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος· καὶ ἃ μὲν κτίζει τὰ πάντα εἰς ἀπείρους αἰῶνας, συνεργοῦντα τῷ πατρί, | ἃ δὲ κτίζεται D171 ὑπὸ τούτων, ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἃ μὲν λατρεύει τούτοις, ἃ δὲ λατρευτὰ ὑπὸ τῶν ὅλων κτισμάτων· καὶ ἃ μὲν ἰᾶται τὰ ποιήματα, 15 ἃ δὲ τὴν ἴασιν λαμβάνει παρ' αὐτῶν· καὶ ἃ μὲν κρίνεται κατ' ἀξίαν, ἃ δὲ τὴν κρίσιν ἔχει τὴν δικαίαν· καὶ ἃ μὲν ⟨ἐν⟩ χρόνῳ ἐστίν, ἃ δὲ 8 οὐκ ἐν χρόνῳ τυγχάνει· καὶ ἃ μὲν φωτίζει τὰ πάντα, ἃ δὲ φωτίζεται ὑπὸ τούτων· καὶ ἃ μὲν καλεῖ νηπίους εἰς ὕψος, ἃ δὲ καλεῖται ὑπὸ τοῦ τελείου· καὶ ἃ μὲν χαρίζεται πᾶσιν, ἃ δὲ χαρίσματα λαμβάνει· 20 καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ἃ μὲν ἐξυμνεῖ τὴν ἁγιότητα ἐν οὐρανοῖς οὐρανῶν καὶ λοιποῖς ἀοράτοις τόποις, ἃ δὲ ἐξυμνούμενα τὰ δῶρα ἀξίως παρέχει τοῖς ἀξίοις.

72. *Πνεύματα δὲ πλεῖστά* φησιν ἡ γραφή· »ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους 72, 1 αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα« καί 25 »πάντα τὰ πνεύματα αἰνεῖτε τὸν κύριον«. χάρισμα δὲ | ἀξίοις δίδοται 2 P77 »διακρίσεως πνευμάτων«. ἃ μὲν γὰρ ἐπουράνιά ἐστι, »χαίροντα τῇ ἀληθείᾳ«, ἃ δὲ ἐπίγεια, ἀπάτης καὶ πλάνης ἐπιτήδεια, ἃ δὲ ὑπόγεια, ἀβύσσου καὶ σκότους τέκνα· »παρεκάλει« γὰρ τὸ εὐαγγέλιόν φησιν

2ff vgl. oben c. 5, 7; S. 11, 21ff — **9f** Jes. 9, 6 — **23f** Psal. 103, 4 — **25** Psal. 150, 6 — **26** vgl. I Kor. 12, 10 — **26f** vgl. I Kor. 13, 6 — **28f** Luk. 8, 31 vgl. Mark. 5, 10

L J pan.

2 *ἐκλιπών* L J *ἐλλείπων* pan. | *τῷ* < L J **3** *ἦν ἄρα* L **4** *νοούμενα* L J **5** *καὶ* < L J **6** *ὁ*[2] < L | *νέοος* J **8** *ὁ* < L J **11** *ἃ δ'*] *ὅδ'* J *ἃ δὲ* pan. | *τὸ κράτος καὶ τὴν ἀρχήν* pan. **12** *συνεργοῦνται* L *τῷ* < L J **13** *ὑπὸ*] *ἀπὸ* L J | *ἐθέλοιε* J pan. **16** ⟨*ἐν*⟩ * | *χρόνου* L J **18** *ὑπὸ τούτων* < pan. **19** *τοῦ* < L J **25** *χάρισμα* *] *χαρίσματα* L J pan. **26** *εἰσι* L J **27** *ἐπίγεια*] *ὑπόγεια* pan. **28** *παρακαλεῖ* L J

»ἵνα μὴ πέμψῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν«· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πνεύμασιν ἐπέτασσε καὶ πνεύματα δὲ ἐξεδίωκε λόγῳ καί »οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν«. λέγεται δὲ »πνεῦμα κρίσεως καὶ πνεῦμα καύσεως«. 3 λέγεται καὶ πνεῦμα κόσμου (»ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου
5 ἐλάβομεν« φησί) καὶ πνεῦμα δὲ ἀνθρώπου »τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου;« καὶ »πνεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον«· »ὅτι πνεῦμα διῆλθεν ἐν αὐτῷ καὶ οὐχ ὑπάρξει« καί »ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι«. καὶ πνεῦμα προφητῶν· »πνεύματα δὲ προφητῶν (φησί) προφήταις 4
10 ὑποτάσσεται« καί »ἰδοὺ πνεῦμα ψευδὲς ἔστη ἐνώπιον κυρίου καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἐν τίνι ἀπατήσεις τὸν Ἀχαάβ; καὶ ἔσομαι, φησί, πνεῦμα ψευδὲς ἐν τῷ στόματι τῶν | προφητῶν«. λέγεται δὲ »πνεῦμα κατα- 5 D172 νύξεως« εἶναι (καὶ) »πνεῦμα δειλίας« καὶ »πνεῦμα Πύθωνος« καὶ »πνεῦμα πορνείας« καὶ »πνεῦμα καταιγίδος« καὶ »πνεῦμα πολυρρή-
15 μον« καὶ »πνεῦμα ἀσθενείας« καὶ »πνεῦμα ἀκάθαρτον« καὶ »πνεῦμα κωφόν« καὶ »πνεῦμα ἄλαλον« καὶ »πνεῦμα μογγιλάλον« καὶ »πνεῦμα χαλεπὸν λίαν«, ὃ καλεῖται λεγεών, καὶ »τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας«. ἄπειρα δὲ τὰ περὶ πνευμάτων λόγια σοφοῖς. ἀλλ' ὥσπερ οἱ πολλοὶ 6 υἱοὶ θέσει ἢ κλήσει οὐκ ἀληθείᾳ δέ, διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν καὶ τέλος *
20 ἁμαρτητικῶς, οὕτω καὶ πνεύματα πλεῖστα θέσει ἢ κλήσει, κἂν ἁμαρτητικὰ ᾖ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα μόνον καλεῖται πνεῦμα πατρὸς καὶ υἱοῦ, »πνεῦμα ἀληθείας« καὶ »πνεῦμα θεοῦ« καὶ »πνεῦμα Χριστοῦ« καὶ »πνεῦμα χάριτος«. χαρίζεται γὰρ ἑκάστῳ διαφόρως τὸ ἀγαθόν, »ᾧ μὲν 7

2f Luk. 4, 41 — **3** Jes. 4, 4 — **4f** I Kor. 2, 12 — **5f** I Kor. 2, 11 — **6** Psal. 77, 39 — **7f** Psal. 102, 16 — **8** Psal. 103, 29 — **9f** I Kor. 14, 32 — **10—12** I Kön. 22, 21f — **12f** Jes. 29, 10 (Röm. 11, 8) — **13** II Tim. 1, 7 — Act. 16, 16 — **14** Hos. 4, 12 — Psal. 10, 6 — Hiob 8, 2 — **15** Luk. 13, 11 — Matth. 12, 43 Mark. 1, 23. 26 Luk. 4, 36; 6, 18 u. a. St. — **15f** Mark. 9, 25 — **16** Mark. 7, 32 — Matth. 8, 28 — **17** Mark. 5, 9 Luk. 8, 30 — Ephes. 6, 12 — **22** Joh. 14, 17 — z. B. Röm. 8, 9. 14 — Röm. 8, 9 — **23** Hebr. 10, 29 — **23ff** I Kor. 12, 8—10

L J pan.

1 *αὐτὸν* pan. | *ἀπελθεῖν* < L J | *καὶ* < pan. **2** *ἐπέτασε* pan. *ἐπιτάσσε* L J | *πνεύματα δὲ* pan.] *τὰ πνεύματα* L J **3** *καύσωνος* pan. **4** *καὶ*] *δὲ* pan. **4f** *οὐκ* vor *ἐλάβομεν* J, < L **5** *ἀνθρώπων* < pan. **6** *τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ* pan. **7** *οὐκ*] *μὴ* L **9** *πνεῦμα προφητῶν· »πνεύματα δὲ* *] *πνεῦμα* L J *πνεύματα δὲ* pan. | (*φησί*) * | vor *προφήταις* + *καὶ* L J **10** *καί*[1]] *ἢ* L J **12** *ψευδοπροφητῶν* L J **13** (*καὶ*) * **17** *τὰ* vor *πνευματικὰ* < L **18** *ἀλλ'* < L J | *εἴπερ* J **19—21** *οὐκ ἀληθείᾳ δὲ — ἁμαρτητικὰ ᾖ* < L J **19** * ergänze wohl (*καὶ γεννηθῆναι*) * **21** *πνεῦμα* (vor *πατρὸς*) *] *ὑπὸ* L pan. *ἀπὸ* J **23** *τὸ* (vor *ἀγαθόν*) < L

πνεῦμα σοφίας, ᾧ δὲ πνεῦμα γνώσεως, ᾧ δὲ πνεῦμα ἰσχύος, ᾧ δὲ πνεῦμα ἰαμάτων, ᾧ δὲ πνεῦμα προφητείας, ᾧ δὲ πνεῦμα διακρίσεως, ᾧ δὲ γλωσσῶν, ᾧ δὲ ἑρμηνειῶν« καὶ τὰ λοιπὰ χαρίσματα, ὥς φησιν »ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται«· ὅτι »τὸ 8
5 πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με, ὁ θεός« φησὶν ὁ Δαυίδ, ἢ »τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ« (τὸ ἐνυπόστατον διὰ τῶν τοιούτων τοῦ ἁγίου πνεύματος δεικνὺς ἡμῖν) »καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει« καί »ἐὰν μὴ γεννηθῆτε ἐξ ὕδατος | καὶ πνεύματος« ὅμοιον ὡς εἶπε Παῦλος »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ P 78
10 ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα«. περὶ τούτου ὁ κύριος »ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλη- 9 τος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ« καί »ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. οὐ
15 γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνός με δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν πάντα«. | D 173

73. Εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, 73, 1 ⟨ὥς⟩ φησιν ὁ κύριος, λήψεται, ὃν τρόπον »οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα
20 εἰ μὴ ὁ υἱὸς οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ«, οὕτως τολμῶ λέγειν ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ μὴ ὁ υἱὸς ἐξ οὗ λαμβάνει καὶ ὁ πατὴρ παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ οὐδὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα 2 τὸ ἅγιον, τὸ δοξάζον ἀληθῶς τὸ διδάσκον τὰ πάντα τὸ μαρτυροῦν περὶ τοῦ υἱοῦ, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ὃ ἐκ τοῦ υἱοῦ, μόνος ὁδηγὸς
25 ἀληθείας, νόμων ἐξηγητὴς ἁγίων, πνευματικοῦ νόμου ὑφηγητής, προφητῶν καθηγητής, ἀποστόλων διδάσκαλος, εὐαγγελικῶν δογμάτων φωστήρ, ἁγίων ἐκλογεύς, φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐξ ἀληθινοῦ φωτός.

υἱὸς φυσικὸς υἱὸς ἀληθὴς υἱὸς γνήσιος, μόνος ἐκ μόνου, σὺν αὐτῷ 3

4 I Kor. 12, 11 — **4 f** Psal. 142, 10 — **5—8** Joh. 3, 8 — **8 f** Joh. 3, 5 — **9 f** I Kor. 4, 15 — **10—12** Joh. 15, 26 — **12—17** Joh. 16, 12—14 — **18—22** vgl. oben c. 11, 3; S. 19, 5 ff — **19 f** Matth. 11, 27 — **23** Joh. 16, 13; 14, 26; 15, 26

L J pan.

3 ᾧ δὲ γλωσσῶν < pan. | λοιπὰ + δὲ pan. **4** ὅτι] ἢ? * **5** ὁ θεός < J **6** διὰ τούτων pan. **6 f** τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου L J **7** δείκνυσιν pan. **9** ὡς] ὦ L J **10** ἐγέννησα ὑμᾶς pan. **13** ὅταν + δὲ L **14** τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν L **19** ⟨ὡς⟩ * | ὃν + γὰρ L J (mit ὃν τρόπον beginnt jedoch der Nachsatz) **20** οὕτω L J | τολμῶσι pan. **21** ὅτι < pan. **21—22** εἰ μὴ ὁ υἱὸς — ἐκπορεύεται] εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει L J **23 f** μαρτυροῦν + τὰ pan.

δὲ⟩ καὶ τὸ πνεῦμα, ⟨οὐχ υἱὸς⟩ ἀλλὰ πνεῦμα ὀνομαζόμενον. οὗτος ὁ 4
θεὸς δοξαζόμενος ἐν ἐκκλησίᾳ· πατὴρ ἀεί, υἱὸς ἀεὶ καὶ πνεῦμα ἅγιον
ἀεί, ὑψηλὸς ⟨ἐξ⟩ ὑψηλοῦ καὶ ὕψιστος, νοερός, δόξαν ἔχων ἀμέτρητον,
ᾧ ὑποβέβηκε τὰ κτιστὰ καὶ τὰ ποιητά, ἁπαξαπλῶς τὰ σύμπαντα
5 μετρούμενα καὶ περιεχόμενα ἕκαστα. θεότης δὲ μία ἐν Μωυσῇ 5
μάλιστα καταγγέλλεται, δυὰς δὲ ἐν προφήταις σφόδρα κηρύττεται,
τριὰς δὲ ἐν εὐαγγελίοις φανεροῦται, πλεῖον κατὰ καιροὺς καὶ γενεὰς
ἁρμόζουσα τῷ δικαίῳ εἰς γνῶσιν καὶ πίστιν. γνῶσις δὲ αὐτῆς
ἀθανασία, ἐκ πίστεώς τε αὐτῆς υἱοθεσία γίνεται. ἀλλὰ πρῶτον 6
10 δικαιώματα σαρκὸς ἐκφράζει, ὡς περίβολον ναοῦ τὸν ἔξω διεγείρουσα
ἐν Μωυσῇ· δεύτερον δὲ δικαιώματα ψυχῆς ἐκδιηγεῖται, ὡς τὰ ἅγια
κοσμοῦσα ἐν λοιπαῖς προφητείαις· τρίτον δὲ δικαιώματα πνεύματος,
ὡς τὸ ἱλαστήριον καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ῥυθμίζουσα | ἐν εὐαγγε- P79
λικοῖς πρὸς κατοίκησιν ἑαυτῆς· σκηνὴν [δὲ] ἁγίαν, ναὸν ἅγιον, ⟨ὃς⟩
15 τὸν δίκαιον ἔχει μόνον [τὸν] συνόντα τούτοις. κατοικεῖ δὲ ἐν αὐτῷ 7
μία θεότης ἄπειρος μία θεότης ἄφθαρτος μία θεότης ἀπερινόητος,
ἀκατάληπτος ἀνεκ|διήγητος ἀόρατος, ἑαυτὴν γινώσκουσα μόνη, D174
ἑαυτὴν ἐμφανίζουσα οἷς βούλεται, μάρτυρας ἑαυτῇ διεγείρουσα
καλοῦσα προορίζουσα δοξάζουσα, ἐξ Ἅιδου ὑψοῦσα, ἁγιάζουσα
20 ἑνοποιοῦσα πάλιν πρὸς τὴν ἑαυτῆς δόξαν καὶ πίστιν τὰ τρία ταῦτα 8
ἐπουράνια ἐπίγεια καὶ καταχθόνια, πνεῦμα ψυχὴν σάρκα, πίστιν
ἐλπίδα ἀγάπην, παρελθόντα ἐνεστῶτα μέλλοντα, αἰῶνα αἰῶνος
αἰῶνας αἰώνων σάββατα σαββάτων, περιτομὴν σαρκὸς περιτομὴν

L J pan. **5—21** (bis *καταχθόνια*) Sacra Parallela Coisl. 276 f. 26r Rupef. f. 16v
Lemma *τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς γραφείσης παρ᾽ αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἐν συνέδροις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος* (*περὶ τῆς ἁγίας τριάδος* R)

1 ⟨*δὲ*⟩ * | ⟨*οὐχ υἱὸς*⟩ * | *οὕτως* pan. **2** *δοξαζόμενος* + *ἀεὶ* L J | *καὶ* (vor *πνεῦμα ἅγιον*) < L J **3** ⟨*ἐξ*⟩ * | *νοερὰν* pan. **5** *μετρούμενα*] *νοούμενα* L J | *δὲ* < Sa Pa **6** *δὲ* < J **8** *δὲ*] *τε* L J | *αὐτῆς* Sa Pa] *αὕτη* L J pan. **9** *ἀθανασίας* pan. | *τε*] *δὲ* Sa Pa *λέγεται* J | *αὐτῆς* Sa Pa] *αὕτη* L J *αὐτῆς ἡ* pan. | *υἱοθεσίας* pan. **10** *δικαίωμα* L J | *περιβόλαιον* Sa Pa **11** *δεύτερον* Ausgg.] *δευτέρα* L J Sa Pa *δεύτερος* pan. **12** *τρίτη* L J | *δὲ* < pan. | *πνεύματος* + ⟨*ἐκτίθεται*⟩? Klosterm. **13f** *εὐαγγελίοις* J **14** *πρὸς* < Sa Pa | [*δὲ*] * | *ναὸν*] *λαὸν* L J **14f** ⟨*ὃς*⟩ * | *τὸν δίκαιον*, vgl. Z. 8 *τῷ δικαίῳ* **15** [*τὸν*] * **16** *ἄπειρος μία θεότης* < pan. | *ἄφραστος* Sa Pa c | *μία θεότης*³ < Sa Pa **17** *μόνην* L | *μόνη* + *καὶ* Sa Pa **18** *ἑαυτῇ*] *ἑαυτῆς* pan. **19** *καλοῦσα* < Sa Pa **15** *δοξάζουσα — ἁγιάζουσα* < Sa Pa **20** *ἑνωποιοῦσα* J **21** *καὶ* vor *ἐπίγεια* statt vor *καταχθόνια* pan. **22** *ἑστῶτα* pan. | vor *αἰῶνα* + *αἰώνια* pan. (falsch; das dritte Glied ist *σάββατα σαββάτων*) **23** *αἰῶνας* < J

καρδίας »περιτομὴν Χριστοῦ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν«· καθόλου δὲ καθαροποιεῖ ἑαυτῇ τὰ πάντα, τὰ ἀόρατα καὶ 9 τὰ ὁρατά, θρόνους κυριότητας ἀρχὰς ἐξουσίας δυνάμεις· ἐν πᾶσι δὲ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἁγία, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἅγιος ἅγιος ἅγιος φωνοῦσα, 5 πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν δὲ ἐν πατρὶ ⟨δοξάζουσα⟩ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. καὶ ἐρεῖ ὁ οὕτω πιστεύων, γένοιτο γένοιτο.

74. Καὶ περὶ μὲν τριάδος καὶ ὁμοουσιότητος θεοῦ πατρὸς καὶ 74, 1 υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος οἱ ἀσθενεῖς ἡμεῖς καὶ ἰδιῶται μηδὲν σοφιζό-10 μενοι μηδὲ »τῇ τῶν ἀνθρώπων κυβείᾳ« ἑαυτοὺς ἀν⟨α⟩τιθέντες, ἐκ θείων γραφῶν μᾶλλον μαρτυρίας συναγαγόντες τοῖς βουλομένοις εἰς εὕρεσιν πιστῶν καὶ ἀντίρρησιν κακοπίστων καὶ κενοδόξων ἀπὸ μέρους συνηγάγομεν. πολλὴ γὰρ ἡ τῆς πίστεως ἐν πνεύματι ἁγίῳ δύναμις, ἐν ἁπάσαις θείαις γραφαῖς διαφόρως κεκηρυγμένη⟨ς⟩. ἐπειδὴ 2 15 δὲ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἀσφάλειά ἐστιν ἡ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως καὶ ἐνσάρκου παρουσίας ἀσφαλὴς ὁμολογία τε καὶ βεβαίωσις ἐλπίδος καὶ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ τῆς ἡμετέρας παλιγγενεσίας, αὖθις ὀλίγον αὐτοὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ ἡμετέρῳ καμάτῳ προσθέντες τοῖς βουλομένοις ἀκριβέστερον ἐντυγχάνειν ἐκ τῶν αὐτῶν 20 θείων γραφῶν ἐπιμένομεν συναγαγόντες τε καὶ τῷ | λόγῳ προστιθέντες. D175 ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἐδιδάχθημεν ἤδη ἐν τοῖς προγεγραμμένοις, 3 αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν ἐν | τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ φήσας τοῖς ἑαυτοῦ P80 μαθηταῖς »ἀπελθόντες βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν τὰς ἐντολὰς 25 ἃς ἐνετειλάμην ὑμῖν« * αὐτὸς ὁ ἅγιος Λόγος ὁ ἐνυπόστατος, ὁ ἐκ πατρὸς προελθών, δι' οὗ αἰῶνες γεγόνασι δι' οὗ χρόνοι καὶ καιροί. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς οὔτε χρόνος πρὸ υἱοῦ. εἰ γὰρ ἦν χρόνος πρὸ 4 υἱοῦ, ἄρα μείζων ὁ χρόνος τοῦ υἱοῦ, καὶ πῶς »δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένοντο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν ὃ γέγονεν«; ὅτι εἴ τι γέγονε, 30 δι' αὐτοῦ γέγονεν, αὐτὸς δὲ ἄκτιστος καὶ ἀεὶ ὤν· ὅτι ὁ πατὴρ ἀεὶ

1 Kol. 2, 11 — **2f** vgl. Kol. 1, 16 — **10** Ephes. 4, 14 — **23** Matth. 28, 19 — **27ff** vgl. Panarion h. 69, 25, 4 — **28** Joh. 1, 3

L J pan. (bis *γένοιτο*² Z. 7)

2 *δὲ* < pan. | *τὰ* (vor *πάντα*) < pan. **3** *δυνάμεις ἐξουσίας* L **4** vor *φωνὴ* + *σοφία καὶ* pan. **5** *πατέρα*] *πνεῦμα* L J | *δὲ* < L J | ⟨*δοξάζουσα*⟩ * **9** *ἡμῖν* J, *ἡμεῖς*, *εῖ* auf Rasur von erster Hand L; **10** *ἀν⟨α⟩τιθέντες* *, vgl. zu diesem Gebrauch des Worts z. B. Eusebius mart. Pal. 11, 2; S. 934, 23 Schwartz **14** *κεκηρυγμένη⟨ς⟩* * **15** *ἐστι* L | *ἡ* < L **18** *ὀλίγον* + *μὲν* L | *αὐτὸν* L **21** *ἐπεὶ* J **25** * ergänze etwa ⟨*μίαν ὁμοούσιον τριάδα ἡμῖν συνίστησιν, ἀεί ἐστιν σὺν πατρί*⟩ * | *ὁ* vor *ἐνυπόστατος* < J **28** *πάντα* *] *πάντες* L J

ἦν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἀεὶ ἦν. εἰ γὰρ ἦν χρόνος πρὸ υἱοῦ, 5
ζητηθήσεται ἄρα πάλιν ⟨ἄλλος⟩ δι' οὗ καὶ ὁ πρὸ τοῦ υἱοῦ χρόνος ἦν
καὶ μυρία λοιπὸν εἰς φαντασίαν ἐνδομυχοῦσαν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων
ὑπολήψει τρέψει τὸν ἡμέτερον λογισμὸν ἢ μᾶλλον εἰς πορνείαν
5 διανοημάτων καὶ οὐ † περὶ σωφροσύνης. οὐκ ἦν τοίνυν χρόνος πρὸ 6
υἱοῦ, ἐπειδὴ οὐ διὰ χρόνων ὁ υἱὸς γέγονεν, ἀλλὰ διὰ υἱοῦ χρόνοι
καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ τὰ ἄλλα πάντα κτίσματα. οὐκ ἦν χρόνος ποτὲ
ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, οὐδὲ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν πνεῦμα.

75. Νομίζουσι δὲ παραναγινώσκοντες καὶ μὴ νοοῦντες διαστέλλειν 75, 1
10 τὴν ἀνάγνωσίν τινες ἐν τῷ εἰπεῖν »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν«, ἕως ὧδε ἀποτιθέντες τὸ ῥητόν, ὑπόνοιαν
βλασφημίας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνειν· σφάλλονται ⟨δὲ⟩ περὶ
τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἀπὸ τοῦ σφάλματος τῆς ἀναγνώσεως σκάζουσιν,
εἰς βλασφημίαν τρεπόμενοι. ἡ δὲ ἀνάγνωσις οὕτως ἔχει· »πάντα δι' 2
15 αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ«,
τουτέστιν ὅτι εἴ τι γέγονε, δι' αὐτοῦ ἐγένετο. τοίνυν πατὴρ ἦν ἀεὶ 3
καὶ υἱὸς ἦν ἀεὶ καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ πνέει, καὶ | οὔτε D176
ὁ υἱὸς κτιστὸς οὔτε τὸ πνεῦμα κτιστόν· τὰ δὲ μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν
καὶ ἅγιον πνεῦμα πάντα κτιστὰ καὶ γενητὰ ⟨ὄντα⟩, οὐκ ὄντα ποτέ,
20 ἐγένετο ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος διὰ τοῦ ἀεὶ ὄντος
Λόγου σὺν τῷ ἀεὶ ὄντι πνεύματι. δι' αὐτοῦ τοίνυν τοῦ Λόγου πάντα 4
τὰ κτιστὰ γέγονε, τοῦ βασιλέως τοῦ ἐπουρανίου, τοῦ ἐνυποστάτου
Λόγου, | τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ εὐεργέτου. αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ 5 PS1
ὁ ἅγιος ὁ ἀπ' οὐρανῶν κατελθών, ὁ ἐν ἐργαστηρίῳ παρθενικῷ
25 καταξιώσας τὴν ἡμετέραν ποιήσασθαι σωτηρίαν, ὁ ἐκ Μαρίας αὖθις
γεγεννημένος διὰ πνεύματος ἁγίου συλληφθείς, ὁ τὴν σάρκα λαβών,
ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος, ὁ μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, ὁ σὺν τῇ θεότητι
λαβὼν τὴν ἀνθρωπότητα, ὁ τέλειος ὢν ἀπὸ πατρός, ὁ τὴν τελείαν
οἰκονομίαν πληρώσας, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν
30 ἡμετέραν σωτηρίαν· ὁ τὴν σάρκα καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην λαβών, 6
τέλειος ὢν παρὰ πατρός, ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν οὐ δοκήσει, ἀλλ'

9 ff vgl. Panarion h. 69, 56, 1 f — **10** Joh. 1, 3

L J **16 f** (bis πνέει) Concilium Florentinum Hardouin IX 610 E

2 ζητήσεται L ζητήσετε J | ⟨ἄλλος⟩ * **5** καὶ οὐ] ἢ L | † περὶ σωφροσύνης] πρὸς σωφροσύνην? * **6** διὰ χρόνον L | χρόνος L **9** παραγινώσκοντες J **12** λαμβάνειν *] λαβόντες L J | ⟨δὲ⟩ * **17** καὶ υἱὸς ἦν ἀεὶ Conc. Florent.] < L J | υἱοῦ] ἓν L **19** ⟨ὄντα⟩ * **20** [καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος]? Wilamowitz **21** πνεύματι *] πατρὶ L J **22** οὐρανίου J **24** ὁ (vor ἀπ' οὐρανῶν) < J | παρθενικῷ *] παρθένῳ L J **28** ὁ (vor τέλειος) < J

ἀληθείᾳ, τέλειον εἰς ἑαυτὸν ἀναπλάσας ἄνθρωπον ἀπὸ Μαρίας τῆς θεοτόκου διὰ πνεύματος ἁγίου· οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ οἰκήσας, ὡς εἴωθεν 7 ἐν προφήταις λαλεῖν κατοικεῖν τε ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργεῖν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος, οὐ τραπεὶς τοῦ εἶναι θεός, οὐ μεταβαλὼν 5 τὴν θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ σὺν τῷ ἰδίῳ πληρώματι τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ ἐνυποστάτου συμπεριλαβὼν τὸ εἶναι ἄνθρωπος καὶ εἴ τι ἐστιν ἄνθρωπος. ἄνθρωπον δὲ λέγω τέλειον ⟨ἔχοντα⟩ ὅσα ἐν ἀνθρώπῳ καὶ οἷα ἄν- 8 θρωπος· τοῦτον ἦλθε καὶ ἔλαβεν ὁ μονογενής, ἵνα ἐν τῷ τελείῳ 10 ἀνθρώπῳ τελείως τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας θεὸς ὢν ἐργάσηται, μηδὲν ἀπολείψας τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα μὴ τὸ ἀπολειφθὲν μέρος εἰς μέρος πάλιν γένηται βρώματος διαβόλου.

76. *Καὶ ἐὰν εἴπωσί τινες ὅτι σάρκα μόνην εἴληφε,* | ψυχὴν δὲ οὔ, 76, 1 D 177 παραπλέκοντες μυθωδῶς καὶ τὴν γραφὴν εἰς μύθους ἐκτρέποντες, 15 ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν«, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ καταλάβωσιν ὅτι οἱ λέγοντες »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν« τὸν αὐτῶν νοῦν εἶχον καὶ τοῦτον οὐκ ἐξεπτύκασιν. εἰ δὲ τὸν ἴδιον ἔχοντες ⟨ἦσαν⟩ σὺν τῷ τοῦ Χριστοῦ νῷ, ἀμφοτέρων ἐνεφοροῦντο, τοῦ μὲν νοῦ Χριστοῦ βελτιοῦν δυναμένου, τοῦ δ' αὐτῶν ὀρθῶς 20 νοοῦντος. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γινωσκέτωσαν, ὅτι ὢν 2 θεὸς καὶ ἐν αὐτῷ ὢν νοῦς, εἶχε τὸν τοῦ ἀνθρώπου νοῦν * μετὰ τῆς σαρκὸς καὶ ψυχὴν εἴληφεν. οὔκουν ὡς ἄνθρωπος αὐτὸν ἐξέτρεπεν, 3 ἀλλ' αὐτὸς τοῦ νοῦ κοσμήτωρ | καὶ ὀρθωτὴς καὶ βελτιωτὴς ἐγίνετο. P 82 ὡς γὰρ τὴν σάρκα ἔλαβε μὴ ὑπὸ σαρκὸς ἡττηθείς, οὕτω καὶ τὸν 25 νοῦν εἰληφὼς οὐχ ὑπὸ νοὸς ἥττηται. τοὐναντίον τοίνυν καὶ μεῖζον 4 οἱ τοιοῦτοι χαλεπῶς εἰς ἐναντιότητα ἐμπίπτουσιν. ἄνω γὰρ καὶ κάτω αἱ θεῖαι γραφαὶ διαρρήδην βοῶσιν οὐ κατὰ τοῦ νοῦ τὰ χαλεπὰ

13ff vgl. Panarion h. 77, 33, 5 — **15** I Kor. 2, 16 — **25ff** vgl. Panarion h. 77, 27, 4f

L J **8—12** Doctr. Patr. S. 68, 10 Diekamp Nicephorus *Antirrhet.* bei Pitra Spic. Solesm. I 356 u. 487 (Text an keiner Stelle abgedruckt); ebenda IV 298, 34 —299, 2 und 344, 6—12 (hier Text) Theodorus Studita, *problemata ad Iconomachos* c. 12; Migne 99, 484 A/B

4 *θεός* *] *σὰρξ* L J **5** *πληρώματι* *] *σώματι* L J **8** ⟨*ἔχοντα*⟩ * | *ὅσα* + *γὰρ* Niceph. (beidemale) **8f** *ἄνθρωπος* + *καὶ εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος* Niceph. (nur IV 298, 35) Theod. Stud. **9** *τοῦτον*] *ταῦτα* Niceph. (beidemale) **10** *ἀπεργάσηται* Niceph. (beidemale) **11** *ἀποληφθὲν* L **16** *καταλάβωσιν* Ausgg.] *καταλάβουσιν* L J **17** *αὐτῶν*] *αὐτὸν* J **18** ⟨*ἦσαν*⟩ * **19** *δ'* < L **21** * ⟨*εἴπερ*⟩ * **25** *τοίνυν*] *δὲ*? * **26** *ἐναντιότης*, wie häufig bei Epiph., im Sinn von Irrtum (vgl. Index)

διαγορεύουσαι, ἀλλὰ κατὰ τῆς σαρκός. »τῆς γὰρ σαρκός« φησίν »οἱ 5
καρποὶ πορνεία μοιχεία ἀσέλγεια καὶ τὰ τούτων ὅμοια« καί »οἱ ἐν
σαρκὶ δὲ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται« καί »ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ
τοῦ πνεύματος«. περὶ δὲ τοῦ νοῦ φησὶν ὅτι »ψαλῶ τῷ πνεύματι,
5 ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ« καὶ ὅτι »ὁ νοῦς μου ἄκαρπος ἢ ἔγκαρπός ἐστιν«.
ἔθετο γὰρ τὸν νοῦν ὁ θεός, ὅνπερ εἴωθεν ἡ γραφὴ καλεῖν καρδίαν, 6
ἡγεμόνα ὡς εἰπεῖν καὶ ἡνίοχον τοῦ παντὸς σκεύους, διακριτὴν ἀγαθῶν
τε καὶ φαύλων, δοκιμαστὴν τῶν ἐν ἡμῖν ἐγγινομένων. »νοῦς μὲν γὰρ
ῥήματα διακρίνει, λάρυγξ δὲ σῖτα γεύεται«. διακριτικὸς δὲ ὁ νοῦς ἐν τῷ
10 ἀνθρώπῳ, οὔπω δὲ συγκαταθετικός, ἐὰν μὴ εἰς τροπὴν ἑαυτὸν δῴη.

77. Τί οὖν ἔδοξέ τισι τοῦτον ἀπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου 77, 1
παρεκβαλεῖν; τί δὲ ὠφέλησαν τὸν βίον εἰς ἀκαταστασίαν μᾶλλον
* τρέψαντες; ἢ τί τοῦτο | ἔβλαψεν ἡμᾶς ἢ ὠφέλησεν ἵν' οὕτως εἴπω, D178
ὅπως βοηθήσωσι τῷ Χριστῷ; ἦ ἵνα χάριν αὐτῷ ποιήσωσι μεγάλην
15 ταύτην καὶ εἴπωσιν ⟨περὶ⟩ αὐτοῦ ⟨ὅτι⟩ οὐκ ἔλαβε νοῦν; »Γαλάται 2
μὲν γὰρ ἀνόητοι« καὶ »Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται« καὶ »Ἐφραῒμ περιστερὰ
ἄνους«· ὁ δὲ κύριος ἡμῶν ἐνανθρωπήσας εἰς τὸν βίον τὰ πάντα
τελείως ἀνείληφε, μᾶλλον δὲ ἔλαβεν αὐτὸς τοῦ ἑαυτοῦ σώματος
γεγονὼς πλάστης, αὐτὸς ἑαυτῷ λαβὼν τὴν ψυχὴν ἤτοι ἐνθείς.

20 Τινὲς δὲ βουλόμενοι ἐλλιπῆ ποιεῖν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρ- 3
ουσίαν καὶ τελείαν ἐν αὐτῷ οἰκονομίαν, οὐκ οἶδα τί διανοούμενοι
οὐκ ὀρθῶς εἶπον νοῦν τὸν Χριστὸν μὴ εἰληφέναι. οὐχὶ δὲ διὰ * τὸν 4
νοῦν φαίνονται *. ὑπόστασιν γὰρ οὗτοι τὸν νοῦν νομίζουσιν εἶναι καὶ
φύσει τολμῶσι λέγειν ⟨αὐτὸν εἶναι⟩ τὸ εἰωθὸς ἐν τῇ γραφῇ λέγεσθαι
25 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, »ἵνα ὁλόκληρον ὑμῶν
τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα | ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν P83
Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη«. σφάλλονται οὖν· εἰ γάρ ἐστι νοῦς τὸ 5

1f Gal. 5, 19 — **2f** Röm. 8, 8 — **3f** Gal. 5, 17 — **4f** I Kor. 14, 15 — **5** I Kor. 14, 14 — **8f** Hiob 12, 11 — **11—19** vgl. Panarion h. 77, 25, 1 — **15f** Gal. 3, 1 — **16** Tit. 1, 12 — Hos. 7, 11 — **20ff** vgl. Panarion h. 77, 23, 4ff u. Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* 15, 1f — **25—27** I Thess. 5, 23

L J **6—8** Sacra Parallela Vat. 1553 f. 183[v]

1 *διαγορεῦσαι* L **4** u. **5** *ψαλλῶ* beidemale J *ψάλλω* beidemale L **5** *καὶ*[1] < J, in L von erster Hand oben hineingeflickt **6** *γὰρ* < Sa Pa | *ὁ θεὸς* < L J **7** *διακριτικὸν* Sa Pa **7f** *τε* vor *ἀγαθῶν* Sa Pa **8** *ἐγγινομένων* Sa Pa] *εὖ γινομένων* L J **12** *παρεκβάλειν* J **13** * ⟨*τὴν ἀλήθειαν*⟩ * **15** ⟨*περὶ*⟩ *αὐτοῦ* ⟨*ὅτι*⟩ *] *αὐτῷ* L J **22f** *οὐχὶ — φαίνονται* < J **22** * etwa ⟨*τὸ ἁμαρτητικὸν νομίζειν*⟩ * **23** * ⟨*παρεκβαλεῖν*⟩ * | *γὰρ*] *δὲ* J | *οὗτοι τὸν νοῦν*] *τοῦτο* L **24** ⟨*αὐτὸν εἶναι*⟩ * **26** *τὴν ψυχὴν* L

πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα νοῦς, ὡς καὶ αὐτοὶ νομίζουσι, ψυχὴ δὲ ἄλλη ⟨ὑπόστασις⟩ παρὰ τὸν νοῦν καὶ παρὰ τὸ πνεῦμα, οὐκέτι δύο ὑποστάσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν μιᾷ συναγόμεναι ὑποστάσει, οὐκέτι ἐνυπόστατος μόνη ψυχὴ καὶ ἐνυπόστατον τὸ σῶμα, ἀλλ' εὑρήκαμεν λοιπὸν τέσσαρα·
5 νοῦν μίαν ὑπόστασιν, ψυχὴν ἄλλην ὑπόστασιν, πνεῦμα ἄλλην ὑπόστασιν, σῶμα ἄλλην ὑπόστασιν. καὶ ἐὰν πάλιν ἐρευνήσωμεν, ἔτι πλέον 6 ἔσται· ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ὀνόματα κέκτηται ὁ ἄνθρωπος, καὶ »ὁ ἔσω ἄνθρωπος« καὶ »ὁ ἔξω ἄνθρωπος«, καὶ ταῦτα πάντα ἡ γραφὴ εἴρηκε νοηματικῶς, περισφίγγουσα ἡμῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μηδὲν κατα-
10 λείψωμεν τῆς σωτηρίας μηδὲ πρόφασις ἡμῖν γένηται τοῦ ἐκβῆναι τοῦ προκειμένου. ἔστι γὰρ ταῦτα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· οὐ χρὴ δὲ καὶ πολυπραγμονεῖν. ὅμως δὲ κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, εἰ ὁ νοῦς ἐστι 7 τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα ὁ νοῦς, ταῦτα δὲ ἐκτὸς τῆς ψυχῆς ὑπάρ- D179 χει, πάλιν τίνι ⟨τῷ⟩ λόγῳ λέγει »ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ
15 νοΐ«; διὰ τούτου γὰρ ἀπέδειξε μὴ τὸ πνεῦμα εἶναι τὸν νοῦν μηδὲ τὸν νοῦν τὸ πνεῦμα.

78. Εἶτα πάλιν »ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται« οὐκ 78, 1 ἐκτὸς τοῦ σώματος ἀπεφήνατο· ⟨ἢ⟩ »ἦσαν γάρ«, φησίν, »ἐν τῷ πλοίῳ ὡς ἑβδομήκοντα ψυχαί«, καὶ οὐ πάντως ψυχαὶ ἦσαν ἄνευ σώματος, ἀλλὰ
20 σώματα σὺν ψυχαῖς· καὶ πάλιν εἴωθεν ἡ συνήθεια καλεῖν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὀνόματος, ὅτι δεσπότης ἐστὶν ὀγδοήκοντα σωμάτων, οὐ πάντως ἄνευ ψυχῶν. ὁ Λόγος τοίνυν σὰρξ γενόμενος οὐκ 2 ἐκτὸς ψυχῆς ⟨ἐτύγχανεν, ὡς καὶ⟩ οὐκ ἐκτὸς πάσης πραγματείας. οὐ γὰρ ὅτε λέγει ψυχή⟨ν⟩, ἄνευ σώματος ἀπεφήνατο οὐδὲ ὅτε λέγομεν σώματα,
25 ἄνευ ψυχῆς ὄντα διανοούμεθα. τί οὖν ἔδοξε τοῖς βουλομένοις λέγειν 3 τὸν νοῦν παρεκβεβλῆσθαι; ἢ τί τοῦτο τὴν ἐκκλησίαν ὠφέλησεν; ἢ τί μᾶλλον οὐκ ἐτάραξε; πῶς δὲ οὐκ ἐλλιπῆ ποιεῖται τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ὁ τὰ τοιαῦτα διανοούμενος; ἡμεῖς γὰρ οὐδὲν δυνάμεθα δια- 4 νοεῖσθαι ἕτερον τὸν νοῦν εἶναι οὐδὲ ὑπόστασιν τοῦτον δυνάμεθα

7f vgl. Röm. 7, 22 — II Kor. 4, 16 — **14** I Kor. 14, 15 — **17—25** vgl. oben c. 59, 2f; S. 69, 12ff — **17** Ezech. 18, 4 — **18** Act. 27, 37

L J

2 ⟨ὑπόστασις⟩ * **4** τέσσαρας J **5f** νοῦς μία ὑπόστασις, ψυχὴ ἄλλη ὑπόστασις, πνεῦμα ἄλλη ὑπόστασις, σῶμα ἄλλη ὑπόστασις J **6** ἔτι *] ἐπὶ L J **8** εἴρηκε + ⟨ἄνθρωπον⟩? * **14** ⟨τῷ⟩ *, nach der stehenden Formel **15** διὰ τοῦτο J **17f** vor οὐκ ἐκτός + ⟨δηλονότι⟩? * **18** ⟨ἢ⟩ * **19** ἑβδομήκοντα] vgl. S. 69, 17 | ἦσαν ψυχαὶ L **20** συνήθεια *, nach S. 69, 18] ἀνθρωπότης L J **21** vor ὅτι + ⟨ὡς⟩? * **23** ⟨ἐτύγχανεν, ὡς καὶ⟩ * | ἐκτὸς²] ἐκ ἐκτὸς J **24** ψυχή⟨ν⟩ *] < L **25** λέγειν + εἰς J **28** οὐδὲν] οὐ J

λέγειν καθ' ἑαυτόν. ἀλλὰ τὸ σύνθετον καὶ τὸ λογικὸν καὶ φρο|νοῦν P 84
ἐν ἑκάστῳ τῶν ⟨οὐ⟩ πεπλανημένων οἷον εἰπεῖν νόημα τοῦ ἀνθρώπου·
ὡς ὀφθαλμοὶ ἐν τῷ σώματι, οὕτως νοῦς ἐν ψυχῇ. πάλιν δὲ οὐδὲ
τοῦτο ὁριστικῶς φαμέν, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ἐννοητικὸν τῶν ἀνθρώπων *.
5 *τί οὖν ἐστιν ἄνθρωπος; ψυχὴ σῶμα νοῦς καὶ εἴ τί ἐστιν ἕτερον.* 5
τί τοίνυν ἦλθεν ὁ κύριος σῶσαι; ἄνθρωπον τέλειον πάντως. ἄρα
οὖν πάντα τὰ ἐν αὐτῷ τελείως ἔλαβεν. ἐπεὶ πόθεν ταῦτα ἐν αὐτῷ 6
ἐπληροῦντο, ἃ εἰς ἄνθρωπον ἀπὸ νοῦ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ
πάσης ἐνανθρωπήσεως ἄνευ ἁμαρτίας καὶ ἐπροφητεύετο καὶ ἀνελο-
10 *γεῖτο; σαφῶς γὰρ ἡμῖν ὑποτίθεται ὁ θεῖος λόγος λέγων »ἰδοὺ συνήσει* 7
ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ὃν ᾑρέτισα, ἐφ' ὃν ηὐδόκησεν ἡ ψυχή μου, | θήσω D 180
⟨ἐπ' αὐτὸν⟩ τὸ πνεῦμά μου« καὶ τὰ ἑξῆς. ἆρα γοῦν τὸ συνιέναι ποῦ πε-
πλήρωται; εἰ μὲν εἰς τὴν θεότητα, ἐνδεὴς ἄρα ἡ θεότης τοῦ συνιέναι;
μὴ γένοιτο· τοῦτο γὰρ εἰς τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον πληροῦται. •
15 *εἰ δὲ ἐπὶ τὸν κυριακὸν ἄνθρωπον πεπλήρωται, πῶς συνήσει ἐναν-*
θρώπησις ἄνευ νοὸς ὑπάρχουσα; ἀδύνατον τοῦτο. εἰ γὰρ ὅλως τὸ 8
συνήσει ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀναφέρεται, Χριστὸς δὲ ⟨ὁ⟩ ἄνωθεν θεὸς
Λόγος, σὰρξ δὲ γενόμενος ἀπὸ Μαρίας, ⟨ὃς⟩ καὶ ἐνανθρωπήσας »ἡμῖν
συνανεστράφη« κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἄρα ἀναμφιβόλως σὺν τῷ νῷ
20 *τὴν οἰκονομίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ αὐτῇ συμπρέπει τὸ συνιέναι. διὰ* 9
τοῦτο γὰρ περὶ αὐτοῦ φησι τὸ εὐαγγέλιον »προέκοπτε σοφίᾳ καὶ
ἡλικίᾳ«· οὐχ ἡ θεότης ἡλικίαν ἐπιδεχομένη οὔτε σοφίας ὑστεροῦσα,
ἡ οὖσα σοφία ὅλη. σοφίᾳ δὲ προέκοπτεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐνανθρώ-
πησις, οὐκ ἐκτὸς νοῦ ὑπάρχουσα, ἐπειδὴ ⟨ἄλλως⟩ οὐδὲ σοφίσασθαι
25 *ἠδύνατο· καὶ ἡλικίᾳ προέκοπτεν ἁδρυνομένου τοῦ παιδίου, ὡς ἔστιν*
ἀληθές.

79. *Εἰ δὲ διὰ τὸ εἰληφέναι νοῦν † ἁμαρτία αὕτη νοεῖται, οὐκοῦν* **79, 1**
περισσοτέρως, ἐὰν δῶμεν αὐτὸν εἰληφέναι σάρκα, ἧς ἐκτὸς ἁμαρτία

10 ff vgl. Panarion h. 77, 30 u. 77, 26, 3 — **10** Jes. 42, 1 — **18** vgl. Baruch 3, 38 — **21** Luk. 2, 52 — **27 ff** vgl. Panarion h. 77, 26, 4 ff

L J *

1 *συνθετικὸν?* * **2** ⟨*οὐ*⟩ * **3** *ὀφθαλμὸν* L | *νοῦς* Ausgg.] *νοῦν* L J **4** * etwa ⟨*ὑποδεικνύντες*⟩ * **8** *ἃ* *] *τὰ* L J | *ἀπὸ* = von Seiten des *νοῦς* her, mit Bezug auf den *νοῦς*, vgl. *πόθεν* Z. 7 **11** *εὐδόκησεν* L **12** ⟨*ἐπ' αὐτὸν*⟩ * | *οὖν* J | *τοῦ συνιέναι* J **17** ⟨*ὁ*⟩ * **18** ⟨*ὃς*⟩ * **20** *αὐτῷ* Jül. **24** ⟨*ἄλλως*⟩ * **27** † *ἁμαρτία αὕτη νοεῖται* L *ἁμαρτία αὕτην θεῖται* J] *ἁμαρτίᾳ ὑποπεσεῖται* vgl. S. 99, 25 *, *ἁμαρτίᾳ αὐθεντεῖται* Pet. (aber Epiph. kennt *αὐθεντεῖν* in diesem Sinn nicht)

οὐ τελεῖται· »φανερὰ γὰρ τὰ ἔργα τῆς σαρκός«. πάντως ὅτι δῶμεν ὅτι καὶ ἐν σαρκὶ ἥμαρτε, λαβὼν τὴν σάρκα. »οἶδα γάρ« φησὶν ὁ ἀπόστολος »ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ οὐδὲν ἀγαθόν, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου«. τίς δὲ τολμήσει λέγειν | διὰ τὸ τὸν σωτῆρα εἰληφέναι σάρκα 2 P85
5 σαρκὶ συναπῆχθαι, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς οὐκ εὔλογα ἐπιτελέσαντα, εἰς τὴν τοῦ παντὸς σκεύους τοῦ ἰδίου ἀκολουθίαν, ⟨ἀγαθὴν⟩ ὁμοίως καὶ φαύλην, ἐσχηκότα καίτοιγε καὶ σάρκα οὖσαν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ⟨ἐν⟩ οὐδενὶ πταίουσαν. ὁ θεὸς γὰρ Λόγος ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς προελθὼν εὐδοκήσας ἐν σαρκὶ γενέσθαι ἐχαλιναγώγει τὸ σκεῦος καὶ εἰ ἤθελεν 3
10 ἐπέχειν αὐτὸ ἀπὸ πάσης ἀχρειώδους πράξεως σαρκικῆς, ἠδύνατο· εἰ δὲ ἤθελεν, ἐνεδίδου. ἐνεδίδου δὲ εἰς τὰς εὐλόγους καὶ συμπρεπούσας | τῇ αὐτοῦ θεότητι σωματικὰς χρείας. οὔτε γὰρ ἔχων τὸν 4 D181 νοῦν ἐν ἀληθείᾳ, ὥσπερ ὅλην τὴν ἐνανθρώπησιν ἐν ἀληθείᾳ εἶχεν, [ὁ νοῦς] ἐπεκτείνετο εἰς ἀλόγους ἐπιθυμίας οὔτε τὰ τῆς σαρκὸς ἴσα
15 ἡμῖν ἔπραττεν ἢ ἐλογίζετο, ἀλλ' ὡς θεὸς ἐν σαρκὶ ἀληθινῇ γενόμενος ἀπὸ παρθένου Μαρίας ἔπραττε * σαρκὶ καὶ ψυχῇ καὶ νῷ καὶ ὅλῳ τῷ σκεύει, ἐνδημήσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει ἄνωθεν ἐκ πατρὸς ἐνυπόστατος θεὸς Λόγος. ἀλλὰ μὴ σοφίσωνταί τινες καταχρηστικῶς 5 τοῦτο λεγόμενον, ὡς τό »σύνες τῆς κραυγῆς μου«· τὸ μὲν γὰρ κατα-
20 χρηστικῶς δι' εὐχὴν εἴρηται καὶ δῆλόν ἐστιν ⟨ὅτι⟩ ἡ χρῆσις ⟨εἰς⟩ [τὸ δὲ] ὑπόδειγμα σαρκικῆς αὐτοῦ παρουσίας προεφήτευται· τὸ δέ »καὶ προέκοπτεν ἡλικίᾳ« ἐστὶν ἀληθές.

80. Ἀλλὰ τί οἱ τοιοῦτοι νομίζουσι ⟨ἡμᾶς⟩ λέγειν, ἐὰν εἴπωμεν τέ- 80, 1 λειον ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τὸν Χριστὸν γεγονότα ἢ ⟨νοῦν⟩ ἐσχηκότα,
25 μὴ ὑπονοήσωμεν αὐτὸν ἁμαρτίαις ὑποπεσόντα; μὴ γένοιτο. »ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.« εἰ γὰρ 2 τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐνέπνευσε τοῖς ἁγίοις καὶ ἐν οἷς ἐνέπνευσε μαρτυροῦνται ὅτι ἦσαν ἅγιοι δίκαιοι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν

1 Gal. 5, 19 — **2** Röm. 7, 18 — **19** Psal. 5, 2 — **25** I Petr. 2, 22 (Jes. 53, 9) — **27** vgl. Luk. 1, 6f

L J

1 *γὰρ* *] *δὲ* L J | *πάντα* L | *πάντως ὅτι* bei Epiph. häufig = jedenfalls gilt, daß **2** *ὅτι* < J **5** *τῆς* < L **6** ⟨*ἀγαθὴν*⟩ *ὁμοίως* *] *ὅμως* J *ὅμως γὰρ* L **7** *καίτοιγε* < J | ⟨*ἐν*⟩ * **9** *εἰ*] *ὡς* J **10** *πράξεως* *] *τάξεως* L J **13** *εἶχεν* *] *ἔχων* L J **14** [*ὁ νοῦς*] * **15** *γενόμενα* J **16** * ⟨*ὅσα ἦν συμπρέποντα*⟩ * | *καὶ* (vor *ψυχῇ*) < L **18** *σοφίσονται* J **20** ⟨*ὅτι*⟩ * | ⟨*εἰς*⟩ * **20f** [*τὸ δὲ*] * **21** *τὸ δέ* *] *τὸ γὰρ* L J **22** *ἀληθές ἐστιν* L **23** ⟨*ἡμᾶς*⟩ * **24** ⟨*νοῦν*⟩ Pet. **25** *ὑπονοήσωμεν* *] *ὑπονοήσομεν* L J

ἀμέμπτοι, πόσῳ γε μᾶλλον αὐτὸς ὁ Λόγος. »ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς«, κἄν τε σάρκα ἀληθινὴν λάβῃ ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου καὶ ψυχὴν ἀνθρωπείαν ἀληθινῶς καὶ νοῦν καὶ εἴ τί ἐστιν ἕτερον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἔχων
5 τὰ ὅλα κατεῖχε θεὸς ὢν μὴ μεριζόμενα πρὸς τὴν κακίαν, μὴ θρυπτόμενα ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, μὴ ἁλισκόμενα ἐν τῇ ἡδονῇ, μὴ ὑποπίπτοντα τῷ τοῦ Ἀδὰμ παραπτώματι; | καὶ διὰ τοῦτό φησιν ὁ ἀπόστολος 3 P86 »γενόμενος ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον« καὶ πάλιν »ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος«· τὸ δὲ σχήματι ⟨καὶ τὸ ὡς ἄνθρωπος⟩ καὶ τὸ
10 γενόμενος καὶ τὸ ὑπὸ νόμον δι' ἀμφοτέρων συναγόμενον τελειότητα σημαίνει καὶ ἀλήθειαν. ἐκ τοῦ γενόμενος τὸ εἶναι τέλειος καὶ ⟨ἐκ⟩ τοῦ D182 ὑπὸ νόμον τὸ μὴ δοκήσει καὶ ⟨ἐκ⟩ τοῦ σχήματι τῆς ἰδέας τὸ βέβαιον καὶ ἐκ τοῦ ὡς ἄνθρωπος τὸ ἀναμάρτητον. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόν- 4 των μηδεὶς ἀπατάσθω κενοῖς μύθοις. εἰ γὰρ ἄνωθεν γεννηθεὶς ἀπὸ
15 πατρὸς ἀληθινῶς ⟨ἀληθινῶς⟩ ἐγεννήθη καὶ ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἄνω ἀληθεύει καὶ κάτω ἀληθεύει καὶ εἰ ἐστὶν κάτω ἀτελής, καὶ ἄνω ἀτελής. εἰ δὲ ἄνω ἐστὶ τέλειος, καὶ κάτω ἐστὶ τέλειος· οὐκ ἐν ἄλλῳ τελείῳ ᾤκησεν, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν τὰ πάντα ἐτελείωσε. καὶ ἀνέστη ἐκ 5 τῶν νεκρῶν μηκέτι μεριζόμενος ἐν μνήματι εἰς σῶμα καὶ θεότητα
20 καὶ ψυχὴν ἐν καταχθονίοις, μηκέτι ὑπὸ ἁφὴν ὑποπίπτων, μηκέτι ἐπεχόμενος, ἀλλ' εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων, ψηλαφώμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, ἵνα μὴ φαντασίᾳ ἀπεικασθῇ, ἀλλ' ἀληθείᾳ· ὁ ὑπὸ 6 τοῦ Θωμᾶ πιστευθεὶς μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὸ προειρημένον »ταῖς χερσί μου τὸν θεὸν ἐξεζήτησα, καὶ οὐκ ἠπατήθην«, ὁ αὐτὸς θεὸς
25 ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ μὴ σύγχυσιν ἀπεργασάμενος, ἀλλὰ τὰ δύο κεράσας εἰς ἕν· οὐκ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσας, ἀλλὰ συνδυναμώσας 7 σῶμα γήϊνον τῇ θεότητι εἰς μίαν δύναμιν ἥνωσεν, εἰς μίαν θεότητα συνήγαγεν· εἷς ὢν κύριος εἷς Χριστός, οὐ δύο Χριστοὶ οὐδὲ δύο θεοί. ἐν αὐτῷ σῶμα πνευματικὸν ἐν αὐτῷ θεότης ἀκατάληπτος, τὸ πε- 8
30 πονθὸς μὴ φθαρὲν τὸ ἀπαθὲς ἄφθαρτον, ἀφθαρσία τὸ ὅλον· θεὸς

1 Kol. 2, 9 — 8 Gal. 4, 4 — Phil. 2, 7 — **18 ff** vgl. Pan. h. 77, 28f — **21** vgl. Joh. 20, 26f — **23** Psal. 76, 3

L J **20—28** Corderius Catena in Joh. p. 462 (= cat.)

1 *ὁ Λόγος* *] *ὅλως* L J **9** ⟨*καὶ τὸ ὡς ἄνθρωπος*⟩ *, vgl. Z. 13 **11** ⟨*ἐκ*⟩ * **12** ⟨*ἐκ*⟩ *τοῦ* *] *τὸ* L J **14** *ἀπατάτω* J **15** ⟨*ἀληθινῶς*⟩ * **16** *κάτω*[2] . . . *ἄνω* *] *ἄνω* . . . *κάτω* L J **21** *ἐπεχόμενος* L] *ἀπεχόμενος* J *ἀπερχόμενος* Pet. falsch; *ἐπεχόμενος* = nicht mehr gehindert (durch die Türen) | *ψηλαφούμενος* L **25** *ὁ μὴ*] *οὐ* cat. **27** *ἥνωσεν* < cat. **28** *συνείγαγεν* J < cat. | *εἷς*[2]] *Ἰησοῦς* (auf Rasur von erster Hand) L ebenso cat.

κύριος, καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, μὴ παραλείψας τὴν σάρκα, εἰς ἓν δὲ συνενώσας καὶ εἰς μίαν τὸ ὅλον θεότητα καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός.

81. Οὗτος οὖν ὁ μονογενής, ὁ τέλειος ὁ ἄκτιστος ὁ ἄτρεπτος 81, 1
5 ὁ ἀναλλοίωτος ὁ ἀπερινόητος ὁ ἀόρατος, ⟨ὁ⟩ ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν καὶ ἀναστὰς πνευματικῶς καὶ »μηκέτι ἀποθνήσκων«, μηκέτι πτωχεύων ὁ »δι' ἡμᾶς πτωχεύσας πλούσιος ὤν«, ὁ πνεῦμα ὢν ὅλος, ὁ τὸ σαρκικὸν | καὶ τὸ θεϊκὸν ἑνῶν, | κύριος εἷς βασιλεὺς Χριστός, ὁ υἱὸς D 183 P 87 τοῦ θεοῦ, ἐν οὐρανῷ καθεσθεὶς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς »ἐπάνω πάσης
10 ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου«, φησὶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »ἀπελθόντες βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. τοῦτο δὲ * καὶ ἀνὰ 2 μέσον † ὃν οὐ συναλοιφὴν ἐσήμαινε τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ⟨οὐδὲ συναλοιφὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ⟩, ἀλλὰ πατέρα
15 οἶδε πατέρα ἀληθινὸν καὶ ἑαυτὸν ἀληθινὸν ἀπέδειξεν ἐνυπόστατον Λόγον καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐνυπόστατον πνεῦμα καὶ »πνεῦμα ἀληθείας«, ἄκτιστον ἄτρεπτον ἀναλλοίωτον· οὐχ ὡς ἵνα τις ὑπο- 3 νοήσῃ δολίως φερόμενος πρὸς τὴν πίστιν καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἀποκρύπτων καὶ δολιευόμενος πρὸς τὴν ἀλήθειαν (»ἐτάζει γὰρ καρ-
20 δίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός«). καὶ λέγει ὁ αἱρετικός· δηλονότι πιστεύω 4 ὅτι ὁ πατὴρ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα καὶ ὁμολογῶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν μιᾷ οὐσίᾳ· οὐχ ἑτέραν δὲ λέγω οὐσίαν παρὰ τὴν θεότητα, οὐχ ἑτέραν θεότητα παρὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ οὕτως ἀκριβοῦν ⟨μίαν⟩ οὐσίαν καλοῦμεν, ἵνα μὴ ἄλλο καὶ ἄλλο
25 εἶδος εἴπωμεν τῆς θεότητος τῆς τριάδος. κρυπταζόμενος γὰρ ὁ τοι- 5 οῦτος ὡς εἶπον ῥᾳδιούργως πάλιν καὶ δολίως λέγει· πιστεύω ὅτι

6 vgl. Röm. 6, 9 — **7** vgl. II Kor. 8, 9 — **9** Ephes. 1, 21 — **11** Matth. 28, 19 — **16** Joh. 15, 26 — **17**—S. **102, 6** vgl. Panarion h. 65, 1, 5ff u. h. 71, 2 — **19** Psal. 7, 10

L J **11—25** Siegel des Glaubens S. 31 Karapet (= arm.) **22—26** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 26r-v Rupef. f. 17r

5 ⟨ὁ⟩ * **12** * etwa ⟨φάσκων⟩ * **12 f** *ἀνὰ μέσον* † *ὃν* (*ὧν* J) L J *zwischen beiden Wahrheiten* arm.] lies etwa *ἀνὰ μέσον* ⟨*ἀμφοτέρων τιθέμενος τὸν υἱ*⟩*ὸν* * **13** *συναλοιφὴν* *] *συναλοιφῇ* L J **13 f** ⟨*οὐδὲ συναλοιφὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ*⟩ *, *u. nicht Vermischung den h. Geist im Vater u. Sohn* arm. **17** *ὡς ἵνα*] *ς ἵν* auf Rasur von erster Hand J; lies wohl *ὅπως ἂν* * **18** *πόδας, ὁ* auf Rasur, vielleicht zuerst *παῖδας* J **19** *ἀποκηρύττων* L | *πρὸς τὴν ἀλήθειαν*] *gegenüber den Hörern* arm. **21** *ὁ* (vor *υἱὸς*) < L | im zweiten Fall *πνεῦμα ἅγιον* L **22** *καὶ ὁμολογῶ*] *ὁ μὴ ὁμολογῶν* Sa Pa arm. **23** *ἑτέραν* + *δὲ* Sa Pa **24** ⟨*μίαν*⟩ * **25 f** *κρυπταζόμενος — ῥᾳδιούργως*] *κρυπταζομένης, ὁ τοιοῦτος ῥᾳδιουργεῖ* Sa Pa **26** *πάλιν καὶ* *] *καὶ πάλιν* L J | *λέγει* + *ὅτι* L

πατὴρ πατήρ, υἱὸς υἱός, πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα ἅγιον· ὑπόνοιαν δὲ
ἔχει τοιαύτην κεκρυμμένην, ὡς ἀφ᾽ ἡμῶν τὸ θεῖον ἀπεικάσας, λέγων
ἐν ἑαυτῷ, ὅτι ὡς ἔχω σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα ἀνθρώπειον,
οὕτω καὶ ἡ θεότης. πατὴρ μὲν ὡς εἰπεῖν τὸ εἶδος, υἱὸς δὲ ὡς ἐν 6
5 τῷ ἀνθρώπῳ ψυχή, πνεῦμα δὲ ὥσπερ τὸ ἐμπνέον διὰ τοῦ ἀνθρώπου.
τινὲς γὰρ δολιεύονται καὶ οὕτως νομίζουσι τὴν θεότητα. ἡμεῖς δὲ 7
οὐχ οὕτως ἐμάθομεν, ἀλλ᾽ ἰδοὺ ὁ πατὴρ ἐν οὐρανῷ διὰ φωνῆς μαρ-
τυρεῖ, ἰδοὺ ὁ υἱὸς ἐν Ἰορδάνῃ, ἰδοὺ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει
περιστερᾶς κατερχόμενον ἐσχηματίζετο· | ἀλλὰ καθ᾽ ἑαυτὸ ἐσχημα- D184
10 τίζετο, καθ᾽ ἑαυτὸ ὑπόστασις ὄν, οὐκ ἀλλοία παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς
καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὑπόστασις ἐξ ὑποστάσεως τῆς αὐτῆς
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ⟨καὶ⟩ πάλιν ἑτέρως· ἰδοὺ 8
πατὴρ κάθηται ἐν οὐρανῷ, *. τὸ δὲ κάθηται μὴ πάλιν ὑπολάμβανε
ἀνθρωπίνως, ἀλλ᾽ ἀνεκδιηγήτως καὶ ἀκαταλήπτως ἔχε. καὶ οὐκ
15 εἶπεν, | ἀνῆλθεν ὁ υἱὸς εἰς τὸν πατέρα, ἀλλ᾽ »ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ P88
πατρός«. καὶ πάλιν περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λέγων ὁ μονο- 9
γενὴς ἐδίδασκεν »ἀπέρχομαι, κἀκεῖνος ἐλεύσεται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἐὰν μὴ ἐγὼ ἀπέλθω, κἀκεῖνος οὐκ ἔρχεται«.
εἰ δὲ ἦν τὸ πνεῦμα συναλοιφὴ αὐτῷ τῷ υἱῷ, οὐκ ἂν ἔλεγεν »ἀπέρχο-
20 μαι κἀκεῖνος ἔρχεται«, ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὑπόστασιν καὶ ὑπόστασιν. μία
δέ ἐστι θεότης εἷς θεὸς μία ἀλήθεια.

82. Καὶ οὕτω γέγραφα τῷ βουλομένῳ * τὴν τῆς ζωῆς ἡμῶν 82, 1
ἀκολουθίαν καὶ βεβαίαν ὁμολογίαν, τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προ-
φητῶν καὶ εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν
25 ἀποστόλων ἕως ἡμετέρων χρόνων ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀχράντως
πεφυλαγμένην. ἐπὶ φθόνῳ δὲ ἀκαταστασίας τῆς μιᾶς καὶ ἀληθινῆς 2
πίστεως κατὰ καιρὸν καὶ καιρὸν διὰ τῶν αἱρέσεων τὴν αὐτὴν πίστιν
καὶ ἐλπίδα καὶ σωτηρίαν ἡμῶν διωχθεῖσαν, ὑπομείνασαν δὲ ἐν τῇ
αὐτῆς ἀληθείᾳ, τῶν αἱρέσεων καθ᾽ ἕκαστον χρόνον ἑαυτὰς χραινου-
30 σῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπαλλοτριουμένων· ὡς καὶ προσφάτως 3
πάλιν ἀκούομέν τινων τῶν τὰ πρωτεῖα δοκούντων ἀποφέρεσθαι παρὰ

3 vgl. oben c. 8, 6; S. 15, 13 — **7 f** vgl. Matth. 3, 16 f — **14 f** vgl. oben c. 47, 5; S. 57, 14 — **15** Hebr. 10, 12 — **17** Joh. 16, 7 ff — **30 ff** vgl. Panarion h. 67, 1, 5

L J **30—S. 105, 3** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 88ʳ—90ᵛ Rupef. f. 93ʳ⁻ᵛ

1 vor *πατὴρ*[1] u. *υἱὸς*[1] je ein *ὁ*, vor *πνεῦμα*[1] ein *τὸ* von erster Hand hineingeflickt L **2** *λέγων* *] *λέγει* L J **9** *καθ᾽ ἑαυτὸν* L **11 f** *ὑπόστασις — πνεύματος* < J **12** ⟨*καὶ*⟩ * **13** * etwa ⟨*κάθηται δὲ καὶ ὁ υἱὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός*⟩ * **18** *ἐὰν*] *ἂν* J **22** * ⟨*εἰδέναι*⟩ * **25** *ἡμετέρων* Pet.] *ἡμερῶν* L J **29** *ἑαυτοὺς* L **31** *τινὰς* Sa Pa | *ὑποφέρεσθαι* L

τισι τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητῶν καὶ Θηβαΐδος καὶ ἄλλων ἄλλοθι κλιμάτων, τὰ ὅμοια τοῖς Ἱερακίταις φρονούντων καὶ λεγόντων ἀνάστασιν μὲν τῆς ἡμετέρας σαρκός, οὐ ταύτης δέ, ἀλλ' ἄλλης τινὸς ἀντ' αὐτῆς, ὡς ἐκτραπέντων τῶν τοιούτων καὶ εἰς μύθους ἐκτρεψάν-
5 των τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν καὶ τὴν βεβαίαν ἡμῶν ἐλπίδα. διὸ καὶ περὶ τούτου ἀναγκαζόμεθα αὖθις λέγειν. | D185

83. Ἄπιστοι μὲν γὰρ ἀρνοῦνται τὸ πᾶν τῆς ἀναστάσεως, κακόπιστοι δὲ συρφετωδῶς καὶ ἀνοήτως τῆς κατὰ ἀλήθειαν ἐλπίδος ἐκπεπτώκασι τῷ οὕτω νοεῖν περὶ τῆς ἀναστάσεως. καὶ Ἕλληνες μὲν 83, 1 2
10 οἱ τελείως ἀρνούμενοι τὴν ἀνάστασιν διὰ τὴν ἀσέβειαν τοῦ πλήθους τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων ἀνομημάτων· μισοῦσι γὰρ τὴν ἀνάστασιν δι' ἣν μέλλουσιν αἰσχύνην ὑφίστασθαι ἐν τῇ ἀναστάσει, τὸν θεὸν ἀγνοήσαντες καὶ τὰς αὐτοῦ ἐντολάς· πλὴν ὅτι ἀναστήσονται, κἂν μὴ βούλωνται. αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις διαρρήδην αὐτοὺς ἐλέγχει, ὑπο- 3
15 φαίνουσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναστάσεως τὸ εἶδος. δύνει γὰρ ἡ ἡμέρα καὶ νεκρῶν αἰνιττόμεθα τὸν τρόπον, | κοιμισμὸν αἰνιττομένης τῆς νυκτός· ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα ἡμᾶς διυπνίζουσα καὶ ἀναστάσεως ὑποδεικνύουσα τὸ σημεῖον. δρέπονται οἱ καρποὶ καὶ ἡ στάσις τῶν ὄντων ἐκτέμνεται, τῆς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς ὁριζομένου τοῦ P89 4
20 προσώπου. σπείρεται ἡ γῆ καὶ βλαστάνει, * ὅτι τὰ τεθαμμένα μετὰ τὴν τομὴν ἀναστήσεται. ἀκρὶς τελευτᾷ, θάψασα τὸ ἐξ αὐτῆς ἀποβληθὲν κύημα ἐν τῇ γῇ καὶ μετὰ καιρὸν ἡ γῆ ἀποδίδωσι τὰ τεθαμμένα· τὰ σπέρματα τῶν γενημάτων σπείρεται καὶ πρῶτον ἀποθνήσκει ἔπειτα τελεσφορεῖται· »ἐὰν γὰρ μὴ ἀποθάνῃ, οὐ ζωογονεῖται«. σφραγῖ- 5
25 δας ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς ἐποίησε διὰ τῶν ὀνύχων δέκα καὶ δέκα ἀναστάσεως, μαρτυρούσας περὶ τῆς ἡμῶν ἐλπίδος. ἀλλὰ καὶ ὡς διὰ στεφάνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τῆς τριχὸς τὴν ἡμῶν ἀνάστασιν ἐκήρυξε. τὸ γὰρ δοκοῦν ἐν ἡμῖν νεκρὸν σῶμα, τουτέστι τρίχες καὶ ὄνυχες, καθ'

24 I Kor. 15, 36

L J Sa Pa

1 *Θηβαΐδι* L J **2** *τοῖς* < Sa Pa **7f** *κακοπίστων* L J **9** *ἐκπεπτωκότων* L J | *τῷ — ἀναστάσεως* < Sa Pa | *τῷ* *] *τὸ* L J **11** *μισοῦσι γὰρ*] *μισοῦντες* Sa Pa **12** *δι' ἣν* Sa Pa c] *δι' ἧς* L J Sa Pa rup. | *ἐν τῇ ἀναστάσει* < L J **13** *κἂν* + *καὶ* L + *τε* Sa Pa c **14** *βούλονται* J | *αὐτὴ γὰρ*] *καὶ* L J | *κτίσις* + *πᾶσα* L J **16** *κοιμισμὸν αἰνιττομένης*] *κοιμιζομένης* Sa Pa **17** *τῆς νυκτός* < J **18** *σημεῖον*] *σχῆμα* Sa Pa c **20** *σπείρεται*] *ἐπείγεται* Sa Pa | * ⟨*ὑποδεικνύουσα*⟩ * | *τὰ τεθαμμένα* Sa Pa] *τὰ τεθλιμμένα* L *ταθλιμμένα* J **21** *τὸ ἐξ αὐτῆς* Sa Pa] *τι ἑαυτῆς* L J **22f** *τὰ τεθαμμένα ἀποδίδωσι* Sa Pa **24** *γὰρ*] *δὲ* Sa Pa **26** *τῆς . . ἐλπίδος* Sa Pa] *τῶν . . ἐλπίδων* L J **27** *ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ* < L J **28** *τρίχες καὶ ὄνυχες* Sa Pa] *αἱ τρίχες* L J

ἑκάστην τεμνόμεναι καὶ τεμνόμενοι αὖθις θάλλουσι, σημαίνουσαι τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα.

84. Καὶ ἀμύθητα ἔστιν εἰπεῖν εἰς πληροφορίαν τῶν ἀπίστων ἐξ ὑποδειγμάτων. ἀλλ' οὐκ ἔπεισε τούτους ἡ φάττα τὸ ὄρνεον οὐδὲ ὁ μυωξὸς τὸ ζῷον. ἀποθνῄσκει γὰρ τὸ τοιοῦτον ἑξάμηνον καὶ ἡ φάττα ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ αὖθις μετὰ τοὺς καιροὺς αὐτῶν ἀναβιοῦσι. κάνθαροι δὲ μέλλοντες τελευτᾶν ἐπὶ σφαῖραν τῆς κόπρου ἑαυτοὺς κρύβουσι, θάψαντες τὴν τοιαύτην σφαῖραν ἐν τῇ γῇ καὶ καταχώσαντες, καὶ οὕτως ἐκ τῆς αὐτῶν ἰκμάδος αὖθις εὑρίσκονται, ἀναβιοῦντες ἐξ αὐτῶν τῶν λειψάνων. περὶ δὲ τοῦ φοίνικος τοῦ Ἀραβικοῦ ὀρνέου περισσόν μοι τὸ λέγειν. ἤδη γὰρ εἰς ἀκοὴν ἀφῖκται πολλῶν πιστῶν τε καὶ ἀπίστων. ἡ δὲ κατ' αὐτὸν ὑπόθεσις τοιάδε φαίνεται· πεντακοσιοστὸν ἔτος διατελῶν ἐπὰν γνοίη τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐνστάντα, σηκὸν μὲν ἐργάζεται ἀρωμάτων καὶ φέρων ἔρχεται εἰς πόλιν τῶν Αἰγυπτίων Ἡλιούπολιν οὕτω καλουμένην, Ὢν δ' ἑρμηνευομένην ἀπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς διαλέκτου καὶ Ἑβραΐδος, καὶ ταρσοῖς ἰδίοις τὰ στήθη τὰ ἑαυτοῦ μαστίξας πολλά, πῦρ ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ προφερόμενος ἐμπίπρησι τὴν ὑποκειμένην ὕλην τῷ τόπῳ καὶ οὕτως ἑαυτὸν ὁλοκαυτοῖ καὶ πάσας τὰς σάρκας αὐτοῦ σὺν ὀστέοις ἐκτεφροῦται. ἐκ θεοῦ δὲ οἰκονομίας νέφος ἀποστέλλεται καὶ ὑετίζει καὶ κατασβεννύει τὴν τὸ σῶμα τοῦ ὀρνέου καταδαπανήσασαν φλόγα, νεκροῦ μὲν ἤδη ὄντος τοῦ ὀρνέου καὶ ὀπτηθέντος ἀκρότατα· σβεσθείσης δὲ τῆς φλογὸς λείψανα τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔτι ὠμὰ περιλείπεται καὶ πρὸς μίαν ἡμέραν ἀφανισθέντα σκώληκα γεννᾷ· ὁ σκώληξ

Margin: 84, 1 (l. 3); 2 D186 (l. 7); 3 (l. 10); 4 (l. 17); 5 (l. 20); P90 (l. 21); 6 (l. 23)

10—S. 105, 3 vgl. I Clem. 25 Origenes *c. Cels.* IV 98; S. 371, 25ff Kötschau Lactantius *de ave Phoenice* Cyrillus Hieros. *cat.* 18, 8 Const. apost. V 7, 15; S. 257, 3ff Funk Ambrosius *de fide resurrectionis* II 8 *hexameron* V 23

L J Sa Pa 5—S. 105, 3 frei wiedergegeben bei Mich. Glycas *annales* I; Migne 158, 108 C

1 καὶ τεμνόμενοι < L J Sa Pa^c | θάλλουσι σημαίνουσαι] θάλλουσαι J 3 εἰς] πρὸς Sa Pa^c 4 τούτους] αὐτοὺς Sa Pa 6 τεσσαράκοντα ἡμέρας Sa Pa 8 ἐγκρύβουσι Sa Pa | τῇ < L J 10 τῶν λειψάνων < L J 10 f τοῦ ὀρνέου τοῦ Ἀραβικοῦ Sa Pa 11—13 εἰς ἀκοὴν — φαίνεται] εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν πολλῶν ἡ κατ' αὐτὸν ὑπόθεσις ἦλθε Sa Pa 13 πεντακοσιοστὸν + γὰρ Sa Pa | γνῷ Sa Pa 15 πόλιν] τὴν Sa Pa 17 ἰδίοις] ἰνδίαν Sa Pa^rup. | τὰ ἑαυτοῦ] αὐτοῦ Sa Pa | πολλὰ μαστίξας Sa Pa | vor πῦρ + καὶ L | πῦρ ἀπὸ] ὁπότε ὑπὸ L 19 πάσας] ὅλας Sa Pa 20 ἐκτεφροῦται Sa Pa^c (bestätigt auch durch τεφροῦται bei Glycas)] < L J Sa Pa^rup. 22 μὲν ἤδη ὄντος] δὲ οὕτως Sa Pa 23 λείψανον Sa Pa | ἔτι ὠμὰ] σῶμα Sa Pa 24 ἀφανισθὲν Sa Pa^rup.

πτεροφυεῖ νεοττὸς γενόμενος, τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἁδρύνεται καὶ ἁδρυνθεὶς τοῖς τῷ τόπῳ ἐξυπηρετουμένοις ἑαυτὸν ἐμφανίζει καὶ αὖθις ἀνατρέχει εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἀναπαύεται.

85. Θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι περὶ τῆς τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων καὶ (85, 1) 5 ἄλλων βαρβάρων ἠπατημένης κατὰ πάντα διανοίας, ὡς ἐν τοῖς αὐτῶν μύθοις οὐκ αἰσχύνονται ἀνάστασιν πάντῃ σημαίνειν καὶ περὶ ἀναστάσεως πολλάκις ᾄδειν, ὡς οἱ μῦθοι αὐτῶν ἀναγράφουσιν Ἄλκηστιν (2) μὲν τελευτήσασαν τὴν Πελίου ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδμήτου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέος μετὰ | τριήμερον ἐγηγερμένην καὶ ἀπὸ τῶν ἀδύτων (D 187) 10 ἀνενηνεγμένην, Πέλοπά τε τὸν Ταντάλου μετὰ τὸ κρεωνομηθῆναι τοῖς ψευδωνύμοις αὐτῶν θεοῖς ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός· Ἀμφιάρεως ⟨ὁ⟩ (3) τοῦ Οἰκλέους ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναζωογονηθείς, Γλαῦκος ὁ Μίνωος ὑπὸ Πολυείδου τοῦ Κοιράνου βοτάνῃ τινὶ ἀναζωοποιηθείς, Κάστωρ διὰ Πολυδεύκην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃς ἑκὼν αὐτῷ τὴν ζωὴν παρ' 15 ἡμέραν ἀλλάσσειν εἵλετο, καὶ ὁ Πρωτεσίλαος διὰ Λαοδάμειαν. ἀλλὰ (4) καὶ Σίσυφον καὶ Τάνταλον καὶ τὰς Καυκάσου θυγατέρας, ἃς Ἐριννύας κεκλήκασι, καὶ Τειρεσίαν ἅμα τούτοις καταρεταρταρῶσθαι δώσοντας δίκην ἐκεῖσε, τὸν μὲν διὰ πέτρας τὸν δὲ ὑπὸ τροχόν, καὶ ἄλλους ἄλλως τετιμωρῆσθαι καὶ ἔτι ὑπάρχειν ἐν τιμωρίᾳ, ὡς μὴ εἰς

L J Sa Pa (bis Z. 3) **4—S. 107, 17** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 90^{v}—91^{v} Rupef. f. 93^{v}—94^{v}

1 *πτεροφυής* Sa Pa$^{rup.}$ *πτεροποιεῖ* L | *δὲ* < Sa Pa | *καὶ* < L Sa Pa **2** *τοῖς τὸν τόπον ἀκριβοῦσι τε καὶ ἐξυπηρετουμένοις τῷ τόπῳ* Sa Pa **3** *καὶ ἀναπαύεται*] *ὅθεν ἦλθε* Sa Pa **4** *ἔπεισι*] *ἅπασι* J *ἔπεσι* Sa Pa^{c} < Sa Pa$^{rup.}$ *ἀπίστων*] *ἀθέων* Sa Pa$^{rup.}$ **5** *ἠπατημένων* Sa Pa | *κατὰ πάντα* < Sa Pa$^{rup.}$ **6** *πάντῃ* Sa Pa^{c}] *παντὶ* L J *πάντως* Sa Pa$^{rup.}$ | *σημαίνειν*] *κειμένην* Sa Pa **7** vor *ἄλκηστιν* + *τὴν* Sa Pa **8** *ἀδαμήτου* L J **9** *ὑπὸ*] *ὑπὲρ* L J | *μετὰ* + *δὲ* L J **10** *ἀνενηνεγμένην*] *ἀνηνεγμένην* L J *ἐνηνεγμένην* Sa Pa$^{rup.}$ | *κρεωνομηθῆναι* J] *κρεονομηθέντα* + *παρατεθῆναι* Sa Pa^{c} *κρεανομηθῆναι* aus *κρεονομηθῆναι* Sa Pa$^{rup.}$ *κρεωνοπηθῆναι, νοπηθ* auf Rasur L **11** *ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς* hinter *κρεωνομηθῆναι* L J | *πατρὸς* + *αὐτῶν* Sa Pa^{c} **11 f** *Ἀμφιάρεως ⟨ὁ⟩ τοῦ Οἰκλέους*] *Ἀμφιάρεως* (*Ἀφιάρεως* Sa Pa$^{rup.}$) *τοῦ Οἰκλεοῦς* Sa Pa *Ἀμφιάραω . . καὶ ὁ Εὐκλεῆς* (*Εὐκλεοῦς* L), beides getrennt durch *τοῖς ψευδωνύμοις αὐτῶν θεοῖς* L J **12** *ἀναζωογεννηθεὶς* L **12 f** *Γλαῦκος ὁ Μίνωος — ἀναζωοποιηθεὶς*] < L J **12** *Γλύκος* Sa Pa^{c} | *Μίνοως* Sa Pa^{c} *Μίνως* Sa Pa$^{rup.}$ **14** *Πολυδεύκτην* J **15** *καὶ* < Sa Pa **16** vor *Τάνταλον* + *τὸν* L J **17** *καὶ Τειρεσίαν — καταρεταρταρῶσθαι*] *καταρεταρταρῶσθαι τούτους ἡγούμενοι καὶ Τειρεσίαν ἅμα κἀκεῖσε* Sa Pa | *ἅμα τούτοις* *] *ἅμα τούτῳ* L J **18** *δώσοντας* *] *δώσαντας* Sa Pa$^{rup.}$ *δώσαντες* Sa Pa^{c} *καὶ δοῦναι* L J

ἀντιπαρξίαν κεχωρηκότας, ὑπάρχοντες δὲ ἐν σώμασιν. εἰ μὴ γὰρ σώματα εἶχον, πῶς ὑπὸ πέτραν καὶ τροχὸν τιμωρίαις παρεδίδοντο; καὶ πολλά ἐστιν περὶ τούτων λέγειν εἰς παράστασιν τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, ἔλεγχον δὲ τὸν πρὸς αὐτούς. 5

5 86. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν αἱρέσεων ὁρμώμενοι ἀδελφὰ τούτοις ᾄδουσι καὶ συνῳδὰ τῆς ἀπιστίας ἐν τῷ τινὰς μὲν τῶν αἱρετικῶν, τῶν Μανιχαίων ⟨φημί⟩, λέγειν οὐ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀνάστασιν ἔσεσθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς προειρημένους Ἕλληνας τὸ αὐτὸ νομίζειν τε καὶ συνδοξάζειν, ὡς εἶναι τὸν λόγον αὐτῶν ληρώδη 10 μᾶλλον ἤπερ ἐκ συνέσεως προβαλλόμενον. ἐὰν γὰρ ἀνάστασιν εἴπωσιν αἱ αἱρέσεις καὶ ὅλως ἀνάστασιν ἡγοῦνται, περὶ ψυχῶν δὲ τοῦτο ὁρίζωνται, εὐηθές ἐστι τὸ τοιοῦτον. | πῶς γὰρ ψυχὴ ἀναστήσεται ἡ μὴ πεπτωκυῖα; οὐ γὰρ θάπτομεν τὰς ψυχὰς ἐν τοῖς μνημείοις, ἀλλὰ τὰ σώματα. ψυχαὶ γὰρ οὐ πίπτουσιν, ἀλλ' αἱ σάρκες· 15 ὡς καὶ ἡ συνήθεια εἴωθε καλεῖν τὰ νεκρὰ σώματα πτώματα. τοίνυν εἰ ἀνάστασις παρ' αὐτοῖς ὁμολογεῖται, παντί τῳ δῆλόν ἐστιν ⟨ὅτι⟩ οὐ ψυχῆς, ἀλλὰ σώματος τοῦ πεπτωκότος. Ἕλληνες δὲ πάλιν ἐλέγχονται ⟨οἱ⟩ τὸ πᾶν τῆς ἀναστάσεως ἀρνούμενοι. ἀποφέροντες ⟨γὰρ⟩ | εἰς τὰ μνήματα βρώματά τε καὶ πόματα ἐν ταῖς πανδήμοις καλουμέναις 20 ἡμέραις ὁλοκαυτοῦσι μὲν τὰ ἐδέσματα σπένδουσι δὲ τοὺς οἴνους, μηδὲν μὲν τοὺς νεκροὺς ὠφελοῦντες ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον βλάπτοντες. πλὴν ἀναγκάζονται ἀπὸ τῆς συνηθείας ὁμολογεῖν τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν. ἔνθα γὰρ ἐτέθη τὰ σώματα τῶν τελευτησάντων παραγίνονται καὶ προσφωνοῦσι τοῖς τεθαμμένοις νεκροῖς ἐξ ὀνόματος· 25 ἀνάστα, φάσκοντες, ὁ δεῖνα, φάγε καὶ πίε καὶ εὐφράνθητι. καὶ εἰ μὲν τὰς ψυχὰς ἐκεῖσε νομίζουσιν ἐμπαραμένειν, ἔνθα τὰ λείψανα τῶν τελευτησάντων τέθαπται, ἀγαθή τις τοιαύτη ⟨περὶ⟩ τῶν ψυχῶν

[Margin: 86, 1 (l. 5); 2 (l. 10); P 91 (l. 12); 3 (l. 14); 4 (l. 17); D 188 (l. 18); 5 (l. 22); 6 (l. 25)]

7 vgl. Panarion h. 66, 86f — 22ff vgl. Rohde, Psyche[5] I 235ff

L J Sa Pa

1 ὑπάρχειν Sa Pa 2 σώματα εἶεν Sa Pa^c σῶμα εἶεν Sa Pa^rup. 3f πίστεως τῆς ἐν ἡμῖν Sa Pa 4 ἐλέγχῳ δὲ τῷ Sa Pa | τὸν] τῶν L 6 τῶν αἱρετικῶν] τῶν αἱρέσεων Sa Pa 7 τῶν Μανιχαίων < L J; lies τοὺς Μανιχαίους? * ⟨φημί⟩ * 9 αὐτῶν < Sa Pa 10 ἤπερ ἐκ συνέσεως Sa Pa] ὑπὲρ κινήσεως L J 11 δὲ < Sa Pa 12 ὁρίζονται J 13 ἡ < L J 14 μνήμασι Sa Pa | ψυχαὶ] ψυχὴ μὲν Sa Pa^rup. | ἀλλ' αἱ] ἀλλὰ Sa Pa 16 εἰ] ἡ Sa Pa | παντί τῳ] παντί που Sa Pa^c παντὶ τοῦτο Sa Pa^rup. | ⟨ὅτι⟩ * 17 τοῦ < L J 18 ⟨οἱ⟩ * ⟨γὰρ⟩ * 20 σπίζουσι Sa Pa | τοὺς (vor οἴνους) < Sa Pa 21 μάλα Sa Pa 25 ἀνάστα < Sa Pa^rup. | φάσκοντες] φησίν Sa Pa^c < Sa Pa^rup. | πῖθι J 27 ἀγαθή τις *] ἀγαθὴ ἡ Sa Pa ἀπαθής τις L J | ⟨περὶ⟩ *

προσδοκία· ἐμπαραμένουσι γὰρ τὴν ἡμέραν τὴν μέλλουσαν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς παλιγγενεσίας, ἕως τὰ σύνθετα καὶ σύζυγα αὐτῶν ἀπολάβωσι σώματα, εἰ καὶ βδελύττονται οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες τὴν σάρκα ὡς φαύλην οὖσαν καὶ τέλεον ἀφανιζομένην καὶ ἐλπίδα μὴ
5 ἔχουσαν ἀναβιώσεως. εἰ δὲ μὴ τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦτο ποιοῦσι, τίνι 7 τῷ λόγῳ τὰς βελτίους ψυχὰς τῆς τῶν σωμάτων οὐσίας ⟨μνήμασιν⟩ ἐγκαταδέοντες καταδίκῃ μᾶλλον περιβάλλουσι τῇ ὑπολήψει, ὁριζόμενοι αὐτὰς προσεδρεύειν τοῖς τετελευτηκόσι λειψάνοις; ἢ ἐπὶ ποίᾳ προσδοκίᾳ ἐλπίδος παραγίνονται, λεγέτωσαν; ἀλλὰ δῆλον ὅτι οὐ τὰς 8
10 ψυχὰς νομίζουσιν εἶναι ἐν μνήμασιν, ἀλλ᾽ ἐν ταμιείοις τισὶν ἐκ θεοῦ ἑκάστῃ ψυχῇ ἀποτεταγμένοις, κατ᾽ ἀξίαν ὧν ἐν βίῳ ἔδρασάν τε καὶ ἐπολιτεύσαντο· τὰ δὲ σώματα ἰδίαις χερσὶν ἕκαστος τοῦ πέλας ἐν ταῖς θήκαις τῶν σωμάτων εἴτουν ὀστέων κατέθεντο. εὔηθες δ᾽ ἂν εἴη παρὰ πᾶσιν εἶναι τὴν μίαν ὑπόληψιν τούτων καὶ ἀκολουθίαν
15 ὡς ἐκ πανταχόθεν ὡμολόγηται, παρὰ δὲ τοῖς ἀπίστοις τοὐναντίον τὰ ἀληθινὰ ἐξαρνεῖσθαι καὶ τὰ ἐν θεῷ δυνατὰ εἰς ἐλπίδας παρ᾽ αὐτοῖς μὴ κεκρατύνθαι. | P92

87. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἱκανὰ νομίζω εἰρῆσθαι, | ἐκ τῶν πολλῶν 87, 1 D189 παραδειγμάτων ὀλίγα ἡμῶν παραθέντων. περὶ δὲ τῶν δοκούντων 2
20 Χριστιανῶν εἶναι, Ὠριγένει δὲ πειθομένων καὶ τὴν μὲν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμολογούντων σαρκός τε τῆς ἡμετέρας καὶ σώματος τοῦ κυρίου τοῦ ἁγίου ἐκείνου τοῦ ἀπὸ Μαρίας ἀνειλημμένου, ταύτην δὲ

L J Sa Pa (bis Z. 17) **19—S. 112, 4** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 91ᵛ—94ʳ Rupef. f. 94ᵛ—95ᵛ Lemma *τοῦ αὐτοῦ κατὰ ὠριγένους φιλονεικοῦντος περὶ τῆς σαρκὸς ἄλλην ἀντὶ ταύτης ἀνίστασθαι*

1f *ἡμέραν τὴν — παλιγγενεσίας*] *ἡμετέραν τὴν μέλλουσαν τῆς παλιγγενεσίας* Sa Pa **2** *τὰ σύζυγα καὶ σύνθετα* Sa Pa | vor *σύζυγα* + *τὰ* J **3** *ἀπολάβουσι* L Sa Pa$^{rup.}$ | *εἰ καὶ*] *καὶ εἰ* Sa Pa **5** *εἰ δὲ μὴ — ποιοῦσι* < Sa Pa **6** *τῷ* < Sa Pa | ⟨*μνήμασιν*⟩ *, vgl. Z. 10 **7** *ἐγκαταδεύοντες* Sa Pa^{c} *ὑ* ausradiert Sa Pa$^{rup.}$ **7f** *ὁριζόμενοι αὐτὰς προσεδρεύειν*] *ταῦτα ὁριζόμενοι καὶ προσεδρεύουσι* L J **8** *ἢ*] *καὶ* Sa Pa **9** *παραγίνονται* *] *παραμένουσι* L J Sa Pa **10** *νομίζομεν* Sa Pa | *ταμείοις* L Sa Pa **11** *ὧν ἐν βίῳ ἔδρασάν τε καὶ*] *ὧν ἐβίων ἔδρασάν τε καὶ* J *ὧν τε ἔπραξαν ἐν τῷ βίῳ καὶ* Sa Pa **12** *δὲ*] *μὲν* Sa Pa **13** *εἴτουν*] *ἢ τῶν* Sa Pa **14** *εἴη* + ⟨*τὸ λέγειν*⟩? * | *τούτων*] *τῶν τοιούτων* Sa Pa **15** *ὡς* Sa Pa] *οἷς* L J **18** *νομιζέσθω* L **20f** *καὶ τὴν μὲν — ὁμολογούντων*] *ὁμολογεῖν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν* Sa Pa **22** *τοῦ ἁγίου ἐκείνου*] *τῆς ἁγίας ἐκείνης σαρκὸς καὶ σώματος τοῦ ἁγίου ἐκείνου* Sa Pa | *ἀνειλημμένου* + *οὐκ ἀρνουμένου* Sa Pa **22f** *ταύτην δὲ — ἐγείρεσθαι*] *μὴ ὁμολογεῖν δὲ τὴν αὐτὴν σάρκα ἐγείρεσθαι* Sa Pa

τὴν σάρκα λεγόντων μὴ ἐγείρεσθαι, ἀλλ' ἄλλην ἀντὶ ταύτης ἐκ θεοῦ
δίδοσθαι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἴποιμεν ἀσεβεστέραν ἔχειν
ὑπόληψιν καὶ εὐηθεστέραν τῆς παρ' Ἕλλησι καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱρέσεσιν
ὑπονοίας; πρῶτον μὲν γὰρ εἰ ἄλλη ἀντὶ ταύτης ἐγείρεται κατὰ 3
5 τὸν αὐτῶν λόγον, οὐ δικαία ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις κατὰ τὸν αὐτῶν
μῦθον, ἄλλην σάρκα κρίνουσα ἀντὶ τῆς ἁμαρτησάσης ἢ ἄλλο σῶμα
φέρουσα εἰς δόξαν κληρονομίας βασιλείας οὐρανῶν ἀντὶ τοῦ ἐν νη-
στείαις καὶ ἀγρυπνίαις καὶ διωγμοῖς ὑπὲρ ὀνόματος θεοῦ κεκμηκότος
σώματος. πῶς δὲ καὶ ψυχὴ κριθήσεται μόνη κατὰ τὸν λόγον τῶν 4
10 αἱρέσεων, μὴ παρόντος τοῦ συναμαρτήσαντος σώματος; ἀντείπῃ γὰρ
ἡ τοιαύτη ψυχὴ τῇ τοῦ θεοῦ κρίσει, φάσκουσα τοῦ σώματος γεγε-
νῆσθαι τὰ ἁμαρτήματα. ἔχει γὰρ καὶ τὴν ἀπόδειξιν κατὰ τὸν τῶν 5
φιλονεικίᾳ φερομένων λόγον καὶ μὴ ἀληθείᾳ. δύναται γὰρ λέγειν·
οὐκ ἐγὼ ἥμαρτον, ἀλλὰ τὸ σῶμα. ἐξότου γὰρ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ σώ-
15 ματος, οὔτε ἐπόρνευσα οὔτε ἐμοίχευσα, οὐκ ἔκλεψα οὐκ ἐφόνευσα οὐκ
εἰδωλολάτρησα οὔ τι τῶν κακῶν καὶ ἀνηκέστων εἰργασάμην. καὶ 6
εὔλογος εὑρεθήσεται ἡ αὐτῆς ἀπολογία. εὐλόγως δὲ αὐτῆς ἀπολο-
γουμένης τί ἐροῦμεν; ἀργὴ ἆρα ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις; ἀλλ' »ἀδίκως ἐπι-
φέρει τὴν ὀργὴν ὁ θεὸς κατὰ τῶν ἀνθρώπων; μὴ γένοιτο«.
20 88. Οἴδαμεν δὲ ὅτι »πάντα τῷ θεῷ δυνατά« καὶ δύναται καὶ 88, 1
σῶμα φέρειν ἄνευ ψυχῆς καὶ τὰ ἀφανῆ γεγονότα σώματα δύναται
⟨ποιῆσαι⟩ πάλιν ἀναβιοῦν κινεῖσθαί τε αὐτὰ ἀφ' ἑαυτῶν ἄνευ ψυχῶν,
ἐὰν θέλῃ, ὡς καὶ ἤδη | διὰ τοῦ ἁγιωτάτου Ἰεζεκιὴλ τὴν τοιαύτην D190

4—19 vgl. Panarion h. 64, 71, 6ff — **18** Röm. 3, 5f — **20—S. 110, 4** vgl. Panarion h. 64, 71, 10ff — **20** Matth. 19, 26

L J Sa Pa

2f τῶν ἄλλων — ὑπόληψιν] ἀσεβὴς ἡ τοιαύτη ὑπόληψις Sa Pa **2** εἴπομεν L **3** ὑπόληψιν] ὑπόσχεσιν L | εὐηθεστέρα u. vorher + μᾶλλον Sa Pa | τῆς Sa Pa] τοῖς L τῶν J **3f** καὶ² — ὑπονοίας < J **3** ταῖς λοιπαῖς] παρὰ ταῖς ἄλλαις Sa Pa **4** ὑπονοίας *] ὑπονοίαις L Sa Pa **5f** κατὰ τὸν αὐτῶν μῦθον < L J **7** vor βασιλείας + καὶ L J **8** καὶ ἀγρυπνίαις < Sa Pa **9** καθήσεται J **10** ἀντ·είπῃ] ἀντιλέξει Sa Pa **11** ψυχὴ < Sa Pa | τοῦ σώματος] ἐκ τῶν σωμάτων Sa Pa **12** γὰρ < L J **12f** κατὰ τὸν τῶν φιλονεικίᾳ φερομένων λόγον *] κατὰ τῶν φιλονεικίᾳ φερομένων τὸν λόγον L κατὰ τὸν φιλονεικίᾳ φερόμενον λόγον J κατὰ τὸν λόγον τὸν φιλονεικίᾳ φερόμενον Sa Pa **14** ἐξότε Sa Pa | ἐκ < Sa Pa **17** ἄλογος L | εὑρεθείη Sa Pa | αὐτῆς] τοιαύτη Sa Pa **18** ἀργεῖ L J Sa Pa rup. **19** ὁ θεὸς hinter ἀδίκως (Z. 18) Sa Pa | κατὰ ἄνθρωπον Sa Pa **20** τῷ θεῷ πάντα Sa Pa | τῷ < L | καὶ² < Sa Pa **21** σώματα < Sa Pa **22** ⟨ποιῆ·σαι⟩ *, vgl. S. 109, 18 | αὐτὰ hinter ἑαυτῶν L **23** διὰ] τὰ J | ἁγίου Sa Pa

οἰκονομίαν ἐποίησεν. ἔλεγε γὰρ τῷ ἁγίῳ προφήτῃ »εἰπέ, υἱὲ ἀν- 2
θρώπου, συναχθῆναι ὀστοῦν πρὸς ὀστοῦν καὶ ἁρμονίαν πρὸς ἁρμο-
νίαν«· καὶ ἦν θαυμάσαι τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ὅτι μηδέπω τῶν
ψυχῶν ἐμβληθεισῶν, ἀλλὰ ξηρῶν ὄντων τῶν ὀστέων οὐ μόνον τοῦ
5 *κινεῖσθαι* | *ἔσχον δύναμιν ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ προστάξεως, ἀλλὰ καὶ* P93
συνέσεως τὰ ὀστᾶ ἐνεπλήσθη καὶ γνώσεως οὐ τῆς τυχούσης. οὐ γὰρ 3
τὰ πρὸς τοὺς πόδας ὀστέα ἐγγὺς τῶν μερῶν τῆς κεφαλῆς κατὰ
λήθην ἐβάδιζεν οὐδὲ οἱ τοῦ τραχήλου σπόνδυλοι περὶ τὰς τῶν ἀστρα-
γάλων ἁρμονίας πλανώμενοι τὸν τόπον ἐζήτουν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν
10 *ὀστέων καὶ ἐκινήθη καὶ ἐβάδιζε κατὰ σύνεσιν καὶ τῇ αὐτοῦ ἁρμονίᾳ*
προσετίθετο. εἰ γοῦν θέλει ὁ θεός, δύναται καὶ σῶμα ἄνευ ψυχῆς 4
ἐγεῖραι. ἐν τούτῳ γὰρ τὸ δυνατὸν αὐτοῦ ἔδειξεν, ἐν τῷ τὸ παρὰ τοῖς
ἀνθρώποις ἀπηλπισμένον ἐκεῖνο πρῶτον ⟨ποιῆσαι⟩ ἀναβιοῦν διὰ τοῦ
τῷ Ἰεζεκιὴλ προστεταχέναι. καὶ οὐκ εἶπεν· εἰπέ, υἱὲ ἀνθρώπου, πρῶτον 5
15 *ἐλθεῖν τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐξευμαρίσαι τὸ δυσχερὲς διὰ τὴν*
πίστιν, φημὶ δὲ τὸ τὰ σώματα συναχθῆναι, τότε προσέταξε τὰς
ψυχὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτὰ τὰ σώματα· »καὶ ἀνέστη δέ« φησί »πολλὴ
συναγωγή«. δύνασθαι τοίνυν τὸν θεὸν ποιῆσαι ἔφην καὶ σῶμα 6
δίχα ψυχῆς ἀναβιοῦν, καθὰ προδέδεικται, ἀλλ' οὐ δύναται κριθῆναι
20 *καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα. ἔχει γὰρ δικαίαν ἀπολογίαν πρὸς τὴν τοῦ*
θεοῦ κρίσιν. φάσκει γὰρ καὶ αὐτὸ λέγον· ἐκ τῆς ψυχῆς ἐκείνης ἦν 7
ἡ ἁμαρτία, οὐκ ἤμην αἴτιον ἐγώ. ἐξότου γὰρ ἐλύθην καὶ ἐκείνη ἀπ'
ἐμοῦ ἀπέστη, μὴ ἐμοίχευσα μὴ ἐπόρνευσα μὴ κέκλοφα μὴ εἰδωλο-
λάτρησα μή τι τῶν τοιούτων ἀμπλακημάτων εἰργασάμην; καὶ ἔσται
25 *κατὰ τὸν τῶν φιλονείκων λόγον ἄπρακτος ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις.*
διὰ τοῦτο ὡς ἦν τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ σύνθετος εἷς ἄνθρωπος ἐκ θεοῦ 8
γεγενημένος, αὖθις ὁ δίκαιος κριτὴς τὸ σῶμα ἐγείρει καὶ τὴν ψυχὴν | D191

1 vgl. Ezech. 37, 4. 7 — **16f** Ezech. 37, 19f

L J Sa Pa

2 *συναχθῆναι* < J **4** *τῶν ὀστέων ξηρῶν ὄντων* Sa Pa | *τῶν* < J **5** *ἔχων* J | *προστάξεως* Sa Pa] *πράξεως* L J **7** *τῶν μερῶν* < L J **8** *σφόν-δυλοι* Sa Pa **9** *πλανωμένους* L **10** *καὶ ἐκινήθη*] *συνεκινήθη* Sa Pa | *ἐβάδισε* L | *κατὰ σύνεσιν*] *καὶ τὴν ἑαυτοῦ σύνθεσιν ἐπέγνω* Sa Pa | *ἑαυτοῦ* Sa Pa **11** *οὖν* Sa Pa | *θέλοι* L | *ὁ* < L | *σώματα* L J **12** *τὸ*² < Sa Pa **13** *⟨ποιῆσαι⟩* * | *διὰ τοῦ* Sa Pa] *διὰ τὸ* L J **14** *τῷ* < Sa Pa | *εἰπέ* < Sa Pa **15** *ἐξευμαρῆσαι* L J **16** *τὸ* < Sa Pa | *συναφθῆναι* L J **17** *δέ* < L J **17f** *συναγωγὴ πολλὴ* Sa Pa **18** *τὸν θεὸν* hineingeflickt L **19** *ἀναβιῶναι* Sa Pa **22** *ἐξότε* Sa Pa | *ἐλύθην καὶ* < L J | *ἐλύθη* Sa Pa rup. **24** *τοιούτων*] *ὄντων* Sa Pa c **25** *τὸν* < L **26** *σύνθετον*(!) hinter *σῶμα* Sa Pa

αὐτοῦ ἐν αὐτῷ δίδωσι. καὶ οὕτως δικαία γενήσεται ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις, ἀμφοτέρων κοινωνούντων ἢ τῆς δι' ἁμαρτίας τιμωρίας ἢ τῆς δι' ἀρετὴν † θεοσεβείας καὶ τῆς μελλούσης ἀποδίδοσθαι τοῖς ἁγίοις μισθαποδοσίας.

5 89. Ταῦτα δὲ εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας τῆς ἡμῶν ἐλπίδος **89, 1** ἱκανῶς ἔχειν νομίζοντες ὀλίγα ἀντὶ πολλῶν παρεθέμεθα. διὰ δὲ τοὺς λέγοντας ἕτερον σῶμα ἀντὶ τοῦ πίπτοντος ἐγείρεσθαι, πάλιν τῷ καμάτῳ προστιθέμεθα, ὠφελῆσαι τοὺς βουλομένους συνιέναι καὶ τὴν αὐτῶν ζωὴν ἀπολέσαι μὴ πειρωμένους βουλόμενοι. γένοιτο γὰρ κάμνειν **2**
10 ἡμᾶς τοὺς ἐλαχίστους καὶ μηδαμινοὺς καὶ ἑαυτοὺς καὶ πάντας ὠφε- P94 λεῖσθαι καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι ἀνάστασιν τῆς ἡμετέρας σαρκός, ἐν ἥπερ πᾶς ὁ θησαυρὸς καὶ κρηπὶς παντὸς σώφρονος λογισμοῦ καὶ πάσης ἀγαθοεργίας ἐλπὶς διάκειται κατὰ τὸ εἰρημένον »ἔχοντες τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι« καὶ τὰ ἑξῆς. ἐγκρατευόμεθα γὰρ οἱ **3**
15 ἀσθενεῖς, ἁγνεύομεν οἱ ταπεινοί, ἐλεημοσύνας ἐπιποθοῦμεν ποιεῖν οἱ ἀδύνατοι διὰ τὴν τῶν προσδοκωμένων ἀπόληψιν, τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· καὶ οὕτως ὁ κανὼν τεθεμελίωται πίστεως καὶ ἐλπίδος **4** θεοῦ ἀγάπης καὶ μαρτυρίου ὑπὲρ ὀνόματος θεοῦ ἐν διωγμοῖς βασάνων καὶ ἄλλων ἀπανθρώπων κολάσεων ἐν τοῖς μὴ ἀρνουμένοις ἀνάστασιν
20 τῆς ἡμῶν σαρκός, ἀλλὰ πιστεύουσιν ὅτι αὐτὸ τὸ σπειρόμενον ἐν τῇ γῇ ἐγερθήσεται. δύο γὰρ σαφεῖς καὶ ἀληθεῖς μαρτυρίας ἔδωκαν **5** ἡμῖν αἱ θεῖαι γραφαί, δι' ὧν δυνάμεθα τὴν τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως ἐλπίδα γνῶναι καὶ μὴ σφαλῆναι μύθοις κενοδόξων ἀνθρώπων ἀπατηθέντων καὶ τῷ βίῳ ἀπάτην γραψάντων. ἵνα οὖν μὴ πολλαῖς
25 μαρτυρίαις χρήσωμαι (οὐ γάρ εἰσιν ὀλίγαι ἐν καινῇ τε καὶ παλαιᾷ περὶ τῆς ἡμῶν ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως) συντόμως ἐρῶ τοῦτο·

13 II Kor. 4, 7 — **20f** vgl. I Kor. 15, 42

L J Sa Pa

2 *τῇ . . τιμωρίᾳ* Sa Pa **2f** *τῇ . . . μισθαποδοσίᾳ* Sa Pa **3** † *θεοσεβείας*] *θεοπτίας*? * **5** *τῆς*[1] < Sa Pa **6** *ἀντὶ*] *ἀπὸ* Sa Pa **7** *ἀντὶ* + *αὐτοῦ* Sa Pa[c] | *πίπτοντος* + *ὑπ' αὐτοῦ* Sa Pa **8** *προστιθέαμεν* Sa Pa | *βουλομένους* < Sa Pa **9** *αὐτῶν* *] *αὐτὴν* L J Sa Pa **9f** *ἡμᾶς γὰρ γένοιτο* Sa Pa **10** *οὐδαμινοὺς* J | *καὶ ἑαυτοὺς* < L J **12** *παντὸς* < Sa Pa **14** *ὀστρακίνης σώμασι* J **15** *ἁγνεύομεν οἱ ταπεινοὶ*] *ἁγνευόμενοι* L J | *ποιεῖν ἐπιποθοῦμεν* L **16** *προσδοκωμένων ἀπόληψιν*] *ἐλπιζομένων ἀπόλαυσιν* J **17** *κανὼν*] *κάμνων* L J **18** vor *θεοῦ ἀγάπης* + *καὶ* Sa Pa; lies *διὰ*? * | *καὶ μαρτυρίου* *] *μαρτυρίου καὶ* Sa Pa *μαρτυρίῳ καὶ* L J **19** *ἀπὸ ἀνθρώπων* Sa Pa **21** *ἐνεργηθήσεται* J | *δύο*] zum Sinn vgl. S. 119, 7ff | *μαρτυρίας* hinter *σαφεῖς* Sa Pa | *δέδωκαν* Sa Pa **24** *ἵν'* J | *μὴ οὖν* Sa Pa **25** *οὐ*] *οὐδὲ* Sa Pa | *ὀλίγα* Sa Pa

90. ὅτι εἰ ἄλλο ἦν τὸ ἐγειρόμενον, καθάπερ τινὲς | φάσκουσιν, 90, 1 D 192
οὐκ ἂν ὁ ἀπόστολος διεβεβαιοῦτο λέγων »δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο
ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«. ἐπειδὴ 2
δὲ δεῖ καὶ περὶ δόξης τῶν ἁγίων, ὡς μέλλουσι φαιδρύνεσθαί τε καὶ
5 ἀλλοιοῦσθαι ἐν δόξῃ μετὰ τὴν ἀνάστασιν (καθάπερ λέγει »ἐγείρεται
ἐν δόξῃ«), ἑδραιωθῆναι ἡμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, φησὶν ἡ ἁγία γραφὴ »ἄφρων,
σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ
γενησόμενον σῶμα σπείρεις, ἀλλ' εἰ τύχοι κόκκον σίτου ἤ τινος τῶν
ἄλλων σπερμάτων καὶ ὁ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα ὡς ἠθέλησε«.
10 τοῦτο εἰς δόξαν τῶν ἐγειρομένων ἐν φαιδρότητι εἶπεν· ἵνα δὲ δείξῃ 3
αὐτὸν τὸν κόκκον προσλαμβάνοντα τὴν δόξαν, δι' ἑαυτοῦ εἶπεν ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ ὁ καὶ »ἐν Παύλῳ λαλήσας« περὶ ἀναστάσεως· »ἐὰν μὴ
πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ«, φησί, »μόνος μένει·
ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει«. ἄρα γοῦν ὁ ἀπόστολος 4
15 κόκκον ἔφησε καὶ ὁ σωτὴρ τὸν αὐτὸν κόκκον τοῦ σώματος δι' ἑαυτοῦ
ἀπέδειξε. τί οὖν ἐροῦμεν; οὐκ αὐτὸ τὸ σπα|ρὲν ἴδιον αὐτοῦ σῶμα P 95
τουτέστιν ὁ κόκκος ἀνέστη; ἢ ἕτερον ἦν τὸ ἐξ αὐτοῦ μετὰ τὴν τριή-
μερον ἀναστὰν ἐκ τοῦ μνημείου; ὡς οἱ ἄγγελοι λέγουσιν· »ἀνέστη, 5
οὐκ ἔστιν ὧδε« καὶ ὥς φησι τῇ Μαρίᾳ »μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ
20 ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου« καὶ ὡς δείκνυσι τὰς χεῖρας καὶ τὴν
πλευρὰν τῷ Θωμᾷ λέγων »μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός«. ἀπίστων 6
γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν ὅλως οὐκ ἀνέστη, [ἢ] καὶ κακοπίστων ἐστὶ τὸ
εἰπεῖν, οὐκ αὐτὸ τὸ ὂν καὶ κοιμηθὲν ἀνέστη, πιστῶν δέ ἐστι τὸ εἰπεῖν

2 I Kor. 15, 53 — 5 I Kor. 15, 43 — 6 I Kor. 15, 36—38 — 12 II Kor. 13, 3 — 12f Joh. 12, 24 — 18 Mark. 16, 6 — 19 Joh. 20, 17 — 21 Joh. 20, 27

L J Sa Pa 11—S. 113, 6 Niceph. *Antirreth.* bei Pitra Spicileg. Solesm. I 356, 16 ff
Lemma: τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς βίβλου (sc. τοῦ Ἀγκυρωτοῦ) τοῦ κατὰ Ὠριγένους λόγου

1 ὅτι < J 2 ὁ ἀπόστολος < L Sa Pa | διεβεβαιοῦτο] ἐβεβαίου τοῦτο Sa Pa | γὰρ < Sa Pa 3 καὶ τὸ — ἀθανασίαν < L J | ἐπειδὴ] ἐπεὶ L J 4 δεῖ < L J | τε < L J 5 τὴν < Sa Pa 8 τύχῃ L J | τινὸς < L J 9 αὐτῷ δίδωσιν Sa Pa | αὐτὸ L J | vor σῶμα + τὸ L J | καθὼς Sa Pa 10 τοῦτο + δὲ Sa Pa | εἶπεν ἐν φαιδρότητι Sa Pa 11 αὐτὸν < L J 13 πεσὼν hinter σίτου L J | εἰς τὴν γῆν < Sa Pa | vor μόνος + αὐτὸς Sa Pa 14 πολλοὺς κόκκους Sa Pa Niceph.] πολὺν καρπὸν L J | ὁ ἀπόστολος] ὁ Παῦλος Niceph. 15 δι' αὐτοῦ L J 17 τὴν < L J 18 μνήματος Sa Pa 19 μαριὰμ Sa Pa 21f ἀλλὰ πιστός· ἀπίστων (ἀπιστεῖν Sa Pa) γάρ Sa Pa Niceph.] ἀλλ' ἀπίστων L J 22 [ἢ] * | καὶ < L 22 τὸ² < Niceph. 23 ὂν καὶ Niceph.] ὄν, < καὶ Sa Pa ὂν καὶ < L J | ἐστι < Sa Pa

ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα ἀνέστη καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σώματος οὗ ἤγειρε τὸ ἡμῶν εἰς ἐλπίδα ἀληθείας κατέστη.

91. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς τύπους εἴασε τῶν ἥλων, μὴ ἀπαλείψας αὐτοὺς μηδὲ τὸν τύπον τῆς λόγχης, καίτοι γε εἰσελθὼν θυρῶν 91, 1
5 κεκλεισμένων. τὸ γὰρ σαρκικὸν αὐτοῦ πνευματικὸν ἀνέστη, ἀλλ' οὐκ ἄλλο | παρὰ τὸ ὄν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν, εἰς θεότητα συνενωθέν, εἰς D193 λεπτότητα πνεύματος κοσμηθέν. εἰ μὴ γὰρ ἦν λεπτότης πνεύματος, 2 ποία τις ὀπὴ ἐδέχετο σῶμα ὀγκηρόν; ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ φθαρτὸν ἡμῶν ἐνδύεται ἀφθαρσίαν ἐν ἀληθείᾳ (εἰ γὰρ καὶ θνητόν
10 ἐστιν, ἀθανασίαν ἐνδύεται), εἰσῆλθε μὲν θυρῶν κεκλεισμένων, ἵνα δείξῃ τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς καὶ τὸ θνητὸν ἀθάνατον καὶ τὸ φθαρτὸν ἄφθαρτον· ἵνα δὲ πάντας ἐλέγξῃ τοὺς ἀπιστοῦντας εἰς 3 τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, φημὶ δὲ τὴν ἀνάστασιν, ὁ εἰς λεπτότητα μεταβάλλων τὸ σῶμα καὶ εἰς πνεῦμα συγκεράσας τὴν ⟨σάρκα μετὰ τὴν⟩
15 ἀνάστασιν οὐκ ἀπήλειψε τὰς οὐλὰς τῶν ἥλων οὐδὲ τὸν τύπον τῆς λόγχης, ἀλλ' ἔδειξεν αὐτὸ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεπονθὸς ὅτι οὐκ 4 ἄλλο ἦν τὸ ἀναστὰν οὐδὲ ἀπ' αὐτοῦ ἕτερον φυέν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πεπονθὸς ἀπαθὲς καὶ αὐτὸς ὁ πεσὼν κόκκος ἀναστάς, ἀναστὰς δὲ ἄφθαρτος. καὶ ἵνα πάλιν μὴ νομίσωμεν μέρος τι ἐγηγέρθαι ἐξ 5
20 αὐτοῦ, * αὐτὸ μὲν ὅλον οὐκ εἶδε διαφθοράν, (λέγει γάρ »οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν«), αὐτὸ δὲ ὅλον ἀνέστη, λέγει [γάρ] »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε«. εἰ δὲ ἠγέρθη καὶ οὐκ ἔστιν ὧδε, 6 ἀληθινῶς ἀνέστη· καὶ οὐ σφάλλονται αἱ γραφαί, οὖσαι ἡμετέρα ζωή. καὶ ἵνα μὴ εὕρωσιν οἱ ἠπατημένοι πρόφασιν, ὀστέα καὶ σάρκα ἔδειξε
25 τῷ Θωμᾷ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἔλεγεν »ἴδετέ με, ὅτι ἐγώ εἰμι. πνεῦμα γὰρ ὀστέα καὶ σάρκα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα«. | P96

3f vgl. Joh. 20, 25. 26. 27 — **9f** vgl. I Kor. 15, 53 — **20** Psal. 15, 10 Act. 2, 27 — **22** Mark. 16, 6 — **24** vgl. Joh. 20, 27 — **25** Luk. 24, 39

L J Sa Pa (bis Z. 4 λόγχης) Niceph.

1f οὗ ἤγειρε τὸ ἡμῶν Sa Pa Niceph.] ἤγειρετο ἡμῶν ἵνα L J **2** κατέστη Sa Pa Niceph.] καταστῇ L J **4** τύπον Niceph.] τόπον L J Sa Pa **6** ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν Niceph.] < L J | θεότητα] ἑνότητα Niceph. **8** τις] γῆς J | ὀγκυρόν, von späterer Hand η über υ gesetzt L ὀγκηρὸν Niceph.] μικρὸν J **9** ἐν ἀληθείᾳ Niceph.] < L J | καὶ < Niceph. **10** ἐνδύεται ἀθανασίαν Niceph. **13f** μεταβαλὼν? * **14** ⟨σάρκα μετὰ τὴν⟩ * **16** τὸ Niceph.] < L J **19** νομίσωσι Niceph. **19f** ἐξ αὐτοῦ ἐγηγέρθαι Niceph. **20** * etwa ⟨ἀλλὰ γνῶμεν, ὅτι⟩ * **20f** λέγει γὰρ οὐ — διαφθορὰν < L J **21** αὐτὸ δὲ Niceph.] ἀλλ' αὐτὸ L J **22** [γάρ] * | εἰ δὲ — ἔστιν ὧδε < L J **23** ἀληθινὸν L Niceph. **26** σάρκα καὶ ὀστέα Niceph. | καθὼς] ὡς Niceph. | ὁρᾶτε Niceph.

92. Ἐὰν δέ τις σοφιζόμενος εἴπῃ· ἀλλὰ τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν 92, 1
σῶμα ἐξαίρετον ἦν διὰ τὸ μόνον συνειλῆφθαι ἀπὸ Μαρίας καὶ χωρὶς
σπέρματος ἀνδρός, ἆρα γοῦν καὶ τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἄλλο ἦν παρὰ τὸ
ἡμῶν, ὅτι ἀπὸ γῆς μόνον ἐλήφθη χωρὶς σπέρματος ἀνδρός; ἀλλ᾽
5 οὐδεὶς ἔχει τοῦτο εἰπεῖν οὐδὲ ἀποδεῖξαι. ἐὰν δέ τις πάλιν σοφι- 2
ζόμενος εἴπῃ· τὸ τοῦ Χριστοῦ μόνον ὅλον ἀνέστη, τὸ δὲ ἡμῶν οὐκ
αὐτὸ ἐγείρεται, ἀλλ᾽ ἀντ᾽ αὐτοῦ ἕτερον, πῶς οὖν λέγει »ἀνέστη
Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων;« ἓν ἐστι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα
* ἀπαρχὴ τῶν ἐγειρομένων. πῶς δὲ ἀπαρχὴ γέγονε Χριστὸς τῶν 3 D194
10 κεκοιμημένων, μαθέτωσαν καὶ μὴ πάλιν εἰς ἄλλην πλάνην τραπῶσι
καὶ νομίσωσι τὰς ἄλλας γραφὰς ψεύδεσθαι. πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἤγειρε 4
τὸν Λάζαρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας τῆς ἐν τῇ Ναῒν καὶ Ἠλίας
ἤγειρε νεκρόν, ἀλλὰ καὶ Ἐλισσαῖος δύο ἤγειρε νεκρούς, ἕνα μὲν ἔτι
περιόντα ἕνα δὲ ταφέντα. ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν ἀναστάντες πάλιν τεθνή- 5
15 κασι, προσδοκῶσι δὲ τὴν μίαν καὶ καθολικὴν ἀνάστασιν· ὁ δὲ Χριστὸς
»ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων«, ὅτι ἀναστὰς »οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος
αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἅπαξ γὰρ ἀπέθανεν, 6
ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας τὸ πάθος διὰ τὰ ἡμέτερα πάθη· ἅπαξ ἐγεύ-
σατο θανάτου, »θανάτου δὲ σταυρικοῦ«, ἑκὼν δι᾽ ἡμᾶς ὁ Λόγος
20 ἐλθὼν εἰς θάνατον, ἵνα θανάτῳ θάνατον θανατώσῃ· ὁ Λόγος σὰρξ 7
γενόμενος, οὐ πάσχων ἐν τῇ θεότητι, συμπάσχων δὲ μετὰ τῆς ἀνθρω-
πότητος ⟨ἐν ἀπαθείᾳ⟩, πάθος αὐτῷ λογιζόμενον αὐτοῦ [δὲ] μένοντος
⟨ἐν ἀπαθείᾳ· θάνατος αὐτῷ λογιζόμενος αὐτοῦ μένοντος⟩ ἐν
ἀθανασίᾳ, μᾶλλον δὲ ὅλος ὢν ἀθανασία. αὐτὸς γὰρ εἶπεν »ἐγώ 8
25 εἰμι ἡ ζωή«. * οὔτε διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἡ ἐλπίς. »ἐπικατάρατος,

7 I Kor. 15, 20 — **9ff** vgl. Panarion h. 64, 65, 1ff — **16** Röm. 6, 9 — **17f** vgl. Röm. 6, 10 Hebr. 9, 26ff — **19** vgl. Phil. 2, 8 — **20f** vgl. Joh. 1, 14 — **24** Joh. 11, 25 — **25** Jerem. 17, 5f

L J Niceph. (bis Z. 5 ἀποδεῖξαι) **18**—S. **115, 11** Joh. Scot. *de divisione naturae* IV; p. 191 Gale 1681

2 ἀπὸ Μαρίας συνειλῆφθαι μόνον Niceph. **3f** ἆρα γοῦν — ἀνδρός < J **3** Ἀδὰμ < L **9** * ⟨καὶ διὰ τοῦτο⟩ * **20** θανάτῳ < Joh. Scot. **22** ⟨ἐν ἀπαθείᾳ⟩ * *in impassibilitate* Joh. Scot.] < L J | [δὲ] * < Joh. Scot. | μενόντων L **23** ⟨ἐν ἀπαθείᾳ· θάνατος αὐτῷ λογιζόμενος αὐτοῦ μένοντος⟩ *, nach Joh. Scot. *in impassibilitate: mors ei reputata est eo manente* **24** μᾶλλον — ἀθανασία < J Joh. Scot. | ὅλος *] ὅλως L **25** * ergänze ⟨ἡ δὲ ζωὴ οὐδέποτε ἀποθνήσκει, ἀλλ᾽ ἦλθε ζωοποιῆσαι, ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον ὑπομένων· οὐ γὰρ δι᾽ ἀνθρώπου ἡμῖν ἡ ζωή⟩ *, nach Joh. Scot. *vita autem nunquam moritur, sed venit vivificare pro nobis mortem accipiens, non enim per hominem erat nobis vita*

γάρ φησιν, ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἄνθρωπον. καὶ ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυρίκη.«

93. Τί οὖν ἐροῦμεν; οὐκ ἄνθρωπος ὁ Χριστός; ἐκ τῶν προλελεγμένων παντί τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι ἀναμφιβόλως ὁμολογοῦμεν 93, 1
5 τὸν κύριον θεὸν Λόγον ἄνθρωπον γεγόνοτα οὐ δοκήσει, ἀλλ' ἀληθείᾳ. ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος ἐλθὼν ἐν προκοπῇ θεότητος. οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπῳ ἡμῖν ἡ ἐλπὶς τῆς σωτηρίας· οὐδεὶς γὰρ πάντων τῶν ἀπὸ 2
Ἀδὰμ ἀνθρώπων ἠδυνήθη ἐργάσασθαι τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ θεὸς Λόγος ἄνθρωπος γεγονώς, ἵνα μὴ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν ᾖ ἐπ' ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐπὶ
10 θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινόν, γενόμενον ἄνθρωπον. | »πᾶς γὰρ ἱερεὺς 3 P97
ἀπὸ ἀνθρώπων λαμβανόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅθεν ἀπὸ τῆς ἡμῶν σαρκὸς ἀνέλαβεν ὁ κύριος ἐλθὼν τὴν σάρκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἡμῖν ὅμοιος ὁ θεὸς Λόγος, ἵνα ἐν τῇ θεότητι δῴη | ἡμῖν τὴν σωτηρίαν καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι D195
15 πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, πάθος διὰ τοῦ πάθους λύσας καὶ θάνατον διὰ θανάτου τοῦ ἰδίου θανατώσας. ἐλογίσθη δὲ τὸ πάθος 4
εἰς τὴν θεότητα, καίτοι γε τῆς θεότητος ἀπαθοῦς οὔσης, ⟨λογιζομένου δὲ τοῦ πάθους τῇ θεότητι⟩, ὅτι οὕτως εὐδόκησεν ἐλθὼν ὁ ἅγιος καὶ ἀπαθὴς θεὸς Λόγος. ἔστι δὲ τὸ ὑπόδειγμα τοιόνδε τι· ὡς ἐάν τις 5
20 ἱμάτιον ⟨ᾖ⟩ ἐνδεδυμένος, ἐν δὲ τῷ ἱματίῳ αἷμα ῥαντισθὲν μολύνῃ τὸ ἱμάτιον, τὸ δὲ * σῶμα οὐκ ἔφθασε τοῦ ἐνδεδυμένου, λογίζεται δὲ ὁ σπῖλος ὁ ἐκ τοῦ αἵματος τῷ ἐνδεδυμένῳ τὸ ἱμάτιον, οὕτως ἐν τῇ 6
σαρκὶ πέπονθεν ὁ Χριστός, ἐν αὐτῷ φημι τῷ κυριακῷ ἀνθρώπῳ, ὃν ⟨εἰς ἑαυτὸν⟩ ἀνεπλάσατο ἐλθὼν ἀπ' οὐρανῶν αὐτὸς ὁ ἅγιος θεὸς
25 Λόγος· ὥς φησιν ὁ ἅγιος Πέτρος »θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι« καὶ πάλιν »Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε«. καθὼς τὸ αἷμα ἐν ἱματίῳ 7

10 Hebr. 5, 1 — **19ff** vgl. oben c. 36; S. 46, 16ff u. Panarion h. 77, 33 — **25** I Petr. 3, 18 — **26** I Petr. 4, 1

L J Joh. Scot.

1 ἔσται + *qui habet spem in hominem* Joh. Scot. | ἡ] ἐν L J **5** κύριον < L **6** ἐλθὼν] *venit* Joh. Scot. **7** ἡμῖν * *nobis* Joh. Scot.] ἡμῶν L J **13** ὅμοιος] ὁ μόνος L < Joh. Scot. **17f** λογιζομένου δὲ τοῦ πάθους τῇ θεότητι⟩ *, nach Joh. Scot. *reputata autem passione deitati* **20** ⟨ᾖ⟩ * **21** * ⟨αἷμα τὸ γενόμενον ἐν ἱματίῳ τὸ⟩ *, nach Joh. Scot. *sanguis in vestimentum veniens* **23** φημι < Joh. Scot. **24** ⟨εἰς ἑαυτὸν⟩ * (gewöhnlicher Ausdruck bei Epiph.), nach Joh. Scot. *in se ipsum* | αὐτὸς hinter ὃν L J **27** ἡμεῖς L J Joh. Scot. | καθὼς *, *sicut veluti* Joh. Scot.] οὕτως L J

λογίζεται τῷ φρονοῦντι, ἐλογίσθη αὐτῷ τὸ πάθος τῆς σαρκὸς εἰς
θεότητα, μηδὲν αὐτῆς παθούσης, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἔχῃ ὁ κόσμος
τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἐν τῷ κυριακῷ ἀνθρώπῳ, τῆς θεότητος ἀναδεχο- 8
μένης λογισθῆναι εἰς αὐτὴν τὸ πάθος, ἵνα γένηται ὑπὲρ κόσμου ἡ
5 ἀπὸ θεότητος ἀπαθοῦς σωτηρία, ἵνα τὸ ἐν σαρκὶ γενόμενον πάθος
εἰς τὴν θεότητα λογισθῇ, καίτοι γε μηδὲν παθούσης αὐτῆς, ἵνα πλη-
ρωθῇ ἡ λέγουσα γραφή »εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς
δόξης ἐσταύρωσαν« καὶ τὰ ἑξῆς.

94. Ἐσταυρώθη οὖν, ἐσταυρώθη ὁ κύριος καὶ προσκυνοῦμεν τὸν 94, 1
10 ἐσταυρωμένον, τὸν ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ εἰς
οὐρανοὺς ἀνελθόντα. »ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως
θεοῦ« κατὰ τὸ γεγραμμένον· »ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέ- 2
ρους προφητεύομεν«, ὡς ῥανίδα ἀπὸ πελάγους ἀρνόμενοι τῆς τοῦ
θεοῦ γνώσεως καὶ καταλαμβάνοντες τῆς | τοιαύτης οἰκονομίας ὑπό- D196
15 δειγμα, τῆς ἡμῶν ἐλπίδος τὴν χάριν εὐδοκίᾳ πατρὸς θελήσει υἱοῦ
σὺν θελήσει ἁγίου πνεύματος, * τῆς αὐτῆς θεοῦ οἰκονομίας. P98
εἶχον δὲ πᾶσαι αἱ γραφαὶ σποράδην τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως, 3
ἐτηρεῖτο δὲ τὸ τέλειον τῇ αὐτοῦ τοῦ ἐνυποστάτου Λόγου παρουσίᾳ.
»πλήρωμα γὰρ νόμου Χριστός« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ποῦ γὰρ οὐκ ἔλεγε 4
20 τὸ θεῖον γράμμα περὶ ἀναστάσεως; πρῶτον τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα κηρύτ-
τει· μετὰ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν »ἔτι λαλεῖ«, ⟨ὥς⟩ φησιν ἡ γραφή. »Ἐνὼχ
μετετέθη καὶ οὐχ ηὑρίσκετο καὶ οὐκ εἶδε θάνατον· εὐηρέστησε γὰρ
τῷ θεῷ«. Νῶε κιβωτὸν κατεσκεύασεν ἐκ θεοῦ προστάγματος, ἑαυτῷ
παλιγγενεσίαν τῷ οἰκείῳ ἐργαζόμενος οἴκῳ. Ἀβραὰμ γηραλέος λαμ- 5
25 βάνει παῖδα »νενεκρωμένου ἤδη τοῦ σώματος« καὶ ἐκ νεκρῶν ὁ θεὸς
τὴν ἐλπίδα κεχάρισται, νεκρωθείσης μάλιστα »τῆς μήτρας Σάρρας·«
καὶ τὸ »πεπαλαιωμένον καὶ ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γεγονός«, τῆς κατ'
ἐθισμὸν γυναικὸς ἀκολουθίας ἡ ξηρανθεῖσα πηγή, αὖθις δύναμιν
λαμβάνει εἰς καταβολὴν σπέρματος καὶ ἡ γηραλέα ⟨ὡς⟩ νεωτέρα
30 κυΐσκει. καὶ Ἰσαὰκ ἀπὸ θανάτου ζῶν τῷ πατρὶ παρεδόθη· ὁ γὰρ 6

7 I Kor. 2, 8 — **11** Röm. 11, 33 — **12** I Kor. 13, 9 — **17**—S. **118, 21** vgl. Panarion h. 9, 3 — **19** Röm. 10, 4 — **21** Hebr. 11, 4 — **21f** Hebr. 11, 5 (Gen. 5, 24) — **23** vgl. Hebr. 11, 7 — **24f** vgl. Hebr. 11, 11 — **25f** Röm. 4, 19 — **27** Hebr. 8, 13 — **30f** vgl. Hebr. 11, 17f

L J Joh. Scot. (bis Z. **11** *ἀνελθόντα*)

1 *λογίζεται* * *deputatur* Joh. Scot.] *λογίζεσθε* L J **2** *αὐτῆς*] *deitate* Joh. Scot. **5** *ἀπαθοῦς* * *impassibili* Joh. Scot.] *ἀπάθεια* L J **6** *παθούσης*] *patiente neque sustinente* Joh. Scot. **14** *καὶ* + ⟨*μόλις*⟩? * **16** * etwa ⟨*τὸ μυστήριον*⟩ * | *αὐτοῦ* J **17** *δὲ*] *γάρ*? * **21** ⟨*ὥς*⟩ * **24** *παλιγγενεσίας* J | *οἴκῳ*] lies *ἔργῳ*? * **29** ⟨*ὡς*⟩ *

θεὸς ἐκ νεκρῶν τῷ πατρὶ τὸν παῖδα παραδιδοὺς ζῶντα ἀναστάσεως ἐλπίδα ἐκήρυττεν. Ἰακὼβ δείκνυσι τὴν πραγματείαν, μὴ ἐν δευτέρῳ 7 *τιθέμενος τὴν τῶν ὀστέων ἐλπίδα· ἐπεμελεῖτο γὰρ τῶν τοιούτων οὐχ ὡς ἀπολλυμένων, ἀλλ' ὡς μελλόντων αὖθις ἀναβιοῦν καὶ ἐνετέλ-* 5 *λετο ἀνακομισθῆναι ἐκ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας οὐ παρέργως. καὶ ὁ Ἰωσὴφ τοῦτο ἐσήμανε »συνανοίσετέ μου τὰ ὀστᾶ« φάσκων·* 8 *»ἐπισκοπῇ γὰρ ἐπισκέψεται ὑμᾶς ὁ κύριος«. εἰ μὴ ἐλπὶς ἦν ἀναστάσεως, τίς ὀστέων ἡ ἐπιμέλεια ⟨ἐν τῷ⟩ περὶ τῶν φθειρομένων ὀστέων ἐντέλλεσθαι τοὺς δικαίους; πρώτη φωνὴ τῷ Μωυσῇ ἡ τοῦ θεοῦ* 9 10 *μαρτυρία· »ἐγὼ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ«, τῶν ἐν κόσμῳ μὲν κοιμωμένων παρ' | ἐμοὶ δὲ ζώντων. ἓν πνεῦμα* D197 *καὶ τὸ αὐτὸ τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ ἐν εὐαγγελίῳ διδάσκον. τοῦτο γὰρ καὶ Σαδδουκαίοις ὁ σωτὴρ ἐσήμαινεν »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις ⟨ἰδοὺ⟩ πάρειμι«.*

15 95. *Ὑποδείξῃ δὲ ⟨καὶ⟩ ἡ ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ξηρὰ οὖσα ⟨διὰ⟩ πολλῶν* **95, 1** *τάχα ἐτῶν καὶ ἐν σκηνῇ ἀφ' ἑσπέρας καὶ ἄχρι τῆς ἕω καταλειφθεῖσα. αὐτοῖς γὰρ μετὰ καμάτων τὰ ζῶντα δένδρα διὰ δεκαδύο | μηνῶν* P99 *κατὰ περίοδον ἐνιαυτοῦ πληρουμένου καρποὺς γεννᾷ, ἡλίου τε θάλποντος ὑετῶν ἀρδευόντων δρόσων πεταννυουσῶν νυκτός τε καὶ* 20 *ἡμέρας τρεφουσῶν. ὑπὸ μίαν ⟨δὲ⟩ νύκτα τὸ δυσχερὲς εὐχερὲς ὁ θεὸς* 2 *εἰργάσατο. ἐβλάστησε γὰρ ἡ ξηρὰ ῥάβδος καὶ φύλλα ἐκβάλλει καὶ καρποὺς πεπείρους. τὰ ὅμοια γὰρ ὑπέδειξεν ὁ θεὸς τῆς μελλούσης ὑπ' αὐτοῦ ἔσεσθαι ἀναστάσεως. συλλαμβανομένων δὲ τῶν παίδων* 3 *κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον, ὃν ὁ κύριος ὑπέδειξε, πρῶτον καταβάλλεται* 25 *σπέρμα τῆς ἀκολουθίας, ὡς κατέδειξεν ὁ κύριος, κατὰ τὰς γεννητικὰς μήτρας· χρόνων δὲ ἀνακυλιομένων τὸ καταβληθὲν ἐν τῇ γαστρὶ τελεσφορεῖται διὰ χρόνου ἐνναμηνιαίου· φημὶ δὲ ὑπὸ ἐννέα μηνῶν τὸν ἀριθμὸν τελεσιουργεῖται τὸ κυϊσκόμενον καὶ γεννᾶται. ἐν δὲ τῇ* 4 *ἀναστάσει οὐχ οὕτως· ὑπὸ θῆξιν γὰρ τὸ ἔργον. »σαλπίσει γάρ, καὶ* 30 *οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι«. ὡς ἔδειξεν ὁ κύριος ἐν τῇ σκηνῇ*

2 vgl. Gen. 49, 29ff — **6** Gen. 50, 25 Exod. 13, 19 — **10** Exod. 3, 6 — **13** Agraphon, vgl. Resch² S. 207 — **15** vgl. Num. 17, 1ff — **29** I Kor. 15, 52

L J

1f *ἐκ νεκρῶν* u. *ἀναστάσεως ἐλπίδα* *] *ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν* u. bloßes *ἐλπίδα* L J **2** *Ἰακὼβ* Klosterm.] *Ἰωσὴφ* L J **8** ⟨*ἐν τῷ*⟩ * **12** *διδάσκων* J **13** *ἐν* < L **14** ⟨*ἰδοὺ*⟩ *, nach den sonstigen Anführungen | *πάρει μοι* J **15** *ὑποδείξει* Jül. | ⟨*καὶ*⟩ * | ⟨*διὰ*⟩ * **17** *αὐτοῖς* = von sich aus **19** *πεταινουσῶν* L *πεταννουσῶν* J **20** ⟨*δὲ*⟩ * **26** *χρόνων . . . ἀνακυλιομένων* *] *χρόνῳ . . . ἀνακυλιόμενον* L J **27f** *διὰ χρόνου — τελεσιουργεῖται* a. R. nachgetragen von erster Hand L

τοῦ μαρτυρίου ὅτι τὰ κάρυα τὰ ἐν τοῖς ζῶσι δένδροις διὰ δεκαδύο μηνῶν ἐγκυμονούμενα ἐν τῷ ξηρῷ ξύλῳ πυκάζονται καὶ βλαστοὶ γίνονται καὶ ὑπὸ μίαν νύκτα, οὐ· μόνον δὲ ἀλλ' ὑπὸ θῆξιν μιᾶς 5 *ὥρας ἐτελεσιούργησε τὸ διὰ δεκαδύο μηνῶν ὡς εἴρηται γινόμενον·*
5 *καὶ ὡσαύτως τὸ δι' ἐννέα μηνῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ γινόμενον βρέφος, ὃ διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου συναχθὲν τελειοῦται, ἐν [δὲ] τῇ ἀναστάσει ὑπὸ θῆξιν πληρωθὲν ἀνίσταται.*

96. *Πεισάτω τοὺς ἀπίστους ἡ δύναμις τοῦ κυρίου,* | *⟨οὗ⟩ οὐδεὶς* 96, 1 D198 *»ἀνθίσταται τῷ βουλήματι«. ἀκουσάτω Μωυσῆς καὶ ἐπιδεικνύτω. »τί*
10 *ἐν τῇ χειρί σου;« φησὶν ὁ κύριος· ὁ δὲ εἶπε »ῥάβδος«. ἡ δὲ ῥάβδος ξυλίνη ἦν αὕτη, ξηρὰ δὲ πάντως. καί φησι »ῥῖψον αὐτὴν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἔρριψε« τὴν ξηρὰν ῥάβδον. καὶ τὸ ξηρὸν ὁ θεὸς ὑγρὸν* 2 *ἐπετέλει καὶ οὐ μόνον ὑγρόν, ἀλλὰ καὶ ἔμψυχον, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει παρηλλαγμένον καὶ τῇ οὐσίᾳ ἑτέρως ἐσχηματισμένον. οὐκ ἦν φάν-* 3
15 *τασμα τὸ ἔργον· ἀλήθεια γὰρ θεοῦ προστάγματι ἐργάζεται καὶ οὐ φαντασία. ἐν ἅπασι γὰρ διορθουμένην τὴν ἡμῶν διάνοιαν παρέστησε διὰ Μωυσέως ⟨πρὸς⟩ τὴν ἀλήθειαν. ἔγνω γὰρ ὁ προφήτης ὅτι τὸ* 4 *γινόμενον οὐκ ἦν δοκήσει, ἀλλ' ἀληθείᾳ ἐν τῷ ἀποδρᾶσαι· εἰ γὰρ φαντασίαν ᾔδει τὸ γινόμενον,* | *οὐκ ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου τοῦ* P100
20 *ὄφεως. ἀλλὰ μὴ πάλιν τοῦτο εἰς σκάνδαλον γενήσεται τοῖς φιλο-* 5 *νείκοις καὶ εἴπωσιν· ὅτι ἄλλη ἦν ἡ ῥάβδος, »ὁ δὲ θεὸς ἔδωκεν« αὐτῇ ἀλλοῖον »σῶμα, ὡς ἠθέλησε«. καὶ πρῶτον μὲν οὖν μαθέτωσαν ὅτι οὐκ ἄλλην ἀντὶ ἄλλης ἐψύχωσεν, ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ξηρὰν* 6 *οὖσαν ἐψύχωσεν· ὅτι τοῦτο τὸ δοθὲν τῇ ῥάβδῳ σῶμα καὶ κινούμενον*
25 *ὑπ' αὐτοῦ γένος ἢ εἶδος εἰς κρίσιν ὁ θεὸς οὐκ ἐκάλει οὐδὲ ἀντὶ τῆς ῥάβδου τὸν δράκοντα ἠθέλησε δικάζειν, ἀλλὰ πληροφορίαν μὲν διὰ* 7 *τῆς ῥάβδου ἀναστάσεως εἰργάσατο, τὸ δὲ ἴδιον δυνατὸν ὁ θεὸς ἀπεδείκνυ, ἵνα μή τις ἀπιστήσῃ τῷ δυνατῷ ἐν πᾶσι. καὶ αὐτὸ δὲ μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐποιήσατο· οὐ γὰρ μέρος τι τῆς ῥάβδου ἤγειρεν,*
30 *ἀλλ' ὅλην τὴν ῥάβδον μετέβαλεν ὡς ἠθέλησε.*

97. *Καὶ ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ οἱ νεκροὶ ἐλπίδα ἔχουσι* 97, 1 *ζωῆς αἰωνίου καὶ »οἱ ἐν μνήμασιν ἀναστήσονται«, κάλει μοι πάλιν μάρτυρα τὸν ἀξιόπιστον Μωυσέα. πλημμελήσαντος γὰρ τοῦ Ῥουβεὶμ*

9 Röm. 9, 19 — Exod. 4, 2 — **11** Exod. 4, 3 — **14 ff** vgl. oben c. 62, 5; S. 74, 18ff — **18** vgl. Exod. 4, 3 — **21 f** I Kor. 15, 38 — **32** Jes. 26, 19

L J

2 *ἐγγυμονουμενα* J | *ποκάζοντα* L | *βλαστοὶ* Corn.] *βλαστὸν* L J **3** *γί-νονται* *] *γινόμενα* L J **5** *ὡσαύτως* *] *ὡς* L J **6** [*δὲ*] * **8** ⟨*οὗ*⟩ Pet. **11** *πάντη* J **17** ⟨*πρὸς*⟩ * **19** *φαντασίαν* *] *φαντασία* L J

ἐπαρᾶται αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης καί | φησι D199
»Ῥουβεὶμ πρωτότοκός μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου, ἐξύβρισας ὡς ὕδωρ·
μὴ ἐκζέσῃς. ἀνέβης γὰρ εἰς τὴν κοίτην τοῦ πατρός σου καὶ ἀπεκά-
λυψας φησίν, οὗ ἀνέβης«. ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ ἐλθωθάρ, ὅπερ ἐστὶν 2
5 ἑρμηνευόμενον μὴ ἀνακάμψῃς ἢ μὴ προστεθείης ἢ πάλιν μὴ περισσεύ-
σῃς. ψιλούμενον δὲ τῇ λέξει μὴ ἐκζέσῃς· οἱ δὲ ἑρμηνευταὶ ἐξέδωκαν
οὕτως. καὶ ⟨εἰ⟩ θέλεις μαθεῖν ὅτι ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει καὶ θάνατος 3
ἀπὸ πατρὸς ὡρίζετο τούτῳ ἡμαρτηκότι, Μωυσῆς σοι σαφηνίσει.
εὐλογῶν γὰρ καὶ αὐτὸς τὰς δώδεκα φυλὰς ἐπὶ τὸν Ῥουβεὶμ ἐλθὼν 4
10 καὶ γνοὺς ὅτι ἱερεὺς Λευί (ἐν χειρὶ γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἐλύετο καὶ
ἐδεσμεύετο τὰ ἁμαρτήματα), φησί »ζήτω Ῥουβεὶμ καὶ μὴ ἀποθάνῃ«.
πῶς δὲ ἐδύνατο ζῆν ὁ πρὸ ἑκατὸν εἴκοσι ἓξ ἐτῶν τεθαμμένος; ἀλλ᾽ 5 6
ἐπεὶ ᾔδει καὶ τὴν ἀνάστασιν κατὰ πάντα μέλλουσαν ἔσεσθαι, οἶδε δὲ
θάνατον δεύτερον τὸν διὰ καταδίκης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως,
15 βουλόμενος αὐτὸν ἀντὶ τῆς μιᾶς τιμωρίας κουφίσαι ἀπὸ τῶν μελ-
λόντων φησί »ζήτω« (ἐν τῇ ἀναστάσει, σημαίνων· | ᾔδει γὰρ ὅτι 7 P101
ζήσονται ἅπαντες) »καὶ μὴ ἀποθάνῃ«, τουτέστι μὴ περιβληθῇ θανάτῳ
δευτέρῳ τῷ διὰ καταδίκης καὶ βασάνῳ αἰωνίᾳ. εἰ γὰρ περὶ τῆς 8
ζημίας τῆς ζωῆς αὐτῷ ἔμελεν, ἤρκει εἰπεῖν μόνον »ζήτω Ῥουβείμ«·
20 ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν μελλόντων σημαίνει, λέγει »ζήτω Ῥουβεὶμ καὶ
μὴ ἀποθάνῃ«.

98. Καὶ πόθεν τις ⟨οὐ⟩ δυνήσεται συλλέξαι τὰς τοσαύτας μαρτυρίας 98, 1
περὶ τῆς ἡμῶν ἐλπίδος καὶ προσδοκίας τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἐν ἀληθείᾳ
καὶ οὐκ ἐν δοκήσει; λεγέτωσαν γὰρ οἱ κενόδοξοι καὶ φιλονεικοῦντες 2
25 μάτην, πότερόν ποτε μέρος ἀνίσταται τῶν σωμάτων καὶ πάντων ἀνὰ
μέρος ἢ πάλιν τινῶν τὸ ὅλον ἐγείρεται καὶ τινῶν ἀνὰ μέρος ἡ ἀνά-
στασις, τινῶν δὲ ὅλον τὸ σῶμα. τίς ἡ τοιαύτη προσωποληψία; ἆρα
»προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ;« μὴ γένοιτο. ἐρευνήσωμεν ποῦ ἢ | 3 D200
πότε ἤγειραν οἱ ἅγιοι νεκρὸν ἀπὸ μέρους καὶ οὐχὶ ὅλον τὸ σῶμα.
30 ὁ υἱὸς τῆς ἐν Σαραφθίᾳ χήρας ὅλος ἀνέστη καὶ οὐ μέρος κατελείφθη,
ὁ υἱὸς τῆς Σουμανίτιδος ὅλος ἀνέστη καὶ οὐδὲν μέλος αὐτοῦ εἴασε

2 Gen. 49, 3f — **11** Deut. 33, 6 — **12** die Angabe über die Zeit von Rubens Tod sonst nicht nachweisbar; Panarion h. 9, 3 nennt Epiph. Ruben nur *ἀπόπαλαι τελευτήσαντα* — **28** Röm. 2, 11 — **30** vgl. I Kön. 17, 17ff — **31** vgl. II Kön. 4, 18ff

L J

2 *ἀρχιτέκνων* L **3 u. 6** *ἐκζήσῃς*? Jül. **4** *ἐλθωθάρ* *] *ἐλθωβάρ* L J **7** *⟨εἰ⟩* * | *θέλειν* J | *ἔχει* *] *φησὶ* J *εἰσὶ* L **9** *γὰρ*] *δὲ* L **12** *ἐδύνετο* J **13** *ἐπεὶ ᾔδει* Pet.] *ἐπειδὴ διὰ* L *ἐπεὶ εἰ καὶ* J **14** *τὸν* < L **19** *ἔμελεν* Corn. Pet.] *ἔμελλεν* L J **22** *⟨οὐ⟩* * **25** *καὶ* Jül.] *ἢ* L J **27** [*τινῶν δὲ ὅλον τὸ σῶμα*]? Jül. **29** *πότε* + *ὂν* L

μὴ ἀναστάν. καὶ ⟨ὁ⟩ κύριος τὸν Λάζαρον ἤγειρε καὶ οὐκ ἐγκατέλιπε 4
λείψανον ἐν τῷ μνήματι, ἀλλὰ μετὰ τῶν κειριῶν καὶ τῶν ἄλλων
ἐνδυμάτων * καὶ οὐχὶ πάντως τῶν ἱματίων χρεία ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως·
τὸν υἱὸν τῆς ἐν τῇ Ναῒν ὅλον ἤγειρε, τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυνα- 5
5 γώγου, τὴν θυγατέρα τοῦ ἑκατοντάρχου. καὶ ὢ μάταιος ὑπόνοια
τῶν τὰ τοιαῦτα λογιζομένων, ὅτι μέρος ἐγείρει καὶ μέρος καταλιμ-
πάνει. ἴδωμεν δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν ἤδη ἰσόρροπα 6
ἐλπίδος ἡμῖν γεγενημένων. Ἐνὼχ ὅλος μετετέθη καὶ οὐκ εἶδεν ἕως
τῆς δεῦρο θάνατον καὶ Ἠλίας ὅλος ἀνελήφθη ἐν σώματι καὶ οὐκ
10 εἶδεν ἄχρι τῆς δεῦρο θάνατον, ἵνα ἐν δυσὶ ζῶσι σώμασιν παραστήσῃ
ἡμῖν τελείαν τὴν ἀνάστασιν. καὶ ἵνα μή τις ἀμφιβάλλῃ, δύο χαρακ- 7
τῆρας * τῶν δύο πρωτοτόκων τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως· Ἐνὼχ ἦν
ἐν ἀκροβυστίᾳ καὶ οὐκ ἐκώλυσεν ἡ ἀκροβυστία τὴν ἀνάστασιν οὐδὲ
τὴν τοῦ σώματος διὰ βίου τῆς ζωῆς ὑποδοχήν, Ἠλίας ἐν περι-
15 τομῇ, ἵνα μὴ ⟨ἡ⟩ ἀνάστασις ἐπί τινας καί τινας νομισθῇ, ἀλλὰ καθολικὴ
ὅλη. Ἠλίας ἦν ἐν παρθενίᾳ, ἵνα τὸ πρόκριτον τῆς παρθενίας τὴν 8
ἀθανασίαν κηρύξῃ τῷ κόσμῳ καὶ τὴν μετὰ σώματος | ἀφθαρσίαν· P102
ἵνα δὲ μὴ μόνον ἐπὶ τῆς παρθενίας νομισθῇ εἶναι διὰ τὸ ἐξαίρετον
ἡ ἀνάστασις καὶ σώματος ἡ παραμονή, Ἐνὼχ οὐκ ἦν παρθένος,
20 ἀλλ' ἐγκρατὴς καὶ παιδοποιήσας τέκνα. καὶ δύο μὲν οὗτοι [ἐν] ζῶσιν,
ἐν σώματι καὶ ψυχῇ ἐμπαραμένοντες διὰ τὴν ⟨ἡμῶν⟩ ἐλπίδα.

99. Καὶ εἰς τὸ μή τινα πάλιν ἀμφιβάλλειν καὶ ἄλλους εἰς Ἅιδην 99, 1
κατήγαγε μετὰ τῶν σωμάτων. ἤνοιξε γὰρ ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς
καὶ κατέπιε Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, τοὺς υἱοὺς Κορὲ καὶ Αὐνᾶν, καὶ
25 κατέβησαν εἰς Ἅιδην ζῶντες ⟨σὺν⟩ σώματι καὶ ψυχῇ. ἀπ' αὐτῆς γὰρ τῆς D201
ὥρας εἰς κρίσιν παρεδόθησαν, μήτε τῶν σωμάτων λυθέντων μήτε
λειψάνου παραδοθέντος ἢ μέρους, ἀλλὰ ὅλων σὺν σώματι καὶ ψυχῇ
εἰς τιμωρίαν παροδοθέντων. ὁ Ἰὼβ φησιν »ἕως πάλιν γένωμαι« καί 2
»⟨ἀναστῆσαι⟩ τὸ σῶμα τοῦτο τὸ ἀντλοῦν ταῦτα« καί »ἀνακαινιεῖς
30 με« καὶ πάλιν »ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου«, Ἠσαΐας

1 vgl. Joh. 11, 44 — **4** vgl. Luk. 7, 11ff — vgl. Mark. 5, 22ff u. Par. — **5** vgl. Matth. 8, 5ff — **8** vgl. Hebr. 11, 5 — **9** vgl. II Kön. 2, 1ff — **23** vgl. Num. 16, 32f — **28** Hiob 14, 14 — **29** Hiob 19, 26 — **30** Psal. 102, 5

L J

2 τῶν (vor κειριῶν) < J **3** * ⟨ἀνέστησεν⟩ * **5** τὴν θυγατέρα] lies τὸν παῖδα? * **10** παραστήσω J **12** * etwa ⟨ὑπέδειξεν⟩ * **14** ὑποδοχήν *] ὑπομονὴν L J **15** ⟨ἡ⟩ * | νομισθῇ *] ὀνομασθῇ L J **18** δὲ μὴ] μηδὲ μὴ; δὲ μὴ auf Rasur von späterer Hand L **20** [ἐν] * **21** ⟨ἡμῶν⟩ * **25** ⟨σὺν⟩ * **29** ⟨ἀναστῆσαι⟩ *

δὲ »ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις«·
ἦλθε γὰρ ὁ »λύων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, ὁμοίως τοὺς παρα-
πικραίνοντας, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις«. λέγει δὲ Ἰὼβ »ἄνθρω- 3
πος δὲ κοιμηθεὶς οὐκέτι οὐ μὴ ἐγερθῇ οὔτε ἐπιγνώσεται τὸν τόπον
5 αὐτοῦ«. καὶ γὰρ ἀληθῶς καθ᾿ ἡμέραν οὐ γίνεται ἡ ἀνάστασις, ἀλλ᾿
εἰς μίαν ὥρισται ἡμέραν. δεικνὺς δὲ ὅτι οἶδεν εἰς ποίαν προθεσμίαν
προσεδόκα, εὐθὺς ἔλυσε τὸ ζήτημα »ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς οὐ μὴ συρραφῇ«.
ὅσον γὰρ ἔστιν ⟨ὁ⟩ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἔτι καὶ τὰ σώματα ἐν τῇ γῇ 4
ὑπάρχει. ὅταν δὲ ἔλθῃ »ὁ ἑλίσσων τὸν οὐρανὸν ὡς βιβλίον« καὶ
10 τινάσσων τὴν γῆν, τότε »ἐγερθήσονται καὶ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς χώματος«.
διὰ τοῦτο λέγει τῷ Ἰεζεκιὴλ »υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπὲ συναχθῆναι ὀστοῦν 5
πρὸς ὀστοῦν καὶ ἁρμονίαν πρὸς ἁρμονίαν« καὶ ἐγένετο οὕτως· καί
»γενέσθαι ἐπ᾿ αὐτὰ νεῦρα καὶ φλέβας, σάρκας καὶ τρίχας καὶ ὄνυχας«·
καὶ πάλιν »εἰπὲ υἱὲ ἀνθρώπου, ἐλθὲ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῶν τεσσάρων
15 γωνιῶν τῆς γῆς«, τῶν τόπων δηλαδὴ τῶν ταῖς ψυχαῖς ἀποτεταμιευ-
μένων. καὶ τίνι τῷ λόγῳ αὐτὸς ὁ κύριος οὐ λέγει, ἀλλὰ κελεύει τῷ 6
ἀνθρώπῳ λέγειν; ὅτι ὃ λέγει κύριος ἅμα καὶ ποιεῖ καὶ οὐκέτι λύεται·
τῷ δὲ ἀνθρώπῳ προσέταξε λέγειν, ἵνα μετὰ τὸ ἀναστῆναι πρὸς τὴν
ὥραν σημανθῇ μὲν ἡμῶν ἡ ἐλπὶς τῆς σωτηρίας, ἀνθρώπου δὲ λόγος
20 λυθῇ καὶ οὐ τοῦ κυρίου. ἤμελλον γὰρ πάλιν ἀποθνήσκειν ἐκεῖνα
τὰ ὀστᾶ. ὅταν δὲ εἴπῃ ὁ κύριος, ἀνάστητε, ἐγείρονται καὶ οὐκ ἀπο-
θνήσκουσι· θεοῦ γὰρ λόγος οὐ λυθήσεται. | D 202 P 103

100. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἐν σαρκὶ ἐλθὼν ἤγειρε νεκρούς, ἵνα 100, 1
τὸ διὰ τῆς σαρκὸς πάλιν κοιμηθῇ, ἕως αὐτὴ ἡ σὰρξ ἀναστῇ καὶ
25 μηκέτι ἀποθάνῃ καὶ σιωπήσῃ τοῦτο ⟨τὸ⟩ λέγειν μόνῳ ἑνί· »ἔγειραι«,
»δεῦρο ἔξω«, ἕως ἂν ἔλθῃ καὶ μηκέτι ἑνικῶς εἴπῃ, ἔγειραι, ἀλλ᾿

1 Jes. 26, 19 — **2** Psal. 67, 7 — **3 f** Hiob 14, 12 u. Psal. 102, 16 — **7** Hiob 14, 12 — **9** Jes. 34, 4 — **10** Dan. 12, 2 (Theod.) — **11** vgl. Ezech. 37, 4 ff — **25** Luk. 8, 54 — **26** Joh. 11, 43

L J **8—22** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 94r-v Rupef. f. 95v

3 *τάφω* L **7 f** *οὐ μὴ — οὐρανὸς* < J **8** ⟨*ὁ*⟩ * | *ἔτι καὶ* Sa Pa] *ἔτι* L *ἔστι* (auf Rasur von erster Hand) J **9** *ὑπάρχει* < L J **10** *σινάσσων* J | *καὶ* < L J | *χώματος* < L J **11** *τῷ*] *τὸν* L *εἰπὲ*] *εἶπον* Sa Pa c *εἰπὼν* Sa Pa rup. | *συναχθήσεται* J **13** vor *σάρκας* + *καὶ* Sa Pa **14** *εἰπὲ* Sa Pa **15 f** *τὸν τόπον . . . τὸν . . . ἀποτεταμιευμένον* Sa Pa **15** *δηλαδὴ* < Sa Pa **15 f** *τεταμιευμένων* L J | *ἀποτεταμιευμένων* + *φησί* Sa Pa **16** *τῷ* (vor *λόγῳ*) < Sa Pa **17** *ὅτι ὃ*] *ὃ γὰρ* Sa Pa | vor *κύριος* + *ὁ* Sa Pa | *καὶ*[1] < Sa Pa **19** *ἀνθρώπου*] *ὁ* (< Sa Pa c) *ἀνθρώπινος* Sa Pa **20** *τοῦ* < Sa Pa **20 f** *ἐκεῖνα τὰ ὀστᾶ* < Sa Pa **21** *ὅταν δὲ* (*γὰρ* Sa Pa rup) *ὁ κύριος εἴπῃ* Sa Pa **25** *σιωπήσει* L | *τοῦτο* ⟨*τὸ*⟩ *] *τοῦτο* J *τῷ* L **26** *ἔγειραι*] *εἶναι* L

ἐγείρεσθε πάντες, τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν ἐργαζόμενος· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. 2 ὧδε γὰρ μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν οὐδένα ἤγειρε ⟨εἰ μὴ⟩ τῶν προσφάτως τελευτησάντων. ἀνέστησαν γὰρ σὺν αὐτῷ »πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων καὶ ὤφθησαν 5 πολλοῖς«, »μετ' αὐτοῦ εἰσελθόντες εἰς τὸν νυμφῶνα«, κατὰ τὰ ἐν εὐαγγελίῳ γεγραμμένα. 3 καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνέστη μέρος τῶν σωμάτων τῶν ἁγίων, ἀλλὰ σώματα τῶν ἁγίων· καὶ »ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς«, οὐκ ἄλλοι ὄντες παρὰ τοὺς τετελευτηκότας, ἀλλ' ἐπιγινωσκόμενοι παρὰ τῶν ἰδίων, ὅτι οὐ πρὸ χρόνων ἦσαν τετελευτηκότες. 4 καὶ ἄλλοις 10 δεῖξαι δὲ βουλόμενος ὁ κύριος ἡμῶν τὸ θαῦμα, τὰ δὴ δυσχερῆ ἐκεῖνα εὐχερῆ δεικνὺς ἐπετέλει. καὶ ὅτε μὲν ἔρχεται πρὸς τὴν προσφάτως τελευτήσασαν κόρην, τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου, ἐπειδὴ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τετελεύτηκε, κατηξίωσεν αὐτῇ εἰπεῖν· »ἀνάστηθι, ἡ παῖς«· τῷ δὴ ἀνάστηθι ἰσχυροποιῶν τὸ ἤδη λελυμένον, ἐπειδὴ ἔτι ἐν τῇ 15 κλίνῃ ἦν. 5 τὸν δὲ υἱὸν τῆς χήρας τῆς ἐν τῇ Ναΐν, ἐπειδὴ ἤδη ἐν τῇ σορῷ ἐξεφέρετο, εὐχερέστερον ἤγειρεν· »ἥψατο γὰρ τῆς σοροῦ« καὶ οὐκ εἶπέ τι τῷ παιδί, ἀλλὰ μόνον ἥψατο τῆς σοροῦ καὶ ἀνέστη. 6 τὸ δὲ ἔτι βαθύτατον καὶ παρ' ἐλπίδα ἀνθρώπων πολλῷ μακρότερον, ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τὸν τετραήμερον Λάζαρον, οὐδὲ εἶπεν ἀνάστηθι, οὐδὲ 20 ἥψατο τῇ χειρὶ τοῦ μνήματος, ἀλλ' οὕτως ἐν ἑτοίμῳ καλεῖ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, »Λάζαρε, δεῦρο ἔξω«. 7 πολὺ δὲ εὐχερέστερόν ἐστι καὶ ἑτοιμότερον τό »δεῦρο ἔξω« παρὰ τὸ ἅψασθαι, τὸ δὲ ἅψασθαι πάλιν εὐχερέστερόν ἐστι πολὺ τοῦ καλέσαι »ἡ παῖς ἀνάστηθι«. ὧδε δὲ | [D 203] πάντα ποιεῖ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ Λόγος, ἵνα ἡμῖν τὴν ἐλπίδα ὑποδείξῃ 25 τῆς ἀναστάσεως.

101, 1 101. Εἰ δὲ βουληθείην τὰς πάσας μαρτυρίας ἐκ πασῶν τῶν γραφῶν ἐκλέξασθαι, μικρὸς μὲν ὁ ἡμέτερος νοῦς βραχύς τε καὶ ἰδιώτης, ὅμως διὰ τὸ πλῆθος ⟨δέδια μὴ⟩ εἰς πολὺ πλάτος ἐπεκτείνω τὸν λόγον· | [P 104] συνελὼν δὲ ἐρῶ ὅτι ἡ ἡμῶν σωτηρία σύντομός ἐστιν, ἐν πᾶσι δὲ 30 ⟨ὁμοία⟩, μιᾶς ἐλπίδος τῆς ἀναστάσεως ἡμῖν κεκηρυγμένης. 2 ταῦτα δὲ ἀπιστοῦσιν ἄπιστοι, παραφθείρουσι κακόδοξοι, οὐ δέχονται φιλόνεικοι, ἀπωθοῦνται κενόδοξοι. τοῖς δὲ πᾶσιν ὁ θεὸς τὸ ἔλεος παράσχῃ καὶ

1f vgl. Joh. 11, 25 — **4** Matth. 27, 52f — **5** vgl. Matth. 25, 10 — **13** Luk. 8, 54 — **16** Luk. 7, 14 — **21** Joh. 11, 43

L J

2 ὧδε γὰρ *] ὃ γὰρ L ὁ δὲ γὰρ (γὰρ vom Rubricator durchgestrichen) J **3** ⟨εἰ μὴ⟩ *, vgl. Z. 9 **4** γὰρ *] δὲ L J **9** ὅτι *] οἳ L J | ἄλλοι L **14** τῷ *] τὸ L J | δὴ *] δὲ L J **20** τῆς χειρὶ J **28** ⟨δέδια μὴ⟩ * **30** ⟨ὁμοία⟩ * | μιᾶς ἐλπίδος *] ἐν μιᾷ ἐλπίδι L J **32** παράσχοι J

διαυγάσῃ τὰ ζεζοφωμένα τῶν διανοημάτων. Ἕλληνες μὲν γὰρ ⟨μὴ⟩ 3
λαβόντες πνεῦμα ἅγιον ἐλεγχθήσονται ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ πασῶν
τῶν προλεχθεισῶν μαρτυριῶν, μάλιστα δὲ ὑφ' ὑμῶν τῶν υἱῶν τῆς
ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. διδάσκετε γάρ, 4
5 λαβόντες πνεῦμα ἅγιον καταξιωθέντες τε λόγου εὐθέτου »ἐν ἀνοίξει
τοῦ στόματος«, πρῶτον μέν, ὅτι μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καταξιωθέντες
εἶναι τοῦ »ἀρχιποίμενος« καὶ »προστάτου τῶν ἡμετέρων ψυχῶν« *, ὡς
τὰ τρόφιμα τοῖς τοῦ Χριστοῦ ποιμνίοις τοῖς ἑαυτῶν λαοῖς συναγα-
γόντες μεριμνῶντές ⟨τε⟩ ὅπως ἑαυτούς τε καὶ τὰ τοῦ θεοῦ θρέμ-
10 ματα, φημὶ δὲ τὸν βουλόμενον πάντως ὠφελεῖσθαι, ἐκ τῆς ἁγίας γῆς
τῆς παρὰ Μωυσῇ αἰνιττομένης θρέψητε. τίς δὲ τῶν εὖ φρονούντων 5
εἰς ὑμᾶς τοὺς εὐλαβεῖς καὶ πιστοὺς σκοπῶν, ὦ ὀρθόδοξοι καὶ υἱοὶ
τῆς ἐκκλησίας (ἐνίους γὰρ λέγων πάντας τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθείας
λέγω, κατὰ τὸ γεγραμμένον), τίς περὶ τούτων ἀμφιβάλοι; σοφῆς γὰρ 6
15 ὄντες καὶ ἀνδρειοτάτης υἱοὶ γυναικός, ἧς τὸ κλέος παρὰ Σολομῶντι
λέγοντι »γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει;« (ὡς σπανίας οὔσης, μᾶλλον
δὲ μιᾶς), τὸ κρεῖττον ἐκλέξεσθε καὶ τὸ ὠφέλιμον ἀγαπήσετε. ἀνδρείαν 7
δὲ γυναῖκα νοεῖτέ μοι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, τὴν ὑμῶν μητέρα,
ἧς | οὐδὲν ἀνδρειότερον, θνησκούσης καθ' ἕκαστον ἐπεγειρόμενον D 204
20 διωγμὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδίου ἀνδρός.

102. Αὕτη οὖν ἡ ἐπιεικεστάτη τὸν ἴδιον νυμφίον ἀκριβῶς ἐρωτᾷ **102**, 1
ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ᾀσμάτων »ποῦ ποιμαίνεις; ποῦ κοιτάζεις ἐν μεσημ-
βρίᾳ;« · ποιμαίνει δὲ Χριστὸς ἐν ἁγίᾳ γῇ τῇ προειρημένῃ καὶ οὐ μόνον
ποιμαίνει, ἀλλὰ καὶ προστάσσει λύειν τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν τῶν
25 ποιμένων, ὡς Μωυσῇ πρῶτον λέγει· παρ' οὗ τὴν παράδοσιν παρειλη- 2
φότες καὶ αὐτοὶ τοὺς εἰς τὴν ἁγίαν ἐπιστήμην εἰσαγομένους ἀσφαλῶς
χειραγωγεῖτε πρῶτον, τὰ ὑποδήματα ἑκάστου ἐπιλύεσθαι ἐπιμελό-
μενοι. ὑποδήματα δὲ ἑκάστου ἡμῶν ἔχει διαφοράν. τῇ γὰρ ἰδίᾳ 3
ἑαυτοῦ πράξει ἕκαστος | ὑπεδήσατο. καὶ λοιπὸν ὑμῶν τῶν μαθητῶν P 105
30 καὶ καλῶν ποιμένων ὑπακούων ἕκαστος, ὃς μὲν ὑπεδήσατο εἰδωλο-
λατρείαν, ὑπελύσατο τῇ ὑμῶν νουθεσίᾳ, ἄλλος δὲ μοιχείαν ὑπελύσατο,

5 Ephes. 6, 19 — **7** I Petr. 5, 4 — I Petr. 2, 25 — **13f** vgl. Mark. 13, 37 — **16** Prov. 29, 28 — **22** Hohel. 1, 7 — **24f** vgl. Exod. 3, 5

L J

1 *διαυγάσει* L J | *⟨μὴ⟩* * **5** *τε* < J **7** * ergänze etwa ⟨*»ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ θεοῦ«*⟩ * **9** ⟨*τε*⟩ * **12** *ἡμᾶς* L **14** *ἀμφιβάλλοι* J **17** *ἐκλέξησθε* L | *ἀγαπήσατε* L **23** *ἁγίᾳ* < J **24** *τοὺς ποιμένας*? * **25** *Μωυσῇ* *] *Μωυσῆς* L J **28** *ἡμῶν* *] *ὑμῶν* L J **29** *ὑπεδύσατο* L **31** *ἡμῶν* J

ἕτερος πορνείαν, ἄλλος κλοπήν, ὃς δὲ πλεονεξίαν. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ 4
καὶ λόγοις στυγητοῖς καὶ αἰσχροῖς ῥήμασιν ἀποτασσόμενοι μακαρίαις
ἐλπίσιν »ὑπὸ χεῖρα κραταιὰν« τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος δι' ὑμῶν τῶν κα-
λῶν, τῶν μαθητῶν ἕκαστος βουκολεῖσθαι παραδίδωσιν ἑαυτόν· ἀφέξεται
5 γὰρ ἕκαστος πάντως τῆς πλάνης. καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν παρατίθεσθε 5
τὴν ἀλήθειαν, εἴδωλα μὲν παραχαράττοντες καὶ ἀναφανδὸν τὴν περὶ
αὐτῶν πλάνην ἀνακηρύττοντες (οὔτε γὰρ νεκροὺς τούτους ἡγεῖσθε,
ἐπεὶ μήποτε ἔζησαν), κενὰ δὲ καὶ μάταια καὶ οὐκ ὄντα εἰκότως πάντας
πάντοτε διδάσκοντες. οὐ γὰρ ἦσάν ποτε, ἵνα ⟨τι⟩ ὦσιν ἐκεῖνοι· εἰσὶ 6
10 δὲ κακοδαίμονες, ἀνθρωπίνης διανοίας παράθεσις, ἡδονῶν ἀφορμὰς
ἐπιρρώσασα· καὶ ἔνθεν ὑπὸ ἑκάστου τὸ ἴδιον πάθος εἰς σέβασμα
κυρωθὲν τετόλμηται. πρῶτον γὰρ εὐθὺς ὅτε τοῦτο τοῖς ἀνθρώ- 7
ποις ἐκαινοτόμητο διὰ δαιμόνων κακουργίας, »πρώτη« αὕτη »πορνεία«
ἀπεφθέγγετο καὶ σκιογραφίαις τὰ εἴδωλα | προετυποῦτο. ἔπειτα D205
15 τέχνην τὴν ἰδίαν, ἣν μετὰ χεῖρας εἶχεν ἕκαστος, δι' ἧς τὴν εὐπορίαν
ἔσχεν, εἰς σέβασμα τοῖς ἰδίοις παρεδίδου τέκνοις καὶ διὰ τῆς ὕλης τῆς
ἰδίας τεχνουργίας θεοὺς ἀνεπλάσαντο, καὶ κεραμεὺς μὲν ἐκ πηλοῦ,
τέκτων ἐκ ξύλου, χρυσοχόος ἐκ χρυσίου καὶ ἀργυροκόπος ὡσαύτως.
103. ἔτι δὲ πάλιν ἕκαστος τὸ ἴδιον πάθος εἰς μορφοεμφερείας 103, 1
20 ⟨πρὸ⟩ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν διέγραφεν, ὁ μὲν αἱμοβόρος τις ἀνὴρ
Ἄρεα φάσκων, μοιχὸς δὲ ἢ μοιχὰς τὴν πολύκοινον Ἀφροδίτην, τύ-
ραννος δὲ Νίκην ἀναπτερώσας. αὐχμώδης γὰρ καὶ περὶ τὰ βιωτικὰ 2
κεχηνὼς Κρόνου τὸν τύπον ἔγραφε, θηλυνόμενος δὲ Κυβέλην καὶ
Ῥέαν διὰ τὸ ῥευστόν, οἶμαι, τῆς ἀπὸ τῶν σωμάτων πολυμιξίας.
25 ἄλλος τε ῥεμβὸς ἢ ῥεμβὰς Ἄρτεμιν κυνηγέτριαν προετύπου καὶ μέθυ- 3
σον Διόνυσον καὶ πολύμοχθον Ἡρακλέα, πολύμιξ δέ τις Δία καὶ
Ἀπόλλωνα. καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν μυρίων παθῶν ἐν ἀν- 4
θρώποις ὑπαρχόντων; πλέον δὲ πάν|των Αἰγύπτιοι πλανηθέντες οὐ P106
μόνον τὰ ἴδια πάθη ἐσεβάσθησαν, ἀλλὰ πτηνὰ καὶ τετράποδα, χερ-
30 σαῖά τε καὶ ἔνυδρα καὶ ἀτίθασσά τινα θηρία καὶ τὰ εἰς δοῦλα αὐτοῖς

3 vgl. I Petr. 5, 6 — **12—18** vgl. Panarion Anacephalaeosis von tom. 1 des 1. Buchs 3, 2f — **13** Weish. Sal. 14, 12 — **28 ff** vgl. Weish. Sal. 12, 24 Aristides apol. 12 Theophilus ad Aut. I 10; S. 90 Otto clement. Hom. VI 23; S. 80, 20 Lagarde clem. Recogn. V 20 Clemens Al. Protr. 39, 5; I 29, 18ff Stählin

L J

2 *μακαρίας* J **7** *τούτους* sc. *τοὺς νομιζομένους θεοὺς* | *ἡγεῖσθαι* L
9 *⟨τι⟩* * **9f** *εἰσὶ δὲ* *] *δέ εἰσι* L J **11** *ἐπιρρώσασα* *] *ἐπιρρεύσασα* L J
17 *ἀνεπλάσα[ν]το?* * **20** *⟨πρὸ⟩* * **28** *πάντων* *] *πάντως* L J

ὑπὸ τοῦ ἁγίου θεοῦ παραδοθέντα τῇ τάξει »μετήλλαξαν«· καὶ ὡς ὄντες 5
τῇ διανοίᾳ κτηνώδεις ὑπερασεβοῦσι. τὰ ζῷα τὰ παρ' αὐτοῖς θεο-
ποιοῦντες καὶ οὐκ αἰσχυνόμενοι, κύνα τὸ ὑλακτικόν, αἴλουρον τὸ
ἑρπετοφάγον, τράγον τὸ ἀκόλαστον, πρόβατον τὸ βληχρόν, κροκό-
5 δειλον τὸ πολυσχιδὲς καὶ ἀμειδέστατον, ἶβιν τὴν ἰοβόρον καὶ ἰκτῖνα
καὶ ἱέρακα καὶ κόρακα τὰ δουλοπρεπέστατα, ὄφιν δὲ τὸ σκολιὸν καὶ
ἀηδέστατον. καὶ ἁπαξαπλῶς ὢ τῆς μεγάλης αἰσχύνης τῶν μή⟨τε⟩ 6
ὄψει τὸν ἑαυτῶν ἔλεγχον κατανοούντων [καὶ] μήτε ἀκοαῖς τὴν αἴσθησιν
παραλαμβανόντων μήτε διανοίᾳ * τῶν παρ' αὐτοῖς ματαίως γινο-
10 μένων συνιέντων. κακῷ γοῦν μόρῳ | πεπληγμένοι εἰσὶ μηδὲ τοῖς 7 D206
ἰδίοις φιλοσόφοις ἐγκαταυγαζόμενοι μηδὲ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐγκυκλη-
ταῖς συνθεαταὶ γινόμενοι. οὐκ ἀκούουσι γὰρ Διαγόρου τοῦ τὸν ἴδιον 8
Ἡρακλέα ξύλινον ὄντα δι' ἀπορίαν ξύλων ὑποκαύσαντος καὶ ἐπι-
σκωμματικῶς αὐτῷ λέγοντος· »ἄγε δή, Ἡρακλες, τὸν τρισκαιδέκατον
15 ἆθλον ἐκτελῶν πάρελθε, τὸ ὄψον ἡμῖν ἑψήσων«· ὃν δὴ λαβὼν καὶ
σχιδακίσας, καταγελῶν τοῦ ἰδίου θεοῦ ὡς οὐκ ὄντος, τῷ παρατεθέντι
αὐτῷ ἀρίστῳ γελοιάζων ἐτρέφετο. 104. ἄλλος δὲ Ἡράκλειτος **104, 1**
Αἰγυπτίοις φησίν· εἰ θεοί εἰσι, διὰ τί θρηνεῖτε αὐτούς; (Τυφῶνα γὰρ
καὶ Ὄσιριν καὶ ἄλλους καταχθονίους λιγυρῶς θρηνῳδοῦντες ὡς κεκη-
20 δευμένους πενθοῦσι). φησὶ γοῦν οὗτος· εἰ θεοί εἰσι, διὰ τί θρηνεῖτε
αὐτούς; εἰ δὲ τεθνήκασι, μάτην θρηνεῖτε αὐτούς. ἄλλος δέ, κωμικὸς 2
Εὐδαίμων τοὔνομα, φησίν »εἴπερ εἰσὶ θεοί, οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν
λέγειν οὐδ' ὁποῖοί τινές εἰσι ἰδέαν δηλῶσαι. πολλὰ γάρ εἰσι τὰ
κωλύοντά με«. καὶ Ὅμηρος δέ φησιν »οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη«. 3

1 vgl. Röm. 1, 25 — 7—S. **130, 8** vgl. von Wilamowitz SBA 1911 S. 759ff — **11f** zu *τοῖς τῆς ἀληθείας ἐγκυκληταῖς* vgl. Clemens Al. protr. 12, 1; I 11, 14 Stählin — **12—17** Clemens Al. protr. 24, 4; I 18, 9. 17ff Stählin — **17—21** Clemens Al. protr. 24, 3; I 18, 15ff; statt Heraklit sonst Xenophanes genannt (Wandergeschichte?), vgl. Diels Vorsokratiker[3] Xenophanes A 13; I 44, 3ff — **21—24** vgl. Theophilus ad Aut. III 7; S. 204 Otto; dort richtig Protagoras genannt, vgl. Diels Vorsokratiker[3] Protagoras B 4; II 229, 25 — **24** *B* 204

L J

2 *ὑπερσέβουσι* J 5 *ἀμυδέστατον* L 7 *ἰοδέστατον* L | *μή⟨τε⟩* Pet. 8 *ὄψει* Pet.] *ὄψιν* L J | *τὸν . . . ἔλεγχον* Pet.] *τῶν . . . ἐλέγχων* L J | [*καὶ*] Wil. 9 * *⟨τὴν ἄνοιαν⟩* * **9f** *γιγνομένων* L **10** *συνιόντων* L **14** *λέγοντος* Ausgg.] *λέγοντα* L J **18** *Αἰγύπτιος* J **21** *θρηνεῖτε*] *σέβετε*? * **22** *δυνάμεθα* J **23** *οὐδ'* < J | *ἰδέαν* Wilamowitz, nach Diog. Laërt. IX 51] *δειλιῶν* L J

ὁ δὲ Φιλήμων, ἕτερος κωμικός, φησίν »οἱ ἕνα θεὸν σέβοντες ἐλπίδας ἔχουσι καλὰς εἰς | σωτηρίαν«. Ἆπις γὰρ εὐθὺς ὁ ἀχυροφάγος μόσχος ὑπὸ Κάμπυος, τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως, ξίφει τὸν μηρὸν πλήττεται, ἵν', εἰ ῥεύσει αἷμα, ἐλεγχθῇ μὴ ὢν θεός. Κρονικοὶ δὲ οὐκ 5 ἀρνοῦνται τὸν ἴδιον αὐτῶν θεὸν ἐγκαθεῖρχθαι ἁλύσεσι σιδηραῖς, οὕτως ἡγούμενοι· εἰ δέ τις ἐν καθείρξει ὑπάρχει, οὐχ ἁπλῶς ὅτι ἑνὶ μείζονι ὑπόκειται, ἀλλὰ καὶ ὡς κακοῦργος ὁ τοιοῦτος ἐν καθείρξει ἐστίν. εἰ δὲ καὶ περὶ * Ἴσιδός μοι ἔσται λόγος τῆς ἤδη καὶ Ἀτθίδος καὶ Ἰοῦς λεγομένης, θυγατρὸς δὲ Ἄπιδος τοῦ Καππαδόκου τοῦ καὶ Ἰνάχου 10 καλουμένου, αἰσχύνομαι μὲν ἴσως τὰς ἐκείνων πράξεις ἀνακηρῦξαι· πλὴν δὲ οὐκ αἰσχυνθήσομαι λέγειν ἃ αὐτοὶ προσκυνεῖν οὐκ αἰσχύνονται. αἰσχυνέσθωσαν δὲ οἱ ταύτης προσκυνηταὶ | καὶ ⟨τῆς⟩ Ἀφρο-

4 P 107 5 6 7 D 207

1 f vgl. Theophilus ad Aut. III 7; S. 204 Otto (= Kock, Com. att. fragmenta II 529); zu *Φιλήμων* s. u. — **2—4** vgl. Clemens Al. protr. 52, 6; I 40, 32 ff Stählin — **4—7** über die *Κρονικοί* vgl. Panarion Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* 11, 1 ff — **8—10** zur Gleichsetzung von Isis, Atthis u. Jo vgl. Panarion h. 4, 2, 5; Isis = Jo, der Tochter des Inachus, nach Eusebius praep. ev. X 9; Migne 21, 809 B u. Hieronymus Chronik S. 27, 14 f Helm; über Atthis vgl. Hieronymus Chronik S. 44, 2 Helm (Plutarch *de Is. et Osir.* c. 9; 354 C u. c. 62; 376 A) — **10 f** Clemens Al. protr. 14, 1; I 12, 20 f Stählin — **12 f** vgl. Clemens Al. protr. 33, 6; I 24, 26 ff Stählin

L J **6—S. 132, 5** in saïdischer Übersetzung hersg. v. J. Leipoldt, Berichte der philol.-hist. Kl. der K. sächs. Ges. der Wiss. 1902 S. 136 ff (= saïd.)

1 *ὁ δὲ Φιλήμων* Ausgg. nach Theophilus] *ὁ δὲ ὑφ' ἡμῶν* L *ὁ δ' ἐφ' ἡμῶν* J *ὁ δ' Εὐφήμων* Wilamowitz **2** *ἀχυροφαγομόσχος* L **3** *Κάμπιος* J *Καμβύσου* Ausgg. **6** *οὐχ ἁπλῶς ὅτι*, bei Epiph. nicht selten = so geschieht dies nicht einfach darum weil] *οὐχ ὅπως* Wilamowitz | *ὅτι*] *ἔτι* J **8** *περὶ * Ἴσιδος*] *περὶ Ἴσιδος ⟨καὶ Ἀφροδίτης⟩* Leipoldt, auf Grund von *Ἀφρογενείας* Z. 12 f u. der Plurale *θεῶν* u. *ἐρῶσαι* im Folgenden. Daß ein Name ausgefallen ist, scheint sicher; aber die zu ergänzende Göttin muß jedenfalls vor Isis stehen, weil sonst die auch Pan. h. 4 wiederholte Gleichung Isis, Jo, Atthis zersprengt wird. Anstatt an Hathor (Leipoldt S. 165) möchte ich bei der *Ἀφρογένεια* lieber an Nephthys denken, die der hier zugrunde liegende Plutarch *de Is. et Osir.* c. 12; 355 F mit Aphrodite zusammenstellt. So ist vielleicht einzusetzen *περὶ ⟨Νέφθυος καὶ⟩* | *Ἀτθίδος* *, nach Pan. h. 4] *Ἀτμίδος* L J *Atho* saïd. **9** *Ἄπιδος* Ausgg.] *ἀσπίδος* L J *Hape* saïd. **10** *ἐκείνων* Leipoldt] *ἐκείνης* L J *jener* saïd. **11** [*δὲ*] Wilamowitz | *ἃ* Ausgg.] *ἃς* L J **12** *αἰσχυνέσθωσαν*] *sie mögen nur immer beten* (*εὐχέσθωσαν*) saïd. | ⟨*τῆς*⟩ * **12 f** *Ἀφρογενείας* Leipoldt] *ἀφρογενεῖς* L J *der Aphrodite* saïd.

γενείας τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας τε καὶ γυναῖκας καὶ ἀδελφὰς τὰς
τῶν θεῶν αὐτῶν πράξεις μιμεῖσθαι παραινοῦντες. καὶ εὐθὺς μὲν 8
Ὀσίρεως ἐρῶσαι τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀδελφοῦ Τυφῶνος ⟨τε⟩ τοῦ ἄλλου
ἀδελφοῦ τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς κατ᾽ ἀλλήλων στρατεύουσι. πολλὴ δὲ
5 αἰσχύνη θεᾶς τῆς μήτε αἰδοῦς ⟨τοῦ⟩ ἰδίου ἀδελφοῦ αἰσθομένης, ἀλλ᾽
ἐρώσης μὲν καὶ μὴ ἀρκουμένης τοῖς ἔξωθεν ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ ἕως
τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ φθανούσης. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφοκτονίαν 9
διὰ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπιθυμίας ἀκορεστίαν τοῖς φιλτάτοις ὑποδείκνυσι.
καὶ Ὧρον μὲν ἕνα γεννᾷ παῖδα, ἣ οὐκ ἠδυνήθη παραστῆσαι, τίς ὁ 10
10 γνήσιος ἀληθῶς ἐστιν αὐτοῦ πατήρ. εἰ γὰρ μὲν Τυφῶνα ὀνομάσῃ,
διστάζει μὴ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ γονεύς· εἰ δὲ τὸν Ὄσιριν, τίς τούτου
τὴν ἀκρίβειαν παραστήσειε; καλὸν δὲ θεὸν ⟨αὐτὸν γενέσθαι⟩ ἡ τοι- 11
αύτη μήτηρ ἐδίδασκε, παραλαβοῦσα αὐτὸν καὶ ἐν Τύρῳ πορνεύσασα
ἔτη δέκα. Σέραπιν δὲ τὸν Ἆπιν βασιλέα ⟨καλούμενον⟩ Σινωπέων 12
15 ⟨παῖδες⟩ θεοποιοῦντες τυραννίδι μᾶλλον ἐδούλευσαν ἤπερ ἀληθείᾳ.

105. Ταῦτά ἐστι τῶν παρ᾽ Αἰγυπτίοις τιμωμένων θεῶν τὰ ἐπί- 105, 1
χειρα, ὧν τὸ κατὰ μέρος εἰπεῖν * πολὺς χρόνος ἀναλωθήσεται.

2 ff vgl. Plutarch *de Is. et Osir.* c. 12 ff; aber Epiphanius vertritt eine eigentümliche Fortbildung — **13** *ἐν Τύρῳ* dem Epiph. eigentümlich; auch Aristides apol. 12 nennt wie andere Byblos

L J saïd.

1 *τὰς*^{2} < J **2** *εὐθὺς μὲν* < saïd. **3** *Ὀσίρεως* Wilamowitz] *ὡς ἱερέως* L J *Osire* saïd. **3 f** *τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀδελφοῦ Τυφῶνος ⟨τε⟩ τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς κατ᾽ ἀλλήλων* *] *τοῦ ἰδίου αὐτὴν* (!) *ἀδελφοῦ Τυφῶνος τοὺς ἄλλους κατὰ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν* L J *ihren Bruder Osire u. Typhon zu lieben. Ein anderer: als sie sie gerüstet hatten gegen einander zu kämpfen* saïd. **5** *τῆς μήτε — αἰσθομένης*] *konnte sie sich ihres Bruders nicht enthalten* saïd. | *αἰδοῦς ⟨τοῦ⟩* *] *αἰσχύνην* L J **5—7** *ἀλλ᾽ ἐρώσης μὲν — φθανούσης* < saïd. **7** *θανούσης* J **8** *τοῖς φιλτάτοις ὑποδείκνυσι*] *die sie* (*doch eben erst*) *gelehrt hatte, ihre Brüder u. ihre anderen Leute zu lieben* saïd. **9** *Ὧρον* *] *Ὧρος* L J *einen Sohn Hor* saïd. | *ἣ* *] *ὧ* L J *sie, die* saïd. | *τίς ὁ* *] *τις εἰ* L J *wer sein* saïd. (das von Wilamowitz getilgte *γνήσιος* ist durch saïd. gedeckt) **10** *εἰ γὰρ* *] *ἢ ἂν* L J *denn wenn* saïd. | *ὀνομάσῃ* *] *τιμήσῃ* L J *nennt* saïd. **11** *τούτου* *] *τούτῳ* L *οὕτω* J (*da*) saïd. **12** vor *καλὸν* + *deshalb* saïd. | *⟨αὐτὸν γενέσθαι⟩* *] *ihn . . . zu werden* saïd. **14** *δὲ* saïd.] *τε* L J | *⟨καλούμενον⟩* *, *der König Hapis heißt* saïd. **14 f** *Σινωπέων ⟨παῖδες⟩* *] *die Leute von Sinope* saïd. **15** *τυραννίδι*] *in Tyrannei* saïd. | *ἤπερ ἀληθείᾳ*] *gleich als wäre er wirklich ein Gott* saïd. **17** * etwa *⟨ἐπιχειροῦντι⟩* *

Ἕλληνες δὲ οἱ δοκοῦντές τι εἶναι ἐν ἑαυτοῖς, λόγοις μόνον καὶ ὀξύτητι
γλώσσης φιλοσοφοῦντες καὶ οὐκ ἔργοις, πλέον πάντων ἐξώκειλαν·
οἵτινες κατάγουσι Κρόνον ἀπ' Οὐρανοῦ, λέγοντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ 2
Οὐρανοῦ γεγε⟨ν⟩νῆσθαι καὶ τὰ μόρια τοῦ ἰδίου πατρὸς τετμηκέναι
5 (ὢ κακῆς πράξεως, αἰσχρᾶς | τε ὑπονοίας)· ὃς εἰ μὴ ἐτμήθη, πολλοὶ P108
Κρονίωνες ἦσαν. οὗτος δὲ ὁ γεννάδας, ὁ ἕως πατρὸς πεφθακώς, 3
οὐκ ἠρκέσθη ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἀσεβείᾳ, ἀλλὰ νέος μὲν ὢν ἀδικεῖ τὸν
πατέρα, πρεσβύτης δὲ γεγονὼς τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Ποσειδῶνα μὲν 4
καταπίνων καὶ Πλούτωνα, Δία δὲ ἀναζητῶν καὶ ἐμπαιζόμενος ὑπὸ
10 τῆς Ῥέας [καὶ] πέτραν μεγάλην ἐσπαργανωμένην ἀντὶ βρέφους κατα-
πίνων· ὡσεὶ | θεὸς τάχα *. εὐγενῶν δὲ γονέων ὑπάρχων ἵν' οὕτως 5 D208
εἴπω ὁ τούτου παῖς, Ζεὺς τούτῳ ὄνομα, ἐκινδύνευε πασῶν τῶν γυ-
ναικῶν ἀνὴρ γίνεσθαι καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ἑρμῆς. καὶ εἴθε κατὰ
τοὺς νόμους ὑποπροίκιός τις ἐγένετο καὶ μὴ κλεψίγαμος πάντοτε
15 καὶ κακεργάτης· Πηνελόπην μὲν γὰρ φθείρει, δι' ἡδονὴν τράγος 6
γενόμενος· τράγος δὲ οἶμαι ἐγίνετο διὰ τὸ ἀκμαῖον τῆς τοῦ γενείου
παραπλοκῆς. πρὸς Δανάην δὲ ⟨Ζεὺς ὁ πρῶτον ἡμῖν καλούμενος⟩ 7
χρυσὸς ἐγίνετο, ἵνα παρθένον σώφρονα θαλαμευομένην φθείρῃ·
χρυσὸς δὲ ἐκεῖνος οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι ποτέ, ἀλλὰ γόης ὢν διὰ
20 χρυσοῦ δωροδοκῶν τὴν παρθένον ἠπάτησε. καὶ παρὰ μὲν Λήδᾳ 8
κύκνος αὖθις γίνεται, τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς πυρώσεως τῆς αὐτοῦ

3 vgl. clem. Hom. IV 16; S. 60, 22ff Lagarde — **8** vgl. clem. Hom. VI 2; S. 73, 16ff Lagarde — **12**—S. **128, 6** vgl. clem. Hom. V 12ff; S. 67, 1ff Lagarde clem. Recogn. X c. 21. 22 Clemens Al. Protr. 32, 4; I 24, 3ff Stählin 37, 1; I 27, 23ff

L J saïd.

3 *κατάγουσι*] *unterhalb von* saïd. **5** ὃς *] ὡς L J *denn* saïd. **9** *καί*² < saïd. **10** [*καί*] * **11** * etwa ⟨*ᾔσθετο τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν περὶ τὴν πέτραν*⟩ *, *hätte er vielleicht seine Werke hinsichtlich des Steins gemerkt* saïd. **11** *Vater vornehmer Kinder* saïd. **12** *τοῦτο* L **13** das auffallende (Wilamowitz S. 767f) *καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ἑρμῆς* ist auch durch saïd. gesichert; vgl. auch Z. 17 u. Leipoldt S. 167 | *καὶ εἴθε* L J *u. wenn doch* saïd.] *εἴτε* u. vor *καὶ μὴ* (Z. 14) + ⟨*εἴτε*⟩ Wilamowitz **14** *ὑποπροίκιός τις ἐγένετο*] *man sie hätte nahen lassen* saïd. | *ἐγίνετο* J | *καὶ μή*] *aber* saïd. **15** *καὶ κακεργάτης*] *wie ein Gehörnter oder ein böser Liebhaber* (*ὡς κεράστης ἢ κακεργάτης*) saïd. | *δι' ἡδονὴν* *] *δι' ἣν* L *δι' ἣν ἦν* J *wegen der Lust* saïd. **16f** *διὰ τὸ ἀκμαῖον — παραπλοκῆς*] *wegen der Kraft u. Neuheit seines Barts* saïd. **17** *δανᾶν* J | ⟨*Ζεὺς ὁ πρῶτον ἡμῖν καλούμενος*⟩ *, *der aber, den wir zuerst nannten, Zeus* saïd. **20** *Ληΐδα* L Thlete saïd. **21f** *τὴν ἀναπτέρωσιν — ἀνασημαίνων*] *indem er das Werk seines Feuers u. die Lust, die in ihm war, offenbarte* saïd.

ἡδονῆς ἀνασημαίνων. ἀετὸς δὲ ⟨γενόμενος⟩ μηδεπώποτε ἀναπε- 9
τασθεὶς παιδοφθόρων διδάσκαλος προκαθέζεται· μηδέποτε ἀετὸς
γενόμενος, ἀλλ' ἐν πλοίῳ παρασήμῳ, ἀετῷ ὀνομαζομένῳ διὰ τὸ
τάχος, Τροίαν παραπλεύσας καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως [Τρώων]
5 *Γανυμήδην ἁρπάσας τὴν φθορὰν ἀπειργάσατο. καὶ πρὸς Πασιφάην* 10
δὲ ταῦρος ἐγένετο, ὡσαύτως καὶ πρὸς Εὐρώπην.

106. *Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν ⟨τῶν φθορῶν⟩ τοῦ γενναίου* **106, 1**
τούτου ⟨παρθένων⟩ φθορέως καὶ φθορέων διδασκάλου; οὗ τὸ μνῆμα
οὐκ ὀλίγοις ἐστὶ δῆλον. ἐν Κρήτῃ γὰρ τῇ νήσῳ ἐν τῷ ὄρει τῷ
10 *λεγομένῳ Λασίῳ ἕως δεῦρο δακτυλοδεικτεῖται. Ζῆνες δὲ οὐχ εἷς* 2
ἢ δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες γεγόνασι τὸν ἀριθμόν. ὁ μὲν
γὰρ εἷς αὐτῶν Κρονίδης ὁ προειρημένος, ὁ ταρταρώσας τὸν ἴδιον
αὐτοῦ πατέρα ἐν τῷ Καυκασίῳ ὄρει, ὁ δ' ἄλλος Λατιάριος λεγόμενος,
ἐξ οὗπερ οἱ μονομάχοι γεγόνασιν, ἄλλος δὲ ὁ τραγῳδός, ὁ καὶ τὴν
15 *χεῖρα αὐτοῦ καύσας. τάχα δὲ θεὸς ὢν ἐπελάθετο ὅτι δάκνει τὸ πῦρ* 3

7 ff vgl. G. Michaelis, de origine indicis deor. cogn. Berlin 1898 W. Bobeth, de indicibus deorum. Leipzig 1904 — **9** vgl. Theophilus ad Aut. II 3; S. 52 Otto clem. Hom. VI 21; S. 80, 6 Lagarde clem. Recogn. X c. 23 Clemens Al. Protr. 37, 4; I 28, 7 Stählin — **10** vgl. Theophilus ad Aut. I 10; S. 30f Otto Clemens Al. Protr. 28, 1ff; I 20, 30ff Stählin 37, 1f; I 27, 26ff (Cicero de nat. deorum III 53 Arnobius adv. nat. IV 14 Joh. Laurentius Lydus de mens. IV 38) — **13** zu *Καυκασίῳ ὄρει* vgl. clem. Hom. (IV 16; S. 60, 26 Lagarde) V 23; S. 70, 28 VI 21; S. 80, 2 — zu *Λατιάριος* Theophilus ad Aut. III 8; S. 210 Otto (Eusebius praep. ev. IV 16; Migne 21, 272 C) — **14** *τραγῳδὸς* Theophilus ad Aut. III 8; S. 210 Otto, vgl. Sueton Augustus 57 (Wilamowitz S. 769) — **15 ff** vgl. Plutarch *de cap. ex inimicis util.* c. 2; 86 F

L J saïd.

1 *ἀετὸν* L **1 f** *ἀετὸς δὲ ⟨γενόμενος *⟩ μηδεπώποτε ἀναπετασθεὶς*] *er ist aber auch Adler. Er flog aber nie* saïd.; zur Sache vgl. Clem. Al. Protr. 37, 2; I 27, 29 Stählin *οὐχ ἵπταται θεός* **2** *als er auf diesen saß u. Mädchenverführer war* saïd. **3** *ἐν πλοίῳ παρασήμῳ ἀετῷ ὀνομαζομένῳ*] *in einem Adlerschiffe, an dem ein Korymboszeichen war* saïd. **3 f** *διὰ τὸ τάχος* < saïd. **4** [*Τρώων*] Wilamowitz, < saïd. **5** *πρὸς Πασιφάην* < saïd. **6** *πρὸς Εὐρώπην* + *sprang er* (*ἐφήλετο*) saïd. **7** ⟨*τῶν φθορῶν*⟩ *, *die vielen Befleckungen* saïd. **8** ⟨*παρθένων*⟩ saïd. | *καὶ φθορέων διδασκάλου* < saïd. | *φθορείων* J **9** *οὐκ ὀλίγοις* < saïd. | vor *ἐν τῷ* + *καὶ* saïd. **11** *ἢ δύο — τέσσαρες*] *sondern es gibt zwei Zeus u. sogar vier an Zahl* saïd. **13** *Καυκασίῳ*] *Kausios* saïd. | *Λατιάριος* Scaliger] *λαπατριάριος* J *πατριάριος* L *Ladiarios* saïd. | *λεγόμενος* Wilamowitz] *γενόμενος* L J *heißt* saïd. **14** *γεγόνασιν*] *kämpfen lernten* saïd. | *τραγῳδὸς*] *Trakontos* saïd. **15** *καύσας* + *im Feuer* saïd.

καὶ οὐκ εἶχε τὴν πρόγνωσιν τοῦ λέγοντος τράγῳ τῷ σατύρῳ, εὑρόντι πρότερον τὸ πῦρ καὶ προσελθόντι | φιλῆσαι »μὴ ἅψῃ, | τράγε· ἁψάμενος γάρ σοῦ ἐμπρήσεις τὰ γένεια«. Ἀθηναῖ δὲ γεγόνασιν οὐ μία, ἀλλὰ πολλαί· μία μὲν ῥεμβομένη καὶ περὶ τὴν Τριτωνίδα λίμνην 5 ἀλωμένη, ἄλλη δὲ ἡ Ὠκεανοῦ, ἑτέρα δὲ ἡ Κρόνου καὶ πολλαὶ ἄλλαι. Ἀρτέμιδες πολλαί· μία μὲν ἡ Ἐφεσία, ἄλλη δὲ ἡ τοῦ Διὸς καὶ ἄλλαι ὡσαύτως οὐκ ὀλίγαι. καὶ Διόνυσοι ⟨δὲ⟩ ὁ Θηβαῖος, ἄλλος δὲ ὁ Σεμέλης, ὁ ἐπὶ τῶν Κορυβάντων καὶ ὁ ὑπὸ τῶν Τιτάνων διασπώμενος καὶ Κουρήτων [ὁ] τὴν κρεωνομίαν μυῶν. Ἡρακλῆς δὲ ὁ 10 λεγόμενος παρ' αὐτοῖς ἀλεξίκακος, οὗ τὰς πράξεις πάσας ἀποσιωπήσω, μίαν δὲ ἀπὸ πασῶν τὴν παρ' αὐτοῖς τάχα ἐπαινουμένην ὑποδείξω· ἀρκέσει τούτῳ τὸν κάματον τοῦτον ὑποστῆναι, ἵνα τῷ βίῳ σωτηρία γένηται. εἰ μὴ γὰρ ἔφθειρεν ἐν μιᾷ νυκτὶ πεντήκοντα παρθένους, πῶς ὁ κόσμος ἐσῴζετο; μᾶλλον δὲ ὤλωλει. καὶ ἁπλῶς 15 ὁμολογῶ σοι, περικακῶ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις καταλογάδην ἀναγράψαι. ἔτι δὲ βασιλεῖς καὶ τύραννοι ἀπηνέστατοι, ἐπιποθήτους τινὰς ἐσχηκότες καὶ τούτους ἐν γῇ κατορύξαντες, πλέον τι μὴ ἔχοντες τούτοις χαρίσασθαι (οἷα δὴ καὶ αὐτοὶ φθαρτοὶ κατ' αὐτοὺς ὄντες), εἰς τὴν ἐκείνων εὔνοιαν τοὺς τάφους αὐτῶν ἐπὶ πλάνῃ τοῦ βίου

P 109 D 209 4 5 6 7 8

3 ff vgl. Clemens Al. Protr. 28, 2; I 20, 32 ff Stählin (Firm. Maternus *de errore prof. rell.* c. 16) — **6** vgl. Cic. *de nat. deorum* III 58 — **7 f** vgl. Clemens Al. Protr. 12, 2 u. 19, 1; I 11, 14 ff u. 15, 1 ff Stählin (Cicero *de nat. deorum* III 58 Arnobius *adv. nat.* IV 15 Joh. Laur. Lydus *de mensib.* IV 38) — **9 ff** vgl. Clemens Al. Protr. 13, 4; I 24, 18 ff Stählin — **19 f** vgl. Weish. Sal. 14, 15

L J saïd.

1 *τράγῳ*] *des Drakontos* saïd. **1 f** *εὑρόντι πρότερον*] *zuerst fand* saïd.; *πρῶτον*? * **2** *καὶ προσελθόντι φιλῆσαι* < saïd. **3** *σοῦ* Meineke] *μου* L J *deinen* saïd. | *ἐμπρήσεις*] *trauern* (*πενθήσεις*) saïd. **4 f** *μία — ἀλωμένη*] *die sich rasend dreht*; *die dritte und die, die an dem See verrückt ist* saïd., *μία μὲν ἡ περὶ τὴν Τριτωνίδα λίμνην ῥεμβομένη* Wilamowitz **5** *ἀλομένη* L | *καὶ πολλαὶ ἄλλαι* < saïd. **6** *τοῦ Διός*] *des Ucheus* saïd., *Οὖπις* E. Meyer bei Leipoldt S. 169 **7** *Διόνυσοι* Wilamowitz] *Διόνυσος* L J saïd. | ⟨*δὲ*⟩ *, *aber* saïd. **8** *καὶ* < saïd. | *Τιτάνων*] *Tianer* saïd. **9** *Κουρήτων* [*ὁ*] *] *ὁ τῶν Κουρήτων* Wilamowitz | *κρεωνομίαν μυῶν* Pet. nach Panarion Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* 11] *κληρονομίαν μείων* L J *während die Kureten an seinen Fleischstücken Anteil hatten* saïd. **11** *τὴν* *] *τῶν* L J | *τάχα* + ⟨*μάλιστα*⟩? * **12** *ὑποδείξω*] *erzählen . . . u. werde sie vielen kundtun* saïd. **15** *σοι* < saïd. | *αὐτῶν*] *αὐτοῦ* saïd. **16** *ἔτι*] *weshalb* (*διὰ τί*) saïd. **17 f** *schenkten . . ihnen mehr Ehre, da doch auch sie Leute waren, die verdienten in ihrer Weise zugrunde zu gehen* saïd.

*τοῖς ἰδίοις ὑπηκόοις ἐπὶ κακῇ προφάσει ὡς θεῶν θρησκεύεσθαι παρα-
δεδώκασιν. ὡς ὁ Ἀντίνους ὁ ἐν Ἀντινόου κεκηδευμένος, καὶ ἐν* 9
*λουσορίῳ πλοίῳ κείμενος ὑπὸ Ἀδριανοῦ οὕτως κατετάγη. Τιμογένης
δὲ ἐν Ἀσίᾳ, Κάνωβός τε ὁ Μενελάου κυβερνήτης καὶ ἡ τούτου γυνὴ*
5 *Ἐνμενουθὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τεθαμμένοι τιμῶνται πρὸς τῇ ὄχθῃ τῆς
θαλάσσης, ἀπὸ δεκαδύο σημείων διεστῶτες, καὶ Μαρνᾶς δοῦλος
Ἀστερίου τοῦ Κρητὸς παρὰ Γαζαίοις, Κάσιος δὲ ὁ ναύκληρος παρὰ
Πηλουσιώταις.*

107. *Ταῦτα οὖν πάντα ὅταν ⟨ἐν⟩ μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀκριβοῦτε,* **107, 1**
10 *κακὸν † ὑπόδειγμα θανασίμης ὁδοῦ * τοὺς * οὕτω προαχθέντας
ὑπολύετε, ἄλλους δὲ ἀπὸ μοιχείας εἰς | σωφροσύνην φέρετε καὶ μὴ* D210
*μόνον τοῦ κλεψιγαμεῖν αὐτοὺς ἀπαλλάττετε, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίας ⟨γα-
μετῆς⟩ κατὰ ἐγκράτειαν * καταφρονεῖν, ὡς ἔτι »ὁ καιρὸς συνεσταλ-
μένος ἐστίν«, ὥς φησιν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος, | πόρνους δὲ κατηχεῖτε,* P110
15 *ἵνα μὴ τὴν ἀθέμιτον πρᾶξιν παρὰ θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις ἐργασάμενοι
τιμωρηθῶσιν. καὶ ὅταν πάντα ταῦτα διὰ στόματος καὶ δι' ἔργων* 2
κάμνοντες παραδῶτε, πείθετε αὐτοὺς τὰ πάντα ἐγκαταδέξασθαι ὑμῶν,

2 vgl. Theophilus ad Aut. III 8; S. 210 Otto Clemens Al. Protr. 49, 1; I 38, 5ff Stählin — **13** I Kor. 7, 29

L J saïd.

1 *ὡς θεῶν* *] *κακῶς* L J *damit sie ihnen wie Göttern dienten* saïd. **2** *ἐν* [2]] *σὺν* L **3** *indem er . . . lag, da Adrianos so befohlen hatte* saïd. | *λεισορίω* L | *Τιμαγένης* J *Timognes* saïd., *Θεαγένης*? Wilamowitz Wendland **4** *ἐν Ἀσίᾳ*] *ἀνασίᾳ* J | *ὁ Μενελάου*] *den Schiffer der Völker* saïd. **5** *Ἐνμενουθὶς*] *Neueise* saïd.; *Ἐνμενουθὶς* ist nicht zu ändern, vgl. die von W. Weber, Drei Untersuchungen zur äg. Religion S. 41 angeführte Inschrift | *τιμῶνται* + *nachdem sie Geschenke von sich dorthin gelegt hatten* (*δώροις ἐκεῖσε αὐτοῖς τεθεῖσι*) saïd. **6** *Barnas* saïd. **7** *Ἀστερίου*] *des Assyrios* saïd. **9** ⟨*ἐν*⟩ *, *inmitten der Kirche* saïd. | *ἀκριβοῦται* J **10** *κακὸν † ὑπόδειγμα θανασίμης ὁδοῦ * τοὺς **] *den bösen Berg des Weges der Toten, die zu den Füßen derer sind, die man von Anfang an* saïd.; darnach etwa: *κακὸν τέλος ὑποδείξαντες θανασίμης ὁδοῦ ⟨τῆς πρὸ ποδῶν αὐτῶν⟩, τοὺς ⟨ἀπ' ἀρχῆς⟩ κτὲ* * **11** *ὑπολύετε* *] *ὑπολύεται* L J *löset auf* saïd.; zum Sinn von *ὑπολύω* vgl. S. 122, 27 **12** *ἀπαλλάτητε* L **12f** *τῆς ἰδίας ⟨γαμετῆς⟩* *] *ἰδίας τῆς* L J *von ihrer Frau* saïd. **13** *κατὰ ἐγκράτειαν* *] *κατὰ φύσιν* L J *in Mäßigkeit* said. | * etwa ⟨*διδάσκετε*⟩ * **16** *ὅτι* J | *ταῦτα* + *ihnen* saïd. | *στόματος*] *eurem Munde* saïd. **17** *αὐτὰ* J | *ὑμῶν* + *und es tun* saïd. (aus *ἔργῳ* entstanden; dadurch auch das Folgende in saïd. verwirrt: *nachdem ihr früher als sie alle waret u. sie in der Sache machtet*)

ἔργῳ πάντα πρῶτον πράξαντες καὶ ἐν αὐτοῖς ἀνατυπωσάμενοι, τοὺς λόγους πιστοποιοῦντες διὰ τῶν πράξεων, οἷς ἑαυτοὺς πρῶτον ἐδιδάξατε, ἵνα καὶ ἑτέρους μαθητεύσητε. ἐπέχετε γὰρ καὶ σιωπῶντες 3 τρόπον ἡλίου τοῦ καὶ σιωπῇ πάντας πανταχοῦ διδάσκοντος· εὐθὺς 5 γὰρ ἀνατέλλων καὶ σιωπῶν τὰς τέχνας αὐτῶν πάντας ἀναδιδάσκει.

καὶ ὅταν μὲν τούτων ἁπάντων τὴν ὠφέλειαν τοῖς ἑαυτῶν τέκ- 4 νοις εἴτ᾽ οὖν ἀδελφοῖς πιστοτάτοις παραδῶτε, προβιβάζετε μὲν αὐτοὺς ἐπὶ γῆς μὲν βαδίζειν, »ἐν οὐρανῷ« δὲ ἔχειν »τὸ πολίτευμα«, μοναχῶν δὲ ζῆλον τοῖς πλείστοις ἐγγεννᾶτε· διὰ τῆς ἐν ὑμῖν στερρότητος καὶ 5 10 ἀνυποκρίτου πίστεως αἱρεσιώτας στυγοῦντες, Μανιχαίους φιμοῦντες Μαρκιωνιστάς ⟨τε⟩ καὶ λοιποὺς ὁμοίους αὐτῶν, τῆς τοῦ θεοῦ μάνδρας ἀπελαύνετε, πάσας αὐτῶν τὰς προφάσεις παραλύοντες καὶ ἐπιστομίζοντες. πόσα γὰρ κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ προ- 6 φητῶν τολμηρῶς καταφθέγγονται, κοῦφοι ὄντες καὶ κενοὶ ἀπὸ ἁγίου 15 πνεύματος, εἴς τε τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν βλασφημοῦσι καὶ ὅσα καλὰ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις κατὰ προφητείαν ⟨ἐν πνεύματι⟩ ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, οὗτοι μισοῦσι τά τε βαθύτατα τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν οἷα δὴ γεώδεις ὄντες καὶ σωματικοί, ⟨ψυχικῶς⟩ ἀνακρίνοντες οὐ νοοῦσι. μάτην δὲ βλασφημοῦσιν. 7 20 εὐθὺς τὴν αὐτῶν πλάνην μὴ ὀκνεῖτε ἀπὸ τῶν ἀκουόντων ἀποσείεσθαι ⟨ἐλέγχοντες⟩ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν | ἀποδείξεων. διὰ γὰρ τῶν D211

2f vgl. II Tim. 2, 2 — **8** vgl. Phil. 3, 20 — **19** vgl. I Kor. 2, 14

L J saïd.

1f *τοὺς λόγους πιστοποιοῦντες διὰ τῶν πράξεων, οἷς* *] *τ. λ. πιστοποιοῦντες οἷς διὰ τῶν πράξεων* L J *indem ihr tut nach euren wahrhaftigen Reden* saïd. **3** *μαθητεύοιτε* J **3f** *haltet nur in dieser Weise fest, indem ihr lehrt u. wie die Sonne bleibt, die schweigt. Lehret alle an allen Orten* saïd. **5** *αὐτῶν πάντας* *] *πάντων* L J *alle ihre Kunst* saïd. **7** vor *προβιβάζετε* + *und* saïd. **9** *ἐγενᾶτε* L | *ἐν ἡμῖν* L < saïd. **10** *στυγοῦντες*] *haßt ihr* saïd. | *φιμοῦντες*] *ich meine* (*φημὶ δὲ*) saïd. **11** ⟨*τε*⟩ * **12** *παραλύοντες*] *u. löst auf* saïd. **12f** *ἐπιστομίζοντες*] *schließt ihren Mund* saïd. **13** *πόσα* *] *ὅσα* L J < saïd. **14** *κοῦφοι ὄντες καὶ* < saïd. **15** *τε* *] *δὲ* L J *und* saïd. | *βλασφημοῦντες* L **17** ⟨*ἐν πνεύματι*⟩ *] < L J *durch Geist* saïd. | vor *τά τε βαθύτατα* + *und erkennen nicht* saïd.; trotzdem aber in Z. 19 (wie L J) noch einmal *οὐ νοοῦσι* **19** ⟨*ψυχικῶς*⟩ *ἀνακρίνοντες* *] *ἀνακρινόμενοι* L J *als bestünden sie aus psychischer Erde, indem sie kritisieren* saïd. | *δὲ* < J **20** *ἀποσείεσθε* J **21** ⟨*ἐλέγχοντες*⟩ *] *und bringt die Beweise aus der Wahrheit* saïd. | *αὐτοὺς* < L

τοιούτων ῥημάτων οἱ ματαιόφρονες ὥσπερ φρύγανα ἐν ῥεύματι πλουσίου ποταμοῦ καταφέρονται.

108. Εἴπασι δὲ ὅτι καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὃς τὸν Ἀδὰμ ἀγνοῶν 108, 1 ποῦ ἐστιν ἠρώτα λέγων »Ἀδὰμ ποῦ εἶ;« καὶ τῷ Κάϊν λέγει »ποῦ 5 Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;« καὶ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ »ποῦ Σάρρα ἡ γυνή σου;« καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. αὐτοὶ δὲ οἱ τοιαῦτα λέγοντες πιστεύουσι 2 τῷ σωτῆρι θεῷ στόματι καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, θεῷ ὄντι | καὶ πρόγνωσιν P111 ἔχοντι, τὰ δὲ αὐτὰ τῇ παλαιᾷ ὁμοίως ἐπερωτῶντι »ποῦ τεθείκατε τὸν Λάζαρον;« καί »τίς μου ἥψατο;« καὶ ὅτι »ἔχετε ἄρτους μεθ' 10 ἑαυτῶν;« καί »τίνα θέλετε;« ἢ »τίνα ζητεῖτε;«. εὐχερὴς λοιπὸν καὶ 3 ῥᾴδιος ὁ πρὸς τούτους ἔλεγχος. ὡς γὰρ ἐπερωτᾷ ὁ υἱὸς πρόγνωσιν ἔχων, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ καὶ αὐτὸς [καὶ] ἐν τῷ νόμῳ ἐπερωτᾷ, ὁ αὐτὸς ὢν ἀεὶ καὶ μὴ μεταλλασσόμενος. ἐὰν γὰρ εἴπῃ »ποῦ τεθεί- 4 κατε τὸν Λάζαρον;« * οὔτε τὸ εὐαγγέλιον ἀγνοεῖ οὔτε τὴν παλαιὰν 15 διαθήκην. »ποῦ τεθείκατε« γάρ »αὐτόν;« λέγει, ἐξελέγξαι θέλων τὰς μηδὲ τὴν ἴσην πίστιν ἐξενηνοχυίας πρὸς τὴν Σουμανῖτιν, καίτοι γε ἐκείνης πρὸς ἄνθρωπον ἐχούσης, τουτέστιν Ἐλισσαῖον τὸν ἅγιον προφήτην, τῶν δὲ περὶ Μάρθαν ἐχουσῶν πρὸς τὸν θεόν. καὶ ἐὰν 5 εἴπῃ »τίς μου ἥψατο;« οὐκ ἀγνοῶν λέγει, ἀλλ' ἵνα πείσῃ τὴν γυναῖκα 20 ἀφ' ἑαυτῆς ὁμολογῆσαι, ἵνα μὴ περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλων δοξάζηται. καὶ ὅταν εἴπῃ »ἔχετε ἄρτους μεθ' 6 ἑαυτῶν;« ἐπὶ τούτῳ λέγει, ἵνα τὸ βραχὺ τῶν ἄρτων πᾶσι σημανθῇ καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ θαυματουργίας θαυμασθῇ, διὰ τοσούτων ἄρτων τοσούτου τραφέντος ὄχλου. καὶ ὅταν εἴπῃ »τίνα ζητεῖτε;« 7

3—S. **133**, **28** vgl. oben c. 38, 1ff; S. 47, 23ff (der Ausdruck *καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου* deutet auf die Manichäer vgl. Panarion h. 66, 83, 2) — **4** Gen. 3, 9 — Gen. 4, 9 — **5** Gen. 18, 9 — **8** Joh. 11, 34 — **9** Luk. 8, 45 — Mark. 6, 38 (8, 14) — **10** Joh. 18, 4 — **13** Joh. 11, 34 — **15** Joh. 11, 34 — **19** Luk. 8, 45 — **20** vgl. Joh. 5, 31ff — **21** Mark. 6, 38 (8, 14) — **24** Joh. 18, 4

L J saïd. (bis Z. 5 *ὁ ἀδελφός σου*) **11**—S. **133**, **5** Siegel des Glaubens S. 265 Karapet, dort zwischen eingeschoben in das Stück aus Ancor. c. 38 (= arm.)

3 *εἴπασι*] *so daß sie sagen* saïd.; lies *εἴπωσι* (im potent. Sinn)? * | *ὅτι*] *nicht* (*οὐ*) saïd. **6** *δὲ* < J **12** *πατὴρ*] *Christus* arm. | *καὶ*² *] *εἰ* L J | [*καὶ*] * **13** *ἐὰν γὰρ εἴπῃ*] *denn der welcher sagte*: *was ist das da, was in deiner Hand ist*? (Exod. 4, 2), *der sagte*, (*denen*) *welche sahen* »*ich bin der ich bin*« *u. wo habt ihr* usw. arm. **14** * etwa ⟨*σαφὴς ἡ δύναμις τῷ εὐσεβῶς νοοῦντι, ὃς*⟩ * **14f** *οὔτε τὸ — διαθήκην*] *das Evangelium ist nicht unwissend u. nicht war das AT unwissend* arm. **15** *γάρ* < J **16** *ἐξενηνεχυίας* L J **17f** *τουτέστιν — προφήτην* < arm. **17** *ἐλισσαῖος* J **18** *τῶν . . . ἐχουσῶν* *] *τὰς . . . ἐχούσας* L J **20** *ἀφ' ἑαυτοῦ* L **22** *πᾶσι*] *von andern* (*ὑπὸ ἄλλων*) arm.; viell. vorzuziehen **23** *θαυμαστῇ* L J

τοὺς ζητοῦντας δείκνυσιν ἠπατημένους ὄντας καὶ »Ἰησοῦν ζητοῦντας«, τὸν ἰατρὸν | ἑρμηνευόμενον καὶ σωτῆρα, ἵν᾽ ὅταν ἀποκτείνωσιν αὐτόν, D212 τῆς τούτου σωτηρίας λήξωσιν.

109. Ὥσπερ οὖν τὰ περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν οἰκονομίας ἐδείξαμεν 109, 1
5 λεγόμενα μὲν ἀνθρωπίνως, οὐκ ἄμοιρα δὲ προγνώσεως (οὐδὲ γάρ τις τῶν εὖ φρονούντων εἴπῃ ἀγνοεῖν αὐτὸν ποῦ τεθείκασι Λάζαρον, ἐγγὺς ὄντα τοῦ τόπου, εἰ καὶ δι᾽ ὃν εἴπομεν τρόπον ἠρώτα, πόρρω ⟨ἐπὶ⟩ Γαλιλαίας πρώην ὄντα καὶ δείξαντα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ὅτι τέθνηκε Λάζαρος), οὕτω καὶ περὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ταῦτα εὐφρόνως ἀνα-
10 λύομεν. τὸ εἰπεῖν τὸν θεόν »Ἀδὰμ ποῦ εἶ;« οὐκ ἀγνοοῦντος ἦν, 2 ἀλλὰ δεικνύοντος ἀπὸ οἵου ὕψους πρὸς ποῖον βάθος αἴσχους ὁ Ἀδὰμ ἐκπεπτώκει. καί »ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;« ὅτι ὃν σε ἔδει φέρειν 3 ἀεὶ ἐν ἀγκάλαις καὶ ἀεὶ συνεῖναι αὐτῷ, οὗτος ἐπὶ γῆν παρὰ σοῦ ἔρριπται. δείκνυσι γὰρ ἐκ τοῦ ἐπαγομένου ὅτι οὐκ ἀγνοίας χάριν 4
15 ἠρώτα, | ἀλλὰ διελέγχων ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι »ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν P114 τοῖς ἔργοις σου καὶ ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἥτις ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου«· »ἰδού, γάρ φησιν, ἡ φωνὴ αὐτοῦ βοᾷ πρός με«. καί »ποῦ Σάρρα 5 ἡ γυνή σου;« οὐκ ἀγνοῶν εἶπεν. ἐπεὶ πῶς ἠγνόει ὁ γελῶσαν ἔνδον
20 τῆς οἰκίας εἰδὼς αὐτήν; οὐκ ἀγνοῶν τοίνυν ἠρώτα, ἀλλ᾽ ἵνα παραστήσῃ ταῖς θυγατράσιν αὐτῆς ταῖς »ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν« μαθεῖν τὴν ἐκείνης ἀγωγήν, ὅταν ἁγίοις ἐκ τῶν ἰδίων καμάτων ὑπηρετεῖν πειρῶνται. ἐκείνη γὰρ ἐν τοσαύτῃ ὑπηρεσίᾳ ὑπάρχουσα, αὐτὴ τοὺς 6 ἀζύμους καὶ τοὺς ἐγκρυφίους ἐργαζομένη καὶ τὴν τοσαύτην ὑπηρεσίαν
25 ἐξαρτύσασα ἅμα τοῖς ἰδίοις αὐτῆς οἰκέταις, πρόσωπον τῶν ὑπηρετουμένων οὐχ ἑώρα, σωφροσύνης ἐπιεικοῦς ὑπογραμμὸν ταῖς ἡμετέραις γενεαῖς ὑπολιμπάνουσα. καὶ ταῦτα μὲν ἀρκέσει εἰς παράστασιν ταῖς τῶν ματαίων ἀντιλογίαις. | D213

110. Ἄν τε εἴπωσιν ὅτι καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὁ τοὺς μὲν 110, 1
30 Αἰγυπτίους πλεονεκτήσας καὶ σκυλεῦσαι διδάξας τοὺς ἰδίους αὐτοῦ ἀνθρώπους ἐν τῷ ἐξέρχεσθαι αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδασιν

1 vgl. Joh. 18, 5 — **2** vgl. Matth. 1, 21 u. vgl. Eusebius dem. ev. IV 10; S. 168, 12f Heikel — **8f** vgl. Joh. 11, 11 — **10** Gen. 3, 9 — **12** Gen. 4, 9 — **15** Gen. 3, 17 u. Gen. 4, 11 — **18** Gen. 4, 10 — **18f** Gen. 18, 9 — **21** vgl. I Tim. 2, 10 — **29ff** vgl. Panarion h. 66, 83 (u. Irenäus adv. haer. IV 30, 1f; II 248f Harvey) — **30** vgl. Ex. 3, 22; 12, 36

L J arm (bis Z. 5 *προγνώσεως*)

8 ⟨*ἐπὶ*⟩ * **12** *ἐπεπτώκει*? * **18** *ἡ φωνὴ* < L, daher *αὐτὸ////*, (ein Buchstabe wegradiert) | *βοᾷ* < J **19f** *ὁ γελῶσαν αὐτὴν ὁ γελῶσαν ἔνδον τῆς οἰκίας εἰδὼς αὐτήν* L **25** *ἐξαρτήσασα*, *η* auf Rasur von erster Hand L

οἱ μάταιοι ὅτι παρὰ θεῷ οὐδὲν ἀπόλλυται καὶ ὅτι δικαιοκρισία ἐστὶ καὶ »θεὸς οὐ μυκτηρίζεται«. τί γὰρ ἐνόμιζον Αἰγύπτιοι ὅτι ἐζήτουν 2 ταῦτα ἀμισθὶ ἐργάζεσθαι τοὺς Ἰουδαίους καὶ οὐ τὰ τυχόντα ἔτη, ἀλλὰ διακόσια δεκαπέντε σὺν † τοῖς διακοσίοις δεκαπέντε ἔτεσι τοῦ
5 Ἰωσήφ; τετρακοσίων γὰρ καὶ τριάκοντα ἐτῶν παροικίας ὁρισθείσης τῷ 3 Ἀβραὰμ καὶ τῷ αὐτοῦ σπέρματι, ὡς λέγει »πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ«, ⟨τότε⟩ τὸ ὁρισθὲν ἐτελειοῦτο. τῇ οὖν ἑαυτοῦ 4 εὐσπλαγχνίᾳ ὁ θεὸς τὰ ἔτη τῆς αὐτοῦ παροικίας διεμέρισε. καὶ εὐθὺς μὲν ⟨διὰ⟩ σ̄ δεκαπέντε ἐτῶν ἔτι ὄντων ἐν τῇ Χαναντίτιδι ἀν⟨τ⟩ελάβετο
10 αὐτῶν καὶ τὰ ἄλλα σ̄ πεντεκαίδεκα διεῖλε τοῖς εἰς Αἴγυπτον μετελθοῦσιν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς τούτων τῶν ἐτῶν οὕτως ἀναλογεῖται· ἦν 5 τότε ἑβδομηκοστὸν πέμπτον ἔτος τοῦ Ἀβραάμ. γίνονται τοίνυν ἀπὸ ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους Ἀβραὰμ ἕως γεννήσεως Ἰσαὰκ ἔτη κε̄· Ἰσαὰκ γεννᾷ τὸν Ἰακὼβ κατάγων ἔτος ἑξηκοστὸν καὶ γέγονεν ἔτη πε̄·
15 Ἰακὼβ δὲ γενόμενος ἐτῶν πθ̄ γεννᾷ τὸν Λευὶ καὶ γίνονται ἔτη ροδ̄· | P115 Λευὶ ἐτῶν γενόμενος μ̄ τεσσάρων γεννᾷ τὸν Καάθ· ἐν δὲ τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει καὶ ἑβδόμῳ Λευὶ κάτεισιν Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον καὶ γίνονται ἔτη διακόσια ἕνδεκα. καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτῶν τὴν εἰς

1 vgl. Act. 7, 7 (Röm. 2, 5) — **2** Gal. 6, 7 — **6** Gen. 15, 13 — **11ff** vgl. J. Africanus bei Gelzer S. Julius Africanus I 85f Hippolyt Refut. X 30 Eusebius Chronik S. 46, 27ff Karst; Epiphanius weicht jedoch von allen ab u. hat seine Quelle entweder mißhandelt oder bereits verderbt vorgefunden, da er bis zur Übersiedelung nach Ägypten nur 211 Jahre herausbringt u., um die Zahl 215 zu erreichen, Z. 18 noch 4 Jahre einschieben muß

L J **5—11** Anast. Sin. quaest. 28; Migne 89, 556 Dff Lemma (τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου) ἐκ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ

4 † τοῖς διακοσίοις δεκαπέντε ἔτεσι] gemeint kann nur sein die Zeit, die Joseph vor Jakobs Ankunft in Ägypten zubrachte. Dafür gibt Epiphanius sonst keine Zahl; Eusebius (vgl. Hieronymus Chronik S. 32, 4 u. 33, 4 Helm) setzt 22 Jahre an | τοῦ] τοῦτο J **5** γὰρ] τοίνυν Anast. Sin. **5f** κατὰ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ Anast. Sin. **6f** ὡς — ἀλλοτρίᾳ < Anast. Sin. **6** ὡς*] ὦ L J **7** ⟨τότε⟩ * | τὸ ὁρισθὲν] τὰ ὁρισθέντα Anast. Sin. | ἐτελεῖτο Anast. Sin. **8** αὐτοῦ (so auch Anast. Sin.) sc. τοῦ σπέρματος **9** ⟨διὰ⟩ * | διακόσια πεντεκαίδεκα ἔτη Anast. Sin. | ἔτι < Anast. Sin. **9f** ἀν⟨τ⟩ελάβετο αὐτῶν *] ἀνελάβετο αὐτὸν L J < Anast. Sin. **10f** μετελθοῦσι Anast. Sin.] κατοικοῦσι L J **11—18** die angegebenen Zahlen (25 + 60 + 89 + 47) stimmen nicht zu der Gesamtsumme von 211 Jahren; wenn man ändern will, so liegt es am nächsten, die Zahl πθ̄ Z. 15 in πε̄ zu verwandeln, das τεσσάρων in Z. 16 zu streichen u. Z. 17 πρώτῳ statt ἑβδόμῳ zu schreiben **15** ἐτῶν] ἔτη L

Αἴγυπτον ἕτερα τέσσαρα ἔτη καὶ πληροῦνται τὰ διακόσια δεκαπέντε. ἐντεῦθέν μοι πάλιν ἀριθμεῖται τὰ λοιπὰ διακόσια πεντεκαίδεκα 6 ἔτη τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν παροικίας. Καὰθ δὲ μετὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθοδον ἐν τῷ ἑξηκοστῷ πέμπτῳ ἔτει αὐτοῦ γεννᾷ τὸν πατέρα 5 Μωυσέως Ἀβραάμ· γίνονται τοίνυν ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀβραάμ, τοῦ ἑβδομηκοστοῦ αὐτοῦ | πέμπτου ἔτους ἕως τῆς γεννήσεως τοῦ ἐσχάτου D214 Ἀβραὰμ ἔτη σπ, ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καταγωγῆς ἔτη ξε. Ἀβραὰμ 7 δὲ ἐτῶν ἑβδομήκοντα ὢν γεννᾷ τὸν Μωυσέα, καὶ γίνονται ἀπὸ μὲν τοῦ πρώτου Ἀβραὰμ ἔτη τν, ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καταγωγῆς 10 ἔτη ρλε. ὁ δὲ Μωυσῆς ἐν τῷ λ αὐτοῦ ἔτει πατεῖ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, 8 ἅμα Ἰσραηλίταις ἐξ Αἰγύπτου ἐξιών. καὶ γίνονται ἀπὸ μὲν τοῦ μεγάλου Ἀβραὰμ ἔτη τπ, ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου ἔτη ρξε. τὰ δὲ λοιπὰ πεντήκοντα ἔτη κατηνάλωσαν μετὰ τὴν διαπεραίωσιν 9 τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς εἰς Παλαιστίνην ἀπαντήσεως, οὐ 15 διὰ τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ μάχεσθαι καὶ ἐμποδίζεσθαι παρὰ τῶν καθ' ὁδὸν αὐτῶν εὑρισκομένων ἐθνῶν. γίνονται οὖν ἀπὸ μὲν 10 τοῦ ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ μεγάλου Ἀβραάμ, ἀφ' οὗ ἡ πρόρρησις αὕτη ἐδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ, μέχρι Μωυσέως καὶ τῆς εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀφίξεως τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἔτη υλ, ἀπὸ δὲ τῆς 20 καθόδου τῆς εἰς Αἴγυπτον καὶ μέχρι ⟨τῆς εἰς⟩ Παλαιστίνην αὐτῶν ἀφίξεως ἔτη σιε.

111. Τοσούτοις οὖν ἔτεσιν ἐργασαμένοις τοῖς Ἰουδαίοις ἀμισθὶ 111, 1 οὐκ ἦν δίκαιον καὶ παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις δοθῆναι αὐτοῖς τὸν μισθὸν αὐτῶν κἂν ἐπὶ τέλει; οὐκ ἄδικος τοίνυν ὁ θεὸς μετὰ σκύλων 25 ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν τοὺς οἰκείους. εἰ δέ τις ἀμφιβάλλοι μὴ οὕτως ἐξ- 2 αριθμεῖσθαι τὰ ἔτη, ἀκουέτω Μωυσέως λέγοντος »ἡ δὲ κατοίκησις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν γῇ Χαναὰν καὶ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ἔτη υλ«. τοῦ 3 οὖν δικαιοτάτου μισθοῦ τοῦ κυρίου ἐπιμελομένου, ποία τις ἔτι ὑπολείπεται μάταιος ἀντιλογία τοῖς βουλομένοις κατὰ τοῦ ἁγίου θεοῦ 30 καταφέρειν ψόγον; θεὸν δὲ ἀληθινὸν οὐκ ἄν ποτέ τις ψέξειεν, ἀλλ' οἱ ψέγοντες ἑαυτοὺς | ψέγουσιν. P116

Ἑτέρα δέ τις παρ' αὐτῶν μάταιος καταγγέλλεται ἀντιλογία 4

2—21 auch diese Berechnung ist dem Epiph. eigentümlich — **26** Exod. 12, 40 — **32ff** vgl. Pan. h. 66, 83f

L J **26f** und **32**—S. **136**, **2** = Anast. Sin. quaest. 28; Migne 89, 557 A (Fortsetzung der S. 134 genannten Stelle)

4 αὐτοῦ ἔτει J **5** μωσέος J **8** μωσέα L J **13** φξε J **19** τὴν < J **20** εἰς[1] < J | ⟨τῆς εἰς⟩ Παλαιστίνην *] Παλαιστίνης L J **25** ἐκβαλλὼν J **26** μωσέος J **27** γῇ beidemale Anast. Sin.] τῇ L J **32f** ἑτέρα δέ τις — πρώτη ὅτι] φασὶ δέ που εἰρωνικῶς οἱ ἀκάθαρτοι Μανιχαῖοι Anast. Sin.

ὁμοία τῇ πρώτῃ, ὅτι καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου | ὃς ἐπλεονέκτησε D217 τοὺς Χαναναίους, ἵνα δῷ τοῖς Ἰσραηλίταις τὸν αὐτῶν τόπον, »οἰκίας ἃς οὐκ ᾠκοδόμησαν καὶ ἐλαιῶνας καὶ συκῶνας καὶ ἀμπελῶνας οὓς οὐκ ἐφύτευσαν«. πρὸς οὓς ἐρῶ· ὦ μάταιοι, εἰ μὲν ἦν θεὸς ὡς ἄνθρωπος, 5 5 τὰ σήμερον λεγόμενα ἢ πραττόμενα παρήρχετο καὶ οὐδὲν ἦν αὐτῷ ἐν ἐνθυμήσει· ἐπειδὴ δὲ ὁ θεὸς »θεός ἐστι καὶ οὐκ ἄνθρωπος«, τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα εἰς πολλὰς γενεὰς ἐκδικῶν οὐκ ἐπιλανθάνεται. εἰ γὰρ ἀγνοοῦσι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, μαθέτωσαν.

112. Ἴσασι πάντες τὸν δίκαιον Νῶε λείψανον τοῦ κόσμου γεγο- 112, 1 10 νότα μετὰ τὸν κατακλυσμόν. ὡς οὖν παρελείφθη αὐτός τε καὶ οἱ τρεῖς αὐτοῦ υἱοί, οἷα δίκαιος ὢν καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας εὐλαβεῖς καθιστᾶν πειρώμενος, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ὑποπέσωσι κακοῖς ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ κατακλυσμῷ, οὐ μόνον διὰ λόγων τούτοις τὴν εὐλάβειαν παρεδίδου, ἀλλὰ καὶ δι' ὅρκου ἀφ' ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν τὴν πρὸς τὸν 15 ἀδελφὸν εὔνοιαν ἀπήτησε. καὶ διαμερίζει μὲν ὡς κληρονόμος τοῦ 2 κόσμου καταστὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ τὸν πάντα κόσμον, ὑπὸ κλήρους διελὼν καὶ ἑκάστην μερίδα κατὰ κλῆρον ἑκάστῳ ἀπονέμων· καὶ τῷ μὲν Σὴμ τῷ πρωτοτόκῳ ὑπέπεσεν ὁ κλῆρος ἀπὸ 3

2—4 Deut. 6, 11 — 6 vgl. Hos. 11, 9 — 10ff lib. Jub. 8, 11ff Littmann, vgl. Panarion h. 66, 83 — 14 lib. Jub. 9, 14 Littmann — 18—S. 140, 7 vgl. lib. Jub. 8, 12—9, 13 Littmann Hippolyt Chronik § 44ff Bauer Excerpta latina Barbari 192, 16ff Frick Chronicon pasch. 26 Aff; S. 45ff Dindorf (dazu die bei v. Gutschmid, Kl. Schr. V 240ff 585ff, A. Bauer, Die Chronik des Hippolytos u. Frick, Chronica minora behandelten weiteren Zeugen). Epiph. fußt auf Hippolyt; jedoch so, daß er dessen Völkerlisten mit anderwärts aus Hippolyts Chronik hergeholtem Stoff, ganz vereinzelt auch aus eigenem Wissen auffüllt. Beachtenswert ist, daß Epiph. häufig mit dem lib. gen. gegen den cod. Matrit. zusammenstimmt. Vgl. für seine Auffassung noch Panarion h. 2, 8ff u. h. 66, 83

L J 4—S. 141, 20 Anastasius Sinait. quaest. 28; Migne 89, 557 Aff (Forts. der S. 134 u. 135 genannten Stelle; bei Anast. Sin. sind jedoch zwischen die aus Epiphanius entnommenen Abschnitte der Völkerliste Stücke aus anderer Quelle eingeschoben) 18—S. 137, 3 Chron. pasch. 30 B; S. 53, 17—21 Dindorf

2 τὸν τόπον αὐτῶν Anast. Sin. 3 οὓς] ἃς L 4—8 zusammengefaßt bei Anast. Sin. ἀλλ' ἴστωσαν οἱ ἀνόητοι ὅτι ὁ θεὸς δίκαιος ὢν δικαίως τὰ πάντα διεξάγει 4 ὡς < J 6 δὲ < J 9—12 zusammengefaßt bei Anast. Sin. ὁ γὰρ δίκαιος Νῶε λείψανον τοῦ κόσμου μετὰ τὸν κατακλυσμὸν γενόμενος πολυτρόπως τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας εὐλαβεῖς καθιστᾶν ἐπειρᾶτο 12 περιπέσωσι Anast. Sin. | ὡς] οἵσπερ Anast. Sin. 14 παρεδίδου Anast. Sin.] παρετίθει L J | δι' ὅλου L J 15f μὲν ὡς — τοῦ θεοῦ < Anast. Sin. 16 πάντα τὸν κόσμον εὐθέως τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ Anast. Sin. 17 κατὰ κλῆρον < Anast. Sin. 18 τῷ [1]] ταῦτα L | Σὴμ < Anast. Sin.

Περσίδος καὶ Βάκτρων ἕως Ἰνδικῆς ⟨τὸ μῆκος, πλάτος δὲ ἀπὸ Ἰνδικῆς⟩ ἕως τῆς χώρας Ῥινοκουρούρων· κεῖται δὲ αὕτη ἡ Ῥινοκουρούρων ἀνὰ μέσον Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης, ἀντικρὺ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Χὰμ δὲ τῷ δευτέρῳ ἀπὸ τῆς αὐτῆς Ῥινοκουρούρων ἕως Γαδείρων 4
5 τὰ πρὸς νότον. Ἰάφεθ δὲ τῷ τρίτῳ ἀπὸ Μηδίας ἕως Γαδείρων καὶ Ῥινοκουρούρων τὰ πρὸς βορρᾶν.

113. Τῷ οὖν Σὴμ γίνονται παῖδες καὶ παίδων παῖδες $\overline{κε}$ ἕως ὅτε 113, 1 διεμερίσθησαν αἱ γλῶσσαι· καὶ εἰσὶ διεσπαρμένοι ἐν γλώσσαις καὶ φυλαῖς καὶ βασιλείαις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐστι τάδε· Ἐλυμαῖοι 2
10 Παίονες Λαζόνες Κοσσαῖοι Γασφηνοὶ [Παλαιστινοὶ] Ἰνδοὶ | Σύροι D 216 Ἄραβες οἱ καὶ ⟨Ταϊ⟩ανοὶ Ἀριανοὶ Μάρδοι Ὑρκανοὶ Μαγουσαῖοι Τρωγλοδύται Ἀσσύριοι Γερμανοὶ Λυδοὶ Μεσοποταμῖται Ἑβραῖοι Κοιληνοὶ Βακτριανοὶ Ἀδιαβηνοὶ Καμήλιοι Σαρακηνοὶ Σκύθαι † Χίονες Γυμνο-

L J Anast. Sin. **4f** Chron. pasch. 28 A; S. 49, 6 Dindorf **5f** Chron. pasch. 26 C; S. 46, 5 Dindorf

1 ⟨*τὸ μῆκος, πλάτος δὲ ἀπὸ Ἰνδικῆς*⟩ *, nach Hipp. § 47] < L J *καὶ μῆκος τοῦ κλήρου* Anast. Sin. Chron. pasch. **2** *Ῥινοκουρούρων*²] *Ῥινοκουρούρα* Anast. Sin. **3** *ἀντικρὺ*] *τῆς ἀντικρὺ κειμένης* Chron. pasch. **5** *δὲ* < J | *τρίτῳ* + *ἔλαχεν εἰς μερισίαν* Anast. Sin. | *Μηδείας* L | *Γαδήρων* Anast. Sin. **6** nach *πρὸς βορρᾶν* schiebt Anast. Sin. nach einer auf Josephus antiqu. I 143—146 (vgl. Chron. pasch.) zurückgehenden Quelle ein *Υἱοὶ Σήμ· Ἐλάμ, ἀφ' οὗ Ἐλυμαῖοι, Περσῶν οἱ ἀρχαῖοι· Ἀσσούρ, ἀφ' οὗ Ἀσσύριοι· Ἀρφαξάδ, ἀφ' οὗ Χαλδαῖοι· Ἀράμ, ἀφ' οὗ Σύροι· Λούδ, ἀφ' οὗ Λυδοί· Ἔβερ, ἀφ' οὗ Ἑβραῖοι* **7** *τῷ*] *τοῦ* L J | $\overline{κε}$ Anast. Sin.] *καὶ* L J **8** *αἱ γλῶσσαι διεμερίσθησαν* Anast. Sin. **9ff** In der folgenden Liste gibt Anast. Sin. nur 36 von den in L J aufgeführten Namen, zugleich in stark abweichender Reihenfolge; andererseits ist aber L J nachweislich in einzelnen Fällen durch Einschübe entstellt, vgl. zu S. 138, 3—5 **10** *Παίονες*] schon bei Hipp. vorliegendes Verderbnis; *Μα⟨τ⟩ιανοί*? Marquart | *Λαζόνες*] *Λαζοὶ* LJ *Ἀλαζονεῖς* Hipp. § 163; richtig *Ἀλαζόνες* Marquart | *Κοσσαῖοι* Gutschmid] *Κοσσευσοῦοι* L J < Anast. Sin. (das von Gutschmid aus dem zweiten Teil des Worts gebildete *Σούσιοι* ist unglücklich u. überflüssig) | [*Παλαιστινοὶ*] *, < Anast. Sin.; wohl nachepiph. Zusatz **11** *οἱ καὶ* ⟨*Ταϊ*⟩*ανοὶ* Gutschmid Marquart] *οἱ Καϊανοὶ* L J *οἱ καὶ Δαρδάνοι* Anast. Sin. | *Μάρδοι*] *Μασυρήλιοι* L J **12** *Γερμανοὶ*] richtig *Γερμάνιοι*, gemeint sind die *Καρμάνιοι* Marquart | *Λυδοὶ*] vgl. lib. gen. § 167 | *Μεσοποταμῖται* < Anast. Sin. **13** *Ἀδιαβηνοὶ* < Anast. Sin. | *Καμήλιοι* *] *Καμίλιοι* L J *Καρμήλιοι* Hipp. § 179 (aus *Καρμάνιοι* entstanden Marquart) | *Σαρακηνοὶ* < Anast. Sin. | † *Χίονες*, nicht bei Hipp.; jedenfalls verdorben

σοφισταὶ Χαλδαῖοι Πάρθοι Ἐῆται Κορδυληνοὶ Μασσυνοὶ Φοίνικες P117
Μαδιηναῖοι Κομμαγηνοὶ Δαρδάνιοι Ἐλαμασηνοὶ Κεδρούσιοι Ἐλαμῖται
Ἀρμένιοι Κίλικες [Αἰγύπτιοι] Καππάδοκες [Φοίνικες] Ποντικοὶ [Μαρμαρίδαι] † Βίονες [Κᾶρες] Χάλυβες [Ψυλλῖται] Λαζοὶ [Μοσσύνοικοι]
5 *Ἴβηρες [Φρύγες].*

Χὰμ δὲ τῷ δευτέρῳ παῖδες καὶ παίδων παῖδες τριάκοντα δύο 3
ἕως τοῦ αὐτοῦ διαμερισμοῦ τῶν γλωσσῶν· Αἰθίοπες Τρωγλοδύται
Ἀγγαῖοι Ταιηνοὶ Σαβῖνοι Ἰχθυοφάγοι Ἑλλανικοὶ Αἰγύπτιοι Φοίνικες
Μαρμαρίδαι Κᾶρες Ψυλλῖται Μοσσύνοικοι Φρύγες Μάκωνες Μάκρωνες

L J Anast. Sin.

1 *Ἐῆται* *] *Ἔνται* L J *Ἐῆτες* Anast. Sin. *Αὖται* Hipp. § 165 (aus *Μαιῆται* entstanden Marquart) | *Κορδυληνοὶ*] vgl. *Κορδυλία* Hipp. § 194; richtig *Κορδυηνοὶ* Gutschmid | *Μασσυνοὶ*] *Μασσηνοὶ* L J | *Φοίνικες* < Anast. Sin. 2 *Κομαγηνοὶ* L J | *Δαρδάνιοι*] paßt nicht in den Zusammenhang; entstanden aus einer Glosse zu *καὶ Ταϊανοί*, vgl. S. 137, 11 Marquart | *Ἐλαμασηνοὶ*] < Anast. Sin. *Ἀλαμοσσυνοὶ* Hipp. § 184 | *Ἐλαμῖται*, Glosse zu *Ἐλυμαῖοι* S. 137, 9 Marquart 3 *Ἀρμένιοι*] *Ἑρμαῖοι* Hipp. § 185, ein südasiatisches (oder ostafrikanisches) Volk Marquart **3—5** [*Αἰγύπτιοι*] . . [*Φοίνικες*] . . [*Μαρμαρίδαι*] . . [*Κᾶρες*] . . [*Ψυλλῖται*] . . [*Μοσσύνοικοι*] . . [*Φρύγες*] Gutschmid S. 676, wegen der Wiederholung in Z. 8f, die Ausscheidung wird durch Anast. Sin. bestätigt; die anderen Namen *Κίλικες Καππάδοκες Ποντικοὶ † Βίονες Χάλυβες Λαζοὶ Ἴβηρες* sind Zusatz des Epiph. über Hipp. hinaus 3 *Κύλικες* L J 4 † *Βίονες*] *Βίκωνες* Anast. Sin.; vgl. Gutschmid S. 677 | *Λαζοὶ*] < Anast. Sin. 5 nach *Ἴβηρες* schaltet Anast. Sin. aus seiner Nebenquelle (Josephus antiqu. I 131—135, vgl. Chron. pasch.) ein: *υἱοὶ Χάμ. Χοὺς ἀφ᾿ οὗ Χοῦσαι Αἰθίοπες. οὗτος ὁ Αἴθιοψ ἐγέννησε τὸν Νεβρὼδ τὸν γίγαντα καὶ κυνηγὸν καὶ πρῶτον ἐφευρόντα μαγείαν* [*ἀστρολογίαν*] *καὶ κτίσας τὴν Βαβυλῶνα ἐβασίλευσεν ἐν αὐτῇ πρῶτος βασιλεὺς γεγονώς· Μεσραΐμ, ἀφ᾿ οὗ Μεσραῖοι* [*Αἰγύπτιοι*]· *Φοὺδ ἀφ᾿ οὗ Φουδαῖοι Λίβυες· Χαναὰμ ἀφ᾿ οὗ Χαναναῖοι· Σαββᾶ ἀφ᾿ οὗ Σαββιαῖοι, Αἰθιόπων γένος· Εὐιλάτ, ἀφ᾿ οὗ Γετουλοί* 6 *τριάκοντα δύο* hinter *γλωσσῶν* (Z. 7) Anast. Sin. 7 *αὐτοῦ* < Anast. Sin. 7—S. **139**, **9** die folgende Liste stimmt (einschließlich der Inseln) auch in der Reihenfolge genau mit Anast. Sin. überein; nur daß bei diesem 2 Namen (*Φρύγες* u. *Γετοῦλοι*) fehlen 7 *Τρωγλοδῖται* L 8 *Ταιηνοὶ* Marquart] *Ταγγηνοὶ* L J *Ταγηνοὶ* Hipp. § 132, 4 (vgl. § 200, 27) | *Σαβῖνοι*] *Ἡσαυνοὶ* Anast. Sin. *Ἰσακηνοὶ* Hipp. § 132, 5; richtig wäre *Σακκηνοὶ* vgl. Hipp. § 228 Marquart 9 *Μοσσυνοὶ* Anast. Sin. | *Φρύγες* < Anast. Sin. | *Μάκωνες* Anast. Sin., so schon von Gutschmid vermutet] *Μακεδόνες* L J | *Μάκρωνες*] *Κράκονες* L J, Verbesserung zu *Μάκωνες*

Συρτῖται Λεπτιμαγνῖται Βιθυνοὶ Νομάδες Λύκιοι Μαριανδηνοὶ Πάμφυλοι † Μοσχεσίδιοι Πισιδηνοὶ Αὐγαλαῖοι Κίλικες Μαυρούσιοι Κρῆτες Μαγάρδαι Νουμιδοὶ Ἄφροι ⟨οἱ⟩ καὶ Βιζακηνοὶ Νασαμῶνες Φασγηνοὶ Μάζικες Γάραμοι Γετοῦλοι Βλέμμυες Ἀξωμῖται· οὗτοι 5 *κατέχουσιν ἀπὸ Αἰγύπτου ἕως Ὠκεανοῦ. καὶ νῆσοι αὐτοῖς· Κούρσουλα Λοπάδουσα Γαῦλος Ῥίδη Μελίτη Κέρκυρα Μήνη Σαρδανὶς Γόρτυνα Κρήτη Γλαῦκος Ῥίδη Θήρα Καρίανθος Ἀστυπαλαία Χίος Λέσβος Τένεδος Ἴμβρος Ἴασος Σάμος Κῶος Κνίδη Νίσσυρος Μεγίστη καὶ Κύπρος.* 4

L J Anast. Sin.

1 *Συρτῖται*, vgl. Hipp. § 145 *Σύρτις* | *Λεπτιμαγνῖται* Marquart] *Λεπτίται Μαγνῆται* L J *Λεπτῖται Μάγνητες* Anast. Sin, vgl. Lecti magna (Lepthi magna) Hipp. lib. gen. II § 83 | *Νομάδες*] *Νονάδι* Anast. Sin. | *Κύκιοι* L **2** † *Μοσχεσίδιοι*] *Μοσχευσίδιοι* Anast. Sin. *Misudi* lib. gen. I § 128, 23 *Μοσυνοὶ* Hipp. § 132, 15 (falsche Lesart für *Μοσσύνοικοι* Marquart) **3** *Μαργάδες* Anast. Sin. | *Ἄφροι ⟨οἱ⟩ καὶ Βιζακηνοί* *, nach de mens. ac pond. 79, 4; S. 207, 40 Lagarde Symmikta II] *Ἄ. καὶ Βιζακ.* L J *Ἄ. οἱ Βιζ.* Anast. Sin. **4** *Φασγινοὶ* L J; sonst unbekannt | *Γετοῦλοι* < Anast. Sin. | *Βλέμμυες Ἀξωμῖται* von Epiph. über Hipp. hinaus zugesetzt | *Αὐξομῖται* L J *Ἀζωνῖται* Anast. Sin. **5** *κατέχουσι* + ⟨*τὰ κλίματα*⟩? * **5f** *Κούρσουλα*] *Κούρκουδα* J *Κορκ λα* (zwischen *κ* und *λ* ein Loch) L *Κόρσυλα* Hipp. § 153 (richtig *Cossura* lib. gen. II) **6** *Λοπάδουσα*] *Λάμπουσα* Anast. Sin.; eigentlich *Λαμπαδοῦσα* Marquart | *Γαῦλος Ῥίδη*] *Γαυλορίδη* Hipp. § 153, 12 (ursprünglich war gemeint *Γαῦδος κατὰ Κρήτην*; Epiph. wirft (vgl. Z. 7) das kretische *Γαῦδος* mit dem nordafrikanischen *Γαῦδος* zusammen und setzt daher beidemale *Ῥίδη* hinzu Marquart) **6f** *Μελίτη — Θήρα* < Anast. Sin. **6** *Κέρκυρα*] Verballhornung aus *Κέρκινα* Hipp. § 153, 5 | *Μήνη*] *Μηνὶς* Hipp. § 153, 6; richtig *Μῆνιγξ* Marquart | *Σαρδανὶς* Marquart nach Hipp. § 153, 6] *Σαρδανὴ* J *Σαρδανίη* L **7** *Γόρτυνα*] Verbesserung von *Γορσύνη* Hipp. § 153, 10 | *Γλαῦκος* für *Κλαῦδος* Marquart, vgl. zu Z. 6 | *Καρίανθος*] *Ἀριανὸς* L J *Καρίαθος* Hipp. § 153, 14 (= *Κάρπαθος* Marquart) | *Ἀστυπάλαι* Anast. Sin. **8** *Ἰάμβρος* L *Κνίδη Νίσσυρος*] *Κυδωνήσιρος* Anast. Sin. **9** *καὶ* < Anast. Sin. | nach *Κύπρος* schiebt Anast. Sin. aus seiner Nebenquelle (Josephus antiqu. I 134. 124—128, vgl. Chron. pasch.) ein: *Σαβαθᾶ, ἀφ' οὗ Ἀσταβάροι. Ἐσβεκαθᾶ, ἀφ' οὗ Ἐσβεχθηνοί. Υἱοὶ Ἰάφεθ· Γόμερ, ἀφ' οὗ Γαλάται· Μαγώγ, ἀφ' οὗ Σκύθαι· Μαδαΐ, ἀφ' οὗ Μῆδοι. Ἰωνάν, ἀφ' οὗ Ἴωνες. Ἐλισά, ἀφ' οὗ Αἰολεῖς. Θόβελ, ἀφ' οὗ Ἴβηρες. Μοσόχ, ἀφ' οὗ Καππάδοκες· Θείρας, ἀφ' οὗ Θρᾷκες. Ἀσχανάζ, ἀφ' οὗ Ῥήγινες. Ῥιφάθ, ἀφ' οὗ Παφλαγόνες. Θοργαμά, ἀφ' οὗ Φρύγες. Θαρσίς, ἀφ' οὗ Κίλικες. Χεττιείμ, ἀφ' οὗ Κύπριοι, Κύποι, Ρόδιοι. Γώγ, ἀφ' οὗ Γότθοι. Γεργομάν, ἀφ' οὗ Ἄρμενοι*

Ἰάφεθ δὲ τῷ τρίτῳ παῖδες καὶ παίδων παῖδες δεκαπέντε ἕως τοῦ 5
αὐτοῦ διαμερισμοῦ τῶν γλωσσῶν· Μῆδοι Ἀλβανοὶ Γαργιανοὶ Ἀρμένιοι
Ἀρραῖοι Ἀμαζόνες Κῶλοι Κορζηνοὶ Βενεαγηνοὶ Καππάδοκες Γαλάται
Παφλαγόνες Μαριανδηνοὶ Τιβαρηνοὶ Χάλυβες Μοσσύνοικοι Κόλχοι
5 Μελαγχηνοὶ Σαυρομάται Γερμανοὶ Μαιῶται Σκύθαι Ταῦροι Θρᾷκες
Βαστέρνοι Ἰλλυριοὶ Μακεδόνες Ἕλληνες Λίβυες † Φρύγες Παννόνιοι D217
Ἴστροι Οὐέννοι Δαυνεῖς Ἰάπυγες Καλαβροὶ Ἱππικοὶ Λατῖνοι οἱ καὶ
Ῥωμαῖοι Τυρρηνοὶ Γάλλοι ⟨οἱ⟩ καὶ Κελτοὶ Λιγυστινοὶ [Καμπανοὶ]
Κελτίβηρες Ἴβηρες Γάλλοι Ἀκουιτανοὶ Ἰλλυριανοὶ Βάσαντες Κάννιοι
10 Καρτανοὶ Λυσιτανοὶ Οὐακκαῖοι Βρεττανικοὶ Σκότοι Σπάνοι.
νῆσοι δὲ αὐτοῖς Βρεττανία Σικελία Εὔβοια Ῥόδος Χίος Λέσβος Κύθηρα 6
Ζάκυνθος Κεφαληνία Ἰθάκη Κέρκυρα Κύπρος. εἴ που δὲ ὄνομα 7

L J Anast. Sin.

2—12 die Liste der Japhetsöhne stimmt im wesentlichen mit Anast. Sin. überein; nur auf der Strecke *Μαριανδηνοὶ — Ἕλληνες* ist die Reihenfolge verschieden; bei Anast. Sin. fehlen ganz die *Παφλαγόνες*, die *Τιβαρηνοὶ Χάλυβες Μοσσύνοικοι*, die *Μελαγχηνοί*, die *Ἴβηρες Γάλλοι* u. die *Κάννιοι*, dazu von den Inseln *Ἰθάκη*; dafür hat er die *Ἀλβανοί* u. die *Γερμανοί* über L J hinaus **2** *Ἀλβανοί*, vgl. Hipp. § 80, 2] < L J **3** *Ἀρραῖοι*, vgl. über sie de duod. gemmis 36; CSEL 35 II S. 753, 16 Günther] *Ἀρρέοι* L J | *Κῶλοι* * nach Hipp. § 80, 7] *Κόλλοι* L J *Κολοὶ* Anast. Sin. | *Κορζηνοὶ*] richtig *Κολορζηνοὶ* Marquart | *Βενεαγηνοὶ*] *Benageni* lib. gen. *Δενναγηνοὶ* Matrit. | vor *Καππάδοκες* + *Γαλάται* L J (Dittographie) **4** *Παφλαγόνες* < Anast. Sin. | *Μαριαδηνοὶ* L J | *Τιβαρηνοὶ Χάλυβες Μοσσύνοικοι* < Anast. Sin. **5** *Μελαγχηνοὶ* Gutschmid] *Μελασχηνοὶ* L J < Anast. Sin. | *Γερμανοί*, vgl. Hipp. § 200, 53] < L J | *Μαιῶται*] *Μαίωνες* Anast. Sin. **9** *Βαστρανοί* Anast. Sin. | † *Φρύγες*] wohl Vermutung zu *Λίγυρες* bei Hipp. § 80, 26 Marquart | *Πανόνιοι* J **7** *Ἴστροι* Gutschmid] *Οὐέστροι* L J *Σεστροί* Anast. Sin. | *Οὐέννοι*] *Ὀγγενοὶ* Anast. Sin. (verderbt aus *Οὐενετοὶ* Marquart) | *Ἱππικοὶ*] ebenso Hipp. § 80, 32; richtig *Ὀπικοί* **8** ⟨*οἱ*⟩ *καὶ Κελτοὶ* *] *κεκέλτοι* L J *Κελτοὶ* Anast. Sin. | *Λιγυστινοὶ* Gutschmid] *Λιβυστηνοὶ* L J *Λιβεστικοὶ* Anast. Sin. | [*Καμπανοὶ*], geographisch hier nicht hereinpassend Marquart **9** *κελσίβηρες* L J | *Ἴβηρες Γάλλοι*] *Ἴβηρες* < J beides < Anast. Sin. | *Ἀκονιτανοὶ* J | *Βέσαντες* Anast. Sin. | *Κάννιοι* Marquart, nach *Κόννιοι* Hipp. § 80, 46] *Σάμιοι* L J < Anast. Sin. **10** *Καρτανοὶ*] *Κυρτανοὶ* Hipp. § 80, 43; richtig *Καρ⟨πη⟩τανοὶ* Pet. | *Οὐακαῖοι* L J | *Βραττανικοί* L | *Σκότοι*, eigene Zutat des Epiph.] *Σκόρτοι* L J **11** *αὐτῶν* L J | *Εὔοια* J | *Κιθήρα* L *Κυθέρεια* Anast. Sin. **12** *Ἰθάκη* < Anast. Sin. | *Κύπρος*, eigene Zutat des Epiph.] *Κυκλάδες* vermutet Gutschmid **12f** *ἔθνους ὄνομα* Anast. Sin.

ἔθνους ἢ νήσου ἐντέτακται διςσῶς ἐν κλήρῳ ἄλλου καὶ πάλιν ἄλλου,
κατὰ τὰ κοινὰ ὅρια ἢ κατὰ τὰς γενομένας κατὰ καιρὸν ἀποικίας ἢ
κατὰ | πρόσληψιν τοῦ Χάμ, ὃς ἐπλεονέκτησε καὶ ἔλαβε τοῦ Σὴμ μέρη, P118
μηδεὶς θαυμαζέτω ἢ ἀμφιβαλλέτω.

5 114. Τούτων τοίνυν τῶν ἐθνῶν οὕτως ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ 114, 1
Νῶε γεγονότων καὶ τριχῇ τοῦ κόσμου τοῖς τρισὶν υἱοῖς διαμερισθέντος,
ὡς προεῖπον ὅρκος ἀπητήθη παρ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς μηδένα
ἐπεμβαίνειν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ κλήρῳ· τὸν δὲ ὑπερβαίνοντα τὴν τοῦ 2
ὅρκου διαταγὴν ἐξολοθρευέσθαι ἐν τῷ ὅρκῳ ἔφησαν καὶ πᾶν τὸ
10 σπέρμα αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ κλήρῳ ⟨τοῦ⟩ Σὴμ ἡ Παλαιστίνη 3
ὑπέπεσε καὶ πάντα τὰ πλησίον αὐτῆς, πλεονέκτης δὲ ὢν ὁ Χαναὰν
υἱὸς Χὰμ ἐπῆλθε τῇ Παλαιστινῶν ὕστερον γῇ τουτέστι τῇ Ἰουδαίᾳ
καὶ ἀφαρπάζει αὐτήν, ἐμακροθύμει δὲ ὁ θεὸς διδοὺς χρόνους μετα- 4
νοίας, ἵνα μετανοήσειαν οἱ ἐκ τοῦ Χὰμ καὶ ἀποδῶσι τοῖς τοῦ Σὴμ
15 τὴν ἰδίαν κληρουχίαν, ἐκεῖνοι δὲ οὐ μετενόουν, ἀλλ' ἤθελον τὸ μέτρον
αὐτῶν πληρῶσαι, — τότε ὁ θεὸς μετὰ πολλὰς ὕστερον γενεὰς δίκαιος 5
ὢν ἐκδικεῖ τὴν παράβασιν τοῦ ὅρκου· οὕτω γὰρ ἔδει πληρωθῆναι τὸ

3 vgl. lib. Jub. 10, 29 Littmann — **7 ff** lib. Jub. 9, 14 Littmann; vgl. Panarion h. 66, 84 — **10** lib. Jub. 8, 30 Littmann — **17 f** vgl. Gen. 15, 16

L J Anast. Sin.

1 ἔθνος J | ἐντέταται L J **1 f** καὶ πάλιν — ὅρια < Anast. Sin. **2** τὰ < J **3** πρόληψιν L | μέρους L J **7** ὡς προεῖπον] οἷς ὡς εἴρηται Anast. Sin. **8** ἀδελφοῦ + αὐτοῦ Anast. Sin. **9** ἔφησαν < J **9 f** τὸ σπέρμα αὐτοῦ + τοῦ ἐπιβαίνοντος χώρᾳ τινὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ πλεονεκτοῦντος τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Anast. Sin. (nach der Herstellung von Gretser) **10 f** ἐπεὶ οὖν ἐν — πλησίον αὐτῆς] ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ τοῦ Χὰμ κλήρῳ Αἴγυπτος καὶ πάντα τὰ πρὸς νότον ὑπέπεσαν πάνυ δοκοῦντα καυσώδη τινὰ ὑπάρχειν Anast. Sin. **11** ὁ < Anast. Sin. **12** Χὰμ < Anast. Sin. | ὕστερον < Anast. Sin. **13** ἀφαρπάζει αὐτὴν + τοῦ κλήρου οὖσαν τοῦ Σήμ Anast. Sin. | ἐμακροθύμει δὲ] καὶ ἐμακροθύμει Anast. Sin. **13 f** μετανοήσειεν L μετανοήσωσιν Anast. Sin. **14** Χὰμ + ἔκγονοι Anast. Sin. | τοῖς + υἱοῖς Anast. Sin. **15** κληρονομίαν Anast. Sin. **16—142, 13** faßt Anast. Sin. folgendermaßen zusammen σπλαγχνισθεὶς ὁ θεὸς μηδὲν κακὸν τούτοις ἐπήνεγκεν. ἐπεὶ οὖν ἔτεσι πολλοῖς ἡ μακροθυμία τοῦ θεοῦ συνεχώρει κατὰ τὸ εἰρημένον »οὔπω ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων«, ἔμενε τε τῇ ἁμαρτίᾳ ὁ Χαναάν, γεννήσας τὸν Ἀμορραῖον καὶ Ἀσεναῖον καὶ Ἀράδιον καὶ Σιδώνιον καὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ οὐ μετεμελεῖτο ὁ Χάμ

Ἀμορραίων μέτρον. Σὴμ γὰρ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ· Χὰμ δὲ γεννᾷ 6
τὸν Χαναάν. Χαναὰν δὲ γεννᾷ μετὰ τὴν πλεονεξίαν τὸν Ἀμορραῖον
καὶ τὸν Γεργεσαῖον καὶ Φερεζαῖον καὶ Εὐαῖον καὶ Ἀρουκαῖον καὶ | D218
Ἀράδιον καὶ Σιδώνιον. ἀριθμοῦνται τοίνυν οὕτως αἱ γενεαὶ ἕως 7
5 τῆς τοῦ Σὴμ ἐκδικίας· Σὴμ ὁ πλεονεκτηθεὶς γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ,
ὡς εἴπομεν· Ἀρφαξὰδ δὲ γεννᾷ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ τὸν Σάλα, Σάλα
τὸν Ἔβερ καὶ γίνεται ἡ πυργοποιία· Ἔβερ γεννᾷ τὸν Φαλὲκ καὶ γίνεται
γῆς καὶ γλωσσῶν διαμερισμός· Φαλὲκ γεννᾷ τὸν Ῥαγαῦ, ⟨Ῥαγαῦ⟩ τὸν
Σερούχ, Σεροὺχ τὸν Ναχώρ, Ναχὼρ τὸν Θάρρα, Θάρρα τὸν Ἀβραάμ,
10 Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ τὸν ἐπονομασθέντα Ἰσραήλ,
ἐξ οὗπερ Ἰσραηλῖται, Ἰακὼβ τὸν Ἰούδαν, Ἰούδας τὸν Φαρές, Φαρὲς
τὸν Ἐσρώμ, Ἐσρὼμ τὸν Ἀράμ, Ἀρὰμ τὸν Ἀμιναδάβ, Ἀμιναδὰβ τὸν
Ναασσὼν καὶ ⟨Ναασσὼν⟩ τὸν Σαλμών. αὕτη ἡ γενεὰ τῶν ἀπὸ Σὴμ
γεγεννημένων. τούτους οὖν ἀδικηθέντας ὑπὸ τῶν υἱῶν Χὰμ καὶ 8
15 τὸν ἴδιον τόπον ἀφαιρεθέντας ἐκδικεῖ ὁ θεὸς ἐξολοθρεύσας τοὺς τοῦ
Χαναὰν κατὰ τὸν ὅρκον αὐτῶν, καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Σὴμ τὴν ἰδίαν
ἀπολαμβάνει χώραν. οὐκ ἠδίκησεν οὖν ὁ θεός, τὰ δίκαια ἑκάστῳ
μέρει | ἀπονέμων· »οὐ γὰρ μυκτηρίζεται ὁ θεός«, ὡς προεῖπον. P119

115. Ἐν τῇ οὖν ἐξόδῳ συναγωγὴν ἑαυτῷ ὁ θεὸς ἁρμόζων φησὶ **115, 1**
20 Μωυσῇ »ὑπόλυσαι τὰ ὑποδήματα ἐκ τῶν ποδῶν σου«. πᾶς γὰρ ὁ
μέλλων καθαροῖς λουτροῖς προσιέναι πρῶτον ὑπολύεται. ἐπειδὴ 2
τοίνυν χρόνος πολὺς διελήλυθε καὶ πᾶς τις »ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλα-
νήθημεν« καὶ αὕτη ἡ συναγωγὴ ἐν τοῖς ἰδίοις κακοῖς ἔμεινεν, οὔπω
»τὸ λουτρὸν« ὁ θεὸς »τῆς παλιγγενεσίας« ἀπεκάλυπτεν, ἀλλ᾽ ἔτεσι μὲν
25 πολλοῖς ἀνεβάλλετο, ὕστερον δὲ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τὸ πανάγιον
λουτρὸν ἀπεκάλυψεν· ἐν μὲν Μωυσῇ ὑποδήματα ὑπολύων, ἐν δὲ 3

1 vgl. Gen. 10, 22 — **1—4** vgl. Gen. 10, 16f — **5—13** Luk. 3, 32—36 (Matth. 1, 2—4) — **7** zu Φαλὲκ lib. Jub. 8, 8; vgl. Jul. Africanus bei Georg. p. 86 — **18** Gal. 6, 7 — **19ff** damit wird der Gedanke von c. 107, 1 wieder aufgenommen — **20** Exod. 3, 5 — **22** Jes. 53, 6 — **24** vgl. Tit. 3, 5

L J Anast. Sin. (bis Z. 18)

1 Ἀμμοραίων L **2** Ἀμμοραῖον L **6** δὲ < J **9** ναχώρ[1]] ἀχώρ J **12** Ἀμιναδὰμ beide Male L J **14—16** lautet bei Anast. Sin. *τούτου ἕνεκεν ἔκδικος ὢν ὁ θεὸς ἀληθὴς μετὰ δεκαοκτὼ γενεὰς ἐκδικεῖ τὸν ὅρκον ὃν μεταξὺ ἀλλήλων πρὸς θεὸν συνέθεντο ἐξολοθρευομένου τοῦ σπέρματος Χαναάν, καθὰ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐξεληλυθότα* **18** *ἀπονέμων + μάτην τοίνυν λοιδοροῦσιν οἱ Μανιχαῖοι* Anast. Sin. **20** *πᾶς*] *πῶς* J

προφήταις τὸν ἔξωθεν χιτῶνα ἀπεκδύων, περίζωμα μόνον καταλείψας τῷ Ἱερεμίᾳ, ἐν [δὲ] Ἰωάννῃ ὅλα τὰ τοῦ κόσμου ἱμάτια μεταβαλὼν ἐκ τριχῶν καμήλου μετεσχημάτιζεν, ἐν δὲ αὐτῷ τῷ σωτῆρι καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθη|ταῖς »κόσμου τὸ σχῆμα« ἐξέδυσεν, ἄνωθεν δὲ ἀπ᾽ οὐρανῶν D219
5 μετὰ τὴν τῶν ὑδάτων κάθαρσιν »πυρὸς καὶ πνεύματος« ἔνδυσιν ἐνεδίδυσκεν. ἀλλ᾽ ὁρῶντες οἱ Ἰσραηλῖται [τὴν] χάριν τούτου οὐκ ἔγνωσαν 4 ὅτι θεός ἐστι. διὸ καὶ ὁ προφήτης ἐγκληματικῶς τούτους ἀπωδύρετο διὰ τὴν εἰς τὸν σωτῆρα ὑπ᾽ αὐτῶν ἐσομένην ἀτιμίαν, »ταῦτα κυρίῳ ἀνταποδίδοτε, λέγων, λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος;« οὐκ ἔγνωσαν 5
10 γὰρ τοῦτον ὅτι οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ μεθ᾽ οὗ ⟨ὁ⟩ πατὴρ συνεβουλεύσατο, »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν« λέγων· τὸ γὰρ »ποιήσωμεν« οὐχ ἑνὸς ἀριθμοῦ ἐστι σημαντικόν· ἀλλὰ γοῦν 6 συνεβουλεύσατο ὁ πατὴρ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι· »τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ
15 πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. οὐδ᾽ ἂν συνήκασι τοῦ λέγοντος ἐν τῇ 7 αὐτῇ βίβλῳ ῥητῶς, ὅτι »ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα ἀπ᾽ οὐρανοῦ«. ἔβρεξε γὰρ »κύριος πῦρ«, ὁ πρὸς Ἀβραὰμ ἐληλυθώς, παρὰ »κυρίου ἀπ᾽ οὐρανοῦ«, τοῦ αὐτὸν ἀποστείλαντος. οὐδὲ ἔγνωσαν αὐτὸν ἀπ᾽ Αἰγύπτου αὐτοὺς ἐκβάλλοντα 8
20 οὐδὲ συνῆκαν τοῦ προφήτου λέγοντος »καὶ σὺ Βηθλεὲμ οὐχὶ ἐλαχίστη« (πῶς γὰρ οἷόν τε ἐλαχίστην καλεῖν πόλιν χωρήσασαν ὃν οὐρανὸς καὶ πάντα χωρεῖν οὐ δεδύνηνται;) καὶ ὅτι »ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος«· εἰ δὲ ἀπὸ Βηθλεὲμ ἐκπορεύεται καὶ ἄνθρωπός ἐστι, καὶ πῶς θεολογεῖται; **116.** ταράσσει αὐτοὺς τὸ εἶναι θεὸν καὶ ἄνθρωπον. **116, 1**
25 ἐν ταὐτῷ γὰρ ⟨λέγει⟩ »αἱ διέξοδοι αὐτοῦ ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἀπὸ κτί|σεως P120 κόσμου«· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν οὐκέτι ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ. οὐ 2 μέμνηνται δὲ ὅτι »ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ«· τὸ δὲ καλέσουσι σημαίνει τὸν τρόπον τῶν ἁγίων καὶ πιστῶν, τῶν υἱῶν τῆς ἐκκλησίας. ἐξετα- 3

1f vgl. Jerem. 13, 1ff — **2f** vgl. Matth. 3, 4 — **4** vgl. I Kor. 7, 31 — **5** vgl. Matth. 3, 11 — **8** Deut. 32, 6 — **11** Gen. 1, 26 — **13f** Psal. 32, 6 — **16** Gen. 19, 24 — **20** u. **25** Micha 5, 2 — **27** Jes. 7, 14

L J

1 ἀπέδυων J **2** [δὲ] * | μεταβαλὼν *] ἀποβαλὼν L J **6** [τὴν] * **7f** ἀπεδύρετο J **9** ἔγνωσαν *, vgl. Z. 19] ἔγνων L J **10** ⟨ὁ⟩ Ausgg. **11** ποιήσομεν J **16** ῥητῶς *] ῥητοῦ L J **16f** παρὰ κυρίου — κύριος < J **19** αὐτοὺς < J **23** εἰ *] τί L J **25** ⟨λέγει⟩ *

ζόμενοι γὰρ ὑπὸ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων περὶ τοῦ σωτῆρος ὅτι πῶς εἰς τὸν σταυρωθέντα ⟨πιστεύετε⟩ ὁμολογοῦσιν * | ἀκούουσι D220 παρὰ τῶν αὐτῶν πιστῶν ὅτι παρ' ὑμῖν ἐσταύρωται, μεθ' ἡμῶν δὲ θεός ἐστι. τοῦ δὲ Δαυὶδ οὐκ ἤκουσαν καὶ οὐκ ἔγνωσαν αὐτοῦ τὸν 4
5 λόγον, ὃν ὁρῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἔλεγε, φρίττων τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου μέλλουσαν ἔσεσθαι οἰκονομίαν, λέγων »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου« καὶ τὰ ἑξῆς.

Σάββατα τοίνυν »τὰ ἀρχαῖα παρελήλυθε«, σάββατον δὲ ἀληθινὸν 5 παρ' ἡμῖν κηρύττεται. ἤργησε δὲ ἡ πρώτη περιτομὴ ἓν μέλος σμι-
10 κρότατον περιτέμνουσα, ἐνεργεῖ δὲ εὖ μάλα ἡ ἐπουράνιος περιτομὴ ὅλον τὸ σῶμα περιτέμνουσα. τὰ γὰρ ὕδατα καὶ ἡ ἁγία ἐπίκλησις 6 οὐκ ἐν ἑνὶ μέλει τοῦ ἀνθρώπου γίνεται, ἀλλ' ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου σφραγίζει καθαροποιεῖ περιτέμνει, πάντων τῶν κακῶν ἀπαλλάττει. ἡ γοῦν ἁγία ἐκκλησία παρέλαβε ταῦτα τὰ μυστήρια. 7
15 ἐπανέστησαν δὲ αὐτῇ καὶ δεινοὶ »ἐχθροί, οἰκειακοί« λεγόμενοι, μὴ ὄντες δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων τοῦ κυρίου ἀληθοῦς πίστεως (»εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ αὐτῶν, μεμενήκεσαν ἂν μετ' αὐτῶν«)· ἀλλὰ νόθοι ὄντες 8 καὶ σύμμικτοι ἐπιθυμίαν κακὴν τῆς δι' ἰχθύων καὶ σικυῶν Αἰγυπτίων ἐδωδῆς πάλιν ἐπιθυμοῦσι, βλασφημοῦντες ἄνω καὶ κάτω τὸν υἱὸν
20 τοῦ θεοῦ, Ἀρειομανῖται, οὓς ἤδη ἐν τοῖς πρὸ τούτου λόγοις ἐστηλιτεύσαμεν, ἄλλοι δὲ Σαβέλλιοι. καὶ οἱ μὲν Σαβέλλιοι τέλεον ἀρνοῦνται 9 τὸ εἶναι [τὸν] υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, λέγοντες ὅτι ὁ υἱὸς αὐτός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ πατὴρ αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτός ἐστιν ὁ πατήρ, ὡς μὴ εἶναι υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, δεύτεροι
25 Ἰουδαῖοι καὶ κυριοκτόνοι ἀπελεγχόμενοι. Ἀρειομανῖται δὲ οἱ πάντων 10 ἀσεβέστατοι, οἱ τὸν υἱὸν ἀπὸ τῆς πατρῴας οὐσίας διαιρεῖν καὶ ἀπαλλοτριοῦν τολμῶντες, οὐκ ἀξιοῦσι τὸν υἱὸν ὁμότιμον εἶναι τῷ πατρὶ οὐδὲ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτὸν γεγεννῆσθαι. ἄλλοι δὲ τούτων 11 ἔκγονοι, οἱ πρὸ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων τῶν | προταχθέντων *· D221
30 εἴθε κατὰ Ἰουδαίους | αὐτοὺς ἀπηρίθμουν τοὺς βλασφημοῦντας τὸ P121 ἅγιον πνεῦμα, δεύτεροι Σαδδουκαῖοι καὶ Σαμαρεῖται καὶ ἄγνωστοι νεκροὶ καὶ ἄπιστοι.

3f vgl. Matth. 1, 23 — **6** Psal. 109, 1 — vgl. II Kor. 5, 17 — **15** Matth. 10, 36 — **16** I Joh. 2, 19 — **18f** vgl. Num. 11, 4f — **21** vgl. Panarion h. 62, 1, 2 — **31** vgl. Act. 23, 8 u. Panarion h. 14 u. h. 8

L J

2 ⟨πιστεύετε⟩ * | * etwa ⟨καὶ ἀποκρίνονται μετὰ παρρησίας τοῖς δι' ἐναντίας⟩ * **5** λόγον *] φόβον L J **13** φραγίζει L, < J **14** ἀπαλάττει J **15** καὶ < L **18** τῆς *] τοῖς L J **19** ὠδωδῆς J **22** τὸ εἶναι *] τοῦ εἶναι J, < L | [τὸν] * **29** * etwa ⟨ἐλεγχθέντες⟩ *

117. Ἵνα δὲ μὴ »διὰ μέλανος καὶ χάρτου« τὰς κατὰ τούτων μαρ- 117, 1
τυρίας διὰ πολλοῦ ποιησώμεθα, εἰς τὸ μὴ περικακεῖν τοὺς ἀναγινώ-
σκοντας, ἀρκέσουσιν αὐτοῖς Σαβελλιανοῖς μὲν μετὰ τῶν ἄλλων μαρτυ-
ριῶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰορδάνου, ὡς ἤδη εἶπον. υἱὸς γὰρ ἐν Ἰορδάνῃ 2
5 ἀληθῶς παραγίνεται, θεὸς ἄνθρωπος γεγονώς, οὐ τροπὴν ὑποστὰς
ἀλλὰ σάρκα λαβών, οὐ διὰ σπέρματος ἀνδρὸς ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἁγίας
παρθένου σῶμα ἀνειληφὼς δι᾽ ἁγίου πνεύματος συλληφθέν, σῶμα
τέλειον τουτέστιν ἄνθρωπον τέλειον ψυχῇ καὶ σώματι. γέγονεν οὖν 3
ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος πρὸς Ἰωάννην ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, εἷς ὢν ὁ αὐτὸς
10 υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ κύριος· πατὴρ δὲ ἄνωθεν βοᾷ, μαρτυρῶν τῷ υἱῷ
τῷ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γεγονότι »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«·
τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς κατέβαινεν ἐπ᾽ αὐτὸν εἰς τὰ 4
ὕδατα κατεληλυθότα, ἵνα καθαρὰ αὐτὰ ἀποδείξῃ ἕνεκεν τῶν μελ-
λόντων εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος βαπτίζεσθαι.
15 τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς μετὰ τῶν προλεχθεισῶν ἀρκέσει τὸ εἰπεῖν τὸν 5
υἱόν »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«· ἰσότητα γὰρ ἐνταῦθα
υἱοῦ πρὸς πατέρα ἀπέδειξε καὶ γνησιότητα. τοῖς δὲ ἐκγόνοις τῶν 6
Ἀρειανῶν τοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημοῦσιν ἀρκέσουσι δύο μαρ-
τυρίαι αἱ ἤδη προτεταγμέναι μετὰ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν, μία μὲν
20 ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ οὕτως ἔχουσα· ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς Σεδρὰχ 7
Μισὰκ Ἀβδεναγὼ αἰνοῦντες τὸν θεὸν συμπεριλαμβάνουσι μεθ᾽ ἑαυτῶν
τὴν πᾶσαν τοῦ θεοῦ κτίσιν καὶ λέγουσιν »εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα
κυρίου τὸν κύριον«· καὶ ἠρίθμησαν οὐρανοὺς καὶ ἀγγέλους καὶ σελή-
νην καὶ ἥλιον καὶ | δυνάμεις, γῆν τε καὶ θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν D222
25 αὐτοῖς, καὶ οὐδαμοῦ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα συνηρίθμησαν ταῖς κτίσεσι.
τὰ Σεραφὶμ δὲ ἁγιάζει τριάδα ἴσως, οὐχ ἅπαξ οὐ δὶς οὐ τέταρτον,
ἀλλὰ τρὶς τὸ ἅγιος λέγοντα. 118. ἐλεγξάτω δὲ πάλιν τούτους 118, 1
Πέτρος, ἐπιτιμῶν τοῖς περὶ Ἀνανίαν καὶ λέγων »ἐπειράσατε τὸ
ἅγιον πνεῦμα«· καί φησιν »οὐκ ἐψεύσασθε ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ τῷ θεῷ«. 2
30 ὁ δὲ ἀπόστολος οἶδεν, ὡς καὶ πολλάκις εἴπομεν, τὸ πνεῦμα μὴ | P122
ἀλλότριον εἶναι τοῦ θεοῦ λέγων »ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ«·

1 II Joh. 12 — **4ff** vgl. Matth. 3, 17; dazu oben c. 3, 6 u. 49, 1 — **11** Matth. 3, 17 — **16** Joh. 14, 10 — **17ff** vgl. oben c. 23f — **22** Dan. 3,57 — **26** Jes. 6, 3; vgl. oben c. 10, 2f — **28f** vgl. Act. 5, 9; dazu oben c. 9, 2 — **29** Act. 5, 4 — **30ff** vgl. oben c. 12, 1ff — **31** I Kor. 2, 10

L J

2 *μὴ* < L **3** *ἀρκέσουσιν* ist nicht zu ändern; die Mehrzahl bezieht sich schon mit auf Z. 15ff **7f** *σῶμα τέλειον συλληφθὲν* L **17** *υἱοῦ* < J **19** *μετὰ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν* *] *μετὰ τὰς ἄλλας μαρτυρίας* L J **26** *δὲ* < J

τὸ δὲ μὴ ὂν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ἀδύνατόν ἐστι τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνᾶν. ἡμεῖς δὲ οἴδαμεν πατέρα πατέρα, υἱὸν υἱόν, ἅγιον 3 πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ἐν ἑνότητι. μία γὰρ ἑνότης ἐστὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, μία οὐσία μία κυριότης ἓν 5 θέλημα μία ἐκκλησία ἓν βάπτισμα μία πίστις. καὶ πανσάσθωσαν 4 οἱ κατὰ τῆς ἁγίας παρθένου τοῦ Χριστοῦ καὶ νύμφης ἁγνῆς, τουτέστι τῆς μητρὸς ἡμῶν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας *. παρέλαβον γὰρ οἱ ταύτης 5 παῖδες παρὰ ἁγίων πατέρων τουτέστι τῶν ἁγίων ἀποστόλων πίστιν φυλάττειν, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις παραδιδόναι τε καὶ ἀπαγ-10 γέλλειν. ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ υἱοὶ ὑπάρχετε, τιμιώτατοι ἀδελφοί, καὶ 6 τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις ταύτην τὴν διδασκαλίαν παραδιδόατε.

Ταῦτα οὕτως λέγοντες καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἀπὸ τῶν θείων 7 γραφῶν * βεβαιῶσαι αὐτούς τε καὶ τοὺς ἀκούοντας ὑμῶν, διδάσκοντες ὁδοποιοῦντες κατηχοῦντες μὴ διαλείπητε οἱ πιστοὶ καὶ 15 ὀρθόδοξοι ταύτην τὴν ἁγίαν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὡς παρέλαβεν ἡ ἁγία καὶ μόνη παρθένος τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοῦ κυρίου, φυλάττειν. καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν κατηχου- 8 μένων τῶν μελλόντων τῷ ἁγίῳ λουτρῷ προσιέναι οὐ μόνον ἀπαγγέλλειν ὀφείλετε † τὸ πιστεύειν τοῖς ἑαυτῶν υἱοῖς ἐν κυρίῳ, ἀλλὰ | D223 20 καὶ διδάσκειν ῥητῶς, ὡς πάντων ἡ αὐτὴ μήτηρ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν, τὸ λέγειν·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ τε 9 καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν 10

4 vgl. Ephes. 4, 5 — **22**—S. **146, 20** vgl. Hahn, Bibliothek der Symbole[3] § 125 u. 144 Lietzmann, Symbole der alten Kirche[2] S. 19; dazu C. P. Caspari, Zeitschr. f. l. Theol. 18 (1857) 634ff ders. Ungedruckte, unbeachtete . . . Quellen I 73ff Hort, Two dissertations II 73ff Cambridge 1876 Kattenbusch, Confessionskunde S. 252ff A. Harnack PRE[3] XI 12ff Burn, Journal of theol. studies II 106 Ed. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1904 S. 387 ders., Hist. Zeitschr. 112 (1914) S. 242 A. 2 (doch ist eine Interpolation unwahrscheinlich)

L J **2—6** Sacra Parallela Coisl. 276 f. 26[r] Rupef. 16[v]

2 δὲ < Sa Pa **3** ἐστιν ἑνότης Sa Pa **7** * etwa ⟨ἀσύστατα ληροῦντες⟩ * **13** * etwa ⟨συλλέγοντες εἰς τὸ⟩ * **19** † τὸ πιστεύειν] lies wohl ποιεῖν *; zum Sinn vgl. S. 148, 1f **22** am Rand von erster Hand ἔκθεσις πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ τι καὶ ῃ ἁγίων πατέρων καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ δεύτερον L zur Seite τὸ ἅγιον σύμβολον, am untern Rand rot ἔκθεσις πίστεως τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου καὶ τῶν ἁγίων τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τῶν βασιλέων, οἵτινες ἀπηντήκασι μετὰ τούτου πρὸς τὰς τότε ἀναφυείσας αἱρέσεις J

Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ
5 ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον
10 ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας | οὐκ ἔσται τέλος. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ 11 P123 ἅγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν· 12
15 ὁμολογοῦμεν ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἀμήν. τοὺς δὲ λέγοντας ἦν 13 ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν ἢ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ⟨ἢ⟩ ῥευστὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
20 ἐκκλησία.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ πίστις παρεδόθη ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων 14 *καὶ * ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ πόλει ἀπὸ πάντων ὁμοῦ τῶν τότε ἁγίων ἐπισκόπων, ὑπὲρ τριακοσίων δέκα τὸν ἀριθμόν.* | D224

119. *Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ ἀνέκυψαν ἄλλαι τινὲς* 119, 1
25 *αἱρέσεις ἀλλεπάλληλοι, τουτέστιν ἐπὶ χρόνου Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τῶν βασιλέων κατὰ τὸ δέκατον αὐτῶν τῆς βασιλείας ἔτος καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος Γρατιανοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου, τούτου χάριν ὑμεῖς* 2 *τε καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι καὶ συλλήβδην πᾶσα*
30 *ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία πρὸς τὰς ἀνακυψάσας αἱρέσεις ἀκολούθως*

25 für die Zeitbestimmung vgl. zu Ancoratus c. 60, 5; S. 72, 12ff

L J

2 *τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός* < L; aber vgl. S. 148, 6f **13** *συνπροσκυνούμενον* J **18** ⟨ἢ⟩ * **22** * ⟨*ἐβεβαιώθη*⟩ Lietzmann | *τῇ ἁγίᾳ πόλει* ist nicht zu ändern, auch nicht mit Kattenbusch (Confessionskunde I 257) auf Jerusalem oder mit andern (Lietzmann früher) auf Nicäa zu beziehen; die *ἐκκλησία* ist die *ἁγία πόλις* vgl. Panarion h. 75, 7, 7 h. 86, 11, 6 Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* 1, 6 2, 5. 9 **24** *ἐνέκυψαν* J **25** *ἐπὶ* *] *ἀπὸ* L J | *Βαλεντινιανοῦ* L *Οὐαλεντιανοῦ* J

τῇ τῶν ἁγίων ἐκείνων πατέρων προτεταγμένῃ πίστει οὕτως λέγομεν,
μάλιστα τοῖς τῷ ἁγίῳ λουτρῷ προσιοῦσιν, ἵνα ἀπαγγέλλωσι καὶ
λέγωσιν οὕτως·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ἀοράτων 3
5 *τε καὶ ὁρατῶν ποιητήν·* *καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν,* 4
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ θεοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν
ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀλη-
θινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ
πατρί, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐν
10 *τῇ γῇ, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα,* *τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ* 5
διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα τουτέστι
γεννηθέντα τελείως ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύ-
ματος ἁγίου, ἐνανθρωπήσαντα | τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον λαβόντα, P124
ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ νοῦν καὶ πάντα εἴ τι ἐστὶν ἄνθρωπος χωρὶς
15 *ἁμαρτίας· οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ ⟨γεγονότα⟩,* 6
ἀλλ᾽ εἰς ἑαυτὸν σάρκα ἀναπλάσαντα εἰς μίαν ἁγίαν ἑνότητα· οὐ
καθάπερ ἐν προφήταις ἐνέπνευσέ τε καὶ ἐλάλησε καὶ ἐνήργησεν, ἀλλὰ
τελείως ἐνανθρωπήσαντα· »ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο«, οὐ τροπὴν 7
ὑποστὰς οὐδὲ μεταβαλὼν τὴν ἑαυτοῦ θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα, εἰς
20 *μίαν ⟨δὲ⟩ συνενώσας ἑαυτοῦ * ἁγίαν τελειότητά τε καὶ θεότητα· εἷς*
γάρ ἐστιν κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οὐ δύο, ὁ | αὐτὸς θεός, D225
ὁ αὐτὸς κύριος, ὁ αὐτὸς βασιλεύς· *παθόντα δὲ τὸν αὐτὸν ἐν σαρκὶ* 8
καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐν αὐτῷ τῷ σώματι,
ἐνδόξως καθίσαντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐρχόμενον ἐν αὐτῷ τῷ
25 *σώματι ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ*
ἔσται τέλος. *καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ* 9
κηρῦξαν ἐν τοῖς προφήταις, καταβὰν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, λαλοῦν ἐν
ἀποστόλοις, οἰκοῦν ἐν ἁγίοις. *οὕτως δὲ πιστεύομεν ἐν αὐτῷ ὅτι* 10
ἐστὶ πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα θεοῦ πνεῦμα τέλειον πνεῦμα παράκλητον,
30 *ἄκτιστον, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον*

4 ff vgl. Hahn, Bibliothek der Symbole³ § 126 u. § 127 Lietzmann Symbole² S. 21 Caspari, Ungedruckte, unbeachtete . . . Quellen I p. VII u. S. 1 ff Kattenbusch, Apostolisches Symbol I 273 ff. — Diese Umschreibung des vorausgehenden Bekenntnisses trägt in allen Einzelheiten den Stempel des Epiph.; vgl. die Stichworte im Index unter Christologie

L J

1 *πατέρων ἐκείνων* L **15** *⟨γεγονότα⟩* * **20** *⟨δὲ⟩* * | *συνενώσας* *] *συνενώσαντα* L J | * *⟨τὴν σάρκα⟩* * **26** *πνεῦμα* + *πιστεύομεν* J **27** vor *καταβὰν* + *καὶ* J **28** *ἐν αὐτῷ*] *ἑαυτοῦ* L; lies *εἰς αὐτό*? * **30** *λαμβάνον* Caspari] *λαμβανόμενον* L J

καὶ † πιστευόμενον. πιστεύομεν εἰς μίαν καθολικὴν καὶ ἀπο- 11
στολικὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας καὶ εἰς ἀνάστασιν
νεκρῶν καὶ κρίσιν δικαίαν ψυχῶν καὶ σωμάτων καὶ εἰς βασιλείαν
οὐρανῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. τοὺς δὲ λέγοντας ὅτι ἦν ποτε 12
5 ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγέ-
νετο ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ⟨ἢ⟩ τρεπτὸν
ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τούτους ἀνα-
θεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἡ μήτηρ ὑμῶν τε
καὶ ἡμῶν. καὶ πάλιν ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἀνά-
10 στασιν νεκρῶν καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς μὴ ἐκ ταύτης τῆς ὀρθῆς
πίστεως οὔσας.

Ὑμῶν δὲ καὶ τῶν ὑμῶν τέκνων, μακαριώτατοι, οὕτω πιστευόντων 13
καὶ τὰς ἐκ ταύτης τῆς πίστεως ἐντολὰς ἐπιτελούντων ἐλπίζομεν
ὑπερεύχεσθαι ἡμῶν πάντοτε ἔχειν μερίδα καὶ κλῆρον ἐν τῇ αὐτῇ
15 πίστει καὶ ἐν τῷ κλήρῳ τῶν αὐτῆς ἐντολῶν. | καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ 14 P125
ἡμῶν ὑμεῖς τε καὶ πᾶς ὁ οὕτως πιστεύων καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου
φυλάττων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα
τῷ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. D226

Ἕως ὧδε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ βραχύτης ἡμῶν καὶ ἀσθενὴς τῆς 15
20 διανοίας δύναμις ἠναγκάσθη φθάσαι, τῆς ὑμῶν καλοκαγαθίας προ-
τρεψαμένης ἡμᾶς εἰ καὶ ἀνικάνους ὑπὲρ τὸ ἑαυτῶν μέτρον παριστᾶν,
ὥστε δέεσθαι βοηθείας, ἐπεκτεινομένους· ἀλλὰ πάντα οἶδεν ὁ ἐν
οὐρανῷ πιστός. πλὴν εἰρήνη παντὶ τῷ στοιχοῦντι τῷ κανόνι τούτῳ 16
τῆς ἀληθινῆς καὶ ὀρθοδόξου ταύτης πίστεως καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ
25 θεοῦ. ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἁγίους ἐν κυρίῳ. ἀσπάζονται ὑμᾶς
οἱ τοῦ κυρίου δοῦλοι, μάλιστα δὲ ἐγὼ ὁ Ἀνατόλιος ὁ γράψας τοῦτο
τὸ βιβλίον τοῦ Ἀγκυρωτοῦ ἐπονομασθέντος λόγου καὶ ἐρρῶσθαι
ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι.

20 vgl. oben c. 1, 1f; S. 6, 1ff — **23f** vgl. Gal. 6, 16

L J

1 † πιστευόμενον] ἀποστελλόμενον? *, [καὶ πιστευόμενον] Jül., als Dittographie zum folgenden πιστεύομεν **6** ⟨ἢ⟩ * **12** ὑμῶν² *] ἡμῶν L J **17f** τῷ πατρὶ δόξα J **18** τῶν αἰώνων < J **19** ἕως ὧδε] ἐγὼ δὲ J **20** ἡμῶν L **21** παριστᾶν *] παρίστησιν L J **22** ἐπεκτεινομένη J **25** θεοῦ + καὶ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ L **27** ἐπωνομασθέντος J

ΠΑΝΑΡΙΟΝ

PII 63 Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ | ἔτει Διοκλητιανοῦ
D263 βασιλείας, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ἔτους δωδεκάτου καὶ
Γρατιανοῦ ἔτους ὀγδόου, πρὸς Ἐπιφάνιον Παλαιστινὸν Ἐλευθερο-
πολίτην, γενόμενόν ⟨ποτε⟩ πατέρα μοναστηρίου ἐν τῇ τῆς αὐτῆς
5 Ἐλευθεροπόλεως περιοικίᾳ, ἐπίσκοπον ὄντα νῦν πόλεως Κων-
σταντίας ἐπαρχίας Κύπρου, παρὰ Ἀκακίου καὶ Παύλου, πρεσβυτέ-
ρων ἀρχιμανδριτῶν τουτέστιν πατέρων μοναστηρίων μερῶν
Χαλκίδος καὶ Βεροίας τῆς κοίλης Συρίας, ⟨αἰτησάντων αὐτὸν⟩
περὶ τοῦ κατὰ αἱρέσεων πασῶν γράψαι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ⟨ἄλλων⟩
10 πολλῶν προτρεψαμένων καὶ ὡς εἰπεῖν ἀναγκασάντων αὐτὸν εἰς
τοῦτο ἥκειν.

Τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ τιμιωτάτῳ κατὰ πάντα, εὐλαβεστάτῳ πατρὶ Ἐπιφανίῳ ἐπισκόπῳ Ἀκάκιος πρεσβύτερος καὶ Παῦλος πρεσβύτερος, ἀρχι-μανδρῖται, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

15 1, 1 Ἤρκει μὲν ἡ θέα τῆς σῆς θεοσεβείας, πάτερ, ἐμπλήσασα πνευματι-
κῶν ῥημάτων καὶ ἐμφυτεύσασα τὸν τοσοῦτον πρὸς ἡμᾶς πόθον γεγονότα
⟨τοῖς⟩ τῆς σῆς αὐτοψίας μεταλαβοῦσιν. 2 ἀλλ' ἐπειδὴ πρόδρομος φήμη
μαθητοῦ | τοῦ σωτῆρος κηρύττουσα τὴν τῆς εὐωδίας τῶν ῥημάτων καὶ PIII
πράξεων ὀσμὴν ἄγχει καὶ λέξεων καὶ νοῦ κορεσθῆναι, ἔδει μὲν αὐτοψίᾳ
20 ἐλθόντας μεταλαβεῖν τῆς ἐκ θεοῦ σοι δοθείσης χάριτος ὡς τοῖς ἀποστόλοις.

1 über die Abfassungszeit des Panarion (375—77) vgl. Panarion prooem. II 2, 3 h. 48, 2, 7 h. 66, 20, 5. Unsere Überschrift nennt eine Durchschnittszahl (376); der Brief muß in Wirklichkeit ein Jahr früher fallen. Denn Epiphanius nimmt gleich im prooem. I 1, 1; S. 155, 4 u. prooem. II 2, 5; S. 170, 25 des Panarion darauf Bezug. S. auch Zahn, Gesch. neutest. Kan. II 1, 220 A. — **3—5** vgl. die Vorbemerkung zum Ancoratus S. 1, 4f — **18** zu *πρόδρομος φήμη* vgl. den Brief des Palladius an der Spitze des Ancoratus S. 4, 8f

G U M

3 *Παλαιστηνὸν* U **4** ⟨*ποτε*⟩ * **5** *νυνὶ* G U **5f** *Κωνσταντείας* G U **6** *Ἀκακία*, von späterer Hand verbessert M **7** vor *ἀρχιμανδριτῶν* + *καὶ* G U; aber vgl. Z. 13 **8** *Χαλκίδος*] *Καρχηδόνος* U | ⟨*αἰτησάντων αὐτὸν*⟩ *, vgl. Ancoratus S. 2, 4 u. 3, 5 **9** ⟨*ἄλλων*⟩ * **12** *ἡμῶν*] *μου* G U **17** ⟨*τοῖς*⟩ * | *πρόδρομος* + *ἡ* G **18** *κηρύττουσα* *] *κηρύττει* G U M **19** *ὀσμὴν* Klosterm., nach Phil. 4, 18] *ὁρμὴν* G U M | *ἄγχει*] *ἄχρ*Scaliger falsch, vgl. S. 154, 12 **20** *δοθείσης σοι* U

ἀλλ' | ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς ἐπεσχέθη ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας τῆς σωματικῆς καὶ τῆς 3 D264
ταλαιπωρίας, οὐκ ἰσχύσαμεν αὐτοὶ γενόμενοι πρὸς τοὺς σοὺς πόδας προκυλινδούμενοι ἀκοῦσαί τε καὶ μαθεῖν τὰ ἐκπορευόμενα πνευματικὰ ἅγια ῥήματα ἐκ τοῦ σοῦ στόματος. πιστεύομεν γὰρ ὅτι εἰ ἦμεν ἄξιοι ἀνελθόντες τε 4 Ö4
5 καὶ ἀκούσαντες ἐστηριζόμεθα τὴν πολιτείαν ἣν προβεβλήμεθα, εἰ ἐσμὲν ἄξιοι τὸ τέρμα ταύτης καταλαβεῖν. τῆς οὖν ἀρρωστίας καταλαβούσης 5 δεόμεθα τῆς τοσαύτης σου θεοσεβείας, μὴ φθονήσῃς μεταδοῦναι ἡμῖν ἀπὸ τῶν δεδωρημένων σοι ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. ὁμολογοῦμεν γὰρ οὐ μόνον 6 ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀκούοντες, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ γενεᾷ νέον σε ἀπό-
10 στολον ἤγειρεν ἡμῖν καὶ κήρυκα ὁ σωτήρ, Ἰωάννην νέον, τοῦ κηρύσσειν τὰ ὀφειλόμενα φυλάττεσθαι ὑπὸ τῶν τὸν δρόμον τοῦτον προβαλλομένων.

τοῦ οὖν κοινοῦ ἀδελφοῦ Μαρκέλλου ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ φήμῃ ἀγχομένου 7 καὶ ἑλκομένου τῇ ποθήσει τῆς σῆς θεοσεβείας, ὄντος τε καὶ τῆς ἡμετέρας μάνδρας, αὐτόν τε ὑπηρέτην ἐσχηκότες τῆς τοσαύτης ὁδοῦ, καὶ νεοκατη-
15 χήτου ὄντος, ἐπετρέψαμεν ⟨αὐτῷ⟩ τὴν τοσαύτην ἡμῶν τόλμαν τῶν ἁμαρτωλῶν πρὸς τὸν μαθητήν σε τοῦ σωτῆρος. ὃ δὲ ἀξιοῦμεν, τῶν ῥηθέντων 8 σοι πρός τινας ἀδελφοὺς εἰς παιδείαν δωρήσασθαι, ὅπερ σοὶ μὲν τῷ δικαίῳ ἀβαρές, ἡμῖν δὲ τοῖς ἁμαρτωλοῖς μεταλαβοῦσιν εὐφρανθῆναι ἐν κυρίῳ. ἐμπλησθέντες γάρ σου τῶν πνευματικῶν ῥημάτων ἐπικουφιζόμεθα τῶν
20 ἀνομιῶν ἡμῶν. ἠκούσαμεν δὲ ἐπικληθέντα ὀνόματα ὑπὸ τῆς σῆς τιμιότητος 9 ταῖς αἱρέσεσιν, ὧν ἑκάστης θρησκείας ἀξιοῦμεν τὴν σὴν θεοσέβειαν διαρρήδην ἡμῖν δηλῶσαι τὴν αἵρεσιν. ⟨οὐκ⟩ ἴση γὰρ ἁπάντων ἡ δωρεά. καὶ σὲ 10 ἀξιοῦμεν εὐχὴν ποιήσασθαι, σὲ τὸν δίκαιον, τῷ κυρίῳ ὑπὲρ πάντων τῶν σε ποθούντων καὶ ἐκδεχομένων τὴν παρὰ σοῦ δωρεάν. ἐν νηστείᾳ καὶ 11
25 εὐχῇ ἐσμεν τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀδελφὸν δεχθέντα ὑπὸ | τῆς σῆς τιμιότητος PIV D264 ἀσμένως [καὶ] κομίσαι τὴν ὑπὸ σοῦ δεδωρημένην δωρεὰν καὶ οὕτως ἀναπέμψαι τὰς ἐξ ἔθους εὐχὰς πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. πάντες 12 ἐλπίζουσιν οἱ ἀδελφοὶ τῇ ὑπὸ σοῦ εὐχῇ ὑπὲρ αὐτῶν γιγνομένῃ στηριχθῆναι. παρακαλοῦμεν μὴ ὀκνῆσαι μεταδοῦναι χάριν θεϊκὴν ἐσχηκότα ἀποστόλων.
30 πάντες οἱ μικροὶ ἐν ταῖς μάνδραις ὄντες εὐχὴν τῷ κρείττονι ἀναπέμπουσι 13 μεταλαβεῖν ἀπὸ τῆς σῆς θεοσεβείας πνευματικὴν δωρεάν. ἐρρωμένος ἐν κυρίῳ καὶ εὔθυμος ἐν Χριστῷ διατελοίης καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι * τὸν δοθέντα σοι θρόνον καὶ τὴν θεϊκὴν δωρεὰν μέχρι τοῦ σὲ ἐκδεχομένου στεφάνου. | Ö6

20 vgl. Ancoratus c. 12, 7 ff; S. 20, 28 ff

G U (bis *καταλαβεῖν* Z. 6; von da an bis *Μελχισεδεκιανοὶ* S. 160, 21 fehlt U; als Ersatz dient R) M

2 *γενόμενοι* + ⟨*πρὸς σὲ καὶ*⟩? * | *σοὺς πόδας*] *πόδας σου* U **2 f** *προκαλινδούμενοι* G **4** *στόματός σου* M **7** *ἡμῖν* < R **10** *σωτὴρ*] *χριστὸς* G R | *τοῦ* *] *καὶ* G R M **15** ⟨*αὐτῷ*⟩ * **22** ⟨*οὐκ*⟩ Jül. | *σὲ* < M **23** *σὲ* < M **26** [*καὶ*] * **32** * etwa ⟨*διοικῶν*⟩ *

Ἡ ἀντιγραφεῖσα πρὸς τοὺς περὶ Ἀκάκιον καὶ Παῦλον πρεσβυτέρους ὑπὸ ⟨τοῦ⟩ αὐτοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα περὶ τοῦ κατὰ αἱρέσεων γράψαι αὐτόν.

Κυρίοις τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις Ἀκακίῳ καὶ
5 Παύλῳ Ἐπιφάνιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Προοίμιον εἴτ' οὖν λαλιάν, ἐπιγραφὴν ὥσπερ διαγράφοντες παλαιοὶ 1, 1
συγγραφεῖς διὰ τοῦ αἰνίγματος ὑπόφασιν ἐδείκνυον πάσης ὑποκειμένης
πραγματείας. ὅθεν καὶ αὐτοὶ τῷ αὐτῷ κεχρημένοι χαρακτῆρι προοιμιαζόμεθα ὑμῖν, ἀγαπητοί, [τὰ] τῆς κατὰ αἱρέσεων † αἰτήσεως ὑμῶν ἐν
10 ὀλίγῳ τὴν δύναμιν ἀνακεφαλαιούμενοι. ἐπειδὴ γὰρ μέλλομεν ὑμῖν 2
τά τε ὀνόματα τῶν αἱρέσεων δηλοῦν τάς τε παρ' αὐτοῖς ἀθεμίτους
πράξεις ἀνακαλύπτειν, ὥσπερ ἰοὺς καὶ δηλητήρια ὄντα, σὺν αὐτοῖς
δὲ ἅμα καὶ ἀντιδότους ἐφαρμόσαι, ἀλε|ξητήρια τῶν δεδηγμένων καὶ PV
προκαταληπτικὰ τῶν μελλόντων εἰς τοῦτο | ἐμπίπτειν, τοῖς φιλο- D266
15 κάλοις διαγράφομεν αὐτὸ τοῦτο τὸ προοίμιον, Πανάριον εἴτ' οὖν
κιβώτιον ἰατρικὸν τῶν θηριοδήκτων ἑρμηνεύοντες, ὅπερ ἐστὶ διὰ
βιβλίων τριῶν συγγραφέν, ⟨περι⟩έχον αἱρέσεις ὀγδοήκοντα, αἵτινές
εἰσι θηρίων εἴτ' οὖν ἑρπετῶν αἰνίγματα. »μία δὲ μετὰ τὰς ὀγδοή- 3
κοντα« ἡ τῆς ἀληθείας βάσις ἅμα καὶ διδασκαλία καὶ σωτήριος πραγμα-
20 τεία καὶ Χριστοῦ »νύμφη ἁγία« ἐκκλησία, οὖσα μὲν ἀπ' αἰῶνος, διὰ
δὲ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ χρόνου
μέσον τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἀποκαλυφθεῖσα καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν 4

18 ff vgl. den Schlußabschnitt περὶ πίστεως c. 19, 1 — **18** u. **20** vgl. Hohesl. 6, 7

G R M **10—S. 156, 9** Anacephalaeosis (= anaceph.)

2 ⟨τοῦ⟩ * **7** ὑπόφασιν] ὑπόθεσιν? Dind. **8** χαρακτῆρι κεχρημένοι M **9** ὑμῖν] ὑμῶν G R | [τὰ] * | † αἰτήσεως ὑμῶν] πραγματείας ἡμῶν oder ⟨ἐξ⟩ αἰτήσεως ὑμῶν ⟨πραγματείας⟩ * **10** ἐπειδὴ γὰρ] ἐπειδήπερ anaceph. **12** ὄντας M **13** ἐφαρμοσάμενοι G R M | ἀλεξητηρίους anaceph. **14** προκαταληπτικοὺς anaceph. **14 f** τοῖς φιλοκάλοις — προοίμιον < anaceph. **16** τῶν θηριοδήκτων anaceph.] καὶ θηριοδηκτικὸν G R < M **17** συγγραφέν, ⟨περι*⟩έχον anaceph.] < G R M **17 f** αἵτινες εἰς . . . αἰνίγματά εἰσιν anaceph. **22** αἱρέσεων < G R

ὑπομνήσει διὰ τοῦ κηρύγματος Χριστοῦ ταχθεῖσα καὶ πάλιν μετὰ πόσας τὰς τῶν αἱρέσεων τούτων μοχθηρίας εἰς ἀναψυχὴν τῶν τὸν κάματον τῶν αἱρέσεων διὰ τῆς ἀναγνώσεως διελθόντων ὑφ' ἡμῶν μετ' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων διδασκαλίαν 5 σαφῶς ἀπαγγελθεῖσα.

2. Παρακλήθητε δὲ πάντες οἱ φιλοκάλως ἐντυγχάνοντες τῷ τε προοιμίῳ καὶ ταῖς μετέπειτα αἱρέσεσι καὶ τῇ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀπολογίᾳ τε καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ πίστει τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, συγγνῶναι ἡμῖν ἀνθρώποις οὖσι καὶ μετὰ πόνου καὶ ζήλου 10 θεϊκοῦ φιλοτιμουμένοις ὑπὲρ θεοσεβείας ἀπολογεῖσθαι, εἴ τι ὑπέρογκον * εἰς αὐτὸ τὸ πανάγιον καὶ πανσεβάσμιον ὄνομα θέλοντες κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ὑπεραπολογεῖσθαι, τοῦ θεοῦ συγχωροῦντος τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἡμῖν ἐκζητοῦσιν, ἐπειδὴ δι' ἀλήθειαν ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δι' εὐσέβειαν ἡ πραγματεία. καὶ ἔτι παρακλήθητε ⟨συγγνῶναι ἡμ⟩ῖν, εἴ 15 που εὕροιτε ⟨ἡμᾶς⟩, καίτοι γε μὴ ἐν ἔθει ὄντας ἐπισκώπτειν τινὰς ἢ ἐπισκωμματίζειν, διὰ δὲ τὸν πρὸς τὰς αἱρέσεις ζῆλον καὶ εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἐντυγχανόντων εἴ που παροξυνόμενοι λέξωμεν, ἢ ἀπατεῶνάς τινας καλοῦντες ἢ ἀγύρτας ἢ ἀθλίους. αὐτὴ γὰρ ἡ | ἀνάγκη ἡ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀγῶνος παρασκευάζει ἡμῖν τὸν 20 τοιοῦτον ἱδρῶτα δι' ἀποτροπὴν τῶν ἐντυγχανόντων καὶ ὅπως δείξωμεν παντελῶς ἀπηγορευμένας τοῦ ἡμε|τέρου φρονήματος τὰς ἐκείνων ἐργασίας καὶ μυστήρια καὶ διδασκαλίας, ἵν' ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τῆς ὀξύτητος τῆς ἀντιλογίας καὶ τὸ ἡμέτερον ἐλευθέριον ἀποδείξωμεν καί τινας ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκκλίνωμεν καὶ διὰ τῶν δοκούντων βαρυ- 25 τέρων λόγων.

[Randnotizen: 2, 1 — ÖS — 2 — 3 — 4 D267 — PVI]

3. Καὶ ἔστι τὰ ἐν τῇ πάσῃ πραγματείᾳ διὰ τῶν προειρημένων τριῶν βιβλίων, πρώτου καὶ δευτέρου καὶ τρίτου, ἅτινα τρία βιβλία εἰς ἑπτὰ τόμους διείλομεν, ἐν δὲ ἑκάστῳ τόμῳ ἀριθμός τις αἱρέσεων [3, 1]

14 ff vgl. dieselbe Entschuldigung im Schlußabschnitt περὶ πίστεως c. 19, 2 ff

G R M anaceph. (bis ἐκκλησίας Z. 9) **26—S. 168, 16** Anacephalaeosis

1 τοῦ Χριστοῦ anaceph. **2** εἰς] ὡς anaceph. **6** παρακαλεῖτε anaceph. **7** τῆς < G R M **7 f** ἀπολογίᾳ] ὁμολογίᾳ anaceph. **10** εἴ τι] εἰς ὃ εἴ τι G R **11** + etwa ⟨ἐπιχειροῦμεν⟩ * | σεβάσμιον M | θέλοντες *] θελήσομεν G R M **12** ἰδίαν] ἁγίαν G R **14** ⟨συγγνῶναι ἡμ⟩ῖν Dind.] ἵν' G R M **15** ⟨ἡμᾶς⟩ * | ἐπισκέπτειν G R ἐπισκόπτειν M **17** λέξομεν G R **18** αὕτη M **21** vor τοῦ + ⟨ἀπὸ⟩ oder ἀπηλλοτριωμένας statt ἀπηγορευμένας * **26** τὰ < G R M

καὶ σχισμάτων ἔγκειται, ὁμοῦ δὲ πᾶσαί εἰσιν ὀγδοήκοντα. ὧν αἱ ὀνομασίαι καὶ αἱ προφάσεις αὗται· πρώτη Βαρβαρισμός, δευτέρα 2 Σκυθισμός, τρίτη Ἑλληνισμός, τετάρτη Ἰουδαϊσμός, πέμπτη Σαμαρειτισμός. ἐκ τούτων αἱ καθεξῆς· πρὸ Χριστοῦ μὲν τῆς ἐπιδημίας, 3 5 μετὰ δὲ Βαρβαρισμὸν καὶ τὴν Σκυθικὴν δεισιδαιμονίαν αἱ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ φύσασαι αὗται· ἕκτη Πυθαγόρειοι εἴτ' οὖν Περιπατητικοί, διὰ τῶν περὶ Ἀριστοτέλην διαιρεθεῖσα· ἑβδόμη Πλατωνικοί· ὀγδόη Στωϊκοί· ἐνάτη Ἐπικούρειοι. εἶτα ἡ Σαμαρειτικὴ αἵρεσις ἡ οὖσα ἐκ 4 τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ταύτης τέσσαρα ἔθνη· δεκάτη Γοροθηνοί, ἑνδε- 10 κάτη Σεβουαῖοι, δωδεκάτη Ἐσσηνοί, τρισκαιδεκάτη Δοσίθεοι. εἶτα 5 ὁ αὐτὸς προειρημένος Ἰουδαϊσμὸς ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ τὸν χαρακτῆρα εἰληφὼς καὶ διὰ τοῦ δοθέντος νόμου τῷ Μωυσῇ πλατυνθεὶς καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα υἱοῦ Ἰακὼβ τοῦ καὶ Ἰσραὴλ διὰ Δαυὶδ τοῦ βασιλεύσαντος ἐκ τῆς τούτου φυλῆς τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κληρωθείς. 15 καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἑπτὰ αἱρέσεις αὗται· τεσσαρεσκαιδεκάτη 6 Γραμματέων, πεντεκαιδεκάτη Φαρισαίων, ἑκκαιδεκάτη Σαδδουκαίων, | D 268 Ö 10 ἑπτακαιδεκάτη Ἡμεροβαπτιστῶν, ὀκτωκαιδεκάτη Ὀσσαίων, ἐννεακαιδεκάτη Νασαραίων, εἰκοστὴ Ἡρῳδιανῶν.

4. Ἐκ τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ μετέπειτα κατὰ διαδοχὴν τῶν 4, 1 20 χρόνων ἐπεφάνη ἡ σωτήριος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομία ἤγουν ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ παρουσία καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τε καὶ κήρυγμα βασιλείας, ἥτις μόνη ἐστὶ πηγὴ σωτηρίας καὶ πίστις ἀληθείας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς καὶ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. ἐκ δὲ ταύτης περιεκλάσθησάν τε καὶ ἐσχίσθησαν ὄνομα μόνον Χριστοῦ 2

11—14 vgl. Anaceph. des 1. Tomus 4, 1; S. 164, 16ff

G R M anaceph. **1—S. 159, 13** vgl. auch Ancoratus c. 12, 7ff; S. 21, 1—22, 12 (= anc.)

1 vor πᾶσαι + αἱ G R **2ff** die Zahlen fehlen in der Anaceph. **4** πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ anaceph. πρὸ Χριστοῦ μὲν G R M **5f** ἀπὸ δὲ τοῦ Βαρβαρισμοῦ καὶ τῆς Σκυθικῆς δεισιδαιμονίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν anaceph. **5** δὲ < G R M **6** Πυθαγόριοι M **7** Ἀριστοτέλη M **8** Ἐπικούριοι M | ἡ¹ < G R M | ἡ² < M R **10** Σαιβουαῖοι M | Δωσίθεοι M **13** διὰ + δὲ M | τοῦ³ + ⟨πρώτου⟩ Dind. nach S. 164, 20; aber vgl. S. 193, 24 **13f** vor βασιλεύσαντος + καὶ G R | βασιλεύσαντος + αὐτῶν anaceph. **15** αὐτοῦ + τε νῦν anaceph. | τοῦ (vor Ἰουδαισμοῦ) < M **16** Φαρισμῶν M **17** Ἡμεροβαπτισταὶ M **18** Νασσαραίων anaceph. **20f** ἡ σωτήριος Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἔνσαρκος παρουσία G R M **23** καὶ ὀρθοδόξου < anaceph.

ἔχουσαι, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὴν πίστιν. αἱρέσεις αὗται· πρώτη Σιμωνιανοί, 3
δευτέρα Μενανδριανοί, τρίτη | Σατορνιλιανοί, τετάρτη Βασιλειδιανοί, PVII
πέμπτη Νικολαῗται, ἕκτη Γνωστικοὶ οἱ καὶ Στρατιωτικοὶ οἱ αὐτοὶ δὲ
Φιβιωνῖται παρὰ δέ τισι Σεκουνδιανοὶ παρὰ ἄλλοις δὲ Σωκρατῖται παρ᾽
5 ἑτέροις δὲ Ζακχαῖοι παρὰ δέ τισι Κοδδιανοὶ καλούμενοι καὶ Βορβορῖται
καὶ Βαρβηλῖται, ἑβδόμη Καρποκρατῖται, ὀγδόη Κηρινθιανοὶ οἱ καὶ Μη-
ρινθιανοί, ἐνάτη Ναζωραῖοι, δεκάτη Ἐβιωναῖοι, ἑνδεκάτη Οὐαλεντῖνοι,
δωδεκάτη Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτονται Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος,
τρισκαιδεκάτη Πτολεμαῖοι· τεσσαρεσκαιδεκάτη Μαρκώσιοι, πεντεκαι- 4
10 δεκάτη Κολορβάσιοι, ἑκκαιδεκάτη Ἡρακλεωνῖται, ἑπτακαιδεκάτη Ὀφῖται,
ὀκτωκαιδεκάτη Καϊανοί, ἐννεακαιδεκάτη Σηθιανοί, εἰκοστὴ Ἀρχοντι-
κοί, εἰκοστὴ πρώτη Κερδωνιανοί, εἰκοστὴ δευτέρα Μαρκίωνες, εἰκοστὴ
τρίτη Λουκιανισταί, εἰκοστὴ τετάρτη Ἀπελληϊανοί, εἰκοστὴ πέμπτη
Σευηριανοί, εἰκοστὴ ἕκτη Τατιανοί· εἰκοστὴ ἑβδόμη Ἐγκρατῖται, εἰκοστὴ 5
15 ὀγδόη κατὰ Φρύγας, τῶν καὶ Μοντανιστῶν καὶ Τασκοδρουγιτῶν·
οὗτοι δὲ πάλιν οἱ Τασκοδρουγῖται διῃρέθησαν εἰς ἑαυτούς, εἰκοστὴ
ἐνάτη Πεπουζιανοὶ οἱ καὶ Πρισκιλλιανοὶ καὶ Κυϊντιλλιανοί, οἷς | συν- D269
άπτονται Ἀρτοτυρῖται, τριακοστὴ Τεσσαρεσκαιδεκατῖται οἱ τὸ πάσχα
μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες, τριακοστὴ πρώτη Ἄλογοι οἱ τὸ
20 εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι, τριακοστὴ
δευτέρα Ἀδαμιανοί, τριακοστὴ τρίτη Σαμψαῖοι οἱ καὶ Ἐλκεσαῖοι,
τριακοστὴ τετάρτη Θεοδοτιανοί, τριακοστὴ πέμπτη Μελχισεδεκιανοί,
τριακοστὴ ἕκτη Βαρδησιανισταί, τριακοστὴ ἑβδόμη Νοητιανοί, τρια-
κοστὴ ὀγδόη Οὐαλήσιοι, τριακοστὴ ἐνάτη Καθαροὶ οἱ καὶ Ναυᾶτοι,
25 τεσσαρακοστὴ Ἀγγελικοί, τεσσαρακοστὴ πρώτη Ἀποστολικοὶ οἱ καὶ
Ἀποτακτικοί, τεσσαρακοστὴ δευτέρα Σαβελλιανοί, τεσσαρακοστὴ τρίτη
Ὠριγένειοι οἱ καὶ αἰσχροποιοί, τεσσαρακοστὴ τετάρτη | Ὠριγένειοι οἱ Ö12
καὶ τοῦ Ἀδαμαντίου· τεσσαρακοστὴ πέμπτη Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, 6
τεσσαρακοστὴ ἕκτη Μανιχαῖοι οἱ καὶ Ἀκουανῖται, τεσσαρακοστὴ ἑβδόμη
30 Ἱερακῖται, τεσσαρακοστὴ ὀγδόη Μελιτιανοὶ οἱ κατ᾽ Αἴγυπτον σχίσμα
ὄντες, τεσσαρακοστὴ ἐνάτη Ἀρειανοὶ οἱ καὶ Ἀρειομανῖται· πεντηκοστὴ 7

G R M anaceph. anc.

1 αἱρέσεις] εἰσὶ δὲ anaceph. **1 ff** die Zahlen fehlen wieder in der anaceph. **2** Βασιλιδιανοί M **3** δὲ < G R M **4 f** Σεκουνδιανοὶ — παρὰ δέ τισι < anaceph. **5** Βορβοριανοὶ anaceph. **6** καὶ Βαρβηλῖται < anaceph. **8** συνάπτεται G R M Ἠσίδωρος M **16** Τασκουρουγῖται G **17** Κυϊντιλιανοὶ M **22** Θεοδοτεια-νοὶ M **24** Ναυᾶτοι] Πανάτοι M **26 f** $\overline{μβ}$ $\overline{μγ}$ (beide Zahlen untereinander) Σαβελλιανοὶ < Ὠριγένειοι οἱ καὶ αἰσχροποιοί M **27** καὶ < G R M **27 f** οἱ καὶ τοῦ anaceph.] τοῦ καὶ G R M **29** Ἀκωανῖται anaceph.

Αὐδιανῶν τὸ σχίσμα, πεντηκοστὴ πρώτη Φωτεινιανοί, πεντηκοστὴ δευτέρα Μαρκελλιανοί, πεντηκοστὴ τρίτη Ἡμιάρειοι, πεντηκοστὴ τετάρτη Πνευματομάχοι οἱ καὶ Μακεδονιανοὶ καὶ Ἐλευσίου μαθηταί, οἱ τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ πνεῦμα βλασφημοῦντες, πεντηκοστὴ πέμπτη Ἀεριανοί,
5 πεντηκοστὴ ἕκτη Ἀετιανοὶ οἱ καὶ Ἀνόμοιοι, οἷς συνάπτεται | Εὐνόμιος, P VIII
μᾶλλον δὲ ὁ Ἄνομος· πεντηκοστὴ ἑβδόμη Διμοιρῖται, οἱ μὴ τελείαν 8
τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ καὶ Ἀπολλιναρῖται, πεντηκοστὴ ὀγδόη οἱ καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον λέγοντες μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι, οὕστινας
10 ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριαμίτας, πεντηκοστὴ ἐνάτη οἱ καὶ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδα προσφέροντες, οἳ καλοῦνται Κολλυρι-| D 270
διανοί, ἑξηκοστὴ Μασσαλιανοί, οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοὶ οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων καὶ Εὐφημῖται καὶ Σατανιανοί.

5. Ἐπανιὼν δὲ αὖθις καὶ διελὼν ταύτας κατὰ βιβλίον ὑποδείξω 5, 1
15 ἐν ταύτῃ μου τῇ ἀνακεφαλαιώσει, πόσαι τούτων τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ καὶ καθεξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ ἕως τοῦ τρίτου, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἑπτὰ τόμων τῶν ἐν τοῖς τρισὶ βιβλίοις συντεταγμένων, πόσαι εἰσὶν αἱ ἐν αὐτῷ χορηθεῖσαι αἱρέσεις. καὶ ἔστιν οὕτως· ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τόμοι τρεῖς, αἱρέσεις δὲ τεσσαράκοντα ἕξ, 2
20 σὺν ταῖς ⟨μητράσι καὶ πρωτοτύποις⟩ ὀνομασίαις τούτων, φημὶ δὲ Βαρβαρισμοῦ καὶ Σκυθισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Σαμαρειτισμοῦ. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις εἴκοσι τρεῖς. ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις ἕνδεκα. ἐν τῷ οὖν πρώτῳ βιβλίῳ 3
πρώτῳ τόμῳ αἱρέσεις εἴκοσι, αἵ εἰσιν αἵδε· Βαρβαρισμὸς Σκυθισμὸς
25 Ἑλληνισμὸς Ἰουδαϊσμός. Ἑλλήνων διαφοραί· Πυθαγόρειοι εἴτ᾽ οὖν Περιπατητικοὶ Πλατωνικοὶ Στωϊκοὶ Ἐπικούρειοι. Σαμαρειτικὴ αἵρεσις, ἡ οὖσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ· Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα οὕτως· Γοροθηνοὶ Σεβουαῖοι Ἐσσηνοὶ Δοσίθεοι. Ἰουδαίων αἱρέσεις ἑπτὰ οὕτως· Γραμματεῖς Φαρισαῖοι Σαδδουκαῖοι Ἡμεροβαπτισταὶ Ὀσσαῖοι Νασαραῖοι

G R M anaceph. anc.

2 Μαρκελλησιανοί G M 4 Ἀεριανοὶ + Ἐλευσίου μαθηταί G R 5 Ἄνομοι G R 7 Χριστοῦ τὴν G R Χριστοῦ < M | Ἀπολιναρῖται G R M anaceph. 8 οἱ καὶ] καὶ οἱ G R M | τὴν² + θεοτόκον καὶ M 10 οἱ καὶ] καὶ οἱ G R 11f Κολλουριδιανοί M 12 Μαρτριανοὶ G 15 μου < anaceph. 16 τοῦ (vor τρίτου) < M 17 τοῖς < anaceph. 18 αἱ < anaceph. | χωρισθεῖσαι anaceph. 19 τῷ < M | τόμοι τρεῖς anaceph.] πρῶτον τόμον G R M 20 ⟨μητράσι καὶ πρωτοτύποις⟩ *, nach S. 162, 3 | Βαρβαρισμὸν Σκυθισμὸν usw. anaceph. 24 πρῶτον τόμον G R M 25 Πυθαγόριοι M 26 Ἐπικούριοι M | αἵρεσις ἡ < G R M 28 Δωσίθεοι M

Ἡρωδιανοί. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου ὡσαύτως 4
αἱρέσεις δεκατρεῖς οὕτως· Σιμωνιανοὶ Μενανδριανοὶ Σατορνιλιανοὶ Ö14
Βασιλειδιανοὶ Νικολαῖται Γνωστικοί, οἱ καὶ Στρατιωτικοὶ καὶ Φιβιω-
νῖται οἱ αὐτοὶ δὲ παρά τισι Σεκουνδιανοὶ παρὰ δὲ ἄλλοις Σωκρατῖται
5 παρὰ δὲ ἑτέροις Ζακχαῖοι καλούμενοι καὶ Κοδδιανοὶ καὶ Βορβορῖται
καὶ Βαρβηλῖται. Καρποκρατῖται Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί.
Ναζωραῖοι Ἐβιωναῖοι Οὐαλεντῖνοι Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτονται
Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος. | Πτολεμαῖοι. ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ αὐ- 5 D271
τοῦ πρώτου βιβλίου αἱρέσεις | δεκατρεῖς οὕτως· Μαρκώσιοι Κολορβά- PIX
10 σιοι Ἡρακλεωνῖται Ὀφῖται Καϊανοὶ Σηθιανοὶ Ἀρχοντικοὶ Κερδωνιανοὶ
Μαρκίωνες Λουκιανισταὶ Ἀπελληϊανοὶ Σευηριανοὶ Τατιανοί. αὕτη
ἡ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων.

Τοῦ δὲ δευτέρου βιβλίου τόμοι δύο. καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τόμῳ 6
τοῦ δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀκολουθίαν
15 τοῦ ἀριθμοῦ, αἱρέσεις δεκαοκτὼ οὕτως· Ἐγκρατῖται κατὰ Φρύγας, οἱ καὶ
Μοντανισταὶ καὶ Τασκοδρουγῖται· οἱ δὲ Τασκοδρουγῖται διῃρέθησαν ἀπὸ
τῶν προειρημένων. Πεπουζιανοὶ ⟨οἱ καὶ Πρισκιλλιανοὶ⟩ καὶ Κυϊντιλ-
λιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται. Τεσσαρεσκαιδεκατῖται οἱ τὸ
πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες. Ἄλογοι οἱ τὸ εὐαγγέλιον
20 Ἰωάννου καὶ τὴν ἀποκάλυψιν μὴ δεχόμενοι. Ἀδαμιανοὶ Σαμψαῖοι, οἱ
καὶ Ἐλκεσαῖοι. Θεοδοτιανοὶ Μελχισεδεκιανοὶ Βαρδησιανισταὶ Νοητιανοὶ
Οὐαλήσιοι Καθαροὶ Ἀγγελικοὶ Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί, οἷς
συνάπτονται οἱ καλούμενοι Σακκοφόροι. Σαβελλιανοὶ Ὠριγενιανοὶ οἱ
αἰσχροποιοὶ Ὠριγενιανοὶ οἱ τοῦ Ἀδαμαντίου. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ 7
25 τόμῳ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου, πέμπτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὸν ἀριθμὸν
τὸν προειρημένον, αἱρέσεις πέντε οὕτως· Παύλου τοῦ Σαμοσατέως
Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκουανῖται. Ἱερακῖται Μελιτιανῶν τῶν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ

G R (von Z. 21 *Βαρδησιανιασταὶ* an wieder U statt R) M anaceph. anc.

4 *δὲ παρά*] *παρὰ δὲ* G R anaceph. **4 f** *Σωκρατῖται — ἑτέροις* < G R **5** vor *καλούμενοι* + *οἱ* G R M **5 f** *καὶ Κοδδιανοὶ — Βαρβηλῖται* < anaceph. **6** vor *Καρποκρατῖται* + *καὶ* M | *Καρποκρατιανοὶ* anaceph. | *Κορινθιανοὶ* M **11** *Ἀπελλιανοὶ Λουκιανισταὶ* anaceph. | *Ἀπελλιανοὶ* M anaceph. **13** *ἐν πρώτῳ μὲν τόμῳ* (< *καὶ*) G R M **15 f** *τῶν καὶ* (*καὶ* < G R) *Μοντανιστῶν καὶ Τασκοδρουγιτῶν* G R M **16 f** *οἱ δὲ Τασκοδρουγῖται — προειρημένων* < anaceph. **17** *οἱ καὶ Πρισκιλλιανοὶ*⟩ *, vgl. S. 158, 17 **20** *Ἰωάννου* hinter *ἀποκάλυψιν* anaceph. **22 f** *οἷς συνάπτονται — Σακκοφόροι* < anaceph. **23** u. **24** *Ὠριγενειανοὶ* beidemale G **24** *Ἀδάμαντος* anaceph. | *δὲ*] *τε* G U M **25** *κατὰ* < U **26** *Παύλου τοῦ Σαμοσατέως*] *Παυλιανισταὶ* U **27** *Μελιτιανοί, οἱ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ πεποιηκότες τὸ σχίσμα* anaceph. *Μελιτιανοὶ σχίσμα ἐν Αἰγύπτῳ* U

σχίσμα Ἀρειανοί. αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν ⟨δύο⟩ τόμων ἀνακεφαλαίωσις.

Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ εἰσὶ τόμοι δύο. ἐν τῷ μὲν 8 πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτῳ δὲ ὄντι καθ' ὃν ἀριθμὸν
5 προείπαμεν, αἱρέσεις ἑπτὰ οὕτως· Αὐδιανοὶ σχίσμα ὄντες, Φωτεινιανοὶ Μαρκελλιανοὶ Ἡμιάρειοι Πνευματομάχοι, οἱ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, Ἀεριανοὶ | Ἀετίου τοῦ Ἀνομοίου, ᾧ συνήφθη D 272 Εὐνόμιος ὁ καὶ Ἄνομος. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ 9 τρίτου βιβλίου, ἑβδόμῳ δὲ τόμῳ ὄντι καθ' ἣν εἴπαμεν τῶν τόμων
10 τοῦ ἀριθμοῦ διαίρεσιν, ὅς ἐστι τόμος ἕβδομος καὶ τέλος τῆς πραγματείας, αἱρέσεις τέσσαρες οὕτως· Διμοιρῖται, οἱ μὴ τελείαν τὴν | Χριστοῦ Ö 16 ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες οἱ καὶ Ἀπολλιναρῖται, καὶ οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι λέγοντες, οὓς ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριαμίτας, καὶ
15 οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδα προσφέροντες, οἵτινες καλοῦνται Κολλυριδιανοί, Μασσα|λιανοί, καὶ ἡ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως PX καὶ ἀληθείας ἀπολογία μετ' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαίωσις καὶ ἐπιγραφὴ τῆς πάσης κατὰ αἱρέσεων
20 ὀγδοήκοντα πραγματείας καὶ μιᾶς τῆς ὑπὲρ ἀληθείας ἀπολογίας τῆς μόνης τουτέστι τῆς καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐν τρισὶ μὲν βιβλίοις ὑποκειμένοις συντεταγμένης, ἐν ἑπτὰ δὲ τόμοις διαιρεθείσης.

G U M anaceph. anc. (bis Z. 16)

1 ⟨δύο⟩ *, vgl. S. 160, 12 3 τῷ² < G M | μὲν τῷ U 4 ἕκτῳ δὲ ὄντι] ἕκτον δὲ τόμον G U M 4 f κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὃν προείπομεν anaceph. 5 προείπομεν U anaceph. | σχίσμα ὄντες < anaceph. | Φωτιανοὶ anaceph. 6 Μαρκελληΐανοὶ G Μαρκεληΐανοὶ M 7 vor Ἀετίου + Ἀετιανοὶ ἀπὸ U 7 f Ἀετίου — Ἄνομος] Ἀέτιοι οἱ καὶ Ἀνόμοιοι anaceph. 8 Ἀνόμοιος U | τόμῳ < anaceph. 9 εἴπομεν U anaceph. 9 f τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ < anaceph. 10 ὅς — πραγματείας < anaceph. 11 Διμοιραῖοι anaceph. | vor Χριστοῦ + τοῦ anaceph. 12 Ἀπολιναρῖται G U M anaceph. | καὶ οἱ] οἱ καὶ U anaceph. 14 λέγοντες hinter ἀειπάρθενον (Z. 13) anaceph. 15 αὐτῆς < M | κολλουρίδα M κολλυρίδας anaceph. 16 Κολλουριδιανοί M | ἡ < U 17 τοῦ λόγου < anaceph. 19 f κατὰ τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων anaceph. 20 μία U 20 f τῆς μόνης — ἐκκλησίας] τουτέστι τῆς μόνης καθολικῆς ἐκκλησίας anaceph. 21 τῆς (vor καθολικῆς) < M 22 ὑποκειμένοις συντεταγμένης . . . διαιρεθείσης Öh.] ὑποκειμένοις συντεταγμένη . . . διαιρεθεῖσα G U M ὑποκειμένη συντεταγμένως . . . διαιρεθεῖσα anaceph. | ἐν < anaceph.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κατὰ τῶν [εἴκοσι] αἱρέσεων ἐλέγχου, ⟨ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις κ̄⟩ οὕτως·

Πρῶτον μὲν αἱ τῶν αἱρέσεων πασῶν μητέρες τε καὶ πρωτότυποι ὀνομασίαι, ἐξ ὧν μητέρων πέντε αἱ ἄλλαι ἐφύησαν, καὶ εἰσὶν αὗται αἱ
5 *πρῶται τέσσαρες·*

⟨ᾱ.⟩ Πρώτη Βαρβαρισμός, ἥτις καθ' ἑαυτήν ἐστι, διαρκέσασα ἀφ' 1, 1
ἡμερῶν τοῦ Ἀδὰμ ἐπὶ δέκα γενεαῖς ἕως τοῦ Νῶε. Βαρβαρισμὸς δὲ 2
κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε ἀν|θρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν D273
ἢ μίαν συμφωνίαν, ἀλλ' ὅτι πᾶς τις ἑαυτῷ ἐστοίχει καὶ νόμος ἑαυτῷ
10 *κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγίνετο.*

⟨β̄.⟩ Δευτέρα Σκυθισμός, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ μετέπειτα 2, 1
ἄχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς καὶ Βαβυλῶνος καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις ἔτεσι τουτέστιν ἕως Φαλὲκ καὶ Ῥαγαῦ·
οἵτινες ἐπὶ τὸ τῆς Εὐρώπης κλίμα νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέρει 2
15 *καὶ τοῖς αὐτῶν ἔθνεσι προσεκρίθησαν ἀπὸ τῆς τοῦ Θάρρα ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὗπερ οἱ Θρᾷκες γεγόνασι.*

14 ff vgl. Panarion h. 2, 10; S. 175, 22 ff

G U M anaceph. **3 ff** Chron. pasch. p. 23 D ff Joh. Damasc. *de haeres.* Migne 94, 677 A ff Doctr. patr. c. 34; S. 266, 6 ff Diekamp (die Abweichungen der letzteren von der Anacephalaeosis sind nur bei den wichtigsten Stellen verzeichnet)

1 *τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ* *, gemäß den sonstigen Überschriften] *Τάδε ἔνεστιν ἀνακεφαλαίωσις τοῦ πρώτου τόμου κτὲ* G U M *ποιησόμεθα δὲ πάλιν ἀνακεφαλαίωσιν ἑτέραν τοῦ πρώτου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ κατὰ τῶν εἴκοσιν αἱρέσεων διαλαμβάνοντος* anaceph. **2** [*εἴκοσι*] *, *ὀγδοήκοντα*? | ⟨*ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις κ̄*⟩ *, der Satz ist gefordert ebenso durch das *οὕτως*, wie durch den sonstigen Brauch des Epiph. **3** *πρῶτον μὲν* + *γὰρ* anaceph. **4** vor *ὀνομασίαι* + *καὶ* M | *μητέρες* U | *πέντε* > anaceph.; die Zahl ist nicht zu streichen; zu den 4 erstgenannten gehört als fünfte *μήτηρ* der *Σαμαρειτισμός*, vgl. S. 157, 1 ff | *αἱ*¹ < anaceph. | *αἱ*² < G U **4 f** *αἱ πρῶται τέσσαρες* < anaceph. **7** *γενεὰ* // *ς*, von erster Hand aus *γενεαῖς* hergestellt U **11** *δευτέρα* < G | *τοῦ* < anaceph. **13** *ἕως* < G U M **15** *ἔθεσι* M *ἔτεσι* U | *προσεκλίθησαν* anaceph. | *Θάρρα*] *Θήρας* G U M

⟨γ.⟩ Τρίτη Ἑλληνισμός, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σεροὺχ ἐναρξάμενος 3, 1
διά τοι τῆς εἰδωλολατρείας καὶ ὡς ἐστοίχουν τὸ τηνικαῦτα ἕκαστος
κατά τινα δεισιδαιμονίαν ἐπὶ τὸ μᾶλλον πολιτικώτερον καὶ ἐπὶ ἔθη
καὶ θεσμούς. εἰδώλων μέντοι γε ἐναρξαμένων τάττεσθαι, τὰ τῶν 2
5 ἀνθρώπων γένη οἷς τότε στοιχήσαντες * ἐθεοποίουν, διὰ μὲν χρωμά-
των διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεικονίζοντες τοὺς πάλαι παρ' | Ö18
αὐτοῖς τετιμημένους ἢ τυράννους ἢ γόητας ἤ τινάς τι δράσαντας ἐν
βίῳ μνήμης δοκοῦν ἄξιον, δι' ἀλκῆς τε ἢ σωμάτων εὐρωστίας *·
ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα πατρὸς Ἀβραὰμ καὶ δι' 3
10 ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας εἰσηγησάμενοι, τοὺς
ἑαυτῶν προπάτορας δι' ἀπεικονισμῶν τετιμηκότες καὶ τοὺς | πρὸ PXI
αὐτῶν τετελευτηκότας τεχνησάμενοι ἐκ κεραμικῆς ἐπιστήμης τὸ
πρῶτον, ἔπειτα δι' ἑκάστης τέχνης μιμησάμενοι, οἰκοδόμοι μὲν λίθον
ξέσαντες, ἀργυροκόποι δὲ καὶ χρυσοχόοι διὰ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτη-
15 νάμενοι, οὕτω καὶ τέκτονες καὶ οἱ καθεξῆς· (Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοῦ καὶ 4
Βαβυλώνιοι καὶ Φρύγες καὶ Φοίνικες ταύτης τῆς θρησκείας πρῶτοι
εἰσηγηταὶ γεγόνασιν, ἀγαλματοποιίας τε καὶ μυστηρίων, ἀφ' ὧν τὰ
πλεῖστα εἰς Ἕλληνας μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Κέκροπος | ἡλικίας καὶ D274

1 vgl. liber Jub. 11, 1ff Littmann — **9** vgl. liber Jub. 11, 16 12, 2 Littmann — **9ff** vgl. Ancoratus c. 102, 7; S. 123, 12ff — **15** vgl. Eus. praep. ev. I 6; Migne 21, 48 B — **17f** vgl. Eus. praep. ev. II 1; Migne 21, 93ff — **18** zu *Κέκροψ* vgl. Eus. praep. ev. X 9; Migne 21, 809 B Chronik aus dem Armenischen S. 159 Karst Hieronymus Chronik S. 21, 24 Helm

G U M anaceph. Chron. pasch.

1 *τρίτη* < G | *ἀπὸ τῶν χρόνων*] *πρὸ ἓξ χρόνων* anaceph. | *τοῦ* (vor *Σεροὺχ*) < Chron. pasch. **1f** *ἐναρξάμενος — εἰδωλολατρείας* < M **2** *τοι*] *τὸ* anaceph. | *εἰδωλατρίας* G U | *ὡς*] *ἕως* G **3** *καὶ* < Chron. pasch. **4** *μέντοι γε ἐναρξαμένων* < Chron. pasch. | *ἐναρξαμένων* *] *ἐναρξάμενα* G U M anaceph. **5** * etwa ⟨*ἦσαν ἀρχηγοῖς*⟩ * | *ἐθεοποιοῦντο* anaceph. *ἐποίουν* Chron. pasch. **7** *γόητας*] *ἡγεμόνας* Chron. pasch. | *ἤ τινας* < anaceph. **8** vor *βίῳ* + *τῷ* U anaceph. | *μνήμης* + *τι* G U M | *δοκοῦν* < anaceph. | * etwa ⟨*διαφέροντας*⟩ * **10** *ἀγαλμάτων* + *αὐτῶν* anaceph. **11** *τοὺς* < G U M **13** *δι' ἑκάστης — μιμησάμενοι* anaceph.] *ἑκάστης — μιμησαμένης* G U M Chron. pasch. | *λίθον* + *λίθῳ* Chron. pasch. **14** *ξύσαντες* anaceph. | *δὲ*] *τε* Chron. pasch. **14f** *τεκτηνάμενοι οὕτω*] *τεχνασάμενοι ἐπετέλεσαν, χαλκοπλάσται δὲ καὶ ἐπιξῦσται τέχναις χρησάμενοι ἐποικιλλεύσαντο* Chron. pasch. **15** *δὲ ὁμοῦ*] *μὲν οὖν* Chron. pasch. *ὁμοῦ* hinter *Βαβυλώνιοι* anaceph. **17** *γεγονότες* Chron. pasch. | *μυστηρίων* + *τελετὰς* Chron. pasch. **18f** *καὶ καθεξῆς — ὑστέρῳ πολὺ*] *καὶ μετέπειτα καθεξῆς ὕστερον πολλοὶ* Chron. pasch.

καθεξῆς), μετέπειτα δὲ καὶ ὑστέρῳ πολὺ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥέαν, 5
Δία τε καὶ Ἀπόλλωνα καὶ τοὺς καθεξῆς θεοὺς ἀναγορεύσαντες.
Ἕλληνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἕλληνός τινος ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι 6
κατῳκηκότων καὶ τὴν προσωνυμίαν τῇ χώρᾳ παρεχομένου, ὡς δὲ
5 ἕτεροί φασιν ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις βλαστησάσης. Ἴωνες 7
δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγόνασιν, ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἰωυάν *,
ἑνὸς ἀνδρὸς τῶν τὸν πύργον οἰκοδομησάντων, ὅτε αἱ γλῶσσαι διεμε-
ρίσθησαν τῶν ἀνθρώπων, δι' ἣν αἰτίαν καὶ Μέροπες πάντες κέκληνται
διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. ὕστερον δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς αἱρέσεις 8
10 κατέστη κατωτέρω τῷ χρόνῳ, φημὶ δὲ Πυθαγορείων καὶ Στωϊκῶν
καὶ Πλατωνικῶν καὶ Ἐπικουρείων καὶ λοιπῶν. θεοσεβείας δὲ 9
χαρακτὴρ ὑπῆρχεν ἅμα καὶ ὁ κατὰ φύσιν νόμος, πολιτευόμενος ἀπὸ
τούτων τῶν ἐθνῶν, ἑαυτὸν ἀφορίζων ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς
καὶ δεῦρο, μέσος τυγχάνων Βαρβαρισμοῦ καὶ Σκυθισμοῦ καὶ Ἑλλη-
15 νισμοῦ, ἕως ὅτου συνήφθη τῇ τοῦ Ἀβραὰμ θεοσεβείᾳ.
⟨δ.⟩ Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀβραὰμ τὸν 4, 1
χαρακτῆρα διὰ περιτομῆς εἰληφὼς καὶ ἐν Μωυσῇ, ἑβδόμῳ ἀπὸ Ἀβραάμ,
διὰ τοῦ δι' αὐτοῦ δοθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ θεοῦ πλατυνθείς, ἀπὸ
δὲ τοῦ Ἰούδα, τετάρτου υἱοῦ τοῦ Ἰακὼβ τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραήλ,
20 διὰ Δαυὶδ τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἰούδα φυλῆς
τὸ τέλειον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὄνομα κεκληρωμένος. σαφῶς γὰρ περὶ 2

3 vgl. Clemens Al. strom. VI 130, 3; II 497, 28 Stählin Hieronymus Chronik S. 43, 5ff Helm — 5 zu ἐλαία vgl. Hieronymus Chronik S. 41, 17ff Helm — zu Ἴωνες Hippolyt Chronik § 60 Bauer u. Refut. X 31 — **7f** vgl. S. 176, 4ff und de mens. ac pond. S. 180, 53f Lagarde — **16ff** vgl. prooemium I c. 3, 5; S. 157, 10ff

G U M anaceph. Chron. pasch.

2 τοὺς < U | τοὺς καθεξῆς] τοὺς ἐφεξῆς δυνάστας Chron. pasch. 3 δὲ < M anaceph. Chron. pasch. | Ἑλένου G 4 καὶ τὴν — παρεχομένου anaceph.] < G U M 6 ὡς ὁ ἀκριβὴς ἔχει λόγος Chron. pasch. | Ἰωνᾶν U M Ἴωνος υἱὸς anaceph. | * ⟨κεκλημένοι⟩ * 7 ἑνὸς ἀνδρὸς] ἀνδρός τινος anaceph. **7f** ὅτε — ἀνθρώπων < anaceph. 8 ἀνθρώπων Chron. pasch.] πάντων G U M anaceph. | μερόπει M | πάντες < anaceph. **10** κατεστάθη anaceph. | τῶν χρόνων anaceph. | Πυθαγορίων U M **11** Ἐπικουρίων U M **12** καὶ < anaceph. | ὁ] τὸ M **17** χαρακτῆρα + τοῦ Ἀβραὰμ Chron. pasch. | διὰ περιτομῆς < U anaceph. | ἐν + τῷ Chron. pasch. | Μωυσεῖ M **18** δι' αὐτοῦ < anaceph. δι' < U | τοῦ[2] < anaceph. **19** ἐπικληθέντος] ἐπὶ anaceph. **20** τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος] τοῦ βασιλέως πρώτου Chron. pasch. | αὐτοῦ τοῦ Chron. pasch. **21** τέλεον M τέλος, < τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὄνομα anaceph. | ὀνόματος Chron. pasch. **21—S. 165, 3** σαφῶς — κτίσις < anaceph. **21** σαφῶς γὰρ] καθὰ σαφῶς Chron. pasch.

τούτων τῶν τεσσάρων αἱρέσεων ὁ ἀπόστολος ἐπιτιμῶν ἔφη »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις«.

Ἑλλήνων διαφοραί·

5 ⟨ε̄.⟩ Πυθαγόρειοι εἴτ' οὖν Περιπατητικοί· τὴν μονάδα καὶ τὴν πρό|νοιαν καὶ τὸ κωλύειν θύεσθαι τοῖς δῆθεν θεοῖς | Πυθαγόρας ἐδογμάτισεν, ἐμ|ψύχων τε μὴ μεταλαμβάνειν, ἀπὸ οἴνου δὲ ἐγκρατεύεσθαι. διώριζεν δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης [καὶ] ἄνω ἀθάνατα λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητά· μεταγγισμούς τε ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς 10 σώματα ἄχρι ζῴων καὶ κνωδάλων, σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ χρόνον πέντε ἐτῶν ἐδίδασκε. τὸ τελευταῖον δὲ ἑαυτὸν θεὸν ὠνόμασε. [5, 1 Ö 20 D 275 P XII 2]

ς̄. Πλατωνικοὶ θεὸν καὶ ὕλην καὶ εἶδος, καὶ τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγένητον καὶ ἀθάνατον καὶ θείαν· εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικὸν θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· 15 τὰς δὲ γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι καὶ μηδένα μίαν ἔχειν γαμετὴν ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι· μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σωμάτων διαφορὰς ἄχρι κνωδάλων, ὁμοῦ δὲ καὶ θεοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς πολλοὺς ἐδογμάτισαν. [6, 1; 2]

ζ̄. Στωϊκοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦ- 20 τον κόσμον θεὸν νομίζοντες, τινὲς δὲ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν ἔχειν αὐτὸν ἀπεφήναντο. καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὁρίζουσι καὶ [7, 1; 2]

1 Kol. 3, 11 vgl. Gal. 3, 28 — **5—S. 166, 8** vgl. Diels *Doxographi graeci* S. 587f u. S. 175 — **12—16** fast wörtlich wiederholt im Schlußabschnitt *περὶ πίστεως* c. 9

G U M anaceph. Chron. pasch. (bis Z. 3)

1 *ἐπιτιμῶν*] *ἐπιτεμὼν* G U *ἐπιστέλλων* Chron. pasch. | *ἔφη*] *ἔλεγεν* Chron. pasch. **5** *Πυθαγόριοι* U M | *εἴτουν*] *ἢ* anaceph. | *τὴν*² < anaceph. **6** *τοῖς δῆθεν* < anaceph. | *δῆθεν* + ⟨*νομιζομένοις*⟩? * | *Πυθαγόρας* < anaceph. **7** *δογματίζοντες* anaceph. | *ἐνψύχων* M | *δὲ*] *δεῖ* M **8** *διώριζον* anaceph. | *τὰ* < anaceph. | [*καὶ*] Jahn Diels | *λέγοντες* anaceph. **9** *ὑποκάτωθεν* M | *τε*] *δὲ* M anaceph. **10—11** *σιωπῶν δὲ ὁ τούτων διδάσκαλος ἑαυτὸν θεὸν ὠνόμασε* anaceph. **10f** *ἐπὶ — ἐδίδασκε* < M **12** *Πλατωνικοὶ* + *δὲ* anaceph. | *γεννητὸν* G U anaceph. **13** vor *τὴν ψυχὴν* + *καὶ* G | *τὴν δὲ ψυχὴν* anaceph. | *ἀγέννητον* U M anaceph. | *ἀθάνατον*] *ἄφθαρτον* G **14** *αὐτὴν* M | *καὶ* < G U M **15** *πᾶσι* + ⟨*δεῖν*⟩ Dind. **18** *ὁμοῦ δὲ*] *ὁμοίως δὲ* anaceph. | *πολλοὺς* + *καὶ αὐτοὶ* anaceph. | *ἐδογμάτισε* G U M **20** *δὲ* < anaceph. **21** *ἔχειν* < anaceph. | *αὐτῶν* anaceph. | *ἀπεφήναντο*] *ὁρίζουσι* anaceph. | *ὁρίζουσι*] *δογματίζουσι* anaceph.

ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν, ὡς ἔφην, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας. τὴν δὲ σάρκα πάντων ἀπόλλυσθαι καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα.

5 η̄. Ἐπικούρειοι ἄτομα καὶ ἀμερῆ σώματα, ὁμοιομερῆ τε καὶ ἄπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι τῶν πάντων ὑπεστήσαντο καὶ τέλος εἶναι εὐδαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογμάτισαν καὶ μήτε θεὸν μήτε πρόνοιαν τὰ πράγματα διοικεῖν. 8, 1

θ̄. Σαμαρειτισμὸς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαμαρεῖται, ὅς ἐστιν ἀπὸ 10 Ἰουδαϊσμοῦ, πρὸ μὲν τοῦ καταστῆναι αἱρέσεις εἰς Ἕλληνας καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι αὐτῶν τὰ δόγματα, μετὰ δὲ τὸ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν καὶ | μέσον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν πρόφασιν εἰληφὼς ἀπὸ τῶν χρόνων Ναβουχοδονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίας· μέτοικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λαβόντες τὴν 15 πεντάτευχον μόνην Μωυσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστείλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἔσδρα καλουμένου, τὰ πάντα ἔχοντες ἴσα Ἰουδαίων, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη καὶ μήτε προσψαύειν τινῶν καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὰς ἄλλας προφητείας τὰς μετὰ Μωυσέα. 9, 1 D276 2 3 PXIII

20 Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα|· Ö22

ῑ. Γοροθηνοί, οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Σεβουαίους. 10

ῑᾱ. Σεβουαῖοι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοὺς Γοροθηνοὺς διαφερόμενοι. 11

25 ῑβ̄. Ἐσσηνοί, μηδ' ὁποτέροις ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως. 12

ῑγ̄. Δοσίθεοι, τοῖς αὐτοῖς ἔθεσιν οἷς καὶ Σαμαρεῖται ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, χρώμενοί τε τῇ πεντατεύχῳ, περιττότερον δὲ τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέ-30 χεσθαι ἐμψύχων καὶ ἐν νηστείαις δὲ συνεχέστατα βιοῦντες. ἔχουσι δὲ 13, 1 2

G U M anaceph.

1 τοῦ ὄντος παντὸς M **5** Ἐπικούριοι M | ἀτόμους M | ἀμερῆ] μέρη M | vor ὁμοιομερῆ + καὶ anaceph. **6** εἶναι < anaceph. **7** καὶ < G **7f** τὰ πράγματα] τὰ πάντα anaceph. **11** μετὰ δὲ τὸ *] μετὰ δὲ τοῦ G U M anaceph. **15** αὐτοῖς] αὐτοὺς M **16** ἴσα] εἰσιν G U **19** τὰς < anaceph. | Μωυσέως anaceph. Μωσέα M **20** Σαμαρειτῶν + δὲ U **21** Γορθηνοί U | vor ἄλλοις + ἐν U **22** Σεβουαίους] Ἑβραίους U **23** Σεβουαῖοι + οἱ U **24** Γορθηνοὺς U **26** ἑορτάζοντες anaceph. **27** Δωσίθεοι G M | ἤθεσιν M | οἷς καὶ anaceph.] οἷα δὴ G U M **28f** χρώμενοι, τῇ τε πεντατεύχῳ anaceph. **30** καὶ < anaceph. | δὲ] τε M | βιοῦν M

καὶ παρθενίαν τινὲς αὐτῶν, ἐγκρατεύονται δὲ ἄλλοι. πιστεύουσι δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρείταις.

Ἰουδαίων αἱρέσεις ἑπτά·

ιδ. Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν καὶ δευτερωταὶ παρα- 14
5 δόσεων τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων, τῇ περιττοτέρᾳ ἐθελοθρησκείᾳ ἔθη φυλάττοντες ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθήκασιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐτύπωσαν, σεβάσματα δικαιώματος τῆς νομοθεσίας.

ιε. Φαρισαῖοι, ἑρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι, οἱ τὸ ἀκρότατον βι- 15, 1
οῦντες καὶ δῆθεν τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι· παρ' οἷς καὶ νεκρῶν ἀνά-
10 στασις ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων καὶ πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις, πολιτεία τε διάφορος, ἐγκρά|τεια D277
ἕως χρόνου καὶ παρθενία, νηστεία δὲ δὶς τοῦ σαββάτου, ξεστῶν καθαρισμοὶ καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι, ἀποδεκατώσεις καὶ ἀπαρχαὶ καὶ ἐνδελεχὴς εὐχὴ καὶ σχήματα 2
15 ἐθελοθρησκευτικὰ τῆς ἐνδυμενίας διά τοι τῆς ἀμπεχόνης καὶ τῶν δαλματικῶν ἤγουν κολοβιώνων καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων τουτέστι σημάτων τῆς πορφύρας καὶ κρασπέδων καὶ ῥοΐσκων ἐπὶ τὰ πτερύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύγχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἕως καιροῦ ἐγκρατείας· οἳ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ
20 εἱμαρμένην.

ις. Σαδδουκαῖοι, ἑρμηνευόμενοι δικαιότατοι, οἳ ἐκ γένους μὲν 16
ἦσαν Σαμαρειτῶν ὁμοῦ δὲ καὶ ἱερέως Σαδδοὺκ ὀνόματι, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἄγγελον μήτε πνεῦμα, P XIV
τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ὄντες Ἰουδαῖοι.

25 ιζ. Ἡμεροβαπτισταί· οὗτοι μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν, 17
ἔφα|σκον δὲ μηδένα ζωῆς τυγχάνειν αἰωνίου, εἰ μή τι ἂν καθ' ἑκά- Ö24
στην βαπτίζοιτο.

12 vgl. Luk. 18, 12 — **12f** vgl. Mark. 7, 4 — **16** vgl. Matth. 23, 5 — **23** vgl. Act. 23, 8

G U M anaceph.

1 δὲ²] τε U **4f** παραδώσεων M **7** δικαιότητι anaceph. **10** ἀγγέλων καὶ] ἀγγέλου τοῦ anaceph. **11** τε < anaceph. | ἐγκράτεια + τε G **12** δὶς] διὰ anaceph. **13f** παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι *] οἱ Γραμματεῖς G U M anaceph. **14** ἀποδεκάτωσις und + τε anaceph. | ἐνδελεχεῖς εὐχαὶ U **15** ἐνδυμενείας anaceph. **16** ἤγουν] ἢ τῶν U M | κολοβίων U κολλοβίων anaceph. **18** ταῦτα] πάντα? Öh. ταῦτα + πάντα? Dind. **21** Σαδδουκαῖοι + οἱ U | οἳ + καὶ anaceph. **22** δὲ < G U M | Σαδοὺκ M | ὀνόματι *] ὀνόματος G U M < anaceph. **23** μηδὲ anaceph. **24** λοιπὰ < G U M **25** οὗτοι] οἳ anaceph. **26** δὲ < M | αἰωνίου τυγχάνειν anaceph.

ιη. Ὀσσηνοί, οἳ δὴ ἰταμώτατοι ἑρμηνεύονται. ἦσαν δὲ οὗτοι τὰ πάντα κατὰ νόμον τελοῦντες, ἐχρῶντο δὲ καὶ γραφαῖς ἑτέραις μετὰ τὸν νόμον, τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο. 18

ιθ. Νασαραῖοι, ἑρμηνευόμενοι ἀφηνιασταί, οἳ πᾶσαν σαρκοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν, ἐμψύχων οὐδ᾽ ὅλως μεταλαμβάνουσιν, ἄχρι δὲ Μωυσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἁγίοις ὀνόμασι πατριαρχῶν κεχρημένοι τε καὶ πιστεύοντες, φημὶ δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀνωτάτω καὶ αὐτοῦ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν καὶ Ἰησοῦ. τὰς δὲ τῆς πεντατεύχου γραφὰς οὐκ εἶναι Μωυσέως δογματίζουσιν, ἄλλας δὲ παρ᾽ αὐτὰς ἔχειν διαβεβαιοῦνται. 19, 1 2 (5, 10)

κ. Ἡρῳδιανοί, οἳ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν κατὰ πάντα, | Ἡρῴδην δὲ Χριστὸν προσεδόκων καὶ τούτῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπεδίδοσαν γέρας καὶ ὄνομα. 20 D278

Οὗτος ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων κατὰ πασῶν τῶν εἴκοσι τούτων αἱρέσεων· ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας ὑπόθεσις καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία. | D279 (15)

1 anders unten h. 19, 1, 3; S. 218, 2 Ὀσσηνοὶ = στιβαρὸν γένος

G U M anaceph.

2 κατὰ πάντα τὸν νόμον anaceph. 4 Νασσαραῖοι u. + οἱ anaceph. | ἀφανιασταὶ G ἀφιανισταὶ U | οἵ < G U M 5 ἐμψύχων + δὲ anaceph. 6 ὀνομάζουσι U 10 παρὰ ταύτας anaceph. 12 προσεδόκουν M anaceph. | τὸ] περὶ anaceph. | ἀπεδίδωσαν U ἐπεδίδουν anaceph. | γέρα anaceph. 14 ὁ < G anaceph. 14 f τούτων < anaceph. 15 τῆς] τοῦ M 16 ὁμολογία + ἡ μία καὶ μόνη οὖσα τοῦ θεοῦ ἀληθὴς πίστις anaceph. | Unterschrift: αἱ πρὸ τῆς παρουσίας Χριστοῦ αἱρέσεις κ̄ M

Ἐπιφανίου ἐπισκόπου κατὰ αἱρέσεων τὸ ἐπικληθὲν πανάριον εἴτουν κιβώτιον.

1. Ἀρχόμενος πίστιν τε καὶ ἀπιστίαν, εὐδοξίαν τε καὶ ἑτεροδοξίαν **1**, 1 P1
ἀναγγέλλειν τε καὶ λέγειν μνησθήσομαι τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου Ö26
5 καταβολῆς καὶ ἀκολουθίας, οὐ διὰ τῆς ἐμαυτοῦ δυνάμεως οὐδ' ἀπὸ
ἰδίων λογισμῶν ὁρμώμενος, ἀλλ' ὡς ὁ θεὸς ὁ πάντων δεσπότης καὶ
ἐλεήμων ἀπεκάλυψε τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις καὶ δι' αὐτῶν ἡμᾶς τῆς
τοῦ παντὸς γνώσεως κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἀνθρωπείᾳ φύσει κατη-
ξίωσε. καὶ ἀρχόμενος περὶ τούτων εὐθὺς διασκοπεῖν πρῶτον μὲν 2
10 οὐκ ἐν μικρῷ ἀγῶνι καθίσταμαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δέδια ἐπιβαλλό-
μενος ἔργῳ οὐ τῷ τυχόντι καὶ ἐπικαλοῦμαι αὐτὸν τὸν ἅγιον θεὸν
καὶ τὸν μονογενῆ | αὐτοῦ παῖδα Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ P2
πνεῦμα, ὅπως καταυγάσῃ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας τὸν νοῦν πρὸς
φωτισμὸν τῆς περὶ τούτων γνώσεως. οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων 3
15 συγγραφεῖς ποιηταί τε καὶ λογογράφοι ἐπιβαλλόμενοί τινι μυθώδει
συγγράμματι Μοῦσάν τινα ἐπεκαλοῦντο. οὐ γὰρ θεόν· δαιμονιώδης
γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ σοφία καὶ »ἐπίγειος καὶ οὐκ ἄνωθεν κατερχομένη«
κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἡμεῖς δὲ ἐπικαλούμεθα τὸν τῶν ὅλων ἅγιον 4
δεσπότην ἀντιλαβέσθαι τῆς ἡμῶν πτωχείας καὶ ἐμπνεῦσαι τὸ ἅγιον
20 αὐτοῦ πνεῦμα, εἰς τὸ μηδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας
γραφὴν συντάξαι. καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰτησάμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀνικα- 5
νότητα γινώσκοντες »κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως καὶ κατὰ ἀναλο-
γίαν« δωρήσασθαι τὸν αὐτὸν ἡμῖν παρακαλοῦμεν. | Ö28

13 vgl. II Kor. 4, 6 — **14** vgl. Theophilus ad Autol. II 8; S. 74 Otto — **16** Jak. 1, 15 — **22** vgl. Röm. 12, 3. 6

GU M

1 Überschrift: *Ἐπιφανίου ἐπισκόπου κατὰ αἱρέσεων τὸ ἐπικληθὲν πανάριον εἴτουν κιβώτιον* GM *Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωνσταντείας τῆς Κύπρου κατὰ αἱρέσεων ὀγδοήκοντα τὸ ἐπικληθὲν πανάρειον εἴτουν κιβώτιον* U **4** *τῆς*^{2} < GM **5** *τῆς* < G | *ἑαυτοῦ* U | *ἀπὸ* Pet.] *ὑπὸ* GUM **11** *θεὸν* < U **12** *παῖδα*] *υἱὸν* M **15** *τε* < G

2. Ἔστω δὲ ὁ σκοπὸς * τῷ ἐντυγχάνοντι περὶ παντός του 2, 1
ζητήματος, ὅτι τῶν καιρῶν ἐστι καὶ χρόνων | τὰ ἐφευρήματα, ὅσα D 280
ἠδυνήθη ὁ σμικρὸς ἡμῶν νοῦς ἐξασκηθεὶς καταλαβέσθαι, καὶ οὐ πάν-
τως που ἐπαγγελλόμεθα πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ *· ἄφατα γάρ 2
5 ἐστι καὶ φατά, ἀμύθητά τε καὶ ἐν ἀριθμῷ μὴ καθιστάμενα καὶ ὅσον
μὲν εἰς ἀνθρώπους ἧκεν ἀνέφικτα, μόνῳ δὲ τῷ τῶν ὅλων δεσπότῃ
γινωσκόμενα. τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔχει περὶ διαφορᾶς δοξῶν τε καὶ 3
γνώσεων, [ἐπαγγελμάτων τε] πίστεώς τε θεοῦ καὶ ἀπιστίας, αἱρέσεών
τε καὶ κακοδόξου γνώμης ἀνθρωπείας ὑπὸ πεπλανημένων ἀνδρῶν
10 ἐν κόσμῳ ἐσπαρμένης, ἐξότε ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς πέπλασται ἄχρι τοῦ
ἡμετέρου χρόνου τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος
ἑνδεκάτου ἔτους καὶ Γρατιανοῦ ἑβδόμου. τῶν δὲ ὑφ' ἡμῶν μελ- 4
λόντων εἰς γνῶσιν τῶν ἐντυγχανόντων ἥκειν ⟨περὶ⟩ αἱρέσεών τε καὶ
σχισμάτων τὰ μὲν ἐκ φιλομαθίας ἴσμεν, τὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς κατειλήφαμεν,
15 τοῖς δέ τισιν ἰδίοις ὠσὶ καὶ ὀφθαλμοῖς παρετύχομεν· καὶ τῶν μὲν
τὰς ῥίζας καὶ τὰ διδάγματα ἐξ ἀκριβοῦς ἀπαγγελίας ἀποδοῦναι
πεπιστεύκαμεν, τῶν δὲ μέρος τι τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων. ἐξ ὧν
τοῦτο μὲν διὰ συνταγμάτων παλαιῶν συγγραφέων, τοῦτο δὲ δι'
ἀκοῆς ἀνθρώπων ἀκριβῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν ἔγνωμεν. P 3
20 τοῦτο δὲ τὸ πᾶν συνηγάγομεν φρόντισμα οὐ δι' ἑαυτῶν ἐπιβαλλό- 5
μενοι οὐδ' ἐπεντριβέντες ἐπαγγελίαις ὑπερβαινούσαις τὴν ἡμῶν
βραχυλογίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὃν συνθεῖναι
ηὐδοκήσαμεν θεοῦ βουλήσει, ἐξ ἀνδρῶν φιλοκάλων *, ἄλλοθι ἄλλως
καὶ ἄλλοτε ἄλλως νυξάντων τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν καὶ βιασαμένων
25 ἡμᾶς ὡς εἰπεῖν παρελθεῖν εἰς τοῦτο, ὡς ἡ ὑμῶν τιμιότης γράφουσα
διὰ προσρητικῶν γραμμάτων ᾔτησεν, ὦ τιμιώτατοί μου ἀδελφοὶ καὶ
φιλοκαλώτατοι, Ἀκάκιε καὶ Παῦλε, συμπρεσβύτεροι. ἐπεὶ οὖν παντα- 6

10f gemeint ist das Jahr 375; vgl. zu S. 153, 1 — **23** vgl. Ancoratus c. 1, 1; S. 6, 1f — **27f** vgl. Ancoratus c. 2, 1; S. 7, 3ff u. c. 1, 4; S. 6, 23ff

G U M

1 * etwa ⟨τῆς πραγματείας σαφῆς⟩ * | του < G **2** ἐφευρέματα M **3** ἠδυνήθη < M | μικρὸς G U **4** * etwa ⟨γενομένων τὴν γνῶσιν μεταδοῦναι⟩ * **5** ἀμύθητά τε + ⟨καὶ ἐφικτά, ἀριθμητὰ⟩? * ἀριθμητὰ st. ἀμύθητα? Klosterm. | μὴ < M **8** [ἐπαγγελμάτων τε] * | τε²] ἐκ G U | ἀπιστείας M **12** ἑβδόμου < U M **13** ⟨περὶ⟩ * **14** σχισμάτων *] τῶν ἀνωτάτω G U M **16** ἀπαγγελίας *] ἐπαγγελίας G U M **17** τῶν δὲ + ⟨μόνον⟩? * | παρ' αὐτοῖς] ἀπ' αὐτῆς U | γι-γνομένων M **18** συγγραμμάτων G **20f** ἐπιβαλόμενοι U **21** οὐδ' *] οὐκ G U M **23** φιλοσόφων U | * etwa ⟨συνετάξαμεν αἰτήσεως⟩ * **26** προφητικῶν U **27** φιλοκαλότατοι U

χόθεν οὐκ ἀθεεὶ διασκοπήσας τὰς ψήφους τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν ὑπερβάλλου|σαν τῶν τοῦ θεοῦ δούλων ἀγάπην εἰς τοῦτο παρελθεῖν D 281
κατηξίωμαι, οὐ δι' εὐεπείας λόγων οὐ στωμύλοις τισὶ φθογγαῖς, ἀλλ' ἁπλῇ τῇ διαλέκτῳ ἁπλῷ τῷ λόγῳ, ἀκριβείᾳ δὲ τῶν ἐν τῷ λόγῳ
5 δηλουμένων ἄρξομαι τοῦ λέγειν.

3. Καὶ Νίκανδρος μὲν ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἑρπετῶν 3, 1
ἐποιήσατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν, ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ῥιζῶν τε καὶ | βοτανῶν τὰς ὕλας *, ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὑλοτόμος, Πάμφι- Ö 30
λός τε καὶ Μιθριδάτης ὁ βασιλεύς, Καλλισθένης τε καὶ Φίλων, Ἰόλαός
10 τε ὁ Βιθυνὸς καὶ Ἡρακλείδας ὁ Ταραντῖνος, Κρατεύας ὁ ῥιζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βάσσος ὁ Τύλιος, Νικήρατος καὶ Πετρώνιος, Νίγερ καὶ Διόδοτος, καὶ ἄλλοι τινές. τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς τὰς 2
τῶν αἱρέσεων ῥίζας τε καὶ γνώμας πειρώμενοι ἀποκαλύπτειν οὐ βλάβης ἕνεκα τοῖς ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν *, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς προ- 3
15 ειρημένοις συγγραφεῦσι διὰ σπουδῆς ἐγένετο οὐ τὸ κακὸν σημᾶναι, ἀλλὰ πρὸς φόβον καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, εἰς τὸ γινώσκειν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια καὶ προασφαλίζεσθαι καὶ διαδιδράσκειν σὺν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διὰ τοῦ προσέχειν καὶ μὴ συναμιλλᾶσθαι τοῖς δηλητηρίοις τοιούτοις περιτυχόντας καὶ ὑπὸ τῶν τοιού-
20 των ἐπιβουλευθέντας ἢ δι' ἐμφυσήματος ἢ δήγματος ἢ θεωρίας, οἱ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ μεριμνήσαντες ⟨ἅμα⟩ καὶ ἀλεξητήρια ῥιζῶν τε καὶ βοτανῶν προετύπωσαν πρὸς ἀθέτησιν τῆς τῶν προειρημένων ἑρπετῶν μοχθηρίας, — οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ πόνημα διὰ τὴν τῶν προειρημένων ἀπο- 4
τροπὴν καὶ ὑμῶν, ποθεινότατοι, * εἰς τὸ | ἀποκαλύψαι τῶν δεινῶν P 4
25 ἑρπετῶν καὶ θηρίων μορφάς τε καὶ ἰοὺς καὶ δήγματα ὀλετήρια. πρὸς 5
ἀντίθεσιν δὲ τούτων ὅσαπερ δυνάμεθα ἐν συντόμῳ εἴ που ἓν ἢ δύο

3 Theophilus ad Autol. I 1; S. 20ff, vgl. Panarion h. 66, 2, 1f — **6—12** Dioskurides *de mat. med. praef.* 1f; I 1, 9ff Wellmann

G U M

1 ἀθεεὶ + ⟨γενομένας⟩? * **2** εἰς τοῦτο *, nach S. 170, 25] εἰς ὃ G U εἴσω M **8** * ⟨διέγραψαν⟩ * | Διοσκορίδης G **8f** Πάμφυλος U **10** Βυθηνὸς G | Ἡρακλείδης U **14** ἕνεκεν G | ἐντυγχάνειν ἐθέλουσιν] ἐντυγχάνουσιν U | * ⟨δηλοῦμεν⟩ * **15** ἐγίνετο M **19** τοῖς δηλητηρίοις, aber von erster Hand aus etwas anderem, wohl τοῖσδε καὶ τοῖς hergestellt M] τοῖσδε καὶ τοῖς G U | περιτυχόντας *] περιτυχοῦσι G U M **20** ἐπιβουλευθέντας *] ἐπιβουλευθεῖσιν G U M **21** τὰ αὐτὰ] ταῦτα U | ⟨ἅμα⟩ * **23f** διὰ τὴν .. ἀποτροπὴν *] διὰ τῆς ... ἀποτροπῆς, ἀποτροπῆς von erster Hand aus προτροπῆς M διὰ τῆς ... προτροπῆς G U **24** * etwa ⟨ἀσφάλειαν πεπόνηται⟩ * **25** καὶ ἰοὺς] ἀνιαρὰς U | δήγματα + καὶ M

ῥήματα εἰς τὸ ἀνακρούσασθαι μὲν αὐτῶν τὸν ἰόν, σῶσαι δὲ τὸν βουλόμενον * μετὰ τὸν κύριον καὶ καθ' ἑκουσίαν γνώμην καὶ ἀκουσίαν εἰς τὰ αὐτὰ ἑρπετώδη τῶν | αἱρέσεων διδάγματα παραπεπτωκότα D 282 ἀντιδότων δίκην παραθησόμεθα.

5 ⟨Ᾱ.⟩ ⟨Βαρβαρισμός.⟩

Καὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς Ἀδὰμ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πλασθεὶς ἀπὸ γῆς καὶ 1 λαβὼν τὸ ἐμφύσημα ἐζωογονήθη (οὐ γάρ, ὥς τινες οἴονται, ἀπὸ πέμπτης ἤρξατο καὶ τῇ ἕκτῃ ἐτελειώθη· ἔσφαλται γὰρ ἡ τῶν λεγόντων τοῦτο διάνοια), ἁπλοῦς τε ἦν καὶ ἄκακος, οὐκ ὄνομά τι κεκτη-
10 μένος ἕτερον, οὐ δόξης οὐ γνώμης οὐ βίου διακρίσεως ἐπίκλησιν κεκτημένος ⟨ἀλλ'⟩ ἢ Ἀδὰμ μόνον κληθείς, τὸ ἑρμηνευόμενον ἄνθρωπος. τούτῳ πλάττεται ἐξ αὐτοῦ γυνὴ ὁμοία αὐτῷ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ 2 σώματος, ⟨διὰ⟩ τοῦ αὐτοῦ ἐμφυσήματος. παῖδες δὲ γεννῶνται τούτῳ ἄρρενές τε καὶ θήλειαι. καὶ βιώσας ἔτη ἐννακόσια τριάκοντα τὸ
15 χρεὼν ἀπέδωκε. τούτου παῖς Σήθ, υἱὸς δὲ τούτου Ἐνώς, καὶ 3 κατὰ διαδοχὴν Καινάν, Μαλελεήλ, Ἰάρεδ. ὡς δὲ ἡ παράδοσις ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα ⟨περι⟩έχει, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ Ö 32 διὰ τῆς τοῦ Κάϊν ἀδελφοκτονίας, νῦν δὲ ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ
20 ἐπέκεινα φαρμακεία καὶ μαγεία, ἀσέλγεια, μοιχεία τε καὶ ἀδικία. οὐ 4

6f vgl. Gen. 1, 26; 2, 7 — **12** vgl. Gen. 2, 21ff — **14** Gen. 5, 5 — **15f** Gen. 5, 6. 9. 12. 15 — **16ff** vgl. liber Jub. 4, 15 u. 22 Littmann

G U M 6—haer. 34 ausgezogen im Crypto-Ferratensis *Ba* (= f); noch kürzer u. zugleich freier sind die Auszüge bei Nicetas Choniates, Thesaurus orthod. fidei I **16—20** Chron. pasch. 23 B; S. 40 Dindorf

2 * ⟨σῴζεσθαι⟩ * **3** δήγματα G | διδάγματα + τὰ M **5** ⟨Ᾱ⟩ ⟨Βαρβαρισμός⟩ *; die Überschriften der 4 ersten Häresen sind in den Handschriften ausgefallen. Daß Epiphanius aber tatsächlich auch hier Zahlen beigeschrieben hat, beweisen die Spuren bei S. 173, 22 (Apparat) 176, 18 177, 12 179, 18 u. 20 **8** vor τῇ ἕκτῃ + ἐν G U M < f | ἐτελειώθη f] ἐπλάσθη G U M **8f** τοῦτο λεγόντων f **11** ⟨ἀλλ'⟩ * **12** γυνὴ hinter ὁμοία αὐτῷ G U M **13** ⟨διὰ⟩ * **15** Αἰνώς G **16** ὡς δὲ ἡ] ἡ δὲ Chron. pasch. **17** ⟨περι⟩έχει *] ἔχει f < G U M Chron. pasch. | ἐντεῦθεν < Chron. pasch. **18** δὲ < G M **19** νῦν] εἶτα Chron. pasch. **20** φαρμακεῖαι Chron. pasch. | καὶ[1] < M | καὶ ἀσέλγειαι Chron. pasch. | μοιχεία < Chron. pasch. | τε < M | ἀδικία + ἐχρημάτισεν Chron. pasch.

γνώμη ⟨δέ⟩ τις ἑτέρα, οὐ δόξα μετηλλαγμένη, ἀλλὰ μία γλῶττα καὶ γένος ἓν ἐπὶ γῆς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐσπαρμένον. τούτῳ δὲ τῷ Ἰάρεδ 5 γίνεται παῖς τοὔνομα Ἐνώχ, ὃς »εὐηρέστησε τῷ θεῷ καὶ οὐχ ηὑρίσκετο· μετέθηκεν γὰρ αὐτὸν ὁ θεός« καὶ »οὐκ εἶδεν θάνατον«. Ἐνὼχ
5 δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε.
καὶ ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοκρισία κατακλυσμὸν ὕδατος ἐπενέγκασα τῇ 6 οἰκουμένῃ πᾶσαν σάρκα ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων * ἐξήλειψεν, ἐφύλαξε δὲ ἐν λάρνακι διὰ προστάγματος τὸν Νῶε, εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ εὑρόντα χάριν, αὐτόν τε τὸν προδεδηλωμένον
10 Νῶε καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, Σὴμ Χὰμ | Ἰάφεθ, τήν τε ἰδίαν P5 σύζυγον καὶ τῶν τριῶν υἱῶν τὰς | τρεῖς γυναῖκας, ὥστε ἀνθρώπων 7 D283 ψυχὰς ὀκτὼ ἐν τῇ τότε λάρνακι διασεσῶσθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς γένους θηρίων τε καὶ ζῴων, κτηνῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ γῆς πρὸς σύστασιν πάλιν τῆς ἐν κόσμῳ
15 πάντων ὑποστάσεως ἀπὸ τινῶν μὲν δύο δύο ἀπὸ δὲ ἄλλων ἑπτὰ ἑπτά. καὶ οὕτως παρῆλθε δεκάτη γενεὰ ἐτῶν δισχιλίων διακοσίων 8 ἑξήκοντα δύο. καὶ ὁ κατακλυσμὸς πέπαυται καὶ Νῶε καὶ ὁ αὐτοῦ οἶκος λείψανον τῷ κόσμῳ γεγένηται. οὔπω δὲ οὐχ ἑτεροδοξία, 9 οὐκ ἔθνος τι διαφερόμενον, οὐκ ὄνομα αἱρέσεως, ἀλλ' οὐδὲ εἰδωλο-
20 λατρεία. ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπων ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει (νόμος γὰρ οὐδὲ εἷς ἐτύγχανεν· ἕκαστος γὰρ ἑαυτῷ νόμος ἐγίνετο καὶ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει, καθὼς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἡ χρῆσις, οὐ μόνον Βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων· φησὶ γὰρ »ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος«), Βαρβαρισμὸς τότε
25 ἐκαλεῖτο ἐν ταῖς δέκα γενεαῖς τοῦ χρόνου τὸ ἐπώνυμον.

1 vgl. Gen. 11, 1 — **2—4** Gen. 5, 18. 24 vgl. Hebr. 11, 5 — **4—5** Gen. 5, 21. 25. 29 — **6ff** vgl. Gen. 6, 9ff — **12** vgl. I Pet. 3, 20 — vgl. Gen. 7, 2 — **16** die Zahl nach Julius Africanus vgl. Georgius Sync. p. 83; dazu ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 6, 7; CSEL 54, 1 S. 407, 20 Hilberg — **23** Kol. 3, 11 vgl. Gal. 3, 28

G U M f

1 ⟨δέ⟩ * **3f** εὑρίσκετο G **5** Ματθουσάλα G **7** * ⟨ζῴων⟩ * **8** δὲ] τε GU **12** διασώσασθαι UM **13** θηρῶν GU **14** τῶν² < G **16** vor ἐτῶν + δι' U **18** γεγέννηται M | οὐχ < U **19** οὐδὲ] οὔπω M οὐδὲ + οὔπω G **21** οὐδὲ εἷς] εἰς οὐδαμοῦ GU **22** καθὼς] καὶ G | am Rand ᾱ (am Schluß stehende Kapitelzahl) M **23** ἐν + γὰρ U

⟨B.⟩ ⟨Σκυθισμός.⟩

Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν 1
τοῖς ὄρεσι τοῦ Ἀραρὰτ ἀνὰ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρδυαίων ἐν τῷ
Λουβὰρ ὄρει καλουμένῳ, ἐκεῖσε πρώτως κατοίκησις γίνεται μετὰ τὸν
5 *κατακλυσμὸν τῶν ἀνθρώπων κἀκεῖ φυτεύει ἀμπελῶνα Νῶε ὁ προ-*
φήτης, οἰκιστής τε γίνεται τοῦ τόπου. γίνονται δὲ τοῖς αὐτοῦ παι- 2
σὶν (οὐ γὰρ ἔτι αὐτὸν ἐμφαίνει γεγεννηκέναι) παῖδες καὶ παίδων
παῖδες ἕως πέμπτης γενεᾶς ἐτῶν ἑξακοσίων πεντήκοντα ἐννέα, πάρεξ
τοῦ Σήμ. | *κατὰ ἀκολουθίαν δὲ τοῦ ἑνὸς υἱοῦ διέξειμι τὴν γενεαλο-* Ö34
10 *γίαν· Σὴμ τοίνυν γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ, Ἀρφαξὰδ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ*
τὸν Σάλα, Σάλα τὸν Ἔβερ, εὐλαβῆ καὶ θεοσεβῆ, Ἔβερ τὸν Φαλέκ.
καὶ οὐδὲν ἦν ἐπὶ τῆς γῆς οὐχ αἵρεσις, οὐ γνώμη ἑτέρα καὶ ἑτέρα, 3
ἀλλ' ἢ μόνον ἄνθρωποι ἐκαλοῦντο, »ἑνὸς χείλους καὶ μιᾶς γλώττης«.
ἦν δὲ μόνον | *ἀσέβεια καὶ εὐσέβεια ὁ κατὰ φύσιν νόμος καὶ ἡ κατὰ* D284
15 *φύσιν ἑκάστου θελήματος οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας οὔτε ἀπὸ συγγραμ-*
μάτων [συγγραφέων] πλάνη, οὐκ Ἰουδαϊσμὸς οὐχ Ἑλληνισμὸς οὐχ
αἵρεσις ἑτέρα τις, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν ἡ νῦν πίστις ἐμπολιτευομένη ἐν τῇ P6
ἄρτι ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπ' ἀρχῆς οὖσα καὶ ὕστερον
*πάλιν ἀποκαλυφθεῖσα. τῷ γὰρ βουλομένῳ φιλαλήθως * ἰδεῖν ** 4
20 *ἀρχὴ πάντων ἐστὶν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία, ἐξ αὐτοῦ τοῦ*
σκοποῦ. Ἀδὰμ γὰρ ⟨ὁ⟩ πρωτόπλαστος πέπλασται οὐκ ἐμπερίτομος,

2 liber Jub. 5, 28 Littmann Eusebius *Onomasticon* S. 2, 21ff Klostermann; vgl. de mens. ac pond. 61; S. 203, 79 Lagarde — **5** Gen. 9, 20 lib. Jub. 7, 1 Littmann — **6—11** Namen u. Zahl nach Gen. 11, 10—17 (Luk. 3, 35—38 Hippolyt, Chronik § 37—41 Bauer u. Refut. X 30); vgl. Ancoratus c. 59, 4 Panarion h. 55, 6 u. Chron. pasch. 25 A; S. 43, 1 Dindorf 26 A; S. 45, 1—5 Dindorf (hier 44, 20 irrtümlich auf den Ancoratus zurückgeführt) — **13** Gen. 11, 1 — **16ff** vgl. Eusebius dem. ev. I 2, 8f; S. 8, 25ff Heikel

G U M f **4—6** Chron. paschale 26 B; S. 45, 12—14 Dindorf

3 *τοῦ* *] *τοῖς* U M < G | *Καρδυέων* U *Καυκασίων* M Quardu in de mens. ac pond. a. a. O. S. 203, 82 Lagarde **4** *Λούβερ* M | *πρώτως*] *πρῶτον ἡ* Chron. pasch. **5** *φυτεύει*] *φυτεύσας* Chron. pasch. **6** *οἰκήτωρ* u. < *τε* Chron. pasch. **6f** *παισὶν αὐτοῦ* G **8** *πεντακοσίων* G **9f** *τοῦ ἑνὸς — γενεαλογίαν*] *τοῦ λόγου ἔξειμι τὴν γενεαλογίαν τοῦ ἑνὸς υἱοῦ* U **10** *Ἀρφαξάδ*[2] < M **13** *καὶ* (vor *μιᾶς*) < M **14 f** *ἡ κατὰ φύσιν ἑνὸς ἑκάστου προαίρεσις τοῦ θελήματος καὶ οὐκ* U **16** [*συγγραφέων*] * | *οὐχ Ἑλληνισμὸς* < U **17** *τις ἑτέρα* U **19** * *ἰδεῖν* *] *⟨ἐρευνᾶν ἔστιν⟩ ἰδεῖν ⟨ὅτι⟩* *; *ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ* gehört zu *⟨ἔστιν⟩ ἰδεῖν* **20** vor *ἁγία* + *ἀποστολικὴ* G **21** ⟨*ὁ*⟩ *

ἀλλ' ἀκροβύστης μὲν τῇ σαρκί, οὐκ εἰδωλολάτρης δὲ ἦν καὶ ᾔδει πατέρα θεὸν καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· προφήτης γὰρ ἦν. οὐκ 5 ἔχων τοίνυν περιτομὴν οὐκ ἦν Ἰουδαῖος, ξόανα δὲ μὴ προσκυνῶν ἢ ἄλλο τι οὐκ ἦν εἰδωλολάτρης· προφήτης γὰρ ⟨ἦν⟩ ὁ Ἀδὰμ καὶ ᾔδει 5 ὅτι ὁ πατὴρ εἶπε τῷ υἱῷ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον«. τί οὖν ἦν, μήτε περιτομὴν ἔχων μήτε εἴδωλα σέβων, ἀλλ' ὅτι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν χαρακτῆρα ὑποφαίνων ἐδείκνυτο; οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ καὶ 6 ἐπὶ τοῦ Σὴθ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ καὶ ἐπὶ τοῦ Μαθουσάλα καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἔβερ ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ δια-10 ληπτέον. ἐνήργει δὲ τότε εὐσέβειά τε καὶ ἀσέβεια, πίστις καὶ 7 ἀπιστία· πίστις μὲν ἐπέχουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εἰκόνα, ἀπιστία δὲ ἐπέχουσα ἀσεβείας τὸν χαρακτῆρα καὶ παρανομίας, ἐναντία τοῦ κατὰ φύσιν νόμου, ἕως τοῦ προδεδηλωμένου χρόνου. πέμπτῃ 8 τοίνυν γενεᾷ μετὰ τὸν κατακλυσμόν, πληθυνόντων ἄρτι τῶν ἀνθρώ-15 πων ἀπὸ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε, κατὰ διαδοχὴν παίδων παῖδες καὶ τούτων παῖδες γεγόνασιν ἑβδομήκοντα δύο τὸν ἀριθμὸν ἐν κόσμῳ ἀρχηγέται καὶ κεφαλαιωταί. ἐπεκτεινόμενοι δὲ καὶ πρόσω βαίνοντες 9 ἀπὸ τοῦ Λουβὰρ ὄρους καὶ ὁρίων τῆς Ἀρμενίας τουτέστιν Ἀραρὰτ τῆς χώρας γίνονται ἐν πεδίῳ Σενααρ, ἔνθα που * ἐπε|λέξαντο· κεῖται D 285 20 δὲ αὕτη ἡ Σενααρ νυνὶ ἐν χώρᾳ τῇ Περσίδι· ἦν δὲ πάλαι Ἀσσυρίων. ἐκεῖσε τοίνυν συνδυάσαντες συμβούλιον λαμβάνουσι | μετ' ἀλλήλων 10 Ö 36 πύργον καὶ πόλιν οἰκοδομῆσαι· ἀπὸ δὲ τοῦ κλίματος τοῦ πρὸς

5 Gen. 1, 26 — **13—176, 15** vgl. Ancoratus c. 112ff Panarion h. 66, 83; dazu v. Gutschmid, Kl. Schr. V 604ff — **17—19** liber Jub. 10, 19 Littmann — **19f** vgl. lib. Jub. 10, 26 Littmann — **22f** vgl. oben Anaceph. 2, 2; S. 162, 14ff u. de duod. gemmis 36 CSEL 35 II S. 753, 14ff Günther *Scythiam vero soliti sunt veteres appellare cunctam septentrionalem plagam, ubi sunt Gothi et Dauni, Uenni et Arii* (die Änderung in *Abii* ist falsch) *usque ad Germanorum Amazonarumque regionem*

G U M **13—19** Chronicon pasch. 26 A; S. 45, 5—12 Dindorf **19—S. 176, 7** Chron. pasch. 26 B; S. 45, 14—46, 1 Dindorf

4 ⟨ἦν⟩ * **6** ἀλλ' ὅτι] ἀλλὰ G U **7** ἐδείκνυτο < U **10** τε καὶ ἀσέβεια < M **13** ἕως + τούτου G U **14** κατακλυσμὸν + τουτέστιν ἀπὸ τοῦ Ἀρφαξὰδ ἕως τοῦ Φαλέγ Chron. pasch. **15** παῖδες < Chron. pasch. **16** καὶ τούτων παῖδες < U **18** ἀπὸ < Chron. pasch. | Λοῦβερ M **19** Σενναάρ G | * ⟨οἰκεῖν⟩ * **20** Σενναάρ G U | ἐν χώρᾳ τῇ Περσίδι] ἐν τῇ Περσῶν χώρᾳ Chron. pasch. | ἦν δὲ + τοῦτο G U M < Chron. pasch. **21** καὶ συμβούλιον ποιησάμενοι Chron. pasch.

Εὐρώπην εἰς Ἀσίαν κεκλικότες ἐπωνομάσθησαν πάντες κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ἐπίκλησιν Σκύθαι. κτίζουσι δὲ τὴν πυργοποιίαν καὶ οἰκοδο- 11 μοῦσι τὴν Βαβυλῶνα. καὶ οὐκ ηὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τῆς αὐτῶν ἀνοίας· διεσκέδασε γὰρ αὐτῶν τὰς γλώττας καὶ ἀπὸ μιᾶς εἰς
5 ἑβδομήκοντα δύο διένειμεν κατὰ τὸν τῶν τότε ἀνδρῶν ἀριθμὸν εὑρεθέντων, ὅθεν καὶ Μέροπες οὗτοι κέκληνται διὰ τὴν μεμερισμένην P 7 φωνήν. καὶ τὸν πύργον ἀνέμων βολὴ κατέστρεψεν. ἐμερίσθησαν 12 γοῦν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν δεξιά τε καὶ εὐώνυμα, οἱ μὲν παλίνορσοι ὅθεν ἐκβεβήκασιν, ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κεχωρηκότες,
10 ἕτεροι δὲ τὴν Λιβύην κατειλήφασιν· ὡς καὶ περὶ τούτων τὴν ἀκρί- 13 βειαν εἴ τις ἐθέλοι καταλαβέσθαι, εὕροι ἂν ἕκαστον τῶν προκεχωρηκότων καθ' ἑκάστην τινὰ πατρίδα πῶς εἴληχε τὸν κλῆρον, ὡς ὁ Μιστρὲμ μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κλῆρον, Χοὺς δὲ τὴν Αἰθιοπίδα, Φοὺς τὰ Ἀξωμιτικὰ μέρη, Ῥέγμα καὶ Σαβακαθὰ καὶ
15 † Θωὺὰν καὶ † Λοὺδ τὰ πρὸς τῇ Γαραμῶν χώρᾳ. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιήσωμαι τὴν ἐνταῦθα σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύσομαι πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας.

⟨Γ̄.⟩ ⟨Ἑλληνισμός.⟩

20 Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἔβερ καὶ τοῦ Φαλὲκ καὶ τῆς πυργοποιίας καὶ 1 πρώτης πόλεως μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κτισθείσης ἐπ' αὐτῇ τῇ οἰκοδομῇ ἀρχὴ λοιπὸν συμβουλίας ἀθροισμοῦ καὶ τυραννίδος γίνεται.

2 vgl. Gen. 11 — **2—15** vgl. Panarion h. 39, 8 — **4f** vgl. S. 164, 7 u. de mens. ac pond. S. 180, 53 Lagarde — **7** vgl. lib. Jub. 10, 26 Littmann — **10f** vgl. Ancoratus c. 113; S. 20—23 — **13** vgl. Gen. 10, 6f lib. Jub. 9, 1ff Littmann — **20ff** Gen. 10, 8—12; vgl. Theophilus ad Autol. II 31; S. 144 Otto clem. Hom. IX 4ff; S. 94, 3ff Lagarde

G U M Chron. pasch. (bis Z. 7)

1 *ἀπὸ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν κεκλικότος*? * 2 *δὲ* < Chron. pasch. 4 *ἀνοίας*] *ἀνομίας* Chron. pasch. | *μιᾶς* + *γλώσσης* Chron. pasch. 5 *ἀριθμὸν* hinter *κατὰ τὸν* Chron. pasch. 6 *εὑρεθέντων* Chron. pasch.] *εὑρεθέντα* G U M |. *αὐτοὶ* Chron. pasch. 11 *εἴ τις*] *ἥτις* G | *δὰν* G U | *προκεχωρηκότων* *] *προσκεχωρηκότων* G U M 13 *Μιστρὸμ* M 14 *Αἰθίοπα* U | *Φοὺς*] *Φοὺθ* Gutschmid; aber dieselbe Form Pan. h. 39, 8, 5 | *Ἀξωματικὰ* U *Αὐξωμαιτικὰ* M 15 † *Θωὺὰν καὶ* † *Λοὺδ*] *Δωὺδὰν ⟨ὁ⟩ καὶ Ἰουδ⟨αδ⟩*, vgl. Hippolyt § 107 Marquart (Gutschmids *Θαμυδὴν* st. *Θωὺὰν* ist zu künstlich) | *Ἐλοὺδ* U 18 am Rande *B̄* M 21 vor *πρώτης* + *τῆς* U 22 nach *γίνεται* + *Νεβρώθ* U

Νεβρὼδ γὰρ βασιλεύει υἱὸς τοῦ Χοὺς τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἀσσοὺρ 2
γεγέννηται. τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρὲχ γεγένηται καὶ ἐν Ἀρφὰλ καὶ
Χαλάννῃ· κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειρὰς καὶ τὴν Θοβὲλ καὶ Λόβον ἐν τῇ D286
Ἀσσυρίων χώρᾳ. τοῦτόν φασι παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν Ζωρο-
5 άστρην, ὃς πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη οἰκιστὴς γίνεται
Βάκτρων. ἐντεῦθεν τὰ κατὰ τὴν γῆν παράνομα διανενέμηται· 3
ἐφευρετὴς γὰρ οὗτος γεγένηται κακῆς διδαχῆς, ἀστρολογίας καὶ μα-
γείας, ὥς τινές φασι περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου· πλήν, ὡς ἡ
ἀκρίβεια περιέχει, τοῦ Νεβρὼδ τοῦ γίγαντος οὗτος ἦν ὁ χρόνος, πολὺ
10 δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασιν ἄμφω, ὅ τε Νεβρὼδ καὶ ὁ Ζωρο-
άστρης. Φαλὲκ δὲ γεννᾷ τὸν Ῥαγαῦ, Ῥαγαῦ τὸν Σεροὺχ τὸν ἑρμηνευ- 4
όμενον ἐρεθισμόν, ἀφ' οὗ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους | ἡ εἰδωλολατρεία τε Ö38
καὶ ὁ Ἑλληνισμός, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς γνῶσις περιέχει. οὔπω δὲ
ἐν ξοάνοις καὶ ἐν τορείαις λίθων ἢ ξύλων ἢ ἀργυροτεύκτων ἢ ⟨ἐκ⟩
15 χρυσοῦ ἢ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημέναις, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων | P8
καὶ εἰκόνων ἡ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἑαυτῇ ἐφηύρατο τὴν κακίαν
καὶ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ λογιότητος καὶ νοῦ ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος
τὸ παράνομον ἐφηύρατο. γίνεται δὲ τῷ Σεροὺχ παῖς ὁ Ναχώρ, 5
Ναχὼρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάρρα. ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντοπλασία
20 ἀπὸ πηλουργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης ἐκ τῆς τοῦ Θάρρα τούτου

1—3 vgl. Gen. 10, 8. 10 (Hippolyt Chronik § 54. 108. 109 Bauer) — **3f** aus unbekannter Quelle — **4ff** Nimrod = Zoroaster als Erfinder der Magie clement. Hom. IX 4; S. 94, 4 Lagarde (vgl. auch Recogn. I 30); Epiphanius u. Clemens mit einander verbunden Chron. pasch. 28 B; S. 49, 15—19 Dindorf — **9** Epiphanius folgt für Zoroaster wohl dem Ansatz des Eusebius vgl. praep. ev. X 9; Migne 21, 805 D Chronik S. 29, 1 Karst Hieronymus Chronik S. 20, 13 Helm — **11f** Gen. 11, 18. 20 — **12** Beginn des Götzendienstes unter Seruch lib. Jub. 11, 4—6 Littmann; vgl. auch Suidas s. v. Σερούχ — **15** vgl. Ancoratus c. 102, 7; S. 123, 12ff u. Panarion anaceph. c. 3, 2; S. 163, 5 — **18f** Gen. 11, 22. 24 — **19** der Götzendienst unter Thara lib. Jub. 11, 16 Littmann; vgl. Ancoratus c. 102, 7; S. 123, 14ff u. Panarion anaceph. c. 3, 3; S. 163, 9ff

G U M **6—8** Chron. pasch. 28 B; S. 49, 15—17 Dindorf

1 Νεβρὼθ U | Ἀσσούρ U **3** Χαλλάνῃ M | Θήρας GM | Λοβὸν M **4** Ἑλλήνων παῖδες G **5** τὰ < GM **7** ἐγένετο Chron. pasch. | διαδοχῆς GM διακονίας Chron. pasch. **9** vor πολὺ + οὐ GU **10** ἀλλήλων] Ἑλλήνων M **11** Ῥαγὰβ U **12** ἀφ' οὗ] καὶ UM | ἡ < U | am Rande Γ̄ M **13** ὁ < M **14** ⟨ἐκ⟩ *; + ἐξ vor ἄλλης (Z. 15) U **15** πεποιημέναις *] πεποιημένων GU πεποιημένη M **16** vor ἑαυτῇ + ἐφ' GU | ἐφηύρετο G ηὕρισκε U **18** ἐφηύρετο G ηὑφηύρατο U **20** ἐκ] διὰ U

τέχνης. περιέστη δὲ ὁ αἰὼν εἰς εἰκοστὴν γενεὰν ἕως τούτου, ἐτῶν
τρισχιλίων τριακοσίων τριάκοντα δύο. καὶ οὐδεὶς πώποτε τῶν προ- 6
τέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα, ἀλλὰ πατέρες πρὸ
παίδων τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατελίμπανον (καὶ μή τις
5 λεγέτω περὶ τοῦ Ἄβελ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν)· ἐξότε δὲ 7
Θάρρα ἀντίζηλον τῷ θεῷ προεστήσατο διὰ τῆς ἰδίας πηλουργίας
τεχνησάμενος, τὰ ὅμοια οἷς ἔπραξεν ἀπὸ τῆς δίκης ἀπείληφε καὶ
αὐτὸς παραζηλωθεὶς διὰ τοῦ ἰδίου τέκνου. ὅθεν θαυμάσασα ἡ 8
θεία γραφὴ ἐπεσημήνατο λέγουσα »καὶ ἀπέθανεν Ἀρρὰν ἐνώπιον D287
10 Θάρρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ«. ἕως 9
τούτου ἔμεινε Σκυθική τις διαδοχὴ καὶ ἐπίκλησις. οὔπω δὲ ἦν τις
αἵρεσις, οὔπω μηχανή τις ἑτέρα ἢ μόνον »⟨πρώτη⟩ πορνεία, ἐπίνοια
εἰδώλων«. καὶ ἔνθεν ἐθεοποιήσαντο ἢ κακοδαίμονας τυράννους ἢ
γόητας φαντάσαντας τὴν οἰκουμένην, τιμήσαντες τὰ τούτων μνήματα,
15 καὶ μετέπειτα πολλῷ τῷ χρόνῳ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Δία Ῥέαν τε 10
καὶ Ἥραν καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτούς, ἔπειτα δὲ Ἀκινάκην σέβοντες οἵ τε
τῶν Σκυθῶν Σαυρομάται Ὄδρυσόν τε τῶν Θρακῶν προπάτορα, ἐξ
οὗ τὸ γένος κατάγεται Φρυγῶν· ὅθεν καὶ Θρᾷκες ἀπὸ τοῦ Θήρας
ἐπίκλην τοῦ ἐν τῇ πυργοποιίᾳ γεγενημένου καλοῦνται. περιέστη δὲ 11

1 anders clement. Recogn. I 30 *quinta decima generatione primo omnium homines idolum statuentes adoraverunt* — **2** die Zahl ist wohl so entstanden, daß zu den 3202 Jahren, die J. Africanus bis Abraham zählt, die 130 Jahre des von Africanus ausgelassenen Kenan hinzugerechnet wurden — **2f** vgl. clement. Recogn. I 31 (doch hier *ob incesti crimen*) — **9** Gen. 11, 28 — **12** vgl. Weish. Sal. 14, 12 — **13**—S. **179, 5** vgl. anaceph. 3, 2ff; S. 163, 4ff — **16** Ἀκινάκης Clemens Al. Protr. 46, 2; I 35, 14 Stählin ib. 56, 5; I 49, 15 — **17** Ὄδρυσος u. **18** Φρύγες vgl. Clemens Al. Protr. 13, 3; I 12, 9 Stählin — **18** zu Θρᾷκες u. Θήρα Hippolyt Chronik § 63; S. 52 Bauer; vgl. Panarion h. 39, 8, 3

G U M **1—10** Georgius monach. Chron. 93, 3—16 de Boor

1 δὲ] μέντοι Georg. | αἰὼν] ἀγὼν U **2f** προτέρων] προγενεστέρων Georg. **3** πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα] φαίνεται υἱὸς πρὸ πατρὸς τελευτήσας Georg. **4** τελευτῶντες < Georg. | διαδόχους + τῶν πραγμάτων αὐτῶν Georg. | καταλιμπάνοντες Georg. **5** ἰδίῳ θανάτῳ Georg. | τέθνηκεν + ἀλλὰ βιαίῳ Georg. | ἐξότου, ου aus ε von erster Hand M | δὲ < U **6** ἰδίας] οἰκείας Georg. | πλαστουργίας Georg. **7** τεχνησάμενος + εἴδωλα Georg. | ἀπὸ] ἐκ Georg. **8** διὰ] ἀπὸ Georg. | ὅθεν] διὸ καὶ Georg. **10** αὐτοῦ < U **11** Σκυθία M | τις — ἐπίκλησις] ἡ τῆς διαδοχῆς ἐπίκλησις M | δὲ ἦν < G M **12** ⟨πρώτη⟩ nach Weish. Sal. 14, 12 vgl. S. 187, 16 * u. Klosterm. **13** vor ἔνθεν + μετέπειτα G M nur μετέπειτα U, vgl. Z. 15 | vor τυράννους + ἢ G **15** vor Δία + τὸν G **19** ἐπίκλην] ἐπικέκληνται, daher καλοῦνται < M

πᾶς ὁ χρόνος ἐντεῦθεν λαβούσης τῆς πλάνης ἀρχὴν εἰς τὸν προδηλούμενον καιρόν, * φύρων λοιπὸν τὰς ὁδούς· συγγραφεῖς τε ἔνθεν καὶ ἱστοριογράφοι ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρανισάμενοι ἐθνομύθου πλάνης *, ὅθεν δὴ τὰ τῆς φαρμακείας καὶ μαγείας ηὑρέθη. μετηνέχθη 12
5 δὲ ταῦτα εἰς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ἡλικίας | Κέκροπος. καὶ ἦν μὲν κατὰ Ö40
τοῦτον τὸν καιρὸν Νίνος ἐν Ἀσσυρίοις καὶ Σεμίραμις, σύγχρονοι ὄντες τῷ Ἀβραάμ, Αἰγυπτίων δὲ ἑκκαιδεκάτη | δυναστεία· οἱ ἐν Σικυῶνι P9
δὲ τότε μόνοι ἐβασιλεύοντο, ἧς βασιλείας ἀρχὴ γέγονεν Εὔρωψ.

⟨Δ.⟩ ⟨Ἰουδαϊσμός⟩.

10 Καὶ ὁ θεὸς ἐπιλέγεται τὸν Ἀβραὰμ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς ἁγίας 1, 1
καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστὸν καὶ ἐν εὐσεβείᾳ τελειότατον, ἐν γνώσει προφήτην ἐν βίῳ εὐαγγελικὴν κεκτημένον ἀναστροφήν. οἴκοι γὰρ γέγονε πατέρα τιμῶν, καλούμενος ⟨δὲ⟩ ὑπὸ τοῦ λόγου 2
καὶ τῶν οἰκείων ἀπετάσσετο, πειθόμενος [δὲ] τῷ καλοῦντι, ὥσπερ
15 οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. καὶ ἵνα μὴ 3
πάλιν μηκύνω τὸν λόγον, συνελὼν ἐρῶ. εἰς ἔτη γὰρ ἐλάσας | οὗτος D288
ὁ πατριάρχης ἐνενήκοντα ἐννέα ὑπὸ τοῦ θεοῦ χρηματίζεται εἰς περιτομὴν καὶ ἄρχεται ἔνθεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τὸν Ἑλληνισμόν· καὶ ἦν ⟨ἀπὸ⟩ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς εἰκοστὴ πρώτη
20 γενεά, ἔτη τρισχίλια τετρακόσια τριάκοντα ἕν. Σκυθισμὸς γὰρ ἀπὸ 4
τοῦ κατακλυσμοῦ ἄχρι τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σεροὺχ, ἀπὸ δὲ τοῦ Σεροὺχ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δεῦρο Ἑλληνισμός, ἀπὸ δὲ Ἀβραὰμ οὔπω ἐπώ-

1 f vgl. S. 178, 1 f — **5** Cecrops als Anfänger des Götterdienstes bei den Griechen vgl. zu S. 163, 18 — **5—8** aus Eusebius vgl. Chronik S. 42, 28 81, 30 Karst Hieronymus Chronik S. 16, 4 Helm — **14 f** vgl. Matth. 4, 18—22 — **17** vgl. Gen. 17, 10 ff — **19** vgl. S. 178, 1 f; 3431 = 3332 + 99 Jahre Abrahams

GU M

2 * nach Panarion anaceph. c. 3, 4; S. 163, 15 ergänze etwa ⟨ἀπ' Αἰγυπτίων δὲ καὶ Βαβυλωνίων καὶ Φρυγῶν ἄρχεται ὁ Ἑλληνισμός, τῶν ἀνθρώπων⟩ * | ἐντεῦθεν U **4** * etwa ⟨μετήνεγκαν αὐτὴν εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη⟩ * | δὴ] δὲ M **7** δὲ] τε G U | ἑκκαιδεκάτη *, nach Eusebius] ὀκτωκαιδεκάτη GUM **11** καθολικῆς + καὶ ἀποστολικῆς U **12** προφητῶν GU **13** ⟨δὲ⟩ * **14** ἀπετάσσετο *] ἀποτασσόμενος GUM | [δὲ] * **16** ἔτι M **17** εἰς < M **18** am Rand (von erster Hand) Δ Ἰουδαϊσμός G **20** ἔτη + δὲ U | ἕν + Ἰουδαϊσμός M + καὶ ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἀρχὴν ἐλάμβανεν U; Ἰουδαϊσμὸς in M ist wohl eine in den Text gedrungene Randbemerkung, vgl. zu Z. 18 | Σκυθισμός] Σκύθαι GM **22** καὶ δεῦρο — Ἀβραάμ < M | vor Ἀβραάμ² + τοῦ G

νυμον ἦν αἱρέσεως ἀλλ' ἢ μόνον τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας τοὔνομα· Ἀβράμιοι τοίνυν οἱ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἐκαλοῦντο. παῖδες γὰρ ὑπῆρξαν τούτῳ 5 ὀκτώ, Ἰσαὰκ δὲ ὁ κληρονόμος μόνος ἦν, διότι καὶ κατὰ γνώμην πατρὸς ἐβίου θεοσεβείᾳ προσανέχων καὶ κατ' ἐπαγγελίαν θεοῦ τῷ
5 πατρὶ ἐδεδώρητο. ἔσχε δὲ πρὸ τούτου τὸν Ἰσμαὴλ ἀπὸ παιδίσκης τῆς 6 Ἄγαρ. Χεττούρα δὲ τούτῳ τίκτει παῖδας ἕξ. διεμερίσθησαν δὲ οὗτοι ἐπὶ τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν λεγομένην· Ζεμβρὰν καὶ Ἰεξὰν καὶ Ἰεσβὸκ καὶ Σωυὲ καὶ Ἐμαδὲμ καὶ Μαδιάμ. καὶ »ὁ τῆς παιδίσκης« (Ἰσμαὴλ δὲ ὡς ἔφην 7 τούτῳ ἦν ὄνομα), καταλαμβάνει δὲ οὗτος * καὶ κτίζει τὴν Φαρὰν κα-
10 λουμένην ἐν τῇ ἐρήμῳ. τούτῳ παῖδες γίνονται δεκαδύο τὸν ἀριθμόν, ἐξ ὧν αἱ φυλαὶ τῶν Ἀγαρηνῶν τῶν καὶ Ἰσμαηλιτῶν, Σαρακηνῶν δὲ τανῦν καλουμένων. γεννᾷ δὲ Ἰσαὰκ δύο παῖδας, Ἠσαῦ τε 8 καὶ Ἰακώβ. καὶ ἐκαλεῖτο τότε τὸ γένος τῶν θεοσεβῶν Ἀβράμιοί τε καὶ Ἰσάκιοι. διορισθέντος δὲ τοῦ Ἠσαῦ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν πρὸς τῇ
15 μεσημβρίᾳ τῆς Χαναὰν κειμένην χώραν καὶ ἀνατολῇ | οἰκιστὴς γίνεται τοῦ Σηεὶρ ὄρους καὶ πόλιν κτίζει [τὴν] Ἐδώμ, τὴν Ῥοκὸμ καὶ Πέτραν καλουμένην. γίνονται δὲ τούτῳ παῖδες καὶ ἡγεμονεύουσιν 9 ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ ἕκαστος κατὰ διαδοχήν, οἳ καὶ ἐκαλοῦντο ἡγεμόνες Ἐδώμ. ἐξ οὗπερ πέμπτος κατὰ διαδοχὴν ὁ Ἰώβ, ὑπεξαιρουμέ-
20 νου τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ ἀριθμουμένου· Ἰσαὰκ γὰρ γεννᾷ τὸν Ἠσαῦ, Ἠσαῦ τὸν Ῥαγουήλ, Ῥαγουὴλ τὸν 10

Ö42 P10 D289

5 vgl. Gen. 16 — 6—8 vgl. Gen. 25, 1f — 8 Gal. 4, 23 — 8f vgl. Gen. 21, 21 — 10 vgl. Gen. 25, 12—16 — 14 vgl. Gen. 36, 1. 8 — 16 Eusebius *Onomasticon* S. 142, 7 Klostermann; vgl. Panarion h. 55, 1 und de mens. ac pond. 71; S. 204, 51ff Lagarde — 19—S. 181, 1 Hiob 42, 17a ff (LXX) u. J. Africanus bei Georgius Cedrenus hist. comp. p. 43; vgl. de mens. ac pond. 80, 8; S. 207, 63ff Lagarde

G U M

1 τῆς αὐτοῦ *] τῆς αὐτῆς M τῆς ἀρετῆς καὶ G οἱ τῆς αὐτῆς u. hinter τοὔνομα + ἔχοντες U | τὸ ὄνομα G 1f Ἀβραμιαῖοι U 2 τοίνυν οἱ < U vor Ἀβραὰμ + τοῦ U | ἐκαλοῦντο < GM | τούτω ὑπῆρξαν GU 3 ὁ < U | ἦν < G 4 vor πατρὸς + τοῦ U 5 ὑπὸ U 7 εὐδαίμονα + τὴν GM λεγομένην] καλουμένην U 8 Ἐμμαδὲμ U | Μαδὲμ G | ὡς ἔφην hinter ὄνομα (Z. 9) G 9 τοῦτο U | * ⟨τὴν ἔρημον⟩ * | Φαρὲς U 11 τῶν¹ < M 12 δὲ¹ < GM 13 Ἀβραμιαῖοι U 14 Ἰσαάκιοι U 15 κειμένην χώραν καὶ ἀνατολῇ *] κειμένης χώρας καὶ ἀνατολικῆς GUM 16 πόλιν] πάλιν GM | [τὴν] * 16f τὴν Ῥοκὸμ καὶ Πέτραν < U 16 Ῥοκὸμ] dieselbe Form h. 55, 1; dagegen bei Eusebius u. de mens. ac pond. 71; S. 204, 51 Lagarde Ρεκὲμ 19f ὑφεξαιρουμένου M 21 γὰρ] δὲ M

Ζαρά, Ζαρὰ τὸν Ἰώβ, πρὶν μὲν καλούμενον Ἰωβὰβ ὕστερον δὲ κληθέντα
Ἰώβ, ὀλίγον ἔμπροσθεν πρὸ τοῦ γενομένου αὐτῷ πειρασμοῦ. ἦν δὲ περι-
τομῇ πολιτευομένῃ. Ἰακὼβ δὲ ἀποδιδράσκει ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ 11
τοῦ ἀδελφοῦ διὰ μῆνιν αὐτοῦ κατὰ συμβουλίαν πατρὸς καὶ μητρὸς ἐπὶ
5 τὴν Μεσοποταμίαν Φαδάν, ἐπέκεινα τῆς Μεσοποταμίας Σουβά· ὃς ἄγεται
ἐκεῖθεν τῆς ἰδίας συγγενείας γαμετὰς τέσσαρας τὸν ἀριθμὸν καὶ κυΐσκου-
σιν αὐτῷ παῖδας δεκαδύο, τοὺς καὶ πατριάρχας ἐπικληθέντας. παλινδρο- 12
μοῦντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν Χαναναῖτιν γῆν πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα
Ἰσαὰκ καὶ μητέρα Ῥεβέκκαν γίνεταί τις αὐτῷ ὀπτασία ἐκ θεοῦ παρὰ τὰς
10 τοῦ Ἰορδάνου διεκβολάς (Ἰαβὸκ δὲ τὸν χειμάρρουν καλοῦσιν), ἔνθα
που ἐθεάσατο παρεμβολὰς ἀγγέλων. »καὶ ἰδού, φησίν, ἄνθρωπος ἀφ' 13
ἑσπέρας καὶ συνεπάλαιεν αὐτῷ ἄχρι τῆς ἕω«, ὃν ἄγγελον ἐπεσημή-
νατο ἡ γραφή· ὃς κατ' εὐλογίαν δίδωσι τῷ Ἰακὼβ ἀξιώματος ὄνομα
τὸ Ἰσραήλ. διαναστὰς δὲ ἐκεῖθεν Ἰακὼβ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τοῦ 14
15 τόπου εἶδος θεοῦ. ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς εὐλογίας φήσας
»οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ κληθήσεται« *
καὶ διέστειλε λέγων ὅτι »ἐνίσχυσας μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων
δυνατὸς ἔσῃ«, ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου Ἰσραηλῖται καλοῦνται.

2. Καὶ ὁ Ἰσραὴλ μετὰ τὴν τοῦ Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπτον κάθοδον 2, 1
20 κάτεισι καὶ αὐτὸς σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ υἱῶν τε καὶ ἐκγόνων,
γυναικῶν τε τῶν προειρημένων καὶ ἄλλων, ἐν ἑβδομήκοντα ψυχαῖς
τὸν ἀριθμόν. διατρίβει δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ τῶν Αἰγυ- 2
πτίων χώρᾳ γενεὰς πέντε. Ἰακὼβ γὰρ γεννᾷ τὸν Λευὶ καὶ τὸν Ἰού-
δαν καὶ τοὺς ἄλλους δέκα πατριάρχας. Λευὶ γεννᾷ τὸν Καάθ, Ἰούδας
25 γεννᾷ τὸν Φαρές· Καὰθ γεννᾷ | τὸν Ἀμράμ, Ἀμρὰμ γεννᾷ τὸν Μωυ- D290
σέα· Φαρὲς γεννᾷ τὸν Ἐσρώμ, Ἐσρὼμ γεννᾷ τὸν Ἀράμ, Ἀρὰμ γεννᾷ τὸν

3 vgl. Gen. 27, 42 ff — **5 ff** vgl. Gen. 29 — **7 ff** vgl. Gen. 32, 22 ff — **11** Gen. 32, 24 — **14 f** vgl. Gen. 32, 30 — **16** Gen. 32, 28 — **17** Gen. 32, 28 — **19—22** vgl. Gen. 46, 8 ff; die Zahl 70 Seelen nach Deut. 10, 22; dagegen Ancoratus c. 59, 2; S. 69, 15 u. haer. 8, 4, 5; S. 189, 29 75 nach Act. 7, 14 — **23**—S. **182, 1** Exod. 6, 16—20 u. Matth. 1, 3 f

G U M

1 *Zare* in de mens. ac pond. 71; S. 207, 64 Lagarde | Ἰωκὰβ U Ἰωβάδ M **2** πρόσθεν G U | πρὸ < G **3** προσώπου < G U **4** διὰ μῆνιν αὐτοῦ *] αὐτοῦ διὰ μῆνιν G U M **5** Φαδὰ G | Σουβὰ] Σουσωβὰ (Mißverständnis der Verbesserung im Archetypus Σουβὰ mit übergeschriebenem σω) U M **7** δεκαδύο + τὸν ἀριθμὸν U **7 f** πάλιν δὲ δρομοῦντι M **10** ἐκβολὰς G **14** τὸ[1]] τῷ U | vor Ἰακὼβ + ὁ G U **15** ⟨δὲ⟩ *, zum Sinn vgl. 187, 19 **16** vor οὐκέτι + ὅτι G U | ἀλλὰ M | * etwa ⟨Ἰσραὴλ αὐτὸν ἐπωνόμασεν⟩ * **17** καὶ[1] < U | ἐνισχύσας M **23** χώρᾳ < M | Λευὶς + δὲ U **24** Ἰούδας + δὲ U **25** Ἀμρὰμ[2] + δὲ M **25 f** τὸν Μωυσέα, Φαρὲς γεννᾷ < M

Ἀμιναδάβ. Ἀμιναδὰβ τὸν Ναασσών. ἐν χρόνοις Μωυσέως καὶ Ναασ- 3 P11
σὼν πέμπτῃ γενεᾷ κατὰ τὸν Λευὶ ἔξεισιν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ
τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν θεοσημείοις καὶ στρατοπεδεύει ἐν τῇ ἐρήμῳ Ö44
Σινᾶ. καὶ χρησμῶν δοθέντων ἐκ θεοῦ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωυσῇ 4
5 ἀριθμήσασθαι ἀπὸ εἴκοσι ἐτῶν καὶ ἕως πεντήκοντα ἄνδρας δυναμέ-
νους σπάσασθαι ῥομφαίαν καὶ λαμβάνειν ὅπλα πολεμικά, εἰς ἑξήκοντα
δύο μυριάδας καὶ ὀκτακισχιλίους πεντακοσίους ηὗρεν. ἦν δὲ κατ' 5
ἐκεῖνο καιροῦ Ἴναχος παρ' Ἕλλησι γνωριζόμενος, οὗ θυγάτηρ Ἰώ, ἡ
καὶ Ἀτθὶς καλουμένη, δι' ἣν καὶ ἡ νῦν Ἀττική· ἐξ ἧς καὶ ὁ Βόσπο-
10 ρος, οὗ ἐπώνυμος πόλις Βόσπορος ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ καλουμένη·
καλοῦσι δὲ αὐτὴν Αἰγύπτιοι Ἶσιν, ἣν καὶ ὡς θεὰν προσκυνοῦσιν.
ὁμώνυμος δὲ τούτῳ καὶ ποταμός ἐστιν Ἴναχος οὕτω καλούμενος.
ἐκεῖθεν ἀρχὴν ἔσχεν τὰ παρ' Ἕλλησι μυστήριά τε καὶ τελεταί, πρό- 6
τερον παρ' Αἰγυπτίοις καὶ παρὰ Φρυξὶ καὶ Φοίνιξι καὶ Βαβυλωνίοις
15 κακῶς ἐπινενοημένα, μετενεχθέντα δὲ εἰς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς τῶν
Αἰγυπτίων χώρας ὑπὸ Κάδμου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἄπιδος πρό-
τερον κληθέντος καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν Μέμφιν, ἀλλὰ καὶ παρ'
Ὀρφέως καὶ ἄλλων τινῶν τὴν ἀρχὴν λαβόντα καὶ εἰς αἱρέσεις συστα- 7
θέντα ὕστερον ἐν Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι τῷ Στωϊκῷ καὶ Πυθαγόρᾳ
20 καὶ Πλάτωνι ἐξ οὗπερ ἤρξαντο χρόνου κρατυνθείσας ἕως τῶν Μα-
κεδονικῶν χρόνων καὶ Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν μετὰ τὴν

1f vgl. Exod. 2, 37ff — **2** *Λευὶ*] in Wahrheit Juda — **3f** vgl. Num. 1 u. 2 — 7 Gleichzeitigkeit von Moses u. Jnachus Tatian orat. ad Graec. c. 39; S. 40, 5 Schwartz; darnach Clemens Al. strom. I 102, 4; II S. 66, 3 Stählin u. J. Africanus bei Eus. praep. ev. X 10; Migne 21, 816 A (vgl. Hieronymus Chronik S. 7, 20 Helm). Anders Eusebius — **8** Jo, Atthis, Isis vgl. zu Ancoratus c. 104, 6; S. 125, 8ff — **9** aus Eusebius, vgl. Hieronymus Chronik S. 44, 1 Helm *Cranaus indigena, ex cuius filiae Attidis nomine Attica vocatur* — **9f** *Βόσπορος* aus Eusebius, vgl. Hieronymus Chronik S. 27, 16 42, 15 Helm *Io, Icasi filiae mixtus est Iuppiter, qua in bovem ut dicitur versa Bosforus appellatur* — **11f** Hieronymus Chronik S. 27, 14 Helm — **13ff** vgl. Anaceph. 3, 4; S. 163, 15ff — **16** *Κάδμος* vgl. Hieronymus Chronik S. 46, 23 Helm *Foenix et Cadmus de Thebis Aegyptiorum in Syriam profecti* — **16f** Apis u. Memphis vgl. Hieronymus Chronik S. 32, 9 u. 22 Helm; die Gleichung zwischen Apis u. Inachus ist wohl eigene Erfindung des Epiph.

G U M

1 *Νασσὼν* G *Νaaσὼν* U **1f** *Νaaσὼν* U **4** *Μωυσεῖ* U **7** *εὗρεν* U **9** *καὶ ἡ νῦν* < G *νῦν* < U **11** *Ἶσην* M **12** *ὁμωνύμως* G **13** *ἐκεῖθεν* + *δὲ* U **14** *Φυξὶ* G *Φρύγαις* M **15** *δὲ*] *τε* U **16** *ὑπὸ*] *ἀπὸ* M **20** *κρατυνθείσας* *, gehört zu *αἱρέσεις* Z. 18] *κρατυνθεῖσαι* G M *κρατυνθῆναι* U

ἅλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων τὸ πρῶτον καὶ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίαν καὶ Δαρείου καὶ τῶν κατὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα χρόνον. Πλάτων γὰρ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγνωρίζετο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ 8 Πυθαγόρας τε καὶ Ἐπίκουρος ὁ μετέπειτα. ὅθεν | δὴ ὡς προεῖπον D291
5 τὴν πρόφασιν εἴληφεν καὶ εἰς κατάστασιν ἦλθε τὰ παρ᾽ Ἕλλησι συγγράμματα καὶ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον αἱ βοώμεναι αἱρέσεις τῶν φι- 9 λοσόφων, πρὸς ἀλλήλας τῇ μὲν πλάνῃ συνᾴδουσαι καὶ ὁμόστοιχον γνῶσιν συνυφαίνουσαι εἰδωλολατρείας τε καὶ ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας, τῇ δὲ αὐτῇ πλάνῃ εἰς ἑαυτὰς συγκλώμεναι [διαφέρονται] ἑτέρα πρὸς τὴν
10 ἑτέραν. | P12

Κατὰ Στωϊκῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ ⟨αἱρέσεως⟩ γ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ε̄.

Καὶ Στωϊκοὶ μὲν φρονοῦσι περὶ θεότητος τοῦτο· φάσκουσιν εἶναι 1, 1 νοῦν τὸν θεὸν ἢ παντὸς τοῦ ὁρωμένου κύτους, οὐρανοῦ δέ φημι καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἐν σώματι ψυχήν. μερίζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ 2
15 τὴν μίαν θεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας, εἰς ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, εἰς ψυχὴν καὶ ἀέρα καὶ τὰ ἄλλα· μεταγγισμούς | τε ψυ- 3 Ö46 χῶν * καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα, καθαιρομένων ⟨ψυχῶν ἀπὸ⟩ σωμάτων ἤδ᾽ αὖ πάλιν εἰσδυνουσῶν καὶ ἀνάπαλιν γεννωμένων, διὰ πολλῆς αὐτῶν πλάνης ταύτην τὴν ἀσέβειαν παρυ-
20 φαίνοντες. μέρος δὲ θεοῦ καὶ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἡγοῦνται. ἔσχον δὲ Ζήνωνα ἀρχηγὸν τῆς Στοᾶς, περὶ οὗ πολὺς θρυλεῖται λόγος. 4 οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν Κλεάνθου⟨ς⟩ τινὸς * τοῦ ἀπὸ Τύρου ὁρμωμένου, ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν Κιτιέα τῆς Κύπρου νησιώτην, ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέναι χρόνον, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις προστησάμενον

12—S. 184, 5 Diels *doxographi graeci* S. 588, vgl. S. 175

G U M

1f *αἰχμαλωσίαν* *] *αἰχμαλωσίας* G U M **2** *τῶν*] *τὸν* M | *χρόνον* *] *χρόνων* G U M **6** vor *μετὰ* + *αἱ* U | *αἱ* < G U **9** [*διαφέρονται*] *, ⟨*καὶ*⟩ *διαφερόμεναι* Jül. **11** *Στωικοὶ ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ γ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ε̄* G M *Στωικοὶ τρίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, πέμπτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U; ⟨*αἱρέσεως*⟩ *, gemäß der Form der Überschriften in V **12** *φάσκουσι* *] *φάσκοντες* G U M **13** *ἢ*] *καὶ* nach Anaceph. 7, 2; S. 165, 21 Dind. Diels | *δέ* *] *τε* G U M **14** *ψυχὴν* Öh.] *ψυχὴ* G U M **15** *μερικὰς*] *μέρη καὶ* M **17** * ⟨*δογματίζουσιν*⟩ * | *καθαιρομένων* ⟨*ψυχῶν ἀπὸ*⟩ *σωμάτων* *] *καθαιρομένας σωμάτων* G U *καθαιρόμεναι σωμάτων* M **18** *εἰσδυνουσῶν* *] *εἰς δύο οὐσίας* G *εἰσδυνούσας* U M **19** *γεννωμένων* *] *γεννωμένας* G U M | *παρυφαίνοντες* *] *παρυφαίνουσιν* G U M **21** *Ζήνονα* M **22** *Κλεάνθου⟨ς⟩* Corn. | * ⟨*υἱὸν*⟩ * **23** *αὐτὸν*] *αὐτοὶ* U | *νησσιώτην* U

τουτὶ τὸ δόγμα ἐν τῇ Στοᾷ οὕτω καλουμένῃ. τινὲς δέ φασι δύο Ζή-
νωνας εἶναι, τόν τε Ἐλεάτην καὶ τὸν προειρημένον· ὅμως οἱ ἀμφό-
τεροι ἴσως ἐδογμάτισαν, εἰ καὶ δύο εἶεν. φάσκει οὖν καὶ οὗτος τὴν 5
ὕλην σύγχρονον εἶναι τῷ θεῷ, ἴσα ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν, εἱμαρμένην
5 τε εἶναι καὶ γένεσιν, ἐξ ἧς τὰ πάντα διοικεῖται καὶ | πάσχει. πόσα 6 D292
τοίνυν ἰσχύει ἡ σύντομος ἡμῶν αὕτη σύνταξις, πρὸς τὴν τούτου
φαυλότητα ἀλεξιτήριον φάρμακον * διεξιέναι καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰς ὄγκον
πολὺν ἐλάσω τῆς πραγματείας τὸ ἐχέγγυον· ἀκροθιγῶς δέ, ἵνα μὴ ἐν
παραδρομῇ γένωμαι, πρὸς τοῦτον ἐρῶ.

10 2. Πόθεν εἴληφας, ὦ οὗτος, τὴν τῆς διδασκαλίας ὑφήγησιν; ἢ 2, 1
ποῖον πνεῦμα ἅγιον οὐρανόθεν λελάληκέ σοι περὶ τῆς σοῦ πλάνης;
δύο μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύγχρονα, ὕλην καὶ θεόν, βεβιασμένως λέγεις·
πεσεῖται γάρ σου ὁ λόγος καὶ ἀσύστατος ἔσται. ὁμολογεῖς μὲν γάρ 2
τινα εἶναι δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα φῄς, τοῦτον δὲ μερίζεις
15 εἰς πολυθεΐαν. | τίνος δ᾽ ἂν εἴη δημιουργός, εἰ σύγχρονος εἴη ἡ ὕλη; P13
ἔσται γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα ἢ μὴ ἀπὸ αἰτίου τινὸς
λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ οὐχ ὑποτασσομένη. εἰ δὲ ὁ δημιουργὸς παρὰ 3
ταύτης λαμβάνει, προβολὴν ταύτην εὑράμενος, ἀδράνειά τις ἂν εἴη
καὶ ἔρανος δι᾽ ἀπορίαν τῷ προσπορισαμένῳ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀλλ᾽
20 ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτρίων, ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστήσεται δημιούρ-
γημα. καὶ περὶ τοῦ τῶν ψυχῶν μεταγγισμοῦ πολλή τις ἡ φαυλό- 4
της τῆς παραπεποιημένης σου διανοίας, ἐθελόσοφε καὶ γνῶσιν ἀνθρώ-
ποις ἐπαγγελλόμενε. εἰ γὰρ μέρος θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἀθάνατος, σώ-
ματα δὲ οἰκτρὰ οὐ μόνον εἴποιμι * θηρίων δὲ καὶ ἑρπετῶν καὶ κνω- Ö48
25 δάλων δυσγενῶν τῇ πλάσει αὐτῆς συνάπτεις τῇ ἀπὸ θεοῦ κατὰ σὲ
τὴν οὐσίαν κεκτημένῃ, καὶ τί ἂν γένοιτο τούτου μοχθηρότερον;

3. Εἱμαρμένην δὲ παρεισάγεις, ὡς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῷ 3, 1
ἀνθρώπῳ συμβαίνοντα καὶ ἄλλοις. ἐξ ἑνὸς δὲ ῥητοῦ δι᾽ ἐπιτομῆς
τοῦ λόγου ἀνατραπήσεται ἡ σὴ μυθοποιία. εἰ γὰρ εἱμαρμένης τὸ
30 σοφίζεσθαι τὸ συνετίζεσθαι τὸ λογικὸν γεννᾶσθαι καὶ ἄλογον καὶ τὰ

GU M

1 τουτὶ] τοῦτο M 2 ὁμοίως M 3 ἴσως] οὕτως GU 5 εἶναι *] καλεῖν GUM καλῶν Öh. Diels | πόσα] πρὸς ἃ U 7 * etwa ⟨ἐπιδώσω. ἀρκεῖ γάρ μοι τὰ κεφαλαιωδέστατα⟩ * 8 ἀκροθηγῶς U 11 σοῦ] σαυτοῦ U 12 βεβιασμένος M 13 μὲν < M 14 ὃν < M 15 εἰς] ἐπὶ M | εἰ] ἡ U 18 προσβολὴν G | εὑρόμενος G 19 προσπορησαμένω GU 23 ἐπαγγελλόμενος M 24 * ⟨ἀνθρώπων⟩ * | θηρῶν GU | δὲ² *] τε GUM 25 αὐτῇ G 28 ἄλλους U 30 τὸ λογικὸν γεννᾶσθαι zweimal geschrieben, das erste Mal hinter τὸ σοφίζεσθαι M | καὶ¹] ἢ? Jül.

ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἱμαρμένη | μοι- D293
χῶν τε καὶ ἄλλων· δίκην δὲ μᾶλλον τίσουσιν οἱ ἀνάγκην ἐπιτιθέν-
τες ἀστέρες ἤπερ ὁ ἀναγκαζόμενος δρᾶσαι τὸ ἐπιχείρημα. ἀλλὰ 2
καὶ ἄλλως ἔτι περὶ τούτων ἐρῶ· ἀργείτωσαν αἱ διατριβαί, παυσά-
5 σθωσαν σοφισταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἰατροί τε καὶ ἄλλαι
ἐπιστῆμαι βαναύσων τε τεχνῶν ἀμύθητον πλῆθος, καὶ μηκέτι μηδεὶς
παιδευέτω, εἴπερ ἐξ εἱμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιστημῶν καὶ
μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει. εἰ γὰρ
εἱμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογιώτατον παρεσκεύασε, μὴ μαν-
10 θανέτω τις παρὰ τοῦ διδάσκοντος, ἀλλὰ τῇ φύσει † λαμβανέτωσαν
τὴν εἴδησιν αἱ τοὺς μίτους κλώθουσαι Μοῖραι κατὰ τὸ φθέγμα τῆς
κομπώδους σου διὰ λόγων πλάνης. | P14

Πλατωνικοί, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις δ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ϛ̄.

ἀλλὰ ταῦτα πρὸς Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκούς μοι λελέχθω. Πλά- 1
15 των δὲ ἅμα καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ αὐτὰ φερόμενος, τῇ μετενσωματώσει
καὶ μεταγγισμῷ τῶν ψυχῶν καὶ πολυθεΐαις καὶ ταῖς ἄλλαις εἰδωλο-
λατρείαις καὶ δεισιδαιμονίαις *, οὐ περὶ τῆς ὕλης πάντῃ ἴσως κατὰ
Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐφρόνησεν. οἶδεν γὰρ αὐτὸς θεόν, τὰ 2
δὲ γεγενημένα πάντα ἐκ τοῦ ὄντος θεοῦ γεγενῆσθαι· εἶναι δὲ πρῶ-
20 τον αἴτιον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον· καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτιον θεόν,
τὸ δὲ δεύτερον αἴτιον ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι * τινὰς δυνάμεις, δι' αὐτοῦ
δὲ καὶ τῶν δυνάμεων γεγενῆσθαι τὴν ὕλην. φάσκει γὰρ οὕτως· 3
»οὐρανὸς ἅμα χρόνῳ γεγένηται, ὁμοῦ ἄρα καὶ λυθήσεται«, τὰ πρότερα
ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὕλης ἀνασκευάσας. εἶπε γάρ ποτε καὶ σύγχρονον
25 εἶναι τῷ θεῷ τὴν ὕλην. | D294 Ö50

14—25 Diels *Doxographi graeci* S. 588, vgl. S. 175 — **19** Plato ep. II p. 312E u. Jahn bei Öhler II 2 S. 10 — **23** vgl. Timaeus 38B — **24f** vgl. Hippolyt refut. I 19, 4; S. 20, 2 Wendland

GU M

3 *εἴπερ* M **4** *ἀργήτωσαν* M **5** *γραμματικαί* M | *ἄλλαι* < G **6** *ἀμυθήτων* GU **7** *παιδευέσθω*? * **8** *μὴ* < GM | *τῆς ἀνθρωπείας φύσεως* GM **10** † *λαμβανέτωσαν*] etwa *ἐνυφαινέτωσαν* * **13** *Πλατωνικοί, τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἕκτη δὲ τῆς ἀκολουθίας* G *Πλατωνικοί, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις δ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ϛ̄* M *Πλατωνικοί, τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἕκτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U **15** *κατὰ τὰ αὐτὰ* *] *κατὰ τῶν αὐτῶν* GU *μετὰ τῶν αὐτῶν* M **17** * ⟨*προσανέχων*⟩ * | *περὶ τῆς ὕλης* *] *τῇ ὕλῃ* GUM **19** *γενόμενα* GU | *γεγενῆσθαι* + *τινὰς δυνάμεις* U **21** * etwa ⟨*ἅμα δὲ καὶ*⟩ * **23** *ἄρα* Jahn] *γὰρ* GUM

Πυθαγόρειοι. ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ε̄. τῆς δὲ ἀκολουθίας ζ̄.

Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας καὶ οἱ Περιπατητικὴν ἐπαγγελλόμενοι 1
*χαρακτηρίζουσιν ἕνα θεόν, φιλοσοφίαις δὲ ἄλλαις * καὶ τοῖς * φιλο-*
σοφουμένοις προσανέχουσι. τὰ ἴσα μὲν τούτοις πάλιν τὰ τῆς ἀθε-
5 *μίτου γνώμης καὶ ἀσεβεστάτης, τῶν ψυχῶν ἀπαθανατισμούς τε καὶ*
μετενσωματώσεις καὶ σωμάτων φθοράς, αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ
ἀγορεύουσιν. οὗτος δὲ τέλος ἐν τῇ Μηδίᾳ τὸν βίον καταστρέφει. 2
σῶμα δὲ λέγει εἶναι τὸν θεὸν τουτέστιν οὐρανόν, ὀφθαλμοὺς δὲ
αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ
10 *ἄλλα ἄστρα καὶ τὰ κατ᾽ οὐρανὸν στοιχεῖα.*

Ἐπικούρειοι. ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἵρεσις ξ̄. τῆς δὲ ἀκολουθίας η̄.

1. *Ἐπίκουρος δὲ καθεξῆς μετὰ τούτους ἀπρονοησίαν τῷ κόσμῳ* 1, 1
εἰσηγήσατο· ἐξ ἀτόμων δὲ συνεστάναι τὰ πάντα ἠδ᾽ αὖ πάλιν εἰς
ἄτομα χωρεῖν καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ | εἶναι τὰ ὅλα καὶ τὸν κόσμον P15
15 *ὑφεστάναι, ἀεὶ γεννώσης τῆς φύσεως ἠδ᾽ αὖ πάλιν δαπανωμένης καὶ*
ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐπιγινομένης, μηδέποτε δὲ ληγούσης, ἀφ᾽ ἑαυτῆς φυο-
μένης καὶ εἰς ἑαυτὴν συντριβομένης. εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς ᾠοῦ δίκην 2
τὸ σύμπαν. τὸ δὲ πνεῦμα δρακοντοειδῶς περὶ τὸ ᾠὸν ὡς στέφανον
ἢ ὡς ζώνην περισφίγγειν τότε τὴν φύσιν. θελῆσαν δὲ βιασμῷ τινὶ 3
20 *καιρῷ περισσοτέρως σφίγξαι τὴν πᾶσαν ὕλην εἴτ᾽ οὖν φύσιν τῶν*

2—10 Diels *doxographi graeci* S. 588 — **7** *ἐν τῇ Μηδίᾳ,* entstanden aus *ἐνδείᾳ ὕδατος καὶ ἄρτου*, vgl. Diels S. 175; *ἐνδείᾳ* wird durch *Μηδεία* in M gestützt — **12—**S. **187, 8** Diels *doxographi graeci* S. 588f

G U M

1 *Πυθαγόρειοι, δευτέρα αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἑβδόμη δὲ τῆς ἀκολουθίας* G U *Πυθαγόριοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἱρέσεις β̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ζ̄* M **2** *Περιπατητικὸν* G *Περιπατητικοὶ* U **3** *χαρακτηρίζειν* U *χαρακτηριάζουσιν* M | * u. * etwa ⟨*ὁμοίως*⟩ *καὶ τοῖς* ⟨*παρὰ τοῖς προδηλωθεῖσι*⟩ *φιλοσοφουμένοις* * **7** *Μηδεία* M **9** *ἄλλα* + ⟨*μέλη*⟩? * **11** *Ἐπικούριοι τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ὀγδόη δὲ τῆς ἀκολουθίας* G *Ἕκτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὀγδόη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U *Ἐπικούριοι, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἱρέσεις δ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας η̄* M **12** *Ἐπικούριοι* M | *μετὰ τούτους* < U **14** *τὰ ὅλα*] *τὰ πάντα* G **18** *περὶ τὸ ᾠὸν*] *περμὸν*? * **19** *περισφίγγειν τότε τὴν φύσιν*] *περμὸν σφίγγειν τούτου τὴν φύσιν*? Diels; aber *τότε* ist unentbehrlich als Gegensatz zu *τινὶ καιρῷ* Z. 19f | *θελήσασαν* M **19f** *τινι † καιρῷ* Diels, der *καὶ σῷ* vermutet; aber der Ausdruck *τινὶ καιρῷ* ist dem Epiph. geläufig **20** *περισσοτέρω* M | *εἴτουν*] *ἤγουν* G

πάντων οὕτως διχάσαι μὲν τὰ ὄντα εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια καὶ λοιπὸν
ἐκ τούτου τὰ ἄτομα διακεκρίσθαι. τὰ μὲν γὰρ | κοῦφα καὶ λεπτότερα 4 D295
τῆς πάσης φύσεως ἐπιπολάσαι ἄνω τουτέστιν φῶς καὶ αἰθέρα καὶ
τὸ λεπτότατον τοῦ πνεύματος, τὰ δὲ βαρύτατα καὶ σκυβαλώδη κάτω
5 νενευκέναι, τουτέστι γῆν (ὅπερ ἐστὶ τὸ ξηρόν) καὶ τὴν ὑγρὰν τῶν
ὑδάτων οὐσίαν. τὰ δὲ ὅλα ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι καὶ δι' ἑαυτῶν ἐν 5
τῇ περιδινήσει τοῦ πόλου καὶ τῶν ἄστρων ὡς ἀπὸ τοῦ δρακοντο-
ειδοῦς ἔτι τὰ πάντα ἐλαύνεσθαι πνεύματος.

Καὶ ἀπὸ μέρους μὲν περὶ τούτων ἔφημεν· | τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ Ö52
10 τὰς τέσσαρας ταύτας αἱρέσεις ἀνατρεπτέον· * διὰ τὴν συντομίαν τῆς
ἀναγνώσεως.

2. Ἐντεῦθεν ὡς καὶ ἀνωτέρω λοιπὸν ἔφην ποιηταὶ λογογράφοι 2, 1
ἱστοριογράφοι ἀστρονόμοι τε καὶ οἱ τὰ ἄλλα τῆς πλάνης εἰσηγησά-
μενοι [οἱ] παρασκευάσαντες τὸν νοῦν ἐπὶ μυρίας κακὰς αἰτίας καὶ
15 ἀγωγὰς ἐσκότωσαν καὶ ἐθόλωσαν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπόληψιν.
καὶ γέγονεν αὕτη »πρώτη πλάνη ἐπίνοια εἰδώλων« καὶ κακοδαιμονία
διδασκαλίας. ἦν δὲ τὰ πάντα μεμερισμένα Ἑλληνισμός τε καὶ Ἰου- 2
δαϊσμός· Ἰουδαϊσμὸς δὲ οὔπω πρότερον καλούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ
Ἰσραὴλ τὸ ἐπώνυμον τῆς θεοσεβοῦς θρησκείας ἐπικεκτημένος, ἕως
20 ὅτε ⟨ε̅⟩ διαδοχαὶ γεγένηνται. ὁ γὰρ Ναασσὼν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονὼς 3
φύλαρχος τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾷ τὸν Σαλμών, Σαλμὼν γεννᾷ τὸν
Βοόζ, Βοὸζ γεννᾷ τὸν Ὠβήδ, Ὠβὴδ γεννᾷ τὸν Ἰεσσαί, ἔτι τῶν θεο-
σεβῶν Ἰσραηλιτῶν καλουμένων, Ἰεσσαὶ γεννᾷ τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα,
ὃς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐκ φυλῆς Ἰούδα· ἐξ οὗ λοιπὸν οἱ κατὰ δια-
25 δοχὴν βασιλεῖς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, υἱὸς διαδεχόμενος πατέρα,
καθεξῆς συνεστήκασιν. ἦν δὲ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ ὁ φύσει πρῶτος 4
βασιλεύσας ἐν Ἰσραὴλ Σαοὺλ υἱὸς Κεὶς ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, | * καὶ P16
οὐκέτι αὐτὸν διεδέξατο υἱός, ἀλλὰ μετέστη τὸ βασίλειον αὐτοῦ εἰς
Δαυίδ, διὰ δὲ Δαυὶδ πρώτου εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα. | πρῶτος γὰρ τῷ 5 D296

12 vgl. S. 179, 2 — **16** vgl. Weish. Sal. 14, 12 — **20ff** knüpft an an S. 182, 1
— **20—23** Matth. 1, 4—6

G U M

4 *σκυβαλλώδη* U **5f** *τὴν ὑγρὰν . . οὐσίαν* *] *ἡ ὑγρὰ . . . οὐσία* G U M
10 * etwa ⟨*οὐκ ἐπιβαλοῦμαι δὲ*⟩ * **14** [*οἱ*] * **18** *δὲ* < G U **19** vor *τὸ ἐπώ-
νυμον* + *διὰ* G | *ἐπικεκτημένος* *] *ἐπικεκλημένος* G U M **20** ⟨*ε̅*⟩ * **22** *ἔτι*] *ἐπὶ* M
27 *Κὶς* G | *Βενιαμὴν*, *εῖ* von erster Hand M | * etwa ⟨*ἀλλ' ἀπεβλήθη οὗτος*⟩ *
28f *αὐτοῦ εἰς Δαυίδ* < G U

αὐτῷ Ἰακὼβ παῖς γίνεται Ῥουβήν, δεύτερος Συμεών, τρίτος Λευί, τέταρτος Ἰούδας, ὅθεν Ἰουδαῖοι καλοῦνται διὰ τὴν φυλὴν Ἰούδα, τοῦ γένους τῶν θεοσεβῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο μεταπεσόντος. ἐκαλοῦντο γοῦν Ἰσραηλῖται καὶ Ἰουδαῖοι.

5 3. *Ἕως τούτου τοῦ χρόνου συνήφθησαν αἱ τέσσαρες γενεαὶ τῆς* 3, 1 *γῆς, τῶν τεσσάρων τμημάτων τούτων διαιρεθέντων κατὰ τοὺς πρώην χρόνους ἕως τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ ἐνταῦθά μοι δεδηλωμένου καὶ ἐπέκεινα· τουτέστιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε Βαρβαρισμός, ἀπὸ* 2 *τοῦ Νῶε ἕως τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σεροὺχ μετὰ δύο γενεὰς τοῦ πύρ-* 10 *γου ἡ Σκυθικὴ δεισιδαιμονία καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ Σεροὺχ καὶ † Ἀρὰμ ἕως τοῦ Ἀβραὰμ Ἑλληνισμός, ἀπὸ τούτου καὶ μετέπειτα θεοσέβεια συναπτομένη τῷ αὐτῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος αὐτοῦ τουτέστιν τοῦ Ἰούδα Ἰουδαϊσμός· ὡς ἐπι-* 3 *μαρτυρεῖ μοι ὁ πνευματοφόρος καὶ ἅγιος τοῦ θεοῦ ἀπόστολος Παῦ-* 15 *λος ὧδέ πως λέγων ὅτι »ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις«, ἐπειδὴ ἐξ ὑπαρχῆς, ὅτε ἔκτιστο ἡ κτίσις, καινὴ οὖσα οὐδέν τι διαφορώτερον ἔσχεν ὄνομα.* | *συνῳδὰ δὲ τούτοις πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως »ὀφει-* 4 Ö54 *λέτης εἰμὶ Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις«, ἵνα* 20 *δείξῃ σοφοὺς μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀνοήτους δὲ τοὺς Σκύθας. καί φησιν »ὀφειλέτης εἰμί«* *. *ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ* 5 *Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο ἀπὸ χρόνου τοῦ Δαυὶδ καὶ διήρκεσεν ἐπωνύμως καλούμενον Ἰσραηλιτῶν τε καὶ Ἰουδαίων [ἔχον τὴν ἐπίκλησιν] τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ* 25 *αὐτοῦ Σολομῶντος καὶ υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος, φημὶ δὲ τοῦ Ῥοβοὰμ τοῦ μετὰ τὸν Σολομῶντα βασιλεύσαντος ἐν Ἱερουσαλήμ. ἵνα δὲ μὴ* 6 *ἐν παρεξόδῳ γένωμαι, παρερχόμενος τὰ κατὰ τὴν τῶν* | *Ἰουδαίων* D297

15f Kol. 3, 11 vgl. Gal. 6, 15 — **18** Röm. 1, 14

G U M

1 *αὐτῷ* < M | *Λευὶς* U **2** *ὅθεν Ἰουδαῖοι καλοῦνται*] *Ἰουδαῖοι ἐντεῦθεν καλοῦνται* G *ἐξ οὗ καλοῦνται Ἰουδαῖοι* U **3** vor *εἰς* + *οἱ*, und *μεταπεσόντες* G U **4** *γοῦν* + *πρώην* U | vor *καὶ* + *οἱ* U **7** *πρώην* < G U **9** *τοῦ* (vor *Σεροὺχ*) < G U | *γεὰς* M **11** † *Ἀρὰμ*] lies *Θάρρα*? * **12** vor *μετέπειτα* + *τῶν* G U **13** *Ἰουδαϊσμός* *] *τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ* G M *ἀφ᾽ οὗπερ Ἰουδαϊσμός* U **17** *ὅτ᾽* G | *ἔκτισται* G M | *τι* < M **21** * vielleicht ⟨*ἵνα σημάνῃ ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν*⟩ * **23** [*ἔχον τὴν ἐπίκλησιν*] * | *ἔχον τὴν*] *ἐχόντων* M **24f** *καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος* < G **25** *υἱοῦ τοῦ*] *τοῦ υἱοῦ* U **26** *δὲ* < U

θρησκείαν καὶ μὴ ὑποσημαινόμενος τῆς κατ' αὐτοὺς δόξης τὴν ὑπόθεσιν ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν παραθήσομαι. πᾶσι γὰρ ὡς εἰπεῖν φανερώτατα ὑπάρχει τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. διὸ οὐ πάνυ κάματον ἀναδέξομαι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ λεπτότατον διηγή-
5 σασθαι, ἀλλ' ὅμως ἦν ἀναγκαῖον ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν ἐνταῦθα παραθέσθαι. | P17

4. Ἰουδαῖοι τοίνυν οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντες καὶ τὴν αὐτοῦ θεοσέβειαν διαδεξάμενοι περιτομὴν μὲν τοῦ Ἀβραὰμ ἔχουσιν, ἣν κατὰ πρόσταξιν θεοῦ εἴληφεν ἐνενηκοστὸν ἔνατον ἔτος 4, 1
10 κατάγων δι' αἰτίαν ἣν ἄνω προεῖπον, εἰς τὸ τούτου σπέρμα πάροικον γινόμενον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ μὴ ἀποστραφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ φέρειν σφραγῖδα ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἔλεγχον εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. ὁ δὲ τούτου παῖς 2 Ἰσαὰκ ὀκταήμερος περιτέμνεται, ὡς τὸ τοῦ θεοῦ εἶχεν θέσπισμα.
15 καὶ ὡμολόγηται μὲν ὅτι ἐκ προστάγματος θεοῦ ἡ περιτομὴ τότε ὑπῆρχεν, τύπῳ δὲ ἦν αὕτη διατεταγμένη τότε, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν προβαίνοντες ὕστερον περὶ τούτου δείξομεν. διήρκεσαν τοίνυν 3 περιτεμνόμενοι καὶ θεοσεβείᾳ προσανέχοντες οἱ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ διαδοχὴν παῖδες, ἀπ' αὐτοῦ φημι καὶ καθεξῆς Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ
20 καὶ οἱ τούτου παῖδες, ἔν τε τῇ Χαναννίτιδι γῇ, Ἰουδαίᾳ καὶ Φυλιστιεὶμ οὕτως κληθείσῃ τότε, τανῦν δὲ Παλαιστίνῃ καλουμένῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἰακὼβ γὰρ ὁ καὶ Ἰσραὴλ κάτεισιν ἅμα τοῖς ἕνδεκα αὐτοῦ 4 παισὶν εἰς Αἴγυπτον, ἔτος κατάγων ἑκατοστὸν τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἕτερος αὐτοῦ υἱὸς ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ προϋπῆρχεν
25 βασιλεύων, πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ φθόνον. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ οἰκονομία τὰ ἀγαθὰ συνεργοῦσα τῷ δικαίῳ, εἰς θαυμασμὸν μετήγαγεν τὴν κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰωσὴφ ἐπιβουλήν. κάτεισι | τοίνυν 5 D298 ὡς προεῖπον ὁ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον καὶ οἱ αὐτοῦ υἱοὶ καὶ γυναῖκες καὶ ἔκγονοι ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς ἀριθμηθέντες, ὡς περιέχει

9 vgl. Gen. 17, 1. 10 — **10** vgl. Panarion haer. 4, 1, 3; S. 179, 16 — **13f** vgl. Gen. 21, 4 — **22** vgl. Gen. 46 u. 47, 28 — **25f** vgl. Gen. 50, 20 — **27ff** vgl. Panarion haer. 4, 2, 1; S. 181, 19ff — **29** 75 Seelen nach Act. 7, 14; anders haer. 4, 2, 1; S. 181, 21 siehe z. d. St.

G U (bis Z. 19 *καθεξῆς*, dann V an Stelle beider) M

1 *κατ' αὐτῶν* M **2** *ἀπὸ*] *ἀντὶ* M **5** *ὅμως* *] *ὧν* G U M **8** *ἑαυτοῦ* G M **9** *εἴληφεν*] *ἔσχεν* M **10** *εἰς τὸ*] *εἰς τοῦτο* M *εἰς τὸ τὸ* U **11** *γενόμενον* U **12** *σφραγῖδα φέρειν* U **13** *παῖς τούτου* G U **16** *κατ'* U **17** *δείξωμεν* U M **18** *αὐτοῦ* *] *αὐτοὶ* G U M **20** *Φυλιστιέα* V *Φυλιστιαία* V corr *Φιλιστιεὶμ* M **21** *τότε* < V **22** *ὁ καὶ*] *καὶ ὁ* M **28** *εἰς Αἴγυπτον* < V, vgl. Z. 29 **29** *ἀριθμηθέντες* + *εἰς Αἴγυπτον* V

ἡ πρώτη βίβλος τῆς κατὰ τὸν Μωυσέα πεντατεύχου, περὶ τούτων | Ö56
πάντων σαφῶς δηλοῦσα. διετέλεσαν δὲ ἐκεῖσε ἐπὶ πέντε γενεαῖς, ὡς 6
καὶ πολλάκις εἶπον, νῦν δὲ ἀνάγκην ἔσχον ταῦτα δευτερῶσαι. ἔμει-
ναν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰακὼβ αἱ γενεαὶ ἀριθμούμεναι διὰ τοῦ Λευί, ἐξ
5 οὗπερ οἱ ἱερεῖς κατέστησαν, καὶ διὰ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὗ μετὰ χρόνον ὁ
βασιλεὺς ἦρξε Δαυίδ. καὶ ὁ μὲν Λευὶ γεννᾷ τὸν Καὰθ καὶ τοὺς 7
ἄλλους, Καὰθ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ, | Ἀμρὰμ γεννᾷ τὸν Μωυσέα καὶ P18
Ἀαρὼν τὸν ἀρχιερέα. οὗτος ὁ Μωυσῆς ἐκβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ
ἐν δυνάμει θεοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔχει ἡ δευτέρα βίβλος κατὰ
10 τὴν νομοθεσίαν.

5. Τίς μέντοι γε ἦν ἡ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πολιτεία ἄχρι τούτου 5, 1
τοῦ χρόνου, οὐ πάνυ σαφῶς κατὰ τὸ φανερώτατον ἔστιν εἰπεῖν ἢ
μόνον ὅτι ἐν θεοσεβείᾳ καὶ περιτομῇ ὑπῆρχον· εἰ καὶ γέγραπται ὅτι
»ἐπληθύνθησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο«.
15 πάντως γάρ που ὁ χρόνος τῆς αὐτῶν παροικίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ
ῥᾳθυμίαν τὸ χυδαῖον εἰργάσατο. τίνων μέντοι γενέσθαι ἢ τίνα ἀπα- 2
γορεύειν ἢ τἄλλα ὅσα κατὰ διαστολὴν τοῦ νόμου φυλάττειν προσε-
τάχθησαν, οὔπω κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπεσημήνατο. ἐξιόντων δὲ 3
ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτῶν ἐξόδου νομοθεσίας
20 θεοῦ καταξιοῦνται διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Μωυσέως. ἡ δὲ νομοθεσία 4
ἡ ἐκ θεοῦ αὐτοῖς δοθεῖσα παιδαγωγοῦ δίκην (ὡς καὶ παιδαγωγὸς ἦν
ὁ νόμος σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικὴν δὲ ἔχων τὴν
προσδοκίαν) ἐδίδαξε περιτέμνεσθαι σαββατίζειν ἀποδεκατοῦν πάντα
τὰ αὐτῶν γεννήματα καὶ ὅσαπερ παρ' αὐτοῖς ἐτίκτετο ἀπὸ ἀνθρώπου
25 ἕως κτήνους, | ἀπαρχάς τε διδόναι καὶ πεντηκοστὴν καὶ τριακοστήν, D299
εἰδέναι δὲ θεὸν μόνον καὶ αὐτῷ λατρεύειν. ἐν μοναρχίᾳ μὲν οὖν ⟨ἦν⟩ 5
κηρυττόμενον τὸ ὄνομα, ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ ἡ τριὰς ἀεὶ κατηγγέλλετο
καὶ ἐπιστεύετο παρὰ τοῖς ἐξοχωτάτοις αὐτῶν, τουτέστιν προφήταις
καὶ ἡγιασμένοις. θυσίας τε καὶ λατρείας διαφόρους τῷ παμβασιλεῖ

2ff vgl. Panarion haer. 4, 2, 2; die 5 Geschlechter sind in der Reihe Judas gezählt — **6** vgl. Exod. 6, 16. 18—20 — **14** Exod. 1, 7 — **18f** vgl. Exod. 19, 1; *δευτέρῳ ἔτει* nach Num. 1, 1 — **21** vgl. Gal. 3, 24 — **26** vgl. Deut. 6, 4 u. 13

V M

3 /// *αὐτὰ* Vcorr **4** *Λευὶ, ι* aus *ει* hergestellt V **9** *βίβλος* hinter *νομοθεσίαν* (Z. 10) V **11** *τί* V **13** *εἰ*] *ἡ* V **14** *οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ* hinter *ἐν γῇ Αἰγύπτῳ* V **15** *ἐπιμιξ///ίας, ι* aus *ει* V **16f** über diesen Gebrauch von *ἀπαγορεύειν* = verwerfen s. Index **18** vor *ἐπεσημήνατο* + ⟨*νόμος τις*⟩? * **23** *ἐδίδασκεν* V **24** *γεννήματα* V M *γενήματα* Vcorr **26** ⟨*ἦν*⟩ * **27** *ἀεὶ* < M

θεῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσέφερον ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς σκηνῆς τῆς ἁγίας ὑπὸ Μωυσέως διὰ τύπων δηλωθέντων αὐτῷ ὑπὸ θεοῦ κατασκευασθείσης. ἐδέξαντο γοῦν οἱ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι καὶ προφητικὰς φωνὰς περὶ 6 τοῦ Χριστοῦ ἐρχομένου, λεγομένου μὲν προφήτου ὄντος δὲ θεοῦ καὶ 5 ἀγγέλου μὲν κληθέντος υἱοῦ δὲ ὄντος θεοῦ, μέλλοντος δὲ ἐνανθρωπήσειν καὶ ἐν ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἐγκαταλέγεσθαι, ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ θεῖαι γραφαί, μάλιστα ἡ τοῦ Δευτερονομίου κατὰ τὴν νομοθεσίαν πέμπτη βίβλος καὶ ⟨αἱ⟩ καθεξῆς. | Ö58

6. Ἔσχον δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἄχρι τῆς ἀπὸ | Βαβυλῶνος τῆς 6, 1 P19 10 αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βίβλους τε καὶ προφήτας τούτους καὶ προφητῶν βίβλους ταύτας· πρώτην μὲν Γένεσιν δευτέραν Ἔξοδον τρίτην 2 Λευιτικὸν τετάρτην Ἀριθμοὺς πέμπτην Δευτερονόμιον ἕκτη βίβλος Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἑβδόμη τῶν Κριτῶν ὀγδόη τῆς Ῥοὺθ ἐνάτη τοῦ Ἰὼβ δεκάτη τὸ Ψαλτήριον ἑνδεκάτη Παροιμίαι Σολομῶντος δωδεκάτη 15 Ἐκκλησιαστὴς τρισκαιδεκάτη τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων τεσσαρεσκαιδεκάτη Βασιλειῶν πρώτη πεντεκαιδεκάτη Βασιλειῶν δευτέρα ἑκκαιδεκάτη Βασιλειῶν τρίτη ἑπτακαιδεκάτη Βασιλειῶν τετάρτη ὀκτωκαιδεκάτη Παραλειπομένων πρώτη ἐννεακαιδεκάτη Παραλειπομένων δευτέρα εἰκοστὴ τὸ Δωδεκαπρόφητον εἰκοστὴ πρώτη Ἠσαΐας ὁ προ- 20 φήτης εἰκοστὴ δευτέρα Ἱερεμίας ὁ προφήτης μετὰ τῶν Θρήνων καὶ

1 f vgl. Exod. 25, 9. 40 — **4** vgl. Deut. 18, 15 — **5** vgl. Jes. 9, 6 — **6** vgl. Hebr. 2, 11 — **9 ff** vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kanons II 1, 220 f G. Mercati, studi e testi 5 (1901) S. 17 ff 243 ff

V (bis Z. 12 Ἀριθμούς, dann wieder G U) M **9—S. 192, 9** Doctrina patr. c. 32; S. 237, 7 ff Diekamp (= do.); vgl. de mens. ac pond. c. 4, 1 ff u. 23, 1 ff; S. 156, 13 ff u. 178, 87 ff Lagarde Joh. Damasc. de fide orth. IV 17 ff; Migne 94, 1178 B ff. Doctr. patr. S. 293, 24 ff Diekamp

1 τῆς σκηνῆς τῆς ἁγίας *] τῆς σκηνοπηγίας V M **2 f** κατασκευασθείσῃ M **6** αὐτοῦ *] αὐτῶν aus αὐτὸν V corr αὐτῶν M | ἐγκαταλέγουσιν M **8** ⟨αἱ⟩ * **9** οἱ < M | τῆς² < M **11 ff** anstatt der Ordnungsnummern Zahlen do. **11** μὲν < do. **12** ἕκτην βίβλον u. so durchweg im Folgenden bis S. 192, 3 Accusative G U, ἕκτη βίβλος < u. gleichfalls Accusative do. **13** τοῦ² < do. **14** τὸ < do. **15** τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων] τὰ ᾄσματα M | τὸ < do. **16** πρώτην βασιλειῶν G U **17** ἑπτακαιδεκάτης M **17 f** ὀκτωκαιδεκάτης u. ἐννεακαιδεκάτης M **19** τὸ < do. **19 f** ὁ προφήτης < do. **20** ὁ προφήτης < do. **20 f** μετὰ τῶν θρήνων — Βαρούχ < G Βαροὺχ θρήνους ἐπιστολὴν do.

ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε καὶ ⟨τοῦ⟩ Βαρούχ εἰκοστὴ τρίτη Ἰεζεκιὴλ ὁ
προφήτης εἰκοστὴ τετάρτη Δανιὴλ ὁ προφήτης εἰκοστὴ | πέμπτη D 300
Ἔσδρας α´ εἰκοστὴ ἕκτη Ἔσδρας β´ εἰκοστὴ ἑβδόμη Ἐσθήρ. αὗταί 3
εἰσιν αἱ εἴκοσι ἑπτὰ βίβλοι ἐκ θεοῦ δοθεῖσαι τοῖς Ἰουδαίοις· εἴκοσι
5 δύο δέ εἰσιν ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων
ἀριθμούμεναι διὰ τὸ διπλοῦσθαι δέκα βίβλους εἰς πέντε λογιζομένας.
περὶ τούτου δὲ ἄλλῃ που σαφῶς εἰρήκαμεν. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δύο 4
βίβλοι παρ' αὐτοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἡ Σοφία τοῦ Σιρὰχ καὶ ἡ τοῦ
Σολομῶντος, χωρὶς ἄλλων τινῶν βιβλίων ἐναποκρύφων. πᾶσαι 5
10 δὲ αὗται αἱ ἱεραὶ βίβλοι τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐδίδασκον καὶ τὰ τοῦ νόμου
φυλάγματα ἕως τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας. καὶ 6
καλῶς ἐφέροντο παιδαγωγούμενοι ἐν τῷ νόμῳ, εἰ ἐδέξαντο τὸν
Χριστὸν τὸν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, φημὶ δὲ τοῦ νόμου, αὐτοῖς προ-
κηρυχθέντα τε καὶ προφητευθέντα, ἵνα δεξάμενοι αὐτοῦ τὴν θεότητα
15 καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν μάθωσιν οὐ κατάλυσιν νόμου,
ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου πλήρωσιν, ἐπειδὴ οἱ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν,
ἡ δὲ ἀλήθεια ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἐκεῖ γὰρ περιτομὴ σαρκική, ὑπηρε- 7
τήσασα χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τουτέστι τοῦ βαπτίσματος
τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημάτων καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς
20 εἰς ὄνομα θεοῦ. καὶ ἦν ἐκεῖ σάββατον κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα 8
σάββατον, τουτέστιν εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἵνα ἐν Χριστῷ σαββα- P 20
τίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. καὶ ἦν ἐκεῖ πρόβατον ἄλογον θυόμενον, 9
καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα πρόβατον καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν
καὶ »ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου« τυθέν. καὶ ἦν ἐκεῖ ἀποδεκάτωσις ἀσφα- 10
25 λιζομένη, ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς τὸ ἰῶτα, ἡ δεκάς, τὸ πρῶτον στοιχεῖον
τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.

4—7 vgl. de mens. ac pond. c. 3, 12 ff 22, 23 24, 1; S. 156, 10 ff 178, 82 ff 179, 21 ff Lagarde — **7** die gemeinte Schrift ist nicht erhalten — **7—9** vgl. de mens. ac pond. 4, 15; S. 157, 39 ff Lagarde — **13** vgl. Gal. 3, 24 — **15 f** vgl. Matth. 5, 17 — **16 f** vgl. Joh. 1, 17 — **24** I Joh. 2, 2

G U M do. (bis Z. 9)

1 ⟨τοῦ⟩ Dind. **1 f** *ὁ προφήτης* beidemale < do. **3** *Ἔσδρας α̅*] *τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἔσδρα* G U | *Ἔσδρας β̅*] *τὸ δεύτερον βιβλίον τοῦ Ἔσδρα* M < U *Ἐσθήρ* + *Τωβὴτ Ἰουδὴθ* M | vor *αὗται* + *καὶ* U do. | *αὗται* + *μὲν* do. **4** vor *ἐκ θεοῦ* + *αἱ* U **4 f** *εἴκοσι*² — *εἰσιν* < do. | *εἴκοσι δὲ καὶ δύο* G **5** *ὡς* + *δὲ* do. | vor *στοιχεῖα* + *κβ̅* do. **6** *εἰς πέντε λογιζομένας* *] *εἰς πέντε λεγομένας* G U M *καὶ πέντε λέγεσθαι* do. **7** *περὶ τούτου δὲ*] *περὶ οὗ* do. | *ἀλλαχοῦ* do. **7 f** *δύο βίβλοι* hinter *παρ' αὐτοῖς* M **9** *Σαλομῶντος* G **10** *αἱ* < U **16** *ἐπειδὴ* + *γὰρ* G **18** *χρόνῳ* = eine Zeitlang **23** *καθοδηγῶν* M *καθοδηγὸν* U **25** *ἡ δεκὰς*] *ἦν δὲ καὶ* M

7. Ἐπεὶ οὖν τῷ τύπῳ ἤχθησαν καὶ οὐκ ἔφθασαν εἰς τελείωσιν 7, 1
τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἄλλων καὶ πάσης βίβλου κεκη|ρυγ- Ö 60
μένην, ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς | γεωργίας καὶ εἰσῆλθεν τὰ ἔθνη, ἐκείνων D 301
μηκέτι δυναμένων σωθῆναι, εἰ μή τι ἀνακάμψωσιν εἰς τὴν χάριν
5 τοῦ εὐαγγελίου. πάντα γὰρ αὐτοῖς τὰ δικαιώματα κατήργηται,
ἑκάστης μαρτυρίας τοῦτο λεγούσης, ὡς ἔχει ἐν πάσῃ γραφῇ. συν- 2
τόμως δὲ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας τὸ ἀνυπέρθετον καὶ ἀπαράβατον τῆς
κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως ἐροῦμεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀκριβῶς τὴν κατ'
αὐτῶν ψῆφον, καθώς φησιν »ἥτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου
10 ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἀπὸ τῆς φυλῆς αὐτῆς καὶ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ
ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ«· ὡς τοῦ κυρίου μέλλοντος τὰ διὰ τοῦ 3
νόμου μυστικῶς παραδοθέντα τελείως καὶ σωτηριωδῶς ἐπασφαλί-
ζεσθαι, τὸν δὲ μὴ ἀκούοντα αὐτοῦ καὶ μὴ ἀνεχόμενον μὴ ἔχειν
σωτηρίαν, κἄν τε τὸν νόμον ποιήσῃ, τοῦ νόμου μὴ δυναμένου τελειοῦν
15 τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ σωματικῶς τὰ ἐν αὐτῷ δικαιώματα γεγράφθαι
καὶ ἐν Χριστῷ ἀληθινῶς πληροῦσθαι.

Ἕως τούτου μοι λελέχθω περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. καὶ γὰρ ὀλίγων 4
ἐμνημόνευσα εἰς τὸ μὴ τὸ πᾶν αὐτῶν παρασιωπῆσαι, ἀλλὰ ἐν μέρει
ὑποδεῖξαι. πᾶσι γὰρ ὡς εἰπεῖν πρόδηλός ἐστιν ἡ κατ' αὐτοὺς ὑπόθεσις
20 καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγχος. ἐδείξαμεν δὲ καὶ τὴν ἀρχήν, πόθεν ἔσχον τὴν 5
εἰσαγωγήν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ πατριάρχου θεοσεβείας
⟨Ἀβράμιοι⟩ καλοῦνται ⟨οἱ⟩ θεοσεβεῖς διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ σπέρματος
αὐτοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, φημὶ δὲ Ἰακὼβ τοῦ καὶ Ἰσραήλ,
Ἰσραηλῖται· ἐξ ἡμερῶν δὲ Δαυὶδ τοῦ βασιλεύσαντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα 6
25 ἐκαλοῦντο Ἰουδαῖοί τε | καὶ Ἰσραηλῖται πᾶσαι αἱ δώδεκα φυλαὶ καὶ P 21
ἕως Σολομῶντος τοῦ υἱοῦ Δαυὶδ καὶ ἕως τοῦ Ῥοβοάμ, υἱοῦ Σολο-
μῶντος, ἐκγόνου δὲ τοῦ Δαυίδ. καὶ κατὰ ἐπιτίμησιν θεοῦ καὶ ἀνα- 7
ξιότητα τοῦ Ῥοβοὰμ ἐσχίσθησαν αἱ δεκαδύο φυλαὶ καὶ γεγόνασι δύο
ἥμισυ μετὰ τοῦ Ἰούδα τουτέστι μετὰ Ῥοβοὰμ | καὶ ἐννέα ἥμισυ μετὰ D 302
30 Ἱεροβοάμ. ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ἐννέα ἥμισυ Ἰσραηλῖταί τε καὶ Ἰσραήλ, 8

3 vgl. Matth. 21, 41 u. Röm. 11, 25 — **9** vgl. Deut. 18, 19 u. Exod. 12, 15. 19 — **14f** vgl. Hebr. 7, 19; 9, 9f — **20ff** vgl. S. 180, 1 181, 18 — **27** vgl. I Kön. 12 — **30**—S. **194**, **2** vgl. Hieronymus Chronik S. 72, 1ff Helm

G U M

2f *κεκηρυγμένης* G **4** *χαρὰν* M **9** *ἥτις*] *εἴ τις* M **13** *καὶ μὴ*] *μηδὲ* U | **16** vor *Χριστῷ* + *κυρίῳ* G U **17** *τούτων* M **18** *τὸ* (vor *πᾶν*) < G U **22** *⟨Ἀβράμιοι⟩* *, vgl. S. 180, 1 | *⟨οἱ⟩* * **23** *δὲ*² < G **24—25** *τοῦ βασιλεύσαντος — Ἰσραηλῖται πᾶσαι* < M **26** *Σολομῶνος* G U M **28** *δώδεκα* G **30** *ἥμισυ* < U

βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Ναβὰτ ἐν Σαμαρείᾳ· αἱ δὲ δύο ἥμισυ εἰς Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο, βασιλευόμεναι ὑπὸ Ῥοβοὰμ υἱοῦ Σολομῶντος. καὶ γεγόνασι πάλιν διαδοχαὶ βασιλέων· Ῥοβοὰμ 9 γεννᾷ τὸν Ἀβιά, Ἀβιὰ γεννᾷ τὸν Ἀσά, Ἀσὰ γεννᾷ τὸν Ἰωσαφάτ, 5 Ἰωσαφὰτ γεννᾷ τὸν Ἰωράμ, Ἰωρὰμ γεννᾷ τὸν Ὀχοζίαν, Ὀχοζίας γεννᾷ τὸν Ἰωάς, Ἰωὰς γεννᾷ τὸν Ἀμεσσίαν, Ἀμεσσίας γεννᾷ τὸν Ἀζαρίαν τὸν καλούμενον Ὀζίαν, Ἀζαρίας ὁ καὶ Ὀζίας γεννᾷ τὸν Ἰωάθαμ, Ἰωάθαμ γεννᾷ τὸν Ἄχαζ, Ἄχαζ γεννᾷ τὸν Ἐζεκίαν |· ἐν χρόνοις δὲ Ö62 Ἐζεκίου καὶ Ἄχαζ ᾐχμαλωτεύθησαν φυλαὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὅρια 10 Μήδων. μετὰ τοῦτο Ἐζεκίας γεννᾷ τὸν Μανασσῆ, Μανασσῆς γεννᾷ 10 τὸν Ἀμώς, Ἀμὼς γεννᾷ τὸν Ἰωσίαν, Ἰωσίας γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελοὺμ καλούμενον, ὃς καὶ Ἀμασίας ἐλέγετο. ὁ Ἰεχονίας οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν τὸν καλούμενον Σεδεκίαν καὶ Ἰωακείμ.

8. Καὶ μηδεὶς περὶ τούτου ἀμφιβαλλέτω, θαυμαζέτω δὲ μᾶλλον 8, 1 15 τὴν ἀκριβολογίαν, ὠφελίμως ἐνταῦθα κειμένην τοῖς σπουδαίοις χρηστομαθίας ἕνεκα τὰ ἀκριβῆ τῶν γραφῶν καταλαμβάνειν ἐθέλουσιν, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τῆς ὠφελείας εὐγνωμονεῖν ἀναγκασθήσονται, κερδήσαντες τὸ ὑπό τινων ἀμαθῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δι' ἀμφιβολίαν ὡς κατὰ διόρθωσιν ἀφανισθὲν ῥητόν. τριχῶς γὰρ ἀριθμήσαντος 2 20 τοῦ ἁγίου Ματθαίου τὰς γενεάς, ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ μέχρι τοῦ Δαυὶδ φήσαντος γενεὰς δεκατέσσαρας καὶ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ ἕως τῆς αἰχμαλωσίας γενεὰς δεκατέσσαρας καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεὰς δεκατέσσαρας, οἱ δύο ἀνώτεροι ἀριθμοὶ σαφεῖς εὑρίσκονται, μηδεμίαν ἔλλειψιν ἀριθμοῦ περιέχοντες· ἕως γὰρ τοῦ Ἰεχονίου περιέ- 25 χουσι τοὺς χρόνους· | ὁ δὲ τρίτος ἀριθμὸς οὐκέτι δεκατεσσάρων 3 D303 γενεῶν εὑρίσκεται κατὰ διαδοχὴν ὀνομάτων ἔχων τὸ πλήρωμα, ἀλλὰ δεκατριῶν, ἐπειδή τινες εὑρόντες Ἰεχονίαν ἅμα Ἰεχονίᾳ ἑτέρῳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐνόμισαν τὸν ἀριθμὸν δεδισσο|λογημένον. οὐκ ἦν δὲ δισσολογία, 4 P22

3—13 Matth. 1, 7—12 — **11f** vgl. Ancoratus c. 59, 4; S. 70, 13 — **19ff** vgl. Matth. 1, 17

G U M

2 ἥμισυ < U | ἐκαλοῦντο *] καλούμενοι(!) G U M | βασιλευόμενοι M **3** Σολομῶνος U | Ῥοβοὰμ + γὰρ G **4** γεννᾷ nur das erste Mal gesetzt, dann (bis Z. 8) weggelassen U | Ἀσὰ] Ἀσὰφ Ancor. 70, 9 **6** das erste Mal Ἀμμεσσίαν M **7** ὁ < U **8** Ἀχαὰζ beidemale U **11** Ἀμὼν beidemale G nur das zweite Mal U **15** κειμένης M **16** χρηστομαθείας G | γραφῶν, vgl. Ancor. c. 4, 1; S. 9, 20 καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν γραφῶν ἀκρίβειαν κτέ.] ἀντιγράφων U **17** εὐθὺ M **18** δι' *] εἰς G U M **20** ἄχρι G U **21** ἕως + ἄχρι G **24** ἔλληψιν U | Ἰεχονία U **26** τὸ πλήρωμα ἔχων G U **27** εὑρόντες hinter τὸ αὐτὸ G U **28** δεδισσολογημένον + εἶναι U

ἀλλὰ ἀριθμὸς σαφής. εἰς ὄνομα γὰρ πατρὸς ὁ παῖς ἐπεκέκλητο
Ἰεχονίας τοῦ Ἰεχονίου. ἀφελόμενοι οὖν τινες ὡς κατὰ φιλοκαλίαν
τὸ ἓν ὄνομα, ἀγνοίᾳ φερόμενοι, ἐλλιπῆ ἐποιήσαντο τῆς ὑποθέσεως
κατὰ τὴν ὁμάδα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεκατεσσάρων ὀνομάτων τὴν
5 ὑπόσχεσιν καὶ τὸ πολύπειρον τῆς σχέσεως ἠφάνισαν.

Γίνεται γοῦν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰεχονίου ἡ αἰχμαλωσία 5
ἡ εἰς Βαβυλῶνα. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας προσῆλθον
οἱ πρεσβύτεροι τῷ Ναβουχοδονόσορ ἐν Βαβυλῶνι, παρακαλοῦντες
ἀποσταλῆναί τινας τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐγκαθέτους εἰς τὴν Ἰσραηλῖτιν
10 γῆν, ὅπως μὴ ἡ χώρα ὑλομανήσασα ἐρημωθείη. καὶ ἐδέξατο τὴν 6
παρ' αὐτῶν παράκλησιν (οὐ γὰρ ἀνεβάλλετο) καὶ ἀποστέλλει μὲν τῶν
ἰδίων τέσσαρα γένη, τούς τε Κουθαίους καλουμένους καὶ Κουδαίους,
Σεπφαρουραίους καὶ Ἀναγωγαναίους, οἵτινες ἅμα τοῖς αὐτῶν εἰδώλοις
ἀναβάντες κατῴκουν τὸ τηνικαῦτα τὴν Σαμάρειαν, ταύτην ἐπιλεξά-
15 μενοι ἑαυτοῖς τὴν γῆν διὰ τὸ εἶναι πίονά τε καὶ γονιμωτάτην.
χρόνῳ δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν θηρίων διασπαραττόμενοι, λεόντων τε καὶ 7
παρδάλεων καὶ ἄρκων καὶ τῶν ἄλλων πονηρῶν θηρίων, ἀποστέλλου-
σιν εἰς Βαβυλῶνα, παρακαλοῦντες καὶ ὑπερβολῇ θαυμάζοντες τὴν | Ö 64
⟨τῶν⟩ κατοικησάντων τὸ πρὶν ἐγκαθέτων διαγωγήν, πῶς ἠδύναντο
20 ὑποστῆναι τὴν τῶν θηρῶν ἁρπαγήν τε καὶ βίαν. ὁ δὲ βασιλεὺς 8
μεταστειλάμενος τοὺς πρεσβυτέρους ἤρετο τὴν αὐτοῖς γενομένην
ἀγωγὴν ⟨ἐπὶ⟩ τῆς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καθέξεως, πῶς τε διελάνθανον τὴν
τῶν θηρῶν ἁρπαγήν, τοσαύτης θηριοβολίας | καὶ λύμης κατὰ τὴν D 304
γῆν ἐκείνην ὑπαρχούσης. οἱ δὲ τὴν τοῦ θεοῦ νομοθεσίαν αὐτῷ 9
25 ἐδείκνυον καὶ μετὰ συνέσεως αὐτῷ ἀπεκάλυπτον τῆς εὐλόγου γνώμης

7—S. **196, 15** z. T. wörtlich wiederholt de duod. gemmis 92 ff; CSEL 35 II S. 769, 27 ff Günther (Anastasius Sin. quaestio 45; Migne 89, 596 D ff) — **11 ff** vgl. II Kön. 17, 24 ff — **12 f** vgl. auch die sog. Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor I 3; S. * 11, 27 Ahrens-Krüger (Zacharias schöpft jedoch nicht aus dem Panarion, sondern aus de duod. gemm.)

G U (bis Z. 3 ὄνομα; von da an V) M 7—S. **196, 10** verkürzt u. frei wiedergegeben bei Nicetas Chon. thes. orth. lib. I c. 23

1 ἐκέκλητο M **3—5** ἐλλιπῆ ἐποιήσαντο — τῆς ὑποθέσεως . . . τὴν ὑπόσχεσιν] ἐλλιπὲς ἐποίησαν τὸ τῆς ὑποθέσεως ⟨καὶ⟩ . . . τὴν ὑπόσχεσιν Dind. (Verschlechterung) **6** οὖν M | ἡ < M **9** ἐγκαθέτους] *habitatores* in de duod. gemmis a. a. O. 770, 3; < Nic. Chon. | Ἰσραηλῖτ///ιν, ι aus η hergestellt V u. M **11** ἀνεβάλετο V **13** Σεπφαρουραίους] *Seppharaeos* de duod. gemm. a. a. O. S. 770, 7 | Ἀναγωγαναίους V u. de duod. gemm.] Ἀναγωγαναίους M **19** ⟨τῶν⟩ . . . ἐγκαθέτων *] ἐγκάθεστον V ἐγκάθετον M **21** εἴρετο V M **22** ⟨ἐπὶ⟩ * | καθέσεως? *

τὰ καθεξῆς. φήσαντες μὴ δύνασθαι ἐκεῖσε ἔθνος καθέζεσθαι. εἰ μή τι ἂν τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸν διὰ Μωυσέως δοθέντα ἐπιτελέσειεν· εἶναι γὰρ τὸν θεὸν ὑπερασπιστὴν τῆς γῆς, μὴ βούλεσθαι δὲ παραβάσεις ἐν αὐτῇ παρὰ ἐθνῶν ἀλλοφύλων γίνεσθαι εἰδωλολα-
5 τρείας καὶ τῶν ἄλλων. ὁ δὲ ἐπιμελόμενος καὶ πειθόμενος τῇ τῶν 10 ἀναδιδαξάντων ἀληθεστάτῃ ἑρμηνείᾳ ἀντίγραφον τοῦ νόμου ᾔτησεν. οἱ δὲ ἀφθόνως δεδωκότες μετὰ καὶ τοῦ | νόμου Ἔσδραν τινὰ ἱερέα P23 ἀποστέλλουσιν παιδευτὴν τοῦ νόμου ἀπὸ Βαβυλωνίας πρὸς τὸ παιδεῦσαι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καθεσθέντας Ἀσσυρίους (τοὺς προδεδη-
10 λωμένους Κουθαίους καὶ ⟨τοὺς⟩ ἄλλους) τὸν νόμον τὸν Μωυσέως. γίνεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει πλείω ἐλάσσω τῆς τοῦ Ἰσραὴλ 11 καὶ Ἱερουσαλὴμ αἰχμαλωσίας. ἐπαίδευε τοίνυν Ἔσδρας καὶ οἱ μετ' αὐτὸν τὸ γένος τὸ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ ἐκλήθησαν Σαμαρεῖται οἱ τὸν νόμον διὰ τοῦ Ἔσδρα τοῦ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἥκοντος ὑποδεξάμε-
15 νοι. διῆλθεν δὲ χρόνος ἐτῶν τεσσαράκοντα ἄλλων καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἀνέθη καὶ ἀνῆλθεν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος.

9. Ἔπεισι δὲ θαυμάζειν πῶς συμβέβηκε κατὰ τὰ τέσσαρα ἔθνη 9, 1 καὶ τέσσαρας αἱρέσεις ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει γενέσθαι, φημὶ δὲ πρῶτον Ἐσσηνῶν δεύτερον Γοροθηνῶν τρίτον Σεβουαίων τέταρτον Δοσι-
20 θέων. ἐντεῦθεν ἀρχή μοι γίνεται τῆς τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ αἱρέσεων πραγματείας καὶ τὸ αἴτιον ὅπως * διασαφήσω ἐν βραχεῖ [ἐρῶ]. τί δέ ἐστιν ἄλλο ἢ ὅτι ⟨ὡς⟩ ἀπὸ τῆς τῶν γλωττῶν πολυφόρου 2 ἀλλοιοφωνίας φυλαὶ γεγόνασι, κατὰ δὲ ἑκάστην φυλήν τε καὶ πατριαρχίαν ἔθνη διάφορα προέστη, πᾶν δὲ ἔθνος ἑαυτῷ προεστήσατο

7 ff wie sich aus de duod. gemm. 94; CSEL 35 II 770, 26 Günther ergibt, setzt Epiphanius diesen Esra gleich mit dem Esra 7, 1 genannten; er unterscheidet ihn von einem andern *qui vocabatur Salathihel, cuius erat pater Zorobabel, qui Zorobabel erat filius Jechoniae* (zu letzterem vgl. Matth. 1, 12) — Ebenda Genaueres über die Schriftform, in der Esra den Samaritanern den Pentateuch überlieferte

V M

1 *ἔθνος ἐκεῖ* M **3** *ἐπιτελέσαιεν* V | *ὑπερασπίζοντα* M **7** *ἱερέα* aus *ἱερέαν* V corr **8** *Βαβυλῶνος* M **10** *Κωθαίους* M | ⟨*τοὺς*⟩ * **13** *τὸ*[1] < M **14** *διαδεξάμενοι* V **16** *ἀπῆλθεν* M | *τῆς* < M **17** *ἔπεστι* V | *κατὰ* < V **18** *τέσσαρες* V **19 f** *Δωσιθέων* V M **21** * ⟨*ἐγένετο*⟩ * **22** [*ἐρῶ*] * ⟨*ὡς*⟩ *, vgl. *οὕτω* S. 197, 5 | *πολυφώνου*? * **23 f** *πατριαρχεῖαν* V corr **24** *προέστη*] lies wohl *κατέστη* *

βασιλέα εἰς κεφαλήν, | συμβέβηκε δὲ ἀπὸ τούτου πολέμων εἶναι D 305
ἔνστασιν καὶ συμπληγάδας ἐθνῶν ἔθνεσι συρρηγνυμένων, ἑκάστου
βιαζομένου τὸ ἴδιον θέλημα προτιμᾶσθαι, εἰς ἑαυτὸν δὲ τὰ τῶν πέλας
ἀποφέρεσθαι διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐν ἡμῖν πᾶσιν ἀκόρεστον πλεονεξίαν,
5 — οὕτω καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῷ προδεδηλωμένῳ μεταπεσούσης τῆς 3
μιᾶς τοῦ Ἰσραὴλ θρησκείας καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον γραφῆς εἰς ἕτερα
γένη *, | (φημὶ δὲ εἰς Ἀσσυρίους ἐξ ὧν Σαμαρεῖται οἱ ἐγκάθετοι), συμ- Ö 66
βέβηκε καὶ τὴν γνώμην διχονοηθῆναι. καὶ λοιπὸν ὥρμησεν ἡ πλάνη 4
καὶ ἡ διχόνοια ὑποσπείρειν ἀπὸ τῆς μιᾶς θεοσεβείας εἰς πολλὰς
10 παραπεποιημένας γνώμας, καθὼς ἑκάστῳ ἔδοξε καὶ ᾠήθη τῷ γράμ-
ματι ἐνασκεῖσθαι καὶ φράζειν ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα. | P 24

Κατὰ Σαμαρειτῶν, ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ αἱρέσεως $\overline{\zeta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\vartheta}$.

1. Σαμαρεῖται μὲν οὖν ἀρχὴ τῶν αἱρέσεων ἀπὸ γραφῆς θεϊκῆς 1, 1
ὁρμωμένων μετὰ τὰς προειρημένας ἄνευ γραφῆς θεϊκῆς Ἑλληνικὰς
15 αἱρέσεις ἀπ᾽ ἰδίων λογισμῶν ἀνθρώποις † ἐμβροντηθείσας ἀπὸ δια-
νοίας. πᾶν τοίνυν τὸ γένος Σαμαρειτῶν ἐκαλοῦντο. ἑρμηνεύονται 2
δὲ Σαμαρεῖται φύλακες διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τετάχθαι ἐν τῇ γῇ
ἢ ἀπὸ τοῦ φύλακας αὐτοὺς εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωυσέως
διατάξεως. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τὸ ὄρος ἔνθα ἐκαθέσθησαν Σομόρων, 3
20 ἅμα δὲ καὶ Σωμήρ, ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σομόρων υἱοῦ Σωμήρ, οὕτω
τοῦ ἀνδρὸς καλουμένου. ἦν δὲ οὗτος ὁ Σομόρων υἱὸς ἑνὸς ἀνδρὸς 4

16—S. 198, 8 vgl. de duod. gemmis 97 CSEL 35 II S. 771, 15ff Günther **16 f** aus Eusebius, vgl. Hieronymus Chronik S. 88, 25 Helm — **19 ff** I Kön. 16, 24; vgl. de duod. gemmis 91 ff CSEL 35 II S. 769, 23 ff Günther (Anastasius Sin. quaest. 45; Migne 89, 596 D ff)

V (bis *ἀπο* Z. 4; von da an G U) M

1 *πολέμων* aus *πόλεμον* V corr **2** vor *ἔθνεσι* + *ἐν* V **5 f** *τοῦ Ἰσραὴλ τῆς μιᾶς* U **7** * etwa ⟨*μετενεχθείσης*⟩ * **12** *κατὰ Σαμαρειτῶν αἱρέσεις* $\overline{\varepsilon}$, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{\vartheta}$ G M *κατὰ Σαμαρειτῶν, ἑβδόμη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U **13** *ἀρχὴ*] *ἄχρι* U **14** *ὁρμωμένων* *] *ὁρμώμενοι* G U M | *ἄνευ γραφῆς θεϊκῆς* < U **15** † lies ⟨*ἐφευρεθείσας*⟩ *ἐμβροντηθείσης ἀπὸ διανοίας* * **15 f** *διανοίας* + *αὐτῶν ἐξεῦρον* G **16** *ἐκαλεῖτο* G U | *ἑρμηνεύεται* G **19** hinter *τὸ ὄρος* vielleicht + ⟨*καὶ τὰ ὁμοροῦντα*⟩ *, nach Anast. Sin. = de duod. gemmis a. a. O. 771, 19 *tam mons quam omnia, quae vicina esse videbantur* | *Σωμόρων* U **20** *Σωμόρων* U **21** *Σωμῆρ* (unklar, ob *Σωμὴρ* oder *Σωμόρων* gemeint) U

τῶν ἀπὸ γένους τῶν Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων, οἳ κατῴκουν τὸ
τηνικαῦτα τὴν γῆν, ἐκ διαδοχῆς ὄντες παῖδες τοῦ Χαναὰν τοῦ τὴν
γῆν ταύτην ἁρπάξαντος τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμάρειαν καλουμένην,
οὖσαν τῶν υἱῶν | Σήμ, μὴ οὖσαν δὲ αὐτῶν ἰδίαν διὰ τὸ αὐτὸν τὸν D 306
5 Χαναὰν εἶναι υἱὸν τοῦ Χὰμ πατραδέλφου τοῦ Σήμ. καὶ συμβέβηκε 4
τὸ ὄνομα ἐκ διαφόρων προφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας ἔκ τε τοῦ
Σωμὴρ ἔκ τε τοῦ Σομόρων ἔκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν ἔκ τε τοῦ
φυλάττειν τὰ παιδεύματα τοῦ νόμου.

2. Διαφέρονται δὲ οὗτοι Ἰουδαίοις κατὰ τοῦτο πρῶτον, ὅτι 2, 1
10 οὐκ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ Μωυσέα γραφὴ ἢ μόνον
ἡ πεντάτευχος ἡ διὰ Μωυσέως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ
τῆς ἀπ᾽ Αἰγύπτου πορείας δοθεῖσα, φημὶ δὲ Γένεσις Ἔξοδος Λευιτικὸν
Ἀριθμοὶ Δευτερονόμιον· ἐν δὲ τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ οὕτως καλοῦνται,
Βρεσὶθ Ἐλλεσιμὼθ Οὐϊκρὰ Οὐιδαβὴρ Ἐλλεαδδεβαρίν. καὶ ἔσπαρ- 2
15 ται μὲν ἐν ταύταις ταῖς πέντε βίβλοις ἀναστάσεως νεκρῶν τὸ σημεῖον, Ö 68
οὐ μέντοι γε τηλαυγῶς κεκήρυκται, καὶ ἔσπαρται ἐν αὐταῖς περὶ τοῦ
μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ κατὰ εἰδώ-
λων· τὸ δὲ τηλαυγέστερον ἐν αὐταῖς ⟨τὸ⟩ περὶ μοναρχίας ἔχει τὴν εἰσα-
γωγήν. ἐν δὲ τῇ μοναρχίᾳ πνευματικῶς ἡ τριὰς καταγγελλομένη ἐστίν.
20 οἱ δὲ δεξάμενοι τὸν νόμον εἰς τὸ μετατεθῆναι τῆς εἰδωλολατρείας 3
καὶ τὸν ἕνα θεὸν ἐπιγνῶναι ἐσπουδάσθησαν, οἷς οὐ γέγονεν ἐπιμέλειά
τις τὸ ἀκριβέστερον | ἐπιγνῶναι. σφαλέντες δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ μὴ P 25
τηλαυγῶς τὸ πᾶν μέρος τῆς πίστεως καὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τὸ
ἀκρίβασμα κατειληφότες ἠγνόησαν μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ ἀπι-

2f vgl. lib. Jub. 10, 28ff Littmann, dazu Ancoratus c. 113, 7; S. 141, 3ff u. Panarion h. 66, 83 — **6f** vgl. außer de duod. gemmis 97 auch 93; CSEL 35 II S. 770, 10f Günther — **13f** vgl. de mens. ac pond. 23, 1ff; S. 178, 87ff Lagarde (Doctr. patr. S. 293, 24f Diekamp)

G U M

1 *κατῴκουν τὸ*] *κατοικοῦντο* M **2** *ὄντος* M | *παιδὸς* G M **3** *ἁρπάζαντος* M **4** *δὲ* < U M | *αὐτῶν*] *αὐτοῦ* G **7** *Σομὴρ* M | *Σωμόρων* U **7f** *τὴν γῆν — φυλάττειν* < G **11** *ἢ*[1] + *δοθεῖσα* U vgl. Z. 12 | *ἡ*[2] < U **12** *δοθεῖσα* < U | zwischen den einzelnen Namen + *καὶ* G U **14** *βρησὴθ* G *βηρσὶθ* U | *ἐλλεσημώθ* G *ἐλλεσιμώ* M | *οὐϊκρὰ* *] *δωικαρά* G U M | *ἐλλεδδαεβαρίν* G U *ἐλλεδδαεβαρεῖν* M **16** *γε* < M | *τοῦ* (vor *μονογενοῦς*) < G U **18** ⟨*τὸ*⟩ * | *περὶ* < G U **18f** *συναγωγήν* M **19** *ἔστιν καταγγελλομένη* G U **22** *τις* < U | *τὸ* < G | *ἀκριβὲς* M

στοῦσι, πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐ παραδέχονται· καὶ γὰρ ἠγνόησαν. καὶ 4
αὕτη ἡ αἵρεσις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπωθουμένη δὲ
εἰδωλολατρείαν, ἐν ἑαυτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ᾽ ἄγνοιαν διὰ τὸ
ἀποκεκρύφθαι τὰ εἴδωλα τῶν τεσσάρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρ᾽
5 αὐτοῖς Γαριζὶν σεσυκοφαντημένως καλουμένῳ. τῷ γὰρ βουλομένῳ 5
ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὄρους Γαριζὶν ἐρευνᾶσθαι | ἰστέον ὅτι πρὸς τῇ D 307
Ἱεριχῷ κεῖνται τὰ δύο ὄρη, τό τε τοῦ Γαριζὶν καὶ τὸ τοῦ Γεβάλ,
πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἱεριχώ, ὡς ἔχει τὸ Δευ-
τερονόμιον καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ βίβλος. εἰδωλολατροῦσιν οὖν 6
10 ἀγνοοῦντες ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχειν πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοὺς
εὔχεσθαι * δῆθεν ὅτι ἡγίασται. ἀδύνατον γὰρ τὴν γραφὴν ψεύσασθαι
φάσκουσαν »ἔμειναν ποιοῦντες τὸν νόμον καὶ προσκυνοῦντες τὰ
αὐτῶν εἴδωλα ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας«, ὡς ἐμφέρεται ἐν τῇ τετάρτῃ
τῶν Βασιλειῶν.

15 3. Ἐλέγχονται δὲ οὗτοι πανταχόθεν περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως· 3, 1
πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἄβελ, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸ αἷμα προσδιαλέ-
γεται τῷ δεσπότῃ. αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ τυγχάνει, ἀλλ᾽ ἐν αἵματι ἡ
ψυχή, καὶ οὐκ εἶπεν »ἡ ψυχὴ βοᾷ πρός με«, ἀλλὰ »τὸ αἷμα βοᾷ πρός
με« δεικνὺς ὅτι ἔστιν ἐλπὶς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων· ἀλλὰ καὶ 2
20 Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον καὶ οὐχ ηὑρίσκετο· ἀλλὰ καὶ
Σάρρα μετὰ τὸ νεκρωθῆναι αὐτῆς τὴν μήτραν καὶ τὴν πηγὴν τὴν
κατ᾽ ἐθισμὸν ξηρανθῆναι αὖθις ἀναζωογονουμένη εἰς καταβολὴν
σπέρματος καὶ ἡ πρεσβῦτις κυΐσκουσα τέκνον κατ᾽ ἐπαγγελίαν διὰ
τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰακὼβ ἐπιμελόμενος 3
25 τῶν ἰδίων ὀστέων ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐνετέλλετο· οὐ μόνον

4 zu *ἀποκεκρύφθαι* vgl. de duod. gemmis 99f; CSEL 35II S. 772, 3ff Günther (Anast. Sin. quaest. 45; Migne 89, 597 A/B) — **5** zu *σεσυκοφαντημένως* u. dem Folgenden vgl. Eusebius *Onomasticon* S. 64, 18ff Klostermann u. de duod. gemmis 89. 90. 101. 104; CSEL 35II S. 769, 3ff. 14ff 772, 23ff 773, 19ff Günther — **8** vgl. Deut. 11, 29f — **9** vgl. Jos. 9, 6 — zu *εἰδωλολατροῦσι* vgl. de duod. gemmis 100; CSEL 35II S. 772, 8ff Günther — **12** vgl. II Kön. 17, 32—34 — **15—S. 200, 12** vgl. Ancoratus c. 94, 3—c. 97; S. 115, 17ff — **16** vgl. Gen. 4, 10 — **19f** vgl. Gen. 5, 24 Hebr. 11, 5 — **20f** vgl. Gen. 18, 11 Röm. 4, 19 — **24** vgl. Gen. 49, 29 Hebr. 11, 22

GU M

3 *αὐτῇ* U | *εἰδωλολατροῦσα* + ⟨*διατελεῖ*⟩? * **4f** *παρ᾽ αὐτῆς* M *παρὰ τοῖς* U **5** *Γαριζεὶν* U **6** *Χαριζεὶν* U **7** *Χαριζεὶν* U | *τὸ*² < G **11** * ⟨*οἰόμενοι*⟩ * **15** *αὐτοὶ* U **17** *ἀλλὰ* G **18f** *ἀλλὰ τὸ — πρός με* < UM **22** *ἀναζωογονμένη* G *ἀναζωογονουμένην* M **23** *πρεσβύτης* U

δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰωσὴφ τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐντελλόμενος τῆς ἀναστάσεως ὑπέφαινε τὸ εἶδος. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ 4 βλαστήσασα ξηρὰ οὖσα αὖθις καρπὸν ἤνεγκεν εἰς ἐλπίδα ζωῆς, τὰ νεκρὰ ἡμῶν σώματα ἀναστήσεσθαι σημαίνουσα καὶ εἰς ἀνάστασιν 5 φέρουσα· καὶ τοῦ Μωυσέως ἡ ῥάβδος | ὁμοίως ἡ ξυλίνη κατὰ θεοῦ Ö70 βούλημα ἐμψυχουμένη καὶ ὄφις γινομένη ἀνάστασιν ἐδήλου. | ἀλλὰ καὶ 5 P26 Μωυσῆς εὐλογῶν τοὺς περὶ Ῥουβὴν λέγει »ζήτω Ῥουβὴν καὶ μὴ ἀποθανέτω«, τὸν ἀπὸ πάλαι τελευτήσαντα *, ἵνα δείξῃ ζωὴν | εἶναι D308 μετὰ θάνατον, κρίσιν δὲ δευτέρου θανάτου εἰς καταδίκην. διὸ δύο 10 εὐλογίας αὐτῷ ἐπιτίθησι, τὸ »ζήτω« λέγων ἐν τῇ ἀναστάσει καὶ »μὴ ἀποθανέτω« ἐν τῇ κρίσει. οὐ θάνατον τὸν διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς λέγων, ἀλλὰ τὸν διὰ καταδίκης. ἀρκέσει γοῦν τὰ ὀλίγα πρὸς ἀντί- 6 θεσιν τούτων. ἔχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίας ἔμπλεα, οὔρῳ κλυζόμενοι, ἐπὰν ἀπὸ ξένης ἔλθωσι ⟨ὡς⟩ μεμιασμένοι δῆθεν· ὕδατι σὺν 15 ἱματίοις βαπτιζόμενοι, ἐπὰν ἅψωνται ἑτέρου τῶν ἀλλοεθνῶν. μιασμὸν γὰρ ἡγοῦνται τό τινος ἅψασθαι ἤτοι θιγεῖν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἀπὸ ἄλλου δόγματος. πολλὴ δὲ ἡ τούτων φρενοβλάβεια.

4. Πῶς δὲ εὐθυέλεγκτος ἡ αὐτῶν ἄνοια γίνεται, ἐπίστησον τὸν 4, 1 νοῦν, ὦ θαυμασιώτατε, καὶ εἴσῃ. νεκρὸν μὲν γὰρ εὐθέως βδελύτ- 20 τονται, αὐτοὶ νεκροὶ ὄντες τοῖς ἔργοις. μαρτυροῦσι γὰρ οὐ μία μαρτυρία, ἀλλὰ πολλαὶ τῷ μὴ εἶναι τὸν νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλ' ὅτι αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος ἔλεγεν. οὐκέτι γὰρ δύο ἢ τρεῖς μαρτυρίαι εἰς 2 τοῦτο ἡμῖν ἐπιμαρτυροῦσιν, ἀλλὰ μυριάδες ἑξήκοντα δύο αἱ ἠριθμημέναι ἐν τῇ ἐρήμῳ * καὶ ἄλλαι τοσαῦται καὶ ἐπέκεινα καὶ ἔτι πολὺ 25 πλείους αἱ τῇ σορῷ τοῦ Ἰωσὴφ ἐπακολουθοῦσαι τῇ διὰ τεσσαράκοντα

1 vgl. Gen. 50, 25 Hebr. 11, 22 — **2** vgl. Num. 17, 8 — **5** vgl. Exod. 4, 3 — **7** Deut. 32, 6 — **8** ἀπὸ πάλαι Ancor. c. 97, 5; S. 118, 12 genauer: vor 126 Jahren — **14 f** zu σὺν ἱματίοις vgl. Hippolyt refut. IX 15, 3; S. 253, 26 Wendland u. Panarion h. 30, 2, 4 — zu der Reinigung nach der Berührung mit Fremden Montgomery, the Samaritans S. 319 — **20** vgl. Hebr. 6, 1 — **23 f** vgl. Num. 1, 46 — **24 f** vgl. Exod. 13, 19 Jos. 24, 32

GU M

2 δὲ] δὴ M | τοῦ < M **4** σώματα ἡμῶν GU | καὶ < UM | ἀνάστασιν + δὲ U **5** ἡ τοῦ Μωυσέως ῥάβδος U **6** ἐμψυχουμένη G ἐμψυχοῦτο U **7** Ῥουβὴμ[1] U **8** * ⟨σημαίνων⟩ * **10** ἑαυτῷ G **11** τῇ (vor κρίσει) < U **12** ὀλίγα + ⟨ταῦτα⟩? * **13** ἔμπλεα] ἔθη παλαιὰ U **14** ⟨ὡς⟩ * | μεμιαμμένοι U **16** ἤτοι] ἢ τοῦ M | θίγειν GUM **18** δὲ < GM | εὐθὺς ἔλεγκτος M **19** ἴσῃ M | γὰρ < M **21** τῷ] τὸ UM **22** μαρτυρίαι] μάρτυρες? * **23 f** αἱ ἠριθμημέναι] τὸν ἀριθμὸν U **24** * ergänze etwa ⟨καὶ θάψασαι τὸν λαὸν τὸν ἐπιθυμητὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ⟩ * | ἔτι] ἐπὶ M **25** αἱ] ἐν M | τῇ[1]] τῶ U | ἐπακολουθοῦσαι *] ἐπιμαρτυροῦσαι GUM | τῇ[2]] < M

ἐτῶν βασταζομένη ἐν ὅλῃ τῇ παρεμβολῇ καὶ μὴ βδελυττομένη μήτε μολυνούσῃ. ἔλεγε δὲ τὰ ἀληθῆ ὁ νόμος, ὅτι »ἐάν τις ἅψηται τοῦ 3 νεκροῦ, μένει βέβηλος ἕως ἑσπέρας καὶ λούσεται ὕδατι καὶ καθαρισθήσεται«. ἦν δὲ τοῦτο αἰνιττόμενος εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν 5 Ἰησοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν κατὰ τὸ ἔνσαρκον αὐτοῦ πάθος. ἀπὸ γὰρ 4 τοῦ »τοῦ« ἄρθρου τοὔνομα τῆς διακρίσεως ἔστιν σημᾶναι. ὅπου γὰρ τὸ ἄρθρον κεῖται, ἐπὶ ἑνί τινι ὡρισμένῳ καὶ διαφανεστάτῳ ἐστὶν ἡ βεβαίωσις διὰ τὸ ἄρθρον· ἄνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἑνός του τυχόντος ἀορίστως ἐστὶ ληπτέον· ὡς οἷον εἰπεῖν ἐὰν εἴπωμεν βασιλεύς, 5 10 ὄνομα μὲν ἐσημάναμεν, ἀλλ᾽ οὐ | τηλαυγῶς τὸν ὁριζόμενον ἐδείξαμεν· D309 βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν | καὶ Μήδων καὶ Ἐλαμιτῶν. ἐὰν P27 δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἴπωμεν ὁ βασιλεύς, ἀναμφίβολόν ἐστι τὸ σημαινόμενον· ὁ γὰρ βασιλεὺς ὁ ζητούμενος ἢ ὁ λεγόμενος ἢ ὁ γινωσκόμενος ἢ ὁ τοῦ τινος βασιλεύων διὰ τοῦ ἄρθρου ὑποδείκνυ- 15 ται. καὶ ἐὰν εἴπωμεν θεὸς ἄνευ τοῦ ἄρ|θρου, τὸν τυχόντα εἴπαμεν 6 Ö72 θεὸν τῶν ἐθνῶν ἢ θεὸν τὸν ὄντα. ἐὰν δὲ εἴπωμεν ὁ θεός, δῆλον ὡς ἀπὸ τοῦ »ὁ« ἄρθρου τὸν ὄντα σημαίνομεν, ἀληθῆ τε καὶ γινωσκόμενον, ὡς καὶ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος. καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ 7 νόμος »ἐὰν ἅψησθε νεκροῦ«, κατὰ πάντων ἐξεφέρετο ἡ ψῆφος καὶ 20 ἁπλῶς ⟨ἐπὶ⟩ παντὸς νεκροῦ ἦν ἐπικειμένη ἡ τοῦ ζητήματος λέξις· ὁπότε δὲ λέγει »ἐὰν ἅψηταί τις τοῦ νεκροῦ«, ἐπὶ ἕνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγήν, φημὶ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον, ὡς ἄνω μοι προδεδήλωται. ἔλεγε 8 δὲ τοῦτο αἰνιγματωδῶς ἄρα ὁ νόμος διὰ τοὺς μέλλοντας χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ σταυρῷ παραδιδόναι, ὅτι χρείαν εἶχον 25 οὗτοι καθαρισμοῦ, ἕως δύνῃ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα καὶ ἀνατείλῃ αὐτοῖς ἄλλο φῶς διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ὕδατος, τοῦ »λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας«· ὡς καὶ ἐπιμαρτυρεῖ μοι ἐνταῦθα Πέτρος λέγων τοῖς 9 Ἰσραηλίταις τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τοῖς λέγουσιν αὐτῷ »τί ποιήσωμεν,

2 vgl. Lev. 11, 24f — **26** Tit. 3, 5 — **28** Act. 2, 37

GU M

2 *τἀληθῆ* U | *τοῦ* < U **3** *μένη* G *μείνῃ* M **4** *ἦν*] lies wohl *ἔλεγε* * **6** ein *τοῦ* < G | *τοὔνομα τῆς διακρίσεως*] *τὴν διάκρισιν τοῦ ὀνόματος* U vor *ἔστι* + ⟨*ἔθος*⟩? * **7** *ἄρθρον κεῖται*] *ἄρθρον πρόσκειται* U *τοῦ καὶ* M | vor *ἐστὶν* + *πάντως* U **9** *ἀόριστος* G **10** *ἀλλὰ* G **12** *εἴπομεν* M **15** *εἴπαμεν* + *ἢ* M **17** *ὁ ἄρθρον*] *ō* < *ἄρθρον* G *ἑβδομηκοστοῦ ψαλμοῦ* M **18** *ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄνθρωπος*] *ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ νεανίσκος* M **19** *ἐφέρετο* U **20** ⟨*ἐπὶ*⟩ * | *ἐπικειμένη ἡ* *] *ἡ ἐπικειμένη* G U M **21** vor *ὁπότε* + *ἢ* M **25** *οὗτοι*] *αὐτοὶ* M | *ἀνατείλει* M **26** *τοῦ ὕδατος* < M **28** *τοῖς* beidemal < G im zweiten Fall < U

ἄνδρες ἀδελφοί;«, διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν αὐτοῖς ὅτι »τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε«· καὶ κατανυγεῖσι τὴν καρδίαν εἶπε »μετανοήσατε, ἄνδρες ἀδελφοί, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ ἀφεθήσονται ὑμῖν αἱ
5 ἁμαρτίαι καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος«. οὐ περὶ 10 νεκροῦ τοίνυν λέγει ὁ νόμος· εἰ δὲ καὶ περὶ νεκροῦ, ἀλλὰ περὶ ὁριζομένου λέγει ὁ νόμος. ⟨περὶ γὰρ οὐχ ὁριζομένου⟩ ἄλλως ἐκδίδοται· λέγει γὰρ ὅτι »ἐὰν παρέλθῃ νεκρός, κλείσατε τὰς θύρας καὶ τὰς θυρίδας ὑμῶν, ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ οἶκος«, | ὡσεὶ ἔλεγεν περὶ ἀκοῆς D310
10 ἁμαρτίας ὅτι ἐὰν ἀκούσῃς φωνὴν τῆς ἁμαρτίας ἢ εἶδος παραπτώματος, κλεῖσον τὸν ὀφθαλμόν σου ἀπὸ ἐπιθυμίας καὶ στόμα ἀπὸ κακολογίας καὶ οὖς ἀπὸ ἐνηχήσεως πονηρᾶς, ἵνα μὴ νεκρωθῇ ὅλος ὁ οἶκος τουτέστιν ψυχὴ καὶ σῶμα. διὸ καὶ ὁ προφήτης λέγει »ἀνέβη 11 θάνατος διὰ τῶν θυρίδων«, καὶ οὐ πάντως περὶ τῶν θυρίδων
15 τούτων λέγει· ἢ γὰρ κλείσαντες τὰς θυρίδας οὐδέποτε ἀποθανεῖν εἴχομεν. θυρίδες δὲ ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, βλέμμα ἀκοὴ καὶ τὰ ἄλλα δι' ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται, | P28 εἰ δι' αὐτῶν ἁμαρτήσαιμεν. ἐνεταφίασε γοῦν ὁ Ἰωσὴφ τὸν Ἰσραὴλ 12 καὶ οὐκ ἐβδελύξατο, καὶ μετὰ θάνατον ἐπιπεσὼν ἐπὶ πρόσωπον
20 κατεφίλησε. καὶ οὐ γέγραπται ὅτι ἐλούσατο, ἵνα καθαρισθῇ. ἐνετα- 13 φίασαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα Μωυσέως τοῦ ἁγίου καὶ οὐκ ἐλούσαντο, ἀλλ' οὔτε ἐκοινώθησαν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος. 5. καὶ δέδια πάλιν μὴ εἰς μῆκος ἐλάσω 5, 1 τὴν τοῦ ζητήματος ἐπίλυσιν. ἀφ' ἑνὸς δὲ ἢ δευτέρου λόγου δοθήσεται
25 τῷ σοφῷ τὸ σοφισθῆναι ἐν κυρίῳ κατὰ τῶν δι' ἐναντίας. εἰ δὲ καὶ 2 περὶ τοῦ | πνεύματος ἔσται μοι ἐν ἐπιτομῇ τὸ λέγειν, οὐκ ὀκνήσαιμι ἄν. Ö74

1 Act. 2, 36 — **3** Act. 2, 38 — **8** wo? Epiph. denkt wohl an die Bestimmungen des Mischnatraktats Ohaloth (Strack, Einl. in d. Talmud[4] S. 58f) — **13** Jerem. 9, 21 — **18** vgl. Gen. 50, 7 — **19** Gen. 50, 1 — **20f** gemeint ist wohl die assumptio Mosis, vgl. Evodii ep. ad Augustinum c. 6 = August. ep. 158; CSEL 44 S. 492, 21ff Goldbacher *cum ascenderet* (sc. Moyses) *in montem, ut moreretur ... efficitur, ut aliud esset, quod terrae mandaretur, aliud quod angelo comitanti sociaretur.* — Unsere Stelle ist angeführt bei Mich. Glykas ann. II; Migne 158, 305 A

G U (von *ἐκοινώθησαν* Z. 22 an V) M

1 *ἄνδρες ἀδελφοί* < U **3** *ἄνδρες ἀδελφοί* < U **4** *ὑμῶν* G U M **6** *νόμος*] *λόγος* G | *ἀλλὰ περὶ* *] *ἀλλ' οὐχ* G *ἄλλον* U M **7** ⟨*περὶ γὰρ οὐχ ὁριζομένου*⟩ * **9** *ἀκοῆς* < G **11** vor *στόμα* + *τὸ* U **12** vor *οὖς* + *τὸ* U **13** vor *ψυχὴ* + *ἡ* G U | vor *σῶμα* + *τὸ* U | *ἔλεγεν* U | *ἀνέβη*] *ἐὰν ἀναβῇ* U **14** *περὶ*] *διὰ* G U **15** *ἢ*] *εἰ* M | *θύρας* M **16** *δὲ* < M **18** *ἐὰν* M *ἁμαρτήσωμεν* U **22** vor *Μωυσέως* + *τοῦ* M **25** *τὸ*] *τοῦ* M

διαρρήδην τοίνυν εὐθὺς ὁ κύριος λέγει τῷ Μωυσῇ »ἀνάγαγέ μοι εἰς τὸ ὄρος ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ σοὶ πνεύματος καὶ ἐκχεῶ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἀντιλήψονταί σου«. 3 περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὅπως γνῶμεν, ⟨ὁ⟩ πατὴρ λέγει »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' 5 εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«· τὸ δὲ »ποιήσωμεν« οὐχ ἑνός ἐστι σημαντικόν, καί »ἔβρεξε κύριος ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον παρὰ κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ«. 4 περὶ δὲ προφητῶν *, ἐπειδὴ ἔφθη αὐτοῖς δοθῆναι ⟨μόνη⟩ ἡ πεντάτευχος καὶ οὐκέτι ἄλλαι γραφαί, ἐστοί-| D 311 χησάν ⟨τε⟩ μόνῃ τῇ πεντατεύχῳ καὶ οὐχὶ τῇ ἀκολουθίᾳ. κἄν τε δὴ 10 αὐτοῖς εἴπῃ τις νυνὶ περὶ τῶν ἄλλων, φημὶ δὲ περὶ Δαυὶδ καὶ Ἠσαΐα καὶ τῶν καθεξῆς, οὐ παραδέχονται, κατεχόμενοι παραδόσει τῇ προαχθείσῃ παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἰδίων πατέρων. 5 καὶ ἕως ὧδε ἔστω μοι ἡ περὶ Σαμαρειτῶν ὑφήγησις, ἐν βραχεῖ μὲν τῷ λόγῳ εἰρημένη, δι' ὃν προορῶμεν φόβον μὴ ἐκτεῖναι εἰς πλάτος τὴν ὑπόσχεσιν τῆς 15 συντάξεως.

Κατὰ Ἐσσηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως ᾱ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ῑ.

1 Εἰς τέσσαρας μὲν οὗτοι αἱρέσεις ἐτμήθησαν, τὰ ἴσα φρονοῦντες ἀλλήλοις ⟨περὶ⟩ περιτομῆς καὶ σαββάτου καὶ τῶν ⟨ἄλλων τῶν⟩ ἐν τῷ νόμῳ, ἐν βραχεῖ δὲ καὶ ἐν τινὶ ποσῶς ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλας 20 διαφέρεται, πλὴν τῶν Δοσιθέων μόνον. 2 ἐνέμειναν γὰρ οἱ Ἐσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι· | μετὰ τούτους Γοροθηνοὶ P 29 διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους διὰ σμικρόν τι, ἐπειδήπερ ἀντιλογία τις

1 Num. 11, 16f — **4** Gen. 1, 26 — **6** Gen. 19, 24 — **16ff** das im Folgenden Berichtete ist Epiphanius eigentümlich

V M

2 σὲ VM **3** ἀντιλή///ψονται, μ ausradiert V corr **4** ⟨ὁ⟩ * **7** * etwa ⟨οὐ χρὴ αὐτοῖς συζητεῖν⟩ * **8** ⟨μόνη⟩ * **9** ⟨τε⟩ * | vor ἀκολουθίᾳ + λοιπῇ U, wohl richtige Verbesserung **10** τις < M | νῦν M **11** κατεχόμενοι] οἱ M **11f** προαχθείσῃ παρ' αὐτοῖς] φθασάσῃ αὐτοὺς V corr **14** προορῶμαι V; lies προείπομεν? * **16** κατὰ Ἐσσηνῶν, πρώτης αἱρέσεως ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δεκάτης δὲ τῆς ἀκολουθίας V κατὰ Ἐσσηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως ᾱ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ῑ M **17** οὗτοι sc. οἱ Σαμαρεῖται | αἱρέσεις οὗτοι V **18** ἀλλήλοις U] τοῖς ἄλλοις VM | ⟨περὶ⟩ περιτομῆς καὶ σαββάτου *] περιτομῇ καὶ σαββάτῳ (aber nachher τῶν) VM | ⟨ἄλλων τῶν⟩ * **19** δὲ] τε M **20** Δοσιθέων M | ἔμειναν M **21** τῇ πρώτῃ — ὑπερβαλλόμενοι < M | μετὰ τοὺς Γοροθηνοὺς M

ἀνὰ μέσον αὐτῶν γεγένηται, φημὶ δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ Ἐσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν. ἡ δὲ ἀντιλογία τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ὁ νόμος 3 ἐκέλευεν ἐκ πανταχόθεν τοὺς Ἰουδαίους συναθροίζεσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλάκις μὲν οὖν ⟨καὶ⟩ κατὰ τρεῖς καιροὺς τοῦ ἔτους, κατά 5 τε τὸν τῶν Ἀζύμων καὶ κατὰ Πεντηκοστὴν καὶ κατὰ Σκηνοπηγίαν. ᾤκουν δὲ Ἰουδαῖοι διεσπαρμένοι καὶ ἐν τοῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας 4 καὶ Σαμαρείας. συνέβαινε δὲ | αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν Ö76 ὁδοιπορίαν ποιεῖσθαι διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐπεὶ οὖν 5 συνετύγχανον ἐν ἑνὶ καιρῷ τὸ ἄθροισμα ἔχοντες τοῦ ἑορτάζειν, ἐν-10 τεῦθεν συμπληγάδες ἐγίνοντο· ἀλλὰ καὶ ὅτε ᾠκοδόμει Ἔσδρας τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀξιωσάντων τῶν Σαμαρειτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν Ἰουδαίοις καὶ συνοικοδομῆσαι καὶ D312 ἀποτραπέντων παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ Νεεμία·

Κατὰ Σεβουαίων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως β̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας ι̅α̅.

15 τότε οἱ Σεβουαῖοι διὰ μῆνιν καὶ ὀργὴν μετέθηκαν τοὺς καιροὺς 1 τῶν ἑορτῶν τῶν προειρημένων, τὸ πρῶτον μὲν κατὰ ὀργὴν τοῦ Ἔσδρα, δεύτερον δὲ διὰ τὴν προειρημένην πρόφασιν τὴν εἰς μάχην προκαλουμένην αὐτοὺς διὰ τῶν παριόντων. τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν 2 νέον μῆνα τῶν Ἀζύμων μετὰ τὸ νέον ἔτος, ὅπερ γίνεται ἐν τῷ 20 μετοπώρῳ, τουτέστι μετὰ τὸν Θεσρὶ μῆνα, ὅς Αὔγουστος παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται Μεσορὶ δὲ παρ' Αἰγυπτίοις Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι παρ' Ἕλλησι δὲ Ἀπελλαῖος. ἀπεντεῦθεν οὗτοι ἀρχὴν τοῦ 3 ἔτους ποιοῦνται καὶ εὐθὺς τὰ Ἄζυμα ἐπιτελοῦσιν, ἐν δὲ τῷ μετο-

2f vgl. Deut. 16, 16 — **10ff** vgl. Esra 4, 1f Neh. 5, 63ff — **14ff** die Sebuäer sind Epiphanius eigentümlich; über den Namen = Täufer vgl. Brandt, mandäisches Religionssystem S. 180 Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 283 — **18ff** über die (unter dem Einfluß des seleucidischen Reichs erfolgte) Verlegung des Jahresanfangs in Samarien vgl. Ideler, Handbuch der Chronologie I 397ff Lagarde, Mitteilungen IV 134

V (bis *Νεεμία* Z. 13; das anschließende Blatt D u. das folgende E fast unleserlich; an deren Stelle G U) M

1 *Σεβουαίων* aus *Σεβουέων* Vcorr **4** *⟨καὶ⟩* *, aber viell. ist *πολλάκις μὲν οὖν* verderbt u. dafür zu lesen *ἔμπροσθεν κυρίου* * **5** *τὸν* < M **6** vor *Ἰουδαῖοι* + *οἱ* M | *Ἰουδαίας*] *Γαλιλαίας*? * **8** *τὴν* < M **13** *παρ'*] *ὑπ'* auf Rasur Vcorr **14** *αἱρέσεως* < GM *κατὰ σεβουαίων, δευτέρα αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, ἑνδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U **15** vor *τότε* + *καὶ* U **16** *κατ'* U | *τοῦ* < M **17** vor *δεύτερον* + *τὸ* U **21** *Μεσόρη* M | *παρὰ*[1] M | *Γόρπαιος* M **22** *ἐντεῦθεν* G **23** *ποιοῦνται*] *ἡγοῦνται* GU **23f** *μεθοπόρῳ* U

πώρῳ τὴν Πεντηκοστὴν ποιοῦσι, τὴν δὲ Σκηνοπηγίαν αὐτῶν ἐπιτελοῦσιν ὅτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ Ἄζυμα καὶ τὸ Πάσχα. οὐ μὴν ἐπείσθησαν τοῖς Σεβουαίοις | P 30

Κατὰ Γοροθηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως γ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιβ̄.

5 Γοροθηνοί τε καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐσσηνοὶ δὲ ἐγγὺς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσι· μόνοι δὲ Γοροθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι τὴν φι|λονεικίαν εἰσὶ πρὸς Σεβουαίους κεκτημένοι. καὶ ποιοῦσιν αὐτοὶ τὰς ἑορτάς, φημὶ δὲ Γοροθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτελῶσι, τῶν τε Ἀζύμων καὶ Πάσχων, Πεντηκοστῆς τε καὶ Σκη-10 νοπηγιῶν καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς νομιτευομέ|νης ἡμέραν μίαν. οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτως ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἰδιαζόντως ἐν μησὶν οἷς προείπαμεν. 1 2 Ö 78 D 313

Κατὰ Δοσιθέων, ἀπὸ Σαμαρειτῶν αἱρέσεως δ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιγ̄.

Δοσίθεοι δὲ τούτοις διαφέρονται κατὰ πολλοὺς τρόπους. ἀνά-15 στασιν γὰρ ὁμολογοῦσι καὶ πολιτεῖαι παρ' αὐτοῖς εἰσιν· ἐμψύχων 1, 1

4 die Gorothener genannt bei Hegesipp bei Eus. IV 22, 5; S. 370, 16 Schwartz **5** τῶν ἄλλων, gemeint ist τῶν Σεβουαίων; oben Anaceph. 12; S. 166, 23 hat sich Epiph. etwas anders ausgedrückt — **13** über Dositheus vgl. mit Epiph. namentlich Hegesipp bei Eus. IV 22, 5; S. 370, 16 Schwartz Hippolyt Syntagma bei Phot. bibl. 121 clement. Hom. II 24; S. 28, 16ff Lagarde Recogn. I 54 II 8—11 Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 Const. apost. VI 8, 1; S. 319, 3 Funk (weitere Zeugnisse, insbesondere die samaritanischen Quellen bei Montgomery, the Samaritans p. 252ff, die rabbinischen in Revue des études juives t. 42 p. 27ff 220ff t. 43 p. 50ff, die arabischen bei de Sacy, Chrestomathie arabe[2]) — **14f** anders Eulogius bei Photius bibl. cod. 230 p. 285b Bekker ἀπεκήρυττε δὲ (sc. Δοσίθεος) καὶ τὴν ἀνάστασιν

(V) G U M

1 δὲ hinter Σκηνοπηγίαν G U **2** τὸ] τὰ M **4** κατὰ Γοροθηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν τρίτη, τῆς δὲ ἀκολουθίας δωδεκάτη G κατὰ Γορθηνῶν, τρίτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δωδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ U κατὰ Γοροθηνῶν, ἀπὸ Σαμαρειτῶν γ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιβ̄ M; G hat die Überschrift erst zwischen πράττουσι u. μόνοι Z. 6 **5** Γορθηνοὶ U | τε < U | δὲ < U **6** Δωσίθεοι G M **9** πάσχα G **10** ἡμέραν μίαν *] ἡμέρας μιᾶς G U M **13** κατὰ Δοσιθέων ἀπὸ Σαμαρειτῶν τετάρτης (τετάρτη V), τῆς δὲ ἀκολουθίας ιγ̄ (η M) V G M κατὰ Δοσιθέων, τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, τρισκαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ U **14** Δωσίθεοι V G M | πολλοὺς + τοὺς U **15** πολιτείαις M

ἀπέχονται. ἀλλὰ καί τινες αὐτῶν ἐγκρατεύονται ἀπὸ γάμου μετὰ τὸ † βιῶσαι. ἄλλοι δὲ καὶ παρθενεύουσιν· ὡσαύτως τε περιτομὴν καὶ 2 σάββατον καὶ τὸ μὴ θιγγάνειν τινὸς διὰ τὸ βδελύττεσθαι πάντα ἄνθρωπον ὁμοίως ἔχουσι. νηστείας δὲ τοὺς αὐτοὺς φυλάττειν καὶ 5 ἐξασκεῖσθαι εἰσάγει ὁ λόγος. ἡ δὲ πρόφασις τοῦ τὸν Δοσίθεον 3 φρονῆσαι ταῦτα αὕτη· οὗτος συνεμίγη ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος εἰς τὰ τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνη, ἐν παιδεύσει δὲ ⟨τῇ⟩ κατὰ τὸν νόμον προήκων δευτερώσεσί τε ταῖς παρ᾽ αὐτοῖς, θηρώμενος δὲ τὰ πρωτεῖα καὶ ἀποτυχὼν καὶ μὴ ἀξιωθείς τι παρὰ Ἰουδαίοις νομισθῆναι, ἐξέ- 10 κλινέν εἰς τὸ Σαμαρειτικὸν γένος καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν προεστήσατο. ἐν σπηλαίῳ δέ που ἀναχωρῶν δι᾽ ὑπερβολὴν ἐθελοσοφίας, 4 ματαίως καὶ ὑποκριτικῶς ἐν νηστείᾳ καρτερῶν ὡς λόγος ἔχει οὕτως ἀπέθανεν ἐν ἐνδείᾳ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἑκουσίᾳ δῆθεν τῇ γνώμῃ. μετὰ ἡμέρας δὲ τινὰς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν τούτου ἐπίσκεψιν εὑρηκέναι τὸ 15 σῶμα ὀδωδὸς ἐξέρψαν τε σκώληκας καὶ νέφος μυιῶν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐσμηνευκέναι. | οὗτος τοίνυν οὕτως ματαίως τὸν ἑαυτοῦ βίον κατα- P31 στρέψας αἴτιος γέγονεν αὐτοῖς τῆς αἱρέσεως, ἐξ οὗπερ οἱ αὐτὸν μιμούμενοι Δοσίθεοι εἴτουν Δοσιθηνοὶ καλοῦνται.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐλθοῦσαι εἰς ἡμῶν τὴν γνῶσιν [περὶ] τῶν 2, 1 20 προειρημένων τεσσάρων αἱρέσεων διαφοραί, αἵτινες ἀνατραπήσονται

6 ἀπὸ Ἰουδαίων ὁρμώμενος: ebenso, wohl aus Epiphanius Filaster h. 4; S. 3, 11 Marx — 7 strenge Gesetzlichkeit des Dositheus Origenes de princ. IV 3, 2; S. 326, 12 Kötschau — **11ff** die Geschichte soll wohl eine Widerlegung des Glaubens der Dositheer sein vgl. Origenes in Johannem XIII 27; S. 251, 17ff Preuschen μύθους τινὰς περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι ὡς μὴ γευσαμένου θανάτου ἀλλ᾽ ἐν τῷ βίῳ που τυγχάνοντος. Die Erzählung des Epiph. berührt sich sehr nahe mit dem bei Abu'l Fatch (Montgomery, the Samaritans p. 256) Berichteten; dadurch wird es vollends unwahrscheinlich, daß Epiph. unsern Dositheus mit dem bei Macarius Magnes III 43; S. 151, 26ff Blondel genannten Enkratiten vermengt haben sollte (so Zahn ZKG II 458)

(V) G U M

1 ἀπέχεσθαι V G **2** † βιῶσαι] τεκνῶσαι Nicet. Chon.; wohl nicht aufzunehmen, da Epiphanius das Wort nicht kennt (er würde τεκνοποιῆσαι sagen); lies vielleicht ⟨οὕτως⟩ — sc. ἐν γάμῳ — βιῶσαι * | τε] μὲν V G M | περιτομὴν + τε V G U **3** διὰ τὸ + μὴ V G **5** Δωσίθεον M **7** vor ἐν παιδεύσει + καὶ, dafür δὲ < V G U | ⟨τῇ⟩ * **8** δευτερώσει, aber doch ταῖς M | δὲ < U **10** τὴν < V G M **12** ματαίως + ⟨τε⟩? * **14** δὲ hinter μετὰ Z. 13 V G U **16—18** οὗτος τοίνυν — καλοῦνται < U M **19** εἰς ἡμῶν τὴν γνῶσιν *] εἰς ἡμᾶς τῆς γνώσεως G U M | [περὶ] *

διὰ τῶν κατ' αὐτῶν εἰρημένων. ἐπάνειμι δὲ αὖθις τὰς κατὰ δια- 2
δοχὴν τῶν χρόνων παρενδύσεις καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα συνεί-
ρων καὶ | ποιούμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀντιλογίαν, ἐν τῷ τὰ σχέτλια D 314
αὐτῶν | ἀποκαλύπτειν ἐπιτηδεύματα καὶ διὰ συντόμου λόγου ποι- Ö 80
5 εῖσθαι τὸν ἔλεγχον τῆς τῶν κακῶν καὶ ὀλετηρίων ἑρπετῶν ἰοβολίας.

Πεπλήρωνται αἱ τῶν Σαμαρειτῶν αἱρέσεις δ̄.
Ἰουδαϊσμὸς λοιπόν. ὁ δὲ Ἰουδαϊσμὸς ἐμερίσθη εἰς αἱρέσεις ἑπτά·

Κατὰ Σαδδουκαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ᾱ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιδ̄.

1. Αἱρέσεις πάλιν μετὰ ταύτας τὰς προειρημένας τῶν Σαμαρει- 1, 1
10 τῶν καὶ ⟨τὰς⟩ ἄνω που τῶν Ἑλλήνων προδηλωθείσας γεγόνασιν
ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρὰ Ἰουδαίοις πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου
παρουσίας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τε καὶ Ἱεροσολύμοις.

2. Πρῶτοι Σαδδουκαῖοι, ἀπόσπασμα ὄντες ἀπὸ Δοσιθέου τοῦ 2, 1
προλελεγμένου. ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτοὺς Σαδδουκαίους, δῆθεν
15 ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὁρμωμένης· Σεδὲκ γὰρ ἑρμηνεύεται
δικαιοσύνη. ἦν δὲ καὶ Σαδδοὺκ τις τοὔνομα κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν
ἱερέων. ἀλλ' οὐκ ἐνέμειναν οὗτοι ἐν τῇ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν 2

13 die Sadduzäer als Häresie genannt bei Hegesipp Eus. IV 22, 5; S. 370, 16 Schwartz Justin. dial. 80 Hippol. refut. IX 29 Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 clement. Recogn. I 54 Const. apost. VI 6, 2; S. 313, 30 Funk; zur Ableitung von Dositheus vgl. Clem. Recogn. I 54 *auctor vero sententiae huius primus Dositheus, secundus Simon fuit* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *Sadducaeos . . . ex huius erroris* (sc. des Dositheus) *radice surgentes* Hippolyt refut. IX 29 *αὕτη ἡ αἵρεσις περὶ τὴν Σαμάρειαν μᾶλλον ἐκρατύνθη* (Filaster h. 5; S. 3, 17 ff Marx schöpft aus Epiphanius) — **14 f** clement. Recogn. I 54 *ut ceteris iustiores* — **16** vgl. Ezech. 40, 46; 43, 19; 44, 15; 48, 11 u. Matth. 1, 14

(V) G U M

5 *ὀλετήρων* G M **6** *δ̄* < M **7** *Ἰουδαϊσμὸς λοιπὸν ὁ αὐτὸς μερισθεὶς* (*μερισθεὶς καὶ αὐτὸς* U) *εἰς αἱρέσεις ἑπτά* G U **8** *κατὰ Σαδδουκαίων πρώτη ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιδ̄* G *κατὰ Σαδδουκαίων, πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, τεσσαρεσκαιδεκάτη τῇ ἀκολουθίᾳ* U *κατὰ Σαδδουκαίων ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ ᾱ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιδ̄* M **10** ⟨*τὰς*⟩ * | *ἄνω που*] *ἀνήπου* M **12** *τῇ* < U | *Ἱεροσολύμοις* + ⟨*ἀναφανεῖσαι*⟩? * **13** *καὶ πρῶτοι μὲν* G | *Δωσιθέου* M **14** *ἑαυτοὺς*] *αὐτοῖς* M **15** *τῆς* < G M | *ὁρμώμενοι* G *ὁρμωμένοις* M **16** *Σαδοὺκ* U M **17** *ἀλλὰ* G

διδασκαλίᾳ. ἠθέτησαν μὲν γὰρ οὗτοι νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ὅμοια Σαμαρείταις φρονοῦντες· οὐ παραδέχονται δὲ ἀγγέλους, ὅπερ Σαμαρεῖται οὐκ ἀθετοῦσι· πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἴσασιν, οὐ γάρ εἰσι τούτου ἠξιωμένοι· τὰ πάντα δὲ ἴσα Σαμαρείταις φυλάττουσιν. οὐκ ἦσαν δὲ 3
5 οὗτοι Σαμαρεῖται, ἀλλὰ Ἰουδαῖοι. ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ ἐθυσίαζον τά τε ἄλλα πάντα Ἰουδαίοις συνέπραττον.

3. καὶ αὐτοὶ δὲ ἀνατραπήσονται ἀπὸ τῆς ἀξιοπίστου τοῦ κυρίου 3, 1 φωνῆς, ἣν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπεσπάσαντο διὰ τῆς τοῦ ζητήματος ἐπιλύσεως, ὅτε προσῆλθον αὐτῷ | λέγοντες, εἰ δύναται εἶναι νεκρῶν D315
10 ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἐγένοντο, καὶ ὁ πρῶτος γυναῖκα ἔγημεν καὶ ἄπαις ἐτελεύτα, καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτήν, Μωυσέως παρακελευομένου ἐπιγαμβρεῦσαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἄπαιδος P32 τελευτήσαντος καὶ ἄγεσθαι αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐξαναστῆσαι σπέρμα εἰς ὄνομα τοῦ κατοιχομένου. ἔλαβε γοῦν, φησί, ταύτην
15 ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος καὶ ἐτελεύτησαν, ὁμοίως καὶ οἱ ἑπτά. ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τίνος ἔσται αὕτη γυνή, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἑπτὰ αὐτὴν ἐγνώκασιν; ὁ δὲ κύριος ἔφη »πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς 2 γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοί εἰσιν. ὅτι
20 δὲ ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ Μωυσῆς ὑμᾶς διδάξει, ὡς ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχρημάτισε λέγων, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ· θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν«. καί »ἐφίμωσεν αὐτῶν τὸ στόμα«. εὐάλωτοι γὰρ οὗτοι καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι μὴ μίαν ὥραν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. | Ö82

25 ## Κατὰ Γραμματέων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ ⟨αἱρέσεως⟩ β̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας ι̅ε̅.

Μετὰ τούτους τοὺς Σαδδουκαίους Γραμματεῖς γεγόνασιν, ἀνὰ 1, 1 μέσον τοῦ χρόνου ἢ καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἡλικίαν κατάγοντες· οἵτινες

1 vgl. Matth. 22, 23 — **2f** vgl. Act. 23, 8 — **7f** Luk. 20, 27ff u. Par. — **17** Luk. 20, 33 (Matth. 22, 29) — **22** Matth. 22, 34

G U (bis *Μωυσῆς* Z. 20, von da an V) M

2 *δὲ* < M **5** *γὰρ*] *δὲ* M **6** *τε* *] *δὲ* G U M **8** *ἣν*] *ἀφ' ἧς* G M **9** *ὅτι* M **11** *ἄπαις* < G M | *ταύτην* G **12** *ἐπιγαμβρεύεσθαι* G U | *ἄπαιδος* < G M **13** *τὴν αὐτὴν* G U | *αὐτοῦ ἀδελφῷ* G | *αὐτοῦ* < U **14** *γοῦν* < M **16** *δὲ* < G U **17** *αὐτὴν ἐγνώκασιν*] *ἔσχον αὐτήν* U **18** *μήτε* G **22** *δέ ἐστι* < V | *οὐ* M **22f** *ἐφήμωσεν* V M *ἐφίμωσεν* V corr **24** *μὴ*] *μηδὲ*? * **25** ⟨*αἱρέσεως*⟩ * | *δευτέρα* V

ἦσαν δευτερωταὶ τοῦ νόμου ὡς γραμματικήν τινα ἐπιστήμην ὑφηγού-
μενοι, τὰ μὲν ἄλλα πράττοντες τῶν Ἰουδαίων περιττὴν δέ τινα
δῆθεν σοφιστικὴν ὑφήγησιν εἰσηγούμενοι, οὐ κατὰ νόμον μόνον 2
βιοῦντες, ἀλλὰ περισσότερον »ξεστῶν βαπτισμοὺς« φυλάσσοντες »καὶ
5 ποτηρίων καὶ πινακίων« καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τῆς ὑπηρεσίας, ὡς
δῆθεν ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ὅσιον διακείμενοι, »πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας
νιπτόμενοι«, | πυγμῇ δὲ καὶ μολυσμούς τινας δι' ὑδάτων καὶ λου- D316
τρῶν ἀποσμηχόμενοι, ἔχοντες δέ τινα »κράσπεδα« σημαντικὰ τῆς αὐτῶν 3
πολιτείας εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἔπαινον τῶν θεωμένων· καὶ
10 »φυλακτήρια« παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθεντο τουτέστι πλατέα
σήματα πορφύρας. νομίσῃ δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγ- 4
γελίῳ τοῦτο ἐμφέρεται, μὴ ἄρα περὶ περιάπτων λέγει, ἐπειδὴ καὶ
εἰώθόν τινες τὰ περίαπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν. οὐκ ἔχει δὲ ὁ 5
λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτου. ἀλλ' ἐπειδὴ στολὰς εἴτ' οὖν ἀμπε-
15 χόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο καὶ δαλματικὰς εἴτ' οὖν κολοβίωνας
ἐκ πλατυσήμων διὰ πορφύρας ἁλουργοϋφεῖς | κατεσκευασμένας, τὰ δὲ P33
σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἰώθον οἱ ἠκριβωμένοι μετονο-
μάζειν, τούτου ἕνεκεν φυλακτήρια αὐτὰ καὶ ὁ κύριος κατ' ἐκείνους εἴρηκε.
δηλοῖ δὲ καὶ ἡ ἀκολουθία τὴν φράσιν τῆς ὀνομασίας, ⟨τὸ⟩ »καὶ τὰ κρά- 6
20 σπεδα τῶν ἱματίων«· τὰ γὰρ κράσπεδά ⟨φησιν⟩, ἵνα εἴπῃ κροσσούς, καὶ
τὰ φυλακτήρια, ἵνα εἴπῃ τῆς πορφύρας τὰ σήματα. φησὶ γὰρ ὅτι »πλα-
τύνετε τὰ φυλακτήρια καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων ὑμῶν μεγαλύ-
νετε«. ῥοΐσκους δέ τινας ἐπὶ τὰ τέσσαρα πτερύγια τοῦ τρίβωνος 7
ἕκαστος εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στήμονος καταδεδεμένους, ἐν ᾧ χρόνῳ
25 ἐνεκρατεύετο ἢ παρθενίαν ἤσκει· ἐπειδὴ γὰρ ἕκαστος ταξάμενος ὥριζε
καιρὸν ἁγνείας ἢ ἐγκρατείας καὶ ταῦτα αὐτῶν τὰ πρωτότυπα ἦν εἰς
τὸ ἐμφαίνειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρ' αὐτῶν ἐπαγγελλόμενα, ἵνα
μηδεὶς ἅψηται δῆθεν τῶν ἡγιασμένων.
Δευτερώσεις δὲ παρ' αὐτοῖς τέσσαρες ἦσαν· μία μὲν εἰς ὄνομα 2, 1

4 Mark. 7, 4 — **6** Mark. 7, 3 — **8** u. **10** Matth. 23, 5 — **14f** vgl. Aristeae ep. § 158 Wendland Justin dial. 46; S. 150 Otto (dazu Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes II⁴ 566) — **21f** Matth. 23, 5 — **27f** vgl. Origenes in Matth. 23, 23f; IV 219 Lommatzsch *noli mihi appropiare, quoniam mundus sum* — **29**—S. **210, 3** vgl. haer. 33, 9, 4 u. haer. 42, 11 ἔλεγχ. κϛ; dazu Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes I⁴ 122 A. 24 Strack, Einl. in den Talmud⁴ S. 19f

V M

2 μὲν V corr < V M **7** μολυσμοὺς *] καθαρισμοὺς V M **11** πορφύρας + ἄς M | νομίσῃ * (Conj. potent., vgl. Index)] νομίσει V M **12** περὶ < M **16** κατασκευασμέ-νας M **17** εἰώθασιν aus εἴωθαν hergestellt V corr **18** ἕνεκα M **19** ⟨τὸ⟩ * **20** γὰρ *] δὲ V M | ⟨φησιν⟩ * **23** δὲ *] γὰρ V M **27** αὐτοῖς V **28** δῆθεν < M | τῶν] ὡς? *

Μωυσέως τοῦ προφήτου ⟨φερομένη⟩, δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν Ἀκίβαν οὕτω καλούμενον ἢ Βαρακίβαν· ἄλλη δὲ εἰς τὸν Ἀδδᾶν ἢ Ἄνναν τὸν καὶ Ἰούδαν· ἑτέρα δὲ εἰς τοὺς υἱοὺς Ἀσαμωναίου. ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων δευτερώσεων ὅσα παρ' αὐτοῖς νενόμισται 2 D 317
5 *οἰήσει σοφίας (ἀσοφίας δὲ τὰ πλεῖστα), αὐχεῖται καὶ ᾄδεται καὶ ἐν* Ö 84
τάξει προκριτέας διδασκαλίας βοᾶταί τε καὶ φημίζεται.

Κατὰ Φαρισαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ ⟨αἱρέσεως⟩ γ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιϛ̄.

1. *Ταύταις ταῖς δυσὶν αἱρέσεσιν κατ' ἀκολουθίαν συνῆπται ἡ τῶν* 1, 1
Φαρισαίων αἵρεσις ἄλλη τις· οἵτινες τὰ αὐτὰ τούτοις ἐφρόνουν,
10 *Γραμματεῦσι δέ φημι τοῖς ἑρμηνευομένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί.* *ἄλλα δὲ καὶ παρὰ τούτους πάλιν οἱ* 2
Φαρισαῖοι ἐφρόνουν, πολιτείας μείζους ἔχοντες. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅτε ἤσκουν καὶ ὥριζον δεκαετίαν ἢ ὀκταετίαν ἢ τετραετίαν ὁμοίως παρθενίας ἢ ἐγκρατείας, συνεχῶς εὐχόμενοι πυκνότερον ἀγῶνα τοῦτον
15 *ἐνίσταντο διὰ τὸ δῆθεν μὴ σωματικόν τι παθεῖν ἢ κλαπῆναι δι' ὀνειράτων ἀηδῆ ῥύσιν σώματος ἀπεργαζομένων.* *καὶ οἱ μὲν σανίδα* 3 P 34
ἑαυτοῖς ἐφιλοκάλουν σπιθαμῆς μόνης τὸ πλάτος καὶ ἐπὶ ταύτην ἑαυτοὺς ἐτίθεσαν κατὰ τὴν ἑσπέραν, ἵν' εἰ ὑπνώσειέν τις καὶ καταπέσοι εἰς τοὔδαφος αὖθις ἐγείρηται εἰς εὐχήν, διὰ τὸ ἄγρυπνον ἔχειν
20 *τὸν βίον κατὰ τὸ δυνατόν.* *ἄλλοι δὲ κόχλακας συλλέγοντες ἑαυτοῖς* 4
ὑπεστρώννυον εἰς τὸ νυττομένους μὴ ὕπνῳ βαθεῖ φέρεσθαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι γρηγόρησιν ἑαυτοῖς προσπορίζεσθαι· ἄλλοι δὲ καὶ ἀκάνθας

7 ff *Φαρισαῖοι* vgl. Hegesipp bei Eus. IV 22, 7; S. 372, 11 Schwartz Justin dial. 80; S. 280 Otto clement. Recogn. I 54 Hippolyt refut. IX 28 Ps. Tert. *adv. omn. haer.* 1. Const. apost. VI 6, 3; S. 313, 31 Funk — **10 f** wohl gefolgert aus Luk. 11, 45

V M

1 *Μωυσέως* < M | ⟨*φερομένη*⟩ * **3** *Ἀδδᾶν* nach haer. 33, 9, 4 *] *Ανδὰν* V M | *Ἀσσαμωναίου* V **4** *παρ'*] *περ* V vgl. S. 211, 9 **5** *οἴησις* M | *ἀσοφίας*] *σοφίας* M | *αὐχεῖται*] *αὐχεῖ τε* M **6** *τε* < M | nach *φημίζεται* Unterschrift *κατὰ γραμματέων* V **7** ⟨*αἱρέσεως*⟩ * **8** *κατὰ* V **11** *καὶ*[2] < M **13** *ἢ τετραετίαν ἢ ὀκταετίαν* M **14** *πυκνότερον* ausradiert V **16** hinter *ὀνειράτων* hineingeflickt *κλοπὴν* V corr | *ἀηδῆ* + *τε* V M *τε* ausradiert V corr | *σώματος*] *σπέρματος* Jül. | *ἀπεργαζομένων* Ausgg.] *ἀπεργαζομένην* V M | *σανίδα* *] *σανίδας* V M **17** *ἑαυτοὺς* M **18** *εἰ* < M **19** *ἔδαφος* M | *ἐγείρεται* V M **20** *ἐκλέγοντες* M **22** *γρηγορεῖν* M

στρωμνὴν εἶχον διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. ἐνήστευον δὲ δὶς τοῦ 5
σαββάτου, δευτέραν καὶ πέμπτην· ἀπεδεκάτουν δὲ τὴν δεκάτωσιν,
τὰς ἀπαρχὰς ἐδίδουν, τριακοντάδας τε καὶ πεντηκοντάδας, τάς τε
θυσίας καὶ τὰς εὐχὰς ἀσφαλέστατα ἀπετίννυον. τῷ δὲ προειρημένῳ 6
5 σχήματι τῶν Γραμματέων προήρχοντο, διά τοι τῆς ἀμπεχόνης καὶ
διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων καὶ γυναικικῶν ἱματίων ἐν | πλατείαις D318
ταῖς κρηπῖσιν καὶ γλώτταις τῶν ὑποδημάτων προϊόντες. ἐλέγοντο 7
δὲ Φαρισαῖοι διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ
τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην· Φάρες
10 γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραΐδα ἑρμηνεύεται ἀφορισμός.

2. Ὡμολόγουν δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπίστευόν τε ἀγγέλους 2, 1
εἶναι καὶ πνεῦμα, ἠγνόησαν δὲ υἱὸν θεοῦ ὡς οἱ ἄλλοι. ἀλλὰ | καὶ 2 Ö86
εἱμαρμένη καὶ ἀστρονομία παρ' αὐτοῖς σφόδρα ἐχρημάτιζεν. αὐτίκα
γοῦν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ ἐκ τῆς τῶν πεπλανημένων ἀστρο-
15 νομίας κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον ἑτέροις ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς
μετωνόμασται· οἷον Ἥλιος ἡμὰ καὶ σέμες, Σελήνη ἱέρεε καὶ ἀλβανά, 3
ὅθεν καὶ μήνη καλεῖται (ἱέρεε γὰρ ὁ μὴν λέγεται, μήνη δὲ ἡ σελήνη, ὡς
καὶ παρ' Ἕλλησι διὰ τὸν μῆνα), Ἄρης χωχὲβ ὀκβόλ, Ἑρμῆς χωχὲβ
ὀχομόδ, Ζεὺς χωχὲβ βάαλ, Ἀφροδίτη ζερούα ἤτοι λουήθ, Κρόνος
20 χωχὲβ σαβήθ (λέγεται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν, οὐκ ἠδυ-
νήθην δὲ ἀκριβῶς τὴν τούτων ἐπωνυμίαν ἐκθεῖναι). ἀλλὰ καὶ τὰ 4
ματαίως νομιζόμενα εἰς ἀριθμὸν στοιχείων παρὰ τοῖς πεπλανημένοις
ὀνόματα, ἃ ζῴ|δια καλοῦσι * καὶ ἀθεμίτως τὸν κόσμον εἰς ἀσέβειαν P35
ἐπλάνησαν, οὕτω πάλιν Ἑβραϊκῶς [αὐτὰ] καλοῦσι· τελὰ σὼρ θωμὶμ

1 f vgl. Luk. 18, 12; zu δευτέρα καὶ πέμπτη vgl. Did. 8, 1 Const. apost. VII 23, 1; S. 408, 1 f Funk — **4 ff** vgl. haer. 15, 5; S. 209, 16 ff — **7 ff** vgl. clement. Hom. XI 28; S. 117, 33 Lagarde Ps. Tert. *adv. omn. haer.* 1 Origenes in Matth. 23, 23; IV 220 Lommatzsch — **11 f** vgl. Act. 23, 8 — **13** εἱμαρμένη (Josephus bell. Jud. II 8, 14 antiquitt. XIII 5, 9) Hippolyt refut. IX 28 Const. apost. VI 6, 3; S. 313, 31 Funk — **13—20** vgl. Schürer, Zeitschr. f. neutest. Wissenschaft 1905 S. 5 f

V M

1 δὲ < M **4** ἀσφαλεστάτας V **6** γυναικείων M **10** ἀφωρισμὸς M **11** δὲ Ausgg.] τε V M **13** σφόδρα < M **16** μετωνόμασται ον, ω aus ο u. darübergesetztes οἷ V corr, οἷον < M **18** Ἄρης χωχὲβ ὀκβόλ < M | χω-χὲβ[2]] χωκὲβ M **19** ὀχομόδ, zweites ο aus α hergestellt V ὀχμόδ M | χωχὲβ] χωκὲμ M | λουη//θ, ein Buchstabe ausradiert V λουηδό M **22** κομιζόμενα M **23** ἃ] ἢ M | * etwa ⟨οἱ Ἕλληνες, οἳ⟩ * **24** [αὐτὰ] * | θωμὶν M

σαρατὰν ἀρὶ βεθουλὰ μωζανὴ⟨μ⟩ ἀκρὰβ κέσετ γαδὶ δαλλὶ δεγγὶμ·
οἵτινες τοῖς Ἕλλησι μάτην, λέγω δὴ οἱ Φαρισαῖοι, ἀκολουθήσαντες 5
μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἑβραΐδα τὰ αὐτὰ ὀνόματα οὕτω· Κριὸν δὴ
τὸν παρ' ἐκείνοις λεγόμενον τελά, Ταῦρον σώρ, Διδύμους θωμίμ,
5 Καρκίνον σαρατάν, Λέοντα ἀρί, Παρθένον βεθουλά, Ζυγὸν μωζανή⟨μ⟩,
Σκορπίον ἀκράβ, Τοξότην κέσετ, Αἰγόκερων γαδί, Ὑδρηχόον δαλλί,
Ἰχθύας δεγγίμ.

3. Ταῦτα δέ μοι οὐκ εἰς στρόβησιν τῶν ἐντυγχανόντων κατατέ- 3, 1
τακται οὐδὲ ἵνα τὴν χυδαιολογίαν τῶν | τὴν ἀσύστατον καὶ φρενο- D319
10 βλαβῆ μωρολογίαν τῆς ἀστρονομίας τῷ βίῳ παρεισαξάντων συστήσω·
ἐλήλεγκται γὰρ αὕτη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀσύστατος οὖσα καὶ ἐσφαλ-
μένη. εἴρηται δὲ ἡμῖν ἐν ἄλλοις λόγοις πολλὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν 2
γένεσιν καὶ εἱμαρμένην νομιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ τούτου
τοῦ συντάγματος ἐν ὀλίγῳ ἡμῖν κατὰ τῶν αὐτῶν πεπραγμάτευται·
15 διὰ δὲ τὸ μή τινα νομίσαι κατὰ συκοφαντίαν ἡμᾶς κατά τινων φέ-
ρεσθαι καὶ μὴ τὰ ἀληθῆ ἐκ παραδόσεων ἀκριβώσαντας ἐκθέσθαι
ταῦτα ἡμῖν καὶ ὀνομαστὶ εἴρηται. ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ 3
ἠλιθιότης οὐχ ἡ τυχοῦσα, τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν καὶ κρίσιν
δικαίαν ὁριζομένοις. πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι | καὶ εἱμαρμένη; 4 ÖSS
20 δυοῖν γὰρ ἀνάγκη θάτερον, ἢ γενέσεως ὑπαρχούσης μὴ εἶναι κρίσιν
διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην
ἐπικρατείας τῆς πεπρωμένης, ἢ [ὅτι] κρίσεως ὑπαρχούσης καὶ ἐν ἀλη- 5
θείᾳ ἐπαπειλουμένης καὶ νόμων δικαζόντων καὶ τῶν τὸ πονηρὸν
δρώντων δίκην ὑπεχόντων — νόμου τε ὁμολογουμένου δικαίου καὶ
25 κρίσεως θεοῦ ἀληθεστάτης — ἀργεῖν τὴν πεπρωμένην καὶ μὴ ἔχειν
ὅλως σύστασιν τὸ παράπαν· 4. ὁπότε διὰ τὸ δύνασθαι ἁμαρτεῖν καὶ 4, 1
μὴ ἁμαρτεῖν τὸν μὲν διὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι, τὸν δὲ
ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι διὰ τὸ εὖ πεπραχέναι ὥρισται καθ' ἑκατέρων
τὸ διάφορον. ὡς καὶ μιᾷ φωνῇ † δικαίᾳ λέγειν | συντόμῳ ἀληθείᾳ 2 P36

12 Hinweis auf eine verlorene Schrift des Epiph. — **13f** vgl. haer. 5, 3, 1f; S. 184, 27

V M

1 σαρατάμ V | θεβουλά M | μωζανή⟨μ⟩ Greßmann] μωμοζάνη V μωμαζανὴ M (Archetypus μ^{μο}ωζάνη) | ἀκραὰβ M | καὶ σὲτ M | δαδλί V | διγγίμ M **4** τελαα V τέλλα M | σήρ M **5** σαράτιν M | ἀρί] ἄρτι V ἀρί V corr **6** ἀκρο V ἀκραάβ M | κεσὲ M | αἰγουκέρων M | ὑδριχόον M | δαλι V **7** διγγίμ M **8** εἰς] εἰ M **9f** φρενοβλαβῆ////, ν wegradiert V **11** ἀσυστατοῦσα M **19** δύναται + ⟨ἅμα⟩? * **21** κατὰ < V **22** [ὅτι] * **25** ἔχων M **29** ὡς καὶ] καὶ ὡς M | μιᾷ φωνῇ, zum Sinn vgl. S. 213, 9 | † δικαίᾳ λέγειν] lies etwa ἀποδεικτέον *

⟨τῇ⟩ διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου κυρίου εἰρημένῃ ὅτι
»ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν
δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. τὸ γὰρ 3
στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα«. ὥστε παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ σαφὲς καὶ
5 ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον παρέσχετο ὁ θεὸς ⟨ὁ⟩ δι' αὐτοῦ φήσας
τό | »ἐὰν θέλητε καὶ ἐὰν μὴ θέλητε«, ὡς περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι D 320
τὸ ἀγαθοεργεῖν ἢ τὸ φαύλων ἐφίεσθαι πραγμάτων. ἄρα τοίνυν 4
ἔσφαλται ἡ διάνοια τῶν γένεσιν εἶναι νομισάντων καὶ μάλιστα Φαρι-
σαίων· οἷς ἐπιφωνητέον ἐστὶ πυκνότερον καὶ πολλαχῶς, οὐ διὰ μιᾶς
10 φωνῆς ἀλλὰ πολλάκις τὰ παρὰ τοῦ σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα
»οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καταλελοίπατε
τὰ βαρέα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ ἀποδεκατοῦτε τὸ
ἄνηθον καὶ τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πήγανον, καὶ καθαρίζετε τὸ ἐκτὸς
τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, τὸ δὲ ἐντός ἐστι μεστὸν ἀκαθαρσίας
15 καὶ ἀκρασίας. καὶ δοκιμάζετε δίκαιον εἶναι ὀμνύναι ἐν τῷ ἐπάνω 5
τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ παρ' ὑμῖν τοῦ
ὅρκου λέλυται, καὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύναι οὐδὲν εἶναί φατε, ἐὰν
δέ τις ὀμόσῃ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτο δεδικαίωται. οὐχὶ τὸ
θυσιαστήριον βαστάζει τὸ ἐπικείμενον καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος ἐστὶ
20 τοῦ ἐπ' αὐτῷ ἐπικαθεζομένου; ἢ ὅτι λέγετε, ἐάν τις εἴπῃ πατρὶ καὶ 6
μητρὶ κορβάν, ὅ ἐστι δῶρον ὃ ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθήσῃ, οὐκέτι μὴ τιμήσῃ
τὸν πατέρα, καὶ ἠθετήσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τῆς τῶν
πρεσβυτέρων ὑμῶν παραδόσεως. καὶ κυκλεύετε θάλασσαν καὶ ξηρὰν 7
ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης
25 διπλότερον ὑμῶν«.

Τί τοίνυν περιττότερον τῶν ἁγίων ῥήσεων προβάλοιτό τις πρὸς 8
ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων; ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖσθαι μᾶλλον ἡγοῦμαι

2 Jes. 1, 19f — **11** Matth. 23, 15 — **11f** Matth. 23, 23 — **13** Matth. 23, 25 — **14** Matth. 23, 18 — **17** Matth. 23, 22 — **20** Mark. 7, 11 — **23** Matth. 23, 15

V (bis *οὐρανῷ* Z. 17; von da an G U) M

1 *⟨τῇ⟩* * | *ὅτι* *] *τὸ* V M **5** *ὁ* < M | *⟨ὁ⟩* * **6** *ἐὰν*[2]] *ἂν* u. hinter *μὴ* gestellt M **7f** *ἄρα τοίνυν — Φαρισαίων* V corr] < V M **9** vor *οὐ* + *ὡς* V **10** *παρὰ*] *διὰ* M **11** *καταλελοίπατε* aus *καταλελύπαται* V corr **12** *τὸν*] *τὸ* M **15** *καὶ ἀκρασίας* < M **16** *τὸ δὲ*] *τῶ δὲ* M **16f** *τοῦ ὅρκου* Pet.] *τῶ ὅρκω* V M **18** *ὑπεράνω αὐτοῦ* U *ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ* M **20** *ἢ*] *καὶ* G U **21** *ὃ*[2] + *ἂν* U | *ὠφεληθῇς* U | vor *οὐκέτι* + *καὶ* U | *τιμήσει* U **25** *διπλότερον* hinter *αὐτὸν* (Z. 24) G U **26** *προβάλοιτο* *] *ὑπερβάλοιτο* G U M **27** *μάλα* G U

ταῖς τοῦ σωτῆρος σοφαῖς καὶ ἀληθιναῖς λέξεσι, πρὸς ἃς οὐκ ἠδυνή-
θησαν ἀντωπῆσαι οὔτε πρὸς τὸ βραχύτατον. | D 321 Ö 90

Κατὰ Ἡμεροβαπτιστῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως δ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιζ̄.

5 1. Ταύταις δὲ συνέπεταί τις αἵρεσις Ἡμεροβαπτιστῶν οὕτω κα- 1, 1
λουμένων, μηδὲν μὲν παραλλάττουσα | τῶν ἄλλων, ἀλλ᾽ ἴσα τῶν Γραμ- P 37
ματέων καὶ Φαρισαίων φρονοῦσα, οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδου-
καίοις ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἀρνήσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ τῇ
ἐν τοῖς ἄλλοις. τοῦτο δὲ περιττὸν ἦν αὐτῇ κεκτημένη ἡ αἵρεσις, 2
10 ὥστε ἐν ἔαρί τε καὶ μετοπώρῳ χειμῶνί τε καὶ θέρει πάντοτε καθ᾽
ἡμέραν βαπτίζεσθαι, ὅθεν καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν εἴληφε τὴν ἐπωνυ-
μίαν. ἔφασκε γὰρ αὕτη ἡ αἵρεσις ἄλλως μὴ εἶναι ζῆν ἀνθρώπῳ, εἰ 3
μή τι ἄρα καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτό τις ἐν ὕδατι, ἀπολου-
όμενός τε καὶ ἁγνιζόμενος ἀπὸ πάσης αἰτίας.

15 2. Πρὸς ταύτην δὲ καὶ αὐτὴν ἐξ ἑνὸς λόγου ἡμῖν ἀνατροπὴ 2, 1
γενήσεται, ὅτι ἀπιστίας παρ᾽ αὐτοῖς μᾶλλον ἢ πίστεως οἱ λόγοι.
ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἡ συνείδησις αὐτῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βαπτι-
ζομένων, ὡς ὅτι ἡ ἐλπὶς τῆς χθὲς ἡμέρας παρ᾽ αὐτοῖς τέθνηκεν, ἡ
πίστις τε καὶ ὁ ἁγνισμός. εἰ μὲν γὰρ ἑνὶ βαπτίσματι ἐστοίχουν, ἄρα 2
20 ἐθάρρουν τούτῳ ὡς ζῶντι καὶ ἀθανάτῳ ὄντι εἰς τὸν αἰῶνα· ὁπότε
δὲ σήμερον μὲν ἐλούσαντο, οὐχ ἕνεκεν πλύσεως σώματος ἢ ῥύπου,
ἀλλ᾽ ἕνεκεν ἁμαρτημάτων, ἄρα κατ᾽ αὐτοὺς ἐκαθαρίσθη· αὖθις δὲ τῇ
ἑξῆς πάλιν λουόμενοι ἀπεφήναντο τὸ παρελθὸν ἐν τῇ χθὲς τεθνάναι

3 ff Ἡμεροβαπτισταὶ Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 7; S. 372, 11 Schwartz clement. Hom. II 23; S. 28, 6 Lagarde (Justin dial. 80; S. 280 Otto Const. apost. VI 6; S. 315, 3 ff Funk); vgl. W. Brandt, Die jüdischen Baptismen (Beihefte zur ZAW 18) 1910 S. 50 f

G U M

1 σοφαῖς] φωναῖς U **2** ἀντοπῆσαι M | Unterschrift κατὰ φαρισαίων G **3 f** κατὰ ἡμεροβαπτιστῶν, ἀπὸ τοῦ (τοῦ < M) Ἰουδαϊσμοῦ τετάρτη (δ̄ M), τῆς δὲ ἀκολουθίας ἑπτακαιδεκάτη (ιζ̄ M) G M κατὰ ἡμεροβαπτιστῶν, τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἑπτακαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ U **5 f** καλουμένων *] καλουμένη G U M **8** τῶν] τῆς? * | ἀναστάσεως ἀρνήσει *] ἀναστάσει μόνον G U M **8 f** τῇ ἐν *] καὶ G U M **9** ἦν < U **10** ὥστε] ὡς U **11** Ἡμεροβαπτιστὴν G U **12** ἡ αἵρεσις < G U | ἄλλως < G + πῶς U | ζωὴν G **13** βαπτίσοιτο G βαπτίσοι M **15** αὐτῆς G **18** τέθνηκεν παρ᾽ αὐτοῖς G **18 f** vor ἡ πίστις + καὶ U **19** vor ἑνὶ + ἐν U **21** οὐκ M | ἢ ῥύπου < U **22** καθ᾽ αὐτοὺς G | ἐκαθαιρίσθη M **23** παρελθόν + τι M | τεθνήκει G

βάπτισμα. εἰ μὴ γὰρ τὸ πρὸ μιᾶς ἐτεθνήκει, οὐκ ἂν εἰς τὴν ἑξῆς ἑτέρου ἐπεδέοντο πρὸς καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. 3 *καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἀπέχονται τοῦ ἁμαρτάνειν, νομίζοντες ὅτι τὸ ὕδωρ καθαρίσει τοὺς ἐνδελεχῶς καθ' ἑκάστην ἁμαρτάνοντας, μάταιος αὐτῶν ἡ ὑπό-* 5 *νοια καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φροῦδον καὶ ἕωλον.* 4 *οὔτε γὰρ Ὠκεανὸς | οὔτε* D322 *πάντα τὰ ῥεῖθρα καὶ πελάγη, ποταμοί τε ἀένναοι καὶ πηγαὶ πᾶσά τε ἡ ὀμβροτόκος φύσις συνελθοῦσαι δύνανται ἁμαρτήματα ἀφανίσαι, ἐπειδήπερ οὐ κατὰ λόγον οὐδὲ ἐκ προστάγματος θεοῦ γίνεται· μετάνοια γὰρ καθαρίζει καὶ τὸ ἓν βάπτισμα διὰ τῆς τῶν μυστηρίων ὀνο-* 10 *μασίας.* 5 *παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτην, αὐτάρκως ἡγησάμενος τὸ ἐν ὀλίγῳ [τὸ] ἀλέξημα τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας ὑποδείξας, ὡς ἐνταῦθα τοῖς ἐντυγχάνουσι συντέτακται. |* Ö92 P38

Κατὰ Νασαραίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ε̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας ι̅η̅.

1, 1 1. *Ἑξῆς δὲ ἐπιβαλοῦμαι διηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν τὴν μετὰ* 15 *τοὺς Ἡμεροβαπτιστὰς καλουμένην τῶν Νασαραίων. οἵτινες Ἰουδαῖοί εἰσι τὸ γένος, ἀπὸ τῆς Γαλααδίτιδος καὶ Βασανίτιδος καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου ὁρμώμενοι, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν περιέχει λόγος, ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ οὖσα, ἥτις τὰ πάντα ἰουδάϊζεν, μηδὲν περαιτέρω φρονοῦσα σχεδὸν τῶν προειρημένων.* 2 *περιτομὴν γὰρ ὡσαύτως* 20 *ἐκέκτητο, σάββατον τὸ αὐτὸ ἐφύλαττεν, ἑορταῖς ταῖς αὐταῖς προσανεῖχεν, οὐ μὴν εἱμαρμένην παρεισῆγεν οὔτε ἀστρονομίαν.* 3 *καὶ πατέρας μὲν ἐδέχετο τοὺς ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι Μωυσέως, τοὺς ἐν ἀριστείᾳ θεοσεβείας διαφανεῖς ὑπάρξαντας, φημὶ δὲ Ἀδὰμ καὶ Σὴθ καὶ Ἐνὼχ καὶ Μαθουσάλα καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ* 25 *καὶ Ἰακώβ, Λευί τε καὶ Ἀαρὼν καὶ Μωυσέα καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ*

13ff die *Νασαραῖοι* dem Epiph. eigentümlich. Wenn er (vgl. oben Anaceph. S. 168, 4) den Namen mit *ἀφηνιαστής* übersetzt, so scheint er ihn von נסר (נָשַׁר) = abfallen (allerdings im übertragenen Sinn nicht nachweisbar) herzuleiten. (*Ναζωραῖοι* führt Epiph. wie andere auf *Ναζαρὲτ* zurück, vgl. haer. 29, 7, 1)

G U (bis Z. 12 *συντέτακται*; dann ein Blatt in U ausgefallen, als Ersatz dient R) M

3 *κατέχονται* G **5** *ὠκεανοῦ* G | *οὔτε²* < G **6** *ἀέναοι* G U **7** *δύναται* U **10** *αὐτάρκη* G **10 f** *τὸ ἐν ὀλίγῳ [τὸ *] ἀλέξημα] τὸν δι' ὀλίγων ἔλεγχον* G **11** *ὑποδεῖξαι* G U | *ὡς *] ἕως* G U M | *ἐνταυθοῖ* G U **12** Unterschrift *κατὰ ἡμεροβαπτιστῶν* G **13** *κατὰ Νασαραίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πέμπτη* (ε̅ M), *τῆς δὲ ἀκολουθίας ὀκτωκαιδεκάτη* (ι̅η̅ M) G M **17** *ὁρμώμενοι* < M **20** *ἐκέκτηντο* M **25** *Λευὶν* G | *καὶ Μωυσέα* < G *Μωυσέαν* M

Ναυῆ. αὐτὴν δὲ οὐ παρεδέχετο τὴν πεντάτευχον, ἀλλὰ ὡμολόγει μὲν τὸν Μωυσέα καὶ ὅτι ἐδέξατο νομοθεσίαν ἐπίστευεν, οὐ ταύτην δέ, φησίν, ἀλλ' ἑτέραν· ὅθεν τὰ μὲν πάντα φυλάττουσι τῶν Ἰουδαίων 4 Ἰουδαῖοι ὄντες. θυσίαν δὲ οὐκ ἔθυον οὐδὲ ἐμψύχων | μετεῖχον, ἀλλὰ D323
5 ἀθέμιτον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ κρεῶν μεταλαμβάνειν ἢ θυσιάζειν αὐτοῖς. ἔφασκον γὰρ πεπλάσθαι ταῦτα τὰ βιβλία καὶ μηδὲν τούτων ὑπὸ τῶν πατέρων γεγενῆσθαι. αὕτη ἦν ἡ τῶν Νασαραίων διαφορὰ πρὸς 5 τὰς ἄλλας. ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἔλεγχος οὐκ ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἐστι φανερός.

10 2. Πρῶτον μὲν ⟨ἐν⟩ τῷ ὁμολογεῖν αὐτοὺς τοὺς πατέρας καὶ 2, 1 πατριάρχας καὶ Μωυσέα· ἄλλης γραφῆς γὰρ περὶ τούτων μὴ λεγούσης, πόθεν αὐτοῖς ἡ γνῶσις τῆς τῶν πατέρων ὀνομασίας καὶ ἀριστείας, εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τῆς πεντατεύχου; καὶ πῶς οἷόν 2 τε ἐν ταὐτῷ εἶναι ἀληθὲς καὶ ψεῦδος καὶ ἐν μέρει τὴν γραφὴν
15 ἀληθεύειν, ἐν μέρει δὲ ψεύδεσθαι, τοῦ σωτῆρος λέγοντος »ἢ ποιήσατε 3 τὸ δένδρον ἀγαθὸν καὶ τοὺς καρποὺς ἀγαθοὺς ἢ τὸ δένδρον σαπρὸν καὶ τοὺς καρποὺς σαπρούς« »οὐ δύναται γὰρ δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς σαπροὺς ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι«. | μάταιος τοίνυν αὐτῶν ἡ διάνοια καὶ ἡ εἰσήγησις, ἐκ πολλῶν 4 P39
20 ἔχουσα τὴν ἀνατροπήν, ὡς ἄχρι τῆς δεῦρο οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς ᾄδεται, ἀλλὰ καὶ οἱ τόποι τῶν παραδοξοποιιῶν σῴζονται· πρῶτον ὅπου τὸ πρόβατον Ἀβραὰμ προσέφερε τῷ θεῷ, ὄρος Σιὼν 5 ἄχρι τῆς δεῦρο οὕτω καλούμενον, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἡ δρῦς τῆς Μαμβρῆ, ἔνθα τοῖς ἀγγέλοις παρετέθη ὁ μόσχος. εἰ δὲ Ἀβραὰμ ἀγγέλοις Ö94
25 παρέθετο κρεῶν τὴν ἑτοιμασίαν, ἀποδέων οὐκ ἦν αὐτὸς τῆς τούτων μετοχῆς.

3. Ἀλλὰ καὶ τοῦ προβάτου ⟨τοῦ⟩ τυθέντος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων 3, 1 χώρᾳ ἔτι παρ' Αἰγυπτίοις τυγχάνει ᾀδομένη ἡ παράδοσις καὶ παρὰ τοῖς εἰδωλολάτραις. ἐν γὰρ τῷ καιρῷ, ὅτε τὸ πάσχα ἐγίνετο ἐκεῖσε 2
30 (ἀρχὴ δὲ αὕτη γίνεται τοῦ ἔαρος ὅτε ἡ πρώτη ἰσημερία) ἐκ μίλτεως

1 vgl. Panarion haer. 19, 5, 1; S. 222, 17 — **15ff** Matth. 12, 33 u. Matth. 7, 18 — **29ff** über Sinn u. Verbreitung dieser Sitte vgl. Dalman, Palästinajahrbuch B. 8 (1912) S. 136

G U (beginnt wieder mit *μόνον* Z. 20) M

1 *ὁμολόγει* M **4** *οὔτε* M **5** *αὐτοῖς*²] *αὐτοὺς* G R **7** *τῶν ἀσαραίων* M **10** *⟨ἐν⟩ τῷ* *] *τὸ* G R M **14** *εἶναι* < M **18 f** *οὐδὲ δένδρον — ποιῆσαι* < M **19** *ἡ*² < M **20** *οὐ μόνον* hinter *γραφαῖς* M **21** *σῴζονται*] *σωματοποιοῦνται* G U **22** vor *Ἀβραὰμ* + *ὁ* U **23** *τῆς*¹ Dind.] *τοῦ* G U M **24** *εἰ* *] *ὅπου* G U M | *δὲ* < M **27** *⟨τοῦ⟩* * **29** *ἐγένετο* U

λαμβάνουσι πάντες οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ ἀγνωσίαν καὶ χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι δὲ καὶ τὰ | δένδρα, τὰς συκᾶς καὶ τὰ ἄλλα, φημίζοντες καὶ λέγοντες ὅτι, φησί, τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξέ ποτε τὴν οἰκουμένην· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρωπὸν ἀλεξητήριόν ἐστι τῆς τοσαύτης πληγῆς καὶ τοιαύτης. ³πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι περὶ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ἔτι καὶ δεῦρο τὰ λείψανα τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδυαίων χώρᾳ. ⁴καὶ πάντως δὲ εἰ ἐπιζητήσειέ τις καὶ ἀνερευνήσειε, καὶ τὰ λείψανα τοῦ θυσιαστηρίου (ἐπείπερ ἀκόλουθόν ἐστιν) εὕροι ἂν ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ ὄρους, ὅπου ἔμεινε Νῶε ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ καὶ προσενέγκας ἀπὸ τῶν ζῴων τῶν καθαρῶν καὶ τῶν στεάτων κυρίῳ τῷ θεῷ [ὅτε] ἤκουσεν »ἰδοὺ δέδωκά σοι τὰ πάντα ὡς λάχανα ἀγροῦ, θῦσον καὶ φάγε«. ⁵παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἐπείσακτον καὶ ἠλίθιον τῆς αἱρέσεως, ἀρκεσθεὶς ταῖς προειρημέναις ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνσπαρείσαις ὑπὸ τῆς ἡμῶν βραχύτητος ἐνταῦθα πρὸς ἀντίθεσιν τῆς πλάνης τῆς προειρημένης αἱρέσεως.

Κατὰ Ὀσσαίων, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ϛ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ιθ̄.

1. ¹Μετὰ ταύτην πάλιν ἄλλη τις αἵρεσις ταύταις παραπεπλεγμένη, ἡ τῶν Ὀσσαί|ων καλουμένη. Ἰουδαῖοι δὲ οὗτοι ὡς καὶ αἱ προειρημέναι, ὑποκριταὶ τὸν τρόπον δεινοὶ τὴν ἐπίνοιαν. ²ὡρμῶντο δὲ οὗτοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας καὶ Ἰτουραίας, Μωαβίτιδός τε καὶ Ἀριηλίτιδος, τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς ἁλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κληθείσης ὑπερκειμένων χωρῶν· ἔστι δὲ αὕτη ἡ νεκρὰ καλουμένη θάλασσα. ³τοῦτο

(D 324; P 40)

6 f Theophilus ad Autol. III 129 D; S. 234 Otto Hippolyt refut. X 30 Eusebius *Onomasticon* 2, 21 ff Klostermann — **12** Gen. 9, 3 Act. 10, 13 — **17 ff** die Ὀσσαῖοι dem Epiphanius eigentümlich

G U M

5 δὲ < M **7** Καρδυέων U M **11** τῶν (vor στεάτων) < G | [ὅτε] * **12** τὰ < G U | ἀγροῦ] χόρτον U **15** ἐνσπαρείσαις] ἐν ταῖς γραφείσαις G **16** Unterschrift κατὰ Νασαραίων G **17** κατὰ Ὀσσαίων ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ μὲν ἕκτης (μὲν < u. ϛ̄ M), τῆς δὲ ἀκολουθίας ιθ̄ (ιβ̄ M) G M κατὰ Ὀσσηνῶν ἐκ τῆς αἱρέσεως ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐννέα καὶ δεκάτη τῇ ἀκολουθίᾳ U **19** Ὀσσηνῶν U | δὲ] τε U **20** δεινοὶ] δῆλοι M | ὥρμηνται U **22** Ἀριηλίτιδος ist nicht zu beanstanden; der Name der Landschaft ist von Ἀριὴλ = Ἀρεόπολις vgl. Eusebius *Onomasticon* S. 36, 24 ff (10, 17; 124, 16) Klostermann gebildet **23 f** ὑπερκειμένων χωρῶν *] ὑπερκειμένης χώρας G U M **24** ἡ < G U | καλουμένης U

δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσαίων ἑρμηνεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀνό-
ματος στιβαρὸν γένος. συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα | ὁ καλού- 4 D325
μενος Ἠλξαὶ ἐν χρόνοις βασιλέως Τραιανοῦ μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος
παρουσίαν, ὃς ἐγένετο ψευδοπροφήτης· συνεγράψατο δὲ οὗτος βιβλίον
5 δῆθεν κατὰ προφητείαν ἢ ὡς κατὰ ἔνθεον σοφίαν· φασὶ δὲ καὶ ἄλλον
τινὰ Ἰεξαῖον εἶναι ἀδελφὸν | τούτου. γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἄνθρωπος 5 Ö96
πεπλανημένος τὸν τρόπον ἀπατηλὸς τὴν γνώμην, ἀπὸ Ἰουδαίων
ὁρμώμενος καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, κατὰ νόμον δὲ μὴ πολιτευόμε-
νος, ἕτερα ἀνθ᾽ ἑτέρων παρεισφέρων καὶ [τὴν] ἰδίαν αὐτῷ αἵρεσιν
10 πλάσας. ἅλας καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἄρτον καὶ οὐρανὸν καὶ αἰθέρα 6
καὶ ἄνεμον ὅρκον αὐτοῖς εἰς λατρείαν ὁρισάμενος· ποτὲ δὲ πάλιν
ἄλλους μάρτυρας ἑπτὰ ὁρισάμενος, τὸν οὐρανόν φημι καὶ τὸ ὕδωρ
καὶ πνεύματα, ⟨ὥς⟩ φησιν, ἅγια καὶ τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς καὶ
τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἅλας καὶ τὴν γῆν. ἀπεχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, 7
15 μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γαμεῖν· φαντασιώδη δέ τινα
ὡς δῆθεν ⟨ἐξ⟩ ἀποκαλύψεως παρεισφέρει. ὑπόκρισιν δὲ διδάσκει, 8
φήσας μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, εἰ καί ⟨τις⟩ παρατύχοι εἴδωλα προσκυνήσας
καιρῷ ἐνστάντος διωγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ,
καὶ ὅ τι δ᾽ ἂν ὁμολογήσῃ στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μή. 2. μάρτυρα 9
20 δέ τινα παρεισφέρων οὐκ αἰσχύνεται ὁ ἀπατεών, λέγων Φινεές τινα

1 f oben Anaceph. S. 168, 1 war der Name mit *ἰταμώτατοι* erklärt; hier scheint Epiph. die Herleitung von אייז vorzuschweben — **2 ff** zu Elxai vgl. Panarion h. 30, 3, 2 u. c. 17, 4 ff h. 53, 1; dazu Hippolyt refut. IX 13, 2 ff — **3** genauer bei Hippolyt refut. IX 13, 4; S. 251, 22 Wendland *ἐπὶ Τραϊανοῦ βασιλείας τρίτῳ* — **4 f** Origenes in ps. 82 bei Eusebius h. e. VI 38; S. 592, 24 Schwartz *καὶ βίβλον τινὰ φέρουσιν, ἥν λέγουσιν ἐξ οὐρανοῦ πεπτωκέναι* — **5 f** etwas anders Panarion h. 53, 3 *φασὶ δὲ καὶ ἄλλο βιβλίον ἔχειν Ἰεξαὶ λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξαί* — **10 ff** zu diesen Schwurformeln vgl. unten c. 6, 4 u. h. 30, 17, 4 Hippolyt refut. IX 15, 2; S. 253, 16 ff Wendland; dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 228 W. Brandt, Elchasai S. 15 — **16 ff** vgl. Origenes in ps. 82 bei Eusebius h. e. VI, 38; S. 592, 22 f Schwartz *φησὶν δὲ ὅτι τὸ ἀρνήσασθαι ἀδιάφορόν ἐστιν καὶ ὁ μὲν νοήσας τῷ μὲν στόματι ἐν ἀνάγκαις ἀρνήσεται, τῇ δὲ καρδίᾳ οὐχί*

G U M

1 *Ὀσσηνῶν* U **2** *στιβαρὸν*] *ὅτι βάρβαρον* M **3** *Τραιανοῦ βασιλέως* U **6** *Ἰεξέον* U M | *εἶναι* < U **8** *καὶ τὰ Ἰουδαίων*] *κατὰ Ἰουδαίων δὲ* M **9** *ἕτερα* + *δὲ* G U **9 f** [*τὴν ἰδίαν αὐτῷ αἵρεσιν πλάσας* *] *τὴν ἰδίαν αὐτοῦ αἵρεσιν πλανήσας* U M *τοὺς αὐτῷ πεισθέντας πλανήσας* G **11** vor *ὅρκον* + *εἰς*, vor *εἰς λατρείαν* + *καὶ* G; lies ⟨*καθ᾽*⟩ *ὅρκον*? * | *ὁρισάμενος* + *παρέδωκε* U **13** ⟨*ὥς*⟩ * **15** *γαμεῖν* *] *γάμον* G U M **16** ⟨*ἐξ*⟩ * | *ὑπόκρισιν* * vgl. S. 219, 25] *ὑποκριτὰς* G U M **17** ⟨*τις*⟩ * | *παρατύχοιεν* U; lies vielleicht *παρ᾽ ἀ⟨νάγκην⟩ τύχοι* * | *προσκυνήσας* *] *προσκυνῆσαι* G U M **18** *καιρῷ* *] *καιροῦ* G U M **19** *καὶ* + ⟨*ἀδιάφορον εἶναι*⟩? * | *εἴ τι δ᾽ ἂν* U | vor *στόματι* + *ἐν* G U

ἱερέα τῶν ἀπὸ γένους Λευί τε καὶ Ἀαρὼν καὶ τοῦ ἀρχαίου Φινεὲς
ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας προσκυνήσαντα τὴν Ἄρτεμιν
ἐν Σούσοις διαπεφευγέναι ὄλεθρον θανάτου ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως·
ὥστε εἶναι αὐτοῦ τὰ πάντα ψευδῆ καὶ μάταια.

5 Οὗτος μὲν οὖν ⟨ὡς⟩ ἄνω ⟨εἴρηται⟩ συνῆπται τῇ προειρημένῃ 10
αἱρέσει τῇ τῶν Ὀσσαίων καλουμένῃ, ἧς ἔτι λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει
ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῇ τῇ καὶ Περαίᾳ πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ
γένος νυνὶ Σαμψαίων καλεῖται. | φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν | τοῦ- P41 D326
τον δύναμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ ἢλ καλεῖσθαι δύναμιν, ξαῒ δὲ
10 κεκαλυμμένον. ἠλέγχθη δὲ τὸ πᾶν τοῦ ἐπιτηδεύματος φρύαγμα 11
καὶ εἰς μεγάλην αἰσχύνην ὑπέπεσε παρὰ τοῖς δυναμένοις τὰ ἀληθῆ
κατανοεῖν τε καὶ ἀκριβοῦν *. ἔτι γὰρ καὶ δεῦρο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν
Κωνσταντίου τε καὶ τῶν νῦν βασιλέων *. ἕως μὲν γὰρ Κων- 12
σταντίου ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ τοῦ Ἠλξαῒ Μαρθοῦς τις καὶ Μαρ-
15 θάνα δύο ἀδελφαὶ ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ἀντὶ θεῶν προσεκυνοῦντο, ὅτι
δῆθεν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ προειρημένου Ἠλξαῒ ὑπῆρχον. τέθνηκεν
δὲ ἡ Μαρθοῦς πρὸ ὀλίγου τοῦ χρόνου, Μαρθάνα δὲ εἰς ἔτι δεῦρο
ὑπῆρχεν. ὧν καὶ τὰ πτύσματα καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος ῥύπη 13
ἀπεφέροντο οἱ πεπλανημένοι αἱρετικοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δῆθεν
20 πρὸς ἀλέξησιν νοσημάτων. οὐ μὴν ἐνήργουν· ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον
σοβαρὸν ἀεὶ καὶ πρὸς ἀπάτην ἕτοιμον· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία καὶ Ö98
ἀσύνετον ἡ πλάνη.

3. Καὶ ἕως ποῦ κατατρίβομαι τὰ περὶ τοῦ γόητος τούτου φθεγ- 3, 1
γόμενος ὅσα τε κατὰ τῆς ἀληθείας κατεψεύσατο, πρῶτον μὲν διδάσκων 2
25 ἀπαρνησιθείαν καὶ ὑπόκρισιν, βδελυρῶν θυσιῶν τῆς εἰδωλολατρείας

1 *τοῦ ἀρχαίου Φινεὲς* vgl. Num. 25, 7 Jes. Sir. 45, 23 (daraus ist die Geschichte wohl durch Umdrehung entstanden) — **7f** über die *Σαμψαῖοι* u. ihr Verhältnis zu den Ossäern vgl. Panarion h. 53 — **9** zur Deutung des Namens vgl. Brandt, Elchasai S. 5ff — **12ff** vgl. Panarion h. 53, 1, 5

G U M

5 ⟨*ὡς*⟩ * | ⟨*εἴρηται*⟩ * **6** *Ὀσσηνῶν* U **7** *Ναβατίδι* M | *τῇ* (hinter *γῇ*) < M **9** *ἢλ*] *ἰὴλ* UM **9** u. **10** *κεκρυμμένην* u. *κεκρυμμένη* Nic. Chon. Thes. I c. 43 (Vat. 680 f. 10ᵛ) **10** *ἐλεγχθήσεται* M **11** *καὶ* + *ὡς* G *ὡς* statt *καὶ* M | *ἐπέπεσε* M **12** * etwa ⟨*ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις*⟩ * | *ἐπὶ* *] *ἀπὸ* GUM **13** * etwa ⟨*ἡ αἵρεσις περιῆν*⟩ *; *βασιλέων* + *σαφῶς ἐλέγχονται* U (verunglückte Vermutung) | *γὰρ* < GM **14** *τοῦ Ἠλξαῒ* < GU **14f** am Rand von erster Hand *μάρθω καὶ μάρθαινα* M *Μαρθὼ καὶ Μαρθάνην* Nic. Chon. **16** *τοῦ*¹ < M | *τέθνηκον* GM **24** *κατεψεύσατο*] *ἐφθέγξατο* M **25** *καὶ*] *καθ'* U | *βδελλυρῶν* M

μετέχειν ἀπατᾶν τε τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν ἰδίαν πίστιν στόματι καὶ μὴ ἔχειν ἁμαρτίαν φάσκων· ὡς εἶναι ἀθεράπευτον τὸ αὐτῶν πάθος καὶ μὴ δυνάμενον διορθωθῆναι. εἰ γὰρ τὸ στόμα τὸ 3 ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν προετοιμάζεται εἰς ψεῦδος, ἆρά γέ τις αὐτοῖς
5 ἂν πιστεύσειε τὴν καρδίαν μὴ ἔχειν ἠπατημένην; ὁπότε διαρρήδην ἐκφωνεῖ ὁ θεῖος λόγος διδάσκων ἐν πνεύματι ἁγίῳ ὅτι »καρδία πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν«. ἀλλὰ καὶ πάλιν δῆθεν μὲν Χριστὸν ὀνόματι ὁμολογεῖ, λέγων 4 ὅτι Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεύς· οὐ μὴν πάνυ γε κατείληφα ἐκ τῆς
10 αὐτοῦ δολερᾶς καὶ παραπεποιημένης συντάξεως τῆς βίβλου τῆς αὐτοῦ ληρῳδίας εἰ περὶ τοῦ | κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑφηγήσατο· οὔτε D 327 γὰρ τοῦτο ὁρίζει, Χριστὸν δὲ ἁπλῶς λέγει, ὡς ἐξ ὧν κατειλήφαμεν τινὰ ἕτερον σημαίνων ἢ προσδοκῶν. κωλύει γὰρ εἰς ἀνατολὰς 5 P 42 εὔξασθαι, φάσκων μὴ δεῖν προσέχειν οὕτως, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα δὲ
15 ἔχειν τὸ πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν μερῶν, τοὺς μὲν ἀπὸ ἀνατολῶν εἰς δύσιν προσέχειν τῇ Ἱερουσαλήμ, τοὺς δὲ ἀπὸ δύσεως εἰς ἀνατολὴν τῇ αὐτῇ, τοὺς δὲ ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν καὶ ἀπὸ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον, ὡς πανταχόθεν τὸ πρόσωπον ἄντικρυς εἶναι τῆς Ἱερουσαλήμ. καὶ ὅρα τὴν τοῦ ἀπατεῶνος φρενοβλάβειαν. ἀναθεματίζει μὲν γὰρ 6
20 θυσίας καὶ ἱερουργίας ὡς ἀλλοτρίας οὔσας θεοῦ καὶ μήτε ὅλως θεῷ ἐκ τῶν πατέρων καὶ τοῦ νόμου ποτὲ προσενεχθείσας καὶ λέγει ἐκεῖ δεῖν εὔχεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἦν τὸ θυσιαστήριον καὶ αἱ θυσίαι, ⟨ὁ⟩ ἀρνούμενος τὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σαρκοφαγίαν καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὸ θυσιαστήριον τό τε πῦρ ὡς θεοῦ ἀλλότριον, τὸ δὲ ὕδωρ 7

6 Röm. 10, 10 — **9** zu *Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεὺς* vgl. Hippolyt refut. IX 15, 1; S. 253, 14 Wendland als Gebot des Elxai *βαπτισάσθω ἐκ δευτέρου ἐν ὀνόματι τοῦ μεγάλου καὶ ὑψίστου θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι υἱοῦ αὐτοῦ, ⟨τοῦ⟩ μεγάλου βασιλέως* — **14** vgl. Daniel 6, 11 Ezechiel 8, 16 ff u. bes. B[e]rakot IV 5 wer gegen Morgen steht, wende sein Antlitz gegen Abend, wer gegen Abend steht, gen Morgen, wer gegen Mittag steht, gen Mitternacht, u. wer gegen Mitternacht steht, gen Mittag (W. Brandt, Elchasai S. 12)

G U M

1 *μετέχειν* + *λέγων, ἔπειτα δὲ* U | *ἀπατῶν* und < *τε* U | *καὶ* (vor *ἀρνεῖσθαι*) < U **3** *διορθοθῆναι* M **5** *ἂν πιστεύσειε* *] *ἐμπιστεύσειε* G U M **6** *ἐκφωνεῖ*] *ἐκφάσκων* U | *ἐν πνεύματι ἁγίῳ διδάσκων* U **9** vor *Χριστὸς* + *ὁ* G **13** *γὰρ*] *δὲ*? * **17 f** *ἀπὸ ἄρκτου — εἰς ἄρκτον*] *ἀπὸ νότου καὶ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον, τοὺς δὲ ἀπ' ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν* U **17** *ἄρκτου* *] *νότου* G M **23** *⟨ὁ⟩* * | *ἀρνούμενος* + *δὲ* M

εἶναι δεξιὸν πῦρ δὲ ἀλλότριον εἶναι φάσκων διὰ τούτων τῶν λέξεων· »τέκνα, μὴ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ πυρὸς πορεύεσθε, ὅτι πλανᾶσθε· πλάνη γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον. ὁρᾷς γάρ, φησίν, αὐτὸ ἐγγυτάτω καί ἐστιν ἀπὸ πόρρωθεν· μὴ πορεύεσθε πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ, πορεύεσθε δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν 5 φωνὴν τοῦ ὕδατος.« καὶ πολλά ἐστι τὰ αὐτοῦ μυθολογήματα.

4. Εἶτα δὲ διαγράφει Χριστὸν τινὰ εἶναι δύναμιν, οὗ καὶ τὰ 4, 1 μέτρα σημαίνει, εἰκοσιτεσσάρων μὲν σχοίνων τὸ μῆκος ὡς μιλίων ἐνενηκονταὲξ τὸ δὲ πλάτος σχοίνων ἓξ μιλίων εἰκοσιτεσσάρων, καὶ τὸ | πάχος ὁμοίως τερατευόμενος καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰ ἄλλα μυθο- Ö 100 10 λογήματα. εἶναι δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ αὐτὸ θήλειαν, ὅμοιον 2 τῷ Χριστῷ, ἀνδριάντος δίκην ὑπὲρ νεφέλην καὶ ἀνὰ μέσον δύο ὀρέων ἑστός. καὶ τὰ ἄλλα σιωπήσω, ἵνα μὴ εἰς μυθολογίαν φαντασιάσω τὴν ἀκοὴν | τῶν ἐντυγχανόντων. τίσι δὲ λόγοις καὶ κενοφωνίαις 3 D 328 ὕστερον ἐν τῇ βίβλῳ ἀπατᾷ λέγων »μηδεὶς ζητήσῃ τὴν ἑρμηνείαν, ἀλλ' 15 ἢ μόνον ἐν τῇ εὐχῇ τάδε λεγέτω«, καὶ αὐτὰ δῆθεν ἀπὸ Ἑβραϊκῆς διαλέκτου μετενέγκας, ὡς ἀπὸ μέρους κατειλήφαμεν, οὐδὲν ὄντα τὰ παρ' αὐτῷ φανταζόμενα. φάσκει γὰρ λέγειν »ἀβὰρ ἀνὶδ μωῒβ νωχιλὲ δαασὶμ ἀνὴ δαασὶμ νωχιλὲ μωῒβ ἀνὶδ ἀβὰρ σελάμ«, | ἅτινα ἑρμηνευόμενα ἔχει P 43 τὴν σαφήνειαν ταύτην· »παρελθέτω ταπείνωσις ⟨ἡ⟩ ἐκ τῶν πατέρων 4

2 ff vgl. Panarion h. 53, 1, 7 *τετίμηται δὲ τὸ ὕδωρ καὶ τοῦτο ὡς θεὸν ἡγοῦνται σχεδὸν φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου* (dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 157) — **6 ff** vgl. Panarion h. 30, 17, 6 ff h. 53, 1, 8 f u. Hippolyt refut. IX 13, 2 f; S. 251, 14 ff Wendland *ὑπὸ ἀγγέλου, οὗ τὸ ὕψος σχοινίων κδ, ὃ γίνεται μίλια ϟϛ, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ σχοινίων δ, καὶ ἀπὸ ὤμου εἰς ὦμον σχοινίων ξ, τὰ δὲ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐπὶ μῆκος σχοινίων γ ἡμίσους, ἃ γίνεται μίλια δεκατέσσαρα, τὸ δὲ πλάτος σχοίνου ἑνὸς ἡμίσους, τὸ δὲ ὕψος ἡμισχοινίου. εἶναι δὲ σὺν αὐτῷ καὶ θήλειαν, ἧς τὰ μέτρα κατὰ τὰ προειρημένα εἶναι λέγει· καὶ τὸν μὲν ἄρσενα υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, τὴν δὲ θήλειαν καλεῖσθαι ἅγιον πνεῦμα* — **13 ff** vgl. M. A. Levy, Zeitschr. d. deutsch. morg. Gesellschaft 1858 S. 712. Nach seiner Entdeckung ist die Formel (abgesehen von dem Wort *σελάμ*) vielmehr von hintenherein zu lesen = *ἠνὰ μισαὰδ ἐλιχὼν βιὼμ δίνα ῥάβ⟨β⟩α* = ich zeuge für (über) euch am Tag des großen Gerichts. Demgemäß ist die Übersetzung des Epiphanius nur Dichtung

G U M

3 *τοιοῦτο* G **7** *σχοινίων* M **8** *μιλίων* < M **11** *ὑπὲρ*] *ὑπὸ* Brandt, Elchasai S. 60 **15** *τάδε*] *ταῦτα* M **16** *οὐδὲν* + ⟨*δὲ*⟩? * **17** *γὰρ* < M | *δαασὶμ*] *δάσημ* G *δασιμ* M U **18** *δαασὶμ* < G | *μωὴβ* G | *μωὴβ* + *νωχιλὲ δασὶμ μωὶβ* G | *ἄβερ* G U M **19** ⟨*ἡ*⟩ * nach S. 222, 9 | *τῶν* < U

μου τῆς κατακρίσεως αὐτῶν καὶ καταπατήματος αὐτῶν καὶ πόνου
αὐτῶν. καταπατήματι ἐν κατακρίσει διὰ τῶν πατέρων μου, ἀπὸ
ταπεινώσεως παρελθούσης ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.« ἐπ' αὐτῷ δὲ 5
πάντα πληροῦται ταῦτα. κεκένωται γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ
5 πλάνη. εἰ δὲ ἓν ῥῆμα πρὸς ἓν θελήσει τις κατὰ λεπτολογίαν ἀκοῦσαι
ἑρμηνευόμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ὀκνήσαιμεν ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς καθῆ-
κον κατὰ πάντα τῶν βουλομένων λεπτολόγως ἀκούειν αὐτὰ δὴ τὰ
ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς αὐτῶν ἑρμηνείας ἄντικρυς παραθησόμεθα,
καὶ ἔστιν οὕτως· ἀβάρ, παρελθέτω· ἀνίδ, ταπείνωσις· μωΐβ, ἡ ἐκ 6
10 ⟨τῶν⟩ πατέρων μου· νωχιλέ, τῆς κατακρίσεως αὐτῶν· δασσίμ, καὶ
καταπατήματος αὐτῶν· ἀνή, καὶ πόνου αὐτῶν· δασσίμ, καταπατή-
ματι· νωχιλέ, ἐν κατακρίσει· μωΐβ, διὰ τῶν πατέρων μου· ἀνίδ, ἀπὸ
ταπεινώσεως· ἀβάρ, παρελθούσης· σελάμ, ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.

5. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἄνω προειρημένη, ἡ πολιτευο- 5, 1
15 μένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περι-
τέμνεσθαι καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα· μόνον δὲ ⟨τῷ⟩ ἀπαγορεύειν
τὰς βίβλους ⟨Μωυσέως⟩ ὁμοίως τοῖς Νασαραίοις σχίσμα [δὲ] ἐργάζεται
αὕτη, διαφερομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἐξ τούτων τῶν ἑπτὰ αἱρέσεων.
ἀρκέσει γοῦν εἰς ἀνατροπὴν ταύτης τὸ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτρίαν θεοῦ *, 2
20 τοῦ κυρίου σαφῶς λέγοντος ὅτι | »οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ βεβηλοῦσι τὸ D 329
σάββατον«. ἡ δὲ βεβήλωσις τοῦ σαββάτου τίς αὕτη ἀλλ' ὅτι ἔργον 3
οὐδεὶς εἰργάζετο ἐν τῷ σαββάτῳ, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ οἱ ἱερεῖς θυσίαν
ἐπιτελοῦντες ἔλυον τὸ σάββατον, βεβηλοῦντες διὰ τὴν ἐνδελεχῆ τῶν
ζῴων θυσίαν;

25 Καὶ παρελεύσομαι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν. συνῆπται γὰρ οὗτος 4
πάλιν ὁ Ἠλξαΐ τοῖς μετὰ τὸν Χριστὸν Ἐβιωναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς
Ναζωραίοις | τοῖς μετέπειτα γεγονόσι. καὶ κέχρηνται αὐτῷ τέσσαρες Ö 102

20 Matth. 12, 5 — **25**—S. **223, 3** vgl. Panarion h. 30, 3, 2 u. 30, 17, 5ff — **27** *τοῖς μετέπειτα γεγονόσιν*] gegenüber Hilgenfelds (Ketzergesch. des Urchrist. S. 426 A. 726) vielfach nachgesprochener Behauptung, Epiph. habe hier im Widerspruch mit seiner späteren Schilderung die Nazoräer für jünger als die Ebionäer erklärt, ist festzustellen, daß *μετέπειτα* soviel heißt wie »nach Elxai« (bez. nach den Ossäern), vgl. den Gegensatz in S. 223, 1f *τῶν μετέπειτα* u. *τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ*. Die Reihenfolge soll ausdrücken, daß bei den Nazoräern eine derartige Beeinflussung weniger zu erwarten war, als bei den Ebionäern

GU M

4 *πληροῦται πάντα* M **6** *ἂν* < M **10** ⟨*τῶν*⟩ *, nach S. 221, 19 | *νωχελὲ* M **11** *δασὶμ* M **14** *Ὀσσηνῶν*] *Ἐσσηνῶν* M **16** ⟨*τῷ*⟩ * **17** ⟨*Μωυσέως*⟩ * | [*δὲ*] * **18** *ἑπτὰ* < U **19** * etwa ⟨*ἓν ῥῆμα*⟩ * **22** *θυσίαν οἱ ἱερεῖς* GU **23** *τὸ*] *τῷ* U **25** *καὶ*[1] < U | *καὶ*[2] < G | *συνάπτεται* M

αἱρέσεις, ἐπειδὴ θέλγονται τῇ αὐτοῦ πλάνῃ· ⟨ἡ⟩ Ἐβιωναίων τε τῶν μετέπειτα ⟨γεγονότων καὶ⟩ Ναζωραίων, Ὀσσαίων τε τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ Νασαραίων τῶν ἄνω μοι προδεδηλωμένων.

Αὕτη δὲ ἡ ⟨ἕκτη⟩ αἵρεσις τῶν ἑπτὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες 6
5 ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ | Χριστοῦ παρουσίας καὶ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκον παρουσίαν ἄχρι τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἁλώσεως, ἥτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως, ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐεσπασιανοῦ βασιλείας. μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἅλωσιν ἐπέμεινεν ἥ τε 7
10 αὐτὴ καὶ αἱ ἄλλαι ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημὶ καὶ Γραμματέων, Φαρισαίων τε καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν Ὀσσαίων τε καὶ Νασαραίων καὶ Ἡρῳδιανῶν, ἄχρις οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἑκάστη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διελύθη.

6. Ἀρκετῶς δὲ ἔχει ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας καὶ τῶν 6, 1
15 ῥημάτων τοῦ κηρύγματος τοῦ δηλητηρίου ἰοῦ ἀλεξητήριον ἑαυτῷ πάντα νουνεχῆ κατασκευάσαι, καταγνόντα τῆς συρφετώδους αὐτῶν διδασκαλίας τε καὶ λαλιᾶς, καὶ μάλιστα τοῦ κυρίου εὐθὺς λέγοντος 2 ἔν τε τῷ νόμῳ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι« »οὐ λήψῃ ὄνομά τινος ἑτέρου ἐπὶ ὅρκῳ«, καὶ πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
20 λέγοντος »μὴ ὀμνύναι μήτε τὸν οὐρανὸν μήτε τὴν γῆν μήτε ἕτερόν τινα ὅρκον, ἀλλ' ἤτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ· | τὸ περισσότερον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ὑπάρχει«. ἐγὼ δὲ περὶ τούτου νομίζω 3 θεσπίσαι τὸν κύριον διὰ τὸ μέλλειν τινὰς λέγειν ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὅρκον προβάλλεσθαι· πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐ δεῖ ὀμνύναι οὔτε αὐτὸν
25 τὸν κύριον οὔτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· ⟨ἐκ⟩ τοῦ γὰρ πονηροῦ ἐστι τὸ ὀμνύναι. πονηρὸς δὲ ἄρα καὶ ὁ ἐν τῷ Ἠλξαῒ λαλήσας, ὁ καταναγκάσας 4 οὐ μόνον ἐν θεῷ ὀμνύναι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁλὶ καὶ ἐν ὕδατι καὶ ⟨ἐν ἄρτῳ

P 44 — D 330

7 vgl. de mens. ac pond. 14; S. 166, 39 Lagarde — **18** Exod. 20, 3 — **19** vgl. Exod. 23, 13 — **20** Matth. 5, 34ff Jak. 5, 12 — **27** vgl. zu S. 218, 10

G U M

1 ⟨ἡ⟩ * **2** ⟨γεγονότων καὶ⟩ * | Ὀσσηνῶν U **2f** αὐτοῦ] ἑαυτοῦ M **4** ⟨ἕκτη⟩ * | τῶν (vor ἐν Ἱεροσολύμοις) < M **5** τοῦ² < U **8** ἐν τῷ δευτέρῳ — Οὐεσπασιανοῦ < U M **9** βασιλέως U | ἔμειναν M **9f** ἥτε αὔτη U ἡ αὐτὴ M **10** vor φημιζόμεναι + αἱ G U **12** Ὀσσαίων τε < G καὶ Νασαραίων καὶ Ὀσσηνῶν U **14** ἔχειν U **18** τε < M | ἐν² < G | ἕτεροι + πλὴν ἐμοῦ U **19** ἐπ' U **21f** γὰρ περισσὸν M **22** ὑπάρχει] ἐστίν M **25** τινὰ ἄλλον G U | ⟨ἐκ⟩ *, nach Z. 22 **26** δὲ] δὴ M **27** οὐ < G **27f** ⟨ἐν ἄρτῳ καὶ⟩ *, nach S. 218, 10

καὶ ἐν αἰθέρι καὶ ἐν ἀνέμῳ καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν οὐρανῷ. ἀρκετὸν δὲ ὡς ἐν παρόδῳ διὰ τῶν δύο λόγων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πλάνης ἀντιδότῳ χρήσασθαι τὸν βουλόμενον ἰατρευθῆναι. παρελ- 5 θὼν δὲ τοῦτον τὴν ἐρεσχελίαν καὶ τὸ ὕπουλον ταύτης τῆς αἱρέσεως 5 ἐφεξῆς ποιήσομαι τῆς ἑβδόμης αἱρέσεως τὸν ἔλεγχον, τῆς παρὰ τοῖς αὐτοῖς τότε νομιτευομένης. καὶ ἔστιν αὕτη· | P45

Κατὰ Ἡρῳδιανῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ αἱρέσεως ζ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας κ̄.

1. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἑβδόμη ἦν Ἡρῳδιανῶν 1, 1 καλουμένη. οὐδὲν δὲ ἔσχον τι παρηλλαγμένον οὗτοι, ἀλλὰ ὅλοι 10 Ἰουδαῖοι ⟨ἦσαν⟩ ἀργοί τε καὶ ὑποκριταί. Ἡρῴδην δὲ οὗτοι ἡγοῦντο Χριστόν, Χριστὸν τὸν ἐν πάσαις γραφαῖς νόμου τε καὶ προφη|τῶν Ö104 προσδοκώμενον νομίσαντες αὐτὸν εἶναι τὸν Ἡρῴδην, καὶ ἐπ' αὐτῷ 2 ἀπατώμενοι ἐσεμνύνοντο τῷ Ἡρῴδῃ, ἐκ τοῦ ῥητοῦ συναρπασθέντες (μετὰ τοῦ καὶ εἰς χάριν τοῦ τότε βασιλέως κενοδοξῆσαι) τοῦ εἰρημέ- 15 νου »οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα οὔτε ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται« ἢ ὡς ἔχει τὰ ἄλλα ἀντίγραφα »ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα«· ἐπειδήπερ ὁ Ἡρῴδης υἱὸς Ἀντι- 3 πάτρου ἐτύγχανεν Ἀσκαλωνίτου τινὸς ἱεροδούλου Ἀπόλλωνος τοῦ εἰδώλου· οὗ ὁ | πατὴρ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιπάτρου Ἡρῴδης μὲν ἦν τοὔ- D331

7 ff die Ἡρῳδιανοὶ sonst nur noch bei Ps. Tert. *adv. omn. haer.* 1 (aus ihm schöpft Hieronymus *adv. Luciferianos* c. 23; Migne 23, 178 B) u. Filaster h. 28; ein kurzer Auszug bei Nicetas Chon. Thes. I c. 44 — **15** Gen. 49, 10 — **17**—S. **225**, **13** in der Hauptsache nach Jul. Africanus ep. ad Arist. bei Eusebius h. e. I 7, 11 f; S. 58, 17 ff Schwartz vgl. Eusebius h. e. I 6, 2 ff; S. 48, 14 ff Schwartz Hieronymus Chronik S. 160, 1 Helm

G U M

2 *δύο* + ⟨*τούτων*⟩? * **3** *χρῆσθαι* U **4** *αἱρεσχελίαν* M | vor *ταύτης* + *καὶ* M **5** *τῆς*[2]] *τοῖς* M **6** *νομιστευομένης* U am Rand von späterer Hand ☧ *τυγχανούσης* G | Unterschrift *κατὰ Ὀσσηνῶν* G **7** *κατὰ Ἡρωδιανῶν, ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ ἑβδόμη, τῆς δὲ ἀκολουθίας κ̄* GM *κατὰ Ἡρωδιανῶν, ἑβδόμη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, εἰκοστὴ δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ* U **8** *ἑβδόμη* + *αἵρεσις* U | vor *Ἡρῳδιανῶν* + *ἡ τῶν* U **9 f** *ὅλοι* + *εἰσὶν* U (nur Vermutung); anstatt dessen Z. 10 + ⟨*ἦσαν*⟩ * **10** *δὲ*] *τε* M **11** *Χριστὸν*[2]] *κύριον* GU **12** *Ἡρῴδην* + *Χριστὸν* U **13** *τῷ* (vor *Ἡρῴδῃ*) < M **14** *μετὰ τοῦ*] *μετ' αὐτοῦ* M **15** *οὐδὲ* U **16** *ἢ* < GU | *ὡς* + *δὲ* U **19** *τὸ ὄνομα* G

νομα. υἱὸς δὲ ἦν καὶ αὐτὸς Ἀντιπάτρου. αἰχμάλωτος δὲ ἤχθη ὑπὸ Ἰδουμαίων ὁ αὐτὸς Ἀντίπατρος κἀκεῖσε ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατρίβων ἐγέννησε τὸν Ἡρῴδην. τοῦ δὲ πατρὸς πένητος ὄντος καὶ μὴ δυνα- 4
μένου λύτροις ῥύσασθαι τὸν υἱόν, λέγω δὴ τὸν Ἀντίπατρον, ἔμεινε
5 πολλῷ τῷ χρόνῳ δουλεύων· ὕστερον δὲ ἐλυτρώθη ἐξ ἐράνου τῶν πολιτῶν σὺν τῷ παιδίῳ Ἡρῴδῃ καὶ μετῆλθεν εἰς τὰ οἰκεῖα. διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰδουμαῖον, ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην ἴσασιν. ὕστερον δὲ ἐφιλιώθη † Δημητρίῳ καὶ ἐπίτροπος κατέστη ἐπὶ τῆς 5
Ἰουδαίας, ἐν γνώσει τε γέγονεν Αὐγούστῳ βασιλεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπι-
10 τροπεύειν προσηλυτεύει, περιτέμνεταί τε αὐτὸς καὶ περιτέμνει Ἡρῴδην τὸν υἱόν, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ κλῆρος τῆς τῶν Ἰουδαίων βασιλείας· ἦν δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπὸ βασιλέα Αὔγουστον ὑπόσπονδος ὑπάρχων. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀλλοφύλων οὗτος βασιλεύει, κατὰ διαδοχὴν 6
δὲ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ τὸ βασίλειον καὶ οἱ
15 ἐκ τοῦ Ἰούδα ἄρχοντες καὶ πατριάρχαι ⟨ἐξέλιπον⟩, μετέστη δὲ τὸ βασίλειον εἰς ἀλλόφυλον, πιθανὸν ἔδοξεν [ἐν] τῇ ὑπολήψει τῶν πεπλανημένων τὸ ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀπὸ τῆς 7
ἀκολουθίας τοῦ προειρημένου | ῥητοῦ τοῦ »οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ P46
Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται«, ὡς εἶναι τοῦτο ⟨οὕτως⟩ παρ'
20 αὐτοῖς νοητέον, ὅτι τούτῳ ἀπέκειτο, φησίν· ἐξέλιπον γὰρ ἐκεῖνοι καὶ οὗτος οὐκ ἀπὸ γένους τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' οὔτε ὅλως τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχει· τ⟨οι⟩ούτῳ δὲ ἀπέκειτο ⟨τὸ⟩ εἶναι Χριστόν.

1 daß der Urgroßvater des Herodes wieder Antipatros geheißen habe, ist eigene Behauptung des Epiphanius; wohl entstanden durch Vermengung der Angaben des Josephus u. des Africanus über den Großvater des Herodes. Nach ersterem (vgl. antt. XIV 10) hieß dieser Antipatros, nach letzterem Herodes — **12 ff** vgl. haer. 51, 22, 20 ff u. Eusebius Chronik aus dem Armenischen S. 59, 13 ff Karst S. 61, 25 ff Hieronymus Chronik S. 160, 1 ff Helm — **18** Gen. 49, 10

G U M

1 *καὶ αὐτὸς* *, nach Cryptoferrat. *Ba* f. 156r *καὶ αὐτὸς δὲ υἱὸς ἀντιπάτρου ἐτύγχανεν*] *οὗτος τοῦ* G U M | *Ἀντίπα* G U | *ἤχθη*] *ἐλήφθη* G U **2** *Ἰουδαίων* G **4** *ἔμεινεν* + *ἐν* G U **6** *παιδὶ* U **7** *αὐτῶν* U **8** *ἐφιλώθη* U | † *Δημητρίῳ*] nach Jul. Africanus (Eus. h. e. I 7, 11; S. 58, 22 Schwartz) u. Eusebius (h. e. I 6, 3; S. 48, 19) müßte es *Ὑρκανῷ* heißen; aber auch Nic. Chon. u. der Cryptoferrat. haben *Δημητρίῳ* | *ἐπὶ* < M **9** *Ἰουδαίας* G U, vgl. Jul. Afric. bei Eusebius h. e. I 7, 12; S. 58, 25 Schwartz *ἐπιμελητὴς τῆς Παλαιστίνης χρηματίσας*] *Ἰδουμαίας* M **10** vor *αὐτὸς* + *καὶ* U **12** *βασιλέα* + *δὲ* M **14** *τοῦ*2 < M **15** ⟨*ἐξέλιπον*⟩ * **16** [*ἐν*] * **17** *νομῆσαι* U **19** *ἂν* < G | ⟨*οὕτως*⟩ * **22** *τ⟨οι⟩ούτῳ* | *ἀπέκειτο*] *κεῖται* M | ⟨*τὸ*⟩ *

2. ἀλλ᾽ ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία φάσκουσα ὅτι »αὐτὸς προσ- 2, 1
δοκία ἐθνῶν καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν«. ποῖον δὲ τῶν ἐθνῶν
ἐπὶ Ἡρῴδῃ ἤλπισεν; ποία δὲ προσδοκία ἐθνῶν Ἡρῴδην καραδοκεῖ;
πῶς δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπληροῦτο τό »ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμ-
5 νος | λέοντος. τίς ἐξεγερεῖ αὐτόν«; ποῦ δὲ »ἔπλυνεν ἐν αἵματι τὴν 2 D332
στολὴν αὐτοῦ« ὁ Ἡρῴδης ἢ »ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιβόλαιον
αὐτοῦ«, ὡς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ ῥαντίσας
αἵματι τῷ ἰδίῳ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ; ἀλλὰ 3
»νόει ὃ λέγω. δώσει γάρ σοι ὁ κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν.« ἵνα γὰρ
10 δείξῃ τὸ καθάρσιον τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ κυρίου καταστάσεως, ἦλθεν
διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς διδασκαλίας καθᾶραι τοὺς ὀδόντας τῶν
ἀνθρώπων τοὺς εἰς αἷμα κνίσης | καὶ ἀθεμίτου θυσίας μεμολυσμέ- Ö106
νους. καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν; πολλὰ γάρ ἐστι καὶ οὐκ ἐνδέ- 4
χεται ὁ χρόνος πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἐπι-
15 μηκύνειν τὸν λόγον.

3. Ἀλλ᾽ αὗται μὲν αἱ ἑπτὰ ἦσαν ἐν Ἰσραήλ, ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ 3, 1
καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, αἱ δὲ τέσσαρες αἱ προειρημέναι παρὰ Σαμαρείταις
ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· αἱ πλείους δὲ καθῃρέθησαν. οὐκέτι γὰρ Γραμματεῖς,
οὐκέτι Φαρισαῖοι, οὐκέτι Σαδδουκαῖοι, οὐκέτι Ἡμεροβαπτισταί, οὐκέτι
20 Ἡρῳδιανοί· μόνοι δέ τινες ἐν σπάνει εὑρίσκονται εἴπου εἷς ἢ δύο 2
Νασαρηνοὶ ὑπὲρ τὴν ἄνω Θηβαΐδα καὶ ἐπέκεινα τῆς Ἀραβίας καὶ
Ὀσσαίων τὸ λεῖμμα, οὐκέτι ἰουδαΐζον ἀλλὰ συναφθὲν Σαμψίταις
τοῖς κατὰ διαδοχὴν ἐν τοῖς πέραν τῆς νεκρᾶς θαλάσσης ὑπερκειμέ-
νοις * νυνὶ δὲ τῇ τῶν Ἐβιωναίων αἱρέσει συνήφθησαν. καὶ 3
25 γέγονε λῆξαι μὲν αὐτοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ὥσπερ δὲ ῥίζαν τμηθῆναι
ἢ σῶμα ἑρπετοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ φῦναι δικέφαλον καὶ ἄρριζον ὄφιν ἐν
ἑνὶ σώματι ἡμιτόμῳ ἐκπεφυκότα καὶ ἐξηρτημένον. | P47

1 Gen. 49, 10 — **4** Gen. 49, 9 — **5** Gen. 49, 11 — **9** II Tim. 2, 7 — **11** vgl. Gen. 49, 12 — **22** vgl. oben S. 219, 7 u. haer. 30, 17, 5ff

G U M

1 ἀλλὰ G **2f** καὶ ἐπ᾽ — προσδοκία ἐθνῶν < M **2** αὐτὸ G **3** Ἡρώδην G | καραδοκεῖν M; lies ἐκαραδόκει? * **4** τὸ ἐκοιμήθη vor παρ᾽ αὐτοῖς G U **9** ἃ U | δώῃ G U | γὰρ¹ < G | ὁ < G **11** αἵματος] βρώματος M **12** κνίσης καὶ] καὶ κρέας, aber θυσίας + μετὰ κνίσης G | κνίσης + τε U **12f** μεμολυμμένους G **16** αὐταὶ U | ἐν² + τε U **18** γὰρ < U **20** σπανία M | ἤπου U M **22** Ὀσσηνῶν U | λῆμμα M **23** τοῖς² *] τῷ G U M **23f** ὑπερκειμένης U **24** * etwa τόποις οἰκοῦσιν⟩ * **25** ληξάϊ M | αὐτοῖς u. + ὁ μάγος M | δὲ < M **26** ἄριζον M U **27** ἐκπεφυκότα *] ἐκπεφυκὸς G U M

῞Εως ὧδε ἡ περὶ τῶν τεσσάρων αἱρέσεων τῶν Σαμαρειτῶν διαλογὴ καὶ τῶν ἑπτὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐξ ὧν οὐκέτι φέρονται ⟨ἀλλ'⟩ ἢ τρεῖς μόναι τῶν Σαμαρειτῶν, λέγω δὴ ⟨ἡ⟩ Γοροθηνῶν τε καὶ Δοσιθέων καὶ Σεβουαίων, Ἐσσηνῶν δὲ οὐ πάνυ, ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ 5 τεθαμμένων· παρὰ δὲ τοῖς | Ἰουδαίοις οὐκέτι ἀλλ' ἢ Ὀσσαίων καὶ Ναζαραίων ὀλίγοι ἀφωρισμένοι. Ὀσσαῖοι δὲ μετέστησαν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς τὴν τῶν Σαμψαίων αἵρεσιν, οἵτινες οὐκέτι οὔτε Ἰουδαῖοι ὑπάρχουσιν οὔτε Χριστιανοί. ταῦτά μοι περὶ τῶν προειρημένων ἕως ὧδε ἐχέτω.

4 · D 333

10 Ἐνδημία Χριστοῦ καὶ ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ἀληθείας πρόσωπον· ἡ μία καὶ μόνη οὖσα τοῦ θεοῦ πίστις.

1. Εὐθὺς δὲ ἐπεδήμησεν κατὰ πόδας ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔνσαρκος παρουσία, ἥτις κατέλαβε τὰς προειρημένας ἑπτὰ αἱρέσεις ἐν Ἱεροσολύμοις. ἔσβεσε δὲ ταύτας ἡ αὐτοῦ δύναμις καὶ 15 διεσκέδασε. λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν αἱ μετέπειτα πᾶσαι γεγόνασιν αἱρέσεις, λέγω δὴ μετὰ τὸ εὐαγγελισθῆναι Μαριὰμ ἐν Ναζαρὲτ διὰ τοῦ Γαβριὴλ καὶ μετὰ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἔνσαρκον τοῦ κυρίου παρουσίαν εἴτουν ἀνάληψιν. ηὐδόκησε γὰρ ὁ θεὸς πρὸς σωτηρίαν τῶν | ἀνθρώπων τὸν ἴδιον υἱὸν κατελθόντα ἐν μήτρᾳ 20 παρθενικῇ συλληφθῆναι, Λόγον ὄντα ἀπ' οὐρανοῦ, ἐκ κόλπων πατρῴων γεγεννημένον ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐλθόντα δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, θεὸν Λόγον ὄντα ἐκ θεοῦ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον, ὁμοούσιον ὄντα τῷ πατρὶ καὶ οὐδὲν παρὰ τὸν πατέρα ἠλλοιωμένον, ἀλλὰ ἄτρεπτον ὄντα καὶ ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ τε καὶ 25 ὅλως μὴ πάσχοντα, συμπάσχοντα δὲ τῷ ἡμετέρῳ γένει, κατελθόντα

1, 1 · 2 · Ö 108 · 3

16 vgl. Luk. 1, 26ff — 21f vgl. Hebr. 1, 2

G U M **10—S. 233, 12** Anacephalaeosis (= anaceph.)

2 ἐμφέρονται U | ⟨ἀλλ'⟩ * **3** ἢ] αἱ M | μόναι] μὲν αἱ UM | λέγω δὴ < UM | ⟨ἡ⟩ * | Γορθηνῶν U **4** Δωσιθέων GM | δὲ] τε GM | ἀλλὰ G **5** ἢ] ἡ UM | Ὀσσαίων *] Ἰουδαίων GUM **6** ὀλίγοι ἀφωρισμένοι < UM **7** Σαμψέων U | οἵτινες] καὶ UM **9** Unterschrift κατὰ Ἡρωδιανῶν G **10** ἔνσαρκος παρουσία καὶ ἀλήθεια U **12** δὲ < anaceph. **13** vor τὰς + πρὸς anaceph. **14** ἐν + δὲ anaceph. **15f** μετὰ τὴν — λέγω δὴ] ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας anaceph. **17—20** διὰ τοῦ Γαβριὴλ — συλληφθῆναι] καὶ συνειλῆφθαι anaceph. **18** εἴτουν *] εἴτε GM εἶτα U **20** τὸν Λόγον τὸν ὄντα anaceph. **24** ἀλλ' U **25** κατελθόντα] καὶ ἐλθόντα anaceph.

ἀπ' οὐρανοῦ, ἐγκυμονηθέντα οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ἀληθινῶς σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἐσχηκότα, ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν εἰληφότα καὶ νοῦν καὶ πᾶν εἴ τί ἐστιν ἄνθρω-
5 πος χωρὶς ἁμαρτίας εἰς ἑαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι συνενώσαντα, | D 334
γεγεννημένον τε ἐν Βηθλεέμ, περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ, προσ- 4
ενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐναγκαλισθέντα ὑπὸ Συμεῶνος, ἀνθο|- P 48
μολογηθέντα ὑπὸ Ἄννης τῆς τοῦ Φανουὴλ προφήτιδος, ἀπενεχθέντα εἰς Ναζαρέτ, ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου εἰς
10 Ἱερουσαλήμ, γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς 5
μητρὸς βασταζόμενον. αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀπενεχθέντα καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρός, ἐν Βηθλεὲμ δὲ ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα σὺν τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ Ἰωσὴφ γέροντι ὄντι
15 σὺν τῇ Μαρίᾳ δὲ ὄντι, κἀκεῖσε τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατοπτευθέντα ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθέντα δῶρα λαβόντα καὶ 6
ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ [ὑπὸ] ἀγγέλου τῷ Ἰωσὴφ χρηματίσαντος εἰς Αἴγυπτον παραληφθέντα, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ δύο ἐτῶν ἐπανεληλυθότα, τελευτήσαντος τοῦ Ἡρῴδου, Ἀρχελάου τε διαδεξαμένου.

20 2. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ Ἡρῴδου, τεσσαρακοστῷ δὲ δευτέρῳ 2, 1
Αὐγούστου τοῦ βασιλέως, γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰου-

6—S. 229, 19 die hier vorgetragene Chronologie des Lebens Jesu wird wiederholt u. eingehend begründet Panarion haer. 51, 8ff; vgl. z. d. St. u. Index unter Christologie (Chronologie des Lebens Jesu) — **14f** angeführt bei Michael Glykas ann. III; Migne 158, 396 B

G U M anaceph.

1 διὰ] ἀπὸ anaceph. **3** παρθένου < G U anaceph. | καὶ < anaceph. **4** ἀνθρωπίνην anaceph. **5** χωρὶς ἁμαρτίας < anaceph. **6** ἐμβηθλεὲμ U | ἐν τῷ σπηλαίῳ < anaceph. **7** vor Συμεῶνος + τοῦ U | Συμεὼν anaceph. **8** Ἄννας M | ἀπενεχθέντα] ληφθέντα anaceph. **9f** εἰς Ἱερουσαλὴμ < anaceph. **11** ἀπενεχθέντα] ἀπαρθέντα anaceph. **12** δευτέραν < M | ἐνιαυτῶν anaceph. | καὶ Βηθλεὲμ < anaceph. **13** vor βασταζόμενον + καὶ M | ὡσαύτως < anaceph. **14** δὲ < anaceph. | κατελθόντα] καταχθέντα u. vor ἐν οἰκίᾳ M **15** σὺν τῇ — ὄντι < G | δὲ Μαρία M **16** ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθέντα < anaceph. | προσκυνηθῆναι U | προσκυνηθέντα + τε καὶ G **17** [ὑπὸ] *] ὑπ' U **18** παραλειφθέντα U | παραληφθέντα + καὶ κατεληλυθότα anaceph. | ἐκεῖθεν] ἀποκριθέντα M ἀπ' ἐκεῖθέν τε U | ἀνεληλυθότα anaceph. τρίτῳ + ἔτει U **21** τοῦ < G U

δαίας. κάτεισι δὲ εἰς Αἴγυπτον τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ Ἡρῴδου, ἄνεισι δὲ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν Ἡρῴδου τελευτήν. διὸ ἐπὶ 2 τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτεσι τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡρῴδου ἀρχῆς ἦν ὁ παῖς τεσσάρων ἐτῶν, ὅτε Ἡρῴδης τριάκοντα ἑπτὰ πληρώσας κατέστρεψε 5 τὸν βίον. Ἀρχέλαος δὲ ἐννέα ἔτη βασιλεύει, οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας 3 ἐξιὼν Ἰωσὴφ ἀπ' Αἰγύπτου ἅμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδί, ἀκούσας τὸν Ἀρχέλαον βασιλεύειν ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας καὶ κατῴκησεν τότε εἰς Ναζαρέτ. Ἀρχέλαος δὲ γεννᾷ τὸν Ἡρῴδην τὸν 4 νεώτερον, καὶ βασιλεύει Ἡρῴδης οὗτος τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς τοῦ 10 πατρὸς βασιλείας Ἀρχελάου κατὰ διαδοχήν. καὶ γέγονε λογιζόμενα δεκατρία ἔτη τῇ | ἐνσάρκῳ Χριστοῦ παρουσίᾳ. ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ 5 D335 ἔτει Ἡρῴδου τοῦ καὶ Ἀγρίππα ἐπικληθέντος ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοῦ κηρύγματος καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἀπὸ Ἰωάννου τότε λαμβάνει καὶ κηρύσσει ἐνιαυτὸν | δεκτόν, ὑπ' οὐδενὸς ἀντιλεγόμενος, οὔτε ὑπὸ Ö110 15 Ἰουδαίων οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων οὔτε ὑπὸ Σαμαρειτῶν οὔτε ὑπό τινος ἑτέρου. ἔπειτα ἀντιλεγόμενος ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν δεύτερον καὶ γέγονεν 6 ἐννεακαίδεκα ἔτη τῷ αὐτῷ Ἡρῴδῃ, τῷ δὲ σωτῆρι τριακοστὸν δεύτερον. ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ Ἡρῴδου τοῦ τετράρχου καλου- 7 μένου γίνεται τὸ σωτήριον πάθος καὶ ἡ ἀπάθεια, ἡ θανάτου γεῦσις | P49 20 γεῦσίς τε θανάτου ἄχρι σταυροῦ, πάσχοντος ἐν ἀληθείᾳ, ἀπαθοῦς δὲ

2—12 die Angaben über die Regierungsjahre des Herodes d. Gr., des Archelaus u. Herodes d. J. stammen aus Eusebius; vgl. Hieronymus Chronik S. 160, 1 170, 5 171, 11 Helm. Daß Herodes d. J. Z. 8 zum Sohn des Archelaus gemacht u. Z. 12 mit Herodes Agrippa verwechselt wird, kommt auf Rechnung des Epiphanius — **6f** vgl. Matth. 2, 22f — **12** *Ἀγρίππα* ist nicht mit Scaliger in *Ἀντίπα* zu ändern; denn derselbe Irrtum wird von Epiph. Panarion haer. 78, 10, 3 noch unzweideutiger wiederholt *τοῦ δὲ Ἀγρίππα ἐπικληθέντος μεγάλου, Ἡρῴδου δὲ νεωτέρου, υἱοῦ δὲ Ἀρχελάου* — **14** vgl. Luk. 4, 9 — **19f** vgl. Phil. 2, 8

G U M anaceph.

1 *τριακοστῷ* + *ἔτει καὶ* U **2** *ἀπ' Αἰγύπτου* anaceph. | *διὸ*] *δι' ὧν* anaceph. **3** *καὶ* < anaceph. | *αὐτῆς τοῦ* < M **4** *τριακοστὸν ἕβδομον* anaceph. | *ἑπτὰ* + *ἔτη* U **5** *οὗ*] *ὡς* anaceph. | *ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας* < anaceph. **6** *ἀπ' Αἰγύπτου* < anaceph. | *παιδίῳ* anaceph. **7** *τῆς* < anaceph. **8** *τότε* < anaceph. **9** *οὗτος* < G U anaceph. **10** *Ἀρχελάου βασιλείας* U | *γέγονε* + *τῷ αὐτῷ* U | *λογιζόμενα* hinter *ἔτη* (Z. 11) U **12** *τοῦ ἐπικληθέντος Ἀγρίππου* G U | vor *ἤρξατο* + *τότε* U **15** *ἀπὸ* im 2. u. 3. Fall M im 3. Fall U **17** *Ἡρώδου* M **18** *τοῦ Ἡρῴδου* < M **19** *ἡ θανάτου γεῦσις* < anaceph. | *γεῦσις*] *κρείσσων* G

μένοντος ἐν θεότητι (»Χριστοῦ γὰρ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί« φησὶν ἡ θεία γραφὴ καὶ πάλιν »θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι« καὶ τὰ ἑξῆς), σταυροῦται θάπτεται κατέρχεται εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ἐν ψυχῇ, αἰχμαλωτεύει τὴν αἰχμαλωσίαν 5 καὶ ἀνίσταται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι, συνενώσας τὸ σῶμα τῇ θεότητι, μηκέτι λυόμενον μηκέτι πάσχον μηκέτι ὑπὸ θανάτου κυριευόμενον (ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος »θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«). 3. αὐτὸ τὸ σῶμα ἀληθινῶς αὐτὴν τὴν σάρκα αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτὰ τὰ πάντα· οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸ ὂν σῶμα, ἀλλ' 10 αὐτὸ τὸ ὂν ἐνδυναμώσας καὶ ἑνώσας εἰς μίαν ἑνότητα εἰς μίαν θεότητα, τὸ σαρκικὸν ἄφθαρτον τὸ σωματικὸν πνευματικὸν τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς τὸ θνητὸν ἀθάνατον, μὴ ἑωρακὸς ὅλως διαφθοράν, μὴ καταλειφθείσης τῆς ψυχῆς ἐν Ἅιδῃ, μὴ μερισθέντος τοῦ ὀργάνου πρὸς ἁμαρτίαν, μὴ χρανθέντος τοῦ νοῦ τροπῇ, ἀλλὰ τὰ ὅλα μὲν 15 ἀνθρώπου λαβών, φυλάξας δὲ ὅλα τέλεια, ἐπιδεδωκυίας τῆς θεότητος τῇ ἀληθινῇ ἐνανθρωπήσει πρὸς τὰς εὐλόγους χρείας, λέγω δὴ τὰς ἐκ σώματός τε καὶ ψυχῆς καὶ ἐκ νοῦ ἀνθρωπίνου * πιστουμένας τὴν πληροφορίαν, τουτέστιν πείνῃ καὶ δίψῃ, κλαυθμῷ τε καὶ ἀθυμίᾳ, δάκρυσί τε καὶ ὕπνῳ, καμάτῳ καὶ ἀναπαύσει. ταῦτα γὰρ οὐχ ἁμαρ- 20 τίας εἶδος, ἀλλ' ἐνανθρωπήσεως ἀληθεστάτης γνώρισμα, ἀληθείᾳ τῆς θεότητος συνούσης τῇ ἐνανθρωπήσει, οὐ τὰ ἀνθρώπινα πασχούσης, ἀλλὰ τῆς θεότητος συνευδοκούσης εἰς τὰ εὔλογα καὶ τὰ ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ τροπῆς ἀπηγορευμένης ὑπάρχοντα. ἀλλὰ καὶ ἀνέστη καὶ

[Margin: 8 — 3, 1 — 2 — D336 — 3 — 4]

1 I Petr. 4, 1 — **2** I Petr. 3, 18 — **4** vgl. Ephes. 4, 8 — **7** Röm. 6, 9 — **12f** vgl. Psal. 15, 10

G U M anaceph.

1 σαρκί < M **2** θεία < G U | θανατωθεὶς + μὲν anaceph. | ζωογονηθεὶς G U **5** τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ] τριήμερος anaceph. | σώματι] πνεύματι anaceph. **6** τὸ σῶμα] τῷ σῶμα G τῷ σώματι M **10** τὸ < anaceph. | ὂν] ἴδιον M | καὶ ἑνώσας < G U M | εἰς μίαν ἑνότητα < M | vor εἰς μίαν² + καὶ anaceph. **12** ἀθάνατον + (ἀποδείξας)? * | ἑωρακὼς G M **13** καταληφθείσης M | εἰς Ἅιδην < anaceph. **14** πρὸς] εἰς anaceph. | εἰς τροπὴν anaceph. | τροπῇ + τὸ παράπαν G | μὲν < anaceph. **15** vor τέλεια + τὰ anaceph. **16f** πρὸς τὰς — ψυχῆς] ταῖς χρείαις, ταῖς εὐλογίαις κατὰ τὰς σωματικάς τε καὶ ψυχικὰς anaceph. **17** + etwa (φυομένας, τῆς ἀληθινῆς ἐνανθρωπήσεως) * | πιστουμένας] κεκτημένας anaceph. **18** τουτέστιν] τὰ τῇ anaceph. | vor κλαυθμῷ + καὶ anaceph. **19** δακρύσει U | καμάτῳ < U M | οὐκ M **20** ἀνθρωπισμοῦ ἀληθεστάτου anaceph. | ἀληθείας M **21** τῇ ἐνανθρωπήσει < anaceph. | ἐνανθρωπήσει] ἀνθρωπότητι U **22** τὰ < anaceph. **23** ὑπάρχοντα *] ὑπαρχούσης anaceph. < G U M | ἀλλὰ καὶ < G U M

θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν, ἵνα τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἀποδείξῃ, αὐτὸ τὸ ὂν σὺν σαρκὶ καὶ ὀστέοις. μετὰ γὰρ τὸ εἰσελθεῖν ἔδειξε χεῖρας καὶ πόδας καὶ πλευρὰν νενυγμένην, ὀστέα τε καὶ νεῦρα καὶ τὰ ἄλλα, ὡς μὴ εἶναι φαντασίαν τὸ ὁρώμενον· πίστεώς τε καὶ ἐλπί-
5 δος τῆς ἡμετέρας | τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιεῖτο, δι' ἑαυτοῦ τὰ ὅλα τελει- P 50
ώσας. | καὶ συναλίζεται οὐ δοκήσει ἀλλὰ ἀληθείᾳ. παιδεύων τε 5 Ö 112
ἐδίδαξε βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν ἐν ἀληθείᾳ, τὸ μέγα καὶ κορυφαιότατον * σημαίνων τοῖς μαθηταῖς καὶ λέγων »μαθητεύσατε τὰ ἔθνη«, τουτέστιν μεταβάλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς ἀλήθειαν, ἀπὸ
10 αἱρέσεων εἰς μίαν ἑνότητα. »βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς 6
καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«, εἰς τὴν κυριακὴν ὀνομασίαν τῆς τριάδος, τὴν ἁγίαν καὶ βασιλικὴν σφραγῖδα, ἵνα δείξῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος μηδεμίαν ἀλλοίωσιν εἶναι τῆς μιᾶς ἑνότητος. ὅπου γὰρ οἱ βαπτι- 7
ζόμενοι κελεύονται ὑπ' αὐτοῦ ⟨σφραγίζεσθαι⟩ εἰς ὄνομα πατρός,
15 ἀσφαλὴς ἡ δοξολογία· »εἰς ὄνομα υἱοῦ« οὐκ ἀποδεόντως ἡ ἐπίκλησις· »εἰς ὄνομα ἁγίου πνεύματος« οὐ διῃρημένος ὁ σύνδεσμος οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένος, τῆς μιᾶς θεότητος ἔχων τὴν σφραγῖδα.

4. *Καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ* 4, 1
καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἑνότητα καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπό-
20 *στασιν καὶ ἔνθεον ἀποτελέσας, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, πέμψας κήρυκας εἰς* | *ὅλην τὴν οἰκουμένην, Σίμωνα Πέτρον, Ἀνδρέαν τὸν* 2 D 337
ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου οὓς πάλαι ἐξελέξατο, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον Θωμᾶν τε

1 vgl. Joh. 20, 19 — **2f** vgl. Joh. 20, 20 — **4** vgl. Luk. 24, 39 — **8** Matth. 28, 19 — **10** Matth. 28, 19 — **21—S. 232, 1** vgl. dazu das Apostelverzeichnis Panarion haer. 79, 3, 3. Die beiden Listen decken sich nicht vollständig; der in der unsrigen stehende Matthäus ist dort durch Jacobus Alphaei ersetzt

G U (von Z. 8 ⟨*μαθητεύ*⟩*σατε* an V) M anaceph.

1 vor *θυρῶν* + *τῶν* M **2** *τὸ*[1] < G **4** *τἄλλα* U | *τὰ ὁρώμενα* U **5f** *τελείως* U **6** *καὶ συναλίζεται*] *καὶ συνεσθίων καὶ συναυλιζόμενος* anaceph. | *ἀλλ'* G **8** * ⟨*μυστήριον*⟩ * **9** *τουτέστιν — ἔθνη* < M | vor *ἀλήθειαν* + *τὴν* M anaceph. **10** *αἱρέσεως* V | *βαπτίσατε* V M | vor *ὄνομα* + *τὸ* M **12** *τὴν* < anaceph. **13** *ἑνώτητος* M **14** *ὑπ' αὐτοῦ* < anaceph. | ⟨*σφραγίζεσθαι*⟩ * **15** *ἀσφαλὴς*] *καὶ ἀσφαλῶς* anaceph. **16** vor *ἁγίου* + *τοῦ* M | *διῃρημένος ὁ σύνδεσμος*] *διῃρημένη ἡ ἕνωσις* anaceph. | *οὔτε* M **16f** *ἀπηλλοτριωμένη* anaceph. **17** *ἔχων τὴν σφραγῖδα* < anaceph. **18** *καὶ*[1] < anaceph. | *οὐρανοὺς* anaceph. **19** *ἑνώτητα* M **21** *Σί///μωνα* V *Συμεῶνα* M **23** *καὶ* (vor *Βαρθολομαῖον*) < V | *Θωμᾶν τε*] *καὶ Θωμᾶν* anaceph.

καὶ Ἰούδαν καὶ Θαδδαῖον, Σίμωνα τὸν ζηλωτήν· Ἰούδας γὰρ ὁ Ἰσκαριώτης, εἰ καὶ πρώην ἐν τοῖς δώδεκα ἐψηφίζετο, προδότης γενόμενος ἀπετμήθη τοῦ ἁγίου τῶν ἀποστόλων καταλόγου. ἀπέστειλεν δὲ 3 καὶ ἄλλους ἑβδομήκοντα δύο κηρύττειν, ἐξ ὧν ἦσαν οἱ ἑπτὰ οἱ ἐπὶ
5 τῶν χηρῶν τεταγμένοι, Στέφανος Φίλιππος Πρόχορος Νικάνωρ Τίμων Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος. πρὸ τούτων δὲ Ματθίας ὁ ἀντὶ 4 Ἰούδα συμψηφισθεὶς μετὰ τῶν ἀποστόλων· μετὰ τούτους δὲ τοὺς ἑπτὰ καὶ Ματθίαν τὸν πρὸ αὐτῶν Μάρκον καὶ Λουκᾶν, Ἰοῦστον, Βαρνάβαν καὶ Ἀπελλῆν, Ῥοῦφον, Νίγερα καὶ ⟨τοὺς⟩ λοιποὺς τῶν
10 ἑβδομήκοντα δύο. μετ᾿ αὐτοὺς δὲ πάντας καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον 5 τὸν ἅγιον ἀπόστολον διὰ φωνῆς ἰδίας ἀπ᾿ οὐρανοῦ ἀπόστολον ὁμοῦ καὶ κήρυκα ἐθνῶν καὶ πληρωτὴν ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐξελέξατο· ὃς εὑρίσκει τὸν ἅγιον Λουκᾶν, ὄντα τῶν ἑβδομήκοντα δύο τῶν 6 διεσκορπισμένων, ⟨ὃν⟩ | ἐπιστρέψας καὶ ἀκόλουθον ἑαυτῷ ποιήσας P51
15 συνεργὸν τοῦ εὐαγγελίου ὁμοῦ καὶ ἀπόστολον ⟨ἀπέδειξεν⟩. καὶ οὕτως ἐτελέσθη ἡ πᾶσα εὐαγγελικὴ πραγματεία ἕως τούτου τοῦ χρόνου.

4f vgl. Act. 6, 5f — **6f** vgl. Act. 1, 23ff — **13f** über Lukas vgl. Panarion haer. 51, 11, 6

V M anaceph.

1 Σί///μωνα V **1—3** Ἰούδας γὰρ ὁ — ἀπέστειλεν δὲ] Ἰούδαν τε τὸν Ἰσκαριώτην καὶ προδότην αὐτοῦ γενόμενον anaceph. **3** ἀποστείλας M **4** οἱ¹ < anaceph. | οἱ² < M **5** χειρῶν, η über ει von späterer Hand V | τεταγμένοι < anaceph. **6** πρὸς τούτοις u. < δὲ anaceph. **7** Ἰούδα + ἔσχατον anaceph. | τῶν + δώδεκα anaceph. **7f** μετὰ τούτους — πρὸ αὐτῶν] μετὰ δὲ τούτων πάντων anaceph. **8** Μάρκον κτέ.] überall bis τοὺς λοιποὺς (Z. 9) Nominative anaceph. | καὶ² < M anaceph. **9** ⟨τοὺς⟩* **10** μετὰ τούτους anaceph. **11** ἁγιώτατον anaceph. | ἀπόστολον + ἐξελέξατο anaceph. **12** ἐξελέξατο] ἀπέστειλε anaceph. **13** ὃς] καὶ anaceph. | εὑρίσκει] εὑρίσκει τε, ει u. τε aus etwas anderem hergestellt V corr εὑρίσκεται M | τὸν ἅγιον < anaceph. | τῶν ἑβδομήκοντα δύο ὄντα anaceph. **14** διεσκορπισμένων] ἐσκορπισμένων V anaceph. Zum Sinn vgl. Pan. h. 51, 11, 6 τῶν ἑβδομήκοντα δύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ τοῦ σωτῆρος λόγῳ; es ist also auf Joh. 6, 66 (Matth. 26, 31) angespielt | ⟨ὃν⟩* | ἐπιστρέψας < anaceph. ἑαυτῷ ποιήσας] αὐτὸν ἔλαβε anaceph. **15** συνεργὸν . . . καὶ ἀπόστολον ⟨ἀπέδειξε⟩ *] συνεργὸς (ὃς aus ὃν V) ὢν . . καὶ ἀπόστολος V M καὶ συνεργὸν τοῦ εὐαγγελίου anaceph. **15f** καὶ οὕτως] οὕτως γοῦν anaceph.

Ἔσται δέ μοι ὁ λόγος ἕως ὧδε περὶ τῶν εἴκοσι αἱρέσεων καὶ τῆς 7
κατὰ δύναμιν ἀκολουθίας ἐν συντόμῳ μοι εἰρημένης εὐαγγελικῆς Ö114
φωταγωγίας τῆς ἐν κόσμῳ διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ
γεγενημένης, οἷς τὰ ὅμοια συλλέξαι καὶ παραθέσθαι τὰ προθεσπίσματά 8
5 *τε καὶ τὰς προφητείας ἀπὸ νόμου τε καὶ ψαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων*
τὰς ἀκολουθίας καὶ ἀγωγὰς ἔνεστιν ἰδεῖν καὶ τὴν ἀκρίβειαν κατα-
λαβέσθαι, ὡς οὐ νόθος ἀλλὰ ἀληθὴς καὶ προκαταγγελθεῖσα ἀπὸ
τῆς παλαιᾶς διαθήκης καὶ ἀναμφίβολός ἐστιν ἡ ἔνσαρκος τοῦ Χριστοῦ
παρουσία | καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία. ἵνα δὲ μὴ εἰς ὄγκον παρεκτείνω D338
10 *τὴν τῆς συντάξεως πραγματείαν, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.*

Προϊὼν δὲ ἐφεξῆς τὰς μετέπειτα τῷ βίῳ ἐπιφυείσας ἐπὶ κακῇ 9
προφάσει δόξας ὁμοίως διαγορεύσω, ἤδη τὰς ἕνδεκα τὰς ἀπὸ Ἰουδαίων
καὶ Σαμαρειτῶν καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν ἐννέα ἐξ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων
καὶ τῶν ἄλλων γενομένας πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας καὶ ἕως
15 *αὐτοῦ τοῦ χρόνου μετρίως ἀπαριθμησάμενος.* | D339 Ö116 P52

V M anaceph. (bis Z. 12 *διαγορεύσω*)

1 lies *ἔστω*? * | *ἕως*] *ὡς* M | *εἴκοσι*] *ἕνδεκα* V M **2** *κατὰ δύναμιν ἀκολουθίας*] *κατὰ ἀκολουθίαν* anaceph. | *μοι εἰρημένης* < anaceph. **2f** *εὐαγγελικῆς — ἐν κόσμῳ*] *εὐαγγελικῆς τοῦ κόσμου φωταγωγίας* anaceph. **3** *τῆς*] *τὴν* M | *διὰ τοῦ Χριστοῦ*] *δι᾽ αὐτοῦ* V M **4** *οἷς*] *οὓς* V | *τὰ*[1]] *καὶ* anaceph. | *παραθέσθαι* + ⟨*βουλομένῳ*⟩ * **6** vor *ἀγωγὰς* + *τὰς* V **7** *ἀλλ᾽* M | *προκαταγγελθεὶς* V **8** *καὶ* < V M | *ἔνσαρκος* < anaceph. | *τοῦ* < V **12** *διαγράψω* anaceph. **15** hinter *ἀπαριθμησάμενος* haben V M einen unechten (vgl. TU XXXVI H. 2 S. 16ff) Anhang, der in V durch eine dünne Leiste (vor *Ναζωραίων*), in M nur durch herausgesetzten Buchstaben (*ταῦ Τα*) von dem Vorhergehenden geschieden ist: (. . . *ἀπαριθμησάμενος*): *ταῦτα ἔν τισιν οὐκ ἔγκειται. Ναζωραίων ὅ ἐστι Χριστιανισμὸς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ οὕτω* (< *οὕτω* V) *κληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, λέγοντος Πέτρου »Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον* (*Ναζωραίων* V) *ἄνδρα ἀποδεδειγμένον« καὶ τὰ ἑξῆς, ὕστερον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξάμενος καλεῖσθαι Χριστιανισμός. ἔστιν δὲ φύσει αἵρεσις Ναζωραίων, περὶ ἧς* (*ὧν* V) *καθεξῆς λέξωμεν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας*

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τούτῳ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, D3 Ö116 P52
ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις δεκατρεῖς οὕτως·

κα. Σιμωνιανοί, οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου τοῦ ἐπὶ Πέτρου 21, 1
τοῦ ἀποστόλου, κώμης Γιτθῶν τῆς Σαμαρείας. οὗτος ἀπὸ Σαμαρειτῶν
5 ὡρμᾶτο, Χριστοῦ δὲ ὑπέδυ ὄνομα μόνον. ἐδίδαξε δὲ αἰσχροποιίαν, 2
τὴν μίξιν μολυσμοῦ γυναικῶν ἀδιάφορον· σωμάτων δὲ ἀποβάλλεται
τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ φάσκει. εἰκόνα δὲ 3
ἑαυτοῦ ὡς Διὸς καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης, ὀνόματι Ἑλένης, Ἀθηνᾶς
τύπον * τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν. ἔλεγεν
10 δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν πατέρα, Ἰουδαίοις δὲ τὸν Χριστόν.

κβ. Μενανδριανοί, οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ Σίμωνος διὰ Μενάνδρου 22
τινὸς ἐναρξάμενοι, διαφερόμενοι δὲ πρὸς τοὺς Σιμωνιανοὺς κατά τι·
ὅς ἀπὸ ἀγγέλων ἔλεγε τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

κγ. Σατορνιλιανοί, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν 23, 1
15 κρατύναντες αἰσχρολογίαν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς Σιμωνιανοὺς εἰς ἐκ-

V M anaceph. (die Nebenzeugen Joh. Dam. de haeres. Migne 94, 689 Aff Doctr. patr. c. 34; S. 267 Diekamp sind nur ausnahmsweise berücksichtigt)

2 ἐν ᾧ εἰσιν — οὕτως] διαλαμβάνοντα περὶ δεκατριῶν αἱρέσεων anaceph. **3f** Σιμωνιανοὶ — ἀποστόλου] ὧν πρώτη ἡ τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου ὃς εὐθὺς μετὰ Χριστὸν ἔτι κηρυσσόντων τῶν ἀποστόλων ἐφάνη, ἀφ' οὗ καὶ Σιμωνιανοὶ ἐκλήθησαν οἱ τῇ αὐτοῦ αἱρέσει προσκείμενοι anaceph. **3** vor Πέτρου + τοῦ V **4f** κώμης Γιτθῶν — ὡρμᾶτο] οὗτος ἐκ Σαμαρείας ὡρμᾶτο, κώμης Γιτθῶν anaceph. **4** vor κώμης + ⟨ἐκ⟩? * | Γιτθῶν, τ auf Rasur V Γιθῶν M **5** ὁρμᾶτο, ω von erster Hand M | ὑπέδυεν anaceph. | ἔδειξε anaceph. | αἰσχροποι//ίαν V **6** ἀπέβαλε anaceph. **7** ἔλεγε anaceph. **8** αὐτοῦ M | ὡς Διὸς < anaceph. **8f** Ἀθηνᾶς τύπον] ὡσεὶ Διὸς καὶ Ἀθηνᾶς anaceph. **9** * etwa ⟨ἐπέχουσαν⟩ * **9** παρεδίδου vor τοῖς ἑαυτοῦ anaceph. **11f** οἱ ἀπὸ — ἐναρξάμενοι] οἱ ἀπὸ Μενάνδρου τινὸς anaceph. **11** τούτου < M **12** διαφερόμενοι — κατά τι] ὃς διέφερε μὲν κατά τι πρὸς τοὺς Σιμωνιανοὺς anaceph. | δὲ < V **13** ὅς] < anaceph. οἵ, ι auf Rasur Vcorr | ὑπό, υ auf Rasur Vcorr | ἀγγέλων + δὲ anaceph. ἔλεγον, ο auf Rasur Vcorr **14** Σατορνηλιανοὶ M **15** κρατύνοντες V

πληξιν περισσοτέραν κηρύσσοντες. | ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν D4
ἐσχηκότες, ὃς καὶ αὐτὸς κατὰ Μένανδρον ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον 2
γεγενῆσθαι ἔφασκεν, μόνων δὲ ἑπτά. παρὰ τὴν τοῦ ἄνω πατρὸς
γνώμην.

5 κδ. Βασιλειδιανοί, τῆς αὐτῆς αἰσχρουργίας τελεσταί, ἀπὸ Βασι- 24, 1
λείδου τοῦ ἅμα Σατορνίλῳ τοῖς Σιμωνιανοῖς καὶ Μενανδριανοῖς με-
μαθητευμένου. τὰ ὅμοια μὲν φρονοῦντος. κατά τι δὲ διαφερομένου.
λέγει δὲ τριακοσίους ἑξήκοντα πέντε οὐρανοὺς εἶναι καὶ τούτοις 2
ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐκτίθησιν. διὸ καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τοσούτων ἡμερῶν
10 εἶναι, καὶ τὸ Ἀβρασὰξ ὄνομα τῆς αὐτῆς ψήφου εἶναι καὶ εἶναι τξε.
καὶ εἶναι τοῦτο τὸ ἅγιον ὄνομά φησιν.

κε. Νικολαῖται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χήραις ὑπὸ τῶν 25, 1
ἀποστόλων ταχθέντος, ὃς διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχρουρ-
γίαν ἅμα | τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐδίδαξεν, καὶ Ö118 2
15 περὶ τοῦ Καυλακαῦ καὶ Προυνίκου καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομά-
των εἰσηγησάμενος. | P53

κϛ. Γνωστικοί. τὰς αὐτὰς αἱρέσεις διαδεξάμενοι, πλέον δὲ αὐτῶν 26, 1
πάντων τὴν αἰσχρότητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρα-
τιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιβιωνῖται, ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι
20 Σεκουνδιανοί, ἐν ἄλλοις μέρεσι Σωκρατῖται, παρὰ δὲ ἑτέροις Ζακχαῖοι·
ἄλλοι δὲ Κοδδιανοὺς αὐτοὺς λέγουσιν, ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς 2
καλοῦσιν. οὗτοι ⟨τὴν⟩ Βαρβηλὼ τὴν καὶ Βαρβηρὼ αὐχοῦσιν.

κζ. Καρποκρατιανοί, ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, 27, 1
ὃς ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχρουργίαν ἐκτελεῖν καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρ-
25 τίας. καὶ εἰ μή τις διὰ πάντων. φησί. παρέλθοι καὶ τὸ θέλημα
πάντων δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ, οὐ δύναται ὑπερβῆναι εἰς
τὸν ἀνώτατον οὐρανὸν οὐδὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν.
ἔλεγε δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοερὰν εἰληφέ|ναι, εἰδότα δὲ τὰ ἄνω 2 D5

V M anaceph.

3 *μόνον* anaceph. **6f** *μεμαθητευμένους* M **7** *μὲν* + *οὖν* V **9** *ἐκτίθησαν* M *ἐπιτίθησι* Joh. Dam. (scheinbar besser, aber vgl. S. 243, 7 258, 6) **10** *τῆς αὐτῆς ψήφου εἶναι καὶ* < V M **13** *ἀποταχθέντος* M | *ὃς* < anaceph. **14** *ἑαυτοῦ* anaceph. | *διδάξας* anaceph. **15** *Καυλακαῦ* *] *καυλα//καὺκ*, 1 Buchstabe ausradiert V *καυλαυκαὺκ* M **17** *Γνωστικοὶ* + *οἱ* V M | *δὲ αὐτῶν*] *καὶ αὐτοὶ* anaceph. **19** *Φοβιανῖται* M **20** *ἄλλοις* + *δὲ* anaceph. **21** *Βορβυρίτας* M **22** *οὗτοι* — *αὐχοῦσιν* < anaceph. | ⟨*τὴν*⟩ *Βαρβηλὼ τὴν καὶ Βαρβηρὼ* Ausgg., nach gew. Schreibung] *τὴν Βαρβελὼ τὴν καὶ Βαρβερὼ* M *τὴν Βαρβελώτην καὶ Βαρβαἱρὼ* Vcorr **25** *παρέλθῃ* anaceph. **26** *ἐκτελέσει* anaceph. **27** *ἀνώτατον* < anaceph. **28** *εἰδό///τα, ο* aus *ω* Vcorr

ἐνταῦθα καταγγέλλειν, καὶ ὡς εἴ τις πράξειεν ὅμοια τῷ Ἰησοῦ, κατ᾽ αὐτὸν εἶναι. τὸν δὲ νόμον σὺν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἀπαγορεύει, 3 ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἱρέσεις. τούτου γέγονεν ἡ ἐν Ῥώμῃ 4 Μαρκελλίνα. εἰκόνας δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ καὶ Παύλου καὶ 5 Ὁμήρου καὶ Πυθαγόρου ταύταις ἐθυμία καὶ προσεκύνει.

κη. Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί. οὗτοι οἱ ἀπὸ Κηρίνθου 28 καὶ Μηρίνθου Ἰουδαῖοί τινες περιτομὴν αὐχοῦντες. τὸν δὲ κόσμον ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι. Ἰησοῦν δὲ κατὰ προκοπὴν Χριστὸν καλεῖσθαι λέγοντες.

10 κθ. Ναζωραῖοι, Χριστὸν ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ θεοῦ, 29 πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

λ. Ἐβιωναῖοι, παραπλήσιοι τῶν προειρημένων Κηρινθιανῶν καὶ 30, 1 Ναζωραίων, οἷς συνήφθη κατά τι ἡ τῶν Σαμψαίων τε καὶ Ἑλκεσαίων αἵρεσις. οἳ Χριστόν φασιν ἐκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὸ ἅγιον 2 15 πνεῦμα, ἐνδημήσαντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδὰμ πρῶτον καὶ κατὰ καιρὸν ἐκδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ καὶ πάλιν ἐνδυόμενον· τοῦτο γάρ φασιν ἐπιτετελεκέναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες εὐαγγελίοις κέχρηνται, σαρκοφαγίαν βδελύττονται, 3 τὸ ὕδωρ δὲ ἀντὶ θεοῦ ἔχουσι, τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐν-20 σάρκῳ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἔφην. συνεχῶς δὲ βαπτίζονται ἐν 4 τοῖς ὕδασι θέρους τε καὶ χειμῶνος [1], εἰς ἁγνισμὸν δῆθεν ὥσπερ οἱ P54 Σαμαρεῖται. | Ö120

λα. Οὐαλεντῖνοι, οἳ σαρκὸς μὲν ἀπαγορεύουσιν ἀνάστασιν, παλαιὰν 31, 1 δὲ ἀθετοῦσι διαθήκην καὶ προφήτας ἀναγινώσκοντες μὲν καὶ ὅσα εἰς 25 ὁμοίωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἱρέσεως δεχόμενοι, ἑτέρας δέ τινας μυθολογίας παρεισφέροντες, τριάκοντα αἰώνων ὀνο- 2 μασίας λέγοντες ἀρρενοθηλείων, ὁμοῦ τε ἐκ | τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων D6

[1] V M anaceph.

1 vor ἐνταῦθα + καὶ τὰ anaceph. 2 δὲ] τε V M 3 καὶ δεῦρο < anaceph. 5 ταύτας anaceph. 6 οἱ[1] < anaceph. | οὗτοι < anaceph. 7 τινες . . . αὐχοῦντες] οἵτινες . . . αὐχοῦσιν anaceph. | τὸν δὲ] καὶ anaceph. 8 ὑπ᾽ M | Ἰησοῦν δὲ] τὸν δὲ Ἰησοῦν anaceph. 9 λέγοντες < anaceph. 10 Ναζωραῖοι + οἱ V M | Χριστὸν ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν] Ἰησοῦν μὲν ὁμολογοῦντες anaceph. | τοῦ < anaceph. 12 παραπλησίως anaceph. 14 vor Χριστὸν + τὸν anaceph. 15 τὸν Χριστὸν < anaceph. 16 ἐκδυόμενον u. ἐνδυόμενον vertauscht anaceph. 17 φησὶν M 18 δὲ] τε V M 19 δὲ] τε V M 23 σαρκὸς] σάρκα u. vor ἀνάστασιν + εἰς anaceph. 25 δύνανται anaceph. 26 αἰώνων] ἐνιαυτῶν anaceph. 27 λέγοντες] φέροντες V M

γεγεννημένων, οὓς καὶ θεοὺς ἡγοῦνται καὶ αἰῶνας. τὸν δὲ Χριστὸν 3
ἀπ' οὐρανοῦ σῶμα ἐνηνοχέναι καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν διαπεπερακέναι.

λβ. Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτονται Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς 32, 1
5 αὐταῖς κεχρημένοι καὶ οὗτοι συζυγίαις, τὰ ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες, ἕτερα δὲ παρ' αὐτὸν ποσῶς διηγούμενοι. προστιθέασι 2
δὲ τὴν αἰσχρουργίαν διδάσκοντες· ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν σάρκα.

λγ. Πτολεμαῖοι, μαθηταὶ ὄντες καὶ αὐτοὶ Οὐαλεντίνου, οἷς συν- 33
10 άπτεται ἡ Φλώρα. τὰ αὐτὰ δὲ περὶ τῶν συζυγιῶν καὶ αὐτοὶ λέγουσι καθάπερ Οὐαλεντῖνος καὶ Σεκουνδιανοί· κατά τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέρονται.

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν δεκατριῶν αἱρέσεων ἀνακεφαλαίωσις. | P55 Ö122

V M anaceph.

1 γεγεννημένων *] γεγενημένους V γεγεννημένους M anaceph. 2 ἐνηνο///χέναι, ο aus ω Vcorr 2f πεπερακέναι anaceph. 4 συνάπτεται V | Ἐπιφάνιος anaceph. 5 συ///ζυγίαις Vcorr συζυγίαις M anaceph. | τὰ < anaceph. 6 διηγούμενος M διηγοῦνται anaceph. 7 τὴν[1] < anaceph. 9 Πτολεμαῖοι + οἱ anaceph. | Οὐαλεντίνου καὶ αὐτοὶ ὄντες μαθηταὶ V 10 δὲ περὶ < anaceph. | συ///ζυγιῶν V συζυγιῶν M | οὗτοι anaceph. 11 καθάπερ] καθὰ καὶ anaceph.

Κατὰ Σιμωνιανῶν πρώτη μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν μόνην οὖσαν, τῆς δὲ ἀκολουθίας κα.

1. *Σίμωνος γίνεται τοῦ μάγου πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Χριστοῦ καὶ δεῦρο ἀρξαμένη. οὖσα αὕτη τῶν εἰς ὄνομα Χριστοῦ οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ* 5 *εὐαγῶς ⟨πιστευόντων⟩, ἀλλὰ κατὰ τὴν παραπεποιημένην ἐν αὐτοῖς φθορὰν τὰ δεινὰ ἐργαζομένων. οὗτος ὁ Σίμων γόης ἦν, ἀπὸ Γιτθῶν δὲ ὡρμᾶτο τῆς πόλεως τῆς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, νυνὶ κώμης ὑπαρχούσης. ἐφαντασίαζε δὲ τὸ γένος τῶν Σαμαρειτῶν ταῖς μαγείαις ἐξαπατῶν τε καὶ δελεάζων. ἔλεγεν δὲ ἑαυτὸν εἶναι τὴν μεγάλην δύ-* 10 *ναμιν τοῦ θεοῦ καὶ ἄνωθεν καταβεβηκέναι. τὸν πατέρα δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν τοῖς Σαμαρείταις, Ἰουδαίοις δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν υἱόν, παθόντα δὲ μὴ πεπονθέναι, ἀλλὰ δοκήσει μόνον. ὑπεκορίσθη δὲ οὗτος | τοὺς ἀποστόλους καὶ αὐτὸς δὲ [ὁμοίως] ἴσα τοῖς ἄλλοις ὑπὸ*

[margin: 1, 1 — 2 — 3 — 4 — D 7]

1 ff zur Darstellung des Epiphanius vgl. insbesondere Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 370, 15 Schwartz Justin apol. I 26, 2f 56, 1f dial. 120 Irenaeus adv. haer. I 23, 1ff Hippolyt refut. VI 7ff Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 Filastrius haer. 29 Const. apost. VI 7ff clement. Hom. u. Recogn. allerwärts **6 f** zu *ἀπὸ Γιτθῶν* vgl. Justin apol. I 26, 2 (*ἀπὸ κώμης λεγομένης Γιττῶν*) Hippolyt refut. VI 7, 1; S. 134, 25 Wendland VI 20, 3; S. 148, 13 clement. Hom. I 15; S. 18, 34 Lagarde II 22; S. 27, 26 clement. Recogn. II 7 — **8** vgl. Act. 8, 9 — **9 ff** vgl. Act. 8, 10 u. Irenaeus adv. haer. I 23, 1; I 191 Harvey *docuit semetipsum esse qui inter Judaeos quidem quasi filius apparuerit, in Samaria autem quasi pater descenderit, in reliquis vero gentibus quasi spiritus sanctus adventaverit. esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est eum qui sit super omnia pater* Hippolyt refut. VI 19, 4; S. 146, 7 Wendland *ἑαυτὸν δὲ λέγων τὴν ὑπὲρ πάντα δύναμιν εἶναι* ebenda 6; S. 147, 5ff *καὶ παθεῖν δὲ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ [καὶ] δεδοκηκέναι μὴ πεπονθότα, ἀλλὰ φανέντα Ἰουδαίοις μὲν ὡς υἱόν, ἐν δὲ τῇ Σαμαρείᾳ ὡς πατέρα, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ὡς πνεῦμα ἅγιον* Tertullian de anima 34 Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *ausus est summam se dicere virtutem, .. se .. descendisse . . . . , apud Iudaeos se in phantasmate dei non passum, sed esse quasi passum* — **12 ff** vgl. Act. 8, 12ff

V M

1 *κατὰ Σιμωνιανῶν πρώτη: ἀπὸ δὲ τῆς ἀκολουθίας καὶ μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τὴν μόνην οὖσαν κα* V M **3** *Σιμωνιανοὶ* M **5** ⟨*πιστευόντων*⟩ * **6** *ἐργαζομένων* *] *ἐργαζομένη* V *ἐργασαμένη* M **7** *Γιτθῶν*, τ V corr *Γίθων* M | *κωμικῆς* M **8** *δὲ* < M **9** *δὲ* < V **12** *ὑπεκορέσθη* M **13** [*ὁμοίως*] * | *ἀπὸ* M

Φιλίππου ἐβαπτίσθη μετὰ πολλῶν. οἱ πάντες δὲ χωρὶς αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγάλων ἀποστόλων παρουσίαν καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον πνεῦμα ἅγιον, ἐπειδήπερ Φίλιππος διάκονος ὢν οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας τοῦ δι' αὐτῆς διδόναι πνεῦμα 5 ἅγιον. οὐκ ὀρθὴν δὲ ὁ Σίμων ἔχων τὴν καρδίαν οὔτε τὸν λογισμόν, 5 αἰσχροκερδίᾳ δέ τινι καὶ φιλοχρημοσύνῃ προσανέχων καὶ τῆς μοχθηρᾶς αὐτοῦ ἐπιτηδεύσεως ἐκτὸς βαίνων οὐδαμῶς, προσέφερε χρήματα P56 Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὅπως δῷη αὐτῷ ἐξουσίαν ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν πνεῦμα ἅγιον παρέχειν, λογισάμενος ὀλίγον δώσειν πολλὴν 10 δὲ ἀντὶ ὀλίγου διὰ τοῦ ἄλλοις παρέχειν πνεῦμα ἐπισωρεῦσαι χρημάτων πληθὺν καὶ ἐπικερδῆσαι. | Ö124

2. Οὗτος μὲν οὖν ἔχων τὴν διάνοιαν πεπονηρευμένην ἀπὸ τῆς 2, 1 ἐν τῇ μαγείᾳ δαιμονιώδους πλάνης καὶ πεφαντασιωμένην, πρόχειρος ὢν ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ κακίας τὰ βαρβαρικὰ καὶ δαιμονίων πράγματα διὰ 15 τῆς ἑαυτοῦ μαγγανείας ἐπιδείκνυσθαι, παρελθὼν εἰς μέσον καὶ προσχήματι ὀνόματος Χριστοῦ, ὡς ἐλλέβορον μέλιτι παραπλέκων, δηλητήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀγρευθεῖσιν εἰς τὴν κακομήχανον αὐτοῦ πλάνην παρενθεὶς τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι Χριστοῦ θάνατον ἐνεποίησεν τοῖς πεισθεῖσιν. λάγνος δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν καὶ αἰδοῖ τῇ τῶν 2 20 ἑαυτοῦ ὑποσχέσεων ὑπονυττόμενος, παραπεφθαρμένην ὑπόνοιαν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀπατωμένοις ὁ ἀγύρτης παρεποιήσατο. γυναῖκα γάρ τινα ἑαυτῷ εὑράμενος ῥεμβάδα Ἑλένην τοὔνομα ἀπὸ τῆς Τυρίων ὁρμωμένην ἄγεται, μὴ ὑποφαίνων συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην· ἐν παρα- 3 βύστῳ δὲ αἰσχρότητι συμπεριπλεκόμενος τῷ γυναίῳ ὁ γόης τινὰ 25 μυθώδη ψυχαγωγίαν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὑφηγεῖτο, δῆθεν ἑαυτὸν

5 ff vgl. Act. 8, 18 ff — **21 ff** vgl. Justin apol. I 26, 3 clement. Hom. II 23; S. 28, 10 ff Lagarde (clement. Recogn. II 8 ff) — Tyrus genannt bei Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 191 Harvey Hippolyt refut. VI 19, 3; S. 146, 3 ff Wendland Tertullian de anima 34 — **25 ff** vgl. Justin apol. I 26, 3 Ἑλένην τινὰ ... τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔννοιαν πρώτην γενομένην λέγουσι Irenaeus adv. haer. I 23, 1. 2; I 191 Harvey *esse autem se sublimissimam virtutem ... Helenam ... primam mentis eius conceptionem, matrem omnium* Tertullian de anima 34 *se quidem fingit summum patrem, illam vero iniectionem suam primam* Hippolyt refut. VI 18, 3; S. 144, 13 aus der Ἀπόφασις μεγάλη: ἡ μία φαίνεται ἄνωθεν, ἥτις ἐστὶ μεγάλη δύναμις, νοῦς τῶν ὅλων ... ἄρσην, ἡ δὲ ἑτέρα κάτωθεν, ἐπίνοια μεγάλη, θήλεια dazu 19, 2; S. 145, 13 ἐν γὰρ τῇ κατ' ἐκεῖνον καιρὸν γενομένῃ Ἑλένῃ ἐνῴκησεν ... ἡ ἐπίνοια, vgl. auch Ps. Tert. adv. omn. haer. 1

V M

1 οἱ δὲ πάντες V **8** Πέτρῳ < M **13** πρόχειρο///ς, ο aus ω V corr **15** ἐπιδείκνυσθαι U] ἐπιδεικνύμενος V M **17** ἀγρ ευθεῖσιν, ein Buchstabe getilgt V corr **18** Χριστὸν M **20** παρ//εφθαρμένην, wohl απ ausradiert V corr **21** ἀπατομένοις M **22** εὑρό///μενος, ο aus α V corr **25** ὑφηγῆτο (ει über η), ει V corr

εἶναι δύναμιν θεοῦ λέγων τὴν μεγάλην, τὴν δὲ σύζυγον πορνάδα πνεῦμα | ἅγιον εἶναι τετόλμηκεν λέγειν καὶ διὰ ταύτην κατεληλυθέναι D8
φησίν. »ἐν ἑκάστῳ δὲ οὐρανῷ μετεμορφούμην, φησίν, κατὰ τὴν μορ- 4
φὴν τῶν ἐν ἑκάστῳ οὐρανῷ, ἵνα λάθω τὰς ἀγγελικάς μου δυνάμεις καὶ
5 κατέλθω ἐπὶ τὴν Ἔννοιαν, ἥτις ἐστὶν αὕτη ἡ καὶ Προύνικος καὶ πνεῦμα
ἅγιον καλουμένη, δι' ἧς τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα, οἱ δὲ ἄγγελοι τὸν κόσμον
ἔκτισαν καὶ τοὺς ἀνθρώπους«. *εἶναι δὲ ταύτην τὴν Ἑλένην ἐκείνην τὴν πάλαι, δι' ἣν οἱ Τρῶες καὶ Ἕλληνες εἰς μάχην ἦλθον.* *ἔλεγε* 5
δὲ μῦθόν τινα εἰς ταῦτα, ὅτι ἄνωθεν ἡ δύναμις κατιοῦσα ἑαυτὴν
10 *μετεμόρφου, ἀλληγορικῶς δὲ οἱ ποιηταὶ περὶ τούτου ἔφασαν. διὰ γὰρ τὴν ἄνωθεν δύναμιν (ἣν Προύνικόν φασιν, ἥτις παρ' ἄλλαις αἱρέσεσι Βαρβηρὼ ἤτοι Βαρβηλὼ καλεῖται), τὸ κάλλος αὐτῆς ἐμφαίνουσαν εἰς οἶστρόν ⟨τε⟩ ἄξασαν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦτο πεμφθεῖσαν εἰς συλαγωγίαν τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν κόσμον τοῦτον κτισάντων,* P57

2 vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 3; I 192 f Harvey *quapropter et ipsum venisse* Hippolyt refut. VI 19, 4; S. 146, 4f Wendland Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *ad daemonem se errantem, qui esset sapientia, descendisse quaerendum* — **3ff** ob aus der Ἀπόφασις μεγάλη entnommen? — **3** Irenaeus adv. haer. I 23, 3; I 193 Harvey = Hippolyt refut. VI 19, 6; S. 147, 2f *ἐληλυθέναι αὐτὸν ἔφη μεταμορφούμενον καὶ ἐξομοιούμενον ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις καὶ τοῖς ἀγγέλοις* Tertullian de anima 34 *quibus fallendis et ipse configuratus aeque*; dazu Bousset, Hauptprobleme S. 239ff vgl. die ähnliche Vorstellung bei Apelles Ps. Tert. adv. omn. haer. 6 *Christum . . . ipso descensu sideream sibi carnem et aëream contexuisse*; *hunc in resurrectione singulis quibusque elementis quae in descensu suo mutuata fuissent, in ascensu reddidisse* — **5** vgl. clement. Hom. II 25; S. 29, 1ff Lagarde clement. Recogn. II 12 u. Irenaeus adv. haer. I 29, 4; I 225 Harvey (von den Barbelognostikern) *ἐκ δὲ τοῦ πρώτου ἀγγέλου προβληθῆναι λέγουσι πνεῦμα ἅγιον, ὃ Σοφίαν καὶ Προύνικον προσηγόρευσαν* — **6f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 191 Harvey *per quam in initio mente concepit angelos facere et archangelos. hanc enim Ennoiam . . . generare angelos et potestates, a quibus et mundum hunc factum dixit* — **7ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 192 Harvey Hippolyt refut. VI 19, 1ff; S. 145, 8ff Wendland Tertullian de anima 34 — **10ff** vgl. Hippolyt refut. VI 19, 2; S. 145, 10 *ἥτις ἀεὶ καταγινομένη ἐν γυναιξὶν ἐτάρασσε τὰς ἐν κόσμῳ δυνάμεις διὰ τὸ ἀνυπέρβλητον αὐτῆς κάλλος* clement. Recogn. II 12 *pro qua* (sc. die Luna), *inquit, Graeci et Barbari confligentes imaginem quidem eius aliqua ex parte videre potuerunt, ipsam vero ut est penitus ignorarunt, quippe quae apud illum primum omnium et solum habitaret deum* — Derselbe Mythus bei den Nikolaiten (Panarion haer. 25, 2, 4), bei den »Gnostikern« (haer. 26, 1, 9) u. im Manichäismus (haer. 26, 27, 1), vgl. Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 73 Cumont, cosmogonie manich. S. 67

V M

4 *λαθὼν* u. dafür nachher < *καὶ* M **8** *παλαιὰν* M **13** ⟨*τε*⟩ *

[καὶ] τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον δι' αὐτὴν ἥκειν, αὐτὴν δὲ
μηδὲν πεπονθέναι, ἀλληλοκτονίας δὲ αὐτοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐργάσασθαι
παρασκευάσαι δι' ἣν ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὴν ἐπιθυμίαν.
καὶ συνέχοντες αὐτὴν τοῦ μὴ ἄνω δύνασθαι ἀνιέναι συνεγίνοντο 6
5 αὐτῇ, ἕκαστος ἐν ἑκάστῳ σώματι γυναικείας καὶ θηλυκῆς σχέσεως,
μεταγγιζομένης αὐτῆς ἀπὸ σωμάτων θηλυκῶν εἰς σώματα διάφορα
ἀνθρωπίνης φύσεώς τε καὶ κτηνῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ
ἐργάζονται, κτείνοντές τε καὶ κτεινόμενοι, μείωσιν ἑαυτῶν διὰ τῆς
τοῦ αἵματος προχύσεως ἐργάζωνται, εἶτα ἐκείνη τὴν δύναμιν συλλε-
10 γομένη πάλιν αὖθις εἰς οὐρανὸν ἀναβῆναι δυνηθῇ. | Ö126

3. »Ἦν δὲ αὕτη τότε ἡ ἐπὶ τοῖς Ἕλλησί τε καὶ Τρωσὶ καὶ ἀνωτάτω **3, 1**
πρὶν ἢ τὸν κόσμον γενέσθαι καὶ μετὰ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἀοράτων δυνά-
μεων τὰ ἰσότυπα πεποιηκυῖα. αὕτη δέ ἐστιν ἡ νῦν σὺν ἐμοὶ καὶ διὰ ταύτην 2
κατελήλυθα. καὶ αὕτη δὲ προσεδόκα τὴν | ἐμὴν παρουσίαν· αὕτη γάρ D9
15 ἐστιν ἡ Ἔννοια, ἡ παρὰ Ὁμήρῳ Ἑλένη καλουμένη. καὶ τούτου ἕνεκεν
ἀναγκάζεται αὐτὴν διαγράφειν Ὅμηρος ἐπὶ πύργου ἑστηκέναι καὶ διὰ
λαμπάδος ὑποφαίνειν τοῖς Ἕλλησι τὴν κατὰ τῶν Φρυγῶν ἐπιβουλήν.
ἐχαρακτήριζε δὲ διὰ τῆς λαμπηδόνος, ὡς ἔφην, τὴν τοῦ ἄνωθεν φωτὸς
ἔνδειξιν.« διὸ καὶ τὸν παρὰ τῷ Ὁμήρῳ δούρειον ἵππον μεμηχανημέ- 3
20 νον, ὃν νομίζουσιν Ἕλληνες ἐπίτηδες γεγενῆσθαι, ἔλεγε πάλιν ὁ γόης
ὅτι ἄγνοιά ἐστι τῶν ἐθνῶν· καί »ὡς οἱ Φρύγες ἕλκοντες αὐτὸν ἀγνοίᾳ τὸν
ἴδιον ὄλεθρον ἐπεσπάσαντο, οὕτω [γὰρ] καὶ τὰ ἔθνη τουτέστιν οἱ ἄνθρωποι

6 Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 192 Harvey *et per saecula veluti de vase in vas transmigraret in altera muliebria corpora* Tertullian de anima 34 *ita multis aevis per alios atque alios habitus femininos volutatam* — **12** etwas anders bei Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 191 Harvey *hanc enim Ennoiam exsilientem ex eo, cognoscentem quae vult pater eius degredi ad inferiora et generare angelos et potestates, a quibus et mundum hunc factum dixit* — **14f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 192 Harvey Hippolyt refut. VI 19, 1ff; S. 145, 12f Wendland — **15ff** vgl. Hippolyt refut. VI 19, 1; S. 145, 8 Wendland *καὶ γὰρ τὸν δούρειον ἵππον ἀλληγορεῖ καὶ τὴν Ἑλένην ἅμα τῇ λαμπάδι* (auch clement. Recogn. II 12) — **22f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 3; I 193 Harvey = Hippolyt refut. VI 19, 5; S. 146, 16 Wendland *οὕτως τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίαν παρέσχε διὰ τῆς ἰδίας ἐπιγνώσεως*

V M

1 [καὶ] * **2** αὐτοὺς] ///αὐτοὺς V corr ἑαυτοὺς M **3** ///αὐτοὺς V ἑαυτοὺς M **4** συνεγίνετο V **5f** θηλυκῆς — θηλυκῶν εἰς < M **7** τῶν < V **8** ἐργάζονται, ω V corr **9** προχύσεως, σ V corr **10** ἀναβῆναι εἰς οὐρανὸν V **13** vor ἰσότυπα + ἴσα M ausradiert V corr; τὰ ἰσότυπα sc. zu dem κόσμος der oberen Welt **14** κατελήλυθα] καταβέβηκα S. 242, 15 **15** παρ' M **17** λαμπηδόνος V | τὴν < V **19** δούρειον, ει aus ι V corr δώριον M **20** ἔλεγε + δὲ M **22** [γὰρ] Ausgg.

οἱ ἐκτὸς τῆς ἐμῆς γνώσεως διὰ τῆς ἀγνοίας ἕλκουσιν ἑαυτοῖς τὴν ἀπώ-
λειαν«. *ἀλλὰ καὶ Ἀθηνᾶν πάλιν τὴν αὐτὴν ἔλεγε τὴν παρ' αὐτῷ* 4
*Ἔννοιαν καλουμένην, χρώμενος δῆθεν ὁ πλάνος ταῖς τοῦ ἁγίου ἀπο-
στόλου Παύλου φωναῖς μεταποιῶν τε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ αὐτοῦ
5 ψεῦδος, τό »ἐνδύσασθε τὸν θώρακα τῆς πίστεως καὶ τὴν περικε-
φαλαίαν τοῦ σωτηρίου καὶ κνημῖδας καὶ μάχαιραν καὶ θυρεόν«, πάντα
ταῦτα ἐπὶ τῆς τοῦ Φιλιστίωνος μιμολογίας ὁ ἀπατεὼν τὰ ὑπὸ τοῦ
ἀποστόλου εἰρημένα διὰ στερεὸν λογισμὸν καὶ πίστιν ἁγνῆς ἀναστρο-
φῆς καὶ δύναμιν θείου λόγου καὶ ἐπουρανίου εἰς χλεύην λοιπὸν καὶ
10 οὐδὲν ἕτερον μεταστρέφων.* | »τί γάρ;« *φησί,* »ταῦτα πάντα εἰς Ἀθηνᾶς P58
τύπους μυστηριωδῶς ἐσχημάτιζε«. *διὸ πάλιν ἔλεγεν, ὡς προεῖπον,* 5
*ὑποφαίνων ἐκείνην τὴν μετ' αὐτοῦ γυναῖκα τὴν ἀπὸ Τύρου ληφθεῖσαν
αὐτῷ, τὴν ὁμώνυμον τῆς παλαιᾶς Ἑλένης, τὰ πάντα ταύτην καλῶν
καὶ Ἔννοιαν καὶ Ἀθηνᾶν καὶ Ἑλένην καὶ τὰ ἄλλα.* »καὶ διὰ ταύτην,
15 *φησί,* καταβέβηκα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ
πρόβατον τὸ πεπλανημένον«. *ἀλλὰ καὶ εἰκόνα τινὰ παραδέδωκε τοῖς* 6
*αὐτοῦ ὡς δῆθεν αὐτοῦ οὖσαν καὶ προσκυνοῦσι ταύτην ἐν εἴδει Διός·
ἄλλην δὲ ὡσαύτως Ἑλένης | εἰκόνα παραδέδωκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι* D10
Ἀθηνᾶς, καὶ προσκυνοῦσι ταύτας οἱ παρ' αὐτοῦ ἠπατημένοι.
20 4. *Μυστήρια δὲ ὑπέθετο αἰσχρότητος ῥύσεώς τε σωμάτων, ὅπως* **4, 1**
σεμνότερον ὑφηγήσωμαι, ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς ἀπορροίας, γυναικῶν

2 vgl. zu Z. 16 — **5** Ephes. 6, 14 — **15** vgl. Luk. 15, 4 u. Irenaeus adv. haer. I 23, 2; I 192 Harvey *et hanc esse perditam ovem* Hippolyt refut. VI 19, 2: S. 145, 10 Wendland Tertullian de anima 34 — **16** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 4: I 194 Harvey = Hippolyt refut. VI 20, 1; S. 148, 4ff Wendland *εἰκόνα τε τοῦ Σίμωνος ἔχουσιν εἰς Διὸς μορφὴν καὶ τῆς Ἑλένης ἐν μορφῇ Ἀθηνᾶς καὶ ταύτας προσκυνοῦσιν*; Hippolyt fährt noch fort *τὸν μὲν καλοῦντες κύριον, τὴν δὲ κυρίαν. εἰ δέ τις ὀνόματι καλέσει παρ' αὐτοῖς ἰδὼν τὰς εἰκόνας ἢ Σίμωνος ἢ Ἑλένης, ἀπόβλητος γίνεται ὡς ἀγνοῶν τὰ μυστήρια* — **20** vgl. ähnliches bei den »Gnostikern« Panarion h. 26, 4, 5ff. Etwas anders Hippolyt refut. VI 19, 5: S. 146, 9ff Wendland *οἱ δὲ αὖθις μιμηταὶ τοῦ πλάνου καὶ Σίμωνος μάγου γενόμενοι τὰ ὅμοια δρῶσιν, ἀλογίστως φάσκοντες δεῖν μίγνυσθαι, λέγοντες· πᾶσα γῆ γῆ καὶ οὐ διαφέρει ποῦ τις σπείρει, πλὴν ἵνα σπείρῃ, ἀλλὰ καὶ μακαρίζουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ (ξένῃ) μίξει, ταύτην εἶναι λέγοντες τὴν τελείαν ἀγάπην*

V M

1 *οἱ* < V **2** *αὐτῷ* *] *αὐτῶν* V M **10** *μεταστρέφων . τί*] *μεταστρέφο*||*ντι*, *ο* aus *ω* V corr **11** lies *τύπον*? * | lies *ἐχρημάτιζε*? * **12** *λη*|*φθεῖσαν*, *μ* ausradiert V corr **15** *καταβέβηκα*] *κατελήλυθα* S. 241, 14 | vor *τοῦτο* + *καὶ* M **19** *παρ'*] *πρὸς* V **21** *ὑφηγήσωμαι*, *ω* aus *ο* V corr *ὑφηγήσομαι* M

δὲ διὰ τῶν κατ᾽ ἐθισμὸν [τῶν] ἐμμηνίων συλλογῇ τινι αἰσχροτάτῃ εἰς μυστήρια συναγομένων. καὶ ταῦτα εἶναι μυστήρια ζωῆς γνώσεώς ⟨τε⟩ τῆς τελειοτάτης· ὅπερ μάλιστα ὑπάρχει τῷ τὴν σύνεσιν ἐκ θεοῦ κεκτημένῳ βδελυρίαν μᾶλλον ἡγεῖσθαι καὶ θάνατον ἤπερ ζωήν. 2

5 ὀνόματα | δέ τινα ὁ αὐτὸς ὑποτίθεται ἀρχῶν τε καὶ ἐξουσιῶν, οὐρανούς τε διαφόρους φησί, καθ᾽ ἕκαστον δὲ στερέωμα καὶ οὐρανὸν δυνάμεις τινὰς ὑφηγεῖται καὶ ὀνόματα βαρβαρικὰ τούτοις ἐκτίθεται· μὴ ἄλλως δὲ δύνασθαι σῴζεσθαί τινα, εἰ μή τι ἂν μάθοι ταύτην τὴν μυσταγωγίαν καὶ τὰς τοιαύτας θυσίας τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τῶν 10 ἀρχῶν τούτων καὶ ἐξουσιῶν προσφέρειν. 3 Ö128

εἶναι δὲ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, φησί, τῆς κακίας ἐν ἐλαττώματι κατεσκευασμένον. φθορὰν δὲ ὑφηγεῖται σαρκὸς καὶ ἀπώλειαν, μόνον ψυχῶν δὲ κάθαρσιν καὶ τούτων εἰ διὰ τῆς αὐτοῦ πεπλανημένης γνώσεως ἐν μυσταγωγίᾳ κατασταῖεν. καὶ οὕτως ἄρχεται τῶν Γνω- 15 στικῶν καλουμένων ἡ † ἀρχή. 4

μὴ εἶναι δὲ τὸν νόμον θεοῦ, ἀλλὰ ἀριστερᾶς δυνάμεως ἔφασκε, μήτε προφήτας ἐξ ἀγαθοῦ θεοῦ ὑπάρχειν, ἀλλὰ ἑτέρας καὶ ἑτέρας δυνάμεως. καὶ ὡς βούλεται ἑκάστῳ ὁρίζεται· τὸν μὲν νόμον τινός, Δαυὶδ δὲ ἄλλης, Ἡσαΐαν ἑτέρας, Ἰεζεκιὴλ πάλιν ἑτέρας, καὶ ἕκαστόν τινα τῶν προφητῶν μιᾷ ἀρχῇ ἀνατίθεται· εἶναι 20 δὲ τούτους ἅπαντας ἐκ | τῆς ἀριστερᾶς δυνάμεως καὶ ἔξω τοῦ πληρώματος, πάντα δὲ πιστεύοντα τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ θάνατον ὑπέχειν. 5 P59

5. Ἀνατρέπεται δὲ τοῦτο τὸ δόγμα ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας. εἰ γὰρ αὐτὸς εἴη ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ με|γάλη καὶ τὸ σὺν αὐτῷ πορ- 5, 1 D11

12 vgl. clement. Recogn. I 58 — **15ff** vgl. clement. Hom. III 2; S. 36, 35 Lagarde ὃς (der höchste Gott) *δύο ἔπεμψε θεούς, ἀφ᾽ ὧν ὁ μὲν εἷς ἐστιν ὁ τὸν κόσμον κτίσας, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὸν νόμον δούς* XVIII 12; S. 173, 2ff u. Irenaeus adv. haer. I 23, 3; I 193 Harvey = Hippolyt refut. VI 19, 7; S. 147, 9f Wendland *τοὺς δὲ προφήτας ἀπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων ἐμπνευσθέντας εἰρηκέναι τὰς προφητείας*

V M

1 [τῶν] * **2** *συναγομένων* *] *συνάγεσθαι* V M **3** ⟨τε⟩ U | *τελειωτάτης* M **4** *ἤπερ*, *η* aus *υ* V corr *ὑπὲρ* M **5** *ὁ αὐτὸς*] *οὗτος* M **7** *ἐκτίθεται*, *ἐκ* auf Rasur V corr; vgl. zu S. 235, 9 **7** *μὴ*] *μηδέ*, aber nachher *δεδύνησθαι*(!) statt *δὲ δύνασθαι* M **9** *τῷ* < M **10** *δὲ*] *τε* V **13** *πεπλανημένης*] *πλάνης* M **14** *γνώσεως ἐν μυσταγωγίᾳ*] lies *μυσταγωγίας ἐν γνώσει*? * | *οὕτως* U] *οὗτος* V M | *τῶν* + ⟨*ψευδωνύμως*⟩? vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 4; I 195 Harvey *a quibus falsi nominis scientia accepit initia* **15** *ἡ* < M | † *ἀρχή*] lies etwa *πλάνη* * **19** *τινὰ* < M **21** *ὑπάρχειν* M

νίδιον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὥς αὐτός φησι, φησάτω τί τὸ ὄνομα τῆς
δυνάμεως ἢ τίνι τῷ λόγῳ τὸ ἐπίθετον τῇ μὲν γυναικὶ ἐφηύρατο,
ἑαυτῷ δὲ οὐδὲν τὸ παράπαν· πῶς δὲ ἐν χρόνῳ τινὶ εὑρίσκεται κατὰ 2
διαδοχὴν τὸ χρεὼν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀποδούς, ὅτε ἐν μέσῃ τῶν
5 Ῥωμαίων πόλει ὁ τάλας καταπεσὼν τέθνηκεν· τίνι ⟨δὲ⟩ τῷ λόγῳ ὁ 3
Πέτρος ἀπεφήνατο, αὐτὸν μὴ κλῆρον μὴ μερίδα ἔχειν ἐν τῷ μέρει
τῆς θεοσεβείας· πῶς δὲ δύναται ὁ κόσμος θεοῦ ἀγαθοῦ μὴ ὑπάρχειν, 4
ὁπότε ἐξ αὐτοῦ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ἐξελέγησαν· πῶς δὲ ἀριστερὰ εἴη 5
δύναμις ἡ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις λαλήσασα, ἥτις περὶ τῆς ἐλεύ-
10 σεως τοῦ Χριστοῦ ⟨ἀπὸ τοῦ⟩ ἀγαθοῦ θεοῦ προκεκήρυχεν καὶ τὰ
φαῦλα πάντα ἀπαγορεύει· πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη μία θεότης καὶ τὸ αὐτὸ 6
πνεῦμα καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης, ὁπότε ὁ κύριος εἶπεν »οὐκ
ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι«; καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ
νόμος ὑπ᾽ αὐτοῦ κατηγγέλη καὶ διὰ Μωυσέως ἐδωρήθη, ἡ δὲ εὐαγγε-
15 λικὴ χάρις δι᾽ ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κεκήρυκται, ἔλεγε
τοῖς Ἰουδαίοις »εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, καὶ ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε· ἐκεῖνος
γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν«. καὶ ἄλλα | πολλά ἐστιν * πρὸς ἀντίθεσιν 7 Ö130
τῆς τοῦ γόητος ληρολογίας· πῶς δὲ ἔσται τὰ αἰσχρὰ ζωτικά, εἰ μή
τι ἂν δαιμόνων εἴη τὸ φρόνημα, ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριος λέγει ἐν τῷ
20 εὐαγγελίῳ πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτῷ »εἰ οὕτως ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρὸς
καὶ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι«· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη »οὐ
πάντες τοῦτο χωροῦσι· εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς
διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν« καὶ ἔδειξεν ὡς τὸ φύσει ἀπέχεσθαι
συζυγίας βασιλείας οὐρανῶν ἐστι τὸ δῶρον. πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ 8
25 λέγει κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον, ὃν αὐτὸς ὁ Σίμων παραφθείρων αἰσχρῶς
μεθοδεύει τὴν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν, ὅτι »οὓς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρω-
πος μὴ χωριζέτω«. | D12

3ff vgl. Didaskalia S. 101, 6ff Lagarde (S. 121, 6ff Flemming-Achelis) Filastrius haer. 29; S. 15, 20ff Marx (Constit. apost. VI 9, 3f; S. 321, 4ff Funk actus Petri c. 32; I 83 Lipsius-Bonnet) — **5f** vgl. Act. 8, 21 — **12f** Matth. 5, 17 — **13ff** vgl. Joh. 1, 17 — **16f** Joh. 5, 46 — **20** Matth. 19, 10 — **21** Matth. 19, 11 — **26** Matth. 19, 6

V M

1 *φησάτω* < M | *τὸ*^{3} < M **2** *ἐφεύρε///το*, ε aus α V **3** *οὐδὲ* V
4 *χρέος* M **5** *πόλει* < M | ⟨*δὲ*⟩ U **8** *ἐπελάγισαν* V **9** *ἐν*^{2} < M
10 ⟨*ἀπὸ τοῦ*⟩ * **14** *κατηγγέλ///η*, λ ausradiert V **16** *ἂν* < V **17** * etwa
⟨*εὑρεῖν*⟩ * **18** *ληρολογίας* *] *ἀντιλογίας* V M **22** *χωροῦσι τοῦτο* M **25** *ὃν*
< M **26** *οὓς* < M

6. *Πῶς δὲ πάλιν ὁ πλάνος ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ληρῳδίας* 6, 1
ἑαυτὸν ἐλέγχει, ὥσπερ | ἀγνοῶν ἃ προλέγει; φήσας γὰρ ὅτι ὑπ' αὐτοῦ P60
γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι διὰ τῆς αὐτοῦ Ἐννοίας, πάλιν ἔλεγεν μεταμορ-
φοῦσθαι καθ' ἕκαστον οὐρανόν, ὅπως λάθοι τοὺς αὐτοὺς ἐν τῷ
5 κατιέναι. ἄρα δεδιὼς ἐλάνθανε, καὶ πῶς δέδιεν ὁ ληρολόγος οὓς
αὐτὸς ἐποίησεν ἀγγέλους; πῶς δὲ οὐ πάντη εὐθυέλεγκτος αὐτοῦ 2
τοῖς συνετοῖς ἡ ὑποσπορὰ τῆς πλάνης εὑρεθήσεται, ὁπότε »ἐν ἀρχῇ
ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν« φησὶν ἡ γραφή; καὶ συνα-
δόντως τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὡς πρὸς
10 τὸν θεὸν καὶ πατέρα τὸν ἴδιον »πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς
γῆς«. εἰ τοίνυν ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχει ὁ θεὸς ὁ πατὴρ 3
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μάτην τὰ πάντα τῷ συκοφάντῃ
Σίμωνι εἴρηται, τὸ ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον ἐν ἐλαττώματι γεγενῆ-
σθαι καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα δαιμονῶν ὁ πλάνος τῷ κόσμῳ παρα-
15 λαλῶν εἰσηγήσατο καὶ ἀπάτην τισὶν ἐνεποίησεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἠπα-
τημένοις.

7. *Καὶ ταῦτά μοι ἐν ἐπιτομῇ πρὸς τὴν τούτου αἵρεσιν εἰρημένα* 7, 1
ἀρκέσει τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἰς πρόφασιν ἀληθείας τε καὶ ἰάσεως καὶ
εἰς ἔλεγχον τῶν διὰ τῆς τοιαύτης θηριώδους φθορᾶς πειρωμένων
20 ἀδικεῖν τοὺς ἀγνοοῦντας. ὑπερβήσομαι δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρας πάλιν 2
βαδιοῦμαι αἱρέσεως ἔλεγχον, τούτου τὴν ἰοβολίαν ἱκανῶς συντρίψας.
ἔστιν γὰρ ἐν αὐτῷ μεταβολὴ καὶ ἐνδοιασμός, πλάνου μὲν ὄντος αὐτοῦ
μορφὴν δὲ ὀνόματος Χριστοῦ ἐνδυσαμένου, ὡς ἡ τῶν ἐκτρωμάτων
ἑρπετώδης ἐξ οὐρίων ᾠῶν ἀσπίδων κυϊσκομένη φθορὰ καὶ ἄλλων
25 ἐχιδνῶν, ὥς φησιν ὁ προφήτης »ᾠὰ ἀσπίδων ἔρρηξαν, καὶ ὁ μέλλων 3
τῶν ᾠῶν αὐτῶν φαγεῖν ηὗρεν οὔριον καὶ ἐν αὐτῷ βασιλίσκον«.
ἀλλὰ τῇ δυνάμει ὡς ἔφην τοῦ Χριστοῦ τοῦτον παίσαντες διὰ τῶν
τῆς ἀληθείας λόγων καὶ τὴν αὐτοῦ λύμην ἀφανίσαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς
ἴωμεν, ἀγαπητοί. | D13 Ö132

2f vgl. oben S. 240, 3ff u. beachte *τὰς ἀγγελικάς μου δυνάμεις* — **7** Gen. 1, 1 — **10** Matth. 11, 25 Luk. 10, 21 — **13** vgl. S. 243, 10f — **25** Jes. 59, 5

V M

6 *πάντῃ* *] *παντὶ* V M | *εὐθὺς ἐλεγκτὸς* M **8** vor *φησὶν* + ⟨*ὡς*⟩? * **10** *θεὸν καὶ* < M **11—13** *καὶ γῆς — Σίμωνι* < M **14f** *παραλαλῶν*] *παράλλων* M **15** *εἰσηγήσατο* *, nach gewöhnlicher Wendung] *ἐξηγήσατο* V M **15—17** *ἐνεποίησε — εἰρημένα* < M **20** *ὑπερβήσο//μαι*, *ο* aus *ω* V corr **21** *τούτου — συντρίψας* nachgetragen V corr < M **22** *ἑ///αυτῶ* aus *ἐν αὐτῶ* V corr | *ἐνδυασμὸς* V **23** *ἐνδυσάμενος* M | *ὡς ἡ*] *ὡσεὶ* M **29** Unterschrift *κατὰ Σίμωνος* V

Κατὰ Μενάνδρου. β̄ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τῆς δὲ ἀκολουθίας κβ̄.

1. *Ταύτῃ καθεξῆς συνάπτεται Μένανδρός τις, ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν* 1, 1
ὁρμώμενος ἐγένετο, μαθητεύων τούτῳ τῷ Σίμωνι ἐν χρόνῳ τινί. | P61
5 *ὁμοίως δὲ ἔλεγεν καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον γεγονέναι ὑπὸ ἀγγέλων,*
ἑαυτὸν δὲ ἔλεγεν ἄνωθεν δύναμιν θεοῦ καταπεπέμφθαι. μείζονα 2
δὲ κυβείαν οὗτος ὑπὲρ τὸν πρότερον ἐργασάμενος πρὸς ἀπάτην τῶν
ἀνθρώπων ἔλεγεν ἑαυτὸν πεπέμφθαι εἰς σωτηρίαν, δῆθεν εἰς τὸ συνα-
γαγεῖν τινὰς εἰς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον διὰ τὸ μὴ ὑπὸ τῶν τὸν κόσμον
10 *πεποιηκότων ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν κατακυριευθῆναι.*
ὅμοια δὲ τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ τὰ πάντα συνυφαίνων καὶ γοητείαις 3
*καὶ ταῖς ἄλλαις μαγγανείαις * οὐ διέλειπεν. οὐδὲν δὲ διήλλαττε τῇ*
διδασκαλίᾳ ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι ἑαυτὸν ἔλεγε μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν
πρὸ αὐτοῦ ὄντα αὐτοῦ διδάσκαλον.

15 2. *Τῷ δὲ αὐτῷ ἐλαττώματι ᾧ καὶ ὁ αὐτοῦ διδάσκαλος περιέπεσε* 2, 1
καὶ αὐτὸς ἁλοὺς διὰ τῶν αὐτῶν τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀληθείας λόγων
ἀνατραπήσεται. † ἀνετράπη γὰρ οὗτος καὶ ἔληξεν ἡ αὐτοῦ αἵρεσις ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον. ὑπερβήσομαι δὲ καὶ ἐφ' ἑτέραν πάλιν προκόπτων 2
τῇ ὑφηγήσει ἐλεύσομαι. τῷ γὰρ ὄντι οἱ παλαιοὶ ἱστοροῦσι μῦθον,
20 *ὡς ἐκ πολλῶν ἀσπίδων συνηγμένων ἐν ἄγγει ἑνὶ ὀστρακίνῳ καὶ*

1 ff vgl. mit Epiph. insbesondere Justin apol. I 26, 4 Irenaeus adv. haer. I 23, 5; I 195 Harvey Tertullian de anima 50 Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 — **3** *ἀπὸ Σαμαρειτῶν*] bei Justin apol. I 26, 4 genauer *ἀπὸ κώμης Καππαρεταίας* — **5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 5; I 195 Harvey = Hippolyt refut. VII 4; S. 190, 2 Wendland *ἐπεβάλετο εἰπεῖν ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγονέναι* — **6** etwas anders Irenaeus adv. haer. I 23, 5; I 195 Harvey *primam quidem virtutem incognitam ait omnibus*; *se autem eum esse qui missus sit ab invisibilibus Salvatorem* Tert. de anima 50 *se a superna et arcana potestate legatum* — **7—10** vgl. Irenaeus adv. haer. I 23, 5; I 195 Harvey *dare quoque per eam quae a se doceatur magicam scientiam addidit, ut et ipsos qui mundum fecerunt vincat angelos . resurrectionem enim per id quod est in eum baptisma accipere eius discipulos* — **19 ff** vgl. haer. 30, 26, 5 ff

V M

5 vor *ὁμοίως* + *ὡς* M ausradiert V corr **8 f** *συνάγειν* V **12** *μαγκανίαις* M | * ⟨*προσανέχων*⟩ * | *διέλ ιπεν*, *ε* ausradiert V corr *διέλιπεν* M | *διήλλακται* M **15** *ᾧ* von erster Hand oben hineingeflickt V | *ἑαυτοῦ* M **16** *ἀληθείας*] *ἀκολουθίας* M **17** † *ἀνετράπη*] lies wohl *ἀπέθανεν* * | *ἔληξεν*] *ἤλεγξεν* M **20** *ἀγγείῳ* M

*κατατεθεισῶν ἐν τοῖς θεμελίοις τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἑκάστου τεμένους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ οἰκοδομηθέντων εἰδώλων, [καὶ] εἴ τις τούτων ἰσχυροτέρα ηὕρηται παρὰ τὰς ἄλλας, ἐπελθοῦσα ταῖς ἑτέραις κατέφαγε· μείνασα δὲ καθ' ἑαυτὴν καὶ τροφῆς μὴ εὐποροῦσα, στραφεῖσα αὕτη καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου αὐτῆς ἐσθίειν ἀρξαμένη ἕως μέρους τινὸς * τοῦ | σώματος κατέφαγε· καὶ οὕτως ἔμεινεν οὐκέτι τελεία, ἀλλὰ ἥμισυ ὑπάρχουσα ἑρπετοῦ. διὸ καὶ ἀσπιδογοργόνα ταύτην ἐκάλεσαν, ὥστε νοεῖν ἡμᾶς τὸ παλαιὸν μὲν εἶναι τοῦτο, νῦν δὲ μηκέτι τοῦτο εὑρισκόμενον, ἀλλὰ ἠφανίσθαι· ὡς καὶ αὕτη παντελῶς ἀπολομένη ἔχει μὲν παρ' ἡμῶν τὴν ἀντιλογίαν, αὐτὴ δὲ διὰ τῆς δυνάμεως Χριστοῦ ἠφάνισται. καὶ ταύτην δὲ ὑπερβάντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἀγαπητοί. |*

Κατὰ Σατορνίλου, γ̄ ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας, τῆς δὲ ἀκολουθίας κγ̄.

1. Μετὰ τοῦτον Σατορνῖλός τις ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμάς, ἀπὸ Μενάνδρου φημὶ καὶ τῶν πρώην λαβών. οὗτος πρὸς τῇ | Συρίᾳ κατοικήσας, τουτέστιν Ἀντιοχείᾳ τῇ πρὸς Δάφνην, πολλήν τινα τέχνην καὶ ἐμπειρίαν πλάνης τῷ κόσμῳ παρεισήνεγκεν. δύο γὰρ οὗτοι ἐγένοντο συσχολασταί, Βασιλείδης τε καὶ Σατορνῖλος· καὶ ὁ μὲν Βασιλείδης πρὸς τῇ Αἰγύπτῳ χωρήσας ἐκεῖσε τὰ σκοτεινὰ αὐτοῦ τοῦ βάθους τῆς πλάνης κεκήρυχεν, ὁ δὲ Σατορνῖλος ἐν τῷ

(Margin: 5, 10, 15, 20; 3; D 14; 4; P 62; 1, 1; Ö 134; 2)

13 ff vgl. mit Epiph. insbesondere (Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 372, 2 Schwartz Justin dial. c. 35 Const. apost. VI 8, 1; S. 319, 6 Funk) Irenaeus adv. haer. I 24; I 196 ff Harvey Tertullian de anima c. 23 Hippolyt refut. VII 3. 28 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 1 Filastrius haer. 31 — **15—S. 248, 1** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 1; I 196 Harvey *ex iis* (Simon u. Menander) *Saturninus qui fuit ab Antiochia ea quae est apud Daphnem et Basilides occasiones accipientes distantes doctrinas ostenderunt; alter quidem in Syria, alter vero in Alexandria*

V M

1 *γονιῶν* M **2** [*καὶ*] * **3** *τὰς ἑτέρας* V **5** *ἑαυτῆς* V **6** * ⟨*τὸ πᾶν*⟩ *, der Widerspruch zwischen *τὸ πᾶν* u. *ἕως μέρους* darf bei Epiph. nicht auffallen **7** *ἀλλ'* M **9** *ἀλλ'* M | *αὕτη* U] *αὐτὴ* V M **9 f** *ἀπελαυνομένη* V **10** *αὕτη* M **11** *δὲ* < M **12** Unterschrift *κατὰ Μενάνδρου* V **13** *ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας* < M **19** *συ///σχολασταί*, *ν* ausradiert V corr **20** *χωρήσας*] *χώρα* M

προειρημένῳ τόπῳ διατρίβων ὁμοίως τῷ Μενάνδρῳ τὸν κόσμον ὑπὸ
ἀγγέλων γεγενῆσθαι κατήγγελλεν. ἕνα δὲ εἶναι πατέρα ἄγνωστον, 3
τὸν αὐτόν τε πεποιηκέναι δυνάμεις καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· τοὺς δὲ
ἀγγέλους διεστάναι τῆς ἄνω δυνάμεως, ἑπτὰ δέ τινας τὸν κόσμον
5 πεποιηκέναι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· τὸν κόσμον δὲ κατὰ μεριτείαν ἑκάστῳ
ἀγγέλῳ κεκληρῶσθαι. ὁμοῦ δὲ συνελθόντας τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους 4
ἐντεθυμῆσθαι καὶ κοινῇ τὸν ἄνθρωπον πεποιηκέναι κατὰ τὴν μορφὴν
τῆς ἄνωθεν παρακυψάσης φωτεινῆς εἰκόνος. ἣν μὴ δυνηθέντες παρα-
κύψασαν κατασχεῖν διὰ τὸ παραχρῆμα ἀναδραμεῖν, μιμήσασθαι ἠθέ-
10 λησαν. καὶ πεπλάσθαι μὲν τὸν ἄνθρωπον ὑπ᾽ αὐτῶν | οὐδενὸς 5 D15
ἕνεκα ἀλλ᾽ ἢ διὰ τοιαύτην πρόφασιν. ἐπειδὴ γάρ, φησίν, ἄνωθεν
τὸ αὐτὸ φῶς παρακῦψαν ἐρεθισμόν τινα ἐνεποίησε τοῖς αὐτοῖς ἀγγέ-
λοις, τούτους πρὸς πόθον τοῦ ἄνω ὁμοιώματος ἐπιχειρῆσαι τοῦ ἀν-
θρώπου τὸ πλάσμα ποιῆσαι. ἐπειδὴ γὰρ ἠράσθησαν τοῦ ἄνω φωτὸς 6
15 πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸ καὶ ἡδονῇ κατασχεθέντες, φανέντος καὶ ἀφαν-
τωθέντος ἀπ᾽ αὐτῶν, ἐρασθέντας τε αὐτοῦ καὶ μὴ δυνηθέντας ἐμ-
πλησθῆναι τῆς αὐτοῦ ἐρασμιότητος διὰ τὸ ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι τὸ
αὐτὸ φῶς, τούτου χάριν εἰρηκέναι τοὺς ἀγγέλους [φησὶ] δραματουργεῖ

1—5 vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 1; I 196 Harvey *Saturninus quidem similiter ut Menander unum patrem incognitum omnibus ostendit, qui fecit angelos archangelos virtutes potestates. a septem autem quibusdam angelis mundum factum et omnia quae in eo* Hippolyt refut. VII 28, 1; S. 208, 9 ff Wendland ἐδογμάτισε τοιαῦτα ὁποῖα καὶ Μένανδρος. λέγει δὲ ἕνα πατέρα ἄγνωστον τοῖς πᾶσιν ὑπάρχειν, [τοῦ]τὸν ποιήσαντα ἀγγέλους ἀρχαγγέλους δυνάμεις ἐξουσίας. ἀπὸ δὲ ἑπτά τινων ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ — **5 f** vgl. Filastrius haer. 31, 1; S. 16, 4 Marx *et mundum esse divisum per ordinem angelis* (aus Epiph. entnommen) — **6—10** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 1; I 196 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 2; S. 208, 13 ff καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ ἀγγέλων εἶναι ποίημα, ἄνωθεν ἀπὸ τῆς αὐθεντίας φωτεινῆς εἰκόνος ἐπιφανείσης. ἣν κατασχεῖν μὴ δυνηθέντες διὰ τὸ παραχρῆμα, φησίν, ἀναδραμεῖν ἄνω[θεν], ἐκέλευσαν ἑαυτοῖς λέγοντες· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κτἑ — **7 ff** ein ähnlicher Mythus haer. 21, 2, 5; S. 240, 10 ff; dazu die weiteren dort angeführten Stellen — **11—18** vgl. Filastrius haer. 31, 3; S. 15, 9 ff Marx *at illi cupidi luminis ipsius facti virtutem eius videre cupiebant; non praevalentes autem adinvicem dixerunt: faciamus hominem* etc.

V M

2 δὲ] τε M **3** τε < M **5** μεριτείαν] μέρη τι ἂν M **7** τῶν ἄνο///ν, ο aus ω M **10** πεπλάσθαι (πε übergeschr.) aus πλασθέντα V corr πλασθέντα M **11** γὰρ oben hineingeflickt V corr < M **12** αὐτοῖς < M **15** αὐτὸ///, ν wegradiert V corr **15 f** ἀφαντοθέντος M **17** θίξιν M **18** [φησὶ] *: hinter εἰρηκέναι gestellt V | δραματουργῶν aus δραματουργεῖ V corr

ὁ αὐτὸς γόης ὅτι »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν«· παρακόψας τὸ εἰρημένον ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ ἁγίου θεοῦ τὸ 7
»[καθ'] ἡμετέραν«, ἐάσας ⟨δὲ⟩ τὸ »κατ' εἰκόνα«, ἵνα δὴ ἔχῃ ἡ αὐτοῦ
πλάνη τὴν πιθανότητα· ὡς δῆθεν ἄλλων μὲν ποιούντων εἰκόνα δὲ P63
5 ἑτέρου † λέγειν ἐν τῷ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
ὁμοίωσιν«. γενομένου δέ, φησί, τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ αὐτῶν 8
ἀδρανὲς μὴ δύνασθαι αὐτὸν τελεσφορῆσαι, κεῖσθαι δὲ καὶ σκαρίζειν
χαμαὶ κείμενον δίκην σκώληκος ἕρποντος, μὴ δύνασθαι δὲ μήτε ἀνορθοῦσθαι μήτε τι ἕτερον πράττειν, ἕως ἡ ἄνω δύναμις παρακύψασα
10 καὶ σπλαγχνισθεῖσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα τε καὶ ἰδέαν κατ'
οἶκτον ἀπέστειλε σπινθῆρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ δι' αὐτοῦ ἀνώρθωσε τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτως ἐζωογόνησε. δῆθεν τὸν σπινθῆρα
ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν φάσκων. καὶ τούτου ἕνεκα πάντως δὴ τὸν 9
σπινθῆρα σωθῆναι, τὸ δὲ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπολέσθαι· ἐν τῷ ἄνω
15 μὲν τὸ ἄνωθεν κατελθὸν ἀνακομισθῆναι | χρόνοις τισί, τὸ δὲ κάτωθεν Ö136
πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων πλασθὲν ἐνταῦθα αὐτοῖς καταλιμπάνεσθαι. Χριστὸν δὲ καὶ αὐτὸν φάσκει ὁ γόης ἐν σχήματι ἀνθρώπου **10**
ἐληλυθέναι καὶ ἰδέᾳ μόνῃ, τὰ πάντα δὲ [ἐν] τῷ δοκεῖν πεποιηκέναι,

1 Gen. 1, 26. — Das Fehlen von *ἡμετέραν* ist auch durch Irenaeus adv. haer. I 24, 1; I 197 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 2; S. 208, 16 Wendland bezeugt; Filastrius haer. 31, 3; S. 16, 12 Marx setzt es irrigerweise hinzu — **6—17** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 1; I 197 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 3; S. 208, 17 Wendland *οὐ γενομένου, φησίν, καὶ ⟨μὴ⟩ δυναμένου ἀνορθοῦσθαι τοῦ πλάσματος διὰ τὸ ἀδρανὲς τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ ὡς σκώληκος σκαρίζοντος οἰκτείρασα αὐτὸν ἡ ἄνω δύναμις διὰ τὸ ἐν ὁμοιώματι αὐτῆς γεγονέναι, ἔπεμψε σπινθῆρα ζωῆς, ὃς διήγειρε τὸν ἄνθρωπον καὶ ζῆν ἐποίησε. τοῦτον οὖν τὸν σπινθῆρα τῆς ζωῆς μετὰ τὴν τελευτὴν ἀνατρέχειν πρὸς τὰ ὁμόφυλα λέγει καὶ τὰ λοιπά, ἐξ ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα ἀναλύεσθαι.* Ziemlich wörtlich ebenso Tertullian de anima c. 23 — **17—S. 250, 2** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 2; I 197 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 4; S. 209, 4 Wendland *τὸν δὲ σωτῆρα ἀγέννητον ὑπέθετο καὶ ἀσώματον καὶ ἀνείδεον, δοκήσει δὲ ἐπιπεφηνέναι ἄνθρωπον*

V M

1 *εἰκόνα* + *ἡμετέραν*, von späterer Hand durchgestrichen V **3** [*καθ'*] * | ⟨*δὲ*⟩ * | *κατ' εἰκόνα* *, vgl. auch S. 253, 10] *ἡμετέραν* V M | *δὴ*] *δὲ* M **4** *πιθανό///τητα*, *ο* aus *ω* Vcorr **5** † *λέγειν ἐν τῷ*] lies wohl ⟨*σημαινόντων*⟩ *ἐν τῷ λέγειν* * **6** *γενόμενον . . . τὸν ἄνθρωπον* V **10** *ἑαυτῆς* aus *αὐτῆς* Vcorr *ἑαυτῆς* M **12** *ἐζωοποίησε* M **13** vor *ψυχὴν* + *τὴν* V | *δὴ*] *δεῖ* M **16f** *πᾶν τὸ ὑπὸ — Χριστὸν δὲ*, am Rand nachgetragen Vcorr **17** *καὶ αὐτὸς* V **18** [*ἐν*] *

τουτέστι τὸ γεγεννῆσθαι | τὸ περιπατεῖν τὸ ὀπτάνεσθαι τὸ πε- D16
πονθέναι.

2. Ἀπὸ τούτου δὲ ἡ ψευδωνύμως καλουμένη γνῶσις ἄρχεται 2, 1
πάλιν προστίθεσθαι τῷ βυθῷ τῆς αὐτῆς πονηρίας, ἀπὸ Σίμωνος μὲν
5 λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόφασιν, προστιθεμένη δὲ ἄλλη περισ-
σοτέρᾳ φλυαρίᾳ, ὡς τὸν ταύτης ἔλεγχον ὕστερον ἐροῦμεν. φάσκει 2
γὰρ οὗτος, τοὺς ἀγγέλους λέγων, καὶ τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων ἕνα
ἐξ αὐτῶν εἶναι, διεστάναι δὲ τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς
ἄνω δυνάμεως, τὸν δὲ σωτῆρα ἀπεστάλθαι ἀπὸ πατρὸς παρὰ γνώ-
10 μην τῶν δυνάμεων ἐπὶ καταλύσει τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπὶ
σωτηρίᾳ τῶν πειθομένων ⟨αὐτῷ⟩· εἶναι δὲ αὐτοὺς τοὺς ταύτης τῆς
αἱρέσεως τοὺς ἔχοντας τὸν σπινθῆρα τοῦ ἄνωθεν πατρός. δύο γὰρ 3
πεπλάσθαι ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους φάσκει, ἕνα ἀγαθὸν καὶ ἕνα φαῦλον·
ἐξ ὧν δύο εἶναι τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ἀγαθῶν τε καὶ
15 πονηρῶν. ἐπειδὴ δὲ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐβοήθουν, τούτου 4
ἕνεκα ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ὡς προεῖπον ἦλθεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ
βοηθείᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν
καὶ τῶν δαιμόνων. τὸ γαμεῖν δὲ καὶ τὸ γεννᾶν ὁ αὐτὸς ἀγύρτης 5
ἐκ τοῦ Σατανᾶ ὑπάρχειν λέγει, ὅθεν καὶ οἱ πλείους αὐτῶν ἐμψύχων

6—11 vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 2; I 197 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 5; S. 209, 5 Wendland *καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων θεὸν ἕνα τῶν ἀγγέλων εἶναί φησι καὶ διὰ [τοῦ] τὸ βούλεσθαι τὸν πατέρα καταλῦσαι πάντας τοὺς ἄρχοντας παραγενέσθαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ καταλύσει τοῦ τῶν Ἰουδαίων θεοῦ καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πειθομένων αὐτῷ* — **11—18** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 2; I 198 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 5f; S. 209, 9 Wendland *εἶναι δὲ τούτους ⟨τοὺς⟩ ἔχοντας τὸν σπινθῆρα τῆς ζωῆς ἐν αὐτοῖς. δύο γὰρ γένη τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν ἀγγέλων πεπλάσθαι ἔφη, τὸ μὲν πονηρόν, τὸ δὲ ἀγαθόν, καὶ ἐπειδὴ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐβοήθουν, ἐληλυθέναι τὸν σωτῆρα ἐπὶ καταλύσει τῶν φαύλων ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων, ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ τῶν ἀγαθῶν* — **18—S. 251, 2** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 2; I 198 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 7; S. 209, 14 *τὸ δὲ γαμεῖν καὶ γεννᾶν ἀπὸ τοῦ σατανᾶ φησιν εἶναι· οἱ πλείους τε τῶν ἀπ' ἐκείνου καὶ ἐμψύχων ἀπέχονται, διὰ τῆς προσποιήτου ταύτης ἐγκρατείας ⟨πλανῶντες πολλούς⟩*

V M

1 *γεγεννῆσθαι* + *δοκεῖν ἀλλὰ τὸ μὴ γεγεννῆσθαι* M **3** *ἡ ψευδωνύμως* *] *ψευδωνύμως ἡ* V M **4** *προστίθεσθαι*, *σ* von *προς* zugesetzt Vcorr **5 f** *περισσοτέρα ἄλλη* V **9** *ἄνω*] *αὐτοῦ* V | *παρὰ* *] *κατὰ* V M **10** *τῶν*[1] + ⟨*κάτω*⟩? * **11** ⟨*αὐτῷ*⟩ *, vgl. Iren. Hipp. | *τοὺς* < M **13** vor *ἀγαθὸν* u. *φαῦλον* + *τὸν* M **14 f** *ἀγαθόν τε καὶ πονηρόν* V **16** *ἐσχάτου*, *ου* auf Rasur Vcorr | *ὡς προεῖπον*] *φησίν* auf Rasur Vcorr **18** *δὲ* aus *τε* Vcorr

ἀπέχονται, ὅπως διὰ τῆς προσποιητῆς δῆθεν πολιτείας τινὰς ἐπαγάγωνται εἰς τὴν αὐτῶν ἀπάτην. | τὰς δὲ προφητείας φάσκει ὁ 6 P64
αὐτὸς πάλιν γόης τὰς μὲν ὑπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων πεπροφητεῦσθαι, τὰς δὲ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν Σατανᾶν
5 ἄγγελον φάσκει, ἀντιπράττοντα τοῖς κοσμοποιοῖς ἀγγέλοις, μάλιστα δὲ τῷ θεῷ τῶν Ἰουδαίων.

3. Ὅταν δὲ ταῦτα φάσκῃ ὁ κτηνώδης, πάντως που καὶ αὐτὸς 3, 1
δειχθήσεται ἕνα θεὸν ὁμολογῶν καὶ ἐπὶ μίαν ἑνότητα μοναρχίας ἀνάγων τὸ πᾶν. εἰ γὰρ οἱ ἄγγελοι ⟨τὸν ἄνθρωπον⟩ | πεποιήκασιν, ἄγγελοι δὲ D17
10 πάλιν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως τὸ αἴτιον ἐσχήκασι τοῦ εἶναι, ἄρα οὐκ αὐτοὶ αἴτιοι τοῦ πλάσματος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ ἄνωθεν δύναμις ἡ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα, ἐξ ὧν καὶ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου συνέστηκε. καὶ γὰρ οὐκ αἴτιον τὸ ἐργαλεῖον τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων, 2
ἀλλὰ ὁ ἐνεργῶν | τὸ ἐνέργημα διὰ τοῦ ἐργαλείου δι' οὗ τὸ ἔργον Ö138
15 γίνεται, ὡς καὶ γέγραπται »μὴ δοξασθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος αὐτόν« καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτω δὲ ὁρῶμεν ὅτι οὔτε ἡ μάχαιρα αἰτία 3
τοῦ φόνου, ἀλλὰ ὁ τῇ μαχαίρᾳ τὸν φόνον ἐπιχειρήσας καὶ οὐ τὸ κηροπλαστεῖον δύναται δι' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὰ πλασσόμενα, ἀλλὰ ὁ τὸ κηροπλαστεῖον καὶ τὸ πλάσμα ἐργασάμενος. οὐκοῦν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι 4
20 αἴτιοι, ἀλλ' ὁ τοὺς ἀγγέλους ποιήσας, εἰ καὶ ⟨μὴ⟩ ἦν παραγγείλας αὐτοῖς τοῦ [μὴ] ποιῆσαι ἄνθρωπον. ἢ γὰρ καταψηφίζεται τῆς ἄνω 5
δυνάμεως ἄγνοιαν καὶ ἀγνωσίαν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, παρὰ τὸ αὐτῆς θέλημα ἐπιτελουμένων, ἢ εὐδοκίᾳ τῇ ἑαυτῆς * τοὺς ἀγγέλους πεποιηκέναι πρὸς τὸ χρήσιμον τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου, οὗ
25 ἤθελε κατασκευάζειν ποιήσασα τοὺς ἀγγέλους, καὶ μὴ ἐντειλαμένη τοῦ [μὴ] ἐπιτελέσαι τὸ ἐπιχείρημα τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλαστεῖον, ὡς ἡ αὐτοῦ μυθώδης τεχνουργία περιέχει.

2—6 vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 2; I 198 Harvey = Hippolyt refut. VII 28, 7; S. 209, 16 Wendland *τὰς δὲ προφητείας ἃς μὲν ἀπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων λελαλῆσθαι, ἃς δὲ ἀπὸ τοῦ σατανᾶ, ὃν καὶ αὐτὸν ἄγγελον ἀντιπράττοντα τοῖς κοσμοποιοῖς ὑπέθετο, μάλιστα δὲ τῷ τῶν Ἰουδαίων θεῷ* — **15** Jes. 10, 15

V M

1 ἀπέχο///νται, ο aus ω V corr | ὅπως] ἵνα M **1f** ἐπαγάγωσιν, ωσιν auf Rasur V corr **2** ἑαυτῶν M **3f** προπεφητεῦσθαι V **4** ἀπὸ M | γὰρ] δὲ M **5** ἀντιπράττοντα + τε M **9** ⟨τὸν ἄνθρωπον⟩ * **14** ἐργασίου M **18** u. **19** κηροπλάστιον V **19** οὔτε V **20f** εἰ καὶ ⟨μὴ⟩ ἦν . . . τοῦ [μὴ] ποιῆσαι *, vgl. Z. 25 **23** τῇ] τῆς M | * ⟨λέγει⟩ * **24** τὴν κατασκευὴν *] τῆς κατασκευῆς V M **26** [μὴ] * | πλάστιον V **27** αὐτοῦ *, vgl. S. 252, 1 u. 17] αὐτῶν V M

4. Ἡ οὐκοῦν πάλιν τὸν μυθολόγον ἐρωτητέον· ᾔδει ἡ ἄνω δύναμις ὅ τι μέλλουσι πράττειν; ναί, φησίν. ἄρα γοῦν εἰ ᾔδει, αὐτὴ πεποίηκε καὶ οὐκ αὐτοί· εἰ δὲ ᾔδει μὲν οὐκ ἤθελε δέ, παρὰ δὲ τὴν αὐτῆς γνώμην ἐπεχείρησαν τὸ ἐπιχείρημα αὐτοί, τίνι τῷ λόγῳ οὐ 5 κεκώλυκεν; εἰ δὲ ἀδυνάτως ἔσχεν τοῦ κωλῦσαι, πρώτη φαυλότης, ὅτι καθ' ἑαυτῆς τοὺς ὑπ' αὐτῆς γεγονότας ἀγγέλους εἰς ἀντίθεσιν ἑαυτῆς καὶ παροξυσμὸν κατεσκεύασε, δεύτερον δέ, ὅτι | δυναμένη οὐ κεκώλυκεν, ἀλλὰ συνήργησεν εἰς τὸ πονηρὸν ἔργον τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων γεγενημένον. εἰ δὲ οὐ συνήργησε καὶ βουληθεῖσα οὐκ ἠδυνήθη κωλῦ-10 σαι, πολλή τις ἀσθένεια ἐν τῇ θελησάσῃ καὶ μὴ δυνηθείσῃ, καὶ μᾶλλον ἰσχυρότερον εἴη τὸ ὑπ' αὐτῆς γενόμενον τῶν ἀγγέλων στῖφος ἢ αὐτὴ ἡ αἰτία οὖσα τῶν ὑπ' αὐτῆς γεγονότων ἀγγέλων. ἐξ ἅπαντος τοίνυν ἁλίσκεται ἡ τῆς αἱρέσεως ὑπόθεσις ἀσυστασίᾳ μᾶλλον περιπίπτουσα καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. εἰ δὲ ἐγίνωσκε μέν, ἀνάγκῃ δὲ ἐποίει τούτους ὃ 15 μὴ θέμις ἐστὶ ⟨μέλλοντας⟩ πράττειν παρὰ τὸ αὐτῆς βούλημα, ἐλαττώσει ἑτέρᾳ περιπεσεῖται πάλιν καὶ οὐδὲ ἓν πλήρωμα εὑρεθήσεται ἐν τῇ ἄνω δυνάμει κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. ἔτι δὲ προσθείημεν αὐτὸν ἐρωτῶντες· λέγε ἡμῖν, ὦ οὗτος, ὁ διὰ θυρίδων παρακύψας (ἵνα οὕτως χλευάσω τὴν σοῦ ληρῳδίαν) καὶ ἐν τῷ παρακύπτειν σκοπήσας ὡς 20 ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν περὶ τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα * τεχνουργίαν τότε κατοπτεύσας καὶ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως ἐξιχνεύσας τὴν μηχανοποιίαν, ᾔδεισαν οὗτοι τί πλάσσουσιν ἢ ἠγνόουν; ἀγνοοῦντες δὲ ὑπὸ τίνος ἠναγκάζοντο τὸ ἐν | ἀγνωσίᾳ * ἐπιτελεῖν; οὐχί, φησίν, οὐκ ἠγνόουν· ᾔδεισαν γὰρ ὃ ἔμελλον πράττειν. ἡ τοίνυν ἄνωθεν δύ-25 ναμις ᾔδει τούτους τοῦτο μέλλοντας ἐπιχειρεῖν ἢ ἠγνόει; οὐκ ἠγνόει. ἐποίησεν οὖν αὐτοὺς ἵνα τοῦτο πράξωσιν ἢ μή; οὐχί, φησίν· ἐποίησε γὰρ αὐτοὺς μόνον, οὗτοι δὲ παρὰ τὴν ἄνω δύναμιν ἐπεχείρησαν πρὸς τὸ ποιῆσαι πλάσμα. οὐκοῦν οὗτοι μὲν ᾔδεισαν, ἐκείνη δὲ ἡ ἄνω δύναμις ἠγνόει κατὰ τὸν σοῦ λόγον, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀβέλτερε. 30 καὶ ἔσται μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων κατασκευὴ σύστασις καὶ οἱ αἴτιοι ταύτης ἄγγελοι ἐν γνώσει, ἡ δὲ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα δύναμις ἐν

(Margin: 4, 1 — 2 — P65 — D18 — 3 — 4 — 5 — Ö140 — 6 — 7)

16 das Stichwort πλήρωμα kam in der vorausgehenden Darstellung nicht vor

V M

1 ἡ < M 2 αὐτη M 6 ἑαυτῆς²] αὐτῆς M 11f ἡ αὐτὴ ἡ *] ἢ ἡ αὐτὴ V ἣν αὐτη M 15 ⟨μέλλοντας⟩ *, vgl. Z. 24 u. 25 18 ἐρωτοῦντες M | λέγειν M | παρακύ///ψας, ein Buchstabe ausradiert V 21 * etwa ⟨ἐπιχειρηθεῖσαν⟩ *, vgl. Z. 27 | τεχνουργία///, ν wegradiert Vcorr | τότε < M 23 * etwa ⟨πραχθὲν⟩ * 25 οὐκ von erster Hand aus οὐχ V 29 ἀβελτερώτατε aus ἀβέλτερε Vcorr ἀβέλτερε M

ἀγνωσίᾳ. ληρῶδες δ' ἂν εἴη τοῦτο καὶ ἠλίθιον, ὅτι μᾶλλον ἐν- 8
τελέστερον τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου καὶ ὁ τεχνίτης ἀδρανέστερος τῶν
ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἀγγέλων, αἰτίων ὄντων τῆς ἀνθρωπείας συ-
στάσεως. ὥστε οὖν ἐξ ἅπαν|τος ἀνάγκῃ ὁμολογήσειας ἂν ἐπὶ τὸν D19
5 αὐτὸν ποιητὴν τὸν ἕνα καὶ ἐπὶ τὴν μίαν μοναρχίαν ⟨δεῖν⟩ τὸ πᾶν
ἄγειν.

5. **Καὶ** γὰρ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα 5, 1
κατὰ τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν καὶ οὐχ | οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν P66
ἀγγέλων συμβουλίαν τι γέγονεν. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεόν »ποιή-
10 σωμεν ἄνθρωπον«, »κατ' εἰκόνα ἡμετέραν« εἶπεν, καὶ οὐ »κατ' εἰκόνα«
μόνον. συνεκάλει γὰρ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δημιουργίαν συνδημιουργὸν τὸν 2
αὐτοῦ Λόγον καὶ μονογενῆ, ὡς ἔχει καὶ ἡ ἐξ ἀληθείας ὁρμωμένη
πιστῶν ἔννοια καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀληθείας ἀκρίβασμα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις
πλείοσι περὶ τούτου σαφῶς καὶ διὰ μήκους ἐποιησάμεθα τὴν ὁμο-
15 λογίαν, ὡς ὁ πατὴρ συγκαλεῖται τὸν υἱὸν συνδημιουργεῖν τὸν ἄν-
θρωπον, δι' οὗ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐποίησεν. οὐ μόνον δὲ συγκαλεῖν 3
εἴποιμι τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. »τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου
οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα
ἡ δύναμις αὐτῶν«. εἴτε δὲ βουληθείη εἴτε καὶ μὴ βουληθείη (φημὶ 4
20 δὲ ὁ Σατορνῖλος ὁ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἀρχηγός), ἀναγκασθήσεται ἐξ
ἅπαντος ἕνα τὸν θεὸν ὁμολογεῖν, θεὸν καὶ κύριον, τοῦ σύμπαντος
ὄντα κτιστήν τε καὶ δημιουργόν, ἅμα τε καὶ τοῦ ἀνθρώπου. αἰσχυν- 5
θήσεται δὲ κατὰ πάντα τρόπον ὡς συκοφάντης καὶ εἰς τὸν περὶ
προφητῶν λόγον καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ σεμνοῦ γάμου φαύλην κατη-
25 γορίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διαρρήδην ἐκφωνεῖ
ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ λέγει συνῳδὰ τῷ προφήτῃ ὅτι »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς
προφήταις, ἰδοὺ πάρειμι« καὶ πάλιν »ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται,
κἀγὼ ἐργάζομαι«. ἵνα δὲ δείξῃ τί ἐργάζεται ὁ αὐτοῦ πατὴρ καὶ αὐτός, 6

9f Gen. 1, 26 — **13** vgl. Ancoratus c. 15, 7; S. 24, 4ff u. c. 27, 4; S. 37, 11ff — **17** Psal. 32, 6 — **26** Agraphon, vgl. Resch² S. 207; bei τῷ προφήτῃ ist Jes. 52, 6 gemeint — **27** Joh. 5, 17

V M

1f τὸ ἔργον ἐντελέστερον M **4** ὥστ' οὖν V **5** ⟨δεῖν⟩ * **8** οὐχ, von erster Hand aus οὐκ V **9** τι γέγονεν hineingeflickt Vcorr < M **11** μόνον hineingeflickt Vcorr **12** ἑαυτοῦ V **13** αὐτὸ τὸ U] τὸ αὐτὸ VM **14f** ὁμολογίαν] ἀπολογίαν M **16** δὲ < M **20** ὁ¹] ὅσα M **21** τὸν < M | θεὸν² < M **22f** αἰσχυνθήσεται] ἐλεγχθήσεται? * **23** ὡς] ὁ M **26** συνῳδὰ + καὶ M ausradiert Vcorr **27** μου < V **28** //// αὐτοῦ ὁ πατήρ, ὁ ausradiert Vcorr | vor αὐτός + ὁ M

ἀπεφήνατο λέγων τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτὸν εἰ χρὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα κατὰ πᾶσαν αἰτίαν »πῶς γέγραπται; ὅτι ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄν- Ö142
θρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν | αὐτούς«, καὶ πάλιν μεθ' ἕτερα D20
ὅτι »ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα
5 αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«, καὶ εὐθὺς προσέθηκε λέγων »ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«· ὡς ἐξ ἅπαντος τὸν σωτῆρα διδάσκειν τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων θεὸν εἶναι τῶν πάντων, αὐτοῦ δὲ πατέρα.

καὶ ὅτι ὁ γάμος οὐκ ἐκ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ τυγχάνει, 7
10 πρῶτον μὲν ὁ κύριος λέγει· »ὃ ὁ θεός« φησίν »συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«· εἶτα ὁ ἅγιος ἀπόστολος »τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος«. ταῖς δὲ φύσει χηρευσάσαις | ὡσαύτως παραγγέλλει, λέγων P67
διὰ Τιμοθέου »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσι«, καὶ μεθ' ἕτερα »γαμείτωσαν τεκνογο-
15 νείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν«, ἀνυπέρβατον νόμον τιθέμενος, ἐκ θεοῦ ὄντα καὶ κατὰ σεμνότητα ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

6. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τῶν θεοῦ προφητειῶν ὑπ' αὐτοῦ σεσυκο- 6, 1
φαντημένων ὑπονοιῶν, ὡς μὴ εἶναι αὐτὰς ἐκ θεοῦ, μυρία ἔστιν εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς λέγει ὁ μονογενής. † ἐξ ὧν τὸν κόσμον ἑαυτοῦ εὐαγγελιζό-
20 μενος λέγει, πρῶτον μὲν ὅτι »Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν μου, καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη«, καὶ πάλιν φησίν »εἰ ἐπιστεύετε Μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν«.

τίς δὲ τῶν εὖ φρονούντων καὶ σύνεσιν ἀπὸ θεοῦ κεκτημένων 2
οὐκ ἐλέγξειε τὸν ἀπατεῶνα Σατορνῖλον, γινώσκων ἐν δόξῃ ἀπο-
25 καλυφθέντα τὸν σωτῆρα εἰς παράστασιν ἀληθείας ἄλλως τὴν ἑαυτοῦ δόξαν μὴ ὑποδείξαντα ἀλλὰ ἢ ἀνὰ μέσον Ἡλίου καὶ Μωυσέως τῶν καὶ αὐτῶν ἐν δόξῃ ἰδίᾳ μετ' αὐτοῦ ὀφθέντων; ἄλλα δὲ ὅσα τοι- 3
αὐτά ἐστιν ἃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ ἐν πάσῃ τῇ καινῇ διαθήκῃ | D21

1ff Matth. 19, 3f — **4** Matth. 19, 5 — **6** Matth. 19, 6 — **11** Hebr. 13, 4 — **13** I Tim. 5, 11 — **14** I Tim. 5, 14 — **20** Joh. 8, 56 — **21** Joh. 5, 46 — **24f** vgl. Matth. 17, 3

V M

1 τὴν < M | γυναῖκα + αὐτοῦ M **2** ὅτε *] ὅτι V M **4** πατέρα + αὐτοῦ M **6** ὃ + οὖν M **10** φησίν < M **11** εἶτα] καὶ πάλιν V | ὁ γάμος + ἐν πᾶσι M **13** νεωτέρας + δὲ M **14** τοῦ nachgetragen V corr **15** ἀνυπέρβατον] ὑπὲρ τοῦ γάμου aus ἀνυπέρβατον V corr **17** κατὰ τῶν θεοῦ προφητειῶν *] κατὰ τὰς θεοῦ προφητείας V M **19** † ἐξ ὧν] lies wohl ὅπου * **20** πρῶτον μὲν gehört wohl vor † ἐξ ὧν * | ἐπεθύμησεν] auf Rasur ἠγαλλιάσατο V corr **22** Μωυσεῖ M **23** ὑπὸ M **26** Ἡλία V

λεγόμενα τὴν σύστασιν ποιεῖται νόμου τε καὶ προφητῶν καὶ πάσης παλαιᾶς διαθήκης πρὸς τὴν καινὴν διαθήκην, ὅτι ἑνὸς θεοῦ εἰσιν ἀμφότεραι, ὡς λέγει »ἐλεύσονται καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καὶ ἀνα-
5 παύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν« καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν δὲ τὸ ἐκ 4 προσώπου Δαυὶδ περὶ αὐτοῦ προφητευόμενον, τό »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου« καὶ πάλιν ⟨τὸ⟩ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον τοῖς Φαρισαίοις »οὐδέποτε ἀνέγνωτε, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;« καὶ ὡς ὁ Λουκᾶς διαβεβαιοῦται αὐτὸν τὸν σωτῆρα 5
10 μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν ὦφθαι κατὰ τὴν ὁδὸν τοῖς περὶ τὸν Ναθαναὴλ καὶ τὸν Κλεόπαν καὶ τούτους νενουθετηκέναι ἀπὸ τῶν ψαλμῶν καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν »ὅτι οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ | ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ«. καὶ οὐδέν ἐστιν Ö144 ὅλως διαφωνοῦν ἀνὰ μέσον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας
15 πρὸς τὰς τῶν προφητῶν προφητείας.

7. Ἀλλ' ἕως τούτου περὶ τῆς Σατορνίλου αἱρέσεως εἰρήσθω, ἵνα 7, 1 μὴ ἀναλίσκω χρόνους περὶ | τὰς μωρὰς αὐτοῦ ζητήσεις καὶ τὰς τούτων ἀνατροπὰς ἐνειλούμενος. ἐκ ταύτης δὲ παρελθὼν ἑξῆς τὴν 2 Βασιλείδου τοῦ συσχολαστοῦ τούτου, τοῦ καὶ συνηπατημένου δηλώσω.
20 μετέχουσι γὰρ οὗτοι ⟨τῶν αὐτῶν⟩, ὡς ἀπ' ἀλλήλων τὸν ἰὸν δανεισάμενοι κατὰ τὴν ἐναργῆ παροιμίαν, [ὡς] ἀσπὶς παρ' ἐχίδνης ἰὸν δανειζομένη. ὁμοῦ γάρ εἰσι τῆς σχολῆς καὶ συνεδρίου ἀλλήλων, καθ' ἑαυτὸν δὲ ἕστηκεν ἑκάτερος τὴν αἵρεσιν προστησάμενος, καὶ τὴν μὲν κακίαν παρ' ἀλλήλων ἠρανίσαντο, τὴν δὲ διαφωνίαν ἐν αὐτοῖς ἐνε-

3 Matth. 8, 11 — **6** Psal. 109, 1 — **8** Matth. 21, 42 — **9ff** vgl. Luk. 24, 13ff — **11** daß Nathanael der zweite der Emmausjünger gewesen sei, ist nur hier überliefert; Origenes (vgl. z. B. c. Cels. II 62 u. 68; I 184, 18 u. 190, 1 Kötschau) u. andere nennen dafür Simon, s. Zahn, Forschungen VI 350 W. Bauer, Leben Jesu im Zeit. d. Apokr. S. 420. Aus Epiphanius schöpft die Catena in Lucam et Johannem S. 430, 7 Cramer *μετὰ Κλεόπα ὁ Ναθαναὴλ ἦν· ὁ δὲ Κλεόπας ἀνεψιὸς ἦν τοῦ σωτῆρος, δεύτερος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων· οὕτως Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ἐν τοῖς Παναρίοις ἐμνημόνευσεν* — **17** vgl. II Tim. 2, 23 — **21** vgl. Tertullian adv. Marc. III 8 *aspis quod aiunt a vipera mutuari venenum*

V M

1 *συ//στασιν* V **3** *καὶ ἀνακλιθήσονται* < V **4f** *ἀναπαύσονται*, *υ* statt *η* V^corr *ἀναπαήσονται* M **7** ⟨*τὸ*⟩ * **10** *τῶν* < M **11** *τὸν*² < M **12f** *τὸν Χριστὸν παθεῖν* V **13** *ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι* V **16** *ἕως περὶ τούτου* M **17f** *τούτων* *] *τούτου* V M **18** *ταύτην* aus *ἐκ ταύτης* V^corr **19** *συ//σχολαστικοῦ* V | *τούτου* < M **20** ⟨*τῶν αὐτῶν*⟩ * | *ἀπὸ* M **21** [*ὡς*] * **23** *τὴν* + ⟨*ἰδίαν*⟩ ? *

στήσαντο. εἴτε οὖν οὗτος δίκην ἐχίδνης παρὰ τῶν ἀνωτάτω μετασχὼν 3
τῷ Βασιλείδῃ μεταδέδωκεν ἢ ἐκεῖνος τούτῳ, ὅμως ὀλέθριος ὢν ὁ
τούτων ἰὸς καὶ ἀπὸ τοιούτων ἑρπετῶν ὁρμώμενος διὰ τῆς τοῦ
κυρίου διδασκαλίας | ἀντιδότου δίκην ἀμαυρωθείς τε καὶ ἀφανισθεὶς D22
5 ὑφ᾽ ἡμῶν καταλελείφθω. ἡμεῖς δὲ θεὸν ἐπικαλούμενοι ἐπὶ τὰς ἑξῆς
ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

Κατὰ Βασιλείδου $\overline{δ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{κδ}$.

1. Βασιλείδης μὲν οὖν, καθὰ ἄνω προδεδήλωται, ἐν τῇ τῶν Αἰ- 1, 1
γυπτίων χώρᾳ στειλάμενος τὴν πορείαν ἐκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο,
10 εἶτα ἔρχεται εἰς τὰ μέρη τοῦ Προσωπίτου καὶ Ἀθριβίτου, οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Σαΐτην [καὶ Ἀλεξάνδρειαν] καὶ Ἀλεξανδρειοπολίτην
χῶρον ἤτοι νομόν. (νομὸν γὰρ οἱ Αἰγύπτιοί φασι τὴν ἑκάστης 2
πόλεως περιοικίδα ἤτοι περίχωρον. εὕροις δ᾽ ἄν, ὦ φιλολόγε, καὶ
τοῦτο εἰς σαυτοῦ ὠφέλειαν πρὸς φιλομάθειαν καὶ σαφήνειαν, εἰς
15 εὐσεβῆ σύστασιν καὶ φράσιν τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κειμένων, τῶν
εἰς ἀπορίαν τινὰς ἐμβαλλόντων δι᾽ ἀπειρίαν. ὅπου γὰρ ἐν τῷ ἁγίῳ 3
προφήτῃ Ἠσαΐᾳ εὕροις γεγραμμένον περὶ νομῶν πόλεων Αἰγυπτιακῶν
οἷον Τάνεως ἢ Μέμφεως ἢ νομοῦ τῆς Βουβάστου, τὴν περίμετρον
τῆς τυχούσης πόλεως σημαίνει. καὶ τοῦτο φιλομαθείας ἕνεκεν ἑρμη-
20 νευέσθω). ἦν γοῦν ἐν τούτοις τοῖς τόποις ὁ προειρημένος ἀγύρτης 4
τὴν διαβίωσιν ἔχων, ἐξ ὧν φαίνεται ἡ καὶ εἰς δεῦρο ἀκμάζουσα αὐτοῦ
αἵρεσις ἐκ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λαβοῦσα τὴν πρό|φασιν. καὶ ἄρ- Ö146 5
χεται μὲν κηρύττειν ὑπερβολὴν ὑπὲρ τὸν συσχολαστὴν αὐτοῦ γόητα
τὸν καταλειφθέντα ἐπὶ τῆς Συρίας, ἵνα | δῆθεν τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνον P69

7ff vgl. mit Epiph. insbesondere Irenaeus adv. haer. I 24, 3ff; I 198ff Harvey Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 Filastrius haer. 32 (Hippolyt refut. VII 2. 20ff steht abseits) — **8** vgl. haer. 23, 1, 2; S. 247, 20f — **16ff** vgl. Jes. 19, 11 Hos. 9, 6 Ezech. 30, 17 — **22ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 3; I 198 Harvey *Basilides autem, ut altius aliquid et verisimilius invenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinae suae* — **24** vgl. haer. 23, 1, 2; S. 247, 20

V M

1 εἴτε] ἤτοι V **3** vor τοιούτων + τούτων τῶν M **5** τὰς] τὰ M **6** Unterschrift κατὰ Σατορνίλου V κατὰ Σατορνίλου ᾱ M **7** κατὰ Βασιλείδου τετάρτη ἡ καὶ εἰκοστὴ τετάρτη V κατὰ βασιλείδου δ εἰ καὶ $\overline{κδ}$ M **8** ἐν < M **10** Ἀθλι-βίτου, λ auf Rasur V corr **11** [καὶ Ἀλεξάνδρειαν] * **11f** ἀλεξανδρειοπολίχωρον M **13** φιλόσοφε M **13f** καὶ τοῦτο hinter ἂν (Z. 13) M **14** εἰς αὐτοῦ V **16** ἀπορίας V **17** πόλεως V **20** ἦν γοῦν] ἤγουν M **21f** ἡ καὶ u. vor αἵρεσις (Z. 22) + ἡ M **23** σχολαστὴν V **24** καταληφθέντα V

διηγούμενος δόξῃ φαντασιάζειν πλέον τοὺς ἀκούοντας, ἀρέσκεσθαί τε καὶ συναγείρειν πλῆθος ὑπὲρ τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Σατορνῖλον. καί 6
τινας λοιπὸν φανταστιώδεις μυθοποιίας ὑποβαλλόμενος ἄρχεται μὲν οὕτως (τὰ ἀληθῆ δὲ ⟨εἰπεῖν⟩ οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐννοίας | ἐναρξά- D23
5 *μενος ἡμῖν τὰ δεινά τε καὶ ὀλετήρια, ἀλλὰ προφάσεις λαβὼν ἐκ τοῦ Σατορνίλου καὶ Σίμωνος τοῦ προεληλεγμένου· βούλεται δὲ ἑτέρως αὐτὰ μεταχειρίζειν καὶ εἰς ὄγκον μείζονα διηγεῖσθαι τὰ μυθολογήματα)· ὅτι, φησίν, ἦν ἓν τὸ Ἀγέννητον, ὅ μόνος ἐστὶ πάντων* 7
πατήρ· ἐκ τούτου προβέβληται, φησίν, Νοῦς, ἐκ δὲ τοῦ Νοῦ Λόγος,
10 *ἐκ δὲ τοῦ Λόγου Φρόνησις, ἐκ δὲ τῆς Φρονήσεως Δύναμίς τε καὶ Σοφία, ἐκ δὲ τῆς Δυνάμεως καὶ Σοφίας ἀρχαὶ ἐξουσίαι ἄγγελοι. ἐκ* 8
δὲ τούτων τῶν δυνάμεών τε καὶ ἀγγέλων γεγονέναι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανόν, καὶ ἀγγέλους ἑτέρους ἐξ αὐτῶν γεγονέναι, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν γεγονότας ἀγγέλους πεποιηκέναι αὖθις δεύτερον οὐρανὸν καὶ
15 *αὐτοὺς δὲ πάλιν πεποιηκέναι ἀγγέλους. καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι* 9
τρίτον αὖθις πεποιήκασιν οὐρανὸν καὶ οὕτως οἱ καθ' ἕνα οὐρανὸν εἰσαῦθις ἕτερον καὶ ἑτέρους κατασκευάζοντες ἄχρι τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε οὐρανῶν ἐληλάκασι τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ.

8—19 vgl. unten c. 7, 1; S. 263, 17 ff u. Irenaeus adv. haer. I 24, 3; I 199 Harvey *ostendens Nun primo ab innato natum patre, ab hoc autem natum Logon, deinde a Logo Phronesin, a Phronesi autem Sophiam et Dynamin, a Dynami autem et Sophia virtutes et principes et angelos, quos et primos vocat, et ab iis primum coelum factum. dehinc ab horum derivatione alios autem factos aliud coelum simile priori fecisse et simili modo ex eorum derivatione cum alii facti essent antitypi eis qui super eos essent, aliud tertium deformasse coelum, et a tertio deorsum descendentium quartum et deinceps secundum eum modum alteros et alteros principes et angelos factos esse dicunt et coelos CCCLXV*; kürzer Ps. Tert. adv. omn. haer. 1. — Die Angabe des Clemens Al. strom. IV 162, 1; I 320, 2 Stählin *Βασιλείδης δὲ ὑποστατὰς Δικαιοσύνην τε καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς τὴν Εἰρήνην ὑπολαμβάνει ἐν ὀγδοάδι μένειν ἐνδιατεταγμένας* darf nicht ohne weiteres zur Ergänzung (so Hilgenfeld, Ketzergeschichte S. 219) herangezogen werden

V M

1 *ὑφηγούμενος*, *ὑφ* auf Rasur V corr **2** *συνεγείρειν* M | *πλήθη* V **3** *ὑποβαλλόμενος* *] *ὑπερβαλλόμενος* VM **4** ⟨*εἰπεῖν*⟩ U **5** *ἡμῖν*] *ἐμεῖν* M; vielleicht richtiger oder *ἡμῖν* + ⟨*διηγεῖσθαι*⟩? * | *τε* < M **6** lies wohl *προλελεγμένου* * **8** *ἦν* < V | *ἓν* < M; lies *πρῶτον*? * **9** vor *Νοῦς* + *ὁ* M **11** *Δυνάμεως* + *τε* M **12** *τούτων* < M **12 f** *πρῶτον* + *τὸν* M **15** *οἱ* hineingeflickt V corr **16** *καὶ οὕτως — οὐρανὸν* < M

2. Ἀφραινόντων δ' ἂν εἴη τοῦτο τὸ ἐπαγωγὸν πιστεύειν τῇ 2, 1
μανιώδει αὐτοῦ φλυαρίᾳ, συνετοῖς δὲ εὐθυέλεγκτος καὶ ληρώδης ὁ
τούτου λόγος καὶ ἡ γνώμη. πῶς εἰς ὑπερβάλλουσαν καὶ ἄπειρον κα-
κοτροπίαν ἐξετόπισε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. ὁρίζει γὰρ ὡς κατὰ ποιη- 2
5 τικόν τινα ἐνθουσιασμὸν ἐμβροντηθὲν τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον ὀνό-
ματα ἑκάστῳ ἄρχοντι τῶν οὐρανῶν ἐκτιθέμενον πρὸς τὸ διὰ τῶν
ὀνομάτων ὧν ποιητεύεται παρὰ τῶν μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἐχόντων
πιστεύεσθαι εἰς ὄλεθρον τῆς τῶν ἠπατημένων ψυχῆς. οὐ μὴν δὲ
ἀλλὰ καὶ μαγγανικαῖς μηχανίαις προσανέχων οὐκ ἐπαύσατο καὶ περιερ-
10 γίαις ὁ ἀπατεών. ὕστερον δέ φησιν ὑπὸ τῶν ἐν τούτῳ τῷ καθ' ἡμᾶς 3
οὐρανῷ ἀγγέλων καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως τὴν κτίσιν ταύτην γε-
γενῆσθαι· ἐξ ὧν ἀγγέλων ἕνα λέγει τὸν θεόν, ὃν διελὼν τῶν | Ἰου- P70
δαίων μόνον ἔφη εἶναι. ἕνα τοῦτον καὶ συναρίθμιον ἀγγέλοις τοῖς ὑπ' D24
αὐτοῦ κατὰ μιμολογίαν ὀνοματοποιουμένοις τάσσων, καὶ ἐξ αὐτοῦ
15 πεπλάσθαι τὸν ἄνθρωπον. καὶ τούτους ἅμα αὐτῷ μεμερικέναι τὸν 4 Ö148

4—10 vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 5; I 201 Harvey *utuntur autem et hi magia et imaginibus et incantationibus et invocationibus et reliqua universa periergia. nomina quoque quaedam affingentes quasi angelorum annunciant hos quidem esse in primo coelo, hos autem in secundo, et deinceps nituntur CCCLXV ementitorum coelorum et nomina et principia et angelos et virtutes exponere* (Filastrius haer. 32, 4; S. 17, 8f Marx folgt auch hier dem Epiph. in der den Sinn etwas verdunkelnden Umstellung der beiden Angaben des Irenaeus) — **10—14** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 4; I 199f Harvey *eos autem qui posterius continent coelum angelos, quod etiam a nobis videtur, constituisse ea quae sunt in mundo omnia et partes sibi fecisse terrae et earum quae super eam sunt gentium. esse autem principem ipsorum eum qui Judaeorum putatur esse deus* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *in ultimis quidem angelis et qui hunc fecerunt mundum, novissimum ponit Judaeorum deum, id est deum legis et prophetarum, quem deum negat, sed angelum dicit* — **14f** vgl. Filastrius haer. 32, 4; S. 17, 9 Marx *hominem autem ab angelis factum adserit* — **15f** vgl. Deut. 32, 8f

V M

1 anstatt τοῦτο τὸ ἐπαγωγὸν nur τὸ u. dahinter große Rasur V corr 2 εὐθυ///έλεγκτος V 4 ἐξετόπισεν, ι auf Rasur V corr 7 ἐρρωμένο///ν, ο aus ω V corr ἐρρωμένων M 9 μαγγανεικῆς V | μηχανίαις] μαγείαις M | οὐκ + ἂν M | ἐπαύσατο] ἐνεύσατο M 11 ἀγγέλων am Rande nachgetragen V corr < M 11f γεγεννῆσθαι V 13 εἶναι ἔφη V | τοῦτον καὶ *] καὶ τοῦτον VM | συναρίθμιον aus συναριθμῶν V corr συναριθμῶν M 14 ὀνόματος ποιούμενος M | ἐξ durchgestrichen, dafür ὑπ' an den Rand gesetzt V corr | αὐτοῦ[2]] αὐτῶν? *, vgl. Filastrius

κόσμον κατὰ διαίρεσιν κλήρων τῷ πλήθει τῶν ἀγγέλων, τούτῳ δὲ λελογχέναι τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων τῷ προειρημένῳ θεῷ τῶν Ἰουδαίων· βλασφημῶν δὲ τὸν αὐτὸν παντοκράτορα κύριον, τὸν ὄντως ὄντα θεὸν μόνον καὶ οὐχ ἕτερον (πατέρα γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ὁμο-
5 λογοῦμεν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), τοῦτον ἐκεῖνος ἀρνούμενος ἕνα βούλεται αὐτὸς παριστᾶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀγγέλων, καθά μοι προδεδήλωται. ἐληλυθέναι δὲ τοὺς Ἰουδαίους εἰς κλῆρον 5 αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ὑπερασπίζειν τούτων, εἶναι δὲ αὐτὸν πάντων τῶν ἀγγέλων αὐθαδέστερον ἐξαγαγεῖν τε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου
10 αὐθαδείᾳ βραχίονος τοῦ ἰδίου διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἰταμώτερον τῶν ἄλλων καὶ αὐθαδέστερον. ὅθεν διὰ τὴν αὐθάδειαν αὐτοῦ, ὥς φησιν 6 βλασφημῶν ὁ γόης, βεβουλεῦσθαι τὸν αὐτὸν αὐτῶν θεὸν καθυποτάξαι τῷ γένει τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ διὰ τοῦτο παρεσκευακέναι πολέμους. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατὰ τοῦ ἁγίου θεοῦ χαλάσας
15 τὴν γλῶτταν καὶ ἐπάρας τὸ στόμα οὐκ ἐντρέπεται λαλῶν ὁ ἐλεεινότατος. διὰ τοῦτο γάρ, φησί, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐπολέμησε τοῦτο τὸ 7 ἔθνος καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνεδείξατο διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀγγέλων παραζήλωσιν, ἐπειδήπερ παροτρυνθέντες (ὡς καταφρονούμενοι ὑπ' αὐτοῦ) καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια ἔθνη ἐπὶ τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ὑπ' αὐ-
20 τὸν ἐπέσεισαν. καὶ τούτου ἕνεκα πόλεμοι πάντοτε καὶ ἀκαταστασίαι κατ' αὐτῶν ἐπανέστησαν.

1ff vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *huic sortito obtigisse semen Abrahae* Filastrius haer. 32, 4; S. 17, 10 Marx (nach Epiph.) *deum etiam rerum omnipotentem et eum audet angelum dicere et accepisse genus Judaeorum in hereditatem* — **3f** vgl. Jes. 45, 5. 21 — **7—21** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 4; I 200 Harvey *et quoniam hic suis hominibus id est Judaeis voluit subicere reliquas gentes, reliquos omnes principes contra stetisse ei et contraegisse. quapropter et reliquae resiluerunt gentes eius genti* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *huic sortito obtigisse semen Abrahae atque ideo hunc de terra Aegypto filios Israel in terram Chanaan transtulisse; hunc turbulentiorem prae ceteris angelis atque ideo et seditiones frequenter et bella concutere, sed et humanum sanguinem fundere* (Filastrius haer. 32, 4f; S. 17, 11—16 gibt einen Auszug aus Epiph.) — **9f** vgl. Exod. 6, 6; 15, 6

V M

1 κλήρῳ V **2** λελαχέναι M **6** αὐτὸν V **8** (ὑπερ)ασπίζειν — πάντων τῶν am Rand nachgetragen V corr < M **9** τε *] δὲ VM **11** αὐτοῦ hinter φησιν V **11f** ὥς φησιν βλασφημῶν *] φησὶν ὡς βλασφημεῖ VM **12** βεβούλεσθαι M | θεῶν M **13f** παρεσκευακέναι, ε[1] aus α V **14** δὲ < M **19f** ὑπ' αὐτὸ V **20** τούτου + οὖν V

3. Αὕτη ἡ τοῦ ἀπατεῶνος πιθανολογία. καὶ αὐτὸς δὲ περὶ Χρι- 3, 1
στοῦ ὡς δοκήσει πεφηνότος ὁμοίως δοξάζει. εἶναι δέ φησιν αὐτὸν
φαντασίαν ἐν τῷ φαίνεσθαι μὴ εἶναι δὲ ἄνθρωπον μηδὲ σάρκα εἰλη-
φέναι. δραματουργεῖ δὲ ἡμῖν ἄλλην δραματουργίαν ὁ δεύτερος 2 D25
5 μιμολόγος ἐν τῷ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγῳ Χριστοῦ. οὐχὶ Ἰησοῦν φά-
σκων πεπονθέναι, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ
ἀπὸ Ἱεροσολύμων τὸν κύριον ἐκβάλλεσθαι, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ
εὐαγγελίου, ἠγγάρευσάν τινα Σίμωνα Κυρηναῖον βαστάξαι τὸν σταυρόν.
ἔνθεν εὑρίσκει * τῆς αὐτοῦ κυβείας ποιήσασθαι τὴν τραγῳδίαν καί 3
10 φησιν· ἐκεῖνον ἐν τῷ βαστάζειν τὸν σταυρὸν μετεμόρφωσεν εἰς τὸ | P71
ἑαυτοῦ εἶδος καὶ ἑαυτὸν εἰς τὸν Σίμωνα, καὶ ἀντὶ ἑαυτοῦ παραδέδωκε
Σίμωνα εἰς τὸ σταυρωθῆναι. ἐκείνου δὲ σταυρουμένου ἕστηκεν κατ- 4
αντικρὺς ἀοράτως ὁ Ἰησοῦς, καταγελῶν τῶν τὸν Σίμωνα σταυρούν-
των. αὐτὸς δὲ ἀνέπτη εἰς τὰ ἐπουράνια παραδοὺς τὸν Σίμωνα ἀνα-
15 σκολοπισθῆναι καὶ ἀπαθῶς ἀνεχώρησεν εἰς τὸν οὐρανόν· ὁ δὲ Σίμων 5
αὐτὸς ἐσταυρώθη, καὶ οὐχὶ ὁ Ἰησοῦς· Ἰησοῦς γάρ, φησίν, ἀναπετασθεὶς
εἰς τὸν οὐρανὸν διῆλθε πάσας τὰς δυνάμεις, ἕως οὗ ἀπεκα|τέστη πρὸς Ö150
τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα. οὗτος γάρ, φησίν, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ πα- 6
τρὸς ὁ προειρημένος, ὁ ἀποσταλεὶς ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν υἱῶν τῶν ἀν-
20 θρώπων, δι' ἣν εἶδεν ὁ πατὴρ ἀκαταστασίαν ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις

2f vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *Christum . . . venisse in phantasmate, sine substantia carnis fuisse* — **5—14** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 4; I 200 Harvey *quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam Cyrenaeum angariatum portasse crucem eius pro eo et hunc secundum ignorantiam et errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, uti putaretur ipse esse Jesus, et ipsum autem Jesum Simonis accepisse formam et stantem irrisisse eos* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *hunc passum apud Judaeos non esse, sed vice ipsius Simonem crucifixum esse* (Filastrius adv. haer. 32, 6; S. 17, 16 ff Marx) — **7** vgl. Mark. 15, 21 u. Par. — **14—S. 261, 2** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 4; I 200 Harvey *quoniam enim virtus incorporalis erat et Nus innati Patris, transfiguratum quemadmodum vellet et sic ascendisse ad eum qui miserat eum, deridentem eos, cum teneri non posset et invisibilis esset omnibus. . . . et non oportere confiteri eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit et putatus sit crucifixus et vocatus sit Jesus et missus a Patre, uti per dispositionem hanc opera mundi fabricatorum dissolveret*

V M

5 τοῦ < V **6** πεπονθέναι U] πεπονθότα V M **7** κύριον] Χριστὸν M **8** Σίμωνα τινὰ M **9** * ⟨πρόφασιν⟩ * **10** φησιν + ⟨ὅτι⟩? * | τὸ < V **11f** καὶ ἀντὶ — Σίμωνα] ἀντὶ δὲ ἑαυτοῦ παραδεδωκέναι αὐτὸν am Rand nachgetragen V corr κατὰ ἄντικρυς V **17** ἀποκατέστη V **18** ἐστὶν φησίν M **19** τῶν² < V

καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις. καὶ οὗτός ἐστι, φησίν, ἡ σωτηρία ἡμῶν, ὁ
ἐλθὼν καὶ ἡμῖν μόνοις ἀποκαλύψας ταύτην τὴν ἀλήθειαν.

Τοιαῦται μὲν αἱ ῥαψῳδίαι τῆς τοῦ ἀγύρτου μυθοποιίας. ἀλλὰ 7
καὶ ἀπεντεῦθεν, προκοπτούσης τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἀπὸ τοῦ Σίμωνος
5 ἐναρξαμένης, πᾶσαν ἐπιτήδευσιν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτρέπει
τοὺς αὐτῷ μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἀνδρῶν μετὰ γυναικῶν πολυ-
μιξίαν τινὰ κακῆς ὑποθέσεως τοὺς αὐτῷ πεισθέντας ἐκδιδάσκων· ὥς 8
λέγει ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν »ἀποκαλύπτε-
σθαι ὀργὴν θεοῦ καὶ δικαιοκρισίαν ἐπὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ
10 κατέχοντας«. διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἡδυπαθείας πολλοὶ εἰς
τὴν αἵρεσιν ἐμπίπτουσιν, ἀδεῶς εὑρίσκοντες ἐπιτελεῖν τὴν ἡδονὴν D26
ἑαυτῶν ἐν ταῖς αἰσχρουργίαις.

4. Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ἐπιτρέπει φάσκων μὴ δεῖν μαρτυρεῖν. 4, 1
ὁ γὰρ μαρτυρῶν ἄμισθος εὑρεθήσεται, μὴ μαρτυρῶν ὑπὲρ τοῦ πεποιη-
15 κότος τὸν ἄνθρωπον· μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου Σίμωνος.
πόθεν δὲ τούτῳ μισθὸς εἴη, ὁπότε ἀποθνήσκει μὲν ὑπὲρ Σίμωνος 2

3—7 vgl. oben haer. 21, 4, 1; S. 242, 20ff u. Irenaeus adv. haer. I 24, 5; I 201 Harvey *habere autem et reliquarum operationum usum indifferentem et universae libidinis* (Filastrius adv. haer. 32, 7; S. 17, 19 Marx, wohl Epiph. ausschreibend, *hic etiam male permittit vivere et dat licentiam vitiis secularibus inherere*). — Beachte auch Clemens Al. strom. III 3, 3f; II 196, 17ff Stählin *ταύτας παρεθέμην τὰς φωνὰς εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς Βασιλειδιανῶν, ὡς ἤτοι ἐχόντων ἐξουσίαν καὶ τοῦ ἁμαρτεῖν διὰ τὴν τελειότητα ἢ πάντως γε σωθησομένων φύσει, κἂν νῦν ἁμάρτωσι, διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογήν, ἐπεὶ μηδὲ ταῦτα αὐτοῖς πράττειν συγχωροῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων. μὴ τοίνυν ὑποδυόμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν ἔθνεσιν ἀκρατεστάτων ἀκολαστότερον βιοῦντες βλασφημίαν τῷ ὀνόματι προστριβέσθωσαν* — **8** Röm. 1, 18 (2, 5) — **13**—S. **262, 4** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 4; I 200 Harvey *si quis igitur, ait, confitetur crucifixum, adhuc hic servus est et sub potestate eorum qui corpora fecerunt; qui autem negaverit, liberatus est quidem ab iis, cognoscit autem dispositionem innati patris* u. ebenda 24, 6; I 202 *quapropter et parati sunt ad negationem qui sunt tales, immo magis ne pati quidem propter nomen possunt, cum sint omnibus similes* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *martyria negat esse facienda* Filastrius haer. 32, 7; S. 17, 20ff Marx; dazu Agrippa Kastor bei Eusebius h. e. IV 7, 7; S. 310, 20f Schwartz Clemens Al. strom. IV 81, 1ff; II 284, 5ff Stählin Origenes comment. in Matth. 25 ser. 38; IV 267 Lommatzsch

V M

6 ἀνδρῶν *] ἄνδρας V M **13** ἐπιτρέπει *] ἀνατρέπει V M **14** μὴ oben hineingeflickt Vcorr < M

τοῦ ἐσταυρωμένου. ὑπὲρ Χριστοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὁμολογεῖ ὃν ἀγνοεῖ. ἀποθνῄσκων ὑπὲρ οὗ οὐ γινώσκει; δεῖ τοίνυν ἀρνεῖσθαι καὶ μὴ προαλῶς ἀποθνῄσκειν.

5. Φωραθήσεται δὲ οὗτος διαβολικὴν δύναμιν εἰσηγούμενος κατὰ 5, 1
5 τῶν ψυχῶν, ἀπαρνησιθείαν αὐτὰς ἐκδιδάσκων, ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριός φησι »τὸν ἀρνούμενόν με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀρνήσομαι ἐνώπιον τοῦ πατρός | μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς«. ἀλλά φησιν ὁ ἀγύρτης· 2 P72 »ἡμεῖς, φησίν, ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὗες καὶ κύνες. καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν· μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων μηδὲ
10 δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν«. κρύπτει γὰρ ἑαυτοῦ τὴν ἀδικίαν ἀπὸ τῶν 3 νοῦν ἐχόντων, ἀποκαλύπτει δὲ τῇ ἑαυτοῦ φατρίᾳ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένοις. ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα »αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν«, λέγει ὅτι »ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων« δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν· »ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἄλλοι
15 ὗες καὶ κύνες«, ὡς προεῖπον. φάσκει δὲ ὅλως περὶ πατρὸς καὶ τοῦ 4 ἑαυτοῦ μυστηρίου μηδενὶ ⟨δεῖν⟩ ἀποκαλύπτειν, ἀλλὰ σιγῇ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἑνὶ δὲ ἀπὸ χιλίων ἀποκαλύπτειν καὶ δυσὶν ἀπὸ | μυρίων, καὶ ὑπο- Ö152 τίθεται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς λέγων ὅτι »σὺ πάντας γίνωσκε, σὲ δὲ μηδεὶς γινωσκέτω«. αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἐρωτώμενοι Ἰου- 5
20 δαίους μὲν ἑαυτοὺς μηκέτι εἶναι φάσκουσι, Χριστιανοὺς δὲ μηδέπω γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ἀρνεῖσθαι πάντοτε, ἔχειν δὲ ἐν ἑαυτῷ σιγῇ τὴν πίστιν | καὶ μηδενὶ ὑποδεικνύναι, τὴν αἰσχύνην ἑαυτοῦ ὑφορώμενος D27 διὰ τὸ ἀπαρρησίαστον τῆς αἰσχρουργίας καὶ κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας·

6 Matth. 10, 33 — **8—10** wohl aus den Ἐξηγητικά des Basilides entnommen — **9** Matth. 7, 6 — **13** Ephes. 5, 12 — **15—17** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 6; I 203 Harvey *et non oportere omnino ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium* ebenda I, 202 Harvey *non autem multos scire posse haec, sed unum a mille et duo a myriadibus* u. Pistis Sophia c. 134; S. 229, 21 Schmidt *man wird finden einen unter Tausend u. zwei unter Zehntausend wegen der Vollendung des Mysteriums* — **18f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 6; I 202 Harvey *tu enim, aiunt, omnes cognosce, te autem nemo cognoscat* — **19—21** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 6; I 202f Harvey *et Judaeos quidem iam non esse dicunt, Christianos autem nondum* (darnach ist wohl zu verbessern Clemens Al. strom. IV 81, 2; II 284, 11 Stählin Χριστιανοὶ ⟨οὔπω γεγονότες, ἀλλὰ μόνον εἰς τοῦτο⟩ πεφυκότες)

V M

1 ὅν, ν angeflickt V < M **2f** προα/ /λῶς, λ ausradiert V **6** ἐνώπιον¹] ἔμπροσθεν M **8** ἐσμεν] εἶμεν M **9** βάλλετε, wohl aus βάλητε hergestellt V corr βάλετε M **10** δώ/ /τε, ο aus ω V corr δότε M **11** φατρίᾳ] σχολῇ V M am Rand ☧ φατρία V corr **15** ὅλως *, vgl. Irenaeus *omnino*] μόνον V M **16** ⟨δεῖν⟩ * | ἀλλὰ + καὶ M | σιγὴν M ἐν < M **18** ἑαυτοῦ M | πάντα V **21** ἀρνεῖσθαι + ⟨φησὶ δεῖν⟩ ? * | δὲ U] τε V M

6. Ἔσχεν δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς κακῆς προφάσεως τὴν αἰτίαν **6, 1**
ἀπὸ τοῦ ζητεῖν καὶ λέγειν πόθεν τὸ κακόν. πᾶς δὲ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ
πραγματείας δειχθήσεται ὁποῖός ἐστιν. ἔμποροι γοῦν κακῶν οὗτοι
οἱ τοῦ κακοῦ ἐρασταὶ καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν, ὡς καὶ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι
5 »ζητοῦντας κακὰ καταλήψεται κακά«. οὔτε γάρ ποτε ⟨τὸ⟩ κακὸν 2
ἦν οὔτε ῥίζα γέγονε κακίας οὔτε ἐνυπόστατον τὸ κακόν ἐστιν. οὐκ
ἦν γάρ ποτε τὸ κακόν, ἐπείσακτον δὲ διὰ προφάσεως ἐν ἑκάστῳ τῶν
ποιούντων τὸ κακὸν ἔνεστιν· ἐν δὲ τῷ μὴ ποιοῦντι οὐκ ἔστιν, καθά-
περ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις προδεδήλωται. λέγει γὰρ ὁ κύριος μετὰ τὸ 3
10 πάντα πεποιηκέναι »ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν«, δεικνὺς ὅτι τὸ κακὸν
οὐκ ἀρχαΐζει οὐδὲ ἐξ ὑπαρχῆς ὑπῆρχεν πρὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου
ἐνάρξασθαι· δι' ἡμῶν γὰρ γίνεται καὶ δι' ἡμῶν οὐ γίνεται. ἄρα 4
οὖν ἐν τῷ πάντα ἄνθρωπον δύνασθαι μὴ ποιεῖν τὸ κακὸν καὶ
δύνασθαι ποιεῖν τὸ κακόν, ὅταν μὲν ποιῇ, ἔστι τὸ κακόν, ὅταν δὲ
15 μὴ ποιῇ, οὐκ ἔστι τὸ κα|κόν. ποῦ τοίνυν τοῦ κακοῦ ἐστιν ἡ ῥίζα ἢ P73
ἡ ὑπόστασις τῆς πονηρίας;

7. Εἰς δὲ πολλὴν οὗτος ἐλήλακε μωρίαν, φάσκων ὅτι ἡ ⟨ἄνω⟩ **7, 1**
Δύναμις τὸν Νοῦν προεβάλετο, ὁ δὲ Νοῦς τὸν Λόγον, ὁ δὲ Λόγος
τὴν Φρόνησιν, ἡ δὲ Φρόνησις Δύναμιν καὶ Σοφίαν, ἐκ δὲ Δυνάμεως
20 καὶ Σοφίας ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις καὶ ἄγγελοι. λέγει δὲ τὴν ὑπερ- 2

1f vgl. Tertullian de praescr. haer. 7 — **5** Prov. 11, 27 — **8f** aus dem Bisherigen läßt sich nur vergleichen haer. 16, 4, 1; S. 212, 26ff — **10** Gen. 1, 31 — **17—20** vgl. oben c. 1, 7; S. 257, 8ff — **20—S. 264, 12** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 3; I 199 Harvey *et coelos CCCLXV. quapropter et tot dies habere annum secundum numerum coelorum* u. ebenda I 24, 7; I 203 Harvey *trecentorum autem sexaginta quinque coelorum locales positiones distribuunt similiter ut mathematici. illorum enim theoremata accipientes in suum characterem doctrinae transtulerunt. esse autem principem illorum abraxas et propter hoc CCCLXV numeros habere in se* Hippolyt refut. VII 26, 6; S. 205, 2ff Wendland *ἔνθα καὶ τριακοσίους ἑξήκοντα πέντε οὐρανοὺς φάσκουσι καὶ τὸν μέγαν ἄρχοντα αὐτῶν εἶναι τὸν Ἀβρασὰξ διὰ τὸ περιέχειν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ψῆφον τξε, ὡς δὴ τοῦ ὀνόματος τὴν ψῆφον περιέχειν πάντα, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐνιαυτὸν τοσαύταις ἡμέραις συνεστάναι* Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 Hieronymus zu Amos c. 3; Migne 25, 1018 D *Basilides qui omnipotentem deum portentoso nomine appellat abraxas et eundem secundum graecas litteras et annui cursus numerum dicit in solis circulo contineri, quem ethnici sub eodem numero aliarum literarum vocant Μείθρας*

V M

1 *αὐτοῦ*? * | *κακί////ας* M **3** *ποῖος* V | *οὗτοι κακῶν* V **4** *ἐργασταὶ* M **5** *⟨τὸ⟩* * **6** *τὸ* < V **8** *τῷ*] *τὸ* M | *ποιοῦντι* *] *ποιεῖν* VM **11** *////* *ἀρχῆς*, *ὑπ* ausradiert V **15** *ἐστιν*² < V **17** *⟨ἄνω⟩* *, vgl. S. 264, 25 **20** *καὶ*² < M

ἄνω τούτων δύναμιν εἶναι καὶ ἀρχὴν Ἀβρασάξ, διὰ τὸ τὴν ψῆφον τοῦ Ἀβρασὰξ ἔχειν τριακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον ἀριθμόν, ὡς ἐκ τούτου τὴν μαρτυρίαν τῆς αὐτοῦ μυθοποιίας τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε οὐρανῶν συνιστᾶν πειρᾶσθαι. οἷς οὐρανοῖς καὶ το- 3
5 ποθεσίας ἴσα τοῖς μαθηματικοῖς διαιρεῖν καὶ συνιστᾶν ἐπιτηδεύων οὐ | παρέργως μηχανᾶται. τὰ γὰρ ἐκείνων μάταια θεωρήματα λαβὼν D28 εἰς ἴδιον χαρακτῆρα αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν εἰς αἰτίαν τῆς ἰδίας εἰδωλοποιοῦ καὶ [πεπλανημένης] ἐπιπλάστου διδασκαλίας μετήνεγκαν.

καὶ βούλονται τὴν σύστασιν τούτων | ἀπὸ τῶν ὁμοίων ψήφων 4 Ö154
10 ποιεῖσθαι, ὡς προεῖπον, τοῦ Ἀβρασὰξ τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἀριθμὸν ἔχοντος, δῆθεν δεικνύντες διὰ τοῦτο ἔχειν τὸν ἐνιαυτὸν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν ἀριθμὸν κατὰ περίοδον. πέπτωκε 5 δὲ αὐτοῦ ὁ ληρώδης λόγος. εὑρίσκεται γὰρ ὁ ἐνιαυτὸς τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ὡρῶν τριῶν. εἶτα, ἐντεῦθεν, φησί, 6
15 καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τριακόσια ἑξήκοντα πέντε μέλη, ὡς ἑκάστῃ τῶν δυνάμεων ἀπονέμεσθαι ἓν μέλος. ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ πέπτωκεν αὐτοῦ ἡ ἐπινενοημένη καὶ νόθος διδασκαλία· ἐν γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τξδ μέλη.

8. Θαυμαστῶς δὲ ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ τῶν ἀποστόλων διά- 8, 1
20 δοχος, περὶ τούτου λεπτολογῶν διήλεγξε τούτου τὴν ἀβελτερίαν. ἀνατραπήσεται γὰρ καὶ νῦν ἡ φλυαρία τοῦ ἄνωθεν καταβεβηκότος 2 Βασιλείδου καὶ τὰ ἄνω σαφῶς κατοπτεύσαντος, μᾶλλον δὲ ἄνωθεν πεπτωκότος ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ. ὅτι εἰ οὗτος ὁ οὐρανὸς 3 ὑπὸ τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἀγγέλων γεγένηται, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω
25 καὶ οἱ ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν ἔτι ἀνωτέρω, ἆρ᾽ οὖν ἡ ἄνω Δύναμις, ἡ καὶ Ἀβρασὰξ καλουμένη, εὑρεθήσεται ἡ τὰ πάντα πεποιηκυῖα καὶ ἡ αἰτία τῶν ὄντων πάντων, καὶ οὐδὲν δίχα αὐτῆς [τι] γεγενῆσθαι εὑρεθήσεται. | ὁπότε αὐτὴ τὸ αἴτιον καὶ τὸ πρῶτον ἀρχέτυπον παρ᾽ αὐ- 4 P74 τῶν καταγγέλλεται, καὶ τὸ λεγόμενον παρ᾽ αὐτοῖς τοῦ κόσμου τούτου

14—16 vgl. Pistis Sophia c. 132; S. 224, 7ff Schmidt — **19** vgl. Irenaeus adv. haer. II 35; I 383 Harvey — **21 f** vgl. haer. 23, 4, 5; S. 252, 18ff

V M

5 *μαθήμασι, μα* u. *μασι* auf Rasur V corr *μαθητικοῖς* M | *διαιρεῖ////, ν* wegradiert V **7** *οἱ* oben hineingeflickt V **8** [*πεπλανημένης*] *, (doppelte Lesart) **11—12** *ἀριθμὸν — πέντε* < M **12** *περιεπέπτωκε* M **18** *τξε* M **20** *ἀβελτερίαν* /////; ε² auf Rasur u. hinter *ίαν* größere Rasur V corr *ἀβέλτηρον ἀνδρείαν* M; im Archetypus wohl doppelte Lesart *ἀβελτηρίαν ἀδράνειαν* **26** u. **27** *ἡ* vor *τὰ πάντα* u. vor *αἰτία* (Artikel beim Prädikat) ist nicht zu tilgen; vgl. sofort Z. 28 **27** [*τι*] *

ὑστέρημα ὑπό τινος ἑτέρου μὴ γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ αἰτίας τῶν μετέπειτα γεγονότων. ἐρωτητέον δὲ τὸν 5 αὐτόν, τίνι ⟨τῷ⟩ λόγῳ ἐπὶ τοσαύτην ἡμᾶς | πληθὺν φέρεις, ὦ οὗτος, D29 καὶ μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχήν, τουτέστιν ἐπὶ τὸν ἕνα θεὸν τὸν παν-
5 τοκράτορα; ὁπότε ἐξ ἅπαντος ἤτοι οὕτως λέγοντα ἢ οὕτως δεῖ τὸν ἕνα αἴτιον πάντων ὁμολογεῖν δεσπότην.

ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποθέσεως ἀπόκριναι, ὦ τῆς 6 μυθοποιοῦ πραγματείας ταύτης πλάστα. εἰ Σίμων ἐσταυρώθη ὁ Κυρηναῖος, ἄρα οὐ διὰ Ἰησοῦ ἡ σωτηρία γεγένηται ἡμῶν ἀλλὰ διὰ
10 Σίμωνος, καὶ οὐκέτι ὁ κόσμος ἐλπίσειεν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σῴζεσθαι τοῦ μὴ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν. οὔτε γὰρ Σίμων δύναται σῴζειν, ἄνθρωπος ὢν ψιλὸς καὶ οὐδὲν ἕτερον. ἅμα δὲ καὶ συκοφαντίαν κα- 7 ταψηφίζῃ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰ ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ παρέδωκεν ὁ ἀγαθὸς θεὸς βιασάμενος εἰς φόνον. καὶ ἔσται λοιπὸν ὄναρ, 8
15 μᾶλλον δὲ κακοηθείας καὶ κυβείας ἔργον τὸ τοιοῦτον, ὅτι ⟨ὁ⟩ κύριος κυβείᾳ τινὶ ἑαυτὸν κρύψας ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ παρέδωκε· καὶ ἔσται ἡ παρὰ σοῦ μωρολογία συκοφαντοῦσα μὲν τὴν ἀλήθειαν μὴ δυναμένη Ö156 δέ, ἀλλὰ ἐλεγχομένη ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀσυστάτως τὸ ποίημα τοῦτο εἰσηγουμένη.
20 9. *Πάντῃ γὰρ ἐλέγχει τοῦτον τὸν αἱρεσιάρχην ἡ ἀλήθεια ἐν* **9, 1** παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ. παντὶ γάρ τῳ δῆλον ὅτι Χριστὸς ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθε καὶ θελήματι ἰδίῳ καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔλαβε τὴν σάρκα ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν, ἐν τελειότητι θεὸς ὢν ἀπ' ἀρχῆς, ἐκ πατρὸς γεγεννημένος ἀνάρχως 2
25 καὶ ἀχρόνως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ἐν μήτρᾳ παρθένου γενέσθαι καταξιώσας, εἰς ἑαυτόν τε σῶμα ἀναπλασάμενος καὶ γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐνανθρωπήσας ἐν βεβαιώσει, ἵνα ἐν αὐτῇ πάθῃ ὑπὲρ

1 ὑστέρημα] das Stichwort ist in der oben gegebenen Darstellung nicht enthalten — **27f** vgl. I Petr. 4, 1

V M

3 ⟨τῷ⟩ * **5** λέγοντα *] λέγειν VM | δεῖ + εἰ V **7** ἀπόκριναι ὦ Ausgg.] ἀποκρίναιο, αιο auf Rasur Vcorr ἀπόκρινε ὦ M **9** ἡμῶν γεγένηται V **11** ὑπὲρ ἡμῶν < V | vor οὔτε vielleicht etwas ausgefallen: ⟨ἀλλ' οὐδὲ διὰ Σίμωνός γεγένηται⟩ * **12** ὢν] ἦν M | συκοφαντίαν * vgl. S. 251, 21] συκοφαντίας VM **13** ἀνθ' ἑαυτοῦ aus ἀντ' αὐτοῦ Vcorr ἀντ' αὐτοῦ M **13f** παραδέδωκεν M **14** φόνον] am Rand γρ. θάνατον Vcorr **15** τοιοῦτον oben hineingeflickt Vcorr | ⟨ὁ⟩ U **24** vor πατρὸς + τοῦ M | γεγεννημένος, zweites ν darüber geflickt Vcorr **25** ἐσχάτου, ου aus ων Vcorr

ἡμῶν τῇ σαρκὶ καὶ τὴν ψυχὴν δῷ ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων· ὡς 3
ἐλέγχει τούτους λέγων »ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται καὶ ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ | τρίτῃ P75
ἡμέρᾳ | ἀναστήσεται«, τοῖς τε υἱοῖς Ζεβεδαίου φήσας »δύνασθε πιεῖν D30
5 τὸ ποτήριον ὃ μέλλω πίνειν;«, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος λέγει 4
»θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι« καὶ πάλιν »ὃς ἔπαθεν
ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί«· πάλιν δὲ Ἰωάννης λέγει »εἴ τις οὐ λέγει τὸν Χρι- 5
στὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, οὗτος ἀντίχριστός ἐστιν«, ὁ δὲ ἅγιος Παῦλός
φησι »γευσάμενος θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ«, ὡς καὶ Μωυσῆς
10 προαναφωνῶν ἔλεγεν »ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἐπὶ ξύλου«.
ζωὴ δὲ ἡμῶν οὐχ ὁ Σίμων, ἀλλ᾽ ὁ κύριος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθώς, 6
ἵνα τὰ ἡμέτερα πάθη διαλύσῃ, καὶ θανὼν σαρκὶ θάνατος θανάτῳ
γεγένηται, ἵνα τὸ κέντρον τοῦ θανάτου κλάσῃ, καταβὰς εἰς τὰ
καταχθόνια, ἵνα τοὺς ἀδαμαντίνους μοχλοὺς συντρίψῃ· ὅπερ ποιήσας
15 ἀνήγαγε τῶν ψυχῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκένωσέ τε τὸν Ἅιδην.

10. Οὐκ ἄρα οὖν αἴτιος θανάτου γέγονεν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι, **10, 1**
αὐτὸς ἑαυτὸν παραδούς. τί γὰρ λέγεις, ὦ θεήλατε τῶν ἀνθρώπων;
οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροστομεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπ᾽ αὐτῶν, εἰ μὴ ἠθέλησε
σταυρωθῆναι; ἀλλὰ παίγνιον ἐποίει κυβείας ὁ τοῦ θεοῦ ⟨υἱὸς⟩ θεὸς 2
20 Λόγος καὶ ἄλλον ἀντὶ ἑαυτοῦ παρεδίδου ἀποθανεῖν καὶ σταυρωθῆναι,
ὁ λέγων ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· »ἐγὼ γάρ εἰμι, φησίν, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ
ζωή«; ἡ δὲ ζωὴ οὐκ ἂν ἑτέρῳ θάνατον παρασκευάσειε καὶ ἡ ἀλή- 3
θεια οὐκ ἂν κρύψῃ τὸ ἐν ἀληθείᾳ παρ᾽ αὐτῆς γινόμενον καὶ ἕτερα
ἀνθ᾽ ἑτέρων ὑποδείξῃ. οὐκέτι γὰρ ἡ ἀλήθεια εὑρεθήσεται ἀλήθεια,
25 πλάνην ἐργαζομένη καὶ κρύπτουσα τὸ ἑαυτῆς ἔργον, δι᾽ ἐναντίου δὲ
πραγματευομένη σοφίσματος. καὶ ἁπλῶς ἐκ πάντων ὡς εἰπεῖν, ἵνα 4
μὴ μηκύνω τὸν λόγον, »οὐαὶ | τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων« καὶ Ö158
»τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν«. πόσοι ἑαυτοῖς σκότος ηὕρηνται
καὶ ἄλλοις τοῖς μετέπειτα τῷ σκότει αὐτῶν πειθομένοις· | τοῖς δὲ D31

1 vgl. Joh. 10, 11 — **2** Matth. 20, 18 — **4** Matth. 20, 22 — **6** I Petr. 3, 18 — **6f** I Petr. 4, 1 — **7** vgl. I Joh. 4, 2f — **9** Phil. 2, 8 — **10** vgl. Deut. 28, 66 — **13** vgl. Hos. 13, 14 (I Kor. 15, 55) — **14** vgl. Jes. 45, 2 — **21** Joh. 14, 6 — **27** Matth. 18, 7 — **28** Matth. 7, 23

V M

2 *ἀναβαίνωμεν* M | *ἰλμ* V **5** *λέγει Πέτρος* V **7** *λέγει*[1]] *λέγων* V **8** *ἐν* < M **11** *οὐχ*, *χ* auf Rasur V **12** *θάνατος*, *ς* auf Rasur V **15** *τε* < M **17** *θεήλατε*, *η* u. *α* auf Rasur Vcorr *θεελέητε* M **19** ⟨*υἱὸς*⟩ * **20** *ἀνθ᾽ ἑαυτοῦ* *θ* u. *ε* auf Rasur Vcorr **21** *φησὶν* hinter *ἀλήθεια*[2] V **24** *ὑποδείξας* M **26** *ἐκ*] lies *ἐπί*? *

συνετοῖς φανήσεται ἡ ἀλήθεια, ἡ δὲ Βασιλείδου καὶ τῶν τοιούτων πραγματεία πλάνης ἔργον ἐλεγχθήσεται.

Καὶ ταῦτά μοι περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως καὶ τοῦ μύθου τούτου 5 *εἰρήσθω· ἐντεῦθεν δὲ ἐφ᾽ ἑτέραν αἵρεσιν βαδιοῦμαι.* 6 *τίνι γὰρ οὐ* 5 *φωρατὴ ἔσται ἡ τοιαύτη αἵρεσις* | P 76 *μῦθός τις οὖσα καὶ ὡσεὶ κεράστου τρόπον ἐν ἄμμῳ κεχωσμένη, διὰ δὲ τοῦ κέρατος ἐν ἀέρι προκύπτουσα καὶ τὸν ὄλεθρον τοῖς περιτυγχάνουσιν αὐτῇ ἐργαζομένη;* 7 *ἀλλὰ καὶ »τὸ κέρας τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ κύριος συνέτριψεν, τὸ δὲ κέρας τοῦ δικαίου μόνον ὑψωθήσεται«, ὅπερ ἐστὶ πίστις ἀληθείας.* 8 *διὸ καὶ τοῦ-* 10 *τον συντρίψαντες τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὰς μετέπειτα διέλθωμεν, θεὸν βοηθὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.*

Κατὰ Νικολαϊτῶν ε̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας κ̅ε̅.

1, 1 1. *Νικόλαος γέγονεν εἷς ἀπὸ τῶν ἑπτὰ διακόνων τῶν ἐκλεγ-* 15 *μένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἅμα Στεφάνῳ τῷ ἁγίῳ καὶ πρωτομάρτυρι καὶ Προχόρῳ καὶ Παρμενᾷ καὶ τοῖς ἄλλοις.* 2 *οὗτος ἀπὸ τῆς Ἀντιοχέων ὁρμώμενος προσήλυτος γίνεται· μετέπειτα δὲ καταδεξάμενος τὸν περὶ Χριστοῦ κηρύγματος λόγον καὶ αὐτὸς συνήφθη τοῖς μαθηταῖς ἔν τε τοῖς προκριτέοις τὰ πρῶτα ἐξεταζόμενος ⟨ἦν⟩· ὅθεν* 20 *καὶ ἐν τοῖς ἐκλεγεῖσιν εἰς τὴν τῶν χηρῶν τότε ἐπιμέλειαν ἐγκατηριθμήθη.* 3 *ὕστερον δὲ τοῦτον ὑπέδυ ὁ διάβολος καὶ ἐξηπάτησεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν τῇ αὐτῇ πλάνῃ τῶν προειρημένων παλαιῶν κατατρωθῆναι μειζόνως ὑπὲρ τοὺς πρώην.* 4 *γύναιον γὰρ οὗτος ἔχων εὔμορφον*

8 Psal. 74, 11 — **13 ff** vgl. mit Epiph. insbesondere Irenaeus adv. haer. I 26, 3; I 214 Harvey Hippolyt refut. VII 36, 3; S. 223, 6 ff Wendland Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 Filastrius haer. 33 (schöpft aus Epiph.) — Clemens Al. strom. III 25, 5 ff; II 207, 17 ff Stählin (= Eusebius h. e. III 29, 2 ff; S. 260, 13 ff Schwartz) — **14 f** vgl. Act. 6, 5 — **16 f** vgl. Act. 6, 5 — **23—S. 268, 17** vgl. Clemens Al. strom. III 25, 6; II 207, 19 ff Stählin = Eusebius h. e. III 29, 2; S. 260, 13 ff Schwartz *ὡραίαν, φασί, γυναῖκα ἔχων οὗτος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν τοῦ σωτῆρος πρὸς τῶν ἀποστόλων ὀνειδισθεὶς ζηλοτυπίαν, εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν γυναῖκα γῆμαι τῷ βουλομένῳ ἐπέτρεψεν. ἀκό-*

V M

3 *καὶ*[2] U] *τῆς* VM | *μυθώδους* aus *μύθου τούτου* hergestellt V corr **6** *προ///-κύπτουσα, σ* ausradiert V corr *ποῦ κρύπτουσα* M **7** *αὐτὴν* V **11** *ἡ*[1] ausradiert V corr | *καὶ ἡ*[1 u. 2] < V **12** *προσκύνησις*] *κράτος* V **12** Unterschrift *κατὰ Βασιλείδου* V **13** *τῆς δὲ ἀκολουθίας*] *ἡ καὶ* V **16** *τῆς*] *τῶν·* V **18** vor *κηρυγματος* + *τοῦ* V **19** *προκρίτ///οις, ε* ausradiert V corr | ⟨*ἦν*⟩ *

καὶ ἀπὸ τοῦ γυναίου ἐγκρατευσάμενος ὡς κατὰ μίμησιν ὧν ἑώρα θεῷ
προσανεχόντων | μέχρι τινὸς ἐκαρτέρει. οὐ μὴν εἰς τέλος ἤνεγκε κρα- D32
τεῖν τῆς αὐτοῦ ἀκρασίας, ἀλλὰ βουληθεὶς ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον
ἔμετον ἐπιστρέφειν προφάσεις τινὰς οὐκ ἀγαθὰς ἑαυτῷ θηρώμενος
5 ἐπινόει πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἰδίου τῆς ἀκολασίας πάθους· ᾧ μᾶλλον
συνέφερεν *. εἶτα τοῦ σκοποῦ ἐκπεσὼν τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ συνήφθη
ἀπεριέργως. οὗτος δὲ αἰσχυνόμενος τὴν ἑαυτοῦ ἧτταν καὶ ὑφορώ- 5
μενος φωραθῆναι ἐτόλμα λέγειν [ὅτι], εἰ μή τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν
λαγνεύῃ, ζωῆς μὴ δύνασθαι μετέχειν τῆς αἰωνίου. ἐκ προφάσεως 6
10 γὰρ εἰς πρόφασιν μετηνέχθη ἑτέραν. ὁρῶν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον
κάλλει μὲν διαπρέπουσαν ταπεινότητι δὲ φερομένην, ἐζηλοτύπησε Ö160
ταύτην καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἀσέλγειαν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίσας | τὰ P77
πρῶτα μὲν ἐμπαροινῶν εἰς τὴν ἰδίαν γαμετὴν διετέλει καὶ διαβολάς
τινας αὐτῇ ἐπιφέρων διὰ λόγων, τὸ δὲ πέρας ἑαυτὸν κατέσπασεν οὐ
15 μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων,
ἀλλὰ καὶ εἰς βλάσφημον ὑπόνοιαν καὶ βλάβην κακοτροπίας καὶ πλά-
νην παρεισδύσεως πονηρίας.

2. Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως * τῷ 2, 1
κόσμῳ ἐπιφύεσθαι κακῶς. φημὶ δὲ οἱ καλούμενοι Γνωστικοὶ καὶ Φι-
20 βιωνῖται καὶ οἱ τοῦ Ἐπιφάνους καλούμενοι, Στρατιωτικοί τε καὶ
Λευιτικοὶ καὶ Βορβορῖται καὶ οἱ λοιποί. ἕκαστος γὰρ τούτων τὴν

λουθον γὰρ εἶναί φασι τὴν πρᾶξιν ταύτην ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τῇ ὅτι παραχρήσασθαι τῇ σαρκὶ δεῖ, καὶ δὴ κατακολουθήσαντες τῷ ⟨τε⟩ γενομένῳ τῷ τε εἰρημένῳ ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως ἀνέδην ἐκπορνεύουσιν οἱ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετιόντες. — Die von Clemens abweichende Auffassung des Epiph. erwähnt Stephanus Gobarus bei Photius bibl. 232; S. 291b Bekker

3f vgl. (Prov. 26, 11) II Petr. 2, 22

V M

1 ὡς < V **2** καρτερεῖ M **5** ἐπινοεῖ M **6** * etwa ⟨αἰσχύνεσθαι καὶ μετανοεῖν⟩ *; Vcorr zieht den mit εἶτα beginnenden Satz mit dem vorhergehenden zusammen: ᾧ μᾶλλον συνέφερεν τοῦ ἰδίου σκοποῦ ἐκπεσόντι τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ συναφθῆναι ἀπεριέργως | vor σκοποῦ am Rand ἰδίου nachgetragen Vcorr **8** [ὅτι] * **9** λαγνεύει, ει aus η Vcorr | δύναται V **15** τὴν[2] U] τῆς VM **18** * ⟨ἀρχηγέται⟩ * **19** οἱ καλούμενοι < V **20** καλουμένου M **21** Λευιτικοὶ V Λευικοὶ M der Name nur hier; sonst stehen (vgl. S. 21, 16f 158, 3f 160, 3f) die Σεκουνδιανοὶ oder die Σωκρατῖται oder die Κοδδιανοὶ an der entsprechenden Stelle. Trotzdem ist wohl nicht zu ändern. Die Bezeichnung als Λευιτικοὶ knüpft an an die Λευῖται vgl. haer. 26, 13; S. 292, 9ff | καὶ Βορβορῖται < V | οἱ λοιποὶ] ἄλλοι πλείους V

ἑαυτοῦ αἵρεσιν τοῖς πάθεσιν ἑαυτοῦ ἐπισπώμενος μυρίας ὁδοὺς ἐπενόησε κακίας. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν Βαρβηλὼ τινα δοξάζουσιν, ἣν 2 ἄνω φάσκουσιν εἶναι ἐν ὀγδόῳ οὐρανῷ, καὶ ταύτην ἀπὸ τοῦ πατρὸς προβεβλῆσθαί φασιν· μητέρα δὲ αὐτὴν εἶναι οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαὼθ
5 λέγουσιν, οἱ δὲ τοῦ Σαβαώθ. τὸν δὲ υἱὸν ταύτης κεκρατηκέναι τοῦ 3 ἑβδόμου οὐρανοῦ ἐν θράσει τινὶ καὶ ἐν τυραννίδι, λέγειν δὲ τοῖς ὑποκάτω ὅτι »ἐγώ εἰμι, φησίν, ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός«. τὴν δὲ Βαρβηλὼ | ἀκηκοέναι τὸν 4 D33 λόγον τοῦτον καὶ κλαῦσαι. ταύτην δὲ ἀεὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄρχουσιν
10 ἐν εὐμορφίᾳ τινὶ καὶ ἀποσυλᾶν τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα δι' ἡδονῆς καὶ ἐκχύσεως, ἵνα δῆθεν τὴν αὐτῆς δύναμιν τὴν εἰς διαφόρους σπαρεῖσαν αὖθις πάλιν ἀνακομίζῃ. καὶ οὕτως ἐκ τοιαύτης ὑποθέσεως τὸ τῆς 5 αὐτοῦ αἰσχρολογίας μυστήριον τῷ κόσμῳ ὑπεισήνεγκε. καί τινες ὡς ἔφην τῶν προειρημένων διὰ πολλῆς κακομηχανίας ἃ μὴ θέμις λέγειν
15 πως ἐν πολυμιξίᾳ γυναικῶν καὶ ἐν αἰσχροποιίαις ἀνηκέστοις ἀναστρέφεσθαι ἐδίδαξαν, ὡς καί που ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολός φησι »τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν«. 3. τῷ δὲ 3, 1 βουλομένῳ ἰδεῖν τὴν ἀντίθετον ἐκ πνεύματος ἁγίου περὶ τῆς τούτου αἱρέσεως ἀνατροπὴν ἰστέον ἐστὶν ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀπο-
20 καλύψεως, ὡς γράφων μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκ προσώπου κυρίου τουτέστιν τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἐκεῖσε κατασταθέντι σὺν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου φησὶν »ἔχεις δέ τι καλόν, ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν ἃ κἀγὼ μισῶ«.

Προύνικον δὲ ἄλλοι τιμῶντές τινα, | ὡς καὶ οὗτοι μυθωδῶς 2 P78
25 πάλιν εἰς ταύτην τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἰσχρουργίας τὰ ἑαυτῶν πάθη

2 *Βαρβηλὼ* vgl. haer. 21, 2, 5; S. 240, 12 u. Filastrius haer. 33, 2; S. 18, 6 Marx *isti Barbelo venerantur* — **3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 4; I 230 Harvey (bei den Ophiten) *octavum matre habentem locum* — **4** u. **5** *Ἰαλδαβαὼθ* u. *Σαβαὼθ* vgl. Bousset, Hauptprobleme S. 351ff — **6ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 6; I 232 Harvey *unde exultantem Jaldabaoth in omnibus his quae sub eo essent gloriatum et dixisse: ego Pater et deus et super me nemo. audientem autem matrem clamasse adversus eum: noli mentiri, Jaldabaoth; est enim super te pater omnium primus Anthropus et Anthropus filius Anthropi* — **7** Jes. 45, 5f — **9—12** vgl. über diesen Mythus zu haer. 21, 2, 5; S. 240, 10ff — **16f** Ephes. 5, 12 — **22** Apok. 2, 6 — **24** zu *Προύνικος* vgl. haer. 21, 2, 4f; S. 240, 5ff u. haer. 37, 3, 2f

V M

1 *αὐτοῦ* V **3** *φά////σκουσιν*, Rasur von 4 Buchstaben V | *ὀγδόῳ*] *ἑβδόμω* M | *καὶ* < M **4** *φησὶν* M **5** *ταύτης* + *λέγουσι* M **12** *ἀνακομίζῃ*, *η* auf Rasur V corr *ἀνακομίζει* M **13** hinter *μυστήριον* angeflickt *οὗτος ὁ Νικόλαος* V corr **15** *ἀνεικάστοις*, *ά* V corr *ἀνικέστοις* M **23** *καὶ ἐγὼ* V **24** *δὲ* aus *τε* V corr

ἐπιτελοῦντές φασι· τῆς Προυνίκου τὴν δύναμιν συλλέγομεν ἀπὸ τῶν σωμάτων, διά τε τῶν ῥευστῶν, φημὶ δὲ γονῆς καὶ καταμηνίων *· περὶ 3
ὧν ὀλίγῳ | ὕστερον, ὅταν περὶ αὐτῶν μονομερῶς λέγειν ἐπιβαλώμεθα, Ö162
κατὰ λεπτότητα ὑφηγήσομαι, οὐκ εἰς τὸ χρᾶναι ἀκοὰς τῶν ἀκουόν-
5 των ἢ ἐντυγχανόντων, ἀλλ' εἰς τὸ τοῖς συνετοῖς ἀπέχθειαν μᾶλλον
ἐργάσασθαι πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀποτροπὴν τῆς τῶν κακῶν ἐργασίας,
οὐ συκοφαντῶν τοὺς ἀλιτηρίους, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ παρ' αὐτῶν
γινόμενα εἰς τοὐμφανὲς θριαμβεύων. ἕτεροι δὲ τὸν προειρημένον 4
Ἰαλδαβαὼθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι πρῶτον υἱὸν ὡς | ἔφην D34
10 τῆς Βαρβηλώ· καὶ διὰ τοῦτό φησιν δεῖν ἄγειν αὐτῷ τὴν τιμήν, ὅτι
πολλὰ ἀπεκάλυψεν. ὅθεν καὶ βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδαβαὼθ 5
ποιητεύονται, ἐκτυποῦντες καὶ ὀνομασίας μυρίας βαρβαρικὰς ἀρχόν-
των, ⟨ὥς⟩ φασιν, καὶ ἐξουσιῶν καθ' ἕκαστον οὐρανὸν ἐναντιουμένων
τῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῇ. καὶ πολλὴ ἁπλῶς ἡ διὰ τῆς πλάνης αὐ-
15 τῶν γινομένη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλή. ἄλλοι δὲ τὸν 6
Καυλακαῦ ὡσαύτως δοξάζουσιν, ἄρχοντά τινα τοῦτον οὕτως κα-

3 vgl. unten haer. 26, 4, 5ff — **8** vgl. Filastrius haer. 33, 3; S. 18, 7 Marx *alii autem ex iis Jaldabaoth quendam* (sc. *venerantur*) — **9** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 230 Harvey *eum qui a matre primus sit, Jaldabaoth vocari* — **11f** Bücher εἰς τὸν Ἰαλδαβαὼθ auch bei den »Gnostikern« erwähnt haer. 26, 8, 1 — **12ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 5f; I 201 Harvey (bei Basilides) *nomina quoque quaedam affingentes quasi angelorum annunciant hos quidem esse in primo coelo, hos autem in secundo . . . . igitur qui haec didicerit et angelos omnes cognoverit et causas eorum, invisibilem et incomprehensibilem eum angelis et potestatibus universis fieri, quemadmodum et Caulacau fuisse* — **15f** ebenso, wohl aus Epiph. schöpfend Filastrius haer. 33, 3; S. 18, 8 Marx *alii autem Calacaun hominem* (ob er ἄνθρωπον statt ἄρχοντα las?); vgl. Irenaeus adv. haer. I 24, 5f; I 201f Harvey *quemadmodum et mundus nomen esse, in quo dicunt descendisse et ascendisse Salvatorem, esse Caulacau . . . . quemadmodum* (sc. unsichtbar für die Archonten) *et Caulacau fuisse* Hippolyt refut. V 8, 4; S. 89, 20 Wendland οὗτοί εἰσιν οἱ τρεῖς ὑπέρογκοι λόγοι Καυλακαῦ Σαυλασαῦ Ζεησάρ, Καυλακαῦ τοῦ ἄνω τοῦ Ἀδάμαντος, Σαυλασαῦ τοῦ κάτω θνητοῦ, Ζεησὰρ τοῦ ἐπὶ τὰ ἄνω ῥεύσαντος Ἰορδάνου

V M

2 καταμηνιαίων M | * etwa ⟨δοκοῦσι συλλέγειν⟩ * **4** ὑφηγήσο///μαι, ο aus ω Vcorr **4f** ἐνακουόντων V **6** ἀποτροπῆς M **7** κατὰ M **8** τὸ ἐμφανὲς M | τῶν προειρημένων V **9** δοξάσουσιν V **10** ἀναγαγεῖν M | αὐτῇ M **13** ⟨ὡς⟩ * | φησιν V **16** καυλαυκαὺκ V

λοῦντες, φαντασιάζειν φιλοτιμούμενοι τοὺς ἀπείρους διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπλήξεως καὶ ἐπιπλάστου τῆς τοῦ ὀνόματος βαρβαρωνυμίας. τοῖς δὲ ἐμπείροις καὶ ἐκ θεοῦ λαβοῦσι περὶ ἑκάστης ὀνομασίας καὶ ὑποθέσεως τῆς ἀληθινῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως χάριν πῶς οὐκ εὐ-
5 θέλεγκτα τοῦ μύθου αὐτῶν καὶ πλάνης τὰ διδάγματα ⟨ἀν⟩εχέγγυα;

4. Προύνικον γὰρ ἐὰν εἴπωσι, τὸ ὅλον ἐστὶν ἡδυπαθείας καὶ (4, 1) ἀκρασίας ἐξέρευξις. πᾶν γὰρ τὸ προυνικευόμενον λαγνείας ὑποφαίνει τὸ ἐπώνυμον, φθορᾶς δὲ τὸ ἐπιχείρημα. ἐπὶ τοῖς γὰρ τὰ σώματα (2) διακορεύουσιν Ἑλληνική τίς ἐστιν λέξις τό »ἐπρουνίκευσε τήνδε«·
10 ὅθεν καὶ ἐν μύθοις ἀναγράφουσιν οἱ τὰ ἐρωτικὰ συγγραψάμενοι Ἑλλήνων ἀπατεῶνες περὶ κάλλους λέγοντες οὕτως ὅτι κάλλος προύνικον. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Καυλακαῦ τίς τῶν γινωσκόντων οὐκ (3) ἂν καταγελάσειεν, ὅτι τὰς Ἑβραϊστὶ καλῶς εἰρημένας λέξεις καὶ Ἑλληνι|στὶ καλῶς ἑρμηνευθείσας καὶ ⟨εἰσέτι⟩ νῦν παρὰ τοῖς Ἑβραϊστὶ (P 79)
15 ἀναγινώσκουσι φανερὰς οὔσας καὶ οὐδὲν σκολιὸν ἐχούσας αὐτοὶ εἰς εἰδωλοποιίας τε καὶ εἰς μορφὰς καὶ εἰς ἐνυποστατικὰς ἀρχὰς καὶ ὡς εἰπεῖν ἀνδριαντοπλασίας, τοῖς ἀφελέσι διὰ φαντασίας τὴν πλάνην ὑποσπείροντες, ἀνατυποῦσιν εἰς τὴν τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν καὶ μυθώδους τέχνης ὑποσποράν; καυλακαῦ γὰρ ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ γέγραπται, λέξις τις (4)
20 οὖσα ἐν τῇ δωδεκάτῃ ὁράσει, ἔνθα λέγει | »θλίψιν ἐπὶ θλίψιν, ἐλπίδα (D 35) ἐπ᾿ ἐλπίδι, ἔτι μικρὸν ἔτι μικρὸν | προσδέχου«· ὡς καὶ αὐτὰ τὰ (5 Ö 164) Ἑβραϊκὰ ῥήματα τελειότατα ἐνταῦθα παραθήσομαι αὐταῖς λέξεσιν ὡς ἐστι γεγραμμένα· τὸ γὰρ σαυλασαῦ σαυλασαῦ ἑρμηνεύεται θλίψις ἐπὶ θλίψιν, καυλακαῦ καυλακαῦ ἐλπὶς ἐπ᾿ ἐλπίδι, ζιηρσὰμ ζιηρσὰμ ἔτι μικρὸν
25 ἔτι μικρὸν προσδέχου. ποῦ οὖν ἡ τούτων μυθολογία; ποῦ ἡ κίσσησις (6) τῆς φαντασιολογίας; πόθεν τῷ κόσμῳ τὰ ζιζάνια; τίς ὁ ἀναγκάσας εἰς ἑαυτοὺς ἐπισπάσασθαι ὄλεθρον τοὺς ἀνθρώπους; εἰ μὲν γὰρ γινώ- (7)

6ff vgl. unten haer. 37, 6, 1ff — **20** Jes. 28, 10 — **26** vgl. Matth. 13, 27

V M

4f εὐθνέ////λεγ////κτα, hinter έ u. γ Rasur V **5** τὰ τῆς μυθώδους αὐτῶν ////// πλάνης διδάγματα, ους auf Rasur u. hinter αὐτῶν Rasur von 3—4 Buchstaben V corr | ⟨ἀν⟩εχέγγυα * **6** Προύνεικον, ει aus ι V **7** ἀκρασίας *, vgl. S. 268, 3] ἐκκαρδίας VM **7** ἐξέρευξις, ρευξι auf Rasur V | πάντα M | προυνεικευόμενον, ει aus ι V **9** vor λέξις + ἡ M | προυνεικεῦσαι aus ἐπρουνίκευσε V corr | ταύτην V **10** ἐρωτικά] Ἑλληνικὰ V **11f** προύνεικον, ει aus ι V **12** καυλαυκαὺκ V **12f** οὐκ ἂν hineingeflickt V corr **14** ⟨εἰσέτι⟩ * | Ἑβραϊστὶ *] Ἑλληνιστὶ VM **18** εἰς hineingeflickt V corr εἰς τὴν < M **19** καυλαυκαὺκ V **21** ἐπ᾿ < M **22** τελειώτατα M **23** γεγραμμένον V | ein σαυλασαῦ < M **24** καυλαυκαὺκ beidemale V **27** ὄλεθρον ἐπισπάσασθαι M | εἰ auf Rasur V

σκοντες μετεποίησαν τὰς ὀνομασίας εἰς φαντασίαν, ἀπωλείας ἑαυτοῖς
προφανῶς αἴτιοι γεγόνασιν· εἰ δὲ ἀγνοοῦντες ἃ μὴ ᾔδεισαν ἔφασαν,
οὐδὲν αὐτῶν ἀθλιώτερον. μωρὰ γὰρ ταῦτα ὡς ἀληθῶς, ⟨ὡς⟩ καὶ
παντὶ τῷ σύνεσιν ἐν θεῷ κεκτημένῳ ἔνεστιν ἰδεῖν. ἡδυπαθείας γὰρ 8
5 χάριν ἑαυτούς τε καὶ τοὺς πειθομένους ἀπώλεσαν καὶ ἀπολλύουσιν.
πνεῦμα γάρ ἐστι πλάνης, ὥσπερ φύσημα ἐν αὐλῷ διαφόροις κι- 9
νήσεσιν ἕκαστον τῶν ἀφρόνων κινοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας. καὶ γὰρ
καὶ αὐτὸς ὁ αὐλὸς μίμημά ἐστι τοῦ δράκοντος, δι᾽ οὗ ἐλάλησεν ὁ
πονηρὸς καὶ ἠπάτησε τὴν Εὔαν. ἀπὸ τοῦ τύπου γὰρ ἐκείνου κατὰ 10
10 μίμησιν ὁ αὐλὸς τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπάτην κατεσκευάσθη. καὶ ὅρα
τὸν τύπον ὃν αὐτὸς ὁ αὐλῶν ἐν τῷ αὐλῷ ποιεῖται. αὐλῶν γὰρ ἄνω
ἀνανεύει καὶ κάτω κατανεύει, δεξιά τε κλίνει καὶ εὐώνυμα ὁμοίως
ἐκείνῳ. τούτοις γὰρ καὶ ὁ διάβολος τοῖς σχήμασι κέχρηται, ἵνα κατὰ 11
τῶν ἐπουρανίων ἐνδείξηται τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφα-
15 νισμῷ ἀφανίσῃ καὶ ὁμοῦ συμπεριλάβῃ τὴν οἰκουμένην, δεξιά τε καὶ
εὐώνυμα λυμαινόμενος τοὺς τῇ πλάνῃ πειθομένους τε καὶ θελγομέ-
νους ὥσπερ διὰ μουσικοῦ ὀργάνου ταῖς φωναῖς ταῖς πεπλασμέναις. P80
5. Ἄλλοι δέ τινες ἐξ αὐτῶν καινά τινα ὀνόματα ἀναπλάττουσι, 5, 1
λέγοντες ὅτι σκότος ἦν καὶ βυθὸς καὶ | ὕδωρ, τὸ δὲ πνεῦμα ἀνὰ μέσον D36
20 τούτων διορισμὸν ἐποιήσατο αὐτῶν· τὸ δὲ σκότος ἦν χαλεπαῖνόν τε
καὶ ἐγκοτοῦν τῷ πνεύματι, ὅπερ σκότος ἀναδραμὸν περιεπλάκη τῷ

18—S. 273, 8 vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 1 *hic dicit tenebras in concupiscentia luminis et quidem foeda et obscoena fuisse*; *ex hac permixtione pudor est dicere quae foetida et immunda. sunt et cetera obscoena*: *aeones enim refert quosdam turpitudinis natos et complexus et permixtiones exsecrabiles obscoenasque coniunctas et quaedam ex ipsis adhuc turpiora, natos praeterea daemones et deos et spiritus septem et alia satis sacrilega pariter et foeda*; aus Epiph. schöpft Filastrius haer. 33, 3ff; S. 18, 8ff Marx *dicunt autem et dogma ponentes ista*: *ante, inquit, erant solum tenebrae et profundum et aqua, atque ex his divisio facta est in medio et spiritus separavit haec elementa. tunc ergo tenebrae inruentes in spiritum genuerunt quattuor aeonas et isti quattuor genuerunt alios quattuor aeonas. hoc autem dextra atque sinistra, lux, inquit, sunt et tenebrae. quendam etiam concubuisse cum illa muliere et virtute dicunt, de qua nati sunt dii et homines et angeli et septem spiritus daemoniorum*; dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 103f

V M

2 *ἄρτιοι* M **3** ⟨ὡς⟩ * **5** *ἀπολλύουσιν*, *υ* aus *ο* V *ἀπώλλουσι* M **10** *αὐλῶν* M | *κατεσκευάσθη εἰς ἀπάτην* V **13** *τοῖς σχήμασι* angeflickt Vcorr < M
18 *καινά*, *ε* Vcorr *κενά* M **20** *ἦν* < M **21** *ἀναδραμὼν* M

πνεύματι καὶ ἐγέννησε, φησίν, τινὰ Μήτραν καλουμένην, ἥτις γεννηθεῖσα ἐνεκίσσησεν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι. ἐκ δὲ τῆς Μήτρας προεβλήθησάν τινες τέσσαρες αἰῶνες, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων αἰώνων ἄλλοι δεκατέσσαρες, καὶ γέγονε δεξιά τε καὶ ἀριστερά, φῶς καὶ σκότος. 2
5 ὕστερον δὲ μετὰ πάντας τούτους προβεβλῆσθαί τινα αἰσχρὸν αἰῶνα, μεμίχθαι δὲ τοῦτον τῇ Μήτρᾳ τῇ ἄνω προδεδηλωμένῃ καὶ ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος τοῦ αἰσχροῦ καὶ τῆς Μήτρας γεγονέναι θεούς τε καὶ ἀγγέλους καὶ δαί|μονας καὶ ἑπτὰ πνεύματα. φωρατὴ δὲ τούτων ἡ τῆς πλάνης μιμολογία. ἀπ᾽ ἀρχῆς γὰρ ἕνα πατέρα λέγοντες καὶ ὁρι- 3 4 Ö166
10 ζόμενοι ὕστερον πολλοὺς θεοὺς ὑπέφηναν, εἰς τὸ δεῖξαι αὐτὴν τὴν πλάνην καθ᾽ ἑαυτῆς τὰ ὑπ᾽ αὐτῆς ψευδῆ λεγόμενα ὁπλίζειν ἑαυτὴν δὲ λύειν, τῆς ἀληθείας ἀεὶ * ἐκ παντὸς μέρους εὑρισκομένης.

6. Τί τοίνυν εἴπω πρὸς σέ, ὦ Νικόλαε; τί διαλεχθήσομαι; πόθεν, ὦ οὗτος, ἥκεις φέρων ἡμῖν αἰσχρὸν αἰῶνα καὶ ῥίζαν πονηρίας καὶ 6, 1
15 Μήτραν γεννητικὴν καὶ πολλοὺς θεοὺς καὶ δαίμονας; ὁ γὰρ ἀπόστολος φήσας »εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί« οὐκ εἶναι τούτους ὑποφαίνει. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν »λεγόμενοι« ἔδειξεν αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι μόνον εἶναι, μὴ ὄντας τῇ ὑποστάσει ἀλλὰ διὰ τῆς τινῶν ὑπολήψεως. 2
»ἡμῖν δέ«, φησίν, »εἷς θεός«, δηλονότι τοῖς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας 3
20 ἐπισταμένοις. καὶ οὐκ εἶπεν λεγόμενον θεόν, ἀλλὰ ὄντα θεόν· εἰ δὲ ἡμῖν εἷς θεός, οὐκέτι πολλοὶ θεοί. καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ 4
φησίν »ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν«, ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν διάνοιαν τῶν τὰ μυθώδη λεγόντων καὶ νομιζόντων εἶναι πολυθεΐαν· εἷς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ὁ θεός, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς | D37
25 ὑποστάσεις μία κυριότης μία θεότης μία δοξολογία, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί. ποῦ δὲ πληροῦται κατὰ σέ, ὦ Νικό|λαε, τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον ὅτι »εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἳ ἐκ γεννητῆς ἐγεννήθησαν καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα- 5 P81
30 νῶν«. εἰ τοίνυν εὐνοῦχοί εἰσι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πῶς σύ γε σεαυτὸν πεπλάνηκας καὶ τοὺς σοὶ πειθομένους, διὰ λαγνείας καὶ 6

16 I Kor. 8, 5 — **19** I Kor. 8, 6 — **22** Joh. 17, 3 — **27** Matth. 19, 12

V M

4 [δεκα]τέσσαρες Bousset, nach Filastrius **6** μεμ///ῖχθαι, ε ausradiert V (die einzige Stelle, an der μεμεῖχθαι handschriftlich überliefert ist) μεμίχθαι M
12 λύσιν M | * etwa ⟨συμφώνου⟩ * **14** φέρον M **15** θεοὺς πολλοὺς V
20 ἀλλ᾽ M **22** γινώσκουσιν V | ἀνατρέψει (η über ει) V διατρέψῃ M **31** γε < V

αἰσχροποιίας τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίᾳ κατέχων καὶ * διδάσκων; ποῦ δὲ παρὰ σοὶ πεπλήρωται τὸ »περὶ τῶν παρθένων 7
ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος, τὸ καλὸν οὕτως εἶναι«, καὶ πάλιν »ἡ παρθένος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς
5 ἀρέσῃ τῷ κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία ἐν σώματι καὶ ἐν πνεύματι«. καὶ πόσα 8
ἔστι περὶ ἁγνείας καὶ ἐγκρατείας καὶ παρθενίας λέγειν; παρὰ σοῦ γὰρ ὁ πᾶς βόρβορος τῆς ἀκαθαρσίας ἀναισχύντως ὁρίζεται. ἀλλὰ ἐκ τῶν δύο ἢ τριῶν τούτων ῥητῶν, τῆς καταγελάστου αἱρέσεως πρὸς ἀνατροπὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν *, ὁ σκοπὸς ἐνταῦθά μοι παρακείσθω.

10 7. Προϊὼν δὲ καθεξῆς τὴν τούτῳ συνεζευγμένην αἵρεσιν, ὥσπερ 7, 1
χορτομανήσασαν ὕλην ἢ δάσος ἀκανθῶν πανταχόθεν συνηνωμένων ἢ | κατεξηραμμένην ἐν ἀγρῷ πληθὺν ξύλων τε καὶ φρυγάνων εἰς Ö168
κατάκαυσιν ἑτοιμαζομένην ὑποδείξω, διὰ τὸ τῇ αὐτῇ αἱρέσει τοῦ ἐλεεινοῦ Νικολάου *. ὥσπερ ⟨γὰρ⟩ δι' ἐγκεντρισμοῦ ἢ ψώρας ἀγρίας ἢ 2
15 λέπρας ἐξ ἑτέρων σωμάτων ἕτερα σώματα * παραφθείρεσθαι, οὕτως ἀπὸ μέρους ⟨τούτοις⟩ εἰσὶ συνηνωμένοι οἱ λεγόμενοι ⟨Γνωστικοί⟩, ἐξ αὐτοῦ Νικολάου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ (Σίμωνος δέ φημι καὶ τῶν ἄλλων) λαβόντες τὰς προφάσεις, Γνωστικοὶ ⟨μὲν⟩ καλούμενοι, κατάγνωστοι δὲ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ἀκαθάρτου ἐργα-
20 σίας αὐτῶν μοχθηρίαν καὶ αἰσχρουργίαν. ὡς ἀληθῶς γὰρ καὶ τοῦτον 3 D38
πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμενον, εἶτα ἀποστάντα τῆς ἐγκρατείας, δίκην ὕδρωπος τοῦ ἑρπετοῦ καλουμένου ἐξ ὑδάτων εἰς γῆν ἀνελθόντος καὶ εἰς ὕδωρ αὖθις ἀναστρέψαντος, καλάμῳ τῷ ἐν χειρὶ δοθέντι Χριστοῦ παίσαντες καὶ ὀλέσαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς αἱρέσεις βαδίσωμεν. | P82

1 vgl. Röm. 1, 18 — 2 I Kor. 7, 25 — 4 I Kor. 7, 34 — 23 vgl. Matth. 27, 29

V M

1 * etwa ⟨ἀσέλγειαν⟩ * 5 ἀρέσει, ει aus η V ἀρέσῃ M | τῷ vor σώματι u. πνεύματι M 7 γὰρ] δὲ M 7 f ἐκ τῶν] διὰ auf Rasur, τῶν oben drübergesetzt V corr ἐκ u. < τῶν M 9 * etwa ⟨προτιθεμένων⟩ * | πακείσθω M 11 συνηνωμένων Di, Öh] συνηνωμένην V M 12 lies wohl κατεξηραμμένων (oder nachher ἑτοιμαζομένων) * | πλήθη M 14 etwa ⟨συνῆφθαι⟩ * | ⟨γὰρ⟩ * | ἐκκεντρισμοῦ M 15 etwa ⟨εἰώθασι⟩ * 16 ⟨τούτοις⟩ * | ⟨Γνωστικοί⟩ * 17 αὐτοῦ[1], οῦ aus ῶν V | Νικολάου < V 18 ⟨μὲν⟩ * 19 τὸ πᾶν + ⟨ὄντες⟩? * | πράγμασι] προστάγμασιν M 22 ἐλθόντος V 23 δοθέντι, ι auf Rasur V corr δοθέντος M 24 Unterschrift κατὰ Νικολαϊτῶν V

Κατὰ Γνωστικῶν τῶν καὶ Βορβοριτῶν ζ̄, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* κ̄ς̄.

1. *Πάλιν οὗτοι οἱ Γνωστικοὶ διαφόρως ἀπὸ τούτου φυόμενοι* 1, 1
ἠπατημένοι ἄνθρωποι, ὥσπερ ἀπὸ κοπρίας καρποί, ὡς παντί τῳ
δῆλόν ἐστι καὶ φωρατὸν πρὸς δοκιμὴν ἀληθείας οὐ μόνον εἴποιμι
5 *πιστοῖς ἀλλὰ τάχα καὶ ἀπίστοις, ἐν τῷ κόσμῳ ἐβλάστησαν· τὸ γὰρ*
Μήτραν καὶ αἰσχρότητα λέγειν καὶ τὰ ἄλλα πῶς οὐχὶ καταγέλαστα
φανείη πᾶσιν ἀνθρώποις, »Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ
ἀνοήτοις«; πολλὴ δὲ συμφορὰ καὶ μεγίστη ὡς εἰπεῖν ταλαιπωρία, τοὺς 2
ἐν καταγνώσει καὶ ἐν πλάνῃ ἐπισείεσθαι ἡμῖν τῶν αἱρέσεων ἀρχη-
10 *γοὺς καὶ ἐπανίστασθαι ὥσπερ κνωδάλων πλῆθος, ὀχλήσεις τε καὶ*
δυσοδμίας κνισμούς τε καὶ ἐπεντριβὰς ἡμῖν ἐμποιοῦντας διὰ τῆς [τοῦ]
μυθοποιοῦ πλάνης. *οὗτοι δὲ οἱ τούτῳ τῷ Νικολάῳ συνεζευγμένοι,* 3
πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ οὐρίου ᾠοῦ ὄφεως σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων
* *γεγεννημένοι, τινὰ ἡμῖν παρεισφέρουσι κενοφωνίας ὀνόματα καὶ*
15 *βίβλους πλάττουσι, Νωρίαν τινὰ βίβλον καλοῦντες, καὶ ἐξ ὑπονοίας*
Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας μεταποιοῦντες τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησι μυ-
θώδη ῥαψῳδίαν καὶ φαντασίαν οὕτω τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ παρα-
πλέκουσι. *ταύτην γάρ φασιν τὴν Νωρίαν εἶναι τοῦ Νῶε γυναῖκα·* 4
καλοῦσι δὲ Νωρίαν, ὅπως τὰ Ἑλληνικῶς | παρὰ τοῖς Ἕλλησι ῥαψῳ- D 39
20 *δηθέντα αὐτοὶ βαρβαρικοῖς ὀνόμασι μεταποιήσαντες τοῖς ἠπατημένοις*
παρ' αὐτῶν φαντασίαν ἐργάσωνται, ἵνα δὴ καὶ ἑρμηνείαν ποιήσωσι

1ff mit der Darstellung des Epiph. vgl. insbes. Irenaeus adv. haer. I 30, 1ff; I 226ff Harvey Origenes c. Cels. VI 30ff; II 100, 1ff Kötschau (Hippolyt refut. VII 36, 2; S. 223, 3ff Wendland Filastrius haer. 33, 2; S. 18, 5 Marx Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2) — **7f** Röm. 1, 14 — **18** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 9; I 236 Harvey *post quos secundum providentiam Prunici dicunt generatum Seth, post Noream; ex quibus reliquam multitudinem hominum generatam dicunt* (hier ist also Noria die Schwester u. Frau des Seth); Filastrius haer. 33, 2; S. 18, 6 Marx sagt, Nikolaiten u. »Gnostiker« zusammenfassend: *isti Barbelo venerantur et Noram quandam mulierem*

V M

1 *κατὰ τῶν λεγομένων γνωστικῶν ἕκτη ἡ καὶ* κ̄ς̄ V *κατὰ γνωστικῶν τῶν καὶ βορβοριτῶν* ζ̄, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* κ̄ς̄, *οἱ καὶ νικολάου μαθηταί* M **3** *κοπρίας*] *πικρίας* V **5** nach gewöhnlicher Ausdrucksweise des Epiph. wäre *ἐν* zu tilgen * **10** *ὄχλησις* M **11** *δυσοσμίαι* M | *καινισμοὺς* M | *ἡμῖν* < M | *ἐμποιοῦντες* M | [*τοῦ*] * **14** * etwa ⟨*βασιλίσκοι*⟩ * **18** *φασὶν* V *φησὶν* M **19** *καλοῦσιν*, *σιν* auf Rasur V *καλεῖσθαι* M **21** hinter *ἐργάσωνται* + *ταύτην* M ausradiert V corr **21f** *καὶ ἑρμηνείαν ποιήσωσι τοῦ τῆς Πύρρας ὀνόματος* *] *καθ' ἑρμηνείαν ποιήσωσι τὸ τῆς Πύρρας ὄνομα* V M

τοῦ τῆς Πύρρας ὀνόματος, Νωρίαν ταύτην ὀνομάζοντες. ἐπειδὴ γὰρ 5
νοῦρα ἐν τῇ Ἑβραΐδι πῦρ οὐ κατὰ τὴν | βαθεῖαν γλῶσσάν ἑρμηνεύεται Ö170
ἀλλὰ Συριακῇ διαλέκτῳ (ἡσὰθ γὰρ τὸ πῦρ παρὰ Ἑβραίοις καλεῖται
κατὰ τὴν βαθεῖαν γλῶσσαν), τούτου χάριν αὐτοῖς συμβέβηκε κατὰ
5 ἄγνοιαν καὶ ἀπειρίαν τῷ ὀνόματι τούτῳ χρήσασθαι. οὔτε γὰρ Πύρρα 6
ἡ παρ' Ἕλλησιν οὔτε Νωρία ἡ παρὰ τούτοις μυθευομένη, ἀλλὰ Βαρ-
θενὼς τῷ Νῶε γέγονε γυνή· (καὶ οἱ Ἕλληνες γάρ φασι τὴν Δευκα-
λίωνος γυναῖκα Πύρραν καλεῖσθαι). εἶτα τὴν αἰτίαν ὑποτίθενται 7
οὗτοι οἱ τὰ τοῦ Φιλιστίωνος ἡμῖν αὖθις προφερόμενοι, ὅτι πολλάκις
10 βουλομένη μετὰ | τοῦ Νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ γενέσθαι οὐ συνεχωρεῖτο, P83
τοῦ ἄρχοντος, φησίν, τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος βουλομένου αὐτὴν
ἀπολέσαι σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ. αὐτὴν δέ φησιν 8
ἐπικαθιζάνειν ἐν τῇ λάρνακι καὶ ἐμπιπρᾶν αὐτήν, καὶ πρῶτον καὶ
δεύτερον καὶ τρίτον· ὅθεν δὴ εἰς ἔτη πολλὰ ἐλήλακεν ἡ τῆς αὐτοῦ
15 τοῦ Νῶε λάρνακος κατασκευὴ διὰ τὸ πολλάκις αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς ἐμ-
πεπρῆσθαι. ἦν γάρ, φησίν, ὁ Νῶε πειθόμενος τῷ ἄρχοντι, ἡ δὲ 9
Νωρία ἀπεκάλυψε τὰς ἄνω δυνάμεις καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δυνάμεων
Βαρβηλώ, τὴν ὑπεναντίαν τῷ ἄρχοντι, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις,
καὶ ὑπέφαινεν ὅτι δεῖ τὰ συληθέντα ἀπὸ τῆς ἄνωθεν Μητρὸς διὰ
20 τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος καὶ τῶν ἄλλων τῶν σὺν
αὐτῷ θεῶν τε καὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων συλλέγειν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς
σώμασι δυνάμεως, διὰ τῆς ἀπορροίας ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν.

2. Καὶ ἁπλῶς περικακῶ τὴν πᾶσαν τούτων τοῦ | σκότους πή- 2, 1 D40
ρωσιν ὑποδεῖξαι. πολὺν γὰρ χρόνον ἀναλώσαιμι ἄν, εἰ ἐνταῦθα τὴν
25 περὶ τούτων γενομένην σύνταξιν ἐθελήσω λεπτολογῆσαι, τὰ ἄτοπα

6f den sonst unbekannten Namen *barth' enoš* hat Epiph. viell. aus lib. Jubil. 4, 28 Littmann geschöpft, wo Lamechs Frau = Noahs Mutter *bětēnōs* (Schreibfehler für *barth' enoš*?) heißt — **7** Noah = Deukalion nach Theophilus ad Autol. III 19; S. 232 Otto; vgl. clement. Hom. II 16; S. 26, 3 Lagarde — **19** vgl. dazu oben haer. 21, 2, 5; S. 240, 10ff u. ebenda 4, 1; S. 242, 20ff; Genaueres unten c. 4

V M

1 *ταύτην* *] *τοῦτο* V M | *γὰρ* < M **2** *πῦρ οὐ*] *πυροῦ* M **3** *ἀλλὰ* + *καὶ* V | *γὰρ* < M | *παρ'* M **5** *χρῆσθαι* V **6f** *βαρθεννῶς* M **7f** *Δευκαλλίωνος* M **9** *προσφερόμενοι* M **11** *φασὶ* M **12** *φασὶν*, *α* auf Rasur V corr **13** *καὶ πρῶτον — καὶ τρίτον*] dazu am Rand ⳩ *οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς ἀλλὰ πολλάκις* V corr **14** *δὴ*] *φησὶν* M | *ἔτη*] *ἔτι* M **15** *ὑπ' αὐτῆς* nachgetragen V corr < M **16** *φασίν* M **23f** *πείρωσιν* V *πλήρωσιν* M **24** *ὑποδεικνύων*, *κνύων* auf Rasur V corr *ὑποδεῖξαι* M | *ἐνταῦθα*] *ταῦτα καὶ* M **25** *γενομένην* < V

αὐτῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως διδάγματα καθ' ἕκαστον ὑφηγούμενος. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν, διαφόρως πάλιν ἐπεντριβόμενοι τάς τε 2 ὄψεις αὐτῶν κρούοντες καὶ περικρουόμενοι, Βαρκαββᾶν τινα προφήτην παρεισάγουσιν, ἄξιον τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. καββᾶ γὰρ ἑρμη- 3
5 νεύεται πορνεία κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον, φονοκτονία δὲ κατὰ τὴν Ἑβραϊκήν, καὶ πάλιν ἑρμηνεύεται τετάρτη μοῖρα τοῦ μέτρου· χλεύης δὲ καὶ γέλωτος τὸ τοιοῦτον, μᾶλλον δὲ σχετλιασμοῦ ἄξιον παρὰ τοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπισταμένοις κατὰ τὰς ἰδίας γλώσσας. φέρουσι δὲ ἡμῖν ἐκ τούτου τοῦ θαυμασιωτάτου προφήτου διήγησιν 4
10 αἰσχράν, ὅπως φθοριμαίοις σώμασι πλησιάσαι πεισθῶμεν καὶ τῆς ἄνωθεν ἐλπίδος ἐκπέσωμεν, οὐκ αἰσχυνόμενοι αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι τὰ τῆς πορνείας διηγεῖσθαι πάλιν ἐρωτικὰ τῆς Κύπριδος ποιητεύματα. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπί|πλαστον εἰσάγουσιν ἀγώγιμόν τι 5 Ö172 ποίημα, ᾧ ποιητεύματι ἐπέθεντο ὄνομα, εὐαγγέλιον τελειώσεως τοῦτο
15 φάσκοντες. καὶ ἀληθῶς οὐκ εὐαγγέλιον τοῦτο, ἀλλὰ πένθος τῆς τελειώσεως. πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τελείωσις ἐν | τῇ τοιαύτῃ ὑποσπορᾷ τοῦ P84 διαβόλου ἐμφέρεται. ἄλλοι δὲ οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες εὐαγγέλιον 6

3 *Βαρκαββᾶς* als Prophet der Basilidianer bezeugt durch Agrippa Kastor bei Eusebius h. e. IV 7, 7; S. 310, 16ff Schwartz *προφήτας δὲ ἑαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββαν καὶ Βαρκωφ καὶ ἄλλους ἀνυπάρκτους τινὰς ἑαυτῷ συστησάμενον, βαρβάρους τε αὐτοῖς εἰς κατάπληξιν τῶν τὰ τοιαῦτα τεθηπότων ἐπιφημίσαι προσηγορίας* (Filastrius haer. 33, 6; S. 18, 16ff *addunt etiam prophetas quosdam natos de ea, speciosum nomine et Barcaban* ist wohl Vergröberung des Epiph.) — **5f** die Bemerkung über *καββᾶ* teilweise wiederholt de mens. ac pond. 25; S. 186, 1ff Lagarde — **13ff** vgl. Filastrius haer. 33, 7; S. 18, 18 Marx *alii autem evangelium consummationis et visiones inanes et plenas fallaciae et somnia videre diversa adserunt delirantes* — **17** das Evangelium der Eva nur hier bezeugt; zur Sache vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 7; I 234 Harvey *Mater autem ipsorum argumentata est per serpentem seducere Evam et Adam supergredi praeceptum Jaldabaoth; Eva autem quasi a filio dei hoc audiens facile credidit et Adam suasit manducare de arbore, de qua dixerat deus non manducare. manducantes autem cognovisse eam quae est super omnia virtutem dicunt et abscessisse ab his qui fecerant eos*

V M

1 *αὐτῆς* M | *διδάγματα* + *τὰ* M | *καθ' ἑκάστην* M **4** *αὐτοῦ* *] *αὐτῶν* VM | hinter *καββᾶ* 2—3 Buchstaben radiert V **5f** *φονοκτονία — ἑβραϊκὴν* angeflickt Vcorr < M **7** *δὲ*[1] < M **8** *ἐπιστ///αμένοις* 3—4 Buchstaben ausradiert V **9** *θαυμασιωτάτου* < M **10** *ὅπως* ///, *ὅ* vorgesetzt u. hinten 1 Buchstabe wegradiert Vcorr *πῶς τε* M **13** *εἰσάγωσιν* M **14f** *τοῦτο φάσκοντες* durchgestrichen Vcorr **15** *πένθος* //// *τελείωσις*, zwischen beiden Worten Rasur von 3 Buchstaben, *ις* auf Rasur Vcorr **16** *θανάτου*, *θ* u. *τ* auf Rasur V

Εὔας. εἰς ὄνομα γὰρ αὐτῆς. δῆθεν ὡς εὑρούσης τὸ βρῶμα τῆς γνώσεως ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ λαλήσαντος αὐτῇ ὄφεως, * σπορὰν ὑποτίθενται. καὶ ὥσπερ ἐν ἀστάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλαλοῦντος οὐκ ἴσα εἴη τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα ἕτερα δὲ κλαυθμοῦ
5 ἔμπλεα, οὕτως ἡ τῶν ἀπατεώνων γέγονε κατὰ πάντα τρόπον τῆς κακίας ὑποσπορά.

3. Ὁρμῶνται δὲ ἀπὸ μωρῶν ὀπτασιῶν καὶ μαρτυριῶν ἐν ᾧ **3, 1** εὐαγγελίῳ ἐπαγγέλλονται. φάσκουσι γὰρ οὕτως | ὅτι »ἔστην ἐπὶ ὄρους **D 41** ὑψηλοῦ καὶ εἶδον ἄνθρωπον μακρὸν καὶ ἄλλον κολοβόν, καὶ ἤκουσα ὡσεὶ
10 φωνὴν βροντῆς καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ἐλάλησε πρός με καὶ εἶπεν· ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγώ, καὶ ὅπου ἐὰν ᾖς, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἅπασίν εἰμι ἐσπαρμένος. καὶ ὅθεν ἐὰν θέλῃς, συλλέγεις με, ἐμὲ δὲ συλλέγων ἑαυτὸν συλλέγεις«. καὶ ὢ τῆς τοῦ διαβόλου ὑποσπορᾶς. πόθεν τὸν νοῦν **2** ἐξέτρεψε τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς μωρὰ καὶ ἀσύστατα περιέσπασεν
15 ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας; οὐκ ἔστι γὰρ σχεδὸν τῷ νοῦν ἔχοντι χρεία ἀπὸ γραφῆς ἢ ἀπὸ παραδειγμάτων ἢ ἑτέρου τινὸς πράγματος ποιεῖσθαι τούτων τὴν ἀνατροπήν. τῷ γὰρ ὀρθῷ λογισμῷ εὔδηλος αὐτῶν καὶ φωρατὴ ἡ τῆς μωρολογίας δραματουργία καὶ μοιχῶν ἐργασία. ταῦτά τοι καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσηγούμενοι οἱ ἀμφὶ τὴν **3**

8ff vgl. unten S. 287, 10f, dazu Hippolyt refut. V 6, 4; S. 78, 6 Wendland (die Naassener) *τιμῶσιν ἄνθρωπον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου* u. das Apokryphon Johannis (C. Schmidt in der Philotesia für P. Kleinert S. 324) »*Es blickte gar sehr die Barbelo in ihn, das reine Licht hinein u. wandte sich hin zu ihm u. gebar einen seligen Licht-σπινθήρ: er war aber in der Größe ihr nicht gleich. Dies ist der μονογενής, der sich dem Vater offenbart hat, der αὐτογένητος-Gott, der erstgeborene Sohn des Alls von dem Geiste des reinen Lichts*« ebenda S. 327 »*die zwölf Äonen, die stehen bei dem Kinde, dem großen αὐτογενέτωρ Christus*« — **11f** vgl. unten S. 286, 22 u. Oxyrhynchuslogion 1; I 9, 23ff Grenfell-Hunt *λέγει Ἰησοῦς· ὅπου ἐὰν ὦσιν δύο, οὐκ εἰσὶν ἄθεοι καὶ ὅπου εἷς ἐστιν μόνος, λέγω· ἐγώ εἰμι μετ᾿ αὐτοῦ· ἔγειρον τὸν λίθον κἀκεῖ εὑρήσεις με. σχίσον τὸ ξύλον κἀγὼ ἐκεῖ εἰμί* Irenaeus adv. haer. I, 13, 3; I 118 Harvey *ἵνα ἔσῃ ὃ ἐγὼ καὶ ἐγὼ ὃ σύ* Pistis Sophia c. 96; S. 148, 18 Schmidt *ich bin sie u. sie sind ich* Dieterich Abraxas S. 196, 17 *σὺ γὰρ εἶ ἐγὼ καὶ ἐγὼ σύ*; die hermetischen Stellen bei Reitzenstein Poimandres S. 21 vgl. S. 236ff

V M

1 *βρῶμα*, *βρ* V corr | *γνώσεως* + *ὡς* M **2** * etwa ⟨*τὴν κακόβλαστον αὐτῶν*⟩ *, vgl. haer. 31, 1, 6; 32, 1, 1; 66, 32, 1 **3** *καὶ*[2]] *ἢ* M **3f** *ἴσα εἴη*] *ἴσασιν* M **6** vor *ὑποσπορὰ* noch einmal *ἡ* hineingeflickt V corr **7** *μαρτυριῶν καὶ ὀπτασιῶν* V **11** *καὶ ἐγὼ — σὺ ἐγώ* noch einmal wiederholt V **14** *ἐξέστρεψε* M | *μω''ρά*, ein Buchstabe ausradiert V **15** *ἔστι*] *ἔτι* M **17** *τούτω* V **19** *εἰσηγούμενοι*, 2 Buchstaben ausradiert V *ἐξηγούμενοι* M

γνῶσιν συνεζευγμένοι τῇ τοῦ Νικολάου αἱρέσει τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώ-
κασιν, οὐ μόνον τὸν νοῦν τῶν πεισθέντων αὐτοῖς ἐκτρέψαντες,
ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς δουλώσαντες πορνείᾳ καὶ πολυ-
μιξίᾳ· αὐτὴν δῆθεν τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν αἰσχρότητι πολυμιξίας
5 φύροντες, ἔσθοντές τε καὶ παραπτόμενοι καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν
καὶ ἀκαθαρσιῶν. ὧν οὐ τολμήσω τὸ πᾶν ἐξειπεῖν, εἰ μή τι ἀναγκα- 4
σθείην διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐν ἐμοὶ ἀλγούσης διανοίας περὶ τῶν
ματαίως ὑπ᾽ αὐτῶν γινομένων, ἐκπληττόμενος εἰς οἷον ὄγκον καὶ
κακῶν βυθὸν ὁ ἐχθρὸς τῶν ἀνθρώπων διάβολος ἄγει τοὺς αὐτῷ
10 πειθομένους, ὥστε μιᾶναι καὶ νοῦν καὶ καρδίαν καὶ χεῖρας καὶ στό-
ματα καὶ σώματα καὶ ψυχὰς τούτων | τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῇ τοσαύτῃ P85
σκοτώσει παγιδευθέντων. δέδια δὲ μή πῃ ἄρα τὸν μέγαν τοῦτον 5
ὅλον ἰὸν ἀποκαλύ|ψαιμι, ὥσπερ βασιλίσκου τινὸς ὄφεως τὸ πρόσω- Ö174
πον, εἰς λύμην μᾶλλον τῶν ἐντυγχανόντων ἤπερ εἰς διόρθωσιν.
15 χραίνει μὲν γὰρ τὰ ὦτα ἀληθῶς ἡ τῆς μεγάλης τόλμης βλάσφημος
συναγωγὴ καὶ | τῆς αἰσχρότητος αὐτῆς συλλογή τε καὶ διήγησις καὶ ἡ D42
τῆς ἀγυρτώδους αἰσχρουργίας βορβορώδης κακόνοια, ὡς καὶ παρά 6
τισι φύσει Βορβοριανοὶ καλοῦνται, ἕτεροι δὲ Κοδδιανοὺς αὐτοὺς ἐπι-
φημίζουσι (κοδδὰ γὰρ λέγεται κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον παροψὶς
20 ἢ τρυβλίον), ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαί τινας μετ᾽ αὐτῶν ἐσθίειν, κατ᾽
ἰδίαν δὲ τοῖς μεμιαμμένοις δίδοσθαι τὰ βρώματα καὶ μή τινα δύνα-
σθαι σὺν αὐτοῖς διὰ τὸν μολυσμὸν κἂν ἄρτον συνεσθίειν· διά τοι 7
τοῦτο ἀφωρισμένους τούτους ἡγούμενοι οἱ συμμέτοικοι Κοδδιανοὺς
ἐπωνόμασαν. οἱ αὐτοὶ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ Στρατιωτικοὶ καλοῦνται καὶ
25 Φιβιωνῖται, ὡς ἄνω μοι ἐν μέρει λέλεκται· τινὲς δὲ αὐτοὺς Ζακχαίους
καλοῦσιν, ἄλλοι δὲ Βαρβηλίτας. ὅμως οὐδὲ παρελθεῖν δυνήσομαι, 8
ἀλλὰ ἀναγκάζομαι ἐξειπεῖν. ἐπειδὴ ⟨γὰρ⟩ καὶ ὁ ἅγιος Μωυσῆς ἀπὸ

24f vgl. oben Anaceph. 26, 1; S. 235, 18ff

V M

3 *τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα* M 4 nach *αὐτὴν* ein *γὰρ* eingeflickt u. das darauffolgende *ἤδηθεν* durchgestrichen Vcorr 5 *φύροντες* *] *φύρουσιν*, *ουσιν* auf Rasur Vcorr *φυραθέντες* M 6 *ὧν* *] *ὡς* V M | *οὔτε* V 8 *ματαίων* M | *καὶ* < M 9 *αὐτῶν* M 12 *που* M 13 *ὅλον* am Zeilenende angeflickt Vcorr **16** *αὐτῆς*] *αὐτη*////, ein Buchstabe wegradiert Vcorr **17** *ὡς καὶ* < M **18** *τισι* + *δὲ* M **22f** *διά τοι τοῦτο* aus *διὰ τοιοῦτο* Vcorr **23** *ἀφορισμένους* M | *συμμέτοικοι* aus *συνετοὶ* hergestellt Vcorr *συνετοὶ* M **24** *οἱ* //// *αὐτοὶ δὲ*, 2 Buchstaben hinter *αὐτοὶ* ausradiert V *οἱ δὲ αὐτοὶ δὲ* M **26** *ἐπεὶ* hinter *ὅμως* hineingeflickt Vcorr **27** *ἀλλὰ* zu *ὅλα* verändert Vcorr | ⟨*γὰρ*⟩ *

πνεύματος ἁγίου ἐμφορούμενος γράφει ὅτι »ἐάν τις ἴδῃ φόνον καὶ μὴ ἀναγγείλῃ, ἐπικατάρατος ὁ τοιοῦτος εἴη«. οὐ δύναμαι τοῦτον τὸν μέγαν φόνον καὶ τὴν μεγάλην ταύτην φονώδη ἐργασίαν παρελθεῖν καὶ οὐχὶ δηλῶν δηλῶσαι. δηλώσας γὰρ τάχα τοῖς συνετοῖς τὸ πτῶμα 9
5 τοῦτο, ὥσπερ τὸ »φρέαρ τῆς ἀπωλείας«, φόβον καὶ φρῖξιν ἐμποιήσω εἰς τὸ μὴ μόνον ἀποδρᾶναι τοὺς συνετούς, ἀλλὰ καὶ καταλιθάσαι τὸν ἐν τῷ βαράθρῳ τοῦτον σκολιὸν ὄφιν καὶ βασιλίσκον εἰς τὸ μηδὲ πλησιάσαι τινὰ τολμᾶν. καὶ ταῦτα μὲν ἤδη περὶ αὐτῶν εἰρημένα ὀλίγα τινὰ ὄντα ἐν μέρει τετάχθω.

10 4. Παρελεύσομαι δὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ βυθοῦ τῆς θανατώδους 4, 1 αὐτῶν διηγήσεως (διάφορος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ τῆς ἡδονῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλία), ὅτι πρῶτον μὲν κοινὰς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἔχουσι. καὶ εἴ τις ξένος παραγένοιτο τοῦ αὐτῶν δόγματος, σημεῖόν ἐστι παρ' 2 αὐτοῖς ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας καὶ γυναικῶν πρὸς ἄνδρας, | ἐν τῷ P86
15 ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, δῆθεν εἰς ἀσπασμόν, ὑποκάτωθεν τῆς παλάμης ψηλάφησίν τινα γαργαλισμοῦ ἐμ|ποιεῖν, διὰ τούτου ὑποφαίνοντες ὡς D43 τῆς αὐτῶν θρησκείας ἐστὶν ὁ παραγενόμενος. ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπι- 3 γνόντες ἀλλήλους τρέπονται εὐθὺς εἰς ἑστίασιν· δαψιλῆ δὲ τὰ ἐδέσματα κρεοφαγίας καὶ οἰνοποσίας παρατιθέασι, κἂν τε πένητες εἶεν.
20 ἐκ τούτου δὲ συμποσιάσαντες καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν τὰς φλέβας τοῦ κόρου ἐμπλήσαντες ἑαυτῶν εἰς οἶστρον τρέπονται. καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ 4 τῆς γυναικὸς ὑποχωρήσας φάσκει λέγων τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ ὅτι »ἀνάστα, ποίησον τὴν ἀγάπην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ«. οἱ δὲ τάλανες μιγέντες ἀλλήλοις καί, ὡς ἐπὶ ἀληθείας αἰσχύνομαι εἰπεῖν τὰ παρὰ τοῖς
25 αὐτοῖς αἰσχρὰ πραττόμενα (ὅτι κατὰ τὸν ἅγιον ἀπόστολον τὰ παρ' αὐτοῖς γινόμενα »αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν«), ὅμως οὐκ αἰσχυνθῶ λέγειν

1 wo? — **5** vgl. Apok. 9, 1 — **13 ff** über Erkennungszeichen der Mysten vgl. Firmicus Mat. c. 18; S. 102, 13 ff Halm — **22 ff** zu *ἀγάπη* vgl. Hippolyt refut. VI 19, 5; S. 146, 13 (bei den Simonianern) *ἀλογίστως φάσκοντες δεῖν μίγνυσθαι, λέγοντες· πᾶσα γῆ γῆ καὶ οὐ διαφέρει ποῦ τις σπείρει, πλὴν ἵνα σπείρῃ, ἀλλὰ καὶ μακαρίζουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ (ξένῃ) μίξει, ταύτην εἶναι λέγοντες τὴν τελείαν ἀγάπην* — **26** Ephes. 5, 12

V M

2 *ὁ τοιοῦτος* < M | vor *οὐ δύναμαι* hineingeflickt *δι' ὅπερ* V corr **3** am Schluß von *φονώδη* ein *ν* angeflickt V **4** *πτῶμα* U] *στόμα* V M **6** *καὶ* oben drüber V corr **7** *βαράθρῳ*] *βόθρῳ* M **12** *διδασκαλία* M **14** vor *ἐν τῷ* + ⟨*τὸ*⟩? * **16** *γαργαρισμοῦ* V | *ὑποφαίνοντος* M **17** *παραγινόμενος* M **20** *δὲ* oben hineingeflickt V corr | *ὡς ἔπος εἰπεῖν* am Rande nachgetragen V corr < M **24 f** *παρ' αὐτοῖς* M **25** *ὅτι* vor *κατὰ τὸν ἅγιον ἀπόστολον* *] nachgestellt VM **25 f** *παρ' αὐτοῖς* + *τοῖς* M

ἃ αὐτοὶ ποιεῖν οὐκ αἰσχύ|νονται, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον φρῖξιν Ö176
ἐργάσωμαι τοῖς ἀκούουσι τὰ παρ᾽ αὐτῶν τολμώμενα αἰσχρουργήματα
— μετὰ γὰρ τὸ μιγῆναι πάθει πορνείας πρὸς ἐπὶ τούτοις ἀνατεί- 5
νοντες τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν εἰς οὐρανὸν δέχεται μὲν τὸ γύναιον
5 καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ῥύσιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος εἰς ἰδίας αὐτῶν χεῖρας
καὶ ἵστανται εἰς οὐρανὸν ἀνανεύσαντες, ἐπὶ χεῖρας δὲ ἔχοντες τὴν
ἀκαθαρσίαν καὶ εὔχονται δῆθεν, οἱ μὲν Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ 6
Γνωστικοί, τῷ πατρὶ φύσει τῶν ὅλων προσφέροντες αὐτὸ τὸ ἐπὶ
ταῖς χερσί, καὶ λέγουσιν »ἀναφέρομέν σοι τοῦτο τὸ δῶρον, τὸ σῶμα
10 τοῦ Χριστοῦ«. καὶ οὕτως αὐτὸ ἐσθίουσι μεταλαμβάνοντες τὴν ἑαυ- 7
τῶν αἰσχρότητα καί φασι »τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ
τοῦτό ἐστι τὸ πάσχα, δι᾽ ὃ πάσχει τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ ἀναγκά-
ζεται ὁμολογεῖν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ«. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀπὸ 8
τῆς γυναικός, ὅταν γένηται αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ
15 καταμήνιον συναχθὲν ἀπ᾽ αὐτῆς αἷμα τῆς ἀκαθαρσίας ὡσαύτως λα-
βόντες κοινῇ ἐσθίουσι. καὶ »τοῦτο, φασίν, ἐστὶ τὸ αἷμα τοῦ Χρι-
στοῦ«. | 5. διὸ καὶ ἐν ἀποκρύφοις ἀναγινώσκοντες ὅτι »εἶδον δένδρον 5, 1 D44
φέρον δώδεκα καρποὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ εἶπέν μοι τοῦτό ἐστι τὸ
ξύλον τῆς ζωῆς«, αὐτοὶ ἀλληγοροῦσιν εἰς τὴν κατὰ μῆνα γινομένην
20 γυναικείαν ῥύσιν.

Μισγόμενοι | δὲ μετ᾽ ἀλλήλων τεκνοποιίαν ἀπαγορεύουσιν. οὐ 2 P87
γὰρ εἰς τὸ τεκνοποιῆσαι παρ᾽ αὐτοῖς ἡ φθορὰ ἐσπούδασται ἀλλ᾽ ἡδο-
νῆς χάριν, τοῦ διαβόλου ἐμπαίζοντος τοῖς τοιούτοις καὶ καταχλευά-
ζοντος τὸ ἐκ θεοῦ πλάσμα πεπλασμένον. ἀλλὰ τὴν μὲν ἡδονὴν ἐπι- 3
25 τελοῦσιν, εἰς ἑαυτοὺς δὲ ἀπολαμβάνουσι τὰ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῶν

3ff frei wiedergegeben bei Oecumenius comm. in ep. Jud. Migne PG 119, 712 C ff — Scharfe Verurteilung dieses Brauchs Pistis Sophia c. 147; S. 251, 14ff Schmidt Buch Jeû c. 43; S. 304, 17 Schmidt — **17** *ἐν ἀποκρύφοις* bezieht sich nicht auf ein gnostisches Apokryphon — der Ausdruck *ἀναγινώσκειν ἐν* zusammen mit dem folgenden *ἀλληγοροῦσι* setzt vielmehr eine allgemein zugängliche Schrift voraus —, sondern meint die Johannesapokalypse; vgl. haer. 51, 3, 4 *ἀπόκρυφον μὴ δεχόμενοι διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει βαθέως καὶ σκοτεινῶς εἰρημένα* u. haer. 77, 36, 6 *ὅτι παρὰ πλείστοις* (!) *ἐστὶν ἡ βίβλος πεπιστευμένη καὶ παρὰ τοῖς θεοσεβέσιν δῆλον.* Die freie Gestaltung des Citats ist bei Epiph. nicht auffallend — vgl. Apok. 22, 2

V M

1 *ἵνα*] *ὅτι* M **2** *τολμώμενα*] *λεγόμενα* V **3** *πάθ////*, *η* ausradiert, aber nicht ersetzt V **7** *μὲν* < M **8** *φύσει* *] *φασὶν* V *φησὶ* M **11** *αἰσχρότητα*] am Rande ⳨ *ἀκαθαρσίαν* V corr **15** *καταμηνιαῖον* M | *ἀπ᾽ αὐτῆς* *] *αὐτῇ* V *ὑπ᾽ αὐτῆς* M **19** *κατὰ μῆνα*] *καταμηνιαίαν* M **21** *τεκνοποι///ίαν*, *ί* aus *εί* V *τεκνοποιεῖν* M **22** *ἐσπούδασται* < M

σπέρματα, μὴ εἰς τεκνογονίαν καταβαλλόμενοι, ἀλλ' αὐτοὶ τὸ τῆς
αἰσχρότητος ἔσθοντες. ἐὰν δὲ καὶ προληφθῇ τις αὐτῶν ἐγκατα- 4
σπεῖραι τὴν καταβολὴν τῆς κατὰ φύσιν [αὐτῶν] ἀπορροίας καὶ ἐγκυ-
μονήσῃ ἡ γυνή, τί δεινότερον τολμῶσιν οἱ τοιοῦτοι ἄκουε. κατα- 5
5 σπάσαντες γὰρ τὸ ἔμβρυον καιρῷ οἵῳ δ' ἂν ἐπιχειρήσωσι, λαμβά-
νουσιν ἐκτρωθὲν τοῦτο τὸ βρέφος καὶ ἐν ὅλμῳ τινὶ κόπτουσιν ὑπέρῳ,
καὶ ἐγκαταμίξαντες μέλι καὶ πέπερι καὶ ἄλλα τινὰ ἀρώματα καὶ μύρα
πρὸς τὸ μὴ ναυτιᾶν αὐτούς, οὕτως συναχθέντες πάντες οἱ τῆς τῶν
χοίρων τούτων καὶ κυνῶν * θιασῶται μεταλαμβάνουσιν ἕκαστος τῷ
10 δακτύλῳ ἀπὸ τοῦ κατακοπέντος παιδίου. καὶ οὕτως τὴν ἀνθρωπο- 6
βορίαν ἀπεργασάμενοι εὔχονται λοιπὸν τῷ θεῷ, ὅτι οὐκ ἐνεπαίχθημεν,
φησίν, ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ συνελέξαμεν τὸ παρά-
πτωμα τοῦ ἀδελφοῦ. καὶ δῆθεν τοῦτο τὸ τέλειον πάσχα ἡγοῦνται.

ἄλλα δὲ ὅσα δεινὰ αὐτοῖς τετόλμηται. ὅταν γὰρ πάλιν ἐμμανεῖς 7
15 ἐν ἑαυτοῖς γένωνται, φύραντες ἑαυτῶν τὰς χεῖρας τῇ ἑαυτῶν αἰσχρό-
τητι τῆς ἀπορροίας ἐγείρονται καὶ τὰς ἑαυτῶν μεμολυσμένας ἔχοντες
χεῖρας εὔχονται γυμνοὶ ὅλῳ τῷ σώματι, | ὡς διὰ τῆς τοιαύτης ἐργα- Ö178
σίας * εὑρίσκειν πρὸς θεὸν τὴν παρρησίαν. τὰ σώματα δὲ αὐτῶν 8
νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τημελοῦσι, γυναικάρια καὶ ἀνθρωπάρια, D45
20 μυριζόμενοι λουόμενοι θοιναζόμενοι, κοίταις τε καὶ μέθαις σχολά-
ζοντες. καὶ καταρῶνται τὸν νηστεύοντα, λέγοντες, οὐ δεῖ νηστεύειν·
τοῦ γὰρ ἄρχοντος τούτου τοῦ ποιήσαντος τὸν αἰῶνά ἐστιν ἡ νη-
στεία. δεῖ δὲ τρέφεσθαι εἰς τὸ τὰ σώματα εἶναι ἰσχυρά, εἰς τὸ δύνα-
σθαι **τὸν καρπὸν ἀποδιδόναι κατὰ καιρὸν αὐτοῦ.**

25 6. Χρῶνται δὲ καὶ παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ, ἀπαγορεύουσι δὲ 6, 1
τὸν λαλήσαντα ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ. καὶ ὅταν μὲν ῥῆμα εὕρωσί
τι κατ' αὐτῶν δυνάμενον ἔχειν τὸν νοῦν, φασίν, ὅτι τοῦτο ἀπὸ τοῦ
πνεύματος τοῦ κοσμικοῦ λελάληται· | ἐὰν δέ τις εἰς ὁμοίωσιν τῆς 2 P88

13 *τέλειον πάσχα*, vgl. *τελεία ἀγάπη* in der zu S. 280, 22ff angeführten Hippolytstelle — **23f** vgl. Psal. 1, 3 u. unten S. 285, 9ff

V M

2 *αισθοντες*, ε Vcorr *ἐσθίοντες* M | *προλη//φθῇ*, μ ausradiert V | *αὐτῶν* am Rande nachgetragen Vcorr **3** [*αὐτῶν*] * **6** *ἐκτρωθὲν* am Rande nachgetragen Vcorr < M | *ὑπέρι* M **7** *ἐμπαραμίξαντες* M | *πίπερι* M **9** * etwa ⟨*ἀγέλης*⟩ * **10** *οὕτω* M **11** *ἐνεπηχθημεν*, αι Vcorr **15f** *τῆς ἑαυτῶν αἰσχρότητος τῇ ἀπορροίᾳ* aus *τῇ ἑαυτῶν αἰσχρότητι τῆς ἀπορροίας* hergestellt Vcorr **16** *μεμολυμμένας* M **16f** *χεῖρας ἔχοντες* V **18** * etwa ⟨*δυνάμενοι*⟩ * | *δὲ*] *δι'* M **19** *τημελοῦσι*] *τῇ μελλούσει* M **22** *τοῦ*² < M

αὐτῶν ἐπιθυμίας δυνηθείη σχηματίζεσθαι λόγος, οὐχ ὡς ἔστι τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ὡς ἔχει ὁ αὐτῶν ἠπατημένος νοῦς, τοῦτον μετασκευάζοντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν φάσκουσιν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ τῆς ἀληθείας λελαλῆσθαι. καὶ τοῦτό ἐστι, φησίν, ὃ εἶπεν ὁ κύριος 3
5 περὶ Ἰωάννου »τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;« ὅτι οὐκ ἦν, φησί, τέλειος ὁ Ἰωάννης· ἐνεπνέετο γὰρ ὑπὸ πολλῶν πνευμάτων κατὰ τὸν κάλαμον τὸν ἐπὶ ἑκάστῳ ἀνέμῳ κινούμενον. καὶ ὅτε μὲν ἤρχετο τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρχοντος, 4 Ἰουδαϊσμὸν ἐκήρυττεν· ὅτε δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ Χριστοῦ
10 ἐλάλει. καὶ τοῦτό ἐστι, φησίν, ὅτι »ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩«. περὶ ἡμῶν, φησίν, εἶπεν, ὅτι ὁ ἐν ἡμῖν μικρότερος μείζων αὐτοῦ ὑπάρχει.

7. Καὶ εὐθὺς ἐπιστομίζονται οἱ τοιοῦτοι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. 7, 1 ἐκ γὰρ τῶν συνεζευγμένων ἑκάστῃ λέξει ἀναφανδὸν ἡ ἀλήθεια δειχθή-
15 σεται καὶ τὸ ἐχέγγυον τῆς φράσεως ἀποδοθήσεται. εἰ μὲν γὰρ ὁ 2 Ἰωάννης μαλακὰ ἠμφίεστο καὶ ἐν οἴκοις βασιλέων ὑπῆρχεν, ὀρθὴ ἂν πρὸς αὐτὸν ἡ λέξις καὶ εὐθεῖα πρὸς ἔλεγχον τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν· εἰ δὲ ⟨λέγει⟩ »τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον | ἐν μαλακοῖς ἱματίοις D46 ἠμφιεσμένον;« καὶ οὐχ οὕτως εἶχεν, οὐκέτι τὸ ἔγκλημα ἐπὶ τὸν οὐ
20 μαλακὰ φοροῦντα Ἰωάννην τοῦ λόγου ἐπενεκτέον, ἀλλὰ ἐπὶ τοὺς οὕτως εὑρήσειν τὸν Ἰωάννην νομίσαντας καὶ ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐν οἴκοις βασιλέων πολλάκις κατὰ ὑπόκρισιν κολακευομένους ἡ ἀναγωγή. ἐνόμιζον γὰρ οὗτοι ἐξερχόμενοι καὶ παρὰ Ἰωάννῃ ἐπαίνους εὑρίσκειν 3 καὶ μακαρισμοὺς ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένοις
25 παραπτώμασιν. ὡς δὲ οὐχ ηὗρον, ἀνατρεπτικῶς παρὰ τοῦ σωτῆρος 4 πρὸς αὐτοὺς εἴρηται ὅτι »τί ἐνομίζετε εὑρίσκειν; συμπεριφερόμενον τοῖς ὑμῶν πάθεσιν ἄνθρωπον, ὡς | κατὰ τοὺς μαλακὰ φοροῦντας; Ö180 οὐχ οὕτως· οὐ γάρ ἐστιν Ἰωάννης κάλαμος σαλευόμενος γνώμαις ἀνθρώπων, ὡς δονούμενος κάλαμος ὑπὸ ἑκάστης ἀνέμων ἐξουσίας«

5 Matth. 11, 7 — 10 Matth. 11, 11

G M

2 ἔχει am Rande nachgetragen V corr 3 πνς, ν aus ρ hergestellt V corr πατρὸς M | τοῦ² < M 4 φασὶν M 6 φασί M | ἐνεπνέ///ετο, 1 Buchstabe ausradiert V 11 ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩ * 13 ἀποστομίζονται M 14 ἡ < M 18 ⟨λέγει⟩ * | ἐξήλθετε, ε auf Rasur V corr 22 κατὰ] καὶ M | ἡ ἀναγωγὴ durchgestrichen V corr 24 ἐπὶ] ὑπὸ V 25 οὐχ, χ auf Rasur V 26 εἴρηται πρὸς αὐτοὺς M 29 ἀνέμων *] ἀνθρώπων V M | ἐξουσίας] am Rande ☧ ὑποκρίσεως καὶ ἀπάτης V corr

ἐπειδὴ δὲ εἶπεν »ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάν- 5
νου«, ἵνα μή τινες νομίσωσι καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος μείζονα εἶναι
τὸν Ἰωάννην, | ὅτι καὶ αὐτὸς ἀπὸ γυναικὸς ἐγεννήθη τῆς Μαρίας P89
τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ἔφη ὅτι
5 ὁ μικρότερος αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας,
μείζων αὐτοῦ ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ἐπειδὴ γὰρ μετὰ 6
ἑξάμηνον ἐγεννήθη ὁ σωτὴρ τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, δῆλον ὅτι *,
μείζων αὐτοῦ ὤν· ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν. τίνι δὲ τοῦτο οὐ δῆλόν ἐστιν;
ἄρα γοῦν ματαίως τὰ πάντα παρ᾽ αὐτοῖς πεποιήτευται, ἀπὸ ἀγαθῶν
10 εἰς φαῦλα μεταβεβλημένα.

8. Καὶ τὰ μὲν βιβλία αὐτῶν πολλά. ἐρωτήσεις γάρ τινας Μα- 8, 1
ρίας ἐκτίθενται, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν προειρημένον Ἰαλδαβαὼθ εἰς ὄνομα
τε τοῦ Σὴθ πολλὰ βιβλία ὑποτίθενται· ἀποκαλύψεις δὲ τοῦ Ἀδὰμ
ἄλλα λέγουσιν, εὐαγγέλια δὲ ἕτερα εἰς ὄνομα τῶν μαθητῶν συγγρά-
15 ψασθαι τετολμήκασιν, αὐτὸν δὲ τὸν σωτῆρα ἡμῶν καὶ κύριον Ἰησοῦν
Χριστὸν οὐκ αἰσχύνονται λέγειν ὅτι αὐτὸς | ἀπεκάλυψε ταύτην τὴν D47
αἰσχρουργίαν. ἐν γὰρ ταῖς ἐρωτήσεσι Μαρίας καλουμέναις μεγάλαις 2
(εἰσὶ γὰρ καὶ μικραὶ αὐτοῖς πεπλασμέναι) ὑποτίθενται αὐτὸν αὐτῇ
ἀποκαλύπτειν, παραλαβόντα αὐτὴν εἰς τὸ ὄρος καὶ εὐξάμενον καὶ
20 ἐκβαλόντα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ γυναῖκα καὶ ἀρξάμενον αὐτῇ ἐγκα-
ταμίγνυσθαι, καὶ οὕτως δῆθεν τὴν ἀπόρροιαν αὐτοῦ μεταλαβόντα
δεῖξαι ὅτι »δεῖ οὕτως ποιεῖν, ἵνα ζήσωμεν«, καὶ ὡς τῆς Μαρίας ταραχ- 3
θείσης καὶ πεσούσης χαμαὶ αὐτὸν πάλιν αὐτὴν ἐγείραντα εἰπεῖν αὐτῇ
»ἵνα τί ἐδίστασας, ὀλιγόπιστε;« καί φασιν ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ εἰρη- 4

1 Matth. 11, 11 — **11 ff** *ἐρωτήσεις Μαρίας*, gemeint ist Maria Magdalena; ein Buch dieses Titels ist bis jetzt noch nicht aufgefunden vgl. C. Schmidt, Koptisch-gnostische Schriften S. XVIII u. Philotesia für P. Kleinert S. 318 — *Ἰαλδαβαὼθ* vgl. haer. 25, 3, 5; S. 270, 11 f — *Σὴθ* vgl. haer. 39, 5, 1 (Sethianer) *βίβλους δέ τινας συγγράφοντες ἐξ ὀνόματος μεγάλων ἀνδρῶν, ἐξ ὀνόματος μὲν Σὴθ ἑπτὰ λέγοντες εἶναι βίβλους* u. haer. 40, 7, 4 (Archontiker) *ᾧ δὴ καὶ βίβλους τινὰς ἐξετύπωσαν εἰς ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Σὴθ γεγραμμένας, παρ᾽ αὐτοῦ αὐτὰς δεδόσθαι λέγοντες, ἄλλας δὲ εἰς ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῶν ἑπτὰ υἱῶν αὐτοῦ* — *Ἀδὰμ*, Adamapokalypsen nur hier bezeugt — **24** vgl. Matth. 14, 31: dazu das Apokryphon Johannis (C. Schmidt in Philotesia für P. Kleinert S. 319) *»Johannes weswegen zweifelst du . . . doch sei nicht kleingläubig«*

V M

3 zu *αὐτὸς* am Rande nachgetragen *ὁ σωτὴρ* V corr | *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* V M **5** *ἐν* < V **7** * etwa ⟨*μικρότερος αὐτοῦ ἐφαίνετο*⟩ * **8** *ὢν*] *ἦν* M | *οὐ τοῦτο* M | *εὔδηλον* M **10** *μεταπεποιημένα* M **13** *τε* *] *δὲ* V M **14** *ἄλλας* V: lies wohl *ἄλλοι φέρουσιν* * **21** *μεταλαβόντα*, *μετα* oben drüber V corr **22** *δεῖ* oben drüber V corr **24** vor *τοῦτο* + *καὶ* V

μένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι »εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, τὰ ἐπουράνια πῶς πιστεύσετε;« καὶ τό »ὅταν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον«, τουτέστιν τὴν ἀπόρροιαν μεταλαμβανομένην ὅθεν καὶ ἐξῆλθεν. καὶ τὸ εἰπεῖν 5
5 »ἐὰν μὴ φάγητέ μου τὴν σάρκα καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα« καὶ τῶν μαθητῶν ταρασσομένων καὶ λεγόντων »τίς δύναται τοῦτο ἀκοῦσαι;« φασὶν ὡς περὶ τῆς αἰσχρότητος ἦν ὁ λόγος. διὸ καὶ ἐταράχθησαν 6 καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω· οὔπω γὰρ ἦσαν, φησίν, ἐν πληρώματι ἐστερεωμένοι. καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν Δαυίδ »ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ 7
10 πεφυτευμένον παρὰ | τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ Ö182 δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ« | περὶ τῆς αἰσχρότητος τοῦ ἀνδρός, φησί, P90 λέγει. »ἐπὶ τὴν ἔξοδον τῶν ὑδάτων« καί »ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει« τὴν τῆς ἡδονῆς ἀπόρροιαν, φησί, λέγει· καί »τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται«, ὅτι οὐκ ἐῶμεν, φησίν, αὐτὸ χαμαὶ πεσεῖν, ἀλλὰ
15 αὐτοὶ αὐτὸ ἐσθίομεν

9. Καὶ ἵνα μὴ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν μέσῳ φέρων βλάψω 9, 1 μᾶλλον ἤπερ ὠφελήσω, τούτου χάριν τὰ πολλὰ ὑπερβήσομαι, ἐπεὶ ἂν τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς λεγόμενα κακῶς ἐνταῦθα παρατιθέμενος διηγόρευον. τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τεθεικέναι τὴν Ῥαὰβ κόκκινον ἐν τῇ | 2 D48
20 θυρίδι οὐκ ἦν, φησί, κόκκινον, ἀλλὰ τὰ μόρια τῆς γυναικείας φύσεως καὶ τὸ κόκκινον αἷμα τῶν καταμηνίων λέγει, καὶ τὸ εἰπεῖν »πῖνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων«, περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγει. φασὶ δὲ εἶναι 3 τὴν σάρκα ἀπολλυμένην καὶ μὴ ἐγειρομένην, εἶναι δὲ ταύτην τοῦ ἄρχοντος. τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἐν τοῖς καταμηνίοις καὶ ἐν ταῖς 4
25 γοναῖς ψυχὴν εἶναί φασιν, ἣν συλλέγοντες ἐσθίομεν· καὶ ἅπερ ἡμεῖς

1 Joh. 3, 12 — **2** Joh. 6, 62 — **5** Joh. 6, 53 — **6** Joh. 6, 60 — **7 f** vgl. Joh. 6, 66 — **9** Psal. 1, 3 — **13** Psal. 1, 3 — **19** vgl. Jos. 2, 18; die gemein-christliche Deutung des roten Seils bei Justin dial. c. 111 — **21** Prov. 5, 15 — **25 ff** bemerke, daß hier ψυχή (nicht πνεῦμα) das Stichwort ist; dieselbe Grundanschauung, aber mit entgegengesetzter Schlußfolgerung im Manichäismus Act. Archelai 8, 7; S. 13, 8 Beeson (= Panarion haer. 66, 26, 7) τῆς γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς οὐσίας πᾶσαν ψυχὴν καὶ πᾶν κινούμενον ζῷον μετέχειν λέγει und ebenda 10, 2 ff; S. 15, 11 ff (= haer. 66, 28, 2 ff); dazu haer. 66, 34, 1 u. 66, 52, 1 ff

V M

1 f οὐκ ἐπιστεύσατε V **8** οὔπω aus οὕτω V corr | φησίν < M **13** ἀπόρροιαν *] ἐπίρροιαν V M **14** φησίν < V | χαμαὶ πεσεῖν < M **16** φέρων] ἄγων V **18** παρατιθένος (!) V **19 f** φησί — ἀλλὰ < M **20** φασί M | κόκκινον] lies σπαρτίον? * **22** τοῦ αὐτοῦ *] τούτου V M **23** καὶ μὴ ἐγειρομένην < M **25 f** καὶ ἅπερ — ἐσθίομεν am Rande nachgetragen V corr

ἐσθίομεν, κρέα ἢ λάχανα ἢ ἄρτον ἢ εἴ τι ἕτερον, χάριν ποιοῦμεν
ταῖς κτίσεσι, συλλέγοντες ἀπὸ πάντων τὴν ψυχὴν καὶ μεταφέροντες
μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὰ ἐπουράνια. διόπερ καὶ πάντων μεταλαμβάνουσι
κρεῶν λέγοντες, ἵνα ἐλεήσωμεν τὸ γένος ἡμῶν. φάσκουσι δὲ τὴν 5
5 αὐτὴν ψυχὴν εἶναι ἔν τε τοῖς ζῴοις καὶ ἐν κνωδάλοις καὶ ἰχθύσι
καὶ ὄφεσι καὶ ἀνθρώποις ἐγκατεσπάρθαι καὶ ἐν λαχάνοις καὶ ἐν
δένδρεσι καὶ ἐν γεννήμασι. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν Φιβιωνῖται καλού- 6
μενοι ἀναφέρουσι τὰς αἰσχρὰς αὐτῶν θυσίας τὰς τῆς πορνείας, τὰς
ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα προειρημένας, ὀνόμασι τριακοσίοις ἑξήκοντα πέντε,
10 οἷς αὐτοὶ ἔπλασαν ἀρχόντων δῆθεν, ἐμπαίζοντες τοῖς γυναικαρίοις
καὶ λέγοντες· μίγηθι μετ' ἐμοῦ, ἵνα σε ἀνενέγκω πρὸς τὸν ἄρχοντα.
καθ' ἑκάστην δὲ μῖξιν ὀνομάζουσιν ἑνὸς ὄνομά τινος βάρβαρον τῶν 7
παρ' αὐτοῖς πεπλασμένων, καὶ δῆθεν εὔχονται λέγοντες· προσφέρω
σοὶ τῷ δεῖνι, ἵνα προσενέγκῃς τῷ δεῖνι. τῇ δὲ ἄλλῃ μίξει πάλιν
15 ἄλλῳ ὑποτίθεται ὡσαύτως προσφέρειν, ἵνα καὶ αὐτὸς τῷ ἄλλῳ. καὶ 8
ἕως ἀνέλθῃ, μᾶλλον δὲ κατέλθῃ τριακοσίας ἑξήκοντα πέντε πτώσεις
τῆς λαγνείας, καθ' ἑκάστην ὄνομά τι ἐπικαλεῖται τὸ τοιοῦτο ἐργα-
ζόμενος. καὶ ἄρχεται πάλιν κατιέναι διὰ τῶν αὐτῶν, τὰ αὐτὰ αἰσχρὰ
ἐπιτελῶν καὶ ἐμπαίζων ταῖς ἠπατημέναις. | ὅταν οὖν εἰς τοσοῦτον 9 P91
20 ὄγκον ἐλάσῃ ἀριθμοῦ ἑπτακοσίων τριάκοντα πτώσεων, λέγω δὴ μί-
ξεων αἰσχρῶν καὶ ὀνομάτων τῶν παρ' | αὐτοῖς | πεπλασμένων, τότε D49 Ö184
λοιπὸν τολμᾷ ὁ τοιοῦτος καὶ λέγει· »ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, ἐπειδὴ
ἄνωθεν καταβέβηκα διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν τξε ἀρχόντων.«
10. Τὰ δὲ τῶν μειζόνων κατ' αὐτοὺς ἀρχόντων ὀνόματα ταῦτα 10, 1

12 vgl. den Schluß des von Clemens Al. strom. III 29, 1f; II 209, 21ff Stählin angeführten Apokryphon: *ἐπ' ὀνόματος ἰδίου ἑκάστην* u. Irenaeus adv. haer. I 31, 2; I 242 Harvey — **22** vgl. oben S. 278, 11 — **24**—S. **287, 9** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 230 Harvey *et nomina autem mendacio suo talia posuerunt: eum enim qui a matre primus sit Jaldabaoth vocari, eum autem qui sit ab eo Jao, et qui ab eo Sabaoth magnum, quartum autem Adoneum et quintum Eloeum et sextum Oreum, septimum autem et novissimum omnium Astaphaeum* Origenes c. Cels. VI 31; V 101, 5ff Kötschau *εἶθ' ἑξῆς διδάσκονται λέγειν διερχόμενοι ὃν φασιν Ἰαλδαβαὼθ . . , εἶτα . . . φθάσαντα ἐπὶ τὸν Ἰα⟨ὼ⟩ . . , εἶθ' ἑξῆς τὸν Σαβαὼθ . . . , ἑξῆς δὲ αὐτῷ τὸν Ἀσταφαιὸν . . . μετὰ δ' αὐτὸν τὸν Ἐλωαιὸν . . ,*

V M

1 *εἰ* < V **5** *ἐν*² < M **7** *γεν//ήμασι, ν* ausradiert V **11** *ἐνέγκω* M
13 *προσφέρομεν* V **16** *ἀνέλθῃ* *] *ἂν ἔλθῃ* V M **17** *καθ' ἑκάστην* — *ἐπικαλεῖται* am Rande nachgetragen V corr **18** *καὶ* < M **20** *δὴ*] *δὲ* M

εἶναι λέγουσι, πολλοὺς λέγοντες· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ οὐρανῷ εἶναι τὸν Ἰαὼ ἄρχοντα, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ φησὶν εἶναι τὸν Σακλᾶν ἄρχοντα τῆς πορνείας, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν Σὴθ ἄρχοντα, ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἶναί φησι τὸν Δαυίδην. τέταρτον γὰρ ὑποτίθενται οὐρανὸν 2
5 καὶ τρίτον, πέμπτον δὲ ἄλλον οὐρανόν, ἐν ᾧ φασιν εἶναι τὸν Ἐλωαῖον τὸν καὶ Ἀδωναῖον. ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ φασὶν εἶναι οἱ μὲν τὸν Ἰαλδαβαώθ, οἱ δὲ τὸν Ἠλιλαῖον. ἄλλον δὲ ἕβδομον οὐρανὸν ὑποτίθενται, 3 ἐν ᾧ λέγουσιν εἶναι τὸν Σαβαώθ· ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὐχί, ἀλλ' ὁ Ἰαλδαβαώθ ἐστιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ. ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ οὐρανῷ τὴν Βαρ- 4
10 βηλὼ καλουμένην καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων καὶ κύριον τὸν αὐτὸν αὐτοπάτορα καὶ Χριστὸν ἄλλον αὐτολόχευτον καὶ Χριστὸν τοῦτον τὸν κατελθόντα καὶ δείξαντα τοῖς ἀνθρώποις ταύτην τὴν γνῶσιν, ὃν καὶ Ἰησοῦν φασιν· μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, 5 ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγμένον. σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ' ἢ
15 μόνον δόκησιν εἶναι. φασὶ δὲ τὸν Σαβαὼθ οἱ μὲν ὄνου μορφὴν 6

τελευταῖον δὲ τὸν Ὡραῖον; etwas abweichend das Apokryphon Johannis S. 332f — zu Σακλᾶς vgl. Apokryphon Johannis (C. Schmidt in der Philotesia für P. Kleinert S. 332); über seine Rolle im Manichäismus Cumont, cosmog. manich. S. 73ff — zu Δαυίδης u. Ἠλιλαῖος vgl. Apokryphon Johannis (C. Schmidt ebenda S. 327) »*das dritte Licht ist Daveithe ..., das vierte Licht aber ist Eleleth*« (= Irenaeus adv. haer. I 29, 3; I 223 Harvey *tertio luminario, quem vocant David, ... quarto, quem nominant Eleleth*) u. Unbek. altgnost. Werk c. 20; S. 362, 15 Schmidt ἠληληθ, δαυειδε
9 vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 4; I 230 Harvey *octavum matre habente locum* I 30, 1f; I 227 Harvey *generavit ex ea lumen incorruptibile, tertium masculum quem Christum vocant, filium primi et secundi hominis et spiritus sancti primae feminae, concumbentibus autem patre et filio feminae, quam et matrem viventium dicunt* I 30, 12; I 238 Harvey *Sophiam ... ante adaptasse Jesum, uti descendens Christus inveniat vas mundum* I 30, 14; I 240 Harvey *Christo sedente ad dexteram patris Jaldabaoth ... patre eius ignorante, sed ne vidente quidem eum* — **15** zu ὄνου μορφή vgl. unten c. 12, 2; S. 291, 5ff u. Origenes c. Cels. VI 30; II 100, 19ff εἶθ' ὁ μὲν Κέλσος τὸν ἕβδομον ἔφασκεν ὄνου ἔχειν πρόσωπον καὶ ὀνομάζεσθαι αὐτὸν Θαφαβαὼθ ἢ Ὀνοήλ· ἡμεῖς δ' ἐν τῷ διαγράμματι εὕρομεν ὅτι οὗτος καλεῖται Ὀνοὴλ ἢ Θαρθαραώθ, ὀνοειδής τις τυγχάνων Apokryphon Johannis (C. Schmidt a. a. O. S. 332) »*der zweite Eloaios mit Eselsgesicht*« Anhang zum Buch Jeû S. 334, 9 Schmidt *des Typhon .., des großen gewaltigen Archonten, ⟨des mit dem⟩ Esels⟨gesicht⟩*

V M

4 δά////δην, υει ausradiert Vcorr 7 ἄλλον] ἄλλοι M 8 σα///βαὼθ, β ausradiert Vcorr | ἀλλὰ M 15 δοκήσει M

ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου· διόπερ ἐνετείλατο, φησί, τοῖς Ἰουδαίοις χοῖρον
μὴ ἐσθίειν. εἶναι δὲ αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν μετ᾽
αὐτὸν οὐρανῶν καὶ ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ. τὴν δὲ ψυχὴν ἐν τῷ 7
ἐξέρχεσθαι ἐντεῦθεν διαβαίνειν διὰ τῶν ἀρχόντων τούτων, μὴ δύνασθαι
5 δὲ διαπερᾶσαι, εἰ μή τι ἂν ⟨τις⟩ τῆς γνώσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς
καταγνώσεως, ἐν πληρώματι γένηται καὶ ἐμφορηθεὶς διαδράσειε τῶν
ἀρχόντων καὶ τῶν ἐξουσιῶν τὰς χεῖρας. εἶναι δὲ δρακοντοειδῆ 8
τὸν ἄρχοντα τὸν κατέχοντα τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ καταπίνοντα
μὲν τὰς ψυχὰς τὰς μὴ ἐν γνώσει | ὑπαρχούσας καὶ διὰ τῆς κέρκου D 50
10 πάλιν ἐπιστρέφοντα εἰς τὸν κόσμον, ἐνταῦθα εἰς χοίρους καὶ εἰς
ἄλλα ζῷα * καὶ πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ἀναφερομένας. εἰ δέ τις, 9
φησίν, ἐν τῇ γνώσει γένηται ταύτῃ καὶ συλλέξῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ κό-
σμου διὰ τῶν ἐμμηνίων καὶ διὰ τῆς ῥύσεως τῆς ἐπιθυμίας, | μηκέτι P 92
ἐνταῦθα κατέχεσθαι αὐτόν, ἀλλὰ ὑπερβαίνειν τοὺς προειρημένους
15 ἄρχοντας. ἔρχεσθαι δέ φασι παρὰ τὸν Σαβαὼθ καὶ πατεῖν ἐπὶ τὴν 10
κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀθρογλώττως βλασφημοῦντες, καὶ οὕτως ὑπερβαί-
νειν εἰς τὸ ἄνω μέρος, ὅπου ἡ μήτηρ τῶν ζώντων ἡ Βαρβηρὼ ἤτοι
καὶ Βαρβηλώ, καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν σῴζεσθαι. ἔχειν δὲ καὶ τρίχας 11
ὡς γυναικὸς τὸν Σαβαὼθ λέγουσιν οἱ τάλανες, νομίζοντες τὸ ὄνομα Ö 186
20 τὸ Σαβαὼθ ἄρχοντά τινα εἶναι, οὐκ εἰδότες ὅτι ὅπου λέγει »τάδε
λέγει κύριος Σαβαώθ«, οὐκ ὄνομά τινος εἶπεν, ἀλλ᾽ ὄνομα δοξολο-
γίας τῆς θεότητος. Σαβαὼθ γὰρ ἑρμηνεύεται ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς 12
διαλέκτου κύριος τῶν δυνάμεων· ὅπου γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ
τὸ Σαβαὼθ ὄνομά ἐστι γεγραμμένον, δύναμιν ὑποφαίνει, ὅθεν ὁ
25 Ἀκύλας πανταχοῦ τὸ »Ἀδωναῒ Σαβαώθ« ἑρμηνεύει λέγων »κύριος
στρατιῶν«. οὗτοι δὲ κατὰ πάντα τρόπον ἐμμανέντες κατὰ τοῦ αὐτῶν 13
δεσπότου τὸν μὴ ὄντα ζητοῦσι καὶ τὸν ὄντα ἀπολωλέκασι, μᾶλλον
δὲ ἑαυτοὺς ἀπώλεσαν.

11. Ἄλλα δὲ ὅσα * ἐν οἷς περικακεῖν ἐστι τὰ τῆς αὐτῶν μανίας 11, 1
30 λέγειν. τινὲς ἐξ αὐτῶν δῆθεν γυναιξὶ μὴ πλησιάζοντες ταῖς ἰδίαις
αὐτῶν χερσὶν ἑαυτοὺς φθείρουσι, τὴν δὲ ἑαυτῶν φθορὰν λαμβάνουσιν

1 *χοίρου μορφή* vgl. Pistis Sophia c. 147; S. 251, 9 *Dämonen mit Schweinegesichtern* — 3 vgl. Origenes c. Cels. VI 31; II 100, 28 ff Kötschau

V M

5 *τι*] *τις*, *ς* angeflickt V corr | ⟨*τις*⟩ * 10 *ἐπιστρέφοντας* V 11 * ⟨*καταβαλλομένας*⟩ * 12 *συλλέξει* V M 13 *διὰ τῶν ῥύσεων τούτων* V 14 lies *κατέ⟨ρ⟩χεσθαι*? * *ἀλλ᾽* M 15 *φησι* VM | *ἄρχεσθαι* M 18 *καὶ*[1] < M 19 *τὸν Σαβαὼθ*] *τὸν αὐτὸν* V 21 f vor *δοξολογίας* + *τῆς* M 25 *ἀδοναὶ* M | *Σαβαὼθ* < M 29 *] *φλυαροῦσιν* U, nur Vermutung; richtiger wohl ⟨*ἐπιτελοῦσιν*⟩ * 30 *τινὲς* + *δὲ* V 31 *αὐτῶν* < M

εἰς τὰς χεῖρας καὶ οὕτως ἐσθίουσι, χρώμενοι σεσυκοφαντημένῃ μαρ- 2
τυρίᾳ, τῷ »αἱ χεῖρες αὗται ἐπήρκεσαν οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τοῖς
σὺν ἐμοί«, καὶ πάλιν τῷ »ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα δυνηθῆτε
καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι μεταδοῦναι«· ὡς καὶ περὶ τούτων οἶμαι | ἐκινήθη 3 D51
5 τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῷ ἀποστόλῳ Ἰούδᾳ, λέγω δὴ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ
γραφείσῃ καθολικῇ ἐπιστολῇ (Ἰούδας δέ ἐστιν οὗτος ὁ ἀδελφὸς
Ἰακώβου καὶ τοῦ κυρίου λεγόμενος)· ὑπέδειξε γὰρ αὐτοὺς τὸ ἅγιον
πνεῦμα διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Ἰούδα κατὰ τὰ κτήνη φθειρομένους καὶ
φθείροντας, ὡς λέγει ὅτι »ὅσα μὲν οὐκ οἴδασιν, ἀγνοοῦντες ἁλί-
10 σκονται, ὅσα δὲ οἴδασιν, ὡς τὰ ἄλογα ζῷα φθείρονται«. κυνῶν γὰρ 4
δίκην καὶ χοίρων τὴν ἀπ' αὐτῶν φθορὰν ἐπιτελοῦσιν· οἱ κύνες γὰρ
καὶ οἱ χοῖροι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλα ζῷα οὕτως φθείρονται καὶ τὴν
ἀπόρρυσιν τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθίουσι. καὶ γὰρ καὶ 5
ἀλη|θῶς »ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθε- P93
15 τοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. Μιχαὴλ δὲ ὁ ἀρχάγγελος διαλεγόμενος
τῷ διαβόλῳ περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφη-
μίας, ἀλλὰ εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. οὗτοι δὲ ὅσα οὐκ οἴδασι 6
φυσικῶς βλασφημοῦσιν«, ὅτι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὰ μετὰ ἁγιασμοῦ
ἡμῖν παραδοθέντα βλασφημοῦσιν, εἰς αἰσχρότητα αὐτὰ μεταβαλλόμενοι.
20 καὶ ταῦτά ἐστιν ἅτινα κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐτόλμησαν λέγειν, ὡς 7
καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησιν »ὥστε τινὰς τολμᾶν ⟨βλασφημοῦντας⟩
ἡμᾶς λέγειν ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἀγαθά, ὧν
τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι«. πόσας δὲ ἄλλας ἀγάγοιμι μαρτυρίας κατὰ τῶν 8
βλασφήμων; οὗτοι γὰρ οἱ ταῖς ἰδίαις | χερσὶ φθειρόμενοι, οὐ μόνον Ö188
25 δέ, ἀλλὰ καὶ οἱ ταῖς γυναιξὶ πλησιάζοντες, λοιπὸν κόρον [μὴ] λαβόντες
τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν πολυμιξίας εἰς ἀλλήλους ἐκκαίονται, ἄνδρες
ἐν ἀνδράσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον »τὴν ἀντιμισθίαν τῆς πλάνης ἐν

2ff ähnliche Verdrehungen von Bibelworten bei den Nikolaiten Clemens Al. strom. III 27, 3; II 208, 15ff Stählin — **2** Act. 20, 34 — **3** Ephes. 4, 28 — **9** Judas 10 — **14** Judas 8ff — **21** Röm. 3, 8; vgl. Clemens Alex. strom. III 39, 1; II 213, 30 Stählin *καὶ μή τι πρὸς τούτους ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ἐπιτεινόμενος γράφει· καὶ μὴ καθὼς βλασφημούμεθα κτέ* — **27** Röm. 1, 27

V M

2 *τῷ* Dind. Öh.] *τὸ* V M **3** *τῷ* Öh.] *τὸ* V < M | *ἐργαζόμενος* V | *δύνηται* V **5** *λέγω δὴ* hineingeflickt V corr < M **6** *γραφείσῃ, είσῃ* auf Rasur V corr **7** *τοῦ* < V **11** *ἀπ' αὐτῶν*] *ἀπάντων* M **13** *καὶ*[2] < V **14** *μὲν* < V **17** *ἀλλ'* M | *ἐπιτιμήσαι, ε* V corr | vor *κύριος* + *ὁ* V **18** *τὰ*[2] < M **19** *αὐτὰ* *] *αὐτοὶ* V < M **21** *⟨βλασφημοῦντας⟩* Jül. **22** *ὅτι* < V | *ἐφ' ἡμᾶς* < M **25** [*μὴ*] * **27** *ἀνδράσι, α* statt *ε* V corr | *ἐν*[2] < M

ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες«. ἐξώλεις γὰρ οὗτοι γενόμενοι μακαρίζουσιν ἀλλήλους, ὡς τὸ προκριτέον τάγμα ἀναδεξάμενοι. ἀλλὰ καὶ ἀπατῶντες τὸ αὐτοῖς πειθόμενον γυναικεῖον γένος, »τὸ σωρευόμενον ἁμαρτήμασι καὶ ἀγόμενον ἐπιθυμίαις ποικίλαις«, φάσκουσι ταῖς | ἠπατημέναις παρ' αὐτῶν ὅτι ἡ δεῖνα παρθένος, ἡ τοσαῦτα ἔτη πεφθαρμένη καὶ φθειρομένη καθ' ἑκάστην ἡμέραν. κόρον γὰρ οὐκ ἔχει παρ' αὐτοῖς ἡ λαγνεία, ἀλλὰ ὅσον τις παρ' αὐτοῖς αἰσχρουργὸς ἄνθρωπος, τοσοῦτον παρ' αὐτοῖς ἐπαινετός. ἐκείνας δέ φασιν παρθένους εἶναι, τὰς μηδέποτε ἐν κοσμικῇ μίξει γάμου κατὰ φύσιν τῆς συνηθείας γενομένας ἕως καταβολῆς σπέρματος, ἀλλὰ μιγνυμένας μὲν ἀεὶ καὶ πορνευούσας, πρὸ δὲ τοῦ ἀπαρτηθῆναι τὴν ἡδονὴν ἀφιστώσας τὸν πονηροποιὸν αὐτῶν τῆς κοινωνίας φθορέα καὶ λαμβανούσας τὴν προειρημένην αἰσχρότητα εἰς ἐδωδήν, ὡς κατὰ τὸ ὅμοιον ⟨τῆς⟩ τοῦ Σηλὼμ πρὸς τὴν Θάμαρ κακοτροπίας. *ἀλλὰ ἀπὸ παρθενίας τὴν τέχνην ταύτην ἐπανῃρημένας τοῦ φθείρεσθαι μέν, μὴ ὑποδέχεσθαι δὲ τῆς φθορᾶς τὴν μῖξιν καὶ τὴν ἀπόρροιαν. βλασφημοῦσι δὲ οὐ μόνον τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Μωυσέα καὶ τὸν Ἠλίαν καὶ πάντα τὸν χορὸν τῶν προφη|τῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν θεὸν τὸν ἐκλεξάμενον αὐτούς.

12. Ἄλλα δὲ μυρία παρ' αὐτοῖς πλασθέντα γραφεῖα τετόλμηται. γένναν μὲν γὰρ Μαρίας βιβλίον τί φασιν εἶναι, ἐν ᾧ δεινά τε καὶ

(Margin: 9; D 52; 10; 11; 12; P 94; 12, 1 — line numbers 5, 10, 15, 20)

1 f vgl. Hippolyt refut. VI 19, 5; S. 146, 12 Wendland *ἀλλὰ καὶ μακαρίζουσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ (ξένῃ) μίξει, ταύτην εἶναι λέγοντες τὴν τελείαν ἀγάπην* — **3** II Tim. 3, 6 — **13 f** vgl. Gen. 38, 9 vgl. 5 (die Namen verwechselt) — **16 ff** genauer bei Irenaeus adv. haer. I 30, 10 f; I 237 Harvey *et unusquisque eorum* (der Archonten) *suum praeconem assumit ad gloriandum et deum annunciandum . . . sic autem prophetas distribuunt: huius quidem Jaldabaoth Moysen fuisse et Jesum Nave et Amos et Abacuc, illius autem Jao Samuel et Nathan et Jonam et Michaeam, illius autem Sabaoth Heliam et Joel et Zachariam, illius autem Adonai Esaiam et Ezechiel et Jeremiam et Daniel, illius autem Eloi Tobiam et Aggaeum, illius autem Orei Michaeam et Nahum, illius autem Asta[n]fei Hesdram et Sophoniam* — **20** Die *γέννα Μαρίας* nur hier bezeugt

V M

1 *ἐξολεῖς* M | *οὗτοι*] *οἱ αὐτοὶ* V **2** *τάγμα*] *πράγμα*, *πρ* aus *τ* V corr **3** *σεσωρευμένον* aus *σωρευόμενον* V corr **4** *ἡγμένον* aus *ἀγόμενον* V corr | *ποικίλαις ἐπιθυμίαις* V **5** *παρ'*] *ὑπὲρ* V | *ἔτη* < M **5 f** ////*εφθαρμένη*, *π* wegradiert V *πεφθαρμένη* M **7** *ἀλλ'* M **8** *εἶναι παρθένους* V **10** *μὲν* < M **11** *πρὸ δὲ*] *καὶ πρὸ* M | *ἀπαρτισθῆναι* aus *ἀπαρτηθῆναι* V corr *ἀπαρτηθῆναι* M **13** ⟨*τῆς*⟩ * **14** * etwa ⟨*παρθενίαν μὲν αὐχούσας*⟩ * **19** *πεπλασμένα* aus *πλασθέντα* hergestellt V corr *πλασθέντα* M

ὀλέθρια ὑποβάλλοντές τινα ἐκεῖσε λέγουσιν. ἐκ τούτου γάρ φησι 2
τὸν Ζαχαρίαν ἀπεκτάνθαι ἐν τῷ ναῷ. ἐπειδή, φησίν, ὀπτασίαν ἑώ-
ρακε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου θέλων εἰπεῖν τὴν ὀπτασίαν ἀπεφράγη τὸ
στόμα. εἶδε γάρ, φησίν, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματός τινα, ὡς ἐθυμία,
5 ἄνθρωπον ἑστῶτα, φησίν, ὄνου μορφὴν ἔχοντα. καὶ ἐξελθόντος, 3
φησί, καὶ θέλοντος εἰπεῖν· οὐαὶ ὑμῖν, τίνι προσκυνεῖτε; ἀπέφραξεν
αὐτοῦ τὸ στόμα ὁ ὀφθεὶς αὐτῷ ἔνδον ἐν τῷ ναῷ, ἵνα μὴ δύνηται
λαλῆσαι. ὅτε δὲ ἠνοίγη τὸ στόμα αὐτοῦ ἵνα λαλήσῃ, τότε ἀπεκάλυ-
ψεν αὐτοῖς καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. καὶ οὕτως, φησίν, ἀπέθανε Ζαχα-
10 ρίας. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ ἱερεὺς προσετάγη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νομοθετή- 4
σαντος, | φησίν, ἔχειν | κώδωνας, ἵν' ὅταν εἰσέρχηται ἱερατεῦσαι, τὸν D 53 Ö 190
κτύπον ἀκούων κρύπτηται ὁ προσκυνούμενος, ἵνα μὴ φωραθῇ τὸ
ἰνδαλτικὸν αὐτοῦ τῆς μορφῆς πρόσωπον. ἔστι δὲ τὸ πᾶν τῆς 5
εὐηθείας αὐτῶν ἐπιτήδευμα εὐθυέλεγκτον καὶ χλεύης ἔμπλεον. εἰ γὰρ
15 ἦν ὅλως ὁρατὸς ὁ ἱερουργούμενος, οὐδὲ κρυβῆναι ἠδύνατο· εἰ δὲ
ὅλως κρυβῆναι ἠδύνατο, οὐκέτι ἦν ὁρατός. καὶ ἑτέρως πάλιν πρὸς 6
αὐτοὺς ῥητέον ὅτι εἰ ὁρατὸς ἦν, σῶμα ἄρα ἦν καὶ οὐκέτι πνεῦμα·
εἰ δὲ πνεῦμα ἦν, οὐκέτι ἐν ὁρατοῖς ἐξετάζεται. πῶς οὖν τὸ οὐκ ἐν
ὁρατοῖς ἐξεταζόμενον ἀπὸ τοῦ κτύπου τῶν κωδώνων τῆς ἑαυτοῦ
20 συστολῆς προενοεῖτο; ἔχω⟨ν⟩ γὰρ τὸ ἀόρατον κατὰ φύσιν οὐκ ἂν ὠπτά-
νετο, εἰ μὴ ἤθελεν. εἰ καὶ ὤφθη δέ, οὐκέτι κατὰ ἀνάγκην ἐφαίνετο 7
τῆς φύσεως αὐτὸν ἀγούσης εἰς τὸ φαίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ χάριν, οὐ
φόβῳ καὶ προλήψει παρὰ προσδοκίαν ἄνευ κτύπου εἰς τὸ δῆλον
καθιστῶν τὴν ἑαυτοῦ ὀπτασίαν. καὶ οὕτω κατὰ πάντα τρόπον διέ-
25 πεσεν ὁ αὐτῶν ψευδὴς καὶ παραπεποιημένος λόγος. καὶ πολλά ἐστιν 8
ἄλλα ἃ λέγουσι ληρώδη. * καίτοι γε τοῦ Ζαχαρίου μὴ ἀποκτανθέντος

1f vgl. Matth. 23, 35 Luk. 11, 51; die Gleichsetzung des hier genannten Zacharias mit dem Vater Johannis des Täufers findet sich auch im Protev. Jac. c. 23f u. bei Origenes comment. ser. in Matth. 25; IV 229 Lommatzsch, vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 695 u. 776 A. 2 — **2f** vgl. Luk. 1, 22 — **4** vgl. Luk. 1, 9f — **5** zu ὄνος vgl. S. 287, 15 u. Tacitus hist. V 3f Tertullian apolog. 16 — **7f** vgl. Luk. 1, 20 — **8** vgl. Luk. 1, 64 — **10** vgl. Exod. 28, 29ff

V M

1 φασὶ M **2f** ἑώρακε, ω aus ο V corr ἑώρακε M **11** φασίν V | ἵνα M **13** ἰνδαλτικὸν, von späterer Hand verändert zu ἰνδαλματικὸν V **14** ἔμπλεων, ω aus ο V corr ἔμπλεον M **15** /// ὁρατός, ein Buchstabe ausradiert V; ἀόρατος? hier u. Z. 16 Jül., an der zweiten Stelle gewiß richtig **20** ἔχω⟨ν⟩ *, vgl. Z. 22 αὐτὸν] ἔχω VM **20f** ὀπτάνετο M **23** προλή///ψει, μ ausradiert V **24** καθι-στῶν *] καθιστῶντος VM | οὕτω < M **26** * etwa ⟨φασὶ γὰρ τὸν Ζαχαρίαν ἀποκτανθῆναι καὶ ἀληθῶς λέγουσι,⟩ *

εὐθύς. ἀλλὰ καὶ ἐπιμείναντος μετὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου | γέννησιν καὶ P95
προφητεύσαντος περί τε Ἰωάννου καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου
καὶ ἐνσάρκου γεννήσεως ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας διὰ πνεύ-
ματος ἁγίου, ὡς λέγει »καὶ σύ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· 9
5 προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ«,
»ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει«
καὶ τὰ ἑξῆς. πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν περὶ τῆς αὐτῶν ψευδηγορίας
καὶ τοῦ αὐτῶν μιασμοῦ;

13. Οἱ δὲ Λευῖται παρ' αὐτοῖς καλούμενοι οὐ μίσγονται γυναιξίν, 13, 1
10 ἀλλὰ ἀλλήλοις μίσγονται. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ προκριτέοι παρ' αὐτοῖς
δῆθεν καὶ ἐπαινετοί. | καταγελῶσι δὲ λοιπὸν τῶν τὴν πολιτείαν D54
ἀσκούντων καὶ ἁγνείαν καὶ παρθενίαν ὡς εἰς μάτην τὸν κάματον
ἀναδεδεγμένων. προφέρουσι δὲ εἰς ὄνομα Φιλίππου τοῦ ἁγίου μα- 2
θητοῦ εὐαγγέλιον πεπλασμένον, ὅτι, φησίν »ἀπεκάλυψέν μοι ὁ κύριος
15 τί τὴν ψυχὴν δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἀνιέναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πῶς
ἑκάστῃ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀποκρίνεσθαι· ὅτι ἐπέγνων ἐμαυτήν,
φησί, καὶ συνέλεξα ἐμαυτὴν ἐκ πανταχόθεν, καὶ οὐκ ἔσπειρα τέκνα
τῷ ἄρχοντι, ἀλλὰ ἐξερρίζωσα τὰς ῥίζας αὐτοῦ καὶ συνέλεξα τὰ μέλη
τὰ διεσκορπισμένα, καὶ οἶδά σε τίς εἶ. ἐγὼ γάρ, φησί, τῶν ἄνωθέν
20 εἰμι«. καὶ οὕτως, φησίν, ἀπολύεται. ἐὰν δέ, φησίν, εὑρεθῇ γεννή- 3
σασα υἱόν, κατέχεται κάτω ἕως ἂν τὰ ἴδια τέκνα δυνηθῇ ἀναλαβεῖν Ö192

4 Luk. 1, 76 — **6** Luk. 1, 17 — **13ff** zum Philippusev. vgl. Pistis Sophia c. 42; S. 44, 19ff Schmidt c. 43; S. 45, 12ff u. Leontius de sectis act. III 2; Migne 86, 1, 1213 C οὗτοι (die Manichäer) καὶ βιβλία τινὰ ἑαυτοῖς καινοτομοῦσι· λέγουσι γὰρ εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν καὶ Φίλιππον ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν — **14ff** vgl. Origenes c. Cels. VI 31; II 100, 28ff Kötschau Pistis Sophia u. die Bücher Jeû allerwärts, dazu die Formeln der Markosier bei Irenaeus I 21, 5; I 187 Harvey, insbesondere: σκεῦός εἰμι ἔντιμον, μᾶλλον παρὰ τὴν θήλειαν τὴν ποιήσασαν ὑμᾶς. εἰ ἡ μήτηρ ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν ἑαυτῆς ῥίζαν, ἐγὼ οἶδα ἐμαυτὸν καὶ γινώσκω ὅθεν εἰμὶ καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν ἄφθαρτον Σοφίαν κτλ. — **19f** zu οἶδά σε τίς εἶ vgl. Reitzenstein, Poimandres S. 20 ⟨οἶδα τὸ⟩ ὄνομά σου . . . οἶδά σου καὶ τὰς μορφάς, . . . οἶδά σε, Ἑρμῆ, τίς εἶ καὶ πόθεν εἶ — zu ἐγὼ . . . τῶν ἄνωθέν εἰμι vgl. auch die orphischen Formeln αὐτὰρ ἐμοὶ γένος οὐράνιον Diels Vorsokratiker³ 66 B 17; II 175, 28 u. a.

V M

2 τε] τοῦ V | τοῦ < V **3** διὰ] ἐκ M **5** πρὸ προσώπου] ἐνώπιον M **8** τοῦ αὐτοῦ M **9** καλούμενοι] λεγόμενοι M **11** δὲ < M **16** δυνάμεων + ⟨δεῖ⟩? * **17** ἑαυτὴν M | ἐκ ausradiert V corr **18** ἐξερρίζωσα, zweites ρ oben hinein V corr ἐξερίζωσα M **20** εὑρεθῇ φησὶ M

καὶ ἀναστρέψαι εἰς ἑαυτήν. καὶ οὕτως ἐστὶ τὰ ληρώδη αὐτῶν καὶ 4
μυθώδη, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Ἠλία τολμῶσι βλασφημεῖν καὶ λέγειν
ὅτι, φησίν, ὅτε ἀνελήφθη, κατεβλήθη πάλιν εἰς τὸν κόσμον. ἦλθεν 5
γάρ, φησίν, μία δαίμων καὶ ἐκράτησε καὶ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ποῦ πορεύῃ;
5 ἔχω γὰρ τέκνα ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ δύνασαι ἀνελθεῖν καὶ ὧδε ἀφεῖναι
τὰ τέκνα σου. καί, φησίν, λέγει· πόθεν ἔχεις τέκνα ἀπ' ἐμοῦ καὶ
ἐγὼ ἤμην ἐν ἁγνείᾳ; λέγει, φησίν· ναί, ὅτε ἐνυπνίοις ἐνυπνιαζόμενος
πολλάκις ἐν τῇ ἀπορροίᾳ τῶν σωμάτων ἐκενώθης, ἐγὼ ἤμην ἡ μετα-
λαβοῦσα ἀπὸ σοῦ τὰ σπέρματα καὶ γεννῶσά σοι υἱούς. πολλὴ δὲ 6
10 μωρία τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων. πῶς γὰρ δύναται δαίμων, πνεῦμα
ὢν ἀόρατον καὶ ἀσώματον, ⟨ἀπὸ⟩ σωμάτων μεταλαμβάνειν; εἰ δὲ καὶ
ἀπὸ σωμάτων μεταλαμβάνει καὶ κυΐσκει, οὐκέτι ἐστὶ πνεῦ|μα, ἀλλὰ P96
σῶμα. σῶμα δὲ ὢν πῶς ἐστιν ἀόρατος καὶ πνεῦμα; καὶ πολλὴ 7
ἀτοπία τῆς αὐτῶν μωρολογίας. βούλονται γὰρ τὴν κατ' αὐτῶν μαρ-
15 τυρίαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα μᾶλλον εἰς ἑαυτοὺς δῆθεν
ἐπάγεσθαι ἐν τῷ λέγειν »καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι | σάρκα μὲν D55
μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν«. οὐκ
εἶπεν δὲ ὁ μακάριος Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου περὶ ἐνυπνιαζο-
μένων ἐν σώμασιν· εὐθὺς γὰρ ἐπιφέρει καὶ δεικνύει ὅτι περὶ τῶν
20 ἐνυπνιαζομένων * λέγει, τῶν λαλούντων ὡς δι' ὀνειράτων τὰ αὐτῶν
ῥήματα καὶ οὐκ ἐν ἀνανήψει γρηγορήσεως λογισμῶν. καὶ γὰρ καὶ 8
περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διδασκάλων λέγει Ἠσαΐας »πάντες κύνες
ἐνεοὶ οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην« καὶ τὰ ἑξῆς,
καὶ ὧδε δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἰούδα ἐπιστολῇ δείκνυσι λέγων, »[ἐνυπνιαζό-
25 μενοι κοίτην,] ἃ οὐκ οἴδασι λέγοντες«. καὶ ἔδειξεν ὅτι οὐ περὶ τῆς
ἐνυπνιάσεως τοῦ ὕπνου λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς μυθώδους αὐτῶν τρα-

16 Judas 8 — **23** Jes. 56, 10 — **24** vgl. Judas 10

V M

1 ἀναστρέψαι, dazu am Rande ἀνελκύσαι Vcorr | αὐτὴν M | οὕτως] ταῦτα, auf Rasur Vcorr **1 f** wohl verderbt u. etwa zu lesen: ἐστὶ ⟨κτηνώδη⟩ τὰ ληρώδη αὐτῶν μυθολογήματα * **3** ἀνελήμφθη, μ durchgestrichen Vcorr **7** ἐνύπνοις M **9** γεννῶσά σοι] γεννώσας M; γεννήσασά σοι? Jül. | δὲ oben hineingeflickt Vcorr < M **11** ὂν V | ἀόρατον *] ἀκάθαρτον V M | καὶ[1] hinzugesetzt Vcorr | ⟨ἀπὸ⟩ * | μεταλαμβάνων M **13** δὲ ὢν] δεῖν M | ἀόρατος *] ἀόρατον V M **14** vor τῆς + ἡ M, ausradiert Vcorr | μωρωλογίας M **18** ὁ[2] < M **19** ἐν < M | σώμασιν, σιν auf Rasur Vcorr | ἐπιφέρει, ἐπι auf Rasur Vcorr **20** * etwa ⟨τῇ διανοίᾳ⟩ * **21** ἐν < V **22** διδάσκων M **23** ἐνεοὶ] ἐν σοὶ M **24** [ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην] *, Wiederholung aus Z. 23 **26** λέγει τοῦ ὕπνου V

γῳδίας καὶ ληρολογίας, ὡς διὰ ὕπνου λεγομένης καὶ οὐκ ἀπὸ ἐρρωμένης διανοίας.

14. Περικακῶ δὲ ὡς ἀληθῶς τὰ πάντα ἐξειπεῖν. θεοῦ γάρ ἐστι μόνου ἀποκλεῖσαι τὸν βυθὸν τῆς δυσοδμίας ταύτης. καὶ παρελεύσομαι ἐκ τοῦ τόπου, εὐξάμενος τῷ παμβασιλεῖ θεῷ μηδένα εἰς τὸν βόρβορον ἐγκαταπαγῆναι μηδὲ αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν μεταλαβεῖν τῆς δυσώδους ἀκαθαρσίας. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκκόπτει αὐτῶν πᾶσαν ῥίζαν τῆς κακίας, περὶ χηρῶν νεωτέρων παραγγέλλων »χήρας« φησίν »νεωτέρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιᾶσαι τοῦ Χριστοῦ | γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«· »ἀλλὰ γαμείτωσαν τεκνοποιείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν«. εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος λέγει τεκνογονεῖν [οἰκοδεσποτεῖν], οὗτοι δὲ παραιτοῦνται τὴν τεκνογονίαν, ὄφεώς ἐστι καὶ κακῆς διδασκαλίας τὸ ἐπιχείρημα. ἡττώμενοι γὰρ τῇ ἡδονῇ τῆς πορνείας ἐπινοοῦσιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίας προφάσεις, ὅπως δόξωσι πληροφορεῖν τὴν ἑαυτῶν ἀσέλγειαν. καὶ ἔδει μὲν ἀληθῶς ταῦτα μήτε λέγεσθαι μήτε ἐν συντάγμασι καταξιοῦσθαι γράφεσθαι, θάπτεσθαι δὲ ὥσπερ νεκρόν τινα ὀδωδότα καὶ λοιμώδη | ἀποφορὰν πνέοντα, ἵνα μὴ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς λυμήνηται τοὺς ἀνθρώπους. | καὶ εἰ μὲν παρεληλύθει ἡ τοιαύτη αἵρεσις καὶ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ βίῳ, ἀγαθὸν ἦν ταύτην θάψαι καὶ μήτε ὅλως περὶ αὐτῆς εἰπεῖν. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔστι καὶ πράττεται, προετράπημεν δὲ ὑπὸ τῆς ὑμῶν τιμιότητος περὶ πάντων εἰπεῖν, μέρη αὐτῆς διηγησάμην ἀναγκασθείς, ἵνα τὸ φιλάληθες μὴ παρασιωπήσω, ἀλλὰ ὑφηγήσωμαι εἰς ἀποτροπὴν μὲν τῶν ἀκουόντων, εἰς ἐξαγωγὴν δὲ τῶν πραττόντων. πόθεν γὰρ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι τοὺς παρ' αὐτοῖς φόνους καὶ τερατώδη ἔργα καὶ τελετὰς διαβόλου ἐξ ἐπι⟨π⟩νοίας τοῦ αὐτοῦ διαβόλου τοῖς ἐμβεβροντημένοις δοθείσας;

15. Καὶ εὐθὺς μὲν οὖν ἐλέγχονται εἰς ὃ φαντασιοῦνται καὶ προφασίζονται περὶ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρημένου ὅτι

(Marginalia: 14, 1 — 2 — Ö194 (l. 10) — 3 — 4 — D56 — 5 P97 — 6 — 15, 1; line numbers 5, 10, 15, 20, 25)

4 vgl. Apok. 20, 1 — **9** I Tim. 5, 11 — **11** I Tim. 5, 14 — **28** vgl. oben c. 8, 7; S. 285, 9ff

V M

6 *βόρβορον*] *τόπον* M | *αὐτοῦ* *] *ἐμαυτοῦ* VM **12** [*οἰκοδεσποτεῖν*] * **16** *μηδὲ* M **19** *δι' ἀκοῆς* V **22** *ἀπὸ* M | *τιμιώτητος* M **23** *μέρη///* zwei Buchstaben wegradiert V **24** *ἀλλ'* M | *ὑφηγήσομαι* M **24f** *εἰς ἐξαγωγὴν δέ*, dazu am Rande *αἰσχύνην* V^corr *εἰς ἐξαγωγὴν δὲ καὶ αἰσχύνην* M **25** *τοὺς*] *τοῖς* M **27** *ἐπι⟨π⟩νοίας* *, vgl. S. 316, 28 | *δοθείσης* M **28** *εἰς ὃ φαντασιοῦνται* < M **29** *εἰρημένου, ου* aus *ω* V^corr

»δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται«. ἀνωτέρω γὰρ κεῖται ὅτι »ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός«. νόμον δὲ οὗτοι καὶ προφήτας ἀρνοῦνται. εἰ δὲ νόμον κυρίου ἀρ- 2
5 νοῦνται, σὺν τῷ νόμῳ καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ συκοφαντοῦσιν· πλανῶνται δὲ καθ᾿ ὑπόνοιαν καὶ ἐκπεπτώκασιν τῆς ἀληθείας, κρίσιν τε οὐχ ἡγοῦνται οὔτε ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν. ὅσα δὲ πράτ- 3 τουσιν ἐν τῷ σώματι ἡδονῆς ἔμπλεοι γινόμενοι, ταῦτα ἀποκαρποῦνται ἐκβακχευόμενοι ταῖς τοῦ διαβόλου ἡδοναῖς τε καὶ ἐπιθυμίαις, ὡς πάντη
10 τε καὶ πανταχοῦ ἐλέγχονται ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου· Ἰωάννης 4 γὰρ λέγει »εἴ τις ἔρχεται«, φησί, »πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ φέρει τὴν διδαχὴν ταύτην«. καὶ ποίαν φησίν; »εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἀντίχριστός ἐστι«, »καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν«, ὡς τῶν μὴ ὁμολογούντων τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυ-
15 θότα ἀντιχρίστων ὑπαρχόντων. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγει | 5 D57 »οἱ καταξιωθέντες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται, ἀλλ᾿ ἰσάγγελοί εἰσιν«. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ 6 τὴν σαφῆ ἁγνείαν καὶ τὴν διὰ τοῦ ἰδιάζειν ἁγιαστείαν, φάσκει τῇ Μαριάμ | »μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα«, Ö196
20 ἵνα δείξῃ τὴν ἁγνείαν ἀμέτοχον σωμάτων καὶ ἀμιγῆ. ἀλλὰ καὶ ἐν 7 ἄλλῳ τόπῳ λέγει προθεσπίζον τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ διὰ τοὺς πρώην καὶ ⟨τοὺς⟩ μετέπειτα | »μακαρία στεῖρα ἡ ἀμίαντος ἥτις οὐκ ἔγνω P98 κοίτην ἐν παραπτώματι καὶ εὐνοῦχος ὃς οὐκ εἰργάσατο ἐν χερσὶν ἀνόμημα«, ἵνα παρακόψῃ τὰ διὰ τοῦ μύθου αὐτῶν ἐν χερσὶν αἰσχρουρ-
25 γήματα.

16. *Πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν*, ὡς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος πῇ 16, 1 μέν »ὁ ἄγαμος καὶ ἡ παρθένος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ« — τοῦτο δέ φησι δεῖξαι τὴν ἁγνείαν ἐν ἀληθείᾳ, ἐκ τοῦ

1 Psal. 1, 3 — **2** Psal. 1, 2 — **11** II Joh. 10 — **12** II Joh. 7 — **13** I Joh. 2, 18 — **16** Luk. 20, 35f — **19** Joh. 20, 17 — **22** Weish. Sal. 3, 13f — **27** I Kor. 7, 32. 34

V M

6 *καθ᾿*, *θ* aus *τ* V corr *κατ᾿* M **7** *τε*] *δὲ* M | *οὐχ*, *χ* aus *κ* V corr **10** *τοῦ τῆς* auf Rasur V corr *τῆς τοῦ λόγου ἀληθείας* M **11f** *ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει* V **12** *οὐκ* M **14** *τῶν μὴ* *] *μὴ τῶν* VM | *τὸν* < M **14f** *ἐν σαρκὶ — ἀντιχρίστων* < M **17** *γαμίσκονται* M **18** *σαφὴν* M | *ἰδιάζειν*] *ἁγιάζειν* V | *ἁγι//στείαν*, *α* ausradiert V corr *ἁγιαστίαν* M **19** *Μαρία* V | *πατέρα* + *μου* M **22** ⟨*τοὺς*⟩ * **23** *ἐν χερσὶν*] *ἐν* < V *χειρὶ* M

ἁγίου πνεύματος ἐπιτρεπόμενος οὐ παρέργως —, ἔπειτα δὲ περὶ τῶν τὸν γάμον ἐχόντων τὸν σεμνὸν λέγοντος »τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός«. ἀλλὰ καὶ κατ' 2 αὐτῶν ἐκβοᾷ γράφων Ῥωμαίοις, τὰ αἰσχρὰ ἀποκαλύπτων τῶν τὰς
5 κακοπραγίας ἐργαζομένων, λέγων »αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν« καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ὅτι »ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι«· ἀλλὰ 3 καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ περὶ τούτων λέγει ὅτι »ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι
10 φιλήδονοι«, καὶ πάλιν »κωλυόντων γαμεῖν, κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν«, ὅτι τὸ μὲν γαμεῖν μετὰ σωφροσύνης καὶ τεκνογονεῖν 4 κωλύουσι, καιόμενοι δέ εἰσι τῇ συνειδήσει, λαγνεύοντες μὲν καὶ φθειρόμενοι, κωλύοντες δὲ τεκνογονεῖν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ παρ' αὐ- 5 τοῖς λεγομένη θυσία, | βορβορώδης τις οὖσα, ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέ- D58
15 καθεν διὰ τοῦ προφήτου ὑποδείκνυται οφεως οὖσα σὰρξ καὶ οὐχὶ τοῦ κυρίου (μὴ γένοιτο), λέγοντος οὕτως ὅτι »σὺ συνέτριψας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος καὶ ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψι«. βρῶμα γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄφεως ἡ τούτων μυσαρὰ θρησκεία καὶ Αἰ- 6 θίοπες μεμελανωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ οἱ ταύτην τὴν τελετὴν τοῦ νῦν
20 μὲν δαίμονος Διὸς πάλαι δὲ γόητος, τοῦ παρά τισι θεοῦ μάτην νενο- 7 μισμένου ⟨ἐπι⟩τελοῦντες. ἐκ γὰρ Ἑλληνικῶν μύθων πᾶσαι αἱ αἱρέσεις συνάξασαι ἑαυταῖς τὴν πλάνην μετέβαλον, μεταποιήσασαι εἰς ἄλλην διάνοιαν χείρονα. παρεισφέρουσι γὰρ οἱ ποιηταὶ τὸν Δία τὴν Μῆτιν 8 θυγατέρα ἑαυτοῦ καταπιόντα. βρέφος δὲ οὐκ ἄν τις καταπίοι, ὡς
25 καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης | καταγελῶν τῆς τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων αἰσ- P99

2 Hebr. 13, 4 — **5** Röm. 1, 26 — **7** Röm. 1, 27 — **8** II Tim. 3, 1. 2. 4 — **10** I Tim. 4, 2 — **13** vgl. oben c. 4, 6ff; S. 281, 7ff — **16** Psal. 73, 13. 14 — **20** vgl. clement. Hom. V 23; S. 71, 2 Lagarde VI 21; S. 80, 4 — **23**—S. **297**, **2** vgl. clement. Hom. IV 16; S. 60, 28ff Lagarde

V M

1 *οὐ παρέργως ἐπιτρεπόμενος* M **2** *τὸν*[2]] *τὸ* M | *λέγοντος* *] *λέγει*, ει aus *ων* V corr *λέγων* M **10** *μᾶλλον ἢ φιλόθεοι* zu *φιλήδονοι* am Rande nachgetragen V corr < M | *ἀπέχεσθαι βρωμάτων* zu *γαμεῖν* am Rande nachgetragen V corr < M | *τὴν* + *ἰδίαν* M **13** *καὶ αὐτὴ*] *αὕτη* u. < *καὶ* M **16f** *τὴν κεφαλὴν* *] *τὰς κεφαλὰς* VM **17** nach *τοῦ δράκοντος* + *σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος* (wohl Glosse) M **21** *⟨ἐπι⟩τελοῦντες* *] *τελοῦντες* U < VM **22** *κατέβαλον* V; lies *μετέλαβον*? *

*χρουργίας εἶπεν ὅτι τὴν Μῆτιν καταπιὼν οὐχὶ τὸ βρέφος ἠδύνατο καταπιεῖν, ἀλλὰ τὴν γονὴν τὴν ἰδίαν * σημαίνων.* | Ö198

17. *Τί δὲ ἕτερον εἴποιμι; ἢ πῶς ἀποσείσομαι τὸν πηλώδη τοῦτον πόνον, βουλόμενος μὲν εἰπεῖν καὶ μὴ βουλόμενος, ἀναγκαζόμενος* 17, 1
5 *δέ, ἵνα μὴ δόξω τι τῶν ὄντων παρακρύπτειν, καὶ φοβούμενος ἵνα μὴ ἀποκαλύπτων τὰ δεινὰ αὐτῶν ἢ χράνω ἢ πλήξω ἢ εἰς τὸ περιεργάσασθαι περὶ τούτου τοὺς ἀπαγομένους ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις ἐποτρύνω. ὅμως ἐγὼ μὲν ἀθῷος εἴην καὶ πᾶσα ἡ τῆς ἁγίας καθολικῆς* 2
ἐκκλησίας † ἐλπὶς καὶ πάντες οἱ τούτῳ τῷ γράμματι ἐντυγχάνοντες
10 *ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ διαβόλου ὑποσπορᾶς καὶ κακομηχανίας· ἐὰν* 3
γὰρ ⟨ἀνα⟩λάβω λέγειν τὰ ἄλλα τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ τούτων ἔτι μείζονα καὶ † ἐλάττω, θελήσω δὲ καὶ ὡς φάρμακον ἰάσεως ἀλεξητήριον ἀντιδότων δίκην πρὸς ἑκάστην λέξιν ἀντιθεῖναι, εἰς πολὺν ὄγκον ἐλάσω τῆς | *συν-* D59
15 *τάξεως τὴν πραγματείαν. ταύτῃ γὰρ τῇ αἱρέσει, ἐπιπόθητοι, καὶ* 4
αὐτὸς περιέτυχον, ἐκ στόματος δὲ τῶν ταύτην ἐπιχειρούντων φύσει αὐτὰ αὐτοπροσώπως ἐνηχήθην· γυναῖκες δὲ οὕτως ἠπατημέναι οὐ μόνον τὴν λαλιὰν ταύτην ἡμῖν προέτειναν καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην τὴν τοῦ ἀρχιμαγείρου
20 *τὴν ὀλετήριον καὶ μοχθηρὰν καὶ αὗται ἀθυρογλώττῳ τόλμῃ κατασπάσαι ἡμᾶς ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν ἡλικίᾳ ὀρεχθεῖσαι ἐπεχείρουν. ἀλλὰ ὁ* 5
τότε συμπαραστὰς τῷ ἁγίῳ Ἰωσὴφ καὶ ἡμῖν παρέστη. καὶ τὸν ἐκεῖνον ἐκεῖ ῥυσάμενον ἐπικεκλημένοι οἱ ἀνάξιοι καὶ ἀνίκανοι, ἐλεηθέντες καὶ ἀποδράντες τὰς ὀλετηρίους αὐτῶν χεῖρας, θεῷ τῷ παναγίῳ ὕμνον
25 *ᾄσαντες ἠδυνήθημεν καὶ αὐτοὶ λέγειν τό »ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν«. οὐ γὰρ* 6
ὁμοίᾳ δυνάμει τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης, ἀλλὰ στεναγμῷ τῷ πρὸς τὸν θεὸν ἐλεηθέντες ἐσώθημεν. ὀνειδιζόμενος γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀλετηρίων

19 vgl. Gen. 39, 6ff — **25** Exod. 15, 1

V M

1 *τὸ* < V **2** *] *σημαίνων* durchgestrichen V corr; lies wohl ⟨*φαίνεται ὁ μῦθος τοῦ Διὸς*⟩ *σημαίνων* * **3** *ἀπο//σεί//σο//μαι*, durch kleine Veränderungen bei *ο*, *ει* u. *ο* hergestellt V corr *ἀποσιωπήσομαι* M **4** *πόν//ον*, ein Buchstabe ausradiert V corr *πόντον* M | *μὲν*] *δὲ* M **6** *ἢ*³ < V **8** *εἰμὶ* M | *ἁγίας* < M **9** † *ἐλπὶς*] lies viell. *σύστασις* * **11** ⟨*ἀνα*⟩*λάβω* *] *λάβω* getilgt, dafür am Rande *θελήσω* V corr *λάβω* M | *καὶ γινόμενα* < M **12** † *ἐλάττω*] lies wohl *χείρω* * **13** *ἀλεξιτήριον* M **16** *ταύτη* V **17** *οὕτω* V **18** *προέτειναν* G] *περιέτειναν* V M **22** *συνπαραστὰς* M

γυναικῶν κατεγέλων ἐγώ, ὡς ὑπέφαινον αἱ τοιαῦται ἀλλήλαις (ἐπισκώπτουσαι δῆθεν). | ὅτι οὐκ ἠδυνήθημεν σῶσαι τὸν νεανίσκον, ἀλλὰ P100
ἀφήκαμεν αὐτὸν ἐν χερσὶ τοῦ ἄρχοντος ἀπόλλυσθαι· ἐπειδήπερ ἥτις 7
αὐτῶν εὐμορφοτέρα εἴη δέλεαρ ὥσπερ ἑαυτὴν προτίθησιν, ὥστε δι'
5 αὐτῆς τοὺς ἀπατωμένους ἀντὶ τοῦ ἀπολλύειν σῴζειν ἐπιφημίζειν.
καὶ ὄνειδος λοιπὸν τῇ ἀμόρφῳ γίνεται παρὰ τῶν εὐμορφοτέρων, ὅτι
ἐγώ, φησί, σκεῦός εἰμι ἐκλογῆς, δυναμένη σῴζειν τοὺς ἀπατωμένους,
σὺ δὲ οὐκ ἴσχυσας. ἦσαν μὲν οὖν αἱ τὸν ἀγώγιμον μῦθον τοῦτον 8
ὑφηγούμεναι τῇ μορφῇ τῆς αὐτῶν ὄψεως εὐπροσωπόταται, τῷ δὲ νῷ
10 τῆς αὐτῶν μοχθηρίας τὴν πᾶσαν τοῦ διαβόλου ἀμορφίαν κεκτημέναι.
ἀλλὰ ὁ ἐλεήμων θεὸς τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἡμᾶς ἐρρύσατο, | ὥστε Ö200
μετὰ τὸ ἀναγνῶναι ἡμᾶς καὶ τὰς βίβλους αὐτῶν καὶ ἐπιστῆσαι τὸν | D60
νοῦν τῇ ἀληθείᾳ καὶ μὴ συναπαχθῆναι, ἀποδρᾶσαί τε καὶ μὴ δελεασθῆναι, τὸ τηνικαῦτα ἐσπουδάσαμεν καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῷ 9
15 τόπῳ ἐκείνῳ αὐτοὺς ὑποδεῖξαι καὶ τὰ ὀνόματα ⟨τὰ⟩ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κεκρυμμένα φωρᾶσαι, ⟨ὡς⟩ καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπελαθῆναι τῆς πόλεως, ὀνόματα περί που ὀγδοήκοντα, καὶ τὴν πόλιν τῆς αὐτῶν ζιζανιώδους
ὕλης καὶ ἀκανθώδους καθαρθῆναι.

18. *Μνημονεύσας* δέ τις τῆς ἄνω ἡμῶν ὑποσχέσεως τάχα καὶ 18, 1
20 ἐπαινέσειεν, ὡς ἡμῶν προαγγειλάντων ὅτι τισὶν αὐτῶν παρετύχομεν,
τινὰ δὲ διὰ συγγραμμάτων ἐγνώκαμεν, τινὰ δὲ δι' ἐνηχήσεών τε καὶ
μαρτυριῶν ἀξιοπίστων ἀνδρῶν δυναμένων ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνύναι, ὡς καὶ ἐνταῦθα φιλαλήθως οὐχ ὑπερβεβήκαμεν τὸν τόπον,
ἀλλὰ ἐδείξαμεν ὡς μία ἐστὶν αὕτη τῶν ἡμῖν περιτυχουσῶν αἱρέσεων.
25 καὶ σαφῶς περὶ ταύτης ἠδυνήθημεν λέγειν ἐξ ὧν (μὴ γένοιτο) οὐ 2
πράξαντες, ἀλλὰ μεμαθηκότες ἀκριβῶς ⟨ἐγνώκαμεν⟩ παρὰ τῶν ἡμᾶς
εἰς τοῦτο πειθόντων καὶ μὴ κατισχυσάντων, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα
τῆς εἰς ἡμᾶς ἀπωλείας ἀπολεσάντων καὶ μὴ ἐπιτυχόντων τοῦ σκοποῦ
τῆς εἰς τὴν τάλαιναν ἡμῶν ψυχὴν ἐπιχειρουμένης ὑπ' αὐτῶν τε καὶ

7 vgl. Act. 9, 15 — 19 vgl. oben Prooem. II 2, 4; S. 170, 12ff

V M

1 *κατεγελώμην* aus *κατεγέλων* V corr *κατεγελώμην* M 1f *ἐπισκοπτούσαις* M 3 *εἴ τις* M 4 *εὐμορφο///τέρα, ο* aus *ω* V 6 *τῶν ἀμόρφων* V 8 *σὺ δὲ οὐκ ἴσχυσας*, nachgetragen V corr < M 9 *ὄψεως* *] *πτώσεως* V M 12 *καὶ*[1] < V | *αὐτῶν* am Rande nachgetragen V corr < M | *ἐπιστῆναι* M 15 *ὑπεδείξαμεν αὐτοὺς* M | ⟨*τὰ*⟩ * 15f *κεκρυμμένα* < M 16 ⟨*ὡς*⟩ * | *τοὺς αὐτοὺς*] *τούτους* M | *ἀπελα///θῆναι, σ* ausradiert V 20 *παρετύχο///μεν, ο* aus *ω* V corr 26 ⟨*ἐγνώκαμεν*⟩ * 28 *ἀπο///λεσάντων, ο* aus *ω* V

τοῦ ἐν αὐτοῖς διαβόλου συσκευῆς, ὡς καὶ συνῳδὰ ἡμᾶς λέγειν τῷ 3
ἁγιωτάτῳ Δαυὶδ ὅτι »βέλη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν«
καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι »ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐ-
τῶν, | καὶ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν καταβήσεται«. ὡς 4 P101
5 οὖν περιτυχόντες καὶ ἀποδράντες καὶ ἀναγνόντες, γνόντες καὶ κατα-
γνόντες, σωθέντες τε ὑπερβεβήκαμεν, οὕτω καὶ σὲ τὸν ἀναγινώσκοντα
παρακαλοῦμεν ἀναγνόντα καὶ καταγνόντα τοῦ * ὑπερβῆναι, εἰς τὸ
μὴ ἐμπεσεῖν ἐν τῷ ἰῷ τῆς τῶν ἑρπετῶν τούτων μοχθηρίας. ἀλλ' 5
εἰ καί ποτε περιτύχοις τισὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὀφιώδους ταύτης σχολῆς,
10 εὐθὺς τὸ ξύλον ἀναλαβὼν τὸ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῖν ἑτοιμασθέν, ἐν ᾧ
ὁ | κύριος ἡμῶν προσεπάγη Χριστός, ⟨καὶ⟩ κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ D61
ὄφεως εὐθὺς βαλὼν εἴποις ὅτι »Χριστὸς ἐσταύρωται ὑπὲρ ἡμῶν,
ὑπογραμμὸν ἡμῖν περιλιμπάνων« σωτηρίας· ὅτι οὐκ ἂν ἐσταυροῦτο, 6
εἰ μὴ σάρκα εἶχε. σάρκα δὲ ἔχων καὶ σταυρωθεὶς ἐσταύρωσεν ἡμῶν
15 τὰς ἁμαρτίας. πίστει ἔχομαι τῆς ἀληθείας καὶ οὐχ ὑπάγομαι πλάνῃ
τῇ νοθείᾳ τοῦ ὄφεως καὶ παραψιθυρισμῷ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

19. Λοιπὸν ταύτην παρελθών, ἀγαπητοί, ἐφεξῆς βαδιοῦμαι ἐπὶ **19, 1**
τὰς | ἄλλας τραχείας τρίβους, οὐχ ἵνα βαδίσω, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ μήκοθεν Ö202
ὑποδείξω τοῖς βουλομένοις τὰ τραχύτατα μὲν ἐπιγινώσκειν, φεύγειν
20 δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς ζωὴν
αἰώνιον καὶ καταλιμπάνειν τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον καὶ ἀκαν-
θώδη καὶ προσκομμάτων ἔμπλεον ὁδόν, βορβορώδη καὶ ἀσελγείας
καὶ πορνείας ἐμπεπλησμένην, ἧς πορνείας καὶ ἀσελγείας τὸ ὅμοιον 2
ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ ἑρπετῷ τῷ δεινοτάτῳ, ᾧ ἐπέθεντο τὸ ὄνομα
25 ἀπειρώδινον ἔχιδναν οἱ παλαιοί. ἔστι γὰρ τῆς τοιαύτης ἐχίδνης ἡ 3
φύσις ὁμοία τῆς τούτων μοχθηρίας. διὰ γὰρ τῆς ἀνδρείας φύσεως
ἢ γυναικείας τὴν αἰσχρότητα ἐπιτελοῦντες ταύτην ἀπαγορεύουσι τὴν
τῶν σπερμάτων καταβολήν, ἀφανίζοντες τὴν ἐκ θεοῦ τοῖς κτίσμασι
δεδομένην τεκνογονίαν, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολός φησι »τὴν γὰρ ἀντι-

2 Psal. 63, 8 — **3** Psal. 7, 17 — **12** I Petr. 2, 21 — **20f** vgl. Matth. 7, 13f — **29** Röm. 1, 27

V M

5 ἀναγνό///ντες, ο aus ω V corr ἀναγνῶντες M | γνόντες < M **6** τε *] δὲ V M **7** * etwa ⟨δηλητηρίου αὐτῶν κηρύγματος⟩ * **9** τῇ σοφιώδους, drübergesetztes σ von erster Hand M **11** ⟨καὶ⟩ * **12** βαλὼν *] λαβὼν V M **13** περιλαμβάνων, dazu am Rande ὑπολιμπάνων V corr **18** ὑπὸ M **19** τραχύτερα aus τραχύτατα hergestellt V **22** ἔμπλεων, ω aus ο V ἔμπλεων M **25** ἀπειρώδινον Jül. vgl. S. 300, 11] ἀπειρώδυνον V M **27** ταύτης M **29** διδομένην M

μισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες« καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτω γάρ, φησί, τὴν ἀπειρώδινον ἔχιδναν θελχθεῖσαν τῷ 4 πάθει τῆς ἐπιθυμίας, τήν τε θήλειαν πρὸς τὸν ἄρρενα καὶ τὸν ἄρρενα πρὸς τὴν θήλειαν, περιπλακείσας μὲν ὁμοῦ, διὰ τοῦ στόματος χαινούσης τῆς θηλείας τὸν ἄρρενα τὴν κεφαλὴν εἰσβάλλειν, | ἐκείνης δὲ πάθει P102 συσχεθείσης ἀποτέμνειν τὴν τούτου κεφαλὴν καὶ οὕτως τὸν ἀπὸ τοῦ στόματος σταλάξαντα ἰὸν καταπιοῦσαν ἐν ἑαυτῇ ἐγκυμονεῖν μὲν D62 τοιοῦτο ζεῦγος ἀρρενόθηλυ· ὅπερ ζεῦγος ἁδρυνθὲν ἐν τῇ κοιλίᾳ καὶ 5 μὴ ἔχον πόθεν γεννηθῆναι τὴν πλευρὰν τῆς μητρὸς τιτρώσκειν καὶ οὕτως γεννᾶσθαι, ὥστε ἀπολέσθαι τόν τε τούτων πατέρα καὶ τὴν μητέρα. διόπερ ἀπειρώδινον αὐτῇ ἐπέθεντο ὄνομα, ὅτι ὠδίνων οὐ πειρᾶται. δεινὴ δὲ καὶ φοβερὰ παρὰ πάντα τὰ ἑρπετὰ τυγχάνει, 6 ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀφανισμὸν ἐξεργαζομένη καὶ διὰ στόματος τὴν αἰσχρότητα ἀπολαμβάνουσα. ᾗ ἔοικεν αὕτη ἡ φρενοβλαβὴς αἵρεσις, ἧς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεγεννημένα ἐνταῦθα συντρίψαντες τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς τὰς ἑτέρας διασκοπεῖν προέλθωμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Κατὰ Καρποκρασίων $\overline{\zeta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\kappa\zeta}$.

1. Καρποκρᾶς τις ἕτερος γίνεται, συστήσας ἑαυτῷ ἀθέμιτον διδασκαλεῖον τῆς ψευδωνύμου αὐτοῦ γνώμης, χείρονας πάντων οὗτος 1,1 τοὺς τρόπους κεκτημένος. ἐκ πάντων γὰρ τούτων, Σίμωνός τε καὶ 2 Μενάνδρου, Σατορνίλου τε καὶ Βασιλείδου καὶ Νικολάου καὶ αὐτοῦ

19 ff vgl. mit der Darstellung des Epiph. insbesondere (Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 372, 1 Schwartz Celsus bei Origenes c. Cels. V 62; II 65, 25 f Kötschau) Irenaeus adv. haer. I 25; I 204 ff Harvey Hippolyt refut. VII 32; S. 218, 1 ff Wendland Tertullian de anima 23 u. 35 Ps. Tert. adv. omn. haer. 3 Filastrius haer. 35; S. 19, 9 ff Marx

V M

1 αὐτῶν < V 2 u. 11 ἀπειρώδυνον V M 5 συνεισβαλεῖν M | ἐκείνης, σ angeflickt V corr 9 ἔχων M 10 ἀπο//λέσθαι V 14 φρενοβλαβῆ M 15 γεγεννημένα, ν von späterer Hand drüber V 17 τοὺς < V 18 Unterschrift κατὰ Γνωστικῶν V κατὰ Γνωστικῶν τῶν καὶ Βορβοριτῶν M 19 κατὰ Καρποκρασίων ἑβδόμη, ἡ καὶ $\overline{\kappa\zeta}$ V κατὰ Καρποκρασίων $\overline{\zeta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\kappa\zeta}$ M 20 f διδασκαλί//αν aus διδασκαλεῖον V corr διδασκάλιον M 21 χείρους M 22 ἐκέκτητο M 23 τε < M | βασιλείδους M 23 f αὐτοῦ τοῦ] αὐτοῦ auf Rasur V corr τοῦ τοῦ M

τοῦ Καρποκρᾶ, ἔτι δὲ ἐκ προφάσεως Οὐαλεντίνου ἢ τῆς ψευδωνύμου | γνώσεως ἐφύη αἵρεσις, ἥτις Γνωστικοὺς τοὺς αὐτῆς ὠνόμασεν, Ö 204 ἀφ' ἧς οἱ Γνωστικοὶ ἤδη μοι δεδήλωνται, κατάγνωστοι ὄντες τὸν τρόπον.

5 2. Οὗτος δὲ πάλιν ἄνω μὲν μίαν ἀρχὴν λέγει καὶ πατέρα τῶν 2, 1 ὅλων [καὶ] ἄγνωστον καὶ ἀκατονόμαστον ἴσα τοῖς ἄλλοις εἰσάγειν βούλεται, τὸν δὲ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, τῶν πολύ τι [ὑπὸ] τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγνώστου ὑποβεβηκότων· τούτους γὰρ λέγει ἀποστάντας ἀπὸ τῆς ἄνω δυνάμεως οὕτω τὸν D 63 10 κόσμον πεποιηκέναι. Ἰησοῦν δὲ τὸν κύριον ἡμῶν ἀπὸ Ἰωσὴφ λέγει 2 γεγεννῆσθαι, καθάπερ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγεννήθησαν. εἶναι δὲ αὐτὸν ὅμοιον τοῖς πᾶσι, βίῳ δὲ διενηνοχέναι, σωφροσύνῃ τε καὶ ἀρετῇ καὶ βίῳ δικαιοσύνης. ἐπειδὴ 3 δέ, φησίν, εὔτονον ἔσχε ψυχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ P 103 15 ἐμνημόνευεν τὰ ὁραθέντα ὑπ' αὐτῆς ἄνω, ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ τοῦ ἀγνώστου πατρός, ἀπεστάλθαι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατρός, φησίν, εἰς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν δυνάμεις, ὅπως τὰ ὁραθέντα αὐτῇ ἀναμνημο- 4

5—8 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 1; I 204 Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 1; S. 218, 1 ff Wendland *Καρποκράτης τὸν μὲν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὑπὸ ἀγγέλων πολὺ ὑποβεβηκότων τοῦ ἀγενήτου πατρὸς γεγενῆσθαι λέγει* Ps. Tert. adv. omn. haer. 3 *Carpocrates . . . unam esse dicit virtutem in superioribus principalem, ex hac prolatos angelos atque virtutes, quos distantes longe a superioribus virtutibus mundum istum in inferioribus partibus condidisse* Filastrius haer. 35; S. 19, 9 ff Marx *Carpocras . . . et ipse dicens unum principium, de quo principio id est de deo prolationes factae sunt, inquit, angelorum atque virtutum: quae autem virtutes deorsum sunt, fecerunt creaturam istam visibilem* — **10—S. 302, 11** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 1; I 204 Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 1 ff; S. 218, 2 ff *τὸν δὲ Ἰησοῦν ἐξ Ἰωσὴφ γεγεννῆσθαι καὶ ὅμοιον τοῖς ἀνθρώποις γεγονότα δικαιότερον τῶν λοιπῶν γενέσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ εὔτονον καὶ καθαρὰν γεγονυῖαν διαμνημονεῦσαι τὰ ὁρατὰ μὲν αὐτῇ ἐν τῇ μετὰ τοῦ ἀγενήτου θεοῦ περιφορᾷ καὶ διὰ τοῦτο ὑπ' ἐκείνου αὐτ(ῇ) καταπεμφθῆναι δύναμιν, ὅπως τοὺς κοσμοποιοὺς ἐκφυγεῖν δι' αὐτῆς δυνηθῇ· ἣν καὶ διὰ πάντων χωρήσασαν ἐν πᾶσί τε ἐλευθερωθεῖσαν ⟨ἀν⟩εληλυθέναι πρὸς αὐτὸν ⟨καὶ ὁμοίως τὴν⟩ τὰ ὅμοια αὐτῇ ἀσπαζομένην* — **15 f** vgl. Plato Phaedr. 246 ff

V M

3 *καταγνωστικοὶ* V **5** *ἄνω μὲν*] *ἄνωθεν* M **6** [*καὶ*] * | *ἀκατωνόμαστον* M | *εἰσάγειν* < M **7** *βουλόμενος* aus *βούλεται* V corr **7 f** *γεγεννῆσθαι* M **8** [*ὑπὸ*] * | *τοῦ*[2] < M | *ὑπερβεβηκότων* M **14** *φησίν* < M

νεύσασα καὶ ἐνδυναμωθεῖσα φύγῃ τοὺς κοσμοποιοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ διὰ πάντων χωρῆσαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων καὶ πράξεων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων γινομένων καὶ ἐν παραβύστῳ ἀτόπων ἔργων καὶ ἀθεμίτων. καὶ ὅπως διὰ πασῶν τῶν πράξεων ἐλευθερωθεῖσα ἡ 5
5 αὐτὴ ψυχή, φησί, τοῦ Ἰησοῦ ἀνέλθῃ πρὸς τὸν αὐτὸν πατέρα τὸν ἄγνωστον, τὸν δυνάμεις αὐτῇ ἀποστείλαντα ἄνωθεν, ἵνα διὰ πασῶν τῶν πράξεων χωρήσασα καὶ ἐλευθερωθεῖσα διέλθοι πρὸς αὐτὸν ἄνω. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ψυχάς, ⟨τὰς⟩ τὰ ἴσα αὐτῇ ἀσπα- 6 σαμένας, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλευθερωθείσας ἄνω πτῆναι πρὸς τὸν
10 ἄγνωστον πατέρα, ἐν τῷ τὰς πάσας πράξεις πραξάσας ὁμοίως ⟨τε⟩ τῶν πάντων ἀπαλλαγείσας λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι. τὴν δὲ ψυχὴν 7 τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔθεσιν ἀνατραφεῖσαν καταφρονῆσαι αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εἰληφέναι, δι' ὧν τὰ ἐπὶ κολάσεσι πάθη προσόντα τοῖς ἀνθρώποις δυνηθεῖσα † πρᾶξαι ὑπερβῆναι τοὺς
15 κοσμοποιοὺς ἴσχυσεν. οὐ μόνον δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ τοῦτο 8 δεδυνῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναμένην διὰ ⟨πασῶν⟩ τῶν πράξεων χωρῆσαι ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους· καὶ αὐτὴ ἐὰν λάβῃ δυνάμεις καὶ τὰ ὅμοια πράξῃ, * καθάπερ ἡ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς προεῖπον. ὅθεν εἰς τῦφον μέγαν οὗτοι ἐλη|λακότες οἱ ὑπὸ τοῦ 9 D64

11—19 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 1f; I 205 Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 2f; S. 218, 10ff Wendland *τὴν δὲ τοῦ Ἰησοῦ λέγουσι ψυχὴν ἐννόμως ἠσκημένην ἐν Ἰουδαϊκοῖς ἔθεσι καταφρονῆσαι αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εἰληφέναι, δι' ὧν κατήργησε τὰ ἐπὶ κολάσει πάθη προσόντα τοῖς ἀνθρώποις. τὴν οὖν ὁμοίως ἐκείνῃ τῇ τοῦ Χριστοῦ ψυχῇ δυναμένην καταφρονῆσαι τῶν κοσμοποιῶν ἀρχόντων ὁμοίως λαμβάνειν δύναμιν πρὸς τὸ πρᾶξαι τὰ ὅμοια* — **19—S. 303, 12** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 2; I 205 Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 3f; S. 218, 15ff Wendland *διὸ καὶ εἰς τοῦτο τὸ τῦφος κατεληλύθασιν, ὥστε [αὐ]τοὺς μὲν ὁμοίους αὐτῷ εἶναι λέγουσι τῷ Ἰησοῦ, τοὺς δὲ καὶ ἔτι ⟨κατά τι⟩ δυνατωτέρους, τινὰς δὲ καὶ διαφορωτέρους τῶν ἐκείνου μαθητῶν, οἷον Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων· τούτους δὲ κατὰ μηδὲν ἀπολείπεσθαι τοῦ Ἰησοῦ. τὰς δὲ ψυχὰς αὐτῶν ἐκ τῆς ὑπερκειμένης ἐξουσίας παρούσας καὶ διὰ τοῦτο ὡσαύτως καταφρονούσας τῶν κοσμοποιῶν [διὰ] τῆς αὐτῆς ἠξιῶσθαι δυνάμεως καὶ αὖθις εἰς τὸ αὐτὸ χωρῆσαι· εἰ δέ τις ἐκείνου πλέον καταφρονήσειεν τῶν ἐνταῦθα, δύνασθαι διαφορώτερον αὐτοῦ ὑπάρχειν* s. auch Tertullian de anima 23

V M

3 *ἀνθρώπων*] *ἀγγέλων* M **4—7** *ἐλευθερωθεῖσα — πράξεων* < M **8** ⟨*τὰς*⟩ * **10** *πραξάσας* < M | ⟨*τε*⟩ * **14** *δυνηθεῖσα* *] *δυνηθεὶς* V M | † *πρᾶξαι*] lies wohl *καταργῆσαι* *, vgl. Hippolyt **16** *δυναμένην* + ⟨*ὁμοίως αὐτῇ*⟩? Jül. | ⟨*πασῶν*⟩ * **17** *χωρῆσαι* *] *χωρήσασαν* V M **18** * ⟨*ἄνω πτήσεται*⟩ * | *ἡ* < V **19** *μέγα* V

ἀπατεῶνος τούτου ἀπατηθέντες ἑαυτοὺς προκριτέους ἡγοῦνται καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν οὐκ Ἰησοῦ φασιν, ἀλλὰ Πέτρου 10 καὶ Ἀνδρέου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἑαυτοὺς ὑπερφερεστέρους εἶναι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γνώσεως καὶ τὸ περισσό-
5 τερον τῆς διαπράξεως διαφόρων διεξόδων· ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν φάσκουσι μηδὲν διενηνοχέναι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. αἱ γὰρ 11 ψυχαὶ | ἐκ τῆς αὐτῆς περιφορᾶς εἰσι καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ Ö206 πάντων καταφρόνησιν ποιησάμεναι *. καὶ ⟨γὰρ⟩ αἱ πᾶσαι, φησί, ψυχαὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἠξιώθησαν ἧς καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ ἠξίωται· διὸ
10 καὶ ταύτα⟨ς⟩ φασὶ χωρεῖν διὰ πάσης πράξεως, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ διελήλυθεν. εἰ δὲ καί | τις πάλιν δυνηθείη ὑπὲρ τὸν Ἰη- P104 σοῦν καταφρονῆσαι, διαφορώτερος ἔσται αὐτοῦ.

3. Ἐπιχειροῦσι δὲ οἱ τῆς ἀθεμίτου ταύτης σχολῆς παντοίας ἐπι- 3, 1 χειρήσεις δεινῶν ἔργων καὶ ὀλετηρίων. μαγεῖαι γὰρ παρ' αὐτοῖς
15 ἐπινενόηνται, ἐπῳδάς τε διαφόρους πρὸς πᾶσαν μηχανὴν ἐφηύραντο, [πρὸς] φίλτρα ⟨τε⟩ καὶ ἀγώγιμα. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ παρέδρους δαίμονας ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται, εἰς τὸ διὰ πολλῆς μαγγανείας ἐν ἐξουσίᾳ μεγάλῃ πάντων ⟨γενέσθαι⟩, ⟨ὥστε⟩, φησί, κυριεύειν ὧν τε ἂν ἐθέλοι ἕκαστος καὶ ᾗ πράξει ἐπιχειρεῖν τολμήσειε· δῆθεν ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες 2
20 πρὸς πληροφορίαν τῆς τετυφλωμένης αὐτῶν διανοίας, ὅτι αἱ τοιαῦτα ἐγχειρήσασαι ⟨ψυχαί⟩, κατισχύσασαι διὰ τῶν τοιούτων πράξεων καὶ καταφρονήσασαι τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπερβαίνουσι τὴν τῶν αὐτῶν μυθοποιῶν (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι κοσμοποιῶν) ἐξουσίαν, ὅπως ἂν τὴν ἄνω ἐλευθερίαν ἀσπάσωνται καὶ τὴν
25 ἄνω πτῆσιν κτήσαιντο. εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ παρεσκευασμένοι 3

13—25 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 3; I 206 Harvey = Hippolyt refut. VII 32,5; S. 219, 8ff Wendland *τέχνας οὖν μαγικὰς ἐξεργάζονται καὶ ἐπαοιδάς, φίλτρα τε καὶ χαριτήσια, παρέδρους τε καὶ ὀνειροπόμπους καὶ τὰ λοιπὰ κακουργήματα, φάσκοντες ἐξουσίαν ἔχειν πρὸς τὸ κυριεύειν ἤδη τῶν ἀρχόντων καὶ ποιητῶν τοῦδε τοῦ κόσμου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποιημάτων ἁπάντων* — **25—S. 304, 13** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 3; I 206f Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 6; S. 219, 13ff *οἵτινες καὶ αὐτοὶ εἰς διαβολὴν τοῦ θείου τῆς ἐκκλησίας ὀνόματος πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὸ τοῦ σατανᾶ*

V M

3 *Παύλου καὶ Ἀνδρέου* M **5** *διὰ πράξεων* M **6** *διεννηνοχέναι* M **8** * etwa ⟨*καὶ εἰς τὸ αὐτὸ χωρήσουσιν*⟩ *, nach Iren. Hipp. | ⟨*γὰρ*⟩ * **9** *ἡ* < V **10** *ταύτα⟨ς⟩* * **14f** *μαγεία . . . ἐπινενόηται* V **15** *ἐφεύροντο*, o aus α V **16** [*πρὸς*] * | ⟨*τε*⟩ * **18** ⟨*γενέσθαι*⟩, ⟨*ὥστε*⟩ * **20f** *τοιαῦτα ἐγχειρήσασαι* ⟨*ψυχαί*⟩ *] *τοιαῦτα ἐγχειρήσεις* V M **21** *τοσούτων* V **22** *καταφρονῆσαι* M

καὶ προβεβλημένοι εἰς ὄνειδος καὶ σκάνδαλον τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς ἐπίκλην Χριστιανοί, τοῦτο τοῦ Σατανᾶ παρασκευάσαντος πρὸς τὸ σκανδαλίζεσθαι τὰ ἔθνη δι' αὐτῶν καὶ D65 ἀποστρέφεσθαι τὴν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ὠφέλειαν καὶ τὸ 5 ἀληθινὸν κήρυγμα διὰ τὰς ἐκείνων ἀθεμιτουργίας καὶ ἀνηκέστου⟨ς⟩ κακοπραγίας, εἰς τὸ τὰ ἔθνη κατανοοῦντα αὐτῶν τὰ ἐπάλληλα ἔργα 4 τῶν ἀθεμιτουργιῶν, νομίσαντα καὶ τοὺς τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τοιούτους εἶναι, ἀποστρέφειν ὡς καὶ προεῖπον τὴν ἀκοὴν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν διδασκαλίας ἢ καὶ ὁρῶντά τινας * 10 πάντας ⟨ἡμᾶς⟩ ὁμοίως βλασφημεῖν. καὶ τούτου ἕνεκα οἱ πλείους τῶν 5 ἐθνῶν ὅπου δ' ἂν ἴδωσι τοιούτους οὔτε ἐπὶ κοινωνίᾳ ἡμῖν προσφέρονται ληψοδοσίας ἢ γνώμης ἢ ἀκοῆς λόγου θείου οὔτε τὴν ἀκοὴν ἐντιθέασιν, ἐπτυρμένοι ἀπὸ τῆς τῶν ἀθεμίτων ἀνοσιουργίας.

4. *Εἰσὶ δὲ ἐν ἀσωτίᾳ* διατελοῦντες οὗτοι καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐργαζό- 4, 1 15 μενοι πρὸς εὐπάθειαν σωμάτων, ἡμῖν δὲ ὅλως οὐ προσεγγίζοντες, εἰ μή τι ἂν πρὸς τὸ δελεάσαι ψυχὰς ἀστηρίκτους τῇ αὐτῶν κακοδιδασκαλίᾳ. εἰς οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ὁμοιοῦνται ἢ μόνον ὀνόματι καλεῖσθαι σεμνύνονται, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίπλαστον τῆς ἑαυτῶν κακίας θηράσωνται. »τὸ δὲ κρίμα τούτων« | κατὰ τὸ γεγραμμένον 2 P105 20 »ἔνδικόν ἐστιν«, ὡς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἔφη· διὰ γὰρ τὰς Ö208

προεβλήθησαν, ἵνα κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον τρόπον τὰ ἐκείνων ἀκούοντες ἄνθρωποι καὶ δοκοῦντες ἡμᾶς πάντας τοιούτους ὑπάρχειν ἀποστρέφωσι τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας κηρύγματος ⟨ἢ καὶ⟩ βλέποντες τὰ ἐκείνων ἅπαντας ἡμᾶς βλασφημῶσιν, in nullo eis communicantes neque in doctrina neque in moribus neque in quotidiana conversatione

14—S. 305, 1 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 3; I 207 Harvey *sed vitam quidem luxuriosam, sententiam autem impiam ad velamen malitiae ipsorum nomine abutuntur, quorum iudicium iustum est, recipientium dignam suis operibus a deo retributionem* — **16** vgl. II Pet. 2, 14 — **19** Röm. 3, 8

V M **2—5** Niceph. Antirrhet. bei Pitra Spicileg. Solesm. IV 297, 8ff

2 *ὅτι ἐπίκλην ἑαυτοῖς ἔθεντο Χριστιανούς* Niceph. (dadurch ist der vorliegende Gebrauch von *ἐπίκλην* für Epiph. gesichert) **2f** *τοῦτο τοῦ Σατανᾶ παρασκευάσαντος* Niceph.] < V M **3** *δι' αὐτῶν* < Niceph. **5** *διὰ τὰς* *] *διὰ τῆς* V M | *ἀνηκέστου⟨ς⟩* *] *ἀνικάστου* aus *ἀνηκέστου* Vcorr *ἀνηκέστου* M **7—9** *ἐκκλησίας — τοῦ θεοῦ* < M **9** *ὁρῶντα* *] *ὁρῶντας* V M | * etwa ⟨*οὕτως ἀνοσιουργοῦντας*⟩ * **10** *πάντως* V | *ἡμᾶς*⟩ Jül., vgl. Hipp. **13** *ἐ πτυρμένοι*, 1—2 Buchstaben hinter *ἐ* ausradiert V **15** *οὐκ ἐγγίζοντες* V **16** *ἄρα* aus *ἂν* Vcorr | vor *τῇ* + *ἐν* V **18** *τοῦ ἐπιπλάστου* aus *τὸ ἐπίπλαστον* Vcorr | vor *τῆς* + *τὰ* V **19** *ἐργάσωνται* aus *θηράσωνται* Vcorr *θηράσονται* M **20** *ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ ἀπόστολος* V

κακὰς αὐτῶν πράξεις τὸ ἀνταπόδομα ἀποδοθήσεται αὐτοῖς. ἀδεῶς 3
γὰρ τὸν νοῦν αὐτῶν εἰς οἶστρον ἐκδεδωκότες πάθεσιν ἡδονῶν μυρίων
ἑαυτοὺς παραδεδώκασι. φασὶ γὰρ ὅτι ὅσα νομίζεται παρὰ ἀνθρώποις
κακὰ εἶναι οὐ κακὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ φύσει καλά (οὐδὲν γάρ ἐστι φύσει
5 κακόν), τοῖς δὲ ἀνθρώποις νομίζεται εἶναι φαῦλα. καὶ ταῦτα πάντα 4
ἐάν τις πράξῃ ἐν τῇ μιᾷ ταύτῃ παρουσίᾳ, οὐκέτι μετενσωματοῦται
αὐτοῦ ἡ ψυχὴ εἰς τὸ πάλιν ἀντικαταβληθῆναι, ἀλλ' ὑπὸ ἓν ποιήσασα
πᾶσαν πρᾶξιν ἀπαλλαγήσεται, ἐλευθερωθεῖσα καὶ μηκέτι χρεωστοῦσά
τι τῶν πρὸς πρᾶξιν ἐν τῷ κόσμῳ. ποίαν δὲ πρᾶξιν δέδια πάλιν 5 D 66
10 εἰπεῖν, μὴ βορβόρου δίκην κεκαλυμμένου ὀχετὸν ἀποκαλύψω καί τισι
δόξω λοιμώδους δυσοδμίας ἐργάζεσθαι τὴν ἐμφόρησιν. ἀλλ' ὅμως
ἐπειδήπερ ἐξ ἀληθείας συνεχόμεθα τὰ παρὰ τοῖς ἠπατημένοις ἀπο-
καλύψαι, σεμνότερον εἰπεῖν τε καὶ τῆς ἀληθείας μὴ ἔξω βαίνειν
ἐμαυτὸν καταναγκάσω. τί δὲ ἀλλ' ὅτι πᾶσαν ἀρρητουργίαν καὶ 6
15 ἀθέμιτον πρᾶξιν, ἣν οὐ θεμιτὸν ἐπὶ στόματος φέρειν, οὗτοι πράτ-
τουσιν καὶ πᾶν εἶδος ἀνδροβασιῶν καὶ λαγνιστέρων ὁμιλιῶν πρὸς
γυναῖκας ἐν ἑκάστῳ μέλει σώματος· μαγείας τε καὶ φαρμακείας καὶ 7
εἰδωλολατρείας ἐκτελοῦντες τοῦτο εἶναί φασιν ἐργασίαν ἀποδόσεως

1—9 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 4; I 207 Harvey *et in tantum insania effrenati sunt, uti et omnia quaecunque sunt irreligiosa et impia in potestate habere et operari se dicant. sola enim humana opinione negotia mala et bona dicunt. ..... si non praeoccupans quis in uno adventu omnia agat semel ac pariter . . . uti secundum quod scripta eorum dicunt in omni usu vitae factae animae ipsorum exeuntes in nihilo adhuc minus habeant; adoperandum autem in eo, ne forte propterea quod deest libertati aliqua res, cogantur iterum mitti in corpus* u. ebenda I 25, 5; I 210 Harvey (= Theodoret haer. fab. I 5; Migne 83, 352 C) τὰ δὲ λοιπά, ἀδιάφορα ὄντα, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων πῇ μὲν ἀγαθὰ πῇ δὲ κακὰ νομίζεσθαι, οὐδενὸς φύσει κακοῦ ὑπάρχοντος; s. auch Tertullian de anima 35 *nulli enim vitam istam rato fieri nisi universis quae arguunt eam expunctis, quia non natura quid malum habeatur sed opinione. itaque metempsychosin necessarie imminere, si non in primo quoque vitae huius commeatu omnibus inlicitis satisfiat* — **14f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 4; I 207 Harvey *quae non tantum dicere et audire non est fas nobis, sed ne quidem in mentis conceptionem venire*

V M

1 ἀνταποδοθήσεται M **3** παρεδώκασι, αδ über ρ V corr **6** πράξῃ ἐν] πράξειεν V **7** ἀλλ' M **9f** εἰπεῖν δέδια πάλιν V **11** δείξω M | δυσοσμίας M **12** ἐξ] ἐπ'? *, aber vgl. S. 319, 8 **14** ἀλλ' ὅτι aus ἄλλο τι V corr ἄλλο τι M; ἀλλ' + ⟨ἢ⟩? * **18** καὶ vor τοῦτο hineingeflickt V corr < M | ἀποδόσεων M

τῶν ἐν τῷ σώματι ὀφλημάτων εἰς τὸ μηκέτι ἐγκαλεῖσθαι ἢ μέλλειν τι πράξεως ἔργον ἀπαιτεῖσθαι. καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀποστρέφεσθαι τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν καὶ πάλιν εἰς μετενσωμάτωσιν καὶ μεταγγισμὸν χωρεῖν.

5 5. *Οὕτως γὰρ ἔχει τὰ αὐτῶν συντάγματα ὡς ἀναγνόντα τὸν* 5, 1 *συνετὸν θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι καὶ ἀπιστεῖν εἰ ταῦτα οὕτως ὑπὸ ἀνθρώπων γενήσεται. οὐ μόνον τῶν καθ' ἡμᾶς πόλιν κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θηρῶν καὶ ὁμοίων θηρσὶ καὶ κτήνεσι * καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὰ κυνῶν καὶ ὑῶν πράττειν τολμώντων. φασὶ* 2
10 *γὰρ δεῖν πάντως πᾶσαν χρῆσιν τούτων ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ ἐξελθοῦσαι καὶ ὑστερήσασαί τινος ἔργου τούτου ἕνεκα καταστραφῶσιν εἰς σώματα πάλιν αἱ ψυχαὶ εἰς τὸ πρᾶξαι αὖθις ἃ μὴ ἔπραξαν. καὶ τοῦτό ἐστι,* 3 P106 *φασίν, ὅπερ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἶπεν διὰ τῆς παραβολῆς ὅτι »ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ἐν ᾧ εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ καὶ*
15 *δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μή πως ὁ ἀντίδικος παραδῷ σε τῷ κριτῇ καὶ ὁ κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ ὁ ὑπηρέτης βάλῃ σε εἰς φυλακήν· ἀμὴν λέγω σοί, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην«. μῦθον δέ τινα* 4 D67

5—9 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 5; I 209 Harvey (= Theodoret haeret. fab. I 5; Migne 83, 352 C) *καὶ εἰ μὲν πράσσεται παρ' αὐτοῖς τὰ ἄθεα καὶ ἔκθεσμα καὶ ἀπειρημένα, ἐγὼ οὐκ ἂν πιστεύσαιμι. ἐν δὲ τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν οὕτως ἀναγέγραπται καὶ αὐτοὶ οὕτως ἐξηγοῦνται* u. I 25, 4; I 207 Harvey *nec credere si apud homines conversantes in his quae sunt secundum nos civitates tale aliquid agitatur* — **9—18** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 4; I 208 Harvey *adoperandum autem in eo, ne forte propterea quod deest libertati aliqua res cogantur iterum mitti in corpus. propter hoc dicunt Jesum hanc dixisse parabolam: cum es cum adversario tuo in via, da operam ut libereris ab eo, ne forte te det iudici et iudex ministro et mittat te in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem,* s. auch Tertullian de anima 35 *ceterum totiens animam revocari habere, quotiens minus quid intulerit, reliquatricem delictorum, donec exsolvat novissimum quadrantem, detrusa identidem in carcerem corporis. hue enim temperat totam illam allegoriam domini* — **14** Matth. 5, 25f

V M

1 *ὀφειλημάτων* aus *ὠφλημάτων* V corr **5** *ἔχειν* M **7** *τῶν*] *τὴν* M **9** * etwa ⟨*διαιτωμένων*⟩ * **10** *δεῖ* V **13** *διὰ τῆς παραβολῆς* angeflickt V corr **14** *εἶ*] *εἰς* V **17** vor *φυλακὴν* + *τὴν* M | *ἀμὴν* zweimal V

πλάττουσιν οἱ αὐτοὶ πρὸς ἐπίλυσιν τῆς | παραβολῆς ταύτης καί φασιν Ö210
εἶναι τὸν ἀντίδικον ἐκεῖνον τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέλων
ἕνα καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο κατεσκευάσθαι, εἰς τὸ ἀπάγειν τὰς ψυχὰς πρὸς
τὸν κριτὴν τὰς ἐντεῦθεν ἐξερχομένας ἐκ τῶν σωμάτων ἐκεῖσε
5 δὲ ἐλεγχομένας· μὴ ποιησάσας δὲ πᾶσαν ἐργασίαν παραδίδοσθαι
ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τῷ ὑπηρέτῃ. ἄγγελον δὲ εἶναι τὸν ὑπηρέτην, 5
ἐξυπηρετούμενον τῷ κριτῇ τῷ κοσμοποιῷ εἰς τὸ φέρειν τὰς ψυχὰς
πάλιν καὶ εἰς σώματα καταγγίζειν διάφορα. εἶναι δὲ τὸν ἀντίδικον
τοῦτον, ὃν ἔφημεν τὸν κύριον εἰρηκέναι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, [ὃν] οὗτοι
10 ἄγγελον ἕνα τῶν κοσμοποιῶν φασιν, ὄνομα ἔχοντα Διάβολον. φασὶ 6
γὰρ εἶναι τὴν φυλακὴν τὸ σῶμα. τὸν δὲ ἔσχατον κοδράντην θέλουσιν
εἶναι τὴν μετενσωμάτωσιν· * καθ' ἑκάστην παρουσίαν σωμάτων ἐπι-
τελεῖν ἐσχάτην πρᾶξιν καὶ μηκέτι ὑπολείπεσθαι πρὸς τὸ ἀθέμιτόν τι
πρᾶξαι. δεῖ γάρ, φασὶν ὡς προείπαμεν, πάντα ⟨δι⟩ελθοῦσαν καὶ πρά-
15 ξασαν καθ' ἕκαστον καὶ ἐλευθερωθεῖσαν ἀνελθεῖν πρὸς τὸν ἄνω
ἄγνωστον, ὑπερβᾶσαν τοὺς κοσμοποιοὺς καὶ τὸν κοσμοποιόν. φασὶ 7
δὲ πάλιν ὅτι δεῖ κἄν τε ἐν μιᾷ παρουσίᾳ τῆς μετενσωματώσεως πρα-
ξάσας λοιπὸν ἄνω ἐλευθερωθείσας ἀπιέναι· εἰ δὲ μὴ ἐν μιᾷ παρουσίᾳ
πράξωσι, καθ' ἑκάστην παρουσίαν μετενσωματώσεως κατὰ βραχὺ
20 ποιησάσας ἑκάστου ἔργου ἀθεμίτου τὴν ἐργασίαν λοιπὸν ἐλευθερω-

1—S. 308, 1 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 4; I 208 Harvey *et adversarium dicunt unum ex angelis qui sunt in mundo, quem diabolum vocant, dicentes factum eum ad id, ut ducat eas quae perierunt animas a mundo ad principem. et hunc dicunt esse primum ex mundi fabricatoribus et illum altero angelo qui ministrat ei, tradere tales animas, uti in alia corpora includat. corpus enim dicunt esse carcerem et id quod ait non exies inde, quoadusque novissimum quadrantem reddas, interpretantur quasi non exeat quis a potestate angelorum eorum qui mundum fabricaverunt.* Die Fortsetzung griechisch bei Hippolyt refut. VII 32, 7; S. 220, 2ff Wendland *εἰς τοσοῦτον δὲ μετενσωματοῦσθαι φάσκουσι τὰς ψυχάς, ὅσον πάντα τὰ ἁμαρτήματα πληρώσωσιν· ὅταν δὲ μηδὲν λείπῃ, τότε ἐλευθερωθεῖσαν ἀπαλλαγῆναι πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὑπεράνω τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων θεόν, καὶ οὕτως σωθήσεσθαι πάσας τὰς ψυχάς. [εἰ] τινὲς δὲ φθάσασαι ἐν μιᾷ παρουσίᾳ ἀναμιγῆναι πάσαις ἁμαρτίαις οὐκέτι μετενσωματοῦνται, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ ἀποδοῦσαι τὰ ὀφλήματα ἐλευθερωθήσονται τοῦ μηκέτι γενέσθαι ἐν σώματι*

V M

4 τῶν < V **5** δὲ hinter ποιησάσας *, hinter παραδίδοσθαι VM **7** τῷ[2] < M **8f** τοῦτον τὸν ἀντίδικον M **9** [ὃν] * | αὐτοὶ aus οὗτοι V **10** ἄβολον V **12** * ⟨χρῆναι δὲ⟩ * **14** ⟨δι⟩ελθοῦσαν * **19** πράξουσι M
20*

θῆναι. λέγουσι δὲ πάλιν ὅτι τοῖς ἀξίοις ταῦτα καταξιοῦμεν διη- 8
γεῖσθαι, ἵνα πράξωσι τὰ δοκοῦντα εἶναι κακά, οὐκ ὄντα δὲ φύσει
κακά, ἵνα μαθόντες ἐλευθερωθῶσι. σφραγῖδα δὲ ἐν καυτῆρι ἢ δι' 9
ἐπιτηδεύσεως ξυρίου ἢ ῥαφίδος ἐπιτιθέασιν οὗτοι οἱ ἀπὸ Καρποκρᾶ
5 ἐπὶ τὸν δεξιὸν λοβὸν τοῦ ὠτὸς τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένοις. | P107

6. Ἦλθεν δὲ εἰς ἡμᾶς ἤδη πως Μαρκελλίνα τις | ὑπ' αὐτῶν ἀπα- 6, 1 D68
τηθεῖσα, ἣ πολλοὺς ἐλυμήνατο ἐν χρόνοις Ἀνικήτου ἐπισκόπου Ῥώμης,
τοῦ μετὰ τὴν διαδοχὴν Πίου καὶ τῶν ἀνωτέρω. ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι 2

1—3 vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 5; I 209 Harvey (= Theodoret haeret. fab. I 5: Migne 83, 352 C) *αὐτοὶ οὕτως ἐξηγοῦνται, τὸν Ἰησοῦν λέγοντες ἐν μυστηρίῳ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλοις κατ' ἰδίαν λελαληκέναι καὶ αὐτοὺς ἀξιῶσαι τοῖς ἀξίοις καὶ τοῖς πειθομένοις ταῦτα παραδιδόναι. διὰ πίστεως γὰρ καὶ ἀγάπης σῴζεσθαι· τὰ δὲ λοιπά, ἀδιάφορα ὄντα, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων πῇ μὲν ἀγαθὰ πῇ δὲ κακὰ νομίζεσθαι, οὐδενὸς φύσει κακοῦ ὑπάρχοντος* — **3—5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 6; I 210 Harvey = Hippolyt refut. VII 32, 8; S. 220, 8ff Wendland *τούτων τινὲς καὶ καυτηριάζουσι τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἐν τοῖς ὀπίσω μέρεσι τοῦ λοβοῦ τοῦ δεξιοῦ ὠτός*. Über den Sinn der Kennzeichnung vgl. Herakleon bei Clemens Al. ecl. proph. 25, 1; III 143, 22f Stählin; dazu Usener, Weihnachtsfest² S. 66 Dölger, Sphragis S. 39ff Bousset, Kyrios Christos S. 278² — **6** *ἦλθεν εἰς ἡμᾶς* ist nicht zu übersetzen *»es ist zu uns gekommen«* (das müßte *πρὸς ἡμᾶς* heißen), sondern bedeutet nach stehendem (übrigens auch sonst verbreitetem) Sprachgebrauch des Epiph. (vgl. Index unter *ἔρχεσθαι*): *»es ist auf uns oder an uns gekommen, die Kunde ist an uns gelangt«*. Die seit Lightfoot (S. Clement of Rome I 328ff; vgl. Zahn, Forschungen VI 258f Harnack, Lit.-Gesch. II 1, 184ff) eingebürgerte Annahme, daß Epiph. hier eine in Rom verfaßte Quelle gedankenlos ausschreibe, wird damit hinfällig — **6—8** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 6; I 210 Harvey *unde et Marcellina, quae Romam sub Aniceto venit, cum esset huius doctrinae, multos exterminarit* — **7ff** die Angaben über die römischen Bischöfe ruhen auf Eusebius — **8—S. 309, 2** vgl. Irenaeus adv. haer. III 3, 3; II 10 Harvey (= Eusebius h. e. V 6, 1f; S. 438, 7ff Schwartz) *θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν Λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν . . . διαδέχεται δ' αὐτὸν Ἀνέγκλητος, μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης* Eusebius h. e. III 21; S. 236, 10ff Schwartz *ἐν τούτῳ δὲ Ῥωμαίων εἰς ἔτι Κλήμης ἡγεῖτο, τρίτον καὶ αὐτὸς ἐπέχων τῶν τῇδε μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον ἐπισκοπευσάντων βαθμόν· Λίνος δὲ ὁ πρῶτος ἦν καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνέγκλητος*

V M

4 *ξυρίου* Pet.] *ξηρίου* V M | *ὑπὸ* V **5** *λωβὸν, ω* aus *ο* Vcorr | *ὑπ' αὐτὸν* M **6** *δὲ*] *μὲν* V | *ἀπ'* M **7** *ἣ* hineingeflickt Vcorr

πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λίνος εἶτα Κλῆτος εἶτα Κλήμης, σύγχρονος ὢν Πέτρου καὶ Παύλου, οὗ ἐπιμνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ. 3 καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξαντο ἀπὸ τῶν
5 ἀποστόλων, ὄντος τούτου συγχρόνου Πέτρου καὶ Παύλου· καὶ οὗτος γὰρ σύγχρονος γίνεται τῶν ἀποστόλων. 4 εἴτ' οὖν ἔτι περιόντων αὐτῶν ὑπὸ Πέτρου λαμβάνει τὴν χειροθεσίαν τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παραιτησάμενος ἤργει — λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ »ἀναχωρῶ, ἄπειμι, εὐσταθείτω ὁ λαὸς τοῦ θεοῦ«, τισὶ τοῦτο συμβουλεύων
10 (εὕρομεν γὰρ ἔν τισιν ὑπομνηματισμοῖς τοῦτο ἐγκείμενον) — ἤτοι μετὰ τὴν τῶν ἀποστόλων τελευτὴν ὑπὸ τοῦ Κλήτου τοῦ ἐπισκόπου οὗτος καθίσταται, οὐ πάνυ σαφῶς ἴσμεν. 5 πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἠδύνατο ἔτι | περιόντων τῶν ἀποστόλων, φημὶ δὲ τῶν Ö212 περὶ Πέτρον καὶ Παῦλον, ἐπισκόπους ἄλλους καθίστασθαι διὰ
15 τὸ τοὺς ἀποστόλους πολλάκις ἐπὶ τὰς ἄλλας πατρίδας στέλλεσθαι τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα, μὴ δύνασθαι δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν ἄνευ ἐπισκόπου εἶναι. 6 ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Σπανίαν ἀφικνεῖται, Πέτρος δὲ πολλάκις Πόντον τε καὶ Βιθυνίαν ἐπεσκέψατο. ἐνεχώρει δὲ μετὰ τὸ κατασταθῆναι Κλήμεντα

2f vgl. Eusebius h. e. III 4, 9; S. 194, 10 Schwartz III 15; S. 228, 21f *Κλήμης ὃν συνεργὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ὁ ἀπόστολος διδάσκει* (vgl. Hieronymus de vir. ill. 15) — **3** *πρὸς Ῥωμαίους*, vielmehr Phil. 4, 3 — **7** vgl. clement. Hom. ep. Clem. ad Jac. 2ff; S. 6, 21ff Lagarde — **8f** I Clem. ad Cor. 54, 2 — **10** *ἔν τισιν ὑπομνηματισμοῖς*, vgl. unten haer. 29, 4, 4 *ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑπομνηματισμοῖς* mit Bezug auf die Werke des Eusebius u. Clemens Al.; eine Anspielung auf die *ὑπομνήματα* des Hegesipp ist daher nicht nahegelegt — **12ff** vgl. Rufin praef. in s. Clem. Recogn. S. 2 Gersdorf *quidam enim requirunt, quomodo cum Linus et Cletus in urbe Roma ante Clementem hunc fuerint episcopi, ipse Clemens ad Jacobum scribens sibi dicat a Petro docendi cathedram traditam. cuius rei hanc accepimus esse rationem, quod Linus et Cletus fuerunt quidem ante Clementem episcopi in urbe Roma, sed superstite Petro, videlicet ut illi episcopatus curam gererent, ipse vero apostolatus impleret officium* — **17** vgl. Röm. 15, 24. 28 — **18** vgl. I Pet. 1,1

V M

1 *οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ*] *οἱ* u. *αὐτοὶ* hineingeflickt V corr < M **7** *αὐτῶν*, *ν* angeflickt V corr **8** *ἤλγει* M **11** *τελευτὴν* *] *διαδοχὴν* V M **12** *ἴσμεν*] *μὲν* M **13** *οὕτως*] *οὗτος* M | *ἠδύνατο* = *es war möglich* **16** *ἐπὶ* durchgestrichen u. *διὰ* drübergesetzt V corr **17** *τὴν* < M

καὶ παραιτήσασθαι (εἴ γε οὕτως ἐπράχθη· διανοοῦμαι γάρ, οὐχ ὁρίζομαι) ὕστερον μετὰ τὸ τετελευτηκέναι Λίνον καὶ Κλῆτον, ἐπισκοπεύσαντας πρὸς δεκαδύο ἔτη ἕκαστον μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τελευτὴν τὴν ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει Νέρωνος γενομένην,
5 *τοῦτον αὖθις ἀναγκασθῆναι τὴν ἐπισκοπὴν κατασχεῖν.* *ὅμως ἡ* 7
τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων διαδοχὴ ταύτην ἔχει | τὴν ἀκολουθίαν· D69
Πέτρος καὶ Παῦλος, Λίνος καὶ Κλῆτος, Κλήμης Εὐάρεστος Ἀλέξανδρος Ξύστος Τελέσφορος Ὑγῖνος Πίος Ἀνίκητος, ὁ ἄνω ἐν τῷ καταλόγῳ προδεδηλωμένος. καὶ μή τις θαυμάσῃ ὅτι ἕκαστα οὕτως
10 *ἀκριβῶς διήλθομεν· διὰ γὰρ τούτων ἀεὶ τὸ σαφὲς δείκνυται.* *ἐν* 8
χρόνοις τοίνυν, ὡς ἔφημεν, Ἀνικήτου ἡ προδεδηλωμένη Μαρκελλίνα P108
ἐν Ῥώμῃ γενομένη τὴν λύμην τῆς Καρποκρᾶ διδασκαλίας ἐξεμέσασα πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε λυμηναμένη ἠφάνισε. καὶ ἔνθεν γέγονεν ἀρχὴ Γνωστικῶν τῶν καλουμένων. *ἔχουσι δὲ εἰκόνας ἐνζωγράφους διὰ* 9
15 *χρωμάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λοιπῆς ὕλης.*

1 vgl. clement. Hom. ep. ad Jac. 3; S. 7, 1 Lagarde *προσπεσὼν ἐδεόμην αὐτοῦ παραιτούμενος τὴν τῆς καθέδρας τιμήν τε καὶ ἐξουσίαν* — **3** *πρὸς δεκαδύο ἔτη ἕκαστον* vgl. Eusebius h. e. III 13 u. 15; S. 228, 14 u. 21 Schwartz — **4** *ἐπὶ τῷ δωδεκάτῳ ἔτει Νέρωνος* wohl entnommen aus Eusebius h. e. II 26, 1; S. 178, 21 *ἔτους δωδεκάτου τῆς Νέρωνος ἡγεμονίας* — **5—8** vgl. Irenaeus adv. haer. III 3, 3; II 10f Harvey = Eusebius h. e. V 6, 1ff; S. 438, 7ff Schwartz (dazu Einleitungsband S. 6f) — **8f** *ἄνω ἐν τῷ καταλόγῳ* kann sich nur auf S. 308, 7 beziehen — **10—14** vgl. die zu S. 308, 6—8 angeführte Stelle aus Irenaeus; dazu deren Fortsetzung *Gnosticos se autem vocant* — **14—S. 311, 9** vgl. Irenaeus adv. haer. I 25, 6; I 210 Harvey (Hippolyt refut. VII 32, 8; S. 220, 10f verkürzt) *etiam imagines, quasdam quidem depictas quasdam autem et de reliqua materia fabricatas habent, dicentes formam Christi factam a Pilato illo in tempore quo fuit Jesus cum hominibus. et has coronant et proponunt eas cum imaginibus mundi philosophorum, videlicet cum imagine Pythagorae et Platonis et Aristotelis et reliquorum; et reliquam observationem circa eas similiter ut gentes faciunt*

V M **14—S. 311, 7** frei wiedergegeben von Nicephorus Antirrhet. bei Pitra Spicil. Solesm. IV 297 *εἰκόνας Χριστοῦ ἔχουσιν ἐκ διαφόρων ὑλῶν ἅς φασιν εἶναι τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενημένας ὅτε ἐπεδήμει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, εἶτα καὶ φιλοσόφων Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἑτέρων· ἃς δὴ καὶ ἱδρυσάμενοι προσκυνοῦσι καὶ τὰ ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια*

2 *καὶ* < M **5** *αὖθις*] *ἄν τις* M **9** *οὕτως*] *τούτων* M **11** *ἡ* < M **13** *τῶν* < M | *ἔνθεν* aus etwas anderem hergestellt V corr **15** *ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν* durchgestrichen, dafür am Rande *τινὲς δὲ* V corr

ἅτινα ἐκτυπώματά φασιν εἶναι τοῦ Ἰησοῦ καὶ ταῦτα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενῆσθαι, τουτέστιν τὰ ἐκτυπώματα τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ ὅτε ἐνεδήμει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. κρύβδην δὲ τὰς τοιαύτας ἔχουσιν, 10
ἀλλὰ καὶ φιλοσόφων τινῶν, Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστο-
5 τέλους καὶ λοιπῶν, μεθ' ὧν φιλοσόφων καὶ ἕτερα ἐκτυπώματα τοῦ Ἰησοῦ τιθέασιν, ἱδρύσαντές τε προσκυνοῦσι καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια. στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθη λοιπὸν ποιοῦσι. τίνα δέ ἐστιν ⟨τὰ⟩ ἐθνῶν ἔθη ἀλλ' ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα; ψυχῆς δὲ εἶναι μόνης σωτηρίαν φασὶ καὶ οὐχὶ σω- 11
10 μάτων.

7. Δεῖ τοίνυν τούτους ἀνατρέπειν παντὶ σθένει· μηδεὶς γὰρ κατα- 7, 1
φρονείτω λόγου καὶ μάλιστα κατὰ ἀπατεώνων. ἀλλ' εἴποι τις ἄν· οὐ γάρ ἐστι φωρατὰ καὶ μωρίας ἔμπλεα; ἀλλ' ἔσθ' ὅπη καὶ τὰ μωρὰ πείθει τοὺς ἄφρονας καὶ τοὺς συνετοὺς παρεκτρέπει, ἐὰν μὴ παρῇ ὁ
15 νοῦς ὁ ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἠσκημένος. ἐμπεσόντος τοίνυν καὶ τούτου τῇ Σίμωνος μαγείᾳ καὶ τῶν λοιπῶν, τοῖς αὐτοῖς καὶ τοῦτον ἀνατρέψομεν. εἰ γὰρ ἡ ἄγνωστος καὶ ἀκατονόμαστος δύναμις αἰτία γέ- 2
γονεν | ἄλλων | ἀγγέλων, ἥ ἐστιν ἄγνοια παρὰ τῇ αὐτῇ τουτέστιν D70 Ö214
τῷ πατρὶ τῶν ὅλων, εἰ μὴ ᾔδει ἃ μέλλουσι πράττειν οἱ ὑπ' αὐτοῦ
20 κατασκευαζόμενοι ἄγγελοι, ἀγνοήσας ὅτι ἀποστήσονται καὶ ποιήσουσιν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο — ἢ τούτους μὲν ἐποίησε γινώσκων ὅτι ποιήσουσιν, ὃ αὐτὸς οὐ βούλεται παρ' αὐτῶν δὲ γέγονε, καὶ ἔσται διὰ τῆς γνώσεως καὶ εὐδοκίας αὐτὸς ποιήσας ἃ ἐκεῖνοι τετολμήκασιν.
εἰ τοίνυν ὡς προεῖπον ἐγίνωσκε μὲν ἃ ποιήσουσιν, οὐκ ἐβούλετο δὲ ἵνα 3
25 ποιήσωσι, τίνι τῷ λόγῳ τοὺς πεποιηκότας ἐποίει εἰς τὸ πράττειν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο; εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ἵνα 4
ποιήσωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, ἄρα ἤθελε γενέσθαι· διὸ καὶ τοὺς P109
πεποιηκότας προκατεσκεύασεν ἀγγέλους. καὶ εἰ προκατεσκεύασεν εἰς τὸ ποιῆσαι, ἀπαγορεύει δὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, συκοφαντία ἂν
30 εἴη ἐν μέσῳ. εἰ δὲ συνεχώρει μὲν τοῦ ποιεῖν αὐτούς, βούλεται δὲ τὰ 5
ὑπ' αὐτῶν γενόμενα (τουτέστιν ἀνθρώπους καὶ ψυχάς) πάλιν πρὸς

17 ff vgl. oben haer. 23, 4, 1 ff; S. 252, 1 ff

V M Niceph. (bis Z. 7)

5 καὶ² < M **6** τε hineingeflickt V corr < M | hinter προσκυνοῦσι 2 Buchstaben wegradiert V προσκυνοῦσι + τε M **8** ⟨τὰ⟩ * **9** σωτηρίας M **12** κατὰ *] παρὰ V M **13** ἔσθ' ὅπη] ἐθόπη M | μωρὰ] μωρείας M **17** ἀκατο///νόμαστος, ο aus ω V ἀκατωνόμαστος M **20** ποιήσωσιν M **21** ἠβούλετο V **25** vor εἰς + καὶ M **27** γενόμενα Jül., vgl. Z. 29 u. 31] γινόμενα V M **29** γινόμενα M **31** γινόμενα M

ἑαυτὸν ἀναλαμβάνειν παρὰ τὴν τούτων βούλησιν, ἄρα ἔσται πλεονεξία ἐν μέσῳ καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἁρπαζομένων τῶν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων * ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν παρὰ τὴν τούτων βούλησιν· ἀλλὰ καὶ ἀδράνεια εἴη, ἐπειδὴ μὴ αὐτὸς δυνάμενος ἑαυτῷ ποιεῖν ἁρπάζει τὰ
5 ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων γενόμενα. καὶ ἔσται λοιπὸν μῦθος 6 καὶ μωρολογία, τῶν μὲν κάτω δυναμένων ὑπερβῆναι τοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ἐν μέσῳ τιμωρεῖσθαι αἰτίους ὄντας τῶν κάτω καὶ τοὺς κάτω ὑπὲρ τοὺς μέσους πρὸς τὸν ἄνω σῴζεσθαι καὶ ἐλευθεροῦσθαι, λέγω δὴ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇδε τῇ κτίσει. εἴη δ' ἂν ὁ μὲν ἄνω μὴ δυνη-
10 θεὶς ποιῆσαι ἀσθενὴς κρινόμενος, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι ⟨δυνατοί⟩, δυνάμενοι ποιῆσαι ἃ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐβούλετο, ἢ ἐβούλετο καὶ οὐκ ἠδύνατο. οὐ γὰρ δύναται ἃ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ, εἶναι αὐτῷ κακὸν 7 οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. εἰ γὰρ ἦν | κακόν, ἐχρῆν ἀπόλλυσθαι. D71 εἰ δὲ ὅλως μέρος τι τοῦ ἔργου σῴζεται, οὐκέτι τὸ ἔργον φαῦλον,
15 κἄν τε μέρος αὐτοῦ σῳζόμενον εὑρίσκοιτο, οὔτε οἱ ποιήσαντες φαῦλοι ⟨οἱ⟩ τὸ σῳζόμενον τεχνησάμενοι. εἰ δὲ ὅλως ἐξ ἀγγέλων ἡ ψυχὴ καὶ 8 ἄνωθεν λαμβάνει δύναμιν παραχθεῖσα, ἄρα γε οἱ ἄγγελοι πλέον σωτηρίας τεύξονται, ὅτι ἡ ἀπ' αὐτῶν ψυχὴ σῴζεται, ἐκ φαύλων οὖσα. σῳζομένης δὲ αὐτῆς οὐκέτι φαῦλος οὔτε αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἡ γενομένη
20 ὑπὸ τῶν ἀγγέλων οὔτε οἱ ἄγγελοι, ἐξ ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει.

8. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἔχοντι ἰστέον ἂν εἴη ὅτι 8, 1 ἀνοίας ἐστὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἀγυρτῶδες ἐργαστήριον. καταισχυνθήσονται 2 δὲ αὖθις οὗτοι καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτῶν λόγων. εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἀπὸ παρθένου Μαρίας, ἀλλὰ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ
25 τῆς αὐτῆς Μαρίας, σῴζεται δὲ οὗτος, ἄρα καὶ αὐτοὶ σωθήσονται οἱ τοῦτον γεγεννηκότες. καὶ εἰ ἡ Μαρία καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ ὑπάρχουσιν, ἄρα τὸν δημιουργὸν κτιστὴν ⟨καὶ τοῦ Ἰησοῦ⟩ ἔφασαν καὶ οὐκέτι ἐν ὑστερήματι ἔσται ὁ τὸν Ἰωσὴφ καὶ τὴν Μαρίαν ποιήσας, | ἐξ ὧν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῦ ἄνω ἀγνώστου πατρὸς ὑπάρχει. εἰ 3 P110
30 δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἐστὶ καὶ ὁ δημιουργὸς εἷς ἐστι τῶν ἀγγέλων, ἄρα γε ἀτοπήματι τῷ ἑνὶ πάντες περιπεσοῦνται, ὁποίῳ καὶ οἱ ἄγγελοι περιπεπτώκασι. καὶ ἀσύστατον εἴη ἂν τὸ παρ'

V M

3 * ⟨γενομένων⟩ * | θεν von ἄνωθεν getilgt V^corr 6 δυναμένων *] δυνάμεων V M | ἐν vor μέσῳ oben hineingeflickt V^corr μέσον M 10f ⟨δυνατοί⟩ * 14 σώζεσθαι M 15 vor σῳζόμενον + ⟨μὴ⟩? * 16 ⟨οἱ⟩ * 19 lies viell. φαῦλον sc. ἔργον, vgl. Z. 14 * 21 ἂν < M 22 ἄνοια M 23 ἄλλων < V | λέγων M 26 ὁ < V 27 ⟨καὶ τοῦ Ἰησοῦ⟩ * 28 Μαριὰμ M 32 εἴη ἄν, η auf Rasur V^corr εἶπαν M

αὐτῶν δραματούργημα, δηλητηρίου ἔμπλεον καὶ πάσης ἰώδους διδασκαλίας μεμεστωμένον. ταύτην δὲ αὖθις ὀπίσω τρέψαντες, ὥσπερ 4 δράκοντος κεφαλὴν ξύλῳ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ γῆς λακίσαντες, ταῖς ἄλλαις θηριομόρφοις προσπελάσαντες ἐπ' ὀλέθρῳ * 5 τούτων ἥκειν ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀναγκάσωμεν. | D 72

Κατὰ Κηρινθιανῶν ἤτοι Μηρινθιανῶν η̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας κη̅.

1. Κήρινθος δὲ αὖθις, ἀφ' οὗπερ οἱ Κηρινθιανοὶ λεγόμενοι, ἀπὸ 1, 1 ταύτης τῆς θηριώδους σπορᾶς τὸν ἰὸν τῷ κόσμῳ φέρων ἥκει· σχεδὸν δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν προειρημένον Καρποκρᾶν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ 10 τῷ κόσμῳ κακοποιὰ φάρμακα ἐκβλυστάνει. τὰ ἴσα γὰρ τῷ προειρημένῳ 2 εἰς τὸν Χριστὸν συκοφαντήσας ἐξηγεῖται καὶ οὗτος, ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι. οὐδὲν γὰρ οὗτος παρὰ τὸν πρῶτον 3 διήλλαξε τῇ εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ 15 μόνον, ἐν τῷ προσέχειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους. φάσκει δὲ οὗτος τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδόσθαι, τὸν δὲ δεδωκότα τὸν νόμον ἕνα εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων. ἐγένετο δὲ οὗτος ὁ Κήρινθος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρίβων κἀκεῖσε 4

6 ff vgl. mit Epiph. insbesondere Irenaeus adv. haer. I 26, 1; I 211 f Harvey Hippolyt refut. VII 33; S. 220, 12 ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 3; aus Epiph. schöpft Filastrius haer. 36; S. 19, 22 ff Marx — **7—13 u. 15—18** vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 3 *post hunc* (sc. Carpocratem) *Cerinthus haereticus erupit similia docens. nam et ipse mundum institutum esse ab illis dicit; Christum ex semine Joseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens, ipsam quoque legem ab angelis datam perhibens, Judaeorum deum non dominum sed angelum promens* — **18—S. 314, 12** vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 1; I 211 f Harvey = Hippolyt refut. VII 33; S. 220, 12 ff *Κήρινθος δέ τις* (+ *in Asia* Ir.), *αὐτὸς Αἰγυπτίων παιδείᾳ ἀσκηθείς* (< Ir.), *ἔλεγεν οὐχ ὑπὸ τοῦ πρώτου ⟨θεοῦ⟩ γεγονέναι τὸν κόσμον ἀλλ' ὑπὸ δυνάμεώς τινος κεχωρισμένης τῆς ὑπὲρ τὰ ὅλα ἐξου-*

V M

1 ἔμπλεων V ἔμπνεον M **2** δὲ < M **4** * etwa ⟨τῷ κόσμῳ φανείσαις, εἰς ἔλεγχον⟩ * **5** ἥκειν — ἀναγκάσωμεν] καὶ τῶν τοιούτων βαδιούμεθα, auf einer erheblich längeren Rasur V corr | Unterschrift κατὰ Καρποκρασίων V **6** κατὰ Κηρινθιανῶν ἤτοι Μηρινθιανῶν ὀγδόη η̅ καὶ κη̅ V **8** φέρειν M **10** ἐκβλυσθάνει V ἐμβλυστάνει M **13** γεγεννῆσθαι M **14** ἀλλὰ M **16** δὲ hineingeflickt V corr < M

τοῦ κηρύγματος τὴν ἀρχὴν πεποιημένος. ἤδη δὲ περὶ τούτου εἴ- 5
πομεν ὡς καὶ οὗτος ἐκήρυττεν οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἄνωθεν δυ-
νάμεως τὸν κόσμον γεγενῆσθαι. ἄνωθεν δὲ ἐκ τοῦ ἄνω θεοῦ μετὰ
τὸ ἀδρυνθῆναι τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας γε-
5 γεννημένον, κατεληλυθέναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτὸν τουτέστι τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ
καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς μετ' αὐτοῦ τὸν ἄγνωστον πατέρα. καὶ διὰ τοῦτο 6
ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἄνωθεν δύναμις, δυνάμεις ἐπιτετελεκέναι· P111
καὶ αὐτοῦ πεπονθότος τὸ ἐλθὸν ἄνωθεν ἀναπτῆναι ἄνω ἀπὸ | τοῦ Ö218
10 Ἰησοῦ. πεπονθότα δὲ τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ἐγηγερμένον, Χριστὸν 7
δὲ τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτὸν ἀπαθῆ | ἀναπτάντα, ὅπερ ἐστὶ τὸ D73
κατελθὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν.

2. Ἐκπέπτωκε δὲ καὶ οὗτος, ὡς ὁρᾶτε πάντες οἱ τῆς ἀληθείας 2, 1
ἐρασταί. φάσκει γὰρ τὸν τὸν νόμον δεδωκότα οὐκ ἀγαθόν, οὗ τῷ
15 νόμῳ πείθεσθαι δοκεῖ, δῆλον δὲ ὅτι ὡς ἀγαθῷ. πῶς οὖν ὁ πονηρὸς 2
τὸν ἀγαθὸν νόμον δέδωκεν; εἰ γὰρ καλὸν τὸ μὴ μοιχεύειν καὶ καλὸν
τὸ μὴ φονεύειν, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ ἐντειλάμενος βελτίων εἴη, ἐὰν
γε ὁ μὴ πράξας ἀγαθὸς ὁμολογῆται· πῶς δὲ κατηγορηθήσεται κακὰ
πράττων ὁ τὸ ἀγαθὸν συμβουλεύων καὶ ἀγαθὸν διδοὺς νόμον; ἀλλὰ
20 μανιώδης ὁ ἀνὴρ τοιούτοις ἐγχειρῶν. οὗτος δέ ἐστιν, ἀγαπητοί, 3
εἷς τῶν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ταραχὴν ἐργασαμένων, ὅτε οἱ περὶ
Ἰάκωβον γεγράφασιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐπιστολήν, λέγοντες ὅτι
»ἔγνωμέν τινας ἐξ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντας καὶ ταράξαντας ὑμᾶς

σίας καὶ ἀγνοούσης τὸν ὑπὲρ πάντα θεόν. τὸν δὲ Ἰησοῦν ὑπέθετο μὴ ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι (+ impossibile enim hoc ei visum est Ir.), *γεγονέναι δὲ αὐτὸν ἐξ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας υἱὸν ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀνθρώποις, καὶ δικαιότερον γεγονέναι καὶ σοφώτερον. καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα κατελθεῖν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὰ ὅλα αὐθεντίας τὸν Χριστὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, καὶ τότε κηρῦξαι τὸν ἄγνωστον πατέρα καὶ δυνάμεις ἐπιτελέσαι, πρὸς δὲ τῷ τέλει ἀποπτῆναι τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν Ἰησοῦν πεπονθέναι καὶ ἐγηγέρθαι, τὸν δὲ Χριστὸν ἀπαθῆ διαμεμενηκέναι πνευματικὸν ὑπάρχοντα*

1 vgl. S. 236, 6ff — **12** vgl. I Joh. 5, 1 — **23** Act. 15, 24

V M

1 *τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος* M **1f** *εἴπο//μεν, ο* aus *α* V corr **4** *ἐκ*] *ἀπὸ* M **5** *ἑαυτὸν* V **6** *ἐν τῷ Ἰορδάνῃ* nachgetragen V corr < M **7** *μετ' αὐτοῦ* U] *μετ' αὐτὸν* V M **8** *ἦλθεν* + (angeflickt) *ἡ δύναμις* V corr | *δύναμις* < V **14** *δωκότα* M **15** *ἀγαθῷ*] *ἀγαθὸν* M **18** *γε*] *δὲ* M | *ὁμολογεῖται* V *ὁμολόγηται* M **21** vor *τὴν ταραχὴν* + *ὁ* V | *ἐργασαμένων* *] *ἐργασάμενος* V M

λόγοις, οἷς οὐ διεστειλάμεθα«· καὶ οὗτος εἷς ἐστι τῶν ἀντιστάντων 4
τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ, ἐπειδὴ εἰσῆλθε πρὸς Κορνήλιον τὸν ἅγιον, ὅτε μετε-
στείλατο αὐτὸν καταξιωθεὶς ὀπτασίας ἀγγέλου καὶ ὁ Πέτρος ἐδίσταζε
καὶ εἶδεν τὸ ὅραμα τῆς ὀθόνης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ ἤκουσε παρὰ
5 κυρίου μηδὲν κοινὸν λέγειν ἢ ἀκάθαρτον. οὗτος οὖν παρεκίνει περὶ 5
τοῦ Πέτρου ἀνελθόντος εἰς Ἱερουσαλὴμ τὰ πλήθη τῶν ἐκ περιτομῆς
λέγων ὅτι »εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας«. ἐποίησε 6
δὲ τοῦτο Κήρινθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κηρῦξαι τὸ αὐτοῦ κήρυγμα
καὶ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ περισσότερον τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας βάραθρον. διὰ
10 γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπερίτομον, δῆθεν ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν ἐν
ἀκροβυστίᾳ πιστῶν διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθηράσατο.

3. Τοῦ δὲ κυρίου πάντοτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος 3, 1
ποιουμένου καὶ τὸ σαφὲς τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας υἱοῖς
ἀσφαλιζομένου καὶ δόντος | Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ποιήσασθαι D74
15 τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἔλεγχον, φανερὰ γίνεται ἡ τοῦ Κη-
ρίνθου ἄνοια. φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Πέτρος »ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει 2
Ἰόππῃ καὶ εἶδον ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἕκτην | ὀθόνην καθιε- P112
μένην, δεδεμένην ἐν τέτρασιν ἀρχαῖς, ἐν ᾗ ἦν πάντα τὰ τετράποδα
καὶ ἑρπετά. καὶ εἶπέν μοι· θῦσον καὶ φάγε. ἐγὼ δὲ εἶπον· κύριε
20 μηδαμῶς, ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα
μου. ἀπεκρίθη δέ μοι ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἃ ὁ θεὸς
ἐκαθέρισε, σὺ μὴ κοίνου. καὶ ἐξαυτῆς ἰδοὺ δύο | ἄνδρες εἱστήκεισαν Ö220
εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἶπέν μοι τὸ πνεῦμα· πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν
διακρινόμενος«. καὶ λοιπὸν διηγεῖται, ὡς ἐν παραβολῇ ταῦτα πρὸς 3
25 αὐτὸν εἴρηται καὶ ὡς τότε ἐδίσταξεν, ἕως ὅτε ὁ κύριος ἐναργῶς
ἔδειξεν αὐτῷ ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν. εὐθὺς 4
γὰρ αὐτοῦ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ὅτε ἦλθεν εἰς Καισάρειαν, ἐπέπεσε

1 vgl. Act. 11, 2 — **7** Act. 11, 3 — **16ff** Act. 11, 4ff

V M 5—S. **316, 10** mit Auslassungen Catena in Acta apost. S. 193, 21 ff Cramer (= cat.)

3 *ἀγγέλου* angeflickt V corr **5** *μηδένα* M | *παρεκίνει* aus *παρ᾽ ἐκείνῃ* V
6 *ἐπανελθόντος* cat. **7** *εἰσῆλθες* M **8** *ἑαυτοῦ* V **12—14** *κυρίου — ἀσφαλι-
ζομένου* < cat. **14** *τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ* < cat. | *ποιήσασθαι* hinter *ἔλεγχον*
(Z. 15) cat. **15** *ἐλέγχους* aus *ἔλεγχον* V corr | *φανερὰ* + *γὰρ* V **16—25** < cat.
19f *μηδαμῶς κύριε* M **21** *φωνὴ ἐκ δευτέρου* M **22** *ἐκαθέρισεν, ά* V corr
ἐκαθέρισεν M **23** *εἰς*] *ἐπὶ* M **24** *ταῦτα* + *ἃ* M **25** *καὶ ὡς τότε*] *ἕως τότε γὰρ*
cat. | *ἐδίσταζεν* u. + *ὁ ἅγιος* cat. **26** *ἃ* < M | *αὐτῶν* M | *εὐθὺ* M
27 *ὅτε — Καισάρειαν* < cat.

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ Κορνήλιον. καὶ ἰδὼν ὁ Πέτρος εἶπε »μή
τις δύναται κωλῦσαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τούτων τῶν καταξιωθέντων τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον λαβεῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀρχῆς;« τὸ πᾶν δὲ ἦν 5
τοῦτο μυστήριον καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, ὅπως ὅ τε
5 ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς τις γνώσεται ὅτι οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων ἡ τῶν
ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ. προὔλαβεν γὰρ ὁ θεὸς δοῦναι τὴν
δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὀπτασίαν καὶ τὴν
ἀποδοχὴν τῆς εὐχῆς καὶ νηστειῶν καὶ ἀγαθοποιιῶν, ἵνα ὃ ἐπιστεύ-
θησαν οἱ ἀπόστολοι, μάλιστα ὁ ἅγιος Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι,
10 μὴ ἀποστερήσωσιν τὸν ἐκ θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν κεκλημένον.

4. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε ἐπραγματεύθη κινηθέντα ὑπὸ τοῦ προ- 4, 1
ειρημένου ψευδαποστόλου Κηρίνθου, ὃς καὶ ἄλλοτε στάσιν αὐτός τε
καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ εἰργάσαντο ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὁπηνίκα Παῦλος
ἀνῆλθε | μετὰ Τίτου καὶ ὡς οὗτος ἔφη ὅτι »ἄνδρας ἀκροβύστους D75
15 εἰσήνεγκε μεθ᾽ ἑαυτοῦ«, ἤδη περὶ Τίτου λέγων, »καὶ κεκοίνωκε (φησί)
τὸν ἅγιον τόπον«. διὸ καὶ Παῦλος λέγει »ἀλλ᾽ οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν 2
ἐμοί, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι· διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους
ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν
ἡμῶν ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ, οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑπο-
20 ταγῇ«· καὶ τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ παραγγέλλων ἔλεγεν »μὴ περιτέμνεσθε·
ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει«. διήρκεσε δὲ 3
ἡ περιτομὴ χρόνῳ ὑπηρετήσασα, ἕως ἡ μείζων περιτομὴ παρεγένετο, P113
τουτέστιν τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι
καὶ σαφέστερον δείκνυται ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς ἀποστόλοις εἰρημένων,
25 μάλιστα παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Παύλῳ· φάσκει γὰρ οὕτως »οἷς
οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ«. παντὶ δὲ τῷ βουλομένῳ 4
κατανοεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις τότε πεπραγματευμένα θαυμάσαι
ἔπεστι, πῶς τὰ παρὰ τῇ αἱρέσει ταύτῃ ἐξ ἐπιπνοίας πνεύματος πλά-

14 vgl. Act. 21, 28 — **16** Gal. 2, 3—5 — **20** Gal. 5, 2 — **21 f** vgl. oben haer. 8, 6, 7; S. 192, 17 ff — **25** Gal. 2, 5

V M cat. (bis Z. 10)

1 *ὁ* < M **2** *τὸ ὕδωρ* hinter *μὴ* cat. **2—3** *ἀπὸ — ἀρχῆς*] *κτέ* cat. **4** *ὅ τε*] *ὅτε ὁ* M **6** *θεοῦ* + *ὑπῆρχεν* cat. **7** *ἁγίου* < V **14** *ἀνῆλθε*, *ν* aus *π* V corr *ἀπῆλθε* M **15** *κεκοίνωκε* aus *κεκοινώνηκε* V **17** *δὲ* < M **20** *περιτέμνεσθαι*, *ε* V corr *περιτέμνεσθε* M **21** *ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε* < M **22** *μεῖζον* M **23** *τῳ*] *τὸ* M **25** *μάλιστα* + *δὲ* M | *οὕτως*] *οὗτος* Dind. *οἷς*] *ὡς* M **28** *ἐπινοίας* V

νης ἐνεργηθέντα τὸν χαρακτῆρα ὑποδείκνυσι τῶν διὰ τῶν αἱρέσεων τούτων ἐν τοῖς ἀποστόλοις τὴν κίνησιν ἐργασαμένων. ἀποστάντων 5 γὰρ τούτων καὶ εἰς ψευδαποστόλους τραπέντων ⟨καὶ⟩ ἄλλους ψευδαποστόλους ἀποστειλάντων ὡς καὶ ἤδη προείρηται εἰς τὴν Ἀντιόχειαν
5 ἐν ἀρχῇ καὶ εἰς ἄλλους τόπους, λέγοντας ὅτι »ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε καὶ φυλάξητε τὸν νόμον Μωυσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι«, οὐχ ἡ τυχοῦσα τότε ταραχὴ ἐγένετο ὡς προείρηται. καὶ οὗτοί | εἰσιν οἱ 6 Ö222 παρὰ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ εἰρημένοι »ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ«.
10 5. Χρῶνται γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ — ἀπὸ μέρους 5, 1 καὶ οὐχὶ ὅλῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν γενεαλογίαν τὴν ἔνσαρκον — καὶ ταύτην μαρτυρίαν φέρουσιν, ἀπὸ τοῦ εὐαγ|γελίου πάλιν λέγοντες ὅτι »ἀρκετὸν D76 τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος«. τί οὖν, φησί; περι- 2 ετμήθη ὁ Ἰησοῦς, περιτμήθητι καὶ αὐτός. Χριστὸς κατὰ νόμον,
15 φησίν, ἐπολιτεύσατο, καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα ποίησον. ὅθεν καί τινες ἐκ τούτων ὡς ὑπὸ δηλητηρίων ὑφαρπαχθέντες πείθονται ταῖς πιθανολογίαις διὰ τὸ τὸν Χριστὸν περιτετμῆσθαι. τὸν δὲ Παῦλον ἀθε- 3 τοῦσι διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι τῇ περιτομῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν διὰ τὸ εἰρηκέναι »ὅσοι ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε«,
20 καὶ ὅτι »ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει«.

5 Act. 15, 1 — **8** II Kor. 11, 13 — **10ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey (bei den Ebionäern) *solo autem eo quod est secundum Matthaeum evangelio utuntur* u. die Bemerkungen bei den Nazoräern haer. 29, 9, 4 u. bei den Ebioniten haer. 30, 13, 2 u. 14, 2. Durch die letztgenannte Stelle wird der Sinn des ἀλλὰ διὰ τὴν γενεαλογίαν τὴν ἔνσαρκον näher erläutert. Epiph. will sagen, daß die Kerinthianer zwar ein unvollständiges Matthäusevangelium haben, aber doch auf dieses Evangelium Wert legen um der Geschlechtsregister willen. Das Vorhandensein der Geschlechtsregister in ihrem Evangelium soll also gerade betont werden — **12f** Matth. 10, 25; vgl. haer. 30, 26, 1ff u. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 3 (von Ebion) *et quia scriptum sit: nemo discipulus super magistrum nec servus super dominum, legem etiam proponit, scilicet ad excludendum evangelium et vindicandum Judaismum* — **17ff** vgl. Irenaeus I 26, 2; I 213 Harvey (bei den Ebionäern) *et apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes* — **19** Gal. 5, 4 — **20** Gal. 5, 2

V M

3 ⟨καὶ⟩ Ausgg. **8** ἀποστόλῳ < V **10** μέρους + ⟨μὲν⟩? * **16** ὑπαρπαχθέντες M **19** ἐξεπέσατε, ε V corr **20** περιτέμνησθε von späterer Hand aus περιτετμῆσθε V

6. Οὗτος δὲ ὁ Κήρινθος ἀνόητος καὶ ἀνοήτων διδάσκαλος φάσκει 6, 1
πάλιν τολμήσας Χριστὸν πεπονθέναι καὶ ἐσταυρῶσθαι, μήπω δὲ
ἐγηγέρθαι, μέλλειν δὲ ἀνίστασθαι ὅταν ἡ καθόλου γένηται νεκρῶν
ἀνάστασις. ἀσύστατα τοίνυν ταῦτα παρὰ τούτοις. τά τε ῥήματα καὶ 2
5 νοήματα. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος ἐκπληττόμενος τοῖς μὲν ἀπιστοῦσι
τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τῇ μελλούσῃ ἔσεσθαι ἔλεγεν »εἰ νεκροὶ οὐκ
ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται« καὶ τό »φάγωμεν καὶ πίωμεν·
αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν« | καὶ τό »μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν P114
ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί«. πάλιν δὲ τοῖς λέγουσι τὸν Χριστὸν 3
10 μηδέπω ἐγηγερμένον ὡσαύτως τὸν ἔλεγχον ἐπιφέρει λέγων »εἰ Χρι-
στὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ματαία καὶ ἡ
πίστις ἡμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ⟨ὅτι
ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ⟩, ὅτι ἤγειρεν τὸν Χριστόν, εἴπερ
οὐκ ἤγειρεν«· * ὡς τῶν [μὲν] ἀποστόλων κηρυττόντων Χριστὸν μὲν
15 μηδέπω ἐγηγέρθαι, νεκροὺς δὲ μὴ ἐγείρεσθαι. ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ 4
πατρίδι, φημὶ δὲ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ πάνυ ἤκμασε τὸ
τούτων διδασκαλεῖον, ἐν οἷς καί τι παραδόσεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς
ἡμᾶς, ὡς τινῶν μὲν παρ' αὐτοῖς προφθανόντων τελευτῆσαι ἄνευ
βαπτίσματος, | ἄλλους δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίζεσθαι, D77
20 ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναστάντας αὐτοὺς δίκην δοῦναι τι-
μωρίας βάπτισμα μὴ εἰληφότας, γίνεσθαι δὲ ὑποχειρίους τῆς τοῦ
κοσμοποιοῦ ἐξουσίας. καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοσις ἡ ἐλθοῦσα εἰς 5
ἡμᾶς φησι τὸν αὐτὸν ἅγιον ἀπόστολον εἰρηκέναι »εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ
ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν;« καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ ῥη-
25 τὸν ἑρμηνεύοντές φασιν ὅτι οἱ μέλλοντες τελευτᾶν, ἐὰν ὦσι κατη- Ö224
χούμενοι, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λουτροῦ καταξιοῦνται,
δεικνύντες ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδέεται
τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων. τούτων δὲ οἱ μὲν τὸν 6
Χριστὸν μηδέπω ἐγηγέρθαι κεκηρύχασιν, ἀνίστασθαι δὲ μετὰ πάντων,
30 οἱ δὲ ὅτι ὅλως νεκροὶ οὐκ ἀναστήσονται. διὸ μέσος χωρήσας ὁ ἀπό- 7

6 I Kor. 15, 16 — **7** I Kor. 15, 32 — **8** I Kor. 15, 33 — **10** I Kor. 15, 14f —
23 I Kor. 15, 29

V M

4 *παρὰ τούτοις*] *παρ' ἐκείνοις* V **5** *ὁ ἀπόστολος*] *ὁ Παῦλος* V **6** *λέγει*
aus *ἔλεγεν* Vcorr **7** *φάγομεν καὶ πίομεν* M **10** *μήπω* V **12** *δὲ* < M
13 *ὅνπερ* Vcorr **14** * etwa ⟨*ἐπεὶ καὶ ἐν Κορίνθῳ ἀνέστησάν τινες λέγοντες, ὅτι
ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν,*⟩ | [*μὲν*] * **14f** *μὲν* ⟨*μηδέπω*⟩ *, vgl. Z. 28ff] *μὴ* aus
μὲν Vcorr *μὲν* M **17** *τοῦτον* M | *παραδό//σεως*, *ο* aus *ω* Vcorr **20** *ἀναστάντα* M
21 *εἰληφότας*, *α* aus *ε* Vcorr **25** *φησὶν* M | *ἐ///ὰν*, *π* ausradiert Vcorr **26** *κατα-
ξιοῦνται λουτροῦ* M **28** *διὰ* < M

στολος πρὸς ἀμφοτέρους τούτους καὶ τὰς λοιπὰς αἱρέσεις ἐν τῇ μιᾷ ἐργασίᾳ τὴν ἀνατροπὴν πεποίηται ἐν τῇ περὶ νεκρῶν † ἀναστάσει καὶ ἐν ταῖς μαρτυρίαις αἷς κατὰ λεπτότητα διεξιὼν τὴν βεβαίαν σύστασιν ἐποιήσατο τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ σωτηρίας καὶ
5 ἐλπίδος. φάσκων »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ 8 τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν« καὶ πάλιν ὅτι »Χριστὸς ἐγήγερται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων«, ἵνα τὰς ἀμφοτέρας σχέσεις τῶν αἱρέσεων ἐλέγξας τὸ ἀμόλυντον τῆς διδασκαλίας κήρυγμα ἐξ ἀληθείας διδάξῃ τοὺς βουλομένους εἰδέναι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν
10 καὶ σωτηριώδη διδασκαλίαν. | P115

7. Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὸς ἂν εἴη Κήρινθος καὶ οἱ ἀμφ' 7, 1 αὐτόν, ἀπατηθεὶς ὁ τάλας καὶ ἄλλοις αἴτιος γεγονὼς ἀπωλείας, τῶν θείων γραφῶν σαφῶς ἡμῖν κατὰ λεπτότητα περὶ πάντων εἰσηγουμένων. οὔτε γὰρ ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ ὁ Χριστός, ἐπεὶ πῶς ἔτι ση- 2
15 μεῖον εἴη τὸ γέννημα, καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ εἰρημένον πῶς | ἔτι D78 συσταθήσεται, ὥς εἶπεν »αὐτὸς ὁ κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν« καὶ τὰ ἑξῆς· πῶς δὲ ἔτι 3 πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον παρὰ τῆς ἁγίας παρθένου πρὸς τὸν Γαβριὴλ »πῶς ἔσται τοῦτο, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω« καὶ αὐτοῦ λέγον-
20 τος »πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι« καὶ τὰ ἑξῆς, πῶς δὲ ἔτι πάλιν οὐκ ἐλεγχθήσεται αὐτῶν ἡ ἄνοια, 4 τοῦ εὐαγγελίου σαφῶς λέγοντος ὅτι »ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς«; ἔστιν δὲ γνῶναι σαφῶς ὅτι οὐδὲ ὅλως 5 συνῆλθον. μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτο εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν
25 προενόει παραθέσθαι αὐτὴν Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ παρθένῳ, ὡς λέγει »ἴδε ἡ μήτηρ σου« καὶ τῇ αὐτῇ »ἴδε ὁ υἱός σου«. ἔδει γὰρ αὐτὸν 6 παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς αὐτῆς συγγενέσιν ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ Ἰωσήφ, εἴπερ ἦσαν ἐξ αὐτῆς, Ἰακώβῳ φημὶ καὶ Ἰωσῇ καὶ Ἰούδᾳ καὶ Συμεῶνι.

5 I Kor. 15, 53 — **6** I Kor. 15, 20 — **16** Jes. 7, 14 — **19** Luk. 1, 34 — **20** Luk. 1, 35 — **22** Matth. 1, 18 — **25** τῷ ἁγίῳ παρθένῳ, zum Sinn vgl. haer. 78, 10, 11 — **26** Joh. 19, 27 — Joh. 19, 26 — **28** vgl. Mark. 6, 3

V M

2 † *ἀναστάσει*] lies wohl *ἀναστάσεως* ⟨*ὑποθέσει*⟩ * **3** vor *καὶ* viell. etwas ausgefallen ⟨*ἐλέγχων αὐτοὺς*⟩? * | *αἷς* < M **8 f** *ἐξ ἀληθείας*] s. zu S. 305, 12 **11** *ἂν* < M **12** *αὐτόν*, ο aus ω Vcorr | *ἀπατηθέντες οἱ τάλανες* aus *ἀπατηθεὶς ὁ τάλας* Vcorr | *αἴτιοι γεγονότες* aus *αἴτιος γεγονὼς* Vcorr **13 f** *εἰσηγουμένων*, δι Vcorr **16** *ὁ* < V **19** *ὅτι*] *ἐπεὶ* M **21** *πῶς δὲ* /////, *ἔτι* ausradiert Vcorr | *αὐτοῦ* M **28** *Συμεὼν* M

υἱοῖς οὖσι τοῦ Ἰωσὴφ ἀπὸ ἄλλης γυναικός. οὐδὲ γὰρ κέχρηται τῇ
παρθένῳ ὅλως. μὴ γένοιτο· εὑρίσκεται γὰρ μετὰ τὸ γεγεννηκέναι ἡ
παρθένος ἄχραντος. ἀλλὰ περὶ τούτων ἤδη ἐν ἄλλῳ μοι λόγῳ σαφῶς 7
πεπραγμάτευται καὶ πραγματευθήσεται· ὧδε δὲ ἐν μέρει ὡς ἐν παρ-
5 εκδρομῇ περὶ τῆς τούτων ὑποθέσεως εἴρηται, ἵνα μὴ ἑτέρων δηγμά-
των βουλόμενος ποιῆσαι ἴασιν καὶ ἑτέρων δηλητηρίων ἄκος | καὶ Ö226
ἀλεξητήριον * εἰς ἄλλα τοὺς ἐντυγχάνοντας παρεκτρέψω. πλὴν ἐκ 8
παντὸς τῷ τὴν σύνεσιν κεκτημένῳ μάταιος ἡ τούτων καταχλεύαστος
διδασκαλία συσταθήσεται, παρὰ μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἐλεγχομένη, παρὰ
10 δὲ τοῖς συνετοῖς καταγινωσκομένη, ἐκ θεοῦ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς
ἀληθείας κηρύγματος ἐκβαλλομένη.

8. Καλοῦνται δὲ πάλιν οὗτοι Μηρινθιανοί, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς 8, 1
ἡμᾶς φάσις περιέχει. εἴτε γὰρ ὁ αὐτὸς Κήρινθος Μήρινθος πάλιν
ἐκαλεῖτο, οὐ πάνυ τι σαφῶς | περὶ τούτου ἴσμεν, εἴτε ἄλλος τις ἦν D79
15 Μήρινθος ὀνόματι συνεργὸς τούτου, | θεῷ ἔγνωσται. ἤδη γὰρ εἴπα- 2 P116
μεν ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς ἐν Ἱεροσολύμοις πολλάκις ἀντέστη τοῖς ἀπο-
στόλοις, ἀλλὰ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· πλὴν ἤτοι αὐτὸς
εἴη ἢ καὶ ἄλλος σὺν αὐτῷ συνεργὸς τὰ ὅμοια αὐτῷ φρονῶν καὶ
συμπράττων εἰς τὰ ἴσα, οὐδὲν διαφέρει. ἡ γὰρ πᾶσα αὐτῶν κακο-
20 τροπία τῆς διδασκαλίας τοῦτον ἔχει τὸν χαρακτῆρα, Κηρινθιανοὶ δὲ
ὁμοῦ καὶ Μηρινθιανοὶ οὗτοι καλοῦνται.

Καὶ ταῦτα περὶ ταύτης τῆς δεινῆς καὶ ἑρπετώδους μοχθηρίας 3
διεξιόντες πάλιν ἐπὶ τὰς ἑξῆς προβαίνομεν, εὐχαριστοῦντες μὲν ὅτι
τὸ πέλαγος τούτων τῶν κακῶν δογμάτων ἀβλαβῶς διενηξάμεθα,
25 εὐχόμενοι δὲ ἵνα ἐν τοῖς ἑξῆς παρεντυχόντες, ὡς εἰς δυσθαλάττια
καὶ θηριώδη βράχη παρεμπεσόντες μὴ ἀδικηθῶμεν, ἀλλὰ σω-
τηρίας τύχωμεν τῆς ἀπὸ τῆς μελλούσης ἡμῖν καθ᾽ ὑφήγησιν ἀνα-
φαίνεσθαι ἀληθείας ἐν τῷ ἡμᾶς συνιστᾶν αὐτήν τε καὶ τὴν ἐπ᾽ αὐτῇ

3 vgl. Ancoratus c. 60, 1; S. 70, 18ff u. Panarion haer. 78, 7ff

V M

1 vor οὐδὲ ein καὶ getilgt V | οὐδὲ] οὐ M | γὰρ + ὅτι V 2 μὴ γένοιτο < V | γὰρ < V 7 ἀλεξιτήριον M | * ⟨παρασκευάσαι⟩ * 8 vor καταχλεύαστος + καὶ M 10f κηρύγματος τῆς ἀληθείας V 13 φήμη aus φάσις V corr 15 τούτου *] τούτω V M | εἴπο//μεν, ο aus α V corr 16 ἀνθέστη M 17 καὶ[2] ausradiert V corr 18 σὺν < M 19 εἰς *] καὶ V M 20 δὲ] τε V 21 ὁμοῦ hinter Μηρινθιανοὶ M 25 ἵνα hineingeflickt V corr ἵν᾽ M 25 δυσθαλάττια Dind.] δι''θαλάττια, α ausradiert V corr διαθαλάττια M 28 ἐπ᾽ *] ἐν V M

κενοφωνίαν. τῷ γὰρ βουλομένῳ σκοπεῖν καὶ τὰς τούτων ἰδέας ανα- 4
γράφειν καὶ αὕτη παρεικασθήσεται ὡς ἀληθῶς δικεφάλῳ τινὶ ὄφει
διὰ τὸ διώνυμον καὶ τῇ καλουμένῃ σηπεδόνι ἐχίδνῃ, τῇ κομώσῃ μὲν
πᾶν τὸ σῶμα αὐτῆς ἐν θριξὶν ἐρυθραῖς, οὐκ ἐχούσῃ δὲ οὐδὲ αἰγὸς
5 οὐδὲ προβάτου φύσιν ἢ δορὰν ἀλλὰ ἑρπετοῦ καὶ τὴν λύμην ἐργαζο-
μένῃ διὰ τοῦ δήγματος τοῖς παρεντυγχάνουσιν, ἀνατρέπουσα τοὺς 5
αὐτῇ πειθομένους, πῇ μὲν ἀπὸ παλαιᾶς θρησκείας τὰ τῆς νέας δια-
θήκης ἀφανίζουσα, πῇ δὲ διὰ λόγων ψευδῶν ὡς ἀπὸ νέας διαθήκης
κατὰ τῶν ἀπὸ περιτομῆς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων ἀποστόλων
10 τὰς ψευδηγορίας περιφέρουσα, ἧς τήν τε σῆψιν καὶ τὸν ἰὸν καὶ τοὺς
ὀδόντας τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας παίσαντες καὶ συντρίψαντες ἐπὶ τὰς
μετέπειτα ὡς προεῖπον διεξιέναι ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν. | D 80 Ö 228

Κατὰ Ναζωραίων $\overline{\vartheta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\varkappa\vartheta}$.

1. Ναζωραῖοι καθεξῆς τούτοις ἕπονται, ἅμα τε αὐτοῖς ὄντες ἢ 1, 1
15 καὶ πρὸ αὐτῶν ἢ σὺν αὐτοῖς ἢ μετ᾽ αὐτούς, ὅμως σύγχρονοι· οὐ γὰρ
ἀκριβέστερον δύναμαι ἐξειπεῖν τίνες τίνας | διεδέξαντο. καθὰ γὰρ P 117
ἔφην, σύγχρονοι ἦσαν ἀλλήλοις καὶ ὅμοια ἀλλήλοις κέκτηνται τὰ
φρονήματα. οὗτοι γὰρ ἑαυτοῖς ὄνομα ἐπέθεντο οὐχὶ Χριστοῦ οὔτε 2
αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ Ναζωραίων. πάντες δὲ Χριστιανοὶ 3

13ff vgl. mit Epiph. insbesondere Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 212f Harvey Hippolyt refut. VII 34; S. 221 Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 3 Filastrius haer. 37; S. 20, 14ff Marx Origenes c. Cels. II 1; I 126, 17ff Kötschau V 61; II 65, 4ff V 65; II 68, 11ff in Matth. tom. XVI 12; IV 37f Lommatzsch Eusebius h. e. III 27, 1ff; S. 255, 24ff Schwartz VI 17; S. 554, 18ff Hieronymus in Isaiam zu 1, 12; Migne 24, 34B (ebenda zu 1, 3); Migne 24, 27A u. zu 8, 11ff; 119A in Ezech. 16, 16; Migne 25, 139C ep. 112, 13, 2; CSEL 55, 381, 26ff Hilberg de vir. ill. 3 (Hieronymus stimmt in der Unterscheidung von Nazoräern u. Ebioniten mit Epiph. überein; ob er Nazorei oder Nazarei oder Nazareni geschrieben hat, ist auch durch Hilberg noch nicht sichergestellt: die beste Hdschr. hat S. 381, 26 nazoreus) — **19f** vgl. Act. 24, 5

V M

3 σιπιδῶνι M **4** οὐκ ἐχούσῃ δὲ οὐδὲ] ἐχούσῃ δὲ οὐκ M **6. 8. 10** ἀνατρέπουσα . . ἀφανίζουσα . . περιφέρουσα *] ἀνατρεπούσῃ . . ἀφανιζούσῃ . . . περιφερούσῃ V M **9** κατὰ τῶν] κατάγων M **10** σῆψιν] σιτὶν M **12** χωρῆσαι statt διεξιέναι auf Rasur V corr | σπεύσωμεν aus πιστεύσωμεν V corr | Unterschrift κατὰ Κηρινθιανῶν τῶν καὶ Μηρινθιανῶν V **13** κατὰ Ναζωραίων $\overline{\vartheta}$ ἡ καὶ $\overline{\varkappa\vartheta}$ V **16** καθὰ γὰρ] καθάπερ M **17** τὰ < M **19** vor πάντες hineingeflickt καὶ V corr

Ναζωραῖοι τότε ὡσαύτως ἐκαλοῦντο· γέγονε δὲ ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ καλεῖσθαι αὐτοὺς καὶ Ἰεσσαίους, πρὶν ἢ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν λάβωσιν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί. ἐκαλοῦντο δὲ Ἰεσσαῖοι 4 *διὰ τὸν Ἰεσσαί, οἶμαι, ἐπειδήπερ ὁ Δαυὶδ ἐξ Ἰεσσαί, ἐκ δὲ τοῦ Δαυὶδ* 5 *κατὰ διαδοχὴν σπέρματος ἡ Μαρία, πληρουμένης τῆς θείας γραφῆς, κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν Δαυίδ »ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου«.*

2. *Δέδια δὲ καθ' ἑκάστην ὑπόθεσιν λέξεως, † ὡς ταύτην τὴν* 2, 1 *† ὑπόθεσιν ποιοῦμαι, παρακινούσης με τῆς ἀληθείας τὰς ἐν αὐτῇ τῇ* 10 *λέξει θεωρίας ὑποφαίνειν, διὰ τὸ μὴ πολὺ πλάτος περιποιήσασθαι τῇ συντάξει τῆς διηγήσεως. τοῦ γὰρ κυρίου φήσαντος τῷ Δαυίδ »ἐκ* 2 *καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου« καὶ ὅτι »ὤμοσε κύριος τῷ Δαυὶδ καὶ οὐ μεταμεληθήσεται« δῆλον ὡς ἡ τοῦ θεοῦ ἀμετάθετός ἐστιν ἐπαγγελία. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ὅρκος παρὰ θεῷ τί* 3 15 *ἐστιν ἀλλ' ἢ τό »κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα λέγει κύριος«; »οὐ γὰρ κατὰ μείζονος ἔχει ὅρκον ὁ θεός«· ἀλλὰ οὐδὲ ὄμνυσι τὸ θεῖον, εἰς παράστασιν δὲ βεβαιώσεως ὁ λόγος ἔχει τὴν δύναμιν. μεθ' ὅρκου γὰρ ὤμοσε κύριος τῷ Δαυὶδ ἐκ | καρποῦ τῆς κοιλίας θήσειν ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ.* D81 *μαρτυροῦσι δὲ οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ* 4 20 *ἔδει τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι, ὡς καὶ ἐγεννήθη ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός· παρήσω δὲ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν, ἵνα μὴ εἰς πολὺν ὄγκον ἀγάγω τὸν λόγον, ὥς γε προεῖπον. εἴποι δ'* 5 *ἄν τις ἴσως· τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, τίνι τῷ λόγῳ ἐπὶ* 25 *τοῦ θρόνου Δαυὶδ οὐ καθέζεται; »ἦλθον« γάρ φησι τὸ εὐαγγέλιον »χρῖσαι αὐτὸν εἰς βασιλέα, καὶ γνοὺς ἀνεχώρησε« »καὶ ἐκρύβη ἐν Ἐφραῒμ πόλει τῆς ἐρήμου«. φθάσαντες δὲ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ ῥητοῦ* 6 *τούτου καὶ ἐρωτώμενοι περὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης καὶ τῆς ὑποθέ-*

2 zu *Ἰεσσαῖοι* vgl. unten S. 325, 21ff — **2f** vgl. Act. 11, 26 — **7** Psal. 131, 11 — **11** Psal. 131, 11 — **12** Psal. 109, 4 — **13f** vgl. Hebr. 6, 17 — **15** Gen. 22, 16 — **15f** vgl. Hebr. 6, 13 — **23** vgl. Röm. 1, 3 — **25** vgl. Joh. 6, 15 — **26** Joh. 11, 54

V M

2 *καὶ* < V **8** *δέδια δὲ*] *διὰ δὲ* M | † *ὡς*] lies etwa ⟨*μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐλάσω τὴν πραγματείαν· διὸ συντόμ*⟩*ως* * **9** † *ὑπόθεσιν*] *ὑπόμνησιν* aus *ὑπόθεσιν* V corr; richtiger etwa *ὑφήγησιν* * **14** *τις* M **16** *ὁ* < V **17** *ὁ* < M **19** *τοῦ* < M **20** *ὡς* *] *ὥσπεροῦν* aus *ὃς* V corr *ὃς* M **20f** *καὶ σωτὴρ* < V **21** vor *Χριστός* + *ὁ* M **27** *πόλιν* M | *ἡμεῖς* hinter *δὲ* hineingeflickt V corr **28** *ἠρωτημένοι* M

σεως, ὅτι τίνι τῷ λόγῳ κατὰ | τὸ σαρκικὸν οὐ πεπλήρωται ἐπὶ τὸν σωτῆρα τὸ καθίσαι ἐπὶ θρόνον Δαυίδ | (ἐνομίσθη γὰρ τοῦτό τισι μὴ πεπληρῶσθαι), ὅμως ὡς ἔστιν ἐροῦμεν. οὐδεμία γὰρ λέξις τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ γραφῆς διαπίπτει. P 118 Ö 230

5 3. Θρόνος γὰρ Δαυὶδ καὶ βασιλικὴ ἕδρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη, ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε καὶ ἀρχιερατικὸν ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάψας ὁ κύριος δεδώρηται τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, θρόνον μεταγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸν τοῦ Δαυίδ, μὴ διαλείποντα εἰς τὸν αἰῶνα. ἐκεῖσε γὰρ κατὰ διαδοχὴν διήρκεσεν ὁ θρόνος Δαυὶδ ἕως αὐ-10 τοῦ τοῦ Χριστοῦ, μὴ διαλειπόντων τῶν ἐξ Ἰούδα ἀρχόντων ἕως ἦλθεν »ᾧ τὰ ἀποκείμενα ἦν καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν« ⟨ὥς⟩ φησιν. ἔληξαν γὰρ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ οἱ κατὰ διαδοχὴν ἐξ Ἰούδα ἄρχοντες. ἕως γὰρ αὐτοῦ * ἡγούμενοι, διέπεσε δὲ ἡ τάξις καὶ ⟨μετ⟩έστη ἐξότε αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐπὶ Ἀλε-15 ξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ. ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κλῆρος ἀπὸ χρόνων Σαλίνας, τῆς καὶ | Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως καὶ Αὐγούστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· ὃς καὶ διάδημα ἐπέθετο ἑαυτῷ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος, εἷς τῶν χριστῶν καὶ ἡγουμένων ὑπάρχων. συναφθει-20 σῶν γὰρ τῶν δύο φυλῶν τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἱερατικοῦ, Ἰούδα δέ φημι καὶ Ἀαρὼν καὶ πάσης τῆς τοῦ Λευί, βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καθίστων· οὐ γὰρ διήμαρτέν τι ἀπὸ τῆς τῆς ἁγίας γραφῆς αἰνίξεως. 3, 1 2 3 4 D 82 5

9 ff vgl. haer. 20, 1, 6f; S. 225, 13 ff u. Hieronymus Chronik S. 160, 4 ff Helm — **11** Gen. 49, 10 — **12 ff** vgl. haer. 51, 22, 21 ff — **13** vgl. Hieronymus Chronik S. 160, 16 Helm *nam usque ad Herodem christi, id est sacerdotes, erant reges Judaeorum* — **15** vgl. Eusebius Chronik aus dem Armenischen S. 61, 12 ff Karst Hieronymus Chronik S. 148, 6 ff Helm — **16** vgl. Eusebius Chronik aus dem Armenischen S. 61, 17 Karst Hieronymus Chronik S. 152, 11 ff Helm — **18** anders gewendet bei Eusebius, vgl. Hieronymus Chronik S. 148, 11 ff Helm *Iannaeus cognomento Alexander, qui pontificatum quoque administrans crudelissime civibus praefuit*

V M

11 ⟨ὥς⟩ * **13** αὐτοῦ + τοῦ Χριστοῦ V corr | * etwa ⟨ἦσαν χριστοὶ οἱ⟩ *, vgl. Z. 19 u. die oben angeführte Stelle aus Eusebius-Hieronymus | δὲ] γὰρ V **14** ⟨μετ⟩-έστη *, vgl. S. 225, 15 **15** ἀρχιερατικοῦ M **16** Σααλίνας V **18** αὐτῷ M **19** οὗτος < M **21** vor βασιλεῖς hineingeflickt οὕτω V corr | ἱερεῖς + ⟨ὁμοῦ οἱ ἄρχοντες⟩? * **21 f** ἐγίνοντο statt καθίστων auf Rasur V corr **22** ἀπὸ τῆς τῆς *] τῶν ἀπὸ τῆς V blos τῆς M | τῶν . . . . αἰνιγμάτων aus τῆς . . . αἰνίξεως V corr

τότε δὲ λοιπὸν ἀλλόφυλος βασιλεὺς Ἡρῴδης καὶ οὐκέτι οἱ ἀπὸ τοῦ 6
Δαυὶδ διάδημα ἐπέθεντο. μεταπεσούσης δὲ τῆς βασιλικῆς καθέδρας, 7
ἐν Χριστῷ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ μὲν οἴκου τοῦ σαρκικοῦ Ἰούδα καὶ
Ἰσραὴλ τὸ βασιλικὸν μετέστη ἀξίωμα. ἵδρυται δὲ ὁ θρόνος ἐν τῇ ἁγίᾳ
5 τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐκ δύο προφάσεων ἔχων τὸ ἀξίωμα
τό τε βασιλικὸν καὶ τὸ ἀρχιερατικόν — καὶ τὸ μὲν βασιλικὸν ἀπὸ 8
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δύο τρόπους διά τε τὸ εἶναι
αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τοῦ βασιλέως κατὰ σάρκα καὶ τὸ εἶναι
αὐτόν, ὅπερ καὶ ἔστι, | βασιλέα μείζονα ἀπ' αἰῶνος κατὰ τὴν θεότητα· P119
10 τὸ δὲ ἱερατικόν, ὅτι αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιερέων πρύτανις —, κατα-
σταθέντος εὐθὺς Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου καλουμένου καὶ 9
ἀποστόλου, ἐπισκόπου πρώτου, υἱοῦ τοῦ Ἰωσὴφ φύσει ὄντος ἐν τάξει
δὲ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου κληθέντος διὰ τὴν συνανατροφήν. | Ö232

4. Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ ἐκ ⟨πρώτης⟩ γυναι- 4, 1
15 κὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὐκ ἀπὸ Μαρίας, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς τόπους τοῦτο
ἡμῖν εἴρηται καὶ σαφέστερον ἡμῖν πεπραγμάτευται. ἀλλὰ καὶ εὑρί- 2
σκομεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Δαυὶδ ὄντα διὰ τὸ υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσήφ, Να-
ζιραῖόν ⟨τε⟩ γενόμενον (ἦν γὰρ πρωτότοκος τῷ Ἰωσὴφ καὶ ἡγιασμένος)·
ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην ηὕρομεν.
20 διὸ καὶ ἐφίετο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων 3
εἰσιέναι, ὡς τοῖς | ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος κατὰ τὸ γεγραμμέ- D83
νον· οὕτως γὰρ ἱστόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, Εὐσέβιός
τε καὶ Κλήμης καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς 4
ἐξῆν αὐτῷ φορεῖν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς
25 αὐτοῖς ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. »ἱερεὺς« τοίνυν, ὡς ἔφην, 5

5 ff vgl. Origenes zu I Sam. 21, 5?; III 298, 27 ff Klostermann — **14** vgl. zu Ancoratus c. 60, 1; S. 70, 18 ff — **16 ff** vgl. Hegesipp bei Eusebius h. e. II 23, 5 ff; S. 166, 12 ff Schwartz — **20** ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ von Epiph. zu dem Bericht Hegesipps hinzugesetzt — **21** vgl. Hebr. 9, 7 (Exod. 30, 10) — **23** Κλήμης ist Verwechslung mit Hegesipp — **23 f** Verwechslung mit dem Apostel Johannes, vgl. Polykrates bei Eus. h. e. III 31, 3; S. 264, 18 Schwartz u. V 24, 3; S. 490, 20 — **25 f** vgl. Hebr. 5, 6

V M

6 τό τε βασιλικὸν καὶ τὸ ἀρχιερατικόν *] τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ V M **9** καὶ < V | μείζονα βασιλέα M **11** εὐθὺς hineingeflickt V corr < M | τοῦ[2] < V **13** συνανατροφὴν *, vgl. S. 70, 20] συνανατροφὴν V M **14** ⟨πρώτης⟩ * **16** ἡμῖν[1]] ἡμῶν M **17 f** ναζιραῖον aus ναζιρέων V corr **18** ⟨τε⟩ * | τοῦ Ἰωσὴφ M **19** εὕρομεν, ε auf Rasur statt η V corr **20** διὸ oben hineingeflickt V corr **22** οὕτω V **23** ἐπὶ < M **24** φέρειν V **25** αὐτοῖς] ὑπ' αὐτῶν V; lies αὐτῶν? *

ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός »εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ«, βασιλεύς τε ὁμοῦ κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἄνωθεν, ἵνα μεταγάγῃ τὴν ἱερωσύνην ἅμα τῇ νομοθεσίᾳ. τοῦ δὲ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ τὴν 6 Μαρίαν καθεζομένου ἐν θρόνῳ, * εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τῆς βασιλείας
5 αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἔδει γὰρ αὐτὸν νῦν μεταγαγεῖν τὴν τάξιν τοῦ τότε βασιλείου. καὶ γὰρ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς ἔλεγεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Ποντίῳ Πιλάτῳ »ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου«. τοῦ γὰρ Χριστοῦ τὰ πάντα πλη- 7 ροῦντος δι' αἰνιγμάτων, ἕως τινὸς μέτρου αἱ ὑποθέσεις ἔφθανον. οὐ
10 γὰρ ἦλθεν, ἵνα προκοπὴν λάβῃ βασιλείας, ὁ βασιλεύων ἀεί· ἐχαρίσατο δὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένοις τὸ βασίλειον, ἵνα μὴ νομισθῇ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα προκόπτειν. μένει γὰρ αὐτοῦ ὁ θρόνος 8 καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος καὶ κάθηται ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυίδ, τὸ βασίλειον τοῦ Δαυὶδ μεταστήσας καὶ χαρισάμενος τοῖς ἑαυ-
15 τοῦ δούλοις ἅμα τῇ ἀρχιερωσύνῃ, τουτέστι τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς καθολι|κῆς ἐκκλησίας. | καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν, ἀλλ' 9 P120 ὅμως ἐπειδὴ εἰς τὸν τόπον ἐλήλυθα δι' ἣν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο πρὶν τοῦ καλεῖσθαι Χριστιανοὶ οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, τούτου ἕνεκα ἔφημεν ὅτι ὁ Ἰεσσαὶ πατὴρ γίνεται τοῦ Δαυίδ, καὶ ἤτοι ἐξ ὑπο-
20 θεσέως τούτου τοῦ Ἰεσσαὶ ἤτοι ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐπεκλήθησαν Ἰεσσαῖοι διὰ τὸ ἐξ Ἰησοῦ ὁρμᾶσθαι, μαθηταὶ αὐτοῦ ὄντες, ἢ διὰ | τὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου· D84 Ἰησοῦς γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον θεραπευτὴς καλεῖται ἤτοι ἰατρὸς καὶ σωτήρ. ὅμως τούτῳ τῷ ὀνόματι πρὶν τοῦ Χριστιανοὺς 10
25 αὐτοὺς καλεῖσθαι τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτηντο. ἐπὶ Ἀντιοχείας δέ, καθάπερ ἄνω ἐπεμνήσθημεν καὶ ὡς ἔχει ἡ τῆς ἀληθείας ὑπόθεσις, ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ Χριστιανοὶ καλεῖσθαι. | Ö234

4f vgl. Luk. 1, 33 — **7** Joh. 18, 36 — **13** vgl. Luk. 1, 33 — **24** *ἰατρὸς καὶ σωτήρ*, vgl. zu Ancoratus c. 108, 7; S. 133, 2 — **25 ff** vgl. S. 322, 2

V M

3 *κατὰ*] dazu am Rande ☧ *διὰ* V corr **4** *Μαριὰμ* M | *καθεζομένῳ* M | * etwa ⟨*μένει αὐτοῦ ὁ θρόνος*⟩ *, vgl. Z. 12 **6** *τότε*] *τε* V **11** *νομισθῇ* *] *ὀνομασθῇ* V M **12** *μείζο///να*, *ο* aus *ω* V corr **17** *ἐπειδὴ* am Rande nachgetragen V corr | *εἰπεῖν* nach *ἐλήλυθα* am Rande hinzugefügt V corr < M **18** *πρὶν*] *πλὴν* M **19** *ὁ* < M **19f** *ὑποθέσεως τούτου*, *ὡς* u. *τού* auf Rasur V *τούτου* auf Rasur M **20** *τοῦ Ἰεσσαὶ*] *Ἰεσσαῖοι* M **21f** *ὄντες αὐτοῦ* V **25** *ἐπὶ* *, vgl. S. 322, 2] *ἀπὸ* V M **27** *Χρι///στιανοί*, *ι* aus *η* V

5. Εὕροις δ' ἄν, ὦ φιλόλογε, καὶ τούτων τὴν ὑπόθεσιν ἐντυχὼν 5, 1
τοῖς τοῦ Φίλωνος ὑπομνήμασιν ἐν τῇ περὶ Ἰεσσαίων αὐτοῦ ἐπιγραφο-
μένῃ βίβλῳ, ὡς τούτων τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἐγκώμια διεξιὼν καὶ
τὰ αὐτῶν μοναστήρια ἐν τῇ κατὰ τὴν Μάρειαν λίμνην ἱστορῶν
5 περιοικίδι οὐ περί τινων ἑτέρων ὁ ἀνὴρ ἱστόρησεν, ἀλλὰ περὶ Χρι-
στιανῶν. οὗτος γὰρ γενόμενος ἐν τῇ χώρᾳ (Μαρεῶτιν δὲ τὸν 2
τόπον καλοῦσι) καὶ καταχθεὶς παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὸν χῶρον
τοῦτον μοναστηρίοις ὠφέληται. ἐν ἡμέραις γὰρ τῶν Πάσχων ἐκεῖ 3
γενόμενος, τάς τε αὐτῶν πολιτείας ἐθεάσατο καὶ ὥς τινες ἑβδομάδα
10 τὴν ἁγίαν τῶν Πάσχων ὑπερτιθέμενοι διετέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο
ἐσθίοντες, ἄλλοι δὲ καὶ καθ' ἑσπέραν. ἦν δὲ πάντα ταῦτα τῷ ἀνδρὶ
πεπραγματευμένα εἰς τὴν περὶ πίστεώς τε καὶ πολιτείας τῶν Χρι-
στιανῶν ὑπόθεσιν.

ὡς οὖν τότε ἐκαλοῦντο Ἰεσσαῖοι ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τὴν ἀνά- 4
15 ληψιν τοῦ σωτῆρος καὶ Μάρκου τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ κηρύξαντος
κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τινὲς ἐξεληλύθασι πάλιν, τῶν ἀποστόλων
δῆθεν ἀκόλουθοι, λέγω δὲ οἱ ἐνταῦθά μοι δηλούμενοι Ναζωραῖοι,
ὄντες μὲν κατὰ τὸ γένος Ἰουδαῖοι καὶ τῷ νόμῳ προσανέχοντες καὶ
περιτομὴν κεκτημένοι, ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ σκοποῦ τινες θεασάμενοι πῦρ 5
20 καὶ μὴ νοήσαντες δι' ἣν αἰτίαν οἱ τὴν πυρὰν ταύτην ἐξάψαντες ἢ

2 ff gemeint ist Philo de vita contemplativa; Epiph. benützt jedoch nur den Bericht bei Eusebius h. e. II 16, 2 ff; S. 140, 23 ff Schwartz. — Zu Ἰεσσαῖοι vgl. auch Nilus de mon. exercit. 3; Migne 79, 721 A/B Ἰουδαίων δὲ ὅσοι τοῦτον ἐτίμησαν τὸν βίον εἰσὶ μὲν τοῦ Ἰωναδὰβ ἀπόγονοι, πάντας δὲ τοὺς ὡσαύτως βιοῦν ἐθέλοντας προσιέμενοι εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάγουσι πολιτείαν, ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες διὰ παντὸς οἴνου τε καὶ πάντων τῶν πρὸς τὸ ἁβροδίαιτον ἀπεχόμενοι καὶ δίαιταν ἔχοντες εὐτελῆ καὶ τῇ χρείᾳ συμμεμετρημένην τοῦ σώματος. σφόδρα μὲν οὖν ἐπιμελοῦνται τῆς ἠθικῆς ἕξεως, θεωρίᾳ δὲ τὰ πολλὰ παραμένουσιν, ὅθεν καὶ Ἰεσσαῖοι καλοῦνται, αὐτοὺς λογίους δηλοῦντος τοῦ ὀνόματος — **3 f** vgl. Eusebius h. e. II 17, 2; S. 142, 5 ff Schwartz u. 17, 18; S. 150, 3 ff — **8—13** zusammengesetzt aus Eusebius h. e. II 17, 16 ff; S. 148, 13 ff Schwartz u. 17, 21 f; S. 152, 1 ff — **14 ff** vgl. Eusebius h. e. II 16, 1; S. 140, 20 ff Schwartz u. 17, 2; S. 142, 8 ff ἐκθειάζων τε καὶ σεμνύνων τοὺς κατ' αὐτὸν ἀποστολικοὺς ἄνδρας, ἐξ Ἑβραίων ὡς ἔοικε γεγονότας ταύτῃ τε ἰουδαϊκώτερον τῶν παλαιῶν ἔτι τὰ πλεῖστα διατηροῦντας ἐθῶν

V M

1 τοῦτον V **3** ὅς aus ὡς Vcorr **4** Μαρίαν V M **5** vor περὶ[2] ein καὶ getilgt Vcorr **6** Μαρεῶτιν *] Μαρεώτην V M **8** τῶν πάσχα M **9** καὶ < M **11** καθ', θ aus τ Vcorr **14** ἐπὶ M **18** νόμῳ + δὲ V | προσέχοντες M

εἰς ⟨ἣν⟩ χρησιμότητα τοῦτο | ποιοῦσιν, ἢ τὰ | τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ὀψώνια P 121 D 85
πρὸς ἐδωδὴν διὰ τῆς πυρᾶς κατασκευάζοντες ἢ ἐπὶ ἀφανισμῷ τινων
καυστικῶν ξύλων ἢ φρυγάνων τῶν ὑπὸ πυρὸς εἰωθότων ἀναλίσκε-
σθαι, οὕτω καὶ αὐτοὶ μιμησάμενοι πῦρ ἀνάψαντες ἑαυτοὺς ἐνέπρη-
5 σαν. ἀκούσαντες γὰρ μόνον ὄνομα Ἰησοῦ καὶ θεασάμενοι τὰ θεο- 6
σήμεια τὰ διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων γινόμενα καὶ αὐτοὶ εἰς
Ἰησοῦν πιστεύουσιν. γνόντες δὲ αὐτὸν ἐν Ναζαρὲτ ἐν γαστρὶ συλ-
ληφθέντα καὶ ἐν οἴκῳ Ἰωσὴφ ἀνατραφέντα καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον καλεῖσθαι, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοί
10 φασιν »Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἔν τε σημείοις
καὶ τέρασι« καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐπιτιθέασιν ἑαυτοῖς τοῦ
καλεῖσθαι Ναζωραίους — οὐχὶ Ναζιραίους, τὸ ἑρμηνευόμενον ἡγιασμέ- 7
νους. τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιὸν πρωτοτόκοις καὶ θεῷ ἀφιερω-
θεῖσιν ὑπῆρχεν τὸ ἀξίωμα, ὧν εἷς ὑπῆρχεν ὁ Σαμψὼν καὶ ἄλλοι μετ᾽
15 αὐτὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ πολλοί, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς
τῶν αὐτῶν ἀφηγιασμένων τῷ θεῷ καὶ αὐτὸς εἷς ὑπῆρχεν· »οἶνον
γὰρ καὶ σίκερα οὐκ ἔπινεν«· ὡρίζετο γὰρ τοῖς τοιούτοις αὕτη ἁρ-
μόδιος τῷ ἀξιώματι ἡ πολιτεία. | 6. ἀλλὰ οὐδὲ Νασαραίους ἑαυ- 6, 1 Ö 236
τοὺς ἐκάλεσαν· ἦν γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν Νασαραίων πρὸ Χριστοῦ καὶ
20 Χριστὸν οὐκ ᾔδει —· ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι τοὺς Χριστιανοὺς 2
ἐκάλουν Ναζωραίους ὡς προεῖπον, ὡς λέγουσι κατηγοροῦντες Παύλου
τοῦ ἀποστόλου »τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ηὕρομεν λοιμὸν καὶ διαστρέ-
φοντα τὸν λαόν, πρωτοστάτην τε ὄντα τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέ-
σεως«. ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολος οὐκ ἀρνεῖται μὲν τὸ ὄνομα, οὐχὶ τὴν 3
25 τούτων αἵρεσιν ὁμολογῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀπὸ τῆς τῶν ἀντι-

9 vgl. Matth. 2, 23 26, 71 Luk. 18, 37 24, 19 Joh. 18, 5. 7 19, 19 — **10** Act. 2, 22 — **12ff** vgl. Origenes zu Klagel. 4, 7f; III 271, 26ff Klostermann — **16** Luk. 1, 15 — **18** vgl. oben haer. 18; S. 215, 13ff — **22** Act. 24, 5

V M

1 ⟨ἣν⟩ * **2** διὰ < M | ἀφανισμῶν V **3** ἀπὸ M | πυρὸς aus πυρὰς V corr πυρὰς M **7** γνόντες] εἰδότες M | ἐν¹] ἐκ M **7f** συλλη///φθέντα, μ ausradiert V corr **8** τῷ < M **11** τὸ hineingeflickt V | αὐτοῖς V | τοῦ] τὸ V **12** οὐχὶ [δὲ] Ναζιραίους Ausgg. seit Oporinus; vgl. S. 324, 17f, wo ebenso wie hier ἡγιασμένος als Übersetzung von Ναζιραῖος erscheint] οὐχὶ Ναζωραῖοι; Ναζωραῖοι aus Ναζωραίους V corr < M **12f** ἡγιασμένοι aus ἡγιασμένους V corr **17** ὥριστο aus ὡρίζετο V corr **18** ἡ hineingeflickt V corr < M | ἀλλ᾽ οὐδὲ] die vielerörterte Lesart ἄλλοι δὲ stammt aus U; auch dort ist sie jedoch nur die (törichte) Änderung eines Abschreibers oder Lesers an Stelle des von erster Hand geschriebenen ἀλλ᾽ οὐδὲ

λεγόντων κακονοίας διὰ τὸν Χριστὸν ἐπενεχθὲν αὐτῷ ἀσμένως καταδεχόμενος. φησὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βήματος »οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ ηὗρόν με 4 πρός τινα διαλεγόμενον ἢ ἐπίστασίν τινα ὄχλου ποιοῦντα οὐδὲ ὧν D86 μου κατηγοροῦσιν οὐδὲν πεποίηκα. ὁμολογῶ δέ σοι τοῦτο, ὅτι κατὰ
5 τὴν ὁδὸν ἣν αἵρεσιν οὗτοι φάσκουσιν οὕτω λατρεύω, πιστεύων πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν τοῖς προφήταις«. καὶ οὐ θαῦμα ὅτι ὁ 5 ἀπόστολος ὡμολόγει ἑαυτὸν Ναζωραῖον, πάντων καλούντων τοὺς Χριστιανοὺς τότε τούτῳ τῷ ὀνόματι διὰ Ναζαρὲτ τὴν πόλιν, ἄλλης μὴ οὔσης χρήσεως τῷ ὀνόματι πρὸς τὸν καιρόν, | ὥστε τοὺς ἀνθρώ- P122
10 πους ⟨Ναζωραίους⟩ καλεῖν τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας, περὶ οὗ καὶ γέγραπται »ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται«. καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁμω- 6 νύμως οἱ ἄνθρωποι πάσας τὰς αἱρέσεις, Μανιχαίους τέ φημι καὶ Μαρκιωνιστὰς Γνωστικούς τε καὶ ἄλλους, Χριστιανοὺς τοὺς μὴ ὄντας Χριστιανοὺς καλοῦσι καὶ ὅμως ἑκάστη αἵρεσις, καίπερ ἄλλως λεγομένη,
15 καταδέχεται τοῦτο χαίρουσα, ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος κοσμεῖται· δοκοῦσι γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ σεμνύνεσθαι ὀνόματι, οὐ μὴν τῇ πίστει καὶ τοῖς ἔργοις. οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ τότε μαθη- 7 τὰς Ἰησοῦ ἑαυτοὺς ἐκάλουν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦσαν· ἀκούοντες δὲ παρὰ ἄλλων Ναζωραῖοι οὐκ ἀπηναίνοντο, τὸν σκοπὸν θεωροῦντες τῶν
20 τοῦτο αὐτοὺς καλούντων, ὅτι διὰ Χριστὸν αὐτοὺς ἐκάλουν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ⟨ὁ⟩ Ναζωραῖος ἐκαλεῖτο, ὥσπερ ἔχει τὰ εὐαγγέλια καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, διὰ τὸ ἐν τῇ πόλει αὐτὸν 8 Ναζαρὲτ (κώμη δὲ τὰ νῦν οὔσῃ) ἀνατετράφθαι ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ, γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐν Βηθλεὲμ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τῆς
25 μεμνηστευμένης Ἰωσήφ, τῷ ἐν τῇ αὐτῇ Ναζαρὲτ μετῳκηκότι μετὰ τὸ ἀπὸ Βηθλεὲμ αὐτὸν μεταναστάντα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κατοικισθῆναι.

2 Act. 24, 12 — **7f** zu *Ναζαρὲτ* u. *Ναζωραῖος* vgl. auch Eusebius Onomasticon S. 138, 24 Klostermann — **11** Matth. 2, 23 — **23f** vgl. Matth. 1, 18 — **25** vgl. Matth. 2, 22f

V M

1 *ἀσμένως* am Rande nachgetragen V^corr < M **2** *ῥήματος* M **3** *ἐπισύστασιν* M **4** *οὐδέν*, *ν* angeflickt V^corr | *πεποιηκότα* M **7** *ὁμολόγει* VM | *Ναζωραῖον*, *ο* aus *ω* V^corr **8** *Ναζαρὲθ* V **10** ⟨*Ναζωραίους*⟩ * **13** *καὶ* < M **13f** *τοὺς μὴ ὄντας Χριστιανοὺς* < M **14** *ὅμως*] *ὁμ⟨οί⟩ως*? * **16** *ὀνόματι*, *τι* angeflickt V^corr **18** *ὥσπερ οὖν καὶ ἦσαν* angeflickt V^corr < M **19** *ηναίνοντο*, wohl aus *ἀπαιναίνοτο* V^corr *ἀπαιναίνοντο* M **20** *καλούντων*, *ων* aus *ες* V **21** *ἡμῶν* < V | ⟨*ὁ*⟩ * **22f** *Ναζαρὲθ* (!) *αὐτὸν* V **23** *δὲ τὰ νῦν*] *τάδε νῦν* M **25** *Ναζαρὲθ* V

7. *Οὗτοι δὲ οἱ προειρημένοι αἱρεσιῶται, περὶ ὧν ἐνταῦθα τὴν* 7, 1
ὑφήγησιν ποιούμεθα, παρέντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ οὔτε Ἰεσσαίους
ἑαυτοὺς κεκλήκασιν οὔτε τῶν | *Ἰουδαίων ἔμειναν ἔχοντες τὸ ὄνομα* D87
οὔτε Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, ἀλλὰ Ναζωραίους, δῆθεν ἀπὸ
5 *τῆς τοῦ τόπου τῆς Ναζαρὲτ ἐπωνυμίας, τὰ πάντα δέ εἰσιν Ἰουδαῖοι*
καὶ | *οὐδὲν ἕτερον.* *χρῶνται δὲ οὗτοι οὐ μόνον νέᾳ διαθήκῃ, ἀλλὰ* 2 Ö238
καὶ παλαιᾷ διαθήκῃ, καθάπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. οὐ γὰρ ἀπηγόρευται
παρ᾽ αὐτοῖς νομοθεσία καὶ προφῆται καὶ γραφεῖα τὰ καλούμενα παρὰ
Ἰουδαίοις βιβλία, ὥσπερ παρὰ τοῖς προειρημένοις· οὐδέ τι ἕτερον οὗ-
10 *τοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ νόμου καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι*
πάντα καλῶς ὁμολογοῦσι χωρὶς τοῦ εἰς Χριστὸν δῆθεν πεπιστευκέναι.
παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ καὶ νεκρῶν ἀνάστασις ὁμολογεῖται καὶ ἐκ θεοῦ τὰ 3
πάντα γεγενῆσθαι, ἕνα δὲ θεὸν καταγγέλλουσι καὶ τὸν τούτου παῖδα
Ἰησοῦν Χριστόν. *Ἑβραϊκῇ δὲ διαλέκτῳ ἀκριβῶς εἰσιν ἠσκημένοι.* 4
15 *παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ πᾶς ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ γραφεῖα λεγό-*
μενα, φημὶ δὲ τὰ στιχηρὰ καὶ αἱ Βασιλεῖαι | *καὶ Παραλειπόμενα καὶ* P123
Ἐσθὴρ καὶ τἆλλα πάντα Ἑβραϊκῶς ἀναγινώσκεται, ὥσπερ ἀμέλει καὶ
παρὰ Ἰουδαίοις. ἐν τούτῳ δὲ μόνον πρὸς Ἰουδαίους διαφέρονται καὶ 5
Χριστιανούς, Ἰουδαίοις μὲν μὴ συμφωνοῦντες διὰ τὸ εἰς Χριστὸν
20 *πεπιστευκέναι, Χριστιανοῖς δὲ μὴ ὁμογνωμονοῦντες διὰ τὸ ἔτι νόμῳ*
πεπεδῆσθαι, περιτομῇ τε καὶ σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις. *περὶ Χρι-* 6

7 etwas anders Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey (von den Ebionäern) *quae autem sunt prophetica curiosius exponere nituntur* — **12** vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 212 Harvey = Hippolyt refut. VII 34, 1; S. 221, 8f Wendland *ὁμολογοῦσι ⟨μὲν⟩ τὸν κόσμον ὑπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ γεγονέναι* Ps. Tert. adv. omn. haer. 3 — **15** vgl. über den jüdischen Kanon oben haer. 8, 6, 1ff; S. 191, 9ff — **21** vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey *et circumciduntur ac perseverant in his consuetudinibus quae sunt secundum legem et Judaico charactere vitae, uti et Hierosolymam adorent quasi sit domus dei* u. Eusebius h. e. III 27, 5; S. 256, 16 Schwartz — **21**—S. **330, 4** vgl. die widersprechenden Angaben Irenaeus adv. haer. I 26, 2 = Hippolyt refut. VII 34, 1; S. 221, 9 *τὰ δὲ περὶ τὸν Χριστὸν ὁμοίως τῷ Κηρίνθῳ καὶ Καρποκράτει μυθεύουσιν* u. Origenes c. Cels. V 61; II 65, 7 Kötschau

V M

3 *αυτοὺς* M **4** *ὀνόμασαν* M **5** *Ναζαρὲθ* V **7** *διαθήκῃ* getilgt V corr **8** *γραφία* M | *παρ᾽* V **9** *ὥσπερ*] *καίπερ* M | *οὐδὲ*] *οὐδὲν* M **10** *οἱ* < M **14** *ἑβραϊκὴν . . . διάλεκτον* aus *ἑβραϊκῇ διαλέκτῳ* V corr **15** *γραφία* M **16** *στιχήρη* V | *παραλειπόμεναι* V M **17** *τὰ ἄλλα* M **20** vor *πεπιστευκέναι* ein *μὴ* getilgt V

στοῦ δὲ οὐκ οἶδ' εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν προειρημένων περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον μοχθηρίᾳ ἀχθέντες ψιλὸν ἄνθρωπον νομίζουσιν ἢ καθὼς ἡ ἀλήθεια ἔχει διὰ πνεύματος ἁγίου γεγεννῆσθαι ἐκ Μαρίας διαβεβαιοῦνται. ἔστιν δὲ αὕτη ἡ αἵρεσις ἡ Ναζωραίων ἐν τῇ Βε- 7
5 ροιαίων περὶ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ ἐν τῇ Δεκαπόλει περὶ τὰ τῆς Πέλλης μέρη καὶ ἐν τῇ Βασανίτιδι ἐν τῇ λεγομένῃ Κωκάβῃ, Χωχάβῃ δὲ Ἑβραϊστὶ λεγομένῃ. ἐκεῖθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ γέγονε, μετὰ τὴν ἀπὸ 8 τῶν Ἱεροσολύμων μετάστασιν πάντων τῶν | μαθητῶν ἐν Πέλλῃ D88 ᾠκηκότων, Χριστοῦ φήσαντος καταλεῖψαι τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνα-
10 χωρῆσαι δι' ἣν ἤμελλε πάσχειν πολιορκίαν. καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τὴν Περαίαν οἰκήσαντες ἐκεῖσε, ὡς ἔφην, διέτριβον. ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοὺς Ναζωραίους αἵρεσις ἔσχεν τὴν ἀρχήν.

8. Πεπλάνηνται δὲ καὶ οὗτοι περιτομὴν αὐχοῦντες, καὶ ἔτι οἱ τοι- 8, 1 οῦτοι »ὑπὸ κατάραν εἰσί«, μὴ δυνάμενοι τὸν νόμον πληρῶσαι. πῶς
15 γὰρ δυνήσονται πληροῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένα, ὅτι »τρὶς τοῦ

οἱ διττοὶ Ἐβιωναῖοι, ἤτοι ἐκ παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν ἢ οὐχ οὕτω γεγεννῆσθαι ἀλλὰ ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους in Matth. tom. XVI 12; IV 37f Lommatzsch ἐκ Μαρίας μὲν μόνης καὶ θείου πνεύματος, οὐ μὴν καὶ μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ θεολογίας Eusebius h. e. III 27, 3; S. 256, 8ff ἐκ παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματός μὴ ἀρνούμενοι γεγονέναι τὸν κύριον, οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως καὶ οὗτοι προϋπάρχειν αὐτὸν θεὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν ὁμολογοῦντες Hieronymus ep. 112, 13, 2; CSEL 55 381, 26 Hilberg *quos vulgo Nazaraeos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei natum de Maria virgine*

4f Beröa als Sitz der Nazoräer bestätigt durch Hieronymus vgl. insbes. de vir. ill. 3 *mihi quoque a Nazaraeis qui in Beroea urbe Syriae hoc volumine utuntur describendi facultas fuit* — **5f** für die Näherbestimmung ἐν τῇ Δεκαπόλει zu Pella vgl. Eusebius Onomasticon S. 80, 16f Klostermann (dadurch wird Zahn, Forsch. VI 270 A. 3 widerlegt) — **6** zu Kokaba vgl. Jul. Africanus bei Eusebius h. e. I 7, 14; S. 60, 18 Schwartz u. Eusebius Onomasticon S. 172, 1ff ἔστιν δὲ καὶ Χωβὰ κώμη ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἐν ᾗ εἰσιν Ἑβραίων οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες, Ἐβιωναῖοι καλούμενοι (über die Lage Zahn, Forsch. I 330ff), dazu noch haer. 30, 2, 7 u. 18, 1 haer. 40, 1, 5 — **7ff** vgl. haer. 30, 2, 7 de mens. ac pond. 15; S. 167, 65ff Lagarde u. Eusebius h. e. III, 5, 3; S. 196, 13ff τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας κατά τινα χρησμὸν τοῖς αὐτόθι δοκίμοις δι' ἀποκαλύψεως ἐκδοθέντα πρὸ τοῦ πολέμου μεταναστῆναι τῆς πόλεως καί τινα τῆς Περαίας πόλιν οἰκεῖν κεκελευσμένου, Πέλλαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν — **14** Gal. 3, 10 — **15** vgl. Exod. 23, 14–17

V M

2 καὶ Μήρινθον < M **5** Συρίας M **6** ἐν² < V | κωκὰβ ἢ χωχὰβ ἡ M **7** γὰρ ἡ < M | ἀπὸ < M **8** μαθητῶν] ἀποστόλων M | μαθητῶν + τῶν V **10** ἐπειδὴ statt δι' ἣν auf Rasur V corr

ἔτους ὀφθήσῃ ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, κατά τε τὰ Ἄζυμα καὶ Σκηνοπηγίαν καὶ τὴν Πεντηκοστήν«, ἐν τῷ τόπῳ Ἱεροσολύμων. ἀποκλεισθέντος γὰρ τοῦ τόπου καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ μὴ δυναμένων (2) πληροῦσθαι, παντὶ τῷ νοῦν ἔχοντι σαφὲς ἂν εἴη ὅτι Χριστὸς ἦλθεν πλη-
5 ρωτὴς τοῦ νόμου, οὐ τὸν νόμον καταλύσων, ἀλλὰ τὸν νόμον πληρώσων, καὶ ἀφελεῖν τὴν κατάραν τὴν κατὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου ὁρισθεῖσαν. μετὰ γὰρ τὸ ἐντείλασθαι τὸν Μωυσέα πᾶσαν ἐντολὴν ἦλθεν (3) ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς βίβλου καὶ »συνέκλεισε τὸ πᾶν εἰς κατάραν« λέγων »ἐπι|κατάρατος ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις λόγοις ἐν τῷ (Ö240)
10 βιβλίῳ τούτῳ τοῦ ποιῆσαι αὐτούς«. ἦλθεν οὖν λύων μὲν τὰ πε- (4) πεδημένα δεσμοῖς τῆς κατάρας, | χαριζόμενος δὲ ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν (P124) τῶν μὴ δυναμένων πληροῦσθαι τὰ μείζονα καὶ οὐ μαχόμενα θάτερον θατέρῳ πρὸς τὴν τοῦ ἔργου πλήρωσιν ὡς τὰ πρότερα· οὕτως γὰρ (5) κατὰ πᾶσαν αἵρεσιν φθάνοντες ἐν τῇ περὶ σαββατισμοῦ καὶ περιτομῆς
15 καὶ τῶν ἄλλων σχέσει πολλάκις ἐπειργασάμεθα, πῶς ὁ κύριος ἡμῖν τὰ ἐντελέστερα κεχάρισται. πῶς δὲ οἱ τοιοῦτοι δυνήσονται ἀπο- (6) λογίαν ἔχειν, μὴ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὑπακούσαντες τῷ διὰ τῶν ἀποστόλων εἰρηκότι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσι »μὴ βάρος ἐπιτίθεσθαι πλὴν τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι αἵματος | καὶ πνικτοῦ καὶ πορ- (D89)
20 νείας καὶ εἰδωλοθύτου;« πῶς δὲ οὐκ ἐκπεσοῦνται τῆς τοῦ θεοῦ χάρι- (7) τος, λέγοντος Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ὅτι »ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει«, »οἵτινες ἐν νόμῳ καυχᾶσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε«;

9. Ἀρκέσει γοῦν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ αἱρέσει ἡ διὰ τῆς συντομίας (9, 1)
25 παρ' ἡμῶν διάλεξις. εὐθυέλεγκτοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι καὶ εὐάλωτοι, καὶ Ἰουδαῖοι μᾶλλον καὶ οὐδὲν ἕτερον. πάνυ δὲ οὗτοι ἐχθροὶ τοῖς (2) Ἰουδαίοις ὑπάρχουσιν. οὐ μόνον γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες πρὸς

3 zu *ἀποκλεισθέντος* vgl. Justin apol. I 47 u. a. St. (gesammelt bei Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes [4] I 699 Anm. 146) — **4** vgl. Matth. 5, 17 — **8** vgl. Gal. 3, 22 — **9** Deut. 27, 26 (Gal. 3, 10) — **13** vgl. oben haer. 8, 6, 5ff; S. 192, 9ff — **18** Act. 15, 28 — **21** Gal. 5, 2 — **22** Gal. 5, 4

V M

2 *σκηνο///πηγίαν*, *ο* aus *ω* V corr **3** *τόπον* *] *νόμον* VM **5** *καταλύων* M **10** hinter *ἦλθεν* ein *μὲν* getilgt V corr **11** hinter *δεσμοῖς* angeflickt *τοῖς* V corr **12** *μείζονα*, *ο* aus *ω* V corr **13** *οὕτω* M **15** *σχέσει* ausradiert, jedoch nicht ersetzt V corr **16** *ἐντελέστερα*, *ρα* auf Rasur V corr | *οὖν* auf Rasur statt *δὲ* V corr **20** *θεοῦ*] *χριστοῦ* M **21** *ἁγίου* < M **23** *ἐξεπέσετε*, *ε* statt *α* V corr **24** *οὖν* V

τούτους κέκτηνται μῖσος. ἀλλὰ καὶ ἀνιστάμενοι ἕωθεν καὶ μέσης
ἡμέρας καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, τρὶς τῆς ἡμέρας ὅτε εὐχὰς ἐπιτελοῦσιν
ἑαυτοῖς ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐπαρῶνται αὐτοῖς καὶ ἀναθεματίζουσι,
τρὶς τῆς ἡμέρας φάσκοντες ὅτι »ἐπικαταράσαι ὁ θεὸς τοὺς Ναζω-
5 ραίους«. δῆθεν γὰρ τούτοις περισσότερον ἐνέχουσι, διὰ τὸ ἀπὸ Ἰου- **3**
δαίων αὐτοὺς ὄντας Ἰησοῦν κηρύσσειν εἶναι ⟨τὸν⟩ Χριστόν, ὅπερ ἐστὶν
ἐναντίον πρὸς τοὺς ἔτι Ἰουδαίους, τοὺς τὸν Ἰησοῦν μὴ δεξαμένους.
ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστί. παρ' **4**
αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη, Ἑβραϊκοῖς γράμ-
10 μασιν ἔτι σῴζεται. οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὰς γενεαλογίας τὰς ἀπὸ τοῦ
Ἀβραὰμ ἄχρι Χριστοῦ περιεῖλον. ἀλλὰ καὶ ταύτην φωράσαντες **5**

1—5 vgl. Hieronymus zu Jes. 5, 18f; Migne 24, 86 A *usque hodie perseverant in blasphemiis et ter per singulos dies in synagogis sub nomine Nazarenorum anathematizant vocabulum christianum*, ebenso zu Jes. 49, 7; Migne 24, 467 B/C u. zu Jes. 52, 4ff; ebenda 498 B, auch Justin dial. c. 16 u. 47; dazu Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes⁴ II 544 Strack, Jesus die Häretiker u. die Christen S. 66*f — **8ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey *solo autem eo quod est secundum Matthaeum evangelio utuntur* III 11, 7; II 45 (Eusebius h. e. III 27, 4; S. 256, 15 Schwartz); bem., daß Epiph. das *solo* nicht wiedergibt (vgl. S. 329, 6) — *πληρέστατον* heißt nur »*ganz vollständig*« (vgl. den grammatischen Index) u. deutet in keiner Weise an, daß das Ev. der Nazoräer Überschüsse über den Text des kanonischen Matthäus enthielt (gegen Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2 S. 681) — **8** über den hebräisch u. mit hebräischen Buchstaben geschriebenen Urmatthäus vgl. Epiph. selbst haer. 30, 3, 7 u. haer. 51, 5, 3; dazu Papias bei Eusebius h. e. III 39, 16; S. 292, 5 Schwartz Eusebius h. e. III 24, 6; S. 246, 9 u. V 10, 3; S. 450, 26ff Hieronymus de vir. ill. 3 — über die Sprache u. Schriftform des von den Nazoräern gebrauchten Evangeliums vgl. Eusebius Theophanie IV 12; S. 183*, 28 Greßmann u. das Bruchstück bei Mai, nova patr. bibl. IV 1, 155 Hieronymus c. Pelag. III 2; Migne 23, 570 B *in evangelio iuxta Hebraeos quod chaldaico quidem syroque sermone, sed hebraicis literis scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazareni, secundum apostolos sive ut plerique autumant iuxta Matthaeum* — **10** anders drückt sich Epiph. über das Ev. der Kerinthianer u. der Ebioniten aus vgl. haer. 28, 5, 1; S. 317, 10ff u. haer. 30, 13, 2. — Das *καὶ* (vor *τὰς γενεαλογίας*) weist teils zurück auf c. 7, 6; S. 329, 21ff u. haer. 28, 5, 1; S. 317, 10ff teils vorwärts auf haer. 30, 13, 2ff

V M

1 *καὶ*¹ < V **2** *ἑσπέραν*, *ἑσπ* auf Rasur V | *τρὶς*] *τοῖς* M **3** *ἑαυτοῖς* < V | *ἐν ταῖς* + *αὐτῶν* V **4** *τρὶς τῆς ἡμέρας*] *τρεῖς ἡμέρας* getilgt V corr **5** *καὶ* statt *δῆθεν* auf Rasur V corr **6** ⟨*τὸν*⟩ * **7** *τὸν Ἰησοῦν*] *Χριστὸν* V

ὡς βληχρὸν καὶ ὀδύνης ἐμποιητικὸν διὰ τοῦ ἰοῦ σφηκίον, καταθλάσαντες τε τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἐπιπόθητοι, παρὰ θεοῦ αἰτοῦντες τὴν βοήθειαν. | P125 D90

Κατὰ Ἐβιωναίων ῑ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λ̄.

5 1. *Ἐβίων, ἀφ' οὗπερ Ἐβιωναῖοι, καθεξῆς ἀκολουθῶν καὶ τὰ ὅμοια τούτοις φρονήσας, πολύμορφον τεράστιον καὶ ὡς εἰπεῖν τῆς μυθευομένης πολυκεφάλου ὕδρας ὀφιώδη μορφὴν ἐν ἑαυτῷ ἀνατυπωσάμενος, πάλιν ἐπανέστη τῷ βίῳ, ἐκ τῆς τούτων μὲν σχολῆς ὑπάρχων, ἕτερα δὲ παρὰ τούτους κηρύττων καὶ ὑφηγούμενος.* 1, 1 Ö242 *ὡς γὰρ* 2
10 *εἴ τις συνάξειεν ἑαυτῷ ἐκ διαφόρων λίθων τιμίων κόσμον καὶ ποικίλης ἐσθῆτος ἔνδυμα καὶ διαφανῶς ἑαυτὸν κοσμήσῃ, οὕτω καὶ οὗτος τὸ ἀνάπαλιν πᾶν ὁτιοῦν δεινὸν καὶ ὀλετήριον καὶ βδελυκτὸν κήρυγμα, ἄμορφόν τε καὶ ἀπίθανον, ἀ⟨ντι⟩ζηλίας ἔμπλεον παρ' ἑκάστης αἱρέσεως λαβὼν ἑαυτὸν ἀνετύπωσεν εἰς ἁπάσας. Σαμαρειτῶν μὲν γὰρ* 3
15 *ἔχει τὸ βδελυρόν, Ἰουδαίων δὲ τὸ ὄνομα, Ὀσσαίων καὶ Ναζωραίων καὶ Νασαραίων τὴν γνώμην, Κηρινθιανῶν τὸ εἶδος, Καρποκρατιανῶν τὴν κακοτροπίαν, καὶ Χριστιανῶν βούλεται ἔχειν τὸ ἐπώνυμον μόνον (οὐ γὰρ δήπουθεν τήν τε πρᾶξιν καὶ τὴν γνώμην καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τῶν εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων περὶ πίστεως*
20 *συγκατάθεσιν)· μέσος δὲ ὡς εἰπεῖν ἁπάντων τυγχάνων οὐδὲν πέ-* 4

4ff vgl. mit Epiph. insbesondere Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 212f Harvey Origenes c. Cels. V 61; II 65, 8 Kötschau V 65; II 68, 11f in Matth. tom. XVI 12; IV 37f Lommatzsch Eusebius h. e. III 27, 1f; S. 256, 2ff Schwartz VI 17; S. 554, 18 Hieronymus zu Matth. 12, 2; Migne 26, 76 C zu Jes. 1, 12; Migne 24, 34 B ep. 112, 13, 1f u. namentl. die Pseudoclementinen (doch beachte, daß Epiph. nicht unseren Text der Pseudoclement. gelesen hat) — **5** Ebion als Stifter der Ebioniten bei Hippolyt refut. VII 35, 1; S. 222, 4 Wendland Tertullian de praescr. haer. 10. 33 de virg. vel. 6 de carne Chr. 14. 18. 24 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 3 Filastrius haer. 37; S. 20, 14ff Marx Hieronymus adv. Lucif. 23 Doctr. patr. c. 41; S. 302, 21ff Diekamp

V M

1 *βληχρὰν* M | *ἐμποιητικὴν* M | *σφικίον* M **2** *τε* angeflickt V corr < M | vor *ἐπιπόθητοι* + *ὦ* V corr **3** Unterschrift *κατὰ ναζωραίων* V **4** *κατὰ ἐβιωνέων* (αι über ε) *δεκάτη ἢ καὶ λ̄* V *κατὰ Ἐβιωνίτων ῑ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λ̄* M **6** *τούτοις, οις* auf Rasur V **7** *μορφὴν, ν* angeflickt V corr **11** *κοσμήσει* V **12** *τὸ* < M **13** *ἀ⟨ντι⟩ζηλίας* * | *ἔμπλεων, ω* aus *ο* V corr *ἔμπνεον* M **14** *εἰς ἅπασιν* M **16** *Καρποκρατιανῶν, τ* aus *σ* V corr *Καρποκρατιανῶν* M **17** *τὸ ἐπώνυμον μόνον*] dafür am Rande *τὴν προσηγορίαν* V corr **18** *δήπου* M

φυκεν. ἀλλὰ ἐπ᾿ αὐτὸν πληροῦται τὸ γεγραμμένον τὸ »παρ᾿ ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντὶ κακῷ, μέσον ἐκκλησίας καὶ συναγωγῆς«. Σαμαρεί- 5
της μὲν γὰρ ὢν διὰ τῆς βδελυρίας τοὔνομα ἀρνεῖται, Ἰουδαῖον δὲ ἑαυτὸν ὁμολογῶν Ἰουδαίοις ἀντίκειται, καίτοι συμφωνῶν αὐτοῖς ἐν
5 μέρει, ὡς ὕστερον ἐν ταῖς περὶ τούτου ἀποδείξεσι τοῦ κατ᾿ αὐτῶν ἐλέγχου παραστήσομεν, θεοῦ ἐπιβοηθοῦντος.

2. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐβίων σύγχρονος μὲν τούτων ὑπῆρχεν, ἀπ᾿ αὐ- 2, 1
τῶν δὲ σὺν αὐτοῖς ⟨ὢν⟩ ὁρμᾶται. τὰ πρῶτα δὲ ἐκ παρατριβῆς καὶ 2
σπέρματος ἀνδρός, τουτέστιν τοῦ | Ἰωσήφ, τὸν Χριστὸν γεγεννῆσθαι D91
10 ἔλεγεν· ὡς καὶ ἤδη ἡμῖν προείρηται ὅτι τὰ | ἴσα τοῖς ἄλλοις ἐν ἅπασι P126
φρονῶν ἐν τούτῳ μόνῳ διεφέρετο, ἐν τῷ τῷ νόμῳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προσανέχειν κατὰ σαββατισμὸν καὶ κατὰ τὴν περιτομὴν καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσαπερ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Σαμαρείταις ἐπιτελεῖται.
ἔτι δὲ πλείω οὗτος παρὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως τοῖς Σαμαρείταις 3
15 διαπράττεται. προσέθετο γὰρ τὸ παρατηρεῖσθαι ἅπτεσθαί τινος τῶν ἀλλοεθνῶν, καθ᾿ ἑκάστην δὲ ἡμέραν, εἴ ποτε γυναικὶ συναφθείη καὶ 4
ᾗ ἀπ᾿ αὐτῆς, βαπτίζεσθαι ἐν τοῖς ὕδασιν, εἴ που δᾶν εὐποροίη ἢ θαλάσσης ἢ ἄλλων ὑδάτων. ἀλλὰ καὶ εἰ συναντήσειέν τινι ἀνιὼν 5
ἀπὸ τῆς τῶν ὑδάτων καταδύσεως καὶ βαπτισμοῦ, ὡσαύτως πάλιν
20 ἀνατρέχει βαπτίζεσθαι, πολλάκις καὶ σὺν τοῖς ἱματίοις. τὰ νῦν δὲ 6

1 Prov. 5, 14 — **8ff** vgl. Origenes in Matth. tom. XVI 12; IV 37f Lommatzsch ἐκ Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσὴφ οἰομένων αὐτὸν εἶναι Eusebius h. e. III 27, 2; S. 256, 4 Schwartz — **15** vgl. clement. Hom. XIII 4; S. 134, 15ff Lagarde πρὸς τούτοις δὲ ἀδιαφόρως μὴ βιοῦντες τραπέζης ἐθνῶν οὐκ ἀπολαύομεν, ἅτε δὴ οὐδὲ συνεστιᾶσθαι αὐτοῖς δυνάμενοι διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς βιοῦν u. oben haer. 9, 3, 6; S. 200, 13f haer. 13, 1, 2; S. 206, 3 — **16** vgl. clement. Hom. VII 8; S. 84, 14 Lagarde ἀπὸ κοίτης γυναικὸς λοῦεσθαι XI 30; S. 118, 17 ἀλλὰ καὶ μετὰ κοινωνίαν βαπτίζεσθαι δεῖ — **20** zu σὺν ἱματίοις vgl. haer. 9, 3, 6; S. 200, 14f u. Hippolyt refut. IX 15, 3; S. 253, 26 Wendland βαπτισθῆτε ἐκ δευτέρου σὺν τοῖς ἐνδύμασιν u. ebenda 15, 5; S. 254, 6 βαπτισάσθω ⟨σὺν⟩ παντὶ τῷ φορέματι αὐτοῦ — **20ff** vgl. clement. Hom. ep. Clem. ad Jac. 7; S. 8, 14ff Lagarde πρὸ πάντων τοὺς νέους πρὸς γάμον ζευγνύτωσαν ἐν τάχει, προλαμβάνοντες τῆς νεαζούσης ἐπιθυμίας τὰ παγιδεύματα. ἀλλὰ μηδὲ τῶν ἤδη γερόντων περὶ γάμον ἀμελείτωσαν· ἐνίοις γὰρ

V M

1 ἐπ᾿ αὐτῷ aus ἐπ᾿ αὐτὸν V corr | τὸ² ausradiert V corr; lies wohl ὅτι * **3** γὰρ] οὖν V **5** ὡς ὕστερον hineingeflickt V corr **8** ⟨ὢν⟩ * **9** τοῦ < M **10** ἐν < M **11** τῷ¹ oben drüber V corr **13f** ἐπιτελεῖται — Σαμαρείταις < M **14** οὗτος, ο aus ω V corr **15** τινὸς τῶν *] τινῶν V M **17** ἤπου M

ἀπηγόρευται παντάπασι παρ᾽ αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια, ὡς Ö244
καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ταῖς ὁμοίαις ταύτῃ αἱρέσεσι. ποτὲ γὰρ παρ-
θενίαν ἐσεμνύνοντο, δῆθεν διὰ τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου·
⟨διὸ⟩ καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα πρεσβυτέροις καὶ παρθένοις γρά-
5 φουσι. γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτων μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων 7
ἅλωσιν. ἐπειδὴ γὰρ πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες τὴν Περαίαν
κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ κατῴκησαν τὸ πλεῖστον, ἐν Πέλλῃ τινὶ πόλει κα-
λουμένῃ τῆς Δεκαπόλεως τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένης πλησίον
τῆς Βαταναίας καὶ Βασανίτιδος χώρας, τὸ τηνικαῦτα ἐκεῖ μετανα-
10 στάντων καὶ ἐκεῖσε διατριβόντων αὐτῶν, γέγονεν ἐκ τούτου πρόφασις
τῷ Ἐβίωνι. καὶ ἄρχεται μὲν τὴν κατοίκησιν ἔχειν ἐν Κωκάβῃ τινὶ 8
κώμῃ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Καρναὶμ τῆς καὶ Ἀσταρὼθ ἐν τῇ Βασανίτιδι
χώρᾳ, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς γνῶσις περιέχει. ἔνθεν ἄρχεται τῆς
κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ὅθεν δῆθεν καὶ οἱ Ναζωραῖοι, οἳ ἄνω μοι
15 προδεδήλωνται. συναφθεὶς γὰρ οὗτος ἐκείνοις καὶ ἐκεῖνοι | τούτῳ, 9 D92
ἑκάτερος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας τῷ ἑτέρῳ μετέδωκε. καὶ δια-
φέρονται μὲν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κατά τι, ἐν δὲ τῇ κακονοίᾳ
ἀλλήλους ἀπεμάξαντο. ἤδη δέ μοι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις καὶ κατὰ
τὰς ἄλλας αἱρέσεις περὶ τῆς τοποθεσίας Κωκάβων καὶ τῆς Ἀραβίας
20 διὰ πλάτους εἴρηται.

3. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οὗτος ὁ Ἐβίων, ὡς ἔφην, Χριστὸν ἐκ 3, 1
σπέρματος ἀνδρός, τουτέστι τοῦ Ἰωσήφ, ὡρίζετο· ἐκ χρόνου δέ
τινος καὶ δεῦρο οἱ αὐτοῦ, ὡς εἰς ἀσύστατον καὶ ἀμήχανον τρέψαντες
τὸν ἴδιον νοῦν | ἄλλοι ἄλλως παρ᾽ αὐτοῖς περὶ Χριστοῦ διηγοῦνται· P127

καὶ γηράσασιν ἀκμαία ἔνεστιν ἐπιθυμία III 26; S. 43, 19 γάμον νομιτεύει, ἐγκρά-
τειαν συγχωρεῖ III 68; S. 54, 32; dazu unten c. 18, 2; S. 357, 16ff u. bei den
Ossäern haer. 19, 1, 7; S. 218, 14f

4 Anspielung auf die clementinischen epp. de virginitate? — **5ff** vgl. zu
haer. 29, 7, 7; S. 330, 4ff — **8** vgl. Matth. 4, 25 — **11** vgl. Zahn, Forschungen
I 333 — **18** vgl. haer. 29, 7, 7; die »andern Schriften« sind nicht erhalten

V M

1 τε < M **2** καὶ < M | ταύτῃ + τῇ M **3** διὰ vor τὸν² wiederholt M
4 ⟨διὸ⟩ * **4f** lies ἐπιγράφουσι? * **5** τούτων *] τούτου V M **7** τὸ πλέον V
9 βανέας M **12** καρναΐμ, ι auf Rasur V corr | τῆς² Zahn] Ἀρνὲμ V M **14** Να-
ζαρηνοὶ V **15** ἐκεῖνοι///, ein Buchstabe wegradiert V **17** ἐν δὲ + καὶ M
22 ἀνδρός] ἀνάνδρως M | Ἰωσὴφ + ⟨γεγεννῆσθαι⟩? * **23** ὡς εἰς + ⟨τὸ μᾶλ-
λον⟩? * **24** παρ᾽ αὐτοῖς aus παρὰ τοῖς V corr

τάχα δὲ οἶμαι ἀπὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτοῖς Ἠλξαῖον τὸν ψευδοπρο- 2
φήτην τὸν παρὰ τοῖς Σαμψηνοῖς καὶ Ὀσσηνοῖς καὶ Ἐλκεσαίοις καλου-
μένοις ⟨μοι προδεδηλωμένον⟩, ὡς ἐκεῖνος φαντασίαν τινὰ περὶ Χρι-
στοῦ διηγοῦνται καὶ περὶ πνεύματος ἁγίου. τινὲς γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ 3
5 Ἀδὰμ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγουσιν, τὸν πρῶτόν τε πλασθέντα καὶ
ἐμφυσηθέντα ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιπνοίας. ἄλλοι δὲ ἐν αὐτοῖς λέ- 4
γουσιν ἄνωθεν μὲν αὐτὸν ὄντα πρὸ πάντων δὲ αὐτὸν κτισθέντα,
πνεῦμα ὄντα καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ὄντα πάντων τε κυριεύοντα, καὶ

1 ff vgl. haer. 19, 5, 4; S. 222, 25 ff — für die Berührung der Ebioniten mit den Elkesaiten in der Christologie vgl. mit dem Folgenden Hippolyt refut. IX 14, 1; S. 252, 20 ff Wendland (über Elxai) *τὸν Χριστὸν δὲ λέγει ἄνθρωπον κοινῶς πᾶσι γεγονέναι, τοῦτον δὲ οὐ νῦν πρώτως ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πρότερον, καὶ αὖθις πολλάκις γεννηθέντα καὶ γεννώμενον πεφηνέναι καὶ φύεσθαι, ἀλλάσσοντα γενέσεις καὶ μετενσωματούμενον* — **3 f** vgl. haer. 19, 4, 1 f; S. 221, 6 ff — **4 f** vgl. clement. Hom. III 20; S. 41, 29 Lagarde *ἐὰν τῷ ὑπὸ χειρῶν θεοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ τὸ ἅγιον Χριστοῦ μὴ δῷ τις ἔχειν πνεῦμα κτἑ* III 21; S. 42, 4 *οὗτος αὐτὸς μόνος ἀληθὴς ὑπάρξας προφήτης* VIII 10; S. 88, 22 *ὁ γεγονὼς τῆς τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν πνέων θειότητος, ἀληθὴς προφήτης ὤν* clement. Recogn. I 45 *hunc primum pater oleo perunxit, quod ex ligno vitae fuerat sumtum . ex illo ergo unguento Christus appellatur* I 47 *memini . . dixisse te de primo homine, quia propheta fuit . . . si primus, inquit, homo prophetavit, certum est, quod et unctus sit . . . quia sine unguento prophetare non poterat* (beachte auch clement. Hom. II 52; S. 36, 8 *οὔτε Ἀδὰμ παραβάτης ἦν ὁ ὑπὸ τῶν τοῦ θεοῦ χειρῶν κυοφορηθείς*) Victorinus Rhetor zu Gal. 1, 19; Migne 8, 1155 B *dicunt enim eum ipsum Adam esse et esse animam generalem* — **6—S. 337, 1** vgl. clement. Hom. III 19; S. 41, 17 *μέλλοντος γὰρ αἰῶνος βασιλεὺς εἶναι κατηξιωμένος* III 20; S. 41, 34 ff *διὰ τοὺς καμάτους θεοῦ ἐλέει χρισθείς . . . οὗτος ἄρχειν καὶ κυριεύειν πάντων τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῇ καὶ ὕδασιν τετίμηται· πρὸς τούτοις δὲ αὐτοῦ τοῦ πεποιηκότος τὸν ἄνθρωπον τὴν πνοὴν ἔσχεν* XV 7; S. 148, 24 XX 2; S. 190, 6 clement. Recogn. IX 3 *usque ad nuptiarum tempus, quod est praesentia saeculi venturi, statuit virtutem quandam, quae ex his quae in hoc mundo nascuntur, eligat et custodiat meliores ac servet filio suo* II 42 *uni vero qui in archangelis erat maximus sorte data est dispensatio eorum, qui prae ceteris omnibus excelsi dei cultum atque scientiam receperunt*

V M

2 *Ἐσσηνοῖς* M 3 *⟨μοι προδεδηλωμένον⟩* * 4 *διηγοῦνται* *] *διηγεῖται* V M 5 *λέγουσιν εἶναι* M | *τε* ausradiert V corr | *πλασθέντα* + *τε* V 7 *αὐτὸν* beidemale < V

Χριστὸν λέγεσθαι, τὸν ἐκεῖσε δὲ αἰῶνα κεκληρῶσθαι· ἔρχεσθαι δὲ 5
ἐνταῦθα ὅτε βούλεται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἦλθε καὶ τοῖς πατριάρ-
χαις ἐφαίνετο ἐνδυόμενος τὸ σῶμα· πρὸς Ἀβραὰμ δὲ ἐλθὼν καὶ Ἰσαὰκ
καὶ Ἰακὼβ ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἦλθεν καὶ αὐτὸ τὸ
5 *σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐνεδύσατο καὶ ὤφθη ἀνθρώποις καὶ ἐσταυρώθη καὶ*
ἀνέστη καὶ ἀνῆλθεν. πάλιν δὲ ὅτε βούλονται λέγουσιν· οὐχί, ἀλλὰ | **6** Ö246
εἰς αὐτὸν ἦλθε τὸ πνεῦμα ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἐνεδύσατο αὐτὸν
τὸν Ἰησοῦν καλούμενον. καὶ πολλὴ παρ' αὐτοῖς σκότωσις, ἄλλοτε
ἄλλως καὶ ἄλλως αὐτὸν ὑποτιθεμένοις. καὶ δέχονται μὲν καὶ αὐτοὶ 7
10 *τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον. τούτῳ γὰρ καὶ αὐτοί, ὡς καὶ οἱ κατὰ*
Κήρινθον καὶ | Μήρινθον χρῶνται μόνῳ. καλοῦσι δὲ αὐτὸ κατὰ D93

1f vgl. clement. Hom. III 20; S. 41, 32ff Lagarde = clement. Recogn. II 22 *ὃς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος ἅμα τοῖς ὀνόμασι μορφὰς ἀλλάσσων τὸν αἰῶνα τρέχει, μέχρις ὅτε ἰδίων χρόνων τυχὼν . . . εἰς ἀεὶ ἕξει τὴν ἀνάπαυσιν* (abgeschwächt I 52 *Christus qui ab initio et semper erat, per singulas quasque generationes piis, latenter licet, semper tamen aderat, his praecipue a quibus exspectabatur quibusque frequenter apparuit*) — **3f** vgl. clement. Recogn. I 33ff II 47 clement. Hom. XVII 4; S. 160, 10ff Lagarde XVIII 13; S. 173, 30ff — **6ff** vgl. clement. Recogn. I 43 *de Jesu . . . qui est Christus aeternus* I 44 I 50 *nam quod venturus sit Christus norunt etiam ipsi* (sc. die Juden) *et exspectant*; *quod autem iam venerit in humilitate hic qui dicitur Jesus ignorant*; dazu Hippolyt refut. VII 34, 2; S. 221, 12ff Wendland u. oben haer. 28, 1, 5; S. 314, 3ff — **9ff** vgl. oben haer. 28, 5, 1; S. 317, 10 u. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 212f Harvey *similiter ut Cerinthus et Carpocrates opinantur. solo autem eo quod est secundum Matthaeum evangelio utuntur* Eusebius h. e. III 27, 4; S. 256, 15f Schwartz *εὐαγγελίῳ δὲ μόνῳ τῷ καθ' Ἑβραίους λεγομένῳ χρώμενοι τῶν λοιπῶν σμικρὸν ἐποιοῦντο λόγον* III 25, 5; S. 252, 7f — Wohl durch diese Eusebiusstellen veranlaßt hat Epiph. den sonst nur noch haer. 46, 1, 9 bei ihm erwähnten u. dort gleichfalls verkehrt angebrachten Titel „Hebräerevangelium" auf das ihm allein bekannte Ebionitenevangelium übertragen. Die umgekehrte Verwechslung bei Hieronymus c. Pelag. III 2; Migne 23, 570B *in evangelio iuxta Hebraeos quod chaldaico quidem syroque sermone, sed hebraicis literis scriptum est, quo utuntur usque hodie Nazareni, secundum apostolos sive ut plerique autumant iuxta Matthaeum*, vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 730 Harnack, Lit. Gesch. II 1, 626 (die wilden Aufstellungen von A. Schmidtke TU XXXVII 1 bleiben überall außer Betracht)

V M

1 *δὲ* < M **3** *δὲ* *] *τε* V M **8** *ἄλλοτε* *] *ἄλλοθι* V < M

Ἑβραίους, ὡς τὰ ἀληθῆ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι Ματθαῖος μόνος Ἑβραϊστὶ καὶ Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ἐποιήσατο τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἔκθεσίν τε καὶ κήρυγμα.

ἤδη δέ που καί τινες πάλιν ἔφασαν καὶ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς δια- 8
5 *λέκτου τὸ κατὰ Ἰωάννην μεταληφθὲν εἰς Ἑβραΐδα ἐμφέρεσθαι ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων γαζοφυλακίοις. φημὶ δὲ τοῖς ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐναποκεῖσθαι ἐν ἀποκρύφοις, ὥς τινες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότων ὑφηγήσαντο ἡμῖν κατὰ λεπτότητα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Πρά-* 9
ξεων τῶν ἀποστόλων τὴν βίβλον ὡσαύτως ἀπὸ Ἑλλάδος γλώσσης
10 *εἰς Ἑβραΐδα μεταληφθεῖσαν λόγος ἔχει ἐκεῖσε κεῖσθαι ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου τοὺς ἀναγνόντας Ἰουδαίους τοὺς ἡμῖν ὑφηγησαμένους εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι.*

4. *Ἦν δέ τις ἐξ αὐτῶν Ἰώσηπος, οὐχ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἱστοριο-* 4, 1
γράφος καὶ παλαιὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ ἀπὸ Τιβεριάδος ὁ ἐν χρόνοις τοῦ P128
15 *μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως τοῦ γέροντος ⟨γενόμενος⟩, ὃς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀξιώματος κομήτων ἔτυχε καὶ ἐξουσίαν εἴληφεν ἐν αὐτῇ τῇ Τιβεριάδι ἐκκλησίαν Χριστῷ ἱδρῦσαι καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ καὶ ἐν Καπερναοὺμ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις, ὃς καὶ πολλὰ πέπονθεν ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων πρὶν ἢ τῷ βασιλεῖ ἐμφανισθῆναι.*
20 *οὗτος γὰρ ὁ Ἰώσηπος τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν* 2
ἐναρίθμιος ἦν. εἰσὶ δὲ οὗτοι ⟨οἱ⟩ μετὰ τὸν πατριάρχην, ἀπόστολοι καλούμενοι. προσεδρεύουσι δὲ τῷ πατριάρχῃ καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγουσι, διὰ τὸ συμβουλεύειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον. ὁ δὲ πατριάρχης κατ' ἐκεῖνο 3
25 *καιροῦ Ἐλλὴλ τοὔνομα ἦν (νομίζω γὰρ ὅτι οὕτως τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰώσηπος ἔλεγεν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου σφάλλομαι), ἐκ γένους δὲ τοῦ*

1 vgl. zu haer. 29, 9, 4; S. 332, 8ff — **21f** über die *ἀπόστολοι* u. ihr Verhältnis zum *πατριάρχης* vgl. Eusebius in Jes. 18, 1f; Migne 24, 213 A ff Hieronymus zu Gal. 1, 1; Migne 26, 311 B CJL IX 648 (vgl. 6220) cod. Theod. XVI 8, 14; dazu Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes III⁴ 119f. 149 Harnack, Die Mission u. Ausbreitung des Christentums² I 274ff — **25** vgl. über diesen Hillel Ideler, Handbuch der Chronol. I 576ff Schürer, Gesch. des jüd. Volkes I⁴ 754

V M

5 vor *τὸ κατὰ* + *καὶ* V | *μεταλη//φθὲν*, *μ* ausradiert V corr **10** *μετα^βληφθεῖσαν*, *β* oben hineingeflickt (*φ* nicht durchgestrichen) V corr | *ἔχει* + *καὶ* V **12** *ἀφηγησαμένους* M **13** *Ἰώσηππος* M **14** *ἀλλὰ* M | *ὁ*¹ < M **15** *βασιλέως*] *βασιλεύσαντος* V | ⟨*γενόμενος*⟩ * **16** *κομίτων* V M **17** *τῇ* < M **18** *ἐν*² < V | *ἄλλαις*] *πόλεσι* zu ergänzen ist überflüssig, vgl. S. 348, 27 **20** *Ἰώσηππος* M **21** ⟨*οἱ*⟩ *

Γαμαλιὴλ ἐτύγχανεν τοῦ παρ' αὐτοῖς γενομένου πατριάρχου. ἔστι 4 D94
δὲ διανοηθῆναι, ὡς καὶ ἄλλοι οὕτως ὑπέθεντο, τούτους εἶναι γένους
ἐκείνου τοῦ πρώτου Γαμαλιὴλ τοῦ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος, τοῦ κατὰ θεὸν
συμβουλεύσαντος ἀποσχέσθαι τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπηρείας.
5 *τελευτῶν δὲ ὁ Ἐλλὴλ ἠξίωσε τὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπίσκοπον πλη-* 5
σιόχωρον τῆς Τιβερι⟨έ⟩ων ὄντα καὶ ἐκομίσατο παρ' αὐτοῦ τὸ ἅγιον
λουτρὸν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ διὰ προφάσεως ἰατρικῆς ὑποθέσεως.
μεταστειλάμενος γὰρ αὐτὸν διὰ τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου ὡς 6
ἰατρὸν ὄντα καὶ ποιήσας πάντας ἔξω γενέσθαι παρεκάλεσε τὸν
10 *ἐπίσκοπον λέγων »δώρησαί μοι τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα«. ὁ δὲ* 7
μετακαλεσάμενος τοὺς ἐξυπηρετουμένους προσέταξεν ὕδωρ | ἑτοιμα- Ö248
σθῆναι, ὡς τῆς νόσου ἕνεκα βοήθημά τι προσφέρειν μέλλων δι' ὑδά-
των νοσοῦντι βαρέως τῷ πατριάρχῃ. οἱ δὲ ἐποίησαν τὰ ἐπιτεταγμένα·
οὐ γὰρ ἐγνώκεισαν. αἰδοῦς δὲ χάριν προφασισάμενος τοὺς πάντας
15 *ἔξω ποιήσας ὁ πατριάρχης τοῦ λουτροῦ καταξιοῦται καὶ μυστηρίων*
ἁγίων.

5. *Ὁ δὲ Ἰώσηπος ἐμοὶ αὐτῷ ⟨τοῦτο⟩ διελέχθη. ἐκ στόματος γὰρ* 5, 1
αὐτοῦ ἀκήκοα ταῦτα πάντα καὶ οὐκ ἀπὸ ἄλλου τινός, ἐν τῇ γηραλέᾳ
αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ὡς περί που ἐτῶν ἑβδομήκοντα γεγονότος αὐτοῦ ἢ καὶ
20 *πλειόνων. παρ' αὐτῷ γὰρ κατήχθην ἐν Σκυθοπόλει· μεταναστὰς* 2
γὰρ τῆς Τιβεριάδος καὶ κτήσεις ἐκεῖ ἐν Σκυθοπόλει διαφανεῖς ἐκτή-
σατο. ἐν γὰρ τῇ | οἰκίᾳ αὐτοῦ ὁ μακαρίτης Εὐσέβιος ὁ τῆς Ἰταλίας P129
ἐπίσκοπος Βριγκέλλας πόλεως, ὡς ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίου διὰ
τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας, ἐξενίζετο καὶ ἐπὶ τὴν ἐπίσκεψιν τούτου
25 *ἐγώ τε καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐκεῖσε γενόμενοι καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτῷ*

3 vgl. Act. 5, 34ff — **5 ff** vielleicht ist das Folgende veranlaßt durch die Legende, die den älteren Gamaliel zum Christen machte; vgl. über sie Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes II⁴ 430 A. 49 — **22** vgl. Hieronymus vir. ill. 96 *Eusebius . . . Vercellensis episcopus, ob confessionem fidei a Constantio principe* (nach der Synode von Mailand 355) *Scythopolim et inde Cappadociam relegatus* u. den Brief des Eusebius selbst an die Gemeinde in Vercelli Migne 12, 949ff sowie den an Patrophilus von Skythopolis ebenda 950ff

V M

1 *Γαμαλαλιήλ, λα* getilgt Vcorr | *παρ' αὐτοὺς* M | *ἔσται* M **2** *οὕτως*] *οὓς* M | *τούτους*, *σ* angeflickt Vcorr **4** *ἐπηρείας*, dazu am Rande ┌*ἐπιβουλῆς* Vcorr **6** *Τιβερι⟨έ⟩ων* *] *Τιβερείων*, *ει* aus *ι* Vcorr *Τιβερίων* M **7** *αὐτοῦ* < V **8** *αὐτὸν*] *τὸν ἐπίσκοπον* M **12** *νόσσου* M **17** ⟨*τοῦτο*⟩ * **20** *μεταστὰς* V **21** *καὶ* ausradiert V **23** *Βαρκέλλας* M | *ὡς* < V | *ἐξο//ρισθεὶς* aus *ἐξωρίσθη* hergestellt Vcorr **25** *οἱ* < M

κατήχθημεν. συντυχόντες δὲ τῷ Ἰωσήπῳ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκίας 3
καὶ τὰ κατ᾿ αὐτὸν ἐρωτῶντες καὶ γνόντες ὅτι τῶν ἐμφανῶν ὑπῆρχεν
παρὰ Ἰουδαίοις, ἀνετάζοντες καὶ τὴν κατ᾿ αὐτὸν ὑπόθεσιν καὶ πῶς
εἰς τὸν Χριστιανισμὸν | μετῆλθεν, ἀκηκόαμεν ταῦτα πάντα σαφῶς D 95
5 καὶ οὐκ ἀπὸ ἐνηχήσεως ἑτέρου τινός. ὅθεν καὶ ἀξιομνημόνευτα εἰς 4
οἰκοδομὴν πιστῶν νομίσαντες τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα πραγματευθέντα
διὰ τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις εἰς Ἑβραΐδα μετατεθέν-
των *, οὐ παρέργως τὴν πᾶσαν αἰτίαν τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου
παρεθέμεθα. ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον Χριστιανὸς πιστὸς κατα- 5
10 ξιωθεὶς γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανοὺς σφόδρα στηλιτεύων. ἐν γὰρ
τῇ πόλει ἐκείνῃ, Σκυθοπόλει φημί, μόνος οὗτος ὀρθόδοξος ὑπῆρχεν,
πάντες δὲ Ἀρειανοί. καὶ εἰ μὴ ὅτι κόμης ἦν καὶ τὸ τοῦ κόμητος 6
ἀξίωμα ἐκώλυεν ἀπ᾿ αὐτοῦ τὸν τῶν Ἀρειανῶν διωγμόν, [ἐπεὶ] οὐκ ἂν
ὑπέστη κἂν ἐν τῇ πόλει διατρίβειν ὁ ἀνήρ, μάλιστα ἐπὶ Πατροφίλου
15 τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τοῦ πολλὰ ἰσχύσαντος πλούτῳ τε καὶ αὐ-
στηρίᾳ καὶ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον γνώσει τε καὶ παρρη-
σίᾳ. ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις νεώτερος ἐν τῇ πόλει ἀπὸ Ἑβραίων ὀρθῶς 7
πιστεύων, ὃς οὔτε ἐτόλμα κατὰ τὸ φανερὸν *, ἀλλὰ κρυφίως ἡμᾶς
ἐπεσκέπτετο. πιθανὸν δέ τι ὁ Ἰώσηπος καὶ γελοιῶδες ὑφηγεῖτο, 8
20 οἶμαι δὲ τάχα ὅτι καὶ ⟨ἐν τούτῳ⟩ ἠλήθευεν. ἔφασκε γὰρ ὅτι τελευτησάσης
τῆς αὐτοῦ συμβίου, δεδιὼς μή πη ἄρα ἁρπάξωσιν αὐτὸν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ
καταστήσωσι κληρικόν (πολλάκις γὰρ κολακεύσαντες αὐτὸν πεισθῆναι
τῇ αἱρέσει ὑπισχνοῦντο μείζονας προκοπάς, εἰ δέον, καὶ | ἐπίσκοπον Ö 250
αὐτὸν καταστῆσαι) — ὁ δὲ ἔφασκε τούτου χάριν συνῆφθαι δευτέρᾳ
25 γυναικί, ὅπως διαδράσοι τὰς αὐτῶν χειροτονίας.

6. Ἀλλὰ ἐπάνειμι τὴν ὑφήγησιν τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην ὑπο- 6, 1
θέσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου εἰς τοὐμφανὲς κατὰ λεπτότητα τοῖς
βουλομένοις ἐντυγχάνειν διὰ τῶν ὑπ᾿ ἐκείνου λόγων ἐμοὶ εἰρημένων
ποιησόμενος. καὶ ἤδη μέν, ὡς ἐκεῖνος ὑφηγεῖτο, τοῦ πατριάρχου 2
30 λουτροῦ καταξιουμένου, διὰ τῶν ἐν ταῖς θύραις ἁρμογῶν | εἴσω P 130 D 96

14 vgl. über das Verhalten des Patrophilus den Brief des Eusebius von Vercelli Migne 12, 949ff — **24** vgl. den Index unter Ehelosigkeit des Klerus

V M

3 *αὐτὸν*, *ο* aus *ω* V **8** * ⟨*βιβλίων*⟩ * **13** *ἐπεὶ* V M ausradiert Vcorr **14** *διατριβὴ* M **18** *οὐκ* aus *οὔτε* Vcorr | * etwa ⟨*ἡμῖν συγγενέσθαι*⟩ * | *ἀλλὰ* + *καὶ* V | *κρυφαίως* V **20** *τάχα*] *ταῦτα* V | ⟨*ἐν τούτῳ*⟩ * **21** *πως* M | *ἁρπάζωσιν* M **23f** *ἐπισκοπῆς αὐτὸν καταξιοῦν* V

παρακύπτων, φησίν, κατενόουν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῷ πατριάρχῃ γινόμενα, εἰς νοῦν τε ἔλαβον καὶ παρ' ἐμαυτῷ ἐταμιευόμην. καὶ γὰρ 3 καὶ χρυσίον ὁλκήν τινα ἱκανωτάτην ἔχων παρὰ χεῖρα ὁ αὐτὸς πατριάρχης, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, φησίν, ἐπέδωκεν τῷ ἐπισκόπῳ, φάσκων 5 ὅτι »πρόσφερε ὑπὲρ ἐμοῦ. γέγραπται γὰρ διὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ δεσμεύεσθαι καὶ λύεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ⟨ὅτι⟩ ἔσται ταῦτα λελυμένα καὶ δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ«. ὡς οὖν ταῦτα ἐπράχθη, φησίν, καὶ 4 ἠνοίγησαν αἱ θύραι, ἠρωτᾶτο ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων ὁ πατριάρχης πῶς ἔχοι διὰ τοῦ βοηθήματος, καὶ ὡμολόγει καλλίστως ἔχειν· καὶ 10 γὰρ ᾔδει ὃ ἔλεγεν. ἔπειτα δὲ ⟨μετὰ⟩ ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς τὸν ἀριθμόν, 5 πολλάκις τοῦ ἐπισκόπου ἐπισκεπτομένου αὐτὸν ἐν ἰατροῦ προφάσει, ἐκοιμήθη ὁ πατριάρχης μετὰ καλῆς ἀποθέσεως, παραδοὺς τὸν ἴδιον υἱὸν κομιδῇ νέον ὄντα Ἰωσήπῳ τε καὶ ἄλλῳ τινὶ ἐπιεικεστάτῳ *. τὰ πάντα τοίνυν ἐπράττετο διὰ τῶν δύο τούτων, διὰ τὸ ἔτι τὸν 6 15 πατριάρχην παῖδα ὄντα νηπιάζειν καὶ ἐν χειροῖν αὐτῶν ἀνατρέφεσθαι. ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῆς διανοίας τοῦ Ἰωσήπου ἐνοχλουμένης 7 πολλάκις διὰ τῶν γενομένων μυστικῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ λουτρὸν ὑποθέσει ἐσκέπτετο τί ἂν πράξειεν. καὶ ἦν ἐκεῖσε γαζοφυλακίου τις οἶκος ἐσφραγισμένος· γάζα δὲ ἑρμηνεύεται κατὰ τὴν Ἑβραΐδα θησαυρός. 20 πολλῶν δὲ πολλὰ διανοουμένων περὶ τοῦ γαζοφυλακίου τούτου διὰ 8 τὴν σφραγῖδα, ὁ Ἰώσηπος λεληθότως τολμήσας ἤνοιξεν καὶ ηὗρεν οὐδὲν χρημάτων πλὴν βίβλους τὰς ὑπὲρ χρήματα. ἀναγινώσκων δὲ 9 ἐν ταύταις, ὡς ἤδη ἔφην, τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἑλλάδος εἰς Ἑβραΐδα φωνὴν μεταληφθὲν ηὕρατο καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων 25 Πράξεις· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, Ἑβραϊκὸν φύσει ὄν, ἐκ τούτων ἀναγνοὺς πάλιν τὴν διάνοιαν ἐτρύχετο, ἀσχάλλων μέν πως περὶ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ· ἤδη | δὲ ἐκ δύο ὑπο- D97 θέσεων ὑπονυττόμενος, τῆς τῶν βιβλίων ἀναγνώσεως καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου μυσταγωγίας, ὅμως τῇ καρδίᾳ ἐσκληρύνετο, οἷα γίνεται.

30 7. Ὡς δὲ ἐν τούτοις κατετρίβετο, ἁδρύνεται ὁ παῖς ὁ κατα- 7, 1 λειφθεὶς ὑπὸ Ἑλλὴλ εἰς πατριαρχίαν τρεφόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἄλλος

5 ff vgl. Matth. 18, 18 (Joh. 20, 22f)

V M

2 *καὶ γὰρ* < V **4** *φησίν* getilgt Vcorr **6** *⟨ὅτι⟩* * **9** *ὁμολόγει* M **10** *⟨μετὰ⟩* * **13** * *⟨πρεσβύτῃ⟩* *, vgl. S. 342, 10 u. 343, 14. 19 **15** *χερσὶν* V | *αὐτὸν* M **17** *γινομένων* M **20** *πολλὰ* < M **24** *ηὕρετο, ε* aus *α* Vcorr **25f** *τὸ κατὰ — φύσει ὄν*] *τὸ Ματθαίον ἑβραϊκὸν φυτὸν* V **26f** *ἀσχολῶν* M **30f** *καταληφθεὶς* VM

ἁρπάζει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχε-
ται. ὡς οὖν ἐπὶ τὸ ἀκμαῖον | τῆς ἡλικίας ὁ νέος ἤρχετο, προσ- 2 P131
εφθείροντο αὐτῷ τινες ἥλικες ἀργοὶ καὶ ἐθάδες κακῶν· τάχα δέ, οἶ-
μαι, Ἰούδας οὗτος ἐκαλεῖτο. οὐ | πάνυ δὲ σαφῶς ἐπίσταμαι διὰ τὸν Ö252
5 χρόνον. μετέφερον οὖν αὐτὸν οἱ συνηλικιῶται νεώτεροι εἰς πολλὰς 3
κακῶν ἐπιτηδεύσεις, φθοράς τε γυναικῶν καὶ λαγνείας ἀνοσίους, μαγ-
γανείαις τισὶν μαγικαῖς ἐπιχειροῦντες αὐτῷ συνεργεῖν εἰς τὰ τῆς ἀκο-
λασίας *, ἀγώγιμά τινα ἐπιτελοῦντες καὶ διὰ ἐπαοιδῶν βιαζόμενοι
γυναῖκας ἐλευθέρας πρὸς τὴν τούτου φθορὰν ἐξ ἀνάγκης ἄγεσθαι.
10 ὁ δὲ Ἰώσηπος καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πρεσβύτης ἀνάγκην ἔχοντες τῷ παιδὶ 4
συνέπεσθαι βαρέως μὲν ἔφερον, πολλάκις δὲ καὶ ἐγκλήματα προσέφε-
ρον διὰ λόγων καὶ παρῄνουν αὐτῷ. ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς νέοις ἐπείθετο,
κρύπτων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀρνούμενος· οὔτε γὰρ ἐτόλμων οἱ περὶ Ἰώ-
σηπον ἐξειπεῖν τὰ κατ᾽ ἐκεῖνον φανερῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ ὡς δι᾽ ἐπι-
15 στήμην παρῄνουν. παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα εἰς τὰ θερμὰ 5
ὕδατα. πανήγυρις δὲ ἐκεῖ κατ᾽ ἔτος ἄγεται· ἀπέρχονται γὰρ πανταχόθεν
χόθεν οἱ βουλόμενοι λούσασθαι ἡμέρας τινάς, νοσημάτων δῆθεν ἀπο-
βολῆς ἕνεκεν, ὅπερ ἐστὶ διαβολικὸν στρατήγημα. ἔνθα γὰρ τὰ παρὰ
τοῦ θεοῦ θαύματα γεγένηται, προὔλαβεν ὁ δι᾽ ἐναντίας θεῖναι αὐτοῦ
20 τὰ ὀλετήρια δίκτυα. ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε λούονται. κατὰ συγκυ- 6
ρίαν δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλει διαπρέπουσα
εὐμορφίας. καὶ ὁ νεώτερος θελχθεὶς τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας,
διὼν ἐν τῷ | ἀέρι παρενέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ D98
γυναίου. ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσατο εἰς ὄνομα Χριστοῦ οἷα δὴ Χρι- 7
25 στιανὴ οὖσα· ᾗ οὔτε ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι.
συμβαίνει δὲ ταῦτα τοῖς ἀφελέσι καὶ ἰδιώταις ἀνθρώποις παρὰ τὴν
τῶν διδασκάλων ῥᾳθυμίαν μὴ ἀσφαλιζομένων διὰ τῆς διδασκαλίας.

15 über Gadara u. seine Quellen vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes II[4] 157 ff — **18** vgl. Matth. 8, 28 — **20** zu *ἀνδρόγυνα λούεσθαι* vgl. Clemens Al. paedag. III 32, 2; I 255, 5 Stählin Cyprian de hab. virg. 19; I 200, 23 Hartel Didascalia S. 12, 1 Flemming-Achelis Const. apost. I 9, 1; I 27, 10 ff Funk conc. Laodic. can. 30 conc. Trull. can. 77

V M

3 *ἥλικες*, ς angeflickt V corr **6** *ἀνοσίος*, υ oben drüber geflickt V corr **8** * ⟨*ἔργα*⟩ * | *ἀγώγι//μα*, ι aus η V corr *ἀγώγημα* M **12** *αὐτῷ* < V **13** *ἐτόλμων*, ω aus ου M **15** *Γάδαρα*] *τὰ δάρα* M **21** *ἔτυχεν ἐν*] *ἐτύγχανεν* M **22** *αὐτοῦ* am Rande nachgetragen V corr **25** *ᾗ* Ausgg.] *ἧ* aus *ἢ* V *ἢ* M **27** *ἀσφαλιζομένων* + ⟨*τοὺς ἀκροατὰς*⟩? *

ὅμως ἵνα δείξῃ ὁ θεὸς τὰ αὐτοῦ θαυμάσια, τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ 8
μειράκιον ἀπέτυχεν, φημὶ δὲ ὁ πατριάρχης. διεπέμψατο γὰρ πρὸς
τὴν γυναῖκα καὶ δῶρα ἐτάξατο· ἡ δὲ τοὺς διαπεμφθέντας ἐξυβρίσασα
οὐκ ἐκάμφθη τῇ τοῦ ἀκολάστου ματαιοεργίᾳ.
5 8. *Ἐντεῦθεν οἱ συνεργοῦντες αὐτῷ γνόντες τὴν τοῦ παιδὸς ὀδύ-* 8, 1
νην, ἣν εἰς τὸ γύναιον ἀπημπόλησεν, ἐπιχειροῦσιν αὐτῷ τινα μείζονα
μαγγανείαν κατασκευάσαι, ὡς αὐτὸς Ἰώσηπος ἐμοὶ | κατὰ λεπτότητα P132
ὑφηγήσατο. ἀπάγουσι γὰρ τὸν ἄθλιον παῖδα μετὰ δύσιν ἡλίου ἐν 2
τοῖς πλησιαίτερον τύμβοις· πολυάνδρια δέ ἐστιν οὕτως ἐν τῇ πατρίδι
10 *καλούμενα σπήλαια ἐν πέτραις ὀρυκτὰ κατεσκευασμένα. ἐκεῖ παρα-* 3
λαβόντες τὸν προειρημένον οἱ ἅμα αὐτῷ γόητες ἐπῳδάς τινας καὶ
ἐπιορκισμοὺς καὶ ἐπιτηδεύματα ἀσεβείας ἔμπλεα εἰς αὐτὸν ἐποιοῦντο
καὶ εἰς ὄνομα τῆς προειρημένης γυναικός. ἐκ θεοῦ δὲ βουλήσεως 4
εἰς νοῦν ταῦτα ἦλθεν τοῦ ἄλλου πρεσβύτου τοῦ σὺν Ἰωσήπῳ τυγχά-
15 *νοντος· ὁ δὲ αἰσθόμενος | τῶν γινομένων τῷ Ἰωσήπῳ ἀνακοινοῦται.* Ö254
καὶ πρῶτον μὲν ταλανίσας ἑαυτὸν ἔφη »τάλανες ἡμεῖς« φησίν, »ἀδελφέ,
καὶ ἀπωλείας σκεύη, τίνι προσεδρεύομεν;« ὁ δὲ Ἰώσηπος τὴν αἰτίαν 5
ἐρωτήσας οὐ πρότερον ἤκουσε παρ᾽ αὐτοῦ διὰ λόγων πρὶν αὐτοῦ
λαβόμενος τῆς χειρὸς ὁ πρεσβύτης ἀπήγαγε τὸν Ἰώσηπον, ἔνθα τὸ
20 *ἄθροισμα οἱ φθοριμαῖοι μετὰ τοῦ νεωτέρου ἐν τοῖς μνήμασι μαγγα-*
νείας ἕνεκα ἐποιοῦντο. καὶ ἔξω μὲν τῆς θύρας στάντες τὰ παρ᾽ 6
ἐκείνων γινόμενα κατηκροάσαντο, ἐκείνων δὲ | ἐξιόντων ὑπεχώρησαν. D99
οὔπω γὰρ πολλὴ ἑσπέρα ἦν, ἀλλὰ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἡλίου δύσιν, ἔτι
δυναμένου ὀφθαλμοῦ ἀμαυρῶς ἰδεῖν. μετὰ οὖν τὴν τῶν ἀσεβεστάτων 7
25 *ἔξοδον ἀπὸ τοῦ μνημείου οἱ περὶ Ἰώσηπον εἰσῆλθον καὶ καταλαμβάνουσιν*
τινὰ † ἐπιτηδεύματα καὶ ἄλλα τινὰ ἐπιτηδεύματα περιεργίας χαμαὶ
ἐρριμμένα, οἷς προσκενώσαντες οὖρα καὶ ἐπαμήσαντες κόνιν, ὡς ἐκεῖνος
ἔφη, ἐξῆλθον. ἔγνωσαν δὲ τὴν ἐπιβουλήν, διὰ ποίαν γυναῖκα αὐτοῖς 8

27 zu *οὖρα* vgl. haer. 9, 3, 6; S. 200, 13

V M

2 *δὲ*] *δὴ* M **3** *τὴν γυναῖκα*] *αὐτὴν* V **8** *ἄγουσι* M **9** *πλησιαίτερον*, *αι* aus *ε* Vcorr *πλησιεστέροις* M **12** *ἐφορκισμοὺς* aus *ἐπιορκισμοὺς* Vcorr *ἐπιορκισμοὺς* M **14** *ταῦτα* am Rande nachgetragen Vcorr < M **14** *πρεσβυτέρου* V | *σὺν Ἰωσήπου* M **16** *ταλανίας*, *σ* oben drüber Vcorr | *φησίν, ἡμεῖς* M **17** *ἀπολείας* M **22** *ἐξόντων*, *ι* oben drüber Vcorr **24** *ἀμυδρῶς* M | *οὖν* hinter *ἀσεβεστάτων* M **26** † *ἐπιτηδεύματα*] *ἐπιτηδεύματα* getilgt, aber nicht ersetzt Vcorr; lies etwa *σκεύη* * **27** *ἐπαμήσαντες κόνιν*] *αἷμα μί///ξαντες κόνιν* V **28** *δὲ* < V

ἐκακουργήθη ταῦτα, καὶ παρετηροῦντο εἰ κατισχύσουσιν. ὡς οὖν οὐ 9
κατίσχυσαν οἱ γόητες (διὰ γὰρ τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πί-
στεως ἐβοηθήθη ἡ γυνή), ἔγνωσαν τὸν νεώτερον ἐν τρισὶ νυξὶν διὰ
τὴν τοῦ γυναίου ἄφιξιν προσκαρτερήσαντα, εἰς ὕστερον δὲ μαχεσά-
5 μενον τοῖς τὴν περιεργίαν ποιησαμένοις, ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν. τοῦτο 10
τρίτον τῷ Ἰωσήπῳ κατηχήσεως ἔργον ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἔνθα
ὄνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναμις. οὐ μὴν δὲ
ἤδη ἐπείσθη Χριστιανὸς γενέσθαι.

9. Ἔπειτα φαίνεται αὐτῷ ἐν ὕπνοις ὁ κύριος, φάσκων ὅτι »ἐγώ 9, 1
10 εἰμι Ἰησοῦς, ὃν οἱ σοὶ γονεῖς ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ πίστευε εἰς ἐμέ«. ὁ
δὲ οὐδ' οὕτως | πεισθεὶς ὑπέπεσεν νόσῳ μεγάλῃ καὶ ἀπηγορεύθη. ὁ P133
δὲ κύριος πάλιν ὀπτάνεται αὐτῷ, φήσας αὐτῷ πιστεύειν καὶ ἰαθήσε-
σθαι· ὁ δὲ ἐπαγγειλάμενος ἀνέσφηλεν καὶ πάλιν ἐνέμενεν τῇ σκλη-
ραυχενίᾳ. εἰς δευτέραν δὲ πάλιν ὑποπίπτει νόσον καὶ ὡσαύτως 2
15 ἀπηγορεύθη. ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ
Ἰουδαίων τὸ παρ' αὐτοῖς ἀεὶ μυστηριωδῶς γινόμενον παρὰ τούτων
ἤκουσε. τῶν γὰρ νομομαθῶν ἀνήρ τις πρεσβύτης ἐλθὼν εἰς τὸ οὖς 3
αὐτοῦ ἀπήγγειλε λέγων ὅτι »πίστευε ⟨εἰς⟩ Ἰησοῦν, τὸν ἐσταυρωμένον
ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος, υἱὸν θεοῦ προόντα καὶ ἐκ Μαρίας
20 ὕστερον γεγεννημένον, Χριστὸν δὲ ὄντα θεοῦ καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στάντα, | καὶ ὅτι αὐτὸς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς«. ταῦτα D100
ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος ἐν τῇ ὑφηγήσει σαφῶς μοι ἀνήγγειλεν, ὡς φιλαλή-
θως ἔστιν εἰπεῖν. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλου τινὸς τὸ τοιοῦτον ἤκουσα, 4
ἔτι ὄντος Ἰουδαίου διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον ἀνὰ μέσον δὲ Χρι-
25 στιανῶν πολλάκις διατρίβοντος καὶ Χριστιανοὺς τιμῶντός τε καὶ
ἀγαπῶντος, συνοδεύσαντός μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βαιθὴλ καὶ Ἐφραῒμ Ö256
ἐπὶ τὴν ὀρεινὴν ἀνερχομένῳ ἀπὸ τῆς Ἱεριχοῦς καὶ ἀντιβάλλοντι πρὸς
αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ αὐτοῦ μὴ ἀντιλέγοντος.
θαυμάζοντος δέ μου καὶ ἐρωτῶντος τὴν αἰτίαν (ἦν γὰρ καὶ νομο- 5
30 μαθὴς καὶ δυνάμενος ἀντιλέγειν), τίνος χάριν οὐκ ἀντιλέγει ἀλλὰ
πείθεται περὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἀκούων τὰ τοσαῦτα
ἀπεκάλυψέν μοι καὶ οὗτος, ὡς μέλλων τελευτᾶν ἤκουσε παρ' αὐτῶν

9 f vgl. Act. 9, 5

V M

3 ἔγνωσαν + δὲ M | ἐν angeflickt Vcorr **8** ἤδη] ηδε, aber getilgt V
9 ἐν ὕπνοις] ἐνύπνιος M **10** οἱ σοὶ] οἱ σοῦ M **12 f** ἰαθήσεται M **13** ἀνέ-
σφαλεν, η über α Vcorr ἀνέσφιλεν M | ἐνέμενεν] ἔμενεν ἐν M **16** αὐτοῖς] αὐ-
τῶν V **17** πρεσβύτερος V **18** ⟨εἰς⟩ * **23** ἀπὸ ἄλλου] παλλου, ρα oben
drüber Vcorr **29** θαυμάζοντι, ι aus ος Vcorr **31** Ἰησοῦ Χριστοῦ M

εἰς ἀκοὴν ὠτίου ἐν ψιθυρισμῷ ὅτι »Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σταυρωθεὶς υἱὸς τοῦ θεοῦ μέλλει σε κρίνειν«. 6 *ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐνταῦθα [μοι] ἐξ ἀληθινῆς ἀκοῆς παρακείσθω.*

5 10. 10, 1 *Ἔτι δὲ ὁ Ἰώσηπος ἐν νόσῳ ἦν καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ πρεσβύτου ὡς προεῖπον μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι Ἰησοῦς Χριστός σε κρινεῖ, ἔτι ἐσκληρύνετο. ὁ δὲ κύριος πάλιν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν δι᾿ ὁράματος ἐνυπνίου »ἰδού« φησίν »ἰῶμαί σε, ἀλλὰ ἀναστὰς πίστευε«. ἀναστὰς δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς νόσου οὐκ ἐπίστευσεν.*
10 2 *ὑγιαίνοντι δὲ αὐτῷ φαίνεται ὁ κύριος πάλιν κατ᾿ ὄναρ, ἐγκαλῶν αὐτῷ δι᾿ ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπίστευσεν.* | P134 *ἐπαγγέλλεται δὲ αὐτῷ λέγων ὁ κύριος ὅτι εἰς πληροφορίαν πίστεως εἴ τι βούλει ἐν ὀνόματί μου θεοσήμειον ἐργάσασθαι, ἐπικάλεσαί με κἀγὼ ποιήσω.* 3 *μαινόμενος δέ τις ἦν ἐν τῇ πόλει, ὃς γυμνὸς τὴν πόλιν περιήει (φημὶ δὲ ἐν Τι-*
15 *βεριάδι) καὶ πολλάκις ἐνδιδυσκόμενος τὴν ἐσθῆτα διερρήγνυεν, ὡς ἔθος τοῖς τοιούτοις.* | 4 D101 *ὁ οὖν Ἰώσηπος βουλόμενος ἐν πείρᾳ γενέσθαι τοῦ ὁράματος, διστάζων δὲ ἔτι αἰδοῖ κατείχετο. παραλαμβάνει γοῦν τοῦτον ἔνδον καὶ ἀποκλείσας τὴν θύραν ὕδωρ τε λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα καὶ σφραγίσας τὸ ὕδωρ, ἐρράντισεν ἐπὶ τὸν ἐμμανῆ ἄνθρωπον φήσας*
20 *»ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου τοῦ σταυρωθέντος ἔξελθε ἀπ᾿ αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον καὶ ὑγιὴς γένηται«.* 5 *ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀνακράξας μέγα καὶ χαμαὶ πεσών, ἀφρίσας πολλὰ καὶ σπαραχθεὶς ἔμεινεν πολλὴν ὥραν ἀκίνητος, Ἰώσηπος δὲ ὑπενόησε τὸν ἄνθρωπον τεθνάναι.* 6 *ὁ δὲ μετὰ ὥραν διατριψάμενος τὸ μέτωπον ἀνέστη καὶ ἀναστὰς καὶ θεα-*
25 *σάμενος τὴν ἰδίαν γύμνωσιν ἑαυτὸν ἔκρυπτεν καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ ἐπετίθει, μηκέτι φέρων ἰδεῖν τὴν ἰδίαν γύμνωσιν.* 7 *ἱμάτιον δὲ παρ᾿ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου ἐξ ὧν εἶχεν ἐνδυθείς, εἰς κατάστασιν συνέσεως καὶ σωφρονισμοῦ ἐλθὼν τῷ τε ἀνδρὶ πολλὰ εὐχαριστήσας καὶ θεῷ, γνοὺς ὅτι δι᾿ αὐτοῦ ἔτυχε τῆς σωτηρίας, ἐν τῇ πόλει διε-*
30 *φήμιζε τὸν ἄνδρα, καὶ γνωστὸν ἐγένετο τοῖς ἐκεῖσε Ἰουδαίοις τοῦτο τὸ σημεῖον.* 8 *θρύλλος δὲ πολὺς ἠκολούθησεν ἐν τῇ πόλει λεγόντων ὅτι Ἰώσηπος τὰ γαζοφυλάκια ἀνοίξας καὶ εὑρὼν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ ἀναγνούς, σημεῖα μεγάλα ἐργάζεται. ἦν δὲ ἀληθὲς τὸ ὑπ᾿ αὐτῶν λεγόμενον, οὐχ ὡς δὲ αὐτοὶ ὑπενόουν.* | 9 Ö258 *ἔτι δὲ*

20 vgl. Act. 3, 6 — **21 ff** vgl. Mark. 9, 20. 26 — **32 f** vgl. Heitmüller, Im Namen Jesu S. 135 ff

V M

3 [*μοι*] * **5** *νόσσω* M **5 f** *πρεσβυτέρου* V **9** *νόσσου* M **13** *με* < V
15 *διερρήγνυεν, ρ* drüber V corr **19** *ἐρράντισεν, ρ* drüber V corr *ἐράντισεν* M
24 *μέτωπον* *, vgl. haer. 69, 59, 2] *πρόσωπον* VM **31** *θρύλ///ος, λ* ausradiert V corr

ἐπέμενεν ὁ Ἰώσηπος σκληρυνόμενος τῇ καρδίᾳ. ἀλλὰ ὁ φιλάνθρωπος
θεός, προφάσεις ἀεὶ ἐνεργῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθάς, ταύτας
παρέχει τοῖς εἰς ζωὴν καταξιουμένοις ἀνθρώποις.

11. Συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τῷ Ἰωσήπῳ μετὰ τὸ ἀδρυνθῆναι Ἰούδαν 11, 1
5 τὸν πατριάρχην, ὃν προείπαμεν (τάχα γὰρ οὕτως ἐλέγετο), ἀμοιβῆς
ἕνεκα γέρας τῷ Ἰωσήπῳ τῆς ἀποστολῆς δοῦναι τὴν ἐπικαρπίαν. καὶ 2
μετ' ἐπιστολῶν οὗτος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κιλίκων γῆν· ὃς ἀνελθὼν
ἐκεῖσε ἀπὸ ἑκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας τὰ | ἐπιδέκατα | καὶ τὰς D 102 P 135
ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰουδαίων εἰσέπραττεν. ἐν τούτῳ 3
10 δὲ τῷ καιρῷ κατάγεται πλησιαίτερον τῆς ἐκκλησίας. οὐκ οἶδ' εἰπεῖν
ἐν ποίᾳ πόλει. φιλ⟨ι⟩οῦται δὲ τῷ ἐκεῖσε ἐπισκόπῳ, † ὃς λεληθότως
ᾔτησε παρ' αὐτοῦ τὰ εὐαγγέλια καὶ ἀνέγνω. ἐπεὶ οὖν οἷα ἀπόστολος 4
(οὕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς ὡς ἔφην τὸ ἀξίωμα καλεῖται), ἐμβριθέστατός
⟨τε ὢν⟩ καὶ καθαρεύων δῆθεν, τὰ εἰς κατάστασιν εὐνομίας οὗτος
15 διετέλει προβαλλόμενος, πολλοὺς τῶν κατασταθέντων ἀρχισυναγώγων
καὶ ἱερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ ἀζανιτῶν (τῶν παρ' αὐτοῖς διακό-
νων ἑρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν) καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τοῦ
ἀξιώματος, ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτεῖτο, οἵτινες ὥσπερ ἀμύνασθαι αὐτὸν
πειρώμενοι πολυπραγμονεῖν τοῦτον καὶ ἰχνηλατεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ
20 γινόμενα οὐ μικρὸν ἐσπούδαζον. διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν πολυπραγ- 5
μονήσαντες ἀθρόως εἰσέφρησαν οἴκαδε εἰς τὸ αὐτοῦ ἐφέστιον καὶ
καταλαμβάνουσιν αὐτὸν τὰ εὐαγγέλια διερχόμενον, τήν τε βίβλον
κατέχουσι τὸν δὲ ἄνδρα ἁρπάζουσι, σύροντες χαμαὶ καὶ βοῶντες, καὶ
αἰκίας ἐπιφέροντες οὐ τὰς τυχούσας ἀπάγουσι μὲν εἰς τὴν συναγωγὴν
25 καὶ μαστίζουσι τοῦτον κατὰ τὸν νόμον. καὶ οὗτος αὐτῷ πρῶτος 6
ἀγὼν γίνεται· ἐπέστη δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως καὶ ἀφείλετο αὐ-
τόν. ἄλλοτε δὲ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν ἐν ὁδοιπορίᾳ τινί, ὡς ἡμῖν
ὑφηγήσατο, καὶ ῥίπτουσιν αὐτὸν εἰς Κύδνον τὸν ποταμόν. τῷ δὲ
ῥεύματι αὐτὸν ἀφαρπαχθέντα * ἐτόπασαν μή πη ἄρα ὄλωλεν ὑπο-
30 βρύχιος γενόμενος τοῖς ὕδασι καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τούτῳ. ὁ δὲ μικρῷ 7

16 über die ἀζανῖται vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes II⁴ 515

V M

1 ὁ < V 2 ἐνεργῶν getilgt, dafür am Rande διδοὺς σωτηρίας V corr 4 αὐτῷ τῷ Ἰωσήπῳ *] αὐτὸν τὸν Ἰώσηπον V M 7 lies ἀπελθὼν? * 9 ἔπραττεν M 11 φιλ⟨ι⟩οῦται * | † ὃς] lies καὶ oder etwa ⟨καὶ πρὸς αὐτὸν γενόμεν⟩ος * | λεληθότος M 14 ⟨τε ὢν⟩ * | οὕτως V 15 διετέλει *] ἐπιτελεῖν V ἐπετέλει M | κακῶν hinter τῶν am Rande nachgetragen V corr < M 22 τε < M 23 δὲ Ausgg.] τε V M 25 vor κατὰ + καί, dafür καὶ vor οὗτος < V 29 ἀφαρ-παγέντα, γ statt χθ V corr ἀπαρχθέντα M | * ⟨ὁρῶντες⟩ * | μή πη ἄρα ὄλω-λεν] μὴ παραπόλωλεν M 30 γινόμενος M

ὕστερον λουτροῦ ἁγίου καταξιοῦται (ἐσώθη γάρ). ἄνεισι δὲ ἐπὶ τὸ κομιτάτον καὶ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ φιλιοῦται καὶ ἀνέθετο αὐτῷ τὰ καθ᾿ ἑαυτὸν ἅπαντα, ὡς ἦν τῶν κατ᾿ Ἰουδαίους ἐξοχωτάτης ἀξίας καὶ ὡς αἱ θεοπτίαι αὐτῷ πάντη ἐπεφαίνοντο, τοῦ κυρίου αὐτὸν προσ-
5 καλουμένου εἰς τὴν | ἁγίαν κλῆσιν καὶ σωτηρίαν τῆς κατ᾿ αὐτὸν D 103
πίστεώς τε καὶ γνώσεως. ὁ δὲ ἀγαθὸς βασιλεύς, δοῦλος ὢν Χριστοῦ 8
ἐν ἀληθείᾳ καὶ τὸν κατὰ θεὸν ζῆλον ἐν βασιλεῦσι μετὰ Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίαν καὶ Ἰωσίαν κεκτημένος, γέρας αὐτῷ δίδωσιν, | ὡς ἤδη προεῖ- Ö 260
πον, ἀξιώματος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ. κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστησε, 9
10 φήσας αὐτῷ αἰτεῖν πάλιν ὃ βούλεται· | ὁ δὲ οὐδὲν ᾐτήσατο πλὴν P 136
τοῦτο μέγιστον χάρισμα τυχεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ ἐπιτραπῆναι [καὶ] διὰ προστάγματος βασιλικοῦ οἰκοδομῆσαι Χριστοῦ ἐκκλησίας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις τῶν Ἰουδαίων, ἔνθα τις οὐδέποτε ἴσχυσεν προστήσασθαι ἐκκλησίας διὰ τὸ μήτε Ἕλληνα μήτε Σαμαρείτην μήτε
15 Χριστιανὸν μέσον αὐτῶν εἶναι. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν Τιβεριάδι καὶ 10
ἐν Διοκαισαρείᾳ τῇ καὶ Σεπφουρὶν καὶ ἐν Ναζαρὲτ καὶ ἐν Καπερναοὺμ φυλάσσεται ⟨τὸ⟩ παρ᾿ αὐτοῖς [τοῦ] μὴ εἶναι ἀλλόεθνον.

12. Λαβὼν δὲ ὁ Ἰώσηπος τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐξουσίαν μετὰ 12, 1
τοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τὴν Τιβεριάδα ἧκεν, ἔχων καὶ ἐπιστολὰς ἀπὸ τῶν
20 βασιλικῶν ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὀψωνίοις παρὰ τοῦ βασιλέως τετιμημένος. ἄρχεται γοῦν ἐν Τιβεριάδι κτίζειν. ναὸς δὲ μέγιστος 2
ἐν τῇ πόλει προϋπῆρχε· τάχα, οἶμαι, Ἀδριανεῖον τοῦτο ἐκάλουν· ἀτελὲς δὲ τοῦτο τὸ Ἀδριανεῖον διαμεῖναν τάχα οἱ πολῖται εἰς δημόσιον λουτρὸν ἐπειρῶντο ἐπισκευάσαι. ὅπερ εὑρὼν ὁ Ἰώσηπος ἐκ 3
25 τούτου τὴν πρόφασιν ἔσχε, καὶ ὡς ἤδη τετραχῇ τοὺς τοίχους διὰ τετραπόδων λίθων εὗρεν ἕως ὕψους τινὸς ἀνεγηγερμένους, ἐντεῦθεν ἄρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν. ἀσβέστου δὲ ἦν 4
χρεία καὶ τῆς ἄλλης ὕλης. καμίνους τοίνυν ἔξωθεν τῆς πόλεως πολλὰς προσέταξε γενέσθαι, τάχα τὸν ἀριθμὸν ἑπτά (φούρνακας δὲ

V M

2 φιλοῦται M 3 καθ᾿] κατὰ M 4 παντὶ M | τοῦ < V 5 ἁγίαν angeflickt V corr | σωτήριον M 9 κόμιτα V M 12 [καὶ] * | χῶ, ῶ aus οῦ V corr 14 προστήσασθαι, dazu am Rande ⸿ οἰκοδομῆσαι V corr 16 Σε / πφουρὶν, 1 Buchstabe ausradiert V | Ναζαρὲθ V | Καφαρναοὺμ V M 17 ⟨τὸ⟩ * | [τοῦ] * | hinter εἶναι am Rande nachgetragen τινα V corr < M | ἄλλου ἔθνους aus ἀλλόεθνον V corr 18 ὁ < M 19 Τιβερειάδα V | τῶν < M 21 Τιβερειάδι, ει aus ι V corr 22 προυπῆρχεν, προ oben drüber V corr | ἀδριανὸν, ει oben drüber V corr ἀδριάνιον M 23 διαμένον V 25 τετραχῇ τοὺς τοίχους] τετραπήτους λίθους V 27 f ποιεῖσθαι — ὕλης < M 28 καμίνους] ποιμίνους M

ἐπιχωρίως ταύτας καλοῦσιν). οἱ δὲ δεινοὶ καὶ πρὸς πᾶν ἐπιχείρημα ἔντολμοι Ἰουδαῖοι τῆς παρ᾿ αὐτοῖς ἀεὶ | γινομένης μαγγανείας οὐκ D104 ἀπέσχοντο. μαγείαις γάρ τισι καὶ περιεργίαις τὸ πῦρ καταδῆσαι οἱ γεννάδαι Ἰουδαῖοι ἐπετρίβησαν. ἀλλ᾿ οὐκ εἰς τέλος ἴσχυσαν. ἤργει 5
5 γοῦν τὸ πῦρ καὶ οὐκ ἔπραττεν ἀλλὰ τῆς ἰδίας ὡς εἰπεῖν φύσεως ἐκτὸς ἐγένετο. ὡς δὲ οἱ τὴν καυστικὴν ὕλην παραβάλλειν τῷ πυρὶ ἐπιτεταγμένοι (φημὶ δὲ ῥῶπας εἴτ᾿ οὖν φρύγανα) τῷ Ἰωσήπῳ τὸ πραχθὲν ἐσήμαναν, δηχθεὶς τὴν φρένα ὁ ἀνὴρ καὶ ζήλῳ ἀρθεὶς τῷ πρὸς τὸν κύριον ἔδραμεν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὕδωρ κελεύσας ἐνεχθῆ- 6
10 ναι ἐν ἀγγείῳ, ἐν καψάκῃ φημί (κακούβιον δὲ τοῦτο οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι), λαβών ⟨τε⟩ τὸ αὐτὸ ἄγγος τοῦ ὕδατος ἐνώπιον πάντων (συνηθροίσθη δὲ πλῆθος Ἰουδαίων ἐπὶ τὴν θέαν, καὶ τὸ ἀποβησόμενον ἰδεῖν σπουδάζοντες καὶ ὅ τι ἐπιχειρήσειεν Ἰώσηπος πράττειν) | P137 μεγάλῃ τῇ φωνῇ ὁ ἀνὴρ σταυροῦ σφραγῖδα ἐπιθεὶς τῷ ἀγγείῳ διὰ
15 τοῦ ἰδίου δακτύλου καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα Ἰησοῦ εἶπεν οὕτως »ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, οὗ ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες μου 7 καὶ τούτων πάντων τῶν περιεστώτων, γένηται δύναμις ἐν τούτῳ τῷ ὕδατι εἰς ἀθέτησιν πάσης φαρμακείας καὶ μαγείας ἧς οὗτοι ἔπραξαν καὶ εἰς ἐνέργειαν δυνάμεως τῷ πυρὶ εἰς τὸ ἐπιτελεσθῆναι τὸν Ö262
20 οἶκον κυρίου«. καὶ οὕτως λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἐν τῇ χειρὶ καὶ ῥαίνει 8 ἑκάστῳ φούρνακι ἐκ τοῦ ὕδατος. καὶ ἀνελύετο μὲν τὰ φάρμακα, τὸ πῦρ δὲ ἐνώπιον πάντων ἀνεβλύστανεν. οἱ δὲ παρόντες ὄχλοι κραυγάσαντες »εἷς θεός, ὁ βοηθῶν τοῖς Χριστιανοῖς« ἀνεχώρησαν. πολλάκις δὲ κακούντων τὸν ἄνδρα ἐκείνων, εἰς ὕστερον μέρος τι τοῦ 9
25 ναοῦ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσας καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσας οὕτως ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν, ἐν Σκυθοπόλει δὲ ἐλθὼν κατέμεινεν. ἐν Διοκαισαρείᾳ δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ τελείως ᾠκοδόμησε. ταῦτα δὲ 10 πραχθέντα καὶ ἐνταῦθά μοι ἐπιμνησθέντα ἕνεκεν | τῆς τῶν βίβλων D105 ἑρμηνείας, πῶς ἀπὸ Ἑλληνίδος τὸ εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ἰωάννην εἰς
30 Ἑβραΐδα μετέπεσε καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ἕως ὧδε τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ὑφηγήσεως ἐχέτω.

13. Ἐπάνειμι δὲ τὴν κατὰ Ἐβίωνος ποιούμενος ἀκολουθίαν· διὰ 13, 1 γὰρ τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον προϊὼν ὁ λόγος τὴν ἀκολουθίαν

V M ·

2 τῆς, ῆς auf Rasur u. nachher Rasur v. 4—5 Buchstaben V | γενομένης M | μαγκανείας M 4 γεννᾶδες M 6 ἐγίνετο M 7 ῥῶπας εἴτουν] οὐ πᾶσι τοῦν M 8 φρέναν M 10 κα///ψάκῃ, μ ausradiert V corr καμψάκῃ M 11 ⟨τε⟩ * 14 ἄγγει V 21 f vor τὸ πῦρ ein καὶ ausradiert V 22 ἀνεβλύσθανεν V 27 ἀκολουθίαν] ἱστορίαν M

τῆς εἰς ἡμᾶς ἐλθούσης γνώσεως παραθέσθαι ἠνάγκασεν. ἐν τῷ 2
γοῦν παρ᾽ αὐτοῖς εὐαγγελίῳ κατὰ Ματθαῖον ὀνομαζομένῳ, οὐχ ὅλῳ
δὲ πληρεστάτῳ, ἀλλὰ νενοθευμένῳ καὶ ἠκρωτηριασμένῳ (Ἑβραϊκὸν
δὲ τοῦτο καλοῦσιν) ἐμφέρεται ὅτι »ἐγένετό τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰησοῦς,
5 καὶ αὐτὸς ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὃς ἐξελέξατο ἡμᾶς. καὶ ἐλθὼν εἰς Καφαρ-
ναοὺμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ ἐπικληθέντος Πέτρου καὶ
ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπεν· παρερχόμενος παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος 3
ἐξελεξάμην Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ Σίμωνα καὶ
Ἀνδρέαν καὶ * Θαδδαῖον καὶ Σίμωνα τὸν ζηλωτὴν καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκα-
10 ριώτην, καὶ σὲ τὸν Ματθαῖον καθεζόμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου ἐκάλεσα καὶ

1—4 die Wortstellung verbietet es keineswegs, *παρ᾽ αὐτοῖς* zu *ὀνομαζομένῳ* zu ziehen u. zu übersetzen *»in dem bei ihnen sogenannten Matthäusevangelium«*, vgl. die Beispiele im Index (gegen Zahn, Forsch. I 24 A. 1 Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 729). Der Titel Matthäusevangelium taucht neben dem von Origenes (hom. I in Luc. bei Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 625. 627) bezeugten »Evangelium der Zwölf« auch bei Hieronymus auf c. Pelag. III 2; Migne 23, 570 B *secundum apostolos sive ut plerique autumant iuxta Matthaeum* (beachte auch unten c. 23, 1; S. 364, 19). — Der von Epiph. nachgebrachte Titel *Ἑβραϊκὸν* (vgl. das *ipsum Hebraicum* des Hieronymus vir. ill. 3) ist wohl nur Folge des bei S. 337, 9 festgestellten Mißverständnisses, daß das Ebionitenevangelium mit dem Hebräerevangelium zusammenfalle u. auf den hebräischen Matthäus zurückgehe. Übrigens ist nicht sicher, ob *οἱ Ἐβιωναῖοι* zu *καλοῦσιν* zu ergänzen ist; das Subjekt kann auch unbestimmt = *man* sein. — Der sprachlich unanstößige Ausdruck *οὐχ ὅλῳ δὲ πληρεστάτῳ* (= *nicht in allem ganz vollständig*) blickt zurück auf haer. 29, 9, 4 u. 28, 5, 1; zur Sache vgl. c. 14; S. 351, 12 ff — **4 ff** vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 724 ff — **5** vgl. Luk. 3, 23 — **5 f** vgl. Matth. 8, 14. 5; 4, 18 — **7** vgl. Matth. 5, 2 — Luk. 5, 1 Matth. 4, 18—22 — **8 ff** vgl. Matth. 10, 3 ff — **10** vgl. Matth. 9, 9 u. beachte, daß auch in dem Apostelverzeichnis clement. Recogn. I 55 ff Matthäus voransteht

V M

2 f die Dative ὅλῳ, *πληρεστάτῳ, νενοθευμένῳ, ἠκρωτηριασμένῳ* aus Genitiven hergestellt V corr *ὅλου, πληρεστάτου* usw. M **9** * 4 Namen sind ausgefallen. Das aus clement. Recogn. I 55 ff zu erhebende Apostelverzeichnis schließt sich an Matth. 10, 3 f an; nur, daß statt Judas Ischarioth *Barnabas qui et Matthias* eingesetzt u. Thaddäus *Lebbäus* (übrigens schwankt hier bei Matth. selbst die Lesart) genannt wird. Darnach wäre zu ergänzen ⟨*Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ἰάκωβον Ἀλφαίου καὶ Θωμᾶν*⟩ * **9 f** *καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην* < M

ἠκολούθησάς μοι. ὑμᾶς οὖν βούλομαι εἶναι δεκαδύο ἀποστόλους εἰς μαρτύριον τοῦ Ἰσραήλ« καὶ »ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων, καὶ ἐξῆλθον πρὸς 4
αὐτὸν Φαρισαῖοι | καὶ ἐβαπτίσθησαν καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα. καὶ εἶχεν ὁ P138
Ἰωάννης ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν
5 ὀσφὺν αὐτοῦ. καὶ τὸ βρῶμα αὐτοῦ, φησί, μέλι ἄγριον, οὗ ἡ γεῦσις ἡ τοῦ
μάννα, ὡς ἐγκρὶς ἐν ἐλαίῳ«· *ἵνα δῆθεν μεταστρέψωσι τὸν τῆς ἀληθείας* 5
λόγον εἰς ψεῦδος καὶ ἀντὶ ἀκρίδων ποιήσωσιν ἐγκρίδα ἐν μέλιτι. *ἡ δὲ* 6
ἀρχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς εὐαγγελίου ἔχει ὅτι »ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ⟨ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα⟩, ἦλθέν ⟨τις⟩ Ἰωάννης
10 ⟨ὀνόματι⟩ βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ὃς ἐλέγετο εἶναι ἐκ γένους Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως, | παῖς Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, D106
καὶ ἐξήρχοντο πρὸς αὐτὸν πάντες«. *καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ ἐπιφέρει* 7
ὅτι »τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος ἦλθεν καὶ Ἰησοῦς καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ
Ἰωάννου. καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδεν
15 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει | περιστερᾶς, κατελθούσης καὶ εἰσελθούσης Ö264
εἰς αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· σύ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ηὐδόκησα, καὶ πάλιν· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ

1 vgl. Mark. 3, 14; vgl. clement. Recogn. I 40 *nos ergo primos elegit duodecim sibi credentes quos apostolos nominavit* u. praedic. Petri bei Clemens Al. strom. VI 48, 2; II 456, 5ff Stählin *ἐξελεξάμην ὑμᾶς δώδεκα, μαθητὰς κρίνας ἀξίους ἐμοῦ, οὓς ὁ κύριος ἠθέλησεν, καὶ ἀποστόλους πιστοὺς ἡγησάμενος εἶναι πέμπων ἐπὶ τὸν κόσμον εὐαγγελίσασθαι τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους* — **1f** vgl. Matth. 10, 18 — **2** vgl. Matth. 3, 5 — **2f** vgl. Matth. 3, 5 — **3—5** vgl. Matth. 3, 4 — **5f** vgl. Num. 11, 8; dazu clement. Recogn. I 35 *manna . . . quae species cibi per virtutem dei in quem quisque desiderasset verteretur saporem'* — **7** vgl. Exod. 16, 31 — **8—10** wiederholt S. 351, 14—16 — **8f** vgl. Luk. 1, 5; zu *ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα* vgl. die Rolle, die Kaiphas in den clement. Recogn. spielt I 44. 53ff. 68. 71 — **9f** vgl. Luk. 3, 3 Act. 19, 4 Matth. 3, 5 — **11** vgl. Luk. 1, 5 — **12** vgl. Matth. 3, 5 — **13** vgl. Matth. 3, 13 — **14ff** vgl. Matth. 3, 16 — **16f** vgl. Luk. 3, 22 (Matth. 3, 17) — **17** vgl. Luk. 3, 22 nach cod. D Justin dial. c. 88 (u. anderen Zeugen s. Resch, Agrapha^2 S. 222f) — **17f** Justin dial. c. 88 *κατελθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ* Tatian nach Ephrem Syrus praedic. Pauli nach Ps. Cypr. de rebapt. 17; III 90, 24 Hartel *cum baptizaretur, ignem super aquam esse visum* cod. Sangerm. u. Verc. *et cum baptizaretur. lumen magnum fulgebat* (*ingens circumfulsit* Verc.) *de aqua ita ut timerent omnes qui advenerant*

V M

1 *μοι*] *μου* M **3** *ὁ* < M **5** *ἡ*^{2}] *ἦν* V **6f** *τῆς ἀληθείας τὸν λόγον* M **9** vor *βασιλέως* + *τοῦ* M | ⟨*ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα*⟩ nach S. 351, 15 **9f** ⟨*τις*⟩ . . . ⟨*ὀνόματι*⟩ nach S. 351, 15f **16** *εἶ ὁ υἱός μου* M | *ὁ*^{2} hineingeflickt V^{corr}

εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα. ὃ ἰδών, *φησίν*, ὁ Ἰωάννης λέγει
αὐτῷ· σὺ τίς εἶ, κύριε; καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν· οὗ-
τός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα. καὶ τότε, *φησίν*, 8
ὁ Ἰωάννης προσπεσὼν αὐτῷ ἔλεγεν· δέομαί σου, κύριε, σύ με βάπτισον.
5 ὁ δὲ ἐκώλυσεν αὐτὸν λέγων· ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρέπον πληρωθῆναι
πάντα«.

14. *Ὅρα δὲ τὴν παρ' αὐτοῖς παραπεποιημένην πανταχόθεν δι-* **14, 1**
δασκαλίαν, πῶς πάντα χωλά, λοξὰ καὶ οὐδεμίαν ὀρθότητα ἔχοντα.
ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκρᾶς, τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ' 2
10 *αὐτοῖς εὐαγγελίῳ *, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου διὰ*
τῆς γενεαλογίας βούλονται παριστᾶν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας
εἶναι τὸν Χριστόν. οὗτοι δὲ ἄλλα τινὰ διανοοῦνται. παρακόψαντες 3
γὰρ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γενεαλογίας ἄρχονται τὴν ἀρχὴν ποιεῖ-
σθαι ὡς προείπομεν, λέγοντες ὅτι »ἐγένετο« *φησίν* »ἐν ταῖς ἡμέραις
15 Ἡρῴδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα, ἦλθέν τις Ἰωάν-
νης ὀνόματι βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ« *καὶ*
τὰ ἑξῆς· ἐπειδὴ γὰρ βούλονται τὸν μὲν Ἰησοῦν ὄντως ἄνθρωπον 4
εἶναι, ὡς προεῖπον, | Χριστὸν δὲ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὸν ἐν εἴδει P139
περιστερᾶς καταβεβηκότα (καθάπερ ἤδη καὶ παρ' ἄλλαις αἱρέσεσιν
20 *εὑρήκαμεν) συναφθέντα ⟨τε⟩ αὐτῷ, καὶ εἶναι | αὐτὸν τὸν Χριστὸν * ἐκ* D107
σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγεννημένον. πάλιν δὲ ἀρνοῦνται 5
εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον, δῆθεν ἀπὸ τοῦ λόγου οὗ εἴρηκεν ὁ σωτὴρ ἐν
τῷ ἀναγγελῆναι αὐτῷ ὅτι »*ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου*
ἔξω ἑστήκασιν«, *ὅτι* »*τίς μού ἐστι μήτηρ καὶ ἀδελφοί; καὶ ἐκτείνας*
25 *τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἔφη· οὗτοί εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου καὶ ἡ*
μήτηρ καὶ ἀδελφαὶ οἱ ποιοῦντες τὰ θελήματα τοῦ πατρός μου«. *ἐν-* 6

2f vgl. Matth. 3, 17 — **3f** vgl. Matth. 3, 14f — **9** vgl. haer. 28, 5, 1; S. 317, 10ff — **14—16** vgl. S. 350, 8—10 — **19** vgl. haer. 28, 1, 5; S. 314, 1ff — **22** ob Epiph. das Folgende wörtlich aus dem Ebionitenev. herübernimmt, ist angesichts des *δῆθεν* unsicher — **23** Matth. 12, 47ff

V M

1 ὃ Tischendorf] *ὃν* V M **2** *κύριε* < M **7f** die Reihenfolge *πανταχόθεν διδασκαλίαν* durch Zahlen hergestellt V corr *διδασκαλίαν πανταχόθεν* M **9** *χρόμενοι* M **10** * ⟨*κατὰ Ματθαῖον λεγομένῳ*⟩ *, vgl. S. 349, 2 **15** *ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα* < S. 350, 9 **15 u. 16** *τις* u. *ὀνόματι* < S. 350, 9 u. 10 **17f** *εἶναι ἄνθρωπον* M **18** *γεγεννῆσθαι* V **20** *εὑρήκαμεν* *] *εὑρίσκομεν* V M | ⟨*τε*⟩ * | * ergänze etwa nach haer. 28, 1, 5 ⟨*ἐκ τοῦ ἄνω θεοῦ, τὸν δὲ Ἰησοῦν*⟩ * **25** *τὴν χεῖρα* hinter *τοὺς μαθητὰς* V **26** *ἀδελφαὶ*] *ἀδελφοὶ* V

τεῦθεν, ὥς ἔφην, τῆς πάσης κυβείας μεμεστωμένος ὁ Ἐβίων διὰ πολλῶν μορφῶν ὑποφαίνει ἑαυτόν, ὡς εἶναι τεράστιον κατὰ τὰ ἄνω μοι προδεδηλωμένα.

15. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ βίβλοις, δῆθεν ταῖς Περιόδοις **15, 1**
5 καλουμέναις Πέτρου ταῖς διὰ Κλήμεντος γραφείσαις, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες, ὡς αὐτὸς Κλήμης αὐτοὺς **2** κατὰ πάντα ἐλέγχει ἀφ' ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα ἡ αὐτοῦ πίστις καὶ ὁ λόγος παρὰ τὰ ὑπὸ τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ
10 ἐν ταῖς Περιόδοις νενοθευμένα. αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται· αὐτὸς ἐγκωμιάζει Ἠλίαν καὶ Δαυὶδ καὶ Σαμψὼν | Ö266 καὶ πάντας προφήτας, οὓς οὗτοι βδελύττονται. ἐν ταῖς οὖν Περιόδοις **3** τὸ πᾶν εἰς ἑαυτοὺς μετήνεγκαν, καταψευσάμενοι Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὡς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν βαπτιζομένου ἁγνισμοῦ
15 ἕνεκεν, καθάπερ καὶ οὗτοι· ἐμψύχων τε τὸν αὐτὸν ἀπέχεσθαι καὶ

2 vgl. S. 333, 6ff — **4ff** gemeint sind die Pseudoclementinen. Wenn Epiph. den Text der Ebioniten für verfälscht erklärt, so gebraucht er selbst eine katholische Bearbeitung; Bruchstücke einer solchen in den Sacra parallela, vgl. Holl, Fragmente vornicänischer Kirchenväter (TU N. F. V 2) S. 2ff — **7** gemeint sind wohl die pseudoclementinischen epp. ad virgines, vgl. I 4. 6f II 14f; S. 6, 1ff 46, 31ff Funk-Diekamp u. I 6, 5; S. 11, 5f II 9; S. 42, 11ff II 10; S. 43, 13ff — **10** Verwerfung der Jungfräulichkeit vgl. oben c. 2, 6; S. 334, 20ff — **11** Verwerfung des Elias usw. vgl. unten S. 357, 27ff u. S. 359, 5ff; auf David bezieht sich wohl clement. Hom. III 25; S. 43, 8ff Lagarde *διὸ καὶ ἡ τῶν ἐγγόνων προφητεία, μοιχῶν καὶ ψαλτηρίων γέμουσα λανθανόντως διὰ τῶν ἡδυπαθειῶν ὡς τοὺς πολέμους ἐγείρει* — **12** Verwerfung der Propheten vgl. clement. Hom. III 53; S. 51, 1ff Lagarde *καὶ πρὸς τούτοις ἐπὶ πλεῖον αὐτοὺς πεπλανημένους ἐλέγξαι θέλων τοὺς προφήτας παρ' ὧν δὴ μεμαθηκέναι ἐβεβαίουν, ἐπιθυμοῦντας ἀληθείας καὶ μὴ μεμαθηκότας τελευτήσαντας ἀπεφήνατο εἰπών· πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς κτἑ* (Matth. 13, 17); beachte auch wie in den clement. Recogn. I 38f die Geschichtserzählung sofort von Josua zu Jesus überspringt — **14** vgl. S. 334, 16ff u. clement. Hom. VIII 2; S. 86, 11 Lagarde X 1; S. 100, 25 XI 1; S. 108, 14 clement. Recogn. IV 3 V 36 VIII 1 — **15ff** vgl. clement. Hom. VIII 15; S. 90, 16ff Lagarde *ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν τῶν ζῴων βορὰν τρεπόμενοι, . . οἱ δ' ὑπὸ νόθου φύσεως τῷ καθαρῷ τῆς τροφῆς οὐκ ἀρεσκόμενοι μόνης τῆς τῶν αἱμάτων γεύσεως ἐγλίχοντο. διὸ καὶ πρῶτοι σαρκῶν ἐγεύσαντο* u. clement. Hom. XII 6; S. 122, 26 = clement. Recogn. VII 6 *ἄρτῳ μόνῳ καὶ ἐλαίαις χρῶμαι καὶ σπανίως λαχάνοις*

V M

2 *ὑποφαίνειεν αὐτὸν* M **9** *ὑπὸ* am Rande nachgetragen V corr

κρεῶν, ὡς καὶ αὐτοί, καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιημένης λέγουσιν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς Ἐβίων καὶ Ἐβιωνῖται παντελῶς τούτων ἀπέχονται. ὅταν δὲ ἐρωτήσῃς ἕνα τῶν αὐτῶν, τίνος 4 ἕνεκεν ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνουσι, μὴ ἔχοντές τι διηγήσασθαι ἀπο-
5 κρίνονται ἀσυνέτως καὶ λέγουσι· διὰ τὸ ἐκ συνουσίας καὶ ἐπιμιξίας σωμάτων εἶναι αὐτὰ οὐ μετα λαμβάνομεν, ὡς εἶναι αὐτοὺς ὅλους τοὺς D108 ἀπὸ ἐπιμιξίας ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς βδελυκτοὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ληρωδῶς ἐξεμεθέντα.

16. Βάπτισμα δὲ καὶ αὐτοὶ λαμβάνουσι χωρὶς ὧν καθ᾿ ἡμέραν 16, 1
10 βαπτίζονται. μυστήρια δὲ δῆθεν τελοῦσι κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων καὶ τὸ ἄλλο P140 μέρος τοῦ μυστηρίου δι᾿ ὕδατος μόνου. δύο δέ τινας, ὡς ἔφην, 2 συνιστῶσιν ἐκ θεοῦ τεταγμένους, ἕνα μὲν τὸν Χριστὸν ἕνα δὲ τὸν διάβολον. καὶ τὸν μὲν Χριστὸν λέγουσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἰλη-
15 φέναι τὸν κλῆρον, τὸν δὲ διάβολον τοῦτον πεπιστεῦσθαι τὸν αἰῶνα, ἐκ προσταγῆς δῆθεν τοῦ παντοκράτορος κατὰ αἴτησιν ἑκατέρων αὐτῶν. καὶ τούτου ἕνεκα Ἰησοῦν γεγεννημένον ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς 3

11 etwas anders clement. Hom. *Διαμαρτυρία* c. 4; S. 5, 27 Lagarde *ἄρτου καὶ ἅλατος μετὰ τοῦ παραδιδόντος μεταλαβέτω* vgl. XIV 1; S. 141, 10 — Abendmahl mit Wasser vgl. haer. 42, 3, 3 (Marcion) haer. 46, 2, 3 (Tatian) haer. 47, 1, 7 (Enkratiten) haer. 61, 1, 2 (Apostoliker) — **12ff** vgl. clement. Hom. XX 2; S. 189, 31ff Lagarde *ὁ θεὸς δύο βασιλείας ὁρίσας καὶ δύο αἰῶνας συνεστήσατο, κρίνας τῷ πονηρῷ δεδόσθαι τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸ μικρόν τε αὐτὸν εἶναι καὶ παρέρχεσθαι ὀξέως, τῷ δὲ ἀγαθῷ δώσειν ὑπέσχετο τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἅτε δὴ μέγαν ὄντα καὶ ἀίδιον .... καὶ δύο βασιλεῖς ἐτάχθησαν, ὧν ὁ μὲν τοῦ παρόντος καὶ προσκαίρου κόσμου νόμῳ βασιλεύειν χειροτονεῖται, ὃς καὶ ἐπ᾿ ὀλέθρῳ πονηρῶν χαίρειν ἐκράθη, ὁ δὲ ἕτερος καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ὑπάρχων — τοῦ ἐσομένου αἰῶνος — στέργει πᾶσαν ἀνθρώπων φύσιν* III 19; S. 41, 17 VIII 21; S. 92, 2ff XV 7; S. 148, 21ff clement. Recogn. I 24 IX 3f — **17—S. 354, 5** vgl. clement. Recogn. I 45 *deus cum fecisset mundum, tanquam universitatis dominus singulis quibusque creaturis principes statuit ... statuit ergo angelis angelum principem et spiritibus spiritum, sideribus sidus .... hominibus hominem, qui est Christus Jesus. Christus autem dicitur eximio quodam religionis ritu ... causa autem huius appellationis haec est: quoniam quidem cum esset filius dei et initium omnium,*

V M

1 *αὐτοί*] *οὗτοι* V **3** *τούτων* hinter *ἀπέχονται* angeflickt V corr | *ἐρωτήσῃ* M **5** *συνετῶς* M | *ἐπιμιξίας*] *ἐκσυμμίξεως* V, *ἐκσυμ* wieder durchgestrichen V corr **7** *γυναικὸς* + ⟨*γεγεννημένους*⟩? * **9** *χωρὶς ὧν*, ergänze *βαπτισμάτων* **15** *πεπιστεῦθαι* M

λέγουσι καὶ ἐπιλεχθέντα καὶ οὕτω κατὰ ἐκλογὴν υἱὸν θεοῦ κληθέντα ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἥκοντος Χριστοῦ ἐν εἴδει περιστερᾶς· οὐ φάσκουσι δὲ ἐκ θεοῦ πατρὸς αὐτὸν γεγεννῆσθαι, ἀλλὰ κεκτίσθαι 4 ὡς ἕνα τῶν ἀρχαγγέλων [καὶ ἔτι περισσοτέρως], αὐτὸν δὲ κυριεύειν καὶ 5 ἀγγέλων καὶ πάντων ⟨τῶν⟩ ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος πεποιημένων, καὶ ἐλθόντα καὶ ὑφηγησάμενον *, ὡς τὸ παρ' αὐτοῖς εὐαγγέλιον καλού- 5 μενον περιέχει, ὅτι »ἦλθον καταλῦσαι τὰς θυσίας, καὶ ἐὰν μὴ παύσησθε τοῦ θύειν, οὐ παύσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ ὀργή«. καὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτά τινά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς δόλια ἐπινοήματα.

10 Πράξεις δὲ ἄλλας καλοῦσιν ἀποστόλων, ἐν αἷς πολλὰ τῆς ἀσε- 6 βείας ἔμπλεα, ἔνθεν οὐ παρέργως κατὰ τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ὥπλισαν. Ἀναβαθμοὺς δέ τινας καὶ ὑφηγήσεις δῆθεν ἐν τοῖς Ἀνα- 7

homo factus est, hunc primum pater oleo perunxit, quod ex ligno vitae fuerat sumtum. ex illo ergo unguento Christus appellatur; vgl. auch Hippolyt refut. VII 34, 1f; S. 221, 11f Wendland

6f vgl. clement. Recogn. I 37 *ante adventum veri prophetae qui esset hostias cum loco pariter repudiaturus* I 39 *et propheta . . . appareret qui eos primo per misericordiam dei moneret cessare a sacrificiis* clement. Hom. III 56; S. 51, 34ff Lagarde τοῖς δὲ προλαβοῦσιν ὅτι θυσιῶν ὀρέγεται ὁ θεὸς ἔφη· ὁ θεὸς ἔλεος θέλει κτἑ. (Matth. 9, 13) III 24; S. 42, 28 III 26; S. 43, 17; auch III 51; S. 50, 21ff τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν αὐτὸν »οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον« καὶ φαίνεσθαι αὐτὸν καταλύοντα σημαίνοντος ἦν ὅτι ἃ κατέλυεν οὐκ ἦν τοῦ νόμου — **12ff** unter Ἰάκωβος ist sicher nicht der Erzvater gemeint — dieser würde Ἰακὼβ heißen — sondern der Apostel (vgl. S. 364, 18). Daher kann die hier gemeinte Schrift nicht mit der slavisch erhaltenen »Leiter Jakobs« (Bonwetsch Nachr. d. Gött. Ges. 1900 S. 76ff; dazu Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes III⁴ 370) zusammenfallen. — Zum Titel ἀναβαθμοὶ vgl. clement. Recogn. IV 36 *hic ergo vobis sit primus gradus ex tribus, qui gradus triginta ex se gignit mandata, secundus vero qui sexaginta, tertius qui centum, sicut alias*(!) *vobis de his plenius exponemus.* — Zum Inhalt vgl. clement. Recogn. I 36f u. 64 (Gegensatz gegen Tempel u. Opfer) I 48 (*Jesus namque est, qui ignem illum quem accendebat pontifex pro peccatis, restinxit per baptismi gratiam*) u. I 69 (Rede des Jakobus vor Kaiphas)

V M

1 καὶ οὕτω am Rande nachgetragen Vcorr < M **3** ἐκτίσθαι aus κεκτῆσθαι Vcorr **4** [καὶ ἔτι περισσοτέρως] *, gehört viell. nach Z. 5 hinter πεποιημένων; Vcorr setzt dazu am Rande ☩ μείζονα δὲ αὐτῶν ὄντα **5** ⟨τῶν⟩ * | ὑπὸ aus ἀπὸ Vcorr ἐκ M | πεποιημένοι V M **6** * etwa ⟨καταργῆσαι τὰς θυσίας⟩ * | εὐαγγέλιον + ⟨κατὰ Ματθαῖον⟩? *, vgl. S. 349, 2 **7** ἦλθεν M **9** ἐπιτηδεύματα V **10** ἐν αἷς] εἶναι V | πολλῆς aus πολλὰ Vcorr **12** δὲ] γὰρ V

βαθμοῖς Ἰακώβου ὑποτίθενται, ὡς ἐξηγουμένου κατά τε τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυσιῶν, κατά τε τοῦ πυρὸς τοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἄλλα πολλὰ κενοφωνίας ἔμπλεα· ὡς καὶ τοῦ Παύλου ἐνταῦθα κατη- 8
γοροῦντες οὐκ αἰσχύνονται ἐπιπλάστοις τισὶ τῆς | τῶν ψευδαποστόλων D109
5 αὐτῶν κακουργίας καὶ πλάνης λόγοις πεποιημένοις. Ταρσέα μὲν αὐτόν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ καὶ οὐκ ἀρνεῖται, λέγοντες, ἐξ Ἑλλήνων δὲ αὐτὸν Ö268
ὑποτίθενται, λαβόντες τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ τόπου διὰ τὸ φιλαλήθως ὑπ' αὐτοῦ ῥηθὲν ὅτι »Ταρσεύς εἰμι, οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης«. εἶτα φάσκουσιν αὐτὸν εἶναι Ἕλληνα καὶ Ἑλληνίδος μητρὸς καὶ Ἕλληνος 9
10 πατρὸς παῖδα, ἀναβεβηκέναι δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ χρόνον ἐκεῖ μεμενηκέναι, ἐπιτεθυμηκέναι δὲ θυγατέρα τοῦ ἱερέως πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι καὶ τούτου ἕνεκα προσήλυτον γενέσθαι καὶ περιτμηθῆναι. καὶ μηκέτι λαβόντα τὴν τοιαύτην κόρην ὠργίσθαι καὶ κατὰ περιτομῆς γεγραφέναι καὶ κατὰ σαββάτου καὶ νομοθεσίας.

15 17. Ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον συκοφαντεῖ ὁ δεινὸς οὗτος ὄφις **17, 1**
καὶ πτωχὸς τῇ διανοίᾳ. | Ἐβίων γὰρ ἔχει ἀπὸ Ἑβραϊκῆς εἰς Ἑλλάδα P141
φωνὴν τὴν ἑρμηνείαν πτωχός. πτωχὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ἐλπίδι καὶ τῷ ἔργῳ ⟨ὁ⟩ Χριστὸν ἄνθρωπον ψιλὸν νο-

3 ff vgl. clement. Recogn. I 70f u. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey *apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes* Origenes c. Cels. V 65; II 68, 11 Kötschau *εἰσὶ γάρ τινες αἱρέσεις τὰς Παύλου ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου μὴ προσιέμεναι ὥσπερ Ἐβιωναῖοι ἀμφότεροι* hom. XIX in Jerem. zu 18, 12; S. 167, 19f Klostermann *καὶ μέχρι νῦν ὑπὸ παρανόμου ἀρχιερέως λόγου προστασσόμενοι Ἐβιωναῖοι τύπτουσι τὸν ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγοις δυσφήμοις.* — Wegen des Folgenden beachte auch Origenes in ps. 82 bei Eusebius h. e. VI 38; S. 592, 22 Schwartz (über Elxai) *τὸν ἀπόστολον τέλεον ἀθετεῖ* — **8** Act. 21, 39 — **16** vgl. Origenes de princ. IV 3, 8; S. 334, 1 Kötschau *οἱ πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ Ἐβιωναῖοι, τῆς πτωχῆς διανοίας ἐπώνυμοι· ἐβίων γὰρ ὁ πτωχὸς παρ' Ἑβραίοις ὀνομάζεται* c. Cels. II 1; I 126, 17 ff Kötschau Eusebius h. e. III, 27, 1 u. 6; S. 256, 1 ff Schwartz *Ἐβιωναίους τούτους οἰκείως ἐπεφήμιζον οἱ πρῶτοι, πτωχῶς καὶ ταπεινῶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάζοντας . . . ὅθεν παρὰ τὴν τοιαύτην ἐγχείρησιν τῆς τοιᾶσδε λελόγχασι προσηγορίας, τοῦ Ἐβιωναίων ὀνόματος τὴν τῆς διανοίας πτωχείαν αὐτῶν ὑποφαίνοντος· ταύτῃ γὰρ ἐπίκλην ὁ πτωχὸς παρ' Ἑβραίοις ὀνομάζεται*

V M

4 *τῆς* < M **5** lies ⟨*παρα*⟩*πεποιημένοις*? * **7** *φιλαλήθως* *] *φιλάληθες* VM **11** lies ⟨*ἀρχ*⟩*ιερέως*? * **12** *ἀγαγέσθαι*] *γεγενῆσθαι*, aber getilgt u. am Rande *ἀγαγέσθαι* gesetzt Vcorr **13** *εἶτα μὴ* aus *καὶ μηκέτι* Vcorr | *τοιαύτην* ausradiert Vcorr **15** *ὄφις οὗτος* V **17** *πτωχὸς*[2] angeflickt Vcorr < M **18** ⟨*ὁ*⟩ *

μίσας καὶ οὕτως ἐν πτωχείᾳ πίστεως τὴν ἐλπίδα περὶ αὐτοῦ κεκτη-
μένος. αὐτοὶ δὲ δῆθεν σεμνύνονται ἑαυτοὺς φάσκοντες πτωχοὺς διὰ 2
τό, φασίν, ἐν χρόνοις τῶν ἀποστόλων πωλεῖν τὰ αὐτῶν ὑπάρχον-
τα καὶ τιθέναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς πτωχείαν
5 καὶ ἀποταξίαν μετεληλυθέναι· καὶ διὰ τοῦτο καλεῖσθαι ὑπὸ πάντων,
φησί, πτωχοί. οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀληθὲς παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ φύσει τῷ 3
ὄντι Ἐβίων ἐκαλεῖτο, κατὰ προφητείαν οἶμαι ὁ πτωχὸς καὶ τάλας τὸ
ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς αὐτοῦ κεκληρωμένος. πόσα δὲ 4
ἄλλα δεινὰ καὶ παραπεποιημένα καὶ μοχθηρίας γέμοντα παρ' αὐτοῖς
10 φυλάττεται; ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέσοι ἢ ὑπὸ ἑρπετοῦ
δηχθείη, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐπωνυμίας τὰς
ἐν τῷ Ἠλξαΐ τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς | γῆς, τοῦ τε ἁλὸς καὶ τοῦ ὕδα- D110
τος, τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, ⟨ὥς⟩ φασι, καὶ τοῦ
ἄρτου καὶ τοῦ ἐλαίου, καὶ ἄρχεται λέγειν »βοηθεῖτέ μοι καὶ ἀπαλ-
15 λάξατε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἄλγημα«. ἤδη δέ μοι καὶ ἀνωτέρω προδεδή- 5
λωται ὡς ταῦτα μὲν Ἐβίων οὐκ ᾔδει, μετὰ καιρὸν δὲ οἱ ἀπ' αὐτοῦ
συναφθέντες τῷ Ἠλξαΐ ἐσχήκασι μὲν τοῦ Ἐβίωνος τὴν περιτομὴν καὶ
τὸ σάββατον καὶ τὰ ἔθη, τοῦ δὲ Ἠλξαΐ τὴν φαντασίαν, ὥστε νομίζειν 6
μὲν τὸν Χριστὸν εἶναί τι ἀνδροείκελον ἐκτύπωμα ἀόρατον ἀνθρώ-

3ff vgl. Act. 4, 34f — 10ff vgl. Hippolyt refut. IX 15, 4ff; S. 254, 2ff Wendland *λέγει δὲ οὕτως· ἄν τιν' οὖν ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἢ νεώτερον ἢ νεωτέραν κύων λυσσῶν καὶ μαινόμενος ἐν ᾧ ἐστι πνεῦμα διαφθορᾶς δάκῃ ἢ περι(σχ)ίσῃ ἢ προσψαύσῃ, ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ δραμέτω σὺν παντὶ τῷ φορέματι καὶ καταβὰς εἰς ποταμὸν ἢ εἰς πηγήν, ὅπου ἐὰν ᾖ τόπος βαθύς, βαπτισάσθω ⟨σὺν⟩ παντὶ τῷ φορέματι αὐτοῦ καὶ προσευξάσθω τῷ μεγάλῳ καὶ ὑψίστῳ θεῷ ἐν καρδίας πίστει, καὶ τότε ἐπιμαρτυρη(σά)σθω τοὺς ἑπτὰ μάρτυρας τοὺς γεγραμμένους ἐν τῇ βίβλῳ ταύτῃ· ἰδοὺ μαρτύρομαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἅγια καὶ τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἅλας καὶ τὴν γῆν*; dazu W. Brandt, Die jüd. Baptismen S. 105 — beachte auch die Schwurzeugen clement. Hom. *Διαμαρτυρία* 2 u. 4; S. 4, 29f Lagarde u. 5, 17 *μάρτυρας ἔχοιμι οὐρανὸν γῆν ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς τούτοις δ' ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα οὗ ἄνευ οὐκ ἀναπνέω* — 12 vgl. haer. 19, 1, 6; S. 218, 10ff — 15 vgl. haer. 19, 5, 4; S. 222, 25ff; dazu oben S. 336, 1ff — 18 vgl. haer. 19, 4, 1ff; S. 221, 6ff

V M

9 *γέντα*, *μο* oben drüber Vcorr 10 *φυλάττεται* getilgt, dafür am Rande *ἐπιτηδεύεται* V 11 *εἰς τὰ* angeflickt Vcorr 13 *τῆς* hineingeflickt Vcorr | ⟨*ὥς*⟩ * 14 *τοῦ* < V 16 *ἀπ' αὐτοῦ*] *σὺν αὐτῷ* V 17 *ἠλξα///ί*, *ι* aus *ει* Vcorr 18 *ἔθ η*, *ν* ausradiert Vcorr | *ὡς* M | *νομίζει* V 19 *ἀνδρο//ίκελον*, *ι* aus *ει* Vcorr

ποις, μιλίων ἐνενήκοντα ἓξ τὸ μῆκος, δῆθεν σχοίνων εἴκοσι τεσσάρων, τὸ δὲ πλάτος σχοίνων ἕξ, μιλίων εἴκοσι τεσσάρων, τὸ πάχος δὲ κατὰ μέτρησιν ἄλλην τινά. ἀντικρὺ δὲ αὐτοῦ ἑστάναι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν εἴδει θηλείας ἀοράτως, καὶ [τὸ] αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ μέτρου.
5 »καὶ πόθεν, φησίν, ἔγνων τὰ μέτρα; ἐπειδή, φησίν, εἶδον ἀπὸ τῶν ὀρέων 7 ὅτι αἱ κεφαλαὶ ἔφθανον αὐτῶν, καὶ τὸ μέτρον τοῦ ὄρους καταμαθὼν ἔγνων Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ μέτρα.« *ἤδη δέ μοι* 8 *περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῇ* | *κατὰ Ὀσσαίων αἱρέσει. ἐν παρεξόδῳ δὲ* Ö270 *ταῦτα πεποίημαι νῦν, ἵνα μὴ τὰ παρ' ἑκάστῳ ἔθνει τε καὶ αἱρέσει*
10 *ὄντα, εὑρισκόμενα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις, νομισθείη κατὰ λήθην ὑφ' ἡμῶν μὴ εἰρῆσθαι.* | P142

18. *Οὗτος μὲν οὖν ὁ Ἐβίων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔσχεν τὸ* 18, 1 *κήρυγμα καὶ Ῥώμῃ, τὰς δὲ ῥίζας τῶν ἀκανθωδῶν παραφυάδων ἔχουσιν ἀπό τε τῆς Ναβαταίας καὶ Πανεάδος τὸ πλεῖστον, Μωαβίτιδός*
15 *τε καὶ Κωκάβων ἐν τῇ Βασανίτιδι γῇ ἐπέκεινα Ἀδραῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ. ἀναγκάζουσι δὲ καὶ παρ' ἡλικίαν ἐκγαμίζουσι τοὺς* 2 *νέους, ἐξ ἐπιτροπῆς δῆθεν τῶν παρ' αὐτοῖς διδασκάλων (πρεσβυτέρους γὰρ οὗτοι ἔχουσι καὶ ἀρχισυναγώγους, συναγωγὴν δὲ καλοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ ἐκκλησίαν, τῷ Χριστοῦ δὲ* | *ὀνόματι μόνον* D111
20 *σεμνύνονται) καὶ οὐ μόνον ἑνὶ τῷ γάμῳ ἐπιτρέπουσι τὰς συναφείας* 3 *ποιεῖσθαι, ἀλλ' εἰ καὶ θελήσειέν τις τοῦ πρώτου γάμου διαζεύγνυσθαι, ἑτέρῳ δὲ συνάπτεσθαι, ἐπιτρέπουσιν — πάντα γὰρ παρ' αὐτοῖς ἀδεῶς ἐφίεται — ἄχρι καὶ δευτέρου καὶ τρίτου καὶ ἑβδόμου γάμου. Ἀβραὰμ* 4 *δὲ ὁμολογοῦσι καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Μωυσέα τε καὶ Ἀαρών, Ἰησοῦν*
25 *τε τὸν τοῦ Ναυῆ, ἁπλῶς διαδεξάμενον Μωυσέα, οὐδὲν δὲ ὄντα. μετὰ τούτους δὲ οὐκέτι ὁμολογοῦσί τινα τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ χλευάζουσι Δαυίδ τε καὶ Σολομῶν⟨τ⟩α, ὁμοίως δὲ τοὺς*

13ff vgl. oben c. 2, 7; S. 335, 5ff u. haer. 29, 7, 7 haer. 40, 1, 5 — **16ff** vgl. oben c. 2, 6; S. 334, 20ff — **23ff** vgl. oben S. 352, 11 u. haer. 18, 1, 3; S. 215, 21ff

V M

4 [*τὸ*] * **6** *ἔφθαναν* V **10** *ἑτέρῳ* M **11** *μὴ* < V **14** *Ναβαταίας*] *ναβατέας*, *να* oben drüber Vcorr *ναβατείας* M; oben S. 335, 9 *Βαταναίας*, aber vgl. haer. 19, 1, 2 u. 10; S. 217, 21 u. 219, 7 **15** *Κωχάβων* V M | vor *ἐν τῇ* + *τῆς* M | *γῆς* M **18** vor *καλοῦσι* + *οὗτοι* M **19** *καὶ οὐχὶ ἐκκλησίαν*] am Rande beigesetzt Vcorr < M **20** *ἑνί τινι* aus *ἑνί τω* V *ἐν τῷ* M | *ἐπιτρέπουσι* getilgt Vcorr | *συναφείας* aus *συγγραφὰς* Vcorr **22** *ἐπιτρέπουσιν* < M **22f** *πάντα γὰρ — ἐφίεται* hinter *ἑβδόμου γάμου* (Z. 23) verwiesen Vcorr **24** *Μωυσέα* *] *Μωυσῆν* V M **25** *οὐδὲν δὲ ὄντα* < M **26** *οὐκέτι* < M

περὶ Ἡσαίαν καὶ Ἱερεμίαν, Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ, Ἠλίαν τε καὶ Ἐλισσαῖον ἀθετοῦσιν· οὐ γὰρ συντίθενται, βλασφημοῦντες τὰς αὐτῶν προφητείας, ἀλλὰ μόνον τὸ εὐαγγέλιον δέχονται. τὸν δὲ Χριστὸν προφήτην λέγουσι τῆς ἀληθείας καὶ Χριστόν, υἱὸν ⟨δὲ⟩ θεοῦ κατὰ προκοπὴν καὶ κατὰ συνάφειαν ἀναγωγῆς τῆς ἄνωθεν πρὸς αὐτὸν γεγενημένης· τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι * συνέσεως εἶναι προφήτας καὶ οὐκ ἀληθείας. αὐτὸν δὲ μόνον θέλουσιν εἶναι καὶ προφήτην καὶ ἄνθρωπον καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον ὡς προείπομεν, διὰ δὲ ἀρετὴν βίου ἥκοντα εἰς τὸ καλεῖσθαι υἱὸν θεοῦ.
οὔτε δὲ δέχονται τὴν πεντάτευχον Μωυσέως ὅλην, ἀλλά τινα ῥητὰ ἀποβάλλουσιν. ὅταν δὲ αὐτοῖς εἴπῃς περὶ ἐμψύχων βρώσεως· »πῶς οὖν Ἀβραὰμ παρέθετο τοῖς ἀγγέλοις τὸν μόσχον καὶ τὸ γάλα; ἢ πῶς ἔφαγεν Νῶε καὶ ἤκουσεν ἀπὸ θεοῦ λέγοντος, θῦσον καὶ φάγε, πῶς δὲ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἔθυσαν τῷ θεῷ, ὁμοίως δὲ καὶ Μωυσῆς ἐν τῇ

4 *προφήτης τῆς ἀληθείας* allerwärts in den Clementinen — **6** vgl. zu S. 352, 12; dazu clement. Hom. III 52; S. 50, 27 Lagarde *αἱ ἐν »γεννητοῖς γυναικῶν« προφητεῖαι* u. Methodius conviv. VIII 10 *Ἐβιωναῖοι, ἐξ ἰδίας κινήσεως τοὺς προφήτας φιλονεικοῦντες λελαληκέναι* — **7ff** vgl. außer den zu S. 336, 6ff angeführten Stellen clement. Hom. XVI 15; S. 156, 13 Lagarde *ὁ κύριος ἡμῶν οὔτε θεοὺς εἶναι ἐφθέγξατο παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα οὔτε ἑαυτὸν θεὸν εἶναι ἀνηγόρευσεν, υἱὸν δὲ θεοῦ τοῦ τὰ πάντα διακοσμήσαντος τὸν εἰπόντα αὐτὸν εὐλόγως ἐμακάρισεν* u. III 20; S. 41, 34 *διὰ τοὺς καμάτους θεοῦ ἐλέει χρισθείς*; dazu Hippolyt refut. VII, 34, 1f S. 221, 11ff Wendland *καὶ τὸν Ἰησοῦν λέγοντες δεδικαιῶσθαι ποιήσαντα τὸν νόμον· διὸ καὶ Χριστὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὠνομάσθαι καὶ Ἰησοῦν* (lies *υἱόν*? *), *ἐπεὶ μηδεὶς τῶν ⟨ἑτέρων⟩ ἐτέλεσε τὸν νόμον· εἰ γὰρ καὶ ἕτερός τις πεποιήκει τὰ ἐν νόμῳ προστεταγμένα, ἦν ἂν ἐκεῖνος ὁ Χριστός . . . καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν ὁμοίως ἄνθρωπον εἶναι πᾶσι λέγουσιν* — **10ff** vgl. clement. Hom. II 41; S. 33, 35ff Lagarde II 51; S. 35, 37ff *εἰ οὖν τῶν γραφῶν ἃ μέν ἐστιν ἀληθῆ ἃ δὲ ψευδῆ, εὐλόγως ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἔλεγεν »γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι«, ὡς τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς τινῶν μὲν δοκίμων ὄντων λόγων, τινῶν δὲ κιβδήλων* III 18; S. 41, 1ff III 50; S. 50, 12ff XVIII 19ff; S. 175, 20ff clement. Recogn. I 21 — **11f** vgl. Gen. 18, 8 — **13f** vgl. Gen. 8, 20 u. 9, 3 Act. 10, 13 — **14f** vgl. Exod. 5, 1

V M

1 vor *Δανιὴλ* + *καὶ* V **4** ⟨*δὲ*⟩ * **6** *, lies wohl ⟨*ἰδίας*⟩ *; vgl. die oben angeführte Methodiusstelle u. clement. Hom. XVII 17; S. 167, 7ff Lagarde, wo es von der wahren Prophetie heißt *ἀναβλύζει τῷ νῷ τὸ ἀληθές, οὐκ ὀνείρῳ σπουδαζόμενον, ἀλλὰ συνέσει ἀγαθοῖς διδόμενον* **8** *καὶ Χριστὸν* am Rande nachgetragen V corr < M **10** *δὲ* < M | *ῥήματα* V **11** *περὶ ἐμψύχων βρώσεως* am Rande nachgetragen V corr

ἐρήμῳ;«, ἐκείνοις μὲν ἀπιστεῖ καί φησι »τίς χρεία με ἀναγινώσκειν τὰ ἐν τῷ νόμῳ, | ἐλθόντος τοῦ εὐαγγελίου;«. »πόθεν σοι τοίνυν τὰ 8 P145 *περὶ Μωυσέως καὶ Ἀβραὰμ εἰδέναι; οἶδα γὰρ ὡς ὁμολογεῖτε αὐτοὺς εἶναι, | δικαίους καὶ πατέρας ἑαυτῶν ἐπιγράφεσθε«. εἶτα ἀποκρίνεται* 9 Ö272
5 *καὶ λέγει, ὅτι | Χριστός μοι ἀπεκάλυψε, καὶ βλασφημεῖ τὰ πλείω τῆς* D112 *νομοθεσίας καὶ τοὺς περὶ Σαμψὼν καὶ Δαυὶδ καὶ Ἠλίαν καὶ Σαμουὴλ καὶ Ἐλισσαῖον καὶ τοὺς ἄλλους.*

19. *Ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν ὁ ἀγύρτης ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, διαρρήδην καὶ ὡς ἐν συντόμῳ ἀπὸ μιᾶς λέξεως τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐλέγχοντος* 19, 1
10 *τῆς ἀπατηλῆς διδασκαλίας καὶ λέγοντος »ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσι, δαιμόνιον ἔχει· ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων ⟨καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης⟩«. καὶ οὐ πάντως ὅτι κἂν τὸ τυχὸν οὐκ ἤσθιεν* 2 *Ἰωάννης ἢ πᾶν ὁτιοῦν ἤσθιεν ὁ σωτήρ, ἵνα τις ὑπολάβῃ καὶ τὰ*
15 *ἀπηγορευμένα· ἡ γραφὴ δὲ τὴν ἔμφασιν δηλοῖ τῆς ἀληθείας, ὡς τό* 3 *»φάγον αὐτὸν εἶναι καὶ οἰνοπότην« οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ κρέας ἐσθίειν καὶ οἶνον πίνειν, καὶ τό »μὴ ἐσθίων μήτε πίνων«, ὅτι κρεῶν οὐ μετείληφε καὶ οἴνου, ἀλλ' ἢ ἀκρίδων μόνον ὁ Ἰωάννης καὶ μέλιτος μετελάμβανε. δῆλον δὲ ὡς καὶ ὕδατος. τίς δὲ οὐκ οἶδε τὸν σωτῆρα* 4
20 *ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ φαγόντα; καθάπερ ἔχει τὰ ἅγια εὐαγγέλια τῆς ἀληθείας, ὅτι »ἐπεδόθη αὐτῷ ἄρτος καὶ μέρος ὀπτοῦ ἰχθύος, καὶ λαβὼν ἔφαγε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς«· ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος ἐποίησεν καὶ φαγὼν καὶ διδούς. καὶ πολλὰ* 5 *ἔστι περὶ τούτου λέγειν. δεῖ δέ με κατὰ λεπτότητα εἰς τὸν τούτων*
25 *τῶν ῥημάτων τῶν ἑώλων τε καὶ σαθρῶν παρ' αὐτοῖς κηρυττομένων ἥκειν ἔλεγχον καὶ τὴν αὐτῶν ποιεῖσθαι ἀνατροπήν.*

20. *Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος* **20**, 1 *ῥητέον. οὐ δύναται γὰρ ὁ γεννηθεὶς κατὰ πάντα ⟨ὡς⟩ ἄνθρωπος σημείου*

5 über Offenbarungen bei den Ebioniten vgl. clement. Hom. XVII 17f; S. 167, 6ff Lagarde XVIII 6; S. 171, 1ff — **6** vgl. S. 352, 11 — **10** Matth. 11, 18f; das Wort spielte auch bei den Ebioniten selbst eine Rolle vgl. clement. Recogn. I 40 — **21** Luk. 24, 42f — **22f** vgl. Joh. 21, 13

V M **10—20** in lat. Übersetzung bei Corderius, Catena in Luc. p. 212

5 *ὅτι*] *ὁ* M **6** *Σαμψῶ* M **8** *δὲ*] *γὰρ* M **10** *ἀπατηλοῦ* M **11** *καὶ* < M **12f** ⟨*καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης*⟩ *, vgl. Z. 16 **14** *ἢ πᾶν*] *εἶπαν* M **15** *ὡς*] *ὥστε* M **18** *μόνων* V **23** *Τιβερειάδος*, *ει* aus *ι* Vcorr | *διαδούς* V **25** *τῶν*² < M **26** *ἔλεγχον*, *ο* aus *ω* Vcorr *ἐλέγχων* M **28** ⟨*ὡς*⟩ *

ἕνεκα τῷ κόσμῳ δοθήσεσθαι, ὡς περὶ αὐτοῦ προεθέσπιζε τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅτι τῷ Ἄχαζ ἔλεγεν »αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον«· κἀκείνου μὴ αἰτήσαντος, τότε φησὶν ὁ προφήτης »αὐτὸς κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ | ἕξει«. παρθένος δὲ οὐ καλεῖται ἡ συν- 2 D113
5 αφθεῖσα ἀνδρὶ καὶ γαμηθεῖσα γυνή, παρθένος δὲ ἐκείνη κυρίως λέγοιτ' ἂν ἡ ἄνευ ἀνδρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ θεοῦ Λόγου κατὰ ἀλήθειαν ἐσχηκυῖα, | ὡς καὶ αὐτὸς Ἠσαΐας ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησί »φωνὴ κραυγῆς 3 P144 ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ κυρίου ἀνταποδόσεως, ἀνταποδιδόντος τοῖς ἀντικειμένοις· πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἢ
10 ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. τίς ἤκουσε τοιοῦτο ἢ τίς ἑώρακε τοιαῦτα; εἰ ὤδινεν ἡ γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἔτεκεν ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὤδινεν καὶ ἔτεκεν Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, λέγει κύριος«. ποία δὲ προσδοκία καὶ ποῖα παιδία ἀλλ' ἢ τὸ παρθένον 4
15 γεννῆσαι ἄνευ ὠδίνων, ὅπερ οὐδαμοῦ γεγένηται, καὶ τὸ τὸν δι' αὐτὸν ἀπὸ | Ἐλισάβετ κατὰ ἐπαγγελίαν γεννηθέντα Ἰωάννην παῖδα *, εἰ καὶ ὁ Ö274 Ἰωάννης δι' ὠδίνων γεγέννηται; πῶς οὖν οὗτοι ἐκ σπέρματος 5 ἀνδρὸς ψιλὸν ἄνθρωπον ὁρίζονται τὸν σωτῆρα; πῶς δὲ οὐ γνωσθήσεται ὡς καὶ Ἱερεμίας περὶ αὐτοῦ φησιν ὅτι »ἄνθρωπός ἐστι, καὶ
20 τίς γνώσεται αὐτόν«; διηγούμενος γὰρ ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ ἔλεγεν 6 »τίς γνώσεται αὐτόν;«. εἰ δὲ περὶ ψιλοῦ ἔλεγεν ἀνθρώπου, πάντως ἂν καὶ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἐγίνωσκεν καὶ ἡ μήτηρ, συγγενεῖς τε καὶ γείτονες, σύσκηνοί τε καὶ συμπολῖται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ Μαρίας μέν ἐστι 7 τὸ γέννημα, ἄνωθεν δὲ ἦλθεν ὁ θεὸς Λόγος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος
25 ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ πατρὸς μὲν ἄνωθεν γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἐν μήτρᾳ γενέσθαι παρθένου καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναπλάσαι εἰς ἑαυτὸν τὴν σάρκα, διὰ τοῦτό φησι »καὶ ἄνθρωπος μέν ἐστι, τίς δὲ γνώσεται αὐτόν;« ὅτι θεὸς ἄνωθεν ἦλθεν, ὁ μονογενὴς θεὸς Λόγος. πολλὴ δὲ ταλαι- 8
30 πωρία τῶν πεπλανημένων, τῶν καταλειψάντων μὲν προφητῶν μαρτυρίας | καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνασχομένων Ἐβίωνος τοῦ πεπλανημένου. D114

2 Jes. 7, 11 — **3** Jes. 7, 14 — **7** Jes. 66, 6—9 — **15f** vgl. Luk. 1, 41 — **17ff** vgl. Ancoratus c. 32, 3ff; S. 41, 10ff — **19** Jerem. 17, 9 — **28** Jerem. 17, 9

V M

1 *ἐθέσπισε* M **5** *ἐλέγοιτ'* M **11** *τοιοῦτον* M | *ἡ γῆ*] *ἢ*, < *γῆ* M **14** *ἀλλ' ἢ*] *ἀλλὰ* M | vor *παρθένον* + *τὴν* M **16** * etwa ⟨*πρὶν γεννηθῆναι σκιρτᾶν ἐν τῇ κοιλίᾳ*⟩ * | *εἰ καὶ*] *κἂν* M **17** *διὰ* M **18** *ἀνδρὸς* < V **21** *ἀνθρώπου*] *οὐ* M **23** *σύ///σκηνοι*, *ν* ausradiert V **29** vor *θεὸς* + *ὁ* M

τοῦ τὴν ἑαυτοῦ ἡδονὴν βουλομένου πληροῦν καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ μεταχειριζομένου καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων ἠλλοτριωμένου. ὁ μὲν ⟨γὰρ⟩ Γαβριὴλ (9)
εὐθὺς τῇ παρθένῳ εὐαγγελιζόμενος, αὐτῆς λεγούσης »πῶς ἔσται ταῦτα,
ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω«, τὸ ἀσφαλὲς ὑποτιθέμενος ἔφη »πνεῦμα κυρίου
5 ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ
γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν | (10) P145
»τὸ γεννώμενον« ἔδειξε μὲν τὴν σάρκα ἀπ᾽ αὐτῆς ⟨εἶναι⟩ καὶ τὴν ἄλλην
ἐνανθρώπησιν, ἄνωθεν δὲ ἀπ᾽ οὐρανῶν τὴν δύναμιν τοῦ ὑψίστου
καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπισκιάσαι τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ καὶ ἄνωθεν κατα-
10 βεβηκέναι τὸν μονογενῆ υἱὸν θεὸν Λόγον, * καὶ ὡς ἐνηνθρώπησε καὶ
ὡς ἀπ᾽ αὐτῆς ἐν ἀληθείᾳ ἐγεννήθη. πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶ τοιαῦτα; (11)
εἴωθα δέ, ὡς ὑπεσχόμην, μὴ διὰ πλάτους φέρεσθαι, ἵνα μὴ εἰς ὄγκον
πολὺν ἀγάγω τὴν πραγματείαν.

21. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἑξῆς διηγήσομαι, ὧν τε κατὰ Πέτρου καὶ (21, 1)
15 τῶν ἄλλων ἀποστόλων καταψεύδονται· ὅτι, φησίν, ὁ Πέτρος καθ᾽
ἑκάστην ἡμέραν βαπτισμοῖς ἐκέχρητο, πρὶν ἢ καὶ ἄρτου αὐτὸν μεταλαμβάνειν. καὶ ὅρα τὸ πᾶν αὐτῶν συκοφάντημα καὶ τὸ ὕπουλον (2)
τῆς ἀγυρτώδους αὐτῶν διδασκαλίας. ἀπὸ τοῦ γὰρ αὐτοὺς μεμιάνθαι
καὶ λαγνιστέρως πολλάκις πολλὰ πράττειν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς πεισμονὴν
20 τῆς ἑαυτῶν πληροφορίας τῷ ὕδατι δαψιλῶς χρῶνται, ἵνα δῆθεν
ἑαυτοὺς ἀπατήσωσι, διὰ βαπτισμῶν ἔχειν τὴν κάθαρσιν νομίζοντες.
καὶ ταῦτα εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐμπαροινεῖν οὐκ αἰσχύνονται, καίτοι (3)
τοῦ κυρίου | ἐλέγχοντος αὐτῶν τὴν κακοτροπίαν ἐν τῷ τὸν Πέτρον Ö276
εἰρηκέναι, ὅτε ἦλθεν τοὺς πόδας αὐτοῦ νίψαι, ὅτι »οὐ μὴ νίψῃς τοὺς
25 πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα«, καὶ τὴν ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐξενεχθῆναι ὅτι »ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, | οὐκ ἔχεις μέρος D115
μετ᾽ ἐμοῦ«, κἀκείνου πάλιν ἀνταποκρινομένου ὅτι »οὐ μόνον τοὺς (4)
πόδας, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλήν«, τοῦ δὲ κυρίου πάλιν λέγοντος ὅτι

3 Luk. 1, 34 — **4** Luk. 1, 35 — **15** vgl. zu S. 352, 14 — **24** Joh. 13, 8 — **26** Joh. 13, 8 — **27** Joh. 13, 9

V M

1 f *χειριζομένου* M **2** vor *ὁ* hineingeflickt *ὡς* V corr | ⟨*γὰρ*⟩ * **3** *εὐθὺς* getilgt, dafür gesetzt *ὅτε* V corr | *εὐηγγελίζετο* aus *εὐαγγελιζόμενος* V corr **7** ⟨*εἶναι*⟩ * **8** *δὲ* < M **10** *υἱὸν θεὸν* *] *θεὸν υἱὸν* V M | * etwa ⟨*σημαίνων*⟩ * **11** *ὡς* < M | *ἄλλα* + *τε* M **17** *πᾶν* < V **19** *λαγνεστέρως*, *ε* aus *ι* V corr | *πεισμονήν*, *ει* auf Rasur V corr *πλησμονὴν* M **22** *ἐνπαροινεῖν* M **23** *ἐν τῷ*] *ἔν τε* M **24** *αὐτοῦ* aus *αὐτῶν* V corr **28** *φησὶν ὁ κύριος* aus *τοῦ δὲ κυρίου πάλιν λέγοντος* V corr

»ὁ λουσάμενος ἅπαξ οὐ χρείαν ἔχει τὴν κεφαλὴν ⟨νίψασθαι⟩, εἰ μὴ τοὺς πόδας μόνον· ἔστιν γὰρ καθαρὸς ὅλος«. ἔδειξεν οὖν ὅτι οὐ 5 χρὴ βαπτισμοῖς χρῆσθαι καὶ ἔθεσιν ἀνωφελέσι καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίαις, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνῳδὰ τῷ προ-
5 φήτῃ λέγει »ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων«. ἐπεὶ κατὰ ποίαν αἰτίαν ἐμέμφετο τοὺς 6 Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς, τοὺς βαπτισμοῖς πυγμῇ χρωμένους ἑαυτῶν ⟨τε⟩ καὶ ξεστῶν καὶ ποτηρίων καὶ τῶν ἄλλων; καὶ τελείως ἀπο-
10 φαίνεται ὅτι »τὸ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον«; ὥστε οὐ μόνον τὸ βαπτίζεσθαι τούτων ἀνέτρεψεν, | ἀλλὰ καὶ τὸ P146 νίψαι χεῖρας περιττὸν εἶναι ἔδειξε καὶ τῷ ⟨μὴ⟩ βουλομένῳ τὰς χεῖρας νίπτεσθαι μὴ εἶναι βλάβην.

22. Πῶς δὲ περὶ κρεοφαγίας οὐκ εὐθὺς ἡ αὐτῶν ἄνοια ἐλεγχθή- 22, 1
15 σεται; πρῶτον μὲν τοῦ κυρίου ἐσθίοντος τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. Πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων πρόβατον ἦν καὶ ἄζυμα, κρέα προβάτου ὀπτὰ πυρὶ ἐσθιόμενα· ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ λέγουσι »ποῦ θέλεις 2 ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;« καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει »ἀπέλθετε εἰς τὴν πόλιν καὶ εὑρήσετε ἄνθρωπον βαστάζοντα κεράμιον
20 ὕδατος καὶ ἀκολουθήσατε αὐτῷ ὅπου ὑπάγει καὶ εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου ποιήσω τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου; καὶ δείξει ὑμῖν ὑπερῷον ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε«.
πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει »ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ 3 Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν«· καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς Πάσχα, ἀλλὰ | τοῦτο D116
25 τὸ Πάσχα, ἵνα μή τις μεθοδεύσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. Πάσχα

1 Joh. 13, 10 — **3f** vgl. Kol. 2, 22 (Jes. 29, 13) — **5** Matth. 15, 8 = Jes. 29, 13 — **7ff** vgl. Mark. 7, 4 — **10** Matth. 15, 20 — **14ff** vgl. zu S. 352, 15ff — **17** Mark. 14, 12 — **18ff** Mark. 14, 13ff — **23** Luk. 22, 15

V M **14**—S. **363, 14** verkürzt angeführt Concil. Nymphaeae hab. Mansi XIII 303 B; dasselbe bei Corderius, Catena in Luc. p. 551

1 ⟨νίψασθαι⟩ * **2** ὅλως M **4** ἐν ἑτέρῳ aus ἐν τῷ V corr **6** διδάσκοντες < M **6f** διδασκαλίαις M **8** πυγμῇ ausradiert V corr **8f** ἑαυτῶν ⟨τε⟩ καὶ *] ἑαυτοῖς καὶ V M ausradiert V corr **9** nach τῶν ἄλλων am Rande nachgetragen καὶ πυγμῇ τὰς χεῖρας νιπτομένους V corr < M **10** τὸ nachgetragen V corr **12** ⟨μὴ⟩ Corn. **14** περὶ < M | κρεωφαγίας V **16** πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων am Rande nachgetragen V corr | ἦν < M **18** τὸ πάσχα φαγεῖν M **18f** ἀπέλθατε, ε drüber V corr **25** ἵνα μήτις — ὑπόνοιαν am Rande nachgetragen V corr < M

δὲ ἦν, ὡς εἶπον, κρέα ὀπτὰ πυρὶ καὶ τὰ ἄλλα. αὐτοὶ δὲ ἀφανί- 4
σαντες ἀφ' ἑαυτῶν τὴν τῆς ἀληθείας ἀκολουθίαν ἤλλαξαν τὸ ῥητόν,
ὅπερ ἐστὶ πᾶσι φανερὸν ἐκ τῶν συνεζευγμένων λέξεων, καὶ ἐποίησαν
τοὺς μαθητὰς μὲν λέγοντας »ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι τὸ Πάσχα
5 φαγεῖν«, καὶ αὐτὸν δῆθεν λέγοντα »μὴ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα κρέας
τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν«. πόθεν δὲ οὐ φωραθήσεται ἡ 5
αὐτῶν ῥαδιουργία, τῆς ἀκολουθίας κραζούσης ὅτι τὸ μῦ καὶ τὸ ἦτά
ἐστι πρόσθετα; ἀντὶ τοῦ γὰρ εἰπεῖν »ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα« αὐτοὶ
προσέθεντο τὸ »μή« ἐπίρρημα. αὐτὸς δὲ ἀληθῶς ἔλεγεν »ἐπιθυμίᾳ
10 ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν«· αὐτοὶ δὲ ἐπιγρά- Ö 278
ψαντες τὸ κρέας ἑαυτοὺς ἐπλάνησαν, ῥαδιουργήσαντες καὶ εἰπόντες
»μὴ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα κρέας φαγεῖν μεθ' ὑμῶν«·
σαφῶς δὲ δείκνυται ὅτι καὶ Πάσχα ἐπετέλεσε καὶ κρέα βέβρωκεν, ὡς
προεῖπον. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὁράματος ἐλεγχθήσονται τοῦ ἀπο- 6
15 καλυφθέντος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ διὰ τῆς ὀθόνης τῆς ἐχούσης πάντα ἐν
αὐτῇ θηρία τε καὶ κτήνη καὶ ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ καὶ φωνῆς κυρίου
λεγούσης »ἀναστὰς θῦσον καὶ φάγε«· | καὶ τοῦ Πέτρου λέγοντος »μη- P 147
δαμῶς, κύριε· οὐδὲν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα
μου«, φησὶν ὁ κύριος »ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου«. εὑρε- 7
20 θήσεται γὰρ ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἡ σύστασις. εἰ μὲν γὰρ
ἐροῦσι κατὰ πάντων τῶν βρωμάτων διεξεληλυθέναι ⟨τὸν⟩ λόγον τοῦ
ἁγίου Πέτρου λέγοντος ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον ⟨εἰσῆλθεν
εἰς τὸ στόμα μου⟩, ὡς καὶ βόας καὶ αἶγας καὶ πρόβατα καὶ ὄρνεις
κοινὰ λέγεσθαι παρ' αὐτῷ, εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας
25 αὐτοῦ ἀναστροφῆς. μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τέκνα κεκτῆσθαι καὶ 8
πενθερὰν ἔχειν συνέτυχε τῷ σωτῆρι, ἐξ Ἰουδαίων ὁρμώμενος. Ἰου-
δαῖοι δὲ καὶ | σάρκας ἐσθίουσι καὶ κρεοφαγία παρ' αὐτοῖς οὐκ ἐβδέ- D 117

17 Act. 10, 13 — **17f** Act. 10, 14 — **19** Act. 10, 15 — **25f** vgl. Matth. 8, 14; das *τέκνα κεκτῆσθαι* setzt die Legende von der Tochter des Petrus (Petrusakten) voraus

V M **19—S. 364, 15** Catena in Acta S. 178, 17ff Cramer (= cat.)

9 *προσέθηκαν* aus *προσέθεντο* V corr | *ἐπίρημα*, *ρ* drüber V corr **12** *τὸ* getilgt M **13** *καὶ*[1]] *τὸ* M | *κρέας* M **17** *ἀνάστα* M **19** *ἐκαθέρισεν*, *ά* V corr **20** *γὰρ*[1] < cat. **21** *κατὰ*] *διὰ*, aber getilgt u. *κατὰ* dafür am Rande V corr | *τῶν* < V | ⟨*τὸν*⟩ * **21f** *τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος* *, vgl. S. 364, 3] *τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ λέγειν* V M cat. **22f** ⟨*εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου*⟩ * **23** *καὶ ὄρνεις* < M **25** vor *μετὰ γὰρ* + *ὁ δὲ Πέτρος*, jedoch getilgt V **27** *κρεοφαγία*, *ο* aus *ω* V u. M **27f** *οὐ βεβδέλυκται* M *οὐκ ἔστι βδελυκτὴ* cat.

λυκται οὐδὲ ἀπηγόρευται. ἄρα γοῦν αὐτοῦ βεβρωκότος ἀπ' ἀρχῆς — 9
εἰ καὶ ἕως τοῦ συναντῆσαι τῷ σωτῆρι εἴποιμεν — δειχθήσεται ὅτι οὐδὲν
κοινὸν ἡγήσατο τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων. καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάν-
των διεξήγαγε τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ
5 νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρτων. πάλιν δὲ τούτου δειχθέντος ὅτι οὐ 10
περὶ πάντων τῶν κρεῶν αὐτῷ ἤγετο ὡς κοινῶν πάντων ὄντων,
ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ θεὸς τῆς
ἁγίας Χριστοῦ ἐκκλησίας τὸν χαρακτῆρα παραδιδοὺς ἔλεγεν αὐτῷ
μηδὲν κοινὸν ἡγεῖσθαι· »πάντα γάρ ἐστι καθαρὰ μετὰ εὐχαριστίας
10 καὶ εὐλογίας θεοῦ λαμβανόμενα.« ἀλλ' εἰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν 11
ἐθνῶν τὸ αἴνιγμα εἶχεν, ἵνα μὴ ἡγήσηται τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοι-
νοὺς ἢ ἀκαθάρτους, ὅμως ἡ ἔμφασις τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπων
εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς
καὶ παντί τῳ σαφὲς ἂν εἴη· καὶ ἐξέπεσεν αὐτῶν πανταχόθεν ὁ ληρώ-
15 δης λόγος.

23. Τῶν δὲ ἀποστόλων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν τῶν ἠπατημένων 23, 1
ὑπ' αὐτῶν πειθὼ προσποιητῶς δέχονται βίβλους τε ἐξ ὀνόματος
αὐτῶν πλασάμενοι ἀνεγράψαντο, δῆθεν ἀπὸ προσώπου Ἰακώβου καὶ
Ματθαίου καὶ ἄλλων μαθητῶν. ἐν οἷς ὀνόμασι καὶ τὸ ὄνομα 2
20 Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου ἐγκαταλέγουσιν, ἵνα πανταχόθεν φωρατὴ
γένηται ἡ αὐτῶν ἄνοια. | οὐ μόνον γὰρ ἐλέγχει αὐτοὺς κατὰ πάντα Ö280
τρόπον, λέγων ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν
θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος«, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν 3
μαρτυρίας *, ἐν ᾧ | ἐκ πνεύματος ἁγίου ὁρμώμενος καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ P148
25 σωτῆρος εἰρημένα καλῶς ἀκριβολογήσας περὶ ἑκάστης ὑποθέσεως
τῆς εἰς Χριστὸν πληρωθείσης, ὡς εἶπον, τὰς μαρτυρίας ἐξέθετο, ἀφ'
ὧν προφητῶν οὗτοι ἑαυτοὺς ἀπηλλοτρίωσαν. | καὶ εὐθὺς ἔδειξεν 4 D118
ὡς τοῖς πρὸς Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων πεμφ-

9f vgl. Röm. 14, 20 u. I Tim. 4, 3 — **19f** gemeint sind wohl Johannesakten; vielleicht dieselben wie bei den Enkratiten vgl. haer. 47, 1, 4 — **22** Joh. 1, 1

V M cat. (bis Z. 14 σαφὲς ἂν εἴη)

1 οὖν cat. **2** εἰ καὶ + ⟨μόνον⟩? * | ἕως] εὐθέως cat. | εἴποιμεν cat.] εἴποιμ' ἂν V M **3** ἡγήσατο κοινὸν cat. **4** διεξήγαγε] ἀπεφήνατο cat. **6** αὐτῷ < cat. | ἤγετο getilgt, dafür am Rande ἔλεγεν Vcorr ἔλεγεν cat. | πάντων ὄντων < cat. **8** παραδοὺς cat. **9** vor ἐστὶ + αὐτῷ cat. **11** εἶχεν < cat. **12** ἡ ἔμφασις] ὁ λόγος cat. | ἀνθρώπων cat.] ἀνθρώπου V M **13** τὴν ὑπόνοιαν] τὴν ἔμφασιν cat. **14** τω aus τὸ Vcorr τὸ M < cat. **24** * etwa ⟨δέχεται, δῆλον ἐκ τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελίου⟩ * **26** τὰς μαρτυρίας + ⟨τῶν προφητῶν⟩? *

θεῖσιν αὐτὸς Ἰωάννης ἀποκρίνεται λέγων »ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἠσαΐας ὁ προφήτης«. καὶ πάλιν αὐτὸς Ἰωάννης λέγει, ἀπὸ τῶν προφητῶν λαβὼν τὴν 5 μαρτυρίαν (φημὶ δὲ ἀπὸ τοῦ Δαυίδ), ὅτε ὁ κύριος τὰς τραπέζας τῶν
5 κολλυβιστῶν κατέστρεψε καὶ εἶπεν· μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, »ἐμνήσθησαν ὅτι ἦν γεγραμμένον ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέν με«. καὶ πάλιν αὐτὸς Ἰωάννης εἶπεν ὅτι »Ἠσαΐας εἶδεν ὢν ἐν πνεύματι ἁγίῳ«.

24. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς ἅγιος Ἰωάννης κηρύττων ἐν τῇ Ἀσίᾳ 24, 1
10 ἱστορεῖται παράδοξον ἔργον τι πεποιηκὼς εἰς ὑπογραμμὸν τῆς ἀληθείας. πολιτείαν γὰρ ἔχων θαυμασιωτάτην καὶ συμπρέπουσαν αὐτοῦ τῷ ἀξιώματι τῆς ἀποστολῆς καὶ μηδ' ὅλως λουόμενος, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος προελθεῖν ἕως τοῦ βαλανείου, εἰπὼν ὅτι »λάβετέ μοι τὰ πρὸς βαλανεῖον«. καὶ τῶν συνεπομένων θαυμαζόντων 2
15 ἦλθεν εἰς αὐτὸ τὸ λουτρὸν καὶ γεγονὼς πρὸς τὸν εἰωθότα ὑποδέχεσθαι τῶν λουομένων τὰ ἱμάτια ἤρετο τίς ἔνδον ἐστὶν ἐν τῷ βαλανείῳ· ὁ δὲ ὀλεάριος ⟨ὁ⟩ ἐπὶ τῷ φυλάττειν τὰ ἱμάτια προσκαρτε- 3 ρῶν (ἐν τοῖς γὰρ γυμνασίοις ἔργον τοῦτό τισιν ὑπάρχει πορισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐφημέρου τροφῆς) ἔφη τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ ὅτι Ἐβίων ἔνδον
20 ἐστίν. Ἰωάννης δὲ εὐθὺς συνεὶς τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁδηγίαν, 4 δι' ἣν αἰτίαν προὐτρέψατο αὐτὸν ἕως τοῦ βαλανείου ἥκειν, ὡς ἔφην, μνήμης ἕνεκα τοῦ καταλιπεῖν ἡμῖν τὴν τῆς ἀληθείας ὑπόθεσιν, ὅτι τίνες εἰσὶν οἱ δοῦλοι Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι καὶ υἱοὶ τῆς αὐτῆς ἀληθείας, τίνα δέ ἐστι τὰ σκεύη τοῦ πονηροῦ καὶ πύλαι Ἅιδου, μὴ κατι-
25 σχύουσαι τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ οἰκοδομηθείσης ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, εὐθὺς ταράξας ἑαυτὸν καὶ οἰμώξας, | ἠρέμα εἰς τὸ πάντας 5 D 119 ἀκοῦσαι εἰς μαρτύριον παραστάσεως ἀχράντου διδασκαλίας | »σπεύσατε, P 149 ἀδελφοί« ἔφη »ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον καὶ κατορύξῃ ἡμᾶς μετὰ Ἐβίωνος τοῦ ἔνδον ἐν τῷ βαλανείῳ διὰ τὴν αὐτοῦ

1 Joh. 1, 23 — **6** Joh. 2, 17 — **8** vgl. Joh. 12, 41 — **9ff** Verwechslung mit Kerinth, vgl. Irenaeus III 3, 4; II 13 Harvey — **24f** vgl. Matth. 16, 18

V M

1 αὐτὸς am Rande nachgetragen Vcorr < M **4** ὁ κύριος am Rande nachgetragen Vcorr < M **5** ποιεῖτε V **7** αὐτὸς + ὁ M **10** ἔργον < M **11** γὰρ ἔχων] παρέχων M **14** τὰ oben hineingeflickt Vcorr | ἑπομένων M **15** γενόμενος aus γεγονὼς Vcorr **17** ⟨ὁ⟩ * | ἐπὶ τῷ U] ἐπὶ τὸ V ἐπὶ τῶν M **18** γὰρ oben hineingeflickt Vcorr **24f** κατισχύσαι M **25** ἐπ' αὐτῆς V **27** παρατάσεως M **28f** κατορύξῃ ἡμᾶς getilgt, dafür am Rande ἀπολώμεθα V

ἀσέβειαν«. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω ἐπὶ τῷ ἀκοῦσαι Ἐβίωνα Ἰωάννῃ 6
συντετυχηκέναι. πολυχρόνιος γὰρ καταμείνας τῷ βίῳ ὁ μακάριος
Ἰωάννης διήρκεσεν ἄχρι τῆς τοῦ Τραϊανοῦ βασιλείας. πάντες δὲ 7
οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἀπαλλοτριοῦσι τὴν τοῦ Ἐβίωνος πίστιν καὶ ἀλλο-| Ö282
5 τρίαν ἡγήσαντο τοῦ αὐτῶν κηρύγματος τοῦ χαρακτῆρος, παντί τῳ
δῆλον.

25. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Παύλου ὡς βλασφημοῦντες αὐτὸν λέγουσι 25, 1
πόσα ἔχω λέγειν; πρῶτον μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὸν Ἕλληνά τε καὶ
ἐξ ἐθνῶν ὑπάρχειν, προσήλυτον δὲ γεγονέναι ὕστερον. πῶς οὖν 2
10 αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ ὅτι »Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ σπέρματος
Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, περισσοτέρως ζηλω-
τὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων«· καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ 3
λέγει »Ἰσραηλῖταί εἰσι, κἀγώ· σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι, κἀγώ«, καί φησι
»περιτομῇ ὀκταήμερος καὶ ἀνατεθραμμένος παρὰ τοὺς πόδας Γαμα-
15 λιὴλ καὶ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων«. καὶ ὢ τῶν δεινῶν ἑρπετῶν τὰ 4
δεινὰ κωκύματα καὶ τὰ δρακοντοειδῆ συρίγματα καὶ τῆς κενοφωνίας
τὰ δηλητήρια. τίνος δὲ λήψομαι τὴν μαρτυρίαν; Ἐβίωνος καὶ τῶν
κατ᾽ αὐτὸν ἢ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ λέγοντος »ὡς ἔγραψεν ὑμῖν ὁ
ἀδελφός μου Παῦλος, ἅτινά ἐστι βαθέα καὶ δυσερμήνευτα, ἃ οἱ ἀμα-
20 θεῖς καὶ ἀστήρικτοι διαστρέφουσι τῇ ἑαυτῶν ἀγνωσίᾳ«; πάλιν δὲ 5
ὁ ἅγιος Παῦλος μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς τοῖς περὶ Πέτρον λέγων »Ἰάκω-
βος καὶ Ἰωάννης καὶ Κηφᾶς, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδω-
καν ἐμοί τε καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας«. κἂν τε γὰρ Ταρσέα ἑαυτὸν
εἴποι, οὐκ ἀπὸ τούτου πάντως δέδοται πρόφασις τοῖς λεξι|θηροῦσι D120
25 τὰ εἰς ἑαυτῶν καταστροφὴν καὶ τῶν πειθομένων * οὕτως ἔχειν.
καὶ γὰρ καὶ Βαρνάβαν λέγει, Ἰωσήφ ποτε καλούμενον Βαρνάβαν δὲ 6
μετακληθέντα, υἱὸν παρακλήσεως ἑρμηνευόμενον, Λευίτην Κύπριον

2f vgl. Irenaeus III 3, 4; II 15 Harvey — **10** Phil. 3, 5 Gal. 1, 14 — **13** II Kor. 11, 22 — **14** Phil. 3, 5 Act. 22, 3 — **18** II Petr. 3, 15f — **21** Gal. 2, 9 — **23** vgl. Act. 22, 3 — **26** Act. 4, 36

V M

1 *ἐπὶ τὸ* M **2** *συντετυχέναι* M | *γὰρ*] *δὲ* M **3** *ἄχρι*] *ἕως* M **5** *τῳ* aus *τὸ* V *τὸ* M **7** *ὡς — λέγουσιν* am Rande nachgetragen Vcorr < M **8** *γὰρ* angeflickt Vcorr **10** *αὐτοῦ* M **11** *Βενιαμεὶν* M **12** *παραδό//σεων*, *ο* aus *ω* Vcorr *παραδώσεων* M **14f** *Γαμαλιήλου* M **16** *δεινὰ* < M | *κωκύματα* aus *κνήματα* Vcorr *κνήματα* M **17** *λή///ψομαι*, *μ* ausradiert V **18** *τοῦ*[2] < M **21** *καὶ* angeflickt Vcorr **23** *αὐτὸν* M **24** *λεξιθηροῦσι* aus *λέξεσι θηροῦσι* Vcorr **25** * etwa ⟨*αὐτοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν πεπλασμένα*⟩ * **26** *καὶ*[2] < M

τῷ γένει. καὶ οὐ πάντως ἐπειδὴ Κύπριος ἦν, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Λευί, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος, εἰ καὶ ἀπὸ Ταρσοῦ ὡρμᾶτο, οὐκ ἦν ἀλλότριος τοῦ Ἰσραήλ. διασπαρέντων γὰρ | πολλῶν ἐν τοῖς χρόνοις 7 P150 Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς καὶ ἐν χρόνοις ἄλλοις, καθότι συνέβαινε 5 πόλεμος, καὶ αἰχμαλωτισθέντων καὶ †δοθέντων εἰς πολιορκίαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ἀρθέντες ἐπέμειναν ἔν τισι τόποις, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἀναχωρήσαντες κατῴκουν ἕκαστος ὅπου κατείληφεν. ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἱερεμίας ἔλεγε περὶ τοῦ Ἰσραήλ, καθάπερ πολλάκις 8 τοῦτο αὐτὸ συμβέβηκε τὸ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τῶν πολε-10 μίων, ὅτι »καὶ εἰς Κιτιεῖς ἐὰν ἀπέλθῃς, οὔτε ἐκεῖ σοι ἀνάπαυσις ἔσται«. παντὶ δέ τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι Κίτιον ἡ Κυπρίων νῆσος κα- 9 λεῖται· Κίτιοι γὰρ Κύπριοι καὶ Ῥόδιοι. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὸ γένος κατῴκηκε Κυπρίων τε καὶ Ῥοδίων· ὅθεν δὴ καὶ Ἀλέξανδρος ὡρμᾶτο ὁ Μακεδών. καὶ τούτου ἕνεκεν ἐμφέρεται ἐν τοῖς 15 Μακκαβαίοις ὅτι »ἐξῆλθεν [σπέρμα] ἐκ γῆς Κιτιέων«· καὶ γὰρ ἐκ σπέρματος τῶν Κιτιέων Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. ἀλλὰ γενόμενος 10 πάλιν ἐν τῷ τόπῳ |, διὰ τὸν ὑποπεσόντα λόγον διεξελθὼν τὴν περὶ Ö284 τούτων ἱστορίαν, φημὶ ὅτι ἀπὸ τῆς μετοικήσεως πολλοὶ τὰς ἄλλας χώρας κατοικήσαντες τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν σπέρματος κατὰ διαδοχήν. 20 ἐλέγοντο γὰρ καὶ ἑκάστης χώρας πατριῶται, ὡς καὶ αἱ θυγατέρες 11 τοῦ Ἰοθὸρ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Μωυσέως τῷ πατρὶ ἀπήγγειλαν, ὡς ἀποστήσας τοὺς ποιμένας ἐπότισεν αὐτῶν τὰ πρόβατα, καὶ πορευθεῖσαι περὶ τούτου ὑφηγοῦντο τῷ ἰδίῳ πατρί, τοῦ δὲ λέγοντος ὅτι »διὰ τί ἐταχύνατε σήμερον τοῦ ἐλθεῖν;« πρὸς αὐτὸν ἔφασαν ὅτι 12 25 »ἀνὴρ Αἰγύπτιος ἐρρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ποιμένων καὶ ἤντλησε καὶ D121 ἐπότισεν ἡμῶν τὰ θρέμματα«, καὶ εὐθὺς ὁ αὐτὸς ἔφη πρὸς αὐτάς »διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτὸν ὧδε, ἵνα φάγῃ ἄρτον;« τίς δὲ οὐκ 13

8—11 vielmehr Jes. 23, 12 — **15** I Makk. 1, 1 — **24ff** Exod. 2, 18f — **27** Exod. 2, 20 — **27ff** vgl. Exod. 6, 16ff

V M

4 εἴποτε aus καθότι Vcorr **5** καὶ¹ < V | † δοθέντων εἰς πολιορκίαν] lies wohl ἀποδράντων διὰ πολιορκίαν *, vgl. Z. 7 ἀναχωρήσαντες u. Z. 9 ἀποδιδράσκειν **6** lies ἀχθέντες? * | τῆς < V **9** αὐτῷ M | ἀποδράσκειν V **9f** πολέμων M **10** εἰς σκιτιεῖς M **11** τῳ] τὸ M **15** [σπέρμα] * **16** Κιτιέων *] Ἑλλήνων VM **17** ἐμπεσόντα, ἐμ aus ὑπο Vcorr | διεξῆλθον aus διεξελθὼν Vcorr **18** φημὶ *] πλὴν VM **19** ///οικήσαντες, κατ wegradiert Vcorr κατωκήσαντες M **21** ἀντίλη///ψιν, μ wegradiert Vcorr **22** vor ἀποστήσας + ὁ M | πρόβατα] θρέμματα M **23f** τί ὅτι aus ὅτι διὰ τί Vcorr **24** πρὸς] ἐπ᾿ V

οἶδεν ὅτι Μωυσῆς υἱὸς μὲν γίνεται τοῦ Ἀμρὰμ καὶ τῆς Ἰωχαβέτ, Ἀμρὰμ δὲ τοῦ Καάθ, Καὰθ δὲ τοῦ Λευί, Λευὶ δὲ τοῦ Ἰακώβ, Ἰακὼβ δὲ τοῦ Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἀβραάμ· καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι τὸν Μωυσέα Αἰγύπτιον πάντως ἡ τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ σπέρματος διέ-
5 πεσεν ἀκολουθία. οὗτοι δὲ καταλείψαντες τὴν ὁδὸν οἱ ἀπὸ τοῦ 14 Ἐβίωνος πεπλανημένοι ἐπὶ πολλὰς διεστραμμένας ὁδοὺς καὶ ἀνάντη τρίβον τὸν νοῦν ἐκδεδώκασιν.

26. Αὐχοῦσι δὲ πάλιν περιτομὴν ἔχοντες καὶ σεμνύνονται δῆθεν 26, 1 ταύτην εἶναι σφραγῖδα καὶ χαρακτῆρα τῶν τε πατριαρχῶν καὶ δι-
10 καίων τῶν κατὰ τὸν νόμον πεπολιτευμένων, | δι᾿ ἧς ἐξισοῦσθαι P151 ἐκείνοις νομίζουσι· καὶ δῆτα ἀπ᾿ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν σύστασιν ταύτης βούλονται φέρειν, ὡς καὶ οἱ περὶ Κήρινθον. φασὶ γὰρ καὶ 2 οὗτοι κατὰ τὸν ἐκείνων ληρώδη λόγον »ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος«· »περιετμήθη, φησίν, ὁ Χριστός, καὶ σὺ περιτμή-
15 θητι«. * καὶ ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καταισχύνηται τῆς πλάνης 3 τὰ σπέρματα· καθάπερ χαλινὸς τῇ θαλάσσῃ ἐκ θεοῦ ὁρισθείς, κλεῖθρα καὶ πύλαι, ψάμμος ὅριον θαλάσσῃ καὶ πρόσταγμα τό »ἕως τούτου

8 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 26, 2; I 213 Harvey *et circumciduntur ac perseverant in his consuetudinibus quae sunt secundum legem* u. Hippolyt refut. VII 34, 1f; S. 221, 10ff Wendland ἔθεσιν Ἰουδαϊκοῖς ζῶσι, κατὰ νόμον φάσκοντες δικαιοῦσθαι καὶ τὸν Ἰησοῦν λέγοντες δεδικαιῶσθαι ποιήσαντα τὸν νόμον· διὸ καὶ Χριστὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὠνομάσθαι καὶ Ἰησοῦν (lies υἱόν? *), ἐπεὶ μηδεὶς τῶν ἑτέρων ἐτέλεσε τὸν νόμον· εἰ γὰρ καὶ ἕτερός τις πεποιήκει τὰ ἐν νόμῳ προστεταγμένα, ἦν ἂν ἐκεῖνος ὁ Χριστός. δύνασθαι δὲ καὶ ἑαυτοὺς ὁμοίως ποιήσαντας Χριστοὺς γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν ὁμοίως ἄνθρωπον εἶναι πᾶσι λέγουσιν — **11 ff** vgl. haer. 28, 5, 1ff; S. 317, 11ff u. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 3 *et quia scriptum sit: nemo discipulus super magistrum nec servus super dominum, legem etiam proponit* (sc. Ebion) — **13** Matth. 10, 25 — **16** vgl. Hiob 38, 10 — **17f** Hiob 38, 11

V M

1 u. **2** Ἀμβρὰμ, β oben drüber V corr **5** vor οὗτοι ein οὐκοῦν hineingeflickt, dafür γὰρ getilgt V corr | δὲ *] γὰρ V M **9** hinter σφραγῖδα am Rande nachgetragen ἡγούμενοι V corr < M **10** δι᾿ οὓς — νομίζουσι am Rande nachgetragen V corr < M | ἧς *] οὓς V **14** hinter περιετμήθη ein γὰρ hineingeflickt V corr **15** *] es muß ein Satz ausgefallen sein, in dem Christus Subjekt war: so fordert es das καταισχύνηται u. die Wiederaufnahme S. 369, 20 * **16** τῆς θαλάσσης M **17** θαλάσσῃ getilgt V corr | πρόσταγμα τὸ ἕως aus προστάγματος ἕως V corr προστάγματος ὡς M

ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλὰ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα« ⟨ὥς⟩ φησιν, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἑαυτοῖς καταδαπανηθήσονται. ἀλλὰ ἐκεῖ μὲν ἐκ θεοῦ προστάγματος εἰς εὐταξίαν θαλάσσης ἐκ θεοῦ 4 εἴρηται ὁ τοῦ ὅρου λόγος, ἐνταῦθα δὲ ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἡ κακία καὶ ἡ
5 πλάνη τυφλώττουσα τὸν νοῦν καὶ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ἀποστρεφομένη προὔλαβε καθ᾽ ἑαυτῆς ὥσπερ κύματα ἐγείρειν, τὰ σχέτλια τῶν προαπαγγελλομένων αὐτῆς ὑπολήψεων ἑτέροις κύμασιν ἑαυτῆς συγ- D122 κρούουσα καὶ ἐν ἑαυτῇ ἀεὶ συντριβομένη ἑαυτήν ⟨τε⟩ διαλύουσα, — ἢ 5 καθάπερ ἑρπετὸν δεινὸν ἑαυτὸ λυμαινόμενον καὶ ἀντιστρεφόμενον
10 ἀπὸ τῆς κέρκου καὶ ἑαυτὸ βιβρῶσκον αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναλωτικὸν | γινό- Ö286 μενον. τοῦτο γάρ φασι γεγενῆσθαι καιρῷ ὑπὸ ἀσπίδων συγκλεισθεισῶν ἐν πίθοις, καὶ ἑκάστης τὴν ἑτέραν καταναλωσάσης τὴν δὲ 6 ἰταμωτέραν καὶ χαλεπωτέραν εἰς ὕστερον μεμενηκέναι· μόνην ⟨δὲ⟩ καταλειφθεῖσαν καὶ εἰς πεῖναν ἐλθοῦσαν ἀπὸ τῆς ἰδίας κέρκου ἀρξα-
15 μένην ἑαυτὴν καταβεβρωκέναι ἱστοροῦσί τινες φυσιολόγοι κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν. ὅθεν καὶ ἁρμοδίως τὸ ὄνομα αὐτῇ ἐπέθεντο, διὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνος καὶ ταύτην ἀσπιδογοργόνα καλοῦντες. οὕτω καὶ ὁ ματαιόφρων Ἐβίων καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτὸν προὔλαβον ἑαυ- 7 τοὺς κατατέμνοντες καὶ ἀναιροῦντες ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐκεῖνα ἐφ᾽ οἷς καὶ
20 σεμνύνονται. Χριστὸς γὰρ ἑαυτὸν οὐ περιέτεμεν, παιδίον γεννηθείς· 8 δόξα δὲ τῷ ἐλεήμονι θεῷ, ὅτι ἑαυτὸν προέλαβεν ὁ Ἐβίων, ἵνα τὰ ἀληθινὰ μὴ ὁμολογήσῃ, εἰς τὸ καὶ ἔλεγχον αὐτῷ τοῦτο γενέσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν αὐτὸν θεὸν ἄνωθεν ἥκοντα περιτετμῆσθαι τὴν 9 ὀκταήμερον ⟨περιτομὴν⟩ ὑπὸ τῆς Μαρίας, τὸ τηνικαῦτα (θεὸς ὢν καὶ
25 συγχωρῶν κατὰ ἰδίαν εὐδοκίαν) παρεῖχεν ἂν τῷ ἀγύρτῃ τὴν περὶ τῆς περιτομῆς πιθα|νολογίαν. ὁπότε δὲ ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγε- P152 νῆσθαι ἀπὸ ἀνθρώπων παρεισφέρει, οὐκέτι αἴτιός ἐστιν ὁ παῖς, εἰ καὶ τὴν ὀκταήμερον περιτομὴν περιετμήθη. οὐ γὰρ ἑαυτὸν περιέ- 10

11ff vgl. haer. 22, 2, 2ff; S. 246, 19ff

V M

2 ⟨ὥς⟩ * | ἑαυτοῖς, ἑ oben drüber Vcorr **3** ἀλλ᾽ M | θεοῦ[1] in θείου verändert Vcorr **6** ἐγείρουσα aus ἐγείρειν Vcorr **8** ⟨τε⟩ * | διαλύουσα *] διαλύει VM **9** ἑαυτοῦ M **10** ἑαυτῷ[1] M | βιβρῶσκον getilgt, dafür am Rande κατεσθίον Vcorr | αὐτὸ nachgetragen Vcorr < M | ἑαυτῷ[2] M **10f** γίνεται aus γινόμενον Vcorr **12** [δὲ]? * **13** ⟨δὲ⟩ * **15** καταβρωκέναι M **16** ἁρμο//δίως, ο aus ω V **20** γεννηθεὶς getilgt u. dafür am Rande γὰρ ἦν Vcorr **23** ἄνωθεν θεὸν M **24** ⟨περιτομὴν⟩ *, vgl. Z. 28 **25** τὴν περὶ < V; τινὰ statt τὴν? * **26** δὲ oben hinein Vcorr **27** ἀπὸ *] ὑπὸ VM

τεμεν, ἀλλὰ ὑπὸ ἀνθρώπων περιετμήθη. καὶ γὰρ οἱ παῖδες οὐχ
ἑαυτοὺς περιτέμνουσι καὶ οὐδὲ αἴτιοί εἰσι τῆς ἑαυτῶν περιτομῆς, ἀλλ'
οἱ αὐτῶν γονεῖς. ἐκεῖνοι γὰρ ἀδαεῖς ὄντες νηπιάζουσιν ἀγνοοῦντες
καὶ οὐδὲ οἴδασι τί αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γονέων γίνεται.

5 27. Ἡμεῖς δὲ καὶ θεὸν αὐτὸν λέγομεν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθόντα καὶ 27, 1
ἐν μήτρᾳ παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον | τῶν ἐγκυμονουμένων παίδων D123
παραμεμενηκότα, ὅπως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τὴν ἔν-
σαρκον ἐνανθρώπησιν ἑαυτῷ καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ, ἐν ᾗ καὶ περι-
ετμήθη ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ. »ἦλθεν γὰρ 2
10 πληρῶσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ οὐ καταλῦσαι«, οὐ τὸν
νόμον ἀλλότριον ἀποφῆναι, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ μὲν δεδωρημένον ἕως δὲ
αὐτοῦ ἐν τύποις μεμενηκότα, ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν ὅπερ
ἐνέλιπεν ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῇ, ἵνα οἱ τύποι εἰς πνευματικὴν τελείω-
σιν ἐλθόντες ἐν ἀληθείᾳ ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων
15 κηρυχθῶσιν, οὐκέτι ὄντες τύποι ἀλλὰ ἀλήθεια. ἐπὶ τούτῳ γὰρ 3
ἐπληροῦτο τὸ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένον, ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου διαρ-
κέσαν καὶ ἐν αὐτῷ ἀφιστάμενον, εἰς πλήρωμα δὲ μεθιστάμενον, ὅπερ
ἔφη ἡ Σεπφώρα, ὅτι »ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου«.
καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι »περιέτεμόν μου τὸ παιδίον«· οὐ γὰρ ᾠκονόμει ὁ 4
20 ἀποσταλεὶς ἄγγελος, ἵνα περιτομὴ γένηται, ἀλλὰ οὐδὲ τὸ αἷμα τῆς
περιτομῆς φοβηθεὶς ἀπέστη, ἀλλὰ | ὑπομνήσεως χάριν τοῦ μέλλοντος Ö288
παιδίου τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἱστᾶν *, ὅπερ ἀκούσας καὶ οἰκονο-
μήσας ἀπέστη. καὶ ποίου παιδίου, ἄκουε, ἀλλ' ἢ περὶ οὗ εἶπεν ὁ 5
προφήτης ὅτι »θελήσουσιν εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον
25 ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν«, τὸ μὲν γεννηθὲν παιδίον 6
δεικνὺς ἐν ἀληθείᾳ, ὅπως σημάνῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν, τὸ
δὲ »υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν«, ὅπως δείξῃ τὸν ἄνωθεν θεοῦ Λόγον καὶ υἱὸν
θεοῦ αὐτὸν δοθέντα καὶ ἐν μήτρᾳ γενόμενον ἐνανθρωπήσαντα,
ἔχοντα ἀμφό|τερα θεὸν καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸν θεὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, P153
30 αὐτὸν υἱὸν ἄνωθεν δοθέντα αὐτὸν παιδίον γεννηθέντα. ἐφ' οὗ ἔστη 7
λοιπὸν τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει, ὅτε

9 Matth. 5, 17 — **18** Exod. 4, 26 — **24** Jes. 9, 5f — **31** ff vgl. Joh. 12, 20f

V M

3 *ἀδαεῖς* getilgt, dafür am Rande *βραχεῖς* V corr **4** *ὑπὸ* V **7** *ὅπως* *] *ἕως* V M **8** *οἰκονομήσει* M **10** vor *οὐ τὸν* + *καὶ* V **11** *ὑποφῆναι* M **22** * etwa ⟨*ᾠκονόμει αὐτὴν εἰπεῖν ὅτι τὸ αἷμα τοῦ παιδίου μου ἔστη*⟩ * **25** *υἱὸς καὶ — ἡμῖν* < M **28** *δοθέντα* zu *δειχθέντα* verändert V corr **31** *ὅτε* aus *ὅτι* V corr

ἀνῆλθον Ἕλληνες θεάσασθαι αὐτὸν καὶ ἦλθον πρὸς Φίλιππον καὶ
λέγουσιν | αὐτῷ· δεῖξον ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ Φίλιππος τῷ Ἰωάννῃ D 124
καὶ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἰησοῦ ἔφη ὅτι »τινὲς Ἕλληνες βούλονταί σε θεά-
σασθαι«, καὶ εὐθὺς ὁ κύριος ἀποκρίνεται λέγων »νῦν ἔφθασεν ἡ 8
5 δόξα τοῦ θεοῦ«, ἵνα δείξῃ περιτομὴν μὲν παρερχομένην τὴν ἔνσαρκον
καὶ τύπῳ ὑπηρετήσασαν ἄχρι χρόνου, τὴν δὲ ἐν σαρκὶ ἀκροβυστίαν
ἐν πνεύματι ἔχουσαν μείζονα περιτομήν, θεωροῦσαν Χριστὸν καὶ
αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ κατειληφυῖαν.

28. Εἰ δὲ βούλονται οὗτοι λέγειν· πῶς οὖν Χριστὸς περιετμήθη, 28, 1
10 ἤδη μὲν οὖν, ὦ πεπλανημένοι, ἐδείξαμεν ὑμῖν δι' ἣν αἰτίαν περιε-
τμήθη. περιετμήθη γὰρ διὰ πολλοὺς τρόπους. καὶ πρῶτον, ἵνα 2
δείξῃ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα ⟨ἑαυτὸν ἀνειληφέναι⟩, διὰ Μανιχαῖον καὶ
τοὺς λέγοντας ἐν δοκήσει πεφηνέναι· ἔπειτα, ἵνα δείξῃ ὡς οὐκ ἦν 3
ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῇ θεότητι, ὡς φησιν Ἀπολλινάριος, ἀλλ' οὔτε
15 ἄνωθεν αὐτὸ κατενήνοχεν, ὡς λέγει Οὐαλεντῖνος· καὶ ἵνα βεβαιώσῃ 4
ἣν πάλαι ἔδωκε περιτομὴν δικαίως ὑπηρετήσασαν ἕως τῆς αὐτοῦ
παρουσίας καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀπολογίαν. εἰ γὰρ μὴ
περιετμήθη, εἶχον λέγειν, οὐκ ἠδυνάμεθα Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἀκρο-
βυστίᾳ. ἄλλως τε καὶ ἔδει αὐτὸν ἐντειλάμενον τῷ Ἀβραὰμ πε- 5
20 ριτμηθῆναι, σφραγῖδος ἕνεκα φαινομένης εἰς τύπον δὲ ἀληθινῆς καὶ
ἀοράτου δοθείσης, ταύτην Χριστὸν περιτμηθέντα βεβαιῶσαι. ἐγένετο 6
γὰρ ἡ φαινομένη περιτομὴ ἕνεκεν δισταγμοῦ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε εἶπεν
ὁ ἅγιος καὶ δίκαιος ὡς ἐν δισταγμῷ »εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ υἱὸς γεννη-

23 Gen. 17, 17

V M **21**—S. **372**, **6** verkürzt bei Anastasius Sin. quaest. 28; Migne 89, 556 C
Lemma *Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων*

1 *ἦλθον* V | *Ἕλληνες* + *βουλόμενοι* V | *αὐτὸν θεάσασθαι* V **2** *Ἰωάννῃ* getilgt, dafür am Rande *Ἀνδρέᾳ* V corr **3** *Ἰωάννης* getilgt, dafür am Rande *Ἀνδρέας* V corr | *Ἕλληνες* < M **8** *κατειληφυῖαν* + *καταμανθάνουσαν* V M (doppelte Lesart) *καταμανθάνουσαν* getilgt V corr **10** *ὦ* < V **12** ⟨*ἑαυτὸν ἀνειληφέναι*⟩ U **14** *Ἀπολινάριος*, λ oben drüber V corr *Ἀπολινάριος* M **15** *αὐτῷ* V *κατενηνοχέναι* M | *βαλεντῖνος* M **16** *δέδωκε* M **19** *ἄλλως τε* am Rande nachgetragen V corr < M **21** *Χριστὸν* ausradiert, dafür gesetzt *νῦν* V corr **21**—S. **372**, **2** *ἡ μὲν περιτομὴ διὰ τὴν παροικίαν δίδοται, ἡ δὲ παροικία διὰ τὸν δισταγμὸν τοῦ Ἀβραὰμ ὥρισται. Εἰπὼν γὰρ ἐν δισταγμῷ ὁ δίκαιος πρὸς τὸν θεόν· κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο ὅτι κληρονομήσω τὴν γῆν ταύτην; φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ θεός κτἑ* Anast. Sin. **23 f** *γενήσεται* aus *γεννηθήσεται* V corr

θήσεται« καὶ »εἰ Σάρρα ἡ πρεσβῦτις γεννήσει υἱόν«, καὶ εὐθὺς τοῦ κυρίου λέγοντος »λάβε μοι κριὸν τριετίζοντα καὶ αἶγα καὶ δάμαλιν« καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν, ὡς εἶδεν λαμπάδας πυρὸς καὶ κλίβανον καὶ τἆλλα, | φήσας αὐτῷ ὁ θεὸς κατὰ ἐπιτίμησιν 7 Ö290
5 »πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ καὶ δουλώσουσιν D125 αὐτὸ ἔτη τετρακόσια« ἀσφαλείας ἕνεκα διὰ τὸν δισταγμὸν | δι᾽ ὃν P154 εἶπεν »εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ υἱὸς γεννηθήσεται«, ἵνα μὴ καταδουλωθὲν τὸ σπέρμα ὑπὸ εἰδωλολατρῶν καὶ ἀπίστων Αἰγυπτίων ἐπιλάθηται θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτῷ καὶ αὐτοῖς τὴν ἔνσαρκον
10 περιτομήν, ἵνα ὁρῶντες ὑπομιμνήσκωνται καὶ δυσωπῶνται καὶ μὴ ἀρνῶνται αὐτόν. καὶ διήρκεσεν ἄχρι Χριστοῦ τοῦτο, καὶ τούτου 8 ἕνεκα καὶ αὐτὸς εὐδοκεῖ περιτμηθῆναι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἐν ἀληθείᾳ, ἄνωθεν ἐλθὼν ἐκ πατρὸς θεὸς Λόγος καὶ οὐκ ἀποθέμενος τὴν θεότητα, ἀλλὰ σάρκα φορέσας ἐν ἀληθείᾳ· τελείαν δὲ ἐνανθρώ- 9
15 πησιν ἔχων περιτέμνεται, τὰ πάντα οἰκονομῶν ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα καὶ Ἰουδαῖοι ὡς προεῖπον ἀναπολόγητοι ὦσιν καὶ Μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι ἐλεγχθήσονται καὶ ἵνα περιτμηθεὶς εὐλόγως καταλύσῃ τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλην μείζονα ὑποδείξῃ, οὐχ ὡς μὴ ἔχων καὶ ἑαυτῷ συνιστάμενος, ἀλλὰ ἔχων μὲν δεικνὺς δὲ ὅτι ταύτης οὐκέτι ἐστὶν χρεία,
20 ἀλλὰ τῆς μείζονος.

29. Καὶ ὅτι μὲν εὐθὺς γεννηθεὶς θεὸς ἦν καὶ οὐ ψιλὸς ἄνθρω- 29, 1 πος, οἱ μάγοι σαφῶς δείξουσι. μετὰ γὰρ δύο ἐτῶν χρόνον, ὡς ἔδειξαν τῷ Ἡρῴδῃ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος »ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω« ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐρωτήσαντες οἱ αὐτοὶ μάγοι καὶ γνόντες
25 ὅτι ἐν Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ἐξῆλθον πάλιν τοῦ ἀστέρος ὁδηγοῦντος αὐτοὺς καὶ ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Βηθλεέμ. καὶ 2 εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας καὶ πεσόντες

2 Gen. 15, 9 — **3** vgl. Gen. 15, 17 — **5** Gen. 15, 13 — **6ff** vgl. haer. 8, 4, 1; S. 189, 10ff — **7** Gen. 17, 17 — **16** vgl. Röm. 2, 1 — **22** vgl. Matth. 2, 1ff — **23** Matth. 2, 16 — **25** vgl. Matth. 2, 4 — **27** vgl. Matth. 2, 11

V M

1 *πρεσβύτη* M **1f** *εὐθὺς ὁ κύριος* aus *εὐθὺς τοῦ κυρίου λέγοντος* V corr **2** *κριὸν τριετίζοντα — δάμαλιν*] *δάμαλιν τριετίζουσαν* Anast. Sin. **3** *λαμπάδα* Anast. Sin. **4** *τὰ ἄλλα* V < Anast. Sin. | *φήσας — ἐπιτίμησιν*] *ἐπάγει κατὰ ἐπιτίμησιν ὁ θεὸς λέγων* Anast. Sin. **5** *καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ* < Anast. Sin. | vor *δουλώσουσιν* ein *κατα* am Rande zugesetzt V corr **6** *αὐτῶ* V M | *τετρακόσια τριάκοντα* Anast. Sin. **7** *γενήσεται* aus *γεννηθήσεται* V corr **9** *αὐτῷ καὶ* < M **11** *μέχρι* M **14** *δὲ* *] *τε* V M **16** *ὦσιν* *] *ὄντες* V M **18** *ἔχων*] *ἑκὼν* V **25** *ὁ* < V **26** *αὐτοῖς* V

προσεκύνησαν αὐτῷ καὶ προσήνεγκαν τὰ δῶρα. εἰ τοίνυν εὐθὺς 3
προσκυνεῖται, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθείς, ἀλλὰ θεὸς καὶ οὐ
μετὰ τριάκοντα ἔτη καὶ οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα Χριστὸς γίνεται,
ἀλλὰ εὐθὺς Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ παρθένου θεὸς καὶ ἄν-
5 θρωπος. διὸ καὶ οἱ | ἄγγελοι εὐθὺς ὑμνοῦσι λέγοντες »δόξα ἐν 4 D126
ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία« καὶ
εὐαγγελίζονται τοὺς ποιμένας λέγοντες »ἐγεννήθη ὑμῖν Χριστὸς
κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαυίδ«. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ὦ 5
ἠπατημένε Ἐβίων, δείκνυται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δωδεκαετοῦς εὑρίσκεται
10 »καθήμενος ἀνὰ μέσον τῶν ἱερέων καὶ πρεσβυτέρων, ἐρωτῶν τε
αὐτοὺς | καὶ ζητῶν μετ' αὐτῶν«, καὶ »ἐξεπλήττοντο ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς P155
χάριτος τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ«. καὶ οὐχὶ μετὰ 6
τὸ τριακοστὸν ἔτος ἐποίει τοῦτο, ἵνα εἴπῃς ὅτι ὅτε ἦλθεν τὸ πνεῦμα
εἰς αὐτὸν Χριστὸς ἐγένετο, ἀλλὰ εὐθὺς ἀπὸ δωδεκαετοῦς ὡς προ-
15 εῖπον, ὡς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ. ἀλλὰ καὶ ἔτι | 7 Ö292
ἀνωτέρω, ὅτε νηπιάζοντος αὐτοῦ ἀνῆλθον (φησὶν) οἱ περὶ Ἰωσὴφ
καὶ Μαριὰμ εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυνῆσαι ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ ἀνέκαμπτον,
ἔμεινεν Ἰησοῦς καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ καὶ ἐν τοῖς συγ-
γενέσιν αὐτῶν καὶ οὐχ ηὕρισκον (εἶχεν γὰρ ἡ Μαρία συγγένειαν)· ἀνα- 8
20 κάμψασα δὲ καὶ εὑροῦσα αὐτὸν ἔφη αὐτῷ »τί ἡμῖν ἐποίησας, τέκνον;
ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε« (ἐν τάξει γὰρ
πατρὸς ὁ Ἰωσὴφ αὐτῷ ὑπῆρχεν, οὐ γὰρ ἦν αὐτοῦ πατὴρ κατὰ φύσιν).
εἶτα ὁ κύριος πρὸς αὐτήν »τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν 9
τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με;« σημαίνων ὅτι ὁ ναὸς εἰς ὄνομα
25 θεοῦ τουτέστιν πατρὸς τοῦ ἰδίου ᾠκοδομήθη. εἰ τοίνυν ἀπὸ νηπίου 10
οἶδε τὸν ναὸν καὶ τὸν πατέρα, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς
Ἰησοῦς οὐδὲ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος, μετὰ τὸ ἐλθεῖν εἰς αὐτὸν τὸ

5 Luk. 2, 14 — 7 Luk. 2, 11 — 10 Luk. 2, 46 — 11 vgl. Luk. 4, 22 — 16ff vgl. Luk. 2, 41ff — 19 vgl. Luk. 1, 36 — 20 Luk. 2, 48 — 23 Luk. 2, 49

V M

1 *αὐτῷ* angeflickt Vcorr < M 3 *οὐ* ausradiert Vcorr 6 *εὐδο//κία, ο* aus *ω* V 7 vor *Χριστὸς* ein *υἱὸς* getilgt Vcorr 13 *ὅτε* ausradiert, dafür *ἀφ' οὗ* gesetzt Vcorr | *ἐξῆλθεν* M 14 *αὐτὸν* aus *ἑαυτὸν* Vcorr | vor *Χριστὸς* + *καὶ* V M ausradiert Vcorr 16 *ἀνῆλθον, ο* aus *α* Vcorr 18f *συγγενεῦσιν* M 19 *εὕρισκον* M | *γὰρ* am Rande nachgetragen Vcorr < M 22 *αὐτοῦ*[2] aus *αὐτῷ* V 24 *με εἶναι* M 25 *πατρὸς τοῦ ἰδίου* ausradiert, dafür *τοῦ αὐτοῦ πατρὸς* gesetzt Vcorr | *οἰκοδομήθη* M 26 *ὁ γεννηθεὶς*] *ἐγεννήθη* M

εἶδος τῆς περιστερᾶς, υἱὸς καὶ Χριστὸς ἐκαλεῖτο. ἀλλὰ καὶ εὐθὺς καὶ θαρραλεωτέρως ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δεῖν αὐτὸν εἶναι ἐδίδασκεν.

καὶ ὅτι δὲ ὁ Ἰωσὴφ οὐχὶ πατὴρ αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ ἐν τάξει πατρὸς 11 ⟨ὑπῆρχεν⟩, ἄκουε τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, τοῦ γράψαντος 5 ἀπὸ προσώπου | Μαρίας ὅτι »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι D127 ἐζητοῦμέν σε«· πάλιν πῶς γράφει λέγων »ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὢν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ«. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν »ὡς ἐνομίζετο« ἔδειξεν αὐτὸν μὴ εἶναι αὐτοῦ υἱόν, ἀλλὰ νομίζεσθαι.

10 30. Ἐπιλείψει δέ μοι ὁ καιρὸς διηγουμένῳ εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς ματαιοφροσύνης Ἐβίωνος καὶ τοῦ αὐτοῦ 30, 1 παραπεποιημένου ματαιοφροσύνης διδασκαλείου. πόθεν γὰρ οὐ 2 σαφὲς ἂν εἴη ὅτι οὐ πατὴρ ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐν τάξει πατρὸς ἐνομίζετο; »ἰδού« φησίν »ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν«· 15 καὶ οὐκ εἶπεν »ἰδού, ἡ γυνή«. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει 3 »καὶ | τέξεται ἡ δάμαλις καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν«. ἐπειδὴ γάρ τινες P156 τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν λέγουσιν αὐτὸν μὴ τετέχθαι, διὰ τοῦτο τό »τέξεται καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν«· ἐπειδὴ οὐ τέτοκεν ἡ Μαρία ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ οὗτοι μανέντες λέγουσι ψευδῶς ἐκ 20 σπέρματος ἀνδρὸς αὐτὴν γεγεννηκέναι. γεγέννηκεν οὖν ἡ δάμαλις ἐν ἀληθείᾳ θεόν, ἄνθρωπον ἐν ἀληθείᾳ. καὶ ὅτι μὲν δάμαλις ἡ παρθένος καλεῖται καὶ τὸ ταύτης λείψανον καθαρισμὸς ἦν τῶν κεκοινωμένων, ἄκουε τοῦ νόμου λέγοντος »λάβε σοι δάμαλιν πυρράν«, ἵνα 4 δείξῃ τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τῆς Μαρίας * διὰ τὸ πυροειδὲς τῆς τοῦ 25 σωτῆρος θεότητος χωρηθὲν ἐν τῇ παρθένῳ· »πῦρ γὰρ ὁ θεός« φησί »καταναλίσκον«. καί φησιν ὁ νόμος »δάμαλιν πυρράν, ἐφ' ἧς ζυγὸς 5 οὐκ ἀναβέβηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον«, | ἵνα δείξῃ τὴν παρθένον δάμαλιν, Ö294

5 Luk. 2, 48 — 6 Luk. 3, 23 — 10 vgl. Hebr. 11, 32 — 14 Jes. 7, 14 — 16 Agraphon aus dem Apokryphon Ezechiel, vgl. Zahn, Forsch. VI 309 A. 3 Resch, Agrapha[2] S. 305f — 23 Num. 19, 2 — 25 Deut. 4, 24 — 26 Num. 19, 2

V M

1 υἱὸς] Ἰησοῦς M | καὶ[2] ausradiert Vcorr 1f καὶ θαρραλεωτέρως getilgt Vcorr 4 ⟨ὑπῆρχεν⟩ *, vgl. S. 373, 22 7 vor Ἰωσήφ + τοῦ M | τῷ] τὸ M 10 δέ μοι] δῆμοι M | καιρὸς getilgt, dafür χρόνος gesetzt Vcorr 12f πόθεν γὰρ οὐ σαφὲς ἂν εἴη] πῶς γὰρ οὐκ ἂν σαφὲς εἴη ἢ πόθεν οὐ δείξοιμ' ἂν Vcorr 14 φησίν getilgt Vcorr 18 τὸ < M | vor ἐπειδὴ einzuschieben ⟨λέγει δέ· τέξεται ἡ δάμαλις καὶ ἐροῦσιν, οὐ τέτοκεν⟩ Jül. 22f κεκοινωνημένων, νη durchgestrichen Vcorr 23 σοι] μοι V | πυρράν + ⟨ἄμωμον καὶ τὰ ἑξῆς⟩ Jül. 24 * etwa ⟨εἰπών· λάβε σοι δάμαλιν, πυρρὰν δὲ λέγει⟩ * | πυρροειδὲς M

μὴ γνοῦσαν ζυγὸν γάμου ἀνδρός. ἀλλὰ τί μοι τὰ πλεῖστα δια- 6
λέγεσθαι; ὡς πάλιν Ἠσαΐας ἔφη ἐκ προσώπου κυρίου ὅτι »λάβε σοι
τόμον χάρτου καινοῦ μεγάλου«, τόμον διὰ τὸ εἶναι μὲν τὴν παρ-
θένον ἐκ σπέρματος ἀνδρός, τετμῆσθαι δὲ ἀπὸ μίξεως ἀνδρῶν καὶ
5 τμηθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατὰ | φύσιν συνηθείας. πάντες 7 D128
γὰρ ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεννῶνται· ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ
γέννησις κατὰ φύσιν μὲν ἐκ γυναικὸς παρθένου Μαρίας τὴν ἐναν-
θρώπησιν ἔσχηκεν, παρὰ φύσιν δὲ ἐτμήθη ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀν-
θρωπότητα ἀκολουθίας, ὡς καὶ Ἰακὼβ περὶ αὐτοῦ λέγει »ἐκ βλαστοῦ
10 υἱέ μου ἀνέβης«. καὶ οὐκ εἶπεν »ἐκ σπέρματος ἀνέβης«. καὶ τούτου χάριν 8
φησὶν ὁ ἅγιος Ἠσαΐας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ κύριος αὐτῷ λέγει »λάβε
σεαυτῷ τόμον χάρτου«, τὸ εἶδος τῆς συνηθείας σημαίνων, ἐν ᾧ τὰ
πάντα γράφουσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ
τριακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγει »ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσον-
15 ται· ἡμέρας πλασθήσονται, καὶ οὐθεὶς ἐν αὐτοῖς«· βιβλίῳ γὰρ ἀπεί-
κασε τὴν μήτραν. διὰ τοῦτο ὁ Δαυὶδ λέγει »τὸ ἀκατέργαστόν μου 9
εἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοί σου«, τουτέστιν σπαρέντα πρὶν ἀπεικονισθῆναί
με ἔγνως με καὶ ἔτι πρότερον, πρὶν τοῦ σπαρῆναί με. 31. ὁ δὲ Ἑβραῖος 31, 1
θαυμαστῶς τὸ ῥῆμα σαφηνίζει. τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολμὶ ἐκά-
20 λεσεν, ὅπερ ἑρμηνεύεται χόνδρος ἢ σεμιδάλεως κόκκος, δῆθεν τὸ μη-
δέπω εἰς ἄρτον συνελθὸν καὶ φυραθέν, ἀλλ᾽ | ὡς ἀπὸ κόκκου σίτου P157
τμηθὲν χονδρ⟨ί⟩ον ἢ χονδρίτης ἢ λεπτὴ ψηφίς, ἥτις ἐκ σεμιδάλεως
γίνεται. οὕτως τὸ ἰσότυπον τοῦ εἴδους τὸ τεμνόμενον ἐξ ἀνθρώπου 2
εἰς τὴν σπορὰν ἀκριβολογῶν ἀπέδειξε καί φησιν, εἰς Ἑλλάδα διά-
25 λεκτον ἑρμηνευομένου τοῦ λόγου, »τὸ ἀκατέργαστον« τουτέστιν τὸ
ἄπλαστον ἔτι ἐν κοιλίᾳ ἢ πρὸ κοιλίας »εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου«
(»οἶδεν γὰρ πάντα ὁ θεὸς πρὶν γενέσθαι«, ὡς γέγραπται)· πλὴν βιβλίον
καὶ τόμος μήτρα ἐστὶν ἡ σημαινομένη. καὶ οὐκ εἶπεν »λάβε σεαυτῷ 3
βιβλίον« ἢ »λάβε σεαυτῷ χάρτην«, ἀλλὰ »τόμον« παρὰ τὸ ἰδιάζον
30 τῆς τῶν ἀνθρώπων συνηθείας, »χάρτου« διὰ τὸ γραφικὸν τῆς μήτρας.

2 Jes. 8, 1 — **9** Gen. 49, 9 — **11** Jes. 8, 1 — **14** Psal. 138, 16 — **16** Psal. 138, 16 — **27** Sus. v. 42

V M

5 vor *τμηθῆναι* oben drüber *τὸ* Vcorr *τετμηθῆναι* M **10** *καὶ οὐκ — ἀνέβης* < M **13** *οἱ* < V **18** *ἑβραϊκὸς* aus *ἑβραῖος* Vcorr **19** *γολμὴ* M **20** *δῆθεν*] *δηλοῖ δὲ* M **22** *χονδρ⟨ί⟩ον* * | *ἐκ* oben hinein Vcorr < M **26** *πλαστὸν* M **27** *πλὴν*] *πρὶν* V **28** *ἡ* < M **29** *διὰ* aus *παρὰ* hergestellt V **30** *παρὰ τὴν . . . συνήθειαν* aus *τῆς . . . συνηθείας* Vcorr

»καινοῦ« διὰ τὸ καινὸν τῆς παρθένου | καὶ ἄχραντον. ⟨»μεγάλου«⟩· 4 D129
μεγάλη γὰρ ὡς ἀληθῶς Μαριὰμ ἡ ἁγία παρθένος ἐνώπιον θεοῦ καὶ
ἀνθρώπων. πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴποιμεν ταύτην μεγάλην, χωρήσασαν
τὸν ἀχώρητον, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύνανται; αὐτὸς δὲ
5 ἀχώρητος ὢν κατὰ ἰδίαν προαίρεσιν καὶ εὐδοκίαν ἐχωρήθη, βουλό-
μενος καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. διὸ μέγας ὁ τόμος καὶ καινός· μέγας
διὰ τὸ θαῦμα, καινὸς ὅτι παρθένος. »καὶ γράψον«, φησίν, »ἐν 5
αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου«. καὶ οὐκ εἶπεν· γράψει ἐν αὐτῷ τις γρα-
φίδι ἀνθρώπου. οὐδὲ εἶπεν· γράψει | ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, ἵνα μὴ εὕρῃ Ö296
10 πρόφασιν ὁ Ἐβίων. εἰ γὰρ εἶπε· γράψει ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος, εἶχεν
εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωπος Ἰωσὴφ ἔσπειρεν καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἐγεν-
νήθη Χριστός. τῷ δὲ Ἠσαΐᾳ πρὸ ἑπτακοσίων πεντήκοντα τριῶν 6
ἐτῶν πλείω ἐλάσσω ἔλεγε »γράψον«, ἵνα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ διαστή-
ματος ὀφθῇ πᾶσιν ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο πρὸ ἑπτακοσίων
15 πεντήκοντα τριῶν ἐτῶν σπεῖραι τὸν μέλλοντα γεννᾶσθαι. ἆρα οὖν 7
μάτην λέγει τῷ προφήτῃ »γράψον«; οὐχί, ἀλλὰ ἵνα δείξῃ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον τὸ ἐν τῷ προφήτῃ, αὐτὸ ἐνεργητικὸν γινόμενον τῆς συλ-
λήψεως τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας ἐν ἀληθείᾳ· »πνεῦμα γὰρ
ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ« φησὶν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ καὶ
20 τὰ ἑξῆς. τὸ δέ »γραφίδι ἀνθρώπου« τουτέστιν εἰκόνι ἀνθρώπου· 8
»ἄνθρωπος γὰρ Χριστὸς Ἰησοῦς, μεσίτης δὲ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων«,
ἐπειδὴ ἄνωθεν ἦλθεν θεὸς Λόγος, ἐκ Μαρίας δὲ ἄνθρωπος, οὐκ ἀπὸ
σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. καὶ διὰ τοῦτο | εὐθύς φησιν ὁ προ- 9 P158
φήτης »καὶ εἰσῆλθεν πρὸς τὴν προφῆτιν«, ἵνα δείξῃ προφῆτιν τὴν
25 Μαρίαν, καὶ οὐχὶ τὴν γυναῖκα Ἄχαζ, ὥς τινες πλανῶνται φάσκοντες
διὰ τὸν Ἐζεκίαν εἰρῆσθαι. ἤδη γὰρ ὁ Ἐζεκίας ἕνδεκα ἔτη εἶχεν γε- 10

7 Jes. 8, 1 — **12** die Zahl ruht auf der Chronik des Eusebius: 2015 (= die Jahre zwischen Abraham u. Christus, vgl. Eusebius-Hieronymus Chronik S. 169, 14f Helm) weniger 753 ergibt als Rest 1262 = Ol. 6, 3 (6, 2 Hieron.) = 3. Jahr des Ahas. Dazu stimmen die 11 Jahre in Z. 26, wenn Hiskia bei der Thronbesteigung 25jährig war — **18** Luk. 1, 35 — **21** I Tim. 2, 5 — **23ff** vgl. haer. 78, 16, 4 — **24** Jes. 8, 3 — **25** vgl. Eusebius ecl. proph. IV 4; Migne 22, 1204C *τινὸς τῶν ἐκ περιτομῆς εἰρηκότος ἀκούσας μέμνημαι, ταῦτα τῷ Ἄχαζ προφητεύεσθαι περὶ Ἐζεκίου* (ebenso Hieronymus zu Jes. 7, 14; Migne 24, 109B)

V M

1 ⟨*μεγάλου*⟩ * **4** vor *γῆ* ein *ἡ* getilgt V corr | *οὐκ ἠδύναντο* V **8** *καὶ* hineingeflickt V corr | *γράψει ἐν*] *γράψειεν* M | *τις* < M **12** *χιλίων* vor *ἑπτακοσίων* ausradiert V corr *χιλίων ἑπτακοσίων* M, vgl. Z. 14f **13** *πλείω* + *ἢ* V **14** *πᾶσα* V **16** *ἀλλ'* M **17** *γενόμενον* V **19** *ἐπὶ σὲ* < M **21** *γὰρ* *] *δὲ* V M **24** *εἰσῆλθον* M; über den Sinn der Lesart *εἰσῆλθεν* vgl. S. 377, 13ff u. haer. 78, 16, 4 **25** *Μαριὰμ* V | *Ἀχαὰζ*, erstes *α* getilgt V corr

γεννημένος. τῷ γὰρ τρίτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ῥῆμα ἐπροφητεύετο ὅτι »ἰδού, ἡ | παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει«. καὶ μετὰ τὸ D130 ἀποθανεῖν τὸν Ἄχαζ, βασιλεύσαντα δεκατέσσαρα ἔτη καὶ τελευτήσαντα, εὐθύς φησιν ἡ γραφή »καὶ ἐβασίλευσεν Ἐζεκίας, καὶ ἦν εἴκοσι ⟨πέντε⟩
5 ἐτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν«. πῶς οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς 11 αὐτοῦ, τεσσαρεσκαίδεκα ἔτη αὐτοῦ βασιλεύσαντος, προφητευομένου τοῦ ἐκ παρθένου γεννωμένου Ἐμμανουὴλ Ἐζεκίας γεννηθήσεται, ὁ εἴκοσι ἐτῶν βασιλεύσας μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον φανήσεται τοῖς συνετοῖς ὅτι ἤδη ὑπῆρχεν γεννηθείς, ὅτε ὁ προφήτης
10 προεφήτευσε τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἄχαζ πατρὸς τοῦ Ἐζεκίου βασιλείας; μάλιστα οὐδὲ προφήτιδος οὔσης τῆς τοῦ Ἄχαζ γυναικός, ὡς 12 παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. Μαρία δὲ ἔστιν, ἡ εἰποῦσα καὶ προφητεύουσα »ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσίν με πᾶσαι αἱ γενεαὶ τῆς γῆς«· πρὸς ἣν εἰσῆλθε Γαβριὴλ καὶ εὐηγγελίσατο ὡς τὸ πνεῦμα ἐλεύσεται ἐπ'
15 αὐτὴν τὸ ἐν Ἠσαΐᾳ λαλῆσαν καὶ γεννήσει υἱόν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ πνεύματος ἁγίου καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ὡς οὗτοι ἀφραίνοντες καὶ σφαλλόμενοι βλασφημοῦσιν.

32. Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ματαιόφρονος καὶ ὁ σαββατισμὸς καὶ ἡ περιτομὴ καὶ οἱ καθ' ἡμέραν βαπτισμοὶ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενοι· ἐν γὰρ σαβ- 32, 1
20 βάτῳ φιλοτιμεῖται τὰ πλεῖστα θεραπεύειν Ἰησοῦς. καὶ οὐ μόνον | ὅτι Ö298 θεραπεύει, ἀλλὰ καὶ κατὰ δύο τρόπους ἰᾶται. παραγγέλλει γὰρ τοῖς 2 ἰατρευθεῖσιν ἐν τῷ σαββάτῳ αἴρειν τὸν κράββατον καὶ βαδίζειν, ἀλλὰ καὶ ἐν σαββάτῳ πηλὸν φυράσας ἐπέθηκεν τοῖς τοῦ τυφλοῦ ὀφθαλμοῖς· ἔργον δέ ἐστι πηλὸν φυρᾶσαι. ὅθεν γνόντες οἱ ἀπόστολοι 3
25 ὅτι λέλυται τὸ σάββατον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἅμα αὐτοῖς συνδιατριβῆς καὶ διδασκαλίας, τίλλουσι στάχυας σαββάτῳ καὶ ψώχουσι καὶ ἐσθίουσιν. ἦν δὲ σάββατον δευτερόπρωτον, ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον. σάββατα 4

1 τρίτῳ] Eusebius (ecl. proph. IV 4; Migne 22, 1204 C) u. Hieronymus (zu Jes. 7, 14; Migne 24, 109 C) setzen den frühest möglichen Fall: das 1. Jahr des Ahas — **2** Jes. 7, 14 — **3** vgl. II Kön. 16, 2 (ἐκκαίδεκα ἔτη); die 14 Jahre des Epiph. sind vom Zeitpunkt der Weissagung an gerechnet — **4 f** vgl. II Kön. 18, 2 II Chron. 29, 1 — **12** vgl. Eusebius ecl. proph. IV 5; Migne 22, 1205 C διὸ καὶ προφῆτις οὐκ ἀπεικότως καὶ αὐτὴ (Maria) ἂν λεχθείη, ebenso Hieronymus zu Jes. 8, 1—4; Migne 24, 115 A/B — **13** Luk. 1, 48 — **22** vgl. Joh. 5, 8 — **23** vgl. Joh. 9, 6 — **26** vgl. Luk. 6, 1

V M **19**—S. **378**, **23** in lat. Übersetzung bei Corderius Catena in Lucam p. 175 (= cat.)

1 τρίτῳ Jül.] ἐνάτω V ἐννάτω M **2** προφητεύετο, ε oben hinein V corr ἐπροφητεύετο M **3** βασιλεύσαντα + ⟨ἕτερα⟩? * **4** ⟨πέντε⟩ Jül. **9** ὁ < M **10** τῷ ῥήματι M | ἐπὶ < M | Ἀχαάζ, α getilgt V corr | vor τοῦ Ἐζεκίου + τῆς V **11** Ἀχ///άζ, α getilgt V corr **12** τῳ] τὸ M | ἡ < M | καὶ προφητεύουσα < M **14** εἰσελεύσεται, εἰς getilgt V corr **22** κράβατον V **26** ψώχουσιν, ω aus υ V corr

γὰρ διάφορα ὥριζεν ὁ νόμος, τὸ μὲν κατὰ ἑβδομάδα ἀνακυκλούμενον | D131
φύσει σάββατον, | τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην P159
νεομηνίας καὶ τὰς καθεξῆς ἑορτάς, οἷον ἡμέρας σκηνοπηγίας καὶ
ἡμέρας Πάσχων, ὅτε τὸ πρόβατον θύουσι καὶ ἄζυμα λοιπὸν ἐσθί-
5 ουσιν· ἔτι δὲ ὅτε τὴν μίαν νηστείαν νηστεύουσι τοῦ ἔτους, τὴν λεγο-
μένην μεγάλην, καὶ τὴν ἄλλην, ἣν λέγουσι μικράν. ὅτε γὰρ ὑπο- 5
πίπτουσιν αὗται αἱ ἡμέραι, ἤτοι ἐν δευτέρᾳ σαββάτων ἢ ἐν τρίτῃ ἢ
ἐν τετράδι, σάββατον καὶ αὐτὸ αὐτοῖς ὁρίζεται. διὸ μετὰ τὴν τῶν 6
ἀζύμων γενομένην ἡμέραν καὶ ὁρισθεῖσαν ἡμέραν σαββάτου, τῷ σαβ-
10 βάτῳ φύσει τῷ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀζύμων εἰς σάββατον λελο-
γισμένην, εὑρέθησαν διαβαίνοντες διὰ τῶν σπορίμων καὶ ἔτιλλον
στάχυας καὶ ἔψωχον καὶ ἤσθιον, δεικνύντες ὅτι λέλυται ὁ δεσμὸς ὁ 7
ἐν τῷ σαββάτῳ ὁριζόμενος, ἐλθόντος τοῦ μεγάλου σαββάτου τουτέστιν
Χριστοῦ, τοῦ ἀναπαύσαντος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, οὗ
15 τύπος ἦν ὁ Νῶε, ὃν ὁ πατὴρ αὐτοῦ γεννηθέντα ἑωρακὼς κατὰ προ-
φητείαν ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Νῶε, λέγων ὅτι »οὗτος ἀναπαύσει
ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἤτοι σκληρῶν ἔργων ἡμῶν«. ὁ Νῶε δὲ ἀπὸ 8
ἁμαρτιῶν οὐκ ἀνέπαυσεν, ἀλλὰ εἰς Χριστὸν προεφήτευσεν ὁ Λάμεχ
τὴν προφητείαν, τὸν Νῶε ἑρμηνευόμενον ἐν ἀληθείᾳ (Νῶε γὰρ ἀνά-
20 παυσις ἑρμηνεύεται) καὶ Σεβέθ, ὅπερ ἀνάπαυσις καὶ σάββατον ἑρμη-
νεύεται· ὅ ἐστιν Χριστός, ἐν ᾧ ἀναπέπαυται ὁ πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον 9
αὐτοῦ πνεῦμα, καὶ πάντες ἄνθρωποι ἅγιοι ἐν αὐτῷ ἀνεπαύσαντο,
παυσάμενοι ἀπὸ ἁμαρτημάτων. οὗτός ἐστι τὸ μέγα σάββατον καὶ
ἀίδιον, οὗ τύπος ἦν τὸ μικρὸν καὶ πρόσκαιρον σάββατον, ἐξυπη-
25 ρετούμενον ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, προσταχθὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατὰ
τὸν νόμον καὶ ἐν αὐτῷ λυθὲν καὶ πληρωθὲν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· οὕτως
γὰρ εἶπεν ὅτι »κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου«.
ὅθεν θαρσαλέως οἱ μαθηταὶ λύουσι τὸ σάββατον, ἐπειδὴ καὶ | 10 D132
οἱ πρὸ αὐτῶν ἱερεῖς ἔλυον ἐν τῷ ναῷ τὸ σάββατον θύοντες καὶ θεῷ

5 vgl. haer. 12, 2; S. 205, 10 — **8ff** vgl. Luk. 6, 1 — **16** Gen. 5, 29 — **19f** Theophilus ad Aut. III 19; S. 232 Otto — **23** vgl. haer. 8, 6, 8; S. 192, 20ff — **27** Matth. 12, 8 — **29** vgl. Matth. 12, 5

V M cat. (bis Z. 25)

5f *τὴν λεγομένην — μικράν* nachgetragen V corr < M **6f** *ἐμπίπτουσιν* aus *ὑποπίπτουσιν* V corr **14** *ἡμᾶς* < M **15** *ἑο///ρακώς*, *ο* aus *ω* V corr **17** hinter *ἁμαρτιῶν* + *ἡμῶν* nachgetragen V corr < M **18** *ἀλλ᾽* M | *προφήτευσεν*, *ε* oben drüber V corr *ἐπροφήτευσεν* M; vgl. S. 377, 10 **19** *τὸν* Pet.] *τῶ* V M **19f** *νῶε γάρ — ἑρμηνεύεται* am Rande nachgetragen V corr < M **21** *ὃ* < M **23f** *καὶ ἀίδιον* am Rande nachgetragen V corr < M **24** *καὶ πρόσκαιρον* am Rande nachgetragen V corr < M

θυσίας προσφέροντες, ἵνα μὴ ἀργήσῃ θυσία ἡ ἐνδελεχὴς | καὶ καθ᾽ Ö 300
ἡμέραν προσφερομένη. οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ προεφήτευον οἱ ἱερεῖς λυθή-
σεσθαι τὸ σάββατον διὰ τοῦ μὴ ἀργεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περιτομὴ
ἔλυε τὸ σάββατον. γεννωμένου γὰρ παιδὸς πολλάκις ἐν σαββάτῳ 11 P 160
5 *ἀναίρεσις σαββάτου καὶ περιτομῆς ἐγίνετο· οὕτω ταῖς ἀμφοτέραις ἡ*
λύσις προεθεσπίζετο. δείκνυται γὰρ ὅτι οἱ περιτέμνοντες αὐτὸ τὸ
γεννηθὲν ἐν σαββάτῳ, ἐὰν θελήσωσιν ἀκριβολογήσασθαι τὴν ὀγδόην
ἡμέραν, εὑρίσκοντες ἐμπίπτουσαν ἐν σαββάτῳ καὶ περιτέμνοντες ἔργον
εἰργάσαντο καὶ τὸ σάββατον ἔλυσαν· ἐὰν δὲ ὑπερθῶνται διὰ τὸ μὴ 12
10 *λῦσαι τὸ σάββατον, ἐνάτῃ λοιπὸν περιτέμνουσι τὴν περιτομὴν καὶ*
ἔλυσαν αὐτὴν τὴν περιτομὴν καὶ τὸν περὶ αὐτῆς τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν
ὅρον τοῦ προστάγματος.

33. *᾽Αλλὰ οὔτε ἦν τελεία ἡ πρώτη περιτομή, ἀλλὰ σημείου χάριν* **33, 1**
ἐδόθη, εἴς τε ὑπόμνησιν τῶν μετὰ ταῦτα καὶ διὰ τὸν δισταγμὸν τοῦ
15 *ἁγίου ᾽Αβραὰμ ὡς προείρηται ἐπιτιμηθέντος καὶ τύπου ἕνεκα τῆς*
μεγάλης τῆς τὰ πάντα κατ᾽ ἰσότητα πληρούσης ἐν τοῖς καταξιου-
μένοις. ἐκείνη μὲν γὰρ εἰ ἦν ἁγιαστείας ἕνεκα καὶ κληρονομίας οὐρα- 2
νῶν βασιλείας χάριν, ἄρα ἐστέρηται Σάρρα τῆς βασιλείας καὶ ῾Ρε-
βέκκα καὶ Λεία καὶ ῾Ραχὴλ καὶ ᾽Ιωχαβὲτ καὶ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μωυ-
20 *σέως καὶ πᾶσαι αἱ ἅγιαι γυναῖκες, καὶ οὐ δυνήσονται κληρονομεῖν*
βασιλείαν οὐρανῶν, μὴ δυνηθεῖσαι τὴν περιτομὴν τοῦ ᾽Αβραὰμ ἔχειν,
ἣν θεὸς αὐτῷ δεδώρηται κατὰ τὸν τούτων λόγον. εἰ δὲ οὐκ ἐστέ-
ρηνται αὗται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καίτοι οὐ μετεσχηκυῖαι
περιτομῆς, οὐδὲν ἄρα ἰσχύει ἡ νῦν ἔνσαρκος περιτομή. τί δὲ καυχᾶ- 3
25 *ται ᾽Εβίων περὶ περιτομῆς, ὁπότε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ ἱερεῖς τῶν*
Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσιν; ἀλλὰ καὶ οἱ | Σαρακηνοὶ οἱ καὶ ᾽Ισμα- D 133

14 vgl. S. 371, 21 ff — **25 ff** vgl. clement. Recogn. I 33 VIII 53 Origenes c. Cels. I 22; I 72, 23 ff Kötschau V 41; II 45, 4 ff V 48; II 52, 11 ff u. bei Eusebius praep. ev. VI 11; Migne 21, 501 A

V M

1 *ἐνδελεχὴ* M | *καὶ* < M **2** *προφήτευον*, ε oben drüber Vcorr *ἐπροφήτευον* M **4** *γὰρ*] *δὲ* V **8** *περιτέμοντες* V **10** *ἐν///άτῃ*, ν ausradiert V *ἐννάτῃ* M **11** *αὐτὴν* getilgt Vcorr | *περὶ αὐτῆς τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν* am Rande angeflickt Vcorr < M **14** *τῶν* *] *αὐτῶν* V M | *τὸν* aus *τῶν* Vcorr **16** *τὰ* aus *κατὰ* Vcorr **17** *ἁγιαστείας*, α getilgt Vcorr **18** *χάριν* + ⟨*δοθεῖσα*⟩? * **19** *Λεία* aus *ἠλία* hergestellt Vcorr *λία* M | *᾽Ιωχαβὲθ* aus *᾽Ελισαβὲτ* hergestellt Vcorr *᾽Ελισαβὲτ* M **25** *περὶ* <, *περιτομὴν* aus *περιτομῆς* Vcorr | *ἱερεῖς* Pet.] *μιαρεῖς* V *μηερεῖς* M **26** *οἱ*[2]] *εἰ* M

ηλῖται περιτομὴν ἔχουσι καὶ Σαμαρεῖται [καὶ Ἰουδαῖοι] καὶ Ἰδουμαῖοι καὶ Ὁμηρῖται. τούτων δὲ οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθείᾳ.

Καὶ ἁπλῶς πολὺν χρόνον ἀναλώσω κατατριβόμενος εἰς τὴν τού- 4
5 του ληρῳδίαν. διὰ τὸ ἐπερείδεσθαι αὐτὸν μάτην τῷ ῥητῷ ᾧ εἴρηκεν ὁ σωτὴρ »ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος«, ἵνα καὶ αὐτὸς σεμνύνηται τὴν ἰδίαν περιτομὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ περιτομῆς τῆς ἐν αὐτῷ καλῶς περιτμηθείσης καὶ δι' αὐτοῦ καταλυθείσης. ὅμως 5 ἐπειδὴ βούλεται ὁ κτηνώδης διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν μίμησιν λαμ-
10 βάνειν τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ὀκνήσω δεῖξαι ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἴρηται. | εὐθὺς γὰρ φράζει ὁ κύριος λέγων ὅτι οὐ διὰ τοῦτο 6 P161 εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς αὐτὸν παροινίαν. καί φησιν | »εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ ἐμὲ Ö302 ἐμίσησαν, καὶ ὑμᾶς μισήσουσιν«. »οὐκ ἐμὲ λέγετε κύριον καὶ διδά-
15 σκαλον; καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ«· »εἰ οὖν τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ γε μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;« καί 7 »οὐ δύναται δοῦλος εἶναι ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ οὐδὲ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ· ἤτω δὲ κατηρτισμένος κατὰ πάντα ὁ μαθητής, ὡς ὁ διδάσκαλος« τουτέστιν ἕτοιμος εἰς διωγμὸν καὶ κακο-
20 λογίαν καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιφερόμενον. ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος 8 ἔλεγεν »μιμηταί μου γένεσθε καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ«. καὶ οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐμιμεῖτο τὸν αὐτοῦ δεσπότην ὡς οὐκ ἔδει· οὐδὲ γὰρ ἔλεγεν ὅτι θεός εἰμι ἢ υἱὸς θεοῦ εἰμι ἢ Λόγος ὁ θεός εἰμι· λέγει γὰρ ὅτι »ἐγώ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων« καὶ »ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι
25 ὤφθη κἀμοί«.

34. Εἰ δὲ σύ, Ἐβίων, λαμβάνεις τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐπὶ μιμήσει 34, 1 Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τῆς περιτομῆς ⟨περὶ⟩ ἧς ματαιοφρονεῖς θέλεις εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος, μᾶλλον δὲ | ὡς ὁ κύριος, μὴ ἐν τῇ περιτομῇ αὐτῷ D134 ὁμοιοῦ· οὐ γάρ σε ὠφελήσει. παρήνεγκε γὰρ ὁ κύριος τὸν ταύτης
30 χρόνον, ὡς διὰ πολλῶν μαρτυριῶν σαφῶς ἀπεδείξαμεν. ἦλθεν γὰρ 2

5 vgl. S. 368, 11ff — **6** Matth. 10, 25 — **13** Joh. 15, 20 — **14** Joh. 13, 13 — **15** Matth. 10, 25 — **17—19** Matth. 10, 25 Luk. 6, 40 — **21** I Kor. 11, 1 — **24** I Kor. 15, 9. 8

V M

1 [*καὶ Ἰουδαῖοι*] * **5** *ᾧ*] ὃ M **7** *ἀπὸ* verändert zu *διὰ* u. demgemäß die folgenden Genitive in Accusative verwandelt V corr **21** *ἔλεγεν* < V **23** *λόγος θεοῦ* aus *λόγος ὁ θεὸς* hergestellt V corr **27** ⟨*περὶ*⟩ * | *ματαίως φρονεῖς* aus *ματαιοφρονεῖς* V corr **29** *κύριος*] *Χριστὸς* M **30** *μαρτύρων* (von späterer Hand verbessert) V

καὶ ἐπλήρωσεν, δοὺς τὴν τελείαν περιτομὴν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων οὐκ ἐν ἑνὶ μέλει μόνῳ, ἀλλ᾿ ὅλον σῶμα σφραγίσας καὶ περιτεμὼν ἀπὸ ἁμαρτίας, καὶ οὐχ ἓν μέρος λαοῦ σῴζων τουτέστιν ἄνδρας μόνους, ἀλλὰ [καὶ] ὅλον λαὸν τὸν τῶν Χριστιανῶν κατὰ ἀλήθειαν ἄν-
5 δρας τε καὶ γυναῖκας ὁμοῦ σφραγίζων καὶ εἰς οὐρανῶν βασιλείας κληρονομίαν ἀφθόνως *, καὶ οὐκ ἐλλιπῶς ἑνὶ τάγματι τῶν ἀνδρῶν μόνον κατὰ ἀσθένειαν τὴν σφραγῖδα παρέχων, ἀλλὰ λαῷ ὁλοτελεῖ διὰ τῆς σφραγῖδος καὶ ἐντολῶν καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀποκαλύπτων. εἰ δὲ ὡς ὁ κύριος βούλει εἶναι, 3
10 ὦ Ἐβίων, τουτέστιν ὡς ὁ διδάσκαλος, πολὺ ἠπάτησαι. μὴ ἐν τῇ περιτομῇ ἀπεικάζου, ἀλλὰ κάλεσον τὸν Λάζαρον ἀπὸ μνημείου ἢ ἄλλον νεκρὸν ἔγειρον, | λεπροὺς καθάρισον ἢ τυφλοῖς χάρισαι τὸ P162 βλέπειν ἢ ἐκ γενετῆς παραλυτικὸν ἴασαι, εἰ δύνῃ· οὐ δύνῃ δέ, ὅτι ἐναντίως πράττεις, ἀπιστίᾳ κατεχόμενος καὶ δεσμοῖς σαρκὸς καὶ
15 δικαιώμασι νόμου ἀπληρώτοις. εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἠδυνήθης ποιῆσαι, 4 ὅπερ οὐ δύνῃ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου, οὐ λέγω * ὡς ὁ Χριστός. οὐ γὰρ δύνῃ ἀπεικασθῆναι θεῷ, φθαρτὸς ὢν ἄνθρωπος καὶ ἠπατημένος, ἀλλ᾿ οὔτε Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπὶ θεοσημείοις δύνασαι ἐπικαλέσασθαι, κἄν τε ἐπικαλέσῃ, οὐκ ἐνεργεῖς. εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐνεργεῖς 5
20 παραλυτικὸν ἀναστῆσαι, εἶχεν ἄν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἀναστάς, καὶ | σύνεσιν παρ᾿ αὐτοῦ λαβεῖν, ἵνα σοῦ μὴ ἀνάσχηται σαβ- Ö304 βατίζειν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰασαμένου * μαθεῖν ὅτι »ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν σαββάτῳ«.
ἤδη δέ μοι εἴρηται ὡς διαφόρως ἕκαστος αὐτῶν περὶ Χριστοῦ ὑπο- 6
25 βάλλει, ποτὲ μὲν | αὐτὸς ὁ Ἐβίων λέγων ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἄν- D135 θρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἄλλοτε δὲ οἱ ἀπ᾿ αὐτοῦ Ἐβιωναῖοι ἄνω δύναμιν ἐκ θεοῦ κεκτῆσθαι τὸν υἱόν, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν τὸν Ἀδὰμ ἐνδύεσθαί τε καὶ ἐκδύεσθαι, ὧν τὰς διαφόρους γνώμας ἐν δυνάμει θεοῦ ἀνετρέψαμεν.

22 Joh. 5, 8 — **24** vgl. S. 335, 21ff

V M

3 *οὐχ* aus *οὐκ* V *οὐκ* M **4** [*καὶ*] * **6** * etwa ⟨*προάγων*⟩ * | *ἐλλιπῶς*, *ι* statt *ει* Vcorr **13** *γεννητῆς* M **16** * etwa ⟨*εἶναί σε*⟩ * **18** *τὸ ὄνομα Χριστοῦ* V **18f** *ἐπικαλεῖσθαι* M **20** *εἶχες* M | *ἂν* hineingeflickt Vcorr < M **21** *οὐ* vor *σύνεσιν* getilgt Vcorr **22** *διὰ* auf Rasur statt *παρὰ* Vcorr | * etwa ⟨*δύνηται*⟩ * **26** *αὐτὸν γεγενῆσθαι* am Rande nachgetragen Vcorr < M **27** *τὸν* < V | *υἱὸν*] *Χριστὸν*? *, nach S. 337, 1 u. 7

Καὶ τί μοι ἔτι διατρίβειν ἐν ἁλίμοις καὶ ἀμπώτεσι τόποις, πῇ μὲν 7
ἐπικλυζομένοις πῇ δὲ καταξηραινομένοις, ἐξ ὧνπερ ἰχθύων ἐκβρά-
σματα πολλάκις γίνεται καὶ τοῖς ποσὶ τῶν τὰς ὄχθας τούτων μετι-
όντων τῶν τόπων (ἐκ τοῦ ἀνὰ μέσον τῶν ἰχθύων τινὰ ἰοβόλα εἶναι,
5 τρυγόνας δέ φημι καὶ δρακαίνας καὶ καρχαρίας καὶ σμυραίνας, ὡς
καὶ ἤδη προείρηται) βλάβην ἐμποιεῖ. παρελεύσομαι τοίνυν τὸν 8
τόπον αὖθις, θεῷ εὐχαριστῶν ὅτι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν εἰς τοὐ-
πίσω ἐτρέψαμεν, οὐ παρέργως ἀλλὰ καὶ ἐπιμελῶς ἐλέγξαντες. ἐπ' 9
ἄλλας δὲ καθεξῆς ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν, ἀγαπητοί, θεὸν αἰτούμενοι βοη-
10 θόν, ὅπως τῆς ἐπαγγελίας τὸ πλήρωμα αὐτὸς δι' ἡμῶν τελειώσῃ. | P163

Κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν καὶ Γνωστικῶν $\overline{\iota\alpha}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\lambda\alpha}$.

1. Μετὰ τούτους τοὺς Ἐβιωναίους καλουμένους, ⟨αὐτ⟩ῶν τὴν 1, 1
μοχθηρίαν διοδεύσαντες τάς τε ἄλλας ἐπαγγειλάμενοι θεοῦ δυνάμει *
τὰς ἑξῆς, ἑτέρων θηρῶν μορφὰς καὶ ἰοὺς ἑρπετῶν δήγματά τε καὶ
15 δηλητήρια ἐχούσας, ὅσαπερ ἐν ταῖς αὐτῶν διδασκαλίαις ὡς ἀπὸ
χάσματος ἰδεῖν ἔνεστι, πυρβόλου ἢ ἑρπετοῦ δεινοῦ καὶ βασιλίσκου †κεκνη-
μένας, ἐπὶ τὴν τῶν Οὐαλεντίνων αἵρεσιν διέξειμι, τὸν ἔλεγχον αὐτῶν
κατὰ δύναμιν ποιούμενος, τῶν | δὴ καὶ Γνωστικῶν ἑαυτοῖς ἐπιθέντων D136
ὄνομα, ὧν διαφοραὶ μέν εἰσι δέκα ἐν μιᾷ πληγῇ τῆς αὐτῶν ὀνειρο- 2

4 vgl. Aelian de nat. anim. II 50 — **11 ff** zur Darstellung des Epiph. vgl. insbesondere (Justin dial. 35 Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 372, 1 Schwartz) Irenaeus adv. haer. I 1, 1 ff; I 8 ff Harvey u. I 11, 1 ff; I 98 ff Hippolyt refut. VI 3. 21 ff Tertullian adv. Valentinianos u. sonst Ps. Tertullian adv. omn. haer. 4 Filastrius haer. 38; S. 20, 23 ff Marx, sowie die bei Clemens Al. u. Origenes erhaltenen Bruchstücke

V M

1 ἀπώτεσι, μ oben drüber Vcorr **3 f** *τῶν . . . μετιόντων* *] *τοῖς . . . μετιοῦσι* VM **4** *τόπων*] *τούτων* M | *ἀναμέσων* M | *τῶν*² < M **6** *καὶ* getilgt Vcorr **10** Unterschrift *κατὰ Ἐβιωναίων* $\overline{\alpha\iota}$(!) *καὶ* /// $\overline{\lambda\alpha}$ V (die Zahlen gehören eigentlich zur folgenden Überschrift) **11** *κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν καὶ Γνωστικῶν* V *κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν καὶ Γνωστικῶν* $\overline{\iota\alpha}$ *ἢ καὶ* $\overline{\lambda\alpha}$ M **12** ⟨*αὐτ*⟩*ῶν* * **13** *τάς τε ἄλλας* getilgt, dafür hinter *ἐπαγγειλάμενοι* ein *τε* angeflickt Vcorr | * ⟨*ἐλέγχειν*⟩ * **15** *ὅσαπερ* zu *ὡς* verändert Vcorr; lies wohl *ὥσπερ* * **16** *ἔνεστι*] *ἔστι* M **17** † *κεκνημένας*] lies wohl ⟨*τρόπους*⟩ *κεκτημένας* * | *ἔλεγχον*] *λόγον* getilgt u. *ἔλεγχον* am Rande gesetzt Vcorr **18** *ἑαυτοὺς* V

πολίας συζυγιῶν τε καὶ ὀγδοάδων καὶ ἀρρενοθηλείων αἰώνων ⟨κατ'⟩ ἄλλην ἄλλης ἰσορρόπως πεπληγμένων, οὐκέτι μὲν κατὰ χρόνους τάττων διαδοχῆς τὴν σύνταξιν, ἀλλὰ κατὰ πρόβασιν ἀφ' ἑτέρας εἰς ἑτέραν διερχόμενος. ἐν ἑνὶ γὰρ χρόνῳ οὗτοι πάντες ὡς μύκητες ἐκ γῆς 3
5 ἐβλάστησαν καὶ ὥσπερ κακόρ⟨ρ⟩εκτα καὶ δυσώδη βοτανῶν βλαστήματα καὶ χόρτος ἀκανθώδης καὶ | ὡς φωλεὸς πολλῶν σκορπίων ἐξ Ö 306 ἑνὸς πάντες καιροῦ τῷ βίῳ ἐβλάστησαν καί, ὡς προεῖπον, δίκην μυκήτων ἀμορφίας ὑπὸ μίαν θῆξιν πεφήνασιν, ὡς καὶ ἤδη τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ περὶ αὐτῶν προείρηται. σύγχρονοι γὰρ γεγόνασιν 4
10 οὗτοι πάντες, ἕκαστος δὲ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τὴν κακὴν πρόφασιν ἐρανισάμενοι, ἄλλος [ἀπὸ] ἄλλον ἔτι περισσότερόν ⟨τι⟩ βουλόμενος * ἐπιδείξεως χάριν ἑαυτῷ προετύπωσε διαφορὰν κακῆς ἐξευρέσεως. καὶ 5 πάντες Γνωστικοὺς ἑαυτοὺς ὠνόμασαν, Οὐαλεντῖνός τε φημὶ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Γνωστικοί, ἀλλὰ καὶ Βασιλείδης καὶ Σατορνῖλος καὶ
15 Κολόρβασος, Πτολεμαῖός τε καὶ Σεκοῦνδος, Καρποκρᾶς καὶ ἄλλοι πλείους. ἀλλὰ τὰς πάσας ἐνταῦθα ὀνομάσαντες διὰ τὴν ἐν ἑνὶ 6 καιρῷ σχέσιν πάντων τῆς ἀναδύσεως καὶ κακοβλάστου *, ὅμως τῆς ἑκάστου σπορᾶς κακόνοιαν ἰδίᾳ ἀφηγησόμεθα. τέως δὲ ἐπὶ τὸν προκείμενον αἱρεσιάρχην καὶ τραγῳδοποιὸν ἐλεύσομαι, φημὶ δὲ Οὐα-
20 λεντῖνον καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῆς μεγάλης ταύτης Γνωστικῆς ἐπαγγε|λίας ὑπάρχουσαν, καταγνωστικῆς δὲ ληρῳδίας *, P 164 ὡς τοῖς συνετοῖς καταγινωσκομένη εὑρίσκεται καὶ καταγέλαστος.

2. Οὐαλεντῖνος μὲν οὖν οὗτος τῷ χρόνῳ διαδέχεται τοὺς πρὸ 2, 1 αὐτοῦ προτεταγμένους, Βασιλείδην τε καὶ Σατορνῖλον, Ἐβίωνά τε

4 ff vgl. Iren. I 29, 1; I 221 f Harvey *super hos autem ex his qui praedicti sunt Simoniani multitudo Gnosticorum Barbelo exsurrexit et velut a terra fungi manifestati sunt*

V M

1 *αἰωνίων* V | ⟨*κατ'*⟩ *. **2** *ἄλλης* *] *ἄλλως* V M **3** *πρόβασιν* Dind. Öh.] *πρόσβασιν* V M **8** *τῇ ἀμορφίᾳ* aus *ἀμορφίας* hergestellt Vcorr | *θί///ξιν*, *ι* aus *η* Vcorr *θίξιν* M **9** *περὶ αὐτῶν* am Rande nachgetragen Vcorr < M **11** [*ἀπὸ*] * | ⟨*τι*⟩ * | * ⟨*ἐξευρεῖν*⟩ * **11 f** *ἐπιδείξεως* *] *ἐπιδειξίας* aus *ἐπιδεξιᾶς* Vcorr *ἐπιδεξιᾶς* M **12** *ἐξευρήσεως* M **13** *ὀνόμασαν* M **15** *Σεκοῦνδος* am Rande statt *Σεδοῦκτος* gesetzt Vcorr **17** *σύσχεσιν* aus *σχέσιν* Vcorr *σχέσιν* M | *τῆς*[1]] *τὴν* V | * etwa ⟨*διδασκαλίας*⟩ * | *ὅμως* *] *ὁμοῦ* V M **19** *τραγωδοποιὸν*, *ὸν* aus *ῶν* Vcorr | *ἐλευσόμεθα* V | vor *φημὶ* ein *καὶ* getilgt Vcorr **20** *διδασκαλίαν* + ⟨*ἐκθήσομαι*⟩? * **21** *γνωστικὴν* V | *ὑπάρχουσαν*, *αν* auf Rasur Vcorr | * ⟨*μεστὴν οὖσαν*⟩ * **23** *οὗτος* + *οὐ* M

καὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτούς· οὗτοι γὰρ πάντες ἐν ἑνὶ καιρῷ | τῷ βίῳ κακῶς ἐφύησαν. ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν μᾶλλον οἱ D137 περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβίωνα· ἅμα γὰρ τοῖς ἤδη μοι πρὸ αὐτῶν δεδηλωμένοις ἀνεφύησαν. 2 τὴν μὲν οὖν αὐτοῦ πατρίδα ἢ
5 πόθεν οὗτος γεγέννηται, οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν· οὐ γάρ τινι ῥάδιον τῶν συγγραφέων μεμέληται τοῦτον δεῖξαι τὸν τόπον. εἰς ἡμᾶς δὲ ὡς ἐνηχήσει φήμη τις ἐλήλυθε· διὸ οὐ παρελευσόμεθα, καὶ τὸν τούτου τόπον μὴ ὑποδεικνύντες, ἐν ἀμφιλέκτῳ μέν (εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν), ὅμως τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν φάσιν οὐ σιωπήσομεν. 3 ἔφασαν γὰρ
10 αὐτόν τινες γεγενῆσθαι Φρεβωνίτην, τῆς Αἰγύπτου Παραλιώτην, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ πεπαιδεῦσθαι τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν. 4 ὅθεν κατὰ μίμημα τῆς κατὰ τὸν Ἡσίοδον Θεογονίας τῶν ⟨τε⟩ παρ' αὐτῷ τῷ Ἡσιόδῳ τριάκοντα θεῶν λεγομένων καὶ αὐτὸς τὴν ἐθνόμυθον ποίησιν εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν λαβὼν καὶ ἀπὸ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ πρὸ
15 αὐτοῦ | τῆς ἀληθείας ἐκπεπτωκότων τὴν ὑπόνοιαν κτησάμενος, καὶ Ö308 αὐτὸς τὰ ἴσα τῷ Ἡσιόδῳ ἀπὸ ἑτέρων ὀνομάτων εἰς ἕτερα μεταποιήσας ἠθέλησε φαντάσαι τὸν κόσμον. 5 τριάκοντα γὰρ καὶ οὗτος θεοὺς καὶ αἰῶνας καὶ οὐρανοὺς βούλεται παρεισάγειν· ὧν ὁ μὲν πρῶτός ἐστι Βυθός, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη ἀφραίνων τῇ διανοίᾳ ὁποῖα
20 ἀμέλει καὶ ὁ αὐτοῦ προβολεὺς τῆς ἐννοίας Ἡσίοδος »Χάος πρώτιστα θεῶν« ἔφη· Χάος δὲ καὶ Βυθὸς τίνι οὐκ ἂν σαφῆ εἴη τὸ ὁμώνυμον κεκτημένα; 6 ὅρα δὲ τὴν τοῦ ἀγύρτου τετραγῳδημένην μυθοποιίαν καὶ μοχθηρὰν διδασκαλίαν. τριάκοντα γὰρ οὗτος, ὡς ἔφην, αἰῶνας βούλεται παριστᾶν, οὓς καὶ θεοὺς ὀνομάζει, δεκαπέντε ἄρρενας καὶ
25 θηλείας τοσαύτας εἶναι λέγων. 7 ἕκαστον δὲ αἰῶνα ἀρρενόθηλυν καὶ ζεῦγός φησιν αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ· δεκαπέντε δὲ δυάδας φασὶν εἶναι, ἃς συζυγίας καλοῦσι. τὸν ἀριθμὸν δὲ εἶναι τριάκοντα αἰῶνας, ἑκάστην δὲ θήλειαν γεννᾶν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος τοὺς καθεξῆς αἰῶνας· | D138 εἶναι δὲ τούτους ὡς ὑποτέτακται, κατὰ ἀντιπαράθεσιν ἑκάστου ἀρ|- P165

20 Hesiod Theogonie 116 (vgl. Theophilus ad Aut. II 6; S. 60 Otto clement. Hom. VI 3; S. 74, 15f Lagarde)

V M

1 hinter Κήρινθον von späterer Hand τὸν hinzugesetzt V | καὶ Μήρινθον < M 5 οὗτος] αὐτὸς M | ῥάδιον getilgt V corr 6 μεμελέτηται M 7 vor ἐνηχήσει + ἐν M | [καὶ]? * 8 εἰ δεῖ] ἤδη V | τὴν ἀλήθειαν V 9 σιωπήσαιμεν V 11 ὅθεν] ὅμως M 12 κατὰ[1] *] καὶ τὸ V M | ⟨τε⟩ * 13 Ἡσιώδῳ M 20 Ἡσίοδος, ο aus ω V 21 [ἔφη]? * | σαφὲς εἴη V σαφῆ ἢ M | ὡς vor τὸ ὁμώνυμον oben drüber V corr < M 22 κέκτηται aus κεκτημένα V corr κεκτημένα M | μυθολογίαν M 23 μοχθηρὰν aus μοχθηρίαν V corr

ρενικοῦ ὀνόματος τεταγμένου ἄντικρυς τοῦ θηλυκοῦ ὀνόματος, καὶ ἔστιν· Ἀμφίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν 8
Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν] Οὐαναναὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ Κουβιαθὰ
5 Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών. *καὶ οὕτως μὲν σύγκεινται ὡς* 9
κατὰ συζυγίαν ἀρρενοθήλεος, ἐν δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ κατὰ διαδοχὴν οὕτως· Ἀμφίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν
Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσ-
10 σουμὲν] Οὐαναναὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ Κουβιαθὰ
Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών· *ὧν ὀνομάτων ἑρμηνεῖαί εἰσιν* 10

2 vgl. dieselbe Formel Z. 8ff u. S. 395, 9ff (= V¹M¹ u. V²M²). Die Sprache des Stücks ist ein (jüdisch gefärbtes) Aramäisch. Die einzelnen Wortformen sind jedoch so stark verderbt, daß eine vollständige Wiederherstellung als unmöglich erscheint. Immerhin glauben J. Marquart u. H. Greßmann mit annähernder Sicherheit zu erkennen, daß *Ἀτὰρ* (lies *Ἀγὰρ*) *Βαρβὰ* = חגר בחרבא (er gürtete mit dem Schwert), *Ἐσλὴν* (lies *Ἐσδὴν*) *Οὐαναὶν* = חסדין וחננין (Gnade u. Erbarmen), *Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ* = לנפק ודנפק (für den, der ausgeht u. der ausgegangen ist) aufzufassen ist. Daraus erhellt bereits, daß die Formel jedenfalls keine Äonennamen, sondern einen zusammenhängenden Satz (Sätze?) enthält. Die »Übersetzung« des Epiph. ist daher genau so wertlos, wie die haer. 19, 4, 3; S. 221, 13ff vorgetragene

V M

2 *ἔστιν* + ⟨*οὕτως*⟩? * | *Αὐρὰν* V² *Οὐρὰν* M² | *Θαρδόου* M² | *Θαρδεδδὶν* M² *Θαρδεαδὶν* M *Θαρδεαδείη* V V¹ *Θαρδεαδίη* M¹ **3** *Οὐδοῦα*¹ getilgt V corr *Οὐδουκᾶ* V² | *Οὐδουουα*² V¹M¹ *Οὐδουὰχ* V²; [*Οὐδουουὰκ Ἐσλὴν*] Marquart, Randverbesserung zu *Οὐδουὰκ Ἐστὴν* | *Ἐσλὴν*] *Σελὴν* M² **3f** [*Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν*] Marquart, Randverbesserung zu *Ἀθαμὲς Σουμὶν*] *ἀμφεναισ//////ουμὲν* V² *ἀμφαινεσγουμὲν* M² **4** *Οὐαναὶ* M² | *Λαμεταδε*, ρ drüber V corr *Λαμερτάδε* M M¹M² | *Σουμὶν*] *Σουσὶν* V *Σουεὶν* M *Σουμὶν*, μ aus ν V¹ *Σουμὴν* M¹ V² | *Ἀλώρα* V | *Βουκιάθα* V M **5** *Δαναδαρία Δαμμὼ*] *Δαναδδαρία Ἀλλώρα Δαμμὼ* V *Δαναδαλρία Ἀλλώρα Δαδμὼ* M *Δαμὼ Δανναδαρίαν* V¹ *Δαμὼ Δανμαδδαρὶν* M¹ *Ναδδαρία Δαμμὼ* V² *Δαναδαρία Δαμμὼ* M² | *Λαναφὲχ* V M | *Αὐδαμφὲχ* V *Οὐδαμφὲχ* M V¹M¹ *Οὐδανφὲχ* V² | *Νεφιβοχὲ* M *Ἐνφιθιβοχὲ* V² *Ἐνφειβοχὲ* M²; lies *Ἐνθιβοχὲ* Marquart | *Βανδ* V M *Βαρὰ* V¹M¹ **5f** *Ἀσίου* V¹M¹ **6** *Ἀχὲ*] *Χε* M *Χαβε* V¹ | *Βελεὶμ* M *Δεξαριχὲμ* V²M² | *Μασὲμ* V² *Μασεὶν* M *Μασὲν* V M² **8ff** nach der Einleitungsformel wäre eine im Vergleich mit der ersten anders angeordnete Liste zu erwarten. Die Wiederholung geht wohl auf den Schreiber zurück, der es bequemer fand, die schon einmal nachgemalte Liste noch einmal herzusetzen

*αἵδε· Βυθὸς ⟨καὶ⟩ Σιγή, Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρω-
πος καὶ Ἐκκλησία, Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς,
Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Θελητὸς (ὁ καὶ Φῶς) καὶ
Μακαριότης, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Σοφία, Βύθιος καὶ Μῖξις, Ἀγήρατος* Ö310
5 *καὶ Ἕνωσις, Αὐτοφυὴς καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Ἑνότης, Ἀκί-
νητος καὶ Ἡδονή. κατὰ δὲ ἀριθμὸν διαδοχῆς καὶ ἀκολουθίας ἀπὸ* 11
*τοῦ ἀνωτάτου ἀκατονομάστου Πατρὸς καὶ Βυθοῦ παρ' αὐτοῖς ὀνο-
μαζομένου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ ὁ τῶν τριάκοντα
ἀριθμὸς οὕτως ἔχει· Βυθὸς Σιγὴ Νοῦς Ἀλήθεια Λόγος Ζωὴ Ἄν-*
10 *θρωπος Ἐκκλησία Παράκλητος Πίστις Πατρικὸς Ἐλπὶς Μητρικὸς
Ἀγάπη Ἀείνους Σύνεσις Θελητὸς (ὁ καὶ Φῶς) Μακαριότης Ἐκκλη-
σιαστικὸς Σοφία Βύθιος Μῖξις Ἀγήρατος Ἕνωσις Αὐτοφυὴς Σύγ-
κρασις Μονογενὴς Ἑνότης Ἀκίνητος Ἡδονή.*

3. *Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν τριάκοντα Αἰώνων παρ' | αὐτοῖς μυθο-* 3, 1 D139
15 *ποιουμένη τραγῳδία καὶ ἡ κατὰ συζυγίαν πνευματικοῦ δῆθεν Πληρώ-
ματος κενοφωνία· ἣν ἐάν τις συγκρίνων τῇ παρὰ Ἡσιόδῳ καὶ Στησι-* 2
*χόρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς τῶν Ἑλλήνων παραθῆται, εὕροι ἂν
ἐκ παραλλήλου τὰ αὐτὰ ὄντα καὶ οὐδὲν ἕτερον, καὶ ἐκ τούτου γνώ-
σεται ὡς οὐδὲν θαυμαστὸν οἱ τῶν δογμάτων αἱρεσιάρχαι μυστηριω-*
20 *δῶς ἐπαγγέλλονται λέγειν. | οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ Ἑλλήνων ἀπεμάξαντο* 3 P166
τὴν ἐπίπλαστον ποιητικὴν ἕξιν τῆς ἐθνομύθου πλάνης καὶ διδασκαλίας.

1 ff die Namen der 30 Äonen entsprechen der Aufzählung bei Irenaeus adv. haer. I 1 f; I 8 ff Harvey (doch sind an unserer Stelle, wie in dem S. 390, 5 ff mitgeteilten Stück, die Dekas u. die Dodekas vertauscht). Bei Irenaeus heißt es nach der Vorführung der Ogdoas (*Βυθὸς καὶ Σιγή, Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία*): *τὸν μὲν Λόγον καὶ τὴν Ζωὴν μετὰ τὸ προβαλέσθαι τὸν Ἄνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν* (sc. *προβαλεῖν*) *ἄλλους δέκα αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα λέγουσι ταῦτα· Βύθιος καὶ Μῖξις, Ἀγήρατος καὶ Ἕνωσις, Αὐτοφυὴς καὶ Ἡδονή, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Μακαρία . . . τὸν δὲ Ἄνθρωπον καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αἰῶνας δώδεκα, οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται· Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ Μακαριότης, Θελητὸς καὶ Σοφία* (ebenso Tertullian adv. Valent. 8 Hippolyt refut. VI 30, 4 f; S. 157, 15 ff Wendland) — **15** vgl. Irenaeus adv. haer. I 1, 3; I 11 Harvey *τοῦτο τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν κατ' αὐτοὺς πλήρωμα* — **16** vgl. clement. Hom. VI 3; S. 74, 19 ff Lagarde clement. Recogn. X 30

V M

1 ⟨*καὶ*⟩ Ausgg. **4** *ἀγηράρατος* M **7** *ἀκατωνομάστου* M **9 ff** auch hier müßte eigentlich eine von der Z. 1 ff gegebenen in der Reihenfolge abweichende Liste stehen. Die Wiederholung ist Folge des bei S. 385, 8 ff eingeschlagenen Verfahrens **15** *συ⌈ζυγίαν*, *ν* ausradiert V corr **19** *δογμάτων*] *θαυμάτων* V **20** *ἀπεδέξαντο* M

οὐδὲν ἀλλοιώσαντες πλὴν τῆς παρ' αὐτοῖς μεταπεποιημένης βαρβαρικῆς ὀνοματοποιίας. οὕτω γάρ φασι καὶ οἱ περὶ Ἡσίοδον· πρῶτον 4 πάντων γίνεται Χάος, ἵνα εἴπωσι Βυθόν, εἶτα Νὺξ Ἔρεβος Γῆ Αἰθὴρ Ἡμέρα Ἔρως Μῆτις Μόρος Ὀϊζὺς Πότμος Νέμεσις Μῶμος Φιλότης 5 Θάνατος Δυσνομία Γῆρας Ἄτη Ἵμερος Λήθη Ὕπνος Ὑσμίνη Λυσιμελὴς Ὕβρις Εὐφρόνιος Αἴγλη Πανσιμέριμνος Ἀπάτη Ἡδυμελὴς Ἔρις. καὶ 5 οὗτος μὲν ὁ ἀριθμὸς κατὰ ἀκολουθίαν ἀρρενοθήλεος οὕτως ἔχει τὴν τριακοντάδα. εἰ δέ τις θελήσειεν ἰδεῖν πῶς πλαττόμενοι οὗτοι συνάπτουσιν ἓν πρὸς τὸ ἕν, εὕροι ἂν οὕτως συναπτόμενα καὶ συζευγνύ- 10 μενα ἀλλήλοις ἃ τοῖς ποιηταῖς ἔδοξεν, ὡς τὸν μὲν Βυθὸν Νυκτί τε 6 καὶ Σιγῇ συνάψαντες ἐποίησαν Γῆν γεννᾶσθαι· ἄλλοι δὲ Οὐρανόν, ὃν δὴ καὶ Ὑπερίονα κεκλήκασι, τὸν [δὲ] αὐτὸν τῇ Γῇ συναφθέντα φασὶ γεγεννηκέναι ἄρσενάς τε καὶ θηλείας, καὶ τοὺς καθεξῆς ὁμοίως ἕως τῆς πάσης αὐτῶν ποιήσεως, ὡς ἔχει ἡ ἀπέραντος τοῦ μύθου 15 ληρώδης φλυαρία. εὕροι δ' ἂν οὕτως συναπτόμενά τε καὶ συζευ- 7 γνύμενα καὶ δυνάμενα οὕτως συντίθεσθαι· Χάος Νύξ, Ἔρεβος Γῆ, Αἰθὴρ Ἡμέρα, Ἔρως Μῆτις, Μόρος Ὀϊζύς, Πότμος Νέμεσις, Μῶ|μος Ö 312 Φιλότης, Θάνατος Δυσνομία, Γῆρας Ἄτη, Ἵμερος Λήθη, Ὕπνος Ὑσμίνη, Λυσιμελὴς Ὕβρις, Εὐ|φρόνιος Αἴγλη, Πανσιμέριμνος Ἀπάτη, D 140 20 Ἡδυμελὴς Ἔρις. εἰ δὲ προσέχοι τις τῷ αὐτῶν πλάσματι καὶ βου- 8 ληθείη γνῶναι ὡς ἀπὸ τῶν κοσμικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ποιητῶν, ἐξ ὧν οὗτοι ἐνεβροντήθησαν, μάτην ἐνθουσιῶντες ⟨εἰς⟩ ἃ μὴ δεῖ, εἰς ματαιοπονίαν τε καὶ κάματον ἀνωφελῆ, *, εὕροι ἂν αὐτοὺς τοσούτῳ μᾶλλον πεπλανημένους.

25 4. Ὅθεν καὶ ἔτι ὑψηλοτέρως δῆθεν ἐξερευνῶντες ᾠήθησαν καὶ 4, 1 Ὑστέρημα τῷ ἰδίῳ αὐτῶν δαιμονισθέντι διανοήματι ἐξευρεῖν, ὅπερ

2 ff vgl. Hesiod, Theogonie 116ff — **25—S. 388, 2** etwas anders, mit Unterscheidung zwischen der Achamoth u. dem Demiurgen, Irenaeus adv. haer. I 5, 1; I 42 Harvey *πάντα γὰρ τὰ μετ' αὐτὸν φάσκουσι ⟨αὐτὸν⟩ μεμορφωκέναι, λεληθότως κινούμενον ὑπὸ τῆς Μητρός· ὅθεν καὶ Μητροπάτορα καὶ Ἀπάτορα καὶ Δημιουργὸν αὐτὸν καὶ Πατέρα καλοῦσιν*; ebenso Tertullian adv. Valent. 18, vgl. auch Exc. ex Theod. 33, 3; III 117, 26f Stählin — zu *Ὑστέρημα* vgl. Irenaeus adv. haer. I 16, 3; I 163 Harvey *οἱ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον θεὸν παντοκράτορα ... ἐξ ὑστερήματος καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου ὑστερήματος γεγονότος προβεβλῆσθαι λέγοντες* Exc. ex Theod. 22, 7; III 114, 14 Stählin Hippolyt refut. VI 30, 6f; S. 159, 13 Wendland

V M

1 *παραπεποιημένης* V **5** *δύσνομα* M **8** *πλαττώμενοι* M **9 f** *συνεζευγμένα* aus *συνζευγνύμενα* V corr *συνεζευγμένα* M **12** [*δὲ*] * **14** *ὡς* < M | *μύθου*] *βυθοῦ* V **15 f** *συ///ζευγνύμενα, ν* ausradiert V **17** *Πότμος*] *ποταμὸς* V **22** ⟨*εἰς*⟩ * **23** * etwa ⟨*οὗτοι τὴν αὐτῶν πλάνην μετεποίησαν*⟩ *

Ὑστέρημα καὶ Παντοκράτορα καὶ Δημιουργὸν καλοῦσι καὶ κτιστὴν
οὐσιῶν· ἀφ' οὗπερ πάλιν καὶ ὑστέραν Ὀγδοάδα μετὰ ἑπτὰ οὐρανῶν, 2
κατὰ τὴν πρώτην Ὀγδοάδα ἀφομοιωθεῖσαν, ἐκτίσθαι λέγουσιν, | αὐτοῦ P167
ὄντος ἐν τῇ Ὀγδοάδι καὶ ἑπτὰ οὐρανοὺς μετ' αὐτὴν πεποιηκότος.
5 ᾧπερ Ὑστερήματι βούλονται συνάπτειν μὲν ἀμιγῆ τινα Αἰῶνα 3
καὶ ἀθήλυντον, ἀπὸ Πληρώματος δὲ ἐνταῦθα ἐλθόντα κατ' ἀναζή-
τησιν τῆς ψυχῆς τῆς ἄνωθεν ἀπὸ τῆς μητρὸς Σοφίας ἐλθούσης, ἧς
δὴ καὶ Ἀχαμὼθ βούλονται τὸ ὄνομα ἀνατυποῦν τε καὶ πλάττειν, ὃν
δὴ καὶ Σωτῆρα καλεῖν * καὶ Ὅρον καὶ Σταυρὸν καὶ Ὁροθέτην
10 καὶ Μεταγωγέα καὶ Ἰησοῦν τὸν διὰ Μαρίας ὡς διὰ σωλῆνος παρελ-
θόντα. εἶναι δὲ αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ ἄνω Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦτο 4

2—4 vgl. Irenaeus adv. haer. II praef.; I 249 Harvey *conditionem secundum imaginem invisibilis apud eos pleromatis factam dicunt* ebenda I 5, 2; I 44 Harvey *ἑπτὰ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευακέναι ὧν ἐπάνω τὸν Δημιουργὸν εἶναι λέγουσι· καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτόν, τὴν δὲ μητέρα τὴν Ἀχαμὼθ Ὀγδοάδα, ἀποσῴζουσαν τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τοῦ Πληρώματος Ὀγδοάδος* I 5, 4; I 48 Tert. adv. Valent. 20 Hippolyt refut. VI 32, 8f; S. 161, 13ff Wendland 36, 1; S. 165, 20f Exc. ex Theod. 46, 2ff; III 121, 17ff Stählin — **5—8** vgl. Irenaeus adv. haer. I 2, 4; I 17f Harvey *ὁ δὲ Πατὴρ τὸν προειρημένον Ὅρον . . . προβάλλεται . . . ἀσύζυγον ἀθήλυντον* u. I 8, 4; I 73 *ἐπλανήθη ἡ Ἀχαμὼθ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος . . καὶ ἀνεζητήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος* Tertullian adv. Valent. 10; etwas anders Hippolyt refut. VI 32, 4f; S. 160, 17ff Wendland — **9—11** vgl. Irenaeus adv. haer. I 2, 4; I 18 Harvey *τὸν δὲ Ὅρον τοῦτον καὶ Σταυρὸν καὶ Λυτρωτὴν καὶ Καρπιστὴν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καλοῦσιν* I 3, 1; I 24 Tertullian adv. Valent. 10 Hippolyt refut. 30, 5f: S. 159, 7ff Wendland; davon unterschieden der *Ἰησοῦς* Irenaeus adv. haer. I 2, 6; I 23 Harvey *τέλειον καρπὸν τὸν Ἰησοῦν ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι*, vgl. dazu I 11, 1; I 101 Tertullian adv. Valent. 12 Hippolyt refut. VI 32, 6; S. 160, 8 Wendland Exc. ex Theod. 35, 1 u. 42, 1ff; III 118, 10ff Stählin u. 120, 1ff — zu *διὰ σωλῆνος* vgl. Irenaeus adv. haer. I 7, 2; I 60 Harvey Ps. Tertullian adv. omn. haer. 4 — **11—S. 389, 3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 2, 6; I 23 Harvey *τὸν Ἰησοῦν ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον πατρωνυμικῶς* I 7, 2; I 62 Harvey *ὁ ψυχικὸς Χριστὸς καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένος μυστηριωδῶς, ἵν' ἐπιδείξῃ ⟨δι'⟩ αὐτοῦ ἡ Μή-*

V M

2 *οὐρανῶν* *] *οὐρανοὺς* V M **3** *ἀφομοιωθεῖσαν* aus *ἀφομοιώσας* V corr *ἀφομοιώσας* M **4** *αὐτὴν* *] *αὐτὸν* V M **5** *ᾧπερ* aus *ὥσπερ* V corr *ὥσπερ* M **6** *θηλυντὸν* M | *ἀπὸ πληρώματος* Pet.] *εἰς πλήρωμα* V M | *κατ'* Pet.] *καὶ* V M **7f** *ἧς δὴ*] *ἤδη* V **8** *ἀχαμὸθ* V **9** *καλεῖ* V | * etwa ⟨*θέλουσιν*⟩ * **11** *Χριστοῦ*] *κυρίου* M

πατρωνυμικῶς καλεῖσθαι Φῶς διὰ τὸ ἄνω Φῶς καὶ Χριστὸν διὰ τὸν ἄνω Χριστὸν καὶ Λόγον διὰ τὸν ἄνω Λόγον καὶ Νοῦν ὡσαύτως ⟨καὶ⟩ Σωτῆρα λέγεσθαι. ἀεὶ δὲ ὑπερβαίνειν τὸν αὐτοῦ πατέρα τὸν Δημιουργόν, συναναφέρειν δὲ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἅμα αὐτῷ πρὸς 5
5 *τὰς ἄνω συζυγίας τοῦ Πληρώματος.* *καὶ ὢ τῆς τούτων ληρῳδίας* 6
*καὶ τοσαύτης ματαιολογίας. παραθήσομαι δὲ (ὡς προεῖπον) καὶ ὡς αὐτοὶ συνέζευξαν τοῖς ποιητικοῖς καὶ ἐθνομύθοις πλάσμασι τὴν αὐτῶν ληρολογίαν. μετὰ τὴν τριακοντάδα γὰρ * τὸ ἓν ὄνομα μέσον καὶ* 7 D141
ἀθήλυντον καὶ μετ' αὐτὸ τὴν κατὰ συζυγίαν πάλιν Ὀγδοάδα εὑρε-
10 *θεῖσαν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, δυναμένην καὶ οὕτως συντίθεσθαι. καὶ ἔστιν τὰ ὀνόματα τάδε· πρῶτος Ἐξέπαφος, Πορφυρίων Κλωθὼ Ῥύακος Λάχεσις Ἐπιφάων Ἄτροπος Ὑπερίων Ἀστεροπή. καὶ αὕτη* 8
μὲν ἡ τῶν ποιητῶν τούτων σκηνή, ἔχουσα καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας θεῶν παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένων, ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν, ἄλλως
15 *καὶ ἄλλως παρά τισι λεγομένων. δυναμένων ποιῆσαι καὶ τριακοσίων* Ö314
ἑξήκοντα πέντε ἀριθμὸν καὶ ἔτι εἰς πρόφασιν τῶν ἄλλων αἱρέσεων τῶν ταύτην πάλιν τὴν τραγικὴν ὑπόθεσιν ἐνστησαμένων ὀνειρωττομένων. μετὰ γὰρ τὰ προειρημένα ὀνόματά φασιν οἱ περὶ Ἡσίοδον καὶ 9
Ὀρφέα καὶ Στησίχορον γεγενῆσθαι Οὐρανόν τε καὶ Τάρταρον, Κρόνον
20 *τε καὶ Ῥέαν, Δία τε καὶ Ἥραν καὶ Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνά τε καὶ Πλούτωνα, καὶ μυρίους λοιπὸν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένους ⟨θεούς⟩. πολλὴ γὰρ τούτων ἡ ἀπατηλὸς ἐξ ὑπονοίας πλάνη, ἥτις κενοφωνίαν ἐγκισσήσασα καὶ ἐξευραμένη πολλοὺς μύθους ἐποιητεύσατο.*
25 *Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ δο|κοῦσα φαντάζειν τὴν τῶν ἀπατωμένων* **10** P168
τούτων διάνοιαν. γελοῖα δὲ εὐθὺς πᾶσιν εὑρίσκεται ταῦτα τοῖς κατὰ

τηρ τὸν τύπον τοῦ ἄνω Χριστοῦ ἐκείνου τοῦ ἐπεκταθέντος τῷ σταυρῷ, vgl. dazu I 11, 1; I 100 Tertullian adv. Valent. 12 Hippolyt refut. VI 36, 3; S. 166, 5ff Wendland Exc. ex Theod. 35, 1; III 118, 10 *ὁ Ἰησοῦς τὸ φῶς ἡμῶν* 40, 2; III 119, 19ff 47, 3; IV 121, 22 *τὸν ψυχικὸν Χριστὸν υἱοῦ εἰκόνα* 59, 2; III 126, 19ff

11 f aus einem mythologischen Handbuch — **18** vgl. clement. Hom. VI 3ff; S. 74, 15ff Lagarde clement. Recogn. X 30ff

V M

6 nach *προεῖπον* vielleicht etwas ausgefallen, etwa ⟨*εἰς σύγκρισιν τὰ τοῦ Ἡσιόδου, ἐλέγχων αὐτοὺς* [*καὶ*]⟩ * **7** *συνέζευξαν* + ⟨*ἑπόμενοι*⟩? * *αὐτὴν* M **8** *γὰρ* *] *δὲ* V M | * etwa ⟨*καὶ οἱ περὶ Ἡσίοδον παρεισφέρουσιν*⟩ * | *τὸ* < M **9** *μετ' αὐτὸν* V **10** vor *δυναμένην* + *πάλιν* V **16** *ἀριθμόν*, *ο* aus *ω* V corr **17** *ὀνειρωττομένων* *] *ὀνειρωττόντων* V M **20** *Δίαν* M **22** ⟨*θεούς*⟩ * | *ἀπατηλὴ* aus *ἀπατηλὸς* V corr **26** *γελοῖον* V

θεὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένοις. *παρελθὼν δὲ ταῦτα αὖθις ταῖς* 11
*ἀπὸ τῶν βιβλίων αὐτῶν ἀκολουθίαις * πρὸς ἔπος καὶ κατὰ λέξιν*
τὴν παράθεσιν τῆς παρ᾽ αὐτοῖς ἀναγνώσεως, λέγω δὴ τῆς αὐτῶν
βίβλου, ἐνταῦθα ποιήσομαι, καὶ ἔστιν τάδε·

5 5. Παρὰ φρονίμοις, παρὰ δὲ ψυχικοῖς, παρὰ δὲ σαρκικοῖς, παρὰ δὲ κοσ- 5, 1
μικοῖς, παρὰ δὲ τῷ Μεγέθει * νοῦς ἀκατάργητος τοῖς ἀκαταργήτοις χαίρειν.

Ἀνονομάστων ἐγὼ καὶ ἀρρήτων καὶ ὑπερουρανίων μνείαν ποιοῦμαι 2
μυστηρίων πρὸς ὑμᾶς, οὔτε ἀρχαῖς οὔτε ἐξουσίαις | οὔτε ὑποταγαῖς οὔτε D 142
πάσῃ συγχύσει περινοηθῆναι δυναμένων, μόνῃ δὲ τῇ τοῦ Ἀτρέπτου Ἐννοίᾳ
10 πεφανερωμένων. ὅτε γὰρ ⟨ἐπ᾽⟩ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ 3
περιεῖχε τὰ πάντα, ὄντα ἐν ἑαυτῷ ἐν ἀγνωσίᾳ, ὃν καλοῦσί τινες Αἰῶνα
ἀγήρατον, ἀεὶ νεάζοντα, ἀρρενόθηλυν, ὃς πάντοτε περιέχει τὰ πάντα καὶ
οὐκ ἐνπεριέχεται, τότε ἡ ἐν αὐτῷ Ἔννοια ἠθέλησεν — ἐκείνη, ἥν τινες Ἐν- 4

5ff vgl. O. Dibelius, Z. neutest. Wiss. 9 (1908) S. 329ff — Im Unterschied von Dibelius halte ich das Stück für eine der ältesten Urkunden des Valentinianismus. Der monistische Grundzug des ursprünglichen Valentinianismus tritt darin so deutlich hervor wie in dem Gedicht bei Hippolyt refut. VI 36, 7; S. 167, 17ff Wendland. Am bezeichnendsten ist die Rolle, die die *Σιγή* (u. der *Βυθός* selbst) spielt; sie deckt sich z. T. mit derjenigen, die sonst der Achamoth zugewiesen wird. Damit hängt es zusammen, daß die *Σοφία* hier nicht am Schluß der Äonenreihe steht. — Zur Form vgl. das Gesicht Valentins Hippolyt refut. VI 42, 2; S. 173, 22 Wendland, die Offenbarungen der *Σιγή* an Marcus Irenaeus I 14, 1ff; I 128ff Harvey, insbesondere auch I 14, 6; I 140 (= Hippolyt refut. VI 47, 4; S. 179, 12 Wendland) *τὸν γὰρ τέλειον νοῦν, ἐπιστάμενον τὸν τῶν ἓξ ἀριθμόν, . . . φανερῶσαι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτὸς τὴν . . . δι᾽ αὐτοῦ ἐπιγενομένην ἀναγέννησιν* u. Tertullian adv. Valent. 4 *si aliquid novi adstruxerint, revelationem statim appellant praesumptionem et charisma ingenium* — **6** *Μέγεθος* als valentinianischer Ausdruck (jedoch nicht überall im selben Sinn gebraucht), vgl. außer S. 391, 2. 4. 5 Irenaeus adv. haer. (I 1, 1; I 9 Harvey I, 2, 1; I 13 I 2, 2f; I 15) I 13, 3; I 118 I 13, 6; I 124 I 14, 7; I 141 I 21, 4; I 186 Herakleon bei Origenes in Joh. VI 198; S. 148, 10 Preuschen — **12** zu *ἀρρενόθηλυν* vgl. Irenaeus adv. haer. I 11, 5; I 107f Harvey *καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ πολλαὶ καὶ διάφοροι γνῶμαι παρ᾽ αὐτοῖς . . . ἄλλοι δὲ ἀρρενόθηλυν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἑρμαφροδίτου φύσιν αὐτῷ περιάπτοντες*

V M

2 *βίβλων* M | * ⟨*ἑπόμενος*⟩ * **3** *παρ᾽ αὐτοῖς*] *κατ᾽ αὐτῶν* M **5f** *παρὰ δὲ σαρκικοῖς — κοσμικοῖς* < M **6** * etwa ⟨*ἀνεξιχνίαστος*⟩ * | *ἀκατάργητος τοῖς* <M | *τοῖς*] *νοῖς* Reitzenstein, Die hell. Mysterienrell. S. 134 **7** *ἀνο//νομάστων*, *ο* aus *ω* V *ἀνωνομάστων* M **9** *τρεπτοῦ* M **10** *ὅτι* M | ⟨*ἐπ᾽*⟩ *] ⟨*ἐξ*⟩ Pet **13** *ἐμπεριέχεται*, *μ* aus *ν* V corr *ἐνπεριέχεται* M | *ἐκείνη* * Dibelius] *ἐκείνην* V M

νοιαν ἔφασαν, ἕτεροι Χάριν· οἰκείως, διὰ τὸ ἐπικεχορηγηκέναι αὐτὴν θησαυρίσματα τοῦ Μεγέθους τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους, οἱ δὲ ἀληθεύσαντες Σιγὴν προσηγόρευσαν, ὅτι δι' ἐνθυμήσεως χωρὶς λόγου τὰ ἅπαντα τὸ Μέγεθος ἐτελείωσεν — ὡς οὖν προεῖπον, ἡ ἄφθαρτος ⟨Ἔννοια⟩ αἰώνια βου- 5
5 ληθεῖσα δεσμὰ ῥῆξαι ἐθήλυνε τὸ Μέγεθος ἐπ' ὀρέξει ἀναπαύσεως αὐτοῦ. καὶ αὕτη αὐτῷ μιγεῖσα ἀνέδειξε τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας, ὃν οἰκείως οἱ τέλειοι Ἄνθρωπον ὠνόμασαν, ὅτι ἦν ἀντίτυπος τοῦ προόντος Ἀγεννήτου.

μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγή, φυσικὴν ἑνότητα Φωτὸς προενεγκαμένη σὺν 6 τῷ Ἀνθρώπῳ (ἦν δὲ αὐτῶν ἡ συνέλευσις τὸ θέλειν), [καὶ] ἀναδείκνυσι Ö316
10 τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλήθεια δὲ ὑπὸ τῶν τελείων οἰκείως ὠνομάσθη, ὅτι ἀληθῶς ὁμοία ἦν τῇ ἑαυτῆς μητρὶ Σιγῇ, τῆς Σιγῆς τοῦτο βουληθείσης, ἀπομερισμὸν φώτων τοῦ τε ἄρρενος καὶ τῆς θηλείας ἴσον εἶναι, ὅπως δι' ἑαυτῶν καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς * φανερωθῇ τοῖς ἐξ αὐτῶν [ἐν αὐτῷ] εἰς αἰσθη-

1 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 1, 1; I 8f Harvey *συνυπάρχειν δ' αὐτῷ καὶ Ἔννοιαν, ἣν δὴ καὶ Χάριν καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσιν* u. dazu I 13, 2; I 116 u. 117 I 13, 3; I 118 *μεταδοῦναί σοι θέλω τῆς ἐμῆς Χάριτος . . . . ὁ δὲ τόπος τοῦ Μεγέθους ἐν ἡμῖν ἐστι . . . ἰδοὺ ἡ Χάρις κατῆλθεν ἐπί σε* — **3** zu *ἐνθύμησις* vgl. Exc. ex Theod. 7, 1 ff; III 108, 1 ff Stählin *ἄγνωστος οὖν ὁ πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς αἰῶσι καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ, ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκώς, πνεῦμα γνώσεως οὔσης προέβαλε τὸν Μονογενῆ· γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως, προελθὼν γνῶσις* — **6 f** *Πατὴρ* u. *Ἀλήθεια* als Namen des zweiten Paars bei Valentin (Irenaeus I 11, 1; I 100 Harvey) u. Marcus (I 15, 1; I 145); zu *Ἄνθρωπος* vgl. Irenaeus adv. haer. I 12, 4; I 113 Harvey *ἄλλοι δὲ . . . τὸν Προπάτορα τῶν ὅλων καὶ Προάρχην καὶ Προανεννόητον Ἄνθρωπον λέγουσι καλεῖσθαι* u. I 14, 3; I 134 Harvey *καὶ καλεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦτο Ἄνθρωπον· εἶναί τε πηγήν φησιν αὐτὸ παντὸς λόγου καὶ ἀρχὴν πάσης φωνῆς καὶ παντὸς ἀρρήτου ῥῆσιν καὶ τῆς σιωπωμένης Σιγῆς στόμα* — **9** zu *θέλειν* vgl. unten S. 392, 13 u. die etwas anders angelegte Ableitung bei Ptolemaeus Irenaeus I 12, 1; I 110 Harvey *τοῦ μὲν Θελήματος* (sc. *εἰκόνα εἶναι*) *τὴν Ἀλήθειαν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὸν Νοῦν, καὶ διὰ τούτου τοῦ Θελήματος ὁ μὲν ἄρρην εἰκὼν τῆς ἀγεννήτου Ἐννοίας γέγονεν, ὁ δὲ θῆλυς τοῦ Θελήματος· τὸ Θέλημα τοίνυν δύναμις ἐγένετο τῆς Ἐννοίας*

V M

1 *Χάριν· οἰκείως*] *χαριοικῶς* M | *ἐπικεχωρηγηκέναι* M **2** *θησαύρισμα* M | *τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους* < M **3** *ἅπαντα, ἅ* getilgt V corr **4** *⟨Ἔννοια⟩* *, *Ἔννοια* st. *ἄφθαρτος* Dibelius | *αἰώνια* *] *αἰωνία* V < M **5** *ἐπ' ὄρεξιν* M **7** *Ἀγεν///ήτου, ν* ausradiert V corr *Ἀγεννήτου* M **8** *προσενεγκαμένη* M **9** [*καὶ*] Dind. **10** *ὀνομάσθη* M **12** *ἀπὸ μερισμῶν* V **13** * etwa ⟨*ἕνωσις*⟩ * | *ἐξ αὐτῶν* *] *ἐξ αὐτοῦ* V M | [*ἐν αὐτῷ*] *

τικὰ φῶτα μερισθεῖσι. μετὰ τοῦτο ἡ Ἀλήθεια μητρικὴν προενεγκαμένη 7
προυνικίαν ἐθήλυνε τὸν Πατέρα ἑαυτῆς εἰς | ἑαυτὴν καὶ συνῆεσαν ἑαυτοῖς, P 169
ἀφθάρτῳ μίξει καὶ ἀγηράτῳ συγκράσει καὶ ἀναδεικνύ⟨ου⟩σι τετράδα πνευ-
ματικὴν ἀρρενόθηλυν, ἀντίτυπον τῆς προούσης τετράδος (ἥτις ἦν Βυθὸς
5 Σιγὴ Πατὴρ Ἀλήθεια). αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας
τετράς· Ἄνθρωπος Ἐκκλησία Λόγος Ζωή. τότε τοῦ πάντα περιέχοντος 8
Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία πατρικῶν μνη|σθέντες D 143
λόγων συνῆεσαν ἑαυτοῖς καὶ ἀναδεικνύουσι δωδεκάδα προυνίκων ἀρρενο-
θηλύν⟨των⟩. οἱ οὖν ἄρρενές εἰσι· Παράκλητος Πατρικὸς Μητρικὸς Ἀείνους
10 Θελητός, ὅ ἐστι Φῶς, Ἐκκλησιαστικός. αἱ δὲ θήλειαι· Πίστις Ἐλπὶς
Ἀγάπη Σύνεσις Μακαρία Σοφία. μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή, καὶ 9
αὐτοὶ τὸ τῆς ἑνώσεως μεταπλάσαντες δώρημα, ἑαυτοῖς ἐκοινώνησαν (ἦν δὲ
ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ θέλημα) καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο δεκάδα πρου-
νίκων καὶ αὐτῶν ἀρρενοθηλύντων. οἱ μὲν ἄρρενές εἰσι· Βύθιος Ἀγήρατος
15 Αὐτοφυὴς Μονογενὴς Ἀκίνητος (οὗτοι τὴν προσωνυμίαν ⟨εἰς⟩ τὴν δόξαν
τοῦ πάντα περιέχοντος ⟨περι⟩εποιήσαντο), αἱ δὲ θήλειαι· Μῖξις Ἕνωσις
Σύγκρασις Ἑνότης Ἡδονή, καὶ αὗται τὴν προσωνυμίαν εἰς δόξαν τῆς Σιγῆς
περιεποιήσαντο.

6. Τετελειωμένης οὖν τῆς κατὰ Πατέρα Ἀληθείας τριακάδος, ἣν οἱ 6, 1
20 ἐπίγειοι μὴ ἐπιστάμενοι ἀριθμοῦσι καὶ ὁπόταν ἔλθωσιν ἐπ᾽ αὐτήν, μηκέτι
ἀριθμὸν εὑρίσκοντες ἀνακυκλοῦσι, πάλιν ἀριθμοῦντες αὐτήν — ἔστι δὲ Βυθὸς
Σιγὴ Πατὴρ Ἀλήθεια Ἄνθρωπος Ἐκκλησία Λόγος Ζωὴ Παράκλητος Πατρι-
κὸς Μητρικὸς Ἀείνους Θελητὸς Ἐκκλησιαστικὸς Πίστις Ἐλπὶς Ἀγάπη

1 zu *μερισθεῖσι* vgl. Exc. ex Theod. 36, 2; III 118, 21f Stählin *ἡμεῖς . . οἱ μεμερισμένοι* — **1ff** die Ableitung der zweiten Tetras aus dem *Βυθὸς* u. der *Ἀλήθεια* nur hier — **4** vgl. Irenaeus adv. haer. I 1, 1; I 9 Harvey *καὶ εἶναι ταύτην πρώτην καὶ ἀρχέγονον Πυθαγορικὴν τετρακτύν, ἣν καὶ ῥίζαν τῶν πάντων καλοῦσιν· ἔστι γὰρ Βυθὸς καὶ Σιγή, ἔπειτα Νοῦς καὶ Ἀλήθεια* — **6ff** vgl. zu S. 386, 1ff

V M

1 *μερισθεῖσι* * Dibelius] *μερισθεῖσα* V M **3** *ἀναδεικνύ⟨ου⟩σι* Corn. **5** *Ἀληθείας* * Dibelius] *Σιγῆς* V M **8** *ἀναδείκνυσι* V | *προυνείκων* ει aus ι, ω aus ο Vcorr **8f** *ἀρρενοθηλύν⟨των⟩* *, vgl. Z. 14 u. S. 395, 6] *ἀρρενόθηλυν* V M **10** *ὅ ἐστι*] *ὁ καὶ* S. 386, 7 u. 15 **11** *Ἀγάπη Σύνεσις* am Rande nachgetragen Vcorr | *Μακαρία*] *Μακαριότης* S. 386, 8 u. 15 **12** *ἑνώσεως* *] *αἰνέσεως* V M | *ἀναπλάσαντες* V **13f** *προυνείκων* V **14** *ἀρρενοθηλύντων* * vgl. S. 395, 6] *ἀρρενοθηλει//ῶν* aus *ἀρρενοθηλύνων* Vcorr *ἀρρενοθηλύνων* M **15** ⟨*εἰς*⟩ Pet. **16** ⟨*περι*⟩*εποιήσαντο* * **22f** *Παράκλητος* hinter *Μητρικὸς* (Z. 23) V M

Σύνεσις Μακαρία Σοφία Βύθιος Ἀγήρατος Αὐτοφυὴς Μονογενὴς Ἀκίνητος Μῖξις Ἕνωσις Σύγκρασις Ἑνότης Ἡδονή —, τότε ὁ τὰ πάντα περιέχων 2 συνέσει τῇ ἀνυπερβλήτῳ δογματίσας τε κληθῆναι ἑτέραν Ὀγδοάδα ἀντὶ τῆς προούσης αὐθεντικῆς Ὀγδοάδος, ἥτις ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριακάδος | Ö318
5 μείνῃ (οὐ γὰρ ἦν Μεγέθους φρόνημα εἰς ἀριθμὸν πίπτειν), ἀντέστησεν ἀντὶ τῶν ἀρρένων τοὺς ἄρρενας· Μόνον Τρίτον Πέμπτον Ἕβδομον καὶ τὰς θηλείας· Δυάδα Τετράδα Ἑξάδα Ὀγδοάδα. | αὕτη οὖν ἡ Ὀγδοὰς 3 P170 [ἐστιν], ἡ ἀντικληθεῖσα ἀντὶ τῆς προούσης Ὀγδοάδος (Βυθοῦ Πατρὸς Ἀνθρώπου Λόγου καὶ Σιγῆς Ἀληθείας Ἐκκλησίας | Ζωῆς), ἡνώθη D144
10 τοῖς φωσὶ καὶ ἐγένετο Τριακὰς ἀπηρτισμένη. καὶ ⟨ἦν⟩ ἡ προοῦσα Ὀγ- 4 δοὰς ἀναπαυομένη. ὁ δὲ Βυθὸς ἐξῆλθεν Μεγέθους στηρίγματι ἑνωθῆναι τῇ Τριακάδι· συνήει γὰρ τῇ Ἀληθείᾳ καὶ ὁ Πατὴρ τῆς Ἀληθείας συνήρχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ Μητρικὸς εἶχε τὴν Ζωὴν καὶ ὁ Παράκλητος τὴν Ἑνάδα καὶ ἡ Ἑνὰς ἡνοῦτο τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας καὶ ὁ Πατὴρ τῆς Ἀληθείας
15 ἦν μετὰ τῆς Σιγῆς. ὁ Λόγος δὲ ὁ πνευματικὸς ἐκοινώνει * πνευματικῇ μίξει

3 eine obere u. untere *Ὀγδοάς* nach Epiph. auch bei Herakleon u. Marcus vgl. haer. 36, 2, 1; dazu auch (trotz der andern Grundauffassung) Irenaeus adv. haer. I 3, 4; I 28 Harvey *ἣν* (sc. die Achamoth) *δὴ καὶ δευτέραν Ὀγδοάδα καλοῦσιν* I 5, 2; I 44 *τὴν δὲ μητέρα τὴν Ἀχαμὼθ Ὀγδοάδα* (sc. *καλοῦσιν*), *ἀποσῴζουσαν τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τοῦ πληρώματος Ὀγδοάδος* I 5, 3; I 45f Hippolyt refut. VI 31, 7; S. 159, 17 Wendland *ἡ καλουμένη κατ' αὐτοὺς Ὀγδοάς, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκτὸς πληρώματος Σοφία* — **6** vgl. Irenaeus adv. haer. I 5, 2; I 44 Harvey *ἑπτὰ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευακέναι, ὧν ἐπάνω τὸν Δημιουργὸν εἶναι λέγουσι καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτόν, τὴν δὲ μητέρα τὴν Ἀχαμὼθ Ὀγδοάδα . . . τοὺς δὲ ἑπτὰ οὐρανοὺς εἶναι νοητούς φασιν, ἀγγέλους δὲ αὐτοὺς ὑποτίθενται . ., ὡς καὶ τὸν παράδεισον ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα τέταρτον ἄγγελον λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν*

V M

1 *Μακαρία*] *Μακαριότης* S. 386, 8 u. 15 | *Μονογενής* Corn.] *ὁλογενὴς* V M **2** *Ἕνωσις* vgl. S. 392, 16] *Γνῶσις* V M **3** *δογματίσασθαι* aus *δογματίσας τε* V corr **8** [*ἐστιν*] * **10** *ἀπηρτισμένη* wohl aus *ἀπελπισμένη* V corr *ἀπελπισμένη* M | ⟨*ἦν*⟩ * **11** *ὁ δὲ* *] *ὅ τε* V M **12** *συνήει γὰρ τῇ Ἀληθείᾳ* *] *ἡ αὐτὴ ἦν τῇ γὰρ Ἀληθείᾳ* V M **12ff** die von Dibelius S. 331 A. 4 versuchte Ergänzung des Textes geht von der Annahme aus, daß ein strenges Schema durchgeführt sein müsse. Das trifft jedoch weder hier noch S. 395, 1ff zu **14** *ἡνοῦτο* aus *ἦν οὕτω* V corr *ἦν οὕτω* M **15** * irgend ein Name ausgefallen * | *πνευματικῇ* *] *πνεύματι καὶ* V M

καὶ ἀφθάρτῳ συγκράσει, ποιοῦντος τὸ τέλος τοῦ Αὐτοπάτορος ἀδιχοτόμητον τὴν ἑαυτοῦ ἀνάπαυσιν.

ἡ οὖν Τριακὰς ἀπαρτίσασα βύθια μυστήρια, τελειώσασα γάμον ἐν 5 ἀφθάρτοις ἀνέδειξε φῶτα ἄφθαρτα, ἅτινα Μεσότητος ὠνομάσθησαν τέκνα
5 καὶ ἀχαρακτήριστα ἦσαν, τοῦ νοϊκοῦ μὴ παρακειμένου, ἐκτὸς φρονήσεως ἀναπαυόμενα χωρὶς Ἐννοίας. περὶ γὰρ οὗ τις πράσσει, ἐὰν μὴ νοῇ καθολικῶς, οὐ πράσσει. τότε γενομένων τῶν φώτων, ὧν τὴν πολυπληθίαν 6 πρὸς ἀριθμὸν ἐξειπεῖν οὐκ ἀναγκαῖον, περινοεῖν δέ (ἕκαστον γὰρ τὸ ἴδιον ὄνομα κεκλήρωται δι᾽ ἐπίγνωσιν ἀρρήτων μυστηρίων), ἡ οὖν Σιγὴ 7
10 συληθεῖσα εἰς ἐκλογὴν γνώσεως ἅπαντα σῶσαι συνῆγε τῇ δευτέρᾳ ἀντιτεθείσῃ Ὀγδοάδι ἀφθάρτῳ μίξει, νοϊκῇ δὲ βουλήσει· ἦν δὲ αὐτῆς ἡ νοϊκὴ βούλησις Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν. τοῦτο οὖν εἰς τὴν δευτέραν Ὀγδοάδα πέμψασα ἔπεισε καὶ αὐτὴν ἑνωθῆναι αὐτῇ.

3 ff vgl. Hippolyt refut. VI 34, 2 f; S. 162, 16 ff Wendland *τοὺς ἐντὸς πληρώματος αἰῶνας τριάκοντα πάλιν ἐπιπροβεβληκέναι αὐτοῖς κατὰ ἀναλογίαν αἰῶνας ἄλλους, ἵν᾽ ᾖ τὸ πλήρωμα ἐν ἀριθμῷ τελείῳ συνηθροισμένον . . . ὑποδιῄρηται δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ Ὀγδοάδι καὶ προβεβλήκασιν ἡ Σοφία, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων τῶν ζώντων κατ᾽ αὐτούς, καὶ ὁ κοινὸς τοῦ πληρώματος καρπὸς ὁ λόγους, οἵτινές εἰσιν ἄγγελοι ἐπουράνιοι, πολιτευόμενοι ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἄνω, τῇ ἐν οὐρανοῖς* u. Irenaeus adv. haer. I 2, 6; I 23 Harvey *δορυφόρους τε αὐτῷ εἰς τιμὴν [τὴν] αὐτοῦ ἀγγέλους συμπροβεβλῆσθαι* I 4, 5; I 41 *τήν τε Ἀχαμὼθ ἐκτὸς πάθους γενομένην καὶ συλλαβοῦσαν τῇ χαρᾷ τῶν ἐν αὐτῷ φώτων τὴν θεωρίαν, τουτέστι τῶν ἀγγέλων τῶν μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐγκισσήσασαν αὐτοὺς κεκυηκέναι καρποὺς κατὰ τὴν εἰκόνα διδάσκουσιν, κύημα πνευματικὸν γεγονὸς τῶν δορυφόρων τοῦ σωτῆρος* — **4** zu *Μεσότης* als stehendem valentinianischen Ausdruck für das Gebiet der untern Ogdoas vgl. Irenaeus adv. haer. I 5, 3; I 46 Harvey I 6, 4; I 58 Hippolyt refut. VI 32, 7; S. 161, 6 Wendland — **12** zu *Πνεῦμα ἅγιον* vgl. Irenaeus adv. haer. I 2, 5; I 21 Harvey I 2, 6; I 22 f *τὸ δὲ ἓν Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν ἐδίδαξε καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν εἰσηγήσατο* I 11, 1; I 101 *καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ*

V M

1 *ποιοῦντος* *] *ποιῶν* V M | *τοῦ Αὐτοπάτορος* * Dibelius] *τοῦ*(!) *αὐτομήτορος* V M **3** *ἡ οὖν*] *ἦν* M | *τριακαὰς* M | *τελειώσασα γάμον*] *τελείως ἄγαμον* V **4** *ἀνέδειξε* *, vgl. S. 395, 6] *ἀπέδειξε* V M | *Μεσότητος* Dibelius vgl. S. 395, 8] *Ἑνότητος* V M **5** *ἀχαρακτήρι//στα*, *α* ausradiert V *χαρακτηριαστὰ* M | *τοῦ νοϊκοῦ* *, vgl. Z. 6 u. 11] *οὖν μικροῦ* V M **6** *νοεῖ* M **8** *περινοεῖν δὲ* + ⟨*χρή*⟩? * **9** *ἡ οὖν Σιγὴ*] *νοῦν ἡ γῆ* M **13** *πέμψασα ἔπεισε*] *πέμψας ἔπεισε* V *πέμψασαί σε* M

γάμος οὖν ἐτελειοῦτο ἐν τοῖς τῆς Ὀγδοάδος μέρεσιν. ἑνουμένου τοῦ ἁγίου 8
Πνεύματος τῷ Μόνῳ καὶ τῆς Δυάδος τῷ Τρίτῳ καὶ τοῦ Τρίτου τῇ Ἑξάδι
καὶ τῆς Ὀγδοάδος τῷ Ἑβδόμῳ καὶ τοῦ Ἑβδόμου τῇ Δυάδι καὶ τῆς Ἑξάδος τῷ Πέμπτῳ. ὅλη δὲ ἡ Ὀγδοὰς συνῆλθε μετὰ ἡδονῆς ἀγηράτου 9
5 καὶ ἀφθάρτου μίξεως (οὐ γὰρ ἦν χωρισμὸς ἀλλήλων· ἦν δὲ σύγκρασις
μεθ' ἡδονῆς ἀμώμου) | καὶ ἀνέδειξε πεντάδα προυνίκων ἀθηλύντων. ὧν | P 171 O 320
τὰ | ὀνόματά ἐστι ταῦτα· Καρπιστὴς Ὁροθέτης Χαριστήριος Ἄφετος D 145
Μεταγωγεύς. οὗτοι τῆς Μεσότητος ὠνομάσθησαν υἱοί.

βούλομαι δὲ ὑμᾶς γινώσκειν· Ἀμφίου Αὐραὰν Βουκοῦα Θαρδουοῦ 10
10 Οὐβουκοῦα Θαρδεδδεὶν Μερεξὰ Ἀτὰρ Βαρβὰ Οὐδουὰκ Ἐστὴν [Οὐδουουὰκ
Ἐσλὴν] [Ἀμφαὶν Ἐσσουμὲν] Οὐανανὶν Λαμερτάρδε Ἀθαμὲς Σουμὶν Ἀλλωρὰ
Κουβιαθὰ Δαναδαρία Δαμμὼ Ὠρὴν Λαναφὲκ Οὐδινφὲκ Ἐμφιβοχὲ Βάρρα
Ἀσσίου Ἀχὲ Βελὶμ Δεξαριχὲ Μασεμών.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ μέρους ⟨ἐκ⟩ τῶν βιβλίων αὐτῶν παρατε-
15 *θέντα ἕως ὧδέ μοι εἰρήσθω.*

Ἐποιήσατο δὲ οὗτος τὸ κήρυγμα καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅθεν δὴ καὶ 7, 1
ὡς λείψανα ἐχίδνης ὀστέων ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ περιλείπεται τούτου ἡ
σπορά, ἔν τε τῷ Ἀθριβίτῃ καὶ Προσωπίτῃ καὶ Ἀρσινοΐτῃ καὶ Θη-
βαΐδι καὶ τοῖς κάτω μέρεσι τῆς Παραλίας καὶ Ἀλεξανδρειοπολίτῃ·

τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἀληθείας φησὶ προβεβλῆσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τῶν αἰώνων ἀοράτως εἰς αὐτοὺς εἰσιόν· δι' οὗ τοὺς αἰῶνας καρποφορεῖν τὰ φυτὰ τῆς Ἀληθείας; etwas anders bei Hippolyt refut. VI 31, 4; S. 159, 2ff, vgl. dazu Irenaeus adv. haer. I 4, 1; I 33 Harvey *διὸ καὶ αὐτὴν τοῖς ἀμφοτέροις ὀνόμασι καλεῖσθαι, Σοφίαν τε πατρωνυμικῶς . . . καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν πνεύματος* u. I 4, 5; I 38 Harvey *τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν εἰς αὐτὴν τουτέστι τὸν Σωτῆρα . . . ἐκπέμπεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ τῶν ἀγγέλων*

7 vgl. die zu S. 388, 9ff angeführten Stellen — **9—13** vgl. zu S. 385, 2ff

V M

1 *οὖν ἐτελειοῦτο*] *συνετελειοῦτο* M **4** *ὀγδοάδος*, *δο*² getilgt V corr **5** *ἦν δὲ*] *ἡ δὲ* M **6** *προυνείκων* V **13** Unterschrift *πεπλήρωται τὰ ἀπὸ Οὐαλεντίνων* V *κατὰ Οὐαλεντίνων τῶν γνωστικῶν*, dann nach einer Leiste *πεπλήρωται τὰ ἀπὸ Οὐαλεντίνων* M **14** ⟨*ἐκ*⟩ * **15** *εἰρήσθω*] *ἡγείσθω* M **16f** *ὅθεν δὴ — ἐν Αἰγύπτῳ* < M **17** vor *ὡς* ein *τῷ* getilgt V **18** *ἀβριθίτῃ* M | *ἀρσενοΐτῃ*, *τη* auf Rasur V corr **19** vor *Ἀλεξανδρειοπολίτῃ* + ⟨*ἐν τῷ*⟩? Jül. | *Ἀλεξανδρεισπολίτῃ* M

ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν κεκήρυχεν. εἰς Κύπρον δὲ ἐληλυθὼς, 2
† ὡς ναυάγιον ὑποστὰς φύσει σωματικῶς, τῆς πίστεως ἐξέστη καὶ
τὸν νοῦν ἐξετράπη. ἐνομίζετο γὰρ πρὸ τούτου μέρος ἔχειν εὐσεβείας
καὶ ὀρθῆς πίστεως ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις. ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ
5 λοιπὸν εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐλήλακεν καὶ ἐβάθυνεν ἑαυτὸν ἐν ταύτῃ
τῇ καταγγελλομένῃ ὑπ' αὐτοῦ μοχθηρίᾳ.

λέγει δὲ αὐτός τε καὶ οἱ αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, 3
ὡς ἔφην, καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον καὶ Σταυρὸν καὶ Μεταγωγέα καὶ Ὁροθέτην καὶ Ὅρον. φασὶ δὲ ἄνωθεν κατενηνοχέναι 4
10 τὸ σῶμα καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ διὰ Μαρίας τῆς παρθένου διεληλυθέναι, μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας εἰληφέναι, ἀλλὰ
ἄνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν, ὡς προεῖπον. μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν τὸν πρῶτον 5
Λόγον μηδὲ τὸν μετὰ τὸν Λόγον Χριστὸν τὸν ἄνω ὄντα ἐν τοῖς
ἄνω Αἰῶσι, ἀλλὰ τοῦτον φάσκουσι προβεβλῆσθαι δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ
15 μόνον εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ ἀνασῶσαι τὸ γένος τὸ ἄνωθεν πνευ|ματικόν. D 146

τὴν δὲ τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπαρνοῦνται, φάσκοντές τι μυ- 6

1 vgl. Irenaeus adv. haer. III 4, 3; II 17 Harvey *Οὐαλεντῖνος μὲν γὰρ ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἐπὶ Ὑγίνου, ἤκμασε δὲ ἐπὶ Πίου καὶ παρέμεινεν ἕως Ἀνικήτου* Tertullian de praescr. 30 adv. Valent. 4 — **1 ff** die Nachricht des Epiph. (Filastrius h. 38, 2; S. 21, 4 schöpft aus ihm) von einer Wirksamkeit des Valentin in Cypern nach seinem römischen Aufenthalt steht im Widerspruch mit Irenaeus; denn dessen *παρέμεινεν* (vgl. das *παρέμεινε* II 22, 5; I 331 Harvey III 3, 4; II 12) setzt voraus, daß Valentin in Rom gestorben ist. Ausgleichungsversuche bei Lipsius, Quellen der ältesten Ketzergesch. S. 256 ff Hilgenfeld, Ketzergesch. S. 255 Harnack, Lit.-Gesch. II 1, 292 ff. Immerhin beachte, daß die vita des Epiph. c. 59 u. 64 Valentinianer in Cypern erwähnt — **8** vgl. S. 388, 8 ff — **9 ff** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 4 *hunc* (sc. *Christum*) *autem in substantia corporis nostri non fuisse, sed spiritale nescio quod corpus de caelo deferentem quasi aquam per fistulam, sic per Mariam virginem transmeasse nihil inde vel accipientem vel mutuantem* Irenaeus adv. haer. I 7, 2; I 60 Harvey Hippolyt refut. VI 35, 7; S. 165, 13 ff Wendland — **13 ff** vgl. Hippolyt refut. VI 36, 3; S. 166, 5 ff *τοῦτον χάριν ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ διὰ τῆς Μαρίας, ἵνα διορθώσηται ⟨τὰ⟩ ἐνθάδε, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ὁ ἄνωθεν ἐπιπροβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Νοὸς καὶ τῆς Ἀληθείας διωρθώσατο τὰ πάθη τῆς ἔξω Σοφίας* Irenaeus adv. haer. I 3, 1; I 24 Harvey — **16** vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 4 *resurrectionem huius carnis negat, sed alterius* Irenaeus adv. haer. I 6, 1; I 51 Harvey

V M

2 † ὡς] ὡς σ oben drüber V corr ὧ M; entweder ganz zu streichen u. ⟨τε⟩ hinter *ναυάγιον* einzuschieben oder etwa ⟨*ἐσώθη, οὕτως*⟩ hinter *σωματικῶς* zu ergänzen * **13** *μήτε* M | *τὸν*[2] < M **14** *ἀλλὰ* getilgt V corr | *τοῦτον* + *δὲ* V M | *δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ* am Rande nachgetragen V corr < M

θῶδες καὶ ληρῶδες, | *μὴ τὸ σῶμα τοῦτο ἀνίστασθαι, ἀλλ' ἕτερον* P172
μὲν ἐξ αὐτοῦ, ὃ δὴ πνευματικὸν καλοῦσι· μόνων δὲ ἐκείνων τῶν
παρ' αὐτοῖς πνευματικῶν καὶ τῶν ἄλλων ⟨τῶν⟩ ψυχικῶν καλου-
*μένων *, ἐάν γε οἱ ψυχικοὶ δικαιοπραγήσειαν, τοὺς δὲ ὑλικοὺς καὶ σαρ-*
5 *κικοὺς καὶ γηΐνους καλουμένους παντάπασιν* | *ἀπόλλυσθαι καὶ μηδ'* Ö322
ὅλως σῴζεσθαι. χωρεῖν δὲ ἑκάστην οὐσίαν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς 7
προβολέας, τὴν μὲν ὑλικὴν τῇ ὕλῃ ἐκδιδομένην καὶ τὸ σαρκικὸν καὶ
γηΐνον τῇ γῇ. τρία γὰρ τάγματα βούλονται εἶναι ἀνθρώπων, πνευ- 8
ματικῶν ψυχικῶν σαρκικῶν, τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευματικὸν ἑαυτοὺς λέ-
10 *γουσιν, ὥσπερ καὶ γνωστικούς, καὶ μήτε καμάτου ἐπιδεομένους ἢ*
μόνον τῆς γνώσεως καὶ τῶν ἐπιρρημάτων τῶν αὐτῶν μυστηρίων.
πᾶν δὲ ὁτιοῦν ποιεῖν ἀδεῶς ἕκαστον αὐτῶν καὶ μηδὲν πεφροντικέναι·
ἐξ ἅπαντος γάρ φασι σωθήσεσθαι πνευματικὸν ὂν τὸ αὐτῶν τάγμα.
τὸ δὲ ἕτερον τάγμα τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ὅπερ ψυχικὸν καλοῦ- 9
15 *σιν, ἐφ' ἑαυτοῦ σῴζεσθαι μὴ δυνάμενον, εἰ μή τι ἂν καμάτῳ καὶ*
δικαιοπραγίᾳ ἑαυτὸ ἀνασώσειε. τὸ δὲ ὑλικὸν τάγμα τῶν ἐν τῷ
κόσμῳ ἀνθρώπων μήτε δύνασθαι χωρεῖν τὴν γνῶσίν φασι μήτε δέχε-
σθαι ταύτην, κἂν θέλοι ὁ ἐκ τούτου τοῦ τάγματος ὁρμώμενος, ἀπόλ-
λυσθαι δὲ ἅμα [σὺν] ψυχῇ καὶ σώματι. τὸ δὲ ἑαυτῶν τάγμα πνευματι- 10
20 *κὸν ὂν σῴζεσθαι σὺν σώματι ἄλλῳ, ἐνδοτέρῳ τινὶ ὄντι, ὅπερ αὐτοὶ*
σῶμα πνευματικὸν καλοῦσι φανταζόμενοι. τοὺς δὲ ψυχικοὺς κεκμη- 11

2 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 6, 1 ff; I 53 ff Harvey *πᾶν τὸ πνευματικόν, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι . . . ἐπαιδεύθησαν γὰρ τὰ ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι οἱ δι' ἔργων καὶ πίστεως ψιλῆς βεβαιούμενοι . . . . διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαίνονται· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι. αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως, ἀλλὰ διὰ τὸ φύσει πνευματικοὺς εἶναι πάντῃ τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι δογματίζουσιν. ὡς γὰρ τὸ χοϊκὸν ἀδύνατον σωτηρίας μετασχεῖν . ., οὕτως πάλιν τὸ πνευματικὸν θέλουσιν οἱ αὐτοὶ εἶναι ἀδύνατον φθορὰν καταδέξασθαι κἂν ὁποίαις συγκαταγένωνται πράξεσιν . . . διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς οἱ τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν* I 7, 5; I 64 f *ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑφίστανται, πνευματικὸν χοϊκὸν ψυχικόν . . καὶ τὸ μὲν χοϊκὸν εἰς φθορὰν χωρεῖν καὶ τὸ ψυχικόν, ἐὰν τὰ βελτίονα ἕληται, ἐν τῷ τῆς Μεσότητος τόπῳ ἀναπαύεσθαι* — **21 ff** Mißverständnis von Irenaeus adv. haer. I 7, 5; I 65 ff Harvey *τὰ δὲ πνευματικά, ἃ ἂν κατασπείρῃ ἡ Ἀχαμώθ, ἔκτοτε ἕως τοῦ νῦν δικαίαις ψυχαῖς παιδευθέντα ἐνθάδε καὶ ἐκτραφέντα διὰ τὸ νήπια ἐκπεπέμφθαι, ὕστερον τελειότητος*

V M

4 * etwa ⟨*εἶναι σωτηρίαν*⟩ * | vor *οἱ ψυχικοὶ* + *καὶ* M | *ὑλικούς* + *τε* M **15** *ἀφ'* aus *ἐφ'* V corr **16** *ἑαυτὸ* U] *ἑαυτῷ* V M **17** *χωρεῖν* angeflickt V corr **19** [*σὺν*] *

κότας πολὺ καὶ ὑπεραναβεβηκότας τὸν Δημιουργὸν ἄνω δοθήσεσθαι τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἅμα Χριστῷ οὖσιν, οὐδέν τι τῶν σωμάτων ἀνακομιζομένους, ἀλλὰ μόνον τὰς ψυχὰς ἐν πληρώματι εὑρεθείσας τῆς αὐτῶν γνώσεως καὶ τὸν Δημιουργὸν ὑπερβεβηκυίας δίδοσθαι τοῖς
5 *μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγγέλοις εἰς νύμφας.* | D 147

8. *Τοιαύτη ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοὺς τραγῳδία, ἔχουσα μὲν καὶ πλείω* 8, 1 *τούτων· ἐγὼ δὲ μόνον ἅτινα φύσει ἀναγκαῖον εἶναι ἡγησάμην εἰς τοὐμφανὲς ἐλθεῖν, ταῦθ' ὑπηγόρευσα, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς † γνῶσις ἦλθεν· τὸ πόθεν τε ὥρμᾶτο ἐν ποίοις δὲ καιροῖς ὑπῆρχεν καὶ ἀπὸ ποίων* 2
10 *τὰς προφάσεις εἴληφεν καὶ τίς αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, ἅμα τε τίσιν ἐβλάστησε τῷ βίῳ κακόν,* | *ἀπὸ μέρους τε, ὡς ἔφην, τῆς τούτου διδα-* P 173 *σκαλίας ἐμνημόνευσα.* *τὰ δὲ λοιπὰ τῆς αὐτοῦ λεπτολογίας οὐκ* 3 *ἐβουλήθην ἀπ' ἐμαυτοῦ συντάξαι, εὑρὼν παρὰ τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ τῷ ἀρχαίῳ τὴν κατ' αὐτοῦ πραγματείαν γεγενημένην. ἕως δὲ*
15 *ἐνταῦθα τὰ ὀλίγα ταῦτα διεξελθών, τὰ ἑξῆς ἀπὸ τῶν τοῦ προειρημένου ἀνδρός, δούλου θεοῦ, Εἰρηναίου δέ φημι, τὴν παράθεσιν ὁλοσχερῶς ποιήσομαι. ἔχει δὲ οὕτως·*

⟨ΕΚ⟩ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ

Ἐπεὶ τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοί τινες ἐπεισάγουσι λόγους ψευδεῖς 9, 1
20 καὶ »γενεαλογίας ἀπεράντους, αἵτινες ζητήσεις μᾶλλον παρ έχουσι«, καθὼς Ö 324

ἀξιωθέντα νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς τοῦ σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐν Μεσότητι κατ' ἀνάγκην μετὰ τοῦ δημιουργοῦ ἀναπαυσαμένων εἰς τὸ παντελές. καὶ αὐτὰς μὲν τὰς ψυχὰς πάλιν ὑπομερίζοντες λέγουσι ἃς μὲν φύσει ἀγαθὰς ἃς δὲ φύσει πονηράς. καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταύτας εἶναι τὰς δεκτικὰς τοῦ σπέρματος γινομένας, τὰς δὲ φύσει πονηρὰς μηδέποτε ἂν ἐπιδέξασθαι ἐκεῖνο τὸ σπέρμα

20 I Tim. 1, 4

V M von **19 ff** an Irenaeus adv. haer. I; I 1 ff Harvey (= lat.); als Nebenzeugen Tertullian adv. Valent. u. Hippolyt refut. VI 29 ff. — Die lateinische Übersetzung des Irenaeus geht auf eine griechische Handschrift zurück, die mit der von Epiph. benutzten eine Anzahl von Verderbnissen teilt, also zur selben Familie gehört

1 *ὑπεραναβεβηκότας* angeflickt V corr | *δίδοσθαι* V **2 f** *ἀνακομιζομένους*, *ἀνα* getilgt u. *ους* zu *οις* verändert V corr **5** *τοῦ* < M **8** † *γνῶσις ἦλθεν*] lies wohl *ἐλθοῦσα γνῶσις* ⟨*περιεῖχεν*⟩ * **9** *τὸ*] *τοῦ* V | *τε*] *δὲ* V **13** vor *παρὰ* + *τὰ* M **14** *κατ'* hineingeflickt V corr **15** *ἐνταῦθα* getilgt, *τούτου* drüber geschrieben V corr | *τὰ*[1] < M **17** *ἔχει δὲ οὕτως* angesetzt V corr < M **18** ⟨*Ἐκ*⟩ Ausgg. **19** *ἐπὶ* M **20** *καὶ* < M

ὁ ἀπόστολός φησιν »ἢ οἰκοδομὴν θεοῦ τὴν ἐν πίστει«. καὶ διὰ τῆς πανούργως συγκεκροτημένης πιθανότητος παράγουσι τὸν νοῦν τῶν ἀπειροτέρων καὶ αἰχμαλωτίζουσιν αὐτούς, ῥαδιουργοῦντες τὰ λόγια τοῦ κυρίου, 2 ἐξηγηταὶ κακοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων γινόμενοι. καὶ πολλοὺς ἀνατρέπουσιν,
5 ἀπάγοντες αὐτοὺς προφάσει γνώσεως ἀπὸ τοῦ τόδε τὸ πᾶν συστησαμένου καὶ κεκοσμηκότος, ὡς ὑψηλότερόν τι καὶ μεῖζον ἔχοντες ἐπιδεῖξαι τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκότος θεοῦ, πιθανῶς 3 μὲν ἐπαγόμενοι διὰ λόγων τέχνης τοὺς ἀκεραίους εἰς τὸν τοῦ ζητεῖν τρόπον, ἀπιθάνως δὲ ἀπολλύντες αὐτοὺς ἐν τῷ βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ τὴν γνώμην
10 αὐτῶν κατασκευάζειν εἰς τὸν δημιουργόν, μηδὲ ἔν τῳ διακρίνειν δυναμένων τὸ ψεῦδος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς | — ἡ γὰρ πλάνη καθ᾽ ἑαυτὴν μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται κατάφωρος, πιθανῷ δὲ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας * ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχει φαίνεσθαι διὰ τῆς ἔξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέροις. καθὼς 4 D148 5
15 ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν εἴρηται ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὅτι λίθον τὸν τίμιον σμάραγδον ὄντα καὶ πολυτίμητόν τισιν ὕαλος ἐνυβρίζει διὰ τέχνης παρομοιουμένη, ὁπόταν μὴ παρῇ ὁ σθένων δοκιμάσαι καὶ τέχνην διελέγξαι τὴν πανούργως γενομένην· ὅταν δὲ ἐπιμιγῇ χαλκὸς εἰς τὸν ἄργυρον, τίς εὐκόλως δυνήσεται τοῦτον ἀκέραιος ⟨ὢν⟩ δοκιμάσαι; — ἵνα οὖν μὴ ⟨καὶ⟩ παρὰ τὴν 6
20 ἡμετέραν αἰτίαν συναρπάζωνταί τινες ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, | ἀγνοοῦντες P174 αὐτοὺς διὰ τὴν ἔξωθεν τῆς προβατίου δορᾶς ἐπιβολήν, οὓς φυλάσσειν παρήγγελκεν ἡμῖν ὁ κύριος, ὅμοια μὲν ⟨ἡμῖν⟩ λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας, ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐντυχὼν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν ὥς αὐτοὶ λέγουσιν Οὐαλεντίνου μαθητῶν, ἐνίοις δ᾽ αὐτῶν καὶ συμβαλὼν καὶ καταλαβόμενος
25 τὴν γνώμην αὐτῶν, μηνῦσαί σοι, ἀγαπητέ, τὰ τερατώδη καὶ βαθέα μυστή- 7

20 ff vgl. Matth. 7, 15

V M lat.

2 *παρεισάγουσιν* V *εισ* getilgt V corr **3** *τοῦ* < V **4** *κακῶς*, *λ* oben drüber V corr **5** *ἀπάγοντες*] *attrahentes* (= *ἐπάγοντες*) lat. | *τοῦ τόδε*] *τούτου δὲ* M **6** *κεκοσμηκότος*] *ordinavit* lat. **9** *ἀπιθάνως*] *male* lat. **10** *μηδὲ*] *non* lat. | *ἔν τῳ* *] *ἐν τῷ* V M < lat. **11** *πλάνη* aus *ἡδονὴ* V corr | *καθ᾽ αὐτὴν*(!) V **13** * *ridiculum est et dicere* (= *γελοῖον τὸ καὶ εἰπεῖν*) lat. **14** *φαίνεσθαι*] *ut decipiat* lat. **16** *καὶ* < lat. **16 f** *παρωμοιωμένη*? nach *assimilatum* lat. Jül. **17** *σθένων*] *ἰσχύων* M | *τέχνη* M **18** *δὲ*] *enim* lat. | vor *χαλκὸς* + *ὁ* V **19** *ἀκέραιος ⟨ὢν⟩* Ausgg.] < V M, *ἀκεραίως*(!) < *ὢν* am Rande angeflickt V corr *rudis cum sit* lat. | *ἵν᾽* M | *⟨καὶ⟩* Ausgg.] *et* lat. **21** *προβατείου*, *ει* aus *ι* V corr | *δορᾶς*, *ο* aus *ω* V | *ἐπιβουλὴν* V **22** *⟨ἡμῖν⟩* *] *nobis* lat. **24** *συμβάλλων* M

ρια. ἃ »οὐ πάντες χωροῦσιν«, ἐπεὶ μὴ πάντες τὸν ἐγκέφαλον ἐξεπτύκασιν, ὅπως καὶ σὺ μαθὼν αὐτὰ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ φανερὰ ποιήσῃς καὶ παραινέσῃς αὐτοῖς φυλάξασθαι τὸν βυθὸν τῆς ἀνοίας καὶ τῆς εἰς τὸν θεὸν βλασφημίας. καὶ καθὼς δύναμις ἡμῖν, τήν τε γνώμην αὐτῶν τῶν νῦν 8
5 παραδιδασκόντων (λέγω δὴ τῶν περὶ Πτολεμαῖον), ἀπάνθισμα οὖσαν τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς, συντόμως καὶ σαφῶς ἀπαγγελοῦμεν καὶ ἀφορμὰς ⟨ἄλλοις⟩ δώσομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν μετριότητα πρὸς τὸ ἀνατρέπειν αὐτήν, ἀλλόκοτα καὶ ἀσύστατα καὶ ἀνάρμοστα τῇ ἀληθείᾳ ἐπιδεικνύντες τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, μήτε συγγρά|φειν εἰθισμένοι μήτε λόγων τέχνην ἠσκηκότες, 9 Ö326
10 ἀγάπης δὲ ἡμᾶς προτρεπομένης σοί τε καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ μηνῦσαι D149 τὰ μέχρι μὲν νῦν κεκρυμμένα, ἤδη δὲ κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ εἰς φανερὸν ἐληλυθότα ˹διδάγματα. »οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται«.

10. Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν, τῶν ἐν Κελτοῖς διατριβόντων καὶ **10, 1**
15 περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων, λόγων τέχνην ἣν οὐκ ἐμάθομεν οὔτε δύναμιν συγγραφέως ἣν οὐκ ἠσκήσαμεν οὔτε καλλωπισμὸν λέξεων οὔτε πιθανότητα ἣν οὐκ οἴδαμεν, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ 2 ἰδιωτικῶς τὰ μετὰ ἀγάπης σοὶ γραφέντα μετὰ ἀγάπης σὺ προσδέξῃ καὶ αὐτὸς αὐξήσεις αὐτὰ παρὰ σεαυτῷ (ἅτε ἱκανώτερος ἡμῶν τυγχάνων), οἱονεὶ
20 σπέρματα καὶ ἀρχὰς λαβὼν παρ' ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ πλάτει σοῦ τοῦ νοῦ **3** ἐπὶ πολὺ καρποφορήσεις τὰ δι' ὀλίγων ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα καὶ δυνατῶς παραστήσεις τοῖς μετὰ σοῦ τὰ ἀσθενῶς ὑφ' ἡμῶν ἀπηγγελμένα. καὶ ὡς **4** ἡμεῖς ἐφιλοτιμήθημεν, πάλαι ζητοῦντός σου μαθεῖν τὴν γνώμην αὐτῶν, μὴ μόνον σοὶ ποιῆσαι φανεράν, | ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δοῦναι πρὸς τὸ ἐπι- P175
25 δεικνύειν αὐτὴν ψευδῆ, οὕτως δὲ καὶ σὺ φιλοτίμως τοῖς λοιποῖς διακονήσεις, κατὰ τὴν χάριν τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου σοὶ διδομένην, εἰς τὸ μηκέτι παρασύρεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς ἐκείνων πιθανολογίας, οὔσης τοιαύτης.

1 vgl. Matth. 19, 11 — 12 Matth. 10, 26

V M lat.

1 *ἐξεπτύκασιν*] *habent* lat. **3** *τὸν*² < V | *θεὸν* Ausgg.] *deum* lat. *Χριστὸν* V M **5** vor *ἀπάνθισμα* + *velut* lat. **6** *⟨ἄλλοις⟩* *] *aliis* lat. **7 f** *ἀλλόκοτα καὶ* < lat. **8** *καὶ ἀσύστατα* < V **9** *εἰθισμένοι* aus *ἠθισμένοι* V corr *ἠθισμένοι* M **10** *σύ τε* M **12** *διδάγματα* + *ipsorum* lat. **13** vor *κρυπτὸν* + *nihil* lat. **14** *Κελτοῖς* Ausgg.] *Celtis* lat. *δελφοῖς* V *ἀδελφοῖς* M **16** *ἠσκήσαμεν*] *ἠκούσαμεν* M **18** *σοι γραφέντα*] *συγγραφέντα* M | *σὺ* aus *σοὶ* V < M **19** *αὐξήσῃς* M **22** *παραστήσῃς* M **24** *μὴ*] *ἢ* M | *φανερὰ* V **25** *οὕτω* V | *δὲ* < lat. | *διακονήσῃς* M **26** *δεδομένην* aus *διδομένην* V corr *διδομένην* M

Λέγουσιν γάρ τινα εἶναι ἐν ἀοράτοις καὶ ἀκατονομάστοις ὑψώμασι 5
τέλειον Αἰῶνα προόντα· τοῦτον δὲ καὶ Προαρχὴν καὶ Προπάτορα καὶ
Βυθὸν καλοῦσιν. ὑπάρχοντα δ᾽ αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον, ἀίδιόν τε
καὶ ἀγέννητον, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι ἐν ἀπείροις αἰῶσι
5 χρόνων· συνυπάρχειν δ᾽ αὐτῷ καὶ Ἔννοιαν, ἣν δὴ καὶ Χάριν καὶ Σιγὴν
ὀνομάζουσι. καὶ ποτὲ ἐννοηθῆναι ἀφ᾽ ἑαυτοῦ προβαλέσθαι τὸν Βυθὸν 6
τοῦτον ἀρχὴν τῶν πάντων, καὶ καθάπερ σπέρμα τὴν προβολὴν | ταύτην, D 150
ἣν προβαλέσθαι ἐνενοήθη, [καὶ] καταθέσθαι ὡς ἐν μήτρᾳ ⟨ἐν⟩ τῇ συνυπ-
αρχούσῃ ἑαυτῷ Σιγῇ. ταύτην δὲ ὑποδεξαμένην τὸ σπέρμα τοῦτο καὶ 7
10 ἐγκύμονα γενομένην ἀποκυῆσαι Νοῦν, ὅμοιόν τε καὶ ἴσον τῷ προβαλόντι
καὶ μόνον χωροῦντα τὸ μέγεθος τοῦ πατρός· τὸν δὲ Νοῦν τοῦτον καὶ
Μονογενῆ καλοῦσι καὶ Πατέρα καὶ ἀρχὴν τῶν πάντων. συμπροβεβλῆσθαι 8
δὲ αὐτῷ Ἀλήθειαν καὶ εἶναι ταύτην πρώτην καὶ ἀρχέγονον Πυθαγορικὴν
τετρακτύν, ἣν καὶ ῥίζαν τῶν | πάντων καλοῦσιν. ἔστιν γὰρ Βυθὸς καὶ Ö 328
15 Σιγή, ἔπειτα Νοῦς καὶ Ἀλήθεια. αἰσθόμενον δὲ τὸν Μονογενῆ τοῦτον 9
ἐφ᾽ οἷς προεβλήθη, προβαλεῖν καὶ αὐτὸν Λόγον καὶ Ζωήν, πατέρα πάντων
τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἐσομένων καὶ ἀρχὴν καὶ μόρφωσιν παντὸς τοῦ Πληρώ-
ματος· ἐκ δὲ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς προβεβλῆσθαι κατὰ συζυγίαν
Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. καὶ εἶναι ταύτην ἀρχέγονον Ὀγδοάδα, ῥίζαν 10
20 καὶ ὑπόστασιν τῶν πάντων, τέτρασιν ὀνόμασι παρ᾽ αὐτοῖς καλουμένην,
Βυθῷ καὶ Νῷ καὶ Λόγῳ καὶ Ἀνθρώπῳ. εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀρρε-
νόθηλυν, οὕτως· πρῶτον τὸν Προπάτορα ἡνῶσθαι κατὰ συζυγίαν τῇ
ἑαυτοῦ Ἐννοίᾳ, τὸν δὲ Μονογενῆ τουτέστιν τὸν Νοῦν τῇ Ἀληθείᾳ, τὸν
δὲ Λόγον τῇ Ζωῇ καὶ τὸν Ἄνθρωπον τῇ Ἐκκλησίᾳ.

V M lat. (dazu von Z. 1ff an Tertullian u. Hippolyt)

1 γὰρ < lat. | ἀκατονομάστοις, ο aus ω V corr ἀκατωνομάστοις M 2 προ-ἀρχὴν V 3 ὑπάρχοντα δ᾽ αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον] *esse autem illum invisibilem et quem nulla res capere possit. Cum autem a nullo caperetur et esset invisibilis* lat. (wohl Doppelschreibung) 4 ἀγέννητον] *ingenitus* lat. *innatum* Tert. 5 χρόνοις M < lat.; [χρόνων]? Jül. 6 προβαλλέσθαι, erstes λ getilgt V corr 7 τοῦτον Ausgg.] τούτων V M *hunc* lat. 8 ἣν < lat. | [καὶ] *; das *et* in lat. ist keine Bestätigung dieses καί, sondern hängt mit der Weglassung von ἣν zusammen 8f ⟨ἐν *⟩ τῇ συνυπαρχούσῃ ἑαυτῷ Σιγῇ] *eius quae cum eo erat Sige* lat. *in Sigae suae velut in genitalibus vulvae locis* Tert. 10 προβάλλοντι erstes λ getilgt V corr *qui emiserat* lat. 13 πρῶτον V 15 δὲ *] τε V M *autem* lat. 17 τῶν] τὸν V | καὶ² hineingeflickt V corr 18 δὲ] δὴ V | vor προβεβλῆσθαι ein τοῦ getilgt V corr 20 καλουμένων V 21 *Bython et Nun et Logon et Anthropon* lat. 22 τὸν Προπάτορα] *Propatorem illum* lat. 23 Ἐννοίᾳ + *id est cogitationi, quam et Gratiam et Silentium vocant* lat.

Τούτους δὲ τοὺς Αἰῶνας εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς προβεβλημένους, **11**
βουληθέντας καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου δοξάσαι τὸν Πατέρα, προβαλεῖν
προβολὰς ἐν συζυγίᾳ· τὸν μὲν Λόγον καὶ | τὴν Ζωὴν μετὰ τὸ προβαλέσθαι P176
τὸν Ἄνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλους δέκα Αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα
5 λέγουσι ταῦτα· Βύθιος καὶ Μῖξις, Ἀγήρατος καὶ Ἕνωσις, Αὐτοφυὴς καὶ
Ἡδονή, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ Μακαρία. οὗτοι ⟨οἱ⟩
δέκα Αἰῶνες, οὓς φάσκουσιν ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλῆσθαι. τὸν **12**
δὲ Ἄνθρωπον καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Αἰῶνας δώδεκα,
οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα | χαρίζονται· Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ D151
10 Ἐλπίς, Μητρικὸς καὶ Ἀγάπη, Ἀείνους καὶ Σύνεσις, Ἐκκλησιαστικὸς καὶ
Μακαριότης, Θελητὸς καὶ Σοφία.

Οὗτοί εἰσιν οἱ τριάκοντα Αἰῶνες τῆς πλάνης αὐτῶν, οἱ σεσιγημένοι **13**
καὶ μὴ γινωσκόμενοι. τοῦτο τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν κατ' αὐτοὺς
Πλήρωμα, τριχῆ διεσταμένον εἰς ὀγδοάδα καὶ δεκάδα καὶ δωδεκάδα. καὶ **14**
15 διὰ τοῦτο τὸν σωτῆρα λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ κύριον ὀνομάζειν αὐτὸν θέλουσι)
τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὸ φανερὸν μηδὲν πεποιηκέναι, ἐπιδεικνύντα τὸ
μυστήριον τούτων τῶν Αἰώνων. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς τῶν εἰς **15**
τὸν ἀμπελῶνα πεμπομένων ἐργατῶν φασι φανερώτατα τοὺς τριάκοντα
τούτους Αἰῶνας μεμηνῦσθαι. πέμπονται γὰρ οἱ μὲν περὶ πρώτην ὥραν,
20 οἱ δὲ περὶ τρίτην, οἱ δὲ περὶ ἕκτην, οἱ δὲ περὶ ἐνάτην, ἄλλοι δὲ περὶ
ἑνδεκάτην· συντιθέμεναι οὖν αἱ προειρημέναι ὧραι εἰς αὐτὰς τὸν τῶν
τριάκοντα ἀριθμὸν ἀναπληροῦσι. μία γὰρ καὶ τρεῖς καὶ ἓξ καὶ ἐννέα καὶ
ἕνδεκα τριάκοντα γίνονται. διὰ δὲ τῶν ὡρῶν τοὺς Αἰῶνας μεμηνῦσθαι
θέλουσι. καὶ ταῦτ' εἶναι τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπόρρητα **16**
25 μυστήρια, ἃ καρποφοροῦσιν αὐτοί. καὶ εἴ πού τι τῶν ἐν πλήθει εἰρημένων
ἐν ταῖς γραφαῖς δυνηθείη προσαρμόσαι καὶ εἰκάσαι τῷ πλάσματι αὐτῶν. Ö330

11. Τὸν μὲν οὖν Προπάτορα αὐτῶν γινώσκεσθαι μόνῳ λέγουσι τῷ **11, 1**
ἐξ αὐτοῦ γεγονότι Μονογενεῖ τουτέστιν τῷ Νῷ. τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν
ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν. μόνος δὲ ὁ Νοῦς κατ' αὐτοὺς ἐτέρ-
30 πετο θεωρῶν τὸν Πατέρα καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ κατανοῶν

17 ff vgl. Matth. 20, 1 ff

V M lat. (Tert., Hipp.)

2 *προβάλλειν* M 3 *προβαλ//έσθαι, λ* getilgt Vcorr 5 *βύθιος* aus *βίθυος* Vcorr *βίθυος* M 6 *⟨οἱ⟩* * 10 vor *Ἐκκλησιαστικὸς* + *καὶ* V M < lat. 15 *αὐτὸν ὀνομάζειν* M 18 *φησι* M 19 f *ὁ μὲν . . . ὁ δὲ . . . οἱ δὲ* M 21 *τὸν τῶν*] *τῶν τὸν* M 23 *γίνωνται* M 25 *ἐν πλήθει* < lat. 26 *δυνηθείη προσαρμόσαι*] *potuerunt adaptare* lat.; nach *δυνηθείη* ist wohl eine vor Epiph. u. lat. entstandene Lücke anzunehmen, auszufüllen etwa nach S. 409, 12 f *⟨ἕλκεσθαι εἰς τοῦτο, βούλονται⟩* *

ἠγάλλετο. καὶ διενοεῖτο καὶ τοῖς λοιποῖς Αἰῶσιν ἀνακοινώσασθαι τὸ 2
μέγεθος τοῦ Πατρός, ἡλίκος τε καὶ ὅσος ὑπῆρχεν, καὶ ὡς ἦν ἄναρχός τε
καὶ ἀχώρητος καὶ οὐ καταληπτὸς ἰδεῖν· κατέσχεν δὲ αὐτὸν ἡ Σιγὴ βου-
λήσει τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ θέ|λειν πάντας | αὐτοὺς εἰς ἔννοιαν καὶ πόθον P 177 D 152
5 ζητήσεως τοῦ προειρημένου Προπάτορος αὐτῶν ἀναγαγεῖν. καὶ οἱ μὲν 3
λοιποὶ ὁμοίως Αἰῶνες ἡσυχῇ πως ἐπεπόθουν τὸν προβολέα τοῦ σπέρματος
αὐτῶν ἰδεῖν καὶ τὴν ἄναρχον ῥίζαν ἱστορῆσαι. προήλατο δὲ ὁ πολὺ τελευ- 4
ταῖος καὶ νεώτατος τῆς δωδεκάδος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς
Ἐκκλησίας προβεβλημένης Αἰὼν τουτέστιν ἡ Σοφία καὶ ἔπαθε πάθος
10 ἄνευ τῆς ἐπιπλοκῆς τοῦ ⟨συ⟩ζύγου τοῦ Θελητοῦ, ὃ ἐνήρξατο μὲν ἐν τοῖς
περὶ τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν ἀπέσκηψε δὲ εἰς τοῦτον τὸν παρατρα-
πέντα, προφάσει μὲν ἀγάπης † τόλμης δέ, διὰ τὸ μὴ κεκοινωνῆσθαι τῷ Πατρὶ
τῷ τελείῳ, καθὼς καὶ ὁ Νοῦς. τὸ δὲ πάθος εἶναι ζήτησιν τοῦ Πατρός·
ἤθελε γάρ, ὡς λέγουσι, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καταλαβεῖν. ἔπειτα μὴ 5
15 δυνηθέντα διὰ τὸ ἀδυνάτῳ ἐπιβαλεῖν πράγματι καὶ ἐν πολλῷ πάνυ ἀγῶνι
γενόμενον διά τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ Πατρὸς
καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν στοργήν, ἐκτεινόμενον ἀεὶ ἐπὶ τὸ πρόσθεν ὑπὸ τῆς
γλυκύτητος αὐτοῦ τελευταῖον ἂν καταπεπόσθαι καὶ ἀναλελύσθαι εἰς τὴν
ὅλην οὐσίαν, εἰ μὴ τῇ στηριζούσῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀρρήτου μεγέθους φυλασ-
20 σούσῃ τὰ ὅλα συνέτυχε δυνάμει. ταύτην δὲ τὴν δύναμιν καὶ Ὅρον καλοῦσιν. 6
ὑφ᾽ ἧς ἐπεσχῆσθαι καὶ ἐστηρίχθαι καὶ μόγις ἐπιστρέψαντα εἰς ἑαυτὸν καὶ
πεισθέντα, ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀποθέσθαι τὴν προτέραν
ἐνθύμησιν σὺν τῷ ἐπιγενομένῳ πάθει ἐκ τοῦ ἐκπλήκτου ἐκείνου θαύματος.
12. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν οὕτως τὸ πάθος τῆς Σοφίας καὶ τὴν ἐπι- 12, 1
25 στροφὴν μυθολογοῦσιν· ἀδυνάτῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ πράγματι αὐτὴν ἐπι-

V M lat. (Tert., Hipp.)

4 θέλειν + ⟨αὐτὸν⟩? * 5 *προειρημένου* < lat. | *Προπάτορος*] *Patris* lat. | *ἀγαγεῖν* V 6 *ὁμοίως αἰῶνες*] *aeones omnes* lat. 7 *προήλατο*, *ἡ* auf Rasur Vcorr *προσήλετο* M | *ὁ πολὺ* *, nach *valde ultimus* lat.] *πολὺ ὁ* V M 9 *προβεβλημένος* V 10 *⟨συ⟩ζύγου* Ausgg., nach *coniugis* lat.] *ζυγοῦ* V M 11f *παρατραπέντα*, *τραπεν* auf Rasur Vcorr 12 *πρόφασιν* V | † *τόλμης*] *temeritatis* lat. *τόλμη* M (richtige Verbesserung des vor Epiph. u. lat. liegenden Fehlers) *κεκοινῶσθαι* M *communicaverat* lat. 15 *δυνηθέντα* *] *δυνηθῆναι* V M *quum non posset* lat. | *τὸ*] *τῷ* M | *καὶ* < lat. | vor *πολλῷ* + *τῷ* V 16 *τε* < M 19 *ὅλην*] *universam* lat. *reliquam* Tert. (nicht vorzuziehen, vgl. S. 407, 23; der Sinn ist: sie wäre aufgelöst worden in die gesamte d. h. in die allgemeine Substanz) 21 *καὶ*[2] < lat. | *ἐπιστρέψαν* M 22 *πεισθέντα* + *iam lat.* 23 *ἐπιγινομένῳ* V | *ἐκπλήττου* M 24 *οὕτως* Dind., nach *huiusmodi* lat.] *πῶς* V M 25 *μυθολογοῦσιν*] *velut fabulam narrant* lat. | *ἀκαταλή///πτῳ*, *μ* getilgt Vcorr

χειρήσασαν τεκεῖν οὐσίαν ἄμορφον, οἵαν φύσιν εἶχεν θήλεια τεκεῖν· ἣν 2 Ö332
καὶ κατανοήσασαν πρῶτον μὲν λυπηθῆναι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς γενέσεως,
ἔπειτα φοβηθῆναι μήτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τέλος | ἔχῃ· εἶτα ἐκστῆναι καὶ D153
ἀπορῆσαι, ζητοῦσαν τὴν αἰτίαν καὶ ὅντινα τρόπον ἀποκρύψῃ τὸ γεγο-
5 νός. ἐγκαταγενομένην δὲ τοῖς πάθεσι λαβεῖν ἐπιστροφὴν καὶ ἐπὶ τὸν 3
Πατέρα ἀναδραμεῖν πειραθῆναι καὶ | μέχρι τινὸς τολμήσασαν ἐξασθενῆσαι P178
καὶ ἱκέτιν τοῦ Πατρὸς γενέσθαι. συνδεηθῆναι δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς λοιποὺς 4
Αἰῶνας, μάλιστα δὲ τὸν Νοῦν. ἐντεῦθεν λέγουσι πρώτην ἀρχὴν ἐσχηκέναι
τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου καὶ
10 τῆς ἐκπλήξεως.

Ὁ δὲ Πατὴρ τὸν προειρημένον Ὅρον ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ Μονογενοῦς 5
προβάλλεται ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ, ἀσύζυγον ἀθήλυντον· τὸν γὰρ Πατέρα ποτὲ
μὲν μετὰ συζυγίας τῆς Σιγῆς, ποτὲ δὲ καὶ ὑπὲρ ἄρρεν καὶ ὑπὲρ θῆλυ
εἶναι θέλουσι. τὸν δὲ Ὅρον τοῦτον καὶ Σταυρὸν καὶ Λυτρωτὴν καὶ 6
15 Καρπιστὴν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καλοῦσι. διὰ δὲ τοῦ Ὅρου
τούτου φασὶ κεκαθάρθαι καὶ ἐστηρίχθαι τὴν Σοφίαν καὶ ἀποκατασταθῆναι
τῇ συζυγίᾳ. χωρισθείσης γὰρ τῆς Ἐνθυμήσεως ἀπ' αὐτῆς σὺν τῷ ἐπι- 7
γενομένῳ πάθει, αὐτὴν μὲν ἐντὸς Πληρώματος μεῖναι, τὴν δὲ ἐνθύμησιν
αὐτῆς σὺν τῷ πάθει ὑπὸ τοῦ Ὅρου ἀφορισθῆναι καὶ ἀποσταυρωθῆναι
20 καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ γενομένην εἶναι μὲν πνευματικὴν οὐσίαν, ⟨ὡς⟩ φυσικήν τινα
Αἰῶνος ὁρμὴν τυγχάνουσαν, ἄμορφον δὲ καὶ ἀνείδεον διὰ τὸ μηδὲν κατα-
λαβεῖν. καὶ διὰ τοῦτο καρπὸν ἀσθενῆ καὶ θῆλυν αὐτὴν λέγουσι.

13. Μετὰ δὲ τὸ ἀφορισθῆναι ταύτην ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος τῶν 13, 1
Αἰώνων τήν τε Μητέρα αὐτῆς ἀποκατασταθῆναι τῇ ἰδίᾳ συζυγίᾳ, τὸν

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 ἔσχεν M | θήλεια Dind., nach *foemina* lat.] θήλειαν V M 2 καὶ < lat. 3 μήτι *] μηδε aus μητε V corr μήτε M *ne* lat. | αὐτὸ τὸ εἶναι] *hoc ipsum* lat.; nach αὐτὸ τὸ εἶναι vielleicht einzusetzen ⟨αὐτῇ⟩ *, vgl. S. 410, 13 f | τέλος Dind., nach *finem* lat. u. *ne finis quoque insisteret* Tert.] τελείως V M | ἔχῃ Pet.] ἔχειν V M 4 ἀπορῆσαι] *aporiatam id est confusam* lat. | ἀποκρύψει aus ἀποκρύψῃ V corr 4 f τὸ γεγονὸς] *id quod erat natum* lat. 5 τοῖς] *iis* lat. 6 vor ἐξασθενῆσαι + *tandem* lat. 7 ἱκέτιν aus ἱκέτην V corr ἱκέτην M 8 lies πρῶτον? * 12 σύζυγον, ἀ drüber gesetzt V corr σύζυγον M | ἀθήλυντον] *masculo-foemina* lat. *feminam marem* Tert.; trotzdem ist wohl nicht ἀρρενόθηλυν einzusetzen 13 ὑπὲρ] beidemale *pro* lat. 14 καὶ Σταυρὸν καὶ Λυτρωτὴν Ausgg.] καὶ συλλυτρωτὴν V M *et Stauron et Lytroten* lat. 17 τῇ συζυγίᾳ] *coniugi* lat. *coniugio* Tert. 17 f ἐπιγενομένῳ *] ἐπιγινομένῳ V M *appendice* lat. Tert. 19 ἀποσταυρωθῆναι Ausgg.] ἀποστερηθῆναι V M *crucifixam* lat. Tert. 20 ⟨ὡς⟩ *] *ut* lat. Tert. 22 διὰ τοῦτο] διὰ τὸ M | αὐτὴν *] αὐτὸν V M *eius* lat. 23 αὐτὴν M

Μονογενῆ πάλιν ἑτέραν προβαλέσθαι συζυγίαν κατὰ προμήθειαν τοῦ Πατρός, ἵνα μὴ ὁμοίως ταύτῃ πάθῃ τις τῶν Αἰώνων, Χριστὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, εἰς πῆξιν καὶ στηριγμὸν τοῦ Πληρώματος, ὑφ᾽ ὧν καταρτισθῆναί ⟨φασιν⟩ τοὺς Αἰῶνας. τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν διδάξαι αὐτοὺς συζυγίας 2
5 φύσιν, † ἀγεννήτου | κατάληψιν γινώσκοντας ἱκανοὺς εἶναι ἀναγορεῦσαί τε D154 Ö334
ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπίγνωσιν, ὅτι τε ἀχώρητός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτὸν ἢ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται· καὶ τὸ μὲν αἴτιον τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῖς 3
λοιποῖς τὸ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν τοῦ Πατρός, τῆς δὲ γενέσεως αὐτῶν
10 καὶ μορφώσεως τὸ καταληπτὸν αὐτοῦ, ὃ δὴ υἱός ἐστιν. καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἄρτι προβληθεὶς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἐδημιούργησε.

Τὸ δὲ [ἓν] Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν 4
ἐδίδαξεν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν ⟨εἰσ⟩ηγήσατο. οὕτως τε μορφῇ καὶ P179
γνώμῃ ἴσους κατασταθῆναι τοὺς Αἰῶνας λέγουσι, πάντας γενομένους Νόας
15 καὶ πάντας Λόγους καὶ πάντας Ἀνθρώπους καὶ πάντας Χριστούς, καὶ τὰς θηλείας ὁμοίως πάσας Ἀληθείας καὶ πάσας Ζωὰς καὶ Πνεύματα καὶ Ἐκκλησίας. στηριχθέντα δὲ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅλα καὶ ἀναπαυσάμενα τελέως 5
μετὰ μεγάλης χαρᾶς φησὶν ὑμνῆσαι τὸν Προπάτορα, πολλῆς εὐφρασίας μετασχόντα. καὶ ὑπὲρ τῆς εὐποιίας ταύτης βουλῇ μιᾷ καὶ γνώμῃ τὸ 6
20 πᾶν Πλήρωμα τῶν Αἰώνων, συνευδοκοῦντος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦ δὲ Πατρὸς αὐτῶν συνεπισφραγιζομένου, ἕνα ἕκαστον τῶν

V M lat. (Tert., Hipp.)

2 *ἵνα μὴ — Αἰώνων* < lat. *ne qua eiusmodi rursus concussio incuteret* Tert. *πάθῃ τις*] *παθητὴς* M **3** *εἰς πῆξιν — Πληρώματος* < lat. *pleromati muniendo iamque figendo* Tert. **4** *⟨φασιν⟩* *] *dicunt* lat. | *διάξαι* M **5** † *ἀγεννήτου κατάληψιν γινώσκοντας ἱκανοὺς εἶναι*] *innati comprehensionem cognoscentes sufficientes sive idoneos esse* lat. *et innati coniectationem et idoneos efficere* Tert.; altes Verderbnis, lies etwa ⟨*πρὸς*⟩ *ἀγεννήτου κατάληψιν γεννητοὺς* ⟨*μὴ*⟩ *ἱκανοὺς εἶναι* oder ⟨*τοὺς*⟩ *ἀγεννήτου κατάληψιν γινώσκοντας* ⟨*μόνον πρὸς συζυγίαν μετ᾽ αὐτοῦ*⟩ *ἱκανοὺς εἶναι* * | *ἀναγορεῦσαί τε ἐν αὐτοῖς*] *generandi in se* Tert. **6f** *ἀκατάλη///πτος*, *μ* getilgt V corr **7** *μόνου* < M **8** *γινώσκεται* < lat. **8f** *τοῖς λοιποῖς*] *iis omnibus* lat. **9** *ἀκατάληπτον* Ausgg.] *πρῶτον καταληπτὸν* V M *incomprehensibile* lat. | *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* V M < lat. *illorum* Tert. **12** [*ἓν*] *] < lat. **13** ⟨*εἰσ*⟩*ηγήσατο* Ausgg.] *induxit* lat. **14** *τοὺς* < M **15** *καὶ πάντας Λόγους* < Tert. | *πάντας*¹ < lat. | *Χριστοὺς*] *Theletos* Tert. **15f** hinter *καὶ*⁴ Rasur von 6 Buchstaben V corr *καὶ πάντας*(!) M **16** *Ἀληθείας*] *Sigas* Tert. | *πάσας*² < lat. **16f** *καὶ Πνεύματα καὶ Ἐκκλησίας*] *in Ecclesias in Fortunatas* Tert. **17** *δὲ*] *quoque* lat. | *ἀναπαυσάμενα*] *requiescentia* lat. | *τελείας* M **18** *φησὶν*] *dicunt* lat. **19** *μετασχόντα*] *participantem* (sc. *Propatorem*) lat. | *βουλῇ μιᾷ*] *βούλημα* M **21** *τοῦ δὲ — συνεπισφραγιζομένου* < lat. Tert.

Αἰώνων ὅπερ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ κάλλιστον καὶ ἀνθηρότατον συνενεγκαμένους
καὶ συνερανισαμένους καὶ ταῦτα ἁρμοδίως πλέξαντας καὶ ἐμμελῶς ἑνώ-
σαντας, προβαλέσθαι πρόβλημα εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Βυθοῦ, τελειό- 7
τατον κάλλος τι καὶ ἄστρον τοῦ Πληρώματος, τέλειον Καρπὸν τὸν Ἰησοῦν,
5 ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι καὶ Χριστὸν καὶ Λόγον πατρωνυμικῶς
καὶ τὰ Πάντα, διὰ τὸ ἀπὸ πάντων εἶναι· δορυφόρους τε αὐτῷ εἰς τιμὴν
† τὴν αὐτῶν ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβλῆσθαι.

14. Αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐντὸς Πληρώματος ὑπ' | αὐτῶν λεγομένη 14, 1 D155
πραγματεία, καὶ ἡ τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος καὶ μετὰ μικρὸν ἀπολωλότος,
10 ὡς ἐν πολλῇ † ὕλῃ διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς *, συμφορὰ καὶ ἡ τοῦ Ὅρου καὶ
Σταυροῦ καὶ Λυτρωτοῦ καὶ Καρπιστοῦ καὶ Ὁροθέτου καὶ Μεταγωγέως
ἐξ ἀγῶνος σύμπηξις καὶ ἡ τοῦ πρώτου Χριστοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ
ἐκ μετανοίας ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν μεταγενεστέρα τῶν Αἰώνων γένεσις
καὶ ἡ τοῦ δευτέρου Χριστοῦ, ὃν καὶ Σω τῆρα λέγουσιν, ἐξ ἐράνου σύνθετος Ö336
15 κατασκευή. ταῦτα δὲ φανερῶς μὲν μὴ εἰρῆσθαι διὰ τὸ μὴ πάντας 2
χωρεῖν τὴν γνῶσιν αὐτῶν, μυστηριωδῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ παρα-
βολῶν μεμηνῦσθαι τοῖς συνιεῖν δυναμένοις οὕτως· τοὺς μὲν γὰρ τριάκοντα 3
Αἰῶνας μεμηνῦσθαι διὰ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ὡς προέφαμεν, ἐν οἷς οὐδὲν
ἐν φανερῷ φάσκουσι πεποιηκέναι τὸν σωτῆρα, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν
20 ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος. καὶ τὸν Παῦλον φανερώτατα λέγουσι | τούσδε 4 P180
Αἰῶνας ὀνομάζειν πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τετηρηκέναι οὕτως
εἰπόντα »εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος«. ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς 5
ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας λέγοντας »εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων« ἐκείνους τοὺς
Αἰῶνας σημαίνειν· καὶ ὅπου ἂν αἰὼν ἢ αἰῶνες ὀνομάζωνται, τὴν ἀναφορὰν

15 f vgl. Matth. 19, 11 — **22** Ephes. 3, 21

V M lat. (Tert., Hipp.)

2 *καὶ συνερανισαμένους*] *καὶ ἐρανισαμένους* V *collationem fecisse* lat. | *ἁρμο-νίως* M **3** *προβλήματα* V *problema* + *et* lat. **4** *κάλλος τι*] *κάλλος τε* V *ἀλλ' ὅς τι* M | *τὸν* hineingeflickt V corr < M **6** *τὰ Πάντα* Ausgg.] *κατὰ Πάντα* V M *omnia* lat. Tert. | *αὐτῷ*] *αὐτῶν* V **7** *τὴν*] *τῶν* M | *τὴν αὐτῶν*] *ipsorum* lat.; alter Fehler für [*τὴν*] *αὐτοῦ*? * **8** *λεγομένη* aus *γενομένη* V corr **10** vor *ὡς* + *et* lat. | † *ὕλῃ*] *materia* lat.; alter Fehler für *λύπῃ* * **10** * ⟨*ἐγένετο*⟩ * | *ἡ* < M **11** *Σταυροῦ* Ausgg.] *στύλου* V M *crucis* lat. | *Σταυροῦ* + *ipsorum* lat. | *μεταγωγέος* M **12** *ἐξάγωνος* V *ex agonia* lat. **13** *τῶν αἰωνίων* M **14** *ἐράνου* aus *οὐρανοῦ* V corr *οὐρανοῦ* M **16** *Σωτῆρος*] *πατρὸς* M **17** *μὲν γὰρ* < lat. **20** *τούσδε*] *τούς τε* M **21** *πολλάκις*] *saepissime* lat. **22** *εἰπόντα*] *εἶπεν τὰ* M | *τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος*] *saeculi saeculorum* lat. **23** *ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας*] *in gratiarum actionibus* lat. | *εἰς* < lat.

εἰς ἐκείνους εἶναι θέλουσιν. τὴν δὲ τῆς δωδεκάδος τῶν Αἰώνων προ- 6
βολὴν μηνύεσθαι διὰ τοῦ δωδεκαετῆ ὄντα τὸν κύριον διαλεχθῆναι τοῖς
νομοδιδασκάλοις καὶ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς· δώδεκα γὰρ ἀπό-
στολοι. καὶ τοὺς λοιποὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας φανεροῦσθαι διὰ τοῦ μετὰ 7
5 τὴν ⟨ἐκ⟩ νεκρῶν ἀνάστασιν δεκαοκτὼ μησὶν λέγειν διατετριφέναι αὐτὸν
σὺν τοῖς μαθηταῖς· ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προηγουμένων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ
δύο γραμμάτων, τοῦ τε ἰῶτα καὶ τοῦ ἦτα, τοὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας εὐσήμως
μηνύεσθαι. καὶ τοὺς δέκα Αἰῶνας ὡσαύτως διὰ τοῦ ἰῶτα γράμματος, 8
ὃ προηγεῖται τοῦ | ὀνόματος αὐτοῦ, σημαίνεσθαι λέγουσιν. καὶ διὰ τοῦτο D156
10 εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα »ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ, ἕως ἂν
πάντα γένηται«.

Τὸ δὲ περὶ τὸν δωδέκατον Αἰῶνα γεγονὸς πάθος ὑποσημαίνεσθαι 9
λέγουσι διὰ τῆς ἀποστασίας Ἰούδα, ὃς δωδέκατος ἦν τῶν ἀποστόλων, καὶ
ὅτι τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ ἔπαθεν· ἐνιαυτῷ γὰρ ἑνὶ βούλονται αὐτὸν μετὰ τὸ
15 βάπτισμα αὐτοῦ κεκηρυχέναι. ἔτι τε ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης σαφέστατα 10
τοῦτο δηλοῦσθαι· δώδεκα γὰρ ἔτη παθοῦσαν αὐτὴν ὑπὸ τῆς τοῦ σωτῆρος
παρουσίας τεθεραπεῦσθαι, ἁψαμένην τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο
εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα »τίς μου ἥψατο;« διδάσκοντα τοὺς μαθητὰς τὸ
γεγονὸς ἐν τοῖς Αἰῶσι μυστήριον καὶ τὴν ἴασιν τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος.
20 ἡ γὰρ παθοῦσα δώδεκα ἔτη ἐκείνη ἡ δύναμις, ἐκτεινομένης αὐτῆς καὶ εἰς 11
ἄπειρον ῥεούσης τῆς οὐσίας, ὡς λέγουσιν, εἰ μὴ ἔψαυσε τοῦ φορήματος
τοῦ υἱοῦ τουτέστιν τῆς Ἀληθείας τῆς πρώτης τετράδος ἥτις διὰ τοῦ κρα-
σπέδου | μεμήνυται, ἀνελύθη ἂν εἰς τὴν ⟨ὅλην⟩ οὐσίαν αὐτῆς. ἀλλὰ ἔστη Ö338
καὶ ἐπαύσατο τοῦ πάθους· ἡ γὰρ ἐξελθοῦσα δύναμις τοῦ υἱοῦ (εἶναι δὲ

10 Matth. 5, 18 — **18** Mark. 5, 30

V M lat. (Tert., Hipp.)

3 *ἀπόστολοι*] *apostolos elegit* lat. **5** *⟨ἐκ⟩ νεκρῶν* Ausgg.] *a mortuis* lat. **9** *αὐτῶν* M | *σημαίνεσθαι λέγουσιν* Ausgg.] *σημαίνουσι λέγεσθαι* V M *significari dicunt* lat. **13** *διὰ τῆς ἀποστασίας Ἰούδα* Ausgg.] *τῆς ἀποστασίας διὰ Ἰούδαν* (*Ἰούδα* M) V M *per apostasiam Judae* lat. | *ὃς* aus *ὡς* V corr *ὡς* M | *ἀποστόλων* + *γενομένης προδοσίας δείκνυσθαι λέγουσιν* V M **15** *αἱμορρούσης* M **17** *ἁψαμένην* Ausgg.] *ἁψαμένης* V M *cum tetigisset* lat. **20** *ἡ . . . δύναμις*] *per illam . . . significatur* lat.; lies wohl *ἐκείνη ἦν δύναμις ⟨ἥτις⟩* * | *ἐκτεινομένης*] *eo quod extenderetur* lat. **21** *τῆς οὐσίας* + *eius* lat. | vor *εἰ μὴ* + *et* lat. | *φρονήματος* M **22** *τοῦ υἱοῦ* *] *αὐτοῦ* V M *illius filii* lat. **23** *ἀνελύθη*] *advenisse* lat. | *εἰς* aus *πρὸς* V corr *πρὸς* M | *⟨ὅλην⟩* *] *in omnem substantiam* lat., vgl. S. 403, 19 | *αὐτῆς*] *suam* lat.; [*αὐτῆς*] Jül. **24** *ἡ γὰρ ἐξελθοῦσα*] *per egressam* (zum vorhergehenden Satz gezogen) lat. | *τοῦ υἱοῦ* *] *τούτου* V M *filii* lat.

ταύτην τὸν Ὅρον θέλουσιν) ἐθεράπευσεν αὐτὴν καὶ τὸ πάθος ἐχώρισεν ἀπ' αὐτῆς.

Τὸ δὲ ⟨τὸν⟩ Σωτῆρα, τὸν ἐκ πάντων ὄντα, τὸ Πᾶν εἶναι διὰ τοῦ | λόγου **12** P181
τοῦ »πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μήτραν« δηλοῦσθαι λέγουσιν· ὅς τὸ Πᾶν ὢν
5 διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος † καὶ ἐξορισθείσης ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος, ἣν δὴ καὶ δευτέραν Ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου δὲ φανερῶς διὰ **13** τοῦτο εἰρῆσθαι λέγουσι »καὶ αὐτός ἐστι τὰ πάντα«, καὶ πάλιν »πάντα εἰς αὐτὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα«, καὶ πάλιν »ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ
10 πλήρωμα τῆς θεότητος«· καὶ τό »ἀνακεφαλαιώσασθαι δὲ τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ | θεοῦ«, ⟨οὕτως⟩ ἑρμηνεύουσιν εἰρῆσθαι καὶ εἴ τινα ἄλλα D157 τοιαῦτα.

15. Ἔπειτα περὶ τοῦ Ὅρου αὐτῶν, ὃν δὴ καὶ πλείοσιν ὀνόμασιν **15, 1** καλοῦσι, δύο ἐνεργείας ἔχειν αὐτὸν ἀποφαίνονται, τήν τε ἑδραστικὴν καὶ
15 τὴν μεριστικήν· καὶ καθὰ μὲν ἑδράζει καὶ στηρίζει, Σταυρὸν εἶναι, καθὸ δὲ μερίζει καὶ διορίζει, Ὅρον. τὸν δὲ σωτῆρα οὕτως λέγουσι μεμνηκέναι **2** τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἑδραστικὴν ἐν τῷ εἰπεῖν »ὃς οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, μαθητὴς ἐμὸς οὐ δύναται εἶναι« καὶ ⟨πάλιν⟩ »ἄρας τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι«· τὴν δὲ διοριστι- **3**
20 κὴν αὐτοῦ ἐν τῷ εἰπεῖν »οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν«. καὶ τὸν Ἰωάννην δὲ λέγουσιν αὐτὸ τοῦτο μεμνηκέναι, εἰπόντα »τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ«. καὶ διὰ τούτου τὴν **4** ἐνέργειαν τοῦ Ὅρου μεμνηκέναι· πτύον γὰρ ἐκεῖνο τὸν σταυρὸν ἑρμηνεύ-
25 ουσιν εἶναι, ὃν δὴ καὶ ἀναλίσκειν τὰ ὑλικὰ πάντα ὡς ἄχυρα πῦρ, καθαίρειν

4 Luk. 2, 23 (Exod. 13, 12) — **8** vgl. Kol. 3, 11 — Röm. 11, 36 — **9** Kol. 2, 9 — **10** Ephes. 1, 10 — **17** Luk. 14, 27 — **19** vgl. Mark. 10, 21 — **20** Matth. 10, 34 — **21** Luk. 3, 17

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *ταύτης* V | vor *ἐθεράπευσεν* + *qui* lat. | *ἐχώρησεν* V M **3** ⟨*τὸν*⟩ * **4** *ὢν* < M **5** † *καὶ*] *et* lat.; alter Fehler, lies *τῆς* * **10** *δὲ* < lat. **11** ⟨*οὕτως*⟩ Ausgg.] *sic* lat. **14** *ἀποφαίνονται* *] *ἀποφαινόμενοι* V M *ostendunt* lat. **16** *καὶ διορίζει* < lat. | *τὸν*] *τὸ* M | *δὲ* *] *μὲν* V M *autem* lat. | *σωτῆρα* Ausgg.] *Σταυρὸν* V M *salvatorem* lat. | *λέγουσιν* < lat. **18** *ἐμὸς* < M **19** ⟨*πάλιν*⟩ *] *iterum* lat. | *σταυρὸν* + *αὐτοῦ* V M **20** *αὐτοῦ* < lat. **22** *διακαθαριεῖ*] *emundare* lat. | *τὴν ἀποθήκην* aus *ἀποθήκας* V corr *ἀποθήκας* M *horreum* lat. **23** *διὰ τούτου*] *per haec* lat. (?) **24** *ἐκεῖνον*, *ν* angeflickt V corr *ἐκεῖνον* M **25** *ὃν δὴ καὶ ἀναλίσκειν*] *quae scilicet consumit* lat. | *καθαίρειν*] *emundat* lat.

δὲ τοὺς σῳζομένους ὡς τὸ πτύον τὸν σῖτον. Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον 5
καὶ αὐτὸν ἐπιμιμνήσκεσθαι τούτου τοῦ σταυροῦ λέγουσιν οὕτως »ὁ λόγος
γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σῳζομένοις
δύναμις θεοῦ«. καὶ πάλιν »ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἐν μηδενὶ καυχᾶσθαι. εἰ
5 μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ
κόσμῳ«.

Τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ Πληρώματος αὐτῶν καὶ τοῦ πλάσματος 6
πάντων λέγουσιν, ἐφαρμόζειν | βιαζόμενοι τὰ καλῶς εἰρημένα τοῖς κακῶς Ö 340
ἐπινενοημένοις ὑπ' αὐτῶν. καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν
10 ἀποστολικῶν | πειρῶνται τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, παρατρέποντες τὰς P 182
ἑρμηνείας καὶ ῥᾳδιουργοῦντες τὰς ἐξηγήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐκ νόμου καὶ προ- D 158
φητῶν, ἅτε πολλῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν εἰρημένων καὶ εἰς πολλὰ 7
ἕλκεσθαι δυναμένων † τὸ ἀμφίβολον διὰ τῆς ἐξηγήσεως, * δεινοτέρως τῷ
πλάσματι αὐτῶν καὶ δολίως ἐφαρμόζοντες αἰχμαλωτίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀλη-
15 θείας τοὺς μὴ ἑδραίαν τὴν πίστιν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ
εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ διαφυλάσσοντας.

16. Τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος λεγόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐστιν τοιαῦτα· **16, 1**
τὴν Ἐνθύμησιν τῆς ἄνω Σοφίας, ἣν καὶ Ἀχαμὼθ καλοῦσιν, ἀφορισθεῖσαν
τοῦ ⟨ἄνω⟩ Πληρώματος σὺν τῷ πάθει λέγουσιν ἐν σκιᾶς καὶ κενώματος
20 τόποις ἐκβεβράσθαι κατὰ ἀνάγκην· ἔξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ Πληρώ-
ματος, ἄμορφος καὶ ἀνείδεος ὥσπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κατειλη-
φέναι. οἰκτείραντα δὲ αὐτὴν τὸν ⟨ἄνω⟩ Χριστὸν καὶ διὰ τοῦ Σταυροῦ 2
ἐπεκταθέντα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει μορφῶσαι μόρφωσιν, τὴν κατ' οὐσίαν μόνον
ἀλλ' οὐ τὴν κατὰ γνῶσιν· καὶ πράξαντα τοῦτο ἀναδραμεῖν, συστείλαντα
25 αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ καταλιπεῖν ⟨αὐτήν⟩, ὅπως αἰσθομένη τοῦ περὶ
αὐτὴν πάθους διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ Πληρώματος ὀρεχθῇ τῶν διαφερόν-

2 I Kor. 1, 18 — **4** Gal. 6, 14

V M lat. (Tert., Hipp.)'

2 *ἐπιμιμνήσκεσθαι, μι* hineingeflickt V corr *ἐπιμνήσκεσθαι* M **3** *σῳζομένοις* + *ἡμῖν* V **8** *πάντων* Ausgg.] *πάντες* V M *universorum* lat. | *ἐφορμίζειν* V **13** *ἕλκεσθαι* Dind.] *ἕλκειν* V M *trahi* lat. | † *τὸ ἀμφίβολον διὰ τῆς ἐξηγήσεως,* *] *ambiguum per expositionem* lat.; altes Verderbnis, lies etwa *διὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς ἐξηγήσεως, τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα⟩* *, vgl. schon Öh. | *δεινοτέρως* Ausgg.] *ἕτεροι δὲ δεινῶς* V M *propensius* lat. **14** *δολίως*] *ῥαδίως*, aber getilgt u. dafür am Rande *δολίως* V **15** *ἑδρασαίαν* M **19** ⟨*ἄνω*⟩ *] *superiore* lat. | *ἐν σκιᾶς*] *in umbra* lat. | *κενώματος* Ausgg.] *σκηνώματος* V M *vacuitatis* lat. **22** *δὲ* *] *τε* V M *autem* lat. ⟨*ἄνω*⟩ Ausgg.] *superiorem* lat. **23** *ἐπεκτα///θέντα, ν* ausradiert V corr *ἐπικτανθέντα* M **24** *τοῦτο*] *haec* lat. **25** ⟨*αὐτὴν*⟩ Dind.] *illam* lat.

των, ἔχουσά τινα ὀδμὴν ἀφθαρσίας ἐγκαταλειφθεῖσαν αὐτῇ ⟨ὑπὸ⟩ τοῦ
Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. διὸ καὶ αὐτὴν τοῖς ἀμφοτέροις ὀνόμασι 3
καλεῖσθαι, Σοφίαν τε πατρωνυμικῶς (ὁ γὰρ πατὴρ αὐτῆς Σοφία κλήζεται)
καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν πνεύματος. μορφωθεῖσαν 4
5 δὲ αὐτὴν καὶ ἔμφρονα γενηθεῖσαν, παραυτίκα δὲ κενωθεῖσαν τοῦ ἀοράτως
αὐτῇ συνόντος Λόγου τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ ζήτησιν ὁρμῆσαι τοῦ
καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς καὶ μὴ δυνηθῆναι καταλαβεῖν αὐτὸ διὰ τὸ
κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Ὅρου. καὶ ἐνταῦθα τὸν Ὅρον κωλύοντα αὐτὴν τῆς
εἰς τοὔμπροσθεν ὁρμῆς εἰπεῖν »Ἰαώ«· ὅθεν τὸ Ἰαὼ ὄνομα γεγενῆσθαι | D159
10 φάσκουσι. μὴ δυνηθεῖσαν δὲ διοδεῦσαι τὸν Ὅρον διὰ τὸ συμπεπλέχθαι 5
τῷ πάθει | καὶ μόνην ἀπολειφθεῖσαν ἔξω, παντὶ μέρει τοῦ πάθους ὑπο- P183
πεσεῖν, πολυμεροῦς καὶ πολυποικίλου ὑπάρχοντος, καὶ παθεῖν λύπην
μέν, ὅτι οὐ κατέλαβεν, | φόβον δέ, μὴ καθάπερ αὐτὴν τὸ φῶς οὕτω καὶ Ö342
τὸ ζῆν ἐπιλίπῃ, ἀπορίαν τε ἐπὶ τούτοις, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τὰ πάντα· καὶ οὐ 6
15 καθάπερ ἡ μήτηρ αὐτῆς, ἡ πρώτη Σοφία Αἰών, ἑτεροίωσιν ἐν τοῖς πάθεσιν
εἶχεν, ἀλλὰ ἐναντιότητα. ἐπισυμβεβηκέναι δ' αὐτῇ καὶ ἑτέραν διάθεσιν,
τὴν τῆς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὸν ζωοποιήσαντα.

Ταύτην σύνταξιν καὶ οὐσίαν τῆς ὕλης γεγενῆσθαι λέγουσιν, ἐξ ἧς 7
ὅδε ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἐπιστροφῆς τὴν τοῦ κόσμου
20 καὶ τοῦ Δημιουργοῦ πᾶσαν ψυχὴν τὴν γένεσιν εἰληφέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου
καὶ τῆς λύπης τὰ λοιπὰ τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι. ἀπὸ γὰρ τῶν δακρύων
αὐτῆς γεγονέναι πᾶσαν ἔνυγρον οὐσίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ γέλωτος τὴν φωτεινήν,
ἀπὸ δὲ τῆς λύπης καὶ ἐκπλήξεως τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα. ποτὲ 8
μὲν γὰρ ἔκλαιε καὶ ἐλυπεῖτο, ὡς λέγουσι, διὰ τὸ καταλελεῖφθαι μόνην ἐν
25 τῷ σκότει καὶ τῷ κενώματι, ποτὲ δὲ εἰς ἔννοιαν ἥκουσα τοῦ καταλιπόντος
αὐτὴν φωτὸς διεχεῖτο καὶ ἐγέλα, ποτὲ δ' αὖ πάλιν ἐφοβεῖτο, ἄλλοτε δὲ
διηπόρει καὶ ἐξίστατο.

17. Καὶ τί γάρ; τραγῳδία πολλὴ λοιπὸν ἦν ἐνθάδε καὶ φαντασία, 17, 1

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *αὐτὴν* V | *⟨ὑπὸ⟩* Ausgg.] *a* lat. **5** *δὲ*[1] *] *τε* V M *autem* lat. | *κε///νωθεῖσαν* aus *καὶ ἑνωθεῖσαν* Vcorr | *ἀοράτου*, *ου* aus *ως* Vcorr **9** *ὅθεν* + *et* lat. | *τὸ*] *τῶ* M **10 . . .** *δὲ*] *et* lat. **11** *μόνον* M **11f** vor *ὑποπεσεῖν* + *καὶ* M **12** *πολυποικίλου///*, *ς* wegradiert Vcorr *πολυποικίλους* M | *παθεῖν* + *eam* lat. **14** *ἐπιλείπῃ* M | *τε*] *autem* lat. | *ἐν* < lat. **15** *πρώτη* < M
18 *σύστασιν* V *collectionem* lat. | *καὶ οὐσίαν — λέγουσιν* am Rande nachgetragen Vcorr < M **19** *ὅδε ὁ*] *ἤδη ὁ* M **26** *αὖ πάλιν*] *αὐλεῖν* M **28** *καὶ τί γὰρ*] *et quidem enim* lat. | *τραγῳδία// πολλὴ/*, je ein *σ* wegradiert Vcorr | *λοιπὸν ἦν* am Rande nachgetragen Vcorr *ἦν* (< *λοιπὸν*) M *est iam* lat. | *φαντασία//*, *σ* wegradiert Vcorr

ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἄλλως καὶ ἄλλως σοβαρῶς ἐκδιηγουμένου, ἐκ ποταποῦ πάθους ἐκ ποίου στοιχείου ἡ οὐσία τὴν γένεσιν εἴληφεν· ἃ καὶ 2
εἰκότως δοκοῦσί μοι μὴ ἅπαντας θέλειν ἐν φανερῷ διδάσκειν, ἀλλ' ἢ
μόνους ἐκείνους τοὺς καὶ μεγάλους μισθοὺς ὑπὲρ τηλικούτων μυστηρίων
5 τελεῖν δυναμένους. οὐκέτι γὰρ ταῦτα ὅμοια ἐκείνοις περὶ ὧν ὁ κύριος 3
ἡμῶν εἴρηκε »δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε«. | ἀλλὰ ἀνακεχωρηκότα καὶ D160
τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια μετὰ πολλοῦ καμάτου περιγινόμενα τοῖς
φιλοψευδέσι. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκδαπανήσειε πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, 4
ἵνα μάθῃ ὅτι ἀπὸ τῶν δακρύων τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος
10 θάλασσαι καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ καὶ πᾶσα ἔνυδρος οὐσία τὴν γένεσιν
εἴληφεν, ἐκ δὲ τοῦ γέλωτος αὐτῆς τὸ φῶς καὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ
ἀμηχανίας τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα; | P184

Βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν τι τῇ καρποφορίᾳ αὐτῶν. 5
ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶ τὰ μὲν γλυκέα ὕδατα ὄντα, οἷον πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ
15 ὄμβρους καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐν ταῖς θαλάσσαις ἁλμυρά, ἐπινοῶ μὴ
πάντα ἀπὸ τῶν δακρύων αὐτῆς προβεβλῆσθαι, διότι τὸ δάκρυον ἁλμυρὸν
τῇ ποιότητι ὑπάρχει. φανερὸν οὖν ὅτι τὰ ἁλμυρὰ ὕδατα ταῦτά ἐστι τὰ 6
ἀπὸ τῶν δακρύων. εἰκὸς δὲ αὐτὴν ἐν ἀγωνίᾳ | πολλῇ καὶ ἀμηχανίᾳ γεγο- Ö344
νυῖαν καὶ ἱδρωκέναι. ἐντεῦθεν δὴ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν ὑπολαμβάνειν
20 δεῖ, πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ εἴ τινα ἄλλα ὕδατα γλυκέα ὑπάρχει τὴν
γένεσιν [μὴ] ἐσχηκέναι ἀπὸ τῶν ⟨ἱδρώτων⟩ αὐτῆς. ἀπίθανον γάρ, μιᾶς 7
ποιότητος οὔσης τῶν δακρύων, τὰ μὲν ἁλμυρά, τὰ δὲ γλυκέα ὕδατα ἐξ
αὐτῶν προελθεῖν. τοῦτο δὲ πιθανώτερον, τὰ μὲν εἶναι ἀπὸ τῶν δακρύων,
τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἱδρώτων. ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ καὶ θερμὰ καὶ δριμέα τινὰ ὕδατά 8
25 ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ, νοεῖν ὀφείλεις τί ποιήσασα καὶ ἐκ ποίου μορίου προήκατο ταῦτα. ἁρμόζουσι γὰρ τοιοῦτοι καρποὶ τῇ ὑποθέσει αὐτῶν.

Διοδεύσασαν οὖν πᾶν πάθος τὴν Μητέρα αὐτῶν καὶ μόγις ὑπερκύψασαν 9
ἐπὶ ἱκεσίαν τραπῆναι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ

6 Matth. 10, 8

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *σοβαρῶς, ο* aus *ω* Vcorr *σωβαρῶς* M **2** vor *ἐκ* + *et* lat. **3** *εἰκότως*] *οὐκ ἀπεικότως* M *convenienter* lat. **5** *ταῦτα*] *dicunt* lat. **6** nach *ἀλλὰ* ein *καὶ* getilgt Vcorr **9** *τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος*] *quae est ex passione Aeonis* lat. **11** *ἐκ τῆς* angeflickt Vcorr **16f** *τὸ δάκρυον ἁλμυρὸν . . . ὑπάρχει*] *lacrymae salsae sunt* lat. **21** [*μὴ*] *] < lat. | ⟨*ἱδρώτων*⟩ Ausgg.] *sudoribus* lat. **22f** *ὕδατα ἐξ — πιθανώτερον* am Rande nachgetragen Vcorr | *ἐξ αὐτῶν — πιθανώτερον* < M **23** *προελθεῖν*] *exisse* lat. **24** ⟨*δὲ*⟩ Dind.] *autem* lat. | *τινὰ* angeflickt Vcorr < M *quaedam* lat. **25** *τῷ* < M

λέγουσιν· ὃς ἀνελθὼν εἰς τὸ Πλήρωμα αὐτὸς μὲν εἰκὸς ὅτι ὤκνησεν ἐκ
δευτέρου κατελθεῖν, τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν ⟨πρὸς⟩ αὐτὴν τουτέστι
τὸν Σωτῆρα, ἐνδόντος αὐτῷ | πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Πατρὸς καὶ πᾶν ὑπ' 10 D161
ἐξουσίαν παραδόντος καὶ τῶν Αἰώνων δὲ ὁμοίως, ὅπως »ἐν αὐτῷ τὰ πάντα
5 κτισθῇ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι θεότητες κυριότητες«. ἐκπέμ- 11
πεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ τῶν ἀγγέλων. τὴν δὲ
Ἀχαμὼθ ἐντραπεῖσαν αὐτὸν λέγουσιν πρῶτον μὲν κάλυμμα ἐπιθέσθαι δι'
αἰδῶ, μετέπειτα δὲ ἰδοῦσαν αὐτὸν σὺν ὅλῃ τῇ καρποφορίᾳ αὐτοῦ προσδρα-
μεῖν αὐτῷ, δύναμιν λαβοῦσαν ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. κἀκεῖνον μορ- 12
10 φῶσαι αὐτὴν μόρφωσιν τὴν κατὰ γνῶσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιήσασθαι
αὐτῆς, χωρίσαντα αὐτὰ αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα δὲ αὐτῶν (οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν
ἀφανισθῆναι ⟨αὐτὰ⟩ ὡς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἑκτικὰ ἤδη καὶ δυνατὰ
εἶναι), | ἀλλ' ἀποκρίναντα χωρίσει συγχέαι καὶ πῆξαι καὶ ἐξ ἀσωμάτου P185
πάθους εἰς ἀσώματον [τὴν] ὕλην μεταβαλεῖν αὐτά· εἶθ' οὕτως ἐπιτηδειό- 13
15 τητα καὶ φύσιν ἐμπεποιηκέναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγκρίματα καὶ σώματα
ἐλθεῖν, πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φαύλην ⟨ἐκ⟩ τῶν παθῶν, τήν
τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ· καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὸν Σωτῆρα δεδημιουργη-
κέναι φάσκουσι. τὴν δὲ Ἀχαμὼθ ἐκτὸς τοῦ πάθους γενομένην, [καὶ] 14
συλλαβοῦσαν τῇ χαρᾷ τῶν σὺν αὐτῷ φώτων τὴν θεωρίαν (τουτέστιν τῶν
20 ἀγγέλων τῶν μετ' αὐτοῦ) καὶ ἐγκισσήσασαν αὐτοὺς κεκυηκέναι καρποὺς Ö346
κατὰ τὴν εἰκόνα ⟨αὐτῶν⟩ διδάσκουσι, κύημα πνευματικὸν καθ' ὁμοίωσιν
γεγονὸς τῶν δορυφόρων τοῦ Σωτῆρος.

18. Τριῶν οὖν ἤδη τούτων ὑποκειμένων κατ' αὐτούς, τοῦ μὲν ἐκ τοῦ **18, 1**
πάθους, ὃ ἦν ὕλη· τοῦ δὲ ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς, ὃ ἦν τὸ ψυχικόν· τοῦ δὲ ὃ

4 Kol. 1, 16

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *ἀνελθὼν* + *μὲν* V 2 *ἐκπέμψειν* M | ⟨*πρὸς*⟩ Ausgg.] *ad* lat. 3 *πᾶν*] *omnia* lat. 4 *δὲ ὁμοίως*] *δεόμενος* V 11 vor *αὐτὰ* + *δ'* V | *μὴ . . . δὲ*] *et non* lat. | *δυνατὸν* *] *δυνατὰ* V M *possibile* lat. 12 ⟨*αὐτὰ*⟩ *] *eas* lat. 13 *χωρίσει* *] *χωρήσεις τοῦ* aus *χωρὶς εἰς* V corr *χωρήσει τοῦ* M *separatim* lat. 14 *εἰς ἀσώματον* [*τὴν*] *ὕλην*] *in incorporalem materiam* lat. *in materiae corporalem paraturam* Tert. (nicht vorzuziehen vgl. S. 413, 20) | [*τὴν*] * | *εἶθ' οὕτως*] *et sic* lat. 15 *εἰσπεποιηκέναι* M 16f *τὴν . . . τήν τε*] *una quidem . . . altera autem* lat. 16 ⟨*ἐκ*⟩ Dind.] *ex* lat. 17 *τῆς ἐπιστροφῆς*] *conversionis* lat.; lies ⟨*ἐκ*⟩ *τῆς ἐπιστροφῆς* *, vgl. Z. 24 18 *τὴν δὲ*] *τήν τε* V *hanc autem* lat. | [*καὶ*] * < lat. 19 *συλλαβοῦσαν*] *concepisse* lat. | *τῇ χαρᾷ*] *de gratulatione* lat.; lies *ἐν χαρᾷ*? * | *σὺν* Ausgg.] *ἐν* V M *cum* lat. | *τὴν θεωρίαν*] zu *ἐγκισσήσασαν* gezogen = *delectatam in conspectu eorum* lat. *contemplatione . . . subfermentata* Tert. 20 *ἐγκισσήσαν* (*ασ* drüber), *σα* drüber V corr *ἐγκισσησαν* M 21 ⟨*αὐτῶν*⟩ *] *illius* lat. *ipsam* Tert. 22 *γεγονὸς τῶν*, *τῶν* angeflickt V corr *γεγονότων* M 23 *ἤδη* < lat.

ἀπεκύησεν, τουτέστιν τὸ πνευματικόν. οὕτως ἐτράπη ἐπὶ τὴν μόρφωσιν
αὐτῶν. ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικὸν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὴν μορφῶσαι, ἐπειδὴ 2
ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ. τετράφθαι δὲ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γενομένης
ἐκ τῆς | ἐπιστροφῆς αὐτῆς ψυχικῆς οὐσίας προβαλεῖν τε τὰ παρὰ τοῦ D 162
5 Σωτῆρος μαθήματα. καὶ πρῶτον ⟨μὲν⟩ μεμορφωκέναι αὐτὴν ἐκ τῆς ψυχικῆς 3
οὐσίας λέγουσι τὸν Πατέρα καὶ βασιλέα πάντων, τῶν τε ὁμοουσίων αὐτῷ
τουτέστιν τῶν ψυχικῶν, ἃ δὴ δεξιὰ καλοῦσι, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τῆς
ὕλης, ἃ δὴ ἀριστερὰ λέγουσι. πάντα γὰρ τὰ μετ' αὐτὸν φάσκουσι ⟨αὐτὸν⟩ 4
μεμορφωκέναι, λεληθότως κινούμενον ὑπὸ τῆς Μητρός· ὅθεν καὶ Μητρο-
10 πάτορα καὶ Ἀπάτορα καὶ Δημιουργὸν αὐτὸν καὶ Πατέρα καλοῦσι, τῶν μὲν
δεξιῶν πατέρα λέγοντες αὐτὸν τουτέστιν τῶν ψυχικῶν, τῶν δὲ ἀριστερῶν
τουτέστιν τῶν ὑλικῶν δημιουργόν, συμπάντων δὲ βασιλέα. τὴν γὰρ 5
Ἐνθύμησιν ταύτην βουληθεῖσαν εἰς τιμὴν τῶν Αἰώνων τὰ πάντα ποιῆσαι,
εἰκόνας λέγουσι πεποιηκέναι αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τὸν Σωτῆρα δι' αὐτῆς. καὶ
15 αὐτὴν μὲν † ἐν εἰκόνι τοῦ ἀοράτου Πατρὸς τετηρηκέναι, μὴ γινωσκομένην
ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦτον δὲ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, τῶν δὲ λοιπῶν
Αἰώνων τοὺς ὑπὸ τούτου | γεγονότας ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους. P 186

Πατέρα οὖν καὶ θεὸν λέγουσιν αὐτὸν γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ Πλη- 6
ρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὑλικῶν. διακρίναντα γὰρ
20 τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας καὶ ἐξ ἀσωμάτων σωματοποιήσαντα, δεδη-
μιουργηκέναι τά τε οὐράνια καὶ τὰ γήϊνα, καὶ γεγονέναι ὑλικῶν καὶ ψυχι-
κῶν, δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δημιουργόν, κούφων καὶ βαρέων, ἀνωφερῶν
καὶ κατωφερῶν. ἑπτὰ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευακέναι, ὧν ἐπάνω τὸν 7
Δημιουργὸν εἶναι λέγουσιν. καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτόν, τὴν
25 δὲ Μητέρα τὴν Ἀχαμὼθ Ὀγδοάδα, ἀποσῴζουσαν τὸν ἀριθμὸν τῆς ἀρχε-
γόνου καὶ πρώτης τοῦ Πληρώματος Ὀγδοάδος. τοὺς δὲ ἑπτὰ οὐρανοὺς 8
[οὐκ] εἶναι νοητούς φασιν, ἀγγέ|λους δὲ αὐτοὺς ὑποτίθενται, καὶ τὸν Δημι- Ö 348
ουργὸν δὲ καὶ αὐτὸν ἄγγελον, θεῷ δὲ ἐοικότα, | ὡς καὶ τὸν παράδεισον, D 163

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 f *οὕτως — πνευματικὸν* < M, vgl. Z. 3 **3** nach *ὑπῆρχεν* folgt in M *οὕτως ἐτράπη ἐπὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικὸν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὴν μορφῶσαι ἐπειδὴ ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ* | *τῆς γενομένης* < M **5** *⟨μὲν⟩* *] *quidem* lat. **6** *τὸν Πατέρα*] *deum patrem et salvatorem* lat. *τὸν θεὸν καὶ πατέρα* Theodoret haeret. fab. comp. I 7; darnach lies wohl *τὸν ⟨θεὸν καὶ⟩ Πατέρα* *, vgl. Z. 18 | *τε* < lat. | *αὐτῶ///, ν* weggeschabt V corr *αὐτῶν* M **8** *λέγουσι*] *καλοῦσιν* V | *μετ'*] *κατ'* V | *⟨αὐτὸν⟩* *] *eum* lat. **11** *τῶν*[1] < M **12** *τῶν* < M **15** † *ἐν εἰκόνι*] *in imagine* lat.; alter Fehler für *τὴν εἰκόνα* * **17** *τούτου* Ausgg.] *τούτων* V M *(ab) hoc* lat. **18** *τῶν*] *τὸν* M **19** *ὄντα*] *esse* lat. **22** vor *ἀριστερῶν* ein *δι'* weggekratzt V corr **23** *γὰρ*] *quoque* lat. **24** *λέγουσιν εἶναι* M **25** *τῆς*] *τοὺς* V **26** *πρώτης*] *πρὸ τῆς* V **27** [*οὐκ*] Ausgg.] *quos* (= *οὕς*, Doppelschreibung; daraus *οὐκ* verderbt) lat. < Tert. **28** *δὲ*[1] < lat.

ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα. τέταρτον ἀρχάγγελον λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν
καὶ ἀπὸ τούτου τι εἰληφέναι τὸν Ἀδὰμ διατετριφότα ἐν αὐτῷ.

Ταῦτα δὲ τὸν Δημιουργὸν φάσκουσιν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν φῆσθαι ⟨κατὰ 9
πάντα⟩ κατασκευάζειν, πεποιηκέναι δ' αὐτὰ τῆς Ἀχαμὼθ προβαλλούσης.
5 οὐρανὸν ⟨γὰρ⟩ πεποιηκέναι μὴ εἰδότα οὐρανόν· καὶ ἄνθρωπον πεπλα-
κέναι, ἀγνοοῦντα [τὸν] ἄνθρωπον· γῆν τε δεδειχέναι, μὴ ἐπιστάμενον [τὴν]
γῆν· καὶ ἐπὶ πάντων οὕτως λέγουσιν ἠγνοηκέναι αὐτὸν τὰς ἰδέας ὧν 10
ἐποίει καὶ αὐτὴν τὴν Μητέρα, αὐτὸν δὲ μόνον φῆσθαι πάντα εἶναι.
αἰτίαν δ' αὐτῷ γεγονέναι τὴν Μητέρα τῆς ποιήσεως ταύτης φάσκουσι, τὴν 11
10 οὕτω βουληθεῖσαν προαγαγεῖν αὐτόν, κεφαλὴν μὲν καὶ ἀρχὴν τῆς ἰδίας
οὐσίας, κύριον δὲ τῆς ὅλης πραγματείας. ταύτην δὲ τὴν Μητέρα καὶ 12
Ὀγδοάδα καλοῦσι καὶ Σοφίαν καὶ Γῆν καὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἅγιον Πνεῦμα
καὶ Κύριον ἀρσενικῶς· ἔχειν δὲ τὸν τῆς Μεσότητος τόπον αὐτὴν καὶ εἶναι
ὑπεράνω μὲν τοῦ Δημιουργοῦ, ὑποκάτω δὲ ἢ ἔξω τοῦ Πληρώματος μέχρι
15 συντελείας.

19. Ἐπεὶ οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ τριῶν παθῶν συστῆναι λέγουσι, 19, 1
φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς
τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εἰληφέναι· ἐκ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τὸν Δημιουρ- 2
γὸν βούλονται τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν | λοιπὴν πᾶσαν P187
20 ψυχικὴν ὑπόστασιν ὡς ψυχὰς ἀλόγων ζῴων καὶ θηρίων καὶ ἀνθρώπων.
⟨καὶ⟩ διὰ τοῦτο ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὸ γινώσκειν τὰ πνευ- 3
ματικὰ αὐτὸν νενομικέναι μόνον εἶναι θεὸν καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρη-
κέναι »ἐγὼ θεός, πλὴν ἐμοῦ οὐδείς«. ἐκ δὲ τῆς λύπης τὰ πνευματικὰ 4
τῆς πονηρίας διδάσκουσι γεγονέναι· ὅθεν ⟨καὶ⟩ τὸν Διάβολον τὴν γένεσιν
25 ἐσχηκέναι, ὃν καὶ Κοσμοκράτορα καλοῦσι, καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τοὺς ἀγ-

23 Jes. 45, 5; 46, 9 — **23f** vgl. Ephes. 6, 12

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *ἄγγελον* V | *δυνάμει*] *virtutem* lat. **3** *μὲν φῆσθαι*] *μὴ νενοῆσθαι* M
3f *⟨κατὰ πάντα⟩* *] *in totum* lat. **4** *τῆς Ἀχαμὼθ προβαλλούσης*] *Achamoth* lat.
5 *⟨γὰρ⟩* Dind.] *enim* lat. **5f** *πεπλακέναι — ἄνθρωπον* am Rande nachgetragen V corr
6 *τὸν*] * | *δεδειχέναι*] *ostendisse* lat.; wohl alter Fehler für *ἄνα δεδειχέναι**, *τετευχέναι*
Jül. | [*τὴν*] * **7** *ἰδέας* aus *εἰδέας* V corr *εἰδέας* M **8f** *αὐτὸν δὲ — τὴν μητέρα* < M
9 *ποιήσεως* *] *οἰήσεως* V M *operationis* lat. **10** *προαγαγεῖν* M **14** *τοῦ* [2]] *τούτου* M
19 *λύπην* M **20** *ὡς ψυχὰς* < lat. | *καὶ θηρίων* < lat. **21** *⟨καὶ⟩* *] *et* lat.
| *ἀτονώτερον*] *superiorem* (*ἀνώτερον*) lat. | *πρὸς τὸ γινώσκειν*] *praescire* lat. |
τὰ *] *τινὰ* V M **22** vor *αὐτὸν* + *et* lat. **22f** *αὐτὸν νενομικέναι — τὰ πνευματικὰ* < M **22** *εἶναι* < lat. **23** *λοιπῆς* aus *λύπης* V **24** *⟨καὶ⟩* *] *et* lat.
25f *καὶ τοὺς ἀγγέλους*] < lat. *angelorum* Tert.

γέλους καὶ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν τῆς | πονηρίας ὑπόστασιν. ἀλλὰ τὸν 5 D 164
μὲν Δημιουργὸν υἱὸν ψυχικὸν τῆς Μητρὸς αὐτῶν λέγουσι. τὸν δὲ Κοσμο-
κράτορα κτίσμα τοῦ Δημιουργοῦ. καὶ τὸν μὲν Κοσμοκράτορα γινώσκειν
τὰ ὑπὲρ αὐτόν, ὅτι πνεῦμά ἐστι τῆς πονηρίας, τὸν δὲ Δημιουργὸν ἀγνοεῖν,
5 ἅτε ψυχικὸν ὑπάρχοντα. οἰκεῖν δὲ τὴν Μητέρα αὐτῶν εἰς τὸν ὑπερουράνιον 6
τόπον τουτέστιν ἐν τῇ Μεσότητι, τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ἐπουράνιον
τόπον τουτέστιν ἐν τῇ Ἑβδομάδι, τὸν ⟨δὲ⟩ Κοσμοκράτορα ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς
κόσμῳ. ἐκ | δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ ἀμηχανίας ὡς ἐκ τοῦ ⟨ἐκ⟩στασιμω- 7 Ö 350
τέρου τὰ σωματικὰ καθὼς προείπαμεν τοῦ κόσμου στοιχεῖα γεγονέναι·
10 γῆν μὲν κατὰ τὴν ἐκπλήξεως στάσιν, ὕδωρ δὲ κατὰ τὴν φόβου κίνησιν,
ἀέρα δὲ κατὰ τὴν λύπης πῆξιν· τὸ δὲ πῦρ ἅπασιν αὐτοῖς ἐμπεφυκέναι
θάνατον καὶ φθοράν, ὡς καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῖς τρισὶ πάθεσιν ἐγκεκρύφθαι
διδάσκουσι.

Δημιουργήσαντα δὴ τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν 8
15 χοϊκόν, οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ξηρᾶς γῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας,
ἀπὸ τοῦ κεχυμένου καὶ ῥευστοῦ τῆς ὕλης λαβόντα· καὶ εἰς τοῦτον ἐμφυ-
σῆσαι τὸν ψυχικὸν διορίζονται. καὶ τοῦτον εἶναι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ 9
ὁμοίωσιν γεγονότα, καὶ κατ' εἰκόνα μὲν τὸν ὑλικὸν ὑπάρχειν, παραπλήσιον
μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοούσιον ὄντα τῷ θεῷ· καθ' ὁμοίωσιν δὲ τὸν ψυχικόν,
20 ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἐκ πνευματικῆς ἀπορ-
ροίας οὖσαν. ὕστερον δὲ περιτεθεῖσθαι λέγουσιν αὐτῷ τὸν δερμάτινον 10
χιτῶνα· τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι θέλουσι.

Τὸ δὲ κύημα τῆς Μητρὸς αὐτῶν τῆς Ἀχαμὼθ ὃ κατὰ τὴν θεωρίαν 11
τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλων ἀπεκύησεν, ὁμοούσιον ὑπάρχον τῇ Μητρὶ

V M lat. (Tert., Hipp.)

2 *ψυχικὸν* getilgt V corr | *αὐτῶν*] *suae* lat.; vgl. Z. 5 u. 23 (mit *αὐτῶν* sind die Valentinianer gemeint) **3** *κτίσμα τοῦ — Κοσμοκράτορα* < M **4** *πνεῦμά ἐστι*] *πνεύματος* M | *πνεῦμα . . τῆς πονηρίας*] *spiritalis nequitia* lat. **5** *δὲ* < lat. | *ὑπερουράνιον*] *coelestis* lat. **6** *ἐπουράνιον*] *ὑπερουράνιον* V **7** *τόπον* < V | ⟨*δὲ*⟩ Ausgg.] *vero* lat. | *Κοσμοκράτορα*] *παντοκράτορα* M **8** *ἀμηχανίας*] *aporia* lat. **8 f** *ἐκ τοῦ ⟨ἐκ⟩στασιμωτέρου* *] *ἐκ τοῦ ἀσημοτέρου* V *ἐκ στασιμωτέρου* M *de vesaniori* lat. **10** *γῆν* Ausgg.] *τὴν* V M *terram* lat. | *μὲν*] *vero* lat. | vor *φόβου* + *τοῦ* V | *τῶν δακρύων* hinter *φόβου* nachgetragen V corr < M u. lat. **11** *δὲ*[1] Ausgg.] *τε* V M *vero* lat. | *λύπης*] *materiae* (*ὕλης*) lat. **14** *δὴ*] *δὲ* M **15** *χο//ικόν*, *ο//* aus *ω* V corr **16** vor *ἀπὸ* + *et* lat. | *τοῦ κεχυμένου καὶ ῥευστοῦ τῆς ὕλης*] *ab effusili* (*effusibili*?) *et fluida materia* lat. *de fluxili et fusili eius* (sc. *materiae*) Tert. **18** *καὶ* < lat. **19** *οὐκ* M | *ὄντα*] *esse* lat. **20** *ὅθεν*] *ὁ θεὸς* M **22** *θέλουσι*] *λέγουσιν* V **24** *σωτῆρα*] *ἀέρα* M | *ὑπάρχοντα* M

πνευματικόν. καὶ αὐτὸ ἠγνοηκέναι τὸν Δημιουργὸν λέγουσι καὶ λεληθότως P 188
κατατεθεῖσθαι εἰς αὐτὸν μὴ εἰδότος αὐτοῦ, ἵνα | δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπ' D 165
αὐτοῦ ψυχὴν σπαρὲν καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦτο σῶμα, κυοφορηθέν ⟨τε⟩
ἐν τούτοις καὶ αὐξηθὲν ἕτοιμον γένηται πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ τελείου
5 ⟨Λόγου⟩. ἔλαθεν οὖν, ὥς φασι, τὸν Δημιουργὸν ὁ συγκατασπαρεὶς 12
τῷ ἐμφυσήματι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Σοφίας πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀρρήτῳ
⟨δυνάμει καὶ⟩ προνοίᾳ. ὡς γὰρ τὴν Μητέρα ἠγνοηκέναι, οὕτω καὶ τὸ
σπέρμα αὐτῆς· ὃ δὴ καὶ αὐτὸ Ἐκκλησίαν εἶναι λέγουσιν, ἀντίτυπον τῆς
ἄνω Ἐκκλησίας. καὶ τοῦτο εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀξιοῦσιν· 13
10 ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ δὲ σῶμα ἀπὸ
τοῦ χοὸς καὶ τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης, τὸν δὲ πνευματικὸν ἄνθρωπον
ἀπὸ τῆς Μητρὸς τῆς Ἀχαμώθ.

20. Τριῶν οὖν ὄντων τὸ μὲν ὑλικόν, ὃ καὶ ἀριστερὸν καλοῦσι, κατὰ 20, 1
ἀνάγκην ἀπόλλυσθαι λέγουσιν, ἅτε μηδεμίαν ἐπιδέξασθαι πνοὴν ἀφθαρ-
15 σίας δυνάμενον· τὸ δὲ ψυχικόν, ὃ καὶ δεξιὸν προσαγορεύουσιν, ἅτε μέσον
ὂν τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ, ἐκεῖσε χωρεῖν, ὅπου ἂν | καὶ τὴν Ö 352
πρόσκλισιν ποιήσηται· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐκπεπέμφθαι, ὅπως ἐνθάδε τῷ 2
ψυχικῷ συζυγὲν μορφωθῇ, συμπαιδευθὲν αὐτῷ ἐν τῇ ἀναστροφῇ. καὶ
τοῦτ' εἶναι λέγουσι τὸ ἅλας καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ἔδει γὰρ τῷ ψυχικῷ
20 καὶ αἰσθητῶν παιδευμάτων· διὸ καὶ κόσμον κατεσκευάσθαι λέγουσι. καὶ 3
τὸν σωτῆρα δὲ ἐπὶ τοῦτο παραγεγονέναι τὸ ψυχικόν, ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιόν
ἐστιν, ὅπως αὐτὸ σώσῃ. ὧν γὰρ ἤμελλε σῴζειν, τὰς ἀπαρχὰς αὐτὸν 4
εἰληφέναι φάσκουσιν, ἀπὸ μὲν τῆς Ἀχαμὼθ τὸ πνευματικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ
Δημιουργοῦ ἐνδεδύσθαι τὸν ψυχικὸν Χριστόν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονομίας περι-
25 τεθεῖσθαι σῶμα, ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατεσκευασμένον δὲ ἀρρήτῳ τέχνῃ
πρὸς τὸ καὶ ὁρατὸν καὶ ψηλαφητὸν καὶ παθητὸν γενέσθαι. καὶ ὑλικὸν

19 vgl. Matth. 5, 13. 14

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *αὐτὸν* V **3** *κυοφορηθέν*] *gestatum .. velut in utero* lat. (Tert. umschreibt noch freier) | *⟨τε⟩* *] *quoque* lat. **5** *⟨Λόγου⟩* Ausgg.] *rationis* lat. *sermoni* Tert. **7** *⟨δυνάμει καὶ⟩* Ausgg.] *virtute et* lat. | *ἠγνοηκέναι*] *ignoravit* lat. **8** *δὴ* < lat. **9** *τοῦτο* Ausgg.] *τότε* V *τὸ* M *hunc* lat. **11** *σαρκικὸν*] *σαρκίον* M *carneum* lat. **14** *ἐπιδείξασθαι* V **16** *καὶ*[2] < lat. **17** *πρόσκλισιν* Ausgg.] *πρόσκλησιν* V M *declinaverit* lat. *adnuerit* Tert. **19** *θέλουσι* aus *λέγουσι* V corr *dicunt* lat. | *τῷ ψυχικῷ* Ausgg.] *τῶν ψυχικῶν* V M *animali* lat. *animalem* Tert. **20** *καὶ*[1] < lat. steht bei Tert. | *δι' ὧν* aus *διὸ* V corr **21** *καὶ* < lat. **22** *ἔμελλε* M | vor *τὰς ἀπαρχὰς* + *eorum* lat. **24** *ψυχικὸν*] *psychicum id est animalem* lat. **25** *ἔχων* M **26** *πρὸς τῶ* V | *ἀόρατον* aus *ὁρατὸν* V corr | *γεγενῆσθαι* aus *γενέσθαι* V corr

δὲ οὐδ' ὁτιοῦν εἰληφέναι λέγουσιν αὐτόν· μὴ γὰρ εἶναι | τὴν ὕλην δεκτικὴν D166
σωτηρίας. τὴν δὲ συντέλειαν ἔσεσθαι, ὅταν μορφωθῇ καὶ τελειωθῇ 5
γνώσει πᾶν τὸ πνευματικόν, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι οἱ τὴν τε-
λείαν γνῶσιν ἔχοντες περὶ θεοῦ καὶ ⟨τὰ⟩ τῆς Ἀχαμὼθ μεμυημένοι μυστήρια·
5 εἶναι δὲ τούτους ⟨ἑαυτοὺς⟩ ὑποτίθενται. ἐπαιδεύθησαν δὲ τὰ ψυχικὰ οἱ 6 P189
ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δι' ἔργων καὶ πίστεως ψιλῆς βεβαιούμενοι καὶ μὴ
τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες· εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς
λέγουσι. διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαί- 7
νονται (ἄλλως γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι), αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως ἀλλὰ
10 διὰ τὸ φύσει πνευματικοὺς εἶναι πάντῃ τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι δογ-
ματίζουσιν. ὡς γὰρ τὸ χοϊκὸν ἀδύνατον σωτηρίας μετασχεῖν (οὐ γὰρ εἶναι 8
δεκτικὸν αὐτῆς λέγουσιν αὐτό), οὕτως πάλιν τὸ πνευματικόν, ὃ αὐτοὶ εἶναι
θέλουσιν, ἀδύνατον φθορὰν καταδέξασθαι, κἂν ὁποίαις συγκαταγένωνται
πράξεσιν. ὃν γὰρ τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει 9
15 τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάττει, τοῦ βορβόρου
μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου τὸν χρυσόν, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν
ἐν ὁποίαις ὑλικαῖς πράξεσι καταγένωνται, μηδὲν αὐτοὺς παραβλάπτεσθαι
μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν.

21. Διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς οἱ τελειότατοι πράτ- 21, 1
20 τουσιν αὐτῶν, περὶ ὧν αἱ γραφαὶ διαβεβαιοῦνται τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ βασι-
λείαν θεοῦ μὴ κληρονομήσειν. καὶ γὰρ εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθί- 2
ουσι, μηδὲν μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγούμενοι, καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἑορτά|σιμον Ö354

20 vgl. Gal. 5, 21

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 δὲ oben drüber V corr | *εἰληφέναι λέγουσιν*] *suscepit* lat. 4 ⟨τὰ⟩ Jül. | vor *τῆς Ἀχαμὼθ* + *ab* lat. (vgl. S. 420, 14) 4 f *μεμνημένοι—ὑποτίθενται* Ausgg.] *μεμνημένοι μυστήρια εἶναι τούτους ὑποτίθενται* V hinter *Ἀχαμὼθ* Punkt; dann *μεμνημένους δὲ μυστήρια εἶναι τούτους ὑποτίθενται* V corr M *initiati sunt mysteria. esse autem hos semetipsos dicunt* lat. 5 *ἐπαιδεύθησαν*] *erudiuntur* lat. | δὲ[2] Dind.] *γὰρ* nachgetragen V corr < M *autem* lat. 5 f *τὰ ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ*] *psychica (id est animalia) psychici (id est animales)* lat. 7 *τούτους* + ⟨*τοὺς*⟩? * 10 *φύσει πνευματικούς, ει* auf Rasur, *πνευματικοὺς* nachgetragen V corr | *πάντῃ δὲ καὶ πάντως*] *omnimodo* lat. 12 *αὐτῆς*] *salutis* lat. | *αὐτό* *] *αὐτοὶ* V M *illum* lat. 12 f *θέλουσιν* zweimal geschrieben, hinter *πνευματικὸν* u. hinter *εἶναι*, das zweite getilgt V corr 12 *ὃ* Ausgg.] *οἱ* V M *quod* lat. | *αὐτοὶ*[2]] *semetipsos* lat. 16 *δὲ* < lat.; *δὴ* Jül. 16 f *κἂν ἐν ὁποίαις* Ausgg.] *κἂν ἐν ποίαις* V *καὶ ἐν ποίαις ἂν* M 19 *ἀπειρημένα*, *ἀπ* angeflickt V corr *προειρημένα* M | *τελειώτατοι* M 21 *κληρονομῆσαι* M | *ἀδιαφόρως* Ausgg.] *διαφόρως* V M *indifferenter* lat. 22 *μηδὲ* V

τῶν ἐθνῶν τέρψιν εἰς τιμὴν τῶν εἰδώλων γινομένην πρῶται συνίασιν. ὡς
μηδὲ τῆς παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμισημένης [τῆς] τῶν θηριομάχων
καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου θέας ἀπέχεσθαι ἐνίους αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ 3
ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς κατακόρως | δουλεύοντες, τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρ- D167
5 κικοῖς τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀποδίδοσθαι λέγουσιν. καὶ οἱ 4
μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκομένας ὑπ' αὐτῶν τὴν διδαχὴν ταύτην
γυναῖκας διαφθείρουσιν, ὡς πολλάκις ὑπ' ἐνίων αὐτῶν ἐξαπατηθεῖσαι,
ἔπειτα ἐπιστρέψασαι γυναῖκες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ σὺν τῇ λοιπῇ
πλάνῃ καὶ τοῦτο ἐξωμολογήσαντο· οἱ δὲ καὶ κατὰ τὸ φανερὸν ἀπερυθριά- 5
10 σαντες, ὧν ἂν ἐρασθῶσι γυναικῶν, ταύτας ἀπ' ἀνδρῶν ἀποσπάσαντες
ἰδίας γαμετὰς ἡγήσαντο. ἄλλοι δ' αὖ πάλιν σεμνῶς κατ' ἀρχάς, ὡς μετὰ | 6 P190
ἀδελφῶν προσποιούμενοι συνοικεῖν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἠλέγχθησαν,
ἐγκύμονος τῆς ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ γενηθείσης.

Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μυσαρὰ καὶ ἄθεα πράσσοντες ἡμῶν μέν, διὰ τὸν 7
15 φόβον τοῦ θεοῦ φυλασσομένων καὶ μέχρις ἐννοίας καὶ λόγου ἁμαρτεῖν,
κατατρέχουσιν ὡς ἰδιωτῶν καὶ μηδὲν ἐπισταμένων, ἑαυτοὺς δὲ ὑπερυψοῦσι,
τελείους ἀποκαλοῦντες καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. ἡμᾶς μὲν γὰρ ἐν χρήσει 8
τὴν χάριν λαμβάνειν λέγουσι, διὸ καὶ ἀφαιρεθήσεσθαι αὐτῆς· αὐτοὺς δὲ
ἰδιόκτητον ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀνονομάστου συζυγίας κατεληλυθυῖαν
20 λυθυῖαν ἔχειν τὴν χάριν, καὶ διὰ τοῦτο προστεθήσεσθαι αὐτοῖς· διὸ καὶ
ἐκ παντὸς τρόπου δεῖν αὐτοὺς ἀεὶ τὸ τῆς συζυγίας μελετᾶν μυστήριον.
καὶ τοῦτο πείθουσι τοὺς ἀνοήτους, αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· ὃς ἂν 9
ἐν κόσμῳ γενόμενος γυναῖκα οὐκ ἐφίλησεν, ὥστε αὐτὴν κρατηθῆναι, οὐκ
ἔστιν ἐξ ἀληθείας καὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἀπὸ κόσμου ὢν [μὴ]
25 κρατηθεὶς γυναικὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν διὰ τὸ ἐν ἐπιθυμίᾳ κρατη-

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *τέρψιν*] *pro voluntate* (*voluptate*?) lat. 2 *μηδὲ*] *in nihilo quidem* lat. | [*τῆς*] * 2f *τῶν θηριομάχων καὶ μονομαχίας* < lat. 3 *ἐνίους αὐτῶν* < lat. 4 *ταῖς* nachgetragen V corr < M 5 vor *τὰ πνευματικὰ* + *καὶ* V 7 vor *πολλάκις* + *multae* lat. (wohl Zusatz, vgl. die Weglassung von *ἐνίους* u. *ὑπ' ἐνίων* Z. 3 u. 7 in lat.) | *ὑπ' ἐνίων αὐτῶν*] *ab iis* lat. 9 *ἐξομολογήσαντο* V M, in V verbessert von späterer Hand 9f *ἀπερυθριάσαντες*] *ne quidem erubescentes* lat. 10 *γυναικῶν* < M | *ἀποσπόντες* M 11 *ἰδίας* < M | *ἡγήσαντο*] *fecerunt* lat. | *αὖ πάλιν*] < lat. | vor *σεμνῶς* + *valde* lat. 14 *μυσαρὰ*, *α* auf Rasur V corr *μυσερὰ* M | *μὲν*] *δὲ* M 15 *ἐννοίας*] *mentibus nostris* lat. | *λόγου*] *sermonibus* lat. 17 *μὲν* angeflickt V corr < M 19 *ἀνο//νομάστου*, *ο* aus *ω* V corr *ἀνωνομάστου* M | *συ//ζυγίας*, *ν* ausradiert V corr 19f *συγκαταλεληθυῖαν* V 20 *καὶ*² < lat. 21 *συ//ζυγίας*, *ν* ausradiert V corr 23 *αὐτὴν κρατηθῆναι*] *ei coniungatur* lat.; lies wohl *αὐτῆς κρατηθῆναι** 24 [*μὴ*] Ausgg.] < lat. 25 *κρατηθεὶς γυναικὶ*] *mixtus mulieri* lat. (Verschlechterung; der Sinn ist: von einem Weibe überwältigt) 25f *κρατηθῆναι*] *mixtus est* lat.

θῆναι γυναικός. διὰ τοῦτο οὖν ἡμῖν, οὓς ψυχικοὺς ὀνομάζουσι καὶ ἐκ 10
κόσμου εἶναι λέγουσι, [καὶ] ἀναγκαίαν εἶναι τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν,
ἵνα δι' αὐτῆς ἔλθωμεν εἰς τὸν τῆς Μεσότητος τόπον, αὐτοῖς δέ, πνευματι-
κοῖς τε καὶ τελείοις καλουμένοις, μη|δαμῶς. οὐ γὰρ πρᾶξις εἰς Πλήρωμα D 168
5 εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τὸ ἐκεῖθεν νήπιον μὲν ἐκπεμπόμενον, ἐνθάδε
⟨δὲ⟩ τελειούμενον.

Ὅταν δὲ πᾶν τὸ σπέρμα τελειωθῇ, τὴν μὲν Ἀχαμὼθ τὴν Μητέρα 11
αὐτῶν μεταστῆναι τοῦ τῆς Μεσότητος τόπου λέγουσι καὶ ἐντὸς Πληρώ-
ματος εἰσελθεῖν καὶ ἀπολαβεῖν τὸν νυμφίον αὐτῆς τὸν Σωτῆρα, τὸν ἐκ
10 πάντων γεγονότα, ἵνα συζυγία γένηται τοῦ | Σωτῆρος καὶ τῆς Σοφίας τῆς Ö 356
Ἀχαμώθ. καὶ τοῦτο εἶναι νυμφίον καὶ νύμφην, νυμφῶνα δὲ τὸ πᾶν
Πλήρωμα. τοὺς δὲ πνευματικοὺς ἀποδυσαμένους τὰς ψυχὰς καὶ πνεύ- 12
ματα νοερὰ γενομένους, ἀκρατήτως καὶ ἀοράτως ἐντὸς Πληρώματος εἰσελ-
θόντας, νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλοις. τὸν δὲ 13
15 Δημιουργὸν μεταβῆναι καὶ αὐτὸν εἰς τὸν τῆς Μητρὸς Σοφίας τόπον, του-
τέστιν ἐν τῇ Μεσότητι. τάς τε τῶν δικαίων ψυχὰς ἀναπαύ|σεσθαι καὶ P 191
αὐτὰς ἐν τῷ τῆς Μεσότητος τόπῳ· μηδὲν γὰρ ψυχικὸν ἐντὸς Πληρώματος
χωρεῖν. τούτων δὲ γενομένων οὕτως τὸ ἐμφωλεῦον τῷ κόσμῳ πῦρ ἐκ- 14
λάμψαν καὶ ἐξαφθὲν καὶ κατεργασάμενον πᾶσαν ὕλην συναναλωθήσεσθαι
20 αὐτῇ καὶ εἰς τὸ μηκέτ' εἶναι χωρήσειν διδάσκουσι. τὸν δὲ Δημιουργὸν
μηδὲν τούτων ἐγνωκέναι ἀποφαίνονται πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας.

22. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες προβαλέσθαι αὐτὸν καὶ Χριστόν, υἱὸν ἴδιον, 22, 1
ἀλλὰ καὶ * ψυχικόν, ⟨καὶ⟩ περὶ τούτου διὰ τῶν προφητῶν λελαλη-
κέναι. εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, καθάπερ ὕδωρ διὰ
25 σωλῆνος ὁδεύει, καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος κατελθεῖν ἐκεῖνον
τὸν ἀπὸ τοῦ Πληρώματος ἐκ πάντων Σωτῆρα ἐν εἴδει περιστερᾶς· γεγο-
νέναι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς Ἀχαμὼθ σπέρμα πνευματικόν. τὸν 2
οὖν κύριον ἡμῶν ἐκ τεσσάρων τούτων σύνθετον γεγονέναι φάσκουσιν, ἀπο-

V M lat. (Tert., Hipp.)

1 *οὖν*] *quidem* lat. | *ἡμῖν* Ausgg.] *ἡμᾶς* VM *nobis* lat. | *οὓς* Ausgg.] *καλοὺς* VM *quos* lat. **1f** *ἐκ κόσμου*] *ἐγκόσμους* M *de saeculo* lat. **2** [*καὶ*¹] * < lat. | *εἶναι* *] *ἡμῖν* VM < lat. **4f** *οὐ πράξεις γὰρ εἰς πληρώσεις ἄγει* M **5** *μὲν* < V **6** ⟨*δὲ*⟩ Ausgg.] *autem* lat. **10** *συ///ζυγία, ν* ausradiert V **11** *τοῦ*^το^, *το* angeflickt V^corr^ *τοῦ* M **16** *ἀναπαύεσθαι* M **18** *ἐμφολεῦον* M **18f** *ἐκλάμψαν, λαμψ* auf Rasur V^corr^ *ἐκάλυψεν* M *exardescens* lat. **19** *καὶ κατεργασάμενον*] *consumit et* lat. **20** *διδάσκουσι* < lat. **22** *καὶ* < lat. (?) **23** * alte Lücke; ergänze ⟨*αὐτὸν*⟩ * | ⟨*καὶ* Ausgg.] *et* lat. **26** *ἐκ πάντων* + ⟨*ὄντα*⟩? * | *ἐν* oben drüber V^corr^ **28f** *ἀποσῴζοντα* Ausgg.] *αὐτὸ σῴζοντα* V M *servantem* lat.

σώζοντα τὸν τύπον τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τετρακτύος, | ἔκ τε τοῦ D169
πνευματικοῦ ὃ ἦν ἀπὸ τῆς Ἀχαμὼθ καὶ ἐκ τοῦ ψυχικοῦ ὃ ἦν ἀπὸ τοῦ
Δημιουργοῦ καὶ ἐκ τῆς οἰκονομίας ὃ ἦν κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ τέχνῃ
καὶ ἐκ τοῦ Σωτῆρος ὃ ἦν ⟨ἡ⟩ κατελθοῦσα εἰς αὐτὸν περιστερά. καὶ 3
5 τοῦτον μὲν ἀπαθῆ διαμεμενηκέναι (οὐ γὰρ ἐνεδέχετο παθεῖν αὐτόν, ἀκρά-
τητον καὶ ἀόρατον ὑπάρχοντα) καὶ διὰ τοῦτο ἦρθαι, προσαγομένου αὐτοῦ
τῷ Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸν κατατεθὲν πνεῦμα Χριστοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀπὸ
τῆς Μητρὸς σπέρμα πεπονθέναι λέγουσιν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ αὐτό, † τὸ πνευ-
ματικὸν καὶ ἀόρατον καὶ αὐτῷ τῷ Δημιουργῷ. ἔπαθεν δὲ λοιπὸν ὁ κατ' 4
10 αὐτοὺς ψυχικὸς Χριστὸς καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένος μυστη-
ριωδῶς, ἵν' ἐπιδείξῃ ⟨δι'⟩ αὐτοῦ ἡ Μήτηρ τὸν τύπον τοῦ ἄνω Χριστοῦ,
ἐκείνου τοῦ ἐπεκταθέντος τῷ σταυρῷ καὶ μορφώσαντος τὴν Ἀχαμὼθ μόρ-
φωσιν τὴν κατ' οὐσίαν· πάντα γὰρ ταῦτα τύπους ἐκείνων εἶναι λέγουσι.

Τὰς δὲ ἐσχηκυίας τὸ σπέρμα τῆς Ἀχαμὼθ ψυχὰς ἀμείνους λέγουσι 5
15 γεγονέναι τῶν λοιπῶν· διὸ καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἠγαπῆσθαι ὑπὸ τοῦ
Δημιουργοῦ, | μὴ εἰδότος τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ λογιζομένου εἶναι Ö358
τοιαύτας. διὸ καὶ εἰς προφήτας, φασίν, ἔτασσεν αὐτὰς καὶ ἱερεῖς | καὶ 6 P192
βασιλεῖς. καὶ πολλὰ ὑπὸ τοῦ σπέρματος τούτου εἰρῆσθαι διὰ τῶν προφη-
τῶν ἐξηγοῦνται, ἅτε ὑψηλοτέρας φύσεως ὑπάρχοντος. πολλὰ δὲ καὶ τὴν
20 Μητέρα περὶ τῶν ἀνωτέρω εἰρηκέναι λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου καὶ
τῶν ὑπὸ τούτου γενομένων ψυχῶν *. καὶ λοιπὸν τέμνουσι τὰς προφη- 7
τείας, τὸ μέν τι ἀπὸ τῆς Μητρὸς εἰρῆσθαι θέλοντες, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ
σπέρματος, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡσαύτως 8
τὸ μέν τι ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκέναι, τὸ δέ τι ἀπὸ τῆς Μητρός, τὸ δέ τι
25 ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καθὼς ἐπιδείξομεν προϊόντος ἡμῖν τοῦ λόγου. | D170

Τὸν δὲ Δημιουργόν, ἅτε ἀγνοοῦντα τὰ ὑπὲρ αὐτόν, κινεῖσθαι μὲν ἐπὶ 9
τοῖς λεγομένοις, καταπεφρονηκέναι δὲ αὐτῶν, ἄλλοτε ἄλλην αἰτίαν νομί-

V M lat. (Tert., Hipp.)

4 ⟨ἡ⟩ *] *illa* lat. 6 *προσαγο///μένου, ο* aus *ω* V corr 7 *τὸ*[1]] *τὸν* M
8 † *τὸ*] *quippe* lat., lies (*ἅτε* oder) *ὂν* * 9 *αὐτῷ τῷ δημιουργῷ*] *τὸ τοῦ δη-
μιουργοῦ* M 9f *κατ' αὐτοὺς ὁ* V 10 *καὶ* hineingeflickt V corr 11 ⟨*δι'*⟩
Ausgg.] *per* lat. 14 *τῆς Ἀχαμὼθ*] *ab Achamoth* lat. | *ἀμείνους* + *εἶναι* V
15 *πλεῖον* V 17 *φησὶν* M | *ἔτασεν* M 18 *ὑπὸ*] *de* lat. | *εἰρῆσθαι*] *dicta*
lat. 19 *ἐξηγοῦνται* aus *ἐξηγεῖσθαι* V corr | *ὑψηλωτέρας* V | *ὑπαρχούσας* aus
ὑπάρχοντας V corr 20 *διὰ τούτου* V M *per hunc* lat.; wohl alter Fehler für *διὰ τοῦ
Δημιουργοῦ* * 21 *ψυχῶν*, *ψυ* vorn angeflickt V corr *χῶν* M | *] alte Lücke; ergänze
wohl ⟨*πολλὰ εἰρῆσθαι φάσκουσιν*⟩ * 22 *θέλοντες*] *docentes* lat. | *ἀπὸ τοῦ*] *ab ipso*
lat. 23 *ἀλλὰ* < lat. | *ὡσαύτως*] *tantundem* lat. 24 *ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος*] *Sal-
vatorem* lat. 25 *ἐπιδείξωμεν* M | vor *προϊόντος* + *ἔτι* M

σαντα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ προφητεῦον, ἔχον καὶ αὐτὸ ἰδίαν τινὰ κίνησιν, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν προσπλοκὴν τῶν χειρόνων. καὶ οὕτως ἀγνοοῦντα 10 διατετελεκέναι ἄχρι τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος· ἐλθόντος δὲ τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν αὐτὸν παρ' αὐτοῦ πάντα λέγουσιν καὶ ἄσμενον αὐτῷ προσ-
5 χωρῆσαι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐν τῷ 11 εὐαγγελίῳ ἑκατόνταρχον, λέγοντα τῷ σωτῆρι »καὶ γὰρ ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἐμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ ὃ ἐὰν προστάξω, ποιοῦσι«.

τελέσειν δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν μέχρι τοῦ δέοντος 12 καιροῦ, μάλιστα δὲ διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν καὶ διὰ τὴν ἐπί-
10 γνωσιν τοῦ ἑτοιμασθέντος αὐτῷ ἐπάθλου, ὅτι εἰς τὸν τῆς Μητρὸς τόπον χωρήσει.

23. Ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑφίστανται, πνευματικὸν χοϊκὸν ψυχικόν, 23, 1 καθὼς ἐγένοντο Κάϊν Ἄβελ Σήθ, ⟨ἵνα δείξωσι⟩ καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις, οὐκέτι καθ' ἕνα ἀλλὰ κατὰ γένος. καὶ τὸ μὲν χοϊκὸν εἰς φθορὰν 2
15 χωρεῖν καὶ τὸ ψυχικόν, ἐὰν τὰ βελτίονα ἕληται ἐν τῷ τῆς Μεσότητος τόπῳ ἀναπαύσεσθαι· ἐὰν δὲ τὰ χείρω, χωρήσειν καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὅμοια. τὰ δὲ πνευματικά, ἃ ἐγκατασπείρει ἡ Ἀχαμώθ, ἔκτοτε ἕως τοῦ νῦν δι- 3 καίαις ψυχαῖς παιδευθέντα ἐνθάδε καὶ ἐκτραφέντα, διὰ τὸ νήπια ἐκπέμπεσθαι, ὕστερον τελειότητος ἀξιωθέντα νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς τοῦ
20 Σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν κατ' ἀνάγκην ἐν P193 Μεσότητι μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἀναπαυσαμένων εἰς τὸ παντελές. καὶ 4 Ö360 αὐτὰς μὲν τὰς ψυχὰς πάλιν ὑπομερίζοντες λέγουσιν ἃς μὲν φύσει ἀγαθάς, ἃς δὲ φύσει πονηράς. καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταύτας εἶναι τὰς δεκτικὰς τοῦ | σπέρ- D171 ματος γινομένας, τὰς δὲ φύσει πονηρὰς μηδέποτε ἂν ἐπιδέξασθαι ἐκεῖνο τὸ
25 σπέρμα.

6 Matth. 8, 9 Luk. 7, 8

V M lat. (Tert., Hipp.)

2 *χειρόνων* Ausgg.] *χειρῶν* V M *peiorum* lat. **3** *διατετελεκέναι*] *conservasse* (*διατετηρηκέναι*) lat. | *κυρίου*(!)· *ἐλθόντος δὲ τοῦ* am Rande nachgetragen Vcorr < M *salvatoris. cum venisset autem* lat. **4** *καὶ* hineingeflickt Vcorr < M *et* lat. **4f** *προσχωρῆσαι* *] *προσχωρήσαντα* V M *cessisse* lat. **8** *αὐτὸν*, *ο* aus *ω* Vcorr | *τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν*] *eam quae secundum ipsum est mundi creationem* (= *τὴν κατ' αὐτὸν κόσμον οἰκ.*) lat. **9** *ἐπιμέλειαν*] *diligentiam atque curam* lat. | vor *καὶ* + *ἀλλὰ* V **10** *αὐτῷ* < lat. **13** ⟨*ἵνα δείξωσι*⟩ *] *ut ostendant* lat. **14** *ἓν* aus *ἕνα* Vcorr **15** *καὶ*] *vero* lat. | *τὰ*] *τε* M **16** *ἀναπαύ//εσθαι*, *σ* ausradiert Vcorr **17** *ἃ ἐγκατασπείρει* Dind.] *ἃ ἂν κατασπείρῃ*, *ἃ ἂν* auf Rasur Vcorr *ἐγκατασπείρει* (ohne *ἃ*) M *inseminat* (gleichfalls kein *quae*) lat. **17f** *δικαίαις*] *propter quod et* (*διὸ καὶ αἱ*) lat. **18** *ἐνθάδε* + *quidem* lat. | vor *ἐκτραφέντα* + *semina* lat. | *τραφέντα* M **18f** *ἐκπεπέμφθαι* V *emittantur* lat. **20** *δογματίζουσι*] *respondent* lat. **22** *μὲν*] *autem* lat.

24. Τοιαύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν οὔσης, ἣν οὔτε προφῆται ἐκή- **24, 1**
ρυξαν, οὔτε ὁ κύριος ἐδίδαξεν οὔτε ἀπόστολοι παρέδωκαν, ἣν περισσοτέρως
αὐχοῦσιν πλεῖον τῶν ἄλλων ἐγνωκέναι, ἐξ ἀγράφων ἀναγινώσκοντες
καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἐξ ἄμμου σχοινία πλέκειν ἐπιτηδεύοντες, ἀξιοπίστως **2**
5 προσαρμόζειν πειρῶνται τοῖς εἰρημένοις ἤτοι παραβολὰς κυριακὰς ἢ ῥήσεις
προφητικὰς ἢ λόγους ἀποστολικούς, ἵνα τὸ πλάσμα αὐτῶν μὴ ἀμάρτυρον
εἶναι δοκῇ, τὴν μὲν τάξιν καὶ τὸν εἱρμὸν τῶν γραφῶν ὑπερβαίνοντες καὶ
ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆς ἀληθείας. μεταφέρουσι δὲ καὶ **3**
μεταπλάττουσι καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου ποιοῦντες ἐξαπατῶσι πολλοὺς τῇ τῶν
10 ἐφαρμοζομένων κυριακῶν λογίων κακοσυνθέτῳ φαντασίᾳ. ὅνπερ τρόπον **4**
εἴ τις βασιλέως εἰκόνος καλῆς κατεσκευασμένης ἐπιμελῶς ἐκ ψηφίδων ἐπι-
σήμων ὑπὸ σοφοῦ τεχνίτου, λύσας τὴν ὑποκειμένην τοῦ ἀνθρώπου ἰδέαν
μετενέγκοι τὰς ψηφῖδας ἐκείνας καὶ μεθαρμόσοι καὶ ποιήσοι μορφὴν κυνὸς
ἢ ἀλώπεκος καὶ ταύτην φαύλως κατεσκευασμένην, ἔπειτα διορίζοιτο καὶ **5**
15 λέγοι ταύτην εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως ἐκείνην εἰκόνα τὴν καλήν, ἣν ὁ σοφὸς
τεχνίτης κατεσκεύασεν, δεικνὺς τὰς ψηφῖδας τὰς καλῶς ὑπὸ τοῦ τεχνίτου
τοῦ πρώτου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα συντεθείσας, κακῶς δὲ ὑπὸ τοῦ
ὑστέρου εἰς κυνὸς μορφὴν μετενεχθείσας, καὶ διὰ τῆς τῶν ψηφίδων φαν-
τασίας μεθοδεύοι τοὺς ἀπειροτέρους τοὺς κατάληψιν βασιλικῆς μορφῆς οὐκ
20 ἔχοντας καὶ πείθοι ὅτι αὕτη ἡ σαπρὰ τῆς ἀλώπεκος ἰδέα ἐκείνη ἐστὶν ἡ
καλὴ τοῦ βασιλέως εἰκών· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὗτοι γραῶν μύθους **6**
συγκαττύσαντες, ἔπειτα ῥήματα καὶ λέξεις καὶ παραβολὰς ὅθεν καὶ ποθὲν
ἀποσπῶντες, ἐφαρμόζειν βούλονται τοῖς μύθοις αὐτῶν τὰ | λόγια τοῦ θεοῦ. D 172
καὶ ὅσα μὲν τοῖς ἐντὸς τοῦ Πληρώματος ἐφαρμόζουσιν, εἰρήκαμεν. | **25, 1**
25 ὅσα δὲ καὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος αὐτῶν προσοικειοῦν πειρῶνται ἐκ P 194
τῶν γραφῶν, ἔστιν τοιαῦτα· τὸν κύριον ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ κόσμου **2**

V M lat. **1—23** bei Ephrem Syrus *περὶ τῆς ἀρετῆς* c. 8; I 224f Assemani

1 *δὲ*] *igitur* lat. **2** lies ⟨*δι'*⟩ *ἣν*? * **2f** *περισσοτέρως* *] *περὶ τῶν ὅλων* V M *abundantius* lat. **3** *πλείων* M **4** *σχοινίον* Ephr. | *ἀξιοπίστως*] *fide digna* lat. *ἀξιόπιστα* Ephr. **8** *ὅσον*] *οἷον* M **9f** *τῇ τῶν — λογίων*] *ex iis quae aptant ex dominicis eloquiis* lat. **10** *κακοσυνθέτων* M | *φαντασία* getilgt, dafür *σοφία* am Rand gesetzt V corr **11** *εἰκόνα . . . κατεσκευασμένην* Ephr. **12** *εἰδέαν* Ephr. **13** *μεθαρμόσοι καὶ*] *reformans* lat. | *καὶ ποιήσοι*] *ποιήσας* Ephr. | *ποιήσοι* + *ex iis* lat. **14** *ταύτης . . κατεσκευασμένης* Ephr. **15** *τοῦ* < M | *εἰκόνα ἐκείνην* Ephr. **16** *καλὰς* Ephr. **17** *συντελεσθείσας* Ephr. **18** *δευτέρου* Ephr. **19** *μορφῆς βασιλικῆς* Ephr. **20** *αὕτη*] *αὐτῇ* M | *εἰδέα* Ephr. | *ἐστιν ἐκείνη* Ephr. **22** *συγκαττύσαντες*] *assu[m]entes* lat. *συγκαττύουσι* Ephr. | *ἔπειτα — παραβολὰς*] *διά τε ῥημάτων καὶ λέξεων καὶ παραβολῶν* Ephr. **23** *μεθαρμόζειν* Ephr. | *ἑαυτῶν* Ephr. **24** *τοῖς* < M | *τοῖς ἐντὸς*] *ἐν τοῖς* V **25** *προσοικειοῦν*] *ad suos* (?) *insinuare* lat. **26** *κύριον*] *χριστὸν* M

χρόνοις διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πάθος λέγουσιν, ἵν' ἐπιδείξῃ τὸ περὶ
τὸν ἔσχατον τῶν Αἰώνων γεγονὸς πάθος καὶ διὰ τούτου τοῦ τέλους ἐμφήνῃ
τὸ τέλος τῆς περὶ τοὺς Αἰῶνας πραγματείας. | (3) τὴν δὲ δωδεκαετῆ παρ- Ö362
θένον ἐκείνην, τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα, ἣν ἐπιστὰς ὁ κύριος ἐκ
5 νεκρῶν ἤγειρεν, τύπον εἶναι διηγοῦνται τῆς Ἀχαμώθ, ἣν ἐπεκταθεὶς ὁ
Χριστὸς αὐτῶν ἐμόρφωσεν καὶ εἰς αἴσθησιν ἤγαγε τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν
φωτός. (4) ὅτι δὲ αὐτῇ ἐπέφανεν ⟨ἑαυτὸν⟩ ὁ σωτήρ, ἐκτὸς οὔσῃ τοῦ Πλη-
ρώματος ἐν ἐκτρώματος μοίρᾳ, τὸν Παῦλον λέγουσιν εἰρηκέναι ἐν τῇ πρώτῃ
πρὸς Κορινθίους »ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί«.
10 (5) τήν τε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν πρὸς τὴν Ἀχαμὼθ
ὁμοίως πεφανερωκέναι αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ εἰπόντα »δεῖ τὴν γυ-
ναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους«· καὶ ὅτι ἥκον-
τος τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτὴν δι' αἰδῶ κάλυμμα ἐπέθετο ἡ Ἀχαμώθ ⟨ἐπὶ
τὸ πρόσωπον αὐτῆς⟩, Μωσέα πεποιηκέναι φανερόν, κάλυμμα θέμενον ἐπὶ
15 τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. (6) καὶ τὰ πάθη δὲ αὐτῆς ἃ ἔπαθεν *, ἐπισεσημειῶ-
σθαι τὸν κύριον φάσκουσιν, καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν ἐν τῷ σταυρῷ »ὁ θεός
μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με« μεμηνυκέναι αὐτὸν ὅτι ἀπελείφθη ἀπὸ τοῦ
φωτὸς ἡ Σοφία καὶ ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ὅρου τῆς εἰς τοὔμπροσθεν ὁρμῆς,
τὴν δὲ λύπην αὐτῆς ἐν τῷ εἰπεῖν »περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου«, τὸν δὲ
20 φόβον ἐν τῷ εἰπεῖν »πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον«
καὶ τὴν ἀπορίαν δὲ ὡσαύτως ἐν τῷ εἰρηκέναι »καὶ τί εἴπω οὐκ οἶδα«. D173

(7) Τρία δὲ γένη ἀνθρώπων οὕτως δεδειχέναι διδάσκουσιν αὐτόν· τὸ μὲν
ὑλικὸν ἐν τῷ ἀποκριθῆναι τῷ λέγοντι· ἀκολουθήσω σοι »οὐκ ἔχει ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ«· τὸ δὲ ψυχικὸν ἐν τῷ εἰρη-

9 I Kor. 15, 8 — **11** I Kor. 11, 10 — **14** vgl. II Kor. 3, 13 — **16** Matth. 27, 46 Mark. 15, 34 — **19** Matth. 26, 38 — **20** Matth. 26, 39 — **21** Joh. 12, 27 — **23** Matth. 8, 19 Luk. 9, 57 — Matth. 8, 20 Luk. 9, 58

V M lat.

2 *αἰώνων*] *ἀγώνων* M | *διὰ τούτου* *] *δι' αὐτοῦ* V M *per hunc* lat. **3** *δὲ* < M **5** *ἤγειρεν*] *liberavit* lat. | *ἐπεκτανθεὶς* M **6** *αὐτῶν*] *αὐτὸν*, am Rande nachgetragen V corr **7** ⟨*ἑαυτὸν*⟩ Dind.] *semetipsum* lat. **8** *μύρα* aus *μοίρα* V corr *partu* (*parte*?) lat. **9** *ὡς περὶ* M **12f** *ἥκοντος*] *ἧκον τοὺς* M **13f** ⟨*ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς*⟩ *] *in faciem suam* lat.; die Ergänzung ist notwendig, um den folgenden Ausfall in lat. zu erklären (Gleichendung) **14f** *Μωσέα — ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ* < lat. **15** * ⟨*ἐν τῷ μὲν ἀπολειφθῆναι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ φωτός*⟩ *] *in hoc quidem quod derelicta est a lumine* lat.; die Worte folgen in lat. erst hinter *dicunt* (*φάσκουσιν*) Z. 16, gehören jedoch an diese Stelle **16** *καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν · ἐν τῷ σταυρῷ* *] *ἐν τῷ σταυρῷ καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν* V M (< *καὶ*) *in eo cum dicit in cruce* lat. **16f** *ὁ θεός μου* zweimal lat. **19** vor *περίλυπος* + *quam* lat. **22** *δὲ* oben drüber V corr | *οὕτως* < lat.

κέναι τῷ εἰπόντι· ἀκολουθήσω σοι, ἐπίτρεψον δέ μοι πρῶτον ἀποτάξασθαι
τοῖς οἰκείοις »οὐδεὶς ἐπ᾽ ἄροτρον τὴν χεῖρα ἐπιβαλὼν καὶ εἰς τὰ ὀπίσω
βλέπων εὔθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν« (τοῦτον γὰρ λέγουσι 8
τῶν μέσων εἶναι· | κἀκεῖνον δὲ ὡσαύτως τὸν τὰ πλεῖστα μέρη τῆς δικαιο- P 195
5 σύνης ὁμολογήσαντα πεποιηκέναι, ἔπειτα μὴ θελήσαντα ἀκολουθῆσαι,
ἀλλὰ ὑπὸ πλούτου ἡττηθέντα πρὸς τὸ μὴ τέλειον γενέσθαι, καὶ τοῦτον τοῦ
ψυχικοῦ γένους γεγονέναι θέλουσι)· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐν τῷ εἰπεῖν »ἄφες 9
τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ πορευθεὶς διάγγελλε τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ«, καὶ ἐπὶ Ζακχαίου τοῦ τελώνου εἰπών »σπεύσας
10 κατάβηθι, ὅτι σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι«· τούτους γὰρ πνευ-
ματικοῦ γένους καταγγέλλουσι γεγονέναι. καὶ τὴν τῆς ζύμης παρα- 10
βολήν, ἣν ἡ γυνὴ ἐγκεκρυφέναι λέγεται εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰ τρία
γένη δηλοῦν λέγουσι. γυναῖκα μὲν γὰρ τὴν Σοφίαν λέγεσθαι διδάσκουσιν,
ἀλεύρου δὲ σάτα τρία τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων, πνευματικὸν ψυχικὸν Ö 364
15 χοϊκόν· ζύμην δὲ αὐτὸν τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι διδάσκουσι. καὶ τὸν 11
Παῦλον ⟨δὲ⟩ διαρρήδην εἰρηκέναι χοϊκοὺς ψυχικοὺς πνευματικούς· ὅπου
μέν »οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί«, ὅπου δέ »ψυχικὸς δὲ ἄνθρω-
πος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος«, ὅπου δέ »πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ
πάντα«. τὸ δέ »ψυχικὸς δὲ οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος« ἐπὶ τοῦ Δημι-
20 ουργοῦ φασὶν εἰρῆσθαι, ὃν ψυχικὸν ὄντα μὴ ἐγνωκέναι μήτε τὴν Μητέρα
πνευματικὴν οὖσαν μήτε τὸ σπέρμα αὐτῆς μήτε τοὺς ἐν τῷ Πληρώματι
Αἰῶνας. ὅτι δὲ ὧν ἤμελλε σῴζειν ὁ Σωτήρ, | τούτων τὰς ἀπαρχὰς ἀνέ- 12 D 174
λαβεν τὸν Παῦλον εἰρηκέναι »καὶ εἰ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα«,
ἀπαρχὴν μὲν τὸ πνευματικὸν εἰρῆσθαι διδάσκοντες, φύραμα δὲ ἡμᾶς του-
25 τέστιν τὴν ψυχικὴν ἐκκλησίαν, ἧς τὸ φύραμα ἀνειληφέναι λέγουσιν αὐτὸν
καὶ ἐν αὐτῷ συνανεστακέναι, ἐπειδὴ ἦν αὐτὸς ζύμη.

1 Luk. 9, 61 — **2** Luk. 9, 62 — **4** vgl. Matth. 19, 16ff — **7** Matth. 8, 22 Luk. 9, 60 — **9** Luk. 19, 5 — **11** vgl. Matth. 13, 33 — **17** I Kor. 15, 48 — I Kor. 2, 14 — **18** I Kor. 2, 15 — **19** I Kor. 2, 14 — **23** Röm. 11, 16

V M lat.

1 *ἀποτάξασθαι*] *ire et renunciare* lat. **3** *ἐν* < lat. | *γὰρ*] *autem* lat. **4** *τῶν μέσων* Dind.] *τὸν μέσον* V M *de mediis* lat. **5** *μὴ θελήσαντα*] *noluisse* lat. **6f** vor *τοῦ ψυχικοῦ* + *de* lat. **9** *ἐπὶ Ζακχαίου τοῦ τελώνου*] *Zacchaeo publicano* lat. | *σπεύσας* < lat. **10f** *τούτους — γεγονέναι* < lat. **10** *τούτους*, *σ* angeflickt V corr *τοῦτον* M **12** *ἡ* < M **13** *γὰρ* < lat. **14** *δὲ* oben drüber V corr | *τρία*[1] < V | *τὰ τρία* < M **16** ⟨*δὲ*⟩ *] *autem* lat. **17** *δὲ* < M **19** *τὸ δὲ* < lat. | *δὲ*[2] < M **21** *τῷ* < M **22** *δὲ ὧν* Ausgg.] *ἰδὼν* V M *eorum quos* lat. **23** *τὸν* < M | *εἰ*] *ἦν* V **25** *ἧς*] *εἰς* M **26** *ἐν αὐτῷ*] *cum semetipso* lat. | *συνανεσταλκέναι* V *erexisse* lat.

26. Καὶ ὅτι ἐπλανήθη ἡ Ἀχαμὼθ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος καὶ ἐμορ- 26, 1
φώθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεζητήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, μηνύειν αὐτὸν
λέγουσιν ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πεπλανημένον ⟨πρόβατον⟩.
πρόβατον μὲν γὰρ πεπλανημένον τὴν Μητέρα αὐτῶν ἐξηγοῦνται λέγεσθαι, 2
5 ἐξ ἧς τὴν ὧδε θέλουσιν ἐσπάρθαι ἐκκλησίαν· πλάνην δὲ τὴν ἐκτὸς Πλη-
ρώματος ἐν ⟨πᾶσι⟩ τοῖς πάθεσι διατριβήν, ἐξ ὧν γεγονέναι τὴν ὕλην ὑπο-
τίθενται. τὴν δὲ γυναῖκα | τὴν σαροῦσαν τὴν οἰκίαν καὶ εὑρίσκουσαν 3 P196
τὴν δραχμὴν τὴν ἄνω Σοφίαν διηγοῦνται λέγεσθαι, ἥτις ἀπολέσασα τὴν
Ἐνθύμησιν αὐτῆς, ὕστερον καθαρισθέντων πάντων διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος
10 παρουσίας εὑρίσκει αὐτήν. διὸ καὶ ταύτην ἀποκαθίστασθαι κατ' αὐτοὺς
ἐντὸς Πληρώματος. Συμεῶνα ⟨δὲ⟩ τὸν εἰς τὰς ἀγκάλας λαβόντα τὸν 4
Χριστὸν καὶ εὐχαριστήσαντα τῷ θεῷ καὶ εἰπόντα »νῦν ἀπολύεις τὸν
δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ« τύπον εἶναι τοῦ Δημι-
ουργοῦ λέγουσιν, ὃς ἐλθόντος τοῦ Σωτῆρος ἔμαθε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ
15 καὶ ηὐχαρίστησε τῷ Βυθῷ. καὶ διὰ τῆς Ἄννας τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ 5
κηρυσσομένης προφήτιδος, ἑπτὰ ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἐζηκυίας, τὸν δὲ λοιπὸν
ἅπαντα χρόνον χήρας μεμενηκυίας, ἄχρις οὗ τὸν σωτῆρα ἰδοῦσα ἐπέγνω
αὐτὸν καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι, φανερώτατα τὴν Ἀχαμὼθ μηνύεσθαι
διορίζονται, ἥτις πρὸς ὀλίγον ἰδοῦσα ⟨τότε⟩ τὸν Σωτῆρα μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν
20 αὐτοῦ, τῷ λοιπῷ χρόνῳ παντὶ μένουσα ἐν τῇ Μεσότητι προσεδέχετο αὐτόν,
πότε πάλιν ἐλεύσεται καὶ απο|καταστήσει αὐτὴν τῇ αὐτῆς συζυγίᾳ. D175
καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτῆς μεμηνῦσθαι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εἰρηκέναι »καὶ 6
ἐδικαιώθη | ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς«, καὶ ὑπὸ Παύλου δὲ οὕτως Ö366
»σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις«. καὶ τὰς συζυγίας δὲ τὰς ἐντὸς 7
25 Πληρώματος τὸν Παῦλον εἰρηκέναι φάσκουσιν ἐπὶ ἑνὸς δείξαντα· περὶ γὰρ
τῆς περὶ τὸν βίον συζυγίας γράφων ἔφη »τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν,
ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν«.

3 vgl. (Luk. 19, 10) Matth. 18, 12ff Luk. 15, 3ff — **7** vgl. Luk. 15, 8ff — **12** Luk. 2, 28f — **15** vgl. Luk. 2, 36ff — **22** Luk. 7, 35 — **24** I Kor. 2, 6 — **26** Ephes. 5, 32

V M lat.

3 *⟨πρόβατον⟩* Ausgg.] *ovem* lat. **6** *⟨πᾶσι⟩* Ausgg.] *omnibus* lat. | *διατρίβειν* aus *διατριβὴν* Vcorr **10** *ταύτην ἀποκαθίστασθαι*] *haec restituitur* lat. **11** *⟨δὲ⟩* Dind.] *autem* lat. **12** *θεῷ* *] *Χριστῷ* V M *deo* lat. **14** *ὅς*] *ὡς* V **15** *καί*² < M **16** *κηρυσσομένης*] *dicitur* lat. | *προφήτιδος* < lat. **17** *ἐπέγνω*, *έ* auf Rasur Vcorr *ἐπιγνῶ* M **18** *μηνῦσθαι* M **19** *ἥτις*] *εἴτις* V | *⟨τότε⟩* *] *tunc* lat. **21** *συ///ζυγία*, *ν* ausradiert Vcorr **24** *συ///ζυγίας*, *ν* ausradiert Vcorr **25** *ἐπὶ ἑνὸς*] *ἐπιεικῶς* M **26** *τὸν βίον*] *hanc vitam* lat. | *συ///ζυγίας*, *ν* ausradiert Vcorr | *τὸ* + *enim* lat. **27** *εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν*] *in Christo et ecclesia* lat.

27. Ἔτι δὲ Ἰωάννην τὸν μαθητὴν τοῦ κυρίου διδάσκουσι τὴν πρώτην 27, 1
Ὀγδοάδα μεμηνυκέναι, αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· Ἰωάννης, ὁ μα- 2
θητὴς τοῦ κυρίου, βουλόμενος εἰπεῖν τὴν τῶν ὅλων γένεσιν, καθ' ἣν τὰ
πάντα προέβαλεν ὁ Πατήρ, ἀρχήν τινα ὑποτίθεται τὸ πρῶτον γεννηθὲν
5 ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃ δὴ καὶ υἱὸν καὶ μονογενῆ θεὸν κέκληκεν, ἐν ᾧ τὰ πάντα
ὁ Πατὴρ προέβαλε σπερματικῶς. ὑπὸ δὲ τούτου φησὶ τὸν Λόγον προβε- 3
βλῆσθαι καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ὅλην τῶν Αἰώνων οὐσίαν, ἣν αὐτὸς ὕστερον
ἐμόρφωσεν ὁ Λόγος. ἐπεὶ οὖν περὶ πρώτης γενέσεως λέγει, καλῶς ἀπὸ
τῆς ἀρχῆς τουτέστιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου τὴν διδασκαλίαν | ποιεῖται. P197
10 λέγει δὲ οὕτως »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν 4
καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν«· πρότερον δια- 5
στείλας τὰ τρία, θεὸν καὶ Ἀρχὴν καὶ Λόγον, πάλιν αὐτὰ ἑνοῖ, ἵνα
καὶ τὴν προβολὴν ἑκατέρων αὐτῶν δείξῃ, τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ
Λόγου, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἅμα καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἕνωσιν.
15 ἐν γὰρ τῷ Πατρὶ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἡ Ἀρχή, ἐν δὲ τῇ Ἀρχῇ καὶ ἐκ τῆς 6
Ἀρχῆς ὁ Λόγος. καλῶς οὖν εἶπεν »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος«· ἦν γὰρ ἐν τῷ
Υἱῷ. »καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν«· καὶ γὰρ ἡ Ἀρχὴ *. καὶ »θεὸς
ἦν ὁ Λόγος«, ἀκολούθως· τὸ γὰρ ἐκ θεοῦ γεννηθὲν θεός ἐστιν. »οὗτος
ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν« | ἔδειξε τὴν τῆς προβολῆς τάξιν. »πάντα δι' 7 D176
20 αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«· πᾶσι γὰρ τοῖς μετ'
αὐτὸν Αἰῶσι μορφῆς καὶ γενέσεως αἴτιος ὁ Λόγος ἐγένετο. ἀλλ' »ὃ γέγο-
νεν ἐν αὐτῷ, φησί, ζωή ἐστιν«. ἐνθάδε καὶ συζυγίαν ἐμήνυσεν· τὰ μὲν γὰρ
ὅλα ἔφη δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τὴν δὲ ζωὴν ἐν αὐτῷ. αὕτη οὖν ἡ ἐν 8
αὐτῷ γενομένη οἰκειοτέρα ἐστὶν [ἐν] αὐτῷ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων· σύν-
25 εστι γὰρ αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ καρποφορεῖ. ἐπειδὴ γὰρ ἐπιφέρει »καὶ ἡ ζωὴ 9

10—19 Joh. 1, 1—2 — **19** Joh. 1, 3 — **21** Joh. 1, 3—4 — **25** Joh. 1, 4

V M lat.

1 δὲ Ausgg.] τε V M *autem* lat. **2** ὀγδοάδα + *et omnium generationem* lat. (wohl ein Rest des folgenden Ausfalls) **2—4** λέγοντες — ὁ πατὴρ < lat. **4** vor ἀρχὴν + *itaque* lat. | γεννηθὲν] *factum* lat. **5** δὴ καὶ] *etiam* lat. | υἱὸν] *Nun .. et filium* lat. (Doppelschreibung in der Vorlage) | μονογενῆ θεὸν] *unigenitum domini* lat. | vor θεὸν ein καὶ hineingeflickt V corr | ἐν ᾧ] ἐν τῷ M **6** προέβαλε] *praemisit* lat. | φησὶ] *aiunt* lat. **7** οὐσίαν, ο auf Rasur V corr θυσίαν M **9** υἱοῦ *, vgl. Z. 13] θεοῦ V M *filio* lat. **11** οὗτος] οὕτως V **12** τὰ τρία] *in tria* lat. **13** τοῦ τε Υἱοῦ] *id est filii* lat. **14** [τὴν]²? * **17** *] alte Lücke, ergänze ⟨ἦν πρὸς τὸν Πατέρα⟩ * **18** vor οὗτος wohl ausgefallen ⟨τῷ δέ⟩ * **21** ἀλλὰ V **22** καὶ] *enim* lat. | συ//ζυγίαν, ν ausradiert V corr *syzygias* lat. **23** αὐτοῦ *] ἑαυτοῦ V M *ipsum* lat. | γεγενῆσθαι] *facta sunt* lat. | ζωὴν < M **24** [ἐν *] αὐτῷ < lat. **25** καρποφορεῖν V | γὰρ < lat. | ἡ < M

ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων«, Ἄνθρωπον εἰπὼν ἄρτι καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁμωνύμως τῷ Ἀνθρώπῳ ἐμήνυσεν, ὅπως διὰ τοῦ ἑνὸς ὀνόματος δηλώσῃ τὴν τῆς συζυγίας κοινωνίαν· ἐκ γὰρ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς Ἄνθρωπος γίνεται καὶ Ἐκκλησία. φῶς δὲ εἶπεν τῶν ἀνθρώπων τὴν Ζωὴν διὰ τὸ 10
5 πεφωτίσθαι αὐτοὺς ὑπ' αὐτῆς, ὃ δή ἐστι μεμορφῶσθαι καὶ πεφανε|ρῶσθαι. Ö 36ᵛ
τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει »πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστιν«. ἐπεὶ τοίνυν ἡ Ζωὴ ἐφανέρωσε καὶ ἐγέννησε τόν τε Ἄνθρωπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, φῶς εἴρηται αὐτῶν. σαφῶς οὖν δεδήλωκεν ὁ Ἰωάννης διὰ τῶν 11
λόγων τούτων τά τε ἄλλα καὶ τὴν τετράδα τὴν δευτέραν· Λόγον καὶ Ζωήν,
10 Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα. 12
διηγούμενος γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ λέγων πάντα τὰ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος δι' αὐτοῦ μεμορφῶσθαι, καρπὸν εἶναί φησιν αὐτὸν παντὸς τοῦ Πληρώματος. καὶ γὰρ φῶς εἴρηκεν αὐτὸν τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαινόμενον 13
καὶ μὴ καταληφθὲν ὑπ' αὐτῆς, ἐπειδὴ πάντα τὰ γενόμενα ἐκ τοῦ πάθους
15 ἁρμόσας ἠγνοήθη ὑπ' αὐτῶν. | καὶ υἱὸν δὲ καὶ ἀλήθειαν καὶ ζωὴν λέγει 14 P 198
αὐτὸν καί »λόγον σάρκα γενόμενον· οὗ τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα, φησί, καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ οἵα ἦν ἡ τοῦ μονογενοῦς, ἡ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δοθεῖσα αὐτῷ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας«. λέγει δὲ οὕτως »καὶ ὁ Λόγος | 15 D 177
σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ,
20 δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας«· ἀκριβῶς οὖν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα, Πατέρα εἰπὼν καὶ Χάριν καὶ [τὸν] Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν. οὕτως ὁ Ἰωάννης περὶ τῆς πρώτης καὶ 16
μητρὸς τῶν ὅλων Αἰώνων Ὀγδοάδος εἴρηκε. Πατέρα γὰρ εἴρηκε καὶ Χάριν καὶ Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν καὶ Λόγον καὶ Ζωὴν καὶ Ἄνθρωπον καὶ
25 Ἐκκλησίαν.

28. Ὁρᾷς, ἀγαπητέ, τὴν μέθοδον, ᾗ χρώμενοι φρεναπατῶσιν ἑαυτούς, 28, 1
ἐπηρεάζοντες ταῖς γραφαῖς, τὸ πλάσμα αὐτῶν ἐξ αὐτῶν συνιστάνειν πειρώ-

6 Ephes. 5, 13 — **11f** vgl. Joh. 1, 5 — **16** Joh. 1, 14 — **18** Joh. 1, 14

V M lat.

1 *ἄνθρωπον* + *autem* lat. **2** *τῷ Ἀνθρώπῳ* < lat. | *ὀνόματος*] *νοήματος* M **3** *συ//ζυγίας, υ* ausradiert V corr | *κοινωνίαν* aus *ὀνομασίαν* V corr *ὀνομασίαν* M *communionem* lat. **4** *γίνεται*] *generatur* lat. **5** *δή* < lat. **7** *ἡ Ζωή* am Rande nachgetragen V corr < M **8** *εἴρηται αὐτῶν* Ausgg.] *εἰρῆσθαι αὐτὸν* V M *dicta est eorum* lat. **10** vor *Ἄνθρωπον* + *καὶ* V **11** *λέγων*] *docens* lat. **12** *καρπὸν* + *quoque* lat. | *φησιν*] *dicens* lat. **12f** *παντὸς τοῦ πληρώματος*] *intra pleroma* lat. **14** *καταλειφθὲν* V | *ὑπ' αὐτῆς*] *ab eis* lat. **15** *ἁρμό//σας, ο* aus *ω* V corr | *αὐτῆς* V **21** *καί*[1] < lat. **22** [*τὸν*] * **26** *ὁρᾷς* + *igitur* lat. | *ᾗ*] *οἱ*, oben drüber *ᾗ*, aber *οἱ* nicht gestrichen V corr | *φρεναπατοῦσιν, ου* aus *ῶ* V corr **27** *ἐπερεάζοντες* M | *τὰς γραφὰς* aus *ταῖς γραφαῖς* V corr

μενοι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὰς παρεθέμην αὐτῶν τὰς λέξεις, ἵνα ἐξ
αὐτῶν κατανοήσῃς τὴν πανουργίαν τῆς μεθοδείας καὶ τὴν πονηρίαν τῆς
πλάνης. πρῶτον μὲν γὰρ εἰ προέκειτο Ἰωάννῃ τὴν ἄνω Ὀγδοάδα μηνῦσαι, 2
τὴν τάξιν ἂν τετηρήκει τῆς προβολῆς καὶ τὴν πρώτην τετράδα σεβασμιω-
5 τάτην οὖσαν, καθὼς λέγουσιν, ἐν πρώτοις ἂν τεθείκει τοῖς ὀνόμασι καὶ
οὕτως ἐπεζεύχει τὴν δευτέραν, ἵνα διὰ τῆς τάξεως τῶν ὀνομάτων ἡ τάξις
δειχθῇ τῆς Ὀγδοάδος, καὶ οὐκ ἂν μετὰ τοσοῦτον διάστημα ὡς ἐκλελησμένος,
ἔπειτα ἀναμνησθεὶς ἐπ᾿ ἐσχάτῳ τῆς πρώτης ἐμέμνητο τετράδος. ἔπειτα 3
δὲ καὶ τὰς συζυγίας σημᾶναι θέλων καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἂν
10 παρέλιπεν ὄνομα, ἀλλ᾿ ἢ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συζυγιῶν ἠρκέσθη τῇ τῶν
ἀρρένων προσηγορίᾳ, ὁμοίως δυναμένων κἀκείνων συνυπακούεσθαι, ἵνα τὴν
ἑνότητα διὰ | πάντων ᾖ πεφυλακώς, ⟨ἢ⟩ εἰ τῶν λοιπῶν τὰς συζύγους Ö370
κατέλεγε, καὶ τὴν τοῦ Ἀνθρώπου ἂν μεμηνύκει σύζυγον καὶ οὐκ ἂν
ἀφῆκεν ἐκ μαντείας ἡμᾶς λαμβάνειν τοὔνομα αὐτῆς.

15 Φανερὰ οὖν ἡ τῆς ἐξηγήσεως ⟨αὐτῶν⟩ παραποίησις. τοῦ γὰρ Ἰωάννου ἕνα 4
θεὸν παντοκράτορα καὶ ἕνα μονογενῆ | Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσοντος δι᾿ οὗ D178
τὰ πάντα γεγονέναι λέγει. τοῦτον υἱὸν θεοῦ *, τοῦτον μονογενῆ, τοῦτον πάν-
των ποιητήν, τοῦτον φῶς ἀληθινὸν φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, τοῦτον
κόσμου ποιητήν, | τοῦτον εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθότα, τοῦτον αὐτὸν σάρκα P199
20 γεγονότα καὶ ἐσκηνωκότα ἐν ἡμῖν, — οὗτοι παρατρέποντες κατὰ τὸ πιθανὸν 5
τὴν ἐξήγησιν ἄλλον μὲν τὸν Μονογενῆ θέλουσιν εἶναι κατὰ τὴν προβολὴν
ὃν δὴ καὶ Ἀρχὴν καλοῦσιν, ἄλλον δὲ τὸν Σωτῆρα γεγονέναι θέλουσι καὶ
ἄλλον τὸν Λόγον υἱὸν τοῦ Μονογενοῦς καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν εἰς ἐπανόρ-
θωσιν τοῦ Πληρώματος προβεβλημένον. καὶ ἓν ἕκαστον τῶν εἰρημένων 6
25 ἄραντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας ⟨καὶ⟩ καταχρησάμενοι τοῖς ὀνόμασιν εἰς τὴν
ἰδίαν ὑπόθεσιν μετήνεγκαν, ὥστε κατ᾿ αὐτοὺς ἐν τοῖς τοσούτοις τὸν
Ἰωάννην τοῦ κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ μνείαν μὴ ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ Πατέρα 7

V M lat.

1 *αὐτὸς* M | *τὰς λέξεις*] *astutias et dictiones* lat. **2** *μεθοδίας* V **3** *μὲν* < lat. | *Ἰωάννην* V | *μηνύσειν*, *ν* angeflickt Vcorr **4f** *σεβασμιωτάτην*] *venerabilior* lat. **5** *τεθήκει* V **7** *δειχθήσεται* M | *ὡς* oben drüber Vcorr **8** *ἐν ἐσχάτῳ* M **9** *συ ζυγίας*, *ν* ausradiert Vcorr **10** *ἀλλ᾿ ἢ* aus *ἀλλὰ* Vcorr *ἀλλὰ* M | *συ ζυγιῶν*, *ν* ausradiert Vcorr **12** *πεφυλαχὼς*? Jül. | ⟨*ἢ*⟩ Ausgg.] *aut* lat. | *συζύγους*] *coniunctiones* lat. **13** *σύ ζυγον*, *ν* ausradiert Vcorr **15** ⟨*αὐτῶν*⟩ *] *eorum* lat. **16** *παντοκράτορα*] *exponente* lat. | *Ἰησοῦν Χριστὸν* M **17** *] alte Lücke, ergänze etwa *λέγων* * **18** *φωτίζον* Dind.] *φωτίζοντα* VM *illuminans* lat. **19f** *ἐληλυθότα . . γεγονότα . . ἐσκηνωκότα*] *venisse . . factum . . inhabitasse* lat. **20** *καὶ ἐσκηνωκότα* am Rande nachgetragen Vcorr < M **20f** *κατὰ τὸ πιθανὸν τὴν ἐξήγησιν*] *secundum verisimilem expositionem* lat. **25** ⟨*καὶ*⟩ *] *et* lat. **26** *καθ᾿ αὐτοὺς* V **27** *Χριστοῦ Ἰησοῦ* *] *Ἰησοῦ Χριστοῦ* VM *Christi Jesu* lat. | *μὴ* < V

εἴρηκε καὶ Χάριν καὶ Μονογενῆ καὶ Ἀλήθειαν καὶ Λόγον καὶ Ζωὴν καὶ Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν, κατὰ τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν περὶ τῆς πρώτης Ὀγδοάδος εἴρηκεν, ἐν ᾗ οὐδέπω Ἰησοῦς οὐδέπω Χριστός, ὁ τοῦ Ἰωάννου διδάσκαλος. ὅτι δὲ οὐ περὶ τῶν συζυγιῶν αὐτῶν ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, 8
5 ἀλλὰ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν καὶ Λόγον οἶδεν τοῦ θεοῦ, αὐτὸς πεποίηκε φανερόν. ἀνακεφαλαιούμενος γὰρ περὶ τοῦ εἰρημένου 9 αὐτῷ ἄνω ἐν ἀρχῇ Λόγου ἐπεξηγεῖται »καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν«. κατὰ δὲ τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν οὐχ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅς γε οὐδὲ ἦλθέν ποτε ἐκτὸς Πληρώματος, ἀλλὰ ὁ ἐκ πάντων γε-
10 γονὼς καὶ μεταγενέστερος τοῦ Λόγου Σωτήρ.

29. Μάθετε οὖν, ἀνόητοι, ὅτι Ἰησοῦς ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ κατα- 29, 1 σκηνώσας ἐν ἡμῖν, οὗτος αὐτός ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἄλλος τις τῶν Αἰώνων ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας σὰρξ ἐγένετο, εἰκὸς ἦν περὶ ἄλλου εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον· εἰ δὲ ὁ Λόγος [ὁ] | τοῦ Πατρὸς ὁ D179
15 καταβὰς αὐτός ἐστιν † καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ τοῦ μόνου θεοῦ μονογενὴς υἱός, κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς εὐδοκίαν σαρκωθεὶς ὑπὲρ ἀνθρώπων, οὐ περὶ ἄλλου τινὸς οὐδὲ περὶ Ὀγδοάδος ⟨ὁ Ἰωάννης⟩ τὸν λόγον πεποίηται, ἀλλ᾽ ἢ περὶ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ ὁ Λόγος κατ᾽ αὐτοὺς προηγου- 2 μένως σὰρξ γέγονεν. λέγουσι γὰρ τὸν Σωτῆρα ἐνδύσασθαι σῶμα ψυχικὸν
20 ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ προνοίᾳ πρὸς | τὸ ὁρατὸν Ö372 γενέσθαι καὶ ψηλαφητόν. σὰρξ δέ ἐστιν ἡ ἀρχαία ἐκ τοῦ χοῦ κατὰ τὸν 3 Ἀδὰμ [ἡ] γεγονυῖα πλάσις ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἣν ἀληθῶς γεγονέναι τὸν Λόγον τοῦ θεοῦ ἐμήνυσεν ὁ Ἰωάννης. καὶ λέλυται αὐτῶν ἡ πρώτη καὶ ἀρχέ- 4 P200 γονος Ὀγδοάς. ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ δεικνυμένου Λόγου καὶ Μονογενοῦς
25 καὶ Ζωῆς καὶ Φωτὸς καὶ Σωτῆρος καὶ Χριστοῦ καὶ υἱοῦ θεοῦ, καὶ τούτου αὐτοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, λέλυται ἡ τῆς Ὀγδοάδος ⟨αὐτῶν⟩ σκηνοπηγία.

7 Joh. 1, 14 — **14f** vgl. Ephes. 4, 10

V M lat.

4 *δὲ οὐ*] *οὐδὲ* M | *συ///ζυγιῶν*, *ν* ausradiert V **5** lies wohl *Χριστοῦ Ἰησοῦ* * | *οἶδεν* + *esse* lat. **7** *ἄνω* < lat. | *ἐν* oben drüber V corr < M **9** *ὅς γε*] *ὥστε* M **9f** *ὁ ἐκ πάντων γεγονὼς καὶ* *, vgl. S. 419, 9] *ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας* V M *qui ex omnibus factus est et* lat. **13** *ἡμῶν αὐτῶν*] *nostra* lat. **14** [*ὁ*] * **15** † *καὶ ὁ* V M *et qui* lat.; alter Fehler für *ὁ καὶ* * | *ὁ τοῦ μόνου*] *ab uno* lat. **17** ⟨*ὁ Ἰωάννης*⟩ *] *Johannes* lat. (auch durch die syr. Übersetzung bestätigt) | *ἐμπέποιηται* V **18** lies wohl *Χριστοῦ Ἰησοῦ* * **19** *γὰρ* *] *δὲ* V M *enim* lat. **22** [*ἡ*] * **23** *ὁ* oben drüber V corr < M **25** *καὶ*[5] < lat. **26** ⟨*αὐτῶν*⟩ *] *illorum* lat. | *σκηνοπηγία* (auch durch die syr. Übersetzung bestätigt)] *compago* lat.

ταύτης δὲ λελυμένης διαπέπτωκεν αὐτῶν πᾶσα ἡ ὑπόθεσις, ἣν ψευδῶς
ἀνειρώττοντες κατατρέχουσι τῶν γραφῶν, ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀναπλασάμενοι.
Ἔπειτα λέξεις καὶ ὀνόματα σποράδην κείμενα συλλέγοντες μετα- 5
φέρουσι καθὼς προειρήκαμεν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ὅμοια
5 ποιοῦντες τοῖς ὑποθέσεις τὰς τυχούσας αὐτοῖς προβαλλομένοις, ἔπειτα
πειρωμένοις ἐκ τῶν Ὁμήρου ποιημάτων μελετᾶν αὐτάς, ὥστε τοὺς ἀπειρο- 6
τέρους δοκεῖν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἐξ ὑπογύου μεμελετημένης ὑποθέσεως
Ὅμηρον τὰ ἔπη πεποιηκέναι καὶ πολλοὺς συναρπάζεσθαι διὰ τῆς τῶν
ἐπῶν συνθέτου ἀκολουθίας, μὴ ἄρα ταῦθ' οὕτως Ὅμηρος εἴη πεποιηκώς·
10 ὡς ὁ τὸν Ἡρακλέα ὑπὸ Εὐρυσθέως ἐπὶ τὸν ἐν τῷ Ἅιδῃ κύνα πεμ- 7
πόμενον διὰ τῶν Ὁμηρικῶν στίχων γράφων οὕτως (οὐδὲν γὰρ κωλύει
παραδείγματος χάριν ἐπιμνησθῆναι καὶ τούτων, ὁμοίας καὶ τῆς αὐτῆς
οὔσης ⟨τῆς⟩ ἐπιχειρήσεως τοῖς ἀμφοτέροις)· | D 180

ὣς εἰπὼν ἀπέπεμπε δόμων βαρέα στενάχοντα 8
15 φῶθ' Ἡρακλῆα, μεγάλων ἐπιίστορα ἔργων,
Εὐρυσθεύς, Σθενέλοιο πάις Περσηιάδαο
ἐξ Ἐρέβευς ἄξοντα κύνα στυγεροῦ Ἀίδαο.
βῆ ῥ' ἴμεν, ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος ἀλκὶ πεποιθώς,
καρπαλίμως ἀνὰ ἄστυ, φίλοι δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
20 νύμφαι τ' ἠίθεοί τε πολύτλητοί τε γέροντες,
οἴκτρ' ὀλοφυρόμενοι, ὡς εἰ θανατόνδε κιόντα.
Ἑρμείας δ' ἀπέπεμπεν ἰδὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
ᾔδεε γὰρ κατὰ θυμὸν ἀδελφεὸν ὡς ἐπονεῖτο.

τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπανούργων συναρπαγείη ὑπὸ τῶν ἐπῶν τούτων καὶ νομί- 9
25 σειεν οὕτως αὐτὰ Ὅμηρον ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πεποιηκέναι; ὁ δ'
ἔμπειρος τῆς Ὁμηρικῆς ὑποθέσεως ⟨ἐπιγνώσεται μὲν τὰ ἔπη, τὴν δὲ

14—23 *κ* 76 *φ* 26 *T* 123 *Θ* 368 *ζ* 130 *Ω* 327 *λ* 38 *Ω* 328
λ 626 *B* 409

V M lat.

1 *ἡ* oben hinein V corr | *ἣν* + *πᾶς* M | *ψευδῶς*] *ἀψευδῶς* M *falso nomine* (*ψευδωνύμως*) lat. **2** *ἀναπλασάμενοι*] *ad . . . confingendam* lat. **6** *ἐκ*] *et* lat. | *ποιημάτων*] *versibus* lat. **6f** *ἀπειρο*///*τέρους*, *ο* aus *ω* V **7** *ἐπ'*] *ex* lat. | *ἐξ ὑπογύου μεμελετημένης*] *temporali declamata* lat. **10** *ὡς ὁ* < M | *Ἡρακλέα* + *τὸν* M **13** ⟨*τῆς*⟩ * **14** *ἀ*$\overset{\pi\varepsilon}{}$*πεμπε*, *πε* oben drüber V corr **15** *φωτ* M **18** *λέω* M **19** *ἅμα*] *ἀνὰ* V **22** *δ' ἀπεπέμπεν*] *διαπέμπεν* M | *ἰδὲ*] *ἠδὲ* V **25** *αὐτὰ* + *εἰπεῖν* M **25f** *πεποιηκέναι* — *ὑποθέσεως* am Rande nachgetragen V corr < M **26f** ⟨*ἐπιγνώσεται μὲν τὰ* — *ὑπόθεσιν οὐκ*⟩ Ausgg.] *cognoscet quidem versus, argumentum autem non* lat.

ὑπόθεσιν οὐκ⟩ ἐπιγνώσεται, εἰδὼς ὅτι τὸ μέν τι αὐτῶν ἐστι περὶ Ὀδυσσέως 10 P201
εἰρημένον, τὸ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλέος, τὸ δὲ περὶ τοῦ Πριάμου, τὸ
δὲ περὶ Μενελάου καὶ Ἀγαμέμνονος· ἄρας δὲ αὐτὰ καὶ ἓν ἕκαστον ἀπο-
δοὺς τῇ ἰδίᾳ ⟨βίβλῳ⟩ ἐκποδὼν ποιήσει τὴν ⟨παροῦσαν⟩ ὑπόθεσιν. οὕτω 11
5 δὲ καὶ ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας | ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ Ö374
βαπτίσματος εἴληφεν, τὰ μὲν ἐκ τῶν γραφῶν ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις καὶ
τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν ταύτην οὐκ ἐπι-
γνώσεται. καὶ γὰρ εἰ τὰς ψηφῖδας γνωρίσει, ἀλλὰ τὴν ἀλώπεκα ἀντὶ τῆς 12
βασιλικῆς εἰκόνος οὐ παραδέξεται· ἓν ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων ἀποδοὺς
10 τῇ ἰδίᾳ τάξει καὶ προσαρμόσας τῷ τῆς ἀληθείας σωματίῳ γυμνώσει καὶ
ἀνυπόστατον ἐπιδείξει τὸ πλάσμα αὐτῶν.

30. Ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ τῇ σκηνῇ ταύτῃ λείπει ἡ ἀπολύτρωσις, ἵνα τις τὸν **30, 1**
μῖμον αὐτῶν περαιώσας τὸν ἀνασκευάζοντα λόγον ἐπενέγκῃ, καλῶς ἔχειν
ὑπελάβομεν ἐπιδεῖξαι πρότερον ἐν οἷς οἱ πατέρες αὐτοὶ τοῦδε τοῦ μύθου
15 διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, ὡς ἐκ διαφόρων | πνευμάτων τῆς πλάνης D181
ὄντες. καὶ ἐκ τούτου γὰρ ἀκριβέστατα συνιδεῖν ἔσται (καὶ πρὸ τῆς ἀπο- 2
δείξεως) βεβαίαν τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κηρυσσομένην ἀλήθειαν καὶ τὴν
ὑπὸ τούτων παραπεποιημένην ψευδηγορίαν.

Ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων 3
20 τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν
παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν πεποιηκότα
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰς θαλάσσας καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πίστιν
καὶ εἰς ἕνα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς 4
ἡμετέρας σωτηρίας καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυχὸς 5
25 τὰς οἰκονομίας καὶ τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς παρθένου γέννησιν καὶ τὸ
πάθος καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν καὶ τὴν ἔνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς
ἀνάληψιν τοῦ ἠγαπημένου * Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τὴν ἐκ

V M lat. (von **19ff** armenische Übersetzung bei Jordan TU XXXVI 3 S. 62ff; jedoch weil zu frei nur in einem Fall berücksichtigt)

1 *ἐπεὶ γνώσεται* M **2** *αὐτοῦ* < lat. | *Ἡρακλέο///ς, ο* aus *ω* V corr *Ἡρακλέως* M **3** *ἄρας*] *ὁρᾷς* M **4** *⟨βίβλῳ⟩* Ausgg.] *libro* lat. | *⟨παροῦσαν⟩* *] *praesentem* lat. **7** *ταύτην*] *illorum* lat. **10** *προσαρμό///σας, ο* aus *ω* V | *σωματείῳ* V **11** *ἐπιδεῖξαι* M **12** *⟨δὲ⟩* Dind.] *autem* lat. **13** *ἐπενεγκεῖν* V *ἐπενέγκει* M **14** *μύθου*] *θυμοῦ* V **16** *ἀκριβέστατα*] *diligenter* lat. | *ἔσται*] *est* lat. **16f** *πρὸ τῆς ἀποδείξεως*] *ex ostensione* lat. **17** vor *βεβαίαν* + *eam* lat. **19** *μὲν* < lat. *καίπερ* < lat. **20** *διεσπαρμένη*] *seminata* lat. | *δὲ*] *et* lat. **21** *παραλαβοῦσα*] *accepit* lat. **22** *τὰς θαλάσσας*] *mare* lat. **24** *κεκηρυχὸς*] *καὶ κηρυχῶς* M **25** *οἰκονομίας* + *dei* lat. | *τὰς ἐλεύσεις* V **27** *ἀνάληψιν*] *adscensionem* lat. | *] alte Lücke; ergänze *⟨υἱοῦ⟩* *, *Sohnes* arm. | *Jesu Christi* lat.

τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ θεῷ καὶ σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ 6 τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ ἀοράτου πᾶν | γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ P202
5 ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται αὐτῷ καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσηται, τὰ μὲν πνευματικὰ τῆς πονηρίας 7 καὶ ἀγγέλους τοὺς παραβεβηκότας καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας καὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους καὶ ἀνόμους καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψῃ, τοῖς δὲ δικαίοις καὶ ὁσίοις καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ 8
10 τετηρηκόσι καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκόσι (τοῖς ⟨μὲν⟩ ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας) ζωὴν χαρισάμενος ἀφθαρσίαν δωρήσηται καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποιήσῃ — | Ö376

31. τοῦτο τὸ κήρυγμα παρειληφυῖα καὶ ταύτην τὴν πίστιν ὡς προέφαμεν ἡ ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ | τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς 31,1 D182
15 φυλάσσει ὡς ἕνα οἶκον οἰκοῦσα καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν ὡς ἓν στόμα κεκτημένη. κἂν γὰρ αἱ κατὰ 2 τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή. καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἱδρυμέναι ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύ-
20 κασιν ἢ ἄλλως παραδιδόασιν οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις οὔτε ἐν Κελτοῖς οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολὰς οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ οὔτε ἐν Λιβύῃ οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἱδρυμέναι· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος, τὸ κτίσμα τοῦ θεοῦ, ἐν ὅλῳ 3 τῷ κόσμῳ εἷς καὶ ὁ αὐτός, οὕτω καὶ τὸ * φῶς, τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, πανταχῇ φαίνει καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς
25 ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, καὶ οὔτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν 4 ταῖς ἐκκλησίαις προεστώτων ἕτερα τούτων ἐρεῖ (οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον) οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν· μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὔσης, οὔτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν ἐπλεόνασεν οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον ἠλαττόνησεν.

1 vgl. Ephes. 1, 10 — **4** vgl. Phil. 2, 10f — **6** vgl. Ephes. 6, 12 — **24** vgl. I Tim. 2, 4 — **26** vgl. Matth. 10, 24

V M lat.

2 *πάσης ἀνθρωπότητος*] *humani generis* lat. **4** *εὐδο///κίαν*, *ο* aus *ω* V corr **5** *ἐξομολογήσηται* aus *ἐξομολογήσεται* V corr *ἐξομολογήσεται* M *confiteatur* lat. **6** *ἅπασι*, *ἅ* getilgt V corr **7** *ἐν ἀποστασίᾳ*] *apostatas* lat. **8** *τῶν ἀνθρώπων*] *homines* lat. **10** ⟨*μὲν*⟩ Ausgg.] *quidem* lat. **11** *τοῖς δὲ* + *καὶ* V **15** *ὡς*[2]] *videlicet quasi* lat. | *μία* M **16** *τὴν αὐτὴν*] *unum* lat. **17** *κἂν* Ausgg.] *καὶ* V M *etsi* lat. **18** *ἀλλ'*] *sed tamen* lat. **19** *ἡ* hineingeflickt V corr | *ἐν Γερμανίαις*] *in Germania* lat. **20** *παραδιδώασιν* M **20f** vor den Namen *in Hiberis* — *in Libya* überall *hae quae* gesetzt lat. **21** *ἀνατο//λάς*, *ο* aus *ω* V **23** *] alte Lücke, ergänze etwa ⟨*νοητὸν*⟩ * **26** *προεστότων* M

Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἔλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι τινὰς οὐκ ἐν τῷ τὴν 5
ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλάσσειν γίνεται καὶ ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν
δημιουργὸν καὶ ποιητὴν καὶ τροφέα τοῦδε τοῦ παντός, ὡς μὴ ἀρκουμένους
τούτῳ, ἢ ἄλλον Χριστὸν ἢ ἄλλον Μονογενῆ, ἀλλὰ ἐν τῷ τὰ ὅσα ἐν παρα- 6
5 βολαῖς εἴρηται προσεπεξεργάζεσθαι καὶ συνοικειοῦν τῇ τῆς πίστεως ὑπο-
θέσει καὶ ἐν τῷ τήν τε πραγματείαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν
ἐπὶ τῇ ἀνθρωπό|τητι γενομένην ἐκδιηγεῖσθαι καὶ ὅτι ἐμακροθύμησεν ὁ P 203
θεὸς ἐπί τε τῇ τῶν παραβεβηκότων ἀγγέλων ἀποστασίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ παρακοῇ
τῶν ἀνθρώπων σαφηνίζειν· καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρόσκαιρα τὰ δὲ | αἰώνια 7 D 183
10 καὶ τὰ μὲν οὐράνια τὰ δὲ ἐπίγεια εἷς καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς πεποίηκεν ἀπαγ-
γέλλειν· καὶ διὰ τί ἀόρατος ὢν ἐφάνη τοῖς προφήταις ὁ θεὸς οὐκ ἐν μιᾷ
ἰδέᾳ, ἀλλὰ ἄλλως ἄλλοις συνιεῖν· καὶ διὰ τί διαθῆκαι πλείους γεγόνασι
τῇ ἀνθρωπότητι μηνύειν, καὶ τίς ἑκάστης τῶν διαθηκῶν ὁ χαρακτὴρ
διδάσκειν· καὶ διὰ τί συνέκλεισε πάντα εἰς ἀπείθειαν ὁ θεός, ἵνα τοὺς 8
15 πάντας ἐλεήσῃ, ἐξερευνᾶν· καὶ διὰ τί ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ σὰρξ ἐγένετο καὶ
ἔπαθεν, εὐχαριστεῖν· καὶ διὰ τί ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἡ παρουσία
τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ τέλει ἐφάνη ἡ ἀρχή, ἀπαγγέλλειν·
καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μελλόντων ὅσα τε κεῖται ἐν ταῖς γραφαῖς, 9
ἀναπτύσσειν· καὶ | τί ὅτι τὰ ἀπεγνωσμένα ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσ- Ö 378
20 σωμα καὶ συμμέτοχα τῶν ἁγίων πεποίηκεν ὁ θεός, μὴ σιωπᾶν· καὶ πῶς 10
τὸ θνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν,
διαγγέλλειν· πῶς τε ἐρεῖ »ὁ οὐ λαὸς λαὸς καὶ ἡ οὐκ ἠγαπημένη ἠγαπη-
μένη«, καὶ πῶς »πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης
τὸν ἄνδρα« κηρύσσειν — ἐπὶ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπε- 11
25 βόησεν ὁ ἀπόστολος »ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ,
ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ«, ἀλλὰ
οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτιστὴν καὶ δημιουργὸν Μητέρα τούτου καὶ αὐτῶν
Ἐνθύμησιν Αἰῶνος πεπλανημένου παρεπινοεῖν καὶ εἰς τοσοῦτον ἥκειν

14 vgl. Röm. 11, 32 — **19f** vgl. Ephes. 3, 6 — **21** vgl. I Kor. 15, 54 —
22 Hos. 2, 23 — **23** Jes. 54, 1 — **25** Röm. 11, 33

V M lat.

2 *αὐτὴν* < lat. **3** *τρομφέα*(!), *τ* vorgesetzt *εα* auf Rasur V corr **4** *τούτους* V **5** *οἰκειοῦν* V **6** *τε* < lat. | *πραγματείαν*] *instrumentum* lat. | *τὴν*² < V **7** *γινομένην* V **10** *τὰ μὲν οὐράνια* < M **11** *ὁ θεὸς*] *dei* lat. **12** *ἰδέα* aus *εἰδέα* V corr *εἰδέα* M | *συνείη* M *adesse* (= *συνεῖναι*) lat. **16** *τῶν* < M **17** *ἡ ἀρχή*] *et non in initio* lat. **19** *τί*] *ἔτι* M **19f** *σύνσωμα* M **22** *ἐρεῖ ὁ*] *ἐρεῖς* M *fa[c]tus est* lat. **27** *τούτου* Ausgg.] *τούτων* VM *eius* lat. | *αὐτῶν* Ausgg.] *αὐτοῦ* V *αὐτὸν* M *illorum* lat.

βλασφημίας· οὐδὲ ⟨ἐν τῷ⟩ τὸ ὑπὲρ ταύτην πάλιν Πλήρωμα τότε μὲν 12
τριάκοντα, νῦν δὲ † ἀνήριθμον φῦλον Αἰώνων ἐπιψεύδεσθαι, καθὼς λέγουσιν
οὗτοι οἱ ἀληθῶς ἔρημοι θείας συνέσεως διδάσκαλοι, τῆς οὔσης ἐκκλησίας
πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς
5 προέφαμεν.

32. Ἴδωμεν νῦν καὶ τὴν τούτων ἄστατον γνώμην, δύο που καὶ τριῶν 32, 1
ὄντων πῶς περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ | αὐτὰ λέγουσιν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν D 184
καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἐναντία ἀποφαίνονται. ὁ μὲν γὰρ πρῶτος ἀπὸ τῆς 2
λεγομένης Γνωστικῆς αἱρέσεως τὰς | ἀρχὰς εἰς ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου P 204
10 μεθαρμόσας Οὐαλεντῖνος οὕτως ἐξεφόρησεν, ὁρισάμενος εἶναι δυάδα ⟨τινὰ⟩
ἀνονόμαστον, ἧς τὸ μέν τι καλεῖσθαι Ἄρρητον, τὸ δὲ Σιγήν· ἔπειτα ἐκ 3
ταύτης τῆς δυάδος δευτέραν δυάδα προβεβλῆσθαι, ἧς τὸ μέν τι Πατέρα
ὀνομάζει, τὸ δὲ Ἀλήθειαν· ἐκ δὲ τῆς τετράδος ταύτης καρποφορεῖσθαι
Λόγον καὶ Ζωήν, Ἄνθρωπον καὶ Ἐκκλησίαν· εἶναί τε ταύτην Ὀγδοάδα
15 πρώτην. καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς δέκα δυνάμεις λέγει προ- 4
βεβλῆσθαι, καθὼς προειρήκαμεν· ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας δώδεκα, ὧν μίαν ἀποστᾶσαν καὶ ὑστερήσασαν τὴν λοιπὴν πραγματείαν
πεποιῆσθαι. Ὅρους τε δύο ὑπέθετο, ἕνα μὲν μεταξὺ τοῦ Βυθοῦ καὶ τοῦ 5
λοιποῦ Πληρώματος, διορίζοντα τοὺς γεν⟨ν⟩ητοὺς Αἰῶνας ἀπὸ τοῦ ἀγε⟨ν⟩νήτου
20 Πατρός, ἕτερον δὲ τὸν ἀφορίζοντα αὐτῶν τὴν Μητέρα ἀπὸ τοῦ Πληρώματος.
καὶ τὸν Χριστὸν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Πληρώματι Αἰώνων προβεβλῆσθαι 6
ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Μητρὸς ἔξω γενομένης κατὰ τὴν μνήμην τῶν κρειττόνων
ἀποκεκυῆσθαι μετὰ σκιᾶς τινος. καὶ τοῦτον μέν, ἅτε ἄρρενα ὑπάρχοντα, 7
ἀποκόψαντα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν σκιὰν ἀναδραμεῖν εἰς τὸ Πλήρωμα, τὴν δὲ
25 Μητέρα ὑπολειφθεῖσαν μετὰ τῆς σκιᾶς κεκενωμένην τε τῆς πνευματικῆς
ὑποστάσεως ἕτερον υἱὸν προενέγκασθαι, καὶ τοῦτον εἶναι | τὸν Δημιουργόν, Ö 380
ὃν καὶ παντοκράτορα λέγει τῶν ὑποκειμένων. συμπροβεβλῆσθαι δὲ αὐτῷ

V M lat.

1 *⟨ἐν τῷ⟩* Ausgg.] *in eo* lat. | *τὸ///* V corr *τὸν* M **2** *τριάκοντα* Ausgg.] *ἔνα* V M *triginta* lat. | † *ἀνήριθμον* (*ἀνήρυθμον* M) *φῦλον*] *innumerabiles multitudines* lat.; alter Fehler für *ἀνηρίθμων φύλων* * **4** *πάσης* hineingeflickt V corr < M **6** *καὶ*[2]] *vel* lat. **7 f** *et nominibus et rebus* lat. **8** *πρῶτος*] *primus* lat.; wohl alter Fehler für *πρώτως* * **9** *ἀρχὰς . . . διδασκαλείου*] *antiquas . . . doctrinas* lat. **10** *ἐξεφόρησεν* Ausgg.] *ἐξηροφόρησεν* V *ἐξηφόρησεν* M | *ἐξεφόρησεν, ὁρισάμενος*] *definivit* lat. | *⟨τινὰ⟩* *] *quandam* lat. **11** *ἀνο///νόμαστον, ο* aus *ω* V corr *ἀνωνόμαστον* M **14** *τε*] *autem* lat. **18** *τε*] *autem* lat. **19** *λοιποῦ* < lat. | *γε⟨ν⟩νητοὺς . . . ἀγεν⟨ν⟩ήτου* *] *natos . . infecto* lat. **22** *ἔξω* + *autem* lat. | *μνήμην* Ausgg.] *γνώμην* V M *memoriam* lat. **25** *τε*] *autem* lat. **27** *συμπροβεβλῆσθαι, συμ* nachgetragen V corr *προβεβλῆσθαι* M

καὶ ἀριστερὸν ἄρχοντα ἐδογμάτισεν ὁμοίως τοῖς ῥηθησομένοις ὑφ' ἡμῶν ψευδωνύμοις Γνωστικοῖς. καὶ τὸν Ἰησοῦν ⟨δὲ⟩ ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ συσταλέντος ἀπὸ τῆς Μητρὸς αὐτῶν συναναχυθέντος ⟨τε⟩ τοῖς ὅλοις προβεβλῆσθαί φησι, τουτέστιν ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ Θελητοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀναδραμόντος εἰς | τὸ Πλήρωμα, τουτέστιν τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἀληθείας φησὶ προβεβλῆσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τῶν Αἰώνων, ἀοράτως εἰς αὐτοὺς εἰσιόν· δι' οὗ τοὺς Αἰῶνας καρποφορεῖν τὰ φυτὰ τῆς ἀληθείας.

8 D185 9 (margin)

Πεπλήρωται τὰ Εἰρηναίου κατὰ τῶν Οὐαλεντίνων.

33. *Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα * ὁ προειρημένος ἀνὴρ πρεσβύτης | Εἰρηναῖος, ὁ κατὰ πάντα ἐκ πνεύματος ἁγίου κεκοσμημένος, ὡς γενναῖος ἀθλητὴς ὑπὸ ⟨τοῦ⟩ κυρίου προβεβλημένος καὶ ἐπαλειφθεὶς τοῖς ἐπουρανίοις χαρίσμασι τοῖς κατὰ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ γνῶσιν, καταπαλαίσας τε καὶ καταγωνισάμενος τὴν πᾶσαν αὐτῶν ληρώδη ὑπόθεσιν, διεξῆλθεν κατὰ λεπτὸν τὰ ὑπ' αὐτῶν κενοφωνούμενα. ἀκρότατα δὲ αὐτοὺς ἐν τῷ ἑξῆς δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις διήλεγξεν περιττοτέρως, βουλόμενός πως τὸν χαμαὶ ῥιφέντα καὶ εἰς ἧτταν τραπέντα σῦραι καὶ ἐνώπιον πάντων θριαμβεῦσαί τε καὶ φωρᾶσαι τὴν ἐν αὐτῷ τῷ ῥιφέντι ἀναίσχυντόν τε καὶ ἀσθενῆ πρόκλησιν ματαιοφροσύνης. ἡμεῖς δὲ ἀρκεσθέντες τοῖς τε παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν ὀλίγοις καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας συγγραφέων τούτων λεχθεῖσίν τε καὶ συνταχθεῖσιν, καὶ ὁρῶντες ὅτι ἄλλοι πεπονήκασι, φημὶ δὲ Κλήμης καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ἱππόλυτος καὶ ἄλλοι πλείους, οἳ καὶ θαυμαστῶς τὴν κατ' αὐτῶν πεποίηνται ἀνατροπήν, οὐ πάνυ τι τῷ καμάτῳ προσθεῖναι ὡς προεῖπον ἠθελήσαμεν, ἱκανωθέντες τοῖς προειρημένοις ἀνδράσιν καὶ αὐτὸ τοῦτο διανοηθέντες, ὅτι παντὶ*

33, 1 P205 2 3 (margin)

16 vgl. Irenaeus adv. haer. II 1ff

V M lat. (bis Z. 8)

1 ἄριστον V | ἐδογμάτισεν < lat. | ὁμοίως] *similem* lat. 2 ψευδωνύμως V | ⟨δὲ⟩ *] *autem* lat. 2f συνσταλέντος M 3 ⟨τε⟩ *] *et* lat. 4 ⟨ἀπὸ⟩ *] *a* lat. 6 Ἀληθείας Ausgg.] ἐκκλησίας V M *veritate* lat. 8 φυτὰ] *folia* (= φύλλα) lat. 9 Unterschrift πεπλήρωνται τὰ Εἰρηναίου κατὰ Οὐαλεντίνων V πεπλήρωται τὰ Εἰρηναίου, dann nach einer Leiste κατὰ Οὐαλεντίνων M 10 * ⟨διηγούμενος⟩ * 12 ⟨τοῦ⟩ U 15 λεπτὸν *] λόγον V M 15f καινοφωνούμενα aus κενοφωνούμενα Vcorr 20 προίκλησιν V 21 ὀλίγοις nachgetragen Vcorr < M 22 καὶ συνταχθεῖσιν am Rande nachgetragen Vcorr 23 οἳ nachgetragen Vcorr < M

*συνετῷ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν λόγων ἡ ἀνα-
τροπὴ αὐτῶν † κατ᾽ αὐτῶν φανήσεται.*

34. *Πρῶτον μὲν ὅτι διάφορα παρ᾽ αὐτοῖς τὰ φρονήματα καὶ ἕτερος* 34, 1
τὰ τοῦ ἑτέρου καταλύειν ἐπαγγέλλεται· | *δεύτερον δὲ ὅτι ἀσύστατα τὰ* D186
5 *παρ᾽ αὐτοῖς μυθοποιήματα. οὔτε που γραφῆς εἰπούσης οὔτε τοῦ Μωυσέως
νόμου οὔτε τινὸς προφήτου τῶν μετὰ Μωυσέα, ἀλλ᾽ οὔτε τοῦ σωτῆρος
οὔτε τῶν αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν, ἀλλ᾽ οὔτε μὴν τῶν ἀποστόλων.* | Ö382
εἰ γὰρ ταῦτα ἀληθινὰ ὑπῆρχεν, ὁ ἐλθὼν φωτίσαι τὴν οἰκουμένην 2
κύριος καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι οἱ
10 *ἐλέγξαντες τὴν εἰδωλολατρείαν πᾶσάν τε παράνομον πρᾶξιν καὶ μὴ
δειλιάσαντές γράφειν κατὰ πάσης παρανόμου διδασκαλίας καὶ ἐναν-
τιότητος σαφῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ἡμῖν κατήγγελλον. καὶ μάλιστα αὐτοῦ* 3
*τοῦ σωτῆρος λέγοντος ὅτι »τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς, ὑμῖν δὲ
†τὰς παραβολὰς εἰς ἐπίλυσιν βασιλείας οὐρανῶν ῥητέον«. ὅσας γοῦν* 4
15 *ἐν εὐαγγελίοις παραβολὰς εἴρηκεν εὐθὺς ἐπιλύσας φαίνεται·* | *ἀμέλει* P206
*φησὶν καὶ τίς ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως καὶ τίς ἡ ζύμη καὶ τίς ἡ γυνὴ
ἡ βαλοῦσα τὴν ζύμην εἰς τὰ τρία σάτα, τίς ὁ ἀμπελών, τίς ἡ συκῆ,
τίς ὁ σπορεύς, τίς ἡ καλλίστη γῆ· καὶ μάτην οὗτοι ἐνθουσιῶνται* 5
ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυνόμενοι, περὶ ὧν φησιν ὁ ἁγιώτατος Παῦλος ὁ
20 *ἀπόστολος »ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς διδασκαλίας,
προσέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων«. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος* 6
*Ἰάκωβος λέγων περὶ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ὅτι »οὐκ ἔστιν ἄνω-
θεν αὕτη ἡ σοφία κατερχομένη, ἀλλὰ ἐπίγειος ψυχικὴ δαιμονιώδης·
ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνικὴ εὐπειθὴς*
25 *ἀδιάκριτος, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν« καὶ τὰ ἑξῆς, ἧς οὐδὲ
εἷς καρπὸς ἐν τοῖς προειρημένοις εὑρίσκεται. παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ »ἀκα-* 7
ταστασία καὶ πᾶν παράνομον πρᾶγμα«, δαιμόνων τε κινήματα καὶ

13f vgl. Mark. 4, 11 — **16ff** vgl. Matth. 13, 31ff. 33 Joh. 15, 1ff Luk. 13, 6ff Matth. 13, 37. 23 — **20** I Tim. 4, 1 — **22ff** Jak. 3, 15. 17 — **26f** Jak. 3, 16

V M

1 *καὶ* hineingeflickt Vcorr < M | *ἐξ* auf Rasur statt *ἀπὸ* Vcorr | *ἐν τοῖς* hineingeflickt Vcorr **2** † *κατ᾽ αὐτῶν*] lies etwa *κατάδηλος* * **4** *τὰ*[2] < M **5** *παρ᾽ αὐτῶν* M **9** *οἱ*[3] < M **10** *εἰδωλολατρίαν* M **11f** *ἐναντητὸς* M **12** *κατήγγελλον* aus *καταγγέλλειν* Vcorr *καταγγέλλειν* M **14** † *τὰς παραβολὰς — οὐρανῶν*] lies wohl *τὴν ἐπίλυσιν τῶν παραβολῶν εἰς γνῶσιν τῆς βασιλείας οὐρανῶν* * **16** *σινάπεος, ο* aus *ω* Vcorr **17** *τὴν ζύμην εἰς* nachgetragen Vcorr < M **22** *διδασκαλίας* + ⟨*φησὶν*⟩? * **27** *πᾶν* aus *πάντα* Vcorr

συρίγματα δρακόντων, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλο ἑκάστου αὐτῶν λαλοῦντος· παρ' οἷς οὐκ ἔλεος οὐκ οἶκτος εὑρίσκεται, ἀλλὰ διακρίσεις καὶ διαφοραί, καὶ οὐδαμοῦ ἁγνεία οὐδαμοῦ εἰρήνη οὐδαμοῦ ἐπιείκεια. | D 187

5 35. Βούλομαι δὲ πάλιν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ καὶ 35, 1 παύσασθαι ὑπεσχόμην, ὀλίγων τῶν παρ' αὐτοῖς εἰρημένων μνημονεύσας ἀνατρέψαι. οὐ γὰρ τοῦ κατὰ τέχνην μοι λόγου μέλει, ἀλλὰ τῆς τῶν ἐντυγχανόντων ὠφελείας. λέγουσι τοίνυν ὅτι ὁ δωδέ- 2 κατος αἰὼν ὁ ἐν ὑστερήματι γενόμενος παντελῶς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν
10 δώδεκα ἐξέπεσεν καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀριθμὸς ὁ δωδέκατος. τοῦτο δέ 3 φασι γεγενῆσθαι τῷ τὸν Ἰούδαν, ὄντα δωδέκατον, ἐκπεπτωκέναι καὶ οὕτω τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν ἠφανίσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης καὶ τῆς τὴν μίαν δραχμὴν ἀπὸ τῶν δέκα δραχμῶν ἀπολεσάσης. δείκνυται δὲ ὅτι οὔτε ὁ δωδέκατος αἰὼν πρόσωπον 4
15 τοῦ Ἰούδα ἔχειν δυνήσεται, ὡς τῷ ἁγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ προείρηται, — Ἰούδας μὲν γὰρ παντελῶς ἀπώλωλεν, ὁ δωδέκατος δὲ λεγόμενος αἰὼν κατὰ τὸ αὐτῶν πλάσμα οὐκ ἐκενώθη· ἔστη γὰρ ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ Μεταγωγεὺς ἢ ὁ Ὁροθέτης, φήσας πρὸς αὐτὸν | Ἰαώ, ὡς αὐτοί φασι, Ö384 καὶ οὕτως ἐστερεώθη, — οὔτε ἡ δώδεκα ἔτεσιν αἱμορροοῦσα τῷ αὐτῶν 5
20 δράματι ὁμοιωθήσεται· ἐσώθη γὰρ μετὰ δώδεκα ἔτη, ἐν οἷς τῷ αἵματι τῆς ῥύσεως ἐφέρετο. | οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔτεσιν ἀπαθὴς P207 διετέλει καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔρρευσεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔρρει, τῷ δωδεκάτῳ δὲ σέσωσται, — οὔτε ἡ τὰς δέκα δραχμὰς κε- 6 κτημένη ἀπώλεσε τὴν μίαν εἰς τέλος, ἵνα ὁ αἰὼν τῆς ὕλης ἀπο-
25 λωλὼς μυθεύηται παρ' αὐτοῖς· ἧψεν γὰρ τὸν λύχνον καὶ ηὗρεν τὴν δραχμήν.

36. Ἐκ τοίνυν τῶν δύο λόγων τούτων ἢ τριῶν τὰ πάντα 36, 1 αὐτῶν εὐθὺς ἐλεγχθέντα καταληφθήσεται δραματουργήματα καὶ ἀδρανῆ καὶ ἕωλα τοῖς τῆς φρονήσεως υἱοῖς καὶ τέκνοις [τοῖς] τῆς
30 ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας. ἵνα γὰρ μὴ κατὰ τῶν αὐτῶν 2

10ff vgl. oben S. 407, 12ff — **17ff** vgl. oben S. 410, 8ff

V M

1 ἄλλο] ἄλλον M **2** λαλούντων M **3** ἁγνεῖαι V **6** τῶν < M **7** μέ///λει, λ ausradiert Vcorr μέλλει M **9** ὁ < M **11** γεγενῆσθαι] lies wohl (σημαίνεσθαι oder) ⟨ἐν⟩ vor τῷ * **14** ἀπο///λεσάσης, ο aus ω Vcorr **15** τοῦ < M **16** δὲ oben hineingeflickt Vcorr **18** Ἰαώτ V M | ὡς αὐτοὶ] ὡσαύτως V **22** ἔρευσεν, ρ oben drüber Vcorr ἔρευσεν M **28** καταλειφθήσεται aus καταληφθήσεται Vcorr καταληφθήσεται M **29** [τοῖς] * **30** μὴ + ⟨ἀεὶ⟩? *

φερόμενος εἰς μῆκος ἄπειρον ἐλάσω τὴν πραγματείαν, ἕως | τῆς ἐν- D 188
ταῦθα ὑφηγήσεως ποιησάμενος τὴν ὑπόμνησιν καὶ ἐπιθεὶς πέρας τῇ
τοσαύτῃ αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, θεὸν ἐπικαλούμενος 3
ὁδηγόν τε καὶ ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν ἀσθενείας εἰς τὸ σωθῆναι ἀπὸ
5 ταύτης καὶ τῶν προειρημένων αἱρέσεων καὶ τῶν μελλουσῶν ἀναδεί-
κνυσθαι τοῖς τε φιλολόγοις καὶ βουλομένοις τὰ ἀκριβῆ εἰδέναι τῶν ἐν
τῷ κόσμῳ κενοφωνιῶν τε καὶ ἀσυστάτων δεσμῶν. εἰς πολλοὺς 4
γὰρ οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ὀνειροπολίαν ἐπισπείρας, Γνωστικὸν ἑαυτὸν
καλέσας, πολλοὺς ὡς εἰπεῖν σκορπίους εἰς μίαν ἅλυσιν συνέδησεν, ὡς
10 ἡ παλαιὰ καὶ ἐναργὴς παραβολὴ ὑπάρχει, ὅτι ἅλυσίν τινα οἱ σκορ-
πίοι ἀπὸ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον δεσμοῦντες ἕως δέκα ἢ καὶ πλείους
ἀπὸ στέγης ἢ δώματος ἑαυτοὺς χαλῶσι καὶ οὕτως μετὰ δόλου τὴν
λύμην τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζονται. οὕτως καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' 5
αὐτοῦ καλούμενοι Γνωστικοὶ τῆς πλάνης ἀρχηγέται γεγόνασι καὶ παρ'
15 αὐτοῦ τὰς προφάσεις εἰληφότες ἕκαστος ὑφ' ἑτέρου μαθητευθεὶς
μετὰ τὸν διδάσκαλον προσθήκην τῆς πλάνης εἰργάσατο καὶ ἑτέραν
αἵρεσιν εἰσηγήσατο, ἐχομένην τῆς προτέρας. καὶ οὕτω κατὰ διαδοχὴν 6
εἰς διαφόρους αἱρέσεις αὐτοὶ οἱ κληθέντες Γνωστικοὶ ἐμερίσθησαν·
παρὰ Οὐαλεντίνου μέντοι ὡς ἔφην καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς προφάσεις
20 εἰληφότες. ὅμως αἱ προειρημέναι σὺν τῇ τούτου τοῦ Οὐαλεντίνου 7
τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ καταπατηθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν παρείσθωσαν, D 189
ἡμεῖς δὲ τὰς ἑξῆς ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διασκοπήσωμεν. | P 208 Ö 386

Κατὰ Σεκουνδιανῶν οἷς συνήφθη Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος $\overline{ιβ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{λβ}$.

25 1. Παρελθόντες δὲ τὴν τοῦ Οὐαλεντίνου αἵρεσιν καὶ πολλὰ μοχ- 1, 1
θήσαντες ἐν τῇ ἀκανθώδει αὐτοῦ σπορᾷ, διὰ πολλοῦ ὡς εἰπεῖν *
καμάτου καὶ γεωργικῆς κακοπαθείας, ἐπὶ τὰ λείψανα τῆς ἀκανθώδους
αὐτοῦ σπορᾶς καὶ ἑρπετώδους αὐτοῦ θηριομορφίας ἐλευσόμεθα. τὸ 2

V M

3 τὰς] τὰ M 6 τε < V 7 καινοφωνιῶν aus κενοφωνιῶν V corr | δεσμῶν] δογμάτων V, aber vgl. Z. 9 ff 9 εἰς zu ὡς verändert V corr 13 λύμην, υ auf Rasur V corr 15 ὑπειληφότες V | ἕκαστος] ἕτερος V 17 ἐχομένης, ς statt ν V corr | κατὰ + τὴν V 20 τοῦ angeflickt V corr 21 παρίσθωσαν V παρείτωσαν M 22 Unterschrift κατὰ Οὐαλεντίνων V M 25 f Überschrift κατὰ Σεκουνδιανῶν . . . . . $\overline{ιβ}$ ἢ καὶ $\overline{λβ}$ V M 26 ἀκανθώθει aus ἀκανθώδη V corr ἀκανθώδη M | vor διὰ + καὶ M | * etwa ⟨διαβεβηκότες⟩ * 28 παρελευσόμεθα V

ἅγιον πνεῦμα αἰτησάμενοι παρὰ κυρίου εἰς τὸ δι᾽ αὐτοῦ σκεπάσαι τὰς ψυχὰς τῇ ἐν θεῷ διδασκαλίᾳ καὶ σεμνῷ λόγῳ καὶ τοὺς ἰοὺς ἀνασπάσαι δυνηθῆναι ἀπὸ τῶν οὕτως προειλημμένων. ἄρξομαι δὲ 3
περὶ τούτων λέγειν κατὰ διαδοχήν, τίς τίνος διάδοχος γεγένηται τῶν
5 ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων καὶ ἑτέραν παρὰ τὴν ἐκείνου σπορὰν διδασκόντων.

Σεκοῦνδος τοίνυν, τὶς ἐξ αὐτῶν ὢν καὶ περισσότερόν τι βουλόμενος φρονῆσαι, τὰ μὲν πάντα κατὰ τὸν Οὐαλεντῖνον ἐξηγεῖται, 4
περισσότερον δὲ ἦχον εἰς ἀκοὰς τῶν ἐμβεβροντημένων ἐξήχησεν.
10 οὗτος γὰρ κατὰ Οὐαλεντῖνον ὢν ὡς προεῖπον, ὑπὲρ δὲ Οὐαλεντῖνον 5
φρονῶν, λέγει εἶναι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα τετράδα δεξιὰν καὶ τετράδα ἀριστεράν, οὕτως παραδιδοὺς καλεῖσθαι τὴν μὲν μίαν φῶς, τὴν
δὲ ἄλλην σκότος· τὴν δὲ ἀποστᾶσάν τε καὶ ὑστερήσασαν δύναμιν μὴ 6
εἶναι ἀπὸ τῶν τριάκοντα αἰώνων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς τριάκοντα αἰῶνας, ὡς
15 εἶναι ἀπὸ τῶν ⟨καρπῶν αὐτῶν τῶν⟩ μετὰ τὴν Ὀγδοάδα τὴν ἄλλην κατωτέρω γενομένων. τὰ δὲ πάντα περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων 7
ὡσαύτως τῷ ἰδίῳ χορηγῷ τοῦ ἰοῦ καὶ δοτῆρι τοῦ δηλητηρίου Οὐαλεντίνῳ δογματίζει. μὴ πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ὑπὸ τούτου διαφόρως 8
ξενολεκτουμένων ἀρκεσθῆναι μὲν ἡγησάμην δεῖν τοῖς προειρημένοις,
20 ἔχουσι καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὴν ἀνατροπήν· ὅμως δ᾽ οὖν καὶ | περὶ αὐτοῦ D190
ὀλίγα λέξω, ἵνα μὴ δι᾽ ἀπορίαν παρεληλυθέναι τὰ κατ᾽ αὐτὸν δόξω.
εἰ γὰρ τετράδες δεξιαὶ καὶ εὐώνυμοι παρ᾽ αὐτοῖς τάσσονται, εὑρεθήσεταί τι ζητούμενον μέσον τοῦ τε δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ. πᾶν 9 10
γὰρ ὁτιοῦν δεξιὰς ἔχον καὶ εὐωνύμους τάξεις μέσον ἕστηκε τῶν εὐω-
25 νύμων αὐτοῦ καὶ δεξιῶν | καὶ οὐδαμοῦ δυνήσεται εἶναι δεξιὰ ἢ ἀρι- P209
στερά, εἰ μή τι ἂν ἐκ μεσολαβοῦντος σώματος ἑκατέρου μέρους ἡ διάκρισις γένοιτο. ἆρα οὖν, ὦ ἀνόητε Σεκοῦνδε καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατη- 11
μένοι, τὸ μεσαίτατον, ἀφ᾽ οὗπερ καὶ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ὑποπίπτουσιν, ἔσται ἕν τι καὶ οὐ δυνήσεται ἀλλότριον εἶναι τοῦ ἑνός τινος 12 Ö388

V M **11—15** vgl. Irenaeus adv. haer. I 11, 2; I 101f Harvey (= lat.) Hippolyt refut. VI 38, 1; S. 168, 7ff Wendland Tert. adv. Valent. c. 38

1 *κυρίου*] *Χριστοῦ* V **1f** *σκεπάσαι τὰς ψυχὰς*] *ἐπᾶσαι ταῖς ψυχαῖς* V **7** *ὢν* < M | *περισσώτερον* V **8** *πάντα μὲν τά, μὲν τά* hineingeflickt V corr **10** *οὗτος*, *ο* aus *ω* V corr | *ὢν ὡς — Οὐαλεντῖνον* < M **15** *ἀπὸ τῶν ⟨καρπῶν αὐτῶν τῶν⟩* *] *a fructibus eorum* lat. *ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν* Hipp. *a fructibus de substantia venientibus* Tert. **16** *γενομένην* V M **17** *ἰδίου* V | *τῶ ἰοῦ* V | *δωτῆρι* M **18** *ὑπ᾽ αὐτοῦ* M **24** *ἔχων* M **28** *μεσαίτατον* aus *μεσότατον* V corr *μεσώτατον* M, vgl. S. 440, 11f

τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑποπῖπτον δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον. καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀναχθήσεται τὸ πᾶν εἰς τὸ ἓν ὄν, οὗ ἀνώτατον οὐδὲ ἕν ἐστιν οὔτε ὑποβεβηκὸς οὔτε κατώτατον, εἰ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένα. καὶ ἔσται 13 τοῦτο φανερὸν τοῖς τὴν ἀλήθειαν καταμανθάνουσιν, ὅτι εἷς θεός 5 ἐστιν, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ εἷς θεός ἐστιν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, οὔτε τι ἀριστερόν ἐστιν ἐν αὐτῷ οὔτε ἐλάττωμα ἕτερον οὔτε τι ὑποβεβηκός, πλὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων. τὰ δὲ μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα πάντα καλῶς ἐκτισμένα καὶ εἰς σύστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφθόνως [εὖ] προεληλυθότα.

10 2. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἐρεῖ ὁ τοιοῦτος ἡμῖν προελθὼν ἕτερος ὄφις, 2, 1 ὅτι τὰ μὲν δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐκτὸς τοῦ ἑνὸς ὑπάρχει, αὐτὸς δὲ μεσαίτατός ἐστιν καὶ ἑαυτῷ μὲν προσάγεται τὰ δεξιὰ καὶ χαίρει τούτοις, δεξιὰ δὲ ταῦτα καλεῖ καὶ φῶς, τὰ δὲ εὐώνυμα ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἀριστερᾷ κείμενα ἀπωθεῖται, λεγέτω μοι πόθεν λαμ-15 βάνει ταύτην τὴν γεωμετρίαν, ἵνα καλῶς ῥυθμίσῃ ἀμετάστατον δεξιάν τε καὶ εὐώνυμον. παρ' ἡμῖν γὰρ δεξιὰ εἰκότως ὀνομάζεται 2 ἤτοι ἀριστερὰ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι πεπηγμένων μελῶν, ἐν οἷς οὐδέποτε ἐναλλαγὴ γίνεται. τὰ δὲ ἐκτὸς ἡμῶν δύναται εἶναι ποτὲ 3 D191 μὲν δεξιά, ποτὲ δὲ εὐώνυμα. παντὶ μὲν γὰρ τῷ ὁρῶντι κατὰ ἀνα-20 τολὴν νότος εἴτ' οὖν μεσημβρία δεξιὰ κληθήσεται, τὸ κλίμα δὲ τὸ βόρειον ἤτοι ἀρκτῷον ἀριστερόν. τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἐπὶ τὰ δυτικὰ 4 μέρη ἀναστραφέντος ἀνθρώπου τινὸς εὑρεθήσεται ἑτερωνύμως τὰ κλίματα· ὅπερ πρὸ ὥρας δεξιὸν ὑπῆρχεν νότιόν τε καὶ μεσημβρινόν, εἰς ἀριστερὰ αὖθις μεταβαλλόμενον, καὶ τὸ εἰς ἀριστερὰν τοῦ τινος κεκλι-25 μένον ἀνθρώπου εἴτ' οὖν ἀρκτῷον εἴτ' οὖν βόρειον κλίμα, εἰς δεξιὰν αὐτοῦ μεταβαλλόμενον. ποῦ τοίνυν ὁ ἀπατεὼν ἐφηῦρεν ἑαυτῷ τὴν 5 κατὰ θεὸν γεωμετρίαν; καὶ ὢ τῆς τοιαύτης πολλῆς ληρολογίας τῆς τὰ πάντα συγχεούσης. φάσκει δὲ τὸ Ὑστέρημα μετὰ τοὺς τριάκοντα 6

5f vgl. I Kor. 8, 6

V M 1—9 Joh. Cyparissiota VIII 10; Migne 152, 920

1f *ἀναδειχθήσεται*, *δει* getilgt V corr 2 nach *ἕν*[1] 2 Buchstaben, wohl *ου* ausradiert V | *ὂν* aus *ὄντα* V corr *ὄντα* M *quod est* Joh. Cyp. 3 *ἐκτισμένα* aus *κεκτισμένα* V corr *ἐκτισμένα* M 4 *perdidicerunt* (= *καταμαθοῦσι*) Joh. Cyp. 5 *δὲ*] *δὴ* V 9 [*εὖ*] *, doppelte Lesart)] *large ab ipso sunt post bene profecta et constituta* Joh. Cyp. 11 *ἐκτὸς*] *ἐκ* V, vgl. Z. 18 12 *αὐτῷ* M | *μὲν* < M 14 *ἐπ'* M 16 *παρ'* am Rande nachgetragen V corr < M 16f bei *δεξιὰ* u. *ἀριστερὰ* ein *ν* wegradiert V corr 21 *τὸ* aus *τοῦ* V corr *τοῦ* M 22 *ἀποστραφέντος* M 24 *ἀριστερὰ*[2] V 26 *ἐφεῦρεν* M 28 *τὸ ὑστέρημα μετὰ* Pet.] *μετὰ τὸ ὑστέρημα* V M

αἰῶνας γεγενῆσθαι. | πόθεν ἄρα τὴν τοῦ Ὑστερήματος φύσιν κατεί- P210
ληφας, ὦ οὗτος, ἢ τὴν ἀποστᾶσαν δύναμιν, λέγε; εἰ μὲν γὰρ εὗρες 7
ταύτην ἀπὸ βλαστήματος τῶν ἄνω *, οὐ κτιστὴν ἀλλὰ γεννητήν,
(ἐπειδὴ σοί τε καὶ τῷ σου ἐπιστάτῃ οὐκ ἐκτισμένα τὰ κτιστὰ ὁρί-
5 ζεται, ἀλλὰ γεννητὰ καὶ ἀπὸ μετουσίας, ἑκάστης φύσεως παρ' ἑκά-
στης λαβούσης, τὰ αὖθις γεννώμενα * ἀναφῦναι), ἄρα γε κατὰ τὸν
ἑαυτοῦ λόγον κατὰ σαυτοῦ ὁπλίζῃ. εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἄνω καὶ ἡ 8
ὑστέρα δύναμις καὶ ἡ ἀποστασία γεγένηται, ἔφυ δὲ ὡς εἰπεῖν καὶ ἐβλά-
στησεν, μετέχει ἄρα τῶν ἄνω χαρισμάτων, ἐπειδὴ ἐπικοινωνεῖ τῷ
10 Πληρώματι ἡ ὑστέρα καὶ τὸ Πλήρωμα τῇ ὑστέρᾳ. καὶ οὐδὲν διενεχ-
θήσεται τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο οὔτε | ἐκεῖνο πρὸς τοῦτο, ἑκατέρων Ö390
κατὰ τὰ τέρματα ἀλλήλοις ἐπικοινωνούντων. καὶ ἐκ παντὸς λόγου 9
διελεγχθήσῃ ἐξ ἐπισπορᾶς δαίμονος ἔχων τὴν τῆς πλάνης σου βό-
σκησιν, πάντων ἐλεεινῶν ἐλεεινότατε.

15 3. Ἵνα δὲ μὴ παραλείψωμέν τι τῶν παρά τισιν γινομένων τε 3, 1
καὶ λεγομένων, κἄν τε ἐν ἑκάστῃ· πολλοὶ | εἶεν οἱ ἔξαρχοι καὶ αὐ- D192
χοῦντες ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὑπὲρ τοὺς αὐτῶν διδασκάλους μυθοποι-
εῖσθαι, ἔτι ἐπιμενῶ ὑφηγούμενος τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ αἱρέσει ὄντας,
ἕτερα δὲ παρὰ τούτους λέγοντας, φημὶ δὲ περὶ Ἐπιφάνους τοῦ Ἰσι- 2
20 δώρου, ἐκ προφάσεως παραινετικῶν ῥημάτων ἑαυτὸν ἔτι εἰς περισ-
σότερον βυθὸν ταλαιπωρίας καταγαγόντος, τἀληθῆ μὲν εἰπεῖν ἀπὸ
Καρποκράτους τοῦ ἰδίου πατρὸς κατὰ σάρκα εἰληφότος τὰς προφάσεις,

19ff zu Epiphanes vgl. Clemens Al. strom. III 5, 1ff; II 197, 16ff Stählin. — Die Anknüpfung des Epiphanes an Sekundus ist wohl veranlaßt durch den hinter Sekundus genannten *ἐπιφανὴς διδάσκαλος* der Valentinianer bei Irenaeus I 11, 3; I 102f Harvey = Hippolyt refut. VI 38, 2; S. 168, 11 Wendland, vgl. Tertullian adv. Valent. 37; die Zusammenstellung des Epiphanes mit Isidor bedeutet keine Verwechslung, sondern ist Schlußfolgerung des Epiph. auf Grund der Ähnlichkeit ihrer Anschauungen

V M

2 *ἢ* < M | lies wohl *τῆς ἀποστάσης δυνάμεως* * **3** * etwa ⟨*ἀναφύσασαν*⟩ * | *γεννητήν*, ν oben drüber V corr **4** *οὐκ* oben drüber V corr | *οὐ κεκτισμένα* M **5** *γεννητά*, ν oben drüber V corr **6** * etwa ⟨*ὑπολαμβάνεται*⟩ * **7** *αὐτοῦ* V **8** *ἀποστᾶσα* M | *γεγέννηται* M **9** *ἄνω* aus *ἀνθρωπίνων* V corr **10** *ἡ* < M | *καὶ τὸ — ὑστέρᾳ* < M **10f** *προσενεχθήσεται* V **12** *τὰ* < M **18** *ἐπιμενῶ* Pet.] *ἐπιμένων* V M **19** *τούτους* Dind.] *τούτων* V M **19f** *τοῦ Ἰσιδώρου*] *καὶ Ἰσιδώρου* Dind. Öh., falsch; *Ἐπιφάνης ὁ Ἰσιδώρου* soll im Mund des Epiph. ähnliches bedeuten, wie etwa *Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου* **21** *εἰπεῖν* *] *οὖν* V M

συνημμένου δὲ τῇ αἱρέσει τοῦ προειρημένου Σεκούνδου καὶ αὐτοῦ
τῶν Σεκουνδιανῶν ὑπάρχοντος. πολλὴ γὰρ ἑκάστου τῶν πεπλανη- 3
μένων πρὸς τὸν ἕτερον διαφορὰ καὶ συρφετώδης ὡς εἰπεῖν πολυ-
μιξία κενοφωνίας. οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης, ὡς ἔφην, υἱὸς ὢν Καρ- 4
5 ποκράτους, μητρὸς δὲ Ἀλεξανδρείας οὕτω καλουμένης, τούτοις ὡς
προεῖπον συνάπτεται· ἀπὸ Κεφαλληνίας μὲν τὸ πρὸς πατρὸς γένος
ὤν, ἑπτακαιδεκαετῆ ⟨δὲ⟩ βιώσας χρόνον θᾶττον τὸν βίον κατέ-
στρεψεν, τοῦ κυρίου ὥσπερ ἀκάνθας τοὺς φαύλους ἀπαλλάσσοντος,
κρεῖττόν τι περὶ τῆς οἰκουμένης προνοοῦντος. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ 5
10 τελευτὴν οἱ πρὸς αὐτοῦ πεπλανημένοι τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ πληγῆς οὐκ
ἀπέσχοντο. ἐν Σάμῳ γὰρ ὡς θεὸς ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τιμᾶται· τέμε- 6
νος γὰρ αὐτῷ | ἱδρύσαντες οἱ ἐπιχώριοι θυσίας καὶ τελετὰς ἐπιτελοῦσι P211
κατὰ νεομηνίαν. βωμοὺς δὲ αὐτῷ ἔστησαν καὶ μουσεῖον εἰς ὄνομα
αὐτοῦ περίπυστον ἀνεστήσαντο, τὸ δὴ Ἐπιφάνους μουσεῖον καλού-
15 μενον. θύουσι γὰρ αὐτῷ οἱ Κεφαλλῆνες εἰς τοσαύτην πλάνην ἐλη- 7
λακότες καὶ σπένδουσι καὶ ἐν τῷ ἱδρυμένῳ αὐτοῦ τεμένει εὐωχοῦν-
ται ὕμνους τε αὐτῷ ᾄδουσι. δι᾽ ὑπερβολὴν δὲ τῆς ἐκείνου παιδείας, 8
ἐγκυκλίου τε καὶ Πλατωνικῆς, ἡ πᾶσα τοῖς προειρημένοις κατά τε
τὴν αἵρεσιν καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν πλάνην, λέγω ⟨δὲ⟩ τὴν εἰς εἰδωλο-
20 μανίαν τοὺς ἐπιχωρίους τρέψασαν, γέγονεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπάτη. συνήπ- 9
τετο | γοῦν οὗτος ὁ Ἐπιφάνης Σεκούνδῳ καὶ τοῖς ἀμφ᾽ αὐτόν. τὴν γὰρ D193
αὐτοῦ ἰοβολίαν ἀπεμάξατο, λέγω ⟨δὲ⟩ τὴν τῆς ἀδικούσης ἑρπετώδους

4—8 Clemens Al. strom. III 5, 2; II 197, 19 Stählin *υἱὸς ἦν Καρποκράτους καὶ μητρὸς Ἀλεξανδρείας τοὔνομα, τὰ μὲν πρὸς πατρὸς Ἀλεξανδρεύς, ἀπὸ δὲ μητρὸς Κεφαλληνεύς, ἔζησε δὲ τὰ πάντα ἑπτακαίδεκα ἔτη* — **11—17** Clem. Al. a. a. O. *θεὸς ἐν Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας τετίμηται, ἔνθα αὐτῷ ἱερὸν ῥυτῶν λίθων, βωμοὶ τεμένη μουσεῖον ᾠκοδόμηταί τε καὶ καθιέρωται, καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ Κεφαλλῆνες κατὰ νουμηνίαν γενέθλιον ἀποθέωσιν θύουσιν Ἐπιφάνει, σπένδουσί τε καὶ εὐωχοῦνται καὶ ὕμνοι ᾄδονται*; dazu Hilgenfeld Ketzergeschichte S. 402ff Usener Weihnachtsfest[2] S. 114[10] — **17f** Clemens Al. a. a. O. *ἐπαιδεύθη μὲν οὖν παρὰ τῷ πατρὶ τήν τε ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ τὰ Πλάτωνος*]

V M

1 *συνημμένου* aus *συνημμένον* V corr **3** *συρφετώδη*//, ς wegradiert V corr **6** *Κεφαλληνίας*, λ oben drüber V corr **7** ⟨*δὲ*⟩ * **11** *καὶ* hineingeflickt V corr **15** *Κεφαλῆνες* V **17** *τε* Dind.] *δὲ* VM **19** ⟨*δὲ*⟩ * **20** *συνείπετο* aus *συνήπετο* V corr *συνείπετο* M **22** ⟨*δὲ*⟩ * | *ἀδικούσης* durchgestrichen V corr < M | *ἑρπετώδου*, ς drüber V corr

φθορᾶς περιττολογίαν. 4. Ἰσίδωρον δὲ φάσκουσιν ἐν παραινέσεσι 4, 1
τῆς αὐτοῦ μοχθηρίας αἴτιον γεγενῆσθαι. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα
φρονῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος ἐτύγχανεν ἢ ἐκ φιλοσόφων μαθὼν
παραινετικός τις καὶ αὐτὸς ὑπῆρχεν, οὐ πάνυ σαφῶς περὶ τοῦ Ἰσιδώ-
5 ρου γνῶναι ἠδυνήθημεν. πλὴν | οὗτοι πάντες καττύουσι τὴν ἴσην Ö392
πραγματείαν.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐνομοθέτει αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνης σὺν τῷ αὐτοῦ 2
πατρί τε καὶ προστάτῃ τῆς αἱρέσεως Καρποκράτει καὶ τοῖς ἀμφ᾽
αὐτὸν κοινὰς εἶναι τὰς τῶν ἀνθρώπων γυναῖκας, ἔκ τε τῶν Πλά-
10 τωνος Πολιτειῶν τὴν πρόφασιν λαβὼν καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἐκ-
τελῶν. ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ποιεῖται λέγων, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ 3
ἐμφέρεται τοῦ σωτῆρος φάσκοντος τρεῖς μὲν εὐνούχους εἶναι, τόν τε
ἐξ ἀνθρώπων εὐνουχιζόμενον καὶ τὸν ἐκ γεννητῆς καὶ τὸν διὰ τὴν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτὸν ἑκουσίως εὐνουχίσαντα, καί φησιν·
15 »οἱ τοίνυν κατὰ ἀνάγκην, οὐ κατὰ λόγον εὐνοῦχοι γίνονται. οἱ δὲ ἕνεκα τῆς 4
βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνουχίσαντες, διὰ τὰ ἐκ τοῦ γάμου συμ-
βαίνοντα, φασί, τὸν ἐπιλογισμὸν ⟨τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περὶ τὸν πορι-
σμὸν⟩ τῶν ἐπιτηδείων ἀσχολίαν δεδιότες. ⟨καὶ τῷ⟩ »βέλτιον γαμῆσαι ἢ 5
πυροῦσθαι, μὴ εἰς πῦρ ἐμβάλῃς τὴν ψυχήν σου«, φησὶ λέγειν τὸν ἀπό-
20 στολον· ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀντέχων καὶ φοβούμενος, μὴ τῆς ἐγκρα-
τείας ἀποπέσῃς. πρὸς γὰρ τὸ ἀντέχειν γινομένη ψυχὴ μερίζεται τῆς
ἐλπίδος«. »ἀντέχου τοίνυν« ὡς ἤδη προεῖπον, τῆς παραινέσεως εἰς 6 P212

1 über Isidor vgl. Clemens Al. strom. II 113, 3ff; II 174, 21ff Stählin III 1, 1ff; II 195, 3ff VI 53, 2ff; II 458, 19ff — **7—11** vgl. Clemens Al. strom. III 8, 1f; II 199, 4ff Stählin u. Theophilus ad Autol. III 6; S. 200 Otto — **11—14** vgl. Clemens Al. strom. III 1, 1f; II 195, 4ff Stählin — Matth. 19, 12 — **15—S. 454, 5** wörtlich aus Clemens Al. strom. III 1, 4ff; II 195, 14ff Stählin — **18** vgl. I Kor. 7, 9

V M **15—S. 445, 5** Clemens Al.

4 *καὶ αὐτὸς* angeflickt Vcorr **7** *οὖν* *] *ὅτι* V M **8** *τε καὶ πρωτοστάτη, τε καὶ πρω* auf Rasur Vcorr **9** *τῶν*² Dind.] *τοῦ* V M **13** *εὐνουχιζόμενον* V | *γενετῆς* aus *γεννητῆς* Vcorr *γεννητῆς* M **15f** *τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν*] *τῆς αἰωνίου βασιλείας* Clemens Al. **16** *εὐνουχίσαντες ἑαυτοὺς* Clemens Al. **16f** *συμ-βαίνοντα, νοντα* auf Rasur Vcorr **17** *φασί* hinter *γάμου* (Z. 16) Clemens Al. **17f** ⟨*τοῦτον — πορισμὸν*⟩ Clemens Al. **18** ⟨*καὶ τῷ*⟩ *] *καὶ τὸ* Clemens Al. | *βέλτιον*] *ἄμεινον* Clemens Al. **19** *φησὶ* < Clemens Al. **20** *νυκτὸς καὶ ἡμέρας* Clemens Al. **21** *τὸ*] viell. vorclementinischer Fehler für *τῷ* * | *γενομένη* Clemens Al. **22** *ἀντέχου* Clemens Al.] *ἀνέχου* V M **22f** *ὡς ἤδη — τὸν λόγον* < Clemens Al.

μέσον φέρων τὸν λόγον φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσίδωρος ἐν τοῖς Ἠθικοῖς
»μαχίμης γυναικός, ἵνα μὴ ἀποσπασθῇς τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τό τε πῦρ
ἀποσπερματίσας εὐσυνειδήτως προσεύχου. ὅταν δέ, *φησίν*, | ἡ εὐχαριστία D194
σου εἰς αἴτησιν ὑποπέσῃ καὶ στῇς ⟨εἰς⟩ τὸ λοιπόν, οὐ κατορθώσας, [μὴ]
5 σφαλῆναι, γάμησον«. *εἶτα πάλιν φησίν* »ἀλλὰ νέος τις ἢ πένης ἐστὶν 7
ἢ κατωφερὴς (*τουτέστιν ἀσθενὴς*) καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον,
οὗτος τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωριζέσθω«. *αἰσχρὰς δέ τινας ὑπονοίας ἑαυτῷ
προσπορίζόμενος δραματουργεῖ ὁ τάλας* »λεγέτω« ⟨*γάρ*⟩ *φησιν* »ὅτι εἰσε- 8
λήλυθα ἐγὼ εἰς τὰ ἅγια, οὐδὲν δύναμαι παθεῖν«. ἐὰν δὲ ὑπόνοιαν ἔχῃ,
10 εἰπάτω· ἀδελφέ, ἐπίθες μοι χεῖρα, ἵνα μὴ ἁμαρτήσω, καὶ λήψεται βοή-
θειαν καὶ νοητὴν καὶ αἰσθητήν. θελησάτω μόνον ἀπαρτίσαι τὸ καλὸν καὶ
ἐπιτεύξεται«. *εἶτα πάλιν φησίν* »ἐνίοτε τῷ μὲν στόματι λέγομεν· οὐ 9
θέλομεν ἁμαρτῆσαι, ἡ δὲ διάνοια ἔγκειται εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. ὁ τοιοῦτος
διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει, ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῇ. ἡ δὲ ἀν-
15 θρωπότης ἔχει ἀναγκαῖά τινα καὶ φυσικά, ⟨τινὰ δὲ φυσικὰ⟩ μόνα· ἔχει
τὸ περιβάλλεσθαι [τὸ] ἀναγκαῖον καὶ φυσικόν, φυσικὸν δὲ καὶ τὸ τῶν ἀφρο-
δισίων, ⟨οὐκ⟩ ἀναγκαῖον δέ«·

5. »Ταύτας παρεθέμην τὰς φωνάς«, ⟨*φησὶν*⟩ *ὁ κατὰ τούτων γράψας,* **5, 1**
»εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὀρθῶς«, *καὶ Βασιλειδιανῶν καὶ Καρποκρα-* Ö394
20 *τιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ τῶν Ἐπιφάνους καλουμένων,
ᾧ δὴ συνήφθη Σεκοῦνδος ὁ προτεταγμένος. ἐξ ἀλλήλων γὰρ ἕκαστος,* 2
ἤτοι οὗτος ἐκείνῳ μεταδοὺς ἢ ἐκεῖνος τούτῳ. τὰ δεινὰ ἀπεμπολή-

2 *μαχίμης γυναικὸς* nach Prov. 21, 9. 19; von dorther ergibt sich der Sinn unseres Satzes

V M Clemens Al.

3 *προσεύχῃ* Clemens Al. | *φησίν* hinter *εὐχαριστία σου* Clemens Al. **4** *ὑποπέσοι* V M | *στῇς ⟨εἰς⟩* *; *στῇς ⟨εἰς⟩ τὸ . . . σφαλῆναι* gehört zusammen = *du im Begriff bist zu fallen*] *τῆς* M *αἰτῆς* Hilgenfeld Stählin **4 f** *οὐ κατορθῶσαι, ἀλλὰ μὴ σφαλῆναι* Clemens Al. **4** [*μὴ*] *; viell. noch besser *οὐ* zu streichen u. *μὴ κατορθώσας* zu schreiben Jül. **5** *εἶτα πάλιν φησίν* < Clemens Al. | *ἐστιν* hinter *νέος τις* Clemens Al. **6** *κατωφερὴς* Clemens Al.] *καταφερὴς* V M | *τουτέστιν ἀσθενὴς* < Clemens Al. **7 f** *αἰσχρὰς δὲ — ὁ τάλας* < Clemens Al. **8** ⟨*γάρ*⟩ * | *φησίν* < Clemens Al. **10** vor *χεῖρα* + *τὴν* Clemens Al. **12** *εἶτα πάλιν φησίν* < Clemens Al. **13** *εἰς*] *ἐπὶ* Clemens Al. **14** *ἡ* hineingeflickt V corr **15** *τινὰ ἀναγκαῖα* Clemens Al. | ⟨*τινὰ δὲ φυσικὰ*⟩ *] ⟨*καὶ φυσικὰ*⟩ Schwartz ⟨*ἄλλα δὲ φυσικὰ*⟩ Stählin **16** [*τὸ*] < Clemens Al. | *καὶ*[2] < Clemens Al. **17** *οὐκ ἀναγκαῖον δὲ* Clemens Al.] *ἀναγκαίως δέ*, als Anfang zum Folgenden gezogen V M **18** ⟨*φησὶν*⟩ * | ⟨*φησὶν*⟩ *ὁ κατὰ τούτων γράψας* < Clemens Al. **19** *εἰς ἔλεγχον τῶν* Clemens Al.] *ἐλέγχων* V M | *καὶ*[1] < Clemens Al. **19—S. 445, 2** *καὶ Καρποκρατιανῶν — κατέθεντο* < Clemens Al. **20** *καλουμένων* Dind.] *καλουμένου* V M

σαντες καὶ εἴς τι πρὸς ἀλλήλους διαφερόμενοι, ὅμως ἐν μιᾷ αἱρέσει ἑαυτοὺς κατέθεντο, »ὥστε καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐδογμάτισαν καὶ τοῦ ἁμαρ- 3
τάνειν διὰ τὴν τελειότητα, ἢ πάντως γε σωθησομένων φύσει, κἂν τε νυνὶ
ἁμάρτωσι, διὰ τὴν ἔμφυτον ἐκλογήν, ἐπεὶ μηδὲ τὰ αὐτὰ αὐτοῖς πράττειν
5 συγχωροῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων τούτων«.

»Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον καὶ γνωστικώτερον ἐπεκ- 4
τεινόμενοι τὴν πρώτην τετράδα οὕτως· ἔστι τις πρὸ πάντων προαρχὴ
προανεννόητος, ἄρρητός | τε καὶ ἀνονόμαστος, ἣν ἐγὼ Μονότητα καλῶ. D 195
ταύτῃ τῇ Μονότητι συνυπάρχει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω | Ἑνό- P 213
10 τητα. αὕτη ἡ Ἑνότης ἥ τε Μονότης, τὸ Ἓν οὖσαι, προήκαντο, μὴ προέ- 5
μεναι, ἀρχὴν ἐπὶ πάντων νοητήν, ἀγέννητόν τε καὶ ἀόρατον, ἣν ἀρχὴν ὁ
λόγος Μονάδα καλεῖ. ταύτῃ τῇ Μονάδι συνυπάρχει δύναμις ὁμοούσιος 6
αὐτῇ, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω τὸ Ἕν. αὗται αἱ δυνάμεις, ἥ τε Μονότης
καὶ Ἑνότης, Μονάς τε καὶ τὸ Ἕν, προήκαντο τὰς λοιπὰς προβολὰς τῶν
15 αἰώνων«.

6. *Εἶτα οἱ καλῶς συγγραψάμενοι τὴν ἀλήθειαν* ⟨*περὶ*⟩ *τούτων ἐν* 6, 1
τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγράμμασιν ἤλεγξαν ⟨*αὐτούς*⟩, *Κλήμης τε,* (*ὅν*
φασί τινες Ἀλεξανδρέα, ἕτεροι δὲ Ἀθηναῖον), *ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Εἰρη-* 2
ναῖος καταγελῶν αὐτῶν τὸ τραγικὸν ἐκεῖνο [ὃ] *ἐπὶ τοῖς προειρη-*
20 *μένοις εἰς μέσον φέρων ἧκεν* ⟨*τό*⟩· »ἰοὺ ἰοὺ καὶ φεῦ φεῦ. τὸ 3

von **6 ff** an ist Irenaeus die Quelle

V M Clemens Al. (bis *τούτων* Z. 5) **6—S. 447, 7** Irenaeus adv. haer. I 11, 3; I 102 ff Harvey (= lat.) Hippolyt refut. VI 38, 2 ff; S. 168, 11 ff Wendland, vgl. Tertullian adv. Valent. 37 (Hipp. u. Tert. nur bis Z. 15; unwichtige Abweichungen ihres Textes sind nicht verzeichnet)

1 *εἴς τι*] *ἔστι* M **2** *ἐκτέθεντο* M | *ὥστε καὶ — ἐδογμάτισαν*] *ὡς ἤτοι ἐχόντων ἐξουσίαν* Clemens Al. | *καὶ τοῦ* Clemens Al.] *καὶ τὸ* V M **2 f** *ἁμαρτεῖν* Clemens Al. **3** *πάντως* Clemens Al.] *πάντων* V M | *φύσει* Clemens Al.] *φυσικῶν* V M | *κἂν τε νυνὶ*] *κἂν νῦν* Clemens Al. **4** *τὰ αὐτὰ*] *ταῦτα* Clemens Al. **5** *τούτων* < Clemens Al. **6** *φασὶ δὲ καὶ οὗτοι*] *alius vero quidam, qui et clarus est magister ipsorum* lat. **7** *ἔστι — προαρχὴ*] *ἣν ἡ πρώτη ἀρχὴ* Hipp. | *τις*] *quidem* lat. **8** *προανεννόητος*] *proanennoetos* lat. *ἀνεννόητος* Hipp. *inexcogitabilis* Tert., vgl. S. 446, 4 | *ἀνο///νόμαστος, ο* aus *ω* V corr | *καλῶ* *, vgl. S. 446, 5] *ἀριθμῶ* V M *voco* lat. *καλεῖ* (vorher *ἐγὼ* <) Hipp. *nomino* Tert. **10** *ἑνό///της, ο* aus *ω* V corr | *τὸ Ἓν οὖσαι* < Hipp. | *μὴ*] *nihil* lat. **11** *ἀγέν///ητον ν* ausradiert V corr **11 f** *ἀρχὴν ὁ λόγος* < Hipp. **13** *αὗται* + *autem* lat. | *αὗται αἱ* + *τέσσαρες*, dafür *ἥ τε — τὸ Ἓν* (Z. 14) < Hipp. **14 f** *τῶν αἰώνων προβολὰς* Hipp. **16** ⟨*περὶ*⟩ * **17** *ἤλλεγξαν*, erstes *λ* getilgt V corr | ⟨*αὐτούς*⟩ * **19** [ὃ] Dind. Öh. **20** ⟨*τό*⟩ *

τραγικὸν ὡς ἀληθῶς ἐπειπεῖν ἔστιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ τῶν τὰ γελοιώδη ταῦτα γεγραφότων τῆς τοιαύτης ὀνοματοποιίας καὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ, ὡς ἀπερυθριάσας τῷ ψεύσματι αὐτοῦ ὀνόματα τέθεικεν. ἐν γὰρ τῷ λέγειν »ἔστιν τις προαρχὴ πρὸ πάντων προανεννόητος, ἣν ἐγὼ Μονότητα 4
5 καλῶ«. καὶ πάλιν »ταύτῃ τῇ Μονότητι συνυπάρχει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω Ἑνότητα«, σαφέστατα ὅτι τε πλάσμα αὐτοῦ ἐστι τὰ εἰρημένα Ö396 ὡμολόγηκε καὶ ὅτι αὐτὸς ὀνόματα τέθεικε τῷ πλάσματι, ὑπὸ μηδενὸς πρότερον ἄλλου τεθειμένα. καὶ σαφές ἐστιν ὅτι αὐτὸς ταῦτα τετόλμηκεν 5 ὀνοματοποιῆσαι, καὶ εἰ μὴ παρῆν τῷ βίῳ αὐτός, οὐκ ἂν ἡ ἀλήθεια εἶχεν
10 ὄνομα. οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ ἄλλον τινὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως 6 οὕτως ὁρίσασθαι ὀνόματα· *εἶτα λοιπὸν εἰς ταῦτα ὁ αὐτὸς μακάριος* 7 *Εἰρηναῖος, ὥς γε προείπαμεν, γελοιώδη ῥήματα καὶ αὐτὸς †προεῖπεν, ἑτερωνυμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς ἀντάξια τῆς αὐτῶν ληρῳδίας χαριεντιζόμενος, πεπόνων γένη καὶ σικύων καὶ κολοκυνθῶν ὡς ἐπὶ* | *ὑποκει-* D196
15 *μένων τινῶν ἐπιπλασάμενος, † ὡς τοῖς φιλολόγοις σαφὲς ἂν εἴη ἀφ' ὧν προανέγνωσαν.*

7. Ἄλλοι δὲ πάλιν αὐτῶν τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον Ὀγδοάδα τούτοις τοῖς ὀνόμασι κεκλήκασι· πρῶτον Προαρχήν, ἔπειτα Ἀνεννόητον, τὴν 7, 1 δὲ τρίτην Ἄρρητον καὶ τὴν τετάρτην Ἀόρατον. καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης 2
20 Προαρχῆς προβεβλῆσθαι πρώτῳ καὶ πέμπτῳ | ⟨τόπῳ⟩ Ἀρχήν, ἐκ δὲ τῆς P214 [ἀρχῆς τῆς] Ἀνεννοήτου δευτέρῳ καὶ ἕκτῳ τόπῳ Ἀκατάληπτον, ἐκ δὲ τῆς Ἀρρήτου τρίτῳ καὶ ἑβδόμῳ τόπῳ Ἀνονόμαστον, ἐκ δὲ τῆς Ἀοράτου Ἀγέννητον, Πλήρωμα τῆς πρώτης Ὀγδοάδος. ταύτας βούλονται τὰς δυνάμεις 3

11—16 vgl. Irenaeus adv. haer. I, 11, 4; I 105f Harvey

V M lat. von Z. 17 an auch Hipp.

1 *τραγικὸν* + *γὰρ* V **1f** *ἐπὶ τῇ — ὀνοματοποιίας*] *super hanc nominum fictionem* lat. | *γελλοιώδη*, erstes λ getilgt Vcorr **3** *ὀνόματα* Ausgg., vgl. Z. 7] *ὄνομα* V M *nomina* lat. **4** *τις* < lat. | *μονότητα* Ausgg.] *μονάδα* V M *monoteta* lat. **5** *μονότητι* Ausgg.] *μονάδι* V M *monotete* lat. **6** *ἑνότητα ὀνομάζω* V M *voco Henotetem* lat., vgl. S. 445, 9 | *πλάσμα*] *figmenta* lat. | *αὐτοῦ* zu *εἰρημένα* gezogen lat. **8** *πρότερον* < lat. **8f** *καὶ σαφὲς — ὀνοματοποιῆσαι* < lat. **9** *καὶ εἰ μὴ — αὐτός*] *qui nisi haec auderet* lat. | *οὐκ ἂν* + *hodie* lat. | *ἀλήθεια* + *secundum eum* lat. **10** *ὄνομα*] *nomina* lat. **12** † *προεῖπεν*] lies wohl *προφέρει* * **14** *γένη*] *γένημα* M **15** † *ὡς*] lies etwa *ὧν* ⟨*τὸ εὔλογον*⟩ * **18** *ἐκάλεσαν* Hipp. **18f** *πρῶτον — καὶ τὴν* < Hipp. **20** ⟨*τόπῳ*⟩ Ausgg.] *loco* lat. *τόπῳ* Hipp. | *δὲ* < lat. **21** [*ἀρχῆς τῆς*] Ausgg.] < lat. Hipp.; immerhin vgl. S. 445, 11 | *τόπῳ* < Hipp. | *δὲ*] *et . . autem* lat. **22** *ἀνωνόμαστον* V | *ἀοράτου* + *quarto et octavo loco* lat. **23** *πλήρωμα* + *hoc* lat. (fehlt auch bei Hipp.)

προϋπάρχειν τοῦ Βυθοῦ καὶ τῆς Σιγῆς, ἵνα τελείων τελειότεροι φανῶσιν ὄντες καὶ Γνωστικῶν γνωστικώτεροι· πρὸς οὓς δικαίως ἄν τις ἐπιφωνήσειεν· ὦ ληρολόγοι σοφισταί. 4 καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ διάφοροι γνῶμαι παρ᾽ αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἄζυγον λέγουσι, μήτε ἄρρενα μήτε θῆλυν 5 μήτε ὅλως ὄντα τι, ἄλλοι δὲ ἀρρενόθηλυν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἑρμαφροδίτου φύσιν αὐτῷ περιάπτοντες. 5 Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνέτιν αὐτῷ προσάπτουσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ ταύτης τὰ κατάλοιπα οὕτω δραματουργήσωσι. 6 καὶ πολλή τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἡ εἰς ὕπνον βαθὺν τὸν νοῦν αὐτῶν καταφέρουσα ληρολόγος 10 ὀνειροπολία.

7 Καὶ τί μοι ἐπὶ τὸ πολὺ κατατρίβεσθαι, φωρατῆς οὔσης τῆς κατ᾽ αὐτοὺς ὑποθέσεως καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς ἀπὸ τῶν προειρημένων παντὶ τῷ βουλομένῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχεσθαι καὶ μὴ ἀπατᾶσθαι κενοῖς μύθοις; 8 ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων εἰρή- 15 σθω. παρελθὼν δὲ ταύτην ἐπὶ τὰς ἑξῆς ⟨βαδιοῦμαι⟩, διασκοπήσω⟨ν⟩ ὁδὸν ἐμαυτῷ ἀσφαλῆ | Ö 398 καὶ τρίβον λείαν, ὅπως τὰς τούτων μοχθηρίας διεξιὼν τε καὶ ἐλέγχων ἐμαυτόν τε καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει διασώσω διὰ | D 197 τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν διδασκαλίας καὶ ἀληθινῆς θεωρίας. 9 ὡς μύαγρον ⟨οὖν⟩ ταύτην τὴν ἔχιδναν, τὴν 20 πολλαῖς ἑτέραις ἐχίδναις ἐοικυῖαν, τῷ ὑποδήματι τοῦ εὐαγγελίου καταπατήσαντες τὰς ἑξῆς διασκοπήσωμεν.

V M lat. Hipp. (bis Z. 7)

1—3 ἵνα τελείων — σοφισταὶ < Hipp. **3** ὦ ληρολόγοι σοφισταὶ] *o pepones, sophistae vituperabiles et non veri* lat.; darnach enthielt der griech. Text eine Anspielung auf *B* 235; ob Irenaeus sich in einem Vers versucht hat, bleibt fraglich **3f** πολλαὶ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ καὶ διάφοροι γνῶμαι Hipp. **4** γὰρ < Hipp. | μήτε θήλειαν auf Rasur V corr μήτε θῆλυν Hipp. **5f** μήτε ὅλως — περιάπτοντες < Hipp. **6** φύσιν auf Rasur V corr *genesin* lat.; lies vielleicht γένος * | περιάπτοντες] *donant* lat. **6f** Σιγὴν — πρώτη συζυγία] ἄλλοι δὲ τὴν Σιγὴν θήλειαν αὐτῷ συμπαρεῖναι καὶ εἶναι ταύτην πρώτην συζυγίαν Hipp. **12** κατ᾽ αὐτῶν *] κατ᾽ αὐτοὺς V M **15** ⟨βαδιοῦμαι⟩ διασκοπήσω⟨ν⟩ * **17** τε καὶ ἐλέγχων ἐμ nachgetragen V corr **19** ὡς auf Rasur V corr | ⟨οὖν⟩ * | ταύτην auf Rasur, hinter ἔχιδναν ein ταύτην ausradiert V corr **21** Unterschrift κατὰ Σεκουνδιανῶν, οἷς συνάπτεται Ἐπιφανὴς καὶ Ἰσίδωρος V M

Κατὰ Πτολεμαϊτῶν ιγ, τῆς δὲ ἀκολουθίας λγ.

1. *Τοὺς περὶ Σεκοῦνδον καὶ τὸν ὀνομασθέντα Ἐπιφάνην, ἐξ Ἰσιδώρου τὴν πρόφασιν εἰς ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν ἀπεμπολήσαντα, Πτολε|μαῖος διαδέχεται, τῆς μὲν αὐτῆς τῶν καλουμένων Γνωστικῶν ὑπάρχων αἱρέσεως καὶ τῶν κατὰ Οὐαλεντῖνον ⟨εἷς ὢν⟩ σὺν ἑτέροις τισίν, ἕτερα δὲ παρὰ τοὺς αὐτοῦ διδασκάλους ὑποτιθέμενος, οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐχοῦσιν οἱ αὐτῷ πειθόμενοι, Πτολεμαῖοι καλούμενοι.* 1, 1 P215

Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔτι ἐμπειρότερος *ἡμῖν τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων προελήλυθε, τῇ ἐκείνων ὑφηγήσει προσθήκης τινὸς ὑπερβολὰς ἐξευρών.* δύο γὰρ οὗτος συζύγους τῷ θεῷ τῷ παρ' αὐτοῖς Βυθῷ καλουμένῳ ἐπενόησέν τε καὶ ἐχαρίσατο· ταύτας δὲ καὶ διαθέσεις ἐκάλεσεν, Ἔννοιάν τε καὶ Θέλημα. *καὶ τὴν μὲν Ἔννοιαν ἀεὶ συνυπάρξασαν αὐτῷ, ἐννοουμένην ἀεὶ τό τι προβαλέσθαι, τὸ δὲ Θέλημα ἐν αὐτῷ ἐπιγινόμενον.* πρῶτον γὰρ ἐνενοήθη ⟨τι⟩ προβαλεῖν, εἶτα, *φησίν,* ἠθέλησεν. διὸ καὶ τῶν δύο διαθέσεων τούτων ἢ καὶ δυνάμεων (*δυνάμεις γὰρ αὐτὰς πάλιν καλεῖ*), τῆς Ἐννοίας καὶ τῆς Θελήσεως ὥσπερ συγκραθεισῶν εἰς ἀλλήλας ἡ προβολὴ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς Ἀληθείας κατὰ συζυγίαν ἐγένετο. οὕστινας τύπους καὶ εἰκόνας τῶν δύο διαθέσεων τοῦ Πατρὸς προελθεῖν τῶν ἀοράτων ὁρατάς, τοῦ μὲν Θελή- 2 3 4 5 6

(Zeilenzählung am Rand: 5, 10, 15)

V M 8—S. 450, 6 Irenaeus adv. haer. I 12, 1ff; I 109ff Harvey (= lat.), vgl. Hippolyt refut. VI 38, 5ff; S. 169, 13ff Wendland

1 Überschrift *κατὰ Πτολεμαϊτῶν τρισκαιδεκάτη ἡ καὶ λγ* V M **2** *τοὺς* Scaliger] *τοῦ* V M **3** *πρόφασιν* *] *παραίνεσιν* V M | *ἑαυτοῦ* *] *ἑαυτῶν* V M | *ἀπεμπολήσαντα* *] *ἀπεμπολήσαντας* V M **4** *αὐτῆς* Dind.] *αὐτῶν* V M **5** *Οὐαλεντίνων* V M | ⟨*εἷς ὢν*⟩ * | *τρισὶν* M **8—10** *οὗτος — ἐξευρών*] *hi vero qui sunt circa Ptolemaeum scientiores* lat. **9** *τῶν ἑαυτοῦ διδασκάλων* *] *τοῦ ἑαυτῶν διδασκάλου* V M **10** *συ ζύγους, υ* ausradiert V corr **10f** *τῷ θεῷ — ἐχαρίσατο*] *habere eum Bython dicunt* lat. *αὐτὸν ἔχειν λέγουσιν* Hipp. **11** *ταύτας δὲ*] *quas* lat. *ἃς* Hipp. **11f** *διαθέσεις* Ausgg.] *διάθεσιν* V M *dispositiones* lat. **12** *ἐκάλεσεν*] *vocant* lat. *καλοῦσιν* Hipp. | *τε* < lat. Hipp. | *Θέλημα*] *Thelesin* lat. *Θέλησιν* Hipp.: aber vgl. Z. 14 u. 19 **12—14** *καὶ τὴν μὲν — ἐπιγινόμενον* < lat. Hipp. **13** vor *αὐτῷ* + *ἐν* M **14** ⟨*τι*⟩ Dind.] *quid* lat. *τι* Hipp. **15** *εἶτα, φησίν*] *sicut dicunt, post deinde* lat. *ὥς φασιν, ἔπειτα* Hipp. | *καὶ*[1] < lat. | *τούτων διαθέσεων* Hipp. *ἢ* < lat. Hipp. **16** *δυνάμεις — καλεῖ* < lat. Hipp. | vor *τῆς*[1] + *id est* lat., nach ihm + *τε* Hipp. | *τῆς ἐννοίας* M **17** *ὥσπερ* Dind. Öh.] *ὥστε* V M *velut* lat. *ὥσπερ* Hipp. | *ἡ προβολὴ* Dind. Öh.] *τῇ προβολῇ* V M *emissio* lat. *ἡ προβολὴ* Hipp. | *τοῦ* + *τε* Hipp. **18** *συ// ζυγίαν, υ* ausradiert V corr **19** vor *τῶν ἀοράτων* + *ἐκ* Hipp. **19f** *τοῦ μὲν Θελήματος τὸν Νοῦν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὴν Ἀλήθειαν* *] *τοῦ μὲν Θελήματος τὴν Ἀλήθειαν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὸν Νοῦν* V M *Thelematis quidem Nun, Ennoeas autem Alethian* lat. *τοῦ μὲν Θελήματος τὸν Νοῦν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὴν Ἀλήθειαν* Hipp.

ματος τὸν Νοῦν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὴν Ἀλήθειαν· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ⟨ἐπιγεννητοῦ⟩ Θελήματος ὁ μὲν ἄρρην εἰκὼν | γέγονεν, τῆς ⟨δὲ⟩ ἀγεννήτου D 198
Ἐννοίας ὁ [δὲ] θῆλυς [τοῦ Θελήματος]. τὸ Θέλημα τοίνυν δύναμις ἐγένετο τῆς Ἐννοίας. ἐνενόει μὲν γὰρ ἀεὶ ἡ Ἔννοια τὴν προβολήν, οὐ μέν- 7
5 τοι προβαλεῖν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἠδύνατο ἃ ἐνενόει· ὅτε δὲ ἡ τοῦ Θελήματος δύναμις ἐπεγένετο, τότε ὃ ἐνενόει προέβαλεν.

2. *Καὶ φεῦ τῆς τοιαύτης τοῦ ματαιόφρονος ληρῳδίας· τοῦτο* 2, 1
γὰρ | οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπὶ ἀνθρώπου λαμβάνοιτο παρά τινι τῶν ἐχόντων Ö 400
ἐρρωμένην τὴν διάνοιαν, μήτι γε ἐπὶ θεοῦ. δοκεῖ δέ μοι φρονι- 2
10 *μώτερος αὐτοῦ ὑπάρχειν Ὅμηρος ἐν τῷ τὸν Δία φροντίδα παρ' αὐτῷ ποιούμενον ἀναγράφεσθαι, μεριμνῶντά τε καὶ χαλεπαίνοντα καὶ ἄϋπνον παννύχως διατετελεκότα, τὸ πῶς τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιβουλεύσῃ, τῆς Θέτιδος αὐτὸν ἀξιωσάσης εἰς τὸ δίκην τῖσαι τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐξάρχους τε καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ὕβριν.*
15 *οὐδὲν γὰρ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος εἰς δόξαν τοῦ παρ' αὐτοῦ Πατρὸς τῶν* 3
ὅλων [τοῦ] καὶ Βυθοῦ καλουμένου εὐλογώτερον τῶν παρὰ Ὁμήρου εἰς τὸν Δία εἰρημένων ἐπενόησεν, ἀλλ' αὐτὸν κατείληφε | μᾶλλον τὸν Δία, 4 P 216
ὡς παρὰ Ὁμήρου λαβὼν τὴν ἔννοιαν· μᾶλλον γὰρ τὴν Ὁμηρικὴν κατάληψιν *περὶ Διὸς καὶ Ἀχαιῶν εἰκότως ἂν φήσειεν ⟨τις αὐτὸν ἐσχηκέναι⟩,*

10 vgl. *B* 1ff

V M lat Hipp. (bis Z. 6)

1 *διὰ τοῦτο* *] *διὰ τούτον* V M *propter hoc* lat. *διὰ τοῦτο* Hipp. **1f** ⟨*ἐπιγεννητοῦ*⟩ *] *adventitiae* lat. *ἐπιγενητοῦ* Hipp. **2** *μὲν* < Hipp. | *ἄρρεν* V M **2f** *γέγονεν, τῆς ⟨δὲ⟩ ἀγεννήτου Ἐννοίας ὁ θῆλυς [τοῦ Θελήματος]* *] *τῆς ἀγεννήτου Ἐννοίας γέγονεν, ὁ δὲ θῆλυς τοῦ Θελήματος* V M *est . ., innatae vero Ennoeae foemininus* lat. *τῆς δὲ ἀγεννήτου Ἐννοίας ὁ θῆλυς,* < *γέγονεν* Hipp. **3** *τοίνυν δύναμις*] *quoniam . . . velut virtus* lat. *ἐπεὶ . . . ὥσπερ δύναμις* Hipp.; lies wohl *γὰρ ὥσπερ δύναμις* * **4** *ἐνενοεῖτο* Hipp. **4f** *μέντοι* + *γε* Hipp. + *et* lat. | *προβάλλειν* Hipp. | *κατ' αὐτὴν* Hipp. | *ἃ ἐνενόει*] *ἀλλὰ ἐνενοεῖτο* Hipp. **6** *ὃ* < Hipp. | *ἐνόει* M *ἐνενοεῖτο* Hipp. | *προβάλλει* Hipp. **7—9** *καὶ φεῦ — θεοῦ* < lat. **9—18** erweitert aus Irenaeus a. a. O. *non videntur tibi hi, o dilectissime, Homerici Jovis propter sollicitudinem non dormientis, sed curae habentis, quando poterit honorare Achillem et multos perdere Graecorum, apprehensionem habuisse* **9f** *φρονημώτερος* M **12** *διατετελεκῶτα* M **14** *ἀχι///λέα, λ* ausradiert V corr *ἀχιλέα* M **15** *παρ' αὐτοῦ, οῦ* auf Rasur V corr **16** *τοῦ καὶ* u. *καλουμένου* angeflickt V corr | [*τοῦ*] * **17** *ἐπενόησεν* auf Rasur V corr **19** *εἰκότος* M | ⟨*τις αὐτὸν ἐσχηκέναι*⟩ *] *videntur . . . habuisse* lat.

τὴν τοσαύτην αὐτοῦ τόλμαν ἐξεμέσαντα, ἢ ⟨τὴν⟩ περὶ τοῦ τῶν ὅλων
δεσπότου, ὃς ἅμα τῷ ἐννοηθῆναι καὶ ἐπιτετέλεκε τοῦθ᾽ ὅπερ ἠθέλησεν,
καὶ ἅμα τῷ θελῆσαι καὶ ἐννοεῖται τοῦθ᾽ ὅπερ καὶ ἠθέλησεν, τότε ἐννοού-
μενος ὅτε θέλει καὶ τότε θέλων ὅτε ἐννοεῖται, ὅλος ἔννοια ὤν, ὅλος 5
θέλημα ὤν, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμός, ὅλος ἀκοή, ὅλος πηγὴ
πάντων τῶν ἀγαθῶν *καὶ οὐδενὸς εἴσω πάθους περιεχόμενος· θεὸς γάρ,
καὶ οὐ φροντίζων καὶ ἀπορῶν ὡς ὁ Βυθὸς ἤτοι ὁ Ζεύς, περὶ οὗ
λέγοντα Ὅμηρον Πτολεμαῖος περὶ Βυθοῦ λέγων ἐμιμήσατο.*

εἰς δὲ περισσότερον ἔλεγχον τοῦ ἀπατεῶνος καθεξῆς ὑποτάξας | 6 D199
10 *παραθήσομαι τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ φύσει Πτολεμαίου Φλώρᾳ τινὶ γυναικὶ
γραφέντα ἐπαγωγά τε καὶ δηλητήρια ῥήματα, (ἵνα μή τις νομίσειεν
ἡμᾶς ἐξ ἀκοῆς μόνον τὸν ἀπατεῶνα ἐλέγχειν, μὴ πρότερον ἐντυχόντας
τῇ παρ᾽ αὐτοῦ ⟨παρα⟩πεποιημένῃ διδασκαλίᾳ· πρὸς γὰρ τοῖς εἰρη-
μένοις καὶ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τὸν διὰ Μωυσέως βλασφημῶν οὐκ
15 αἰσχύνεται), ἃ καὶ ἔστι ταῦτα·*

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν.

3. »Τὸν διὰ Μωσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφή μου καλὴ Φλώρα, ὅτι 3, 1
μὴ πολλοὶ προκατελάβοντο, μήτε τὸν θέμενον αὐτὸν ἐγνωκότες μήτε τὰς
προστάξεις αὐτοῦ ἀκριβῶς, ἡγοῦμαι καὶ σοὶ εὐσύνοπτον ἔσεσθαι μαθούσῃ

17 ff vgl. Stieren de Ptol. Valent. ad Floram epist. 1843 Hilgenfeld ZwTh 1881 S. 214 ff Harnack SBA 1902 S. 513 ff (mit textkritischen Beiträgen von Wilamowitz)

V M lat. (bis Z. 6) **1—5** Joh. Cyparissiota X 9; Migne 152, 985 B

1 f *quae potest ab ullo dici tanta illius audacia, quam de domino universi evomuit* Joh. Cyp. **1** *ἐξεμέσαντα* *] *ἐξεμέσας* V M | ⟨*τὴν*⟩ * **2** *δεσπότου*] *deus* lat. | *τῷ*] *τὸ* M | *καὶ* < lat. **3 f** *τότε . . . ὅτε* Dind. Öh.] *τοῦτο . . . ὃ καὶ* V M Joh. Cyp. *tunc . . . cum* lat. **4 f** *ὅλος θέλημα ὢν* < lat. **5** vor den einzelnen Gliedern + *et* lat. | *ὅλος φῶς* < lat. **6** *ἰσοπαθοῦς* aus *εἴσω πάθους* V corr *ἰσοπαθοῦς* M | *περιεχόμενος* *] *περιέχεται* V M **13** ⟨*παρα*⟩*πεποιημένῃ* U] *πεποιημένῃ* V M **17** *Μωσέως* *, vgl. S. 452, 11. 15. 16 usw. (eine Ausnahme bildet natürlich das Citat S. 452, 21)] *Μωυσέως* V M **18** das *μή*, das auch Harnack-Wilamowitz nach dem Vorgang der früheren Ausgaben (seit Cornarius) gestrichen haben, ist für den Sinn schlechthin unentbehrlich. Ich übersetze die Stelle »*daß wahrlich* (*μή*, nicht *οὐ*!, vgl. S. 451, 13) *nicht viele das durch Mose gegebene Gesetz vorher* (d. h. bisher) *verstanden haben* (vgl. das *προαποστερήσας* S. 451, 16), . . . *wird wohl auch dir deutlich werden*«. — Wil., der *προκαταλαβέσθαι* im Sinn von »*sich vorher* (d. h. vorschnell) *ein Urteil bilden*« auffaßt, möchte *μή* durch *εἰκῇ* ersetzen | *θέμενον αὐτὸν* Hilgenfeld, vgl. S. 456, 15] *θεμέλιον αὐτοῦ* V M **19** *αὐτοῦ* oben drüber V corr | *ἔσεσθαι*] *ἔπαισθαι* M

τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ 2
πατρὸς νενομοθετῆσθαι τοῦτον λέγουσιν, ἕτεροι δὲ τούτοις τὴν ἐναντίαν
ὁδὸν τραπέντες ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου φθοροποιοῦ διαβόλου τεθεῖσθαι τοῦτον
ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου | προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, Ö 402
5 πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦτον λέγοντες εἶναι τοῦδε τοῦ παντός. ⟨πάντως 3
δὲ⟩ διέπταισαν οὗτοι, διάδοντες ἀλλήλοις καὶ ἑκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες
παρὰ σφίσιν αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας. οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ 4
τελείου θεοῦ καὶ πατρὸς φαίνεται τοῦτον τεθεῖσθαι (ἑπόμενον γάρ ἐστιν),
ἀτελῆ τε ὄντα καὶ τοῦ ὑφ᾽ ἑτέρου πληρωθῆναι ἐνδεῆ, ἔχοντά τε προστάξεις
10 ἀνοικείας τῇ τοῦ τοιούτου θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ· οὔτ᾽ αὖ πάλιν | τῇ τοῦ 5 P 217
ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσάπτειν * ⟨τὸ⟩ ἀδικεῖν ⟨ἀν⟩αιροῦντα· * τῶν τε
ἑξῆς τι μὴ συνορώντων, ⟨κατὰ⟩ τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα· »οἰκία γὰρ
ἢ πόλις μερισθεῖσα ἐφ᾽ ἑαυτὴν ὅτι μὴ δύναται στῆναι« ὁ σωτὴρ ἡμῶν
ἀπεφήνατο. ἔτι τε τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν ⟨αὐτοῦ⟩ ἰδίαν λέγει 6
15 εἶναι τά τε πάντα δι᾽ αὐτοῦ γεγονέναι καὶ | χωρὶς αὐτοῦ γεγονέναι οὐδὲν D 200
ὁ ἀπόστολος, προαποστερήσας τὴν τῶν ψευδηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν,
καὶ οὐ φθοροποιοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δικαίου καὶ μισοπονήρου· ἀπρονοήτων δέ
ἐστιν ἀνθρώπων ⟨τοῦτο⟩, τῆς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ μὴ αἰτίαν λαμβανο-
μένων καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σώματος
20 πεπηρωμένων.

12 Matth. 12, 25 — 14 Joh. 1. 11. 3; vgl. die Auslegung der Stelle bei Herakleon Origenes in Joh. tom. II § 100ff; S. 70, 3ff Preuschen (anders verwertet sie der Valentinianer bei Irenaeus adv. haer. I 8, 5; I 77f Harvey)

V M

2 *τοῦτον* Öh.] *τούτοις* V M 5f *τοῦδε τοῦ παντός. ⟨πάντως δὲ⟩* *, vgl. S. 456, 19] *τοῦτο δὲ τοῦ παντὸς* V M 6 *διαμαρτόντες* aus *ἁμαρτῶντες* V corr 8 *ἑπόμενον* Pet.] *ἑπόμενος* V M 9 *σφετέρου* aus *ὑφ᾽ ἑτέρου* hergestellt V corr *σφετέρου* M 11 *] *προσήκει* *, *χρὴ* Pet. | *⟨τὸ⟩ ἀδικεῖν ⟨ἀν⟩αιροῦντα* *, *ἀδικίαν ⟨ἀν⟩αιροῦντα* Wil.] *ἀδικεῖν αἱροῦντος* V M 11 f * *τῶν — συνορώντων*] ergänze etwa *⟨τοῦτο γὰρ εἴη τῶν ἀσυνέτων⟩* * u. übersetze das Nächste: *u. solcher, die keine logische Folge zu erkennen vermögen* vgl. Z. 17f; Wil. schließt das Glied an *ἀδικίαν ἀναιροῦντα* an u. schreibt *τῶν τὸ ἑξῆς τε μὴ συνορώντων* | *⟨κατὰ⟩* *; Wil. schreibt *⟨μήτε⟩* u. verbindet das Glied mit *συνορώντων* 14 *τε* Wil.] *γε* V M | *⟨αὐτοῦ⟩ ἰδίαν* *, *αὐτοῦ* sc. *τοῦ σωτῆρος* bildet den Gegensatz zu *φθοροποιοῦ θεοῦ* Z. 18] *θείαν* statt *ἰδίαν* Harnack 15 *τά τε* Pet.] *ἅτε* V M | *γεγονέναι*[2] Grabe] *γέγονεν* V M 18 *⟨τοῦτο⟩* *, sc. der Glaube, daß die Welt von einem *φθοροποιὸς θεὸς* herrühre | *μὴ αἰτίαν*] *μάτην* Harnack *μυωπίᾳ* Hilgenfeld; aber *αἰτίαν λαμβάνεσθαί τινος* hat den Sinn von »*Kenntnis nehmen*«

οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήκασι τῆς ἀληθείας δῆλόν σοί ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. πεπόνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἑκάτεροι αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης θεόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν ὅλων πατέρα, ὃν μόνος ἐλθὼν ὁ μόνος εἰδὼς ἐφανέρωσε. περιλείπεται δὲ ἡμῖν ἀξιωθεῖσί γε τῆς ἀμφοτέρων τούτων ⟨γνώσεως⟩ ἐκφῆναί σοι καὶ ἀκριβῶσαι αὐτόν τε τὸν νόμον, ποταπός τις εἴη, καὶ τὸν ὑφ' οὗ τέθειται, τὸν νομοθέτην, ⟨τῶν⟩ ῥηθησομένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγων παριστῶντες, δι' ὧν μόνον ἔστιν ἀπταίστως ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄντων ὁδηγεῖσθαι. (7) (8)

4. Πρῶτον οὖν μαθητέον ὅτι ὁ σύμπας ἐκεῖνος νόμος ὁ ἐμπεριεχόμενος τῇ Μωσέως πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἑνός τινος νενομοθέτηται, λέγω δὴ οὐχ ὑπὸ μόνου θεοῦ, ἀλλ' εἰσί τινες αὐτοῦ προστάξεις καὶ ὑπ' ἀνθρώπων τεθεῖσαι. καὶ τριχῇ τοῦτον διαιρεῖσθαι οἱ τοῦ σωτῆρος λόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς. εἴς τε γὰρ αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ τὴν τούτου νομοθεσίαν διαιρεῖται, ⟨διαιρεῖται⟩ δὲ καὶ εἰς τὸν Μωσέα (οὐ καθὰ δι' αὐτοῦ νομοθετεῖ ὁ θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐννοίας ὁρμώμενος καὶ ὁ Μωσῆς ἐνομοθέτησέ τινα) καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται, ⟨οἳ⟩ καὶ αὐτοὶ εὑρίσκονται ἐντολάς τινας ἐνθέντες ἰδίας. πῶς οὖν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος δείκνυται λόγων, μάθοις δὰν ἤδη. διαλεγόμενός που ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συζητοῦντας αὐτῷ, ὃ δὴ ἀποστά|σιον ἐξεῖναι νενομοθέτητο, ἔφη αὐτοῖς ὅτι »Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ οὐ γέγονεν οὕτως. | θεὸς γάρ, φησί, συνέζευξε ταύτην τὴν συζυγίαν, καὶ ὃ συνέζευξεν ὁ κύριος, ἄνθρωπος, ἔφη, μὴ χωριζέτω«. ἐνταῦθα ἕτερον μὲν ⟨τὸν⟩ τοῦ θεοῦ δείκνυσι νόμον, τὸν κωλύοντα χωρίζεσθαι γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἕτερον δὲ τὸν τοῦ Μωσέως, τὸν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ἐπιτρέποντα χωρίζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦγος. καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναντία τῷ θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωσῆς· ἐναντίον γάρ ἐστι τῷ μὴ * διαζευγνύναι. ἐὰν (4, 1) (2 Ö 404) (3) (4) (D 201) (P 218) (5) (6)

4 vgl. Matth. 11, 27 (Joh. 1, 18) — 21 Matth. 19, 8. 6

V M

2 *ἑκάτεροι* Harnack] *ἑκάτερος* V M 5 *γε* Dind.] *τε* V M | *⟨γνώσεως⟩* Corn. Pet.; zu *ἀμφοτέρων τούτων* ist selbstverständlich *θεῶν* zu ergänzen | *ἐκνηφῆναι, νη* durchgestrichen V corr 7 ⟨*τῶν* Dind. 8 *παριστῶντες*] Änderung in *παριστῶντας* nicht nötig | *μόνων* Hilgenfeld | *κατάλη ψιν, μ* ausradiert V corr 12 *αὐτοῦ* Dind. Öh.] *αὐτῶν* V M 14 *τὸν* < M 15 ⟨*διαιρεῖται* Öh. | *καθὰ*] *καθ' αὐτὸ* V 17 ⟨*οἳ*⟩ Cornarius | *αὐτοὶ* *] *πρῶτοι* V M 20 *συ///ζητοῦντας, ν* wegradiert V 23 *συ///ζυγίαν, ν* ausradiert V 25 ⟨*τὸν*⟩ Klosterm. 26 *Μωυσέως* V M 28 * ⟨*χωρίζειν, τὸ* Jül. *τὸ διαζευγνύναι*⟩ *τῷ μὴ διαζευγνύναι* Hilgenfeld

μέντοι καὶ τὴν τοῦ Μωσέως γνώμην, καθ' ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἐξετάσωμεν, εὑρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαίρεσιν ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην διὰ τὴν τῶν νενομοθετημένων ἀσθένειαν. ἐπεὶ γὰρ τὴν 7 τοῦ θεοῦ γνώμην φυλάττειν οὐκ ἠδύναντο οὗτοι, ἐν τῷ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς 5 ἐκβάλλειν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἷς τινὲς αὐτῶν ἀηδῶς συνῴκουν καὶ ἐκινδύνευον ἐκ τούτου ἐκτρέπεσθαι πλέον εἰς ἀδικίαν καὶ ἐκ ταύτης εἰς ἀπώλειαν, τὸ ἀηδὲς τοῦτο βουλόμενος ἐκκόψαι αὐτῶν ὁ Μωσῆς, δι' οὗ καὶ 8 ἀπόλλεσθαι ἐκινδύνευον, δεύτερόν τινα, ὡς κατὰ περίστασιν ἧττον κακὸν ἀντὶ μείζονος ἀντικαταλλασσόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου νόμον ἀφ' ἑαυτοῦ 10 ἐνομοθέτησεν αὐτοῖς, ἵνα, ἐὰν ἐκεῖνον μὴ δύνωνται φυλάσσειν, κἂν τοῦτόν 9 γε φυλάξωσι καὶ μὴ εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐκτραπῶσι, δι' ὧν ἀπώλεια αὐτοῖς ἔμελλεν τελειοτάτη ἐπακολουθήσειν. αὕτη μὲν ἡ τούτου γνώμη, 10 καθ' ἣν ἀντινομοθετῶν εὑρίσκεται τῷ θεῷ· πλὴν ὅτι γε Μωσέως αὐτοῦ δείκνυται ἐνταῦθα ἕτερος ὢν παρὰ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, ἀναμφισβήτητόν 15 ἐστι, κἂν δι' ἑνὸς τανῦν ὦμεν δεδειχότες.

ὅτι δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰσίν τινες συμπεπλεγμέναι παραδόσεις 11 ἐν τῷ νόμῳ, δηλοῖ καὶ τοῦτο ὁ σωτήρ. »ὁ γὰρ θεός« φησίν »εἶπεν, τίμα τὸν πατέρα | σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται. ὑμεῖς δέ, 12 D202 φησίν, εἰρήκατε, τοῖς πρεσβυτέροις λέγων· δῶρον τῷ θεῷ ὃ ἐὰν ὠφεληθῇς 20 ἐξ ἐμοῦ, καὶ ἠκυρώσατε τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδο|σιν ὑμῶν Ö406 τῶν πρεσβυτέρων. τοῦτο δὲ Ἠσαΐας ἐξεφώνησεν εἰπών· ὁ λαὸς οὗτος 13 τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων«. σαφῶς 14 οὖν ἐκ τούτων εἰς τρία διαιρούμενος ὁ σύμπας ἐκεῖνος δείκνυται νόμος· 25 Μωσέως τε γὰρ αὐτοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εὕρομεν νομοθεσίαν ἐν αὐτῷ. | αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις τοῦ σύμπαντος ἐκείνου P219 νόμου ὧδε ἡμῖν διαιρεθεῖσα τὸ ἐν αὐτῷ ἀληθὲς ἀναπέφαγκεν.

5. Πάλιν δὲ δὴ τὸ ἓν μέρος, ὁ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ νόμος, διαιρεῖται εἰς 5, 1 τρία τινά· εἴς τε τὴν καθαρὰν νομοθεσίαν τὴν ἀσύμπλοκον τῷ κακῷ, ὃς 30 καὶ κυρίως νόμος λέγεται, ὃν οὐκ ἦλθε καταλῦσαι ὁ σωτὴρ ἀλλὰ πληρῶσαι

17ff Matth. 15, 4—9 — **30** vgl. Matth. 5, 17

V M

1 *Μωυσέως* VM **2** *εὑρεθήσεται* aus *εὑρεθήσεσθαι* Vcorr **3** *κατὰ ἀνάγκην* aus *ἀνάγκη* Vcorr **5** *αἷς τινὲς* Pet.] *αἵτινες* VM **8** *ἀπόλλεσθαι* ist wohl nicht zu ändern **9** *τὸν* aus *τῶν* Vcorr **10** *τοῦτον*, *ν* oben drüber Vcorr **14** *ὢν* + ⟨*νόμος*⟩? Harnack; wohl nicht nötig **18** *ἡμεῖς* V **20** *παράδο//σιν*, *ο* aus *ω* Vcorr *παράδωσιν* M **21** *οὗτο///ς*, *ο* aus *ω* Vcorr **25** *Μωυσέως* VM

(οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριος αὐτοῦ ὃν ἐπλήρωσεν, ⟨ἔδει δὲ πληρώσεως⟩· οὐ γὰρ
εἶχεν τὸ τέλειον) καὶ εἰς τὸν συμπεπλεγμένον τῷ χείρονι καὶ τῇ ἀδικίᾳ,
ὃν ἀνεῖλεν ὁ σωτὴρ ἀνοίκειον ὄντα τῇ ἑαυτοῦ φύσει· διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς 2
τὸ τυπικὸν καὶ συμβολικὸν τὸ κατ᾽ εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ διαφε-
5 ρόντων νομοθετηθέν· ὃ μετέθηκεν ὁ σωτὴρ ἀπὸ αἰσθητοῦ καὶ φαινομένου
ἐπὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἀόρατον.

καὶ ἔστι μὲν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος, ὁ καθαρὸς καὶ ἀσύμπλοκος τῷ 3
χείρονι, αὐτὴ ἡ δεκάλογος, οἱ δέκα λόγοι ἐκεῖνοι οἱ ἐν ταῖς δυσὶ πλαξὶ
δεδιχασμένοι, εἴς τε ἀναίρεσιν τῶν ἀφεκτέων καὶ εἰς πρόσταξιν τῶν ποιη-
10 τέων, οἳ καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ τέλειον,
ἐδέοντο τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος πληρώσεως.

ὁ δέ [ἐστι] συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἄμυναν καὶ 4
ἀνταπόδοσιν τῶν προαδικησάντων κείμενος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ
ὀδόντα | ἀντὶ ὀδόντος ἐκκόπτεσθαι κελεύων καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἀμύνασθαι· D203
15 οὐδὲν γὰρ ἧττον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τάξει μόνον διαλλάσσων
τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. τοῦτο δὲ τὸ πρόσταγμα δίκαιον μὲν ἄλλως 5
καὶ ἦν καὶ ἔστι, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων ἐν παρεκβάσει
τοῦ καθαροῦ νόμου τεθέν, ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων φύσει
τε καὶ ἀγαθότητι. ἴσως δὲ τοῦτο κατάλληλον, ἐπάναγκες δὲ μᾶλλον· ὁ 6
20 γὰρ καὶ τὸν ἕνα φόνον οὐ βουλόμενος ἔσεσθαι ἐν τῷ λέγειν »οὐ φονεύσεις«,
προστάξας τὸν φονέα ἀντιφονεύεσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν καὶ δυσὶ
φόνοις βραβεύων ὁ τὸν ἕνα ἀπαγορεύσας ἔλαθεν ἑαυτὸν ὑπ᾽ ἀνάγκης
κλαπείς. διὸ δὴ ὁ ἀπ᾽ ἐκείνου παραγενόμενος υἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ 7
νόμου ἀνῄρηκεν, ὁμολογήσας καὶ αὐτὸ εἶναι τοῦ θεοῦ, ⟨ὥσπερ⟩ ἔν τε
25 τοῖς ἄλλοις | † καταριθμεῖται τῇ παλαιᾷ αἱρέσει καὶ ἐν οἷς ἔφη »ὁ θεὸς Ö408
εἰπών· ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω«.

13 vgl. Matth. 5, 38 Lev. 24, 20 — **20** Exod. 20, 13 — **25** Matth. 15, 4

V M

1 ⟨*ἔδει δὲ πληρώσεως*⟩ *, vgl. Z. 11 **2** *τὸν*] *τὸ* V | *συμπεπληγμένον*, ε oben drüber V corr | *χείρο///νι*, *ο* aus *ω* V corr **2 f** *τῇ ἀδικίᾳ ὃν* Pet.] *τὴν ἀδικίαν ἣν* V M **4** *πνευματικῶν καὶ* Pet., vgl. S. 455, 1] *κατ᾽ εἰκόνα* (wiederholt) V M **5** *νομοθετηθέν*, *θὲν* auf Rasur V corr | *ὃ* hineingeflickt V corr **9** *ἀφεκτέων* Corn.] *ἀφθέγκτων* V M **12** [*ἐστι*] * **18** *τῇ*] *τῆς* M **19** *τοῦτο*] *τούτῳ*? Harnack; aber der Sinn ist, daß dieses (sc. Gebot: Blut um Blut) vielleicht zweckmäßig, aber doch nur aus einer Notlage zu begreifen ist **24** *αὐτὸ* vermutungsweise Harnack] *αὐτὸς* V M; die Erläuterung bringt Z. 25f: indem Jesus das (gleichfalls eine Todesstrafe ankündigende) alttestamentliche Wort mit der Formel *ὁ θεὸς εἰπὼν* einführt, bekennt er, daß auch dieser Teil des Gesetzes von Gott herrührt | ⟨*ὥσπερ*⟩ * **25** † *καταριθμεῖται*] lies wohl *συγκατατέθειται* *

τὸ δέ ἐστι μέρος αὐτοῦ τυπι|κόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν 8 P 220
καὶ διαφερόντων κείμενον, τὰ ἐν προσφοραῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ
σαββάτῳ καὶ νηστείᾳ καὶ πάσχα καὶ ἀζύμοις καὶ τοῖς τοιούτοις νομοθετη-
θέντα. πάντα γὰρ ταῦτα, εἰκόνες καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας 9
5 φανερωθείσης μετετέθη· κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ ⟨τὸ⟩ σωματικῶς ἐκτε-
λεῖσθαι ἀνῃρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη, τῶν μὲν ὀνομάτων τῶν
αὐτῶν μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. καὶ γὰρ προσφορὰς 10
προσφέρειν προσέταξεν ἡμῖν ὁ σωτήρ, ἀλλ' οὐχὶ τὰς δι' ἀλόγων ζῴων ἢ
τούτων τῶν θυμιαμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἴνων καὶ δοξῶν καὶ
10 εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον κοινωνίας καὶ εὐποιίας. καὶ 11
περιτομὴν περιτετμῆσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκροβυστίας τῆς
σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς. καὶ τὸ σάββατον ⟨δὲ⟩ φυλάσσειν· 12 D 204
ἀργεῖν γὰρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν. καὶ νηστεύειν δέ· 13
ἀλλὰ οὐχὶ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν, ἀλλὰ τὴν
15 πνευματικήν, ἐν ᾗ ἐστιν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. φυλάσσεται μέντοι
γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία, ἐπεὶ καὶ ψυχῇ
τι συμβάλλεσθαι δύναται αὕτη μετὰ λόγου γινομένη, ὁπότε μηδὲ διὰ τὴν
πρός τινας μίμησιν γίνεται μήτε διὰ τὸ ἔθος μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς
ὡρισμένης ⟨εἰς⟩ τοῦτο ἡμέρας. ἅμα δὲ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀληθινῆς 14
20 νηστείας, ἵνα οἱ μηδέπω ἐκείνην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ
φαινόμενον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. καὶ τὸ πάσχα δὲ ὁμοίως 15
καὶ τὰ ἄζυμα, ὅτι εἰκόνες ἦσαν, δηλοῖ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος »τὸ δὲ
πάσχα ἡμῶν, λέγων, ἐτύθη Χριστός«, καί »ἵνα ἦτε, φησίν, ἄζυμοι, μὴ
μετέχοντες ζύμης (ζύμην δὲ νῦν τὴν κακίαν λέγει), ἀλλ' ἦτε νέον φύραμα«.
25 6. Οὕτως γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ εἶναι νόμος ὁμολογούμενος εἰς 6, 1
τρία διαιρεῖται, εἴς τε τὸ πληρούμενον ἀπὸ τοῦ σωτῆρος (τὸ γάρ »οὐ
φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐκ ἐπιορκήσεις« ἐν τῷ μηδ' ὀργισθῆναι μηδὲ
ἐπιθυμῆσαι μηδὲ ὀμόσαι περιείληπται)· διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρού- 2
μενον τελείως. τὸ γάρ »ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος«
30 συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ καὶ αὐτὸ ἔργον τῆς ἀδικίας ἔχον, ἀνῃρέθη ὑπὸ
τοῦ σωτῆρος διὰ τῶν ἐναντίων. τὰ δὲ ἐναντία ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά· | 3 P 221
»ἐγὼ γὰρ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆ|ναι ὅλως τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ ἐάν τίς σε Ö 410

22 I Kor. 5, 7 — **26** Matth. 5, 21ff — **29** Matth. 5, 38 — **32** Matth. 5, 39

V M

2 *διαφερόντων* Pet.] *διαφερόντως* V M | *τὰ*] *τὸ* M 5 ⟨*τὸ*⟩ * 6 *ἀνε-λή///φθη*, *μ* getilgt Vcorr 12 ⟨*δὲ*⟩ * 14 *σωματικὴν* + *νηστείαν* (also das Wort zweimal) M 19 ⟨*εἰς*⟩ Pet. 24 vor *ζύμης* + *τῆς* M | *δὲ* Dind. Öh.] *τε* V M 25 *οὕτως* Grabe] *οὗτος* V M 26 *τε* hineingeflickt Vcorr

ῥαπίσῃ, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα«. διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς 4
τὸ μετατεθὲν καὶ ἐναλλαγὲν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικόν, τὸ
συμβολικὸν τοῦτο ⟨τὸ⟩ κατ᾽ εἰκόνα τῶν διαφερόντων νενομοθετημένον. αἱ 5
γὰρ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα παραστατικὰ ὄντα ἑτέρων πραγμάτων καλῶς D205
5 ἐγίνοντο μέχρι μὴ παρῆν ἡ ἀλήθεια· παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας τὰ τῆς
ἀληθείας δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκόνος. ταῦτα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ 6
καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔδειξε, τὸ μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἤδη εἴπομεν, διὰ
τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων δείξας δι᾽ ἡμᾶς, τὸ δὲ τοῦ συμπεπλεγμένου
νόμου τῇ ἀδικίᾳ, εἰπὼν »τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατηργῆσθαι«,
10 τὸ δὲ τοῦ ἀσυμπλόκου τῷ χείρονι, »ὁ μὲν νόμος« εἰπὼν »ἅγιος, καὶ ἡ
ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«.

7. Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν, αὐτάρκως οἶμαί σοι δεδεῖχθαι 7, 1
καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύσασαν νομοθεσίαν καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ θεοῦ
νόμον τριχῇ διαιρούμενον. περιλείπεται δὲ ἡμῖν τίς ποτέ ἐστιν οὗτος ὁ 2
15 θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡγοῦμαί σοι δεδεῖχθαι ἐπὶ
τῶν προειρημένων, εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκοας. εἰ γὰρ μήτε ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ 3
τελείου θεοῦ τέθειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μήτε μὴν ὑπὸ τοῦ διαβόλου,
ὃ μηδὲ θεμιτόν ἐστιν εἰπεῖν, ἕτερός τίς ἐστι παρὰ τούτους οὗτος ὁ θέμενος
τὸν νόμον. οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἐστι 4
20 κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ· ἕτερος ὢν παρὰ τὰς τούτων οὐσίας μέσος ⟨τε⟩
τούτων καθεστώς, ἐνδίκως καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέροιτο ἄν.
καὶ εἰ ὁ τέλειος θεὸς ἀγαθός ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὥσπερ καὶ 5
ἔστιν (ἕνα γὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν θεὸν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁ σωτὴρ
ἡμῶν ἀπεφήνατο, ὃν αὐτὸς ἐφανέρωσεν), ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικει-
25 μένου φύσεως κακός τε καὶ πονηρὸς ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος, τούτων
δὲ οὖν μέσος καθεστὼς καὶ μήτε ἀγαθὸς ὢν μήτε μὴν κακὸς μήτε ἄδικος,
ἰδίως γε λεχθείη ἂν δίκαιος, τῆς κατ᾽ αὐτὸν δικαιοσύνης ὢν βραβευτής.
καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου θεοῦ καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης 6
ἐλάττων οὗτος ὁ θεός, ἅτε δὴ καὶ γεννητὸς ὢν καὶ οὐκ ἀγέννητος | (εἷς D206

9 Ephes. 2, 15 — **10** Röm. 7, 12 — **23** vgl. Matth. 19, 17

V M

1 *σιαγῶνα* M | *διαιρεῖται* *] *ἀλληγορεῖται* V M **3** ⟨*τὸ*⟩ Harnack **5** *ἡ* angeflickt V corr **6** *δεῖ* aus *δὴ* V corr **7** *τὸ μὲν* Oporinus] *τὸν μὲν* V M | *εἴ-πο///μεν*, *ο* aus *ω* V corr **10** *ἡ* hineingeflickt V corr **13** *παρεισδύσαν* V
14 *ἡμῖν* + ⟨*δεῖξαι*⟩? * + ⟨*τὸ*⟩ Jül. | *ποτέ ἐστιν* nachgetragen V corr | *οὗτο///ς*, *ο* aus *ω* V corr **20** ⟨*τε*⟩ * **25** *φύσεως*] *δυνάμεως*, aber am Rande dafür *φύσεως* V corr **26** *δὲ*] *δὴ* Hilgenfeld **27** *γε* *] *τε* V M

γάρ ἐστιν ἀγέννητος ὁ πατήρ, | ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἰδίως τῶν πάντων ἠρτη- P222
μένων ἀπ᾿ αὐτοῦ), μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου γενήσεται
καὶ ἑτέρας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκὼς παρὰ τὴν ἑκατέρων τούτων
οὐσίαν. τοῦ μὲν γὰρ ἀντικειμένου ἐστὶν ἡ οὐσία φθορά τε καὶ σκότος 7
5 (ὑλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχιδής), τοῦ δὲ πατρὸς τῶν ὅλων τοῦ ἀγεννήτου
ἡ οὐσία ἐστὶν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτοόν, ἁπλοῦν τε καὶ | μονοειδές· Ö412
ἡ δὲ τούτου οὐσία διττὴν μέν τινα δύναμιν προήγαγεν, αὐτὸς δὲ τοῦ
κρείττονός ἐστιν εἰκών. μηδέ σε τανῦν τοῦτο θορυβείτω, θέλουσαν 8
μαθεῖν πῶς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τῶν ὅλων, ⟨ἁπλῆς⟩ οὔσης τε καὶ ὁμολογου-
10 μένης ἡμῖν καὶ πεπιστευμένης, τῆς ἀγεννήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀγαθῆς,
συνέστησαν καὶ αὗται αἱ φύσεις, ἥ τε τῆς φθορᾶς καὶ ⟨ἡ⟩ τῆς μεσότητος,
ἀνομοούσιοι αὗται καθεστῶσαι, τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ ὅμοια ἑαυτῷ
καὶ ὁμοούσια γεννᾶν τε καὶ προφέρειν. μαθήσῃ γάρ, θεοῦ διδόντος, ἑξῆς 9
καὶ τὴν τούτων ἀρχήν τε καὶ γέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παρα-
15 δόσεως, ἣν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς παρειλήφαμεν μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι
πάντας τοὺς λόγους τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ.

ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφή μου Φλώρα, δι᾿ ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα 10
καὶ τὸ τῆς συντομίας προέγραψα ἅμα τε τὸ προκείμενον ἀποχρώντως
ἐξέφηνα, ἃ καὶ εἰς τὰ ἑξῆς τὰ μέγιστά σοι συμβαλεῖται, ἐάν γε ὡς καλὴ
20 γῆ καὶ ἀγαθὴ γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα τὸν δι᾿ αὐτῶν καρπὸν ἀνα-
δείξῃς.

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν ἐπληρώθη.

8. *Τίς δὲ τούτων τῶν ῥημάτων καὶ τῆς τοῦ γόητος τούτου καὶ* 8, 1
[τῆς] τῶν σὺν αὐτῷ ἀνέξεται φρενοβλαβείας, Πτολεμαίου δέ φημι καὶ

1 vgl. I Kor. 8, 6 — **19f** vgl. Matth. 13, 8f

V M

1 *ἀγέννητος* am Rande nachgetragen V corr **3** *πεφυκὼς* + ⟨*εὑρεθήσεται*⟩? * **5** *πολυσδὴς* M **7** hinter *προήγαγεν* vermuten Stieren u. Harnack eine Lücke, Stieren ergänzt ⟨*τόν τε διάβολον καὶ τὸν δημιουργόν*⟩; aber *τούτου* muß sich, wie sowohl das Vorhergehende, als auch das folgende *αὐτὸς* schlechthin fordert, auf den *δημιουργὸς* beziehen. Die *διττὴ δύναμις*, die er hervorbringt, ist die zwischen Licht u. Finsternis geteilte d. h. die *μεσότης*; vgl. S. 456, 21 u. 457, 11 **8** *τοῦτο* am Rande nachgetragen V corr **9** ⟨*ἁπλῆς*⟩ *, vgl. Z. 6] *μιᾶς* Harnack **10** *τῆς* Pet.] *τοῦ* V M **11** ⟨*ἡ*⟩ Dind. **14** *τούτων* Stieren] *τούτου* V M **17** *ἠτόνησα*] *ἐφθόνησα* Pet. (Verschlechterung) **18** *τε* *] *μὲν* V M | *ἀποχρόντως* M **20** *τὸν*] *τῶν* M **24** [*τῆς*] * | *φρενοβλαβίας* aus *φραινοβλαβείας* V corr *φρενοβλαβίας* M | *δέ* *] *τε* V M

τῶν ἀμφ᾿ αὐτόν, εἰς | τοσοῦτον κυκώντων καὶ καττυόντων πλά- D 207
σματα; οὔτε γὰρ τῶν παλαιῶν τραγῳδοποιῶν τις οὔτε οἱ καθεξῆς 2
μιμηλοὶ τὸν τρόπον, οἱ περὶ Φιλιστίωνα λέγω καὶ Διογένη τὸν τὰ
ἄπιστα γράψαντα ἢ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τοὺς μύθους ἀναγεγραφότες
5 καὶ ῥαψῳδήσαντες, τοσοῦτον ψεῦδος ἠδυνήθησαν ἐκτυπῶσαι, ὡς 3
οὗτοι | τολμηρῶς φερόμενοι κατὰ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς δεινὰ ἑαυτοῖς P 223
κατεσκεύασαν καὶ τὸν νοῦν τῶν πειθομένων αὐτοῖς ἀνθρώπων εἰς
μωρὰς ζητήσεις περιέβαλον καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους. αὐτοὶ τὰ ἐν 4
χερσὶ μὴ ἐπιστάμενοι καὶ τὰ ἐπουράνια ἐπαγγελλόμενοι μέτροις τισὶν
10 ὁροθετεῖν καί τινων μαιωτικῶν μητρῶν ὡς ἐπουρανίων, τῶν οὐκ
οὐσῶν ὡς ὑπαρχουσῶν ἐπιστήμας ἀναδεχόμενοι. ἀκούσας δέ τις 5
παρὰ τούτων, εἰ μὲν τῶν ἀφρονεστάτων εἴη, τῷ ψεύδει νομίζων τι
παρ᾿ αὐτοῖς μετάρσιον ἐγνωκέναι ῥᾳδίως ὑπαχθήσεται (»ὅτι πᾶν
ὄρνεον κατὰ γένος συνάγεται, καὶ τῷ ὁμοίῳ κολληθήσεται ἀνήρ«,
15 φησὶν ἡ γραφή)· εἰ δέ τις περιτύχοι αὐτοῖς τῶν συνετῶν καὶ τὸν 6
εὔλογον λογισμὸν κεκτημένων, καταγελάσει μὲν τῆς | τοσαύτης ληρῳ- Ö 414
δίας, ἀπ᾿ αὐτῆς δὲ τῆς ὑποθέσεως τῶν παρ᾿ αὐτοῖς λεγομένων τὴν
ἀνατροπὴν εἴσεται. ἐλέγχονται γὰρ οὗτοι παντάπασι, καθ᾿ ἑαυτῶν
ὁπλιζόμενοι τὰ ψεύδη τῆς αὐτῶν ματαιοπονίας.

20 πόθεν γὰρ ὑμῖν, ὦ οὗτοι Πτολεμαῖοί τε καὶ Πτολεμαῖαι, τοῦ 7
Βυθοῦ τὰ μέτρα καὶ αἱ μαιώσεις τῶν τοκετῶν καὶ γεννητικῶν ὑπο-
θέσεων ἡ γνῶσις; ὡς γὰρ παρόντες καὶ τῶν ἐπουρανίων τὰς 8
φύσεις θεασάμενοι καὶ ὡς αὐτοῦ προόντες τοῦ παρ᾿ ὑμῖν Βυθοῦ
καλουμένου, ἐπαγγέλλεσθε τὴν εἴδησιν ἡμῖν ὑποδεικνύναι, οὐδενὸς 9
25 πώποτε τῶν προφητῶν τοῦτο εἰρηκότος, οὐκ αὐτοῦ Μωυσέως οὐ
τῶν πρὸ αὐτοῦ οὐ τῶν μετ᾿ αὐτὸν οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν οὐ τῶν
ἀποστόλων, εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐθνόμυθα ποιήματα εἴποις τῶν περὶ
Ὀρφέα | τε καὶ Ἡσίοδον καὶ Ἱκέσιον καὶ Στησίχορον, παρ᾿ οἷς αἱ τῶν D 208
ἀνθρώπων γενεαὶ μετεποιήθησαν εἰς θεῶν ἐπωνυμίας καὶ τὰ ἐν
30 ἀνθρώποις τετελεσμένα ποιητικῶς ἐδραματουργήθη. κἀκεῖνοι γὰρ 10

8 vgl. I Tim. 1, 4 — **13** Sir. 13, 16 — **27** vgl. oben haer. 31, 2, 4ff; S. 384, 11ff

V M

1 *κυκ///ώντων,* aus *κυκλούντων* V corr | *κατάτνόντων,* *α* getilgt V corr **10** zu *μαιωτικῶν μητρῶν,* vgl. Z. 21 | *ὡς* hineingeflickt V corr **12** *νομίζων τι* Pet.] *νομίζοντι* V M **13** lies *παρ᾿ αὐτῶν*? * **15** *τὸν*, lies vielleicht *τῶν* * **20** *ὑμῖν ὦ οὗτοι* aus *οὗτοι ὦ ὑμῖν* V corr *ὑμῖν οὗτοι ὦ* M **23** *αὐτοῦ* *] *αὐτοί, οἱ* auf Rasur V corr *αὐτοὶ* M **24** *ἡμῖν* *] *ὑμῖν* V M **28** *Στησίχρονον* V M

οὕτως ἐνόμισαν, ἐκθειάσαντές ⟨τε⟩ τοὺς περὶ Δία καὶ Ῥέαν καὶ Ἥραν
καὶ Ἀθηνᾶν καὶ Ἀπόλλωνα καὶ Ἀφροδίτην καὶ τὰς τούτων κακίας
γονὰς τιμήσαντες, εἰς φαντασίαν πολυθεΐας καὶ εἰδωλολατρείας τὸν
κόσμον ἐνέβαλον. ἀλλὰ οὐκέτι μοι πολλή τις χρεία γενήσεται εἰς 11
5 τὴν σοῦ, ὦ Πτολεμαῖε, ἀνατροπήν τε καὶ ἔλεγχον καὶ τῶν κατὰ σέ,
ἤδη τῶν σῶν προπατόρων τὸν ἔλεγχον ἱκανῶς εἰληφότων. διὰ δὲ
τῶν προειρημένων τὴν κατὰ σοῦ αἰσχύνην συστησάμενος διέξειμι τὴν
τῶν ἑτέρων πλάνην, θεὸν ἐπικαλούμενος ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν P224
μετριότητος, ὅπως τὴν παρ' ἑκάστῳ ἔθνει κακῶς ἐπινενοημένην
10 ὑπόθεσιν φωράσω τε καὶ θριαμβεύσω, ἐπὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς σπουδῆς
παρὰ θεοῦ αἰτούμενος τὴν χάριν.

9. Ἵνα δὲ μὴ ἀβασάνιστα ᾖ τὰ τρία σου λεξείδια, ἃ δὴ πρὸς 9, 1
Φλώραν τὸ γύναιον ἐπιστέλλων ἐκομπάσω, ⟨ὦ⟩ Πτολεμαῖε (ἀεὶ γὰρ
αἱ ὀφιώδεις διδασκαλίαι γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις ἀπατῶσι,
15 κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον), [καὶ] αὐτὰς δὴ τὰς λέξεις καιρίως
ἐνταῦθα παραθέμενος, καὶ τὴν αὐτῶν ἀνατροπήν, ἀναγκαίαν οὖσαν
εἰς τὸ μὴ καταλειφθῆναι ῥίζαν τῆς ζιζανιώδους σου σπορᾶς, ἑξῆς
ἀκολούθως ποιήσομαι.

Φάσκεις γάρ, ὦ οὗτος, τὸν νόμον τριχῇ διῃρῆσθαι καὶ τὸ μὲν 2
20 ἔχειν τι ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ ἐκ Μωυσέως, τὸ δὲ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων.
καὶ ὅτι μὲν ⟨ὅπερ⟩ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴει γεγραμμένον οὐκ ἔχεις 3
που ἀποδεῖξαι, τοῦτό ἐστι δῆλον. οὐδαμοῦ γὰρ ἐν νόμῳ ἐμφέρονται
αἱ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις. ἀλλὰ | ἀγνοῶν καὶ τὰς βίβλους καὶ D209
τὴν ἀλήθειαν φαντάζῃ συκοφαντῶν καὶ τὰς ἀκολουθίας † ἀγνοῶν
25 ἑκάστης ἀκριβοῦς εἰδήσεως. αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων 4
δευτερώσεις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγονται. εἰσὶ δὲ αὗται τέσσαρες· Ö416
μία μὲν ἡ εἰς ὄνομα Μωυσέως φερομένη, δευτέρα δὲ ἡ τοῦ καλου-
μένου Ῥαββὶ Ἀκίβα, τρίτη Ἀδδᾶ ἤτοι Ἰούδα, τετάρτη τῶν υἱῶν

8 *τῶν ἑτέρων*, gemeint sind die nächstfolgenden Häresen — **13 f** vgl. II Tim. 3, 6 — **25 ff** vgl. zu haer. 15, 2, 1; S. 209, 29 ff

V M

1 ⟨τε⟩ * | Δία///, ν wegradiert Vcorr Δίαν M **2** κακίας ist, als Genitiv gefaßt, unanstößig **5 f** καὶ τῶν — ἔλεγχον < M **6** vor ἤδη ein καὶ getilgt Vcorr **13** ἐκομπάσω, α auf Rasur Vcorr | ⟨ὦ⟩ U | ἀεὶ] ἃ δεῖ M **15** [καὶ] * **16** παραθέμενος *] παραθήσομαι V M **18** ποιήσο///μαι, ο aus ω V **19** τὸ] τὸ///, ν wegradiert Vcorr **21** ⟨ὅπερ⟩ * **24** † ἀγνοῶν] vom Abschreiber aus Z. 23 wiederholt; lies wohl ἀλλοιῶν *

Ἀσαμωναίου. ἐπεὶ ποῦ ἔχεις, φιλόνεικε καὶ ἀκατάστατε τὴν γνώμην, 5
δεῖξαι ἐν ταῖς πέντε βίβλοις τῆς πεντατεύχου καὶ θεοῦ νομοθεσίας
ὅτι ἐρρήθη ὁ λόγος ὁ παρὰ τῷ σωτῆρι εἰρημένος »⟨ὃς⟩ ἐρεῖ τῷ πατρὶ
αὐτοῦ κορβὰν ὅ ἐστι δῶρον, οὐκ ὠφεληθήσεταί τι ἐξ αὐτοῦ«; ἀλλὰ 6
5 οὐκ ἔχεις δεῖξαι. ἄρα γοῦν ἐξέπεσέ σου ὁ λόγος, τοῦ ῥήματος οὐδαμοῦ
ἐν τῇ πεντατεύχῳ ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένην
Φλώραν ἐφάντασας. τὰ δὲ ὑπὸ Μωυσέως * οὐκ ἐκτὸς τοῦ θεοῦ 7
καὶ αὐτὰ ἐνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ θεοῦ διὰ Μωυσέως, ὃ καὶ ἐξ
αὐτῆς τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπικρίσεως δείκνυται. αὐτὰς γὰρ ἃς παρή-
10 γαγες μαρτυρίας κατὰ σαυτοῦ ἐπισυνήγαγες. φάσκει γὰρ ὁ κύριος ἐν 8
τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι »Μωυσῆς ἔγραψεν κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν«·
ὃ δὲ ἔγραψε Μωυσῆς οὐκ ἐκτὸς βουλήσεως θεοῦ ἔγραψεν, ἀλλ' ἐκ
πνεύματος ἁγίου ἐνομοθέτησε. λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· 9 P225
»ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«. καὶ πῶς συνέζευξεν,
15 διεξῆλθεν * τὸ ῥῆμα ἵνα μάθωμεν λέγων »ἀντὶ τούτου καταλείψει
ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ κολληθήσεται
τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. εἶτα ἐπιφέρει 10
λέγων »ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«· καίτοι
γε οὐδαμοῦ τοῦ κυρίου τοῦτο εἰρηκότος, ὁπηνίκα τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν
20 Εὔαν ἔπλασεν ἢ μόνον »ποιήσωμεν αὐτῷ κατ' αὐτὸν βοηθόν«. ἀλλὰ 11
τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται, ὅτε ἀνέστη ἐκ τοῦ ὕπνου καὶ εἶπεν
»τοῦτο νῦν ὀστοῦν | ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· D210
αὕτη κληθήσεται γυνὴ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη«· εἶτά
φησιν »ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
25 μητέρα αὐτοῦ, καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ
δύο εἰς σάρκα μίαν«. οὐ τοῦ θεοῦ τοίνυν τοῦτο εἰπόντος, τοῦ δὲ 12
Ἀδὰμ εἰρηκότος, τοῦ κυρίου δὲ ἐπιμαρτυροῦντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
θεοῦ εἶναι τὸ ῥῆμα τὸ διὰ τοῦ Ἀδὰμ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑπο-
θέσεως ἔδειξεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν Ἀδὰμ εἴρηκεν θεοῦ δὲ βουλήσει ἐφθέγ-
30 γετο καὶ ὧδε ὁ Μωυσῆς ἐνομοθέτησεν θεοῦ αὐτῷ καταγγείλαντος
τὴν νομοθεσίαν. καὶ αὗται μὲν ἤδη αἱ δύο σου λέξεις διέπεσον, καὶ

3 Mark. 7, 11 — **11** Matth. 19, 8 — **14** Matth. 19, 6 — **15** Matth. 19, 5 — **20** Gen. 2, 18 — **22** Gen. 2, 23 — **24** Gen. 2, 24

V M

3 ⟨ὃς⟩ Ausgg. **7** * ⟨νομοθετηθέντα⟩ * **15** * etwa ⟨συνιστάνων⟩ * **16** αὐτοῦ² < M **18** ὃ οὖν nachgetragen Vcorr **29** βουλήσει *] βουλήσ[illegible]ις, ι aus ει Vcorr βούλησις M

οὐ πόρρωθεν, ἀλλὰ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς χρήσεως. καὶ ὅτι μὲν νομοθεσία 13
θεοῦ ἐστιν, τοῦτο δῆλον. πανταχοῦ δὲ θεὸς νομοθετεῖ τὰ μὲν εἰς
χρόνους, τὰ δὲ εἰς τύπους, τὰ δὲ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μελλόντων
ἔσεσθαι ἀγαθῶν, ὧν ἐλθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδειξε τὴν
5 πλήρωσιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

10. Τὰ δὲ τῆς παρὰ σοὶ ἑτέρας θεῶν διαιρέσεως τριχῇ πάλιν 10, 1
διαιρεθείσης ἐπαναλαβὼν καὶ αὐτὰ δείξω παρὰ σοὶ σεσυκοφαντημένα
καὶ οὐκ | ἄλλο τι ὂν ἀλλὰ γόητος τὸ ἔργον. ποῖος γὰρ ἡμῖν τρίτος 2 Ö418
θεὸς πάρεστιν, ἐκ δύο συσταθεὶς ὁμοιωμάτων καὶ οὐθ᾽ ἕτερον ὢν
10 τῶν δύο, οὔτε τὴν κακίαν ἔχων καὶ ἀδικίαν ὡς ἔφης, οὔτε τὴν ἀγα-
θότητα καὶ φωτεινὴν οὐσίαν, μεσαίτατος δὲ ὢν δίκαιος; καὶ γὰρ 3
ἀληθῶς ἀλλότριος ὢν πάσης δικαιοσύνης εἰκότως ἀγνοεῖς τί ποτέ
ἐστι δικαιοσύνη, ἑτέραν αὐτὴν παρὰ τὴν ἀγαθότητα νομίζων. πολὺ
δὲ ἐλεγχθήσῃ, ὦ ῥᾳδιουργὲ καὶ ἀλλότριε τῆς ἀληθείας· οὐδαμόθεν
15 γὰρ γίνεται τὸ δίκαιον ἀλλ᾽ ἐξ ἀγαθότητος καὶ οὐδὲ ἄλλως τις γενή-
σεται ἀγαθός, εἰ μὴ ᾖ | δίκαιος. ὅθεν καὶ ὁ κύριος, ἐπαινῶν τὴν 4 P226
νομοθεσίαν καὶ τοὺς αὐτῆς δικαίους, ἔλεγεν »κοσμεῖτε τοὺς τάφους
τῶν προ|φητῶν καὶ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ οἱ D211
πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς«. πόθεν δὲ γεγόνασι προφῆται καὶ
20 δίκαιοι ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἀγαθότητος; καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι 5
ἐν τῷ μέρει τῆς ἀγαθότητος ὁ δίκαιος ἕστηκεν, ἔλεγεν »ὅμοιοι γένεσθε
τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι ἀνατέλλει αὐτοῦ τὸν ἥλιον
ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους«, ἵνα
δείξῃ τὸ δίκαιον ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν δίκαιον καὶ τὸ πονηρὸν
25 ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον πονηρόν.

Τὴν δὲ ἐπιπλοκὴν ἣν ἔφης τοῦ νόμου οὐ δύνασαι ἀποδεῖξαι. 6
ἑάλως γὰρ συκοφαντῶν τὸν νόμον, ἐπιπλοκήν τινα αὐτῷ προσάπτων,
διὰ τὸ εἰρηκέναι τὸν νόμον »ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα
ἀντὶ ὀδόντος« καὶ ἐπειδὴ φονεύει ὁ νόμος τὸν φονευτήν. ἀλλὰ ἐξ 7
30 αὐτῆς τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πραγματείας δειχθήσεται
ὅτι οὐκ ἐπιπλοκή τις ἦν, ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ ἦν νομοθεσία καὶ τὸ αὐτὸ

17 Matth. 23, 29 Luk. 11, 47 — **21** Matth. 5, 45 — **28** Lev. 24, 20 — **29** vgl. Lev. 24, 17

V M

7 διαιρεθείσης, εισῃ auf Rasur V corr **9** ἕτερον *] ἕτερος V M **10** κα-κίαν ἔχων — οὔτε τὴν < M **15** nach ἀλλ᾽ 4 Buchstaben ausradiert V **18** μνη-μεῖα, εῖα auf Rasur V corr

ἐνεργεῖ τῇ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένῃ ἐντολῇ ὅτι »ἐάν τίς σε τυπτήσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην«. καὶ ⟨γὰρ καὶ⟩ 8 ὁ νόμος πάλαι τοῦτο κατεσκεύαζε λέγων »ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ«, τουτέστιν »στρέψον αὐτῷ τὴν σιαγόνα«. ἵνα γὰρ διαφύγοι ἃ πάθοι 5 ἂν εἰ πλήξει, παρεῖχε τὴν σιαγόνα τῷ τύπτοντι, εἰδὼς ὅτι εἰ ἀφέλοι ὀφθαλμόν, τὰ αὐτὰ πείσεται διὰ τὸν νόμον.

11. Ὡς γὰρ ὁ πατὴρ βούλεται παιδεύειν τὰ τέκνα καὶ ἑκάστῃ 11, 1 ἡλικίᾳ ἁρμοζόμενος προβαίνει τῇ παιδείᾳ, καὶ οὐκ ἴσως τὸ μικρὸν βρέφος παιδεύει τῷ μειρακίῳ οὐδὲ τὸ μειράκιον ὡσαύτως τῷ νεανίσκῳ 10 οὐδὲ τὸν νεανίαν τῷ τελείῳ ἀνδρί, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑποτιτθίῳ διὰ 2 δακτύλου παιδεία γίνεται, παιδίῳ δὲ μείζονι διὰ χειρὸς ῥαπίσματος, μειρακίῳ δὲ διὰ ἱμάντος, νεανίσκῳ διὰ ῥάβδου, ἀνδρὶ δὲ ἐκδίκησις τῶν μειζόνων παραπτωμάτων μαχαίρᾳ διὰ νόμου, οὕτως καὶ ὁ κύριος ἑξῆς ἐνομοθέτει ἑκάστῃ γενεᾷ τὰ ἁρμόζοντα. ἐκείνους μὲν γὰρ φόβῳ 3 D212 15 ἐσωφρόνιζεν, ὡς παιδίοις μικροῖς διαλεγόμενος καὶ ἀγνοοῦσι τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοὺς δὲ τελείους τελείων ἠξίου μυστηρίων. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γὰρ οὕτω πως λέγει τοῖς μαθηταῖς 4 P227 ἐν πολλοῖς τόποις »οὐκ οἴδατε | τί ποιῶ, ὕστερον δὲ γνώσεσθε«, Ö420 τουτέστιν ὅταν τέλειοι γένησθε· καὶ πάλιν »οὐκ ᾔδεισαν, ἕως ἀνέστη 20 ἐκ τῶν νεκρῶν«. ὁ δὲ Παῦλος »οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι 5 δύνασθε«, δεικνὺς ὅτι καιρῶν προϊόντων τελειότεραι ἐντολαί, οὖσαι μὲν αἱ αὐταί, μεταβαλλόμεναι δὲ εἰς ἑτέραν σχέσιν, ἀλλὰ τοῖς νέοις μὲν ἄλλως σχηματιζόμεναι, ἑτέρως δὲ τοῖς ἐντελεστέροις. νομο- 6 θετήσας γὰρ ὁ νόμος »ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ« οὐκ εἶπεν αὐτοῖς, 25 ἐκβάλετε ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, ἀλλ' ἐὰν ἐκβάλῃ τις ὀφθαλμόν, ἐκβληθήσεται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἐκβαλόντος· ἕκαστος δὲ φειδόμενος τοῦ ἰδίου σώματος παρεδίδου τὴν σιαγόνα τύπτεσθαι καὶ οὐκ ἔτυπτε. καὶ ἀπὸ τότε ἐφυλάττετο τὰ νῦν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τηλαυγῶς εἰρη- 7

18 Joh. 13, 7 — 19 vgl. Joh. 2, 22 — 20 I Kor. 3, 2f — 24 Lev. 24, 20

V M

1 τῇ// . . . . εἰρημένῃ// ἐντολῇ//, überall ein Buchstabe wegradiert Vcorr ὅτι *] τὸ VM 2 ⟨γὰρ καὶ⟩ * 9 τῷ μειρακίῳ am Rande nachgetragen Vcorr | τῷ νεανίσκῳ am Rande nachgetragen Vcorr 10 τῷ τελείῳ ἀνδρὶ auf Rasur Vcorr 13 μαχαίρᾳ *] μάχαιρα VM 19 γένησθε aus γενήσεσθαι Vcorr 21 τελειό//τεραι, ο aus ω Vcorr | vor ἐντολαὶ Rasur von 5 Buchstaben Vcorr 21f οὖσαι μὲν auf Rasur Vcorr 22 αἱ αὐταὶ nachgetragen Vcorr ἑαυταὶ M | [ἀλλὰ]? * 25 ἐκβάλλετε M

μέγα, τότε μὲν ἀνάγκῃ ὡς νέων σωφρονιζομένων, νῦν δὲ προαιρέσει ἅτε δὴ τελείων πειθομένων. εἰ δὲ φάσκεις περιπλοκὴν εἶναι ταύτην, 8 τὸ λέγειν »ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ« καὶ τὸ τὸν φονέα φονεύεσθαι, ἰδοὺ καὶ περὶ τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως βλέπομεν τὸν σωτῆρα λέγοντα
5 »ὅτι ἐλεύσεται ὁ αὐτοῦ δεσπότης« (τοῦτο δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, αὐτὸς πάντων ὢν δεσπότης) καί φησιν »καὶ διχοτομήσει αὐτὸν τὸν δοῦλον καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει«. οὐκοῦν καὶ 9 κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐξοπλίζῃ συκοφαντῶν πάλιν ῥήματα καὶ εἴποις ἂν τοῦτον μὴ εἶναι ἀγαθόν (καίτοι γε ἐκ πατρὸς ἀγαθοῦ γεγεννημένον
10 καὶ ἀγαθὸν ὄντα), ἀλλὰ δίκαιον καὶ [οὐθ'] ἕτερον παρὰ τὸν πατέρα. δύνασαι ἄρα καὶ αὐτὸν ἀπαλλοτριοῦν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὦ οὗτος, 10 ὁ προελθὼν ἡμῖν πάλιν διαιρέτης καὶ γεωμέτρης τῶν νόμων, τριχῶς D213 τὰ πάντα διαιρῶν. καὶ τῷ μὲν εἰπεῖν ὅτι εἰς τύπους συμβολικῶς 11 τινα ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὀλίγα παρήψω τῆς ἀληθείας, ἵνα διὰ
15 τῶν ὀλίγων δυνηθῇς καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπατῆσαι. καὶ γὰρ τῷ 12 ὄντι »ἐκείνοις τυπικῶς συνέβαινεν, ἐγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νουθεσίαν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν«, ⟨ὥς⟩ φησιν ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος, περί τε περιτομῆς λέγων καὶ σαββάτου καὶ τῶν ἄλλων.
εἴθε δὲ τὰ πάντα ἠλήθευες καὶ οὐκέτι τρίτον μέσον θεὸν τὸν 13
20 μὴ ὄντα ἔφερες ἡμῖν, μᾶλλον δὲ σαυτῷ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ ἠπατημένοις. | P228

12. Νομίζω δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἱκανῶς πρὸς τάς σου λέξεις, 12, 1 ὦ ἀγύρτα, εἰρῆσθαι, ὧν ποιήσας τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τὰς ἑξῆς αἱρέσεις βαδιοῦμαι, τὸν αὐτὸν θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος ἐπικουρῆσαι τῇ
25 ἡμῶν μετριότητι εἰς τὸ φωρᾶσαι ἑκάστης αἱρέσεως παραπεποιημένης τὸν ἔλεγχον. ὅτι μὲν γὰρ συρίγμασιν ἑαυτοῦ, ὡς ἀπὸ θαλάσσης 2 ἀνελθὼν καρχαρίας καὶ ἔχιδναν προκαλούμενος, τὴν Φλώραν διὰ Ö422 τῶν γραμμάτων αὐτήν τε καὶ ἄλλους σὺν αὐτῇ ἠπάτησεν, δέδεικται ἐν τοῖς εἰρημένοις· ἐν δὲ τῇ τῆς ἀληθείας σαγήνῃ ἧς τὸ αἴνιγμα ὁ 3

5 Matth. 24, 50f — 16 I Kor. 10, 11 — 29f vgl. Matth. 13, 51ff

V M

1 ὡς auf Rasur V corr 2 vor ἅτε zwei Buchstaben ausradiert V corr 8 κατὰ *] περὶ V M | συκοφαντεῖν aus συκοφαντῶν V corr συκοφαντεῖν M 10 [οὐθ'] *] erst nachgetragen V corr steht in M 13 εἰπεῖν ὅτι am Rande nachgetragen V corr 16f εἰς οὓς — κατήντησεν nachgetragen V corr 17 ⟨ὥς⟩ * 19 εἴθε auf Rasur V corr 23 αἱρέσεις am Rande nachgetragen V corr 25 μετριό///τητι ο aus ω V corr 29 nach ἧς 2—3 Buchstaben ausradiert V corr

κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ βασιλείαν οὐρανῶν ἀπεφήνατο ἐνειλήσαντες
καὶ τῶν πονηρῶν ἰχθύων ἕνα ὄντα αὐτὸν ἐλέγξαντες τῷ τὰ μοχθηρὰ
ῥήματα αὐτοῦ φωρατὰ ποιῆσαι. τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστεως διδασκαλίᾳ
ἡττήσαμεν. ἐν τῇ τοῦ θεοῦ τοίνυν δυνάμει συντρίψαντες τοῦτον 4
5 αὐτοὶ μὲν θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ἐπὶ δὲ τὰς ἑξῆς ὁμοίως ὡς προεῖπον P 229
προέρχεσθαι ἐπιβαλώμεθα. | D 214
Ö 424

V M

3 ῥήματα, ῥή auf Rasur V corr | αὐτοῦ am Rande nachgetragen V corr
6 Unterschrift κατὰ Πτολεμαίων V M

EPIPHANIUS

(ANCORATUS UND PANARION)

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. DR. **KARL HOLL**

ZWEITER BAND

PANARION HAER. 34—64

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1922

Vorwort.

Nach langer Unterbrechung habe ich nun den zweiten Band dieser Ausgabe zu Ende führen können. Bogen 1—20 waren bereits im Juli 1916 abgesetzt. Ich habe die Aushängebogen mehrfach an Freunde verliehen; sie sind daher schon bisher in wissenschaftlichen Abhandlungen benützt worden. Ob ich das Werk im gleichen Stil wie seither, ob ich es überhaupt werde fortsetzen können, wird mit davon abhängen, wie die in diesen Tagen zur Verhandlung stehenden großen politischen Fragen entschieden werden.

Berlin, den 23. August 1922.

Karl Holl.

Sigelverzeichnis.

V = Vaticanus 503
M = Marcianus 125
U = Urbinas 17/18

Die übrigen Abkürzungen für benutzte Zeugen sind an Ort und Stelle erklärt

P am Rand bedeutet die Seitenzahlen von Petavius
D die von Dindorf
Ö die von Öhler

Im Apparat ist Corn. = Cornarius
Op. = Oporinus
Pet. = Petavius
Dind. = Dindorf
Öh. = Öhler
Jül. = A. Jülicher
Klosterm. = E. Klostermann

Die Verbesserungen des Herausgebers sind mit * bezeichnet

+ = fügt hinzu
< = läßt aus
* = Lücke
† = Textverderbnis
[ ] = zu tilgen
⟨ ⟩ = einzusetzen

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις δεκατρεῖς· P229 D214 Ö424

λδ̅. Μαρκώσιοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου συμφοιτητής, 34, 1
δύο ἀρχὰς καὶ αὐτὸς παρεισάγων. ἀθετεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν, φαν-
5 τασίας δέ τινας δι' ἐκπομάτων ἐξ ἐπαοιδῆς εἰς κυάνεον χρῶμα καὶ
πορφύρεον † μεταβαλὼν μυσταγωγεῖ τὰς ἀπατωμένας γυναῖκας. καὶ 2
αὐτὸς δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων βούλεται τὰ πάντα † ἡγεῖ-
σθαι ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

λε̅. Κολορβάσιοι. Καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ὡσαύτως τὰ αὐτὰ 35
10 διηγούμενος, κατά τι δὲ διαφερόμενος πρὸς τὰς ἄλλας αἱρέσεις, φημὶ
δὲ πρὸς τοὺς περὶ Μάρκον καὶ Οὐαλεντῖνον, τὰς προβολὰς καὶ ὀγδο-
άδας ἑτέρως ἐδίδαξεν.

λϛ̅. Ἡρακλεωνῖται καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν ὀγδοάδων φέρονται μυθο- 36, 1
λογίᾳ, ἑτέρως δὲ παρὰ τὸν Μάρκον καὶ Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντῖνον
15 καὶ τοὺς ἄλλους. ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς παρ' αὐτοῖς 2
τελευτῶντας | ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται δι' ἐλαίου, ὀποβαλσάμου D215
καὶ ὕδατος, ἐπικλήσεις τινὰς Ἑβραϊκαῖς λέξεσιν ἐπιλέγοντες ἐπὶ τῇ
κεφαλῇ τοῦ δῆθεν λυτρουμένου.

V M anaceph. (die Nebenzeugen Joh. Dam. de haer. Migne 94, 700 A ff Doctr. patr. c. 34; S. 267 Diekamp sind nur ausnahmsweise berücksichtigt)

3 bei der Zählung ist in V M außer der durchlaufenden Nummer (λδ̅—μϛ̅), noch eine besondere für den 3. Tomos durchgeführt (α̅—ιγ̅); in der Regel stehen beide Zahlen am Rand. Nur die erstere rührt jedoch von Epiph. selbst her, vgl. S. 4, 10 | συμφοιτητὴς οι aus υ V corr συμφυτητὴς M **6** † μεταβαλὼν (μεταβάλλων anaceph.)] lies wohl μεταβαλλομένων ⟨ἐνεργῶν⟩ * | ἐμυσταγώγει V M **7f** † ἡγεῖσθαι] lies etwa ἠρτῆσθαι * **9** am Rande β̅ u. λε̅ V M **11** τοὺς] τὰς V M | vor τὰς ein πρὸς ausradiert V corr **13** am Rande γ̅ u. λϛ̅ VM **15f** πρὸς τῇ — τελευτῶντας] ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τῶν παρ' αὐτοῖς τελευτώντων anaceph. **16** ὀπο///-βαλσάμου, ο aus ω V corr ὀπῶβαλσάμου M ἀπὸ βαλσάμου anaceph.

λζ. Ὀφῖται, οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες καὶ τοῦτον Χριστὸν ἡγού- 37
μενοι, ἔχοντες δὲ φύσει ὄφιν τὸ ἑρπετὸν τοῦτο ἐν κίστῃ τινί.

λη. Καϊανοὶ ὡσαύτως ἅμα τοῖς πρότερον τὸν νόμον καὶ τὸν 38, 1
λαλήσαντα ἐν νόμῳ ἀθετοῦντες σαρκός τε ἀνάστασιν ἀρνούμενοι τὸν
5 Κάϊν δοξάζουσι, λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας εἶναι δυνάμεως.
ἅμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ τε καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ 2
Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σοδομίτας. | P230

λθ. Σηθιανοί. οὗτοι πάλιν τὸν Σὴθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐ- 39, 1
τὸν εἶναι ἐκ τῆς ἄνω Μητρός, μεταμεληθείσης ἐφ' ᾧ τοὺς περὶ τὸν
10 Κάϊν προεβάλετο, εἶτα συνελθούσης μετὰ τὸ τὸν Κάϊν ἀποβληθῆναι
καὶ τὸν Ἄβελ ἀπο|κτανθῆναι τῷ ἄνω Πατρὶ καὶ καθαρὸν σπέρμα Ö426
τὸν Σὴθ ποιησάσης· ἐξ οὗπερ λοιπὸν κατήχθη τὸ πᾶν τῶν ἀνθρώ-
πων γένος. καὶ αὐτοὶ δὲ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ ὅσα οἱ ἄλλοι 2
δογματίζουσιν ἐδογμάτισαν.

15 μ. Ἀρχοντικοί. οὗτοι πάλιν εἰς πολλοὺς ἄρχοντας τὸ πᾶν ἀνα- 40, 1
φέρουσι καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων γεγενῆσθαι λέγουσιν· ἁλίσκονται
δὲ καὶ ἐπὶ αἰσχρότητί τινι. σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσιν καὶ 2
παλαιὰν διαθήκην διαβάλλουσιν. κέχρηνται δὲ καὶ παλαιᾷ καὶ νέᾳ
διαθήκῃ, ἑκάστην λέξιν εἰς τὸν ἑαυτῶν νοῦν μεθοδεύοντες.

20 μα. Κερδωνιανοί, οἱ ἀπὸ Κέρδωνος ⟨τοῦ⟩ ἀπὸ Ἡρακλέωνος δια- 41, 1
δεξαμένου τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ· ὃς
ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς Ῥώμην μεταναστὰς τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἐξέθετο
ἐν χρόνοις Ὑγίνου ἐπισκόπου. δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὗτος ἐναν- 2

V M anaceph.

1 δ u. λζ V M | Ὀφῖται + Ὀφῖταί εἰσιν M nachgetragen Vcorr **2** φύσει ὄφιν < anaceph. | τοῦτο < V M **3** ε u. λη V M | Καϊανοὶ + καὶ Καϊανοὶ M nachgetragen Vcorr | τοῖς] ταῖς V M **5** εἶναι < anaceph. **6** καὶ[2] oben drüber Vcorr | τοὺς] τοῖς M **7** Ἀβηρών V M **8** ϛ u. λθ V M **9** ἐκ τῆς — μεταμεληθείσης] ἐκ μεταμελείας τῆς ἄνωθεν μητρὸς anaceph. | ἐφ' ᾧ *] ἐφ' ἡ V M **9f** ἐφ' ᾧ — προεβάλετο, εἶτα < anaceph. **10** συνελθούσης getilgt Vcorr < M | τὸ < anaceph. | ἀποβληθῆναι < anaceph. **11** ἀποκτανθῆναι + συνελθούσης M nachgetragen Vcorr **12** πᾶν τῶν *] πάντων V M anaceph. **14** vor ἐδογμάτισαν + καὶ αὐτοὶ anaceph. **15** ζ u. μ V M | πολλὰς ἀρχὰς anaceph. **16** λέγουσιν < anaceph. **18** μεταβάλλουσι anaceph. | καὶ[1] < anaceph. **19** ἑκάστην λέξιν aus ἑκάστῃ λέξει V corr **20** η u. μα V M | ⟨τοῦ⟩ ἀπὸ *] ἀπὸ V M τοῦ statt ἀπὸ anaceph. | Ἡρακλείου V M **20f** διαδεξαμένου Pet.] δεξάμενοι V M διαδεξάμενοι anaceph. **21** προσθέντος — ἀπάτῃ < anaceph. | ὃς aus ὡς Vcorr **21f** ὃς — ἐπισκόπου] ἀπὸ δὲ . . . μεταναστάντος καὶ . . . ἐκθεμένου anaceph. **23** Ὑγιεινοῦ M | δὲ oben drüber Vcorr

τίας ἀλλήλαις, μὴ | εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννητόν· ὁμοίως τε νεκρῶν D 216
ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

μβ. Μαρκιωνισταί. Μαρκίων ὁ ἀπὸ Πόντου ὁρμώμενος ἐπισκό- 42, 1
που μὲν ἦν υἱός, φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα διὰ τὸ ἐξεῶσθαι ὑπὸ
5 τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀνελθών τε εἰς Ῥώμην καὶ αἰ- 2
τήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ * καὶ μὴ τυχών, ἐπαρθεὶς
κατὰ τῆς πίστεως ἐδογμάτισε, τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγησάμενος, ἀγαθόν τε
καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον, εἶναί τε τὴν καινὴν διαθήκην ἀλλοτρίαν τῆς
παλαιᾶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετεῖ, 3
10 βάπτισμα δίδωσιν οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρία μετὰ τὸ παρα-
πεσεῖν· ὑπὲρ δὲ τῶν τεθνεώτων κατηχουμένων ἄλλοι παρ' αὐτοῖς
βαπτίζονται. ἀδεῶς δὲ καὶ γυναιξὶν ἐπιτρέπει δῆθεν λουτρὸν διδόναι.

μγ. Λουκιανισταί. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις 43
Κωνσταντίνου γενόμενος, πάντα κατὰ Μαρκίωνα ἐδογμάτισεν, ἕτερα
15 δὲ παρὰ τὸν Μαρκίωνα καὶ αὐτὸς δῆθεν περισσοτέρως δογματίζει. | P 231

μδ. Ἀπελληϊανοί. καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια Μαρκίωνι καὶ 44, 1
Λουκιανῷ κακίζει τὴν πᾶσαν ποίησιν καὶ τὸν πεποιηκότα. οὐχ ὁμοίως 2
δὲ τούτοις τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο, ἀλλὰ μίαν μὲν ἀρχὴν καὶ ἕνα θεόν,
ὄντα ἀνώτατον καὶ ἀκατονόμαστον, αὐτὸν δὲ τὸν ἕνα πεποιηκέναι
20 ἄλλον. καὶ οὗτος ὁ γεγονώς, πονηρὸς εὑρεθείς, ἐποίησεν ἐν τῇ αὐτοῦ
φαυλότητι τὸν κόσμον.

με. Σευηριανοί. Σευῆρος πάλιν τις τῷ Ἀπελλῇ συνεπόμενος | τὸν 45, 1 Ö 428
μὲν οἶνον ἀποβάλλεται καὶ τὴν ἄμπελον, ἔκ τε τοῦ δρακοντοειδοῦς
Σατανᾶ καὶ γῆς μυθολογῶν πεφυκέναι, συνελθόντων ἀλλήλοις. τήν 2

V M anaceph.

1 ἀλλήλαις < anaceph. **2** ἀθετῶν anaceph. | καὶ + τὰ κατὰ V
3 θ̄ u. μβ̄ V M | ὁ] οὗτος anaceph. **5** τε] δὲ anaceph. | ἐν τῇ Ῥώμῃ anaceph.
6 * ⟨πρεσβυτέρους⟩ * **10** καὶ δύο < V M **11f** ἄλλοι — βαπτίζονται] ἑτέρους
βαπτίζει anaceph. **12** δὲ < anaceph. | δῆθεν < anaceph. **13** ῑ u. μγ̄ VM
14 κατὰ + τὸν anaceph. **14f** ἕτερα δὲ] πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτερά τινα M πρὸς
δὲ τούτοις καὶ nachgetragen, τινὰ auf Rasur statt δὲ V corr **15** περισσότερον
anaceph. **17** κακίζει] δογματίζει, κακίζων anaceph.; τὰ ὅμοια ist adverbial gebraucht, vgl. S. 4, 3 **18** τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο] δογματίζει καὶ τρεῖς ἀρχὰς
anaceph. | μὲν < anaceph. **19** ἀκατο///νόμαστον, ο aus ω V corr | τὸν ἕνα
< anaceph. **20** οὗτος ὁ γεγονὼς] αὐτὸς ὁ γενόμενος anaceph.; lies viell. οὗτος ὁ
⟨δι' αὐτοῦ⟩ γεγονώς * | ἐν < anaceph. | ἑαυτοῦ anaceph. **22** ιβ̄ u. μὲ V M |
τις πάλιν anaceph. **23** τε] δὲ anaceph. **24** Σατᾶν anaceph. | συνελθόντων
ἀλλήλοις < anaceph.

τε γυναῖκα παραιτεῖται. φάσκων ἀριστερᾶς δυνάμεως αὐτὴν ὑπάρχειν. ὀνομασίας τέ τινας ἀρχόντων καὶ βίβλους | τινὰς ἀποκρύφους παρεισάγει. τὰ ὅμοια δὲ ταῖς ἄλλαις τὴν σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετεῖ καὶ παλαιὰν διαθήκην. 3 D217

5 $\overline{\mu\varsigma}$. Τατιανοί. οὗτος συνήκμασεν Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι τῷ ἁγίῳ, τῷ καὶ φιλοσόφῳ. μετὰ δὲ τὴν τοῦ μάρτυρος καὶ φιλοσόφου Ἰουστίνου τελευτὴν προσεφθάρη τοῖς τοῦ Μαρκίωνος δόγμασιν μαθητευθεὶς τῷ αὐτῷ, τά τε ἴσα αὐτῷ ἐδογμάτισεν καὶ ἕτερα προσθεὶς παρ' ἐκεῖνον. ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὁρμᾶσθαι. | 46 P232 Ö430

10 Ταῦτα τὰ κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων τοῦ κατὰ τεσσαράκοντα ἓξ αἱρέσεων.

V M anaceph.

1 τε < anaceph. | παραιτεῖται φάσκων < anaceph. 2 τε] δὲ anaceph. | βιβλία τινὰ ἀπόκρυφα anaceph. 5 $\overline{\iota\gamma}$ u. $\overline{\mu\varsigma}$ V M | Τατιανοὶ + Τατιανὸς anaceph. | συνήκμασεν + μὲν anaceph. 6 τῷ καὶ φιλοσόφῳ < anaceph. 6f Ἰουστίνου τελευτὴν καὶ φιλοσόφου V M 7f μαθητευθεὶς + δὲ anaceph. 8 ἕτερα προσθεὶς] πάλιν ἕτερα V M 9 δὲ < M

Κατὰ Μαρκωσίων $\overline{ιδ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{λδ}$.

Μάρκος δέ τις, ἀφ' οὗπερ οἱ Μαρκώσιοι καλούμενοι, ἀπὸ τού- 1, 1
των ὁρμώμενος καὶ ἕτερα παρὰ τούτους τολμήσας κακὰ τῷ κόσμῳ
ἐξήμεσε· τούτους γὰρ διαδέχεται τοὺς περὶ Σεκοῦνδον καὶ Ἐπιφάνη καὶ
5 Πτολεμαῖον καὶ Οὐαλεντῖνον, εἰς περισσοτέραν δὲ ἀγυρτώδη συνάθροι-
σιν ἐπήρθη. γύναια γὰρ καὶ ἄνδρας παρ' αὐτοῦ πεπλανημένα τε καὶ 2
πεπλανημένους ἐπηγάγετο, ὑποληφθεὶς ὁ ἐλεεινὸς διορθωτὴς εἶναι
τῶν προειρημένων ἀπατεώνων, μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπειρότα-
τος. ἀπατήσας δὲ τοὺς προειρημένους πάντας καὶ τὰς προειρημένας 3
10 προσέχειν αὐτῷ ὡς γνωστικωτάτῳ καὶ δύναμιν τὴν μεγίστην ἀπὸ
τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων ἔχοντι, ὡς πρόδρομος ὢν
ἀληθῶς τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποδέδεικται. τὰ γὰρ Ἀναξιλάου παίγνια 4
τῇ τῶν λεγομένων μάγων πανουργίᾳ συμμίξας, δι' αὐτῶν φαντάζων
τε καὶ μαγεύων, εἰς ἔκπληξιν τοὺς | ὁρῶντάς τε καὶ πειθομένους D 218
15 αὐτῷ περιέ|βαλεν, ὡς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τοῦτο ἐπι- P 233
τελοῦσιν. οἱ δὲ τὰ ἀπὸ περιεργίας * ὁρῶντες δοκοῦσι δυνάμεις τινὰς 5
ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἐπιτελεῖσθαι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ταῦτα ποιούντων.
τὸν γὰρ νοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντες οὐχ ὁρῶσι, μὴ γινώσκοντες δο- 6
κιμάσαι, ὅτι ἀπὸ μαγείας ἡ σύστασις τοῦ παρ' αὐτοῦ παιγνίου ὡς
20 ἔπος εἰπεῖν ἐπιτελεῖται. αὐτοὶ γὰρ ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγόνα-
σιν, ὑπαχθέντες κακῇ τινι ὑπονοίᾳ. φασὶ γὰρ τρία ποτήρια λευκῆς 7
ὑάλου παρ' αὐτοῖς ἑτοιμάζεσθαι κεκραμένα λευκῷ οἴνῳ καὶ ἐν τῇ
ἐπιτελουμένῃ παρ' αὐτοῦ ἐπῳ|δῇ, τῇ νομιζομένῃ εὐχαριστίᾳ, μετα- Ö 432

V M **6—16** fast wörtlich nach Irenaeus adv. haer. I 13, 1; I 114f Harvey (= lat.); vgl. auch Hippolyt refut. VI 39, 1; S. 170, 11—14 Wendland

1 Überschrift *κατὰ Μαρκωσίων $\overline{ιδ}$ ἡ καὶ τριακοστὴ τετάρτη* V M **4** *Ἐπιφανῆ///, ν* wegradiert V corr **6** *παρ'*] *ὑπ'* statt *παρ'* V corr *ὑπ'* M **8** vor *μαγικῆς* + ⟨*ἅτε*⟩? * **11** *ἀκατο///νομάστων, ο* aus *ω* V corr | *ἔχοντι* aus *ἔχων τι* V corr **12** *Ἀναξιλάου, α* auf Rasur V corr **13** vor *τῇ* zwei Buchstaben ausradiert V **15** *ἀπ'* *] *ὑπ'* V M **16** * ⟨*ὁρμώμενα*⟩ *

*βάλλεσθαι εὐθύς, τὸ μὲν ἐρυθρὸν * ὡς αἷμα, τὸ δὲ πορφύρεον, τὸ δὲ κυάνεον.*

Ἐγὼ τοίνυν ἵνα μὴ εἰς δεύτερον κάματον ἑαυτὸν ἐπιδῶ, ἀρκεσθῆναι δεῖν ἡγησάμην τοῖς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἁγιωτάτου 8
5 *Εἰρηναίου κατ' αὐτοῦ τοῦ Μάρκου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων πραγματευθεῖσιν, ἅτινα ἐνταῦθα πρὸς ἔπος ἐκθέσθαι ἐσπούδασα. καὶ ἔστιν τάδε. φάσκει γὰρ αὐτὸς Εἰρηναῖος ὁ ἅγιος ἐν τῷ ὑποφαίνειν τὰ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, λέγων οὕτως·*

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ.

10 Ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσποιούμενος εὐχαριστεῖν καὶ ἐπὶ πλέον 2, 1 ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα Χάριν τὸ αἷμα τὸ ἑαυτῆς στάζειν ἐν τῷ ἐκείνου ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ καὶ ὑπεριμείρεσθαι τοὺς παρόντας ἐξ ἐκείνου γεύσασθαι τοῦ πόματος, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς
15 ἐπομβρήσῃ ἡ διὰ τοῦ μάγου τούτου κληζομένη Χάρις. πάλιν δὲ γυ- 2 ναιξὶν ἐπιδοὺς ἐκπόματα κεκραμένα αὐτὰς εὐχαριστεῖν | ἐγκελεύεται παρεστῶτος αὐτοῦ. D219 καὶ τούτου γενομένου, αὐτὸς ἄλλο ποτήριον πολλῷ μεῖζον ἐκείνου, οὗ ἡ ἐξηπατημένη ηὐχαρίστησε, προσενεγκὼν καὶ μετακενώσας ἀπὸ τοῦ μικροτέρου τοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς ηὐχαριστημένου εἰς τὸ ὑπ' αὐ-
20 τοῦ κεκομισμένον * ἐπιλέγων ἅμα οὕτως »ἡ πρὸ τῶν ὅλων, ἡ ἀνεννόητος 3 καὶ ἄρρητος Χάρις πληρῶσαι σου τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ πληθῦναι ἐν σοὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκατασπείρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν«. | καὶ τοιαῦτά τινα εἰπὼν καὶ ἐξοιστρήσας τὴν ταλαίπωρον 4 P234 θαυματοποιὸς ἀνεφάνη, τοῦ μεγάλου πληρωθέντος ἐκ τοῦ μικροῦ ποτηρίου,
25 ὥστε καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἄλλα τινὰ τούτοις παραπλήσια ποιῶν ἐξηπάτησε πολλοὺς καὶ ἀπαγήοχεν ὀπίσω αὐτοῦ.

22f vgl. Matth. 13, 31 u. 8

V M **9ff** Irenaeus adv. haer. I 13, 2ff; I 115ff Harvey (= lat.), vgl. Hippolyt refut. VI 39, 2ff; S. 170, 14ff Wendland

1 * ⟨*γινόμενον*⟩ * **4** *δεῖν* angeflickt V corr **7** *αὐτὸς* Pet.] *αὐτοῖς* V M **8** *γενόμενα* *] *λεγόμενα* V M **10** *ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα*] *pro calice enim vino mixto* lat. **12** *ποιεῖ* Ausgg.] *ποιεῖν* V M **13** *ἐκείνω* V **13f** *ὑπεριμείρεσθαι* Ausgg.] *ὑπερομείρεσθαι, ειρ* auf Rasur V corr *ὑπερομείρεσθαι* M **15** *δὲ* < lat. **19** *εὐχαριστημένον* V **20** *κεκομισμένον* Ausgg.] *κεκοσμημένον* V M *allatus* lat. | *κεκομισμένον* + *multo maiorem* lat. | * alte Lücke; ergänze wohl ⟨*εὐχαριστεῖ*⟩ * | *ἅμα*] *statim* lat. | *ἡ*² < Hipp. **23** *τὴν ταλαίπωρον*] *illam infelicem* lat. **24** *μεγάλου* + *calix* lat. **26** *ἀπαγείοχεν* V M

Εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ δαίμονά τινα πάρεδρον ἔχειν, δι' οὗ αὐτός τε 5
προφητεύειν δοκεῖ καὶ ὅσας ἀξίας ἡγεῖται ⟨γενέσθαι⟩ μετόχους τῆς χάριτος
αὐτοῦ προφητεύειν ποιεῖ. μάλιστα γὰρ περὶ γυναῖκας ἀσχολεῖται καὶ τού- 6
των τὰς εὐπαρύφους καὶ περιπορφύρους καὶ πλουσιωτάτας, ἃς πολλάκις
5 ὑπάγεσθαι πειρώμενος, κολακεύων φησὶν αὐταῖς »μεταδοῦναί σοι θέλω
τῆς ἐμῆς Χάριτος, ἐπειδὴ ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὸν ἄγγελόν σου διὰ παντὸς
βλέπει πρὸ προσώπου αὐτοῦ. ὁ δὲ τόπος τοῦ Μεγέθους ἐν ἡμῖν ἐστί·
δεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ ἓν καταστῆναι. λάμβανε πρῶτον ἀπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμοῦ 7
τὴν Χάριν. εὐτρέπισον σεαυ|τὴν ὡς νύμφη ἐκδεχομένη τὸν νυμφίον ἑαυτῆς, Ö434
10 ἵνα ἔσῃ ὃ ἐγὼ καὶ ἐγὼ ὃ σύ. καθίδρυσον ἐν τῷ νυμφῶνί σου τὸ σπέρμα
τοῦ φωτός. λάβε παρ' ἐμοῦ τὸν νυμφίον καὶ χώρησον αὐτὸν καὶ χωρή-
θητι ἐν αὐτῷ. ἰδού, ἡ Χάρις κατῆλθεν ἐπὶ σέ· ἄνοιξον τὸ στόμα σου
καὶ προφήτευσον«. τῆς δὲ γυναικὸς ἀποκρινομένης »οὐ προεφήτευσα 8
πώποτε καὶ οὐκ οἶδα προφητεύειν«, ἐπικλήσεις τινὰς ποιούμενος ἐκ δευ-
15 τέρου εἰς κατάπληξιν τῆς ἀπατωμέ|νης φησὶν αὐτῇ »ἄνοιξον τὸ στόμα σου D220
⟨καὶ⟩ λάλησον ὅ τι δήποτε καὶ προφητεύσεις«. ἡ δὲ χαυνωθεῖσα καὶ 9
κεπφωθεῖσα ὑπὸ τῶν προειρημένων, διαθερμανθεῖσα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς
προσδοκίας τοῦ μέλλειν αὐτὴν προφητεύειν, τῆς καρδίας πλέον τοῦ δέοντος
παλλούσης, ἀποτολμᾷ λαλεῖν ληρώδη καὶ τὰ τυχόντα, πάντα κενῶς καὶ 10
20 τολμηρῶς, ἅτε ὑπὸ κενοῦ τεθερμαμμένη πνεύματος (καθὼς ὁ κρείσσων
ἡμῶν ἔφη περὶ τῶν τοιούτων ⟨προφητῶν⟩, ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς ψυχὴ
κενῷ ἀέρι θερμαινομένη) καὶ ἀπὸ τούτου λοιπὸν προφήτιδα ἑαυτὴν ὑπο- 11
λαμβάνει καὶ εὐχαριστεῖ Μάρκῳ τῷ ἐπιδιδόντι τῆς ἰδίας χάριτος αὐτῇ καὶ
ἀμείβεσθαι αὐτὸν πειρᾶται, οὐ μόνον κατὰ τὴν τῶν ὑπαρχόντων δόσιν
25 (ὅθεν καὶ χρημάτων πλῆθος πολὺ συναγήοχεν), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ

V M lat. (Hipp. bis Z. 3)

2 *⟨γενέσθαι⟩* *] *fieri* lat. **3 f** *καὶ τούτων τὰς*] *et hoc circa eas* lat. **4** *περιφορφύρους* V M **5** *μεταδοῦναί σοι*] *participare te* lat. **6** *τῆς ἐμῆς*] *ex mea* lat. **7** *τοῦ μεγέθους*] *tuae magnitudinis* lat. **8** *δεῖ* Ausgg.] *δι'* V M *oportet* lat. | *εἰς τὸ ἓν καταστῆναι* (*καταντῆσαι*? Jül.) *, vgl. S. 8, 2] *εἰς τὸ ἐγκαταστῆσαι* V M *in unum convenire* lat. **10** *ἔσῃ* oben drüber Vcorr **13** *προεφήτευσα, προε* auf Rasur Vcorr **16** *⟨καὶ⟩* *] *et* lat. **16 f** *καὶ κεπφωθεῖσα* nachgetragen Vcorr **17** *ὑπὸ*[1] u. [2]] lies *ἀπὸ*? * **18** *καρδίας* + *eius* lat. | *πλέον*] *multo plus* lat. **20** *κενοῦ* < lat. **21** *ἔφη*] *exequitur* lat. | *⟨προφητῶν⟩* *] *prophetis* lat. | *τολμηρὸν καὶ ἀναιδὲς*] *audax et inverecunda est* lat.; lies viell. *τολμηρὸν καὶ ἀναιδές ⟨τι⟩* * **22** vor *κενῷ* + *quasi* lat. | *ἀπὸ τούτου λοιπὸν*] *exinde* lat. **22 f** *ὑπολαμβάνει* Pet.] *μεταλαμβάνει* V M *putat* lat. **24** *πειρᾶται*] *gestit* lat. | *μόνο///ν, ο* aus *ω* Vcorr | *τῶν ὑπαρχόντων*] *substantiae suae* lat. **25** *συναγήοχεν* *] *συνενήνοχεν* V M *collegit* lat.

σώματος κοινωνίαν, κατὰ πάντα ἑνοῦσθαι αὐτῷ προθυμουμένη, ἵνα σὺν αὐτῷ κατέλθη εἰς τὸ ἕν.

Ἤδη δὲ τῶν πιστοτέρων τινὲς γυναικῶν τῶν ἐχου|σῶν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξαπατηθεισῶν, ἃς ὁμοίως ταῖς λοιπαῖς ἐπετήδευσε παρα-
5 πείθειν κελεύων αὐταῖς προφητεύειν, [καὶ] καταφυσήσασαι καὶ καταθεματίσασαι αὐτὸν ἐχωρίσθησαν τοῦ τοιούτου † θιάσου, ἀκριβῶς εἰδυῖαι ὅτι προφητεύειν οὐχ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μάγου ἐγγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ θεὸς ἄνωθεν ἐπιπέμψῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, οὗτοι θεόσδοτον ἔχουσι τὴν προφητείαν καὶ τότε λαλοῦσιν ἔνθα καὶ ὁπότε θεὸς βούλεται, ἀλλ'
10 οὐχ ὅτε Μάρκος κελεύει. τὸ γὰρ κελεῦον τοῦ κελευομένου μεῖζόν τε καὶ κυριώτερον, ἐπεὶ τὸ μὲν προηγεῖται, τὸ δὲ ὑποτέτακται. εἰ οὖν Μάρκος μὲν κελεύει ἢ ἄλλος τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δείπνοις ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ κλήρου οὗτοι πάντοτε παίζειν καὶ ἀλλήλοις ἐγκελεύεσθαι τὸ προφητεύειν καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς μαντεύεσθαι, ἔσται ὁ κελεύων μείζων τε καὶ
15 κυριώτερος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ἄνθρω|πος ὤν, ὅπερ ἀδύνατον. ἀλλὰ τοιαῦτα κελευόμενα ὑπ' αὐτῶν πνεύματα καὶ λαλοῦντα, ὁπότε βούλονται αὐτοί, ἐπίγεια καὶ ἀδρανῆ ἐστι, τολμηρὰ δὲ καὶ ἀναιδῆ, ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐκπεμπόμενα πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἀπώλειαν τῶν μὴ εὔτονον τὴν πίστιν ἣν ἀπ' ἀρχῆς διὰ τῆς ἐκκλησίας παρέλαβον φυλασσόντων. |

(Randnotizen: 12 P235 · 13 · 14 · D221 · 15 · Ö436)

20 3. Ὅτι δὲ φίλτρα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνυβρίζειν ἐμποιεῖ οὗτος ὁ Μάρκος ἐνίαις τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ πάσαις, αὗται πολλάκις ἐπιστρέψασαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἐξωμολογήσαντο, καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἠχρειῶσθαι ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐρωτικῶς πάνυ αὐτὸν πεφιληκέναι· ὥστε καὶ διάκονόν τινα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ [τῶν] ἡμετέρων ὑπο-
25 δεξάμενον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ περιπεσεῖν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ εὐειδοῦς ὑπαρχούσης καὶ τὴν γνώμην καὶ τὸ σῶμα διαφθαρείσης ὑπὸ τοῦ μάγου τούτου καὶ ἐξακολουθησάσης αὐτῷ πολλῷ χρόνῳ·

(Randnotizen: 3, 1 · 2)

V M lat.

1 vor *κατὰ* + *et* lat. | *προθυμουμένη*] *cupit* lat.; lies *ποθουμένη*? * 3 *πιστοτέρων* Ausgg.] *προτέρων* V M *fidelissimis* lat. 5 [*καὶ*] *] < lat. 6 *θειάσου*, *ει* aus *ι* V corr | *τοῦ τοιούτου † θιάσου*] *ab huiusmodi insano, qui se divinum spirare simulabat* lat.; lies etwa *ἀπὸ τοῦ τοιούτου γόητος, θεῖόν τι πνέειν προσποιουμένου* * 12 ⟨*ἀπὸ*⟩ *τοῦ κλήρου* *] *sortibus* lat. 13 *πάντοτε*] *omnes* lat. 14 vor *ἑαυτοῖς* + *eos* lat. 16 *τοιαῦτα* + *quidem* lat. 17 *ἐπίγεια* *] *ἐπίσαθρα*, *σαθρ* auf Rasur V corr *ἐπίσαθρα* M *terreni* lat. 20 *ὅτι δὲ*] *adhuc etiam* lat. | vor *φίλτρα* + *et* lat. | *πρὸς τῶ* V 21 *ἐμποιεῖ*] *efficit* lat. | *οὗτος ὁ*] *hic idem* lat. 23 *ἠχρειῶσθαι . . . καὶ ἐρωτικῶς*] *exterminatas . . . velut cupidine et inflammatas* lat. 24 [*τῶν*] * 25 *ταύτῃ τῇ*] *huiusmodi* lat. | vor *τῆς* + *nam* lat.

ἔπειτα μετὰ πολλοῦ κόπου τῶν ἀδελφῶν ἐπιστρεψάντων αὐτήν, τὸν ἅπαντα 3
χρόνον ἐξομολογουμένη διετέλεσε, πενθοῦσα καὶ θρηνοῦσα ἐφ' ᾗ ἔπαθεν
ὑπὸ τοῦ μάγου διαφθορᾷ.

Καὶ μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ τινες περιπολίζοντες ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐξαπα- 4
5 τῶντες γυναικάρια πολλὰ διέφθειραν, τελείους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, ὡς
μηδενὸς δυναμένου ἐξισωθῆναι τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως αὐτῶν, | μηδ' ἂν P236
Παῦλον μηδ' ἂν Πέτρον εἴπῃς μηδ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ 5
πλείω πάντων ⟨ἑαυτοὺς⟩ ἐγνωκέναι καὶ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως τῆς ἀρρή-
του δυνάμεως μόνους καταπεπωκέναι, εἶναί τε αὐτοὺς ἐν ὕψει ὑπὲρ πᾶσαν
10 δύναμιν. διὸ καὶ ἐλευθέρως πάντα πράσσειν, μηδένα ἐν μηδενὶ φόβον 6
ἔχοντας. διὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀκρατήτους ⟨τε⟩ καὶ ἀοράτους γίνεσθαι
τῷ κριτῇ. εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο αὐτῶν, παραστάντες αὐτῷ μετὰ τῆς ἀπο-
λυ|τρώσεως τάδε εἴποιεν· »ὦ πάρεδρε θεοῦ καὶ μυστικῆς πρὸ αἰώνων 7 D222
Σιγῆς, † ἣν τὰ Μεγέθη διὰ παντὸς βλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός,
15 ὁδηγῷ σοι καὶ προσαγωγεῖ χρώμενα, ἀνασπῶσιν ἄνω τὰς αὐτῶν μορφάς,
ἃς ἡ μεγαλότολμος ἐκείνη φαντασιασθεῖσα διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ Προπάτορος
προεβάλετο ἡμᾶς † τὰς εἰκόνας † τότε ἐνθύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπνιον ἔχουσα —
ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγὺς καὶ ὁ κῆρυξ με κελεύει ἀπολογεῖσθαι· σὺ δέ, ὡς ἐπι- 8
σταμένη τὰ ἀμφοτέρων, τὸν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν λόγον ὡς ἕνα ὄντα τῷ
20 κριτῇ παράστησον«. ἡ δὲ Μήτηρ ταχέως ἀκούσασα τούτων τὴν Ὁμηρικὴν 9
Ἄϊδος κυνέην αὐτοῖς περιέθηκε πρὸς τὸ ἀοράτως ἐκφυγεῖν τὸν κριτὴν καὶ
παραχρῆμα ἀνασπάσασα αὐτοὺς εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσήγαγε καὶ ἀπέδωκε
τοῖς ἑαυτῶν νυμφίοις.

Τοιαῦτα δὴ λέγοντες καὶ πράττοντες καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι 10
25 τῆς Ῥοδανουσίας πολλὰς ἐξηπατήκασι γυναῖκας, αἵτινες κεκαυτηριασμέναι
τὴν συνείδησιν αἱ μὲν καὶ εἰς φανερὸν ἐξομολογοῦνται, αἱ δὲ δυσωπούμεναι

20 vgl. *E* 844 — **25f** vgl. I Tim. 4, 2

V M lat.

3 *διαφθορα////*, *ν* wegradiert V corr **7** *μηδ' . . . μηδ'*] *aut . . . vel* lat. **8** *⟨ἑαυτοὺς⟩* Dind.] *se* lat. **9** *δυνάμεως*] *δυναμένους* M | *τε*] *autem* lat. **11** *⟨τε⟩* *] *et . . . et* lat. **13** *μυστικῆς* + *illius* lat. | *αἰώνων* Ausgg.] *αἰῶνος* V M *aeonon* lat. **14** † *ἣν*] *quam* lat.; alter Fehler für *⟨δι'⟩ ἧς* * **15** *προσαγωγεῖ*, *εῖ* aus *ῇ* V corr *προσαγωγῇ* M | *χρώμεθα* V | *ἀνασπῶσιν*] *abstrahunt* lat. **16** *φαντασιασθεῖσα*, *σιασθεῖ* auf Rasur V corr **17** † *τὰς εἰκόνας*] *imagines illorum* lat.; alter Fehler für *κατ' εἰκόνα ⟨αὐτῶν⟩* *, vgl. Irenaeus adv. haer. I 4, 5; I 41 Harvey (= Epiph. haer. 31, 17, 14; I 412, 20) | † *τότε*] *tunc* lat.; alter Fehler für *τό τε* * **19** *τὰ ἀμφοτέρων* < lat.; lies *τὰ ἀμφοτέρων ⟨ἡμῶν⟩*? * | *ὑπὲρ* < lat. **23** *ἑαυτοῦ* aus *ἑαυτῶν* V corr *ἑαυτοῦ* M **24** *δὴ*] *autem* lat. **25** *ῥοδανουσίας* (η oben drüber), *η* oben drüber V corr **26** *δυσωπούμεναι* + *⟨μὲν⟩*?, vgl. nachher *δὲ*

τοῦτο ἡσυχῇ δέ πως ἑαυτὰς *, ἀπηλπικυῖαι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ ἔνιαι μὲν
εἰς τὸ παντελὲς ἀπέστησαν, ἔνιαι δὲ ἐπαμφοτερίζουσι καὶ τὸ τῆς παροιμίας
πεπόνθασι, μήτε ἔξω μήτε ἔσω | οὖσαι, ταύτην ἔχουσαι τὴν ἐπικαρπίαν Ö 438
τοῦ σπέρματος τῶν τέκνων τῆς γνώσεως.

5 Οὗτος ⟨οὖν ὁ⟩ Μάρκος μήτραν καὶ ἐκδοχεῖον τῆς Κολορβάσου Σιγῆς 4, 1
αὑτὸν μονώτατον γεγονέναι λέγων, ἅτε μονογενὴς ὑπάρχων, αὐτὸ τὸ τοῦ
Ὑστερήματος ⟨σπέρμα⟩ κατατεθὲν εἰς αὐτὸν ὧδέ πως ἀπεκύησεν. αὐτὴν 2
τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων τετράδα
κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτὸν (ἐπειδή, φησί, τὸ ἄρρεν αὐ-
10 τῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο) καὶ μηνῦσαι αὑτήν, τίς ἦν, καὶ τὴν τῶν
πάντων γένεσιν, | ἣν οὐδενὶ πώποτε οὐδὲ θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, P 237
τούτῳ μονωτάτῳ | διηγήσασθαι οὕτως εἰποῦσαν· ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Πα- 3 D 223
τήρ, ⟨οὗ οὐκ ἔστιν πατὴρ⟩ οὐδείς, ὁ ἀνεννόητος καὶ ἀνούσιος, ὁ μήτε ἄρρεν
μήτε θῆλυ, ἠθέλησεν αὐτοῦ τὸ ἄρρητον ῥητὸν γενέσθαι καὶ τὸ ἀόρατον
15 μορφωθῆναι, ἤνοιξε τὸ στόμα καὶ προήκατο λόγον ὅμοιον αὐτῷ· ὃς παρα-
στὰς ὑπέδειξεν αὐτῷ ὃ ἦν, αὐτὸς τοῦ ἀοράτου μορφὴ φανείς. ἡ δὲ ἐκ- 4
φώνησις τοῦ ὀνόματος ἐγένετο τοιαύτη· ἐλάλησε λόγον τὸν πρῶτον τοῦ
ὀνόματος αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἀρχή, καὶ ἦν ἡ συλλαβὴ αὐτοῦ στοιχείων τεσ-
σάρων. ἐπισυνῆψεν ⟨τε⟩ τὴν δευτέραν, καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων τεσ-
20 σάρων. ἑξῆς ἐλάλησε τὴν τρίτην, καὶ ἦν [καὶ] αὐτὴ στοιχείων δέκα. καὶ
τὴν μετὰ ταῦτα ἐλάλησε καὶ ἦν [καὶ] αὐτὴ στοιχείων δεκαδύο. ἐγένετο
οὖν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὅλου ὀνόματος στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν

V M lat.; von Z. 8 an Hippolyt refut. VI 42, 3ff; S. 173, 25ff Wendland

1 *τοῦτο*] *hoc ipsum* lat. | *ἡσυχῇ δέ πως*] *in silentio sensim* lat. | *δὲ*] *γε* Jül. | * etwa ⟨*ὑποσπῶσαι*⟩ *] *retrahunt* lat. **3** *μήτε*[1] nachgetragen V corr | *intus . . foris* lat. **5** *οὕτως* V | ⟨*οὖν ὁ*⟩ Ausgg.] *igitur* lat. **5f** *Σιγῆς αὑτὸν*] *εἰσηγήσατο αὐτὸν* aus *Σιγῆς αὐτὸν* hergestellt V corr *εἰσηγήσατο αὐτὸν* M *silentii semet* lat. **6f** *αὐτὸ τὸ τοῦ Ὑστερήματος* < lat. **7** ⟨*σπέρμα*⟩ Ausgg.] *semen* lat. | *πως* < lat. **8** *τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ*] *quae est a summis et ab* lat. | *τόπων* Ausgg.] *τούτων* V M *locis* lat. **9** *γυναικείῳ* Ausgg.] *γυναικείου* V M *muliebri* lat. **10** *μηνῦσαι* + *quoque* lat. | *τίς*] *ἥτις* Hipp. **12** *solo* lat. *μόνῳ* Hipp. **13** ⟨*οὗ οὐκ ἔστιν πατὴρ*⟩ *οὐδείς* *] *ὤδινεν* V M *cuius pater nemo est* lat. *αὐτοῦ* Hipp. **14** *ῥητὸν* ausradiert V corr < M | *γενέσθαι* Hipp.] *γεννηθῆναι* V M *fieri* lat. | *ἀόρατον* + *sibi* lat. **16** *ἐπέδειξεν* Hipp. | *αὐτῷ* V M Hipp.] *ei* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ*? * | *αὐτὸς* zu *ὃ ἦν* gezogen lat. **18** *ἥτις* < lat. | *ἦν*[2] < lat. **19** *ἐπισυνῆψεν* ⟨*τε*⟩ *] *coniunxit et* lat. *ἔπειτα συνῆψε* Hipp. | *καὶ*[2] < lat. **20** *ἑξῆς ἐλάλησε*] *ἐξε-λάλησε* Hipp. | *ἐλάλησε* + *et* lat. | *καὶ*[1]] *ἥτις* Hipp. | [*καὶ*] *] < lat. Hipp. | *αὐτὴ* < Hipp. **21** *μετὰ ταῦτα*] *τετάρτην* Hipp. | [*καὶ*] *] < lat. (steht bei Hipp.) **22** *τοῦ ὀνόματος ὅλου ἡ ἐκφώνησις* Hipp. | *μὲν* < lat. Hipp.

δὲ τεσσάρων. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων ἴδια γράμματα καὶ ἴδιον χα- 5
ρακτῆρα καὶ ἰδίαν ἐκφώνησιν καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας ἔχειν καὶ μηδὲν
αὐτῶν εἶναι, ὃ τὴν ἐκείνου καθορᾷ μορφήν, οὗπερ αὐτὸ στοιχεῖόν ἐστιν·
ἀλλὰ οὐδὲ γινώσκειν † αὐτόν, οὐδὲ μὴν τὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστον
5 ἐκφώνησιν γινώσκειν, ἀλλὰ ὃ † αὐτὸς ἐκφωνεῖ, ὡς τὸ πᾶν ἐκφωνοῦντα
τὸ ὅλον ἡγεῖσθαι ὀνομάζειν. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν μέρος ὂν τοῦ ὅλου τὸν 6
ἴδιον ἦχον ὡς τὸ πᾶν ὀνομάζειν καὶ μὴ παύσασθαι ἠχοῦντα, μέχρις ὅτου | Ö440
ἐπὶ τὸ ἔσχατον γράμμα τοῦ ἐσχάτου στοιχείου μονογλωσσήσαντα καταν-
τῆσαι. τότε δὲ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ὅλων ἔφη γενέσθαι, ὅταν 7
10 τὰ πάντα κατελθόντα εἰς τὸ ἓν γράμμα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφώνησιν
ἠχήσῃ· ἧς ἐκφωνήσεως εἰκόνα τὸ ἀμὴν ὁμοῦ λεγόντων ἡμῶν ὑπέθετο εἶναι.
τοὺς δὲ φθόγγους ὑπάρχειν τοὺς μορφοῦντας τὸν ἀνούσιον καὶ ἀγέννητον
Αἰῶνα· καὶ εἶναι τούτους μορφάς, ἃς ὁ κύριος ἀγγέλους εἴρηκε, τὰς διη-
νεκῶς βλεπούσας τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός.
15 Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν στοιχείων τὰ κοινὰ καὶ ῥητὰ | Αἰῶνας καὶ λόγους 8 D224
καὶ ῥίζας καὶ σπέρματα καὶ πληρώματα καὶ καρποὺς ὠνόμασε, τὰ δὲ
καθ' ἕνα αὐτῶν καὶ ἑκάστου ἴδια ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας ἐμπεριε-
χόμενα νοεῖσθαι ἔφη. ὧν στοιχείων τοῦ ⟨ἐσχάτου⟩ στοιχείου τὸ ὕστερον 9
γράμμα φωνὴν προήκατο τὴν αὐτοῦ· | οὗ ⟨ὁ⟩ ἦχος ἐξελθὼν κατ' εἰκόνα P238
20 τῶν στοιχείων στοιχεῖα ἴδια ἐγέννησεν· ἐξ ὧν τά τε ἐνταῦθα διακεκοσμῆ-
σθαί φησι καὶ τὰ πρὸ τούτων γεγεννῆσθαι. τὸ μέντοι γράμμα αὐτό, οὗ 10
ὁ ἦχος ἦν συνεπακολουθῶν τῷ ἤχῳ κάτω, ὑπὸ τῆς συλλαβῆς τῆς ἑαυτοῦ

13 vgl. Matth. 18, 10

V M lat. Hipp.

3 *οὗπερ αὐτὸ*] *neque ipsum super* lat. | *αὐτὸ* Hipp.] *αὐτὸς* V M *ipsum* lat. **4** *ἀλλὰ — αὐτόν* < Hipp. | † *αὐτόν*] *eum* lat.; alter Fehler für *αὐτό* * **5** *γινώσκειν* Hipp.] *πολιορκεῖ* V M *πλεονεκτεῖν* Epitome *scire* lat. | † *αὐτὸς*] *ipse* lat. *αὐτὸς* Hipp.; alter Fehler für *αὐτὸ* * | *ὡς*] *ita* lat. | *ἐκφωνοῦντα* V M Hipp.] *quod enuntiat* lat.; *ἐκφωνοῦντα* ist als neutr. plur. zu verstehen, ebenso wie *ἠχοῦντα* Z. 7 **6** *ἡγεῖσθαι* < lat. | *ὀνομάζειν* + *αὐτὸν* Hipp. | *ὄντα* Hipp. **7** *ἠχοῦντα*] *sonantia* lat.; vgl. Z. 5 **8** *ἐσχάτου* Hipp.] *ἑκάστου* V M *novissimi* lat. | *μονογλωσσήσαντα*] *singulariter enuntiata* lat. **9** *καὶ* < Hipp. | *γενέσθαι*] *futuram* lat. **10** *αὐτὴν* < M **11** *ἧς*] *τῆς τε* Hipp. | *ὑπέθετο*] *tradidit* lat. **12** *φθόγγους* < Hipp. **17 f** *ἐμπεριεχόμενα νοεῖσθαι*] *contineri et intelligi* lat. **18** *ἔφη* < Hipp. | ⟨*ἐσχάτου*⟩ Hipp.] *novissimi* lat. | *ὕστατον* Hipp. **19** ⟨*ὁ*⟩ Hipp. **20** vor *ἴδια* ein *καὶ* ausradiert V corr **21** *γεγεννῆσθαι* *, vgl. S. 12, 13] *γεγενῆσθαι* V M Hipp. *generata* lat. | *αὐτὸ* + *τὸ ἦχος τῷ ἤχει* V M (in den Text gedrungene Grammatikerbemerkung, veranlaßt durch das *ὁ ἦχος . . . τῷ ἤχῳ*) **22** *ἤχει* V | *κάτω* Ausgg.] *καὶ τῷ* V M ebenso Hipp. *deorsum* lat.

ἀνειλῆφθαι ἄνω λέγει, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὅλου· μεμενηκέναι δὲ εἰς τὰ
κάτω τὸν ἦχον, ὥσπερ ἔξω ῥιφέντα. τὸ δὲ στοιχεῖον αὐτό, ἀφ' οὗ τὸ 11
γράμμα σὺν τῇ ἐκφωνήσει τῇ ἑαυτοῦ συγκατῆλθε κάτω, [ὃ] γραμμάτων
εἶναί φησι τριάκοντα καὶ ἓν ἕκαστον τῶν τριάκοντα γραμμάτων ἐν ἑαυτῷ
5 ἔχειν ἕτερα γράμματα, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος ὀνομάζεται· καὶ 12
αὖ πάλιν τὰ ἕτερα δι' ἄλλων ὀνομάζεσθαι γραμμάτων καὶ τὰ ἄλλα δι'
ἄλλων, ὡς εἰς ἄπειρον ἐκπίπτειν τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων. οὕτω δ' ἂν
σαφέστερον μάθοις τὸ λεγόμενον·

5. Τὸ δέλτα στοιχεῖον γράμματα ἐν ἑαυτῷ ἔχει πέντε, αὐτό τε τὸ 5, 1
10 δέλτα καὶ τὸ ε καὶ τὸ λάμβδα καὶ τὸ ταῦ καὶ τὸ ἄλφα, καὶ ταῦτα πάλιν
τὰ γράμματα δι' ἄλλων γράφεται γραμμάτων καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων. εἰ οὖν 2
ἡ πᾶσα ὑπόστασις τοῦ δέλτα εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, ἀεὶ ἄλλων ἄλλα γράμ-
ματα γεννώντων καὶ διαδεχομένων ἄλληλα, πόσῳ μᾶλλον ἐκείνου τοῦ
στοιχείου μεῖζον εἶναι τὸ πέλαγος τῶν γραμμάτων; καὶ εἰ τὸ ἓν γράμμα 3
15 οὕτως ἄπειρον, ὅρα ὅλου τοῦ ὀνόματος τὸν βυθὸν τῶν γραμμάτων, ἐξ ὧν Ö442
τὸν Προπάτορα ἡ Μάρκου Σιγὴ συνεστάναι ἐδογμάτισε. διὸ καὶ τὸν Πατέρα 4
ἐπιστάμενον τὸ ἀχώρητον αὐτοῦ δεδωκέναι τοῖς στοιχείοις, ἃ καὶ Αἰῶνας
καλεῖ, ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὴν | ἰδίαν ἐκφώνησιν ἐκβοᾶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι D225
ἕνα τὸ ὅλον ἐκφωνεῖν.

20 Ταῦτα δὲ σαφηνίσασαν αὐτῷ τὴν Τετρακτὺν εἰπεῖν· θέλω δή σοι καὶ 5
αὐτὴν ἐπιδεῖξαι τὴν Ἀλήθειαν. κατήγαγον γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ὕπερθεν
δωμάτων, ἵν' ἐσίδῃς αὐτὴν γυμνὴν καὶ καταμάθῃς τὸ κάλλος αὐτῆς, ἀλλὰ
καὶ ἀκούσῃς αὐτῆς λαλούσης καὶ θαυμάσῃς τὸ φρόνιμον αὐτῆς. ὅρα 6

V M lat. Hipp.

1 *λέγει* Hipp.] *λέγειν* V M *dicit* lat. 3 *descendit* lat. *κατῆλθε* Hipp. | [*ὃ*] Ausgg.] < lat. Hipp. 4 *εἶναί φησι*] *ait esse* lat. *φησὶν εἶναι* Hipp. | *τῶν τριάκοντα*] *ex his XXX* lat. 5 *δι' ὧν* Hipp.] *δι' οὗ* V M *per quas* lat. 6 *αὖ*] *μὴν* Hipp. 7 *ὡς*] *ὥστε* Hipp. | *τῶν γραμμάτων*] *διὰ τῶν γραμμάτων γραφέντος* Hipp. 8 *μάθοις*] *μάθοι τις* Hipp. 9 *ἔχει ἐν ἑαυτῷ* Hipp. *habet in se* lat. | *αὐτό τε* < Hipp. | *τε*] *δὲ* M 10 *τὸ ε*] *τὸ εἶ* V, vgl. S. 13, 2 | *λάβδα* M | *ταῦτα πάλιν*] *αὐτὰ ταῦτα* Hipp. 12 *ἀεί*, *ἀ* auf Rasur V corr < lat. 14 *τὸ πέλαγος*] *τὸν τόπον* (l. *πόντον*) Hipp. | *εἰ*] *εἰς* M 15 *ἄπειρον* ⟨*οὕτ*⟩*ως* Hipp. | *ὁρᾶται* Hipp. 16 *ἡ Μάρκου — ἐδογμάτισε*] *ἡ Μάρκου φιλοπονία, μᾶλλον δὲ ματαιοπονία βούλεται συνιστᾶν* Hipp. 20 *εἰπεῖν*] *dedisse* lat. | *θέλω δή σοι* Ausgg.] *θεανδήσοι* V M *volo autem tibi* lat. *θέλω δέ σοι* Hipp. 22 *ἵνα ἴδῃς* Hipp. | *αὐτῆς τὸ κάλλος* Hipp. 23 *τὸ φρόνιμον*] *sapientiam* lat. *τὸ φρόνιμα* Hipp. 23 f *ὅρα οὖν κεφαλὴν*] *vide quid igitur in caput eius* lat.

σὺν κεφαλὴν ἄνω, τὸ α καὶ τὸ ω, τράχηλον δὲ β καὶ ψ, ὤμους ἅμα χερσὶν γ καὶ χ, στήθη δ καὶ φ, διάφραγμα ε καὶ υ, κοιλίαν ζ καὶ τ, αἰδοῖα η καὶ σ, μηροὺς ϑ καὶ ρ, γόνατα ι καὶ π, κνήμας κ καὶ ο, σφυρὰ λ καὶ ξ, πόδας μ καὶ ν. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τῆς κατὰ τὸν μάγον Ἀληθείας,
5 τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ στοιχείου, οὗτος ὁ χαρακτὴρ τοῦ γράμματος. | καὶ 7 P239 καλεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦτο Ἄνθρωπον· εἶναί τε πηγήν φησιν αὐτὸ παντὸς λόγου καὶ ἀρχὴν πάσης φωνῆς καὶ παντὸς ἀρρήτου ῥῆσιν καὶ τῆς σιωπωμένης Σιγῆς στόμα. καὶ τοῦτο μὲν τὸ σῶμα αὐτῆς· σὺ δὲ μετάρσιον 8 ἐγείρας ⟨τὸ τῆς⟩ διανοίας νόημα τὸν αὐτογεννήτορα καὶ πατροδότορα λόγον
10 ἀπὸ στομάτων Ἀληθείας ἄκουε.

6. Ταῦτα δὲ ταύτης εἰπούσης, προσβλέψασαν αὐτῷ τὴν Ἀλήθειαν καὶ 6, 1 ἀνοίξασαν τὸ στόμα λαλῆσαι λόγον· τὸν δὲ λόγον ὄνομα γενέσθαι καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι, ὃ γινώσκομεν καὶ λαλοῦμεν, Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃ καὶ ὀνομάσασαν αὐτὴν παραυτίκα σιωπῆσαι. προσδοκῶντος δὲ τοῦ Μάρκου 2
15 πλεῖόν τι μέλλειν αὐτὴν λέγειν, πάλιν ἡ Τετρακτὺς παρελθοῦσα εἰς τὸ μέσον φησίν· ὡς εὐκαταφρόνητον ἡγήσω τὸν λόγον, ὃν ἀπὸ στομάτων τῆς 3 Ἀληθείας ἤκουσας. οὐ τοῦθ' ὅπερ οἶδας καὶ δοκεῖς ⟨ἔχειν⟩ πάλαι, ἐστὶν ὄνομα· φωνὴν γὰρ μόνον ἔχεις αὐτοῦ, τὴν δὲ δύναμιν ἀγνοεῖς. Ἰησοῦς 4 μὲν γάρ ἐστιν ἐπίσημον ὄνομα ἓξ ἔχον γράμματα, ὑπὸ πάντων τῶν τῆς
20 κλήσεως γινωσκόμενον· τὸ δὲ παρὰ τοῖς Αἰῶσι | τοῦ Πληρώματος, πολυ- D226

V M lat. Hipp.

1 *κεφαλὴν* + *φησὶν* Hipp. | vor *τὸ α* + *primum* lat. + *τὸ πρῶτον* Hipp. | *τὸ α καὶ τὸ ω*] *A et Ω* lat. *ἄλφα ω* Hipp.; ebenso im Folgenden das *καὶ* zwischen den beiden Buchstaben bei Hipp. ausgelassen | *ἅμα χερσὶν* < Hipp. 2 *φράγμα* Hipp. | *κοιλίαν* Hipp.] *νῶτον* V M *ventrem* lat. | *αἰδοῖα* Hipp.] *κοιλίαν* V M *verenda* lat. 4 *τοῦτ'* Hipp. | *μάγον*] *Μάρκον* Hipp. 6 *τε*] *autem* lat. | *αὐτὸ*] *eum* lat. < Hipp. 8 *μὲν* < Hipp. 9 ⟨*τὸ τῆς*⟩ Hipp. | *τὸν αὐτὸν γεννήτορα* V *τὸν γεννήτορα* Hipp. | *πατροδότορα*] *προπάτορα* Hipp. 10 *στομάτων*] *ore* lat. 12 *λαλῆσαι*] *locuta est* lat. 13 *εἶναι τοῦτο* Hipp. *esse hoc* lat. 14 *παραυτίκα* Hipp.] *παρ' αὐτῇ καὶ* V M *statim* lat. | *σιωπῆσαι* Hipp.] *σιωπὴν* V M *tacuit* lat. 15 *πλεῖον αὐτὴν μέλλειν τι* Hipp. | *λέγειν*] *dicturam* lat. 16 *ὡς εὐκαταφρόνητον*] *οὕτως εὐήθη* Hipp. | *λόγον* + *τοῦτον* Hipp. | *ὃν* am Rande nachgetragen Vcorr < Hipp. | *στομάτων*] *ore* lat. 17 *τοῦτο* Hipp. | ⟨*ἔχειν*⟩ Hipp.] *habere* lat. | *πάλαι* Hipp.] *παλαιὸν* V M *olim* lat. | *ἐστὶν*] *τουτέστιν* Hipp. 18 *ἔχεις μόνον* Hipp. | hinter *αὐτοῦ* ein *τὴν αὐτοῦ* getilgt Vcorr 19 *μὲν γὰρ*] *autem* lat. | *ἓξ ἔχον* Hipp.] *ἓξ ὧν* V *ἐξ ὧν* M *sex habens* lat. | *τῶν* < Hipp. 20 *γινωσκόμενον*] *cognitum* lat. *ἐγκαλούμενα* Hipp. | *τοῖς* + *πέντε* Hipp.

μερὲς τυγχάνον, ἄλλης ἐστὶν μορφῆς καὶ ἑτέρου τύπου, γινωσκόμενον ὑπ᾽
ἐκείνων τῶν συγγενῶν, ὧν τὰ Μεγέθη παρ᾽ αὐτῷ ἐστι διὰ παντός.

Ταῦτ᾽ οὖν τὰ παρ᾽ ὑμῖν εἰκοσιτέσσαρα | γράμματα ἀπορροίας ὑπάρχειν 5 Ö444
γίνωσκε τῶν τριῶν δυνάμεων εἰκονικὰς τῶν περιεχουσῶν τὸν ὅλον τῶν
5 ἄνω στοιχείων ἀριθμόν. τὰ μὲν γὰρ ἄφωνα γράμματα ἐννέα νόμισον 6
εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας διὰ τὸ ἀφώνους αὐτοὺς εἶναι τουτέστιν
ἀρρήτους καὶ ἀνεκλαλήτους· τὰ δὲ ἡμίφωνα, ὀκτὼ ὄντα, τοῦ Λόγου καὶ 7
τῆς Ζωῆς, διὰ τὸ μέσα ὥσπερ ὑπάρχειν τῶν τε ἀφώνων καὶ τῶν φωνη-
έντων καὶ ἀναδέχεσθαι τῶν μὲν ὕπερθεν τὴν ἀπόρροιαν, τῶν δ᾽ ὑπ᾽ αὐτὰ
10 τὴν ἀναφοράν· τὰ δὲ φωνήεντα καὶ αὐτὰ ἑπτὰ ὄντα, τοῦ Ἀνθρώπου καὶ 8
τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ διὰ τοῦ Ἀνθρώπου ⟨ἡ⟩ φωνὴ προελθοῦσα ἐμόρφωσε
τὰ ὅλα. ὁ γὰρ ἦχος τῆς φωνῆς μορφὴν αὐτοῖς περιεποίησεν. ἔστιν ⟨οὖν⟩ 9
ὁ μὲν Λόγος ἔχων καὶ ἡ Ζωὴ τὰ ὀκτώ, ὁ δὲ Ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία
τὰ ἑπτά, ὁ δὲ Πατὴρ καὶ ἡ Ἀλήθεια τὰ ἐννέα. ἐπὶ δὲ τοῦ ὑστερήσαντος 10
15 λόγου ὁ ἀφεδρασθεὶς ἐν τῷ Πατρὶ κατῆλθεν, ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ τὸν ἀφ᾽ οὗ
ἐχωρίσθη ἐπὶ διορθώσει τῶν πραχθέντων, | ἵνα ἡ τῶν πληρωμάτων ἑνότης P240
ἰσότητα ἔχουσα καρποφορῇ μίαν ἐν πᾶσι τὴν ἐκ πάντων δύναμιν. καὶ 11
οὕτως ὁ τῶν ἑπτὰ τὴν τῶν ὀκτὼ ἐκομίσατο δύναμιν καὶ ἐγένοντο οἱ
⟨τρεῖς⟩ τόποι ὅμοιοι τοῖς ἀριθμοῖς, ὀγδοάδες ὄντες, οἵτινες τρὶς ἐφ᾽ ἑαυτοὺς
20 ἐλθόντες τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνέδειξαν ἀριθμόν. τὰ μέντοι τρία 12
στοιχεῖα, ἅ φησιν αὐτὸς τῶν τριῶν ἐν συζυγίᾳ δυνάμεων ὑπάρχειν, ἅ ἐστιν
ἕξ, ἀφ᾽ ὧν ἀπερρύη τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα, τετραπλασιασθέντα τῷ τῆς
ἀρρήτου τετράδος λόγῳ τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἀριθμὸν ποιεῖ, ἅπερ φησὶν τοῦ

V M lat. Hipp.

2 *συγγενῶν* + *eius* lat. | *παρ᾽ αὐτῶν* V 3 *Ταῦτ᾽ οὖν*] *ταῦτα* Hipp. | *παρ᾽ ὑμῖν*] *apud nos* lat. 3f *γίνωσκε ὑπάρχειν* Hipp. 4 *εἰκονικὰς*] *καὶ εἰκόνας* Hipp. | *ἐμπεριεχουσῶν* Hipp. | *ὅλον τῶν*] *ὅρον καὶ τῶν* Hipp. 5 *γὰρ* < M 7 vor *ἀρρήτους* + *et* lat. 8 *μέσας* Hipp. 9 *ἀναδεδέχθαι* Hipp. | *ὕπερθε* V | *ἀπορίαν* Hipp. | *ὑπ᾽ αὐτὰ* Hipp.] *ὑπὲρ αὐτὴν* V M *quae subsint* lat. 10 *ὄντα*] *esse* lat. 11 *διὰ*] *καὶ* Hipp. | ⟨*ἡ*⟩ Hipp. 12 ⟨*οὖν*⟩ Hipp.] *igitur* lat. 13 *μὲν* < lat. | vor *ἔχων* + *ὁ* Hipp. | *Ζωὴ* + *ἡ* Hipp. 14 *ἐπὶ δὲ* Hipp.] *ἐπειδὴ* V M *ex . . . autem* lat. 15 *ἀφεδρασθεὶς ἐν τῷ*] *erat apud* lat. | *πεμφθεὶς* V | *ἐπὶ τὸν ἀφ᾽ οὗ*] *illuc unde* lat. 16 *ἑνότης*, *ο* auf Rasur V corr *ἐνάτης* M 17 *ἰσότητα ἔχουσα*] *ἐν τῷ ἀγαθῷ οὖσα* Hipp. 18 *ὁ τῶν ἑπτὰ*] *qui est numeri septem* lat. | *τῶν ὀκτὼ*] *τῷ νοητῷ* Hipp. 19 ⟨*τρεῖς*⟩ Hipp.] *tria* lat. | *τρὶς* *] *τρεῖς* V M Hipp. *ter* lat. | *ἐφ᾽*] *ἀφ᾽* Hipp. 20 *ἀνεδέξαντο* Hipp. | vor *τὰ* + *et* lat. 21 *ἅ φησιν* Ausgg.] *ἀφίησιν* V M *quae dicit* lat. *φησὶν* Hipp. | *αὐτῶν* Hipp. | *συ///ζυγία*, *ν* ausradiert V corr | *ἐστιν*] *fiunt* lat. 22f *τῶν . . . λόγων* Hipp. 23 *αὐτοῖς*] < lat. *τοῖς* Hipp.

ἀνονομάστου ὑπάρχειν. φορεῖσθαι δὲ | αὐτὰ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων εἰς 13 D 227
ὁμοιότητα τοῦ ἀοράτου, ὧν στοιχείων εἰκόνας εἰκόνων τὰ παρ' ἡμῖν διπλᾶ
γράμματα ὑπάρχειν, ἃ συναριθμούμενα τοῖς εἰκοσιτέσσαρσι στοιχείοις δυνά-
μει τῇ κατὰ ἀναλογίαν ⟨τὸν⟩ τῶν τριάκοντα ποιεῖ ἀριθμόν.

5 7. Τούτου τοῦ λόγου καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης καρπόν φησιν ἐν 7, 1
ὁμοιώματι εἰκόνος πεφηνέναι ἐκεῖνον τὸν μετὰ τὰς ἡμέρας ἓξ τέταρτον
ἀναβάντα εἰς τὸ ὄρος καὶ γενόμενον ἕκτον, τὸν καταβάντα καὶ κρατηθέντα
ἐν τῇ ἑβδομάδι, ἐπίσημον ὀγδοάδα ὑπάρχοντα καὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν 2
ἅπαντα τῶν στοιχείων ἀριθμόν, ⟨ὃν⟩ ἐφανέρωσεν ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ
10 βάπτισμα ἡ τῆς περιστερᾶς κάθοδος, ἥτις ἐστὶν ω̅ καὶ α̅· ὁ γὰρ ἀριθμὸς
αὐτῆς ἓν καὶ ὀκτακόσια· καὶ διὰ τοῦτο Μωυσέα ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμε- 3
ρῶν εἰρηκέναι τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι |, καὶ τὴν οἰκονομίαν δὲ * ἐν τῇ Ö 446
ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν * ἥτις ἐστὶ ⟨ἡ⟩ παρασκευή, τὸν ἔσχατον ἄνθρωπον εἰς
ἀναγέννησιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πεφηνέναι, ἧς οἰκονομίας ἀρχὴν καὶ
15 τέλος καὶ τὴν ἕκτην ὥραν εἶναι, ἐν ᾗ προσηλώθη τῷ ξύλῳ. τὸν γὰρ 4
τέλειον Νοῦν, ἐπιστάμενον τὸν τῶν ἓξ ἀριθμόν, δύναμιν ποιήσεως καὶ ἀνα-
γεννήσεως ἔχοντα, φανερῶσαι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτὸς τὴν διὰ τοῦ φανέντος
ἐπισήμου εἰς αὐτὸν δι' αὐτοῦ γενομένην ἀναγέννησιν. ἔνθεν καὶ τὰ διπλᾶ
γράμματα τὸν ἀριθμὸν ἐπίσημον ἔχειν φησίν. ὁ γὰρ ἐπίσημος ἀριθμὸς

6 vgl. Matth. 17, 1 Mark. 9, 2 — **15** vgl. Matth. 27, 45 Mark. 15, 33

V M lat. Hipp.

1 *ἀνο///νομάστου, ο* aus *ω* V corr | *τριῶν*] ἓξ Hipp. **2** *ἀοράτον* Hipp. | *εἰκόνας, ε* drüber V corr *εἰκόνες* M Hipp. | *εἰκόνων* + *ὧν* Hipp. | *τὰ παρ' ἡμῖν*] ἓξ Hipp. **3** *συναριθμούμενα*] *adnumerantes* lat. **3f** *δυνάμει τῇ* Ausgg.] *δυνάμει τῶν* V M *virtute quae est* lat. *δύναμιν τὴν* Hipp. **4** ⟨*τὸν*⟩ Hipp. | *ποιεῖται* Hipp. **5** *οἰκονομίας*] *ἀναλογίας* Hipp. | *ταύτης* < lat. **6** *VI dies* lat. *ἓξ ἡμέρας* Hipp. **7** *καταβάντα καὶ κρατηθέντα* Hipp.] *κρατηθέντα καὶ καταβάντα* V M *descendit et detentus est* lat. **8f** *τὸν ἀριθμὸν ἅπαντα τῶν στοιχείων* Hipp. **9** ⟨*ὃν*⟩ Hipp. *quem* lat. **10f** *ὁ γὰρ ἀριθμὸς αὐτῆς*] *δι' ἀριθμοῦ δηλουμένου* Hipp. **11** *ἓν καὶ ὀκτακόσια* *] *μία καὶ ὀκτακόσιαι* V M *unum et DCCC* lat. *ὀκτακοσίων ἑνὸς* Hipp. **11f** *ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν*] *sexta die* lat. *τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ* Hipp. **12** *εἰρηκέναι*] *dixisse* lat. *λέγειν* Hipp. | *] alte Lücke; ergänze ⟨*τοῦ πάθους*⟩ Hipp. **13** *] noch vor Hippolyt entstandene Lücke, ergänze ⟨*γεγονέναι· τῇ ἕκτῃ γὰρ τῶν ἡμερῶν*⟩ * | ⟨*ἡ*⟩ *παρασκευὴ* Hipp.] *in coena pura* lat. | *παρασκευή*, + *ᾗ* Hipp. **14** *ἧς*] *ταύτης τῆς* Hipp. **15** *καὶ*] < lat. Hipp. [*καὶ*] Ausgg. | *εἶναι* < lat. **17** *διὰ τοῦ* Hipp.] *δι' αὐτοῦ* V M *per eum* lat. **18** *ἐπισήμου*] *ἐπισήμως* Hipp. + *ἀριθμοῦ* (*per eum qui . . . est insignis . . numerum*) lat. | *εἰς αὐτὸν*] *εἰς τὴν* Hipp. *in eum* lat. | *ἐπιγενομένην* Hipp. **19** *γράμματα*] *πράγματα* Hipp.

συγκερασθεὶς τοῖς εἰκοσιτέσσαρσι στοιχείοις τὸ τριακονταγράμματον ὄνομα ἀπετέλεσεν.

Κέχρηται δὲ διακόνῳ τῷ τῶν ἑπτὰ ἀριθμῶν μεγέθει, ὥς φησιν ἡ 5
Μάρκου Σιγή, ἵνα τῆς αὐτοβουλήτου βουλῆς φανερωθῇ ὁ καρπός. τὸν
5 μέντοι ἐπίσημον τοῦτον ἀριθμὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησί, τὸν ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου μορφωθέντα νόησον | τὸν ὥσπερ μερισθέντα ἢ διχοτομηθέντα καὶ P241
ἔξω μείναντα, ὃς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τε καὶ φρονήσει διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ
προβολῆς τοῦτον | τὸν τῶν ἑπτὰ δυνάμεων κατὰ μίμησιν τῆς ἑβδομάδος D228
δυνάμεως ἐψύχωσε κόσμον καὶ ψυχὴν ἔθετο εἶναι τοῦ ὁρωμένου παντός.
10 κέχρηται μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὗτος τῷδε τῷ ἔργῳ ὡς αὐθαιρέτως ὑπ' αὐτοῦ 6
γενομένῳ, τὰ δὲ διακονεῖ, μιμήματα ὄντα τῶν ἀμιμήτων, τὴν Ἐνθύμησιν
τῆς Μητρός. καὶ ὁ μὲν πρῶτος οὐρανὸς φθέγγεται τὸ α, ὁ δὲ μετὰ τοῦ- 7
τον τὸ ε, ὁ δὲ τρίτος ⟨τὸ⟩ η, τέταρτος δὲ καὶ μέσος τῶν ἑπτὰ τὴν τοῦ
ἰῶτα δύναμιν ἐκφωνεῖ, ὁ δὲ πέμπτος τὸ ο, ἕκτος δὲ τὸ υ, ἕβδομος δὲ καὶ
15 τέταρτος ἀπὸ τοῦ μέσου τὸ ω στοιχεῖον ἐκβοᾷ, καθὼς ἡ Μάρκου Σιγὴ ἡ
πολλὰ μὲν φλυαροῦσα μηδὲν δὲ ἀληθὲς λέγουσα διαβεβαιοῦται. αἵτινες 8
δυνάμεις ὁμοῦ, φησί, πᾶσαι εἰς ἀλλήλας συμπλακεῖσαι ἠχοῦσι καὶ δοξάζουσιν ἐκεῖνον ὑφ' οὗ προεβλήθησαν, ἡ δὲ δόξα τῆς ἠχῆς ἀναπέμπεται εἰς
τὸν Προπάτορα. ταύτης μέντοι τῆς δοξολογίας τὸν ἦχον εἰς τὴν γῆν φερό-
20 μενόν φησι πλάστην γενέσθαι καὶ γεννήτορα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. τὴν δὲ 9
ἀπόδειξιν φέρει ἀπὸ τῶν ἄρτι γεννωμένων βρεφῶν, ὧν ἡ ψυχὴ ἅμα τῷ ἐκ

V M lat. Hipp.

3f *ὡς — Σιγή* < Hipp. **4** *βουλῆς* < Hipp. | vor *τὸν* + *et* lat. **5** *τοῦτον ἀριθμὸν* < Hipp. | *ἐπὶ*[2]] *ab* lat. **6** *ἢ διχοτομηθέντα* < Hipp. | *διχοτομηθέντα*] *praecisus* lat. **7** *αὐτοῦ* Hipp. | *τε* < lat. | *ἀπ' αὐτοῦ*] *ἑαυτοῦ* Hipp. **8** *τοῦτο//ν, ο* aus *ω* V corr | *τὸν*] *τὴν ζωὴν* Hipp. | *κατὰ μίμησιν*] *μιμήσει* Hipp. | *ἑβδομάδος*] *ἑπταδυνάμου* Hipp. **9** *τοῦ*] *huius* lat. **10** *μὲν οὖν*] *autem* lat. | *αὐτὸς οὗτος*] *ipse* lat. *οὗτος* Hipp. | *τῷ* < Hipp. **11** *γενόμενα* Hipp. | *τὰ δὲ*] *reliqua vero* lat. | *τὰ δὲ διακονεῖ*] *τὰ δι' εἰκόνων* Hipp. | *ἀμιμήτων*] *imitabilium* lat. | *τῆς Ἐνθυμήσεως* Hipp. **12** *τὸ ἄλφα* Hipp. **13** *τὸ εἶ* Hipp. | ⟨*τὸ*⟩ Hipp. | *ὁ δὲ τέταρτος καὶ ὁ μέσος* Hipp. | *τῶν ἑπτὰ*] *numeri VII* lat. **14** *ἐκφωνεῖ* < Hipp. | *τὸ ο*] *τὸ οὖ* Hipp. **15** *ἀπὸ τοῦ μέσου* Hipp.] *ἀπὸ μέρους* V < M *a medio* lat. **15f** *στοιχεῖον — διαβεβαιοῦται* < Hipp. **16** *αἵτινες*] *αἵτε* Hipp. **17** *ὁμοῦ, φησί, πᾶσαι*] *ait omnes simul* lat. *πᾶσαι* Hipp. | *εἰς ἀλλήλας*] *εἰς ἓν* Hipp. **18** *ἠχήσεως* Hipp. | *ἀνεπέμφθη*] *mittitur* lat. Hipp. | *εἰς*] *πρὸς* Hipp. **19f** *φερόμενον*] *delatum* lat. **20** *γενέσθαι*] *factum* lat. *γίνεσθαι* Hipp. | *τὴν*] *τῶν* Hipp. **21** *φέρει*] *affert* lat. < Hipp. | *ἡ ψυχὴ* Hipp.] *ἠχὴ* V M *anima* lat.

μήτρας προελθεῖν ἐπιβοᾷ ἑνὸς ἑκάστου τῶν στοιχείων τούτων τὸν ἦχον. καθὼς οὖν αἱ ἑπτά, φησί, δυνάμεις δοξάζουσι τὸν Λόγον, οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς βρέφεσι κλαίουσα καὶ θρηνοῦσα * Μάρκον δοξάζει αὐτόν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν Δαυὶδ εἰρηκέναι »ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόν- 10
5 των κατηρτίσω αἶνον«, καὶ πάλιν »οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ«· καὶ διὰ τοῦτο ἔν τε πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις ψυχὴ γενομένη, εἰς διυλισμὸν αὐτῆς, ἐπιφωνεῖ τὸ ω | εἰς σημεῖον αἰνέσεως, ἵνα γνωρίσασα ἡ ἄνω ψυχὴ Ö448 τὸ συγγενὲς αὐτῆς βοηθὸν αὐτῇ καταπέμψῃ.

8. Καὶ περὶ μὲν τοῦ παντὸς ὀνόματος, τριάκοντα ὄντος γραμμάτων 8, 1
10 τούτου, καὶ τοῦ Βυθοῦ, τοῦ αὔξοντος ἐκ τῶν τούτου γραμμάτων, ἔτι τε ⟨τοῦ⟩ τῆς Ἀληθείας σώματος δωδεκαμελοῦς ⟨ὄντος, ἑκάστου μέλους⟩ ἐκ δύο γραμμάτων συνεστῶτος, καὶ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ἣν ⟨προσωμίλησε μὴ⟩ προσ- D229 ομιλήσασα, καὶ περὶ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ μὴ λαληθέντος ὀνόματος καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς καὶ ἀνθρώπου, καθὰ ἔχουσι τὴν κατ' εἰκόνα
15 οἰκονομίαν, οὕτως ἐλήρησεν. ἑξῆς δὲ ὡς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἰσάριθμον 2 δύναμιν ἐπέδειξεν ἡ Τετρακτὺς αὐτῷ ἀπαγγελοῦμεν, ἵνα μηδὲν λάθῃ σε τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἐληλυθότων, ἀγαπητέ, καθὼς πολλάκις ἀπήτησας παρ' ἡμῶν.

Οὕτως οὖν ἀπαγγέλλει ἡ πάνσοφος αὐτῶν Σιγὴ τὴν γένεσιν τῶν εἰκο- 3
20 σιτεσσάρων στοιχείων· τῇ Μονότητι συνυπάρχειν Ἑνότητα, ἐξ ὧν δύο προβολαί, καθὰ προείρηται, Μονάς τε καὶ τὸ Ἕν, δὶς δύο οὖσαι τέσσαρες ἐγένοντο· δὶς γὰρ δύο τέσσαρες. καὶ πάλιν αἱ δύο καὶ τέσσαρες εἰς τὸ 4 αὐτὸ συντεθεῖσαι τὸν τῶν ἓξ ἐφανέρωσαν ἀριθμόν, οὗτοι δὲ οἱ ἓξ τετραπλασιασθέντες τὰς εἰκοσιτέσσαρας ἀπεκύησαν μορφάς. καὶ τὰ μὲν τῆς 5

4 Psal. 8, 3 — 5 Psal. 18, 2

V M lat. Hipp. (Z. 9—18 ausgelassen)

1 *ἐπιβοᾷ* + *ὁμοίως* Hipp. | *τούτων*] *hunc* lat. *τοῦτον* Hipp. **2** *αἱ* < Hipp. **3** *καὶ θρηνοῦσα — αὐτόν* < Hipp. | * alte Lücke, ergänze ⟨*κατὰ τὸν*⟩ * **4** *δὲ* + *φησὶ* Hipp. **5** *οὐρανοὶ* + *τῶν οὐρανῶν* V M **5—7** *καὶ*² — *γνωρίσασα*] *ἐπὰν δὲ ἐν πόνοις γένηται ἡ ψυχή,* [*ὡς*] *ἐπιβοᾷ οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ ω, ἐφ' ᾧ ἀνιᾶται ὀπίσω γνωρίσασα* Hipp. **6** *τε* < lat. **7** *τῷ ω* M | *αἰνέσεως*] *laudationis* lat.; viell. alter Fehler für *ἀνιάσεως* (Grabe), vgl. *ἐφ' ᾧ ἀνιᾶται* Hipp. **10** vor *τοῦ Βυθοῦ* + *de* lat. **11** vor *τῆς Ἀληθείας* + *de* lat.; ⟨*τοῦ*⟩ * | ⟨*ὄντος, ἑκάστου μέλους*⟩ Dind., Öh.] *quod est . . . , unoquoque membro* lat. **12** vor *τῆς φωνῆς* + *de* lat. | *ἣν*] *ἦν* M | ⟨*προσωμίλησε μὴ*⟩ Ausgg.] *locuta est non locuta* lat. **16** *αὐτῷ*] *eorum* lat. **16/17** *ἀγαπητέ* hinter *λάθῃ σε* lat. **17** *ὑπ' αὐτοῦ*] *ab iis* lat. **19 f** *καὶ περὶ τούτων μὲν οὕτως. περὶ δὲ τῆς τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων γενέσεως οὕτως λέγει* Hipp. **19** *οὖν*] *autem* lat. | *ἀπαγγέλει* M | *αὐτῶν* *] *αὐτῷ* V M *eorum* lat. **21** *προβολαί* + *sunt* lat. | *καθὰ προείρηται* < Hipp. | *τε* < lat. | *δὶς δύο οὖσαι* Hipp.] *ἐπὶ δύο οὖσαι* V M *quae duplicatae* lat. **22** *τέσσαρες*¹ Hipp.] *τέσσαρα* V M **24** *ἀπεκύησεν μορφάς* < Hipp. | *τὰ*] *ταῦτα* Hipp.

πρώτης τετράδος ὀνόματα, ἅγια ἁγίων νοούμενα καὶ μὴ δυνάμενα λεχθῆναι, γινώσκεσθαι ὑπὸ μόνου τοῦ Υἱοῦ, ἃ ὁ Πατὴρ οἶδεν τίνα ἐστίν· τὰ δὲ σεμνῶς καὶ μετὰ πίστεως ὀνομαζόμενα παρ' αὐτῷ ἐστι ταῦτα· Ἄρρητος καὶ Σιγή, Πατήρ τε καὶ Ἀλήθεια. ταύτης δὲ τῆς τετράδος ὁ σύμπας ἀριθ- 6
5 μός ἐστι στοιχείων εἰκοσιτεσσάρων. τὸ γὰρ Ἄρρητος ὄνομα γράμματα ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἑπτά, ἡ δὲ Σειγὴ πέντε καὶ ὁ Πατὴρ πέντε καὶ ἡ Ἀλήθεια ἑπτά, ἃ συντεθέντα ἐπὶ τὸ αὐτό, τὰ δὶς πέντε καὶ δὶς ἑπτά, τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσεν. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δευτέρα τετράς, 7 Λόγος καὶ Ζωή, Ἄνθρωπος καὶ Ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν στοι-
10 χείων ἀνέδειξαν. καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος δὲ ῥητὸν ὄνομα Ἰησοῦς γραμμάτων 8 ὑπάρχειν ἕξ, τὸ δὲ ἄρρητον αὐτοῦ γραμμάτων εἰκοσιτεσσάρων· υἱὸς Χρειστὸς γραμμάτων δώδεκα, τὸ δὲ ἐν Χριστῷ ἄρρητον γραμμάτων τριάκοντα. καὶ διὰ τοῦτό φησιν αὐτὸν α καὶ ω, ἵνα | τὴν περιστερὰν μηνύσῃ, τοῦτον D230 ἔχοντος τὸν ἀριθμὸν τούτου τοῦ ὀρνέου. | Ö450
15 9. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ταύτην ἔχει, φησί, τὴν ἄρρητον γένεσιν. ἀπὸ γὰρ 9, 1 τῆς Μητρὸς τῶν ὅλων, τῆς πρώτης τετράδος, ἐν θυγατρὸς τόπῳ προῆλθεν

V M lat. Hipp.

1 *πρώτης* < Hipp. | *καὶ μὴ δυνάμενα*] *quae non possunt* lat. 2 *γινώσκεσθαι* + *δὲ* lat. Hipp. | *τοῦ* nachgetragen V corr | *ἃ*] *ταῦτα* Hipp. | *οἶδεν*] *δὲ* Hipp. | *δὲ* < Hipp. 3 *σεμνῶς* *] *σεμνὰ* V M *cum gravitate* lat. *μετὰ σιωπῆς* Hipp. | *μετὰ πίστεως*] *cum . . honore et fide* lat. *μετὰ πίστεως* Hipp. (beachte aber auch das vorausgehende *μετὰ σιωπῆς*); lies wohl *μετὰ* ⟨*τιμῆς καὶ*⟩ *πίστεως* * | *τοιαῦτα* M 4 *τε* < lat. Hipp. 5 *τὸ* *] *ὁ* V M Hipp. | *ὄνομα* < Hipp. 5 f *γράμματα ἔχει*] *ἔχει στοιχεῖα* Hipp. 6 *ἐν ἑαυτῷ* < Hipp. | *δὲ* < Hipp. | *σιγὴ* V M | *πέντε*[2]] *ε̅* oben drüber V < M | *ἡ*[2] < Hipp. 7 f *ἃ συντεθέντα — ἀνεπλήρωσεν* < Hipp. 7 *ἐπὶ τὸ αὐτὸ*] *in se* lat. 10 *δὲ* < Hipp. | *Ἰησοῦς* lat.] *ῆ καὶ δέκα* V M < Hipp. (doch vgl. Z. 11) 11 *ὑπάρχειν*] *est* lat. | *τὸ* Hipp.] *τὸν* V M | *ἄρρητον*] *ῥητὸν* Hipp. | *γραμμάτων*] *ἐπ' ἀριθμῷ τῶν κατὰ ἓν γραμμάτων τουτέστι τὸν Ἰησοῦν στοιχείων ἐστιν* Hipp. | *υἱὸς* + *δὲ* Hipp. 12 *γραμμάτων*[1] < Hipp. | *τὸ δὲ*] *τῷ δὲ* Hipp. | *τῷ Χριστῷ* Hipp. | *τριάκοντα* + *καὶ αὐτὸ τοῖς ἐν αὐτῷ γράμμασι κατὰ ἓν στοιχεῖον ἀριθμούμενον* (lies ⟨*τῶν*⟩ *στοιχείων ἀριθμουμένων*). *τὸ γὰρ Χρειστός ἐστι στοιχείων ὀκτώ. τὸ μὲν γὰρ χρι* (lies *χει*) *τριῶν, τὸ δὲ ρ δύο καὶ τὸ ει δύο καὶ ι τεσσάρων, τὸ σ πέντε καὶ τὸ τ τριῶν, τὸ δὲ οὖ δύο καὶ τὸ ν* (lies *σαν*) *τριῶν. οὕτως τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἄρρητον φάσκουσι στοιχείων τριάκοντα* Hipp. 13 *τοῦτο* + *δὲ* Hipp. | *φασιν* Hipp. | *αὐτὸν* + *λέγειν* Hipp. | *α καὶ ω*] *ἐγὼ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω* Hipp. 13 f *ἵνα — ὀρνέου*] *ἐπιδεικνύντα τὴν περιστερὰν τοῦτον ἔχουσαν τὸν ἀριθμόν, ὅ ἐστιν ὀκτακόσια ἕν* Hipp. 15 *ταύτην* + *μὲν* Hipp. | *φησί* < Hipp. 16 vor *τῆς πρώτης* + *id est* lat. | *τόπῳ* *] *τρόπῳ* V M Hipp. *locum* lat. | *προσῆλθεν* Hipp.

ἡ δευτέρα τετρὰς καὶ ἐγένετο ὀγδοάς, ἐξ ἧς προῆλθεν δεκάς. οὕτως ἐγένετο δεκὰς καὶ ὀγδοάς. ἡ οὖν δεκὰς ἐπισυνελθοῦσα τῇ ὀγδοάδι καὶ 2 δεκαπλασίονα αὐτὴν ποιήσασα τὸν τῶν ὀγδοήκοντα προεβίβασεν ἀριθμόν, καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πάλιν δεκαπλασιάσασα τὸν τῶν ὀκτακοσίων ἀριθμὸν
5 ἐγέννησεν, ὥστε εἶναι τὸν ἅπαντα | τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν ἀπὸ ὀγδοάδος P 243 εἰς δεκάδα προελθόντα $\overline{η}$ καὶ $\overline{π}$ καὶ $\overline{ω}$, ὅ ἐστιν Ἰησοῦς. τὸ γὰρ Ἰησοῦς 3 ὄνομα κατὰ τὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀριθμὸν ὀκτακόσιά ἐστιν ὀγδοήκοντα ὀκτώ. ἔχεις σαφῶς καὶ τὴν ὑπερουράνιον τοῦ Ἰησοῦ κατ' αὐτοὺς γένεσιν. διὸ καὶ τὸν ἀλφάβητον τῶν Ἑλλήνων ἔχειν μονάδας ὀκτὼ καὶ δεκάδας 4
10 ὀκτὼ καὶ ἑκατοντάδας ὀκτώ, τὴν τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ψῆφον ἐπιδεικνύοντα, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, ἐκ [τῶν] πάντων συνεστῶτα τῶν ἀριθμῶν. καὶ διὰ τοῦτο ἄλφα καὶ ω ὀνομάζεσθαι αὐτόν, τὴν ἐκ πάντων γένεσιν σημαίνοντα. καὶ πάλιν οὕτως· τῆς πρώτης τετράδος κατὰ πρό- 5 βασιν ἀριθμοῦ εἰς αὐτὴν συντιθεμένης ὁ τῶν δέκα ἀνεφάνη ἀριθμός. μία
15 γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντεθεῖσαι δέκα γίνονται, ὅ ἐστιν $\overline{ι}$, καὶ τοῦτ' εἶναι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν. ἀλλὰ καὶ ὁ Χρειστός, 6 φησί, γραμμάτων ὀκτὼ ὢν τὴν πρώτην ὀγδοάδα σημαίνει, ἥτις τῷ ι συμπλακεῖσα τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε. λέγεται δέ, φησί, καὶ Υἱὸς Χρειστός, 7 τουτέστιν ἡ δωδεκάς· τὸ γὰρ Υἱὸς ὄνομα γραμμάτων ἐστὶ τεσσάρων, τὸ

V M lat. Hipp. (Z. 13—S. 20, 11 ausgelassen)

1 vor *δεκὰς* + *ἡ* Hipp. **2** *δεκὰς καὶ ὀγδοὰς*] *XVIII* lat. *ἰῶτα εἶτα δεκαοκτὼ* Hipp. | *ἐπισυνελθοῦσα*] *ἔστη συνελθοῦσα* Hipp. **3 f** *προεβίβασεν — ὀγδοήκοντα* < Hipp. **3** *προεβίβασεν*] *fecit* (*confecit*) lat. **4** *πάλιν* vor *τὰ ὀγδοήκοντα* lat. | *τὰ ὀγδοήκοντα . . . δεκαπλασιάσασα*] *octuagies decies* lat. ⟨*τὰ ὀγδοήκοντα*⟩ . . . *δεκαπλασιάσαντα* Hipp. **5** *fecit* lat. *ἐγέννησαν* Hipp. **6** *προσελθόντα* u. + *εἶναι* Hipp. **6 f** $\overline{η}$ *καὶ — τὸν ἐν τοῖς* am Rande nachgetragen V corr **6** *Ἰησοῦς*[1]] *δεκαοκτὼ* V M **7** *ἐν τοῖς γράμμασι*] *Graecarum literarum* lat. | *γράμμασιν ἀριθμὸν* auf Rasur V corr | *ἐστιν ὀκτακόσια* Hipp. **8** *ἔχεις — γένεσιν* < Hipp. | *ἔχεις* Ausgg.] *ἔχει* V M *habes* lat. | *ὑπερουράνιον*] *supercoelestis* (Genetiv) lat. | *Ἰησοῦ* Ausgg.] $\overline{ησ}$ V M **9** *διὸ — Ἑλλήνων*] *καὶ τὸ ἀλφάβητον δὲ τὸ Ἑλληνικὸν* Hipp. **9** *ἔχει* Hipp. **9 f** *καὶ δεκάδας ὀκτὼ* < Hipp. **11** *ἐπιδεικνύοντα* Hipp.] *ἔπειτα δεικνύοντα* V M *ostendentia* lat. | *τὸν Ἰησοῦν* Hipp.] *τὸ ει h/// h*, vor zweitem *h* ein *ι* ausradiert V corr *τὸ* $\overline{ε}$ $\overline{ι}$ $\overline{η}$ M | [*τῶν*] *, < Hipp. | *συνεστῶτα τῶν*] *τῶν συνεστότων* Hipp. **12** *διὰ τοῦτο* Hipp.] *διὰ τοῦ* V M *propter hoc* lat. | *καὶ ω* < Hipp. **13** *γένεσιν* + *eius* lat. **13 f** *πρόβασιν* Ausgg.] *πρόσβασιν* V M *progressionem* lat. **15** *ἐπὶ τὸ αὐτὸ*] *in semetipsa* lat. **16** *ὅ ἐστιν ῑ*] *ὅ ἐστιν δέκα*, getilgt V corr < M *quod est* lat. **17** *ὢν*] *est ex quibus* lat. | *σημαίνει*] *significari* lat. | *ι*] *δέκα* V **18** *τὸν Ἰησοῦν*] *DCCCLXXXVIII numerum* lat.

δὲ Χρειστὸς ὀκτώ· ἅτινα συντεθέντα τὸ τῆς δωδεκάδος ἐπέδειξαν μέγε-
θος. πρὶν μὲν οὖν, φησί, τούτου τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίσημον φανῆναι, 8
τουτέστιν τὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱόν, ἐν | ἀγνοίᾳ πολλῇ ὑπῆρχον οἱ ἄνθρωποι D231
καὶ πλάνῃ· ὅτε δὲ ἐφανερώθη τὸ ἑξαγράμματον ὄνομα, ὃ σάρκα περιε- 9
5 βάλετο, ἵνα εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀνθρώπου κατέλθῃ, ἔχον ἐν ἑαυτῷ αὐτὰ
τὰ ἓξ καὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα, τότε γνόντες † αὐτὸν ἐπαύσαντο τῆς ἀγνοίας,
ἐκ θανάτου δὲ εἰς ζωὴν ἀνῆλθον, τοῦ ὀνόματος αὐτοῖς ὁδοῦ γενηθέντος
πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας. τεθεληκέναι γὰρ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων 10
λῦσαι τὴν ἄγνοιαν καὶ καθελεῖν τὸν θάνατον. ἀγνοίας δὲ λύσις ἡ ἐπί-
10 γνωσις αὐτοῦ ἐγίνετο. καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεχθῆναι τὸν κατὰ τὸ θέλημα
αὐτοῦ κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω δυνάμεως οἰκονομηθέντα Ἄνθρωπον. | Ö452

10. Ἀπὸ τετράδος γὰρ * προῆλθον οἱ Αἰῶνες. ἦν δὲ ἐν τῇ τετράδι 10, 1
Ἄνθρωπος καὶ [ἡ] Ἐκκλησία, Λόγος καὶ Ζωή. ἀπὸ τούτων οὖν δυνάμεις,
φησίν, ἀπορρυεῖσαι ἐγενεσιούργησαν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα Ἰησοῦν. καὶ τοῦ 2
15 μὲν Λόγου ἀναπεπληρωκέναι τὸν τόπον τὸν ἄγγελον Γαβριήλ, τῆς δὲ Ζωῆς
τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦ δὲ Ἀνθρώπου | τὴν τοῦ ὑψίστου δύναμιν, τὸν δὲ τῆς P244
Ἐκκλησίας τόπον ἡ παρθένος ἐπέδειξεν. οὕτως τε ὁ κατ' οἰκονομίαν διὰ 3
τῆς Μαρίας γενεσιουργεῖται παρ' αὐτῷ ἄνθρωπος, ὃν ὁ Πατὴρ τῶν ὅλων
διελθόντα διὰ μήτρας ἐξελέξατο διὰ Λόγου εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ. ἐλθόντος 4
20 δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ κατελθεῖν εἰς αὐτὸν ὡς περιστερὰν τὸν ἀναδραμόντα
ἄνω καὶ πληρώσαντα τὸν δωδέκατον ἀριθμόν, ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ σπέρμα

V M lat. Hipp. (von Z. 12 an)

1 *Χριστὸς* V M 2 *μὲν οὖν*] *autem* lat. 3 *τὸν υἱὸν* Ausgg.] *τοῖς υἱοῖς* V M *filius* lat. 4 *ὃ* Ausgg.] *ὃς* V M *hoc, quod est* lat. | *σάρκα*] *secundum carnem* lat. 5 *ἔχον* Ausgg.] *ἔχων* V M 5f *αὐτὰ τὰ*] *ipsum quoque* lat. 6 † *αὐτὸν*] *eum* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ* * 7 . . *δὲ*] *et* . . lat. | *ὁδοῦ*] *ducatore* lat. | *γεννηθέντος* V M 8 *γὰρ* hineingeflickt V corr 9 *καθελεῖν*, *ἑλεῖν* auf Rasur V corr 10 *ἐκλεχθῆναι*] *dictum* lat. | *τὸν* hinter *θέλημα αὐτοῦ* (Z. 11) lat. | hinter *τὸν* 1—2 Buchstaben ausradiert V 12—14 *περὶ δὲ τῆς τούτου δημιουργίας οὕτως λέγει· ἀπὸ τῆς τετράδος τῆς δευτέρας δυνάμεις ἀπορρυείσας* Hipp. 12 * alte Lücke, ergänze nach Hipp. ⟨*τῆς δευτέρας*⟩ * | *ἦν* auf Rasur V corr 13 [*ἡ*] Hipp. 14 *ἐγενεσιούργησαν*] *δεδημιουργηκέναι* Hipp. | *τὸν* nachgetragen V corr; vor *Ἰησοῦν* kleine Rasur, *τὸν* getilgt? 15 *μὲν* < Hipp. | *τὸν τόπον*] *τοῦτον* u. vor *ἀναπεπληρωκέναι* Hipp. 16 *τοῦ ὑψίστου* Hipp.] *τοῦ υἱοῦ* V M *altissimi* lat. 16f *τὸν δὲ — ἐπέδειξεν*] *τῆς δὲ Ἐκκλησίας τὴν παρθένον* Hipp. 17 *τε* < Hipp. 18 *παρ' αὐτῶν* Hipp. 18f *ὃν ὁ πατὴρ — αὐτοῦ* < Hipp. 20 *ἀναβαίνοντα* Hipp. 21 *ὑπάρχει*] *inerat* lat.

τούτων τῶν συσπαρέντων αὐτῷ καὶ συγκαταβάντων καὶ συναναβάντων.
αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν τὴν κατελθοῦσαν σπέρμα φησὶν εἶναι τοῦ Πατρός, 5
ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, τήν τε διὰ τούτων γινωσκο-
μένην ἀνονόμαστον δύναμιν τῆς Σιγῆς καὶ τοὺς ἅπαντας Αἰῶνας. καὶ 6
5 τοῦτ' εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ λαλῆσαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁμολογῆ-
σαν ἑαυτὸ Υἱὸν ἀνθρώπου καὶ φανερῶσαν | τὸν Πατέρα· κατελθὸν μέν⟨τοι γε⟩ D 232
εἰς τὸν Ἰησοῦν ἡνῶσθαι [δ'] αὐτῷ. καὶ καθεῖλε μὲν τὸν θάνατον, φησίν,
ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας σωτὴρ ⟨Ἰησοῦς⟩, ἐγνώρισε δὲ τὸν Πατέρα † Χριστόν.
εἶναι οὖν † τὸν Ἰησοῦν ὄνομα μὲν τοῦ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου λέγει, 7
10 τεθεῖσθαι δὲ εἰς ἐξομοίωσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ μέλλοντος εἰς αὐτὸν κατέρ-
χεσθαι Ἀνθρώπου, ὃν χωρήσαντα αὐτὸν ἐσχηκέναι αὐτόν τε τὸν Ἄνθρω-
πον, αὐτόν τε τὸν Λόγον καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἄρρητον καὶ τὴν Σιγὴν
καὶ τὴν Ἀλήθειαν καὶ Ἐκκλησίαν καὶ Ζωήν.

11. Ταῦτ' ἤδη ὑπὲρ τὸ ἰοὺ ἰοὺ καὶ τὸ φεῦ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τραγικὴν **11, 1**
15 ⟨ἐκ⟩φώνησιν καὶ σχετλιασμόν ἐστι. τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσειεν τὸν τηλι-
κούτων ψευσμάτων † κακοσύνθετον ποιητήν, τὴν μὲν ἀλήθειαν ὁρῶν
εἴδωλον ὑπὸ Μάρκου γεγονυῖαν καὶ τοῦτο τοῖς τοῦ ἀλφαβήτου γράμμασιν
κατεστιγμένην. νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὴ λεγόμενον χθὲς καὶ 2
πρώην, Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν ἀπὸ Κάδμου πρῶτον ἓξ καὶ δέκα παρειλη-

V M lat. Hipp. (bis Z. 13)

1 *συ///σπαρέντων, ν* ausradiert V corr *συγκατασπαρέντων* Hipp. **2** *αὐτὴν*] *ταύτην* Hipp. | *κατελθοῦσαν*] *καταβᾶσαν εἰς αὐτὸν* Hipp. | *σπέρμα* < Hipp. | *πατρὸς*] *πληρώματος* Hipp. **4** *ἀνο///νόμαστον, ο* aus *ω* V corr **5** *τοῦτ'*] *hunc* lat. *τοῦτον* Hipp. | *τὸ λαλῆσαν — Ἰησοῦ*] *τὸ ἐν αὐτῷ ἔφασαν διὰ τοῦ στόματος τοῦ υἱοῦ* Hipp. **6** *ἑαυτὸ* Ausgg.] *ἑαυτὸν* V M Hipp. | *φανερῶσαν* Hipp.] *φανερώσαντα* V M | *μέν⟨τοι γε⟩* *, nach Hipp.] *μὲν* V M *quidem* lat. **7** [*δ'*] *] < Hipp. lat. | *αὐτῷ* < lat. | *καὶ* < Hipp. | *φασιν* Hipp. **8** *τῆς* < Hipp. | ⟨*Ἰησοῦς*⟩ *] *Jesus* lat. < Hipp. | † *Χριστὸν*] *Christum Jesum* lat. *Χριστὸν Ἰησοῦν* Hipp.; alter Fehler für ⟨*ὁ*⟩ *Χριστός* (Grabe) **9** † *τὸν Ἰησοῦν*] *ον* u. *Ἰησοῦν* auf Rasur V corr *τὸν Ἰησοῦν* M Hipp. *Jesum* lat.; alter Fehler für *τὸ Ἰησοῦς* * **10** *εἰς*¹ < Hipp. **11** *ὃν* Hipp.] *τὸν* V M *quem* lat. | *αὐτὸν*¹] < lat. hinter *ἐσχηκέναι* Hipp. | *ἐσχηκέναι* + *δὲ* M hineingeflickt V corr | *αὐτόν τε* + *εἶναι* Hipp. **12** *τε* < Hipp. | *καὶ*¹] *αὐτὸν* Hipp. | *τὸν*³ < Hipp. **14** *ταῦτ' ἤδη* Dind.] *haec iam* lat. *ταύτη δὴ, η* u. *δὴ* auf Rasur V corr *ταύτη δὴ* M | *ἰοὺ* nur einmal V | vor *τὸ φεῦ* + *super* lat. | vor *πᾶσαν* + *τὸ* V **15** ⟨*ἐκ*⟩*φώνησιν* Pet.] *exclamationem* lat. | *σχητλιατισμὸν, ε* oben drüber V corr *doloris vociferationem* lat. | *τὸν* *] *τῶν* V M *eum* lat. **16** † *κακοσύνθετον*] *malus compositor* lat.; alter Fehler für *κακοσυνθέτων* *, vgl. I 422, 10 **18** *πρὸς τὸ*] *sicut quod est* lat.; lies wohl *πρὸς τῷ* *

φέναι, εἶτα μετέπειτα προβαινόντων τῶν χρόνων αὐτοὶ ἐξευρηκέναι ποτὲ μὲν τὰ δασέα, ποτὲ δὲ τὰ διπλᾶ, ἔσχατον δὲ πάντων Παλαμήδην φασὶ τὰ μακρὰ τούτοις προστεθεικέναι. πρὸ τοῦ οὖν | ⟨παρ'⟩ Ἕλλησι ταῦτα γενέσθαι 3 Ö454 οὐκ ἦν Ἀλήθεια· τὸ γὰρ σῶμα αὐτῆς κατὰ σέ, Μάρκε, μεταγενέστερον
5 μὲν Κάδμου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταγενέστερον δὲ τῶν τὰ λοιπὰ προστεθεικότων στοιχεῖα, μεταγενέστερον δὲ καὶ σαυτοῦ. | σὺ γὰρ μόνος ⟨ὡς⟩ P245 εἴδωλον κατήγαγες τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην Ἀλήθειαν.

Τίς δ' ἀνέξεταί σου τὴν τοσαῦτα φλυαροῦσαν Σιγήν, ἢ τὸν ἀνονόμαστον ὀνομάζει καὶ τὸν ἄρρητον ἐξηγεῖται καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιστορεῖ 4
10 καὶ ἠνοιχέναι τὸ στόμα φησὶν αὐτόν, ὃν ἀσώματον καὶ ἀνείδεον λέγεις, καὶ προενέγκασθαι Λόγον, ὡς ἕν τι τῶν συνθέτων ζῴων· τόν τε Λόγον 5 αὐτοῦ, ὅμοιον ὄντα τῷ προβαλόντι καὶ | μορφὴν τοῦ ἀοράτου γεγονότα, D233 στοιχείων μὲν εἶναι τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων· ἔσται οὖν κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Λόγου ὁ Πατὴρ τῶν πάντων, ὡς σὺ φῄς, στοιχείων
15 μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων. ἢ πάλιν τίς ἀνέξεταί σου εἰς 6 σχήματα καὶ ἀριθμούς, ποτὲ μὲν τριάκοντα, ποτὲ δὲ εἰκοσιτέσσαρα, ποτὲ δὲ ἓξ μόνον, συγκλείοντος τὸν τῶν πάντων κτιστὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ποιητὴν Λόγον τοῦ θεοῦ, κατακερματίζοντός ⟨τε⟩ αὐτὸν εἰς συλλαβὰς μὲν τέσσαρας, στοιχεῖα δὲ τριάκοντα, καὶ τὸν μὲν πάντων κύριον, τὸν ἐστερεω- 7
20 κότα τοὺς οὐρανούς, εἰς ω π η κατάγοντος ἀριθμόν, ὁμοίως τῷ ἀλφαβήτῳ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τὰ πάντα χωροῦντα Πατέρα, ἀχώρητον δὲ ὑπάρχοντα, εἰς τετράδα καὶ ὀγδοάδα καὶ δεκάδα καὶ δωδεκάδα ὑπομερίζοντος καὶ διὰ τῶν τοιούτων πολυπλασιασμῶν τὸ ἄρρητον καὶ ἀνεννόητον, ὡς σὺ φῄς, τοῦ Πατρὸς ἐκδιηγουμένου; καὶ ὃν ἀσώματον καὶ ἀνούσιον ὀνομάζεις, τὴν τούτου οὐσίαν 8
25 καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκ πολλῶν γραμμάτων, ἑτέρων ἐξ ἑτέρων γεννωμένων, κατασκευάζεις, αὐτὸς Δαίδαλος ψευδὴς καὶ τέκτων κακὸς γενόμενος τῆς

V M lat.

1 αὐτοὶ] *semetipsos* lat. | ἐξευρηκέναι] *adinvenisse* lat. **3** ⟨παρ'⟩ Ἕλλησι *] *apud Graecos* lat. **5f** μεταγενέστερον — σαυτοῦ < M | προστεθεικότων στοιχεῖα + *temporis quam Palamedes* lat.; lies wohl ⟨τουτέστιν τοῦ Παλαμήδους χρόνου⟩ * **6** γὰρ] *autem* lat. | μόνος *] μόνον V M *solus* lat. | ⟨ὡς⟩ εἴδωλον *] *in idolum* lat.; vgl. S. 12, 21 u. 21, 17 **7** κατήγαγες] *deposuisti* lat. | λεγομένην] *quae . . . praedicatur* lat. **8** ἢ M | τὸν] τὸ M **8f** ἀνο///νόμαστον, ο aus ω V corr ἀνονόμαστον M **9** καὶ [1]] *aeonem* lat. **12** ὄντα] *esse* lat. **13—21** στοιχείων μὲν — καὶ αὐτὸν γεγονότα < M **18** ⟨τε⟩ *] *et* lat. | μὲν getilgt V corr < lat. **21** αὐτὸν δὲ τὸν τὰ *] αὐτὸν γεγονότα V M *ipsum qui* lat. | ἀχώρητον . . ὑπάρχοντα] *(qui) a nullo . . . capitur* lat. **22** καὶ δεκάδα < lat. **24** ἐνδιηγουμένου V **26** Δαίδαλλος, αι auf Rasur, ein λ getilgt V corr Δεδαλλὸς M

προπανυπερτάτου δυνάμεως· καὶ ἣν ἀμέριστον φῂς εἶναι ⟨οὐσίαν⟩, εἰς 9
ἀφώνους καὶ φωνήεντας καὶ ἡμιφώνους φθόγγους ὑπομερίζων, τὸ ἄφωνον
αὐτῶν τῷ τῶν πάντων Πατρὶ καὶ τῇ τούτου Ἐννοίᾳ ἐπιψευδόμενος, εἰς
τὴν ἀνωτάτω βλασφημίαν καὶ μεγίστην ἀσέβειαν ἐμβέβληκας ἅπαντας τοὺς
5 σοὶ πειθομένους. διὸ ⟨καὶ⟩ δικαίως καὶ ἁρμοζόντως τῇ τοιαύτῃ σου 10
τόλμῃ ὁ θεῖος πρεσβύτης καὶ κῆρυξ τῆς ἀληθείας ἐμμέτρως ἐπιβεβόηκέ
σοι, εἰπὼν οὕτως·

εἰδωλοποιὲ Μάρκε καὶ τερατοσκόπε, 11
ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
10 δι' ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα, | P 246
σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις, | Ö 456
ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα, | D 234
ἃ σοὶ χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατὰν ἀεὶ
δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζὴλ ποιεῖν,
15 ἔχων σε πρόδρομον ἀντιθέου πανουργίας.

καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεοφιλὴς πρεσβύτης· ἡμεῖς δὲ τὰ λοιπὰ τῆς μυσταγωγίας 12
αὐτῶν μακρὰ ὄντα πειρασόμεθα βραχέως διεξελθεῖν καὶ τὰ πολλῷ χρόνῳ
κεκρυμμένα εἰς φανερὸν ἀγαγεῖν. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο εὐέλεγκτα πᾶσι.

12. Τὴν οὖν γένεσιν τῶν Αἰώνων αὐτῶν καὶ τὴν πλάνην τοῦ προβά- 12, 1
20 του καὶ ἀνεύρεσιν ἑνώσαντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ μυστικώτερον ἐπιχειροῦσιν
ἀπαγγέλλειν οὗτοι οἱ εἰς ἀριθμοὺς τὰ πάντα κατάγοντες, ἐκ μονάδος καὶ
δυάδος φάσκοντες τὰ ὅλα συνεστηκέναι· καὶ ἀπὸ μονάδος ἕως τῶν τεσσά- 2
ρων ἀριθμοῦντες οὕτω γεννῶσι τὴν δεκάδα. μία γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς
καὶ τέσσαρες συντεθεῖσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὸν τῶν δέκα Αἰώνων ἀπεκύησαν
25 ἀριθμόν. πάλιν δ' αὖ ἡ δυὰς ἀπ' αὐτῆς προελθοῦσα ἕως τοῦ ἐπισήμου,

V M lat. Hipp. (von Z. 21 an)

1 *προπανυπερτάτου*] *sublimissimae* lat. | ⟨*οὐσίαν*⟩ *] *substantiam* lat. **2** *ἀφώνους*, *ἀ* vorgesetzt V corr *φωνὰς* M | *ὑπομερίζων τὸ ἄφωνον*, von *ζων* an auf Rasur V corr **3** *αὐτῶν*, *ν* angeflickt V corr *in his* lat. | *τούτου* Ausgg.] *τοῦ υἱοῦ* V M *huius* lat. | *ἐπιψευδόμενος*] *mentiens* lat. **5** ⟨*καὶ*⟩ Ausgg.] *et* lat. **6** *θεῖος*] *divinae aspirationis* lat. | *ἐμμέτρως* < lat. **13** *σοὶ χορηγεῖ σὸς* Ausgg.] *σὺ χορηγεῖς ὡς* V M *tibi praestat tuus* lat. | *ἀεὶ* < lat. **14** *δυνάμεως* + *ἐγχειρήματα* M *ἐγχειρήματα* am Rande nachgetragen V corr **18** *εὐέλεγκτα*] *ut facile argui et convinci possint* lat. **19** *αὐτῶν* < lat. **21** *οἱ* < M | *ἐκ μονάδος κτἑ* eingeleitet mit *λέγουσι γὰρ ταῦτα* Hipp. **22** *φάσκοντες* < Hipp. | *συνεστάναι* Hipp. | *ἀπὸ* + *μὲν* Hipp. | *ἕων* M **23—25** *μία γὰρ — ἀριθμόν* < Hipp. **23** *μία*] *unum* lat. | *καὶ*[2] < M **24** *τὸν*, *ν* angeflickt V corr *τῇ* M **25** *ἡ* < Hipp. | *ἀπ' αὐτῆς* < Hipp.

οἷον δύο καὶ τέσσαρες καὶ ἕξ, τὴν δωδεκάδα ἐπέδειξεν. καὶ πάλιν ἀπὸ 3
τῆς δυάδος ὁμοίως ἀριθμούντων ἡμῶν ἕως τῶν δέκα ἡ τριακοντὰς ἀνε-
δείχθη, ἐν ᾗ ὀγδοὰς καὶ δεκὰς καὶ δωδεκάς. τὴν οὖν δωδεκάδα διὰ τὸ 4
ἐπίσημον ἐσχηκέναι συνεπακολουθῆσαν αὐτῇ τὸ ἐπίσημον πάθος λέγουσι,
5 καὶ διὰ τοῦτο περὶ τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν τοῦ σφάλματος γενομένου τὸ
πρόβατον ἀποσκιρτῆσαν πεπλανῆσθαι, ἐπειδὴ τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ δωδεκά-
δος γεγενῆσθαι φάσκουσι. τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἀπὸ τῆς † δωδεκάδος ἀπο- 5
στᾶσαν μίαν δύναμιν ἀπολωλέναι μαντεύονται, καὶ ταύτην εἶναι τὴν γυναῖκα
τὴν ἀπολέσασαν τὴν δραχμὴν καὶ ἅψασαν λύχνον καὶ εὑροῦσαν αὐτήν.
10 οὕτως οὖν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς καταλειφθέντας — ἐπὶ μὲν τῆς δραχμῆς 6
τοὺς ἐννέα, ἐπὶ δὲ τοῦ προβάτου τοὺς ἕνδεκα — ἐπιπλεκομένους ἀλλήλοις
τὸν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα τίκτειν | ἀριθμόν, ἐπεὶ ἐννάκις τὰ ἕνδεκα ἐνενή- D235
κοντα ἐννέα γίνεται. διὸ καὶ τὸ ἀμὴν τοῦτον λέγουσιν ἔχειν τὸν ἀριθμόν.

Οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ἄλλως ἐξηγουμένων αὐτῶν ἀπαγγεῖλαι, ἵνα 7
15 πανταχόθεν κατανοήσῃς τὸν καρπὸν αὐτῶν. τὸ γὰρ στοιχεῖον τὸ η σὺν
μὲν τῷ ἐπισήμῳ ὀγδοάδα εἶναι θέλουσιν, ἀπὸ τοῦ ἄλφα ὀγδόῳ κείμενον Ö458
τόπῳ· εἶτα πάλιν ἄνευ τοῦ ἐπισήμου ψηφίζοντες τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τῶν
στοιχείων | καὶ ἐπισυνθέντες μέχρι τοῦ ἦτα τὴν τριακοντάδα ἐπιδεικνύουσιν. P247
ἀρξάμενος γάρ ⟨τις⟩ ἀπὸ τοῦ ἄλφα καὶ τελευτῶν εἰς τὸ ἦτα τῷ ἀριθμῷ 8

8 vgl. Luk. 15, 4ff

V M lat. Hipp.

1 *οἷον* < lat. | *τέσσαρα* Hipp. **2** *ὁμοίως* < Hipp. | *ἡ τριακοντὰς* Hipp. Ausgg.] *η λ̄ δ* V M *XXX numerus* lat. *ἢ τριάκοντα* Hipp. **3** *ὀγδοὰς καὶ δεκὰς καὶ δωδεκὰς* Hipp.] *ὀκτωκαίδεκα καὶ δώδεκα* V M *ogdoas et decas et duodecas* lat. *διὰ τὸ*] *διὰ τὸν*, aber vor [*συν*]*εσχηκέναι* noch einmal *διὰ τὸ* V M **4** *ἐσχηκέναι* Hipp.] *συνεσχηκέναι* V M *habuisse* lat. | *συνεπακολουθήσασαν* V *συνεπηκολούθησεν* Hipp. | *τὸ ἐπίσημον*] *propter episemon* lat. | *λέγουσι* < Hipp. **5** *τοῦ σφάλματος*] *labes quaedam* lat. **6f** *ἐπειδὴ — φάσκουσι* < Hipp. **7—13** bei Hipp. frei wiedergegeben **7** † *δωδεκάδος*] *duodecade* lat; alter Fehler für *δεκάδος* (Hipp.) **7f** *ἀποστᾶσαν* Ausgg.] *ἀπόστασιν* VM *abscedentem* lat. **8** *ἀπο// λωλέναι*, o aus ω V corr **9** *δραγμὴν* VM **10** *μὲν* < lat. **11** *ἐπισυμπλεκομένους* Hipp. **12** *ἐπεὶ*, *εἰ* auf Rasur V corr **14f** *οὐκ ὀκνήσω — αὐτῶν*] *ἄλλον δὲ ἀριθμὸν οὕτω λέγουσι* Hipp. **15** *τὸ γὰρ — η*] *τὸ ἦτα στοιχεῖον* Hipp. **16** *μὲν* < lat. Hipp. | *θέλουσιν* < Hipp. | *ἄλφα* Hipp.] *πρῶτον* V M *alphabeta* lat. **16f** *ὀγδόῳ . . . τόπῳ* Hipp.] *ὀγδόου . . . τόπου* V M *octavo . . . loco* lat. **18** *συντιθέντες* Hipp. | *τὴν τριακοντάδα*] *τὸν τριάκοντα ἀριθμὸν* Hipp. **19** ⟨*τις*⟩ Hipp.] *quis* lat. | *καὶ τελευτῶν εἰς τὸ ἦτα*] *ἕως τοῦ ἦτα* Hipp. | vor *τῶ* ein *τὰ* ausradiert V corr | *τῷ ἀριθμῷ*] *per numeros* lat. *τὸν ἀριθμὸν* Hipp.

τῶν στοιχείων, ὑφεξαιρούμενος δὲ τὸ ἐπίσημον καὶ ἐπισυντιθεὶς τὴν ἐπαύ-
ξησιν τῶν γραμμάτων, εὑρήσει τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμόν. μέχρι γὰρ 9
τοῦ ε στοιχείου πεντεκαίδεκα γίνονται· ἔπειτα προστεθεὶς αὐτοῖς ὁ τῶν
ἑπτὰ ἀριθμὸς β καὶ κ̄ ἀπετέλεσε· προσελθὸν δὲ τούτοις τὸ η, ὅ ἐστιν
5 ὀκτώ, τὴν θαυμασιωτάτην τριακοντάδα ἀνεπλήρωσεν. καὶ ἐντεῦθεν ἀπο-
δεικνύουσι τὴν Ὀγδοάδα μητέρα τῶν τριάκοντα Αἰώνων. ἐπεὶ οὖν ἐκ 10
τριῶν δυνάμεων ἥνωται ὁ τῶν τριάκοντα ἀριθμός, τρὶς αὐτὸς γενόμενος τὰ
ἐνενήκοντα ἐποίησε· τρὶς γὰρ τριάκοντα ἐνενήκοντα. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τριὰς
ἐφ' ἑαυτῆς συντεθεῖσα ἐννέα ἐγέννησεν. οὕτως τε ἡ ὀγδοὰς τὸν τῶν ἐνε-
10 νήκοντα ἐννέα παρ' αὐτοῖς ἀπεκύησεν ἀριθμόν. καὶ ἐπεὶ ὁ δωδέκατος 11
Αἰὼν ἀποστὰς κατέλειψε τοὺς ἄνω ἕνδεκα, κατάλληλον λέγουσι τὸν τύπον
τῶν γραμμάτων τῷ σχήματι τοῦ † λόγου κεῖσθαι (ἑνδέκατον γὰρ τῶν
γραμμάτων κεῖται τὸ λ, ὅ ἐστιν ἀριθμὸς τῶν τριάκοντα) καὶ κατ' εἰκόνα
κεῖσθαι τῆς ἄνω οἰκονομίας, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἄλφα, χωρὶς τοῦ ἐπισήμου,
15 αὐτῶν τῶν γραμμάτων ὁ ἀριθμὸς ἕως τοῦ λ συντεθειμένος κατὰ τὴν
παραύξησιν τῶν γραμμάτων σὺν αὐτῷ τῷ λ τὸν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα
ποιεῖται ἀριθμόν. ὅτι δὲ τὸ λ ἑνδέ|κατον ὂν τῇ τάξει ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου 12 D 236
αὐτῷ κατῆλθεν ζήτησιν, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸν δωδέκατον ἀριθμόν, καὶ
εὑρὸν † αὐτὸν ἐπληρώθη, φανερὸν εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦ στοι-

V M lat. Hipp.

1 *ὑπεξαιρούμενος* Hipp. | *δὲ* < Hipp. | *τὸν ἐπίσημον* Hipp. **1 f** *καὶ ἐπισυντιθεὶς — γραμμάτων* < Hipp. **2** *τόν, ὸν* auf Rasur V corr *τὸν τῶν* < Hipp. **2—6** *μέχρι γὰρ — αἰώνων* < Hipp. **3** *ε* Ausg.] *Θ* V M *E* lat. **4** *προσελθὼν* V M *cum . . . appositum est* lat. **5** *ὀκτώ* auf Rasur V corr **7** *τριῶν*] *τριάκοντα* V M *tribus* lat. *τῶν τριῶν* Hipp. | *τρὶς* < Hipp. **8** *τρὶς γὰρ — ἐνενήκοντα* < lat. **8 f** *καὶ αὐτὴ δὲ — ἐγέννησεν* < Hipp. **9** *ἐφ' ἑαυτὴν* Wendland | *τε* < lat. Hipp. **10** *παρ' αὐτοῖς* < lat. Hipp. | nach *ἀριθμὸν* hat Hipp. noch einen längeren Zusatz | *καὶ ἐπεὶ*] *ἐπειδὴ δὲ* Hipp. **11** *ἀποστὰς* < Hipp. | *καταλείψας* Hipp. | *ἄνω* < Hipp. | *ἕνδεκα* + *καὶ ἀποστὰς κάτω ἐχώρησε* Hipp. | *κατάλληλον*] *consequenter* lat. **11 f** *κατάλληλον λέγουσι — κεῖσθαι*] *φάσκουσι κατάλληλον καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ τύπος τῶν γραμμάτων διδάσκει* Hipp. **12** *τῷ σχήματι*] *in figura* lat. | † *λόγου*] *logi* lat.; alter Fehler für *λ* (Grabe) **13** *κεῖται*] *esse* lat. *κεῖσθαι* Hipp. **13 f** *καὶ κατ' — κεῖσθαι*] *κεῖσθαι αὐτὸ κατ' εἰκόνα* Hipp. **14** *ἐπειδή, δὴ* auf Rasur V corr **15** *συντιθέμενος* M | *κατὰ* < Hipp. **16** *τῶν*[2] < Hipp. **17** *ἑνδέκατον ὂν τῇ τάξει*] *quae est undecimo loco in ordine* lat. *ἑνδεκάτῳ κείμενον τόπῳ* Hipp. **18** *αὐτῷ* Hipp.; vgl. S. 26, 1] *αὐτοῦ* V M *eorum* lat. **19** *εὑρὼν* Hipp. | † *αὐτὸν* (so auch Hipp.)] *eum* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ* (sc. *τὸ ὅμοιον αὐτῷ*) *

χείου. τὸ γὰρ λ. ὥσπερ ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτῷ ζήτησιν παραγενόμενον 13
καὶ εὑρὸν καὶ εἰς ἑαυτὸ ἁρπάσαν † αὐτόν, τὴν τοῦ δωδεκάτου ἀνεπλήρω-
σεν χώραν, τοῦ Μ στοιχείου ἐκ δύο Λ συγκειμένου. διὸ καὶ φεύγειν αὐτοὺς 14
διὰ τῆς γνώσεως τὴν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα χώραν, τουτέστιν τὸ Ὑστέρημα,
5 τύπον ἀριστερᾶς χειρός, μεταδιώκειν δὲ τὸ ἕν, ὃ προστεθὲν τοῖς ἐνενήκοντα
ἐννέα εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοὺς χεῖρα μετέστησεν.

13. Σὺ μὲν ταῦτα διερχόμενος, ἀγαπητέ, εὖ οἶδα ὅτι γελάσεις πολλὰ 13, 1
* τὴν τοιαύτην αὐτῶν οἰησίσοφον μωρίαν. ἄξιοι δὲ πένθους οἱ τη|λικαύτην Ö460
θεοσέβειαν καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀληθῶς ἀρρήτου δυνάμεως καὶ τὰς τοσαύ-
10 τας οἰκονομίας τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα καὶ δι' ἀριθμῶν οὕτως
ψυχρῶς καὶ βεβιασμένως διασύροντες. ὅσοι δὲ | ἀφίστανται τῆς ἐκκλη- 2 P248
σίας καὶ τούτοις τοῖς γραώδεσι μύθοις πείθονται, ἀληθῶς ⟨εἰσιν⟩ αὐτο-
κατάκριτοι, οὓς ὁ Παῦλος ἐγκελεύεται ἡμῖν μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νου-
θεσίαν παραιτεῖσθαι. Ἰωάννης δέ, ὁ τοῦ κυρίου μαθητής, ἐπέτεινε τὴν 3
15 καταδίκην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι βουληθείς· »ὁ
γὰρ λέγων αὐτοῖς« φησί »χαίρειν κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονη-
ροῖς«. καὶ εἰκότως· »οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν« λέγει κύριος. 4
ἀσεβεῖς δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέβειαν οὗτοι οἱ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς,
μόνον θεὸν παντοκράτορα, ὑπὲρ ὃν ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν, ἐξ Ὑστερήματος
20 καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου Ὑστερήματος γεγονότος προβεβλῆσθαι λέγοντες· ὥστε
κατ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸν προβολὴν τρίτου Ὑστερήματος. ἣν γνώμην ὄντως 5
καταφυσήσαντας καὶ καταθεματίσαντας δέον πόρρω που ⟨καὶ⟩ μακρὰν
φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν καὶ ᾗ πλέον δυσχυρίζονται | καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς D237
παρευρέμασιν αὐτῶν, ταύτῃ μᾶλλον εἰδέναι πλέον αὐτοὺς ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ
25 τῆς ὀγδοάδος τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καθάπερ οἱ εἰς φρενίτιδα διάθεσιν 6

12f vgl. Tit. 3, 10f — **15** II Joh. 11 — **17** Jes. 48, 22

V M lat. Hipp. (bis Z. 6)

2 *καὶ εἰς ἑαυτὸ ἁρπάσαν αὐτόν*] *ἀναρπάσαν* Hipp. | *ἑαυτὸ* Dind.] *ἑαυτὸν* VM | † *αὐτὸν*] *ipsum* lat.; alter Fehler für *αὐτὸ* * **3** *Λ* + *καὶ η* Hipp. | *διὸ* + *δὴ* Hipp. | *αὐτοὺς* Hipp.] *αὐτοῦ* V M *eos* lat. **6** *αὐτοὺς* Ausgg.] *αὐτοῦ* V M *eos* lat. | *μετέ* ⟩ Schluß von Hipp. **7** *γελάσῃς* M **8** * alte Lücke; ergänze etwa ⟨*ἀκούων*⟩ * **8** *οἰησίσοφον*, *σι* auf Rasur V corr **9** *ἀληθῶς* Ausgg.] *ἀληθείας* V M *vere* lat. **10** *διὰ τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα*] *per A et B* lat.; lies wohl *διὰ τοῦ ἀλφαβήτου* * **11** *ψυχρῶς καὶ βεβιασμένως*] *frigidos et vi extortos* lat. **12** ⟨*εἰσιν*⟩ *] *sunt* lat. **14** *δὲ*] *enim* lat. | *ἐπέτεινε*] *superextendit* lat. **15** *αὐτῶν*] *in eos* lat. **19** *ὃν*, *ο* aus *ω* V corr **20f** *καὶ αὐτοῦ — ὑστερήματος* < M **20** *ὥστε*] *et sic iam* lat. **21** *ὄντως*] *digne* (*δεόντως*) lat.; kaum richtiger **22** ⟨*καὶ*⟩ *] *et* lat. **23** *δυσχυρίζονται* + *haec* lat. **24f** *ab Ogdoadis nequissimis spiritalibus* lat.

ἐμπεσόντες † ἢ πλέον γελῶσι καὶ ἰσχύειν δοκοῦσιν καὶ ὡς ὑγιαίνοντες πάντα πράττουσιν, ἔνια δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν, ταύτῃ μᾶλλον κακῶς ἔχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οὗτοι ᾗ μᾶλλον ὑπερφρονεῖν δοκοῦσι καὶ ἐκνευρίζουσιν ἑαυτοὺς ὑπέρτονα τοξεύοντες, ταύτῃ μᾶλλον οὐ σωφρονοῦσιν.
5 ἐξελθὸν γὰρ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τῆς ἀνοίας, ἔπειτα σχολάζοντας αὐτοὺς 7 οὐ θεῷ, ἀλλὰ κοσμικαῖς ζητήσεσιν εὑρόν, προσπαραλαβὸν ἕτερα πνεύματα ἑπτὰ πονηρότερα ἑαυτοῦ καὶ χαυνῶσαν αὐτῶν τὴν γνώμην ὡς δυναμένων τὰ ὑπὲρ τὸν θεὸν ἐννοεῖν καὶ ἐπιτήδειον εἰς ὑπερέκκρουσιν κατασκευάσαν, τὴν ὀγδοάδα τῆς ἀνοίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἰς αὐτοὺς ἐνεθήκωσεν.

10 14. Βούλομαι δέ σοι καὶ ὡς αὐτὴν τὴν κτίσιν κατ' εἰκόνα τῶν ἀοράτων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ, κατεσκευάσθαι διὰ τῆς Μητρὸς λέγουσιν διηγήσασθαι. 14, 1 πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα στοιχεῖά φασιν, 2 πῦρ ὕδωρ γῆν ἀέρα, εἰκόνα προβεβλῆσθαι τῆς ἄνω πρώτης τετράδος, τάς τε ἐνεργείας αὐτῶν συναριθμουμένας, οἷον θερμόν τε καὶ ψυχρόν,
15 ξηρόν τε καὶ ὑγρόν, ἀκριβῶς ἐξεικονίζειν τὴν ὀγδοάδα. ἑξῆς * δέκα 3 δυνάμεις οὕτως καταριθμοῦσιν· ἑπτὰ μὲν † σωματικὰ κυκλοειδῆ, ἃ καὶ οὐρανοὺς καλοῦσιν· P 249 Ö 462 ἔπειτα τὸν περιεκτικὸν αὐτῶν κύκλον, ὃν καὶ ὄγδοον οὐρανὸν ὀνομάζουσι· πρὸς δὲ τούτοις ἥλιόν τε καὶ σελήνην. ταῦτα δέκα ὄντα τὸν ἀριθμὸν εἰκόνας λέγουσιν εἶναι τῆς ἀοράτου δεκάδος, τῆς ἀπὸ Λόγου
20 καὶ Ζωῆς προελθούσης. τὴν δὲ δωδεκάδα μηνύεσθαι διὰ τοῦ ζῳδιακοῦ 4 καλουμένου κύκλου. τὰ γὰρ δώδεκα ζῴδια φανερώτατα τὴν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας θυγατέρα δωδεκάδα σκιαγραφεῖν | λέγουσιν. καὶ 5 D 238

5 vgl. Matth. 12, 43 ff

V M lat. Hipp. (von Z. 11 an)

1 † ἢ] *aut* lat.; alter Fehler, lies ᾗ (Ausgg.) 2 ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν] *quasi plus quam sani sunt* lat. 3 ἢ M 3 f καὶ ἐκνευρίζουσι] *enervantes* lat. 5 ἀνοίας] *ignorantiae* lat. | αὐτοὺς aus ἑαυτοὺς V corr 8 ἐννοεῖν] *adinvenire* lat. | κατασκευάσαν] *compositam* lat. 9 ἀνοίας] *ignorantiae* lat. 10 καὶ ὡς] *quemadmodum et* lat. 11 τοῦ nachgetragen V corr | mit ⟨ ⟩σκευάσθαι beginnt Hipp. 12 διηγήσασθαι < Hipp. | στοιχεῖα + ἃ Hipp. | φησιν Hipp. 13 πρώτης < lat. Hipp. 14 τάς τε — συναριθμουμένας] τοῖς δὲ ἐνεργείοις αὐτῶ συναριθμοῦντες Hipp. 14 f τε καὶ beide Male < Hipp. 15 ὑγρὸν + λέγουσιν Hipp. | ἑξῆς] *ex qua* lat. ἐξ ἧς Hipp. | * ⟨δὲ⟩ Hipp. Ausgg. 16 μὲν < Hipp. | σωματικὰ] *corporea* lat.; alter Fehler für σώματα (Hipp.) | κυκλοειδῆ] *circumlata* lat. 18 vor ταῦτα + καὶ Hipp. | δέκα] $\overline{\iota}$ Hipp. 20 προελθούσης < Hipp. | δὲ < Hipp. | μηνύεσθαι < Hipp. 21 κύκλου καλουμένου Hipp. | τὰ] ταῦτα Hipp. 22 σκιαγραφεῖν] *quasi per quandam umbram pinxisse* lat. ἐπισκιάζειν Hipp.

ἐπεὶ ἀντεπεζεύχθη, φασί, τῇ τῶν ὅλων φορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ ὁ ὕπερ-
θεν οὐρανὸς ὁ πρὸς αὐτῷ τῷ κύτει βαρύνων καὶ ἀντιταλαντεύων τὴν
ἐκείνων ὠκύτητα τῇ ἑαυτοῦ βραδυτῆτι, ὥστε αὐτὸν ἐν τριάκοντα ἔτεσι τὴν
περίοδον ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημεῖον ποιεῖσθαι, εἰκόνα λέγουσιν αὐτὸν τοῦ
5 Ὅρου τοῦ τὴν τριακοντώνυμον Μητέρα αὐτῶν περιέχοντος. τὴν σελήνην 6
τε πάλιν τὸν ἑαυτῆς οὐρανὸν ἐμπεριερχομένην τριάκοντα ἡμέραις διὰ τῶν
ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἐκτυποῦν. καὶ τὸν ἥλιον δὲ 7
ἐν δεκαδύο μησὶν περιερχόμενον καὶ τερματίζοντα τὴν κυκλικὴν αὐτοῦ
ἀποκατάστασιν. διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὴν δωδεκάδα φανερὰν ποιεῖν, καὶ
10 αὐτὰς δὲ τὰς ἡμέρας, δεκαδύο ὡρῶν τὸ μέτρον ἐχούσας, τύπον τῆς
⟨οὐ⟩ φαεινῆς δωδεκάδος εἶναι. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ὥραν φασί, τὸ δωδέκατον 8
τῆς ἡμέρας, ἐκ τριάκοντα μοιρῶν κεκοσμῆσθαι διὰ τὴν εἰκόνα τῆς τρια-
κοντάδος. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ζῳδιακοῦ κύκλου τὴν περίμετρον εἶναι μοιρῶν 9
τριακοσίων ἑξήκοντα· ἕκαστον γὰρ ζῴδιον μοίρας ἔχειν τριάκοντα. οὕτως
15 δὴ καὶ διὰ τοῦ κύκλου τὴν εἰκόνα τῆς συναφείας τῶν δώδεκα πρὸς τὰ
τριάκοντα τετηρῆσθαι λέγουσιν. ἔτι μὴν καὶ τὴν γῆν εἰς δώδεκα κλίματα 10
διῃρῆσθαι φάσκοντες καὶ καθ' ἕκαστον κλίμα ⟨ἀνὰ μίαν⟩ δύναμιν ἐκ τῶν
οὐρανῶν κατὰ κάθετον ὑποδεχομένην καὶ ἐοικότα τίκτουσαν τέκνα τῇ
καταπεμπούσῃ τὴν ἀπόρροιαν δυνάμει τύπον εἶναι τῆς δωδεκάδος καὶ τῶν
20 τέκνων αὐτῆς σαφέστατον διαβεβαιοῦνται.

V M lat. Hipp.

1 *ἀντεζεύχθη* Hipp. | *φησιν* M Hipp. | *τῇ ... φορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ* Ausgg.] *τὴν ... φορὰν ὠκυτάτην ὑπάρχουσαν* V M *oneri cum sit velocissimum* lat. *τῇ .. ἀναφορᾷ ὠκυτάτῃ ὑπαρχούσῃ* Hipp. 1f *ὁ ὕπερθεν οὐρανὸς* Hipp.] *οὗπερ ὁ χρόνος* V M *quod superpositum est caelum* lat. 2 *ἀντιταλαντίων* V 3 *ἐκείνου* Hipp. | *ὥστε αὐτὸν*] *ὡς* Hipp. 6 *ἑαυτῆς* < Hipp. | *ἐμπεριε⟨ρ⟩χομένην* Ausgg.] *ἐμπεριεχομένην* V M *circumeuntem* lat. *ἐνπεριεχόμενον* Hipp. | vor *τριάκοντα* + *ἐν* Hipp., vgl. Z. 8 7 *τριάκοντα* vor *ἡμερῶν* getilgt V corr | *τριάκοντα* < Hipp. | *ἐκτυποῦσαν* Hipp. 8 *περιεχόμενον* V M *ἐμπεριεχόμενον* Hipp. 9 *διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν* < Hipp. | *δωδεκάδα* Hipp.] *δωδεκάτην* V M *duodecadem* lat. | *φανερὰν ποιεῖν*] *φανεροῦν* Hipp. 9f *καὶ αὐτὰς δὲ τὰς* Hipp.] *τὰς δὲ* V M *et ipsos autem* lat. 11 *⟨οὐ⟩ φαεινῆς* vor *δωδεκάδος* *, nach lat. Hipp.] vor *ἡμέρας* (Z. 10) V M | *⟨οὐ⟩ φαεινῆς* Ausgg.] *non apparentis* lat. *κενῆς* Hipp. 11—12f *ἀλλὰ μὴν — τῆς τριακοντάδος* < Hipp. 11 *μὴν* < lat. 14 *γὰρ* < Hipp. | *ἔχειν* Hipp.] *ἔχει* V M *habere* lat. 15 *δὴ* Hipp.] *δὲ* V M < lat. | *τῶν*] *τῆς* Hipp. | *τὰ* < Hipp. 16 *τετηρῆσθαι*] *μετρῆσθαι* Hipp. | *γῆν*] *αὐτὴν* Hipp. 17 *καθ' ἓν ἕκαστον* Hipp. | *⟨ἀνὰ μίαν⟩* Hipp.] *unamquamque* lat. 18 *κατὰ κάθετον*] *καθ' ἕκαστον* Hipp. | *ἐοικότα*] *ὁμοίωμα* Hipp. 19 vor *τὴν ἀπόρροιαν* + *κατὰ* Hipp. | *δυνάμει* Ausgg.] *δύναμιν* V M Hipp. *virtuti* lat. | *εἶναι* < Hipp. | vor *δωδεκάδος* + *ἄνω* Hipp. 19f *καὶ — διαβεβαιοῦνται* < Hipp.

Πρὸς δὲ τούτοις θελήσαντά φασι τὸν Δημιουργὸν τῆς ἄνω Ὀγδοάδος 11
τὸ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον καὶ ἀόριστον καὶ ἄχρονον μιμήσασθαι καὶ μὴ
δυνηθέντα τὸ μόνιμον αὐτῆς καὶ ἀίδιον ἐκτυπῶσαι, διὰ τὸ καρπὸν ⟨αὐτὸν⟩
εἶναι Ὑστερήματος, εἰς χρόνους καὶ καιρούς, ἀριθμούς | τε πολυετεῖς τὸ Ö 161
5 αἰώνιον αὐτῆς κατατεθεῖσθαι, οἰόμενον | ἐν τῷ πλήθει τῶν χρόνων μιμή- D 239
σασθαι αὐτῆς τὸ | ἀπέραντον. ἐνταῦθά τε λέγουσιν, ἐκφυγούσης αὐτὸν 12 P 250
τῆς Ἀληθείας, ἐπηκολουθηκέναι τὸ ψεῦδος, καὶ διὰ τοῦτο κατάλυσιν πλη-
ρωθέντων τῶν χρόνων λαβεῖν αὐτοῦ τὸ ἔργον.

15. Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες, καθʼ ἑκάστην ἡμέραν 15, 1
10 ἐπιγεννᾷ ἕκαστος αὐτῶν, καθὼς δύναται, καινότερόν ⟨τι⟩. τέλειος γὰρ
οὐδεὶς ὁ μὴ μεγάλα ψεύσματα παρʼ αὐτοῖς καρποφορήσας. ἐκ δὲ τῶν 2
προφητικῶν ὅσα μεταμορφάζουσιν, ἀναγκαῖον μηνύσαντας τὸν ἔλεγχον
αὐτοῖς ἐπάγειν. ὁ γὰρ Μωυσῆς, φασίν, ἀρχόμενος τῆς κατὰ τὴν κτίσιν
πραγματείας, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν Μητέρα τῶν ὅλων ἐπέδειξεν εἰπών »ἐν
15 ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«. τέσσαρα οὖν ταῦτα 3
ὀνομάσας, θεὸν καὶ ἀρχήν, οὐρανὸν καὶ γῆν, τὴν τετρακτὺν αὐτῶν, ὡς
αὐτοὶ λέγουσι, διετύπωσεν. καὶ τὸ ἀόρατον δὲ καὶ ἀπόκρυφον αὐτῆς μη-
νύοντα εἰπεῖν »ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος«. τὴν ⟨δὲ⟩ 4
δευτέραν τετράδα, γέννημα πρώτης τετράδος, οὕτως αὐτὸν εἰρηκέναι θέ-
20 λουσιν, ἄβυσσον ὀνομάζοντα καὶ σκότος ἐν σφίσιν αὐτοῖς καὶ ὕδωρ καὶ τὸ
ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι πνεῦμα. μεθʼ ἣν τῆς δεκάδος μνημονεύοντα φῶς 5
λέγειν καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα, στερέωμά τε καὶ ἑσπέραν καὶ ὃ καλεῖται
πρωΐ, ξηράν τε καὶ θάλασσαν, ἔτι τε βοτάνην καὶ δεκάτῳ τόπῳ τὸ ξύλον·
οὕτω τε διὰ τῶν δέκα ὀνομάτων τοὺς δέκα Αἰῶνας μεμηνυκέναι. τῆς δὲ 6
25 δωδεκάδος οὕτως ἐξεικονίσθαι παρʼ αὐτῷ τὴν δύναμιν· ἥλιον γὰρ λέγειν καὶ
σελήνην, ἀστέρας τε καὶ καιρούς, ἐνιαυτούς τε καὶ κήτη, ⟨ἔτι τε⟩ ἰχθύας καὶ

14 Gen. 1, 1 — **18** Gen. 1, 2

V M lat. Hipp. (bis Z. 8)

1 *φασὶ* < Hipp. **3** *μόνιμον*] *ἄμωμον* Hipp. | *τὸ ἀίδιον* Hipp. | *⟨αὐτὸν⟩* Hipp. **4** *εἰς* + *τοῦτο* Hipp. | *χρόνους*] *temporum spatia* lat. **4 f** vor *τὸ αἰώνιον* + *πρὸς* Hipp. **5** *τεθεῖσθαι* Hipp. | *οἰόμενον*] *γενόμενον μὲν οὖν* Hipp. **6** *ἀπέραντον*] *ἀόρατον* Hipp. | *τε*] *δὲ* Hipp. < lat. **7** *κατάλυσιν* hinter *χρόνων* (Z. 8) Hipp. **10** *⟨τι⟩* Dind. Öh.] *aliquid* lat. **12** *μηνύσαντας* Dind.] *μηνύσαντα* V M *manifestantes* lat. **13** *ἐπάγει* M | *τῆς*] *τὴν* M **15** *οὖν* < lat. **17** *τὸ ἀόρατον* Dind. Öh.] *τὸν ἀόρατον* V M *invisibile* lat. | vor *ἀπόκρυφον* + *τὸν* V **18** *⟨δὲ⟩* Dind. Öh.] *autem* lat. **19** *πρώτης*] *πρὸ τῆς* M **20** *ἐν σφίσιν αὐτοῖς*] *in quibus sunt* lat. **23** *τε*² hineingeflickt V corr **24** *τε* *] *δὲ* V M *quoque* lat. **25** *δωδεκάδος* Dind.] *δυωδεκάδος* V *δυοδεκάδος* M | *παρʼ αὐτῷ*] *apud eos* lat. **26** *⟨ἔτι τε⟩* *] *adhuc etiam* lat.

ἑρπετά, πετεινά τε καὶ τετράποδα, θηρία τε καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δωδέ-
κατον τὸν ἄνθρωπον. οὕτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος τὴν τριακοντάδα διὰ
Μωυσέως εἰρῆσθαι διδάσκουσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν πλαστὸν ἄνθρωπον 7
κατ' εἰκόνα τῆς | ἄνω δυνάμεως ἔχειν ἐν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς πηγῆς D240
5 δύναμιν (ἱδρῦσθαι δὲ ταύτην ἐν τῷ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον τόπῳ), ἀφ' ἧς
ἀπορρεῖν δυνάμεις τέσσαρας κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω τετράδος καλουμένας,
τὴν μὲν ὅρασιν, τὴν δὲ ἀκοήν, τὴν δὲ τρίτην ὄσφρησιν καὶ τὴν τετάρτην
γεῦσιν. τὴν δὲ ὀγδοάδα φασὶν μηνύεσθαι διὰ τοῦ ἀνθρώπου οὕτως· ἀκοὰς 8
μὲν δύο ἔχοντος καὶ τοσαύτας ὁράσεις, ἔτι τε ὀσφρήσεις δύο καὶ διπλῆν
10 γεῦσιν, πικροῦ τε καὶ γλυ|κέος. ὅλον δὲ | τὸν ἄνθρωπον πᾶσαν τὴν εἰκόνα 9 Ö466
τῆς τριακοντάδος οὕτως ἔχειν διδάσκουσιν· ἐν μὲν ταῖς χερσὶ διὰ τῶν δακ- P251
τύλων τὴν δεκάδα βαστάζειν, ἐν ὅλῳ δὲ τῷ σώματι εἰς δώδεκα μέλη
διαιρουμένῳ τὴν δωδεκάδα. διαιροῦσι δὲ αὐτό, καθάπερ τὸ τῆς Ἀληθείας
διῄρηται παρ' αὐτοῖς σῶμα, περὶ οὗ προειρήκαμεν. τήν τε οὖν ὀγδοάδα,
15 ἄρρητόν τε καὶ ἀόρατον οὖσαν, ἐν τοῖς σπλάγχνοις κρυβομένην νοεῖσθαι.

16. Ἥλιον δὲ πάλιν, τὸν μέγαν φωστῆρα, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν **16, 1**
γεγονέναι διὰ τὸν τῆς τετράδος ἀριθμὸν φάσκουσι. τῆς τε σκηνῆς τῆς ὑπὸ 2
Μωυσέως κατασκευασθείσης αἱ αὐλαὶ ἐκ βύσσου καὶ ὑακίνθου καὶ πορ-
φύρας καὶ κοκκίνου γεγονυῖαι τὴν αὐτὴν παρ' αὐτοῖς ἐπέδειξαν εἰκόνα.
20 τόν τε τοῦ ἱερέως ποδήρη, τέσσαρσι στοιχείοις λίθων πολυτελῶν κεκοσμη- 3
μένον, τὴν τετράδα σημαίνειν διορίζονται· καὶ εἴ τινα ⟨ὅλως⟩ τοιαῦτα κεῖται
ἐν ταῖς γραφαῖς εἰς τὸν τῶν τεσσάρων δυνάμενα ἄγεσθαι ἀριθμόν, διὰ τὴν
τετρακτὺν αὐτῶν φασι γεγονέναι. τὴν δὲ ὀγδοάδα πάλιν δείκνυσθαι 4
οὕτως· ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν ἡμερῶν πεπλάσθαι λέγουσι τὸν ἄνθρωπον· ποτὲ
25 μὲν γὰρ αὐτὸν τῇ ἕκτῃ βούλονται γεγονέναι, ποτὲ δὲ ⟨ἐν⟩ τῇ ὀγδόῃ, εἰ μή
τι τὸν μὲν χοϊκὸν ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν ἡμερῶν ἐροῦσι πεπλάσθαι, τὸν δὲ σαρ-

17 vgl. Exod. 26, 1 — **20** Exod. 28, 17

V M lat.

1 *τε*¹ < V | *ἐπὶ πᾶσι τούτοις* Dind. Öh.] *πέτεινά που τοῖς* V M *super haec omnia* lat. **1f** *δυωδέκατον*, *ω* aus *ο* V corr *δυοδέκατον* M **2** *τριακοντάδα* Ausgg.] *τριάκοντα* V M *triacontadem* lat. **3** lies *πλασθέντα*? *, vgl. S. 31, 4 **4** *πηγῆς* Ausgg.] *πηγὴν* V *πηγῆν* M *fonte* lat. **7** *δὲ*² < lat. **9** *ἔχοντος* Ausgg.] *ἔχοντας* V M *habentem* lat. **12** *δεκαδύο* V M **14** *σῶμα* Ausgg.] *τοῖς σώμασιν* V M *corpus* lat. | *τε οὖν*] *autem* lat. **16** *μέγαν*, *ν* angeflickt V corr *μέγα* M **20** *ποδήρη///*, *ν* wegradiert V | *στοιχείοις*] *ordinibus* lat.; lies *στοίχοις*? Pet. **21** ⟨*ὅλως*⟩ *] *omnino* lat. *ἄλλα*? Jül. **23** *δὲ* < lat. **24** *ὀγδόῃ*, *η* auf Rasur, dahinter 1 Buchstabe wegradiert V **25** *μὲν* < lat. | *τῇ ἕκτῃ*] *sexto die* lat.; lies wohl ⟨*ἐν*⟩ *τῇ ἕκτῃ* * | ⟨*ἐν*⟩ *τῇ ὀγδόῃ* *] *in octavo* lat. **26** *τὸν*¹] *τὸ* M | *ἐροῦσι*] *dicunt* lat.

κικὸν ἐν τῇ ὀγδόῃ· διέσταλται γὰρ ταῦτα παρ' αὐτοῖς. ἔνιοι δὲ ⟨καὶ⟩ ἄλλον 5
⟨εἶναι⟩ θέλουσι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότα | ἀρσενόθηλυν D 241
ἄνθρωπον καὶ τοῦτον εἶναι τὸν πνευματικόν, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς γῆς
πλασθέντα.

5 Καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ δὲ οἰκονομίαν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ἐν ᾗ ὀκτὼ 6
ἄνθρωποι διεσώθησαν, φανερώτατά φασι τὴν σωτήριον ὀγδοάδα μηνύειν.
τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸν Δαυίδ, ὄγδοον ὄντα τῇ γενέσει τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ,
σημαίνειν. ἔτι μὴν καὶ τὴν περιτομήν, ὀκταήμερον γινομένην, τὸ περίτμημα
τῆς ἄνω ὀγδοάδος δηλοῦν. καὶ ἁπλῶς ὅσα εὑρίσκεται ἐν ταῖς γραφαῖς 7
10 ὑπάγεσθαι δυνάμενα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ τὸ μυστήριον τῆς ὀγδοάδος
ἐκπληροῦν λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν δεκάδα σημαίνεσθαι διὰ τῶν δέκα 8
ἐθνῶν, ὧν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ εἰς κατάσχεσιν δοῦναι, λέγουσι.
καὶ τὴν ⟨κατὰ⟩ Σάρραν δὲ οἰκονομίαν, ὡς μετὰ ἔτη δέκα δίδωσιν αὐτῷ
τὴν ἑαυτῆς δούλην Ἄγαρ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τεκνοποιήσηται, τὸ αὐτὸ δηλοῦν.
15 καὶ ὁ δοῦλος δὲ ὁ ⟨τῷ⟩ Ἀβραὰμ πεμφθεὶς ἐπὶ Ῥεβέκκαν καὶ ἐπὶ τῷ φρέατι 9
διδοὺς αὐτῇ ψέλια χρυσῶν δέκα, | καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς κατέχοντες αὐτὴν P 252
ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ἔτι τε Ῥοβοὰμ ὁ τὰ δέκα σκῆπτρα λαμβάνων καὶ τῆς
σκηνῆς αἱ δέκα αὐλαὶ καὶ οἱ στῦλοι οἱ δεκαπήχεις καὶ οἱ δέκα υἱοὶ Ἰακὼβ
ἐπὶ τὴν ὠνὴν τοῦ σίτου τὸ πρῶτον εἰς | Αἴγυπτον πεμφθέντες καὶ οἱ δέκα Ö 468
20 ἀπόστολοι, οἷς φανεροῦται μετὰ τὴν ἔγερσιν ὁ κύριος, τοῦ Θωμᾶ μὴ παρ-
όντος, τὴν ἀόρατον διετύπουν κατ' αὐτοὺς δεκάδα.

17. Τὴν δωδεκάδα δέ, περὶ ἣν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ 17, 1
Ὑστερήματος γεγονέναι, ἐξ οὗ πάθους τὰ βλεπόμενα κατεσκευάσθαι θέ-
λουσιν, ἐπισήμως καὶ φανερῶς πανταχῇ κεῖσθαι λέγουσιν, ὡς τοὺς δώδεκα 2
25 υἱοὺς τοῦ Ἰακώβ, ἐξ ὧν καὶ ⟨αἱ⟩ δώδεκα φυλαί, καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν
δώδεκα ἔχον λίθους καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας καὶ τοὺς ὑπὸ Μωυσέως
τεθέντας ὑπὸ τὸ ὄρος δώδεκα λίθους, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ | Ἰησοῦ D 242

5 vgl. Gen. 7, 23 I Pe. 3, 20 — **7** vgl. I Sam. 16, 11f — **11** vgl. Gen. 15, 19f — **13** vgl. Gen. 16, 2f — **15** vgl. Gen. 24, 22 — **16** vgl. Gen. 24, 55 — **17** vgl. I Kön. 11, 31 — **17f** vgl. Exod. 26, 1 — **18** vgl. Exod. 26, 15f — **18f** vgl. Gen. 42, 3 — **19f** vgl. Joh. 20, 24 — **24f** vgl. Gen. 35, 22 — **25f** vgl. Exod. 28, 15 u. 29 — **26f** vgl. Exod. 24, 4 — **27f** vgl. Jos. 4, 3

V M lat.

1 ⟨*καὶ*⟩ *] *et* lat. **2** ⟨*εἶναι*⟩ *] *esse* lat. **6** *σωτήριον* < lat. **7** *τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ*] *inter fratres suos* lat. **13** ⟨*κατὰ*⟩ *] *secundum* lat.; ⟨*περὶ*⟩ Ausgg. **15** ⟨*τῷ*⟩ * **17** *Jeroboam* lat. **17f** vor *τῆς σκηνῆς* + *τὴν* M **22** *δωδεκάδα* Ausgg.] *δυωδεκάδα* V M *duodecadem* lat. **24** *φανερῶς*] *manifestissime* lat. **25** ⟨*αἱ*⟩ * | *δεκαδύο* V M

ἐν τῷ ποταμῷ καὶ ἄλλους εἰς τὸ πέραν, καὶ τοὺς βαστάζοντας τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης καὶ τοὺς ὑπὸ Ἠλία τεθειμένους ἐν τῇ ὁλοκαυτώσει τοῦ μόσχου καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντα ἁπλῶς ὅσα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν διασῴζει τὴν δωδεκάδα αὐτῶν χαρακτηρίζειν λέγου-
5 σι. τὴν δὲ τούτων πάντων ἕνωσιν ὀνομαζομένην τριακοντάδα διὰ τῆς 3
τριάκοντα πηχῶν τὸ ὕψος ἐπὶ Νῶε κιβωτοῦ καὶ διὰ Σαμουὴλ κατακλίναντος τὸν Σαοὺλ ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς πρῶτον καὶ διὰ Δαυίδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐκρύβετο ἐν τῷ ἀγρῷ, καὶ διὰ τῶν συνεισελθόντων αὐτῷ εἰς τὸ σπήλαιον λ̄ καὶ διὰ τοῦ τὸ μῆκος γίνεσθαι τῆς ἁγίας σκηνῆς τριά-
10 κοντα πηχῶν, καὶ εἴ τινα ἄλλα ἰσάριθμα τούτοις εὑρίσκουσι, τὴν τριακοντάδα αὐτῶν διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδεικνύναι φιλεριστοῦσιν.

18. Ἀναγκαῖον ⟨δὲ⟩ ἡγησάμην προσθεῖναι τούτοις καὶ ὅσα περὶ τοῦ **18, 1**
Προπάτορος αὐτῶν, ὃς ἄγνωστος ἦν τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἐκλέγοντες ἐκ τῶν γραφῶν πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ἵν' ἐπιδείξωσι τὸν
15 κύριον ἡμῶν ἄλλον καταγγέλλοντα πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός, ὃν καθὼς προέφαμεν ἀσεβοῦντες Ὑστερήματος καρπὸν εἶναι | λέ- P253
γουσι. τὸν γοῦν προφήτην Ἡσαΐαν εἰπόντα »Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω καὶ 2
ὁ λαός με οὐ συνῆκεν«, τὴν τοῦ ἀοράτου Βυθοῦ ἀγνωσίαν εἰρηκέναι μεθαρμόζουσι. καὶ διὰ Ὡσηὲ τὸ εἰρημένον »οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια οὐδὲ 3
20 ἐπίγνωσις θεοῦ« εἰς τὸ αὐτὸ συντείνειν βιάζονται, καὶ τό »οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν« ἐπὶ τῆς τοῦ Βυθοῦ ἀγνωσίας τάττουσι. καὶ τὸ διὰ Μωυσέως δὲ εἰρημένον »οὐδεὶς 4
ὄψεται τὸν θεὸν καὶ ζήσεται« εἰς ἐκεῖνον ἔχειν πείθουσι τὴν ἀναφοράν. τὸν μὲν γὰρ ποιητὴν ἐπιψευδόμενοι ὑπὸ τῶν προφητῶν ἑωρᾶσθαι λέγουσι,
25 τὸ δὲ ⟨γεγραμμένον⟩ | »οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεὸν καὶ ζήσεται« περὶ τοῦ D243

1f vgl. Jos. 3, 12 — **2** vgl. I Kön. 18, 31 — **5f** vgl. Gen. 6, 15 — **6f** vgl. I Sam. 9, 22 — **7f** vgl. I Sam. 20, 5. 24 — **8** vgl. II Sam. 23, 13 — **9** vgl. Exod. 26, 8 — **17** Jes. 1, 3 — **19** Hos. 4, 1 — **20** Psal. 13, 3 Röm. 3, 11 — **22** Exod. 33, 20

V M lat.

1 *εἰς τὸ πέραν*] *qui transpositi sunt* lat. **3** *δὲ*] *quoque* lat. **4** *δωδέκατον*] *duodecim* lat.; lies wohl ⟨*τῶν*⟩ *δώδεκα* * | *δωδεκάδα*] *duodecadem* lat. **4f** *λέγουσι*] *volunt* lat. **5** vor *ὀνομαζομένην* + ⟨*τὴν*⟩? * **7** *ἐν τοῖς — Δαυίδ* < lat. | *ὅτε*] *qui* lat. **7f** *ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις*] *triginta diebus* lat. **9** *λ̄* < lat. | *τοῦ τὸ*] *τοῦτο τὸ* V **10** *εὑρίσκουσι*] *inveniuntur* lat. **11** *ἐπιδεικνύναι φιλεριστοῦσιν*] *ostendunt asseverationes* lat. **12** ⟨*δὲ*⟩ Dind.] *autem* lat. | *προσθεῖναι*, *εῖ* aus *ῆ* V corr *προσθῆναι* M **13** *πρωπάτορος* M **19** *διὰ Ὡσηὲ*] *in Osee* lat. **20** *τὸ αὐτὸ*] *hoc idem* lat. | *τὸ*[2] < V **22** *δὲ* < M **24** *μὲν γὰρ*] *et . . quidem* lat. | *ἐπιψευδόμενοι* < lat. | *ἑο///ρᾶσθαι*, *ο* aus *ω* V corr *ἑορᾶσθαι* M **25** *τὸ δὲ* ⟨*γεγραμμένον*⟩ *] *τὸ δ'* V M *illud autem quod scriptum est* lat.

ἀοράτου μεγέθους καὶ ἀγνώ|στου τοῖς πᾶσιν εἰρῆσθαι θέλουσι. καὶ ὅτι 5 Ö470
μὲν περὶ τοῦ ἀοράτου πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων εἴρηται τό »οὐδεὶς
ὄψεται τὸν θεόν« πᾶσιν ἡμῖν φανερόν ἐστιν· ὅτι δὲ οὐ περὶ τοῦ ὑπὸ τού-
των παρεπινοουμένου Βυθοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ αὐτός ἐστιν
5 ὁ ἀόρατος θεός, δειχθήσεται τοῦ λόγου προϊόντος. καὶ τὸν Δανιὴλ δὲ τὸ 6
αὐτὸ τοῦτο σημαίνειν ἐν τῷ ἐπερωτᾶν τὸν ἄγγελον τὰς ἐπιλύσεις τῶν παρα-
βολῶν, ὡς μὴ εἰδότα· ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγγελον ἀποκρυπτόμενον ἀπ' αὐτοῦ
τὸ μέγα μυστήριον τοῦ Βυθοῦ εἰπεῖν αὐτῷ »ἀπότρεχε Δανιήλ· οὗτοι γὰρ
οἱ λόγοι ἐμπεφραγμένοι εἰσίν, ἕως οἱ συνιέντες συνιῶσι καὶ οἱ λευκοὶ λευ-
10 κανθῶσι«· καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς λευκοὺς καὶ [εὖ] συνιέντας αὐχοῦσιν.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, 7
ἃς αὐτοὶ ἔπλασαν, παραφέρουσιν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων καὶ τὰ τῆς
ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. προσπαραλαμβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο 8
κἀκεῖνο τὸ ῥαδιούργημα, ὡς τοῦ κυρίου παιδὸς ὄντος καὶ μανθάνοντος τὰ
15 γράμματα, τοῦ διδασκάλου αὐτῷ φήσαντος, καθὼς ἔθος ἐστίν· εἰπὲ ἄλφα,
ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα. πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύοντος 9
εἰπεῖν, ἀποκρίνασθαι τὸν κύριον· σύ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐστι τὸ ἄλφα,
καὶ τότε σοι ἐρῶ τί ἐστι τὸ βῆτα. καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου
τὸ ἄγνωστον ἐπισταμένου, ὃ ἐφανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα.

20 Ἔνια δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸν χαρακτῆρα 10
μεθαρμόζουσιν, ὡς τὴν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ δωδεκαετοῦς ὄντος ἀπό-
κρισιν »οὐκ οἴδατε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι;« | ὃν οὐκ ᾔδει- P254
σαν, φασί, πατέρα κατήγγελλεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τοῦτο | ἐκπέμψαι τοὺς D244
μαθητὰς εἰς τὰς δώδεκα φυλάς, κηρύσσοντας τὸν ἄγνωστον αὐτοῖς θεόν.
25 καὶ τῷ εἰπόντι αὐτῷ »διδάσκαλε ἀγαθέ« τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν θεὸν ὡμο- 11
λογηκέναι εἰπόντα »τί με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθός, ὁ πατὴρ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς«· οὐρανοὺς δὲ νῦν τοὺς Αἰῶνας εἰρῆσθαι λέγουσι. καὶ διὰ 12

8 Dan. 12, 9f — **22** Luk. 2, 49 — **23f** vgl. Matth. 10, 5f — **25** Mark. 10, 17f — **27ff** vgl. Matth. 21, 23ff u. Par.

V M lat.

1 *θέλουσιν*] *λέγουσι* M **2** *καὶ* < lat. **3** *δὲ* oben drüber Vcorr | *οὐ* Dind.] *οὐδὲ* V M *non* lat. | *τοῦ* aus *τῶν* Vcorr | *ὑπὸ* Ausgg.] *ἐπὶ* V M *ab* lat. **4** *παρεπινοουμένου*] *adinventus* lat. | vor *αὐτὸς* wohl einzusetzen ⟨*ὅτι*⟩ * **5** vor *τοῦ λόγου* ein *καὶ* getilgt Vcorr **10** [*εὖ*] Dind. < lat.; *τοὺς*? Jül. **14f** *παιδὸς* — *γράμματα* < V **15** *τοῦ διδασκάλου* Dind. Öh.] *τὰ διὰ τοῦ διδασκάλου* M ebenso V, doch *τὰ* oben drüber Vcorr **16** *τε* < lat. **18** *σοι*] *ego* lat. **19** *ἐν τῷ τύπῳ*] *in typum* lat. **20** *καὶ* < lat. **21** *ἀπόκρισιν* + *dicens* lat. **25** nach *καὶ* Rasur von 5 Buchstaben V **25f** *ὁμογηκέναι* V *ὁμολογηκέναι* M **27f** *διὰ τοῦ*] *propter hoc* lat.

τοῦ μὴ ἀποκριθῆναι τοῖς εἰποῦσιν αὐτῷ »ἐν ποίᾳ δυνάμει τοῦτο ποιεῖς«.
ἀλλὰ τῇ ἀντεπερωτήσει ἀπορῆσαι αὐτοὺς τὸ ἄρρητον τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ
⟨μὴ⟩ εἰπεῖν δεδειχέναι αὐτὸν ἐξηγοῦνται. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι »πολ- 13
λάκις ἐπεθύμησα ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν
5 ἐροῦντα« ἐμφαίνοντός φασιν εἶναι διὰ τοῦ »ἕνα« τὸν ἀληθῶς ἕνα θεόν, ὃν
οὐκ ἐγνώκεισαν. ἔτι ἐν τῷ προσσχόντα | αὐτὸν τῇ Ἱερουσαλὴμ δακρῦσαι 14 Ö472
ἐπ' αὐτὴν καὶ εἰπεῖν »εἰ ἔγνως καὶ σὺ σήμερον τὰ πρὸς εἰρήνην; ἐκρύβη
δὲ ⟨ἀπὸ⟩ σοῦ«, διὰ τοῦ »ἐκρύβη« ῥήματος τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Βυθοῦ δεδη-
λωκέναι. καὶ πάλιν εἰπόντα »δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ 15
10 πεφορτισμένοι, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ«, τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα κατηγγελ-
κέναι. ὃ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν, φασί, τοῦτο αὐτοῖς ὑπέσχετο διδάξειν.

⟨Απόδειξιν⟩ δὲ τῶν ἀνωτάτω καὶ οἱονεὶ κορωνίδα τῆς ὑποθέσεως 16
αὐτῶν φέρουσι ταῦτα »ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ
τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας αὐτὰ ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας
15 αὐτὰ νηπίοις. οὐά, ὁ πατήρ μου, ὅτι ἔμπροσθέν σου εὐδοκία [μοι] ἐγένετο.
πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα,
εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ«.
ἐν τούτοις ⟨γὰρ⟩ διαρρήδην φασὶ δεδειχέναι αὐτόν, ὡς τὸν ὑπ' αὐτῶν παρ- 17
εξευρημένον πατέρα ἀληθείας πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μηδὲ ἑνὸς πώποτε
20 ἐγνωκότος, καὶ κατασκευάζειν θέλουσιν, ὡς τοῦ ποιητοῦ καὶ | κτιστοῦ ἀεὶ D245
ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένου, καὶ ταῦτα τὸν κύριον εἰρηκέναι περὶ τοῦ ἀγνώ-
στου τοῖς πᾶσι πατρός, ὃν αὐτοὶ καταγγέλλουσι.

19. Τὴν δὲ τῆς ἀπολυτρώσεως ⟨παρ'⟩ αὐτοῖς παράδοσιν συμβέβηκεν 19, 1

3f Agraphon, vgl. Resch Agrapha^{2} S. 179 — **7** Luk. 19, 42 — **9** Matth. 11, 28f — **13** Matth. 11, 25—27

V M lat.

2 *ἀντεπερωτήσει* + *sua* lat. | *ἀπορρῆσαι*, ein *ρ* getilgt V corr **3** ⟨*μὴ*⟩ Ausgg.] *non* lat. | vor *δεδειχέναι* + *non* lat. **4** vor *τῶν λόγων* + *ex* lat. **5** *εἶναι* zu *δεῖν* verändert V corr *δεῖν* M | »*ἕνα*« *] *ἑνὸς* V M *unum* lat. **8** ⟨*ἀπὸ*⟩ Ausgg.] *a* lat. | *διὰ τοῦ ἐκρύβη ῥήματος*] *per eum sermonem qui est absconditus* lat. **10** *καὶ* < lat. **11** *φησί* aus *φασί* V corr *φησί* M **12** ⟨*ἀπόδειξιν*⟩ Ausgg.] *ostensionem* lat. **13** *φέρουσιν*] *afferunt* lat. | *ἐξομολογοῦμαι* *] *ἐξομολογήσομαι* V M *confiteor* lat. | *περ*, *ε* auf Rasur V corr **13f** *τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς*] *terrae et coelorum* lat. **14** *τῆς* < M **15** [*μοι*] Ausgg.] < lat. **16** *μου* < lat. **17** *ἀποκαλύψει*, *h* V corr *ἀποκαλύψει* M **18** ⟨*γὰρ*⟩ Dind.] *enim* lat. **18f** *τὸν ὑπ' αὐτῶν παρεξευρημένον* < lat. **19** *μηδενὸς* V | *πώποτε* < lat. **20** vor *ἐγνωκότος* + *manifeste* lat. **21** *καὶ*] *et* lat.; (entweder zu streichen oder) mit *auch* zu übersetzen **23** ⟨*παρ'*⟩ *αὐτοῖς* *] *ipsorum* lat.

ἀόρατον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον, ἅτε † τῶν ἀκρατήτων καὶ ἀοράτων Μητέρα ὑπάρχουσαν καὶ διὰ τοῦτο ἄστατον οὖσαν, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἑνὶ λόγῳ ἀπαγγεῖλαι ἔστιν διὰ τὸ ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς αὐτοὶ βούλονται, παραδιδόναι αὐτήν. | ὅσοι γάρ εἰσι ταύτης τῆς γνώμης μυσταγωγοί, P255
5 τοσαῦται καὶ ἀπολυτρώσεις. καὶ ὅτι μὲν εἰς ἐξάρνησιν τοῦ βαπτίσματος 2
τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν ὑποβέβληται τὸ εἶδος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

Λέγουσι δὲ αὐτὴν ἀναγκαίαν εἶναι τοῖς τὴν τελείαν γνῶσιν εἰληφόσιν, 3
10 ἵνα εἰς τὴν ὑπὲρ πάντα δύναμιν ὦσιν ἀναγεγεννημένοι. ἄλλως γὰρ ἀδύνατον ⟨εἶναι⟩ ἐντὸς Πληρώματος εἰσελθεῖν, ἐπειδὴ αὕτη ἐστὶν ἡ εἰς τὸ βάθος τοῦ Βυθοῦ κατάγουσα κατ' αὐτούς. τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα τοῦ φαινομένου 4
Ἰησοῦ ἀφέσεως ⟨εἶναι⟩ ἁμαρτιῶν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ κατελθόντος Χριστοῦ εἰς τελείωσιν, καὶ τὸ μὲν ψυχικόν, τὴν δὲ πνευματικὴν
15 εἶναι ὑφίστανται, καὶ τὸ μὲν βάπτισμα ὑπὸ Ἰωάννου κατηγγέλθαι εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν ὑπὸ | Χριστοῦ κεκομίσθαι εἰς τελείωσιν. Ö474
καὶ τοῦτ' εἶναι περὶ οὗ λέγει »καὶ ἄλλο βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ 5
πάνυ ἐπείγομαι εἰς αὐτό«. ἀλλὰ καὶ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου, τῆς μητρὸς αὐτῶν αἰτουμένης τὸ καθίσαι αὐτοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν μετ'
20 αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν, ταύτην προσθεῖναι τὴν ἀπολύτρωσιν τὸν κύριον λέγουσιν, εἰπόντα »δύνασθε τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι, ὃ ἐγὼ μέλλω βαπτίζεσθαι;« καὶ τὸν Παῦλον ῥητῶς φάσκουσι τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ | ἀπο- 6 D246
λύτρωσιν πολλάκις μεμηνυκέναι, καὶ εἶναι ταύτην τὴν ὑπ' αὐτῶν ποικίλως καὶ ἀσυμφώνως παραδιδομένην.

17 vgl. Luk. 12, 50 — **21** Matth. 20, 20

V M lat.

1f † *τῶν ἀκρατήτων καὶ ἀοράτων Μητέρα*] *incomprehensibilium et invisibilium mater* lat.; altes Verderbnis, lies ⟨*ἐκ*⟩ *τῆς ἀκρατήτου καὶ ἀοράτου Μητρὸς* * **2** vor *οὐχ ἁπλῶς* wohl ausgefallen ⟨*διὸ*⟩* **3** *ἕνα* Ausgg.] ἓν V M *unusquisque* lat. **5** *μὲν* < lat. **6** *ἀπόθεσιν*] *destructionem* lat. | *ὑποβέβληται*] *remissa est* lat. **8** *προσήκοντι*] *aptiori* lat. **9** *εἰληφό///σιν, ο* aus *ω* V corr *εἰληφῶσιν* M **10f** *ἀδύνατον* + *nobis* lat. **11** ⟨*εἶναι*⟩ *] *esse* lat. | *ἡ* hineingeflickt V corr **11f** *εἰς τὸ βάθος τοῦ βυθοῦ* Ausgg.] *εἰς τὸ βάθον* V *εἰς τὸ βάθος* M *in profundum Bythi* lat. **12** *μὲν γὰρ*] *et .. quidem* lat. **13** *ἀφέσεως*] *in remissionem* lat. | ⟨*εἶναι*⟩ Ausgg.] *esse* lat. | *ἀπολύτρωσιν* + *esse* lat. **13f** *κατελθόντος Χριστοῦ* *] *Χριστοῦ κατελθόντος* V M **14** *Χριστοῦ*] *spiritus* lat. **15** *ὑπὸ* aus *ἀπὸ* V corr **16** *ὑπὸ Χριστοῦ*] *eius qui in eo est Christi* lat. **17** *καὶ*[2] < lat. **19** *τὸ καθίσαι*] *ut sedere faceret* lat.

20. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι καὶ μυσταγωγίαν 20, 1
ἐπιτελοῦσι μετ' ἐπιρρήσεών τινων τοῖς τελουμένοις καὶ πνευματικὸν γάμον
φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἄνω
συζυγιῶν· οἱ δὲ ἄγουσιν ἐφ' ὕδωρ καὶ βαπτίζοντες οὕτως ἐπιλέγουσιν 2
5 »εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὅλων, εἰς Ἀλήθειαν μητέρα ⟨τῶν⟩
πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα εἰς Ἰησοῦν εἰς ἕνωσιν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ
κοινωνίαν τῶν δυνάμεων«. ἄλλοι δὲ Ἑβραϊκά τινα ὀνόματα ἐπιλέγουσι 3
πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξασθαι τοὺς τελουμένους, οὕτως· βασεμὰ χαμοσσὴ
βααιανοορὰ μισταδία ῥουαδὰ κουστὰ βαβοφὸρ καλαχθεῖ. τούτων δ' ἡ ἑρ-
10 μηνεία ἐστὶ τοιαύτη· ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν τοῦ Πατρὸς ἐπικαλοῦμαι * φῶς
ὀνομαζόμενον καὶ πνεῦμα ἀγαθὸν καὶ ζωή, ὅτι ἐν σώματι ἐβασίλευσας.
ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν * ἐπιλέγουσιν οὕτως· τὸ ὄνομα τὸ | ἀποκε- 4 P256
κρυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος καὶ κυριότητος καὶ ἀληθείας, ὃ ἐνεδύσατο
Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐν ταῖς ζώναις τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ
15 ζῶντος διὰ πνεύματος ἁγίου, εἰς λύτρωσιν ἀγγελικήν. ὄνομα τὸ τῆς ἀπο-
καταστάσεως· Μεσσία οὐφαρέγνα μεμψαι μὲν χαλ δαίαν μοσομὴ δαέα 5
ἀκφαρ νεψευ ουα Ἰησοῦ Ναζαρία. καὶ τούτων δὲ ἡ ἑρμηνεία ἐστὶν
τοιαύτη· οὐ διαιρῶ τὸ πνεῦμα, τὴν καρδίαν καὶ τὴν ὑπερουράνιον δύναμιν
τὴν οἰκτίρμονα· ὀναίμην τοῦ ὀνόματός σου, σωτὴρ ἀληθείας. καὶ ταῦτα 6
20 μὲν ἐπιλέγουσιν αὐτοὶ οἱ τελοῦντες, ὁ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται· ἐστήριγ-
μαι καὶ λελύτρωμαι καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου
καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰαώ, ὃς ἐλυτρώσατο τὴν

V M lat. **1—8** (bis *τελουμένους*) Eusebius h. e. IV 11, 5; S. 322, 18—25 Schwartz **16 f** = S. 46, 3 f

1 *νυμφῶνα* + *quoddam* lat. | *μυσταγωγίαν*] *quasi mysticum* lat. **2** *ἐπιρρήσεων*] *profanis dictionibus* lat.; vgl. S. 37, 6 | *τελουμένοις* Eus., vgl. Z. 20] *τελειουμένοις* V M *iis qui sacrantur* lat. **4** *ἐπιλέγουσιν*] *dicunt* lat. **5** *in veritate* lat. clarom. | ⟨*τῶν*⟩ Eus. **6** *εἰς*[2] < lat. clarom. | *τὸν Ἰησοῦν* Eus. **6 f** *εἰς ἕνωσιν — δυνάμεων* < Eus. **6** *καὶ ἀπολύτρωσιν* < lat. clarom. **7** vor *Ἑβραϊκὰ* + *et* lat. | *τινὰ* < lat. Eus. **8** *πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξασθαι*] *ut stupori sint vel deterreant* lat. | *τελειουμένους* V M; vgl. Z. 2 **8 f** *basyma cacabasa eanaairra umistadia rbada caiista bafobor camelanthi* lat.; über die verschiedenen Wiederherstellungsversuche vgl. H. Greßmann ZNW 1915 **10** vor *ὑπὲρ* + *hoc quod est* lat. | * alte Lücke, ergänze wohl ⟨*σὲ τὸν*⟩ * **11** *ἀγαθὸν* < lat. **12** * alte Lücke, ergänze ⟨*ἐπιτελοῦντες*⟩ * **14** *ζώναις* *] *ζωαῖς* V M *zonis* lat. | *τοῦ Χριστοῦ* < lat. | *Χριστοῦ*[2]] *Christus dominus* lat.; lies wohl *τοῦ* *, vgl. S. 37, 1 **16 f** *messia ufar magno in seenchaldia mosome daea achafare nepseha Jesu Nazarene* lat. **16** *μεσία* S. 46, 3 | *μὰν* V M | *δαίαν*] *δία* S. 46, 3 | *νοσσομὴ* S. 46, 3 (V) **17** *νεψευ*] *ναιψευ* (*ναι* auf Rasur V) V M *ἀνεψευ* S. 46, 4 | *ουσα* M **17** *δὲ* < lat. | *ἡ* < M **18** vor *οὐ διαιρῶ* + *Christi* lat.

ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν | τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι. εἶτ' ἐπιλέγουσιν 7 D247
οἱ παρόντες· εἰρήνη πᾶσιν, ἐφ' οὓς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπαναπέπαυται. ἔπειτα
μυρίζουσι τὸν τετελεσμένον τῷ ὀπῷ τῷ ἀπὸ βαλσάμου. τὸ γὰρ μύρον
τοῦτο τύπον τῆς | ὑπὲρ τὰ ὅλα εὐωδίας εἶναι λέγουσιν. Ö476

5 Ἔνιοι δ' αὐτῶν τὸ μὲν ἄγειν ἐπὶ τὸ ὕδωρ περισσὸν εἶναι φάσκουσι, 8
μίξαντες δὲ ἔλαιον καὶ ὕδωρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετ' ἐπιρρήσεων ⟨τινων⟩ ὁμοιο-
τρόπων αἷς προειρήκαμεν ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τῶν τελουμένων, καὶ
τοῦτ' εἶναι τὴν ἀπολύτρωσιν θέλουσι. μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ.

ἄλλοι δὲ ταῦτα πάντα παραιτησάμενοι φάσκουσι μὴ δεῖν τὸ τῆς ἀρρήτου 9
10 καὶ ἀοράτου δυνάμεως μυστήριον δι' ὁρατῶν καὶ φθαρτῶν ἐπιτελεῖσθαι
κτισμάτων, καὶ τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων δι' αἰσθητῶν καὶ σωματι-
κῶν. εἶναι δὲ τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρρήτου 10
Μεγέθους· ὑπ' ἀγνοίας γὰρ Ὑστερήματος καὶ πάθους γεγονότων διὰ γνώ-
σεως καταλύεσθαι πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας σύστασιν, ὥστ' εἶναι τὴν
15 γνῶσιν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἔνδον ἀνθρώπου. καὶ μήτε σωματικὴν ὑπάρχειν 11
αὐτὴν (φθαρτὸν γὰρ τὸ σῶμα) μήτε ψυχικήν, ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ ἐξ Ὑστερή-
ματός ⟨ἐστι⟩ καὶ ἔστι τοῦ πνεύματος ὥσπερ οἰκητήριον· πνευματικὴν οὖν δεῖν
καὶ τὴν λύτρωσιν ὑπάρχειν. λυτροῦσθαι γὰρ διὰ γνώσεως τὸν ἔσω ἄν- 12
θρωπον τὸν πνευματικὸν καὶ ἀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ τῶν ὅλων ἐπιγνώσει.
20 καὶ ταύτην εἶναι λύτρωσιν ἀληθῆ. | P257

ΕΩΣ ΩΔΕ ΤΑ ΑΠΟ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ.

21. *Ταύτην τὴν πᾶσαν ἀκριβῆ ἔρευναν ὁ μακάριος πρεσβύτης* 21, 1
*Εἰρηναῖος ἐποιήσατο, καθ' εἱρμὸν πάντα ἐκθέμενος τῆς αὐτῶν πάσης
παραπεποιημένης διδασκαλίας. διόπερ δή, ὡς καὶ ἤδη μοι προδεδή-*

V M lat. (bis Z. 20)

1 *αὐτοῦ*] *eius* lat.; lies wohl *ἐμαυτοῦ* * **2** *εἰρήνη*////, *ν* wegradiert V **3** *τῷ*[2]] *τοῦ* aus *τὸ* V corr *τὸ* M | *opobalsamo* lat. **6** *μίξαντες*] *admiscentes* lat. | *ἐπιρρήσεων*] *prophanis dictionibus* lat.; vgl. S. 36, 2 | ⟨*τινων*⟩ *] *quibusdam* lat. **7** *τελουμένων* *, vgl. S. 36, 2] *τελειουμένων* V M **8** *βαλσάμῳ*] *opobalsamo* lat. **10** /// *φθαρτῶν*, *α* vorn wegradiert V **11** *τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων*] *ea quae mente concipi non possunt et incorporalia et insensibilia* lat.; lies wohl ⟨*τὰ*⟩ *τῶν ἀνεννοήτων καὶ ἀσωμάτων* ⟨*καὶ ἀναισθήτων*⟩ * **12** *δὲ*, *ε* auf Rasur V corr **13** *ὑπ'*] *de* lat.; lies *ἀπ'*? * | . . *γεγονότων*] *ea . . quae sunt . . facta* lat. **14** *ἐκ* < lat. **17** ⟨*ἐστι*⟩ *] *est* lat. | *καὶ ἔστι* < lat. | *πνεύματος* Ausgg.] *πατρὸς* V M *spiritus* lat. | *δεῖν* Ausgg.] *δεῖ* V M *oportere* lat. **18** *γνώσεως* Ausgg.] *Μωυσέως* V M *agnitionem* lat. | *ἔσο* M **19** *ἀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ . . . ἐπιγνώσει*] *sufficere eis . . . agnitionem* lat. **21** Unterschrift *ἕως ὧδε τὰ ὑπὸ* (*ὑπὸ* aus *ἀπὸ* V corr) *Εἰρηναίου* V M; in M folgt darauf die Überschrift *κατὰ Μαρκωσίων* **23** *ἐκθέμενος* *] *ἐνθέμενος* V M **24** *διόπερ δή* am Rande nachgetragen V corr | *ὡς* auf Rasur V corr

λωται. [ὅτι] τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐσπουδασμένοις ἀρκεσθέντες πάντα | πρὸς D248
ἔπος, ὡς παρ᾽ αὐτῷ ἐμφέρεται, παρεθήκαμεν. ἀνατραπήσονται δὲ 2
ἐξ αὐτῶν τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εἰς ἀντίθεσιν τῆς αὐτῶν μοχ-
θηρίας εἰρημένων. ἡμεῖς γὰρ πιστεύομεν, ὡς πάντη ἡ ἀλήθεια
5 ὑποφαίνει καὶ ὁ εὔλογος λογισμὸς ὑποτίθεται καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας
κανόνι συμπεφώνηται τῷ τε νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἀπὸ
τῶν ἀνέκαθεν πατριάρχαις κατὰ ἀκολουθίαν τῇ τε αὐτοῦ τοῦ σωτῆ-
ρος διδαχῇ, ⟨τοῦ κυρίου⟩ καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων σαφῶς ἡμᾶς 3
διδασκόντων ἕνα ὁμολογεῖν θεὸν πατέρα, παντοκράτορα τῶν ὅλων,
10 καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα,
μίαν ἁγίαν τριάδα ἄκτιστον, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐξ οὐκ ὄντων
γενομένων μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. τούτων δὲ 4
παρὰ πάντων τῶν προειρημένων ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελι-
στῶν καὶ ἀποστόλων σαφῶς ὡμολογημένων καὶ πεπιστευμένων, οὐκ
15 ἂν δυνηθείη κυβευτική τις ἐπίνοια ἀντισχεῖν πρὸς τὴν | ἀκτῖνα τῆς Ö478
ἀληθείας, ὥς γε ἡμῖν πολλάκις κατὰ πλάτος εἴρηται ἐν τῇ πρὸς
ἑκάστην αἵρεσιν ἀντιθέσει· ὡς ἐξ ἅπαντος φωρᾶσθαι καὶ τοῦτον τὸν 5
ἀγύρτην καὶ θανατοποιὸν ἰσοτύπως ταῖς προειρημέναις ἐπιδείξεως
χάριν καὶ περιεργίας τὰ μεγάλα ταῦτα καττύσαντά τε καὶ μηχα-
20 νησάμενον.

22. Παρελθόντες δὲ καὶ τούτου τὴν μοχθηρίαν καὶ τῶν ἀπ᾽ 22, 1
αὐτοῦ Μαρκωσίων λεγομένων ἐπὶ τὰς ἑξῆς σπεύσωμεν, ὦ ἐπιπόθητοι,
τὰς αὐτῶν ῥίζας πάλιν ἀνερευνῶντες καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν τὴν
πικρίαν ἀφανίζοντες, τήν τε ἀνατροπὴν καὶ τὰ κατ᾽ αὐτοὺς πάντα
25 ἐπιδεικνύντες, οὐχὶ εἰς βλάβην τῶν ἐντυγχανόντων, ἀλλὰ εἰς ἀποτρο- 2
πήν, πρὸς τὸ μὴ πλησιάσαι μιᾷ τῶν προειρημένων αἱρέσεων ἢ τῶν
μετέπειτα, ἀλλὰ ἀναγνόντας τὰ γεγραμμένα παρ᾽ αὐτοῖς καὶ γνόντας
τὰ ᾀδόμενα καὶ καταγνόντας τῆς ἑκάστης αὐτῶν πλάνης τε καὶ D249
ἑρπετώδους μοχθηρίας ἀποφεύγειν τε | καὶ ὡς εἶπον μὴ πλησιάζειν. P258
30 διψάδα γάρ τινα ἔχιδνάν φασιν οἱ ἱστορήσαντες, ἣ οὕτως ἔοικεν 3
λύμην τοιάνδε ἐμποιεῖν· ἐν τόποις γάρ τισιν, ὅπου πύελοι ἐν ταῖς
πέτραις ἢ λιβάδες εἰσὶ μικραὶ ἀπὸ πετρῶν χεόμεναι εἰς ὑποδοχήν τινα,

V M 4—16 Joh. Cyparissiota VIII 10; Migne 152, 920

1 [ὅτι] Dind. ἅτε Öh. 2 συνετάξαμεν hinter παρεθήκαμεν getilgt V corr δὲ *] γὰρ auf Rasur V corr γὰρ M 4 vor πιστεύομεν + ⟨οὕτως⟩? * | πάντη ὡς Joh. Cyp. 6 τε < M 8 ⟨τοῦ κυρίου⟩ * 9 θεὸν am Rande nachgetragen V corr 12 τούτων δὲ *] οὕτως τε V M 16 κατὰ πλάτος Oporinus] κατὰ πλάτους V M 17 ἀντιθέσει *] ὑποθέσει V M 25 οὐχί, ι angeflickt V corr 30 οὕτος aus οὕτως V corr οὕτος M

ἡ αὐτὴ διψὰς ὕδωρ εὑρίσκουσα καὶ πιοῦσα τὸν ἰὸν ἐμβάλλει μετὰ τὸ πιεῖν εἰς τὰς προειρημένας στάσεις τῶν ὑδάτων, ὥστε πᾶν ζῷον πλησιάσαν καὶ ποτοῦ κορεσθὲν δοκεῖν μὲν ὠφελεῖσθαι ἐκ τοῦ μεταλαβεῖν, εὐθὺς δὲ παρὰ τὸν ὑποδόχον τῶν ὑδάτων ἐκ τοῦ ἰοῦ τῆς 5 διψάδος ὑποδεξάμενον καταπίπτειν καὶ θνήσκειν. ἀλλὰ καὶ εἴ τινα 4 πλήξειεν ἡ αὐτὴ διψάς, ἀπὸ τοῦ περισσοτέρως ἐν αὐτῇ καυστικοῦ ἰοῦ ἐπὶ ὄρεξιν δίψης καὶ πόματος προτρέπει τὸ πάθος τῆς ἀλγηδόνος προσφέρεσθαί τε ἀεὶ καὶ πίνειν ἐρεθίζει. νομίζει δέ τι ὠφελεῖ- 5 σθαι πρὸς τὴν λύμην ὁ πληγείς, ὁσάκις τῆς τοιαύτης θανατηφόρου 10 ἀλγηδόνος * λαμβάνει. ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ πότῳ πληρωθείσης τῆς γαστρὸς καὶ μηκέτι ⟨τι⟩ ὑποδεχομένης ὕστερον σὺν τῷ πόματι τὸ πνεῦμα ἀφίησιν. οὕτως καὶ οὗτος ἀπὸ πόματος τὸν θάνατον τοῖς 6 παρ' αὐτοῦ ἠπατημένοις ἐξεργάζεται, οὗπερ ἰοῦ ἐν δυνάμει θεοῦ ῥυσθέντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν.

15 *Κατὰ Κολορβασίων ιε, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{λε}$.*

1. *Κολόρβασος* τούτοις ἕπεται ἀπὸ τῆς τοῦ προειρημένου Μάρ- 1, 1 κου γοητείας τὸν ἔρανον ποιησάμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πτολεμαίου ῥίζης σκολόπων δίκην ἀναφύσας· ἕτερα ⟨δὲ⟩ πάλιν παρὰ τούτους ἐνοχλεῖν τῷ κόσμῳ κέντρων δίκην ἐπενόησε, δῆθεν μείζονα 20 ἐμπειρίαν, ὡς ἄνωθεν ἥκων, μηχανώμενος. καὶ τὰ μὲν πρῶτα | 2 D250 σὺν τῷ Μάρκῳ ὑπάρχων ὁμοιογνώμονι αὐτῷ, δίκην δικεφάλου ὄφεως Ö480 ὑπαρχούσης τῆς αὐτῶν αἱρέσεως, ὕστερον δὲ ὡς κεφαλὴ ἀπὸ σώματος ἑρπετοῦ τμηθεῖσα καὶ ἔτι ἐμπνέουσα πολλοὺς ἀφανίσας ἠδίκησεν, ὡς δῆθεν μεῖζόν τι καὶ ἐμπειρότερον παρὰ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς 25 πρώτους δεικνύς.

V M von Z. **24** an Irenaeus adv. haer. I 12, 3; I 111 Harvey (= lat.); vgl. auch Tertullian adv. Valent. 36. 39

3 *πλησιάσαν*, *σαν* auf Rasur V corr **4** *τὸν ὑποδόχον*] *τὸ ὑπ.* aus *τὸν ὑπ.* V corr *τὸ ὑποδόχων* M **5** *εἰ* auf Rasur V corr **7** *προτρέποι* V M **8** *ἐρεθίζειν* aus *ἐρεθίζει* V corr *ἐρεθίζειν* M **9** *ὁ πληγείς* auf Rasur, *ὁσάκις* am Zeilenende angeflickt V corr **10** * etwa ⟨*αἰσθόμενος* (oder *ἐμπεσούσης*) *ὕδατος μετα*⟩ *λαμβάνει* * | *πότῳ*] *τόπῳ* V **11** ⟨*τι*⟩ * | *ὕστερον* angeflickt V corr **12** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* V M **14** Unterschrift *κατὰ Μαρκωσίων* V **15** Überschrift *κατὰ Κολορβασίων* (*Κολοβαρσίων* V) *πεντεκαιδεκάτη ἡ καὶ* $\overline{λε}$ V M **16** *Κολόρβασος*, *βα* auf Rasur V corr **18** ⟨*δὲ*⟩ * **19** *τούτοις* M **20** *ἐμπειρίαν*] *φαντασίαν ἐμπειρίαν*, *ἐμπειρίαν* getilgt V corr nur *φαντασίαν* M; vgl. Z. 24 **23** *ἀφανίσας*, *ανι* auf Rasur V corr *ἀφανήσας* M **24 f** vgl. *qui autem prudentiores illorum putantur illorum esse* lat. **24** *παρὰ τοὺς* Corn.] *παρὰ τῶν* V M

λέγει γὰρ τὴν πρώτην ὀγδοάδα οὐ καθ' ὑπόβασιν ἄλλον ὑπὸ ἄλλου 3
Αἰῶνα προβεβλῆσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ εἰς ἅπαξ τὴν τῶν ἓξ Αἰώνων προβο-
λὴν ὑπὸ τοῦ Προπάτορος καὶ τῆς | Ἐννοίας αὐτοῦ τετέχθαι, ὡς αὐτὸς P259
μαιωσάμενος, διαβεβαιοῦται. καὶ οὐκέτι ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς Ἄνθρωπον
5 καὶ Ἐκκλησίαν, ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ἐξ Ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίας Λόγον
καὶ Ζωήν φασι τετέχθαι αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ 4
τοῦτο λέγουσιν, ὅτι ὅτε ἐνενοήθη προβαλεῖν ὁ Προπάτωρ, τοῦτο Πατὴρ
ἐκλήθη· ἐπειδὴ δὲ ὃ προεβάλετο ἀλήθεια ἦν, τοῦτο Ἀλήθεια ὠνομάσθη.
ὅτε δὲ ἠθέλησεν ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι, τοῦτο Ἄνθρωπος ἐλέχθη. οὓς δὲ
10 προελογίσατο ὅτε προέβαλεν, τοῦτο Ἐκκλησία ὠνομάσθη· † καὶ ὁ Ἄνθρω-
πος τὸν Λόγον· οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος υἱός. ἐπακολουθεῖ δὲ τῷ Λόγῳ
καὶ ἡ Ζωή. καὶ οὕτως πρώτη ὀγδοὰς συνετελέσθη.

πολλὴ δὲ μάχη παρ' αὐτοῖς καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν 5
ἐκ πάντων γεγονέναι λέγουσι, διὸ καὶ εὐδοκητὸν καλεῖσθαι, ὅτι πᾶν τὸ
15 πλήρωμα ηὐδόκησεν δι' αὐτοῦ δοξάσαι τὸν Πατέρα· οἱ δὲ ἐκ μόνων τῶν
δέκα αἰώνων τῶν ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προβεβλημένων [αὐτὸν λέγουσι],
⟨καὶ διὰ τοῦτο Λόγον καὶ Ζωὴν αὐτὸν λέγεσθαι⟩, τὰ προγονικὰ ὀνό-
ματα [τὰ] διασῴζοντα· οἱ δὲ ἐκ τῶν δώδεκα Αἰώνων τῶν ἐκ τοῦ Ἀν- 6
θρώπου καὶ Ἐκκλησίας γενομένων, καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν ἀνθρώπου ⟨ἑαυτὸν⟩
20 ὁμολογεῖν, ὡσανεὶ ἀπόγονον Ἀνθρώπου· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος ⟨τῶν⟩ εἰς στήριγμα τοῦ πληρώματος ⟨προβεβλημένων⟩

V M lat. Tert.

2 ἓξ < lat. **3f** *τετέχθαι ὡς αὐτὸς μαιωσάμενος διαβεβαιοῦται*] *cum crearentur ipsi obstetricasse se affirmant* lat. **5** *ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ' ἐξ Ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίας* Ausgg.] *καὶ ἐξ Ἀνθρώπου ὡς οἱ ἄλλοι καὶ Ἐκκλησίας* V M *sed ex Anthropo et Ecclesia* (< *ὡς οἱ ἄλλοι*) lat. **6** *αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ* < lat. **6f** *ἀλλὰ καὶ* (*καὶ* < V) *ἑτέρῳ τρόπῳ τοῦτο λέγουσιν*] *in hunc modum dicentes* lat. **7** *ὅτε* *, vgl. Z. 9] *ὅπερ* V M *quando* lat. *cum* Tert. | vor *προβαλεῖν* + *aliquid* lat. < Tert. **8** *ὃ*] *quae* lat. | *ἀλήθεια*] *vera* lat. *vero* Tert.; lies *ἀληθείᾳ*? * **9** *δὲ*[1] *] *οὖν* V M *autem* lat. < Tert. | *ἑαυτὸν* Ausgg.] *αὐτὸν* V M *semetipsum* lat. Tert. **10** *τοῦτο*] *tunc* (*τότε*) Tert. | † *καὶ*] *locutus est* lat. *sonuit* Tert.; lies etwa ⟨*προΐεται*⟩ * | *ὁ* < M **12** *καὶ*[1] < lat. **14** *γεγονέναι*] *generatum* lat. | *καὶ* < lat. **15** *δι' αὐτοῦ δοξάσαι τὸν πατέρα*] durchgestrichen V corr < M **16** *τῶν*] *τὸν* M | *προβεβλημένων* *] *προβεβλῆσθαι* V M *qui sunt . . emissi* lat. *quos . . protulerunt* Tert. | [*αὐτὸν λέγουσι*] * < lat. **17** ⟨*καὶ διὰ τοῦτο λόγον καὶ ζωὴν αὐτὸν λέγεσθαι*⟩ Ausgg.] *et propter hoc Logon et Zoen dici eum* lat. **18** [*τὰ*] Ausgg. **19** *Ἐκκλησίας* Ausgg.] *Ζωῆς* V M *Ecclesia* lat. Tert. | ⟨*ἑαυτὸν*⟩ Ausgg.] *se* lat. **20** *ὁμολογεῖν* *] *ὁμολογεῖ* V M *confiteri* lat. **21** ⟨*τῶν*⟩ . . . ⟨*προβεβλημένων*⟩ Ausgg.] *iis qui . . . emissi sunt* lat. *provisis* Tert.

γεγονέναι λέγουσιν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο Χριστὸν λέγεσθαι αὐτόν, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀφ' οὗ προεβλήθη διασῴζοντα προσηγορίαν. ἄλλοι δέ, ὡς εἰπεῖν, 7 D 251
τινὲς ἐξ αὐτῶν ῥαψῳδοί, τὸν Προπάτορα τῶν ὅλων καὶ Προαρχὴν καὶ Προανεννόητον Ἄνθρωπον λέγουσι καλεῖσθαι. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ μέγα καὶ
5 ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι ἡ ὑπὲρ τὰ ὅλα δύναμις καὶ ἐμπεριεκτικὴ τῶν πάντων Ἄνθρωπος καλεῖται· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγειν τὸν σωτῆρα.

2. *Αὕτη καὶ ἡ τοῦ Κολορβάσου μάταιος τῷ βίῳ καὶ φαντασιώδης διὰ ψοφημάτων κενοφωνία· ἣν ἐὰν καταμάθοι τις, εἴσεται ἐκ* 2, 1
10 *τῶν πρὸ αὐτοῦ ὡς φιλοτιμία ἐστὶ τῆς ἑκάστου τούτων ὑπονοίας* ⟨*αἰτία*⟩. *κενοδοξῶν* | *γὰρ ἕκαστος καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ συνάγειν* 2 Ö 482
ἄθροισμα ὥστε αὐτῷ ἕπεσθαι, ἃ ὑπεισῆλθεν τὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ἐψευδολόγησεν, οὔτε | *κατὰ προφητείαν φθεγγόμενος (οὐ γὰρ πνεῦμα* P 260
ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς) οὔτε ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν καὶ εὐαγγε-
15 *λίων ἀληθείας κἂν μίαν πρόφασιν ἐσχηκώς.* *ἀνατροπὴ δὲ τούτων* 3
πάντων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ὁ αὐτὸς τῆς ἀληθείας κατὰ τῶν πρώτων ῥηθεὶς λόγος. τῆς γὰρ Οὐαλεντίνου σχολῆς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ οὗτοι πάντες ὑπάρχοντες καὶ τὸν νοῦν ἐκείνου ἄλλως ἄλλος ἐξηγησάμενοι, τὴν ἴσην αὐτοῖς ὀφλήσουσιν αἰσχύνην. *μεγάλην γὰρ* 4
20 *ἡμῖν ἀπάτην κενοφωνίας καὶ οὗτος ὁ Κολόρβασος ἧκεν φέρων. ἐπέθετο γὰρ ἡμῖν ποιητευσάμενος τῷ ἀκαταλήπτῳ καὶ ἀοράτῳ καὶ ἁγίῳ θεῷ τῷ πατρὶ τῶν ὅλων ὄνομα Ἄνθρωπος, ἵνα συζεύξῃ τῇ ἑαυτοῦ πλάνῃ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον φάσκοντος ἑαυτὸν υἱὸν Ἀνθρώπου καὶ μεταγάγῃ τὴν διάνοιαν τῶν αὐτῷ χρησαμένων ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς*
25 *καὶ ἐναργεστάτης τοῦ Χριστοῦ περὶ αὐτοῦ ὁμολογίας εἰς ἀμηχανίαν καὶ εἰς κενοφωνίαν † τοῦ ζητεῖν, ὑπολαμβάνοντας ἐν τοῖς ἐπουρα-*

V M lat. Tert. (bis Z. 7)

1 *αὐτὸν*[2] + *dicunt* lat. **2** *πατρὸς* + *sui* lat. **2f** *ὡς εἰπεῖν — ῥαψῳδοί* < lat. **3** vor *τὸν Προπάτορα* + *ipsum* lat. **8** *βίῳ* + ⟨*ἀναφυεῖσα*⟩? * **9** *καινοφωνία* M **10** *τῶν πρὸ αὐτοῦ*] zum Sinn vgl. Z. 17 **11** ⟨*αἰτία*⟩ * | *συνάγειν*, *ν* oben angeflickt V corr **12** *τῇ . . . ἐννοίᾳ* aus *τὴν ἔννοιαν* V corr *τῇ . . ἐννοίᾳ* M **13** *φθεγγόμενος*] *καὶ προφητεύσας* getilgt u. dafür *φθεγγόμενος* an den Rand geschrieben V corr **14f** lies *εὐαγγελιστῶν*? * **18** *ἐκείνου* Pet.] *ἐκεῖνον* V *ἐκεῖ* M **19** *ὀφλήσουσιν* auf Rasur V corr **20f** *ἐπέθετο* *] *ἐξέθετο*, *ξ* auf Rasur V corr *ἐξέθετο* M; doch vgl. I 235, 9 u. a. St. **21** *ἀκαταλήμπτω*, *μ* getilgt V corr **22** *συ///ζεύξῃ*, *ν* ausradiert V corr **24** *χρησαμένων* ist nicht in *πειθομένων* zu ändern, vgl. S. 50, 18 **25** *ἐναργεστάτης*, *α* auf Rasur V corr **26f** *† τοῦ ζητεῖν ὑπολαμβάνοντας . . . . εἶναι ὃ μὴ ἔστι*] auf Rasur u. hinter *ἔστι* noch *τῆς μὴ οὔσης* getilgt V corr; lies etwa *τῶν ζητήσεων περὶ ὀγδοάδος ὡς ὑπαρχούσης ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τῆς μὴ οὔσης* *

νίοις εἶναι ὃ μὴ ἔστι. δῶμεν γὰρ αὐτὸν διὰ τὸ τὸν ἄνω που αὐτοῦ 5
πατέρα Ἄνθρωπον καλεῖσθαι υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὀνομάζειν (καὶ
οὐκ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἧς ἔλαβεν ἀπὸ παρθενικῆς | μήτρας τουτέστιν D252
ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας γεννηθεὶς διὰ πνεύματος ἁγίου) κατὰ τὸν τοῦ
5 ἐλεεινοῦ Κολορβάσου τούτου λόγον. — τί ἂν εἴποι περὶ οὗ ὁ αὐτὸς 6
κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός φησιν, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν »νῦν
δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα,
ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου«· καὶ οὐκέτι ἐνταῦθα εἶπεν, τοῦ 7
ἀνθρώπου πατρός μου, ἀλλὰ περὶ μὲν πατρὸς ὁμολογῶν θεὸν τὸν
10 τῶν ὅλων ἐσήμανεν, περὶ δὲ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐνηνθρώπησεν ἐν ἀληθείᾳ,
ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἔφασκεν· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοί φασιν, ἵνα ἡ 8
ἀλήθεια πανταχόθεν συσταθῇ καὶ γνωσθῇ πόθεν ἐστὶν τὰ τῷ κυρίῳ
ὀνόματα συναφθέντα »Ἰησοῦν ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ἡμᾶς σημείοις
καὶ τέρασι« καὶ τὰ ἑξῆς. τί τοίνυν πρὸς ταῦτα φαίης ἄν, ὦ πάντων 9
15 ἀνθρώπων ἐλεεινότατε, ἐπειδὴ ἄνωθεν ἥκεις φέρων ἡμῖν καινὰς
ὀνομασίας καὶ σεμνύνῃ ἐφ' οἷς τὸ τοῦ ἀνθρώπου ὄνομα αὐτῷ τῷ
πάντων δεσπότῃ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων προσάψαι ἐτόλμησας, ὡς ἐκ
τούτου καλεῖσθαι τὸν κύριον υἱὸν Ἀνθρώπου διὰ τὸ τὸν πατέρα
Ἄνθρωπον καλεῖσθαι. εὗρε ἡμῖν καί τινα ἄλλην προσηγορίαν τῷ 10
20 πατρὶ ἁρμόζουσαν ⟨κατὰ⟩ τό »ἄνδρα ἀποδεδειγμένον«· ἀλλ' οὐκ ἂν P261
εὕροις ποτέ. εἰ γὰρ καὶ ἀνὴρ ἄνθρωπός ἐστι καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν
τῆς γυναικὸς τὸν ἄνθρωπον ἄνδρα καλοῦμεν, ὅμως οὐκ ἂν καὶ ἐν
τούτῳ μηχανήσασθαί τι δυνηθείης. ἄνευ γὰρ σχημάτων καὶ μελῶν 11
κρυφίων τε καὶ ὁρατῶν ἀνὴρ οὐ δυνήσεται καλεῖσθαι. λέγομεν γὰρ
25 καὶ τὴν γυναῖκα ἄνθρωπον, | ἀλλ' οὐκ ἄνδρα. διὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος Ö484
λέγομεν καὶ ἡ ἄνθρωπος. διαιροῦντες δὲ τὸ γένος ἰδιαζόντως τὴν 12
μὲν θήλειαν γυναῖκα καλοῦμεν, τὸν δὲ ἄρρενα ἄνδρα. αὕτη γὰρ διά-
κρισίς ἐστι τοῦ γένους ἄρρενος καὶ θηλείας, τὸ ἀνὴρ καὶ γυνή.
διαιρουμένης τῆς τῶν γενῶν σχέσεως, ὁμωνυμικῶς δὲ ἄνθρωπος καὶ D253
30 ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ καλεῖται.

3. Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων ἥκετέ μοι πάντες θεοῦ δοῦ- 3, 1
λοι, οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί, καὶ γελάσατε τὸν ἀπατεῶνα καὶ ἀγύρ-

6 Joh. 8, 40 — 13 Act. 2, 22

V M

1 *δῶμεν γὰρ* M *ναι γὰρ* ausgestrichen, hierauf auf Rasur *δῶμεν* wohl aus *εἴπωμεν* hergestellt u. *γὰρ* darübergesetzt V corr | *διὰ τὸ τὸν ἄνω που* *] *διὰ τὸ τὸν ἄνω* aus *διά που τὸν ἄνω* hergestellt V corr *διὰ τὸ τὸν ἄνω* M 7 *ἀποκτεῖναι* am Rande nachgetragen V corr < M 16 *ὀνομασίας*] *ἀνομίας* M | *τῷ*] *τῶν* V 20 ⟨*κατὰ*⟩ *

τὴν Κολόρβασον, μᾶλλον δὲ πενθήσατε τοὺς ἀπατηθέντας καὶ ἑαυτοὺς καὶ πολλοὺς ἀπολέσαντας. αὐτοὶ δὲ θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ὡς 2 διὰ μικρῶν καὶ ἁπλῶν λόγων ἡ ἀλήθεια τοὺς αὐτῆς υἱοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν ὁδηγεῖν εἴωθεν καὶ τὰ σχέτλια καὶ πολύκομπα, διὰ πολλῆς
5 μηχανῆς καλλωπισθέντα, διασκεδάννυσιν ἀνατρέπει τε καὶ ἀφανίζει, ἡσυχῇ βαίνουσα, ὡς σαφῶς ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ λόγου. ἐγκαλῶν γὰρ ὁ προφήτης τοῖς τὰ δεινὰ περιεργαζομένοις καὶ πολύ- 3 φημα ἐπινοοῦσιν εἰς ἑαυτῶν ἀπάτην ἔλεγεν »διὰ τὸ μὴ θέλειν ὑμᾶς τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀνάγει ἐφ' ὑμᾶς κύριος
10 τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων«. ὕδωρ γὰρ Σι- 4 λωὰμ ἐστὶν διδασκαλία τοῦ ἀπεσταλμένου. τίς δ' ἂν εἴη οὗτος ἀλλ' ἢ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ τοῦ θεοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀπεσταλμένος; ἡσυχῇ δὲ διὰ τὸ μηδὲν κενόφωνον μηδὲ ἐπίπλαστον *, ἀλλὰ ἐν ἀληθείᾳ * τὴν ἁγίαν αὐτοῦ νύμφην, τὴν παρ' αὐτῷ περιστερὰν
15 καλουμένην διὰ τὸ ἄκακον καὶ ἥμερον καὶ καθαρώτατον τοῦ ζῴου ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ Σολομῶνος. καὶ ἔστι θαυμάσαι ⟨ὡς⟩ τὰς μὲν 5 ἄλλας μὴ οὔσας αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑαυτὰς κεκληκυίας, παλλακίδας ὠνόμασε καὶ βασιλίσσας διὰ τὸ βασιλεῦον ὄνομα, ὃ ἑκάστη Χριστὸν ἐπιγραφομένη ἑαυτῇ σεμνύνεται. ἀλλ' εἰ καὶ ὀγδοήκοντά 6
20 εἰσι παλλακαί, αἵτινές εἰσιν αἱ αἱρέσεις, ἔπειτα δὲ | νεάνιδες ὧν οὐκ P262 ἔστιν ἀριθμός, φησί »μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου« τουτέστιν αὐτὴ ἡ ἁγία νύμφη καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· περιστερὰ μὲν ὡς ἔφην διὰ τὸ ἥμερον καὶ ἄκακον καὶ καθαρὸν τοῦ ζῴου, | τελεία δὲ διὰ τὸ D254 τὴν τελείαν ἐκ θεοῦ λαβεῖν χάριν καὶ γνῶσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆ-
25 ρος διὰ πνεύματος ἁγίου. αὐτὸς οὖν ὁ νυμφίος, ὁ ἀπεσταλμένος 7 ἑρμηνευόμενος τουτέστιν Σιλωάμ, ὕδωρ ἔχει πορευόμενον ἡσυχῇ τουτέστιν διδασκαλίαν ἄδουπον καὶ ἀψοφοποιὸν καὶ ἀφαντασίαστον καὶ ἀκόμπαστον. ἡ δὲ αὐτοῦ νύμφη καὶ αὐτὴ ἥσυχος περιστερά, μήτε 8 ἰὸν ἔχουσα μήτε μυλοστομίδας μήτε κέντρα, ὡς οὗτοι πάντες οἱ

8 Jes. 8, 6 — **10f** vgl. Joh. 9, 7 — **14f** vgl. Hohelied 2, 10. 14; 5, 2 — **16ff** vgl. Panarion Prooem. I 1, 3ff; I 155, 8ff u. Schlußabschnitt περὶ πίστεως c. 19, 1 — **19f** vgl. Hohelied 6, 7 — **21** Hohelied 6, 8

V M

2 εὐχαριστήσωμεν, ωμεν auf Rasur V corr **10** ἀσυρίων, σ oben drüber V corr | γὰρ hineingeflickt V corr **13** ἡσυχῇ δὲ + ⟨πορευόμενος⟩? * | καινόφωνον V M | μήτε V | * ⟨ἐπεισάγειν⟩ * **14** * ⟨τηρεῖν⟩ * **16** ⟨ὡς⟩ Pet. **20** εἰσι[1] auf Rasur V corr **21** vor φησὶ + ⟨ὅμως⟩? *

ἑρπετόμορφοι καὶ ἰὸν ἀναβλυστάνοντες, ἕκαστος φιλοτιμησάμενος
δηλητήριόν τι τῷ κόσμῳ κατασκευάσαι καὶ λυμήνασθαι τοὺς αὐτῷ
πεισθέντας· ὧν | καὶ οὗτος εἷς ὢν τυγχάνει ὁ ἐνταῦθά μοι σπουδα- 9 Ö486
σθεὶς φωραθῆναι διὰ θείου λόγου καὶ βοηθείας τῆς ἄνωθεν καὶ
5 συντριβῆναι δίκην φαλαγγίου τετραγνάθου ἑρπετοῦ καλουμένου ἢ ὡς
ἀπὸ ἀμφισβαίνης τῆς δικεφάλου ἐχίδνης τμηθεῖσα κεφαλὴ ἐν συντο-
μίᾳ κατακλασθῆναι. παρελθὼν δὲ τοῦτον πάλιν τὰς ἑξῆς διασκο- 10
πήσω καὶ ταύτας διεξιὼν δι' εὐχῆς αἰτήσω τὰ μὲν κατ' αὐτὰς κατὰ
ἀλήθειαν ἐξειπεῖν, μηδένα δὲ βλάψαι ἢ αὐτὸς βλαβῆναι.

10 Κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν ις̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας λς̅.

1. Ἡρακλέων τις τοῦτον τὸν Κολόρβασον διαδέχεται, ἀφ' οὗπερ 1, 1
οἱ Ἡρακλεωνῖται καλούμενοι, οὐδὲν ἧττον τῆς παρὰ τούτοις κενοφω-
νίας * ἠσκημένος. καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνοι λέγουσι καὶ οὗτος ὁρίζεται 2
κατὰ πάντα τρόπον, οἷα δὴ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος καὶ παρ' αὐτῶν
15 τὸν ἰὸν ἀπομαξάμενος· περισσότερον δὲ δῆθεν ὑπὲρ ἐκείνους ἐν ἑαυτῷ
ἀνατυπωσάμενός τινα βούλεται ἐκείνους ὑπεραίρειν, ἵνα καὶ ἑαυτῷ
συναγωγὴν ποιήσηται τῶν ἠπατημένων. οὗτοι γὰρ πάντες εἰς 3
ἑκατοντακέφαλον | ἑαυτοὺς ἀνατυπώσαντες σῶμα ἢ ἑκατοντάχειρον, D255
τόν ποτε μυθευόμενον παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ποιηταῖς ἐμιμήσαντο
20 Κόττον ἢ Βριάρεων ὃν καὶ Αἰγαίωνα καλοῦσιν ἢ Γύην ἢ τὸν καλού-
μενον Ἄργον | τὸν πολυόφθαλμον. οἵους ἐκεῖνοι ἐν ταῖς ἑαυτῶν 4 P263
ῥαψῳδίαις τερατεύονται, ποιητευόμενοι καὶ λέγοντες ἔχειν τὸν μὲν

10 ff zu Herakleon vgl. Irenaeus adv. haer. II 4, 1; I 259 Harvey Tertullian adv. Valent. 4 Hippolyt refut. VI 4; S. 134, 12 Wendland VI 29, 1; S. 155, 19 VI 35, 6; S. 165, 6 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 4 — **13 ff** vgl. Pseudo-Tertullian adv. omn. haer. 4 *extitit praeterea Heracleon alter haereticus, qui cum Valentino paria sentit, sed novitate quadam pronuntiationis vult videri alia sentire*

V M

1 *ἀναβλυσθάνοντες* V **9** Unterschrift *κατὰ Κολορβασίων* V M **10** Überschrift *κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν ἓξ καὶ δεκάτη ἡ καὶ τριακοστὴ ἕκτη* V M **12** *τούτοις* *] *τούτων* V M *τούτῳ* Dind., aber vgl. Z. 13 *ἐκεῖνοι* **12 f** *κενοφωνίας* aus *καινοφωνίας* V corr *καινοφωνίας* M **13** * etwa ⟨*φλυαρίᾳ*⟩ * **18** *ἢ ἑκατοντάχειρον* am Rande nachgetragen V corr **19** *ἐμιμήσαντο* am Zeilenende angeflickt V corr **20** *Γύην* Dind.] *Γύπην* V M

ἑκατὸν χεῖρας καὶ ποτὲ μὲν πεντήκοντα κεφαλὰς ποτὲ δὲ ἑκατόν, τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμούς — καὶ τούτου ἕνεκα φασὶ τὸν Ἑρμῆν καλεῖσθαι Ἀργειφόντην, ὡς τὸν Ἄργον τὸν πολυόφθαλμον πεφονευκότα —, οὕτω καὶ τούτων ἕκαστος βουλόμενος ἑαυτῷ ἀρχὴν προστήσασθαι 5 κεφαλὴν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ἕτερα ὑπεισφέρων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ματαιοπονίαν καὶ μανιώδη διδασκαλίαν. ἵνα δὲ μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐλάσω τοῦ προοιμίου τὴν σύνταξιν, ἐλεύσομαι εἰς τὸ προκείμενον.

2. Ἡρακλέων τοίνυν οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἡρακλεωνῖται ὡς 2, 1 10 προεῖπον ὁμοίως Μάρκῳ καί τισι τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τῶν Ὀγδοάδων φάσκει, τῆς ἄνω φημὶ καὶ τῆς κάτω· ἔπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἴσως δοξάζει. ἄνθρωπον δὲ καὶ αὐτὸς φά- 2 σκει εἶναι τὸν ἄνω τῶν ὅλων Πατέρα, ὃν καὶ Βυθὸν προσηγόρευσεν. βούλεται δὲ καὶ αὐτὸς αὐτὸν λέγειν μήτε ἄρρεν μήτε θῆλυ, ἐξ αὐτοῦ 15 δὲ εἶναι τὴν τῶν ὅλων Μητέρα, ἣν καὶ Σιγὴν ὀνομάζει καὶ Ἀλήθειαν. ἀπ' αὐτῆς δὲ εἶναι τὴν δευτέραν Μητέρα τὴν ἐν λήθῃ γενομένην, ἣν 3 καὶ Ἀχαμὼθ καὶ αὐτὸς καλεῖ. ἐξ ἧς λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ὑστερήματι | κατέστη. βούλεται δὲ πλείονα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτος 4 Ö488 λέγειν, ἅτινά ἐστι τάδε· τοὺς τελευτῶντας ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ αὐτὴν 20 τὴν ἔξοδον φθάνοντας, ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου τὰς προφάσεις εἰληφὼς οὐκέτι κατ' ἐκεῖνον λυτροῦται, ἀλλὰ ἄλλως οὗτος μεταχειρίζεται, λυτρούμενος δῆθεν πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντας. ποτὲ γάρ τινες ἐξ | αὐτῶν ἔλαιον ὕδατι μίξαντες ἐπιβάλλουσι τῇ 5 D256 κεφαλῇ τοῦ ἐξελθόντος, οἱ δὲ μύρον τὸ λεγόμενον ὀποβάλσαμον καὶ ὕδωρ,

19—23 vgl. Irenaeus adv. haer. I 21, 5; I 186 *alii sunt qui mortuos redimunt ad finem defunctionis.* Epiphanius scheint den Unterschied zwischen Marcus u. Herakleon darin zu finden, daß Marcus den Lebenden, Herakleon erst den Sterbenden das Sakrament spendete. Woher er jedoch das Recht nimmt, die *alii* des Irenaeus gerade auf Herakleon zu beziehen, bleibt dunkel. Die Unklarheit, ob genauer ein Sakrament für die Sterbenden oder eine Totenweihe gemeint ist, ist allen Zeugen gemeinsam, vgl. Z. 22 *πρὸς τῇ τελευτῇ* mit Z. 24 *τοῦ ἐξελθόντος*; ebenso Theodoret haer. fab. I 11; Migne 83, 361 A *μετὰ τὴν ἀποβίωσιν* u. daneben *ταῖς τῶν τελευτώντων κεφαλαῖς*

V M **23—S. 46, 19** vgl. Irenaeus adv. haer. I 21, 5; I 186 ff Harvey (= lat.)

2 *τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμοὺς* vor *καὶ ποτὲ* (Z. 1) Pet. **9** *τοίνυν* am Rande nachgetragen V corr **13** *προηγόρευσεν* M **14** *αὐτὸν καὶ αὐτὸς* V **18** *δὲ* oben drüber V corr | *οὗτος* U] *οὕτως* V M **24** *οἱ δὲ*] *sive* lat. | *τὸ λεγόμενον ὀποβάλσαμον*] *praedictum unguentum* lat. | *ἀποβάλσαμον* M

τὴν μέντοι ἐπίκλησιν κοινὴν ἔχοντες, ὡς δὴ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μάρκος ἐποιεῖτο, μετὰ προσθήκης τινῶν ὀνομάτων. ἡ δὲ ἐπίκλησίς ἐστιν αὕτη· Μεσσία οὐφαρέγνα μεμψαὶ μεν χαλ δαιαν μοσομὴ δαέα (6) ἀκφαρ νεψεν ουα Ἰησοῦ Ναζαρία. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα δῆθεν οἱ (7)
5 λαμβάνοντες ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ ταύτας τὰς ἐπικλήσεις τὰς μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ ἐλαίου ἤτοι μύρου ἀναμεμιγμένων ἀκράτητοι γένωνται καὶ ἀόρατοι ταῖς ἄνω ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, εἰς τὸ ὑπερρῆναι ἀοράτως τὸν ἔσω αὐτῶν ἄνθρωπον, φασίν, ὡς τῶν σωμάτων τούτων ἐν τῇ κτίσει καταλιμπανομένων, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν παρισταμένης τῷ Δημιουργῷ ἄνω τῷ ἐν (8 P264)
10 Ὑστερήματι γεγονότι, ὥστε καὶ ἐκεῖσε καταμένειν παρ' αὐτῷ, ὑπεραναβαίνειν δέ, ὡς ἔφην, τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ⟨τὸν⟩ ἐσώτερον ψυχῆς καὶ σώματος· ὃν δὴ θέλουσι [λέγειν] ἐκ τοῦ ἄνωθεν Πληρώματος κατεληλυθέναι.

3. Ἐγκελεύονται δὲ τοῖς οὕτω παρ' αὐτοῖς ἐμπεπαιγμένοις, ὅτι, (3, 1)
15 φησίν, ἐὰν ἔλθῃς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἔχε ἐν μνήμῃ τάδε εἰπεῖν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν τελευτήν »ἐγὼ υἱὸς ἀπὸ Πατρός, Πατρὸς προόντος, (2) υἱὸς δὲ ἐν τῷ παρόντι· ἦλθον ⟨δὲ⟩ πάντα ἰδεῖν τὰ ἴδια καὶ τὰ ἀλλότρια, καὶ οὐκ ἀλλότρια δὲ παντελῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀχαμώθ, ἥτις ἐστὶν θήλεια καὶ ταῦτα ἑαυτῇ ἐποίησεν. κατάγω δὲ τὸ γένος ἐκ τοῦ προόντος
20 καὶ πορεύομαι πάλιν εἰς τὰ ἴδια, ὅθεν ἐλήλυθα«. καὶ ταῦτα εἰπόντα (3) διαφεύγειν τὰς ἐξουσίας, ἔρχεσθαι δὲ ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἄνω περὶ τὴν πρώτην ὀγδοάδα· βούλονται γὰρ καὶ αὐτοὶ μετὰ τὸν Δημιουργὸν κάτω εἶναι ἑβδομάδα, αὐτὸν δὲ εἶναι ἐν τῷ ἑβδόμῳ ⟨οὐρανῷ⟩ ὄγδοον, ἐν ὑστερήματι δὲ καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ· καὶ λέγειν τὸν ἐκ (4)
25 τοῦ βίου ἐξελθόντα τοῖς περὶ τὸν Δημιουργόν »σκεῦός εἰμι | ἔντιμον (D257)

3 vgl. S. 36, 16 — 21 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 5, 2; I 44 Harvey (= Panarion haer. 31, 18, 7; I 413, 23 ff)

V M lat.

1—6 *et cum supradictis invocationibus* lat. **7** ἄνω < lat. | vor εἰς τὸ + *et* lat. | ἀοράτως] *super invisibilia* lat. **8** φασίν < lat. | τῶν σωμάτων τούτων] *corpus quidem ipsorum* lat. | κτίσει + *mundi* lat. **9** αὐτῶν < lat. | παρισταμένης] *proiciatur* lat. **9—13** < lat. **11** ⟨τὸν⟩ Öh. **12** [λέγειν] * **16** τελευτὴν] lies ἀπαλλαγὴν? * **17** παρόντι] *in eo qui ante fuit* lat.; darnach προόντι Hilgenfeld (unwahrscheinlich) | δὲ⟩ *] *autem* lat. **17 f** ἴδια . . . ἀλλότρια *] ἀλλότρια . . . ἴδια V M *mea . . aliena* lat. **18** καὶ οὐκ] *non autem* lat. | ἀλλὰ + *sunt* lat. **19** κατάγω δὲ] *deducit enim* lat. **21** διαφεύγειν] *evadere et effugere* lat. | ἐξουσίας + *dicunt* lat. | δὲ] *quoque* lat. **21—24** ἄνω περὶ — ἀγνωσίᾳ < lat. **22** πρώτην] lies wohl κάτω * **23 f** ⟨οὐρανῷ⟩ * **24** τὸν ἐκ *] ἐκ τῶν V M

μᾶλλον παρὰ τὴν θήλειαν τὴν ποιήσασαν ὑμᾶς. εἰ ἡ Μήτηρ ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν ἑαυτῆς ῥίζαν, ἐγὼ οἶδα ἐμαυτὸν καὶ γινώσκω ὅθεν εἰμὶ καὶ ἐπικαλοῦμαι τὴν ἄφθαρτον Σοφίαν, ἥτις ἐστὶν ἐν τῷ Πατρί, μήτηρ δὲ τῆς Μητρὸς ὑμῶν τῆς μὴ ἐχούσης πατέρα, ἀλλ' οὔτε σύζυγον ἄρρενα· θήλεια 5
5 δὲ ὑπὸ θηλείας γενομένη ἐποίησεν ὑμᾶς, ἀγνοοῦσα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς καὶ δοκοῦσα ἑαυτὴν εἶναι μόνην. ἐγὼ δὲ ἐπικαλοῦμαι αὐτῆς τὴν μητέρα«. ταῦτα | δὲ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἀκούσαντας σφόδρα ταραχθῆναι καὶ 6 Ö 490
καταγνῶναι αὐτῶν τῆς ῥίζης καὶ τοῦ γένους τῆς Μητρός, αὐτὸν δὲ πορευθῆναι εἰς τὰ ἴδια ῥίψαντα τὸν δεσμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄγγελον τουτέστιν
10 ⟨τὴν⟩ ψυχήν. *οἴονται μὲν γὰρ μετὰ σῶμα καὶ ψυχὴν εἶναί τι καὶ ἕτερον ἐν ἀνθρώπῳ.* καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπολυτρώσεως ταῦτά ἐστιν ὅσα εἰς ἡμᾶς [συν]ελήλυθεν.

4. *Οἱ δὲ συνετοὶ κατακούσαντες τῆς περισσοτέρας αὐτῶν χλεύης* 4, 1 *καταγελάσαιεν τῆς μιμολογίας, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἕτερα παρὰ τὸν*
15 *ἕτερον νομοθετεῖ ὡς βούλεται καὶ τῆς τόλμης* | *ἑαυτοῦ οὐκ ἀνακόπτεται, ἀλλὰ ὅσαπερ δύναται ἕκαστος ἐπινοεῖ. καὶ τῶν ἔτι εἰς* δεῦρο P 265 2
γεννωμένων παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπιφυομένων, οἳ καθ' ἡμέραν εὑρίσκουσίν τι καινὸν εἰπεῖν *καὶ φαντάσαι τοὺς ἐπαγομένους,* χαλεπόν ἐστι πάντα τὰ τούτων * ζητῆσαι ἢ ἐξειπεῖν. *ὅθεν ἀρκεσθήσομαι πάλιν τοῖς καὶ*
20 *περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως εἰρημένοις, ἅτινα καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ὑποδείξας. ἡ δὲ τοιαύτη διδασκαλία τίνι οὐκ ἂν σαφὴς εἴη ὡς* 3 *μῦθός ἐστι καὶ χλεύη τὸ πᾶν; πόθεν γάρ, ὦ οὗτος σὺ ἢ οἱ πρὸ σοῦ, τὸ σῶμα εἰλήφατε; τὴν δὲ ψυχὴν πόθεν; τὸν δὲ ἐσώτατόν σου ἄνθρωπον πόθεν; καὶ εἰ μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἄνω πνευματικοῦ,* 4

13—19 frei nach Irenaeus I 31, 5; I 188 Harvey *cum autem discrepent ab invicem et doctrina et traditione et qui recentiores eorum agnoscuntur affectant per singulos dies novum aliquid adinvenire et fructificare quod numquam quisquam excogitavit, durum est omnium describere sententias*

V M lat. (bis Z. 19)

2 *ἐγὼ* + *autem* lat. **4** *πατέρα* Ausgg.] *μητέρα* V M *patrem* lat. | *ἀλλ'* < lat. | *σύ///ζυγον, ν* wegradiert V corr **5** *ὑπὸ θηλείας γενομένη*] *a femina nata* lat.; lies wohl *ἀπὸ* * | *ὑμᾶς* Ausgg.] *ἡμᾶς* V M *vos* lat. **7** *ταῦτα* Dind.] *τούτους* V M *haec* lat. **8** *αὐτὸν*] *ipsos* lat. **9** *ῥίψαντα*] *proicientes* lat. | *τὸν δεσμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄγγελον*] *nodos ipsorum* lat. **10** ⟨*τὴν*⟩ U **10f** *οἴονται μὲν — ἐν ἀνθρώπῳ* < lat. **11** *ἕτερον*] lies *ἐσώτερον*? * | *ἀπολυτρώσεως* + *ipsorum* lat. **12** [*συν*]*ελήλυθεν* *] *venerunt* lat. **17** *γενομένων* M | *οἳ*] *ὃ* M **19** * *sententias* lat.; ergänze etwa ⟨*δόγματα*⟩ * **21** *ὑποδείξας* *] *ὑποδεῖξαι* V M **24** *ἄνω πνευματικοῦ,* *ἄνω πνευμα* auf Rasur V corr; vgl. S. 48, 3f

ὡς λέγεις δραματουργῶν καὶ ἐπαγγελίᾳ ἐλπίδος κεπφώσας τοὺς ὑπὸ σοῦ ἠπατημένους, ἵνα σκοπῷ τινι | ἐπαρθέντες ὑποσυρῶσι τῇ σῇ γεγοητευμένοι δραματουργίᾳ, λέγε, τίς ἡ κοινωνία τοῦ ἄνω πνευματικοῦ πρὸς τὸ ὑλικόν; τίς δὲ ἡ τοῦ ὑλικοῦ πρὸς τὸ ψυχικόν; πῶς δὲ ὁ Δημιουργὸς τὰ μὴ ἑαυτοῦ ἐδημιούργει; πῶς δὲ ὁ ἄνω ⟨πνευματικὸς⟩ τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν πνευματικὴν παρέσχεν τῷ μὴ καλῶς ἐργασαμένῳ Δημιουργῷ; πόθεν δὲ ὁ Δημιουργὸς ἀναμίξας τὸ ἑαυτοῦ ψυχικὸν μετὰ τοῦ ὑλικοῦ τῇ ὕλῃ μᾶλλον ἠθέλησεν ἐγκαταδῆσαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν; εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν βούλεται ἐγκαταμῖξαι, οὐκ ἄρα ἀλλοτρία ἡ ὕλη. εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἀλλοτρία, τίς αὐτῷ τῆς ὕλης παρέσχε τὴν ἐξουσίαν; καὶ πρῶτον λέγε μοι, ὦ ἀπατεών, πότερον μισῶν τὴν ψυχὴν κατέδησεν αὐτὴν τῇ ὕλῃ ἢ ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον; ἀλλ' οἶδα ὅτι οὐδέτερον τούτων ἐρεῖς. ὕλην γὰρ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα, μὴ γένοιτο, οὐδὲ τὰς τοῦ θεοῦ κτίσεις· ἀλλὰ ὕλην τινὰ οἶδεν ἡ γραφὴ μετὰ ταύτην τὴν φαύλην εἰς δὲ κατασκευὰς ἑκάστῃ τέχνῃ καὶ ἐργασίᾳ προκειμένην, ἄλλην τινά, λέγω δὲ τὴν ἐκ διανοίας φυομένην ῥυπαρὰν ἐνθύμησιν καὶ ⟨τοὺς⟩ βορβορώδεις λογισμοὺς τῆς ἁμαρτίας. φύονται γὰρ ὡς ἀπὸ πηλοῦ δυσοδμία τε καὶ ἀκάθαρτος ἀποφορὰ λοιμώδεις τε καὶ βορβορώδεις *, ὡς ὁ μακάριος Δαυὶδ διωκόμενος καὶ διαβαλλόμενος [ὡς] ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων ἔλεγεν »ἐνεπάγην εἰς ὕλην βυθοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

5. Ἐπειδὴ δέ σοι δοκεῖ, Ἡρακλέων, τοῦτο λέγεσθαι ὕλην, τῶν ἀνθρώπων τὰ σώματα καὶ τὸν ἐνθάδε κόσμον ἅπαντα, ἐπὶ ποίῳ σκοπῷ τὴν ἑαυτοῦ | ψυχὴν ὁ Δημιουργὸς τῇ ὕλῃ ἐγκατέμιξεν; εἰ μὲν τὸ πονηρὸν ἀγνοῶν, οὐ δύναται δημιουργεῖν ὁ μὴ γινώσκων ὃ βούλεται δημιουργῆσαι. οὔτε γὰρ ἡμεῖς τι πράττομεν καθ' ἑκάστην τέχνην, ἐργαζόμενοι ὅπερ οὐ νοοῦμεν. καὶ προενθυμούμεθα γὰρ ὃ ἐπιτελεῖν βουλόμεθα καὶ οἴδαμεν πρὶν ποιῆσαι ὃ ἐπιτελέσαι προῃρήμεθα. καίτοι γε ἡμεῖς | ἀσθενεῖς ὄντες καὶ πολλὰ ἀποδέοντες τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, διὰ δὲ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κεχαρισμένης συνέσεως τοῖς ἀνθρώποις οἴδαμεν καὶ νοοῦμεν. συμβέβηκεν δέ σοι, ὦ Ἡρακλέων,

21 Psal. 68, 3

V M

1 κεφφώσας, π oben drüber V corr   5f ⟨πνευματικὸς⟩ *   8 ἐγκαταδῆσαι, ῆ auf Rasur V corr   16 προκειμένην, ν auf Rasur V corr προκειμένη M   17 ⟨τοὺς⟩ *   19 λοιμώδεις . . βορβορώδεις *] λοιμώδης . . βορβορώδης V M | * etwa ⟨λογισμοὶ ἐκ τῆς πονηρᾶς καρδίας⟩ *   20 [ὡς] Dind. Öh.   25 δημιουργεῖν ὁ, εῖν ὁ auf Rasur V corr   28 προῃρήμεθα, erstes η auf Rasur V corr προειρήμεθα M

ἡ ἐκ θεοῦ σύνεσις εἰς βλάβην, ὅτι μὴ κατὰ θεὸν αὐτὴν πραγματεύῃ, ἀλλὰ κατὰ πονηρὰν ἐπιτήδευσιν. ἔτι δὲ πάλιν ἐρῶ, πόθεν ἡ τοῦ 4 πνευματικοῦ μῖξις τῷ ψυχικῷ τε καὶ ὑλικῷ, ὃ δὴ λέγεται παρὰ σοὶ ἔσω ἄνθρωπος τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ ἔξω ἀνθρώπῳ συνημμένος,
5 φημὶ δὴ ψυχῇ καὶ σώματι; καὶ εἰ μὲν ἐκ βουλήματος τῆς ἄνω δυνά- 5 μεως τοῦ τῶν ὅλων Πατρός, φημὶ δὲ τοῦ κατὰ σὲ Βυθοῦ, ἄρα γε οὐκ ἀκοινώνητος τοῖς ἄνω (ὡς ἔφην) ἡ ἐνταῦθα περὶ ἡμᾶς κτίσις συγκαταμιγνυμένη, διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἄνω εὐδοκίας [καὶ] τοῦ ἄνωθεν παρ' αὐτοῦ καταπεμφθέντος σπινθῆρος, ὅ ἐστιν ὁ πνευματικὸς
10 κατὰ σὲ καὶ ἐσώτατος ἄνθρωπος. εἰ δὲ λέγεις τὸν Δημιουργὸν τὸν 6 ἐν ἐλαττώματι καὶ ὑστερήματι ἢ τὴν Μητέρα ἣν λέγεις Ἀχαμὼθ εἰληφέναι ἄνωθεν δύναμιν τουτέστιν τὸ πνευματικόν, οὐκέτι ἐν ὑστερήματι καὶ ἀγνοίᾳ ἐστὶν ὁ Δημιουργὸς οὔτε ἡ κατὰ σὲ Μήτηρ καλουμένη. πῶς γὰρ ἄν τις ἐν ἀγνοίᾳ εἴη τούτου οὗ ἐπιθυμεῖ; εἰ γὰρ ὅλως τοῦ
15 κρείττονος ὀρέγεται, οἶδεν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ τὸ ἀγαθὸν ἐπιστάμενος καὶ μὴ στυγῶν τοῦτο ἀλλὰ ὀρεγόμενος, οὐκ ἔστιν ἀλλότριος τοῦ ἀγαθοῦ.

6. *Καὶ ἵνα μὴ κατατρίβωμαι περὶ τὰς μηχανὰς* τοῦ ἀγύρτου 6, 1 ἀσχολούμενος, τούτοις ἀρκεσθήσομαι. πᾶσα γὰρ αὐτοῦ ἔπεσεν ἡ
20 ληρῳδία ἀπὸ τοῦ τὸν πάντων δεσπότην πᾶσιν σαφῶς ὁμολογηθῆναι ἀγαθὸν ὄντα καὶ προγινώσκοντα καὶ δυνάμενον τὰ πάντα ποιεῖν, καὶ ὡς ὑπ' αὐτοῦ πᾶσα φύσις ἡ ὑπάρχουσα κτιστὴ καλῶς γεγένηται. οὔτε γὰρ δυνατὸν ἄνευ τοῦ θεοῦ τι εἶναι, ἀλλ' ἢ μόνον ἡ ἁμαρτία 2 οὐκ ἔχουσα ἀρχὴν ῥίζης οὐδὲ εἰς τέλος μένουσα, ἐν ἡμῖν δὲ ἐπεισάκτως P267
25 γινομένη | καὶ | ἀφ' ἡμῶν πάλιν παυομένη· ὡς καὶ πανταχοῦ κατὰ D260 Ö494 πασῶν τῶν αἱρέσεων ποιούμενος τὸν λόγον ἀπέδειξα, ὅτι εἷς ἐστιν 3 ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα ποιήσας καὶ δημιουργήσας, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἷς ὁ μονογενὴς αὐτοῦ [καὶ] παῖς, ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ καὶ θεός, καὶ ἓν τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μία τριὰς 4
30 ἁγία καὶ ὁμοούσιος, ἐξ ἧς τὰ πάντα καλῶς ἐκτισμένα, οὐ πονηρά τινα ἀλλὰ ἀγαθά, κατὰ τὴν οὕτως εὐδοκήσασαν ἀγαθότητα ἐξ οὐκ ὄντων κεκλημένα εἰς τὸ εἶναι. ᾧ θεῷ δόξα καὶ τιμὴ καὶ κράτος 5

22 vgl. Gen. 1, 31 — **23ff** vgl. Panarion haer. 24, 6, 2ff; I 263, 5ff

V M

4 vor ἔσω + ⟨ὁ⟩ Öh. | *συνημμένος* *] *συνημμένῳ* V M **8** [*καὶ*] * **14** *οὗ* oben drüber Vcorr **20** *τὸν* *] *τῶν* V M | *πᾶσιν* < M **21** vor *δυνάμενον* ein *μὴ* getilgt Vcorr **22** *καλῶς*, *ῶς* auf Rasur Vcorr **27** *τὰ* < V getilgt M **28** [*καὶ*] U **30** ///*εκτίσμενα*, *κ* vorn wegradiert Vcorr; lies wohl *ἔκτισται* *

πατρὶ ἐν υἱῷ, υἱῷ ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ταύτης δὲ πάλιν ποιησάμενος τὴν ἀνατροπὴν διὰ βραχέων, ἐπὶ 6 τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, τὸν πρὸς ἑκάστην κατὰ δύναμιν ποιούμενος
5 ἔλεγχον καὶ οὕτως ἐπιτελῶν τὴν ἀνατροπὴν τῆς αὐτῶν λυμαντικῆς μοχθηρίας. σὴψ γὰρ οὗτος ἂν λέγοιτο δικαίως, ὃ οὐκ ὄφις, ἀλλ' 7 ὡς φασι χαλκέα πως ἐστι, τετράπουν ἑρπετόν, ἀσκαλαβώτῃ ἐοικός, οὗ ἡ μὲν τοῦ δήγματος βλάβη εἰς οὐδὲν λογίζεται, τὸ δὲ πτύσμα ἢ ἐν βρώματι ἢ ἐν ποτῷ ἀκοντισθὲν θάνατον εὐθὺς τοῖς μεταλαμβάνου-
10 σιν ἐργάζεται· οἵα καὶ ἡ τούτου διδασκαλία. ἀλλὰ καὶ τούτου τὸν 8 ἰὸν φωράσαντες καὶ τῇ τοῦ κυρίου δυνάμει ἀπὸ φαρύγγων ἢ χειλέων τῶν μελλόντων βλάπτεσθαι ἀπομάξαντες τὰς ἑξῆς διέλθωμεν, ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῶν βλάβης ποιοῦντες τὸν ἔλεγχον.

Κατὰ Ὀφιτῶν $\overline{\iota\zeta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\lambda\zeta}$.

15 1. Ὡς οὖν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει ἐπαγγειλάμενοι, θεοῦ βοηθοῦν- 1, 1 τος καὶ τὴν ἑξῆς ταύτῃ ὑφηγησόμεθα ταῖς | πρότερον ἀκολουθήσασαν D 261 ματαιοφροσύναις αἵρεσιν Ὀφιτῶν, τὰ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ φερομένην τὰ δὲ διηλλαγμένην, λέγω δὲ τοῖς ἤθεσι καὶ σχήμασι τῶν χρωμένων αὐτῇ, ἵνα ἀπὸ τῆς μετεώρου πλάνης τῆς τούτων διαφωνίας παντί
20 τῳ δῆλον ἔσηται ὅτι πλάνῃ ἄγονται καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. φωραθήσεται δὲ νῦν τῷ λόγῳ καὶ ἐλεγχθήσεται ἡ κατ' αὐτοὺς ἄνοια. | P 268

Οἱ Ὀφῖται μὲν γάρ, ὡς προεῖπον, τὰς προφάσεις εἰλήφασιν ἀπὸ 2 τῆς τοῦ Νικολάου καὶ Γνωστικῶν καὶ τῶν πρὸ τούτων αἱρέσεων. Ὀφῖται δὲ καλοῦνται δι' ὃν δοξάζουσιν ὄφιν. ἄτοπα γὰρ καὶ οὗτοι

14 vgl. zur Darstellung des Epiph. insbes. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 1; S. 2, 9ff Marx Irenaeus adv. haer. I 30, 1ff; I 226ff Harvey Hippolyt refut. V 16ff; S. 111, 6ff Wendland

V M

6 ὄφις Pet.] ὀφθεὶς VM 7 πως *] ὃς VM | τετράπουν Corn.] τετραπλοῦν VM | ἐοικὼς VM 9f μεταλαβοῦσιν V 11 φαρύγγων, erstes γ ausradiert V corr φαρύγων M 13 Unterschrift κατὰ Ἡρακλεωνιτῶν VM 14 Überschrift κατὰ Ὀφιτῶν (Ὀ// φιτῶν, φ ausradiert V corr) ἑπτακαιδεκάτη ἡ καὶ τριακοστὴ ἑβδόμη VM 15 δυνάμει + ⟨ἐσμὲν⟩? * 16 τὴν Öh. Dind.] τῇ VM | πρό///τερον, ο aus ω V corr 17 Ὀφφιτῶν, erstes φ durchgestrichen V corr 18 χρομένων M 22 ὀ///φῖται, φ ausradiert V corr 24 ὀ///φῖται, φ ausradiert V corr

ἐρεύγονται, ὡς ἀπὸ τῆς προειρημένης βρώσεως τῆς δυσοδμίας ἐμ- Ö 496
πεπλησμένοι, καὶ ὡς καινὰ δαιμόνια ἀπατηθέντες οὗτοι τὸν ὄφιν
ὡς προεῖπον δοξάζουσι. καὶ ὅρα εἰς ὅσην προέβη κακομηχανίαν ὁ 3
τούτους ἀπατήσας ὄφις. καθάπερ γὰρ ἐξ ὑπαρχῆς τοὺς περὶ Εὔαν
5 καὶ τὸν Ἀδὰμ ἠπάτησεν, οὕτω καὶ νῦν, κρύπτων ἑαυτὸν ἔν τε τῷ
παρόντι καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν Ἰουδαίων ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ
παρουσίας. εἶτα καὶ προβαινόντων τῶν χρόνων λίχνους ὄντας τοὺς 4
ἀνθρώπους τῇ δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς παρακοῆς ληφθείσῃ βρώσει ἔτι ὑπο-
νοθεύων καὶ ἐρεθίζων εἰς περισσοτέραν ἀπάτην ἀπὸ τοῦ ὄντος θεοῦ
10 ἀφίστησι, πολλὰ μὲν ὑπισχνούμενος ἀεί, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς· καὶ γὰρ
καὶ τότε ἠπάτησεν λέγων »ἔσεσθε ὡς θεοί«, εἶτα προϊόντων τῶν
χρόνων τὴν πολύμορφον καὶ τερατώδη φαντασίαν αὐτοῖς ἐξειργάσατο.
ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ ἀποστήσας αὐτοὺς ἐνεκίσσησε 5
πάλαι τὴν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πολυθεΐας βλάσφημον κενοφωνίαν.
15 οὐ γὰρ ἦσαν θεοί, ὥσπερ οὐδέ εἰσιν, ἀλλὰ ⟨μόνος⟩ ὁ θεός· προεκίσσα
δὲ τὴν εἰδωλομανίαν καὶ πολυθεΐαν καὶ ἀπατηλὴν διάνοιαν. οὐκ 6
ἦν δὲ αἴτιος μόνος ὁ φαινόμενος τότε ὄφις, ἀλλὰ ὁ ἐν τῷ ὄφει ὄφις
λαλήσας (φημὶ δὲ ⟨ὁ⟩ διάβολος) καὶ τὴν ἀκοὴν τοῦ ἀνθρώπου | ταρά- D 262
ξας διὰ τῆς γυναικός. καὶ οὐδὲ τὸ ξύλον ἦν ἁμαρτία (θεὸς γὰρ οὐδὲν 7
20 πονηρὸν φυτεύει), γνῶσιν δὲ ἐνεποίησε τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι ἀγαθόν
τε καὶ φαῦλον. καὶ οὐχὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὁ θάνατος, ἀλλὰ διὰ τὴν 8
παρακοήν. καὶ γὰρ ἡ πᾶσα τοῦ ἐχθροῦ τότε συσκευὴ οὐχ ἕνεκεν τοῦ
βρώματος γέγονεν, ἀλλὰ ἕνεκεν τοῦ ἐργάσασθαι αὐτοῖς τὴν παρακοήν.
ὅθεν παρακούσαντες τότε τοῦ μὲν παραδείσου ἔξωθεν γίνονται, ἐπι- 9
25 τιμηθέντες δικαιότατα, οὐ κατὰ μῖσος ἀλλὰ κατὰ ἐπιμέλειαν τοῦ
θεοῦ. φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος »γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«.
ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην κεραμέως δίκην ἐπιμελόμενον τοῦ 10

11 Gen. 3, 5 — **19f** vgl. Gen. 2, 9; 3, 5 — **26** Gen. 3, 19 — **27ff** vgl. Jerem. 18, 2ff u. Methodius de resurr. I 43, 2ff; S. 143, 19ff Bonwetsch

V M

2 *καὶ* hineingeflickt Vcorr | *κενὰ* aus *καινὰ* Vcorr *κενὰ* M | vor *ἀπατηθέντες* + ⟨*οἱ*⟩? * **5** vor *οὕτω* Rasur von 2—3 Buchstaben V **8** *δι'*] *δ'* M | *ληφθείσῃ* ganz auf Rasur Vcorr **10** *ἀεὶ ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς* ganz auf Rasur, nach *ἀρχῆς* noch durchgestrichen *μενος ἀποστῆσαι* Vcorr; vielleicht ursprünglich ⟨*τῆς δὲ ἀληθείας αὐτοὺς βουλό*⟩*μενος ἀποστῆσαι* * **13** *ἐνεκίσησε*, *σ* oben drüber Vcorr **15** *οὐ*] *οὐδέποτε* M *δέποτε* zu *οὐ* nachgetragen Vcorr | *θεοί* + ⟨*οἱ νομιζόμενοι θεοί*⟩? * | ⟨*μόνος*⟩ * | *ὁ* nachgetragen Vcorr | *προεκίσσα*] *προ*⟨*εν*⟩*εκίσσα*? * **18** ⟨*ὁ*⟩ * **25** *δικαιώτατα* M

ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματός τε καὶ ἄγγους, τοῦτο ὕστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς | καὶ ὡς εἰπεῖν, P269 ἔτι πηλοῦ ὄντος καὶ ὡς ὑπὸ ῥαγάδος ἀπόρριμμα γεγονότος τοῦ ἄγγους, μὴ ἐᾶσαι οὕτως ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα, ἵνα 11
5 αὖθις ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἄγγος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα καὶ ἔτι περιττότερον, τουτέστιν * τὰ σώ- 12 ματα τῶν τὰ ἀδικώτατα πραξάντων καὶ μετανοησάντων καὶ ἀποστάντων τῶν ἰδίων σφαλμάτων καὶ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τελειωθέντων, ἵνα γένηται τοῦ σώματος ἡ ἀνάστασις
10 ἐκ τῆς γῆς, ὡς τὸ φύραμα μαλαχθὲν παρὰ τοῦ τεχνίτου [καὶ] αὖθις εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἔτι βελτίω ἀνατύπωσιν κατασκευάζεται. | Ö498

2. Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ὄφεως πρὸς τὴν Εὔαν. ἐξ ἀρχῆς 2, 1 γὰρ λίχνος ἡ ἀνθρωπεία φύσις καὶ ὑπαγομένη ἀεὶ τοῖς τῆς κενοφωνίας δόγμασι καὶ κεναῖς ὑποσχέσεσι. καὶ πάλαι μὲν κρυπταζόμενος 2
15 ὁ αὐτὸς οὐκ ἐδήλου τῆς αὐτοῦ ἰοβολίας τὸ πέρας, ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν ἐξήμεσέν τε καὶ ἀπέπτυσε τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἰώδη καὶ μοχθηρὰν ἐπίνοιαν | τῆς κακονοίας· οὗτος D263 γὰρ προεβάλετο ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν ἠπατημένων διανοίᾳ δοξάζεσθαι ὡς θεὸς καὶ προσκυνεῖσθαι. γινώσκεται δὲ ὁ αὐτὸς ὄφις διά τε 3
20 τῆς αὐτοῦ σχολῆς ταύτης καὶ δι' ὄφεως τοῦ αἰσθητοῦ τὴν ἀπάτην ἐμποιῶν. ὄφιν δὲ δῆθεν ἡ θεία γραφὴ καλεῖ τὸν διάβολον, οὐ πάντως ὄντα τοιοῦτον τῇ μορφῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ φαίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις σκολιώτατον καὶ τὸ ἐν πρώτοις ἐν ὄφει ἐνεργηθὲν τῆς ἀπάτης σκευώρημα. παρὰ τοῖς τοίνυν τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινώσκουσι κατα- 4
25 γέλαστον τοῦτο τὸ δόγμα καὶ οἱ αὐτῷ προσανέχοντες, τὸν ὄφιν ὡς θεὸν δοξάζοντες. μηκέτι γὰρ δυνάμενος ὁ διάβολος τὴν ἀνδρείαν διάνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ κυρίου λαβοῦσαν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας ἀπατᾶν τρέπεται ἐπὶ τὸ θῆλυ τουτέστιν τὴν τῶν ἀνθρώπων ἄγνοιαν καὶ πείθει τοὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐπειδὴ οὐ δύναται τὸν στερεὸν λογι-
30 σμὸν ἀπατῆσαι. θηλυκοῖς γὰρ ἀεὶ διανοήμασι προσπελάζει, ἡδονῇ τε 5

V M

1 τούτον M 2 γεγονὸ///ς, ὸ aus ὼ V corr γεγονὼς M | διὰ hineingeflickt V corr 3 ῥαγάδος *] ῥαγάδα V M | ἀπόρριμμα *] ἀπόρρυμα aus ἀπόρυμμα V corr ἀπόρυμα M 6 * ⟨ἀνανεώσῃ⟩ * 9 σώματος *] φυράματος V M 10 [καὶ] * 11 κατασκευάζεται *] κατασκευασθῇ V M 12 ἐπιβουλὴ] ἐπὶ M 14 κεναῖς aus καιναῖς V corr 15 ἰοβολίας ganz auf Rasur V corr 17 καὶ < M | οὗτος] τέλος? * 21 καλεῖ///, ν wegradiert V 22 φαίνεσθαι *] φαινόμενον V M 23 σκολιώτατον, ώ aus ό V corr 25 τοῦτο *] τούτου V M 26 ὁ διάβολος hineingeflickt V corr 27 τοῦ hineingeflickt V corr 29 στερεὸν, ο aus ω V corr

καὶ ἐπιθυμίᾳ τουτέστι τῇ ἀγνοίᾳ τῇ ἐν ἀνθρώποις θηλυνομένῃ καὶ οὐχὶ τῷ στερεῷ λογισμῷ τῷ εὐλόγως τὰ πάντα νοοῦντι καὶ θεὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν νόμου ἐπιγινώσκοντι. λέγει γὰρ ἑαυτὸν εἶναι 6 Χριστὸν ὁ παρ' αὐτοῖς ὄφις, | μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτός (οὐ γὰρ δύναται P270
5 φθέγξασθαι), ἀλλὰ ὁ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν οὕτω φρονεῖν παρασκευάσας διάβολος. τίς τοίνυν ἰδὼν τὸν ὄφιν οὐκ ἐπιγνώσεται τὸν ἐχθρὸν 7 καὶ φεύξεται; τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ ὁ κύριος αὐτὸν τοῦτον τὸν ὄφιν εἰς ἐχθρίαν κατέστησε τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ἐπειδὴ ὅλως σκεῦος διαβόλου γέγονεν κτῆνος ὂν καὶ δι' αὐτοῦ ἠπάτησεν ὁ διά-
10 βολος τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἵνα ἰδόντες τὴν τούτου ἐχθρίαν τοῦ αἰσθητοῦ ὄφεως ἀποδιδράσκωσι τῆς ἀπάτης τὴν ἐπιβουλὴν καὶ μισήσωσιν ὡς εἰπεῖν θεάσασθαι καὶ τὸ εἶδος.

3. Ἀποδιδόασι δὲ καὶ οὗτοι οἱ Ὀφῖται καλούμενοι τούτῳ τῷ 3, 1 ὄφει τὴν πᾶσαν γνῶσιν, λέγοντες ὅτι | οὗτος ἀρχὴ γνώσεως γέγονεν D264
15 τοῖς ἀνθρώποις, μυθωδῶς παρεισφέροντες τὰ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενα μυστήρια, μιμολογήματα δὲ ὄντα καὶ χλεύης ἔμπλεα καὶ ματαιοφροσύνης. μῦθοι γὰρ ὡς ἀληθῶς οὗτοι· φάσκουσι γὰρ ἀπὸ τοῦ ἄνω 2

7 vgl. Gen. 3, 15 — **13 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 241 Harvey (= Theodoret haer. fab. I 14; Migne 83, 368 A) *τινὲς δὲ αὐτὸν τὸν ὄφιν τῇ Σοφίᾳ συνεῖναί φασι καὶ ὡς ἐναντίῳ θεῷ τῷ ποιητῇ πολεμοῦντα τὸν Ἀδὰμ ἐξαπατῆσαι καὶ δεδωκέναι τὴν γνῶσιν καὶ τούτου χάριν εἰρῆσθαι φρονιμώτατον εἶναι πάντων τὸν ὄφιν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *serpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipsi Christo praeferant. ipse enim, inquiunt, scientiae nobis boni et mali originem dedit* Hippolyt refut. V, 16, 8; S. 112, 18 f Wendland *ὁ καθολικὸς ὄφις, φησίν, οὗτός ἐστιν ὁ σοφὸς τῆς Εὔας λόγος* u. 12; S. 113, 10 f *οὗτός ἐστιν ἡ μεγάλη ἀρχή, περὶ ἧς γέγραπται* Filastrius haer. 1; S. 2, 9 f Marx *isti serpentem id est colubrem venerantur, dicentes quod hic prior initium nobis scientiae boni et mali adtulerit* — **17—S. 54, 13** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *dicunt enim de illo summo primario Aeone complures alios Aeones extitisse inferiores, omnibus tamen istis Aeonem antestare cuius sit nomen Jaldabaoth. hunc autem conceptum esse ex altero Aeone Aeonibus inferioribus permixto seque postea cum in superiora voluisset eniti, gravitate materiae permixta sibi non potuisse ad superna pervenire, in medietate relictum extendisse se totum et fecisse sic caelum* Irenaeus adv. haer. I 30, 3; I 228 f Harvey *virtutem autem quae superebulliit ex foemina* (= dem spiritus sanctus) . . . *decidisse deorsum docent* . . ., *quam et Sinistram et Prunicon et Sophiam et*

V M

11 *ἀποδιδράσκουσι* M **12** *θεάσασθαι, θεάσ* auf Rasur V corr **14** *ὄφει* Corn.] *ἔθει* V M | *γέγονεν γνώσεως* M

Αἰῶνος προβεβλῆσθαι Αἰῶνας καὶ κατώτερον γεγενῆσθαι τὸν Ἰαλδα- Ö 500
βαώθ· τοῦτον δὲ προβεβλῆσθαι κατὰ ἀδράνειαν καὶ ἄγνοιαν τῆς
ἰδίας μητρὸς τουτέστι τῆς ἄνω Προυνίκου. ταύτην γάρ φασι τὴν 3
Προύνικον κατεληλυθέναι εἰς τὰ ὕδατα καὶ μιχθῆναι αὐτοῖς καὶ μὴ
5 δεδυνῆσθαι εἰς τὰ ἄνω χωρεῖν διὰ τὸ μεμῖχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης·
ἐπιμεμῖχθαι γὰρ αὐτὴν τοῖς ὕδασι καὶ τῇ ὕλῃ καὶ μηκέτι δυνηθῆναι
ἀναχωρεῖν. ἐπῆρεν δὲ ἑαυτὴν κατὰ βίαν εἰς τὰ ἀνώτερα καὶ ἐξέ- 4
τεινεν ἑαυτὴν καὶ οὕτως γέγονεν ⟨ὁ⟩ ἀνώτερος οὐρανός. καὶ ὡς
παγεῖσα ηὕρηται, μηκέτι δυναμένη μήτε ἄνω ἀναβῆναι μήτε κάτω
10 κατελθεῖν, ἀλλὰ εἰς τὸ μεσαίτατον παγεῖσά τε καὶ ἐκτεταμένη ἔμεινε.
κάτω μὲν γὰρ κατενεχθῆναι οὐκ ἠδύνατο, ὅτι οὐκ ἦν συγγενής· 5
ἄνω δὲ οὐκ ἠδύνατο χωρεῖν, διὰ τὸ βαρεῖσθαι ἐκ τῆς ὕλης ἧς προσ-
έλαβεν. κατὰ δὲ τὴν αὐτῆς ἄγνοιαν προβληθεὶς ὁ Ἰαλδαβαὼθ 6
ἦλθεν εἰς τὰ κατώτατα καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἑπτὰ υἱούς, οἵτινες ἑαυ-

masculofoeminam vocant. et descendentem simpliciter in aquas, cum essent immobiles et movisse quoque eas . . . et assumpsisse ex eis corpus . . . deligatam igitur hanc a corpore quod erat a materia et valde gravatam resipuisse aliquando et conatam esse fugere aquas et ascendere ad matrem, non potuisse autem propter gravedinem circumpositi corporis . . . et cum virtutem accepisset ab humectatione eius quod erat secundum eam lumen resiliit et in sublimitatem elata est et facta in alto dilatavit et cooperuit et fecit coelum hoc quod apparet a corpore eius. et remansit sub coelo quod fecit adhuc habens aquatilis corporis typum

3 zu *Προύνικος* vgl. Panarion haer. 21, 2, 4f; I 240, 5ff u. haer. 25, 3, 2; I 269, 24ff — **13**—S. 55, 4 vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *Jaldabaoth tamen inferius descendisse et fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatatione, ut, quia angeli quae superiora essent scire non possent, ipsum solum deum putarent* Irenaeus adv. haer. I 30, 4; I 229f Harvey *et filium eius* (sc. der Sophia) *dicunt habuisse et ipsum aspirationem quandam in se incorruptelae . . . et potens factus emisit et ipse ut dicunt ab aquis filium sine matre: neque enim cognovisse matrem eum volunt. et filium eius secundum patris imitationem alterum emisisse filium. hic quoque tertius quartum generavit et quartus et ipse generavit filium. de quinto sextum filium generatum dicunt et sextus septimum generavit. sic quoque hebdomas perfecta est apud eos, octavum matre habente locum*

V M

1 *γεγενῆσθαι*, *γεγενησ* auf Rasur V corr | *τὸν* Pet.] *ὁ* V M **3** *Προυνείκου*, *ει* aus *ι* V corr **4** *Προύνεικον*, *ει* aus *ι* V corr **6** *γὰρ* *] *δὲ* V M **8** ⟨*ὁ*⟩ * **10** *μεσαίτατον*, *τα* hineingeflickt V corr **11** *κάτω*] *καὶ τῶ* M **12f** *προ*σ*έλαβεν*, *σ* oben hinein V corr **14f** *ἑαυτοῖς* *] *ἑαυτοὺς* V M

τοὺς οὐρανοὺς ἑπτὰ ἐποίησαν. αὐτὸς δὲ ἀποκλείσας τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀπέκρυπτεν, ἵνα οἱ ὑπ' αὐτοῦ υἱοὶ προβληθέντες ἑπτὰ μὴ γινώσκωσι τὰ ὑπὲρ αὐτόν, κατώτεροι ὄντες αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μονωτάτως. καὶ οὗτός ἐστι, φασίν, ὁ θεὸς τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰαλδαβαώθ.
5 ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μέλλει κρίνειν αὐτοὺς ὁ θεὸς 7 ὁ παντοκράτωρ, θεὸς ὢν καὶ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν καὶ πάντων, καὶ οὐ Ἰαλδαβαώθ τις ὢν κατὰ τὴν αὐτῶν ληρώδη μυθολογίαν. P271

4. Εἶτα, φασίν, ἀποκεκλεισμένων τῶν ἄνω διὰ τῆς τοῦ Ἰαλδαβαώθ ἐπινοίας οὗτοι οἱ ἀπ' αὐτοῦ γεγεννημένοι ἑπτὰ υἱοὶ ἤτοι 4, 1 D265
10 Αἰῶνες ἤτοι θεοὶ ἤτοι ἄγγελοι (καλοῦνται γὰρ παρ' αὐτοῖς ὀνόμασι διαφόροις) κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ αὐτῶν πατρὸς Ἰαλδαβαὼθ ἔπλασαν τὸν ἄνθρωπον, οὐ ῥαδίως οὐδὲ ταχέως, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ αἱ πρότεραι αἱρέσεις ἐμηχανήσαντο ἐν τῇ αὐτῶν κενοφωνίᾳ. φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι· ἦν ἑρπετὸν ὁ ἄνθρωπος ὡς σκώληξ, μὴ δυνάμενος
15 μήτε ἀνακύφειν μήτε ὀρθοῦσθαι. πρὸς ἐπιβουλὴν δὲ τοῦ Ἰαλδα- 2 βαὼθ ἡ ἄνω Μήτηρ ἡ καλουμένη Προύνικος, βουλομένη κενῶσαι τὸν Ἰαλδαβαὼθ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἧς ἐξ αὐτῆς μετέσχεν, ἐνήργησεν ἐν αὐτῷ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτοῦ πεπλασ-

8—15 vgl. Ps. Tert. adv. omn. haer. 2 *virtutes igitur illas et angelos inferiores hominem fecisse et quia ab infirmioribus et mediocribus virtutibus institutus fuisset, quasi vermem iacuisse reptantem* Irenaeus adv. haer. I 30, 6; I 232 Harvey *sex autem virtutes ... convenientes formaverunt hominem immensum latitudine et longitudine: scarizante autem eo tantum advexerunt eum patri suo* — **13f** vgl. Panarion haer. 23, 1, 8; I 249, 6ff — **15—S. 56, 5** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *illum vero Aeonem ex quo Jaldabaoth processisset, invidia commotum scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudentiam saperet et intellegere posset superiora* Irenaeus adv. haer. I 30, 6; I 232f *scarizante autem eo tantum advexerunt eum patri suo et hoc Sophia operante uti et illum evacuet ab humectatione luminis, uti non posset erigi adversus eos qui sursum sunt habens virtutem. illo autem insufflante in hominem spiritum vitae latenter evacuatum eum a virtute dicunt; hominem autem inde habuisse Nun et Enthymesin . . et statim gratias agere eum Primo Homini relictis fabricatoribus*

V M

2 ὑπ' αὐτὸν M **2f** γινώσκωσιν, ω aus ου V corr **3f** μονωτάτως, ω aus ο V corr **5** zwischen ἀλλὰ u. μέλλει Rasur von 1—2 Buchstaben V **7** οὐ Corn.] ὁ VM **9** vor ἑπτὰ + οἱ M **13** ἐμηχανήσαντο ist nicht zu ändern, vgl. z. B. II 38, 19 | καινοφωνία M **14** ἦν] ἣν M **16** Προύνεικος, ει aus ι V corr **17** αὐτοῦ *, vgl. S. 56, 1] αὐτῆς VM

μένον, κενῶσαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἀποστεῖλαι ἀπ' αὐτοῦ σπινθῆρα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον (τὴν ψυχὴν δῆθεν) διανοουμένη. καὶ τότε, 3
φησίν, ἔστη ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοὺς πόδας καὶ ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ
τοὺς ὀκτὼ οὐρανοὺς καὶ ἐπέγνω καὶ ᾔνεσε τὸν ἄνω Πατέρα τὸν
5 ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαβαώθ. καὶ τότε ὁ Ἰαλδαβαὼθ πόνῳ φερόμενος 4
διὰ τὸ ἐπιγνωσθῆναι τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ, ἐπέβλεψε κάτω ἐν πικρίᾳ
πρὸς τὴν ὑποστάθμην τῆς ὕλης καὶ γεγέννηκε δύναμιν ὀφιόμορφον
ἰδέαν ἔχουσαν, ὃν καὶ υἱὸν αὐτοῦ καλοῦσι. | καὶ οὕτως οὗτος, φησίν, 5 Ö502
ἀπεστάλη καὶ ἠπάτησε τὴν Εὔαν. ἡ δὲ ἤκουσεν αὐτοῦ καὶ ἐπείσθη
10 ὡς υἱῷ θεοῦ καὶ πεισθεῖσα ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.

5. Εἶτα ὅταν ταύτην τὴν μωρίαν διηγήσωνται καὶ τὸ γελοῖον 5, 1
τῆς ἐπιτηδεύσεως ταύτης, τὴν τραγικὴν ὡς εἰπεῖν ποιησάμενοι ὑπόθεσιν καὶ τὸ κωμικὸν τοῦτο δρᾶμα, ἄρχονταί τινα ἡμῖν ὑποφαίνειν
εἰς παράστασιν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ψευδῶν θεῶν ὅτι »οὐχὶ
15 καὶ τὰ ἔγκατα ἡμῶν, δι' ὧν ζῶμεν καὶ τρεφόμεθα, ὀφιοειδῆ ὑπάρχει;«

5—8 Ps. Tert. adv. omn. haer. 2 *sic rursum Jaldabaoth istum in indignationem conversum ex semetipso edidisse virtutem et similitudinem serpentis*; anders angeknüpft bei Irenaeus adv. haer. I 30, 5; I 232 Harvey *propter quae contristatum Jaldabaoth et desperantem consperisse in subiacentem faecem materiae et consolidasse concupiscentiam suam in eam, unde natum Filium dicunt* — **8—10** Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *et hanc fuisse virtutem in paradiso, id est istum fuisse serpentem cui Eva quasi filio dei crediderat. decerpsit, inquiunt, de fructu arboris atque ideo generi humano scientiam bonorum et malorum contribuit*; anders gewendet bei Irenaeus adv. haer. I 30, 7; I 234 Harvey *mater autem ipsorum argumentata est per serpentem seducere Evam et Adam, supergredi praeceptum Jaldabaoth; Eva autem quasi a Filio dei hoc audiens facile credidit et Adam suasit manducare de arbore, de qua dixerat deus non manducare. manducantes autem eos cognovisse eam quae est super omnia virtutem dicunt et abscessisse ab his qui fecerant eos* — **14 f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 15; I 241 Harvey *propter positionem intestinorum nostrorum per quae esca infertur, eo quod talem figuram habeant, ostendentem absconsam generatricem serpentis figurae substantiam in nobis*; anders bei Hippolyt refut. V 17, 11; S. 116, 1 ff Wendland *πρὸς ταύτην τὴν ἀπόδειξιν φέρουσι τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνατομήν, αὐτὸν μὲν τὸν ἐγκέφαλον ἀπεικονίζοντες τῷ Πατρὶ διὰ τὸ ἀκίνητον, τὴν δὲ παρεγκεφαλίδα τῷ υἱῷ διά τε τὸ κινεῖσθαι καὶ δρακοντοειδῆ ὑπάρχειν*

V M

2 *διανοουμένη* Corn. Pet.] *διανοούμενοι* VM **8** *ἰδέαν, ἰ* aus *εἰ* V corr *εἰδέαν* M **10** *τῆς* nachgetragen V corr **12** *ταύτης* *] *ταύτην* VM **13** vor *δρᾶμα* + *προσθέντες*? *

ἄλλα δὲ ὅσα τοῖς ἠπατημένοις παρεισφέρουσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν πλάνην 2
καὶ ληρώδη ὑπόνοιαν. διὰ | τοιαύτην δὲ αἰτίαν, φασί, τὸν ὄφιν D266
δοξάζομεν, ὅτι ὁ ὄφις αἴτιος τῆς γνώσεως γεγένηται τῷ πλήθει. ὁ 3
δὲ Ἰαλδαβαώθ, φασίν, οὐκ ἤθελεν μνησθῆναι τὴν ἄνω Μητέρα | οὔτε P272
5 τὸν Πατέρα τοῖς ἀνθρώποις. ἔπεισε δὲ ὁ ὄφις καὶ γνῶσιν ἤνεγκεν,
ἐδίδαξέν τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα τῶν ἄνω μυστηρίων τὸ
πᾶν τῆς γνώσεως. διὸ ὁ πατὴρ ὀργισθείς, τουτέστιν ὁ Ἰαλδαβαώθ, 4
δι' ἣν ὑπέδειξεν τοῖς ἀνθρώποις γνῶσιν, κατέβαλεν αὐτὸν ἀπ' οὐρα-
νοῦ. καὶ ἔνθεν βασιλέα τὸν ὄφιν ἀπ' οὐρανοῦ λέγουσιν οἱ τὴν 5
10 μερίδα τοῦ ὄφεως καὶ οὐδὲν ἕτερον κεκτημένοι. δοξάζουσιν οὖν
αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην, φασί, γνῶσιν καὶ ἄρτον αὐτῷ προσφέρου-
σιν. ἔχουσι γὰρ φύσει ὄφιν τρέφοντες ἐν κίστῃ τινί, ὃν πρὸς τὴν 6
ὥραν τῶν αὐτῶν μυστηρίων τοῦ φωλεοῦ προφέροντες καὶ στιβάζον-
τες ἐπὶ τραπέζης ἄρτους προσκαλοῦνται τὸν αὐτὸν ὄφιν· ἀνοιχθέν-
15 τος δὲ τοῦ φωλεοῦ πρόεισι. καὶ οὕτως ἀνελθὼν κατὰ τὴν αὐτοῦ
φρόνησιν ὁ ὄφις καὶ πανουργίαν, ἤδη γινώσκων τὴν αὐτῶν μωρίαν
ἄνεισιν ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ ἐνειλεῖται τοῖς ἄρτοις. καὶ ταύτην
φασὶν εἶναι τελείαν θυσίαν. ὅθεν καί, ὡς ἀπό τινος ἀκήκοα, οὐ 7
μόνον κλῶσι τοὺς ἄρτους ἐν οἷς ὁ αὐτὸς ὄφις εἱλήθη καὶ ἐπιδιδόασι
20 τοῖς λαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἀσπάζεται τὸν ὄφιν ἐκ στόματος,
ἤτοι γοητείᾳ τινὶ ἐπᾳσθέντος τοῦ ὄφεως εἰς ἡμερότητα ἢ ἐξ ἑτέρας

2—9 vgl. Filastrius haer. 1; S. 2, 10ff Marx *isti serpentem id est colubrem venerantur dicentes quod hic prior initium nobis scientiae boni et mali adtulerit. unde ei deum invidisse adserunt, quia scientiam inquit primus detulit mulieri bonae rei atque malae perque illam ita ad genus omne hominum permanaverit; propter quod et de caelo primo deiectus est, inquit, in alterum* Irenaeus adv. haer. I 30, 8; I 235 Harvey *sed et serpentem adversus Patrem operantem deiectum ab eo in deorsum mundum* — **9f** vgl. Hippolyt refut. V 16, 14; S. 113, 18ff Wendland *εἴ τινος, φησίν, οἱ ὀφθαλμοὶ μακάριοι, οὗτος ὄψεται ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ ὄφεως τὴν καλὴν εἰκόνα ἐν τῇ μεγάλῃ ἀρχῇ τοῦ οὐρανοῦ στρεφομένην καὶ γινομένην ἀρχὴν πάσης κινήσεως πᾶσι τοῖς γινομένοις ⟨καὶ⟩ γνώσεται ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ⟨οὐδὲν⟩ οὔτε τῶν οὐρανίων οὔτε τῶν ἐπιγείων οὔτε τῶν καταχθονίων συνέστηκεν* — **12ff** vgl. E. Küster, Die Schlange in der griechischen Kunst u. Religion S. 146ff — **18** zu *τελεία θυσία* vgl. die *τελεία ἀγάπη* bei den Simonianern Hippolyt refut. VI 19, 5; S. 146, 13 Wendland

V M

3 *ὄφις* *] *θεὸς* V M **4** *μνησθῆναι*] lies wohl *γνωσθῆναι* * **11** *φησίν* M
21 *εἴτε* nach *ἤτοι* ausradiert V corr

ἐνεργείας διαβόλου πρὸς ἀπάτην τούτων ὑποκοριζομένου τοῦ ζῴου.
προσκυνοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ εὐχαριστίαν ταύτην ἐπιφημίζουσι 8
τὴν δι᾽ αὐτοῦ ἐνειληθέντος γεγενημένην καὶ αὖθις δι᾽ αὐτοῦ, ὥς
φασι, τῷ ἄνω Πατρὶ ὕμνον ἀναπέμποντες οὕτως τὰ μυστήρια αὐτῶν
5 ἐπιτελοῦσι.

6. Μωρίαν δὲ εἴποι τις ἂν καὶ χλεύης ἔμπλεον ⟨τοῦτο⟩· καὶ 6, 1
οὔτε ἀνατροπῆς ἀπὸ θείας γραφῆς ἐπιζητουμένης δεήσει τοῦτο, ἀλλ᾽
αὐτὸ καθ᾽ ἑαυτὸ τῷ τὸν νοῦν ἔχοντι | ἐρρωμένον κατὰ θεὸν γελοιῶδες D 267
δειχθήσεται. εὐθὺς γὰρ πᾶσα ἡ αὐτῶν κενοφωνία ληρώδης τις εὑρε-
10 θήσεται. εἰ γὰρ Προύνικόν φασιν εἶναι, πῶς ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ὀνό- 2 Ö 504
ματος οὐ τὸ σαθρὸν τῆς διανοίας αὐτῶν φωραθήσεται, ὡς ἤδη
προεῖπον; πᾶν γὰρ τὸ προυνικευόμενον ἄχρηστον· εἰ δὲ ἄχρηστον,
οὐκ ἐν τοῖς προκριτέοις τακτέον. καὶ πῶς ἐπαινετὸν εἴη τὸ ἄχρη-
στον; πῶς δὲ οὐχὶ μυθῶδες τὸ λέγειν ὅτι ἡ Προύνικος τὸν Ἰαλ- 3
15 δαβαὼθ ἐκένωσε καὶ ὁ σπινθὴρ εἰς τὰ κάτω κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ
κενωθέντος, ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ γεγονὼς ἐπέγνω τὸν ἀνώτερον τοῦ P 273
κεκενωμένου; καὶ θαῦμα μέγιστον, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὁ ἐλάχιστος 4
σπινθήρ, ἐπιγινώσκει ὑπὲρ τοὺς πεπλακότας ἀγγέλους. οἱ γὰρ πε-
ποιηκότες τὸν ἄνθρωπον ἄγγελοι εἴτουν υἱοὶ τοῦ Ἰαλδαβαὼθ οὐκ
20 ἐπέγνωσαν τὰ ἐπάνω τοῦ αλδαβαώθ, ὁ δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν γεγενημένος
διὰ τοῦ σπινθῆρος ἐπέγνω. αὐτοὶ τοίνυν ἑαυτοὺς ἀνατρέπουσι διὰ 5
τῶν ἰδίων δογμάτων, πῇ μὲν τὸν ὄφιν δοξάζοντες, πῇ δὲ ἀπατηλὸν
αὐτὸν πρὸς τὴν Εὔαν γεγενημένον φάσκοντες ἐν τῷ εἰπεῖν »ἠπάτησε
τὴν Εὔαν«· καὶ πῇ μὲν Χριστὸν αὐτὸν καταγγέλλουσι, πῇ δὲ υἱὸν 6
25 τοῦ ἀνωτέρου Ἰαλδαβαὼθ τοῦ τοὺς υἱοὺς ἀδικήσαντος ἐν τῷ ἀπο-
κλεῖσαι ἀπ᾽ αὐτῶν τὴν ⟨τῶν⟩ ἄνω γνῶσιν καὶ τὴν Μητέρα ἀθετή-
σαντος καὶ τὸν ἄνω Πατέρα, εἰς τὸ μὴ ἐᾶν δοξάζειν τοὺς ὑπ᾽
αὐτοῦ γεγενημένους υἱοὺς τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ Πατέρα. πῶς οὖν 7
βασιλεὺς ἐπουράνιος ὁ ὄφις, εἴπερ κατὰ τοῦ Πατρὸς ἐγήγερται; πῶς

10 ff vgl. Panarion haer. 25, 4, 1f; I 271, 6ff — **23** vgl. Gen. 3, 13 II Kor. 11, 3

V M

3 *δι᾽* [1]] *δ᾽* M | *γεγεν//ημένην*, *ν* ausradiert V **6** *ἔμπλεων*, *ω* aus *ο* V corr *ἔμπλεων* M | ⟨*τοῦτο*⟩ * **7** *δεήσει* *] *εἰς* V M *δεῖ* Öh. **9** *καινοφωνία* aus *κενοφωνία* V corr *καινοφωνία* M **10** *Προύνεικον*, *ει* aus *ι* V corr **12** *προυνει-κευόμενον*, *ει* aus *ι* V corr | *δὲ* statt ursprünglichem *γε* V corr **14** *Προύνεικος*, *ει* aus *ι* V corr **16** *ἀνθρώπῳ* zu *ἄνω* geändert V corr *ἄνω* M | *γεγονὸς* V M **19** *ἤτουν* V M **20** *ὑπ᾽ αὐτῶν* *] *ὑπ᾽ αὐτοῦ* V M **26** ⟨*τῶν*⟩ * | *τὴν* [2] nachgetragen V corr

δὲ εἰ τὴν γνῶσιν δίδωσιν, ἐν ἀπάτῃ καταγγέλλεται ἠπατηκέναι τὴν Εὔαν; ὁ δὲ δι' ἀπάτης γνῶσιν ἐντιθεὶς οὐκέτι γνῶσιν δίδωσιν, ἀλλὰ ἀντὶ γνώσεως ἀγνωσίαν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν ὅτι τοῦτο ἐν αὐτοῖς τελειοῦται. ἀγνωσίαν γὰρ ἔχοντες γνῶσιν ταύτην νομίζουσιν,
5 *ἐν τούτῳ ἀληθεύοντες ἐν τῷ τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν λέγειν.* | D 268

7, 1 7. *Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλας μαρτυρίας λέγοντες ὅτι καὶ Μωυσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν ὕψωσε προστησάμενος, ἵνα ἴαμα τοῖς ὑπὸ ὄφεως δακνομένοις γένηται. εἶναι γὰρ τοῦτο τὸ εἶδος ἰατικὸν*
10 *τοῦ δήγματος λέγουσι.* 2 *πάλιν δὲ καθ' ἑαυτῶν ταῦτα ὁρίζονται. εἰ γὰρ ὄφεων ἦν τὰ δήγματα, βλαβερὰ δὲ ταῦτα, ἄρα ὁ ὄφις οὐκ ἀγαθός. τὸ δε ὑψωθὲν ὑπὸ Μωυσέως τότε διὰ τῆς θεωρίας τὴν ἴασιν ἐποιεῖτο, οὐ διὰ τὴν τοῦ ὄφεως φύσιν ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ εὐδοκίαν, δι' ὄφεως ὥσπερ ἀντίδοτον τοῖς τότε δεδηγμένοις ἐργαζομένου.* 3 *οὐδὲν*
15 *δὲ θαυμαστὸν εἰ δι' ὧν τις ἐβλάβη, διὰ τούτων θεραπείας ἔτυχεν· καὶ μή τις* | *κακιζέτω τὴν τοῦ θεοῦ κτίσιν, ὡς ἄλλοι πλανώμενοι* Ö 506 *πάλιν λέγουσι.* 4 *προετυποῦτο δὲ τοῦτο τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν ἐλθὼν ὁ κύριος λέγει ἐν τῷ* | P 274 *εὐαγγελίῳ ὅτι »ὡς ὕψωσε Μωυσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ*
20 *ἀνθρώπου«, ὃ καὶ γέγονεν.* 5 *δίκην γὰρ ὄφεως ἀτιμάσαντες τὸν σωτῆρα ἀπὸ ἐπιβουλῆς τῆς τοῦ ὄφεως ἠδικοῦντο, φημὶ δὲ τοῦ διαβόλου. καὶ καθάπερ ἐν τῷ ὑψώματι τοῦ ὄφεως ἴασις ἐγίνετο τοῖς δεδηγμένοις, οὕτως ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σταυρώσει λύτρα γέγονε ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν γενομένων δηγμάτων τῆς ἁμαρτίας.* 6 *φέ-*

7 ff vgl. Hippolyt refut. V 16, 7 ff; S. 112, 6 ff Wendland *δακνομένοις οὖν, φησίν, ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐπέδειξε Μωυσῆς τὸν ἀληθινὸν ὄφιν τὸν τέλειον, εἰς ὃν οἱ πιστεύοντες οὐκ ἐδάκνοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ τουτέστιν ὑπὸ τῶν δυνάμεων. οὐδεὶς οὖν, φησίν, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ῥύσασθαι τοὺς ἐκπορευομένους ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τουτέστιν ἐκ σώματος καὶ ἐκ τοῦδε τοῦ κόσμου, εἰ μὴ μόνος ὁ τέλειος, ὁ πλήρης τῶν πληρῶν ὄφις. ἐπὶ τοῦτον, φησίν, ὁ ἐλπίσας ὑπὸ τῶν ὄφεων τῆς ἐρήμου οὐ διαφθείρεται τουτέστι τῶν θεῶν τῆς γενέσεως* — **7** vgl. Num. 21, 8 — **18** Joh. 3, 14

V M

1 *εἰ* auf Rasur V corr *εἰς* M **2** *ἐνθεὶς* V **3** *ἀληθῶς* Dind.] *ἀληθὲς* V M **5 f** *γνῶσιν ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν* *] *ἀπάτην καὶ ἀγνωσίαν γνῶσιν* V M | [*καὶ ἀγνωσίαν*]? * **9** *εἶναι*] *εἰ* M **10** *δήγματος* aus *δείγματος* V corr **13** *οὐ* nachgetragen V corr **14** *δι'* nachgetragen V corr **15** *θαυμαστῶν* M | *εἰ δι' ὧν* aus *ἰδίων* V corr **22** *ἐγίγνετο* V

ρουσι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥητὸν πρὸς μαρτυρίαν οἱ αὐτοὶ λέγοντες ὅτι »οὐχ ὁρᾷς ὡς εἶπεν ὁ σωτήρ. ὃν τρόπον ὕψωσε Μωυσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, φασί. λέγει ὅτι »γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ
5 ὄφις καὶ ἀκέραιοι ὡς ἡ περιστερά«. καὶ τὰ εἰς σύμβολα διδασκαλίας ἡμῖν ἐκ θεοῦ καλῶς τεταγμένα οὗτοι εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν τὴν ἠπατημένην φέρουσιν.

8. Ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς Λόγος, ὁ ἐκ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνάρχως | καὶ ἀχρόνως γεννηθείς, 8, 1 D 269
10 οὐκ ὄφις (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὄφεως αὐτὸς ἦλθεν. ἐὰν δὲ 2 εἴπῃ »γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις καὶ ἀκέραιοι ὡς ἡ περιστερά«, δεῖ ἡμᾶς ἐρωτᾶν καὶ γινώσκειν διὰ τί τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν παρεισήγαγεν, τῆς τε περιστερᾶς καὶ τοῦ ὄφεως. οὐδὲν 3 δὲ ἐν τῷ ὄφει φρόνιμον, πλὴν ⟨τῶν⟩ δύο τούτων, ὅτι ἐν τῷ διώ-
15 κεσθαι γινώσκων ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει καὶ δεδιὼς τὴν ἀνωτέρω πρὸς αὐτὸν εἰρημένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον προσταγὴν ὅτι »φυλάξεις αὐτοῦ κεφαλήν, αὐτὸς δέ σου πτέρναν«, ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλήσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἑαυτοῦ. παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα ἐν
20 ὑπερβολῇ πανουργίας. οὕτω θέλει ἡμᾶς ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ἐκ πατρὸς 4 προελθὼν ἐν καιρῷ διωγμοῦ καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ τὰ πάντα ἡμῶν παραδιδόναι μαχαίρᾳ τε καὶ πυρί, φυλάττειν δὲ ἑαυτῶν τὴν κεφαλήν, τουτέστιν Χριστὸν μὴ ἀρνεῖσθαι, ἐπειδήπερ »κεφαλὴ παντὸς ἀνθρώπου Χριστός, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ θεός«.

4 Matth. 10, 16 — **11** Matth. 10, 16 — **14 ff** vgl. Physiologus c. 11; S. 243, 34 ff Lauchert *τετάρτη φύσις τοῦ ὄφεως· ὅταν ἐπέλθῃ αὐτῷ ἄνθρωπος, θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, τὸ σῶμα αὐτοῦ ὅλον εἰς θάνατον παραδίδωσιν, τὴν κεφαλὴν μόνην φυλάσσων. ὀφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ διωγμοῦ ὅλον τὸ σῶμα εἰς θάνατον παραδιδόναι, τὴν δὲ κεφαλὴν ἤτοι τὴν πίστιν φυλάττειν, τουτέστι μὴ ἀρνούμενοι Χριστόν. ὅπερ ἐποίησαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ πάντες μάρτυρες· παντὸς γὰρ ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν* — **17** Gen. 3, 15 — **23** I Kor. 11, 3

V M

1 vor *πρὸς* 2 Buchstaben ausradiert V **2** *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **4** *λέγει φασιν* V **5** *ἡ περιστερὰ* aus *αἱ περιστεραὶ* V corr, vgl. Z. 13 u. S. 61, 9 **10 f** *ἐὰν δὲ εἴπῃ* aus *ἐὰν εἴπει δὲ* V corr **11** *ἡ περιστερὰ* aus *αἱ περιστεραὶ* V corr **14** ⟨*τῶν*⟩ * **16** *ἀνωτέρω* *] *ἀνωτέραν* VM **23** *μὴ ἀρνεῖσθαι* nachgetragen V corr

κατὰ τὸν ἀπόστολον. ἕτερον πάλιν ἔχει φρονιμότητος ὁ ὄφις, ὥς 5
φασιν οἱ φυσιολόγοι περὶ τούτου τοῦ ζῴου. ὅταν γὰρ διψήσας ἀπὸ
τοῦ φωλεοῦ προέλθοι ἐπί τι ὕδωρ ἵνα πίῃ, οὐ συμπαρα|λαμβάνει τὸν P275
ἰὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει καὶ οὕτως ἐλθὼν
5 λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων. καὶ αὐτοὶ οὖν τοῦτο μιμησώμεθα, 6
ἵνα, ὅταν ἐρχώμεθα ἐπὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἢ εἰς εὐχὴν
ἢ εἰς τὰ τοῦ θεοῦ μυστήρια, | μὴ φέρωμεν μεθ' ἑαυτῶν κακίαν ἢ Ö508
ἡδονὴν ἢ ἐπιθυμίαν ἢ ἔχθραν ἤ τι ἕτερον ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν.
ἐπεὶ πῶς ἂν καὶ τὴν περιστερὰν μιμήσασθαι δυνηθείημεν, μὴ ἐκτὸς 7
10 γενόμενοι κακίας, καίτοι γε τοῦ γένους τῆς περιστερᾶς ἐν πολλοῖς
πράγμασιν οὐκ ἐπαινουμένου; ἀκόλαστον γὰρ γένος περιστερᾶς καὶ 8
πολυ|μιξίας μὴ ἀνακοπτόμενον, λάγνον τε καὶ καθ' ὥραν ἡδονῇ προσ- D270
ανακείμενον, πρὸς δὲ τούτοις ἄτονον καὶ βληχρόν. διὰ δὲ τὸ ἄκακον 9
καὶ μακρόθυμον καὶ ἀμνησίκακον τοῦ ζῴου, ἔτι μὴν καὶ διὰ τὸ ἐν
15 εἴδει περιστερᾶς πεφάνθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα, μιμήσασθαι ἡμᾶς βού-
λεται ὁ θεῖος λόγος τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν βούλησιν καὶ τῆς ἀκά-
κου περιστερᾶς τὴν ἀκακίαν, ὄντας μὲν ἡμᾶς φρονίμους εἰς τὸ ἀγα-
θόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. καὶ λέλυται ἡ τούτων πᾶσα δραμα-
τουργία. εὐθὺς γὰρ ὁ ἅγιος ἀπόστολος κατ' ἄλλου τινὸς τὸ πανοῦργον 10
20 καὶ ἐπίβουλον οὐχ ὁρίζεται περισσοτέρως ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου
καὶ τοῦ ὄφεως, λέγων »φοβοῦμαι δὲ μή πως ὡς ὁ ὄφις ἠπάτησεν
Εὕαν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς
ἁπλότητος καὶ ἁγνείας Χριστοῦ καὶ δικαιοσύνης«. ὁρᾷς ὡς φθορὰν 11
ἀπέφηνεν ὁ ἀπόστολος καὶ πανουργίαν δεινὴν καὶ ἀπάτην τὰ ὑπὸ
25 τοῦ ὄφεως πρὸς τὴν Εὕαν πεπραγματευμένα καὶ οὐκ ἐπαινετόν τι
παρὰ τοῦ αὐτοῦ γεγενημένον ὑπέδειξε.

1 ff vgl. Physiologus c. 11; S. 242, 16 ff Lauchert *δευτέρα φύσις τοῦ ὄφεως· ὅταν ἔλθῃ ὁ ὄφις πιεῖν ὕδωρ εἰς τὸν ποταμόν, οὐ φέρει τὸν ἰὸν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ φωλεῷ αὐτὸν ἀφίησιν· ὀφείλομεν οὖν καὶ ἡμεῖς οἱ σπεύδοντες ἐπὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀένναον καὶ ἄδολον τὸ γέμον τῶν θείων καὶ ἐπουρανίων φρικτῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ μὴ φέρειν τὸν ἰὸν τῆς μνησικακίας μεθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διαλλαττόμενοι καὶ εἰρηνεύοντες οὕτως προσερχώμεθα· ὁ γὰρ μὴ οὕτως ποιῶν κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει κατὰ τὸ θεῖον λόγιον* — **17 f** vgl. Röm. 16, 19 — **21** II Kor. 11, 3

V M

1 *ἕτερον* + ⟨*τι*⟩? * **5** *μιμησώμεθα*, *ω* aus *ο* V corr **6** *ἵνα* + *οὖν* V | *ἐρχώμεθα*, *ω* aus *ο* V corr *ἐρχόμεθα* M **9 f** *μὴ ἐκτὸς — κακίας* am Rande nachgetragen V corr **10** *γενώμενοι* M **11** *περιστερὰ* Dind. (Verschlechterung) **12** *ἡδονῇ ῃ*, *ν* wegradiert V **18** *κακόν*] *ἄκακον* M **20** *περισσοτέρως*, *ο* aus *ω* V corr **21** *ὁ* < M **23** *ἁπλό///τητος*, *ο* aus *ω* V corr | *ἁγνείας*, *ει* aus *ι* V corr

9. *Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὴ καὶ ἔκδηλος ἡ τούτων ἄνοιά ἐστι* 9, 1
παντὶ τῷ βουλομένῳ εἰδέναι τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν καὶ πνεύ-
ματος ἁγίου γνῶσιν. ἵνα δὲ μὴ ἀναλίσκω χρόνον, καὶ ταύτην δια- 2
πλευσάμενος τὴν χαλεπὴν καὶ δύσπλουν τοῦ πελάγους ζάλην ἐπὶ τὰς
5 *ἑτέρας θαλαττίους ποντοπορείας τὸ σκάφος ὁπλίσομαι, ἐπιμελῶς τοὺς*
εὐχέρας κρατῶν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ εὐχαῖς ἁγίων, ὅπως 3
παραπλέοντες κατοπτεύσωμεν τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν κύρτωσιν
καὶ τῶν ἐν τοῖς πελάγεσι θηρίων ἰοβόλων τὰς μορφάς, ἄπληκτοι δὲ
ἀπὸ σμυραινώδους ἰοῦ καὶ τρυγόνος καὶ δρακαίνης καὶ καρχαρίου καὶ
10 *σκορπαίνης περᾶσαι καὶ τοῦ εὐδίου τῆς ἀληθείας λιμένος δι' εὐχῆς*
καὶ ἱκεσίας ἐπιτυχεῖν δυνηθείημεν, πληρουμένου καὶ ἐν ἡμῖν | τοῦ 4 P276
ῥητοῦ τοῦ »οἱ | καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν τὰς ἀρετὰς τοῦ κυρίου D271
διηγήσονται«. ἐφ' ἑτέραν τοίνυν ταύτης καθεξῆς τὴν πορείαν ποιή-
σομαι πρὸς διήγησιν.

15 ## *Κατὰ Καϊανῶν $\overline{ιη}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{λη}$.*

1. *Καϊανοί τινες ὀνομάζονται ἀπὸ τοῦ Κάϊν εἰληφότες τὴν ἐπω-* 1, 1
νυμίαν τῆς αἱρέσεως. οὗτοι γὰρ τὸν Κάϊν ἐπαινοῦσι καὶ πατέρα
ἑαυτῶν τοῦτον τάττουσι, καὶ αὐτοὶ ὡς εἰπεῖν ὡς ἀπὸ διαφορᾶς
ἐπαναστάσεως κυμάτων ὁρμώμενοι, οὐκ ἔξω ὄντες τοῦ αὐτοῦ σάλου Ö510
20 *καὶ κλύδωνος, καὶ ὡς ἀπὸ ἀκανθώδους ὕλης προκύψαντες, οὐκ ἐκτὸς*
ὄντες παντὸς τοῦ σωροῦ τῶν ἀκανθῶν, εἰ καὶ διάφοροι τῷ ὀνόματί
εἰσιν. ἀκανθῶν μὲν γὰρ γένη πολλά, ὅμως ἐν ἅπασι τὸ μοχθηρὸν
τῆς κεντρώδους ἀδικίας ἔνεστιν.
Οὗτοί φασι τὸν Κάϊν ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως ὑπάρχειν καὶ 2

12 Psal. 106, 23f — **15ff** zur Darstellung des Epiph. vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1f; I 241f Harvey Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 2; S. 2, 19ff Marx; benutzt ist Epiph. von Michael Glykas ann. II; Migne 158, 237Af — **24**—S. **63**, **4** vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1 (= Theodoret haeret. fab. I 15; Migne 83, 368B) *ἄλλοι δὲ οὓς Καϊνοὺς ὀνομάζουσι καὶ τὸν Κάϊν φασὶν ἐκ τῆς*

V M

1 *πανταχό///θεν*, *ο* aus *ω* V corr **3f** *διαπλευσάμενος* *] *διασεισάμενος* V M **5** *ὁπλίσομεν* M **6** *τῇ*] *ἢ* M **9** *σμυραινώδους*, *αι* auf Rasur, *ω* aus *ο* V corr **13** *ταύτης* *] *ταύτην* V M | *πορείαν*, *ει* aus *ι* V corr **14** Unterschrift *κατὰ Ὀ φιτῶν*, *φ* ausradiert V corr *κατὰ Ὀφιτῶν* M **15** Überschrift *κατὰ Καϊανῶν ὀκτωκαιδεκάτη ἢ καὶ $\overline{λη}$* V M **22** *εἰσιν*, *σιν* auf Rasur, nachher Rasur von 2 Buchstaben V corr | *ὅμως*] *ὁμοίως* M

τῆς ἄνωθεν αὐθεντίας, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἠσαῦ καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ τοὺς Σοδομίτας, τὸν δὲ Ἄβελ ἐκ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως εἶναι· * δὲ τούτους πάντας παρ᾽ αὐτοῖς ἐπαινετοὺς καὶ τῆς αὐτῶν συγγε- 3 νείας. σεμνύνονται γὰρ συγγενεῖς εἶναι τοῦ Κάϊν καὶ τῶν Σοδομιτῶν 5 καὶ Ἠσαῦ καὶ Κορέ. καὶ οὗτοι, φασίν, εἰσὶ τῆς τελείας καὶ ἄνωθεν γνώσεως. διὸ καὶ τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου τούτου φασὶ περὶ τὴν 4 τούτων ἀνάλωσιν ἐσχολακότα μηδὲν δεδυνῆσθαι αὐτοὺς βλάψαι. ἐκρύβησαν γὰρ ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ μετεβλήθησαν εἰς τὸν ἄνω αἰῶνα, ὅθεν ἡ ἰσχυρὰ δύναμίς ἐστι. πρὸς ἑαυτὴν γὰρ ἡ Σοφία αὐτοὺς προσήκατο, 10 ἰδίους αὐτῆς ὄντας. καὶ τούτου ἕνεκεν τὸν Ἰούδαν ἀκριβῶς τὰ 5 περὶ τούτων ἐπεγνωκέναι λέγουσι. καὶ τοῦτον γὰρ θέλουσιν | εἶναι D272 συγγενῆ ἑαυτῶν καὶ ἐν γνώσεως ὑπερβολῇ τὸν αὐτὸν καταριθμοῦσιν, ὥστε καὶ συνταγμάτιόν τι φέρειν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ, ὃ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰούδα καλοῦσι. καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα ὡσαύτως πλάττον- 6 15 ται κατὰ τῆς Ὑστέρας, ἣν Ὑστέραν τὸν ποιητὴν τοῦ παντὸς τούτου

ἄνωθεν αὐθεντίας λελυτρῶσθαι καὶ τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Κορὲ καὶ τοὺς Σοδομίτας καὶ πάντας δὲ τοὺς τοιούτους συγγενεῖς ἰδίους ὁμολογοῦσι Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum quae operata sit in ipso. nam Abel ex inferiore virtute conceptum procreatum et ideo inferiorem repertum*

6—10 vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1; I 241 Harvey *καὶ τούτους ὑπὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ μισηθῆναι, μηδεμίαν δὲ βλάβην εἰσδέξασθαι· ἡ γὰρ Σοφία ὅπερ εἶχεν ἐν αὐτοῖς ἀνήρπασεν ἐξ αὐτῶν* — **10—S. 64, 3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 1; I 242 Harvey *καὶ τὸν προδότην δὲ Ἰούδαν μόνον ἐκ πάντων τῶν ἀποστόλων ταύτην ἐσχηκέναι τὴν γνῶσίν φασι καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς προδοσίας ἐνεργῆσαι μυστήριον, per quem et terrena et coelestia omnia dissoluta dicunt. et confinctionem afferunt huiusmodi, Judae evangelium illud vocantes. iam autem et collegi eorum conscriptiones, in quibus dissolvere opera Hysterae adhortantur (Hysteram autem fabricatorem coeli et terrae vocant); nec enim aliter salvari eos nisi per omnia eant, quemadmodum et Carpocrates dixit* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *hi qui hoc adserunt etiam Judam proditorem defendunt, admirabilem illum et magnum esse memorantes propter utilitates quas humano generi contulisse iactatur. quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judae propter hanc causam reddendam putant. animadvertens enim, inquiunt, Judas quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset*

V M

3 * ⟨*ὁμολογοῦσι*⟩ Irenaeus, vielleicht besser ⟨*ἔχουσι*⟩ * **5** *ἄνοθεν* M **9** *ἐστι* hineingeflickt V corr **9** *αὐτοὺς, οὓς* auf Rasur V corr **11** *τούτων*] *τοῦτον* M **14 f** *πλάττονται, ται* auf Rasur V corr

κύτους οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καλοῦσι. καὶ μὴ δύνασθαί φασι ἄλλως σωθήσεσθαί τινας, ἐὰν μὴ διὰ πάντων χωρήσωσιν, ὡς καὶ ὁ Καρποκράτης λέγει. | P277

2. *Ἕκαστος γὰρ αὐτῶν δῆθεν, διὰ τὴν πρόφασιν ταύτην ἀρρητοποιῶν καὶ αἰσχρουργίας ἐπιτελῶν ἁμαρτήματά τε ὅσα ἔστιν πράττων, ἐπικαλεῖται ἑκάστου ἀγγέλου ὄνομα, τῶν τε ὄντων ἀγγέλων καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς πλαστῶς λεγομένων· καὶ ἑκάστῳ τούτων προσάπτει τι ἔργον ἀθέμιτον τῶν ἐπὶ γῆς ἁμαρτημάτων, τὴν πρᾶξιν τὴν ἰδίαν εἰς ὄνομα οὗ βούλεται ἀγγέλου ἀναφέρων. καὶ ὅταν ταῦτα πράττωσιν, οὕτως λέγουσιν* »ὁ δεῖνα ἄγγελε, καταχρῶμαί σου τὸ ἔργον· ἡ δεῖνα ἐξουσία, πράττω σου τὴν πρᾶξιν«. *καὶ τοῦτο γνῶσις τελεία παρ' αὐτοῖς ἐστι λεγόμενον, ἐπειδὴ ἀδεῶς ἐπὶ τὰς ἀθεμίτους αἰσχρουργίας ὁρμᾶν τὰς προφάσεις δῆθεν ἀπὸ τῶν προειρημένων μητέρων καὶ πατέρων αἱρέσεων, φημὶ ⟨δὲ⟩ Γνωστικῶν καὶ Νικολάου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς* **Οὐαλεντίνου τε καὶ Καρποκράτους, ἐσχήκασιν.** 2, 1 / 2 / 3

Ἤδη δὲ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ βιβλίον ἐν ᾧ ἐπλάσαντο ῥήματά τινα ἀνομίας πλήρη, οὕτως περιέχον. »*ὅτι, φησίν,* οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος ὁ τὸν Μωυσέα τυφλώσας καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι οἱ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν κρύψαντες καὶ μεταστήσαντες«. | *πάλιν δὲ ἄλλο συνταγμάτιον ἄλλοι πλάττουσιν ἐξ ὀνόματος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ἀρρητουργίας ἔμπλεον, ᾧ καὶ οἱ Γνωστικοὶ λεγόμενοι χρῶνται, ὃ Ἀναβατικὸν Παύλου καλοῦσι, τὴν πρόφασιν εὑρόντες ἀπὸ τοῦ λέγειν τὸν ἀπόστολον ἀναβεβηκέναι ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἀκηκοέναι* | *ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. καὶ ταῦτα, φασίν,* 4 / 5 Ö512 / D273

(Zeilenzählung am Rand: 5, 10, 15, 20)

3—13 vgl. Irenaeus adv. haer. I 31, 2; I 242 Harvey *et in unoquoque peccatorum et turpium operationum angelum assistere et operantem audire audaciam et immunditiam inferre, id quod inest ei operationi angeli nomine dicere: O tu angele, abutor opere tuo; o tu illa potestas, perficio tuam operationem. et hoc esse scientiam perfectam sine tremore in tales abire operationes, quas ne nominare quidem fas est* — 22 aus Epiph. schöpft auch hierin Michael Glykas ann. II; Migne 158, 237 B — 23 vgl. II Kor. 12, 2f

V M

1 *ἄλλως* *] *ἀλλὰ* durchgestrichen V corr < M *aliter* Iren. 4f *ἄρρητα ποιῶν* aus *ἀρρητοποιῶν* V corr *ἄρρητα ποιῶν* M 7 *ἑκάστῳ* Pet.] *ἑκάστου* V M 7 *προσάπτει*] *πτει* M 13 *τὰς προφάσεις* nachgetragen V corr | *πατέρων* + ⟨*τῶν*⟩? * 14 ⟨*δὲ*⟩ Dind. 16 *δὲ ἦλθεν* *] *διῆλθεν* V M 17 *περιέχον* am Rande nachgetragen V corr 19 *Ἀβηρὼν* V M 20 *ἄλλοι* durchgestrichen V corr < M 21 *ἔμπλε*$\overset{ω}{ο}$*ν* M 24 *λαλῆσαι*] *ἀκούειν*, durchgestrichen u. am Rande *λαλῆσαι* gesetzt V corr

ἐστὶ τὰ ἄρρητα ῥήματα.   *διδάσκουσι δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοὺς* 6
πονηροὺς τιμῶντες καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀπαγορεύοντες. εἶναι γάρ ⟨φασιν⟩,
ὡς προεῖπον, τὸν Κάϊν τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως καὶ τὸν Ἄβελ τῆς
ἀσθενεστέρας. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις τῇ Εὔᾳ προσπλακείσας γεγεν-
5 *νηκέναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ. καὶ εἶναι τῆς μὲν τὸν Κάϊν τῆς δὲ τὸν*
Ἄβελ· εἶναι δὲ ⟨καὶ⟩ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ τῶν τοιούτων 7
δυνάμεων εἴτουν ἀγγέλων γεγεννημένους· καὶ τοὺς γεννηθέντας παῖ-
δας, Κάϊν τέ φημι καὶ Ἄβελ, ἐρίσαι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν γεγεννη-
μένον ἀπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως πεφονευκέναι τὸν ἀπὸ τῆς ἥττονος
10 *δυνάμεως καὶ ἀσθενεστέρας.* | P278

3. *Τὰ δὲ αὐτὰ μυθώδη καὶ οὗτοι παραπλέκουσι τῇ περὶ τῶν* **3, 1**
αὐτῶν δηλητηρίων τῆς ἀγνωσίας δόσει, τοῖς πειθομένοις ἐπιβουλεύ-
οντες ὅτι δεῖ πάντα ἄνθρωπον ἑαυτῷ ἑλέσθαι τὴν ἰσχυροτέραν δύ-
ναμιν καὶ τῆς ἥττονος καὶ ἀτόνου ἀποχωρίζεσθαι, τουτέστιν τῆς
15 *τὸν οὐρανὸν ποιησάσης καὶ τὴν σάρκα καὶ τὸν κόσμον, καὶ ὑπερ-*
βαίνειν εἰς τὰ ἀνώτατα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σταυρώσεως. διὰ γὰρ 2
τοῦτο, φασίν, ἦλθεν ἄνωθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐνεργηθῇ δύναμις ἰσχυρά,
κατὰ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως τὸ τρόπαιον λαβοῦσα καὶ τὸ σῶμα
παραδοῦσα.   *καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τοῦτο λέγουσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλα. οἱ* 3
20 *μὲν γὰρ λέγουσι διὰ τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν Χριστὸν παραδοθῆναι*
αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, βουλόμενον διαστρέφειν τὰ κατὰ τὸν νόμον.
ἐπαινοῦσι γὰρ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἰούδαν, ὡς ἔφην, καὶ λέγουσι· τού-

2 ff vgl. Filastrius haer. 2; S. 2, 20 ff Marx *dicentes ex altera virtute i. e. diaboli Cain factum, ex altera autem Abel beatissimum natum et virtutem maiorem quae erat in ipso Cain invaluisse, inquit, ut suum interficeret fratrem* — **19—S. 66, 9** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *quidam enim ipsorum gratiarum actionem Judae propter hanc causam reddendam putant. animadvertens enim inquiunt Judas, quod Christus vellet veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. et alii sic contra disputant et dicunt: quia potestates huius mundi nolebant pati Christum ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani tradidit Christum, ut salus, quae impediebatur per virtutes quae obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset et ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari*

V M

2 ⟨*φασιν*⟩ *   **5** *τῆς* beidemale auf Rasur V corr   **6** ⟨*καὶ*⟩ *   **7** *τοὺς*] *τούτους* M   **7** lies wohl *γεγενημένους* *   **14** *καὶ*[2] hineingeflickt V corr   **15 f** *ὑπερβαίνεις*, *ειν* drüber geschrieben V corr   **17** *ἐνεργηθῇ*] *ἐπιτελεσθῇ ἐνεργηθῇ*, *ἐνεργηθῇ* durchgestrichen V corr *ἐπιτελεσθῇ* M | *δύναμις ἰσχυρὰ* aus *δυνάμεις ἰσχυραὶ* V corr   **22** *γὰρ* auf Rasur V corr | *ὡς ἔφην* nachgetragen V corr

τον ἕνεκεν παραδέδωκεν αὐτόν, ἐπειδὴ ἠβούλετο καταλύειν τὰ καλῶς
διδιδαγμένα. ἄλλοι δὲ τῶν αὐτῶν· οὐχί, φασίν, ἀλλὰ ἀγαθὸν 4
αὐτὸν ὄντα παρέδωκεν κατὰ τὴν ἐπουράνιον γνῶσιν. ἔγνωσαν γάρ,
φασίν, οἱ ἄρχοντες | ὅτι ἐὰν ὁ Χριστὸς παραδοθῇ σταυρῷ κενοῦται D 274
5 αὐτῶν ἡ ἀσθενὴς δύναμις. καὶ τοῦτο, φησί, γνοὺς ὁ Ἰούδας ἔσπευ- 5
σεν καὶ πάντα ἐκίνησεν ὥστε παραδοῦναι αὐτόν, ἀγαθὸν ἔργον
ποιήσας ἡμῖν εἰς σωτηρίαν. καὶ δεῖ ἡμᾶς ἐπαινεῖν καὶ ἀποδιδόναι
αὐτῷ τὸν ἔπαινον, ὅτι δι᾿ αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἡμῖν ἡ τοῦ σταυροῦ
σωτηρία καὶ ἡ διὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῶν ἄνω ἀποκάλυψις.
10 Κατὰ πάντα δὲ τρόπον οὗτοι ἠπάτηνται, οὐκ ἀγαθόν τινα τι- 6
μῶντες ἢ ἐπαινοῦντες. δῆλον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου αὐτοῖς ταῦτα
ὑπέσπαρται, τὰ τῆς ἀγνοίας λέγω καὶ ἀπάτης. πληροῦται δὲ ἐπ᾿ 7
αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον »οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ καλὸν | πονηρὸν καὶ Ö 514
τὸ πονηρὸν ἀγαθόν, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς καὶ τὸ φῶς σκότος,
15 οἱ λέγοντες τὸ γλυκὺ πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν γλυκύ«. πάντῃ γὰρ 8
ἐκφωνεῖ παλαιὰ καὶ καινὴ διαθήκη τοῦ Κάϊν τὴν ἀσέβειαν ἐπικηρυ-
κευομένη. οὗτοι δὲ τοὐναντίον, τοῦ σκότους ὄντες ἐρασταὶ καὶ τῶν
κακοποιῶν μιμηταί, τὸν Ἄβελ μισοῦσι, τὸν δὲ Κάϊν ἀγαπῶσι καὶ τῷ
Ἰούδᾳ τὸν ἔπαινον διδόασι. φθοριμαίαν δὲ γνῶσιν ⟨σχηματί⟩ζονται, 9
20 δύο τάττοντες δυνάμεις, ἀσθενεστέραν τε καὶ δυνατωτέραν, ἀντι-
μαχομένας [δὲ] πρὸς ἀλλήλας, ποιούσας δὲ ἐν τῷ κόσμῳ οὐ γνώμης
ἀλλοίωσιν, | ἀλλὰ τῶν γεγενημένων τοὺς μὲν κατὰ φύσιν ἀπὸ κακίας P 279
τὴν οὐσίαν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀπὸ ἀγαθότητος. οὐδένα δὲ κατὰ γνώμην
ἀγαθὸν ἢ φαῦλον εἶναι λέγουσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν.
25 4. Καὶ πρῶτον ἴδωμεν περὶ τοῦ Κάϊν, ὡς ἡ μὲν παλαιὰ διαθήκη 4, 1
φησίν »ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἥτις ἔχανε τὸ στόμα αὐτῆς
δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ χειρός σου« καὶ πάλιν »ἐπι-
κατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἔσῃ στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς
γῆς«. συνῳδὰ δὲ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ 2
30 περὶ τούτου λέγει. ὅτε Ἰουδαῖοι ἔλεγον »ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν
θεόν«, ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτοὺς | ἔφη »ὑμεῖς υἱοί ἐστε τοῦ πατρὸς D 275

13 Jes. 5, 20 — **18** vgl. Röm. 9, 13 — **26** Gen. 4, 11 — **27** Gen. 4, 12 — **30** Joh. 8, 41 — **31** Joh. 8, 44

V M

11 τοῦ nachgetragen V corr **12** τὰ nachgetragen V corr **17** δὲ τοὐναντίον] γὰρ τουναντίον, τοὐναντίον durchgestrichen u. γὰρ durch δὲ ersetzt V corr δὲ M **18 f** τὸν Ἰούδα M **19** σχηματί⟩ζονται *] ἔχουσι auf einer größeren Rasur, nachher ζονται durchgestrichen V corr ἔχουσι M **20** δυνατωτέραν Corn.] δυναμωτέραν V M **21** [δὲ] *

ὑμῶν τοῦ διαβόλου, ὅτι ψεύστης ἐστίν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔμεινεν· ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«. ὅθεν καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις ἀκούουσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο πατέρα 3
5 μὲν τῶν Ἰουδαίων φάσκουσιν εἶναι τὸν διάβολον, ἔχειν δὲ πατέρα ἄλλον καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα πάλιν πατέρα. ἀλλὰ ἀθυρογλώττως 4 φθέγγονται, τὴν διάνοιαν τυφλώττοντες. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν πάντων δεσπότην, θεὸν Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν καὶ πάντων, τὴν συγγένειαν ἐκείνῳ ἀνάγουσι, τοῦτον πατέρα τοῦ ἐκείνου πατρὸς εἶναι λέ-
10 γοντες, τὸν νομοθετήσαντα διὰ Μωυσέως καὶ τοσαῦτα θαυμάσια πεποιηκότα. οὐκ ἔστιν δὲ τοῦτο, ὦ ἀγαπητοί. αὐτὸς γὰρ εὐθύς 5 [φησιν] ὁ κύριος, ἐν ἅπασιν ἡμῶν τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἵνα μὴ ἐν παρεκβάσει γενώμεθα τοῦ προκειμένου ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων σοφιζόμενοι καὶ διανοούμενοι, λέγων πατέρα αὐτῶν εἶναι τὸν διάβολον
15 Ἰούδαν *, ὃν καὶ Σατανᾶν κέκληκεν καὶ διάβολον λέγων πρὸς τοὺς 6 μαθητάς »οὐχὶ τοὺς δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολος;« οὐχὶ διάβολον λέγων φύσει, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην. πάλιν 7 δὲ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει »πάτερ κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, τήρησον τούτους οὓς δέδωκάς μοι. ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν, ἐφύλαξα αὐτούς, καὶ
20 οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας«. πάλιν ἄλλοτε 8 λέγει ὅτι »δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ δι' οὗ παραδοθήσεται. συνέφερεν γὰρ αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη«, καὶ τὰ ἑξῆς. | ἄρα γοῦν ἐξ ἅπαντος ἔγνωμεν P 280 9 Ö 516 ὡς περὶ τοῦ Ἰούδα ἔλεγεν τοῖς Ἰουδαίοις· »ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ
25 καὶ δεδούλωται«, καὶ ᾧ τις πείθεται, τοῦτον πατέρα ἔσχηκεν καὶ ἀρχηγὸν τῆς αὐτοῦ πειθοῦς. φησὶν οὖν ὁ κύριος »ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ 10 πατρὸς | ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ«, ἐπειδὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τῷ Ἰούδᾳ D 276 ἐπείσθησαν, καθάπερ ἀπὸ θεοῦ ἐκκλίνασα ἡ Εὕα τῷ ὄφει ἐξ ἀρχῆς ἐπείσθη. ἔπειτα ὅτι καὶ ψεύστης ἦν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ κλέπτης 11
30 κατὰ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον. διὸ καὶ αὐτῷ παρέδωκε τὸ

4 vgl. unten haer. 40, 5, 5; II 85, 28ff — **16** Joh. 6, 70 — **18** Joh. 17, 11f — **21** Matth. 26, 24 — **24** II Petr. 2, 19 — **26** Joh. 8, 44 — **29f** vgl. Joh. 12, 6

V M

3 *ἐκ τῶν* auf Rasur V corr **7** *τὸν* aus *τῶν* V corr **12** [*φησιν*] * **14** *λέγων* *] *λέγει* V M | *αὐτῶν* U] *ἑαυτῶν* V M **15** * ⟨*ἐσήμανε*⟩ * **17** *διάβολον* *] *διάβολος* V M **19** *ἐφύλασσα* V M **22** *οὐαὶ δὲ*] *οὐδὲ* M | *γὰρ*] *δέ*, durchgestrichen u. *γὰρ* auf Rasur gesetzt V corr **23** *εἰ* auf Rasur V corr **27** *ὑμῶν* nachgetragen V corr **29** nach *ὅτι* ein Wort von 2—3 Buchstaben ausradiert V corr | vor *ψεύστης* + *ὁ* M; lies wohl *οὐ ψεύστης ἦν μόνον* * **30** *τὸ*[1] aus *τῶ* V corr

γλωσσόκομον, ἵνα ἀναπολόγητος ᾖ διὰ φιλαργυρίαν τὸν ἴδιον δεσπότην παραδοὺς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. τίς οὖν ὁ τούτου πατήρ, ὁ 12 πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ὑπάρχων, ἀλλ' ἢ ὁ Κάϊν, οὗ μιμητὴς ὁ Ἰούδας; ἐκεῖνος γάρ, ψευσάμενος τῷ ἀδελφῷ ὡς ἐν φιλαδελφίᾳ, ἠπάτησε καὶ 5 παρέπεισεν διὰ τοῦ ψεύδους καὶ ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ ἐπάρας τὴν χεῖρα ἀπέκτεινεν. οὕτω καὶ ὁ Ἰούδας »τί θέλετέ μοι« φησί 13 »δοῦναι, καὶ ἐγὼ αὐτὸν παραδώσω ὑμῖν;« καί »ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι, κρατήσατε αὐτόν«. καὶ ἐλθὼν ὁ προδότης »χαῖρε Ῥαββί« ἔλεγε, τοῖς χείλεσι τιμῶν, καρδίαν δὲ πόρρω ἀπέχουσαν θεοῦ κεκτημένος.

10 5. Ἄρα γοῦν οὗτος ὁ Ἰούδας, πατὴρ αὐτῶν γενόμενος κατὰ τὴν 5, 1 ἀρνησιθείαν καὶ προδοσίαν, Σατανᾶς ὑπάρξας καὶ διάβολος οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, υἱὸς γεγένηται οὗτος κατὰ μίμησιν τοῦ Κάϊν τοῦ ἀνθρωποκτόνου τοῦ ψεύστου, ἐπειδὴ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ἦν, οὐχὶ ὁ Ἀδὰμ ἀλλ' ὁ διάβολος, οὗ τὴν μίμησιν 2 15 ἔσχεν ἐν τῇ ἀδελφοκτονίᾳ καὶ μίσει καὶ ψεύδει καὶ πρὸς θεὸν ἀντιλογίᾳ, τῷ λέγειν, »μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου; οὐκ οἶδα ποῦ ἐστιν«· οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῷ κυρίῳ φησί »μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰὼβ τὸν θεόν;« ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος τῷ ψεύδει ἀπατᾷ τὴν 3 Εὔαν καὶ τὸν Ἀδάμ, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγων καὶ φιλίαν προσποι- 20 ητὴν ἐνδεικνύμενος, ὅτι »ἔσεσθε ὡς θεοί, καὶ οὐκ ἀποθανεῖσθε«, τοῦτον μιμούμενος ὁ Κάϊν προσχήματι φιλαδελφίας ἠπάτα τὸν ἀδελφὸν λέγων »διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον«. διὰ τοῦτο | καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης 4 D277 εἶπεν »ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, | οὗτος οὐ τετελείωται ἐν τῇ P281 ἀγάπῃ, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Κάϊν ἐστίν, ὃς ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. 25 καὶ διὰ τί αὐτὸν ἀπέκτεινεν; ὅτι ἦν πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἐζήλωσε τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἦν καλά«. οὕτω καὶ οὗτοι μᾶλλον φθο- 5 νοῦντες τῷ Ἄβελ τῷ καλὰ ἔργα ἔχοντι, τὸν δὲ Κάϊν τιμῶντες, πῶς οὐκ ἐλέγχονται, διαρρήδην τοῦ σωτῆρος λέγοντος καὶ ἀπότομον ἀπόφασιν ὁρίζοντος αὐτοῖς ὅτι »ζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης πᾶν 30 αἷμα δίκαιον ἀπὸ Ἄβελ τοῦ δικαίου τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐκκεχυμένον ἕως

4 vgl. Gen. 4, 8 — **6** Matth. 26, 15 — **7** Matth. 26, 48 — **8** Matth. 26, 49 — **9** vgl. Matth. 15, 8 (Jes. 29, 13) — **16** Gen. 4, 9 — **17** Hiob 1, 9 — **20** Gen. 3, 5. 4 — **22** Gen. 4, 8 — **23ff** vgl. I Joh. 3, 15; 4, 18; 3, 12 — **29** Matth. 23, 35

V M

3 ὁ² < M **4** ἐκεῖνος Corn.] ἐκεῖ V M **5** τοῦ nachgetragen V corr | ἐξαγαγὼν αὐτὸν nachgetragen V corr **10** vor πατὴρ ein Buchstabe (ὁ?) ausradiert V corr **15** vor ψεύδει + τῷ M nachgetragen V corr **21** προ//σχήματι, σ ausradiert V corr **24** ὃς *] ὅτι V M

Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, οὗ ἀπεκτείνατε μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου« καὶ τὰ ἑξῆς; | Ö518

6. *Οὐκ ἄρα τοίνυν ὡς οὗτοί φασι διὰ γνῶσιν ὁ Ἰούδας παρέδωκε τὸν σωτῆρα οὐδὲ οἱ Ἰουδαῖοι μισθὸν ἔχουσι σταυρώσαντες τὸν κύριον, καίτοι γε διὰ σταυροῦ ἐχόντων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν. οὔτε γὰρ παρέδωκεν αὐτὸν Ἰούδας, ἵνα γένηται ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ κατὰ ἄγνοιαν καὶ ζῆλον καὶ φιλαργυρίαν ἀρνησιθείας. κἄν τε γὰρ εἴποι ἡ γραφὴ τὸν Χριστὸν μέλλοντα σταυρῷ παραδίδοσθαι ἢ κἂν εἴπῃ ἡ θεία γραφὴ τὰ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμῶν ἐπιτελούμενα ἀτοπήματα, οὐ πάντως εὕροι ἄν τις ἡμῶν τῶν τὰ παράνομα πραττόντων ἀπολογίαν, τὴν τῆς γραφῆς μαρτυρίαν προφέρων προθεσπιζούσης ταῦτα ἔσεσθαι. οὐ γὰρ ὅτι εἶπεν ἡ γραφὴ ποιοῦμεν, ἀλλ' ὅτι ἐμέλλομεν ποιεῖν προεῖπεν ἡ γραφή, διὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόγνωσιν καὶ ἵνα θεὸς ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἐπιφέρων δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων μὴ ὑποληφθῇ πάθει συνεχόμενος. ἡ γὰρ καθ' ἑκάστου τῶν ἁμαρτανόντων παρὰ θεοῦ ὀργὴ οὐκ ἀπὸ πάθους ὁρμᾶται· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον, ἐπιφέρει δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ ἀνθρώπων οὐ πάθει ληφθὲν ἀγανακτήσεως οὐδὲ ὀργῇ ἡττηθὲν καὶ κρατούμενον. | δείκνυσι γὰρ τὸ ἀπαθὲς ὁ θεός, προειπὼν ἡμῖν τὴν ἐσομένην κρίσιν καὶ τὴν δικαίαν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν γινομένην, ἵνα τὸ ἀπαθὲς σημάνῃ τῆς θεότητος. προεῖπεν τοίνυν ἡ γραφὴ κατὰ πρόγνωσιν προασφαλιζομένη καὶ διδάσκουσα, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς ὀργὴν ἀνήκεστον θεοῦ, τὴν οὐ πάθει ὁρισθεῖσαν οὐδὲ συμβαίνουσαν ἀπὸ ἥττης, ἀλλὰ δικαιότατα τοῖς τὴν ἁμαρτίαν | ἐκτελοῦσιν ἀνθρώποις προετοιμασθεῖσαν καὶ μὴ μετανοοῦσιν ἐξ ἀληθείας.*

(Margin: 6, 1 — 5 — 2 — 3 — 10 — 4 — 15 — 5 — D278 — 20 — 6 — P282 — 25)

7. *Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὐχ ὅτι εἶπεν ἡ θεία γραφή, ἐσταύρωσαν Ἰουδαῖοι καὶ παρέδωκεν Ἰούδας τὸν σωτῆρα, ἀλλ' ὅτι ἔμελλεν παραδιδόναι Ἰούδας καὶ Ἰουδαῖοι σταυροῦν, τούτου ἕνεκα προεῖπεν ἡ θεία γραφὴ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ὥστε οὖν οὐκ ἐν γνώσει τῆς ἐσομένης εὐεργεσίας τῷ κόσμῳ παραδέδωκε τὸν κύριον Ἰούδας, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν ὅτι ὁ αὐτοῦ δεσπότης ὑπῆρχεν, ἀγνοῶν δὲ ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ*

(Margin: 7, 1 — 30 — 2)

14 vgl. Röm. 3, 5

V M

2 *τὰ* hineingeflickt Vcorr **4** *οἱ* < M **15f** *καθ' ἕκαστον τῶν ἁμαρτανόντων* nachgetragen Vcorr **15** *ἑκάστου* *] *ἕκαστον* V M **17** *ἀνθρώπων* Pet.] *ἄνθρωπον* V M **20** *σημαίνῃ* M **21f** *προασφαλιζομένη, προ* vorgesetzt Vcorr **29** *ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ* nachgetragen Vcorr

κόσμῳ. πῶς γὰρ ἂν εἴη σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιμελόμενος ὁ παρ' 3
αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἀκούων »ἀπωλείας υἱός« καὶ τό »συμφέρει αὐτῷ,
εἰ οὐκ ἐγεννήθη« καὶ τό »ἑταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει« καὶ τό »εἷς ἐξ ὑμῶν
παραδώσει με« καὶ τό »ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον ἐπῆρεν κατ'
5 ἐμοῦ πτερνισμόν« (ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον ἐκ προαγούσης μαρτυρίας
τοῦ ψαλτηρίου) | καὶ ⟨τό⟩ »οὐαὶ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παρα- Ö520
δίδοται«; αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰούδας περὶ ἑαυτοῦ τὸ πᾶν ὑπέφηνεν καὶ 4
τὴν τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν ἄνοιαν καὶ ⟨ἀφ'⟩ ἑαυτοῦ ἤλεγξεν, εἰ καὶ
ἄκων ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ τίμημα τὰ τριάκοντα ἀργύρια
10 ὕστερον μεταμεληθεὶς καὶ ἀποστρέψας τὰ ἀργύρια, ὡς κακόν τι πε-
πραχώς, κακὸν μὲν ἑαυτῷ κακὸν δὲ καὶ τοῖς σταυρώσασιν. ὁ δὲ 5
κύριος ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ ἐπιτελῶν ἡμῖν τε καὶ τῷ κόσμῳ ἑαυτὸν
παραδέδωκεν, ἵνα γένηται | ἡμῖν σωτηρία. ἆρα οὖν οὐχὶ τῷ Ἰούδᾳ 6 D279
τῷ προδότῃ ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, ἀλλὰ τῷ ἐλεήμονι σωτῆρι, τῷ
15 τὴν ψυχὴν θέντι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προβάτων, καθὼς
αὐτὸς εἶπε. πῶς γὰρ ὁ νομίσας ἀγαθὸν ἐπιτελέσαι ὕστερον λέγει ὅτι 7
»μεταμεμέλημαι παραδεδωκὼς αἷμα ἀθῷον« καὶ ἀπέστρεψε τὰ ἀργύ-
ρια, καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις »καὶ ἀπέ-
στρεψε τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου παρὰ
20 τῶν υἱῶν Ἰσραήλ«, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ »εἰ δίκαιόν ἐστιν
ὑμῖν, δότε τὸν μισθόν μου ἢ ἀπείπασθε«, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προ- 8
φήτῃ »καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, καὶ εἶπεν,
κάθες αὐτὸ εἰς τὸ χωνευτήριον καὶ ἴδε εἰ δόκιμόν ἐστιν, ὡς ἐδοκι-
μάσθην ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ«. | P283
25 8. Καὶ πόσα ἔστιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς συλλέγειν περὶ τῶν 8, 1
τελειωθέντων ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν, οὐ κατὰ τὴν Ἰούδα πρὸς τὸ ἀγα-
θὸν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν (οὐ κατὰ ἀνάγκην ἀλλὰ ἐκ
προαιρέσεως ἑαυτοῦ) παράδοσιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῆς
30 ἡμῶν σωτηρίας. οἶδα δὲ εἰς πολὺν ὄγκον ἄγων τὰς μαρτυρίας, 2

2 vgl. Joh. 17, 12 — Matth. 26, 24 — **3** Matth. 26, 50 — Matth. 26, 21 — **4** Joh. 13, 18 — **5** vgl. Psal. 40, 10 — **6** Matth. 26, 24 — **9** vgl. Matth. 27, 3ff — **15** vgl. Joh. 10, 11 — **17** Matth. 27, 4. 3 — **18** vgl. Matth. 27, 9 — **20** Sach. 11, 12ª — **22** Sach. 11, 12ᵇ. 13

V M

3 ἐξ nachgetragen V corr **6** ⟨τό⟩ * **8** τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν an Stelle von etwas anderem V corr | ⟨ἀφ'⟩ * **14** σωτῆρι nachgetragen V corr **16** ὕστε-ρον + δὲ, durchgestrichen V corr **19** ἀργυρ///ους, ι ausradiert V corr

ὡς λέγει πάλιν ἄλλος προφήτης »γενέσθω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος« *, ὅς »πρηνὴς γενόμενος 3 ἐλάκησε μέσος καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ« καὶ τὸ πέρας ἀγχόνῃ χρησάμενος † ἔδειξεν τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας διολέσας.
5 τῷ διαπεσεῖν τῆς ἐλπίδος κατὰ τὴν αὐτοῦ ἄτακτον καὶ προπετῆ κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ ἐπιβουλὴν καὶ ἕνεκεν φιλαργυρίας ἐπ' ἀρνησιθεΐαν *· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτῶν ἀριθμὸν 4 Ματθίαν κατέστησαν, λέγοντες »ἀφ' οὗ παρέβη Ἰούδας ἀπελθεῖν εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον«. ποῖον δὲ τοῦτον ἀλλ' ἢ ὃν ἀπεφήνατο αὐτῷ 5
10 ὁ σωτὴρ | λέγων ὅτι ἐστὶν υἱὸς ἀπωλείας; οὗτος γὰρ ἀφωρίσθη αὐτῷ D 280 τόπος ὁ τῆς ἀπωλείας, ἔνθα ἔσχεν ἀντὶ μερίδος μερίδα καὶ ἀντὶ ἐπισκοπῆς ἀποστολικῆς τὸν τόπον τῆς ἀπωλείας.

Περὶ τούτου δὲ ἱκανῶς ἔχειν τὰ εἰρημένα νομίσαντες καθεξῆς 6 πάλιν ἐφ' ἑτέραν ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί, τὰ σκολιὰ πάλιν καὶ θηριώδη | Ö 522
15 καὶ ἰοβόλα διδάγματα ἀποκαλύπτοντες τῶν παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐξ ἐπιπλάστου διαβολικῆς ἐπιπνοίας τῷ κόσμῳ λύμης ἕνεκα ἐμβεβροντημένων. τῶν γὰρ τοιούτων τὴν γνώμην τῶν τοῦ χείρονος ὀρεγομένων, ἐοικυῖαν τῷ γένει τοῦ βουπρήστου κανθάρου, ἀποκαλύψαντες 7 οὖσάν τε ἐπιβλαβῆ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καταθλάσαντες, ἐπὶ τὴν
20 τῶν ἄλλων ἔρευναν τὸν νοῦν ἐπιβαλόμενοι τὸν θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσώμεθα, ὦ Χριστοῦ παῖδες. | P 284

Κατὰ Σηθιανῶν ιθ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας λθ̄.

1. Σηθιανοὶ πάλιν αἵρεσις ἑτέρα ἐστὶν οὕτω καλουμένη, οὐ πανταχοῦ δὲ αὕτη εὑρίσκεται οὔτε ἡ πρὸ ταύτης ἡ τῶν Καϊανῶν λεγομένη· 1, 1

1 Act. 1, 20 (Psal. 68, 26; 108, 8) — **2** Act. 1, 18 — **8** Act. 1, 25 — **22 ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 Filastrius haer. 3 (schöpft aus Epiph.); Hippolyt refut. V 19—22 steht ferner

V M

2 * wohl etwas ausgefallen, wie ⟨σημαίνων ὅτι ἀπέθανεν κακῷ θανάτῳ ὁ Ἰούδας⟩ * | ὅς aus ὡς V corr ὡς M **4** † ἔδειξεν] lies wohl ἐφαίνετο (oder ⟨ἑαυτὸν⟩ . . . διολέσαντα) * **5** τῷ] τὸ M **7** * etwa ⟨ὁρμήν⟩ * | ἀντ' auf Rasur V corr | εἰς τὸν auf Rasur V corr | αὐτῶν U] αὐτὸν V M **10** οὗτος U] οὕτως V M **11** vor ἔνθα ein οὗ durchgestrichen V corr **12** τὸν nachgetragen V corr **13** lies τούτων? * **15** διδάγματα] δήγματα, δή auf Rasur V corr **16** ἐπιπνοίας *] ἐπινοίας V M **21** Unterschrift κατὰ Καϊανῶν V M **22** Überschrift κατὰ Σηθιανῶν ἐννεακαιδεκάτη ἡ καὶ λθ̄ V M **24** δὲ nachgetragen V corr | ταύτης ἡ τῶν angeflickt V corr

τάχα δὲ ἤδη καὶ αἱ πλείους τούτων ἐξερριζώθησαν ἐκ τοῦ κόσμου. τὸ γὰρ οὐκ ἐκ θεοῦ ὂν οὐ σταθήσεται, ἀλλὰ καιρῷ μὲν ἀκμάζει, εἰς τὸ παντελὲς δὲ διαρκῶς οὐκ ἐμπαραμένει. τάχα δὲ οἶμαι ἐν τῇ 2 τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ συντετυχηκέναι καὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει (οὐ γὰρ 5 ἀκριβῶς τὴν χώραν μέμνημαι, ἐν ᾗ αὐτοῖς συνέτυχον)· καὶ τὰ μὲν κατὰ ἱστορίαν φύσει αὐτοψίᾳ περὶ ταύτης ἔγνωμεν, τὰ δὲ ἐκ συγγραμμάτων περὶ αὐτῆς ἐμάθομεν.

Οὗτοι γὰρ οἱ Σηθιανοὶ ἀπὸ Σὴθ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀδὰμ σεμνύνονται 3 τὸ γένος κατάγειν αὐτόν τε δοξά|ζουσι καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ὅσαπερ D 281 10 ἀρετῆς εἶναι * ἀναφέρουσι, τά τε τῆς ἀρετῆς τεκμήρια καὶ δικαιοσύνης καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπάρχει. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὀνομάζουσι καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν διαβεβαιοῦνται. διδάσκουσι 4 δὲ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν οὕτω, ὅτι, φησίν, ἐξ ἀγγέλων γεγένηται τὰ πάντα καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἄνω δυνάμεως.

15 2. Οὗτοι γὰρ συνῳδὰ λέγουσι τῇ πρώτῃ αἱρέσει τῶν Καϊανῶν **2, 1** κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· γεγενῆσθαι ἐξ ὑπαρχῆς εὐθὺς δύο ἀνθρώπους καὶ ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ, περὶ τούτων τε στασιάσαντας τοὺς ἀγγέλους εἰς ⟨πόλεμον πρὸς⟩ ἀλλήλους ἥκειν, οὕτω τε πεποιηκέναι ἀποκτανθῆναι τὸν Ἄβελ ὑπὸ τοῦ Κάϊν· ἦν γὰρ ἡ στά- 2 20 σις τοῖς ἀγγέλοις ἀγωνιζομένοις περὶ τῶν γενῶν τῶν ἀνθρώπων, * τούτων τῶν δύο, τοῦ γεγεννηκότος τὸν Κάϊν καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Ἄβελ. κεκρατηκέναι δὲ τὴν ἄνω δύναμιν, ἣν Μητέρα φάσκουσι 3 καὶ Θήλειαν· δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἶναι καὶ μητέρας ἄνω καὶ θηλείας καὶ ἄρρενας, ὀλίγου δὲ δεῖ καὶ συγγενείας καὶ πατριαρχίας λέγειν.

8 ff vgl. unten c. 3, 5; S. 74, 15 ff u. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *de Christo autem sic sentiunt, ut dicant illum tantummodo Seth et pro ipso Seth ipsum fuisse* — **15** vgl. haer. 38, 2, 6 f; II 65, 1 ff — **16—24** vgl. Ps. Tertullian a. a. O. *huius perversitatis doctrina haec est: duos homines ab angelis constitutos, Cain et Abel. propter hos magnas inter angelos contentiones et discordias extitisse* Filastrius haer. 3; S. 2, 28 ff Marx *quod duobus creatis hominibus initio et angelis in dissensione constitutis tenuit virtus in coelo feminea; apud eos enim masculi et feminae, dii deaeque esse putantur* — **23** zu *Θήλειαν* vgl. Hippolyt refut. V 19, 14; S. 119, 5 Wendland *γέννημα Θηλείας*

V M

7 *περὶ αὐτῆς ἐμάθομεν* durchgestrichen V corr < M **9** *τε* *] *δὲ* V M **10** * etwa ⟨*δοκεῖ*⟩ Pet. **18** ⟨*πόλεμον πρὸς*⟩ * **19** nach *ὑπὸ τοῦ Κάϊν* + *ἀποκτανθῆναι τὸν Κάϊν μόνον*, durchgestrichen V corr **20** * etwa ⟨*στασιαζόντων*⟩ * **24** *ἄρσενας* V | *δεῖ* *] *δεῖν* V M

ἐπεὶ οὖν κεκράτηκε, φασίν, ἡ Μήτηρ καὶ Θήλεια καλουμένη, γνοῦσα ὅτι 4
ἀπέκτανται Ἄβελ, ἐνθυμηθεῖσα ἐποίησε γεννηθῆναι τὸν Σὴθ καὶ ἐν
τούτῳ ἔθετο τὴν αὐτῆς δύ|ναμιν, [καὶ] κατα|βαλοῦσα ἐν αὐτῷ σπέρμα Ö 524 P 285
τῆς ἄνωθεν δυνάμεως καὶ τὸν σπινθῆρα τὸν ἄνωθεν πεμφθέντα εἰς
5 πρώτην καταβολὴν τοῦ σπέρματος καὶ συστάσεως. καὶ εἶναι ταύτην 5
σύστασιν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐκλογὴν σπέρματος καὶ γένους, ὅπως
διὰ τῆς τ⟨οι⟩αύτης συστάσεως καὶ τούτου τοῦ σπέρματος καθαιρεθῶσιν
αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων καὶ τοὺς
δύο ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ τὸ γένος 6
10 τοῦ Σὴθ ἀφορισθὲν ἐντεῦθεν κατάγεται, ἐκλογῆς ὂν καὶ διακεκριμέ-
νον τοῦ ἄλλου γένους. προβαινόντων γὰρ τῶν καιρῶν, φασί, καὶ | 7 D 282
ὁμοῦ ὄντων τῶν δύο γενῶν, τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Ἄβελ, εἰς τὸ αὐτό
⟨τε⟩ συνελθόντων διὰ κακίαν πολλὴν καὶ ὁμοῦ μιχθέντων, ἀποβλέ-
ψασα ἡ πάντων Μήτηρ καθαρὸν τὸ σπέρμα τῶν ἀνθρώπων ἠβου-
15 λήθη ἀπεργάσασθαι, ὡς προεῖπον, διὰ τὸ τὸν Ἄβελ ἀπεκτάνθαι, καὶ
τοῦτον τὸν Σὴθ ἐξελέξατο καὶ καθαρὸν ἔδειξεν καὶ ἐν τούτῳ τὸ
σπέρμα μόνῳ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ καθαρότητος κατέθετο.

3. Ἰδοῦσα δὲ πάλιν πολλὴν ἐπιμιξίαν καὶ ἄτακτον ὁρμὴν τῶν 3, 1
ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰς μῖξιν τῶν δύο γενῶν ἐλθόντων,
20 καὶ συστάσεις τινὰς γενῶν τὴν αὐτῶν ἀταξίαν ἐμποιήσασαν, πορευ-
θεῖσα πάλιν ἡ αὐτὴ Μήτηρ τε καὶ Θήλεια κατακλυσμὸν ἤνεγκε καὶ
ἀπώλεσε πᾶσαν στάσιν ἀνθρώπου παντός ⟨τε⟩ γένους ἐναντίου, ἵνα

1—11 vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *ob hanc causam illam virtutem quae super omnes virtutes esset quam matrem pronuntiant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi et nasci hunc Seth loco Abelis, ut evacuarentur angeli illi qui duos priores illos homines condidissent, dum hoc semen mundum oritur et nascitur* Filastrius haer. 3; S. 3, 3ff Marx *quod pervidens inquit mater, quia occisus est Abel iustus, cogitavit ut pareret iustum Seth, in quem et collocavit magnae virtutis spiritum, ut possint destrui, inquit, virtutes inimicae* — **4** zu σπινθήρ vgl. Hippolyt refut. V 19, 6; S. 117, 16 Wendland u. V 19, 14; S. 119, 5ff — **18—S. 74, 3** Ps. Tertullian a. a. O. *permixtiones enim dicunt angelorum et hominum iniquas fuisse, ob quam causam illam virtutem, quam sicut diximus pronuntiant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, ut et illud permixtionis semen tolleretur et hoc solum semen quod esset purum integrum custodiretur*

V M

3 [καὶ] * | καταβαλοῦσα Corn.] καταλαβοῦσα V M | αὐτῷ *] αὐτῇ V M **7** τ⟨οι⟩αύτης * **10** ἐντεῦθεν < M **11** γὰρ *] δὲ V M **13** ⟨τε⟩ * **17** σπέρμα *, vgl. Z. 3] γένος V M *spiritum* Filastrius | καθαθαρότητος V **22** lies ἀνθρώπων?, vgl. S. 77, 16 | ⟨τε⟩ *

δῆθεν τὸ καθαρὸν γένος τὸ ἀπὸ τοῦ Σὴθ καὶ δίκαιον μόνον μείνῃ ἐν κόσμῳ, εἰς σύστασιν τοῦ ἄνωθεν γένους τε καὶ σπινθῆρος τῆς δικαιοσύνης. ἔλαθον δὲ αὐτὴν πάλιν οἱ ἄγγελοι καὶ εἰσέδυσαν τὸν 2 Χὰμ εἰς τὴν κιβωτόν, ὄντα τοῦ αὐτῶν σπέρματος. ὀκτὼ γὰρ ψυχῶν
5 σωθεισῶν ἐν τῇ τότε λάρνακι τοῦ Νῶε ἑπτὰ μὲν εἶναι τοῦ καθαροῦ γένους φασί, τὸν δὲ ἕνα εἶναι τὸν Χὰμ τῆς ἄλλης δυνάμεως ὑπάρχοντα, ὃν εἰσδῦναι λαθόντα τὴν ἄνω Μητέρα. ὑπὸ τῶν ἀγγέλων 3 δὲ τὸ τοιοῦτο συσκευασθὲν οὕτως ἀποτελεσθῆναι· ἐπειδὴ γάρ, φασίν, ἔγνωσαν οἱ ἄγγελοι ὅτι μέλλει πᾶν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπαλείφεσθαι
10 ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πανουργίᾳ τινὶ τὸν προειρημένον Χὰμ εἰς διατήρησιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν κτισθέντος γένους τῆς κακίας παρεισέβαλον. καὶ ἐκ τούτου λήθη καὶ πλάνη περὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄτακτοι 4 φοραὶ ἁμαρτημάτων καὶ πολυμιξία κακίας ἐν τῷ κόσμῳ γεγένηται. καὶ οὕτως ὁ κόσμος εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀταξίας | αὖθις ἀνέκαμψεν P286
15 καὶ ἐνεπλήσθη κακῶν ὡς ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. ἀπὸ δὲ 5 τοῦ Σὴθ κατὰ | σπέρμα καὶ κατὰ διαδοχὴν γένους ὁ Χριστὸς ἦλθεν D283 αὐτὸς Ἰησοῦς, οὐχὶ κατὰ γέννησιν ἀλλὰ θαυμαστῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφηνώς, ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ Σὴθ ὁ τότε καὶ [Χριστὸς] νῦν ἐπιφοιτήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς Μητρὸς ἄνωθεν ἀπεσταλ-
20 μένος.

4. Ταῦτα πάντα οὕτω γεγενῆσθαί φασιν ἐκεῖνοι. μωρὰ δὲ καὶ | 4,1 Ö526 ἀδρανῆ καὶ κενοφωνίας ἔμπλεα τὰ τοιαῦτα κηρύγματα, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστιν. οὐ γὰρ δύο ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν, ἀλλὰ εἷς ὁ Ἀδὰμ 2 καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ὅ τε Κάϊν καὶ Ἄβελ καὶ Σήθ· καὶ οὐκέτι ἐκ δύο
25 ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς * ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ, τῶν γενῶν ὅλων

3—11 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 2 *sed enim illos qui seminis illos prioris instituissent, occulte et latenter et ignorante illa matre virtute cum illis octo animabus in arcam misisse etiam semen Cham, quo semen malitiae non periret, sed cum ceteris conservatum et post cataclysmum terris redditum exemplo ceterorum excresceret et effunderetur et totum orbem et impleret et occuparet* — **4** vgl. I Petr. 3, 20 — **15 ff** vgl. zu 1, 4; S. 72, 11 ff u. Filastrius adv. haer. 3, 3; S. 3, 6 ff Marx *de Seth autem ipso Christum deum genus deducere aiunt. quidam autem ex eis non solum genus de eo deducere, sed etiam ipsum Christum esse adserunt atque opinantur* — **18** vgl. den Gedanken des wiederkehrenden Christus bei den Ebionäern haer. 30, 3, 5; I 337, 1 ff

V M

5 μὲν auf Rasur V corr **17** vor κατὰ + τὰ M **18** [Χριστὸς] * **25** * etwa ⟨τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων⟩ * **25 f** τῶν γενῶν — κατακλυσμοῦ < M

⟨ἐκ⟩ τοῦ Ἀδὰμ ἐχόντων τὰς ἑαυτῶν συστάσεις ἐν τῷ κόσμῳ. ἀπὸ δὲ 3
τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκ τοῦ Νῶε πάλιν, τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ οὐκ
ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀπὸ ἑνὸς τοῦ Νῶε τοῦ κατὰ διαδοχὴν
ἐκ σπέρματος τοῦ Σὴθ πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἰς δύο διαι-
5 ρούμενον, ἀλλὰ εἰς ἓν γένος. ἀφ' οὗπερ καὶ Νῶε καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ 4
καὶ Σήμ, Χὰμ καὶ Ἰάφεθ, οἱ τούτου παῖδες, καὶ τρεῖς γυναῖκες τῶν
αὐτοῦ παίδων ἀπὸ τοῦ Σὴθ τὸ γένος κατάγουσι πάντες καὶ οὐχὶ ἀπὸ
δύο ἀνθρώπων τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὴν τούτων μυθοποιίαν.

5. *Βίβλους* δέ τινας συγγράφοντες ἐξ ὀνόματος μεγάλων ἀνδρῶν, 5, 1
10 ἐξ ὀνόματος μὲν Σὴθ ἑπτὰ λέγουσιν εἶναι βίβλους, ἄλλας δὲ βίβλους
ἑτέρας Ἀλλογενεῖς οὕτω καλοῦσιν, ἄλλην δὲ ἐξ ὀνόματος Ἀβραάμ,
ἣν καὶ ἀποκάλυψιν φάσκουσιν εἶναι, πάσης κακίας ἔμπλεον, ἑτέρας
δὲ ἐξ ὀνόματος τοῦ Μωυσέως καὶ ἄλλας ἄλλων. εἰς μωρίαν δὲ 2
πολλὴν τὸν νοῦν ἑαυτῶν κατάγοντες γυναῖκά τινα Ὡραίαν λέγουσιν
15 εἶναι τοῦ Σήθ. ὅρα δέ μοι, ἀγαπητέ, τὴν τούτων ἄνοιαν, ἵνα κατὰ
πάντα τρόπον καταγνῷς τῆς αὐτῶν δραματουργίας καὶ μυθώδους
ματαιοφροσύνης καὶ ἐπιπλάστου ληρολογίας. εἰσὶ μὲν | γὰρ ἄλλαι 3 D284
τινὲς αἱρέσεις, αἵτινες δύναμίν τινα εἶναι λέγουσιν, ἣν καλοῦσιν ὀνο-
μα⟨σ⟩τικῶς Ὡραίαν· τὴν παρ' ἄλλοις τοίνυν νομιζομένην δύναμιν
20 Ὡραίαν τε καλουμένην οὗτοι γυναῖκα τοῦ Σὴθ λέγουσιν. ὅθεν δυνά- 4

9—13 Bücher auf den Namen des Seth vgl. bei den »Gnostikern« haer. 26, 8, 1; I 284, 13 u. haer. 40, 7, 4 Hippolyt refut. V 22; S. 124, 28 Wendland *εἰ δέ τις ὅλην τὴν κατ' αὐτοὺς πραγματείαν βούλεται μαθεῖν, ἐντυχέτω βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ Παράφρασις Σήθ* — zu *Ἀλλογενεῖς* vgl. haer. 40, 2, 2; S. 82, 13; Erklärung des Namens haer. 40, 7, 1 u. 4; dazu auch Porphyrius vita Plot. c. 16 *ἀποκαλύψεις τε προφέροντες . . . Ἀλλογενοῦς* — *ἀποκάλυψις Ἀβραὰμ* wohl nicht zusammenfallend mit der slavisch erhaltenen Abrahamapokalypse, vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes[4] III 336f — über Mosesbücher vgl. Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes[4] III 302 — **14** *Ὡραία* vermutlich Schreibfehler für *Νωρέα*, vgl. Irenaeus adv. haer. I 30, 9; I 236 Harvey (Ophiten) *post quos* — Kain u. Abel — *secundum providentiam Prunici dicunt generatum Seth, post Noream; ex quibus reliquam multitudinem hominum generatam dicunt* u. die nachfolgende Bemerkung über die anderen Häresien (gemeint ist dabei wohl die *Νωρία* der »Gnostiker« haer. 26, 1, 3ff; I 275, 15. 18 u. 276, 9ff)

V M

1 *⟨ἐκ⟩* * **2** *τοῦ*³ nachgetragen V corr **10** *μὲν*] *δὲ* M | *λέγουσιν* *] *λέγοντες* VM **11** *ἑτέρας* wohl verderbt; lies vielleicht *ἑπτὰ* *, nach haer. 40, 7, 4; S. 88, 11f **12** *ἔμπλεων*, *ω* aus *ο* V corr **14** nach *γυναῖκα* Rasur von 2—3 Buchstaben V **18f** *ὀνομα⟨σ⟩τικῶς* Dind. **20** *οὗτοι*] *οὕτω* V

μεθά τε ἀποδεῖξαι, ὡς ἴστε, ἀγαπητοί. καὶ φύσει ἄνθρωπον τὸν Σὴθ
καὶ οὐχὶ ἄνωθέν τι | παρηλλαγμένον λαβόντα, ἀδελφόν τε ὄντα φύσει P287
τοῦ Κάϊν καὶ Ἄβελ ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς μητρός. »ἔγνω γάρ« 5
φησίν »Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν
5 Κάϊν«, καὶ ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Κάϊν, ὅπερ ἑρμηνεύεται κτῆσις, λέγων
»ἐκτησάμην υἱὸν διὰ κυρίου θεοῦ«. καὶ πάλιν ⟨κατὰ⟩ τὸν Ἄβελ »ἔγνω 6
Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν καὶ ἐκά-
λεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἄβελ«. καὶ μετὰ πολλὰ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν 7
τὸν Ἄβελ »καὶ ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα
10 ἔτεκεν υἱόν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ«, ὅπερ ἑρμηνεύεται
ἀνταλλαγή· »ἀνέστησεν γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέ-
κτεινε Κάϊν«. τὸ δέ »ἐκτησάμην διὰ θεοῦ« καί »ἀνέστησέν μοι ὁ 8
θεός« ἕνα θεὸν δείκνυσι τὸν πάντων ποιητὴν καὶ δότην τῶν γεγεν-
νημένων. ὅτι δὲ οὗτοι ἔσχον γυναῖκας, ὅ τε | Κάϊν καὶ ὁ Σήθ, 9 Ö528
15 δῆλον· ὁ γὰρ Ἄβελ νεώτερος ἀπεκτάνθη, μηδέπω γήμας.

6. Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις εὑρίσκεται, τῇ καὶ λεπτῇ Γενέσει 6, 1
καλουμένῃ, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τοῦ τε Κάϊν καὶ τοῦ Σὴθ
ἡ βίβλος περιέχει, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι καταισχυνθῶσιν οἱ
τοὺς μύθους τῷ βίῳ ῥαψῳδήσαντες. τοῦ γὰρ Ἀδὰμ γεννήσαντος 2
20 υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἀνάγκη γέγονε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀδελφαῖς ταῖς
ἰδίαις συναφθῆναι τοὺς παῖδας· οὐ γὰρ ἦν παράνομον τὸ τοιοῦτον,
ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὡς ἔπος εἰπεῖν ὁ 3
Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ | ὀστέων D285
πλασθείσῃ συνήφθη, κατὰ συζυγίαν αὐτῷ ἐκ θεοῦ πεπλασμένῃ, καὶ
25 οὐκ ἦν παράνομον. οἵ τε τούτου υἱοὶ συνήφθησαν, ὁ μὲν Κάϊν τῇ 4
ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυὴ οὕτω καλουμένῃ, ὁ δὲ Σὴθ τρίτος υἱὸς μετὰ
τὸν Ἄβελ γεννηθεὶς τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾷ. γεγόνασι 5
δὲ τῷ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι υἱοί, ὡς ἡ λεπτὴ Γένεσις περιέχει, ἐννέα μετὰ
τοὺς τρεῖς τούτους, ὡς εἶναι αὐτῷ δύο μὲν θυγατέρας, ἄρρενας δὲ

3 Gen. 4, 1 — **6f** vgl. Gen. 4, 2 — **9** Gen. 4, 25 — **16ff** vgl. lib. Jub. 4, 9ff Littmann — **25f** vgl. lib. Jub. 4, 9 u. 11 Littmann (*Σαυὴ* heißt hier *Awan*) — **27ff** vgl. lib. Jub. 4, 10 Littmann

V M

1 τε] lies δή? * | *ἀγαπητοί* am Rande nachgetragen Vcorr **2** τε] δὲ V **5** *κτῆσις* *] *κτίσις* V M **6** ⟨*κατὰ*⟩ * **9** nach *Ἄβελ* ein kleines Wort ausradiert V **13** *δείκνυσι* Corn.] *δεικνύουσι* V M **13f** *γεγεννημένων* Dind. Öh.] *γεγενημένων* V M **16** *λεπτογενέσει* V **22** *ἐπεὶ — γένος ἦν* am Rande nachgetragen Vcorr **29** *δὲ* oben drüber Vcorr

δώδεκα, ἕνα μὲν ἀποκτανθέντα, ἕνδεκα δὲ περιλειφθέντας τῷ βίῳ. ἔχεις δὲ καὶ τούτων τὴν ἔμφασιν ἐν τῇ Γενέσει τοῦ κόσμου καὶ πρώτῃ βίβλῳ παρὰ Μωυσῇ, οὕτω φασκούσῃ »καὶ ἔζησεν Ἀδὰμ ἔτη ἐννακόσια τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανεν«. | P288 6

5 7. Πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἐπεκτεινομένης ἡ ἀκρίβεια ἡ κατὰ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐπλατύνετο καθεξῆς προβαίνουσα. καὶ ἐπείπερ γεγόνασι παῖδες τῷ Ἀδὰμ καὶ παῖδες παίδων, θυγατέρες δὲ ἐκ τούτων κατὰ διαδοχὴν γένους ἐγεννήθησαν, λοιπὸν οὐκέτι τὰς ἑαυτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο, 10 ἀλλὰ εἰς εὐνομίαν κατέστη καὶ πρὸ τοῦ διὰ Μωυσέως ἐγγράφου νόμου ὁ κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον θεσμὸς καὶ ἐκ τῶν πατραδέλφων αὐτῶν τὰς γαμετὰς ἑαυτῶν ἤγοντο. καὶ οὕτως πλατυνομένων ἄρτι τῶν ἀνθρώπων συνεμίγη τὰ δύο γένη, τοῦ τε Κάϊν πρὸς τὸ γένος τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Σὴθ πρὸς θάτερον, καὶ τὰ ἄλλα τῶν υἱῶν τοῦ 15 Ἀδὰμ γένη. ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ κατακλυσμοῦ ἄρδην τὸ πᾶν τῆς στάσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσαντος διαπεφύλακται μόνος Νῶε εὑρὼν χάριν παρὰ τῷ θεῷ, δίκαιος εὑρεθεὶς ἐν τῇ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γενεᾷ. λάρνακα δὲ κατὰ τὰ ἤδη πρότερον ἡμῖν εἰρημένα κατεσκεύασεν ἑαυτῷ ἐκ προστάγματος θεοῦ, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀληθιναὶ γραφαί, ἐν ᾗ 20 διασεσῶσθαι ἡ αὐτὴ φάσκει τῆς ἀληθείας βίβλος αὐτόν τε καὶ τὰς | D286 προειρημένας ἅμα αὐτῷ ἑπτὰ ψυχάς, φημὶ δὲ τήν τε ἰδίαν σύζυγον καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς γυναῖκάς τε τούτων ὁμοίως τρεῖς. ἐκ τούτου δὲ λείψανα γεγενῆσθαι τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον συστάσεως ἐν κόσμῳ πάλιν ἡ ἀλήθεια συνίστησιν. ὅθεν κατὰ γε|νεὰν προβαινόντων * καὶ Ö530 25 κατὰ διαδοχὴν υἱοῦ πατέρα διαδεχομένου εἰς γενεὰς πέντε ὁ αἰὼν ἐλήλακεν.

(7, 1; 2; 3; 4; 5; 6)

8. Καὶ γέγονεν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡ τῆς Βαβυλῶνος κτίσις ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ καὶ ὁ ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθεὶς τότε πύργος. ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρόν, ὡς ἤδη ἐν ταῖς πρότερον αἱρέσεσι 30 διηγησάμην κατὰ τὸν εἱρμὸν τῶν ἄνω μοι γενεῶν πραγματευθεισῶν, οἱ πάντες ἑβδομήκοντα δύο ἄνδρες τὸν ἀριθμόν, ἀρχηγοί τε καὶ κεφα- (8, 1; 2)

3 vgl. Gen. 5, 3—5 — **18ff** vgl. Gen. 6, 14; 7, 7 — **20f** vgl. I Petr. 3, 20 — **27ff** vgl. haer. 2, 8; I 175, 13ff u. die weiteren dort angeführten Stellen

V M

1 δεκαδύο V **12** ἄρτι auf Rasur V corr **13** συνεμίγη] συν durchgestrichen V corr ἐμίγη M **16** συστάσεως M; vgl. S. 73, 22 **20** διασεσῶσθαι aus διασέσωσται V corr **21** ἅμα αὐτῷ *] αὐτῷ ἅμα V M | δὲ Corn.] τε V M | σύ///ζυγον, ν ausradiert V corr **22** ὁμοίως τρεῖς am Rande nachgetragen V corr **24** * ⟨τῶν καιρῶν⟩ *

λαιωταί. τοῦ μὲν Χὰμ γένους τριάκοντα δύο καὶ τοῦ Ἰάφεθ δεκα-
πέντε, τοῦ δὲ Σὴμ εἰκοσιπέντε. καὶ οὕτως ὁ πύργος καὶ ἡ Βαβυλὼν
ἐγένετο. ἐκ τούτου διεσπάρησαν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν φυλαί τε καὶ 3
γλῶσσαι. καὶ ἐπείπερ οἱ ἑβδομήκοντα δύο ⟨οἱ⟩ τότε τὸν πύργον
5 οἰκοδομοῦντες ταῖς γλώσσαις διεσκεδάσθησαν, συγχυθέντες καὶ ἀπὸ
μιᾶς ἧς ᾔδεισαν *, ἐμπνευσθέντες ἐκ θεοῦ βουλήσεως ἄλλος ἄλλην
ἐσχήκασιν. ἐξ ὧνπερ καὶ μέχρι δεῦρο ἡ σύστασις τῶν λαλιῶν ἐνέ- 4
στηκεν, ὥστε ⟨τῷ⟩ βουλομένῳ | ἔνεστιν εὑρεῖν ἕκαστον ἀρχηγὸν P289
ἑκάστης γλώσσης. ὡς Ἰων[ν]ὰν μὲν τὴν Ἑλληνίδα ἔσχεν, ἐξ οὗπερ καὶ 5
10 Ἴωνες κέκληνται, οἱ τὴν παλαιὰν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ἔχοντες,
Θήρας δὲ ⟨τὴν⟩ τῶν Θρακῶν, Μοσὸχ τὴν Μοσσυνοίκων γλῶσσαν,
Θοβὲλ τὴν τῶν Θετταλῶν, Λοὺδ τὴν Λυδῶν, Γεφὰρ τὴν Γασφηνῶν,
Μιστρὲμ τὴν τῶν Αἰγυπτίων, Φοὺς τὴν τῶν Ἀξωμιτῶν, Ἀρμὼτ
τὴν τῶν Ἀράβων, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος, ἵνα μὴ καθ᾽ ἕνα λέγω,
15 ἰδίαν ἐνεπνεύσθη γλῶσσαν. καὶ οὕτως ἑκάστης γλώσσης ἡ διαδοχὴ
ἐν τῷ κόσμῳ πεπλάτυνται.

9. Πόθεν τοίνυν οὗτοι ἐψευδηγόρησαν αὐτῶν τὰ | ῥήματα, παρεν- 9,1 D287
θέντες τὴν ἑαυτῶν μυθοποιίαν, φανταζόμενοι καὶ ὀνειροπολοῦντες τὰ μὴ
ὄντα ὡς ὄντα καὶ τὰ ὄντα τῆς ἑαυτῶν διανοίας διασκεδαννύντες; ἀλλὰ
20 τὸ πᾶν τοῦ διαβόλου βούλημα ὃ ἐνεκίσσησε ταῖς τῶν ἀνθρώπων
ψυχαῖς. ἔστιν δὲ ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι ὡς ἐν πολλοῖς μὲν ἀτοπήμασι 2
τὸν ἄνθρωπον ἠπάτησε καὶ εἰς παρανομίαν κατέσπασεν, εἴς τε πορ-

1f vgl. Ancoratus c. 113, 3; I 138, 6 c. 113, 5; I 140, 1 c. 113, 1; I 137, 7 — **9** Ἰωνὰν Hippolyt Chronik § 60; S. 50 Bauer Refut. X 31, 4; S. 287, 23 Wendland; vgl. Panarion Anaceph. von Tom. 1 3, 7; I 164, 5ff — **11** Θήρας Hippolyt Chronik § 63; S. 52 Bauer Μοσὸχ Hippolyt Chronik § 169; S. 88 Bauer — **12** Θωβὲλ Hippolyt Chronik § 61; S. 52 Bauer Λοὺδ Hippolyt Chronik § 111; S. 68 Bauer Γεφὰρ (Γαθὲρ) Hippolyt Chronik § 168; S. 88 Bauer — **13** Μιστρὲμ Hippolyt Chronik § 95; S. 66 Bauer Φοὺς Hippolyt Chronik § 94; S. 66 Bauer; vgl. Panarion haer. 2, 13; I 176, 14 Ἀρμὼτ (Ἀρὰμ) Hippolyt Chronik § 178; S. 90 Bauer

V M

1f Ἰάφεθ . . . Σὴμ Pet.] Σὴμ . . . Ἰάφεθ V M **3** ἐκ τούτου *] ἐκ τούτων V M **4** ⟨οἱ⟩ * **6** * etwa ⟨ἀπαλλοτριωθέντες⟩ * **7** μέχρι auf Rasur V corr **8** ⟨τῷ⟩ * **9** Ἰων[ν]ὰν Dind. **11** ⟨τὴν⟩ Dind. | Μοσυνοίκων, σ drüber, οι auf Rasur V corr **12** Λοὺδ *] Ἐλοὺδ V M | τὴν[3] zweimal geschrieben M **13** Ἀξουμιτῶν V M **18** τὴν hineingeflickt V corr | μυθοποιίαν aus μυθοποιεια V corr **20** τοῦ] lies ⟨τοῦτο⟩ τοῦ? *, vgl. das in V M nachher folgende τοῦτο | βούλημα] wohl verderbt, lies etwa νόημα * | ὃ *] τοῦτο V M **22** κατέσπασεν] κατέστησεν M

νείας καὶ μοιχείας καὶ ἀσελγείας, εἰδωλομανίας τε καὶ γοητείας καὶ αἱματεκχυσίας, ἁρπαγάς τε καὶ ἀπληστίας, κυβείας τε καὶ ἀδηφαγίας καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐδαμοῦ δὲ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐτόλμησεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην φθέγξασθαι βλάσφημόν τινα λόγον
5 ἢ ἄνταρσιν ἐννοῆσαι. ἀνέμενεν γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. ὡς 3 λέγει »περὶ σοῦ γέγραπται ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε«. ἤκουεν γὰρ ἀεὶ τῶν προφητῶν καταγ- 4 γελλόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, λύτρωσιν ⟨τε⟩ ἐσομένην τῶν ἁμαρτησάντων καὶ διὰ Χριστοῦ μετανοούντων, ἐνόμιζέν τε τεύξασθαί
10 τινος ἐλέους. ὅτε δὲ εἶδεν ὁ τάλας τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενον αὐτοῦ 5 τὴν περὶ σωτηρίας ἐπι|στροφήν, ἀνοίξας τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἰδίου Ö532 δεσπότου τὴν βλασφημίαν ἐξήμεσε, τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοιαν ἐμβαλὼν ἀρνεῖσθαι μὲν τὸν ὄντα, τὸν δὲ μὴ ὄντα ζητεῖν. οὕτως τοίνυν 6 καὶ οὗτοι ἐλεγχθήσονται κατὰ πάντα τρόπον ἠπατημένοι. ὁ γὰρ
15 Σὴθ τέθνηκε καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ ἀναγέγραπται. βιώσας γὰρ ἔτη ἐννακόσια δεκαδύο τὸ χρεὼν ἀπέδωκε, γεννήσας υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή. κατὰ διαδοχὴν δὲ ὁ τούτου παῖς, | Ἐνὼς δὲ ἦν 7 P290 τούτῳ ὄνομα, καὶ αὐτὸς βιώσας ἔτη ἐννακόσια πέντε ὑπήλλαξε τὸν καθ' ἡμᾶς βίον, γεννήσας υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ὡς ἔχει ἡ αὐτὴ βίβλος
20 τῆς ἀληθείας.

10. Πόθεν τοίνυν ὁ Σὴθ ὁ τότε τελευτήσας, οὗ καὶ υἱοὶ κατὰ 10, 1 διαδοχὴν βιώσαντες τοῦ βίου ἐπαύσαντο, | εὑρεθήσεται κύριος ὁ ἀπὸ D288 Μαρίας γεννηθεὶς τῆς ἀειπαρθένου εὐδοκήσας ἐπὶ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων, ὁ γεννηθεὶς ἀχρόνως, ὁ ὢν πρὸς τὸν πατέρα ἀεί, ἐνυπόστα-
25 τος θεὸς λόγος, ἐλθὼν δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν καὶ εἰς ἑαυτὸν 2

3 ff vgl. Irenaeus adv. haer. V 26, 2; II 396 f Harvey *καλῶς ὁ Ἰουστῖνος ἔφη ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν θεόν, ἅτε μηδέπω εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατάκρισιν διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς καὶ ἀλληγορίαις κεῖσθαι. μετὰ δὲ τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων μαθὼν ἀναφανδόν, ὅτι πῦρ αἰώνιον αὐτῷ ἡτοίμασται κατ' ἰδίαν γνώμην ἀποστάντι τοῦ θεοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ἀμετανοήτως παραμείνασι ἐν τῇ ἀποστασίᾳ, διὰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων βλασφημεῖ τὸν τὴν κρίσιν ἐπάγοντα κύριον* — **6** Matth. 4, 6 — **15** vgl. Gen. 5, 8. 7 — **18** vgl. Gen. 5, 11. 10

V M

2 *ἀπληστίας* aus *ἀπληστείας* V corr *ἀπληστείας* M **4** *ἐρίσαι* hinter *φθέγξασθαι* durchgestrichen V corr **7** *ἤκουσεν* M **8** *τοῦ* < V | ⟨*τε*⟩ * **12** *ἐμλαβὼν* wohl aus *ἀναλαβὼν* V corr **13** nach *ὄντα*[1] ein Wort (*θεὸν*?) ausradiert V corr **21** *τότε*] *πότε* M **24** *ὁ*[1] + ⟨*ἐκ πατρὸς*⟩? * **25** *ἐσχάτου*, *ου* aus *ων* V corr

δὲ ἀναπλασάμενος ἀπὸ μήτρας παρθενικῆς σάρκα καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν εἰληφὼς οὕτως ἐνανθρωπήσας τελειότατα, κηρύξας ἡμῖν 3 ζωῆς τὰ μυστήρια, δικαιοσύνης τε ἐργάτας τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καταστήσας καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν δι' ἑαυτοῦ τε καὶ δι' αὐτῶν παι-
5 δεύσας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐ τὰ τῶν Σηθιανῶν ἀποκαλύψας οὐδὲ Σὴθ ἑαυτὸν ὀνομάσας, ὡς οὗτοι ληροῦντες καὶ μέθῃ τινὶ συνεχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασι;

Τὰ δὲ νῦν συντόμου οὔσης τῆς * αἱρέσεως, οὐκ ἐνδεηθεὶς ἐπεκτεῖ- 4 ναι τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀρκοῦμαι τοῖς παροῦσι μόνοις. εὔτρωτος
10 γὰρ ἡ τούτων ἄνοια καὶ ἑαυτὴν δυναμένη τε ἐλέγξαι καὶ φωρᾶσαι, οὐ μόνον περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγωγῆς καὶ σεσυκοφαντημένης διδασκαλίας τοῦ τὸν Σὴθ αὐτὸν νομίζειν τε καὶ διαβεβαιοῦσθαι εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν δύο ἀνθρώπων ὑπόθεσιν. εἰ γὰρ αἱ 5 δυνάμεις ἄνωθεν ἐσχήκασι τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν ἄνευ τῆς μιᾶς, ἣν δὴ
15 καὶ Μητέρα φάσκουσι τῶν ὅλων εἶναι, ἐγένετό τε καὶ ἐπράχθη τὰ ὑπὸ τῶν δύο πραχθέντα. εὑρίσκεται γὰρ ἡ μία αἰτία τῶν δύο δυνάμεων, καὶ ἄνευ αὐτῆς μηδὲν τῶν γενομένων γεγονέναι. καὶ ἀναδρα- 6 μοῦνται πάλιν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν ἕνα εἶναι δεσπότην τῶν πάντων καὶ δημιουργὸν καὶ κτιστὴν τῶν ὅλων, ἅπαξ μιᾶς δεικνυμένης ἀρ-
20 χῆς. ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης τῆς αἱρέσεως ταῦτα φήσαντες καὶ ἀπο- 7 καλύψαντες τὸν ἰὸν τῆς | ἑρπετώδους αὐτῶν ἐκ γένους ἀσπίδων Ö534 γονῆς, ἐφ' ἑτέραν πάλιν ἴωμεν, ἀγαπητοί, τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ τῆς πραγματείας. | P291 D289

Κατὰ Ἀρχοντικῶν $\overline{\kappa}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\mu}$.

25 1. Ἀρχοντικῶν τις αἵρεσις τούτοις ἕπεται, οὐκ ἐν πολλοῖς δὲ **1, 1** τόποις αὕτη φέρεται ἢ μόνον ἐν τῇ Παλαιστινῶν ἐπαρχίᾳ· μετήνεγκαν δὲ τὸν αὐτῶν ἰὸν ἤδη που καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ τοῦτο τὸ ζιζάνιον ἤδη ἔσπαρται ὑπὸ ἀνδρός 2 τινος ἐπιδημήσαντος τῇ Παλαιστινῶν γῇ ἀπὸ Ἀρμενίας ἐν χρόνοις
30 Κωνσταντίου περὶ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, Εὐτάκτου ὀνόματι, μᾶλλον δὲ ἀτάκτου τὸν τρόπον καὶ μαθόντος τὴν κακοδιδασκαλίαν ταύτην,

V M

2 καὶ ἐλθὼν nach εἰληφὼς durchgestrichen Vcorr < M | ἐνανθρωπήσας *] ἐνηνθρώπησεν V M | τελειότητα M 8 * ⟨ἀνατροπῆς τῆς⟩ * 14 ἣν δὴ U] ἤδη V ἢν δὴ M 23 Unterschrift κατὰ Σηθιανῶν V M 24 κατὰ Ἀρχοντικῶν εἰκοστὴ ἡ καὶ $\overline{\mu}$ V M 27 αὐτῶν aus αὐτὸν Vcorr 30 Κωνσταντί///ου, ν ausradiert Vcorr

εἶτα ἐπανελθόντος εἰς τὰ οἰκεῖα καὶ διδάξαντος. μετέλαβεν δέ, 3
ὡς ἔφην, ἐν Παλαιστίνῃ ὡς ἀπὸ ἀσπίδος ἰὸν ἀπὸ Πέτρου τινὸς γέ-
ροντος, ἀναξίως Πέτρου καλουμένου, ὃς κατῴκει ἐν τῇ τῆς Ἐλευ-
θεροπόλεως ⟨καὶ⟩ Ἱερουσαλὴμ ἐνορίᾳ, ἐπέκεινα τῆς Χεβρὼν σημείοις
5 τρισί· Καφαρβαριχὰ τὴν κώμην καλοῦσιν. οὗτος ὁ γέρων τὰ πρῶτα 4
ἔνδυμα εἶχεν ἔκπληκτον, ὑποκρίσεως γέμον· ἔξωθεν μὲν γὰρ ἀληθῶς
κῴδιον προβάτου ἠμφίεστο, ἠγνοεῖτο δὲ ἔνδοθεν λύκος ὑπάρχων
ἅρπαξ. ἀναχωρητὴς γὰρ ἐδόκει εἶναι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ καθεζόμενος,
ὃς πολλοὺς δῆθεν συνήγαγεν εἰς ἀπόταξιν καὶ πατὴρ δῆθεν διά τε
10 τὸ γῆρας καὶ τὸ σχῆμα ἐκαλεῖτο, τά τε αὐτοῦ ὑπάρχοντα πτωχοῖς
διένειμεν καὶ καθ' ἡμέραν ἐλεημοσύνας ἐποίει. ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ 5
αὐτοῦ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν ἐξητάσθη, ἐπὶ Ἀετίου δὲ τοῦ ἐπισκόπου
κατηγορηθεὶς καὶ ἐλεγχθεὶς τότε τὴν τῶν Γνωστικῶν μετιὼν αἵρεσιν
καθῃρέθη ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου (ἦν γὰρ κατασταθείς ποτε πρεσβύ-
15 τερος), τοῦ τε τόπου μετὰ τὸν ἔλεγχον ὑπὸ Ἀετίου ἐδιώχθη καὶ
ἀπελθὼν κατῴκησεν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἐν Κωκάβῃ, ἔνθα αἱ τῶν Ἐβιωναίων
τε καὶ Ναζωραίων ῥίζαι ἐνήρξαντο, ὡς καὶ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσι | D290
περὶ τοῦ τόπου τούτου ἐσήμανα. ὕστερον δὲ ὡς σωφρονισθεὶς πρὸς 6
τὸ γῆρας πάλιν ἐπανῆλθε, φέρων ἑαυτῷ ταύτην τὴν ἰοβολίαν κρύβδην
20 καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγνοούμενος, ἕως ὅτε εἰς ἔσχατον ἀφ' ὧν εἰς ὦτά
τινων ἐψιθύρισε ῥημάτων ἐλεγχθεὶς τοιοῦτος ὑφ' ἡμῶν ἀνεθεματίσθη
καὶ ἐλήλεγκται διὰ τῆς ἡμῶν βραχύτητος. καὶ ἐκάθισεν ἐν τῷ σπη- 7
λαίῳ λοιπόν, βδελυχθεὶς ὑπὸ πάντων καὶ μονωθεὶς ἀπὸ τῆς ἀδελφό-
τητος | καὶ ἀπὸ πλείστων τῶν τῆς ζωῆς ἑαυτῶν ἐπιμελομένων. P292
25 πρὸς τοῦτον τὸν γέροντα καταχθεὶς ὁ προειρημένος Εὔτακτος, εἴ γε 8
Εὔτακτος, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διερχό|μενος καὶ μεταλαβὼν τῆς τοῦ Ö536
γέροντος κακοδιδασκαλίας, ὡς μεγάλην ἐμπορίαν τὸ δηλητήριον τοῦτο

2 vgl. haer. 23, 7, 2; I 255, 21 ἀσπὶς παρ' ἐχίδνης ἰὸν δανειζομένη — **6f** vgl. Matth. 7, 15 — **16** vgl. haer. 29, 7, 7; I 330, 4ff u. die andern dort angeführten Stellen

V M

2 ἰὸν + ⟨δεχόμενος, τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν⟩? * **3f** Ἐλευθερο///πόλεως, υ ausradiert V corr **4** ⟨καὶ⟩ Pet. **5** κα///φαρβαριχά, 1 Buchstabe ausradiert V **7** κόδιον V | ἔνδο///θεν, ο aus ω V corr **15** nach ὑπὸ 3 Buchstaben ausradiert V **16** Κωκάβῃ *] Κωχάβῃ V M | αἱ drübergeschrieben V corr **21** ὑφ', υ auf Rasur V corr **23** βδελλυχθεὶς, erstes λ durchgestrichen V corr | ὑπό, υ auf Rasur V corr **24** ἐπιμελο///μένων, υ ausradiert V corr ἐπιμελουμένων M **25f** εἴγε Εὔτακτος nachgetragen V corr **26** Ἄτακτος M | ἐρχόμενος M

λαβὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἀπεκόμισεν· ἦν γὰρ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας ὡς ἔφην ὁρμώμενος, τῶν Σατάλης πλησίον τόπων. ἐπανελθὼν γοῦν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα πολλοὺς ἔχρανε τῆς αὐτῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, προσφθαρεὶς τισι πλουσίοις συγκλητικῇ τέ τινι καὶ 5 ἄλλοις περιβλέπτοις, δι᾽ ὧν διαφανῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἐκεῖσε ἀπώλεσε. τάχιον δὲ αὐτὸν ὁ κύριος τοῦ βίου ἐξήλειψεν, πλὴν ὅτι ἔσπειρε τὸ ἑαυτοῦ ζιζάνιον. 9

2. Καὶ οὗτοι δὲ ὁμοίως βίβλους ἑαυτοῖς ἐπλαστογράφησάν τινας ἀποκρύφους, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ Συμφωνίαν 10 μικρὰν δῆθεν βιβλίον καλοῦσι, τὸ δὲ μεγάλην Συμφωνίαν. ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία ἑαυτοῖς ἐπισωρεύουσιν * οἷς ἐὰν συντύχωσιν, ἵνα δόξωσι τὴν ἑαυτῶν πλάνην διὰ πολλῶν βεβαιοῦν, ἐπισυνεισφέρεσθαι. ἤδη δὲ καὶ τοῖς Ἀλλογενέσι καλουμένοις κέχρηνται· βίβλοι γάρ εἰσιν οὕτω καλούμεναι. λαμβάνουσι δὲ λαβὰς ἀπὸ τοῦ Ἀναβατικοῦ Ἠσαΐα, 15 ἔτι δὲ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποκρύφων. τὸ δὲ πᾶν ἐκ τοῦ Συμφωνία καλουμένου βιβλίου *, ἐν ᾧ ὀγδοάδα τινὰ λέγουσιν εἶναι οὐρανῶν καὶ ἑβδομάδα, εἶναι δὲ καθ᾽ ἕκαστον οὐρανὸν | ἄρχοντας· καὶ τοὺς μὲν εἶναι εἰς τοὺς ἑπτὰ οὐρανούς, καθ᾽ ἕνα οὐρανὸν ἕνα ἄρχοντα, τάξεις δὲ εἶναι ἑκάστῳ ἄρχοντι, καὶ τὴν Μητέρα τὴν φωτεινὴν ἀνωτάτω 20 ἐν τῷ ὀγδόῳ εἶναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις. καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν κατὰ τὰ σώματα κεχραμμένοι ἀσελγείᾳ τυγχάνουσιν, ἄλλοι δὲ δῆθεν προσποιητὴν νηστείαν ὑποκρίνονται ἀπατῶσί τε τοὺς ἀφελεστέρους ἀνθρώπους, προσχήματι μοναζόντων ἀποταξίαν τινὰ σεμνυνόμενοι. φασὶ δὲ εἶναι καθ᾽ ἕκαστον οὐρανόν, ὡς προεῖπον, ἀρχὴν καὶ ἐξου- 25 σίαν καὶ ἀγγελικάς τινας ὑπηρεσίας, ἑκάστου ἄρχοντος ἑαυτῷ γεγεννηκότος καὶ πεποιηκότος ὑπηρεσίαν· μὴ εἶναι δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν, ἀλλὰ μόνον ψυχῆς. ἀναθεματίζουσίν τε τὸ λουτρόν, κἄν τε εἶέν τινες ἐν αὐτοῖς προειλημμένοι καὶ βεβαπτισμένοι. τήν τε τῶν μυστηρίων μετοχὴν καὶ ἀγαθότητα ἀθετοῦσιν ὡς ἀλλοτρίαν οὖσαν καὶ εἰς

(2, 1 — 2 — 3 — D291 — 4 — 5 — 6)

13 Ἀλλογενεῖς vgl. haer. 39, 5, 1 u. unten c. 7, 1 u. 4 — 14 Ἀναβατικὸν Ἠσαΐα vgl. haer. 67, 3, 4 — 15ff vgl. Bousset, Hauptprobleme S. 15ff

V M

2 πλησίων M 8 ὁμοίως *] ὅμως VM 10 μικρὰν *] μικρὸν VM | δὲ] δὴ V | μεγάλην *] μέγα VM 11 * etwa ⟨ἅπερ εἰώθασι⟩ * 16 * etwa ⟨περὶ τῆς αὐτῶν αἱρέσεως ἔστιν ἰδεῖν⟩ * | ᾧ oben drüber Vcorr 17 οὐρανῶν nachgetragen Vcorr 20 αἱρέσεις + ⟨δογματίζουσιν⟩? * | αὐτῶν Corn.] αἱ τῶν VM 22 τε *] δὲ VM 28 προηλειμμένοι aus προειλημμένοι Vcorr προειλειμμένοι M; προειλημμένοι καὶ βεβαπτισμένοι = vorher getauft

ὄνομα | Σαβαὼθ γεγενημένην· αὐτὸν γὰρ θέλουσιν εἶναι κατά τινας P 293
τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἐν τῷ ἑβδόμῳ οὐρανῷ τυραννοῦντα καὶ κατὰ
τῶν ἄλλων κατισχύοντα. βρῶμα δὲ λέγουσιν εἶναι ἀρχῶν καὶ ἐξου- 7
σιῶν τὴν ψυχήν, ἄνευ δὲ αὐτῆς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ζῆν, διὰ τὸ ἀπὸ
5 τῆς ἄνωθεν ἰκμάδος αὐτὴν εἶναι καὶ δύναμιν αὐτοῖς παρέχειν. ἐν 8
γνώσει δὲ ταύτην γενομένην καὶ φυγοῦσαν τὸ βάπτισμα τῆς ἐκκλησίας
καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σαβαὼθ τοῦ τὸν νόμον δεδωκότος ἀνιέναι καθ᾽
ἕκαστον οὐρανὸν καὶ | ἀπολογίαν διδόναι ἑκάστῃ ἐξουσίᾳ καὶ οὕτως Ö 538
ὑπερβαίνειν πρὸς τὴν ἀνωτέραν Μητέρα καὶ Πατέρα τῶν ὅλων, ὅθεν
10 δὴ κατῆλθεν εἰς τόνδε τὸν κόσμον. ἤδη δὲ εἶπον ὡς ἀναθεματί- 9
ζουσι τὸ βάπτισμα, ὡς »μυῖαι θανατοῦσαι σαπριοῦσαι σκευασίαν ἐλαίου
ἡδύσματος«, ὡς ἐπὶ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἡ παραβολὴ τῷ
Ἐκκλησιαστῇ εἴρηται. μυῖαι γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς θανατοῦσαι καὶ
θάνατον ἐμποιοῦσαι καὶ σαπρίζουσαι τὸ μυρεψικὸν ἔλαιον τοῦ ἡδύσ-
15 ματος, τὰ ἅγια | τοῦ θεοῦ μυστήρια τὰ ἐν τῷ λουτρῷ ἡμῖν εἰς ἄφεσιν D 292
ἁμαρτιῶν κεχαρισμένα.

3. Θαυμάσειε δ᾽ ἄν τις εὑρὼν καὶ παρὰ τοῖς φυσιολόγοις τινὰ 3, 1
ὠφελείας ἔμπλεα, ἀπεικασθεὶς τῇ τῆς μελίττης συνέσει, τῆς ἐφ᾽ ἅπαντα.
μὲν τὰ βλαστήματα ἐφιζανούσης, τὰ χρήσιμα δὲ ἑαυτῇ ἐπισυναγούσης
20 ὁ γὰρ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδαμόθεν ζημιοῦται, ἀλλ᾽ ἢ πανταχόθεν 2
κερδαίνει, ἀσύνετος δὲ ζημιωθήσεται, ὡς καὶ ὁ ἅγιος προφήτης λέγει
»τίς συνετὸς καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ ᾧ λόγος κυρίου ἐστί, καὶ γνώ-
σεται αὐτά, ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, ἀσεβεῖς δὲ ἀσθενήσουσιν ἐν
αὐταῖς;« εὕρομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς καλουμένοις φυσιολόγοις, 3
25 μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν, ὡς τὸ τῶν κανθάρων γένος τὸ παρά
τισι βυλάρων καλούμενον, συνήθειαν ἔχει ἐν τῇ δυσωδίᾳ καὶ κόπρῳ
ἀνακυλίεσθαι· καὶ αὕτη αὐτοῖς τροφή τε καὶ ἐργασία, ἄλλοις δὲ τὴν
αὐτὴν τούτων βορβορώδη τροφὴν εἰς μὲν ἐπάχθειαν καὶ δυσοδμίαν *.
καὶ μελίσσαις μὲν αὕτη ἡ κόπρος καὶ δυσωδία θάνατος, βυλάροις δέ 4
30 ἐστιν ἐργασία καὶ τροφὴ καὶ πραγματεία. ταῖς δὲ μελίσσαις τοὐ-
ναντίον ἡ εὐοδμία καὶ τὰ ἄνθη καὶ τὰ μύρα εἰς ἀναψυχήν, κτῆσιν

1 vgl. haer. 25, 2, 2f; I 269, 4ff u. haer. 26, 10, 3; I 287, 7f — **3** vgl. haer. 26, 10, 8; I 288, 8 — **11** vgl. Pred. 10, 1 — **22** Hos. 14, 10

V M

1 *αὐτὸν* *] *ταὐτὸν* V M; *τοῦτον* Pet. **3** *κατισχύοντας*, ς angeflickt V corr *κατισχύοντα* aus *ἐνισχύοντα* M **8** *διδόναι* aus *δεδωκέναι* V corr **11** *θανατ///οῦσαι*, ι getilgt M | *σαπριοῦσαι*] lies wohl *σαπριοῦσι* * **13** *θανατ///οῦσαι*, ι getilgt V corr **28** *δυσοσμίαν* M | * etwa ⟨*γίνεσθαι δῆλον*⟩ * **30** *καὶ*² < V **31** *κτῆσιν* *] *κτίσιν* V M

τε καὶ ἐδωδήν, εἰς ἐργασίαν τε καὶ πραγματείαν, τοῖς δὲ κανθάροις τοῖς προειρημένοις εἴτ' οὖν βυλάροις ἐναντία τὰ τοιαῦτα. | ὁ γὰρ βουλόμενος τούτους δοκιμάσαι, ὥς φασιν οἱ φυσιολόγοι, ἀπὸ μύρου (φημὶ δὲ ὀποβαλσάμου ἢ νάρδου) λαβὼν καὶ προσενέγκας τοῖς κανθάροις 5 θάνατον αὐτοῖς ἐμποιεῖ· εὐθὺς γὰρ τελευτῶσι, μὴ φέροντες τὴν εὐωδίαν. οὕτω καὶ οὗτοι τῆς μὲν λαγνείας καὶ πορνείας καὶ κακίας ὀρεγόμενοι εἰς τὰ πονηρὰ ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα, πλησιάσαντες δὲ τῷ ἁγίῳ λουτρῷ καὶ τῇ εὐοδμίᾳ ἀποθνήσκουσιν, εἰς τὸν θεὸν βλασφημοῦντες καὶ τὴν αὐτοῦ κυριότητα ἀθετοῦντες. | (5 P294; 6; D293)

10 4. Ἐκ μιᾶς δὲ ἢ δύο μαρτυριῶν αὐτοὺς ἀνατρέψομεν. εἰ γὰρ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι εἰσὶ καλούμεναι, οὐκ ἐκτὸς θεοῦ αὗται γεγόνασι, μάλιστα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οἶδεν γὰρ ἡ γραφὴ λέγειν ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, οὐκ εἰς ἐναντιότητα τεταγμένους, ἀλλὰ »λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονο-15 μεῖν σωτηρίαν«. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καθ' ἑκάστην βασιλείαν πολλαὶ ἀρχαί, ἀλλὰ ὑπὸ ἕνα βασιλέα. »αἱ γὰρ οὖσαι ἐξουσίαι ἐκ θεοῦ τεταγμέναι | εἰσίν«, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος· »ὥστε οὖν ὁ ἀνθιστάμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς 20 ἀληθείας, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. θέλεις δέ, φησί, τὴν ἐξουσίαν μὴ φοβεῖσθαι; τὸ καλὸν ποίει καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ· διάκονος γάρ ἐστιν εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐκ θεοῦ τεταγμένος τῷ τὸ κακὸν πράττοντι«. καὶ ὁρᾷς ὡς ἡ ἐξουσία αὕτη ἡ κοσμικὴ ἐκ θεοῦ τέτακται, καὶ μαχαίρας ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν· οὐκ 25 ἀλλαχόθεν δέ ποθεν, ἀλλὰ ἐκ θεοῦ εἰς ἐκδίκησιν. καὶ οὐ δυνάμεθα λέγειν διὰ τὸ εἶναι ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἐν κόσμῳ τὸν βασιλέα τούτων μὴ εἶναι βασιλέα, ἀλλὰ εἶναι ⟨μὲν⟩ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, εἶναι δὲ καὶ τὸν τούτων βασιλέα. ὡς οὖν ἐπὶ γῆς ὁρῶμεν (δέδεικται γάρ) οὐκ ἐναντίας τὰς ἀρχὰς τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὑποτεταγμένας εἰς (4, 1; 2; 3; Ö540; 4; 5; 6)

3 vgl. Aelian de nat. an. I 38 — **9** vgl. Judas 8 — **10f** vgl. I Kor. 8, 5 Röm. 13, 1 — **13** Hebr. 1, 14 — **16—23** Röm. 13, 1—4

V M

3 τούτους aus τοιούτους Vcorr **3f** φημὶ δὲ nachgetragen Vcorr **4** ὀποβαλσάμου, ὀ aus ἀ Vcorr ἀπὸ βαλσάμου M **6** λαγνείας auf Rasur Vcorr γαλήνης M **7** πλησιάσαντες, πλησια auf Rasur Vcorr **8** τῷ ἁγίῳ λουτρῷ aus τὸ ἅγιον λουτρὸν Vcorr | τῇ εὐοδμίᾳ aus τὴν εὐοδμίαν Vcorr **9** αὐτοῦ *] αὐτῶν V M **11** αὗται aus αἱ αὐταὶ Vcorr **16** αἱ γὰρ auf Rasur Vcorr **21** ἐξ nachgetragen Vcorr **25** ἀλλ' M **27** ⟨μὲν⟩ * **28** δὲ hineingeflickt Vcorr **29** γὰρ hineingeflickt Vcorr < M

διοίκησιν παντὸς τοῦ βασιλείου καὶ εἰς εὐταξίαν γῆς, ἔνθα φόνοι καὶ μάχαι, ἄγνοιαί τε καὶ διδασκαλίαι, εὐνομίαι τε καὶ παρανομίαι. καὶ τούτου χάριν εἰσὶν ἐξουσίαι, ἵνα εἰς εὔτακτον σύνταξιν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ θεοῦ καλῶς καταταχθῇ καὶ 5 *οἰκονομηθῇ, — οὕτω καὶ ἐν οὐρανῷ, μάλιστα δὲ ἐξαιρέτως ἐκεῖ, ἔνθα* 7 *οὐ φθόνος οὐ ζῆλος οὐ παρανομία οὐκ ἐναντιότης οὐ στάσις οὐχ ὅρκος | οὐχ ἁρ|παγὴ οὐδέ τι ἕτερον τῶν τοιούτων, ἐξουσίαι τεταγμέναι* D294 P295 *εἰσὶ δι' ἄλλην πραγματείαν. ποίαν δέ φημι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸν ῥυθμὸν* 8 *τοῦ ὕμνου, διὰ τὴν ἄνω ἀκήρατον δοξολογίαν, δι' ἣν ἠθέλησεν ὁ* 10 *ἄφθονος ἡμῶν θεὸς καὶ βασιλεὺς χαρίσασθαι ἑκάστῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων δόξαν προσήκουσαν, ἵνα τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ φαιδρὸν καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἔκπληκτον ἀεὶ δοξάζηται. σαφῶς τοίνυν ἐκεῖνοι πεπλάνηνται, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἀγνοήσαντες.*

5. *Φασὶ δὲ οὗτοι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται, τὸν διάβολον* 5, 1 15 *εἶναι υἱὸν τῆς ἑβδόμης ἐξουσίας τουτέστι τοῦ Σαβαώθ. εἶναι δὲ τὸν Σαβαὼθ θεὸν τῶν Ἰουδαίων, τὸν δὲ διάβολον πονηρὸν αὐτοῦ υἱόν, ὄντα δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐναντιοῦσθαι τῷ ἰδίῳ πατρί. καὶ τὸν αὐτοῦ* 2 *πατέρα μήτε τοιοῦτον εἶναι μήτε πάλιν εἶναι τὸν ἀκατάληπτον θεόν, ὃν Πατέρα φασίν, ἀλλὰ ἀριστερᾶς εἶναι ἐξουσίας. ἕτερον δὲ πάλιν* 3 20 *μῦθον λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι, ὅτι, φησίν, ὁ διάβολος ἐλθὼν πρὸς τὴν Εὔαν συνήφθη αὐτῇ ὡς ἀνὴρ γυναικὶ καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τόν τε Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ. διὸ ἐπανέστη ὁ εἷς τῷ ἑνί, διὰ ζῆλον ὃν εἶχον* 4 *πρὸς ἀλλήλους, | οὐχὶ διὰ τό πως εὐηρεστηκέναι τὸν Ἄβελ θεῷ, ὡς* Ö542 *ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἕτερον πλαζόμενοι λόγον λέγουσιν· ἐπειδή, φησίν,* 25 *ἐρῶντες ἦσαν ἀμφότεροι τῆς ἀδελφῆς τῆς ἰδίας αὐτῶν, τούτου χάριν ἐπανέστη ὁ Κάϊν τῷ Ἄβελ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν. φύσει γὰρ αὐτούς φασιν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου ὡς προεῖπον γεγενῆσθαι.*

φέρουσι δὲ μαρτυρίας, ὅταν θελήσωσιν ἀπατᾶν τινας, ἀπὸ τῶν 5 *θείων βιβλίων, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ μοι αἱρέσει τοῦτο εἴρηται, ⟨ὅτι⟩ ὁ* 30 *σωτὴρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν »ὑμεῖς ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἐστε« καὶ »ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«· ἵνα δῆθεν εἴπωσι ⟨ἐκ⟩ τοῦ διαβόλου εἶναι | τὸν Κάϊν,* 6 D295

14 vgl. haer. 25, 5, 3; I 273, 5 u. haer. 37, 4, 4; II 56, 5ff — **29** vgl. haer. 38, 4, 2; II 66, 31ff — **30** Joh. 8, 44

V M

6 *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **7** *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **12** *ἀκατάλη///πτον, μ* ausradiert V **21** *αὐτῆς* *] *αὐτοῦ* V M **23** *πως* *] *ὡς* V M **24** *πλαζόμενοι* *] *πλαζόμενον* V M **29** ⟨*ὅτι*⟩ * **32** ⟨*ἐκ*⟩ *τοῦ διαβόλου* *] *τὸν διάβολον* V M

ἐπειδὴ εἴρηκεν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν καὶ *, ἵνα δείξῃ 7
πατέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι τὸν διάβολον, τοῦ δὲ διαβόλου εἶναι πατέρα
τὸν ἄρχοντα τὸν ψεύστην, ὃν βλασφημοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφα-
λῆς φασιν αὐτὸν εἶναι τὸν Σαβαὼθ οἱ ἀνόητοι, νομίζοντες ὄνομα 8
5 εἶναι [τοῦ] θεοῦ τινὸς τὸ Σαβαώθ. ὡς ἤδη καὶ ἐν ταῖς πρότερον
αἱρέσεσι διὰ πλάτους ἡμῖν πεπραγμάτευται περὶ ἑρμηνείας τοῦ Σαβαὼθ
καὶ ἄλλων ὀνομασιῶν, τοῦ τε Ἠλὶ καὶ τοῦ Ἐλωείμ, | τοῦ τε Ἢλ καὶ P296
τοῦ Σαδδαῒ τοῦ τε Ἐλλιὼν τοῦ τε Ῥαββωνὶ τοῦ τε Ἰὰ τοῦ τε Ἀδω-
ναῒ τοῦ τε Ἰαβέ. ὡς ὀνομασίαι εἰσὶ δοξολογιῶν ἅπασαι ἑρμηνευόμεναι 9
10 καὶ οὐκ ὀνόματά ἐστι θετὰ ὡς εἰπεῖν τῇ θεότητι, ἅτινα καὶ ἐνταυ-
θοῖ σπουδασθήσονται ἑρμηνευθέντα κεῖσθαι· τὸ Ἢλ θεός, τὸ 10
Ἐλωεὶμ θεὸς ἀεί, τὸ Ἠλὶ θεός μου, τὸ Σαδδαῒ ὁ ἱκανός, τὸ Ῥαββωνὶ
ὁ κύριος, τὸ Ἰὰ κύριος, τὸ Ἀδωναῒ ὁ ὢν κύριος, τὸ Ἰαβὲ ὃς ἦν καὶ
ἔστιν ὁ ἀεὶ ὤν, ὡς ἑρμηνεύει τῷ Μωυσῇ »ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με, ἐρεῖς
15 πρὸς αὐτούς«, καὶ τὸ Ἐλλιὼν ὕψιστος, καὶ τὸ Σαβαὼθ δυνάμεων
ἑρμηνεύεται. κύριος οὖν Σαβαὼθ κύριος τῶν δυνάμεων. πάντῃ γὰρ 11
⟨κύριος⟩ πρόσκειται ὅπου τοῦ Σαβαὼθ ὄνομα λέγει ἡ γραφή· ⟨ἡ γὰρ
γραφὴ⟩ οὐ μόνον ἐκφωνεῖ λέγουσα· »εἶπέ μοι Σαβαὼθ ἢ ἐλάλησε Σα-
βαώθ«, ἀλλὰ εὐθὺς λέγει κύριος Σαβαώθ. οὕτως γὰρ ἡ Ἑβραῒς φά-
20 σκει »Ἀδωναῒ Σαβαώθ«, ὅπερ ἑρμηνεύεται κύριος τῶν δυνάμεων.

6. Καὶ μάτην παρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὁμοίοις κατὰ τὴν τύφλω- 6, 1
σιν τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ καλῶς εἰρημένα συκοφαντεῖται. οὔτε γὰρ 2
περὶ διαβόλου τῷ σωτῆρι ἐν τῷ πρὸς Ἰουδαίους λόγῳ εἴρηται, ὡς
παντί τῳ σαφὲς εὑρίσκεται τῷ τῇ ἀληθείᾳ ἀκολουθοῦντι, ἀλλὰ διὰ
25 τὸν Ἰούδαν αὐτοῖς ἔλεγε τὸ ῥῆμα. οὐκ ἦσαν γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, 3
τοῦ αὐτὸν ὑποδεξαμένου ὑπὸ τὴν δρῦν τῆς Μαμβρῆ πρὸ τῆς ἐνσάρ-
κου αὐτοῦ παρουσίας, | ἀλλὰ υἱοὺς ἑαυτοὺς κατεδίκασαν γενέσθαι τῆς D296
τοῦ Ἰούδα προδοσίας, τοῦ ὑπὸ τοῦ κυρίου σατανᾶ καὶ διαβόλου

1 Joh. 8, 44 — **5** vgl. haer. 26, 10, 11ff; I 288, 18ff — **14f** Exod. 3, 14 —
22 vgl. haer. 38, 4, 9; II 67, 23ff

V M

1 * ⟨ὅτι ψεύστης ἦν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν⟩ *, vgl. Z. 3 τὸν ψεύστην u. S. 67, 1 **5** [τοῦ] * | τινὸς Pet.] τινὲς V M | τὸ *] τὸν V M **7** τοῦ τε¹] τοῦτο M | Ἐλωείμ *, vgl. Z. 12] Ἐλωί V M **9** Ἰανέ M | nach ὀνομασίαι noch einmal ὡς, durchgestrichen V corr **13** Ἰανὲ M **14** ὁ¹ *] καὶ V M **16** vor οὖν + ὁ M | πάντῃ Pet.] παντὶ V M **17** ⟨κύριος⟩ * **17f** ⟨ἡ γὰρ γραφὴ⟩ * **21** μάτην Pet.] μετὰ τὴν V M **24** τῳ aus τὸ V corr τὸ M **26** τῆς¹ *, vgl. I 216, 23] τὴν V M | Μαμβρὶ M **28** προδο///σίας, ο aus ω V corr

ὠνομασμένον, ὡς λέγει »οὐχὶ δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην, καὶ εἷς ἐξ Ö 544
ὑμῶν ἐστιν διάβολος;« καὶ τούτου ἕνεκα τὰ τῆς αὐτοῦ κακοτροπίας 4
ὁ κύριος ἑρμηνεύων ἔλεγεν ὅτι »ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων
λαλεῖ«, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ εὐαγγέλιον λέγει ὅτι »κλέπτης ἦν καὶ τὸ
5 γλωσσόκομον αὐτὸς ἐβάσταζεν«. οὗτος οὖν ὁ διάβολος κληθεὶς 5
Ἰούδας πατέρα ἔσχε τὸν Κάϊν, διὰ ψεύδους ἀπατήσαντα τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ Ἄβελ καὶ ἀποκτείναντα, ὡς καὶ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου
»ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;« ψευδόμενος ἔλεγεν »οὐκ οἶδα«. εἰκότως 6
οὖν καὶ οὗτος τὸν φύσει διάβολον μιμησάμενος τοῖς τρόποις υἱὸς
10 αὐτοῦ κατ' ἀξίαν ἀνηγόρευται ὑπὸ τοῦ σωτῆρος. »ᾧ γὰρ ἥττηταί
τις, τούτῳ καὶ δεδούλωται,« καὶ ἡμῶν δὲ ἕκαστος ὁτιοῦν ἂν ἐπι-
τελέσῃ, τοὺς τοῦτο προτετελεκότας πατέρας ἕξει μιμησάμενος. σαφῶς 7 P 297
τοίνυν ἐφράσθη ἡ παρὰ τοῦ κυρίου λεχθεῖσα ῥῆσις ὅτι »ὑμεῖς τέκνα
ἐστὲ τοῦ διαβόλου« καὶ πάλιν »ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων
15 λαλεῖ, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν«, ἵνα εἴπῃ Ἰούδαν καὶ Κάϊν·
εἶτα »καὶ γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«, ἵνα εἴπῃ αὐτὸν τὸν διά- 8
βολον, διὰ τὰ ὁμοίως πεπραγματευμένα ἑκάστῳ τούτων. ἐμπνεύσας
γὰρ ἐν στόματι τοῦ ὄφεως ψευδῆ πάντα λελάληκεν ὁ διάβολος καὶ
οὕτως τότε ἐξηπάτησε τὴν Εὔαν. καὶ ἀνῄρηται παρὰ τούτοις ἡ 9
20 πεπλανημένη μυθοποιία, κἂν λέγῃ ἡ γραφὴ »ὡς ὁ Κάϊν ἀπέκτεινε
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου ἦν«. ἐδείχθη γὰρ παντάπα-
σιν, ⟨ὅτι⟩ οὐχὶ διὰ τὸ τὴν Εὔαν, ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου
συλλαβοῦσαν ὡς κατὰ συζυγίαν γάμου καὶ συνάφειαν σωμάτων, γε-
γεννηκέναι τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἄβελ, ὡς τούτοις ἔδοξεν, ἀλλὰ διὰ τὸ
25 ὁμότροπον καὶ μίμημα τῆς τοῦ διαβόλου κακοτροπίας υἱὸς αὐτοῦ
ἤκουσε. | D 297

7. *Πάλιν δὲ λέγουσιν οἱ αὐτοὶ τὸν Ἀδὰμ συναφθέντα τῇ Εὔᾳ* 7, 1
τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ γεγεννηκέναι τὸν Σήθ, φύσει ἴδιον αὐτοῦ υἱόν. καὶ
τότε φασὶ τὴν ἄνω δύναμιν σὺν τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ
30 ἀγγέλοις καταβεβηκέναι καὶ ἡρπακέναι αὐτὸν τὸν Σήθ, ὃν καὶ Ἀλ- 2
λογενῆ καλοῦσι, καὶ ἀνενηνοχέναι ἄνω που καὶ ἀναθρέψαι χρόνῳ

1 Joh. 6, 70 — **3** Joh. 8, 44 — **4** Joh. 12, 6 — **8** Gen. 4, 9 — **10** II Petr. 2, 19 — **13—16** Joh. 8, 44 — **20 f** vgl. I Joh. 3, 11

V M

5 εἶχεν hinter ἐβάσταζεν durchgestrichen V corr **8** εἰκότος M **14** ἐκ nachgetragen V corr **15** πῶς nach ὅτι durchgestrichen V corr **22** ⟨ὅτι⟩ * **24** ἔδειξεν M **25** τῆς auf Rasur V corr **25 f** υἱὸς αὐτοῦ ἤκουσεν nachgetragen V corr **28** φύσει + ⟨ὄντα⟩? *

ἱκανῷ, ἵνα μὴ ἀποκτανθῇ. καὶ μετὰ χρόνον πολὺν πάλιν κατενηνο-
χέναι εἰς τόνδε τὸν κόσμον καὶ πνευματικὸν ἀπεργάσασθαι αὐτὸν καὶ
† σωματικόν, εἰς τὸ μὴ κατισχύειν τόν τε ⟨δημιουργὸν⟩ κατ' αὐτοῦ καὶ
τὰς ἄλλας ἐξουσίας καὶ ἀρχὰς τοῦ κοσμοποιοῦ θεοῦ. μηκέτι δὲ αὐτόν 3
5 φασι λελατρευκέναι τῷ τε ποιητῇ καὶ δημιουργῷ, ἐπεγνωκέναι δὲ τὴν
ἀκατονόμαστον δύναμιν καὶ τὸν ἄνω ἀγαθὸν θεόν, τούτῳ ⟨τε⟩ λελα-
τρευκέναι καὶ κατὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν
πολλὰ ἀποκεκαλυφέναι. †ᾧ δὴ καὶ | βίβλους τινὰς ἐξετύπωσαν εἰς ὄνομα 4 Ö546
αὐτοῦ τοῦ Σὴθ γεγραμμένας, παρ' αὐτοῦ αὐτὰς δεδόσθαι λέγοντες,
10 ἄλλας δὲ εἰς ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῶν ἑπτὰ υἱῶν αὐτοῦ. φασὶ γὰρ αὐτὸν 5
ἑπτὰ γεγεννηκέναι ⟨υἱοὺς⟩ Ἀλλογενεῖς καλουμένους, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις
αἱρέσεσιν εἰρήκαμεν, Γνωστικῶν φημι καὶ Σηθιανῶν. οὗτοι δὲ καὶ 6
ἄλλους προφήτας φασὶν εἶναι, Μαρτιάδην τινὰ καὶ Μαρσιανόν, ἁρπα-
γέντας εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ διὰ ἡμερῶν τριῶν καταβεβηκότας. καὶ 7
15 πολλά ἐστιν ἃ μυθοποιοῦντες πλαστῶς ἐκτυποῦσι, βλάσφη|μά τε P298
πλάττοντες κατὰ τοῦ ὄντος θεοῦ παντοκράτορος, πατρὸς τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρχοντος ὄντος καὶ πονηρίας εὑρετοῦ, ὡς
ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λόγων ἁλίσκονται.

Εἰ γὰρ πονηρῶν ἐστιν εὑρετὴς καὶ κακοποιός, πῶς εὐθὺς οὐκ 8
20 ἀγαθὸς εὑρεθείη, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν εἴπαμεν, κατὰ
πορνείας καὶ μοιχείας καὶ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας νομοθετήσας; θεὸν
γὰρ αὐτὸν | τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐτοὶ λέγουσι· τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τὸν D298
νόμον ἔδωκεν, ἐν ᾧ πάντα ταῦτα ἀπηγόρευσεν ὧν εὑρετὴν αὐτὸν
λέγουσιν εἶναι. πῶς δὲ πατὴρ τοῦ Σατανᾶ κληθείη ὁ κατ' αὐτοῦ τὰ
25 τοσαῦτα ὑποδείξας; καὶ εἰ ἀλλότριός ἐστι τοῦ ἄνω παρ' αὐτοῖς λεγο- 9
μένου θεοῦ καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ βασιλεὺς
καὶ κύριος ἡμῶν, ὁ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίοις καὶ
ἀποστόλοις ⟨κηρυσσόμενος⟩, αὐτὸς θεὸς κύριος, πατὴρ δὲ τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πῶς αὐτὸς σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει ὁ κύριος ἐν

11f vgl. haer. 26, 8, 1; I 284, 12f u. haer. 39, 5, 1; II 75, 10 — **13f** zu *Μαρσιανός* vgl. den *Marsanes* in Unbek. altgnost. Werk c. 7; S. 341, 36 Schmidt (dazu C. Schmidt, Gnostische Schriften in kopt. Sprache. Leipzig 1892. S. 602) — **20** vgl. haer. 28, 2, 1ff; I 314, 14ff

V M

3 † *σωματικὸν*] lies *ἀόρατον* oder *σωματικὸν* ⟨*φαινόμενον*⟩, vgl. S. 89, 6f * | ⟨*δημιουργὸν*⟩ * **6** *ἀκατο//νόμαστον*, *ἀ* vorgesetzt, *ο* aus *ω* V corr | ⟨*τε*⟩ * **8** † *ᾧ*] lies *ὅθεν* * *οἱ* Jül. **11** ⟨*υἱοὺς*⟩ * **13** *Μαρσιάδην* Nicet. Chon. **16** *ὄντος*, *ο* aus *ω* V corr **27** *κύριος*] *θεὸς* M **28** ⟨*κηρυσσόμενος*⟩ *

εὐαγγελίῳ λέγων »εὐχαριστῶ σοι, πάτερ, κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς«, ἵνα δείξῃ τὸν αὐτοῦ πατέρα θεὸν τῶν πάντων.

8. Καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ὑποφαίνων ἔσεσθαι πάλιν φησὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱός »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις 5 ἐγερῶ αὐτόν«· ναὸν δὲ ἔλεγε τὸ ἴδιον σῶμα, λυόμενον μὲν διὰ χειρῶν ἀνθρώπων τουτέστιν ἀποκτεινόμενον. τὸ δὲ μὴ ὂν σῶμα, ἀλλὰ δοκήσει φαινόμενον, ὡς οὗτοι πάλιν λέγουσιν, οὐκ ἂν ἠδύνατο εἰς χεῖρας ἔρχεσθαι ἐγείρεσθαί τε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγείλατο. δέδεικται τοίνυν σαφῶς διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας ἀναντίρρητος ἡ 10 τῶν νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ⟨ὅτι⟩ οὔτε χρεία ἐστὶν ἀπολογίας τῇ ψυχῇ, ἵνα λαλήσῃ πρὸς ἑκάστην ἐξουσίαν (πλάττονται γὰρ καὶ τοῦτο, ὡς εἴρηται), ἀλλὰ τῆς τοῦ κυρίου εὐεργεσίας τῆς διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς πίστεως συνισταμένης, ὡς λέγει ὁ ἁγιώτατος Παῦλος, γράφων τῷ Τιμοθέῳ διὰ τούτων τῶν λόγων »ὅπως γινώσκοις πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ 15 κυρίου περιπατεῖν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας«, »ἣν οἱ πολλοὶ ἀφέντες εἰς μύθους καὶ εἰς μωρολογίας ἐξετράπησαν«, »μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«· »ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἑρμογένης«. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν | περὶ τὴν ἀλή- 20 θειαν | ἠστοχηκέναι λέγει, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει ἐξη|κολούθησαν, ἄλλον θεὸν καταγγέλλοντες καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, καὶ πλάνην ἐπισπείροντες τοῖς ἀνθρώποις καὶ λέγοντες μὴ ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὑπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, τὴν δὲ ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι διὰ τῶν γεννωμένων τέκνων ὑπὸ ἑκάστου 25 τῶν γεννώντων, τὴν δὲ τῶν νεκρῶν οὐ λέγουσιν ἔσεσθαι. καὶ ὁρᾶτε, ἀδελφοί, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς τούτων παρανομίας.

Ὑπολαμβάνω δὲ καὶ περὶ τούτων ἱκανῶς εἰρῆσθαι· ὅθεν ταύτην παραλιπὼν ἐπὶ τὰς ἑξῆς τὴν πορείαν ποιήσομαι, ἐκεῖνο μόνον εἰπών, 30 ὡς πάνυ φαίνεται ἐοικυῖα αὕτη διὰ τῆς πολυωνύμου ἀρχοντικῆς ὀνο-

[Randnotizen: 8, 1 — 2 — 3 — 4 — 5 — Ö 548 D 299 P 299 — 6 — 7]

1 Matth. 11, 25 — **4** Joh. 2, 19 — **11f** vgl. S. 83, 8 — **14** I Tim. 3, 15 — **16** II Tim. 4, 4 — **17** I Tim. 1, 7 — **18** II Tim. 1, 15 — **19** vgl. II Tim. 2, 17 — **21** vgl. I Tim. 1, 4 — **23f** vgl. II Tim. 2, 18

V M

4 ὁ ἐξ αὐτοῦ υἱὸς durchgestrichen V corr < M **8** ἐγείρεσθαί τε, εσθαι τε auf Rasur V corr **10** ⟨ὅτι⟩ * **13** συνηταμένης M **16** εἰς² durchgestrichen V corr < M **18** Φύγελος, λ drüber V corr Φύγελλος M **23** ἀλλ' M **24** γεγεννῆσθαι, zweites ν durchgestrichen V corr **25** γενώντων M

μασίας τῇ πολυπλόκῳ ἑρπετῶν κακοηθείᾳ. τρόπον γάρ τινα ἐκ 8
πολλῶν ἑρπετῶν ἀναμὶξ τῆς αὐτῶν πλάνης συνηγμένη ἐστὶν ἡ ἰοβολία,
οἷον τὸ θρασὺ ἔχουσα τοῦ δράκοντος, τὸ δολερὸν τοῦ φυσάλου, τὴν
ἀνθέλκυσιν τῆς πνοῆς τοῦ βαί[τ]ωνος, τὸ γαῦρον τοῦ ἀκοντίου, τὸ
5 προπετὲς τοῦ ὀστρακίτου. τούτων δὲ πάντων τὴν κεφαλὴν κατα- 9
πατήσαντες τῇ τῆς ἀληθείας ὑποθέσει ἐπὶ τὰς λοιπὰς διέλθωμεν,
ἐπιπόθητοι, τὴν ἑκάστης πλάνην ἀποκαλύψαι ἐν θεῷ πειρώμενοι.

Κατὰ Κερδωνιανῶν κα, τῆς δὲ ἀκολουθίας μα.

1. Κέρδων τις τούτους καὶ τὸν Ἡρακλέωνα διαδέχεται ἐκ τῆς **1, 1**
10 αὐτῆς ὢν σχολῆς, ἀπὸ Σίμωνός τε καὶ Σατορνίλου λαβὼν τὰς προ-
φάσεις. οὗτος μετανάστης γίνεται ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ ἐπὶ τὴν
Ῥώμην ἐλθὼν λυμεών τις πέφηνεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς αὐτῷ πειθο-
μένοις, ὁ ἐλεεινότατος. ἐλεεινὴ γὰρ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, | ὅταν 2 D300
καταλείψασα τὴν τοῦ θεοῦ ὁδὸν πλανᾶται, καὶ ἀπόλωλεν ἀπὸ τῆς
15 τοῦ θεοῦ κλήσεως ἑαυτὴν ἀφορίσασα. συμβέβηκε γὰρ τοῖς τοιούτοις 3
ἡ τοῦ κυνὸς παροιμία, ὃς τῇ σκιᾷ προσέχων οὗ κατεῖχεν ἐν τῷ στό-
ματι *, ἐμβλέπων εἰς ὕδωρ καὶ νομίσας τὴν ἐν τῷ ὕδατι σκιὰν
μείζονα εἶναι τῆς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐδωδῆς, ἀνοίξας τὸ στόμα
καὶ τὴν οὖσαν ἀπώλεσεν. οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ὁδὸν εὑρόντες καὶ 4
20 βουλόμενοι σκιᾶς περιγενέσθαι τῆς ἐν τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν γενομένης
τὴν οὖσαν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν | ὡς εἰπεῖν ἐκ θεοῦ τροφὴν κεχα- P300
ρισμένην οὐ μόνον ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ ὄλεθρον ἑαυτοῖς ἐπεσπά-
σαντο.

9—12 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 1; I 214 Harvey *Κέρδων δέ τις ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Σίμωνα τὰς ἀφορμὰς λαβὼν καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ κτἑ* Hippolyt refut. VII 37, 1; S. 223, 12f Wendland *Κέρδων δέ τις καὶ αὐτὸς ἀφορμὰς ὁμοίως παρὰ τούτων λαβὼν καὶ Σίμωνος* Filastrius haer. 44; S. 23, 8f Marx *Cerdon autem quidem surrexit post hos . . ., qui cum venisset Romam de Syria* — **15 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. II 11, 1; I 275 Harvey (von den Valentinianern) *similes Aesopi cani ei qui panem quidem reliquit, in umbram autem eius impetum fecit et perdidit escam*

V M

2 ἡ < M 4 βαί[τ]ωνος * 7 ἑκάστην M | Unterschrift κατὰ Ἀρχοντικῶν V M 8 Überschrift κατὰ Κερδωνιανῶν κα ἡ καὶ μα V M 9 τούτοις M
14 καταλείψασα, ασα Vcorr | ὁδὸν πλανᾶται καὶ ἀπόλωλεν auf Rasur, πλανᾶται hinter ἀφορίσασα (Z. 15) durchgestrichen Vcorr 17 * ⟨βρώματος⟩ * 21 κεχαρισμένην, μένην auf Rasur Vcorr

Οὗτος τοίνυν ὁ Κέρδων ἐν χρόνοις Ὑγίνου γέγονεν ἐπισκόπου, 5 Ö550
τοῦ ἔνατον κλῆρον ἄγοντος ἀπὸ τῆς τῶν περὶ Ἰάκωβον καὶ Πέτρον
καὶ Παῦλον ἀποστόλων διαδοχῆς. τὸ δὲ κήρυγμα αὐτοῦ τῆς τῶν
προειρημένων αἱρεσιαρχῶν φλυαρίας μετέχον τὸ αὐτὸ μὲν εἶναι δοκεῖ,
5 παρήλλακται δὲ παρ' αὐτῷ τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον·

Δύο καὶ οὗτος ἀρχὰς κεκήρυχεν τῷ βίῳ καὶ δύο δῆθεν θεούς, ἕνα 6
ἀγαθὸν καὶ [ἕνα] ἄγνωστον τοῖς ἅπασιν, ὃν καὶ πατέρα τοῦ Ἰησοῦ
κέκληκεν, καὶ ἕνα τὸν Δημιουργόν, πονηρὸν ὄντα καὶ γνωστόν, λαλή-
σαντα ἐν τῷ νόμῳ καὶ [ἐν] τοῖς προφήταις φανέντα καὶ ὁρατὸν πολ-
10 λάκις γενόμενον. μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεγεννημένον ἐκ Μα- 7
ρίας μηδὲ ἐν σαρκὶ πεφηνέναι, ἀλλὰ δοκήσει ὄντα καὶ δοκήσει πεφη-
νότα, δοκήσει δὲ τὰ ὅλα πεποιηκότα. καὶ αὐτὸς δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν
ἀπωθεῖται, παλαιὰν δὲ ἀπαγορεύει διαθήκην τήν [τε] διὰ Μωυσέως
καὶ τῶν προφητῶν, ὡς ἀλλοτρίαν οὖσαν θεοῦ. ἐληλυθέναι δὲ τὸν 8

1—3 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27,1; I 214f Harvey *Κέρδων δέ τις ... ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου ἔνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος*, dazu III 4,3; II 17 Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἔνατος* (*octavus* lat.) *ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθών* — zu *ἔνατος* vgl. haer. 42, 1, 7 u. 2, 3 u. refut. 24 — **6—10** vgl. Irenaeus I 27, 1; I 215 Harvey (mit unbedeutenden Abweichungen = Hippolyt refut. VII 37, 1; S. 223, 13f Wendland) *ἐδίδαξε τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον θεὸν μὴ εἶναι πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνῶτα εἶναι καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic introducit initia duo, id est duos deos, unum bonum et alterum saevum, bonum superiorem, saevum hunc mundi creatorem* Filastrius haer. 44, 1; S. 23, 9ff Marx *ausus est dicere duo esse principia id est unum deum bonum et unum malum et deum quidem bonum bona facere et malum mala* — **10—14** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic prophetias et legem repudiat, deo creatori renuntiat, superioris dei filium Christum venisse tractat, hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronuntiat nec omnino passum, sed quasi passum, nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. resurrectionem animae tantummodo probat, corporis negat* Filastrius haer. 44, 2; S. 23, 12ff *Jesum autem salvatorem non natum adserit de virgine nec apparuisse in carne nec de coelo descendisse, sed putative visum fuisse hominibus, qui non videbatur inquit vere, sed erat umbra: unde et putabatur quibusdam pati, non tamen vere patiebatur*

V M

3 *αὐτοῦ* aus *αὐτῶν* Vcorr **4** *τὸ αὐτὸ, τὸ* auf Rasur, *ν* an *αὐτὸ* wegradiert Vcorr **7** [*ἕνα*] Dind. **9** [*ἐν*] * **11f** *πεφηνό|||τα, ο* aus *ω* Vcorr **13** [*τε*] Pet. **14** *ἐληλυθέναι* wohl aus *ἐληλυθότα* Vcorr

Χριστὸν ἀπὸ τῶν ἄνωθεν ἐκ τοῦ ἀγνώστου πατρός, εἰς ἀθέτησιν τῆς τοῦ κοσμοποιοῦ καὶ δημιουργοῦ ἐνταῦθα, φησίν, ἀρχῆς καὶ τυραννίδος, ὥσπερ ἀμέλει καὶ πολλαὶ τῶν αἱρέσεων ἐξεῖπαν. ὀλίγῳ δὲ τῷ 9 χρόνῳ οὗτος | ἐν Ῥώμῃ γενόμενος μεταδέδωκεν αὐτοῦ τὸν ἰὸν Μαρ- D 301
5 κίωνι· διόπερ τοῦτον ὁ Μαρκίων διεδέξατο.

2. Τῆς δὲ αἱρέσεως ὡσαύτως φωρατῆς οὔσης ἐν συντόμῳ περὶ 2, 1 ταύτης ἡμῖν ἔσται ὁ λόγος. ἀρξόμεθα δὲ πάλιν τῆς κατ' αὐτοῦ ἀνατροπῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. ὅτι μὲν γὰρ 2 δύο ἀρχὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον δῆλον. ἢ γὰρ αἱ δύο ἐκ
10 μιᾶς εἰσί τινος ἢ ἡ μέν ἐστι δευτέρα ἡ δὲ τῆς δευτέρας αἰτία καὶ ἀρχή. ζητηθήσεται οὖν ἤτοι αἰτία τῶν δύο ἢ ὁποτέρα τούτων ἀρχὴ οὖσα τῆς ἑτέρας *, ὡς ἔφην. καὶ οὕτως ἐκ παντὸς τρόπου ἐπὶ τὴν 3 μίαν ἀνακτέον τὴν διάνοιαν, τὴν εὑρισκομένην πρώτην, ἐξ ἧς καὶ ἡ δευτέρα ἤτοι ἀμφότεραι, καθὼς δέδεικται, [ὡς ἔφην]. ἐπὶ τὸ αὐτὸ 4
15 δὲ ἀδύνατον τὰς δύο ἀρχὰς ὑπάρχειν, ἀλλ' οὐδὲ διαφέρεσθαι τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην δυνατόν. εἰ γὰρ διαφέρονται, εἰσὶ μὲν δύο, τῷ δὲ δύο ἀριθμῷ εὑρίσκεσθαι τὸν ἕνα ἀριθμὸν ὑπερβεβήκασι· τοῦ δὲ ἑνὸς καὶ πρώτου ἀριθμοῦ ζητουμένου | αἱ δύο τῷ ἑνὶ ἀριθμῷ καὶ P 301 ἀνωτέρῳ ὑπόκεινται, τῷ αἰτίῳ τῶν δύο ὄντι. οὐ γὰρ αἱ δύο, αἱ 5
20 μετὰ τὸν ἕνα ἀριθμὸν ἢ τὴν μίαν ἀρχὴν καὶ πρώτην, αἰτίαι ἑαυτῶν δύνανται εἶναι, τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀνωτάτου ἀεὶ ζητουμένου.
εἰ γὰρ αἱ δύο εὑρεθήσονται μιᾶς οὖσαι συμφωνίας καὶ συγχαίρουσαι 6 καὶ συμφωνοῦσαι ἀλλήλαις, ἐν τῷ τὴν μὲν μίαν παραμένειν τῆς ἑτέρας εὐδοκούσης καὶ τῆς ἄλλης δὲ χαιρούσης τῇ τῆς ἑτέρας συζυγίᾳ, ἡ
25 στάσις τίς ἐστιν ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων; εἰ δὲ στασιάζουσι καὶ ἰσχύουσιν 7 ἅμα ἀμφότεραι πρὸς ἀλλήλας ἐπ' ἴσης, | οὐκέτι Χριστὸς ὁ ἐλθὼν διὰ Ö 552 τὴν ἀθέτησιν τῆς μιᾶς δυνήσεται καταλῦσαι τὴν ταύτης τυραννίδα, αὐτῆς ἀντεχούσης καὶ δυναμένης πρὸς τὴν ἄνω ἀόρατον καὶ ἀκατονόμαστον ἀγωνίζεσθαι ἀντέχειν τε καὶ μηδέποτε δυναμένης καταλύεσθαι. | D 302

3—5 vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίων ὁ Ποντικός* III 4, 3; II 18 Harvey *Marcion autem illi succedens*

V M

8 *γὰρ* < M **12** * *⟨αἰτία τυγχάνει⟩* * **13** *ἀκτέον* M **14** [*ὡς ἔφην*] * **17** *εὑρίσκεσθαι* *] *εὑρισκόμεναι* V M **22** *εἰ*] *ἢ* auf Rasur Vcorr | *οὖσαι* *] *οὔσης* V M **24** *συ//ζυγία, ν* ausradiert Vcorr | *ἡ*] *ἢ* M **27** *ταύτης*] *αὐτῆς* M **28** *ἀκατο///νόμαστον, ο* aus *ω* Vcorr **29** *δυναμένης* *] *δύνασθαι* V M

3. *Λέγει δὲ ὁ ἠλίθιος καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας τῆς* 3, 1
φαύλης καὶ ἐναντίας εἶναι ἀρχῆς, τὸν δὲ Χριστὸν τῆς ἀγαθῆς. πόθεν 2
οὖν οἱ προφῆται τὰ εἰς Χριστὸν τετυπωμένα προανεφώνησαν, εἰ μὴ
μία ἦν καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις ἡ λαλήσασα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις
5 *καὶ εὐαγγελίοις; καθάπερ λέγει »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις ἰδοὺ*
πάρειμι« καὶ τὰ ἑξῆς. πόθεν δὲ καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ † προ- 3
ανεφώνει λέγων »εἰ Μωυσῇ ἐπιστεύετε, καὶ ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε. ἐκεῖνος
γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε«.

καὶ πολλά μοι ἔστι περὶ μαρτυριῶν λέγειν, καθὼς συναγείρας 4
10 *σχολὴν ἑαυτῷ ἐποίησεν ὁ ἐπὶ συγκυρήματι πονηρῷ τῷ κόσμῳ ἐπιβλα-*
στήσας καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους. παρελεύσο- 5
μαι δὲ καὶ ταύτην, ὡσεὶ βέμβικος καὶ πεμφρηδόνος τῶν ὀδυνοποιῶν
ἐκ πετεινῶν κνωδάλων ὁρμωμένων ὑπὸ μίαν θῆξιν ἐκπετασθέντων
τὴν ἀνάλωσιν ποιησάμενος διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐναργεστάτης πίστεώς
15 *τε καὶ σωτηριώδους διδασκαλίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* 6
τοῦ εἰπόντος »βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ψευ-
δοπροφῆται« καὶ τοῦ ἀποστόλου ⟨τοῦ⟩ περὶ τῶν αὐτῶν ψευδοχρί-
στων καὶ ψευδοδιδασκάλων καὶ ψευδαδέλφων φήσαντος καὶ ἡμᾶς
ἀσφαλισαμένου· ἐπὶ τὰς ἑξῆς ⟨τε⟩ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν προβαίνων
20 *τῶν ἄλλων ποιήσομαι τὴν ὑφήγησιν.* | P 302

Κατὰ Μαρκιωνιστῶν $\overline{κβ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{μβ}$.

1. *Μαρκίων, ἀφ' οὗπερ οἱ Μαρκιωνισταί, ἐκ τούτου τοῦ προειρη-* 1, 1
μένου Κέρδωνος τὴν πρόφασιν εἰληφὼς καὶ αὐτὸς μέγας ὄφις προ-
ῆλθεν τῷ βίῳ, πολὺ δὲ πλῆθος ἐξαπατήσας ἔτι εἰς δεῦρο εἰς πολλοὺς

5 Agraphon, vgl. Resch, Agrapha[2] S. 207 — **7** Joh. 5, 46 — **16** Luk. 21, 8 (Matth. 24, 24) — **17** vgl. (Matth. 24, 24) II Kor. 11, 26 Gal. 2, 4 u. die Pastoralbriefe — **22**—S. **94, 1** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίων ὁ Ποντικὸς ηὔξησε τὸ διδασκαλεῖον*; die Anknüpfung an Cerdon außerdem adv. haer. III 4, 3; II 17f Harvey Hippolyt refut. X 19 Tertullian adv. Marc. I 2. 22 IV 17 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 45, 1; S. 23, 18 Marx

V M

3 *τετυπομένα* V **6f** † *προανεφώνει*] lies wohl *ἐξεφώνει* * **10** *συγκυρή-ματι*] *συγκρίματι* M **12** *βέμβικος* aus etwas anderem hergestellt V corr | *ὀ///δυνο-ποιῶν*, 2 Buchstaben hinter *ὀ* ausradiert V corr **13** *πετηνῶν*, *η* statt *ει* V corr | *θίξιν* M **14** *ἐναργεστάτης* *] *ἐνεργεστάτης* V M **17** ⟨*τοῦ*⟩ * **19** *ἀσφαλι-σαμένου*, *ου* aus *ων* V corr | ⟨*τε*⟩ * **20** Unterschrift *κατὰ Κερδωνιανῶν* V **21** Überschrift *κατὰ Μαρκιωνιστῶν εἰκοστὴ δευτέρα, ἡ καὶ* $\overline{μβ}$ V M

τρόπους | προεστήσατο διδασκαλεῖον. ἡ δὲ αἵρεσις ἔτι καὶ νῦν ἔν τε 2 D303
Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ τε καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀραβίᾳ
τε καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, ἐν Κύπρῳ τε καὶ Θηβαΐδι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν
τῇ Περσίδι καὶ ἐν ἄλλοις τόποις εὑρίσκεται. μεγάλως γὰρ ὁ πονηρὸς
5 ἐν αὐτῷ κατίσχυσε τὴν ἀπάτην.

Οὗτος τὸ γένος Ποντικὸς ὑπῆρχεν, Ἑλενοπόντου δέ φημι, Σινώ- 3
πης δὲ πόλεως, ὡς πολὺς περὶ αὐτοῦ ᾄδεται λόγος. τὸν δὲ πρῶ- 4
τον αὐτοῦ βίον παρθενίαν δῆθεν ἤσκει· μονάζων γὰρ | ὑπῆρχεν καὶ Ö554
υἱὸς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέρας ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. χρόνου δὲ
10 προϊόντος προσφθείρεται παρθένῳ τινὶ καὶ ἐξαπατήσας τὴν παρθέ-
νον ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτήν τε καὶ ἑαυτὸν κατέσπασε καὶ τὴν φθορὰν
ἀπεργασάμενος ἐξεοῦται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. ἦν γὰρ 5
αὐτοῦ ὁ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα
[τὰ] τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς
15 λειτουργίᾳ. πολλὰ δὲ δῆθεν ὁ Μαρκίων καθικετεύσας καὶ αἰτήσας 6
μετάνοιαν οὐκ εἴληφε παρὰ τοῦ ἰδίου πατρός. πόνος γὰρ εἶχε τὸν
ἀξιόλογον γέροντα καὶ ἐπίσκοπον, ὅτι οὐ μόνον ἐξέπεσεν ἐκεῖνος,
ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τὸ αἶσχος ἔφερεν. ὡς τοίνυν οὐκ ἔτυχε παρ' 7
αὐτοῦ διὰ τῆς κολακείας ὧν ἐδέετο, μὴ φέρων τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν
20 χλεύην ἀποδιδράσκει τῆς πόλεως τῆς αὐτοῦ καὶ ἄνεισιν εἰς τὴν Ῥώ-
μην αὐτήν, μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης (οὗτος

6f *Ποντικὸς* vgl. Justin apol. I 26, 5 u. 58, 1 Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey Hippolyt refut. VII 28, 1; S. 210, 5 Wendland Tertullian de praescr. 30 adv. Marc. I 1 III 6 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 45; S. 23, 18 Marx — *Σινώπη* sonst nur noch genannt bei dem von Epiph. abhängigen Filastrius haer. 45; S. 23, 19 Marx — **10—12** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *episcopi filius propter stuprum cuiusdam virginis ab ecclesiae communicatione abiectus*; ein Auszug aus Epiph. bei Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 994 Schmid *dieser Marcion stammte aus der Provinz Pontus ab, als der Sohn eines Bischofs. Und nachdem er eine Jungfrau entehrt hatte, ging er flüchtig wegen seiner Ausstoßung aus der Kirche durch seinen eigenen Vater* (gegen die Glaubwürdigkeit der Erzählung spricht das Schweigen Tertullians u. insbes. das *sanctissimus* de praescr. 30) — **21** *μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον*] ungenaue Wiedergabe von Irenaeus adv. haer. III 4, 3; II 17 Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου, ὃς ἦν ἔνατος ἐπίσκοπος . . . . Marcion autem illi succedens invaluit sub Aniceto*; vgl. auch haer. 41, 1, 5 — die gleiche Ungenauigkeit bei Ps. Tertullian carm. adv. Marc. III 297 *sub quo* (sc. Aniceto) *Marcion hic veniens*

V M

1 *διδασκαλεῖον*, εῖ aus ι V corr **6** *οὗτος* + *γὰρ* M **6f** *Σινόπης* M
12 *ἐξεοῦται*, εο auf Rasur V corr **14** [τὰ] * | *ἐκκλησίας*] *ἀληθείας* V

δὲ ἔνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων), καὶ τοῖς ἔτι πρεσβύταις περιοῦσι καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων ὁρμωμένοις συμβαλὼν ἤτει συναχθῆναι καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συγκεχώρηκε. ζήλῳ λοιπὸν ἐπαρθείς, ὡς οὐκ ἀπείληφε τὴν προεδρίαν τε καὶ τὴν 8
5 *εἴσδυσιν τῆς ἐκκλησίας,* | *ἐπινοεῖ ἑαυτῷ καὶ προσφεύγει τῇ τοῦ ἀπατεῶνος Κέρδωνος αἱρέσει.* | P 303 D 304

2. *Καὶ ἄρχεται ὡς εἰπεῖν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ὡς ἀπὸ θυρῶν τῶν ζητημάτων προτείνειν τοῖς κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ πρεσβυτέροις τοῦτο τὸ ζήτημα λέγων »εἴπατέ μοι, τί ἐστι τό· οὐ βάλλουσιν οἶνον* 2, 1

1 ff aus Epiph. schöpft Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 997 ff Schmid *Und als er nach Rom ging, um Buße zu erlangen in jener Zeit u. sie nicht erlangen konnte, wütete er gegen den Glauben*; zur Sache vgl. Tertullian de praescr. 30 *constat illos ... in catholicae primo doctrinam credidisse apud ecclesiam Romanensem .... donec ob inquietam semper curiositatem qua fratres quoque vitiabant semel et iterum eiecti Marcion quidem cum ducentis sestertiis quae ecclesiae intulerat* adv. Marc. IV 4 *in primo calore fidei* — **4** *τὴν προεδρίαν*] vgl. die ähnliche Bemerkung Tertullians über Valentin adv. Valent. 4 *speraverat episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio. sed alium ex martyrii praerogativa loci potitum indignatus de ecclesia authenticae regulae abrupit* — **8 ff** vgl. Tertullian adv. Marc. III 15 *quomodo denique docet novam plagulam non adsui veteri vestimento nec vinum novum veteribus utribus credi* IV 11 *nam et vinum novum is non committit in veteres utres qui et veteres utres ⟨non⟩ habuerit et novum additamentum nemo inicit veteri vestimento nisi cui non defuerit et vetus vestimentum,* dazu Adamantius de recta in deum fide II 16; S. 90, 5 ff van de Sande Bakhuyzen — etwas anders Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic ex occasione qua dictum sit: omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos, haeresim Cerdonis approbare conatus est*; vgl. Hippolyt refut. X 19 *διὸ καὶ ταῖς παραβολαῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς οὕτως χρῶνται λέγοντες· οὐ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν καὶ τὰ ἑξῆς* Tertullian adv. Marc. I 2 — beides verbunden bei Filastrius haer. 45, 1 f: S. 23, 20 ff Marx *interrogans presbiteros sanctos ecclesiae catholicae sensus sui eis errores mortiferi proponebat, dicens ita: quid est, inquit, quod in evangelio dicente domino scriptum est, nemo pannum rudem mittet in vestimentum vetus neque vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres et effunditur vinum? et iterum: non est arbor bona quae facit malum fructum neque arbor mala quae faciat bonum fructum? deque hoc accipiens interpretationem a sanctis presbyteris non adquiescebat veritati, sed magis Cerdonis sui doctoris firmabat mendacium* — **9** vgl. Matth. 9, 16 f

V M

1 ἔννατος M

νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιοὺς οὐδὲ ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ
παλαιῷ· εἰ δὲ μή γε, καὶ τὸ πλήρωμα αἴρει καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμ-
φωνήσει. μεῖζον γὰρ σχίσμα γενήσεται«. καὶ ὡς τοῦτο ἤκουσαν 2
οἱ ἐπιεικεῖς καὶ πανάγιοι τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας πρεσβύτεροι
5 καὶ διδάσκαλοι, τὸν τῆς ἀκολουθίας τε καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντες
λόγον καὶ φράζοντες αὐτῷ μετὰ ἐπιεικείας ἔλεγον· τέκνον, τοῦτό 3
ἐστιν ἀσκοὶ παλαιοί, αἱ τῶν Φαρισαίων καρδίαι καὶ γραμματέων,
παλαιωθεῖσαι ἐν ἁμαρτήμασι καὶ μὴ δεξάμεναι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγ-
γελίου· καὶ τὸ ἱμάτιον τὸ παλαιόν, ὡς ὁ Ἰούδας παλαιωθεὶς ἐν φι- 4
10 λαργυρίᾳ οὐκ ἐδέξατο τοῦ καινοῦ καὶ ἁγίου καὶ ἐπουρανίου μυστηρίου
τὸ τῆς ἐλπίδος κήρυγμα, καίτοι συναφθεὶς τοῖς ἕνδεκα ἀποστόλοις
καὶ κληθεὶς ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, περισσότερον σχίσμα ἔσχε δι᾽ 5
ἑαυτοῦ, μηδενὸς αἰτίου αὐτῷ γενομένου, ἐπειδὴ ἡ διάνοια αὐτοῦ οὐ
συμπεφώνηκε τῇ ἄνω ἐλπίδι καὶ ἐπουρανίῳ κλήσει τῶν μελλόντων
15 ἀγαθῶν ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων τε καὶ κόμπου καὶ φιλίας
παρερχομένης ἐλπίδος τε καὶ ἡδονῆς.

Ὁ δέ· οὐχ οὕτως, φησίν, ἀλλὰ ἄλλα ἐστὶ παρὰ ταῦτα, ἀντιλέγων 6
ὁ Μαρκίων. ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ μὴ ἠθέλησαν αὐτὸν δέξασθαι, ⟨διὰ⟩ τοῦτο
οὖν φανερῶς αὐτοῖς ἔλεγε· τί μὴ ἠθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; τῶν 7
20 δὲ λεγόντων ὅτι | οὐ δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πα- Ö556
τρός σου τοῦτο ποιῆσαι· μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις καὶ μία ἡ ὁμόνοια
καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ πατρὶ δὲ σῷ,
ζηλώσας λοιπὸν καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν τὸ 8
σχίσμα ἐργάζεται ὁ | τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προστησάμενος καὶ D305
25 εἰπὼν ὅτι »ἐγὼ σχίσω τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν καὶ βαλῶ σχίσμα ἐν
αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα«, ὡς τὰ ἀληθῆ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρόν,
οὐ τὴν ἐκκλησίαν σχίσας ἀλλ᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας.

3. Ἔλαβε δὲ τὴν πρόφασιν παρὰ τοῦ προειρημένου Κέρδωνος, 3, 1
γόητος καὶ ἀπατηλοῦ. καὶ αὐτὸς μὲν γὰρ δύο κηρύττει ἀρχάς, προσ-

---

19 vgl. conc. Nic. can. 5 *κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ἀποβληθέντας ὑφ᾽ ἑτέρων μὴ προσίεσθαι*

V M

1 *ῥάκκους*, erstes *κ* durchgestrichen V corr **11** *χώρημα* hinter *κήρυγμα* durchgestrichen V corr **12** *περισσότερον* + ⟨*δὲ*⟩? * **13** *αὐτῷ* am Rande zugesetzt V corr **18** ⟨*δὲ*⟩ * | ⟨*διὰ*⟩ * **22** *συλλειτουργῷ* aus *συνλειτουργῷ* V corr **25** *ὅτι* < M **26** *ὡς*] *ὃς*? * **29** nach *γὰρ* noch einmal *καὶ αὐτὸς*, durchgestrichen V corr

θεὶς | δὲ πάλιν ἐκείνῳ, φημὶ τῷ Κέρδωνι, ἕτερόν τι παρ' ἐκεῖνον P 304
δείκνυσι, λέγων τρεῖς εἶναι ἀρχάς, μίαν μὲν τὴν ἄνω ἀκατονόμαστον
καὶ ἀόρατον, ἣν καὶ ἀγαθὸν θεὸν βούλεται λέγειν, μηδὲν δὲ τῶν ἐν
τῷ κόσμῳ κτίσασαν· ἄλλον δὲ εἶναι ὁρατὸν θεὸν καὶ κτιστὴν καὶ 2
5 *δημιουργόν· διάβολον δὲ τρίτον ὡς εἰπεῖν καὶ μέσον τῶν δύο τού-*
των, τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. τὸν δὲ κτιστὴν καὶ δημιουρ-
γὸν καὶ ὁρατὸν θεὸν εἶναι τῶν Ἰουδαίων, εἶναι δὲ αὐτὸν κριτήν.
παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Μαρκίωνι καὶ παρθενία κηρύσσεται, νηστείαν δὲ 3

2 ff zu den *τρεῖς ἀρχαί* vgl. haer. 65, 8, 6 u. Rhodon bei Eusebius V 13, 4; S. 456, 5 ff Schwartz *ἄλλοι δὲ πάλιν ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐξοκείλαντες οὐ μόνον δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς ὑποτίθενται φύσεις· ὧν ἐστιν ἀρχηγὸς καὶ προστάτης Συνέρως, καθὼς οἱ τὸ διδασκαλεῖον αὐτοῦ προβαλλόμενοι λέγουσιν* Hippolyt refut. VII 31, 1 f; S. 216, 16 f Wendland *ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις νῦν καινότερόν τι ἐπεχείρησε Μαρκιωνιστής τις Πρέπων Ἀσσύριος . . . τρίτην φάσκων δίκαιον εἶναι ἀρχὴν καὶ μέσην ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τεταγμένην* X 19, 1; S. 279, 21 ff *Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικὸς καὶ Κέρδων . . . ὁρίζουσιν εἶναι τρεῖς τὰς τοῦ παντὸς ἀρχάς, ἀγαθὸν δίκαιον ὕλην· τινὲς δὲ τούτων μαθηταὶ προστιθέασι λέγοντες ἀγαθὸν δίκαιον πονηρὸν ὕλην* Dionysius Rom. bei Athanasius de decr. Nic. syn. 26; Migne 25, 464 A Adamantius de recta in deum fide 1, 2; S. 4, 16 van de Sande Bakhuyzen *τρεῖς ἀρχάς, θεὸν τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δημιουργὸν καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν* Cyrillus Hieros. cat. XVI 4 u. 7; Migne 33, 921 A u. 928 A Ephrem Syrus II 444 Assemani Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1000 Schmid (aus Epiphanius) *er stellt drei Prinzipien auf u. lehrt das des Guten u. des Gerechten u. das vom Bösen*, dazu I 28; S. 87, 2012 *drei Wurzeln . . ., die des Guten u. des Gerechten u. des Bösen* IV 1; S. 172, 1 ff *eine »Fremdheit« gegenüber dem Gott der Gesetze, neben ihm auch die Materie . . .; der Fremde . . . der Gott der Gesetze . . . die Materie* — **8 f** vgl. Tertullian adv. Marc. I 29 *non tingitur apud illum caro, nisi virgo nisi vidua nisi caelebs nisi divortio baptisma mercata* u. ebenda I 14 *ut apocarteresi probes te Marcionitam* Hippolyt refut. VII 30, 3; S. 216, 5 Wendland *κωλύεις γαμεῖν, τεκνοῦν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων* X 19, 4; S. 280, 14 f *γάμον δὲ φθορὰν εἶναι λέγων κυνικωτέρῳ βίῳ προσάγει τοὺς μαθητάς, ἐν τούτοις νομίζων λυπεῖν τὸν δημιουργόν, εἰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων ἢ ὡρισμένων ἀπέχοιτο* Clemens Al. strom. III 12, 1 f; II 200, 30 f Stählin *οἱ μὲν ἀπὸ Μαρκίωνος . . . μὴ βουλόμενοι τὸν κόσμον τὸν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενον συμπληροῦν ἀπέχεσθαι γάμου βούλονται* u. ebenda III 25, 2; II 207, 8 ff *γίνεται δὲ αὐτῷ τῆς ἐγκρατείας αἴτιος . . . αὐτὸς ὁ δημιουργός, πρὸς ὃν ὁ θεομάχος οὗτος γίγας ἀνθεστάναι οἰόμενος ἄκων ἐστὶν ἐγκρατής, κατατρέχων καὶ τῆς κτίσεως καὶ τοῦ πλάσματος*

V M

2 *ἀκατο///νόμαστον*, *ο* aus *ω* V corr 4 *ὁρατὸν* aus *ἀόρατον* V corr *ἀόρατον* M

κατὰ τὸ σάββατον κηρύττει. μυστήρια δὲ δῆθεν παρ' αὐτῷ ἐπιτε-
λεῖται τῶν κατηχουμένων ὁρώντων· ὕδατι δὲ οὗτος ἐν τοῖς μυστη-
ρίοις χρῆται. τὸ δὲ σάββατον νηστεύειν διὰ τοιαύτην αἰτίαν φάσκει· 4
ἐπειδή, φησί, τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις τοῦ πεποιη-
5 κότος τὸν κόσμον καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀναπαυσαμένου, ἡμεῖς
νηστεύσωμεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ καθῆκον τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων
ἐργαζώμεθα. τὴν τῆς σαρκὸς δὲ ἀθετεῖ ἀνάστασιν, καθάπερ πολλαὶ 5
τῶν αἱρέσεων· ψυχῆς δὲ ἀνάστασιν εἶναι λέγει καὶ ζωὴν καὶ σωτη-
ρίαν μόνης. οὐ μόνον δὲ παρ' αὐτῷ ἓν λουτρὸν δίδοται, ἀλλὰ 6
10 καὶ ἕως τριῶν λουτρῶν καὶ ἐπέκεινα ἔξεστι διδόναι παρ' αὐτοῖς τῷ
βουλομένῳ, ὡς παρὰ πολλῶν ἀκήκοα. συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι 7
αὐτῷ τὸ ἐφίεσθαι τρία ἢ καὶ πλείω λουτρὰ δίδοσθαι, δι' ἣν ὑπεῖχεν
χλεύην παρὰ τῶν αὐτὸν ἐγνωκότων μα|θητῶν αὐτοῦ ἐκ παραπτώ- D306
ματός τε καὶ φθορᾶς τῆς εἰς τὴν παρθένον γεγενημένης. ἐπειδὴ 8
15 φθείρας ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει τὴν παρθένον καὶ ἀποδράσας μὲν ἐν
παραπτώματι μεγάλῳ εὑρέθη, ἐπενόησεν ὁ ἀγύρτης ἑαυτῷ δεύτερον
λουτρόν, φήσας ὅτι ἔξεστιν ἕως τριῶν λουτρῶν τουτέστιν τριῶν
βαπτισμῶν εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δίδοσθαι, ἵν' εἴ τις παρέπεσεν
εἰς τὸ πρῶτον, λάβῃ δεύτερον μετανοήσας καὶ τρίτον ὡσαύτως, ἐὰν
20 ἐν παραπτώματι μετὰ τὸ δεύτερον γένηται. φέρει δὲ δῆθεν, ἵνα 9
τὴν ἑαυτοῦ χλεύην ἀνασώσῃ, εἰς παράστασιν αὐτοῦ ὅτι [τὸ] μετὰ τὸ

1f vgl. Tertullian de praescr. 41 *inprimis, quis catechumenus quis fidelis, incertum est; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant* Hieronymus zu Gal. VI 6; Migne 26, 429B *Marcion hunc locum ita interpretatus est, ut putaret fideles et catechumenos simul orare debere et magistrum communicare in oratione discipulis* — zum Abendmahl mit Wasser vgl. haer. 30, 16, 1; I 353. 11ff; beachte auch das Schweigen Tertullians über etwaigen Weingebrauch adv. Marc. I 14; S. 308, 19ff Kroymann — **3** vgl. Tertullian adv. Marc. IV 12 — **4f** vgl. Gen. 2, 2 — **7—9** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 3; I 218 Harvey *salutem autem solum animarum esse futuram, earum quae eius doctrinam didicissent; corpus autem videlicet quoniam a terra sit sumptum, impossibile esse participare salutem* Hippolyt refut. X 19, 3; S. 280, 10f Tertullian adv. Marc. V 10. 15 de resurr. carn. 2 Adamantius de recta in deum fide 7; S. 70, 10 van de Sande Bakhuyzen Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1003 Schmid — **9ff** vgl. Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1004f (aus Epiphanius) *die Taufe erteilt er nicht nur einmal, sondern dreimal nach dem Sündigen*

V M 3—7 Nicephorus adv. Epiph. XXIII 94; Pitra spic. Solesm. IV 364, 32ff

3 *νηστεύειν* Niceph.] *νηστεύει* V M | *διὰ τοιαύτας αἰτίας* Niceph. | *φάσκει* durchgestrichen V corr < M **4** *ἡ* < Niceph. **5** *ἀναπαυσαμένου* + *ἀπὸ τῶν ἔργων* Niceph. **6** *νηστεύσωμεν*, *ω* aus *ο* V corr *νηστεύομεν* Niceph. | *καθῆκον*] *βούλημα* Niceph. **7** *ἐργασώμεθα* Niceph. **16** *μεγάλῳ* auf Rasur V corr **18** lies *βαπτισμάτων*? * **21** [*τὸ*] *

αὐτοῦ παράπτωμα πάλιν ἐκαθαρίσθη καὶ λοιπὸν ἐν ἀθῴοις ὑπάρχει, μαρτυρίαν περὶ τούτου ψευδηγορῶν ὡς πιθανήν, δυναμένην ἐξαπατῆσαι οὐ | τοῦτο δὲ σημαίνουσαν ὃ αὐτὸς λέγει· ὅτι, φησί, βαπτισθεὶς ὁ κύριος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· »βάπτισμα ἔχω βαπτι-σθῆναι, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη τετέλεκα αὐτό;« | καὶ πάλιν »ποτήριον ἔχω πιεῖν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη πληρώσω αὐτό;« καὶ οὕτω τὸ διδόναι πλείω βαπτίσματα ἐδογμάτισεν. 10 Ö 558 P 305

4. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἀποβάλλει καὶ πάντας προφήτας, λέγων ἐκ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος τοὺς τοιούτους πεπροφητευκέναι. Χριστὸν δὲ λέγει ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατονομάστου πατρὸς καταβεβηκέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ ἐλέγχῳ τοῦ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῶν τοιούτων. καὶ ἄχρι Ἅιδου καταβεβηκέναι τὸν κύριον, ἵνα σώσῃ τοὺς περὶ Κάϊν καὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, Ἠσαῦ τε καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐγνωκότα τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων· τοὺς δὲ περὶ Ἄβελ καὶ Ἐνὼχ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ 4, 1 2 3 4

4 Luk. 12, 50 (Mark. 10, 38) — **5** vgl. Mark. 10, 38 Matth. 20, 22 — **8—10** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdon) *hic prophetias et legem repudiat* Tertullian adv. Marc. I 19; S. 314, 22 Kroymann *separatio legis et evangelii proprium et principale opus est Marcionis* IV 34; S. 538, 5 Kroymann *immo, inquit, nostri dei monela de caelo non Moysen et prophetas iussit audiri, sed Christum* — **10—13** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216f Harvey *Jesum autem ab eo Patre, qui est super mundi fabricatorem deum, . . . in hominis forma manifestatum . . . dissolventem prophetas et legem et omnia opera eius dei qui mundum fecit* — **13ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 3; I 218f Harvey *Cain et eos qui similes sunt ei et Sodomitas et Aegyptios et similes eis et omnes omnino gentes, quae in omni permixtione malignitatis ambulaverunt, salvatas esse a domino, cum descendisset ad inferos et accurrissent ei, et in suum assumpsisse regnum; Abel autem et Enoch et Noe et reliquos iustos et eos qui sunt erga Abraham patriarchas cum omnibus prophetis et his qui placuerunt deo non participasse salutem qui in Marcione fuit serpens praeconavit. quoniam enim sciebant, inquit, deum suum semper tentantem eos et tunc tentare eum suspicati non accurrerunt ei neque crediderunt annuntiationi eius; et propterea remansisse animas ipsorum apud inferos dixit*

V M

1 ἐκαθερίσθη, α drüber V corr **5f** καὶ πάλιν — αὐτό < M **10** προπεφητευκέναι aus πεπροφητευκέναι V corr προφητευκέναι M **11** ἀκατο///νομάστου, ο aus ω V corr **12** ἐλέγχῳ Corn.] ἐλέγχου V M **14** Ἀβηρὼ V Ἀβηρὼν M **16** Ἄβελ anstatt eines durchgestrichenen Κάϊν V corr

καὶ Ἰακὼβ καὶ Μωυσέα, Δαυίδ τε καὶ Σολομῶντα ἐκεῖ καταλελοιπέναι, διότι ἐπέγνωσαν, φησί, τὸν θεὸν τῶν Ἰουδαίων, ὄντα ποιητὴν καὶ κτιστήν, καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πεποιήκασι καὶ οὐχὶ τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ ἑαυτοὺς προσανέθεντο. δίδωσι καὶ ἐπιτροπὴν γυναιξὶ 5 βάπτισμα διδόναι. παρ' αὐτοῖς γὰρ πάντα χλεύης ἔμπλεα καὶ οὐδὲν ἕτερον, ὁπότε καὶ τὰ μυστήρια ἐνώπιον κατηχουμένων ἐπιτελεῖν τολμῶσιν. ἀνάστασιν δὲ ὡς εἶπον οὗτος λέγει οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν καὶ σωτηρίαν ταύταις ὁρίζεται, οὐχὶ τοῖς σώμασιν. καὶ μεταγγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων 10 εἰς σώματα φάσκει.

D307 5 6

5. Πανταχόθεν δὲ πίπτει ἡ αὐτοῦ ματαία κενοφωνία, ὡς ἤδη μοι ἐν ἄλλαις αἱρέσεσι πεπραγμάτευται. πῶς γὰρ ἀναστήσεται ἡ μὴ πεπτωκυῖα ψυχή; ἀνάστασις δὲ πῶς αὐτῆς κληθήσεται, τῆς μὴ πεσούσης ψυχῆς; πᾶν γὰρ τὸ πῖπτον ἀναστάσεως δεῖται· πίπτει δὲ οὐχὶ 15 ψυχή, ἀλλὰ σῶμα. ὅθεν καὶ δικαίως πτῶμα αὐτὸ ἡ συνήθεια εἴωθεν καλεῖν καὶ αὐτὸς ὁ κύριος εἰπὼν ὅτι »ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί«. καὶ γὰρ ἐν τοῖς μνήμασιν οὐ κατακλείομεν ψυχάς, ἀλλὰ σώματα κατατιθέαμεν ἐν γῇ καταχώσαντες, ὧν ἡ ἀνάστασις εἰς ἐλπίδα ἔχει τὸ κήρυγμα, καθάπερ ὁ τοῦ σίτου κόκκος· ὡς καὶ ὁ ἅγιος 20 ἀπόστολος τὴν μαρτυρίαν ἤνεγκεν περὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων καὶ αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι »ἐὰν μὴ πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀποθάνῃ, μόνος μένει«. | ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολός φησιν »ἄφρων« (ἄφρονα γὰρ καλεῖ τὸν ἄπιστον τὸν ὅλως ἀμφιβάλλοντα καὶ λέγοντα »πῶς ἡ ἀνάστασις γίνεται; ποίῳ

5, 1 2 3 4 5 P306

4 ff vgl. Tertullian de praescr. 41 *ipsae mulieres haereticae quam procaces! quae audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere*: aus Epiph. schöpft Eznik, Wider die Sekten IV 16; S. 204, 1007f Schmid *so verwegen ist er, daß er den Weibern befiehlt, die Taufe zu spenden* — **7 ff** vgl. oben S. 98, 7 — **8 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 30, 4; S. 216, 8ff Wendland *τὰ βρώματα παραιτεῖσθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς διδάσκεις, ἵνα μὴ φάγωσι σῶμά τι λείψανον ψυχῆς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κεκολασμένης*, s. auch unten refut. 24 — **11 ff** vgl. Ancoratus c. 86; I 106, 10ff — **16** Matth. 24, 28 — **19** vgl. I Kor. 15, 37 — **22** Joh. 12, 24 — **23** I Kor. 15, 36 — **24** I Kor. 15, 35

V M

1 *καὶ* vor *Δαυὶδ* durchgestrichen V corr + *καὶ* M | *Σολομῶντα* *] *Σαλομῶνα* V M **11** *κενοφωνία*, *αι* drüber V corr *καινοφωνία* M **15** *ἡ* vor *ψυχὴ* ausradiert V corr **21** *εὐαγγελίῳ* + ⟨*λέγων*⟩? * **23** *ἄφρο//ν*, *o* aus *ω* V corr *ἄφρον* M | *ἄφρο//να*, *o* aus *ω* V corr

δὲ σώματι ἔρχονται;« καὶ εὐθὺς πρὸς τοὺς τοιούτους φησίν) »ἄφρων, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ«. καὶ ἔδειξεν ἐξ 6 Ö560 ἅπαντος ἡ γραφὴ τοῦ πεπτωκότος κόκκου τουτέστιν τοῦ σώματος τοῦ θαπτομένου καὶ οὐ ψυχῆς τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι. πῶς δὲ 7
5 ψυχὴ ἐλεύσεται μόνη; πῶς δὲ βασιλεύσει μόνη ἡ ὁμοῦ σὺν σώματι ἐργασα|μένη τὸ δίκαιον ἢ τὸ φαῦλον; ἔσται γὰρ ἐναντία καὶ οὐ δικαία D308 ἡ κρίσις.

6. Πῶς δὲ συσταθήσεται ὁ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι τριῶν ἀρχῶν 6, 1 λόγος; πῶς δὲ [ὁ] ἀγαθὸς εὑρεθήσεται ⟨ὁ⟩ ἐν τοῖς τοῦ φαύλου μέρε-
10 σιν ἔργον ἐπιτελῶν ἢ σωτηρίας ἢ τῶν ἄλλων; εἰ γὰρ οὐκ αὐτοῦ 2 τυγχάνει ὁ κόσμος, ἀπέστειλεν δὲ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον λαβεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ἀλλοτρίου ἃ μὴ αὐτὸς ἔσπειρεν μηδὲ ἐποίησεν, εὑρεθήσεται ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐφιέμενος ἢ πενίαν ὑφιστάμενος καὶ ἴδια μὴ ἔχων, ἐπὶ τὰ ἀλλότρια ἑαυτὸν ἐπιδιδούς, ὅπως
15 ἑαυτῷ προσπορίσηται ἃ μὴ πρότερον ἔχει. πῶς δὲ κριτὴς ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων γενήσεται ὁ δημιουργός; εἶτα τίνας ἔχει κρῖναι; εἰ 3 γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄνω σκευῶν δικαστὴς προκαθέξεται, ἰσχύει ὑπὲρ τὸν ἄνω, ἐπειδὴ φέρει εἰς μέσον τῶν αὐτοῦ κριτηρίων τὰ τοῦ ἄνω ὑπάρχοντα, ὡς τῷ Μαρκίωνι ἔδοξε. καὶ εἰ ὅλως κριτὴς τυγχάνει, 4
20 δίκαιός ἐστι. δείξομεν δὲ ἀπὸ τοῦ δικαίου ὀνόματος ὅτι ταὐτόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον. πᾶν γὰρ ὃ δίκαιόν ἐστι, τοῦτο καὶ ἀγαθόν. ἀπὸ 5 γὰρ τοῦ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἀγαθὸν χαρίζεται δικαίως μετὰ ἀληθείας τῷ ἀγαθὰ δράσαντι καὶ οὐκέτι ἔσται πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντίος τῷ ἀγαθῷ, κατὰ δικαιοσύνην τὸ ἀγαθὸν τῷ ἀγαθῷ παρέχων καὶ τῷ φαύλῳ τὴν
25 ἐπιτιμίαν τῆς τιμωρίας. οὐδὲ πάλιν ἀγαθὸς ἂν εἴη ὁ τῷ πονηρῷ τὸν 6 ἀγαθὸν μισθὸν ἐπὶ τῷ τέλει ἀποδιδοὺς μὴ μετανοοῦντι, εἰ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀνατέλλοι αὐτοῦ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ φαύλους καὶ τὸν ὑετὸν αὐτοῦ παρέχοι διὰ τὸ νῦν αὐτεξούσιον τοῖς τε πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνθρώποις. ἀγαθὴ γὰρ οὐκέτι ἔσται φύσις καὶ δικαία 7
30 τοῦ τῷ πονηρῷ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι σωτηρίας παρέχοντος καὶ οὐ μᾶλλον μισοῦντος τὸ πονηρὸν καὶ φαῦλον. ὁ δὲ τρίτος 8 P307

4ff vgl. Ancoratus c. 87, 3ff; I 108, 4ff Panarion haer. 64, 71, 6ff — **20ff** vgl. Irenaeus adv. haer. III 25, 3; II 134f Harvey u. Panarion haer. 33, 10, 3; I 461, 11ff — **27** vgl. Matth. 5, 45

V M

1 ἄφρο///ν, ο aus ω Vcorr ἄφρον M **5** βασιλεύσει, ει auf Rasur Vcorr **6** ἢ τὸ] ἤτοι V **9** [ὁ] * | ⟨ὁ⟩ * **18** τὸν] τῶν M | τοῦ nachgetragen Vcorr **19** ἔδειξεν V **22** ἀγαθὸν¹] ἀγαθοῦ M **23** τῷ ἀγαθῷ aus τῶν ἀγαθῶν Vcorr

εὑρισκόμενος παρ᾽ αὐτῷ πονηρός. | εἰ ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὰ πονηρὰ D309
ἐργάζεσθαι καὶ κατισχύειν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἢ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν
ἢ τοῦ μέσου δικαίου, εὑρεθήσεται ἰσχυρότερος οὗτος τῶν δύο θεῶν
τῶν παρὰ Μαρκίωνι λεγομένων. ἐπειδὴ ἐξουσιάζει ἁρπάζειν τὰ ἀλλό-
5 τρια· καὶ ἀδρανεῖς λοιπὸν καταψηφισθήσονται οἱ δύο παρὰ τὸν ἕνα 9
πονηρόν. οἱ μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν καὶ ῥύεσθαι ἀπὸ τοῦ ἁρπάζοντος
τὰ αὐτῶν ὄντα καὶ εἰς πονηρίαν μεταβάλλοντος. 7. ἄλλως δὲ 7, 1
πάλιν νοήσωμεν, ἵνα τὴν χλεύην τοῦ ἀγύρτου φωράσωμεν τῆς ματαιο- Ö562
φροσύνης. εἰ γὰρ ὅλως ὁ πονηρὸς πονηρὸς ὑπάρχει, ἁρπάζει δὲ τοὺς
10 ἀγαθοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοῦ δικαίου, ἰδίους
δὲ οὐχ ἁρπάζει μόνους, εὑρεθήσεται ὁ πονηρὸς οὐκέτι πονηρός, τῶν
ἀγαθῶν ὀρεγόμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος ὡς βελτιόνων. εἰ δὲ καὶ 2
τοὺς ἰδίους κρίνει τιμωρίαν τε τοὺς ἀδικήσαντας ἀπαιτεῖ, οὐκέτι πονηρὸς
ἔσται ὁ πονηρῶν δικαστὴς ὑπάρχων. καὶ εὑρεθήσεται κατὰ πάντα
15 τρόπον ἡ αὐτοῦ ὑπόθεσις ἑαυτὴν ἀνατρέπουσα.

Πόθεν δὲ εἰλήφασι τὸ εἶναι αἱ τρεῖς ἀρχαί, πάλιν λέγε. τίς δὲ ὁ 3
ταύταις ὁρισμὸν συστησάμενος; εἰ μὲν γὰρ ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ
περιορίζεται, οὐκέτι τέλεια τὰ τρία εὑρεθήσεται ὁριζόμενα ἔν τισι
περιεκτικοῖς τόποις. εὑρεθήσεται δὲ τὸ ἑκάστου περιεκτικὸν μεῖζον
20 τοῦ περιεχομένου καὶ οὐκέτι τὸ περιεχόμενον θεὸς ἂν κληθείη, ἀλλὰ
μᾶλλον ἡ περιεκτικὴ ὁροθεσία. εἰ δὲ καὶ εἰς ταὐτὸν ἀλλήλοις γε- 4
νόμενοι ἕκαστος κατὰ δίεσιν τὸν ἴδιον ἐκληρώθη τόπον καὶ ἕκαστος
ἐν τῷ ἰδίῳ ὢν τῷ ἑτέρῳ οὐκ ἐντρίβεται οὐδὲ ἐπέρχεται. οὐκέτι αἱ
ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι οὐδέ τις αὐτῶν φαύλη εὑρεθήσεται, διὰ τὸ
25 κατὰ τὸ δίκαιον καὶ ἥσυχον καὶ εὐσταθὲς τῶν ἰδίων ἐπιμέλεσθαι καὶ
μὴ περαιτέρω βαίνειν ἐπιβάλλεσθαι. εἰ δὲ ὁ μὲν πονηρὸς ὑπὸ τοῦ 5
ἄνω κατισχύεται καὶ βιάζεται καὶ καταπονεῖται, μεμερισμένος | ὢν D310
καὶ ἐν ἰδίῳ τόπῳ ὑπάρχων, οὗ τόπου τῷ ἄνω ἀγαθῷ οὐδὲν προσήκει,
οὐδέ τι ὑπ᾽ αὐτοῦ κέκτισται τῶν ἐνταῦθα (λέγω ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ
30 τόπῳ), τυραννικώτερος μᾶλλον εὑρεθήσεται ὁ ἄνω καὶ οὐκέτι ἀγαθός,
τὸν ἴδιον υἱὸν εἴτ᾽ οὖν Χριστὸν ἀποστείλας, ἵνα τὰ ἀλλότρια λάβῃ.
καὶ ποῦ | ὁ ὅρος ὁ διορίζων τὰς τρεῖς ἀρχὰς κατὰ τὸν τοῦ ἀγύρ- 6 P308

V M

8 νοήσομεν M **10** ἰδίους] ἰουδαίους M **11** οὐχ, χ auf Rasur V corr
οὐκέτι πονηρὸς < M **19** ἑκάστου *] ἑκάστης, durchgestrichen V corr < M
20 περιεχομένου U corr] προεχομένου V M **22** τόπον angeflickt V corr **26** ἐπι-
βαλλόμενον aus ἐπιβάλλεσθαι V corr ἐπιβαλλόμενον M | ὑπὸ statt ἐκ V corr ἀπὸ M
28 οὗ τόπου τῷ] οὗ, ου u. τῷ auf Rasur V corr **29** κέκτισται *] κεκτίσθαι VM
λέγω + ⟨δὲ⟩? * **30** τόπῳ Corn.] τύπῳ VM

του τῆς ὑποθέσεως λόγον; ζητηθήσεται γὰρ τέταρτός τις ἐπιεικέστατος καὶ τῶν τριῶν σοφώτερος, ὁριογνώμων τε καὶ ἐπιστήμων, ὃς τὰ μέτρα ἑκάστῳ διένειμέν τε καὶ τοὺς τρεῖς εἰρηνοποίησεν, ἵνα μὴ στασιάσαιεν πρὸς ἀλλήλους μηδὲ εἰς τὰ ἄλλον ἄλλος ἀποστέλλοι. καὶ οὗτος 7
5 μὲν πείσας τὰς τρεῖς ἀρχὰς εὑρεθήσεται τέταρτος καὶ σοφώτερος καὶ ἐπιεικέστερος. καὶ αὐτὸς δὲ ἐν ἰδίῳ τόπῳ πάλιν ζητηθήσεται, ἀφ' οὗπερ εἰς μέσον ἦλθεν τῶν τριῶν καὶ ἑκάστῳ τὸ μέρος σοφῶς διώρισεν, ἵνα μὴ ἀλλήλους ἀδικοῖεν. εἰ δὲ ἐν τοῖς τοῦ ἑνός, λέγω δὴ 8
τοῦ δημιουργοῦ αἱ δύο ἀρχαί εἰσιν ἐμπολιτευόμεναι, ὅ τε πονηρὸς ἐν
10 τοῖς τοῦ δημιουργοῦ † χώραις τε καὶ χώροις καὶ ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστὸς ἐπιδημήσας, οὐκέτι ἄρα κριτὴς καὶ δημιουργὸς μόνον ὁ κριτὴς εὑρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἀγαθός, συγχωρῶν τοῖς δυσὶν εἰς τὰ ἴδια ποιεῖν ὃ βούλονται· ἢ ἀδρανὴς εὑρεθήσεται καὶ μὴ ἰσχύων κωλῦσαι τῶν ἰδίων τοὺς ἀλλοτρίους ἅρπαγας. εἰ δὲ | καὶ ἥσσων τῇ δυνάμει 9 Ö564
15 ἐστίν, οὐκέτι εὑρεθήσεται ἡ δημιουργία συνεστῶσα, ἀλλ' ἐξέλιπεν ἔκπαλαι, ἀναρπαζομένη καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπό τε τοῦ πονηροῦ εἰς τὸ ἴδιον μέρος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἄνω. καὶ πῶς ἔτι ἡ δημιουργία σταθήσεται; εἰ δὲ ὅτι χρόνῳ λήξει λέγεις καὶ δυνατὸν ταύ- 10
την ὅλως λήγειν διὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελείας, οὐκοῦν ὁ ἀγαθὸς
20 αἴτιος τῆς βλάβης ἔσται ὁ μὴ πάλαι ποιήσας, ὅπερ ὕστερον ἀγαθὸν ἔδοξεν ἐπιτελεῖν, μήτε μὴν πεποιηκὼς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, πρὶν | ἢ D311
τοὺς πλείους ἀδικηθῆναι καὶ ἐν καθέξει αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ κριτοῦ καὶ κάτω μεμενηκέναι;

8. Πάλιν δὲ τὰ τῆς θείας γραφῆς οὐκ ὀρθῶς νοῶν προφέρει καὶ 8, 1
25 τοὺς ἀκεραίους ἐξαπατᾷ διαστρέφων τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητόν, ὅτι »Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα« καί φησιν· εἰ ἦμεν αὐτοῦ, οὐκ ἂν τὸ ἑαυτοῦ ἠγόραζεν· ἀγοράσας δὲ εἰς ἀλλότριον κόσμον ἦλθεν ἡμᾶς ἐξαγοράσαι 2
τοὺς οὐκ ὄντας αὐτοῦ. ποίημα γὰρ ἦμεν ἑτέρου καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς
30 αὐτὸς ἠγόραζεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. ἀγνοεῖ δὲ ὅλως ὁ ἠλίθιος 3
ὅτι οὔτε Χριστὸς κατάρα γεγένηται (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ τὴν κατάραν τὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν | ἀφεῖλεν, ἑαυτὸν σταυρώσας καὶ γενόμε- P309

26 Gal. 3, 13 — **26 ff** vgl. Adamantius de recta in deum fide I 26; S. 52, 10 ff van de Sande Bakhuyzen δῆλον οὖν ὅτι ἀλλοτρίους· ἰδίους γὰρ οὐδείς ποτε ἀγοράζει· ἀγοράζει γὰρ ἀλλοτρίους οὐκ ἰδίους

V M

2 ὁριο///γνώμων, ν ausradiert V corr ὁριονγνώμων M **3** ἵνα μὴ Dind.] εἰ δὲ μὴ V M **4** ἀποστέλλοι Dind.] ἀποστέλλει V M **5** lies wohl ⟨ὁ⟩ πείσας u. τέταρτος εὑρεθήσεται * **10** † χώραις τε καὶ χώροις] etwa ἀεὶ ἐνεργῶν χώροις * **17** πῶς *] ποῦ V M **18** ὅτι nachgetragen V corr **22** ἐγκαθέξει, γ auf Rasur statt ν V corr ἐγκαθέξει M **30** ὅλως < V **32** τὰς *] τῆς V M; vgl. S. 104, 1

νος θάνατος θανάτῳ [διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν] καὶ κατάρα αὐτὸς τῇ κατάρᾳ γενόμενος. διὸ οὐκ ἔστι Χριστὸς κατάρα, ἀλλὰ τῆς κατάρας λύσις, εὐλογία δὲ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκόσιν. οὕτω 4 καὶ τὸ »ἐξηγόρασεν« *. οὐκ εἶπεν »ἠγόρασεν«· οὔτε γὰρ εἰς ἀλλότριον
5 ἦλθεν ἁρπάσαι ἢ ἀγοράσαι. εἰ γὰρ ἠγόρασεν, μὴ ἔχων ἠγόρασε καὶ ὡς πτωχὸς ἃ μὴ εἶχεν ἐκτήσατο. καὶ εἰ ὁ κεκτημένος ἡμᾶς πέπρακεν, 5 ἀπορήσας πέπρακεν, ἀπό τινος ἄρα δανειστοῦ ἐλαυνόμενος. ἀλλ' οὐκ ἔχει οὕτως. οὔτε γὰρ εἶπεν »ἠγόρασεν«, ἀλλ' »ἐξηγόρασεν«. ὅμοιον 6 δὲ τούτῳ ὁ αὐτὸς ἅγιος ἀπόστολός φησιν »ἐξαγοραζόμενοι τὸν και-
10 ρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι«. καὶ οὐχ ἡμέρας ἀγοράζομεν, οὐδὲ τιμὴν ἡμερῶν δίδομεν, ἀλλὰ τὸ δι' ὑπομονὴν * καὶ τὸ μελλητικὸν τῆς μακροθυμίας σημαίνων τοῦτο ἔφη. ὥστε τὸ ἐξηγόρασε τὴν ὑπό- 7 θεσιν ὑπέφηνεν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδοχῆς ἐν κόσμῳ ἐνσάρκου παρουσίας, δι' ἧς ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ὁ ἀπαθὴς ὢν θεός, μένων ἐν
15 τῇ ἰδίᾳ ἀπαθείᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ * αὐτὸ ὃ ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, οὐκ ἀγοράζων ἡμᾶς ἀπ' ἀλλοτρίων, ἀλλὰ τὴν | ὑπό- Ö 566 D 312 θεσιν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ σταυροῦ ἀναδεξάμενος, προαιρέσει καὶ οὐ μετ' ἀνάγκης. ὅθεν ἐλήλεγκται κατὰ πάντα τοῦ Μαρκίωνος ὁ λόγος. καὶ 8 πολλά ἐστι τὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τούτου μηχανῆς καὶ τραγῳδίας
20 ἐξ εὐσεβοῦς λογισμοῦ καὶ εὐλόγου ὁρμώμενα ἐμφάσεως ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀντιρρήσει.

9. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, μᾶλλον δὲ ἐρρᾳ- 9, 1 διουργημένα. οὗτος γὰρ ἔχει εὐαγγέλιον μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν, περικεκομμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ σωτῆρος σύλληψιν καὶ
25 τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν. οὐ μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπέτεμεν 2

9 Ephes. 5, 16 — **23 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. adv. I 27, 2; I 217 Harvey *et super haec id quod est secundum Lucam evangelium circumcidens et omnia quae sunt de generatione domini conscripta auferens et de doctrina sermonum domini multa auferens* Tertullian adv. Marc. IV Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdon) *solum evangelium Lucae nec tamen totum recipit* Filastrius haer. 45, 5; S. 24, 7 f Marx *cata Lucan autem euangelium solum accipit, non alia evangelia* — Lukas stand jedoch nicht im Titel, vgl. unten c. 10, 2; S. 106, 11 Tertullian adv. Marc. IV 2 Adamantius de recta in deum fide I 5; S. S. 32 ff van de Sande Bakhuyzen I 8; S. 16, 3

V M

1 [διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν] *, vgl. S. 103, 32 **4** * etwa ⟨νοητέον⟩ * **6** εἰ < V **7** ἀπορήσας πέπρακεν < M **11** * lies wohl δι' ὑπομονῆς ⟨καρτερικὸν⟩ * **12** τῆς *] τε VM | τὸ] lies τῷ? * **13** ὑπέφηνεν *] ἀπέφηνεν VM | ἀναδοχῆς, ἀνα auf Rasur V corr | ἀναδοχῆς + ⟨τῆς⟩ * **14** ⟨δι'⟩ * **15** * etwa ⟨ἐλλογῶν εἰς ἑαυτὸν⟩ * **22 f** ἐρραδιουργημένα aus ῥεραδιουργημένα V corr **25** ἀπέτεμεν, ἀ auf Rasur V corr

ὁ λυμηνάμενος ἑαυτὸν ⟨μᾶλλον⟩ ἤπερ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μέσων πολλὰ περιέκοψε τῶν τῆς ἀληθείας λόγων. ἄλλα δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα προστέθεικεν, μόνῳ δὲ κέχρηται τούτῳ τῷ χαρακτῆρι, τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ. 3 ἔχει δὲ καὶ ἐπιστολὰς 5 παρ᾽ αὐτῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου δέκα, αἷς μόναις κέχρηται, οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν αὐταῖς γεγραμμένοις, ἀλλὰ τινὰ αὐτῶν περιτέμνων, τινὰ δὲ ἀλλοιώσας κεφάλαια. ταύταις δὲ ταῖς δυσὶ βίβλοις κέχρηται· ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ᾽ ἑαυτοῦ συνέ|ταξε τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ πλανωμένοις. P310 4 αἱ δὲ ἐπιστολαὶ αἱ παρ᾽ αὐτῷ λεγόμεναί εἰσι· πρώτη μὲν πρὸς Γαλά- 10 τας, δευτέρα δὲ πρὸς Κορινθίους, τρίτη πρὸς Κορινθίους δευτέρα, τετάρτη πρὸς Ῥωμαίους, πέμπτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς, ἕκτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρα, ἑβδόμη πρὸς Ἐφεσίους, ὀγδόη πρὸς Κολασσαεῖς, ἐνάτη πρὸς Φιλήμονα, δεκάτη πρὸς Φιλιππησίους· ἔχει δὲ καὶ τῆς πρὸς Λαοδικέας λεγομένης μέρη. 5 ἐξ οὗπερ χαρακτῆρος τοῦ παρ᾽ 15 αὐτῷ σῳζομένου, τοῦ τε εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου, δεῖξαι αὐτὸν σὺν θεῷ ἔχομεν ἀπατεῶνα καὶ πεπλανημένον καὶ ἀκρότατα διελέγξαι. 6 ἐξ αὐτῶν γὰρ ἀναμφιβόλως τῶν παρ᾽ αὐτοῦ ὁμολογουμένων ἀνατραπήσεται. ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν ἔτι | παρ᾽ αὐτῷ D313 λειψάνων τοῦ τε εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν εὑρισκομένων δειχθή- 20 σεται ὁ Χριστὸς τοῖς συνετοῖς μὴ ἀλλότριος εἶναι παλαιᾶς διαθήκης καὶ οἱ προφῆται οὖν οὐκ ἀλλότριοι ὄντες τῆς τοῦ κυρίου ἐνδημίας

4 ff vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 218 Harvey *similiter autem et apostoli Pauli epistolas abscidit, auferens quaecunque manifeste dicta sunt ab apostolo de eo deo qui mundum fecit, quoniam hic pater domini nostri Jesu Christi* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 (von Cerdo) *apostoli Pauli neque omnes neque totas epistolas sumit. Acta apostolorum et Apocalypsim quasi falsa reicit* u. (von Apelles) *solo utitur et apostolo, sed Marcionis, id est non toto* Filastrius haer. 45, 5; S. 24, 8f Marx (*accipit*) *nec epistolas beati Pauli apostoli, nisi ad Timotheum et Titum* — **7 f** gemeint sind wohl die Antithesen — **9 ff** vgl. damit die Angaben S. 123, 18ff. Tertullians Aufzählung (adv. Marc. V 2ff) stimmt mit der des Epiph. überein, nur daß Tertullian den Epheser- als Laodicenerbrief gibt u. den Philemon- hinter den Philipperbrief stellt

V M

1 ⟨μᾶλλον⟩ * **2** περιέκκοψε, erstes κ durchgestrichen Vcorr **3** προστέθεικεν, ει aus η, nach dem Wort Rasur von 2—3 Buchstaben Vcorr | δὲ² < M **6** περιτέμνων, ων auf Rasur Vcorr **8** ὑπ᾽] ἀπ᾽ V **12** Κολοσσαεῖς, ο aus α Vcorr Κολοσσαεῖς M **13** ἐννάτη M **14** Λαοδικείας VM **16** αὐτὸν, α u. ν auf Rasur Vcorr | σὺν *] ἐν VM **18** αὐτῷ Dind.] αὐτοῦ aus αὐτῶν Vcorr αὐτῶν M **19** ἐπιστολῶν Corn.] ἀποστόλων VM **21** οὖν] lies δὲ? *

καὶ ὅτι ἀνάστασιν σαρκὸς ὁ ἀπόστολος κηρύττει καὶ δικαίους τοὺς 7
προφήτας ὀνομάζει καὶ ἐν σῳζομένοις ὑπάρχοντας τοὺς περὶ Ἀβραὰμ
καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ
ἐκκλησίας σωτήριά τε καὶ ἅγια καὶ ἐκ θεοῦ ἐστηριγμένα ἔν τε τῇ
5 *πίστει καὶ ἐν τῇ γνώσει καὶ ἐν ἐλπίδι καὶ διδασκαλίᾳ.*

10. *Παραθήσομαι δὲ καὶ ἣν ἐποιησάμην κατ᾽ αὐτοῦ πραγματείαν* 10, 1
πρὶν τοῦ ταύτην μου τὴν σύνταξιν ἐσπουδακέναι διὰ τῆς ὑμῶν τῶν
ἀδελφῶν προτροπῆς ποιήσασθαι. ἀπὸ ἐτῶν ἱκανῶν, ἀνερευνῶν τὴν 2
τούτου τοῦ Μαρκίωνος ἐπινενοημένην ψευδηγορίαν καὶ ληρώδη δι- Ö568
10 *δασκαλίαν, αὐτὰς δὴ τὰς τοῦ προειρημένου βίβλους ἃς † κέκτηται μετὰ*
χεῖρας λαβών, τό τε παρ᾽ αὐτῷ λεγόμενον εὐαγγέλιον καὶ ⟨τὸ⟩ ἀπο-
στολικὸν καλούμενον παρ᾽ αὐτῷ ἐξανθισάμενος καὶ ἀναλεξάμενος καθ᾽
εἱρμὸν ἀπὸ τῶν προειρημένων δύο βιβλίων τὰ ἐλέγξαι αὐτὸν δυνά-
μενα, ἐδάφιόν τι συντάξεως ἐποιησάμην, ἀκολούθως τάξας κεφάλαια
15 *καὶ ἐπιγράψας ἑκάστῃ ῥήσει ᾱ β̄ γ̄. καὶ οὕτως ἕως τέλους διεξῆλθον,* 3
ἐν οἷς φαίνεται ἠλιθίως καθ᾽ ἑαυτοῦ ἔτι ταύτας τὰς παραμεινάσας
τοῦ τε σωτῆρος καὶ τοῦ ἀποστόλου λέξεις φυλάττων. αἱ μὲν γὰρ 4
αὐτῶν παρηλλαγμένως ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐρρᾳδιουργήθησαν | καὶ ὡς οὐκ εἶχεν P311
τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου τὸ ἀντίγραφον οὔτε ἡ τοῦ ἀποστολικοῦ
20 *χαρακτῆρος ἔμφασις· ἄλλα δὲ φύσει ὡς ἔχει καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὁ* 5
ἀπόστολος, μὴ ἀλλαγέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ, δυνάμενα δὲ αὐτὸν διελέγχειν,
δι᾽ ὧν δείκνυται ⟨ἡ⟩ παλαιὰ διαθήκη συμφωνοῦσα πρὸς τὴν νέαν καὶ
ἡ | καινὴ πρὸς τὴν παλαιὰν διαθήκην· ἄλλαι δὲ πάλιν λέξεις τῶν 6 D314
αὐτῶν βιβλίων ὑποφαίνουσαι Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι καὶ ἐν
25 *ἡμῖν τελείως ἐνηνθρωπηκέναι· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πάλιν ὁμολογοῦσαι* 7
τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὸν θεὸν ἕνα ὄντα κύριον πάντων

6 ff vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 409 ff (doch übertreibt Zahn eine richtige Beobachtung, wenn er behauptet, daß Epiph. bei der erneuten Vorführung der Texte in der refutatio S. 125, 1 ff seine früheren Aufzeichnungen selbst vielfach mißverstanden und sogar den Text seiner Scholien schlechter wiedergegeben hätte. Die Fälle, in denen Epiph. sich selbst mißversteht, sind ganz vereinzelt und die Abweichungen zwischen dem ersten u. zweiten Text erklären sich überall einfach als Abschreiberfehler)

V M

8 *ἐτῶν* + ⟨*γὰρ*⟩? * **10** *τοῦ προειρημένου*] *προειρημένας* Zahn | † *κέκτηται*] lies wohl *περικέκοπται* Jül. **11** *αὐτῷ* Corn.] *αὐτῶν* V M | ⟨*τὸ*⟩ * **15** *ᾱ β̄ γ̄* *] *πρώτην δευτέραν τρίτην* V M **16** *ἔτι* Corn.] *ἐπὶ* V M **18** *παρηλλαγμένως* + *ὡς* M *ἐρρᾳδιουργήθησαν*, *ρ* drüber V corr | *εἶχεν*] lies *ἔχει*? * **19** *τοῦ*[1] Corn.] *τὸ* V M **21** *ὑπ᾽ αὐτοῦ* + ⟨*παρελείφθη*⟩? * **22** ⟨*ἡ*⟩ * **24** *ὑποφαίνουσαι* *] *ὑποφαίνουσι* V M

παντοκράτορα, αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γενομένων, καὶ οὔτε παραχαράσσουσαι τοῦ εὐαγγελίου τὴν κλῆσιν οὔτε μὴν ἀρνούμεναι τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἀλλὰ δηλοῦσαι τὸν σαφῶς ὡμολογημένον ὑπὸ τοῦ χαρακτῆρος 5 τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. καὶ ἔστιν τὰ 8 ἡμῖν πεπραγματευμένα ἐν ὑποκειμένοις παρατιθέμενα, ἅτινά ἐστι τάδε·

Προοίμιον τῆς περὶ τῶν Μαρκίωνος βιβλίων ὑποθέσεώς τε καὶ ἐλέγχου.

11. Ὅτῳ φίλον ἐστὶ τὰς τοῦ ἀπατηλοῦ Μαρκίωνος νόθους ἐπι- 11, 1 10 νοίας ἀκριβοῦν καὶ τὰς ἐπιπλάστους τοῦ αὐτοῦ βοσκήματος μηχανὰς διαγινώσκειν, τούτῳ τῷ συλλελεγμένῳ πονήματι ἐντυχεῖν μὴ κατοκνείτω. ἐκ γὰρ τοῦ παρ᾽ αὐτῷ εὐαγγελίου τὰ πρὸς ἀντίρρησιν τῆς 2 πανούργου αὐτοῦ ῥᾳδιουργίας σπουδάσαντες παρεθέμεθα, ἵν᾽ οἱ τῷ πονήματι ἐντυχεῖν ἐθέλοντες ἔχωσι τοῦτο γυμνάσιον ὀξύτητος, πρὸς 15 ἔλεγχον τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπινενοημένων ξενολεξιῶν. ὁ μὲν γὰρ χα- 3 ρακτὴρ τοῦ κατὰ Λουκᾶν † σημαίνει τὸ εὐαγγέλιον· ὡς δὲ ἠκρωτηρίασται μήτε ἀρχὴν ἔχον μήτε μέσα μήτε τέλος, ἱματίου βεβρωμένου ὑπὸ πολλῶν σητῶν ἐπέχει | τὸν τρόπον. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ 4 Ö570 πάντα τὰ ἀπ᾽ ἀρχῆς τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένα τουτέστιν ὥς λέγει 20 »ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν« καὶ τὰ ἑξῆς καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζομένου | Μαρίαν τὴν παρθένον, Ἰωάννου D315 τε καὶ Ζαχαρίου καὶ τῆς ἐν | Βηθλεὲμ γεννήσεως, γενεαλογίας καὶ P312 τῆς τοῦ βαπτίσματος ὑποθέσεως — ταῦτα πάντα περικόψας ἀπεπήδησεν 5 καὶ ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελίου ἔταξε ταύτην »ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει

9 ff vgl. den Eingang von de mens. ac pond. S. 152, 1 ff Lagarde — **20** Luk. 1, 1 — **24** Luk. 3, 1; vgl. Irenaeus adv. haer. I 27, 2; I 216 Harvey *venientem in Judaeam temporibus Pontii Pilati praesidis qui fuit procurator Tiberii Caesaris* Hippolyt refut. VII 31, 5; S. 217, 8f Wendland *χωρὶς γενέσεως ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος κατεληλυθότα αὐτὸν ἄνωθεν . . . διδάσκειν ἐν ταῖς συναγωγαῖς* Tertullian adv. Marc. I 19 *anno XV Tiberii Christus Jesus de caelo manare dignatus est* IV 7 *anno* XV *principatus Tiberiani proponit eum descendisse in civitatem Galilaeae Capharnaum* Adamantius de recta in deum fide II 3; S. 64, 14f van de Sande Bakhuyzen II 19; S. 102, 23

V M

9 *ὅ///τω* aus *οὕτω* V corr **11** *συλλελεγμένω*, erstes λ auf Rasur V corr **12** *αὐτῷ* Dind.] *αὐτοῦ* V M **16** † *σημαίνει τὸ εὐαγγέλιον*] lies wohl *εὐαγγελίου σημαίνει τὸν τύπον* *, vgl. S. 123, 19 **16f** *περιέσπασται* hinter *ἠκρωτηρίασται* durchgestrichen V corr **17** *ἔχων* V **21** *Μαρίαν τὴν* *] *τὴν Μαρίαν* V M **22** *ἐμβηθλεὲμ* M | vor *γενεαλογίας* + ⟨*τῆς*⟩? *

Τιβερίου Καίσαρος« καὶ τὰ ἑξῆς. ἐντεῦθεν οὖν οὗτος ἄρχεται καὶ 6
οὐ καθ' εἱρμὸν πάλιν ἐπιμένει. ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς προεῖπον παρακόπτει,
τὰ δὲ προστίθησιν ἄνω κάτω. οὐκ ὀρθῶς βαδίζων ἀλλὰ ἐρραδιουργη-
μένως τὰ πάντα περινοστεύων, καὶ ἔστιν·

5 α. »Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ
καθαρισμοῦ σου. καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· »ἵνα ᾖ μαρτύριον τοῦτο
ὑμῖν« ἀνθ' οὗ εἶπεν ὁ σωτὴρ »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς«.

β. »Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι
ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς«.

10 γ. »Κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου«.

δ. »Ἰούδαν Ἰσκαριώτην. ὃς ἐγένετο προδότης«. ἀντὶ δὲ τοῦ »κατέβη
μετ' αὐτῶν« ἔχει »κατέβη ἐν αὐτοῖς«.

ε. »Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ἐπάρας
τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

15 ϛ. »Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν«.

ζ. »Λέγω δὲ ὑμῖν. τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὗρον«.

η. Παρηλλαγμένον τό »μακάριος ὃς οὐ μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«·
εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην.

θ. »Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδού, ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν
20 μου πρὸ προσώπου σου«.

5 Luk. 5, 14; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 9 *vade ostende te sacerdoti et offer munus quod praecepit Moyses ... ut sit vobis in testimonium* — **8** Luk. 5, 24 — **10** Luk. 6, 5 — **11** Luk. 6, 16f — **13** Luk. 6, 19a. 20a — **15** Luk. 6, 23c; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 15 *secundum haec ... faciebant prophetis patres eorum* — **16** Luk. 7, 9b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 18 *professus est talem se fidem nec in Israële invenisse* — **17** Luk. 7, 23. Trotz Zahn S. 463 meint Epiph. nur, daß Marcion das Wort verkehrt gedeutet habe: *er hatte es* (= *er nahm es*) *als gegen Johannes gerichtet*. In der refut. S. 127, 5 hat Epiph. seine eigene Bemerkung nicht mehr verstanden. — Wie Marcion die Beziehung auf Johannes deutlich machte, ob durch Streichung von v. 22b oder durch Voranstellung von v. 23 vor 22b, bleibt dunkel. — **19** Luk. 7, 27; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 18 *ingerens etiam scriptum super illo: ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam* Ada-

V M **5—20** vgl. S. 125, 2ff. 19f. 25f 126, 1f. 12f. 19f. 25f 127, 3f. 20f

3f ἐρραδιουργημένος aus ῥεραδιουργημένως V corr **4** τὰ < V **5** προσ-
ένεγκε aus προσενέγκαι V corr **7** ἀνθ' οὗ — αὐτοῖς < S. 125, 4 **11** Ἰσκαριώτην S. 126, 1. 3] Ἰσκαριώθ VM | ἀντὶ δὲ τοῦ S. 126, 1f] ἀντὶ τοῦ δὲ VM **12** ἔχει < S. 126, 2 **13** mit καὶ αὐτὸς ἐπάρας beginnen VM schon das κεφάλαιον ζ. anders S. 126, 12ff **14** καὶ τὰ ἑξῆς S. 126, 13] < VM **16** δὲ < S. 126, 25 | τοιαύτην Zahn, nach S. 126, 25] **17** οὐ μὴ *, nach S. 127, 3] ἐὰν μὴ VM **19f** ἰδοὺ — προσώπου als κεφάλαιον ι gezählt VM; richtig S. 127, 20

$\overline{\iota}$. »Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. ἡ δὲ γυνὴ στᾶσα ὀπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας καὶ ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«. | D316

$\overline{\iota\alpha}$. Καὶ πάλιν »αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξεν τοὺς πόδας μου καὶ 5 ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«.

$\overline{\iota\beta}$. Οὐκ εἶχεν »ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ«, ἀλλὰ μόνον »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«.

$\overline{\iota\gamma}$. »Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν· ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ«. | P313

10 $\overline{\iota\delta}$. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς, συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. | καὶ γυνὴ ἁψαμένη αὐτοῦ ἰάθη τοῦ αἵματος· καὶ εἶπεν ὁ κύριος· Ö572 τίς μου ἥψατο;« καὶ πάλιν· »ἥψατό μού τις. καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ«.

$\overline{\iota\varepsilon}$. »Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν ἐπ' αὐτούς«.

15 $\overline{\iota\varsigma}$. »Λέγων, δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«.

$\overline{\iota\zeta}$. »Καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες συνελάλουν αὐτῷ, Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ«.

mantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 11 van de Sande Bakhuyzen *οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου*

1 Luk. 7, 36b. 38 — **4** Luk. 7, 44b — **6** Luk. 8, 19a u. 20a — **8** Luk. 8, 23a. 24b — **10** Luk. 8, 42b. 43a. 44. 45a. 46a; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 20 *tangitur a femina quae sanguine fluitabat et nescirit a qua. quis me, inquit, tetigit? . . . Tetigit me aliquis . . . sensi enim virtutem ex me profectam* — **14** Luk. 9, 16; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 20; S. 108, 24 van de Sande Bakhuyzen *ὁ κύριος ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχαριστεῖ* — **15** Luk. 9, 22; (vgl. Tertullian adv. Marc. IV 21 *quia oporteret filium hominis multa pati et reprobari a presbyteris et scribis et sacerdotibus et interfici et post tertium diem resurgere*) — **17** Luk. 9, 30; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 22 *nam et hoc vel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse et Helia in secessu montis conspici pateris, quorum destructor advenerat* u. *nam etsi Marcion noluit eum* (sc. Moysen) *colloquentem domino ostensum, sed stantem*

V M S. **1—19** vgl. S. 128, 4ff. 12f. 22f 129, 20f 130, 1ff. 12f. 17f. 27f

1 $\overline{\iota\alpha}$ **VM**, richtig S. 128, 4; vgl. zu S. 108, 19. Von hier bis $\overline{\lambda\varepsilon}$ (S. 112, 1) sind die Zahlen in V M um eine Nummer zu hoch **3** *τοὺς πόδας* < S. 128, 6 **4** *τοὺς πόδας μου* *, nach S. 128, 12f] *μου τοὺς πόδας* V M **10** *δὲ* < S. 130, 1 | *αὐτούς* *, vgl. S. 130, 5] *αὐτὸν* V M u. S. 130, 1 **14** *τοὺς οὐρανοὺς* S. 130, 12 | *ἐπ'* < S. 130, 12; vgl. aber 130, 14 **15** *λέγω* S. 130, 17 V | *δεῖ*] *δὴ* hier u. S. 130, 17 V **17** *δύο* < S. 130, 27 | *αὐτῶ///*, ein Buchstabe wegradiert V corr

ιη. »Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«.

ιθ. »Ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου«. εἶχε δὲ παρὰ τό »οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό« »καὶ πρὸς αὐτούς· ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;«

5 κ. »Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων«.

κα. »Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυίδ· εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ«.

κβ. »Εὐχαριστῶ σοι, κύριε τοῦ οὐρανοῦ«. οὐκ εἶχεν δέ »καὶ τῆς 10 γῆς«, οὔτε »πάτερ« εἶχεν. ἐλέγχεται δέ· κάτω γὰρ εἶχεν »ναί, ὁ πατήρ«.

κγ. Εἶπεν τῷ νομικῷ »ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται;« καὶ ἀποκριθεὶς μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν »ὀρθῶς εἶπες. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ«. | D 317

15 κδ. Καὶ εἶπεν »τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους;« καὶ λοιπόν »αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται. τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσει ἰχθὺν καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον; εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ οἴδατε δόματα ἀγαθά, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατήρ;«

20 κε. Παρακέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. εἶχεν γάρ »ἡ γενεὰ αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«. οὐκ εἶχεν δὲ περὶ Νινευὴ καὶ βασιλίσσης νότου καὶ Σαλομῶνος.

κς. Ἀντὶ τοῦ »παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ« εἶχεν »παρέρχεσθε τὴν κλῆσιν τοῦ θεοῦ«.

1 Luk. 9, 35; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 22 *hoc scilicet intelligi voluit vox illa de caelo: hic est filius meus dilectus, hunc audite; id est non Moysen iam et Heliam* — **2** Luk. 9, 40. 41; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 23 *stet Christus Marcionis et exclamet: o genitura incredula, quousque ero apud vos, quousque sustinebo vos?* — **5** Luk. 9, 44b — **7** Luk. 6, 3; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 12 *quasi de exemplo David introgressi sabbatis templum* — **9** Luk. 10, 21; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 25 *gratias enim, inquit, ago et confiteor, domine caeli, quod ea quae erant abscondita sapientibus et prudentibus revelaveris parvulis* — **12** Luk. 10, 26. 28 — **15** Luk. 11, 5. 9a. 11. 12. 13; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 26 — **20** Luk. 11, 29. 30. 31 — **23** Luk. 11, 42; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 27 *vocationem et dilectionem dei praetereuntes*

V M **1—24** vgl. S. 131, 18f. 27f 132, 1f. 6f. 14ff. 25ff 133, 6ff 135, 4ff. 21f

7 ἀνέγνωτε, τε auf Rasur V corr **17** αἰτήσας S. 133, 8 **18** ἢ] καὶ S. 133, 9 **20** παρακέκοπται S. 135, 4] περικέκοπται VM **21 f** Νινευὴ καὶ < S. 135, 6 **23** παρέρχεσθαι beidemal VM ebenso S. 135, 21 f | θεοῦ nachgetragen V corr | εἶχεν < S. 135, 21

κζ. »Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνήματα τῶν προφητῶν καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς«.

κη. Οὐκ εἶχεν »διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας« καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἄβελ καὶ τῶν 5 προφητῶν | ὅτι ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης. P314

κθ. »Λέγω τοῖς φίλοις μου· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν | βαλεῖν εἰς γέενναν«. οὐκ εἶχεν δέ »οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσσαρίων δύο πωλοῦνται καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον 10 τοῦ θεοῦ«. Ö574

λ. Ἀντὶ τοῦ »ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ« »ἐνώπιον τοῦ θεοῦ« λέγει.

λα. Οὐκ ἔχει τό »ὁ θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρτον«.

λβ. »Ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρήζετε τούτων«, τῶν σαρκι-15 κῶν δή.

λγ. »Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν«.

λδ. Ἀντὶ τοῦ »ὁ πατὴρ ὑμῶν« »ὁ πατήρ« εἶχεν. | D318

1 Luk. 11, 47; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 27 *vae audiunt etiam quod aedificarent prophetis monimenta interemptis a patribus eorum* — **3** Luk. 11, 49. 51. 50 — **6** Luk. 12, 4a. 5b. 6; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 28 *dehinc conversus ad discipulos: dico autem, inquit, vobis amicis, nolite terreri ab eis qui vos solummodo occidere possunt nec post hoc ullam in vobis habent potestatem* — **11** Luk. 12, 8; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 28 *dico enim vobis, omnis qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor in illo coram deo* — **13** Luk. 12, 28; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *si quasi derogator creatoris non vult de eiusmodi frivolis cogitari de quibus nec corvi nec lilia laborent . . . paulo post parebit. interim, cur illos modicae fidei incusat* — **14** Luk. 12, 30b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *scit autem pater opus esse haec vobis* — **16** Luk. 12, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *quaerite enim inquit, regnum dei et haec vobis adicientur* — **18** Luk. 12, 32

V M **1—18** vgl. S. 136, 8f 137, 1ff. 9ff 138, 14f. 20. 26f 139, 1f. 14

1 μνημεῖα S. 136, 8 **3** ἀποστελ///ῶ, λ ausradiert V corr ἀποστελῶ M **5** ἐκ] ἀπὸ S. 137, 3 **6** λέγω + δὲ S. 137, 9, aber vgl. S. 137, 14; + ἐγὼ S. 137, 14 **6f** ἀποκτεν^ν^όντων, ν darüber V corr **7** ἀποκτεῖναι] ἀποθανεῖν, durchgestrichen u. ἀποκτεῖναι am Rand gesetzt S. 137, 10 V corr **7f** vor ἐξουσίαν + τὴν V S. 137, 11 **9** πωλεῖται S. 137, 12 | καὶ < V M **11** lies ὁμολογήσω Zahn | τοῦ θεοῦ < S. 138, 14f **11f** ἐνώπιον] ἐκεῖνος S. 138, 15 **15** δὴ < S. 138, 27 **16** δὲ < S. 139, 1

λε. Ἀντὶ τοῦ »δευτέρᾳ ἢ τρίτῃ φυλακῇ« εἶχεν »ἑσπερινῇ φυλακῇ«.

λϛ. »Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει«.

λζ. »Μή ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παρα-
5 δώσει σε τῷ πράκτορι«.

λη. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ »ἦλθόν τινες ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλᾶτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν« ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δεκαοκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ, καὶ τό »ἐὰν μὴ μετανοήσητε« καὶ ⟨τὰ
10 ἑξῆς⟩ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς ὅτι »σκάπτω καὶ βάλλω κόπρια καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἔκκοψον«.

λθ. »Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ Σατανᾶς«.

μ. Παρέκοψε πάλιν τό »τότε ὄψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«· ἀντὶ δὲ
15 τούτου ἐποίησεν »ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους« — ἐποίησε δέ »κρατουμένους« — »ἔξω«, »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«.

μα. Παρέκοψε πάλιν τό »ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ« καὶ τό »οἱ ἔσχατοι ἔσονται πρῶτοι«
20 καὶ τό »προσῆλθον οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες, ἔξελθε καὶ πορεύου, ὅτι Ἡρῴδης σε θέλει ἀποκτεῖναι« καὶ τό »εἶπεν· πορευθέντες εἴπατε τῇ | ἀλώπεκι ταύτῃ« ἕως ὅπου εἶπεν »οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπο- P 315
λέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ« καὶ τό »Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτέ-

1 Luk. 12, 38 — **2** Luk. 12, 46; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *reverso domino qua die non putaverit, hora qua non scierit, ... segregabitur et pars eius cum infidelibus ponetur* — **4** Luk. 12, 58b; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 29 *nam et iudicem, qui mittit in carcerem . . . in persona creatoris obtrectationis nomine disserunt* — **6—11** Luk. 13, 1—9 — **12** Luk. 13, 16 — **13—17** Luk. 13, 28; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 30 *ergo erit poena ..., cum videbunt iustos introeuntes in regnum dei, se vero detineri foris* — **18**—S. **113, 4** Luk. 13, 29—35

V M **1—23** vgl. S. 139, 18f. 25f 140, 5f. 14ff. 29f 141, 3ff. 28ff

1 keine Ziffer V M; daher von Z. 2 an die Zählung wieder in Ordnung | ἑσπερινῇ φυλακῇ S. 139, 18f] ἑσπερινὴν φυλακὴν V M **4** κατασύρῃ] κατακρίνῃ S. 140, 5 **9** τό *] ὅτι V M **9f** ⟨τὰ ἑξῆς⟩ * **11** vor σκάπτω + καὶ V M **12** ἣν S. 140, 29] < V M **13** τό S. 141, 3] < V M **15** ὅτε Corn. viell. besser ὅταν Jül.] ὅτι V M ebenso S. 141, 5 **17** vor ἐκεῖ + καὶ V M | ἐκεῖ am Rande nachgetragen V corr | ἔσται S. 141, 7] ἔστιν V M **19** βασιλείᾳ + μου M **20** οἱ < S. 141, 30 **21** εἶπεν < S. 142, 1 **22** ὅπου S. 142, 2] ὅτου V M **23f** ἀποκτέννουσα erstes ν auf Rasur V corr

νουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους« καὶ τό »πολλάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ὄρνις τὰ τέκνα σου« | καὶ τό D319 »ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν« καὶ τό »οὐ μὴ ἴδητέ με, ἕως οὗ εἴπητε· εὐλογημένος«. | Ö576

5 μβ. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εἰληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος καὶ τοῦ ἄλλου.

μγ. »Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται«.

10 μδ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ.

με. »Νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται« ὁ αὐτὸς Λάζαρος.

μϛ. Εἶπεν Ἀβραάμ »ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούσουσιν«.

15 μζ. Παρέκοψε τό »λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν«.

μη. Ὅτε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. ἀπέκοψε δὲ πολλὰ καὶ ἐποίησεν »ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων, δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι« καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων ὅτι »πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν

5 Luk. 15, 11ff — **8** Luk. 16, 16; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 33 *lex et prophetae usque ad Joannem, ex quo regnum dei adnuntiatur* — **10** Luk. 16, 22; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 34 *subsequens argumentum divitis apud inferos dolentis et pauperis in sinu Abrahae requiescentis* Adamantius de recta in deum fide II 10; S. 76, 14ff van de Sande Bakhuyzen — **12** Luk. 16, 25b; vgl. Adamantius a. a. O. S. 76, 30f *νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι* — **13** Luk. 16, 29. 31; vgl. Tertullian a. a. O. IV 34 *habent illic Moysen et prophetas, illos audiant* Adamantius a. a. O. S. 78, 2ff *ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν . . . . εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἤκουσαν, οὐδ' ἄν τις ἐκ νεκρῶν ἀπέλθῃ, ἀκούσουσιν αὐτοῦ* — **15** Luk. 17, 10 — **17** Luk. 17, 12. 14 u. 4, 27; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 35; S. 539, 21ff Kroymann *etiam in curatione decem leprosorum quos tantummodo ire iussos ut se ostenderent sacerdotibus . . . . nunc etsi praefatus est multos tunc fuisse leprosos apud Israhelem in diebus Helisei prophetae et neminem eorum purgatum nisi Neeman Syrum*

V M **5—19** vgl. S. 142, 13ff. 19f. 25f 143, 3. 6f. 19f. 26ff

3 *οὗ* S. 142, 7] < V M **5** *παρέκοψε* S. 142, 13] *ἀπέκοψε* V M | *πᾶσαν τὴν παραβολὴν* S. 142, 13] *τὴν παραβολὴν πᾶσαν* V M **6** *καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος* S. 142, 14f] < V M **12** *ὅδε* Zahn] *ὧδε* V M ebenso S. 143, 3 **14** *ἐκ*] *ἀπὸ* S. 143, 7 | *ἀκούσουσιν* S. 143, 8 V] *ἀκούουσιν* V M **15** *ὅτι* < S. 143, 19

ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Νεεμὰν ὁ Σύρος«.

μθ. »Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσητε ἰδεῖν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου«.

5 ν. »Εἰπέ τις πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δέ· μή με λέγε ἀγαθόν. εἷς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ θεός«· προσέθετο ἐκεῖνος »ὁ πατήρ« καὶ ἀντὶ τοῦ »τὰς ἐντολὰς οἶδας« λέγει »τὰς ἐντολὰς οἶδα«.

να. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν τῇ Ἱεριχὼ τυφλὸς ἐβόα·
10 Ἰησοῦ υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με. καὶ ὅτε ἰάθη, φησίν· ἡ πίστις σου σέσωκέν σε«. | D 320

νβ. Παρέκοψε τό »παραλαβὼν τοὺς δώδεκα ἔλεγεν· ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ καὶ
15 ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται«· ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

νγ. Παρέκοψεν τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ὄνου καὶ Βηθφαγὴ καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ, | ὅτι γεγραμμένον ἦν »ὁ P 316

3 Luk. 17, 22 — **5** Luk. 18, 18. 19. 20; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 36; S. 544, 16 Kroymann *interrogatus ab illo quodam, praeceptor optime, quid faciens vitam aeternam possidebo . . .* S. 544, 10 *sed quis optimus nisi unus, inquit, deus* Hippolyt refut. VII 31, 6; S. 217, 15f Wendland ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ· τί με λέγετε ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθός Origenes de princ. II 5, 1 u. 5, 4; S. 133, 13 u. 138, 11 Kötschau *nemo bonus nisi unus deus pater* Adamantius de recta in deum fide II 17; S. 92, 24 ff van de Sande Bakhuyzen — **9** Luk. 18, 35. 38. 42; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 36; S. 545, 24 ff Kroymann *cum igitur praetereuntem illum caecus audisset, cur exclamavit: Jesu, fili David, miserere mei? . . . fides, inquit, tua te salvum fecit* Adamantius de recta in deum fide IV 14; S. 200, 22 ff van de Sande Bakhuyzen ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς Ἱεριχώ, καί τις τυφλὸς ἐπαιτῶν ἐκάθητο . . . καὶ ἐβόησε λέγων· Ἰησοῦ, υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με — **12** Luk. 18, 31—33 — **17** Luk. 19, 29 ff. 46

V M **3—17** vgl. S. 144, 5f. 11 ff. 22 ff 145, 1 ff. 10 ff

1 εἰ μὴ am Rande nachgetragen V corr | Νεεμὰν aus Νεαιμὰν V corr **3** ἰδεῖν < S. 144, 5 **6** ὁ δὲ S. 144, 12] < V M | λέγε S. 144, 12] λέγετε aus λέγεται V corr λέγετε M **6 f** ὁ θεὸς S. 144, 13] < V M **7** προσέθετο S. 144, 13] προσέθηκε V M | ἐκεῖνος S. 144, 13] τὸ ὅτι V M **9** αὐτὸν S. 144, 22] < V M | Ἱεριχώ, ι aus ει V corr **14** γὰρ καὶ S. 145, 4] < V M **15** ἀναστήσεται] ἐγερθήσεται S. 145, 4 **17** τὸ περὶ S. 145, 10] < V M **18** ὅτι] διότι S. 145, 11

οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν«.

νδ. »Καὶ ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«.

5 *νε. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ ἐκδεδομένου γεωργοῖς καὶ τό »τί οὖν ἐστι τό· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;«*

νς. Ἀπέκοψε τό »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ Μωυσῆς ἐμήνυσε | Ö578 *ἐπὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ* 10 *Ἰακώβ. θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν«.*

νζ. Οὐκ εἶχε ταῦτα »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ Μωυσῆς ἐμήνυσε λέγων θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακὼβ θεὸν ζώντων«.

νη. Πάλιν παρέκοψε τό »θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ 15 *ἀπόληται«.*

νθ. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα »τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη« καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ »ἕως πληρωθῇ πάντα τὰ γεγραμμένα«.

ξ. »Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς«.

20 *ξα. »Καὶ εἶπεν τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· ἀπελθόντες ἑτοιμάσατε ἵνα φάγωμεν τὸ Πάσχα«.*

ξβ. »Καὶ ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ καὶ εἶπεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«. | D321

25 *ξγ. Παρέκοψε τό »λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπάρτι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«.*

3 Luk. 20, 19 — **5** Luk. 20, 9ff. 17 — **8** Luk. 20, 37f — **11** Luk. 20, 37f (die Wiederholung sucht Epiph. in der refut. 47 vergeblich zu begründen) — **14** Luk. 21, 18 — **16** Luk. 21, 21f — **19** Luk. 22, 4 — **20** Luk. 22, 8 — **22** Luk. 22, 14f; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 40 *concupiscentia concupivi pascha edere vobiscum, antequam patiar* — **25** Luk. 22, 16

V M **3—26** vgl. S. 145, 31f 146, 3ff. 10ff. 24ff 147, 1f. 5ff. 19f 148, 17f 149, 16ff 150, 3f

1 nach *προσευχῆς* nochmals *μου*, durchgestrichen V corr | *ποιεῖτε* aus *ποιῆται* V corr *ποιῆτε* M **5** *τὰ περὶ* S. 146, 3] *τὴν* V M **6** *οὖν* < M **8** vor *Μωυσῆς* + *ὁ* M **9** *ἐπὶ* *] *περὶ* V M ebenso S. 146, 11 | *καθὼς*] *ὡς* S. 146, 11 | *κύριον*] *ὁ κύριος* S. 146, 11 **12f** *θεὸν ζώντων* S. 146, 26] *θεὸς ζώντων* V M **17** *τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ* S. 147, 6] *τὸ ἐπιφερόμενον*, < *ἐν τῷ ῥητῷ* V M **18** *πάντα* < S. 147, 7 **19** vor *τὸ* + *καὶ* V M **25** *γὰρ* < S. 150, 3 **26** *ἂν* S. 150, 4] < V M

ξδ. Παρέκοψε τό »ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μή τινος ὑστερήσατε;« καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τό »καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τό· καὶ μετὰ ἀνόμων συνελογίσθη«.

ξε. »Ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν καὶ θεὶς τὰ γό-
5 νατα προσηύχετο«.

ξϛ. »Καὶ ἤγγισε καταφιλῆσαι αὐτὸν Ἰούδας καὶ εἶπεν«.

ξζ. Παρέκοψεν ὃ ἐποίησε Πέτρος, ὅτε ἐπάταξε καὶ ἀφείλετο τὸ οὖς τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως.

ξη. »Οἱ συνέχοντες ἐνέπαιζον δέροντες καὶ τύπτοντες καὶ λέ-
10 γοντες· προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;«

ξθ. Προσέθετο μετὰ τό »τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος« »καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας«. | P317

ο. Προσθήκη μετὰ τό »κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι« »καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα«.

15 οα. »Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος«.

οβ. Παρέκοψε τό »σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ«.

ογ. »Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν«.

οδ. »Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ, καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε
20 σινδόνι καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ«.

οε. »Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἡσύχασαν τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον«. | Ö580

1 Luk. 22, 35. 37 — **4** Luk. 22, 41 — **6** Luk. 22, 47f — **7** Luk. 22, 50 — **9** Luk. 22, 63f — **11** Luk. 23, 2 — **13** Luk. 23, 2 — **15** Luk. 23, 33a. 34b. 44; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 563, 25ff Kroymann *sed et duo scelesti circumfiguntur illi . . . vestitum plane eius a militibus divisum, partim sorte concessum Marcion abstulit . . . . caeterum adversario laeso caelum luminibus floruisset* — **17** Luk. 23, 43 — **18** Luk. 23, 46; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 564, 22 Kroymann *vociferatur ad patrem ut et moriens ultima voce prophetas adimpleret hoc dicto expiravit* — **19** Luk. 23, 50. 53; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 42; S. 565, 10 Kroymann *de Pilato postulatum, . . de patibulo detractum, . . sindone involutum, . . sepulcro novo conditum* — **21** Luk. 23, 56

V M **1—22** vgl. S. 150, 14ff. 20f. 29 151, 3f. 11f. 18f 152, 1f. 15ff 153, 1ff. 7. 12f. 19f

2 *τό*[1] < M **4** *βολὴ* V **6** *Ἰούδας* S. 150, 29] < V M **7** *ὃ* S. 151, 3] *τὸ* V M **8** *τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως* S. 151, 4] < V M **9** *καὶ*[2] S. 151, 12] < V M **11** *τό* *] *τοῦτο* V M, ebenso S. 151, 18 **13** *μετὰ* < S. 152, 1 | *καὶ*] *τὸ* S. 152, 2 **16** *αὐτοῦ* S. 152, 16] < V M **19** *καὶ* < S. 153, 12 **20** *σινδόνι* S. 153, 13] < V M **21** *αἱ γυναῖκες* S. 153, 19] < V M

οϛ. »Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; ἠγέρθη, μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἔτι ὢν μεθ᾽ ὑμῶν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν καὶ παραδοθῆναι«. | D 322

οζ. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτε 5 συνήντησεν αὐτοῖς, τό »ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τοῦ πιστεύειν πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται· οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν;« καὶ ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐφ᾽ οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται« ἐποίησεν »ἐφ᾽ οἷς ἐλάλησα ὑμῖν«. ἐλέγχεται δὲ ὅτι »ὅτε ἔκλασε τὸν ἄρτον, ἠνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν«.

10 οη. »Τί τεταραγμένοι ἐστέ; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι πνεῦμα ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα«.

Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα συνάπτομεν κατὰ τοῦ προειρημένου αἱρεσιάρχου 7 ταύτῃ τῇ ⟨παρ᾽⟩ ἡμῶν κατ᾽ αὐτοῦ πεπραγματευμένῃ σχέσει, ἅτινα παρ᾽ αὐτῷ πάλιν ἐφεύρομεν, ὡς ἐν ἐθελοδοκήσει τῶν τοῦ ἀποστόλου 15 Παύλου ἐπιστολῶν, οὐχ ὅλων ἀλλ᾽ ἐνίων (ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς πάσης πραγματείας αἱ ὀνομασίαι ὑφ᾽ ἡμῶν ἐνετάχθησαν, ὡς παρ᾽ αὐτῷ τὸ ἀποστολικὸν ἐμφέρεται) καὶ αὐτῶν δὲ ἠκρωτηριασμένων συνήθως τῇ 8 αὐτοῦ ῥᾳδιουργίᾳ, *, ὡς καὶ ἐν τῷ προταχθέντι ὀνόματι εὐαγγελίῳ

1 Luk. 24, 5—7; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 566, 27 Kroymann *angeli ad mulieres: rememoramini quae locutus sit vobis in Galilaea dicens, quod oportet tradi filium hominis et crucifigi et tertia die resurgere* — **4** Luk. 24, 25. 31; vgl. Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 566, 25 Kroymann *o insensati et tardi corde in non credendo omnibus quae locutus est ad vos* Adamantius de recta in deum fide V 12; S. 198, 5 van de Sande Bakhuyzen ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς — **10** Luk. 24, 38a. 39; Tertullian adv. Marc. IV 43; S. 567, 11ff Kroymann *quid turbati estis . . . videte manus meas et pedes quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere* Adamantius de recta in deum fide V 12; S. 198, 18ff τί τεταραγμένοι ἐστέ; . . . ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτός, ὅτι πνεῦμα ὀστέα καὶ σάρκα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα — **15f** vgl. S. 123, 19ff

V M **1—11** vgl. S. 153, 27ff 154, 9ff 155, 8ff

1 ζητεῖ^τε, τε oben drüber V corr **2** μεθ᾽ ὑμῶν S. 153, 28f] < V M **3** vor παθεῖν + πολλὰ S. 153, 29, aber vgl. S. 154, 8 **5** πᾶσιν < M **6** δὲ < S. 154, 12 **7** ἐποίησεν S. 154, 12] < V M **8** ἠνοίχθησαν S. 154, 13 | αὐτῶν S. 154, 14] < V M **9** αὐτόν S. 154, 14] < V M **10** μου S. 155, 7] < V M **11** μου S. 155, 8] < V M | ὀστᾶ S. 155, 8 **13** ⟨παρ᾽⟩ * | μετ᾽ αὐτοῦ M **18** * etwa ⟨λείψανα ἔτι τῆς ἀληθείας ἐν αὐταῖς σῳζόμενα⟩ *

*λείψανα μὲν τοῦ ἀληθινοῦ εὐαγγελίου *, εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν, ὅμως δὲ τὰ πάντα δεινῶς μηχανευσάμενος ἐνόθευσεν.* | P318

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους, παρ' αὐτῷ δ̄, ἐν δὲ τῷ ἀποστολικῷ ᾱ.

ᾱ (κη̄). »Ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι
5 ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται«.

β̄ (κθ̄). »Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν«. | D323

10 γ̄ (λ̄). »Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ«.

δ̄ (λᾱ). »Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν«.

ε̄ (λβ̄). »Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία
15 καὶ ἀγαθή«.

ς̄ (λγ̄). »Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν«. | Ö582

ζ̄ (λδ̄). »Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι«.

η̄ (λε̄). »Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον νόμον πεπλήρωκε«.

4 Röm. 2, 12f — **8** Röm. 2, 25; vgl. Origenes comment. in ep. ad Rom. l. II; VI 136f Lommatzsch *Marcion sane cui per allegoriam nihil placet intelligi, quomodo exponat quod dicit apostolus circumcisionem prodesse, omnino non inveniet* — **10** Röm. 2, 20b — **12** Röm. 5, 6 — **14** Röm. 7, 12; vgl. Tertullian adv. Marc. V 13; S. 622, 7 Kroymann *lex sancta et praeceptum eius iustum et bonum* Adamantius de recta in deum fide II 20; S. 108, 7 van de Sande Bakhuyzen — **16** Röm. 8, 4 — **17** Röm. 10, 4; vgl. Tertullian adv. Marc. V 14; S. 624, 12 Kroymann *finis etenim legis Christus in iustitiam omni credenti* — **19** Röm. 13, 8b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 14; S. 626, 15 Kroymann *diliges proximum tanquam te. hoc legis supplementum ... si vero evangelium Christi hoc praecepto adimpletur*

V M **4—19** vgl. S. 175, 26ff 176, 16ff. 28f 177, 5f. 14f. 26f 178, 1f. 11f

1 * ⟨εὑρίσκεται⟩ * **4** die zweite, in Klammern beigefügte Zahl, in VM einfach neben die erste gesetzt, bezieht sich auf die Reihenfolge innerhalb von Marcions *ἀποστολικόν* **5** *ἐννόμως* V **6** *τοῦ* < S. 175, 28

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ᾱ, ⟨παρ' αὐτῷ ε̅⟩, παρ' ἡμῖν δὲ η̅.
Πρὸς Θεσσαλονικεῖς β̅, ⟨παρ' αὐτῷ ς̅⟩, παρ' ἡμῖν δὲ θ̅.
Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ⟨παρ' αὐτῷ⟩ ζ̅, παρ' ἡμῖν δὲ ε̅.

ᾱ (λ̅ς̅). »Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκρο-
5 *βυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ*
10 *ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν« καὶ τὰ ἑξῆς.*

β̅ (λ̅ζ̅). »Διὸ λέγει· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν ⟨καὶ⟩ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός«.

γ̅ (λ̅η̅). »Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς
15 *σάρκα μίαν« παρὰ τό »τῇ γυναικί«.* | | P 319 D 324

*⟨Τῆς⟩ πρὸς **Κολασσαεῖς**, ⟨παρ' αὐτῷ⟩ η̅, παρ' ἡμῖν δὲ ζ̅.*

ᾱ (λ̅θ̅). »Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων, ὅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων«.

4—10 Ephes. 2, 11—14; vgl. Tertullian adv. Marc. V 17; S. 636, 2ff Kroymann *memores vos aliquando nationes in carne, qui appellamini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manu facta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israhelis et peregrini testamentorum et promissionis eorum, spem non habentes et sine deo in mundo . . . at nunc, inquit, in Christo vos qui eratis longe facti estis prope in sanguine eius . . . ipse est, inquit, pax nostra, qui fecit duo unum* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 96, 24ff van de Sande Bakhuyzen — **11** Ephes. 5, 14 — **13** Ephes. 5, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. V 18; S. 641, 7 Kroymann *propter hanc relinquet homo patrem et matrem et erunt duo in carne una* — **17** Kol. 2, 16; vgl. Tertullian adv. Marc. V 19; S. 645, 27 Kroymann *nemo vos iudicet in cibo et potu et in parte diei festi et neomeniae et sabbati, quae est umbra futurorum*

V M **4—18** vgl. S. 178, 28ff 179, 25 180, 22ff 181, 9ff

1 ⟨*παρ' αὐτῷ ε̅*⟩ * **2** ⟨*παρ' αὐτῷ ς̅*⟩ * **3** *Τῆς* *] *ἡ* VM | ⟨*παρ' αὐτῷ*⟩ * **4** *μνημονεύετε* S. 178, 28 | *μνημονεύοντες* + ⟨*ὅτι*⟩? Zahn **5** *ὅτι* S. 179, 1] < VM **9** *ἐν* < S. 179, 4, aber vgl. Z. 17 u. 23 **11** *καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν* S. 179, 25f] < VM | ⟨*καὶ*⟩ * **13** *τούτου*] *τοῦ* S. 180, 22 **16** ⟨*Τῆς*⟩ * | *παρ' αὐτῷ*⟩ * **18** *ἐν ἑορτῇ ἢ ἐν νεομηνίᾳ καὶ σαββάτῳ* S. 181, 10, aber vgl. Z. 18

Πρὸς Φιλήμονα, ⟨παρ' αὐτῷ⟩ $\overline{θ}$, παρ' ἡμῖν δὲ $\overline{ιγ}$ ἢ καὶ $\overline{ιδ}$.
Πρὸς Φιλιππησίους, ⟨παρ' αὐτῷ⟩ $\overline{ι}$, παρ' ἡμῖν δὲ $\overline{ϛ}$.
⟨Τῆς⟩ πρὸς Λαοδικεῖς ⟨παρ' αὐτῷ⟩ $\overline{ια}$.

$\overline{α}$ ⟨$\overline{μ}$⟩. »Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πατὴρ
5 *πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν«.*

Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας, ⟨παρ' αὐτῷ⟩ $\overline{α}$, παρ' ἡμῖν δὲ $\overline{δ}$.

$\overline{α}$. »Μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσίν· ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς«.

$\overline{β}$. »Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου«. »ὁ δὲ ἐκ τῆς
10 *ἐπαγγελίας, διὰ τῆς ἐλευθέρας«.* | Ö 584

$\overline{γ}$. »Μαρτύρομαι δὲ πάλιν ὅτι ἄνθρωπος περιτετμημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι«.

⟨$\overline{δ}$.⟩ Ἀντὶ τοῦ »μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ« ἐποίησε »δολοῖ«.

15 *⟨$\overline{ε}$.⟩ »Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν πεπλήρωται· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν«.*

⟨$\overline{ϛ}$.⟩ »Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία ἀκαθαρσία ἀσέλγεια εἰδωλολατρεία φαρμακεία ἔχθραι ἔρεις ζῆλοι θυμοὶ ἐριθεῖαι διχοστασίαι αἱρέσεις φθόνοι μέθαι κῶμοι, ἃ προ-
20 *λέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«.* | D 325

4 = Ephes. 4, 5f; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 104, 14. 105, 12 van de Sande Bakhuyzen — **7** Gal. 3, 11b. 10a. 12b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 3; S. 577, 10f Kroymann *fides in qua vivet iustus . . . si in lege maledictio est* — **9** Gal. 3, 13b; 4, 23b; vgl. Tertullian adv. Marc. V 3; S. 577, 19 Kroymann *maledictus omnis in ligno suspensus* V 4; S. 581, 15 *qui vero ex libera, per repromissionem* — **11** Gal. 5, 3 — **13** Gal. 5, 9 — **15** Gal. 5, 14; vgl. Tertullian adv. Marc. V 4; S. 583, 6ff Kroymann *tota enim, inquit, lex in vobis adimpleta est: diliges proximum tuum tanquam te* — **17—21** Gal. 5, 19—21

V M **4—21** vgl. S. 182, 13f 156, 2ff. 13f. 21f 157, 1f. 9f. 17ff

1 ⟨*παρ' αὐτῷ*⟩ * **2** ⟨*παρ' αὐτῷ*⟩ * **3** ⟨*Τῆς*⟩ * | ⟨*παρ' αὐτῷ*⟩ * **4** ⟨$\overline{μ}$⟩ *, vgl. S. 182, 13 | hinter *βάπτισμα* + *εἷς Χριστός* S. 182, 13, aber vgl. Z. 22 **6** ⟨*παρ' αὐτῷ*⟩ * | $\overline{δ}$] *τετάρτης καὶ πρώτης* ($\overline{α}$ M) V M; die an die Spitze von Z. 7 gehörige Zahl $\overline{α}$ ist hieher heraufgerutscht **7** *ὅτι ὁ* S. 156, 2] *διότι*, < *ὁ* V M **10** *ἐλευθέρας* S. 156, 14 V] *ἐλευθερίας* V M u. S. 156, 14 M **11** *περιτεμνόμενος* S. 156, 21 **18** *εἰδωλολατρεῖαι* S. 157, 18 | *φαρμακεῖαι* S. 157, 18 **19** *φθόνοι* S. 157, 19] *φόνοι* V M **19f** *ἃ προλέγω ὑμῖν* < S. 157, 20

ζ̅. »Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις«.

η̅. »Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν«. | P 320

⟨Τῆς⟩ πρὸς Κορινθίους α̅, παρ᾽ αὐτῷ δὲ Μαρκίωνι β καὶ παρ᾽ ἡμῖν β̅.

5 α̅ (θ̅). »Γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω«.

β̅ (ι̅). »Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω«.

γ̅ (ι̅α̅). »Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«.

δ̅ (ι̅β̅). »Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ παν-10 ουργίᾳ αὐτῶν. καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι«.

ε̅ (ι̅γ̅). »Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«.

ς̅ (ι̅δ̅). »Οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«.

15 ζ̅ (ι̅ε̅). Μετηλλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ« λέγει »ἐν τῷ Μωυσέως νόμῳ«. λέγει δὲ πρὸ τούτου· »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει;«.

1 Gal. 5, 24 — **3** Gal. 6, 13a — **5** I Kor. 1, 19; vgl. Tertullian adv. Marc. V 5; S. 585, 13 Kroymann *scriptum est enim: perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium inritam faciam* — **7** I Kor. 1, 31; vgl. Tertullian adv. Marc. V 5; S. 587, 24 Kroymann *ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in deo glorietur* — **8** I Kor. 2, 6b — **9—11** I Kor. 3, 19b. 20; vgl. Tertullian adv. Marc. V 6; S. 592, 2 Kroymann *scriptum est enim: deprehendens sapientes in nequitia illorum; et rursus: dominus scit cogitationes sapientium quod sint supervacuae* — **12** I Kor. 5, 7a; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 593, 10 Kroymann *sic et pascha nostrum immolatus est Christus* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 100, 1 — **13** I Kor. 6, 16 — **15** I Kor. 9, 9. 8 (Epiph. hat sich hier versehen: das angeblich von Marcion eingeschobene *Μωυσέως* enthält auch der kirchliche Text; daß es aber bei Marcion wirklich stand, zeigt Adamantius de recta in deum fide I 22; S. 42, 20 van de Sande Bakhuyzen *οἶδας ὅτι Μωσέως νόμον εἶπεν, οὐ τοῦ θεοῦ*)

V M **1—17** vgl. S. 158, 22f 159, 3f. 20f. 26f 160, 7f 161, 5ff. 14. 27f 162, 4ff

3 *οὔτε* V M **4** ⟨*Τῆς*⟩ * **6** *τῶν συνετῶν*] *αὐτῶν* M **7** vor *ἵνα* + *καὶ* S. 159, 26 **14** *φησίν* < S. 161, 28 **15** *μετηλλαγμένως* S. 162, 4] *μετηλλαγμένος* V M **15—17** *ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ — ταῦτα οὐ λέγει«* S. 162, 4ff; vgl. Z. 8ff] *ἀντὶ γὰρ τοῦ »καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει« φησὶν ἐκεῖνος »εἰ καὶ ὁ νόμος Μωυσέως ταῦτα οὐ λέγει«* V M; die hier gebotene Form ist wohl der Versuch eines Abschreibers, das dem Epiphanius zugestoßene Versehen zu verbessern **16** *ἢ* Zahn] *εἰ* V M ebenso S. 162, 5 **17** *οὐ* < M

η̅ (ι̅ϛ̅). »Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;«

θ̅ (ι̅ζ̅). »Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔφαγον βρῶμα καὶ πάντες τὸ αὐτὸ 5 πνευματικὸν ἔπιον πόμα. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησε. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. | καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλολάτραι D326 γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν 10 καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν«. Ö586 ἕως ὅπου λέγει »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ ἡμῖν« καὶ τὰ ἑξῆς.

ι̅ (ι̅η̅). »Τί οὖν φημι; ὅτι ἱερόθυτον τί ἐστιν ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστιν; ἀλλ᾽ ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ«. προσέθετο δὲ ὁ 15 Μαρκίων τὸ ἱερόθυτον.

ι̅α̅ (ι̅θ̅). »Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν θεοῦ ὑπάρχων«.

ι̅β̅ (κ̅). »Ἀλλὰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα«.

ι̅γ̅ (κ̅α̅). Πεπλανημένως ὁ Μαρκίων ⟨μετὰ τό⟩ »ἀλλὰ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι« προσέθετο »διὰ τὸν νόμον«. | P321

20 ι̅δ̅ (κ̅β̅). »Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον«.

1 I Kor. 9, 9; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 595, 16 Kroymann *numquid de bubus pertinet ad dominum* — **2—12** I Kor. 10, 1—9 a. 11; vgl. Tertullian adv. Marc. V 7; S. 595, 25 ff Kroymann *in petram offendit ..., de qua bibebant in solitudine patres nostri. si enim petra illa Christus fuit ... haec autem exempla nobis sunt facta ... haec autem quemadmodum evenerunt illis, scripta sunt ad nos commonendos, in quos fines aevorum decucurrerunt* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 23 ff u. 94, 9 f — **13** I Kor. 10, 19 f — **16** I Kor. 11, 7 (15); vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 597, 4 Kroymann *vir enim non debet caput velare cum sit dei imago* Adamantius de recta in deum fide V 23; S. 224, 1 van de Sande Bakhuyzen — **17** I Kor. 12, 24; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 104, 29 van de Sande Bakhuyzen — **18** I Kor. 14, 19 — **20** I Kor. 14, 21; vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 600, 3 Kroymann *et si quod in lege scriptum esset commemorat, in aliis linguis et in aliis labiis locuturum*

V M **1—21** vgl. S. 163, 24. 28 ff 165, 15 ff 166, 1. 8 ff 170, 12 f

1 *μέ///λει*, *λ* ausradiert V corr *μέλλει* M **3** *ὑμῶν* S. 163, 29 **4 f** *καὶ πάντες — πόμα* S. 164, 1 f] < V M **6** *ἀλλὰ* V M **8** *καὶ ἐκεῖνοι* S. 164, 5 **9** *ὡς*] *καθὼς* S. 164, 6 **11** *ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ* S. 164, 9] < V M **13** *ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστιν* < M **14 f** *προσέθετο δὲ — ἱερόθυτον* S. 165, 17] < V M **18** *ὁ Μαρκίων* S. 168, 8] < V M | ⟨*μετὰ τὸ*⟩ * **19** *προσέθετο* *, vgl. S. 169, 23 f] *ἑτέρως δέ* V M u. S. 168, 9 **20** *ἐν*³ < S. 170, 13

ιε (κγ). »Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν· ἀλλ' ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει«.

ις (κδ). Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· »γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ
5 εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. καὶ ὅτι »εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον« καὶ τὰ ἑξῆς. »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε«, »ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ«. »ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος«.

10 Τῆς πρὸς Κορινθίους β, παρ' αὐτῷ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν γ.

α (κε). »Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ«.

β (κϛ). »Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν | Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ D327
15 σκότους φῶς λάμψει«.

γ (κζ). »Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. ἐξέκοψεν δὲ τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«.

Αὕτη ἡ νενοθευμένη τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις, ἔχουσα μὲν χαρακτῆρα καὶ τύπον τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, καὶ Παύλου τοῦ 9
20 ἀποστόλου οὐχ ὅλον, οὐ πασῶν τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν, ἀλλὰ μόνον 10 τῆς πρὸς Ῥωμαίους καὶ τῆς πρὸς Ἐφεσίους καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς Κολασσαεῖς καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖς καὶ [ἀπὸ] τῆς πρὸς Γαλάτας καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τῆς πρὸς Φιλήμονα καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς Φιλιπ-

1 I Kor. 14, 34; vgl. Tertullian adv. Marc. V 8; S. 600, 8 Kroymann *praescribens silentium mulieribus in ecclesia ... ex lege accipit subiciendae feminae auctoritatem* Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 96, 12 van de Sande Bakhuyzen — **4—9** I Kor. 15, 1. 17. 11. 3f. 54f — **11** II Kor. 1, 20; vgl. Adamantius de recta in deum fide II 18; S. 98, 6 van de Sande Bakhuyzen — **13** II Kor. 4, 5. 6a; vgl. Tertullian adv. Marc. V 11; S. 613, 23 Kroymann *quoniam deus qui dixit ex tenebris lucem lucescere* Adamantius de recta in deum fide II 19; S. 102, 12 van de Sande Bakhuyzen — **16** II Kor. 4, 13 — **20** vgl. die Aufzählung S. 105, 9ff

V M **1—17** vgl. S. 170, 26ff 171, 14ff 173, 11f 174, 3ff 175, 1ff

1 ἐκκλησίᾳ S. 170, 26] ταῖς ἐκκλησίαις VM **1f** ἐπιτρέπεται S. 170, 27 **2** ἀλλὰ S. 170, 27 **9** εἰς νῖκος < S. 171, 20 **11** ὅσαι γὰρ] πᾶσαι γὰρ αἱ S. 173, 11 **14** ὁ[1] < S. 174, 4 **17** διὸ S. 175, 2] < VM **21** ⟨τῆς⟩ * **21f** Κολασαεῖς V **22** [ἀπὸ] * **24** ⟨τῆς⟩ * | πρὸς[2] < M

πησίους· καὶ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης καὶ δευτέρας καὶ ⟨τῆς⟩ πρὸς 11
Τίτον καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους * τῶν ἐμφερομένων παρ' αὐτῷ, ὡς οὐ
πληρεστάτων οὐσῶν, ἀλλ' ὡς ἐν παραχαράξει. πανταχόθεν δὲ 12
τὴν αὐτὴν σύνταξιν * ἐρρᾳδιουργημένην | καὶ ἔν τισι λέξεσιν ἐπι- Ö588
5 ποιήτως προσθήκην ἔχουσαν, οὐκ εἰς ὠφέλειαν, ἀλλὰ εἰς ἥσσονας καὶ
ἐπιβλαβεῖς ξενολεξίας κατὰ τῆς ὑγιοῦς πίστεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐμβε-
βροντημένου νοῦ † βοσκήματος. | P322

Ταῦτα δὲ ἡμῖν πεπόνηται καὶ πεπολυπραγμόνηται ἐκ τῆς παρ' 13
αὐτῷ προλελεγμένης γραφῆς, ἀποστόλου τε καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν
10 εὐαγγελίου, ⟨ὅπως⟩ εἰδέναι ἔχοιεν πάντες οἱ πειρώμενοι ἀντιλέγειν τῇ
αὐτοῦ πλάνῃ, ὅτι τὰ μὲν παρηλλαγμένα ῥήματα κατὰ ῥᾳδιουργίαν
ἐντέτακται, ὅσα δὲ οὐκ ἐμφέρεται ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις συληθέντα 14
ὑπάρχει ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τόλμης· ταῦτα γὰρ ἐδόκει ὁ κτηνώδης μόνα
ἐναντία εἶναι [ἀντιλέγειν] τῇ αὐτοῦ ἐπιπλάστῳ διανοίᾳ.

15 Ἔστιν δὲ τρίτον ἡμῶν τῆς φιλοκαλίας * τὸ συναγαγεῖν ὅσα παρ' 15
αὐτῷ τε καὶ παρ' ἡμῖν ηὕρηται συνᾴδοντα καὶ ἔχοντα ἔμφασιν ἐν- D328
σάρκου παρουσίας τῆς τοῦ σωτῆρος καὶ μαρτυρίας συμφωνίας τῆς
καινῆς πρὸς παλαιὰν διαθήκην καὶ ὁμολογίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐν
τῷ εὐαγγελίῳ ὁμολογοῦντος τὸν θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς,
20 αὐτόν τε λαλήσαντα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις, ἴδιον δὲ τοῦτον εἶναι
πατέρα αὐτοῦ. καὶ αὕτη μὲν τῆς προειρημένης ἡμῶν ὑποθέσεως ἡ 16
σχολιοποιηθεῖσα σύντομος ὑπομνηματικὴ ἐξ ἀντιγράφων τοῦ Μαρ-
κίωνος σύνταξις πρὸς ἔπος ὡς ἐδάφιον ἡμῖν γεγραμμένη. ἵνα δὲ μὴ 17
τὰ ἐν αὐτῇ δυσνόητα παρά τισι σκοτεινῶς ἀγνοούμενα ἐμφέρηται,
25 αὖθις πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐπιγραφῶν, πρώτου φημὶ καὶ δευ-
τέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου, καθ' εἱρμὸν ἐπιλύσω, δι' ἣν αἰτίαν
ἑκάστη λέξις ἀνελέχθη καὶ ἐνταῦθα μετεβλήθη. ἄρξομαι δὲ τοῦ λέ-
γειν οὕτως·

V M

1 καὶ τῆς] lies wohl τῆς δὲ * | ⟨τῆς⟩² * 2 * ergänze etwa ⟨ὅλως οὐκ ἐμφερομένων παρ' αὐτῷ, ἠκρωτηριασμένων δὲ καὶ⟩ * 4 * ⟨εὕρομεν⟩ * | ἐρ̊αδιουργημένην, ρ drüber V corr 5 οὐκ εἰς, κ u. ει auf Rasur V corr | ἥσσονας, ησ auf Rasur V corr 7 † βοσκήματος] lies etwa ⟨πεποιητευμένα⟩ βοσκήματα * 8 πεπολυ///πραγμόνηται, πε ausradiert V corr 10 ⟨ὅπως⟩ *, ⟨ἵνα⟩ Pet. | ἔχοιε M 14 [ἀντιλέγειν] * 15 τῆς + γὰρ; nach ἡμῶν Punkt V | φιλοκαλίας] φιλονεικίας, aber getilgt u. φιλοκαλίας am Rand gesetzt V corr | * ⟨ἔργον⟩ * 17 συμφωνίας τῆς nachgetragen V corr 19 vor γῆς + τῆς V 21 ὑμῶν V 22 ὑπομνημαστικὴ V 23 προσέπως M

Σχόλιον ⟨ᾱ⟩ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι.

[ᾱ.] »Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· »ἵνα ᾖ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν« ἀνθ' οὗ εἶπεν ὁ σωτὴρ »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς«.

5 Ἔλεγχος ᾱ. Πῶς ἠδύνατο ὁ κύριος ὁ κατὰ τοῦ νόμου καὶ κατὰ (a) τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου ἔχων τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὡς σὺ φῄς, λέγειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένοις, φημὶ δὲ τῷ λεπρῷ· »ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ«; »ἱερεῖ« γὰρ λέγων οὐκ ἀθετεῖ τὴν τοῦ νόμου ἱερωσύνην· »καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου« κἄν τε ἀποκόψῃς (b) 10 »τὸ δῶρον«, φανήσεται ἐκ τοῦ προσένεγκε ὅτι περὶ δώρου λέγει· | (P 323) »περὶ | τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«· εἰ γὰρ τοῦ (c Ö 580) Μωυσέως τὸ πρόσταγμα συμβουλεύει γενέσθαι, οὐκ ἀθετεῖ οὐδὲ βλασφημεῖ τὸν θεὸν τοῦ νόμου, ἀλλὰ ὁμολογεῖ καὶ | ἑαυτὸν καὶ τὸν αὐ- (D 329) τοῦ πατέρα θεὸν τὸν νόμον τῷ Μωυσῇ δεδωκέναι. διέστρεψας δὲ (d) 15 τὸ ῥητόν, ὦ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν »εἰς μαρτύριον αὐτοῖς« »μαρτύριον« λέγων »ὑμῖν«. καὶ τοῦτο σαφῶς ἐψεύσω κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς. εἰ γὰρ μαρτύριον ὑμῖν ἔλεγεν, ἐμμάρτυρον αὐτὸν ἐποίει ὅτι »οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι«.

Σχόλιον β̄. »Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ- 20 που ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς«.

Ἔλεγχος β̄. Εἰ οὖν υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν καλεῖ, οὐκ ἀρνεῖται τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ μονογενὴς καὶ μάτην παρὰ σοὶ ᾄδεται τὸ δοκήσει πεφηνέναι. καὶ εἰ ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἀλλοτρία ἡ γῆ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός.

25 Σχόλιον γ̄. »Κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου«.

Ἔλεγχος γ̄. Δύο εὐθὺς ἐν ταὐτῷ, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ κύριον σαββάτου ἑαυτὸν ὁ σωτὴρ ὁμολογεῖ διδάσκων, ἵνα μὴ τὸ σάββατον ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ ποιήσεως * νομίζηται, κἄν τε ⟨τὸ⟩ ἔσχατον υἱὸς 30 ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κληθῇ.

2 Luk. 5, 14 — **18** Matth. 5, 17 — **19** Luk. 5, 24 — **25** Luk. 6, 5

V M **2—4** vgl. S. 108, 5f **19f** vgl. S. 108, 8f **25f** vgl. S. 108, 10

1 ⟨ᾱ⟩ * **2** [ᾱ] * **4** *ἀνθ' οὗ — αὐτοῖς* S. 108, 7f] < V M **5** *ᾱ ἔλεγχος* V **13** *αὐτὸν* aus *ἑαυτὸν* V corr *αὐτὸν* M **16** *αὐτοῦ* M **29** *ἀλλότριον, τριον* auf Rasur V corr | * vielleicht ⟨*μήτε αὐτὸς τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος ἀλλότριος*⟩ * | ⟨*τὸ*⟩ *

Σχόλιον δ̄. »Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς ἐγένετο προδότης«. ἀντὶ δὲ τοῦ »κατέβη μετ᾽ αὐτῶν« ἔχει »κατέβη ἐν αὐτοῖς«.

Ἔλεγχος δ̄. Ἰούδας Ἰσκαριώτης, »ὃς ἐγένετο προδότης«. τίνος, a λέγε. πάντως τοῦ συλληφθέντος, ναὶ μὴν καὶ ἐσταυρωμένου καὶ 5 πολλὰ πεπονθότος. πῶς οὖν συλληφθεὶς σταυροῦται ὁ μὴ ὑπὸ ἁφὴν b ὑποπίπτων κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὦ Μαρκίων; δόκησιν γὰρ εἶναι λέγεις. ἐλεγχθήσεται δὲ ἡ ὑπόνοιά σου ἀπὸ τοῦ γεγράφθαι Ἰούδαν c προδότην. προέδωκε γὰρ καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. οὐδὲν δέ σε ὤνησε τὸ »κατέβη ἐν αὐτοῖς« λέγειν d 10 ἀντὶ τοῦ | »μετ᾽ αὐτῶν«. οὐ γὰρ δύνασαι φαντασίαν ὁρίζειν τὸν D330 παρὰ σοὶ καὶ ἀκοντὶ ὕστερον ὑπὸ ἁφὴν πίπτοντα δεικνύμενον. | P324

Σχόλιον ε̄. »Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἔλεγχος ε̄. Πῶς πάλιν ὁ ὄχλος ἠδύνατο ἅψασθαι τοῦ ἁφὴν μὴ 15 ἔχοντος; ποίους δὲ ὀφθαλμοὺς ἐπῆρεν εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ σαρκὸς μὴ ἡρμοσμένος; ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὅτι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος | Χριστὸς Ἰησοῦς, ἔχων τὰ ἀμφότερα, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὴν Ö592 σάρκα, ἐκ δὲ θεοῦ πατρὸς τὴν ἀόρατον οὐσίαν.

Σχόλιον ϛ̄. »Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πα- 20 τέρες ὑμῶν«.

Ἔλεγχος ϛ̄. Εἰ προφητῶν μέμνηται, οὐκ ἀρνεῖται προφήτας· εἰ ἐκδικεῖ τὸν τῶν προφητῶν φόνον καὶ ὀνειδίζει τοὺς πεφονευκότας τε καὶ διώξαντας, οὐκ ἀλλότριος προφητῶν τυγχάνει, ἀλλὰ θεὸς αὐτῶν ὑπάρχει, ὁ τὴν σύστασιν αὐτῶν ποιούμενος.

25 Σχόλιον ζ̄. »Λέγω δὲ ὑμῖν, τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ ηὗρον«.

Ἔλεγχος ζ̄. Εἰ οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοιαύτην πίστιν εὗρεν ὡς ἐν τῷ ἀπὸ ἐθνῶν ἐλθόντι ἑκατοντάρχῃ, ἄρα οὐ ψέγει τὴν τοῦ Ἰσραὴλ

1 Luk. 6, 16f — 12 Luk. 6, 19a. 20a — 16 vgl. I Tim. 2, 5 — 19 Luk. 6, 23c — 25 Luk. 7, 9b

V M 1f vgl. S. 108, 11f 12f vgl. S. 108, 13f 19f vgl. S. 108, 15 25f vgl. S. 108, 16

1 Ἰσκαριώθ S. 108, 11 1f ἀντὶ τοῦ δὲ S. 108, 11 2 ἔχει S. 108, 12] < VM 3 lies Ἰούδαν Ἰσκαριώτην? * 4 πάντος M 5 συλληφεὶς M 7 ἀπὸ *] ἀντὶ VM 11 καὶ ἀκοντὶ zu κακόν τι verändert, dann getilgt V corr κακόν τι M 13 καὶ τὰ ἑξῆς < S. 108, 14 14 ὄχλος] ἔλεγχος u. + οὕτω εὗρον M 16 εἱρμοσμένος VM 25 δὲ S. 108, 16] < VM | τοσαύτην] anders Z. 27

πίστιν. εἰ γὰρ ἀλλοτρίου θεοῦ ὑπῆρχεν καὶ οὐκ αὐτοῦ [καὶ] τοῦ αὐτοῦ πατρός, οὐκ ἂν ταύτης ἐποιεῖτο τὸν ἔπαινον.

Σχόλιον η̄. Παρηλλαγμένον τὸ »μακάριος ὃς οὐ μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«· εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην.

5 *Ἔλεγχος η̄. Κἄν τε πρὸς Ἰωάννην ἔχοι, κἄν τε πρὸς αὐτὸν* a *τὸν σωτῆρα, μακαρίζει τοὺς μὴ σκανδαλιζομένους, ἤτοι ἐν αὐτῷ ἤτοι ἐν Ἰωάννῃ, ἵνα μὴ ἃ μὴ ἀκούωσι παρ' αὐτοῦ ἑαυτοῖς πλάσσωνται. ἔχει δὲ μείζονα θεωρίαν, δι' ἣν φύσει εἴρηκεν ὁ σωτήρ· ἵνα μή | τις* b D331 *τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπ' αὐτοῦ ταχθέντα Ἰωάννην,*
10 *καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος μείζονα νομίσῃ διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς γεγεννῆσθαι, ἀσφαλίζεται καὶ λέγει τό »καὶ μακάριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί«. ὅθεν λέγει »ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ μείζων* c *αὐτοῦ ἐστιν«. ἦν γὰρ ὁ σωτὴρ τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν ἀπὸ σαρκὸς γέννησιν μικρότερος αὐτοῦ ἑξαμηνιαίῳ χρόνῳ, μείζων δὲ ἐν τῇ βασι-*
15 *λείᾳ, δῆλον ὡς θεὸς αὐτοῦ. οὐδὲν γὰρ ἦλθεν ὁ μονογενὴς ἐν κρυφῇ* d *λαλῆσαι ἢ καταψεύσασθαί τι τοῦ ἰδίου κηρύγματος. φάσκει | γὰρ ὅτι* P325 *»οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας«. ἀλήθεια γάρ ἐστιν, ὡς λέγει »ἐγὼ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια«. οὐδὲ τοίνυν ἡ ὁδὸς πλάνην ἔχει οὔτε ἡ ἀλήθεια κρύπτουσα ἑαυτὴν λαλεῖ τὸ ψεῦδος.*

20 *Σχόλιον θ̄. »Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· ἰδού, ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«.*

Ἔλεγχος θ̄. Εἰ ἐπιγινώσκει ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸν a *Ἰωάννην καὶ προγινώσκει, προγινώσκων δὲ ὑποδείκνυσι τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν ὅτι οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται »ἀπο-*
25 *στέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«, ἄρα ὁ γράψας καὶ εἰ-* b *πών »ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου«, ὁ θεὸς ὁ* Ö594 *αἰώνιος, ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας καὶ ἐν νόμῳ, οὐκ ἀλλότριος ἦν τοῦ ἰδίου υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀποστέλλει γὰρ αὐτοῦ τὸν ἄγγελον* c

3 Luk. 7, 23 — **5f** Epiph. hat hier den Sinn seines *εἶχον πρὸς* selbst nicht mehr verstanden; vgl. zu S. 108, 17 — **8** vgl. haer. 26, 7, 5f; I 284, 1ff — **9** vgl. Luk. 7, 28 — **12** Luk. 7, 28 — **17** vgl. Joh. 18, 20 — **18** Joh. 14, 6 — **20** Luk. 7, 27 — **26** Mal. 3, 1

V M **3f** vgl. S. 108, 17f **13—15** in lat. Übersetzung bei Corderius, Catena in Luk. S. 209 **20f** vgl. S. 108, 19f

1 *ὑπῆρχεν*] sc. *ἡ πίστις τοῦ Ἰσραὴλ* | [*καὶ*] * **3** *παρηλλαμένον* M | *οὐ μὴ*] *ἐὰν μὴ* Z. 11 u. S. 108, 17 **7** *ἃ μὴ* < M **8** *φύσει* *] *φησὶν* V M; vielleicht noch einzuschalten ⟨*εἰς ἑαυτὸν*⟩ * **11** *γεγεννῆσθαι* *] *γεγενῆσθαι* V M **14** *ἑξαμηναίῳ* M **15** vor *οὐδὲν* vielleicht etwas ausgefallen; etwa ⟨*ἀσφαλιζόμενος οὖν ἡμᾶς ταῦτα ἔλεγεν ὁ σωτήρ*⟩ * **25f** *ἄρα ὁ — προσώπου σου* < M

πρὸ προσώπου αὐτοῦ, πρὸ προσώπου υἱοῦ ἐκ πατρὸς τιμωμένου. οὐ γὰρ ἀπέστελλε τὸν αὐτοῦ ἄγγελον ἀλλοτρίῳ ἐξυπηρετησόμενον, ᾧπερ καὶ ἀντίθετος ἦν [αὐτῷ] κατὰ τὸν σοῦ, ὦ Μαρκίων, λόγον.

Σχόλιον ι̅. »Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατε-
5 κλίθη. ἡ δὲ γυνὴ στᾶσα ὀπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας ἔβρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας, καὶ ἤλειψεν καὶ κατεφίλει«. | D 332

Ἔλεγχος ι̅. Τό »εἰσελθών« σῶμα δείκνυσιν· οἶκον γὰρ δείκνυσι καὶ μέτρον σώματος. καὶ τὸ κατακλιθῆναι οὐδενός ἐστιν ἀλλ' ἢ σῶμα ἔχοντος ὀγκηρὸν τὸ κατακείμενον· καὶ τὸ τὴν γυναῖκα βρέξαι τοῖς
10 δάκρυσι τοὺς πόδας οὐ φαντασίας πόδας, οὐδὲ δοκήσεως· ἤλειψε γὰρ καὶ ἔβρεξε καὶ κατεφίλει, τῆς ἁφῆς τοῦ σώματος αἰσθανομένη.

Σχόλιον ι̅α̅. Καὶ πάλιν· »αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξε τοὺς πόδας μου καὶ ἤλειψε καὶ κατεφίλει«.

Ἔλεγχος ι̅α̅. Ἵνα μὴ νομίσῃς, ὦ Μαρκίων, μόνον νομίζεσθαι
15 παρὰ ἀνθρώποις τὴν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα τοὺς πόδας τοῦ σωτῆρος βρέξαι τε καὶ ἀλεῖψαι καὶ καταπεφιληκέναι, αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐπιβεβαιοῖ, οὐ κατὰ δόκησιν ταῦτα γεγενῆσθαι διδάσκων, ἀλλὰ ἐξ ἀληθείας, πρὸς ἔλεγχον τοῦ Φαρισαίου καὶ σοῦ τοῦ Μαρκίωνος καὶ τῶν κατὰ σέ, δυσχυριζόμενος καὶ λέγων »αὕτη τοὺς πόδας μου ἤλειψε καὶ κατε-
20 φίλει«. πόδας δὲ ποίους ἀλλὰ τοὺς ἐκ σαρκὸς καὶ ὀστέων καὶ τῶν ἄλλων ὑπάρχοντας;

Σχόλιον ι̅β̅. Οὐκ εἶχεν »ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ«, ἀλλὰ μόνον »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«. | P 326

Ἔλεγχος ι̅β̅. Κἄν τε ἀνωτέρω παρακόψῃς, ὦ Μαρκίων, τὸ ῥη- a
25 τὸν τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα ποιήσῃς τὸν εὐαγγελιστὴν μὴ συντιθέμενον τῇ ὑπό τινων ῥηθείσῃ λέξει ὅτι »ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«, οὐ δύνασαι ὑπερβαίνειν τὴν ἀλήθειαν. διὰ τί γὰρ μὴ πολλὰς ἐκάλεσε b μητέρας; διὰ τί μὴ πολλὰς εἶπε πατρίδας; πόσοι πόσα λέγουσι περὶ Ὁμήρου; ἄλλοι μὲν Αἰγύπτιον φάσκοντες, ἄλλοι δὲ Χῖον, ἄλλοι Κολο-
30 φώνιον, ἄλλοι Φρύγα, ἄλλοι Σμυρναῖον, Μέλητος καὶ Κριθηΐδος·

4 Luk. 7, 36b. 38 — 12 Luk. 7, 44b — 22 Luk. 8, 19a. 20a — 29 vgl. Anthologia graeca XVI 295. 296. 297. 298, dazu E. Rohde, Kl. Schr. I 1ff

V M 4—6 vgl. S. 109, 1ff 12f vgl. S. 109, 4ff 22f vgl. S. 109, 6ff

2 ᾧπερ *] εἴπερ, aber vorher ῶ getilgt V corr εἴπερ M 3 καὶ getilgt V corr | [αὐτῷ] * 6 τοὺς πόδας S. 109, 3] < V M 7 εἰσελθών, ω aus ο V corr εἰσελθὸν M 9 ⟨ἔχοντος⟩ * 10 δάκρυσι + ⟨δείκνυσιν⟩? * 12f μου τοὺς πόδας S. 109, 4 15 ἁμαρτωλὸν aus ἁμαρτωλὴν V corr ἁμαρτωλῶν M 16 βρέξαι τε, αι τε auf Rasur V corr 30 Κριθηΐδος + ⟨υἱόν⟩? *

Ἀθηναῖον δὲ αὐτὸν οἱ περὶ Ἀρίσταρχον ἀπεφήναντο· ἄλλοι δὲ Λυδὸν Μαίονος. ἄλλοι δὲ Κύπριον Προποδιάδος περιοικίδος τῆς Σαλαμινίων περιμέτρου, καίτοι γε ἄν|θρωπον. διὰ δὲ τὸ ἐν πολλαῖς πατρίσι D333 γεγενῆσθαι πολλοὺς εἰς διάφορον ὑφήγησιν ἐλήλακεν. ὧδε δὲ περὶ c
5 θεοῦ λέγοντες καὶ Χριστοῦ οὐ πολλὰς ὑπέλαβον μητέρας, ἀλλὰ τὴν μίαν τὴν ὄντως αὐτὸν γεγεννηκυῖαν. καὶ οὐ πολλοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ ἐκ τῆς ὄντως αὐτοῦ ἄλλης γυναικός· καὶ οὐ δύνασαι κατὰ τῆς ἀληθείας ὁπλίζεσθαι. καὶ μή σε πλανάτω ὁ λόγος, | d Ö596 ὃν εἶπεν ὁ κύριος »τίς μου ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί;« οὐ γὰρ ἀρνού-
10 μενος τὴν μητέρα ταῦτ᾽ ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἄκαιρον ἀνατρέπων τοῦ εἰπόντος, τοσούτου ὄχλου περιεστῶτος καὶ τῆς αὐτοῦ σωτηριώδους διδασκαλίας προχεομένης καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰάσεις καὶ τὸ κήρυγμα ἀσχολουμένου· ἀπασχόλησις γὰρ ἐδόκει εἶναι τὸ τὸν εἰπόντα ἐκκόψαι αὐτὸν διὰ τοῦ εἰπεῖν »ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου«. καὶ εἰ e
15 μὴ ὅτι διὰ χαρᾶς ἔσχεν (οὐχ ὡς ἀγνοῶν ὅτι ἥκασι πρὸ τοῦ ἀκηκοέναι, ἀλλὰ προγινώσκων ὅτι ἔξω ἑστήκασιν), ἐπεὶ ἂν μετ᾽ ἐπιτιμίας τὴν ἄκαιρον τοῦ εἰπόντος φωνὴν ἀνέτρεψεν, ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ ποτὲ ἔφη »ἀπόστα ἀπ᾽ ἐμοῦ, Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων«.

20 Σχόλιον ιγ. »Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν· ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ«.

Ἔλεγχος ιγ. Τίς ὕπνωσεν, λέγε. περὶ τῆς θεότητος οὐ τολμήσεις λέγειν· εἰ δὲ κἂν εἴποις, κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς, θεήλατε, βλασφημήσεις. παντὶ δέ τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι ὁ ἐν ἀληθείᾳ ἐνανθρω- a
25 πήσας ὕπνου χρῄζων διὰ τὸ σωματικὸν ὕπνωσεν. οἱ γὰρ αὐτὸν διυπνίσαντες οὐ δόκησιν εἶδον, ἀλλὰ ἐνανθρώπησιν ἀληθινήν. | ἀμέλει P327 χερσὶ κινοῦντες καὶ φωνήσαντες μαρτυροῦσιν ὅτι ἤγειραν. »ἀναστὰς c γάρ«, φησίν, ὁ κοιμηθεὶς θεὸς σαρκοφόρος, ὁ ἀπ᾽ οὐρανοῦ κατελθὼν καὶ σάρκα δι᾽ ἡμᾶς ἀμφιασάμενος, »ἠγέρθη« μὲν ὡς ἄνθρωπος, »ἐπε- b
30 τίμησε« δὲ ὡς θεὸς τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐποίησεν ⟨γαλήνην⟩. | D334

9 Matth. 12, 48 — **14** Matth. 12, 47 — **18** Mark. 8, 33 — **20** Luk. 8, 23a. 24b

V M **20f** vgl. S. 109, 8f

2 *Προποδιάδος* ist nicht zu ändern, vgl. *Πρόπους* bei Polyb. IV 11, 6 **3** *διὰ δὲ τὸ* aus *διὰ τὸ δὲ* V corr; lies wohl *διὰ γὰρ τὸ* * **5f** *τὴν μίαν* nachgetragen V corr **12** *προχεωμένης* M **13** *ἀπασχόλησις*, *ις* auf Rasur V corr **14** *διὰ τοῦ*//////, 2 Buchstaben ausradiert V corr **26** *ἅμα* vor *ἀλλὰ* durchgestrichen V corr **30** ⟨*γαλήνην*⟩ *

Σχόλιον ιδ. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς, συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. καὶ γυνὴ ἁψαμένη αὐτοῦ ἰάθη τοῦ αἵματος. καὶ εἶπεν ὁ κύριος· τίς μου ἥψατο;« καὶ πάλιν »ἥψατό μού τις. καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ«.

5 Ἔλεγχος ιδ. »Ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτούς«, καὶ οὐκ εἶπεν »ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτόν«, ἵνα μὴ ἑτέρως αὐτὸν σχηματίσῃ παρὰ τὴν τῶν ὁδοιπορούντων ἀκολουθίαν. τὸ δέ »συνέπνιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι«, πνεῦμα οὐκ ἠδύναντο συμπνίγειν οἱ ὄχλοι. γυνὴ δὲ ἁψαμένη καὶ ἰαθεῖσα οὐκ ἀέρος ἥψατο, ἀλλὰ ἁφῆς ἀνθρωπείας. ἵνα γὰρ δείξῃ ὅτι οὐχὶ δοκήσει 10 μόνον ἡ ἁφὴ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς γεγένηται, διδάσκει λέγων »τίς μου ἥψατο; καὶ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ«. (a, b)

Σχόλιον ιε. »Ἀναβλέψας εἰς τοὺς οὐρανοὺς ηὐλόγησεν ἐπ' αὐτούς«. | (Ö 598)

Ἔλεγχος ιε. Εἰ ἀνέβλεψεν εἰς οὐρανοὺς καὶ ηὐλόγησεν ἐπ' αὐ-15 τούς, οὐ δοκήσει εἶχε τῶν τε ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τὰ σχήματα.

Σχόλιον ις. »Λέγων, δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«.

Ἔλεγχος ις. Εἰ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι 20 * ἑαυτὸν ὁμολογεῖ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, κατὰ σοῦ ἀξίνη ἐστὶν αὕτη ἐκτέμνουσά σου πᾶσαν τὴν ῥίζαν, ὦ ἐξ ἀκανθῶν γεγεννημένε Μαρκίων καὶ νεφέλη ἄνυδρε, δένδρον τε ἄκαρπον καὶ φθινοπωρινόν. καὶ γάρ φησι πάλιν »καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθῆναι«. τί δὲ τὸ ἐγερθέν, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πεπονθὸς καὶ ταφὲν ἐν τῷ μνημείῳ; δόκησις 25 δὲ ἢ ἄνεμος ἢ πνεῦμα ἢ φαντασία κηδείαν καὶ ταφὴν οὐκ ἐνεδέχετο καὶ ἀνάστασιν. | (a, b; D 335)

Σχόλιον ιζ. »Καὶ ἰδού, δύο ἄνδρες συνελάλουν αὐτῷ, Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ«.

Ἔλεγχος ιζ. Τάχα, οἶμαι, διὰ τῶν λόγων τούτων τὸ παρὰ τῷ 30 ἁγίῳ Ζαχαρίᾳ δρέπανον κατὰ σοῦ, ὦ Μαρκίων, ανατετύπωται | ἐκ- (a; P 329)

1—4 Luk. 8, 42b. 43a. 44. 45a. 46a — 12 Luk. 9, 16 — 17 Luk. 9, 22 — 22 vgl. Jud. 12 — 27 Luk. 9, 30 — 30 vgl. Sach. 5, 1

V M 1—4 vgl. S. 109, 10—13 12f vgl. S. 109, 14 17f vgl. S. 109, 15f 27f vgl. S. 109, 17f

1 δὲ S. 109, 10] < V M | αὐτούς *, vgl. Z. 5f] αὐτὸν V M u. S. 109, 10 8 συνπνίγειν V M 12 τὸν οὐρανὸν S. 109, 14 | ἐπ' S. 109, 14, vgl. Z. 14] < V M 15 μελῶν am Rande nachgetragen V corr 17 λέγων δεῖ] λέγω δὴ V 20 * ⟨μέλλοντα⟩ * 21 γεγενημένε, ε aus οι V corr 24 ἐγερθέν Dind.] ἐγερθῆναι V M 27 δύο S. 109, 17] < V M 29 τὸ U] τῷ V M 30f ἐκτέμνων M

τέμνον σου πᾶσαν τὴν κατὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπινενοημένην ψευδηγορίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλες ἀθετεῖν νόμον καὶ προφήτας, ἀλλο- b τρίους αὐτοὺς φάσκων τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνθέου διδασκαλίας, ἀμφοτέρους ἤγαγεν μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ
5 ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ καὶ ἔδειξε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθηταὶ ἡμῖν καὶ τῷ κόσμῳ τουτέστιν παντὶ ἀνθρώπῳ βουλομένῳ ζῆν, ἵνα διὰ μὲν τοῦ πρώτου ὡς ἐν ἀξίνῃ σου τέμῃ τὰς ῥίζας, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ὡς διὰ δρεπάνου τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐκτέμῃ σου τοὺς κλάδους, τοὺς τὸ κώνειον καὶ θανάσιμον τοῖς ἀνθρώποις ἐκποιοῦντας, γλοιώδη
10 ὀπὸν βλασφημίας. εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν Μωυσῆς ὁ ὑπὸ τοῦ Χρι- c στοῦ πάλαι πιστευθεὶς τὸν νόμον καὶ οἱ προφῆται ἦσαν ἀλλότριοι, οὐκ ἂν αὐτοὺς σὺν αὐτῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ ἀπεκάλυπτεν. βλέπε d γὰρ τὸ θαῦμα, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ μνήματι τούτους ἔδειξεν οὐδὲ παρὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ ὅτε τὸ μέρος τῆς αὐτοῦ δόξης ὡς εἰς ἀρραβῶνα
15 ἡμῖν ἀπεκάλυπτε, τότε τοὺς ἁγίους, Μωυσέα τέ φημι καὶ Ἠλίαν, ἅμα αὐτῷ ἤγαγεν, ὅπως συγκληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας τοὺς αὐτοὺς ὑποδείξῃ.

Σχόλιον ιη̄. »Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«.

20 *Ἔλεγχος ιη̄.* Παντί τῳ δῆλόν ἐστιν ὅτι ἡ νεφέλη οὐκ ἔστιν a ἀνωτάτη οὔτε ὑπὲρ οὐρανὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κτίσει, ὅθεν ἡ φωνὴ πρὸς τὸν σωτῆρα ἠνέχθη. εἰ τοίνυν ὁ πατὴρ καὶ ἐν b νεφέλῃ λαλεῖ, ὑποδεικνύων τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτοῦ υἱόν, οὐκ ἄλλος Ö 600 ἐστὶν ὁ δημιουρ|γός, ἀλλὰ ὁ αὐτός, ὁ καὶ διὰ νεφέλης | τῷ ἰδίῳ υἱῷ D 336
25 μαρτυρήσας καὶ οὐ τῶν ὑπὲρ οὐρανὸν μόνων δεσπόζων, ὡς αὐτὸς φάσκεις.

Σχόλιον ιθ̄. »Ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου«. εἶχε δὲ παρὰ τό »οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτό« »καὶ πρὸς αὐτούς· ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;«

30 *Ἔλεγχος ιθ̄.* Τό »ἕως πότε« ἐνσάρκου παρουσίας χρόνου ἐστὶν σημαντικὸν καὶ τό »ὦ γενεὰ ἄπιστος«, ὡς τῶν προφητῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ θεοσήμεια ἐργασαμένων καὶ πεπιστευκότων, ὡς ὁ Ἠλίας εὑρίσκεται ποιῶν καὶ Ἐλισσαῖος καὶ οἱ ἄλλοι.

18 Luk. 9, 35 — 27 Luk. 9, 40. 41

V M **18f** vgl. S. 110, 1 — **27—29** vgl. S. 110, 2—4

6 ζῆν aus ζωὴν V corr **16** τοὺς getilgt V corr < M **21** οὐρανὸν] ἄν-θρωπον M **22** ὅτι hinter τοίνυν getilgt V corr

Σχόλιον κ. »Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων«. | P 329

Ἔλεγχος κ. Υἱοῦ ἀνθρώπου καὶ παραδοθησομένου εἰς χεῖρας ἀνθρώπων οὐ δοκήσεως ἡ ἔμφασις οὐδὲ φαντασίας, ἀλλὰ σώματος
5 καὶ μελῶν θεωρία.

Σχόλιον κα. »Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυίδ; εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ«.

Ἔλεγχος κα. Εἰ οἶκον θεοῦ φάσκει τὸν οἶκον τῆς παρὰ Μωυσέως γενομένης σκηνοπηγίας, οὐκ ἀθετεῖ τὸν νόμον οὐδὲ τὸν θεὸν
10 τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ. θεὸν γὰρ αὐτὸν φάσκει, ὅς ἐστιν αὐτοῦ πατήρ, * ἢ αὐτὸς ὁ μονογενής. εἴωθεν γὰρ τριάς, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἐνεργεῖν ἔν τε νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις καὶ ἐν ἀποστόλοις.

Σχόλιον κβ. »Εὐχαριστῶ σοι, κύριε τοῦ οὐρανοῦ«. οὐκ εἶχε δέ
15 »καὶ τῆς γῆς« οὔτε »πάτερ« εἶχεν. ἐλέγχεται δέ· κάτω γὰρ εἶχεν »ναί, ὁ πατήρ«.

Ἔλεγχος κβ. Εὐχαριστεῖ κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ, κἂν περιέλῃς ⟨τό⟩ a »⟨καὶ⟩ τῆς γῆς« κἂν ⟨τε⟩ παρακόψῃς τό »πάτερ«, ἵνα μὴ πατέρα αὐτοῦ ὑποδείξῃς, Μαρκίων, τὸν Χριστὸν λέγοντα τὸν δημιουργόν. μένει
20 γὰρ τῆς ἀληθείας τὰ μέλη ζῶντα. ὥσπερ γὰρ ἐν λειψάνῳ κατὰ λήθην εἴασας, ὦ Μαρκίων, τό »ναί, ὁ πατήρ«, *. ἀποδέδεικται τοίνυν b ἐξ | ἅπαντος τῷ ἰδίῳ πατρὶ εὐχαριστεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐρανοῦ D 337 κύριον αὐτὸν ὀνομάζειν. καὶ πολλή σου φρενοβλάβεια, μὴ κατανοοῦσα τῆς ἀληθείας τὴν ὁδοιπορίαν.

25 Σχόλιον κγ. Εἶπεν τῷ νομικῷ »ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται;« καὶ ἀποκριθεὶς μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν »ὀρθῶς εἶπες. τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ«. | Ö 602

Ἔλεγχος κγ. Ἀλήθεια ὢν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐδένα ἐπλάνα τῶν a περὶ ζωῆς ἐρωτώντων· διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἐλήλυθεν.
30 ζωῆς τοίνυν ἐπιμελομένου αὐτοῦ καὶ ὑποδεικνύντος τὸν νόμον τῷ φυλάττοντι [ποιήσαντι] ζωὴν ὑπάρχειν καὶ τῷ κατὰ νόμον ἀποκρι-

1 Luk. 9, 44b — **6** Luk. 6, 3 — **14** Luk. 10, 21 — **25—27** Luk. 10, 26. 28

1f vgl. S. 110, 5f **6f** vgl. S. 110, 7f **14—16** vgl. S. 110, 9—11 **25—27** vgl. S. 110, 12—14

9 γενομένης < M **10** ὅς] ὃ M **11** * etwa ⟨ἐλάλησεν δὲ ἐν τῷ νόμῳ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ πατήρ⟩ * **17** ⟨τὸ⟩ * **18** ⟨καὶ⟩ * | ⟨τε⟩ * **21** * ergänze etwa nach S. 131, 21f ⟨οὕτως καὶ ὁ οὐρανός, οὗ κύριον αὐτὸν ὁμολογεῖς, τῆς καθ' ἡμᾶς κτίσεως ὑπάρχει⟩ * **31** [ποιήσαντι] * | ὑπάρχειν] lies wohl παρέχειν *

θέντι φήσαντος ὀρθῶς λελαληκέναι καὶ »οὕτως ποίει καὶ ζήσῃ«, τίς b
οὕτως ἐμβρόντητος ἂν εἴη ὡς πείθεσθαι μὲν τῷ Μαρκίωνι, βλασφη-
μοῦντι εἰς τὸν θεὸν τὸν καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν χάριν τοῦ εὐαγγελίου
τοῖς ἀνθρώποις κεχαρισμένον, αὐτῷ δὲ συναπάγεσθαι τῷ μήτε ἐκ
5 νόμου μήτε ἀπὸ πνεύματος ἁγίου ἔχοντί τι τῆς διδασκαλίας. | P330

Σχόλιον κδ. Καὶ εἶπεν »τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται
πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους;« καὶ λοιπόν »αἰτεῖτε,
καὶ δοθήσεται. τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσει ἰχθὺν
καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον; εἰ οὖν
10 ὑμεῖς πονηροὶ οἴδατε δόματα ἀγαθά, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατήρ;«

Ἔλεγχος κδ. Ἐλήλεγκται δὲ τοῦ ἀπατηλοῦ ἡ ἐθελοθρησκεία a
τῆς πολιτείας ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ. οὐ γὰρ παρ' αὐτῷ δι' ἐγκρά-
τειαν ἡ πολιτεία οὐδὲ διὰ μισθὸν ἀγαθὸν καὶ ἐλπίδα ἀγῶνος, ἀλλὰ
διὰ ἀσέβειαν καὶ κακοτροπίαν κακῆς ὑπονοίας. διδάσκει γὰρ οὗτος b
15 ἐμψύχων μὴ μεταλαμβάνειν, φάσκων ἐνόχους εἶναι τῇ κρίσει τοὺς
τῶν κρεῶν μεταλήπτορας, ὡς ἂν ψυχὰς ἐσθίοντας. ἠλίθιον | δέ c D338
ἐστι τὸ πᾶν. οὐ γὰρ τὰ κρέα ἡ ψυχὴ ἀλλ' ἐν τοῖς κρέασιν ἡ ψυχή,
καὶ οὔτε ψυχὴν φαμὲν εἶναι τὴν ἐν τοῖς ζῴοις ὡς τὴν τῶν ἀνθρώ-
πων τιμίαν, ἀλλὰ ψυχὴν εἰς τὸ ζῆν μόνον τὸ ζῷον. νομίζει δὲ ὁ
20 ἐλεεινὸς οὗτος ἅμα τοῖς οὕτω φρονοῦσιν ὅτι ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τοῖς
ἀνθρώποις καὶ ζῴοις ὑπάρχει. τοῦτο γὰρ παρὰ πολλαῖς τῶν πε- d
πλανημένων αἱρέσεων μάτην ὑπολαμβάνεται. καὶ γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνος
καὶ Κολόρβασος, Γνωστικοί τε πάντες καὶ Μανιχαῖοι καὶ μεταγγισμὸν
εἶναι ψυχῶν φάσκουσι καὶ μετενσωματώσεις τῆς ψυχῆς τῶν ἐν ἀγνωσίᾳ
25 ἀνθρώπων, ὡς αὐτοί φασιν κατά τινα μυθοποιίαν· ταύτην φασὶν
ἐπιστρέφειν καὶ μετενσωματοῦσθαι εἰς ἕκαστον τῶν ζῴων, ἕως ἂν
ἐπιγνῷ καὶ οὕτω καθαρθεῖσα καὶ ἀναλυθεῖσα μεταστῇ εἰς τὰ ἐπουράνια.
Καὶ πρῶτον μὲν ἐλήλεγκται αὐτοῦ ἡ μάταιος πᾶσα τοῦ μύθου e
κατασκευή. τούτων γὰρ τὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς ἄλλος δύναται εἰδέναι

6—10 Luk. 11, 5. 9 a. 11. 12. 13 — **14 ff** vgl. oben 4, 6; S. 100, 7 ff — **22 f** bei Valentin u. Kolorbasos hat Epiph. nichts derartiges erwähnt, dagegen bei den Gnostikern (haer. 26, 9, 4 ff; I 285, 24 ff), bei den Karpokratianern (haer. 27, 4, 4 u. 5, 4 ff; I 305, 5 ff u. 306, 18 ff) u. bei den Manichäern (haer. 66, 28, 1 ff u. 55, 1 ff)

V M **6—10** vgl. S. 110, 15—19

5 τι < M **8** αἰτήσει S. 110, 18] αἰτήσας V M **9** ἢ S. 110, 18] καὶ V M **11** ἐλήλεγκται aus λέλεκται V corr **19** μόνον + ⟨ἔχειν⟩? * **20** οὕτω] αὐτῷ M **25** κατὰ — φασὶν < M | ταύτην *] ταύτας V M

ὑπὲρ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐλθόντα διὰ τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον τουτέστιν διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων·

ὃς τῶν αὐτῶν ἐπιμελόμενος ἐθεράπευσε σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, f ⟨ὡς⟩ σώματός τε καὶ ψυχῆς δεσπόζων καὶ | τῆς ἐνταῦθα ζωῆς παρεκ- Ö604
5 τικὸς ὢν καὶ τῆς μελλούσης· τοὺς μὲν τελευτήσαντας, φημὶ δὲ Λάζαρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀπὸ νεκρῶν ἐγείρας, οὐκ εἰς πονηρὸν αὐτοὺς φέρων, ὡς αὐτοὶ τὸ σῶμα φυλακὴν εἶναι δογματίζουσιν, ἀλλὰ ἀγαθὸν ποιῶν | καὶ γινώ- P331 σκων ὅτι καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐν σαρκὶ παραμονὴ ὑπ' αὐτοῦ ὥρισται καὶ
10 ἡ μέλλουσα σαρκὸς καὶ ψυχῆς ἀνάστασις. καὶ εἰ πάλιν ᾔδει ὅτι g μία ψυχή ἐστιν ἡ ἐν ζῴοις καὶ ἐν ἀνθρώποις, ψυχῆς δὲ ἦλθεν ποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἔδει αὐτόν, ἕνα καθαρίσαντα δαιμονιῶντα (λέγω δὴ τὸν ἀπὸ τῶν μνημείων | ἐξερχόμενον) κελεῦσαι τοῖς D339 δαίμοσιν ἀπελθεῖν καὶ ἀποκτεῖναι δισχιλίους χοίρους, εἰ ἴσαι ἦσαν αἱ
15 ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χοίρων. πῶς γὰρ μιᾶς ἐπιμελόμενος δισχιλίων ἐποίει ὄλεθρον; εἰ δὲ πάλιν ὡς ὄφις σκολιεύη, μηχανώ- h μενος καὶ λέγων ὅτι ἔλυσεν αὐτὰς ἀπὸ τῶν σωμάτων, ἵνα ἀνέλθωσιν, ἔδει τὸν Λάζαρον λυθέντα τοῦ σώματος μὴ ἐπιστρέψαι πάλιν εἰς τὸ σῶμα, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν δαιμονιῶντα λῦσαι τοῦ δεσμοῦ τοῦ
20 σώματος. ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν οὕτως· προενόει δὲ μᾶλλον οὕτω τοῦ σώματος εἰδὼς τὸ συμφέρον.

Διέπεσεν ὁ περὶ ψυχῆς σου λόγος, ὦ Μαρκίων, καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ i καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὁρμωμένων. καὶ περὶ τῆς προσποιητῆς σου πολιτείας αὖθις ἐρῶ, διὰ τὸ λέγειν σε πονηρὸν εἶναι καὶ ἀθέμιτον
25 τὸ σαρκῶν μεταλαμβάνειν. ἐλέγχει δέ σε ὁ σωτήρ, πλέον σου ἐπι- k στάμενος καὶ διδάσκων τὸ κάλλιον ἀπὸ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ· λέγει γάρ »τίνα ὁ υἱὸς αἰτήσει ἰχθύν, μὴ ὄφιν αὐτῷ ἐπιδώσει ἢ ἀντὶ ᾠοῦ σκορπίον;« καὶ ὕστερόν φησιν »εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ

5f vgl. Joh. 11, 1ff Luk. 7, 11ff Mark. 5, 22ff — **13** vgl. Mark. 5, 1ff — **13f** vgl. Mark. 5, 13 — **27** Luk. 11, 11f — **28** Luk. 11, 13

V M

4 ⟨ὡς⟩ * **5** τοὺς μὲν τελευτήσαντας Pet.] τοῦ μὲν τελευτήσαντος V M **12f** δαιμον//ῶντα, ι ausradiert V corr **13** λέγω δὴ τὸν nachgetragen V corr | ἐξερχόμενο//ν, ο aus ω V corr **16** σκολιεύη, η aus ει V corr σκολιεύῃ M **19** δαιμον//ῶντα, ι ausradiert V corr | τοῦ δεσμοῦ *] τοὺς δεσμοὺς V M **22** καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ am Rande nachgetragen V corr

ὑμῶν ὁ ἐπουράνιος;« εἰ τοίνυν δόματα ἀγαθὰ κέκληκεν ἰχθὺν καὶ 1
ᾠόν, οὐ πονηρὸν τὸ μετὰ εὐχαριστίας ἐκ θεοῦ χαρισθὲν μεταλαμβα-
νόμενον, καὶ ἐλήλεγκταί σου πανταχόθεν ἡ κακοτροπία.

Σχόλιον κε̅. Παρακέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. εἶχεν
5 γάρ »ἡ γενεὰ αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«. οὐκ εἶχεν δὲ περὶ
Νινευὴ καὶ βασιλίσσης νότου καὶ Σαλομῶνος.

Ἔλεγχος κε̅. Καὶ ἐν αὐτοῖς οἷς δοκεῖς παρακόπτειν οὐ δύνασαι, a
ὦ Μαρκίων, λαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. κἂν ἀφέλῃς γὰρ ⟨τὸ⟩ περὶ Ἰωνᾶ
τοῦ προφήτου, ὃ τὴν οἰκονομίαν σημαίνει τοῦ σωτῆρος, ἀφέλῃς δὲ
10 καὶ τὸ περὶ τῆς | βασιλίσσης τοῦ νότου καὶ Σαλομῶνος καὶ τῆς Νι- D 340
νευὴ τὴν σωτηριώδη ὑπόθεσιν καὶ τοῦ Ἰωνᾶ τὸ κήρυγμα, αὐτὸς ὁ
προκείμενος | λόγος τοῦ σωτῆρός ⟨σε⟩ ἐλέγχει. | λέγει γάρ »ἡ γενεὰ b Ö 606
αὕτη σημεῖον αἰτεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ«, ὡς τῶν πρὸ P 332
ταύτης τῆς γενεᾶς καταξιωθεισῶν σημείων παρὰ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ·
15 ὡς ὁ μὲν Ἠλίας σημεῖον ἐποίει διὰ τοῦ ἀπ' οὐρανοῦ πυρὸς καταβε- c
βηκότος καὶ λαβόντος τὴν θυσίαν, καὶ Μωυσῆς τέμνει τὴν θάλασσαν
καὶ τὴν πέτραν νύσσει καὶ προχέει ὕδωρ καὶ μάννα ἀπ' οὐρανοῦ
φέρει, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἵστησι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην.
καὶ κατὰ πάντα τρόπον, κἂν κρύψῃ τὰ γεγραμμένα ὁ ἀπατεών, οὐδὲν
20 βλάψει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἀπαλλοτριοῖ τῆς ἀληθείας.

Σχόλιον κϛ̅. Ἀντὶ τοῦ »παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ θεοῦ« εἶχεν
»παρέρχεσθε τὴν κλῆσιν τοῦ θεοῦ«.

Ἔλεγχος κϛ̅. Πόθεν οὐκ ἐλέγχῃ, πόθεν δὲ ⟨οὐ⟩ κατὰ σοῦ συν- a
αχθῇ ἡ μαρτυρία; τὰ πρῶτα γὰρ συνᾴδει τοῖς μετέπειτα, ἐλεγχομέ-
25 νης τῆς παρὰ σοῦ ῥᾳδιουργίας. ἐὰν γὰρ εἴπῃ »κατέχετε τὰς παραδό- b
σεις τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν καὶ παρέρχεσθε τὸ ἔλεος καὶ τὴν κρίσιν
τοῦ θεοῦ«, μάθε ἀπὸ ποίου χρόνου αἰτιᾶται αὐτοὺς τοῦτο ἐπιτελοῦν-

2 vgl. I Tim. 4, 3 — 4 Luk. 11, 29 vgl. 30. 31 — **12** Luk. 11, 29 — **15** vgl. I Kön. 18, 38 — **16f** vgl. Exod. 14, 21; 17, 6; 16, 13ff — **18** vgl. Jos. 10, 12f — **21** Luk. 11, 42 — **25** vgl. Luk. 11, 42 (Matth. 23, 23)

V M **4—6** vgl. S. 110, 20—22 **21f** vgl. S. 110, 23f

2 εὐχαριστίας + ⟨ὡς⟩? * **4** περικέκοπται S. 110, 20 **6** Νινευὴ καὶ S. 110, 21] < V M | Σαλο///μῶνος, ο aus α V corr **8** ⟨τὸ⟩ * **9** ἀφέλῃ V M **10** Σαλομῶντος V M **12** ⟨σε⟩ * **14** ταύτης Jül. Klosterm.] αὐτῆς V M **16** λαβόντος] φαγόντος? * **21 u. 22** παρέρχεσθαι V M **21** εἶχεν S. 110, 23] < V M **23** οὐκ aus οὐχ V corr | ⟨οὐ⟩ Pet. **25** τῆς] τοῖς M | παρὰ σοῦ] παρὰ σοὶ? * | κατέχετε aus κατέχεται V corr **26** παρέρχεσθε aus παρέρχεσθαι V corr

ται. πότε δὲ ἡ παράδοσις αὐτοῖς γέγονε τῶν πρεσβυτέρων, καὶ εὑρή- c
σεις ὅτι τοῦ μὲν Ἀδδᾶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τοῦ δὲ
Ἀκίβα καὶ πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν γεγένηται, τῶν δὲ
υἱῶν Ἀσαμωναίου ἐν χρόνοις Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιόχου, πρὸ τῆς
5 τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας ἑκατὸν ἐνενήκοντα ἔτεσιν. ἄρα γοῦν καὶ ἔκ- d
τοτε διὰ νόμου ἦν ἡ κρίσις καὶ διὰ προφητῶν τὸ ἔλεος, καὶ πανταχόθεν ἐκπίπτει ὁ ἀγυρτώδης σου λόγος.

Σχόλιον κζ̅. »Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς«. | D341

10 *Ἔλεγχος* κζ̅. Εἰ τῶν προφητῶν ποιεῖται τὴν φροντίδα, τοὺς a
ἀποκτείναντας ὀνειδίζων, οὐκ ἀλλότριοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ προφῆται,
ἀλλὰ δοῦλοι καὶ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος
προαποσταλέντες προετοιμασταὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, οἳ
καὶ ἐμαρτύρησαν τῇ καινῇ διαθήκῃ· Μωυσῆς μὲν λέγων »προφήτην b
15 ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ«, καὶ
πρὸ αὐτοῦ Ἰακὼβ λέγων »ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου Ἰούδα ἀνέβης, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα« καὶ μετ' ὀλίγα
»ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, καὶ ἐπ'
αὐτὸν ἔθνη ἐλπιοῦσιν« | . Ἡσαΐας δέ »ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει«, c P333
20 Ἰηρεμίας δέ »καὶ ἄνθρωπός ἐστιν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;«, Μιχαίας
»καὶ σὺ Βηθλεέμ« καὶ μεθ' ἕτερα »ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος«
καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ δὲ Μαλαχίας »ἐξαίφνης εἰς τὸν ναὸν ἥξει κύριος«, ὁ
δὲ Δαυίδ »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου« καὶ
τὰ ἑξῆς. καὶ πολλά ἐστιν | λέγειν, καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ σωτῆρος d Ö608
25 »εἰ Μωυσῇ ἐπιστεύετε, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοί. ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ
ἔγραψεν«.

2—5 vgl. zu haer. 15, 2, 1; I 209, 29ff. Das *πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν* für Akiba stimmt mit den Angaben der beiden früheren Stellen insofern überein, als die dortige Aufzählung offenbar im Sinn einer zeitlichen Aufeinanderfolge gemeint ist — **8** Luk. 11, 47 — **14** Deut. 18, 15 — **16** Gen. 49, 9f — **18** Gen. 49, 10 — **19** Jes. 7, 14 — **20** Jerem. 17, 9 — **21** Mich. 5, 2 — **22** Mal. 3, 1 **23** Psal. 109, 1 — **25** Joh. 5, 46

V M **8f** vgl. S. 111, 1f

1f *εὑρήσεις* Pet.] *εὕρεσις* V M **2** *Ἀδδᾶ* *, vgl. I 210, 3 u. S. 459, 28] *Δαδ* V M **6** *κρίσις* *] *κλῆσις* V M **8** *μνήματα* S. 111, 1 **12** *δοῦλοι καὶ* + *προητοίμασται* V M, vgl. Z. 13 **13** *προητοίμασται* aus *προετοιμασταὶ* V corr *προητοίμασται* M **14** *ἐμαρτύρησαν* *] *μαρτυρήσαντες* V M **20** *Ἰηρεμίας*, *η* auf Rasur V **23** *κάθου — μου* < V

Σχόλιον κη. Οὐκ εἶχεν »διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ἀποστέλλω εἰς αὐτοὺς προφήτας« καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἄβελ καὶ τῶν προφητῶν ὅτι ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Ἔλεγχος κη. Καὶ ἐν τούτῳ σοι πολλὴ αἰσχύνη, ὦ Μαρκίων, 5 τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθείας σῳζομένου καὶ τῆς παρεκτομῆς τῶν κλεμμάτων σου εὑρισκομένης ἀπὸ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, τῶν τόπων εὑρισκομένων καὶ τῶν παρὰ σοῦ ἀφαιρεθέντων ἐλεγχομένων.

Σχόλιον κθ. »Λέγω τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν 10 ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ | τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι D342 ἔχοντα ἐξουσίαν βαλεῖν εἰς γέενναν«. οὐκ εἶχεν δέ »οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσσαρίων δύο πωλεῖται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ;«

Ἔλεγχος κθ. Τό »λέγω [ἐγὼ] τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε a 15 ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, φοβήθητε δὲ τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τοῦ μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν« ἀναγκάζει σε, ὦ Μαρκίων, καὶ τὰ ἑξῆς τῆς παραβολῆς ὁμολογῆσαι. ἄνευ γὰρ τοῦ θεοῦ οὐδὲν γίνεται, κἂν ἀπάρῃς τὸ περὶ τῶν στρουθίων. ἀπολόγησαι οὖν περὶ τῶν ἐν τῷ ῥητῷ καταλειφθέντων b 20 ὑπὸ σοῦ, ὦ Μαρκίων. καὶ ἀπόκριναι ἡμῖν τί διανοῇ περὶ τοῦ ἐξουσίαν ἔχοντος. εἰ γὰρ φαίης αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν παρὰ σοὶ ἀγαθὸν λεγόμενον θεόν, εἰ καὶ κακῶς διαιρεῖς, ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν, δέδωκας αὐτὸν κριτὴν ὄντα καὶ ἑκάστῳ νέμοντα τὸ κατ' ἀξίαν. εἰ δὲ οὐ τοῦτον λέγεις, ἀλλὰ τὸν δημιουργὸν τὸν c 25 παρὰ σοὶ φύσει κριτὴν ᾀδόμενον, λέγε μοι τίς τούτῳ δέδωκε τὴν

1 Luk. 11, 49 vgl. 51. 50 — **9** Luk. 12, 4a. 5b. 6

V M **1—3** vgl. S. 111, 3—5 **9—13** vgl. S. 111, 6—10

1 *δὲ* hinter *εἶχεν* getilgt V corr **3** *ἐκ* S. 111, 5] *ἀπὸ* VM **6** *εὑρισκομένης*] lies *ἐλεγχομένης*? * **7 f** *ἀφαιρεθέντων* ////, *έντων* auf Rasur u. nachher noch Rasur von 6 Buchstaben V corr; lies wohl *ἀφαιρεθεισῶν μαρτυριῶν* * **9** *λέγω* + *δὲ* VM < S. 111, 6; vgl. Z. 14 **10 f** *τὸν μετὰ τὸ — βαλεῖν εἰς γέενναν*] *τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τὸ μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν* M **10** *ἀποκτεῖναι*] *ἀποθανεῖν*, getilgt u. dafür *ἀποκτεῖναι* am Rand gesetzt V corr **11** vor *ἐξουσίαν* + *τὴν* V **12** *πωλοῦνται* S. 111, 9 **14** [*ἐγὼ*] * **15** *ἀποκτενόντων*, *ν* oben drüber V corr **16** *τοῦ* *] *τὸν* V *τὸ* M | *γέεναν*, *ν* oben drüber V corr **18** *ἀπάρῃς* *] *ἐπάρῃς* VM **19** *καταληφθέντων*, *ει* V corr **20** *ἀπόκρινε* V *ἀποκρίνεται* M **22** vor *παρὰ* + *καὶ* M nachgetragen V corr **24** *τοῦτον* *] *τοῦτο* VM

ἐξουσίαν; εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχει, ἄρα μέγας ἐστὶ καὶ ἐξουσίαν ἔχει· εἰ δὲ τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τοῦ σῴζειν. ὁ γὰρ δυνάμενος κρίνειν δύναται καὶ ἀπολύειν. καὶ | ἄλλως· εἰ τοῦ κριτοῦ βάλλον- **d** P334 *τος τὰς ψυχὰς εἰς γέενναν ὁ θεὸς ὁ ἀγαθὸς οὐ ῥύεται αὐτάς, ὁ παν-* 5 *ταχόθεν τῶν αὐτῶν ἐπιμελόμενος ψυχῶν, πῶς ἂν εἴη ἀγαθός; ἢ γὰρ ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐστι καὶ οὐ δύναται ἐκ χειρὸς αὐτοῦ ῥύεσθαι, ἢ ὅτι δύναται μέν, οὐ βούλεται δέ· καὶ ποῦ ἡ ἀγαθότης; εἰ δέ, ἐπειδὴ* e *αὐτὸς ἔκτισεν, ἐξουσίαν ἔχει καὶ κρίνειν, πῶς ὁ ἄνω θεὸς ὁ ὑπὸ σοῦ μυθευόμενος τινὰς μερικῶς σῴζει; εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων* 10 *λαμβάνων σῴζει, πλεονεκτεῖ ἀλλοτρίων ἐρῶν· εἰ δὲ οὐ φάσκεις πλεονεξίαν εἶναι διὰ τὸ εἰς ἀγαθὸν τὸ ἔργον γίνεσθαι | καὶ σωτήριον,* Ö610 *προσωπολήπτην αὐτὸν | ποιεῖς, μὴ τὸ ἀγαθὸν ἴσως πᾶσιν, ἀλλὰ* D343 *μερικῶς ποιοῦντα.*

Σχόλιον λ̄. Ἀντὶ τοῦ »ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ 15 *θεοῦ« »ἐνώπιον τοῦ θεοῦ« λέγει.*

Ἔλεγχος λ̄. Πανταχόθεν ἐλέγχεται μὴ κατὰ θεὸν πορευόμενος, κἄν τε ἐν βραχυτάτῳ λόγῳ παραλλάξῃ τὴν ἀλήθειαν. ὁ τολμῶν γάρ τι παραλλάσσειν τῶν γεγραμμένων ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἐν ὁδῷ ἀληθείας ἵσταται.

20 *Σχόλιον λα̅. Οὐκ ἔχει τό »ὁ θεὸς ἀμφιέννυσι τὸν χόρτον«.*

Ἔλεγχος λα̅. Εἰ καὶ μὴ ἐᾷς τὰ γεγραμμένα, ὡς εἶχεν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα, ἀλλ' οὖν γε σῴζονται οἱ τόποι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, κἂν ἀρνήσῃ σὺ τὸν θεὸν τὸν πάντα πεποιηκότα καὶ πάντων ἐπιμελόμενον τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἄχρι καὶ τοῦ 25 *χόρτου καὶ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ὁμολογούμενον.*

Σχόλιον λβ̅. »Ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι χρῄζετε τούτων«, τῶν σαρκικῶν δή.

Ἔλεγχος λβ̅. Οἶδεν ὁ πατὴρ ὅτι χρῄζουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν σαρκικῶν χρειῶν καὶ προνοεῖ τῶν τοιούτων. προνοεῖ δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ 30 *αἰῶνι ἀλλ' ἐνταῦθα, οὐκ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τὴν πρόνοιαν τῶν ἑαυτοῦ δούλων ποιούμενος ἀλλὰ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένοις.*

14f Luk. 12, 8 — **20** Luk. 12, 28 — **26f** Luk. 12, 30b

V M **14f** vgl. S. 111, 11f **20** vgl. S. 111, 13 **26f** vgl. S. 111, 14f

4 *γέεναν* V **5** *ἐπιμελούμενος* VM **8** *π̣ῶς*, *π* auf Rasur Vcorr **10** *ἐρῶν* aus *αἰρῶν* Vcorr **14** lies *ὁμολογήσω* Zahn **14f** *τοῦ θεοῦ* S. 111, 11] < VM **15** *ἐνώπιον* S. 111, 11] *ἐκεῖνος* VM **21** *ἐᾷς///*, 1—2 Buchstaben wegradiert Vcorr **24** *ἐπιμελό//μενον*, *υ* ausradiert Vcorr **25** *ὑπὸ* nachgetragen Vcorr **27** *δή* S. 111, 15] < VM **31** *///εκτισμένοις*, *κ* vorn wegradiert Vcorr

Σχόλιον λγ̅. »Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν«.

Ἔλεγχος λγ̅. Εἰ τῶν ἄλλου τρεφόμεθα καὶ ἄλλος θεὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὑπάρχει, πῶς ἔτι ὁ λόγος συμφωνήσει; ἢ γὰρ 5 αὐτοῦ ἐστι τὰ ἐνταῦθα καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία· διὸ προστίθησι πάντα | τὰ ἐνταῦθα, ὄντα αὐτοῦ, διὰ τὸν κάματον τοῦ πόθου τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἢ αὐτοῦ μὲν ἡ βασιλεία καὶ ὁ ἐκεῖ αἰών, τοῦ δὲ δημιουργοῦ τὰ ἐνταῦθα, καὶ συνευδοκεῖ ὁ δημιουργὸς τῇ τοῦ ἄνω βασιλείᾳ, ἀντιλαμβανό|μενος τῶν τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἄνω καὶ βασι- 10 λείαν ζητούντων. μιᾶς δὲ οὔσης εὐδοκίας καὶ οὐχὶ διαφερομένης οὐκέτι δύο ἀρχαὶ ἢ τρεῖς· τῷ γὰρ ὄντι εἷς ἐστιν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα ποιήσας, ποιήσας δὲ καλῶς καὶ οὐκ ἐναντίως. ἡμῶν δέ ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν καὶ σφάλλεσθαι ἐν τῷ θέλειν καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν.

a P 335 b D 344 c

Σχόλιον λδ̅. Ἀντὶ τοῦ »ὁ πατὴρ ὑμῶν« »ὁ πατήρ« εἶχεν.

15 Ἔλεγχος λδ̅. Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσεις, ἀλλὰ ἔτι ἐπιβε|βαιώσεις. τὸν γὰρ αὐτοῦ πατέρα προνοεῖν τῶν ἐνταῦθα ὡμολόγησας τὸν σωτῆρα εἰρηκέναι.

Ö 612

Σχόλιον λε̅. Ἀντὶ τοῦ »δευτέρᾳ ἢ τρίτῃ φυλακῇ« εἶχεν »ἑσπερινῇ φυλακῇ«.

20 Ἔλεγχος λε̅. Ἐλήλεγκται ὁ κτηνώδης μεταστρέψας τοὺς θείους λόγους ἀνοήτως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται φυλακαὶ ἀλλὰ νυκτεριναί, ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πρώτην τὴν προκοπὴν [φυλακὴν] τῆς ἐπεκτάσεως ἔχουσαι καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἕω εἰς τὴν ἑσπέραν, ὡς οὗτος ἁλίσκεται ῥᾳδιουργήσας.

25 Σχόλιον λϛ̅. »Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου καὶ διχοτομήσει αὐτὸν καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει«.

Ἔλεγχος λϛ̅. Τίς ὁ διχοτομῶν τὸν δοῦλον; λέγε. εἰ μὲν ὁ δημιουργὸς καὶ κριτὴς παρὰ σοῦ λεγόμενος θεός ἐστιν ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν, ἄρα αὐτοῦ εἰσιν οἱ πιστοί· ἐπιτιμῶν γὰρ τῷ μὴ καλῶς 30 πράττοντι δούλῳ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τίθησιν. εἰ δὲ ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἢ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέλλων τοῦτο ἐπι-

a b

1 Luk. 12, 31 — **14** Luk. 12, 32 — **18f** Luk. 12, 38 — **25** Luk. 12, 46

V M **1f** vgl. S. 111, 16 **14** vgl. S. 111, 18 **18f** vgl. S. 112, 1 **25f** vgl. S. 112, 2f

1 δὲ S. 111, 16] < VM **18** ἑσπερινὴν φυλακὴν S. 112, 1 **20** ἐλελεγκται, η drüber Vcorr **22** τὴν πρώτην] ergänze ὥραν **22** προκόπτην M **23** [φυλακὴν] *

τελεῖν, σαφῶς τὴν μαρτυρίαν παρὰ σαυτῷ φυλάττεις κατὰ σοῦ οὖσαν. ὁμολογῶν γὰρ ἢ Χριστὸν ἢ τὸν αὐτοῦ πατέρα τοῦτο πράττειν μέλλοντα ἀναμφιβόλως ὡμολόγησας τὸν αὐτὸν κριτὴν τὸν αὐτὸν ἀγαθὸν καὶ ἕνα ὄντα ⟨τὸν⟩ τῶν ὧδε καὶ τῶν ἐκεῖ προνοούμενον. | D 345

5 *Σχόλιον λζ̅.* »Μή ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι«. | P 336

Ἔλεγχος λζ̅. Κριτὴν λέγεις τὸν δημιουργόν, πράκτορα δὲ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, μέλλοντας ἀπαιτεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὰ πεπραγμένα. ποῖα δὲ ἀλλ' ἢ τὰ σφάλματα καὶ ἁμαρτήματα, ἃ καὶ ὁ 10 Ἰησοῦς βδελύσσεται, ἃ καὶ σὺ ἀπαγορεύειν λέγεις; εἰ τοίνυν ἃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς βδελύσσεται, καὶ ὁ κριτὴς καὶ δημιουργὸς τὰ αὐτὰ βδελύσσεται, εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἔργου δεικνύμενος καὶ τῆς μιᾶς εὐδοκίας.

Σχόλιον λη̅. Ἦν παρακεκομμένον ἀπὸ τοῦ »ἦλθόν τινες ἀναγ- 15 γέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλᾶτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν« ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δέκα καὶ ὀκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ, καὶ τό »ἐὰν μὴ μετανοήσητε« καὶ ⟨τὰ ἑξῆς⟩ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς ὅτι »σκάπτω καὶ βάλλω κόπρια καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἔκκοψον«.

20 *Ἔλεγχος λη̅.* Τούτων πάντων ἐποιήσατο τὴν ἀφαίρεσιν ὁ συλητής, κρύψας ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸ τὸν κύριον συμπεφωνηκέναι τῷ καλῶς δικάσαντι τοὺς τοιούτους Πιλάτῳ καὶ ὅτι καλῶς οἱ ἐν τῷ Σιλωὰμ ἀπέθανον ἁμαρτωλοὶ ὄντες καὶ ὑπὸ θεοῦ οὕτως τιμωρηθέντες. ὅταν δὲ ῥᾳδιουργήσωσίν τινες βασιλικὰ προστάγματα, 25 ἀπὸ τῶν | ἀρχείων τὰ ἀντίγραφα προφερόμενα ἠσφαλισμένως ἔχοντα Ö 614 ἐλέγχει τοὺς ἄφρονας. οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τουτέστιν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας προφερόμενον τὸ εὐαγγέλιον ἐλέγχει τοὺς ἀφανιστὰς τῶν καλῶν ἐνδυμάτων μύας.

Σχόλιον λθ̅. »Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ Σα- 30 τανᾶς«.

Ἔλεγχος λθ̅. Εἰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀβραὰμ ἐπιμελεῖται ἐλθὼν ὁ κύριος, οὐκ ἀλλότριος αὐτοῦ ἐστιν ὁ | Ἀβραάμ. ὁμολογεῖ γὰρ D 346

5f Luk. 12, 58b — **14** Luk. 13, 1—9 — **29f** Luk. 13, 16

V M **5f** vgl. S. 112, 4f **14—19** vgl. S. 112, 6—11 **29** vgl. S. 112, 12

3 vor *τὸν αὐτὸν²* + *καὶ* M hineingeflickt V corr **4** ⟨*τὸν*⟩ * **5** *κατασύρῃ* S. 112, 4] *κατακρίνῃ* VM | *πρὸς τὸν* auf Rasur V corr **11** vor *δημιουργὸς* + *ὁ* V **17** *τό* *] *ὅτι* VM **18** ⟨*τὰ ἑξῆς*⟩ * **19** vor *σκάπτω* + *καὶ* S. 112, 11 **25** *ἀρχείων* Pet.] *ἀρχαίων* VM (vgl. Zahn zu Ign. ad Philad. 8, 2) **29** *ἣν* < S. 112, 12

αὐτὸν αὐτῷ εὐηρεστηκέναι, οἶκτον εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα ἐνδεικνύμενος.

Σχόλιον λϛ. Παρέκοψε πάλιν τό »τότε ὄψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ 5 θεοῦ«. ἀντὶ δὲ τούτου ἐποίησεν »ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους« — ἐποίησε δέ »κρατουμένους« — »ἔξω«, »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«. | P 327

Ἔλεγχος λϛ. Πῶς τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας φαίνεται. οὐ γάρ τις a 10 ὁδὸν δύναται ἀποκρύψαι. πλανῆσαι μὲν γὰρ ἀνθρώπους δύναται ἐξ αὐτῆς καὶ ἀποκρύψαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀγνοούντων, ἀπὸ δὲ τῶν ἐν πείρᾳ αὐτῆς γεγονότων ἀδύνατον. οὐ γὰρ δύναται τὴν γῆν, ἔνθα ἦν b ἡ ὁδός, ἀφανίσαι. κἄν τε αὐτὴν ἀμαυρώσῃ, τοῦ δὲ τόπου παραμένοντος τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τῶν γινωσκόντων ἐλέγχεται ὁ τὴν ὁδὸν ῥα- 15 διουργήσας. ὅρα δὴ τὰ ἴχνη τῆς ἀκολουθίας. τὸν γὰρ λόγον τοῦ- c τον πρὸς τίνα ἔλεγεν ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; καὶ εἰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἤδη ἔδειξεν αὐτοὺς ἔνδον καὶ ἐκβαλλομένους ἀπὸ τῶν δικαίων. τίνες δ' ἂν εἶεν ⟨οὗτοι⟩ ἀλλ' ἢ οἱ αὐτῶν πατέρες, Ἀβραὰμ d καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ οἱ προφῆται; οὐ γὰρ εἶπεν »ὄψεσθε δικαίους 20 εἰσερχομένους καὶ ὑμᾶς μὴ εἰσερχομένους«, ἀλλά »ὄψεθε τοὺς δικαίους ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους«. καὶ περὶ μὲν τοῦ »ἐκβαλλο- e μένους« μελλητικῶς ἀπεφήνατο, τοὺς δὲ δικαίους ἤδη ὄντας ἀπέδειξεν οὐκ ἀλλοτρίους τούτων κατὰ τὴν σάρκα οὐδὲ κατὰ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ μετὰ τούτων κληθέντας, ἤδη δὲ δεδικαιωμένους πρὸ 25 τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. εἰ δὲ καὶ ἔξω μένοντας *, ὡς τῶν f πατέρων ἔσω ὄντων· πόθεν δὲ βρυγμὸς ὀδόντων γίνεται ἐν τῇ κρίσει, ὦ ἠλίθιε, ἐὰν μὴ ἀνάστασις σωμάτων γένηται;

Σχόλιον λζ. Παρέκοψε πάλιν τό »ἥξουσιν ἀπὸ ἀνα|τολῶν καὶ D 347 δυσμῶν καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ« καὶ τό »οἱ ἔσχατοι 30 ἔσονται πρῶτοι« καὶ τό »προσῆλθον οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες, ἔξελθε

3—8 Luk. 13, 28 — 28 Luk. 13, 29—35

V M 3—8 vgl. S. 112, 13—17 28—S. 142, 7 vgl. S. 112, 18—113, 4

1 εὐηρεστηκέναι, η auf Rasur Vcorr εὐαρεστηκέναι M 3 τό < S. 112, 13 5 ὅτε Corn., viell. besser ὅταν Jül.] ὅτι VM ebenso S. 112, 15 6 ἐποίησε durchgestrichen u. dafür προσέθηκεν am Rand gesetzt Vcorr προσέθηκεν M 7 vor ἐκεῖ + καὶ S. 112, 16 | ἔστιν S. 112, 17 13 δὲ *] τε VM 16f καὶ εἰ — Ἰουδαίους < M 17 αὐτοὺς + ⟨γεγενημένους⟩? * 18 ⟨οὗτοι⟩ * 19 καί[1] < M 20 ἀλλ' M 24 ἤδη δὲ *] τοὺς ἤδη VM 25 * ergänze etwa ⟨τοὺς Ἰουδαίους ἐσήμανεν, ἀλλ' οὖν γε οὐ πάντας⟩ * 30 οἱ S. 112, 19] < VM

καὶ πορεύου, ὅτι Ἡρώδης σε θέλει ἀποκτεῖναι« καὶ τό »εἶπεν· πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ« ἕως ὅπου εἶπεν »οὐκ ἐνδέχεται προφήτην | ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ« καὶ τό »Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτένουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπε- Ö616
5 σταλμένους« καὶ τό »πολλάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ὄρνις τὰ τέκνα σου« καὶ τό »ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν« καὶ τό »οὐ μὴ ἴδητέ με, ἕως οὗ εἴπητε, εὐλογημένος«.

Ἔλεγχος μα. Ὅρα τὴν τοσαύτην τόλμαν· πόσην ποιεῖται ἀφαίρεσιν τοῦ εὐαγγελίου; ὡς εἴ τις λάβῃ ζῷον καὶ ἐκτέμῃ αὐτοῦ τὸ
10 ἥμισυ τοῦ σώματος καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοὺς ἀγνοοῦντας πειράσεται πείθειν, τοιοῦτο εἶναι τὸ ζῷον λέγων καὶ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀφαιρεῖσθαι. | P338

Σχόλιον μβ. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εἰληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀσώτως δαπανή-
15 σαντος καὶ τοῦ ἄλλου.

Ἔλεγχος μβ. Οὐδὲν διοίσει τὸ ἀκόλουθον τῆς ῥαδιουργίας ἀπὸ τῶν πρότερον ἑαυτῷ τετολμημένων· ἑαυτῷ δὲ τὸ ἐπιζήμιον ἐπάγεται, μενούσης τῆς κατὰ θεὸν ἀληθείας.

Σχόλιον μγ. »Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ πᾶς
20 εἰς αὐτὴν βιάζεται«.

Ἔλεγχος μγ. Εἰ νόμον τάσσει καὶ προφήτας ἀποκαλεῖ καὶ οὐκ ἀνομίαν δηλοῖ τὸν νόμον οὐδὲ ψευδοπροφήτας φάσκει τοὺς προφήτας, σαφῶς ὁμολογεῖται μεμαρτυρηκέναι τὸν σωτῆρα τοῖς προφήταις καὶ δέδεικται ὡς περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν.

25 Σχόλιον μδ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. | D348

Ἔλεγχος μδ. Ἰδού, καὶ ἐν ζῶσι καὶ μακαριζομένοις καὶ ἐν κληρονομίᾳ ἀναπαύσεως ὁ Ἀβραὰμ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐγκατελέχθη καὶ Λάζαρος ἐν κόλποις αὐτοῦ κατηξίωται. μηκέτι τοίνυν, Μαρκίων, τὸν a b
30 Ἀβραὰμ βλασφήμει, τὸν ἐπιγνόντα τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην καὶ εἰπόντα αὐτῷ »κύριε ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν«. ἰδοὺ γὰρ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ

13—15 Luk. 15, 11ff — **19** Luk. 16, 16 — **25f** Luk. 16, 22 — **31** Gen. 18, 25

V M **13—15** vgl. S. 113, 5—7 **19f** vgl S. 113, 8f **25f** vgl. S. 113, 10f

1 εἶπεν 112, 21] < V M **2** ὅπου] ὅτου S. 112, 22 **3** καὶ τό < M **4** ἀποκτένουσα, ν drüber V corr **6** ὑμῶν + ἔρημος M **7** οὗ < S. 113, 3 **13** ἀπέκοψε S. 113, 5 | τὴν παραβολὴν πᾶσαν S. 113, 5 **14f** καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος < S. 113, 6 **17** ἑαυτῷ[1]] αὐτῷ Jül. **28** ὁ hineingeflickt V corr | ἐγκατελέγχθη M

κυρίου ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος καὶ οὐκ ἀλλότριος τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος ἐπαινουμένης ζωῆς.

Σχόλιον με. »Νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται« ὁ αὐτὸς Λάζαρος.

Ἔλεγχον με. Εἰ παρακαλεῖται Λάζαρος ἐν κόλποις Ἀβραάμ, οὐκ 5 ἐκτὸς τῆς παρακλήσεως τῆς ζωῆς ὑπάρχει ὁ Ἀβραάμ.

Σχόλιον μς. Εἶπεν Ἀβραάμ »ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούσουσιν«.

Ἔλεγχος μς. Οὐχ ὡς ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ ὢν καὶ ὡς ἠπατημένος a Ö618 10 Ἀβραὰμ μαρτυρεῖ τῷ νόμῳ Μωυσέως καὶ τοῖς προφήταις οὐδὲ ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ ἐκ τούτων ἀποβησόμενα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐν πείρᾳ γενέσθαι τῆς ἐκεῖ ἀναπαύσεως. μετὰ γὰρ τελευτὴν μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ b σωτῆρος ἐν τῇ παραβολῇ τοῖς τοῦ νόμου δόγμασι καὶ προφητῶν τὴν σωτηρίαν κτησάμενος καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ νόμου πράξας. ὁμοίως c P339 15 δὲ καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα τὸν νόμον φυλάξαντας καὶ προφήταις ὑπακούσαντας εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ εἶναι καὶ εἰς τὴν ζωὴν μετ' αὐτοῦ ἀπιέναι· ὧν εἷς ἦν Λάζαρος, ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν καταξιωθεὶς ζωτικοῦ κόλπου τῆς τοῦ Ἀβραὰμ μακαριότητος.

Σχόλιον μζ. Παρέκοψε τὸ »λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· ὃ 20 ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν«.

Ἔλεγχος μζ. Καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας οὐ παραδέχεται. ἐπασφαλιζόμενος γὰρ τοὺς | ἑαυτοῦ μαθητάς, ἵνα μὴ D349 διὰ τῆς ὑπερηφανίας ἀπολέσωσι τὸν μισθὸν τοῦ ἔργου, ταπεινοφρονεῖν ἐνουθέτει. οὗτος δὲ οὐ παραδέχεται· τύφῳ γὰρ κατὰ πάντα 25 ἐπήρθη καὶ οὐκ ἀληθείᾳ.

Σχόλιον μη. Ὅτε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. ἀπέκοψε δὲ πολλὰ καὶ ἐποίησεν »ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων, δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι« καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων ὅτι »πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ 30 Νεεμὰν ὁ Σύρος«.

3 Luk. 16, 25b — **6** Luk. 16, 29. 31 — **19** Luk. 17, 10 — **26** Luk. 17, 12. 14 vgl. Luk. 4, 27

V M **3** vgl. S. 113, 12f **6—8** vgl. S. 113, 13f **19f** vgl. S. 113, 15f **26—30** vgl. S. 113, 17—114, 2

3 ὅδε Zahn] ὧδε VM ebenso S. 113, 12 **7** ἐκ S. 113, 14] ἀπὸ VM **8** ἀκούουσιν M u. S. 113, 14 **9** καὶ ὡς auf Rasur Vcorr **11** οὐκ aus οὐχ Vcorr **13** προφητῶν *] προφήταις VM; προφήταις ⟨ὑπακούσας⟩ Jül. **19** ὅτι S. 113, 15] < VM | ὃ] ὦ V **29** ἐκαθα///ρίσθη////, α/// aus αι, am Schluß wohl σαν wegradiert Vcorr

Ἔλεγχος μ̅η̅. Καὶ ἐνταῦθα προφήτην τὸν Ἐλισσαῖον καλεῖ ὁ κύριος καὶ ἑαυτὸν πληροῦντα τὰ ἰσοτύπως παρ᾽ ἐκείνου προγεγενημένα, ἵνα ἐλέγξῃ Μαρκίωνα καὶ πάντας τοὺς ἀθετοῦντας θεοῦ προφήτας.

5 Σχόλιον μ̅θ̅. »Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσητε ἰδεῖν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου«.

Ἔλεγχος μ̅θ̅. Εἰ ἡμέρας ἀριθμεῖ καὶ χρόνον σημαίνει καὶ υἱὸν ἀνθρώπου λέγει ἑαυτόν, ἄρα καὶ μέτρον ἡλικίας ὑπέδειξε καὶ ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος † ὑπόδειγμα. οὐκ ἄσαρκος οὖν ὁ Λόγος, ἀλλ᾽ ἐν σώ-
10 ματι ἡ εὐδοκία.

Σχόλιον ν̅. »Εἶπέν τις πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δέ· μή με λέγε ἀγαθόν· εἷς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ θεός«. προσέθετο ἐκεῖνος »ὁ πατήρ« καὶ ἀντὶ τοῦ »τὰς ἐντολὰς οἶδας« λέγει »τὰς ἐντολὰς οἶδα«.

15 Ἔλεγχος ν̅. Ἵνα μὴ δείξῃ τὰς ἐντολὰς ἤδη προγεγραμμένας, λέγει | »τὰς ἐντολὰς οἶδα«. τὸ δὲ ὅλον κεφάλαιον φανερὸν ὑπάρχει [Ö 620] ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας. καὶ εἰ πατέρα ἀγαθὸν φάσκει καὶ θεὸν ὀνομάζει, καλῶς ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διδάσκει τὸν βουλόμενον τὴν ζωὴν | κληρονομῆσαι καὶ οὐκ ἀθετεῖ οὐδὲ ἀπωθεῖται, ἀλλὰ [P 340]
20 μᾶλλον ἐπιμαρτυρεῖ τοὺς ἐν νόμῳ πολιτευ|σαμένους ζωὴν αἰώνιον [D 350] κεκληρονομηκέναι, Μωυσέα τε καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας.

Σχόλιον ν̅α̅. »Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν τῇ Ἱεριχὼ τυφλὸς ἐβόα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαυίδ, ἐλέησόν με. καὶ ὅτε ἰάθη, φησίν· ἡ πίστις σου σέσωκέν σε«.

25 Ἔλεγχος ν̅α̅. Ἐν πίστει οὐκ ἔνι ψεῦδος· εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ [a] πίστις. λέγει γοῦν· υἱὲ Δαυίδ, καὶ ἐπαινεῖται καὶ κομίζεται τὸ αἴτημα ὁ τὸ ὄνομα ὁμολογήσας καὶ οὐκ ἐπετιμήθη ὡς ψεύστης, ἀλλὰ ὡς πιστὸς ἐμακαρίσθη. οὐκ ἄρα ἄσαρκος ὁ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόμα- [b] τος χαρισάμενος τῷ τυφλῷ τὸ βλέπειν. ἀληθινῶς γὰρ ἦν καὶ οὐ
30 δοκήσει, ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας παρθένου καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου γεγεννημένος.

5 Luk. 17, 22 — **11** Luk. 18, 18. 19. 20 — **22** Luk. 18, 35. 38. 42

V M **5 f** vgl. S. 114, 3 f **11—14** vgl. S. 114, 5—9 **22—24** vgl. S. 114, 9—11

5 *ἰδεῖν* S. 114, 3] < V M **8** *ἑαυτόν*, *ἑ* vorgesetzt V corr **9** † *ὑπόδειγμα*] lies etwa *ὅρον* * **10** *ἡ* auf Rasur V corr **12** *ὁ δὲ* angeflickt V corr < S. 114, 6 | *λέγετε* S. 114, 6 **13** *ὁ θεός* < S. 114, 6 f | *προσέθηκε* S. 114, 7 | *ἐκεῖνος*] *τὸ ὅτι* S. 114, 7 **15** [*μὴ*]? * (Sinn: „als ob Marcion selbst beweisen wollte . ., läßt er ihn sagen") **22** *αὐτὸν* < S. 114, 9 **31** [*καὶ*]? *

Σχόλιον νβ. Παρέκοψε τό »παραλαβὼν τοὺς δώδεκα ἔλεγεν· ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ καὶ ἀποκτανθήσεται καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται«. ὅλα ταῦτα
5 παρέκοψεν.

Ἔλεγχος νβ. Ἵνα ἐν μηδενὶ ὀρθοποδήσῃ, μὴ ὀρθοποδῶν δὲ ἐλέγχηται ῥᾳδιουργῶν κατὰ πάντα τρόπον. ἔκρυψε γὰρ τὰ ῥητά, ἵνα δῆθεν τὰ περὶ τοῦ πάθους ἀρνήσηται. ὕστερον δὲ ὁμολογοῦντι αὐτὸν ἐσταυρῶσθαι εἰς μάταιον αὐτῷ ὁ πόνος τῆς ῥᾳδιουργίας ἔσται.

10 Σχόλιον νγ. Παρέκοψεν τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ὄνου καὶ Βηθφαγὴ καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ, διότι γεγραμμένον ἦν »ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν«.

Ἔλεγχος νγ. Τὸν ἔλεγχον ἑαυτῆς ἡ κακία οὐχ ὁρᾷ, τυφλώττει a
15 γάρ. οἴεται δὲ δύνασθαι ἀποκρύπτειν τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. εὐθὺς γὰρ | ἀνεπήδησε, παραλιπὼν ὅλα τὰ κεφά- b D351 λαια τὰ προειρημένα διὰ τὸν μαρτυρηθέντα τόπον τοῦ ναοῦ ὄντα αὐτοῦ ἴδιον καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ᾠκοδομημένον καὶ ἀπὸ τῆς Ἱεριχὼ c καταλιπὼν πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁδοιπορίας, πῶς τε ἦλθεν εἰς
20 Βηθφαγή· φύσει γὰρ λεωφόρος ἦν παλαιά, ἄγουσα εἰς Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, | οὐκ ἄγνωστος οὖσα τοῖς καὶ τὸν τό- P341 πον | ἱστοροῦσιν. ἵνα δὲ ἐλεγχθῇ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, φησίν d Ö622 »ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ᾿ αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«, ὡς ἔχει τὸ
25 μετὰ τοῦτο κεφάλαιον νδ. πῶς οὖν ἀπὸ Ἱεριχὼ ἐγένετο ἐν τῷ ἱερῷ, e ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοιπορίας γνωσθήσεται καὶ τοῦ τῆς ὁδοῦ διαστήματος· ἀλλὰ ἵνα ὀφθῇ ὁ ῥᾳδιουργὸς παρακρύψας τὰ ἐν τῇ ὁδῷ γενόμενα καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ῥηθέντα ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος πρὸ τούτου τοῦ λόγου, λέγω δὴ ⟨τὸ⟩ »ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται«
30 καὶ τὰ ἑξῆς ὡς ἔχει ἡ προφητεία.

Σχόλιον νδ. »Καὶ ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ᾿ αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐφοβήθησαν«.

1 Luk. 18, 31—33 — **10** Luk. 19, 29ff. 46 — **23** u. **31** Luk. 20, 19

V M **1—5** vgl. S. 114, 12—16 **10—13** vgl. S. 114, 17—115, 2 **31f** vgl. S. 115, 3f

4 *γὰρ καὶ* < S. 114, 14 | *ἀναστήσεται* S. 114, 15] *ἐγερθήσεται* VM **10** *τὸ περὶ* < S. 114, 17 **11** *διότι*] *ὅτι* S. 114, 18 **19** *ἦλθον* V **20f** *λεωφόρος — οὐκ* am Rande nachgetragen V corr **29** ⟨*τὸ*⟩ *

Ἔλεγχος νδ. Ἐθεωρήθη καὶ ἡρμηνεύθη ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγχῳ σὺν τῇ φράσει μετ' ἐπιτομῆς τῆς προσηκούσης.

Σχόλιον νε. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ ἐκδεδομένου γεωργοῖς καὶ τό »τί οὖν ἐστι τό· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν
5 οἱ οἰκοδομοῦντες;«

Ἔλεγχος νε. Οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσει τοῦτο. κἄν τε γὰρ αὐτὸ περικόψῃ, οὐκ ἀφ' ἡμῶν ἀπέκοψεν, ἀλλὰ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐζημίωσεν· ἱκανὸς γὰρ ὁ κατ' αὐτοῦ ἔλεγχός ἐστι διὰ πλειόνων μαρτυριῶν.

10 Σχόλιον νς. Ἀπέκοψε τό »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, Μωυσῆς ἐμήνυσε ἐπὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει | κύριον τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ D352 Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. θεὸς δέ ἐστι ζώντων καὶ οὐχὶ νεκρῶν«.

Ἔλεγχος νς. Θαυμάσαι ἔστιν ἐπὶ τῇ ἀνοίᾳ τοῦ ματαιόφρονος. a πῶς οὐχὶ νοεῖ ὅτι ἴση αὕτη ἡ μαρτυρία τυγχάνει τῇ τοῦ Λαζάρου
15 τοῦ πτωχοῦ καὶ τῇ παραβολῇ τῶν μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελθεῖν· ὧν παραβολῶν τὰ λείψανα εἴασε καὶ οὐ παρέκοψεν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ αἰσχύνῃ καταλέλοιπεν τό »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων«. δακτύλου δὲ ἐμβρεχομένου εἰς ὕδωρ b μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν καὶ γλώσσης καταψυχομένης ὕδατι, ὡς
20 ὁ πλούσιος ἔφη τῷ Ἀβραὰμ διὰ τὸν Λάζαρον, καὶ βρυγμοῦ ὀδόντων καὶ κλαυθμοῦ γινομένου, ἀναστάσεως σωμάτων ἐστὶ σημεῖον. κἂν παρακόψῃ ὁ κτηνώδης τὰ ὑπὸ κυρίου περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀληθῶς εἰρημένα. | P342

Σχόλιον νζ. Οὐκ εἶχε ταῦτα »ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ καὶ
25 Μωυσῆς ἐμήνυσε λέγων θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακὼβ θεὸν ζώντων«.

Ἔλεγχος νζ. Διὰ τὸ δευτερῶσαι τὸν σωτῆρα τὴν παραβολήν, διττῶς παρ' ἡμῶν ἐντέτακται, ἵνα μὴ ἀπεικαζόμενοι τῷ ἀγύρτῃ Μαρκίωνι | ἡμεῖς παραλείψωμέν τι τῶν γεγραμμένων. ἤδη ⟨δὲ⟩ ἐν τῷ Ö624
30 ἀνωτέρῳ ἐλέγχῳ γεγένηται ἡ κατὰ τῆς αὐτοῦ ῥᾳδιουργίας ἀντίρρησις.

3 Luk. 20, 9ff. 17 — 10 Luk. 20, 37f — 17 vgl. S. 141, 7f — 24 Luk. 20, 37f

V M 3—5 vgl. S. 115, 5—7 10—12 vgl. S. 115, 8—10 24—26 vgl. S. 115, 11—13

1 ἡρμηνεύθη, ἡ auf Rasur V corr 3 τὰ περὶ] τὴν S. 115, 5 3f ἐκδεδωμένου M 11 ἐπὶ *] περὶ V M ebenso S. 115, 9 | καθὼς S. 115, 9] ὡς V M | κύριον S. 115, 9] ὁ κύριος V M 18 ἐνβρεχομένου V 26 θεὸς ζώντων S. 115, 12f 29 ἤδη zweimal geschrieben V, das erste getilgt V corr | ⟨δὲ⟩ *

Σχόλιον νη. Πάλιν παρέκοψε τό »θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται«.

⟨Ἔλεγχος νη.⟩ . . . .

5 Σχόλιον νθ. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα »τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη« καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ »ἕως πληρωθῇ πάντα τὰ γεγραμμένα«.

Ἔλεγχος νθ. Δοκεῖ λήθην κεκτημένος τοὺς ἅπαντας ἴσως αὐτῷ a ἀνοήτους εἶναι καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι κἂν | μικρὸν ῥητὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ κατα- D 353 10 λειφθῇ, ἔλεγχον ποιεῖται καὶ πολλῶν ἕκαστον ῥητῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ παρακοπέντων. οὐδὲν τοίνυν κωλύσει τὸν βουλόμενον ἀντιπαραθεῖναι ταύταις ταῖς παρακεκομμέναις μαρτυρίαις τὰ παρ᾽ αὐτοῦ ὁμολογηθέντα· δειχθήσεται γὰρ σύμφωνα ὄντα τούτοις τοῖς ὑπ᾽ b ἐκείνου περικοπεῖσιν * ἐν οἷς ἔλεγεν ὁ Ἀβραὰμ μετὰ τὴν τελευτήν, 15 ὅτι »ἔχουσι Μωυσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν«. ἃ ἔλεγον γὰρ οἱ προφῆται καὶ Μωυσῆς, ἐκ θεοῦ πατρὸς ἦν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κυρίου υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἃ ἔδει γεγραμμένα ὄντα πληροῦσθαι.

Σχόλιον ξ. »Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν πα- 20 ραδῷ αὐτοῖς«.

Ἔλεγχος ξ. Ὦ φρενοβλάβεια τοῦ Μαρκίωνος. »συνελάλησεν«. τίς a ἀλλ᾽ ἢ Ἰούδας; τὸ τί ποιῆσαι ἀλλ᾽ ἢ παραδοῦναι τὸν σωτῆρα; παραδιδομένου δὲ τοῦ σωτῆρος οὐκέτι δόκησις ὁ παραδιδόμενος, ἀλλὰ ἀλήθεια. εἰ γὰρ πνεῦμα ἦν μόνον, σαρκικοῖς ἀνθρώποις οὐ παρεδί- 25 δοτο· ἀλλὰ ἄνθρωπος ὢν ὑπὸ ἁφὴν γέγονεν, σάρκα ⟨τε⟩ ἐνδυσάμενος εἰς χεῖρας ἀνθρωπίνης φύσεως ἑαυτὸν ἑκὼν παρεδίδου. τἀναντία δὲ b ἑαυτοῖς ὑπὸ ἀνοίας φθέγγονται. καὶ γάρ καί ποτε διαλεγόμενός τισι τῶν αὐτοῦ μαθη|τῶν Μαρκιωνιστῇ τινι καὶ λέγων ὡς ἐν τῷ εὐαγ- P 343

1 Luk. 21, 18 — **5** Luk. 21, 21f — **15** Luk. 16, 29 — **19** Luk. 22, 4

V M **1f** vgl. S. 115, 14f **5—7** vgl. S. 115, 16—18 **19f** vgl. S. 115, 19

3 in V kein Anzeichen einer Lücke; in M 3—4 Linien freigelassen **6** *τὸ ἐπιφερόμενον* u. < *ἐν τῷ ῥητῷ* S. 115, 17 **7** *πάντα* S. 115, 18] < VM **8** *ἴσως* *] *ἴσους* VM **9** *ῥητὸν* (β) *μικρὸν* (α), die Zahlen drüber V corr **9f** *καταληφθῇ* M **10** *ποιεῖται* + *πόσῳ μᾶλλον* M nachgetragen V corr | *ἕκαστον* getilgt V corr < M **14** * ⟨*τὰ περιλειφθέντα*⟩ * | *ὁ* < V | *μετὰ τὴν τελευτήν* vgl. S. 143, 9 **15** *ὅτι* *] *τὸ* VM **19** vor *τὸ πῶς* + *καὶ* S. 115, 19 **24f** *παρεδίδετο*, o drüber V corr **25** *ἄνθρωπος* *] *θεὸς* VM | ⟨*τε*⟩ * **27** *διαλεγόμενοι* M

γελίῳ ἔχει ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆ-
ναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. ἤκουσα παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι πῶς ἠδύνατο ⟨ὁ⟩ Σατα-
νᾶς | τὸν ὄντα θεὸν καὶ μείζονα αὐτοῦ ὑπάρχοντα καὶ κύριον αὐτοῦ Ö626
(ὡς ὑμεῖς λέγετε) πειράσαι, τὸν Ἰησοῦν τὸν αὐτοῦ δεσπότην; ἐγὼ δὲ c
5 ἐν τῇ τοῦ θεοῦ βοηθείᾳ ἐξ ὑπογύου λαβὼν σύνεσιν ἀπεκρινάμην
αὐτῷ λέγων· οὐ πιστεύετε ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; ὁ δὲ ἔφη· ναί,
καὶ οὐκ ἠρνήσατο. τίνες οὖν αὐτὸν ἐσταύρωσαν; ὁ δὲ ἔφη· ἄνθρω-
ποι. εἶτα ἔφην αὐτῷ· τίς δυνατώτερος, ἄνθρωποι ἢ ὁ διάβολος; ὁ d
δὲ | ἔφη· ὁ διάβολος. ὅτε δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀπεκρινάμην· εἰ ὁ διάβολος D354
10 ἰσχυρότερος ἀνθρώπων ὑπάρχει, ἄνθρωποι δὲ οἱ ἀσθενέστεροι Χρι-
στὸν ἐσταύρωσαν, οὐ θαῦμα εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐπειράσθη.
πάντα γὰρ θέλων καὶ οὐ μετὰ ἀνάγκης ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν e
ὁ Χριστός, πάσχων ἐν ἀληθείᾳ, οὐ κατὰ ἀσθένειαν ἀλλὰ κατὰ προ-
αίρεσιν, εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν καὶ τὰ πρὸς τὸν διάβολον [καὶ] εἰς
15 σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ *, εἰς κατάκρισιν ἁμαρτίας
καὶ ἀθέτησιν τοῦ θανάτου.

Σχόλιον ξα. »Καὶ εἶπεν τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· ἀπελ-
θόντες ἑτοιμάσατε ἵνα φάγωμεν τὸ Πάσχα«.

Ἔλεγχος ξα. Νέφος βελῶν κατὰ σοῦ ἐν μιᾷ μαρτυρίᾳ τὸ ῥητὸν a
20 περιέχει, ὦ Μαρκίων. εἰ γὰρ προστάσσει ἑτοιμάζεσθαι αὐτῷ φαγεῖν
τὸ Πάσχα, Πάσχα δὲ πρὸ τοῦ παθεῖν τὸν Χριστὸν ἐπετελεῖτο, πάν-
τως ὅτι ἀπὸ νόμου τὴν σύστασιν εἶχεν. κατὰ νόμον δὲ τοῦ Χριστοῦ b
πολιτευομένου σαφὲς ἦν ὅτι οὐ νόμον ἦλθεν καταλῦσαι, ἀλλὰ πλη-
ρῶσαι. εἰ δὲ νόμον βασιλεὺς οὐ καταλύει, οὐκ ἀκαθοσίωτος ἡ ἐν τῷ
25 νόμῳ διάταξις οὐδὲ τῷ βασιλεῖ ἀπειρημένη. εὐκαθοσιώτου δὲ ὄντος c
τοῦ νόμου καὶ τῆς διατάξεως ὁμολογουμένης, εἴ τι προσθείη βασιλεὺς
τῇ διατάξει ἐπὶ μείζονι δωρεᾷ, κατ᾽ ἐξουσίαν ἡ φαιδρότης γίνεται
τῆς προσθήκης. ἑνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς νομοθεσίας οὔσης
καὶ τῆς κατὰ προσθήκην δωρεᾶς, παντί τῳ δῆλόν ἐστι καὶ σαφὲς ὡς
30 οὐκ ἐναντιοῦται τῷ νόμῳ ὁ τὴν προσθήκην ποιησάμενος. ἀποδέ- d
δεικται τοίνυν οὐκ ἐναντία τις οὖ|σα ἡ παλαιὰ διαθήκη τοῦ εὐαγγε- P344

1f vgl. Matth. 4, 1 — **17** Luk. 22, 8 — **23** vgl. Matth. 5, 17

V M **17f** vgl. S. 115, 20f

2 ⟨ὁ⟩ * **6** ὁ[1] nachgetragen V[corr] **8** ἄνθρωποι *] ἄνθρωπος V M **10** οἱ oben hinein V[corr] **13** πάσχων Pet.] πάσχειν V M **14** τὰ oben hinein V[corr] | [καὶ] * **15** * ⟨ἀναπληρῶν⟩ * **21f** πάντος M **24** οὐκ ἀκαθοσίωτος] οὐκαθο-σίωτος M **26** εἴ τι auf Rasur V[corr]

λίου οὐδὲ τῆς τῶν προφητῶν ἀκολουθίας. κατὰ σαυτοῦ δέ, ὦ Μαρκίων, ἐπήγαγες πολυτρόπως τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενος. Πάσχα γὰρ τὸ παλαιὸν οὐδὲν ἦν ἀλλὰ e προβάτου θῦμα καὶ κρεῶν ἐδωδή, ἐμψύχου τε μετάληψις μετὰ ἀζύ- D 355
5 μων. καὶ τίς σε ἠνάγκασεν μὴ ἀφανίσαι τέλεον τὸν κατὰ σοῦ ἔλεγχον ἢ (ὡς εἶπον) αὐτὴ ἡ ἀλήθεια; | ἣν γὰρ σὺ βδελύττῃ σαρκοφαγίαν, ὁ Ö 628 κύριος Ἰησοῦς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν βέβρωκεν, ἐπιτελῶν τὸ Πάσχα τὸ κατὰ νόμον. καὶ μὴ λέγε ὅτι ὃ ἔμελλε μυστήριον ἐπι- f τελεῖν, τοῦτο προωνόμαζε λέγων· θέλω μεθ' ὑμῶν φαγεῖν τὸ Πάσχα.
10 ἵνα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον καταισχύνῃ σε ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἐν τῇ ἀρχῇ ποιεῖ τὸ μυστήριον, ἵνα μὴ ἀρνήσῃ, ἀλλά φησι· μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν τάδε καὶ τάδε, [καὶ] εἶπεν, τοῦτό ἐστι τάδε καὶ τάδε, καὶ οὐκ εἴασεν οὐ⟨δένα⟩ τόπον τῇ ῥαδιουργίᾳ. ἔδειξε γὰρ ὅτι μετὰ τὸ βεβρωκέναι τὸ Πάσχα τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τουτέστιν μετὰ τὸ
15 δειπνῆσαι, ἧκεν ἐπὶ τὸ μυστήριον.

Σχόλιον ξβ. »Καὶ ἀνέπεσε καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ, καὶ εἶπεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«.

Ἔλεγχος ξβ. Ἀνέπεσεν ὁ σωτήρ, ὦ Μαρκίων, καὶ οἱ δώδεκα a
20 ἀπόστολοι μετ' αὐτοῦ. εἰ ἀνέπεσε καὶ συνανέπεσον, οὐ δύναται μία λέξις τὴν σημασίαν ἔχειν ἑτέραν καὶ ἑτέραν, κἄν τε τῇ ἀξίᾳ καὶ τῷ τρόπῳ ἔχοι τὴν διαφοράν. ἢ γὰρ δώσεις καὶ τοὺς δώδεκα δοκήσει ἀναπεπτωκέναι ἢ καὶ αὐτὸν ἀληθείᾳ σάρκα ἔχοντα ἀληθινῶς ἀναπεπτωκέναι. καί »ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν b
25 μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν«, ἵνα δείξῃ Πάσχα πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ προτυπούμενον καὶ γινόμενον τὸ βέβαιον αὐτοῦ τοῦ πάθους καὶ ἐντελέστερον προσκαλούμενον· καὶ ὑποδεικνύων, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησι ⟨ὅτι⟩ »παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν ὁ νόμος

11 vgl. Luk. 22, 19f I Kor. 11, 24f — **16** Luk. 22, 14f — **28** Gal. 3, 24

V M **1—5** u. **6—15** Concil. Nymphaeae hab. Mansi XXIII 303 B (Lemma: *Idem in eodem contra Marcionitas in redargutione LXV de littera evangelii, quae redargutio sic incipit: Nubem sagittarum contra te*) **16—18** vgl. S. 115, 22—24

1 σαυτοῦ δὲ aus σοῦ τοῦδε Vcorr **3** ἀλλὰ] ἀλλ' ἢ M Vcorr **4** ἐμψύχων M **12** [καὶ] *, < Conc. Nymph. **13** οὐ⟨δένα⟩ *, < Conc. Nymph. **14** τουτέστιν] *et* Conc. Nymph. **20** συνανέπεσον, συν vorn angeflickt Vcorr **21** ἑτέραν καὶ ἑτέραν, ν beidemale angeflickt u. hinter zweitem ἑτέραν Rasur v. 6—7 Buchst. Vcorr; lies vielleicht ἑτέρᾳ καὶ ἑτέρᾳ ληπτέαν * **26** [γινόμενον]? * **27** ὑποδεικνύο///ν, ο aus ω Vcorr **28** ⟨ὅτι⟩ *

εἰς Χριστόν«. εἰ δὲ παιδαγωγὸς ὁ νόμος εἰς Χριστόν, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ ὁ νόμος.

Σχόλιον ξγ. Παρέκοψε τό »λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπάρτι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ«. | | P 345 D 356

5 Ἔλεγχος ξγ. Τοῦτο περιεῖλεν καὶ ἐρραδιούργησεν, ἵνα δῆθεν μὴ a ποιήσῃ ἐν βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ βρωτὰ ἢ ποτά· οὐκ εἰδὼς ὁ κτηνώδης ὅτι ἀντιμίμημα τῶν ἐπιγείων δύναται εἶναι πνευματικὰ καὶ ἐπουράνια, μεταλαμβανόμενα ὡς ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν· μαρτυρεῖ γὰρ πάλιν ὁ σωτὴρ b καὶ λέγει ὅτι »καθήσεσθε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐσθίοντες καὶ πίνον-

10 τες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν«. ἢ παρέκοψε πάλιν ταῦτα, ἵνα c δῆθεν ποιήσῃ τὰ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ἔχοντα τόπον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. πόθεν οὖν Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ὤφθησαν μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει ἐν δόξῃ; ἀλλ' οὐδὲν δυνήσεταί τις πρὸς τὴν ἀλήθειαν. | Ö 630

Σχόλιον ξδ. Παρέκοψε τό »ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μή τινος ὑστε-

15 ρήσατε;« καὶ τὰ ἑξῆς διὰ τό »καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τό· καὶ μετὰ ἀνόμων συνελογίσθη«.

Ἔλεγχος ξδ. Κἂν παρακόψῃς τὰ ῥήματα, ἀπὸ τοῦ ἔργου φαίνονται αὐτῶν οἱ τόποι, προάγοντος τοῦ νόμου καὶ προκηρυττόντων τῶν προφητῶν καὶ κυρίου πληροῦντος.

20 Σχόλιον ξε. »Ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο«.

Ἔλεγχος ξε. Θεὶς τὰ γόνατα ὁρατῶς ἔθηκε καὶ αἰσθητῶς ἐπε- a τέλεσεν. εἰ δὲ αἰσθητῶς, κατὰ τὸ εἶδος * τὸ ἔργον ἐποίησε τῆς γονυκλισίας· οὐκ ἄρα ἄνευ σαρκὸς ἐνεδήμησεν ὁ μονογενής. αὐτῷ γὰρ b

25 »κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων«, ἐπουρανίων πνευματικῶς, ἐπιγείων αἰσθητῶς, καταχθονίων τῷ ἰδίῳ εἴδει. ὧδε δὲ τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐπετέλει, ὁρώμενος καὶ ὑπὸ ἁφὴν τοῖς μαθηταῖς εὑρισκόμενος καὶ μὴ φαντάζων.

Σχόλιον ξς. »Καὶ ἤγγισε καταφιλῆσαι αὐτὸν Ἰούδας καὶ εἶπεν«. D 357

3 Luk. 22, 16 — 9 Agraphon vgl. Matth. 19, 28 Luk. 22, 30 — 13 vgl. II Kor. 13, 8 — 14 Luk. 22, 35. 37 — 20 Luk. 22, 41 — 25 Phil. 2, 10 — 29 Luk. 22, 47f

V M 3f vgl. S. 115, 25f 14—16 vgl. S. 116, 1—3 20f vgl. S. 116, 4f 29 vgl. S. 116, 6

3 γὰρ S. 115, 25] < V M 4 ἂν < S. 115, 26 5 ἐρ̊αδιούργησεν, ρ oben drüber V corr 7 ἀντιμίμημα, ἀντι vorn zugesetzt V corr 9 καθίσεσθε V M 23 εἰ δὲ] ἡ δὲ M | * ἀνθρώπινον? * 26 πνευματικῶς *] πνευματικῶν V M | αἰσθητῶς *] αἰσθητῶν V M 28 φαντάζων Corn.] φαντάζον V M 29 Ἰούδας < S. 116, 6

Ἔλεγχος ξς. Ἤγγισε σαρκὶ ὄντι δεσπότῃ καὶ θεῷ σῶμα λαβόντι, καταφιλῆσαι ἀληθινὰ χείλη καὶ οὐ δοκήσει ὄντα καὶ φαντάζοντα.

Σχόλιον ξζ. Παρέκοψεν ὃ ἐποίησε Πέτρος, ὅτε ἐπάταξε καὶ ἀφείλετο τὸ οὖς τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. | P 346

5 Ἔλεγχος ξζ. Δοκῶν εἰς τιμὴν Πέτρου ὁ ἀπατεὼν κρύπτειν τὸ a ἐν ἀληθείᾳ γενόμενον τῆς δοξολογίας τοῦ σωτῆρος τὸ ῥητὸν τεμών, ἀπέκρυψεν. ἀλλὰ οὐδὲν ὠφελήσει· κἄν τε γὰρ αὐτὸς ἀποκόψῃ, ἡμεῖς b οἴδαμεν τὰ θεοσήμεια. μετὰ γὰρ τὸ ἀποκόψαι τὸ ὠτίον ὁ κύριος πάλιν λαβὼν ἰάσατο, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι θεός ἐστι καὶ θεοῦ ἔργον 10 ἐπετέλεσεν.

Σχόλιον ξη. »Οἱ συνέχοντες ἐνέπαιζον δέροντες καὶ τύπτοντες καὶ λέγοντες· προφήτευσον, τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;«

Ἔλεγχος ξη. Ὅτι τὸ συνέχοντες καὶ τὸ ἐνέπαιζον καὶ τὸ δεῖραι καὶ τὸ τύψαι καὶ τὸ προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε, τοῦτο οὐ 15 δόκησις ἦν, ἀλλὰ ἁφῆς ἐστι σωματικῆς καὶ ἐνσάρκου ὑποστάσεως δηλωτικόν, καὶ παντί τῳ δῆλόν ἐστι, κἄν τε σὺ τυφλωθείς, Μαρκίων, μὴ θέλοις ὁμολογεῖν τὴν ἐναργῆ θεοῦ ἀλήθειαν. | Ö 632

Σχόλιον ξθ. Προσέθετο μετὰ τό »τοῦτον ηὕραμεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος« »καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας«.

20 Ἔλεγχος ξθ. Πόθεν οὐ φωραθήσῃ, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσῃ δια- a στρέφων τὴν ὁδὸν κυρίου; ὅταν γὰρ ἐνταῦθα προσθείης τὸ μὴ γεγραμμένον, συκοφαντῶν σεαυτὸν — οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν κύριον — ⟨καὶ⟩ λέγων ὅτι τοῦτον ηὕραμεν καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, τὸ ἀντίζυγον τούτου ἐλέγξει σε, ὦ ματαιόπονε, αὐτοῦ τοῦ σω- 25 τῆρος λέγοντος »οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι«. οὐ δύναται τοίνυν ὁ αὐτὸς ⟨ὁ⟩ λέγων »οὐκ ἦλθον b καταλῦσαι« διὰ τὸ καταλύειν | κατηγορεῖσθαι. οὐ γὰρ εἶχεν οὕτως D 358 τὸ ῥητόν, ἀλλά· »ηὕρομεν τοῦτον διαστρέφοντα τὸν λαόν, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασιλέα«.

3 Luk. 22, 50 — **11** Luk. 22, 63f — **18** Luk. 23, 2 — **20f** vgl. Act. 13, 10 — **25** Matth. 5, 17

V M **3f** vgl. S. 116, 7f **11f** vgl. S. 116, 9f **18f** vgl. S. 116, 11f

3 ὃ] *τὸ* S. 116, 7 | *ἀφεῖλε* M **4** *τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως* < S. 116, 8 **12** *καὶ* < S. 116, 9 **15** vor *σωματικῆς* + *καὶ* V **15f** *δηλοτικὸν* M **16** *καὶ* getilgt V corr | *τυφθεὶς* M **18** *τό* *] *τοῦτο* V M ebenso S. 116, 11 **22** ⟨*καὶ*⟩ * **26** ⟨*ὁ*⟩ *

Σχόλιον ο̅. Προσθήκη μετὰ τό »κελεύοντα φόρους μὴ δοῦναι« »καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα«.

Ἔλεγχος ο̅. Τίς αὐτῷ κρημνὸν περιποιεῖ, πληρῶν τὸ γεγραμ- a
μένον, τό· »ὁ ἑαυτῷ πονηρὸς τίνι ἀγαθὸς ἔσται;« πάσης γὰρ τόλμης
5 καὶ πονηρίας ὑπόδειγμά ἐστι καὶ κινδυνώδους ὁδοιπορίας τὸ τὰ μὲν
γεγραμμένα παρακόπτειν, ἃ δὲ μὴ γέγραπται προστιθέναι, μάλιστα
ἐν εὐαγγελίῳ ἀκαταλύτῳ ὄντι εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῆς b P347
προσθήκης οὔτε τόπον ἔχει οὔτε αἴνιγμα. οὐ γὰρ ἀπέστρεψεν Ἰησοῦς
γυναῖκας ἢ τέκνα· αὐτὸς γὰρ ἔφη »τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα«
10 καί »ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«. ἀλλὰ κἂν εἴπῃ c
»ἐὰν μή τις καταλείψῃ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα
καὶ τέκνα καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκ ἔστι μου μαθητής«, οὐχ ἵνα μισῶμεν πα-
τέρας, ἀλλ' ἵνα μὴ ὑπαγώμεθα πατέρων καὶ μητέρων ἐπιταγῇ * ἑτέ-
ρας πίστεως ἢ τρόπῳ παρὰ τὴν τοῦ σωτῆρος διδασκαλίαν.

15 *Σχόλιον ο̅α̅.* »Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος
ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐσκοτίσθη
ὁ ἥλιος«.

Ἔλεγχος ο̅α̅. Δόξα τῷ ἐλεήμονι θεῷ, τῷ συνδήσαντί σου τὰ a
ἅρματα, ὦ Φαραὼ Μαρκίων, καὶ βουλομένου σου ἀποδρᾶσαι κατα-
20 ποντώσαντι αὐτὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ. προφασιζόμενος γὰρ τὰ πάντα οὐχ
ἕξεις ἐνταῦθα οὐδεμίαν πρόφασιν. ὁ γὰρ μὴ σάρκα ἔχων οὔτε σταυ-
ρωθῆναι δύναται. πῶς οὐκ ἔφυγες τὸ μέγα τοῦτο ῥητόν; πῶς οὐκ b
ἐπε|χείρησας κρύψαι τὴν μεγάλην ταύτην πραγματείαν, τὴν λύσασάν Ö634
σου πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς μεμηχανημένην κακοτροπίαν; εἰ γὰρ ὅλως c
25 ἐσταυρώθη, πῶς οὐ βλέπεις τὸν ἐσταυρωμένον ἁφὴν ἔχοντα καὶ
ἥλοις | τὰς χεῖρας πηγνύμενον καὶ πόδας; οὐκ ἂν δὲ ἠδύνατο δόκησις D359
τοῦτο εἶναι ἢ φάντασμα, ὡς σὺ λέγεις, ἀλλὰ σῶμα ἀληθῶς, ὃ ἐκ
Μαρίας εἴληφεν ὁ κύριος (σάρκα φύσει τὴν ἡμετέραν καὶ ὀστέα καὶ
τὰ ἄλλα), ἐπειδὴ ὁμολογεῖται καὶ παρὰ σοὶ σταυρῷ προσπαγεὶς ὁ
30 κύριος.

1 Luk. 23, 2 — **4** Sir. 14, 5 — **9** Matth. 15, 4 — **10** Matth. 19, 6 — **11** Luk. 14, 26 — **15** Luk. 23, 33a. 34b. 44 — **18f** vgl. Ex. (14, 25) 15, 4f

V M **1f** vgl. S. 116, 13f **15—17** vgl. S. 116, 15f

1 *μετὰ* S. 116, 13] < V M **2** *καὶ*[1] S. 116, 13] *τὸ* M *τὸ* auf Rasur V corr **4** *ὁ* oben drüber V corr **13** *ἐπιταγῇ* Dind. Öh.] *ἐπιταγὴν* V M | * etwa ⟨*εἰς τὸ ἀκολουθεῖν διδαχῇ*⟩ * **16** *αὐτοῦ* < S. 116, 16 **19f** *καταποντώσαντι* *] *κατεπόντωσεν* V M **24** *τὴν* < M **26** *ἥλους* M

Σχόλιον $\overline{οβ}$. Παρέκοψε τό »σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ«.

Ἔλεγχος $\overline{οβ}$. Καλῶς τοῦτο καὶ ἁρμοδίως παρέκοψας, ὦ Μαρκίων· ἀπῆρες γὰρ ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν εἴσοδον τοῦ παραδείσου. οὔτε 5 γὰρ σὺ εἰσελεύσῃ οὔτε τοὺς σὺν σοὶ ἐάσεις. φύσει γὰρ τῷ ὄντι μισοῦσι τὸ ἀγαθὸν οἱ πλανῶντες καὶ πεπλανημένοι.

Σχόλιον $\overline{ογ}$. »Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν«.

Ἔλεγχος $\overline{ογ}$. Εἰ ἐξέπνευσεν, ὦ Μαρκίων, καὶ φωνὴν μεγάλην ἀπέδωκεν, πόθεν ἐξέπνεεν ἢ τί τὸ ἐκπνέον; δῆλον δέ ἐστι, κἂν σὺ 10 μὴ λέγῃς· ψυχὴ σὺν τῇ θεότητι ἀπὸ σώματος ἐκπορευθεῖσα, τοῦ σώματος ἄπνου μείναντος, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια.

Σχόλιον $\overline{οδ}$. »Καὶ ἰδού, ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσὴφ καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε σινδόνι καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ«.

Ἔλεγχος $\overline{οδ}$. Εἰ τὸ καθελὼν καὶ ἐντυλίξας καὶ τὸ θεῖναι ἐν 15 μνήματι λαξευτῷ οὐ πείθει σέ, ὦ Μαρκίων, τίς σου ἠλιθιώτερος; τί δὲ ἄλλο σαφέστερον ἡ γραφὴ εἶχεν δεῖξαι, ὁπότε καὶ τὸ μνῆμα καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ εἶδος ἔδειξε καὶ τοῦ σώματος τὴν θέσιν τὴν τριήμερον καὶ τὸ εἴλημα τῆς σινδόνος, ἵνα δείξῃ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν;

Σχόλιον $\overline{οε}$. »Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἡσύχασαν τὸ σάβ- 20 βατον κατὰ τὸν νόμον«.

Ἔλεγχος $\overline{οε}$. Πόθεν ὑπέστρεψαν αἱ γυναῖκες; διὰ τί δὲ καὶ τὸ ἡσύχασαν γέγραπται, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἡ γραφὴ τὴν αὐτῶν μαρτυρίαν, ἐλέγχουσάν σου τὴν ἄνοιαν, | ὦ Μαρκίων; ἰδοὺ γὰρ καὶ γυναῖκες μαρτυροῦσι καὶ ἀπόστολοι καὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἄγγελοι καὶ Ἰωσήφ, ὁ ψη- 25 λαφητὸν ὄντως σῶμα καθελὼν καὶ ἐνειλήσας. τίς δὲ κοσμήσει τὸν αὐτοκατακρίτως ἑαυτὸν διαστρέφοντα ὡς ἔστι γεγραμμένον. (a; b D360)

Σχόλιον $\overline{ος}$. »Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα | μετὰ τῶν νεκρῶν; ἠγέρθη, μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἔτι ὢν μεθ' ὑμῶν, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν καὶ παραδοθῆναι«. (Ö636)

1 Luk. 23, 43 — **4f** vgl. Matth. 23, 13 — **7** Luk. 23, 46 — **12** Luk. 23, 50. 53 — **19** Luk. 23, 56 — **25f** vgl. Pred. 1, 15 (Tit. 3, 11) — **27** Luk. 24, 5—7

V M **1f** vgl. S. 116, 17 **7** vgl. S. 116, 18 **12f** vgl. S. 116, 19f **19f** vgl. S. 116, 21f **27—29** vgl. S. 117, 1—3

4 *ἀπῆρες* *] *ἐπῆρες* V M **5** *ἐάσεις* + ⟨*εἰσελθεῖν*⟩? * **10** *τοῦ* angeflickt Vcorr **12** *καὶ* S. 116, 19] < V M **13** *σινδόνι* < S. 116, 20; am Rande nachgetragen Vcorr **15** *ἠλιθώτερος* V M **18** *εἴλημμα*, zweites *μ* durchgestrichen Vcorr *εἴλημμα* M **19** *αἱ γυναῖκες* < S. 116, 21 **28f** *μεθ' ὑμῶν* < S. 117, 2 ; am Rande nachgetragen Vcorr **29** vor *παθεῖν* + *πολλὰ* V M, < S. 117, 3 vgl. S. 154, 8

Ἔλεγχος οζ̄. Οὐδὲ οὗτοί σε πείθουσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὦ Μαρ- a
κίων, ὁμολογοῦντες μὲν αὐτὸν τὸ τριήμερον μεταξὺ νεκρῶν γεγενῆ-
σθαι, ζῶντα δὲ λοιπὸν καὶ οὐκέτι νεκρόν, ἀεὶ μὲν ζῶντα ἐν τῇ θεό-
τητι καὶ μηδ' ὅλως νεκρωθέντα, νεκρωθέντα δὲ κατὰ σάρκα τὸ
5 τριήμερον καὶ πάλιν ζῶντα. λέγουσι γὰρ αὐταῖς· »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν b
ὧδε«. τὸ δὲ ἀνέστη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ ἐκοιμήθη; σαφέστερον
γὰρ αὐτὸ διηγοῦνται· »μνήσθητε γάρ, φησίν, ὅτι ἔτι περιὼν ταῦτα
ἔλεγεν ὑμῖν, ὅτι δεῖ παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου«.

Σχόλιον οζ̄. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν
10 ἄλλον, ὅτε συνήντησεν αὐτοῖς, τό »ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τοῦ πι-
στεύειν πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται· οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν;«
καὶ ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐφ' οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται« ἐποί|ησεν »ἐφ' οἷς P349
ἐλάλησα ὑμῖν«. ἐλέγχεται δὲ ὅτι »ὅτε ἔκλασε τὸν ἄρτον, ἠνοίχθησαν
αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν«.

15 Ἔλεγχος οζ̄. Πόθεν ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου ἐγένετο; λέγε, ὦ Μαρ- a
κίων. ἀπὸ φαντασίας ἢ ἀπὸ σώματος ἐνεργοῦντος ὀγκηροῦ κατὰ
ἀλήθειαν; ἀναστὰς γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι
ἀνέστη ἐν ἀληθείᾳ. ἐποίησας δέ, ὦ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ »οὐ ταῦτά b
ἐστιν ἃ ἐλάλησαν οἱ προφῆται;« »οὐ ταῦτά ἐστιν ἃ ἐλάλησα ὑμῖν;«
20 εἰ δὲ εἶπεν αὐτοῖς »ἐλάλησα ὑμῖν«, πάντη | ἐγίνωσκον αὐτὸν ἂν ἀπὸ c D361
τοῦ λόγου τοῦ »ἐλάλησα ὑμῖν«. πῶς οὖν ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου λέγει
»ἠνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἄφαντος
ἐγένετο«; ἔπρεπεν γὰρ αὐτῷ θεῷ ὄντι καὶ μεταβάλλοντι αὐτοῦ τὸ d
σῶμα εἰς πνευματικὸν δεικνύναι μὲν αὐτὸ σῶμα ἀληθινόν, ἀφαντοῦ-
25 σθαι δὲ ὅτε ἐβούλετο, ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατά. καὶ γὰρ καὶ Ἐλισ- e
σαῖος, προφήτης ὢν καὶ ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ᾔτησε παρὰ θεοῦ

5 Luk. 24, 6 — **9** Luk. 24, 25. 31 — **25** vgl. Matth. 19, 26 — **25 f** vgl. II Kön. 6, 18

V M **9—14** vgl. S. 117, 4—9 **15—17** Anastasius Sinaita Hodegos c. 13; Migne 89, 212 A **15—18** Laterankonzil von 649 Mansi XI 1105 A (= Conc.); Lemma: *Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐκ τοῦ κατὰ Μαρκίωνος ἐλέγχου κεφαλαίου οζ̄*

2 *τὸ///, ν* wegradiert V corr **12** *δὲ* S. 117, 6] < V M | *ἐποίησεν* < S. 117, 7 **13** *ἠνεώχθησαν* S. 117, 8 **14** *αὐτῶν* < S. 117, 8 | *αὐτὸν* < S. 117, 9 **15** vor *πόθεν* (bez. *πῶς*) + *εἰπὲ Μαρκίων*, dafür Z. 15 f *λέγε ὦ Μαρκίων* < Anast. Sin. | *πόθεν*] *quomodo πῶς* Conc. Anast. Sin. | *perficitur γίνεται* Conc. *γέγονεν* Anast. Sin. | *λέγε* < Conc. **16** *per phantasiam κατὰ φαντασίαν* Conc. *ἐν φαντασίᾳ* Anast. Sin. | *ἀπὸ*[2] < Conc. Anast. Sin. **16 f** *secundum veritatem ἀληθείᾳ* Conc. **20** *πάντι* M

τοὺς αὐτὸν ζητοῦντας παταχθῆναι ἀορασίᾳ. καὶ ἐπατάχθησαν καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα οἷος ἦν. ἀλλὰ καὶ ἐν Σοδόμοις f τὴν θύραν τοῦ Λὼτ ἀπέκρυψαν οἱ ἄγγελοι καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὴν οἱ Σοδομῖται. μὴ καὶ ἡ θύρα τοῦ Λὼτ δόκησις ἦν, ὦ Μαρκίων; οὐχ
5 ὑπολείπεται δέ σοι ἀντιλογία οὐδεμία. ἔκλασε γὰρ τὸν ἄρτον σαφῶς καὶ διέδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. | Ö 638

Σχόλιον οη. »Τί τεταραγμένοι ἐστέ; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι πνεῦμα ὀστᾶ οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα«.

10 *Ἔλεγχος* οη. Τίς οὐκ ἂν καταγελάσῃ τοῦ λήρου, ἐν ἀφροσύνῃ a ἑαυτὸν καὶ ἑτέρων ψυχὰς κατασπάσαντος εἰς Ἅιδην; εἰ μὲν γὰρ οὐχ ὡμολόγητο παρ' αὐτοῦ ταῦτα, πιθανὴ ἦν αὐτοῦ ἡ πλάνη καὶ συγγνώμην εἶχον οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένοι· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὡμολόγησε b καὶ οὐ περιῇρε τὰ ῥητὰ ταῦτα, ἀναγινώσκουσι δὲ αὐτὰ καὶ οἱ
15 αὐτοῦ, ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ καὶ αὐτῶν μένει, καὶ ἀπαραίτητον τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ αὐτῶν πῦρ ἀναπολογήτοις οὖσι, σαφῶς τοῦ σωτῆρος διδάξαντος ⟨ὅτι⟩ καὶ μετὰ ἀνάστασιν ὀστᾶ καὶ σάρκα ἔχει, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησε λέγων »ὡς ἐμὲ ὁρᾶτε ἔχοντα«.

12. Αὕτη ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λειψάνων τῶν παρ' αὐτῷ **12, 1**
20 σῳζομένων ἐκ τοῦ εὐαγγελίου | ὑπόθεσις τῆς ἡμῶν πεποιημένης δι' P 350 αὐτὸν πραγματείας, ὥς γε νομίζω ἱκανῶς ἐχούσης πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ ἀπάτης. | ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὰ ἑξῆς τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν **2** D 362 παρ' αὐτῷ ἔτι σῳζομένων καὶ δι' ἡμῶν πάλιν οὕτως ἀναλελεγμένων, ἐν πρώτοις δὲ ἡμῖν καὶ καθ' εἱρμὸν δι' ὅλου οὕτως προταχθέντων ⟨τῶν⟩
25 ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς· αὕτη γὰρ παρ' αὐτῷ πρώτη κεῖται. ἡμεῖς δὲ τὴν ἀναλογὴν τότε ἐποιησάμεθα οὐχ ὡς παρ' αὐτῷ ⟨κεῖται⟩ **3** ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ ἀποστολικόν, τὴν πρὸς Ῥωμαίους τάξαντες πρώτην· ὧδε δὲ κατὰ τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα οὕτως παρατιθέμεθα.

2 f vgl. Gen. 19, 11 — **5 f** frei wiedergegeben Laterankonzil von 649 Mansi XI 1105 A *propterea et panem confregit secundum veritatem* (διὸ καὶ τὸν ἄρτον ἔκλασεν ἐν ἀληθείᾳ) — **7** Luk. 24, 38 a. 39 — **15** vgl. Joh. 9, 41

V M **7—9** vgl. S. 117, 10 f

7 f μου beidemale < S. 117, 10. 11 **8** ὀστέα S. 117, 11; vgl. aber Z. 17 **10** καταγελάσει, η oben drüber Vcorr **11** οὐχ, χ auf Rasur Vcorr **14** περιῇρε] περιεῖλε Dind. **17** ⟨ὅτι⟩ Dind. **20** vor ἡμῶν + ⟨παρ'⟩? * **21** ὥς γε aus ὡς καὶ Vcorr | ἐχούσης *] ἔχειν VM **23** παρ' αὐτῶ//, ν wegradiert Vcorr **24** καὶ hineingeflickt Vcorr | προσταχθέντων M **24** ⟨τῶν⟩ * **26** ⟨κεῖται⟩ *

⟨Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς⟩.

Σχόλιον $\bar{α}$. »Μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσίν· ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς«.

5 Ἔλεγχος $\bar{α}$. Τὸ »μάθετε ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται« κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένα γραφῆς παλαιᾶς ἐστι δεικτικά, ἅτινά ἐστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰς ἡμετέραν ζωὴν * ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα περὶ καινῆς διαθήκης καὶ σύζυγα ὄντα τῆς ἡμῶν ἐλπίδος. καὶ τὸ »ὑπὸ κατάραν εἰσί« φησὶν ὅτι ἐν τῷ νόμῳ 10 ἀπειλὴ ἐτύγχανε κατὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἕως ὅτε ἦλθεν ὁ ἄνωθεν ἐλθὼν καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ φυράματος σῶμα ἀμφιάσας μετέβαλε τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν. (a) (b)

Σχόλιον $\bar{β}$. »Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου«. »ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας, διὰ τῆς ἐλευθέρας«. | Ö 640

15 Ἔλεγχος $\bar{β}$. Δεικνὺς πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῇ λύσει τῆς κατάρας γινομένην, ταύτην δὲ προγεγράφθαι ἐν τῷ νόμῳ καὶ πεπροφητεῦσθαι ⟨ὡς⟩ ἐσομένην, εἶτα τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῷ σωτῆρι, ἐπέδειξε σαφῶς ὅτι οὐκ ἀλλότριος ὁ νόμος τοῦ σωτῆρος. ἐπροφήτευσε γὰρ καὶ ἐμαρ-20 τύρησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μέλλουσι γίνεσθαι. | P 351

Σχόλιον $\bar{γ}$. »Μαρτύρομαι δὲ πάλιν ὅτι ἄνθρωπος περιτετμημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι«. | D 363

Ἔλεγχος $\bar{γ}$. Τὸ »ὀφειλέτης ἐστίν« οὐκέτι ὡς περὶ ἀπειρημένου λέγει, ἀλλὰ περὶ βαρυτέρου φορτίου δυναμένου ἐλαφρυνθῆναι, ἑνὸς 25 δὲ ὄντος δεσπότου, δυναμένου καὶ βαρύνειν καὶ ἐλαφρύνειν διὰ τῆς προαιρέσεως τῶν μὴ παραιτησαμένων καταδέξασθαι τὴν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ σωτηρίαν.

2 Gal. 3, 11b. 10a. 12b — **13** Gal. 3, 13b; 4, 23b — **21** Gal. 5, 3

V M **2—4** vgl. S. 120, 7f **13f** vgl. S. 120, 9f **21f** vgl. S. 120, 11f

1 ⟨*Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς*⟩ * **2** *ὅτι ὁ*] *διότι*, < *ὁ* S. 120, 7 **7** * etwa ⟨*μεταληφθέντα ὡς*⟩ * **14** *ἐλευθερίας* M u. S. 120, 10 **17** *ταύτην δὲ προγεγράφθαι* Corn.] *ταύτῃ δὲ προσγέγραπται* V M | *προπεφητεῦθαι* aus *πεπροφητεῦσθαι* Vcorr *προπεφητεῦσθαι* M **18** ⟨*ὡς*⟩ * **19** *προεφήτευσεν* aus *ἐπροφήτευσεν* Vcorr *προεφήτευσε* M **21f** *περιτετμημένος* S. 120, 11] *περιτεμνόμενος* V M **25** [*δὲ*]? * **26** *παραιτησαμένων*] *παραιτησαμένων φιλονικησάντων*, *φιλονικησάντων* durchgestrichen Vcorr nur *παραιτησαμένων* M

Σχόλιον δ̄. Ἀντὶ τοῦ »μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ« ἐποίησεν »δολοῖ«.

Ἔλεγχος δ̄. Ἵνα μηδὲν ἀληθὲς παρ' αὐτῷ εὑρεθείη, οὐδαμοῦ σχεδὸν ἄνευ ῥᾳδιουργίας ταῖς γραφαῖς προσενήνεκται. ἀλλὰ ἀπ' αὐ-
5 τῆς τῆς ἀκολουθίας ἡ φανέρωσις τοῦ λόγου γίνεται· ἡ γὰρ ζύμη τὸ εἶδος φυράματος ἔργον καὶ ἀπὸ τοῦ φυράματος τὸ ζυμοῦσθαι, καὶ οὐκ ἂν ἐν τοῖς πρωτοτύποις τὸ εἶδος ἠφάνιζεν ὁ συνετῶς τὴν παραβολὴν τοῦ αἰνίγματος ποιησάμενος.

Σχόλιον ε̄. »Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν πεπλήρωται· ἀγαπήσεις
10 τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν«.

Ἔλεγχος ε̄. Τίς ἐστι χρεία τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ νόμῳ χρῆσθαι, εἰ ἀπηλλοτρίωτο ἡ καινὴ διαθήκη τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας; ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι τοῦ ἑνὸς θεοῦ αἱ δύο διαθῆκαι καὶ ἡ συμφωνία ⟨κατὰ⟩ τὸ πληρωτικὸν τοῦ νόμου διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον ἰσορρόπως ἐν
15 ταῖς δύο διαθήκαις γνωρίζεται, τὸ τέλε⟨ι⟩ον ἐργαζομένης [τὸ] ἀγαθόν, νόμου τελείωσιν εἶπεν εἶναι τὴν ἀγάπην.

Σχόλιον ς̄. »Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία ἀκαθαρσία ἀσέλγεια εἰδωλολατρεία φαρμακεία ἔχθραι ἔρεις ζῆλοι θυμοὶ ἐριθεῖαι διχοστασίαι αἱρέσεις φθόνοι | μέθαι κῶμοι, Ö 642
20 ἃ προλέγω ὑμῖν καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«.

Ἔλεγχος ς̄. Ὢ θαυμασίων μυστηρίων καὶ ἀντιθέτων * | θεοῦ a D 364 ὑποδειγμάτων. τῇ γὰρ σαρκὶ περιῆψε τὰ πάντα δεινά. ἡ σὰρξ δὲ οὐκ ἀεὶ ἦν, ἀλλὰ ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας, τοῦ Ἀδὰμ πλα-
25 σθέντος, ⟨ἐγένετο⟩ ἡ σάρξ· ἔκτοτε ἔσχε τὴν ἀρχήν, φημὶ ⟨ἀπὸ⟩ τῆς πλάσεως, ἵνα ἐλεγχθῶσιν οἱ λέγοντες ἀεὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς εἶναι τὸ κακόν. καὶ γὰρ οὔτε ἐξότε ἐπλάσθη ἡ σὰρξ ἥμαρτεν, ἵνα μὴ ὁ πλάστης αἴ- b τιος νομισθῇ ἁμαρτίας, πλάσας σάρκα ἁμαρτωλήν, οὔτε προϋπῆρχε τοῦ πλάσματος τὸ κακόν. μετὰ χρόνον | δὲ ἐν παρακοῇ ὁ Ἀδὰμ γε- P 352

1f Gal. 5, 9 — **9f** Gal. 5, 14 — **17—21** Gal. 5, 19—21

V M **1f** vgl. S. 120, 13f **9f** vgl. S. 120, 15f **17—21** vgl. S. 120, 17—21

5f ⟨κατὰ⟩ τὸ εἶδος? * **7** συνετὸς M **12** εἰ ἀπηλλοτρίωτο, εἰ u. ἀ auf Rasur V corr **13** ⟨κατὰ⟩ * **15** τέλε⟨ι⟩ον Schmidt | ἐργαζομένης Dind.] ἐργαζομένου V M | [τὸ] * **18** εἰδωλολατρεία S. 120, 18] εἰδωλολατρεῖαι V M | φαρμακεία S. 120, 18] φαρμακεῖαι V M **19** φόνοι S. 120, 19 **20** ἃ προλέγω ὑμῖν S. 120, 19f] < V M **22** * ergänze etwa ⟨τῇ πλάνῃ τοῦ ἀγύρτου τοῦ ἀποστόλου τοῦ⟩ * **25** ⟨ἐγένετο⟩ * | ⟨ἀπὸ⟩ * **27** ἡ hineingeflickt V M | πλάστης] πλάσας M **29** τοῦ πλάσματος aus τὸ πλάσμα V corr

γονῶς, ⟨ὡς⟩ ἔχων τὸ αὐτεξούσιον προαιρέσει ἰδίᾳ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν
ἁμαρτίαν εἰς ἑαυτὸν διανοηθεὶς ἔπραξε, φημὶ δὲ τὴν ἀθέτησιν τοῦ
αὐτοῦ δεσπότου διὰ τῆς παρακοῆς ποιησάμενος. ποῦ τοίνυν ἦν τὸ c
κακόν, πρὶν ἢ τὴν σάρκα εἶναι; πῶς δὲ εὐθὺς πλασθεῖσα οὐ τὸ κα-
5 κὸν εἰργάσατο, ἀλλὰ χρόνῳ μετέπειτα; ἄρα γοῦν ἀνῄρηται ὁ περὶ τῆς
κακίας ἀρχῆς λόγος. οὐ γὰρ δύναται ἀρχαΐζειν, ἐπειδὴ ἐν τῇ σαρκὶ
τῇ μεταγενεστέρᾳ τὸ γίνεσθαι ἔχει ἡ κακία ἢ μὴ γίνεσθαι καὶ οὔτε
ἡ σὰρξ πάλιν ἀκληρονόμητός ἐστι τῶν ἐπουρανίων. καὶ μή τις d
λάβηται τοῦ ἁγίου ἀποστόλου εἰπόντος »σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν
10 θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν«. οὐ γὰρ πᾶσαν σάρκα αἰτιᾶται. πῶς γὰρ
αἰτιαθήσεται σὰρξ ἡ μὴ πράξασα τὰ προειρημένα; καὶ ἐξ ἑτέρων δὲ e
ἀποδείξεων παραστήσω τὸ ζητούμενον. »τίς, γάρ φησιν, ἐγκαλέσει
κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ;« πῶς οὐ κληρονομήσει Μαρία ἡ ἁγία μετὰ σαρκὸς
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἡ μὴ πορνεύσασα μὴ ἀσελγήσασα μὴ
15 μοιχευθεῖσα μηδέ τι τῶν ἀνηκέστων σαρκὸς ἔργων ἐργασαμένη, ἀλλὰ
ἄχραντος μείνασα; οὐκ ἄρα τοίνυν περὶ σαρκὸς λέγει μὴ κληρονομεῖν f
βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ περὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ φαῦλα
διὰ τῆς σαρκὸς πραττόντων, ἅτινά ἐστι πορνεία, εἰδωλολατρεία καὶ
τὰ τούτοις ὅμοια. καὶ ἐξ ἅπαντος ἐλήλεγκταί σου ἡ σκευωρία, ὦ g
20 Μαρκίων πεπλανημένε, τῆς | ἀληθείας πάντῃ προλαβούσης καὶ τὸ D 365
στερεὸν τοῦ κηρύγματος τῆς ζωῆς ἀσφαλιζομένης.

Σχόλιον ζ̄. »Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς
παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις«.

Ἔλεγχος ζ̄. Εἰ ἐσταύρωσαν καὶ τὴν σάρκα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ὦ a
25 Μαρκίων, δῆλον οὖν ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις
καὶ τοῖς παθήμασι καθαρὰν τὴν σάρκα ἀπέδειξαν καὶ ἐμιμήσαντο τὸν
Χριστόν, δείξαντες αὐτὸν σάρκα ἐσταυρωκέναι. διὸ καὶ αὐτοὶ τὰ ἴσα
τῷ δεσπότῃ αὐτῶν φρονήσαντες τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. καὶ εἰ τὴν b
σάρκα | ἐσταύρωσαν, ἀνένδεκτον τὴν σάρκα ὑπὲρ Χριστοῦ παθοῦσαν Ö 644
30 μὴ σὺν Χριστῷ βασιλεύειν, καθὼς καὶ ἐν ἄλλῳ ῥητῷ δείκνυσιν ὁ

9 I Kor. 15, 50 — **12** Röm. 8, 33 — **22 f** Gal. 5, 24

V M **22 f** vgl. S. 121, 1 f

1 ⟨ὡς⟩ * **9** *βασιλείαν*] *κληρονομίαν* M **15** *μηδέ* *] *μηδέν* V M **18** *διὰ* oben drüber V corr **19** *τούτων* M | *ἐλήλεκται* M **20** *πάντι* M | *προλαβον ἐπιφαινούσης*, *ἐπιφαινον* durchgestrichen, *αβου* auf Rasur V corr *προλαβούσης* M; lies vielleicht *προδήλου φαινομένης* * **24** *καὶ* getilgt V corr < M | *οἱ* durchgestrichen V corr < M **25** *δῆλον οὖν* *] *δῆλον ἦν* V *δῆλον οὖν ἦν* M

ἅγιος ἀπόστολος λέγων ὅτι »καθάπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ τῆς δόξης«.

Σχόλιον η̄. »Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν«. | P 353

5 Ἔλεγχος η̄. Οὐκ ἀπηγόρευτο τοίνυν ἡ προτέρα περιτομὴ ἐν τῷ a ἰδίῳ καιρῷ, εἰ νόμον ἐφύλαξε. νόμος δὲ Χριστὸν κατήγγελλεν ἐρχόμενον νόμον ἐλευθερίας παρασχέσθαι, καὶ οὐκέτι ἡ περιτομὴ ἐν σαρκὶ τῷ χρόνῳ τοῦ Χριστοῦ ἐξυπηρετήσειεν· ἦλθεν γὰρ ἡ διὰ Χριστοῦ ἀληθινή, ἧς τύπος ἐκείνη ἦν. οἱ δὲ ἔτι ἐν ἐκείνῃ σφραγιζόμενοι, κἄν b 10 τε πάντα τὸν νόμον φυλάξωσιν, οὐκέτι αὐτοῖς λογισθήσεται νόμου φύλαξις· ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος ἔλεγεν περὶ Χριστοῦ ὅτι »προφήτην ἐγερεῖ ὑμῖν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσετε«. αὐτῶν δὲ τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀκουσάντων, »ἡ περιτομὴ ἀκροβυστία αὐτοῖς γίνεται« καὶ ἡ φύλαξις τοῦ νόμου οὐκέτι φύλαξις. καλὸς c 15 τοίνυν ὁ νόμος καὶ καλὴ ἡ περιτομή, ἀφ' οὗ καὶ ἀφ' ἧς ἔγνωμεν Χριστὸν καὶ τὸν ἐντελέστερον αὐτοῦ νόμον καὶ τὴν ἐντελεστέραν αὐτοῦ περιτομήν. | D 366

Ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς ⟨ᾱ⟩· αὕτη γὰρ παρ' αὐτοῖς δευτέρα καὶ παρ' ἡμῖν.

20 ᾱ καὶ θ̄ σχόλιον. »Γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω«.

ᾱ καὶ θ̄ ἔλεγχος. Εἰ ἀπὸ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς προφήταις ἀναλέγεται ὁ ἀπόστολος μαρτυρίας εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας, οὐκ ἀλλότριοι οἱ προφῆται τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ 25 ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

β̄ καὶ ῑ σχόλιον. »Ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω«.

β̄ καὶ ῑ ἔλεγχος. Εἰ ἐπαινετὸς ὑπάρχει ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ a παρὰ τῷ προφήτῃ, κύριον δὲ οἶδεν τὸν θεὸν τοῦ νόμου τὸν παρὰ

1 II Kor. 1, 7 — **3** Gal. 6, 13a — **11** Deut. 18, 15 — **13** Röm. 2, 25 — **14f** vgl. Röm. 7, 16 (Röm. 7, 12) — **20** I Kor. 1, 19 — **26** I Kor. 1, 31

V M **3f** vgl. S. 121, 3 **20f** vgl. S. 121, 5f **26f** vgl. S. 121, 7

3 *οὔτε* V M **14** *καλὸς* aus *καλῶς* V corr **18—20** *ᾱ καὶ θ̄ σχόλιον* auf besonderer Linie; dann *ἀπὸ τῆς πρὸς — παρ' ἡμῖν· γέγραπται γὰρ κτέ.* V M **18** ⟨ᾱ⟩ * **26** vor *ἵνα* + *καὶ* V M < S. 121, 7 **26** *καυχόμενος* M **29** *τοῖς προφήταις* aus *τῷ προφήτῃ* V corr *τοῖς προφήταις* M

σοί, ὦ Μαρκίων, καὶ κριτὴν καὶ δημιουργὸν καὶ δίκαιον καλούμενον, οὐκ ἄλλος ἐστὶν οὗτος παρὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα. οὗ μαθητὴς ὑπάρχει Παῦλος· ἐπειδήπερ ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου διδασκαλίας ὁ δι- b
δάσκαλος κατασταθεὶς τῶν ἐθνῶν ὑπὸ Χριστοῦ Παῦλος ἀπὸ τῶν
5 ὁμοίων καὶ τῶν αὐτῶν διδασκαλιῶν ἀνιμώμενος ὡς καθαρὸν ὕδωρ ἀρδεύει ἣν πεπίστευται ἐκκλησίαν.

γ καὶ ια σχόλιον. »Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«. | P 354 Ö 646

γ καὶ ια ἔλεγχος. Εἰ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου πολλοί, a
10 καταργοῦνται δὲ οἱ τοιοῦτοι, ἀναγκασθήσῃ, ὦ Μαρκίων, οὐκέτι τριῶν ἀρχῶν ζητεῖν τὰς ῥίζας, ἀλλὰ ἐρευνῆσαι σαυτῷ ἄλλον μῦθον πολλῶν ἀρχῶν καὶ πολλῶν ῥιζῶν καὶ πολλῆς τραγῳδίας. καὶ ὅταν συ- b
κοφαντῶν πλάσῃς (οὐ γὰρ εὕροις), συναντήσει σοι τό »καταργουμένων«· ἐκ δὲ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος »καταργου|μένων« ἀναιρεθήσεται ἡ D 367
15 παρὰ σοῦ φανταζομένη ἄναρχος τῶν ἀρχῶν ῥίζα. πᾶν γὰρ τὸ λῆγον οὐκ ἀίδιον ὑπάρχει, ἀλλὰ εἰ ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι, καὶ τέλος ὑφέξει. ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀρχὴν ἐσχηκὸς διαιωνίζειν ἀιδίως, εἰ μή τι ἂν θέλοι c
τὸ ὄν, αἴτιον γενόμενον τοῦ μὴ ποτὲ ὄντος, ἀρξαμένου δὲ τοῦ εἶναι. τὸ δὲ ὂν ἐστὶν πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· τὸ δὲ μὴ ὂν ἐστὶ
20 πάντα τὰ κεκτισμένα, ἀρχὴν ἐσχηκότα τοῦ εἶναι, ἐν οἷς καὶ τὸ λεγόμενον κακὸν καὶ ὂν κακόν, ἀπὸ ἀνθρώπων ἀρξάμενον τῶν γενομένων οὐκ ὄντων ποτέ· ἀρχὴν δὲ τοῦ κακοῦ ἐσχηκότος, ἐξότε καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ οὐκ ὢν ποτε * οὐκέτι ἔσται τὸ κακόν. ἀναμφιβόλως d
γὰρ ἀναιρεθήσεται, διὰ τὸ μὴ συνευδοκεῖν τὸν ὄντα τῷ ἀρχὴν ἐσχη-
25 κότι καὶ ἐν φαύλοις ἑαυτὸν καταστήσαντι· παυθήσεται γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου κηρύξεως καὶ πρὸ τοῦ δὲ νόμου ἀπὸ πολλῶν τῶν κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πεπολιτευμένων καὶ ἔτι γε περισσοτέρως ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, τελειότατα δὲ ἀπὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐπειδή e
30 »σπείρονται ἐν φθορᾷ, ἐγείρονται ἐν ἀφθαρσίᾳ«, μηκέτι τὸ κακὸν ἐργαζόμενοι, μηκέτι ἀποθνήσκοντες. καὶ ὅτι δὲ παυθήσεται, μαρτυ- f

4 vgl. I Tim. 2, 7 — **7** I Kor. 2, 6b — **30** I Kor. 15, 42

V M **7f** vgl. S. 121, 8

4 vor *ἀπὸ* + ⟨ὡς⟩? * **11** *ἀρχόντων* M | *ἐρευνῆσαι* Dind. Öh.] *ἐρευνήσας* V M | *σαυτῷ* *] *αὐτῷ* V M (das ergänzte σ steckt in dem vorhergehenden *ἐρευνήσας*) **13** *συναντῆσαι* aus *συναντήσει* V corr *συναντῆσαι* M **17** *ἐσχηκὸ///ς*, ο aus ω V corr **18** *ὂν* ausradiert V | *μὴ ποτὲ*] *μήτε* M **20** *κεκτισμένα* Dind. Öh.] *κεκτημένα* V M **23** *ὁ* < M | * ⟨*ἐγένετο, καὶ ποτὲ*⟩ * **24** *τῷ*] *τὸ* M

ρήσει ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ ἀποστόλου φάσκων »τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων«. καὶ ἀνῄρηται πανταχόθεν ἡ κατὰ σέ, ὦ Μαρκίων, ὑπόθεσις, φαντασιώδης τις οὖσα καὶ ψευδὴς καὶ ἄστατος καὶ ἄλογος.

5 $\overline{δ}$ καὶ $\overline{ιβ}$ σχόλιον. »Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. | καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς P355 τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι«.

$\overline{δ}$ καὶ $\overline{ιβ}$ ἔλεγχος. Τό »γέγραπται« εἰς χρῆσιν προφερόμενον καὶ τό | »γινώσκει κύριος« ὁμολογούμενον, οὐκ ἀλλότριον ὑπάρχει τῷ Ö648
10 ἀναλεξαμένῳ τὸ ῥητὸν τοῦ λόγου, | φημὶ δὲ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ, παρ' D368 ᾧ ἡ χρῆσις ἐμφέρεται. ἐξ ἧς χρήσεως ὁ χαρακτὴρ φανεῖται οὐκ ἀλλότριος τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ὅθεν αὐτῷ ἡ μαρτυρία συνέστη.

$\overline{ε}$ καὶ $\overline{ιγ}$ σχόλιον. »Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«.

15 $\overline{ε}$ καὶ $\overline{ιγ}$ ἔλεγχος. Εἰ Πάσχα ὁ ἀπόστολος ὁμολογεῖ καὶ τυθέντα a τὸν Χριστὸν οὐκ ἀρνεῖται, οὐκ ἀλλότριον τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατὰ νόμον Πάσχα πρόβατον θύοντος ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει, οὗ προβάτου τύπος ἦν ὁ οὐ δοκήσει θυόμενος Χριστὸς οὐδὲ ἄνευ σαρκὸς πάσχων. πῶς γὰρ ἠδύνατο πνεῦμα θύεσθαι; δῆλον ⟨ὅτι⟩ οὐκ b
20 ἠδύνατο. μὴ δυναμένου δὲ ἄνευ σαρκὸς τυθῆναι, τυθέντος δὲ ἐν ἀληθείᾳ, ὡς ὁμολογεῖται διὰ τῆς τοῦ ἀποστόλου ἀναμφιλέκτου μαρτυρίας, *. οὐκοῦν ἐκ παντὸς σαφῶς ἀποδέδεικται οὐκ ἀλλότριος ὁ c νόμος, τύπῳ φερόμενος χρόνῳ ἄχρι τοῦ ἐντελεστέρου καὶ ἐναργοῦς προβάτου τυθέντος ἐν ἀληθείᾳ Χριστοῦ, οὗ προῆγεν ἐν τοῖς παλαιοῖς
25 χρόνοις [ἄλλοις] θυόμενον τὸ πρόβατον τὸ αἰσθητόν. »ἡμῶν δὲ τὸ Πάσχα ἐτύθη Χριστός«.

$\overline{ϛ}$ καὶ $\overline{ιδ}$ σχόλιον. »Οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«.

$\overline{ϛ}$ καὶ $\overline{ιδ}$ ἔλεγχος. Εἰ οὐκ ἀληθὴς ὁ νόμος, τίνι τῷ λόγῳ οἱ ἀλη-
30 θεῖς τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν; ὧν εἷς ὑπάρχει ὁ

5 I Kor. 3, 19b. 20 — **14** I Kor. 5, 7a — **27** I Kor. 6, 16

V M **5—7** vgl. S. 121, 9—11 **14** vgl. S. 121, 12 **27f** vgl. S. 121, 13f

9 *κύριος* < M **10** *τοῦ λόγου* aus *τῶ λόγω* Vcorr **11f** *ἀλλότριος* *] *ἀλλοτρίου* V M **18** *οὗ — δοκήσει* < M | *οὗ* Corn.] *οὐ* V | *οὐ* ausradiert V **19** ⟨*ὅτι*⟩ * **21** *ὡς* < M | *μαρτυρίας ὁμολογίας* V M * **22** * etwa ⟨*δῆλον ὅτι σάρκα ἠμφίεστο*⟩ * | *οὐκοῦν* am Rande nachgetragen Vcorr **25** [*ἄλλοις*] *; ob aus *ἄλλο*? Jül. **27** *κολλόμενος* M **28** *φησίν* S. 121, 14] < V M

ἅγιος θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν μαρτυρίαν ταύτην μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων λαβὼν εἰς ἐναργῆ παράστασιν ἀληθείας καὶ κηρύγματος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ.

ζ καὶ ι̅ε̅ σχόλιος. Μετηλλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ«
5 λέγει »ἐν τῷ Μωυσέως νόμῳ«. λέγει δὲ πρὸ τούτου »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει«.

ζ καὶ ι̅ε̅ ἔλεγχον. Κἄν τε ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀποφάσει | ἀλλάξῃς (a D369) τὸ εἶδος, ὦ Μαρκίων, καὶ νομίσῃς ἀπὸ τοῦ πεποιηκέναι σε »ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως« ἀπαλλοτριοῦν διὰ τοῦ »Μωυσέως« θεοῦ τὸν
10 νόμον, ἄνωθεν ὁ σύνδεσμος ἐλέγχει σου τὴν ἀφροσύνην, τό »ἢ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει |· ἐν γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα«. οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἠδίκησας, κἄν τε προσθείῃς (P356, b) τὸ ὄνομα Μωυσέως, ἀλλὰ ἡμᾶς μὲν ὠφέλησας, κατὰ σαυτοῦ δὲ τὴν μαρτυρίαν ἔσφιγξας πανταχόθεν τε ὡμολόγησας ἀγνοῶν, τοῦ θεοῦ (Ö650)
15 εἶναι τὸν Μωυσέως νόμον ἀπὸ τοῦ »ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως« καὶ »ὁ νόμος λέγει«. ἐπακολουθεῖ γὰρ ὁ ἀπόστολος συντιθέμενος ἐν τῷ (c) μετέπειτα εἰρηκέναι »μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; ἢ πάντως δι' ἡμᾶς εἴρηκεν«. εἰ δὲ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκεν ὁ νόμος, καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ θεὸς λαλήσας ἐπιμελεῖται ἄρα τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ
20 ἐν τῷ μὴ φιμοῦν αὐτοὺς παρακελεύεσθαι, ἤτοι τοῦ λαλεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ διδασκαλίαν ἤτοι τὴν ἐφήμερον τροφὴν παρὰ τῶν λαῶν ἀνενδεῶς αὐτοὺς ἔχειν. οὐκ ἄρα ἀλλοτρίους τοὺς ἀποστόλους ἑαυτοῦ τῆς θεότητος οἶδεν οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι ἀλλότριον αὐτὸν θεὸν ἡγοῦνται. ἐξ ἧσπερ ὑπὲρ πάντων μαρτυρίαν ὁ ἅγιος ἀπόστολος (d)
25 ἀποδέδωκε φήσας »μὴ περὶ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκεν«. καὶ εἰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἴρηκε, κτιστὴς δέ ἐστιν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, ἐξ ὧν βόες τε καὶ στρουθοί, ἑρπετά τε καὶ κνώδαλα, ἐνάλιά τε καὶ τὰ ἄλλα, ἄρα μέλει αὐτῷ περὶ πάν-

4 I Kor. 9, 9. 8 — **11** I Kor. 9, 8f — **17** I Kor. 9, 9f

V M 4—6 vgl. S. 121, 15—17

2 ἐναρραγῆ M 4—6 ἀντὶ γὰρ τοῦ — οὐ λέγει] ἀντὶ γὰρ τοῦ »καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει« φησὶν ἐκεῖνος »εἰ καὶ ὁ νόμος Μωυσέως ταῦτα οὐ λέγει« S. 121, 15—17 5 ἢ Zahn] εἰ V M ebenso S. 121, 17 9 διὰ τοῦ »Μωυσέως« *] διὰ τὸν Μωυσέα V M | vor θεοῦ + ⟨ἀπὸ⟩? * 10 τό *] ὅτι V M | ἢ] εἰ V M 11f φιμώσης V φειμώσης M 14 τε *] δὲ V M 16 συντιθέμενος + ⟨τῷ νόμῳ⟩? * 17 μέλλει M 23 αὐτοῦ M 24 ἐξ ἧσπερ] ergänze μαρτυρίας = *von welchem Zeugnis aus*, vgl. das ἀφ' οὗπερ S. 169, 13 | μαρτυρίαν *] μαρτυρίας V M 25 μέλει aus μέλλειν V corr μέλλειν V M 26 καὶ + ⟨γὰρ⟩? *

των κατὰ τὴν ἑκάστου ἀναλογίαν. καὶ μέλει μὲν αὐτῷ περὶ πάντων e
ἐν τῷ λέγειν »ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, κύριε« καὶ ἐν τῷ εἰρη-
κέναι »τίς δέδωκε κόρακι βοράν;« καί »νεοσσοὶ κοράκων πρὸς κύριον
κεκράγασι, τὰ σῖτα ζητοῦντες« καί »δώσεις τὴν τροφὴν εὔκαιρον τοῖς
5 πᾶσιν«. ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ἀλοᾶν τοὺς βοῦς παρεκελεύετο μὴ φιμοῦν
βοῦν ἀλοῶντα, ἐπεὶ ἐδείκνυεν | ἂν μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν τρέφειν D370
αὐτοῦ τὴν κτίσιν ἄλλως εἰ [καὶ] μὴ διὰ τῆς ⟨ὑπὸ⟩ τῶν ἀνθρώπων
τοῖς κτήνεσιν ἐπικουρουμένης τροφῆς. ἔδειξε δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος f
οὐ δι' ἀπορίαν τροφῆς τὸν θεὸν διὰ τοῦ ἀλοητοῦ ἐπιμέλεσθαι βοῶν
10 ἐν τῷ παρακελεύεσθαι μὴ φιμοῦν τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἰ-
νίγματος περὶ τῶν ἀποστόλων σημαίνεσθαι τὴν σχέσιν. † τῶν γὰρ g
κατὰ τὸ αἰσθητὸν πάντων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν καὶ ὁμοίως μέλει
αὐτῷ περὶ πάντων. οὐ γὰρ ἀντιθέτως ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν σω-
τῆρα ἔγραφεν, ἵνα οὕτως προφασίσωνται οἱ πολλοί. μικρότερα γὰρ h
15 τῶν βοῶν τὰ στρουθία, περὶ ὧν ὁ σωτὴρ ἔλεγεν ὅτι »πέντε στρου-
θία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο« καὶ πάλιν »οὐχὶ δύο | στρουθία πωλεῖ- P357
ται ἀσσαρίου ἑνός;«. εἰ οὖν δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίου ἑνὸς καὶ
ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται εἰς παγίδα ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, ὁμοῦ μὲν πάντων προνοεῖ, τῶν δὲ μειζόνων ἐπιμελεῖ-
20 ται κατὰ τὸ μεῖζον εἶδος τῆς πνευματικῆς ἀκολουθίας. ὥστ' οὖν ἐκ i
παντὸς ὁμολογεῖται τὸν αὐτὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ νομοθέ-
την παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ὄντα, θεὸν ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον
καὶ τῶν πάντων κύριον. | Ö652

$\overline{\zeta}$ καὶ $\overline{\iota\varsigma}$ σχόλιον. »Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;«

25 $\overline{\eta}$ καὶ $\overline{\iota\varsigma}$ ἔλεγχος. Ἤδη διαπεπραγμάτευται καὶ διὰ πλάτους
ἡρμήνευται ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ ῥητῷ. διὸ περιττὸν ἡγησάμενος αὖθις
περὶ αὐτοῦ λέγειν ἠρκέσθην τοῖς προειρημένοις.

$\overline{\vartheta}$ καὶ $\overline{\iota\zeta}$ σχόλιον. »Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι
οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσ-

2 Psal. 35, 7 — **3** Hiob 38, 41a — Hiob 38, 41b — **4** Psal. 144, 15 — **15** Matth. 10, 29 — **24** I Kor. 9, 9 — **28** I Kor. 10, 1—9a. 11

V M **24** vgl. S. 122, 1 **28**—S. **164, 9** vgl. S. 122, 2—12

1 κατὰ τὴν — περὶ πάντων < M **3** τίς δεδωκέναι vor τίς δέδωκεν durchgestrichen V corr | βο///ράν, ρ ausradiert V corr **7** ἄλλως *] ἀλλὰ V M | [καὶ] * | ⟨ὑπὸ⟩ * **11** † τῶν] lies wohl (καὶ oder) ἀληθῶς * **12** κατὰ τὸ αἰσθητὸν aus κατὰ τῶν αἰσθητῶν V corr κατὰ τῶν αἰσθητῶν M; κάτω αἰσθητῶν Pet., falsch: κατὰ τὸ αἰσθητὸν bildet den Gegensatz zu dem vorausgehenden διὰ τοῦ αἰνίγματος **26** ἡρμήνευται, ἡ auf Rasur V corr | περιττὸν U] περιττῶς V M **29** ἡμῶν S. 122, 3] ὑμῶν V M

σης διῆλθον καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔφαγον βρῶμα καὶ
πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς
ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς
πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησε. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν | ἐγενήθησαν, πρὸς D371
5 τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν.
μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέγραπται· ἐκά-
θισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ ἐκπειρά-
ζωμεν τὸν Χριστόν« ἕως ὅπου λέγει »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν
ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ ἡμῖν« καὶ τὰ ἑξῆς.

10 θ καὶ ιζ ἔλεγχος. Ὦ πολλῆς φρενοβλαβείας. τίς ἔχων ὀφθαλ- a
μοὺς ἡλίου ἀνατέλλοντος ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ φωτὸς πλανήσει; εἰ γὰρ
πατέρας ἑαυτοῦ τοὺς τότε λέγει ὁ ἅγιος ἀπόστολος καὶ ὑπὸ νεφέλην
καὶ διὰ θαλάσσης διεληλυθέναι καὶ πνευματικὸν βρῶμα καὶ πόμα
εἶναι, βεβρωκέναι δὲ καὶ πεπωκέναι ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης
15 πέτρας, Χριστὸν δὲ εἶναι τὴν πέτραν φάσκει, τίς πεισθήσεται Μαρ- b
κίωνος τῇ ἀνοίᾳ, τοῦ σκοτίζοντος ἑαυτοῦ τὸν νοῦν καὶ τῶν ἀκουόν-
των αὐτοῦ, ἀλλότριον φάσκειν τὸν Χριστὸν τῶν ἐν νόμῳ γενομένων,
ὁμολογουμένων δὲ παρὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δο-
κήσει; φάσκει δὲ ὁ ἀπόστολος μὴ ἐν τοῖς πλείστοις τὸν | Χριστὸν c P358
20 ηὐδοκηκέναι, πάντως διὰ παράνομον πρᾶξιν τῶν αὐτῶν. εἰ δὲ οὐκ
ηὐδόκησεν ἐν τοῖς κατὰ τὸν νόμον παράνομα ἐργασαμένοις, ἄρα ἀγα-
νακτεῖ πρὸς τοὺς τοιούτους, ὡς αὐτοῦ δεδωκότος τὸν νόμον, καὶ δι-
δάσκει ἑαυτοῦ τὸν νόμον ὑπάρχειν, καιρῷ δοθέντα καὶ δικαίως ἐξυπ-
ηρετηθέντα ἄχρι τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. πρέπον γάρ ἐστιν
25 οἰκοδεσπότῃ καθ᾽ ἕκαστον καιρὸν ἁρμοδίως ἐπιτάσσειν τοῖς ἑαυτοῦ
οἰκέταις τὰ πρέποντα. εὐθὺς δὲ ἐπιφέρει λέγων »ταῦτα δὲ τύποι d
ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς
κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐ-
τῶν«· οὐχὶ κατὰ πάντων τὴν ψῆφον διεξιών. καὶ πόθεν οἶδας e
30 ταῦτα, ὦ ἀπόστολε; ἐπιφέρει »ὡς γέγραπται« φήσας »ἐκάθισεν ὁ λαὸς
φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ ἀνέστησαν | παίζειν«. ἄρα γοῦν ἀληθὴς ἡ γραφή, D372
ἐξ ἧς καὶ τὸν ἔλεγχον κατὰ τῶν ἀνόμων ὁ ἀπόστολος λαμβάνει.
εἶτα πάλιν | »μηδὲ πειράζωμεν τὸν κύριον«. ὁ δὲ Μαρκίων ἀντὶ τοῦ f Ö654

V M

1 f *καὶ πάντες — πόμα* < S. 122, 4f **5** *κἀκεῖνοι* S. 122, 8 **6** *ὡς* S. 122, 9] *καθὼς* V M **8** *ἕως ὅπου*] *ὅπου* aus *ἕως ὅπου* V corr *ὅπου* M **9** *ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ* < S. 122, 11 **12** *νεφέλην* *] *νεφέλης* V M **17** *τὸν* U] *τῶν* V M **25** *ἕκαστον, καστον* auf Rasur V corr **32** *ἑξῆς* M **33** *πειράζωμεν, ω* aus *ο* V corr *πειράζομεν* M

»κύριον« Χριστὸν ἐποίησε. κύριος δὲ καὶ Χριστὸς ταὐτὸν ὑπάρχει, κἂν
μὴ δοκοίη τῷ Μαρκίωνι, προϋποτεταγμένης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπωνυμίας
ἐν τῷ εἰπεῖν »ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐ-
τῶν ηὐδόκησε«. διεξιὼν δὲ πάλιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος πᾶσαν τὴν g
5 τοῦ κεφαλαίου ὑπόθεσίν φησιν »ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκεί-
νοις. ἐγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νουθεσίαν«. εἰ τοίνυν τὰ τυπικῶς ἐκείνοις
συμβεβηκότα ἐγράφη ἡμῖν εἰς νουθεσίαν, ὁ γράψας τὰ γεγονότα τότε
εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐπεμελεῖτο ὧν καὶ τὴν νουθεσίαν ἐποιεῖτο. τὸ
μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. ὁ δὲ μὴ θέλων κακῶν ἐπιθυ- h
10 μητὰς ἡμᾶς εἶναι ἄρα ἀγαθὸς ὑπάρχει καὶ οὐ κακός. ἐν οἷς γὰρ
ὑπάρχει, ἐν τούτοις προτρέπεται ἡμᾶς εἶναι, ὁ αὐτὸς ἀγαθὸς θεὸς
ὢν καὶ δίκαιος, ὁ τῶν προγραφέντων θεὸς καὶ τῶν μετέπειτα νου-
θετουμένων, κτιστὴς ὢν τῶν πάντων καὶ δημιουργὸς καὶ νομοθέτης
καὶ δωρητικὸς τῶν εὐαγγελίων καὶ καθοδηγὸς τῶν ἀποστόλων.
15 ι̅ καὶ ι̅η̅ σχόλιον. »Τί οὖν φημι; ὅτι ἱερόθυτον τί ἐστιν ἢ εἰ-
δωλόθυτον τί ἐστιν; ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ«.
προσέθετο δὲ ὁ Μαρκίων τὸ ἱερόθυτον.
ι̅ καὶ ι̅η̅ ἔλεγχος. »Τί οὖν φημι; εἰδωλόθυτον | τί ἐστιν; ἀλλ' a P 359
ὅτι ἃ θύουσι, δαιμονίοις θύουσι καὶ οὐ θεῷ«. οὐκ ἀπηγόρευσε τὸν
20 παλαιὸν τῶν πατέρων χρόνον ὁ ἀπόστολος ἕως αὐτοῦ καὶ ἕως ἐνέ-
στηκεν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τοὺς εἰς τὰ εἴδωλα θύοντας δαι-
μονίοις θύειν καὶ οὐ θεῷ. οὐκ ἄρα κατέκρινε τῶν θεῷ θυσάντων, b
ὅτε χρεία θυσιῶν ἦν. κατακρίνει δὲ τοὺς θύοντας εἰδώλοις, οὐ διὰ
τὸ θύειν ἀλλὰ διὰ τὸ ἀντὶ | θεοῦ εἰδώλοις θύειν. οὔτε γὰρ θύουσιν, D 373
25 ἵνα τροφὴν ἑαυτοῖς ἐκ θεοῦ κεχαρισμένην εἰς μετάληψιν ἐργάσωνται,
ἀλλὰ δαίμοσι θύοντες καὶ ματαιοφροσύνῃ *. σὺ δέ, ὦ Μαρκίων, c
προσέθηκας τὸ ἱερόθυτον, νομίσας ἀπὸ τοῦ μεμίχθαι τὰ δύο ὀνόματα,
ἱεροῦ τε καὶ εἰδώλου, συνάπτεσθαι τῶν δύο τρόπων τὴν σχέσιν. καὶ
οὐκ ἔστιν τοῦτο. εἰ μὲν γὰρ μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὴν καινὴν διαθήκην d
30 ἐθύετο τῷ Χριστῷ κατ' ἰδίαν καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ζῷα ἀνεφέρετο,
πιθανὸν ἄν σοι ηὑρίσκετο τὸ τῆς συκοφαντίας ψεῦδος, ὡς τῶν νῦν

15 I Kor. 10, 19 f

V M **15—17** vgl. S. 122, 13—15

1 *κύριος δὲ καὶ Χριστὸς*] *Χριστὸν δὲ καὶ κύριον* V | *ὑπάρχειν* V **7** *δὲ* hinter *ἐγράφη* getilgt V **7 f** *ὁ γράψας — νουθεσίαν*[1] < M **7** *τὰ γεγονότα τότε* am Rande nachgetragen V corr **8** *τὸ*] lies *τοῦ*? * **15** *ἱερόθυτον*, *ἱερο* auf Rasur statt *εἰδωλο* V corr **17** *προσέθετο — ἱερόθυτον* < S. 122, 14 f **21** *ἀπὸ*] *διὰ*? Jül. **23** *ὅτε*] *ὅτι* M **24** *θεοῦ* Pet.] *θεῷ* V M **26** * ⟨*δουλεύουσιν*⟩ *

θεῷ θυόντων Χριστῷ θυόντων. τῶν δὲ τότε θυσάντων ἐν τῷ ἱερῷ Ἱεροσολύμων καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις θυόντων ὁμοῦ συναπτομένων καὶ δαίμοσι θυόντων καὶ οὐχὶ θεῷ. μηδενὸς δὲ θύσαντος ζῷα Χριστῷ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας καὶ καινῆς διαθήκης. φανερὰ ἡ παρὰ σοὶ
5 προσθήκη. | εἰ δὲ καὶ φύσει ἔκειτο ἡ λέξις ἐν τῷ ἀποστόλῳ περὶ e Ö656
ἱεροθύτου καὶ εἰδωλοθύτου, ὅμως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκρίνετο παρὰ τοῖς τὸν εὔλογον λογισμὸν κεκτημένοις, καταχρηστικῶς λεγομένης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν τῶν ἀεὶ τὸ εἴδωλον ἱερὸν καλούντων.

10 Καὶ πανταχόθεν διέπεσέ σου ἡ ψευδήγορος διάνοια, ἀποδειχθείσης f
τῆς ἀληθείας, ὅτι οἱ θύοντες εἰδώλοις (ἤτοι κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἱερόθυτον ὃ ἐποίουν ἢ ποιοῦσι *) ψεῦδος ἐργαζόμενοι δαιμονίοις θύουσι καὶ οὐχὶ θεῷ· ἀλλ' οὐχ οἵ ποτε κατὰ νόμον θύσαντες δικαιότατα. νῦν δὲ μηκέτι τούτου γενομένου, αὐτοῦ θέλοντος, ὡς g
15 καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ἔλεγεν »ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρεις καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν;« καὶ πάλιν »αἱ θυσίαι σου οὐχ ἥδυνάν μοι« | καὶ ἄλλοτε »ἄρόν σου τὰς P360
θυσίας, Ἰσραήλ, καὶ φάγετε κρέα. οὐ γὰρ ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς | χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐ- D374
20 τοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου περὶ θυσιῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐνετειλάμην αὐτοῖς, ἕκαστον ποιεῖν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον«· αὐτοῦ δὲ λέγοντος h
ὅτι οὐκ ἐνετειλάμην καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ λέγοντος τῷ Μωυσῇ ὅτι »ἕκαστος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐὰν προσενέγκῃ θυσίαν ἐκ βοῶν ἢ προβάτων, ἄρσεν ἄμωμον προσφερέτω« καὶ πάλιν »ἐάν τις ἁμάρτῃ καὶ
25 γένηται ἔν τινι πλημμελείᾳ, προσαγάγῃ πρόβατον« καὶ πάλιν »ἐὰν ἁμάρτῃ ὁ λαός, προσενέγκῃ μόσχον«, ἔδειξε μὲν εὐπροσδέκτως αὐτὸν κομίζεσθαι τὰς ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ λαοῦ ποτε τελεσθείσας θυσίας,

15 Jerem. 6, 20a — **17** Jerem. 6, 20c — **17—21** Jerem. 7, 21ff — **23** vgl. Lev. 22, 18f — **24** vgl. Lev. 5, 17f — **25f** vgl. Lev. 4, 13f

V M

3 *δαίμοσι θυόντων* Corn.] *δημοσιευόντων* V M **6** *ὅμως* *] *ὁμοῦ* V M | *ἐκρίνετο* Pet.] *ἔκρινε* V M **12** *ὃ ἐποίουν ἢ ποιοῦσι ψεῦδος* am Rande nachgetragen Vcorr | *ἢ*] lies *καὶ*? * | * ergänze etwa ⟨*καλεῖται ἢ εἰδωλόθυτον, ὅμως*⟩ * **13** *οὐχὶ*] *οὐ* M | *ἀλλ' οὐχ οἱ* am Rande nachgetragen Vcorr | *θύσαντες* auf Rasur Vcorr **13f** nach *δικαιότατα* Rasur von 6 Buchstaben V **14** *νῦν δὲ* auf Rasur Vcorr | *νῦν δὲ — γενομένου*] ein Nachsatz fehlt | *αὐτοῦ*] *τοῦ θεοῦ*? * **15** *Ἰηρεμίου, ηρεμι* auf Rasur Vcorr **17** *θυσίαι σου οὐχ*] *θυσίαις οὐχ* M | *οὐχ, χ* auf Rasur Vcorr **27** *ποτε* am Rande nachgetragen Vcorr | *ποτε τελεσθείσας*] *ὑποτελεσθείσας* M

οὐκ αὐτοῦ ἐπιδεομένου τούτων οὐδὲ θέλοντος ταῦτα, ἀλλὰ συγκατα-
βαίνοντος αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ καὶ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος προλήψει,
ἵνα ἀπὸ τῆς πολυθείας εἰς τὴν περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ γνῶσιν μετενέγκῃ
τὴν τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν. ἐπειδὴ γὰρ ἰσχυρῶς ἐτεθεμελίωτο i
5 ἡ διάνοια αὐτῶν ἐν τῇ θυσίᾳ ὡς ἐν εὐσεβείᾳ, τῇ ὑπὲρ ἱλασμῶν ἑαυ-
τῶν καὶ σωτηρίας εἰδώλοις προσφερομένῃ, εἰς δὲ τὸ μὴ ἅπαξ χαλε-
πῶς φέρειν διὰ τὴν συνήθειαν, τοῦ ἀποστρέψαι * τοῦτο ποιεῖν ἕως
καιροῦ εἰς αὐτοῦ ὄνομα ἀπὸ τῆς πολυθέου φαντασίας, ἠθέλησε τὰ
κατ᾽ ἔθος αὐτοῖς γινόμενα εἰς αὐτὸν μεταλλάξαι, ἵνα λοιπὸν γνόντες
10 τὸν ἕνα καὶ πιστεύσαντες ἀσφαλῶς τῷ ἑνὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἀκούσωσιν
»μὴ φάγομαι κρέα ταύρων ἢ αἷμα τράγων πίομαι;« καί »μὴ τεσσαρά-
κοντα ἔτη θυσίαν προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ;«.
καίτοι γε πολλῶν θυσιῶν τότε προσ|ενεχθεισῶν, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ **k** Ö658
αὐτῷ προσέφερον, καίτοι γε αὐτοῦ δεχομένου καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ
15 αὐτῶν προσφερόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνα-
χθεῖσαν συνήθειαν, ἕως μεταλλεύσῃ καθελκύσας ἀπὸ συνηθείας πολ-
λῶν εἰς τὸν ἕνα καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς λοιπὸν μάθωσιν ὅτι οὔτε ἔχρῃζεν
οὔτε χρῄζει καὶ λοιπὸν ἀποκόψῃ διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τῆς | **l** D375
τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως τῶν θυσιῶν, τῆς μιᾶς
20 θυσίας τελειωσάσης τὰς προϋπαρξάσας πάσας, ἥτις ἐστὶ θυσία Χρι-
στοῦ, ὅτι »τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός« κατὰ τὸ γεγραμμένον·
ἧς θυσίας καὶ Πάσχα καὶ διδασκαλίας παιδαγωγὸς ἐγένετο ὁ νόμος, | P361
ὁδηγῶν διὰ τὸν τύπον καὶ ἀποκαθιστῶν εἰς τὴν ἐντελεστέραν διδα-
σκαλίαν.

25 ια καὶ ιθ σχόλιον. »Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν
θεοῦ ὑπάρχων«.

ια καὶ ιθ ἔλεγχος. Εἰκόνα οὐ μόνον τὸν ἄνθρωπον θεοῦ ὁρί-
ζεται ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ δόξαν. τὴν κόμην δὲ ὑποτιθέμενος
σωματικήν, οὖσαν κατ᾽ ἰδίαν ἐν σώματι καὶ οὐκ ἐν ψυχῇ, οὐκ ἀλλό-
30 τριον ἄρα θεοῦ τὸ ποίημα ὁρίζεται τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ ὁμολογεῖν
αὐτὸν τὰ ἀπὸ παλαιᾶς ἐν καινῇ πληρούμενα διαθήκῃ.

11 Psal. 49, 13 — **11f** Amos 5, 25 — **21** I Kor. 5, 7 — **22** vgl. Gal. 3, 24 —
25 I Kor. 11, 7 (15)

V M **25f** vgl. S. 122, 16

5 ἐν² < V | ὑπὲρ] περὶ V **7** * ergänze etwa ⟨ἕνεκα αὐτοὺς διὰ τοῦ συγχω-
ρῆσαι⟩ * **9** ἔθος *] ἔτος VM **10** ἀκούσωσιν *] ἀκούσωμεν VM **11** πίο///μαι,
ο aus ω Vcorr **16** lies μεταλλάξῃ? Öh.; wohl nicht nötig **23** διὰ τοῦ
τύπου? Jül. | τὴν < M **31** διαθήκης M

ιβ̄ καὶ κ̄ σχόλιον. »Ἀλλὰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα«.

ιβ̄ καὶ κ̄ ἔλεγχος. Εἰ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, οὐκ ἄλλον
δὲ θεὸν ὁ ἀπόστολος κηρύσσει ἀλλὰ τὸν ὄντα, ὁμολογεῖ δὲ τὸν θεὸν
τὸ σῶμα τοῖς μέλεσι κεκερακέναι. οὐκ ἄλλον οἶδεν θεὸν ἀλλ' ἢ τὸν
5 δημιουργόν, αὐτὸν ἀγαθὸν καὶ κτιστὴν καὶ δίκαιον, πάντων ποιητήν,
ἐξ ὧν πάντων ἓν ἔργον ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τοῖς μέλεσιν ὑπ'
αὐτοῦ καλῶς κεκερασμένος.

ιγ̄ καὶ κᾱ σχόλιον. Πεπλανημένως ὁ Μαρκίων ⟨μετὰ τό⟩ »ἀλλὰ
ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ μου λαλῆσαι«, προσέθετο
10 »διὰ τὸν νόμον«.

ιγ̄ καὶ κᾱ ἔλεγχος. Ἄρα καὶ αἱ γλῶσσαι ἐκ τοῦ χαρίσματος τοῦ a
πνεύματός εἰσι. γλώσσας δὲ ὁποίας λέγει ὁ ἀπόστολος; * ὅπως γνῶ-
⟨σιν οἱ⟩ τὰς φωνὰς τὰς Ἑβραΐδας τὰς διαφόρως καὶ ποικίλως ἐν
ἑκάστῃ λέξει καλῶς μετὰ σοφίας ποικιλθείσας, ἀλλὰ καὶ τὴν κομπώδη
15 γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων αὐχοῦντες, τὸ ἀττικίζειν καὶ αἰολίζειν καὶ
Δωρικῶς φθέγγεσθαι, * τινὲς τῶν παρὰ τοῖς | Κορινθίοις τὰς πτύρ- D376
σεις καὶ στάσεις | ἐργασαμένων, οἷς ἡ ἐπιστολὴ ἐπεστέλλετο. καὶ ὡμο- b Ö660
λόγησε μὲν χάρισμα εἶναι πνευματικὸν τὸ ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσι κε-
χρῆσθαί τε καὶ τὸν νόμον διδάσκειν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα κομ-
20 πώδη καθελὼν τῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ἔφησεν μᾶλλον γλώσσαις
αὐτὸν αὐτῶν λαλοῦντα διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν Ἑβραῖον ἐξ Ἑβραίων,
παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ ἀνατεθραμμένον, ὧν Ἑβραίων τὰ γράμ-
ματα ἐν ἐπαίνοις τίθησι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ὄντα χα-
ρίσματα * · διὸ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν [καὶ] Τιμοθέῳ γράφων ἔλεγεν P362
25 »ὅτι ἀπὸ νεότητος ἱερὰ γράμματα ἔμαθες«. ἔτι δὲ προστιθεὶς ⟨πρὸς⟩ c

1 I Kor. 12, 24 — **8** I Kor. 14, 19 — **12** zum Sinn vgl. haer. 69, 68, 4 ὅπως καθέλοι ⟨τὸν τῦφον⟩ τῶν αὐχούντων τὴν Ἑβραΐδα καὶ καταξιώσῃ καὶ ἑτέρας γλώσσας εἰς πλήρωσιν τῶν περὶ αὐτοῦ ῥητῶν — **21 f** vgl. Phil. 3, 5 Act. 22, 3 — **25** II Tim. 3, 15

V M **1** vgl. S. 122, 17 **8—10** vgl. S. 122, 18 f

5 καὶ vor πάντων ausradiert V corr **7** κερασάμενος M **8** ὁ Μαρκίων < S. 122, 18 | ⟨μετὰ τὸ⟩ * **9** προσέθετο *, vgl. S. 169, 23 f] ἑτέρως δὲ V M u. S. 122, 19 **12** * ⟨»ἐν ἐκκλησίᾳ« λέγει ὁ ἀπόστολος,⟩ * **12 f** γνῶ⟨σιν οἱ⟩ *] γνῶ οἱ V M **14 f** τὴν κομπώδη γλῶσσαν, ν δη αν auf Rasur V corr **16** διορικῶς V δοριστικῶς M | * ergänze etwa ⟨ὅτι οὐ μίαν μόνον γλῶσσαν προσίεται ὁ θεὸς ἐν ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐνόμιζον⟩ *, vgl. haer. 69, 68, 4 **17** ἐργασαμένων, ένων auf Rasur V corr **17 f** ὁμολόγησε M **22** Ἑβραίοις aus Ἑβραίων V corr, Ἑβραίοις M **24** * ⟨ὑποδείκνυσιν⟩ * | καὶ¹ < V | [καὶ] * **25** ἔτι Dind.] ὅτι V M | ⟨πρὸς⟩ *

τοὺς ἀπὸ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ῥητόρων ὁρμωμένους τὰ ἴσα φάσκων
ὁμοίως ἔφη »πάντων πλέον ὑμῶν λαλῶ γλώσσαις«, ἵνα δείξῃ καὶ
τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας αὐτὸν ἐν πείρᾳ ὑπερβαλλόντως γεγενῆσθαι.
καὶ γὰρ καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ σημαίνει αὐτὸν ὑπάρχειν ἐν προπαι- d
5 δείᾳ, οὗ * οὐκ ἠδυνήθησαν Ἐπικούρειοι καὶ Στωϊκοὶ ἀντιστῆναι, ἀνα-
τρεπόμενοι διὰ τῆς λογίως παρ' αὐτοῦ ἀναγνωσθείσης τοῦ βωμοῦ
ἐπιγραφῆς τῆς ἐπιγεγραμμένης »τῷ θεῷ ἀγνώστῳ«, ῥητῶς ἀναγνω-
σθείσης παρ' αὐτοῦ καὶ εὐθὺς μεταφραστικῶς ῥηθείσης »ὃν ἀγνοοῦντες
εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν«, καὶ πάλιν φήσαντος »εἶπέν e
10 τις ἴδιος αὐτῶν προφήτης·

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί«,

ἵνα τὸν Ἐπιμενίδην δείξῃ, ἀρχαῖον ὄντα φιλόσοφον καὶ κτιστὴν τοῦ
παρὰ Κρησὶν εἰδώλου· ἀφ' οὗπερ καὶ Καλλίμαχος ὁ Λίβυς τὴν μαρ-
τυρίαν εἰς ἑαυτὸν συνανέτεινε, ψευδῶς περὶ Διὸς λέγων·

15 Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο, σὺ δ' οὐ θάνες· ἐσσὶ γὰρ αἰεί.

καὶ ὁρᾷς πῶς διηγεῖται περὶ γλωσσῶν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, »ἀλλὰ θέ- f
λω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ τῷ νοΐ | μου« τουτέστιν διὰ τῆς ἑρμηνείας D 377
»φράσαι«. ὡς ὁ προφήτης ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰς τὸν νοῦν προκεχωρη-
20 γημένα φέρων εἰς φῶς διὰ τῆς προφητείας ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας, οὕτως
κἀγὼ ⟨θέλω⟩, φησί, λαλῆσαι εἰς ἀκοὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ οἰκοδομὴν
καὶ μὴ διὰ τοῦ κόμπου Ἑλληνίδος τε καὶ Ἑβραΐδος ἑαυτὸν οἰκοδομεῖν
τὸν εἰδότα καὶ οὐχὶ τὴν ἐκκλησίαν δι' ἧς ἐπίσταται γλώσσης. σὺ g
δὲ προσέθηκας, ὦ Μαρκίων, τό »διὰ τὸν νόμον«, ὡς τοῦ ἀποστόλου
25 λέγοντος »θέλω πέντε λόγους ἐν ἐκκλησίᾳ ⟨λαλῆσαι⟩ διὰ τὸν νόμον«.
αἰδέσθητι, | Βαβυλὼν δευτέρα καὶ καινὴ Σοδόμων πολυμιξία. ἕως Ö 662
πότε συγχεῖς τὰς γλώσσας; ἕως πότε τολμᾷς κατὰ τῶν ὑπὸ σοῦ

5 vgl. Act. 17, 18ff (6, 10) — **9ff** Tit. 1, 12 — **11f** vgl. Diels, Vorsokratiker³ 68 B 1 u. A 1; II 188, 31ff u. 186, 1ff. 13ff — **15** Hymn. in Jov. 8f (vgl. Clemens Al. protr. 37, 4; I 28, 9f Stählin u. Hieron. ep. 70, 2, 2; S. 701, 9ff Hilberg)

V M

5 *etwa ⟨τῇ σοφίᾳ κηρύσσοντος τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἀθήναις⟩ *, vgl. Z. 9 φήσαντος **7** τῆς ἐπιγεγραμμένης τῷ θεῷ ἀγνώστῳ Dind.] τῆς ἀντὶ ἀγνώστω ἐπιγεγραμμένης τῶ θεῶ ἀγνώστως VM | ῥητῶς *] ῥητορικῶς VM **8** αὐτοῦ + θεῶ VM (vgl. Z. 7) **12** κτιστὴν *, nach Diog. I 112 u. 115, vgl. Diels, Vorsokratiker³ II 186, 1. 13] μίθρα VM (θ auf Rasur V corr) **14** ψευδῶς] sofern er selbst Zeus für unsterblich erklärt, vgl. cat. in Tit. VII 90, 8ff Cramer (Klosterm.) **19** ἁγίῳ + ⟨τὰ⟩? * | προκεχωρηγημένα, γη V corr **21** ⟨θέλω⟩ * **25** ⟨λαλῆσαι⟩ * **26f** ἕως — γλώσσας am Rande nachgetragen V corr **27** συνέχεις M

μηδὲν ἀδικουμένων; ζητεῖς γὰρ βιάσασθαι ἀγγελικὰς δυνάμεις, ἐκβαλὼν
τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας | φάσκων τῷ Λὼτ τῷ P 363
ἁγίῳ »ἐξάγαγε τοὺς ἄνδρας«. καὶ ὃ ἐπιχειρεῖς κατὰ σεαυτοῦ ἐπιχει- h
ρεῖς. τοὺς δὲ λόγους τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκβαλεῖς, ἀλλὰ σεαυτὸν πα-
5 τάσσεις ἐν ἀορασίᾳ καὶ ἐν νυκτὶ ἐζοφωμένῃ διάγεις, ψηλαφῶν τὴν
θύραν καὶ μὴ εὑρίσκων ἕως ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος καὶ ἴδῃς τὴν ἡμέραν
τῆς κρίσεως· ἐν ᾗ καὶ τὸ πῦρ ἀπαντήσεται τῇ σῇ ψευδηγορίᾳ. τοῦτο
γάρ σε ἐκδέχεται, ὡς ὁρᾷς. οὔτε γὰρ κεῖται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ⟨τό⟩ i
»διὰ τὸν νόμον« καὶ παρὰ σοῦ τοῦτο πεποιήτευται. εἰ δὲ καὶ ἔλεγεν
10 ὁ ἀπόστολος »διὰ τὸν νόμον«, συνᾳδόντως ἔλεγεν τῷ ἑαυτοῦ κυρίῳ,
οὐχ ἵνα καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ.

ιδ καὶ κβ σχόλιον. »Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι ἐν ἑτερογλώσ-
σοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον«.

ιδ καὶ κβ ἔλεγχος. Εἰ μὴ ἐπλήρωσε κύριος τὰ ἐν τῷ νόμῳ a
15 προειρημένα, τίς ἦν χρεία τὸν ἀπόστολον ὑπομνῆσαι τὰ ἀπὸ νόμου
ἐν καινῇ διαθήκῃ πληρούμενα; ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸς ἦν
ὁ καὶ τότε | ἐν νόμῳ λαλήσας καὶ κατὰ ἀπειλὴν ὁρίσας αὐτοῖς λέγων D 378
»διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ,
καὶ ὤμοσα εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου«· διὸ καὶ ἐν ἑτερο-
20 γλώσσοις ἐπηγγείλατο λαλῆσαι αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐλάλησε, καὶ οὐκ εἰσῆλ-
θον. τοῦτο γὰρ εὑρίσκεται λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς »ὑμῖν δέδοται b
τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες
μὴ βλέπωσι« καὶ τὰ ἑξῆς. πανταχοῦ τοίνυν ἐν τῇ καινῇ τὰ ἀπὸ πα-
λαιᾶς πληρούμενα παντί τῳ σαφές ἐστιν ὅτι οὐχ ἑτέρου θεοῦ καὶ
25 ἑτέρου θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ αἱ δύο διαθῆκαι συνίστανται.

ιε καὶ κγ σχόλιον. »Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιγάτωσαν· οὐ
γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ
ὁ νόμος λέγει«.

ιε καὶ κγ ἔλεγχος. Εἰ κατὰ τὸν νόμον διατάσσεται ὁ ἅγιος τοῦ a
30 θεοῦ ἀπόστολος τὴν εὐταξίαν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἄτακτος
ὁ νόμος, ἀφ' οὗπερ τὴν εὐταξίαν μετακομίζεται οὐδὲ ἀλλοτρίου θεοῦ

3 Gen. 19, 5 — 4 ff vgl. Gen. 19, 11 — 11 vgl. Matth. 5, 17 — 12 I Kor. 14, 21 — 18 Psal. 94, 10 f — 19 f vgl. I Kor. 14, 21 (Deut. 28, 49 Jes. 28, 11 f) — 21 Mark. 4, 11 f — 26 I Kor. 14, 34

V M 12 f vgl. S. 122, 20 f 26—28 vgl. S. 123, 1—3

3 vor κατὰ + καὶ M 3 f κατὰ — ἐπιχειρεῖς am Rande nachgetragen V corr 8 ⟨τό⟩ * 9 σοῦ *] σοὶ V M 13 ἐν S. 122, 20] < V M 23 f lies wohl τῶν ... πληρουμένων * 26 ἐν ταῖς ἐκκλησίαις S. 123, 1 27 ἐπιτέτραπται S. 123, 1 f] ἐπιτρέπεται V M

ὑπάρχει ὁ νόμος, τὴν γυναῖκα καθυποτάξας τῷ ἀνδρί. συναρέσκει γὰρ καὶ τῷ ἀποστόλῳ τοῦτο ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας νομοθεσίᾳ, ὥς φησι· | »καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει«. ποῦ δὲ εἶπεν ὁ νόμος ἀλλὰ ἐν b P364 τῷ εἰπεῖν τὸν θεὸν πρὸς τὴν Εὔαν εὐθύς »πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ
5 ἀποστροφή σου καὶ αὐτός σου κυριεύσει«; εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, ἀλλὰ ἐν|τεῦθεν ἡ ἀρχή. εἰ τοίνυν ἀπὸ τότε ἡ γυνὴ ὑπετάγη c Ö664 ἐκ προστάγματος θεοῦ τῷ ἀνδρὶ καὶ ἀκολούθως ὁ ἀπόστολος καθυποτάσσει ταύτην, οὐκ ἀντιθέτως τῷ ποιήσαντι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα θεῷ καὶ αὐτὸς κελεύων δείκνυσιν ἐξ ἅπαντος ὅτι τοῦ αὐτοῦ
10 [θεοῦ] ὑπάρχει ὁ ἀπόστολος νομοθέτης θεοῦ, οὗ καὶ ὁ νόμος ἦν καὶ ἡ πᾶσα παλαιὰ διαθήκη, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἡ καινὴ διαθήκη, τουτέστιν αἱ δύο διαθῆκαι, αἱ | τὴν γυναῖκα τότε καὶ νῦν καθυποτάξασαι τῷ D379 ἀνδρὶ δι' εὐσεβῆ καὶ ἀντίρροπον εὐταξίαν.

$\overline{ις}$ καὶ $\overline{κδ}$ σχόλιον. Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· »γνωρίζω δὲ
15 ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. καὶ ὅτι »εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον« καὶ τὰ ἑξῆς. »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε«, »ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ«. »ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος
20 εἰς νῖκος«.

$\overline{ις}$ καὶ $\overline{κδ}$ ἔλεγχος. »Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, a ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν«. εἰ εὐηγγελίσατο καὶ αὐτὸ πάλιν γνωρίζει, οὐκ ἄλλο τι εὐαγγέλιον οὔτε ἄλλη γνῶσις μετὰ τὴν μίαν καὶ τὸ ἕν, ὅπερ ἓν τυγχάνει διὰ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων καὶ τῶν ἀποστόλων,
25 ἵνα ἐλέγξῃ τὸν Μαρκίωνα τὸν μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἥκοντα, μετὰ χρόνους τοῦ καλουμένου Ὑγίνου, τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐνάτου γενομένου ἀπὸ τῆς τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ

4 Gen. 3, 16 — **14** I Kor. 15, 1. 17. 11. 3f. 54f — **25ff** vgl. haer. 27, 6, 7; I 310, 5ff haer. 41, 1, 5; II 91, 1f haer. 42, 1, 7; II 94, 21f u. Irenaeus adv. haer. I 27, 1; I 214f Harvey *Κέρδων . . . ἐπιδημήσας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγίνου ἔνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος* III 4, 2f; II 17f Harvey *Κέρδων δὲ ὁ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ὑγίνου ὃς ἦν ἔνατος ἐπίσκοπος . . . Marcion autem illi succedens invaluit sub Aniceto, decimum locum episcopatus continente*

V M **14—20** vgl. S. 123, 4—9

10 [θεοῦ] * | ὑπάρχει] ἡ καινὴ ἔχει M **20** εἰς νῖκος S. 123, 9] < V M **23** ἄλλο τι *] ἄλλοθεν V M **24** ὧπερ aus ὅπερ V corr ὧπερ M | ἓν τυγχάνει Pet.] ἐντυγχάνει V M **26** Ὑγίνου *, vgl. oben S. 94, 21 μετὰ τὸ τελευτῆσαι Ὑγῖνον ... οὗτος δὲ ἔνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου] Ἀνικήτου V M **27** ἐ///νάτου, ν ausradiert V corr | ἀπὸ τῆς τῶν am Rande nachgetragen V corr

Παύλου τελειώσεως. διὸ ἐπασφαλιζόμενος ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἔλεγεν b
»κἄν τε ἡμεῖς ἢ ἄγγελος εὐαγγελίσηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε,
ἀνάθεμα ἔστω«, γινώσκων πνεύματι ἁγίῳ ὅτι μέλλει Μαρκίων καὶ οἱ
κατ' αὐτὸν διαστρέφειν τὴν ὁδὸν τὴν καλῶς ἡδραιωμένην. ὅθεν c
5 οὐκέτι εἶπεν »εὐαγγελίζομαι ὑμῖν«, ἀλλὰ »γνωρίζω ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον«,
οὐκ ἄλλο ὄν, ἀλλὰ »ὃ ἤδη εὐηγγελισάμην ὑμῖν«, οὗ τὴν ὑπόμνησιν ὑμῖν
ποιοῦμαι. »γνωρίζω ὑμῖν τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, | εἰ κατέχετε, P365
ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε«. εἰ μὴ γὰρ κατέχετε, ὡς ἐκήρυξα ὑμῖν,
χωρὶς αὐτοῦ εἰκῇ ἐπιστεύσατε. »εὐηγγελισάμην γὰρ ὑμῖν ὅτι Χριστὸς d
10 ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς καὶ ὅτι τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγήγερται, κατὰ τὰς γραφάς« καὶ οὐ κατὰ μῦθον καὶ οὐδὲ
κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μελλόντων ἀφ' ἑαυτῶν λαλεῖν ἃ μὴ γέ- D380
γραπται· οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἀφ' ἑαυτῶν λέγουσι μὴ ἐγηγέρθαι, Μαρ-
κίων δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσιν ἀφ' ἑαυτῶν δοκήσει πεπονθέναι καὶ
15 τετάφθαι. ἐγὼ δὲ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς. εὐθὺς γὰρ e
ἐπιφέρει λέγων »οὕτως κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε, ὅτι Χρι-
στὸς ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ« καὶ εὐθὺς
»εἰ νεκροὶ | οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται καὶ εἰ Χριστὸς Ö666
οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν«. καὶ μετὰ ταῦτα πάντα f
20 »δεῖ γὰρ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν
τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν«. καὶ οὐκ εἶπεν τὸ θνητὸν τοῦτο χω-
ρῆσαι τὴν ἀθανασίαν ἢ τὸ φθαρτὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀφθαρσίαν,
ἀλλὰ τὸ θνητὸν καὶ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν.
ποῖον δέ ἐστι θνητὸν ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ οὐ χωρῆσαν ἐν αὐτῷ μόνον g
25 ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ οἰκειῶσαν καὶ μέλλον ἐνδύσασθαι τὴν ἀθανασίαν,
οὐ τοῦ σώματος ἀποβαλλομένου καὶ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ ἀποθνησκού-
σης ἐνδυομένης ἀθανασίαν, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ ἐνδυομένου ἀθανασίαν
καὶ τοῦ φθαρτοῦ ἀφθαρσίαν τουτέστιν τοῦ σώματος; αὐτοῦ γὰρ καὶ
θάνατός ἐστι καὶ φθορὰ πρόσκαιρος, διὰ τὴν λύσιν τὴν ἐπενεχθεῖσαν
30 αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς. ὅτι δὲ περὶ τῶν μελλουσῶν φησιν h
ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς ὑποσχέσεως τὸ πληροῦσθαι

2 Gal. 1, 8 — **7** I Kor. 15, 1 a. 2 — **16** I Kor. 15, 11. 3 — **18** I Kor. 15, 16. 14
20 I Kor. 15, 53

V M

4 ἑδραιωμένην aus ἡδρεωμένην Vcorr ἑδραιωμένην M **14** ἀφ', ἀ auf Rasur Vcorr **15** τετάφθαι, φθ auf Rasur Vcorr τεθάφθαι M **23** ἀλλὰ — ἀφθαρσίαν < M | φθαρτὸν] ἄφθαρτον V **24** ἐν < M **25** οἰκειῶσαν *] οἰκῆσαν VM **27** τοῦ θνητοῦ ἐνδυομένου ἀθανασίαν am Rande nachgetragen Vcorr **28** ἀφθάρτου hinter φθαρτοῦ getilgt Vcorr **31** ἐν αὐτῷ] ἑαυτῷ M

μέ⟨λλον⟩ σημαίνει λέγων »τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος«, ἵνα σημάνῃ τὴν τότε μέλλουσαν ἔσεσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν· ἐπειδὴ κατεπόθη ὁ θάνατος ἀπὸ μέρους ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀναστάντων (»ἀνέστη 5 γὰρ πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων, ὥς φησι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν«), τότε δὲ εἰς νῖκος καταπίνεται, ὅτε ἀπὸ πάντων καθολικῶς ἀφαντοῦται. | P 366 D 381

Τῆς πρὸς Κορινθίους β̄· αὕτη δὲ τρίτη κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίωνι, μετηλλαγμένως δὲ διὰ τὸ πρώτην παρ' αὐτῷ τετάχθαι τὴν πρὸς 10 Γαλάτας.

ᾱ καὶ κε̄ σχόλιον. »Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναί· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμὴν τῷ θεῷ«.

ᾱ καὶ κε̄ ἔλεγχος. Διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ σώθητι, a ὦ Μαρκίων. εἰ δὲ σὺ οὐκέτι δύνασαι (τετελεύτηκας γάρ), οἱ ὑπὸ σοῦ 15 ἀπατηθέντες ἀνοιξάτωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ σοῦ ὡς ἀπὸ ἑρπετοῦ δεινοῦ καὶ λυμαινομένου τοὺς ἐγγίζοντας. εἰ γάρ »ὅσαι ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί«, ἐπαγγελίας δὲ θεοῦ b οἶδεν ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἄρα γε ἐν Χριστῷ τὸ ναὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ πληρώματος ἐβεβαιοῦτο. οὐκ c 20 ἀλλότριος οὖν ὁ Χριστὸς τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ τοῦ θεοῦ τοῦ λαλήσαντος ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν Χριστῷ τὰς αὐτοῦ ἐπαγγελίας πεπληρωκότος. ἀλλ' οὐδὲ ἀντίθετος ὁ Χριστὸς τῷ θεῷ Ö 668 τῷ δεδωκότι νόμον καὶ προφήτας. διὰ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ τὰς ἐπαγγελ- d θείσας ὑποσχέσεις ναὶ γίνεσθαι, διὰ τοῦτο, φησί, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ 25 ἀμὴν τῷ θεῷ· θεοῦ μὲν πατρὸς ἐπαγγειλαμένου, Χριστοῦ δὲ [τοῦ] καὶ βεβαιοῦντος καὶ † κυρίου τὸ ἀμὴν περιποιουμένου δι' αὐτοῦ ἐν τοῖς δι' αὐτοῦ τῇ ἐπαγγελίᾳ βεβαιωθεῖσιν καὶ ἐπεγνωκόσιν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν νόμῳ λελαληκότα καὶ ἐν εὐαγγελίῳ τοῖς πεπιστευκόσι

1 I Kor. 15, 54 — **4** Matth. 27, 52f — **11** II Kor. 1, 20

V M **11f** vgl. S. 123, 11f

1 *μέ⟨λλον⟩* Pet.] *με* V M **11** *ὅσαι γὰρ* S. 123, 11 vgl. Z. 17] *πᾶσαι γὰρ αἱ* V M | vor *θεοῦ* + *τοῦ* M **12** *δι'* oben drüber V corr **14** *ὑπὸ*] *ἀπὸ* V **15** *ἀποτηθέντες* M **17** *ὅσα* V M | vor *θεοῦ* + *τοῦ* M **18** vor *διὰ* + ⟨*τὰς*⟩? * **19** lies *τοῦ πληρώματος τῶν ἐπαγγελιῶν*? * **24** *ναὶ* Öh.] *εἶναι* V M **25** *διὰ* vor *τοῦ* durchgestrichen V corr | [*τοῦ*] * **26** † *κυρίου*] lies wohl *κυρίως* oder ⟨*ὡς*⟩ *κυρίου* ⟨*τοῦ πνεύματος*⟩ * | *τὸ* aus *τω*, *θω̄* (vor *ἀμὴν*) durchgestrichen V corr; vielleicht *τῷ θεῷ* vor *τὸ ἀμὴν* einzusetzen * **27** *ἐπεγνωκόσιν* *] *ἐπιγνωσθεῖσιν* V M

δεδωρημένον τὰ σωτήρια. τοῖς λέγουσιν δι᾿ αὐτοῦ λέγοντος Χριστοῦ, »ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο ἡ εὐδοκία ἐνώπιόν σου«.

β καὶ κζ σχόλιον. »Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰ-
5 πών· ἐκ σκότους φῶς λάμψει«. | D 382

β καὶ κζ ἔλεγχος. Οὐ κηρύσσουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ (a) Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον. διὸ οὐκ ἔνι αἵρεσις οὐδὲ ἐκκλησία εἰς ὄνομα ἀποστόλων ἀνηγορευμένη. οὐδέποτε γὰρ ἠκούσαμεν ἢ Πετρίους ἢ Παυλίους ἢ Βαρθολομαίους ἢ Θαδδαίους, ἀλλὰ ἀπ᾿ ἀρχῆς ἓν κήρυγμα
10 πάντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ αὐτοὺς κηρύσσον ἀλλὰ | Χριστὸν Ἰησοῦν (b) P 367 κύριον. διὸ καὶ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας οἱ πάντες ἓν ἐπέθεντο, οὐχ ἑαυτῶν ἀλλὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξαμένων Χριστιανῶν καλεῖσθαι· ὅπερ ἐστὶν ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα ⟨ὄνομα⟩ ἀλλὰ Χριστοῦ, Χριστιανῶν οὖσα
15 ἐκκλησία, οὐ Χριστῶν ἀλλὰ Χριστιανῶν, τοῦ μὲν ἑνὸς ὑπάρχοντος, τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Χριστιανῶν καλουμένων. μετὰ ταύτην δὲ καὶ (c) τοὺς αὐτῆς κήρυκας πᾶσαι *, οὐκέτι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος * φαινόμεναι διὰ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων Μανιχαίων καὶ Σιμωνιανῶν καὶ Οὐαλεντίνων καὶ Ἐβιωναίων· ὧν εἷς καὶ σύ, Μαρκίων, ὑπάρχεις, καὶ
20 σοῦ τὸ ὄνομα ἐπικέκληνται οἱ ὑπὸ σοῦ ἠπατημένοι, ὡς σεαυτὸν κηρύξαντος καὶ οὐχὶ Χριστόν. εἶτά φησιν »ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπών· ἐκ (d) σκότους φῶς λάμψει«. ὁ θεὸς δὲ ποῖος ἀλλ᾿ ὁ εἷς ὁ ἐν τῷ προφήτῃ δείξας ἐκ σκότους φῶς, τουτέστιν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίας καὶ ἀγνωσίας φῶς καὶ γνῶσιν ἐν Χριστῷ λάμψαν ἐν ταῖς καρδίαις
25 ἡμῶν τῶν ποτε ἐθνῶν εἰδωλολατρούντων, νῦν δὲ θεὸν ⟨ἐπεγνωκότων⟩ τὸν τότε ἐν τῷ προφήτῃ προεπαγγειλάμενον τὸ φῶς ἑαυτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ λάμψαι, ὡς οὐκ ἀλλοτρίου ὄντος παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· ὡς ἡμῖν ἔθος γέγονε | πείθειν σε, ὦ Μαρκίων, ἀφ᾿ ὧν ἔχεις Ö 670 γεγραμμένων λειψάνων τοῦ εὐαγγελίου, καὶ μὴ ὑπὸ σοῦ ἀπατᾶσθαι.

2 Matth. 11, 26 — **3** II Kor. 4, 5. 6a — **12f** vgl. Act. 11, 26

V M **3—5** vgl. S. 123, 13—15

1 *τοῖς λέγουσιν* *] *τῶν λεγόντων* V M **2** *ὅτι οὕτως ὁ πατὴρ* vor *ὅτι οὕτως* durchgestrichen V corr | *ἡ* $<$ M **4** *κύριον* $<$ V | *ὁ*[1] S. 123, 14] $<$ V M **9** *Βαρθολομίους*, *α* oben drüber V corr **10** *κηρύσσων* V **14** *⟨ὄνομα⟩* * **17** * etwa *⟨αἱ αἱρέσεις ἀνεφύησαν⟩* * | * etwa *⟨ὑπάρχουσαι, ἀλλότριαι δὲ⟩* * **21** *φησιν* *] *φασιν* V M **22** *λάμψει* *] *λάμψαι* V M **23** *φῶς* am Rande nachgetragen V corr **25f** *⟨ἐπεγνωκότων⟩* * **26** *προεπηγγειλάμενον* M

γ̄ καὶ κζ̄ σχόλιον. »Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. ἐξέκοψεν δὲ τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«. | D383

γ̄ καὶ κζ̄ ἔλεγχος. Οὐ δοθήσεταί σοι τόπος ἐν οἷς ἂν τολμή- a
5 σειας. κἄν τε γὰρ ἐκκόψῃς τό »κατὰ τὸ γεγραμμένον«, φαίνεται ἡ τῆς προγεγραμμένης λέξεως ἀκολουθία. ἀπὸ τοῦ γάρ »ἐπίστευσα, διὸ b καὶ ἐλάλησα« εὐθὺς τὰ ἴσα ἐπενέγκας ὁ ἀπόστολος ἔφη »ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«. παντὶ δέ τῳ σαφές ἐστι τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντεκαιδεκάτῳ c
10 ψαλμῷ ἐν τῷ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀλληλούια ἔχοντι, τῆς δὲ τοῦ Δαυὶδ βίβλου ὄντι καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ προπεφητευμένῳ, ὁ λόγος τοῦ »ἐπίστευσα« ἐστὶ γεγραμμένος. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλαβε τὸ ῥητὸν καὶ ὁμοίως d ἔφη τό | »διὸ καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ λαλοῦμεν«, εἷς ὢν τοῦ ἀριθμοῦ P308 τῶν ἀποστόλων· ὅθεν οὐ λέγει »διὸ καὶ ἐπίστευσα καὶ ἐλάλησα«, ἀλλά
15 »ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν«, ἵνα ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀποστόλων συνάψῃ. καί φησιν »ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα«, ἵνα e δείξῃ τὸ ἐν τῷ Δαυὶδ λαλῆσαν πνεῦμα τὸ αὐτὸ ὂν πνεῦμα καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις ἀφ᾽ οὗπερ τότε ἐκεῖνος προφητεύων ἐπίστευεν, ἐν ᾧ πνεύματι καὶ αὐτοὶ ὄντες πιστεύουσι καὶ λαλοῦσι. πολλὴ δὲ f
20 ἀδικία καὶ πλεονεξία ὡς εἰπεῖν * διανοημάτων. τοῦ γὰρ ἀποστόλου ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα φάσκοντος, πῶς ἡ τοῦ Μαρκίωνος ἄνοια, ὁμολογοῦσα τοῦτον τὸν λόγον τὸν ἅγιον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τολμᾷ λέγειν ἄλλο εἶναι τότε τὸ πνεῦμα καὶ ἄλλο τὸ ἐν τοῖς ἀποστόλοις;

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους δ̄ ἐπιστολῆς· οὕτως γάρ ἐστι παρὰ τῷ Μαρκίωνι
25 κειμένη, ἵνα μηδὲν ὀρθὸν παρ᾽ αὐτῷ εἴη.

ᾱ καὶ κη̄ σχόλιον. »Ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου | δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ᾽ οἱ ποιηταὶ τοῦ D384 νόμου δικαιωθήσονται«.

30 ᾱ καὶ κη̄ ἔλεγχος. Εἰ ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο- a λοῦνται, σωτηρίας ὁ νόμος παραίτιος φυλαττόμενος καὶ μὴ ἐῶν τοὺς

1 II Kor. 4, 13 — **11** vgl. Psal. 115, 1 — **26** Röm. 2, 12f

V M **1—3** vgl. S. 123, 16f **26—29** vgl. S. 118, 4—7

2 *διὸ* nachgetragen Vcorr, < S. 123, 17 **11** *προφητευμένω*, *πε* oben drüber Vcorr **16** *ἀποστόλων* < M **17** *τὸ*[1] U] *τῶ* VM **20** * etwa ⟨*τῶν τοῦ ἀγύρτου*⟩ * **23** *τὸ*[2]] *τε* M **28** *τοῦ*[1] < V | *ἀλλὰ* V | *τοῦ*[2] S. 118, 6] < VM **30** *ᾱ*] *ια̅* VM, *ι* von späterer Hand durchgestrichen V

φυλάττοντας ἀπόλλυσθαι. καὶ εἰ οἱ διὰ νόμου ἁμαρτήσαντες διὰ
νόμου κριθήσονται, ἄρα κριτὴς τῶν παραβάσεων ὁ νόμος, οὐκ
ἀπωλείας | ὢν ἀλλὰ δικαιοκρισίας, ὁσίως κρίνων τοὺς παραβεβη- Ö 672
κότας. »οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ νόμου δίκαιοι παρὰ θεῷ, ἀλλὰ οἱ b
5 ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται«. εἰ δὲ ποιούμενος ὁ νόμος δικαιοῖ
τὸν ποιήσαντα, οὐκ ἄδικος ὁ νόμος οὔτε φαῦλος, δι᾿ ὃν οἱ τελοῦντες
τὸν νόμον δίκαιοι καθίστανται. ἐκ δὲ τοῦ νόμου ἐστὶ καὶ ἡ εἰς c
Χριστὸν προφητευομένη πίστις, χωρὶς οὗ οὐ δικαιωθήσεται οὐδεὶς
καὶ ἐν ᾧ πιστεύσας παρὰ τὴν ⟨ὑπὸ⟩ τοῦ νόμου προφητευομένην
10 μαρτυρίαν οὐ δύναται πάλιν δικαιοῦσθαι οὐδείς. ὡς πληρώματος
ὄντος τοῦ Χριστοῦ τοῦ νόμου κατὰ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον
ὅτι »πλήρωμα νόμου Χριστὸς | εἰς δικαιοσύνην«, δεικνύντι ὅτι ἄνευ P 369
νόμου καὶ Χριστοῦ οὐκ ἔνι δικαιοσύνη. οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι ἄνευ Χρι- d
στοῦ δικαιωθήσονται μὴ λαβόντες Χριστὸν οὔτε σύ, Μαρκίων, δικαιω-
15 θήσῃ ἀπαρνούμενος τὸν νόμον.

$\bar{\beta}$ καὶ $\bar{\kappa\vartheta}$ σχόλιον. »Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσ-
σῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέ-
γονεν«.

$\bar{\beta}$ καὶ $\bar{\kappa\vartheta}$ ἔλεγχος. Εἰ ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν a
20 περιτομὴν ὠφελήσειν, τίς ἐν τοῖς ὠφελοῦσι μῶμον θήσειεν, ἀλλὰ εἰ
ἄρα ὅμοιος τῷ ὄφει γενήσεται; ἔοικας γὰρ τούτῳ, ὦ Μαρκίων· κά-
κεῖνος γὰρ ἀντιστρέφων τὰ παρὰ θεοῦ εἰρημένα παρέπειθε τὴν Εὔαν
λέγων »οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«. νόμον γὰρ τῇ περιτομῇ συνέδησε b
καὶ τὴν περιτομὴν τῷ νόμῳ συμπρέπουσαν | ἀπέδειξε καὶ τοῦ αὐτοῦ D 385
25 θεοῦ τὸ πρόσταγμα ὑπάρχειν ὑπέφηνεν τοῦ τὴν περιτομήν ποτε δε-
δωκότος καὶ νόμον εἰς βοήθειαν δεδωκότος, ἀφ᾿ οὗπερ Χριστὸς πι-
στευόμενος τὰ τέλεια τοῖς πιστεύουσι λαλεῖν τε καὶ ποιεῖν παρέχεται.

$\bar{\gamma}$ καὶ $\bar{\lambda}$ σχόλιον. »Ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ
τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ«.

30 $\bar{\gamma}$ καὶ $\bar{\lambda}$ ἔλεγχος. Εἰ ἡ γνῶσις μόρφωσιν ἔχει, ἀπὸ δὲ τῆς μορ- a
φώσεως τὸ εἶδος φαίνεται, οἱ δὲ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν
ἔχοντες ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ οἴδασιν ἀπὸ τῆς μορφώ-

12 Röm. 10, 4 — **16** Röm. 2, 25 — **23** Gen. 3, 4 — **28** Röm. 2, 20b

V M **16—18** S. 118, 8f **28f** S. 118, 10f

8 *χωρὶς οὗ* sc. *Χριστοῦ* **9** ⟨*ὑπὸ*⟩ * **10** *οὐδεὶς* *] *ὁ καὶ* V M | *ὡς*] *εἰς* M **20** *ὠφελήσειν*, *ήσει* auf Rasur V corr **26** *καὶ νόμον — δεδωκότος* < M | *ἀφ᾿ οὗπερ* + ⟨*καὶ*⟩? *

σεως τοῦ νόμου τὸ εἶδος κεκτῆσθαι, τουτέστιν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἄρα ἀλλότριος ὁ νόμος τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας. διὰ γὰρ τῆς ἐν αὐτῷ μορφώσεως ἐπέγνωσαν οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν.

5 δ̄ καὶ λ̄ᾱ σχόλιον. »Ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν«.

δ̄ καὶ λ̄ᾱ ἔλεγχος. Τό »ἔτι« καὶ ⟨τό⟩ »ἀπέθανεν« οὐ δοκήσεως ἀλλὰ ἀληθείας ἐστὶ σημαντικόν. εἰ γὰρ δόκησις ἦν, τίς χρεία τοῦ »ἔτι« λέγεσθαι, δυναμένου τοῦ Χριστοῦ πάντοτε καὶ τότε καὶ νῦν δοκήσει φαίνεσθαι καὶ μὴ λέγεσθαι »ἔτι ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν«; ἀπὸ τοῦ γὰρ »ἔτι« τὸ τότε θανεῖν * ἀπέδωκε καὶ ἐδικαίωσε τῷ θανάτῳ, ἵνα μηκέτι χρείαν ἔχῃ θανεῖν ὁ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἅπαξ ἀποθανὼν καὶ δι' ἑαυτὸν μηκέτι ἀποθνήσκων. | (a; 10; Ö 674; b; P 370)

15 ε̄ καὶ λ̄β̄ σχόλιον. »Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«.

ε̄ καὶ λ̄β̄ ἔλεγχος. Συντίθεται τῷ νόμῳ τῷ ἅγιον αὐτὸν εἶναι καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἐντολῇ γενομένῃ, τρισὶ μαρτυρίαις ἀσφαλισάμενος ταύτην, ἁγίαν αὐτὴν λέγων καὶ δικαίαν καὶ ἀγαθήν, ἵνα ἐλέγξῃ σέ, Μαρκίων, καὶ ἡμᾶς διδάξῃ τοῦ ἁγίου εἶναι τὸν νόμον, οὗ καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον εἶναι καὶ ἀγαθόν. διὸ ἀγαθοῦ | οὖσα ἐντολὴ ἀγαθὴ καλεῖται καὶ ἁγίου οὖσα ἁγία ἐστὶν καὶ δικαίου ὑπάρχουσα δικαία ἐντολὴ καλεῖται, ἑνὸς ὄντος τοῦ τότε καὶ νῦν * , τοῦ ὄντος ἁγίου καὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ. διὸ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐντολὴ ἡ ἀπὸ τότε καὶ νῦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ ἁγία ὑπάρχει καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. (a; 20; b D 386; 25)

ϛ̄ καὶ λ̄γ̄ σχόλιον. »Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν«.

ϛ̄ καὶ λ̄γ̄ ἔλεγχος. Εἰ ἐν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦται, πῶς σύ, ὦ Μαρκίων, τολμᾷς λέγειν τὸν νόμον ἀλλότριον τῶν κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου δικαιουμένων ἀποστόλων τοῦ θεοῦ; (30)

5 Röm. 5, 6 — **12** vgl. Röm. 6, 10 — **14** Röm. 7, 12 — **26** Röm. 8, 4

V M **5f** vgl. S. 118, 12f **14f** vgl. S. 118, 14f **26f** vgl. S. 118, 16

2 τῆς γνώσεως Corn.] τοῦ νόμου VM **7** ⟨τό⟩ * **11** * etwa ⟨φαίνεται, δι' οὗ ἅπαξ τὸ ὄφλημα ὑπὲρ ἡμῶν⟩ * **13** ἑαυτὸν aus ἑαυτῶν V corr **16** τῷ² *] τὸ VM **22** * etwa ⟨κηρύσσοντος⟩ *

ζ̄ καὶ λδ σχόλιον. »Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι«·

ζ̄ καὶ λδ ἔλεγχος. Εἰ εἰς δικαιοσύνην Χριστὸς ἐλήλυθεν παντὶ a τῷ πιστεύοντι, οὐ τοῦ νόμου τελειουμένου, εἰ μὴ Χριστὸς τελειώσῃ
5 τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ, οὐκ ἄρα τελειωθήσεσθε, ὦ Ἰουδαῖοι, ἐν νόμῳ μένοντες, ἐὰν μὴ Χριστὸν ἐνδημήσαντα πιστεύσαντες ὑποδέξησθε. ἀλλὰ οὐδὲ σύ, Μαρκίων, δυνήσῃ σωθῆναι ἐν Χριστῷ, τὴν ἀρχὴν τοῦ b κηρύγματος καὶ τὴν ῥίζαν ἀποβαλλόμενος, ὅπερ ἐστὶ νόμος, ἀφ' οὗπερ Χριστὸς γινωσκόμενος τελειοῖ τὸν μὴ τὸν νόμον βδελυσσόμε-
10 νον ὡς ἀλλότριον Χριστοῦ ὑπάρχοντα.

η̄ καὶ λε̄ σχόλιον. »Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον νόμον πεπλήρωκεν«.

η̄ καὶ λε̄ ἔλεγχος. Εἰ διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον νόμος πληροῦται, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν
15 Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ὁ νόμος, ὁ κελεύων ἀγαπᾶν τὸν πλησίον· διότι ὁ | θεὸς ἀγάπη ἐστὶν καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενα Ö676 ὁμοίως ἀεὶ κηρύττεται, καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ. | P371 D387

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς ⟨ᾱ⟩, πέμπτης ἐπιστολῆς (οὕτω γὰρ κεῖ-
20 ται ἐν τῷ Μαρκίωνι), ὀγδόης δὲ οὔσης παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, τὰ πάντα τοῦ Μαρκίωνος διεστραμμένως ἀπ' αὐτῆς ἔχοντος οὐδὲν ἐξ αὐτῆς παρεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας, ἕκτης [δὲ] κειμένης παρὰ τῷ Μαρκίωνι, ἐνάτης δὲ οὔσης παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ὁμοίως διαστραφεί-
25 σης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαρκίωνος, πάλιν οὐδὲν ἐξεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ζ̄ οὔσης παρὰ τῷ Μαρκίωνι, ε̄ δὲ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ κειμένης, τάδε·

ᾱ καὶ λς̄ σχόλιον. »Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ

1 Röm. 10,4 — **11** Röm. 13, 8b — **16** I Joh. 4, 8 — **28** Eph. 2, 11—14

V M **1 f** vgl. S. 118, 17 f **11 f** vgl. S. 118, 19 **28—S. 179, 6** vgl. S. 119, 4—10

4 *τελειουμένη* M **8** *ἀποβα///λόμενος*, *λ* ausradiert Vcorr **23** [*δὲ*] * **24** *ἐ//νάτης*, *ν* ausradiert Vcorr *ἐννάτης* M **28** *μνημονεύοντες* S. 119, 4] *μνημονεύετε* VM

χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἵ ποτε ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι
5 αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν« καὶ τὰ ἑξῆς.

α̅ καὶ λ̅ς̅ ἔλεγχος. Τό »μνημονεύοντες« καιροῦ σημαίνει τὸ εἶδος καὶ ⟨τό⟩ »οἱ λεγόμενοι ὑπὸ τῆς λεγομένης« τῶν πραγμάτων τοὺς τύπους σημαίνει καὶ τό »ἐν σαρκί«, ἵνα δείξῃ τὸν τύπον τὸν ἐν τῇ σαρκὶ
10 ἀπεκδεχόμενον τὸν τοῦ πνεύματος καιρόν, ἵνα τὰ ἐντελέστερα ἀπὸ τοῦ τύπου δείξῃ. χωρὶς γὰρ Χριστοῦ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ ἡ ἀκροβυστία ἀπηλλοτρίωτο, ἀπηλλοτριωμένη δὲ ξένη ἦν ἐπαγγελίας καὶ διαθήκης, καὶ οἱ ἀπὸ ταύτης ὁρμώμενοι ἐλπίδα οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἄθεοι ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀποδέδεικται ἀπὸ τῶν τοῦ ἀποστόλου
15 ῥημάτων. ἀλλὰ σύ, Μαρκίων, οὔτε ὁρᾷς οὔτε ἀκούεις, ἐπεὶ ἂν ἐνόεις πόσων ἀγαθῶν παραίτιον τὸν νόμον | φάσκει ὁ ἅγιος ἀπόστολος τοῖς ἐν τῷ νόμῳ πρὸς τὸν τότε καιρὸν πεπολιτευμένοις· »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οἱ ποτὲ μακρὰν νῦν ⟨ἐγενήθητε⟩ ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν.«
20 εἰ δὲ τὰ ἀμφότερα ἐποίησεν ἓν καὶ οὐ τὸ μὲν ἀνεῖλεν τὸ δὲ ἕτερον συνεστήσατο, ἄρα γε οὐδὲ τὸ πρότερον ἀλλότριον αὐτοῦ | οὐδὲ τὸ δεύτερον διεῖλεν ἀπὸ τοῦ πρώτου, ἀλλὰ τὰ ἀμφότερα εἰς ἓν συνήγαγεν, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ δοκήσει, ἀλλὰ ἐναργῶς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ὡς ἡ ἀσφαλὴς τοῦ ἀποστόλου ὑποδείκνυσι διδασκαλία. |

25 β̅ καὶ λ̅ζ̅ σχόλιον. »Διὸ λέγει· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«.

β̅ καὶ λ̅ζ̅ ἔλεγχος. Πόθεν τῷ ἀποστόλῳ τό »διὸ λέγει« ἀλλὰ

[margin: a (l. 7), b (l. 11), c (l. 15), D 388 (l. 16), d (l. 20), P 372 (l. 21), Ö 678 (l. 24), a (l. 27)]

25 Eph. 5, 14

V M 25f vgl. S. 119, 11f

1 ὅτι < S. 119, 5 2 τοῦ Ἰσραήλ am Rand nachgetragen Vcorr 4 ἐν S. 119, 9] < VM, aber vgl. Z. 18 u. 23 7 μνημονεύετε VM 8 ⟨τό⟩ Klosterm. | ἀπὸ VM 9 καὶ ἐν σαρκὶ hinter καὶ τὸ ἐν σαρκὶ durchgestrichen Vcorr 17 τοῖς ... πεπολιτευμένοις *] τῶν ... πεπολιτευμένων (πεπολιτευμένον M) VM 18 ⟨ἐγενήθητε⟩ * 23 lies vielleicht ἐνεργῶς * 25f καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν < S. 119, 11 26 καὶ < S. 119, 11 27 hinter διὸ + καὶ M ausradiert Vcorr

ἀπὸ τῆς παλαιᾶς δῆλον διαθήκης; τοῦτο δὲ ἐμφέρεται παρὰ τῷ Ἠλίᾳ. πόθεν δὲ ὡρμᾶτο ὁ Ἠλίας; ἀλλὰ εἷς ἦν τῶν προφητῶν τῶν κατὰ νόμον πεπολιτευμένων, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν ὁρμώμενος. εἰ δὲ ἐν Χριστῷ ἐπροφήτευσε τό »ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ b
5 τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«, ἆρα γε τὸ πρωτότυπον διὰ Λαζάρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπεπλήρωτο, περὶ οὗ οἱ αὐτοὶ ἀμφέβαλλον, Μάρθα καὶ Μαρία λέγουσαι »ἤδη ὄζει, τεταρταῖός ἐστι« καὶ τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου λεγόντων »μηκέτι σκύλλετε τὸν διδάσκαλον« καὶ αὐτοῦ λέγοντος »μὴ φοβεῖσθε· οὐ γὰρ ἀπέθανεν, ἀλλὰ
10 καθεύδει«. σαφῶς γὰρ ἔκτοτε τὸ κήρυγμα ἐκάλει ἀνάστασιν διὰ c Χριστοῦ ἔσεσθαι καὶ τὸ ἐξουσιαστικὸν τῆς εὐχερείας ὑπεδείκνυεν, ἵνα τὸ δυνατὸν τοῦ Χριστοῦ ὑποδείξῃ, ὅτι ὡς τῷ ἀνθρώπῳ εὐχερὲς οὐ τὸν ἀποθανόντα ἀλλὰ τὸν καθεύδοντα διὰ φωνῆς ἐγεῖραι, οὕτως καὶ τῷ Χριστῷ ἦν ἑτοιμότατα τὸ εἰπεῖν· »Λάζαρε, δεῦρο ἔξω« καὶ
15 τό »κουμὶ κουμὶ ταλιθά« τουτέστιν ἀνάστηθι ἡ παῖς. δι' ὧν * καὶ d ἐναργῶν | ἀποδείξεων ἐσήμανεν ὁ λόγος τὴν ἡμῶν κλῆσιν ἀπὸ νεκρῶν D 389 ἔργων καὶ ὕπνου βαρέος ἡμῶν τῶν ποτε καθευδόντων, ἀνεγείροντά ⟨τε⟩ τὸν Χριστὸν καὶ διὰ τῆς κλήσεως φωτίζοντα ἡμᾶς· ἥτις γέγονε δευτέρα αὕτη σχέσις. τὸ δὲ τέλειον καὶ καθολικὸν προσδοκώμενον, e
20 ὅταν ὁ αὐτὸς ὁ λέγων »ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις«, πάντας καλέσῃ καὶ ἐγείρῃ σώματι καὶ ψυχῇ καὶ φωτίσῃ ἐν τῇ αὐτοῦ μελλούσῃ παρουσίᾳ.

γ̅ καὶ λ̅η̅ σχόλιον. »Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν

2 Hippolyt (in Dan. IV 56; S. 328, 7 Bonwetsch vgl. de antichristo 65; S. 45, 11 Achelis u. refut. V 7, 33; S. 87, 3 Wendland) schreibt das Wort dem Jesaias (vgl. 26, 19) zu; Euthalius u. Syncellus dem Jeremias, vgl. Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. II 2, 804 Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes[4] III 365. Ob Epiphanius wirklich die Eliasapokalypse meint, erscheint fraglich. Da er ausdrücklich sagt, daß der Spruch ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης herstamme und mit dem εἷς τῶν προφητῶν doch wohl auf einen der kanonischen Propheten anspielt, ist es gewiß richtiger, bei ihm Ἠλίας in Ἠσαίας, anstatt bei Hippolyt Ἠσαίας in Ἠλίας zu verbessern — **7** Joh. 11, 39 — **8** Luk. 8, 49 — **9** Luk. 8, 50. 52 — **14** Joh. 11, 43 — **15** Mark. 5, 41 — **15 ff** vgl. haer. 46, 5, 10 — **16 f** vgl. Hebr. 6, 1 — **20** Joh. 11, 25 — **22** Eph. 5, 31

V M **22—S. 181, 2** vgl. S. 119, 13—15

2 ὁρμᾶται V **3** vor νόμου + τοῦ M **4** προεφήτευσεν aus ἐπροφήτευσεν Vcorr προεφήτευε M **6** περὶ οὗ *] περὶ ὧν VM **15** * etwa ⟨σαφῶν⟩ * **17** βαρέος aus βαρέως Vcorr βαρέως M **18** ⟨τε⟩ * **22** τούτου S. 119, 13] τοῦ VM

πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικί, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«, παρὰ τό »τῇ γυναικί«.

γ̅ καὶ λ̅η̅ ἔλεγχος. Ἀποδέδεικται πολλάκις μὴ ἀλλότρια εἶναι τὰ ἐν τῷ νόμῳ τοῖς ὑπὸ | τοῦ ἀποστόλου διδασκομένοις, κἄν τε σύ, P373
5 ὦ Μαρκίων, παρακόψῃς τό »⟨τῇ⟩ γυναικί«. ἀπὸ τοῦ γάρ »ἔσονται εἰς σάρκα μίαν« δήλη σου ἔσται ἡ πᾶσα ῥαδιουργία.

Τῆς πρὸς Κολασσαεῖς, η̅ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κειμένης, παρὰ δὲ τῷ ἀποστόλῳ ζ̅ κειμένης·

α̅ καὶ λ̅θ̅ σχόλιον. »Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν
10 πό|σει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων ὅ ἐστιν σκιὰ τῶν Ö680 μελλόντων«.

α̅ καὶ λ̅θ̅ ἔλεγχος. Οὐδαμόθεν ὑποπίπτει σκιά, ὦ Μαρκίων, a ἀλλ' ἢ ἀπὸ σώματος καὶ σῶμα οὐ δύναται εἶναι, σκιᾶς ἀπ' αὐτοῦ μὴ φαινομένης. ὅθεν πεισθῆναι ὀφείλουσιν οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι διὰ b
15 τῶν ἔτι παρὰ σοῦ φυλαττομένων τῆς ἀληθείας τῶν θείων γραφῶν λειψάνων, ὅτι μελλόντων ἀγαθῶν ἀποκαλύπτεσθαι οὐκ ἀλλότρια ἦν τὰ τότε δικαιώματα, προσκαίρως προστεταγμένα περὶ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ μέρους ἑορτῶν καὶ νεομηνιῶν καὶ σαββάτων· ὧν ἀγαθῶν c σκιαὶ ἦσαν | τὰ προειρημένα, δι' ὧν σκιῶν τὸ σῶμα κατειλήφαμεν D390
20 τῶν ἐνεστώτων ἀγαθῶν, ἐν νόμῳ μὲν σκιαγραφηθέντων ἐν Χριστῷ δὲ τελειωθέντων.

Πρὸς Φιλήμονα θ̅·

οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κεῖται, παρὰ δὲ τῷ ἀποστόλῳ a ἐσχάτη κεῖται· ἔν τισιν δὲ ἀντιγράφοις τρισκαιδεκάτη πρὸ τῆς πρὸς
25 Ἑβραίους τεσσαρεσκαιδεκάτης τέτακται, ἄλλα δὲ ἀντίγραφα ἔχει τὴν πρὸς Ἑβραίους δεκάτην πρὸ τῶν δύο πρὸς Τιμόθεον καὶ Τίτον καὶ Φιλήμονα. πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα τὰ σῷα καὶ ἀληθῆ τὴν πρὸς b Ῥωμαίους ἔχουσι πρώτην, οὐχ ὡς σύ, Μαρκίων, τὴν πρὸς Γαλάτας

9 Kol. 2, 16

V M **9—11** vgl. S. 119, 17f

4 ἀπὸ aus ὑπὸ V cor ἀπὸ M **7** Κολοσσαεῖς VM **10** ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας καὶ σαββάτων S. 119, 18 vgl. Z. 18] ἐν ἑορτῇ ἢ ἐν νεομηνίᾳ καὶ σαββάτω VM **13** ἀλλ' ἢ aus ἀλλὰ Vcorr **20** σκιογράφέντων, ηθ Vcorr **24** τισιν Ausgg.] τρισὶν VM, am Rand von 1. Hd. οὕτως εὗρον M **25** τεσσαρισκαιδεκάτης M **26** vor πρὸς² + τῶν V

ἔταξας πρώτην. ὅμως ἀπὸ ταύτης τῆς πρὸς Φιλήμονα οὐδὲν παρεθέμεθα, διὰ τὸ ὁλοσχερῶς αὐτὴν ἐνδιαστρόφως παρ' αὐτῷ κεῖσθαι.

Πρὸς Φιλιππησίους ι'

οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κεῖται ἐσχάτη | καὶ δεκάτη, παρὰ P374
5 δὲ τῷ ἀποστόλῳ ἕκτη. ὡσαύτως οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς, διὰ τὸ διαστρόφως παρ' αὐτῷ κεῖσθαι, οὐδὲν ἐξελεξάμεθα.

Αὕτη πεπλήρωται ἡ τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις ⟨τῆς τῶν⟩ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου καὶ τοῦ ἀποστόλου σῳζομένων λειψάνων λόγων τε ὑποθέσεως· ἀφ' ἧς ἀναλεξάμενοι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ
10 τῶν παρ' αὐτοῦ σῳζομένων τοὺς ἐλέγχους παρεθέμεθα.

προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποστολικῷ καλουμένῳ καὶ τῆς καλουμένης πρὸς Λαοδικέας

α̅ καὶ μ̅ σχόλιον. »Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτι|σμα, εἷς D391
θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν«.

15 α̅ καὶ μ̅ ἔλεγχος. Συναδόντως μὲν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, ὦ Μαρ- a
κίων, καὶ ταύτας τὰς κατὰ σοῦ μαρτυρίας ἀπὸ τῆς λεγομένης πρὸς Λαοδικέας συνήγαγες, ἵνα ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ | συντάγματος μάθωμεν Ö682
ἀναγνόντες τὰ παρὰ σοὶ καὶ γνόντες τὰ κατὰ σὲ καταγνῶμεν τῶν διὰ σοῦ ἀλλοτρίως ἐπινενοημένων τριῶν ἀνάρχων ἀρχῶν διαφορὰς
20 πρὸς ἀλλήλας ἐχουσῶν. οὐχ οὕτως γὰρ ἔχει ἡ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου b
ὑπόθεσις καὶ ἠσφαλισμένον κήρυγμα, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ σὸν ποιήτευμα. σαφῶς γὰρ ἔφη »ἕνα κύριον, μίαν πίστιν, ἓν βάπτισμα, c
ἕνα θεὸν τὸν αὐτὸν πατέρα πάντων, τὸν αὐτὸν ἐπὶ πάντων, τὸν αὐτὸν διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι«, διά τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἐν
25 πᾶσιν ἀποστόλοις καὶ ἐν τοῖς καθεξῆς.

Αὕτη μὲν ἡμῶν ἡ προθεωρηθεῖσα ἐν τοῖς προειρημένοις ⟨σύν- 13, 1
ταξις⟩, ἀναλεχθεῖσιν ἀπὸ τῆς παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίωνι ἔτι σῳζομένης

4f vgl. oben zu S. 105, 9ff — **13** vgl. Eph. 4, 4

V M **13f** vgl. S. 120, 4f

7 ⟨τῆς τῶν⟩ * **13** βάπτισμα + εἷς Χριστός VM, < S. 120, 4 u. Z. 22f
17 hinter συνήγαγες noch einmal κατὰ σοῦ μαρτυρίας V | συντάγματος *] σφραγίσματος VM **26f** ⟨σύνταξις⟩ *

γραφῆς, ἧς τὴν ἀνάλεξιν σκοπήσας τις ἐκπλαγείη τὰς ⟨τοῦ⟩ μεγαλοδώρου θεοῦ οἰκονομίας. ἑκάστου γὰρ πράγματος διὰ τριῶν μαρτυ- 2
ριῶν ἐπιβεβαιουμένου καὶ συνισταμένου, ὡς ἐνταῦθα ψιλῶς ὁ θεὸς ἐχαρίσατο συνάψαι (ὡς ἔφην) ἡμᾶς κατὰ οἰκονομίαν ἑβδομήκοντα μὲν
5 ὀκτὼ μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, τεσσαράκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου; καὶ ταύτας παρ' αὐτῷ εἰς ἔτι καὶ δεῦρο σῳζομένας τε 3
καὶ ⟨οὐκ⟩ ἀμφιβαλλομένας, ὡς εἶναι τὰς πάσας ἑκατὸν δεκαοκτώ, ἀντιλεγούσας δὲ πάσας τῇ αὐτοῦ Μαρκίωνος γνώμῃ, ὡς ἀπὸ προσώπου ὀνόματος κυρίου διὰ τῶν δεκαοκτὼ καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδεξίου
10 εὐλογίας διὰ τῶν ἑκατόν. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλης περισσῆς πρὸς ἐπὶ 4
τούτοις * ἐκτὸς τοῦ εὐαγγελίου | καὶ τοῦ ἀποστόλου· οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ P 375
ἐλεεινοτάτῳ Μαρκίωνι ἀπὸ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ταύτην τὴν | μαρτυ- D 392
ρίαν λέγειν, ἀλλὰ τῆς πρὸς Λαοδικέας, τῆς μὴ οὔσης ἐν τῷ ἀποστόλῳ. αἷς μὴ ἐντυγχάνων ἠλιθίως ὁ κτηνώδης καὶ ἐν πολλοῖς πεσὼν 5
15 ὁ τάλας οὐχ ὁρᾷ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁμολογουμένην. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω περὶ τούτου. πῶς γὰρ 6
ἠδύνατο οὗτος, ἐπαγγειλάμενος ἔχειν τι τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ἀποστόλου, μὴ οὐχὶ κἂν ὀλίγα τῆς γραφῆς σῴζειν ῥήματα; ὅλου γὰρ 7
τοῦ σώματος ζῶντος ὡς εἰπεῖν τῆς θείας γραφῆς, ποῖον ηὕρισκε
20 μέλος νεκρὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἵνα παρεισαγάγῃ ψεῦδος κατὰ τῆς ἀληθείας; ἀλλ' ὡς εἰπεῖν ἐλώβησε καὶ ἀκρωτηριάσας παρέκοψε 8
πολλὰ τῶν μελῶν, κατέσχεν δὲ ἔνιά τινα παρ' ἑαυτῷ. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ κατασχεθέντα ἔτι ζῶντα | οὐ δύναται νεκροῦσθαι, ἀλλ' ἔχει μὲν Ö 684
τὸ ζωτικὸν τῆς ἐμφάσεως, κἄν τε μυρίως παρ' αὐτῷ κατὰ λεπτὸν
25 ἀποτμηθείη.

14. Ἔτι δὲ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπεμνήσθημεν ὡς τινὲς ἀπὸ τῶν 14, 1
αὐτῶν Μαρκιωνιστῶν, εἰς βυθὸν βλασφημίας παραπεπτωκότες καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν δαιμονιώδους διδασκαλίας ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγονότες καὶ οὐ ἐδόκουν κυρίου μόνον κἂν δι' ὀνόματος μνημονεύειν

2f vgl. Deut. 19, 15 Matth. 18, 16 II Kor. 13, 1 — **8ff** gemeint ist $\overline{ιη}$ = Ἰησοῦς u. $\overline{ϙ}$ = ἀμήν. Letzteres ergibt jedoch genau gerechnet nur 99; daher die Bemerkung wegen des „überschüssigen" Zeugnisses

V M

1 ἧς Pet.] εἰς VM | ⟨τοῦ⟩ μεγαλοδώρου *] μεγαλοδώρους VM; aber in V vorher Rasur, vielleicht τοῦ ausradiert **7** ⟨οὐκ⟩ Pet. **11** * etwa ⟨ἐλέγχεται τῆς⟩ * **14** αἷς (sc. μαρτυρίαις) *] οἷς VM **16** τούτῳ M **19** ζῶντος Corn.] σώζοντος VM **21** ἀλλ' ὡς Corn.] ἀλλοίως VM | ἀκροτηριάσας M **23** ἔχει Pet.] ἐκεῖ VM **26** πάντα < M

καὶ αὐτοῦ ἀθυρογλώσσως ἑτέρως τὴν αὐτοῦ θεότητα ἀποστρέφοντες, τὸ ὄνομα τῆς ἄνωθεν γεννήσεως κακίζειν οὐκ ἐντρέπονται. τινὲς 2 γὰρ αὐτῶν τετολμήκασιν, ὡς ἔφην, αὐτὸν τὸν κύριον εἶναι υἱὸν τοῦ πονηροῦ λέγειν οὐκ αἰσχυνόμενοι, ἄλλοι δὲ οὐχί, ἀλλὰ τοῦ κριτοῦ τε
5 καὶ δημιουργοῦ· εὐσπλαγχνότερον ⟨δὲ⟩ γεγονότα καὶ ἀγαθὸν ὄντα 3 καταλεῖψαι μὲν τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα κάτω (πῇ μὲν λεγόντων τὸν δημιουργόν, ἄλλων δὲ τὸν πονηρόν). ἄνω δὲ ἀναδεδραμηκέναι πρὸς τὸν ἐν ἀκατονομάστοις τόποις ἀγαθὸν θεὸν καὶ αὐτῷ προσκεκολλῆσθαι· πεμφθέντα δὲ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ πρὸς ἀντιδικίαν 4
10 τοῦ ἰδίου πατρὸς ἐλθόντα τὸν | Χριστὸν [καὶ] καταλῦσαι αὐτοῦ τὰ D 393 πάντα ὅσα ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ αὐτοῦ ἐνομοθέτει, ἤτοι ὁ λαλήσας ἐν τῷ νόμῳ ἤτοι ὁ τῆς κακίας θεὸς ὁ παρ' αὐτῶν ἐν τῇ τρίτῃ ἀρχῇ ταττόμενος. ἄλλως γὰρ καὶ ἄλλως ἐκτίθενται ὡς ἔφην, ἄλλος μὲν τὸν δημιουργὸν λέγων, ἄλλος δὲ τὸν πονηρόν. | P 376

15 15. Ταῦτα δὲ δῆλα παντί τῳ σύνεσιν κεκτημένῳ ὑπάρχει, ὅτι 15, 1 ἀκαθάρτου πνεύματός ἐστιν ἡ φρόνησις καὶ ἡ διδασκαλία καὶ οὔτε χρεία ἦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι ἢ ἔλεγχον παριστᾶν κατάντικρυ Μαρκίωνος τοῦ ἑαυτοῦ κατὰ πάντα τὴν ἐπιλησμονὴν τῆς ζωῆς ποιησαμένου. φωραθήσεται γὰρ παρὰ πᾶσι τοῖς συνε- 2
20 τοῖς τὸ βλάσφημον αὐτοῦ κενοφώνημα καὶ τολμηρὸν τῆς ἀπωλείας ἐνέργημα. ἀλλ' ἐπειδὴ εἰώθαμεν μὴ ἐᾶν ἀκανθῶν τόπον, ἀλλὰ 3 ἐκτέμνειν τῇ τοῦ θεοῦ μαχαίρᾳ, »τῇ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον ⟨τομωτέρῳ⟩ καὶ δικνουμένῃ ἄχρι μερισμῶν ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν« κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὀλίγα καὶ εἰς τοῦτο
25 εἰπεῖν οὐκ ἀποκνήσομεν.

16. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι εἰ ἀγαθὸς ἐκ πονηροῦ γεγένηται, οὐκέτι 16, 1 τῶν ἀρχῶν σταθήσεται ὁ λόγος. δύναται γὰρ καὶ ὁ αὐτοῦ πατήρ, εἰ πονηρὸς ὑπάρχει (ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἀγαθός ἐστι), μεταβληθῆναι τὴν γνώμην, ὥσπερ ὁ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένος μεταβέβληται.
30 τὸ δὲ ἕτερον· εἰ ὅλως ἦλθεν ὁ μονογενὴς ἀνθρώπους σῶσαι καὶ 2 Ö 686 λῃστὴν εἰσαγαγεῖν εἰς παράδεισον καὶ τελώνην καλέσαι ἀπὸ τελωνίου

3 war im Bisherigen noch nicht erwähnt — **22** Hebr. 4, 12 — **31** vgl. Luk. 23, 43 — vgl. Matth. 9, 9ff

V M

1 [καὶ]? * | [αὐτοῦ²]? * **5** ⟨δὲ⟩ * **8** ἀκατονομάστοις, ο aus ω V corr **10** [καὶ] καταλῦσαι *] καὶ καταλύοντα VM | τὰ über der Linie nachgetragen V corr **22** τῇ … μαχαίρᾳ aus τὴν … μάχαιραν V corr **23** ⟨τομωτέρῳ⟩ * **25** ἀποκνήσο//μεν, ο aus ω V corr ὀκνήσομεν aus ὀκνήσομαι M

εἰς μετάνοιαν καὶ πόρνην ἀλείφουσαν αὐτοῦ τοὺς πόδας ἰάσασθαι ἀπὸ πορνείας, ἔτι δὲ καὶ ⟨ἄλλα⟩ ἀγαθὰ πράττει, διότι ἀγαθὸς ὑπάρχει καὶ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων, πολλῷ οὖν μᾶλλον ἔδει ἐπὶ τὸν 3 ἴδιον αὐτοῦ πατέρα τὸν οἶκτον αὐτοῦ ἀναλαβεῖν καὶ αὐτὸν πρῶτον 5 μεταθεῖναι εἰς τὸ σωτηριῶδες, ἵνα πρῶτον τὸν πατέρα αὐτοῦ μεταβαλὼν τελείως | ἐνδείξηται τὴν τελείαν ἀγαθότητα, τὸν πατέρα αὐτοῦ D 394 οἰκτείρας, ὡς καὶ γέγραπται »ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν πρῶτον εἰς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως«, πόσῳ γε μᾶλλον ἐλεᾶν τοὺς ἑαυτῶν πατέρας.

Τὸ δὲ ἕτερον ἔτι προστέθεικα τῇ φράσει καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῷ 4 10 πρὸς τὸν Μαρκίωνα, ὅτι εἰ μὲν τοῦ ἑνός ἐστιν υἱὸς καὶ πρὸς τὸν ἕτερον προσέφυγεν, οὐ πιστὸς παραδεχθήσεται παρὰ τῷ ἑτέρῳ. ὁ 5 γὰρ συνείδησιν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα μὴ φυλάξας οὐδὲ παρὰ τῷ ἑτέρῳ πιστευθήσεται ἀπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῦ προαγόντως πεπραγμένων. ἀλλὰ καὶ ἄλλως πάλιν· ἆρά γε τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ κατη- 6 15 γορήσει⟨ς⟩ πάλιν, ὦ Μαρκίων, δι᾽ ἀπορίαν τοῦ πεμπομένου μὴ δυνηθέντος σῶσαι τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ σῳζομένους | καὶ παρ᾽ αὐτοῦ διὰ P 377 Χριστοῦ ἐλεηθέντας; εἰ μὴ γὰρ ἀπέφυγε κατὰ τὸν τοῦ Μαρκίωνος 7 λόγον ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν ἄνω θεόν, οὐκ ηὐπόρει ὁ ἀγαθὸς θεός τινα ἀποστεῖλαι, εἰ μὴ ἐν προσκρούσει ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ, ὡς ὁ 20 Μαρκίων λέγει, πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν γεγένηται. καὶ ἄλλως 8 δέ· εἰ τοῦ δημιουργοῦ υἱός ἐστιν, ἀντίκειται δὲ τῇ δημιουργίᾳ καὶ τῷ τοῦ πατρὸς ἔργῳ, πρῶτον μὲν ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον τοὺς ἀνθρώπους [πρῶτον] εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι, ἵνα ἀφανίσῃ τὸ ἔργον τὸ ἀπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς δεδημιουργημένον, ὡς ἀντίδικος γενόμενος τῆς 25 τοῦ πατρὸς διαθέσεως· ἢ πάλιν λαβὼν δύναμιν ἰάσεως καὶ θεραπείας 9 καὶ σωτηρίας ὤφειλεν ἐνδείξασθαι εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα πρὸ πάντων τὴν τῆς φιλανθρωπίας ἐργασίαν καὶ πρῶτον πεῖσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ κατ᾽ αὐτὸν γενέσθαι, ἵνα γενόμενος αὐτῷ τε καὶ τῷ αὐτοῦ πατρὶ ἀγαθὸς τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους σωτηρίας ⟨αἰτία⟩ ἡ 30 μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης γένηται. ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἔχει ὡς ὁ 10 τούτου κενοφωνούμενος μυθώδης λόγος *. οὔτε γὰρ τρεῖς ἀρχαὶ οὔτε

1 vgl. Luk. 7, 37 ff — **7** Gal. 6, 10

V M

2 πορνείας] πονηρίας V | ⟨ἄλλα⟩ * | διότι *] θεὸς VM **7** ὡς nachgetragen V corr **9** προστέθεικα aus προστέθηκα V corr **14 f** κατηγορήσει⟨ς⟩ * **16** δυνηθέντος + ⟨ἄλλως⟩? * | παρ᾽ αὐτῷ [1] VM **17** κατὰ τὸν am Rand nachgetragen V corr **23** [πρῶτον] * **29** ⟨αἰτία⟩ * **31** * etwa ⟨περιέχει⟩ *

ἄλλος πατὴρ Χριστοῦ οὐδὲ κακίας ἐστὶ γέννημα· | μὴ γένοιτο. φησὶ 11 D395
γάρ »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«. καὶ εἰ μὲν νόθως
λέγει πατέρα ἔχειν, οὐ δύναται αὐτοῦ ὁ νόθος πατὴρ καλούμενος ἐν
αὐτῷ εἶναι οὐδὲ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. ὁ δὲ κατὰ φύσιν αὐτοῦ πατέρα 12
5 ὄντα ἀγαθὸν καὶ θεὸν ἀεὶ καὶ πάντων δημιουργόν, ἐν αὐτῷ δὲ ὄντα
καὶ σὺν αὐτῷ ὑπάρχοντα διδάσκων καὶ ἀληθεύων, κατὰ τοῦ Μαρ-
κίωνος τὴν | ἀπειλὴν διεξέρχεται λέγων »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς Ö688
τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπ' αὐτὸν μένει«. ἤδη δὲ ἐν 13
πολλαῖς μαρτυρίαις ἐδείξαμεν τὸν ἕνα ὄντα θεόν, τὸν πατέρα τοῦ
10 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαθὸν ὄντα καὶ ἀγαθὸν γεννήσαντα,
ἀγάπην ὄντα καὶ ἀγάπην γεννήσαντα, πηγὴν ὄντα ζωῆς καὶ ζωῆς
πηγὴν γεννήσαντα (»παρὰ σοὶ γὰρ πηγὴ ζωῆς« φησὶν ἡ γραφή),
ἀλήθειαν ὄντα καὶ ἀλήθειαν γεννήσαντα, φῶς ὄντα καὶ φῶς γεν-
νήσαντα, ζωὴν ὄντα καὶ ζωὴν γεννήσαντα ἀνάρχως καὶ ἀιδίως καὶ
15 ἀχρόνως. καὶ ἐλήλεγκται κατὰ πάντα ἡ τοῦ Μαρκίωνος πλάνη.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων καὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος 14
ἀνατροπῆς διὰ πολλῆς καὶ ἀληθινῆς συστάσεως ἐν θεῷ ἡμῖν κατειρ- P378
γασμένης πάλιν ἐπὶ τὰς ἑξῆς, ταύτης τῆς νυνὶ ὡς μεγάλης ἀσπίδος
καταπατηθείσης διὰ τοῦ ἀψευδοῦς λόγου τοῦ σωτῆρος τοῦ εἰπόντος
20 »δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν
δύναμιν τοῦ ἀντικειμένου«, ἴωμεν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ματαιοφροσύ-
νας διασκοπεῖν τε καὶ διελέγχειν ἐπιβαλώμεθα, θεὸν βοηθὸν ἐν ἅπασιν
ἐπικαλούμενοι. | D396

Κατὰ Λουκιανιστῶν κγ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μγ.

25 1. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις Κωνσταντίνου 1, 1
γεγονὼς τοῦ γέροντος, ὃν δῆθεν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν μάρτυσιν ἐπιψηφί-

2 Joh. 14, 10 — 7 vgl. Joh. 5, 23; Joh. 3, 36 — 12 Psal. 35, 10 — 20 Luk. 10, 19 — 24 ff zu Lucianus (Lucanus) vgl. Tertullian de resurr. carn. 2 Hippolyt refut. VII 11; S. 190, 16f Wendland VII 37, 2; S. 223, 18 Origenes c. Cels. II 27; I 156, 7 Kötschau Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 46; S. 24, 16f Marx — 26 vgl. das sog. syrische Martyrologium zum 7. Januar

V M

5 ἐν αὐτῷ] ἑαυτῷ V 7 λέγων Pet.] τοῦ λέγοντος VM 9 μαρτυρίαις] lies wohl αἱρέσεσιν * 11f πηγὴν ὄντα—ἡ γραφή am Rande nachgetragen Vcorr 11 ζωῆς¹ < V 15 ἐλήλεγκται aus ἐλέλεκται V corr 18 τὰς *] τὰ VM 21 ἐχρου(!) über ἀντικειμένου geschrieben V corr ἐχθροῦ M 22 ἐπιβαλούμενοι aus ἐπιβαλώμεθα V corr ἐπιβαλλόμενοι M 23 Unterschrift κατὰ Μαρκίωνος VM 24 Überschrift: κατὰ Λουκιανιστῶν εἰκοστὴ τρίτη ἡ καὶ μγ VM

ζονται· ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ Λουκιανός, ὁ πρόσφατός φημι, προσανέχων τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσει, περὶ οὗ ὕστερον ἐν τῇ κατ᾿ αὐτῶν ἀνατροπῇ λέξομεν· νῦν δὲ πρὸς τὸν προειρημένον ἀρχαῖον Λουκιανὸν ἀποτείνεται ὁ λόγος. 2 οὗτος γὰρ συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Μαρ-
5 κίωνι καὶ ἀπὸ τούτου ἀποσχίσας καὶ αὐτὸς ἄθροισμα ἑαυτῷ ποιησάμενος αἱρέσεως προέστη, ἀφ᾿ οὗπερ οἱ Λουκιανισταὶ οἱ ἀρχαῖοι καλούμενοι. 3 κατὰ πάντα μὲν οὖν κατὰ τὸν Μαρκίωνα δογματίζει, κέχρηται δὲ ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν λόγος καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔμφασις *. ἀρχαίων γὰρ τούτων ὄντων καὶ θᾶττον κατασβεσθέντων δυσχερὴς
10 γεγένηται ἡμῖν, ὡς ἀληθῶς ἔστιν εἰπεῖν, ἡ κατ᾿ αὐτοὺς ἔρευνα. ἃ δὲ ἀπὸ μέρους ἔγνωμεν τῶν αὐτοῦ ἔστι τάδε·

4 μετὰ τὸ συστῆναι δῆθεν ἕτερον μὲν τὸν δημιουργὸν καὶ κριτὴν καὶ δίκαιον, ἕτερον δὲ τὸν ἀγαθὸν ὡσαύτως καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν, βούλεται χρῆσθαι καὶ μαρτυρίαις τισὶ κατὰ τὸν Μαρκίωνα κατὰ τὴν
15 αὐτοῦ ὑπόνοιαν ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν γραφῆς, φημὶ δὲ τῷ »μάταιος ὁ δουλεύων κυρίῳ« καὶ τῷ εἰρημένῳ »ἀντέστησαν θεῷ καὶ ἐσώ|θησαν«. 5 Ö690 τέλεον δὲ οὗτος παρὰ τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ διδασκαλίαν ἀπαρνεῖται τὸν γάμον καὶ ἁγνείαν ἀσκεῖ, οὐ δι᾿ ἁγνείαν ἀλλ᾿ ἵνα ἀθετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ δημιουργοῦ, διδάσκων μὴ συνάπτεσθαι
20 γάμῳ — »ἀφ᾿ οὗ γάμος, εὐθηνία« φησί »διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν κόσμῳ τῷ δημιουργῷ γίνεται« — πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ δημιουργοῦ καὶ κτιστοῦ διὰ τῆς παιδοποιίας ἐν τῷ κόσμῳ | εὐθηνίας. 6 P379 φωραθή-

4ff vgl. Hippolyt refut. VII 11; S. 190, 16 Wendland *Λουκιανός, μαθητὴς γενόμενος Μαρκίωνος, ἀπηρυθρίασεν ὁμοίως τὸν θεὸν βλασφημῆσαι*, ähnlich VII 37, 2; S. 223, 18 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus. et hic per eadem vadens blasphemiae genera eadem docet, quae Marcion et Cerdon docuerant* Filastrius haer. 46; S. 24, 16 Marx *Lucanus quidam post istum similia Marcioni statuens ac decernens, ut ille doctor ipsius Marcion* — **15** Mal. 3, 14 — **16** Mal. 3, 15 — **17** vgl. über Marcion selbst Tertullian adv. Marc. I 29 *non tingitur apud illum caro, nisi virgo nisi vidua nisi caelebs nisi divortio baptisma mercata* Hippolyt refut. VII 30, 3; S. 216, 5 Wendland *κωλύεις γαμεῖν, τεκνοῦν*; vgl. zu S. 97, 8f

V M.

1 [*καὶ*]? * **2** *κατ᾿ αὐτὸν* M **3** *λέξο///μεν*, *ο* aus *ω* V corr **8** * etwa ⟨*περιέχει, μόνον τῇ καινῇ διαθήκῃ· οὐκ οἶδα δέ, εἰ καὶ τὸ εὐαγγέλιον ὁμοίως τῷ Μαρκίωνι ῥᾳδιουργεῖ*⟩ *, vgl. S. 188, 3f **9** *δυσχερὴς* *] *δυσχερὲς* VM **10** *εἰπεῖν* *] *ἰδεῖν* VM **11** *ἔγνωμεν τῶν αὐτοῦ* am Zeilenende nachgetragen V corr **14** *κατὰ*[2] *εἰς*? * **15f** *τῷ ... τῷ εἰρημένῳ* *] *τὸ ... τὸ εἰρημένον* VM **19—21** *διδάσκων μὴ—γίνεται* am Rande nachgetragen V corr **20** *γάμος* *] *γάμον* VM

σεται δὲ ὁ | τοιοῦτος καὶ διελεγχθήσεται ἀπὸ μὲν τῆς ἤδη πρὸς τὸν D397
αὐτοῦ ἐπιστάτην ἀντιθέσεως, διὰ πολλῶν ποιησαμένων ἡμῶν τὴν
πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίαν τε καὶ ἀνατροπήν, ἐν ὁποίαις τε καὶ ὁπόσαις
συνᾴδει τὸ εὐαγγέλιον τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κύριος 7
5 ἡμῶν ὁμολογεῖ τὸ ποίημα τοῦ κόσμου εἶναι ἴδιον καὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ
πατρὸς εἶναι τὴν κτίσιν, ὥς γε μάλιστα συνελόντι φράσαι κορυφαι-
ότατόν τι ῥῆμα παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ εἰρημένον, τό »ἐν ἀρχῇ ἦν
ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα
δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε« καὶ
10 τὰ ἑξῆς.

2. Ἀλλά γε ὁ τοιοῦτος εὐθὺς ἀνατραπήσεται. εἰ γὰρ καὶ βού- 2, 1
λοιτο λέγειν ὅτι ἀντιθέσεως χάριν καὶ καθαιρέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ
δημιουργοῦ ἐνταῦθα γενομένων ἡ τοῦ γάμου αὐτῷ συνάφεια ἀθετεῖ-
ται, ἵνα μὴ τῷ δημιουργῷ συμπράξειεν, ὥστε ἀπέχεσθαι παντάπασι
15 τοῦ ἔργου τοῦ δημιουργοῦ, πῶς οὐχὶ ἄλογος αὐτῷ ἡ ὑπόνοια καὶ
φωρατὴ καὶ εὐθυέλεγκτος; ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τῆς κτίσεως καὶ τῆς τοῦ 2
δημιουργοῦ δημιουργίας καὶ τῶν ἐδωδῶν καὶ τῶν ἀμφίων [καὶ] τὴν
χρῆσιν πομάτων τε καὶ βρωμάτων μέτεισιν ὁ γόης καὶ ὁ ἀγύρτης
καὶ ἄλλως οὐ δυνήσεται ἐκφυγεῖν καὶ μὴ οὐχὶ τούτοις χρῆσθαι. θεὸς 3
20 γὰρ ὁ πάντων δεσπότης καὶ δημιουργὸς πάντων ἐπιμελόμενος καὶ
ἐπὶ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνατέλλει αὐτοῦ τὸν ἥλιον, καὶ ἐπὶ
τοὺς αὐτὸν βλασφημοῦντας καὶ ἐπὶ τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας πέμπει
αὐτοῦ τὸν ὑετὸν καὶ πάντας τρέφει, οὐκ ἀλόγῳ τινὶ καὶ ἀναισθήτῳ 4
ὁρισμῷ, ἀλλὰ ἐκδικίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ ὁρισθείσῃ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει
25 μακροθυμῶν καὶ ὁρισμοῖς ἰδίοις καὶ σοφίᾳ τὰ πάντα διοικῶν, ὡς
ἔστι πρέπον τῇ αὐτοῦ εἰς πάντας ὠφελείᾳ, ἵν' οἱ μετανοήσαντες τῆς
παρ' αὐτοῦ ἀμνηστίας τυχόντες τὸ σωτήριον | κτήσοιντο· εἰ δὲ ἐπι- 5 D398
μένοιεν ταῖς αὐτῶν βλασφήμοις ὑπονοίαις καὶ ματαιοφροσύναις ταῖς
μὴ ἐκ θεοῦ αὐτοῖς δοθείσαις, τὸ τηνικαῦτα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλ-
30 λαγήν, τοῦ αὐτεξουσίου μηκέτι αὐτοῖς συμπαραμένοντος, * ἀλλὰ οὔτε
διὰ θυμὸν αὐτοῖς τὴν τότε ἐσομένην κρίσιν οὔτε ὡς ἐν ὀργῇ ἐπιφέ-
ρων τὰ ἐσόμενα *, — ὅλα γὰρ προεθέσπισε | διὰ τὴν οὐκ εἴσω παθῶν 6 P380 Ö692

7 Joh. 1, 1. 2b — 20 vgl. Matth. 5, 45

V M

2 ἐπιστάτην + ⟨γενομένης⟩? * 5 [καὶ[1]]? * 13 γενομένων *] λεγομένων VM
17 [καὶ] * 17f τὴν χρῆσιν *] τῆς χρήσεως V M (χρήσεως aus χρίσεως V corr χρί-
σεως M) 26 πρέπον U] πρέπων VM 27 ἀμνηστείας VM 28 βλασφημίαις
30 * etwa ⟨δικαίως αὐτοὺς ἐκδικήσει⟩ * 32 * etwa ⟨κολαστήρια⟩ *

περιεχομένην αὐτοῦ θεότητα —, ἀλλὰ δι' ἣν ἕκαστος τῶν * ἐπὶ βλάβη ἑαυτοῦ τι ἐργαζόμενος ἑαυτῷ παραίτιος γεγένηται *, τοῦ θεοῦ ἀναιτίου ὄντος τῆς καθ' ἡμᾶς παρεκτροπῆς τε καὶ τῆς ἐκ ταύτης καθ' ἡμῶν μελλούσης ἔσεσθαι καταδίκης.

5 Ἐν ἅπασιν οὖν καὶ οὗτος φωραθήσεται, ταῖς πρότερον καὶ μετέπειτα ἐγκαταμιχθεὶς αἱρέσεσιν, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ »τῶν τῆς ἀπωλείας τέκνων« ὑπάρχων, δηλούσης τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ εὐαγγελίου, φωτεινῶς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην καταυγάζοντος καὶ σῴζοντος τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἐν ἀληθείᾳ. ὡς οὖν ἐκ 10 συντόμου † σκοποῦ ὄφιν παρακύψαντα διὰ μικροῦ τινος σκεύους ἀνελόντες θανατωθεῖσάν ⟨τε⟩ ταύτην καταλελοιπότες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, τὴν τοῦ θεοῦ συμπαραλαβόντες βοήθειαν εἰς τὸ παραστῆσαι τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν. [7] [8]

Κατὰ Ἀπελληϊανῶν $\overline{κδ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{μδ}$.

15 1. Τοῦτον τὸν προειρημένον Λουκιανὸν διαδέχεται Ἀπελλῆς, οὐχ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου συνιστώμενος, ἀλλ' ἕτερος ἐξ οὗπερ Ἀπελληϊανοί, ὢν καὶ αὐτὸς συσχολαστὴς αὐτοῦ Λουκιανοῦ καὶ μαθητὴς τοῦ προειρημένου Μαρκίωνος, ὡς ἐκ μιᾶς ῥίζης πολλῶν ἀκανθῶν ὑλομανήσασαι παραφυάδες. ἕτερα | δὲ οὗτος [1, 1] [2] D 399

6 vgl. Joh. 17, 12 — **15ff** zur Darstellung des Epiph. vgl. insbesondere Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2 u. 5ff; S. 454, 22ff u. 456, 11ff Schwartz Tertullian de praescr. 30. 33. 34 adv. Marc. III 11 IV 17 de carne Chr. 1. 6—8. 24 de resurr. carn. 2. 5 de anima 23. 36. Hippolyt refut. VII 38; S. 224, 1ff Wendland u. X 20; S. 280, 17ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Filastrius haer. 47 — **16** vgl. Röm. 16, 10 — **19ff** vgl. Tertullian adv. Marc. IV 17 *Marcionis de discipulo emendator* de carne Chr. 1 *Apelles discipulus et postea desertor ipsius* und Filastrius haer. 47, 1f; S. 24, 21ff Marx *interrogatus a quibusdam quomodo de fide sentiret, respondit: non mihi opus est di⟨s⟩cere a Marcione, ut duo principia adseram coaeterna; ego enim unum principium esse praedico* Apelles bei Anthimus v. Nikomedien (studi e testi V 98) ψεύδεται Μαρκίων λέγων εἶναι ἀρχὰς δύο· ἐγὼ δέ φημι μίαν, ἥτις ἐποίησε δευτέραν ἀρχήν

V M

1 * ⟨ἀδίκων⟩ * **2** * etwa ⟨καταδίκης πονηρίαν⟩ * **6** ἐγκαταμιχθεὶς aus ἐγκαταμειχθῆς V **7** δηλούσης + ⟨τοῦτο⟩? * **8f** καὶ σῴζοντος < M **10** † σκοποῦ] lies wohl ἐκ τῆς ὀπῆς * **11** ⟨τε⟩ * **13** Unterschrift κατὰ Λουκιανιστῶν VM **14** κατὰ Ἀπελληϊανῶν, εἰκοστὴ τετάρτη ἡ καὶ $\overline{μδ}$ VM **16** συνιστάμενος M

παρὰ τοὺς ἄλλους βούλεται δογματίζειν καὶ κατὰ μὲν τοῦ ἑαυτοῦ διδασκάλου ὁπλισάμενος ἑαυτὸν καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ συναγείρειν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸς σχολὴν πεπλανημένων ἀνθρώπων, τὰ τοιαῦτα βούλεται δογματίζειν. φάσκων μὲν ὅτι οὐχ οὕτως, φησί, γεγένηται, 3
5 ἀλλὰ πεπλάνηται Μαρκίων, ἵνα πανταχόθεν ἑαυτὴν ἐλέγχουσά τε ἡ ἄνοια καὶ ἡ ἀνομία ἐν ἑαυτῇ συντριβομένη φανήσεται καὶ καθ' ἑαυτῆς τὴν ἀνατροπὴν ἐπεγείρουσα, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἑδραίας οὔσης καὶ μὴ χρείαν ἐχούσης βοηθείας, ἀλλὰ αὐτοσυστάτου οὔσης καὶ παρὰ θεῷ τῷ ὄντως ⟨ὄντι⟩ ἀεὶ συνιστωμένης. | P381

10 Φάσκει γοῦν οὗτος ὁ προειρημένος Ἀπελλῆς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ 4 ὅτι οὐκ εἰσὶ τρεῖς ἀρχαὶ οὔτε δύο, ὡς τοῖς περὶ Λουκιανὸν καὶ Μαρκίωνα ἔδοξεν. ἀλλά, φησίν, εἷς ἐστιν ἀγαθὸς θεὸς καὶ μία ἀρχὴ καὶ μία δύναμις ἀκατονόμαστος· ᾧ ἑνὶ θεῷ ἤγουν μιᾷ ἀρχῇ οὐδὲν μεμέ-

10ff vgl. Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2; S. 454, 23 Schwartz Ἀπελλῆς *μὲν ... μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ* Tertullian de praescr. 34 *donec ... Apelles creatorem angelum nescio quem gloriosum superioris dei faceret deum legis et Israelis illum igneum affirmans* de carne Chr. 8 *angelum quendam inclitum nominant qui mundum hunc instituerit et instituto eo paenitentiam admiserit* de anima 23 *ab igneo angelo, deo Israelis et nostro* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic introducit unum deum ⟨in⟩ infinitis superioribus partibus. hunc potestates multas angelosque fecisse; praeterea et aliam virtutem quam dici dominum dicit, sed angelum ponit. ab hoc vult videri mundum institutum ad imitationem mundi superioris; cui mundo permiscuisse paenitentiam, quia non illum tam perfecte fecisset, quam ille superior mundus institutus fuisset* Filastrius haer. 47, 2f; S. 24, 23ff Marx *ego enim unum principium esse praedico, quem deum cognosco; qui deus fecit angelos, fecit etiam alteram virtutem, quem deum scio esse secundum, qui et virtus dei est, quae fecit mundum. hic autem deus qui fecit mundum non est inquit bonus, ut ille qui fecit eum: subiectus autem est deo illi a quo et factus est iste* — verwickelter, aber deshalb nicht richtiger bei Hippolyt refut. VII, 38, 1; S. 224, 1ff Wendland *εἶναί τινα θεὸν ἀγαθόν, καθὼς καὶ Μαρκίων ὑπέθετο· τὸν δὲ πάντα κτίσαντα εἶναι δίκαιον, ὃς τὰ γενόμενα ἐδημιούργησε, καὶ τρίτον τὸν Μωσεῖ λαλήσαντα — πύρινον δὲ τοῦτον εἶναι —, εἶναι δὲ καὶ τέταρτον ἕτερον, κακῶν αἴτιον· τούτους δὲ ἀγγέλους ὀνομάζει* ebenso X 20, 1; S. 280, 17ff

V M

3 *αὐτοσχολὴν* V **5** *ἑαυτὴν*] *ἑαυτῷ* V **7** *ἐγείρουσα* M **8f** *παρὰ θεῷ τῷ ὄντως* aus *παρὰ θεοῦ τοῦ ὄντος* Vcorr **9** ⟨*ὄντι*⟩ * **13** *ἀκατο///νόμαστος*, *ο* aus *ω* Vcorr

λῆται τῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ γεγενημένων. ἀλλὰ ὁ αὐτὸς 5
ἅγιος ἄνωθεν θεὸς καὶ ἀγαθὸς ἐποίησεν ἕνα ἄλλον θεόν· ὁ δὲ γενό- Ö694
μενος ἄλλος θεὸς ἔκτισε τὰ πάντα, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ
ἐν τῷ κόσμῳ. ἀπέβη δὲ οὐκ ἀγαθὸς καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, 6
5 φησίν, οὐκ ἀγαθῶς εἰργασμένα, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φαύλην διάνοιαν
τὰ ὑπ' αὐτοῦ * ἔκτισται.

Τίς δὲ ἀνέξεται τῶν τοιούτων λόγων καὶ οὐ μᾶλλον καταγελά- 7
σειε τῆς τοιαύτης ματαιοπονίας; κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὑρεθήσεται
οὐχ ἁρμοδίως πράττων, χρώμενος τῇ τοιαύτῃ ὑπονοίᾳ. καὶ διὰ 8
10 τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς παρόντα ἐρῶ· λέγε μοι, ὦ οὗτος. δώ-
σεις γάρ, ὦ Ἀπελλῆ, ἢ τὸν θεὸν ἄγνωστον τῶν μελλόντων πεποι-
ηκότα θεὸν ὃν φάσκεις τὰ ποιήματα κακῶς δεδημιουργηκέναι, ἢ
προγινώσκοντα μὲν ὅτι τοιοῦτος ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτιζόμενος θεὸς ἀπο-
βήσεται, τούτου | χάριν αὐτὸν πεποιηκέναι, ἵνα μὴ αἴτιος γένηται D400
15 τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ δεδημιουργημένων. καὶ ἔσται ἐξ ἅπαντος ὁ 9
ἄνω θεὸς αὐτὸς δημιουργός, ποιήσας τὸν ἕνα τὸν τὰ πάντα πεποι-
ηκότα, καὶ ἔσται οὐκέτι αἴτιος ὁ τὰς κτίσεις πεποιηκώς, ἀλλὰ ὁ ἄνω
θεὸς ὁ τὸν κτιστὴν ποιήσας καὶ ὢν αὐτὸς τῶν πάντων δημιουργός.

Χριστὸν δὲ ἥκειν φησὶν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν, υἱὸν ὄντα 2, 1
20 τοῦ ἄνω ἀγαθοῦ θεοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ὡσαύτως ἐπὶ
σωτηρίᾳ τῶν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ ἐρχομένων, καὶ ἐλθόντα οὐ δοκήσει 2

21—S. 192, 12 vgl. Tertullian de carne Chr. 1 *admissa carne nativitatem negare* 6 *de sideribus, inquiunt, et de substantiis superioris mundi mutuatus est carnem* 8 *de sideribus illi substantiam competisse* Hippolyt refut. VII 38, 3; S. 224, 9ff Wendland *τὸν δὲ Χριστὸν ἐκ τῆς ὕπερθεν δυνάμεως κατεληλυθέναι τουτέστι τοῦ ἀγαθοῦ, κἀκείνου αὐτὸν εἶναι υἱόν· τοῦτον δὲ οὐκ ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι οὐδὲ ἄσαρκον εἶναι φανέντα λέγει, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας μεταλαβόντα μερῶν σῶμα πεποιηκέναι, τουτέστι θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ ξηροῦ, καὶ ἐν τούτῳ τῷ σώματι λαθόντα τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας βεβιωκέναι ὃν ἐβίωσε χρόνον ἐν κόσμῳ* X 20, 2; S. 280, 24ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *Christum neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion neque in substantia veri corporis ut evangelium docet, sed in eo quo de superioribus partibus descenderit, ipso descensu sideream sibi carnem et aëream contexuisse* Filastrius haer. 47, 4f; S. 25, 5ff Marx *dicit autem Christum in carne apparuisse, non tamen sicut Valen-*

V M

6 * *⟨γενόμενα κακῶς⟩* * **7f** *καταγελάσαιεν* V **9** *οὐχ* aus *οὐκ* Vcorr **12** *κακῶς* Pet.] *καλῶς* VM **14** *μὴ* ausradiert Vcorr | *γένηται* aus *γεγένηται* Vcorr **19** *φησὶν* *] *φῄς* VM | *καιρῶν* aus *καλῶν* Vcorr *καλῶν* M

πεφηνέναι, ἀλλὰ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα εἰληφέναι, οὐκ ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, ἀλλὰ ἀληθινὴν μὲν ἐσχηκέναι τὴν σάρκα καὶ σῶμα, οὔτε ⟨δὲ⟩ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς οὔτε ἀπὸ γυναικὸς παρθένου. ἀλλὰ 3 ἔσχεν μὲν σάρκα ἀληθινήν, τούτῳ ⟨δὲ⟩ τῷ τρόπῳ· καί, φησίν, ἐν 5 τῷ ἔρχεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων ἦλθεν εἰς τὴν γῆν καὶ συνήγαγεν ἑαυτῷ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων σῶμα. καὶ πῶς καὶ οὗτος 4 οὐκ ἐπείγεται εἰς τὸ φωραθῆναι | αὐτοῦ τὴν ἀνομίαν ἀκολουθοῦσαν P382 ταῖς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ποιητῶν περὶ τῆς κενοφωνίας ταύτης δόξαις; φάσκει γὰρ καὶ οὗτος, ὡς ἐκεῖνοι καὶ ἔτι ψυχροτέρως παρ' 10 ἐκείνους λέγων, τὸν σωτῆρα ἑαυτῷ ὑποστήσασθαι τὸ σῶμα. ἀπὸ 5 γὰρ τοῦ ξηροῦ τὸ ξηρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ θερμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τὸ ὑγρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ ψυχρὸν ⟨λαβὼν⟩ καὶ οὕτως πλάσας ἑαυτῷ σῶμα ἀληθινῶς πέφηνεν ἐν κόσμῳ καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ἄνω γνῶσιν, καταφρονεῖν τε τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀρνεῖσθαι 6 15 αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὑποδείξας ἡμῖν ἐν ποίᾳ γραφῇ ποῖά ἐστι τὰ φύσει ἐξ αὐτοῦ εἰρημένα καὶ ποῖά ἐστι τὰ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ. »οὕτως γάρ, φησίν, ἔφη ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται· χρῶμαι γάρ, φησίν, ἀπὸ πάσης γραφῆς ἀναλέγων τὰ χρήσιμα«.

tinus de caelo carnem deposuisse . . . sed de quattuor elementis id est de sicco calido umido et frigido accepisse beachte jedoch, daß Tertull. u. Pseudotertull. einerseits, Hipp. Epiph. Filastr. andrerseits sich nicht decken; die letzteren nehmen an, daß der wunderbare Leib auf der Erde bereitet wurde, vgl. insbes. bei Hipp. S. 224, 18 *σάρκα . . . δείξας ἀπέδωκε γῇ ἐξ ἥσπερ ἦν οὐσίας*). — Eine ähnliche Vorstellung wie die erstere ascensio Jesaiae 10, 7ff ep. apost. c. 13; S. 46, 1ff u. 47, 1ff Schmidt und bei Simon Magus Panarion haer. 21, 2, 4; I 240, 3ff

15—18 vgl. Hippolyt refut. VII 38, 2; S. 224, 5ff Wendland *νόμον δὲ καὶ προφήτας δυσφημεῖ, ἀνθρώπινα καὶ ψευδῆ φάσκων εἶναι τὰ γεγραμμένα, τῶν δὲ εὐαγγελίων ἢ τοῦ ἀποστόλου τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ αἱρεῖται* — über seine Bestreitung des A. T. vgl. Rhodon bei Eusebius h. e. V 13, 2; S. 454, 25 Schwartz Hippolyt refut. X 20, 2; S. 281, 1ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 Origenes c. Cels. V 54; II 58, 2 Kötschau; dazu die Bruchstücke aus den Syllogismen bei Origenes in Gen. hom. II 2; VIII 134ff Lommatzsch u. Ambrosius de paradiso V 28; S. 284, 18 Schenkl VI 30ff; S. 286, 23ff VII 35; S. 292, 5ff VIII 38ff; S. 294, 9ff — **17** Agraphon, vgl. Resch, Agrapha² S. 112ff

V M

3 ⟨*δὲ*⟩ * **4** hinter *τούτῳ* Rasur von 2 Buchstaben V corr | ⟨*δὲ*⟩ * **7** *ἀνομίαν*] lies wohl *ἄνοιαν* * **10** *ἐκείνους* aus *ἐκείνοις* V corr **12** ⟨*λαβὼν*⟩ * **14** *τὴν* ⟨*τῶν*⟩ *ἄνω*? * **15** *ἐν* auf Rasur V corr **15f** *τὰ φύσει—ποῖά ἐστι* am Rande nachgetragen V corr

εἶτα, φησίν, ἴδωκεν ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν παθεῖν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ ἐσταυρώθη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐτάφη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀνέστη ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἔδειξεν αὐτὴν | τὴν σάρκα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. καὶ ἀναλύσας, φησίν, αὐτὴν τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ ἀπεμέρισε πάλιν 5 ἑκάστῳ τῶν στοιχείων τὸ ἴδιον ἀποδούς, τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, τὸ ξηρὸν τῷ ξηρῷ, τὸ ὑγρὸν τῷ ὑγρῷ· καὶ οὕτως διαλύσας ἀπ' αὐτοῦ πάλιν τὸ ἔνσαρκον σῶμα ἀνέπτη εἰς τὸν οὐρανόν, ὅθεν καὶ ἧκε. 7 D 401 8 Ö 696

3. *Καὶ ὢ πολλῆς δραματουργίας τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων*, ὡς 10 παντί τῳ σαφὲς εἴη μίμων μᾶλλον ἐργαστήριον ἤπερ ἐπαγγελίας ζωῆς ἢ συνέσεως χαρακτῆρα κεκτημένων. εἰ γὰρ ὅλως ἔλυεν αὐτὸ τὸ σῶμα ὅπερ εἴληφε, τίνι τῷ λόγῳ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸ ἑαυτῷ κατεσκεύαζεν; εἰ δὲ κατεσκεύαζε διά τινα χρῆσιν, ἀπετέλεσε δὲ τὸ ἔργον τῆς χρήσεως, ἔδει καταλεῖψαι αὐτὸ ἐν τῇ γῇ, μάλιστα καθ' 15 ὑμᾶς ⟨τοῦ⟩ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς ἐλπίδος εἴδους μὴ χρείαν ἔχοντος τελειωθῆναι. ἀλλὰ ἀνέστησεν αὐτὸ πάλιν, ἵνα εἰς κάματον ἑαυτὸν μείζονα ἐμβάλοι, ἵνα μηδὲν ὠφελήσῃ, κατασκευάζων καὶ ἐν μνήματι ἀποτιθέμενος καὶ διαλύων καὶ μερίζων ἑκάστῳ τῶν στοιχείων ὅπερ παρ' αὐτοῦ εἴληφεν, ὡς εὐγνώμων χρεωφειλέτης. 3, 1 2 3 4

1 ff vgl. Hippolyt refut. VII 38, 4; S. 224, 15 ff Wendland *αὖθις δὲ ὑπὸ Ἰουδαίων ἀνασκολοπισθέντα θανεῖν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγερθέντα φανῆναι τοῖς μαθηταῖς δείξαντα τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ τῆς πλευρᾶς, πείθοντα ὅτι αὐτὸς εἴη καὶ οὐ φάντασμα, ἀλλὰ ἔνσαρκος ἦν* — **3** vgl. Joh. 20, 25 Luk. 24, 39 — **3—8** vgl. Hippolyt refut. VII 38, 5; S. 224, 18 ff Wendland *σάρκα, φησίν, δείξας ἀπέδωκε γῇ ἐξ ἧσπερ ἦν οὐσίας, μηδὲν ἀλλότριον πλεονεκτῶν, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν χρησάμενος ἑκάστοις τὰ ἴδια ἀπέδωκε, λύσας πάλιν τὸν δεσμὸν τοῦ σώματος, θερμῷ τὸ θερμόν, ψυχρῷ τὸ ψυχρόν, ὑγρῷ τὸ ὑγρόν, ξηρῷ τὸ ξηρόν, καὶ οὕτως ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἀγαθὸν πατέρα, καταλιπὼν τὸ τῆς ζωῆς σπέρμα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν μαθητῶν τοῖς πιστεύουσι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hunc in resurrectione singulis quibusque elementis quae in descensu suo mutuatus fuisset in ascensu reddidisse et sic dispersis quibusque corporis sui partibus in caelum spiritum tantum reddidisse* Filastrius haer. 47, 6; S. 25, 9 ff Marx *in resurrectione iterum reddidisse elementis quae de mundo acceperat eaque in terram dimisisse, ipsum autem in caelum sine carne ascendisse adserit*

V M

10 τῳ] τὸ M **11** ζωῆς über der Linie nachgetragen Vcorr | ἔλυσεν M **15** ⟨τοῦ⟩ * **19** χρεο///φειλέτης, ο aus ω Vcorr χρεοφειλέτης M

καὶ εἰ ὅλως ἑκάστῳ ⟨τὸ ἴδιον⟩ ἀπεδίδου, τουτέστιν τὸ ψυχρὸν τῷ 5
ψυχρῷ καὶ τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, ἠδύνατο ταῦτα μὴ ὁρᾶσθαι τοῖς
μαθηταῖς τοῖς αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ μὴν τὸ σῶμα τὸ ξηρόν. πάντως γὰρ 6 P383
τὸ ξηρὸν σῶμά ἐστι, σὰρξ καὶ ὀστέα, καὶ τὸ ὑγρὸν πάντως ἰχῶρές
5 εἰσι καὶ σὰρξ εἰς ὑγρότητα διαλυομένη· ἅτινα πάντως τοῖς ἀποστό-
λοις φανερώτατα ἀποτιθέμενος ἐσήμανεν, ὡς καὶ τὸ πρῶτον ὅτε 7
ἐθάπτετο τὸ αὐτοῦ σῶμα κατηξιοῦτο Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας
ἐντυλίξαι αὐτὸ ἐν σινδόνι καὶ ἀποθέσθαι ἐν μνήματι. ἅμα δὲ καὶ αἱ 8
γυναῖκες εἶχον ἰδεῖν ποῦ κατελείφθη τὰ λείψανα, ἵνα αὐτὰ τιμήσωσι
10 διὰ μύρων καὶ | ἀρωμάτων, ὡς τὸ πρῶτον. ἀλλ' οὐδαμοῦ τὸ ψεῦδος 9 D402
ὑμῶν τοῦτο δεδήλωται, ὦ Ἀπελληιανοί, ἀπὸ ἑνὸς τῶν ἁγίων ἀπο-
στόλων· οὐ γάρ ἔστιν. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀοράτους ὁρατῶς εἶδον δύο
ἄνδρας καὶ αὐτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον καὶ ὑπὸ νεφέλης φωτει-
νῆς ὑπολαμβανόμενον, λείψανον δὲ αὐτοῦ οὐδαμοῦ καταλελειμμένον·
15 οὐ γὰρ ἐχρῆν οὐδὲ ἐνεδέχετο. καὶ ψεύδεται Ἀπελλῆς καὶ οἱ ἀπ'
αὐτοῦ Ἀπελληιανοί.

4. Τὰ ὅμοια δὲ τῷ ἑαυτοῦ ἐπιστάτῃ Μαρκίωνι περί τε τῆς ἄλλης 4, 1
σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐδογμάτισεν, φάσκων μὴ εἶναι ἀνά-
στασιν νεκρῶν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσαπερ * ἐπὶ τῆς γῆς, ἔδοξεν ὁμοίως δο-
20 γματίζειν. ἀνατραπήσεται δὲ ὁ αὐτοῦ λογισμὸς λῆρός τις ὢν καὶ 2
κατὰ πάντα τρόπον πεπλανημένος. οὔτε γὰρ ἰσχύσει σκότος ἔνθα
τὸ φῶς παραφαίνεται οὔτε τὸ ψεῦδος σταθήσεται * οὔσης τῆς ἀληθείας.
εἰ γὰρ ὅλως κέχρησαι ταῖς γραφαῖς, ὦ Ἀπελλῆ καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ 3
Ἀπελληιανοί, ἐξ | αὐτῶν τῶν γραφῶν εὑρεθήσεσθε ἐλεγχόμενοι· Ö698

7 vgl. Matth. 27, 57ff — **8ff** vgl. Mark. 16, 1ff — **12** vgl. Acta 1, 10. 9 — **18** vgl. Tertullian de carne Chr. 8 *Apelleiaci carnis ignominiam praetendunt maxime, quam volunt ab igneo illo praeside mali sollicitatis animabus adstructam* de anima 23 *Apelles sollicitatas refert animas terrenis escis de supercaelestibus sedibus ab igneo angelo, deo Israelis et nostro, qui exinde illis peccatricem circumfinxerit carnem* ebenda 36 *Apelles . . . ante corpora constituens animas viriles ac muliebres* Hippolyt refut. X 20, 2; S. 281, 3 Wendland *σάρκας τε ἀπόλλυσθαι ὁμοίως Μαρκίωνι λέγει* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 6 *hic carnis resurrectionem negat . . . animarum solarum dicit salutem*

V M

1 ⟨*τὸ ἴδιον*⟩ * **2ff** Sinn: zwar das *ψυχρὸν* und *θερμὸν* ist kein *σῶμα* und war darum möglicherweise unsichtbar; aber das *ξηρὸν* und *ὑγρὸν* ist jedenfalls ein solches und mußte deshalb von den Jüngern gesehen werden, falls er es bei der Himmelfahrt ablegte **10** *ἀλλὰ* M **11** *ὦ* aus *ὡς* V corr **19** * etwa ⟨*ἐδίδασκε κακίζων τὰ*⟩ * **22** * etwa ⟨*φανερᾶς*⟩ *

πρῶτον μέν, ὅτι κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρω- 4
πον, ὁ δὲ ποιήσας ἔφη »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν
καὶ καθ' ὁμοίωσιν«· ὡς εἴ τις ἀπὸ τῆς σου πεπλανημένης αἱρέσεως
ἐπιστρέψειε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἀπὸ σκότους ἀποδράσας καὶ ἀπὸ
5 νυκτὸς ἀναστὰς εὕροι ἂν τὸ φῶς αὐτῷ ἀνατεῖλαν τῆς τοῦ θεοῦ
γνώσεως ἡλίου δίκην καὶ ὑπὲρ ἥλιον. φανήσεται γὰρ παντὶ τῷ 5
τὸν εὔλογον λογισμὸν κεκτημένῳ ὅτι ὁ εἰπὼν »ποιήσωμεν ἄνθρω-
πον« ὁ θεός ἐστιν ὁ τῶν ὅλων πατήρ· συγκαλεῖται δὲ μεθ' ἑαυτοῦ
τὸν ἀεὶ ὄντα σὺν αὐτῷ θεὸν Λόγον υἱὸν μονογενῆ, ἐξ αὐτοῦ ἀνάρ-
10 χως καὶ ἀχρόνως γεγεννημένον, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα
τὸ οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ | οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ ἰδίου υἱοῦ. εἰ γὰρ ἄλλος 6 P384
ἦν ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον τουτέστιν καὶ τὸν κόσμον κτίσας, ἄλλος
δὲ ὁ ἄνω | ἀγαθὸς θεὸς παρ' οὗ κατῆλθεν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν ὁ D403
Χριστὸς ἐλάμβανεν ἑαυτῷ σῶμα καὶ ἔπλασε, τὴν εἰκόνα τοῦ δημι-
15 ουργοῦ εἰς ἑαυτὸν ἀνατυπῶν. ἀλλὰ δῆλον ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ δημι- 7
ουργὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ᾧ εἶπεν ὁ πατὴρ »ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«· ἀπὸ δὲ τοῦ 8
ἑνὸς ἔργου συσταθήσεται φανερὸς γινόμενος ὁ τεχνίτης ὅτι οὗτός
ἐστιν ὁ τότε τὸν ἄνθρωπον πεποιηκώς, πλάσας τε ἐκ γῆς τὸ τοῦ
20 Ἀδὰμ σῶμα καὶ ποιήσας αὐτὸ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. διὸ καὶ ἐμαρτύ- 9
ρησεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ λέγων ὅτι »ἐν ἀρχῇ
ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος.
οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν« καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ ⟨πάντα⟩ ἐν αὐτῷ ἐγένετο 10
25 καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, αὐτὸς τότε τὸν Ἀδὰμ ἔπλασε καὶ αὐτὸς πάλιν
τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου εἰς ἑαυτὸν ἀνεπλάσατο καὶ τε-
λείως τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν συνήνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ τότε
πλασθεῖσαν καὶ νῦν ἐν ἑαυτῷ συνενωθεῖσαν. εἰ δὲ ἀλλοτρίαν ἐργα- 11
σίαν εἰς ἑαυτὸν ἔλαβε τοῦ κακῶς τὴν πλάσιν πλάσαντος καὶ κακοῦ
30 ὑπάρχοντος κατὰ τὴν σοῦ διδασκαλίαν, καὶ εἰ ὅλως κέχρηται τοῖς
κακοῖς ποιήμασιν οἷς ὁ κατὰ σὲ κακὸς ποιητὴς εἰργάσατο, ἄρα ἐπε-
μίγη τῇ κακίᾳ τοῦ ποιητοῦ χρήσει τε καὶ εὐεργεσίᾳ καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ
εἰκόνι. ἀλλὰ οὐκ ἐνδέχεται. εἰ γὰρ ἐνηνθρώπησεν, οὐ μόνον σάρκα 12

2 Gen. 1, 26 — **8** vgl. Ancor. 15, 7; I 24, 4ff Panarion haer. 23, 5, 2; I 253, 11 — **16** Gen. 1, 26 — **20** vgl. Gen. 2, 7 — **21—24** Joh. 1, 1—3

V M

18 φανερὸς aus φανερῶς V corr **19** πεποιηκώς, ω aus ο V corr **24** ⟨πάντα⟩ * **28** πλασθεῖσαν, εῖ und αν auf Rasur V corr | συνενωθεῖσαν, αν auf Rasur V corr

εἴληφεν ἀλλὰ καὶ ψυχήν. δῆλον γὰρ ἔσται τοῦτο· ἐπεὶ πόθεν ἔλεγεν
»ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν τὴν ψυχήν μου καὶ θεῖναι αὐτήν«; τὴν πᾶσαν 13
τοίνυν πραγματείαν ἀναδεξάμενος, τὴν ῥηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ
εἰκόνα, πᾶσαν † πραγματείαν ἀνεδέξατο, ἐν τῷ σώματι καὶ ψυχῇ
5 ἐλθὼν ὁ Λόγος καὶ ἐν ὁποίοις ἅπασίν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. τούτων 14
δὲ οὕτως τελεσθέντων ἐξ ἅπαντος ἠμαύρωταί σου τὸ δηλητήριον, D 404
καὶ ἔπεσέν σου ἡ στάσις ἡ ἀθεμελίωτος, μὴ ἔχουσα πῆξιν ἑδραιώματος ἀληθείας.

5. Εἰ δὲ καὶ ἃ βούλει λαμβάνεις ἀπὸ τῆς | θείας γραφῆς καὶ ἃ 5,1 P 385
10 βούλει καταλιμπάνεις, ἄρα γοῦν κριτὴς προεκάθισας, οὐχ ἑρμηνευτὴς Ö 700
τῶν νόμων ἀλλὰ ἐκλογεὺς τῶν οὐ κατὰ τὸν νοῦν σου γραφέντων,
ἀλλὰ ὄντων μὲν ἀληθινῶν παρὰ σοὶ δὲ μεταποιηθέντων ψευδῶς κατὰ
τὸν νοῦν τῆς σοῦ ἀπάτης καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων. εἰ δὲ 2
καὶ ὅλως κακὸς ποιητὴς τὰ ἐνταῦθα εἰργάσατο, φημὶ δὲ τὸν κόσμον,
15 τίνος ἕνεκα ἦλθεν ὁ ἀπὸ ἀγαθοῦ πατρὸς εἰς τόνδε τὸν αἰῶνα; καὶ
εἰ μὲν ἵνα σώσῃ ἀνθρώπους, ἄρα τῶν ἰδίων ἐπεμελήσατο καὶ οὐκέτι
ἄλλος εἴη ὁ δημιουργός· εἰ δὲ οὐ τῶν ἰδίων προενόει, βούλεται δὲ 3
ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπεμβαίνειν καὶ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ διασῴζειν, ἢ
κόλαξ ἐστὶ τοῖς ἀλλοτρίοις προσλιπαρῶν ἢ κενόδοξος, ἵνα κρείττων
20 τοῦ κτιστοῦ φανῇ πρὸς τὰ ἀλλότρια ἃ διασῴζειν πειρᾶται, τῶν μὴ
ἰδίων ἐφιέμενος, καὶ οὐκέτι ἔσται ἀληθινός· ἢ ὅτι μέτριός ἐστι κατὰ 4
σέ, ὦ ἀγνῶτα, καὶ μὴ ἔχων κτίσιν ἑαυτοῦ, τὰ ἀλλότρια ἐπιθυμῶν
ταῦτα συλᾶν πειρᾶται, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἑαυτῷ περιποιούμενος
ψυχὰς τὰς οὐκ οὔσας αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός. εἰ δὲ αὐτοῦ 5
25 μέν εἰσιν αἱ ψυχαὶ καὶ ἄνωθεν ἐλθοῦσαι φαίνονται, ἄρα εἰς ἀγαθὸν
κόσμον ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ ἄνωθεν κατὰ σὲ ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ οὐκ
εἰς πονηρὸν ἔργον. εἰ δὲ ἀπεστάλησαν διά τινα μὲν χρῆσιν ἣν τάχα 6
μυθοποιεῖς, εἰσελθοῦσαι δὲ μετέπεσον εἰς ἑτέραν, τουτέστιν ἵνα δίκαιόν τι πράξωσι, πονηρὸν δὲ εἰργάσαντο, ὀφθήσεται ὁ ἀποστείλας

2 Joh. 10, 18 — **7f** vgl. I Tim. 3, 15 — **9** vgl. c. 2, 6; S. 192, 15ff

V M

3 *ἀναδεξάμενος* *] *ἀναλεξάμενος* V M **4** † *πραγματείαν*] *ἐνανθρώπησιν* * | *εντας* vor *ἐν τῷ* getilgt V corr **5** *ὁ* ² oben drüber V corr **10** *προκαθίσας* V | *οὐχ* aus *οὐκ* V corr **13** *σῆς* aus *σοῦ* ¹ V corr *σῆς* M **15** *πατρὸς* + ⟨*υἱὸς*⟩? * **18** *αὐτοῦ* *] *αὐτῷ* V M **20** *πειρᾶται* + ⟨*ἐπεκτεινόμενος*⟩? * **20f** *μὴ ἰδίων* *] *ἰδίων μὴ* V M **21** *μέτριος*] lies *μέσος*? * **28** nach *τουτέστιν* ist dem Sinne nach *ἀπεστάλησαν* zu ergänzen

αὐτὰς πρόγνωσιν ἂν μὴ ἔχων· ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστειλεν αὐτὰς δι' ἕτερον
καὶ ἕτερόν τι εὑρέθησαν ἐργασάμεναι. ἢ πάλιν ἐὰν εἴπῃς ὅτι οὐ 7
κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐληλύθασιν ἀλλὰ κατὰ τυραννίδα τοῦ ἀφαρ-
πάζοντος, ἄρα ἰσχυρός ἐστιν | ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ πονη- D405
5 ρὸς δημιουργὸς παρὰ τὸν ἀγαθὸν θεόν, ὅτι τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα
ἀφαρπάξας ἐχρήσατο.

πόθεν δὲ οὐ διελεγχθήσῃ, αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος φάσκοντος ὅτι 8
»ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου θεῖναι καὶ λαβεῖν αὐτήν«, ὡς αὐτοῦ
μὲν ψυχὴν εἰληφότος καὶ θέντος καὶ πάλιν λαβόντος, ὡς οὐκ ἀλλο-
10 τρίαν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἑτέρου δημιουργοῦ. πάλιν δὲ εὑρεθή- 9
σεται ἀγαθὸν σῶμα φορῶν. οὐ γὰρ ἂν πεισθήσεται ἀγαθός τις χρῆ-
σθαι πονηρῷ | ἔργῳ, ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ μετέχειν μέρους τοῦ πονηροῦ P386
καὶ αὐτὸς χρανθήσεται τῇ τῆς ἐπιμίξεως πονηρίᾳ. εἰ δὲ καὶ αὐτὸ 10
ἀνέστησε, λέγε μοι, τί ἵνα ποιήσῃ μετὰ ἀνάστασιν καὶ αὐτὸ πάλιν
15 καταλέλοιπεν μερίσας τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις, τῷ θερμῷ τὸ θερμὸν
καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ ψυχρὸν καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ξηρὸν καὶ τῷ ὑγρῷ τὸ
ὑγρόν; εἰ γὰρ ἤγειρεν αὐτὸ ἵνα πάλιν αὐτὸ λύσῃ, ἄρα δραματουργίας 11
τὸ ἔργον τοῦτο εἴη καὶ οὐκ ἀληθείας. ἤγειρεν δὲ αὐτὸ ὁ κύριος ἡμῶν
Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς καὶ συμπαρέλαβεν ἑαυτῷ ὅπερ ἀνεπλάσατο εἰς
20 ἑαυτόν, σῶμα σὺν ψυχῇ καὶ πάσῃ τῇ ἐνανθρωπήσει | τελειοτάτως· Ö702
ἐπειδὴ γὰρ συνεκάθισε κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον ὅτι »ὁ θεὸς 12
ἤγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις«, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ δύο
οἱ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ ὀφθέντες τοῖς ἀποστόλοις, ὡς λέγουσιν »ἄνδρες
Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς
25 ὁ ἀφ' ὑμῶν ἀναληφθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον
ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον«. 6. καὶ ἵνα μὴ πάλιν δοθῇ **6, 1**
σοι πρόφασις πονηρίας κατὰ τῆς ἀληθείας, μετὰ χρόνον πολὺν τῆς
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως Στέφανος ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ μάρτυς
λιθαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεκρίνατο λέγων »ἰδού, ὁρῶ τὸν
30 οὐρανὸν ἠνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρός«, ἵνα δείξῃ | αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ εἰς πνευματικὸν 2 D406
ἀναστὰν σὺν τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς ὅλον εἰς πνευματικὸν ἑνω-
θὲν καὶ εἰς θεότητα συνηνωμένον. ἄνω δὲ αὐτὸ τὸ ἅγιον σῶμα σὺν 3

2 vgl. zu c. 4, 1; S. 194, 18 — **8** Joh. 10, 18 — **21** Eph. 2, 6 — **23** Act. 1, 11 — **29** Act. 7, 56

V M

3 *αὐτοῦ* oben nachgetragen V corr | *ἐληλύθασιν* aus *ἐλήλυθαν* V corr **13** *αὐτὸ*] *αὐτὸς* M **16** *καὶ* 1 u. 2 < M **25** *εἰς τὸν οὐρανὸν* nachgetragen V corr **28** *ἀναλή///ψεως*, *μ* ausradiert V corr | *τοῦ* 2 nachgetragen V corr **33** *ἄνω δὲ* + ⟨*ἀναληφθὲν*⟩? *

τῇ θεότητι ὅλος θεός, εἷς υἱός, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ὡς ἔχει καὶ τὸ τοῦ Μάρκου εὐαγγέλιον καὶ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν »καὶ ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός«. καὶ πανταχόθεν διαπεσεῖταί σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ
5 πεπλανημένων ὁ ἀγύρτης λόγος.

καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἄκουε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ὅτι 4 »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«. εἰ μὴ γὰρ ἔμελλε τὸ θνητὸν ἐνδύσασθαι 5 ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, οὐκ ἂν ὁ ἀθάνα-
10 τος θανεῖν ἦλθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ πάθῃ καὶ κοι|μηθεὶς τὸ τριήμερον P 387 ἀναστῇ καὶ συνανενέγκῃ ἐν ἑαυτῷ συνηνωμένον τῇ θεότητι καὶ τῇ αὐτοῦ δόξῃ, ἵνα ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνδημίας τὴν πᾶσαν ἐλπίδα κατάσχωμεν ἐν ἀληθείᾳ, ὑποδεικνύων ἑαυτὸν τύπον ἡμῖν καὶ ἀρραβῶνα εἰς ἐλπίδα τῆς πάσης ζωῆς πραγματείας.

15 7. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων καὶ ῥηθέντων, τίς ἔτι μοι χρεία 7, 1 ἐστὶ κατατρίβεσθαι περὶ τούτου τοῦ ζωπύρου σφηκίου καὶ οὐδενὸς ὄντος, ἀνατροπῆς ἕνεκα ἢ ἄλλης τινὸς πραγματείας; ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ τὸ κέντρον ἀπώλεσε καὶ † ἀπαράλλακτον αὐτοῦ τὸ τῆς πλάνης παραπεποιημένον δόγμα καὶ ἀγυρτῶδες δέδεικται. φασὶ γὰρ τὸ ὀδυ- 2
20 νηρὸν σφηκίον, ὃ ζώπυρόν τινες κεκλήκασιν, ἔχειν μὲν κέντρον ἰοβόλον βραχύ, περιωδυνίαν πολλὴν οὐ κεκτημένον, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἰοβόλον ὄν. ἐπὰν δέ τις διερχόμενος τὸν αὐτοῦ φωλεὸν ἢ 3 καλιὰν καθέλοι — ἐν γὰρ θάμνοις βοτανῶν ποιεῖται καὶ κηρίου δίκην ἑαυτῷ | σίμβλους τινάς, ἐν οἷς σίμβλοις ἐγκατατίθεται τὴν αὐτοῦ Ö 704
25 γονὴν καὶ ποιεῖται ἑαυτῷ τὰ | γεννήματα — εἰ δέ τις διερχόμενος D 407 ῥάβδῳ ἢ ξύλῳ νύξας τὸ κηρίον ὡς ἔφην καταβάλοι, ἐξέρχεται θυμούμενον αὐτὸ δὴ τὸ δεινὸν μὲν βληχρὸν δὲ σφηκίον· καὶ ἐὰν εὕρῃ 4 πέτραν πλησίον ἢ ξύλον, ἀπὸ τοῦ ἐμπλήσαντος αὐτὸ θυμοῦ ῥοίζῳ μὲν ἐφίσταται καὶ ὁρμᾷ καὶ παίει τὴν πέτραν· καὶ τὴν μὲν πέτραν
30 οὐδὲν ἀδικεῖ ἀλλὰ οὔτε τὸ ξύλον οὔτε μὴν τὸν ἄνθρωπον, κἄν τε

3 Mark. 16, 19 (Luk. 24, 51) — 7 I Kor. 15, 53

V M

7 *ἐν τούτῳ* hinter *φθαρτὸν* getilgt V corr 13 *ὑποδεικνὺ///ς* aus *ὑποδεικνύων* V corr *ὑποδεικνύς* M; lies *ὑποδεικνύοντος*? * 14 *πάσης*] *περὶ*? * 16 *ζωπύρου///* 1 Buchstabe wegradiert V corr 18 † *ἀπαράλλακτον*] lies wohl *ἀσύστατον* * 21 *βραχὺν* V M | *περιωδυνίαν*, *ω* aus *ο* V corr 23 *κα///λιὰν*, *λ* ausradiert V corr 28 *αὐτὸ* *] *αὐτὸν* V M

δάκοι, ἀλλὰ πρὸς ὀδύνην ὀλίγην· οὐδὲν δὲ ἀδικεῖ μάλιστα τὴν πέτραν, 5
ἀλλὰ τὸ μὲν κέντρον ἀπόλλυσι καὶ οὕτω φθείρεται, ἡ δὲ πέτρα οὐδὲν
ἀδικηθήσεται ὑπὸ τοῦ τοιούτου. οὕτω καὶ αὕτη ἡ σφηκιώδης ζω- 6
πύρου δίκην μικρὰν ἔχουσα τὴν περιωδυνίαν ἀνατραπήσεται, τῇ πέτρᾳ
5 *συντυχοῦσα τουτέστιν τῇ ἀληθείᾳ καὶ τὸ κέντρον ἀπολέσασα. ταύ-* 7
την δὲ διελθὼν ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν βαδιοῦμαι, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ
ἐλπίδα πιστεύων ὅτι τὸ ἐπάγγελμα ἐν θεῷ πληρωθήσεται. | P388

Κατὰ Σευηριανῶν $\overline{\kappa\varepsilon}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\mu\varepsilon}$.

1. *Τούτων καθεξῆς ⟨Σευῆρος⟩ ἕπεται, ἤτοι σύγχρονος ἤτοι περὶ* 1, 1
10 *τὸν χρόνον *· οὐκ ἔχω γὰρ περὶ τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἀσφαλῶς λέγειν,*
πλὴν σύνεγγυς ἀλλήλων ἦσαν. ὅμως δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διηγή-
σομαι.

Σευῆρός τις ἀνέστη, ἐξ οὗπερ οἱ Σευηριανοὶ καλούμενοι, καθεξῆς 2
συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Ἀπελλῇ. τὰ δὲ παρ' αὐτῷ μυθολογή-
15 *ματα ταῦτά ἐστιν ἅτινα μέλλω λέγειν. βούλεται δὲ καὶ αὐτὸς* 3
ἀρχαῖς τε καὶ ἐξουσίαις προσάπτειν τὴν καθ' ἡμᾶς κτίσιν, εἶναί τε ἐν
ἀκατονομάστῳ τινὶ ἀνωτάτῳ τε οὐρανῷ καὶ αἰῶνι ἀγαθόν τινα
θεόν. τὸν δὲ διάβολον υἱὸν εἶναι φάσκει τοῦ μεγάλου ἄρχοντος 4
τῆς τῶν ἐξουσιῶν τάξεως, ᾧ ὄνομα | τίθεται πῇ μὲν Ἰαλδαβαώθ, πῇ D408
20 *δὲ Σαβαώθ· τοῦτον δὲ γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι ὄφιν. ἀπὸ δὲ τῆς* 5

9ff Severus und die Severianer sonst nur noch bei Eusebius h. e. IV 29, 4ff; S. 390, 21ff Schwartz (und nach ihm bei Theodoret haer. fab. I 21 und Hieronymus de vir. ill. 29) erwähnt; bei Eusebius fehlt jedoch der gnostische Hintergrund völlig — **18ff** der schlangenförmige *διάβολος* als Sohn des Jaldabaoth bei den Ophiten Panarion haer. 37, 4, 4; II 56, 5ff, als Sohn des Sabaoth bei den Archontikern haer. 40, 5, 1ff; II 85, 14ff; vgl. auch Hippolyt bei den Peraten refut. V 17, 2; S. 114, 17ff Wendland *καθέζεται οὖν μέσος τῆς ὕλης καὶ τοῦ Πατρὸς ὁ υἱός, ὁ λόγος, ὁ ὄφις* — **19** zum Schwanken über Jaldabaoth und Sabaoth vgl. auch Panarion haer. 25, 2, 2; I 269, 4f und haer. 26, 10, 3; I 287, 7f — **20ff** vgl. bei den Ophiten Panarion haer. 37, 5, 4; II 57, 7ff

V (bis Z. 4 *ἔχουσα*, dann Blattausfall; daher ersatzweise bis S. 201, 2 *δηλητήρια* U) M

1 *ὀλίγην* aus *ὀλίγον* V corr **3** *σφηκιώδης* + ⟨*αἵρεσις*⟩? * **7** Unterschrift *κατὰ Ἀπελλιανῶν* M **8** Überschrift *κατὰ Σευηριανῶν εἰκοστὴ πέμπτη, ἡ καὶ* $\overline{\mu\varepsilon}$ MU **9** *τούτων* *] *τοῦτον* VM | ⟨*Σευῆρος*⟩ Dind. | *σύγχρονοι* M | *περὶ* *] *παρὰ* MU **10** * ⟨*αὐτῶν γενόμενος*⟩ * **11** *ὅμως* *] *ὡς* MU **14** *Ἀπελλῇ* Corn.] *Ἀπελλιανῷ* MU **15** *δὲ* Öh.] *τε* MU **19f** *πῇ δὲ Σαβαώθ* < M **20** vor *γεννηθέντα* + ⟨*τὸν*⟩? *

ἄνω δυνάμεως καταβεβλῆσθαι εἰς τὴν γῆν καὶ κατεληλυθότα ὀφιείκελον ὄντα εἰς οἶστρον ἐληλακέναι καὶ τῇ γῇ μεμίχθαι ὥσπερ γυναικί. καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὸ σπέρμα ἀποσπερματίσαντος τῆς γονῆς τὴν ἄμπελον βεβλαστηκέναι. διὸ δὴ μυθολογῶν εἰς παράστασιν τῆς 6
5 αὐτῶν ληρῳδίας τὸ ὀφιείκελον τῆς ἀμπέλου περιφερὲς ⟨βούλεται⟩ ἐκτυποῦν, λέγων διὰ τὸ σκαληνὸν τοῦ φυτοῦ εἶναι αὐτὸ ὄφεως δίκην· Ö706 καὶ τὴν μὲν λευκὴν εἶναι ὡς ὄφιν, τὴν δὲ μέλαιναν ὡς δράκοντα. εἶναι δὲ καὶ τοὺς ῥᾶγας τῆς ἀμπέλου ὥσπερ ἰοῦ ῥαθάμιγγας εἴτουν 7 σταγόνας, διὰ τὸ κυκλοειδὲς ἢ τὸ μείουρον καὶ διαμφὲς ἑκάστου ῥω-
10 γὸς στρογγυλώσεως. τὸν δὲ οἶνον ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὄντα 8 τὸν νοῦν θολοῦν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ πῇ μὲν εἰς θέλξιν ἀφροδισίων ἄγειν, πῇ δὲ εἰς οἶστρον ἐγείρειν, ἤδ' αὖ πάλιν ὀργὴν ἐμποιεῖν διὰ τὸ κεπφοῦσθαι τὸ σῶμα ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ οἴνου δυνάμεως καὶ τοῦ ἰοῦ τοῦ προειρημένου δράκοντος. ὅθεν ἀπέχονται οἴνου παντελῶς
15 οἱ τοιοῦτοι.

2. Φάσκουσι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τοῦ Σατανᾶ, καθάπερ καὶ οἱ Ἀρχοντικοὶ τοῦτο ἔφα|σαν. διὸ τοὺς γάμῳ πλησιάζοντας 2, 1 P389 τοῦ Σατανᾶ τὸ ἔργον πληροῦν λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου 2 τὸ μὲν ἥμισυ εἶναι τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ διαβόλου. ἀπ' ὀμφα-
20 λοῦ γὰρ καὶ ἀνωτάτω εἶναι τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως λέγει τὴν πλάσιν, ἀπὸ δὲ ὀμφαλοῦ καὶ κατωτάτω τῆς πονηρᾶς ἐξουσίας τὴν πλάσιν. διόπερ φησὶ πάντα τὰ καθ' ἡδονὴν καὶ οἶστρον καὶ ἐπιθυμίαν ἀπ' 3 ὀμφαλοῦ καὶ κατωτάτω γίνεσθαι. ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αἱρέσεις τοῦτο ἔφασαν εἶναι.

2 vgl. Plutarch de Is. et Os. c. 6; 353B ἐξ ὧν (sc. τῶν πολεμησάντων ποτὲ τοῖς θεοῖς) οἴονται πεσόντων καὶ τῇ γῇ συμμιγέντων ἀμπέλους γενέσθαι· διὸ καὶ τὸ μεθύειν ἔκφρονας ποιεῖν καὶ παραπλῆγας, ἅτε δὴ τῶν προγόνων τοῦ αἵματος ἐμπιπλαμένους, auch Hippolyt über die Sethianer refut. V 19, 13ff; S. 118, 25ff Wendland insbes. S. 120, 8ff Epiphanius bei den Nikolaiten Panarion haer. 25, 5, 3; I 273, 5ff (auch bei den Archontikern haer. 40, 5, 3; II 85, 19ff), dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 103ff — **16ff** nach Panarion haer. 40, 5, 3f; II 85, 19ff haben die Archontiker nur gesagt, daß der Satan sich mit Eva vermischt und aus ihr den Kain und Abel erzeugt hätte

M U

1f ὀφιείκελλον U **3** τὸ σπέρμα Öh.] τοῦ σπέρματος MU **5** αὐτῶν wohl nicht in αὐτοῦ zu ändern, vgl. den Wechsel von λέγει und λέγουσιν in Z. 18 u. 20 | ⟨βούλεται⟩ * **7** μέλαινα U **8** zu τοὺς ῥᾶγας vgl. Usener, der h. Tychon S. 51 **13** κιμφοῦσθαι M κιμπφοῦσθαι U **19** εἶναι τοῦ—ἥμισυ² < M **21** κατωτάτου M

3. Ὅθεν καὶ οὗτος ἁλίσκεται κατὰ πάντα τρόπον τοῖς ἄλλοις 3, 1
ἐπακολουθῶν ἀγύρταις τοῖς τὰ δηλητήρια τῷ | βίῳ κατασκευάσασιν. D409
ἀνατραπήσεται γὰρ ῥαδίως· οὐ γὰρ παμπόλλου ἐπιδεηθήσεται καμάτου
ἡ πρὸς αὐτὸν ἀνατροπή. ὅλον γὰρ τὸ σῶμα συγκεκερασμένον τοῖς 2
5 καλῶς ἐν αὐτῷ γεγονόσιν ἐκ θεοῦ, φημὶ δὲ ὀρέξεσιν οὐ δι' ἀτοπίαν
ἐκ θεοῦ γενομέναις ἀλλὰ διὰ χρῆσιν ἀγαθὴν καὶ ἀναγκαίας χρείας
τάξιν (λέγω δὲ τὸ ὀρέγεσθαι ὕπνου βρωτῶν πόματος ἐνδύσεως καὶ
τῶν ἄλλων πάντων τῶν εἰς τὰ ἴδια καὶ θεῷ εὐάρεστα ἡμῖν συμ-
βαινόντων), ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ὄρεξιν τῆς κατὰ τὸ σῶμα ἐπιθυμίας
10 οὐκ ἄτοπον οὖσαν παραστήσαιμ' ἄν. ἔστιν γὰρ πρὸς παιδοποιίαν ἐν 3
σεμνότητι δοθεῖσα καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα, καθάπερ
τῇ γῇ τὰ σπέρματα εἰς ἐπίχυσιν πλήθους τῶν ὑπὸ θεοῦ κεκτισμένων
καλῶν γεννημάτων, * δέ φημι καὶ ἀκροδρύων, οὕτως καὶ τῇ ἀνθρω-
πότητι εἰς τὸ πληρῶσαι τό »αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώ-
15 σατε τὴν γῆν«.

4. Κέχρηνται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀποκρύφοις τισίν, ὡς καὶ ἀκη- 4, 1
κόαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ταῖς ῥηταῖς βίβλοις, λεξιθηροῦντες ἐκεῖνα
μόνα, ἅτινα κατὰ τὸν νοῦν αὐτῶν παραπλέκοντες ἑτέρως μεταχειρί-
ζονται. οὔτε γὰρ ἡ ἄμπελος ἐκ διαβόλου πεφύτευται οὔτε ἐξ 2
20 ὄφεως ἔσχε τὴν σποράν, ὡς παντί τῳ δῆλόν ἐστι. πῶς γὰρ εἴη
τοῦτο, αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐπιμαρτυροῦντος καὶ λέγοντος ὅτι »οὐ μὴ
πίω [αὐτὸ] ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πίω αὐτὸ
καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν | οὐρανῶν«; καὶ ἐπειδὴ ἡ 3 Ö708
ἀλήθεια τὰς ἑαυτῆς ἀκτῖνας ἀποστίλβουσα εἰς τὸ παντελὲς κατὰ πρό-
25 γνωσιν θεοῦ τῶν ἐπιφερομένων κακῶν εἰς ἔλεγχον προετύπου τοὺς
αὐτῆς λόγους, πανταχοῦ | προεθέσπισε τὸ θεῖον γράμμα τὴν ἀναίρεσιν P390
τῶν μελλόντων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγείρεσθαι· ὡς διαρρήδην αὐτός 4

14 Gen. 1, 28 — **16ff** vgl. Eusebius h. e. IV 29, 5; S. 390, 24ff Schwartz *χρῶνται μὲν οὖν οὗτοι νόμῳ καὶ προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ἰδίως ἑρμηνεύοντες τῶν ἱερῶν τὰ νοήματα γραφῶν· βλασφημοῦντες δὲ Παῦλον τὸν ἀπόστολον ἀθετοῦσιν αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς, μηδὲ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων καταδεχόμενοι* — **21** Matth. 26, 29

M U (bis Z. 2 *δηλητήρια*; von da an V)

4 *συγ*$^{\kappa\varepsilon}_{///}$*κεκρασμένον*, *γ* statt *ν* und das oben drüber gesetzte, überschüssige *κε* V corr **8 f** *συμβαινόντων* *] *συμβαίνοντα* V M **12** *//εκτισμένων*, *κ* wegradiert V corr *κεκτισμένων* M **13** *γενημάτων* V M | * etwa ⟨*βοτανῶν*⟩ * | *δέ* *] *τε* V M **17** *λεξιθηρῶντες* aus *λεξηθηροῦντες* V corr *λεξιθηρῶντες* M **22** [*αὐτὸ*] * | *γενήματος* V M

που ὁ κύριος εἰς ἔλεγχον τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ πεπλανημένου Σευήρου φάσκει, αὐτὸς ἑαυτὸν τὴν ἄμπελον λέγων »ἐγώ | εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ D 410
ἀληθινή«. εἰ δὲ ὅλως ψεκτὸν ἦν τὸ τῆς ἀμπέλου ὄνομα, οὐκ ἂν τοῦ ὀνόματος εἰς ἑαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν ὁμοιότητα. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπό- 5
5 στολοί φασιν ἐν τῇ διατάξει τῇ καλουμένῃ ὅτι »φυτεία θεοῦ καὶ ἀμπελὼν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία«· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος πάλιν ἐν τῷ 6
εὐαγγελίῳ ποιούμενος τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολήν, ὅτι »ἀνήρ τις οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀμπελῶνα καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἔπεμψε ζητῶν καρπὸν καὶ οὐκ ἔδωκαν«, ἀλλὰ καὶ πάλιν »ἀνήρ τις οἰκοδε- 7
10 σπότης ἔχων ἀμπελῶνα ἐξῆλθε ζητῶν ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ περὶ τρίτην ὥραν καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἑνδεκάτην«· ὡς ἐξ ἅπαν- 8
τος τὸ τῆς ἐπιτηδεύσεως σκευώρημα καὶ τούτου τοῦ ἀπατεῶνος πανταχόθεν ἔχειν τὸ τιτρώσκεσθαι λόγῳ τῆς ἀληθείας. κἄν τε γὰρ ἐπιφαίνεται τὸ σκότος φωτὸς μὴ παρόντος, δι' ὀλίγου σπινθῆρος ἡ
15 αὐτοῦ ἀφάντωσις τῆς ἀνατροπῆς γενήσεται. συντόμως δὲ κέχρη- 9
μαι τῇ αἱρέσει διὰ τὸ ἤδη ἐξειπεῖν ὅτι εὐάλωτος ὑπάρχουσα οὐ πολλῆς δεῖται ἐργασίας πρὸς σύστασιν τῆς κατ' αὐτῆς ἀληθείας· μάλιστα δὲ ὅτι τάχα οἶμαι καὶ μηκέτι ἐκ ταύτης ὑπάρχειν τινάς, ἀλλ' ἢ ἄρα σπανίους ἐν τοῖς ἀνωτάτω μέρεσιν.

20 Ἀπὸ ταύτης δὲ παρελθόντες, ὥσπερ σκορπίον δεινὸν καταπατή- 10
σαντες ἀθρόως, τὰς ἑξῆς διασκοπήσωμεν, θεοῦ τὴν δύναμιν ἐπικαλούμενοι εἰς βοήθειαν τοῦ τε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν καὶ τοῦ αὐτὸν ἐμὲ μὴ βλάπτεσθαι, μάλιστα περὶ τῆς τοιαύτης δεινῆς καὶ ὀλετηρίου τῶν δογμάτων μέλλοντα ὑποφαίνειν κακοτροπίας. | D 411

25 *Κατὰ Τατιανῶν κϛ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μϛ.*

1. Τατιανός τις ἀνέστη τούτους διαδεξάμενος ἤτοι κατὰ τοὺς **1, 1**
αὐτῶν χρόνους ὢν ἢ μετ' | αὐτοὺς πάλιν τὴν ἑαυτοῦ τῆς κενοφωνίας P 391

2 Joh. 15, 1 — 5 vgl. Didaskalia 1, 1; S. 2, 5 Funk (S. 1, 5 Flemming-Achelis) — 7 vgl. Matth. 21, 33 ff u. Par. — 9 vgl. Matth. 20, 1 ff — **26 ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 6 ff Wendland X 18; S. 279, 16 Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 Filastrius haer. 48; S. 25, 14 ff Marx Clemens Al. strom. III 81, 1 ff; II 232, 22 ff

V M

7 παραβολήν + ⟨φησίν⟩? * **10** ἐξῆλθε—ἀμπελῶνα[2] < M **11** ἐννάτην M **18** ἢ *] εἰ V M **19** σπανίους *] σπανίως V M **21** διασκοπήσομεν V **24** Unterschrift κατὰ Σευηριανῶν V M **25** Überschrift κατὰ Τατιανῶν εἰκοστὴ ἕκτη ἡ καὶ μϛ V M **27** ὢν ἢ μετ' αὐτοὺς angeflickt V corr

διδασκαλίαν προστησάμενος. καὶ τὰ μὲν πρῶτα, οἷα δὴ ἀπὸ 2
Ἑλλήνων ὁρμώμενος καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων παιδείας ὑπάρχων,
συνακμάζει Ἰουστίνῳ τῷ φιλοσόφῳ, ἀνδρὶ ἁγίῳ καὶ φίλῳ θεοῦ,
τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι. οὗτος | γὰρ 3 Ö716
5 ὁ Ἰουστῖνος Σαμαρείτης ἦν τὸ γένος, εἰς Χριστὸν ⟨δὲ⟩ πεπιστευκὼς
καὶ μεγάλως ἐξασκηθεὶς ἀρετῆς τε βίον ἐνδειξάμενος τὸ τέλος
ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσας τελείου στεφάνου καταξιοῦται ἐπὶ τῆς
Ῥωμαίων ἐπὶ Ῥουστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως, ἐτῶν
τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθεστώσῃ ἡλικίᾳ. τούτῳ ὁ προειρημένος 4
10 Τατιανὸς συνακμάσας τὰ πρῶτα καλῶς φερόμενος καὶ τῇ πίστει
ἐρρωμένος ἐτύγχανεν, ὅσον ἦν σὺν τῷ ἁγίῳ Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι.
ὅτε δὲ ἐτελεύτα Ἰουστῖνος ὁ ἅγιος, ὥσπερ τυφλὸς χειραγωγούμενος 5

Stählin Eusebius—Hieronymus Chronik z. Jahr 172; S. 206, 13 Helm h. e. IV 29, 1 ff; S. 390, 1 ff Schwartz Theodoret haeret. fab. I 20

1 f vgl. Tatian or. c. 42; S. 43, 10 Schwartz *ταῦθ' ὑμῖν, ἄνδρες Ἕλληνες, . . . Τατιανὸς συνέταξα . . ., παιδευθεὶς . . . πρῶτον μὲν τὰ ὑμέτερα* c. 1; S. 2, 9, dazu Eusebius h. e. IV 16, 7; S. 358, 2 ff Schwartz *Τατιανός, ἀνὴρ τὸν πρῶτον αὐτοῦ βίον σοφιστεύσας ἐν τοῖς Ἑλλήνων μαθήμασιν καὶ δόξαν οὐ σμικρὰν ἐν αὐτοῖς ἀπενηνεγμένος* — **3** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *Ἰουστίνου ἀκροατὴς γεγονώς* Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 6 Wendland *γενόμενος μαθητὴς Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *hic Iustini martyris discipulus fuit* Theodoret haeret. fab. I 20 *Τατιανὸς δὲ ὁ Σύρος σοφιστὴς ἐγεγόνει τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ θεσπεσίου Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος ἐγένετο φοιτητής* — **5** zu *Σαμαρείτης* vgl. Justin dial. c. 120 — **8 f** Rusticus, bestätigt durch die Märtyrerakten, vgl. dazu Zahn Forsch. VI 14 A. — *ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως* und *τριάκοντα ἐτῶν ὑπάρχων* ist beides unmöglich: Harnack, altchr. Lit.-Gesch. II 1, 283 möchte die 30 Jahre als Mißverständnis einer Quellenangabe über das christliche Lebensalter Justins, d. h. über die Zeit von der Bekehrung Justins ab, verstehen; eher könnte man, da das *ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως* und *ἐτῶν τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθεστώσῃ ἡλικίᾳ* unter sich zusammenpaßt, vermuten, daß die Angabe sich ursprünglich auf das Lebensalter bezog, in dem Justin zum Christentum übertrat — **10 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *ἐφόσον μὲν συνῆν ἐκείνῳ οὐδὲν ἐξέφηνε τοιοῦτον· μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου μαρτυρίαν ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *post hunc diversa sentire coepit* Theodoret haeret. fab. I 20 *μετὰ δὲ τὴν τοῦ διδασκάλου τελείωσιν ἐπόθησε γενέσθαι προστάτης αἱρέσεως*

V M

2 *ὑπάρχων*] *μετέχων*? * **4** *τῷ . . . πεπιστευκότι* aus *τοῦ . . . πεπιστευκότος* V corr *τοῦ . . . πεπιστευκότος* M **5** *ὁ* nachgetragen V corr | ⟨*δὲ*⟩ * Klosterm. **8** *Ῥωστικοῦ* V

⟨ὃς⟩ ὑπὸ τοῦ χειραγωγοῦ καταλειφθείη καὶ καταλειφθεὶς ἐπὶ κρημνὸν ἑαυτὸν ἐκδοὺς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τύφλωσιν καταφέρεται ἀνεπισχέτως, ἕως εἰς θάνατον κατενεχθείη, οὕτω καὶ αὐτός.

Καὶ ἦν μὲν Σύρος τὸ γένος, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα γνῶσις περι- 6
5 έχει· τὸ δὲ αὐτοῦ διδασκαλεῖον προεστήσατο ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν, ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος. ἀπὸ Ῥώμης γὰρ μετὰ τὴν τοῦ 7 ἁγίου Ἰουστίνου τελείωσιν διελθὼν ἐπὶ τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη καὶ ἐκεῖσε διατρίβων, κακῇ διανοίᾳ περιπεσὼν αἰῶνάς τινας κατὰ τοὺς
10 μύθους Οὐαλεντίνου καὶ ἀρχάς τινας καὶ προβολὰς καὶ αὐτὸς εἰσηγήσατο. τὸ δὲ | πλεῖστον τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος ἀπὸ Ἀντιοχείας τῆς 8 D412 πρὸς Δάφνην καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Κιλίκων μέρη, ἐπὶ πλεῖον δὲ ἐν τῇ Πισιδίᾳ ἐκράτυνεν· ἀπὸ τούτου γὰρ κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἐγκρατῖται λεγόμενοι τοῦ ἰοῦ μετεσχηκότες ὑπάρχουσι. λέγεται δὲ τὸ διὰ 9

4 Σύρος (oben S. 4, 9 hieß es ἀπὸ Μεσοποταμίας), ebenso Clemens Al. strom. III 81, 1; II 232, 22 Stählin Theodoret haer. fab. I 20, dazu Zahn, Forsch. II 294; Tatian selbst nennt sich or. 42 γεννηθεὶς ... ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ — 5 zu διδασκαλεῖον vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey οἰήματι διδασκάλου ἐπαρθεὶς ... ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείου συνεστήσατο; Zahns Auffassung von διδασκαλεῖον (Forsch. I 284 A. 2) = *Lehre* ist schon sprachlich unmöglich — **5—6** ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν nur durch Epiph. überliefert — **6** περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος von Zahn (Forsch. I 282) mit der Angabe des Eusebius zum 12. Jahr des Mark Aurel (Chronik S. 206, 13 Helm *Tatianus haereticus agnoscitur*) zusammengestellt und dadurch Antoninus Pius als Irrtum statt Mark Aurel erwiesen — **9ff** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey αἰῶνάς τινας ἀοράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Οὐαλεντίνου μυθολογήσας, wörtlich ebenso Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 8f Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *totus enim secundum Valentinum sapit*; vgl. Clemens Al. strom. III 92, 1; II 238, 22 von Tatian ὁ δ' ἐκ τῆς Οὐαλεντίνου ἐξεφοίτησε σχολῆς — **11ff** vgl. haer. 47, 1, 3; S. 215, 10, dazu Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel τοιαύτας αἱρέσεις ἡ τῶν Πισιδίων ἔχει καὶ τῶν Ἰσαύρων χώρα, Κιλικία τε καὶ Λυκαονία καὶ πᾶσα Γαλατία, ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἐργῶδες ἀπαγγεῖλαι· Ἐγκρατηταὶ γὰρ καὶ Ἀποτακτῖται καὶ Ἐρημῖται καλοῦνται

V M

1 ⟨ὃς⟩ Öh. | καταλειφείη M **10** καὶ προβολὰς nachgetragen Vcorr

τεσσάρων εὐαγγέλιον ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγενῆσθαι, ὅπερ κατὰ Ἑβραίους τινὲς καλοῦσι.

2. *Τὰ αὐτὰ δὲ ταῖς παλαιαῖς αἱρέσεσι καὶ οὗτος δογματίζει. καὶ* 2, 1
πρῶτον μὲν φάσκει μὴ σῴζεσθαι τὸν Ἀδάμ. ἐγκράτειαν δὲ οὗτος
5 *κηρύττει, τὸν δὲ γάμον πορνείαν καὶ φθορὰν ἡγεῖται, φάσκων μηδὲν*
διαλλάττειν πορνείας τὸν γάμον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ εἶναι. ὅθεν ἐν τῷ 2
προσχήματι τῆς | ἐγκρατείας καὶ τοῦ ἐγκρατητικοῦ ἤθους κυβευτικὴν P 392
ἔσχε τὴν ἀγωγήν, ὡς λύκος ἅρπαξ ἐνδυόμενος προβάτου κώδιον καὶ
πλανῶν τῷ προσκαίρῳ προσχήματι τοὺς ἀπατωμένους. μυστηρίοις 3
10 *δὲ ὡσαύτως κέχρηται κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ὕδατι δὲ*
μόνῳ χρώμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις.

1 vgl. Eusebius h. e. IV 29, 6; S. 392, 2 ff Schwartz *ὁ Τατιανὸς συνάφειάν τινα καὶ συναγωγὴν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως τῶν εὐαγγελίων συνθεὶς Τὸ διὰ τεσσάρων τοῦτο προσωνόμασεν, ὃ καὶ παρά τισιν εἰς ἔτι νῦν φέρεται* Theodoret haeret. fab. I 20 *οὗτος καὶ τὸ Διὰ τεσσάρων καλούμενον συντέθεικεν εὐαγγέλιον, τάς τε γενεαλογίας περικόψας καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα γεγεννημένον τὸν κύριον δείκνυσιν,* dazu Zahn Forsch. I 1 ff — Der Titel Hebräerevangelium außer hier nur noch haer. 30, 3, 7; I 337, 11 f von Epiph. erwähnt; die an unserer Stelle vorliegende Verwechslung wird verständlicher, wenn das Diatessaron syrisch abgefaßt war, vgl. Zahn Forsch. I 20 ff — **3 f** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey von den Enkratiten *ἀντιλέγουσί τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ,* von Tatian *τῇ δὲ τοῦ Ἀδὰμ σωτηρίᾳ παρ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν ποιησάμενος* III 23, 8; II 130 Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 10 Wendland *τὸν δὲ Ἀδὰμ φάσκει μὴ σῴζεσθαι διὰ τὸ ἀρχηγὸν παρακοῆς γεγονέναι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 — **5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *τὸν γάμον τε φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλησίως Μαρκίωνι καὶ Σατορνίνῳ ἀναγορεύσας* ebenso Hippolyt refut. VIII 16; S. 236, 9 Wendland Theodoret haer. fab. I 20 Hieronymus adv. Jovin. I 3 u. II 16; Migne 23, 212 B u. 309 D; dazu die Anführung aus *περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ* bei Clemens Al. strom. III 81, 1 f; II 232, 24 ff Stählin — **8** vgl. Matth. 7, 15 — **9** zum Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; III 353, 11; außerdem Theodoret haeret. fab. I 20 *τοῦτον ἔχουσιν ἀρχηγὸν οἱ λεγόμενοι Ὑδροπαραστάται καὶ Ἐγκρατῖται· Ὑδροπαραστάται δὲ ὀνομάζονται, ὡς ὕδωρ ἀντὶ οἴνου προσφέροντες, Ἐγκρατῖται δέ, ὡς μήτε οἶνον πίνοντες μήτε τῶν ἐμψύχων μεταλαμβάνοντες* und Hieronymus zu Amos 2, 12; Migne 25, 1010 C *de hoc loco haeresim suam Tatianus Encratitarum princeps struere nititur, vinum asserens non bibendum*

V M

5 *φάσκων, ων* auf Rasur V corr **6** *διαλλάττειν* U] *διαλλάττων* V M **9** *προ///σχήματι, σ* ausradiert V corr

Ψεύδεται δὲ καὶ οὗτος κατὰ πάντα τρόπον, ἀσύστατον ἔχων τὸ 4
κήρυγμα (ἤδη δὲ καὶ οὗτος κατασβεσθεὶς οἶμαι ἔληξε καὶ τὸ αὐτοῦ
διδασκαλεῖον). πόθεν γὰρ οὐκ ἐλεγχθήσεται ὁ τοιοῦτος; πρῶτον 5
μὲν γὰρ κατὰ τὰ ἄνω ἡμῖν προδεδηλωμένα καὶ πρὸς τὰς οὕτω φασ-
5 κούσας αἱρέσεις *, ὅτι ἀδύνατον εἶναι πολλὰς ἀρχὰς γεννητικὰς τῶν
κατὰ διαδοχὴν γεννωμένων. αἱ γὰρ οὖσαι πολλαὶ καὶ μία, ⟨ἅτε⟩ ἐκ 6
τῆς μιᾶς ὑπάρχουσαι [ἐκ] τῆς οὔσης [μιᾶς τῆς] αἰτίας τῶν | πασῶν, Ö712
εὑρεθήσονται· καὶ οὐκέτι πολλαὶ ἀρχαὶ ἀλλ' ἢ μία ἡ τούτων αἰτία
γεγονυῖα. καὶ ἀναχθήσεται τὰ πάντα εἰς τὴν μίαν μοναρχίαν καὶ
10 διέπεσεν ἡ τοῦ τοιούτου πιθανολογία * καὶ οὐκ ἀλήθεια, οὐδὲ τὴν
πιθανολογίαν δυναμένη ἔχειν. μωρὸν γὰρ τὸ ὅλον κήρυγμα. καὶ 7
εἰ ὁ Ἀδὰμ οὐ σῴζεται, τὸ φύραμα, οὐδέ τι ⟨τῶν ἀπὸ⟩ τοῦ φυράμα-
τος σῴζεται. εἰ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος | καὶ ἐξ ἀθίκτου γῆς γενόμενος D413
σωτηρίας οὐ μεθέξει, πῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένα ἕξει σωτηρίαν;
15 3. Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὑρεθήσεται καθ' ἑαυτοῦ λέγων. φάσκει 3, 1
γὰρ τὸν γάμον εἶναι οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ πορνείαν εἶναι αὐτὸν
καὶ μύσος· καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ γάμου ὑπάρχοντα καὶ ἐκ γυναικὸς γεγεν-
νημένον καὶ ἐκ σπορᾶς ἀνδρὸς ἡγεῖται σῴζεσθαι. ἄρα οὖν πάλιν 2
ἀνέλυσε τὴν αὐτοῦ κατὰ τοῦ γάμου βλασφημίαν. εἰ γὰρ οὗτος ἐκ
20 γάμου ὑπάρχων σωτηρίαν ἕξει, ἄρα οὐ βδέλυγμα ὁ γάμος, ὁ γεννῶν
τοὺς τῆς σωτηρίας μετέχοντας, οἵῳ δ' ἂν θέλοι τρόπῳ λέγειν. εἰ 3
δὲ συσταίη ὁ κατ' αὐτὸν λόγος ὅτι ἀθέμιτός ἐστιν ὁ γάμος, ἄρα μᾶλ-
λον ὁ Ἀδὰμ σωθήσεται, μὴ ἀπὸ γάμου ὁρμώμενος, ἀλλὰ ἐν χειρὶ
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος πεπλασμένος κατὰ τὸ εἰρημέ-
25 νον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν ὅτι »ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. πῶς δὲ οὐ σῴ- 4
ζεται ὁ Ἀδὰμ ὁ παρὰ σοὶ ἀπελπιζόμενος, | ὁπότε αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν P393
Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον νεκροὺς μετὰ τὴν τελευτὴν
ἐγείρει ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, ὡς τὸν Λάζαρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας

11f vgl. Röm. 11, 16 — **12** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *quasi non si rami salvi fiunt, et radix salva sit* — **25** Gen. 1, 26 — **29f** vgl. Joh. 11, 17ff Luc. 7, 11ff Matth. 9, 23ff

V M

2 ἔληξε aus ἐλήλεγκται V corr **5** * etwa ⟨ῥηθέντα καὶ πρὸς τοῦτον ῥη-τέον⟩ * | γεννητικὰς aus γεννικὰς V corr **6** γεννομένων M **6—7** ⟨ἅτε⟩ . . . [ἐκ] . . . [μιᾶς τῆς] * **7** πασῶν Öh.] παθῶν V ἀγαθῶν M **8** ἀλλ' aus ἀλλὰ V corr **10** * etwa ⟨ψεῦδος οὖσα⟩ * | οὔτε M **12** ⟨τῶν ἀπὸ⟩ * vgl. S. 207, 20 **14** γεγενημένα V **18** ἀνδρὸς *] ἀνδρῶν V M **19** οὗτος] αὐτὸς? * **20** γά-μου *] γάμων V M **24f** εἰρημένον Corn.] γεγραμμένον V M

καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου; καὶ εἰ αὐτὸς οὐκ ἦν ὁ τὸν 5
Ἀδὰμ πλάσας ἐκ χοὸς ἀπ᾽ ἀρχῆς, πῶς πτύσας χαμαὶ ἐποίησε πηλὸν
καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ τοῦ ἐκ γεννητῆς καὶ
ἐποίησεν αὐτὸν βλέπειν, ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν πλάστην σὺν 6
5 τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τὸ ἐλλιπὲς μέρος ἐν τῷ ἀπὸ
γεννητῆς γεγεννημένῳ τυφλῷ διὰ τοῦ πηλοῦ προστιθεὶς τῷ λείποντι
τόπῳ; διορθώσεως γὰρ ἕνεκεν τοῦ λείποντος μέρους φαίνεται τοῦτο
πεποιηκέναι. εἰ δὲ πάλιν αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ τὸν Ἀδὰμ πλά- 7
σας καὶ αὐτὸς τὸν πρωτόπλαστον ἀπολλύει, τοὺς δὲ ἄλλους σῴζει,
10 ὢ πολλή σου ματαιοφροσύνη, Τατιανέ. ἀδυναμίαν γὰρ | τῷ κυρίῳ 8 D414
κατὰ δύναμιν προσάπτεις τῷ μὴ δυναμένῳ τὸν πρωτόπλαστον αὐτοῦ,
διὰ μίαν παρακοὴν ἐκβεβλημένον τοῦ παραδείσου καὶ παιδείας οὐ τῆς
τυχούσης μετασχόντα, ἐν ἱδρῶτι καὶ καμάτῳ διατετελεκότα καὶ κατέ- Ö714
ναντι τοῦ παραδείσου κατῳκηκότα, ὅπως μνημονεύοι τῆς ἀγαθῆς *, διὰ
15 τῆς εἰς μνήμην μετανοίας σῴζειν· ἢ * δυναμένῳ μέν, μὴ ἐλεοῦντι 9
δέ. δι᾽ ἣν τοίνυν αἰτίαν ἄχρι τῶν καταχθονίων Χριστὸς κατῆλθεν,
τίνι τῷ λόγῳ τὸ τριήμερον κοιμηθεὶς πεπονθὼς ἀνέστη; πῶς δὲ
πληροῦται ⟨τό⟩ »ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ«; ποίων δὲ
ζώντων καὶ νεκρῶν ἀλλ᾽ ἢ τῶν χρῃζόντων τῆς αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω
20 ἐπικουρίας; πῶς δὲ ἔσται τὰ ἀπὸ τοῦ φυράματος ἅγια, εἰ αὐτὸ 10
τὸ φύραμα οὐκ ἔστιν ἅγιον, ὡς καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ἐμφέ-
ρεται; φάσκει γὰρ καὶ περὶ Εὔας ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ὅτι »σωθήσεται
διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ«.

4. Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτων λέγειν, ὡς παντί τῳ σύνεσιν **4, 1**
25 κεκτημένῳ φανήσεται ἡ πρόχειρος βλασφημία καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια
τοῦ Τατιανοῦ καὶ τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ Τατιανῶν καλουμένων. περὶ ὧν 2
συντόμως διεξελθόντες τὰ κατ᾽ αὐτοὺς βλαβερὰ καὶ κωνώπων δίκην

2 vgl. Joh. 9, 6 — **4** vgl. Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 207ff *caeci a germine nati lumina quae nondum dederat cernendo peregit ... ipse novi factor, veteris bonus ipse refector ... quae defuerunt supplens* — **12f** vgl. Gen. 3, 19. 23f — **18** Röm. 14, 9 — **20** vgl. Röm. 11, 16 — **22** I Tim. 2, 15

V M

5 der Satz *καὶ τὸ—τόπῳ* gehört zu *δείξῃ*: er zeigt es, indem er auch das noch Fehlende ergänzt | *ἁγίῳ* am Rande nachgetragen V corr **6** *γενετῆς* V M (anders Z. 4) | *τῷ*] *τὸ* V M **9** *αὐτὸς* * Jül.] *αὐτὸν* V M **10** *ἀφροσύνη* M **14** * etwa ⟨*ἐκεῖσε ζωῆς*⟩ * **15** *εἰς μνήμην*] wohl verderbt, lies etwa *κατὰ μνήμην* oder *εἰς τέλος* * | * etwa ⟨*σκληρότητα τῷ κυρίῳ προσάπτεις*⟩ * | *ἐλεοῦντι* aus *ἐλεῶντι* V corr **17** *τίνι* + ⟨*δὲ*⟩? * **18** ⟨*τό*⟩ * **25** *προ* hinter *φανήσεται* ausradiert V corr

δήγματα, ἐλαίου ἰκμάδα τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας τοῖς δεδηγμένοις
ὑπὸ τῶν Τατιανοῦ λόγων ἐπιθέμενοι ἰασόμεθα διὰ τῆς τοῦ κυρίου P394
ἀληθείας καὶ δυνάμεως. αὐτοῦ λέγοντος ὅτι »οὐκ ἦλθον εἰ μὴ διὰ τὸ
πρόβατον τὸ πεπλανημένον οἴκου Ἰσραήλ«. διὸ καὶ ἐν παραβολαῖς 3
5 ἔλεγεν ὅτι ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ. ὃν
δὴ καὶ λῃσταῖς περιπεσεῖν διηγεῖτο, ἵνα δείξῃ τὸ πρόβατον καὶ τὸν
ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβεβηκότα, τὸν ἀπὸ τῆς δόξης τῆς μείζονος εἰς
ἐλάττωσιν κατενεχθέντα καὶ τὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐντολῆς τοῦ ἰδίου
ποιμένος ἀποσπασθέντα καὶ πεπλανημένον. ὅθεν καὶ | τὸν ἅγιον 4 D415
10 Ἀδὰμ τὸν πατέρα ⟨ἡμῶν⟩ ἐν ζῶσι πεπιστεύκαμεν· δι' ὃν καὶ τοὺς
ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας Χριστὸς ἦλθεν, τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γι-
νώσκουσι καὶ μὴ πλανηθεῖσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἕνεκεν δὲ
σφαλμάτων ἐν Ἅιδῃ κατεσχημένοις ἀμνηστίαν χαρίσασθαι, τοῖς μὲν
ἔτι ἐν κόσμῳ διὰ μετανοίας, τοῖς δὲ ἐν Ἅιδῃ δι' ἐλέους καὶ σωτηρίας.
15 5. Διὸ καὶ θαυμάσαι ἔστι τὸν εἰδότα, ὡς καὶ ἐν βίβλοις ηὑρήκα- 5, 1
μεν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἐσταυρῶσθαι.
οὐκ ἄλλῃ που ἀλλ' ἢ ἔνθα ἔκειτο τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα. ἐξελθὼν γὰρ 2
ἐκ τοῦ παραδείσου καὶ κατῳκηκὼς κατέναντι αὐτοῦ πολλῷ τῷ χρόνῳ
καὶ διὰ πολλῶν τῶν ἡμερῶν διελθὼν ὕστερον ἦλθε καὶ ἐν τῷ τόπῳ

3 Matth. 15, 24 — **5** vgl. Luk. 10, 30ff — **16ff** zur Legende von Adams Grab auf Golgatha vgl. Origenes comment. ser. in Matth. c. 126; V 43 Lommatzsch *venit ad me traditio quaedam talis, quod corpus Adami primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus* Ps. Athanasius de pass. et cruce dom. c. 12; Migne 28, 208 A Ps. Basilius in Jes. c. 141; Migne 30, 348 C Chrysostomus hom. 85 in Joh.; Migne 59, 459 Nonnus in Joh. 19; Migne 43, 901 B Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 160 *qua die quove loco cecidit clarissimus Adam* (sc. ist Christus gestorben) 196ff *Golgatha locus est, capitis calvaria quondam . . . hic medium terrae est . . . os magnum hic veteres nostri docuere repertum, hic hominem primum suscepimus esse sepultum* Hieronymus Onomasticon S. 7, 14 Klostermann *licet eum* (Adam) *quidam conditum in loco Calvariae suspicentur* in Matth. 27, 35; Migne 26, 209 B in Ephes. 5, 14; Migne 26, 526 A ep. 46, 3, 2; S. 332, 1ff Hilberg *in hac urbe, immo in hoc tunc loco et habitasse dicitur et mortuus esse Adam. unde et locus in quo crucifixus est dominus noster Calvaria appellatur, scilicet quod ibidem sit antiqui hominis calvaria condita* Ambrosius in Lucam X 114; S. 498, 11 f Schenkl; weiteres bei J. Gretser de cruce Christi I 52ff

V M

5 ὃν auf Rasur V corr **6** τὸ πρόβατον + ⟨τὸ πεπλανημένον⟩? * **10** ⟨ἡμῶν⟩ * | δι' ὃν U] δι' ὧν V M **13** ἀμνησίαν V M **15** εὑρήκαμεν M

τούτῳ. Ἱεροσολύμων δέ φημι, τὸ χρεὼν ἀποδεδωκὼς καὶ] ἐκεῖσε
ἐτάφη ἐν τῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ. 3 *ὅθεν εἰκότως τὸ ἐπώνυμον ὁ*
τόπος ἔσχε, Κρανίου ἑρμηνευόμενος τόπος, ἧς ὀνομασίας τὸ σχῆμα
τοῦ τόπου ἐμφέρειάν τινα οὐχ ὑποδείκνυσιν. 4 *οὔτε γὰρ ἐν ἄκρᾳ τινὶ*
5 *κεῖται, ἵνα | κρανίον τοῦτο ἑρμηνεύηται, ὡς ⟨ὃ⟩ ἐπὶ σώματος κεφαλῆς* Ö716
τόπος λέγεται, οὔτε ⟨ἐπὶ⟩ σκοπιᾶς. 5 *καὶ γὰρ οὔτε ἐν ὕψει κεῖται παρὰ*
τοὺς ἄλλους τόπους· ἄντικρυς γάρ ἐστι τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ὄρος ὑψη-
λότερον καὶ ἀπὸ σημείων ὀκτὼ ἡ Γαβαὼν ὑψηλοτάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ
ἄκρα ἡ ποτὲ ὑπάρχουσα ἐν Σιών, νῦν δὲ τμηθεῖσα, καὶ αὐτὴ ὑψηλο-
10 *τέρα ὑπῆρχεν τοῦ τόπου.* 6 *πόθεν οὖν ἡ ἐπωνυμία τοῦ Κρανίου, ἀλλ'*
ἐπειδὴ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἐκεῖ τὸ κρανίον ηὕρηται καὶ
ἐκεῖ τὸ λείψανον ἐναπέκειτο, τούτου ἕνεκα Κρανίου τόπος ἐπεκέκλη-
το· 7 *ἐφ' οὗ σταυρωθεὶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ*
ῥεύσαντος ἀπ' αὐτοῦ ὕδατος καὶ αἵματος διὰ τῆς νυχθείσης αὐτοῦ
15 *πλευρᾶς αἰνιγματωδῶς ἔδειξε τὴν ἡμῶν σωτηρίαν,* P395 8 *ἀπὸ τῆς ἀρχῆς*
τοῦ φυράματος ἀρξάμενος ῥαντίζειν τὰ λείψανα τοῦ προπάτορος, ἵνα
καὶ ἡμῖν | ὑποδείξῃ τὸν ῥαντισμὸν τοῦ αὐτοῦ αἵματος, εἰς κάθαρσιν D416
τῆς ἡμῶν κοινώσεως καὶ ψυχῆς μετανοούσης καὶ εἰς ὑπόδειγμα φυ-
ράσεως καὶ καθαρμοῦ ῥύπου τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων γενόμενον,
20 *τὸ ἐκχυθὲν ὕδωρ ἐπὶ τὸν ὑποκείμενον τῷ τόπῳ καὶ τεθαμμένον εἰς*
ἐλπίδα αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων. 9 *διὸ καὶ*
ἐνταῦθα ἐπληροῦτο τὸ εἰρημένον »ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ
τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«. εἰ γὰρ καὶ περὶ ἡμῶν
λέγει τῶν νενεκρωμένων τοῖς ἔργοις καὶ τῶν καθευδόντων ἐν βάθει
25 *ὕπνου τῆς ἀγνωσίας, ἀλλ' οὖν γε ἐκεῖθεν ἡ ἀρχὴ τῆς αἰνίξεως **
περιέχει τὸν τρόπον. 10 *καὶ οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀργῶς· »ἀνέστη«, γάρ φησι,*

13 ff vgl. Ps. Tertullian carm. adv. Marc. II 201 ff *hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit, pulvis Adae ut possit veteris cum sanguine Christi commixtus stillantis aquae virtute levari* Hieronymus ep. 46, 3, 2; S. 332, 5 ff Hilberg *ut secundus Adam et sanguis Christi de cruce stillans primi Adam et iacentis propagatoris peccata dilueret et tunc sermo ille apostoli conpleretur* (Ephes. 5, 14) — **14** vgl. Joh. 19, 34 — **17** vgl. I Petri 1, 2 — **22** Eph. 5, 14 (dieselbe Stelle bei Hieronymus angeführt, vgl. zu Z. 13 ff) — **23 ff** vgl. haer. 42, 12, 3 refut. 37 d; S. 180, 15 ff — **26 ff** Matth. 27, 52 f

V M

1 *τούτω* am Rande nachgetragen Vcorr | *δέ* auf Rasur Vcorr | [*καί*] * **2** *ἐπόνυμον* M **3** *ἧς*] *ἣ* M **5** ⟨*ὁ*⟩ * | *κεφαλὴ* aus *κεφαλῆς* Vcorr *κεφαλὴ* M **6** ⟨*ἐπὶ*⟩ * **11** *εὕρηται* M **14** *διὰ*] *ἐκ*? * **17** *καὶ ἡμῖν* am Rande nachgetragen Vcorr **25** * etwa ⟨*γέγονεν. καὶ γὰρ τῆς ἀναστάσεως*⟩ *

»πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων«, ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον. »καὶ εἰσῆλθον σὺν αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν« καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνέστησαν ψυχαὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ σώματα φύσει τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ τὰ ἑξῆς.

5 Πανταχόθεν τοίνυν ἀποκρουσάμενοι τοῦ κώνωπος τούτου τὰ 11 δήγματα δι' ἐλαίου τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ κυρίου ἡμῶν ἐνδημίας καὶ φωτὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὰς ἑξῆς κατὰ τὸ εἰωθὸς πάλιν προσελθεῖν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

V M

5 ἀποκρουσάμενοι *] ἀποκρουσάμενος V M 8 πάλιν über der Linie nachgetragen Vcorr | προ///ελθεῖν, σ ausradiert Vcorr προσελθεῖν M | σπευδάσωμεν V

D 419 Ö 2 P 396

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τούτῳ τοῦ | δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις $\overline{\iota\eta}$·

$\overline{\mu\zeta}$. Ἐγκρατῖται, οἱ ἀπόσπασμα τυγχάνοντες Τατιανοῦ, τὸν γάμον 5 ἀποβάλλοντες, τοῦ Σατανᾶ φάσκοντες τοῦτον εἶναι, πᾶσαν δὲ ἀπαγορεύοντες ἐμψυχοφαγίαν.

$\overline{\mu\eta}$. Κατὰ Φρύγας, οἱ καὶ Μοντανισταὶ καὶ Τασκοδρουγῖται, οἵτινες παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην δέχονται, ἑτέρους δὲ προφήτας παρεισφέρουσι μετὰ τοὺς προφήτας, Μοντανόν τινα αὐχοῦντες καὶ Πρίσ- 10 κιλλαν.

$\overline{\mu\vartheta}$. Πεπουζιανοί, οἱ καὶ Κυϊντιλλιανοί, οἷς συνάπτονται Ἀρτο- 1 τυρῖται, ἐκ τούτων μέν εἰσι τῶν κατὰ Φρύγας, ἕτερα δὲ παρ' ἐκείνους δογματίζουσι, Πέπουζάν τινα πόλιν ἔρημον ἀνὰ μέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Φρυγίας ἐκθειάζοντες καὶ δὴ ταύτην Ἱερουσα- 15 λὴμ ἡγούμενοι (ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα), γυναιξί τε ἀποδιδόντες τὸ ἄρχειν τε καὶ ἱερατεύειν. μυοῦνται δέ τινα | παῖδα κατακεντῶν- 2 D 420 τες νέον. καὶ δὴ τῇ Κυϊντίλλῃ ἢ καὶ Πρισκίλλῃ Χριστὸν ἐκεῖσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκεκαλύφθαι ἐν ἰδέᾳ θηλείας μυθολογοῦσι. κέχρηνται 3 δὲ ὡσαύτως παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον με- 20 ταποιούμενοι.

$\bar{\nu}$. Τεσσαρεσκαιδεκατῖται, οἱ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὸ Πάσχα ἐκτελοῦντες, ἐν ὁποίᾳ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ ἡ τῆς σελήνης τεσσαρεσκαι-

M U anaceph. (über die Nebenzeugen vgl. zu S. 1, 1)

2 ἀπαρχὴν M **5** ἀποβάλλονται U **7** κατὰ Φρυγαστῶν καὶ Μοντανιστῶν MU anaceph. | Τασκοδρουτατῶν M τὰ σκοδρουγιτῶν U **8** νέαν] καινὴν anaceph. **9 f** Πρίσκιλλαν + καὶ Μαξίμιλλαν U, vgl. die ähnlichen Zusätze von U S. 213, 23 u. 214, 5 **11** Κυντιλλιανοί M **13** δογματίζοντες anaceph. **14** καὶ Φρυγίας < MU **15** ἔστιν δὲ—Πέπουζα < U | τε] δὲ U | **17** ἢ καὶ Πρισκίλλῃ < U καὶ² < M **18** μυθοποιοῦνται U **19** καινῇ] νέα M **19 f** μεταποιοῦντες anaceph. **22** ἐμπέσοι M | ἡ] τε M

δεκάτῃ, ἤτοι ἐν σαββάτῳ ἤτοι ἐν κυριακῇ, ἐκείνην τε νηστεύοντες
καὶ ἅμα ἀγρυπνοῦντες.

να. Ἄλογοι, ὑφ' ἡμῶν κληθέντες, οἱ τὸ εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ
τὸν ἐν αὐτῷ ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς ἀεὶ θεὸν Λόγον παρεκβάλλοντες,
5 τὸ | εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τὸ κατὰ Ἰωάννην μὴ δεχόμενοι μήτε τὴν P397
αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. | Ö4

νβ. Ἀδαμιανοί, παρὰ δέ τισιν Ἀδαμίζοντες καλούμενοι, χλεύης ἢ 1
ἀληθείας μᾶλλον τὸ δόγμα ἔχοντες. γυμνοὶ γὰρ ὡς ἐκ μητρὸς ἄνδρες 2
τε καὶ γυναῖκες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται. καὶ οὕτως τὰς ἀναγνώσεις
10 καὶ εὐχὰς καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιτελοῦσι. δῆθεν μονάζοντές τε καὶ ἐγ-
κρατευόμενοι ὄντες καὶ γάμον μὴ δεχόμενοι, τὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν
παράδεισον ἡγούμενοι.

νγ. Σαμψαῖοι, οἱ καὶ Ἐλκεσαῖοι, ἔτι δεῦρο τὴν Ἀραβίαν κατοι- 1
κοῦντες, καθύπερθεν τῆς νεκρᾶς θαλάσσης κειμένην χώραν· οἵτινες
15 ἀπὸ τοῦ Ἠλξαῒ τινὸς ψευδοπροφήτου ἠπατημένοι, οὗ ἔτι δεῦρο ἐκ 2
τοῦ γένους ὑπῆρχον Μαρθοῦς καὶ Μαρθάνα, γυναῖκες δύο προσκυνού-
μεναι ὑπὸ τῆς αἱρέσεως ὡς θεαί, παραπλησίως τοῖς Ἐβιωναίοις τὰ
πάντα ἔχουσιν.

νδ. Θεοδοτιανοί, οἱ ἀπὸ Θεοδότου τοῦ σκυτέως τοῦ ἀπὸ Βυζαν-
20 τίου. οὗτος ἐν παιδείᾳ Ἑλληνικῇ γέγονεν ἄκρος, ἅμα δὲ ἄλλοις ὢν
ἐν ἡμέραις τοῦ τότε διωγμοῦ μόνος ἐκπεσὼν καὶ ἐκείνων μαρτυρη-
σάντων διὰ τὸ | ὀνειδίζεσθαι ἐπινοήσας ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν D421
Χριστόν, ἵνα μὴ ὑπὸ ἔγκλημα γένηται θεὸν ἀρνησάμενος, οὕτως
ἐδίδαξεν.

25 νε. Μελχισεδεκιανοί, οἱ τὸν Μελχισεδὲκ γεραίροντες, τινὰ δύναμιν
αὐτὸν φάσκοντες καὶ μὴ ἄνθρωπον ψιλὸν καὶ εἰς τὸ τούτου ὄνομα
πάντα ἀνάγειν τε καὶ λέγειν τετολμηκότες.

νς. Βαρδησιανισταί. Βαρδησιάνης οὗτος ἐκ τῆς Μεσοποταμίας
ὡρμᾶτο, τὰ πρῶτα μὲν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὑπάρχων καὶ ἐν σοφίᾳ

M U anaceph.

1 ἤτοι²] ἢ anaceph. 2 ἅμα < U | ἀγρυπνοῦντες + ἑορτάζουσιν U 3 ἀφ' MU 4 ἐν αὐτῷ + ⟨κηρυχθέντα⟩? * 7 παρὰ δέ τισιν] ἀπό τινος U | Ἀδαμίζοντες *] Ἀδὰμ ζῶντος MU anaceph. 11 vor τὴν + οἱ U 13 vor κατοικοῦντες + οἱ U 15 τοῦ < anaceph. | οὗ ἔτι] οὓς τῇ M 16 ὑπῆρχον *] ὑπῆρχεν M anaceph. ὡρμᾶτο U | vor Μαρθάνα + ἡ M | Μαρθάνα *] Μαρθίνη MU anaceph. 17 τῶν Ἐβιωναίων MU 18 ἔχουσιν Jül.] ἔχοντες MU anaceph. 20 ὢν] τισιν U 21 τότε + γενομένου U | καὶ < U 22 ἐπινοῆσαι M ἐπενόησε anaceph. | λέγειν < M | τὸν < M 27 τε καὶ λέγειν < anaceph. 28 Βαρδησιανὸς U

*διαπρέπων, ἐκκλίνας δὲ τῆς ἀληθείας παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογ-
μάτισε, χωρὶς ἐνίων ὀλίγων ⟨περὶ⟩ ὧν διαφέρεται πρὸς Οὐαλεντῖνον.*

νζ. Νοητιανοί. Νόητος οὗτος ἀπὸ Σμύρνης ὑπῆρχε τῆς Ἀσίας. 1
ἐπάρματι δὲ ἐνεχθεὶς σὺν ἄλλοις τισὶν υἱοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδί-
5 *δαξε, τὸν αὐτὸν εἶναι ⟨λέγων⟩ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.*
ἑαυτὸν δὲ ἔλεγεν εἶναι Μωυσέα καὶ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἔλεγεν εἶναι 2
τὸν Ἀαρών.

νη. Οὐαλήσιοι. οὗτοι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, [οἱ] τὴν Βάκαθον κατ- 1
οικοῦντες, μητροκωμίαν Ἀραβίας τῆς Φιλαδελφίας, οἱ τοὺς παρα-
10 *τυγ|χάνοντας καὶ ἐπιξενουμένους παρ' αὐτοῖς εὐνουχίζοντες· οἱ πλείους* P398
δὲ καὶ αὐτῶν εὐνοῦχοι ὑπάρχουσιν ἀποτετμημένοι. τινὰ δὲ ἕτερα 2
διδάσκουσιν αἱρέσεως ἔμπλεα, ἀφανίζοντες ⟨τὰ⟩ τοῦ νόμου καὶ τῶν
προφητῶν καί τινας ἑτέρας αἰσχρουργίας παρεισφέροντες. | Ö6

νθ. Καθαροί, οἱ ἅμα Ναυάτῳ συναφθέντες τῷ Ῥωμαίῳ καὶ τοὺς
15 *διγάμους παντελῶς ἀποβαλλόμενοι καὶ μετάνοιαν μὴ δεχόμενοι.*

*ξ. Ἀγγελικοί. οὗτοι παντελῶς ἐξέλιπον· αὐχοῦντες δὲ ἦσαν ἀγγε-
λικὴν ἔχειν τάξιν ἢ διὰ τὸ ἀγγέλους † προσκεκλῆσθαι.*

ξα. Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί, καὶ αὐτοὶ | *περὶ τὴν Πισι-* D422
δίαν ⟨οἰκοῦντες⟩, μόνον Ἀποτακτικοὺς δεχόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς δὲ
20 *εὐχόμενοι. παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοὺς*
φρονοῦσιν.

*ξβ. Σαβελλιανοί, οἱ τὰ ὅμοια Νοητιανῶν δοξάζοντες, παρὰ τὸ
μὴ τὸν πατέρα πεπονθέναι λέγειν.*

ξγ. Ὠριγενιανοί, τινὸς Ὠριγένους. αἰσχροποιοὶ δὲ οὗτοί εἰσιν, ἀρ-
25 *ρητοποιοῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα φθορᾷ παραδιδόντες.*

M U anaceph.

2 *ὀλίγων* < anaceph. | *⟨περὶ⟩* * 4 *ἐπάρματι*] *ἐν ἅρματι* U 5 *εἶναι* < U | *⟨λέγων⟩* * 6 *τὸν* < anaceph. 7 *τὸν* < M 8 [*οἱ*] Dind., Öh. 9 *οἱ*] *οὗτοι* M 9f *τοὺς παρατυγχάνοντας—παρ' αὐτοῖς* < U 10 *ἐπιξενωμένους* M | *εὐνουχίζοντες*] *ἀποτέμνοντες* U | *οἱ* < M 11 *καὶ* < U 12 *σαφηνίζοντες* U | *⟨τὰ⟩* * 12f *τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας* anaceph. 13 *αἰσχρουργίας ἑτέρας* U 14 *Καθάριοι* M 15 *διγάμους*] *διδαγμοὺς* U 17 † *προσκεκλῆσθαι*] lies wohl *προσκυνεῖν οὕτως ἐπεκλήθησαν* * 18 vor *περὶ* + *οἱ* U 19 *⟨οἰκοῦντες⟩* * | *δὲ* < M 19f *δὲ εὐχόμενοι* < U 20f *ἄλλας* u. nach *φρονοῦσιν* (Z. 21) + *αἱρέσεις* anaceph. 22 *Νοητῶν* M 22f *παρὰ τὸ—λέγειν*] *παρὰ τοῦτο μόνον· λέγουσι γὰρ μὴ πεπονθέναι τὸν πατέρα* anaceph. 23 *λέγειν* *] *λέγοντες* M *λέγοντες* u. + *προφορικὸν καὶ πάλιν ἀναχεόμενον τὸν λόγον* U 25 *καὶ τὰ*] *τὰ δὲ* M

ξδ. Ὠριγενιανοὶ ἄλλοι, Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου τοῦ συν-
τάκτου, οἱ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀποβαλλόμενοι, Χριστὸν δὲ
κτίσμα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰσηγούμενοι, παράδεισόν τε καὶ οὐρα-
νοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀλληγοροῦντες, Χριστοῦ δὲ τὴν βασιλείαν
5 πανθήσεσθαι ληροῦντες.

Αὗται πάλιν αἱ τοῦ δευτέρου βιβλίου, πρώτου δὲ τόμου αἱρέσεις ῑη. | P 399 Ö S

M U anaceph.

1 Ἀδάμαντος anaceph. 1 f εὐτάκτου M συντακτικοῦ anaceph. 4 f Χριστοῦ — ληροῦντες] < M καὶ τέλος ἕξειν τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τολμῶσι λέγειν anaceph. 5 πανθήσεσθαι *] πεπαῦθαι U | ληροῦντες + καὶ ὁμοῦ τοὺς ἀγγέλους πανθήσεσθαι, Χριστὸν δὲ σὺν διαβόλῳ βασιλευθησομένῳ U 6 αὗται + γὰρ U | αἱ τοῦ] αὐτοῦ M

Κατὰ Ἐγκρατιτῶν $\overline{κζ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{μζ}$.

1. Ἐγκρατῖταί τινες οὕτω καλούμενοι τοῦτον τὸν Τατιανὸν διαδέχονται, φύσει ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοι τε καὶ ἠπατημένοι. ἕτερα δὲ παρὰ τοῦτον φρονήσαντες καὶ εἰς μείζονα πάλιν ἐρεσχελίαν ἑαυτοὺς 5 ἐκδεδωκότες. πληθύνουσι δὲ οὗτοι καὶ εἰς δεῦρο ἔν τε τῇ Πισιδίᾳ καὶ ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ οὕτω καλουμένῃ. ἴσως γὰρ κατὰ θεοῦ οἰκονομίαν καὶ οὕτως ἡ πατρὶς τοὔνομα εἴληφε καλεῖσθαι ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τὸ κεκαῦσθαι τοὺς οἰκήτορας ἀπὸ τῆς διαστροφῆς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης πλάνης· πολλαὶ γὰρ αἱρέσεις ἐν | τῷ χώρῳ. 10 εἰσὶ δὲ καὶ ἐν μέρεσι τῆς Ἀσίας καὶ ἐν τῇ Ἰσαύρων καὶ Παμφύλων καὶ Κιλίκων γῇ καὶ ἐν Γαλατίᾳ· ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ⟨κατὰ⟩ μέρος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων τῆς Συρίας, οὐ πάντῃ δέ, * ἡ τοιαύτη αἵρεσις. |

[1, 1] [2] [D 123] [3] [P 400]

Φάσκουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀρχάς τινας εἶναι τήν τε τοῦ διαβόλου [4]

2 ff vgl. zum Ganzen haer. 46 u. 61; für die Darstellung des Epiph. im einzelnen Irenaeus adv. haer. 28, 1; I 220 Harvey Hippolytus refut. VIII 7 u. 20; S. 225, 20ff u. 238, 26ff Wendland Eusebius h. e. IV 28ff; S. 388, 17ff Schwartz; dazu auch Clemens Al. paedag. II 2, 33; I 176, 12f Stählin strom. I 71, 5; II 46, 4 VII 108, 2; III 76, 25 Theodoret haeret. fab. I 20 — **5 ff** über das Verbreitungsgebiet vgl. auch haer. 46, 1, 8; S. 204, 11ff u. Basilius ep. 188. 199. 236; Migne 32, 669A/B 729C 881C (dazu Holl Amphilochius S. 36) Amphilochius Icon. S. 23ff Ficker Amphilochiana cod. Theod. XVI 5, 7. 9. 11. 65 — **14 ff** vgl. Irenaeus I 28, 1; I 220 Harvey *ἀπὸ Σατορνίνου καὶ Μαρκίωνος οἱ καλούμενοι Ἐγκρατεῖς, . . . ἀθετοῦντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ θεοῦ καὶ ἠρέμα κατηγοροῦντες τοῦ ἄρρεν καὶ θῆλυ εἰς γένεσιν ἀνθρώπων πεποιηκότος*; anders Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 26f Wendland *τὰ μὲν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίως καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμολογοῦσι*

M U

1 Überschrift *κατὰ Ἐγκρατιτῶν εἰκοστὴ ἑβδόμη, ἡ καὶ $\overline{μζ}$* M U **2** *τοῦτον*] *οὗτοι*] U **4** *μειζοτέραν* M **5** *πληθοῦσι* M | *τε* < U **6** *λεγομένῃ* U **8** *διὰ τοῦ* M **9** *αἱρέσεις* + ⟨*εἰσιν*⟩? * | *χωρίῳ* U **11** *τῆς*] *τῇ* U | vor *Ῥωμαίων* + *τῶν* U **11 f** ⟨*κατὰ*⟩ * **12** vor *Ἀντιοχέων* + *τῶν* U | *πάντῃ* Pet.] *παντὶ* M U | * etwa ⟨*ἔσπαρται*⟩ *

⟨δύναμιν⟩ ἀντικειμένην πρὸς τὰ τοῦ θεοῦ ποιήματα, [καὶ] μὴ ὑπο-
τασσομένου θεῷ, ἀλλ' ἰσχύοντος καὶ πράττοντος ὡς κατὰ ἰδίαν
ἐξουσίαν καὶ οὐχ ὡς ἐν παρεκτροπῇ γενομένου· οὐ γὰρ κατὰ τὴν
ἐκκλησίαν λέγουσιν, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα.
5 κέχρηνται δὲ γραφαῖς πρωτοτύπως ταῖς λεγομέναις Ἀνδρέου καὶ 5
Ἰωάννου Πράξεσι καὶ Θωμᾶ καὶ ἀποκρύφοις τισὶ καὶ οἷς βούλονται
λόγοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης. τὸν δὲ γάμον σαφῶς τοῦ διαβόλου 6
ὁρίζονται· ἔμψυχα δὲ βδελύσσονται, ἀπαγορεύοντες οὐχ ἕνεκεν ἐγκρα-
τείας οὔτε πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ φόβον καὶ ἰνδαλμὸν τοῦ μὴ κατα-
10 δικασθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἐμψύχων μεταλήψεως. κέχρηνται δὲ καὶ 7
αὐτοὶ μυστηρίοις δι' ὕδατος· οἶνον δὲ ὅλως οὐ μεταλαμβάνουσι, φάσ-
κοντες εἶναι διαβολικὸν καὶ τοὺς πίνοντας | καὶ τοὺς χρωμένους ἀνό- Ö10
μους εἶναι καὶ ἁμαρτάδας. πιστεύουσι δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν, 8
ὡς εἶναι παρὰ τοῖς οὕτω πεπλανημένοις τὰ πάντα μανίας ἔμ-
15 πλεα. καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι καὶ εἰς ἔκπληξιν ἐλθεῖν 9

5ff über Andreas-, Johannes- u. Thomasakten vgl. haer. 61, 1, 5 haer. 63, 2, 1 u. Eusebius h. e. III 25, 6; S. 252, 17 Schwartz Filastrius haer. 88, 6; S. 48, 19 Marx Augustin de serm. dom. in monte I 20, 65; Migne 34, 1263 c. Adimant. 17; CSEL 25 S. 166, 4ff c. Faust. Manich. XXII 79; CSEL 25 S. 681, 11ff XXX 4; ebda S. 751 c. adversar. leg. et prophet. I 20, 39; Migne 42, 626 Innocentius I ep. ad Exsup.; Zahn Gesch. neutest. Kan. II 1, 245 Turibius von Astorga ep. ad Idac. et Cepon. 5; Migne 54, 694 C decret. Gelas. V 2; S. 49, 265ff Dobschütz Photius cod. 114; dazu C. Schmidt, Die alten Petrusakten (TU N.F. IX 1) S. 26ff u. Ficker Amphilochiana S. 35, 14 — **7** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; I 220 Harvey *ἀγαμίαν ἐκήρυξαν* Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29f Wendland *γαμεῖν κωλύοντες* Clemens Al. strom. I 71, 5; II 46, 3 Stählin *οὐ γάμον, οὐ παιδοποιίαν ἴσασιν* Amphilochius Icon. S. 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20 — **8** vgl. Irenaeus adv. haer. I 28, 1; II 220 Harvey *τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ πάντα πεποιηκότι θεῷ* Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29 Wendland *ἀπεχόμενοι ἐμψύχων* Basilius ep. 236, 4; Migne 32, 881 C Amphilochius Icon. S. 38, 11 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20 — **10** Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; I 353, 11 u. Amphilochius Icon. S. 29, 4. 17. 30 Ficker — **11** vgl. Hippolyt refut. VIII 20, 1; S. 238, 29 *ὑδροποτοῦντες* Clemens Al. paed. II 32, 1ff; I 175, 26ff Stählin Basilius ep. 188; Migne 32, 668 B Amphilochius Icon. S. 61, 10 65, 11 Ficker Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel Theodoret haeret. fab. I 20

M U

1 *⟨δύναμιν⟩* * | [*καὶ*] * **1—3** *ὑποτασσομένου . . . ἰσχύοντος . . . πράττοντος . . . γενομένου* *] *ὑποτασσόμενον . . . ἰσχύοντα . . . πράττοντα . . . γενόμενον* M U **3** *παρατροπῇ* M **4** *παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας κηρύγματι* M

τὸν συνετὸν ἄνθρωπον περὶ πάντων ὁτιοῦν ὧν οἱ ἀλλότριοι λέγουσί τε καὶ πράττουσιν, ἀσυστάτως τῶν πάντων παρ' αὐτοῖς λεγομένων τε καὶ γινομένων καὶ μηδεμίαν ἔμφασιν ἀληθείας ἐπιδεχομένων.

2. Εἰ γὰρ κέχρηνται παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, πῶς ἀρχαὶ διάφοροι 2, 1
5 εὑρεθήσονται, τῶν δύο διαθηκῶν συμφωνουσῶν περὶ μιᾶς * θεότητος τὴν γνῶσιν κηρυττουσῶν; εἰ δὲ καὶ νεκρῶν εἴη ἀνάστασις, πῶς 2 ἔτι ὁ σεμνὸς γάμος τοῦ διαβόλου εὑρεθήσεται; ὁπότε θεὸς λέγει | D 424 »αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε«, καὶ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγοντος »ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω« καὶ τοῦ
10 ἀποστόλου φάσκοντος »τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος«. ἀλλὰ 3 ἐλεγχόμενοι βλασφημοῦσι τοῦτον μεθυστὴν καλοῦντες, εἰς ἑαυτῶν δὲ γνώμην καὶ παράστασιν μυθολογίας κατὰ τῶν πινόντων τὸν οἶνον ἐπιλαμβάνονταί τινα θηρολεκτοῦντες καί φασιν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ τοιοῦτον εἶδος εἶναι· »ἔπιε, γάρ φησι, Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου καὶ ἐγυ-
15 μνώθη, καὶ Λώτ, φησί, μεθυσθεὶς θυγατράσιν ἰδίαις κατὰ ἄγνοιαν 4 συνεμίγη καὶ διὰ μέθης γέγονεν ἡ μοσχοποιία· καί φησιν ἡ γραφή· τίνι θόρυβος; τίνι μάχαι; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνι | συντρίμματα P 401 διὰ κενῆς; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; οὐ τῶν χρονιζόντων ἐν οἴνοις, οὐ τῶν ἐξιχνευόντων ποῦ πότοι γίνονται;« καὶ ἄλλα τινὰ 5
20 τοιαῦτα ἐξιχνεύοντες συσσωρεύουσι διὰ τὴν ἑαυτῶν πιθανότητα, οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶν τὸ ἄμετρον πανταχῇ λυπηρὸν καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου ἀπηγορευμένον ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ οἴνῳ τοῦτο 6 εἴποιμ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσῃ ἀπληστίᾳ. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐδίδασκε φάσκων »μὴ βαρυνέσθωσαν, φησίν, ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραι-
25 πάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς« καὶ τό »εἰ ἀπληστότερος εἶ,

8 Gen. 1, 28 — **9** Matth. 19, 6 Mark. 10, 9 — **10** Hebr. 13, 4 — **10f** zu diesem Vorwurf gegen Paulus (wegen I Tim. 5, 23?) vgl. Hieronymus prol. in ep. ad Titum; Migne 26, 356 *Tatianus, Encratitarum patriarches, qui et ipse nonnullas Pauli epistolas repudiavit, hanc vel maxime hoc est ad Titum apostoli pronuntiandam credidit; parvipendens Marcionis et aliorum qui cum eo in hac parte consentiunt assertionem* — **14** vgl. Gen. 9, 21 — **15** vgl. Gen. 19, 31ff — **16** vgl. Ex. 32, 6 — **17ff** Prov. 23, 29f — **24** Luk. 21, 34 — **25f** Prov. 23, 2f

M U

1 ὁτιοῦν < U **3** ἀληθείας] ἀκολουθίας M **5** * etwa ⟨ἀρχῆς καὶ μιᾶς⟩ * **6** vor τὴν γνῶσιν + καὶ U | εἴη hinter δὲ U **9** ἃ U **10** λέγοντος U **10f** ἀλλὰ ἐλεγχόμενοι—καλοῦντες < U **12** καὶ] κατὰ U **14** εἶδος εἶναι] εἶναι τέλος U | ἀπὸ τοῦ οἴνου < M **19f** τοιαῦτα τινὰ U **20** συσσορεύουσι M συσωρεύουσι U | πιθανώτητα M **21** πανταχοῦ U **23** εἴποιμ' ἂν] εἴποιμι M πάσῃ *] πολλῇ MU **24** ὑμῶν φησιν U

μὴ ἐπιθύμει τῶν τοῦ πλουσίου βρωμάτων· ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς
ψευδοῦς«. περισσοτέρως δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος ἀπλήστους καὶ ἀδηφά- 7
γους ἐκκόπτων λαιμάργοις ἐπιθυμίαις ἐπαρώμενος ἔφη »τὰ βρώματα
τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ
5 ταῦτα καταργήσει«. ἀλλὰ καὶ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια δι' ἑψέματος 8
πυροῦ ἀπώλεσεν, ὥς φησιν ἡ γραφή, τὸ αὐτὸ καλοῦσα ἕψεμα πυροῦ
καὶ φακῆς (οἶμαι δὲ τάχα ὅτι οὐκ ἀπὸ πυροῦ τουτέστιν ἀπὸ σίτου
ἦν, ἀλλὰ τάχα ὡς ἤδη ἑψημένον λείψανον φακοῦ καὶ ἔτι ἐπιτεθὲν
πυρὶ τὸ αὖθις πυρωθὲν ἡ γραφὴ ⟨ἕψεμα⟩ πυροῦ διηγήσατο, διὰ D425
10 τὸ ἐπιθερμανθῆναι μετὰ τὸ ψυχρωθῆναι). καὶ ὡς ἐκεῖνος δι' οἶνον 9
ἐγυμνώθη μηδὲν ἀδικηθείς, οὕτως οὗτος μᾶλλον διὰ πεῖναν καὶ
ἀπληστίαν τὰ πρωτοτόκια ἀπολέσας [μᾶλλον] ὑπὲρ τὸν οἶνον ἠδίκη- Ö12
ται. καὶ οὐδὲν ἰσχύει ἐγγὺς τῆς ἀληθείας παραπεποιημένη λέξις οὐδὲ
μυθώδης τις ἐπινενοημένη δραματουργία.

15 3. Σεμνύνονται δὲ δῆθεν ἐγκράτειαν, σφαλερῶς τὰ πάντα ἐργα- 3, 1
ζόμενοι, μέσον γυναικῶν εὑρισκόμενοι καὶ γυναῖκας πανταχόθεν ἀπα-
τῶντες, γυναιξὶ δὲ συνοδεύοντες καὶ συνδιαιτώμενοι καὶ ἐξυπηρετού-
μενοι ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἔξω μὲν τῆς ἀληθείας ὄντες, »μόρφωσιν
μόνον κεκτημένοι, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἠρνημένοι«.
20 οἷον γὰρ ἄν τις ἔργου καταλείψῃ μέρος, τὸ πᾶν πλήρωμα ἀφῆκεν 2
διὰ τοῦ ἑνὸς μέρους τοῦ καταλελειμμένου. ὅθεν τὰ παρ' αὐτοῖς μυ-
στήρια δι' ὕδατος μόνον γίνεται, οὔτε μυστήρια ὄντα, ἀλλὰ κατὰ
μίμησιν τῶν ἀληθινῶν [τὰ] ψευδῆ γινόμενα. ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ 3
ἐλεγχθήσονται ἀπὸ τοῦ εὐθέος τοῦ σωτῆρος λόγου τοῦ λέγοντος »οὐ
25 μὴ πίω | ἀπὸ τοῦ γεννήματος τούτου τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν P402
πίω αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μεθ' ὑμῶν«.

Πάλιν οὖν ταύτην παρωσάμενοι χειρὶ κραταιᾷ τῆς ἀληθείας ὡς 4
κνώδαλον ὀδυνηρὸν ὀδόντων ἀφῃρημένον ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, συνή-
θως τὸν θεὸν τῶν ὅλων ἐπικαλούμενοι ὁδηγόν τε καὶ ἀμυντῆρα τῶν
30 δεινῶν, ἐπίκουρόν τε τῆς φρονήσεως δότην τε ὄντα αὐτὸν τῆς σοφίας,
ἵν' ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τἀληθῆ μανθάνοντες τὰς τῶν ἄλλων * ἀποκα- 5
λύπτειν δυνηθείημεν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδοτον ἰατρικὴν ἐκ

3 I Kor. 6, 13 — **5** vgl. Gen. 25, 30 — **18** II Tim. 3, 5 — **21** Matth. 26, 29

M U

3 ἐκκόπτων] σκώπτων U **8** τάχα ὡς] ταχέως M **9** ⟨ἕψεμα⟩ * **12** [μᾶλλον] * **13** οὔτε M **15** δὲ < M **19** μόνον] δὲ μᾶλλον U **20** ὁποίον U **22** vor οὔτε + καὶ U **23** [τὰ] * | ψεύδη U | ὅθεν < M **24** εὐθοὺς M **25** τού-του < U **27** οὖν *] ὡς MU **28** ἑξῆς] ἔξω M **31** * etwa ⟨μωρολογίας⟩ *

πολλῶν μυρεψικῶν εἰδῶν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας κατασκευάσαι, τοῖς ἤδη πεπληγμένοις εἰς ἴασιν καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἰς θεραπείαν καὶ τοῖς μέλλουσι γινώσκειν ἃ μὴ ᾔδεισαν εἰς | παθῶν προκατάληψιν D426 *καὶ ἡμῖν εἰς σωτηρίαν καὶ θεοῦ μισθὸν ἀφθόνως δωρηθησόμενον.*

5 *Κατὰ τῶν κατὰ Φρύγας ἤτοι Μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ Τασκοδρουγιτῶν κη̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας μη̅.*

1. *Ἀπὸ τούτων ἑτέρα πάλιν αἵρεσις ἀνακύπτει τῶν Φρυγῶν καλουμένη, σύγχρονος γενομένη τούτοις καὶ αὐτοὺς διαδεχομένη. οὗτοι γὰρ γεγόνασι περὶ τὸ ἐννεακαιδέκατον ἔτος Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς* 10 *τοῦ μετὰ Ἀδριανόν, καὶ ὁ Μαρκίων δὲ καὶ οἱ περὶ Τατιανὸν καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ διαδεξάμενοι Ἐγκρατῖται ἐν χρόνοις Ἀδριανοῦ καὶ μετὰ Ἀδριανόν.* 1, 1 2

Οὗτοι γὰρ οἱ κατὰ Φρύγας καλούμενοι δέχονται καὶ αὐτοὶ πᾶσαν γραφὴν παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμοίως 3 Ö14

7ff vgl. mit der Darstellung des Epiph. insbes. Eusebius h. e. V 3. 16–19 Hippolyt refut. VIII 6. 19 X 25f; S. 225, 18ff 238, 4ff 282, 15ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 Filastrius haer. 49; dazu Tertullians montanistische Schriften Didymus de trin. III 41; Migne 39, 984Bff Cyrillus Hieros. cat. 16, 8; Migne 33, 928f Hieronymus ep. 41; weiteres bei Labriolle, les sources de l'histoire du Montanisme 1913 — **8** anders (c. 2, 7; S. 222, 8 u.) haer. 51, 33, 4f; S. 307, 6ff. Zur Verteidigung der an unserer Stelle vorliegenden Angabe vgl. Zahn Forsch. V 29ff Harnack Lit.-Gesch. II 1, 363ff; in Betracht kommt auch das leider nicht unzweideutige Zeugnis der ep. apost. c. 17; S. 58, 1 u. 59, 1 Schmidt (die Weissagung, daß Christus 120 (150) Jahre nach seiner Himmelfahrt wiederkommen werde, könnte einer der Anlässe für das Auftreten des Montanus gewesen sein) — **10ff** zur Zeitangabe für Marcion vgl. Clemens Al. strom. VII 106, 4f; III 75, 13ff Stählin **13ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 19, 1ff; S. 238, 4ff Wendland *ἕτεροι δὲ ... Φρύγες τὸ γένος προληφθέντες ὑπὸ γυναίων ἠπάτηνται, Πρισκίλλης τινὸς καὶ Μαξιμίλλης καλουμένων, ἃς προφήτιδας νομίζουσιν, . . . καί τινα πρὸ αὐτῶν Μοντανὸν ὁμοίως δοξάζουσιν ὡς προφήτην ... οὗτοι τὸν μὲν πατέρα τῶν ὅλων θεὸν καὶ πάντων κτίστην ὁμοίως τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμολογοῦσι καὶ*

M U

5 Überschrift *κατὰ τῶν καταφρύγα*(!) *ἤτοι μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τασκοδρουπτῶν κη̅ ἢ καὶ μη̅* M *κατὰ τῶν φρυγαστῶν εἴτουν μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τὰς κοδρουγειτῶν κη̅ ἢ καὶ μη̅* U **8** *οὗτοι*] *αὐτοὶ* M **10** *τοῦ* < U | *καὶ ὁ Μαρκίων—Τατιανὸν* < M **13** *κατὰ φρύγα* M | *καὶ αὐτοὶ* < M **14** *παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης* *] *παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην* MU

λέγουσι. Μοντανὸν δέ τινα προφήτην αὐχοῦσιν ἔχειν καὶ Πρίσκιλλαν
καὶ Μαξίμιλλαν προφήτιδας· οἷς προσέχοντες τὸν νοῦν ἐξετράπησαν.
περὶ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοίως φρονοῦσι τῇ 4
ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἀπέσχισαν δὲ ἑαυτούς, »προσέχοντες πνεύ-
5 μασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων«, λέγοντες ὅτι »δεῖ ἡμᾶς,
φησί, καὶ τὰ χαρίσματα δέχεσθαι«. καὶ ἡ ἁγία δὲ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία 5
ὁμοίως τὰ χαρίσματα δέχεται, ἀλλὰ τὰ ὄντως χαρίσματα καὶ ἤδη ἐν
ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ διὰ πνεύματος ἁγίου δεδοκιμασμένα παρά τε P403

ὅσα τὸ εὐαγγέλιον περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρεῖ Filastrius haer. 49, 1f; S. 26, 3ff Marx *isti prophetas et legem accipiunt, patrem et filium et spiritum confitentur, carnis resurrectionem expectant, quae et catholica ecclesia praedicat: quosdam autem suos prophetas, id est Montanum nomine et Priscillam et Maximillam adnuntiant*

3 anders Hippolyt refut. VIII 19, 3; S. 238, 18f Wendland *τινὲς δὲ αὐτῶν τῇ τῶν Νοητιανῶν αἱρέσει συντιθέμενοι τὸν πατέρα αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγουσι* X 26; S. 282, 22ff Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *privatam autem blasphemiam illi qui sunt kata Aeschinem hanc habent, qua adiciunt etiam hoc uti dicant Christum ipsum esse filium et patrem* Didymus de trin. III 18. 19. 41; Migne 39, 881B. 889Cf. 984B Hieronymus ep. 41, 3; S. 313, 7ff Hilberg *illi Sabellii dogma sectantes trinitatem in unius personae angustias cogunt.* Beachte für die Frage auch Tertullian adv. Prax. 30 *hic* (sc. filius) *interim acceptum a patre munus effudit, spiritum sanctum, tertium nomen divinitatis et tertium gradum maiestatis, unius praedicatorem monarchiae, sed et οἰκονομίας interpretatorem, si quis sermones novae prophetiae eius admiserit* — **4ff** der Versuch, eine alte Quelle herauszuschälen, der Epiph. von hier ab oder von S. 221, 10ff ab wörtlich gefolgt wäre (so nach Lipsius zuletzt Voigt, eine verschollene Urkunde des antimontanistischen Kampfes. 1891), scheitert schon an der völligen Gleichartigkeit dieses Abschnitts mit anderen „Widerlegungen" bei Epiph. Es ist für Epiph. gerade bezeichnend, daß ihm die Sprüche der Propheten der wichtigste Gegenstand der Bekämpfung sind; vgl. z. B. die Anlage der haer. 54 — **4** I Tim. 4, 1; zur frühzeitigen Anwendung des Wortes auf die Montanisten vgl. Tertullian de ieiun. 2 *et ideo nos esse iam tunc praenotatos in novissimis temporibus abscedentes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus, doctrinis mendaciloquorum inustam habentes conscientiam* — **5** vgl. Tertullian adv. Praxeam 1 *coëgit ... a proposito recipiendorum charismatum concessare* de cor. 1 de fuga 1. 14. de virg. vel. 1 de monog. 1

M U

2 ἐξέτρεψαν M **4** αὐτοὺς M **5** λέγοντες < M **6** δὲ < U | τοῦ < U **7** ἤδη < U | ἐν] τῇ U

προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, φάσκοντος τοῦ 6
ἀποστόλου Ἰωάννου ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὅτι »δοκιμάζετε τὰ πνεύματα,
εἰ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ« καὶ πάλιν δὲ λέγοντος ὅτι »ἠκούσατε ὅτι Ἀντί-
χριστος ἔρχεται καὶ νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν. | ἐξ ἡμῶν D 427
5 ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν
ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα γνωσθῶσιν ὅτι οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. τούτου
χάριν γράφω ὑμῖν, τεκνία« καὶ τὰ ἑξῆς. ἀληθῶς οὖν οὗτοι οὐκ εἰσὶν 7
ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων. ἐξέβησαν γὰρ τῇ αὐτῶν φιλονεικίᾳ, προσανέ-
χοντες καὶ πνεύμασι πλάνης καὶ μυθολογίαις.

10 2. Ἰδοὺ γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἐλέγχονται μὴ δυνάμενοι 2, 1
πληροῦν τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐν φιλονεικίᾳ ὑπισχνούμενα. εἰ γὰρ δεῖ χα-
ρίσματα δέχεσθαι καὶ δεῖ εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, πῶς οὐκέτι
μετὰ Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν καὶ Μαξίμιλλαν ἔχουσι προφήτας;
ἆρα ἤργησεν ἡ χάρις; οὐκ ἀργεῖ δὲ ἡ χάρις ἐν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ· μὴ γέ-
15 νοιτο. εἰ δὲ ἕως τινὸς προεφήτευσαν οἱ προφητεύσαντες καὶ * οὐκέτι 2
προφητεύουσιν, ἄρα οὔτε Πρίσκιλλα οὔτε Μαξίμιλλα προεφήτευσαν,
* μετὰ τὰς προφητείας τὰς διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκ-
κλησίᾳ δοκιμασθείσας. κατὰ δύο οὖν τρόπους ἐλεγχθήσεται ἡ αὐτῶν 3
ἄνοια· ἢ γὰρ δείξωσιν εἶναι προφήτας μετὰ Μαξίμιλλαν, ἵνα μὴ ἀρ-
20 γήσῃ ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη χάρις, ἢ οἱ περὶ Μαξίμιλλαν ψευδοπρο-
φῆται εὑρεθήσονται, μετὰ τὸν ὅρον τῶν προφητικῶν χαρισμάτων
τολμήσαντες οὐκ ἀπὸ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ἀπὸ πλάνης δαιμονίων
ἐνθουσιασθῆναι καὶ φαντασιάσαι τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν.

Καὶ ὅρα πῶς ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ὁ ἔλεγχος 4
25 πρὸς αὐτοὺς ῥηθήσεται. φάσκει γὰρ ἡ λεγομένη παρ' αὐτοῖς Μαξί-

2 I Joh. 4, 1 — **3** I Joh. 2, 18ff — **8f** vgl. I Tim. 4, 1 — **11** vgl. den Anonymus bei Eusebius h. e. V 17, 4; S. 470, 21ff Schwartz τοὺς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο, δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι τεσσαρεσκαιδέκατον ἤδη που τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμίλλης τελευτῆς

M U

3 τοῦ < U | καὶ < U **5** ἐξεληλυθον U **7** οὗτοι] ὅτι U **8** τῇ] ἐξ M **9** μυθολογίας U **11** ὑπ' αὐτῶν] ἑαυτῶν U **14** δὲ < M | ἁγίαις ἐκκλησίαις M **15** ἐπροφήτευσαν M | * etwa ⟨ἀπὸ τότε⟩ *; gemeint ist: von der apostolischen Zeit an, vgl. Z. 17f **16** ἄρα] ἀλλὰ U | ἐπροφήτευσαν M **17** * ⟨αἱ προφητεύσασαι⟩ * **22** ἀπὸ[1] + τοῦ U | δαιμόνων U **23** φαντᾶσαι U **24** ὅρα πῶς *] ὅπως MU **25** παρ' αὐτοῖς λεγομένη U

μιλλα ἡ προφῆτις ὅτι. φησί »μετ' ἐμὲ προφήτης οὐκέτι ἔσται, ἀλλὰ συντέλεια«. ἰδοὺ δὲ ἐκ πανταχόθεν φαίνεται τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ τὰ 5 πνεύματα τῆς πλάνης· ὅσα γὰρ οἱ προφῆται εἰρήκασι καὶ μετὰ συνέσεως παρακολουθοῦντες ἐφθέγγοντο, καὶ ἐτελέσθη τὰ παρ' αὐτῶν
5 εἰρημένα καὶ ἔτι | πληροῦται. αὕτη δὲ εἶπε μετ' αὐτὴν εἶναι συντέ- 6 Ö16 λειαν, | καὶ οὔπω συνετελέσθη, μάλιστα τοσούτων βασιλέων γενομέ- D428 νων καὶ τοσούτου χρόνου ὑπερβεβηκότος. | ἔτη γάρ εἰσιν ἔκτοτε 7 P404 πλείω ἐλάσσω διακόσια † ἐνενήκοντα ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος καὶ ⟨ὀγδόου⟩ Γρατιανοῦ
10 βασιλείας, καὶ οὔπω ἡ συντέλεια κατὰ τὴν αὐχήσασαν ἑαυτὴν προφήτιδα, μὴ γνοῦσαν μηδὲ τὴν ἡμέραν τῆς αὐτῆς τελευτῆς. καὶ ἰδεῖν 8 ἔστι πῶς πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσαντες, ὅτι οὐκ ἐν εὐσταθείᾳ τινὶ λόγου μεμενήκασιν, ἀλλ' ὡς νήπιοι ὑπὸ τοῦ ἀεὶ πλανῶντος ὄφεως παραπεπλεγμένοι εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς
15 ἐκδεδώκασι καὶ εἰς τὸ γενέσθαι κατάβρωμα τοῦ λύκου ἔξω τῆς μάνδρας εὑρεθέντες παρελκυσθῆναί ⟨τε⟩ καὶ οὕτως ἀπολέσθαι, μὴ κρατοῦντες τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καταλείψαντες τὴν ἀλήθειαν, ἐν ναυαγίῳ ἑαυτοὺς καὶ ἐν κλύδωνι τῆς πάσης πλάνης παραδεδώκασιν. εἰ γὰρ 9 λέγει Μαξίμιλλα ὅτι προφήτης οὐκέτι ἔσται, ἄρα ἀναιρεῖ τὸ εἶναι
20 παρ' αὐτοῖς τὸ χάρισμα καὶ εἰς ἔτι δεῦρο φέρεσθαι. εἰ δὲ ἕως αὐτῆς

1 vgl. Eusebius h. e. V 16, 18; S. 466, 29 Schwartz *τῶν προρρήσεων αὐτῆς μέμνηται* (sc. der Anonymus), *δι' ὧν πολέμους ἔσεσθαι καὶ ἀκαταστασίας προεμαντεύσατο* — **8** gemeint ist das Jahr 376 — **16f** vgl. Kol. 2, 19 — **18ff** vgl. den Anonymus bei Eusebius h. e. V 17, 4; S. 470, 19ff Schwartz *εἰ γὰρ μετὰ Κοδρᾶτον καὶ τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν, ὥς φασιν, αἱ περὶ Μοντανὸν διεδέξαντο γυναῖκες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τοὺς ἀπὸ Μοντανοῦ καὶ τῶν γυναικῶν τίνες παρ' αὐτοῖς διεδέξαντο, δειξάτωσαν· δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας ὁ ἀπόστολος ἀξιοῖ*

M U

1 *προφήτης*¹ M | *προφῆτις*² U, vgl. Z. 19 **2** *ἐκ πανταχόθεν*] *πάντοθεν* U | *τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ* < U **4** *καὶ* < M | *ἐτελέσθησαν* U **5** *πληροῦνται* M **7** *ἔστιν* M **8** *πλείω* + *ἢ* U | *διακόσια † ἐνενήκοντα*] *διακόσια εἴκοσι* Pet. *διακόσια ἐννεακαίδεκα* Scaliger Zahn: gegen beides mit Recht Harnack Lit. Gesch. II 1, 372f; aber statt des von ihm vorgeschlagenen ϱ̅Ϛ̅ liegt wohl näher σ̅ξ̅ (Verwechslung von ξ u. Ϛ̅; wegen des so sich ergebenden Jahres 170 vgl. zu haer. 51, 33, 5; S. 307, 12) **9** *⟨ὀγδόου⟩* *, vgl. zu I 153, 1ff **10** *αὐχήσασαν* *] *ἠχήσασαν* M U **11** *μήτε* U **12** *ἀλλοτριώσαντες* U **13** *ὅτι* < U **14** *παραπεπλεγμένοι*] *παραπεποιημένοι* U **15** *ἔξω* *] *ἐκ* M U **16** *αἱρεθέντες* U *τε⟩* * **20** *αὐτῆς*] *τινὸς*? Jül., vgl. S. 221, 15

μένει τὸ χάρισμα, ὡς προεῖπον ἄρα καὶ αὐτὴ οὐ μετέσχε τῶν χαρισμάτων.

3, 1 3. *Πεπλάνηται γάρ· ἐσφράγισε γὰρ ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπλήρωσεν ⟨ἐν⟩ αὐτῇ τὰ χαρίσματα. ὅτε γὰρ ἦν χρεία προφητῶν, ἐν* 5 *ἀληθινῷ πνεύματι καὶ ἐρρωμένῃ διανοίᾳ καὶ παρακολουθοῦντι νῷ οἱ αὐτοὶ ἅγιοι τὰ πάντα ἐπροφήτευον, ἐμπιπλώμενοι πνεύματος ἁγίου, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ⟨τῆς πίστεως⟩ τῶν ἐκ πνεύματος χαρισμάτων ἑκάστῳ διδομένων καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸ συμφέρον.* 2 *τί οὖν συμφέρον οὗτοι εἰρήκασιν ἢ ποῖον ἀνάλογον τῆς* 10 *πίστεως; πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον οὗτοί εἰσιν περὶ ὧν εἶπεν ὁ κύριος ὅτι »προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσω δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες«.* 3 *συγκρίνοντες γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα καὶ ⟨τὰ⟩ κατὰ τὴν* | D 429 *παλαιὰν διαθήκην καὶ καινὴν ἐν ἀληθείᾳ ὄντα καὶ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενα καὶ πεπροφη-* 15 *τευμένα δοκιμάσωμεν, ποία ⟨ὄντως⟩ προφητεία τυγχάνει, ποία δὲ ψευδοπροφητεία.* 4 *ὁ προφήτης πάντα μετὰ καταστάσεως λογισμῶν καὶ παρακολουθήσεως ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο ἐκ πνεύματος ἁγίου, τὰ πάντα ἐρρωμένως λέγων ὡς Μωυσῆς ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ καὶ πι-*| P 405 *στὸς ἐν οἴκῳ ὁ βλέπων * ἐλέγετο ὁ προφήτης ἐν τῇ παλαιᾷ δια-* 20 *θήκῃ.* 5 *»ὅρασις, ⟨γάρ⟩ φησιν, ἣν εἶδεν Ἠσαΐας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης«· »εἶδον ⟨τὸν⟩ κύριον, φησί, καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ εἶδον Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, καὶ ἤκουσα κυρίου λέγοντος πρός με· βάδιζε, εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ, ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ* | Ö 18 *οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε«.* 25 *καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ κυρίου ἐλθὼν πρὸς τὸν λαὸν ἔφη »τάδε λέγει*

7 ff vgl. Röm. 12, 6 I Kor. 12, 7 — **11** Matth. 7, 15 — **12 ff** vgl. den Anonymus bei Eusebius V 17, 2 f; S. 470, 10 ff Schwartz *ἀλλ' ὅ γε ψευδοπροφήτης ἐν παρεκστάσει . . . τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορηθέντα προφήτην δεῖξαι δυνήσονται* — **18** vgl. Num. 12, 7 — **20** Jes. 1, 1 — **21** Jes. 6, 1 ff — **25** vgl. z. B. Jes. 3, 16

M U

1 *προεῖπον* (< *ὡς*) vor *μένει* U | *οὐ μετέσχε*] *οὐκ ἔστιν* U **4** ⟨*ἐν*⟩ * | *προφητῶν* *] *ἐν προφήταις* M U **6** *προεφήτευσαν* U **7** ⟨*τῆς πίστεως*⟩ Jül. | *ἑκάστου* M **8** [*κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως*]? * **9** *τί οὖν συμφέρον* < M **12** *ἔσωθεν* U **13** ⟨*τὰ*⟩ Dind., Öh. **15** ⟨*ὄντως*⟩ * | *ποία δὲ*] *καὶ ποῖα* U **19** * etwa ⟨*τὴν δόξαν κυρίου ἐν εἴδει καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων· διὸ καὶ ὁ βλέπων*⟩ *, vgl. Num. 12, 8 u. I Sam. 9, 9 **20** ⟨*γάρ*⟩ * **21** ⟨*τὸν*⟩ * | *φησί* hinter *εἶδον* U | *καθήμενον* U **22** *ἤκουσα* + *φωνῆς* U **23** *λεγούσης* U **24** *συνῆτε*] *μάθηται* U **25** *τοῦ* < M

κύριος«. οὐχ ὁρᾷς ὅτι παρακολουθοῦντος ὁ λόγος καὶ οὐκ ἐξιστα- 6
μένου, οὔτε ὡς ἐξισταμένης διανοίας ἡ φθογγὴ ἀπεδίδοτο; ὡσαύ- 7
τως δὲ καὶ Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης ἀκούων παρὰ κυρίου ὅτι »ποίησον
σεαυτῷ ἄρτον ἐπὶ κόπρου ἀνθρωπείας«, ἔλεγε »μηδαμῶς, κύριε· οὐδέ-
5 ποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου«. γινώσκων 8
γὰρ τὴν δι' ἀπειλὴν λεγομένην πρὸς αὐτὸν ῥῆσιν ὑπὸ κυρίου, [καὶ] οὐχ
ὡς ἐν ἐκστάσει διανοίας φερόμενος ἐπεβάλλετο τοῦτο πράττειν, ἀλλὰ
ἠξίου, ἐρρωμένην ἔχων τὴν διάνοιαν καὶ παρακολουθοῦσαν, καὶ ἔλεγε
»μηδαμῶς, κύριε«. ταῦτα γὰρ ⟨τῶν⟩ ἀληθῶς προφητῶν, ἐν ἁγίῳ
10 πνεύματι ἐρρωμένην ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ ἡ διδασκαλία καὶ
ἡ διαλογή. πῶς δὲ Δανιὴλ οὐχ εὑρίσκεται πάσης συνέσεως ἔμ- 9
πλεως καὶ τοῖς φρονήμασι παρακολουθῶν, ὃς τὰ αἰνίγματα τῷ Να-
βουχοδονόσορ ἐπέλυσε καὶ ἃ ἐκεῖνος δι' ὀνειράτων ἐθεάσατο καὶ
ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἑωρακότος, οὗτος ὑπεμίμνησκε καὶ τὴν ἐπί- 10
15 λυσιν εὐθὺς ἐπέφερεν ἐρρωμένῃ καταστάσει καὶ ὑπερβολῇ χαρίσματος, D430
περιττοτέρως τὴν φρόνησιν ἔχων ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον διὰ τὸ
χάρισμα τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ σοφίζον ὄντως τὸν προφήτην καὶ
τοὺς διὰ τοῦ προφήτου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας καταξιουμέ-
νους. ἃ δὲ οὗτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, οὐδὲ εὐσταθοῦντες 11
20 φανοῦνται οὔτε παρακολουθίαν λόγου ἔχοντες. λοξὰ γὰρ τὰ παρ'
αὐτῶν ῥήματα καὶ σκαληνὰ καὶ οὐδεμιᾶς ὀρθότητος ἐχόμενα.

4. *Εὐθὺς* γὰρ ὁ Μοντανός φησιν »ἰδού, ὁ ἄνθρωπος ὡσεὶ λύρα 4, 1
κἀγὼ ἐφίπταμαι ὡσεὶ πλῆκτρον· ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται κἀγὼ γρηγορῶ.

3 vgl. Ez. 4, 12 — **4** Ez. 4, 14 vgl. Act. 10, 14 — **11** vgl. Dan. 2, 1ff — **22ff** vgl. Ps. Justin cohort. ad gent. 8 (von den Propheten) *οἷς ... ἐδέησε ... καθαροὺς ἑαυτοὺς τῇ τοῦ θείου πνεύματος παρασχεῖν ἐνεργείᾳ, ἵνα αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξ οὐρανοῦ κατιὸν πλῆκτρον ὥσπερ ὀργάνῳ κιθάρας τινὸς ἢ λύρας τοῖς δικαίοις ἀνδράσι χρώμενον τὴν τῶν θείων ἡμῖν καὶ οὐρανίων ἀποκαλύψῃ γνῶσιν* Athenagoras leg. 9; S. 10, 8ff Schwartz *οἳ κατ' ἔκστασιν τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν κινήσαντος αὐτοὺς τοῦ θείου πνεύματος ἃ ἐνηργοῦντο ἐξεφώνησαν, συγχρησαμένου τοῦ πνεύματος ὡσεὶ καὶ αὐλητὴς αὐλὸν ἐμπνεῦσαι* Hippolyt de antichr. 2; S. 4, 23ff Achelis *ὀργάνων δίκην ἑαυτοῖς ἡνωμένοι* (lies *ἡνωμένον*) *ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ἀεὶ τὸν λόγον*

M U

3 ὁ + ἅγιος καὶ U **5** ἢ] καὶ U **6** διὰ U | [καὶ] Jül. **7** ἀλλ' U
9 ⟨τῶν⟩ * **10f** τὴν διδασκαλίαν und τὴν διαλογήν U **11** πῶς δὲ] ὁ δὲ U
12 ὃς] ὡς M | τῷ] τοῦ U **13** ἐπιλύει M **14** ὑπομιμνήσκει U **19** οὐδὲ] οὐδὲν M | εὐσταθοῦντες + ⟨ἐν αὐτοῖς⟩? * **21** σκαλληνὰ M **22** ὁ² < U
23 ἵπταμαι U

ἰδού, κύριός ἐστιν ὁ ἐξιστάνων καρδίας ἀνθρώπων καὶ διδοὺς καρδίαν ἀνθρώποις«. τίς τοίνυν τῶν παρακολουθούντων καὶ μετὰ συνέσεως 2 δεχο|μένων τὸν τῆς ὠφελείας λόγον καὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελομένων οὐ καταγνώσεται τῆς τοιαύτης παραπεποιημένης ὑποθέσεως P406
5 καὶ τοῦ λόγου τοῦ αὐχοῦντος ἑαυτὸν ἐν προφήταις καταλέγεσθαι, μὴ δυναμένου τὰ ὅμοια λέγειν προφήταις; οὔτε γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτῷ. τὸ γὰρ εἰπεῖν »ἐφίπταμαι καὶ πλήσσω καὶ γρηγορῶ 3 καὶ ἐξιστᾷ κύριος καρδίας«, ἐκστατικοῦ ῥήματα ὑπάρχει ταῦτα καὶ οὐχὶ παρακολουθοῦντος, ἀλλὰ ἄλλον χαρακτῆρα ὑποδεικνύντος | παρὰ Ö20
10 τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐν προφήταις λελαληκότος.

Εἰ δὲ θελήσουσι παραπλέκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος καὶ ἀνοητεῖν τὸν νοῦν τῶν τῆς ἀκριβείας ἐπιμελομένων, ἑαυτοῖς τε ἐπισωρεύουσι λόγους, δι' ὧν παραποιητεύονται τὴν ἑαυτῶν πλάνην, 4

ὡς πλῆκτρον, δι' οὗ κινούμενοι ἀπήγγελλον ταῦτα ἅπερ ἤθελεν ὁ θεός Tertullian adv. Marc. IV 22 *in spiritu enim homo constitutus, praesertim cum gloriam dei conspicit vel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet virtute divina, de quo inter nos et psychicos quaestio est,* dazu Plutarch de def. orac. c. 7; 397 B ff c. 21; 404 B ff Philo quis rer. div. haer. § 256 ff Wendland, insbes. 264 *ὅταν μὲν γὰρ φῶς τὸ θεῖον ἐπιλάμψῃ, δύεται τὸ ἀνθρώπινον· ὅταν δ' ἐκεῖνο δύηται, τοῦτ' ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει· τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν· ἐξοικίζεται γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἄφιξιν, κατὰ δὲ τὴν μετανάστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰσοικίζεται. θέμις γὰρ οὐκ ἔστιν θνητὸν ἀθανάτῳ συνοικῆσαι. διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος ἔκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησε ... ὄντως γὰρ ὁ προφήτης καὶ ὁπότε λέγειν δοκεῖ, πρὸς ἀλήθειαν ἡσυχάζει, καταχρῆται δὲ ἕτερος αὐτοῦ τοῖς φωνητηρίοις ὀργάνοις, στόματι καὶ γλώττῃ, πρὸς μήνυσιν ὧν ἂν θέλῃ;* letzte Quelle ist Plato z. B. Phädrus 249 D ff

11 ff vgl. Miltiades bei Eusebius h. e. V 17, 1; S. 470, 5 Schwartz *περὶ τοῦ μὴ δεῖν προφήτην ἐν ἐκστάσει λαλεῖν* Didymus in Act. 10, 10 f; Migne 39, 1677 A *οἱ γυναικῶν παραπαιουσῶν ἑλόμενοι εἶναι μαθηταὶ (οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ τῆς Φρυγίας) φασὶ τοὺς προφήτας κατεχομένους ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μὴ παρακολουθεῖν ἑαυτοῖς παραφερομένοις κατὰ τὸν τῆς προφητείας καιρόν. δοκοῦσι δὲ ἀπόδειξιν ἔχειν ταύτης τῆς κακοδοξίας καὶ ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς* Ders. in II Kor. 5, 13; Migne 39, 1704 D f Hieronymus in Eph. II 3; Migne 26, 479 B f

M U

1 *ἐξιστάνων* Scaliger] *ἐκστάνων* M U **3** *ἐπιμελωμένων* M **7** *ἐγρηγορῶ* M **9** *ὑποδεικνύοντος* U **11** *τὸ* < M **11 f** *ἀνοητεῖν*] *ἀγνοεῖν* U **12** *τῶν ... ἐπιμελομένων* *] *τὸν ... ἐπιμελόμενον* U *τὸν ... ἐπιλεγόμενον* M | *τε* *] *δὲ* M U **12 f** *ἐπισωρεύειν* U

ὅμοιά τινα εἶναι λέγοντες. ἵνα δὴ παραστήσωσιν * ἀπὸ τοῦ τὴν ἁγίαν γρα-
φὴν εἰρηκέναι »ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ ὕπνωσε«,
ἀλλὰ οὐκέτι ὅμοιον τοῦτο εἴη ἐκείνῳ. οὐ γὰρ καὶ ἐνταῦθα σῶμα 5
ἔμελλε πλάσσειν ὁ θεός, ἀφ' οὗ εἰς ἔκστασιν ἔφερεν, ἵνα τὰ ὅμοια
5 ἐπενέγκῃ δι' | ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας. τῷ γὰρ Ἀδὰμ ἐπήνεγκε 6 D431
τὴν ἔκστασιν τοῦ ὕπνου, οὐκ ἔκστασιν φρενῶν. ἔκστασις δὲ κατὰ
διαφορὰς πολλὰς ἔχει τὸν τρόπον. ἔκστασις δι' ὑπερβολὴν θαύματος
λέγεται καὶ ἔκστασις λέγεται ἡ μανία διὰ τὸ ἐκστῆναι τοῦ προκει-
μένου. ἐκείνη δὲ ἡ τοῦ ὕπνου ἔκστασις κατ' ἄλλον τρόπον ἐρρέθη, 7
10 κατὰ τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, μάλιστα διὰ τὸ βαθυτάτως αὐτὴν ἐπε-
νηνέχθαι τῷ ἁγίῳ Ἀδὰμ καὶ ἐν χερσὶ θεοῦ πεπλασμένῳ.

5. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν ὡς δικαίως ἔκστασιν ταύτην ἡ 5, 1
θεία γραφὴ κέκληκεν. ἐν τῷ γὰρ ὑπνοῦν τὸν ἄνθρωπον μεθίστανται
πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις, εἰς ἀνάπαυσιν τραπεῖσαι, ὡς οἷον εἰπεῖν παροῦσα
15 ἡ διορατικὴ οὐχ ὁρᾷ· ἀποκέκλεισται γὰρ τὸ ὄμμα καὶ ἡσυχάζει τὸ
κινοῦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα εἴτ' οὖν ⟨ἡ⟩ ψυχή. δυσοδμίας οὔσης 2
ἐν οἴκῳ ἢ καὶ εὐοδμίας, καίτοι γε παρούσης τῆς ὀσφραντικῆς αἰσθή-
σεως, οὐκ ἀντιλαμβάνεται· ἐξέστη γὰρ ἡ τοιαύτη αἴσθησις εἰς ἀνά-
παυσιν τραπεῖσα. πικρῶν ὄντων χυμῶν ἐν τῷ στόματι ἢ ἁλμυρῶν 3
20 ἢ γλυκέων τὸ γευστικὸν οὐκ αἰσθάνεται, ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἐκστάσει τῆς
ἀναπαύσεως | κεῖται μὴ ἐνεργοῦν, ὅπερ ἐν τῷ ὕπαρ ὄντι ἐνήργει. ἀκοὴ 4 P407
πάρεστιν, ἀλλὰ ἀργεῖ τὸ ἀκουστικὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. καὶ πολλά-
κις τινῶν λαλούντων ἐν οἴκῳ, εἰ μή τι διυπνισθῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ
ἐπακούει τῶν παρά τινων ῥηθέντων διὰ τὸ ἀποστῆναι τὴν ἐνέργειαν
25 πρὸς τὴν ὥραν. τινῶν κνωδάλων διερχομένων διὰ τοῦ ἡμετέρου 5

2 Gen. 2, 21; vgl. die Verwertung der Stelle bei Tertullian de anima 21 u. 45 — **12ff** vgl. Tertullians Auseinandersetzungen über das Verhältnis von Traum und Ekstase de anima 45 und Philo de somniis

M U

1 *ὅμοιά τινα εἶναι* *] *ὁμοίαν τινὰ ἕνα* M *ὁμοίαν τινὰ ἀποτελέσαι* U | *ἵνα δὴ παραστήσωσιν*] *παραστήσουσιν*, < *ἵνα δὴ* U | * etwa ⟨*ἀπ' αὐτῶν τὴν ἑαυτῶν ψευδολογίαν, ὡς*⟩ * **3** *ἀλλὰ*] *καὶ* U | *τούτω* M | *εἴη* < U | *ἐκείνῳ* *] *ἐκεῖνο* M *ἐκείνου* U **4** *ὁ* < M **5** *τῆς* < M **8** *ἡ* < M **9** *κατὰ* U **10** *διὰ τὸ*] *τῷ* U **10f** *ἐπενενέχθαι* M **13** *ὑπνοῖν* U | *μεθιστῶνται* M **15** *καὶ* < U **16** *ἤτουν* M | ⟨*ἡ*⟩ * **17** *ἢ* < U | *εὐωδμίας* M **19** *τῷ* < M | *ἀλμυρῶν* M **20** *ἐπειδὴ γὰρ*] *ἐπειδήπερ* U **21** *ὕπαρ ὄντι* *] *ὑπάρχοντι* M *ὕπαρ* U | *ἐνεργεῖ* M **22** *ἀλλ'* U | vor *κατὰ* + *καὶ* M **23** *τινῶν*] *τῶν* U **23f** *οὐκ ἐπακούει*] *οὐχ ὑπακούει* U

σώματος οὐκ αἰσθανόμεθα τῆς αὐτῶν περὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἁφῆς, εἰ
μή τι βαρέως ἡμῖν ἐπιθῶνται τὰ κνώδαλα, ὡς τοῦ παντὸς ὀργάνου
διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ὕπνου ἐκστάντος ἀπὸ τῆς ἐνεργείας. τὸ 6
μὲν γὰρ ὄργανον, φύσεως ὂν γηίνης καὶ περὶ τὴν ψυχὴν ἔχον, διὰ
5 τὸ οὕτως ἐκ θεοῦ [τὸ] χρήσιμον ἡμῖν γεγενῆσθαι ἀποδίδοται αὐτῷ
καιρὸς μεθιστῶν αὐτὸ | ἀπὸ τῆς ἐναργεστάτης αἰσθήσεως εἰς κατά- D432
στασιν ἀναπαύσεως· αὐτὴ δὲ | ἡ ψυχὴ οὐκ ἐξέστη τοῦ ἡγεμονικοῦ Ö22
οὐδὲ τοῦ φρονήματος. πολλάκις γὰρ φαντάζεται καὶ ὁρᾷ ἑαυτὴν ὡς 7
ἐν ἐγρηγόρσει καὶ περιπατεῖ καὶ ἐργάζεται καὶ ποντοπορεῖ καὶ δημη-
10 γορεῖ, καὶ ἐν πλείοσι καὶ ἐν μείζοσι τούτων δι᾽ ὀνειράτων ἑαυτὴν
θεωμένη· οὐ μὴν κατὰ τὸν ἀφραίνοντα καὶ ἐν ἐκστάσει γινόμενον 8
ἐκστατικὸν ἄνθρωπον, τὸν τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ἐγρηγορότα τὰ
δεινὰ μεταχειριζόμενον καὶ πολλάκις ἑαυτῷ δεινῶς χρώμενον καὶ τοῖς
πέλας· ἀγνοεῖ γὰρ ἃ φθέγγεται καὶ πράττει, ἐπειδήπερ ἐν ἐκστάσει
15 γέγονεν ἀφροσύνης ὁ τοιοῦτος.

6. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τό »ἐπέβαλε κύριος ἔκστασιν ἐπὶ τὸν 6, 1
Ἀδὰμ καὶ ὕπνωσεν« ἀνάγκην ἐσχήκαμεν, ὦ ἐπιπόθητοι, συναγαγεῖν
⟨περὶ⟩ τὰς διαφορὰς τῶν τρόπων τῆς ἐκστάσεως. καὶ ἐφράσαμεν δι᾽ 2
ἣν αἰτίαν ἐκεῖ παρὰ κυρίου ἔκστασις εἴρηται ἡ τοῦ ὕπνου μετοχή, ὅτι
20 διὰ τὴν τοῦ θεοῦ φειδὼ καὶ φιλανθρωπίαν, ἣν πᾶσι μὲν ἀνθρώποις
ὁ αὐτὸς δεδώρηται εἰς τὸ μεταφέρεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ μερίμνης
εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ χρειωδῶν πραγμάτων· ἐκεῖ 3
δὲ περιττοτέρως ἐκείνην ἔκστασιν κέκληκε διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν πρὸς
τὴν ὥραν μὴ αἰσθάνεσθαι πόνου, δι᾽ ἣν ἔμελλε λαμβάνειν πλευρὰν
25 ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ πλάσσειν αὐτῷ αὐτὴν εἰς γυναῖκα. ἀλλὰ οὐκ ἦν ἐν 4
ἐκστάσει φρενῶν καὶ διανοημάτων. εὐθὺς γὰρ ἀναστὰς ἐπέγνω καὶ
εἶπε »τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός
μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη | αὐτή«. P408
καὶ ἐπίσταται γάρ, ὡς ὁρᾷς, καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ παρόντα καὶ προ- 5
30 φητεύει περὶ τῶν μελλόντων. ἰδοὺ γὰρ ἐπέγνω τὰ πρῶτα ὅτε ἦν

16 Gen. 2, 21 — 27 Gen. 2, 23

M U

2 ἡμῖν hinter ἐπιθῶνται U | ἐθῶνται M 5 τῶν χρησίμων U | [τὸ] * αὐτῷ] τῷ ὕπνῳ U 6 ἐνεργεστάτης U 6f κατάστασιν *] μετάστασιν MU 7 αὐτὴ] αὕτη U | δὲ] δὴ M 8 καὶ ὁρᾷ < U 9 γρηγορήσει U 9f καὶ δημηγορεῖ < U 10 ἐν² < U 12 τῷ] τὸ U | τῇ < M 18 ⟨περὶ⟩ * | τῆς ἐκστάσεως] καὶ δι᾽ ἐκστάσεως M | ἐφράσαμεν + ⟨δὴ⟩? * 20 μὲν πᾶσιν M 25 αὐτὴν αὐτῷ U 28 αὐτὴ] αὕτη U 30 ὅτε] ὅτι M

ἐν ὕπνῳ, λέγων ὅτι »ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου«· καὶ ἐπέγνω τὰ
παρόντα, μετὰ τὸ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα | ἐπιγνοὺς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ D 433
σώματος ⟨αὐτοῦ⟩ ἡρμένην· καὶ ἐπροφήτευσε περὶ τῶν ἐσομένων, ὅτι 6
»ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
5 μητέρα αὐτοῦ καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται
οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. ταῦτα δὲ οὐκ ἐκστατικοῦ ἀνδρὸς οὐδὲ ἀπαρ-
ακολουθήτου, ἀλλὰ ἐρρωμένην ἔχοντος τὴν διάνοιαν.

7. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ »ἐγὼ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄν- 7, 1
θρωπος ψεύστης« λεκτέον, ἑτέρα πάλιν αὐτοῦ ἡ δύναμις, οὐχ ὃν
10 τρόπον * τινὸς ἀφραίνοντος ἀνθρώπου καὶ ἐκστατικοῦ (μὴ γένοιτο),
ἀλλὰ ὑπερθαυμάζοντος καὶ διανοουμένου ὑπὲρ τὸν κατὰ τὴν συνή- 2
θειαν λογισμὸν ⟨περὶ⟩ τῶν ⟨ἀ⟩συμμέτρως ὁρωμένων τε καὶ πραττο-
μένων· ἐπειδὴ γὰρ ἐθαύμασεν ὁ προφήτης καὶ διὰ θαυμασμὸν ἐνταῦθα
λέγει. γεγόνασι δὲ ἐν ἐκστάσει οἱ προφῆται, οὐκ ἐν ἐκστάσει λο- 3
15 γισμῶν. γέγονε γὰρ καὶ Πέ|τρος ἐν ἐκστάσει, οὐχὶ μὴ παρακολουθῶν Ö 24
τῷ λόγῳ, ἀλλὰ ὁρῶν ἀντὶ τῆς καθημερινῆς ἀκολουθίας ἕτερα παρὰ
τὰ τοῖς ἀνθρώποις ὁρώμενα· »εἶδε γὰρ ὀθόνην καθιεμένην τέσσαρσιν 4
ἀρχαῖς δεδεμένην, καὶ πάντα τὰ τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ τοῦ οὐρα-
νοῦ τὰ πετεινὰ ἐν αὐτῇ«. ὅρα δὲ ὅτι παρηκολούθει καὶ οὐκ ἦν ἐν 5
20 ἐκστάσει φρενῶν ὁ ἅγιος Πέτρος. ὅτε γὰρ ἤκουσεν ⟨τό⟩ »ἀναστὰς θῦσον
καὶ φάγε«, οὐχ ὡς μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένος ἐπείσθη, ἀλλά φησι πρὸς τὸν
κύριον »μηδαμῶς, κύριε· οὐδέποτε γὰρ κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς
τὸ στόμα μου«. καὶ Δαυὶδ δὲ ὁ ἅγιος εἶπεν ὅτι »⟨εἶπον ἐγώ·⟩ πᾶς 6
ἄνθρωπος ψεύστης«. ὁ δὲ λέγων »εἶπον ἐγώ« ἰδίᾳ ἔλεγεν, καὶ περὶ

4 Gen. 2, 22 — 8 Psal. 115, 2 — 11 vgl. Didymus in Act. 10, 10f; Migne 39, 1677 A ἴστωσαν ... ὡς πολλὰ σημαίνει ἡ λέξις αὕτη. δηλοῖ γὰρ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ ἔκπληξιν — 17 Act. 10, 11f — 19 andere Begründung bei Didymus in Act. 10, 10f; Migne 39, 1677 B ἀμέλει γοῦν ὁ ἐκστὰς Πέτρος παρηκολούθει, ὡς ἀπαγγέλλων ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε καὶ τίνος σύμβολα τὰ δειχθέντα ἦν — 20 Act. 10, 13 — 22 Act. 10, 14 — 23 Psal. 115, 2

M U

1 ὀστῶν < M 3 ⟨αὐτοῦ⟩ * | προεφήτευσε U | ἐσωμένων M 5 αὐτοῦ² < M 6 ἐνεκστατικοῦ U 9 αὐτοῦ *] αὕτη MU 10 * ⟨οὗτοι φάσκουσιν⟩ * 11f τῶν ... λογισμῶν U 12 ⟨περὶ⟩ * | ⟨ἀ⟩συμμέτρως * | τε] τὸ M 14 ἐκστάσει¹ + ⟨θαύματος⟩? Jül. | οἱ προφῆται—ἐν ἐκστάσει² < M | vor οὐκ + ⟨ἀλλ'⟩? * 16 ἀλλ' U | ἀντὶ < U 17 τὰ < U 17f τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένην < U 19 τὰ < M | παρακολουθεῖ U 20 φρενῶν < M | ⟨τό⟩ * | ἀνάστα U 22 γὰρ < U 23 δὲ < U | ⟨εἶπον ἐγώ·⟩ * 24 ἴδια M

τῶν ἀνθρώπων ὅτι, ἔλεγε, ψεύδονται· ἄρα αὐτὸς οὐκ ἐψεύδετο, ἐκπληττόμενος δὲ καὶ θαυμάζων τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τὰ αὐτῷ παρὰ τοῦ κυρίου κεκηρυγμένα ἐθαύμαζε καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὁρῶν πάντα ἄνθρωπον ἐνδεόμενον τοῦ ἐλέους τοῦ θεοῦ μόνῳ κυρίῳ | 7 D 434
5 τὸ ἀληθεύειν ἐπέδωκε, πάντα δὲ ἄνθρωπον ὑπὸ ἐπιτίμιον ἔγνω, ἵνα δείξῃ τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα, τὸ ἐν προφήταις λαλῆσαν καὶ τὰ βάθη αὐτοῖς | ἀποκαλύψαν τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἀκριβείας. ἐγένετο δὲ 8 P 409 καὶ Ἀβραὰμ ἐν ἐκστάσει, οὐκ ἐν ἐκστάσει φρενῶν ἀλλὰ ἐν ἐκστάσει φόβου. ἔβλεπεν γὰρ κλίβανον καὶ λαμπάδας περὶ τὴν τοῦ ἡλίου
10 δύσιν * καὶ ἄλλοι προφῆται ὁρῶντες τὰ ὁράματα ἐν διανοίᾳ ἐρρωμένῃ ἔλεγον, ὡς ὁ Μωυσῆς φησιν »ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος«. ἔγνω 9 δὲ Ἀβραὰμ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενα· »γινώσκων, γάρ ⟨φησι⟩, γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ ἔτη τετρακόσια«. καὶ ὁρᾷς ὡς ἔστιν ἰδεῖν τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ παρὰ τοῖς 10
15 προφήταις εἰρημένα καὶ ἐν ἐρρωμένῃ διανοίᾳ καὶ σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν παραπληξίᾳ.

8. *Εἰ* δὲ καὶ πάλιν θελήσουσι λέγειν ⟨ὅτι⟩ »οὐχ ὅμοια τὰ πρῶτα 8, 1 χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις«, πόθεν τοῦτο ἔχουσι δεῖξαι; ὁμοίως γὰρ ἀλλήλοις οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι προεφήτευ-
20 σαν. πρῶτον μὲν οὖν ἀνερχομένου τοῦ σωτῆρος εἰς τὸν οὐρανὸν 2

6f vgl. I Kor. 2, 10 — **7ff** vgl. Gen. 15, 12ff. 17 — **11** (Deut. 9, 19) Hebr. 12, 21 — **12** Gen. 15, 13 — **17f** vgl. Acta Perp. et Felic. 1 *viderint qui unam virtutem spiritus unius sancti pro aetatibus iudicent temporum, cum maiora reputanda sint novitiora quaeque ut novissimiora secundum exuperationem gratiae in ultima saeculi spatia decreta* Tertullian de virg. vel. 1 Hippolyt refut. VIII 19, 2; S. 238, 12ff Wendland *ὑπὲρ δὲ ἀποστόλους καὶ πᾶν χάρισμα ταῦτα τὰ γύναια δοξάζουσιν, ὡς τολμᾶν πλεῖόν τι Χριστοῦ ἐν τούτοις λέγειν τινὰς αὐτῶν γεγονέναι* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 7 *illam* (blasphemiam), *qua in apostolis quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse et qua dicant paracletum plura in Montano dixisse quam Christum in evangelio protulisse, nec tantum plura, sed etiam meliora atque maiora* Didymus de trin. III 41, 2; Migne 39, 984 C Hieronymus ep. 41, 4; S. 314, 13ff Hilberg — **20** Act. 1, 9ff

M U

2 *τοῦ θεοῦ* Öh.] *αὐτοῦ* MU **3** *αὐτῷ*] *αὐτῶν* M | *καθ'*] *τὴν* M **5** *ἐπιτιμίοις* M **6** *πνεῦμα* + *ἅγιον* M **8** *ἐν*³ < U **9** *τοῦ* < M **10** * etwa ⟨*καὶ ἐφοβήθη, ὡς*⟩ * | *ἄλλοι*] *ἀλλότριοι* M **11** *ὁ* < M **12** *τοῦ* < M | *γὰρ* < U | ⟨*φησι*⟩ * **14** *ἰδεῖν* hinter *ἀληθείᾳ* U **15** vor *σώφρονι* + *ἐν* U **17** *θελήσωσι* M | ⟨*ὅτι*⟩ *

οἱ ἰδόντες τοὺς δύο τοὺς ἐν ἐσθήσεσι λευκαῖς οὐκ ἐν παραπληξίᾳ
ὁρῶσιν, ἀλλὰ ἤκουον ἐρρωμένῃ τῇ διανοίᾳ ὅτι »ἄνδρες Γαλιλαῖοι,
τί ἑστήκατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντες; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀφ᾿ ὑμῶν
εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς οὕτως ἐλεύσεται« καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα δὲ 3
5 καὶ Πέτρος, ὥς ἔφην, ὁρῶν καὶ ἀκούων καὶ ἀποκρινόμενος καὶ λέγων
»μηδαμῶς, κύριε«, ἐνσταθῶν ἦν τῇ διανοίᾳ. Ἄγαβος γὰρ προφη- 4
τεύων ἔλεγεν καὶ μετὰ σχήματος θαυμαστοῦ αἰνιττόμενος, λαβὼν
τὴν ζώνην τοῦ Παύλου καὶ δήσας | τοῖς ἰδίοις ποσὶν φησίν »οὗτος Ö26
οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, δήσουσιν αὐτὸν καὶ ἀποίσουσιν εἰς Ἱερουσα-
10 λήμ«. ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατῆλθον προφῆται καὶ κατήγ- 5
γελλον λιμὸν ἔσεσθαι καθ᾿ ὅλης τῆς οἰκουμένης. καὶ οὐ διέπεσεν ὁ
τούτων | λόγος· ἀλλ᾿ ἵνα δείξῃ αὐτοὺς ἀληθεῖς προφήτας, ἡ γραφὴ D435
εὐθὺς ἐπιφέρει λέγουσα »ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος«. Παῦ- 6
λος δὲ ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος προφητεύων ἔλεγε »τὸ δὲ πνεῦμα
15 ῥητῶς λέγει, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί« καὶ
τὰ ἑξῆς, καὶ πάλιν ἄλλοτε ὅτι »ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης 7
διδασκαλίας, προσέχοντες ⟨πνεύμασι⟩ πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαι-
μόνων, | κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν P410
εἰς μετάληψιν ἡμῖν τοῖς μετὰ εὐχαριστίας ⟨λαμβάνουσιν⟩«. ὡς σαφῶς 8
20 ⟨τοῦτο⟩ ἐφ᾿ ὑμῖν καὶ τοῖς ὁμοίοις ὑμῖν πεπλήρωται, ἐξ αὐτῶν τῶν
προκειμένων ⟨δῆλον⟩· αἱ γὰρ πλείους τῶν αἱρέσεων τούτων τὸ
γαμεῖν κωλύουσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν
πολιτείας προτρεπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος καὶ βραβείων
καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ ταῦτα ⟨τὰ⟩ ὑπὸ τοῦ κυρίου γεγενημένα
25 ἡγούμενοι.

9. Ἡ δὲ ἁγία ἐκκλησία καὶ παρθενίαν δοξάζει καὶ μονότητα καὶ 9, 1
ἁγνείαν καὶ χηροσύνην ἐπαινεῖ καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται,
πορνείαν δὲ καὶ μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν ἀπαγορεύει. ὅθεν ἰδεῖν ἔστιν 2

6 Act. 10, 14 — Act. 21, 10ff; vgl. Eusebius h. e. V 17, 3; S. 470, 14 Schwartz — **10** Act. 11, 27f — **12f** Act. 11, 28 — **14** (I Tim. 4, 1) II Tim. 3, 1; vgl. die zu S. 220, 4 angeführte Stelle aus Tertullian — **16** I Tim. 4, 1 — **21ff** vgl. haer. 46, 2, 1 haer. 47, 1, 6ff

M U

1 *οἱ* *] *καὶ* MU, [*καὶ*] Dind. **4** *οὗτος* U **8** *φησίν* < M | *οὗτος*] *οὕτως τὸν ἄνδρα* U **9** *αὐτὸν καὶ ἀποίσουσιν* < U **12** *ἀληθινοὺς* U **17** ⟨*πνεύμασι*⟩ * **19** *ἡμῖν* < M | ⟨*λαμβάνουσιν*⟩ * **20** ⟨*τοῦτο*⟩ * | *ἡμῖν* beidemale U | *τοὺς ὁμοίους ἡμῖν* M **21** ⟨*δῆλον*⟩ * | *πλέους* U | *τὸ*] *τοῦ* U **23** *οὐκ* U **24** *ταῦτα*] *τὰ* U | ⟨*τὰ*⟩ * | *τοῦ κυρίου*] *Χριστοῦ* M

τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς παραπεποιημένους τῶν ἄλλων τρόπους, ⟨ὡς⟩ καὶ τὸν δοκιμάσαντα ἀποδιδράσκειν ἀπὸ πάσης πλάνης καὶ σκολιᾶς ὁδοῦ καὶ τρίβου ἀνάντου διακειμένης. ἔφην γὰρ ἄνω ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου προείρηται καὶ 3
5 πάλιν ἐρῶ, ὅτι ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας ἐκκλησίας διαιρῶν ἀπὸ τῆς τῶν αἱρέσεων πλάνης ἔφη, ὡς τολμηρῶς τὰ ἐκ θεοῦ καλῶς τεταγμένα ἀπαγορεύοντες νομοθετοῦσι, φήσας περὶ τῶν κωλυόντων γαμεῖν καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων. καὶ γὰρ συμμετρίᾳ 4 τινὶ * ὁ θεὸς Λόγος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φήσας »θέλεις τέλειος γενέ-
10 σθαι;«, συγγνωμονῶν τῇ τῶν ἀνθρώπων πλάσει καὶ ἀσθενείᾳ χαίρει μὲν ἐπὶ τοῖς τὰ δοκίμια τῆς θεοσεβείας δυναμένοις ἐνδείκνυσθαι καὶ D 436 παρθενίαν ἀσκεῖν αἱρουμένοις καὶ ἁγνείαν καὶ ἐγκράτειαν, τὴν δὲ μονογαμίαν τιμᾷ· εἰ καὶ μάλιστα τὰ χαρίσματα τῆς ἱερωσύνης διὰ 5 τῶν ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευομένων καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ διατε-
15 λούντων τῷ κόσμῳ προδιετύπου, ὡς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀπόστολοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης εὐτάκτως καὶ ὁσίως διετάξαντο. εἰ δέ τις κατὰ ἀσθένειαν ἐπιδεηθείη μετὰ τὴν τελευτὴν τῆς ἰδίας 6 γαμετῆς συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, οὐκ ἀπαγορεύει τοῦτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, τουτέστιν τὸν μὴ | ὄντα ἱερέα. οὗτοι δὲ κωλύουσι 7 Ö 28
20 κατὰ τὸ εἰρημένον »κωλυόντων γαμεῖν«· ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι. ἡμεῖς δὲ οὐκ | ἀνάγκην ἐπιτιθέαμεν, ἀλλὰ παραινοῦμεν μετὰ συμβου- 8 P 411

9 Matth. 19, 21 — **15** vgl. Didaskalia II 2, 2; S. 34, 1 Funk (S. 14, 16f Flemming-Achelis) — **19ff** vgl. Apollonius bei Eusebius V 18, 2; S. 472, 19 Schwartz *οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων* Tertullian de pudic. 1; S. 222, 1ff Reifferscheid *nobis . . . nec secundas quidem post fidem nuptias permittitur nosse . . . ideo durissime nos infamantes* (lies: nos infamant ⟨quod sequent⟩es) *paracletum disciplinae enormitate digamos foris sistimus* de monogamia 1 *unum matrimonium novimus sicut unum deum* 14 *nova prophetia* (sc. abstulit) *secundum matrimonium* adv. Marc. I 29 Hieronymus ep. 41, 3, 1; S. 313, 10f *illi in tantum scelerata putant iterata coniugia ut quicunque hoc fecerit adulter habeatur* — **20** I Tim. 4, 3

M U

2 ⟨ὡς⟩ * | δοκιμασθέντα U; δοκιμάσαντα + ⟨δύνασθαι⟩? * **3** ἀνάντου διακειμένης *] ἀνάντη διακειμένης U ἀντιδιακειμένης M **4** ἀπὸ] ἐκ M | ἁγίου U **8** τῶν] τινῶν U **9** * ⟨χρώμενος⟩ * **10** εὐγνωμονῶν M **11** καὶ < U **14** ἐγκρατευσαμένων U **15** τῷ κόσμῳ *] κοσμήσας MU | προετύπου U **18f** hinter τοῦτο (Z. 18) ist vielleicht ⟨ποιῆσαι⟩ einzuschieben; ἀπαγορεύειν τινά τι ist auch in dieser nachlässigen Anknüpfung schwer erträglich

*λίας ἀγαθῆς προτρεπόμενοι τὸν δυνάμενον, οὐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτιθέαμεν τῷ μὴ δυναμένῳ, ἀλλὰ οὐδὲ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς. ὁ γὰρ ἅγιος λόγος πάντῃ ἐκήρυξε τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀσθενούντων βαστάζειν, ὡς καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος εὐθὺς εὑρεθήσεται λέγων καὶ ἐλέγχων τοὺς τοιούτους * μὴ ὄντας τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος ὅτι »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ· μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι τὸ κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«. αἱ γὰρ ἐπαγγειλάμεναι καὶ ἀθετήσασαι ἔχουσι κρίμα, αἱ δὲ μὴ ἐπαγγειλάμεναι, ἀλλὰ συναφθεῖσαι δι' ἀσθένειαν κρίμα οὐχ ἕξουσιν. εἰ δὲ κρίμα ἔμελλον ἔχειν, πῶς ἔλεγε »γαμείτωσαν, οἰκοδεσποτείτωσαν;«*

10. *Πᾶς τοίνυν προφητεύων παρακολουθῶν εὑρίσκεται, κἄν τε ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ κἄν τε ἐν τῇ καινῇ, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἔλεγε »τάδε ἀπεκάλυψε κύριος τοῖς αὐτοῦ δούλοις διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ἰωάννου« καί »τάδε λέγει κύριος«. ὁ ταῦτα δὲ λέγων ἐρρωμένην εἶχε τὴν διάνοιαν καὶ παρηκολούθει. ἰδοὺ τοίνυν * »τάδε λέγει κύριος« καί »ὅρασις ἣν εἶδεν«. ὁ δὲ Μοντανὸς οὗτος ὁ εὐχῶν ἑαυτὸν εἶναι προφήτην καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους ἀσύστατα κατὰ τῆς θείας γραφῆς διηγεῖται. λέγει γὰρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ λεγομένῃ προφητείᾳ »τί λέγεις τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον σῳζόμενον; λάμψει γὰρ (φησίν) ὁ δίκαιος ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἑκατονταπλασίονα, οἱ δὲ μικροὶ ἐν ὑμῖν σῳζόμενοι λάμψουσιν ἑκατονταπλασίονα ὑπὲρ τὴν*

3 vgl. Röm. 14, 1ff — **6** I Tim. 5, 11f; dazu Tertullian de monog. 15 — **13f** Apoc. 1, 1 — **19f** über Sammlungen der montanistischen Orakel vgl. Zahn Gesch. d. neutest. Kan. I 1, 5f — **21f** vgl. Matth. 13, 43 Daniel 12, 3; dazu den Anonymus bei Eusebius V 16, 9; S. 464, 3ff *τοὺς μὲν χαίροντας καὶ χαυνωμένους ἐπ' αὐτῷ* (sc. über Montanus), *μακαρίζοντος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος* und Tertullians Schrift *de spe fidelium* adv. Marc. III 24

M U

2 *ἀλλὰ* < U | *οὐδὲ* *] *οὐκ* MU **3** *πάντῃ*] *παντὶ* U **4** *εὐθὺς*] *καὶ αὐτὸς* U **5** * etwa ⟨*τοὺς ἐκβάλλοντας τοὺς*⟩ * **7** *τὸ* < U **8** *ἔχουσαι* M **9** *ἀπαγγειλάμενοι* U | *οὐκ ἔχουσιν* U **10** *εἰ δὲ* + *καὶ* U **12** *πᾶς*] *πῶς* U **14** *ἑαυτοῦ* M **15** *καὶ*] lies *ὁμοίως τῷ*? * **16** *δὲ* < U | *ἰδοὺ*] *εἰ* U **17** * ergänze etwa ⟨*τὰ αὐτὰ λέγει τοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης προφήταις τοῖς λέγουσιν*⟩ *, vgl. S. 223, 16ff | nach *ἣν εἶδεν* noch einmal geschrieben *καὶ τὸ τάδε λέγει κύριος* M **19** *κατὰ τὰς θείας γραφὰς* U **21** *φησὶν* hinter *ὁ δίκαιος* U **22** *ὑμῖν*] *ἡμῖν*? *

σελήνην«. ὁ δὲ κύριος ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον, ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν 4
χαρίσασθαι τὸ λάμπειν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων καὶ φαιδρύνας τὸ
πρόσωπον τοῦ Μωυσέως καὶ μεταβάλλων τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἐν τῇ
μελλούσῃ ἀναστάσει τῶν σωμάτων, τοὺς σπειρομένους ἐν ἀτιμίᾳ καὶ
5 ἐγειρομένους ἐν δόξῃ, οὐκ ἄλλα σώματα παρὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ αὐτὰ 5
τὰ ὄντα ἐγειρόμενα ὅλα, λαμβάνοντα δὲ δόξαν παρ' αὐτοῦ μετὰ ⟨τὴν⟩
ἀνάστασιν παρὰ τοῦ τὴν δόξαν ἀφθόνως παρέχοντος τοῖς ἑαυτοῦ
ἁγίοις, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν δοῦναι καὶ χαρίσασθαι ὡς θεὸς καὶ
κύριος. ἔχων δὲ τοῦ χαρίσασθαι ⟨ἐξουσίαν⟩ οὐκ ἐπηγγείλατο κατὰ 6
10 τὸν Μοντανόν, ἀλλά φησι | »λάμψει ὑμῶν τὰ πρόσωπα ὡς ὁ ἥλιος«. | Ö30P412
εἰ τοίνυν ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων δεσπότης καὶ
κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ ἥλιος λέγει τὰ πρόσωπα τῶν
δικαίων λάμψειν, πῶς ὁ Μοντανὸς ἐπαγγέλλεται περισσότερον ἑκα-
τονταπλασίονα; εἰ μὴ ἄρα ὅμοιος εἴη ἐκείνῳ τῷ ἐπαγγειλαμένῳ τοῖς 7
15 περὶ τὸν Ἀδὰμ ὅτι ἔσεσθε ὡς θεοὶ [φήσαντι] καὶ ἀπὸ τῆς ὑπαρχού-
σης αὐτοῖς δόξης καὶ παραδείσου τρυφῆς παρασκευάσαντι αὐτοῖς τὴν
ἐκβολὴν γενέσθαι καὶ εἰς φθορὰν θανάτου κατενεχθῆναι.

11. Ἔτι δὲ προστίθησιν ὁ αὐτὸς Μοντανὸς οὕτως λέγων »ἐγὼ 11, 1
κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καταγινόμενος ἐν ἀνθρώπῳ«. ἄρα γοῦν 2
20 καλῶς ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ | ἐπασφαλίζεται καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς τοῦ D438
ἁγίου πνεύματος διδασκαλίας, νουθετοῦσα ἡμᾶς, ἵνα γινώσκωμεν ποῖά
ἐστι τὰ μιμηλὰ τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν

2f vgl. Ex. 34, 29 — **4f** vgl. I Kor. 15, 43 — **10** vgl. Matth. 13, 43 — **15** vgl. Gen. 3, 5 — **18** vergröbert bei Didymus de trin. III 4, 1; Migne 39, 984B *ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ παράκλητος* dial. orth. et Mont. Ficker ZKG XXVI 452, 13 (*Μοντανὸς*) *λέγει· ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ καὶ ἐγώ εἰμι ὁ υἱὸς καὶ ἐγὼ ὁ παράκλητος*; richtiger Hieronymus ep. 41, 4; S. 314, 13ff Hilberg *deum ... ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam et Maximillam ... descendisse.* Zur Sache vgl. Celsus bei Origenes c. Cels. VII 9; II 161, 6ff Kötschau *πρόχειρον δ' ἑκάστῳ καὶ σύνηθες εἰπεῖν· ἐγὼ ὁ θεός εἰμι ἢ θεοῦ παῖς ἢ πνεῦμα θεῖον. ἥκω δέ· ἤδη γὰρ ὁ κόσμος ἀπόλλυται*

M U

3 *μεταβαλὼν* U **3f** *αὐτοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ἀναστάσει* *] *ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἀναστάσει* MU **4** vor *ἀτιμίᾳ* + *τῇ* U **6** ⟨*τὴν*⟩ * **7** *αὐτοῦ* U **9** ⟨*ἐξουσίαν*⟩ Pet. **10** *τὸν* < U **13** *ὁ* < U | *περιττότερον* U **14** *εἴη*] *εἶ* U **15** [*φήσαντι*] *] *φήσαντι* U *φήσας* M **16** *παρασκευάσαντος* M **18** *οὕτω* U **19** *γοῦν*] *οὖν* U **20f** *ἡ ἀκόλουθος τοῦ ἁγ. πν. διδασκαλία* U **21** *γινώσκομεν*, *ο* aus *ω* U

ἀλήθειαν. ὅτε γὰρ εὐθὺς τοῦτο εἶπε Μοντανός, ὑπόνοιαν ἡμῖν 3
δέδωκεν ἀναμνησθῆναι τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένα. οὕτως γάρ
φησιν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
πατρός μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με. ἄλλος ἐλεύσεται ἐπὶ τῷ ἰδίῳ
5 ὀνόματι, καὶ δέξονται τὸν τοιοῦτον«. ἀσύμφωνος τοίνυν παντάπασιν 4
ὁ τοιοῦτος τῶν θείων γραφῶν ηὑρέθη, ὡς παντί τῳ σαφὲς εἴη [τῷ]
συνεχῶς ἐντυγχάνοντι. εἰ τοίνυν ἀσύμφωνος ὑπάρχει, ἀλλότριός
ἐστι τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας ⟨αὐτὸς⟩ καὶ ἡ κατ᾽ αὐτὸν αὐχοῦσα
αἵρεσις προφήτας ἔχειν καὶ χαρίσματα, ἃ μὴ εἴληφεν, ἀλλὰ ἐκ τούτων
10 ἀπέστη. τίς τοίνυν τολμήσειε παρακολουθῶν τούτους προφήτας 5
καλεῖν καὶ μὴ μᾶλλον πλάνους εἶναι ⟨φήσειεν⟩ τοὺς τοιούτους; Χριστὸς
γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων ὅτι »τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον ἀποστέλλω
ὑμῖν« καὶ τὰ σημεῖα διδοὺς ἔλεγεν ὅτι »ἐκεῖνός με δοξάσει«
ὡς τὰ ἀληθῆ ἔστιν ἰδεῖν ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι τὸ παράκλητον 6
15 πνεῦμα λαβόντες κύριον ἐδόξασαν, οὗτος δὲ ὁ Μοντανὸς ἑαυτὸν
δοξάζει· ὁ κύριος τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐδόξασε καὶ ὁ κύριος πάλιν [ὁ]
Χριστὸς τὸ πνεῦμα ἐδόξασε, λέγων αὐτὸ πνεῦμα ἀληθείας, Μοντανὸς
δὲ ἑαυτὸν δοξάζει μόνον καὶ λέγει εἶναι πατέρα παντοκράτορα καὶ
τὸ ἐν αὐτῷ ἐνοικῆσαν *, ἵνα πανταχόθεν δειχθῇ οὐκ αὐτὸς ὢν οὐδὲ
20 ὑπ᾽ ἐκείνου ἀπεσταλμένος οὐδὲ παρ᾽ αὐτοῦ λαμβάνων. »ἐν τῷ γὰρ 7
κυρίῳ ηὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς«
| καί »ἀπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες οἱ προφῆται εἰλήφασι« P413
κατὰ τὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου λόγον. καὶ ὅρα πῶς πάντες οἱ 8
παλαιοὶ Χριστὸν κατήγγελλον καὶ οἱ μετέπειτα Χριστὸν ἐδόξασαν
25 καὶ αὐτὸν ὡμολόγησαν, Μοντανὸς δὲ | εἰσέφρησεν ἑαυτὸν τινὰ λέγων, D439
ὅπως δειχθῇ ὅτι οὔτε αὐτός ἐστιν οὔτε ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀπέσταλται οὔτε
παρ᾽ αὐτοῦ τι εἴληφεν. | Ö32

3 Joh. 5, 43 — **12** vgl. Joh. 16, 7 — **13** Joh. 16, 14 — **17** vgl. Joh. 16, 13 — **20** Kol. 2, 9 — **22** Joh. 1, 16

M U

2 *οὕτω* U **4** *μου* < M | vor *ἄλλος* + *ἐὰν* M **6** *τῳ*] *τὸ* U | *εἴη*] *ἐστι* U | [*τῷ*] * **8** *ἁγίας* < M | ⟨*αὐτὸς*⟩ Jül. **11** *πλάνης* M | ⟨*φήσειεν*⟩ * **13** *τὰ σημεῖα*] lies *τὸ σημεῖον*? * **14** *τἀληθῆ* M **15** *κύριον*] *Χριστὸν* U | *οὗτος*] *αὐτὸς* M **16** *ὁ*[1] u. [2] < M | [*ὁ*] * **17** *ἐδόξαζε* M **18** *λέγει* + ⟨*ἑαυτὸν*⟩? * **19** *τὸ* < U | *ἐνοικῆσαι* U | * etwa ⟨*πνεῦμα πλάνον εἶναι τὸν παράκλητον*⟩ * **20** *ἐν γὰρ τῷ* U **21** *εὐδόκησε* M **23** *ὁρᾷς* U **26** *οὔτε*[1] < M | *αὐτὸς* *, vgl. Z. 19] *οὗτος* M < U **27** *τι* < U

Εἶτα πάλιν φησὶ τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον Μοντανὸς ὅτι »οὔτε 9 ἄγγελος οὔτε πρέσβυς, ἀλλ᾽ ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς πατὴρ ἦλθον«. ταῦτα δὲ λέγων φωραθήσεται ἀλλότριος ὤν, Χριστὸν μὴ δοξάζων, ὃν πᾶν χάρισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ δοθὲν ἐν ἀληθείᾳ ἐδό-
5 ξασεν. εὑρεθήσεται γὰρ ἐκτὸς εἶναι σώματος ἐκκλησίας καὶ κεφαλῆς 10 τοῦ σύμπαντος καὶ »μὴ κρατῶν τὴν κεφαλήν, ἐξ ἧσπερ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον αὔξει« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς υἱὸν ἑαυτὸν ἔδειξεν, ὄντως ὢν υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ, Μοντανὸς δ᾽ ἑαυτὸν καὶ πατέρα λέγει.

10 12. Πῶς τοίνυν, ὦ Φρύγες ἡμῖν πάλιν ἐπαναστάντες πολέμιοι 12, 1 καὶ μεμορφωμένοι εἰς Χριστιανικὴν ἐπίκλησιν, βαρβάρων δὲ ἐπανηρημένοι μάχην καὶ τῶν Τρώων καὶ Φρυγῶν μιμούμενοι τὸ πολέμιον, πῶς πεισθῶμεν ὑμῖν λέγουσι διὰ χαρίσματα ἀφεστάναι τῆς ἐκκλησίας; οὐκέτι γὰρ χαρίσματα εἴη τὰ ἀλλότρια χαρισμάτων ὄντα καὶ παρὰ 2
15 τὸν χαρακτῆρα τὸν ὑπὸ κυρίου ὑπισχνούμενον, ὡς οἱ καθ᾽ ὑμᾶς προφῆται λέγουσιν. εἰσάγετε δὲ ἡμῖν πάλιν καὶ Μαξίμιλλαν· καὶ γὰρ 3 καὶ τὰ ὀνόματα ὑμῶν διηλλαγμένα καὶ φοβερώτατα καὶ οὔτε προσηνές τι καὶ γλυκύτατον ἔχοντα, ἀλλὰ ἄγριόν τι καὶ βαρβαρικόν. εὐθὺς γὰρ αὕτη ἡ Μαξίμιλλα ἡ παρὰ τοῖς τοιούτοις κατὰ Φρύγας 4
20 οὕτω καλουμένοις — ἀκούσατε, ὦ παῖδες Χριστοῦ, τί λέγει· »ἐμοῦ μὴ ἀκούσητε, ἀλλὰ Χριστοῦ ἀκούσατε«. καὶ ἐν οἷς ἔδοξε Χριστὸν δοξά- 5 ζειν πεπλάνηται. εἰ γὰρ ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν ἂν κατὰ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ὡς ἕκαστος ⟨αὐτῶν⟩ λέγει, Πέτρος μὲν πρῶτος λέγων ὅτι »ἡμεῖς παρ᾽ αὐτοῦ ἠκούσαμεν« καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος
25 »ὁ ὑμῶν ἀκούων ἐμοῦ ἀκούει« καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος »μιμηταί | D 440 μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ«. αὕτη δὲ ἀληθεύει ψευδομένη, 6 καὶ μὴ βουλομένη. | καλῶς γὰρ λέγει φάσκουσα μὴ αὐτῆς ἀκούειν, P 414 ἀλλὰ Χριστοῦ. πολλάκις γὰρ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα ἀναγκάζεται

1 vgl. Jes. 63, 9; Tertullian adv. Marc. IV 22 bezieht die Stelle auf Christus — **6** Col. 2, 19 — **13** vgl. Tertullian adv. Prax. 1 *et nos quidem postea agnitio paracleti atque defensio disiunxit a psychicis* — **20** vgl. Luk. 10, 16 — **24** vgl. Act. 4, 20 II Petr. 1, 18 — **25** Luk. 10, 16 — I Kor. 11, 1

M U

2 *ἀλλὰ* U **3** *δὲ* < M **5** *ἐκκλησία* M | *κεφαλῇ* M **8** *υἱὸν* < U **9** *αὐτὸν* M **15** *ὑπισχνούμενον* *] *ὑπισχνούμενα* MU; vielleicht noch besser *ὑπισχνού⟨μενον γεγενη⟩μένα* * **16** *δὲ* < U **17** *καὶ*[1] < M **18** *τι*[1] < U **19** *αὐτὴ* M | *κατὰ φρύγα* M **20** *καλουμένη* M **23** ⟨*αὐτῶν*⟩ * **27** *γὰρ* *] < M *δὲ* U | *μὴ αὐτῆς ἀκούειν* < U

ἑαυτὰ καθαιρεῖν. ⟨ὡς⟩ οὐκ ὄντα τῆς ἀληθείας, καὶ ὑποφαίνειν τὸν
κύριον αὐτῶν, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, δι' ἀνάγκην· ὡς ἡ παιδίσκη 7
ἡ ἔχουσα πνεῦμα Πύθωνος ἔλεγεν »οὗτοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεοῦ
δοῦλοι τοῦ ὑψίστου εἰσί«. καὶ τό »τί ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι
5 ἡμᾶς; οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ«, οὕτως καὶ αὕτη ἀναγκα-
ζομένη ἔλεγεν αὐτῆς μὴ ἀκούειν ἀλλὰ Χριστοῦ. πῶς οὖν τοῦτο 8
οἱ παρ' αὐτῆς ἀκηκοότες καὶ αὐτῇ πεπιστευκότες βούλονται αὐτῆς
ἀκούειν, παρ' αὐτῆς μαθόντες μὴ αὐτῆς ἀκούειν ἀλλὰ κυρίου; καὶ
γὰρ ἀληθῶς ἐπίγεια φθεγγομένης αὐτῆς, εἰ παρῆν αὐτοῖς σύνεσις,
10 οὐκ ἔδει αὐτὴν ἀκούεσθαι. καὶ μὴ λέγε ὅτι παρηκολούθει. | οὐ 9 Ö34
γὰρ παρακολουθοῦντός ἐστιν τὸ διδάσκειν καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέπειν.
εἰ γὰρ ὅλως λέγει »μὴ ἀκούετέ μου«, ποῖον ἦν τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν
ἐν αὐτῇ; εἰ γὰρ αὐτὴ ἔλεγεν ἦ ἄνθρωπος, ἄρα οὐκ ἦν ἐν πνεύματι 10
ἁγίῳ. ἡ γὰρ λέγουσα »μὴ ἀκούετέ μου« δῆλον ὅτι τὸ ἀνθρώπινον
15 ἔλεγε καὶ οὐκ ἦν ἐν πνεύματι ἁγίῳ. εἰ δὲ μὴ οὖσα ἐν πνεύματι
ἁγίῳ ἄνωθεν, οὖσα δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος, οὐδὲν ἐγίνωσκε
καὶ οὐκ ἦν ἄρα προφῆτις, μὴ ἔχουσα πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ ἀνθρωπίνῳ
φρονήματι ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο. εἰ δὲ πνεύματι ἁγίῳ ἐλάλει καὶ 11
ἐπροφήτευε, ποῖον ἦν ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λέγον »ἐμοῦ μὴ
20 ἀκούετε;« καὶ πολλή ἐστι τῆς ἀπάτης ἡ τύφλωσις καὶ μέγας ἐστὶν
ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς συνετίζων εἰς τὸ
εἰδέναι ἡμᾶς ποῖα τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λελαλημένα, πῆ
μὲν ἐκ προσώπου πατρός, πῆ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ, πῆ δὲ ἐκ
προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰ τὸ ἐν Μαξιμίλλῃ πνεῦμα 12
25 ⟨πνεῦμα⟩ ἅγιον ἦν, οὐκ ἀπηγόρευε τὰ ἴδια ῥήματα· »ἓν γάρ ἐστι τὸ
ἅγιον πνεῦμα, τὸ | διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται«. εἰ δὲ ἔχει ἐξουσίαν 13 D441
διαιρεῖν ὡς βούλεται, λέγεται δὲ πνεῦμα γνώσεως καὶ πνεῦμα εὐσε-
βείας καὶ λέγεται πνεῦμα Χριστοῦ [εἶναι] καὶ πνεῦμα πατρός, τὸ ἐκ

2 vgl. S. 237, 12 — 3 Act. 16, 16f — 4 Matth. 8, 29 — 25 I Kor. 12, 11 — 27 Jes. 11, 2 — 28 Röm. 8, 9 — Joh. 15, 26

M U

1 ⟨ὡς⟩ * 4 δοῦλοι < M 5 οὕτως *] ὡς MU 7 αὐτῆς² + οὐκ M 8 παρ' αὐτῆς μαθόντες—ἀκούειν² < M 9 ἐπίγεια < M | αὐτοῖς] αὐτῆς M 13 γὰρ] < M | ἦ Pet.] ἡ MU 14 ὅτι < M 15f εἰ δὲ—ἁγίῳ < M 15 εἰ *] ἡ U 16 φρονήματος + ⟨ἐλάλει⟩? * 17 μὴ ἔχουσα < M 19 ἐπροε-φήτευεν M | ποῖον ἄρα ἦν U 20 πολλῆς M 21 ἡμᾶς < U 23 τοῦ < U 24 τοῦ < U 25 ⟨πνεῦμα⟩ * 25f τὸ ἅγιον] τὸ αὐτὸ ἅγιον U 26f εἰ δὲ ἔχει—ὡς βούλεται < U 27 γνώσεως καὶ πνεῦμα < U 28 καὶ λέγεται] λέγεται δὲ M | εἶναι vor πνεῦμα Χριστοῦ U | [εἶναι] * 28f πατρὸς τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς] παρὰ πατρὸς U

τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ ὄν, ἄρα οὐκ ἔλεγε »μὴ ἀκούετέ μου«. τὰ γὰρ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα ἐλάλει καὶ ὁ Χριστὸς τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, καὶ ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς λέγει 14
5 *καὶ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν | κόσμον, ἵνα γινώσκωσιν αὐτὸν καὶ δοξάσωσι, καθὼς δοξάζουσι τὸν πατέρα. καὶ διέπεσε κατὰ πάντα τρόπον ἡ τῶν ἀπαλλοτριούντων ἑαυτοὺς διάνοια ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθίας.* P415 15

13. *Φάσκει δὲ πάλιν ἡ αὐτὴ Μαξίμιλλα, ἡ τῆς παρακολουθίας* 13, 1
10 *γνῶσις καὶ διδασκαλία, ἵνα καὶ χλευαστικῶς εἴπω, ὅτι* »ἀπέστειλέ με κύριος τούτου τοῦ πόνου καὶ τῆς συνθήκης καὶ τῆς ἐπαγγελίας αἱρετιστὴν μηνυτὴν ἑρμηνευτήν, ἠναγκασμένον, θέλοντα καὶ μὴ θέλοντα, γνωθεῖν γνῶσιν θεοῦ«. *σκοπήσωμεν οὖν τῆς ἡμῶν ζωῆς τὴν εὐσταθῆ βάσιν καὶ* 2
τὴν ὁδὸν τοῦ φωτός, ὦ ἀγαπητοί, καὶ μὴ σφαλῶμεν διὰ τῶν λόγων
15 *τοῦ δι' ἐναντίας καὶ τοῦ βοσκήματος τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος. ὅρα* 3
γὰρ ἐνταῦθα τὸν οὕτω λαλήσαντα, ἠναγκασμένον ἑαυτὸν ἀποφήναντα, οὐχ ἑκουσίᾳ γνώμῃ. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν οὐκ ἄκων ἦλθεν εἰς τὸν

1 vgl. Joh. 16, 14 — **3** Joh. 15, 26 — **3f** Matth. 12, 28 — **4f** vgl. Joh. 8, 26 Joh. 17, 18 — **5f** vgl. Joh. 17, 3 — **11** zu *πόνος* vgl. Tertullian de monog. 2 *ergo, inquis, hac argumentatione quidvis novum et onerosum paracleto adscribi poterit ... fidem dicente pro eis integritate praedicationis . . . licet onerosis, quia nec nunc sustinentur*; zu *συνθήκη* vgl. Tertullian de virg. vel. 1 *iustitia . . . primo fuit in rudimentis ... dehinc per legem et prophetas promovit in infantiam, dehinc per evangelium efferbuit in iuventutem, nunc per paracletum componitur in maturitatem* de exhort. cast. 6 de monog. 2. 14; zu *ἐπαγγελία* vgl. den Anonymus bei Eusebius V 16, 9; S. 464, 3 *τοὺς μὲν χαίροντας καὶ χαυνουμένους ἐπ' αὐτῷ* (sc. über Montanus), *μακαρίζοντος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφυσιοῦντος*

M U

4 *υἱὸς* *] *κύριος* MU | *τοῦ* < M **6** *γινώσκουσιν* M | *δοξάσωσι*] *δοξάζουσι* M *δοξάσουσι* U **10** *γνῶσις* hinter *διδασκαλίας*(!) U; *γνῶσ⟨τ⟩ις καὶ διδασκαλίας* Jül. | *καὶ*² < U **11** *τ. ἐπαγγελίας κ. τ. συνθήκης* U **12** *μηνυστὴν* M | unten S. 238, 13f schreibt Epiphanius, wie wenn er gelesen hätte *θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας*; wohl Flüchtigkeitsversehen. Die Prophetin spricht von sich im Masc. wie S. 222, 1 | *γνωθεῖν*] *μαθεῖν* U. Das dem Zusammenhang genau entsprechende, aber in seiner Bildung höchst ungewöhnliche *γνωθεῖν* wage ich nicht zu ändern. Verständlicher wäre *γνω(σ)τεῖν*; das *θ* scheint jedoch durch die Verballhornung in *μαθεῖν* geschützt. Sachlich richtig umschreibt Epiph. das Wort S. 238, 15 mit *διδάσκειν* **15** *τοῦ*¹] *τῶν τοῦ* U **17** *οὐχ*] *οὐκ* M

κόσμον οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης ὑπὸ πατρὸς ἀπεστάλη. ἀλλὰ ἅμα σὺν
πατρὶ ἔχων τὸ θέλειν καὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι τὸ παρέχειν· καὶ ὡς 4
αὐτὸς ἅμα σὺν πατρὶ τὸ θέλειν ἔχει καὶ τὸ οὐχὶ μετὰ ἀνάγκης καὶ
τὴν χάριν πᾶσι διδόναι, ἀλλὰ δι' ὑπερβολὴν φιλαν|θρωπίας, οὕτω Ö36
5 καὶ οὓς ἐκάλεσε μετὰ προαιρέσεως κέκληκεν, οὐκ ἀνάγκην ἐπιβάλλων,
οὐ κλοιὸν ἐπιτιθέμενος. φάσκει γὰρ ὅτι »οἱ διψῶντες ἔλθατε πρός 5
με« καὶ πάλιν »εἴ τις θέλει ἔρχεσθαι πρός με, ἀρνη|σάσθω ἑαυτὸν D412
καὶ ἀκολουθείτω μοι« καὶ διὰ Ἠσαΐου τὸ αὐτὸ φθεγγόμενος ἔλεγεν
»ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου« καὶ ὕστερον, ἵνα δείξῃ ὁ προφή-
10 της [ὅτι] τίς ἐστιν ὁ λέγων, ἔφη »τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε
ταῦτα«. καὶ ὁρᾷς κατὰ πάντα τρόπον τὴν πρὸς τὸ θεῖον γράμμα 6
τούτων διαφωνίαν καὶ τὴν ἀλλοίαν ὑπόνοιάν τε καὶ ὑπόληψιν παρὰ
τὴν τοῦ θεοῦ πίστιν καὶ ἀκολουθίαν; καὶ γὰρ καὶ Μαξίμιλλα τοὺς 7
θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἔλεγεν ἀναγκάζειν, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ
15 ῥητοῦ ψεύσεται ἡ τοιαύτη. οὔτε γὰρ θέλοντας ἐδίδαξε γνῶσιν θεοῦ
ἣν οὐκ ᾔδει οὐδὲ τοὺς μὴ θέλοντας ἠνάγκασεν. αὐτίκα ⟨γοῦν⟩ οὐ 8
πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ οἴδασι τί ἔστιν ὄνομα Μαξιμίλλης οὐδὲ τῶν
αὐτῆς λόγων τὸ παράφθεγμα. καὶ κατὰ πάντα τρόπον διέπεσεν ἡ
τούτων πεπλανημένη ἐπίνοια, οὐκ οὖσα τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας. | P416
20 14. Τιμῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἔρημον ἐν τῇ Φρυγίᾳ, **14, 1**

6 Joh. 7, 37 — **7** Matth. 16, 24 — **9** Jes. 1, 19 — **10** Jes. 58, 14 — **20** vgl. unten haer. 49, 1, 3; dazu Apollonius bei Eusebius h. e. V 18, 2; S. 472, 20 Schwartz *ὁ Πέπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας· πόλεις δ' εἰσὶν αὗται μικραὶ τῆς Φρυγίας* ebda 18, 13; S. 478, 11 *ἐν Πεπούζοις προφητεύειν δὴ προσποιουμένης τῆς Μαξιμίλλης* Cyrillus Hieros. cat. 16, 8; Migne 33, 929 A *Πέπουζαν μικρότατον κωμύδριον ἐν τῇ Φρυγίᾳ καταλαβὼν καὶ ψευδῶς Ἱερουσαλὴμ ὀνομάσας τοῦτο* Filastrius haer. 49, 4; S. 26, 13 ff *Pepuzam villam suam, quae sic dicitur in Frigia, Hierusalem appellant, ubi Maximilla et Priscilla et ipse Montanus vitae tempus vanum et infructuosum habuisse dinoscuntur*; dazu Tertullian adv. Marc. III 24 *nam et confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed ante caelum sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in civitate divini operis Hierusalem caelo delata . . . constat enim ethnicis quoque testibus in Iudaea per dies quadraginta matutinis momentis civitatem de caelo pependisse*

M U

1 *ἀπὸ* M **2 f** *ὡς αὐτὸς* *] *ὡσαύτως* U *αὐτὸς* (< *ὡς*) M **3** *πατρὶ* + ⟨*καὶ πνεύματι*⟩? * | *τοῦ θέλειν* M **3 f** *καὶ τὴν*] *ταύτην τὴν* U; [*καὶ*]? * **5** *ἐπιβάλλων*] *ἐπικαλῶν* U **9** *θέλετε* M | *ἀκούσετε* M **10** [*ὅτι*] * **13** *καὶ*[3] < M **13 f** *τοὺς θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας*] vgl. zu S. 237, 12 **15** *ψεύσηται* M **16** ⟨*γοῦν*⟩ * **17** *οἱ* < M

Πέπουζάν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν δὲ ἠδαφισμένην, καί φασιν
ἐκεῖσε κατιέναι τὴν ἄνωθεν Ἱερουσαλήμ. ὅθεν ἐκεῖ ἀπερχόμενοι 2
μυστήριά τινα ἐπιτελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἁγιάζουσιν ⟨ἑαυτούς⟩, ὡς
ὑπολαμβάνουσιν. ἔστι γὰρ καὶ τὸ γένος ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ Γα-
5 λατίᾳ καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ Φρυγίᾳ, ὅθεν κατὰ Φρύγας ἡ αἵρεσις
καλεῖται· ἀλλὰ καὶ ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πλεῖστον.
Ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν τῶν πρὸς ὄνομα ἑκάστης αἱρέσεως 3
ὑφ' ἡμῶν προδεδηλωμένης, καὶ περὶ τοῦ Τασκοδρουγιτῶν ὀνόματος
αὖθις ἐροῦμεν· ἔστι γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ ἢ ἐν τῇ
10 μετ' αὐτὴν τῶν Κυϊντιλλιανῶν καλουμένῃ· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τούτων
ὁρμᾶται καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα. καλοῦνται δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν 4
Τασκοδρουγῖται· τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος καλεῖται, δροῦγγος δὲ
μυκτὴρ εἴτ' οὖν ῥύγχος καλεῖται, καὶ ἀπὸ τοῦ τιθέναι ἑαυτῶν τὸν
δάκτυλον τὸν λεγόμε|νον λιχανὸν ἐπὶ τὸν μυκτῆρα ἐν τῷ εὔχεσθαι, D 443
15 δῆθεν κατηφείας χάριν καὶ ἐθελοδικαιοσύνης, ἐκλήθησαν ὑπό τινων
Τασκοδρουγῖται τουτέστιν πασσαλορυγχῖται. ἐν ταύτῃ δὲ τῇ αἱρέσει 5
ἢ ἐν τῇ συζύγῳ αὐτῆς τῇ τῶν Κυϊντιλλιανῶν εἴτ' οὖν Πρισκιλλια-

1 das *νῦν δὲ ἠδαφισμένην* ist trotz Philostorgius IV 8; S. 62, 21 Bidez sachlich nicht zu beanstanden. Beachte die vorbeugende Bemerkung S. 211, 15 *ἔστιν δὲ καὶ ἄλλη Πέπουζα* — **2f** über eine montanistische Sonderfeier vgl. Tertullian de ieiunio 13 *si et ista sollemnia quibus tunc praesens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur in spiritu invicem repraesentati, lex est sacramenti,* auch Filastrius haer. 49, 5; S. 26, 17 *dicunt ... eos de infantis sanguine in pascha miscere in suum sacrificium suisque ita ubique emittere perniciosis et falsis satellitibus.* — Pepuza ist wohl auch der Ort, wo die Gebeine des Montanus und seiner Genossinnen bis 550 verehrt wurden, vgl. Johannes von Ephesus (Revue de l'orient chrétien II 489); jedenfalls war Pepuza der Mittelpunkt der montanistischen Hierarchie, vgl. Hieronymus ep. 41, 3, 2; S. 313, 18 Hilberg *habent enim primos de Pepusa Phrygiae patriarchas* — **11ff** bei Filastrius *Ascodrugitae* (ebenso cod. Theod. XVI 5, 65; dagegen 5, 10 Tascodrogitae), dazu die Erklärung haer. 75; S. 38, 21ff Marx *alii sunt iterum Ascodrugitae in Galatia qui utrem inflantes ponunt et cooperiunt in sua ecclesia et circumeunt eum insanientes potius et bacchantes sicut illi pagani Liberipatriani, insanis mentibus more gentilium furentes,* davon unterschieden die *Passalorinchitae* haer. 76; S. 39, 17ff Marx *qui digitum imponentes in nares et ora sua et labia quasi silentium semper exercent*

M U

2 ἄνω M **3** ⟨ἑαυτούς⟩ * **8** προδεδηλωμένης + ⟨συντεινόντων⟩? * **10** Κυντιλλιανῶν M **16** πασσαλορυχῖται M **17** αὐτῆς] ταύτης U | τῇ[2] Klosterm.] τῆς MU | Κυντιλλιανῶν M

νῶν καὶ Πεπουζιανῶν καλουμένη. δεινόν τι καὶ ἀθέμιτον ἔργον φασὶ γίνεσθαι. παῖδα γὰρ κομιδῇ νήπιον ὄντα κατὰ ἑορτήν τινα δι' ὅλου 6 τοῦ σώματος κατακεντῶντες χαλκαῖς ῥαφίσι τὸ αἷμα αὐτοῦ προσπορίζονται ἑαυτοῖς, εἰς ἐπιτήδευσιν δῆθεν θυσίας.

5 15. Ἀρκεῖ δὲ ἡμῖν ἃ καὶ περὶ ταύτης εἰρήκαμεν, ὦ ἐπιπόθητοι. 15, 1 ἐπηγγειλάμεθα γὰρ ἀπὸ ἑκάστης ἧς ἴσμεν αἱρέσεως μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ | ὑποφῆναι ἅ τε δι' ἀκοῆς ἅ τε διὰ συγγραμμάτων, ἅ τε δι' Ö38 ἐγγράφων καὶ ἅ τε ὑπό τινων ἀληθῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἔννοιαν κατειλήφαμεν, ἵνα μηδέν τι περιττὸν ὧν γε ἔγνωμεν ποιησά- 2
10 μενοι ⟨μὴ⟩ ὑπὸ συνείδησιν δόξωμεν εἶναι μὴ ὀρθὰ καὶ αὐτοὶ ἐφευρίσκοντες κατὰ ἀνθρώπων λέγειν, ἀλλὰ ὑποπίπτοντες πάθει ᾧ καὶ αὐτοὶ ὑπέπεσαν, ἀλήθειαν μὴ λέγοντες, ἀλλὰ κηρύττοντες ἃ μὴ ἑωράκασιν οὐδὲ ἤκουσαν οὐδὲ παρὰ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου πνεύματος παρειλήφασιν· ἀκριβῶς δὲ πάντα ὡς ἔφην διεξερχό- 3
15 μενοι περὶ ἑκάστης αἱρέσεως, τὰ μὲν δεινὰ ἀποκαλύπτοντες εἰς διόρ- P417 θωσιν τῶν παρεντυγχανόντων καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀπὸ θείων λόγων καὶ ἐξ ὀρθῶν λογισμῶν ποιούμενοι ἰατικὸν ὡς εἰπεῖν φάρμακον, κατὰ διττοὺς τρόπους κατασκευάζοντες ⟨αὐτὸ⟩ ἐν κυρίῳ, τοῖς 4 μὲν διερχομένοις εἰς τὸ ἀνασφῆλαι τῆς νόσου καὶ τῆς τοσαύτης
20 ἀλγηδόνος, τοῖς δὲ μηδὲ παρεμπεσοῦσί ποτε ⟨εἰς⟩ προκαταληπτικὸν

2 vgl. Filastrius zu S. 239, 2 Cyrillus Hieros. cat. 16, 18; Migne 33, 929 A *ἀθλιώτατα παιδία γυναικῶν μικρὰ σφάττων καὶ κατακόπτων εἰς ἀθέμιτον βρῶσιν προφάσει τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς μυστηρίων* Hieronymus ep. 41, 4, 1; S. 314, 6ff Hilberg *praetermitto scelerata mysteria quae dicuntur de lactante puero et de victuro martyre confarrata* Theodoret haeret. fab. III 2 *περὶ δὲ τῶν μυστηρίων τινὲς μὲν θρυλλοῦσί τινα, ἐκεῖνοι δὲ οὐ συνομολογοῦσιν, ἀλλὰ συκοφαντίαν τὴν κατηγορίαν καλοῦσι* und Prädestinatus c. 26 *cetera quae dicuntur quasi incerta praetereo, de infantis sanguine eos accipere . . . Tertullianus . . . asserens falsa esse de sanguine infantis*; dazu haer. 26, 5, 4ff; I 282, 2ff — **6ff** vgl. Panarion prooem. II 4; I 170, 12ff

M U

1 *καὶ Πεπουζιανῶν* < M **2** *ὄντα* < U **3** *ῥαφίσι χαλκαῖς* U **5** *ταύτης*] *αὐτῆς* M **6** *ἧς ἴσμεν*] *τῆς μὲν* U | *φθονέσαι* U **7** *ἅ τε*[1]] *εἴτε* U | *ἅ τε διὰ συγγραμμάτων* < U | *δι*[2]] *ὑπὸ* U **9** *τι* < M | *γε* Öh.] *τε* MU **9f** *ποιησάμενος* M **10** ⟨*μὴ*⟩ * **11** *κατὰ*] *καὶ τὰ* M | *ᾧ*] *ὡς* M **13** *ἀληθοῦς* *] *ἀληθῶς* MU **14f** *διεξερχόμενος* M **15** *τὸ μὲν δεινὸν* U **16** *τῆς*[2]] *τῶν* M **18** ⟨*αὐτὸ*⟩ * **19** *ἀνασφᾶλαι* U **20** *τοῖς δὲ*] *τοὺς δὲ* M | *μηδὲ παρεμπεσοῦσί ποτε*] *μήποτε παρεμπεσοῦσι* M | ⟨*εἰς*⟩ *

ὡς εἰπεῖν [τὸ] βοήθημα, τοῦ τῆς ἀληθείας φαρμάκου μεταδιδόντες 5 τοῖς συνετοῖς μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ κληθῶμεν τῶν τοῦ κυρίου μαθητῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, βοηθοῦ ὑπάρχοντος σωμάτων καὶ ψυχῶν. | D 444

ὡς δὲ καὶ τὴν ἐνταῦθα ἱκανῶς ἔχειν ἡγησάμενοι περὶ ταύτης 6
5 τῆς αἱρέσεως ἐργασίαν σὺν δυνάμει Χριστοῦ ἐπὶ τὰς ἑξῆς προβῆναι ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν, τὸν μὲν ἰὸν καὶ τὰ ἀγκιστροειδῆ τῶν ὀδόντων αὐτῆς φάρμακα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ ξύλῳ καταθλάσαντες, τῇ αἱμορροίᾳ ἐχίδνῃ ἐοικυίας, ἧς ἡ λύμη τῶν δεδηγμένων τὸ αἷμα παντὸς τοῦ σώματος ἐκκρίνει καὶ οὕτως τὸν θάνατον ἐμβάλλει.
10 αὕτη γὰρ καὶ ἡ τῶν Κυϊντιλλιανῶν αἵρεσις τοῦτο ἐπιτελεῖ. ἀφθόρου 7 γὰρ παιδὸς κατακεντᾷ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα πρὸς μετάληψιν ἀποφέρεται, * δῆθεν τοῦτο εἰς μυσταγωγίαν ὀνόματος Χριστοῦ, τοὺς ἠπατημένους πλανήσασα.

ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἐν δυνάμει Χριστοῦ προερχόμενοι τὴν 8
15 αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπικαλεσώμεθα, ὅπως ἑκάστης πλάνης ἰχνηλατήσαντες τὴν δύναμιν, φωράσαντές τε καὶ ἐλέγξαντες θεῷ ἐν ἅπασι συνήθως εὐχαριστήσωμεν. | Ö 40

Κατὰ Κυϊντιλλιανῶν εἴτ' οὖν Πεπουζιανῶν τῶν καὶ Πρισκιλλιανῶν, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρῖται κθ, τῆς δὲ ἀκολουθίας μθ.

20 1. *Κυϊντιλλιανοὶ* δὲ πάλιν, οἱ καὶ Πεπουζιανοὶ καλούμενοι, Ἀρτοτυρῖταί τε καὶ Πρισκιλλιανοὶ λεγόμενοι, οἱ αὐτοὶ μὲν ὄντες ⟨τοῖς⟩ κατὰ Φρύγας καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενοι, διῄρηνται δὲ κατά τινα τρόπον. φασὶ γὰρ οὗτοι οἱ Κυϊντιλλιανοὶ εἴτ' οὖν Πρισκιλλιανοὶ ἐν 1, 1 / 2

20 ff Quintilla nur bei Epiphanius (außer hier noch haer. 51, 33, 8 und haer. 79, 1, 7) genannt; für das Verhältnis der Quintillianer-Priscillianer zu den Kataphrygern beachte, daß Epiph. in haer. 48 keinen Ausspruch der Priscilla gebracht hat

M U

1 [τὸ] * **2** μαθηταῖς M | κυρίου] χριστοῦ U **4** ἔχειν ἡγησάμενοι *] εἰσηγησάμενοι MU **7 f** καταθλάσαντες] καὶ κολάσαντες M **8** τῆς αἱμορροίας ἐχίδνης M | ἐοικυίας ἧς Dind. Öh.] ἐοικυία ἧς U ἡ κύησις M **8 f** τὸ αἷμα < M **9** ἐκβάλλει U **10** ἄφθορον M **11** τὸ[1] < M | πρὸς] εἰς U **11 f** ἀποφέρεσθαι U **12** * etwa ⟨σχηματιζομένη⟩ * | δῆθεν hinter αἷμα (Z. 11) U **14** προσερχόμενοι U **17** Unterschrift κατὰ τῶν καταφρύγα ἤτοι μοντανιστῶν καλουμένων ἢ καὶ τασκοδρουπτῶν $\overline{κη}$ ἢ καὶ $\overline{μη}$ M **19** συνέπονται U | τῆς δὲ ἀκολουθίας] ἢ καὶ MU **21** τε < M | ⟨τοῖς⟩ * **22** κατὰ Φρύγα M **23** Κυϊντιλλιανοὶ *] κατὰ φρύγα MU

τῇ Πεπούζῃ ἢ Κυίντιλλαν ἢ Πρίσκιλλαν (οὐκ ἔχω ⟨γὰρ⟩ ἀκριβῶς λέγειν), | μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν ὡς προεῖπον ἐν τῇ Πεπούζῃ κεκαθευδη- P418
κέναι καὶ τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν ἐληλυθέναι συνυπνωκέναι τε αὐτῇ
τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὡς ἐκείνη ἀπατω|μένη ἔλεγεν· »ἐν ἰδέᾳ, φησί, 3 D445
5 γυναικός, ἐσχηματισμένος ἐν στολῇ λαμπρᾷ ἦλθε πρός με Χριστὸς
καὶ ἐνέβαλεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν καὶ ἀπεκάλυψέ μοι τουτονὶ τὸν
τόπον εἶναι ἅγιον καὶ ὧδε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιέ-
ναι«. διό φασι καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο μυεῖσθαί τινας οὕτω γυναῖκας 4
ἐκεῖσε ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἄνδρας, πρὸς τὸ ἐπιμεινάσας αὐτὰς ἢ αὐτοὺς
10 τὸν Χριστὸν θεωρῆσαι. γυναῖκες γοῦν παρ' αὐτοῖς καλοῦνται προ- 5
φήτιδες. οὐ πάνυ δὲ σαφῶς οἶδα εἰ παρ' αὐτοῖς ἢ παρὰ τοῖς κατὰ
Φρύγας· ὁμοῦ γάρ εἰσι καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα κέκτηνται.

2. Κέχρηνται δὲ οὗτοι παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ καὶ ἀνάστασιν 2, 1
νεκρῶν ὁμοίως φάσκουσι. Κυίντιλλαν δὲ ἔχουσιν ἀρχηγὸν ἅμα Πρισ-
15 κίλλῃ, τῇ καὶ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. φέρουσι δὲ μαρτυρίας 2
πολλὰς ματαίας, χάριν διδόντες τῇ Εὔᾳ, ὅτι πρώτη βέβρωκεν ἀπὸ
τοῦ ξύλου τῆς φρονήσεως· καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωυσέως προφήτιδα

4 *ἐν ἰδέᾳ γυναικός*] Christus also wohl an Stelle einer früher dort verehrten Göttin; doch beachte Irenaeus adv. haer. I 14, 1; I 128 Harvey *αὐτὴν τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τόπων Τετράδα κατεληλυθέναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτόν· ἐπειδή, φησίν, τὸ ἄρρεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἠδύνατο* — **6f** vgl. zu haer. 48, 14, 1; S. 238, 20ff — **8** vgl. Rohde, Psyche I⁵ 120ff L. Deubner de incubatione S. 6ff 56ff — **10ff** über Frauen im Gottesdienst der Montanisten vgl. das gallische Bischofsschreiben ZKG XVI 665 *missas ibidem adhibitis mulieribus in sacrificio divino quas conhospitas nominastis, facere praesumatis, sic ut erogantibus vobis eucharistias illae vobis positis calices teneant et sanguinem Christi populo administrare praesumant ... secta ... quam patres orientales pepodianam vocant ... mulieres sibi in sacrificio divino socias habere*; beachte auch Firmilian bei Cyprian ep. 75, 10; II 817, 28ff Hartel — **15ff** vgl. Didymus de trin. III 41, 2; Migne 39, 984Cff — **16** vgl. Gen. 3, 6; zur Sache vgl. haer. 26, 2, 6; I 277, 17ff — **17** vgl. Num. 12, 2

M U

1 *Κυντίλλαν* M | *⟨γὰρ⟩* * **2** *εἶπον* M **3** *πρὸς αὐτὴν ἐληλυθέναι*] *προσεληλυθέναι* M **4** *τρόπῳ*] *προσώπῳ* M | *ἐν ἰδέᾳ*] *εἰδέα* (< *ἐν*) M **6f** *τουτονὶ τὸν τόπον εἶναι*] *τοῦτον εἰπὼν* M **8** *φησὶ* U | *μυοῦσθαι* MU **10** *Χριστὸν*] *χρόνον* M | *γοῦν*] *οὖν* U | *παρ' αὐτοὺς* M **11** *εἰ* *] *ἢ* MU **11f** *κατὰ Φρύγα* M **12** *τὸ αὐτὸ*] *αὐτὸ τὸ* U **13** *καινῇ*] *νέα* U **15** *κατὰ Φρύγα* M **16** *διδοῦντες* M **17** *Μωυσέως* + *ὡς* U

λέγουσιν, εἰς μαρτυρίαν τῶν παρ' αὐτοῖς καθισταμένων γυναικῶν ἐν
κλήρῳ· ἀλλὰ καί, φησί, τέσσαρες θυγατέρες ἦσαν τῷ Φιλίππῳ προ-
φητεύουσαι. πολλάκις δὲ ἐν τῇ αὐτῶν ἐκκλησίᾳ εἰσέρχονται λαμ- 3
παδηφοροῦσαι ἑπτά τινες παρθένοι, λευχείμονες δῆθεν ἐρχόμεναι, ἵνα
5 προφητεύσωσι τῷ λαῷ. αἱ δὲ τρόπον τινὰ ἐνδεικνύμεναι ἐνθου- 4
σιασμοῦ τοῖς παροῦσι λαοῖς ἀπάτην ἐργάζονται κλαίειν τε ποιοῦσιν
πάντας ὡς εἰς οἶκτον μετανοίας ἄγουσαι, δάκρυα χεόμεναι καὶ σχή-
ματί τινι ἀποδυρόμεναι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. ἐπίσκοποί τε 5
παρ' αὐτοῖς γυναῖκες καὶ πρεσβύτεροι γυναῖκες καὶ τὰ ἄλλα· ὧν μηδὲν
10 διαφέρειν φασίν »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ«.
ταῦτά ἐστιν ἃ κατειλήφαμεν. Ἀρτοτυρίτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν ἀπὸ 6
τοῦ ἐν τοῖς αὐτῶν μυστηρίοις ἐπιτιθέντας ἄρτον καὶ τυρὸν [καὶ]
οὕτως ποιεῖν τὰ αὐτῶν μυστήρια. | | D 446 Ö 42

3. Πᾶσα δὲ ἀνθρώπων χλεύη ἐν τῷ ἀποστῆναι ⟨καθέστηκεν⟩ 3, 1
15 ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ εἰς ἀμηχανίαν τρέπεσθαι καὶ εἰς δια-
φορὰς ἐνθουσιασμῶν τε καὶ ὀργίων. ἐκβακχευόμεναι γὰρ αἱ διάνοιαι P 419
ἀεὶ τοὺς μὴ κατέχοντας τὴν ἄγκυραν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐπιδιδόντας
ἑαυτοὺς τῷ * φέρουσι κατὰ πᾶσαν ὁτιοῦν αἰτίαν. κἄν τε γὰρ γυ- 2
ναῖκες παρ' αὐτοῖς εἰς ἐπισκοπὴν καὶ πρεσβυτέριον καθίστανται διὰ

2 vgl. Act. 21, 9 u. Proclus bei Eusebius h. e. III 17, 4; S. 266, 3 Schwartz; dazu den Anonymus V 17, 3; S. 470, 15 Schwartz Origenes bei Cramer Cat. in I. ad Corinth. S. 279 *ταύτης δὲ τῆς ἐντολῆς οὐκ ἦσαν οἱ τῶν γυναικῶν μαθηταὶ οἱ μαθητευθέντες Πρισκίλλῃ καὶ Μαξιμίλλῃ . . . τέσσαρες, φασί, θυγατέρες ἦσαν Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ προεφήτευον· εἰ δὲ προεφήτευον, τί ἄτοπόν ἐστι καὶ τὰς ἡμετέρας, ὥς φασιν ἐκεῖνοι, προφήτιδας προφητεύειν* (aus Origenes schöpft Didymus de trin. III 41, 3; Migne 39, 988 C u. der dial. orth. et Mont. Ficker ZKG XXVI 456, 24 ff) — **3** zur Bußpredigt im Kreis der montanistischen Gemeinde vgl. den Anonymus bei Eusebius V 18, 9; S. 464, 5 ff Schwartz *τοῦ πνεύματος . . . ἔσθ' ὅπῃ δὲ καὶ κατακρίνοντος στοχαστικῶς ἀξιοπίστως αὐτοὺς ἄντικρυς, ἵνα καὶ ἐλεγκτικὸν εἶναι δοκῇ* — **10** Gal. 3, 28 — **12** vgl. Filastrius haer. 74; S. 38, 18 Marx u. Acta Perp. et Felic. 4 *de caseo quod mulgebat dedit mihi quasi buccellam; et ego accepi iunctis manibus et manducavi, et universi circumstantes dixerunt Amen*

M U

2 *καὶ* < U **3** *ἑαυτῶν* U **7** *πάντας* < U | *εἰς* < U **9** *ὧν* *] *ὡς* MU **10** *φασίν* *] *φησίν* MU, *φύσιν* Pet. **12** [*καὶ*] Öh. **14** ⟨*καθέστηκεν*⟩ * **15 f** *διαφορὰν* U **16** *ὀργίων*] *ἐνεργειῶν* U | *ἐκβαχευομένων* M **18** *αὐτοὺς* | * etwa ⟨*ἰδίῳ λογισμῷ*⟩ * | *φέρουσι* *] *φέροντι* MU | *τε*] *γε* M

τὴν Εὔαν. ἀκουσάτωσαν τοῦ κυρίου λέγοντος »πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ
ἀποστροφή σου καὶ αὐτός σου κυριεύσει«. λέληθε δὲ αὐτοὺς καὶ ὁ 3
ἀποστολικὸς λόγος ὅτι »γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω λαλεῖν οὔτε αὐθεντεῖν
ἀνδρός« καὶ πάλιν »οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ
5 ἀνδρός« καί »ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἠπάτηται, ἀλλ' ἡ Εὔα πρώτη ἀπατηθεῖσα
ἐν παραβάσει γέγονεν«. καὶ ὢ τῆς πολυφόρου πλάνης τοῦ κόσμου
τούτου.

διὸ ὡς νωδόν τι καὶ ἀφροσύνης ἔμπλεον ἀσκαλαβώτου δίκην * 4
ταύτην παρελθὼν ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμαι, ὦ ἀγαπητοί, θεὸν ἐπι-
10 καλούμενος εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος καὶ εἰς πλήρωσιν
τῆς ἡμῶν ἐπαγγελίας.

Κατὰ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν $\overline{\lambda}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\nu}$.

1. Ἀπὸ τούτων τῶν δύο αἱρέσεων τῶν ὁμοῦ ἀλλήλαις μιχθει- 1, 1
σῶν, κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυϊντιλλιανῶν ἤτοι Πρισκιλλιανῶν, ἀνέκυψε
15 πάλιν τῷ κόσμῳ ἑτέρα αἵρεσις Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν οὕτως καλου-
μένη. καὶ οὗτοι μὲν πάντα ἔχουσιν ὡς ἡ ἐκκλησία, σφάλλονται δὲ 2
ἀπὸ πάντων διὰ τὸ μὴ τῇ ἀκολουθίᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θεσμοῦ
προσανέχειν, Ἰουδαϊκοῖς ἔτι μύθοις | προσανέχοντες. καὶ οὐδὲ τὰ ἴσα D 447
αὐτοῖς δογματίζουσιν· »οὐ γὰρ ἃ λέγουσιν οἴδασιν οὔτε περὶ τίνων
20 διαβεβαιοῦνται«. ἅπαξ γὰρ τοῦ ἔτους μίαν ἡμέραν τὸ Πάσχα οἱ 3
τοιοῦτοι φιλονείκως ἄγουσι, καίτοι γε περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου
πνεύματος καλῶς καὶ ἴσως ⟨ἡμῖν⟩ ἔχοντες, προφήτας τε δεχόμενοι

1 Gen. 3, 16 — **3** I Tim. 2, 12 — **4** I Kor. 11, 8 — **5** I Tim. 2, 14 — **13 ff** vgl. mit der Darstellung des Epiph. insbes. Eusebius h. e. V 23f; S. 488, 7 ff Schwartz Hippolyt refut. VIII 18; S. 237, 15 ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 58 Theodoret haeret. fab. III 4; außerdem unten Panarion haer. 70, 9 ff — **19** I Tim. 1, 7 — **20** u. S. **245, 5 f** vgl. Irenaeus bei Eusebius V 24, 12; S. 494, 16 Schwartz *οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν* — **21 ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 18, 2; S. 238, 1 ff Wendland *ἐν δὲ τοῖς ἑτέροις οὗτοι συμφωνοῦσι πρὸς πάντα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παραδεδομένα*

M U

1 *ἀκούσουσι* U **2** *κυριεύση* M **4** *ἀνὴρ*] *ὁ ἄνθρωπος* M | vor *γυνὴ* + *ἡ* M **5** *ἡ* < M **8** *τινα* | *ἔμπλεων* U | * ⟨*ἑρπετὸν καταθλάσαντες*⟩ * **12** $\overline{\lambda}$] $\overline{\kappa\vartheta}$ M | *τῆς δὲ ἀκολουθίας*] *ἢ καὶ* MU **14** *κατὰ Φρύγα* M | *τε*] *δὲ* M **15** *οὕτω* M **17** *τῇ*¹ < M **19** *αὐτοῖς*? * **20** *τὸ*] *τοῦ* U **22** ⟨*ἡμῖν*⟩ * | *τε*] *δὲ* U

καὶ ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς, ἀνάστασιν δὲ σαρκὸς ὁμοίως ὁμολογοῦντες καὶ κρίσιν ἐσομένην καὶ ζωὴν αἰώνιον. περιέπεσαν δὲ 4 ἀστοχήματι καὶ οὐ τῷ τυχόντι οὗτοι, δῆθεν κεχρημένοι τῷ ῥητῷ ᾧ εἶπεν ὁ νόμος ὅτι »ἐπικατάρατος ὃς οὐ ποιήσει τὸ Πάσχα τῇ τεσ-
5 σαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ μηνός«. | ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν 5 P420 μίαν ἡμέραν ἄγοντες καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ἀπὸ τῶν Ἄκτων | δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι Ö44 τὴν ἀκρίβειαν εὑρηκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται τῇ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βού- 6
10 λονται ἄγειν τὸ Πάσχα ὁποίᾳ δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης· οἱ δὲ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν τὴν πρὸ

4 vgl. Lev. 23, 5 Num. 9, 4f u. Deut. 27, 26; dazu Hippolyt refut. VIII 18, 1; S. 237, 18f Wendland — **7** vgl. Lipsius, Die Pilatusakten[2] 1886 S. 26f. Der 25. März, die julianische Nachtgleiche, als Todestag Christi schon bei Hippolyt, Ostertafel u. in Dan. IV 23; S. 242, 6 Bonwetsch Tertullian adv. Jud. 8 — **9** vgl. Polykrates bei Eusebius h. e. V 24, 6; S. 492, 6ff Schwartz *οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον . . ., ὅταν ὁ λαὸς ἤρνυεν τὴν ζύμην* Hippolyt refut. VIII 18, 1; S. 237, 16ff Wendland *συνιστάνουσι δεῖν τὸ πάσχα τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς φυλάσσειν κατὰ τὴν τοῦ νόμου διαταγήν, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *pascha enim dicit (Blastus) non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi XIIII mensis* Theodoret haeret. fab. III 4; Migne 83, 405A — **11ff** vgl. die (gefälschten) Akten des Konzils von Cäsarea c. 1; S. 307 Krusch Stud. z. m. Chronol. *nam et omnes Gallii quacumque die VIII k. ap. fuisset, semper pascha caelebrabant* Martin von Bracara de pascha 1; S. 93, 4ff Burn Niceta of Remesiana = tractatus Adthanasii c. 1; S. 329 Krusch (= S. 94, 1ff Burn) *scio autem multos scrupulosius interrogare solitos quare secundum morem Iudaeorum ad lunae computationem diversis temporibus pascha celebremus, dicentes rectius sibi videri ut si dominicae passionis commemoratio agatur, unum anniversarium natalem diem observemus, sicut a plerisque Gallicanis episcopis usque ante non multum temporis custoditum est, ut semper VIII Kalendarum aprilium*

M U

1 *εὐαγγέλια* M **2** *περιέπεσον* U **3** *οὗτοι*] *αὐτοί*, u. vor *οὐ τῷ τυχόντι* gestellt U **5** die Einfügung von *πρώτου* vor *μηνὸς* ist nicht unbedingt erforderlich, vgl. die oben angeführte Stelle aus Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 (eine Ergänzung ist auch dort überflüssig) **7** *αὐχῶσι* M **9f** *βούλονται* + ⟨*οἱ μὲν*⟩? * **10** *τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ* M **11** *τὴν*[2]] *τῇ* M

ὀκτὼ καλανδῶν Ἀπριλλίων ἄγουσι. καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις οὐχ ἡ τυχοῦσα, τῶν μὲν λεγόντων τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, τῶν δὲ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἀπριλλίων. ἔτι δὲ εὕραμεν ἀντίγραφα Ἄκτων Πιλάτου, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ἀπριλλίων
5 τὸ πάθος γεγενῆσθαι· τἀληθῆ δέ, ὡς ἐκ πολλῆς ἀκριβείας ἔγνωμεν, ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν σωτῆρα πεπονθέναι κατειλήφαμεν· τινὲς δὲ τῇ πρὸ δέκα καλανδῶν Ἀπριλλίων λέγουσιν. 7 8

ἐξέπεσον δὲ καὶ οὗτοι τοῦ προκειμένου. δέδια δὲ καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλεῖστον μηκῦναι τὸν λόγον· πολλὰ γὰρ ἔχομεν λέγειν. 9

10 2. Πληρώσας γὰρ ὁ νομοθέτης τὸν πάντα νόμον | Μωυσῆς, ἐκ θεοῦ λαβὼν τὸ πρόσταγμα ἐν τῇ ἐσχάτῃ βίβλῳ τουτέστιν Δευτερονομίῳ τίθησι πάσας τὰς κατάρας, οὐ μόνον περὶ Πάσχων ἀλλὰ καὶ περὶ περιτομῆς καὶ περὶ δεκατώσεως καὶ προσφορῶν· ὥστε οὖν εἰ μίαν κατάραν πεφεύγασιν, εἰς πολλὰς ἑαυτοὺς ἐνέπειραν· εὑρεθήσον-
15 ται γὰρ ἐπικατάρατοι μὴ περιτεμνόμενοι, ἐπικατάρατοι μὴ ἀποδεκατοῦντες καὶ ἐπικατάρατοι γίνονται μὴ εἰς Ἱερουσαλὴμ προσφέροντες. καὶ ὢ τῶν ἀνθρώπων τῶν εἰς πολλὰς ἑαυτοὺς ἐρεσχελίας ἐμβαλ- 2, 1 D 448 2 3

diem paschae celebraverimus, in quo diae facta resurrectio Christi traditur u. Sozomenus h. e. VII 18; Migne 67, 1472 B ff *Μοντανισταὶ δέ, οὓς Πεπουζίτας καὶ Φρύγας ὀνομάζουσιν . . . φασὶ . . . χρῆναι μόνοις τοῖς ἡλιακοῖς ἕπεσθαι κύκλοις τοὺς ὀρθῶς ταῦτα κανονίζοντας . . . ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸ ἐννέα καλανδῶν Ἀπριλλίων ὡς ἀρχῆς οὔσης κτίσεως ἡλίου καὶ πρώτου μηνὸς ἀναλογίζονται τὴν εἰρημένην ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς τεσσαρεσκαιδεκαταίαν. καὶ ταύτην εἶναι λέγουσι τὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἀπριλλίων, καθ' ἣν ἀεὶ τὸ πάσχα ἄγουσιν* (andere Angabe = 6. April bei Ps. Chrysostomus hom. in pascha Migne 59, 747)

4 der 18. März gilt bei Hippolyt als Ostergrenze; es ist der julianische Tag des Eintritts der Sonne in den Widder, vgl. Ideler, Handbuch II 218 E. Schwartz, Ostertafeln S. 30 — **5** vgl. unten haer. 51, 23, 5 u. 26, 1; der dann für die Auferstehung sich ergebende 22. März ist der Tag der Frühlingstag- u. -nachtgleiche nach Anatolius (u. Ptolemäus), vgl. E. Schwartz, Ostertafeln S. 15f — **7** 23. März vgl. Consularia Constant. MG auct. antiqu. IX 220 Chron. pasch. p. 218 Lactantius div. inst. IV 10, 8; I 304, 9 Brandt — **10ff** vgl. Hippolyt refut. VIII 18, 2; S. 237, 22ff Wendland *οἱ μιᾷ ταύτῃ προσέχοντες ἐντολῇ οὐκ ἀφορῶσιν εἰς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, ὅτι διαμαρτύρομαι παντὶ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶ τοῦ πάντα τὸν νόμον ποιῆσαι* — **11** vgl. Deut. 27, 14ff

M U

3 δὲ[1] u. [2] < M | εὕρομεν M **4** Ἄκτων] ἐκ τῶν U **11** πρόσταγμα] πρᾶγμα U **11f** Δευτερονομίου(!) τουτέστιν U **15** περιτετμημένοι M **17** vor ἀνθρώπων + πολλῶν U

λόντων· ἀληθῶς γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τὸ συνετὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡμῖν διεσταλμένον ὅτι »τοῦτο ἔγνω ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι ὁ θεὸς συνετὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν αὐτοῖς πολλὰς ὁδούς«.

5 *πόθεν γὰρ οὐ διαπίπτει τούτων ἡ διάνοια; πρῶτον γὰρ εἰ τῇ* 4 *τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἄγουσι, χρείαν ἔχουσι τὸ πρόβατον λαβεῖν ἀπὸ δεκάτης καὶ τηρεῖν αὐτὸ ἕως τεσσαρεσκαιδεκάτης, καὶ οὐκέτι μία ἡμέρα ἔσται τῆς νηστείας ἀλλὰ πέντε, ἥ τε δεκάτη καὶ ἑνδεκάτη καὶ δωδεκάτη καὶ τρισκαιδεκάτη καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτη·* P 421
10 *ἐὰν δὲ πρὸς ἑσπέραν τυθῇ τὸ Πάσχα, ἡ αὐτὴ τεσσαρεσκαιδεκάτη* 5 *ἐπιφώσκουσα ἓξ ἐπιτελεῖ ἡμέρας ἐν τῇ νηστείᾳ, καὶ οὐκέτι μία ἔσται τῆς νηστείας καὶ διέπεσεν ἡ περὶ μιᾶς ἡμέρας αὐτῶν ζήτησις, οὐ μία τις οὖσα.* *ἔστι γὰρ τὰ πρωτότυπα συνεζευγμένα καὶ ἐζημί-* 6 *ωνται οὐκ ὀλίγην κατὰ θεὸν πραγματείαν. ἔδει γὰρ τὸν Χριστὸν*
15 *ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ θύεσθαι κατὰ τὸν νόμον, ὅπως λήξῃ* Ö 46 *παρ' αὐτοῖς τὸ φωτίζον αὐτοὺς φῶς κατὰ τὸν νόμον, τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος καὶ σκεπάσαντος τῆς σελήνης τὸ σέλας. ἀπὸ γὰρ τεσ-* 7 *σαρεσκαιδεκάτης καὶ κάτω φθίνει τὸ φαινόμενον τῆς σελήνης· οὕτω καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πάθους ἠμαυ-*
20 *ρώθη ἡ Ἰουδαϊκὴ | συναγωγή, κατηύγασε δὲ τὸ εὐαγγέλιον, μὴ κατα-* D 449 *λυθέντος τοῦ νόμου ἀλλὰ πληρωθέντος, μὴ καταργηθέντος τοῦ τύπου ἀλλὰ παραστήσαντος τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ* 8 *πεποιηκέναι τὸ Πάσχα ἐν τῇ Ἱεριχὼ εὐθὺς ἐπήνεγκεν ἡ θεία γραφὴ λέγουσα »καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα καὶ ἔφαγον ἐν Γαλ-*
25 *γάλοις, καὶ ἐξέλιπε τὸ μάννα«, προσμαρτυροῦσα αὐτοῖς [ἡ θεία γραφὴ]* 9 *καὶ προφητεύουσα ὅτι τῷ πάθει κυρίου διὰ τὴν αὐτῶν ἐπαρνησι-θεῖαν λήξει παρ' αὐτοῖς ἡ βρῶσις ἡ ἀγγελικὴ καὶ ἐπουράνιος, ὅπερ μάννα παρ' αὐτοῖς κέκληται.*

2 Pred. 7, 30 — **6f** vgl. Ex. 12, 3. 6 — **20f** vgl. Matth. 5, 17 — **24** Jos. 5, 10ff

M U

2 *ἡμῖν ἁγίου* M **3** *συνετὸν*] *σὺν τὸν* M **4** *αὐτοῖς* M *ἑαυτοὺς* U **5** *εἰ*] *ἐν* U **8** *ἥ τε*] *ἡ τῇ* U **11** *ἐπιφώσκουσα ἕξ*] *ἐπιφωσκούσας ξ̅* M | *ἐπιτελεῖ* *] *διατελεῖ* U *διατελῇ* M **13** lies viell. *μιᾶς αὐτῆς οὔσης* * | *ἔστι* *] *ἔχει* MU **14** *οὐκ ὀλίγην*] *οὐ λογικὴν* M **15** *τὸν νόμον* + ⟨*τῶν Ἰουδαίων*⟩? *; die Ergänzung ist nahegelegt durch das folgende *αὐτοῖς* u. *αὐτοὺς* **18** *φαινόμενον*] *φαεινὸν* U **19f** *ἠμαύρωται* U **24** *καὶ ἐποίησαν—τὸ πάσχα* < U **25** [*ἡ θεία γραφὴ*] * **26** *ὅτι*] *ἔτι* M **27** *ἀγγελικὴ*] *εὐαγγελικὴ* M

3. *Πανταχόθεν δὲ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία περὶ τῆς χρείας* 3, 1
ταύτης τῆς μυσταγωγίας συλλέγουσα τὸν σύνδεσμον οὐ διαπίπτει τῆς
ἀληθείας. κέχρηται γὰρ οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, ἀλλὰ καὶ 2
τῇ ἑβδομάδι τῇ κατὰ περίοδον ἀνακυκλουμένῃ ⟨ἐν τῇ⟩ τάξει τῶν
5 *τοῦ σαββάτου ἑπτὰ ἡμερῶν, ἵνα κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου γενόμενα*
⟨ὡς⟩ κατὰ τὸ πρωτότυπον εἴη ἡ ἀνάστασίς τε καὶ εὐωχία. καὶ 3
κέχρηται οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τῷ
δρόμῳ τοῦ ἡλίου, ἵνα μὴ ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ δύο Πάσχα ποιοῦντες ἐν τῷ
ἑτέρῳ μηδὲ ἓν Πάσχα τελέσωμεν. διὸ παρατηρούμεθα μὲν τὴν τεσ- 4
10 *σαρεσκαιδεκάτην, ὑπερβαίνομεν δὲ τὴν ἰσημερίαν φερομέν τε ἐπὶ τὴν*
ἁγίαν κυριακὴν τὸ τέλος τῆς συμπληρώσεως· λαμβάνομεν δὲ τὸ πρό-
βατον ἀπὸ δεκάτης, ⟨τὸ⟩ ὄνομα Ἰησοῦ ἐπιγνόντες διὰ τοῦ ἰῶτα, ἵνα
μὴ λάθῃ ἡμᾶς μηδὲν τῶν κατὰ τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τῆς ζωτικῆς
*ταύτης τοῦ Πάσχα * τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀληθινῆς πραγματείας.* | P422
15 *ὑπερβήσομαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἐμφύσημα τοῦ βαιῶνος εἴτ' οὖν* 5
φυσάλου ὄφεως, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἐπισφραγισάμενος
καὶ ἐπὶ τὰς ἑξῆς τὸν νοῦν προτείνων, θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος
εἰς βοήθειαν. | D450

Κατὰ τῆς αἱρέσεως τῆς μὴ δεχομένης τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον
20 *καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν $\overline{λα}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{να}$.*

1. *Καθεξῆς δὲ τούτων τῶν αἱρέσεων μετὰ τὴν κατὰ Φρύγας τε* 1, 1
καὶ Κυϊντιλλιανοὺς καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατίτας οὕτω καλουμένους,
ἀνεφύη | τῷ βίῳ αἵρεσις ἑτέρα, ὥσπερ ἑρπετὸν ἀσθενές, μὴ δυνάμενον Ö48

1 ff vgl. haer. 51, 26 u. 70, 11; dazu Duchesne, revue des questions historiques 28, 40 ff — **21 ff** vgl. Irenaeus adv. haer. III 11, 9; II 51 Harvey Cajus bei Eusebius h. e. III 28, 2; S. 256, 26 ff Schwartz Hippolyt capp. adv. Caium bei Dionysius bar Salibi in apoc. = Corp. scr. christ. or. series II T. 101 S. 4, 4 ff 11, 16 ff 12, 24 ff 13, 17 ff 14, 10 ff 25, 3 ff = I 241 ff Achelis = E. Schwartz, Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 36 ff Dionysius Al. bei Eusebius h. e. VII 25, 1 ff; S. 690, 11 ff Schwartz Filastrius haer. (59) 60 (schöpft aus Epiph.)

M U

1 *τοῦ* < M | *χρείας*] *πραγματείας*? *, vgl. Z. 14 **2 f** *συλλέγουσα—τῆς ἀληθείας* < M **4** ⟨*ἐν τῇ*⟩ * **5** vor *τοῦ σαββάτου* + *τούτου* M **6** ⟨*ὡς*⟩ * | *ἡ* < U **8** *δρόμῳ*] *ἀριθμῷ* M | *ἐν*¹ < U **10** *τε* *] *δὲ* MU **12** ⟨*τὸ*⟩ * | vor *Ἰησοῦ* + *τοῦ* U | *ἐπιγνῶντες* M | *τοῦ* *] *τὸ* MU **14** * etwa ⟨*ἑορτῆς διὰ*⟩? * **15** *βαιῶνος* *] *βέωνος* U *βαίτωνος* M | *εἴτ' οὖν*] *ἢ τοῦ* M **16** *ἐπισφραγισμένος* M **18** Unterschrift: *κατὰ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν εἰκοστὴ* $\overline{θ}$ *ἡ καὶ* $\overline{ν}$ M **20** *αὐτοῦ* < U | *ἀποκάλυψιν* + *ἣν ἐκάλεσεν ἀνοήτων* U | $\overline{λα}$] $\overline{λ}$ M | *τῆς δὲ ἀκολουθίας*] *ἡ καὶ* MU **21** *τὴν*] *τὰ* M; *τοὺς*? *

ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ὀσμὴν τῆς δικτάμνου εἴτ' οὖν στύρακος ἢ λιβανωτίδος ἢ τῆς ἀβροτόνου ἢ τῆς ὀσμῆς τῆς ἀσφάλτου ἢ τοῦ θυμιάματος ἢ τοῦ λίθου τοῦ γαγάτου ἢ τοῦ κέρατος τῆς ἐλάφου. φασὶ 2 γὰρ οἱ ἐν τῇ πείρᾳ τούτων γεγονότες ταῦτα τὰ εἴδη ἀπελαστικὰ
5 εἶναι ἑρπετῶν ἰοβόλων· καὶ τὴν μὲν δίκταμνον τίκταμνον τινὲς καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ τοὺς παῖδας τῶν ἰατρῶν κεχρῆσθαι ταύτῃ εἰς τὴν τῶν τικτουσῶν γυναικῶν βοήθειαν. ὥστε ἀφ' ἡμῶν εἰκότως ἀπεικάζεσθαι εἰς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα θεὸν Λόγον ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἐκ πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως γεγεννημένον. φησὶ γὰρ ὁ Σολο- 3
10 μῶν περὶ τῆς ἄφρονος καὶ φαύλης γυναικὸς ὅτι »μισεῖ λόγον ἀσφαλείας«· οὕτως καὶ οὗτοι τὰ στερεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν, ἐπίγειοι ὄντες καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι. ὅθεν δεδιότες 4 τὴν φωνὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν λέγουσαν »φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφους« * τοῦ εἰπόντος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις καὶ ἀπο-
15 στόλοις »ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ«. αὕτη γὰρ ἦν ἡ φωνὴ 5 ἡ καταρτιζομένη ἐλάφους, ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καταπατῆσαι τὴν τοῦ διαβόλου ἐναντιότητα· ἐξ ὧν ⟨ὧν⟩ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀκρότατα ἐπέστησε καὶ διήλεγξε P 423
20 τὴν δύναμιν τῶν πεπλανημένων καὶ ὀφιομόρφων. | | D 451

2. Ἀλλὰ οὐκ ἰσχύσουσιν ἐν τῇ κιβωτῷ οἱ τοιοῦτοι. ἐπιτρέπεται 2, 1 γὰρ ὁ ἅγιος Νῶε κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου ἐπασφαλίσασθαι τὴν τοιαύτην, ὥς φησι πρὸς αὐτόν »ἀσφαλτώσεις αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν«, ἵνα δείξῃ τὸ εἶδος τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἐχούσης τῆς ἀσφάλτου
25 τὴν δύναμιν, τὴν ἀποδιώκουσαν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια ἑρπετώδη διδάγματα· ὅπου γὰρ θυμιᾶται ἡ ἄσφαλτος, οὐκ ἰσχύει στῆναι ὄφις. ἐκάρωσε τοίνυν αὐτοὺς τὸ ἅγιον θυμίαμα τοῦ στύρακος καὶ παραι- 2

10 Prov. 11, 15 — **13** Psal. 28, 9 — **15** Luk. 10, 19 — **23** Gen. 6, 14; vgl. Augustin c. Faust. Manich. XII 14; Migne 42, 262

M U

1 εἴτ' οὖν] ἤτουν M ἤτοι U **1f** λιβανίτιδος U **2** τῆς[3]] τοῦ U **3** ἢ[1] < M **4** ἐν τῇ πείρᾳ τούτων γεγονότες *] ἐν συνηθείᾳ γεγονότες τῇ πείρᾳ τούτων M ἐν τῇ συνηθείᾳ γεγονότες καὶ διὰ πείρας τούτων U **5** vor ἰοβόλων + καὶ U | τίκταμνον < U **8** λόγον θεὸν U **9f** Σαλομῶν M **11** οὕτω M **12** πρὸς < M **14** * etwa ⟨ἐκβάλλουσιν τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ θεοῦ Λόγου⟩ * | αὐτοῦ U **17** δώσασα M **18** ἀποστόλων + καὶ τῶν αὐτῶν λόγων M | vor εὐαγγελιστῶν + τῶν M **19** ⟨ὧν⟩ * **21** ἰσχύουσιν U **24** τοῦ < M **26** ἡ < M | ἰσχύσει U **27** αὐτοὺς] τούτους U

τοῦνται τούτου τὴν εὐωδίαν καὶ * τῆς ἀβροτόνου εἴτ᾽ οὖν λιβανω-
τίδος ἡ δύναμις, κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ ὄφεως ἐπιφύσασα καὶ ἐπάνω τοῦ
φωλεοῦ αὐτοῦ ἐκβλαστήσασα. ἔνθα γὰρ τὸν Χριστὸν ἐκ παρατρι- 3
βῆς ψιλὸν ἄνθρωπον ἐκήρυττεν ὁ Ἐβίων καὶ ὁ Κήρινθος καὶ οἱ
5 ἀμφ᾽ αὐτούς, φημὶ δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνέτειλε
τῷ κόσμῳ ταύτην τὴν ἁγίαν βοτάνην εἴτ᾽ οὖν θάμνον, τὴν ἀποδιώ-
ξασαν τὸν ὄφιν καὶ λύσασαν τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα. ἐκεῖ γὰρ 4
ὁ ἅγιος Ἰωάννης μεθ᾽ ἡλικίαν γηραλέαν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου κηρῦξαι καὶ ἀνακάμψαι τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ πεπλανη-
10 μένους· οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ προαιρέσεως τοῖς πειθομένοις
ἀποκαλύψας θεοῦ τὸ φῶς τὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ θεοῦ διδασκαλίᾳ. ἀλλ᾽ ἕως 5
πότε μηκύνω τὸν λόγον; καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι ὅπου ἀναφύει ἡ ἀβρό-
τονος, ἐκεῖ ὄφις οὐκέτι ἐγκαταμένει οὔτε ἐμφωλεύει, καὶ ὅπου θεοῦ
ἀληθὴς διδασκαλία, οὐ κατισχύσει κατοικητήριον ἑρπετώδους διδασκα-
15 λίας, ἀλλὰ διολεῖται. | Ö50

3. Φάσκουσι τοίνυν οἱ Ἄλογοι — ταύτην γὰρ αὐτοῖς ἐπιτίθημι 3, 1
τὴν ἐπωνυμίαν· ἀπὸ γὰρ τῆς δεῦρο οὕτως κληθήσονται καὶ οὕτως,
ἀγαπητοί, ἐπιθῶμεν αὐτοῖς ὄνομα, τουτέστιν Ἀλόγων. εἶχον μὲν 2
γὰρ τὴν αἵρεσιν * καλουμένην, ἀποβάλλουσαν Ἰωάννου τὰς βίβλους.
20 ἐπεὶ οὖν τὸν Λόγον οὐ δέχονται τὸν παρὰ Ἰωάννου κεκη|ρυγμένον, D452
Ἄλογοι κληθήσονται. ἀλλότριοι τοίνυν παντάπασιν ὑπάρχοντες τοῦ 3
κηρύγματος τῆς ἀληθείας ἀρνοῦνται τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος
καὶ οὔτε τὸ τοῦ Ἰωάννου εὐαγγέλιον δέχονται οὔτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκά-
λυψιν. καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ εὐαγγέλιον, τὴν δὲ Ἀποκάλυψιν 4
25 ἀπεβάλλοντο, ἐλέγομεν ἄν, μή πη ἄρα κατὰ ἀκριβολογίαν τοῦτο
ποιοῦνται, ἀπόκρυφον μὴ δεχόμενοι διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει βα-

3ff vgl. Irenaeus adv. haer. III 11, 1; II 40 Harvey *Iohannes domini discipulus volens per evangelii annuntiationem auferre eum qui a Cerintho inseminatus erat hominibus errorem*, dazu Panarion haer. 30, 24, 1ff; I 365, 9ff und Corssen, monarchianische Prologe S. 80f — **8** unten c. 12 genauer: ἐπὶ τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, μετὰ ἔτη ἐνενήκοντα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς — **26ff** über die Bezeichnung der Apokalypse als ἀπόκρυφον vgl. zu haer. 26, 5, 1; I 281, 17

M U

1 εὐωδίαν] ὀδμὴν U | * ⟨ἀπεδίωξεν αὐτοὺς⟩ *, vgl. Z. 6f **1f** λιβανίτιδος U **5** Ἀσίᾳ] ἁγίᾳ M **6** ἤτουν M **7** λύσαν M **8** μετὰ M; lies wohl καθ᾽ * **11** ἀλλὰ M **12** τῷ μὲν ὄντι *] τῶ μένοντι MU | ἀναφυεῖ U | ἡ < U **15** διόλλυται U **17** δεύρω M **18** Ἄλογοι U | μὲν < U **19** * ⟨ἀξίως οὕτως⟩ *, vgl. S. 299, 17 **22** ἀρνοῦνται—τοῦ κηρύγματος[2] < M

θέως | καὶ σκοτεινῶς εἰρημένα. ὁπότε δὲ οὐ δέχονται φύσει τὰ βιβλία 5 P424
τὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κεκηρυγμένα, παντί τῳ δῆλον εἴη ὅτι
οὗτοί εἰσι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις, περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν
ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς ὅτι »ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ καὶ ἠκούσατε ὅτι
5 Ἀντίχριστος ἔρχεται· καὶ νῦν ἰδοὺ Ἀντίχριστοι πολλοί« καὶ τὰ
ἑξῆς. προφασίζονται γὰρ οὗτοι, αἰσχυνόμενοι ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ 6
Ἰωάννῃ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν αὐτὸν ἐν ἀριθμῷ τῶν ἀποστόλων
ὄντα καὶ ἠγαπημένον ὑπὸ τοῦ κυρίου, ᾧ ἀξίως τὰ μυστήρια ἀπεκά-
λυπτεν καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ ἀνέπεσε, καὶ ἑτέρως αὐτὰ ἀνατρέ-
10 πειν πειρῶνται. λέγουσι γὰρ μὴ εἶναι αὐτὰ Ἰωάννου ἀλλὰ Κηρίνθου
καὶ οὐκ ἄξια αὐτά φασιν εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ.

4. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς εὐθὺς ἐλέγχονται, »μήτε ἃ λέγουσι 4, 1
νοοῦντες μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«. πῶς γὰρ ἔσται Κηρίνθου
τὰ κατὰ Κηρίνθου λέγοντα; Κήρινθος γὰρ πρόσφατον καὶ ψιλὸν τὸν 2
15 Χριστὸν λέγει ἄνθρωπον, ὁ δὲ Ἰωάννης ἀεὶ ὄντα ⟨αὐ⟩τὸν Λόγον
κεκήρυχε καὶ ἄνωθεν ἥκοντα καὶ σαρκωθέντα. ἀπ' αὐτῆς τοίνυν
τῆς εἰσβολῆς ἐλήλεγκται ἡ τούτων μάταιος συκοφαντία μωρά τις
οὖσα καὶ μὴ νοοῦσα πόθεν διελέγχεται. δοκοῦσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰ 3
ἴσα ἡμῖν πιστεύειν, μὴ κατέχοντες δὲ τὰ ἀσφαλῆ τοῦ ἐκ θεοῦ οἰκο-
20 νομηθέντος ἡμῖν διὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κηρύγματος εὑρεθήσονται
διελεγχόμενοι ἐν οἷς ἀγνοοῦσι, πῶς κατὰ τῆς | ἀληθείας ἐπαίρονται D453
τὴν φωνήν. καὶ ἐάν γε θελήσωσιν ἀνανῆψαί τε καὶ κατανοῆσαι, 4
γνώσονται· ἡμεῖς γὰρ τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διδασκαλίας,
ἀξιολόγως καὶ ἠσφαλισμένως ἐχούσας, οὐκ ἀποβάλλομεν. φάσκουσι 5
25 γὰρ καθ' ἑαυτῶν, οὐ γὰρ εἴποιμι κατὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ συμφω-

4 I Joh. 2, 18 — **10** vgl. Cajus bei Eusebius h. e. III 28, 2; S. 256, 26ff Schwartz u. VII 25, 1f; S. 690, 11ff u. Hippolyt bei Dionysius bar Salibi in apoc. Corp. scr. christ. or. ser. II T. 101 S. 4, 4ff — **12** I Tim. 1, 7 — **14** vgl. haer. 28, 1, 2ff; I 313, 10ff — **24ff** vgl. Cajus bei Hippolyt capp. adv. Cajum nach Dionysius bar Salibi in ev. Joh. (Rendel Harris, Hermas in Arcadia and other essays Cambridge 1896 p. 48 u. Labriolle, les sources de l'histoire du Montanisme p. LXXIII): *der Häretiker Cajus tadelt Johannes, weil er nicht mit seinen Brüdern den Evangelisten übereinstimme, die sagen* (lies: sofern er sagt), *daß Christus von der Taufe weg nach Galiläa ging und das Wunder der Weinverwandlung in Kana verrichtete*

M U

1 *βιβλία*] *βεβαία* M **3** *οἱ* < M **8** *ᾧ*] *ὃς* U **9** *καὶ*[1] + ⟨*ὃς*⟩? * **11** *εἶναι φασιν* M **15** *λέγει*] *ἔχει* U | ⟨*αὐ*⟩*τὸν* * **16** *ἀπ' αὐτῆς*] *ἀπ' ἀρχῆς* M **17** *ματαιοσυκοφαντία* U **19** *πιστεύειν ἡμῖν* M | *ἐκ* < M **21** vor *τῆς* + *τὴν* U **22** *τὴν* < U | *φωνήν* *] *γνῶσιν* MU | *τε* < U **24** *ἐχούσας* *] *οὔσας* MU | *ἀποβάλοιμεν* U

καὶ τὰ αὐτοῦ βιβλία τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις. καὶ δοκοῦσι λοιπὸν
ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἁγίας καὶ ἐνθέου διδασκαλίας. καὶ τί, φησίν, 6
εἶπεν; ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ
θεὸς ἦν ὁ Λόγος« καὶ ὅτι »ὁ Λόγος σὰρξ | ἐγένετο καὶ κατεσκήνωσεν Ö52
5 ἐν ἡμῖν καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ
πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας« καὶ εὐθὺς »Ἰωάννης μαρτυρεῖ 7
καὶ κέκραγε λέγων ὅτι οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν« | καὶ ὅτι »οὗτός P425
ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«· καὶ
καθεξῆς φησι »καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ ἀκούσαντες, Ῥαββί, ποῦ μένεις;«.
10 ἅμα δὲ ἐν ταὐτῷ »τῇ αὔριον, φησίν, ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλι- 8
λαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἀκολούθει
μοι«· καὶ μετὰ τοῦτο ὀλίγῳ πρόσθεν φησίν »καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας 9
γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ
15 αὐτοῦ«. οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ φάσκουσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ 10
πεποιηκέναι τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειραζόμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου,
καὶ τότε ὑποστρέψαντα παραλαβεῖν τοὺς μαθητάς. καὶ οὐκ οἴδασιν 11
οἱ ἀπαρακολούθητοι ὅτι ἑκάστῳ εὐαγγελιστῇ μεμελέτηται συμφώνως
μὲν τοῖς ἑτέροις λαλῆσαι τὰ ὑπ᾽ ἐκείνων εἰρημένα, ἅμα δὲ τὰ μὴ ὑπ᾽
20 ἐκείνων ῥηθέντα, παραλειφθέντα δὲ οὕτως ἀποκαλύψαι· οὐ γὰρ ἦν
αὐτῶν τὸ θέλημα, ἀλλὰ ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ
διδασκαλία. εἰ γὰρ τούτου βούλονται ἐπιλαμβάνεσθαι, μαθέτωσαν 12
ὅτι οἱ | ἄλλοι τρεῖς οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐνήρξαντο ἀκολουθίας. Ματ- D454
θαῖος γὰρ πρῶτος ἄρχεται εὐαγγελίζεσθαι. τούτῳ γὰρ ἦν ἐπιτετραμ-
25 μένον τὸ εὐαγγέλιον κηρῦξαι ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ αἱρέσει περὶ
τούτου διὰ πλάτους εἰρήκαμεν· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς λυπήσει καὶ αὖθις περὶ
τῶν αὐτῶν διαλαβεῖν, εἰς παράστασιν ἀληθείας καὶ ἔλεγχον τῶν
πεπλανημένων.

2ff vgl. E. Schwartz, über den Tod der Söhne Zebedäi S. 31ff (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904) — **3** Joh. 1, 1 — **4** Joh. 1, 14 — **6** Joh. 1, 15. 30 — **7** Joh. 1, 29 — **9** Joh. 1, 38 — **10** Joh. 1, 43 — **12** Joh. 2, 1f — **15ff** vgl. Matth. 4 Mark. 1, 12ff Luk. 4, 1ff — **25** vgl. haer. 29, 9, 4; I 332, 8ff u. haer. 30, 3, 7; I 337, 9ff

M U

5 *ἴδομεν* M **6** vor *Ἰωάννης* + *ὁ* U **10** *ἐπαύριον* U **12** *τοῦτο*] *τούτῳ* U **14** *τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου*] *τὸν γάμον* U **17** *παραλαβεῖν* *] *καὶ παραλαβόντα* MU **19** *ἅμα δὲ* *] *ἄλλα δὲ* M *ἀλλὰ δὴ* U | *μὴ* < U **21f** *ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀκολουθία* U **23** vor *οἱ* + ⟨*καὶ*⟩? * | *ἀπὸ τῆς αὐτῆς . . . ἀκολουθίας* *] *ἀπ᾽ αὐτῆς . . . τῆς ἀκολουθίας* MU **24** *τούτῳ*] *τοῦτο* M **24f** *ἐπιτεταγμένον* U **27** *διαλαμβάνειν* U

5. Οὗτος τοίνυν ὁ Ματθαῖος καταξιοῦται ⟨πρῶτος κηρῦξαι⟩ τὸ 5, 1
εὐαγγέλιον, ὡς ἔφην, καὶ δικαιότατα ἦν. ἔδει γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν
ἁμαρτημάτων ἐπιστρέψαντα καὶ ἀπὸ τοῦ τελωνείου ἀναστάντα καὶ
ἀκολουθήσαντα τῷ ἐλθόντι ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων
5 καὶ λέγοντι »οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετά-
νοιαν«, εἰς ὑπόδειγμα ἡμῖν τοῖς μέλλουσι σῴζεσθαι ⟨ὁμοίως⟩ τῷ ἐν
τῷ τελωνείῳ ἀναχθέντι καὶ ἀπὸ ἀδικίας ἀναστρέψαντι, ⟨πρῶτον⟩
παρασχέσθαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας, ἵνα ἀπ' αὐτοῦ μάθωσιν οἱ
ἄνθρωποι τὴν τῆς παρουσίας φιλανθρωπίαν. μετὰ γὰρ τὴν ἄφεσιν 2
10 τῶν ἁμαρτιῶν ἐδωρήσατο αὐτῷ καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν | καὶ κάθαρσιν Ö 54
λέπρας καὶ ἰαμάτων δυνάμεις καὶ ἀπέλασιν δαιμονίων, ἵνα μὴ μόνον
ἀπὸ τοῦ λόγου πείσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου
⟨δύνηται⟩ κηρῦξαι εὐαγγέλια, τοῖς ἀπολλυμένοις ὅτι σωθήσονται διὰ
μετανοίας καὶ τοῖς πεπτωκόσιν ὅτι ἀναστήσονται | καὶ τοῖς τεθνεῶσιν P 426
15 ὅτι ζωογονηθήσονται. καὶ αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Ματθαῖος Ἑβραϊκοῖς 3
γράμμασι γράφει τὸ εὐαγγέλιον καὶ κηρύττει, καὶ ἄρχεται οὐκ ἀπ'
ἀρχῆς, ἀλλὰ διηγεῖται μὲν τὴν γενεαλογίαν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· »Ἀβραάμ,
φησίν, ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ« καὶ τὰ ἑξῆς ἄχρι
τοῦ Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας. καὶ ἀπ' ἀρχῆς τάττει λέγων »βίβλος γενέ- 4
20 σεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυίδ«, εἶτά φησιν »υἱοῦ Ἀβραάμ«, εἶτα
ἐλθὼν ἐπ' αὐτὸ τὸ ζητούμενόν φησι »τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέν-
νησις οὕτως | ἦν· μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰω- D 455
σήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς ηὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος
ἁγίου. καὶ Ἰωσὴφ δίκαιος ὢν ἐζήτει ἀπολῦσαι αὐτὴν λάθρα. καὶ 5
25 ἰδού, ἄγγελος κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὄναρ λέγων, μὴ ἀπολύσῃς
τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου.
ἰδοὺ γάρ, γεννήσει υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. οὗτος 6
σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. καὶ τοῦτο, φησί, γέγονεν,

3 vgl. Matth. 9, 9f — **5** Matth. 9, 13 — **10f** vgl. Matth. 10, 1 — **15** vgl. haer. 29, 9, 4; I 332, 8ff haer. 30, 3, 7; I 337, 9ff — **17** Matth. 1, 2 — **19** Matth. 1, 1 — **21—S. 254, 9** Matth. 1, 18—2, 2

M U

1 ⟨πρῶτος κηρῦξαι⟩ * **3** ὑποστρέψαντα M | τελωνίου M **3f** καὶ ἀκολουθήσαντα < U **4** ἀκολουθήσαντι M | τοῦ γένους *] τῷ γένει MU **6** ὑμῖν M | τῶν μελλόντων U | ⟨ὁμοίως⟩ * **7** τελωνίῳ M | ⟨πρῶτον⟩ * **11** δαιμόνων U **13** ⟨δύνηται⟩ * | συναγγέλια M | σωθήσονται *] εὑρεθήσονται MU **14** τεθνηκόσιν U **15** αὐτὸς] οὗτος U **18** καὶ Ἰσαὰκ] Ἰσαὰκ δὲ U **19** τάττοι M **23** εὑρέθη U **26** γεννηθὲν < U | ἁγίου ἐστιν M **27** οὕτως U **28** τῶν < U

ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· ἰδοὺ
ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἐγερθείς, φησίν, ἀπὸ 7
τοῦ ὕπνου ἐποίησεν οὕτως ὁ Ἰωσὴφ καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν
5 πρωτότοκον, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. τοῦ δὲ Ἰησοῦ 8
γεννηθέντος, φησίν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρῴδου
τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσαλὴμ
λέγοντες. ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ
τὸν ἀστέρα αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ«.
10 ποῦ οὖν ἡ πραγματεία τοῦ Ζαχαρίου, ποῦ τὰ τῷ Λουκᾷ πεπραγ- 9
ματευμένα; ποῦ ἡ ὀπτασία τοῦ ἀγγέλου; ποῦ ἡ προφητεία Ἰωάννου
τοῦ βαπτιστοῦ; ποῦ ἡ τοῦ Ζαχαρίου ἐπιτίμησις, τοῦ μὴ δύνασθαι
αὐτὸν λαλεῖν ἄχρις οὗ γένηται τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λελαλημένα;
ποῦ τὰ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ λεχθέντα; ποῦ ἡ παράστασις 10
15 τῆς ἀσφαλείας, [τῆς] μετὰ συνέσεως τῆς Μαρίας αὐτῷ τῷ ἀγγέλῳ
ἀποκριθείσης, ὡς ἠρώτα λέγουσα »πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ
γινώσκω;« καὶ ἡ μετὰ ἀκριβείας καθαρὰ ὑφήγησις, ὥς εἶπεν αὐτῇ
»πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι;«

6. Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπεὶ μὴ κατήγγειλεν ὁ Ματθαῖος τὰ ὑπὸ τοῦ 6, 1
20 Λουκᾶ ῥηθέντα, ἄρα ἀσύμφωνος | εἴη ὁ ἅγιος Ματθαῖος πρὸς τὴν D456
ἀλήθειαν; | ἢ οὐκ ἀληθεύει ὁ ἅγιος Λουκᾶς, εἰπὼν ⟨οὐδὲν⟩ περὶ τῶν P427
πρώτων τῷ Ματθαίῳ πεπραγματευμένων; οὐχὶ ἑκάστῳ ἐμέρισεν ὁ 2
θεός, ἵνα | οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ ὀφείλοντες κηρῦξαι εὕρωσιν Ö56
ἕκαστος τί ἐργάσωνται καὶ τὰ μὲν συμφώνως καὶ ἴσως κηρύξωσιν,
25 ἵνα δείξωσιν ὅτι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ὥρμηνται, τὰ δὲ ἑκάστῳ παρα-
λειφθέντα ἄλλος διηγήσηται, ὡς ἔλαβε παρὰ τοῦ πνεύματος μέρος
τῆς ἀναλογίας; τί δὲ ποιήσωμεν; Ματθαίου μὲν κηρύττοντος ἐν 3
Βηθλεὲμ τὴν Μαριὰμ γεγεννηκέναι, κατά ⟨τε⟩ τὰς παρ' αὐτῷ γενεα-
λογίας ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ * τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ θεοφάνειαν,

10 vgl. Luk. 1, 5ff — **11** vgl. Luk. 1, 11ff — vgl. Luk. 1, 13ff — **12** vgl. Luk. 1, 20 — **14** vgl. Luk. 1, 28 — **16** Luk. 1, 34 — **18** Luk. 1, 35 — **22f** vgl. I Kor. 7, 17 — **26f** vgl. Röm. 12, 6

M U

1 ὑπὸ + τοῦ U **6** φησίν < M **8** ἴδομεν M **12** τοῦ Ζαχαρίου ἡ U | τοῦ²] τὸ? * **15** [τῆς] * **16** ἀποκριθεῖσα M **17** καθαρὰ] lies πάσης? * **21** ἢ *] ἀλλὰ MU | ⟨οὐδὲν⟩ * **25** ἐκ τῆς αὐτῆς *] ἐξ αὐτῆς τῆς MU **25f** παραληφθέντα U **26** διηγήσεται U | ὡς] ὃς U **27** ποιήσομεν U **27f** ἐμβηθλεὲμ U **28** ⟨τε⟩ * **29** * etwa ⟨ὑποδεικνύντος⟩ * | θεοφάνειαν] παρουσίαν U

ὡς οὐχ εὑρίσκεται ὁ ἅγιος Μάρκος ταῦτα λέγων, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐν 4
τῷ Ἰορδάνῃ πραγματείας ποιεῖται τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ εὐαγγελίου καί
φησιν »ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου, ὡς γέγραπται ἐν Ἠσαΐᾳ τῷ προφήτῃ,
φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«, *. οὕτω καὶ τὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ 5
5 πεπραγματευμένα καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἠσφαλισμένα τὴν φροντίδα
ἔσχεν, οὐ περὶ τῶν ἤδη κεκηρυγμένων πολλάκις μόνον λέγειν, ἀλλὰ
περὶ τῶν ἀναγκαίως ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰς αὐτὸν κηρυγμάτων καταλειφθέντων.

Ἡ γὰρ πᾶσα τῶν εὐαγγελίων ὑπόθεσις τοιοῦτον εἶχε τὸν τρό- 6
10 πον. Ματθαίου μὲν γὰρ κεκηρυχότος τὸν Χριστὸν γεννηθέντα καὶ
ἐκ πνεύματος ἁγίου συλληφθέντα, ἐκ σπέρματός ⟨τε⟩ Δαυὶδ καὶ
Ἀβραὰμ κατὰ σάρκα οἰκονομηθέντα, πλάνη τις γεγένηται τοῖς μὴ
νενοηκόσιν (οὐ τοῦ εὐαγγελίου αἰτίου ὄντος αὐτοῖς εἰς τὸ πλανηθῆναι,
ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διανοίας πεπλανημένης) τὰ εἰς παράστασιν τῆς
15 περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου καλῇ ὑπονοίᾳ
ἐπινενοημένα. ἔνθεν γὰρ οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Ἐβίωνα ψιλὸν αὐτὸν 7
ἄνθρωπον κατέσχον καὶ * Μήρινθον καὶ Κλεόβιον εἴτ' οὖν Κλεόβουλον
καὶ Κλαύδιον καὶ Δημᾶν καὶ Ἑρμογένην, τοὺς ἀγαπήσαντας τὸν | D457
ἐνταῦθα αἰῶνα καὶ καταλείψαντας τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. ἀντι- 8
20 λέγοντες γὰρ τοῖς τοῦ κυρίου μαθηταῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀπὸ τῆς
κατὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ γενεαλογίας τὴν αὐτῶν ἄνοιαν παριστᾶν
ἐπειρῶντο, οὐ καλῶς μὲν οἰόμενοι, πλὴν ἐντεῦθεν τὴν πρόφασιν
θηρώμενοι. ἀντελέγοντο γὰρ πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ 9
τῶν ἀμφ' αὐτόν, Λευκίου καὶ ἄλλων πολλῶν, | παρατρίψασα δὲ P428

3 Mark. 1, 1 f — **9 ff** vgl. haer. 69, 23 ff u. Origenes bei Eusebius h. e. VI 25, 4; S. 576, 7 ff Schwartz — **17** zu *Μήρινθος* vgl. haer. 28, 8, 1; I 320, 12 ff — *Κλεόβιος* vgl. Hegesipp bei Eusebius h. e. IV 22, 5; S. 370, 16 Schwartz Didaskalia VI 8; S. 318, 2 Funk (S. 121 Flemming-Achelis) Const. apost. VI 8, 1; S. 319, 2 Funk 16, 2; S. 339, 16 apokr. Brief an die Korinther bei Harnack Sitz.-Ber. Berl. Akad. 1905 S. 5. 16 — *Κλεόβουλος* vgl. Ps. Ignatius ad Trall. 11 — **18** *Κλαύδιος* sonst nirgends genannt — *Δημᾶς* vgl. Kol. 4, 14 Philem. 24 II Tim. 4, 10 — *Ἑρμογένης* II Tim. 1, 15 — **19 ff** vgl. haer. 30, 14, 2; I 351, 9 ff — **24** zu *Λεύκιος* vgl. Acta Joh. S. 196 u. CXXV Zahn u. C. Schmidt, Petrusakten S. 31 ff

M U

2 f *καὶ φησίν—εὐαγγελίου* < M **4** * ergänze etwa ⟨*ἆρα ψεύδεται Μάρκος; μὴ γένοιτο. ἀλλ' οὐ χρεία ἦν περὶ τῶν ἤδη κεκηρυγμένων αὖθις λέγειν.*⟩ * **7** *ἀναγκαίων* U | *αὐτὸν* Pet.] *αὐτοὺς* MU **9** *ἔσχε* M | *τὸν* < U **11** ⟨*τε*⟩ * **12** *τις* *] *τισὶ* MU **13** *ὄντος* < M **14** *πεπλανημένης* + ⟨*οὔσης*⟩? * **14 f** *τὰ* vor *εἰς παράστασιν* *] vor *ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου* MU **14** *τῆς*[2] < M **15** *κακῇ* U **16** *νενοημένα* M | *αὐτὸν*] *τὸν* U **17** * etwa ⟨*ἐπλάνησαν τοὺς περὶ*⟩ * **20** *κυρίου*] *Χριστοῦ* M **22** *καλῶς*] *ἀγνῶς* M **23** *ἀντέλεγον* U

ἑαυτῆς τὸ μέτωπον ἡ ἀναισχυντία τὰ ἑαυτῆς κακὰ ἐπισπᾶσθαι ἐφιλοτιμήσατο.

εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον ἀκόλουθος γενόμενος ὁ Μάρκος | 10 Ö58
τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ ἐν Ῥώμῃ ἐπιτρέπεται τὸ εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι καὶ
5 γράψας ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων
χώραν. οὗτος δὲ εἷς ἐτύγχανεν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δύο, τῶν 11
διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ ῥήματι ᾧ εἶπεν ὁ κύριος »ἐὰν μή τις φάγῃ
μου τὴν σάρκα καὶ πίῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος«, ὡς τοῖς
τὰ εὐαγγέλια ἀναγνοῦσι σαφὴς ⟨εἴη⟩ ἡ παράστασις· ὅμως διὰ Πέτρου
10 ἐπανακάμψας εὐαγγελίζεσθαι καταξιοῦται, πνεύματι ἁγίῳ ἐμπεφορημένος. ἄρχεται δὲ κηρύττειν ὅθεν τὸ πνεῦμα αὐτῷ παρεκελεύσατο, 12
τὴν ἀρχὴν τάττων ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος,
μετὰ ἔτη τριάκοντα τῆς τοῦ Ματθαίου πραγματείας. δευτέρου δὲ 13
γενομένου εὐαγγελιστοῦ καὶ μὴ περὶ τῆς ἄνωθεν καταγωγῆς τοῦ
15 θεοῦ Λόγου τηλαυγῶς σημήναντος, ἀλλὰ πάντῃ μὲν ἐμφαντικῶς, οὐ
μὴν κατὰ ἀκριβολογίαν τοσαύτην, γέγονε τοῖς προειρημένοις ἠπατημένοις εἰς δεύτερον σκότωσις τῶν διανοημάτων τοῦ μὴ καταξιωθῆναι
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου· λεγόντων αὐτῶν ὅτι ἰδοὺ καὶ δεύ- 14
τερον εὐαγγέλιον περὶ Χριστοῦ σημαῖνον καὶ οὐδαμοῦ ἄνωθεν λέγον
20 τὴν γέννησιν ἀλλά, φησίν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατῆλθεν τὸ πνεῦμα ἐπ᾽
αὐτὸν καὶ * φωνή· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν
ηὐδόκησα. | D458

7. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα οὕτως ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνοήτοις ἐτελεῖτο, 7, 1
ἀναγκάζει τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐπινύττει τὸν ἅγιον Λουκᾶν ὡς ἀπὸ
25 βάθους κατωτάτου τὴν διάνοιαν τῶν ἠπατημένων ἀνενέγκαι καὶ τὰ

3f vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 6; S. 550, 19ff Schwartz Origenes ebda VI 25, 5; S. 576, 11f Irenaeus adv. haer. III 1, 1; II 4 Harvey Tertullian adv. Marc. IV 5 Eusebius h. e. II 15, 1ff; S. 140, 3ff dem. ev. III 5, 89ff; S. 127, 5ff Heikel — **5f** vgl. Eusebius h. e. II 16, 1; S. 140, 20ff Schwartz — **6ff** vgl. Panarion Christentum 4, 4; I 232, 8 u. Adamantius de recta in deum fide I 5; S. 10, 14 van de Sande Bakhuyzen — **6f** vgl. Joh. 6, 66 — **7** Joh. 6, 53 — **12f** vgl. Luk. 3, 1. 23 — **17f** vgl. II Kor. 4, 4 — **20** vgl. Mark. 1, 10f

M U

1 *μετώπιον* U | *τὰ* < U | *ἑαυτῇ* U | *κακὰ* + ⟨*διδάγματα*⟩? * | *ἐπισπάσασθαι* U **5** *ἀποστέλλει* U **6** *τῶν*² < M **7** *σκορπισθέντων* M **7f** *μου φάγῃ* U **8** *μου*² < U **9** ⟨*εἴη*⟩ * **10** *ἀνακάμψας* U **14** *τοῦ* < U **17** *σκότωσιν* U **18** *καὶ* < U **19** *λέγον* *] *λέγων* U < M **21** * ⟨*ἐγένετο*⟩ * | *μου* < U **23** *ἀνοήτως* U

ὑπὸ τῶν ἄλλων καταλειφθέντα αὖθις ἐπιβάλλεσθαι. ἵνα ⟨δὲ μή 2
τις τῶν πεπλανημένων ἡγήσηται μυθωδῶς αὐτὸν ἐκφράσαι τὴν γέν-
νησιν, ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρει τὸ ἔργον, διὰ δὲ τὴν ἀκρίβειαν λεπτο-
μερῶς τὴν πᾶσαν πραγματείαν διέξεισι καὶ εἰς παράστασιν ἀληθείας 3
5 ἐμμάρτυρας τοὺς ὑπηρέτας τοῦ λόγου γενομένους παρεισάγει φάσκων
»ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν«, ἵνα τινὰς μὲν ἐπιχειρητὰς δείξῃ,
φημὶ δὲ τοὺς περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τοὺς ἄλλους· εἶτα 4
τί φησιν; »ἔδοξε κἀμοὶ καθε|ξῆς παρηκολουθηκότι ἄνωθεν τοῖς αὐ- P429
τόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ λόγου γενομένοις γράψαι σοι, κράτιστε
10 Θεόφιλε (εἴτ' οὖν τινὶ Θεοφίλῳ τότε γράφων τοῦτο ἔλεγεν ἢ παντὶ
ἀνθρώπῳ θεὸν ἀγαπῶντι), ⟨ἵνα ἐπιγνῷς⟩ περὶ ὧν, φησί, κατηχήθης
λόγων τὴν ἀσφάλειαν«· καὶ τὴν μὲν κατήχησιν προτεταγμένην 5
ἔφασκεν, ὡς ἤδη ὑπὸ ἄλλων μὲν κεκατηχῆσθαι, οὐκ ἀσφαλῶς δὲ παρ'
αὐτῶν μεμαθηκέναι τὴν ἀκρίβειαν. εἶτά φησιν »ἐγένετο ἐν ἡμέραις 6
15 Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως ἐξ ἐφημερίας Ἀβιὰ τοῦ ἀρχιερέως ἱερεύς τις
ὀνόματι Ζαχαρίας καὶ γυνὴ αὐτῷ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών, ᾗ ὄνομα
Ἐλισάβετ«. καὶ ἄρχεται πρὸ τοῦ Ματθαίου· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος 7
ἐσήμανε τριακονταετῆ χρόνον ἀπ' ἀρχῆς, ὁ δὲ Μάρκος τὰ μετὰ ⟨τὰ⟩
τριάκοντα ἔτη ἔταττεν, τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γενομένην | ἐν ἀληθείᾳ Ö60
20 πραγματείαν, ὅμοια τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκᾷ. ὁ δὲ Ματθαῖος 8
ἀπὸ τριακονταετοῦς χρόνου πρὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ τοῦ βαπτίσ-
ματος πραγματείας τὸ διήγημα ἐποιεῖτο· Λουκᾶς δὲ πρὸ τοῦ χρό-
νου τοῦ συλληφθῆναι τὸν σωτῆρα ἐν γαστρὶ ἀπὸ ἓξ μηνῶν τὸν
χρόνον ἐδήλου, καὶ ἐννέα μηνῶν πάλιν καὶ ὀλίγων | ἡμερῶν τῆς D459
25 συλλήψεως τοῦ κυρίου, ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον τριάκοντα ἓν
ἔτος καὶ ἐπέκεινα. διηγεῖται δὲ καὶ τὴν τῶν ποιμένων διὰ [τὴν] 9
τῶν εὐαγγελισαμένων ἀγγέλων θεοπτίαν, καὶ ὡς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ
καὶ ἐσπαργανώθη ἐν φάτνῃ καὶ τῇ ὀγδόῃ περιετμήθη, καὶ ὡς ἐν τεσ-
σαράκοντα ἡμέραις κατὰ τὸν νόμον προσφορὰν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπετέ-

3 vgl. Luk. 1, 2 — **6** Luk. 1, 1 — **8** Luk. 1, 3f — **10f** vgl. Origenes in Luc. hom. 1; V 90 Lommatzsch — **14** Luk. 1, 5 — **22f** vgl. Luk. 1, 26 — **26f** vgl. Luk. 2, 8 — **27f** vgl. Luk. 2, 4. 7. 21 — **28** vgl. Luk. 2, 22ff

M U

1 ἐπιλαβέσθαι M | ⟨δὲ⟩ * **2** ἡγήσεται MU **3** ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρει τὸ ἔργον *, vgl. S. 261, 29 u. 262, 18] ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρετον ἐργάζεται M ἔπειτα ἀνωφερῆ τὸν λόγον ἐργάζεται U **11** ⟨ἵνα ἐπιγνῷς⟩ * **14** τὴν ἀκρίβειαν. εἶτά φησιν *] εἶτα τὴν ἀκρίβειάν φησιν MU **15** τοῦ ἀρχιερέως ἱερεύς] ἀρχιερεὺς M **17** πρὸ] ἀπὸ M **18** ἀπ' ἀρχῆς] ὑπάρχειν U | ⟨τὰ⟩ * **19** ἔταττεν ἔτη U **26** [τὴν] * **28** ὡς < U | ἐν² < M **29** vor κατὰ + τὰ U | προσφόρια U

λουν καὶ ὡς ὁ Συμεὼν ⟨αὐτὸν⟩ ἐν ἀγκάλαις ἐδέχετο καὶ ὡς Ἄννα ἀνθωμολογεῖτο θυγάτηρ Φανουήλ, καὶ ὡς ἐν Ναζαρὲτ ἀπήει καὶ ὡς κατ' ἔτος ἀνήει εἰς Ἱερουσαλὴμ ἅμα τοῖς γονεῦσι τελοῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ κατὰ τὸν νόμον. ὧν οὐδὲν τῷ Ματθαίῳ ἐπείργασται οὐδὲ τῷ 5 Μάρκῳ ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ Ἰωάννῃ.

8. Ὅθεν καί τινες ἄλλοι ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, φημὶ δὲ Πορφύριος καὶ Κέλσος καὶ Φιλοσαββάτιος, ὁ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὁρμώμενος δεινὸς καὶ ἀπατεὼν ὄφις, [εἰς] τὴν κατὰ τῆς εὐαγγελικῆς πραγματείας διεξιόντες ἀνατροπὴν τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν κατηγοροῦσι, ψυχικοὶ 10 καὶ σαρκικοὶ ὑπάρχοντες, κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι καὶ θεῷ εὐαρεστῆσαι ἀδυνάτως ἔχοντες καὶ τὰ διὰ τοῦ πνεύματος ⟨εἰρημένα⟩ μὴ νενοηκότες. ἕκαστος γὰρ ⟨αὐτῶν⟩ προσκό|πτων τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τύφλωσιν τῆς ἀγνωσίας, εἰς τοῦτο ἐμπίπτοντες ἔλεγον· πῶς δύναται ἡ αὐτὴ ἡμέρα [εἶναι] τῆς ἐν Βηθ15 λεὲμ γεννήσεως αὐτὴ καὶ περιτομὴν ἔχειν ὀκταήμερον καὶ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἄνοδον καὶ τὰ ἀπὸ Συμεῶνος καὶ Ἄννας εἰς αὐτὸν τετελεσμένα, ὁπότε ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ ἐγεννήθη πέφηνεν αὐτῷ, φησίν, ἄγγελος, μετὰ τὴν τῶν μάγων ἔλευσιν τῶν ἐλθόντων προσκυνῆσαι αὐτῷ καὶ ἀνοιξάντων τὰς πήρας καὶ προσ20 ενεγκάντων, ὥς φησιν »ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος λέγων· ἀναστὰς λάβε τὴν γυναῖκά σου καὶ τὸ παιδίον, καὶ πορεύου εἰς Αἴγυπτον, ὅτι ζητεῖ Ἡρῴδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου«. εἰ τοίνυν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ᾗ

(Randnotizen: 8, 1 — 8 P430 — 9 — 10)

1 vgl. Luk. 2, 25 — vgl. Luk. 2, 36 — 2 vgl. Luk. 2, 39 — vgl. Luk. 2, 41 — 6 ff vgl. Harnack, Abh. Berl. Akad. 1916 S. 49f — zu Κέλσος vgl. Origenes c. Cels. I 40; I 91, 5 ff Kötschau I 48; S. 109, 15 ff; beachte auch in Joh. X 3; S. 172, 20 ff Preuschen ⟨διὰ τὸ πολλοὺς⟩ μὴ λυομένης τῆς διαφωνίας ἀφεῖσθαι τῆς περὶ τῶν εὐαγγελίων πίστεως, ὡς οὐκ ἀληθῶν οὐδὲ θειοτέρῳ πνεύματι γεγραμμένων ἢ ἐπιτετευγμένως ἀπομνημονευθέντων. — Den sonst unbekannten Φιλοσαββάτιος hat Epiph. wohl der christlichen Streitschrift gegen Porphyrius entnommen, die er im Folgenden benutzt — **10** vgl. II Kor. 10, 3 — **10f** vgl. Hebr. 11, 5f — **17f** der Gegner nimmt darnach an, daß die Magier in der Geburtsnacht selbst gekommen seien; auch Epiph. setzt die Ankunft der Magier auf denselben Tag wie die Geburt, jedoch genau 2 Jahre später vgl. S. 261, 2 ff u. 288, 6 — **20** Matth. 2, 13

M U

1 ⟨αὐτὸν⟩ * | ἐδέξατο M **2** ἐν] ἐκ U **2f** καὶ ὡς—ἀνήει < U **3** καθέτος M | ἀνείη M **4** τὰ < U | ἐπεξείργασται M **8** [εἰς] * **9** ἁγίων < M **10f** θεοῦ εὐαρέστησιν U **11** διὰ < U | ⟨εἰρημένα⟩ * **12** ⟨αὐτῶν⟩ * **13** ἑαυτῷ M **14** [εἶναι] * **14f** ἐμβηθλεὲμ U **15** vor αὐτὴ + ἡ M **16** τὴν < U **19f** προσενεγκάντων + ⟨τὰ δῶρα⟩? * **20** ὥς φησιν *] ὥς φασιν M ὡς λέγει φησὶν U **21** τὸ παιδίον καὶ τὴν γυναῖκα σου U **22** αὐτῇ] ταύτῃ U | ᾗ] ὀγδόῃ M

γεγέννηται παρελήφθη | εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖ ἦν, ἕως ὅτου ἀπέθανεν Ἡρῴδης, πόθεν δύναται ἐπιμεῖναι [καὶ] ὀκταήμερον καὶ περιτμηθῆναι; ἢ πῶς μετὰ τεσσαράκοντα * εὑρίσκεται Λουκᾶς ψευδόμενος, ὥς φασι βλασφημοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, ὅτι φησίν »ἐν 5 τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνήνεγκαν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ κἀκεῖθεν ⟨ὑπέστρεψαν⟩ εἰς Ναζαρέτ«; D 460

Καὶ οὐκ οἴδασιν οἱ ἀγνωσίᾳ κατεχόμενοι τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν δύναμιν· ἑκάστῳ γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδωρήσατο ἑκάστου χρόνου καὶ καιροῦ διηγεῖσθαι τὰ ἐν ἀληθείᾳ πληρωθέντα. καὶ ὁ μὲν Ματ-10 θαῖος διη|γησάμενος μόνον ὅτι ἐγεννήθη ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ ὅτι συνελήφθη ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, οὐδὲν περὶ περιτομῆς εἶπεν οὐδὲ περὶ τῶν δύο ἐτῶν τι τῶν εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν γέννησιν γεγενημένων, ἀλλὰ διηγεῖται τὴν ἔλευσιν τῶν μάγων, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ ἡμῖν ὁ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ λόγος, ἐρωτῶντος τοῦ Ἡρῴδου παρὰ τῶν μάγων τὸν 15 χρόνον καὶ ἠκριβωκότος τοῦ φαινομένου ἀστέρος, καὶ τῶν μάγων τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω· ὡς μὴ εἶναι τὸν χρόνον τοῦτον τὸν τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένον. ἀλλ' ὁ μὲν Λουκᾶς τὰ πρὸ ⟨τῶν⟩ δύο ἐτῶν διηγεῖται, Ματθαῖος δὲ εἰπὼν τὴν γέννησιν ἀπεπήδησεν εἰς τὸν διετῆ χρόνον καὶ ἐδήλωσε τὰ γενόμενα 20 μετὰ ⟨τὰ⟩ δύο ἔτη. διὸ καὶ ὁ Ἡρῴδης διανοηθεὶς τοῦτο μετὰ τὸ ἀπονεῦσαι τοὺς μάγους δι' ἑτέρας ὁδοῦ ᾠήθη ἐν τῷ πλήθει τῶν παίδων καὶ αὐτὸν ⟨τὸν⟩ γεννηθέντα εὑρεθήσεσθαι καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποκτέννυσθαι. ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ὁρίοις Βηθλεὲμ παῖδας ἀποκτανθῆναι, τοὺς ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ | κατωτέρω, ἕως αὐτῆς τῆς 25 ἡμέρας ἧς οἱ μάγοι παρ' αὐτῷ ἐγένοντο. ἔνθεν οὖν τίνι οὐ φανεῖται ὅτι ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι δύο ἦν ἐτῶν ὁ παῖς γεγεννημένος; καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ πραγματεία τὴν πᾶσαν ἀκρίβειαν σαφηνίζει. ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς λέγει ἐσπαρ|γανῶσθαι τὸν παῖδα εὐθὺς γεγεννημένον καὶ 9, 1 Ö 62 2 3 4 5 P 431 6 D 461

4 vgl. Luk. 2, 21. 39 — **14** vgl. Matth. 2, 7 — **20** vgl. Matth. 2, 12. 16 — **23** Matth. 2, 16 — **27** vgl. Luk. 2, 7

M U

2 *δύναται*] *τὸ* U | [*καὶ*] Dind. Öh. | *καὶ*² < U **3** *πῶς* + *τὸ* U | * ⟨*ἡμέρας ἀνενεχθέντα αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ διηγούμενος οὐχ*⟩ * **4** *φησὶ*¹ M **6** ⟨*ὑπέστρεψαν*⟩ * | *Ναζαρέθ* M **8** *ἐδωρήσατο* sc. *τὸ πνεῦμα*] *ἐδωρήθη* M **10** *ὅτι μόνον* M **11** *εἰπὼν* M **12** *περὶ* *] *πρὸ* MU | *μετὰ τὴν γέννησιν* < U | *γεγεννημένων* M **14** *τοῦ θεοῦ*] *τοῦ κυρίου* M **15** *ἠκρίβωτο* U **16** *τὴν ἀπόκρισιν* *] *ἡ ἀπόκρισις* MU **17** *ἀλλὰ* M **18** ⟨*τῶν*⟩ * **20** ⟨*τὰ*⟩* | *ὁ* < M **22** ⟨*τὸν*⟩ * **25** *οὖν* < U **26** *γεγενημένος* U **27** *ἡ αὐτὴ* U **28** *γεγεννημένον*] *τετεγμένον* U

κεῖσθαι ἐν φάτνῃ καὶ ἐν σπηλαίῳ διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον ἐν τῷ καταλύματι. ἀπογραφὴ γὰρ τότε ἦν καὶ οἱ διασκορπισθέντες ἀπὸ 7 τοῦ χρόνου τῶν πολέμων τῶν ἐπὶ τοῖς Μακκαβαίοις γεγονότων ἐπὶ τὰ πανταχοῦ γῆς διεσκορπίσθησαν καὶ ὀλίγοι παντελῶς ἔμειναν ἐν
5 Βηθλεὲμ κατοικοῦντες· διὸ ἔν τινι τῶν ἀντιγράφων τῶν εὐαγγελιστῶν καλεῖται πόλις τοῦ Δαυίδ. ἐν ἄλλῳ δὲ κώμην αὐτὴν φάσκει διὰ τὸ εἰς ὀλίγην γῆν αὐτὴν ἡκέναι. ὅτε δὲ γέγονε τὸ κέλευσμα 8 Αὐγούστου τοῦ βασιλέως καὶ ἀνάγκην ἔσχον οἱ διεσκορπισμένοι κατὰ τὰ αὐτῶν γένη ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον ἵνα ἀπογραφῶσιν, ἐπιρρέοντα
10 τὰ πλήθη ἐνέπλησε τὸν τόπον καὶ οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι διὰ τὴν συνέχειαν. λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀπῆλθεν 9 ἕκαστος ὅποι γῆς τὴν καταμονὴν τῆς κατοικήσεως εἶχε· διὸ καὶ πλάτος ἐτύγχανεν ἐν τῇ γῇ. ἐρχόμενοι δὲ ὡς εἰπεῖν μνήμης ἕνεκα 10 τῶν ἐκεῖ γεγενημένων, ⟨τοῦ⟩ πρώτου ἐνιαυτοῦ τελεσθέντος καὶ τοῦ
15 δευτέρου πληρωθέντος ἦλθον οἱ γονεῖς ἐκεῖσε ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην. διὸ καὶ ἡ ἔλευσις τῶν μάγων γεγένηται 11 κατὰ τὴν τοιαύτην συγκυρίαν οὐκέτι ἴσως πη ἐν τῃ καταλύσει τότε τῆς Μαρίας καὶ Ἰωσὴφ διὰ τὴν τῆς ἀπογραφῆς παρουσίαν τῇ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημένῃ. οὐ γὰρ ηὗρον τὴν Μαριὰμ ἐν τῷ σπηλαίῳ,
20 ὅπου ἐγέννησεν· ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ὡδήγει αὐτούς, φησίν, ὁ | ἀστὴρ ἄχρι τοῦ τόπου οὗ ἦν ἐκεῖ τὸ παιδίον. καὶ εἰσελ- 12 Ö64 θόντες εἰς τὸν οἶκον ηὗρον τὸ βρέφος μετὰ Μαρίας, οὐκέτι ἐν φάτνῃ οὐκέτι ἐν σπηλαίῳ, ἀλλὰ ἐν οἴκῳ· ἵνα γνωσθῇ τῆς ἀληθείας ἡ ἀκρί-

1 *ἐν σπηλαίῳ* vgl. Panarion Christentum 1, 4; I 228, 6 *περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ* — **2 ff** vgl. haer. 30, 25, 7; I 367, 3 ff — **5 f** vgl. Luk. 2, 4 mit Joh. 7, 42 — **7** vgl. Luk. 2, 1 — **14** vgl. die deutlichere Stelle Panarion Christentum 1, 4f; I 228, 9 ff *ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ὀφθῆναι ἐνώπιον κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ, γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον, αὖθις πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀπενεχθέντα καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρός* — **17 ff** vgl. Panarion Christentum 1, 5; I 228, 14 *ἐν οἰκίᾳ κατελθόντα* — **21** Matth. 2, 9. 11

M U

1 *ἐν*² < M **3 f** *ἐπὶ τὰ*] *ἔπειτα* M **4 f** *ἐμβηθλεὲμ* U **5** *τῶν ἀντιγράφων*] *ἀντιγράφω* U **6** *φάσκει*] *καλοῦσιν* U **8** *τοῦ βασιλέως Αὐγούστου* M **8 f** *κατὰ τὰ* Pet.] *κατὰ*, < *τὰ* M *καὶ τὰ* U **9** *ἐπιρέοντα* U **14** ⟨*τοῦ*⟩ * *καὶ* + ⟨*αὖθις*⟩? * **15** *ἐκεῖθεν* M | *Ναζαρὲθ* M **17** vor *κατὰ* + *καὶ* U | *πη* *] *τῇ* MU | *ἐν τῇ* < U **18** *διὰ—παρουσίαν*] *διὰ τὴν ἀπογραφὴν* U **19** *ηὗραν* U **20 f** *φησὶν αὐτοὺς* U **22** *εὗρον* U **23** *ἀλλ'* U

βεια καὶ τοῦ χρόνου τῶν δύο ἐτῶν τὸ διάστημα, τουτέστιν ἐξότου
ἐγεννήθη ἕως ὅτε παρεγένοντο οἱ μάγοι. καὶ κατ' ἐκείνην τὴν 13
νύκτα μετὰ δύο ἔτη τῆς γεννήσεως ὤφθη ὁ ἄγγελος καὶ εἶπε παρα-
λαβεῖν τὴν | μητέρα καὶ τὸ παιδίον εἰς γῆν Αἰγύπτου. διὸ οὐκέτι D 462
5 Ἰωσὴφ ἀνακάμπτει εἰς Ναζαρέτ, ἀλλὰ ἀποδιδράσκει ἅμα τῷ παιδὶ
καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον καὶ ἄλλα δύο ἔτη ποιεῖ ἐκεῖσε· καὶ
οὕτως πάλιν ὁ ἄγγελος μετὰ τὴν τοῦ Ἡρῴδου τελευτὴν * ἐπιστρέφει
ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν. | P 432

10. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ τοῦ Ἡρῴδου γεννᾶται ὁ κύριος, 10, 1
10 τριακοστῷ πέμπτῳ ἦλθον οἱ μάγοι, τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἔτει τελευτᾷ
ὁ Ἡρῴδης καὶ διαδέχεται Ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὸ βασίλειον, ποιήσας
ἔτη ἐννέα βασιλεύων, καθάπερ μοι ἤδη ἐν ἄλλοις τόποις εἴρηται.
ἀνεχώρησεν οὖν ἀκούσας περὶ Ἀρχελάου καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς 2
Ναζαρὲτ καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κατ' ἔτος ἀνῄει εἰς Ἱερουσαλήμ. ὁρᾷς 3
15 ὅση τυγχάνει ἀκρίβεια ἐν τοῖς θείοις εὐαγγελίοις περὶ ἑκάστης πραγ-
ματείας. οἱ δὲ ἀγνοίᾳ φερόμενοι, τὸν ἑαυτῶν νοῦν σκοτώσαντες
οὐκ ἴσασι τὸ τέλος ἑκάστου λόγου, ἀλλὰ ἁπλῶς κατὰ τῶν ἁγίων
⟨εὐαγγελιστῶν⟩ ἐπαίρουσι τὸ στόμα καὶ χαλῶσι τὴν γλῶτταν, μηδὲν
μὲν λέγοντες ἐν ἀληθείᾳ, ἑαυτοὺς δὲ τῆς ζωῆς ἀπαλλοτριοῦντες.

20 Ἔνθεν γοῦν ὁ Λουκᾶς μετὰ τὸ διηγήσασθαι τὰ πρῶτα πάλιν 4
λέγει πῶς ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα μὴ
παραλείψῃ τόπον τοῖς νομίσασιν αὐτὸν ἁπλῶς ἄνδρα τέλειον ἐν
κόσμῳ πεφηνέναι καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην ἡκέναι,
ὡς ὑπελήφθη ὑπό τε Κηρίνθου καὶ Ἐβίωνος καὶ τῶν ἄλλων. δεινὸς 5
25 γὰρ ὁ ὄφις σκαληνῶς διαβαίνων ἐν μιᾷ γνώμῃ οὐχ ἵσταται, ἀλλὰ
τοῖς μὲν δοκεῖ ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, τοῖς
δ' ἄλλοις ἁπλῶς ἄνθρωπος πεφηνέναι. διὸ κατὰ τὸ λεπτὸν τὰ 6
πάντα διηγούμενοι οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταὶ ἀκριβοῦσι. καὶ φύσει ὁ
Λουκᾶς ὡς ἀπὸ κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρων τὴν διάνοιαν φάσκει »ἦν
30 δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν | τριάκοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο D 463

2 ff vgl. Matth. 2, 13 — **4** vgl. Matth. 2, 19 — **9 ff** vgl. Panarion Christentum 2, 1 ff; I 228, 20 ff — **21** vgl. Luk. 2, 41 ff — **24 ff** vgl. haer. 28, 1, 5; I 314, 3 ff haer. 30, 3, 6; I 337, 6 ff — **30** Luk. 3, 23

M U

1 ἐξότε M **3** ὁ < M **4** τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα U **5** Ναζαρέθ M **6** ποιεῖ < M **7** * ⟨φαίνεται καὶ⟩ * | ἐπιστρέφει + τὸν αὐτὸν U **8** ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ U **9** τρίτῳ + ἔτει U (überflüssig, vgl. I 228, 20) **11** ὁ² < U **14** Ναζαρὲθ M | ἀνείη M **18** ⟨εὐαγγελιστῶν⟩ *, vgl. Z. 28 **19** ἀλλοτριοῦντες U **20** οὖν U **24** ὑπεβλήθη U | τε < U **25** ὁ < U **27** ἄνθρωπον M **28** ἡγούμενοι M | ἀκριβολογοῦσι U **30** εἶναι < M; vgl. S. 270, 17 u. 294, 7 | υἱὸς < M

τοῦ Ἰωσήφ«. τὸ δὲ νομίζεσθαι οὐκ ἀληθές ἐστιν. ἀλλὰ ἐν τάξει μὲν 7
πατρὸς ἐτύγχανεν ὁ Ἰωσὴφ διὰ τὸ οὕτως τῷ θεῷ δεδόχθαι, οὐκ ἦν
δὲ πατὴρ ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαριὰμ ἐσχηκὼς συνάφειαν ἢ μόνον ὅτι 8
ἀνὴρ ἐκλήθη διὰ τὸ μεμνηστεῦσθαι πρεσβύτης ὀγδοήκοντα ἐτῶν που
5 τυγχάνων πλείω ἐλάσσω καὶ ἔχων ἓξ υἱοὺς ἀπὸ τῆς ὄντως αὐτοῦ
γαμετῆς πρώτης. ταύτην δὲ τὴν οἰκονομίαν παρειληφώς, ὡς καὶ ἄλλῃ
που ἀκριβέστερον περὶ | τούτου διῆλθον. πῶς οὖν ὁ μὴ ἔχων συνά- Ö66
φειαν πατὴρ αὐτοῦ ἐτύγχανεν; ὅπερ ἀδύνατον.

11. Ἀλλὰ ἐρεῖς μοι, πῶς οὖν ἀνὴρ αὐτῆς ἐκέκλητο, εἰ μὴ ἔσχε 11, 1
10 ταύτην; ὁ δὲ ταῦτα ἀμφιβάλλων ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὸν νόμον, ὅτι
ἐξότε | ὀνομάζεται γυνὴ ἀνδρί, κἄν τε παρθένος εἴη κἄν τε ἐν οἴκῳ P433
πατρὸς ἔτι ὑπάρχει, γυνὴ τοῦ ὠνομασμένου λέγεται ἡ τοιαύτη· τού-
του ἕνεκεν ὁ ἅγιος ἄγγελός φησι »μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν τὴν γυ-
ναῖκά σου«. καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι πλάνη τις ⟨ἐστὶν⟩ ἐν τοῖς 2
15 εὐαγγελίοις — ἔκπληκτον γὰρ τὸ μυστήριον καὶ ἡ διήγησις ὑπὲρ
ἄνθρωπον, μόνοις δὲ τοῖς υἱοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστι πᾶσα λεία
τε καὶ πεφωτισμένη —, ⟨φησί⟩ »ἦν ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὡς ἐνομίζετο 3
υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Ἠλὶ τοῦ Ματθάν«, καὶ ἀναφέρει τὴν γέννησιν
ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ, ὅθεν καὶ ὁ Ματθαῖος ἐνήρξατο, ὑπερβαίνει δὲ τὸν
20 Νῶε καὶ φθάνει ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, ἵνα τὸν ἀπὸ πρώτης πλασθέντα
σημάνῃ, ζητούμενον διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ φυράματος αὐτοῦ ἐλθόντος
τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας. ἦλθε γὰρ δι' ἐκεῖνον 4
τόν ποτε πλασθέντα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους, θέλοντας
ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι· ὑπερβὰς δὲ τὸν Ἀδὰμ λέγει »τοῦ θεοῦ«.
25 ἐντεῦθεν λοιπὸν ἦν φανερώτατον ὅτι τοῦ μὲν θεοῦ ἦν υἱός, διὰ 5
δὲ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀδὰμ κατὰ διαδοχὴν | ἐν σαρκὶ παρεγένετο. D464
ἀλλὰ οὐκ ἔσχον πάλιν φωτισμὸν οἱ πεπλανημένοι, ἀντέλεγον δὲ τῷ

1ff vgl. Ancoratus c. 60; I 70, 18ff Panarion haer. 28, 7, 6; I 319, 26ff haer. 30, 29, 8 u. 11; I 373, 21 u. 374, 3ff haer. 78, 7ff — **13** Matth. 1, 20 — **17** Luk. 3, 23ff — **21** vgl. haer. 46, 2, 7 u. 3, 10; II 206, 11ff u. 207, 20ff — **24** Luk. 3, 38

M U

2 *δεδέχθαι* M **4** *ἐτῶν ὀγδοήκοντα* U | *που* < U **5** *πλέω* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* U | *υἱοὺς ἓξ* U **6** *ταύτην δὲ τὴν*] *τὴν δὲ* U **8** *ὑπῆρχεν* U **10** *τὸν* < M **11** *ἢ* U | *τε*² < M **12** *ὠνομασμένου*] *ὀνόματος μόνον* U **14** ⟨*ἐστιν*⟩ * **15** *ἐκπλήττον* M **16** *ἁγίου* < M **16f** *λεῖα πᾶσα τε* U **17** ⟨*φησί*⟩ * | *ἦν* + *οὖν* U **19** *ὁ* < M **20** *φθάννει* M | *ἀπὸ πρώτης* ist nicht zu beanstanden vgl. S. 281, 8 **23** *ποτε* + ⟨*ὑπ' αὐτοῦ*⟩ u. *ἀπ'* statt des folgenden *ὑπ'*? * **24** *τὸν*] *τοῦ* M **25** *φανερώτατον* *] *φανέρωσις* MU **25f** *διὰ δὲ* + *καὶ* U **27** *πάλιν* < M

λόγῳ, ἑαυτοὺς πλανῶντες ⟨καὶ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶντες⟩ ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν. ἔφασκον δὲ ὅτι ἰδοὺ τρίτον εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν. 6 τοῦτο γὰρ ἐπετράπη τῷ Λουκᾷ, ὄντι καὶ αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ τοῦ σωτῆρος λόγῳ, διὰ δὲ Παύ-5 λου τοῦ ἁγίου πάλιν ἐπανακάμψαντι πρὸς τὸν κύριον ἐπιτραπέντι τε αὐτοῦ κηρῦξαι τὸ εὐαγγέλιον. καὶ κηρύττει πρῶτον ἐν Δαλματίᾳ 7 καὶ Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. ἀρχὴ δὲ ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ὡς καὶ περί τινων τῶν αὐτοῦ ἀκολούθων λέγει ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς ὁ αὐτὸς Παῦλος· »Κρήσκης, φησίν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ«· οὐ γὰρ 10 ἐν τῇ Γαλατίᾳ, ὥς τινες πλανηθέντες νομίζουσιν, ἀλλὰ ἐν τῇ Γαλλίᾳ.

12. Πλὴν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐλεύσομαι. ἀνενέγκαντος γὰρ τοῦ 12, 1 Λουκᾶ τὰς γενεαλογίας ἀπὸ τῶν κάτω ἐπὶ τὰ ἄνω καὶ φθάσαντος τὴν ἔμφασιν ποιήσασθαι τῆς ἄνωθεν τοῦ θεοῦ Λόγου παρουσίας ὁμοῦ τε συναφθέντος τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, ἵνα ἀποτρέψηται 15 ἀπὸ τῶν πεπλανημένων τὴν πλάνην, οὐκ ἐνόησαν. διὸ ὕστερον 2 ἀναγκάζει τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν Ἰωάννην, παραιτούμενον εὐαγγελίσασθαι | δι' εὐλάβειαν καὶ ταπεινοφροσύνην, ἐπὶ τῇ γηραλέᾳ αὐτοῦ P434 ἡλικίᾳ, μετὰ ἔτη | ἐνενήκοντα τῆς αὐτοῦ ζωῆς, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ö68 Πάτμου ἐπάνοδον τὴν ἐπὶ Κλαυδίου γενομένην Καίσαρος καὶ μετὰ

3 ff vgl. Panarion Christentum 4, 6; I 232, 13 ff u. Adamantius de recta in deum fide I 5; S. 10, 14 f van de Sande Bakhuyzen — **6** vgl. II Tim. 4, 10 — **9** II Tim. 4, 10; vgl. Eusebius h. e. IV 4, 8; S. 194, 5 Schwartz — **16** zu *παραιτούμενον εὐαγγελίσασθαι* vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 7; S. 550, 26 Schwartz *προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων* canon Murat. *cohortantibus condescipulis et episcopis suis* Hieronymus vir. ill. 9 *rogatus ab Asiae episcopis* prologus in Matth.; Migne 26, 19 A *coactus est ab omnibus paene tunc Asiae episcopis et multarum ecclesiarum legationibus* — **18** *μετὰ ἔτη ἐνενήκοντα*, vgl. oben S. 250, 8; wohl erschlossen aus Irenaeus adv. haer. II 22, 5; I 331 Harvey *παρέμεινε γὰρ αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραιανοῦ χρόνων* III 3, 4; II 15 zusammen mit III 1, 1; II 6 *ἐξέδωκε τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρίβων* — **18 f** daß das Evangelium nach der Apokalypse geschrieben ist, behauptet ebenso der monarchianische Prolog

M U

1 *⟨καὶ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶντες⟩* * | *ὑπὲρ*] *ἤπερ* M **2** hinter *Λουκᾶν* vielleicht nach S. 256, 18 ff zu ergänzen *⟨καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῷ περὶ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως⟩* * **4** *ἐπὶ τοῦ σωτῆρος*, < *τῷ λόγῳ* M **5** *ἐπανακάμψαντι* *] *ἐπανακάμψαντος* MU | *ἐπιτραπέντι* *] *ἐπιτραπέντος* MU **6** *τε* *] *δὲ* MU **7** vor *Ἰταλίᾳ* + *τῇ* M **8** *τινων* + *⟨ἄλλων⟩*? * **9** *ὁ* < M | *Κρίσκης* U **11 f** *τῷ Λουκᾷ* U **14** *ἀποστρέψηται* M **18** *ἑαυτοῦ* U | *μετὰ τὴν* + *αὐτοῦ* U

ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρῖψαι αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἀσίας. [ἀναγκάζεται] ἐκθέσθαι τὸ εὐαγγέλιον. καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ χρεία περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας λεπτολογεῖν· ἤδη γὰρ ἠσφάλιστο. ἀλλὰ ὡς κατόπιν τινῶν βαίνων καὶ ὁρῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ὄντας καὶ ἐπὶ τὰ τραχύτατα 5 ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας καὶ πλάνα καὶ ἀκανθώδη, ἀνακαλέσασθαι αὐτοὺς εἰς εὐθεῖαν ὁδὸν προενοεῖτο καὶ ἀσφαλιζόμενος ἐπικηρυκεύσασθαι | D465 αὐτοῖς καὶ εἰπεῖν· τί πλανᾶσθε; ποῖ τρέπεσθε; ποῖ πλανᾶσθε, Κήρινθε καὶ Ἐβίων καὶ οἱ ἄλλοι; οὐκ ἔστιν οὕτως ὡς νομίζετε. ναί, ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα δῆλον· ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς ὁμολογῶ ὅτι ὁ 10 Λόγος σὰρξ ἐγένετο. ἀλλὰ μὴ ἐξότε ἐγένετο σάρξ, νομίσητε τὸν αὐτὸν εἶναι· οὐκ ἔστι γὰρ ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον, ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἀφ' ὅτου γεννᾶται ὑπάρχει, πρὶν δὲ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ ἅγιος θεὸς Λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐκ ἔστιν ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον οὔτε ἀπὸ χρό- 15 νων Ἰωσὴφ μόνον, οὔτε Ἠλὶ οὔτε Λευὶ οὔτε Ζοροβάβελ οὔτε Σαλα-

(Randzahlen: 3, 4, 5)

zum Joh. Ev. S. 7 Corssen (TU B. 15 H. 1) *hoc autem evangelium scripsit in Asia, posteaquam in Pathmos insula apocalypsin scripserat* u. die „historia ecclesiastica“ S. 80f Corssen. — Die Nachricht, daß Johannes unter Claudius von Patmos zurückgekehrt (also unter Caligula dorthin verbannt worden sei? beachte hierfür das *καὶ ἀνωτάτω* unten c. 33, 9 u. Clemens Al. quis div. salv. 42, 2; III 188, 3f *τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάτμου τῆς νήσου μετῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον*), nur hier. Anders Irenaeus adv. haer. V 30, 3; II 410 Harvey *ἑωράθη ... πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς* Hieronymus vir. ill. 9 *persecutionem movente Domitiano in Patmos insulam relegatus scripsit apocalypsim* u. die „historia ecclesiastica“ Corssen S. 80f. *Κλαυδίου* ist jedoch nicht zu ändern, da es ebenso durch das folgende *μετὰ ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρῖψαι αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἀσίας* wie durch die Wiederholung in c. 33, 9 gesichert ist. Vielleicht hängt die Angabe doch irgendwie mit den acta Johannis zusammen (gegen Zahn, Forsch. VI 199f)

2 ff das Johannesevangelium als letztes, die andern nur ergänzendes Evangelium vgl. Irenaeus III 1, 1; II 6 Harvey Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 5 ff; S. 550, 17 ff Schwartz Eusebius h. e. III 24, 7 ff; S. 246, 17 ff Schwartz — **3 ff** vgl. haer. 69, 23, 2 ff — **9 f** Joh. 1, 14 — **14 ff** vgl. Luk. 3, 24—38

M U

1 *ἐπὶ*] *ἀπὸ* U | [*ἀναγκάζεται*] * **2 f** *παρουσίας*] *πραγματείας* U **5** *ἐκδεδοκότας* M | *πλάνα* *] *πλάνη* M *πλάνας* U **6** *προενοεῖτο* *] *προνοοῦντας* MU | *ἀσφαλιζόμενος* *] *ἀσφαλιζομένου* MU **7** *αὐτοὺς* M | *εἶπε* U **8** *οἱ* < M **10** *τὸν* < M **12** *ὑμῶν* M | *ἀφ' ὅτου*] *ἀπότε* M | *ἐγεννᾶται* U **13** *ἔστιν* *] *εἶναι* MU | *δὲ*] *γὰρ*? * | *ὁ* [2] < U **13 f** *ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός,* *] *Χριστὸς κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς* MU **15** *Ζορομβάβελ* U

θιὴλ οὔτε Νάθαν οὔτε Δαυὶδ οὔτε ἀπὸ Ἰακὼβ οὔτε ἀπὸ Ἰσαὰκ οὔτε ἀπὸ χρόνων τοῦ Ἀβραὰμ οὔτε Νῶε οὔτε Ἀδὰμ οὔτε ἀπὸ τῆς πέμπτης ἡμέρας οὔτε ἀπὸ τῆς τετάρτης ἡμέρας οὔτε ἀπὸ τῆς τρίτης οὔτε ἀπὸ τῆς δευτέρας οὔτε ἐξότε ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ γεγένηται
5 οὔτε ἐξότε ὁ κόσμος, ἀλλά »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν 6 πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε« καὶ τὰ ἑξῆς. [»καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ εἴδομεν αὐτόν«.] εἶτα 7 »ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης.
10 οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια
15 ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. | ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐξ αἵματος καὶ σαρκός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὁ Λόγος, φησί, σὰρξ ἐγένετο, καὶ κατεσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἰωάννης μαρτυρεῖ καὶ κέκραγε λέγων· οὗτος ἦν | ὃν εἶπον ὑμῖν«· καὶ ὅτι »ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες
20 ἡμεῖς ἐλάβομεν«. καὶ λέγει »οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«. |

P 435 — 8 — D 466 — Ö 70

13. Καὶ ὅτε διήγηται ταῦτα πάντα, λέγει »ταῦτα ἐγένετο ἐν 13, 1 Βηθαβαρᾷ«· ἐν δὲ ἄλλοις ἀντιγράφοις »ἐν Βηθανίᾳ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου«. καὶ μετὰ ταῦτα δείκνυσιν ὅτι εἶπον αὐτῷ οἱ ἀπὸ Ἰωάννου 2
25 μαθηταί· »Ῥαββί, ποῦ μένεις; ὁ δὲ εἶπε· δεῦτε καὶ ἴδετε· καὶ ἀπῆλθον, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην.« καὶ τῇ αὔριον, 3 »ὥρα ἦν ὡς δεκάτη, ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ· εὑρίσκει αὐτὸς πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα καὶ λέγει αὐτῷ· εὑρήκαμεν Μεσσίαν,

5 Joh. 1, 1. 3 — 7 Joh. 1, 14 — **9—20** Joh. 1, 6—16 — **20** Joh. 1, 20. 23 — **22** Joh. 1, 28; vgl. Origenes in Joh. VI 40; S. 149, 12ff Preuschen — **24—26** vgl. Joh. 1, 37—39 — **27**—S. **266, 20** Joh. 1, 39c—2, 1

M U

1 ἀπὸ¹ < M **2** Ἀβραὰμ] Ἀδὰμ U | Ἀδὰμ] Ἀβραὰμ U **2f** οὔτε ἀπὸ (!) πέμπτης—τετάρτης ἡμέρας doppelt geschrieben U **4** ἐξότου U **5** ὁ¹ < M **7f** [καὶ ὁ Λόγος—εἴδομεν αὐτόν] * **11** πάντες < M **16** αἱμάτων U **17** φησίν hinter ἐγένετο M **19f** ἡμεῖς πάντες U **22** διήγηται *] διηγεῖται MU **22f** ἐν βηθαβρᾶ (!) ἐγένετο U **23** ἐν ἄλλοις δὲ U **24** εἶπεν M **28** αὐτὸς] οὗτος U **29** vor Μεσσίαν + τὸν M; vgl. S. 267, 18 | Μεσίαν M

τὸν μεθερμηνευόμενον Χριστόν. οὗτος ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος. τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς 4 τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·
5 ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ καὶ λέγει αὐτῷ· ὃν ἔγραψε Μωυσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ ὁ Φίλιππος· ἔρχου
10 καὶ ἴδε. ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν 5 λέγει περὶ αὐτοῦ· ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ· πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ. πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναὴλ καὶ εἶπε· Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ,
15 σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν 6 αὐτῷ· ὅτι εἶπόν σοι ὅτι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; | D467 μείζονα τούτων ὄψει. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ 7
20 τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας« καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα δείξῃ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πειρασμοῦ ἐπάνοδον | καὶ ὁρμὴν τὴν ἐπὶ Ναζαρὲτ καὶ Γαλιλαίαν, P436 ὡς οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἔφησαν, πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην αὐτὸν ἡκέναι· ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου Ἰωάννου δειχθήσεται. φήσαντος οὕτως 8
25 ὅτε εἶδεν αὐτὸν ἐρχόμενον τῇ ἐπαύριον [λέγει] »ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«. καὶ πάλιν τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα ἔφη· »οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν«·

20ff eine ähnliche Zwischeneinschiebung von Joh. 1, 35—2, 11 zwischen die Versuchungsgeschichte und die Berufung der ersten Jünger schon bei Tatian, vgl. Zahn Forsch. I 125ff u. Hippolyt, vgl. dessen capp. adv. Caj. aus Dionysius bar Salibi in ev. Joh. bei Labriolle, sources de l'hist. du Mont. p. LXXIII — **21** vgl. Matth. 4, 12 Mark. 1, 14 Luk. 4, 14 — **25** Joh. 1, 29 — **26ff** Joh. 1, 35f. 30

M U

2 *ἐμβλέψας* + *δὲ* U | *ὁ*² < U **8 u. 9** *Ναζαρὲθ* M **10** *ὁ* < M **15** *βασιλεὺς εἶ* U | *αὐτῷ* < U **16** *ὅτι*² < U **17** *μείζω* U **20** *δείξῃ* + *ὅτι* M **21** *τὰς* < M **22** *Ναζαρὲθ* M **25** [*λέγει*] *] *λέγει* M *εἶπεν* U **27** *ἐστι*, ebenso S. 267, 3] *ἦν* S. 267, 9; viell. richtiger **28** *ἐρχόμενος* + *ὅτι* M | *γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου* < M

»καὶ ἐμαρτύρησε, φησίν, Ἰωάννης λέγων ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς καταβαῖνον καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν«. τὸ δὲ 9 »ἐμαρτύρησε« καὶ τό »οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν«, ὡς ἤδη περὶ ἄλλον καὶ ἄλλον καιροῦ παρῳχημένου λέγων, ἵνα δείξῃ οὐ τὸν αὐτὸν εἶναι
5 καιρὸν τοῦτον ἐκείνῳ | τῷ τοῦ βαπτίσματος χρόνῳ, ἀλλὰ ἄλλον Ö72 παρ' ἐκεῖνον. οὔτε γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην 10 ἀφικνεῖται, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, ὅπερ ἦν τοῦτο πρὸς τὸν Ἰωάννην *· διὸ λέγει ὅτι »οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν« καὶ ἔτι τὸ εὐαγγέλιόν φησι
10 »καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης ὅτι τεθέαμαι«, ὡς ἤδη τοῦ πράγματος πρὸ καιροῦ τινος γεγονότος.

14. *Μετὰ ταῦτα ἀρχὴ κλήσεως τῶν περὶ Πέτρον ἀπὸ Ἀνδρέου* **14, 1** σημαίνεται. ἀνῆλθε γὰρ παρ' αὐτῷ Ἀνδρέας εἷς τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, μαθητευομένων μὲν παρ' Ἰωάννου, ἔτι δὲ ἐν τῇ
15 Γαλιλαίᾳ παραμενόντων καὶ ⟨κατὰ⟩ καιροὺς τῷ Ἰωάννῃ σχολαζόντων. | καὶ εὐθὺς μείναντος Ἀνδρέου ἐκείνην τὴν ἡμέραν (ὥρα ἦν 2 D468 ὡς δεκάτη), συμβέβηκεν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι αὐτὸν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Σίμωνι καὶ εἰπεῖν τὰ προειρημένα, ὅτι εὑρήκαμεν Μεσσίαν, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν κύριον καὶ τὰ ἑξῆς, [καὶ] ὡς ἔχει ἡ ἀκο-
20 λουθία, ὅτι εἶπεν αὐτῷ· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς. »καὶ τῇ ἐπαύριον 3 ἠθέλησεν, φησίν, ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀκολούθει μοι. ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου«. καὶ ὁρᾷς ὅτι τοῦτο 4 διανοηθῆναι ἡμῖν δίδωσιν ὅτι τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων, μαθη-
25 τευομένων μὲν τῷ Ἰωάννῃ, μόνον ἑνὸς τὸ ὄνομα εἴρηκεν ὅτι Ἀνδρέας ἦν, τοῦ δὲ ἄλλου οὐκ εἴρηκεν· ὡς διανοεῖσθαι ἡμᾶς τοῦτον [εἶναι] οὗ 5 τὸ ὄνομα οὐκ εἴρηκε, διὰ τὸ ὁμόχωρον | διὰ τὸ σύσκηνον διὰ τὸ P437 ὁμότεχνον διὰ τὸ ὁμοεργὲς ἢ τὸν Ἰωάννην εἶναι ἢ τὸν Ἰάκωβον, ἕνα ⟨δὲ⟩ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. ἔδει γὰρ τούτους πρῶτον κληθῆναι. 6

1 Joh. 1, 32 — **7** vgl. Matth. 4, 12f u. Par. — **13** vgl. Joh. 1, 40 — **16** vgl. Joh. 1, 39ff — **20—23** vgl. Joh. 1, 43f

M U

1 *τεθέαμαι* + *φησὶ* M **2** *τὸ* *] *ὅτι* MU **5** *ἐκείνῳ τῷ . . . χρόνῳ* *] *ἐκεῖνον τὸν . . . χρόνον* MU **7** *τῆς* < U **8** * etwa ⟨*δεύτερον ἀπάντημα*⟩ * **9** *ἦν*] vgl. zu S. 266, 27 | *ἔτι* *] *ὅτι* MU **15** ⟨*κατὰ*⟩ * **18** *μεσίαν* M **19** [*καὶ*] * **21** *φησίν* < M **23** *ἐκ τῆς πόλεως* < M | *τοῦτο* *] *τὸ* MU **25** *μόνον* *] *ἐξ ὧν* MU **26** [*εἶναι*] * **27** *ὁμόχωρον*] *ὅμορον* M **29** ⟨*δὲ*⟩ *

ἔπειτα τὸν Φίλιππον, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς τέτακται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· Πέτρος πρῶτος, ἔπειτα Ἀνδρέας, εἶτα Ἰάκωβος, εἶτα Ἰωάννης, μετὰ τούτους Φίλιππος. ἀλλὰ περὶ τούτων τὰ νῦν ἐάσθω λέγειν· πολλὴ γάρ ἐστιν τῆς πραγματείας ταύτης ἡ ἀκολουθία.

5 15. Εἰς δὲ τὸ ζητούμενον ἀνακαμπτέον * ὅπερ ἐστὶ κατανοῆσαι, 15, 1 ὅτι καθάπερ τῷ Ἰωάννῃ ἤδη μαθητευόμενοι * καὶ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργαζόμενοι καὶ τῇ μαθητείᾳ προσανέχοντες, ὡσαύτως καὶ παρὰ τῷ Ἰησοῦ ποιήσαντες πρώτην ἡμέραν, τῇ ἑξῆς ἀπελθόντες πάλιν ἐν τῇ ἁλιείᾳ ἐσχόλαζον, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἑτέρων εὐαγγε-10 λίων. μετὰ γὰρ τὸ τῇ αὔριον ἐξελθεῖν τὸν Ἰησοῦν εὐθὺς ἡ ἀκο- 2 λουθία φάσκει ὅτι »τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον«. ἀπὸ δὲ ἑκατέρων τῶν τῆς λεπτο|- 3 D469 λογίας ῥημάτων καὶ ὑποθέσεως ἰστέον ἐστίν, ὅτι καὶ ἑτέρους συμ-15 παρείληφε μαθητάς, οἵτινες σὺν αὐτῷ ἔμειναν, τάχα δὲ οἱ περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον καὶ ἄλλοι τινές. οἱ γὰρ περὶ Ἀνδρέαν ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ παρ' αὐτῷ μεμενηκότες ἐκλήθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς γάμους. καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τοῦτο πρῶτον σημεῖον κατελθὼν 4 Ö74 εἰς τὰ μέρη τῆς Καφαρναοὺμ ἐκεῖ κατῴκησε. καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ 20 ἄρχεται ἐργάζεσθαι ἕτερα, ὅτε τὴν τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα ἰάσατο, ἀλλὰ καὶ τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου, τοῦ μὲν ἀπὸ Βηθσαϊδὰ ὄντος 5 γήμαντος δὲ ἀπὸ Καφαρναούμ, οὐ μακρὰν ὄντων τῶν τόπων τούτων τῷ διαστήματι. ταύτην ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ ἀνῆκεν καὶ θεραπευθεῖσα διηκόνει· ὥστε εἶναι * ταύτην τὴν ἀκολουθίαν. καὶ μετὰ ταῦτα 6 25 πάλιν αὐτοῦ ἀναστρέψαντος εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὅπου ἦν ἀνατεθραμμένος, τότε ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, αὐτοῦ λοιπὸν προλαβόντος αὐτοὺς καὶ λέγοντος ὅτι »πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολήν, ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν σημεῖα γενόμενα ἐν Καφαρναούμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου«. καὶ ὁρᾷς ὡς

2 vgl. Matth. 10, 2f Luk. 6, 14 — **10** vgl. Joh. 1, 43 — **11—13** Joh. 2, 1f — **18f** Joh. 2, 12 (Matth. 4, 13) — **20** vgl. Matth. 12, 9ff Mark. 3, 1ff — **21** vgl. Matth. 8, 14ff Mark. 1, 29ff — **21f** vgl. Joh. 1, 44 mit Matth. 8, 14 — **24ff** vgl. Luk. 4, 16ff

M U

4 ἡ < U **5** * etwa ⟨καὶ σημειωτέον⟩ * **6** * etwa ⟨διετέλουν⟩ * **6f** καὶ τὴν—εἰργαζόμενοι < U **10** τὴν αὔριον U **19** ἐκεῖ[1] *] ἐλθὼν MU | παρῴκησε M **22** ἀπὸ] ἐν? * | οὐ < U **23** ἀνῆκεν] διασώζοι U **24** * etwa ⟨σαφῆ⟩ * | τὴν < U **25** Ναζαρὲθ M

ἔστιν τῆς ἀληθείας ἡ ἀκολουθία; »καὶ οὐκ ἐποίησε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, φησίν, ⟨σημεῖον⟩ οὐδέν«. 7 κἀκεῖθεν παρελθὼν εἰς τὴν Καφαρναοὺμ πάλιν κατῴκησε. καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης, | ὥς P438 φησιν ὁ Ματθαῖος, εἶδε Σίμωνα Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν
5 αὐτοῦ βάλλοντας τὰ δίκτυα καὶ πάλιν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ τέλεον αὐτοὺς ἐκάλεσε καὶ ῥίψαντες λοιπὸν τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ. 8 ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀκρίβειαν σημαίνει τοῦ πράγματος, ὅτι καὶ ἠκολούθησαν λοιπὸν ἀμεταστρεπτὶ μηκέτι ἀναβαλλόμενοι τῆς κλήσεως, φήσας ὅτι »ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν λίμνην
10 Γεννησαρέθ, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν καταρτίζοντας τὰ δίκτυα καὶ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, | ὃ ἦν Σίμωνος, φησίν, Πέτρου καὶ Ἀνδρέου« D470 (τοῦτο δὲ σημαίνει, ὡς ἤδη ὄντος αὐτοῦ αὐτοῖς ἐν γνώσει [διὸ] διὰ τὴν συνήθειαν [καὶ] προσήκαντο) καὶ ἀνελθὼν ἐκάθισεν· 9 ὅτε λέγει τῷ Πέτρῳ μετὰ τὴν διδασκαλίαν »ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος καὶ χαλά-
15 σατε τὰ δίκτυα«, οἱ δὲ εἶπον »ἐπιστάτα« (ἤδη γὰρ διὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν ἐπιστάτην αὐτὸν ἐκάλουν οἱ πρότερον ⟨περὶ⟩ αὐτοῦ ἀκούσαντες ὅτι »ἰδού, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«, καὶ ὅτι παρ᾽ αὐτῷ ἔμειναν τὴν μίαν ἡμέραν). 10 καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐξῆλθον μετέπειτα ἄγραν, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἰχθύων αὐτῶν
20 θαυμασάντων καὶ Πέτρου λέγοντος ὅτι »ἔξελθε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε«· τάχα γὰρ καὶ μετεμέλετο διὰ τὸ πρότερον αὐτὸν κεκλῆσθαι καὶ ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοὺς ἰχθύας καὶ τὴν πᾶσαν ἐργασίαν τῆς ἁλείας. 11 ὁ δὲ εἶπε »μὴ φοβοῦ«, παραθαρσύνων αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀπηγορεύθη ἀλλὰ ἔτι δύναται τῆς κλήσεως ἔχεσθαι, ὅτι,
25 φησίν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν· ὅτε καὶ τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ ἔνευσαν εἰς σύλληψιν ἥκειν τῆς αὐτῆς ἄγρας. ἦσαν γὰρ κοινωνοί, ὥς φησι, τῷ Σίμωνι· | 12 Ö76 καθάπερ ἄνω κἀμοὶ προδεδήλωται ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ⟨τῶν⟩ δύο μὲν ἀκολουθησάντων

1 Matth. 13, 58 Mark. 6, 5 — **2** vgl. Matth. 4, 13 — **3** vgl. Matth. 4, 18ff — **7ff** vgl. Luk. 5, 1ff — **14** Luk. 5, 4 — **17f** Joh. 1, 29 — **18** vgl. Joh. 1, 39 — **20** Luk. 5, 8 — **23** Luk. 5, 10 — **25f** vgl. Luk. 5, 7 — **27** vgl. Luk. 5, 10 — **27f** vgl. S. 267, 23ff

M U

2 ⟨σημεῖον⟩ * **3** πάλιν] πόλιν U **5** τὰ < M **6** vor τέλεον + τὸ U **8** ὅτι *] διὸ MU | ἀμεταστρεπτεῖ M ἀμετάστρεπτοι U **11** ἀνέβην M **12** αὐτοῖς < U | [διὸ] * **13** [καὶ] * | ὅτε vgl. Z. 25] εἶτα U **16** ⟨περὶ⟩ * **18** μίαν < U **19** ἄγραν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἰχθύων *] ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων MU **19f** θαυμασάντων αὐτῶν U **22** στρέψαι U **22f** πᾶσαν ἐργασίαν] ἀνεργασίαν U **24** ἀλλ᾽ U | ἔτι] ὅτι U **26** vor τοῖς + σὺν M **28** ⟨τῶν⟩ *

αὐτῷ παρὰ Ἰωάννου ⟨δὲ⟩ ἀκηκοότων *, ὧν δύο εἷς ἦν ὁ Ἀνδρέας, ⟨καθὼς⟩ ἔφημεν, διανενοημένοι καλλίστως τὸν ἕτερον εἶναι πάλιν τάχα ἕνα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου διά τε τὸ συνεργὸν καὶ μέτοχον καὶ κοινωνικόν. καὶ λοιπὸν μετὰ ταῦτα πάντα καταλείψαντες οἱ τέσσαρες 13
5 τά τε πλοῖα καὶ ἁπλῶς ἅπαντα, ὥς φησιν, ἀφέντες εἰς τὴν γῆν ἠκολούθησαν αὐτῷ, ὡς ἔχει ἡ τοῦ Λουκᾶ μαρτυρία. ὥστε ἐξ 14 ἅπαντος δείκνυσθαι ὅτι οὐδεμία σκολιότης οὐδ' ἐναντιότης ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις οὐδὲ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς εὑρίσκεται, ἀλλὰ πάντα σαφῆ. χρόνων δέ εἰσι διαστάσεις· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα. | 15 D471
10 τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην λοιπὸν συναφθέντων καὶ ἀκολουθούντων, ἐγένετο | διδάσκων ἐν πάσῃ τῇ Γαλιλαίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, P439 καὶ λοιπὸν πλατυνομένου τοῦ κηρύγματος τὰ ἑξῆς τῶν θεοσημείων ἐπετέλει. ὥστε εἶναι ἐξ ἅπαντος τὴν ἀκολουθίαν ὧδε·

16. πρῶτον μὲν βαπτισθέντος αὐτοῦ κατ' Αἰγυπτίους Ἀθὺρ 16, 1
15 δωδεκάτῃ, † ὡς ἔφημεν, πρὸ ἓξ εἰδῶν Νοεμβρίων — τουτέστιν πρὸ ἑξήκοντα ἡμερῶν πλήρης τῆς ἡμέρας τῶν Ἐπιφανείων, ἥ ἐστιν ἡμέρα τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως, ὡς ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ κατὰ 2 Λουκᾶν εὐαγγελίου, ὅτι »ἦν Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριά-

4 vgl. Luk. 5, 11 — **14f** der 8. November als Tauftag Christi ist nur hier bezeugt. Es entspricht diesem Ansatz, daß Epiph. (vgl. Z. 16) den 6. Januar nur noch als Geburtstag Christi kennt. (Daß er nicht selbst erst die Verlegung bewirkt hat, vgl. zu S. 271, 6). Die Zurückschiebung der Taufe auf den 8. Nov. galt wohl in erster Linie der Entlastung des 6. Januar, der bis dahin die Feier der Taufe und Geburt Christi und der Hochzeit zu Kana (vgl. S. 272, 4ff) in sich vereinigte. Die zwei Monate zwischen dem 8. November und dem 6. Januar sollten vermutlich die Zeit der Wirksamkeit des Täufers ausdrücken. — Bilfingers Versuch (Das germanische Julfest S. 8f), unter Benutzung von Clemens Al. strom. I 145, 5; II 90, 16ff Stählin eine weitere Verbreitung des 8. (18.) November zu erweisen, ist ein Fehlschlag. Außer der hierbei nötigen Änderung im Text des Clemens (κ̅ζ̅ statt ι̅γ̅) steht ihm die Tatsache im Weg, daß Clemens a. a. O. Tauf- und Geburtstag ausdrücklich unterscheidet und der (errechnete) Tag dann als Geburtstag, nicht wie bei Epiph. als Tauftag gelten müßte — **18** Luk. 3, 23

M U

1 ⟨δὲ⟩ * | * ⟨ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ⟩ * **1f** ⟨καθὼς⟩ * **2** πάλιν < U **3** τε < U **5** καὶ ἁπλῶς—ἀφέντες < U | ὥς φησιν] ὡς ἦν? * | ἀφέντες + τὰ πλοῖα M **6** αὐτῷ < U **7** u. **8** οὔτε U **8** vor εὐαγγελισταῖς + ἁγίοις U **13** ἐπιτελεῖ M | τὴν ἀκολουθίαν < U | ὧδε] οὕτως U **14** ἀθυρὶ M **15** † ὡς ἔφημεν] hinter Αἰγυπτίους gestellt U; lies wohl ὅ ἐστιν κατὰ Ῥωμαίους * | εἰδῶν] ἰνδῶν U **16** πλήρης] hier u. S. 271, 3 indeklinabel wie z. B. Joh. 1, 14 | Ἐπιφανίων MU **17** γεννήσεως κατὰ σάρκα U **18** zu εἶναι vgl. S. 261, 30

κοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσήφ«. ἦν γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἴκοσι ἐννέα ἐτῶν καὶ μηνῶν δέκα, ὅτε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἧκε, τριάκοντα μὲν ἐτῶν, ἀλλ' οὐ πλήρης· διὸ λέγει »ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα« — λοιπὸν ἐξεβλήθη εἰς τὴν ἔρημον. ἀπ' ἐντεῦθεν οὖν 3
5 αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι τοῦ πειρασμοῦ ἀκολούθως φαίνονται καὶ αἱ δύο ἑβδομάδες μικρῷ πλέον καὶ ἡμέραι δύο, ἃς διέτριψεν ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν, τουτέστιν εἰς τὴν Ναζαρὲτ καὶ περὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, καὶ μία ἡμέρα ὅτε ἦλθεν πρὸς Ἰωάννην, 4 ὅτε ἔφη ὁ Ἰωάννης »ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν
10 τοῦ κόσμου«, καὶ ἡ ἐπαύριον ⟨ὅτε⟩ »πάλιν εἱστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει· ἴδε, ὁ Χριστὸς ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ«. εἶτα φησίν »ἤκουσαν οἱ δύο μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ«. αὕτη δὲ ἦν 5 ὀκτωκαιδεκάτη μετὰ τὸν πειρασμὸν ἡμέρα, καθὼς προείπαμεν, πρώτη
15 δὲ ἀπὸ Ἰωάννου ὅτε ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ οἱ περὶ Ἀνδρέαν καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην (ὥρα ἦν ὡς δεκάτη), ὅτε καὶ τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Σίμωνα εὑρὼν ὁ Ἀνδρέας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἰησοῦν. εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον »τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν | ἐξελθεῖν 6 D472 εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ κύριος·
20 ἀκολούθει μοι«. αὕτη δὲ ἦν ἐννεακαιδεκάτη ἡμέρα μετὰ τὸν πειρασμόν, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου, * Φιλίππου τὴν κλῆσιν καὶ τοῦ Ναθαναήλ. καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, λέγει, γάμος ἐγέ- 7

6 für diese 2 Wochen und 2 Tage (c. 30, 4; S. 302, 3 heißt es *ὡσεὶ ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς*) gibt Epiph. nirgends einen Beleg; ein sicherer Beweis, daß er den Ansatz der Taufe auf den 8. November nicht selbst durch Rechnung gefunden, sondern aus der Überlieferung überkommen hat — **9** Joh. 1, 29 **10** Joh. 1, 35 — **15** Joh. 1, 37. 39. 41 — **18** Joh. 1, 43 — **22** vgl. Joh. 2, 1

M U

1 *μὲν* < M **4** *λοιπὸν—ἔρημον* < U | *ἐξεβλήθη* *] *ἐλήφθη* MU **4—22** in U gekürzt zu: *ἀπεντεῦθεν αἱ τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ καὶ δύο ἑβδομάδες μικρῷ πλεῖον αἱ ἐν ναζαρὲτ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ πειρασμοῦ καὶ πρώτη ἡμέρα πρὸς ἰωάννην καὶ δευτέρα. καὶ πάλιν ἀπὸ Ἰωάννου πρώτη καὶ δευτέρα ὅτε ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ περὶ ἀνδρέαν. ἔπειτα Σίμων Πέτρος καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἔφημεν καὶ ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐαγγελίου, φιλίππου κλῆσις καὶ τοῦ ναθαναήλ* **7 f** *Ναζαρὲθ* M **10** ⟨*ὅτε*⟩ * **21** *ὡς* *] *καὶ* M | * etwa ⟨*περιέχουσα*⟩ * **22—S. 273, 15** verkürzt in U: *καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας μετὰ τὰς δύο τὰς προειρημένας. ὅπερ πρῶτον σημεῖον καὶ πλήρωμα τριάκοντα ἐτῶν ἀπὸ γεννήσεως τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας.*

νετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὰς δύο τὰς προειρημένας ἀπὸ Ἰωάννου ἡμέρας. προστιθεμένων τοίνυν τῶν εἴκοσι ἡμερῶν ταῖς τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ δύο μῆνες τελοῦνται, οἵτινες τοῖς δέκα μησὶ συναπτόμενοι ἐνιαυτὸν τελοῦσιν, ὅ ἐστι πλήρωμα τριάκοντα 5 ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ κυρίου. καὶ εὑρίσκεται τὸ πρῶτον σημεῖον τῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοστοῦ ἔτους ποιήσας ὁ Χριστός, ὡς ἔστιν σοι καταληπτέον ταῖς 8

4 ff die hier bezeugte Verbindung der Feier der Hochzeit zu Kana mit dem Epiphanienfest (= dem 30. Geburtstag Christi) geht bis in die Anfänge des Epiphanienfestes zurück; vgl. im Osten Const. apost. V 13, 2; S. 269, 15f Funk; im Abendland höchstwahrscheinlich schon Ambrosius de virg. III 1; Migne 16, 219f *vides quantus ad natalem sponsi tui populus convenerit . . . hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina convertit*, jedenfalls Paulinus Nol. carm. 27 v. 45ff; CSEL XXX 264 Maximus Taur. hom. 23; Migne 57, 272 C ff Petrus Chrysol. sermo 157; Migne 52, 615 A Ps. Augustin sermo 136; Migne 39, 2015 Polemius Silvius calend. (CJL I 335 = I² 257) S. *Epiphania, quo die interpositis temporibus visa est stella magis, quae dominum natum nunciabat et aqua vinum facta* Isidorus Hispal. de off. I 26, dazu die Meßbücher sacr. Gregor. Migne 78, 39 sacr. Gallic. Migne 72, 178 miss. Gothic. sowohl in der Vigilie, als in der Liturgie des 6. Januar mozarabische Lit. Migne 85, 176

M U

ἐν αὐτῇ γὰρ εὑρίσκεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως πεποιηκὼς τὸ πρῶτον πάλιν σημεῖον τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον ἐν τῷ πληρῶσαι αὐτὸν τριάκοντα ἔτη ὡς πολλάκις εἶπον ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ γεννήσεώς τε καὶ παρουσίας, ὡς ὑποτίθεται ἡμῖν συνιέναι καὶ καταλαμβάνειν ἡ τῶν εὐαγγελίων ἀκρίβειά τε καὶ ἀκολουθία. καὶ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τούτου τά τε ἄλλα σημεῖα καὶ τὸ κήρυγμα λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ πληρώσεως τῆς φιλανθρωπίας καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας τε καὶ διδασκαλίας ὡς πολλάκις ἔφην καὶ ἀναγκάζομαι πλειστάκις λέγειν διὰ τὴν τῶν ἀπατωμένων καὶ προφασιζομένων θηρᾶσθαι ἑαυτοῖς τὰ τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ τῇ θαυμαστῇ τῶν εὐαγγελίων ἀκολουθίᾳ. πάντη γὰρ τοὺς ἐναντιουμένους τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ προλήψεται ἡ τοσαύτη ἀκριβολογία δηλοῦσα ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς πραγματείας ὡς ἔχει οὕτως· ὅτι ἔπειτα μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γενομένου αὐτοῦ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περὶ θεοῦ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ Ἰωάννου οὐ πεφρόντισται σημᾶναι· ἤδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν σημανθέν.

5 γεννήσεως *] γενέσεως M

τῶν εὐαγγελίων ἀκολουθίαις προσσχόντι ἀκριβῶς. λοιπὸν δ' ἀπὸ 9
τοῦ πρώτου σημείου τούτου τά τε ἄλλα σημεῖα ἐργάζεται καὶ τὸ
κήρυγμα διδάσκει, δεικνυμένης εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῆς θαυμαστῆς
καὶ ἀρρήτου αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας,
5 ὡς πολλάκις ἠναγκάσθην | φῆσαι διὰ τὴν τῶν ἠπατημένων ἀγνωσίαν Ö 78
τῶν ἀντιλέγειν τολμώντων τῇ τῶν εὐαγγελίων ἀκριβείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ
ἁγίου πνεύματος ἀκολούθως ἐκτεθείσῃ.

17. Οὐκ ἐάσει γὰρ χώραν ἡ τοσαύτη ἀκριβὴς | ἀπόδειξις τοῖς 17, 1
ἐναντιουμένοις ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ λέγω τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεὶ μηδὲ δύναν- P 440
10 ται. δηλοῦται γὰρ ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς 2
πραγματείας γέγονεν· οὕτω γὰρ δείκνυται ὡς ὁ κύριος μετὰ τὴν
ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γέγονε τῶν τεσσαράκοντα
ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, περὶ ὧν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ Ἰωάννου
οὐ πεφρόντισται σημᾶναι· ἤδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγε-
15 λιστῶν σημανθέν. καὶ πάλιν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς περὶ τῶν 3
ἄλλων οὐ πεφρόντισται, διὰ τὸ ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου βοηθεῖ|σθαι. D 473
καὶ γὰρ παρὰ πάντων συλλεγομένη ἡ ἀλήθεια δείκνυται μία τις οὖσα
καὶ πρὸς ἑαυτὴν μὴ στασιάζουσα. ἐκεῖθεν γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 4
πειρασμοῦ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ναζαρὲτ ἔρχεται καὶ μένει ἐκεῖ, οὔπω
20 τινὸς μαθητοῦ μετ' αὐτοῦ ὄντος. κἀκεῖθεν κατέρχεται πρὸς τὸν
Ἰωάννην, ὅτε εὐθὺς διὰ τοῦ Ἀνδρέου καλεῖται ὁ Πέτρος, εἶτα Φίλιπ-
πος καὶ διὰ Φιλίππου Ναθαναήλ. μηδεὶς δὲ καὶ τοῦτο ἀμφιβάλ- 5
λων περιεργαζέσθω, ὁρῶν ὅτι Ἀνδρέας πρῶτος ὑπήντησε τῷ Ἰησοῦ,
ἔπειτα Πέτρος καὶ δι' αὐτοῦ ἐκλήθη, ἵνα ἄρξηται καὶ περὶ τούτου
25 ἀσχάλλειν. ἡ μὲν γὰρ συνάντησις τῷ Ἀνδρέᾳ πρώτῳ γεγένηται, 6
μικροτέρῳ ὄντι τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας· ὕστερον δὲ πάλιν,
ὅτε ἡ τελεία αὐτοῖς ἀπόταξις γεγένηται, ἀπὸ τοῦ Πέτρου γέγονεν.
ἀφηγεῖτο γὰρ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ καὶ ᾔδει ὁ κύριος τοῦτο, ὅτι θεός
ἐστιν εἰδὼς τὰς κλίσεις τῶν καρδιῶν καὶ γινώσκων τίς ἐν πρώτοις
30 ἄξιος τάττεσθαι, καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ
μαθητῶν, ὡς πανταχοῦ σαφῶς ἀποδέδεικται. μετέπειτα γὰρ 7

18f vgl. c. 16, 3; S. 271, 4f

M U

6 τολμόντων M **16** ἀφ'] ἀπὸ M **17** γὰρ < U | παρὰ] ἀπὸ? * **19** Ναζαρὲθ M **20** ὄντως M | τὸν < U **22** vor Ναθαναὴλ + ὁ U **23** ὑπήντησε] παρῆν τότε M **24** ἵνα *] καὶ MU **25** πρώτῃ U | γέγεννηται M **26** μικροτέρου ὄντος U | δὲ *] γὰρ MU **27** αὐτοῖς < M | τοῦ < M | γεγένηται U **28** ἀφηγεῖτο γὰρ] ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀφηγεῖτο U | ᾔδει ὁ κύριος *] ἔτι δὲ κατὰ U ὅτι δὲ κατὰ M **29** κλίσεις Pet.] κλήσεις MU **31** πανταχοῦ] πάντῃ U

ἐλθόντων αὐτῶν καὶ μεινάντων παρ' αὐτῷ τὴν πρώτην ἡμέραν, ὡς ἔφην, τῇ δευτέρᾳ ὁδευσάντων, τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τοῦ θεοσημείου τοῦ πρώτου γενομένου, [καὶ] τινῶν συνόντων αὐτῷ (οὐ τοῦ Ἀνδρέου οὐδὲ τοῦ Πέτρου οὐδὲ τοῦ Ἰωάννου οὐδὲ τοῦ Ἰακώβου, ἀλλὰ τῶν
5 περὶ Ναθαναὴλ καὶ Φίλιππον καὶ ἄλλων τινῶν, ὡς ἔστι συνιέναι),
ἑξῆς λοιπὸν μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ καὶ ἀνελθεῖν 8 πάλιν εἰς Ναζαρὲτ κἀκεῖθεν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ καὶ ποιῆσαι μέρος τι τῶν σημείων, ἀνῆλθεν πάλιν εἰς Ναζαρὲτ καὶ ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ὅπου λέγει »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ,
10 οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς« καὶ τὰ ἑξῆς. ἦν δὲ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανείων τοῦτο γινόμενον μετὰ ἡμέρας τινάς. καὶ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην κατελθὼν πάλιν 9 D474 εἰς Καφαρναοὺμ λοιπὸν κατῴκησεν, ὅτε ἡ τελεία κλῆσις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην γεγένηται, ἐλθόντος αὐτοῦ παρὰ τὴν λίμνην
15 Γεννησαρέθ. καὶ οὕτως ἡ πᾶσα ἀκολουθία ἀναλογεῖται, οὐδενὸς Ö80 ἀντιθέτου ὑπάρχοντος, | ἀλλὰ πάσης τῆς τῶν εὐαγγελίων πραγμα- P441 τείας τηλαυγεστάτης οὔσης καὶ ἐν ἀληθείᾳ κεκηρυγμένης.

Τί οὖν ἔδοξε τούτοις ⟨τοῖς⟩ τὸν ἴδιον νοῦν ἀπατήσασι καὶ τὴν αἵρεσιν 10 ταύτην τῷ βίῳ ἐξεμέσασιν ἀθετεῖν τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον;
20 δικαίως γὰρ ἄλογον τὴν αὐτῶν αἵρεσιν κεκλήκαμεν διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι αὐτοὺς τὸν ἄνωθεν ἐλθόντα θεὸν Λόγον τὸν διὰ Ἰωάννου κεκηρυγμένον. μὴ νοοῦντες γὰρ τὴν δύναμιν τῶν εὐαγγελίων φασί· πῶς 11 οἱ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ εἰρήκασιν ὅτι φυγὰς ᾤχετο ἀπὸ προσώπου Ἡρῴδου

8f vgl. Luk. 4, 16ff — **12** vgl. Matth. 4, 12 — **22ff** vgl. unten c. 21, 15; S. 281, 2ff; beachte auch Origenes in Joh. X, 3; S. 172, 23ff Preuschen *λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παραδεχόμενοι τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια καὶ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν οἰόμενοι μὴ λύεσθαι διὰ τῆς ἀναγωγῆς, πρὸς ταῖς προειρημέναις ἡμῖν ἐπαπορήσεσιν περὶ τῶν τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ ἡμερῶν οὐδαμῶς δυναμένων χώραν ἔχειν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. πότε γέγονεν ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ κύριος;* — **23ff** vgl. Matth. 2, 13ff

M U

1 *παρ' αὐτῷ* hinter *μεινάντων* *] hinter *αὐτῶν* MU **2** *δευτέρᾳ* + ⟨*τε*⟩? * **3** [*καί*] * **4** *οὔτε* alle drei Mal M **4f** *ἀλλὰ τῶν—συνιέναι* < U **6** *λοιπὸν* < U **7** *Ναζαρὲθ* M **8** *σημείων* + *τοῦ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντος καὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου τὴν ἴασιν* U | *ἀναγνῶναι* U **9—12** *τοῦ προφήτου—τὸν Ἰωάννην* < U **9** *ὅπου* *] *ὅθεν* M **12** *κατελθεῖν* U **13** *λοιπὸν κατῴκησεν* < U | *ὅτε* + *τότε* U **14f** *ἐλθόντος—Γεννησαρὲθ* < U **15** *γενησαρὲθ* M **16** *τῶν εὐαγγελίων* < U **16f** *πραγματείας*] *ἀληθείας* U **18—22** *τί οὖν—δύναμιν τῶν εὐαγγελίων* < U **18** ⟨*τοῖς*⟩ * **22** *πῶς*] *γὰρ οὕτως* U

ὁ Ἰησοῦς εἰς Αἴγυπτον καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐλθὼν κατέμεινεν εἰς Ναζαρέτ, εἶτα λαβὼν τὸ βάπτισμα ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέκαμψε καὶ μετὰ τὸ ἀνακάμψαι ἤρξατο κηρύττειν, 18. τὸ δὲ εὐαγγέλιον τὸ εἰς ὄνομα Ἰωάννου, φασί, ψεύδεται· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ὁ 18, 1
5 Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ὀλίγα τινά, εὐθὺς λέγει ὅτι γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. *καὶ οὐ μέμνηνται οἱ* 2 *ἀφροσύνην ἑαυτοῖς ἐπισπώμενοι ὡς Ἰωάννης μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Λόγον σάρκα γεγενῆσθαι καὶ ἐσκηνωκέναι ἐν ἡμῖν τουτέστιν ἄνθρωπον γεγονέναι, καὶ ⟨αὐτὸς⟩ λέγει, ὅτι ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν*
10 *ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ᾿ αὐτοῦ· αὐτὸς ⟨γὰρ⟩ Ἰωάννης μαρ-* 3 *τυρεῖ λέγων τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην εἰρηκέναι »οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν«, καὶ πάλιν ὅτι »τεθέαμαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον ἐν εἴδει περιστερᾶς καὶ μένον ἐπ᾿ αὐτόν«, καί »οὗτός ἐστιν ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«. ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν κατὰ ἐπι-* 4
15 *λησμονὴν ὑφηγεῖται, παρέλειψε δὲ ὁ Ἰωάννης τὰ τῷ Ματθαίῳ πραγματευθέντα. οὐ γὰρ ἦν χρεία ἐκείνων οὐκέτι, ἀλλὰ τῆς τελείας φράσεως πρὸς ἀντίρρησιν τῶν νομι|ζόντων ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο* D475 *Χριστὸν αὐτὸν καλεῖσθαι καὶ υἱὸν θεοῦ, καὶ εἶναι μὲν πρότερον ψιλὸν ἄνθρωπον, κατὰ προκοπὴν δὲ εἰληφέναι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ*
20 *θεοῦ προσηγορίαν. διὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμέλεται, (πάντων μὲν* 5 *μεγάλων ὄντων καὶ ἀναγκαίων, περιττότερον δὲ τῶν ἐπουρανίων), ποιούμενος τὴν διήγησιν τῆς ἄνωθεν οἰκονομίας. λέγουσι δὲ τὸ* 6 *κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ἀδιάθετον εἶναι, ἐπεὶ μὴ ταῦτα ἔφη.*

4f vgl. Joh. 1, 14 — **5f** vgl. Joh. 2, 1 — **11** Joh. 1, 30 — **12** Joh. 1, 33 — **13** Joh. 1, 29 — **23** zur Bedeutung von *ἀδιάθετος* = *unkanonisch* vgl. haer. 55,

M U

1 *κατέμενεν* U **1f** *Ναζαρὲθ* M **2** *εἶτα*] *καὶ μετὰ τὴν Ναζαρὲτ* U **4** *ὅτι* < M **5** *καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν* < M, vgl. Z. 8 | *τινὰ*] *ἄλλα* U **7f** *τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι—ἐσκηνωκέναι*] *ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο λέγει*(!) *καὶ ἐσκήνωσεν* U **9** *καὶ ⟨αὐτὸς⟩ λέγει ὅτι* *] *καὶ λέγει* M *καὶ ὅτι* U **10** *ὑπ᾿ αὐτοῦ* < M | ⟨*γὰρ*⟩ * **10f** *αὐτὸς—οὗτός ἐστι*] *Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυροῦντος μετὰ τὴν πάλιν ἐπάνοδον ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ· ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος ὅτι οὗτος ἐστι* U **14** *ὁρᾷς* + *καὶ* U **14f** *λησμονὴν* U **15** *ὁ Ἰωάννης* < U **15f** *πραγματευθέντα*] *εἰρημένα* M **16** *τελείας*] *θείας* U **18** *καὶ εἶναι μὲν πρότερον* < U **19f** *εἰληφέναι—προσηγορίαν*] *ἡκέναι εἰς τὸ καλεῖσθαι υἱὸν θεοῦ* U **20** *ἐπιμελεῖται* U | *μὲν* + *οὖν* U **21f** *ποιούμενος τῶν ἐπουρανίων* U **22** *τὴν διήγησιν—οἰκονομίας*] *τὴν ἄνωθεν οἰκονομίαν* U **23** *ἀδιάθετον εἶναι* hinter *ἔφη* U | *ἐπειδὴ* U | *ταῦτα*] *τὰ αὐτὰ* U

λέγω δὲ τὰ κατὰ τὸν πειρασμὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν. καὶ οὐκ ἀξιοῦσιν αὐτὸ δέχεσθαι, κατὰ πάντα πεπλανημένοι καὶ τυφλώττοντες τὴν διάνοιαν.

19. Τέταρτος γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν κατὰ διαδοχὴν ἐλθὼν ὁ **19, 1**
5 μακάριος Ἰωάννης, πρῶτος μὲν ὢν ἐν τῇ κλήσει μετὰ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν σὺν Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, τελευταῖος δὲ τοῖς χρόνοις εὐαγγελισάμενος, τὰ πρὸ αὐτοῦ καλῶς τεταγμένα οὐκ ἐμερίμνησεν ἐκθέσθαι, ἀλλὰ προλαμβάνει τῶν ῥηθέντων τὰ μὴ ῥηθέντα καὶ ⟨οὕτως⟩ διαλέγεται. ὁ Ματθαῖος γὰρ ἄρχεται ἀπὸ Ἀβραάμ. μετὰ **2**
10 δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ μετὰ δύο ἔτη τῆς γεννήσεως πάλιν | ποιεῖται τὴν P 442
ὑφήγησιν. Μάρκος δὲ ἄρχεται ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος ⟨τὴν⟩ μεσότητα τῶν μετὰ τὴν ἀρχὴν ⟨οὐ⟩ διηγούμενος. Λουκᾶς δὲ ἀρχὴν πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐπήγαγε, τὴν περὶ τῆς Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας πρὸ τοῦ ἐγκύμονα⟨ς αὐτὰς⟩ εἶναι γεγενημένην πραγματείαν.
15 Ἰωάννης δέ, ἔτι πρότερος μὲν ὢν τῇ κλήσει, ὕστερος δὲ τούτων **3**

2, 1 *κατὰ τὰς ῥητὰς γραφὰς καὶ ἐνδιαθέτους*, dazu Jülicher, ThLZ 1889 S. 169 E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 32[1]); anders (= *ungeordnet*) Zahn Gesch. d. neut. Kanons II 2, 971 (aber „*ungeordnet*" paßt schon nicht zu der Begründung, daß etwas unterdrückt sei, und wäre nach dem *ψεύδεται* S. 275, 4 eine merkwürdige Abschwächung; auch die von Zahn RE³ II 387, 20 mit Berufung auf S. 274, 16 vorgeschlagene Änderung in *ἀντίθετον* ist unannehmbar: an unserer Stelle müßte zu *ἀντίθετον* ein Dativ gefordert werden). Übrigens steht trotz des *λέγουσι* nicht fest, ob die Aloger selbst den Ausdruck *ἀδιάθετον* gebraucht haben; jedenfalls ist beachtenswert, daß auch die umschreibende Wiederholung von S. 274, 22 in c. 21, 15; S. 281, 2ff dieses Stichwort nicht enthält

M U

1 *λέγω δὲ—ἡμερῶν* < U **1f** *καὶ οὐκ—δέχεσθαι*] *καὶ μηδὲ δέχεσθαι αὐτοὺς αὐτὸ* U **2** *αὐτὸ*] *αὐτὰ* M | *πεπλασμένοι* M **4** *τῶν εὐαγγελιστῶν* < U **5** *Ἰωάννης* < U | *ὢν*] *ὧν* M **5f** *ἐν τῇ κλήσει—ἀδελφῷ αὐτοῦ* < U **6** *τελευταῖος δὲ τοῖς χρόνοις*] *ὕστερον δὲ τοῖς ἔτεσιν* U **8f** *καὶ διαλέγεται* < U **9** ⟨*οὕτως*⟩ * **10** *δὲ* < M | *ποιεῖσθαι* M **12** *Καίσαρος* < U | ⟨*τὴν*⟩ * | ⟨*οὐ*⟩ * | *διηγούμενος* < U **13** *ἐπήνεγκε* U **13f** *περὶ τῆς—πραγματείαν*] *πρὸ τῆς γεννήσεως ἐν τῇ συλλήψει τῆς γαστρὸς μαρίας καὶ τῆς ἐλισάβετ γεγονυῖαν* U **14** *ἐγκύμονα*⟨*ς αὐτὰς*⟩ * **15** *πρότερος* Ausgg.] *προτέρου* M *πρότερον* U | *μὲν ὢν τῇ κλήσει* < U | *δὲ τούτων* < U

κηρύξας, ἐπασφαλίζεται τὴν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας πραγματείαν. πνευματικὰ γὰρ ἦν τὰ πλεῖστα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα, τῶν σαρκικῶν ἤδη ἐπασφαλισθέντων. διὸ πνευματικῶς τὴν ὑφήγησιν ποιεῖται τῆς ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς ἀνάρχου δωρεᾶς ἡμῖν ἐλθούσης, κατὰ εὐδοκίαν ⟨δὲ⟩ πατρὸς ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας παρθένου οἰκονομηθείσης. καὶ τὸ ἀναγκαίως δὲ ζητούμενον οὐκ ἀπεσιώπησεν, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ κινούμενος τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ⟨εἰσ⟩άγει | ὄντα θεὸν Λόγον, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, ἐν σαρκὶ δὲ ἐληλυθότα δι' ἡμᾶς ἐδήλωσεν, ἵνα ἀπὸ τεσσάρων εὐαγγελιστῶν τὴν πᾶσαν γνῶσιν κατά τε τὴν σάρκα καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἀκριβῶς κατάσχωμεν.

20. *Τελειωθέντων γὰρ πάντων τῶν κατὰ τὸ βάπτισμα καὶ κατὰ τὸν πειρασμόν, ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ λοιπὸν καὶ ὀλίγων ἡμερῶν ⟨χρόνον⟩, καθὼς πολλάκις εἶπον, διατρίψαντος ἔν τε τῇ Ναζαρὲτ καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς καὶ περὶ τὴν Καφαρναούμ, μετά ⟨τε⟩ τὸ συναντῆσαι τῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου * καὶ τῇ ἐπαύριον τινὰς τῶν μαθητῶν συμπαρειληφότος, πρῶτον τοῦτο σημεῖον ἐν Κανᾷ πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ Ἰωάννου, εἰκοστῇ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπανόδου, καὶ ⟨ἄρχεται⟩ τοῦ κηρύγματος. οὔτε γὰρ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐν γάμῳ φάσκει τὸν Χριστὸν ἡκέναι οὐθ' ὅλως τι τῶν*

Margin: Ö82 (l. 1) — 4 (l. 3) — 5 (l. 6) — D476 (l. 7) — 20, 1 (l. 12) — 2 (l. 19); line numbers 5, 10, 15, 20

2 vgl. Clemens Al. bei Eusebius h. e. VI 14, 7; S. 550, 25 Schwartz *τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον* — **12ff** vgl. S. 271, 4ff

M U

1 *κηρύξας*] *ἐλθὼν* U **2** *τὰ²* < U **3** *ἤδη* < M | *ἀσφαλισθέντων* M *ἐπισφαλισθέντων* U **5** ⟨*δὲ*⟩ * | *ἐν τῇ—παρθένου*] *ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ* U **5f** *οἰκονομηθείσης* < M **6—9** *καὶ τὸ ἀναγκαίως δὲ—δι' ἡμᾶς ἐδήλωσεν*] *καὶ οἱ λοιποὶ δὲ τὰ ἴσα τούτοις συμφώνως εἰπόντες ὧν ἦν χρεία ἐπεμελήσαντο· ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόσθεσιν* U **6** *ἀπεσιώπησεν* *] *ἐπεσιώπησεν* M **7** ⟨*εἰσ*⟩*άγει* *, vgl. S. 278, 8 **10** *γνῶσιν* < U **10f** *ἀκρίβειαν* U **13—19** *πειρασμὸν ἐλθόντος—τοῦ κηρύγματος*] *πειρασμὸν αὐτοῦ εὐθὺς ἐλθόντος καὶ συμπαρειληφότος τοὺς μαθητὰς τοῦτο πρῶτον σημεῖον πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ κηρύγματος ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας* U **13f** ⟨*χρόνον*⟩ * **14** *τὴν Ναζαρὲθ* M **15** ⟨*τε*⟩ * **16** * ⟨*ἀνακάμψαντος εἰς τὴν Γαλιλαίαν*⟩ *, ⟨*διελθόντος διὰ τοῦ Ἰορδάνου*⟩ Jül. **19** ⟨*ἄρχεται*⟩ *, nach S. 278, 1 vgl. S. 273, 1ff **20** *ἡκέναι*] *ἐλθεῖν* M | *οὐθ' ὅλως*] *οὐ γὰρ ὅλως* U

θεοσημείων εἰργάσατο ⟨πρὶν⟩ ἢ τοῦ κηρύγματος ἤρξατο. εἰ μή τι ἃ λέγεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιγνίῳ ὅτε παιδίον ἦν πεποιηκέναι. ἔδει 3
γὰρ καὶ παιδικὰ ἔχειν αὐτὸν σημεῖα. ἵνα μὴ πρόφασις γένηται ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι λέγειν ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε⟨ν ὁ⟩ Χριστὸς εἰς
5 *αὐτόν, ὅπερ ἐστὶν ἡ περιστερά· τοῦτο γάρ φασι διὰ τὴν ψῆφον τοῦ ω̄ καὶ ἄλφα, ὅ ἐστι περιστερά, ἐπείπερ ἔφη ὁ σωτήρ »ἐγώ εἰμι τὸ ᾱ καὶ ἐγώ εἰμι τὸ ω̄«. διὸ καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς γεννήσεως* 4
αὐτοῦ εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν ὁ Λουκᾶς εἰρηκότα πρὸς τὴν Μαριὰμ ζητοῦσαν αὐτόν, ἡνίκα τοῖς διδασκάλοις προσδιελέγετο ἐν Ἱεροσολύ-
10 *μοις· »οὐκ ἤδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι;«. ἵνα* 5
πέσῃ ὁ λόγος τῶν λεγόντων ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος υἱὸς γέγονεν θεοῦ, ἐλθούσης εἰς αὐτὸν τῆς περιστερᾶς, ἥν φασιν εἶναι τὸν Χριστόν. καὶ ἵνα σαφῶς γνωσθῇ ὅτι ἄνωθεν ἐπεδήμησεν ὁ θεὸς Λόγος καὶ ἐλθὼν ἐσαρκώθη ἀπὸ Μαρίας καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ
15 *κατῆλθεν ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα, ἵνα σημάνῃ τίς ἐστιν ὁ | μαρτυρού-* 6 P443
μενος ἀπὸ | τοῦ πατρὸς ὅτι »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε«, καὶ ἵνα γένηται τοῦτο ὑπόδειγμα τοῖς μέλλουσιν ἐν D477
αὐτῷ φωτίζεσθαι, ὅτι καταξιωθήσονται ⟨τῆς⟩ πνεύματος ἁγίου ἐν τῷ λουτρῷ [τῆς] δωρεᾶς καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν διὰ τῆς χάριτος τῆς
20 *ὑπ' αὐτοῦ δοθείσης.*

21. *Ἀπὸ τότε δὲ τὰ τέλεια ἤρξατο ποιεῖν θεοσήμεια ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κηρύγματος· »τοῦτο ⟨γὰρ⟩ πρῶτον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς.* 21, 1

1ff vgl. die *Παιδικὰ* (Thomasevangelium) Tischendorf ev. apocrypha [2] — **4** vgl. haer. 28, 1, 5; I 314, 5 haer. 30, 3, 6 14, 1 16, 3; I 337, 7 351, 18ff 354, 2 — **5** vgl. Irenaeus adv. haer. I 14, 6; I 140 Harvey (= Panarion haer. 34, 7, 2 II 15, 9f) — **6f** Apok. 1, 8 — **10** Luk. 2, 49 — **16** (Matth. 3, 17) Matth. 17, 5 — **22** Joh. 2, 11

M U

1 *εἰργάσατο* < U | *ἢ] καὶ* U | *⟨πρὶν⟩* * | *κηρύγματος* + *πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ὁ χριστὸς* U | *ἤρξατο] εἰργάσατο* U **2** *λέγεται—πεποιηκέναι] ἄδεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιδὶ πεποιηκέναι ὡς ἐν παιγνίω ὥς τινες φάσκουσι* U **2f** *ἔδει γὰρ] καὶ ἔδει τῶ μὲν ὄντι* U **3** *παιδαρικὰ* U | *αὐτὸν ἔχειν* U | *σημεῖα* < U **4** *λέγειν] ταῖς λεγούσαις* U | *ἦλθε⟨ν ὁ⟩* * **5—7** *τοῦτο γὰρ—τὸ ω̄* < U **5** *φασι* *] *φησι* M **7f** *τῆς γεννήσεως—τὸν Ἰησοῦν] σαφῶς δείκνυσιν* U **8—10** *ὁ Λουκᾶς—Ἱεροσολύμοις] ὁ Λουκᾶς ὅτι προσδιαλεγόμενος τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἔφη τῇ μαρία ὅτι* U **11—13** *βαπτίσματος—τὸν Χριστόν] βαπτίσματος κατέβη εἰς αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* U **12** *φασι* *] *φησι* M U **14** *θεὸς* < U | *ἐλθὼν* < U **16** *τοῦ* < M **17** *ὑπόδειγμα τοῦτο* M **18** *⟨τῆς⟩* * **19** *[τῆς]* * | *διὰ τῆς* < U **21** *ἀπὸ τότε] ἀφ' ὅτου* U **22** *⟨γὰρ⟩* *

φησίν, ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας), οὐχὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ὡς πολ- 2
λάκις ἔφην, ἀλλ' ὅτε ἀνέκαμψεν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
μετὰ τὰς δύο ἃς παρ' αὐτῷ ἔμειναν οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου,
οἱ ἀκούσαντες | καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ· ὡς εὐθὺς μετὰ τὰς δύο 3 Ö84
5 *ἡμέρας, ἃς ἐποίησαν παρ' αὐτῷ, ἐπιφέρει λέγων »καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν*
Γαλιλαίαν καὶ εὑρὼν Φίλιππον εἶπεν· ἀκολούθει μοι«. εἶτα εὐθὺς 4
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας. ἔδει γὰρ
αὐτὸν ἀπελθόντα εὐθὺς γάμων τελουμένων εἰς τὴν τιμὴν αὐτῶν
κληθῆναι, ἐπ' εὐλογίᾳ τοῦ γάμου. καί φησι »γάμος ἐγένετο τῇ τρίτῃ 5
10 *ἡμέρᾳ ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, ἐκλήθη*
δὲ καὶ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον«·
»καὶ ὑστερήσαντος, φησίν, οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· οἶνον 6
οὐκ ἔχουσι. καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω
*ἥκει ἡ ὥρα μου«. * μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐρήμου κατὰ* 7
15 *τὴν ἀκολουθίαν τοῦ πειρασμοῦ καὶ παραληφθῆναι εἰς Ἱερουσαλὴμ*
καὶ στῆναι ἐπὶ τῷ πτερυγίῳ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀνε-
νεχθῆναι εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, ὅπερ παρὰ πολλοῖς λέγεται εἶναι τὸ
Θαβὼρ ὄρος, ὃ ἑρμηνεύεται Ἰταβύριον· τοῦτο δέ ἐστιν ἐν τῇ Γαλι-
λαίᾳ. ταύτην γὰρ τὴν ἀκολουθίαν ὁ Ματθαῖος ὑπέθετο, ὅς φησιν 8
20 *»ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης | παρεδόθη, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλι-* D478
λαίαν«. ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους ὁρμὴν ἀκριβῶς δηλώσας 9
πρῶτον μὲν περὶ τοῦ ὄρους εἰπὼν καὶ τῶν βασιλειῶν ὧν ἔδειξε τῷ

5 Joh. 1, 43 — **9** Joh. 2, 1 — **12** Joh. 2, 3 — **14 ff** vgl. Matth. 4, 5 ff — **17 f** vgl. das Hebräerev. nach Origenes in Joh. II 12; S. 67, 19 ff Preuschen in Jerem. hom. 15, 4; S. 128, 26 ff Klostermann (sonst gilt der Thabor als Berg der Verklärung vgl. Origenes zu Ps. 88, 13; XIII 28 Lommatzsch Cyrillus Hieros. cat. XII 16; Migne 33, 744 B) — zu *Θαβὼρ* = *Ἰταβύριον* vgl. Eusebius Onomasticon S. 110, 20 Klostermann — **20** Matth. 4, 12 — **21 ff** Luk. 4, 5 ff

M U

1 *οὐχὶ* + ⟨*δὲ*⟩? * **3** *ὥσπερ ἔμειναν παρ αὐτῶ* U **4 f** lies *ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν μίαν ἡμέραν, ἣν ἐποίησαν ... ἐπιφέρει λέγων· »καὶ* ⟨*τῇ ἐπαύριον*⟩ *ἐξῆλθεν*? * **5** *ἐπιφέρει*] *ἐπεισάγει* U **7—10** *ἔδει γὰρ—Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας* < M, vgl. Z. 11 **8** *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* U **10** *ἐκεῖ* vor *ἡ μήτηρ* M **11** *οἱ μετ' αὐτοῦ* < M | *γάμον* + *ἔδει γὰρ καὶ ἐν τῶ γάμω αὐτὸν κληθέντα καταξιῶσαι ἐπ' εὐλογία τοῦ γάμου* M, vgl. Z. 7 **12** *φησίν* < U **13** *σοι*] *σὺ* M **14—S. 280, 5** *μετὰ τὸ ἐλθεῖν—διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου*] *μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ καὶ διελθεῖν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου* U | * ⟨*τοῦτο δὲ ἐγένετο*⟩ * **15** *καὶ*] *τουτέστιν τοῦ*? * **19** *ὅς*] *ὥς*? * **21** *ἀπὸ τοῦ ὄρους*) lies *εἰς τὸ ὄρος*? *

κυρίῳ ὁ διάβολος, ὕστερον λέγει περὶ τοῦ πτερυγίου καὶ Ἱερουσαλήμ. καὶ ὡς ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ Ναζαρέτ. συνῳδὰ δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει »καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ ἦλθεν εἰς τὴν Καφαρναούμ«. 10 ἦλθε γὰρ εἰς Ναζαρὲτ κἀκεῖθεν εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς
5 τὸν Ἰωάννην, καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου πάλιν τὴν ὁρμὴν ἴσχεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἔνθα ἀνετέθραπτο, πρὸς τὴν μητέρα ἐν Ναζαρέτ. ἐκεῖ τε παραμείνας δύο ἡμέρας, ὅτε καὶ οἱ περὶ Ἀνδρέαν παρ' αὐτῷ ἔμειναν, λοιπὸν ἠπείγετο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν τοῦ κηρύγματος ἄρξασθαι· 11 καὶ ἔμεινε μὲν δύο ἡμέρας διὰ τὸ
10 διὰ χρόνου ἡκέναι, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ οὓς ἤδη παρείληφε μαθητάς, καὶ ἀπολύσας τοὺς δύο τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εὐθὺς ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸ κήρυγμα καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦ θεοσημείου τοῦ ἐν τῷ γάμῳ ἐπιτελεσθέντος. 12 βλέπε γὰρ πῶς ἐπασφαλίζεται ⟨ἡμᾶς⟩ ὁ λόγος, ὡς Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς μαρτυρεῖ λέγων ὡς παρῳ-
15 χηκότος ἤδη τοῦ ἔργου ὅτι »κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν. ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν εἶπέ μοι· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὗτός ἐστιν«. 13 ἀποστέλλων γὰρ ὁ πατὴρ τὸν Ἰωάννην βαπτίζειν τοῦτο αὐτῷ τὸ σημεῖον ἐδωρήσατο, ἵν' ὅταν | P444 ἴδῃ, ἐπιγνῷ τὸν ἄνωθεν τῷ κόσμῳ ἀποσταλέντα σωτῆρα καὶ εὐεργέτην τῶν
20 ἡμετέρων ψυχῶν.

14 Ἀνατρέπονται τοίνυν οἱ τοιοῦτοι αἱρεσιῶται ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῶν θείων γραφῶν καὶ τῆς ἀκριβείας, μάλιστα ἀπὸ τῆς συμφωνίας τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων. οὐ γάρ τις τῶν εὖ φρονούντων

2 Luk. 4, 14. 16 — 3 Matth. 4, 13 — 4 ff vgl. oben c. 16, 3 ff; S. 271, 4 u. c. 24, 4; S. 293, 19 ff c. 30, 4; S. 302, 1 ff — 15 Joh. 1, 33

M U

2 Ναζαρὲθ M 3 Ναζαρὲθ M 4 Ναζαρὲθ M 5 διελθεῖν διὰ τοῦ Ἰορδάνου] naheliegend wäre ἀπελθεῖν ἀπὸ τοῦ Ιωάννου; vgl. jedoch c. 25, 3; S. 294, 22 u. c. 30, 7; S. 302, 15 | πάλιν < U 6 ἐσχηκότος M | οἰκεῖα + ἀπελθὼν U, vielleicht hinter Ναζαρέτ (Z. 7) einzusetzen | ἀνετράφη U 7 Ναζαρέθ M | ἐκεῖ τε] καὶ U | ἡμερῶν U 7 f ὅτε καὶ—ἔμειναν < U 8 λοιπὸν—σωτηρίας] λοιπὸν ἐπειγομένου εἰς τὴν σωτηρίαν U 9 ἕνεκεν < U | ἄρξασθαι + ἐπιμελεῖσθαι U 10 ἡκέναι] αὐτὸν ἐλθεῖν M | ἔχοντα M | ἤδη < M 11 καὶ < U | δύο τοὺς < M 11 f ἐξελθεῖν u. hinter Γαλιλαίαν U 12 διὰ[2] < U 14 ⟨ἡμᾶς⟩ * | lies ὁ ⟨θεῖος⟩ λόγος? * | vor Ιωάννης + ὁ M 14 f παροχηκότος U 15 ἔργου] λόγου U 16 καταβαῖνον] ἐρχόμενον ἐπ αὐτὸν u. hinter περιστερᾶς gestellt U 19 vor τῷ κόσμῳ + ἐν U 21 αἱρεσιῶται < U 22 θείων *] τοιούτων MU 23 εὐαγγελιστῶν U

ἀποβάλοιτο τὰ τῷ ἁγίῳ πνεύματι διὰ τῶν θείων εὐαγγελίων ἀκριβῶς πάντῃ πεπραγματευμένα. 15 κἄν τε γὰρ λέγωσιν, ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος καὶ | Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταὶ διηγήσαντο περὶ τοῦ σω- D 479 τῆρος ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἐποίησεν 5 ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος καὶ μετὰ τὸν πειρασμὸν ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον, ὁ δὲ Ἰωάννης ψεύδεται μὴ εἰπὼν περὶ τούτων, ἀλλ' 16 εὐθὺς ἀπὸ πρώτης, ὅτε ἦλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα † λέγει αὐτὸν πεποιηκέναι, φανήσονται κατὰ πάντα [κατὰ] 10 τὴν ἀκρίβειαν τῶν εὐαγγελίων ἠγνοηκότες. 17 Ἰωάννης γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην σημαίνει τὸν κύριον μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ * πρὸς αὐτὸν ἐληλυθέναι. πῶς γὰρ Ἰωάννου παραδοθέντος ἐνεδέχετο ἔτι τὸν σωτῆρα πρὸς αὐτὸν πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην; 18 οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι οἱ 15 ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην διηγοῦνται ἀκριβῶς λέγοντες· »ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι παρεδόθη ὁ Ἰωάννης, καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον«. καὶ ὁρᾷς ὅτι κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάντα τοῖς τέτρασιν εὐαγγελισταῖς συμφώνως εἴρηται. 19 καὶ γὰρ καὶ φαί-20 νεται ⟨κατὰ⟩ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν διηγούμενος ὁ Ἰωάννης, ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸ πρῶτον σημεῖον τὸν σωτῆρα καὶ ἐλθεῖν εἰς Καφαρναούμ, ποιῆσαί τε ἐκεῖ τινα σημεῖα ἀναβῆναί τε εἰς Ναζαρὲτ καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον, παραδοθέντος λοιπὸν τοῦ βαπτιστοῦ ἦλθεν καὶ κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ ⟨οὐ⟩ πολλὰς ἡμέρας. 20 αὗται δέ εἰσιν 25 αἱ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἐπιφανείων καὶ τὴν ἐπὶ Καφαρναοὺμ καὶ ἐπὶ Ναζαρὲτ ἔλευσιν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὸ Πάσχα ἄνοδον καὶ ⟨τὸ⟩ πάλιν ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰωάννην ὅπου ἐβάπτιζεν εἰς Αἰνὼν ⟨ἐγγὺς⟩ τοῦ Σαλήμ. 21 οὕτω γὰρ λέγει »μετὰ τοῦτο κατῆλθεν εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ

2f vgl. Matth. 4, 1. 12f u. Par. — **16** Matth. 4, 12f — **23f** vgl. Joh. 2, 12 — **26** vgl. Joh. 2, 13 — **27** vgl. Joh. 3, 23 — **28** Joh. 2, 12

M U (bis *πεπραγματευμένα* Z. 2)

1 *ἀποβάλοιτο* *] *ἀποβάλλοιτο* M *ἀποβάλλοι* U | *ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις* U **2** *πάντῃ* < M | *πεπραγματευμένα*] *εἰρημένα* M **2—S. 283, 19** *κἄν τε γὰρ — ἀφικνεῖται* < U **6f** *παραθαλάσσιον* *, vgl. Z. 18 u. S. 282, 3] *παρὰ θάλασσαν* M **8** zu *ἀπὸ πρώτης* vgl. S. 262, 20 **9** † *λέγει*] lies wohl ⟨*διηγεῖται,*⟩ *λέγων* * | *αὐτὸν* *] *περὶ αὐτοῦ* M | [*κατὰ*] Dind. **12** * ⟨*αὖθις*⟩ * **17** *Ναζαρὲθ* M **20** ⟨*κατὰ*⟩ * **24** ⟨*οὐ*⟩ *, vgl. S. 282, 1 **27** ⟨*τὸ*⟩ * **28** ⟨*ἐγγὺς*⟩ Dind., vgl. S. 282, 15

ἐκεῖ ἔμειναν | οὐ πολλὰς ἡμέρας«· (οὔπω γὰρ ἐδήλου τὴν τελείαν D 480
καταμονὴν περὶ ἧς ὕστερον εἶπεν ⟨ὅτι⟩ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν
Ἰωάννην ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον.)
»καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων (ὥς λέγει) καὶ ἀνέβη εἰς Ἱερο- 22
5 σόλυμα ὁ Ἰησοῦς καὶ εὗρεν τοὺς πωλοῦντας ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς βόας
καὶ τὰ πρόβατα καὶ ⟨τὰς⟩ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημέ-
νους«. καὶ μετὰ τὸ ἐκβαλεῖν τοὺς αὐτοὺς κερματιστὰς καὶ τοὺς 23
πωλοῦντας τὰς περιστερὰς καὶ τὰ ἄλλα, καὶ εἰρηκέναι· ἄρατε ταῦτα
ἐντεῦθεν καὶ μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, καὶ
10 ἀκηκοέναι παρ' αὐτῶν »τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς;«
καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις
ἐγείρω αὐτόν«, ὅτε Νικόδημος ἦλθε πρὸς αὐτόν. καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν
πολλά φησίν »ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν 24
γῆν καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν. ἦν δὲ καὶ Ἰωάν-
15 νης ⟨βαπτίζων⟩ ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλήμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν
ἐκεῖ· οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης«. τοῦ 25
δὲ Ἰωάννου πολλὰ εἰπόντος, ὅτι »ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν«,
εἶτα λέγει τὸ εὐαγγέλιον »ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤκουσαν οἱ
Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ⟨ἢ⟩ Ἰωάν-
20 νης (καίτοι γε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ), ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν γῆν καὶ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλι-
λαίαν. ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας«· ὅτε ἐπὶ τῷ 26
φρέατι ἐκαθέσθη καὶ τῇ Σαμαρείτιδι διελέχθη καὶ ἀνήγγειλεν ἡ
Σαμαρεῖτις περὶ αὐτοῦ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ
25 Σαμαρεῖται καὶ παρεκάλουν αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς »καὶ ἔμεινεν
ἐκεῖ δύο ἡμέρας καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ.«
»μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν« »καὶ ἦν τις 27
βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς | ἠσθένει ἐν Καφαρναούμ«, ὅτε εἶπεν αὐτῷ ὁ D 481
Ἰησοῦς »πορεύου· ὁ υἱός σου ζῇ« καὶ ἐπίστευσεν καὶ ἰάθη ὁ παῖς.
30 καὶ λέγει τὸ εὐαγγέλιον »⟨τοῦτο⟩ δεύτερον πάλιν σημεῖον ἐποίησεν ὁ
Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν«. »μετὰ τοῦτο 28
ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων (οἶμαι δὲ ὅτι περὶ ἄλλης ἑορτῆς Ἰουδαίων
λέγει, ἢ Πεντηκοστῆς ἢ σκηνοπηγιῶν) καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσό-

2 vgl. Matth. 4, 12f — **4** Joh. 2, 13f — **7ff** vgl. Joh. 2, 15—19 — **12** vgl. Joh. 3, 1ff — **13** Joh. 3, 22—24 — **18ff** Joh. 4, 1—4 — **22ff** vgl. Joh. 4, 5ff — **25** vgl. Joh. 4, 39—41 — **27** Joh. 4, 43 — Joh. 4, 46 — **29** Joh. 4, 50 — **30** Joh. 4, 54 — **32** Joh. 5, 1

M

2 ⟨ὅτι⟩ * | **6** ⟨τὰς⟩ * **11** εἰπεῖν *] εἶπεν M **15** ⟨βαπτίζων⟩ * **19** ⟨ἢ⟩
30 καὶ + ⟨τότε⟩? * | ⟨τοῦτο⟩ *

λυμα«, ὅτε ἐπὶ τῆς προβατικῆς κολυμβήθρας ἐλθὼν ἐν σαββάτῳ ἰάσατο τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτεσιν ἐν ἀσθενείᾳ παραλελυμένον. ἀπ' ἐντεῦθεν λοιπὸν πληρωθέντος τοῦ δεκτοῦ ἐνιαυτοῦ ἤρξαντο 29 *αὐτὸν διώκειν ἐξότε τὸν ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας παραλυτικὸν ἰάσατο*
5 *ἐν σαββάτῳ· εἶτα πάλιν λέγει »ἐπὶ πλεῖον ἐδίωκον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ«. πῶς οὖν οὐ καταγνωστέαι* 30 *αἱ αἱρέσεις ἐλλιπῆ ποιοῦσαι τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα; »ἴσον« γὰρ [φασίν] »ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ«, λέγει τὸ εὐαγγέλιον. »μετὰ δὲ* 31
10 *ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος, ἠκολούθει δὲ αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὁρῶντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. ἀνῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκεῖ ἐκαθέζετο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ⟨ἐγγὺς⟩ τὸ Πάσχα ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων.« λοιπὸν ὡς λέγει τὰ ἄλλα εὐαγγέλια,* 32
15 *παραδοθέντος τοῦ Ἰωάννου ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον· ὡς καὶ αὐτὸς Ἰωάννης συνῳδὰ τοῖς ἄλλοις εὑρίσκεται λέγων. τοῦ γὰρ Πάσχα ἐν μηνὶ Μαρτίῳ ἢ Ἀπριλλίῳ γινομένου ἐξ ἅπαντος δείκνυνται ἄλλοι ὄντες καιροὶ ἐν οἷς ὁ σωτὴρ μετὰ τὸν πειρασμὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀφικνεῖται.*

20 22. *Κατηγοροῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ,* 22, 1 *μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι, φησίν,* ὁ Ἰωάννης ἔφη δύο Πάσχα τὸν σωτῆρα πεποιηκέναι | ἐν περιόδῳ ἐνιαυτῶν δύο, οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγε- D 482 λισταὶ περὶ ἑνὸς Πάσχα διηγοῦνται. *καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ ἰδιῶται ὅτι* 2 *οὐ μόνον δύο Πάσχα ὁμολογεῖ τὰ εὐαγγέλια, ὡς πανταχόθεν ἐδεί-*
25 *ξαμεν, ἀλλὰ δύο μὲν πρῶτα λέγει καὶ αὐτὸ δὲ ἐν ᾧ πέπονθεν ὁ*

3 vgl. Joh. 5, 16 — **5** Joh. 5, 18 — **9** Joh. 6, 1—4 — **15** Matth. 4, 12f — **21** die zwei Passah: Joh. 2, 13ff u. 11, 55ff — **23ff** Es ist beachtenswert, daß Epiph. in der Berechnung der Lehrtätigkeit Jesu (3 Passah = 2¼ Jahre) mit Africanus (vgl. Ed. Schwartz Abh. Gött. Ges. 1895 S. 28ff) gegen Eusebius (3½ Jahre dem. ev. VIII 2, 108; S. 387, 17ff Heikel) zusammengeht, während er mit Eusebius gegen Africanus den Tod Christi ins 18. Jahr des Tiberius setzt, vgl. unten S. 292, 15 u. Eusebius-Hieronymus Chronik S. 174, 14ff Helm

M U (von *κατηγοροῦσι* Z. 20 an)

1 *προβατικῆς* am Rand nachgetragen M **9** [*φασίν*] * **13** ⟨*ἐγγὺς*⟩ * **21** *αὐτοῦ τοῦ*] *τοῦ αὐτοῦ* U | *περὶ δύο πάσχων* U **22** *πεποιηκότα* U | *ἐν περιόδῳ — δύο* < U **23** *πάσχα ἑνὸς* U | *διηγοῦνται* < U | *οἴδασιν* U **24f** *ὡς πανταχόθεν ἐδείξαμεν* < U

σωτὴρ ἄλλο Πάσχα. ὡς εἶναι τρία Πάσχα ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τρισὶν ἔτεσιν ἕως τοῦ σταυροῦ.

Γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου 3
5 *στου βασιλέως τῶν Ῥωμαίων ἐν ὑπατείᾳ τοῦ αὐτοῦ Ὀκταυίου Αὐγούστου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ὡς ἔχει τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ὑπατεύματα. κεῖται γὰρ ἐν αὐτοῖς οὕτως·* »τούτων ὑπατευόντων, *φημὶ* 4
δὲ Ὀκταυίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ, ἐγεννήθη Χριστὸς τῇ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τρο-
10 πῆς καὶ τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας προσθήκης.« *ταύτην δὲ τὴν* 5
ἡμέραν ἑορτάζουσιν Ἕλληνες, φημὶ δὲ οἱ εἰδωλολάτραι, τῇ πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἰανουαρίων, τῇ παρὰ Ῥωμαίοις καλουμένῃ Σατουρνάλια, παρ' Αἰγυπτίοις δὲ Κρόνια, παρὰ Ἀλεξανδρεῦσι δὲ Κικέλλια. τῇ γὰρ 6
πρὸ ὀκτὼ καλανδῶν Ἰανουαρίων τοῦτο τὸ τμῆμα γίνεται, ὅ ἐστι
15 *τροπή, καὶ ἄρχεται αὔξειν ἡ ἡμέρα τοῦ φωτὸς λαμβάνοντος τὴν προσθήκην, πληροῖ δὲ δεκατριῶν ἡμερῶν ἀριθμὸν εἰς τὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων, ἕως ἡμέρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως προστιθεμένου τριακοστοῦ ὥρας ἑκάστῃ ἡμέρᾳ· ὡς καὶ ὁ παρὰ τοῖς Σύροις* 7
σοφὸς Ἐφραὶμ ἐμαρτύρησε τούτῳ τῷ λόγῳ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεσι
20 *λέγων ὅτι* »οὕτως γὰρ ᾠκονομήθη ἡ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

4 ff vgl. unten § 18 u. c. 24, 1 ff; S. 292, 20 ff, dazu Ancoratus c. 60, 3; I 71, 6 f Panarion haer. 78, 10, 1 de mens. ac pond. 13; S. 165, 8 f Lagarde — **7 ff** über die von Epiph. benutzte Konsulsliste vgl. unten zu c. 22, 24; S. 290, 5. In den Nebenzeugen ist jedoch unser Eintrag bereits auf den 25. Dez. (desselben Jahres!) geschoben, vgl. Consularia Constant. MG auct. antiqu. IX 218 *his consulibus* (sc. Octaviano XIII et Silano) *natus est Christus die* VIII *kal. Jan.* — **13** die *Κικέλλια* sonst nur noch im Canopusdekret Dittenberger syll.² 56, 64 erwähnt; dort aber in den Choiak, genauer vor den *περίπλους τοῦ Ὀσείριος* am 29. Choiak, verlegt — **20 ff** die Schrift selbst ist nicht erhalten, vgl. jedoch Ephrem Syrus hymn. 1 in Epiph. Strophe 11; I 10 Lamy: *der Leuchtende* (d. h. die Sonne) *siegte und zeichnete das Geheimnis ab durch die Stufen, die er emporstieg. Zwölf*

M U (bis Z. 3)

1 *ἄλλο πάσχα ὡς εἶναι* < U **1—3** *ἀπὸ τοῦ χρόνου—ἕως τοῦ σταυροῦ*] *τῶν ἐν τῷ κηρύγματι πεπραγματευμένων· εὐθὺς γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ὡς ὁ Λουκᾶς φησὶν ἦν ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα· ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Ἠλὶ καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω· γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ κτἑ* folgt S. 288, 19 ff U **9** am Rand *Ἰαννουαρίω* ξ M **9 f** am Rand *δεκεμβρίου* κε M **12** *Ἰαννουαρίων* M | *τῇ . . . καλουμένῃ Σατουρνάλια* *] *τὴν . . . καλουμένην Σατουρναλίαν* M **14** *Ἰαννουαρίων* M

παρουσία, ἡ κατὰ σάρκα γέννησις εἴτ' οὖν τελεία ἐνανθρώπησις, ὃ καλεῖται Ἐπιφάνεια, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπὶ δέκα τριῶν ἡμερῶν διαστήματι· | ἐχρῆν γὰρ καὶ τοῦτο τύπον γενέσθαι ἀριθμοῦ τοῦ D 483
αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δώδεκα μαθητῶν, ὃς
5 ⟨τὸν⟩ τῶν δεκατριῶν ἡμερῶν τῆς τοῦ φωτὸς αὐξήσεως ἐπλήρου ἀριθμόν«. *πόσα τε ἄλλα εἰς τὴν τούτου τοῦ λόγου ὑπόθεσίν τε καὶ* 8
μαρτυρίαν, φημὶ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, γέγονέν τε καὶ γίνεται. καὶ γὰρ καὶ μέρος τι τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι ὁμολογεῖν οἱ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας ἀρχηγέται καὶ ἀπατηλοὶ εἰς τὸ ἐξα-
10 *πατῆσαι τοὺς πεισθέντας αὐτοῖς εἰδωλολάτρας ἐν πολλοῖς τόποις ἑορτὴν μεγίστην ἄγουσιν ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ τῶν Ἐπιφανείων, εἰς τὸ ἐπὶ τῇ πλάνῃ ἐλπίσαντας μὴ ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν. πρῶτον μὲν* 9
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐν τῷ Κορείῳ ⟨οὕ⟩τω καλουμένῳ· ναὸς δέ ἐστι μέγιστος τουτέστιν τὸ τέμενος τῆς Κόρης. ὅλην γὰρ τὴν νύκτα
15 *ἀγρυπνήσαντες ἐν ᾄσμασί τισι καὶ αὐλοῖς τῷ εἰδώλῳ ᾄδοντες καὶ παννυχίδα διατελέσαντες μετὰ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων κλαγγὴν κατέρχονται λαμπαδηφόροι εἰς σηκόν τινα ὑπόγαιον καὶ ἀναφέρουσι ξόανόν* 10
τι ξύλινον ⟨ἐν⟩ φορείῳ καθεζόμενον γυμνόν, ἔχον σφραγῖδά τινα σταυροῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου διάχρυσον καὶ ἐπὶ ταῖς ἑκατέραις χερσὶν
20 *ἄλλας δύο τοιαύτας σφραγῖδας καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς δυσὶ γονάτοις*

Tage sind es her, seitdem er aufstieg, und dieser heutige Tag ist der dreizehnte, ein vollkommenes Geheimnis (Sinnbild) *des Sohnes und seiner Zwölf*, auch Cosmas Indicopl. Topogr. christ. V; Migne 88, 197 B *ἐξ ἀρχαιόθεν δὲ ἡ ἐκκλησία, ἵνα μὴ τὰς δύο ἑορτὰς ὁμοῦ ποιοῦσα λήθην ποιήσῃ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἐνομοθέτησε μεσάζειν δώδεκα ἡμέρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφανείων* — **12 ff** vgl. K. Holl, Der Ursprung des Epiphanienfestes (Sitz. Ber. Berl. Akad. 1917 S. 402 ff); dort auch die ältere Literatur; dazu Weinreich u. Boll Arch. f. Religionswiss. Bd. 19 S. 174 ff u. S. 190 f — **18 ff** die Kreuze sind schwerlich ägyptische Henkelkreuze, dagegen spricht ihre Zahl (sieben statt nur eines) und ihre Anbringung an der Stirn und auf den Knien; zum siebenmaligen Umzug vgl. auch Plutarch de Is. et Os. c. 52; 372 C *ἔτι δὲ τὴν βοῦν ⟨ἑπτάκις?⟩ ὑπὸ τροπὰς χειμερινὰς περὶ τὸν ναὸν περιφέρουσι . . . τοσαυτάκις δὲ περίεισιν ὅτι τὴν ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν ἐπὶ τροπὰς θερινὰς πάροδον ἑβδόμῳ μηνὶ συμπεραίνει*

M

1 *παρουσία* + ⟨*τουτέστιν*⟩? * | *εἴτουν* Dindorf] *ἤτουν* M **2 f** *ἐπὶ δέκα τριῶν ἡμερῶν διαστήματι* *] *ἐπὶ δέκα τρισὶν ἡμέραις διαστήματος* M **5** ⟨*τὸν*⟩ * **9** *θρησκίας* M **11** *εἰς τὸ* + ⟨*αὐτοὺς*⟩? * **13** *Κορίῳ* M | ⟨*οὕ*⟩*τω* *] *τῷ* M **18** ⟨*ἐν*⟩ * | *φορίῳ* M | *ἔχον* Dind.] *ἔχων* M

ἄλλας δύο. ὁμοῦ δὲ [τὰς] πέντε σφραγῖδας ἀπὸ χρυσοῦ τετυπωμένας καὶ περιφέρουσιν αὐτὸ τὸ ξόανον ἑπτάκις κυκλώσαντες τὸν μεσαίτατον ναὸν μετὰ αὐλῶν καὶ τυμπάνων καὶ ὕμνων καὶ κωμάσαντες καταφέρουσιν αὐτὸ αὖθις εἰς τὸν ὑπόγαιον τόπον. ἐρωτώμενοι δὲ
5 ὅτι τί ἐστι τοῦτο τὸ μυστήριον ἀποκρίνονται καὶ λέγουσιν ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ σήμερον ἡ Κόρη (τουτέστιν ἡ παρθένος) ἐγέννησε τὸν Αἰῶνα. τοῦτο δὲ καὶ ἐν Πέτρᾳ τῇ πόλει (μητρόπολις δέ ἐστι τῆς 11 Ἀραβίας, ἥτις ἐστὶν Ἐδὼμ ἡ ἐν ταῖς γραφαῖς γεγραμμένη) ἐν τῷ ἐκεῖσε εἰδωλείῳ οὕτως γίνεται. καὶ Ἀραβικῇ διαλέκτῳ ἐξυμνοῦσι τὴν
10 παρθένον, καλοῦντες αὐτὴν Ἀραβιστὶ | Χααμοῦ τουτέστιν Κόρην D484

6f zu *Αἰών* vgl. die Abbildung des Phönix mit der Beischrift *Αἰών* auf alexandrinischen Münzen des Antoninus Pius (Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Alexandria Pl. XXVI 1004) Suidas s. v. *Ἡραΐσκος* I 872 Bernhardi *τὸ ἄρρητον ἄγαλμα τοῦ Αἰῶνος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεχόμενον, ὃν Ἀλεξανδρεῖς ἐτίμησαν Ὄσιριν ὄντα καὶ Ἄδωνιν ὁμοῦ* Lydus de mens. IV 2; S. 64, 6 ff Wünsch *Λογγῖνος δὲ Αἰωνάριον αὐτὸν* (den Janus) *ἑρμηνεῦσαι βιάζεται ὡσεὶ τοῦ Αἰῶνος πατέρα . . . ὅθεν ὁ Μεσσαλᾶς τοῦτον εἶναι τὸν Αἰῶνα νομίζει. καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς πέμπτης τοῦ μηνὸς τούτου ἑορτὴν Αἰῶνος ἐπετέλουν οἱ πάλαι,* auch Hippolyt refut. V 8, 40; S. 96, 14 ff Wendland *ὁ ἱεροφάντης . . . ἐν Ἐλευσῖνι . . . τελῶν τὰ μεγάλα καὶ ἄρρητα μυστήρια βοᾷ καὶ κέκραγε λέγων· ἱερὸν ἔτεκε πότνια κοῦρον, Βριμὼ Βριμόν, τουτέστιν ἰσχυρὰ ἰσχυρόν* und 45; S. 97, 17 ff *αὕτη γάρ ἐστιν ἡ παρθένος, ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα καὶ συλλαμβάνουσα καὶ τίκτουσα υἱόν, οὐ ψυχικὸν οὐ σωματικὸν ἀλλὰ μακάριον Αἰῶνα Αἰώνων* u. die von Weinreich a. a. O. S. 174 behandelte Inschrift aus Eleusis — **8 ff** vgl. Cosmas in carm. Greg. Naz. Migne 38, 464 (= schol. Bodlej. Lobeck Aglaophamus II 1227) *ταύτην ἦγον* (+ *ἐτήσιον* schol. Bod.) *ἔκπαλαι δὲ τὴν ἡμέραν ἑορτὴν Ἕλληνες καθ' ἣν* (+ *ἐτέχθη Χριστὸς ἡμέραν αὐξίφωτον καλοῦντες*). *ἐτελοῦντο* (+ *δὲ* schol. Bod.) *κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν* [*ἐν* < schol. Bod.] *ἀδύτοις τισὶν ὑπεισερχόμενοι, ὅθεν ἐξιόντες ἔκραζον· ἡ Παρθένος ἔτεκεν* (*τέτοκεν* schol. Bod.), *αὔξει φῶς. ταύτην Ἐπιφάνιος ὁ μέγας τῆς Κυπρίων ἱερεύς φησι τὴν ἑορτὴν καὶ Σαρρακηνοὺς ἄγειν τῇ παρ' αὐτῶν σεβομένῃ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὲ Χαμαρᾶ* (*Χαβαρα* schol. Bod.) *τῇ ἑαυτῶν προσαγορεύουσιν γλώττῃ,* dazu J. H. Mordtmann, Zeitschr. deutsch-morg. Ges. 1875 S. 99 ff Wellhausen, Skizzen und Vorarb. 3, 45 ff Dalman, Petra I 49 ff Cumont, Comptes rend. de l'acad. des inscr. et b.-l. 1911. S. 292 ff R. Eisler, Philologus 1909 S. 118 ff u. Arch. f. Rel. W. 1912 S. 628 (doch ist zu betonen, daß Epiphanius — ob mit Recht oder Unrecht — hier nicht den 25. Dez., sondern den 6. Januar meint). — **7 ff** vgl. auch Panarion haer. 55, 1, 9 (Verehrung des Moses in Petra) — **10f** *Χααμοῦ* ist richtig und nicht in *Χααβοῦ* zu ändern: B. Moritz (der Sinaikult in heidnischer Zeit Abh. Gött. Ges. 1916 S. 18) hat [illegible] als (allerdings männlichen!) Personennamen auf zahl-

M

1 [τὰς] *

εἴτ' οὖν παρθένον καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεγεννημένον Δουσάρην τουτέστιν μονογενῆ τοῦ δεσπότου. τοῦτο δὲ καὶ ἐν Ἐλούσῃ γίνεται τῇ πόλει κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, ὡς ἐκεῖ ἐν τῇ Πέτρᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

ἐκ πολλῶν δὲ ἠναγκάσθημεν παραστῆσαι διὰ τοὺς ἀπειθοῦντας 12
5 ὅτι τὰ Ἐπιφάνεια καλῶς εἴρηται ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ σωτῆρος ἡ ἐν Βηθλεὲμ γενομένη, ὀγδόῃ ὥρᾳ γεννηθέντος αὐτοῦ καὶ ἐπιφανέντος τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ κόσμῳ διὰ τῆς τῶν ἀγγέλων μαρτυρίας· ἐπεφάνη δὲ καὶ τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ Ἰωσήφ. ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ὥρᾳ 13 καὶ ὁ ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῖς μάγοις πρὸ δύο ἐτῶν τῆς
10 αὐτῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ Βηθλεὲμ ἀφίξεως, ὅτε καὶ ἀκριβῶς ὁ Ἡρῴδης ἐπυνθάνετο ⟨παρ'⟩ αὐτῶν τῶν μάγων τὸν χρόνον τοῦ φανέντος ἀστέρος καὶ ἤκουσε παρ' αὐτῶν ὅτι ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, ὃ καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα τῶν Ἐπιφανείων ἐποιεῖτο τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ τὸν Ἡρῴδην λέγειν »τοῦ φανέντος ἀστέρος«. διὸ τῶν μὲν 14
15 λεγόντων ὅτι »ποῦ ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὁ τεχθεὶς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ«, ὁ Ἡρῴδης οὐ περὶ ψιλοῦ ὀνόματος ἀνθρώπου βασιλέως τὸ πρᾶγμα ἐσκόπησε. διανοηθεὶς γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ θαυμάσας ὅτι 15 πολλοὶ βασιλεῖς ἐγεννήθησαν ἐν Ἱερουσαλήμ, πρῶτος Σαοὺλ ἐκ φυλῆς
20 Βενιαμίν, δεύτερος Δαυὶδ ἐκ φυλῆς Ἰούδα καὶ τούτου υἱὸς Σολομῶν, υἱὸς δὲ τοῦ Σολομῶντος Ῥοβοὰμ καὶ τούτου υἱοὶ κατὰ διαδοχήν, καὶ οὐδέποτε ἐπὶ ἑνὶ τούτων γεννηθέντι ἀστὴρ ἐφάνη οὐδὲ ἔλευσις μάγων ἐγένετο ἐπὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ προσκυνῆσαι τὸν γεννηθέντα βασιλέα ἀλλ' ἢ τότε μόνον, — ὅθεν τοῦτο σκεψάμενος [τις] καὶ τὴν διά-

reichen Inschriften nachgewiesen; zur Sache vgl. Joh. Damasc. de haeres. c. 101; Migne 94, 764A B *οὗτοι μὲν οὖν (sc. οἱ Σαρακηνοὶ) εἰδωλολατρήσαντες καὶ προσκυνήσαντες τῷ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ ἣν δὴ καὶ Χαβὰρ τῇ ἑαυτῶν ἐπωνόμασαν γλώσσῃ, ὅπερ σημαίνει μεγάλη* Bartholomäus Edess. confut. Agar. Migne 104, 1385C *ὃν οἱ Ἄραβες δοκιμάζετε, ⟨ὃν⟩ τὸ ἑωσφόρον ἄστρον, Ζεβὼ Ἀφροδίτη Κρόνον καὶ Χαμὰρ λέγετε.* — Die Übersetzung von *Δουσάρης* mit *μονογενὴς τοῦ δεσπότου* ist falsch; Dalman Petra I 49 erklärt das Wort mit „*der von Schara*", anders = Dū-šar-ra, sumerisch = Allbesieger O. Schröder, Zeitschr. f. Assyr. XXX S. 284ff

2 zu Elusa vgl. Hieronymus vita Hil. c. 25; Migne 23, 41B *vadens* (*Hilarion*) *in desertum Cades ... pervenit Elusam eo forte die, quo anniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. colunt autem illam ob Luciferum, cuius cultui Saracenorum natio dedita est* — **10** vgl. Matth. 2, 7 — **15** Matth. 2, 2

M

1 *ἤτουν* M **4** *ἠναγκάσθημεν* + ⟨*τοῦτο*⟩? * **6** *ἡ* *] *τῆς* M | *γενομένη* Dind.] *γενομένης* M **11** ⟨*παρ'*⟩ * **19** *ἐγεννήθησαν*] wohl nicht in *ἐγενήθησαν* zu ändern **20f** *Σαλομῶν* u. *Σαλομῶντος* M **24** [*τις*] *

νοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἠκόντισε. μαθὼν ὅτι τὸ
σημεῖον τοῦτο οὐκ ἀνθρώπου ἐστίν, ἀλλὰ κυρίου μόνου. διὸ οὐκέτι 16
περὶ βασιλέως | ἠρώτα ἐπιγείου ἢ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ Χριστοῦ, D 485
λέγων τοῖς γραμματεῦσι καὶ ἱερεῦσι »ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται;« καὶ
5 ἤκουσε παρ' αὐτῶν »ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας«· καὶ παρὰ μὲν τού-
των ἐρωτήσας τὸν τόπον ἔγνω, παρὰ δὲ τῶν μάγων τὸν χρόνον.
καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μάγοι μετὰ διετίαν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῶν 17
Ἐπιφανείων εἰς Βηθλεὲμ ἐγένοντο καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκαν, [καὶ]
τὴν σμύρναν καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν λίβανον. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ
10 ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανείων αἱ ἀρχαὶ γεγόνασι πολλῶν [πραγμάτων]
σημείων τῆς ἐπιφανείας. αὕτη δὲ ἦν ἡ ἡμέρα, ὡς ἄνω προεῖπον καὶ 18
πολλάκις ἀναγκάζομαι λέγειν, ἐν ὑπατείᾳ Ὀκταυίου Αὐγούστου τὸ
τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ τῇ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων,
μετὰ δεκατρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας αὐξήσεως, ἥτις
15 ἐστὶν ἀπὸ τῆς τροπῆς τῆς χειμερινῆς τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρὸ ὀκτὼ
καλανδῶν Ἰανουαρίων ἕως αὐτῆς τῆς γενεθλίου καὶ Ἐπιφανείων
ἡμέρας διὰ τὸν προδηλωθέντα τύπον, αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ τῶν
δώδεκα αὐτοῦ μαθητῶν τὸν τρισκαιδέκατον ἀριθμὸν πληρούντων.

Γεννᾶται οὖν ὁ σωτὴρ τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου
20 βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, ὑπατείᾳ τῇ προγεγραμμένῃ, μετὰ εἰκοσιεννέα 19
ἔτη τῆς Αὐγούστου | πρὸς Ἰουδαίους συναφείας· βασιλεύει δὲ Αὔ-
γουστος δεκατρία ἔτη πρὶν ἢ τὴν Ἰουδαίαν τελείως συναφθῆναι Ö 86
Ῥωμαίοις. ἦν δὲ καὶ ἐξότε ἐβασίλευσεν Αὔγουστος ἐπὶ τέσσαρσιν
ἔτεσιν τῆς αὐτοῦ βασιλείας πλείω ἐλάσσω φιλία μὲν Ῥωμαίων πρὸς 20
25 Ἰουδαίους καὶ συμμαχία πεμπομένη καὶ ἐπίτροπος καθιστάμενος

4 Matth. 2, 4 — **5** Matth. 2, 5 — **11 ff** vgl. S. 284, 4 ff u. 290, 5 ff — **20 ff** Epiph. folgt hier einer eigenartigen, von Eusebius abweichenden Rechnung, wohl der des Africanus. Das Jahr, das er für die völlige Unterwerfung der Juden angibt, ist das Jahr 31 v. Chr. — **23—27** vgl. S. 289, 12 f (auch haer. 20, 1, 5; I 225, 8 ff); gemeint ist die Zeit des Antipater

M U (von Z. 20 *γεννᾶται* an)

6 *χρόνων* (trotz *τὸν*) M **8** [*καὶ*] * **10** [*πραγμάτων*] * **13** *Ἰαν-νουαρίων* M **14** *ἥτις* bezieht sich auf *αὐξήσεως*, nicht auf *ἡμέρα* Z. 11 **16** *Ἰαν-νουαρίων* M; am Rand *τῇ κε τοῦ δεκεμβρίου* M **18** *πληρούντων* *] *πληροῦντα* M **19** *οὖν*] *μὲν γὰρ* U | *τῷ* < M **20 f** *ὑπατείᾳ—συναφείας*] *ὅπερ ἦν ῥωμαίων πρὸς ἰουδαίους συναφείας εἰκοστὸν ἔνατον ἔτος* U **21** *δὲ*] *μὲν γὰρ* U **22** *τρισ-καίδεκα* U | *συναφθῆναι τελείως* U **23 f** *ἐπὶ τέσσαρσιν ἔτεσιν*] *μετὰ ἔτη τέσσαρα* U **24** vor *τῆς* + *ἀπὸ* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* M

καὶ μέρη φόρων Ῥωμαίοις τελούμενα * ἐπὶ πέντε ἔτεσι πλείω ἐλάσσω, ἕως ὅτου τέλεον παρεδόθη ἡ Ἰουδαία καὶ ὑπόφορος αὐτοῖς γεγένηται. ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰούδα ἀρχόντων καὶ Ἡρῴδου ἐξ ἐθνῶν καταστα- 21 θέντος, προση|λύτου μέντοι γε, εἶτα Χριστοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθ- D486
5 λεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐλθόντος τε ἐπὶ τὸ κήρυγμα, ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰούδα καὶ Ἀαρὼν χριστῶν ἡγουμένων, διαρκεσάντων ἕως Ἀλεξάνδρου χριστοῦ ἡγουμένου καὶ Σαλίνας τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας· ἐφ' οἷς ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ, τό »οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς
10 προσδοκία ἐθνῶν«, ὅ ἐστιν ὁ γεννηθεὶς κύριος. ταῦτα πάντα ἐτε- 22 λειοῦτο ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς ἐν Βηθλεέμ, ἣ ἐγένετο ἐν τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς πάσης βασιλείας Αὐγούστου, ὃ ἦν μετὰ πέμπτον ἔτος τῆς ἐπιτροπῆς Ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς Ἡρῴδου, ὅτε φιλία ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους καὶ μέρη δομάτων. | καὶ μετὰ P445
15 τὴν ἐπιτροπὴν Ἀντιπάτρου τὴν ἀπὸ ἕκτου Αὐγούστου ἕως ἐνάτου αὐτοῦ, Ἡρῴδου [τε] κατασταθέντος ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους καὶ μέρους φόρων διδομένου ἕως τρισκαιδεκάτου ἔτους, ὃ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Ἡρῴδου κατασταθέντος ὑπὸ Αὐγούστου· μετὰ δὲ τὸ τέταρ- 23 τον ἔτος Ἡρῴδου λοιπὸν τελείως παραδοθείσης τῆς Ἰουδαίας ἕως
20 τριακοστοῦ τρίτου ἔτους Ἡρῴδου, Αὐγούστου δὲ τεσσαράκοντα δύο ἔτη πληρώσαντος, κρατηθείσης ⟨τε⟩ τῆς πάσης Ἰουδαίας, ὡς ἔφην,

1 vgl. Z. 16ff; mit *ἐπὶ πέντε ἔτεσιν* ist die (erste) Zeit des Herodes gemeint — **4ff** vgl. Panarion haer. 20, 1, 6ff; I 225, 13ff u. haer. 29, 3, 2f; I 323, 9ff; dazu Eusebius-Hieronymus Chronik S. 160, 1ff Helm — **6** vgl. Panarion haer. 29, 3f; I 323, 14ff u. Eusebius-Hieronymus Chronik S. 148, 12ff Helm u. S. 152, 11ff — **8** Gen. 49, 10

M U

1 * ergänze nach Z. 16f etwa ⟨*καὶ πάλιν μέρη φόρων διδόμενα*⟩ * *ἐπὶ*] *ἔτει* M | vor *ἐλάσσω* + *ἢ* U **2** *ὅτου*] *τοῦ* M | *ὑπὸ φόρον* U | *αὐτοῖς* < U | *γεγένηται* + *τελειότατα* U **4** *γεννηθέντος Χριστοῦ* M **4f** *ἐμβηθλεὲμ* U **5** *τε* < M **5f** *τῶν ἀπὸ Ἰούδα καὶ Ἀαρὼν*] *καὶ* U **6** *χριστῶν* *] *χρηστῶν* MU **7** *χρηστοῦ* M < U | *Σαλλίνας* M *Σααλίνας* U **7—10** *ἐφ' οἷς—κύριος* < U **10** vor *ταῦτα* + *ἅτινα* U **10f** *ἐτελεῖτο* U **11** *ἐμβηθλεὲμ* U | *ἣ ἐγένετο* < U **12** *ὃ* *] *ὅς* MU **13** *μετὰ πέμπτον ἔτος*] *ἔνατος ἐνιαυτὸς ἀπὸ* U **14—18** *καὶ μετὰ τὴν—Ἡρῴδου κατασταθέντος*] *καὶ τέταρτον ἔτος κατασταθέντος* U **15** *ἐννάτου* M **16** [*τε*] * **17** *διδομένου* *] *διδομένων* M | **19** *Ἡρῴδου* + *ἐπιτροπῆς τε πέντε ἐτῶν πλείω ἢ ἐλάσσω ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ* U | *τελέως* M | *τελείως* hinter *Ἰουδαίας* U | *παραδοθέντος* U **20f** *Αὐγούστου —πληρώσαντος*] *τριακοστοῦ δευτέρου ἔτους Αὐγούστου πληρώσαντος* U **21** ⟨*τε*⟩ *

μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὴν εἰκοσιεννέα ἔτη ὑπόφορον Ῥωμαίοις. καὶ μετὰ τὸ κατασταθῆναι ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον Ἡρῴδου πατέρα, μετά τε τὸ Ἡρῴδην βασιλέα κατασταθῆναι ὑπὸ Αὐγούστου ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ αὐτοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας.

5 ᾱ. Ταῦτα δὲ ἐπραγματεύθη ἐν ὑπατείᾳ Ὀκταυίου Αὐγούστου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Σιλανοῦ ὑπάτου, ὡς πολλάκις ἔφην, ἥντινα ὑπατείαν διεδέξαντο αἱ ὑποτεταγμέναι ὑπατεῖαι ἀκολούθως οὕτως· 24

β̅. Λεντούλου καὶ Πίσωνος. | D 487

γ̅. Λουκίου Καίσαρος καὶ Παύλου.

10 δ̅. Οὐινδικίου καὶ Οὐάρου.

ε̅. Λαμίου καὶ Σερουιλίου Νοννίου.

ς̅. Μάγνου Πομπηίου καὶ Οὐαλερίου.

ζ̅. Λεπίδου καὶ Ἀρουγκίου.

η̅. Καίσαρος καὶ Καπίτωνος.

15 ϑ̅. Κρητικοῦ καὶ Νερούα.

ι̅. Καμίλλου καὶ Κυϊντιλλιανοῦ. | O 88

ι̅α̅. Καμήρου καὶ Σαβίνου.

ι̅β̅. Δολαβέλλα καὶ Σιλανοῦ.

ι̅γ̅. Λεπίδου καὶ Ταύρου.

5—S. 291, 18 vgl. zu S. 284, 7; Epiph. benützt eine Konsulsliste, die sich mit der in den sog. Consularia Const. und im Chronicon pasch. überlieferten (MG. auct. antiqu. IX 218 ff, vgl. XI 197 ff) aufs engste berührt. Die gemeinsamen Fehler der drei Zeugen dürfen selbstverständlich nicht verbessert werden. Die Liste geht von 2 v. Chr. bis 28 n. Chr. — **11** hinter *Λαμίου καὶ Σερουιλίου Νοννίου* sind in allen 3 Zeugen die Konsuln des Jahres 4 n. Chr. ausgefallen; der Mangel wird wieder eingebracht durch die Spaltung bei ι̅ε̅ u. ι̅ς̅ — **14** η̅ *Καίσαρος καὶ Καπίτωνος*] Germanicus Caesar u. C. Fonteius Capito sind in Wirklichkeit die Konsuln von 12 n. Chr.; die Umstellung ist allen Zeugen gemeinsam

M U

1 *ποιῆσαι*] *γενέσθαι?* * | *εἴκοσι ἐννέα*] *ἐννέα* M **2f** *μετά τε τὸ* *] *μετὰ δὲ τὸν* M *μετ᾽ αὐτὸν δὲ* U **3** *ἀπὸ* M **3f** *ἐν τῷ — Αὐγούστου* < U **3** *δεκάτῳ* *, vgl. 289, 16] *δωδεκάτω* M **6** *ὡς πολλάκις ἔφην* < U **8** *Λεντούλλου* MU | *Πίσσωνος* u. + *τὸ δεύτερον* U **9** *Καίσαρος* < M **10** *Οὐινδουκίου* U | *Οὐάρου*] *Οὐρμίλου* M **11** *Λαμμία* U | *Σερολίου* M *Σερουιουλίου* U | *Νοννίου* *] *Νομμίου* U < M *Nonniano* Cons. Const. **12** *Πομπηίου* < M | *Οὐαλερίνου* M **15** *Κρητίου* M **16** *Καμίρλου* M **17** *Καμίρλου* M **18** *Σιλουανοῦ* M **19** nach *Λεπίδου καὶ Ταύρου* + ι̅δ̅ *Καίσαρος καὶ Σκιπίωνος* M d. h. die unter η̅ schon gebrachten Konsuln des Jahres 12 n. Chr. sind hier (ebenso im Chron. pasch.) an der richtigen Stelle noch einmal eingetragen; in Folge davon sind die nächsten Zahlen (bis ι̅ς̅) in M um 1 zu hoch

ιδ. *Φλάγκου καὶ Σιλανοῦ.*
ιε. *τῶν δύο Σέξτων.*
ιϛ. *Πομπηΐου Μάγνου καὶ Ἀπουληίου.*
ιζ. *Βρούττου καὶ Φλάγκου.*
5 ιη. *Ταύρου καὶ Λίβωνος.*
ιθ. *Κράσσου καὶ Ῥούφου.*
κ. *Τιβερίου Καίσαρος τὸ δεύτερον καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ δεύτερον.*
κα. *Σιλανοῦ καὶ Βάλβου.*
10 κβ. *Μεσσάλα καὶ Γράτου.*
κγ. *Τιβερίου Καίσαρος τὸ τρίτον καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ τρίτον*
κδ. *Ἀγρίππου καὶ Γάλβου.*
κε. *Πολλίωνος καὶ Οὐέτερος.*
κϛ. *Κεθήγου καὶ Οὐάρου.*
15 κζ. *Ἀγρίππου τὸ δεύτερον καὶ Λεντούλου Γάλβου.* | P 446
κη. *Γετουλικοῦ καὶ Σαβίνου.*
κθ. *Κράσσου καὶ Πίσωνος.*
λ. *Σιλανοῦ καὶ Νερούα.*

23. *Καὶ ὁρᾷς ὅτι τριακονταετής ἐστιν χρόνος. διὸ ἐφιλοτιμησάμεθα τὰς καθεξῆς ὑπατείας ἀκριβῶς θέσθαι, εἰς τὸ τοὺς διερχομένους ἰδεῖν ὅτι οὐκ ἔστιν τι* | *παραπεποιημένον ἐν τῷ θείῳ δόγματι τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας τὰ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ κεκήρυκται. τίς γὰρ ἀριθμήσας τὰς μὴ δυναμένας σφαλῆναι καθ' εἱρμὸν ὑπατείας οὐ καταγνώσεται τῶν νομιζόντων διαφωνίαν εἶναι ἐν τῷ τῶν ἐτῶν* (23, 1; 20; D 488; 2)

2f die beiden Sexti u. Pompeius Magnus-Apuleius sind in Wirklichkeit nur ein Paar, die Konsuln des Jahres 14 n. Chr.

M U

1 ιδ] ιε M | *Σιλουανοῦ* U **2** nach *Σιλανοῦ* ohne Zahl angereiht *τῶν δύο Σέξτων*, dann ιε *Πομπηίου καὶ Ἀπουληίου* M; die im Text befolgte Zählung von U wird durch das Chron. pasch. bestätigt **3** *Πομπιίου* U | *Μάγνου* < M **5** *Λίβονος* M **7** vor *Δρούσου* die Zahl κα, aber trotzdem Z. 9 wieder κα U | *Δρούσσου* M | *Γερμανοῦ* < M **9** *Γάλβου* M **11** *Δρούσσου* M **12** *Βάλβου* U **13** *Πουλλίωνος* U | *Οὐέτερος*] *Οὐίκτορος* M **14** *Καθήγου* U **15** *Λεντούλλου* MU **16** *Γετουλλικοῦ* U **17** *Πείσωνος* *Πίσωνος* + Δ (verlesen für Λ, die Zahl des nächsten Gliedes) M **18** λ < M, vgl. zu Z. 17 | hinter *Νερούα* ohne Zahl angefügt *Τῶν δύο Γεμινῶν* M (als Zusatz erwiesen durch S. 292, 9ff 293, 17 295, 13 299, 13: danach hat unsere Liste mit Silanus und Nerva aufgehört) **20** *τὸ τοὺς*] *τόπους* M **23** *γὰρ* < M

ἀριθμῷ τῷ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ᾀδομένῳ; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ 3
ἔπεσον αἱ πρότερον περὶ Οὐαλεντῖνον καί τινας ἄλλους αἱρέσεις, αἱ
μυθωδῶς ἀναγραψάμεναι τοὺς τριάκοντα | αἰῶνας, οὓς ἐνόμισαν Ö 90
ἀπεικάζειν τοῖς τοῦ σωτῆρος ἔτεσιν, ἵνα δῆθεν δύνωνται τῶν παρ'
5 αὐτοῖς αἰώνων καὶ ἀρχῶν ἀναγράφειν τὴν μυθοποιίαν. εὑρίσκεται 4
γὰρ ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας
πάσχων ὁ μονογενὴς ἀπαθὴς ὢν ἄνωθεν θεὸς Λόγος, σάρκα δὲ
⟨προσλαβὼν καὶ⟩ ἀναδεξάμενος ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, ἵνα τὸ τοῦ θανά-
του καθ' ἡμῶν χειρόγραφον λύσῃ. μετ' ἐκείνην γὰρ τὴν ὑπατείαν 5
10 τὴν ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει αὐτοῦ σημαινομένην ἄλλη ὑπατεία γέγονεν,
λεγομένη τῶν δύο Γεμινῶν· εἶτα ἄλλη ὑπατεία Ῥούφου καὶ Ῥουβελ-
λίωνος, καὶ οὕτως ἐνεστώσης τῆς ὑπατείας τῆς μετὰ τὴν ὑπατείαν
⟨Ῥούφου καὶ⟩ Ῥουβελλίωνος, ἥτις ὕστερον ἦλθεν Οὐιννικίου κα-
λεῖσθαι καὶ Λογγίνου Κασσίου, ⟨ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ αὐτοῦ ἔτει
15 ὅπερ ἦν⟩ ὀκτωκαιδέκατον Τιβερίου Καίσαρος, πάσχει ὁ σωτὴρ [ἐν]
τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων. καὶ ἐλήλεγκται τούτων 6
ἁπάντων ἡ πλάνη, εὑρισκομένης σαφῶς τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν
διδασκαλίας, ὡς οὐ μόνον δύο χρόνων περίοδοι ἑορτῆς Πάσχων ἐν
τοῖς εὐαγγελίοις ἐμφέρονται, ἀλλὰ καὶ τριῶν.
20 24. Γεννηθέντος γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τουτέστιν 24, 1

1f vgl. Panarion haer. 31, 14, 3; I 406, 17 — **8f** vgl. Kol. 2, 14 — **11** wie S. 291, 2f das der Sexti, so ist hier wieder das Konsulat der beiden Gemini, Rufus (= Fufius) und Rubellio, in zwei zerlegt; auch darin stimmt Epiph. mit den beiden Nebenzeugen Cons. Const. und Chron. pasch. zusammen, vgl. MG auct. antiqu. IX 220

M U

2 *περὶ Οὐαλεντῖνον — ἄλλους* < U | *αἱ*² < M **3** *μυθώδους* M | *ἀναγραψαμένους* M | *τριάκοντα*] *τέσσαρας* M **3f** *οὓς — ἔτεσιν*] *καὶ τὰ ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν τοῦ σωτῆρος παρ' αὐτῶν ἀλληγορηθέντα* U **4** *δυνηθῶσι* U **5** *ἀναγράφειν*] lies wohl *παραστῆσαι* * **6** *ἐνσαρκώσεως* (neben *παρουσίας*) U **8** ⟨*προσλαβὼν καὶ*⟩ * | *παθεῖν* + *κατεδέξατο* U **8f** *τοῦ θανάτου τὸ* U **9** *γὰρ*] *δὲ* U **10** *αὐτοῦ*, sc. Christi] *Αὐγούστου* M **11** vor *λεγομένη* + *ὑπατεία* U **12** *ἐνεστώσης*] *μεσαζούσης* U **13** ⟨*Ῥούφου καὶ*⟩ * | *Οὐιννικάου* M **13f** *καλεῖσθαι* *] *καλουμένη* MU **14** *Κασσίου* < M **14f** ⟨*ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ αὐτοῦ ἔτει ὅπερ ἦν*⟩ * **15** *ὀκτωκαιδέκατον — Καίσαρος* < U | [*ἐν*] * **18** *περίοδοι* Dind.] *περιόδοις* M *περίοδος* U | *ἑορτῆς* < U **19** *ἐμφέρεται* U **20** *περὶ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα* U | *Ἰαννουαρίω* M

πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων — ἥτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη Ἰανουαρίου ἑσπέρα εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσα, κατ' Αἰγυπτίους Τυβὶ ἑνδεκάτη, κατὰ Σύρους εἴτ' οὖν Ἕλληνας Αὐδυναίου ἕκτη, κατὰ Κυπρίους εἴτ' οὖν Σαλαμινίους πέμπτου πέμπτη, κατὰ Παφίους | D 489
5 Ἰουλίου τεσσαρεσκαιδεκάτη, κατὰ Ἄραβας Ἀλεὼμ μία καὶ εἰκάς, κατὰ Καππάδοκας Ἀταρτᾶ τρισκαιδεκάτη, κατὰ Ἀθηναίους Μαιμακτηριῶνος πέμπτη, κατὰ Ἑβραίους Τηβὴθ πέμπτη· ἔδει γὰρ καὶ ἐνταῦθα πληρω- 2 θῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου εἰρημένον »εἰσῆλθεν πρὸς ἡμᾶς ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ« (λέγει δὲ τὴν Χριστοῦ τελείαν ἐνανθρώπησιν)
10 »τῇ πέμπτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πέμπτου«, ὡς τότε παρ' Ἑβραίοις ἐτελέσθη· ὃ πρῶτον μὲν τῇ ψήφῳ τῶν Ἑβραίων ἐχρῆν πληρωθῆναι, 3 ᾗ καὶ πολλοὶ τῶν ἐθνῶν ἀκολουθήσαντες, φημὶ δὲ Ῥωμαῖοι, πέμπτην αὐτὴν ἑσπερινὴν εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσαν ἐπιτελοῦσι, Κύπριοι δὲ πέμπτην αὐτὴν [τὴν] ἡμέραν τοῦ μηνὸς ἄγουσιν, Αἰγύπτιοι δὲ φύσει
15 καὶ Σαλαμίνιοι καὶ αὐτὸν τὸν μῆνα πέμπτον ἄγουσιν, ὡς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτοῖς ἀγο|μένου νέου ἔτους πέμπτον αὐτὸν Ö 92 τάττουσι — διῆλθεν οὖν τὰς προειρημένας ὑπατείας εἰκοσιεννέα πλήρης, 4 εἰς δὲ τὴν τριακοστὴν ὑπατείαν, λέγω δὲ *, περὶ τὸν ⟨ἑν⟩δέκατον μῆνα ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην | καὶ ἐβαπτίσθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τῷ P 447
20 τριακοστῷ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου γεννήσεως, πρὸ ἓξ εἰδῶν Νοεμ- 5 βρίων, τουτέστι κατὰ Αἰγυπτίους Ἀθὺρ δωδεκάτῃ, κατὰ Ἕλληνας

1 ff zu den Monatsangaben vgl. W. Kubitschek, Die Kalenderbücher von Florenz, Rom und Leyden (Denkschr. Wiener Akad. B. 57. 1915) S. 74 ff 91 ff; dort weitere Schriften über die einzelnen Fragen — **8 ff** wo? (einzige vergleichbare Stelle Sach. 7, 3) — **18 ff** vgl. oben c. 16, 1 ff; S. 270, 14 ff u. c. 30, 10; S. 303, 4

M U

1 *Ἰαννουαρίων* M | *πέμπτη* ist nicht mit Kubitschek zu beanstanden; der Gesamtausdruck *πέμπτη—ἐπιφώσκουσα* bezeichnet ganz richtig die Mitternacht zwischen 5. u. 6. Januar; vgl. Z. 12 f u. S. 298, 19 **2** *Ἰαννουαρίου* + *μηνὸς* U | *ἑσπέρα—ἐπιφώσκουσα* < U **4** *Σαλαμνίους* M **5** *Ἰουλίου*] *Ἰουναῦ* M *ἀλσὼν* M **6** *ἀταρταβὰ* M **7** *κατὰ Ἑβραίους τιβιὴθ ιγ, κατὰ ἀθηναίους μεμακτηρίωνος ς* U; aber vgl. die Reihenfolge S. 294, 4 f | *Τηβὴθ* *] *Τηβὶθ* M *τιβιὴθ* U **7—17** *ἔδει γὰρ—τάττουσιν* < U **13** *ἐπιτελοῦσι* *] *ἐπιτελοῦντες* M **14** *πεμπτέτην* M | [*τὴν*] * **17** *διῆλθεν* * (sc. *ὁ Ἰησοῦς*), vgl. S. 294, 19] *παρῆλθεν* MU | *οὖν* < U | *πλήρης* (indecl.) *] *πλήρεις* MU **18** *λέγω*] *φημὶ* U | * *⟨τὴν τοῦ Σιλανοῦ καὶ Νερούα⟩* * | *⟨ἑν⟩δέκατον* * **19 f** *τοῦ τριακοστοῦ ἔτους* U **20** *αὐτοῦ* < U **21** *τουτέστι* vor *κατὰ Αἰγυπτίους* *] hinter *δωδεκάτῃ* MU

λίου ὀγδόῃ. κατὰ Σαλαμινίους τοὺς καὶ Κωνσταντιέας τρίτου Χοιὰκ
ἕκτῃ. κατὰ Παφίους Ἀπογονικοῦ ἑκκαιδεκάτῃ. κατὰ Ἄραβας Ἀγγαθαλ-
βαεὶθ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι. κατὰ Μακεδόνας Ἀπελλαίου ἑκκαιδεκάτῃ.
κατὰ Καππάδοκας Ἀρατατὰ πεντεκαιδεκάτῃ. κατὰ Ἀθηναίους Μετα-
5 γειτνιῶνος ἑβδόμῃ. κατὰ Ἑβραίους Μαρεσουὰν ἑβδόμῃ. ὡς ἐπιμαρ- 6
τυρεῖ μου τῷ λόγῳ τὸ ἅγιον κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, ὡς πολλάκις
ἔφην, οὐδέ πως λέγον »ἦν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν
τριάκοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσήφ«· [καὶ] ἀπ' ἐντεῦθεν 7
ἀπὸ Ἀθὺρ δωδεκάτης »κηρύττοντος αὐτοῦ τὸν δεκτὸν ἐνιαυτὸν κυρίου«
10 κατὰ τὰ ἐν τῷ προφήτῃ Ἠσαΐᾳ | προειρημένα ὅτι »πνεῦμα κυρίου ἐπ' D 490
ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέν με
κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν
κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως«.

25. Ὡς ἀληθῶς γὰρ ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν, τουτέστιν 25, 1
15 μὴ ἀντιλεγόμενον. τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτὸν μετὰ ⟨τὸ⟩ τριακοστὸν
ἔτος τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐκήρυσσε καὶ πάντες κατεδέχοντο,
καὶ οὔτε Ἰουδαῖοι ἀντέλεγον οὔτε ἔθνη οὔτε Σαμαρεῖται, ἀλλὰ πάν-
τες ἡδέως ἤκουον αὐτοῦ. ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ἄνεισιν εἰς Ἱεροσόλυμα, 2
μετὰ τὸ βαπτισθῆναι καὶ διελθεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ
20 πειρασμοῦ καὶ ἃς προείπαμεν εἴκοσι ἕως τοῦ πρώτου σημείου καὶ
ἐκλέξασθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· ἀνακάμψας ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ 3
τὸν Ἰορδάνην καὶ διελθὼν διὰ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, ἐπὶ τὴν
Ναζαρὲτ πορευόμενος ἀνέβη δηλονότι εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν μέσῳ
τῆς ἑορτῆς ἐκέκραγε λέγων »εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω«.
25 καὶ οὕτως ἀπῆλθεν εἰς Ναζαρὲτ καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς τὴν
Σαμάρειαν καὶ εἰς τὰ μέρη Τύρου. καὶ πληρωθέντος τοῦ πρώτου 4
ἐνιαυτοῦ πάλιν ἄνεισιν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ λοιπὸν ἐζήτουν αὐτὸν
πιάσαι ἐν τῇ ἑορτῇ καὶ ἐφοβήθησαν· ἐν ᾗ ἑορτῇ ἔλεγεν ὅτι »οὐκ
ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην«. οὐ γὰρ ἐψεύδετο, μὴ γένοιτο. 5

7 Luk. 3, 23 — **9** vgl. Luk. 4, 16ff — **10** Luk. 4, 18 — **22** mit *διελθὼν διὰ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος* ist wohl Joh. 6, 1 gemeint; vgl. c. 30, 7; S. 302, 15 *διαβῆναι ἐπὶ τὴν λίμνην εἰτ' οὖν θάλασσαν Γεννησαρὲτ* — **23f** Joh. (7, 14) 7, 37 — **28** Joh. 7, 8

M U

2f *ἀγγαθααβαεὶθ* M *ἀγαθαλβαεὶθ* U **3** *εἰκὰς* M **4f** *μεταγειτνιῶν* M *μεταγιτνίων* U **6f** *ὡς πολλάκις ἔφην* < U **7** *ὁ* < U | *εἶναι* < U **8** *ἐνομίζετο* + *εἶναι* U | [*καὶ*] * **14** *γὰρ* < M **15** ⟨*τὸ*⟩ * **20** *καὶ ἃς—σημείου* < U **22** *διὰ*] *ἐπὶ* U **23** *Ναζαρὲθ* M **25** *Ναζαρὲθ* M | *τὴν*[2] < U **26f** *τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ πρώτου* M **28f** *οὐ καταβαίνω* U

»μεσαζούσης γὰρ τῆς ἑορτῆς ἦλθε« φησί »καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα«. »καὶ | ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ἐζήτουν πιάσαι; καὶ ἰδοὺ ἐν παρρησίᾳ λαλεῖ· μὴ ἄρα ἔμαθον οἱ ἱερεῖς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; ἀλλὰ οἴδαμεν οὗτος πόθεν ἐστί«. μυστηριωδῶς γὰρ καὶ πνευματικῶς 5 αὐτοῦ διαλεγομένου τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς οὐκ ᾔδεισαν τί ἔλεγεν. ἔλεγε γὰρ αὐτοῖς μὴ ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ ἑορτῇ ἐκείνῃ μηδὲ εἰς τὸν σταυρόν, τοῦ | τελειῶσαι τέως τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τὸ μυστήριον καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι· ἅτινα ἐπλήρου πάντα ἐν τῇ 10 ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. καὶ μετὰ ταῦτα ὡς πληρωθέντος τοῦ διετοῦς χρόνου μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν αὐτοῦ γέννησιν ἀπὸ Νοεμβρίου μηνὸς καὶ ἀπὸ Ἰανουαρίου μηνὸς καὶ [τῶν] ἐπέκεινα, λοιπὸν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου ἐνδημίας, μετὰ τὸ ὑπερβῆναι αὐτὸν τὰς δύο ὑπατείας, ἃς ἔφημεν, τῶν τε δύο Γεμινῶν καὶ 15 τὴν Ῥούφου καὶ Ῥουβελλίωνος, λοιπὸν ἐν τῇ τρίτῃ ὑπατείᾳ, ἐν τῷ τρίτῳ μηνὶ αὐτῆς, μετὰ τὸν Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον ἐν Μαρτίῳ μηνὶ τελειοῖ τὸ τοῦ πάθους μυστήριον ὁ ἀπαθὴς θεὸς Λόγος παθὼν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς, μένων δὲ ἐν ἀπαθείᾳ, ὡς λέγει Πέτρος »θανατωθεὶς σαρκί, ζωογονηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι«.

Ö 94 · 6 · P 448 · D 491 · 7 · 8

20 26. *Πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων* * ὑπερβεβηκότων αὐτῶν μίαν * ἑσπέραν τουτέστιν ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκαταίας σελήνης νυκτερινῇ μέσῃ. προέλαβον γὰρ καὶ ἔφαγον τὸ

26, 1 · 2

1 Joh. 7, 14 — **2** Joh. 7, 25f — **4** vgl. Joh. 7, 3ff — **14** vgl. S. 292, 10ff — **18f** I Petr. 3, 15 — **20ff** vgl. das noch herauszugebende Bruchstück aus der ep. ad Eus. et Marc., Panarion haer. 70, 11ff und die Didaskalie (Ed. Schwartz, Jüd. u. christl. Ostertafeln S. 112ff). Der Abschnitt, an dem bereits Scaliger, Kepler, Petavius, van der Hagen ihre Kräfte versucht haben — Ideler Handb. der Chronol. I 571 II 243 A. 2 und Duchesne Rev. quest. hist. 28 S. 36 A. 1 verzichten auf eine Lösung —, enthält ungewöhnliche Schwierigkeiten. Klar ist (vgl. insbes. S. 298, 5ff), daß Epiph. den Juden zweierlei vorwirft 1) daß sie das Passah in der Karwoche willkürlich um 2 Tage vorgerückt hätten 2) daß sie infolge ihrer

M U

1 μεσούσης U | ἐνέβη U **2** ἐν < U **5** αὐτοῦ[1]] < U **6** τὸν οὐρανὸν] τὸ ἱερὸν U **8** τῆς < U | τὸ < U **12** καὶ ἀπὸ Ἰανουαρίου μηνὸς < U | Ἰαννουαρίου M | [τῶν] * **16** Ἰαννουάριον M **17** θεὸς < U **18** μένων Dind.] μὲν ὢν M μένει U **20** ἐν τῇ < M **20** * ergänze nach Z. 22f u. S. 298, 5ff etwa ⟨ἐπιτελούντων τῶν Ἰουδαίων τὸ πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ ὡρισμένου καιροῦ, ἔτι δὲ⟩ * **21** * ἑσπέραν] lies etwa nach S. 297, 13 ⟨ἡμέραν, σφαλέντων περὶ τὴν ἰσονυκτίαν, ἥνπερ ἐνόμιζον εἶναι τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ⟩ ἑσπέρας

*Πάσχα, ὥς φησι τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἴπαμεν· ἔφαγον οὖν τὸ Πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ * φαγεῖν τουτέστι τῇ τρίτῃ*

falschen Berechnung des Mondjahres die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* irrig, d. h. um einen Tag zu früh angesetzt hätten. Sie feierten damals (vgl. S. 296, 1f und die Didaskalie) das Passah am Dienstag Abend, während sie es eigentlich am Freitag oder — ihre falsche Rechnung einmal vorausgesetzt — wenigstens am Donnerstag hätten feiern sollen. Denn nach Epiph. fällt die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* auf den Freitag (genauer Donnerstag Abend bis Freitag Abend) = XIII kal. Apr.; Samstag Nacht auf Sonntag ist die *ἰσονυκτία* (vgl. S. 298, 25: die *ἰσονυκτία* folgt auf den 25. Phamenoth = XII kal. Apr. = 21. März) und Sonntag (= 26. Phamenoth = XI kal. Apr. = 22. März) ist die *ἰσημερία*. Trotzdem bleibt in der Auseinandersetzung S. 297, 2ff manches dunkel. Leidlich verständlich sind die mittleren Glieder. *τετρὰς ἐπιφώσκουσα δωδεκάτη νυκτερινὴ πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Ἀπριλλίων* muß wohl heißen: die Nacht vom Dienstag auf den Mittwoch ist die Nachthälfte der *δωδεκάτη* des Mondes, der Tag ist = XV kal. Apr. Das stimmt zur gewohnten Rechnung des Epiph. Ebenso erledigen sich die nächsten Angaben: die *πέμπτη*, der Donnerstag, ist die Taghälfte der $\overline{ιγ}$, die Nacht des Donnerstags gehört zur $\overline{ιδ}$, der Tag ist = XIV kal. Apr. Vor ein Rätsel stellt jedoch der Anfang und der Schluß. Wenn Epiph. mit den Worten beginnt: *συλλαμβάνεται δὲ τῇ αὐτῇ τρίτῃ ὀψέ, ἥτις ἦν ἑνδεκάτη τῆς σελήνης νυκτερινὴ πρὸ δεκαὲξ καλανδῶν Ἀπριλλίων*, so ist die hier gegebene Bestimmung des Mondalters mit der sonstigen Rechnung des Epiph. schlechthin unverträglich. Denn die *τρίτη ὀψέ* d. h. die Nacht vom Dienstag auf den Mittwoch ist nicht die Nachthälfte von $\overline{ια}$, sondern von $\overline{ιβ}$; während XVI kal. Apr. für den Dienstag allerdings zutrifft. Man kann nur so helfen, daß man den Satz *ἥτις ἦν—καλανδῶν Ἀπριλλίων* bloß auf *τρίτῃ* (nicht auf *τρίτῃ ὀψὲ*) bezieht und *νυκτερινὴ* einklammert. Das scheint um so berechtigter, weil Epiph. doch fortfährt mit *τετρὰς ἐπιφώσκουσα κ. τ. λ.* *Τετρὰς ἐπιφώσκουσα* ist aber ja sachlich dasselbe, wie *τρίτη ὀψέ*. Hätte Epiph. also in dem mit *ἥτις ἦν* zu beginnenden Satz eine Angabe über Dienstag Nacht machen wollen, so müßte er sich grundlos wiederholt und dazu noch widersprochen haben. Auch die letzten Worte S. 297, 9 *ἐπιφώσκουσα κυριακὴ πεντεκαιδεκάτη νυκτερινή* bedürfen wohl einer Änderung. Wenn der Freitag (genauer Donnerstag Abend bis Freitag Abend) die *τεσσαρεσκαιδεκάτη* war, so kann die Nacht vom Samstag zum Sonntag nur die *ἑκκαιδεκάτη* sein; S. 297, 10f *διὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην τῆς σελήνης* spricht nicht dagegen

1f gemeint ist Matth. 26, 2; vgl. ep. ad Eus. et Marc. *ὥς φησι καὶ ὁ ἱερώτατος Ματθαῖος περὶ τοῦ σωτῆρος ὅτι εἴρηκε τοῖς μαθηταῖς· οἴδατε ὅτι μετὰ*

M U

2 * ⟨δεόντως⟩ *

ἑσπέρας ὅπερ ἔδει τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας· τεσσαρεσκαιδεκάτη γὰρ οὕτως ἦν ἡ πέμπτη. συλλαμβάνεται δὲ τῇ αὐτῇ τρίτῃ ὀψέ, ἥτις ἦν 3 ἑνδεκάτη τῆς σελήνης νυκτερινὴ πρὸ δεκαὲξ καλανδῶν Ἀπριλλίων τετρὰς ἐπιφώσκουσα δωδεκάτη νυκτερινὴ πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν 5 Ἀπριλλίων πέμπτη τρισκαιδεκάτη ἡμερινή, νυκτερινὴ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη πρὸ δεκατεσσάρων καλανδῶν Ἀπριλλίων προσάββατον τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡμερινὴ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων σάββατον πεντεκαιδεκάτη ἡμερινὴ πρὸ δεκαδύο καλανδῶν Ἀπριλλίων ἐπιφώσκουσα κυριακὴ πεντεκαιδεκάτη νυκτερινή· ὅπερ ἦν φωτισμὸς 4 D492 10 Ἅιδου καὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ καὶ ⟨ἰσότης⟩ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, διὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην τῆς σελήνης καὶ τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον· ὅτι καὶ ἀνάστασις καὶ ἰσημερία πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Ἀπριλλίων ⟨ἐγένετο⟩, περὶ ἣν πλανηθέντες ⟨οἱ Ἰουδαῖοι⟩ ὑπέρβατον μίαν ἡμέραν ἐποίησαν, ὡς | προεῖπον. ἔχει δὲ ὥρας τινὰς ἡ ψῆφος τῆς λεπτολογίας *, 5 Ö96 15 ἥτις ἐμπίπτει δι' ἐτῶν τριῶν, παρ' αὐτοῖς διαφωνουμένη ἡμέραν μίαν· προστιθέασι γὰρ τῷ σεληνιακῷ | δρόμῳ μετὰ τὰς τριακοσίας 6 P449 πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας καὶ ἄλλας κατ' ἔτος τέσσαρας ὥρας, ὡς εἶναι εἰς τρία ἔτη ἡμέραν μίαν. διὸ παρ' αὐτοῖς πέντε μῆνες τελοῦν- 7 ται ἐμβόλιμοι εἰς ἔτη δεκατέσσαρα, διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ 20 ἡλιακοῦ δρόμου τῶν τριακοσίων ἑξήκοντα πέντε ἡμερῶν καὶ ὡρῶν τριῶν τὴν * ὥραν μίαν· προστιθεμένων γὰρ τῶν † ὡρῶν λοιπὸν γίνονται τξε ἡμέραι * παρὰ ὥραν μίαν· ὅθεν οὗτοι ἑξάκις πολυπλα- 8

δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Epiph. versteht die Stelle so, als ob Jesus hätte sagen wollen, daß eigentlich erst in zwei Tagen das Passah gefeiert werden sollte

9 ff vgl. zu S. 246, 5 — **14 ff** vgl. haer. 70, 13 — **17 f** die Rechnung 3×4 Stunden = 1 Tag ist nicht zu beanstanden; Epiph. rechnet wie andere die Stunde als Doppelstunde, vgl. G. Bilfinger, Die Babylonische Doppelstunde (Stuttg. Gymn. Progr. 1888) Boll, Sphära S. 311 ff Sethe, Nachr. Gött. Ges. 1920 S. 109 f

M U

1 οὕτως d. h. nach der falschen Rechnung der Juden **3** [νυκτερινὴ]? * **9** πεντεκαιδεκάτη] lies wohl ἑκκαιδεκάτη * **10** ⟨ἰσότης⟩ * **11** τῆς < U | τοῦ < U | τοῦ ἡλίου τὸν δρόμον M | καὶ² < M **12** ⟨ἐγένετο⟩ * **13** περὶ *] δι' MU | ⟨οἱ Ἰουδαῖοι⟩ * **14** * ⟨περὶ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς⟩ * **15** δι' ἐτῶν] διὰ τῶν M **15 f** ἡμέραν μίαν *] ἡμέρα μία M ἡ μία ἡμέρα U **19** ἀφαιρεῖσθαι] lies wohl ἀφίστασθαι * **21** * ⟨τῆς σελήνης περίοδον κατ' ἔτος ἕνδεκα ἡμέραις παρὰ⟩ * | μίαν ὥραν U | † ὡρῶν] lies ἕνδεκα ἡμερῶν * **22** * ergänze etwa ⟨τέσσαρες ὧραι· λείπεται δὲ τούτον ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος παρὰ⟩ *

σιέσαντες τὰ ι̅δ̅ ἔτη διὰ † τοῦ π̅δ̅ ἔτους ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πέμπτῳ τιθέασιν ἐμβόλιμον ἕνα μῆνα, εἰς τὸ εἶναι τριάκοντα καὶ ἕνα μῆνας εἰς τὰ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτη, οἵτινες ὤφειλον εἶναι κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τριάκοντα εἷς μὴν καὶ † κ̅α̅ ἡμέραι καὶ ὧραι γ̅.

5 *27. Ἕνεκεν τοίνυν τούτου τότε σφαλέντες οὐ μόνον προέλαβον θορυβούμενοι τὰς δύο ἡμέρας βεβρωκότες τὸ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπέρβατον προσθέντες μίαν ἡμέραν *, κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ μὲν σφαλέντες· ἡ δὲ οἰκονομία τῆς ἀληθείας ἀκριβέστατα πάντα ἡμῖν σωτηριωδῶς εἰργάσατο. ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τὸ Πάσχα τελειώσας* 27, 1 — 2

10 *ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος μετὰ τὸ βεβρωκέναι »ἐπιθυμίᾳ ἐπιθυμήσας«. καὶ ἐκεῖνο τὸ Πάσχα τὸ Ἰουδαϊκὸν μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν, οὐκ ἄλλως ποιήσας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ποιούντων ἴσως ποιήσας, ἵνα μὴ καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσῃ.* 3

καὶ οὕτως μετὰ τὸ ὑπερβῆναι τριακοστὸν ἔτος ὅτε ἐβαπτίσθη 4

15 *καὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν πρῶτον, κηρύξας πληρέστατον | ἐνιαυτὸν δεκτὸν καὶ μὴ ἀντιλεγόμενον, κηρύξας δὲ ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀντιλεγόμενον καὶ ἐν διωγμῷ ὄντα ἐγκοτούμενόν τε, καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλον ἐνιαυτὸν ὑπερβὰς ἀπὸ τῆς τῶν γενεθλίων αὐτοῦ ἡμέρας τουτέστιν Ἐπιφανείων, ἥτις τυγχάνει πέμπτη εἰς ἕκτην ἐπιφώσκουσα Ἰανουαρίου* D493 — 5

20 *μηνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους Τυβὶ ἑνδεκάτη, ἐπὶ ὅλας ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, ὡς προείπαμεν, ἕως τῆς πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων, * καὶ κατ' Αἰγυπτίους Φαμενὼθ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι ἐτέλεσε τριάκοντα δύο ἔτη πληρέστατα καὶ ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀπὸ Ἐπιφανείων. καὶ ἀναστὰς κατ' Αἰγυπτίους Φαμενὼθ ἕκτῃ καὶ* 6

25 *εἰκάδι, ἥτις ἦν ἰσημερία παρελθούσης νυκτὸς καὶ ἰσονυκτία μετὰ τὴν*

10 Luk. 22, 15 — **12 f** vgl. Matth. 5, 17

M U

1 *διὰ † τοῦ π̅δ̅ ἔτους*] lies wohl *διὰ τῶν π̅δ̅ ἐτῶν* ⟨*ἐμβολιμεύουσιν τριάκοντα μῆνας καὶ*⟩ | *ἔτους ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πέμπτῳ* < U **2** *ἐμβόλιμον* + *ἐμβολίμων* M **4** † *κ̅α̅* (*εἰκοσιτέσσαρες* U) *ἡμέραι* (*ἡμέρα* M) *καὶ ὧραι* (*ὥρας* M) *γ̅*] die Rechnung ergibt *κ̅η̅ ἡμέραι καὶ ὧραι β̅* * **5** *σφαλέντος* U **6** *τὴν* < M **7** ergänze etwa nach S. 296, 2f ⟨*τῇ τρίτῃ ἔφαγον τὸ πάσχα*⟩ * | *μὲν* < U **11** *ἐκεῖνο* *] *ἐκείνω* M *ἐκεῖ* U **14** *οὕτως*] *οὗτος* U **15** *μετὰ* < M | *πρῶτον*] *ἔτος* U **16** *δεκτὸν* < M | *κηρύξας δὲ ἄλλον ἐνιαυτὸν*] *καὶ ἕτερον* U **17** *τοῦτο* *] *τὸν* MU **18** *ἀπὸ τῆς τῶν*] *τῆς ἀπὸ τῶν* M **19** *Ἐπιφανίων* MU | *πέμπτη—ἐπιφώσκουσα*] *ἕκτη* U | *Ἰαννουαρίου* MU **20** *ἑβδομήκοντα τέσσαρας*] *ο̅α̅* M **21** *προείπομεν* U **22** * ⟨*αὐτῇ τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων*⟩ * | *κατὰ* U **24** *Ἐπιφανίων* MU **25—S. 299, 1** *παρελθούσης—εἰκάδα* < U

πέμπτην ⟨καὶ⟩ εἰκάδα καὶ πρὸ ια καλανδῶν Ἀπριλλίων *, ἵνα εὑρεθῶσι πάντες ψευδόμενοι οἱ μὴ ὄντες υἱοὶ τῆς ἀληθείας. | P 450

28. Εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντῖνος * δραματουργήσας, τριάκοντα ἡμῖν αἰῶνας ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς νομίζων * τῆς τοῦ σωτῆρος 28, 1 Ö 98
5 ἀναγωγῆς καὶ ἀνδρώσεως τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, οὐκ εἰδὼς ὅτι οὐ τριάκοντα ἔτη μόνον ἐποίησεν, ἀλλὰ ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβαπτίσθη μετὰ τὸ 2 πληρῶσαι εἰκοσιεννέα ἔτη καὶ μῆνας δέκα, τῇ δωδεκάτῃ ὡς προεῖπον Ἀθύρ, πρὸ ἓξ εἰδῶν Νοεμβρίων, καὶ μετὰ ταῦτα κηρύξας * ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ μετὰ τὸν ⟨πρῶτον⟩ ἐνιαυτὸν ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀν-
10 τιλεγόμενον καὶ ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀντιλεγομένας. ἐξότε ἐβαπτίσθη πρὸ ⟨ἑξήκοντα ἡμερῶν⟩ τῶν αὐτοῦ γενεθλίων· ὥστε εἶναι 3 τὰ πάντα ἔτη τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας ἕως τοῦ πάθους ἀπὸ τῆς γεννήσεως λβ ἔτη καὶ οδ ἡμέρας, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς * ὑπατείας Σιλανοῦ καὶ Νερούα δύο ἔτη καὶ ρλδ ἡμέρας. καὶ ἐλήλεγκται μὲν ἐνταῦθα
15 ὁ προειρημένος Οὐαλεντῖνος καὶ οἱ πολλοὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀφραίνοντες. ἠλέγχθησαν δὲ καὶ οἱ ἀποβαλλόμενοι τὸ κατὰ | Ἰωάννην 4 D 494 εὐαγγέλιον, οὓς δικαίως Ἀλόγους καλέσαιμι, ἐπειδὴ τὸν Λόγον τοῦ θεοῦ ἀποβάλλονται, τὸν διὰ Ἰωάννου κηρυχθέντα πατρικὸν θεὸν Λόγον, ἀπ' οὐρανοῦ κατεληλυθότα καὶ σωτηρίαν ἡμῖν ἐργασάμενον
20 ⟨διὰ⟩ τῆς πάσης ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, ὅτι ἀπό τε τῶν ὑπα- 5 τειῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ προφήτου Ἠσαΐου καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον καὶ ἁπαξαπλῶς πανταχόθεν ἠλέγχθησαν οἱ πεπλανημένοι, ὅτι οὐ 6
25 μόνον ἓν Πάσχα μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος κατὰ περίοδον χρόνου ἐνιαυτοῦ ἀπετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ περιόδους τριῶν ὑπατειῶν παρά τι ἐπλήρωσε μετὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα. καὶ ἐξέ- 7 πεσεν ὁ τῶν ἀπαρακολουθήτων λόγος παντάπασι τῆς πλάνης * καὶ

3 vgl. Panarion haer. 31, 14, 3; I 406, 17

M U

1 ⟨καὶ⟩ * | * etwa ⟨ἐφάνη τοῖς μαθηταῖς⟩ * **3** * ⟨ἐλέγχεται⟩ * **4** * ⟨παραστῆσαι⟩ * **5** οὐ < M **6** ἀλλ'] U **7** δέκα μῆνας U | ὡς προεῖπον τῇ δωδεκάτῃ U **8** ἓξ] ὀκτὼ U | * ⟨ἐποίησεν⟩ * **9** ⟨πρῶτον⟩ * **10** ἑβδομήκοντα τέσσαρας] ογ M **11** ⟨ἑξήκοντα ἡμερῶν⟩ * vgl. S. 270, 15 **12** αὐτοῦ < M **13 f** ἀπὸ δὲ ἀρχῆς—ἡμέρας < M **13** * ⟨τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τῆς⟩ *, vgl. Z. 25 **13 f** Σιλουανοῦ U **18** Ἰωάννην U **20** ⟨διὰ⟩ * | αὐτοῦ ἐνσάρκου U **24** ἁπαξαπλῶς] ἅπαν ἁπλῶς M **26** ἐνιαυτοὺς M | ἐπετέλεσεν M | καὶ < U τριῶν ὑπατειῶν] τρεῖς, < ὑπατειῶν M **27** ἀπὸ τοῦ < U **28** * ⟨ἔμπλεος ὢν⟩ *

ἀνοίας καὶ ἀμαθίας, οὐ μόνον μὴ γινωσκούσης τὴν ἑαυτῆς ζωήν, ἀλλὰ καὶ ψευδῶς κατὰ τῆς ἀληθείας μάτην ἐπιστρατευομένης.

29. Εὑρήκαμεν γὰρ καὶ ἐμφερόμενόν που ⟨ἐν⟩ τοῖς λόγοις τούτοις γεγραμμένον ὅτι ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ Λόγος [τοῦ θεοῦ] ἐγεννήθη περὶ 29, 1
5 τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος Αὐγούστου, ὅπερ λέληθε τὸν γράψαντα, ἢ τῆς διὰ τοῦ βῆτα ψήφου ἀπαλειφθείσης καὶ τοῦ μῦ μόνον παραμεμενηκότος μ̅ ἐποίησε μόνα ἔτη· τῷ γὰρ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου ἐγεννήθη. φάσκει δὲ ὅτι πρὸ δεκαδύο καλανδῶν Ἰουλίων ἢ Ἰουνίων (οὐκ ἔχω λέγειν) ἐν ὑπατείᾳ Σουλπικίου Καμμαρίνου 2 P451
10 † Βεττέῳ Πομπηιανῷ ὑπάτοις ⟨συνελήφθη⟩· ⟨καὶ⟩ τοῦτο δὲ ἐσκόπησα, ὅτι | οἱ εἰπόντες τὴν ἡμέραν τῆς συλλήψεως καὶ ὡς εὐηγγελίσατο ὁ Γαβριὴλ τὴν παρθένον, εἶπαν ⟨τοῦτο διὰ⟩ τὴν ὑπόνοιαν [τῶν] τινῶν † λεγόντων ἐν παραδόσει ὡς ὅτι διὰ ἑπτὰ μηνῶν ἐγεννήθη. εὑρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ † προπόσων ἕως ἑνδεκάτης 3 Ö100 4
15 Τυβὶ καὶ πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων, ὅτε ἀληθῶς τὰ θεοφάνεια ἐγένετο καὶ ἐγεννήθη, ἑπτὰ μηνῶν χρόνον κατὰ τὸν σεληνιακὸν δρόμον παρὰ ἡμέρας τέσσαρας. ὥστε οὖν εἰ εὕροις ἐν παρασημειώσεσί που ⟨ταῦτα⟩ γεγραμμένα, μὴ σφάλλου περὶ τὴν εἴδησιν. τῷ μὲν γὰρ ὄντι ἡ βεβαία γέννησις τοῦ Χριστοῦ Τυβὶ ἑνδεκάτῃ ἐστί. τινὲς δέ D495 5 6
20 φασιν ὡς δέκα μῆνας ἐνεκυμονήθη παρὰ ἡμέρας ι̅δ̅ καὶ ὥρας ὀκτώ, ὡς εἶναι ἐννέα μῆνας καὶ ἡμέρας δεκαπέντε καὶ ὥρας τέσσαρας,

9 Zu dem Tag 20. Juni bez. 21. Mai vergleicht Usener (Weihnachtsfest S. 5 A. 3a) Clemens Al. strom. I 145, 6; II 90, 18ff Stählin *εἰσὶ δὲ οἱ περιεργότερον τῇ γενέσει τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐ μόνον τὸ ἔτος ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν προστιθέντες, ἥν φασιν ἔτους κ̅η̅ Αὐγούστου ἐν πέμπτῃ Παχὼν καὶ εἰκάδι* = 20. Mai — **19ff** Der von Epiph. nicht bemerkte Sinn dieser Rechnung ist, eine genaue Entsprechung zwischen dem Augenblick der Empfängnis u. dem des Todes herzustellen (Jül.)

M U

1 *ἑαυτῶν* U **3** *εὑρίσκομεν* U | *⟨ἐν⟩* * **4** *ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ λόγος* [*τοῦ θεοῦ*] *] *ἐκ τοῦ θεοῦ λόγος τοῦ θεοῦ* M *ὁ τοῦ θεοῦ ἐγεννήθη λόγος ἐκ τοῦ θεοῦ* U **6** *μῦ*] *τεσσαρακοστοῦ* M **7** *ἐποίησαν* U **9** *ἔχω* + *⟨ἀκριβῶς⟩*? * | *Σαουλπικίου* M | vor *Καμμαρίνου* + *καὶ* M **10** † *Βεττέῳ Πομπηιανῷ ὑπάτοις*] Amtsgenosse des Q. Sulpicius Camerinus war im Jahr 9 n. Chr. C. Poppaeus Sabinus, daher *Ποππαίου Σαβίνου* Pet. *καὶ Γαΐου Ποππαίου* Öh. Aber der Name kann in der Quelle des Epiph. schon entstellt gewesen sein; lies wohl *⟨ὃς ἦν σὺν⟩ Β. Π. ὕπατος* * | *⟨συνελήφθη⟩* Pet. | *⟨καὶ⟩* * **11** vor *οἱ* + *καὶ* U **12** *⟨τοῦτο διὰ⟩* * **13** [*τῶν*] * | † *λεγόντων*] lies *ἐχόντων* oder *λεγόντων ⟨ὡς ἐχόντων⟩* * **14** † *προπόσων* M *προπόσωνος* U] lies etwa *προειρημένου μηνὸς* * **15** *Ἰαννουαρίων* M | *θεοφάνια* MU **18** *⟨ταῦτα⟩* * | *σφάλου* M | *μὲν* < M **19** *ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἡ βεβαία* U **20** *ὡς* < M

αἰνιττόμενοι τὸ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένον »δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεὶς ἐν αἵματι«.

ὅμως ἐκ πανταχόθεν ⟨δέδεικται ὅτι τῇ⟩ ἑνδεκάτῃ Τυβὶ κατ' 7 *Αἰγυπτίους ἡ προειρημένη τοῦ κυρίου ἔνσαρκος γέννησις ἐγένετο.* 5 *καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἑνδεκάτην μετὰ ἔτη τριάκοντα γέγονε τὸ πρῶτον σημεῖον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅτε τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγένετο.*

30. *διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις ἄχρι τῆς δεῦρο τουτὶ γίνεται διὰ τὸ* **30**, 1 *τότε γεγενημένον θεοσήμειον εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ὡς μαρτυροῦσιν ἐν πολλοῖς τόποις πηγαί τε καὶ ποταμοὶ εἰς οἶνον μεταβαλ-* 10 *λόμενοι· Κιβύρης μὲν τῆς πόλεως τῆς Καρίας ἡ πηγή, καθ' ἣν* 2 *ἤντλησαν ὥραν οἱ διάκονοι καὶ εἶπεν »δότε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ«· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐν Γεράσῃ τῆς Ἀραβίας πηγὴ ὡσαύτως· αὐτοὶ ⟨γὰρ ἡμεῖς⟩ πεπώκαμεν ἀπὸ τῆς Κιβυρ⟨ικ⟩ῆς, ἡμέτεροι δὲ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῆς ἐν Γεράσῃ πηγῆς τῆς ἐν τῷ μαρτυρίῳ. πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ* 3 15 *περὶ τοῦ Νείλου τοῦτο μαρτυροῦσι. διόπερ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ Τυβὶ κατ' Αἰγυπτίους πάντες ὑδρεύονται ὕδωρ καὶ ἀποτιθέασιν ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν πολλαῖς πατρίσιν.*

1 Weish. Sal. 7, 2 — **7 ff** vgl. Diodor bibl. hist. III 66, 2; S. 375, 3 ff Vogel *καὶ Τήιοι μὲν τεκμήριον φέρουσι τῆς παρ' αὐτοῖς γενέσεως τοῦ θεοῦ τὸ μέχρι τοῦ νῦν τεταγμένοις χρόνοις ἐν τῇ πόλει πηγὴν αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς οἴνου ῥεῖν εὐωδίᾳ διαφέροντος* Plinius nat. hist. II 103; S. 219, 7 ff Mayhoff *Lyncestis aqua quae vocatur acidula vini modo temulentos facit; item in Paphlagonia et in agro Caleno. Andro in insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis semper vini saporem fundere Mucianus ter consul credit. dies Θεοδαίσια vocatur* Pausanias descr. Graec. VI 26, 2; S. 165, 27 ff Spiro *λέγουσι δὲ καὶ οἱ Ἄνδριοι παρὰ ἔτος σφίσιν ἐς τοῦ Διονυσίου τὴν ἑορτὴν ῥεῖν οἶνον αὐτόματον ἐκ τοῦ ἱεροῦ* — **11** Joh. 2, 8 — **15 f** zu dem Wasserschöpfen vgl. Plutarch de Is. et Osir. c. 12; 355 E *ἔνιοι δὲ Παμύλην τινὰ λέγουσιν ἐν Θήβαις ὑδρευόμενον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς φωνὴν ἀκοῦσαι διακελευομένην ἀνειπεῖν μετὰ βοῆς, ὅτι μέγας βασιλεὺς εὐεργέτης Ὄσιρις γέγονε* c. 39; 366 F *τὴν ἱερὰν κίστην οἱ στολισταὶ καὶ οἱ ἱερεῖς ἐκφέρουσι χρυσοῦν ἐντὸς ἔχουσαν κιβώτιον, εἰς ὃ ποτίμου λαβόντες ὕδατος ἐγχέουσι καὶ γίγνεται κραυγὴ τῶν παρόντων ὡς εὑρημένου τοῦ Ὀσίριδος*; andrerseits Chrysostomus de bapt. 2; Migne 49, 366 *διά τοι τοῦτο καὶ ἐν μεσονυκτίῳ κατὰ τὴν ἑορ-*

M U

1 *τὸ*] *τῶ* M | *τῷ* < U **3** *⟨δέδεικται ὅτι τῇ⟩* * **4** *ἔνσαρκος*] *ἐν σαρκὶ* U **7** *τουτὶ*] *τοῦτο* M | *διὰ* < U **7 f** *τότε τὸ γενόμενον* U **11** *διάκονοι*] *μαθηταὶ* M | *ἀρχιτρικλίνῳ* + *⟨εἰς οἶνον μεταβάλλεται⟩*? * **12 f** *ὡσαύτως. αὐτοὶ ⟨γὰρ ἡμεῖς⟩* *] *ὡς αὐτοὶ* M *ὡσαύτως* U **13** *Κιβυρ⟨ικ⟩ῆς* * | *ἡμέτεροι δὲ*] *καὶ ἡμέτεροι* M **14** vor *πολλοὶ* + *καὶ* U **15** *τοῦτο*] *ταὐτό*? * | *τοῦ*² < U

οὕτως γὰρ εὑρίσκεται μετὰ τὴν δωδεκάτην Ἀθύρ. ἀπελθόντος 4
καὶ πειρασθέντος τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ ἐλθόντος εἰς Ναζαρὲτ
καὶ μείναντος ὡσεὶ ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς, κατελθεῖν ἐπὶ
τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην διατελέσαι τε πρώτην καὶ δευτέραν
5 ἡμέραν καὶ ἀνακάμψαι εἰς Ναζαρὲτ καὶ μεῖναι ὡσαύτως | πρώτην καὶ D496
δευτέραν ἡμέραν καὶ ἐξελθεῖν τῇ τρίτῃ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὡς 5
πληροῦσθαι τὰς πάσας ἡμέρας ξ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, τεσσαράκοντα
μὲν τοῦ πειρασμοῦ καὶ τὰς εἰς Ναζαρὲτ δύο ἑβδομάδας ⟨καὶ δύο
ἡμέρας⟩ καὶ τὰς ἄλλας δύο, καὶ τῇ τρίτῃ τὸ σημεῖον τοῦ ὕδατος ἐν
10 τῷ γάμῳ γεγενῆσθαι. μετέπειτα ἡκέναι αὐτὸν ἐν Καφαρναοὺμ καὶ 6
ἐργάσασθαι ἕτερα, ὡς ἔφαμεν πολλάκις, καὶ πάλιν εἰς Ναζαρὲτ ἀνελ-
θόντα ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον Ἠσαΐου τοῦ προφήτου. διὸ λέγουσι
»ποίησον καὶ ὧδε σημεῖα ὅσα ἠκούσαμεν ἐν Καφαρναοὺμ σε πεποιη-
κέναι«. ὕστερον δὲ πάλιν ἐλθόντα αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ ἐκεῖθεν 7
15 διαβῆναι ἐπὶ τὴν λίμνην εἴτ' οὖν θάλασσαν Γεννησαρέθ, τέλεόν ⟨τε⟩
τοὺς περὶ Πέτρον ἐκλελέχθαι καὶ οὕτως ἐκεῖθεν συνάψαι τὴν πᾶσαν
τοῦ κηρύγματος τελείωσιν. κατὰ γὰρ τὴν ἀκολουθίαν, ὡς ἔφαμεν, 8
μετὰ τὰς μ̄ ⟨ἡμέρας⟩ καὶ τὰς ἄλλας δύο ἑβδομάδας καὶ δύο ἡμέρας
τὰς ⟨ἐν Ναζαρὲτ⟩ πρὸς Ἰωάννην ἐγένετο πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν
20 αὔριον· ⟨ἀπ'⟩ αὐτοῦ δὲ ἀνακάμψαντος εἰς Ναζαρὲτ καὶ μείναντος ἀπὸ
ὥρας δεκάτης ἄχρι ἑσπέρας, τῇ δὲ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἐξελθόντος καὶ συναντή-

τὴν ταύτην (Epiphanien) *ἅπαντες ὑδρευσάμενοι οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον φυλάττουσιν* Antoninus Placent. c. 11; S. 167, 7 ff Geyer
1 ff vgl. c. 16, 1 ff; S. 270, 14 ff c. 21, 10; S. 280, 4 ff c. 28, 3 ff; S. 299, 11 ff — **3 ff** *ἑβδομάδας δύο καὶ ἡμέρας τρεῖς*] oben c. 16, 3; S. 271, 6 hieß es *αἱ δύο ἑβδομάδες μικρῷ πλέον καὶ ἡμέραι δύο*, so auch nachher wieder Z. 18: *δύο* ist genauer, andernfalls stimmt die Rechnung nicht — **13** Luk. 4, 23

M U (bis Z. 2)

1 *οὕτως*] *αὐτῶ* M **2—S. 303, 3** in U stark verkürzt zu: *ἐλθόντος καὶ ἐκλεξαμένου τινὰς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἐναρξαμένου μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ κηρύττειν καὶ αὐτοῦ κατελθόντος εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ συναντήσαντος τοῖς περὶ ναθαναὴλ καὶ παραλαβόντος αὐτοὺς ὅτε ἔμειναν παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας καὶ αὐτῶν ἀναχωρησάντων καὶ αὐτοῦ ἐκβεβηκότος εἰς τὴν Γαλιλαίαν εὐθὺς διὰ τὰς πρότερον δύο ἡμέρας τὰς εἰρημένας ἔφη τὸ εὐαγγέλιον τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κτέ.* **2** *Ναζαρὲθ* M **3** *κατελθεῖν* *] *κατελθὼν* M **5** *Ναζαρὲθ* M **8** *Ναζαρὲθ* M **8 f** ⟨*καὶ δύο ἡμέρας*⟩ *, vgl. zu Z. 3 **11** *Ναζαρὲθ* M **15** *γενησαρὲτ* M | ⟨*τε*⟩ * **18** ⟨*ἡμέρας*⟩ Dind. **19** ⟨*ἐν Ναζαρὲτ*⟩ * **20** ⟨*ἀπ'*⟩ * | *Ναζαρὲθ* M

σαντος Φιλίππῳ, ὅ εἰσι δύο ἡμέραι, λοιπὸν τὸ ἀμετάστατον τῆς 9
ἀκριβείας τὸ εὐαγγέλιον δείκνυσιν διὰ τὰς πρώτας δύο, ἃς ἐλθὼν
ἔμεινεν. | ⟨λέγον⟩ »τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλι- P 452
λαίας«, ὅπερ σύμβολον ἦν τῆς ἐκκλησίας· ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς 10
5 ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἧς † ἐν τῇ γῇ ἐποίησε
μετὰ τὸ πάθος, ἀναστὰς γάμον συνῆπτε τῇ Κανᾷ· | Κανᾶ γὰρ ἑρμη- Ö 102
νεύεται ἡ κτησαμένη. τίς δέ ἐστιν ἡ κτησαμένη ἀλλ' ἢ ἡ κληρονόμος 11
περὶ ἧς ὁ ψαλμῳδὸς ἐν τῷ πέμπτῳ ψαλμῷ ἔλεγεν »ὑπὲρ τῆς κλη-
ρονομούσης« καὶ τὰ ἑξῆς; γάμος γὰρ ὡς ἀληθῶς οὗτος εὐλογημένος,
10 ἀπὸ τοῦ τύπου ἐκείνου λαβὼν τὴν πρόφασιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ γάμος 12
ἦν αἰσθητὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας καὶ ὕδωρ ἀληθῶς οἶνος | γεγο- D 497
νός· καὶ ἐκλήθη κατὰ δύο τρόπους, ἵνα τὸ ὑδαρὲς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
ἐκβακχευομένων ἐπιστύψῃ ⟨διὰ⟩ τοῦ γάμου εἰς σωφροσύνην καὶ εἰς
σεμνότητα, καὶ ἵνα τὸ λεῖπον ἐπιδιορθώσηται εἰς εὐφρασίαν ⟨διὰ⟩ τοῦ
15 λυσιπόνου οἴνου καὶ τῆς χάριτος, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον ἀποφράξῃ 13
τὰ στόματα τῶν κατὰ τοῦ † κυρίου ἐπεγειρομένων καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι
αὐτὸς θεός ἐστι σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι αὐτοῦ, τὸ ὕδωρ τῇ
ἀμπέλῳ παρέχων χροΐζων ⟨τε⟩ αὐτὸ ἐν αὐτῇ εἰς οἶνον εἰς εὐφρασίαν
ἀνθρώπων. ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ μακρότερον περὶ τούτων διηγησάμεθα,
20 ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐν παρεκβάσει διέδραμον τὸν λόγον. ὅμως δύο 14
Πάσχα μὲν μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁ σωτὴρ ποιεῖται καὶ
τῷ τρίτῳ πάσχει, ὡς πληροῦσθαι τὰ ἤδη μοι κατὰ λεπτὸν εἰρημένα
περὶ ἡμερῶν καὶ μηνῶν καὶ ὑπατειῶν. καὶ πανταχόθεν διέπεσεν
τούτων πεπλανημένος ὁ λόγος, τῶν εὐαγγελίων συνῳδὰ πρὸς ἄλληλα

3 Joh. 2, 1 — **5** vgl. Matth. 12, 40 — **6** vgl. Origenes in Joh. XIII 57; S. 288, 8ff Preuschen *τῇ Κανᾶ ταύτῃ ἐπιδημεῖ βεβαιῶν ἑαυτῷ κτῆσιν τῶν ἀπὸ ταύτης τῆς γῆς πιστευόντων εἰς τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ* ebda XIII 62; S. 294, 28 u. 295, 7 — **8** Psal. 5 Überschrift — **19** vgl. Ancoratus c. 66, 2ff; I 79, 19ff

M U (von Z. 4 an)

2 *τὸ εὐαγγέλιον* *] *τοῦ εὐαγγελίου* M **2** *δείκνυσιν* *] *διηγεῖται* M **3** *⟨λέγον⟩* * | *τῇ*] *ἔτι* M **5** † *ἐν τῇ γῇ*] lies wohl *ἐν τῷ ᾅδῃ* *; gemeint sind die „drei Tage und drei Nächte" von der Kreuzigung bis zur Auferstehung, vgl. die Berechnung in der Didaskalie V 14, 9ff; S. 274, 7ff Funk **7** *ἢ* < U **9** *οὗτος ὡς ἀληθῶς* U **11** *γεγονὼς* M **12** *καὶ* < M; lies *καὶ ἐκλήθη ⟨Ἰησοῦς εἰς τὸν γάμον· ἐκλήθη δὲ⟩*? * | *τῷ* < M **13** *ἐκβακχευομένων*] *ἀναστρεφομένων* M | *⟨διὰ⟩* * **14** *ἐπιδιορθώσεται* U | *⟨διὰ⟩* * **15** *ἀποφράζῃ* M *φράξῃ* U **16** † *κυρίου*] *νόμου κυρίου* U; lies wohl *γάμου* * **17** *τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι* U **18** *⟨τε⟩* * | *εἰς*[2]] *καὶ* U **19** *διηγησόμεθα* U **20** *διέδραμα* M **24** *ὁ περὶ τούτων πεπλανημένος λόγος* U

ἐχόντων καὶ μηδ' ὁποτέρου τῶν εὐαγγελιστῶν ἀντίθετα πρὸς τὸν ἕτερον ἔχοντος.

31. Ἐλεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὸ προκείμενον. φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς, μαρτυρῶν μου τοῖς πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εἰρημένοις, ὅτι »ἐγένετο ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ«, ἵνα δείξῃ σάββατον πρῶτον εἶναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὁρισθὲν καὶ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ, κατὰ περίοδον ἀπὸ τότε ἄχρι τοῦ δεῦρο κατὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνακυκλούμενον, [τοῦτο εἶναι πρῶτον]· | δεύτερον δὲ σάββατον τὸ ἀπὸ νόμου ὡρισμένον. φάσκει γὰρ ὅτι »λήψῃ σαυτῷ πρόβατον ἐνιαύσιον ἄμωμον ἄρσεν (ὅπερ ἦν ἀντίτυπον τοῦ σωτῆρος) ἀπὸ δεκάτης τοῦ μηνὸς καὶ ἔσται διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης καὶ θύσετε αὐτὸ ἑσπέρας τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἔσται σοι σάββατον, ἡμέρα ἁγία, καὶ ἔδεσθε ἄζυμα ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑβδόμην ἡμέραν ποιήσεις ἁγίαν«. καὶ ὁρᾶτε ὅτι δεύτερον καλεῖται σάββατον μετὰ τὸ πρῶτον σάββατον ἡ τοιαύτη ἁγία τοῦ προβάτου ἡμέρα, εἰς σάββατον ἁγιασθεῖσα, κἄν τε κυριακὴ εἴη κἄν τε δευτέρα κἄν τε τρίτη σαββάτων καταντήσῃ. εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον, ἵνα δείξῃ ἐντεῦθεν ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἰωάννης περὶ περιόδου χρόνου ἐνιαυτῶν δύο καὶ τριῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς καὶ οἱ ἄλλοι. οὕτως γὰρ φάσκει ὁ νόμος »ἀριθμήσεις | σεαυτῷ ἑπτὰ ἑβδομάδας ἀπ' ἀρχῆς δράγματος τοῦ βαλεῖν δρέπανον ἐπ' ἀμητῷ καὶ ποιήσεις ἑβδόμην ἑβδομάδα ἡμέραν ἁγίαν κυρίου«, σημαίνων περὶ Πεντηκοστῆς. μετὰ γὰρ τὸ θῦσαι τὸ Πάσχα εἴσω τριῶν ἡμερῶν τουτέστιν μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῦ προβάτου προσέταττε τὸ δράγμα εἰσφέρεσθαι, ἵνα σημάνῃ τὸ εὐλογημένον δράγμα ἐγειρόμενον ἐκ τῶν νεκρῶν μετὰ τρίτην ἡμέραν, τῆς γῆς αὐτὸ προφερούσης καὶ αὐτοῦ αὐτὸ πάλιν κομιζομένου ἀπ'

(Margin: 31, 1 — P 453 — 2 — 3 D 498 — 4 — 5 — Ö 104 — 6 — 7; line numbers 5, 10, 15, 20, 25)

4 vgl. Hebr. 1, 1 — 5 Luk. 6, 1; zu der Auseinandersetzung über *σάββατον πρῶτον* und *δεύτερον* vgl. haer. 30, 32, 4ff; I 377, 27ff — 9ff Ex. 12, 5. 6. 14. 15. 16 — 21 Deut. 16, 9 Lev. 23, 15f

M U

1 *ἀντίθετον* U 2 *ἐχόντων* U 3 *ὁ* < M 4 *μου* *] *μοι* MU 6 *τοῦ* < U 7 *κοσμοποιίαν* M 8 [*τοῦτο εἶναι πρῶτον*] * 9 *ὡρισάμενον* M *ἑαυτῷ* M 11f *τεσσαρεσκαιδεκάτης*] $\overline{\delta}$ M 13f *ἑβδόμην—ἁγίαν*] *τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ποιήσεις ἅγιον σάββατον ἡμέραν ἁγίαν* U 15 *πρῶτον* < U | *προβάτου* Scaliger] *προφήτου* M *προσαββάτου* U 17 *σαββάτων* < U 19 *χρόνου*] *ἡμερῶν* U 20 *ὁ* < M | *οὕτω* U 21 *ἑαυτῷ* M 21f *δράχματος* U 23 *κυρίῳ* U 27 *προφερούσης* *] *προσφερούσης* MU

αὐτῆς ἐν τῇ ἀναστάσει ⟨ἐκ⟩ τοῦ μνήματος καὶ μένοντος σὺν τοῖς μαθηταῖς τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς Πεντηκοστῆς εἰσφέροντος αὐτὸ εἰς τὰ ἐπουράνια τῷ πατρί· τὸ πρωτότοκον τῶν 8 πρωτοτόκων, ἡ ἀπαρχὴ ἡ ἁγία, τὸ δράγμα ὃ ἐδράξατο ἀπὸ Μαρίας,
5 ἡ ἀγκάλη ἡ ἐναγκαλισθεῖσα ἐν θεῷ, ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἅλω. οὐκέτι γὰρ μετὰ Πεντηκοστὴν τὸ δρέπανον ἀπαρχὴν θεῷ 9 προσφέρει· »οὐκέτι γὰρ κύριος ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει« κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ ὁρᾷς πόσα θεοῦ μυστήρια 10 προετύπου ὁ νόμος καὶ ἐπλήρου τὸ εὐαγγέλιον. πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν
10 τούτων δεῖξαι τὴν σαφήνειαν; διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν ἐπιστρεπτέον. φαίνεται δὲ ἀπό 11 τε τῶν σταχύων καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμητοῦ καὶ τῶν μαθητῶν ὡς μετὰ τὸν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πειρασμὸν ταῦτα πάντα διηγεῖται ὁ P 454 Ἰωάννης καὶ Λουκᾶς καὶ οἱ πάντες. || D 499
15 32. Οὐκ αἰδοῦνται δὲ πάλιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου 32, 1 Ἰωάννου εἰρημένων ἐξοπλιζόμενοι, νομίζοντες μή πη ἄρα δύνανται τὴν ἀλήθειαν ἀνατρέπειν, οὐκ εἰδότες ὅτι καθ᾽ ἑαυτῶν μᾶλλον ὁπλίζονται ἤπερ κατὰ τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας. φάσκουσι δὲ κατὰ τῆς 2 Ἀποκαλύψεως τάδε χλευάζοντες οὕτως· »τί με, φησίν, ὠφελεῖ ἡ Ἀπο-
20 κάλυψις Ἰωάννου, λέγουσά μοι περὶ ἑπτὰ ἀγγέλων καὶ ἑπτὰ σαλπίγγων;« οὐκ εἰδότες πῶς ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα τὰ τοιαῦτα ὑπῆρξεν 3 [ἐν] τῇ ὀρθότητι τοῦ κηρύγματος. ὅσα γὰρ ἦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν 4 προφήταις σκοτεινὰ καὶ αἰνιγματώδη, ταῦτα ὁ κύριος ᾠκονόμησε διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς ἡμῶν σωτηρίαν »τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ«
25 ἀποκαλύψαι, τὰ ἐκεῖσε σκοτεινὰ ὧδε εἰς πνευματικὰ καὶ ἔκδηλα κηρύττων, * πνευματικῶς δὲ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ᾠκονόμει. καὶ ἐκ δερμά- 5 των μὲν τότε κατασκευάζει τὴν σκηνήν, τῶν δερμάτων ἠρυθροδανωμένων καὶ ὑακινθίνων καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα δείξῃ τὴν σκηνὴν ἐκεῖσε

3—6 vgl. Kol. 1, 15; Röm. 8, 29; I Kor. 15, 20. 23; Luk. 2, 28; Luk. 1, 42 — **7** Röm. 6, 9 — **11f** vgl. Luk. 6, 1 — Joh. 4, 35 — **20** vgl. Apok. 8, 2 — **24** vgl. Apok. 1, 1 — **27** vgl. Ex. 25, 5

M U

1 ⟨ἐκ⟩ * **2** τὰς < U **4** δράχμα U **5** ἀγκαλισθεῖσα M **9** ὁ < U **10** διὰ δὲ] δέδια δὲ M | δὲ < U **11** λόγον + διὸ U **12** καὶ ἀπὸ] ἀπό τε M **13** τὸν < U **19** οὕτως < U **21** τὰ < U **22** [ἐν] * **25f** κηρύττων, *] wohl schon κηρύττων verderbt; lies etwa ἐκφέρων· σωματικῶς γὰρ προσέταττεν ἐν νόμῳ,⟩ * **27** κατασκευάζει] lies wohl ⟨προστάττει⟩ κατασκευάζεσθαι * | τῶν] lies nach Ex. 25, 5 κριῶν? * | ἐρυθροδανομένων U

σκηνὴν μὲν οὖσαν, ἀπεκδεχομένην δὲ τὴν τελειοτάτην σκηνὴν τοῦ
Χριστοῦ. δέρμα γὰρ ἀπὸ σώματος γίνεται, νεκρὸν ὄν, ὡς σκίασμα 6
σώματος ζῶντος, ἵνα δείξῃ σώματα εἶναι τὴν σκηνὴν τοῦ θεοῦ·
ἐπειδὴ γὰρ ἐν σώμασιν ἁγίοις | κατασκηνοῖ θεός, πληρουμένου τοῦ Ö106
5 ῥητοῦ ὅτι »κατασκηνώσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω«. ἔμελλεν 7
οὖν πλάνη τις γίνεσθαι ἐν πιστοῖς, εἰ μὴ ἡ βίβλος πνευματικῶς ἡμῖν
ἀπεκαλύφθη, ἵνα μάθωμεν μὴ σαλπίγγων εἶναι χρείαν, ἀλλὰ εἰδέναι *
ὅτι πνευματική ἐστιν ἡ πᾶσα τοῦ θεοῦ πραγματεία, ἵνα μὴ κατὰ τὰς 8
Ἰουδαϊκὰς χαλκᾶς σάλπιγγας λάβωμεν ἢ ἀργυρᾶς, ἀλλὰ πνευματικῶς
10 νοήσωμεν ἀπ' οὐρανοῦ εἶναι τῆς ἐκκλησίας τὸ κήρυγμα, ὡς καὶ ἄλλῃ
που εἶπεν »ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ σαλπιοῦσιν ἐν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγά-
λῃ«. σάλπιγγες γὰρ ἦσαν οἱ προφῆται, σάλπιγξ δὲ μεγάλη ἡ ἁγία 9
φωνὴ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. διὰ τοῦτο καὶ | ἀγγέλοις ἐδόθη D500
ἀποκαλύψαι ἡμῖν· »σαλπίσει, γάρ φησί, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται«.
15 εἰ δὲ χλευάζονται παρ' ὑμῖν, ὦ οὗτοι, αἱ τῶν ἀγγέλων σάλπιγγες **10**
διὰ τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γεγράφθαι, χλευάζεται ἄρα καὶ ἡ παρὰ τῷ
ἁγίῳ ἀποστόλῳ | σάλπιγξ εἰρημένη· »καταβήσεται, γάρ φησιν, κύριος P455
ἀπ' οὐρανοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἐν
τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου«. συνᾴδοντος τοίνυν τοῦ **11**
20 Παύλου τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, ποία τις
ὑπολείπεται ἀντιλογία; πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἑκάστη πλάνη ἐλεγχθήσεται,
τοῦ θεοῦ ἐν ἑκάστῳ ⟨ὑπὲρ⟩ τῶν ἁγίων δεδωκότος μαρτυρίαν;

33. *Εἶτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπιλαμβάνονται τούτου τοῦ ῥητοῦ* **33, 1**
ἐν τῇ αὐτῇ Ἀποκαλύψει καὶ φάσκουσιν ἀντιλέγοντες ὅτι »εἶπεν πάλιν·
25 γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Θυατείροις, καὶ οὐκ ἔνι ἐκεῖ
ἐκκλησία Χριστιανῶν ἐν Θυατείροις. πῶς οὖν ἔγραφε τῇ μὴ οὔσῃ;«
καὶ εὑρίσκονται οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοὺς † ἀναγκάζοντες ἐξ αὐτῶν ὧν 2
κηρύττουσι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν. ἐὰν γὰρ εἴπωσιν »οὐκ ἔνι

5 II Kor. 6, 16 (Lev. 26, 12) — **11** vgl. Num. 10, 10 — **14** I Kor. 15, 52 —
17 vgl. I Thess. 4, 16 — **24** Apok. 2, 18

M U

1 *ἀποδεχομένην* U | *τελειοτάτην*] *τελειότητα, τὴν* M **2** *ὂν* < U |
σκίασμα] *σκιὰ* U **4** *γὰρ* < M | vor *θεὸς* + *ὁ* U **7** * ⟨*ἔχωμεν*⟩ * **9** *πνευ-
ματικὰς* M **10** *ἐννοήσωμεν* u. + *ὡς* U **11** *σαλπίσουσιν* U **15** *ὦ οὗτοι*
< M | *ἀγγέλων*] *εὐαγγελίων* M **17** *γὰρ* < U | *φησὶν* < M | *κύριος* < U
20 *Παύλου*] *ἀποστόλου* U **21** *ἀπολείπεται* M | *ἀπολογία* M **22** ⟨*ὑπὲρ*⟩ *
23 *ῥητοῦ* + *τοῦ* U **24** *ἐν τῇ αὐτῇ ἀποκαλύψει* *] *ἐν αὐτῇ τῇ ἀποκαλύψει* M
ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῇ αὐτῇ U **25** *τῆς*² *, vgl. S. 308, 3] *τῷ* M U | *θυατείρῃ* U
26 *ἔγραφον* M **27** † *ἀναγκάζοντες*] *ἀνασκευάζοντες, ἀναγκαζόμενοι* * **28** *ὑπὲρ* *]
κατὰ M U

νῦν ἐκκλησία εἰς Θυάτειρα« δεικνύουσι προπεφητευκέναι τὸν Ἰωάννην. ἐνοικησάντων γὰρ τούτων ἐκεῖσε [καὶ] τῶν κατὰ Φρύγας καὶ 3 δίκην λύκων ἁρπαξάντων τὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων πιστῶν, μετήνεγκαν τὴν πᾶσαν πόλιν εἰς τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, οἵ τε ἀρνούμενοι 5 τὴν Ἀποκάλυψιν κατὰ τοῦ λόγου τούτου εἰς ἀνατροπὴν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐστρατεύοντο. νῦν δὲ διὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, 4 μετὰ χρόνον ριβ ἐτῶν, ἔστιν ⟨ἐκεῖ⟩ ἡ ἐκκλησία καὶ αὔξει, ⟨εἰ⟩ καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκεῖσε τυγχάνουσι· τότε δὲ ἡ πᾶσα ἐκκλησία ἐκενώθη εἰς τὴν κατὰ Φρύγας. διὸ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποκαλύψαι 5 10 ἡμῖν πῶς ἤμελλε πλανᾶσθαι ἡ ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν καθεξῆς, ὃς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν *, ἐπὶ ἐνενήκοντα | τρισὶν ἔτεσιν, ὡς μελλου- D 501

4 ff mit *τοῦ λόγου τούτου* ist die Sache der Montanisten gemeint; nicht etwa die Apokalypse oder gar die Stelle Apok. 2, 18 (so Zahn, Gesch. d. neutest. Kan. I 246 A. 1) — **7** die Zahl 112 soll die Zeit angeben, die seit der (teilweisen! vgl. *⟨εἰ⟩ καὶ ἄλλοι τινὲς* — d. h. Ketzer — *ἐκεῖσε τυγχάνουσιν*) Wiedergewinnung von Thyatira für den katholischen Glauben verflossen ist, nicht die seit dem Auftreten der Montanisten oder der Aloger verstrichene (so Zahn, Forsch. z. Gesch. d. Kan. V 40f). Damit entfällt auch die Annahme, daß Epiph. hier „gedankenlos" Hippolyt ausschreibe (so Salmon, Hermathena VIII 189). Aus welcher Quelle freilich Epiph. die Nachricht bezog, daß seit dem Jahr 263/264 der katholische Glaube in Thyatira wieder vordrang, läßt sich nicht einmal vermuten — **12** nach *ἀνάληψιν* muß eine Zahl ausgefallen sein. Es ist grammatisch unmöglich, wie z. B. Zahn Forsch. V 36 will, das *ἐπὶ ἐνενήκοντα τρισὶν ἔτεσιν* zu *ὃς ἦν χρόνος* zu ziehen und zu übersetzen *welches war ein Zeitraum von nahezu 93 Jahren.* Vielmehr kann die Bestimmung *ἐπὶ ἐνενήκοντα ἔτεσιν* nur von einem Zeitwort, dem *ἤμελλε πλανᾶσθαι* in Z. 10, abhängen. Die 93 Jahre bezeichnen dann nicht die Dauer des apost. Zeitalters oder den Abstand bis zum Auftreten des Montanismus, sondern die Zeit, während deren Thyatira montanistisch war. Zieht man diese 93 Jahre von 263/64 ab, so kommt man für den Abfall Thyatiras zum Montanismus auf 170/71; ein Jahr, das zwar nicht zu der eigenen Angabe des Epiph. über die Ursprungszeit des Montanismus (vgl. haer. 48, 1, 2; S. 219, 9), aber merkwürdig genau zu der des Eusebius (Chronik z. Jahr 171; S. 206, 9 Helm) stimmt

M U

1 *θυάτιραν* M **2** [*καὶ*] *, vgl. Z. 8f u. 12f **5** *κατὰ* < U | *κατ' ἐκεῖνον* U **6** *Χριστὸν*] *κύριον* U **7** *⟨ἐκεῖ⟩* * | [*ἡ*]? * | *⟨εἰ⟩* * **8** *ἄλλοι* *] *ἄλλαι* M U **10** *ἔμελλε* U **11** *τὴν* < U **12** * gemeint ist nach dem oben Bemerkten die Zeit von Himmelfahrt bis 171; darnach wäre einzusetzen *⟨ρλη ἐτῶν⟩* * | vor *τρισὶν* + *καὶ* U

σης τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας πλανᾶσθαι | καὶ χωνεύεσθαι ἐν τῇ κατὰ Ö108
Φρύγας αἱρέσει. οὕτω γὰρ εὐθὺς διελέγχει ⟨αὐτοὺς⟩ ὁ κύριος ἐν τῇ 6
Ἀποκαλύψει λέγων »γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας·
τάδε λέγει ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς καὶ οἱ
5 πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ· οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν πίστιν
καὶ ἀγάπην καὶ τὴν διακονίαν, καὶ ὅτι τὰ ἔσχατά σου πλείονα τῶν
πρώτων. ἔχω δὲ κατὰ σοῦ, ὅτι ἀφεῖς τὴν γυναῖκα Ἰεζάβελ ἀπατᾶν 7
τοὺς δούλους μου, λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκουσαν φαγεῖν
εἰδωλόθυτα καὶ πορνεύειν. καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον μετανοῆσαι καὶ
10 οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας | αὐτῆς«. οὐχ ὁρᾶτε, ὦ οὗτοι, 8 P456
ὅτι περὶ τῶν γυναικῶν λέγει τῶν ἐν οἰήσει προφητείας ἀπατωμένων
καὶ ἀπατωσῶν πολλούς; φημὶ δὲ περὶ Πρισκίλλας καὶ Μαξιμίλλας
καὶ Κυϊντίλλας, ὧν ἡ ἀπάτη οὐ λέληθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ 9
προεθέσπισε προφητικῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, πρὸ
15 κοιμήσεως αὐτοῦ προφητεύσαντος ἐν χρόνοις Κλαυδίου Καίσαρος καὶ
ἀνωτάτω, ὅτε εἰς τὴν Πάτμον νῆσον ὑπῆρχεν· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ
οὗτοι ἐν Θυατείροις ταῦτα πεπληρῶσθαι. ἄρα γοῦν κατὰ προφητείαν 10
ἔγραφε τοῖς ἐκεῖ ἐν Χριστῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πεπολιτευμένοις ὅτι
ἤμελλεν ἑαυτὴν γυνὴ προφῆτιν καλεῖν. καὶ διέπεσεν ὁ κατὰ τῆς
20 ἀληθείας ἐπεγειρόμενος πανταχόθεν ἐπινενοημένος λόγος, δεικνυμένου
τοῦ κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν λόγου προφητικοῦ ὄντος ἐκ πνεύματος
ἁγίου κατὰ ἀλήθειαν.

34. Ἐπαίρονται δὲ πάλιν τῇ διανοίᾳ οἱ αὐτοὶ λεξιθηροῦντες 34, 1
ἀπείρως, ἵνα δόξωσι παρεκβάλλειν τὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου βιβλία,
25 φημὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τό τε εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν
(τάχα δὲ καὶ τὰς ἐπιστολάς· συνᾴδουσι γὰρ καὶ αὗται τῷ εὐαγγελίῳ
καὶ τῇ Ἀποκαλύψει), καί φασιν ὅτι »εἶδον, καὶ εἶπε τῷ | ἀγγέλῳ· λῦσον 2 D502

3 Apok. 2, 18—21 — **14ff** vgl. zu c. 12, 2; S. 263, 18ff — **27** Apok. 9, 14. 16. 17; vgl. Cajus nach der Rückübersetzung von E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 36) Γάιος· οὐ γέγραπται ὅτι ἄγγελοι πολεμήσουσιν οὐδὲ ὅτι ἀπολεῖται τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅτι ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος

M U

2 ⟨αὐτοὺς⟩ * **2f** ἐν τῇ ἀποκαλύψει λέγων < U **3** vor τῆς + τῷ M **5** χαλκῷ λιβάνῳ U | τὰ ἔργα καὶ < U **9f** καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι < M **12** ἀπατουσῶν M **12** Πρισκίλλης M **12f** Μαξιμίλλας καὶ < M **13** ἡ ἀπάτη + αὐτῶν u. hinter τὸ ἅγιον U **14f** vor πρὸ κοιμήσεως + ⟨πολὺ⟩? * | πρὸ κοιμήσεως αὐτοῦ προφητεύσαντος] ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κοίμησιν· αὐτοῦ δὲ προφητεύσαντος U **15** καὶ < U **16** ἀνωτάτω braucht nicht in ἀνωτέρω geändert zu werden s. sprachlicher Index | ὑπῆρξεν U **17** γοῦν] οὖν M **23** οἱ < M **25** τοῦ αὐτοῦ < U **26** δὲ] γὰρ M

τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες καὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι θώρακας πυρίνους καὶ θειώδεις καὶ ὑακινθίνους«. 3 *ἐνόμισαν γὰρ οἱ τοιοῦτοι μή πη ἄρα γελοῖόν ⟨τί⟩ ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ἐὰν γὰρ λέγῃ*
5 *τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθεζομένους, ἵνα δείξῃ τὰς διαφορὰς τῶν ἐκεῖσε ἐθνῶν καθεζομένων ἐπὶ τὸν Εὐφράτην. οἵτινές εἰσιν Ἀσσύριοι, Βαβυλώνιοι καὶ Μῆδοι καὶ Πέρσαι.* 4 *αὗται γὰρ αἱ τέσσαρες βασιλεῖαι κατὰ διαδοχὴν ἐν τῷ Δανιὴλ ἐμφέρονται, ὧν πρῶτοι Ἀσσύριοι ἐβασίλευσαν καὶ Βαβυλώνιοι ἐν χρόνοις αὐτοῦ.*
10 *Μῆδοι δὲ διεδέξαντο, μετ᾽ αὐτοὺς δὲ Πέρσαι, ὧν πρῶτος γέγονε Κῦρος βασιλεύς.* 5 *τὰ γὰρ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους τεταγμένα εἰσίν, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μοι Μωυσῆς ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ θεράπων, τὸν λόγον κατὰ ἀκολουθίαν ἑρμηνεύων καὶ λέγων »ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγ|γελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσί σοι· ὅτε διεμέριζεν* Ö 110
15 *ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν | υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν* P 457 *κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ«.* 6 *εἰ οὖν τὰ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους εἰσὶ τεταγμένα, δικαίως εἶπε· »λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέ-*

4 ff vgl. Hippolyt adv. Cajum nach E. Schwartz (Abh. Gött. Ges. d. W. 1904 S. 36 f) *Ἱππόλυτος κατ᾽ αὐτοῦ· οὐ λέγει τοὺς ἀγγέλους εἰς πόλεμον ἔρχεσθαι, ἀλλὰ τὰ τέσσαρα ἔθνη ἀναστήσεσθαι ἐκ τοῦ κλίματος τοῦ ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ καὶ ἐπιδραμεῖσθαι τὴν γῆν καὶ πολεμήσειν τῇ ἀνθρωπότητι. τὸ δὲ »τέσσαρας ἀγγέλους« οὐκ ἀλλότριον τῆς γραφῆς, Μωσέως λέγοντος· ὅτε διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. ἀγγέλοις οὖν τῶν ἐθνῶν παραδοθέντων καὶ ἑκάστου ἑνὶ ἔθνους ἀγγέλῳ λαχόντος δικαίως ὁ Ἰωάννης λέγει διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως ὅτι λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους, οἵ εἰσιν Πέρσαι καὶ Μῆδοι καὶ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι. ὅτε γὰρ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τεταγμένοι οὐ κελεύονται κινῆσαι τοὺς ὑπ᾽ αὐτούς, δεσμός τις ἡ τοῦ λόγου δύναμις φαίνεται τοῦ ἐπέχοντος αὐτοὺς μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν καὶ προστάξαι τὸν παντοκράτορα. καὶ ταῦτα δὲ συμβήσεται, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀντίχριστος* — **13** Deut. 32, 7—9 — **18** Apok. 9, 14

M U **18**—S. **310**, **9** Anastasius Sin. quaest. 57; Migne 89, 621 D—624 A Lemma *Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων* = Georgius mon. Chron. S. 227, 13—228, 5 de Boor

4 ⟨τι⟩ * **5** mit *ἵνα δείξῃ* beginnt der Nachsatz: (*so tut er das*), *um zu zeigen* **6** τὰς + τέσσαρας U **8** ὧν] ὡς M **11** vor *βασιλεὺς* + ὁ U **18** der Anführung bei Anastasius Sin. geht voran die von Anastasius selbst geformte (u. von Georgius wiederholte) Einleitung: *ἑκάστῳ ἔθνει ἄγγελον ἐφεστάναι φησὶν ἡ γραφή. Ὁ γὰρ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος ἄγγελος καὶ ἄρχοντα Περσῶν εἴρηκε καὶ ἄρχοντα Ἑλλήνων καὶ τὸν Μιχαὴλ ἄρχοντα τῶν Ἰουδαίων. φησὶ δὲ* (*λέγει δὲ καὶ* Georg.) *Μωυσῆς· ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. ὅθεν* (*διὸ* Georg.) *καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φάσκει κτέ.*

λους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐφισταμένους δηλονότι καὶ ἐπεχομένους ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον, ἕως καιροῦ μακροθυμίας κυρίου, ἕως προστάξῃ δι' αὐτῶν ἐκδικίαν γενέσθαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ. κρα- 7
τοῦνται γὰρ οἱ ἐπιτεταγμένοι ἄγγελοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μὴ ἔχοντες
5 καιρὸν ἐπιδρομῆς, διὰ τὸ μηδέπω λύειν αὐτοὺς τὴν δίκην τοῦ τὰ λοιπὰ ἔθνη λύεσθαι ἕνεκεν τῆς εἰς τοὺς ἁγίους ὕβρεως. λύονται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἐπέρχονται τῇ γῇ, ὡς Ἰωάννης προφητεύει καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται· καὶ γὰρ κινούμενοι οἱ ἄγγελοι κινοῦσι τὰ ἔθνη εἰς ὁρμὴν ἐκδικίας. ὅτι δὲ | θειώδεις καὶ πυρίνους καὶ ὑακινθίνους 8 D503
10 θώρακας ἐσήμαινεν, οὐδεὶς ἀμφιβάλλῃ. ἐκεῖνα γὰρ τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς τοιαύτης χρόας ἔχει τὴν ἀμφίασιν. τὰ μὲν γὰρ θειώδη ἱμάτια χρόα τίς ἐστι μηλίνη οὕτω καλουμένη ἐρεᾶ, τὰ δὲ πύρινα, ἵνα εἴπῃ τὰ κόκκινα ἐνδύματα καὶ τὰ ὑακίνθινα, ἵνα δείξῃ τὴν καλλαΐνην ἐρεᾶν.

35. Ἀλλὰ οὗτοι μὴ δεξάμενοι πνεῦμα ἅγιον ἀνακρίνονται μὲν 35, 1
15 πνευματικῶς, μὴ νοοῦντες τὰ τοῦ πνεύματος καὶ κατὰ τῶν λόγων τοῦ πνεύματος βουλόμενοι λέγειν καὶ οὐκ εἰδότες τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, ἅτινα ἀληθῶς καὶ εὐσταθῶς ἐν παρακολουθήσει καὶ ἐρρωμένῳ νῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διηγήσατο, οἵ τε ἅγιοι προ- φῆται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης διά τε 2
20 τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος τοῦ ἁγίου μεταδέδωκε τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ. φθάνει 3
δὲ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὅτι »τῷ βλασφημοῦντι εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν

2f vgl. Luk. 18, 7 — **14f** vgl. I Kor. 2, 14 — **22** Matth. 12, 32

M U

1 *ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου* Anast. Georg.] *ἐν τῷ Εὐφράτῃ* M U | *ἐφισταμένους* Anast. Georg.] *καθεζομένους* M U | *δηλονότι* Anast. Georg.] < M U **2** *τοῖς ἔθνεσιν*] *ἐν ἔθνεσιν* Anast. *ἔθνεσιν* Georg. | *καιροῦ* < Anast. **3** *ἕως προστάξῃ*] *καὶ προστάξει* Anast. Georg. | *γίνεσθαι* Georg. | *αὐτοῦ ἁγίων* M U **3f** *ἐκρατοῦντο* M U **4** *ἐπιτεταγμένοι*] *ἐφιστάμενοι* Anast. **5** *μήπω* U | *αὐτοὺς* Anast. (*διὰ τὸ* hängt ab von *κρατοῦνται* = *damit sie noch nicht das Gericht entfesseln*)] *αὐτοῖς* M U Georg. **6** *εἵνεκα* u. hinter *ὕβρεως* Georg. | *εἰς*] *πρὸς* U | *δὲ*] *γὰρ* Anast. Georg. **7** *καθὼς* Georg. | *Ἰωάννης προφητεύει*] *φησὶν Ἰωάννης* Anast. Georg. **8** *λοιποὶ* < Anast. Georg. | *κινούμενοι οἱ ἄγγελοι* < M *κινούμενοι δὲ οἱ ἄγγελοι* Anast. *καὶ κιν. οἱ ἀγγ.* Georg. | *τὰ ἔθνη* hinter *ἐκδικίας* Georg. **9** *ἐκδικήσεως* Anast. | *πυρίνους καὶ θειώδεις* U | *ὑακινθύνους* M **10** *σημαίνει* U | *οὐδὲν* M | *ἀμφιβάλλῃ* *] *ἀμφιβάλλει* M U | *τῆς* < M **11** *ἀμφιὰν* M **13** *ὑακίνθυνα* M **15** *τὸν λόγον* U **16** *τοῦ πνεύματος* < U **17** *ἀληθινῶς* M **18** *νῷ* < M **19** *τε* < U **21** *τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ* < U **23** *οὐδὲ . . . οὐδὲ* M | *τούτῳ τῷ αἰῶνι*] *τῷ νῦν αἰῶνι* U

τῷ μέλλοντι«. καὶ γὰρ κατὰ τῶν ῥημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰρημένων οὗτοι ἐστρατεύσαντο.

Τῶν δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων εἰρημένων κατὰ τῆς τοιαύτης 4 αἱρέσεως ἱκανῶς ἔχειν νομίσαντες καὶ ὡς σκολόπενδραν ἢ ἴουλον 5 καλούμενον ἑρπετὸν πολύποδα, ὀλίγον μὲν τῇ δυνάμει καὶ τῇ περιωδυνίᾳ τοῦ ἰοῦ, πολύπουν δὲ καὶ μακροείκελον, τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ καταπατήσαντες | ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν προβαίνοντες σὺν P 458 τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει ἴωμεν, ἀγαπητοί. | | D 504 Ö 112

Κατὰ Ἀδαμιανῶν $\overline{λβ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νβ}$.

10 1. Ἀσπάλακα καλοῦσί τι ζῷον ἐν τῇ γῇ κάτω ἐμφωλεῦον τετρά- 1, 1 πουν ῥῆττόν τε τὴν γῆν καὶ ἐν τοῖς μυχαιτάτοις αὐτῆς ἔχον ἑαυτοῦ τὴν οἴκησιν. τὰ δὲ πάντα τοῦ ζῴου ὑπάρχει ὡσεὶ μικροῦ σκύλακος κυνός, τὴν ⟨αὐτὴν⟩ περιφέρειαν τῆς ἡλικίας ἔχον, ᾧ οὐδ' ὅλως ὑπάρχει ὅρασις. ἐρημωτικὸν δὲ ὂν τὸ ζῷον κάτωθεν ἐκριζοῖ πάντα τὰ 2 15 τῶν ἀνθρώπων γεωργήματα, τά τε σικυήλατα πάντα μάλιστα καὶ τὰ δριμέα φυτεύματα κρομμύων τε καὶ σκορόδων, βολβῶν καὶ τῶν τοιούτων, κρίνων τε καὶ τῶν ἄλλων. ἐὰν δὲ λαθὼν ἐν τῷ ῥήττειν 3 φθάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἔξω εἰς τὸν ἀέρα γενέσθαι ἢ ἄλοὺς θηρευθείη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, γελοῖόν τι ἐμποιεῖ πᾶσι τοῖς τοῦτο τὸ ζῷον 20 θηρεύσασιν. οὕτως καὶ αὐτὸς ἐπιχειρῶ λέγειν περὶ τῆς νυνὶ μετὰ 4 χεῖρας ⟨οὔσης⟩ αἱρέσεως, ὡς μὲν κατὰ τὴν καρδίαν τυφλώττει καὶ

9 die Adamianer sonst nur noch bei dem von Epiph. abhängigen Theodoret (haeret. fab. I 6) erwähnt. Theodoret vermengt jedoch mit dem Bericht des Epiph. die Nachrichten des Clemens Al. (strom. III 30, 1; II 209, 29ff Stählin) über Prodicus

M U

4 *νομίσαντες* *] *νομίσας* M U 5 f *περιωδινία* M *περιοδυνία* U 6 *μακροείκελλον* U 8 Unterschrift: *κατὰ τῶν μὴ δεχομένων τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀποκάλυψιν οἷς ἀλόγων ὄνομα ἐπεθήκαμεν* M 9 Überschrift: *καταδαμιανῶν* (!) *τριακοστῇ δευτέρῃ ἢ καὶ $\overline{νβ}$* M *κατὰ ἀδαμιανῶν $\overline{λβ}$ ἡ καὶ $\overline{νβ}$* U 10 *ἀσφάλακα* U | *κάτω*] *καὶ τῶ* M | *ἐμφολεῦον* (ω über ο) M 11 *ῥῆττον* *] *ῥήττειν* M *ὀρύττει* U | *τε* < U | *μυχετάτοις* M *μυχοτάτης* U | *αὐτῆς*] *τῆς γῆς* M | *ἔχον* *] *ἔχειν* M U | *ἑαυτοῦ* < U 12 *πάντα* + ⟨*τὸ εἶδος*⟩? * | *τοῦ*] *αὐτοῦ* M | *ὑπάρχειν* M 13 *κυνὸς*] *τινὸς* M | ⟨*αὐτὴν*⟩ * | *ἔχων* M; lies viell. *ἔχοντος* * *οὐδὲ* U 14 *ὂν*] *ἦν* M | *ἐκριζοῖ* *] *ἐκριζοῦν* M U 15 *πάντα*] *τὰ* U 16 *κρομύων* M | *σκόρδων* M 17 *κρίνων*] *κίννων* M | *λαθὸν* U | *ῥήττειν*] *ὀρύττειν* U 20 *οὕτω* M 21 ⟨*οὔσης*⟩ *

ἀνοητεῖ. ἐρημίαν δὲ ἑαυτῇ ἐργάζεται καὶ τὴν στάσιν ἑαυτῆς κάτωθεν
ἐκτέμνει. ῥιζῶν τε πολλῶν ⟨φημὶ δὲ⟩ τῶν εἰς αὐτὴν ἐμπεπτωκότων
ἀνδρῶν τὴν λύμην ἀπεργάζεται. τοῖς δὲ συνετοῖς εἴ ποτε γένοιτο 5
κατοπτευθῆναι αὐτήν, γέλωτα οὐ τὸν τυχόντα παρασκευάζει· ὡς καὶ
5 τὸ προειρημένον ζῷον διὰ τὴν αὐτοῦ τύφλωσιν ἐμπαιζόμενον ⟨καὶ⟩
διὰ τὴν ἀορασίαν [καὶ] μὴ εὑρίσκον ποῦ τὴν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι,
οὕτως καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις. ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς τοῦ Ἀδὰμ τὸ 6
ὄνομα. τοῦτο δὲ ἀπὸ ἀκοῆς ἀνδρῶν πολλῶν ἀκηκοότες φαμέν· οὐ
γὰρ ἐν συγγράμμασιν ηὕραμεν οὔτε μὴν περιετύχομεν τοιούτοις τισί.
10 πολλῶν οὖν εἰρηκότων ἄξιον καὶ αὐτῆς μνησθῆναι ἐδικαιώσαμεν. 7
διὸ καὶ δικαίως ταύτην παρεικάσαμεν τῷ προειρημένῳ τυφλῷ ζῴῳ
καὶ ἀνδράσιν οὐ τάχιον φαινομένῳ, διὰ τὸ κρύβδην ἐν τῇ γῇ εἶναι
καὶ | κάτωθεν τὴν λύμην ἐργάζεσθαι. περιγέλαστος δέ ἐστι, καὶ 8 D505
ἐσκεπτόμην μηδ' ὅλως εἰς ἀριθμὸν αὐτὴν φέρειν. διὰ δὲ τὸ ὅλως
15 ἦχον αὐτῆς εἶναι ἐν κόσμῳ, οὐδὲν λυπήσει τὸν συνετὸν ἀκροατὴν
περὶ πάντων εἰδέναι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου | ζιζανίων P459
ἐσπαρμένων. εἴτε γάρ ἐστιν ἡ τοιαύτη εἴτε μὴ ἔστι, πολλῶν λεγόν- 9
των ἀκηκοότι ἀσφαλείας χάριν καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν εὔλογόν μοι
πέφηνε καὶ μὴ παραλεῖψαι, κἄν τε καταλέλυται καὶ οὐκέτι ὑπάρχει.
20 οὐ γὰρ ἀσφαλῶς ἐπίσταμαι εἰ ἔτι ἔστιν ἢ μὴ ἔστι. τί δὲ εἰς μακρὸν 10 Ö114
ἀποτείνομαι χρόνον τῷ προοιμίῳ χρώμενος πρὸς διήγησιν; ἄρξομαι
δὲ τὸ γελοῖον διηγεῖσθαι, μᾶλλον δὲ τὸ πένθος· ἅμα γὰρ τὰ δύο ἔχει,
γελοῖον καὶ πένθος, ⟨πένθος μὲν⟩ ὅτι πῶς ὁ διάβολος ἐνεκύησεν ἐν
τῇ τῶν ἀνθρώπων διανοίᾳ χλευάσαι τὸ πλάσμα τὸ ἐκ θεοῦ πεπλασ-
25 μένον, γελοῖον δὲ περὶ τῶν μήτε ὁρώντων μήτε τι συνετὸν διανε-
νοημένων.

2. Πρῶτον γάρ φασι τοὺς τοιούτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ἤτοι 2, 1
φωλεοὺς καὶ σπήλυγγας (οὕτω γὰρ εἴποιμι τὰς τῶν αἱρέσεων συνε-
λεύσεις) ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι ὑποκαίειν τε κάτωθεν, διὰ τὸ
30 εἶναι αἴθμην εἰς θάλψιν τῶν ἔνδον ἐν τῷ οἰκίσκῳ συναγομένων. ἐν 2

M U

1 ἀνοηταίνει M | ἑαυτῇ] ἑαυτῷ U 2 τέμνει U | ⟨φημὶ δὲ⟩ * 5 ⟨καὶ⟩ * 6 ἀορασίαν] ἀκρασίαν U | [καὶ] * | εὑρίσκων M 7 οὕτως *] ὡς M U | τοῦ < M 9 οὔτε μὴν] ἢ U 11 παρεικάσαμεν + ἐν M 12 φαινόμενοι U 16 ζιζανίων] ζηζανιωδῶς U 17 ἤτοι . . . ἤτοι M 18 ἀκηκοότι *] ἀκηκοότες M U 20 εἰ ἔτι Dind.] ἦτε M ἢ ἔτι U 22 δὲ[1] < U | γὰρ τὰ δύο < U 23 ⟨πένθος μὲν⟩ * | ἐνοίκησεν U 25 τι *] τὸ M U 28 σπήλυγγας] σπηλυπᾶς, dazu Verweisungszeichen, aber keine Verbesserung M 29 lies οἰκοδομεῖν? * 30 ἔθμην U | θάλπος M | συναγωμένων U

δὲ τῷ εἰσιέναι ἱματιοφύλακές εἰσί τινες πρὸς ταῖς θύραις δίκην καμψαρίων ὑπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι καὶ ἕκαστος εἰσιών, ἤτοι ἀνὴρ ἤτοι γυνή, ἐκδυόμενος ἔξω εἴσεισι γυμνὸς ὡς ἀπὸ μητρὸς ὅλῳ τῷ σώματι, οἵ τε δοκοῦντες αὐτῶν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι πάντες ὡς ἐκ μητρὸς
5 καθέζονται, οἱ μὲν ἄνω οἱ δὲ κάτω ἀναμὶξ καὶ σποράδην. εἰσὶ δὲ 3 πάντες παρ' αὐτοῖς ἐγκρατεῖς δῆθεν λεγόμενοί τε καὶ κομπάζοντες καὶ παρθένοι, ὡς ἑαυτοὺς ἀπατῶσι· τάς τε ἀναγνώσεις καὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν πάντα γυμνοὶ ὄντες τελοῦσιν. εἰ δὲ δόξειέ τινα, ὡς καὶ τοῦτο 4 λέγουσιν, ἐν παραπτώματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι· φά- D506
10 σκουσι γὰρ αὐτὸν ⟨εἶναι⟩ τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ κρίνουσιν ἐξεοῦσθαι ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου τοῦτον ἐκ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας. ἡγοῦνται γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν εἶναι τὸν παράδεισον καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔαν. τίνι οὖν τῷ λόγῳ 5 ὑποκαίουσι τὸν οἰκίσκον, ἵνα μὴ τὸ κρύος αὐτῶν ἐφάψηται; Ἀδὰμ
15 γὰρ καὶ Εὔα οὐκ ἐν ὑποκαύστῳ οἴκῳ τὴν δίαιταν εἶχον οὔτε ἐν φλογμῷ τινι ὑπεπιέζοντο οὔτε κρύος αὐτοὺς ἐφόρτου. ἦν δὲ αὐτοῖς 6 ἀὴρ καθαρώτατος καὶ ⟨μετὰ⟩ πάσης εὐκρασίας εὐτάκτως ἐκ θεοῦ μεμετρημένος, οὔτε ἀπηνότητι ψυχρίας τετονωμένος οὔτε ἀηδεστάτῃ ἐκπυρώσει καύσωνος ἐπηρτημένος, διαίτῃ δὲ ἀμβροσίᾳ ⟨εὖ⟩ μάλα ἐκ
20 θεοῦ πεποιημένῃ ὁ χῶρος ἐτέτακτο, | θυμηδίας καὶ εὐζωΐας ἐμπε- P460 πλησμένος, καὶ οὔτε ῥίγει ὑπέπιπτον οὔτε καύσωνι, ὡς ἔφην. τούτων δὲ τοιούτων ἐπιδεομένων δήλη παρ' αὐτοῖς ἡ χλεύη γίνεται.

3. Εἶτα δὲ καὶ τὸ ἕτερον σκοπήσωμεν, πῶς ἡ πᾶσα πλάνη διε- 3, 1 λέγχεται, ὅτι οὐ μίαν ὥραν ἐκεῖνοι γυμνοὶ ἦσαν, ἀλλὰ διηνεκῶς
25 »καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο«. τούτοις δὲ οὐ διὰ τὸ μὴ αἰσχύνεσθαι ἡ γύμνωσις, κἄν τε οὕτως αὐτοὶ νομίσωσιν, ἀλλ' ἕνεκεν ἀκορέστου ἡδονῆς, κόραις ὀφθαλμῶν ἐμποιούσης τὴν θέλξιν. ἀφῄρηται γὰρ ἀπ' αὐτῶν 2 Ö116 ἡ αἰδὼς ἡ ἐν πάσαις ἁγίαις γραφαῖς ἐπαινουμένη καὶ ἀληθῶς πεπλήρωται τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ εἰρημένον, τό »ὄψις πόρνης ἐγένετό

2 ff Nacktheit im Gottesdienst vgl. haer. 26, 3, 7; I 282, 17 dazu Weinhold z. Gesch. d. heidn. Ritus Abh. Berl. Akad. 1896 Heckenbach de nuditate sacra 1911 S. 8ff — **25** vgl. Gen. 3, 1 — **29** Jer. 3, 3

M U

1 τὰς θύρας M **4** πάντες < U | ὡς + οἱ M **5** καθέζονται *] καθεζόμενοι MU; viell. besser ⟨γυμνοὶ προ⟩καθέζονται * **8** τινὶ M **10** ⟨εἶναι⟩ * **11** ἐξεῶσθαι U | τοῦτον ἐκ *] τουτέστιν MU **13** τῶν λόγων M **16** ὑποπιέζονντο (!) M **17** ἀὴρ καθαρώτατος < M | ⟨μετὰ⟩ * **18** ἀπενώτητι M **19** ἀμβρωσία MU | ⟨εὖ⟩ * **20** θυμηδείας M **20 f** ἐμπεπλησμένος Corn.] πεποιημένος MU **22** δήλη *] μάλα MU **23** εἶτα δὲ] εἰ τὸ δὴ M | πᾶσα] ἅπασα M **26** ἕνεκα U **27** ἀπῇρται M | ἀπ'] ἐξ M **28** αἰδῶ U

σοι, ἀπηναισχύντησαν πρὸς πάντας». μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην 3
ἔξω ἱματίοις ἀμφιέννυνται καὶ οὐκέτι εἰσὶν ὁ Ἀδάμ. οὔτε γὰρ εὐθὺς
ἐκεῖνος καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ ἱματίων ηὐπόρησαν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν
φύλλα συκῆς ἑαυτοῖς ἔρραψαν, ἔπειτα δὲ χιτῶνες δερμάτινοι αὐτοῖς
5 ἐδόθησαν καὶ οὕτως μετὰ πολὺν χρόνον τῆς αὐτῶν ζωῆς «ἡ παμποί-
κιλος τοῦ θεοῦ» σοφία τὴν εἴδησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῶν ἀμφίων.
καὶ | κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι χλευασθήσονται, λέγοντες ἑαυτοὺς 4 D507
εἶναι τοὺς περὶ Ἀδάμ, καταψευδόμενοι ἑαυτῶν καὶ ἅμα ἀληθεύοντες.
ὅτι μὲν γὰρ οὗτοι Ἀδὰμ οὐχ ὑπάρχουσι, τοῦτο δῆλον ἐκ πολλῶν 5
10 τεκμηρίων, ὡς καὶ ὑπεδείξαμεν· ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ὄφεως ἐμ-
παίζονται, τοῦτο δῆλον διὰ τῆς παραπεποιημένης αὐτῶν σχηματουρ-
γίας καὶ γυμνώσεως καὶ αἰσχύνης καὶ χλεύης.

Οὐκ ἄξιον δὲ ἡμᾶς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τούτων τὴν ἀνατρο- 6
πήν. οὔτε γὰρ τὸ ὅμοιον αὐτῶν ζῷον σκευῶν πολεμικῶν ἢ μεγάλων
15 ὅπλων ἐπιδέεται πρὸς ἀναίρεσιν. διὰ γὰρ μικρᾶς ῥάβδου τὸ τοιοῦτον 7
ἀφανίζεται. πολλάκις δὲ μετὰ τὸ ἀνενεχθῆναι ἐκ τοῦ φωλεοῦ κα-
ταλιμπάνεται μόνον καὶ ἑαυτῷ διαφθείρεται, γελώμενον καὶ ἐμπαι-
ζόμενον καὶ μὴ εὑρίσκον τὴν καταφυγήν, ὡς καὶ οὗτοι ἁλόντες
αἰσχύνονται διὰ τῆς παγγελάστου χλεύης καὶ ἀσέμνου διαγωγῆς καὶ
20 ὑποθέσεως τῆς ληρῳδίας. τὰς δὲ ἑξῆς διασκοπήσοντες πάλιν εὐξώ- 8
μεθα κύριον ἀρήγειν ἡμῖν εἰς τὴν τῶν ἄλλων εὕρεσίν τε καὶ ἀνα-
τροπὴν καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων σωτηρίαν. | P461

Κατὰ Σαμψαίων $\overline{λγ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νγ}$.

1. Σαμψαίων τινῶν ἐν τῇ Περαίᾳ, περὶ ὧν ἤδη ἐν ταῖς ἄλλαις 1, 1
25 αἱρέσεσιν ἐπεμνήσθημεν, τῶν δὴ καὶ Ἐλκεσαίων καλουμένων, αἵρεσις

3f vgl. Gen. 3, 7 u. 21 — **5f** vgl. Ephes. 3, 10 — **24** Erklärung des Namens = Ἡλιακοί S. 316, 17 — **24f** vgl. haer. 19, 1, 10; I 219, 5ff haer. 20, 3, 2 u. 4; I 226, 22ff u. 227, 7f haer. 30, 3, 2; I 336, 2

M U

1 *μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην* sc. des Gottesdienstes **2** ἔξω + ⟨γενόμενοι⟩? * **3** *καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ* < U **4** *ἑαυτοῖς ἔρραψαν* < U **4f** *χιτῶνας δερματίνους*, u. < *αὐτοῖς ἐδόθησαν* U **5** *οὕτως* *] ὡς MU **7** *οὗτοι*] αὐτοὶ U **10** *νοητοῦ*] πνευματικοῦ M **11** *διὰ τῆς παραπεποιημένης*] παρὰ τῆς πεποιημένης U **15** *τὸ τοιοῦτον*] τοῦτο U **16** *πολλάκις*] πολλὰ M | ἐκ < M **17** *γελόμενον* M **18** *εὑρίσκων* M *εὑρισκόμενον* U **18f** *τὴν καταφυγὴν — αἰσχύνονται* < U | *οὗτοι* *] αὐτοὶ MU **20** *διασκοπήσοντες* *] διασκοπήσαντες MU **21** *κύριον ἀρήγειν*] θεὸν συνεργεῖν U **23** Überschrift: *κατὰ Σαμψαίων τριακοστῇ τρίτῃ ἢ καὶ* $\overline{νγ}$ M *κατὰ σαμψαίων* $\overline{λγ}$ *ἢ καὶ* $\overline{νγ}$ U | *Σαμψαίων τινῶν* *] Σαμψαῖοί τινες MU

τις ὑπάρχει ἐν τῇ Περαίᾳ οὕτω καλουμένῃ χώρᾳ πέραν τῆς ἁλυκῆς ἤτοι νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν ⟨τε⟩ τῇ Μωαβίτιδι χώρᾳ περὶ τὸν χειμάρρουν Ἀρνὼν καὶ ἐπέκεινα ἐν τῇ Ἰτουραίᾳ καὶ Ναβατίτιδι, ὡς καὶ ἤδη μοι πολλάκις περὶ τούτων δεδήλωται. οὗτοι γὰρ αὐχοῦσι 2
5 τὸν Ἠλξαῖον αὐτῶν εἶναι | διδάσκαλον, ἔτι δὲ καὶ εἰς δεῦρο τοῦ D 508
γένους αὐτοῦ ὑπαρχούσας δύο γυναῖκας, προσκυνουμένας ὡς θεὰς δῆθεν διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς ἐκ σπέρματος εὐλογημένου. κέχρηνται δὲ 3
τῇ βίβλῳ ταύτῃ καὶ Ὀσσαῖοι καὶ Ἐβιωναῖοι καὶ Ναζωραῖοι, ὡς καὶ ἤδη πολλάκις εἶπον. φύσει δὲ οὗτοι οἱ Σαμψαῖοι ἐξ αὐτῆς ὁρμῶνται.
10 οὔτε Χριστια|νοὶ ὑπάρχοντες οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε Ἕλληνες, ἀλλὰ μέσον Ö 118
ἁπλῶς ὑπάρχοντες οὐδέν εἰσι. φασὶ δὲ καὶ ἄλλο βιβλίον ἔχειν Ἰεξαὶ λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξαΐ. θεὸν δὲ ἕνα λέγουσι καὶ δῆθεν 4
αὐτὸν σέβουσι βαπτισμοῖς τισι χρώμενοι· πρόσκεινται δὲ Ἰουδαίοις οὐκ ἐν ἅπασιν. ἀπέχονται δὲ καὶ ἐμψύχων τινὲς ἐξ αὐτῶν. ὑπερα- 5
15 ποθνήσκουσι δὲ τῶν ἐκ γένους τοῦ Ἠλξαΐ. καὶ ἐν μὲν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἠκηκόειν ὅτι τέθνηκεν ἡ μία γυνὴ ἡ Μαρθοῦς καλουμένη. ἔμεινε δὲ καὶ ἔτι νῦν Μαρθάνα, εἰ μὴ καὶ αὐτὴ τέθνηκεν. εἴ ποτε 6
δὲ ἔξοδον εἶχον αἱ τοιαῦταί ποι βαδίζουσαι, συνεπόμενοι οἱ ὄχλοι αὐτῶν τὸν χοῦν τῶν ποδῶν λαμβάνοντες ἰάσεως ἕνεκεν δῆθεν καὶ
20 τὸν σίελον τῶν πτυσμάτων ὡσαύτως μεγάλως ἐμπαιζόμενοι ἐχρῶντο ἐν φυλακτηρίοις τε καὶ περιάπτοις. πᾶσα γὰρ πλάνη ἔσχε πρῶτον τὴν τύφλωσιν, ἔπειτα τὴν κενοφωνίαν. καὶ οὔτε προφήτας δέχον- 7
ται οἱ τοιοῦτοι οὔτε ἀποστόλους, τὰ πάντα δὲ παρ' αὐτοῖς ἠπάτηται. τετίμηται δὲ αὐτοῖς τὸ ὕδωρ καὶ τοῦτο ὡς θεὸν ἡγοῦνται, σχεδὸν
25 φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου. Χριστὸν δὲ ὀνόματι ὁμολο- 8

4 ff vgl. haer. 19, 1, 4 ff; I 218, 2 ff — **8 f** vgl. haer. 19, 1, 10; I 219, 5 ff haer. 19, 5, 4; I 222, 25 ff haer. 30, 3, 2; I 336, 1 ff — **9 f** vgl. haer. 20, 3, 4; I 227, 6 ff — **11 f** vgl. haer. 19, 1, 4; I 218, 5 f (dort war jedoch nicht behauptet, daß Jexai auch ein Buch geschrieben hätte) — **12 ff** vgl. haer. 19, 3, 6 f; I 220, 23 ff — **15 ff** vgl. haer. 19, 1, 11 ff; I 219, 12 ff — **24** vgl. haer. 19, 3, 7; I 220, 24 ff — **25 f** vgl. haer. 19, 3, 4; I 220, 8 ff haer. 30, 3, 3 ff; I 336, 4 ff

M U

2 *καλουμένης* < M | *⟨τε⟩* * | *τὸν*] *τῶν* M **3** *ναβίτιδι* M *ναβαττίδι* U **4** *τοῦτον* U **6** *προσεκύνουν* U **7** *διὰ τὸ*] *καὶ τὸ* M **8** *καὶ Ἐβιωναῖοι* < M | *Νασαραῖοι* M | *καὶ*[4] < U **11** *Ἰεξαὶ*] *ἰοξαὶ* M *τὸ* U **16** *ἀκηκόειν* U | *ὅτι*] *ὅτε* U | *ἀμαρθοῦς* M **17** *ἔτι* *] *ἢ* M < U | *μαρθάνη* M **18** *βαδίζειν* M | *συνεχόμενοι* M **19** *δῆθεν ἕνεκεν* U **24** *αὐτοῖς* *] < M *καὶ* U

γοῦσι, κτίσμα αὐτὸν ἡγούμενοι καὶ ἀεί ποτε φαινόμενον. καὶ πρῶ-
τον μὲν πεπλάσθαι αὐτὸν ἐν τῷ Ἀδάμ, ἐκδύεσθαι δὲ αὐτὸν τὸ σῶμα
τοῦ Ἀδὰμ καὶ πάλιν ἐνδύεσθαι, ὅτε βούλεται. | καλεῖσθαι δὲ αὐτὸν 9 P462
Χριστὸν καὶ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀδελφὴν αὐτοῦ θηλυκῷ σχήματι
5 ὑπάρχουσαν, ἐνενήκοντα ἓξ μιλίων τὸ ὕψος ἕκαστον αὐτῶν ἔχον,
τόν τε Χριστὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὸ πλάτος εἰκοσιτεσσά-
ρων, καὶ πολλὰ ληρώδη ἕτερα *. | D509

2. Ἤδη δὲ περὶ τούτων πολλάκις ἐν ἄλλαις αἱρέσεσι διηγούμενος 2, 1
τὰς ἀνατροπὰς πεποίημαι· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἡγησάμην περὶ πολλοῦ
10 ποιήσασθαι τὴν αὐτῶν κατάλυσιν τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἤδη ἡμῶν
ἐργασαμένων εἰς αὐτὸν τὸν Ἠλξαῖον εἴτ' οὖν Ἠλξαΐ καὶ τοὺς ἀπ'
αὐτοῦ ἐν ταῖς ἄλλαις προδεδηλωμέναις αἱρέσεσι· πᾶσι γὰρ φωρατὸς
ὁ τοιοῦτος καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ αἵρεσις ὅτι πεπλάνηται. ὡς οὖν σαύ- 2
ραν ἡλιακὴν πεπαικότες ῥάβδῳ ἐλπίδος Χριστοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ
15 ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν. ἄξιον γάρ ἐστιν ᾧ ὀνόματι ἑαυτοὺς καὶ οὗτοι
ὠνόμασαν, τῷ αὐτῷ κεχρῆσθαι αἰνίγματι εἰς φράσιν τῆς αὐτῶν
παραπεποιημένης ἐπωνυμίας. Σαμψαῖοι γὰρ ἑρμηνεύονται Ἡλιακοί·
διὸ καὶ τοῦ ζῴου ἐπεμνήσθημεν. ταύτην γὰρ σαύραν οὕτω κικλή- 3
σκουσιν ἡλιακὴν οἱ ἄνθρωποι. χείρων δὲ ἡ αἵρεσις αὕτη τῆς σαύρας,
20 μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον τῆς ὠφελείας αὐτῆς ἔχουσα. ἐκείνη γὰρ ἀμβλυω-
πήσασα χρόνῳ ἀναβλέπει διὰ ἡλιακῆς στροφάλιγγος· ἐν φωλεῷ ⟨γὰρ⟩ Ö120
πρὸς ἀνατολὴν προσέχοντι ἑαυτὴν προσθλίψασα καὶ νηστεύσασα πρὸς
ἀνατολήν ⟨τε⟩ κατανοοῦσα ἀποτίθεται τὴν ἀμβλυωπίαν· αὕτη δέ
φημι ἡ αἵρεσις ἐν ἅπασιν ⟨τὴν⟩ ἀφροσύνην κέκτηται τοῦ ζῴου, οὐ
25 μὴν κἂν τὸ ὀλίγον τοῦ ἐπαίνου. οὕτως οὖν καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις, σαύρα 4
ἡμῖν λεχθεῖσα ἡλιακή, [καὶ] καταπατηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀληθείας † αὐτοῦ

3 ff vgl. haer. 19, 4, 1f: I 221, 6ff haer. 30, 17, 5: I 356, 15ff — **18 ff** vgl. Physiologus c. 2: S. 231, 2ff Lauchert (σαύρα ἡλιακή) ὅταν γηράσῃ, ἐμποδίζεται τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πηροῦται . . . τί οὖν ποιεῖ τῇ ἑαυτῆς καλῇ φύσει; ζητεῖ τοῖχον βλέποντα πρὸς ἀνατολὴν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν ῥαγάδα τοῦ τοίχου· καὶ ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου ἀνοίγονται αὐτῆς οἱ ὀφθαλμοὶ ἀτενιζούσης πρὸς αὐτὸν καὶ ὑγιὴς γίνεται

M U

6 τόν τε Χριστὸν Öh.] ὅ τε Χριστὸς MU **6f** εἰκοσιτεσσάρων] κθ M **7** * ⟨φλυαροῦσιν⟩ * **8** τούτων *] τούτου MU **10** τὴν αὐτῶν κατάλυσιν τῆς ἀνατροπῆς] τὴν περὶ τούτων ζήτησιν τῆς ἀνατροπῆς U **11** ἐργασαμένων *] εἰργασμένων M εἰργασαμένων U | τὸν Ἠλξαῖον εἴτουν Ἠλξαΐ] ἢ ἄξιον ἤτουν ἠλξάει M **14** πεπωκότες U **20** ἀκέραιον M | ἑαυτῆς U **21** ⟨γὰρ⟩ * **23** ⟨τε⟩ * | ἀποτίθεται τὴν ἀμβλυωπίαν < M | ἀμβλυοπίαν U **24** ⟨τὴν⟩ * | κέκτηνται M **25** κἂν] καὶ M | οὕτως *] ὡς MU **26** [καὶ] * | † αὐτοῦ] etwa ⟨ἐν τῇ ἀφροσύνῃ⟩ αὐτῆς *

μενέτω, μηδὲν κατισχύουσα κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὡς εἴπαμεν, ἐξορμήσωμεν. | D 510

Κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ, τῆς δὲ ἀκολουθίας νδ.

1, 1 1. *Ἀνέστη πάλιν Θεόδοτός τις, ἀπόσπασμα ὑπάρχων ἐκ τῆς* 5 *προειρημένης ἀλόγου αἱρέσεως, τῆς ἀρνουμένης τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ⟨κηρυχθέντα⟩ ἐν ἀρχῇ ὄντα θεὸν* | P 463 *Λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν.* 2 *ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι ταῖς προειρημέναις συγγενόμενός τε καὶ συνυπάρξας καὶ κατὰ τὸν χρόνον αὐτὰς διαδεξάμενος, ἐξ οὗπερ οἱ Θεοδοτιανοὶ καλούμενοι. καὶ εἰ μὲν* 10 *ὑπάρχει ἔτι ἡ αἵρεσις ἀγνοοῦμεν. τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ συγγραμμάτων ἐλθόντα ἐροῦμεν.*

3 *Οὗτος ὁ Θεόδοτος ἀπὸ Βυζαντίου μὲν ὡρμᾶτο, τῆς νυνὶ Κωνσταντινουπόλεως καλουμένης, σκυτεὺς τὴν τέχνην, πολυμαθὴς δὲ τῷ λόγῳ.* 4 *οὗτος ἅμα τισὶ πλείοσιν ἐν καιρῷ διωγμοῦ ἐνστάντος (οὐκ* 15 *οἶδα εἰπεῖν ἐν ποίῳ διωγμῷ) ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἄρχοντος συλλη-*

4 ff zur Darstellung des Epiph. vgl. insbes. Hippolyt refut. VII 9 u. 35 X 23; S. 190, 12 ff 222, 1 f 282, 1 ff Wendland c. Noët. c. 1; S. 45, 17 Lagarde sog. kleines Labyrinth bei Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 2 ff Schwartz Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 50; S. 26, 21 ff Marx — **8 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 35, 1; S. 222, 4 f Wendland *ἐκ τῆς τῶν Γνωστικῶν καὶ Κηρίνθου καὶ Ἐβίωνος σχολῆς ἀποσπάσας* — **12 ff** zu *ἀπὸ Βυζαντίου* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 1; S. 222, 1 Wendland u. X 23, 1; S. 282, 1 *Βυζάντιος* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 — zu *σκυτεὺς* Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 3 Schwartz *Θεόδοτον τὸν σκυτέα τὸν ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθέου ἀποστασίας* — **14 ff** vgl. Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *Theodotus haereticus Byzantius, qui posteaquam Christi pro nomine adprehensus negavit, in Christum blasphemare non destitit* Filastrius haer. 50, 1 f; S. 26, 21 ff Marx *denegator Christi dei nostri in persecutione extitit salvatoris, qui coepit dicere docens ita: communis, inquit, homo erat ut omnes homines Christus. hoc autem dicebat, ut denegationis obprobrium ab hominibus non amplius pateretur, cogitans quod si qui ei diceret: quare negasti Christum deum ac dominum? diceret quod hominem negavi non deum* (das Geschichtchen ist wohl herausgesponnen aus der nach S. 319, 6 ff von Theodotus angeführten Belegstelle)

M U

1 *περὶ θεοῦ ἀληθείας* U **2** *εἴπομεν* U **3** Überschrift *κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ ἡ καὶ νδ* M in U Raum gelassen, aber vom Rubricator übersehen **6** *⟨κηρυχθέντα⟩* * **10** *ἔτι* hinter *ἡ αἵρεσις* U **14** *οὕτως* M | *πλείωσιν* M **15** *οἶδ'* M | *τοῦ* < M

φθεὶς [μετὰ πλειόνων] καὶ ἐξετασθεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ Χριστοῦ. οἱ μὲν ἄλλοι πάντες θεοῦ δοῦλοι τὸ νῖκος ἀπενεγκάμενοι βραβείων ἔτυχον ἐπουρανίων ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσαντες. (5) οὗτος δὲ Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραπεσὼν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας ἐν παρεκβάσει 5 γεγένηται. καὶ ἀπὸ αἰσχύνης πολλῆς ὑπὸ πολλῶν ὀνειδιζόμενος ἀπέδρασε τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ ἀναβὰς εἰς Ῥώμην ἐκεῖσε διέτριβεν. (6) ἐπιγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ, πάλιν ἐκεῖ τῷ αὐτῷ ὀνείδει ὑπέπεσε διὰ τὸ ἐγκαλεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτὸν εἰδότων ἕνεκεν τῆς πολυμαθίας, ὅτι ἀνὴρ πολυμαθὴς ὢν ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας. (7) εἰς 10 ἑαυτοῦ δὲ δῆθεν κακὴν ἀπολογίαν ἐπινενόηκε τουτὶ τὸ καινὸν δόγμα, φήσας ὅτι »θεὸν ἐγὼ οὐκ ἠρνησάμην, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἠρνησάμην«. εἶτα ἐρωτώμενος »ποῖον ἄνθρωπον« ἀπεκρίνατο λέγων »Χριστὸν ἠρνησάμην ἄνθρωπον«.

(8) Ἐντεῦθεν οὕτως ἑαυτῷ | ἐδογμά|τισε δόγμα καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ [D 511, Ö 122] 15 συσταθέντες Θεοδοτιανοί, ψιλὸν ἄνθρωπον φάσκοντες εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννῆσθαι. (9) εἶτα εἰς κακὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν ὅσαπερ χρήσιμα εὗρεν (οὐχ ἁγνῶς οἰόμενος, ἀλλὰ προφάσει τῆς αὐτοῦ παρεκτροπῆς ταῦτα ἑαυτῷ ἐπισωρεύων) συνήγαγεν, »ὅτι, φησίν, ὁ Χριστὸς ἔφη· νῦν δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς 20 τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα«. ὁρᾷς, φησίν, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν.

(2, 1) 2. ἀλλ' οὐκ ἔγνω ὁ τάλας ὅτι ἐν ταὐτῷ ὁ κύριος λέγει »τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου«. πατέρα δὲ ἑαυτοῦ λέγει [P 464]

15f zu *ψιλὸν ἄνθρωπον* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 5f Wendland *τὸν μὲν Ἰησοῦν εἶναι ἄνθρωπον* X 23; S. 282, 4 *εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν κοινὸν ἄνθρωπον πᾶσιν* Eusebius h. e. V 28, 6; S. 502, 5 *πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *Christum hominem tantummodo* — zu *ἐκ σπέρματος ἀνδρός*: anders Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 6 Wendland *ἐκ παρθένου γεγενημένον* X 23, 1; S. 282, 5f *ὅτι κατὰ βουλὴν θεοῦ γεγένηται ἐκ παρθένου, ἐπισκιάσαντος τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἐν παρθένῳ σαρκωθέντα* u. Epiph. selbst unten c. 3, 5; S. 320, 12f — **16ff** vgl. Filastrius haer. 50, 3; S. 26, 27ff Marx (schöpft aus Epiph.) *isti utuntur capitulis scripturarum quae de Christo veluti de homine edocent; quae autem ut de deo dicunt, ea vero non accipiunt, legentes et nullo modo intelligentes* — **19** Joh. 8, 40 — **21f** Joh. 8, 40

M U

1 [*μετὰ* (*ἀπὸ* M) *πλειόνων*] * | *ὑπὲρ*] *περὶ*? * **6** *τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα* M **7** *ἐπιγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν*] *ὑπό τινος δὲ ἐπιγνωσθεὶς τῶν* U | *καὶ πάλιν καὶ ἐκεῖ* U **7f** *ὑποπίπτει* U **8** *ἐκκαλεῖσθαι* U **9** *ὢν* *] *πῶς* M U **9f** *εἰς ἑαυτὸν* M **10** *δὲ*] *τε*? * **16** *γεγενῆσθαι* U | *αὐτοῦ* M **18** *ἑαυτοῦ* U **21** *κύριος*] *Χριστὸς* U **22** *πατέρα*] *παρὰ* M | *ἑαυτοῦ*] *σαυτοῦ* M

τὸν θεόν· οὐ γὰρ ἄνθρωπον. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπου ἀκήκοεν, οὐκ 2
ἐκαυχᾶτο τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἀληθείας, λέγων παρὰ ἀνθρώπων τὴν
ἀλήθειαν ἀκηκοέναι· ἀλλ' ἵνα σημάνῃ θεὸν αὐτὸν ὄντα ἐκ πατρὸς
ἄνωθεν γεγεννημένον, ἄνθρωπον δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενον καὶ ἐν σαρκὶ
5 ἀποκτανθέντα, ἐν θεότητι δὲ ἀεὶ ζῶντα.

Εἶτά φησι μηδὲ ἁμαρτίαν πεποιηκέναι ἀρνησάμενον τὸν Χριστόν. 3
»αὐτοῦ, φησί, τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· πᾶσα βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς
ἀνθρώποις«, καὶ »ὁ λέγων λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται
αὐτῷ· τῷ δὲ βλασφημοῦντι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀφεθήσεται αὐ-
10 τῷ«. *καὶ ἀγνοεῖ ὁ ἐλεεινὸς ἄνθρωπος ὅτι βουλόμενος ὁ κύριος* 4
προασφαλίσασθαι τὴν σωτηρίαν τῶν ποτὲ αὐτὸν βλασφημησάντων
καὶ ἐπανακαμπτόντων εἰς μετάνοιαν, ἵνα μὴ ὁρίσῃ αὐτοῖς καταδίκην,
τὸν λόγον προθεσπίζει, δι' ὑπερβολὴν πρᾳότητος καὶ φιλανθρωπίας
καὶ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτὸν μέλλοντάς τινας ἐπανίστασθαι καὶ βλασφη- 5
15 *μεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἐν τάξει δούλου αὐτὸ ὁρίζεσθαι καὶ κτιστὸν*
καὶ ἀλλότριον τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. διὸ ἐπασφαλιζόμενός φησιν »ὁ 6
δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ | ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε D 512
ἐνταῦθα οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι«, οὐκ ἐπαινῶν τοὺς βλασφη-
μοῦντας αὐτόν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν καὶ τὴν αὐτοῦ φιλαν-
20 *θρωπίαν δεικνύς, προασφαλιζομένην τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπὸ βλασφη-*
μίας αὐτοῦ μετανοούντων. αὐτὸς γὰρ πάλιν φησίν »ὁ ἀρνησάμενός 7
με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ἀρνηθήσεται ἐνώπιον τοῦ πατρός μου«,
καὶ πάλιν »ἀρνήσομαι αὐτόν«, καὶ πάλιν »ὁ ὁμολογῶν ἐν ἐμοί, ὁμο-
λογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου«.

25 3. *Καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς Θεόδοτός φησι·* »καὶ ὁ νόμος περὶ αὐτοῦ 3, 1
ἔφη· προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἐγερεῖ ὑμῖν κύριος ὡς ἐμέ· αὐτοῦ
ἀκούσατε. Μωυσῆς δὲ ἄνθρωπος ἦν· ὁ οὖν ἐκ θεοῦ ἐγειρόμενος Χριστὸς

7ff Matth. 12, 31f — **16ff** Matth. 12, 32 — **21** Luk. 12, 9 — **23** Matth. 10, 33 — Matth. 10, 32 — **25** Deut. 18, 15 — **27** zu *Χριστὸς* vgl. Hippolyt refut. VII 35, 2; S. 222, 8ff Wendland *ὕστερον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ κεχωρηκέναι τὸν Χριστὸν ἄνωθεν κατεληλυθότα ἐν εἴδει περιστερᾶς, ὅθεν οὐ πρότερον τὰς δυνάμεις ἐν αὐτῷ ἐνηργηκέναι ἢ ὅτε κατελθὸν ἀνεδείχθη ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα, ὃ εἶναι τὸν Χριστὸν προσαγορεύει. θεὸν δὲ οὐδέποτε τοῦτον γεγονέναι αὐτὸν θέλουσιν ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ πνεύματος* X 23, 2; S. 282, 6ff

M U

1 *τὸν* < U **4** *ἄνθρωπον—γενόμενον* < M | *ἐν σαρκὶ* < U **5** *ἐν* < U **11** *ἀσφαλίσασθαι* U | vor *τῶν* + *τὴν* M **13** *δι'*] *δὲ* M **17f** *οὔτε . . . οὔτε*] *οὔδε*(!) . . . *οὔδε* M **20** *δείκνυσι* U | *τῶν* < U **21** *αὐτοῦ*] *αὐτοὺς* U **26** *ὑμῖν* < U **27** *ἀκούσετε* U | *ἦν ἄνθρωπος* U | *οὖν* *] *δὲ* MU | *ἐκ*] *ὑπὸ*? Jül.

οὗτος, φησίν, ἦν, ἀλλὰ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ἦν, | ὡς καὶ ὁ Μωυ- Ö124
σῆς ἄνθρωπος ἦν«. καὶ οὐκ οἶδεν ἐν ἑαυτῷ ὁ ἐν παραπτώματι 2
γεγονὼς Θεόδοτος πῶς πάλιν ἑκάστη λέξις ἔχει τὴν ἑαυτῆς ἀσφά-
λειαν· ὅτι μὲν γὰρ ἐξ ἀδελφῶν αὐτὸν ἤγειρεν ὁ κύριος, διὰ τὸ ἐκ 3
5 Μαρίας αὐτὸν γεγεννῆσθαι, ὡς λέγει »ἰδοὺ ἡ παρ|θένος ἐν γαστρὶ P465
ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν«· καὶ παρθένος μένουσα »ἐν γαστρὶ ἕξει« (οὐκ
ἐκ σπέρματος ἀνδρός), »καὶ τέξεται υἱόν« (δῆλον ἐν σαρκὶ τὸ γέννημα
⟨τὸ⟩ ἀπὸ παρθένου γεννώμενον), ἀλλά »καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, ὅ ἑρμηνεύεται θεὸς μεθ᾽ ἡμῶν«. ἔστιν γὰρ θεὸς καὶ 4
10 ἄνθρωπος· θεὸς μὲν ἀπὸ πατρὸς γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως,
ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας διὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν.

Εἶτά φησι »καὶ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον ἔφη τῇ Μαρίᾳ· πνεῦμα κυρίου 5
ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ οὐκ εἶπε· πνεῦμα κυρίου γενήσεται ἐν σοί«.
διὸ ἐκ πανταχόθεν φιλονεικῶν ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος ἐκπίπτει τῆς 6
15 ἀληθείας. ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ γραφὴ πανταχόθεν τὴν ἡμετέραν
ζωήν, ἵνα τὴν τριάδα δείξῃ πάντῃ τε καὶ ἐν | παντὶ εἴδει συνοῦσαν D513
ἑαυτῇ καὶ συνεργοῦσαν, ἵνα μή τινες εἴπωσιν ὡς καὶ πολλοὶ προ-
φασίζονται ἑαυτοῖς κακά, ἀλλοτριοῦντες τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ Χρι-
στοῦ καὶ ⟨τοῦ⟩ πατρός, τούτου ἕνεκεν ὁ ἄγγελος λέγει τῇ Μαριάμ 7
20 »πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ ἐπισκιάσει σοι δύναμις ὑψί-
στου«, εἶτα μετέπειτα »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς
θεοῦ«. καὶ οὐκ εἶπε μόνον »τὸ γεννώμενον«, ἀλλά »διὸ καὶ τὸ γεν- 8
νώμενον«, ἵνα δείξῃ ⟨τὸν⟩ ἄνωθεν θεὸν Λόγον καὶ ἐν μήτρᾳ γενό-
μενον καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν [καὶ]
25 κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εὐδοκίαν· καὶ δι᾽ ἣν ᾠκονόμησεν ἑαυτοῦ ἐνανθρώ-

5 Jes. 7, 14 — **12 ff** vgl. Hippolyt refut. X 23, 1; S. 282, 4 ff Wendland ἐν δὲ τούτῳ διαφέρειν ὅτι κατὰ βουλὴν θεοῦ γεγένηται ἐκ παρθένου ἐπισκιάσαντος τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἐν τῇ παρθένῳ σαρκωθέντα — **12** Luk. 1, 35 — **20** Luk. 1, 35

M U

1 *φησὶν* vor *Χριστὸς* U | *ἦν*] *οὐκ ἦν θεός* U (*Χριστὸς* ist aber Prädikat) **2** *ἐν ἑαυτῷ*] *ἑαυτὸν* M **4** *αὐτὸν*] *αὐτῶν* M | *ὁ* < U **7** *καὶ* < M | *δῆλον* + *ὁ* M; lies *ὅτι*? * | *σαρκὶ* + ⟨*συνελήφθη*⟩? * **8** ⟨*τὸ*⟩ * **9** *καὶ* < U **10** *θεὸς μὲν* < U | *πατρὸς* + *μὲν* U | *γεννηθεὶς* U **11** vor *ἄνθρωπος* + *ὡς* M **17** *τινες* + ⟨*κτιστὸν τὸ πνεῦμα*⟩? * **18** vor *κακὰ* + *εἰς* M **18 f** *Χριστοῦ*] *υἱοῦ*? * **19** ⟨*τοῦ*⟩ * | *πατρός*] *σωτῆρος* M | *μαρία* M **20** *κυρίου*] *ἁγίου* U **20 f** *δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι* U **21** *εἶτα μετέπειτα* < U | *γεννώμενον* + *ἐκ σοῦ* U **23** ⟨*τὸν*⟩ * **24** *καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον*] *κατὰ* U **24—S. 321, 1** [*καὶ*] *κατὰ τὴν — ἐνανθρώπησιν* < M **24** [*καὶ*] *

πησιν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν προστίθησι »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. εἰ γὰρ εἶπε »πνεῦμα ἅγιον εἰσελεύσεται εἰς 9 σέ«, οὐκέτι υἱὸν θεοῦ ἦν ἡγεῖσθαι ἐν σαρκὶ παραγεγονότα, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον ἐν σαρκὶ παραγεγονέναι. ὅτι δὲ ἄνωθέν ἐστιν ἐλθὼν 10
5 ὁ Λόγος, ὁ Ἰωάννης σαφηνίσας τὴν τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελικὴν φωνὴν λέγει »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. εἶτα μετὰ ταῦτα »καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο«· καὶ οὐκ εἶπε »τὸ 11 πνεῦμα σὰρξ ἐγένετο«, οὐδὲ εἶπε »Χριστὸς ἄνθρωπος ἐγεννήθη«.
10 πάντη γὰρ ἀσφαλιζομένη ἡ θεία γραφὴ θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν 12 ἐπίσταται· θεὸν ἀπὸ θεοῦ ἄνωθεν ἥκοντα, ἄνθρωπον δὲ ἀπὸ Μαρίας ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένον. τῶν δύο | τούτων ἀληθινῶν P466 ὁ ἐκτὸς βαίνων οὐχ ὑπάρχει τῆς ἀληθείας.

4. Προφασίζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος λέγων »ὅτι καὶ ὁ Ἱε- 4, 1
15 ρεμίας περὶ αὐτοῦ ἔφη ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν;« καὶ | οὐκ οἶδεν ⟨ὁ⟩ ἑαυτὸν τῆς ἀληθείας ἀποξενώσας ὅτι, ὡς ἔφην, 2 Ö126 ἑκάστη λέξις ἔχει τὴν ἑαυτῆς δύναμιν τῆς ἑρμηνείας. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὢν πάντως ὑπὸ πολλῶν γινώσκεται τῶν αὐτὸν γινωσκόντων· φημὶ δὲ πατρὸς καὶ μητρός, ἀδελφῶν τε καὶ | συγγενῶν, συσκήνων D514
20 τε καὶ γειτόνων, πολιτῶν τε καὶ οἰκετῶν. ἐνταῦθα δὲ ἡ γραφὴ τὸ 3 θαυμαστὸν διηγουμένη τῆς ὅλης αὐτοῦ πραγματείας ἄνθρωπον μὲν ἔφη διὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, τῷ δέ »τίς γνώσεται αὐτόν« ἐσήμανε περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος τῆς ἀκαταλήπτου. ἐπειδὴ γάρ 4 »οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ
25 μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν ἀποκαλύψῃ«, οὐδεὶς οὖν γνώσεται αὐτόν, ἐὰν μὴ ⟨αὐτὸς⟩ αὐτῷ ἀποκαλύψῃ. ἀποκαλύπτει δὲ διὰ ἁγίου πνεύματος 5 τοῖς αὐτοῦ δούλοις τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς θεότητα καὶ δόξαν καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν αἰώνιον τὴν μέλλουσαν καὶ τὰ αὐτοῦ μυστήρια καὶ διδασκαλίαν καὶ τὴν αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἔνσαρκον ἀληθῆ
30 παρουσίαν, ὅτι θεὸς ἄνωθεν καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ Μαρίας.

6 Joh. 1, 1. 3 — **8** Joh. 1, 14 — **14f** vgl. Ancoratus c. 32, 3ff; I 41, 10ff — **14** Jer. 17, 9 — **24** Matth. 11, 27

M U

2f ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ M **4** ὅτι] ἔτι M **4f** ὁ λόγος ἐλθὼν M **5** ὁ² < U **12** τῶν + δὲ M **14** ὁ² < M **15** ἐστιν < M | αὐτόν] αὐτοῦ U **16** ⟨ὁ⟩ * **17** τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως τὴν ἑρμηνείαν U **17f** ἄνθρωπος + ⟨ψιλὸς⟩? * **22** τῷ] τὸ U | δέ« τίς *] τίς δὲ MU **25** ᾧ] ὃ U **26** ⟨αὐτὸς⟩ * | δι' M

5. *Εἶτα ὁ αὐτός φησι πάλιν Θεόδοτος ὅτι* »καὶ Ἡσαΐας περὶ 5, 1
αὐτοῦ ἔφη, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν. οὕτως εἰπών· ὅτι ἄνθρωπος εἰδὼς φέρειν
μαλακίαν· καὶ εἴδομεν αὐτὸν ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει καὶ ἠτιμάσθη καὶ
οὐκ ἐλογίσθη«. *ἀλλὰ οὐκ οἶδε πῶς πάλιν ἐλέγχεται ὁ κτηνώδης.* 2
5 *ἐν αὐταῖς γὰρ ταῖς λέξεσιν Ἠσαΐας οὕτως εἶπεν »ὡς πρόβατον ἐπὶ
σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος·
οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις
αὐτοῦ ἤρθη«. εἶτά φησιν »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ὅτι* 3
*αἴρεται ἀπὸ ἀνθρώπων ἡ ζωὴ αὐτοῦ«, καὶ οὐκ εἶπεν »αἴρεται ἡ ζωὴ
10 ⟨ἀπ'⟩ αὐτοῦ«, ἀλλά »ἀπὸ ἀνθρώπων«. ἀεὶ γὰρ ὁ Λόγος ζῶν ἐστιν* 4
*ὑπάρχων τε καὶ τὸ ζῆν ἀφ' ἑαυτοῦ ἔχων καὶ ζωὴν τοῖς αὐτὸν ἠγα-
πηκόσι διδούς· ἐξ ἀνθρώπων μὲν ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἤρθη, * ἀφ' ἑαυτοῦ
ζωὴ ὤν. »ζῶν γὰρ ὁ Λόγος« καὶ πᾶσι ζωὴν παρέχων τοῖς ἐπ' αὐτὸν
ἐλπίσασιν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ τό »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;«* 5
15 **. εἰ ἦν ἄνθρωπος ψιλὸς ἀπὸ Μαρίας | γεγεννημένος, εὐδιήγητος ἄρα* P 467
ἦν ἡ | αὐτοῦ γέννησις. ἐπειδὴ δέ ἐστι πρὸ τοῦ Δαυὶδ ⟨καὶ⟩ πρὸ τοῦ D 515
Ἀβραάμ, — »Ἀβραὰμ γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, φησίν, ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν 6
*ἡμέραν μου, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη«· εἶτα αὐτῶν θαυμαζόντων καὶ λε-
γόντων »πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ τὸν Ἀβραὰμ ἑώρακας;«,
20 ἐλέγχων Θεόδοτον καὶ τοὺς ἀπίστους καὶ ἐπαρνησιθέους Ἰουδαίους
ἔφη »ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι«· ἦν γὰρ πρὸ* 7
*Ἀβραὰμ ἀληθῶς καὶ πρὸ Νῶε καὶ πρὸ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τοῦ κόσμου
καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου καὶ πρὸ πάντων
τῶν κτισμάτων, ἄχρονος ὤν, — διὸ καὶ ἄφραστος καταγγέλλεται* 8
25 *ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ | Ἠσαΐου ὅτι »τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς* Ö 128
διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ«.

Ἀλλά φησιν, »εἶπαν οἱ ἀπόστολοι ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς 9
σημείοις καὶ τέρασι, καὶ οὐκ εἶπαν· θεὸν ἀποδεδειγμένον«. *ἐλέγχῃ δὲ* 10
πάλιν, Θεόδοτε, ὅτι πάλιν οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν ταῖς αὐταῖς Πρά-

2 Jes. 53, 3 — **5** Jes. 53, 7. 8a — **8** Jes. 53, 8b — **13** Hebr. 4, 12 — **17** Joh. 8, 56 (eingemischt Matth. 13, 17) — **19** Joh. 8, 57 — **21** Joh. 8, 58 — **25** Jes. 53, 8b — **27** Act. 2, 22

M U

1 *πάλιν φησὶ* U | *φασὶ* M **2** *φησὶν* M | *ὅτι* < U **4** *ἀλλ'* U **5** *αὐταῖς*] *ταύταις* M | *Ἡσαΐου* M **9** *ἀπὸ* + *τῆς γῆς τῶν* U **9f** *καὶ οὐκ— αὐτοῦ* < M **10** ⟨*ἀπ'*⟩ * | *ἐστιν* < U **11** *τε* < U | *ἀφ'*] *ἐφ'* U **12** * ⟨*ζῇ δὲ ὡς θεός*⟩ * **13** *γὰρ ὁ* < M **15** * etwa ⟨*ἀδύνατον πληροῦσθαι εἰς ἄν- θρωπον*⟩ * **16** ⟨*καὶ*⟩ * **17** *φησὶν* hinter *μου* (Z. 18) M **23f** *καὶ πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων*] *πρὸ παντὸς καὶ τῶν κτισμάτων* M U **24** *ἄχρονος ὢν διὸ καὶ*] *διὸ ἄχρονος ὢν καὶ* U | *ἀφράστως* M **27** *εἶπον* U **29** *οἱ αὐτοῦ* U | *αὐταῖς ταῖς* U

ξεσιν ἔφησαν, ὡς ὁ μακάριος Στέφανός φησιν »ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ«.

6. *Πάλιν δὲ προφασίζεται λέγων ὅτι* »ἔφη περὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος ὅτι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς«, καὶ οὐκ οἶδε πῶς πάλιν καθ' ἑαυτοῦ ἐπεγείρει. ὁ γὰρ εἰπὼν »μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ⟨ἄνθρωπος⟩ Χριστὸς Ἰησοῦς« αὐτὸς ἐσαφήνισε λέγων »προορισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«, καὶ πάλιν »γενόμενος ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον«. τούτων δὲ ποιούμενος τῶν λέξεων τὴν ἀσφάλειάν φησιν »εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἡμῖν δὲ εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα ⟨καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν⟩«. | εἰ δὲ »δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν«, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἄνθρωπος εἴη ὁ μονογενής, ἀπὸ Μαρίας ⟨ὢν⟩ καὶ δεῦρο, οὐδὲ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. ἐπεὶ πῶς τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἠδύνατο εἶναι, τὰ πρὸ αὐτοῦ γενόμενα κατὰ τὸν σοῦ λόγον, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος; ἢ πῶς εἴη εἰς αὐτὸν τὰ πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐπιγνωσθέντα καὶ γενόμενα; καὶ ἐκ πανταχόθεν ἐξέπεσεν ἡ τούτου ληρῳδία. |

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ διαλόγῳ ἅμα τήν τε περὶ αὐτοῦ γνῶσιν εἰπόντες καὶ τὴν ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην λέξιν, ὑπερβησόμεθα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἀκολουθίας, ὥσπερ τι μέρος ἑρπετοῦ ἔτι σκαρίζοντος τῇ τῆς ἀληθείας ἐλπίδι καὶ πίστει πεπαικότες καὶ ἀνελόντες, τάς ⟨τε⟩ ἑξῆς διασκοπήσωμεν καὶ περιβλέπεσθαι τὰς θηριωδεστάτας αἱρέσεις σπεύσωμεν.

(Margin: 6, 1 — 2 — 3 — 4 D516 — P468 — 5)

1 Act. 7, 56 — **4** I Tim. 2, 5 — **8** Röm. 1, 4 — **10** Gal. 4, 4 — **11** I Kor. 8, 5f

M U

2 ἑστῶτα < M | ἐν δεξιᾷ U **5** μεσίτην M | ἄνθρωπος < U **7** ⟨ἄνθρωπος⟩ * **9** Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν U **10** ἐκ γυναικός, γενόμενος < U **13** ⟨καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν⟩ * **13f** εἰ δὲ δι' οὗ τὰ πάντα] καὶ δι' ὃν τὰ πάντα M **15** ⟨ὢν⟩ * | οὔτε U **16** τὰ πάντα δι' αὐτοῦ] δι' αὐτοῦ τὰ πάντα U τὰ² < U **17** εἰς αὐτὸν *] δι' αὐτοῦ MU **18** τὰ² < U **20** περὶ αὐτοῦ + ⟨εἰς ἡμεῖς ἐλθοῦσαν⟩? * **22** σκαλίζοντος M | σκαρίζοντος + ⟨καταλιπόντες⟩? * **23** πεπαικότες] πεποιηκότες M | τὰς < M | ⟨τε⟩ * **24** περιβλέπτεσθαι M **25** Unterschrift κατὰ Θεοδοτιανῶν λδ ἢ καὶ νδ M

Κατὰ Μελχισεδεκιανῶν $\overline{λε}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νε}$.

1. *Μελχισεδεκιανοὺς πάλιν ἕτεροι ἑαυτοὺς καλοῦσιν, ἀποσπασθέν-* 1, 1
τες τάχα ἀπὸ τῶν Θεοδοτιανῶν καλουμένων. *οὗτοι τὸν Μελχισεδὲκ* 2
τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς λεγόμενον δοξάζουσι, μεγάλην τινὰ δύναμιν ἡγού-
5 *μενοι. εἶναι δὲ αὐτὸν ἄνω ἐν ἀκατονομάστοις τόποις καὶ ⟨ἀληθ⟩ῶς εἶναι* | Ö 130
τοῦτον οὐ μόνον δύναμίν τινα, ἀλλὰ καὶ μειζότερον τοῦ Χριστοῦ τῇ
ἑαυτῶν πλάνῃ φάσκουσι. *Χριστὸν δὲ ἡγοῦνται ἁπλῶς ἐληλυθότα* 3
καὶ καταξιωθέντα τῆς ἐκείνου τάξεως, δῆθεν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ
εἰρημένου »σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ«·
10 *ὡς εἶναι αὐτόν, φησίν, ὑποδεεστέρον τοῦ Μελχισεδέκ. εἰ μὴ γὰρ ἦν*
ἐν δευτέρᾳ τινὶ εἰσαγωγῇ κείμενος, οὐκ ἂν τῆς ἐκείνου τάξεως ἐπε-
δέετο. *περὶ αὐτοῦ δὲ* | *τοῦ Μελχισεδὲκ φασιν ὅτι »ἀμήτωρ, ἀπάτωρ,* 4 D 517
ἀγενεαλόγητος« ⟨ἐγένετο⟩, ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους τοῦ ἁγίου Παύλου
ἐπιστολῆς παριστᾶν βουλόμενοι. *πλάττουσι δὲ ἑαυτοῖς καὶ βίβλους* 5
15 *ἐπιπλάστους, ἑαυτοὺς ἀπατῶντες.*

2 f zur Darstellung des Epiph. vgl. insbes. (Eusebius h. e. V 28, 8 ff; S. 502, 14 ff Schwartz) Hippolyt refut. VII 36; S. 222, 14 ff Wendland Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 Filastrius haer. 52; S. 27, 20 ff Marx, auch Hieronymus ep. 73 Photius bibl. 200 u. Panarion haer. 67, 7 — **3 ff** vgl. Hippolyt refut. VII 36; S. 222, 15 ff Wendland *δύναμίν τινα τὸν Μελχισεδὲκ εἶναι μεγίστην καὶ τοῦτον εἶναι μείζονα τοῦ Χριστοῦ οὗ κατ᾽ εἰκόνα φάσκουσι τὸν Χριστὸν τυγχάνειν* Ps. Tertullian adv. omn. haer. 8 *hunc* (sc. Christum) *inferiorem esse quam Melchisedech eo quod dictum sit de Christo: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. nam illum Melchisedech praecipuae gratiae caelestem esse virtutem eo quod agat Christus pro hominibus deprecator et advocatus eorum factus; Melchisedech facere pro caelestibus angelis atque virtutibus. nam esse illum usque adeo Christo meliorem, ut ἀπάτωρ sit, ἀμήτωρ sit, ἀγενεαλόγητος sit, cuius neque initium neque finis comprehensus sit aut comprehendi possit* Filastrius haer. 52; S. 27, 20 f (übersetzt Epiph.) — **9** Psal. 109, 4 Hebr. 5, 6 — **12 f** Hebr. 7, 3

M U **3—12** kurzer, freier Auszug bei Cramer Cat. in ep. ad Hebr. 555, 33 ff

1 Überschrift: *κατὰ Μελχισεδεκιανῶν $\overline{λε}$ ἢ καὶ $\overline{νε}$* M, in U fehlt eine Überschrift, erst eine spätere Hand setzt die Beschreibung der Anakephalaiosis II 212, 25 ff (*μελχισεδεκιανοὶ οἱ τὸν μελχισεδὲκ γεραίροντες—καὶ λέγειν τετολμηκότες*) in die Lücke **4** *δύναμιν* + ⟨*αὐτὸν*⟩? * **5** *ἀκατωνομάστοις* M | ⟨*ἀληθ*⟩*ῶς* *] *ὡς* MU **7** *δὲ ἡγοῦνται*] *διηγοῦνται* M | *ἐληλυθῶτα* M **9** *εἶ* < M **10** *φησὶν αὐτὸν* U **11** *ἀγωγῇ* U **12** *ἀπάτορ, ἀμήτορ* M **13** ⟨*ἐγένετο*⟩ * | *ἁγίου* < U **14** *παριστᾶν* + ⟨*τοῦτο*⟩? * **15** *ἐπιπλάστως* M

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ῥητῶν ἡ αὐτῶν ἀνατροπὴ γίνεται. ὡς γὰρ 6
λέγει περὶ τοῦ κυρίου ὁ Δαυὶδ προφητεύων, κατὰ τὴν τάξιν Μελχι-
σεδὲκ ἱερέα αὐτὸν καθίστασθαι, ἐν ταὐτῷ ἔσεσθαι τὸν Χριστὸν ἱερέα
διηγεῖται ἡ θεία γραφή. εὑρίσκεται δὲ εὐθὺς λέγων * »ἀφομοιού- 7
5 μενος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«. εἰ δὲ ἀφο-
μοιοῦται τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἴσος τυγχάνει τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ.
πῶς γὰρ δύναται τὸ δοῦλον εἶναι ἴσον τῷ δεσπότῃ; ὁ μὲν γὰρ Μελ- 8
χισεδὲκ ἄνθρωπος ἦν, τὸ δέ »ἀπάτωρ, ἀμήτωρ« οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν
αὐτὸν πατέρα ἢ μητέρα λέγεται, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ
10 κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπωνομάσθαι. πολλοὺς γὰρ ἐφαντασίασε 9
τὰ βαθύτατα τῆς θείας γραφῆς | καὶ ἔνδοξα καὶ ὑπεραίροντα διάνοιαν P469
ἀνθρωπίνης φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Πέτρᾳ τῆς Ἀραβίας, τῇ
Ῥοκόμ τε καὶ Ἐδὼμ καλουμένῃ, τὸν Μωυσέα διὰ τὰ θεοσήμεια θαυ-
μάζοντες προσκυνεῖν τὴν αὐτοῦ ποτε εἰκόνα ἀνατυπωσάμενοι † προσ-
15 εκύνουν πεπλανημένοι, οὐ τοῦ δικαίου αἰτίου αὐτοῖς γενομένου, ἀλλὰ
τῆς πλάνης αὐτῶν διὰ τοῦ δικαίου ἐν τῇ ἀγνοίᾳ φαντασίαν πράγμα-
τος αὐτοῖς συναγούσης. ἐν δὲ τῇ Σεβαστείᾳ τῇ ποτὲ Σαμαρείᾳ 10
καλουμένῃ, τὴν θυγατέρα Ἰεφθάε θεοποιήσαντες ἔτι ταύτῃ τελετὴν
κατ᾽ ἔτος ἄγουσιν. οὕτω καὶ οὗτοι ἀκούοντες τὰ ἔνδοξα καὶ σοφὰ 11
20 τῆς γραφῆς ῥήματα εἰς ἀνοησίαν ἐξέτρεψαν καὶ εἰς ὑπέρογκον διά-
νοιαν ἀρθέντες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατέλιπον, καὶ μύθους ἑαυ-
τοῖς πλασάμενοι κατὰ πάντα ἐλεγχθήσονται.
2. Καὶ γὰρ παρά τισι τοῦ Μελχισεδὲκ ὁ πατήρ τε καὶ ἡ μήτηρ 2, 1

2 Psal. 109, 4 — **4** Hebr. 7, 3 — **12f** Eusebius Onomastica sacra S. 142, 7 Klostermann vgl. Panarion haer. 4, 1, 9; I 180, 16 de mens. ac pond. 71; S. 204, 51ff Lagarde — **13ff** über den Mosesbach von Petra und seine Gleichsetzung mit dem Haderwasser von Kades vgl. Dalman, Petra I 3f 42f II 7f — über die Verehrung vergotteter Könige bei den Nabatäern ebda I 52 — **17** vgl. Panarion haer. 78, 23, 1 — **23ff** andere Namen bei anderen Kirchenvätern: Ps. Athanasius hist. de Melchised. Migne 28, 525 A *Μελχὶ δὲ ἔσχε γυναῖκα, κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς Σαλήμ, ἔτεκε δὲ αὐτῷ δύο υἱούς, ἕνα καλούμενον τὸν Μελχὶ καὶ ἕτερον Μελχισεδέκ* Cedrenus hist. comp. Migne 121, 77 A f *Μελχισεδὲκ παρθένος ἱερεὺς ἀγενεαλόγητος ... υἱὸς δὲ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ*

M U

3 *ἐν ταὐτῷ ἔσεσθαι* < M | vor *ἱερέα*² + ⟨*ἀληθῶς*⟩? * **4** * ⟨*ὁ Παῦλος*⟩ Öh. **6** *τοῦ*² < M **9** *λέγεται* < M **12** *ἐν τῇ Ἀραβίᾳ τῇ πετρέων* U | *τῇ*² < U **13** *Ῥοκὸμ τὸ* M *Ῥωκώμ τε* U *Ρεκὲμ* Eusebius u. Epiph. de mens. ac pond. **13f** *θαυμάζοντες*] *θεὸν νομίζουσι* U **14** *προσκυνοῦσι* u. + *τε* U **14f** *ἀνατυ-πωσάμενοι — πεπλανημένοι*] *ἣν ἀνατυπωσάμενοι ἀπεπλανήθησαν* U **14** † *προσ-εκύνουν*] etwa *ἐπεχείρουν* * **15** *αὐτοῖς αἰτίου* U **16** *αὐτῶν*] *αὐτοῖς* U **17** *αὐτοῖς* < M **18** *ταύτην* M **19** *σοφὰ καὶ ἔνδοξα* U **20** *εἰς*² < M

ἐμφέρεται· οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητὰς | γραφὰς καὶ ἐνδιαθέτους D 518
τοῦτο. εἶπον δέ τινες Ἡρακλᾶν τινα καλεῖσθαι τὸν αὐτοῦ πατέρα,
μητέρα δὲ Ἀστάρωθ, τὴν δὴ καὶ Ἀστοριανήν. ἦν δὲ οὗτος ἐξ ἑνὸς
τῶν υἱῶν τῶν ἐπιχωρίων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ἐν Σαυῇ τῇ πεδιάδι
5 κατοικούντων. Σαλὴμ δὲ ἡ πόλις ἐκαλεῖτο, περὶ ἧς ἄλλος ἄλλως 2
ἐξέδωκε καὶ ἄλλος ἄλλως. οἱ μὲν γάρ φασιν | αὐτὴν εἶναι τὴν νῦν Ö 132
Ἱερουσαλὴμ καλουμένην, ποτὲ δὲ Ἰεβοὺς λεγομένην. ἄλλοι δὲ ἔφασαν
ἄλλην τινὰ Σαλὴμ εἶναι ἐν τῷ πεδίῳ Σικίμων, κατάντικρυ τῆς νυνὶ
Νεαπόλεως οὕτω καλουμένης. εἴτε οὖν ἐντεῦθεν ἢ καὶ ἐκεῖθεν 3
10 (οὐ μακρὰν ⟨γὰρ⟩ ἀλλήλων ἀφεστήκασιν οἱ τόποι) ὅμως ἡ ὑπόθεσις
δηλοῖ τὸ ἔργον. »ἐξήνεγκε«, γάρ φησι, τῷ Ἀβραὰμ ἄρτους καὶ οἶνον,
καὶ ἦν ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον«, ὃς εὐλόγησε
τὸν Ἀβραὰμ καὶ δεκάτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ. ἔδει γὰρ τὸν ἱερέα τοῦ 4
ὑψίστου παρὰ δούλου θεοῦ τιμηθῆναι, καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἀβραὰμ
15 προσενέγκαι τῷ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἱερεῖ ἱερουργοῦντι, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ

Σίδου βασιλέως υἱοῦ Αἰγύπτου, ὃς καὶ κτίζει Σιδῶνα πόλιν. ἀπάτωρ δὲ καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος λέγεται διὰ τὸ μὴ ἐξ Ἰουδαϊκῆς γενεᾶς κατάγεσθαι Ps. Ephrem Schatzhöhle S. 27 ff Bezold heißen die Eltern Malach u. Jozadak

4 *Σαυὴ* vgl. Gen. 14, 5 Eusebius-Hieronymus Onomasticon S. 150, 21 Klostermann — 5 ff vgl. de mens. ac pond. 74, 3; 205, 81 ff Lagarde — 6 Josephus ant. Jud. I 10, 2; § 180 Naber Theophilus ad Autol. II 31 — 7 Jul. Africanus im Chron. pasch. Migne 92, 177 B Eusebius-Hieronymus Onomasticon S. 152, 4f Klostermann — **11** vgl. Gen. 14, 18

M U **2—5** Zacharias Rhetor I 3: S. *12, 33 ff Ahrens-Krüger: *indem aber Epiphanius, Bischof von Kypros, ein Buch gegen die Häresie der Melchisedekiten verfaßte, belehrte er darin, sich verteidigend, den Aristokrates (?), ihm sei ein Gesicht erschienen, daß die Mutter des Melchisedek Saltiel geheißen habe und sein Vater Heraklas und daß er aus dem Volk der Kanaanäer gewesen sei*: aus Zacharias Rhetor schöpfen die Syrer Bar Serōšwai, Bar Bahlul und Bar Ali (Payne Smith, Thes. syr. sp. 343, 1654), sowie die sog. arabische Genesiscatene (John Gregory in den Critici sacri. London 1660. VIII 1203f = Lagarde, Mat. z. Gesch. u. Krit. des Pent. II S. 89, 9 u. S. 90, 25f)

2 *τοῦτο* < U | *Ἡρακλᾶν* U Zach. Rhet.] *Ἡρακλαάμ* M *Heraclim* Syr. u. cat. Arab. | *τινὰ* < U | *τὸν* < U **3** *Ἀσταρὼθ* U *Šaltiʾel* Zach. Rhet. u. die von ihm abhängigen Zeugen | *Ἀστερίαν* U | *ἦν δὲ οὗτος*] *οὗτος δὲ* M **3f** *ἐξ ἑνὸς τῶν υἱῶν*] *υἱὸς* U **4** *τῶν*[2] < U | *ἐν—πεδιάδι*] *ἐν τῇ τῆς Σάβης πεδιάδι* U **6** *λέγουσιν* U | *εἶναι* < U **7** *λεγομένην*] *καλουμένην* M **8** *καταντικρὺς* U **9** *οὕτω* < U **10** ⟨*γὰρ*⟩ * | *διεστήκασιν* U **12** *ηὐλόγησε* U **15** *προσενέγκας* M | *προσενέγκαι* + ⟨*δεκάτην*⟩ ? * | vor *ἐπειδὴ* + *καὶ* U

ἔμελλε τοῦ Ἀβραὰμ ἐκ περιτομῆς γίνεσθαι ἡ ἱερωσύνη, ἵνα »πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ« ταπεινωθῇ. πρὸς 5 τὸ μὴ αὐχοῦσαν τὴν περιτομὴν ἐπὶ τῇ ἱερωσύνῃ δύνασθαι ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας ἱερωσύνῃ, τῇ μὴ παρατηρουμένῃ σαρκὸς 5 περιτομὴν ἢ ἀκροβυστίαν, ἔχουσαν δὲ τὴν μείζονα καὶ τελειοτάτην περιτομήν, τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας. εἰ γὰρ Ἀβραὰμ τῷ 6 Μελχισεδὲκ προσήνεγκε δεκάτην, | οἱ δὲ ἀπὸ Ἀβραὰμ τῷ Λευὶ προσ- P470 φέρουσι καὶ τῷ Ἀαρών, μετὰ χρόνον δὲ τοῦ πάλιν εἶναι τὴν ἱερωσύνην ἐκ περιτομῆς διὰ Ἀαρὼν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καθεξῆς φάσκει 10 ἡ γραφὴ διὰ τοῦ Δαυὶδ (μετὰ γενεὰς δεκαδύο τῆς τοῦ Λευὶ γεννήσεως, ἑπτὰ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρὼν διαδοχῆς) ἐν τῷ Μελχισεδὲκ τὴν ἱερωσύνην ἵστασθαι, φύσει ἔδειξεν οὐκ ἐν τῇ παλαιᾷ τῆς περιτομῆς | ἱερω- D519 σύνῃ τὸ ἱερατικὸν ἐπιμένειν τάγμα· μετετίθετο γὰρ εἰς τὴν πρὸ τοῦ 7 Λευὶ καὶ πρὸ Ἀαρὼν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερωσύνην, ἥτις 15 νυνὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πολιτεύεται, ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου ἐνσάρκου παρουσίας καὶ δεῦρο, μηκέτι τοῦ σπέρματος κατὰ διαδοχὴν ἐκλεγομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ ἀρετὴν τύπου ζητουμένου.

3. Πρώτη γὰρ ἱερωσύνη ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Ἄβελ τελεῖται. 3, 1 ἀλλὰ καὶ καθεξῆς διὰ τοῦ Νῶε· τρίτη δὲ διὰ τοῦ Μελχισεδέκ, τοῦ 20 οὐκ ἐν περιτομῇ ἀλλὰ ἐν δικαιοσύνῃ μὲν τελειότητος καὶ ἀρετῇ, ἐν ἀκροβυστίᾳ δὲ σαρκὸς θεῷ ἱερατεύσαντος. καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχι- 2 σεδὲκ ἄνθρωπος ἦν, αὐτὸς ὁ ἅγιος θεοῦ ἀπόστολος ἐν τῇ ἐπιστολῇ δηλώσει. φάσκει γὰρ οὕτως »ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην«. δῆλον οὖν ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλο- 25 γεῖται, ἐξ ἄλλων δὲ γενεαλογεῖται. πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλο- 3 γοῦνται κατὰ τὸ φανερώτατον; Δανιὴλ Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγὼ Ἠλίας ὁ Θεσβίτης· ἐν πάσαις γὰρ ῥηταῖς βίβλοις οὐδαμοῦ ἐμφέρονται

1f II Kor. 10, 5 — **6** vgl. Tit. 3, 5 — **23** Hebr. 7, 6

M U

1 ἤμελλεν U | τοῦ Ἀβραὰμ < U | ἡ < M **2** τοῦ θεοῦ + διὰ τῆς γνώσεως U | ταπεινωθῇ] καθαίροιτο U **3** περὶ ἱερωσύνης U **4** θεοῦ < U **4—6** τῇ μὴ—παλιγγενεσίας < U **8** πάλιν εἶναι] lies παλαιωθῆναι? * **10** τῇ γραφῇ M **11** ἑπτὰ] ἑβδόμης U **12** τῆς περιτομῆς < U **13** ἐπιμένειν] ἵστασθαι U | τάγμα < U | μετατιθεμένης U | γὰρ] δὲ U **14** ἱερωσύνης U ἥτις Ausgg.] εἴ τις M ὅπερ U **15f** τῆς—παρουσίας] χριστοῦ U **19** τρίτον M **19—21** τοῦ οὐκ—ἱερατεύσαντος < U **22** θεοῦ < U **23** δηλώσει < U | γὰρ *] δὲ M < U **24** οὖν ὅτι < M **25** ἐξ ἄλλων δὲ γενεαλογεῖται < U **27** vor ἐν πάσαις + καί, dafür < γὰρ U

τούτων οἱ πατέρες ἢ αἱ μητέρες. ἵνα δὲ μὴ διὰ τοῦτο πλάνη τις γένηται, οὐδὲν λυπήσει ἃ καὶ ἐν παραδόσεσι κατειλήφαμεν λέγειν. εὑρήκαμεν γὰρ τοῦ Δανιὴλ τὸν πατέρα Σαβαάν τινα καλούμενον. 4
τοῦ δὲ Ἠλία | φύσει καὶ τὴν πατριαρχίαν ὡσαύτως ηὕραμεν, ἥντινα Ö134
5 *καὶ καθ' εἱρμὸν ὑφηγήσομαι οὕτως· Ἠλίας ὁ Θεσβίτης ἀδελφὸς γέγονεν Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως, ἐξ ἱερέων δῆθεν καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, υἱὸς δὲ τοῦ Ἀχιναάμ· Ἀχιναὰμ δὲ υἱὸς τοῦ Σαδώκ, Σαδὼκ δὲ τοῦ Ἀχιτὼβ τοῦ Ἀμορία, Ἀμορίας υἱὸς [τοῦ Ἀμορία] τοῦ Ῥαζαζά, Ῥαζαζὰ τοῦ Ἀαζία, Ἀαζία τοῦ Φινεές, Φινεὲς υἱὸς τοῦ Ἐλεάζαρ, Ἐλεάζαρ υἱὸς* 5
10 *τοῦ Ἀαρών, τοῦ ἱερέως δηλονότι· Ἀαρὼν υἱὸς τοῦ Ἀμράμ, Ἀμρὰμ τοῦ Καάθ, Καὰθ τοῦ Λευί, Λευὶ τρίτος υἱὸς τοῦ Ἰακώβ· Ἰακὼβ δὲ ἀδελφὸς μὲν Ἡσαῦ, παῖς δὲ τοῦ Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ. | ἐν* 6 D520
δὲ ταῖς ῥηταῖς βίβλοις οὐ πάνυ σαφῶς αἱ τούτων γενεαλογίαι ἐμφέρονται ἢ μόνον ἐν ταῖς Παραλειπομέναις τῆς κατὰ τὸν Ἠλίαν ὑπο-
15 *θέσεως μέρη. φύσει δὲ τῶν τριῶν | παίδων, Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγώ,* P471
οὔτε ἐν παραδόσεσιν οὔτε ἐν ἀποκρύφοις τοὺς πατέρας ηὕραμεν. τί 7
οὖν ἐροῦμεν; ἆρα κἀκεῖνοι, οἱ περὶ Σεδρὰχ Μισὰκ Ἀβδεναγώ, φαντάσουσιν ἡμᾶς λογίζεσθαι ἃ μὴ χρὴ καὶ ὑπερόγκως θαυμάζειν ὑπὲρ τὸ

3 sonst nicht bezeugt — **4ff** vgl. vit. prophet. bei Schermann TU XXXI 3 S. 109 *Ἠλίας ὁ προφήτης ... ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν* S. 111 *e tribu Levi.* Der von Epiph. angegebene Stammbaum sonst nicht bezeugt. Eine andere Form der jüdischen Legende bei Origenes in Joh. VI 83; S. 123, 19ff Preuschen *οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενοι οἱ Ἑβραῖοι παραδιδόασι Φινεές, τὸν Ἐλεαζάρου υἱόν, ὁμολογουμένως παρατείναντα τὴν ζωὴν ἕως πολλῶν κριτῶν, ὡς ἐν τοῖς Κριταῖς ἀνέγνωμεν, αὐτὸν εἶναι Ἠλίαν καὶ τὸ ἀθάνατον ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς αὐτῷ διὰ τῆς ὀνομαζομένης εἰρήνης ἐπηγγέλθαι,* vgl. die rabbinischen Stellen bei Ginzberg, Die Haggada bei den Kirchenvätern S. 76ff — **6** zu *Ἰωδαὲ* vgl. II Kön. 11, 4 — **7ff** vgl. I Chron. 6, 3ff — **14** gemeint ist I Chron. 6, 3ff

M U

1 *ἢ αἱ*] *τε καὶ* U | vor *μὴ* + *καὶ* M | *διὰ*] *κατὰ* U **3** *γὰρ* + ⟨*που*⟩? * **4** *εὕρομεν* U **5** *καὶ* < U | *οὗτος* M **6** *Ἰωδὰς* M | *δῆθεν* *] *δῆλον* MU **7** *Ἀχιμάαμ* beide Male U | *Σαδούκ*, im ersten Fall U | *δὲ*[3] < M **8** *Ἀμωρία* u. *Ἀμωρίας* U | [*τοῦ Ἀμορία*] * | *ζαζᾶ* im ersten Fall, zweites < U **9** *Ἀζία* beide Male U | *υἱὸς*[2] < M **10** *δῆλον δ' ὅτι* M | *Ἀμράμ*[1]] *μαρμὰ* M | zweites *Ἀμρὰμ* < M **11** *Λευίν*, im ersten Fall, zweites < M | *Ἰακὼβ δὲ* < M **12** *μὲν* + *ἦν* M | *παῖδες* M | *τοῦ*[2] < M **13** *ῥητοῖς* U | *οὐ πάνυ* hinter *τούτων* M **16** *οὔτε ἐν ἀποκρύφοις οὔτε ἐν παραδόσεσιν* U | *τοὺς πατέρας* < U *εὕρομεν* U **17** *Σεδρὰχ* + *λέγω* u. *Μισὰκ Ἀβδεναγὼ* < U **17f** *φαντασιάσουσιν* U

μέτρον ἑκάστην ὑπόθεσιν, ἀπάτορας καὶ ἀμήτορας αὐτοὺς λογισάμενοι; ἀλλὰ μὴ γένοιτο. ὅροι γὰρ ἐτέθησαν ἡμῖν καὶ θεμέλιοι εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως καὶ ἀποστόλων παραδόσεις καὶ γραφαὶ ἅγιαι καὶ διαδοχαὶ διδασκάλων, καὶ ἐκ πανταχόθεν ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἠσφάλισται καὶ μηδεὶς ἀπατάσθω κενοῖς μύθοις.

4. Ἐπανελεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὰ προκείμενα, εἰς ἅπερ οὗτοι φαντάζονται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ. ὅτι μὲν γὰρ ἅγιος ὁ δίκαιος ὑπῆρχε καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Σαλὴμ δῆλον, ἀλλ' οὐ τῆς ἐν οὐρανῷ ὑπάρχων ⟨τάξεως⟩ καὶ ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκώς· »οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου«, φησὶν ὁ ἅγιος καὶ ἀψευδὴς θεὸς Λόγος. τὴν δὲ τάξιν τοῦ Μελχισεδὲκ κηρύττουσα ἡ θεία γραφὴ καὶ τὸ πνεῦμα ῥητῶς διδάσκον τὴν μετάθεσιν ἔδειξε τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ τῆς παλαιᾶς συναγωγῆς καὶ τοῦ * ἔθνους εἰς ἔθνος κάλλιστον καὶ ὑπέρτατον καὶ οὐ μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῆς ἡνωμένον. ὁ γὰρ Μελχισεδὲκ ὁ ἅγιος οὗτος οὐκέτι μετ' αὐτὸν διαδοχὴν ἔσχεν, ἀλλὰ οὐδὲ ἀφαίρεσιν τῆς ἱερωσύνης. ἔμεινε γὰρ αὐτὸς ἱερεὺς τὸν πάντα χρόνον τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἔτι ἐν τῇ γραφῇ ᾄδεται ἱερεύς, μηδενὸς αὐτὸν διαδεξαμένου ἢ ἀνατρέψαντος τὴν κατὰ τὸν χρόνον τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας ἱερωσύνην. οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν, οὐκ ὢν ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεοῦ ἅγιος θεὸς Λόγος, υἱὸς θεοῦ γεννηθεὶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ἀεὶ σὺν πατρὶ ὤν, γενόμενος δὲ δι' ἡμᾶς ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, τὴν δὲ | ἱερωσύνην * τῷ πατρὶ προσφέρει, ἐξ ἀνθρωπότητος τὸ φύραμα λαβών, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ἱερεὺς καταστῇ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τὴν μὴ ἔχουσαν διαδοχήν. μένει γὰρ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸ διηνεκὲς δῶρα προσφέρων, πρῶτον μὲν ἑαυτὸν διὰ τοῦ σταυροῦ προσενέγκας, ἵνα λύσῃ πᾶσαν θυσίαν παλαιᾶς δια-

9 Joh. 3, 13 — **12f** vgl. I Tim. 4, 1

M U

1 *τὰ ἑκάστης ὑποθέσεως* U **1f** *ἀπάτορας—λογισάμενοι* < U | *λογισαμένους*? **2** vor *ὅροι* + *καὶ* U **2f** *εἰς οἰκοδομὴν* *] *καὶ οἰκοδομὴ* M U **4** *ἐκ* < M **5** *κενοῖς* *] *καινοῖς* M U **6** *εἰς ἅπερ*] *ὡς* U **7** *ἅγιος ὁ* < U **9** ⟨*τάξεως*⟩ * *ἀπὸ* U **12** *κηρύττουσα* *] *κρατοῦσα* M *κρατύνουσα* U **12** [*καὶ*]?; so daß *κηρύττουσα ἡ θ. γρ.* nom. abs. wäre u. mit *τὸ πνεῦμα* der Nachsatz begänne * | *πνεῦμα* + ⟨*τὸ*⟩? * **13** *διδάσκων* M **14** * ⟨*σαρκικοῦ*⟩ * | *ἔθους* u. *ἔθος* U **15** *μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῆς* *] *μετοχῇ σαρκὸς διαδοχῇ* M *μετέχον σαρκικῆς διαδοχῆς* U **16** *ἀλλ'* U | *οὔτε* U **19** *τῶν χρόνων* U | *τῆς* < U **19f** *ὑπηρεσίαν τῆς ἱερωσύνης* U **20** vor *θεοῦ* + *ἐκ* U **21** *καὶ ἀχρόνως* < M **22** *δὲ* < U **23** *δὲ*] *τε*? * | * etwa ⟨*ἀναδεξάμενος*⟩ * **27** *διὰ τοῦ σταυροῦ* < U | *πᾶσαν* < U

θήκης, τὴν ἐντελεστέραν [δὲ] καὶ ζῶσαν ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ἱερουργήσας· αὐτὸς ἱερεῖον, αὐτὸς θῦμα, αὐτὸς ἱερεύς, αὐτὸς θυσιαστήριον, αὐτὸς θεός, αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς βασιλεύς, | αὐτὸς ἀρχιερεύς, αὐτὸς πρόβατον, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπον γένηται, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὸ ἀμετάστατον ἑδραίωμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσηται, οὐκέτι κατὰ τὰ σπερματικὰ καὶ τὰς διαδοχὰς μερίζων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δικαίωμα φυλάττεσθαι ἐν πνεύματι ἁγίῳ δωρούμενος.

5. Φαντάζονται δὲ πάλιν ἄλλοι, ⟨ἄλλα⟩ περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ λέγοντες. σαρκικῶς γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἀνεκρίθησαν, πνευματικῶς μὴ νενοηκότες τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένα. καὶ ὁ μὲν Ἱερακᾶς ὁ Αἰγύπτιος αἱρεσιάρχης νομίζει τοῦτον τὸν Μελχισεδὲκ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τό »ἀφομοιούμενος, φησί, τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«· ὡς ἀπὸ τῆς λέξεως ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος »τὸ δὲ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις«. ὁ δὲ ἐπιστάμενος τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος οἶδεν ὅτι ὑπὲρ ἐκλεκτῶν ἐντυγχάνει τῷ θεῷ. ἐξέπεσε δὲ καὶ οὗτος παντελῶς τοῦ προκειμένου. οὐ

10 vgl. I Kor. 2, 17 — **12** vgl. haer. 67, 3, 1 ff u. den Anonymus bei Hieronymus ep. 73, 1, 1 f; S. 13, 7 ff Hilberg *ut docere conatus sit eum, qui benedixerit tanto patriarchae, divinioris fuisse naturae nec de hominibus aestimandum. et ad extremum ausus est dicere spiritum sanctum occurrisse Abrahae et ipsum esse, qui sub hominis figura visus sit* Chrysost. de Melchised. 3; Migne 56, 260 Cyrillus Alex. Glaph. in Gen. l. II 7; Migne 69, 97 C *λέγουσιν ὡς ἄνθρωπος μὲν οὐκ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον τὸ ἅγιον· ἤγουν ἑτέρα τις δύναμις τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τὴν λειτουργικὴν ἔχουσα τάξιν*; dazu Origenes u. Didymus bei Hieronymus ep. 73, 2, 1; S. 14, 8 ff *statimque in fronte Geneseos primam omeliarum Origenis repperi scriptam de Melchisedech, in qua multiplici sermone disputans illuc devolutus est, ut eum angelum diceret, isdemque paene argumentis, quibus scriptor tuus de spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus. transivi ad Didymum, sectatorem eius et vidi hominem pedibus in magistri isse sententiam* u. den Ansatz dazu bei Philo leg. alleg. III 25; I 130, 17 Cohn; beachte auch die Pistis Sophia (C. Schmidt Index unter Melchisedek) — **14** Hebr. 7, 3 — **15 f** Röm. 8, 26

M U

1 [δὲ] * | καὶ < U | τοῦ < U **7** κατὰ σπέρμα U | καὶ < U **9** φαντάζουσι U | πάλιν < U | ⟨ἄλλα⟩ * **11** αὐτῇ < U **12** τῇ < M | Ἱέραξ U **12 f** ὁ Αἰγύπτιος αἱρεσιάρχης < U **13** τοῦτον νομίζει U | τὸν < U **14** μένει + γὰρ U **18** τῷ < M

γὰρ σάρκα ἐνεδύσατο τὸ πνεῦμά ποτε· σάρκα δὲ μὴ ἐνδυσάμενον οὐκ εἶχεν εἶναι βασιλεὺς τῆς Σαλὴμ καὶ ἱερεὺς τόπου τινός. καιρῷ δὲ 5 ὅτε περὶ | τούτου τοῦ Ἱερακᾶ καὶ τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως τὴν ἀνατροπὴν D522 ποιήσομαι, τότε ἐν πλάτει περὶ τούτων διηγήσομαι. τῆς δὲ ἀκολου- 5 θίας τὰ νῦν ἐπιλήψομαι.

Πόσα δὲ περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ ἄλλοι φαντάζονται. 6, 1 Σαμαρεῖται μὲν γὰρ τοῦτον νομίζουσιν εἶναι υἱὸν τοῦ Νῶε τὸν Σήμ. καταγέλαστοι δὲ καὶ αὐτοὶ εὑρεθήσονται. ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ θεία 2 γραφὴ πάντα μετὰ εὐταξίας κατὰ πάντα τὴν ἀλήθειαν ὠχύρωσεν, 10 οὐκ εἰς μάτην τοὺς χρόνους τάξασα καὶ τὰ ἔτη ἑκάστης τῶν πατέρων ζωῆς καὶ διαδοχῆς ἀριθμήσασα. ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν 3 ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ἢ καὶ ἐνενήκοντα ἐτῶν πλείω ἐλάσσω, ὁ Μελχισεδὲκ αὐτῷ ὑπηντᾶτο καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτους καὶ οἶνον, προτυπῶν τῶν μυστηρίων τὰ αἰνίγματα· ἀντίτυπα τοῦ ⟨σώματος τοῦ κυ- 4 15 ρίου, αὐτοῦ τοῦ⟩ κυρίου ἡμῶν λέγοντος ὅτι »ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν«, καὶ ἀντίτυπα τοῦ αἵματος αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ῥεύσαντος εἰς κάθαρσιν τῶν κεκοινωμένων καὶ ῥαντισμὸν καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. ὁ | δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πατὴρ Θάρρα ἑβδομηκοστὸν 5 Ö138

7 ff vgl. Hieronymus ep. 73, 5, 4; S. 18, 16 ff *traduntque* (sc. Hebraei) *hunc esse Sem, primum filium Noë* ebda c. 9, 2; S. 22, 3 f quaest. Hebraicae in Gen. Migne 23, 961 A comment. ad Jes. 41; Migne 24, 414 B. Die rabbinischen Belegstellen bei B. Beer, Leben Abrahams S. 142 ff — **12** vgl. etwa Gen. 16, 16 (doch sind hier 86 Jahre angegeben und die Stelle fällt hinter die Begegnung mit Melchisedek) **12 f** vgl. Gen. 14, 18 — **13 f** vgl. Clemens Al. strom. IV 160, 3; II 319, 24 ff Stählin Μελχισεδὲκ . . . ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας — **15** Joh. 6, 51 — **16** vgl. Joh. 19, 34 — **18**—S. **332**, **16** vgl. Gen. 11, 10—26. Epiphanius stellt jedoch eine eigene Rechnung auf, die sich weder mit den LXX noch mit den Versuchen anderer Kirchenväter deckt: er gibt S. 332, 11 Kena 109 Jahre (Gen. 11, 13: 130 Jahre) und berechnet S. 332, 13 das Alter Sems bei der Erzeugung des Arphaxad auf 102 Jahre (Gen. 11, 10: 100 Jahre; vielleicht hat Epiph. die 2 Jahre, die nach demselben Vers seit der Sündflut verflossen waren, zu den 100 hinzugezählt). Aber die im Text stehenden Ziffern dürfen nicht geändert werden: für die Reihe Arphaxad, Kena, Sala, Eber, Phalek

M U

3 Ἱέρακος U **4** ποιοῦμαι M **6** καὶ < U **7** υἱὸν τοῦ Νῶε τὸν Σήμ] τὸν υἱὸν τοῦ Σήμ U **9** τὴν < U **10 f** ἑκάστης—ἀριθμήσασα < U **12** ὀκτὼ + ἐτῶν < U | πλείω + ἢ U **13** ἀπήντα τότε U **14** ⟨σώματος τοῦ κυρίου, αὐτοῦ τοῦ⟩ * **16** αὐτοῦ[1] < U | αὐτοῦ[2] + νυχθέντος καὶ U **18** ἑβδομηκοστὸν] ō M

κατάγων ἔτος τὸν Ἀβραὰμ ἐγέννησεν. | καὶ γέγονεν ἔτη ἑκατὸν ἑξή- P473
κοντα πλείω ἐλάσσω. Ναχὼρ δὲ ἐγέννησε τὸν Θάρρα ἑβδομήκοντα
ἐννέα ἐτῶν ὑπάρχων, καὶ γέγονε σλθ ἔτη. Σεροὺχ δὲ ἐγέννησε τὸν
Ναχὼρ ρλ ἐτῶν ὑπάρχων, καὶ γεγόνασιν ἔτη τξθ. Ῥαγαῦ δὲ ἐγέν- 6
5 νησε τὸν Σεροὺχ ὑπάρχων ρλβ ἐτῶν, καὶ γέγονε πεντακοσιοστὸν
πρῶτον ἔτος. Φάλεκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥαγαῦ ὢν ρλ ἐτῶν, καὶ γέ-
γονεν ἔτη ἑξακόσια τριάκοντα ἕν. Ἔβερ δὲ ἐγέννησε τὸν Φάλεκ ἐν
ἔτει ρλδ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ γεγόνασιν ἑπτακόσια ἑξήκοντα πέντε
ἔτη. Σάλα δὲ ἐγέννησε τὸν Ἔβερ ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἔτος κατά- 7
10 γων τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, καὶ γέγονεν ὀκτακόσια ἐνενήκοντα πέντε ἔτη.
Κηνᾶ δὲ ἐγέννα τὸν Σάλα ἔτος κατάγων ρθ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ
γέγονεν χίλια τέσσαρα ἔτη. Ἀρφαξὰδ δὲ ἐτῶν ρλε ὢν ἐγέννησε τὸν D523
Κηνᾶν, καὶ γέγονεν χίλια ρλθ ἔτη. Σὴμ δὲ ρβ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς, 8
ὁ προειρημένος καὶ φαντασιαζόμενος παρὰ τοῖς Σαμαρείταις εἶναι
15 Μελχισεδέκ, ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξάδ, καὶ ὁμοῦ γέγονεν ἔτη χίλια δια-
κόσια τεσσαράκοντα ἓν ἕως τοῦ χρόνου τοῦ Ἀβραάμ, καθ' ὃν συνήν-
τησε τῷ Μελχισεδὲκ ἐπανιὼν ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν περὶ Ἀμαρφὰλ καὶ
Ἀριὼχ καὶ Χοδολλογομὸρ καὶ Θαλγὰ τῶν βασιλέων. οὐκ ἔζησε δὲ 9
Σὴμ τοσαῦτα ἔτη κατὰ τὴν τούτων ληρώδη φαντασίαν, ἀλλὰ ρβ
20 ἐτῶν ὢν ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξάδ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει μετὰ τὸν κατα-
κλυσμόν. »καὶ ἔζησε μετὰ ταῦτα, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή, φ ἔτη,
καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανε«. τοίνυν αὐτοῦ 10
ζήσαντος ἑξακόσια καὶ δύο ἔτη καὶ τελευτήσαντος πῶς ἠδύνατο

ist die Summe 659 durch Panarion haer. 2, 2; I 174, 8 gesichert, für die übrigen Glieder bestätigt die dreimal wiederholte Gesamtsumme 1241 die Richtigkeit der Überlieferung

17 vgl. Gen. 14, 17 — **19 f** vgl. Gen. 11, 10 — **21** Gen. 11, 10

M U

2 πλείω + ἢ U **3** ἐννέα < M **6** πρῶτον < M | φαλὲγ M | ρλε M **7** ἕν] ἐννέα M | γεννᾶ U | φαλὲγ M **8** ρλδ] ἑκατοστῷ τετάρτῳ U **9** σαλλὰ M γεννᾶ U | ἑκατὸν τριάκοντα M **10** γέγονεν] γέγοναν MU **11 f** Κηνᾶ — τέσσαρα ἔτη < U **12** γέγονεν *] γέγοναν M | ρλε ἐτῶν U | ρε M **13** Κηνᾶν] Σαλὰκ U | γέγοναν M | ρλθ *] ρλ M λ U | ρβ] ἑκατοστῷ U τῆς αὐτοῦ ζωῆς < M **14** vor καὶ + ὁ U **15** Ἀρφαξὰξ M | γέγοναν M **15 f** χίλια διακόσια τεσσαράκοντα ἕν] ͵ασλ U **16** ἕνα M **17** ἐπανιὼν] δι' ὧν M **17 f** Ἀμαρφὰλ καὶ Ἀριὼχ καὶ < U **17** Ἀμαφὰρ M **18** καὶ Θαλγὰ < U | Θαγάρ M | vor τῶν βασιλέων + καὶ Βαρσὰ καὶ Συμοβὸρ καὶ Ἁμαρφὰλ U **19** ρβ *] ἑκατὸν ἐννέα M ρε U **20** ὢν < U **21** φ ἔτη vor ὥς φησιν U **23** καὶ δύο] πέντε U | ἐδύνατο U

φθάσαι εἰς χίλια καὶ διακόσια τεσσαράκοντα καὶ ἓν ἔτη, ἵνα ὁ Σὴμ ὁ υἱὸς τοῦ Νῶε τοῦ πρὸ δέκα γενεῶν τοῦ Ἀβραὰμ κληθείη Μελχισεδὲκ παρὰ τούτοις, μετὰ δέκα γενεάς, ἔτη δὲ χίλια διακόσια τεσσαράκοντα ἕν; καὶ ὢ τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων πλάνης. κατὰ 11
5 δὲ ψῆφον ἄλλων ἀντιγράφων ἀπὸ τῆς τοῦ Σὴμ ἡλικίας, ἐξότε γεγένηται ὁ αὐτὸς Σήμ, ἕως τοῦ προδεδηλωμένου χρόνου τῆς [τε] τοῦ Ἀβραὰμ συναντήσεως τῷ Μελχισεδέκ, ἥτις ἦν ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἢ ἐνενηκοστῷ, γίνεται ἑξακόσια εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη πλείω ἐλάσσω, ὥστε ἐξ ἅπαντος μὴ δύνασθαι εἰς τὸν προδεδηλω-
10 μένον τοῦ Ἀβραὰμ χρόνον τὸν Σὴμ φθάνειν, ἵνα καὶ Μελχισεδὲκ νομισθείη. καὶ διέπεσε πανταχόθεν καὶ ἡ τῶν Σαμαρειτῶν χυδαιολογία.

7. Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν φάσκουσι τὸν τοιοῦτον δίκαιον μὲν εἶναι 7, 1 καὶ ἀγαθὸν καὶ ἱερέα τοῦ ὑψίστου, ὡς ἔχει ἡ θεία γραφή, διὰ δὲ τὸ
15 υἱὸν αὐτὸν εἶναι πόρνης, φασί, τὴν μητέρα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ γινώσκεσθαι. ἐξέπεσε δὲ καὶ τούτων ὁ 2 ληρώδης λόγος. | καὶ γὰρ καὶ Ῥαὰβ πόρνη ὑπῆρχε καὶ ἔστι γεγραμ- D 524 μένη, καὶ Ζαμβρὶ πορνεύσας γέγραπται καὶ Χασβιὲλ μετ' αὐτοῦ, καίπερ ἀλλοτρία οὖσα καὶ οὐκ ἀπὸ γένους Ἰσραὴλ ἀναγομένη. * καί »πᾶς
20 ὁ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰσερχόμενος, ὡς ἔφη τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, ληστὴς καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν ὑπάρχει«.

Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ φύσει τινὲς διαφόρως τοῦτον τὸν Μελχισεδὲκ 3

4ff Quelle nicht nachweisbar — **13ff** ebenso (u. wohl aus Epiph.) Chrysostomus de Melchised. c. 3; Migne 56, 260 *Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐκ πορνείας γεννηθέντα καὶ διὰ τοῦτο ἀγενεαλόγητον γενέσθαι·* Cedrenus hist. comp. Migne 121, 77 A u. andere — **17** vgl. Jos. 2, 1 — **18** vgl. Num. 25, 14f — **19** Joh. 10, 1 — **22** vgl. Clemens Al. IV 160, 3; II 319, 22ff Stählin *Σαλὴμ γὰρ ἑρμηνεύεται εἰρήνη, ἧς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀναγράφεται βασιλεύς, ὅν φησι Μωυσῆς, Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας* Ambrosius de Abr. I 3, 16; S. 514, 1ff Schenkl *ideoque eum et Melchisedech, qui interpreta-*

M U

1 *χίλια καὶ διακόσια τεσσαράκοντα ἕν*] *ασλ̄* U | *ἕνα* M **2** *τοῦ*² < U | *τοῦ Ἀβραὰμ* < U | *καλούμενος* U **3** vor *μετὰ* + *μετέπειτα* U **3f** *ἔτη δὲ—ἕν*] *καὶ ασλ̄ ἔτη νομισθείη* U **5** *ἀπὸ τῆς*] *ἀντὶ τῆς ἀπὸ* M **5f** *ἐξότε—αὐτὸς Σήμ* < M **6** [*τε*] * **7** *ὀγδόῳ* < U **8** *τῆς ζωῆς αὐτοῦ* U | *ἐνενήκοντα* M **9** *πλείω* + *ἢ* U **11** *καὶ*² < U **13** *δὲ* < U **15** *αὐτὸν* < U **17** *ῥαὰμ* U **18** *ζαμβρὴ* U | *χεεβιὴ* M *χασβιθὴ* U **19** * ergänze etwas wie ⟨*καὶ γὰρ καὶ πόρνας δέχεται ὁ σωτήρ, ἐὰν μόνον μετανοήσωσιν δι' αὐτοῦ*⟩ * **20** *τῆς* < U

ὁρίζονται. οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν νομίζουσι φύσει τὸν υἱὸν τοῦ | θεοῦ, Ö140
ἐν ἰδέᾳ δὲ ἀνθρώπου τότε τῷ Ἀβραὰμ πεφηνέναι. ἐκπίπτουσι δὲ 4
καὶ αὐτοὶ τοῦ προκειμένου· οὐ γάρ τις ἑαυτῷ ὅμοιος γενήσεταί ποτε,
ὡς ἔχει ἡ θεία γραφὴ ὅτι »ἀφομοιούμενος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει
5 ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«. τῷ ὄντι δὲ »ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν 5
τὸν Ἀβραὰμ δεδεκάτωκεν«· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν
γενεαλογεῖται, γενεαλογεῖται δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἄλλων. τούτων 6
πάντων τὸν κατάλογον ποιησάμενοι, ⟨ὧν⟩ διὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπε-
μνήσθημεν, [καὶ] ὡς ἐν παρεκβάσει περὶ τούτων διηγησάμεθα.

10 8. Εἰς ὄνομα δὲ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ ἡ προειρημένη αἵρεσις 8, 1
καὶ τὰς προσφορὰς ἀναφέρει καὶ αὐτὸν εἶναι εἰσαγωγέα πρὸς τὸν
θεὸν λέγει καὶ δι' αὐτοῦ, φησί, δεῖ τῷ θεῷ προσφέρειν, ὅτι ἄρχων ἐστὶ
δικαιοσύνης, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ,
πνευματικός τις ὢν καὶ εἰς ἱερωσύνην θεοῦ τεταγμένος. καὶ δεῖ ἡμᾶς 2
15 αὐτῷ προσφέρειν, φασίν, ἵνα δι' αὐτοῦ προσενεχθῇ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
εὕρωμεν δι' αὐτοῦ ζωήν. καὶ Χριστὸς μέν, φησίν, ἐξελέγη, ἵνα ἡμᾶς 3
καλέσῃ ἐκ πολλῶν ὁδῶν εἰς μίαν ταύτην τὴν γνῶσιν, ὑπὸ θεοῦ κε-
χρισμένος καὶ ἐκλεκτὸς γενόμενος, ἐπειδὴ ἀπέστρεψεν ἡμᾶς ἀπὸ εἰδώ-
λων καὶ ὑπέδειξεν ἡμῖν τὴν ὁδόν. ἐξ οὗπερ ὁ ἀπόστολος ἀποσταλεὶς
20 ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὅτι μέγας ἐστὶν ὁ Μελχισεδὲκ καὶ ἱερεὺς μένει εἰς
τὸν αἰῶνα. καὶ | θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος, καὶ ὅτι τὸ ἧσσον ἐκ τοῦ 4 D525
μείζονος εὐλογεῖται, καὶ διὰ τοῦτο, φησί, καὶ τὸν Ἀβραὰμ τὸν πα- 5
τριάρχην εὐλόγησεν, ὡς μείζων ὤν, οὗ ἡμεῖς ἐσμὲν μύσται, ὅπως
τύχωμεν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τῆς εὐλογίας. | P475

25 9. Καὶ ὡς μάταιος πασῶν αἱρέσεων ἡ διάνοια. ἰδοὺ γὰρ καὶ 9, 1
οὗτοι ἠρνήσαντο τὸν αὐτῶν δεσπότην τὸν »ἀγοράσαντα αὐτοὺς τῷ

tione Latina dicitur rex iustitiae, rex pacis, benedixit; erat enim sacerdos summi dei. qui est rex iustitiae, sacerdos dei, nisi cui dicitur: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est dei filius, sacerdos patris qui sui corporis sacrificio patrem nostris repropitiavit delictis? ders. de mysteriis c. 8; Migne 16, 404

4 Hebr. 7, 3 — **5** Hebr. 7, 6 — **20** Hebr. 7, 3 — **26f** vgl. Apok. 5, 9

M U

1 αὐτοῦ U **2** δὲ[1] < U **4** ἀφομοιωμένος U **7** ἄλλων ἀνθρώπων U | τούτων + ἕνεκα U **8** τὸν κατάλογον] τὴν ὑπόμνησιν U | ⟨ὧν⟩ * **8f** ὑπεμνήσθημεν U **9** [καὶ] * **12** λέγει < U **13** ἐπ' αὐτὸ τοῦτο] ὑπ' αὐτῷ τούτῳ U **14** εἰς ἱερωσύνην θεοῦ] υἱὸς θεοῦ U | δεῖ Corn.] δι' MU **17** ὁδῶν < M **21** ἧσσον] ἔλασσον U **22** μείζωνος M | καὶ[1] < U **24** καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς < U **25** ὦ ματαία M **25f** καὶ αὐτοὶ U

ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι«, τὸν οὐκ ἀπὸ Μαρίας ἐναρξάμενον, ὡς αὐτοὶ νομί- 2
ζουσιν, ἀλλ' ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν πατέρα θεὸν Λόγον, γεγεννημένον ἐκ
τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ὡς πᾶσα γραφὴ διηγεῖται· ᾧ καὶ
εἶπεν ὁ πατὴρ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
5 ὁμοίωσιν«, καὶ οὐχὶ τῷ Μελχισεδέκ. εἰ μὲν γὰρ καὶ ἱερεὺς [ἐστι] 3
τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐν τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ γεγένηται καὶ οὐκ ἔσχε δια-
δοχὴν μετ' αὐτόν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταβάς. οὐ 4
γὰρ εἶπεν ἡ γραφὴ ὅτι »κατήνεγκε« ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ
»ἐξήνεγκεν« αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ τῶν βασιλέων
10 ἀποδεξόμενος τὸν διερχόμενον πατριάρχην· καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν διὰ
τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην καὶ τὸ πιστὸν καὶ τὸ εὐλαβὲς τοῦ
ἀνδρός, ὅτι ἐν ἅπασι δοκιμασθεὶς ἐν οὐδενὶ ἐξέπεσε τῆς δικαιοσύνης 5
ὁ πατριάρχης, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συνεργὸν | ἔσχε τὸν θεὸν κατὰ Ö142
τῶν † ἀληθῶς ἐπελθόντων τῇ τῶν Σοδομιτῶν χώρᾳ καὶ ἀφελομέ-
15 νων καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ τὸν ἅγιον Λώτ, ὃν καὶ ἀπέστρεψε
μετὰ τῆς πάσης σκυλεύσεως καὶ λαφυραγωγίας. πόθεν δὲ οὐ δεί- 6
ξωμεν ὅτι ἦν ἀεὶ ⟨ὁ⟩ υἱὸς σὺν πατρί; »ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ
ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος«, καὶ οὐκ εἶπεν
»ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ οὐδὲ θεὸς ἦν ὁ Μελχισεδέκ«. καὶ πάλιν 7
20 »ἦλθεν οὖν ὁ κύριος πρὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἔβρεξε κύριος παρὰ κυ-
ρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα«. καὶ | αὐτὸς ὁ ἀπόστο- D526
λός φησιν »εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
δι' οὗ τὰ πάντα«. καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ· οὐκοῦν ποῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, 8
ἐπειδήπερ περὶ ἑνὸς καὶ ἑνὸς διηγεῖται; οὐκ ἔδει τὸ πνεῦμα αὐτοσύ-
25 στατον γίνεσθαι ἑαυτοῦ· ἀεὶ γὰρ φυλάττεται ἡ θεία γραφὴ ὑπογραμ-

4 Gen. 1, 26; vgl. Ancoratus c. 15, 7 28, 2; I 24, 4ff 37, 1ff — **7** vgl. Joh. 3, 13 — **17** Joh. 1, 1 — **20** Gen. 19, 24 — **22** I Kor. 8, 6

M U

1 αὐτοῦ < M **3** τοῦ < M | ᾧ *] ὧ M < U **3f** καὶ εἶπεν ὁ πατήρ] φησὶ γὰρ U **5** οὐχὶ] οὐ U | εἰ] ὁ U | καὶ² < U | [ἐστι] * **5f** τοῦ θεοῦ ἐστι U | ὑψίστου + ἀλλὰ καὶ M **7** ἀπὸ M **8** κατήνεγκε + τῷ Ἀβραὰμ U (sachlich richtige Glosse) **9** ἐξέβαλεν U | τε αὐτῶ M | ὡς + ⟨ἐπανιόντα⟩? * **10** ἀποδεξόμενος *] ἀποδεξάμενος M ὑποδεξάμενος U | ἐρχόμενον U **14** † ἀληθῶς] lies wohl λῃστρικῶς * **16** vor μετὰ + μὲν U | πάσης τῆς U | πόθεν δὲ] καὶ πόθεν γὰρ U **17** ⟨ὁ⟩ * **19** ὁ Μελχισεδὲκ ἐν ἀρχῇ ἦν U | οὐδὲ—Μελχισεδέκ < U | καὶ πάλιν < M **20** lies wohl ⟨ἀπ⟩ῆλθεν . . . ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ * | ὁ < U | τὸν < U **21** Σώδομα U | αὐτὸς ὁ] ὁ ἅγιος U **24** ἐπειδὴ U **24f** αὐτοσύστατον + αὐτὸ U **25** γενέσθαι U

μὸς ἡμῖν γίνεσθαι. ἐφθέγγετο ἐν πνεύματι ἁγίῳ ὁ ἀπόστολος καὶ
ἔλεγεν »εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι'
οὗ τὰ πάντα«. ἦν δὲ ἐν πνεύματι ἁγίῳ λέγων τοῦτο· οὐ γὰρ ἵνα
λείψῃ ἡ τριάς. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος σαφῶς λέγει ὅτι »ἀπελθόντες 9
5 βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-
ματος«. καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος λέγει »ἓν δέ ἐστιν τὸ πνεῦμα τὸ
διαι|ροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται πρὸς τὸ συμφέρον«. ἰδοὺ τοίνυν 10 P476
πατήρ, ἰδοὺ υἱός, ἰδοὺ πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὐδαμοῦ περὶ Μελχισεδὲκ
λέγει ὅτι ἐν τοῖς χαρίσμασιν † δωρεῖται οὔτε ἐν τοῖς ὑψώμασι. καὶ
10 μάτην παρὰ τούτοις ᾄδεται τὰ ψευδῆ καὶ ἐπινενοημένα τῶν προσκομ-
μάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς συμβαίνοντα, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ
τοῦ συρίγματος τοῦ δράκοντος, ὡς ἑκάστην αἵρεσιν ἠδυνήθη ἀπατῆ-
σαί τε καὶ πλανῆσαι.

Ἦλθε δὲ πάλιν εἰς ἡμᾶς ὥς τινες περιττότερον τῶν προειρημέ- 11
15 νων πάντων πλανηθέντες καὶ περισσοτέρᾳ ἀλαζονείᾳ ἐννοίας ἀρθέν-
τες ἐτόλμησαν εἰς ἀπορίαν διανοημάτων τραπῆναι καὶ εἰς βλάσφημον
ἔννοιαν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν τὸν αὐτὸν Μελχισεδὲκ εἶναι τὸν πατέρα
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων 12
ἀφυλάκτου ἐννοίας καὶ ἀπατωμένης καρδίας καὶ μὴ ἐχούσης στάσιν
20 ἀληθείας. ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα
τὸν Μελχισεδὲκ καὶ ἀγενεαλόγητον, διὰ τὸ ὑπέρογκον τῆς φράσεως
πλανηθέντες τῇ ἐννοίᾳ οἱ τοιοῦτοι καὶ * διανοηθέντες τὰ * εἰς τὸν
πατέρα τῶν ὅλων ἀναλογοῦντα ἐν ἑαυτοῖς | ἀνετύπωσαν βλασφημίας D527
πλάνην. ἀπὸ τοῦ γὰρ τὸν πατέρα τῶν ὅλων, θεὸν τὸν παντο- 13
25 κράτορα, μήτε πατέρα ἔχειν μήτε μητέρα μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε
ζωῆς τέλος (τοῦτο γὰρ ⟨παρὰ⟩ πᾶσιν ὡμολόγηται) ἀπεικάσαντες τούτῳ
τὸν Μελχισεδὲκ διὰ τὸ περὶ αὐτοῦ οὕτω τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι
εἰς ἀφροσύνης βλασφημίαν πεπτώκασι, μὴ νοήσαντες τὰ ἄλλα τὰ
περὶ αὐτοῦ εἰρημένα. περὶ γὰρ τοῦ Μελχισεδὲκ εἴρηται ὅτι »ἦν ἱερεὺς 14
30 τοῦ ὑψίστου«. εἰ οὖν ὕψιστός ἐστιν οὗτος καὶ πατήρ, ἄρα ἑτέρου

4 Matth. 28, 19 — **6** I Kor. 12, 11 — **29** Gen. 14, 18

M U (bis *πλανῆσαι* Z. 13; S. 336, 14–337, 9 in U ausgelassen) **14** vgl. Cramer Cat. in ep. ad Hebr. 556, 3

1 *ἐφθέγγετο* + *οὖν* U | *ἐν*] *σὺν* M **8** *περὶ* < U **9** *λέγει* < U | *ὅτι*] *οὔτε* U | *χαρίσμασιν* + *εἶπεν ὅτι* U | † *δωρεῖται*] etwa *ἐμπολιτεύεται* * **10** *τὰ* < M **11** *αὐτοῖς συμβαίνοντα* < U | *ἀλλ'* U **12** *αἵρεσιν* < U **21** *ὑπέρογγον* M **22** * etwa ⟨*ἀνοήτως*⟩ * | * ⟨*εἰς τὸν Μελχισεδὲκ εἰρημένα ὡς*⟩ * **26** ⟨*παρὰ*⟩

ὑψίστου ὑπάρχων ἱερεὺς οὐκέτι αὐτὸς εἴη πατὴρ τῶν ὅλων, ἱερατεύων ἑτέρῳ ὑψίστῳ. καὶ ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων χυδαιότητος τῆς 15 τὰ ἀληθινὰ μὴ κατανοούσης, ἐπὶ τὰ πλάνα δὲ ἑαυτὴν τρεπούσης. τὸ πέρας γὰρ τῆς ἐπιλύσεως τοῦ παντὸς ζητήματος ὁ ἅγιος ἀπόστολος
5 συναγαγὼν ἔφη »ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν« (δῆλον δέ· ἀλλὰ ἐξ ἑτέρων) »δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ«, καὶ πάλιν »ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ ἱκεσίας ἐποιεῖτο, φησί, πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν σῶσαι«· ὅτι δὲ ⟨ὁ⟩ πατὴρ σάρκα οὐκ ἐνεδύσατο δῆλον.

10 Καὶ περὶ τούτων δὲ ἱκανῶς διαλεχθέντες καταλείψωμεν τὴν 16 αἵρεσιν, ὥσπερ μυογαλίδιον λίθῳ πεπαικότες διὰ τῆς στερεᾶς πίστεως καὶ ἑδραιώματος καὶ φυγόντες τὸ ἰοβόλον αὐτῆς δηλητήριον. τὸ γὰρ μυογαλίδιόν φασι πρὸς μὲν τὴν ὥραν μηδὲν ἀδικεῖν τὸν δακνόμενον, χρόνῳ δέ τινι τὸ σῶμα ἀφανίζειν καὶ εἰς λώβησιν κελεφίας
15 ἕως ὅλων τῶν μελῶν ἄγειν τὸν ἐπιβουλευθέντα. οὕτω καὶ αὕτη 17 ἡ αἵρεσις * τῇ διανοίᾳ τοῖς εὐθὺς περὶ τού|των ἀκούσασι φαίνεται Ö144 ὡς οὐδὲν *, προσεντριβομένη δὲ ἡ τῶν λόγων παρολκὴ ζητήματα ἐμποιεῖ καὶ ὥσπερ ἀφανισμὸν τοῖς μὴ τυχοῦσι τοῦ βοηθήματος τῆς ἀντιδότου ταύτης, τῆς παρ' ἡμῶν γενομένης κατ' αὐτῆς ἀνατροπῆς
20 τε καὶ ἀντιλογίας. οὐ τάχιον δὲ φαίνεται τὸ ζῷον. ἐν νυκτὶ γάρ 18 ἐστι πορευόμενον καὶ οὕτω τὴν βλάβην ἐρ|γάζεται, μάλιστα δὲ ἐν τῇ D528 τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ, ὡς ἰστέον ἐστὶ τοῖς τὴν γνῶσιν τοῦ ζῴου ἐπισταμένοις, ὅτι οὐ παρέργως οὔτε σεσυκοφαντημένως τῆς τοῦ ζῴου ὑποθέσεως πεποιήμεθα τὴν μνήμην, ἀπεικάσαντες αὐτὸ τῇ παρὰ τῆς
25 αἱρέσεως βλάβῃ· τοιοῦτο γὰρ αὐτῆς τὸ ἀδίκημα ὑπάρχει. ἐφεξῆς 19 δὲ βαδιοῦμαι ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὅπως τὸ ἐπάγγελμα ἐν θεῷ πληρῶσαι καταξιωθέντες τῷ θεῷ εὐχαριστήσωμεν.

5 Hebr. 7, 6 — 6 Hebr. 5, 7

M U (von Z. 10 *καὶ περὶ τούτων* an)

8 *ὅτι* *] *ὁ* M | ⟨*ὁ*⟩ * **10** *διηγησάμενος* M **10f** *τὴν αἵρεσιν* < U **11** *μυογαλλύδιον* U **12** *φύγωμεν* M **13** *μυογαλλύδιον* U **13f** *δακνώμενον* M **15** *ἕως*] *ὡς* M **16** *αἵρεσις * τῇ διανοίᾳ*] *διάνοια* U | * etwa ⟨*ἐμβληθεῖσα*⟩ * **17** * ⟨*βλάπτουσα*⟩ * | *προστριβομένη* M **19f** *τῆς παρ' — ἀντιλογίας* < U **23** *οὐδὲ* U | *ἐσυκοφαντημένως* M **24f** *ἀπεικάσαντες — βλάβῃ* < U **25** *τοιοῦτο* *] *τοῦτο* MU | *αὐτῆς* *] *αὐτοῦ* MU | *ἀδίκημα*] *δικαίωμα* U **27** *τῷ* < M | Unterschrift: *κατὰ μελχισεδεκιανῶν λε ἢ καὶ νε* M

Κατὰ Βαρδησιανιστῶν $\overline{λς}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νς}$.

1. *Τούτοις καθεξῆς συνάπτεται Βαρδησιάνης τις οὕτω καλούμενος. ὁ δὲ Βαρδησιάνης οὗτος, ἐξ οὗπερ ἡ αἵρεσις τῶν Βαρδησιανιστῶν γεγένηται, ἐκ Μεσοποταμίας μὲν τὸ γένος ἦν, τῶν κατὰ τὴν* (1, 1)
5 *Ἐδεσσηνῶν πόλιν κατοικούντων. ὃς τὰ μὲν πρῶτα ἄριστός τις ἀνὴρ ἐτύγχανε, λόγους δὲ οὐκ ὀλίγους συνεγράψατο, ὁπηνίκα ἐρρωμένην εἶχε τὴν διάνοιαν. ἐκ γὰρ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ὡρμᾶτο, λόγιός τις ὢν ἐν ταῖς δυσὶ γλώσσαις, Ἑλληνικῇ τε διαλέκτῳ | καὶ τῇ τῶν Σύρων φωνῇ. Αὐγάρῳ δὲ τῷ τῶν Ἐδεσσηνῶν δυνάστῃ,* (2; P 477; 3)
10 *ἀνδρὶ ὁσιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ, ἐξοικειούμενος τὰ πρῶτα καὶ συμπράττων, ἅμα τε καὶ τῆς αὐτοῦ μετασχὼν παιδείας, διήρκεσε μὲν*

3ff vgl. Eusebius praep. ev. VI 9; Migne 21, 462 D *Σύρον μὲν τὸ γένος* Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B *Σύρος, ἐξ Ἐδέσσης ὁρμώμενος* ebenso Chron. Edess. S. 90 Hallier Barhebraeus hist. dyn. VII 79 Pococke u. Chron. I 47 Abbeloos-Lamy; dagegen Hippolyt refut. VII 31, 1; S. 216, 17 f Wendland *ἐπεχείρησε . . . πρὸς Βαρδησιάνην τὸν Ἀρμένιον ἐγγράφως ποιήσασθαι λόγους* Jul. Africanus *Κεστοὶ* c. 29; p. 300 Thevenot *Βαρδησάνης ὁ Πάρθος* Porphyrius de abst. IV 17; 256, 10 Nauck *Βαρδησάνης ἀνὴρ Βαβυλώνιος* Hieronymus adv. Iov. II 14; Migne 23, 304 A *Bardesanes vir Babylonius* — **7 f** vgl. Eusebius h. e. IV 30, 1; S. 392, 16ff Schwartz *πρὸς τοὺς κατὰ Μαρκίωνα καί τινας ἑτέρους διαφόρων προϊσταμένους δογμάτων διαλόγους συστησάμενος . . . μετὰ καὶ πλείστων ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων* — **9 f** *λόγιός τις ὢν ἐν ταῖς δυσὶ γλώσσαις*] anders und wohl richtiger Eusebius h. e. IV 30, 1; S. 392, 15ff Schwartz *ἔν τε τῇ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος . . . διαλόγους συστησάμενος τῇ οἰκείᾳ παρέδωκεν γλώττῃ τε καὶ γραφῇ . . ., οὓς οἱ γνώριμοι . . . ἐπὶ τὴν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς Σύρων μεταβεβλήκασι φωνῆς* Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B *πολλὰ δὲ καὶ τῇ Σύρων συνέγραψε γλώττῃ καὶ ταῦτά τινες μετέφρασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν* — **10 f** gemeint ist Abgar IX bar Manu vgl. v. Gutschmid Mém. de l'acad. de St. Pétersbourg t. 35. 1887. S. 34ff — zu *ὁσιωτάτῳ* vgl. Jul. Africanus bei Georg. Syncellus I 676 Dindorf *Ἀφρικανὸς Ἄβγαρόν φησιν ἱερὸν ἄνδρα . . . βασιλεύειν Ἐδέσης κατὰ τούτους τοὺς χρόνους* Eusebius-Hieronymus Chronik z. Jahr 218; S. 214, 5 Helm *Abgarus vir sanctus regnavit Edessae ut vult Africanus*

M U

1 Überschrift: *κατὰ βαρδισιανιστῶν* M *κατὰ βαρδησιανιστῶν $\overline{λς}$ ἢ καὶ $\overline{νς}$* U **2** *βαρδισιάνης* M **3** *βαρδισιάνης* M **3 f** *βαρδισιανιστῶν* M **5** *Ἐδεσηνῶν* M | *τὰ μὲν πρῶτον ἄριστα* M **9** *Ἐδεσινῶν* M **10** *καὶ λογιωτάτῳ* < U **11** *ἅμα τε* Jül.] *τε ἅμά* MU | *αὐτοῦ*] *αὐτῆς*? *

μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἄχρι τῶν χρόνων Ἀντωνίνου Καίσαρος,
(οὐ τοῦ Εὐσεβοῦς καλουμένου, ἀλλὰ τοῦ Οὐήρου). ὃς πολλὰ ⟨πρὸς⟩ 4
Ἀβειδὰν τὸν ἀστρονόμον κατὰ εἱμαρμένης λέγων συνελογίσατο, καὶ
ἄλλα δὲ κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ἐμφέρεται αὐτοῦ συντάγματα.
5 Ἀπολλωνίῳ δὲ τῷ τοῦ Ἀντωνίνου ἑταίρῳ ἀντῆρε, παραιτούμενος 5

1 f Ἀντωνῖνος ὁ Οὐῆρος ist nach stehendem Sprachgebrauch des Epiphanius (vgl. Ancoratus c. 60, 4; I 72, 1 de mens. ac pond. 18, 3; S. 171, 74 Lagarde) Mark Aurel. Da jedoch Mark Aurel zu den andern Angaben — Bardesanes hätte den Abgar überlebt und dann noch bis in die Zeit des Antoninus hineingereicht — schlechterdings nicht paßt, so muß eine (vielleicht durch Eusebius IV 30, 1; 392, 14 Schwartz veranlaßte) Verwechslung des Epiph. vorliegen, entweder mit Caracalla, den Epiph. Ἀντωνῖνος υἱὸς Σευήρου nennt, oder — was nach Z. 5 ff weniger wahrscheinlich ist — mit Elagabal (bei Epiph. = Ἀντωνῖνος). Zu letzterem würde freilich die Nachricht des Barhebraeus (chron. I 47 Abbeloos-Lamy) sachlich gut stimmen, daß Bardesanes im Jahr 533 (= 221 2 n. Chr.) gestorben sei, vgl. auch Porphyrius de abstin. IV 17; 256, 11 Nauck und de styge (bei Stobäus ecl. phys. I 3, 56; 37, 25 Meinecke) über das Zusammentreffen des Bardesanes mit der indischen Gesandtschaft an Elagabal — **3** Ἀβειδάν] vgl. den Awida im *Buch der Gesetze der Länder* S. 1 ff; Epiph meint daher sicher diese Schrift, wie auch Theodoret haer. fab. I 22; Migne 83, 372 B C ἐντετύχηκα δὲ κἀγὼ λόγοις αὐτοῦ . . κατὰ εἱμαρμένης γραφεῖσι. Wenn Eusebius dieselbe Schrift als ὁ πρὸς Ἀντωνῖνον (= Mark Aurel) ἱκανώτατος αὐτοῦ περὶ εἱμαρμένης διάλογος bezeichnet (h. e. IV 30, 2; S. 392, 21 f Schwartz), so ist das πρὸς Ἀντωνῖνον entweder ein Versehen für πρὸς Ἀβειδὰν (vgl. die Titelform in der praep. ev. VI 9; Migne 21, 464 A Βαρδησάνης . . . ὃς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἑταίρους διαλόγοις τάδε πη μνημονεύεται φάναι) oder hat Eusebius die Schrift über den Schicksalsglauben mit dem an Elagabal gerichteten Brief zusammengeworfen, vgl. über diesen Moses Choren. hist. Arm. II 63; S. 185 Whiston *etiam ad Antoninum epistolam scribere ausus est* (daß hier Elagabal unter Antoninus zu verstehen ist, beweist das Vorhergehende *sub Antonino ultimo floruit*) — **5** bei Ἀντωνίνου ist, wie das ἑταίρῳ (= *comes Caesaris*) zeigt, sicher an einen Kaiser zu denken, vgl. auch S. 340, 4, und dann gewiß an denselben wie Z. 1. Ist dies Caracalla, so könnte man die Auseinandersetzung mit Apollonius in die Zeit der Eroberung Edessas durch Caracalla verlegen und Eusebius h. e. IV 30, 2; S. 392, 21 Schwartz ὅσα τε ἄλλα φασὶν προφάσει τοῦ τότε διωγμοῦ συγγράψαι auf eine damals in Edessa veranstaltete Christenverfolgung beziehen. Sollte es Elagabal sein, so müßte man den Zusammenstoß mit der indischen Gesandtschaft oder mit

M U

1 Ἀντωνίου U **2** βήρου M | ⟨πρὸς⟩ Corn. Pet. **3** συνελογίσατο (συνελογήσατο M U)] lies wohl ἀπελογήσατο oder συνεγράψατο * **4** συγγράμματα U **5** ἀντήρει U | παραιτούμενος *] παραινούμενος M U

ἀρνήσασθαι τὸ Χριστιανὸν ἑαυτὸν λέγειν. | ὁ δὲ σχεδὸν ἐν τάξει ὁμο- D 529
λογίας κατέστη λόγους τε συνετοὺς ἀπεκρίνατο ὑπὲρ εὐσεβείας
ἀνδρείως ἀπολογούμενος, θάνατον μὴ δεδιέναι φήσας, ὃν ἀνάγκη ⟨ἔφη⟩
ἔσεσθαι, κἄν τε τῷ βασιλεῖ μὴ ἀντείποι. καὶ οὕτως ὁ ἀνὴρ τὰ πάντα 6
5 μεγάλως ἦν κεκοσμημένος, ἕως ὅτε τῷ ἀστοχήματι τῆς ἑαυτοῦ αἱρέ-
σεως περιέπεσε. δίκην νηὸς γεγονὼς καλλίστης φόρτον τε ἀσυνεί-
καστον ἐμβαλλομένης καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ λιμένος λακισθείσης
ἀπολεσάσης τε τὴν ἅπασαν πραγματείαν καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπιβάταις
θάνατον ἐμποιησάσης. | Ö 146

10 2. *Προσφθείρεται γὰρ οὗτος Οὐαλεντίνοις καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν* **2, 1**
μοχθηρίας ἀνιμᾶται τὸ δηλητήριον τοῦτο καὶ ζιζανιῶδες, πολλάς τε
καὶ αὐτὸς ἀρχὰς καὶ προβολὰς εἰσηγησάμενος καὶ τὴν τῶν νεκρῶν
ἀνάστασιν ἀρνησάμενος ἐδογμάτισε ταύτην τὴν αἵρεσιν. *χρῆται* **2**
δὲ νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ νέᾳ διαθήκῃ, καὶ ἀπο-

d Brief an Elagabal in Verbindung bringen. — Die Gleichsetzung des Apollonius mit dem Stoiker unter Antoninus Pius (Eusebius-Hieronymus z. J. 149; S. 203, 6 Helm) verbietet sich von selbst

10 ff die umgekehrte Behauptung, daß er zunächst Valentinianer war, bei Eusebius h. e. IV 30, 3; S. 392, 23 ff Schwartz *ἦν δ᾽ οὗτος πρότερον τῆς κατὰ Οὐαλεντῖνον σχολῆς, καταγνοὺς δὲ ταύτης πλεῖστά τε τῆς κατὰ τοῦτον μυθοποιίας ἀπελέγξας, ἐδόκει μέν πως αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπὶ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην μετατεθεῖσθαι, οὐ μὴν καὶ παντελῶς γε ἀπερρίψατο τὸν τῆς παλαιᾶς αἱρέσεως ῥύπον*, vgl. Hippolyt refut. VI 35, 7; S. 165, 13 Wendland *οἱ δ᾽ αὖ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς* (sc. der Schule Valentins) . . . *ὧν ἐστιν Ἀξιόνικος καὶ Ἀρδησιάνης* (lies wie S. 216, 17 ⟨*Βαρ*-*δησιάνης*⟩) — **11** vgl. die von Bardesanes festgehaltene Anschauung über den Einfluß der Sieben Buch der Gesetze der Länder S. 11 ff u. S. 15 f Cureton, dazu Adamantius de recta in deum fide III 3; S. 118, 12 ff van de Sande Bakhuyzen Diodorus Tars. de fato c. 51 (bei Photius cod. 223 p. 208. 223) Ephrem Syrus sermo 3 u. 53 polem.; opera Syriaca II 443 ff u. 554 ff Assemani — **12 f** vgl. Adamantius de recta in deum fide V 16; S. 204, 3 ff van de Sande Bakhuyzen Ephrem carm. Nisib. 51 p. 102 u. 186 Bickell — **14** vgl. Ephrem sermo polem. 55; opera Syriaca II 558 Assemani Diodorus Tars. de fato bei Photius cod. 223 p. 208 u. 221 *δέχεσθαι μὲν προσποιουμένους τοὺς προφήτας*

M U

2 *ὑπὲρ* + *οὐ* M **3** *ὃν*] *τὸν* M | ⟨*ἔφη*⟩ * **5** *ἀστοχήματι*] *τῷ αὐτῷ σχίσματι* M **6** *νεώς*, dazu a. R. *νηὸς* M | *τε* *] *δὲ* M U **7** vor *λακισθείσης* + *καὶ* U **8** *ἀπολομένης* M | *πᾶσαν* U **11** *τούτων* U **11 f** *τε καὶ* + *ἄλλας* U **12** *προσβολὰς* U | *εἰσηγησάμενος* *] *διηγήσατο* M U **14** *νέᾳ*] *καινῇ* U

κρύφοις τισὶν ὡσαύτως. ἀνατραπήσεται δὲ καὶ οὗτος μετὰ πάντων 3
τῶν πρὸ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ᾿ αὐτὸν ἀπαλλοτριώσας ἑαυτὸν τῆς
ἀληθείας καὶ ὡς ἀπὸ λαμπάδος πυρὸς φωτεινῆς εἰς ἀσβόλην μετα-
βεβλημένος.
5 Περὶ μὲν γὰρ νεκρῶν ἀναστάσεως ἤδη ἡμῖν ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν 4
εἴρηται· οὐ λυπήσει δὲ καὶ αὖθις ἐν τῇ πρὸς τοῦτον ἀνατροπῇ χρή-
σασθαι ὀλίγοις λόγοις. εἰ μὲν γὰρ τὴν παλαιὰν διαθήκην δέχῃ, ὦ 5
οὗτος, καὶ τὴν καινὴν ὡσαύτως, πόθεν οὐκ ἐλεγχθήσῃ παραφθείρων
τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν καὶ ἑαυτὸν ἀποξενῶν τῆς τοῦ κυρίου ἐν ἀλη-
10 θείᾳ ζωῆς; ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος πρῶτος, ἵνα γένηται ἡμῖν 6
ἀρραβὼν τῆς ἀναστάσεως καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀπέ-
θανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀνέστη, ⟨δῆλον⟩. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐν δοκήσει 7
πέπον|θεν· ἐτάφη γὰρ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάστασαν. καὶ μαρτυρεῖ P478
μὲν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, μαρτυροῦσι | καὶ αἱ φέρουσαι μύρα εἰς D530
15 τὸ μνῆμα καὶ ἡ τῶν ἑκατὸν λιτρῶν τῆς ἀλόης ὁλκή, ὅτι οὐκ ἦν
δόκησις οὐδὲ φαντασία. μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι ταῖς γυναιξὶ 8
πεφηνότες ὅτι »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ
τῶν νεκρῶν;« καὶ οὐκ εἶπαν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ἀνέστη, ὁ πε- 9
πονθὼς ἐν σαρκί, ζῶν δὲ ἀεὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀπαθὴς ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ
20 θεότητι, ὁ ἄνωθεν ἀεὶ ἐκ πατρὸς γεγεννημένος ὑπάρχων, ὁ ἐπ᾿ ἐσχά-
των τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου γενέσθαι
ἄνθρωπος, ὡς μαρτυρεῖ Παῦλος ὁ ἅγιος λέγων »γενόμενος ἐκ γυναι-
κός, γενόμενος ὑπὸ νόμον«. ἆρα γε οὔπω ἤκουσας τοῦ ῥητοῦ τοῦ 10
λέγοντος ὅτι »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ
25 θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«; ἢ οὐκ ἔπεισέ σε Ἠσαΐας ὁ
προφήτης λέγων »καὶ ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται οἱ

1 zu *ἀποκρύφοις τισὶν* vgl. Ephrem Syrus Komm. zum 3. Kor. Br. (bei Zahn, Gesch. neutest. Kan. II 2, 598) *von ihnen* (sc. den Bardesaniten) *wurden auch Praxeis derselben* (sc. der Apostel) *geschrieben, um unter den Taten und Zeichen der Apostel, welche sie geschrieben haben, im Namen der Apostel den Unglauben zu schreiben* — **14** vgl. Matth. 27, 57 — **14 f** vgl. Luk. 24, 1 — **15** Joh. 19, 39 — **17** Luk. 24, 5 — **18 f** vgl. I Petr. 3, 18 — **22** Gal. 4, 4 — **24** I Kor. 15, 53 — **26** Jes. 26, 19

M U

1 *οὗτος*] *αὐτὸς* U **3** *πυρὸς* + *καὶ* M **11** *ἀραβὼν* M | *καὶ*² < M **12** *⟨δῆλον⟩* * **15** *τῆς* < U **16** *οὔτε* M **18** *εἶπον* U **22** *ἁγιώτατος* U **23** *γε*] *τε* M **24 f** vor *καὶ τὸ θνητὸν* noch einmal geschrieben *καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν*, jedoch durchgestrichen U

ἐν τοῖς μνημείοις»; αὐτὸς δὲ ὁ κύριος λέγων ὅτι »καὶ ἐγερθήσονται
μὲν οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον«; ἢ οὐ 11
μέμνησαι τοῦ Ἄβελ μετὰ θάνατον τῆς πρὸς θεὸν ὁμιλίας, ὡς οὐ
τὴν ψυχὴν λέγει ἐντυγχάνειν καὶ βοᾶν πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ τὸ
5 αἷμα; αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῷ αἵματι ἡ ψυχή ἐστιν.
σῶμα γάρ ἐστι τὸ αἷμα ὁρατόν, ἡ δὲ ψυχὴ ἀόρατός τις ὑπάρχουσα 12
ἐν τῷ αἵματι ἔχει τὸν χῶρον. καὶ ἐκ πανταχόθεν ἐλήλεγκταί σου,
ὦ Βαρδησιάνη, ἡ κακοπιστία, ἀνατρεπομένη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας.

3. Περὶ δὲ πολλῶν ἀρχῶν ἐπειδήπερ πολλάκις κατὰ τῶν οὕτως 3, 1
10 λεγόντων πολλὰ εἶπον, ἐνταῦθα οὐ πολλὴν ποιοῦμαι τὴν περὶ τού- Ö148
του διαλογήν. ἀλλ' ὡς ἐν ⟨παρεκβάσει⟩ ὑπομνήσομαι τοῦ ἁγίου ἀπο-
στόλου φάσκοντος ὅτι »ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ
ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ
ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«. πῶς οὖν πολυθεΐα ἔσται καὶ πολλαὶ | ἀρχαί, εἰ 2 D531
15 »εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«;
ἄρα οὖν εἷς ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ οὐ πολλοὶ θεοὶ οὔτε πολλοὶ αἰῶνες.
ἔφη γὰρ ὅτι »εἴπερ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ λεγόμενοι«. τὸ δέ »λεγόμενοι« 3
ὡς ⟨περὶ⟩ οὐχ ὑπαρχόντων ἀπεφήνατο· διὰ δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων
λεγομένους, οὓς ἐθεοποίησαν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, | ἄστρα τε καὶ P479
20 τὰ τούτοις ὅμοια, ἀποφηνάμενος ἀπέκλεισε πάντων τῶν πεπλανη-
μένων τὴν διάνοιαν.

Τῆς δὲ ὑγιοῦς πίστεως πανταχόθεν σῳζομένης, ἑδραιώμα⟨τος⟩ οὔσης 4
καὶ σωτηρίας τῶν πιστῶν, ῥᾳδίως ἡ πασῶν τῶν αἱρέσεων ἐπινενοη-
μένη κενολεξία προσανετράπη ὡς καὶ οὗτος ἀνατραπεὶς καὶ ἐλεεινὸν
25 ἑαυτὸν καταστήσας καὶ ἑαυτὸν ἀποξενώσας τῆς ζωῆς. φησὶ γὰρ ὁ 5
προφήτης πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὅτι »θήσομαι ἄνθρακα
τὸν λίθον σου καὶ τοὺς θεμελίους σου σάπφειρον καὶ τὰ τείχη σου
λίθους ἐκλεκτοὺς καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν«. εἶτα ὕστερόν φησι
»πᾶσα φωνὴ ἣ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἡττήσεις. ἐπὶ

1 Matth. 25, 46 — **2ff** vgl. Panarion haer. 19, 3, 1; I 199, 15ff — **3** Gen. 4, 10 — **5** vgl. Lev. 17, 14 — **9ff** vgl. haer. 25, 6, 2ff; I 273, 15ff — **12** I Kor. 8, 6 — **26** Jes. 54, 11f — **28** Jes. 54, 17

M U

1 *καὶ* < U **2** *μὲν* < U | *αἰώνιον*[2] < U **5** *ἀλλὰ* M **7** *ἐκ* < U **10** *εἶπον* Pet.] *εἰπόντες* MU **11** *ἀλλὰ* M | *ἐν ⟨παρεκβάσει⟩ ὑπομνήσομαι* *] *ἐν ὑπομνήσει* MU **13** *δι' οὗ*] *δι' ὃν καὶ δι' οὗ* M **15** *δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα* U **16** *οὐ*] *οὔτε* U **17** *θεοὶ* < M | *τὸν δὲ λεγόμενον* M **18** *⟨περὶ⟩* * | *ὑπάρχοντα* M **19** *τε*[1] < U **24** *κενολογία* U | *πρὸς ἀνατροπὴν* M | *ἀνατραπεὶς* + *⟨εὑρίσκεται⟩*? *

δὲ σὲ οὐ κατευοδωθήσεται«. οὐδὲν γὰρ κατισχύσει πρὸς τὴν τῆς 6
ἀληθείας πίστιν, ἐπειδήπερ »ἐπὶ τὴν πέτραν ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι
Ἅιδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς«, ὡς ἐπηγγείλατο αὐτῇ ὁ ἅγιος θεὸς
Λόγος, ὁ βασιλεὺς αὐτῆς καὶ νυμφίος καὶ κύριος αὐτῆς καὶ δεσπότης,
5 ᾧ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος πατρὶ ἐν υἱῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ταύτης δὲ καὶ αὐτῆς καταπατηθείσης τῆς αἱρέσεως, * ὡς ἀπὸ 7
τομῆς ὄφεως οὖσα κεφαλὴ καὶ ἔτι σκαρίζουσα, τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς
παισθεῖσα, αὐτοὶ ⟨δὲ⟩ θεῷ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πάλιν δια-
10 σκοποῦντες ἴωμεν, ἀγαπητοί. D 532

Κατὰ Νοητιανῶν $\overline{λζ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νζ}$.

Ἕτερος δὲ πάλιν μετὰ τοῦτον Νόητος ὀνόματι ἀνέστη, οὐ πρὸ 1, 1
ἐτῶν πλειόνων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ χρόνου ἐτῶν τούτων ἑκατὸν τριάκοντα
πλείω ἐλάσσω, Ἀσιανὸς τῆς Ἐφέσου πόλεως ὑπάρχων· ὃς ἀλλο- 2
15 τρίῳ πνεύματι φερόμενος ἠθέλησεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἃ μήτε προφῆται
⟨ἐκήρυξαν⟩ μήτε ἀπόστολοι μήτε ἐξ ὑπαρχῆς κατέσχεν ἡ ἐκκλησία
μήτε ἐνενοήθη λέγειν τε | καὶ διδάσκειν, αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπάρματι Ö 150

2 Matth. 16, 18 — **11 ff** vgl. insbes. Hippolyt c. Noët. S. 43 ff Lagarde, daneben Hippolyt refut. IX 2. 7—10 X 27; S. 239, 24 f 240, 16 ff 283, 1 ff Wendland (Theodoret haer. fab. III 3) Filastrius haer. 53; S. 28, 4 ff Marx — **12 f** *οὐ πρὸ ἐτῶν πλειόνων*] vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 11 Lagarde *οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου γενόμενος*. Da diese Angabe somit aus Hippolyt stammt, so sind die 130 Jahre nur eine Schätzung des Epiph., der darin den Abstand zwischen seiner Zeit und der Hippolyts ermißt — **14** anders Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 11 Lagarde *τὸ μὲν γένος ἦν Σμυρναῖος* ebenso refut. IX 7, 1; S. 240, 16 Wendland X 27, 1; S. 283, 1 u. Epiph. selbst oben Anaceph. S. 213, 3 *ἀπὸ Σμύρνης* — **14 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 12 ff Lagarde *οὗτος φυσιωθεὶς εἰς ἐπηρμένον ἦχθη, οἰήσει πνεύματος ἀλλοτρίου ἐπαχθεὶς ἔφη τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα γεγεννῆσθαι καὶ πεπονθέναι καὶ ἀποτεθνηκέναι*

M U

1 *κατευοδοθήσεται* M **3** *θεοῦ* M **5** *καὶ* < U | *ἐν υἱῷ* < M **7** * ⟨*μενέτω*⟩ * **9** *παισθεῖσα* Dind.] *πεισθεῖσα* M *πιασθεῖσα* U | ⟨*δὲ*⟩ * | *ἄλλας*] *πολλὰς* M **10** Unterschrift: *τέλος τῆς κατὰ βαρδησιανιστῶν* U **11** Überschrift: *κατὰ νοητιανῶν $\overline{λζ}$ ἢ καὶ $\overline{νζ}$* MU **12** *δὲ* < U **13** *ἀλλ'* + *ἢ* M | *ἀπὸ*] *πρὸ* U | *ἐτῶν*[2]] *τῶν* U **14** *πλείω* + *ἢ* U **16** ⟨*ἐκήρυξαν*⟩ * **17** *διενοήθη* M | *αὐτὸς*] *οὗτος* U | *ἐπάρματι* Pet.] *ἐφάρματι* M *ἐπ' ἄρμασι* U

μανίας ἐπαρθεὶς ἐτόλμησε λέγειν. τὸν πατέρα πεπονθέναι· ἔτι δὲ 3
μείζονί τινι τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ ἐνεχθεὶς ἑαυτὸν ἔλεγε Μωυσέα
καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. ἀλλὰ μεταξὺ τούτων | ἀπὸ τῆς 4 P480
περὶ αὐτοῦ ἐνηχήσεως οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας μετα-
5 καλεσάμενοι αὐτὸν ἐξήταζον περὶ τούτων ἁπάντων καὶ εἰ ταύτην
τὴν βλασφημίαν περὶ πατρὸς προηγάγετο. ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἠρνεῖτο 5
ἐπὶ τοῦ πρεσβυτερίου ἀγόμενος, διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ ἐξεμέσαι
ταύτην τὴν δεινὴν καὶ ὀλετήριον πικρίαν. ὕστερον δέ, ἀφ' ἧς εἶχε 6
λύσσης εἴς τινας ἄλλους ἐμβαλὼν ὡς εἰπεῖν καὶ σὺν αὐτῷ ὥσπερ
10 δέκα ἄνδρας ἐπαγόμενος, εἰς τῦφον μείζονα καὶ θράσος ἐπαρθεὶς τολ-
μηρός ⟨τε⟩ γεγονὼς παρρησίᾳ λοιπὸν τὴν αἵρεσιν ἐδογμάτιζε. πά- 7
λιν δ' αὖ οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι προσκαλεσάμενοι αὐτόν τε καὶ τοὺς
προσφθαρέντας αὐτῷ ἀνθρώπους περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἠρώτων.
ὁ δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοις ὑποτρίψας τὸ μέτωπον 8
15 λοιπὸν παρρησίᾳ ἀντέλεγε, φάσκων ὅτι »τί γὰρ κακὸν πεποίηκα ὅτι
ἕνα θεὸν δοξάζω; ἕνα θεὸν ἐπίσταμαι καὶ οὐκ ἄλλον πλὴν αὐτοῦ,
γεννηθέντα πεπονθότα ἀποθανόντα«. ὡς οὖν ἐν τούτοις ἔμενεν, 9
ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἴδιον δόγμα
μεμαθητευμένοις. | ἐτελεύτα δὲ αὐτὸς ἔναγχος ἅμα τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, D533
20 οὐχ ὡς Μωυσῆς ἐν δόξῃ οὐδὲ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς ὡς Ἀαρὼν ἐν τιμῇ
ἐτάφη. ἐρρίφησαν γὰρ ὡς παραβάται καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς τῶν θεοσε-

1ff vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 19 Lagarde *οὗτος ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι Μωσῆν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών* Filastrius haer. 53; S. 28, 7f *hic etiam dicebat se Mosen esse et fratrem suum Heliam prophetam* — **3ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 42, 20ff Lagarde *ταῦτα ἀκούσαντες οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι, προσκαλεσάμενοι ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας ἐξήταζον· ὁ δὲ ἠρνεῖτο, λέγων τὰς ἀρχὰς μὴ φρονεῖν* — **8ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 22ff Lagarde *ὕστερον δὲ ἐμφωλεύσας ἔν τισιν καὶ συσκευάσας ἑαυτῷ συμπλανωμένους, καθαρὸν ὕστερον ἱστᾶν τὸ δόγμα ἐβούλετο. ὃν πάλιν προσκαλεσάμενοι οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι ἤλεγξαν· ὁ δὲ ἀνθίστατο λέγων· τί οὖν κακὸν ποιῶ δοξάζων τὸν Χριστόν;* — **17ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 30ff Lagarde *τότε τοῦτον ἐλέγξαντες ἐξέωσαν τῆς ἐκκλησίας, ὃς εἰς τοσοῦτο φυσίωμα ἠνέχθη ὡς διδασκαλεῖον συστῆσαι*

M U

4 *αὐτοῦ* *] *αὐτὸν* M U **4f** *προσκαλεσάμενοι* U **8** *ταυτηνὶ* U **11** ⟨*τε*⟩ * *γέγονε* M | *ἐδογμάτισε* M **12** *αὖ* < M **13** *ἠρώτων* + *οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι* M **15** *ὅτι*² < U **16** *θεὸν*² < U **18** *εἰς τὸ ἴδιον* < U **19** *μαθητευμένοις* M **19** *τελευτᾶ* U **20** *ὡς*²] *ὁ* U **21** *ἐτάφη ἐν τιμῇ* U | *ἐρίφησαν* M

βῶν περιέστειλε. μετὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτοῦ τὸν νοῦν φθαρέντες 10
ἐκράτυναν τουτὶ τὸ δόγμα, τούτοις τοῖς ῥητοῖς ὑπαχθέντες οἷς καὶ
ὁ αὐτῶν κακοδιδάσκαλος ἐξ ἀρχῆς. ὅτε γὰρ ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ 11
πρεσβυτερίου ἔφη ἕνα θεὸν δοξάζειν, ἤκουε παρ' αὐτῶν φιλαλήθως
5 ὅτι ἕνα θεὸν δοξάζομεν καὶ αὐτοί, ἀλλ' ὡς οἴδαμεν δικαίως δοξάζειν·
καὶ ἕνα Χριστὸν ἔχομεν, ἀλλ' ὡς οἴδαμεν ἕνα Χριστόν, υἱὸν θεοῦ, 12
παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν, ἀναστάντα,
ἀνελθόντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐρχόμενον
κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. ταῦτα λέγομεν μεμαθηκότες ἀπὸ τῶν
10 θείων γραφῶν, ἃ καὶ ἐπιστάμεθα.

2. Ἐκ τούτου οὖν Νοητιανοὶ ἀπόσπασμα ὄντες αὐτοῦ καὶ οἱ ἐξ 2, 1
αὐτῶν τουτὶ τὸ δόγμα δοξάζουσιν, ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πειρώμενοι
συνιστᾶν τὴν κατ' αὐτοὺς ἐμμανῆ διδασκαλίαν, ἀφ' ὧν εἶπεν ὁ θεὸς
πρὸς Μωυσῆν »ἐγὼ θεὸς τῶν πα|τέρων ὑμῶν· ἐγὼ | πρῶτος καὶ ἐγὼ P 481
15 μετὰ ταῦτα· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι« καὶ τὰ ἑξῆς. ἔλεγον 2
οὖν· ἡμεῖς τοίνυν αὐτὸν οἴδαμεν μόνον. εἰ τοίνυν ἐλθὼν Χριστὸς
ἐγεννήθη, αὐτός ἐστι πατήρ, αὐτὸς υἱός· ἄρα ⟨ὁ⟩ αὐτός ἐστι θεὸς
ὁ ἀεὶ ⟨ὢν⟩ καὶ νῦν ἐλθών· ὡς λέγει ἡ γραφή »οὗτος ὁ θεός σου, 3

3 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 1; S. 43, 25 ff Lagarde *πρὸς ὃν ἀνταποκρίνονται οἱ πρεσβύτεροι· καὶ ἡμεῖς ἕνα θεὸν οἴδαμεν ἀληθῶς, οἴδαμεν Χριστόν, οἴδαμεν τὸν υἱόν, παθόντα καθὼς ἔπαθεν, ἀποθανόντα καθὼς ἀπέθανεν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ ταῦτα λέγομεν ἃ ἐμάθομεν* — **12 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 2 ff Lagarde *οἳ καὶ δεῖξαι βούλονται σύστασιν τῷ δόγματι λέγοντες· εἶπεν ἐν νόμῳ »ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν· οὐκ ἔσονται ὑμῖν θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ« καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ »ἐγώ« φησίν »πρῶτος καὶ ἔσχατος καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔστιν οὐδείς«. οὕτω φάσκουσιν συνιστᾶν ἕνα θεόν, οἳ καὶ ἀποκρίνονται λέγοντες· εἰ οὖν Χριστὸν ὁμολογῶ θεόν, αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ πατήρ, εἴ γε ⟨εἷς *⟩ ἐστιν ὁ θεός. ἔπαθεν δὲ Χριστός, αὐτὸς ὢν θεός, ἄρα οὖν ἔπαθεν πατήρ, πατὴρ γὰρ αὐτὸς ἦν* — **14** vgl. Ex. 3, 6. Jes. 44, 6 Ex. 20, 3 — **18 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 10 ff Lagarde *χρῶνται δὲ καὶ ἑτέραις μαρτυρίαις λέγοντες οὕτω· γέγραπται »οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξηῦρεν πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη«. ὁρᾷς οὖν, φησίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ μόνος ὢν καὶ ὕστερον ὀφθεὶς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς* — **18** Bar. 3, 36—38

M U

2 *τουτὶ*] *τοῦτο* M | *τούτοις τοῖς*] *τοῖς αὐτοῖς*? * **3** *διδάσκαλος* U **11** *οὖν*] *οἱ* U **12** *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* MU | *τουτὶ*] *τούτου* M **13** *ἀφ' ὧν* Dind. Öh.] *ἀφ' ἧς* MU **14** *ἐγὼ*[1] + *εἰμὶ ὁ* U **16 f** *ἐλθὼν* hinter *ἐγεννήθη* M **16** *ἐλθὼν*] lies wohl *θεὸς ὢν* * **17** vor *αὐτὸς*[1] + *ὁ* M | vor *αὐτὸς*[2] + *ὁ* M | *αὐτὸς*[2] + *ἐστιν* M | ⟨*ὁ*⟩ * **18** ⟨*ὢν*⟩ *

οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης Ö 152
καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ
ὑπ᾽ αὐτοῦ· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναν-
εστράφη«. ὁρᾷς, φησί, πάλιν πῶς ἡ θεία γραφὴ ἡμᾶς συνετίζει, 4
5 τοῦ μὴ ἄλλον καὶ ἄλλον θεὸν ἡγεῖσθαι, φάσκουσα ὅτι αὐτὸς θεός
ἐστι ⟨ὁ⟩ μόνος ὢν καὶ αὐτὸς ὕστερον | ὀφθείς; πάλιν δὲ ἄλλῳ 5 D 534
ῥητῷ κέχρηνται τούτῳ, ὥς λέγει »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία
Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ
δοῦλοι ἔσονται καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ
10 ἐν σοὶ προσκυνήσουσι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστι
καὶ οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ᾔδειμεν, ὁ
θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«. ὁρᾷς, φησί, πῶς αἱ θεῖαι γραφαὶ ἕνα θεὸν 6
σημαίνουσι καὶ καταγγέλλουσιν αὐτὸν ⟨γενόμενον⟩ ἐμφανῆ; καὶ ὁμο-
λογουμένως εἷς ἐστιν, ὁ αὐτὸς ἀεὶ ὤν. καὶ τούτου ἕνεκα οὐ πολλοὺς 7
15 θεοὺς λέγομεν, ἀλλὰ ἕνα θεόν, τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν πατέρα τοῦ
υἱοῦ, αὐτὸν υἱὸν καὶ πεπονθότα, ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει,
καὶ οὐ δυνάμεθα ἄλλον λέγειν· δῆθεν ἀπὸ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν
μεμαθηκότες ταύτην τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπό-
νοιαν καὶ λυμαντικὴν μανίαν.

20 Εἶτα ἄλλα ῥητὰ φέρουσιν εἰς σύστασιν ἑαυτῶν, ὡς ὁ αὐτῶν 8
διδάσκαλος ἔλεγεν ὅτι »καὶ ὁ ἀπόστολος τούτοις μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις

6 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 2; S. 44, 16ff Lagarde ἐν ἑτέρῳ δέ, φησίν, λέγει »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων καὶ οἱ Σαβαείμ, ἄνδρες ὑψηλοί, ἐπὶ σὲ διαβήσονται καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι ἐν χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσιν, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται καὶ οὐκ ἔστιν θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ ἦς ὁ θεὸς καὶ οὐκ ᾔδειμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«. ὁρᾷς, φησίν, πῶς ἕνα θεὸν κηρύσσουσιν αἱ γραφαί; τούτου ἐμφανοῦς δεικνυμένου ⟨τού⟩των ⟨τε *⟩ οὕτως μαρτυρουμένων, ἀνάγκην, φησίν, ἔχω ἑνὸς ὁμολογουμένου τοῦτον ὑπὸ πάθος φέρειν. Χριστὸς γὰρ ἦν θεὸς καὶ ἔπασχεν δι᾽ ἡμᾶς, αὐτὸς ὢν πατήρ, ἵνα καὶ σῶσαι ἡμᾶς δυνηθῇ. ἄλλο δέ, φησίν, οὐ δυνάμεθα λέγειν — 7—12 Jes. 45, 14f — 21 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 2f; S. 44, 27ff Lagarde καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἕνα θεὸν ὁμολογεῖ λέγων »ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας«. καὶ ταῦτα βούλονται οὕτω διηγεῖσθαι καὶ αὐτοῖς μονοκώλως χρώμενοι, ὃν τρόπον εἶπεν Θεόδοτος ἄνθρωπον συνιστᾶν ψιλὸν βουλόμενος. ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοί τι νενοή-

M U

6 ⟨ὁ μόνος ὢν *, vgl. Hippolyt] μόνος ἐλθὼν M U   11 ὁ < M   12 φασί U
13 γενόμενον] *   15 ἀλλ᾽ U | αὐτὸν¹ < M

φάσκων· ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν«. βούλονται δὲ (9) διηγεῖσθαι μονοκώλως, τοῦτον τὸν τρόπον ὡς Θεόδοτος· ἐκεῖνος μὲν φύσει ἀκροτάτως ἄνθρωπον ψιλὸν διηγησάμενος, οὗτος δὲ πάλιν (5) ἄλλην ἀκρότητα μονοτύπως· τὸν αὐτὸν πατέρα θεὸν καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐν σαρκὶ πεπονθότα καὶ γεννηθέντα ἡγησάμενος. οὔτε (10) οὖν ἐκεῖνοι οἱ ἀπὸ Θεοδότου τι ἐν ἀληθείᾳ ἔφασαν οὔτε οὗτος ὁ Νόητος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ἀνόητος δὲ μᾶλλον τῇ δυνάμει, | καθάπερ (P 482) αἱ θεῖαι γραφαὶ ἀμφοτέρους καὶ πάντας τοὺς πεπλανημένους διε- (10) λέγχουσι.

3. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν εἰς θεὸν * κεκτημένῳ καὶ ἐν θείᾳ (3, 1) γραφῇ καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ κατηργασμένῳ εὐθυέλεγκτος ὁ αὐτῶν λόγος καὶ πάσης ἀνοίας ἔμπλεως | φανεῖται. τόλμης γὰρ τὸ ἔργον (2 D 535) καὶ τυφλώσεως * ἡ διάνοια φάσκουσα τὸν αὐτὸν πατέρα ὄντα καὶ (15) τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ τὸν αὐτὸν πεπονθότα· ὡς καὶ ἀπ' ὀρθοῦ λογισμοῦ καὶ εὐλόγου κριθήσονται οἱ τὰ τοιαῦτα φάσκοντες. πῶς (3) γὰρ εἴη πατὴρ ὁ αὐτὸς καὶ υἱὸς ὑπάρχων; εἰ γὰρ υἱὸς ὑπάρχει, πάντως που τινὸς υἱὸς εἴη, ἀφ' οὗπερ γεγέννηται. εἰ δὲ πατήρ ἐστιν, (4) ἑαυτὸν γεννᾶν ἀδύνατον. πάλιν δὲ τὸ | καλούμενον υἱὸς ἑαυτὸν οὐκ (Ö 154) (20) ἐγέννησεν, ἀλλὰ ἐκ πατρὸς γεγέννηται. καὶ ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων πολλῆς φρενοβλαβείας καὶ ἀκατορθώτου λογισμοῦ. ἔστι γάρ, ἔστιν (5) τὸ εὔλογον οὐχ ὡς οὗτοι δοξάζουσιν, ἀλλ' ὡς ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς θείας γραφῆς ἡμῖν ὑποδείκνυσιν. εὐθὺς γὰρ φάσκει ὁ κύριος λέγων »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ὃν ᾑρέτισα, ὃν ἠγάπησεν ἡ

κασιν ἀληθὲς οὔθ' οὗτοι, καθὼς αὐταὶ αἱ γραφαὶ ἐλέγχουσιν αὐτῶν τὴν ἀμαθίαν, μαρτυροῦσαι τῇ ἀληθείᾳ

1 Röm. 9, 5 — **13 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 3; S. 45, 4ff Lagarde ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς προπετὲς καὶ τολμηρὸν δόγμα παρεισήνεγκαν, ἀναισχύντως λέγοντες· αὐτός ἐστι Χριστὸς ὁ πατήρ, αὐτὸς υἱός, αὐτὸς ἐγεννήθη, αὐτὸς ἔπαθεν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἤγειρεν. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· αἱ μὲν γραφαὶ ὀρθῶς λέγουσιν — **24** Jes. 42, 1 Matth. 12, 18

M U

1 φάσκων < U | ὧν[1]] ὡς M **2** δὲ + ⟨τοῦτο⟩? *, vgl. Hipp. **3** τοῦτον τὸν] τὸν αὐτὸν? * **5** μονοτύπως + ⟨εἰσηγησάμενος⟩? * | θεὸν < U **11** * ⟨ἐρρωμένον⟩ * **13** ἔμπλεως, ο von erster Hand U | φαίνεται U **14** * ⟨μεστὴ⟩ * **15** τὸν[1] < M | ἀπὸ U **16** καὶ εὐλόγου < U **18** που *] τοῦ MU | ἀφ' οὗ U **18—20** εἰ δὲ πατὴρ—ἐκ πατρὸς γεγέννηται < M **19** δὲ *] γὰρ U **21** ἀκατορθότου M | ἔστιν < U **24** παῖς] υἱὸς U

ψυχή μου· θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτῷ«. καὶ ὁρᾷς πῶς φωνὴ 6
μὲν πατρὸς δείκνυσι φύσει υἱόν, ἐφ᾽ ᾧ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τίθη-
σιν. εἶτα δὲ αὐτὸς ὁ μονογενής φησι »δόξασόν με, πάτερ, ἐν τῇ 7
δόξῃ ᾗ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι«. ὁ δὲ λέγων
5 »πάτερ, δόξασόν με« οὐχ ἑαυτὸν πατέρα καλεῖ, πατέρα δὲ τὸν αὐτοῦ
γινώσκει. πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ »ἦλθε φωνὴ ἀπ᾽ οὐρανοῦ. οὗτός 8
ἐστιν ὁ υἱός μου, αὐτοῦ ἀκούσατε«. καὶ οὐκ εἶπεν »ἐγώ εἰμι ὁ υἱός
μου, ἐμοῦ ἀκούσατε«, οὐδὲ πάλιν »γέγονα υἱός«, ἀλλὰ »οὗτος ὁ υἱός
μου, αὐτοῦ ἀκούσατε«. καὶ τῷ εἰπεῖν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἕν 9
10 ἐσμεν«, οὐκ εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου εἷς εἰμι«, ἀλλά »ἐγὼ καὶ ὁ
πατήρ μου ἓν ἐσμεν«. τὸ δὲ »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ«, ὄντος τοῦ ἄρθρου
τοῦ »ὁ« καὶ τοῦ »καί« ἀνὰ μέσον, σημαίνει πατέρα φύσει πατέρα καὶ
υἱὸν φύσει υἱόν.

4. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος »ἐὰν ἀπέλθω, ἐκεῖνος 4, 1
15 ἔρχεται, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«. πολὺ δὲ σαφέστατόν ἐστι τοῦτο
τὸ »ἐγὼ ὑπάγω καὶ | ἐκεῖνος ἔρχεται«. οὐκ εἶπεν »ἐγὼ ὑπάγω καὶ D 536
ἐγὼ ἔρχομαι«, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ »ἐγώ« καὶ »ἐκεῖνος« ἐσήμανεν ἐνυπόστα-
τον τὸν υἱόν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ πάλιν »τὸ πνεῦμα 2
τῆς ἀληθείας | τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ P 483
20 λαμβάνον«, ἵνα δείξῃ ἐνυπόστατον τὸν πατέρα, ἐνυπόστατον τὸν
υἱὸν καὶ ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ πάλιν δὲ ἐπὶ τοῦ 3
Ἰορδάνου ἄνωθεν ὁ πατὴρ ἐλάλει, υἱὸς δὲ ἐν Ἰορδάνῃ κατήρχετο, τὸ
δὲ πνεῦμα μεσαίτατον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφαίνετο καὶ ἦλθεν ἐπ᾽
αὐτόν, καίτοι γε τοῦ πνεύματος μὴ φορέσαντος σάρκα μήτε ἐνδυσα-
25 μένου σῶμα. διὰ δὲ τὸ μὴ νομίζεσθαι συναλοιφὴν εἶναι πρὸς τὸν 4

3 Joh. 17, 5 — 6 Matth. 17, 5 — 9 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 48, 27 ff Lagarde ἐὰν δὲ λέγῃ· αὐτὸς εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, ἐφιστανέτω τὸν νοῦν καὶ μανθανέτω ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι, ἀλλὰ ἕν ἐσμεν· τὸ γὰρ »ἐσμέν« οὐκ ἐφ᾽ ἑνὸς λέγεται — 10 Joh. 10, 30 — 14 Joh. 16, 7. 13 — 16 ff vgl. Ancoratus c. 81, 9; I 102, 16 ff — 18 Joh. 15, 26; 16, 13. 14 — 21 ff vgl. Ancoratus c. 81, 7; I 102, 6 ff c. 117, 3; I 145, 8 ff — 22 vgl. Matth. 3, 13 ff

M U

1 f μὲν φωνὴ U 2 δείκνυσι *] δεικνύουσα M U 3 f ἐν τῇ δόξῃ ᾗ] ἐν ᾗ δόξῃ U 6 τόπῳ + ⟨φησίν⟩? * | vor οὗτος + ὅτι U 7 ἀκούετε U 9 τῷ *] τὸ M U | μου² < M 12 τοῦ¹] αὐτοῦ M | »ὁ« καὶ τοῦ < M 15 πολὺ] ποῦ M 18 τὸν < M 19 καὶ < U 20 λαμβάνον *] λήψεται M U | τὸν πατέρα ἐνυπόστατον M | vor ἐνυπόστατον² + καὶ M 21 καὶ² < U 24 γε < M | μήτε *] μὴ M U 25 συναλοιφὴν *] συναληφὴν M συναλιφὴν U

υἱόν, τὸ ἅγιον πνεῦμα σχηματίζεται ἐν εἴδει περιστερᾶς διὰ τὸ ὀπτάνεσθαι φύσει ἐνυπόστατον τὸ πνεῦμα. πόθεν δὲ ἀλλαχόθεν οὐκ 5 ἔχομεν δεῖξαι κατὰ τούτων τῶν τὴν φρενοβλάβειαν ἑαυτοῖς ἐγκισσώντων; εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει ἡ αὐτῶν διάνοια καὶ ὁ λόγος ὁ ἕωλος
5 καὶ μὴ ἔχων σύστασιν μήτε δύναμιν μήτε συνέσεως λογισμὸν ἢ ἔμφασιν, ἄρα γοῦν ἐκβλητέαι εἰσὶν αἱ γραφαί, αἱ πάντη μὲν πατέρα πατέρα γινώσκουσαι καὶ υἱὸν υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα.
Ἀλλὰ τί φάσκεις, ὦ οὗτος; μὴ πολυθεΐαν ἡγήσοιντο οἱ τὸ σέβας 6 ἀληθινῶς τῇ τριάδι προσφέροντες, οἵτινές εἰσιν υἱοὶ τῆς ἀληθείας | Ö156
10 καὶ τῆς μόνης ἀποστολικῆς καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας; καὶ οὐχ οὕτως. τίς γὰρ οὐκ ἐρεῖ ἕνα θεὸν εἶναι τῆς ἀληθείας, πατέρα παντοκράτορα, 7 ἐξ οὗπερ ὁ μονογενὴς υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος Λόγος, γεγεννημένος ἀληθινῶς ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; διὸ ἕνα θεὸν ἀσφαλῶς κηρύττει ἡ ἐκκλησία, πατέρα καὶ υἱόν· διότι 8
15 »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν«, τουτέστιν μία θεότης καὶ ἓν θέλημα καὶ μία κυριότης. ἐξ αὐτοῦ δὲ 9 τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται, | ἐνυπόστατον ὂν καὶ ἐν ἀληθείᾳ τέλειον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ φωτίζον τὰ πάντα, τὸ ἐκ D537 τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ.
20 διὸ μίαν θεότητα οἶδεν ἡ ἐκκλησία· εἷς θεὸς ὁ τῆς ἀληθείας πατήρ, 10 πατὴρ τέλειος ἐνυπόστατος καὶ υἱὸς υἱὸς τέλειος ἐνυπόστατος καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα τέλειον ἐνυπόστατον, μία θεότης μία δεσποτεία μία κυριότης. διὸ πανταχοῦ σαφῶς κεκηρύχασιν αἱ θεῖαι 11 γραφαὶ ἕνα θεόν, τουτέστιν τριάδα ὁμοούσιον, ἀεὶ οὖσαν τῆς αὐτῆς
25 θεότητος, τῆς αὐτῆς κυριότητος. | καὶ διέπεσεν ἐκ πανταχόθεν ὁ 12 P484 τῆς ἀνοησίας σου λόγος, ὦ Νόητε. τοίνυν τούτων εἰρημένων καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰς τοῦ προειρημένου Νοήτου φωνάς, σκοπεῖν ἐξ ὑπαρχῆς χρὴ καὶ οὕτως τὰ αὐτοῦ κεφάλαια ἀνατρέπειν.

15 Joh. 14, 10; 10, 30 — **18** Joh. 15, 26; 16, 13 — **19** Joh. 15, 26

M U

1 *υἱὸν* + *ἤτοι* M **3** *τῶν* < M **3f** *ἐνκισσόντων* M *ἐγκισσησάντων* U **6** *οὖν* U | *ἔκβλητοι* M **8** *ἡγήσοιντο* von erster Hand am Rand statt *ἡγήσονται* im Text U **10** *ἀποστολικῆς καὶ* < U **11** *οὐκ ἐρεῖ*] *οὐ χαίρει* U **12** *ἀληθείᾳ* + ⟨*γεγέννηται*⟩? * **18** *τὸ πνεῦμα* *] *πνεῦμα τὸ* M U **19** *λαμβάνον* + *τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας* U **21** *καὶ υἱὸς—ἐνυπόστατος* < U **22** *ἅγιον πνεῦμα* < U **23** *πάντη* U **25** *θεότητος*] + *τῆς αὐτῆς ταυτότητος* M *ταυτότητος* U **26** *ἀνόητε* U **27** *ἀντιθέτως*] *ἀντὶ δὲ τῶν* M | *προειρημένου* + *νοῦ* M | *φωνὰς* + ⟨*ταττομένων*⟩? * **28** *αὐτὰ* U

5. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπειδὴ παρήγαγε τὸ κεφάλαιον ὅτι »εἷς θεός, 5, 1
ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«, οὐχ ὁρᾷς ὅτι λέγων »εἷς
θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν«, πῶς τὴν μίαν ἀρχὴν
5 σημαίνει, ἵνα μὴ εἰς πολλὰς ἀρχὰς τρέψῃ τὴν διάνοιαν καὶ εἰς πολυ-
θεΐαν ἀγάγῃ πάλιν τὸν πλανηθέντα νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ
κενοφωνίᾳ τῆς πολυθεΐας; ὁρᾷς γὰρ πῶς ἑνὶ ὀνόματι κέχρηται καὶ 2
μιᾷ ὀνομασίᾳ, οὐκ ἀρνούμενος τὸν μονογενῆ θεόν. οἶδε γὰρ αὐτὸν
κύριον καὶ οἶδεν αὐτὸν θεόν· διὸ ἀσφαλιζόμενος λέγει »καὶ εἷς κύριος
10 Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα«. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ κυρίου τοῦτο 3
λέγων οὐ τὸν αὐτὸν ἐσήμανεν εἶναι πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν υἱόν, ἀλλὰ
ἔδειξε τὸν μὲν πατέρα πατέρα ὄντα, τὸν δὲ υἱὸν υἱὸν ἀληθῶς, ἐπειδὴ 4
τῷ εἰπεῖν »εἷς θεός« ἐπὶ τῷ πατρὶ οὐχ ὡς ἀρνούμενος ἐπὶ τῷ υἱῷ
τὸ εἶναι θεὸς ⟨ἔλεγεν⟩ (εἰ γὰρ μὴ θεός, οὔτε κύριος· ἐπειδὴ δὲ κύ-
15 ριος, καὶ θεός), ἀλλὰ εἰς μίαν ὀνομασίαν ἄγειν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ
τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ ἅγιος ἀπόστολος | ἔφραζεν ἡμῖν τὴν πίστιν, D 538
ἐναργῶς ἕνα κύριον σημαίνων, ἄρα γε καὶ θεόν.

Ἀλλὰ μηδεὶς νομιζέτω, ἐπειδὴ λέγει ἕνα | καὶ ἕνα, μὴ ἄρα παρέ- 5 Ö 158
λιπε τὸν ἀριθμὸν τῆς τριάδος, ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε τὸ ἅγιον πνεῦμα.
20 ὀνομάσας γὰρ πατέρα καὶ υἱὸν θεὸν καὶ κύριον, ἐν πνεύματι ἁγίῳ
ὠνόμασεν. οὐ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν »εἷς θεός«, περὶ πατρός, »ἐξ οὗ 6
τὰ πάντα«, ἠρνήσατο αὐτὸν [τὸ] εἶναι κύριον· οὐδὲ πάλιν ἐπειδὴ εἶπε
»καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός«, ἠρνήσατο εἶναι αὐτὸν θεόν, ἀλλὰ 7
καθάπερ ἐπὶ τῷ πατρὶ ἠρκέσθη ἐπὶ τῇ μιᾷ ὀνομασίᾳ, λέγων »εἷς
25 θεός«, σὺν δὲ τῷ θεὸς δῆλον ὅτι ἐστὶ καὶ κύριος, οὕτω καὶ ἐπὶ
τῷ υἱῷ ἠρκέσθη τῷ »εἷς κύριος«· σὺν δὲ τῷ »[εἷς] κύριος« σύν-
εστι καὶ τὸ θεός. λέγων οὖν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐ κοῦφος ἦν 8
ἀπὸ πνεύματος ἁγίου, ἀλλὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὡς ἔφην, ἐφθέγγετο. P 485
εἴωθε δὲ ἀεὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα οὐ σύστασιν ἑαυτοῦ ποιούμενον *, ἵνα
30 μὴ ἡμῖν ὑπογραμμὸν δώσει τοῦ περὶ ἑαυτῶν * καὶ ἡμᾶς τὴν σύστασιν

1 I Kor. 8, 6 — **21** I Kor. 8, 6

M U

2 f *Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ* U **3** *λέγων* *] *λέγει* M < U **4** *πῶς*] lies wohl *πρῶτον* * **10** *τοῦ κυρίου* *] *τοῦ καὶ* M *τοῦ κύριος* U | *τοῦτο* < M **11** *πατέρα εἶναι* U **12** *ἐπεὶ δὲ* M **13** *τῷ*[1]] *τὸ* U | *ἀρνούμενοι* M **14** *θεὸν*[1] M | *⟨ἔλεγεν⟩* * **15** *ἀνάγειν* U **21** *ὀνόμασεν* M **22** [*τὸ*] * | *κύριον*] *Χριστὸν* M **23** *εἶναι αὐτὸν*] *αὐτὸν τὸ εἶναι* U **24** *μιᾷ*] *μόνῃ* U **25** *θεὸς*[2]] *θεῷ* M | *θεὸς*[2] + *⟨εἶναι⟩*? * **26** *τῷ*[2] Pet.] *τὸ* M U *τῷ*[3]] *τὸ* M | [*εἷς*] * **29** * etwa *⟨φθέγγεσθαι⟩* * **30** * *⟨λέγοντας⟩* *

⟨ἑαυτῶν⟩ ποιήσασθαι. ἄρα οὖν »εἷς θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, 9
καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα [ἢ δι' ὃν τὰ πάντα]«
καὶ ἓν τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀλλότριον θεοῦ, ἐνυπόστατον δὲ ὄν,
διότι πνεῦμα θεοῦ καὶ πνεῦμα ἀληθείας καὶ πνεῦμα πατρὸς καὶ πνεῦμα
5 Χριστοῦ.

6. Εἰ δὲ χρεία εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ 6, 1
ἐμπορία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται
[καὶ τό »σὺ εἶ θεός, καὶ οὐκ ᾔδειμεν«] καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται, καὶ
πορεύσονται ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις καὶ ἐν σοὶ προσκυνή-
10 σουσι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστι καὶ οὐκ ἔστι
θεὸς πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ θεός, καὶ οὐκ ᾔδειμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
σωτήρ«, λέξει δέ· »οὐχ ὁρᾷς, φησίν, ὅτι εἷς θεός ἐστιν, ἐκ τῶν τοσού- 2
των ῥητῶν, ὧν ὑπεδείξαμεν«, οὐ νοῶν | τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ πανούργως D539
περικόπτων τὰς γραφάς, λοξὰ μὲν διηγούμενος, ἀνθυπερβάτως δὲ
15 εἰσάγων τοὺς λόγους, οὐκ ἀκολούθως καὶ περὶ πόδα φθέγγεται οὔτε
καθ' εἱρμὸν διηγεῖται ὁ Νόητος ἢ οἱ ἐξ αὐτοῦ Νοητιανοί [νοοῦσιν].
ὥσπερ γὰρ κακῷ κυνὶ ὄνομα Λέων ⟨ἐπιτιθέασιν⟩ καὶ τοὺς μηδὲ ὅλως 3
ὁρῶντας καλοῦσι πολὺ βλέποντας καὶ τὰς χολὰς γλυκείας φασὶ καὶ
τὸ ὄξος μέλι τινὲς ἐπωνόμασαν καὶ τὰς Ἐρινύας Εὐμενίδας τινὲς
20 ὠνόμασαν, οὕτως καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Νόητον ἔχων ὄνομα, 4
ἀνόητος ὑπάρχει καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνοητοῦντες, μηδὲ ὅλως τὴν ἀκο-
λουθίαν ὧν τε φάσκει καὶ ὧν προβάλλονται νοοῦντες, ὡς καὶ

6ff vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 45, 16ff Lagarde *φησὶν γάρ »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων καὶ οἱ Σαβαεὶμ« καὶ τὰ λοιπά, ἵνα εἴπῃ »σὺ γὰρ ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ«, οὐ νοῶν τὸ προειρημένον· ὁπόταν γὰρ θελήσωσιν πανουργεύεσθαι, περικόπτουσι τὰς γραφάς· ὁλοκλήρως δὲ εἰπάτω καὶ εὑρήσει τὴν αἰτίαν πρὸς τίνα λέγεται* — **6** Jes. 45, 14f — **17ff** vgl. Helladius Chrestom. bei Photius cod. 279; p. 355 *ὅτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις· διὸ καὶ τὸ δεσμωτήριον οἴκημα ἐκάλουν καὶ τὸν δήμιον κοινόν, τὰς δὲ Ἐριννύας Εὐμενίδας ἢ σεμνὰς θεάς, τὸ δὲ μῦσος ἄγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν κτέ.*

M U

1 ⟨ἑαυτῶν⟩ Jül. **2** [ἢ δι' ὃν τὰ πάντα] * **6** χρεία εἰπεῖν καὶ < U **7** ἐμπορία] ἐν πορεία M | οἱ < U | Σαβαεὶμ U **8** [καὶ τό· σὺ εἶ θεὸς καὶ οὐκ ᾔδειμεν] * | καὶ³ + τὸ M **9f** καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι < U **11** ὁ < M **12** λέξει δὲ < U **12f** τοιούτων U **13** ὧν *] ὡς MU | mit οὐ νοῶν beginnt der Nachsatz **15** εἰσάγων] ἄγων M **16** [νοοῦσιν] *; wegen des Folgenden aber wohl dafür einzusetzen ⟨μᾶλλον δὲ ἀνόητοι⟩ **17** γὰρ] γε U | ⟨ἐπιτιθέασιν⟩ * | ὅλως] ὄντως U **18** πολλὰ U | φάσκουσι U **20** καὶ οὗτος < M **22** τε < U | προβάλλεται M

πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου »μήτε ἃ λέγουσι νοοῦντες μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται«. | Ö160

7. Ὁρᾶτε γάρ, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, πῶς ἀνώτερον ἔφη ἡ θεία 7,1 γραφή, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ κύριος, ὡς ἔχει ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου·
5 ὅθεν καὶ δεικτέον ἐστὶ περὶ τῆς πάσης ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ ἀληθείας τε καὶ ὑποθέσεως ὅτι »ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου καὶ 2 τῶν θυγατέρων μου, καὶ ⟨περὶ⟩ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι. ἐγὼ ἐποίησα, φησί, τὴν γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς, ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν, ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἄστροις
10 ἐνετειλάμην. ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ | εὐθεῖαι. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος P486 σαβαώθ«. εἶτα λοιπόν »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἡ ἐμπορία Αἰθιό- 3 πων« καὶ τὰ ἑξῆς »ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν«. ἐν τίνι δὲ φαίημεν 4
15 ἀλλ' ἢ ἐν τῷ πατρῴῳ Λόγῳ; καὶ γὰρ ἀληθῶς θεὸς Λόγος ὁ υἱὸς καὶ ἐν αὐτῷ ὁ πατὴρ γινώσκεται, ὡς λέγει »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα« καί »ἐγὼ ἐδόξασά σου τὸ ὄνομα ἐπὶ τῆς γῆς«. εἶτα πάλιν 5 »ἐγὼ ἤγειρα βασιλέα«. | οὐχ ὁρᾷς ὅτι φωνή ἐστι πατρὸς ἰδιάζουσα ἡ D540 ἐγείρασα ἐξ αὐτῆς τὸν ἀληθινὸν Λόγον βασιλέα ἐπὶ πάντας, τὸν

1 I Tim. 1, 7 — **3 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 45, 20 ff Lagarde *ἀνωτέρω γὰρ μικρὸν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τυγχάνει, ὅθεν δεῖ ἀρξάμενον δεῖξαι, πρὸς τίνα λέγει καὶ περὶ τίνος. ἄνωθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου τοῦτ' ἔχει*, folgt Jes. 45, 11—15 — **6** Jes. 45, 11—13 — **13** Jes. 45, 14 — **14 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 6 ff Lagarde *»ἐν σοί« οὖν φησιν »ὁ θεός ἐστιν«. ἐν τίνι δὲ ὁ θεὸς ἀλλ' ἢ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ πατρῴῳ Λόγῳ καὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς οἰκονομίας*; — **16** Joh. 14, 9 — **17** Joh. 17, 4 — **18 ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 8 ff Lagarde *περὶ οὗ πάλιν δεικνύων τὸ κατὰ σάρκα αὐτοῦ σημαίνει »ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι«. τί οὖν; περὶ τίνος μαρτυρεῖ πατήρ; περὶ τοῦ υἱοῦ πατὴρ λέγει »ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης«. ὅτι δὲ πατὴρ ἤγειρεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν ἐν δικαιοσύνῃ, μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγων »εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«. ἰδοὺ συνέστηκεν τὸ διὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον »ἐγὼ ἤγειρα μετὰ δικαιοσύνης«.* — **18** Jes. 45, 13

M U

1 *πληροῦται* M **3** *ἔφη] εἶπεν* U **5** *ἐστὶ περὶ τῆς] ἐπὶ* U **7** *μου*[1] < U | *⟨περὶ⟩* * **12** *οὐδὲ] οὐ* U **13** *αἱ ἐμποριαι* U **15** *λόγος* < U **18** vor *ἰδιάζουσα* + *ἡ* U **19** *ἐγείρουσα* U | *ἐξ αὐτῆς* = sofort

ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς γεννηθέντα ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; ὃν καὶ ἤγειρε 6
πάλιν, αὐτὸν τὸν βασιλέα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος ἀπόστολος φάσκων »εἰ
δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ
ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωογονήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν,
5 διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν«, ὅπως συνᾴδοι τὰ 7
προφητικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς
καὶ τὰ εὐαγγελικὰ τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ τὰ ἀποστολικὰ τοῖς προ-
φητικοῖς· ἐκεῖ γάρ »⟨ἐγὼ⟩ ἤγειρα βασιλέα«, καὶ ὧδε· »ὁ ἐγείρων Χρι-
στὸν ἐκ νεκρῶν«. τὸ δέ »ἐν σοὶ θεός ἐστιν« ⟨δείκνυσιν⟩, ὡς μυστη- 8
10 ριωδῶς τὰ πάντα καὶ θαυμασίως διηγεῖται ἡ θεία γραφή. ὥσπερ γὰρ
ἐν ναῷ ἐν σαρκὶ ⟨κατοικοῦσα⟩ προεωρᾶτο καὶ προκατηγγέλλετο τῇ τῶν
ἀνθρώπων ἐλπίδι διὰ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστροφῆς ἡ θεότης. ὁ 9
γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς Λόγος, ὡς ἐν πόλει ἁγίᾳ καὶ ἐν ναῷ ἁγίῳ
[τουτέστιν] ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐνανθρωπήσει καὶ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ θεὸς ὢν
15 κατοικῶν, ἐπὶ τῷ ναῷ ἁγίῳ λέγει »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν
τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν«. διότι μυστικῶς τὰ πάντα οἰκονομεῖ 10
⟨ὁ⟩ θεὸς Λόγος ἀποσταλεὶς ἀπὸ πατρὸς ἐν σαρκὶ καὶ σύνδεσμον ἀγάπης
πνευματικῆς δεικνὺς ἐφέλκεται σάρκα, σμικρύνας ἑαυτὸν μέγας ὢν θεός.
αὐτὸς ὁ Λόγος ἐκ παρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου γεννηθείς, υἱὸς
20 θεοῦ εἷς ὤν, ἑαυτὸν σαρκὶ καὶ πνεύματι ἕνα τελέσας, ὡς λέγει »ὁ
καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ
οὐρανῷ«. | Ö 162

2—5 Röm. 8, 11 — **9ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 18ff Lagarde *τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι »ἐν σοὶ ὁ θεός ἐστιν« ἐδείκνυεν μυστήριον οἰκονομίας, ὅτι σεσαρκωμένου τοῦ λόγου καὶ ἐνανθρωπήσαντος ὁ πατὴρ ἦν ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ἐμπολιτευομένου τοῦ υἱοῦ ἐν ἀνθρώποις. τοῦτο οὖν ἐσημαίνετο, ἀδελφοί, ὅτι ὄντως μυστήριον οἰκονομίας ἐκ πνεύματος ἁγίου ἦν οὗτος ὁ λόγος καὶ παρθένου, ἕνα υἱὸν θεῷ ἀπεργασάμενος. τοῦτο δὲ οὐκ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. οὕτω γὰρ λέγει »οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ«.* — **15** Joh. 2, 19 — **20ff** Joh. 3, 13

M U

1 *ἐξ αὐτοῦ* < M | *ὃν* *] *ὃς* MU **3f** *οἰκεῖ ἐν—ἐκ νεκρῶν* < M **4** *ζωοποιήσει* U **8** *ἐκεῖ γὰρ* *] *εἰ γὰρ* M *εἶτα* U | ⟨*ἐγὼ*⟩ * **9** *τὸ δὲ* Dind. Öh.] *ὁ δὲ* MU | ⟨*δείκνυσιν*⟩ * **11** *ἐν*[2] < U | ⟨*κατοικοῦσα*⟩ *, vgl. Z. 15 | *προεορᾶτο* U **12** *τὸν* < M **13** *θεὸς* < U **14** [*τουτέστιν*] * **15** *ἐπὶ τῷ* *] *ἐν* MU **16** *τὰ πάντα μυστικῶς* M **17** ⟨*ὁ*⟩ * | *ἀποστόλοις* M | *πατρὸς*] *πνεύματος* U **18** *πνευματικῆς* < U | *σάρκα* *] *καὶ* MU **19** *ὁ* < M

8. Τί οὖν ἐρεῖ Νόητος ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνοησίᾳ; μὴ ἐν τῷ οὐρανῷ 8, 1
σὰρξ ἦν; δῆλον ὅτι οὐκ ἦν. πῶς οὖν ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ αὐτός
ἐστιν καὶ ὁ ἀναβάς; ἀλλ' | ἵνα τὸν ἐλθόντα Λόγον σημάνῃ οὐ κάτω- P 487
θεν ὄντα, ἀλλ' ἄνωθεν κατελθόντα. ἐπειδὴ ἐνηνθρώπησε ἐν σαρκί,
οὐκ | ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἐκ πνεύματος δὲ καὶ σαρκὸς τελειώσας D 541
τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν. διὰ τοῦτο μίαν ἑνότητα σημαίνων τῆς τοῦ 2
Λόγου συνενώσεως καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως φάσκει τὸν ἄνωθεν
ἥκοντα ἄνω ἀνιέναι ἐν τελειώσει θεότητος. καὶ γὰρ νῦν ὁ μὴ ὢν 3
ποτε σάρξ, ἀλλὰ πνεῦμα, σὰρξ γέγονεν ἐκ πνεύματος καὶ παρθένου,
10 ὁ προσενεχθεὶς πατρὶ τέλειος Λόγος. ὃς πρὸ τούτου ἐν οὐρανῷ οὐκ
ἦν σάρξ. τί οὖν ἦν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀλλὰ ὁ Λόγος ὁ ἀπ' οὐρανοῦ 4
ἀποσταλείς, ἔχων τὴν εἰς μίαν θεότητα ἕνωσιν κατὰ δύναμιν πατρὸς
συνηνωμένην, ἵνα δείξῃ ὅτι ἐπὶ γῆς καὶ ⟨ἐν⟩ οὐρανῷ ὁ αὐτὸς θεὸς
Λόγος ὑπῆρχεν, ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος. Λόγος γὰρ ἦν, θεὸς 5
15 ἦν ἀεί, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὃς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώ-
ποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν, οὕτω καλούμενος υἱὸς ἀνθρώ-
που, υἱὸς ὢν θεοῦ· καὶ ἐν προφήταις προωνομάζετο, ὅπερ οὔπω 6
ἐν σαρκὶ ἦν, διὰ τὸ μέλλον ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι, ὡς καὶ Δανιὴλ ἔφη
»εἶδον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν«. διὸ δικαίως 7
20 ἐν οὐρανῷ ⟨ὄντα⟩ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν Λόγον, ⟨ὃν⟩ εἶδε πνεύματι

1 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 4; S. 46, 26 ff Lagarde *τί οὖν ζητεῖ παρὰ τὸ εἰρημένον; μήτι ἐρεῖ ὅτι ἐν οὐρανῷ σὰρξ ἦν; ἔστιν μὲν οὖν σὰρξ ἡ ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ πατρῴου προσενεχθεῖσα δῶρον, ἡ ἐκ πνεύματος καὶ παρθένου, τέλειος υἱὸς θεοῦ ἀποδεδειγμένος. πρόδηλον οὖν ὅτι αὐτὸς ἑαυτὸν προσέφερεν τῷ πατρί. πρὸ δὲ τούτου ἐν οὐρανῷ σὰρξ οὐκ ἦν. τίς οὖν ἦν ἐν οὐρανῷ ἀλλ' ἢ λόγος ἄσαρκος, ἀποσταλεὶς ἵνα δείξῃ αὐτὸν ἐπὶ γῆς ὄντα εἶναι καὶ ἐν οὐρανῷ; λόγος σὰρξ ἦν, πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὅς τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτόν. τοῦτο καλούμενος ἀπ' ἀρχῆς υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὸ μέλλον, καίτοι μήπω ὢν ἄνθρωπος, καθὼς ὁ Δανιὴλ μαρτυρεῖ λέγων »εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐπὶ* **τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου«. δικαίως οὖν ἐν τῷ** *οὐρανῷ ὄντα ἔλεγεν τούτῳ ⟨τῷ⟩ ὀνόματι, τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ὄντα, καλεῖσθαι ἀπ' ἀρχῆς λόγον θεοῦ* — **19** Dan. 7, 13.

M U

4 *κατελθόντα* U | *ἐπειδὴ*] *ἐπεὶ δὲ* M | *ἐν* < M **5** *καὶ* < M | *τελειώσας* *] *ἐτελείωσε* M U **7** *τὸν ἄνωθεν φάσκει* M **9** *ἀλλὰ πνεῦμα, σὰρξ* < U | *γέγονεν*] *ἐστιν* U **12** *ἕνωσιν*] *ἑνότητα* M **13** *συνηνωμένην* + *ἔχων* M | ⟨*ἐν*⟩ Dind. | *οὐρανοῦ* U **15** *ὅς*] *ὡς* M **17** *προωνομάζετο* *] *προωνομάζεται* M *προὼν νομάζετο* U | *οὔπω* + *ὃ* M **20** ⟨*ὄντα*⟩ * | ⟨*ὃν*⟩ *

ἁγίῳ, ὁ προφήτης υἱὸν ἀνθρώπου ἐκάλει, τὸ ⟨μέλλον⟩ πρὶν γενέσθαι ἀναθεωρῶν καὶ πρὶν τοῦ ἐν σαρκὶ γενέσθαι υἱὸν ἀνθρώπου ἀποκαλῶν. διὸ τὰ πρῶτα ὕστερα σημαίνων ὁ μονογενὴς φάσκει »οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς
5 τοῦ ἀνθρώπου«· οὐχ ὅτι δὲ ἄνω ἦν σάρξ, ἀλλὰ ⟨ὅτι⟩ ἄνωθεν κατήρχετο, τούτῳ τῷ ὀνόματι μέλλων καλεῖσθαι.

9. Ἀλλὰ τί ἐστιν ὃ ἐρεῖς, ὦ οὗτος, ὅτι »οὗτος, φησίν, ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἄλλος«. καὶ καλῶς πάνυ ἔφη, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος διαβεβαιοῦται λέγων »ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς
10 τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός«. θαυμαστῶς ⟨δὲ⟩ διηγεῖται· οὗτος γὰρ ὁ ὢν ἔστιν ἐπὶ πάντων θεός· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς | διδάσκει ἡμᾶς λέγων »πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«, διὰ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός. οὕτω γὰρ καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ λέγων »ὃ ἦν ἀπ' | ἀρχῆς, ὃ ἠκούσαμεν καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωράκαμεν, καὶ αἱ
15 χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν«, καὶ πάλιν φησὶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει »ὁ ὢν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐρχόμενος | παντοκράτωρ«. καλῶς κατὰ πάντα εἶπε· ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν »πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«, καὶ ⟨τὸν πατέρα⟩ ἀκριβῶς ὑπετίθετο. ἐπὶ πάντας μὲν οὖν ὢν θεός,

[Margin: 8; 9, 1; 2; D542; 3; P488; 4 Ö164; 5]

3 Joh. 3, 13 — 7f vgl. Hippolyt c. Noët. 5; S. 47, 8ff Lagarde ἀλλὰ τί μοι, φησίν, λέγει ἐν ἑτέρῳ »οὗτος ὁ θεός, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν«; καλῶς εἶπεν — 7 Bar. 3, 36 — 8ff vgl. Hippolyt c. Noët. 6; S. 47, 26ff Lagarde ὃ δὲ λέγει ὁ ἀπόστολος »ὧν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς [ὁ] κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας« καλῶς διηγεῖται. καὶ λαμπρὸν τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον· οὗτος ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός ἐστιν· λέγει γὰρ οὕτω μετὰ παρρησίας »πάντα μοι παραδέδοται ὑπὸ τοῦ πατρός«. »ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς« γεγέν⟨ν*⟩ηται καὶ ἄνθρωπος γενόμενος θεός ἐστιν »εἰς τοὺς αἰῶνας«. οὕτως γὰρ καὶ Ἰωάννης εἶπεν »ὁ ὢν καὶ ὃ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ«. καλῶς εἶπεν παντοκράτορα Χριστόν. τοῦτο γὰρ εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸς μαρτυρήσει ὁ Χριστός. μαρτυρῶν γὰρ Χριστὸς ἔφη »πάντα μοι παραδέδοται παρὰ τοῦ πατρός« καὶ ⟨ὅτι *⟩ πάντων κρατεῖ, παντοκράτωρ παρὰ πατρὸς κατεστάθη Χριστός — 9 Röm. 9, 5 — 12 Matth. 11, 27 — 13 I Joh. 1, 1 — 15 Apok. 1, 8 — 18ff vgl. Hippolyt c. Noët. 6; S. 48, 20ff Lagarde τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἔφη, ὃς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ πατέρα ἴδιον καὶ θεὸν ὡμολόγησεν. λέγει γὰρ οὕτως »ὑπάγω πρὸς τὸν

M U

1 ἀνθρώπου] ὑψίστου U | ⟨μέλλον⟩ * 5 ⟨ὅτι⟩ * 6 ὀνόματι *] λόγῳ MU 7 ὁ < M 8 καὶ² < U 9 Χριστὸς] υἱὸς M 10 ⟨δὲ⟩ * 13 γὰρ < U 14 ἀκηκόαμεν U 17 ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν *] καλῶς γὰρ εἶπε MU | ἀπὸ U 18 ⟨τὸν πατέρα⟩ * | ὢν] ὡς M

ἔχων δὲ ἴδιον αὐτοῦ πατέρα. * ἐν τῷ λέγειν »ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα«. εἰ δὲ ἦν αὐτὸς πατήρ, πρὸς ποῖον ἄρα πατέρα ἄπεισι, ὦ ἀνόητε;

10. Ἢ γὰρ πάλιν λέγει »ἵνα ὦσιν ἕν, ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν;« [10 1]
5 ἀεὶ γὰρ ἡ γραφὴ ἀσφαλιζομένη τὰς κατὰ τὸ ἄκρον πτώσεις τῶν ἀνθρώπων ἐκ πανταχόθεν τὸν νοῦν συνάγει ἐπὶ τὴν μέσην τῆς ἀληθείας ὁδόν. καὶ πρὸς τούτους μὲν τοὺς νομίζοντας ἀλλότριον εἶναι [2] τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, φημὶ δὲ ὡς ὁ Ἄρειος νομίζει καὶ ἄλλαι αἱρέσεις, λέγει »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«· πρὸς δὲ τοὺς νομίζοντας [3]
10 τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι υἱὸν διὰ τὸ εἰρηκέναι »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, λέγει »ποίησον αὐτοὺς ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς κἀγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν«, ἵνα καταισχύνῃ Νόητον καὶ τὴν αὐτοῦ σχολήν, παραγαγὼν εἰς μέσον τὴν τῶν μαθητῶν ἕνωσιν. πῶς γὰρ [4] ἠδύνατο Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ καθεξῆς εἶναι ἕν ὡς κατὰ συνα-
15 λοιφήν; ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι ἐν μιᾷ ἑνότητι θεότητος καὶ ἐν μιᾷ γνώμῃ καὶ δυνάμει, εἰς τὸ ἀποκρούσασθαι πᾶσαν ὑπόνοιαν κατὰ θάτερον

πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν«. εἰ οὖν Νόητος τολμᾷ λέγειν αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα, πρὸς ποῖον πατέρα ἐρεῖ πορεύεσθαι Χριστὸν κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνήν;

1 Joh. 20, 17 — **4** Joh. 17, 22 — **5ff** vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 48, 27ff Lagarde: ἐὰν δὲ λέγῃ· αὐτὸς εἶπεν »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, ἐφιστανέτω τὸν νοῦν καὶ μανθανέτω ὅτι οὐκ εἶπεν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰμι, ἀλλὰ ἕν ἐσμεν. τὸ γὰρ »ἐσμέν« οὐκ ἐφ' ἑνὸς λέγεται ἀλλ' ἐπὶ δύο· (τοιγαροῦν δύο Jül.) πρόσωπα ἔδειξεν, δύναμιν δὲ μίαν. αὐτὸς δὲ αὐτὸ ἐπέλυσεν εἰπὼν περὶ μαθητῶν πρὸς τὸν πατέρα »τὴν δόξαν, ἣν ἔδωκάς μοι, ἔδωκα αὐτοῖς ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς ἕν. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσιν τετελειωμένοι εἰς ἕν, ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας«. τί πρὸς ταῦτα ἔχουσι λέγειν οἱ Νοητιανοί; μὴ πάντες ἓν σῶμά ἐσμεν κατὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τῇ δυνάμει καὶ τῇ διαθέσει τῆς ὁμοφρονίας ἓν γινόμεθα; τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ὁ παῖς ὁ πεμφθεὶς καὶ ὑπ' αὐτῶν μὴ γινωσκόμενος ὄντων ἐν κόσμῳ, ὡμολόγησεν εἶναι ἐν τῷ πατρὶ δυνάμει καὶ διαθέσει. εἷς γὰρ νοῦς πατρός, ὁ παῖς — **9** Joh. 10, 30 — **11** vgl. Joh. 17, 21f

M U

1 ἴδιον] ἀΐδιον M | * φαίνεται καί / * **2** ἀπήει U **4** ἢ < U | πάλιν γὰρ U | λέγειν M **6** συνάγει] συλλέγει M **8** τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς U | ὁ < U **10** τὸν[1] < U; dafür εἶναι + τὸν U **12** κἀγὼ] ἐγὼ U **14f** συναλοιφὴν *] συναλειφὴν M συναλιφὴν U

τῆς ἀληθείας ἐπανισταμένην *· * Φίλιππος [δὲ] ὁ ἅγιος ἀπόστολος 5
φάσκων ὅτι »δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα σου«. ὁ δὲ εἶπεν »ὁ ἑωρακὼς
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«, καὶ οὐκ εἶπεν »ἐγώ εἰμι ὁ πατήρ«, ἀλλὰ 6
τῷ »ἐμέ« σημαίνων ἑαυτὸν ἔλεγεν· τῷ δέ »ἑώρακε τὸν πατέρα«, | οὐχ D 543
5 ἑαυτὸν ἔλεγεν. ἄλλο γὰρ τό »τὸν πατέρα« καὶ ἄλλο τό »ἐμέ« καὶ
ἄλλο ⟨τό⟩ »ἐγώ«, καὶ ἕτερον τό »ἐμέ«. εἰ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ πατήρ, 7
ἔλεγεν »ἐγώ εἰμι«· ἐπειδὴ δὲ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ πατήρ, ἀλλὰ ὁ υἱός,
ἀληθῶς λέγει »ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα«, ἵνα ἀποκρούσῃ-
ται τὴν τοῦ Ἀρείου βλασφημίαν τὴν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπαλ-
10 λοτριοῦσαν.

Διὸ τῆς πάσης γραφῆς σαφῶς περὶ ἀληθείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὑπο- 8
τιθεμένης ⟨ἐνταῦθα⟩ λήξωμεν καὶ τοῦτον τὸν Νόητον καὶ τὴν αὐτοῦ
αἵρεσιν, Νοητιανῶν φημι, | σὺν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι παρωσάμενοι, P 489
ὥσπερ ὀστρακίτην τὸν καλούμενον δράκοντα, τὸν μὴ δυνάμενον
15 κάμπτεσθαι ἐν τῷ καταδιώκειν ἄνθρωπον, μήτε δεξιὰ μήτε εὐώνυμα,
ἐκκλίναντες ⟨τε⟩ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ σχολῆς μοχθηρίας, 9
ἐπὶ τὰς ἑξῆς δυνάμει τοῦ θεοῦ τὸν νοῦν ἀκοντίσωμεν, πρὸς διήγη-
σιν καὶ ἔλεγχον τῶν ἐν αὐταῖς ἐπινενοημένων κατὰ τῆς ἀληθείας
ξενολεξιῶν. | Ö 166

1 ff vgl. Hippolyt c. Noët. 7; S. 49, 11 ff Lagarde *εἰ δὲ καὶ Φίλιππον ἐπερωτᾶν περὶ πατρὸς βούλοιντο λέγειν . . . καὶ θέλουσι λέγειν διὰ τούτου κρατύνεσθαι τὸ δόγμα αὐτῶν ὁμολογοῦντος αὐτοῦ ἑαυτὸν πατέρα, γνώτωσαν ὅτι μέγιστον ἑαυτοῖς ἐναντίωμα ἐπιφέρουσιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ ἐλεγχόμενοι. τοῦ γὰρ Χριστοῦ ἑαυτὸν ἐν πᾶσιν υἱὸν εἰπόντος καὶ δείξαντος οὐκ ἐπέγνωσαν οὐδὲ καταλαβέσθαι ἢ ἀτενίσαι τὴν δύναμιν ἐδυνήθησαν. καὶ τοῦτο μὴ χωρήσας Φίλιππος καθ' ὃ ἦν ἰδεῖν τὸν πατέρα ἠξίου βλέπειν, πρὸς ὃν ὁ κύριος ἔφη* (Joh. 14, 9). *τουτέστιν εἰ ἐμὲ ἑώρακας, δι' ἐμοῦ τὸν πατέρα γνῶναι δύνῃ. διὰ γὰρ τῆς εἰκόνος ὁμοίας τυγχανούσης εὔγνωστος ὁ πατὴρ γίνεται. εἰ δὲ τὴν εἰκόνα ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς οὐκ ἔγνως, πῶς ἰδεῖν θέλεις τὸν πατέρα;* — **2** Joh. 14, 8 — Joh. 14, 9

M U

1 *· * etwa ⟨*οὕτως ἐσήμανεν· μαρτυρεῖ δὲ καὶ*⟩ * | [δὲ] * **4** *τῷ*[1] *] *τὸ* MU | *σημαίνων* *] *σημαίνοντα* MU | *ἔλεγεν* *] *λέγων* MU | *τῷ δὲ* *] *τὸ δὲ* MU **5** *ἔλεγεν* *] *λέγων* MU | *πατέρα* < U | *τό*[2] < M **6** ⟨*τό*⟩ * | *αὐτὸς ὁ* *] *ὁ αὐτὸς* MU **8** *ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ* U **9 f** *ἀλλοτριοῦσαν* U **12** ⟨*ἐνταῦθα*⟩ *λήξωμεν* *] *νήψωμεν* M < U **16** *ἐκκλίναντες*] *καὶ κλίναντες* M | ⟨*τε*⟩ * | *τῆς*[1] < U | *αὐτοῦ*[2]] *ἑαυτοῦ* u. + *τε* U | vor *μοχθηρίας* + *καὶ* U | *μοχθηρᾶς* M **17** *τοῦ* < U

Κατὰ Οὐαλησίων $\overline{λη}$, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{νη}$.

1. Περὶ Οὐαλησίων ἀκηκόαμεν πολλάκις, οὐ μέντοι γε ἔγνωμέν 1, 1
που τίς ἢ πόθεν ὡρμᾶτο ἢ τί λέγων ἢ νουθετῶν ἢ φθεγγόμενος
⟨ὑπῆρχεν⟩ ὁ Οὐάλης οὗτος. καὶ τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικὸν ὑπάρχον 2
τινὰ ὑπόνοιαν ἡμῖν δίδωσι διανοηθῆναι τοῦτον καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρε-
*σιν εἰσέτι δεῦρο φέρεσθαι, ὡς ἐν ὑπονοίᾳ *, καθάπερ ἔφην, τινὰς*
ὄντας ἐν Βακάθοις τῆς Φιλαδελφηνῆς χώρας πέραν τοῦ Ἰορδάνου.
καὶ οἱ μὲν ἐπιχώριοι τούτους Γνωστικοὺς βούλονται λέγειν, οὐκ εἰσὶ 3
δὲ τῶν Γνωστικῶν· ἕτερα γὰρ τούτων τὰ φρονήματα. τὰ δὲ εἰς
10 *ἡμᾶς ἐλθόντα περὶ αὐτῶν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.* | D 544

Ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ πλείους συνήγοντο ἕως καιροῦ τινος, ἕως 4
εἰς πλάτος ἦλθεν ἡ αὐτῶν ἄνοια καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς ἐκκλησίας·
εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι πλὴν ὀλίγων, καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν καὶ
*ἐξουσιῶν * καὶ ἄλλων οὕτως δοξάζουσι. καὶ ὅταν λάβωσιν ἄνθρω-* 5
15 *πον εἰς μαθητείαν, καθ' ὅσον μὲν χρόνον οὔπω τῶν μορίων ἀπε-*
τμήθη, ἐμψύχων οὐ μεταλαμβάνει· ὅταν δὲ πείσωσι τὸν τοιοῦτον ἢ
μετὰ ἀνάγκης αὐτὸν ἀποτέμωσι, τότε πᾶν ὁτιοῦν μεταλαμβάνει ὡς
ἤδη πεπαυμένος ἀγῶνος καὶ μηκέτι ἐπικίνδυνος ὢν εἰς τὸ ἐποτρύ-
νεσθαι διὰ τῶν ἐδεσμάτων εἰς ἡδονὴν ἥκειν ἐπιθυμίας. οὐ μόνον 6
20 *δὲ τοὺς ἰδίους τοῦτον ἀπαρτίζουσι τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ*
ξένους παρερχομένους καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιξενωθέντας ταύτῃ διέθεντο
τῇ ἀγωγῇ, ὡς πολὺς περὶ τούτου θρυλεῖται λόγος. ἁρπάζουσι γὰρ 7
τοὺς τοιούτους ἔνδον καὶ ὀπίσω ἐπὶ συμψελίοις δήσαντες μετὰ P 490
ἀνάγκης τὸ χειρότευκτον ἐργάζονται τῆς τῶν μελῶν ἀφαιρέσεως.
25 *καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων εἰς ἡμᾶς ἧκεν. οὔσπερ γνόντες ἐν* 8
ποίῳ τόπῳ τὴν καταμονὴν ἔχουσι καὶ ὡς τὸ ὄνομα τοῦτο πολὺ
τυγχάνει ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις, καὶ ὡς τῆς αἱρέσεως ἕτερον ὄνομα
οὐ κατειλήφαμεν, ἐνομίσαμεν ταύτην εἶναι. | Ö 168

1 ff die Valesier nur von Epiph. erwähnt

M U

1 Überschrift *κατὰ Οὐαλησίων* $\overline{λη}$ *ἢ καὶ* $\overline{νη}$ MU **2** *ἀκηκόαμεν* *] *ἀκούομεν* MU | *γε* < U **4** *⟨ὑπῆρχεν⟩* * **6** * etwa *⟨με ἔχειν, οὐ γὰρ ἔχω ἀκριβῶς λέγειν,⟩* * **7** *φιλαδελφινῆς* M *φιλαδελφικῆς* U **8** *εἶναι* M **10** *περὶ αὐτῶν τοῦτον ἔχει*] *περιέχει τοῦτον* U **13** *πλὴν ὀλίγων* < U | *δὲ*[2] < M **14** * etwa *⟨μετὰ τῶν Ἀρχοντικῶν καὶ Σηθιανῶν⟩* * **15** *οὔπω*] *οὕτω* M **23** *ὀπίσω ἐπὶ* *] *ὀπίσω* M *ἐπὶ* U **25** *γνῶντες* M **26** *πολὺν* M

2. Πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τοιούτων. εἰ μὲν γὰρ τὸ ἐν τῷ 2, 1
εὐαγγελίῳ βούλονται πληροῦν τό »ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἓν τῶν μελῶν
σου, ἀπόκοψον ἀπὸ σοῦ, συμφέρει γάρ σοι εἰσελθεῖν εἰς βασιλείαν
οὐρανῶν ἢ χωλὸν ἢ τυφλὸν ἢ κυλλόν«, πῶς δύναται ἐν βασιλείᾳ
5 τινὰ εἶναι ἠκρωτηριασμένον; εἰ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τὰ 2
πάντα ἐστὶ τελειοῦσα, οὐδὲν ἀτελὲς ἔχει ἐν ἑαυτῇ. καὶ ὁπότε τοῦ
σώματός ἐστιν ἀνάστασις, πάντα τὰ μέλη ἀναστήσεται καὶ οὐδ' ὁπό-
τερον αὐτῶν καταλειφθήσεται. καὶ εἰ ὅλως τὶ μέλος οὐκ ἐγείρεται, 3
οὐδὲ τὸ πᾶν σῶμα ἀναστήσεται. καὶ εἰ τὸ ἓν μέλος | τὸ σκανδαλί- D545
10 ζον αὐτὸ μόνον καταλιμπάνεται, οὐδὲ ὅλως ἀναστήσεται οὐδὲ ὁπό-
τερον τῶν μελῶν· πάντα γὰρ ἡμᾶς ἐσκανδάλισεν. τίς δὲ ἀναρρήξει 4
αὐτοῦ τὴν καρδίαν τὴν πάντῃ σκανδαλίζουσαν; »ἔσωθεν, γάρ φησιν,
ἐκπορεύονται πορνεῖαι μοιχεῖαι ἀσέλγειαι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια«. τίς
οὖν ῥήξει τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν; εἰ δὲ οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα κατὰ 5
15 τὴν τινῶν ἄνοιαν καὶ ἀσέβειαν, πῶς οὖν ἄρα διοίσει ὁ παρὰ τούτων
ὁριζόμενος λόγος; τῶν γὰρ ὅλων μελῶν ἁπάντων μὴ εἰσερχομένων
εἰς βασιλείαν οὐρανῶν τίς ἔτι χρεία παρὰ ἓν μέλος γίνεσθαι, τῶν
ἄλλων μὴ τοῦτο πληρούντων; εἰ δὲ ἐγείρεται τὸ σῶμα (ἐγείρεται γάρ), 6
πῶς ἐνδέχεται ἔτι ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν ἐν σώματι λώβησις γίνεσθαι;
20 ἢ πῶς οὐκ ἔσται ἀπρεπὴς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐπισινῆ σώματα
ἔχουσα πρὸς δόξαν ὄντα τῶν ἐν αὐτῇ; εἰ δὲ ὅλως καὶ τμηθείη 7
τὸ μέλος τὸ σκανδαλίζον, ἄρα τέτμηται καὶ οὐχ ἥμαρτεν· τμηθὲν δὲ
καὶ μὴ ἁμαρτῆσαν, αὐτὸ ἔδει πρῶτον πάντων ἀναστῆναι μὴ ἁμαρ-
τῆσαν.
25 3. Οἱ δὲ εἰς τὸ πρόχειρον τοῦτο ἔργον εὔτολμοι ἀπὸ πάντων 3, 1
ἑαυτοὺς ἠθέτησάν τε καὶ ἀπηλλοτρίωσαν. οὔτε γὰρ ἔτι ἄνδρες εἰσὶ
διὰ τὸ ἀφῃρημένον οὔτε γυναῖκες δύνανται εἶναι διὰ τὸ | παρὰ φύσιν. P491
προὔλαβεν δὲ καὶ ἡ τοῦ στεφάνου τοῦ ἀγῶνος καὶ βραβείου τοὺ- 2

2 vgl. Matth. 5, 29f. 18, 8f — 12 Mark. 7, 21f

M U 25—S. **363**, 1 Anast. Sin. quaest. 66; (Migne 89, 685C—688D

3 εἰσελθεῖν < U **3f** τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν U **4** χολὸν U
5 εἶναι < U | ἀκρωτηριασμένον U **7** οὐδὲ U **8** τὶ *] τὸ MU **9** τὸ[1]
< U | μέλος < M **10** αὐτὸν M | οὐδὲ[1]] οὐδὲν U | ἀναστήσεται *] κατα-
λειφθήσεται MU **12** τὴν[2] < U | πάντῃ *] πάντα MU **14** ῥήξει] τηρήσει M
15 οὖν < U | παρὰ *] περὶ MU **16** ὅλων < U **17** ἔτι] ἔστι M **18** γὰρ]
δὲ M **21** πρὸς δόξαν ὄντα < U | ὄντα *] οὖσα M **22** μέρος M **23** αὐ-
τοῦ M | δεῖ U **25** οἱ] ὅσοι U Anast. Sin. | ἔντολμοι U **26** ἔτι < U
27 δύνανται εἶναι < Anast. Sin. **28** προὔλαβεν hier intransitiv gebraucht

του ἐπωνυμία. οὐδὲ ὁπότεροι γὰρ φανήσονται οὗτοι τῶν τριῶν τάξεων τῶν εὐνούχων τῶν ὑπὸ κυρίου εἰρημένων. »εἰσί, γάρ φησιν, εὐνοῦχοι οἳ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγεννήθησαν«. ἐκεῖνοι γὰρ ἀναίτιοί 3 εἰσι τῆς αὐτῶν εὐνουχίας· οὔτε μὴν ἁμαρτίαν ἔχοντες διὰ τὸ οὕτως 5 γεγεννῆσθαι οὔτε πάλιν ἔπαινον, μὴ δυνάμενοι πράττειν ⟨τι τῶν τοιούτων⟩, τῶν ἀφροδισίων φημί, ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν αὐτοῖς τὰ παιδοποιὰ ὄργανα τὰ ἐκ θεοῦ κεκτισμένα. ἀλλ' οὔτε μισθὸν ἔχουσιν 4 εὐνουχίας βασιλείαν | οὐρανῶν, | διὰ τὸ ἀγῶνος μὴ μεμνῆσθαι. εἰ 5 P546 Ö179 δὲ καὶ ἐπιθυμιῶν μεμύηνται οἱ τοιοῦτοι, μὴ δυνάμενοι πράττειν ὃ 10 μὴ δεῖ πράττειν καὶ μὴ πράττοντες μισθὸν οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸ ἔργον παρ' αὐτοῖς οὐ πέπρακται, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι. καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀγωγὴ τῆς πρώτης ὑπὸ κυρίου 6 εἰρημένης εὐνουχίας, τῆς διὰ τῶν μητέρων γεννωμένης ἐν εὐνουχίᾳ, ἐξ ὧν οὐ δύνανται οὗτοι ὑπάρχειν διὰ τὸ χειρότευκτον.

15 4. »Καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εὐνουχίσθησαν«, φησὶν ὁ σωτήρ. καὶ οὔτε ἀπὸ τούτων εἰσὶν οἱ προειρημένοι. 4, 1 οὗτοι μὲν γὰρ γίγνονται (οἱ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες) ἕνεκεν χρήσεως ἢ βασιλικῆς ἢ ἀρχοντικῆς. βουλόμενοι γάρ τινες τῶν βαρ- 2 βάρων βασιλεῖς ἢ καὶ τύραννοι, ζηλοτυπίας χάριν καὶ ὑπονοίας τῆς 20 πρὸς τὰς γαμετὰς τὰς ἰδίας, ἔτι κομιδῇ νέους τοὺς παῖδας λαμβάνουσι

2 Matth. 19, 12 — 15 Matth. 19, 12

M U Anast. Sin.

1 γὰρ < M 2 τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένων εὐνούχων Anast. Sin. 3 αὐτῶν + οὕτως Anast. Sin. 4 αὐτῶν] τοιαύτης Anast. Sin. 4—8 οὔτε μὴν ἁμαρτίαν — μεμνῆσθαι bei Anast. Sin. verkürzt zu καὶ οὔτε μισθὸν ἔχοντες διὰ τὸ οὕτως γεγενῆσθαι· οὔτε πάλιν ἁμαρτίαν, μὴ δυνάμενοι πράττειν τὰ τῶν ἀνδρῶν ὑστερημένοι τὰ ἐκ θεοῦ παιδοποιὰ μόρια.' 5 γεγεννῆσθαι *] γεγενῆσθαι MU | ἔπαινον] ἁμαρτίαν U | μὴ *] < M ὅτι U 5f ⟨τι τῶν τοιούτων⟩ * 6 τῶν ἀφροδισίων *] δι' ἀφροδησίων M τὴν ἀφροδισίων U 8 βασιλείαν Dind. Öh.] βασιλείας MU | μὴ < M 11 τὸ ἔργον — πέπρακται] οὐ πράττουσιν Anast. Sin. 12 ἡ πρώτη ἀγωγὴ Anast. Sin. 13f τῆς διὰ — χειρότευκτον < Anast. Sin. 14 δύνωνται M | διὰ τὸ χειρότευκτον < U 15 καὶ εἰσὶν] εἰσὶ δὲ M εἰσι + φησίν Anast. Sin. | οἵτινες] οἱ U < M 15f εὐνουχισθέντες M 16 φησὶν ὁ σωτὴρ < Anast. Sin. 16f καὶ οὔτε — γίγνονται < Anast. Sin. 17 γίγνονται *] γεννῶνται MU | οἱ] + δὲ U + γὰρ Anast. Sin. 18 ἢ[1] < Anast. Sin. 19 ἢ καὶ τύραννοι] καὶ ἄρχοντες Anast. Sin. | ζηλωτυπίας M 20 τὰς ἰδίας γαμετὰς Anast. Sin. 20f λαμβάνουσι καὶ < Anast. Sin.

καὶ εὐνουχίζουσι τούτους πρὸς τὸ ἁδρυνθέντας ἐμπιστεύεσθαι τὰς ἰδίας αὐτῶν ὡς ἔφην γαμετάς. καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ γέγονεν 3 ἡ περὶ τούτων αἰτία. ὅθεν τάχα οἶμαι ⟨γέγονεν⟩ καὶ τὸ εὐνοῦχον καλεῖσθαι, ἀπὸ τοῦ εὐνοεῖν δύνασθαι ἀφαιρουμένων τῶν μελῶν καὶ 5 τοῦ μὴ ἐκτετρίβεσθαι μίξει τῶν σωμάτων ὡς τῶν ὀργάνων ἀφῃρημένους. ἑτέρα τοίνυν αὕτη ἡ τάξις ἐκ παιδὸς λαμβανομένη καὶ εὐ- 4 νουχιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οὐχὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

»Καὶ εἰσίν, φησίν, εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν 5 βασιλείαν τῶν οὐρανῶν«. τίνες τοίνυν εἶεν οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ γενναῖοι 10 ἀπόστολοι καὶ οἱ καθεξῆς παρθένοι καὶ μονάζοντες; Ἰωάννης μὲν καὶ 6 Ἰάκωβος, υἱοὶ Ζεβεδαίου, μείναντες ἐν τῇ παρθενίᾳ, μήτε μὴν ἰδίαις χερσὶ τὰ μέλη ἀποτεμόντες μήτε συναφθέντες γάμῳ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ P492 καρδίᾳ ἀγωνισάμενοι καὶ θαυμασίως τὸ κλέος τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἀγῶνος ἀπενεγκάμενοι. μετ' αὐτοὺς | δὲ ὅσοι ἐν μυριάδων ἀριθμῷ 7 D547 15 ἐν τῷ κόσμῳ μονάζοντες καὶ ἀπὸ μοναστηρίων καὶ παρθενώνων τουτὶ τοῦ ἀγῶνος τὸ κλέος ἀπηνέγκαντο, οἵτινες σώμασι γυναικῶν οὐκ ἐμίγησαν, ἀλλὰ ἤθλησαν ἐν ἀγῶνι τελειοτάτῳ· ὡς καὶ Ἠλίας 8 ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ εὑρίσκεται καὶ Παῦλος λέγων »λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις ὅτι καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν οὕτως καθὼς κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ

8 Matth. 19, 12 — **10** vgl. Panarion haer. 78, 13, 4 — **18** I Kor. 7, 8

M U Anast. Sin.

1 τούτους < Anast. Sin. | ἁδρυνθέντα M | πιστεύεσθαι U Anast. Sin. **2** ἰδίας αὐτῶν ὡς ἔφην < Anast. Sin. **3** τούτων *] τούτου MU Anast. Sin. **3f** τάχα οἶμαι—καλεῖσθαι] εὐνοῦχον ἐτυμολογεῖσθαι ὡς οἶμαι Anast. Sin. **3** ⟨γέγονεν⟩ * **4** δύνασθαι + καὶ M | ἀφῃρημένων Anast. Sin. **4—7** καὶ τοῦ μὴ—τῶν οὐρανῶν < Anast. Sin. **4** καὶ < M **5** τοῦ < U | τῶν² < M **7** οὐχὶ—οὐρανῶν < M **8** φησίν < M **9** τῶν οὐρανῶν < U | τίνες τοίνυν—ἀλλ' ἢ] οὗτοι δέ εἰσιν Anast. Sin. **10** καὶ μονάζοντες hinter ἀπόστολοι U | μὲν + γὰρ Anast. Sin. **11** τῇ < U **11f** μήτε μὴν—ἀποτεμόντες] καὶ μήτε ὑπ' ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες Anast. Sin. **12** μήτε + μὴν Anast. Sin. **12f** τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ] κατὰ τῆς σαρκὸς Anast. Sin. **13** καὶ < Anast. Sin. **13f** τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἀγῶνος] τοῦ στεφάνου < M τῆς εὐνουχίας ταύτης καὶ τῶν στεφάνων Anast. Sin. **14** ἀπηνέγκαντο Anast. Sin. | ὅσοι ἐν μυριάδων ἀριθμῷ] ὅσαι μυριάδες U ὅσοι μυριάδων Anast. Sin. **15f** μονάζοντες—ἀπηνέγκαντο] παρθενεύοντες καὶ μονάζοντες τὸν αὐτὸν μισθὸν ἐκληρώσαντο Anast. Sin. **15** παρθένων M **16** τούτου M **17** ἠθέλησαν M | ἐν < Anast. Sin. **17f** Ἠλίας—εὑρίσκεται] ὁ Ἠλίας καὶ Δανιὴλ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἄλλοι πολλοὶ Anast. Sin. **18—S. 362, 13** καὶ Παῦλος—πεποιηκότων < Anast. Sin. **19** καθὼς] ὡς U

ἐγκρατεύονται γαμησάτωσαν«. πῶς οὖν αὐτὸς ἔμεινεν; εἰ μὲν γὰρ 9
ἀποτετμημένος ἦν καὶ κατ᾿ αὐτὸν ἔμειναν ὁμοιούμενοι αὐτῷ, ἵνα
πληρώσωσι τό »ὡς | κἀγώ«, πῶς ἀποτεμνόμενός τις ἠδύνατο γῆμαι, Ö 172
εἰ μηκέτι ἐνεκρατεύετο κατὰ τό »γαμησάτωσαν καὶ μὴ πυρούσθωσαν«;
5 ὁρᾷς ὅτι περὶ ἐγκρατείας φάσκει καὶ οὐχὶ περὶ μελῶν ἀφαιρέσεως.
εἰ δὲ φάσκουσιν οὗτοι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνου- 10
χίζειν, πῶς ἑαυτοὺς ἀπαλλοτριώσουσι τοῦ ῥήματος τοῦ εἰρημένου
ὅτι »εἰσί τινες οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων«; εἰ γὰρ 11
αὐτὸς ἰδίαις χερσὶν ἑαυτὸν εὐνουχίζει, ἄνθρωπός ἐστι καὶ αἱ χεῖρες
10 αὐτοῦ τὸ ἀθέμιτον τοῦτο εἰργάσαντο· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ οὐ δεδύ-
νηται πρᾶξαι, ὑπὸ ἄλλων δὲ εὐνουχίσθη, οὐκέτι ἔσται διὰ βασιλείαν
οὐρανῶν, διὰ τὸ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχίσθαι, ἤτοι δι᾿ αὐτοῦ ἤτοι
διὰ τῶν τοῦτο πεποιηκότων. πεσεῖται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στεφάνου 12
καὶ ἀπὸ τοῦ βραβείου, οὐκέτι χάριν ἔχων διὰ τὴν ἀποχὴν τῆς τοι-
15 αύτης χρήσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι ἀφῃρημένων τῶν
τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως μελῶν. ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ κριθήσεται, ὡς 13
ὁ λυμαινόμενος ἑαυτοῦ τὸ μέλος καὶ ὡς ὁ τέμνων ἀλλότριον ἀμπε-
λῶνα. οὐ γὰρ κατὰ θεὸν ἐπολιτεύσατο, ἀλλὰ κατὰ ἐπιβουλὴν τῷ
δημιουργῷ κυρίῳ θεῷ ἀντέστη ὁ τοιοῦτος. ἐπιθυμίᾳ δὲ περισσο- 14
20 τέρᾳ ὁ τοιοῦτος ἐνεχθήσεται. καὶ γὰρ ὁ εὐνοῦχος ᾄδεται παρὰ τῷ
σοφῷ οὐκ ἀπεχόμενος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ * μὴ δυνάμενος τὴν
ἐπιθυμίαν ἐπιτελέσαι. ὡς λέγει »ἐπιθυμία εὐνούχου ἀποπαρθενεῦσαι D 548

8 Matth. 19, 12 — 22 Sir. 20, 4

M U Anast. Sin.

1 γαμείτωσαν U 2 καὶ < M | ὁμοιομοιούμενοι M 3 ἀποτετμημέ-
νος U 4 ἐνεγκρατεύετο U | κατὰ τό Jül.] καὶ τό MU | γαμείτωσαν U |
καὶ < M 7 τοῦ εἰρημένου ῥήματος U 9 vor ἄνθρωπος + ⟨καὶ αὐ-
τὸς⟩? * | καὶ < U 10 αὐτὸς] οὗτος M 10f οὐδὲν δύναται M 12 διὰ
τὸ] διότι U | εὐνουχίσθη U 13f πεσεῖται δὲ — οὐκέτι χάριν] πλὴν ὅτι καὶ
τὸ ἀθέμιτον τῆς κακίστης εὐνουχίας ἐργάζονται οἱ ταλαίπωροι καὶ οὐδένα μισθὸν
ἢ χάριν Anast. Sin. 15 [ἀλλὰ] * 15f [ἀλλὰ] διὰ — μελῶν < Anast. Sin.
16—18 κριθήσεται ὡς — ἀμπελῶνα] κριθήσονται ἀμφότεροι, ὁ μὲν ὡς ἑαυτὸν
λυμαινόμενος ὁ δὲ ὡς τὸν πλησίον διαφθείρων Anast. Sin. 17 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ M
18f οὐ γὰρ κατὰ — ὁ τοιοῦτος] ἐπίβουλοι γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας καὶ
τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἀπεδείχθησαν Anast. Sin. 19 ἀντιστὰς M 20 ἐνεχθή-
σεται + καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν γνώμην πρὸς τούτοις ἀνατραπήσεται Anast. Sin.
21 * ⟨μᾶλλον ἐπιθυμῶν, ἅτε⟩ * 22 ὡς λέγει] φησὶ γὰρ Anast. Sin.

νεάνιδα«. καὶ ἐκ πανταχόθεν * ὢ τῆς πολλῆς ματαιότητος τῆς ἐν 15
τῷ κόσμῳ πολυτρόπως ἐπινενοημένης. | P 193

Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων ἔγνωμεν. διὸ καὶ ἐν συντόμῳ 16
περὶ αὐτῶν εἰρηκότες καὶ ὡς ἔφην ὑπονοήσαντες εἶναι τούτους τοὺς
5 προειρημένους, καταλιπόντες τοὺς αὐτοὺς καὶ καταγελάσαντες ⟨αὐτῶν⟩ 17
ὥσπερ σκορπίου δικέντρου τοῖς μὲν κέρασι καὶ χηλαῖς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν τῶν πατέρων βίοις ἐναντιωθέντος, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τῷ τύπῳ
τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀνθισταμένου, ὑποδήματι ἐστηριγμένῳ
καταπατήσαντες τούτους [καὶ καταγελάσαντες,] τουτέστιν διὰ τῶν
10 ῥητῶν τοῦ εὐαγγελίου, κατὰ τὸ ἔθος ἐπὶ τὰς μετέπειτα βαίνοντες
ἐνταῦθα λήξωμεν τῆς τούτων ἀβελτηρίας.

Κατὰ Καθαρῶν τῶν ἀκαθάρτων $\overline{λθ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{νθ}$.

1. Καθεξῆς δὲ τούτων Καθαροί τινες λεγόμενοι ἐφύησαν, ἀπὸ 1, 1
Ναυάτου τινός, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. οὗτος δὲ ὁ Ναυάτος ἐπὶ
15 τῆς Ῥω|μαίων ὑπῆρχεν, ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ τοῦ Μαξιμι- Ö 174
⟨α⟩νοῦ γενομένου [πρώτου]· τάχα δὲ οἶμαι Δεκίου τότε ἦν ἢ Αὐρηλιανοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως τῶν ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντων 2

17ff vgl. Eusebius h. e. VI 43, 1; S. 612, 13ff Schwartz *ἐπειδήπερ τῇ κατὰ τούτων ἀρθεὶς ὑπερηφανίᾳ Νοουάτος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ὡς*

M U Anast. Sin. (bis *νεάνιδα* Z. 1)

1 Nach *νεάνιδα* führt Anast. Sin. noch fort: *καὶ ὥσπερ ἀγαθὰ ἐκκεχυμένα ἐπὶ στόματι κεκλεισμένῳ ἢ ἐδέσματα βρωμάτων παρακείμενα ἐν τάφῳ ἢ κάρπωσις εἰδώλῳ (οὔτε γὰρ ἔδεται οὔτε ὀσφραίνεται), οὕτως εὐνοῦχος περιλαμβάνων παρθένον καὶ στενάζων. Ὁ δὲ Σολομών, ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν αἰσχρουργίαν φησί· μακάριος εὐνοῦχος, ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνόμημα μηδὲ ἐνθυμηθεὶς κατὰ τοῦ κυρίου πονηρά. Παράνομος τοίνυν καὶ δαιμονιώδης ἡ τοιαύτη ἐργασία καὶ νομοθεσία καὶ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ἀπόβλητος καὶ ἀντίθετος. Καὶ γὰρ νομοθετῶν ὁ θεὸς ἔλεγεν· οὐκ εἰσελεύσεται θλασίας καὶ ἀποκεκομμένος εἰς οἶκον κυρίου ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. καὶ πάλιν περὶ θυσιῶν ἐντελλόμενός φησι· θλασίαν καὶ ἐκτομίαν εἰς θυσιαστήριον οὐ προσάξετε κυρίῳ, ὅτι μῶμος ἐν αὐτοῖς καὶ οὐ δεχθήσονται.* | * etwa ⟨*ἐξέπεσεν ἡ τούτων ληρῳδία καὶ*⟩ * **3** *καί*[2] < U **5** ⟨*αὐτῶν*⟩ * **6** *τέρασι* U **7** *ἐναντιωθέντος* *] *ἐναντιωθέντας* MU | vor *κέντρῳ* + *ἄλλῳ* M **8** *ἀνθισταμένου* *] *ἀνθισταμένους* MU **9** [*καὶ καταγελάσαντες*] * **10** *μετέπειτα βαίνοντες*] *λοιπὰς μεταβαίνοντες* U **12** Überschrift *κατὰ Καθαρῶν τῶν ἀκαθάρτων* $\overline{λθ}$ *ἢ καὶ* $\overline{νθ}$ M *κατὰ καθαρῶν* $\overline{λθ}$ *ἡ καὶ* $\overline{νθ}$ U **14** *δὲ* < U **15** *τοῦ*[3] < U **15f** *Μαξιμι⟨α⟩νοῦ* *] *Μαξιμίνου* MU **16** [*πρώτου*] *, wohl doppelte Lesart zu *πρὸ τοῦ* (Z. 15) | *δὲ* < U **17** *τῶν* *] *τῆς* MU

ἐπάρματι ἀρθεὶς ἅμα τοῖς αὐτῷ ἑπομένοις μὴ θελήσας κοινωνῆσαι τοῖς μετανοοῦσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς αἵρεσιν τ⟨οι⟩αύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι ⟨αὐτοῖς⟩ σωτηρίαν, ἀλλὰ μίαν μετάνοιαν, μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαί τινα ἐλεεῖσθαι παραπεπτωκότα.

5 Καὶ αὐτοὶ δέ φαμεν εἶναι μετάνοιαν μίαν καὶ διὰ | λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτην γίνεσθαι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' οὐκ ἀναιροῦμεν τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, εἰδότες τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸν ἔλεον τοῦ δεσπότου καὶ τὸ σύγγνωστον τῆς φύσεως, τὸ εὐρίπιστον τῆς ψυχῆς, τὸ ἀσθενὲς τῆς σαρκός, τὸ πολύβλυστον τῆς τῶν πάντων 10 ἀνθρώπων αἰσθήσεως ἐν παραπτώμασιν. διότι »οὐδεὶς ἀναμάρτητος καὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν κἂν μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.« καὶ ἡ μὲν τελεία μετάνοια ἐν τῷ λουτρῷ τυγχάνει· εἰ δέ τις παρέπεσεν, οὐκ ἀπόλλει τοῦτον ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία. δίδωσι γὰρ καὶ ἐπάνοδον καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν. 15 τῷ γὰρ Κάϊν εἶπεν ὁ θεός »ἥμαρτες, ἡσύχασον«, | καὶ τῷ παραλυτικῷ »ἰδού, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε«, καὶ Πέτρον ἀνακαλεῖται ὁ κύριος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι καὶ ἀντὶ τῶν τριῶν ἀρνήσεων τρὶς

[Margin: 3 D549 · 4 · 5 · 6 P491]

μηκέτ' οὔσης αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίδος μηδ' εἰ πάντα τὰ εἰς ἐπιστροφὴν γνησίαν καὶ καθαρὰν ἐξομολόγησιν ἐπιτελοῖεν, ἰδίας αἱρέσεως τῶν κατὰ λογισμοῦ φυσίωσιν Καθαροὺς ἑαυτοὺς ἀποφηνάντων ἀρχηγὸς καθίσταται Socrates h. e. I 10; Migne 67, 101 A (Acesius) τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἣν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιοῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν, ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως μὴ παρὰ τῶν ἱερέων ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδέχεσθαι τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα; vgl. für den östlichen Novatianismus sonst Nicäa can. 8 Basilius ep. 188 can. 1; Migne 32, 668 B ep. 190 can. 47; Migne 32, 729 C Amphilochius v. Ik. bei Ficker, Amphilochiana I 30, 23 46, 16 52, 10 Chrysost. hom. 6 in Hebr.; Migne 63, 492 u. CIG IV 9268, dazu Cumont, mél. d'arch. et d'hist. XV (1895) S. 291

5f *μετάνοιαν μίαν*] vgl. das Symbol Ancoratus c. 119, 11; I 149, 2 *καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας* Symbol von Jerusalem (§ 124 S. 134 Hahn³) *καὶ εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*; dazu Holl, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1919. S. 10 — **10** Hiob 14, 4f — **15** Gen. 4, 7 — **16** Joh. 5, 14 — Joh. 21, 15. 16. 17

M U

1 *αὐτῷ ἑπομένοις*] *ἐπαγωμένοις αὐτῷ* U | *θελήσασι* M | **2** *τ⟨οι⟩αύτην* * | *τετρέπται* M **3** *λέγειν* M | ⟨*αὐτοῖς*⟩ * **6** *ταύτης* U | *γενέσθαι* U | *ἀλλὰ* U **9** *πάντων*] *πολλῶν* U **10** *ἐν παραπτώμασιν* < U **11** *ἡ ζωὴ*] *ὁ βίος* U **13** *τοῦτο* M | *τοῦ* < M

αὐτὸν προκαλεῖται πρὸς ὁμολογίαν »ἀγαπᾷς με, Πέτρε; ἀγαπᾷς με, Πέτρε; ἀγαπᾷς με, Πέτρε;« καί φησι »ποίμαινε τὰ προβάτιά μου«.

2. Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν τοῦ ἀποστόλου τὸ εἰρημένον »ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ 5 ῥῆμα δυνάμεις τε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας. γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα πολλάκις τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας· ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας 10 καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν«. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι τοὺς ἅπαξ ἀνακαινισθέντας καὶ παραπεσόντας ἀνακαινίζειν ἀδύνατον. οὔτε γὰρ ἔτι γεννηθήσεται Χριστός, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε ἀνασταυροῦν δύναταί τις τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μηκέτι σταυρούμενον, οὔτε δύναταί τις λουτρὸν | δεύτερον λαμ- 15 βάνειν· ἓν γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα καὶ εἷς ὁ ἐγκαινισμός. ἀλλὰ εὐθὺς ἐπιφέρει τὴν τούτων ἴασιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, τὴν ἐκκλησίαν ἰατρεύων καὶ τῶν αὐτῆς μελῶν ἐπιμελόμενος, | καί φησι »πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου 20 ὑμῶν«. καὶ ὁρᾷς πῶς μὲν τὸν ἐγκαινισμὸν μὴ δύνασθαι δεύτερον γενέσθαι τελείως ἀπεφήνατο, τῆς δὲ σωτηρίας οὐκ ἀπέτεμεν τοὺς ἔτι μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ἐχόμενα καὶ θεὸν ἀντιλήπτορα, τῆς ἀγαθοεργίας αὐτῶν χάριν, τὸν κύριον ἔδειξε τῶν καὶ ἀπὸ παραπτωμάτων τελειότατα μετανοούντων καὶ ἐπιστρεφόντων καὶ μεταμελο- 25 μένων.

Δέχεται οὖν ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία πάντοτε τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐξυδαρευομένη οὐδὲ ῥαθύμους τοὺς τὸν δρόμον τελοῦντας παρασκευάζουσα, ἀλλὰ θεοῦ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν μὴ ἀνακόπτουσα, γινώσκουσα δὲ τὸν τρόπον ἑκάστης ὑποθέσεως. 30 ὡς γὰρ ὁ τὴν παρθενίαν ἀπολέσας ἀδυνάτως ἔχει ταύτην ⟨ἀνα⟩κτήσασθαι σωματικῶς, μὴ ἐνδεχομένης τῆς φύσεως, οὕτω καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ

[Marginal: 2, 1 (l. 3); 2 (l. 7); 3 (l. 11); D 550 (l. 14); 4 (l. 15); Ö 176 (l. 17); 5 (l. 20); 6 (l. 26); 7 (l. 30)]

4 Hebr. 6, 4—6 — **17** Hebr. 6, 9f

M U

1 αὐτῶν M | προσκαλεῖται U | πρὸς] εἰς U **1f** ἀγαπᾷς με Πέτρε² < U **2** πρόβατα U **3** τὸ² < U **4** γὰρ < U **6** εἰς μετάνοιαν < U **7** πολλάκις hinter ἐπ' αὐτῆς U **10** ἀδόκιμος καὶ < M **17** ἐπιμελούμενος U | δὲ < M **22** ἐχομένους U **23** τῆς < M | χάριν—ἔδειξε τῶν < U **27** ἐξυδαρευομένην M **28** vor φιλανθρωπίαν + τὴν U **29** ἀνακάμπτουσα U **30f** ⟨ἀνα⟩κτήσασθαι * **31** ὁ < U

λουτροῦ | ἐν μεγάλοις τισὶ παραπτώμασι περιπεσών· καὶ ὥσπερ ὁ ἀπὸ 8 P 495
παρθενίας παραπεσὼν δευτέραν τιμὴν τὴν ἐγκράτειαν ἔχει, οὕτω καὶ
ὁ μετὰ τὸ λουτρὸν ἐν παραπτώματι μείζονι γενόμενος ἔχει δευτέραν
ἴασιν ⟨τὴν μεταμέλειαν⟩ οὐ τοιαύτην ἐνάρετον κατὰ τὴν πρώτην. οὐκ
5 ἀποβεβλημένην δὲ ζωῆς ἔχει τὴν δευτέραν ἣν κέκτηται. οὐκ ἀθετεῖ
τοίνυν ὁ θεῖος λόγος τὸν μισθὸν τῶν ἐν τῇ μετανοίᾳ καμνόντων.

3. Ἔπειτα δὲ οἱ αὐτοὶ πάλιν ἀπὸ τούτου προπηδήσαντες καὶ 3, 1
ἄλλα τινὰ ἐφηύραντο. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν αὐτήν, ἣν καὶ ἡμεῖς
κεκτήμεθα, πίστιν λέγουσιν ἔχειν· οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διγάμοις
10 κοινωνεῖν. εἰ γάρ τις μετὰ τὸ βάπτισμα συναφθείη γυναικὶ δευτέρᾳ, | D 551
παρὰ τούτοις οὐκ εἰσδεχθήσεται ἔτι. καὶ τὸ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον. 2
ὡς γὰρ εἴ τις θεάσαιτό τινα νηχόμενον ἐν ὕδατι καὶ ἀγνοῶν τὴν
πεῖραν τῆς διανήξεως ἑαυτὸν ἔκδοτον τοῖς ὕδασι δῴη καὶ ὑποβρύχιος
γένηται, μὴ ἔμπειρος ὢν μηδὲ σαφῶς γνοὺς τῶν διὰ χειρῶν τε καὶ
15 ποδῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς προσποριζομένων τὴν ἐπιστήμην, νομί-
ζων δὲ ἁπλῶς τὸ ὕδωρ διαβαστάζειν τὸν ἄνθρωπον δίχα τῶν ἰδίων
χειρῶν· ἢ ὡς εἴ τις ἀκούοι τὸν ἡγεμόνα τιμωροῦντα τοὺς δρῶντας 3
φαυλότητος ⟨ἔργα⟩ ἄχρι καὶ ἐλαχίστων καὶ νομίζοι μὲν τὴν δίκην
ἴσην διεξιέναι κατὰ πάντων, ὡς ἐπὶ τοῦ φόνου οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ
20 διαβάλλοντος τὸν πέλας ἢ * μαχεσαμένου· ἢ ὡς ἐὰν ᾖ τις παντάπασιν 4
ἰδιώτης καὶ θεάσηται τὸν εἰληφότα ἄρχοντος τὴν ἐξουσίαν κατὰ
ἀλιτηρίων ἀποσπάσαντα μάχαιραν ἢ κατὰ γοήτων καὶ βλασφήμων ἢ
ἀκαθοσιώτων, νομίζῃ δὲ τοὺς | ἅπαντας ἐξουσίαν ἔχειν τῆς τοιαύτης Ö 178
αἰτίας ποιεῖσθαι τὴν δίκην, θεασάμενός τε δίκην δόντας ἀνθρώπους
25 καὶ αὐτὸς δὲ τὰ ἴσα μιμησάμενος θελήσῃ ἀποκτεῖναί τινας, ὡς δῆθεν
τοὺς ἠδικηκότας δικάζων, ἁλοὺς δὲ οὗτος αὐτὸς δίκην δώσει, μὴ 5
εἰληφὼς παρὰ βασιλέως ἐξουσίαν τῶν τοιούτων καὶ ὅτι τὴν ἴσην
ἐνόμιζεν κατὰ πάντων ἐξιέναι ψῆφον ἀπὸ τῆς δίκης τῶν νό-

9 vgl. haer. 48, 9, 7; II 231, 19 ff Nicäa can. 8 Socrates h. e. V 22; Migne 67, 641 A

M U

1 παραπεσὼν M 3 μετὰ Pet.] εἰς MU 4 ⟨τὴν μεταμέλειαν⟩ *, vgl. S. 364, 14 | vor κατὰ + τὰ M 8 καὶ² < U | ἣν καὶ ἡμεῖς < M 9 πίστιν + ἣν M | διγάμοις] διδαγμοῖς U 10 ἐπικοινωνεῖν U 12 θεάσηται U 14 ἔμπειρος] ἐν πείρα U 15 f νομίζων *] νομίζει MU 17 τιμωροῦντας M | τοὺς + τι U 18 φαυλότητος ⟨ἔργα⟩ *] φαυλότητος M τὰ τῆς φαυλότητος U 20 * ⟨κακῶς⟩ Jül. | μαχησαμένου U | ᾖ < M 21 ἄρχοντος *] ἄρχοντα MU | κατ' U 23 πάντας U 24 τε *] δὲ MU 26 οὗτος] ὁ τοιοῦτος U 27 τῶν τοιούτων ist neutr. = zu Derartigem | καὶ ὅτι] διότι M 28 ἐνόμιζον M

μων, ἑαυτὸν [δὲ] ἐν τῇ ἀδικίᾳ διὰ τῆς ἰδίας ἀπειρίας καὶ ἀπαρακο-
λουθησίας ἔκδοτον ἀπωλείας παρασκευάσας, — οὕτω καὶ οὗτοι τὰ 6
πάντων ὁμοῦ μίξαντες ἐκ πάντων ἐξέπεσαν καὶ μὴ νοήσαντες τὰ
ἀκριβῆ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλίας | ἐπὶ ἑτέραν τρίβον σφαλέντες ἐτρά- P 496
5 πησαν, οὐκ εἰδότες ὅτι οὐκ αὐτὴ ἐστὶν ἡ τῆς θείας γραφῆς παρά-
δοσίς τε καὶ ἀκολουθία.

4. Τὰ γὰρ εἰς τὴν ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον 4, 1
τῆς ἱερουργίας εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι. ἀκηκοότες γὰρ
ὅτι »δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα,
10 ἐγκρατῆ«, »ὡσαύτως | καὶ τὸν διάκονον« καὶ τὸν πρεσβύτερον, τὸν D 552
ὅρον τῶν ταγμάτων οὐκ ἐνόησαν. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχε- 2
ται εἰς ἱερωσύνην τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ
ἐνδημίαν οὐδὲ τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου τελευτησάσης τῆς αὐτῶν
γυναικὸς δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντας, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς
15 τῆς ἱερωσύνης· καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία μετὰ
ἀκριβείας παραφυλάττεται. ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι ⟨συμ⟩βιοῦντα καὶ 3
τεκνογονοῦντα, μιᾶς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς
ἐγκρατευσάμενον ἢ χηρεύσαντα διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπί-
σκοπον καὶ ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλη-
20 σιαστικοί.

Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι, ἔν τισι τόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυ- 4
τέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους. τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὸν

7ff vgl. Panarion haer. 48, 9, 8ff; II 231, 22ff u. *περὶ πίστεως* c. 21, 6. 8f — **9** I Tim. 3, 2 — **10** I Tim. 3, 8 — **16ff** vgl. Eusebius demonstr. ev. I 9, 21; S. 43, 3ff Heikel *πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις καὶ περὶ τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας* Cyrillus Hieros. cat. 12, 25; Migne 33, 757 A *ὁ τῷ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός* Elvira c. 33 *placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et diaconibus vel omnibus clericis positis in ministerio abstinere se a coniugibus suis et non generare filios: quicunque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur*, dazu den in Nicäa abgelehnten Antrag Socr. I 11; Migne 67, 101 C *ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο*

M U

1 [δὲ] * **2** ἔκδωτον M | οὗτοι] αὐτοὶ U **5** οὐκ αὐτὴ] αὕτη U **6** τε < U **7** τὴν < U **10f** τὸν ὅρον—ἐνόησαν < U **11** μὲν < M **12** εἰς ἱερωσύνην < U | τοῦ[1] < M **13** οὐδὲ < U **14** συναφθέντες M **15** τοῦ < M **16** ⟨συμ⟩βιοῦντα * **22** δὲ < U

κανόνα γίνεται. ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ῥαθυμήσασαν διάνοιαν καὶ τῆς τοῦ πλήθους ἕνεκεν μὴ εὑρισκομένης ὑπηρεσίας. τὸ πρεπωδέστατον γὰρ ἀεὶ ἡ ἐκκλησία ⟨ἐφ⟩ορῶσα ἁγίῳ 5 πνεύματι εὖ διαταχθεῖσα ἔγνω »ἀπερισπάστως« θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρειῶν μετὰ πάσης εὐνουστάτης συνειδήσεως τελειοῦσθαι. φημὶ δὲ ὅτι πρέπον ἐστὶ διὰ 6 τὰς ἐξαπίνης λειτουργίας καὶ χρείας σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον καὶ διάκονον καὶ ἐπίσκοπον θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προσ- 7 τάσσει ὁ ἅγιος ἀπόστολος λέγων, ἵνα »πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ
10 προσευχῇ«, πόσῳ γε μᾶλλον τῷ ἱερεῖ τὸ αὐτὸ προστάσ|σει; τὸ ἀπε- Ö 180 ρίσπαστον δὲ λέγω εἰς τὸ σχολάζειν τῇ κατὰ θεὸν ἐν ταῖς χρείαις ταῖς πνευματικαῖς τελεσιουργουμένῃ ἱερωσύνῃ. ἔξεστι δὲ ⟨ἐπὶ⟩ τῷ λαῷ 8 ⟨τοῦτο⟩ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι καὶ ⟨τοὺς⟩ μὴ δυνηθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμετῇ στῆναι δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι. P 497
15 καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκὼς ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν 9 ἐκκλησιαζομένοις ἐνυπάρχει, | τὸν δὲ μὴ δυνηθέντα τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆ- D 553 ναι τελευτησάσῃ ⟨ἢ⟩ ἕνεκέν τινος προφάσεως, ἢ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης αἰτίας, χωρισμοῦ γενομένου συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικὶ ἢ γυναῖκα δευτέρῳ ἀνδρί, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος οὐδὲ ἀπὸ τῆς

4 vgl. I Kor. 7, 35 — 9 I Kor. 7, 5 — **12 ff** vgl. Hermas mand. IV 4, 1 f *ἐὰν γυνή, φημί, κύριε, ἢ πάλιν ἀνήρ τις κοιμηθῇ καὶ γαμήσῃ τις ἐξ αὐτῶν, μήτι ἁμαρτάνει ὁ γαμῶν; οὐχ ἁμαρτάνει, φησίν· ἐὰν δὲ ἐφ' ἑαυτῷ μείνῃ τις, περισσοτέραν ἑαυτῷ τιμὴν καὶ μεγάλην δόξαν περιποιεῖται πρὸς τὸν κύριον* Clemens Al strom. III 82, 4; II 233, 25 ff Stählin *καὶ εἴ τινι ὁ ἀπόστολος δι' ἀκρασίαν καὶ πύρωσιν κατὰ συγγνώμην δευτέρου μεταδίδωσι γάμου, ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην (οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου), οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα· δόξαν δὲ αὐτῷ οὐράνιον περιποιεῖ μείνας ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν διαλυθεῖσαν θανάτῳ συζυγίαν ἄχραντον φυλάσσων*, vgl. auch zu S. 370, 17 ff — **19 f** strenger Laodicea can. 1 *περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος καὶ σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν* Basilius ep. 188 can. 4; Migne 32, 673 A *περὶ τριγάμων . . . τὸν αὐτὸν ὥρισαν κανόνα ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη*

M U

1 *γίνεται* < U **3** *πρεπηδέστατον* M *πρεπωδέστερον* U | *⟨ἐφ⟩ορῶσα* * **4** *ἀπερισπάστους* U **5** *χρεῶν* M **11** *τῇ* < U | *ἐν* < M **12** *⟨ἐπὶ⟩* * **13** *⟨τοῦτο⟩* * | *⟨τοὺς⟩* * | *δυνηθέντα* M **16** *τὸν δὲ μὴ δυνηθέντα* *] *ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς* MU **17** ⟨*ἢ*⟩ Pet. | *ἢ*[2] < U **18** *ἄλλης* *] *κακῆς* MU **19** *γυναῖκα* *] *γυνὴ* MU

ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές·
οὐχ ἵνα δύο γυναῖκας ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχῇ ἔτι περιούσης μιᾶς, ἀλλ' ⟨ἵνα⟩ 10
ἀπὸ μιᾶς ἀποσχισθεὶς δευτέρᾳ, εἰ τύχοι, ἐννόμως συναφθῇ, ἐλεεῖ
τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἁγία θεοῦ ἐκκλησία, μάλιστα εἰ τυγχάνει
5 ὁ τοιοῦτος τὰ ἄλλα εὐλαβὴς καὶ κατὰ νόμον θεοῦ πολιτευόμενος.
καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος ταῖς χήραις »γαμείτωσαν τεκνο- 11
γονείτωσαν οἰκοδεσποτείτωσαν«, οὐδὲ πάλιν ἔλεγε τῷ ἀνδρὶ τῷ τὴν
γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχοντι καὶ παραδοθέντι »τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον
τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου« — οὐκ
10 ἔλεγε πάλιν »κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ
λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος«. ἔλεγε γὰρ πάλιν »ᾧ τι χαρίζεσθε, 12
κἀγώ· διότι εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς κεχάρισμαι ἐν προσώπῳ κυρίου,
ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα
ἀγνοοῦμεν«. καὶ ὅρα πῶς δίδωσι μετάνοιαν καὶ μετὰ παράπτωμα.

15 5. *Πάλιν* δὲ ὁ κύριός φησιν »ἄφετε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, 5, 1
ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀφήσει ὑμῖν«. ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ 2
τόπῳ οὕτως φησί »καὶ πενθήσω πολλοὺς τοὺς ἐν ὑμῖν παραπεσόν-
τας καὶ μὴ μετανοήσαντας«, ὡς δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ παρέπεσαν καὶ
μετενόησαν, εἴσδεκτοι οὗτοι γίνονται καὶ οὐκ ἀποβληθήσονται, τοῦ
20 κυρίου γινώσκοντος τί μεθ' ἑκάστου ποιήσειε.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας τοιοῦτον ἔχει τὸν χαρακτῆρα, 3
παντί τῳ σαφές ἐστι. μετὰ γὰρ τὴν πρώτην μετάνοιαν τὴν διὰ
λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, ἐν ᾗ μετανοίᾳ ἀνεκαινίσθη πᾶς ἄνθρω- D 554
πος, δευτέρα τις τοιαύτη οὐχ ὑπάρχει. οὔτε γὰρ δύο εἰσὶ βαπτίσματα, 4
25 ἀλλ' ἕν, οὔτε δὶς ἐσταυρώθη Χριστός, ἀλλ' | ἅπαξ, οὔτε δὶς ἀπέθανεν Ö 182
ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀνέστη. | καὶ τούτου χάριν ἐπασφαλίσασθαι δεῖ, ἵνα P 498
μὴ παραπεσόντες τὸν στέφανον τοῦ ἀνακαινισμοῦ ἀπολέσωμεν.
ἀλλὰ ἐάν τις παραπέσῃ καὶ »προληφθῇ ἔν τινι παραπτώματι«, ὡς 5
λέγει ὁ ἀπόστολος, »ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον

6 I Tim. 5, 14 — **7 ff** vgl. I Kor. 5, 1. 5 — **10** II Kor. 2, 8. 7 — **11** II Kor. 2, 10 — **15** Matth. 6, 14 Mark. 11, 25 — **17** II Kor. 12, 21 — **25** vgl. Röm. 6, 9 f — **28** Gal. 6, 1

M U

2 *σχοίη* M | ⟨*ἵνα*⟩ * **3** vor *μιᾶς* + *τῆς* U | *ἐννόμως* vor *εἰ τύχοι* M | *ἐν νόμῳ* U | *συναφθῇ* Dind. Öh.] *συναφθῆναι* M *συναφθεῖναι* U **7** nach *πάλιν* etwas ausgefallen? ⟨*εἰ μὴ ἦν μετάνοια*⟩? * **9** *τῆς* < U **12** *διὸ* M | *κυρίου*] *χριστοῦ* U **14** *τὰ παραπτώματα* U **16** *ἀφίσῃ* M **18** *καί*[2] < M **21** *περι-έχει* M **23** vor *λουτροῦ* + *τοῦ* U | *ἐν ᾗ*] *ἐνὶ* M | *πᾶς* + *ὁ* M **24** *οὐδὲ* M **25** *οὔτε*[1]] *οὐ* M | *Χριστὸς* < M | *οὐδὲ* M **27** *ἀπωλέσωμεν* U

ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν ἑαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς«. ἐάν τις οὖν προληφθῇ ⟨ἐν⟩ παραπτώματι ἐν οἵῳ δ' ἂν εἴη, μετανοείτω. δέχεται γὰρ ὁ θεὸς τὴν μετάνοιαν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐάν τις παραπέσῃ. πῶς δὲ μετὰ τοῦ τοιούτου ποιεῖ, αὐτὸς μόνος γινώσκει· 6
5 »ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεκδιήγητοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ«. καὶ πρὸ τῆς παρουσίας οὐ δεῖ κρίνειν »ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ ἀποκαλύψει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας· καὶ τότε ὁ ἔπαινος ἑκάστου φανερὸς γενήσεται«. »ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται«. 7

6. Οὔτε οὖν ἐπαγγελλόμεθα ἐλευθερίαν παντάπασι τοῖς μετὰ τὸ 6. 1
10 βάπτισμα παραπεπτωκόσιν οὔτε ἀπαγορεύομεν τὴν αὐτῶν ζωήν· θεὸς γὰρ »ἐλεήμων ἐστὶν καὶ οἰκτίρμων«, καὶ »ἔδωκε τοῖς μετανοοῦσιν ἐπάνοδον«. καὶ τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι σαφές. τὸ δὲ δεύτερον οἴδαμεν ὅτι ἐλεήμων ἐστὶν θεός, ἐὰν ἐξ ὅλης ψυχῆς μετανοήσωμεν ἀπὸ παραπτωμάτων. ἔχει γὰρ ἐν χειρὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν καὶ φιλανθρωπίαν. καὶ 2
15 τί μὲν αὐτὸς ποιεῖ αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται. πλὴν ὅτι ζημία οὐκ ἔνι ἀπὸ τῆς μετανοίας οὐδὲ ἀπηγόρευται ὁ μετανοῶν ἀπὸ πάντων σφαλμάτων. πόσῳ γε μᾶλλον ὁ κατὰ νόμον συναφθεὶς δευτέρᾳ γυναικί; 3 καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνὴ ἐκ θεοῦ τεταγμένη, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ ἀσθενείας ἀνθρώπων. καὶ ἔτι περισσοτέρᾳ εἰ συναφθείη, τὸ ἀσθενὲς ἀεὶ

5 Röm. 11, 33 — 6 I Kor. 4, 5 — 8 I Kor. 3, 13 — 11 Psal. 103, 8 — Sir. 17, 24 — **12 ff** vgl. Tertullian de poen. 7 *collocavit in vestibulo poenitentiam secundam quae pulsantibus patefaciat; sed iam semel, quia iam secundo; sed iam amplius nunquam, quia proxime frustra* Origenes hom. in Lev. 15 c. 2; IX 425 Lommatzsch *in gravioribus enim criminibus semel tantum paenitentiae conceditur locus, ista vero communia quae frequenter incurrimus, semper paenitentiam recipiunt et sine intermissione redimuntur* Siricius ad Him. Tarrac. c. 5; S. 521 Hinschius Ps. Isidor *de quibus* (sc. über die Rückfälligen) *quia iam suffugium non habent paenitendi, id duximus decernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione iungantur, sacris mysteriorum celebritatibus quamvis non mereantur intersint, a dominicae autem mensae convivio segregentur* — **18 ff** strenger Didaskalia III 2, 2; S. 184, 11 ff Funk *hoc enim sciatis, eam quae semel nupsit iuxta legem etiam secundo nubere, eam autem quae ultra progreditur esse meretricem* Constit. apost. III 2, 2; S. 185, 18 ff Funk καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη δικαία, ὡς ἂν κατὰ

M U

1 σεαυτὸν U 2 ⟨ἐν⟩ * 3 τὴν < M 4 τοῦ τοιούτου] τούτου U 5 ἀνεκδιήγητοι] ἀνεξιχνίαστοι U 6 ὃς < M 7 ἀπόκρυφα U 12 τὸ μὲν πρῶτον] gemeint ist der Satz Z. 9, wie mit τὸ δεύτερον Z. 10f 13 vor θεὸς + ὁ U 14 σωτηρίας φιλανθρωπίαν U 16 τῆς < M 18 ἡ¹] εἰ M 19 εἰ + ⟨τις⟩?

διαβαστάζεται. φησὶ γὰρ »γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ 4 D555
ἀνὴρ αὐτῆς. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμη-
θῆναι, ⟨μόνον ἐν κυρίῳ⟩«. ἀποφηνάμενος μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς τὸ
ἐλεύθερον ἀπὸ ἁμαρτίας χωρὶς πάσης ἀντιλογίας. διὰ τῆς προσθήκης
5 *σημαίνει * τῷ »ἐν κυρίῳ«· ὡς οὐκ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτρίαν κυρίου* 5
τὴν μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς συναπτομένην ἄλλῳ ἀνδρὶ ἢ τὸν μετὰ
τελευτὴν γυναικὸς συναπτόμενον δευτέρᾳ γυναικί, »μόνον ἐν κυρίῳ«,
ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. καί φησι ⟨μέν⟩ »μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν 6
*μείνῃ οὕτως«, * τὸ δέ »ἐν κυρίῳ« τουτέστιν τὸ μὴ ἐν πορνείᾳ μὴ*
10 *ἐν μοιχείᾳ μὴ ἐν κλεψιγαμίᾳ, | ἀλλ' ἐν εὐνομίᾳ ἐν παρρησίᾳ ἐν σεμνῷ* P499
γάμῳ, ἐπιμένοντα ἐν τῇ πίστει ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἐν εὐποιίαις ἐν εὐλα-
βείᾳ ἐν νηστείαις ἐν εὐνομίᾳ ἐν ἐλεημοσύναις ἐν σπουδῇ ἐν ἀγαθο-
εργίᾳ. ταῦτα γὰρ συνόντα καὶ παραμένοντα οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους 7
καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν. | Ö184
15 *Καὶ τῇ μὲν ἱερωσύνῃ τὸ πρῶτον τάγμα καὶ ἡ περὶ πάντων* 8
ἀκριβολογία τῷ δὲ λαῷ τὸ σύμμετρον καὶ τὸ σύγγνωστον, ἵνα πάντες
διδάσκωνται καὶ κατελεῶνται. ἐλεήμων γάρ ἐστιν ὁ δεσπότης καὶ 9
δυνατὸς πάντας σῴζειν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐνομίᾳ τε καὶ ἀληθινῇ πίστει

γνώμην θεοῦ ὑπάρχουσα, διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν παράνομον, οὐ διὰ τὴν συνά-φειαν ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος, τριγαμία δὲ ἀκρασίας σημεῖον, τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν τριγα-μίαν προφανὴς πορνεία καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος Neocäsarea can. 3 *περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον* Basilius ep. 188 can. 4; Migne 32, 673 A *τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέσσαρσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκέτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμέ-νην . . . . συνήθειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμόν, οὐκ ἀπὸ κανόνος ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκολουθίας* ep. 199 can. 50; Migne 32, 732 C Gregorius Naz. or. 37, 8; Migne 36, 292 B — Für die Stellung der Novatianer vgl. Socrates h. e. V 22; Migne 67, 641 A

1 I Kor. 7, 39 — 8 I Kor. 7, 40

M U

1 *διαβαστάζει* M **2** *θέλῃ* U **3** *⟨μόνον ἐν κυρίῳ⟩* * **4** *ἐλευθέριον* U | *διὰ* *] *μετὰ* MU **5** * etwa *⟨τὸν ὅρον, τουτέστιν⟩* * | *τῷ*] *τὸ* M **6** *συ-ναπτωμένην* U **7** *συναπτώμενον* U **8** *ἀπόστολος* + *αὐτὸς* M | *⟨μὲν⟩* * **9** * *τὸ δὲ* etwa *⟨οὐκ ἐντέλλεται δέ· προστάσσει δὲ τό⟩* * | *τουτέστιν τὸ* < U **10** *ἀλλὰ* M | *ἐν εὐνομίᾳ* < U **11** *ἐπιμένοντα* *] *ἐπιμένειν* MU **12** *σπου-δαιότητι* U **17** *διδάσκονται* M | *κατελεοῦνται* MU **18** *αὐτῶν* *] *αὐτοῦ* MU | *τε* < U

τῆς τοῦ κηρύγματος καθαρότητος. αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ καθαρός.
οὗτοι δὲ ἑαυτοὺς φήσαντες Καθαροὺς ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως 10
ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς ἀποτελοῦσι· πᾶς γὰρ ὁ καθαρὸν ἑαυτὸν ἀπο-
φήνας ἀκάθαρτον ἑαυτὸν τελείως κατέκρινε.

5 7. Πολλὴ δὲ ἄνοια τῶν τοιούτων νομιζόντων διὰ ἕν τι, εἰ καὶ 7, 1
ἦν ἀληθές, περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸ κρίμα οὕτως φέρειν. ἔδει δὲ
γνῶναι ὅτι οὐ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μόνον τὸ ἔγκλημα ὑπάρ-
χει πάσῃ ψυχῇ ἢ [τὸ] διὰ τούτου ἐνάρετον γενέσθαι ⟨ἔστι⟩ μόνον, 2
ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ λοιδορεῖν, μὴ ὀμνύναι ὅρκον μήτε ἐν ἀληθείᾳ μήτε | D 556
10 ἐν ψεύδει, ἀλλὰ »ναὶ ναί« καὶ »οὒ οὔ« λέγειν, μὴ δολιεύεσθαι μὴ δια-
βάλλειν μὴ κλέπτειν μὴ ἐμπορεύεσθαι. ἐκ τούτων γὰρ πάντων 3
συνάγεται ἡμῖν τὰ ῥύπη τῶν ἁμαρτημάτων· »ὡς, γάρ φησίν, ὁ πάσ-
σαλος ἀνὰ μέσον δύο λίθων συντριβήσεται, οὕτως ἡ ἁμαρτία ἀνὰ
μέσον ἀγοράζοντος καὶ πωλοῦντος«. καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πλήθους πάν- 4
15 τὸς ⟨τινὲς⟩ καὶ μέθυσοι καὶ ἔμποροι καὶ πλεονέκται καὶ τοκισταὶ *, καὶ
πάντως ὅτι ⟨καὶ αὐτοὶ⟩ τὰ τοιαῦτα ἔχουσι καὶ τὰ τούτοις ὅμοια,
⟨καὶ⟩ ὅτι καὶ ψεύσματα ἑκάστῳ αὐτῶν παρακολουθεῖ. πῶς οὖν δύ- 5
νανται ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἀποκαλεῖν, ⟨ὡς⟩ διὰ τῆς μιᾶς ὑποθέσεως
τῆς πάσης κατὰ θεὸν πραγματείας περὶ πάντων τῶν σφαλμάτων
20 ἀσφαλιζομένης; οὐκ ἔγνωσαν δὲ οὗτοι τὰ ἀκριβῆ τοῦ κηρύγματος
οὐδὲ τίνι ἀφώρισε τὸ ἀκρίβασμα τοῦτο τῆς διγαμίας.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παραπεπτω|κότες καὶ αὐτοὶ ἐὰν 6 P 500
ἐνδείξωνται τελείαν τὴν μετάνοιαν, ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθεσθέντες
καὶ κλαύσαντες ἐνώπιον κυρίου, δυνατός ἐστιν ὁ εὐεργέτης καὶ αὐτοὺς
25 ἐλεῆσαι· οὐ γάρ τι φαῦλον γίνεται ἀπὸ μετανοίας. δέχεται μὲν 7
οὖν τοὺς μετανοοῦντας ὁ κύριος καὶ ἡ αὐτοῦ ἐκκλησία, ὡς ἐπέστρεψε
Μανασσῆς ὁ υἱὸς Ἐζεκίου καὶ ἐδέχθη ὑπὸ κυρίου, καὶ ὁ ἀρνησάμενος
πρὸς ὥραν ἅγιος Πέτρος καὶ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων, ὃς 8

12 vgl. Sir. 27, 2 — 27 II Chron. 33, 13 — Mark. 14, 66ff u. Par.

M U

1 vor *καθαρὸς* + *καὶ* M 3 *καθαρὸν* hinter *ἀποφήνας* U 5 *διὰ ἕν τι*] *εἶναί τι* U 6 *κρίμα* *] *κήρυγμα* M U (u. hinter *ἀληθές*) | *φέρειν* *] *φάσκον* M U 8 [*τὸ*] * | ⟨*ἔστι*⟩ * 9 *τῷ* *] *τὸ* M U | *λοιδωρεῖν* M 10 *καὶ* < M 11 *ἐμπονεύεσθαι* U 13 *ἀνὰ μέσον* + *τῶν* U | *συντρίβεται* U 14f *πάντως* U *πάντ$\overset{ω}{ο}$ς* u. + *οἱ* M 15 ⟨*τινὲς*⟩ * | *καὶ μέθυσοι* < M | *ἔμποροι*] *πόρνοι* U | * ⟨*εὑρίσκονται, τίς ἀμφιβάλλοι;*⟩ * 16 *πάντως ὅτι* = *jedenfalls gilt, daß* | ⟨*καὶ αὐτοὶ*⟩ * 17 ⟨*καὶ*⟩ * 18 ⟨*ὡς*⟩ * | *ὑποθέσεως* *] *ὑποσχέσεως* M U 24 vor *αὐτοὺς* + *δι'* M 25 *μὲν* < U 26 *ὁ* < M 28 vor *ἅγιος* + *ὁ* U

γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμελιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ κυρίου, ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμηται ἡ ἐκκλησία κατὰ πάντα τρόπον· πρῶτον μὲν ὅτι 9 ὡμολόγησε »Χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος«, καὶ ἤκουσεν ὅτι »ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλοῦς πίστεως οἰκοδομήσω μου τὴν 5 ἐκκλησίαν«, ἐπειδὴ | σαφῶς αὐτὸν ὡμολόγησεν υἱὸν ἀληθινόν. τῷ Ö186 γὰρ εἰπεῖν υἱὸν θεοῦ ζῶντος μετὰ προσθήκης »τοῦ ζῶντος« ἔδειξεν υἱὸν γνήσιον εἶναι, ὡς ἐν πάσῃ μοι σχεδὸν αἱρέσει περὶ τούτου εἴρηται. | 8. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ αὐτὸς ἀσφαλίζεται 8,1 D557 ἡμᾶς, λέγων τοῖς περὶ Ἀνανίαν· »τί ὅτι ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ σατανᾶς 10 ψεύσασθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα; οὐκ ἀνθρώπῳ ἐψεύσασθε, ἀλλὰ θεῷ«, διότι ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦμα καὶ οὐκ ἀλλότριον θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐν- 2 ταῦθα στερεὰ πέτρα οἰκοδομῆς καὶ θεμέλιος οἴκου θεοῦ γεγένηται, ἐν τῷ ἀρνησάμενον αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπιστρέψαντα εὑρεθέντα τε ὑπὸ κυρίου καταξιωθῆναι πάλιν ἀκοῦσαι »ποίμαινε τὰ ἀρνία μου καὶ ποί- 15 μαινε τὰ πρόβατά μου«. ὁ γὰρ Χριστὸς ταῦτα λέγων εἰς ἐπιστρο- 3 φὴν ἡμᾶς ἤγαγε μετανοίας, ἵνα ἐν αὐτῷ πάλιν οἰκοδομηθείη ἡ εὐθεμελίωτος πίστις, ἡ μὴ ἀπαγορεύουσα ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ἐμπνέουσι τῷ βίῳ καὶ μετανοοῦσιν ἐν ἀληθείᾳ καὶ διορθοῦνται τὰ ἑαυτῶν σφάλματα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ.

20 9. Ὡς καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων ἔφη αὐτὴ ἡ νύμφη πρὸς 9,1 τὸν νυμφίον λέγουσα »ἀποκρίνεται ὁ ἀδελφιδοῦς μου καὶ λέγει μοι· ἀνάστα ἐλθέ, [ἡ] πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου, ὅτι ὁ χειμὼν παρῆλθεν«, τὰ στυγερά τε καὶ ζοφώδη τῆς συννεφίας καὶ φοβερώτατα * ὡς εἰπεῖν * παρῆλθεν, »ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ. 2 25 τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθακε, φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς | ὀλύνθους P501 αὐτῆς, αἱ ἄμπελοι ἡμῶν κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν«· ἵνα δείξῃ 3

1 ff vgl. Ancoratus c. 9, 4; I 16, 17 ff — **3** Matth. 16, 16 — **4** Matth. 16, 18 — **8 ff** vgl. Ancoratus c. 9, 2; I 16, 9 ff c. 118, 1 f; I 145, 27 ff — **9 f** Act. 5, 3 f — **14** Joh. 21, 16. 17 — **21—27** Cant. 2, 10—13

M U

2 ὠκοδόμητο U **3** vor υἱὸν + τὸν U | υἱὸν] Ἰησοῦν M **5** τῷ] τὸ M **6** τοῦ *] τῆς M U **10** ψεύσασθαι + ὑμᾶς M | τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον U **11** καὶ οὐκ ἀλλότριον θεοῦ < M **13** ὑποστρέψαντα U | τε] δὲ M **14** καταξιωθῆναι *] καὶ καταξιωθέντα M U **14 f** πρόβατα u. ἀρνία vertauscht U **16 f** εὐθεμελιώτατος (2 Akzente) U **18** ἐμπνέωσι M **20** ὡς < U | αὕτη M | [ἡ] *, vgl. S. 374, 22 **24** * etwa ⟨τῶν χειμώνων⟩ * | * ⟨τῶν ἁμαρτημάτων⟩ * **25** vor καιρὸς + ὁ U | τομῆς] φθογγῆς M | ἔφθασε U

πάντα τὰ παρῳχημένα παρελθόντα. ἔαρος δὲ ἄρτι ἀνθοῦντος καὶ
θαλάσσης γαληνιώσης τε καὶ φόβου τοῦ ὑετοῦ διελθόντος καὶ τῶν
παλαιῶν τῆς ἀμπέλου * τετμημένων καὶ τῆς πόας μηκέτι ποαζούσης
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθη ἐκβαλλούσης καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς φωνῆς 4
5 ἐν τῇ ἐρήμῳ βοώσης τουτέστιν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν καὶ συκῆς τῆς ποτε
καταραθείσης ἐκβαλλούσης τοὺς ὀλύνθους, τοὺς καρποὺς τῆς μετα-
νοίας ἤδη ἐπὶ τοῖς κλῶνεσι | καὶ δένδρεσι φαινομένους, ἀμπέλους δὲ D558
ἤδη κυπριζούσας τὸ εὔοδμον τῆς τοῦ εὐαγγελίου πίστεως κήρυγμα.
ἐπειδὴ δὲ εὐθὺς κέκληκε τὴν τοιαύτην καὶ εἶπεν »ἀνάστα ἐλθέ«, * 5
10 ἀνάστα ἀπὸ νεκρότητος ἁμαρτημάτων καὶ ἐλθὲ ἐν δικαιοσύνῃ, ἀνάστα
ἀπὸ παραπτώματος καὶ ἐλθὲ ἐν παρρησίᾳ, ἀνάστα ἀπὸ ἁμαρτιῶν
καὶ ἐλθὲ ἐν μετανοίᾳ, ἀνάστα ἀπὸ παραλύσεως καὶ ἐλθὲ ἐν τελειό-
τητι, ἀνάστα ἀπὸ λωβήσεως καὶ ἐλθὲ ἐν ὑγείᾳ, ἀνάστα ἀπὸ ἀπιστίας
καὶ ἐλθὲ ἐν πίστει, ἀνάστα ἀπὸ ἀπωλείας καὶ ἐλθὲ ἐν εὑρέσει.
15 ἐπειδὴ δὲ ᾔδει τὸ θεῖον λόγιον ὅτι μετὰ τὴν πρώτην μετάνοιαν καὶ 6
μετὰ τὴν πρώτην κλῆσιν καὶ ἴασιν, ὡς εἰπεῖν, συμβαίνει τῇ ἀνθρω- Ö188
πότητι πολλὰ παραπτώματα, πάλιν λέγει »ἀνάστα ἐλθέ, ἡ πλησίον
μου, καλή μου, περιστερά μου, καὶ ἐλθέ, σὺ περιστερά μου«. δεύτερον 7
ταύτην καλεῖ καὶ οὐχ ἅπαξ. τὸ δὲ δεύτερον οὐκ ἴσον τῷ πρώτῳ.
20 φησὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ κλήσει οὕτως »ἀνάστα ἐλθέ, [ἡ] πλησίον μου,
καλή μου, περιστερά μου«. τὸ μὲν πρῶτον »ἀνάστα ἐλθέ«, καὶ οὐκ
εἶπεν »ἐλθὲ σύ«. καὶ τὸ δεύτερον προστίθησι τὸ ἄρθρον, ἵνα 8
δείξῃ κλῆσιν οὐ δευτέραν, παρηλλαγμένην μετὰ τὴν πρώτην, ἀλλὰ
ἐν τῇ πρώτῃ ἀπὸ παραπτωμάτων πάλιν ὀρεγομένην χεῖρα ἐπιδέξιον
25 καὶ ἐπουράνιον φιλανθρωπίας. »καὶ ἐλθέ« φησί »⟨σὺ⟩ περιστερά μου 9
ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«· »ἐν σκέπῃ πέ-
τρας« ⟨τουτέστιν⟩ ἐν φιλανθρωπίᾳ Χριστοῦ καὶ ἐν ἐλέει κυρίου·

4f vgl. Matth, 3, 1 — **9** Cant. 2, 10 — **17** Cant. 2, 13f

U M.

1 ἔαρος] ἀέρος M **1f** καὶ θαλάσσης—ὑετοῦ διελθόντος < M **3** * ⟨παρα-φυάδων⟩ * **4** ἐκβαλούσης U **8** κηρύγματος M **9** εὐθέως U | τοσαύ-την M | * ⟨τουτέστιν⟩ * **12** εἰς μετάνοιαν U **15** ἤδη M | θεῖον] ὅλον U | μετὰ τὴν μετάνοιαν καὶ < M **17f** ἐλθὲ—περιστερά μου, καὶ < U **18** καὶ ἐλθέ, σὺ περιστερά μου < M **19** δὲ < M | οὐκ] οὐχ M **20** προτερα̣] δευτέρα M | ἐλθὲ < U | [ἡ] *, vgl. Z. 22 **22** ἐλθὲ σύ] καὶ ἐλθὲ U **22ff** die stelle zeigt, daß Epiph. einen Text voraussetzt, in dem sowohl das ἡ als das σύ das erstemal fehlen **23** ἀλλὰ + καὶ U **24** τῇ (vor πρώτῃ) < M **25** vor φιλανθρωπίας + καὶ M | ⟨σὺ⟩ * **27** ⟨τουτέστιν⟩ *

τοῦτο γάρ ἐστιν σκέπη πέτρας, σκέπη ἐλπίδος καὶ πίστεως καὶ ἀληθείας. »ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«, τουτέστιν πρὶν ἢ κλεισθῆναι τὴν πύλην, πρὶν ἢ εἴσω περιβόλων γενόμενος ὁ βασιλεὺς μηκέτι εἰσδέξηται, τουτέστιν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν τε καὶ θάνατον, ὅτε οὐκέτι »ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος«, ἀλλὰ ἀπεκλείσθησαν αἱ πύλαι καὶ οὐκέτι ἔνι διορθώσασθαι. 10

10. Ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μετὰ τὴν τοῦ ἀν|θρώπου ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν οὐ νηστείας πορισμὸς οὐ μετανοίας κλῆσις οὐκ | ἐλεημοσύνης ἐπίδοσις, ἀλλ' οὔτε ἐγκλημάτων ἔργα οὐ πόλεμος οὐ μοιχεία οὐκ ἀσέλγεια, ἀλλ' οὔτε δικαιοσύνη καὶ μετάνοια. ὡς γὰρ μετὰ θερισμὸν τοῦ στάχυος οὐκ ἔνι παχυνθῆναι τὸν κόκκον, οὐκ ἀνεμόφθορον γενέσθαι * οὐκ ἔνι εὐπάθειά τις ἑτέρα. ἀλλὰ μὴ λέγε μοι τῆς ἀποθήκης τὰ φθάρματα, τουτέστι καὶ σκώληκας καὶ σῆτας· ταῦτα γὰρ διὰ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γινόμενα εἴρηται, τὸ δὲ ἀπεικονισμένον καὶ ἐν πύλαις ἡμῖν εἰργμένον καὶ ἀποθήκη ἠσφαλισμένον πίστεώς ἐστιν ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμός, »ἔνθα οὔτε λησταὶ διορύττουσιν οὔτε σῆτες ἀφανίζουσιν«, ὡς ἔχει ὁ θεῖος λόγος. * οὔτε μὴν πορισμὸς εὐσεβείας, οὔτε μετανοίας ⟨κλῆσις⟩ ὡς ἔφην, μετὰ θάνατον. οὔτε γὰρ Λάζαρος ἀπέρχεται πρὸς τὸν πλούσιον ἐκεῖ οὔτε ὁ πλούσιος πρὸς τὸν Λάζαρον, οὔτε Ἀβραὰμ ἀποστέλλει σκύλλων τὸν πένητα πλουτήσοντα ἐς ὕστερον, οὔτε ὁ πλούσιος πένης γενόμενος ὧν αἰτεῖται ⟨μετα⟩λαμβάνει, καίπερ μετὰ ἱκεσίας τὸν ἐλεήμονα Ἀβραὰμ παρακαλέσας. ἐσφράγισται γὰρ τὰ ταμιεῖα καὶ πεπλήρωται ὁ χρόνος καὶ 10, 1 D 559 P 502 2 3 4 5

2f vgl. Matth. 25, 10 — 13 vgl. Matth. 6, 19 — 16 vgl. Matth. 6, 20 — 19ff vgl. Luk. 16, 19ff

M U 19—S. 376, 5 Anastasius Sinaita quaest. 22; Migne 89, 540 A Lemma τοῦ αὐτοῦ (sc. Ἐπιφανίου) ἐκ τῶν αὐτῶν (sc. τῶν Παναρίων)

1 τοῦτο γάρ ἐστιν *] τουτέστιν MU 2 τουτέστιν + τὸν υἱὸν M | ἢ < M 4 τουτέστιν < U 5 ὅτε] ὅτι M 6 οὐκέτι ἔνι] οὐκ ἔστιν M 9 ἐπίδοσις] ἐπίδειξις U 10 ἀλλὰ M 12 * etwa ⟨οὕτως μετὰ θάνατον τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔνι αὔξησις τῆς ἀποθήκης⟩ * 12f λέγε μοι + ⟨εἶναι καὶ⟩? * 14 γινόμενα εἴρηται *] γίνεται MU 15 εἰργμένον] εἰρημένον U | ἀποθήκης ἠσφαλισμένης M 17 ἔχει] ἔφη U | * etwa ⟨διὸ οὔτε μείωσις τῆς ἀποθήκης γίνεται⟩ * 18 ⟨κλῆσις⟩ *, vgl. Z. 8 | οὐκ ἔστι ⟨μετάνοια⟩ μετὰ θάνατον Anast. Sin. 19 οὔτε[1]] οὐ U | ἀπέρχεται hinter πλούσιον Anast. Sin. 20—23 οὔτε Ἀβραὰμ — παρακαλέσας < Anast. Sin. 20 σκύλλων Pet.] σκύλων MU 21 πλουτήσοντα *] πλουτήσαντα M πλουτῆσαι U | ἐς < U | πένης γενόμενος < U 22 ⟨μετα⟩λαμβάνει *] λαμβάνει M < U 23 καὶ[1] < U

ὁ ἀγὼν ἐτελέσθη καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν καὶ οἱ ἀγωνισάμενοι ἀνεπάησαν καὶ οἱ μὴ φθάσαντες ἐξῆκαν καὶ | οἱ Ö190 μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι εὐποροῦσι καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἡττηθέντες ἐξεβλήθησαν καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελείωται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν 5 ἐκδημίαν. ἔτι δὲ ὄντων ἐν τῷ αἰῶνι πάντων, καὶ μετὰ πτῶσιν 6 ἔνι ἀνάστασις, ἔτι ἐλπὶς ἔτι θεραπεία ἔτι ὁμολογία, κἂν εἰ μὴ τελειότατα, * ἀλλ' οὖν γε ⟨καὶ⟩ τῶν ἄλλων οὐκ ἀπηγόρευται ἡ σωτηρία.

11. Πᾶσα δὲ αἵρεσις ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξοκείλασα ἐν σκότῳ 11, 1 τυφλώττει καὶ μυωπάζει, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων διανοουμένη. ἐοίκασι 10 γὰρ οὗτοί τισιν ἀτέχνοις καὶ μὴ γινώσκουσι τὰ ⟨περὶ⟩ ἑκάστης ποιότητος καὶ χρήσεως καὶ | κόσμου ἑκάστου μέλους καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν 2 D560 (γελοιῶδές τι ὃ προβάλλομαι λέγειν, ὅμοιον ⟨δὲ⟩ τῆς αὐτῶν ἀνοησίας) ὡς περιτιθέασι τὰ ὑποδήματα τῇ κεφαλῇ, τὸν δὲ στέφανον τοῖς ποσὶ καὶ κλοιὸν χρυσοῦν περὶ τὴν γαστέρα· τὰ δὲ ἄλλα πέδιλα ὡς εἰπεῖν, 15 τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα, ἃ παρά τισιν ὀδώνια κέκληται ἢ βράκαι, χερσὶ περιτιθέασι, δακτυλίους δὲ τοῖς ποσίν. οὕτω γὰρ ἡ τῶν τὴν 3 ἄγνοιαν κεκτημένων σφαλερὰ καὶ ἄτακτος εὑρίσκεται διαταγή. τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης | ἠσφαλισμένα περὶ δευτέρου γάμου καὶ τῶν P503 ἄλλων οὗτοι εἰς ἅπαντα τὸν λαὸν * νενομίκασι καὶ τὰ δι' ὑπερβολὴν 20 στρυφνότητος ὑπὸ θεοῦ κεκηρυγμένα, ἵνα μὴ ῥαθυμήσαντές τινες παραπέσωσιν, αὐτοὶ εἰς ἀπανθρωπίαν θεῷ προσῆψαν. καὶ ὡς ἐὰν 4 εἴ τις ἀπὸ ἱματίου χειρίδα κατασχὼν [καὶ] ἕως μόνον ἀγκῶνος ἀπὸ καρποῦ χειρὸς τοῦ καλουμένου σκεπάζοι ἑαυτόν, προφέροι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καθ' ἑκάστην ὥραν τὴν χειρίδα καὶ ἐπιτωθάζοι τοῖς ἄλ-25 λοις, ἐπιλησθεὶς ὅτι ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνητεύει, οὕτω καὶ οὗτοι 6 σεμνυνόμενοι μὴ δέχεσθαι διγάμους τὰς πάσας ἐντολάς, τὰς ὁμοίας

M U Anast. Sin. (bis Z. 5 ἐκδημίαν)

1 καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα < Anast. Sin. 2 f καὶ οἱ ἀγωνισάμενοι — εὐποροῦσι < Anast. Sin. 3 εὐπαροῦσι U | ἡττηθέντες] τεθέντες M | ἡττηθέντες vor ἐν τῷ σκάμματι Anast. Sin. 4 τὰ < Anast. Sin. | ἐνθένδε Anast. Sin. 6 θεραπεία] θέα M 7 * ⟨τῶν δεύτερον μετανοούντων⟩ * | ⟨καὶ⟩ * 8 ἐξωκείλασα MU 10 τὰ < M | ⟨περὶ⟩ * 11 ἔπος < U 12 γελοιῶδές τι ὃ *] γελοιωδῶς ὃ M ληρῶδές τι εἰς ὃ U | ⟨δὲ⟩ * 13 [ὡς]? * 14 κλυὸν χρύσεον U 15 γεγεννημένα M 16 δὲ < U | τὴν < U 17 εὑρίσκεται < U 19 πάντα U | * etwa ⟨κηρύττεσθαι⟩ * 20 στριφνότητος MU 21 ἀπανθρωπίαν + ⟨τρέψαντες⟩? * | συνῆψαν U 21 f ὡς ἐὰν εἴ τις] ὡσεὶ ἤτις M 22 ἀπὸ[1] < U | χειρίδα κατασχὼν] χειρὶ διακατασχὼν U | [καὶ] * 23 σκεπάζοι *] σκεπάζει MU | προσφέρει U | πρὸ < M 24 ἐπιτοθάζοι M

ταύτῃ καὶ ἔτι ὑπερβολῇ καλλίονας τῷ φυλάττειν, ἐπιθανατίους δὲ ἐν τῷ μὴ φυλάττεσθαι. * τὴν μίαν ἀπαγορεύουσι, τὰς δὲ ἄλλας καταλελοίπασι. καὶ ἐπιλαθόμενοι ὅλον μὲν τὸ σῶμα γυμνητεύουσιν, ἀπὸ 6 ὅλων τῶν ἐνταλμάτων ἀργήσαντες καὶ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐχ ἁγνῶς
5 κατασχόντες.

12. Καὶ ὢ τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων ματαιοφροσύνης. πᾶσα 12, 1 δὲ πρόφασις ἑκάστην αἵρεσιν, κἄν τε βραχεῖά τις ὑπῆρξεν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας παρείλκυσε καὶ εἰς πολλὴν φορὰν κακῶν κατήγαγεν. ὥσπερ γὰρ | ⟨εἴ⟩ τις διασφαγὴν εὑρὼν ἐν φραγμῷ παρὰ λεωφόρῳ 2 Ö192
10 [καὶ] νομίσῃ διὰ ταύτης βαδίζειν καὶ καταλιπὼν τὴν ὁδὸν ⟨ἐκεῖσε⟩ τρέπηται, νομίσας ἐγγύτατον ἔχειν ὅθεν διακάμψας πάλιν τῆς ὁδοῦ ἐπιλάβοιτο, ἀγνοήσῃ δὲ ὅτι τεῖχός ἐστιν | ὑπέρτατον καὶ μακρῷ δια- D561 στήματι ᾠκοδομημένον, ἐπιτρέχοι δὲ μὴ εὑρίσκων διὰ ποίας τὴν 3 διέξοδον ποιήσηται, ἀντὶ ἑνὸς σημείου ἤτοι μιλίου προκόπτων κατὰ
15 χεῖρα ἔτι πλέον, μὴ εὑρὼν τὴν ὁδόν, καὶ οὕτως τρέπηται ἐπὶ τὰ πλείω, κάμνων δὲ οὕτω καὶ μὴ εὐπορῶν διὰ ποίας ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἑαυτὸν ἀγάγοι, τάχα γε μήτε εὑρεῖν δυνηθείη, εἰ μή τι ἂν ἀνακάμψῃ δι' ἧς καὶ εἰσῆλθεν, — οὕτω καὶ ἑκάστη αἵρεσις, ὡς συντο- 4 μίαν τινὰ ἐφευρεῖν διανοηθεῖσα, παρεξώκειλε μὲν διὰ τῆς μακροδίας,
20 ηὑρέθη δὲ αὐτῇ τεῖχος ἀρραγὲς ἡ τῆς ἀνοίας καὶ ἀγνωσίας παρεμπλοκή· καὶ οὐκ ἂν εὕροι ἡ τοιαύτη ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν ἥκειν ὁδόν, εἰ 5 μή τι ἂν ἑκάστη ἀνακάμψῃ εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ὁδοῦ, τουτέστιν τὴν βασιλικήν· ὡς καὶ ὁ νόμος διαρρήδην ἐβόα, τοῦ ἁγίου Μωυ- 6 σέως λέγοντος τῷ βασιλεῖ Ἐδώμ, ὅτι »τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου
25 Ἰσραήλ· παρὰ τὰ ὅριά σου διελεύσομαι εἰς γῆν ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι, γῆν | ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, τὴν γῆν τῶν P504 Ἀμορραίων καὶ Φερεζαίων καὶ Γεργεσαίων καὶ Ἰεβουσαίων καὶ Εὐ-

24—S. 378, 4 Num. 20, 14. 17 (Deut. 7, 1); Num. 20, 17. 19

M U

1 ταύτης U | μεθ' ὑπερβολῆς U | vor ἐπιθανατίους + καὶ U 1f δὲ ἐν—φυλάττεσθαι < U 2 * ⟨ὀλιγωρήσαντες⟩ * 4 ἀλγήσαντες M 8 φορὰν < U 9 ⟨εἰ⟩ Dind, Öh. 10 [καὶ] * | νομίσας U | ⟨ἐκεῖσε⟩ * 13 οἰκοδομημένον U 14 ποιήσεται M 14f καταχεῖρας M 15 εὑρὼν *] εὕροι MU 16 δὲ οὕτω] ἑαυτῷ M 17 γε Öh.] τε M δὲ U | ἂν < U 17f ἀνακάμψει U 18 καὶ[1] < U 19 διανοηθεῖσα] δυνηθεῖσα U | μὲν < U 20 αὐτῇ] αὕτη U | ἀγνοίας U 20f παρεμπλοκὴ] πάλιν πλοκὴ U 22 ἀνακάμψει M 23 τῆς βασιλικῆς U 26 μέλι καὶ γάλα U | τῶν] τὴν U 27 καὶ Γεργεσαίων < U

αἰων καὶ Χαναναίων καὶ Χετταίων. [γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι].
οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ ἢ ἀριστερά. ὕδωρ ἐν ἀργυρίῳ πιόμεθα καὶ 7
βρώματα ἀργυρίου φαγόμεθα· οὐκ ἐκκλινοῦμεν ἐντεῦθεν ἢ ἐντεῦθεν,
ὁδῷ βασιλικῇ βαδιοῦμεν». ἔστι γὰρ ὁδὸς βασιλική, ἥτις ἐστὶν ἡ 8
5 τοῦ θεοῦ ἐκκλησία καὶ ἡ ὁδοιπορία τῆς ἀληθείας. ἑκάστη δὲ τούτων
τὴν βασιλικὴν καταλείψασα, κλίνασα δὲ ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὰ ἀρι-
στερά, ἐπὶ πολὺ λοιπὸν ἑαυτὴν ἐπιδιδοῦσα εἰς πλάνην παρελκυσθή-
σεται καὶ οὐκέτι μέτρον ἔχει παρ' ἑκάστῃ αἱρέσει ἡ τῆς πλάνης ἀνοδία.

13. Ἄγε τοίνυν, θεοῦ δοῦλοι, υἱοί τε τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, **13, 1**
10 οἱ τὸν κανόνα ἀσφαλῆ γινώσκοντες καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας
βαδίζοντες, μὴ φωναῖς ἀνθελκυσθῶμεν καὶ φωνῇ ἑκάστης παρα-
πεποιημένης ἐπι|τηδεύσεως ἀχθῶμεν. σφαλεραὶ γὰρ αἱ τούτων ὁδοὶ 2 D562
καὶ ἀνάντης ἡ τρίβος τῆς αὐτῶν παραπεποιημένης ἐννοίας· μεγαλαυ-
χοῦσι καὶ οὐδὲ τὰ μικρὰ ἴσασιν· ἐλευθερίαν ἐπαγγέλλονται, αὐτοὶ
15 δοῦλοι ὄντες τῆς ἁμαρτίας· τὰ μείζονα αὐχοῦσι καὶ τῶν μικρῶν οὐδ'
ὅλως ἐπελάβοντο.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων τῶν δὴ Καθαρῶν λεγομένων, ἀκαθάρτων 3
δὲ εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, ἀρκετὸν ἡγοῦμαι ἕως ἐνταῦθα ἱκανῶς εἰ-
ρῆσθαι. ταύτην δὲ παραρρίψαντες ὡς βασιλίσκον πρόσωπον, τῷ μὲν 4
20 προσχήματι τοῦ ὀνόματος ἐξοχωτάτην τινὰ ἐπωνυμίαν κεκτημένου, Ö194
τῇ δὲ συντυχίᾳ θάνατον ἐμποιοῦντος, ἡμεῖς δὲ τῇ τοῦ ξύλου τοῦ
σταυροῦ δυνάμει τοῦτον παίσαντες ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν ὁρμήσωμεν,
αὐτὴν ἐπαγόμενοι τὴν τοῦ θεοῦ καθικετείαν, εἰς τὸ συνοδεῦσαι συμ- 5
παραμεῖναι συνεῖναι συνεργῆσαι διασῶσαι παιδεῦσαι καταξιῶσαι ἡμᾶς
25 τἀληθῆ λέγειν, ἵνα μήτε αὐτοὶ ψευδῶς τι λέγοντες τοῖς αὐτοῖς ὑπο-
πέσωμεν, ὁποίοις αἱ μὴ τἀληθῆ τὸν κόσμον διδάξασαι αἱρέσεις.

Ἔτι δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ τε καὶ Βυζακανίᾳ, οἱ ἀπὸ Δωνάτου 6
τινὸς Δωνατιανοὶ οὕτω καλούμενοι, τὰ ὅμοια τούτοις φρονοῦντες
[εἰσιν], ἀφηνιασταὶ καὶ αὐτοὶ δῆθεν διὰ τὸ μὴ συγκοινωνεῖν τοῖς ἐν

M U

1 [*γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι*] * **2** *ἐκλινοῦμεν* M | *πιώμεθα* U **3** *φαγώμεθα* U | *ἐκλινοῦμεν* M **5** *ἡ* < U **6** *τὰ δεξιὰ ἢ* < M **7** *ἐπιπολὺν* M **7f** *παρελκυθήσεται* U **8** *ἀνοδία*] *ἀναίδεια* M **11** *ἀνθελκόμενοι* U **12** *ἀχθῶμεν* < U **14** *οὐδὲ τὰ μικρὰ*] *τὰ μικρὰ οὐκ* U | *ἐλευθερίας* M **18** *εἰ δεῖ*] *ἡ δὴ*(!) M | *τὰ ἀληθῆ* M **19** *παραλείψαντες* U | *βασιλίσκον* U **21** *τῇ δὲ—ἡμεῖς δὲ*] *καὶ* U **21f** *τοῦ σταυροῦ* < U **23** *ἱκετείαν* U **24** *ἡμᾶς* < U **25** *τὰ ἀληθῆ* M | *ψεῦδος* U **26** *μὴ* hinter *τὸν κόσμον* U **27** *καὶ*[1] < U | *Βιζικανία* MU **28** *δωματιανοὶ* U **29** [*εἰσιν*] * | *δῆθεν* + ⟨*ὄντες*⟩? * | *τοῖς*] *τοὺς* M

τῷ διωγμῷ παραπεσοῦσι. τοῖς αὐτοῖς ἀνατραπήσονται καθάπερ καὶ οἱ
ἑτεροζυγοῦντες αὐτοῖς Ναυατιανοὶ εἴτ' οὖν Καθαροὶ οὕτω καλούμενοι. | P505
διὸ οὐ χρείαν ἐσχήκαμεν περὶ τούτων τι ἐπεργάσασθαι, ἀλλ' ὁμοῦ 7
αὐτοὺς τοῖς ὁμοίοις αὐτοῖς συνήψαμεν. περιττότερον δὲ οὗτοι 8
5 *πάλιν καὶ χεῖρον ἐξέπεσον. τὴν γὰρ πίστιν κατὰ τὸν Ἄρειον φρο-*
νοῦσιν· ἀνατραπήσονται δὲ ὡσαύτως περὶ πίστεως ἧς κακῶς φρο-
νοῦσιν, ὡς καὶ ὁ Ἄρειος ἀνετράπη διὰ λόγων ἀληθείας, τὰ αὐτὰ
τούτοις φρονῶν καὶ οὗτοι ἐκείνῳ. καὶ ταύτην δὲ πάλιν παρελευ- 9
σόμενοι ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαδιοῦμεν, ὥσπερ ἑρπετὰ δεινὰ καταπεπατηκότες
10 *ἐν κυρίῳ.* | D563

Κατὰ Ἀγγελικῶν μ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξ̄.

1. *Ἀγγελικῶν αἵρεσιν * ἀκηκόαμεν καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἐνηχή-* 1, 1
θημεν. οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίς ἡ τοιαύτη αἵρεσις, διὰ τὸ τάχα
ποτὲ καιρῷ αὐτὴν ἐνστᾶσαν ὕστερον λῆξαι καὶ καταλυθῆναι εἰς
15 *τέλος. τὸ δὲ ὄνομα διὰ ποίαν αἰτίαν ἔσχεν οὐκ ἴσμεν. ἤτοι γὰρ* 2
παρὰ τὸ τινὰς ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι φάσκειν (καὶ εἰ
αὐτὴ τοῦτο φάσκουσα τῷ ὀνόματι τούτῳ κέκληται, οὐκ ἔχω λέγειν)
ἤτοι διὰ τὸ ἐν τάξει ἀγγέλων ἑαυτοὺς σεμνύνειν καὶ βίῳ ἐξοχωτάτῳ
ἄγεσθαι (οὐδὲ τοῦτο διαβεβαιοῦμαι), ἢ καὶ ἀπὸ τόπου τινὸς εἰληφότες
20 *τοὔνομα, ἐπειδὴ χῶρός τίς ἐστιν Ἀγγελινὴ ἐπέκεινα τῆς Μεσοποτα-*
μίας χώρας κείμενος.

2. *Ἤδη δὲ ἐν ὑπομνήσει σου γινομένου τοῦ ἀκροατοῦ οὐκ εἰς* 2, 1
κατάγνωσιν ⟨ἡμῶν⟩ ἐν ὑπονοίαις γενήσῃ. ἐπηγγειλάμεθα γὰρ τῶν
μὲν τὰς ῥί|ζας καὶ τὰς τροφὰς ἤ τι τῶν [ἐν τοῖς] παρ' αὐτοῖς γινο- Ö196
25 *μένων δηλῶσαι, ἄλλων δὲ μόνον τῷ ὀνόματι ἐπιμνημονεῦσαι· ὡς δὲ* 2
ἡ θεία δύναμις παρεσκεύασε καὶ ἐβοήθησεν, ἕως ταύτης τῆς αἱρέσεως
τὰς πάσας διεξελθόντες οὐδεμίαν ἐάσαμεν ἀνερμήνευτον, πλὴν μιᾶς
ταύτης. τάχα δὲ διὰ τὸ ἐπαρθεῖσαν τῷ τύφῳ ὀλίγον καιρὸν [καὶ] 3

23ff vgl. Panarion prooem. II 2, 3ff; I 170, 7ff

M U

1 *οἱ* + *ἐν* M **2** *οὕτω* < M **3** *ἀλλὰ* M **4** *αὐτοὺς*] *αὐτοῦ* M **5** *ἐξέπεσαν* M **6f** *ἀνατραπήσονται—φρονοῦσιν* < M **10** Unterschrift: *τέλος κατὰ καθαρῶν* U **11** Überschrift *κατὰ ἀγγελικῶν μ̄ ἡ* (*ἢ* M) *καὶ ξ̄* MU **12** * ⟨*γενέσθαι*⟩ * **17** *ἔχω* + *τι* M **18** *ἐξωχωτάτω* M **19** *ἄγεσθαι*] *χρῆσθαι*? * **20** *ἰνγιλίνη* U **23** ⟨*ἡμῶν*⟩ * **24** *τροφὰς*] *προφάσεις* U | [*ἐν τοῖς*] *, *ἐντὸς* Öh. **25** *ἀπομνημονεῦσαι* U **27** *διεξελθόντες*] *δὲ ἐξελθόντες* M **28** [*καὶ*] *

ὕστερον λῆξαι τὴν ταύτης κατάληψιν οὐ πάνυ σαφῶς ἔγνωμεν.
ταύτης δὲ μόνον ἐπιμνησθέντες τῆς ὀνομασίας ἐν τάχει, ὥσπερ ἐκτρώ- 4
ματι τῷ ταύτης ὀνόματι χρησάμενοι παρελευσόμεθα τὸν τόπον, ἐπὶ
τὰς ἑτέρας δὴ διασκοποῦντες τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι καὶ αἰτούμενοι 5
5 τὸν τῶν ὅλων δεσπότην παραφανῆναι ἡμῖν καὶ τὰ ἀκριβῆ τῶν παρ'
αὐτοῖς | γινομένων ἐπιδείξαντα τῷ σμικρῷ ἡμῶν νῷ πάντα κατὰ ἀκρί- P 506
βειαν σημᾶναι, ἵν' ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς πέλας τὴν διόρθωσιν ποιησώμεθα 6
τοῦ φεύγειν τὰ φαῦλα, ἐν δὲ | τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀληθεστάτοις τὸ D 564
ἑδραῖον ἑαυτοῖς ἐν θεῷ προσπορίσασθαι.

10 *Κατὰ Ἀποστολικῶν $\overline{μα}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{ξα}$.*

1. Μετὰ δὲ τούτους ἄλλοι ἑαυτοὺς Ἀποστολικοὺς ὠνόμασαν, 1, 1
βούλονται δὲ καὶ Ἀποτακτικοὺς ἑαυτοὺς λέγειν· φυλάττεται γὰρ παρ'
αὐτοῖς τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἀπόσπασμα τῶν 2
Τατιανοῦ δογμάτων, Ἐγκρατιτῶν τε καὶ Τατιανῶν καὶ Καθαρῶν,
15 οἵτινες φύσει γάμον οὐ παραδέχονται· παρήλλακται δὲ παρ' αὐτοῖς
καὶ τὰ μυστήρια. σεμνύνονται δὲ δῆθεν ἀκτημοσύνην. σχίζουσι δὲ 3
μάτην οὗτοι καὶ βλάπτουσι τὴν ἁγίαν θεοῦ ἐκκλησίαν, διὰ τοῦ ἐθελο-
θρησκεύειν ἐκπεσόντες τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. οὔτε γὰρ ⟨παρ'⟩ 4
αὐτοῖς παραπεπτωκότος τινὸς εἴσδεξις ἔτι γίνεται, τὰ ὅμοια δὲ τοῖς
20 ἀνωτέρω λελεγμένοις φρονοῦσι περί τε τοῦ γάμου καὶ τῶν ἄλλων

11ff der Name *Ἀποστολικοὶ* nur bei Epiph.; zu *Ἀποτακτικοὶ* vgl. Macarius Magnes III 43; S. 151 Blondel *Ἐγκρατηταὶ καὶ Ἀποτακτῖται καὶ Ἐρημῖται* Basilius ep. 188 can. 1; Migne 32, 668 B *Καθαροὺς καὶ Ἐγκρατίτας καὶ Ὑδροπαραστάτας καὶ Ἀποτακτίτας* ep. 199 can. 47; Migne 32, 729 C *Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται* cod. Theod. XVI 5, 7 Encratitas Apotactitas Hydroparastatas vel Saccophoros XVI 5, 9 Encratitae . . . cum Saccophoris sive Hydroparastatis XVI 5, 11 Encratitae Apotactitae Saccophori Hydroparastatae XVI 5, 66 Hydroparastatae Amphilochius bei Ficker 44, 10 vgl. 43, 23 44, 22 (dagegen nennt die Aetheria die Mönche aputactitae) — **15** über das Abendmahl mit Wasser vgl. zu haer. 30, 16, 1; I 353, 11. Darauf bezieht sich der Name *Ὑδροπαραστάται*; vgl. oben zu haer. 46, 2, 3; S. 205, 9 Theodoret haeret. fab. I 20 und Amphilochius bei Ficker, Amphilochiana I 29, 4ff 55, 8

M U

3 *ταύτης* < U | *ὠνόματι* M **4** *δὴ* Öh.] *δὲ* MU **6** *ἐπιδείξαντες* M **7** *τοῖς*] *τὸν* M **9** *πορίσασθαι* M | Unterschrift *κατὰ ἀγγελικῶν* U **10** Überschrift *κατὰ ἀποστολικῶν $\overline{μα}$ ἢ καὶ $\overline{ξα}$* MU **11** *δὲ* < M **12** *γὰρ* *] *δὲ* MU **13** *οὗτοι*] *οἱ αὐτοὶ* U **14** *καθαρῶν* + *δογμάτων* M **15** *γάμον*] *νόμον* U | *παρήλλακται δὲ* + *καὶ* M **18** ⟨*παρ'*⟩ * **20** *ἀνωτάτω λεγομένοις* U

πραγμάτων. καὶ οἱ μὲν Καθαροὶ ταῖς ῥηταῖς μόνον γραφαῖς κέ- 5
χρηνται, οὗτοι δὲ ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου τε καὶ Θωμᾶ
τὸ πλεῖστον ἐπερείδονται, παντάπασιν ἀλλότριοι τοῦ κανόνος τοῦ
ἐκκλησιαστικοῦ ὑπάρχοντες.

5 Εἰ γὰρ βδελυρός ἐστιν ὁ γάμος, ἄρα ὅλοι ἀκάθαρτοι ὑπάρχουσι 6
⟨οἱ⟩ διὰ γάμου γεγεννημένοι. καὶ εἰ μόνον τυγχάνει ἡ ἁγία θεοῦ
ἐκκλησία τῶν τῷ γάμῳ ἀποταξαμένων, οὐκέτι ὁ γάμος ἐκ θεοῦ ὑπάρ- 7
χει. καὶ εἰ οὐχ ὑπάρχει, ἡ πᾶσα παιδοποιουμένη ὑπόθεσις ἀλλοτρία
ὑπάρχει θεοῦ, καὶ εἰ ἀλλοτρία ὑπάρχει θεοῦ ἡ παιδοποιουμένη ὑπό-
10 θεσις, ἄρα καὶ αὐτοὶ ἀλλότριοι θεοῦ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοιούτων γεγεν-
νημένοι. ποῦ τοίνυν τὸ εἰρημένον | ὅτι »ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, 8 Ö198
ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω;« | τὸ μὲν γὰρ ἐπάναγκες † χωρίζειν [ἀπὸ] D565
ἀνθρώπου ὑπάρχει, τὸ δὲ μετὰ προαιρέσεως ἐγκρατεύεσθαι οὐκ ἀνθρώ-
που ἔδειξεν, ἀλλὰ θεοῦ τὸ ἔργον. καὶ ἔχει μὲν ἡ κατὰ φύσιν ἀνάγκη 9
15 πολλάκις μέμψιν, ὅτι οὐ μετὰ εὐλογίας τὸ ἐπάναγκες ἐπιτελεῖται,
ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ κανόνος βέβηκεν· οὐ γὰρ ἐπάναγκες ἡ θεοσέβεια,
ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἡ δικαιοσύνη. | τὰ δὲ φύσει εἰς θεοσέβειαν 10 P507
ἐπάναγκες * φανερά ἐστιν, ἃ τῇ φύσει ἐπιμεμέτρηται, οἷον τὸ μὴ
πορνεύειν τὸ μὴ μοιχεύειν τὸ μὴ ἀσελγαίνειν τὸ μὴ ἐν ταὐτῷ δευ-
20 τερογαμεῖν τὸ μὴ ἁρπάζειν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὸ μὴ μεθύειν τὸ μὴ
ἀδηφαγεῖν τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν τὸ μὴ φονεύειν τὸ μὴ φαρμακεύειν
τὸ μὴ καταρᾶσθαι τὸ μὴ λοιδορεῖν τὸ μὴ ὀμνύναι, ἀγανακτεῖν τε
καὶ ταχὺ καταπραΰνεσθαι, ὀργίζεσθαι καὶ μὴ ἁμαρτάνειν, μὴ ἐπιδύ-
νειν ἥλιον ἐπὶ τῷ παροργισμῷ· τὸ δὲ γάμῳ συναφθῆναι μετὰ 11
25 εὐνομίας * ἡ φύσις δηλώσει ἐκ θεοῦ κεκτισμένη καὶ ἐπιτραπεῖσα

2 vgl. zu haer. 47, 1, 5; II 216, 5ff — **5ff** vgl. haer. 46, 3, 17; II 206, 15ff — **10** vgl. Cyrillus Hieros. cat. 4, 25; Migne 33, 488 A *καὶ σὺ ὁ τὴν ἁγνείαν ἔχων, ἆρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης;* — **11** Matth. 19, 6 — **13** vgl. Matth. 19, 12 — **23f** vgl. Eph. 3, 26

M U

6 ⟨οἱ⟩ * | γεγενημένοι U | μόνη M **7** ἐκκλησία + καὶ ἐκκλησία M | τῷ < M **8** καὶ εἰ οὐχ ὑπάρχει < U | ἡ < M **8f** ἀλλοτρία ὑπάρχει—ὑπόθεσις < U **11** ὅτι < U | ἃ] ὃ M **12** ἐπ' ἀνάγκαις M ἀπ' ἀνάγκης U | † χωρίζειν] lies wohl τῆς φύσεως ἐπιτελεῖν * | [ἀπὸ] * **15** εὐλογιστίας U **18** [ἐπάναγκες]? * | * etwa ⟨συντελοῦντα⟩ * | ἐπιμετρῆται M **21** τὸ μὴ φαρμακεύειν hinter ἀδηφαγεῖν U **23** πραΰνεσθαι U **23f** ἐπιδύειν M **24** τὸ δὲ Dind., Öh.] τῷ δὲ MU **25** * etwa ⟨ὅτι κατὰ θεὸν γίνεται⟩ * | κεκτημένη M

καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θατέρως ἔχει τῆς ἐπιτροπῆς τὸ μέτρον.

2. Ἀλλ' ὡς περὶ τούτων εἰπεῖν προειλήφαμεν, ἐν ὀλίγῳ χώρῳ 2. 1 οὗτοι ὑπάρχουσι, περὶ τὴν Φρυγίαν τε καὶ Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν.
5 τί οὖν; ἆρα ἐκκόπτεται ἡ ἐκκλησία ἡ ἀπὸ γῆς περάτων ἄχρι γῆς 2 περάτων; καὶ οὐκέτι ⟨στήσεται ὅτι⟩ »εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν«; οὐδὲ οὐκέτι τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον στήσεται τό »ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἄχρι ἐσχάτου τῆς γῆς«; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν σεμνό- 3
10 τητι ὁ γάμος καὶ κατὰ θεὸν ὁ γάμος καὶ ζωὴν ἔχων ὁ γάμος, * γεννηθῶσιν ἄνευ γάμου· εἰ δὲ ἀπὸ γάμου γεννῶνται, ἄρα βέβηλοί εἰσι διὰ τὸν γάμον. εἰ δὲ αὐτοὶ μόνοι οὐκ εἰσὶ βέβηλοι, καίτοι γε ὄντες 4 ἀπὸ γάμου, οὐ βέβηλος ὁ γάμος. διότι ἄνευ αὐτοῦ οὐδεὶς γεννηθήσεταί ποτε ἐν κόσμῳ. καὶ πολλή | τίς ἐστιν ἡ τῶν ἀνθρώπων 5 D 566
15 πλάνη, διὰ ποικιλίας καὶ διὰ πολλῶν προφάσεων ἐργασαμένη τὸ φαῦλον τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει καὶ πλανήσασα ἕκαστον διὰ προφάσεως ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

3. Καὶ ἔχει μὲν οὖν ἀποταξίαν ἡ ἐκκλησία, ἀλλὰ οὐ βδελύττεται 3. 1 τὸν γάμον. καὶ ἔχει ἀκτημοσύνην, ἀλλ' οὐ κατεπαίρεται τῶν ἐν κτήσει
20 δικαιοσύνης ὑπαρχόντων καὶ ἐκ τῶν ἰδίων γονέων ἐχόντων, ὅπερ ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐπιδεομένοις ἐπαρκέσειεν. καὶ ἀπέχονται μὲν 2 βρωμάτων πολλοί, ἀλλὰ οὐ φυσιοῦνται κατὰ τῶν μὴ ἀπεχομένων

3 vgl oben II 213, 8 (dort Pisidian genannt) — 6 Psal. 18, 5 (Röm. 10, 18) — 8 Act. 1, 8 — 18 vgl. Gangra c. 21 ταῦτα δὲ γράφομεν οὐκ ἐκκόπτοντες τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκεῖσθαι βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς λαμβάνοντας τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν κατὰ τῶν ἀφελέστερον βιούντων ἐπαιρομένους τε καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας [καὶ] νεωτερισμοὺς εἰσάγοντας· ἡμεῖς τοιγαροῦν καὶ παρθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα, καὶ ἀναχώρησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀποδεχόμεθα, καὶ γάμου συνοίκησιν σεμνὴν τιμῶμεν καὶ πλοῦτον μετὰ δικαιοσύνης καὶ εὐποιίας οὐκ ἐξουθενοῦμεν Cyrillus Hieros. cat. 4, 25; Migne 33, 488 A

M U

1 κατὰ θάτερον U 6 ⟨στήσεται ὅτι⟩ * 8 στήσεται < U 9 ἄχρις U 10 καὶ κατὰ θεὸν ὁ γάμος < U | * etwa ⟨αὐτοὶ καὶ⟩ * 13 οὐ < M 14 ποτε < M 15 διὰ² < U 18 ἀλλ' U 19 οὐκ ἐπαίρεται U 20 ἐκ < M | ὅπερ *] ὅπως MU 21 ἐπαρκέσειεν *] ἐπαρκέσαιεν M ἐπαρκέσαι U

»ὁ γὰρ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ | κρινέτω· κυρίῳ γὰρ ἐσθίει καὶ πίνει, καὶ κυρίῳ οὐκ Ö 200 ἐσθίει καὶ οὐ πίνει«. καὶ ὁρᾷς μίαν ὁμόνοιαν καὶ μίαν ἐλπίδα καὶ 3 μίαν πίστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑκάστῳ χαριζομένην κατὰ τὴν ἰδίαν
5 δύναμιν καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ἀγῶνα τοῦ καμάτου. | ἔοικε δὲ ἡ 4 P 508 ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία νηί. ναῦς δὲ οὐκ ἀπὸ ἑνὸς ξύλου σκευάζεται, ἀλλ' ἐκ διαφόρων, καὶ τὴν μὲν τρόπιν ἀπὸ ἑνὸς ξύλου κέκτηται, ἀλλὰ οὐ μονοβόλως, τὰς δὲ ἀγκύρας ⟨ἐξ⟩ ἑτέρου· περιτόναιά τε καὶ σανίδες καὶ τὰ ἐγκοίλια, στάματά τε καὶ μέρη πρύμνης καὶ τοίχων
10 καὶ ζυγωμάτων, ἱστίου τε καὶ πηδαλίων, ὄκνων τε καὶ αὐχενίων, οἰάκων τε καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ἐκ διαφόρων ξύλων ἔχει τὴν συναγωγήν. ἑκάστη δὲ τούτων τῶν αἱρέσεων μονόξυλός τις οὖσα 5 οὐ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας ὑποφαίνει· ἡ δὲ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ἔχει μὲν γάμον σεμνὸν καὶ τιμᾷ τὸν τοιοῦτον, ἐπειδὴ »τίμιος
15 ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος«, ἔχει ⟨δὲ⟩ ἐγκράτειαν θαυμασιωτάτην 6 καὶ ἐπαινεῖ τὴν τοιαύτην, ἐπειδὴ ἀγῶνα ἀγωνίζεται καὶ κατεφρόνησε τοῦ βίου, ὡς ἔτι δυνατωτέρα, ἔχει δὲ παρθενίαν καὶ ὑπερδοξάζει τὴν τοιαύτην ἐνάρετόν τινα οὖσαν καὶ πτερῷ κουφοτάτῳ κεκοσμημένην, ἔχει ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ | καὶ μὴ πεφυσιωμένους κατὰ τῶν ἔτι 7 D 567
20 ἐν κόσμῳ ὑπαρχόντων, ἀλλὰ χαίροντας τοῖς τοιούτοις εὐλαβεστάτοις οὖσι, καθάπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι, αὐτοὶ μὲν ἀκτήμονες ὑπάρχοντες, * καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ, πάντων δεσπότης ὤν, ἐν σαρκὶ γενόμενος οὐδὲν 8 ἀπὸ τῆς γῆς ἐκτήσατο, ἀλλὰ οὐκ ἀπεβάλετο τὰς αὐτῷ τε καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διακονούσας γυναῖκας· λέγει γὰρ »αἵτινες ἠκολούθη-
25 σαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων«.

1—3 Röm. 14, 3. 6 — **5ff** vgl. Clemens Al. paed. III 59, 2; S. 270, 8 Stählin Hippolytus de antichr. c. 59; S. 39, 13ff Achelis Ps. Clemens ep. ad Jac. c. 14; S. 35 Hinschius Ps. Isidor Constit. apost. II 57, 2; S. 159, 17ff Funk u. die häufigen Darstellungen auf Bildern — **14** Hebr. 13, 4 — **24** Luk. 8, 3

M U

1f μὴ ἐξουθενείτω — τὸν ἐσθίοντα < M **2** κυρίῳ[1]] χριστῷ U **2f** καὶ κυρίῳ — οὐ πίνει < U **4** ἐν < M **6** τοῦ (vor θεοῦ) < M | σκευάζεται] ἁρμόζεται U **7** ἀλλὰ U **8** ⟨ἐξ⟩ * | ἑτέρου *] ἑτέρων MU **9** σανίδες *] σανίδας MU | στάματά τε < U **10** ζυγομάτων MU | ἱστίων U | ὄκνων] ὁλκῶν? Pet. **13** οὐ (οὐχ) vor ὑποφαίνει U | τοῦ (vor θεοῦ) < U **15** ⟨δὲ⟩ * **16** ἐπαινεῖ τὴν] ἐπαινετὴν M **19** κόσμῳ] βίῳ M **20f** εὐλαβεστάτοις οὖσι < U **21** καὶ οἱ < M | * etwa ⟨οὐκ ἐπήρθησαν κατὰ τῶν ἄλλων⟩ * **22** vor δεσπότης + ὁ M **23** ἀλλ' U | ἀπεβάλλετο M

4. Ἐπεὶ πῶς ἄρα πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον »δεῦτε ἐκ δεξιῶν 4, 1
μου οἱ εὐλογημένοι, οἷς ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ἔθετο τὴν βασι-
λείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν,
ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, γυμνὸς ἤμην καὶ περιεβάλετέ με«; πόθεν δὲ 2
5 ταῦτα οὗτοι εἶχον πράττειν, εἰ μὴ ἀπὸ δικαίων πόνων ⟨ὧν⟩ ἐπετέλουν
καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπάρξεων ἐν δικαιοσύνῃ; καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ ⟨οἱ⟩ 3
ἀποταξάμενοι καὶ ἀποστολικὸν βίον βιοῦντες μετὰ τῶν ἄλλων ἦσαν
μεμιγμένοι, οὐκ ἀλλότριος ἦν ὁ χαρακτὴρ οὔτε ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ
διατάξεως ἀπεξενωμένος· καὶ εἰ γυναιξὶν ἀπετάξαντο δι' ἐγκράτειαν, 4
10 ἐπαινετὴ ἦν ἡ προαίρεσις, εἴπερ τὸν γάμον οὐκ ἐβδελύξαντο, ἀλλὰ
τοῖς | ἔτι ἐν γάμῳ ⟨οὖσιν⟩ κοινωνοῖς ἐχρήσαντο [ἄν], εἰδότες ἑκάστου P 509 Ö 202
τὸ μέτρον καὶ τὴν τάξιν. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ναῦς πάντα ἐπιβάτην 5
δέχεται, δίχα λῃστοῦ· γνοῦσα γὰρ λῃστὴν καὶ πειρατὴν τοῦτον οὐκ
εἰσδέχεται οὐδὲ φυγάδα καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων δεσποτῶν ἀφηνιάζοντα.
15 οὕτω καὶ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία οὐ δέχεται πορνείαν, οὐ δέχεται 6
μοιχείαν, οὐ δέχεται ἐπαρνησιθεΐαν, οὐ δέχεται τοὺς ἀθετοῦντας τὴν
δεσποτείαν τῆς τοῦ θεοῦ διατάξεως καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, δέχε- 7
ται δὲ τὸν μὲν ἐν μεγάλῃ πραγματείᾳ, τὸν δὲ ἐν ἐμπειρίᾳ ναυτικῶν,
τὸν δὲ κυβερνήτην καὶ * ἐπιστήμονα, τὸν δὲ ἐν πρῳρικῇ, τὸν δὲ ἐν
20 πρυμνικῇ , ἔχοντα τὸ ἐμπειρότατον τῆς ἐπισκοπῆς, τὸν δὲ καὶ ἐν D 568
μέτρῳ τινὶ ὑποστάσεως καὶ ἐνθήκης ὄντα, τὸν δὲ καὶ ἕως τοῦ δια-
περᾶσαι μόνον καὶ μὴ ἐν θαλάσσῃ καταποντωθῆναι. καὶ οὐ πάντως 8
ὅτι τῷ μὴ τοσαῦτα κεκτημένῳ τὴν σωτηρίαν οὐ παρέχει, ἀλλὰ οἶδε
μὲν πάντας σῴζειν, ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν πραγματείαν. καὶ
25 πόθεν οἱ ἐξ οἰκίας τοῦ Καίσαρος ἀσπάζονται παρὰ τῷ ἀποστόλῳ;
πόθεν δὲ τῷ ἀποστόλῳ τὸ εἰρημένον τό »ἐὰν νομίζῃ ἀσχημονεῖν ἐπὶ 9
τὴν ἰδίαν παρθένον καὶ οὕτως ὀφείλει ποιῆσαι, γαμείτω· οὐχ ἁμαρ-
τάνει«. οὐκ ἐκτὸς δὲ λουτροῦ δύναται πληροῦν τὸ οὐχ ἁμαρτά- 10
νειν. εἰ γὰρ »πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,

1 Matth. 25, 34f — 25 Phil. 4, 22 — 26f I Kor. 7, 36 — 29f Röm. 3, 23f

M U

2 οὐράνιος U 4 ἤμην < U 5 οὗτοι ταῦτα U | ⟨ὧν⟩ * 6 vor δι-
καιοσύνῃ + τῇ U | ⟨οἱ⟩ * 10 προαίρεσις *] προειρημένη MU | ἐβδελύσσοντο U
11 ⟨οὖσιν⟩ * | [ἄν] * 12 μέτρον] ἔργον M 14 οὔτε U | ὑπὸ M
15 τοῦ < M 16 ἀπαρνησίαν M | οὐ δέχεται [2]] οὐδὲ U 18 ναυτίλλων U
19 ⟨etwa πηδαλιουχίας⟩ * 20 πρύμνῃ U | ἀποσκοπῆς M ἐπισκοπῆς, ἀπὸ (ἀπὸ v. 1. H.) U 21 ὑποστάσεων M | ἐθνηκῆς M 23 τῷ] τὸ U | τοσούτῳ M |
ἀλλ' U 24 πραγματείαν + καὶ σωτηρίαν U

δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ χάριτι«, δῆλον ⟨ὅτι⟩ διὰ λουτροῦ παλιγγενε-
σίας. τὸ γὰρ λουτρὸν ἐκόσμησε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἀπολοῦσαν
πᾶν ἁμάρτημα διὰ μετανοίας. ἆρα γε καὶ ἐπὶ τὴν οὖσαν παρθένον 11
τὸ χάρισμα ἐφήπλωται τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐπὶ τὴν οὐκ οὖσαν παρ-
5 θένον σφραγίζεσθαι ἐπείγεται διὰ τὸ ἁμαρτές.

5. Ἀλλὰ μή τινες πάλιν ὑδαρευόμενοι νομίσωσιν, ἐὰν εἴπωμεν 5, 1
περὶ παρθένου διατάξασθαι τὸν ἀπόστολον τὸ γῆμαι, μὴ τὴν ἅπαξ
ὁρίσασαν παρθενίαν θεῷ κατασπάσαι τοῦ ἰδίου δρόμου βουλόμενος ὁ
ἀπόστολος ταῦτα διετάξατο. οὐ γὰρ περὶ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ 2
10 περὶ παρθένων ὑπεράκμων τῶν οὐ διὰ παρθενίαν ἐν τῇ ἀκμῇ παρα-
μεινασῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἠπορηκέναι ἀνδρῶν πρὸς γάμον. ἐξ Ἰου- 3
δαίων γὰρ ὁρμώμενοι οἱ ἀπόστολοι καὶ κατὰ τὸν νόμον πολιτευσά-
μενοι τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος | ἐποιήσαντο, θεσμοῖς ἔτι κατεχόμενοι P510
τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, οὐ κατά τινα σαρκὸς δικαίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν
15 ἐμμελῆ τοῦ νόμου ἀσφάλειαν καὶ ἀκριβολογίαν. θαυμαστῶς γὰρ 4
ἐκήρυττεν ὁ νόμος μὴ δοῦναι τὰς θυγατέρας τοὺς Ἰσραηλίτας τοῖς
ἀλλοφύλοις, ἵνα μὴ | ἀποπλανῶσιν αὐτὰς ἐπὶ τὰ εἴδωλα. ἕκαστος D569
τοίνυν τῶν πιστευσάντων τότε προσετάσσετο | οὐκέτι Ἰουδαίοις ἐκδί- Ö206
δοσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, ἀλλὰ Χριστιανοῖς ὁμοδόξοις καὶ ὁμο-
20 γνώμοσι. νέου δὲ ὄντος τοῦ κηρύγματος οὔπω πλῆθος κατὰ τόπον 5
καὶ τόπον Χριστιανῶν ὑπῆρχε καὶ Χριστιανικῆς διδασκαλίας. οἵτινες
οὖν τότε ἔσχον θυγατέρας παρθένους, μὴ εὐποροῦντες ἐκδίδοσθαι
Χριστιανοῖς, ἐφύλαττον τὰς ἑαυτῶν παρθένους ἄχρι πολλοῦ τοῦ χρό-
νου, ἐκεῖναι δὲ ὑπερακμάζουσαι περιέπιπτον πορνείᾳ διὰ τὴν κατὰ
25 φύσιν ἀνάγκην. ὁ γοῦν ἀπόστολος ὁρῶν τὸ ἐπιζήμιον ⟨τὸ⟩ διὰ 6
τῆς ἀκριβολογίας συμβαῖνον ἐπέτρεψε λέγων »εἰ δέ τις βούλεται
⟨ἐκδοῦναι⟩ τὴν ἑαυτοῦ παρθένον«, καὶ οὐκ εἶπε »τὴν ἰδίαν παρθενίαν«
οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ πατρὸς φυλάσ- 7
σοντος παρθένον· εἰ δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρθένον τὸ ἴδιον σῶμα
30 λέγει, οὐδὲν κωλύσει. φησὶν οὖν »⟨ὃς⟩ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῷ ἰδίῳ 8
νῷ καὶ τοῦτο ὀφείλει ποιῆσαι, γαμείτω, φησίν, οὐχ ἁμαρτάνει. γα-

15f Deut. 7, 3 — **26** vgl. I Kor. 7, 36 — **30** vgl. I Kor. 7, 37. 36

M U

1 δικαιούμενοι + δὲ M | ⟨ὅτι⟩ * **5** ἁμαρτὲς] ἀβαρὲς U **8** παρθενεῦ-σαι U | βουλόμενος < M **14** τινα] τὴν U **16** ὁ < M | τοὺς Ἰσραηλίτας] Ἰσραὴλ U **18** προσετάττετο U **21** τόπων M **25** ⟨τὸ⟩ * **27** ⟨ἐκ-δοῦναι⟩ * **29** παρθένον[1]] παρθενίαν U | καὶ < U **30** οὐδὲν κωλύει λέγει M | ⟨ὃς⟩ * | ἑδραίως U

μείτω. ᾧ δ' ἂν εὐποροίη, οὐχ ἁμαρτάνει«. καὶ διὰ τοῦτό ⟨φησιν⟩· 9
»δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός, μὴ ζήτει
γυναῖκα«. ὁ λέγων »θέλω πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτόν« ἔλεγεν ⟨καί⟩
»εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμείτωσαν«.
5 6. Πάλιν δὲ προτρεπόμενος τοὺς ⟨ἀ⟩γάμους ἔλεγε »λέγω δὲ τοῖς 6, 1
ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ«. πῶς 2
οὖν πάλιν ἔλεγε »δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν«; ἢ πῶς οὐκ ἀντι-
νομοθετῶν εὑρεθήσεται τῷ ἰδίῳ κυρίῳ τῷ λέγοντι »ὃς μὴ καταλίπῃ
πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ θυγα-
10 τέρας, οὐκ ἔστι μου μαθητής«; πῶς δὲ ὁ λέγων ὅτι δεῖ καταλι- 3
πεῖν γυναῖκα σεμνὴν καὶ πατέρα αὐτὸς πάλιν λέγει »ὁ τιμῶν πατέρα
καὶ μητέρα· αὕτη γάρ ἐστιν ἐν ἐπαγγελίαις πρώτη ἐντολὴ ὑπάρχουσα«
καί »ὃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρι|ζέτω«; ἀλλὰ πάντα D 570 4
τὰ θεῖα ῥήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται | ὡς ἔχει δυνάμεως, θεωρίας P 511
15 δὲ δεῖται καὶ αἰσθήσεως εἰς τὸ εἰδέναι ἑκάστης ὑποθέσεως τὴν δύνα-
μιν. δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρῆσθαι· οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας 5
γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παρα-
δόσεσιν παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, ὥς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος
»ὡς παρέδωκα ὑμῖν« καὶ ἄλλοτε »οὕτως διδάσκω, καὶ οὕτως παρέ-
20 δωκα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις«, καί »εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπι-
στεύσατε«.

Παρέδωκαν τοίνυν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἀπόστολοι τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλη- 6
σίᾳ ἁμαρτὲς εἶναι τὸ μετὰ τὸ ὁρίσαι παρθενίαν εἰς γάμον τρέπεσθαι.
καὶ ἔγραψεν ὁ ἀπόστολος »ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε«· πῶς
25 οὖν συνᾴδει τοῦτο | τούτῳ; ἀλλὰ ἐκείνην τὴν παρθένον λέγει τὴν Ö 206 7
μὴ ὁρίσασαν θεῷ, ἀλλὰ * διὰ τὴν ἀπορίαν τῆς κατὰ τὸν καιρὸν
ἐκεῖνον σπάνης τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων κατ' ἀνάγκην οὕτως

2 I Kor. 7, 27 — 3 I Kor. 7, 7 — 4 I Kor. 7, 9 — 5 I Kor. 7, 8 — 7 I Kor. 7, 27 — 8 Luk. 14, 26 — 11 Eph. 6, 2 — 13 Matth. 19, 6 — 19 I Kor. 11, 2 — vgl. I Kor. 7, 17 — 20 I Kor. 15, 2 — 24 vgl. I Kor. 7, 36

M U

1 ᾧ δ' ἂν] οὐδ' ἂν U | εὐποροίῃ Pet.] εὐποροῖεν MU | διὰ τοῦτο] διὰ τὸ M | ⟨φησιν⟩ * 3 ἐμαυτόν] ἑαυτόν M | ⟨καί⟩ * 4 γαμεισάτωσαν U 5 ⟨ἀ⟩γάμους Pet. 6 χήραις] παρθένοις M 8 ὁ μὴ καταλιπὼν U 9 καὶ³ (vor γυναῖκα) < M 14 δεῖται + ἀλλὰ U | δυνάμεως < U 15 δὲ < M 17f ἐν παραδόσει U 18 παρέδοκαν U 23 ἁμαρτὲς] ἐφ' ἅμαρτον U | τὸ¹ < M 25 τούτῳ] ἐκείνῳ? * | ἀλλὰ + καὶ U 26 * ⟨ἐφ' ᾗ⟩ * | τὸν < M 27 κατὰ U

ἐπετελεῖτο. καὶ ὅτι μὲν ταῦθ᾽ οὕτως ἔχει διδάξει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγων »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ. μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«. εἰ τοίνυν καὶ ἡ μετὰ πεῖραν κόσμου χηρεύσασα, διὰ τὸ τετάχθαι θεῷ γήμασα κρίμα ἕξει, ἀθετήσασα τὴν πρώτην πίστιν, πόσῳ γε μᾶλλον ἡ καὶ ἑαυτὴν ἄνευ πείρας κόσμου ἀναθεῖσα παρθένος θεῷ γαμήσασα; πῶς ⟨γὰρ⟩ οὐχὶ μᾶλλον αὕτη ὑπερεκπερισσοῦ κατεστρηνίασε Χριστοῦ καὶ τὴν μείζονα πίστιν ἠθέτησε καὶ ἕξει κρίμα, ὡς ἀναχαλασθεῖσα τῆς ἰδίας κατὰ θεὸν προθέσεως;

7. »Γαμείτωσαν, τοίνυν, τεκνοποιείτωσαν, οἰκοδεσποτείτωσαν«, σύντομος καὶ μέσος λόγος κατὰ τῶν τὰ φαῦλα διανοουμένων περὶ ἑκάστης ἐκκλησιαστικῆς τοῦ κηρύγματος ὑποθέσεως, παρεκβάλλων μὲν τοὺς λέ|γοντας ἑαυτοὺς Ἀποστολικοὺς καὶ Ἀποτακτικοὺς καὶ Ἐγκρατίτας καὶ παρεκβάλλων τοὺς ὑδαρευομένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναπείθοντας γύναια ἀπὸ τελείου δρόμου ἀναχαλασθέντα ἀθετεῖν τὴν τοσαύτην τοῦ δρόμου τελειότητα. καὶ ἔχει μὲν ἁμαρτίαν καὶ κρίμα ὁ ἀθετήσας θεοῦ τὴν παρθενίαν καὶ καταισχύνας τὸν ἀγῶνα. παραφθείρας γὰρ ἀγῶνα ἀθλητὴς μαστιχθεὶς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος καὶ παραφθείρας τις παρθενίαν ἐκβάλλεται τοῦ τοιούτου δρόμου καὶ | στεφάνου καὶ βραβείου ἀλλὰ κρεῖττόν ἐστι κρίμα, καὶ μὴ κατάκριμα. οἱ γὰρ μὴ ⟨φανερῶς⟩ διὰ τὸ αἰσχυνθῆναι ⟨ἐπὶ⟩ τοῖς ἀνθρώποις, κρυφῇ ⟨δὲ⟩ πορνεύοντες * ποιοῦσι παρθενίας ἢ μονότητος ἢ ἐγκρατείας. οὐ ⟨γὰρ⟩ πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ πρὸς θεὸν τὸν εἰδότα τὰ κρύφια καὶ ἐξελέγχοντα πᾶσαν σάρκα ἐν

(Randzählung: 8, 9, 10; 7, 1; D 571 2; 3; P 512; 4; 5)

2—4 I Tim. 5, 11f — **11** I Tim. 5, 14

M U

1 ταῦτα U **4** εἰ nach τοίνυν wiederholt U | ἡ < M **4f** χηρεύσασα + γυνὴ U **5** διὰ τὸ τετάχθαι θεῷ gehört zu κρίμα ἕξει: sie empfängt das Gericht, weil sie Gott sich zur Verfügung gestellt hatte, dann nämlich, wenn sie trotzdem geheiratet hat | vor γήμασα + ἔπειτα U **6** ἑαυτὴν *] αὐτὴν M U | vor ἄνευ + καὶ M **7** ⟨γὰρ⟩ * **8** ὑπὲρ περισσοῦ U **11** τεκνογονείτωσαν U **12** vor λόγος + ὁ U **13** παρεκβάλλων *] παρεκβάλλουσα M U **14** καὶ Ἀποτακτικοὺς < U **15** καὶ[1] < U | παρεκβάλλων *] παρεκβάλλουσα < M U **16** γυναῖκα U | vor ἀθετεῖν + καὶ U **18** ὁ (vor ἀθετήσας) < M **19** vor ἀθλητὴς + ὁ U **20** τὶς] τὴν M **22** μὴ διὰ τὸ] διὰ τὸ μὴ U | ⟨φανερῶς⟩ * | ⟨ἐπὶ⟩ * | τοῖς < M **23** ⟨δὲ⟩ * | * etwa ⟨ἔχουσι περισσοτέραν ἁμαρτίαν, διότι προφάσει⟩ * | παρθενίας *] πορνείας M U **24** ⟨γὰρ⟩ *

τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ περὶ ὧν ἕκαστος ἥμαρτε. κρεῖττον τοίνυν ἔχειν 6
μίαν ἁμαρτίαν καὶ μὴ περισσοτέρας· κρεῖττον τὸν πεσόντα ἀπὸ δρόμου φανερῶς λαβεῖν ἑαυτῷ γυναῖκα κατὰ νόμον καὶ ἀπὸ παρθενίας πολλῷ χρόνῳ μετανοήσαντα εἰσαχθῆναι πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς
5 παραπεσόντα καὶ κλασθέντα καὶ χρείαν ἔχοντα ἐπιδέματος, καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βέλεσι κρυφίοις κατατιτρώσκεσθαι [καὶ] πονηρίας ὑπὸ διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένοις.

8. Οὕτως οἶδεν ἡ ἐκκλησία κηρύττειν, ταῦτα τὰ φάρμακα τῆς 8, 1 ἰάσεως, ταῦτα τὰ εἴδη τῆς μυρεψικῆς ἐργασίας, αὕτη ἡ κατασκευὴ Ö 208
10 τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἐν τῷ νόμῳ, αὕτη ἡ ἀρωματίζουσα καλὴ πίστις, ἐπισφίγγουσα μὲν τὸν ἀθλοῦντα εἰς ἀγῶνα, ἐπικηρυκευομένη δὲ αὐτῷ διατεῖναι τὸν δρόμον, ὅπως δυνηθῇ στεφανωθῆναι· αὕτη ἡ τοῦ θεοῦ 2 πραγματεία, πάντα συνάγουσα εἰς τὴν βασιλικὴν διάταξιν, καὶ πορφύραν μὲν ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἔριον ἀπὸ προβάτου καὶ λίνον ἐκ γῆς
15 καὶ βύσσον | καὶ σηρικὸν καὶ δέρματα ἠρυθροδανωμένα καὶ λίθον D 572 τίμιον, τὸν σμάραγδον τὸν μαργαρίτην τὸν ἀχάτην, τοῖς μὲν χρώμασι διαλλάττοντας λίθους, τῇ δὲ τιμῇ ὁμοτίμους ὄντας, ἀλλὰ καὶ 3 χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ξύλα ἄσηπτα καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἀλλὰ καὶ τρίχας αἰγείας μὴ ἀποβαλλομένη. και αὕτη μὲν ἦν τότε ἡ σκηνή, 4
20 νῦν δὲ ⟨ἀντὶ⟩ τῆς σκηνῆς ὁ οἶκος ἡδραιωμένος ἐν θεῷ, θεμελιούμενος δὲ ἐν δυνάμει *. καὶ παυσάσθω πᾶσα αἵρεσις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρομένη, μᾶλλον δὲ ἑαυτὴν ἀπὸ ἀληθείας διώκουσα.

Καὶ ἕως ὧδε ταῦτα ἐχέτω. τὴν γαῦρον δὲ ταύτην ἔχιδναν, δίκην 5 ἀκοντίου τοῦ καλουμένου ἢ τύφλωπος ἢ μυάγρου, ξύλῳ τῷ σταυροῦ
25 πεπαικότες καὶ καταλείψαντες, ἰὸν μὲν οὐ τοσοῦτον ἔχοντα τὰ ἑρ-

2 ff vgl. Ancyra can. 19 ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν Basilius ep. 217 can. 60; Migne 32, 797 C ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγειλαμένων καὶ ἐκπιπτόντων — **13 ff** vgl. Exod. 25, 3—6

M U

2 ἁμαρτίαν μίαν U | τὸν < U **3** ἑαυτῷ λαβεῖν U | παρθενίας + ⟨ἐκπεσόντα⟩? * **6** [καὶ] Corn. **7** ἐπιφερομένοις *] ἐπιφερομένης M U **11** δὲ < M **13** πάντας U **16** vor τὸν μαργαρίτην + καὶ U **17** διαλάττοντας U **20** ⟨ἀντὶ⟩ * | [ὁ]? oder οἶκος + ⟨τῆς ἐκκλησίας⟩? * | θεμελιούμενος *] θέμενος M θεμέλιος U **21** ἐν δυνάμει] ἐνδύμασι M | * etwa ⟨τῆς ἀληθείας⟩ * **24** σταυροῦ Corn.] ☧ (mißverstanden für *Χριστοῦ*?) M σταυρῷ U

πετώδη ταῦτα, πλὴν καὶ τῷ δρόμῳ καὶ τῷ γαυριάματι καὶ τῇ ἀκοντιάσει διὰ τὴν αὐτῶν ἐπεντριβὴν τούτοις καλῶς ἀπεικασθέντα, περιφρονήσαντες τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί. P 513

Κατὰ Σαβελλιανῶν $\overline{μβ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{ξβ}$.

5 1. Σαβέλλιός τις ἐν χρόνοις ἀνέστη οὐ πολλῷ πρότερον παλαιοτάτοις (πρόσφατος γὰρ οὗτος), ἀφ᾽ οὗπερ οἱ Σαβελλιανοὶ καλούμενοι. καὶ οὗτος δὲ παραπλησίως τῶν Νοητιανῶν ⟨ἐδίδασκε⟩ πλὴν ὀλίγων τινῶν ὧν ἐπεδογμάτισε. πολλοὶ δὲ ἐν τῇ μέσῃ τῶν ποταμῶν καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Ῥώμης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ὑπάρχουσιν, 10 ἀνοίᾳ τινὶ φερόμενοι. 1, 1 2 3

Δογματίζει γὰρ οὗτος καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Σαβελλιανοὶ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι υἱόν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον πνεῦμα, ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει | τρεῖς ὀνομασίας, ἢ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα ὡς εἰπεῖν τὸν πατέρα, 15 ψυχὴν δὲ ὡς εἰπεῖν τὸν υἱόν, τὸ πνεῦμα δὲ ὡς ἀνθρώπου, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. ἢ ὡς ἐὰν ᾖ ἐν ἡλίῳ, 4 D 573 5 6

5 ff vgl. Hippolyt refut. IX 3. 11 ff; S. 240, 1 ff. 245, 12 ff Wendland (Theodoret haeret. fab. II 9) — **8 f** zu *μέσῃ τῶν ποταμῶν* vgl. die Erwähnung in den Acta Arch. c. 41, 8; S. 61, 5 Beeson — **12** vgl. Dionysius Rom. bei Athan. de sent. Dion.; III 373 Routh² *ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα καὶ ἔμπαλιν* Novatian de trin. 12 *Christum . . . patrem . . esse* — **12 f** vgl. Athanasius c. Ar. IV 9 u. 25; Migne 26, 480 A u. 505 C *τὸν πατέρα εἶναι υἱὸν καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἕν, ὀνόματι δὲ δύο* Theodoret haeret. fab. II 9 *μίαν ὑπόστασιν ἔφησεν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἓν τριώνυμον πρόσωπον* — **13 ff** vgl. Ancoratus c. 81, 4 ff; I 101, 20 ff Panarion haer. 71, 2 — **16 ff** vgl. die Wiedergabe der orthodoxen Lehre in Cyrilli et Anastasii explic. orth. fid. Migne 89, 1404 C *εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ ἥλιος, ἀκτὶς ἡλίου ὁ υἱός, θέρμη τῆς ἀκτῖνος τὸ παράκλητον πνεῦμα, καὶ οὕτως ἥλιος ὁ πατήρ, ἀκτὶς ὁ υἱός, αἴγλη πυραυγὴς τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ ὁ μὲν ἥλιος οὐδέποτε κατέλιπε τὸν οὐρανόν, υἱὸν δὲ ὡς τὰς ἀκτῖνας ἀπέστειλε τὸ ἀπαύγασμα ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ θέρμην τὸ ἅγιον πνεῦμα περιθάλπειν καὶ εὐεργετεῖν τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω κόσμον*

M U

1 *πλὴν καὶ τῷ δρόμῳ καὶ*] *πλη μώκει*, dazwischen Raum gelassen, Vorlage unleserlich M **2** *τούτοις* *] *οὕτω* M U | *ἀπεικασθέντα* *] *ἀπεικασθέντας* M U **3** *ὦ* < M | Unterschrift fehlt **4** Überschrift *κατὰ Σαβελλιανῶν $\overline{μβ}$ ἢ καὶ $\overline{ξβ}$* M U **6** *οὗτος*] *οὕτως* U **7** *⟨ἐδίδασκε⟩* * **8** *ὧν* < U | *ἐπεδογμάτισε*] *δογματίσας* U **9** *ἐνυπάρχουσιν* M **12** *εἶναι*² < U | *τὸ αὐτὸ* M **14** *ψυχὴν* *] *ψυχὴ* M U **16** *ᾖ* < M

ὄντι μὲν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τρεῖς δὲ ἔχοντι τὰς ἐνεργείας, φημὶ δὲ τὸ
φωτιστικὸν καὶ | τὸ θάλπον καὶ αὐτὸ τὸ τῆς περιφερείας σχῆμα. Ö 210
καὶ εἶναι μὲν τὸ θάλπον εἴτ' οὖν θερμὸν καὶ ζέον τὸ πνεῦμα, τὸ δὲ 7
φωτιστικὸν τὸν υἱόν, τὸν δὲ πατέρα αὐτὸ εἶναι τὸ εἶδος τῆς πάσης
5 ὑποστάσεως. πεμφθέντα δὲ τὸν υἱὸν καιρῷ ποτε ὥσπερ ἀκτῖνα 8
καὶ ἐργασάμενον τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τὰ τῆς εὐαγγελικῆς οἰκονο-
μίας καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀναληφθῆναι αὖθις εἰς οὐρανόν,
ὥσπερ ὑπὸ ἡλίου πεμφθείσης ἀκτῖνος καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀνα-
δραμούσης. τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα πέμπεσθαι εἰς τὸν κόσμον, καὶ 9
10 καθάπαξ καὶ καθ' ἕκαστα εἰς ἕκαστον τῶν καταξιουμένων· ἀναζωο-
γονεῖν δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ ἀναζέειν, θάλπειν τε καὶ θερμαίνειν ὡς
εἰπεῖν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεώς τε καὶ συμβάσεως. καὶ ταῦτά
ἐστιν ἃ δογματίζουσι.

2. *Κέχρηνται* δὲ ταῖς πάσαις γραφαῖς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς δια- 2, 1
15 θήκης, λέξεσι δέ τισιν αἷς αὐτοὶ ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν
παραπεποιημένην φρενοβλάβειάν τε καὶ ἄνοιαν. πρῶτον μὲν τῷ 3
ῥητῷ ᾧ εἶπεν ὁ θεὸς πρὸς Μωυσῆν ὅτι »ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ | P 514
θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«, »οὐ ποιήσεις σεαυτῷ θεοὺς ἑτέρους«,
»οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ πρόσφατοι«, ὅτι »ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ μετὰ
20 ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος«· καὶ ὅσα τοιαῦτα *. κατὰ τὸν 3

5ff vgl. Justin. dial. c. 128, 5; S. 432 Otto ἄτμητον δὲ καὶ ἀχώριστον τοῦ πατρὸς ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν, ὅνπερ τρόπον τὸ τοῦ ἡλίου φασὶ φῶς ἐπὶ γῆς εἶναι ἄτμητον καὶ ἀχώριστον ὄντος τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅταν δύσῃ, συναποφέρεται τὸ φῶς. οὕτως ὁ πατὴρ ὅταν βούληται λέγουσι δύναμιν αὐτοῦ προπηδᾶν ποιεῖ καὶ ὅταν βούληται, πάλιν ἀναστέλλει εἰς ἑαυτόν — **9ff** vgl. Athenagoras leg. c. 10; S. 11, 16ff Schwartz τὸ . . . πνεῦμα ἀπόρροιαν εἶναί φαμεν τοῦ θεοῦ, ἀπορρέον καὶ ἐπαναφερόμενον ὡς ἀκτῖνα ἡλίου — **17** Deut. 6, 4 — **18** Exod. 20, 3f — **19** Psal. 80, 10 — Jes. 44, 6

M U

1 δὲ ἔχοντι < M | δὲ² hinter φωτιστικὸν U **4** πάσης τῆς U **6f** τῆς οἰκονομίας τῆς εὐαγγελικῆς U **7** ἀναληφθῆναι] ἀναληφθέντα δὲ MU **8f** ὥσπερ . . . πεμφθείσης ἀκτῖνος . . . ἀναδραμούσης] ὡς . . . πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα . . . ἀναδραμοῦσαν U **10** καθάπαξ] καθεξῆς U **11—13** θάλπειν τε — δογματίζουσι < M **14f** παλαιαῖς καὶ νέαις διαθήκαις M **15** τισιν + ⟨ἐπερειδόμενοι⟩? * **18** κύριος < M **19** vor ὅτι + καὶ M | vor πρῶτος + ὁ U **19f** vor μετὰ ταῦτα + ὁ U **20** vor ἕτερος + θεὸς U | τοιαῦτα] ἕτερα U | * ⟨εὑρίσκουσιν⟩ *

ἴδιον αὐτῶν νοῦν * εἰς τούτων [δὲ] παράστασιν φέρουσι. πάλιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν«. | D 574

Τὴν δὲ πᾶσαν αὐτῶν πλάνην καὶ τὴν τῆς πλάνης αὐτῶν δύναμιν 4
5 ἔχουσιν ἐξ ἀποκρύφων τινῶν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ καλουμένου Αἰγυπτίου εὐαγγελίου, ὥς τινες τούτῳ ὄνομα ἐπέθεντο. ἐν αὐτῷ γὰρ πολλὰ 5 τοιαῦτα ὡς ἐν παραβύστῳ μυστηριωδῶς ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος ἀναφέρεται, ὡς αὐτοῦ δηλοῦντος τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι υἱόν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον πνεῦμα. εἶτα 6
10 ὅταν συναντήσωσί τισι τῶν ἀφελεστέρων ἢ ἀκεραίων, τῶν μὴ τὰ σαφῆ τῶν θείων γραφῶν γινωσκόντων, τὴν πρώτην πτύρσιν αὐτοῖς ὑφηγοῦνται ταύτην· τί ἂν εἴπωμεν, ὦ οὗτοι, ἕνα θεὸν ἔχομεν ἢ τρεῖς θεούς; ὅταν δὲ ἀκούσῃ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ὢν καὶ μὴ τὰ τέλεια τῆς ἀλη- 7 θείας ἐπιστάμενος, εὐθὺς τὸν νοῦν ταραχθεὶς συγκατατίθεται τῇ
15 ἐκείνων πλάνῃ [καὶ εὑρίσκεται ἀρνούμενος τὸν θεὸν] καὶ εὑρίσκεται ἀρνούμενος τὸ εἶναι υἱὸν καὶ [τὸ] ἅγιον πνεῦμα.

3. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις ἐνέπνευσεν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀντίπαλος **3, 1** ἀπ᾿ αἰῶνος, ἵνα τὸν μὲν οὕτως, τὸν δὲ οὕτως, τοὺς πλείους δὲ ὁμοῦ ἀπατήσῃ καὶ πλανήσῃ ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας.
20 καὶ ὅτι μὲν ἀληθῶς εἷς ἐστι θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος, σαφῶς ἐν 2 τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὡμολόγηται, καὶ συμπεφώνηται ὅτι οὐ πολυθείαν εἰσηγούμεθα, ἀλλὰ μοναρχίαν κηρύττομεν. μοναρχίαν δὲ κη- 3 ρύττοντες οὐ σφαλλόμεθα, ἀλλὰ ὁμολογοῦμεν τὴν τριάδα, μονάδα ἐν τριάδι καὶ τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μίαν θεότητα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ
25 ἁγίου πνεύ|ματος. οὐ γὰρ ὁ υἱὸς ἑαυτὸν ἐγέννησεν οὐδὲ ὁ πατὴρ Ö 212 4 μεταβέβληται ἀπὸ τοῦ πατὴρ εἶναι ⟨εἰς τὸ εἶναι⟩ υἱὸς οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα Χριστὸν ἑαυτό ποτε ὠνόμασεν, ἀλλὰ πνεῦμα Χριστοῦ καὶ

2 Joh. 10, 38. 30 — 7ff vgl. Hippolyt refut. V 7, 8f; S. 80, 18ff Wendland *εἶναι δέ φασι τὴν ψυχὴν δυσεύρετον πάνυ καὶ δυσκατανόητον· οὐ γὰρ μένει ἐπὶ σχήματος οὐδὲ μορφῆς τῆς αὐτῆς πάντοτε οὐδὲ πάθους ἑνός, ἵνα τις αὐτὴν ἢ τύπῳ εἴπῃ ἢ οὐσίᾳ καταλήψεται. τὰς δὲ ἐξαλλαγὰς ταύτας τὰς ποικίλας ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ κατ᾿ Αἰγυπτίους εὐαγγελίῳ κειμένας ἔχουσιν*

M U

1 * etwa ⟨*παρατρέποντες*⟩ * | [*δὲ*] * **5** lies *κατ᾿ Αἰγυπτίους*? * **6** *ὥς* *] *ὦ* MU | *τούτῳ*] *τὸ* U | *ἐπέθεντο* + *τοῦτο* U **10** *ἀφελεστάτων* U **11** *πρώτην* < U | *πτύρσιν*] *πεῦσιν* U **15** *καὶ*[1] < M | [*καὶ εὑρίσκεται — θεὸν*] * **16** [*τὸ*] * **24** *καὶ*[2] < U **26** vor *εἶναι* + *τοῦ* U | ⟨*εἰς τὸ εἶναι*⟩ * **27** *ἑαυτὸν* U | *πώποτε* U **27f** *καὶ διὰ Χριστοῦ* < M

διὰ Χριστοῦ διδόμενον, ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. ἐνυπόστατος ὁ πατήρ, ἐνυπόστατος ὁ υἱός, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἀλλὰ οὐ συναλοιφὴ ἡ τριάς, ὡς | ὁ Σαβέλ|λιος ἐνόμισεν, οὔτε ἠλλοιωμένη τῆς ἰδίας ἀιδιότητός τε καὶ δόξης, ὡς ὁ 5 Ἄρειος κενοφωνῶν ἐδογμάτισεν. ἀλλ' ἀεὶ μὲν ἦν ἡ τριὰς τριὰς καὶ οὐδέποτε ἡ τριὰς προσθήκην λαμβάνει, μία οὖσα θεότης μία κυριότης μία οὖσα δοξολογία, ἀλλὰ τριὰς ἀριθμουμένη, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐχ ὡς ἕν τι τρισὶν ὀνόμασι κεκλημένον, ἀλλὰ ἀληθῶς τέλεια τὰ ὀνόματα, τέλειαι αἱ ὑποστάσεις· οὐδὲν δὲ παρηλ-10 λαγμένον. πατὴρ δὲ ἀεὶ πατὴρ καὶ οὐκ ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν ὁ πατὴρ πατήρ, τέλειος ὢν ἀεὶ πατὴρ ἐνυπόστατος καὶ υἱὸς ἀεὶ τέλειος ὤν, ἀεὶ ἐνυπόστατος, ἐκ πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ γεγεννημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀνεκδιηγήτως, οὐ συνάδελφος ὢν πατρί, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι οὐδὲ διαλείπων ποτέ, ἀεὶ δὲ υἱὸς γνήσιος πατρὶ συνυπάρχων, 15 ἐκ πατρὸς ἀχρόνως γεγεννημένος, ἴσος ὤν, θεὸς ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθεὶς οὐ κτισθείς, ἀλλὰ οὐκ αὐτὸς πατὴρ οὐδὲ ὁ πατὴρ αὐτὸς υἱός, εἷς δὲ θεὸς πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα.

P 515 D 575

4 Ἀεὶ γὰρ τὸ πνεῦμα σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐ συνάδελφον πατρὶ 20 οὐ γεννητὸν οὐ κτιστὸν οὐκ ἀδελφὸν υἱοῦ, οὐκ ἔκγονον πατρός, ἐκ πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, [ἐκ] τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐνυπόστατον ἀεὶ πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα θεῖον πνεῦμα δόξης πνεῦμα Χριστοῦ πνεῦμα πατρός, (»τὸ 25 γὰρ πνεῦμα τοῦ πατρός, ⟨φησί,⟩ τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν« καί »τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν«), τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ ἴσον τῇ θεότητι, οὐκ ἠλλοιωμένον παρὰ πατέρα καὶ υἱόν, σύνδεσμος τῆς τριάδος, ἐπισφραγὶς τῆς ὁμολογίας. ὁ γὰρ υἱός φησιν »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ,

5 6 7 8 4, 1 2 3

5ff vgl. Ancoratus c. 7, 2; I 13, 22ff — **10ff** vgl. Ancoratus c. 7, 7ff; I 14, 14ff — **19ff** vgl. Ancoratus c. 7, 8; I 14, 19ff — **24** Matth. 10, 20 — **25** Hagg. 2, 5 — **26ff** vgl. Ancoratus c. 7, 1; I 13, 17ff — **28** Joh. 10, 30

M U

3 *συναλείφη* M *συναλιφὴ* U **4** *ἀιδιότητος*] *ἰδιότητος* M | *τε* < M **6** *θεότης, μία* < M **7** *δοξολογία οὖσα* U | *τριὰς ἀριθμουμένη*] *τριςαριθμουμένη* M **8** *ὠνόμασι* M **9** *δὲ* < U **14** *διαλείπων* *] *διαλιπὼν* MU | nach *συνυπάρχων* wiederholt *πατρὶ* M **17** *εἷς* *] *εἰ* V M **20** *ἔγγονον* U **22** [*ἐκ*] * **24** nach *δόξης* wiederholt *πνεῦμα ἅγιον* M **24f** *τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πατρός* < M **25** ⟨*φησί*⟩ * **27** *ἀλλοιωμένον* u. + *τί ἆρα* M

⟨οἱ δύο⟩ ἕν ἐσμεν«· καὶ οὐκ εἶπεν »εἷς εἰμι«, ἀλλὰ τῷ »ἐγώ« καὶ τῷ »ὁ πατήρ« σημαίνει ἐνυ|πόστατον τὸν πατέρα καὶ ἐνυπόστατον τὸν υἱόν· D 576
καί »οἱ δύο« εἶπε, καὶ οὐκ εἶπεν »ὁ εἷς«· καὶ πάλιν »ἕν ἐσμεν«, καὶ οὐκ εἶπεν »εἷς εἰμι«. ὡσαύτως δὲ »ἀπελθόντες, ⟨φησί⟩, βαπτί- 4
5 σατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος«. μέσων δὲ τιθεμένων τῶν συνδέσμων, τουτέστιν τῆς συλλαβῆς τοῦ »καί«, ἐλέγχει τὸν Σαβέλλιον ματαίως τὴν συναλοιφὴν παρεισφέροντα |· ὅπου γὰρ »καί« ⟨τίθεται⟩, σημαίνει ἀληθῶς πα|τέρα, ἀληθῶς P 516 5 Ö 214
υἱόν, ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα· ὁπότε δὲ ὁμόστοιχος ἡ τριὰς καὶ ἐν ἑνὶ
10 ὀνόματι τριὰς καλουμένη, ἐλέγχει τὸν Ἄρειον, ὑπόβασίν τινα διανοούμενον ἐν τῇ τριάδι ἢ ἀλλοίωσιν ἢ παραλλαγήν. κἄν τε γὰρ ὁ 6
πατὴρ μείζων παρὰ υἱοῦ δοξάζοντος αὐτὸν ἀπαγγέλλεται, πρεπωδεστάτως τῷ υἱῷ τὴν ⟨ἴσην⟩ δόξαν περιποιεῖται. τίνι γὰρ ἔπρεπε δοξάζειν ⟨τὸν⟩ ἴδιον πατέρα ἀλλὰ τῷ γνησίῳ υἱῷ; ὅταν δὲ πάλιν τὴν 7
15 ἰσότητα βούλεται λέγειν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσί τινες ἧσσόν πως περὶ υἱοῦ διανοούμενοι, οὕτως φησίν »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ« καί »πάντα τὰ τοῦ πατρός μου ἐμά ἐστι«. τί δέ ἐστι »τὰ τοῦ πατρός« ἀλλά· »θεὸς ὁ πατήρ, θεός εἰμι· ζωὴ ὁ πατήρ, ζωή εἰμι· ἀεὶ ὁ πατήρ, ἀεί εἰμι· πάντα τὰ τοῦ πατρός
20 μου ἐμά ἐστιν«;

5. Ὅρα δέ, ὦ Σαβέλλιε, καὶ κατανόει· διάνοιξον τὰ ὄμματα τῆς 5, 1
καρδίας σου καὶ μὴ ἀβλέπτει. συνελθέτω ἡ διάνοιά σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων Ἰωάννῃ τῷ ἁγίῳ εἰς τὸν Ἰορδάνην. ἄνοιγε τὰ ὦτά 2
σου καὶ ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου λέγοντος »ἐγὼ φωνὴ βοῶν-
25 τος ἐν τῇ ἐρήμῳ«, ἄκουε τοῦ προδρόμου κυρίου, τοῦ ἀγγέλου καταξιωθέντος ὀνομασθῆναι, τοῦ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς λαβόντος πνεῦμα ἅγιον καὶ σκιρτήσαντος τῇ πρὸς Ἐλισάβετ εἰσόδῳ τῆς Μαρίας· ὃς 3

4 Matth. 28, 19 — **11 ff** vgl. Ancoratus c. 17, 4; I 25, 33 ff — **12** vgl. Joh. 14, 28 — **14 ff** vgl. Ancoratus c. 10, 7 f; I 18, 18 ff — **16** vgl. Joh 5, 23 f — **17** vgl. Matth. 11, 27 — **24** Jes. 40, 3 — **25** Mal. 3, 1 — **26** Luk. 1, 15 — **27** Luk. 1, 44

M U

1 ⟨οἱ δύο⟩ *, vgl. Z. 3 | τῷ . . . τῷ *] τὸ . . . τὸ M U **2** τὸν¹ < M **4** ⟨φησί⟩ * **5** τὸ < M | τοῦ² < M | τοῦ³ < M **6** μέσον? * συνδέσμων] ἄρθρων U | τουτέστιν < U **7** τοῦ + τοῦ καὶ τοῦ U | ματαίως] Ματθαῖος U | συναλειφὴν M συναλιφὴν U **8** ⟨τίθεται⟩ * **12** δοξάζοντος αὐτὸν *] δογματιζόμενος M U **13** ⟨ἴσην⟩ * **14** ⟨τὸν⟩ * **15** πως *] ὡς M U **19** ἀεὶ ὁ — εἰμι < U **21** τὸ ὄμμα U **22** ἀβλέπτης M **27** πρὸς Ἐλισάβετ < U | ὃς] ὡς M

ἔγνω ἔτι ἐν κοιλίᾳ ὑπάρχων εἴσοδον τοῦ ἰδίου δεσπότου καὶ ἐσκίρτα·
ᾧ ἐδόθη τὸ μήνυμα τοῦ προκηρύγματος | καὶ ἡ ἑτοιμασία τῆς ὁδοῦ D 577
τοῦ κυρίου· πείσθητι αὐτῷ, καὶ οὐ διαπέσοις ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τῆς
ἀληθείας. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων πρῶτον μέν, τὸν δεσπό- 4
5 την ἑαυτοῦ ἐπιγνούς, ὅτι »ἐγὼ σοῦ χρείαν ἔχω καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με«,
καὶ τοῦ σωτῆρος λέγοντος »ἄφες ἄρτι, ὅπως πληρωθῇ πᾶσα δικαιο-
σύνη«, καὶ αὐτοῦ βαπτισθέντος ὑπ' αὐτοῦ, ὥς φησι τὸ θεῖον εὐαγγέ- 5
λιον, [ὅτι] »ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων ὅτι ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί.
καὶ τεθέαμαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς κατερχόμενον
10 καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός
μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα«. ἄνω ἦν ὁ πατήρ, ὦ φιλόνεικε. 6
ἄνωθεν ἡ φωνὴ ἤρχετο. εἰ τοίνυν ἄνωθεν ἡ φωνή, διάκρινόν μοι τὴν
παραπεποιημένην σου διάνοιαν. τίνι ὁ πατὴρ ἔλεγεν | »οὗτός ἐστιν P 517
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα«; καὶ τίς ἦν οὗτος; διὰ τί 7
15 δὲ ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελήλυθε, καίτοι γε σῶμα μὴ φορέσαν, τὸ
πνεῦμα; ὁ γὰρ μονογενὴς μόνος ⟨σῶμα⟩ ἐνεδύσατο καὶ τελείως ἐνην-
θρώπησεν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, οὐκ 8
ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ ἑαυτῷ ἀναπλασάμενος ὁ ἀρχιτέχνας
λόγος σῶμα ἀπὸ Μαρίας καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν καὶ νοῦν καὶ εἴ
20 τί ἐστιν ἄνθρωπος, πάντα τελείως ἀναδεξάμενος καὶ συνενώσας τῇ
ἑαυτοῦ θεό|τητι, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ οἰκήσας, (μὴ γένοιτο), αὐτὸς Ö 216
δὲ ὁ ἅγιος Λόγος, θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας.

6. Τὸ δὲ πνεῦμα τίνι τῷ λόγῳ ἐν εἴδει περιστερᾶς φαίνεται; ἀλλ' 6, 1
ὅπως πείσῃ σε μὴ βλασφημεῖν, ὦ ἐθελόσοφε καὶ μηδὲν ὀρθὸν δια-
25 νοούμενε, ἵνα μὴ νομίσῃς τὸ πνεῦμα συναλοιφὴν εἶναι πατρὶ ἢ υἱῷ.
διὰ τοῦτο, καίπερ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος σῶμα μὴ φορέσαντος, 2
ἐν εἴδει περιστερᾶς σχηματίζεται, ὅπως δείξῃ σου καὶ ἐλέγξῃ σου τὴν
πλάνην, ὅτι ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐνυπόστατος
ὁ πατὴρ καὶ ἐνυ|πόστατος ὁ μονογενής, ἀλλ' οὐ διαιρουμένης τῆς D 578
30 θεότητος οὔτε ὑποβεβηκυίας τῆς ἑαυτῆς δόξης. καὶ ὁρᾷς πῶς ἡ τριὰς 3

2 vgl. Luk. 1, 76 — **5** Matth. 3, 14 — **6** Matth. 3, 15 — **8—11** Joh. 1, 32; Matth. 3, 16f — **11ff** vgl. Ancoratus c. 81, 7; I 102, 6ff — **13** Matth. 3, 17

M U

3 τοῦ[1] < M **8** [ὅτι] * **15** περιστερᾶς + τὸ πνεῦμα U **16** πνεῦμα + τὸ ἅγιον U | ⟨σῶμα⟩ * **21** αὐτοῦ M **22** ὁ < M | θεὸς λόγος] ὁ θεὸς U | ἐνανθρωπήσας *] ἐνηνθρώπησε MU **24** ὀρθὸν < U **24f** δια-νοούμενος M **25** συναλειφὴ M συναλιφὴν U **26** τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου U **27** vor ἐν εἴδει + καὶ M

ἀριθμεῖται, πατρὸς ἄνωθεν βοῶντος, υἱοῦ δὲ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου, πνεύματος δὲ ἁγίου ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπιφοιτῶντος; λέγε 4 δέ μοι τίς ἐστιν ὁ εἰρηκὼς »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ηὐδόκησαα, ὃν ᾑρέτισεν ἡ ψυχή μου· θήσομαι τὸ πνεῦμά μου
5 ἐπ' αὐτὸν καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ· οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κραυγάσει οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ· κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν« καὶ τὰ ἑξῆς. μὴ δὴ ταῦτα δυνατὰ ἔχειν 5 ἔμφασιν τριάδος, ὦ φιλόνεικε; ἆρα περὶ ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ τὰ τοσαῦτα
10 ἐν τῷ προφήτῃ διεξῆλθε; τίς δέ ἐστι περὶ οὗ γέγραπται »εἶπεν 6 ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου«; καὶ οὐκ εἶπεν »εἴσελθε εἰς ἐμέ«. ἢ πάλιν πῶς λέγει τὸ εὐαγγέλιον »καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν 7 οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας . καὶ νεκρούς«; | ἢ πάλιν πῶς οὐκ ἔπεισάν σε οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἐν P 518 8
15 ἐσθήσεσι λευκαῖς πεφηνότες, πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰπόντες »ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀτενίζοντες; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς οὕτως ἐλεύσεται ὡς αὐτὸν εἴδετε ἀναλαμβανόμενον«; τίνα δὲ ἔβλεπεν ὁ μακάριος Στέφανος, ὅτε 9 ἔλεγεν »ἰδού, ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
20 που ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ;« σὺ δέ, ὦ κατὰ πάντα ἰδιῶτα, μὴ νοήσας τὴν φωνὴν τῶν ἁγίων γραφῶν σεαυτὸν μᾶλλον ἔβλαψας καὶ τοὺς σοὶ ὑπακούσαντας, ἐκπεσὼν τῆς ἁγίας πίστεως τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας.

7. Ἔφη γὰρ ως ἀληθῶς »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ἐγώ εἰμι ὁ μετὰ 7, 1
25 ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτε|ρος«. ὡς ἀληθῶς γὰρ οὔκ εἰσὶ D 579 2 πολλοὶ θεοί, ἀλλὰ εἷς θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐ συναλοιφὴ οὖσα ἡ τριὰς οὐδὲ διῃρημένη | Ö 218 τῆς ἑαυτῆς ταυτότητος, ἀλλὰ πατὴρ γεννήσας ἀληθῶς υἱὸν καὶ υἱὸς ἀληθῶς γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἐνυπόστατος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ
30 πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ

3—8 Jes. 42, 1—4; (Matth. 12, 18—20) — **10 ff** vgl. Ancoratus c. 17, 6; I 26, 13 ff — **10** Psal. 109, 1 — **12** vgl. Mark. 16, 19 — **15** Act. 1, 11 — **19** Act. 7, 56 — **24** Jes. 44, 6

M U

1 πατρὸς + δὲ U **8** δὴ < M | δύναται U | vor ἔχειν + μὴ M **9** αὐτοῦ U **12** πῶς *] ὡς MU **15** εἰπόντες] τοὺς εἰπόντας M **16** ὁ < U **19** ὁρῶ + ἐγὼ U **25** ἐμοῦ] μου U **26** ἀλλ' U **27** συναλειφὴ M συναλιφὴ U | ἡ < M **28** ἀληθῶς γεννήσας U **29** καὶ¹ < M

πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, ⟨ἐνυπόστατον⟩ ἀεί,
»εἷς θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα«. ἄλλης δὲ πάλιν ἕνεκα 3
οἰκονομίας καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ᾄδεται οὕτως,
ἐπειδὴ πάλαι πολλάκις ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πέφηνεν ἐν
5 τοῖς προφήταις καὶ κατήγγειλε τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἔσεσθαι, τινὲς
δὲ αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο, προσδοκῶντες ἕτερον ἀντ᾽ αὐτοῦ· καὶ πρὸς 4
μὲν τοὺς δεισιδαίμονας τῶν εἰδώλων καὶ πολυθεΐαν τῷ κόσμῳ εἰσα-
γηοχότας, ἵνα μὴ ἐκπλαγέντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ ἐκτραπέντες τὰ
εἴδωλα τῶν Ἀμορραίων καὶ Χετταίων καὶ Χαναναίων καὶ Φερεζαίων
10 καὶ Εὐαίων καὶ Γεργεσαίων καὶ Ἰεβουσαίων καὶ Ἀρουκαίων καὶ Ἀσα-
ναίων προσκυνήσωσιν, ὡς καὶ αὐτοῖς προεφητεύετο. προσεκύνησαν 5
γὰρ τῷ Βεελφεγὼρ καὶ τῷ Χαμῶς καὶ τῇ Ἀστάρτῃ καὶ τοῖς Μαζου-
ρὼθ καὶ τοῖς Νεασθὼ καὶ τῷ Βααλζεβὰθ καὶ τοῖς λοιποῖς εἰδώλοις
τῶν ἐθνῶν. διὸ καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ
15 ὁ μετὰ ταῦτα«, ἵνα αὐτοὺς ἀποστρέψῃ τῆς | τῶν ἐθνομύθων πλάνης P 519
τῶν προσκυνούντων τὴν πολυθεΐαν. καὶ ἐπειδὴ ἔμελλον τὴν παρου- 6
σίαν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ ἀπωθεῖσθαι, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ἔφη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα«, ὁ
πρῶτος ἐν σαρκὶ ἐπιδημήσας καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενος κρῖναι
20 ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐπὶ τῷ σταυρῷ πεπονθὼς καὶ ταφεὶς καὶ ἀνα-
στάς, ἐν δόξῃ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθείς, | τῇ αὐτοῦ θεό- D 580
τητι εἰς δόξαν δὲ ἑνωθέντι καὶ φαιδρυνθέντι, μηκέτι ὑπὸ ἁφὴν ἐμ-
πίπτοντι νυνί, μηκέτι θανάτου μετέχοντι· »ἀνέστη γὰρ Χριστός«, ὥς
φησιν ἡ γραφή· »θάνατος ⟨γὰρ⟩ αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«, φησὶν ὁ ἀπό-
25 στολος. καὶ ὅρα πῶς ἡ ἀκρίβεια ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ 7
ἐκπέσῃ κατὰ θάτερον τῶν τῆς ἀληθείας μερῶν, ἵνα, ὅταν μὲν βου-

2 Jes. 41, 4; 44, 6 — **8ff** vgl. Deut. 7, 1 — **11ff** vgl. Num. 25, 3 I Kön. 11, 6. 5 Deut. 12, 3 II Kön. 18, 4 II Kön. 1, 2 — **14** Jes. 41, 4; 44, 6 — **23** vgl. Luk. 24, 6 — **24** Röm. 6, 9

M U

1 *λαμβάνων* M | *⟨ἐνυπόστατον⟩* * **3** *τοῦ* < M **4** *ἐπειδὴ πάλαι* *] *πάλιν ἐπειδὴ* M U | *πάλαι* Öh.] *πάλιν* M U | *ἐν* < U **7f** *εἰσηγηοχότας* U **13** *βεελζεβὰθ* U **14** *αὐτοῖς*] *αὐτὸς* U | vor *ἐγώ εἰμι* + *ἐγώ εἰμι ὁ ὢν* U **15** *ὁ* < M | *αὐτοῖς* M **17** *ἀποθεῖσθαι* M **21** *ἐν*[2] < M **21f** *τῇ αὐτοῦ θεότητι* *] *τῆς αὐτοῦ θεότητος* M U **22f** *ἑνωθέντι .. φαιδρυνθέντι ... ἐμπίπτοντι .. μετέχοντι* *] *ἑνωθέντος .. φαιδρυνθέντος ... ἐμπίπτοντος ... μετέχοντος* M U **22** vor *μηκέτι* + *καὶ* U **23** vor *Χριστός* + *ὁ* U **24** vor *θάνατος* + *ὁ* M | *⟨γὰρ⟩* * | *κυριεύσει* U **25** *ἀκρίβεια* + *⟨τῆς γραφῆς⟩?* * | vor *ὁδηγεῖ* + *κυριεύει καὶ* U **26** *θατέρων* U

ληθείη ὁ νοῦς πολυθείαν ἐξεργάσασθαι, ἀκούσῃ ὅτι »κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«· ὅταν δὲ Χριστὸν ἕτερον παρὰ τὸν ἐλθόντα οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ προσδοκήσωσιν, ἀκούσωσιν »ἐγὼ ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα« καί »ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω̄«, τὸ ἄλφα τὸ κάτω βλέπον (8)
5 καὶ τὸ ω̄ τὸ ἄνω βλέπον, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον »ὁ καταβὰς αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου«. καὶ ἵνα ὅταν ⟨τὶς⟩ νομίσῃ (9) διὰ τὸ εἰρηκέναι »ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα« καί »ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ ἐγώ εἰμι τὸ ω̄« καί »κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς
10 ἐστι« καὶ ὅτι »ἐγώ εἰμι | ὁ ὤν« *, ἵνα μή τις ἀρνήσηται τὸν υἱὸν καὶ (Ö 220) τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦτό φησιν »ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί« (10) καί »ἵνα σὲ γινώσκωσι τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν«· οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἀληθινὸς θεός, ἀλλ᾿ ἵνα εἰς μίαν ἑνότητα ἀγάγῃ τὴν τῆς τριάδος ὀνομασίαν καὶ ἐκκλείσῃ τὴν
15 διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολυθείας εἰς μίαν θεότητα.

8. Ἐὰν δὲ νομίσῃ ὁ πλανηθεὶς τὴν διάνοιαν Ἄρειος τὸν ἕνα μόνον λέγεσθαι ἀληθινὸν θεὸν τουτέστι τὸν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν θεὸν μὲν εἶναι, οὐκ ἀληθινὸν δέ, πάλιν ἑτέρως τὸν τοιοῦτον διελέγχει, λέγων »ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον (8, 1)
20 ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον«, περὶ δὲ τοῦ πατρὸς ὅτι »φῶς ὁ θεός«· καὶ οὐκ εἶπε »φῶς ἀληθινόν«, ἵνα ἐκ τοῦ | »θεὸν ἀληθινόν« καὶ »φῶς (2 D 581) ἀληθινόν« τὴν ἴσην θεότητα πατρὸς πρὸς υἱὸν | καὶ υἱοῦ πρὸς πα- (P 520) τέρα νοήσωμεν καὶ * ἀπὸ τοῦ τὸν πατέρα φῶς εἶναι καὶ τὸν υἱὸν θεὸν εἶναι, μὴ ἐπικεῖσθαι δὲ ἐνταῦθα ἀληθινόν. οὐ γὰρ ἦν χρεία (3)
25 εἰπεῖν, μηδεμιᾶς ἀμφιλογίας οὔσης· ἀπὸ γὰρ τοῦ »θεός« καὶ »φῶς« ἡ μία τελειότης τῆς αὐτῆς γνησιότητος, πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν καὶ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, σαφῶς ἀπεφάνθη· καὶ διαλέλυταί σου ἡ πᾶσα (4)

1 Deut. 6, 4 — **3** Jes. 41, 4; 44, 6 — **4** Apok. 1, 8 — **5** Eph. 4, 10; 1, 21 — **8** Jes. 41, 4; 44, 6 — Apok. 1, 8 — **9** Deut. 6, 4 — **10** Ex. 3, 14 — **11ff** vgl. Ancor. 2, 4ff; I 7, 20ff — **11** Joh. 14, 28 — **12** Joh. 17, 3 — **16ff** vgl. Ancoratus 4, 1ff; I 9, 20ff Panarion h. 69, 32 — **19** Joh. 8, 12; 1, 9 — **20** I Joh. 1, 5

M U

2 κύριος < U | οἱ < U **5** βλέπων M βλεπὸν (ω) U **6** καὶ¹ < U **7** ⟨τις⟩ * **9** κύριος² < U **10** * etwa ⟨τὸν πατέρα μόνον εἶναι ἀληθινὸν θεόν, ἡ ἀλήθεια δειχθῇ⟩ * | υἱὸν] Χριστὸν M **11** μεῖζον M **12** nach γινώσκωσι noch einmal + σε U **15** vor τῶν ἀνθρώπων + ἀπὸ M **16** Ἄρειος < M **18** εἶναι *] ὄντα MU | ἐλέγχει U **21** καὶ¹ < U | ἵνα ἐκ τοῦ θεὸν ἀληθινὸν < M **23** * ⟨μὴ πλανηθῶμεν⟩ * **23f** εἶναι] λέγεσθαι? * **24** vor ἀληθινὸν + ἡ (!) M **25** θεοῦ U **27** σαφῶς] τὸ φῶς M

τῆς πλάνης φρενοβλάβεια. ἔστι γὰρ πατὴρ πατήρ, ἔστιν υἱὸς υἱός, ἔστιν ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα. τριὰς οὖσα. μία θεότης μία δοξολογία μία κυριότης ⟨εἷς θεός⟩. ᾧ δόξα. τιμὴ καὶ κράτος πατρὶ ἐν υἱῷ, υἱῷ ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας αἰώνων. ἀμήν.

5 Ταύτην δὲ πάλιν τὴν αἵρεσιν ὡσπερεὶ λίβυν ἢ μόλουρον ἢ ἔλοπα 5 ἢ ἕν τι τῶν ἑρπετῶν τῶν φοβερωτάτων, οὐ μὴν δὲ δυναμένων διὰ δηγμάτων βλάπτειν ἀποσεισάμενοι καὶ δυνάμει τῆς ἁγίας τριάδος καταπεπατηκότες, ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν προβαίνοντες αὐτὸν ἐπικαλεσώμεθα ἀρωγὸν τῆς ἡμετέρας πενίας τε καὶ βραχύτητος, ⟨ὅπως⟩ εἰς 10 τὸ ἀξίως τὰ παρ' ἑκάστῃ λεγόμενά τε καὶ γινόμενα * καὶ τὴν τούτων ἀντίρρησιν ποιήσασθαι βοηθηθῶμεν.

Κατὰ Ὠριγενιανῶν τῶν πρώτων τῶν καὶ αἰσχρῶν $\overline{μγ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{ξγ}$.

1. Ὠριγένιοί τινες καλοῦνται. οὐ πανταχοῦ δὲ τοῦτο τὸ γένος 1, 1 15 ὑπάρχει. καθεξῆς δὲ οἶμαι τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ αὕτη ἡ δηλουμένη ⟨ἀνεφύη⟩. καλοῦνται δὲ Ὠριγένιοι. οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἴσμεν 2 τίνος ἕνεκα· εἰ ἀπὸ Ὠριγένους τοῦ Ἀδαμαντίου καλουμένου τοῦ συντάκτου ἢ | ἄλλου τινὸς ⟨ἔλαχον τὸ⟩ εἶναι, ἀγνοῶ. ὅμως τοῦτο τὸ D 582 ὄνομα κατειλήφαμεν.

20 Ἡ αἵρεσις | δέ, ⟨ἣ⟩ παρ' αὐτοῖς νομι[σ]τεύεται, ὥσπερ ἀπεικαζο- 3 Ö 222 μένη τῇ τοῦ Ἐπιφάνους ⟨τοῦ⟩ ἄνω μοι προδεδηλωμένου ἐν ταῖς κατὰ τοὺς Γνωστικοὺς αἱρέσεσι. γραφὰς δὲ οὗτοι ἀναγινώσκουσι διαφόρους καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης. ἀθετοῦσι δὲ γάμον καὶ οὐ παύεται ἀπ' αὐτῶν ἡ λαγνεία. τινὲς δὲ ἔφασαν αὐτὴν περὶ Ῥώμην καὶ Ἀφρι-

17f *συντάκτου*] vgl. Suidas II 1; 1282, 17 Bernhardy *ὅθεν καὶ Συντακτικὸς ὠνομάσθη διὰ τὸ πεποιηκέναι πολλὰ βιβλία* u. dazu Hieronymus c. Rufin. I 9; Migne 23, 404 A *pro eruditione qua pol'es et inclytus συντάκτης in occidente laudaris* — **21** vgl. haer. 32, 3, 2ff; I 441, 19ff

M U

2 ἔστιν + τὸ U **3** ⟨εἷς θεός⟩ * | καὶ < U **5** ὥσπερ M **8** πάλιν < U **9** ⟨ὅπως⟩ * **10** ἑκάστης M | * ⟨διηγήσασθαί τε⟩ * **11** βοηθηθῆναι U | Unterschrift κατὰ Σαβελλιανῶν $\overline{μβ}$ ἢ καὶ $\overline{ξβ}$ U **12** Überschrift: κατὰ Ὠριγενιανῶν τῶν πρώτων καὶ τῶν (τῶν καὶ U) αἰσχρῶν $\overline{μγ}$ ἢ καὶ $\overline{ξγ}$ MU **14** καλοῦνται τινὲς U | πανταχοῦ] παντὶ U **16** ⟨ἀνεφύη⟩ * **17** εἰ *] ἢ MU **18** ⟨ἔλαχον τὸ⟩ * **20** ⟨ἣ⟩ * | νομι[σ]τεύεται * **21** ⟨τοῦ⟩ * | ἄνω μοι] ἀνόμου M **24f** τινὲς — γεγενῆσθαι < U; wohl vom Rand her an die falsche Stelle geratener Satz; hinter κατειλήφαμεν Z. 19 einzuschieben?

κὴν γεγενῆσθαι. μολύνουσι δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν καὶ 4
τὴν ψυχὴν ἐν ἀσελγείᾳ. οἱ μὲν γάρ εἰσι προσχήματι μοναζόντων, αἱ
δὲ σὺν αὐτοῖς οὖσαι | προσχήματι μοναζουσῶν. ἐφθαρμένοι δέ εἰσι P 521
τοῖς σώμασι, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκτελοῦντες, τῷ δὲ ἔργῳ
5 κεχρημένοι (ἵνα σεμνότερον εἴπω) τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰούδα τοῦ Αὐνᾶν
καλουμένου. ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ σώματι μὲν τῇ Θάμαρ συνήπτετο 5
καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξετέλει, εἰς καταβολὴν δὲ σπέρματος κατὰ τὴν
ὑπὸ θεοῦ δοθεῖσαι παιδοποιίαν οὐκ ἐτελεσιούργει, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἠδίκει,
ᾧ τρόπῳ αὐτὸς τὸ πονηρὸν εἰργάζετο, οὕτω καὶ οὗτοι κέχρηνται
10 μὲν ταῖς νομιζομέναις *, τελοῦντες ταύτην τὴν ἀθέμιτον ἐργασίαν.
πεφιλοτίμηται γὰρ παρ' αὐτοῖς οὐχ ἡ ἁγνεία, ἀλλ' ὑποκριτικὴ μὲν 6
ἁγνεία τῷ ὀνόματι καλουμένη, φιλοτίμησις δὲ ἕως τοῦ μὴ ἐγκυμονῆ-
σαι τὴν ὑπὸ τοῦ δοκοῦντος * ἐφθαρμένην γυναῖκα, ἢ κατὰ τὸ μὴ
παραστῆσαι τεκνογονίαν ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὑπὸ
15 ἀνθρώπων, βουλόμενοι ἐν τιμῇ εἶναι διὰ τὴν νομιζομένην παρ' αὐ-
τοῖς τῆς ἁγνείας ἄσκησιν· ὅμως τοῦτο αὐτῶν ἐστι τὸ ἔργον, ἕτεροι 7
δὲ αὐτὸ τοῦτο φιλοτιμοῦνται τὸ μυσαρὸν ἐπιτελεῖν οὐχὶ διὰ γυναι-
κῶν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τρόποις, ἰδίαις χερσὶ μολυνόμενοι. καὶ ὡσαύ- 8
τως μιμοῦνται τὸν προειρημένον υἱὸν τοῦ Ἰούδα, τὴν γῆν ταῖς ἀθε-
20 μίτοις αὐτῶν ἐργασίαις καὶ μυσαραῖς σταγόσιν ἐπιμολύνοντες καὶ
ποσὶν ἑαυτῶν | τὰς ῥύσεις ἑαυτῶν ἀνατρίβοντες ἐν τῇ γῇ, ἵνα μὴ D 583
δῆθεν ἁρπαγῶσι τὰ αὐτῶν σπέρματα ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων εἰς
ὑποδοχὴν ἐγκυμονήσεως δαιμόνων.

2. Κέχρηνται δέ, ὡς ἔφην, διαφόροις γραφαῖς παλαιᾶς καὶ καινῆς 2, 1
25 διαθήκης καὶ ἀποκρύφοις τισί, μάλιστα ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν
Ἀνδρέου καὶ τῶν ἄλλων. ἤδη δὲ κἀκεῖνοι αὐτοὶ ἐκαυχήσαντο πολ-
λάκις πεπαρρησιασμένως τοῦτο ἐπιτελεῖν. κατηγοροῦσι δὲ δῆθεν 2

6 vgl. Gen. 38, 9 — **21f** vgl. haer. 26, 13, 4f; I 293, 1ff — **26** über die Andreasakten vgl. zu haer. 47, 1, 5; II 216, 5

M U

1 αὐτῶν M **3** πεφθαρμένοι U **5** σεμνώτερον U | Αὐάνου M **6** συνῆπτο M **7** σπέρματος *] παιδοποιίας MU **9** ⟨αὐτὸς⟩ * **10** * etwa ⟨μοναζούσαις⟩ * **11** vor ὑποκριτικὴ + ἡ M **13** ὑπὲρ M | * etwa ⟨ἀσκητοῦ⟩ * | ἐφθαρμένην *] ἐφθάρθαι M πεφθάρθαι U | κατὰ] εἰς? * **14** ἢ < M **16** αὐτῶν] αὐτὸ M **17** μυσερὸν M | οὐ M **18** ἑτέροις] ἄλλοις U **19** μιμοῦνται < M **20** μυσεραῖς M **22** δῆθεν < U | ἑαυτῶν U **23** δαιμόνων < U **26f** πολλάκις + ὡς U

τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας
κεκτημένων, ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, κρυφῇ ⟨δὲ⟩ διὰ τὴν
τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ. ἵνα * μὲν τῇ πονηρίᾳ συνάπτωνται, τῷ δὲ
προσχήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σεμνύνωνται. δι- 3
5 λέχθησαν δὲ ἡμῖν καί τινες περί τινων προτελευτησάντων καὶ δῆθεν
ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, ὡς ἀπὸ τῶν βεβιασμένων ὑπ' αὐτῶν
γυναικῶν ἀκηκοότες· ἐν οἷς καὶ | ὄνομα ἐπισκόπου εἰς μέσον ἔφερον, 4 Ö224
ἐν πόλει μικρᾷ τῆς Παλαιστίνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου κλῆρον ἐπὶ ἱκα-
νοῖς ἔτεσι διοικήσαντος, ἐσχηκότος δὲ τοιαύτας | γυναῖκας ἐξυπηρε- P522
10 τουμένας αὐτῷ, φημὶ δὲ συνεισάκτους· ἀλλὰ καὶ ἐξ ὁμολογητῶν
αὐτὸν τὸν τοιοῦτον ὄντα οἴδαμεν. ὅμως τοῖς εἰρηκόσι τοῦτο καὶ 5
ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀκηκοέναι φάσκουσιν οὐ πεπιστεύκαμεν· ἡ γὰρ
ἀνάγκη τῆς τῶν εἰρηκότων κακοτροπίας ὑπέβαλλεν ἡμῖν ποτὲ μὲν
πιστεύειν, ποτὲ δὲ μὴ πιστεύειν ἐπὶ τῇ τοῦ προειρημένου γέροντος
15 ἐπισκόπου 'μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν κακοφημίᾳ. ἡ γὰρ αἰτία ἡ εἰς 6
αὐτὸν φθάσασα τοιαύτη τις γέγονεν. ἑάλω τις τοιοῦτος ἐπὶ ἁμαρτίᾳ
γυναικὸς καὶ ὡς ἠλέγχετο ὑφ' ἡμῶν, ἀπολογίαν ταύτην ἔφερεν, ὡς
τῆς συμφθαρείσης αὐτῷ γυναικός (καίτοι γε ἤδη πεπαλαιωμένης τὸν
χρόνον καὶ ἐν ἡλικίᾳ γηραλέᾳ ὑπαρχούσης) εἰπάσης αὐτῷ τὴν τῆς
20 κακοτροπίας ἐργασίαν, | ὡς χρῆσθαι μὲν αὐτὸν ἐδίδασκεν, ἔξωθεν δὲ D584
τὰς μυσαρὰς αὐτοῦ ῥοιὰς ἐπὶ γῆς διασκεδάζειν.

3. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τούτων μυσαρά ἐστιν ἐργασία τὸν νοῦν αὐ- 3, 1
τῶν ἀπατῶσα καὶ ἐκ διαβόλου τετυφλωμένη. ὧν τὰς μαρτυρίας δι' 2
ὧν πίπτουσιν εἰς μέσον φέρειν οὐκ ἀναγκαῖον ἥγημαι, ἵνα μὴ δόξω-
25 μεν δι' ὧν βουλόμεθα ἀκριβολογεῖν εἰς ἀποτροπίαν τῆς ἀθεμίτου
ἐργασίας ἑκάστης αἱρέσεως, εἰς τὸ κακὸν μᾶλλον προτρέπεσθαι τῶν
ἀστηρίκτων καὶ χαυνουμένων ἀεὶ τὴν διάνοιαν. τῶν τὸ πονηρὸν ἑαυ-

1 *συνείσακτοι* vgl. haer. 67, 8, 3 haer. 78, 11, 1; dazu H. Achelis, Virgines subintroductae. 1902 A. Jülicher, Arch. f. Rel.wiss. VII 373ff K. Meyer, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1918 S. 362ff — 9 vgl. haer. 47, 3, 1; II 218, 15ff

M U

2 ⟨δὲ⟩ * 3 vor ἀνθρώπων + τελούντων M; lies vielleicht ὁρώντων * | * ⟨τῷ ἔργῳ⟩ * | μὲν] μὴ M 4 σεμνύνεσθαι M 5 τελευτησάντων U 6 καὶ αὐτῶν *, vgl. Z. 2] τινῶν M U | ἀπὸ *, vgl. Z. 12] ὑπὸ M U 10 ἐξ ὁμολογητῶν] ἐξομολογηκότων M 11 αὐτὸν] τῶν U | τὸν < M 12 φασκόντων M 14 ἐπὶ τὴν U 15 κακοφημίαν U 20 αὐτῇ? * 21 μυσερὰς M | ῥοιὰς *] ῥυὰς M U 22 μυσερὰ M 25 ἀποτροπὴν U 26 ἐργασίας] ἀσελγείας U | εἰς τὸ κακὸν μᾶλλον < U

τοῖς θηρᾶσθαι ὑπὲρ τὴν ἀγαθότητα ἐπιθυμούντων. εἰς ἀλέξησιν 3
δὲ μᾶλλον τῆς δεινῆς ταύτης καὶ ἑρπετώδους αἱρέσεως ὀλίγα ἀπὸ
πολλῶν παραθήσομαι.

Πόθεν εἰλήφατε, ὦ οὗτοι, τὴν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας ὑμῶν ἐπί- 4
5 νοιαν; πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι τὸ πᾶν, τίνι οὐ δῆλον ἔσται ὅτι δαι-
μόνων ἐστὶν ἡ ὑμετέρα διδασκαλία, ἠπατημένων δὲ τὸν νοῦν καὶ
ἐφθαρμένων ἡ ἐπινενοημένη κακομηχανία; εἰ γὰρ ὅλως πονηρὸν τὸ 5
κυΐσκειν, οὐκ ἄρα διὰ τὸ τεκνογονεῖν ἀλλὰ διὰ τὸ συνάπτεσθαι σώ-
ματι· πῶς οὖν ἡττημένοι ἡδονῇ συνάπτεσθε σώματι; καὶ εἰ οὐ 6
10 πονηρὸν τὸ συναφθῆναι σώματι, οὐδὲ πονηρὸν τὸ συναφθέντα τελε-
σιουργεῖν τὸ γεγενημένον. ἢ γὰρ ἀποταξάμενον ⟨δεῖ⟩ ἄνθρωπον μὴ
γεωργεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ὡς »ὁ Ἄβελ ἦν ποιμὴν προβάτων, Κάϊν
δὲ ἐργαζόμενος τὴν γῆν«. εἰ δὲ γεωργεῖ | τις τὴν γῆν, ὡς ὁ Νῶε, ὃς 7 P523
»ἐγένετο ἀνὴρ γεωργὸς καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα«, οὐκ ἐφύτευσεν,
15 ἵνα βότρυν | μὴ ἐνέγκῃ, ἀλλ' ἐφύτευσε »καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ καρποῦ αὐ- Ö226
τοῦ καὶ ἐμεθύσθη«, ὡς γέγραπται. ⟨ἐξ⟩ῆν δὲ συγγνώμην τῷ γέροντι 8
ἀπονεῖμαι· εὐάρεστος γὰρ τῷ θεῷ ὑπάρχων οὐ διὰ ἀσωτίαν τὴν
μέθην ὑπέστη, ἀλλὰ λύπῃ φερόμενος τάχα ἐκεκάρωτο καὶ μὴ φέρων
ἐξ ἀμφοτέρων διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ γηραλέον ἀσθενείᾳ ὑπέπεσεν, οὐχ
20 ἵνα | χλευασθῇ ὑπὸ τοῦ τέκνου. ὁ δὲ καταγελάσας ἑαυτῷ εἴληφε τὴν 9 D585
κατάραν, ἵνα κολάζωνται οἱ ἐνσκήπτοντες τοῖς πατράσιν αὐτῶν ὕβριν
καὶ οἱ ἐν ἡμῖν διαλογισμοὶ ἐπεγειρόμενοι κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως
καὶ καλῶς τεταγμένης διατάξεως.

4. Εἰ γὰρ καὶ οὐ δεδόξασται ὁ γάμος ὡς ἡ παρθενία, ὑπὲρ αὐτὸν 4, 1
25 δὲ ὑπάρχει ἡ παρθενία (παρθενία δὲ ἀληθεύουσα ἔνδοξος καὶ ἐνάρετος
κέκληται, οὐ μεμολυσμένη), καὶ ὁ γάμος δὲ σεμνός, ⟨εἴ τις⟩ εἰς παιδο-
ποιίαν, οὐκ εἰς αἰσχύνην τὰ ἐκ θεοῦ καλῶς κεκτισμένα † ἀπαγορεύει,
ἀλλ' οὔτε ἄλλως μεταχειρίζεται τῆς τοῦ γάμου κοινωνίας τὴν ἐκ θεοῦ

12 Gen. 4, 2 — **14** Gen. 9, 20 — **15** Gen. 9, 21 — **20** vgl. Gen. 9, 22 — **24f** vgl. haer. 48, 9, 4ff; II 231, 10ff

M U

1 ἀλέξησιν] ἔλεγχον U **4** ὑμῶν < U **7** πεφθαρμένων U **9** πῶς οὖν — σώματι < M **10** συναφθέντα < M **11** γεγενημένον *] γεγεννημένον MU | ⟨δεῖ⟩ Corn. **13** ὃς *] ὅτι MU **14** ἀμπελῶνα + οὐκ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα U **16** ⟨ἐξ⟩ῆν * **19** διὰ + ⟨τε⟩? * **20** τοῦ < U **21** κωλάζονται M | αὐτῶν < U **22** ἡμῖν *] ὑμῖν MU **25** ἀληθεύουσα + ⟨μόνον⟩? * **26** καὶ ὁ γάμος δὲ σεμνός *] καὶ ὁ σεμνὸς δὲ γάμος MU | ⟨εἴ τις⟩ * **27** κεκτημένα M | † ἀπαγορεύει] lies etwa μεθοδεύει * | ἀλλὰ M **28** τὴν < M

τεταγμένην ἀγωγήν. παρθενία γάρ ἐστιν ἀληθῶς [ὡς] ἐκείνη ἡ ὑπὸ 2
τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ἐπαινουμένη, ὅτι »ἡ παρθένος καὶ ἡ ἄγαμος
μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι
καὶ τῇ ψυχῇ«, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδεμίαν αἰτίαν ἀμπλακημάτων κἂν
5 ὑπονοηθῆναι ἡ μονότης ἐνδέχεται. ἀλλὰ καὶ * τὸν Ἀβραὰμ οἴδαμεν 3
παιδοποιοῦντα, φίλον δὲ ὄντα τῷ κυρίῳ, Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακὼβ καὶ
τοὺς καθεξῆς· καὶ οὔτε ἑαυτοὺς ἐμόλυναν ἀθεμίτοις πράξεσι, παρ-
απτόμενοι μυσαρῶν καὶ * οὔτε ἀντιθέτως ἔσχον πρὸς τὴν ἐκ θεοῦ
καλῶς τεταγμένην διὰ σεμνοῦ γάμου παιδοποιίαν οὔτε οἱ ἐν αὐτοῖς 4
10 ἁγνείαν τε καὶ παρθενίαν ἀσκήσαντες παρέφθειραν τὸν ἀγῶνα καὶ
ἑτέρως μετεποιήσαντο, ὡς διὰ κυβείας τὸν ἐνάρετον τῆς ἀθλήσεως
τρόπον ὑποδύντες. καὶ Ἠλίας μὲν παντελῶς ἐν πόλεσι τάχιον οὐκ 5
εἰσῄει οὐδὲ μετὰ γυναικῶν συνόμιλος ἐγίνετο, ἐν δὲ ἐρημίαις δια-
τελῶν ὑπῆρχε καὶ Ἐλισσαῖος καὶ Ἰωάννης καὶ πάντες οἱ τὸν μέγαν
15 τουτονὶ χαρακτῆρα τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως ⟨ἐνδείξαντες⟩ καλῶς
κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διάταξιν τοῦ κυρίου ἑαυτοὺς διὰ βασιλείαν P524
οὐρανῶν εὐνούχισαν.

Καὶ πολλὰ μὲν οὖν ἔχοντες περὶ τούτων λέγειν | *καὶ ἐκ πολλῶν* 6 D586
συστάσεων τῆς θείας γραφῆς τὴν αὐτῶν δυνάμενοι διελέγξαι διάνοιαν
20 ὑπὸ | διαβόλου ἐμπαιζομένην, ἀρκούμεθα τοῖς ὀλίγοις τούτοις· ἐπειδὴ 7 Ö228
γὰρ παντὶ σαφές ἐστιν ὅτι οὐ συνέσεως παρ' αὐτοῖς ἡ ἐργασία οὐδὲ
ἐκ θεοῦ ἡ τοιαύτη γνῶσις, ἀλλὰ ⟨ἐκ⟩ δαιμόνων ἐνεργείας ἡ χλεύη
καὶ ἡ πτῶσις αὐτῶν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας γίνεται. καὶ αὐτὴν δὲ 8
παρωσάμενοι, ὥσπερ τὴν δεινὴν σκυτάλην τὴν ἔχιδναν καλουμένην,
25 οὖσαν μὲν τῷ σώματι βραχεῖαν, τῇ δὲ ἰοβολίᾳ δεινὸν ἆσθμα ἐμπνέου-
σαν καὶ εἰς τοὺς πλησιάζοντας τὴν λύμην ἐμφυσῶσαν, ταύτην συν-
τρίψαντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσάμενοι εἰς τὴν
τῆς πάσης πραγματείας ἡμῶν ἐν θεῷ ἐπαγγελίαν.

2 I Kor. 7, 34 — 6 vgl. Jak. 2, 23 — 16 vgl. Matth. 19, 12

M U

1 [ὡς] * 5 *μονητης*(!) M | * etwa ⟨*ἐν γάμῳ χρὴ σεμνόνητα παρα-φυλάττειν· καὶ γὰρ*⟩ * 8 *μυσερῶν* M | * etwa ⟨*βορβορωδῶν*⟩ Jül. | *ἀντίθε-τον* M 12 *ὑποδύντες* < U 15 ⟨*ἐνδείξαντες*⟩ * 19 *συστάσεως* M | *δυνάμενοι* < U | *διελέγχουσαν* U 20 *ἐμπαιζομένην*] *ἐμπνεομένην*? * 21 *γὰρ* < U | *πάντη* U 22 ⟨*ἐκ*⟩ * 23 *ταύτην* U 27 *ἀρρωγὸν* U

Κατὰ Ὠριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου μδ, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξδ.

1. *Ὠριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος ἐπικληθείς, καθεξῆς τούτοις ἀκολουθεῖ. οὗτος παῖς μὲν ἦν Λεωνίδου τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίτου μάρτυρος, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ πλεῖστα διωχθεὶς ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ἀνὴρ ὢν κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν λόγιος καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀνατεθραμμένος. ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως ἐγνωρίζετο ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρέων. ἦν γὰρ τῷ γένει μὲν Αἰγύπτιος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐσχηκὼς τὴν οἴκησιν καὶ ἀνατροφήν, τάχα δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις φοιτήσας ἐν τοῖς παιδευτηρίοις χρόνῳ τινί. πολλὰ δὲ λέγεται πεπονθέναι ὑπὲρ τοῦ ἁγίου λόγου τῆς πίστεως καὶ ὀνόματος Χριστοῦ, τοῦτο μὲν ἐν τῇ πόλει πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, βασάνοις ἀνηκέστοις ὑποβαλλόμενος. καὶ γὰρ καὶ καιρῷ ποτε, ὡς λόγος, ξυρήσαντες αὐτὸν οἱ | Ἕλληνες πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ Σαραπείου καλουμένου τεμένους τοῦ αὐτῶν εἰδώλου καθίσαντες αὐτὸν προσέταξαν θαλλοὺς φοινίκων ἐπιδιδόναι τοῖς ἐπὶ τὸ ἀθεμιτουργεῖν καὶ προσκυνεῖν τῷ εἰδώλῳ ἀνιοῦσι· τοιοῦτον γὰρ σχῆμα ἐπέχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἱερεῖς. ὁ δὲ λαβὼν | μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ πεπαρρησιασμένῃ τῇ διανοίᾳ, οὐ δείσας οὐδὲ διστάσας ἐβόα λέγων »δεῦτε λάβετε οὐ τὸν θαλλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλλὸν Χριστοῦ«. καὶ πολλὰ ἔστιν ἃ περὶ αὐτὸν ἀνδραγαθήματα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ κατὰ παράδοσιν.*

[Marginalia: 1, 1 (line 1); 5 (line 5); 2 (line 7); 3 (line 9); 10 (line 10); 4 (line 13); D 587 (line 14); 15 (line 15); 5 P 525 (line 17); 20 (line 20)]

2 über *Ἀδαμάντιος* vgl. unten zu c. 73, 1 — **6f** die hier vorliegende Verschiebung der Lebenszeit des Origenes ist noch bestimmter ausgesprochen de mens. ac pond. 18, 19; S. 171, 96 Lagarde *ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Δεκίου Ὠριγένης ἐγνωρίζετο, ἀπὸ χρόνων Δεκίου ἀκμάσας ἕως Γαλιηνοῦ καὶ Οὐολουσιανοῦ καὶ ἐπέκεινα* — **8f** über einen Aufenthalt des Origenes in Athen, der jedoch andern Zwecken galt, vgl. Eusebius h. e. VI 12, 2; S. 586, 19 Schwartz *γενόμενος δὲ τηνικάδε ἐν Ἀθήναις περαίνει μὲν τὰ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ* Hieronymus vir. ill. 54 *cum iam mediae esset aetatis et propter ecclesias Achaiae, quae plurimis heresibus vexabantur, sub testimonio ecclesiasticae epistulae Athenas per Palaestinam pergeret*

M U **2—6** frei wiedergegeben bei Georgios Presbyter Byz. Zeitschr. IX 16, 5ff

5. 9f Georg. mon. Chron. 457, 18 de Boor

1 Überschrift: *κατὰ Ὠριγένους τοῦ καὶ* (*καὶ* < U) *ἀδαμαντίου μδ ἢ καὶ ξδ* MU **2** *τοῦτον* U **3** *Λεωνίδους* U **3f** *τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ μακαρίτου* M *τοῦ μακαρίτου καὶ ἁγίου μάρτυρος* U **5** *τῶν* < M **6** vor *Δεκίου* + *δὲ* M **10** vor *Χριστοῦ* + *τοῦ* U **12** *καὶ*[2] < U **13** *Σεραπίου* U **14** *τεμένους* < U **16** *ἔχουσιν* U **18** *οὐ*] *οὐδὲ* M | *λέγων* hinter *δεῦτε* M **20** *αὐτὸν*] *τὸν ἄνδρα* U

2. Ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ τὰ τοῦ βραβείου εἰς τέλος. διὰ γὰρ 2, 1 τὸ ἐξοχώτατον τῆς λογιότητος αὐτοῦ καὶ τῆς προπαιδείας ἐπὶ πλείστῳ φθόνῳ διεβέβλητο καὶ μᾶλλον τοῦτο παρώξυνε τοὺς κατὰ καιρὸν τότε τὴν ἐξουσιαστικὴν ἀρχὴν διέποντας. κακομηχανίᾳ γὰρ δια- 2 5 βολικῇ ἐπενόησαν οἱ τῆς κακίας ἐργάται αἰσχρότητα τῷ ἀνδρὶ ἐμποιῆσαι | καὶ τιμωρίαν τοιαύτην ὁρίσαι, εἰς παράχρησιν δὴ τοῦ αὐτοῦ Ö 230 σώματος Αἰθίοπα αὐτῷ παρασκευάσαντες. ὁ δὲ μὴ φέρων τὴν το- 3 σαύτην τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἐπίνοιαν ἔρρηξε φωνήν, τῶν ἀμφοτέρων προτεθέντων αὐτῷ πραγμάτων θῦσαι μᾶλλον ἑλόμενος. 10 οὐ μὴν δὲ ἑκουσίᾳ γνώμῃ πάλιν τοῦτο ἐπετέλεσεν, ὡς πολὺς ᾄδεται 4 λόγος· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλως καθωμολόγησε τοῦτο πρᾶξαι, βαλόντες ἐπὶ χεῖρας αὐτοῦ λίβανον εἰς τὴν τοῦ βωμοῦ πυρὰν καθῆκαν. καὶ οὕτως 5 τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων ἀπεβλήθη τότε καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξεώθη. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 6 15 δὲ τοῦτο ὑποστὰς καὶ μὴ δυνάμενος τὴν τῶν ὀνειδιζόντων χλεύην φέρειν ἀνεχώρησε καὶ τὴν Παλαιστινῶν, τουτέστι τῆς Ἰουδαίας κατ-

12 vgl. Photius bibl. 118 *σύνοδος ἀθροίζεται ἐπισκόπων καί τινων πρεσβυτέρων κατὰ Ὠριγένους. ἡ δέ, ὡς ὁ Πάμφιλός φησιν, ψηφίζεται μεταστῆναι μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν Ὠριγένην καὶ μήτε διατρίβειν ἐν αὐτῇ μήτε διδάσκειν, τῆς μέντοι τοῦ πρεσβυτερίου τιμῆς οὐδαμῶς ἀποκεκινῆσθαι· ἀλλ' ὅ γε Δημήτριος ἅμα τισὶν ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις καὶ τῆς ἱερωσύνης ἀπεκήρυξε συνυπογραψάντων καὶ τῇ ἀποφάσει τῶν συμψήφων αὐτῷ γεγενημένων* — **14ff** vgl. die ähnliche Begründung der Übersiedlung bei Marcion (haer. 42, 1, 7; II 94, 18ff) u. Theodotus dem Schuster (haer. 54, 1, 4; II 317, 14ff) — **16** vgl. de mens. ac pond. 18, 21; S. 171, 2ff Lagarde *ἐλθὼν δὲ* (sc. nach dem Martyrium in Alexandria unter Decius) *εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλθὼν εἰς Τύρον κτέ.*

M U **3—S. 405, 12** Georg. mon. Chron. 457, 20ff de Boor u. Suidas s. v. *Ὠριγένης* II 1; 1281, 20ff Bernhardy **4ff** verwertet bei Nemesius de nat. hom. c. 30; Migne 40, 721 B

2f *ἐπὶ πλεῖστον φθόνον* U **3—7** bei Georg. mon. zusammengezogen *φθόνῳ δὲ διαβληθεὶς πρὸς τοὺς τῆς ἐξουσίας ἄρχοντας, κακομηχανίᾳ διαβολικῆς ἐπινοίας εἰς αἰσχρότατον ἄνδρα φασὶν ἐπινοηθῆναι παρὰ τῶν τῆς κακίας ἐργατῶν. Αἰθίοπα γὰρ αὐτῷ παρεσκεύασαν εἰς παράχρησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ* **4** *γὰρ*] *δὲ* U **5f** *ἐμποιῆσαι* *] *ἐπινοῆσαι* M U **7** *παρασκευάσαντες* *] *παρασκευάσαι* M U **7f** *τοσαύτην* < U **8** *τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας*] *βδελυρὰν* Georg. **9—11** *μᾶλλον ἑλόμενος — λόγος ἀλλ'* < Georg. **10** *πάλιν*] *μᾶλλον* U **13** *ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων* < Georg. **14** *τότε* < Georg. **14—16** *τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ καταλιπὼν διὰ τὸν ὄνειδον τὴν Ἰουδαίαν κατέλαβεν* Georg. **15** *δὲ* < M

οικεῖν γῆν εἵλατο. ἀνελθὼν γοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὡς τοιοῦ- 7
τος ἐξηγητὴς καὶ λόγιος προετρέπετο ἀπὸ τοῦ ἱερατείου ἐπὶ τῆς
ἐκκλησίας εἰπεῖν· φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ πρεσβυτερίου κατηξιῶσθαι τὸ
πρίν, | πρὶν ἢ τοῦ θῦσαι. προτρεπομένων οὖν, ὡς ἔφην, αὐτὸν ἐπὶ 8 D588
5 τῆς ἐκκλησίας εἰπεῖν καὶ πολλὰ καταναγκασάντων τῶν τὸ τηνικαῦτα ἐν
Ἱεροσολύμοις τὴν ἱερωσύνην τῆς ἁγίας ἐκκλησίας διεπόντων, ἀναστὰς
ἐπὶ πόδας τὸ ῥητὸν μόνον τὸ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐνάτου
ἐπειπών, τὴν πᾶσαν διαστολὴν παρελθών, ὡς λέγει ὁ ψαλμός, »τῷ 9
δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου
10 καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου«; πτύξας τὸ
βιβλίον ἐπέδωκε καὶ ἐκάθισε μετὰ κλαυθμοῦ καὶ δακρύων, τῶν πάν-
των ὁμοῦ σὺν αὐτῷ κλαιόντων.

3. Μετὰ χρόνον ἀπ' ἐντεῦθεν προτρεπομένων αὐτὸν πολλῶν καὶ 3, 1
ἀναγκαζόντων, Ἀμβροσίῳ | τινὶ συντυχὼν τῶν διαφανῶν ἐν αὐλαῖς βα- P526
15 σιλικαῖς (τινὲς δὲ τοῦτον τὸν Ἀμβρόσιον ἔφασαν οἱ μὲν Μαρκιωνιστήν,
οἱ δὲ Σαβελλιανόν) κατήχησε γοῦν τὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως ἐκ-
κλῖναι καὶ ἀναθεματίσαι καὶ τὴν πίστιν ἀναδέξασθαι τῆς ἁγίας θεοῦ
ἐκκλησίας· ἦν γὰρ τότε ὁ αὐτὸς Ὠριγένης τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς
πίστεως. ὁ δὲ προειρημένος Ἀμβρόσιος ἐπειδὴ ἀπὸ ἄλλης αἱρέσεως 2

8 Psal. 49, 16; vgl. Origenes selbst zu dieser Stelle Sel. in psalmos XII 348 Lommatzsch ὅτι οὐ δεῖ ἁμαρτάνοντα ἐν διδασκάλου προκαθέζεσθαι τάξει — **15** anders Eusebius h. e. VI 18, 1; S. 556, 9 Schwartz Ἀμβρόσιος τὰ τῆς Οὐαλεντίνου φρονῶν αἱρέσεως πρὸς τῆς ὑπὸ Ὠριγένους πρεσβευομένης ἀληθείας ἐλεγχθείς, dagegen übereinstimmend (viell. weil aus Epiph. schöpfend) Hieronymus de vir. ill. 56 Ambrosius primum Marcionites, dein ab Origene correctus; beides verbunden bei Suidas s. v. Ὠριγένης II, 1; 1277, 20f Bernhardy Ἀμβρόσιος .., ὃς ... ἀπέστη τῆς Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος αἱρέσεως — **19** vgl. Eusebius h. e. VI 23, 1f; S. 568, 22ff Schwartz ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ὠριγένει τῶν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνημάτων ἐγίνετο ἀρχή, Ἀμβροσίου παρορμῶντος αὐτὸν μυρίαις ὅσαις οὐ προτροπαῖς ταῖς διὰ λόγων καὶ παρακλήσεσιν αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφθονωτάταις τῶν ἐπιτηδείων χορηγίαις. ταχυγράφοι τε γὰρ αὐτῷ πλείους ἢ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρῆσαν ὑπαγορεύοντι, χρόνοις τεταγμένοις ἀλλήλους ἀμείβοντες, βιβλιογράφοι τε οὐχ ἥττους

M U **4—12** Georg. mon. (stark verkürzt)

1 καὶ] ergänze wohl ⟨ἐν ἐκκλησίᾳ γενόμενος⟩ * **2f** ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εἰπεῖν Georg.] < M U **4** προτρεπόμενοι U | οὖν < U **5** τηνικαῦτα U **7** τὸ[1]] τὸν U **8** εἰπὼν U **11** τῶν < U **13** vor μετὰ + καὶ U **16** Σαβέλλιον M **17** ἀναλέξασθαι U **18f** ἦν γὰρ — πίστεως < U **19** πίστεως *] ἐκκλησίας M | ἄλλης] πολλῆς U

ὑπῆρχε καὶ ⟨οἷα⟩ ἀνὴρ λόγιος καὶ σπουδαῖος περὶ τὰς [θείας] ἀνα-
γνώσεις τῶν θείων γραφῶν. διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις βίβλοις βαθύτητα
τῶν νοημάτων ἠξίωσε τὸν αὐτὸν Ὠριγένην φράσαι αὐτῷ. ὁ δὲ βου- 3
λόμενος εἰς ἐκεῖνον καθῆκον καὶ προτροπὴν πάσης γραφῆς ὡς εἰπεῖν
5 ἑρμηνεὺς γενέσθαι [καὶ] ἐξηγήσασθαι ἐπετήδευσε καὶ ἐν τῇ Τύρῳ τῆς
Φοινίκης, ὡς λόγος ἔχει, εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη *, πολιτείᾳ μὲν ὑπερβαλ- 4
λούσῃ καὶ σχολῇ καὶ καμάτῳ *. τοῦ μὲν Ἀμβροσίου τὰ πρὸς τροφὰς
αὐτῷ τε καὶ | τοῖς ὀξυγράφοις [καὶ] τοῖς ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ἐπαρ- Ö 232

ἅμα καὶ κόραις ἐπὶ τὸ καλλιγραφεῖν ἠσκημέναις· ὧν ἁπάντων τὴν δέουσαν τῶν ἐπιτηδείων ἄφθονον περιουσίαν ὁ Ἀμβρόσιος παρεστήσατο· καὶ μὴν καὶ ἐν τῇ περὶ τὰ θεῖα λόγια ἀσκήσει τε καὶ σπουδῇ προθυμίαν ἄφατον αὐτῷ συνεισέφερεν, ᾗ καὶ μάλιστα αὐτὸν προὔτρεπεν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπομνημάτων σύνταξιν

5 vgl. de mens. ac pond. 18, 21; S. 171, 2ff Lagarde ἐλθὼν δὲ εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος καὶ διατρίψας εἰς Ἱεροσόλυμα χρόνον ὀλίγον, εἶτα ἐλθὼν εἰς Τύρον ἐπὶ ἔτη $\overline{κη}$, ὡς ὁ λόγος ἔχει, τὴν μὲν πολιτείαν ἐνησκεῖτο, τὰς δὲ γραφὰς ἡρμήνευσεν: darnach Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1279, 14 Bernhardy πᾶσαν δὲ θείαν γραφὴν ἡρμήνευσεν ἐπὶ ἔτη $\overline{ιη}$ (lies wohl $\overline{κη}$). — Die 28 Jahre als Zeit, über die sich die Auslegungstätigkeit des Origenes erstreckte, enthalten wohl gute geschichtliche Erinnerung. Denn nach dem Ausbruch der decianischen Verfolgung hat Origenes keine Schriften mehr verfaßt; andrerseits unterliegt es keinem Anstand, den Johanneskommentar, mit dem er begann, auf etwa 221 anzusetzen. Der Irrtum des Epiph. liegt freilich darin, daß er den Origenes diese ganze Zeit in Tyrus zubringen läßt. — Der Tod in Tyrus ist außerdem bezeugt durch Hieronymus vir. ill. 54 *mortuus est Tyri, in qua urbe et sepultus est* u. ep. 84, 7, 6; S. 130, 3f Hilberg *centum et quinquaginta prope anni sunt, ex quo Origenes dormivit Tyri*, sowie durch eine Überlieferung bei Photius cod. 118 φασὶ δὲ αὐτὸν ὅ τε Πάμφιλος μάρτυς καὶ ἕτεροι πλεῖστοι, οἵτινες ἀπ' αὐτῶν τῶν ἑωρακότων Ὠριγένην τὰ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἠκριβώσαντο διαβοήτῳ μαρτυρίῳ τοῦ βίου ἐξεληλυθέναι ἐπ' αὐτῆς τῆς Καισαρείας, Δεκίου τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὠμότητα πνέοντος. οἱ δέ φασιν αὐτὸν ἕως Γάλλου καὶ Βολουσιανοῦ διαρκέσαντα καὶ ἑξηκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα ἐν Τύρῳ καὶ τελευτῆσαι καὶ ταφῇ παραδοθῆναι, vgl. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1277, 12 Bernhardy ἔζησε δὲ ἕως Γάλλου καὶ Βολουσιανοῦ τουτέστιν ἕως $\overline{θ}$ καὶ $\overline{ξ}$ ἐτῶν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ ἐκοιμήθη ἐν Τύρῳ ἐν ᾗ καὶ ἐτάφη. Die mittelalterlichen Zeugnisse dafür bei Piper ZKG I 207ff

M U 7—S. **407, 3** Georg. mon. Chron. 456, 2—6 de Boor u. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1279, 6ff Bernhardy

1 ⟨οἷα⟩ * | [θείας] * **3** νοημάτων] ῥημάτων M **5** [καὶ] * | ἐπετήδευον U
6 * ⟨διέτριβεν⟩ * **7** * etwa ⟨προσέχων⟩ * | τροφὴν U **8** [καὶ] *

κοῦντος, χάρτην τε καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀναλωμάτων, καὶ τοῦ Ὠριγένους ἔν τε ἀγρυπνίαις καὶ ἐν σχολῇ μεγίστῃ τὸν κάματον τὸν περὶ τῆς γραφῆς διανύοντος. ὅθεν τὸ πρῶτον | *αὐτοῦ ἐπιμελῶς φιλοτιμη-* 5 D 589

3 ff Klarer u. richtiger als unsere Stelle, in der der Name *Ἑξαπλᾶ* (vgl. S. 408, 7 ff) auf die 6 griechischen Übersetzungen bezogen scheint, sind die anderweitigen Angaben des Epiph. de mens. ac pond. 7, 3; S. 159, 6 ff Lagarde *τὰς γὰρ ἓξ ἑρμηνείας καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γραφὴν Ἑβραϊκοῖς στοιχείοις καὶ ῥήμασιν αὐτοῖς ἐν σελίδι μιᾷ συντεθεικὼς ἄλλην σελίδα ἀντιπαρέθετο δι' Ἑλληνικῶν μὲν γραμμάτων, Ἑβραϊκῶν δὲ λέξεων πρὸς κατάληψιν τῶν μὴ εἰδότων Ἑβραϊκὰ στοιχεῖα εἰς τὸ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν εἰδέναι τῶν Ἑβραϊκῶν λογίων τὴν δύναμιν καὶ οὕτω τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτοῦ Ἑξαπλοῖς ἢ Ὀκταπλοῖς τὰς μὲν δύο Ἑβραϊκὰς σελίδας καὶ τὰς ἓξ τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκ παραλλήλου ἀντιπαραθεὶς μεγάλην ὠφέλειαν γνώσεως ἔδωκε τοῖς φιλοκάλοις* 18, 21 ff; S. 171, 5 ff *τὰ Ἑξαπλᾶ καὶ τὰς δύο τῶν Ἑβραϊκῶν σελίδας ἄντικρυ ἐκ παραλλήλου μιᾶς ἑρμηνείας πρὸς τὴν ἑτέραν συνέθηκεν, Ἑξαπλᾶ τὰς βίβλους ὀνομάσας .... εὑρὼν δὲ τῆς πέμπτης καὶ ἕκτης ἐκδόσεως τὰς βίβλους ... ταῖς πρὸ αὐτῶν τέσσαρσιν ἀκολούθως τῇ παραθέσει συνυφήνας τὴν μίαν πέμπτην ὠνόμασεν, ἐπιγράψας διὰ τοῦ πέμπτου στοιχείου τῆς πέμπτης τὸν ἀριθμὸν καὶ δηλώσας τὸ ὄνομα· ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ μετ' αὐτὴν τὸ ἐπίσημον ἐπιγράψας τὸ τῆς ἕκτης ἑρμηνείας ὄνομα ἐδήλωσεν ... Τετραπλᾶ γάρ εἰσι τὰ Ἑλληνικά, ὅταν αἱ τοῦ Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ τῶν ἑβδομήκοντα δύο καὶ Θεοδοτίωνος ἑρμηνεῖαι συντεταγμέναι ὦσι· τῶν τεσσάρων δὲ τούτων σελίδων ταῖς δυσὶ ταῖς Ἑβραϊκαῖς συναφθεισῶν Ἑξαπλᾶ καλεῖται· ἐὰν δὲ καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη ἑρμηνεία συναφθῶσιν ἀκολούθως τούτοις Ὀκταπλᾶ καλεῖται ... τὰς δύο Ἑβραϊκὰς πρώτας κειμένας, μετὰ ταύτας δὲ πρώτην τὴν τοῦ Ἀκύλα τεταγμένην, μεθ' ἣν καὶ τὴν τοῦ Συμμάχου, ἔπειτα τὴν τῶν ἑβδομήκοντα δύο, μεθ' ἃς ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος συντέτακται καὶ ἑξῆς ἡ πέμπτη τε καὶ ἕκτη ... Ὠριγένης πυθόμενος τὴν τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἔκδοσιν ἀκριβῆ εἶναι μέσην ταύτην συνέθηκεν, ὅπως τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ἑρμηνείας διελέγχῃ*; beachte auch Panarion haer. 65, 4, 5 ff zu Psal. 109, 3 *ὡς οἱ ἑβδομήκοντα ἡρμήνευσαν· ὡς δὲ οἱ ἄλλοι ἐκδόται, Ἀκύλας μὲν ... Σύμμαχος δὲ ... Θεοδοτίων δὲ ... πέμπτη δὲ ἔκδοσις ... ἡ δὲ ἕκτη ἔκδοσις ... ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ ...* (doch beweist diese Stelle nicht sicher, daß Epiph. die Hexapla gesehen hat; Epiph. kann die Angaben auch aus dem Psalmenkommentar geschöpft haben). — Damit in der Hauptsache übereinstimmend Eusebius h. e. VI 16, 4;

M U Georg. mon.

1 *καὶ τοῦ*] *τοῦ δὲ* Georg. **2** *ἀγρυπνίας* + *καὶ πολιτείᾳ ὑπερβαλλούσῃ* Georg. | *ἐν*² < Georg. | *κάματον* hinter *διανύοντος* Georg. **3** *ἐπιμελὲς* M
3 f *φιλοτιμησαμένου* *] *ἐφιλοτιμήσατο* M U

σαμένου συναγαγεῖν τῶν ἓξ ἑρμηνειῶν, Ἀκύλα Συμμάχου τῶν τε
ἑβδομήκοντα δύο καὶ Θεοδοτίωνος, πέμπτης τε καὶ ἕκτης ἐκδόσεως 6
⟨τὰς βίβλους ἐξέδωκεν⟩, μετὰ παραθέσεως ἑκάστης λέξεως Ἑβραϊκῆς
καὶ αὐτῶν ὁμοῦ τῶν ⟨Ἑβραϊκῶν⟩ στοιχείων· ἐκ παραλλήλου δὲ ἀν-
5 τικρυς, δευτέρᾳ σελίδι χρώμενος κατὰ σύνθεσιν Ἑβραϊκῆς μὲν τῆς
λέξεως, δι' Ἑλληνικῶν δὲ [τῶν] γραμμάτων ἑτέραν πάλιν πεποίηκε σύν-
θεσιν· ὡς εἶναι μὲν ταῦτα καὶ καλεῖσθαι Ἑξαπλᾶ, ἐπὶ ⟨δὲ⟩ τὰς Ἑλλη- 7
νικὰς ἑρμηνείας ⟨γενέσθαι⟩ δύο ὁμοῦ παραθέσεις, Ἑβραϊκῆς φύσει
δι' ⟨Ἑβραϊκῶν⟩ στοιχείων καὶ Ἑβραϊκῆς δι' Ἑλληνικῶν στοιχείων,
10 ὥστε εἶναι τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην δι' Ἑξαπλῶν καλουμένων
καὶ διὰ τῶν δύο τῶν Ἑβραϊκῶν ῥημάτων.

S. 554, 13 ff Schwartz *ταύτας δὲ ἁπάσας* (sc. *τὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις φερομένας πρωτοτύπους αὐτοῖς Ἑβραίων στοιχείοις γραφάς*, die vier geläufigen Übersetzungen u. die zwei neugefundenen) *ἐπὶ ταὐτὸν συναγαγὼν ... καὶ ἀντιπαραθεὶς ἀλλήλαις μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑβραίων σημειώσεως, τὰ τῶν λεγομένων Ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καταλέλοιπεν, ἰδίως τὴν Ἀκύλου καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἔκδοσιν ἅμα τῇ τῶν ἑβδομήκοντα ἐν τοῖς Τετρασσοῖς ἐπισκευάσας* Rufin ebenda S. 555, 10 ff *ita ut primo omnium Hebraea verba Hebraicis litteris poneret, secundo in loco per ordinem Graecis litteris e regione Hebraea verba describeret, tertiam Aquilae editionem subiungeret, quartam Symmachi, quintam septuaginta interpretum ... sextam Theodotionis conlocaret. et propter huiuscemodi compositionem exemplaria ipsa nominavit Ἑξαπλᾶ*, i. e. *sextiplici ordine scripta. in psalterio autem et aliis nonnullis interserit aliqua etiam de ceteris istis editionibus, quas quoniam sine nomine auctorum reppererat, sextam et septimam editionem nominavit* Hieronymus in Tit. 3, 9; Migne 26, 595 B *Hexapla ... in quibus et ipsa Hebraea propriis sunt characteribus verba descripta et Graecis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam et Symmachus, LXX quoque et Theodotio suum ordinem tenent. nonnulli vero libri et maxime hi, qui apud Hebraeos versu compositi sunt, tres alias editiones additas habent, quam quintam et sextam et septimam translationem vocant*; dazu Nestle, ZwTheol. 1895 S. 231 ff Mercati in Studi e Testi 5 (1901) S. 47 ff u. Serruys mél. d'archéol. et d'hist. t. 22 (1902)

M U

2 *καὶ* (vor *Θεοδοτίωνος*) < M | *καὶ ἕκτης* < M **3** ⟨*τὰς βίβλους ἐξέδωκεν*⟩ * **4** ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ * **5 f** *Ἑβραϊκῆς μὲν τῆς λέξεως, δι' Ἑλληνικῶν δὲ* [*τῶν*] *γραμμάτων* *] *Ἑβραϊκῇ* (*Ἑβραϊκὴν* U) *μὲν τῇ λέξει, Ἑλληνικῷ δὲ τῷ γράμματι* MU **6 f** *σύνθεσιν*] lies wohl *παράθεσιν* * **7** *καὶ* < M | ⟨*δὲ*⟩ * **8** ⟨*γενέσθαι*⟩ * vor *Ἑβραϊκῆς* + *τῆς* U **9** *δι'* [1]] *μετὰ* M | ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ * | *δι'* ⟨*Ἑβραϊκῶν*⟩ — *Ἑλληνικῶν στοιχείων*] *δι' Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν στοιχείων* U

Ταύτην ὁμοῦ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου 8
πεφιλοτίμητο· ἀλλὰ οὐκ εἰς τέλος τὸ κλέος αὐτοῦ ἄσβεστον διήνυσε.
συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πτῶμα. ἐξ αὐτοῦ 9
γὰρ τοῦ σκοποῦ, βουλόμενος μηδὲν τῶν θείων γραφῶν ἐᾶσαι ἀνερ-
5 μήνευτον, εἰς ἐπαγωγὴν ἑαυτὸν περιέβαλεν ἁμαρτίας καὶ θανάσιμα
ἐξηγήσατο ῥήματα, ἐξ οὗπερ οἱ Ὠριγενιασταὶ καλούμενοι, οὐχ οἱ 10
πρῶτοι οἱ τὴν αἰσχρουργίαν *· οὐ γὰρ ἔχω περὶ ἐκείνων λέγειν, ὡς
καὶ ἤδη προεῖπον, εἰ ἐκ τούτου τοῦ Ὠριγένους, τοῦ καὶ Ἀδαμαν|τίου, P527
ἐσχήκασι τὴν ἀρχὴν ἢ ἕτερόν τινα ἀρχηγὸν ἐσχήκασιν, ⟨καὶ αὐτὸν
10 Ὠριγένην λεγόμενον. φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὠριγένην ἐπινενοηκέ- 11
ναι ⟨τι⟩ ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωμάτιον. οἱ μὲν ⟨γὰρ⟩ λέγουσιν αὐτὸν νεῦρον
ἀποτετμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι μηδὲ ἐν ταῖς κινήσεσι ταῖς
σωματικαῖς φλέγεσθαί τε καὶ πυρπολεῖσθαι. ἄλλοι δὲ οὐχί φασιν, 12
ἀλλ' ἐπενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις καὶ ἀποξηρᾶναι.
15 ἕτεροι δὲ καὶ ἄλλα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν τολμῶσιν, ὡς ὅτι καὶ βοτά-
νην τινὰ ηὗρεν ἰατρικὴν μνήμης ἕνεκα. καὶ τὰ μὲν ὑπέρογκα περὶ 13
αὐτοῦ λεγόμενα οὐ πάνυ πεπιστεύκαμεν, ὅμως τὰ λεγόμενα ἐξειπεῖν D590
οὐ παρελίπομεν.

4. Ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ φῦσα αἵρεσις πρῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων 4, 1
20 χώρᾳ ὑπάρχουσα, τὰ νῦν δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις καὶ δο-
κοῦσι | τὸν μονήρη βίον ἀναδεδέχθαι ⟨εὑρίσκεται⟩, παρὰ τοῖς φύσει Ö234

10ff vgl. Eusebius h. e. VI 8, 1ff; S. 534, 14ff Schwartz, auch Hieronymus ep. 84, 8, 1; S. 130, 21 Hilberg *voluptates in tantum fugiit, ut zelo dei, sed non secundum scientiam ferro truncaret genitalia* — **19ff** vgl. Panarion haer. 67, 1, 6 u. 2, 8

M U **1—6** Georg. mon. Chron. 456, 6—8. 15—20 de Boor u. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1280, 14ff Bernhardy **10—16** ebenda 457, 14—18 de Boor

1f frei bei Georg.: *καὶ πᾶσαν τὴν καλουμένην τῶν ἑξαπλῶν πραγματείαν καὶ τῶν λοιπῶν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου πεφιλοτίμητο* **2** *πεφιλοτίμηται* M | *ἀλλ'* M | *ἄσβεστον αὐτοῦ τὸ κλέος* Georg. | *διέμεινε* Georg. **3** *εἰς μέγα πτῶμα*] *δραστήριον πτῶμα ἐξαίσιον* Georg. **3f** *ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ σκοποῦ* < Georg. **4** *βουλόμενος* + *γὰρ* Georg. | *ἐᾶσαι* hinter *μηδὲν* Georg. **7** * etwa ⟨*ἐπιτελοῦντες, τὰς προφάσεις ἔλαβον*⟩ * **8** *τούτου* < U **9** ⟨*καὶ αὐτὸν*⟩ * **11** ⟨*τι*⟩ * ⟨*γὰρ*⟩ * | *λέγουσιν αὐτὸν*] *ὅτι* Georg. | *αὐτὸν* < U **12** *παρενοχλεῖσθαι* Georg. **12—14** *μηδὲ ἐν ταῖς — ἐπενόησέ τι*] *οἱ δὲ* Georg. **13** *πυρβολεῖσθαι* U | *φησὶν* M U **15** *ἄλλοι δὲ ἄλλα* Georg. | *ἀναφέρειν τολμῶσιν*] *ἀναφέρουσιν* Georg. **16** *εὕρηκεν* U | *μνήμης ἕνεκα* = *um sein Gedächtnis zu stärken* *ὑπέρογγα* M **19** *φύσασα* M | *ἐν*] *οὖν* M **20** *δὲ* hinter *παρ' αὐτοῖς* M **21** ⟨*εὑρίσκεται*⟩ * | *παρὰ τοῖς*] *παρ' αὐτοῖς* M

κατὰ τὰς ἐρημίας ἀναχωροῦσί τε καὶ τὴν ἀκτημοσύνην ἑλομένοις· δεινὴ δὲ καὶ αὕτη καὶ πασῶν τῶν παλαιῶν μοχθηροτέρα, ἡ καὶ σὺν ἐκείνοις τὰ ὅμοια φρονοῦσα. κἄν τε γὰρ αἰσχρότητα ἐπιτελεῖν οὐ 2 *παρασκευάζῃ τοὺς αὐτῇ μαθητευομένους, ἀλλ' οὖν γε δεινοτέραν* 5 *αἰσχρότητος † δεινὴν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐνσκήπτει. ἐκ τούτου γὰρ καὶ Ἄρειος τὰς προφάσεις εἴληφε καὶ οἱ καθεξῆς Ἀνόμοιοί τε καὶ οἱ ἄλλοι.*

Φάσκει γὰρ οὗτος, τολμήσας δῆθεν περὶ τῶν ἀρχῶν λέγειν, πρῶ- 3 *τον μὲν ὅτι ὁ υἱὸς ὁ μονογενὴς ὁρᾶν τὸν πατέρα οὐ δύναται, ἀλλ'* 10 *οὔτε τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δύναται θεάσασθαι, οὔτε μὴν ἄγγελοι τὸ πνεῦμα οὔτε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀγγέλους. καὶ αὕτη πρώτη αὐτοῦ* 4 *πτῶσις. ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὐ θέλει εἶναι τὸν υἱόν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀλλότριον πατρὸς τοῦτον εἰσηγεῖται, κτιστόν τε ἅμα. βούλεται δὲ ὡς κατὰ χάριν τὸ υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι λέγειν.*

5 vgl. haer. 76, 3, 5 u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 3, 3 S. 400, 9 Hilberg *Arrii patrem et aliarum hereseon radicem et parentem laudare non debetis* — **8 ff** vgl. Origenes *περὶ ἀρχῶν* I 1, 8; S. 25, 16 ff Koetschau; dazu Epiphanius Ancoratus 63, 2 ff; I 75, 23 ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 2; S. 401, 5 ff *sicut enim incongruum est dicere, quod possit filius videre patrem, sic inconsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit videre filium*; wiederholt von Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 B Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 489 C *προστέθειται δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἑαυτοῦ ἀσεβείᾳ εἰπὼν μηδὲ τὸν υἱὸν δύνασθαι τὸν πατέρα ἰδεῖν μηδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν υἱόν*; aus Epiph. schöpft Georgius Presb. Byz. Zeitschr. IX 16, 18 ff — **12 ff** vgl. Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 489 C *ὅτι ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσματά εἰσιν* ebenda 528 A *ὅτι μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κτίσμα εἰπὼν συνηρίθμησε τοῖς ἄλλοις κτίσμασιν*

M U 5—S. **411**, **2** Georg. mon. Chron. 456, 20—457, 6 de Boor

1 vor *κατὰ* + *καὶ* M **2** *δὲ*] *τε* U | *ἡ καὶ*] *εἰ καὶ* M **3** *τε* < U **4** *παρασκευάζει* U | *δεινοτέραν*] *δι'* U **5** † *δεινὴν*] lies wohl *κακὴν* * | *ἐξ αὐτοῦ* Georg. **6** vor *Ἄρειος* + *ὁ* U | *προφάσεις*] *ἀφορμὰς* Georg. | *ἑξῆς* M **6 f** *ἀνόμοιοί τε* + *ἀνόσιοι* Georg. **7** *οἱ* < U *οἱ λοιποὶ πάντες* Georg. **8** *δῆθεν* < Georg. | *περὶ τῶν ἀρχῶν* *] *κατὰ τὴν ἀρχὴν* MU Georg. | *λέγειν* < Georg. **8 f** *πρῶτον μὲν* < Georg. **9** *ὁ μονογενὴς υἱὸς* Georg. | *ἀλλ'* < Georg. **10** *τὸ πνεῦμα* + *τὸ ἅγιον* Georg. | *μὴν* < Georg. | *οἱ ἄγγελοι* Georg. **11 f** *καὶ αὕτη — πτῶσις* < Georg. **12** vor *πτῶσις* + *ἡ* U **12 f** *οὐ θέλει — ἀλλότριον πατρὸς* < U **13 f** *ἀλλὰ παντάπασιν — καλεῖσθαι λέγειν*] *ἀλλὰ κτίσμα καὶ κατὰ χάριν υἱὸν λέγεσθαι* Georg. **14** *ὡς* < M | *τὸ*] *τὸν* U

εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι αὐτοῦ πτώσεις μείζους. τὴν ψυχὴν γὰρ τὴν ἀνθρω- 5
πείαν λέγει προϋπάρχειν, ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι καὶ δυνάμεις ἄνω,
ἐν ἁμαρτίαις δὲ ἀμπλακησάσας καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς τιμωρίαν εἰς
τοῦτο τὸ σῶμα κατακεκλεισμένας. πέμπεσθαι δὲ ἀπὸ θεοῦ ⟨κάτω⟩ 6
5 *πρὸς τιμωρίαν, ὅπως ἐνταῦθα πρώτην κρίσιν ὑποδέξωνται. διόπερ,*
φησί, καὶ δέμας κέκληται τὸ σῶμα, διὰ τὸ δεδέσθαι τὴν ψυχὴν ἐν

4 ff vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 3 ff; S. 401, 7 ff Hilberg *illud quoque quis Origene dicente patiatur, quod animae angeli fuerint in caelis et postquam peccaverint in supernis deiectas esse in istum mundum et quasi in tumulos et sepulchra sic in corpora ista relegatas poenas antiquorum luere peccatorum et corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorum? exin veritatem historiae allegoriae depravans mendacio infinita verba multiplicat et simplices quosque varia persuasione subplantans nunc adserit animas iuxta Graecam ἐτυμολογίαν idcirco vocatas, quia de caelestibus ad inferiora venientes calorem pristinum amiserint, nunc corpus hoc ob id iuxta Graecos δέμας i. e. vinculum sive iuxta aliam proprietatem cadaver dici quia animae de caelo ruerint; a plerisque autem secundum variam Graeci sermonis supellectilem corpus σῆμα, hoc est memoriam interpretari, eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulchra et tumuli cadavera mortuorum* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 B); dazu Justinian ep. ad Mennam; Mansi IX 492 D 512 B C 513 B C 530 E 536 D E *ὅθεν ὁ Πλάτων δέμας τὸ σῶμα καὶ σῆμα ἐκάλεσεν, ὡς οἱονεὶ τῆς ψυχῆς ἐν τούτῳ δεδεμένης καὶ τεθαμμένης* Origenes de princ. II 8, 3; S. 157, 14 ff Koetschau *requirendum est, ne forte et nomen animae, quod graece dicitur ψυχή, a refrigiscendo de statu diviniore ac meliore dictum sit et translatum inde, quod ex calore illo naturali et divino refrixisse videatur et ideo in hoc quo nunc est et statu et vocabulo sita sit*; auch Theophilus ep. pasch. von 401 = Hieronymus ep. 96, 15, 1; S. 174, 9 f Hilberg *de caelorum mansionibus animae ad inferiora delapsae* ebenda 18, 1; S. 178, 1 *negans subsistere corpora, nisi prius animae in caelo peccaverint et inde praecipitatae quasi quibusdam ergastulis corporum vinctae fuerint* ep. pasch. von 402 = Hieronymus ep. 98, 10, 1; S. 194, 6 Hilberg ebenda 15, 1; S. 199, 15 *animam hominis . . . sic vocatam . . . ex eo quod quae prius mens et sensus erat frigus neglegentiae et infidelitatis adsumpserit* ep. pasch. von 404 = Hieronymus ep. 100, 12, 1 ff; S. 225, 6 ff

M U Georg. mon. Chron. (bis Z. 2 *προϋπάρχειν*)

1 *εἰσὶ δὲ — μείζους* < Georg. | *εἰσὶ δὲ* < M **1 f** *τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ψυχὴν* Georg. **2** *προϋπάρχειν* + *κτὲ τῶν βλασφημιῶν αὐτοῦ* Georg. | *ταύτας*] *τουτους* M **3** *ἀναπλακήσας* M **4** *πεπέμφθαι* U | ⟨*κάτω*⟩ * **5** *πρὸς*] *εἰς* U **6** *δεδέσθαι*] *δέχεσθαι* M

τῷ σώματι· τὴν πάλαι Ἑλλήνων μυθώδη ὑπόνοιαν φανταζόμενος. εἰς
ταῦτα δὲ καὶ ⟨ἄλλους⟩ μύθους ἐκτίθεται. ψυχὴν γάρ φησι διὰ τοῦτο κα- P538
λοῦμεν, διὰ τὸ ἄνωθεν ἐψῦχθαι. | μαρτυρίας δὲ κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν 7 D591
ἐπιπλάσσεται ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, οὐχ οὕτως ἐχούσας οὐδὲ οὕ-
5 τως ἐκδεδομένας. τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τὸν προφήτην »πρὶν ἢ τα-
πεινωθῆναί με ἐγὼ ἐπλημμέλησα«, [ἐξ] αὐτῆς, φησί, τῆς ψυχῆς ὁ
λόγος, ὡς ἄνω ἐν οὐρανῷ πλημμελησάσης, πρὶν ἢ ἐν τῷ σώματι
τεταπεινῶσθαι· καὶ τὸ εἰπεῖν »ἐπίστρεψον ἡ ψυχή μου εἰς τὴν ἀνά- 8
παυσίν σου«, ὡς τοῦ ἀνδραγαθήσαντος ἐνταῦθα ἐν ἀγαθοεργίᾳ, ἐπι-
10 στρέφοντος εἰς τὴν ἄνω ἀνάπαυσιν διὰ τὴν αὐτοῦ τῆς ἐργασίας δι-
καιοπραγίαν. καὶ πολλὰ ἔστιν ἄλλα τοιαῦτα λέγειν. τὸ κατ' εἰκόνα 9
δέ φησιν ἀπολωλεκέναι τὸν Ἀδάμ. ἐντεῦθεν φησὶ καὶ τοὺς χιτῶνας
τοὺς δερματίνους ἐπισημάνασθαι τὴν γραφήν· ὅτι, φησίν, ⟨τὸ⟩ »ἐποίη-
σεν αὐτοῖς χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς« τὸ σῶμα, φησίν,
15 ἐστί. καὶ πολλή τίς ἐστι παρ' αὐτῷ ἡ ᾀδομένη χλεύη. τὴν δὲ τῶν 10
νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλλιπῆ ποιεῖται, πῆ μὲν λόγῳ συνιστῶν ταύτην,

3ff vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 4, 7; S. 402, 16ff Hilberg *quamquam istiusmodi nugas et deliramenta soleat ille scripturarum interpretatione perversa et aliud significante quam verum est adfirmare dicens: »priusquam a malitia humiliarer, ego deliqui« et illud »revertere anima mea in requiem tuam« nec non et illud »educ de carcere animam meam« et in alio loco »confitebor domino in regione vivorum«*; darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 B vgl. Justinian ep. ad Mennam Mansi IX 529E — **5** Psal. 118, 67 — **8** Psal. 114, 7 — **11** vgl. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 6, 5; S. 407, 1ff Hilberg *inter multa enim mala etiam illud ausus est dicere perdidisse imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet*; auch Panarion h. 70, 3, 4 — **12** vgl. unten c. 63, 5ff; dazu Ancoratus c. 62, 1f; I 74, 5ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 2; S. 403, 11ff Hilberg *praeterea frivolam eius expositionem super tunicis pelliciis, quanto conatu quantisque egerit argumentis, ut tunicas pellicias humana esse corpora crederemus. qui inter multa ait: »numquid coriarius aut scortiarius erat deus ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pellicias Adam et Evae? manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur«.* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 BC) — **13** Gen. 3, 21 — **15** vgl. Ancoratus c. 87, 2; I 107, 19ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 4; S. 404, 2ff Hilberg *quis autem patienter ferat Origenem lubricis argu-*

M U

2 ⟨ἄλλους⟩ * **3** πεψύχθαι U **4** ἐπιπλάττεται U **6** [ἐξ] * **7** πλημμελησάσης *] ἐπλημμέλησε MU **13** ⟨τό⟩ * **13f** φησὶν hinter αὐτοῖς U
15 ἡ < M | δὲ] τε U **16** παριστῶν U

πῇ δὲ ἐξαρνούμενος τελειότατα, ἄλλοτε δὲ καὶ μέρος ἐξ αὐτῆς ἀνίστασθαι ⟨λέγων⟩. ἀλληγορεῖ δὲ λοιπὸν ὅσαπερ δύναται, τόν τε 11 παράδεισον τά τε τούτου ὕδατα καὶ τὰ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τῆς γῆς. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια φλυαρῶν
5 οὐ | διαλείπει. ἤδη δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τὰ τοιαῦτα περὶ Ö 236
αὐτοῦ μνησθέντες διεξεληλύθαμεν.

5. Οὐδὲν δὲ καὶ νῦν λυπήσει αὖθις ἐν τῇ κατ' αὐτὸν αἱρέσει 5, 1 περὶ τῆς αὐτῆς αἰτίας τε καὶ ὑποθέσεως διηγήσασθαι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποβαλλομένων τὴν ἀνατροπὴν ποιήσασθαι. πολλὴ 2
10 γὰρ ἡ τούτου εἰς ὕστερον γενομένη ἀτοπία καὶ ἐπιτήδευσις παραπεποιημένης ἐννοίας καὶ ἔξω βεβηκυίας τῆς ἀληθείας. ἔδοξε γὰρ 3 κατὰ αἱρέσεων πασῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ λέγειν καὶ ἀνατρέπειν ἑκάστην, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς αἵρεσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ταύτην τῷ βίῳ ἐξήμεσε. καὶ πρῶτον | μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα εἰς ἔλεγχον 4 D 592
15 τῆς αὐτοῦ παραπεποιημένης ἐπιπλάστου ἐννοίας παραθήσομαι. ἔπειτα δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ ῥηθησόμενα παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑπο-

mentationibus resurrectionem carnis huius negantem, sicut declarat manifestissime in volumine explanationum primi psalmi et in aliis multis locis (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 C) Theophilus ep. pasch. von 401 = Hieronymus ep. 96, 13, 1; S. 172, 8ff Hilberg *nam inter cetera etiam resurrectionem a mortuis, quae spes salutis nostrae est, ita corrumpit et violat, ut audeat dicere corpora nostra rursum corruptioni et morti subiacentia suscitari* ebenda 15, 1; S. 174, 8 Hilberg

2 vgl. Ancoratus c. 54, 2ff; I 63, 10ff u. ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 1; S. 404, 5ff Hilberg *aut quis audiat in tertio caelo donantem nobis Origenem paradisum et illum quem scriptura commemorat, de terra ad caelestia transferentem et omnes arbores, quae scribuntur in Genesi allegorice intelligentem, scilicet quod arbores angelicae fortitudines sint*? ebenda 7; S. 405, 12ff *illas vero praestigias quis non statim abiciat atque contemnat dicente Origene de aquis, quae super firmamentum sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdam angelicae potestatis et rursum aquas, quae super terram sunt, hoc est sub firmamento, esse virtutes contrarias i. e. daemones* (darnach Hieronymus c. Joh. Hieros. 7; Migne 23, 360 C) — 5 vgl. Ancoratus c. 54, 2ff c. 62, 1ff c. 87, 2ff; I 63, 10ff 74, 5ff 107, 19ff

M U

1 ἐξ αὐτῶν? Öh. **2** ⟨λέγων⟩ * | ἅπερ M **7** κατ' αὐτὴν U **8** αὐτῆς *] αὐτοῦ M U | αἰτίας τε] περιπετείας U | αὐτῶν *] αὐτοῦ M U **11** βεβληκυίας M **12** λέγειν vor τῶν πρὸ αὐτοῦ U **13 f** ἐξέμεσε U **14** οὖν < M **16** παρὰ < U

δείξω. καὶ ἔστι τάδε. ὅσαπερ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰσηγήσατο τῷ βίῳ — ἐν πάσῃ γὰρ γραφῇ | ἀεὶ ὀλισθαίνων κατὰ λέξιν ἐν τοῖς 5 P529
ἀναγκαίοις περιέπεσεν. ἐπειδὴ δὲ ὄγκος πολύς ἐστι (λέγεται γὰρ πολλὴν πεποιηκέναι σύνταξιν εἰς ἑκάστην γραφήν, ὡς ἔφην). * οὐ
5 παρῃτήσατο εἰπεῖν ἃ αὐτῷ ἔδοξε. καὶ ὅσα μὲν ἐν προσομιλίαις καὶ 6
διὰ τῶν προοιμίων εἰς ἤθη τε καὶ εἰς φύσεις ζῴων τε καὶ τῶν ἄλλων παρ' αὐτοῦ εἴρηται, μέσος φερόμενος πολλάκις χαρίεντα διηγήσατο· ὅσα δὲ εἰς δόγματα ἐδογμάτισε καὶ περὶ πίστεως καὶ μείζονος 7
θεωρίας, τῶν πάντων ἀτοπώτατος τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν
10 εὑρίσκεται, πλὴν τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσιν αἰσχρουργιῶν. ἔδοξε γὰρ 8
αὐτὸς καὶ ἀσκητικὸν βίον ἐπανῃρῆσθαι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται· διὸ καὶ τὸν θώρακα αὐτοῦ φασί τινες ἀπὸ ὑπερβολῆς πολιτείας, ἀσιτίας τε καὶ ἀποχῆς ἐμψύχων πεπτωκέναι. φέρε δὴ οὖν αὐτὰς 9
τὰς αὐτοῦ λέξεις παραθησόμεθα ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ ⟨μετὰ⟩ καὶ
15 τῶν ἐν αὐτῷ θεωριῶν, [καὶ] ὧν ἐδογμάτισεν, αὐτοῖς τοῖς λόγοις, ἵνα μή τινες εἴπωσι τὰ κατ' αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα σεσυκοφαντῆσθαι.
καὶ οὐχ ὅτι πάντως μόνον ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξέπεσε τῆς ἀλη- 10
θείας, ἀλλὰ ὡς πολλάκις εἶπον, καὶ ἐν ἑκάστῃ ἐξηγήσει. διὰ δὲ τὸν ὄγκον τῆς αὐτοῦ πραγματείας ἀπὸ τοῦ προειρημένου ψαλμοῦ συλλέ-
20 ξαντες ἐνταυθοῖ. ἀπὸ [τῆς] μιᾶς ἢ δύο ἢ τριῶν λέξεων τὸ πᾶν τῆς

3f vgl. S. 409, 3f — **11** vgl. S. 406, 3ff — **12f** vgl. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1; 1278, 17 *ἐν τούτοις ἐπεκτεινόμενος ἐπί τε ἀγρυπνίᾳ καὶ ἀσιτίᾳ καὶ γυμνότητι ἑαυτὸν ὑπωπιάζων τοσοῦτον κατεδάμασε τὴν ἀκμὴν τοῦ σώματος ὡς ὁρᾶσθαι παντελῶς αὐτὸν ἀπεσκληκέναι· οἶνον γὰρ καὶ ἔλαιον καὶ τῶν λοιπῶν ἀπεχόμενος ἀνατροπὴν τοῦ θώρακος μεγίστην ὑπέμεινεν*

M U **4—13** Georg. mon. Chron. 457, 7—14 de Boor

3f *πολλὴν γοῦν πεποίηκε σύνταξιν εἰς ἑκάστην γραφήν, καὶ ὅσα κτἑ.* Georg. | **3** *ἐστι* + ⟨*τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων*⟩? vgl. Z. 19 * **4** * etwa ⟨*ἀδύνατον ἅπαντα εἰς μέσον φέρειν· ἀεὶ δὲ ἐξηγούμενος τὴν γραφὴν*⟩ * **5** *ἃ αὐτῷ*] *οὕτως* M | *ἐν* < M **6** *τῶν* < Georg. | *τῶν προοιμίων*] [*τῶν*] *παροιμιῶν*? * **6f** *τῶν ἄλλων*] *ἀλόγων* Georg. **7** *παρ' αὐτοῦ* < U | *χαριέστατα* M **7f** *διηγήματα* Georg. **8** *εἰς δόγματα*] *περὶ πίστεως* Georg. **8f** *καὶ περὶ — θεωρίας* < Georg. **9** *ἀτοπώτατα* U *ἀτοπώτερος* Georg. | *τῶν πρὸ — μετ' αὐτὸν* < Georg. **10** *πλὴν — αἰσχρουργιῶν* < Georg. **10f** *γὰρ αὐτὸς*] *δὲ αὐτῷ* Georg. **11** *αὐτὸς* < U | *ἀσκητῶν* U **11f** *ὡς καὶ — διὸ καὶ*] *τοιοῦτον ὡς καὶ* Georg. **12f** *ἀπὸ ὑπερβολῆς — πεπτωκέναι*] *δι' ὑπερβολὴν ἀσιτίας τε καὶ σκληραγωγίας ἀνατραπῆναι* Georg. **13** *ἀσιτίας* < M **14** ⟨*μετὰ*⟩ * **15** [*καὶ*] * **18** *ἀλλὰ ὡς πολλάκις εἶπον* *] *ὡς πολλάκις εἶπον ἀλλὰ* MU **20** *ἐνταῦθα* U | [*καὶ*] * | *τῆς*] *τὸ* U

περὶ τὴν πίστιν μοχθηρίας αὐτοῦ ἀποκαλύψωμεν κατ᾽ αὐτῶν τε εἰπεῖν ἀναγκαίως ἐπιμελησώμεθα. καὶ ἔστιν εὐθὺς ἑκάστης λέξεως τὸ 11 ἐδάφιον οὕτως, ὅπως γνῷης, ὦ φιλόκαλε ἀκροατά, ὅτι φανερώτατα τὸν | υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα ἐδογμάτισε, καὶ ἀπὸ τῆς περὶ | τοῦ υἱοῦ Ö238 D593
5 τόλμης γνῷς ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος εἰσηγήσατο. ἀπ᾽ ἀρχῆς οὖν ἀναλέξωμεν τὸν ψαλμόν, ἕως αὐτῆς τῆς 12 λέξεως, ὡς αὐτὸς Ὠριγένης ἔφη·

Τῶν Ὠριγένους εἰς τὸν $\bar{α}$ ψαλμὸν ἀρχή.

6. Κεκλεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ θεῖοί φασι λόγοι 6, 1
10 τῇ »κλειδὶ τοῦ Δαυίδ«, τάχα δὲ καὶ σφραγῖδι, περὶ ἧς εἴρηται τό »ἐκτύπωμα σφραγῖδος, ἁγίασμα κυρίῳ«, τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς θεοῦ τῇ ἀπὸ τῆς σφραγῖδος δηλουμένῃ. | περὶ μὲν οὖν τοῦ κεκλεῖσθαι 2 P530 καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει λέγων »καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ
15 ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυίδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδού, δέδωκα θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεῳγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν«. καὶ μετ᾽ ὀλίγα »καὶ 3 εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά. καὶ εἶδον ἄλλον
20 ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε 4 ἐπὶ τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· μὴ κλαῖε, ἰδού, ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ 5
25 ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυίδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ σφρα-

10 Jes. 22, 22 — Ex. 28, 32 — **13—17** Apok. 3, 7f — **17—S. 416, 1** Apok. 5, 1—5

M U **9—S. 416, 15** Philocalia S. 36, 25—38, 9 Robinson

1 vor *μοχθηρίας* + *τῆς* U | *ἀποκαλύψαιμ᾽ ἂν* M | *κατ᾽ αὐτῶν*] *καὶ ταὐτὸν* U **2** *ἐπιμελησόμεθα* U | *λέξεως* < M **3** *γνόης* U **4** *υἱοῦ*] *Χριστοῦ* M **5** *γνώῃς* U | vor *τὸ πνεῦμα* + *καὶ* U | *κτίσμα κτίσματος*] *κτιστὸν* U | *κτίσματος* + *αὐτὸ* M **8** *ἀρχὴ* < U **9** *θείας* < M **11** *κυρίου* M **12** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* M U Philoc. **14** *γράφων* U **16** *θύραν* hinter *ἐνώπιον σου* Philoc. **19** *ὄπισθεν*] *ἔξωθεν* Philoc. | *ἄλλον* < M U **20** *ἐν* < U **21** *ἐδύνατο* M **23** *καὶ ἔκλαιον — βλέπειν αὐτό* < M **24** *ἐκ* < Philoc. | *ὁ*² < Philoc. **25** vor *Δαυίδ* + *τοῦ* M

γῖδας αὐτοῦ«. περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἠσαΐας οὕτως »καὶ 6
ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ
ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγον- D594
τες· ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ.
5 καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου
γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο. καὶ ἐρεῖ· οὐκ ἐπίσταμαι γράμ-
ματα«. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ 7
Ἠσαΐου νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολο-
γουμένως κἂν παρὰ τοῖς μετρίως ἐπαΐειν λόγων θείων δυναμένοις πε-
10 πληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν, σκοτεινῶν τε λόγων καὶ ἄλλων
ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξαι 8
βουλόμενος καὶ ὁ σωτήρ φησιν, ὡς τῆς κλειδὸς οὔσης παρὰ τοῖς γραμμα-
τεῦσι καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὑρεῖν τοῦ ἀνοῖξαι, τό
»οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ
15 εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν«. | Ö240

7. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν προοιμίῳ λέλεκται, εἰς μέγιστον ἀγῶνα καὶ ὁμο- 7, 1
λογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ | τὴν ἕξιν ἡμῶν ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τῆς πολλῆς P531
σου φιλομαθείας καὶ δυσωπουμένοις ὑπὸ τῆς χρηστότητός σου καὶ τῆς
μετριότητος, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, κατελθεῖν. καὶ ὅτι γε ἐπὶ πολὺ ἀναδυόμενόν 2
20 με, διὰ τὸ εἰδέναι τὸν κίνδυνον οὐ μόνον τοῦ λέγειν περὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ
πολλῷ πλέον τοῦ γράφειν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλιπεῖν, παντοδαπῶς
κατεπᾴδων φιλικῶς καὶ κατὰ προτροπὴν θεότητος εἰς τοῦτο ἤγαγές [με],
μάρτυς ἔσῃ μοι πρὸς θεὸν μεθ' ὅλου τοῦ βίου καὶ περὶ τῶν ὑπηγορευμέ-
νων ἐξεταζομένῳ, ποίᾳ τε προθέσει τοῦτο γεγένηται. καὶ πῇ μὲν ἐπι- 3
25 τυγχάνομεν, πῇ δὲ ἤτοι βιαζόμεθα βιαιότερον ἢ * δοκοῦμεν * τι λέγειν.
ἐξιχνεύσαμεν δὲ τὸ γεγραμμένον, οὐ καταφρονοῦντες τοῦ »ὅτε λέγεις περὶ
θεοῦ, κρίνῃ ὑπὸ θεοῦ« καλῶς εἰρημένου, καὶ τοῦ »περὶ θεοῦ καὶ τἀληθῆ
λέγειν κίνδυνος οὐ μικρός«. | ἀξιοῦμεν τοίνυν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς θεοῦ 4 D595
καλὸν εἶναι δύναται καὶ μάλιστα νόησις γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως τῷ
30 θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως γενητοῦ

1—7 Jes. 20, 11f — **14** Luk. 11, 52

M U Philoc. (bis Z. 15)

2 *ταῦτα πάντα* U **3** *ὃ* < M **5** *μὴ* ausradiert U **6** *καὶ ἐρεῖ αὐτῷ — τοῦτο* < U **9** *κἂν*] *καὶ* U *κἂν* vor *μετρίως* Philoc. **14** vor *αὐτοὶ* + *καὶ* M **19** *ἐπὶ πλεῖον* U **22** *προκοπὴν* U | [*με*] * **23** *ἔσο* U **24** *ἐξεταζομένων* M **24f** *ἐιτυγχάνομεν* U **25** * ⟨*ἄλλως*⟩ * | * etwa ⟨*τολμηρότερον*⟩ * **27** *καὶ τοῦ*] *καὶ τὸ* U **29f** *τῷ πατρὶ τῶν ὅλων θεῷ* U

θεοῦ προσιὼν αἰτήσῃς δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν, ἐπεὶ κεῖται τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγελία τοῦ εὑρίσκειν· τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζητοῦντας λογιζομένων παρὰ θεῷ τῶν οὐχ ὁδῷ ἐπὶ τοῦτο προϊόντων.

Ἕως ὧδε τὰ ἀπὸ Ὠριγένους.

5 8. Ἀρχὴ δέ μοι λέγειν πρὸς τὸν κομπώδη καὶ δοκήσει σοφὸν καὶ ἐρευνητὴν τῶν ἀνερευνήτων καὶ ἐκβιβαστὴν τῶν ἐπουρανίων τουτονί, τὸν φλυαρίας ἐμπλήσαντα τὸν βίον, ὡς καὶ ὁ κρείττων ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εἴρηκε, πρῶτον περὶ γενητοῦ θεοῦ. | καὶ ὅτι μὲν ὁμολεξίαι τε καὶ ὁμωνυμίαι πολλαὶ ἐν τῷ βίῳ εἰσίν, παντί τῳ δῆλόν 10 ἐστιν. καὶ εἰ μὲν ὑπὸ ἄλλου ἡ λέξις ἐλέγετο, ἦν εἰπεῖν ὅτι κατὰ ὀρθὴν διάνοιαν καὶ τοῦτο εἴρηται· ὁπότε δὲ ἐν πολλοῖς τόποις εὕραμεν αὐτὸν κακῶς τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπαλλοτριοῦντα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός τε καὶ οὐσίας, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τούτου χάριν τῷ γενητὸν θεὸν εἰρηκέναι αὐτὸν σαφές ἐστιν ὅτι κτιστὸν 15 ὁρίζεται.

8, 1 — 2 — 3

Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς | βούλονται σοφίζεσθαι καὶ λέγειν ἴσον τὸ γενητὸν εἶναι τῷ γεννητῷ, | οὐ παραδεκτέον ⟨τοῦτο⟩· * [δὲ] ἐπὶ θεοῦ λέγειν ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὰ κτίσματα μόνον. ἕτερον γάρ ἐστι γενητὸν καὶ ἕτερόν ἐστι γεννητόν. εἰς τὸ γοῦν παρ' αὐτῷ ῥηθὲν κτιστὸν ἤτοι 20 γενητὸν θεόν, πρῶτον ἐρωτῶμεν· ποίοις τρόποις ἔκτισται ὁ παρὰ σοῦ διὰ τῆς λέξεως ταύτης τιμώμενος θεός, πῶς δέ ἐστι προσκυνητός, εἰ ἔστι ποιητός; ἄφελε γὰρ τὴν μέμψιν τὴν παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ἐπὶ τοῖς τὴν κτίσιν θεολογοῦσι | καὶ ἐπίδος μοι θεὸν προσκυνούμενον κτιστὸν κατὰ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, τὴν μὴ τῇ κτίσει προσ-

4 Ö242 — P532 — 5 — 6 — D596

1 vgl. Matth. 7, 7 — 7 wer? Unten c. 67 heißt Methodius ὁ καλλίων ἡμῶν; vgl. auch S. 420, 22 — **21 ff** vgl. Ancoratus c. 50, 4; I 59, 22 ff — **23** vgl. Röm. 1, 25

M U

1 προσιέναι U | αἰτήσεις M | ἐπεὶ κεῖται] ἐπίκειται γὰρ U **5** καμπώδη M | δοκήσει σοφὸν] δοκησίσοφον Dind.; aber δοκησίσοφος ist noch nirgends sicher als echte Form nachgewiesen **7** φλυαρία M **8 f** ὁμολεξίαι] ὁμοδοξίαι M **9** πολλαὶ ἐν] πολλὰ ἦν M | βίῳ] βιβλίῳ M | παντί τῳ] πάντη τοῦτο U **11 f** εὕρομεν U **12** κακῶς < U **13** δὲ] τε U | τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον U **14** τῷ Dind. Öh.] τὸ M U **17** ⟨τοῦτο⟩ * | * ergänze etwa ⟨τὸ μὲν γὰρ χρὴ μόνον ἐπὶ θεοῦ λέγειν, τὸ δὲ οὐκ ἐνδέχεται⟩ * | [δὲ] * **18** γενητὸν] γεννητὸν M **19** ἐστι < U | γεννητόν] ἀγέννητον M | εἰς *] ἢ M < U | κτιστὸν < U **20 f** παρὰ σοὶ U **21** ἐστι] ἔτι U **21 f** προσκυνητὸς + ἔσται U **22** ἔστι] ἔσται U **23** καὶ < M | ἐπίδος] ἐπεὶ δὸς M **24** μὴ τῇ] μηκέτι U

κυνοῦσαν ἀλλὰ τῷ κτίσαντι. καὶ ἔσται παρὰ σοὶ εὔλογος ἡ τοῦ πε-
πλανημένου σου λόγου ἀπὸ τῆς τῶν πατέρων εὐσεβείας ἀκολουθία.
ἀλλὰ οὐ μὴν δύνασαι τοῦτο παραστῆσαι. εἰ δὲ καὶ ἐτόλμας ἀπο- 7
συλῆσαί ποθεν καὶ βιάσασθαι, οὐδὲ ἐν τούτῳ τὸν εὔλογον λογισμὸν
5 τῶν θεοσεβῶν παρεκτρέπειν εἰς τοσαύτην φαυλότητα δυνήσῃ, ὦ θεή-
λατε. ἀντιμάχεται γάρ σοι καὶ τὸ φρόνημα καὶ ὁ λόγος. πᾶν γὰρ 8
τὸ κτιστὸν οὐ προσκυνητόν, ὡς ἔφην. εἰ δὲ ὅλως προσκυνητόν, πολ-
λῶν ἄλλων ὑπαρχόντων κτιστῶν οὐδὲν ἂν διοίσει τὸ καὶ ἡμᾶς μετὰ
τοῦ ἑνὸς κτιστοῦ τὰ ὅλα προσκυνεῖν, σύνδουλα ὄντα καὶ τῇ αὐτῇ
10 ἀγωγῇ τῆς ὀνομασίας ὑποπεπτωκότα.

9. Ἴδωμεν δὲ διὰ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, δι' ὧν τὴν πᾶσαν 9, 1
ἡμῶν ζωὴν ᾠκονόμησεν ἐλθὼν ὁ θεὸς Λόγος, εἴ που εἴρηκεν ὁ Χρι-
στός »ὁ θεός με ἔκτισεν« ἢ »ὁ πατήρ μου ἔκτισέ με«. ἴδωμεν δὲ εἰ
καὶ ὁ πατὴρ ἀπεφήνατο ἐν ἑνὶ τῶν εὐαγγελίων ὅτι »ἔκτισα τὸν υἱὸν
15 καὶ ἀπέσταλκα ὑμῖν«. ἀλλὰ περὶ τούτου ἕως ὧδε τὰ νῦν ἐχέτω. 2
περὶ γὰρ μαρτυριῶν πολλάκις κατὰ τῶν τὸ κτίσμα παρεισαγόντων
πολλὰ ἐξεθέμεθα. οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἐν τῷ παρόντι δεῖξαι τὸ 3
εὔληπτον τοῦ λόγου καὶ εἰπεῖν πρὸς τοῦτον τὸν ἐθελόσοφον· πῶς
δύναται κτιστὸς εἶναι, ὦ οὗτος, ὁ λέγων »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
20 πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν;« πῶς δὲ δύναται ἀλλοῖος εἶναι 4
ὁ τὴν ἴσην τιμὴν πρὸς τὸν πατέρα ἔχων; »οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν
εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός« καί »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ
ἑώρακε τὸν πατέρα«.

Πάλιν δὲ ὡσαύτως, ὅσα αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως ἀμφιβάλλεται, 5
25 ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀκολουθίας αὖθις ἐροῦμεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ῥητῶν. | P533
ἀπὸ μιᾶς δὲ λέξεως τὸ πᾶν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἀποδείξωμεν καὶ τὸ
ἄπιστον τῆς δόξης | τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἀποκαλύψωμεν. εἰ ⟨γὰρ⟩ 6 D596
καὶ διὰ πλάτους αὐτῷ εἴρηται πολλάκις περὶ τούτου καὶ ἐν πολλαῖς
βίβλοις | πεφλυάρηται, ὅμως τὴν ἔλεγξιν παραθήσομαι ἀφ' ὧν ἐν τῷ Ö245
30 πρώτῳ ψαλμῷ ἐξηγήσατο κατὰ τῶν τὴν ἀνάστασιν τῆς βεβαίας ἐλ-

11 ff vgl. Ancoratus c. 50, 6; I 59, 29 ff — **19** Joh. 14, 10; 10, 30 — **21** Matth. 11, 27 — **22** Joh. 14, 9

M U

3 *μὴν* < M **5** *δυνήσῃ* *] *ἠδύνασο* M < U **6** *σοι καὶ*] *ἔοικε* M **14** *ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* M **16** *κατὰ* *] *περὶ* MU **18** *ἄληπτον* M **19** *ὦ οὗτος εἶναι* U **20** *ἀλλοῖος*] *ἄλλος* U **21** *πρὸς τὸν πατέρα*] *πρὸς πατρὸς* U **22** *καὶ* + *τὸ* U **26** *ἀποδείξομεν* U **27** *ἀποκαλύψομεν* U | ⟨*γὰρ*⟩ *

πίδος ἡμῶν πεπιστευκότων. 10. *Καὶ ἔστιν οὕτως· λέγει »διὰ τοῦτο* 10, 1
οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει«. εἶτα (ὡς ἔθος ἐστὶν αὐτῷ
ἀπὸ τῶν ἐκδόσεων φαντάζειν)· ὁμοίως, φησί, Θεοδοτίων Ἀκύλας
Σύμμαχος. εἶτα ἐπιφέρει κατὰ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας σκωπτωδῶς·
5 Ἐντεῦθεν, φησίν, οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι νομί- 2
ζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξεσθαι καὶ τῆς θείας κρίσεως
μὴ καταξιοῦσθαι· τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φαν-
ταζόμενοι, οὐ πάνυ σαφηνίζοντες. κἂν γὰρ δοκῶσι περὶ τούτων ἀποφαί- 3
νεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον σῴζειν οὐ δυνα-
10 μένους, μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον. ἐὰν 4
οὖν πυνθανώμεθα αὐτῶν, τίνος ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἀποκρίνονται, φησίν,
ὅτι τῶν σωμάτων ἃ νῦν περικείμεθα. εἶτα προσεπερωτησάντων ἡμῶν·
πότερον τῆς οὐσίας ὅλης ἢ οὐχί, πρὶν βασανίσαι λέγουσιν ὅτι ὅλης. ἐὰν 5
δὲ προσαπορήσωμεν, συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν καὶ οὐδὲν
15 περὶ τοῦ ῥευστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν *, ἐξετάζοντες· εἰ συναναστήσονται τὰ
ἀπορρεύσαντα ἐν φλεβοτομίαις αἵματα καὶ αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις σάρκες
καὶ τρίχες πᾶσαι αἱ πώποτε γενόμεναι ἡμῶν ἢ μόναι αἱ ἐπὶ τῷ τέλει πρὸς
τῇ ἐξόδῳ, θλιβόμενοι ὁτὲ μὲν προσκόπτουσι [καὶ] τῇ γινομένῃ ἐξετάσει, 6

1 Psal. 1, 5

M U 5—S. **420**, **6** aus Methodius wiederholt S. 421, 2—422, 1 (= Method.; dazu der von Bonwetsch in seiner früheren Ausgabe S. 88, 34ff übersetzte slavische Text = Method.slav.); den an unserer Stelle vorliegenden Text hat Epiph. jedoch unmittelbar aus Origenes geschöpft

1 *οὕτως* *] *ὡς* M U | *λέγει* + ⟨*γοῦν*⟩? * **2** *οἱ* < U **4** *σκωπωλῶς* M **5** *φησίν* < Method. **6** *τοὺς ἀσεβεῖς* < U **6 f** *καὶ τῆς — καταξιοῦσθαι* < Method. **7 f** *καὶ ποταπὴν — σαφηνίζοντες* < Method. **8** *γὰρ* < U | *δοκῶσι*] *προσδοκῶσι* M *δόξωσι* U **9** *ἡ βάσανος*] *ἡ ἀνάστασις* Method.slav. | *διελέγχει* Method.slav. | *τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον* *] *τὸ ἑξῆς ἀκολούθως* M U *τὰ ἑξῆς ἀκολούθως* Method. *das Weitere dem entsprechend* Method.slav. | *οὐ*] *μὴ* Method. **10** *μὴ κεκρατηκότας — τρόπον* < Method. | *τόπων* M **11** *οὖν*] *δὲ* Method. *aber nur* Method.slav. *αὐτῶν, τίνος*] *αὐτῶν* < M U *τινὸς αὐτῶν* Method.slav. | *ἀποκρίνονται* < Method.slav. | *φησίν* < Method. **12** *ἃ νῦν*] *ὧν* U *ὧν νῦν* Method. **13** *πότερον*] *wieder* Method.slav. | *οὐσίας* + *αὐτῶν* Method.slav. **14 f** *καὶ οὐδὲν — ἐξετάζοντες* < Method. **14** [*καὶ*]? * **15** * etwa ⟨*καταλαμβανόντων*⟩ * | *συναναστήσεται* Method. **16** *καὶ*] *ἢ* Method.slav. | *αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις* < Method. **17** *πᾶσαι* < Method. | *αἱ πώποτε γενόμεναι*] *die einstmals ausgefallenen* Method.slav. | *ἡμῶν* < Method. | *ἐπὶ τῷ τέλει* < U Method. **18** *ἐξόδῳ* + *Haare u. Fleisch* Method.slav. | *θλιβόμεναι* Method. (in U) **18—S. 420, 3** *ὁτὲ μὲν — συναναστήσεσθαι*] *εἰς τὸ τῷ θεῷ* ⟨*ἐξεῖναι* *⟩ *ποιεῖν ὃ βούλεται προστρέχουσιν* Method. *so nehmen sie ihre Zuflucht zu dem Willen u. der Macht Gottes* Method.slav. **18** [*καὶ*] *

οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν, ὁτὲ δὲ δοκοῦντες συγκαταβαίνειν τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶν ἡμῖν συναναστήσεσθαι. οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται 7 D598 τὰ αἵματα αὐτῶν συνάγειν τῷ λόγῳ τὰ πολλάκις ἀπεκκριθέντα τῶν σω|μά- P534
5 των ἡμῶν καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις ⟨εἰς⟩ ἱδρῶτας ἢ οἵαν δήποτε ὕλην, φασὶ τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνίστασθαι σῶμα.

11. *Ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ προειρημένου ἐθελοσόφου ἐπαπορητικὰ* 11, 1 *πρὸς τὴν ἀλήθειαν λεξίδια. ἃ ἀναγκαίως παρεθέμην εἰς παράστασιν τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὸν πάντα νοῦν αὐτοῦ τῆς περὶ ἀναστάσεως*
10 *ἀπιστίας. καὶ γὰρ καὶ ἄλλα ἔχει μεθ᾽ ἕτερα * πολλὰ ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ ψαλμοῦ ἀκολουθίᾳ. φάσκει γὰρ »διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ* 2 *ἀσεβεῖς ἐν κρίσει« ἐντεῦθεν δὲ ἐπιλαμβάνεται καὶ ἐπέκεινα ⟨κατὰ⟩ τῶν τὴν ἀσφαλῆ ἀνάστασιν ὁριζόντων καὶ τὴν βεβαίαν ἐλπίδα τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως πιστευόντων, ὡς ἀκεραίων ὄντων. πολλὰ*
15 *μοχθηρὰ ἐπει|πὼν καὶ σοφιστικήν τινα ὑπόνοιαν ὑφηγησάμενος, οὔτι* 3 Ö246 *πιστικόν, ἀλλὰ συλλογιστικὸν πᾶν ὁτιοῦν εἰς καταστροφὴν τῶν αὐτῷ πεισθέντων *. ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἡμῖν συμβαινόντων ἀνατρέψαι ἐπειράθη τῆς αὐτῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τὴν ὁμολογίαν.*
20 *Ἐγὼ δὲ τῶν καλῶς ἤδη κεκμηκότων καὶ δικαιότατα ἀνατρε-* 4 *ψάντων τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐπινενοημένην ῥητορικὴν κακουργίαν μὴ ἐν τόλμῃ καλλίων βουλόμενος εἶναι, οἷα δὴ βραχὺς ὑπάρχων, ἀρκεσθῆναι ἐνόμισα καλῶς ἔχειν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον κατὰ τοῦ αὐτοῦ Ὠριγένους εἰρημέ-*
25 *νοις, ἅτινα ἐνταῦθα κατὰ λέξιν παραθήσομαι. καὶ ἔστι τὰ ὑπὸ Μεθοδίου οὕτως, ὡς καὶ αὐτὸς ἐτάξατο* | D599

11 Psal. 1, 5

M U Method. (bis Z. 6)

2 τὰς] ταῖς M 3 ἀναγκάζονται MU 4 τὰ αἵματα αὐτῶν] τὰ αὐτὰ αἵματα Method. | συναγαγεῖν Method. (in M) | τὰ πολλάκις ἀπεκκριθέντα] ἃ πολλάκις ἀπεκκριθῆναι (ἀποκριθῆναι in U) . . . συνέβη Method. | ἀπεκκριθέντα] ἀποκριθέντα M ἀποκκριθέντα U 5f καὶ τὰς — ὕλην < Method. 5 ⟨εἰς⟩ Pet. 6 τὸ] τὰ U τῷ Method. | ἡμῶν < Method.slav. | ἀναστήσεσθαι Method. 9 αὐτῶν U 10 * etwa ⟨ληρώδη⟩ * 12 ⟨κατὰ⟩ * 17 * etwa ⟨προφέρων⟩ * 18 ἐπειράθη] περιθεὶς M | vor τῆς αὐτῆς + τὴν M 20 δικαιώτατα U 22 καλλίω M 23 μακαριστοῦ M 24f εἰρημένους M 25 τὰ] τὸ M 26 ἔταξα M

Τῶν Ὠριγένους ἐπιτομὴ ἐκ τῶν Μεθοδίου.

12. Ἐντεῦθεν οἱ ἁπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων ὁρμώμενοι νομίζουσι 12, 1
τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξεσθαι *, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν *.
κἂν γὰρ δοκῶσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βάσανος αὐτοὺς διελέγξει, 2
5 τὰ ἑξῆς ἀκολούθως σῴζειν μὴ δυναμένους, *. ἐὰν οὖν πυνθανώμεθα αὐ- 3
τῶν, τίνος ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἀπο|κρίνονται ὅτι τῶν σωμάτων ἃ νῦν P 535
περικείμεθα. εἶτα προσεπερωτησάντων ἡμῶν· πότερον τῆς οὐσίας ὅλης ἢ
οὐχί, πρὶν βασανίσαι λέγουσιν ὅτι ὅλης. ἐὰν δὲ προσαπορήσωμεν, συμπερι- 4
φερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν *, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀπορρεύσαντα ἐν
10 φλεβοτομίαις αἵματα καὶ σάρκες καὶ τρίχες αἵ πώποτε γενόμεναι ἢ μόναι
αἱ πρὸς τῇ ἐξόδῳ, θλιβόμενοι εἰς τὸ τῷ θεῷ ⟨ἐξεῖναι⟩ ποιεῖν ἃ βούλεται 5
προστρέχουσιν· οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ αὐτὰ
αἵματα συνάγειν τῷ λόγῳ. ἃ πολλάκις ἀπεκκριθῆναι τῶν σωμάτων ἡμῶν

M U Methodius de resurr. I 20 ff; S. 242, 1 ff Bonwetsch (dazu die deutsche Übersetzung des Slaven in der früheren Methodiusausgabe von Bonwetsch S. 88, 33 ff = S)
2—S. 422, 1 = S. 419, 5—420, 6 (= Epiph.[1])

2 *ἐντεῦθεν* + *φησίν* Epiph.[1] **3** *τοὺς ἀσεβεῖς* < Epiph.[1] (U) | * ⟨*καὶ τῆς θείας κρίσεως μὴ καταξιοῦσθαι*⟩ Epiph.[1] | * ⟨*καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ σαφηνίζοντες*⟩ Epiph.[1] **4** *δοκοῦσι* U *προσδοκῶσι* u. *δόξωσι* Epiph.[1] | *βάσανος*] *die Auferstehung* S | *διελέγχει* M (*χ* auf Rasur) Epiph.[1] **5** *τὰ ἑξῆς ἀκολούθως*] *das Weitere dem entsprechend* S *τὸ ἑξῆς ἀκολούθως* Epiph.[1]; lies wohl *τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον* * | *μὴ*] *οὐ* Epiph.[1] | * ⟨*μὴ κεκρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον*⟩ Epiph.[1] | *οὖν*] *δὲ* M *aber nun* S **5f** *αὐτῶν, τίνος*] *αὐτῶν* < Epiph.[1] *τινὸς αὐτῶν* U *einen von ihnen* S **6** *ἀποκρίνονται ὅτι* < S | *ἀποκρίνονται* + *φησίν*, Epiph.[1] | *ἃ*] *ὧν* U | *νῦν* < Epiph.[1] **7** *πότερον*] *wieder* S | *οὐσίας* + *αὐτῶν* M U **9** * ⟨[*καὶ*] *οὐδὲν περὶ τοῦ ῥευστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν* ⟨*καταλαμβανόντων*⟩, *ἐξετάζοντες*⟩ Epiph.[1] | *συναναστήσονται* Epiph.[1] **10** *καὶ*[1]] *ἢ* S | vor *σάρκες* + *αἱ ἐκτακεῖσαι ἐν νόσοις* Epiph.[1] | vor *τρίχες* + *αἱ* U | *τρίχες* + *πᾶσαι* Epiph.[1] | *αἵ πώποτε γενόμεναι*] *die einstmals ausgefallenen* S | *γενόμεναι* + *ἡμῶν* Epiph.[1] (U) **11** *αἱ* + *ἐπὶ τῷ τέλει* Epiph.[1] (M) | *ἐξόδῳ* + *Haare u. Fleisch* S | *θλιβόμεναι* U **11f** *εἰς τὸ τῷ θεῷ* ⟨*ἐξεῖναι* *⟩ *ποιεῖν προστρέχουσιν* (*προτρέχουσι* M)] *so nehmen sie ihre Zuflucht zu dem Willen u. der Macht Gottes* S *ὁτὲ μὲν προσκόπτουσι* [*καὶ*] *τῇ γινομένῃ ἐξετάσει, οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν, ὁτὲ δὲ δοκοῦντες συγκαταβαίνειν τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶ ἡμῖν συναναστήσεσθαι* Epiph.[1] (U) **12** *ἀναγκάζονται* Epiph.[1] **12f** *τὰ αὐτὰ αἵματα*] *τὰ αἵματα αὐτῶν* Epiph.[1] **13** *συναγαγεῖν* M **13f** *ἃ ... ἀπεκκριθῆναι ... συνέβη*] *τὰ ... ἀπεκκριθέντα* Epiph.[1] **13** *ἀποκριθῆναι* U | *ἡμῶν* < S

συνέρη +, φασὶ τὸ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σῶμα. προσηπορήσαμεν 6
δέ, διὰ τὸ τρεπτὴν εἶναι τὴν σωματικὴν φύσιν καὶ τοιαῦτα· ὥσπερ εἰς τὸ
ἡμέτερον σῶμα αἱ τροφαὶ κατατάττονται καὶ μεταβάλλουσι τὰς ὁμοιότητας,
οὕτως καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μεταβάλλονται ἐν τοῖς σαρκοβόροις οἰω- 7
5 νοῖς καὶ θηρίοις καὶ γίγνεται μέρη τῶν ἐκείνων σωμάτων, καὶ πάλιν
ἐκεῖνα ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων ἐσθιόμενα ἀντιμεταβάλλεται καὶ
γίγνεται ἀνθρώπων ἢ ἑτέρων ζῴων σώματα. καὶ τούτου | ἐπὶ πολὺ γι- 8 Ö248
γνομένου ἀνάγκη τὸ αὐτὸ σῶμα πλειόνων ἀνθρώπων πολλάκις γίγνεσθαι
μέρος. τίνος οὖν ἔσται σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει; καὶ οὕτως εἰς βυθὸν ἡμᾶς
10 φλυαρίας ἀλόγου συμβήσεται ἐμπίπτειν. | D600

13. Καὶ μετὰ ταύτας τὰς ἀπορίας ἐπὶ τὸ πάντα εἶναι δυνατὰ τῷ θεῷ 13, 1
καταφεύγουσι καὶ λέξεις τῶν γραφῶν δυναμένας κατὰ τὴν πρόχειρον ἐκ-
δοχὴν ὑποβάλλειν τὸ νοούμενον αὐτοῖς προφέρονται· οἷον τὴν ἐν τῷ Ἰεζε- 2
κιὴλ »καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι καὶ
15 ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρωπίνων.
καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλόθεν κύκλῳ· καὶ ἰδού, πολλὰ σφόδρα ἐπὶ
προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ ἰδού, αὐτὰ ξηρὰ λίαν. καὶ εἶπεν πρός με· υἱὲ 3
ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; καὶ εἶπον· κύριε ὁ θεός, σὺ ἐπί-
στασαι ταῦτα. καὶ εἶπε πρός με· προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου· καὶ ἐρεῖς 4
20 πρὸς αὐτά· τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα, ἀκούσατε λόγον κυρίου. τάδε λέγει
Ἀδωναῒ κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· ἰδού, ἐγὼ εἰσάγω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα
ζωῆς καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα καὶ ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκας καὶ ἐκτενῶ
ἐφ' | ὑμᾶς δέρμα καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ ζήσεσθε, καὶ P536
θήσομαι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος«.
25 τούτῳ μὲν οὖν ⟨ὡς⟩ πιθανωτέρῳ χρῶνται τῷ ῥητῷ. καὶ ἄλλα δὲ ⟨συλ⟩λέγουσιν 5

14—21 Ezech. 37, 1—6

M U S Epiph.¹ (bis Z. 1 *σῶμα*)

1 * ⟨*καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις* ⟨*εἰς*⟩ *ἱδρῶτας ἢ οἵαν δήποτε ὕλην*⟩ Epiph.¹ | *τὸ*] *τῷ* M *τὰ* Epiph.¹ (U) | *ἡμῶν* < S | *ἀνίστασθαι* Epiph.¹ | *ἠπορήσαμεν* M *προηπορήσαμεν* S **2 f** *εἰς τὸ ἡμέτερον*] *oben gesagt* S **4** vor *ἐν τοῖς* + *καὶ* U **4 f** *οἰωνοῖς καὶ* < S **5** *καὶ*² < MU | *γίγνονται* U **6** *ἑτέρων ζῴων ἢ ἀνθρώπων* S | *ἀντιμεταβάλλει* U **7** *γίνεται* M | *ἑτέρων ζῴων ἢ ἀνθρώπων* S | *καὶ*] *aber* S **7 f** *γινομένου* M **8** *πολλάκις* < S | *γενέσθαι* M *γίνεσθαι* U **9** *μέρος*] *Leib* S **9 f** *φλυαρίας ἡμᾶς* U **10** *ἀλόγους* U **11** *ταύτας* + *πάσας* S | *δυνατὰ εἶναι* U **13** *οἷον* < S **15** *ἀνθρώπων* U **16—23** *καὶ περιήγαγε — ἐφ' ὑμᾶς δέρμα* < S **16** *κύκλωθεν* U **17** *σφόδρα* M **18** *ὀστέα* U **19** *ἐρεῖς*] *εἶπον* U **22** *ἐφ' ὑμᾶς*¹] *εἰς ὑμᾶς* U **24** *εἰμὶ* < M **25** ⟨*ὡς*⟩ * | *πιθανοτέρω* M **25** ⟨*συλ*⟩*λέγουσιν* *, nach S *fügen sie diesen bei*] *λέγουσιν* MU

εὐαγγελικά, οἷον [ὡς] τό »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων« καὶ τό »φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν Γεέννῃ« καὶ τὸ ἐν τῷ Παύλῳ »ζωοποιήσει τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«.

5 14. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατὰ ταὐτὸν τούτοις τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγωνίσασθαι, σῶσαί τε καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν καὶ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς φλυαρίαν πτωχῶν νοημάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ θεοῦ ἀναξίων. τοῦτο οὖν εἰς τὸν τόπον τοῦτον διαληπτέον, ὅτι πᾶν σῶμα ὑπὸ φύσεως συνεχόμενον τῆς καταταττούσης ἔξωθέν | τινα δίκην τροφῆς εἰς αὐτὸ καὶ ἀπεκκρινούσης ἀντὶ τῶν ἐπεισαγομένων ἕτερα, ὥσπερ τὰ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον οὐδέποτε ἔχει ταυτόν. διόπερ οὐ κακῶς ποταμὸς ὠνόμασται τὸ σῶμα, διότι ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ταὐτόν ἐστιν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, καίτοι γε τοῦ οἱονεὶ Παύλου 15 ἢ Πέτρου ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, (οὐ [τοῦ] κατὰ ψυχὴν μόνον, ἧς ἡ οὐσία οὔτε ῥεῖ καθ' ἡμᾶς οὔτ' ἐπεισαγόμενόν τι | ἔχει ποτέ), κἂν ῥευστὴ ᾖ ἡ φύσις τοῦ σώματος, τῷ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα ταὐτὸν εἶναι, ὡς καὶ τοὺς τύπους μένειν τοὺς αὐτοὺς τοὺς τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας, καθ' ἣν ποιότητα καὶ οὐλαὶ ἐκ παίδων 20 παραμένουσι τοῖς σώμασι καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα, ⟨ὡς⟩ φακοὶ καὶ ἐπὶ τούτοις εἴ τί ἐστιν ὅμοιον· τοῦτο τὸ εἶδος, καθ' ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικόν, [ὃ] ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλον, οὐ πάντως τόδε τὸ ἐκτεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην ὑποκείμενον. ὥσπερ δὲ τὸ εἶδος ⟨ταὐτόν⟩ ἐστιν ἐκ βρέ-

14, 1 — 2 — D 601 — 3 — Ö 250 — 4 — 5 — 6

1 Matth. 8, 12 — 2 Matth. 10, 28 — 3 Röm. 8, 11

M U S

1 [ὡς] * 2 τό] *das er sagte* S | ἀπωλέσαι U 3 τὸ] τῶ U | ἐν τῷ Παύλῳ] *im Sendschreiben des Paulus* S | ἡμῶν U 3 f διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα U 4 ἐν ἡμῖν U 5 κατὰ ταὐτὸν] κατ' αὐτὸν U *diesem gemäß* S | τούτοις < S 6 τε < M 7 μὴ < U 9 τοῦτον < MU 10 ἀποκρινούσης U 11 τῶν ζῴων] *der übrigen Geschöpfe* S 12 κακὸς U 13 διότι] διὸ M 14 οἷον ἢ U 15 [τοῦ] * | μόνον Jahn] μόνου MU | ἧς < M 16 οὔτε ῥεῖ] ὑστερεῖ M < S ποτέ] μήποτε δὲ (nach vorher gesetztem Punkt) M *wann aber nun* S | ᾖ Jahn] ἦν MU 17 τὸ χαρακτηρίζον τὸ σῶμα] τοῦ χαρακτηρίζοντος σῶμα M 18 τοὺς τύπους] αὐτὸς τύπους M | τοὺς τὴν] εἰς τὴν U 20 ⟨ὡς⟩ * | φάσκοι M 21 εἴ τι < M 21 f ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος M 22 [ὃ] Mendelssohn | πάλιν < S 23 τόδε τὸ Bonwetsch nach S] τόδε τι M τόδε ἔτι U | ἐκτεταγμένον] ἐντεταγμένον U 24 ὑποκείμενον] *Alter* S; vgl. zu S. 424, 12 | ⟨ταὐτὸν⟩ Rufin

φους μέχρι τοῦ πρεσβυτέρου, κἂν οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγήν. οὕτως νοητέον καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδος ταὐτὸν εἶναι P 537
τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅσης ἐσομένης τῆς ἐπὶ τὸ κάλλιον μεταβολῆς.
ἀναγκαῖον γὰρ τὴν ψυχὴν ἐν τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσαν κεχρῆσθαι 7
5 σώμασι καταλλήλοις τοῖς τόποις. καὶ ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ ζῆν ἡμᾶς ἐνύ- 8
δρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἡμᾶς ἔδει βράγχια ἔχειν καὶ τὴν
ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν, οὕτως μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρα-
νῶν καὶ ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσεσθαι ἀναγκαῖον χρῆσθαι σώμασι πνευ-
ματικοῖς· οὐχὶ τοῦ εἴδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, κἂν ἐπὶ τὸ ἐνδοξό- 9
10 τερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπή, ὥσπερ ἦν τὸ Ἰησοῦ εἶδος καὶ | Μωυσέως D 602
καὶ Ἠλίου οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει παρ' ὃ ἦν.

15. Μὴ πρόσκοπτε τοίνυν, εἰ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἄν τις λέγοι μὴ 15, 1
ἔσεσθαι ταὐτὸν τότε, ὅπου ὁ λόγος τοῖς ἐφιστάνειν δυναμένοις δείκνυσιν
ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται δύο ἡμερῶν ταὐτὸν εἶναι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον.
15 ἄξιον δὲ ἐπιστῆσαι καὶ τὸ ἑτεροῖον μὲν σπείρεσθαι, ἑτεροῖον δὲ ἀνίστασθαι· 2
»σπείρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν«. καὶ ἐπιφέρει 3
πάλιν ὁ ἀπόστολος, σχεδὸν τὴν γηΐνην ποιότητα ⟨πᾶσαν⟩ διδάσκων ἀπο-
τίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς τοῦ εἴδους σῳζομένου κατὰ τὴν ἀνάστασιν· »τοῦτο
δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ
20 δύνανται οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν«. ἴσως μὲν γὰρ ἔσται περὶ τὸν 4
ἅγιον ⟨σῶμα⟩ διακρατούμενον ὑπὸ τοῦ εἰδοποιοῦντός ποτε τὴν σάρκα, σὰρξ
δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὅπερ ποτὲ ἐχα|ρακτηρίζετο ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτη- Ö 252
ρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι.

Καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ 5
25 ἡμῶν, ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν. καὶ πρῶτόν γε ⟨πρὸς⟩ τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ,

10f vgl. Matth. 17, 2. 3 — **16** I Kor. 15, 44 — **18** I Kor. 15, 50

M U S

2 *καὶ* < M | *τὸ* < U **3** *πλείστης ὅσης — μεταβολῆς*] *viel besser als die erste* S | *τὸ* < U **5** *τρόποις* U | *ἡμᾶς* < U **6** *δεῖ* M | *βράγχια*] *παραπλησίαν* U **8** *διαφόροις* M *besseren* S **10** *Μωσέως* U **12** *ὑποκείμενον*] *Alter* S, vgl. S. 423, 24 | *λέγει* M **13** *ἐπιστάναι* M **14** *δύο ἡμερῶν*] *zwei Teile* S | *ταυτὸν* < U **15** *τὸ*] *dieses* u. + *gleichwie* S | *ἑτεροῖον . . . ἑτεροῖον*] *eines anderen ist . . ., eines andern* S **17** *πάλιν*] *πᾶσιν* U | *σχεδὸν* < S | ⟨*πᾶσαν*⟩ *, *wieder* S **18** *ἡμᾶς* vor *διδάσκων* (Z. 17) U | *κατὰ τὴν ἀνάστασιν*] *der Auferstehung* S **18f** *τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί*] *zu diesem aber, was er spricht* S **19** *κληρονομῆσαι οὐ δύνανται*] *werden nicht empfangen* S **20** *δύναται* M | . *ἴσως*] *σῶμα* Bonwetsch < S **21** ⟨*σῶμα*⟩ * | *ἰδιοποιοῦντος* U **22f** *χαρακτηριασθήσεται* M U **24** *δὲ* < M | *ἃ* vor *πρὸς* M **25** *γε τὰ* < U | ⟨*πρὸς*⟩ *, nach S

ἐφ᾽ ὅσον ἐπὶ τούτοις βούλονται * οἱ ἁπλούστεροι· κατὰ τὰς λέξεις ταύτας οὐδὲ ἀνάστασις σαρκῶν ἔσται, ἀλλὰ ὀστέων μόνον καὶ δερμάτων καὶ νεύρων. ἅμα δὲ καὶ ὑποδεικτέον αὐτοῖς ὅτι συναρπάζονται ὡς μὴ νενοηκότες τὸ 6 γεγραμμένον. οὐ γὰρ εἰ ὀστᾶ ὀνομάζεται, πάντως τὰ ὀστᾶ ταῦτα νοητέον, 5 ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ »ἐσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν Ἅιδην«, καί »ἐσκορπίσθη πάντα τὰ | ὀστᾶ μου« καί »ἴασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ P538 μου«, φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ὀστᾶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχήν.

ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ ὅτι »αὐτοὶ λέγουσιν ὅτι ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ 7 ἡμῶν«. ἆρά γε λέγουσι »ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν«, θέλοντες ἀνίστα-10 σθαι συναχθέντα; ἀλλὰ | τοῦτο ἀμήχανον. λέγοιεν δ᾽ ἄν· »ξηρὰ γέγονε 8 D604 τὰ ὀστᾶ ἡμῶν«, ἐν αἰχμαλωσίαις γενόμενοι καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτίδα ἀποβεβληκότες· ἐπιφέρουσι γοῦν τό »ἀπόλωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν«. οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ ἐστιν ἀπὸ τοῦ πτώματος καὶ τῆς οἱονεὶ νεκρότητος ἣν νενέκρωνται διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῖς 15 ἐχθροῖς παραδοθέντες. καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγονται 9 εἶναι »τάφοι γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας«. πρέπει δὲ τῷ θεῷ ἀνοίγειν τὰ μνημεῖα ἑκάστου καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων ἡμᾶς ἐζωοποιημένους, ὥσπερ ὁ σωτὴρ τὸν Λάζαρον εἵλκυσεν ἔξω.

16. Τὸ δέ »ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων« πρὸς 16, 1 20 αὐτοὺς ἀπορητέον ὅτι ὡς ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἴς τινα χρείαν ὁ δημιουργὸς κατεσκεύασεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ διακόπτεσθαι τὴν στερεὰν τροφήν. τίς οὖν χρεία τοῖς κολαζομένοις ὀδόντων; οὐ γὰρ εἰς τὴν Γέενναν ὄντες κατ᾽ αὐτοὺς φάγονται. καὶ δεικτέον ὅτι οὐ πάντα 2 παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ κείμενον. »ὀδόντας γοῦν ἁμαρτωλῶν«, φη-

5 Psal. 140, 7 — **6** Psal. 21, 15 — Psal. 6, 3 — **8. 12** Ezech. 37, 11 — **16** Matth. 23, 27 — **19** Matth. 8, 12 — **24** Psal. 3, 8

M U S

1 *ἐφ᾽ ὅσον ἐπὶ τούτοις* *] *ἐπὶ τὸ ὅσον ἐφ᾽ οἷς* M U *so viel wie* S [*ἐπὶ τὸ ὅσον*] *ἐφ᾽ ὅσον* Bonwetsch | * etwa ⟨*ἐπερείδεσθαι*⟩ * **3** *μὴ* < M **4** *οὐ* <, daher der Satz als Frage gefaßt S | *εἰ ὀστᾶ*] *εἰς τὰ* M | *πάντως*] *etwa?* S **5** *ἐν τῷ* < S | *διεσκορπίσθη* U **5f** *ἡμῶν — πάντα τὰ ὀστᾶ* < U **6** *πάντα* < S **8** *ὅτι*² < M **9** *γε*] *γὰρ* M **10** *λέγοιεν δ᾽ ἂν*] *sie sagen aber nun* S **11** *ὀστέα* U *γινόμενοι* M **12f** *διαπεφωνήκαμεν*] *wir sind verloren gegangen* S **13** *τῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ*] *der Menschen* S **15** *σωτῆρος*] *Herrn* S **16** *τάφοι γέμοντες ὀστέων νεκρῶν*] *gleich Totengebeinen* S | *νεκρῶν* < U **17** *ἑκάστου καὶ*] *u. jeden von euch* S | *ἡμᾶς*] *euch* S **19** *τὸ δὲ*] *u. was er sagt* S | *ἐκεῖ*] *wo* S **20** *εἴς τινα χρείαν*] *zu ihrem Dienst* S **24** *κατὰ τὸ κείμενον*] *nach dem in den Worten Vorliegenden* S | *γοῦν*] *γὰρ* M **24f** *φησὶν ἁμαρτωλῶν* U

σίν. »συνέτριψας« καὶ »τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν κύριος«. τίς
δὲ οὕτως ἠλίθιος ὡς ὑπολαμβάνειν ὅτι τηρῶν τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν
ὁ θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν μόνον συντρίβει; ὥσπερ οὖν εἴ τις θέλων 3
ταῦθ' οὕτως ἔχειν θλιβόμενος εἵλκετο | ἐπ' ἀλληγορίαν, οὕτως ζητητέον Ö254
5 τῶν κολαζομένων τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τῆς ψυχῆς δύναμιν μασητικὴν
ἐχούσης. ἥτις ἐν καιρῷ τοῦ ἐλέγχου περὶ τῶν ἁμαρτημάτων κατὰ τὸν συγ-
κρουσμὸν τῶν † ὀδόντων ὧν ἐφρόνησε βρύξει τοὺς ὀδόντας. τὸ δὲ »φο- 4
βήθητε τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπολέσαι ἐν Γεέννῃ«
τάχα μὲν διδάσκει ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχή, τάχα δὲ καὶ δηλοῖ ὅτι χωρὶς
10 σώματος οὐ κολασθήσεται· περὶ οὗ φυσιολογοῦν|τες τὰ περὶ τοῦ εἴδους καὶ D604
τοῦ πρώτου ὑποκειμένου εἰρήκαμεν. καὶ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ δέ 5 P539
»ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα«, θνητοῦ ὄντος τοῦ σώματος καὶ
οὐ μετέχοντος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, δύναται παριστάνειν ὅτι τὸ σωματικὸν
εἶδος περὶ οὗ εἰρήκαμεν, τῇ φύσει θνητὸν ὄν, »ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ,
15 ἡ ζωὴ ἡμῶν«, καὶ αὐτὸ μεταβάλλει ἀπὸ τοῦ εἶναι »σῶμα θανάτου«, ζωο-
ποιηθὲν διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦντος, ἐκ τοῦ ⟨σαρκικοῦ⟩ πνευμα-
τικὸν γεγονός. καὶ τὸ »ἐρεῖ δέ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί, ποίῳ δὲ σώματι 6
ἔρχονται;« γυμνῶς παρίστησιν ὅτι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον οὐκ ἀναστήσεται.
εἰ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν τὸ παράδειγμα, τηρητέον ὅτι ὁ σπερματικὸς λόγος 7
20 ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ σίτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης καὶ δι' ὅλης
αὐτῆς χωρήσας, περιδραξάμενός ⟨τε⟩ αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὧν ἔχει δυ-

1 Psal. 57, 7 — **7f** Matth. 10, 28 — **12** Röm. 8, 11 — **14** Kol. 3, 4 — **15** vgl. Röm. 7, 24 — **17** I Kor. 15, 35

M U S

1 vor *κύριος* + *ὁ* M **3** *μόνον* < S | *συντρίβει μόνον* U | *εἰ* < S **4** *ταῦτα* U | *ἐπ' ἀλληγορίαν*] *zur Jagd* S **7** † *ὀδόντων*] *der Ordnungen* S; lies wohl *φρονημάτων* * | *ὧν*] *ὡς* U | *τὸ δὲ*] *u. was er sagt* S **8** *τὴν* < U | *Γεέννῃ*] *Feuer* S **9** *καὶ δηλοῖ* *, nach S] *δηλοῖ καὶ* MU **10** *περὶ τοῦ εἴδους*] *über die Form d. h. über die Wesensform* S **11** *καὶ* < S | *τὸ*] *τῷ* M **12** *ἡμῶν* U **13** *ὅτι*] *ὅπου* U **14** *ὂν* < M | *ὁ* < U **15** *ἀπὸ τοῦ εἶναι σῶμα θανάτου*] *von der Sterblichkeit* S **16** *διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦντος* *] *διὰ τὸ πνεῦμα τὸ ζωοποιοῦν* MU *durch den Geist*, < *τοῦ ζωοποιοῦντος* S | *ἐκ τοῦ ⟨σαρκικοῦ⟩ πνευματικὸν γεγονός* *] *ἐκ τοῦ πνευματικὸν γεγονέναι* MU *deshalb weil sie geistig geworden* S **17** *καὶ τό*] *und was er sagt, dann aber sagt der Apostel* | *τις* S] < MU **18** *ὑποκείμενον*] *Leib* S **19** *εἰ γὰρ*] *οὐ γὰρ* M | *τηρητέον* Bonwetsch] *τ ρητέον* (5 Buchstaben nach *τ* freigelassen) M *ῥητέον* U *so sollen wir beachten* S **20** *ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ σίτου*] *im Samen u. im Korn des Weizens* S **21** ⟨*τε*⟩ * nach S | *τοῦ αὐτοῦ*] lies *τοῦ ὅλου*? *

νάμεων ἐπιτίθησι τῇ ποτε γῇ καὶ ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ πυρί, καὶ νικήσας
τὰς ἐκείνων ποιότητας μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην ἧς ἐστιν αὐτὸς δημιουργός·
καὶ οὕτως συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς
κόκκου μεγέθει καὶ σχήματι καὶ ποικιλίᾳ.

5 *Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ.*

17. Ἃ μὲν οὖν Ὠριγένης εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐγχειρῶν 17, 1
πραγματείαν ἐσπούδασε, ποικιλωτάτην ἐπιδεικνύμενος θεωρίαν, τοσαῦτα
ὡς ἐν ἐπιτομῇ· ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα ἐφεξῆς. λείπεται 2
γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις μαρτυρίας παραλαβεῖν,
10 ἵν' ὥσπερ ἀνδριὰς πάντα τὰ μέρη συμμέτρως ⟨ἔχουσα, οὕτως⟩ ὁ λόγος | οὗ- Ö 256
τος ⟨συμμετρίαν⟩ λαβὼν ὅλος ἐκ πλήρους ᾖ κατεσκευασμένος, [ἀλλὰ] μηδὲν
ἔχων ἐνδεὲς τῶν εἰς σχῆμα καὶ κάλλος συναγομένων. τί οὖν αἱ γραφαὶ 3
συνᾴδουσι τούτοις, ἐπικρατύνουσαι πρὸς συμπλήρωσιν | διαγωγῆς κρείττονος D 605
τὸν ἄνθρωπον, φραστέον. ταῦτα γὰρ ἐάν τις οἷός τε ᾖ, μὴ παρακόπτων
15 τοῦ δέοντος, ἀκριβῶς νοεῖν, εἴσεται τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τούτου μὴ χρῆναι
παραλαμβάνεσθαι τοῦ σώματος, ἅτε ἀδυνατοῦντος ἀτρέπτου δι' αἰῶνος μέ-
νειν, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ καὶ νῦν ἐν τούτῳ διασῳ|ζό- P 540
μενος χαρακτὴρ τηρηθήσεται, ἵν' ἕκαστος ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν μορφὴν ὁ
αὐτὸς ᾖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ὠριγένει. οὕτω γὰρ ἐκεῖνος ἔσεσθαι τί- 4
20 θεται τὴν ἀνάστασιν. ῥευστοῦ γὰρ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ ὑλικοῦ καὶ
μηδέποτε μένοντος ἐφ' ἑαυτῷ κἂν τὸ βραχύ, ἀλλὰ προσγι⟨γ⟩νομένου καὶ ἀπο-
γι⟨γ⟩νομένου περὶ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸν ἄνθρωπον, ὑφ' οὗ καὶ συγκρα-

M U (hinter *ἀνάγκη* Z. 23 — Schluß von f. 117^r — Quaternionenversetzung; vgl.
TU B. 36 H. 2 S. 47) S

1 καὶ[4] < U **6** τῆς < U **7** ἐπιδεικνύμενος + εἰς αὐτὸν M | vor τοσαῦτα + εἰσὶ U **8** ἀκόλουθα *, nach S *das Folgende*] ἀναθεωρῶν MU | λείπεται] *es ist ihm nötig* S **9** πρὸς τοῖς εἰρημένοις < S **10** ἵνα M | ⟨ἔχουσα, οὕτως⟩ *, nach S *ebenmäßig seiend, so auch* | ὁ λόγος οὗτος *] ὁ λόγος ἑαυτοῦ MU *diese Verhandlung* S **11** ⟨συμμετρίαν⟩ * | ⟨συμμετρίαν⟩ λαβὼν — κατεσκευασμένος] *ganz ebenmäßig werde* S | ὅλως U | [ἀλλὰ] * **12** εἰς σχῆμα] *zur Güte u. Gestalt* S | γραφαὶ + ⟨λέγουσι⟩ u. dann συνᾴδουσαι? * **13** πρὸς συμπλήρωσιν διαγωγῆς κρείττονος] *zu besserem Wandel* S **14** φραστέον] πλαστέον M | ταῦτας(!) U | παρακόπτων] lies παραπίπτων? * **15** τοῦ δέοντος] *das Verständnis* S | ἀκριβῶς < S **16** ἅτε] ἀπ' M **17** vor αὐτὸς + ὁ M **18** ἕκαστος] ἔκδετος M **19** Ὠριγένη M **21** κἂν τὸ βραχὺ] *auch nicht eine kleine Stunde* S | τὸ] τῷ M **22** χαρακτηριάζον M

τεῖται τὸ σχῆμα. ἀνάγκη | φησί, τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἴδους σῴ- P 560
ζεσθαι δεῖν προσδοκᾶν. καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς ὅτι οὐ μανθάνω· σκο|τεινῶς 5 P 561
ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαβεν. ἐγὼ δέ σοι σαφέστερον ὧδε τὸν νοῦν τούτων
ἐξηγήσομαι. ἤδη γὰρ πάντως ἑώρακας δέρμα ζῴου ἢ ἄλλο τι τοιοῦτο 6
5 γεμισθὲν ὕδατος, ὅπως ἐὰν πρὸς ὀλίγον κενούμενον πρὸς ὀλίγον πληροῖτο,
ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ δείκνυσιν. οἷον γὰρ ἂν ᾖ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς
αὐτὸ καὶ τὸ ἐντὸς σχηματίζεσθαι. φέρε γὰρ ὑπεκρέοντος τοῦ ὕδατος, 7
εἴ τις προσβάλλοι τοσοῦτον ὅσον ἐκχεῖται, μὴ ἐῶν τὸν ἀσκὸν ἀθρόως κε-
νωθῆναι τοῦ ὕδατος. εἰ μὴ τοιοῦτο ἀνάγκη φαίνεσθαι τὸ προστιθέμενον
10 οἷον καὶ τὸ πρότερον. διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ περιέχον τὸ αὐτὸ περὶ ὃ εἰσρεῖ
καὶ ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ. καὶ δὴ καὶ τὸ σῶμα τούτοις ὁ ἐθέλων ἀπεικάζειν 8
οὐκ αἰδεσθήσεται. ὡσαύτως γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀντεισαγόμενα
ἀντὶ τῶν ὑπεξεωσθεισῶν σαρκῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ περιέχοντος εἴδους μετα-
βαλοῦνται, καὶ ὁπόσον μὲν ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς διαχυθῇ, τοῖς ὀφθαλ-
15 μοῖς ἔοικεν, ὁπόσον δὲ κατὰ τὸ πρόσωπον, τῷ προσώπῳ, ὁπόσον δὲ κατὰ
τὰ ἕτερα. | τούτοις· ὥστε τὸν αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐσῶν τῶν D 606
σαρκῶν ἐν αὐτῷ τῶν πρῶτον ὑποκειμένων, ἀλλὰ τοῦ εἴδους, καθ᾽ ὃ εἰδο-
ποιοῦνται τὰ προσγιγνόμενα. καὶ τοίνυν εἰ μή ἐσμεν οἱ αὐτοὶ κἂν ἐπ᾽ 9
ὀλίγας ἡμέρας τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἴδει τῷ ἐν τῷ σώματι (τοῦτο γὰρ
20 μόνον ἕστηκεν ἀπὸ γενέσεως), πολλῷ | μᾶλλον οὐδὲ τότε οἱ αὐτοὶ κατὰ Ö 258
τὴν αὐτὴν σάρκα ἐσόμεθα. ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν ⟨καὶ⟩ ἀεὶ δια-
σῳζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον. ὃ γὰρ ἐκεῖ τὸ δέρμα, τοῦτο τὸ εἶδος ἐν-
θάδε· ὃ δὲ ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς εἰκόνος, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ προσγιγνό-
μενον καὶ ἀπογιγνόμενον. ὥσπερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ ὄντος τοῦ 10

M U S

1f *σῴζεσθαι* < S **2** *δεῖ* U < S | *οὐ μανθάνω* *, vgl. S. 435, 1] *καὶ λανθάνει* M *οὐκ ἀεὶ μανθάνει* U < S | *σκοτεινῶς*] *σκοπεῖν ὡς* M **3** *γὰρ* < S | *διέλαβεν*] *δὲ ἔλαθεν* M | *ὧδε* < S | *τούτων*] *τοῦτον* U **4** *πάντως*] *παντὸς* S | *τι* < M | *τοιοῦτον* U < S **5** *ὅπως* < S **7** *φέρε*] lies viell. *ὅρα* (wegen *εἰ μὴ* Z. 9) * **9** *ἀνάγκη τοιοῦτο* U **10** *τὸ πρότερον* *, nach S *das Frühere*] *τὸ πᾶν* MU | *τὸ εἶναι καὶ* < S | *τὸ αὐτὸ* < S | *περὶ ὃ εἰσρεῖ*] *περιθεὶς ῥεῖ* U **13** *ὑπεξωθεισῶν* M **14** vor *ἂν* + *οὖν* M **15f** *κατὰ τὰ ἕτερα*] *einem andern Glied* S **16** *τούτοις*] *ebensoviel* S **16f** *οὐκ οὐσῶν — ὑποκειμένων*] *während nicht dasselbe Fleisch ist* S **17** *ἐν αὐτῷ*] *ἐν ταυτῷ* U | *τῶν — ὑποκειμένων* < S | *πρῶτον* *] *πρώτων* MU **18** *προσγινόμενα* U | *εἰ* u. *ἐσμὲν* < S | *οἱ αὐτοὶ*] *ἐν αὐτοῖς* M | *ἐπὶ* U **19** *τῷ*[3] < U **20** vor *μᾶλλον* + *οὖν* U | *τότε* < S | *κατὰ* < M **21** ⟨*καὶ*⟩ * | *ἀεὶ* < S **22** *καὶ μένον* < S | *εἶδος* + *schien* S **23** *προσγινόμενον* U **24** *καὶ ἀπογιγνόμενον* < M | vor *ὥσπερ* + *und* S | *νῦν* < S

αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτὴρ κατὰ τὴν αὐτὴν μορφὴν ὁ αὐτὸς σῴζεται, οὑτωσὶ καὶ τότε οὐκ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξηθὲν οὐκέτι ἐν φθαρτῷ, ἀλλ' ἐν ἀπαθεῖ καὶ πνευματικῷ δειχθήσεται σώματι, ὥσπερ οἷον τὸ Ἰησοῦ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ἦν, ὅτε εἰς τὸ 5 ὄρος ἀνέβη μετὰ Πέτρου, καὶ τὸ Μωυσέως καὶ τὸ Ἡλίου τῶν ὀφθέντων αὐτῷ.

18. Καὶ ταῦτα μὲν οὖν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω· οὗτος γὰρ ὡς ἐν κεφαλαίῳ τῶν Ὠριγένους δογματισμῶν ὁ νοῦς. ἐὰν δέ τις τῶν ἀμφισβητούντων προβαλλόμενος τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, | διὰ τὸ »πρωτότοκον τῶν 10 νεκρῶν« καὶ »ἀπαρχὴν« αὐτὸν εἰρῆσθαι »τῶν κεκοιμημένων«, λέγοι ὅτι καθάπερ ἐκεῖνος ἀνέστη, καὶ τὰ πάντων ⟨σώματα⟩ ὡσαύτως ἐκείνῳ δεῖν προσδοκᾶν ἀναστήσεσθαι, ἵνα ὥσπερ Χριστὸς ἐγήγερται, »οὕτως ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ«, ἐγήγερται δὲ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ⟨σῶμα⟩, καὶ τὰς σάρκας ἔχον ἃς εἶχε καὶ τὰ ὀστᾶ, καθάπερ ἐπείσθη 15 καὶ Θωμᾶς, λέξομεν· ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα οὐκ ἦν »ἐκ θελήματος ἀνδρός«, »ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης«, »ἐν ἀνομίαις συλληφθὲν καὶ κισσηθὲν ἐν ἁμαρτίαις«, ἀλλὰ »ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ δυνάμεως ὑψίστου καὶ παρθένου«, τὸ δὲ σὸν ὕπνος ἐστὶ καὶ ἡδονὴ καὶ ῥύπος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς Σειράχ »ἐν γὰρ τῷ ἀποθνήσκειν ἄνθρωπον ›ἀποφθέγγεται‹ κλη- 20 ρονομήσει ἑρπετὰ καὶ θηρία καὶ σκώληκας«, καὶ ⟨Δαυὶδ⟩ ἐν ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ »μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονταί σοι; μὴ διηγήσεταί τις ἐν τάφῳ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν

18, 1 — 2 — P 565 — 3 — D 607 — 4

4 Matth. 17, 1—3 — **9** Kol. 1, 18; Apok. 1, 5 — **10** I Kor. 15, 20 — **12** I Thess. 4, 14 — **14f** vgl. Joh. 20, 27f — **15** Joh. 1, 13 — **16** Weis. Sal. 7, 2 — Psal. 50, 7 — **17** vgl. Luk. 1, 35 — **19** Sir. 10, 11 — **20** Psal. 87, 11—13

M U S

1 *χαρακτὴρ* + *ὁ* U | *κατὰ τὴν αὐτὴν μορφὴν ὁ αὐτὸς*] *von derselben Ähnlichkeit* S | *οὑτωσὶ* Jahn] *οὕτως εἰ* M U **2** *τότε οὐκ* < U **3** *ἀλλὰ* M | *ἀπαθεῖ*] *unverweslich* S **4** *τὸ Ἰησοῦ* *] *τοῦ Ἰησοῦ* M *τῷ Ἰησοῦ* U **5** *τὸ* beidemale *] *τοῦ* M U | *καὶ τὸ Ἡλίου* < S **7** *οὖν* < U | *οὗτος* Ausgg.] *οὕτως* M U **8** *ὁ νοῦς*] *haben wir erwähnt* S **9** *τῷ σῶμα* U **9f** *τῶν νεκρῶν* < S **10** *εἰρῆσθαι*] *sie* S **11** *καὶ τὰ*] *κατὰ* M | ⟨*σώματα*⟩ Bonwetsch nach S | *ἐκεῖνο* U **13** *διὰ τοῦ Ἰησοῦ*] *mit Jesus* S **14** ⟨*σῶμα*⟩ * nach S | *ἔχον* < U | *ἐπείσθη*] *sagte* S **15** *λέξομεν* *] *λέξωμεν* MU *so sagen wir* S **16** vor *ἡδονῆς* + *καὶ* S | *ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης*] *der Vereinigung eines Mannes* S | vor *ἐν ἀνομίαις* + *oder* S | *καὶ*] *oder* S **18** *παρθένου* + *sehr heiligen u. reinen* S | *καὶ*[4] < S **19** *ἀποφθέγγεται* < S **20** ⟨*Δαυὶδ*⟩ * nach S | *ἐν ὀγδοηκοστῷ ψαλμῷ ἑβδόμῳ* U **21** *ποιήσεις* * nach S] *ποιήσῃς* M U **22** *τις* < S | *ἐν* + *τῷ* M

ἀλήθειά σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῇ ἐπιλελησμένῃ;« καὶ ἕτερα δὲ ῥήματα 5 τοιαῦτα τῷ βουλομένῳ συνάγειν ἐκ τῶν γραφῶν πάρεστιν ἃ * ἵνα μὴ πάντων ἡμεῖς εἰς πλῆθος μνημονεύοντες πολυπλασίονα τῶν εἰρημένων αὐ-
5 ξήσωμεν τὸν λόγον.

Λοιπὸν Μεθοδίου·

19. Ὡς οὖν ἐπαύσατο μόγις ὁ Πρόκλος καὶ σιγὴ τῶν παρόντων ἦν 19, 1 ἐπὶ πολύ, καταβληθέντων ἱκανῶς πρὸς ἀπιστίαν, καὶ ἐγὼ ᾐσθόμην ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἴη, ἠρέμα τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ ἀναπνεύσας ὥσπερ
10 οἱ πλέοντες τοῦ κύματος ἤδη λωφῶντος, ὑποτρέμων ἔτι καὶ σκοτιζόμενος (ἐβεβλήμην γάρ, ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρήσθω, | τῇ δεινότητι κατηντλημένος τῶν Ö260 λόγων) τρέπομαι πρὸς τὸν Αὐξέντιον καὶ καλέσας αὐτόν· ὦ Αὐξέντιε, νο- 2 μίζω, ἔφην, μὴ μάτην λελέχθαι τὸ ποιητικόν »σύν τε δύ' ἐρχομένω«. καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνισταὶ δύο. »διὸ σθένος ἀμφότεροι ἀμφοτέρων περ σχῶμεν«.
15 συναντιλήπτορα γὰρ καὶ συναγωνιστὴν αἱροῦμαί σε τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης. μὴ 3 ἡμῖν ὁ Ἀγλαοφῶν μετὰ Πρόκλου καὶ Ὠριγένους τοῖς ἀνατρεπτικοῖς καθ' ἡμῶν ὡπλισμένος λόγοις ἐκπέρσῃ τὴν ἀνάστασιν. ἄγε οὖν ἀντιπαρα- 4 ταξώμεθα τοῖς σοφίσμασιν αὐτῶν, μηδὲν τῶν ἀντιλογικῶν, οἷς οἱ δειλοὶ P563 βάλλονται, φοβηθέντες· καὶ γὰρ οὐδὲν ἐν | αὐτοῖς ὑγιὲς ὅλως οὐδὲ πάγιον, D608
20 ἀλλὰ φαντασία μόνον εὐπρεπὴς ῥημάτων πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκουόντων καὶ πειθὼ κατεσκευασμένη, οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ συμφέροντος χάριν,

13 Ilias 10, 224 — **14** Ilias 21, 308f

M U S

3 *τοιαῦτα*] *viele* S | *ἃ* Bonwetsch nach S] *ὅσα* M U | * ⟨*ἐῶμεν*⟩ Mendelssohn **4** *μνημονεύσαντες* U **5** *τὸν* < U **7** *μόλις* M | vor *ὁ Πρόκλος* + *καὶ* U **8** *ἐπὶ πολύ* < S | *ἱκανῶν* S **9** *εἴην* U | *ἠρέμα τὴν*] *ἠρεματικὴν* M **10** *τοῦ κύματος*] *aus den Wellen* S **11** *ἐβεβλήμην γὰρ* + *und* S | *κατηντλημένος* < S **11f** *κατηντλημένος τῷ λόγῳ* M *τῶν λόγων κατηντλημένος* U **13** *τὸ ποιητικόν*] *jenes Wort* S | *σύν τε δύ' ἐρχομένω*] *σὺν τε δύο ἐρχομένω* M *σύν τε δυοῖν ἐρχομένοιν* U **14** *διὸ σθένος*] *von Diosthenos* S | *ἀμφότεροι* < M | *περ σχῶμεν*] *ἐπέχομεν* U **15** *ἐροῦμαι* U **16f** *τοῖς ἀνατρεπτικοῖς — λόγοις* < S **16** *ἁματρεπτικοῖς* U **17** *ἐκπέσῃ* U **17f** *ἀντιπαρατασσώμεθα* M **18** *τῶν σοφισμάτων* M | *οἱ* < U **19** *βάλλονται*] *fürchten* S | *φοβηθέντες βάλλονται* M | *ἑαυτοῖς* M | *ὅλως* < U S **20** *πρὸς κατάπληξιν* + *nur* S | *ἀκουόντων* + *τῶν* M **21** *κατεσκευασμένων* M | vor *οὐ* + *und* S | *καὶ*] *οὐδὲ* U

ἀλλὰ τοῦ δόξαι τοῖς παροῦσι σοφοὺς τοὺς λόγους. ἐντεῦθεν γοῦν τοῖς 5
πολλοῖς οἱ ἐκ τῶν εἰκότων ἔσθ' ὅτε λόγοι πρὸς κάλλος καὶ ἡδονὴν πε-
ποικιλμένοι μᾶλλον τῶν εἰς ἀκρίβειαν ἐξητασμένων νομίζονται σπουδαιό-
τεροι, τῶν διδασκάλων οὐ πρὸς τὸ βέλτιον ἁμιλλωμένων ἔτι καὶ σεμνόν,
5 ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀρέσαι καὶ εὐημερῆσαι, καθάπερ οἱ σοφισταί, οἳ μισθὸν
αἱροῦνται τῶν λόγων, ἐπευωνιζόμενοι τὴν σοφίαν ἐπαίνοις. τὸ μὲν οὖν 6
παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ περὶ τὴν ἐξήγησιν ἦν, φιλοτιμουμένων μὴ τέρ-
πειν, ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς παρόντας τῶν τότε· ἀφ' οὗ δὲ λοιπὸν εἰς ῥᾳστώ-
νην ἐπετράπη πᾶσιν ἑρμηνεύειν ἐξεῖναι τὰς γραφάς, [καὶ] πάντες εἰς τὸ
10 ποιῆσαι μὲν τὸ καλὸν ἠμβλύνθησαν πλησθέντες οἰήματος, περὶ τὸ λογι-
κεύεσθαι δὲ προέκοψαν καλλωπιζόμενοι, ὡς πάντα γινώσκειν ὑπάρχοντες
δεινοί, διδάσκεσθαι μὲν ὁμολογεῖν χρήζειν αἰδεσθέντες, φιλονεικεῖν δὲ μᾶλ-
λον καὶ προπηδᾶν, ὡς οἱ διδάσκαλοι *. θρασυνθέντες γοῦν ἐντεῦθεν τοῦ 7
μὲν εὐλαβοῦς καὶ πρᾴου καὶ πάντα δύνασθαι ποιεῖν τὸν θεὸν ὡς ἐπηγγεί-
15 λατο πιστεύειν ὠλίσθησαν, εἰς δὲ ζητήσεις κενὰς καὶ βλασφημίας ἥκασι,
μὴ νοήσαντες ὡς οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδεύθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔρ-
γων οἱ λόγοι, ὥσπερ ⟨ἐπ'⟩ ἰατρικῆς, δι' ἧς τοὺς κάμνοντας σῴζεσθαι δεῖ
τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων, ἵν' ἡρμοσμένων ἡμῶν πάντα σύμφωνος ὁ
νοῦς εἴη τοῖς ἀρίστοις λόγοις, τὰ ἤθη τῇ γλώσσῃ συνῳδὰ παρέχων δί-
20 κην | λύρας, ἀλλὰ μὴ ἄμουσα καὶ ἀσύμφωνα. ἐπὶ γὰρ τῷ κτήσασθαι κατὰ 8 Ö262
ἀλήθειαν ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκεῖν καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ δοκεῖν, χω-
λῶς ἐπιβαίνοντα σοφίας καὶ πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν | ἁμιλ- D609
λώμενον, πρόθυρα καὶ προσχήματα καὶ πᾶσαν ὑποδυσάμενον τῆς ὑποκρί-
σεως τὴν σκευήν. | P564
25 20. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν οἳ λόγων τραγικῶς κεκοσμημένων προσβολαῖς, **20, 1**

M U S (bis Z. 4 *τῶν διδασκάλων*; das Folgende bis S. 434, 13 *αὐτὴν αὖθις* ausgefallen)

1 *δόξαι*] *δεῖξαι* U | *τοῖς παροῦσι*] *den Hörenden* S | *τοὺς λόγους σοφοὺς* U **1f** *τοῖς πολλοῖς* < S **2** *ἔσθ' ὅτε* < S **4** *τῶν διδασκάλων*] *zum Lehrer* S | *οὐ*] *οὔτε* U | *βέλτιστον* U **6** *αἱροῦνται* *] *αἴρονται* M *ἐροῦνται* U | *τὴν σοφίαν* *] *τῆς σοφίας* MU | *ἐπαίνοις* < M | *μὲν οὖν*] *μέντοι* M **9** *ἐτράπη* M [*ἐξεῖναι*]? * | [*καὶ*] * **10** *μὲν* hinter *πάντες* M **13** [*οἱ*]? * | * etwa ⟨*φιλοτιμηθέντες*⟩ * **14** *ὡς*] *ὧν* U **15** vor *πιστεύειν* + *τὸ* U | *καινὰς* M **16** *μὴ*] *οὐ* M **17** ⟨*ἐπ'*⟩ * | *δι' ἧς* *] *δι' ὧν* MU | *δεῖ σῴζεσθαι* U | *δεῖν* M **18** *ἵν'* < M | *σύμφωνος* *] *συμφώνως* MU **19** *εἴη*] *ἐπὶ* M **20f** lies wohl *κατὰ ἀλήθειαν* ⟨*τὴν σοφίαν*⟩ *ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσκοῦντα* * **21** *τὸ δοκεῖν* M **22** *ἐπιβαίνοντας* M **22f** *ἁμιλλώμενον* aus *ἁμιλλωμένων* U **23f** *ὑποδυσάμενος* U **25** *προβολαῖς* Pet. Bonwetsch

καθάπερ γυναῖκες ἔξωθεν ὡραϊζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως. * ἐὰν μή τις πεφυλαγμένως αὐτοῖς τῶν ἔτι νεωτέρων προσβλέψῃ τῇ πίστει καὶ νηπιωκῶς. ὅθεν εὐλαβητέον πρὸ τοῦ καταμαθεῖν ἀσφαλῶς εἰς τὴν καρδίαν 2 εἰσδέξασθαι τὸν τοιοῦτον λόγον· καὶ γὰρ φθάνουσιν οἱ ἐξαπατῶντες πολ-
5 λάκις τοὺς διστάζοντας. καθάπερ δὴ καὶ αἱ Σειρῆνες τοὺς φεύγοντας αὐτάς. κρύπτουσαι μακρόθεν τὸ μισάνθρωπον τῇ καλλιφωνίᾳ. ἢ πῶς, 3 ὦ Αὐξέντιε, ἔφην ἐγώ, ⟨δοκεῖ⟩ σοὶ ταῦτα τίθεσθαι;

καὶ ὃς ἀπεκρίνατο· Οὕτως καθάπερ καὶ σοί.

Οὐκοῦν πάντως τῶν ἑτεροδόξων τοὺς σοφιστὰς μιμητὰς εἰδώλων ἀλη- 4
10 θείας εἶναι λέγωμεν, ἀλήθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ ζωγράφους; καὶ γὰρ οὗτοι μιμεῖσθαι μὲν ναυπηγοὺς καὶ πλοῖα καὶ κυβερνήτας ἐπιχειροῦσι, ναυπηγεῖν καὶ κυβερνᾶν οὐ γινώσκοντες. οὐκοῦν ἀποξέοντες ⟨εἰ⟩ θέλεις 5 τὰ χρώματα πείθωμεν αὐτῶν τὰ θαυμάζοντα τὰς τοιαύτας γραφὰς παιδία, ὅτι οὔτε τὸ πλοῖον τοῦτο πλοῖόν ἐστιν οὔτε ὁ κυβερνήτης κυβερνήτης,
15 ἀλλὰ τοῖχος ἔξωθεν πρὸς τέρψιν χρώμασι καὶ γραφαῖς κεκοσμημένος καὶ ὅτι μιμηταὶ μὲν εἰδώλου πλοίου καὶ κυβερνήτου οἱ δημιουργήσαντές εἰσιν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ταῦτα, καὶ οὐ πλοίου;

Μακρὸν τῷ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προοίμιον. 6

Ἀλλ' ὠφέλιμον, ἔφην, ὦ ἄριστε. τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων γραμ-
20 μάτων ῥήματα, οἷς ἐπιχρωματίζοντες ποικίλλουσιν ἑαυτῶν πρὸς ἀπάτην οὗτοι τὴν δόξαν, δικαιοσύνην αὐθαδῶς καὶ ἀλήθειαν ὀνομάζοντες, οὐ γινώσκοντες ὅλως δικαιοσύνην, εἴ τις ἀφέλοιτο, πόσον οἴει γυμνωθέντας αὐτοὺς τῶν τοιούτων ὀνομάτων χλευασθήσεσθαι;

Πάνυ πολύ, ἔφη.

25 Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγώ, σὺ βούλει ταύτης | ἡγεμονεύειν 7 D610 τῆς ὁδοῦ ἢ ἐγὼ ἡγήσωμαι;

Δίκαιος, ἔφη, σὺ ἡγεῖσθαι· σὺ γὰρ καὶ κατάρχεις τοῦ λόγου.

M U   9—15 = Sacra Parallela Bruchst. 413 Holl (= Pa)

1 vor ἔξωθεν + αἱ U | * etwa ⟨ἐξαπατῶσι τοὺς ἁπλουστέρους⟩ * 2 αὐτοῖς Jahn] αὐταῖς M U | νεοτέρων U 4 τὸν < M 5 διστάζοντας *] διδάσκοντας M U | δὴ < U 6 κρύπτουσαι *] κρύπτουσι M U 7 ⟨δοκεῖ⟩ *, vgl. S. 433, 28; σὺ ταῦτα τίθεσαι Gataker 8 ἀπεκρίνετο M | σοί *] σύ M U 9 πάντας M Pa 10 λέγομεν U Pa | λέγομεν εἶναι Pa 12 οὐ] μὴ U | γινώσκοντες] λεγόμενοι Pa | ⟨εἰ⟩ * | θέλεις] ὅσα εἰς M < Pa 13 αὐτῷ M αὐτοὺς Pa | τὰ θαυμάζοντα] θαυμάζοντας Pa 14 τοῦτο < U 15 κεκοσμημένα U 16 καὶ] ἢ Pa 17—19 καὶ οὐ — ἄριστε < Pa 18 τῷ] τὸ U 19 ἀλλὰ U | ἔφη M U 19 f γραφῶν U 21 ἀλήθειαν] ἀληθινῶς Pa 26 ἡγήσωμαι *] ἥγομαι M ἡγήσομαι U 27 δίκαιον U

21. Οὐκοῦν ἐλέγετο — φέρε γὰρ πρὸς μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀκολούθως 21, 1
τὸν Ἀγλαοφῶντος ἐξετάσωμεν νοῦν — ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν
ὃ περικείμεθα τοῦτο ἀνειληφέναι, χρόνοις τοῖς ἄνω χωρὶς αὐτοῦ μακαρίως
διάξασα. τοὺς γὰρ δερματίνους εἶναι χιτῶνας σώματα ⟨ἔφη⟩ εἰς ἃ ἐνεῖρ- 2
5 χθαι | συνέβη τὰς ψυχάς, δίκην ὅπως ὧν ἔδρασαν νεκροφοροῦσαι παρά- P565
σχωσιν. ἢ οὐ ταῦτα πρῶτον ἦν ἐν ἀρχῇ τὰ λεχθέντα ὑπὸ σοῦ, ἰατρέ;
ἀλλ' ἴθι, ὑπόμνησον, ἐάν τί σοι μὴ φαίνωμαι μεμνημένος.

Οὐδὲν νῦν ὑπομνήσεως εἰς τοῦτο δέῃ· αὐτὰ ταῦτα γὰρ ἦν ἐν πρώτοις 3
ἡμῖν τὰ εἰρημένα.

10 Τί δέ; οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς ἐλέγετο πολλαχῶς ὑπὸ σοῦ, ὡς 4
ἐμποδὼν πρὸς τὴν κατάληψιν ἡμῖν τὸ σῶμα τῶν ὄντως ὄντων καὶ γνῶσιν
διὰ τὰς πρὸς τὸ κοσμεῖν ἀσχολίας αὐτὸ καὶ θεραπεύειν γίγνεται καὶ τὰς
ἄλλας τὰς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστρὸς προσβολάς, ἔτι τε βλασφημιῶν
καὶ παντοίων αἴτιον ἁμαρτημάτων διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν δίχα
15 σώματος ὅλως ἁμαρτῆσαι ψυχήν· καὶ διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπο- 5
δημίαν ἐκτὸς ἁμαρτήματος ὅπως ἔσοιτο καὶ παρακοῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
ἔνθα καὶ τὰς διατριβὰς ἕξει μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἐλευθέραν αὐτὴν καὶ
γυμνὴν χρῆναι διαμεῖναι σώματος, ἐπειδήπερ τὸ σῶμα τοῦ χραίνεσθαι
τοῦτο καὶ ἁμαρτάνειν παραίτιον αὐτῇ καὶ συνεργὸν γίγνεται; ἄνευ γὰρ 6
20 σώματος ἀμήχανον ἁμαρτῆσαι ψυχήν. ὅθεν ἵνα τὸν ἄπειρον ἀναμάρτητος
αἰῶνα τηρηθῇ, οὐκέτι τὸ ταλαντεῦον αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν κάτω καὶ τὴν
ἀδικίαν σῶμα λήψεσθαι.

Ἀλλ' ἐλέχθη καὶ τοῦτο. 7

Τί δέ; καὶ καλῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφην, ἥγησαι λελέχθαι;

25 Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρει; ἀλλὰ οὐκ ἐξελέγχεις τὸν λόγον.

Οὐδέν, ἦν δὲ ἐγώ, ἀλλὰ δι' ἃ εἴρηκας ὅπως ἐξε|τάζηται ὁ λόγος. 8 D611

Καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔφη.

Καλῶς δέ σοι δοκεῖ τίθεσθαι καὶ ὀρθῶς ὁ ἑαυτῷ τἀναντία λέγων καὶ
ἀσύμφωνα;

30 Οὐδ' ὁπωστιοῦν.

M U

4 ⟨ἔφη⟩ * **5** *ὅπως ὧν*] *ὁπόσων* M **5 f** *παράσχουσιν* M **7** *ἴθι, ὑπόμνησον*] *εἰς ὑπόμνησιν* U | *τις* U | *φαίνομαι*(!) *μὴ* U **8** *οὐδὲ* M **11** *ἔμποδον* M *ἐμπόδιον* Dind. Bonwetsch **12** *γίγνεται*] *γίνεται* MU **13** *ἔτι τε*] *εἴτε* M **14** *διὰ τὸ μὴ*] *ὧν οὐ* M **15** vor *ψυχὴν* + *τὴν* U **16** *ἁμαρτημάτων* U | *σέσοιτο* M **18** vor *ἐπειδήπερ* + *ἵνα* M **19** *γίνεται* U **23** *ἀλλ'* < U **25** *διαφέρειν* M | *ἐλέγξεις* U **26** *οὐδέν, ἦν*] *οὐδὲ ψυχὴν* U **28** *ὁ*] *ὃς* U | *τὰ ἐναντία* U

Ἀμούσως γὰρ οὗτός σοι φαίνεται τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνεσθαι; 9
Πάντων μάλιστα, ἔφη.
Οὐκ ἄρα ἀποδέχῃ τὸν τὰς ἁρμονίας ἐντείνοντα πρὸς τὸ ψευδὲς μέλος τῶν λόγων;
5 Οὐδ᾿ ὁπωστιοῦν.
Οὐκοῦν οὐδὲ σεαυτοῦ λέγοντος ἀμούσως οὐδ᾿ ὁτιοῦν ἀποδέξῃ. δοὺς 10 γὰρ ἀσωμάτως ἡμαρτηκέναι τὰς ψυχὰς ἀποσφαλείσας τῆς ἐντολῆς καὶ Ö 266 φράσας διὰ τὴν ἀνομίαν τοὺς χιτῶνας αὐταῖς ὕστερον τοὺς δερματίνους δεδωκέναι τὸν θεόν, ἵνα δίκην νεκροφοροῦσαι παράσχωσι, χιτῶνας τὰ σώ-
10 ματα φράσας, προϊόντος τοῦ λόγου ἐπιλαθόμενος ἃ τὸ πρῶτον ὑπέθου μὴ δύνασθαι καθ᾿ ἑαυτὴν τὴν ψυχὴν ἁμαρτῆσαι λέγεις. | οὐ πεφυκέναι 11 P 566 γὰρ ὅλως πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ παραίτιον αὐτῇ παντοίων κακῶν τὸ σῶμα γεγονέναι. ὅθεν πρὸς τὸ μὴ παρορμηθῆναι πρὸς ἀδικίαν αὐτὴν αὖθις, καθάπερ συνέβη καὶ πρόσθεν ὑπὸ τοῦ σώματος, οὕτως εἰς τοὺς αἰῶνας αὐτὴν
15 ἔσεσθαι χωρὶς αὐτοῦ, καίτοι πρῶτον εἰπὼν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τοῦ σώ- 12 ματος τὴν ψυχήν, ὁπότε ἔτι μακαρία καὶ ἀναλγὴς ἦν, ἡμαρτηκέναι· παραβάσῃ γὰρ τὴν ἐντολήν, κεκρατυμμένης ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν πειθὼ τῆς ἁμαρτίας. δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδόσθαι τιμωρόν. ὥστε ἢ τὸ πρό- 13 τερον ἢ τὸ ὕστερον οὐκ ὀρθῶς ἔχει. ἤτοι γὰρ πρὸ σώματος ἥμαρτε καὶ
20 οὐδέν τι μᾶλλον κἂν μὴ λάβῃ σῶμα ἁμαρτήσεται, καὶ μάταιος ἡ περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τὸ σῶμα περισσολογία· ἢ μετὰ σώματος, καὶ οὐ δύνανται σῶμα οἱ χιτῶνες νομίζεσθαι εἶναι οἱ δερμάτινοι. εὑρίσκεται γὰρ πρὸ τῆς 14 κατασκευῆς αὐτῶν ἀθετήσας ὁ ἄνθρωπος τὴν θείαν ἐντολήν· οὗ καὶ χάριν οἱ χιτῶνες κατασκευάζονται, τὴν γύμνωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν
25 προσγενομένην καλύψοντες. ἀλλὰ πότερον πείθω σε | καὶ ὁρᾷς ὡς 15 D 612 ἑαυτῷ μαχόμενα ὑπέθου καὶ σοὶ τοῦτο γεγένηται σαφὲς ἢ οὐδέπω μανθάνεις, ὦ Ἀγλαοφῶν, ἔφην, ὃ λέγω;

M U S (von Z. **13f** *καθάπερ συνέβη* an)

1 *οὕτως* U **2** *ἔφην* M **5** *οὐδ᾿*] *οὐχ* M **10** *ἃ*] *πρῶτον* M **13** *ὅθεν* + *μὴ* M **14** *οὕτως* < M **16** *ἀναλγὴς*] *tadellos* S **16f** *παραβάσῃ* Dind. Öh.] *παραβάσει* M ebenso u. zum Vorhergehenden gezogen S *παραβᾶσα* U **17** *γὰρ* < S | *κεκρατυμμένης ἤδη* < S **18** vor *τιμωρόν* + *und* S **19** *οὐκ* < S *ἔχει*] *hast du gesagt* S | *ἤτοι*] *wenn sie auch* S **20** *περὶ τοῦ*] *περὶ αὐτοῦ* M **22** *νομίζεσθαι εἶναι*] *genannt werden* S **23** *ἀθετήσας . . . τὴν θείαν ἐντολήν*] *der gesündigt hat* S | vor *τὴν θ. ἐντολὴν* + *πρὸς* U **24** *τὴν ἀπὸ*] *τῆς ἀπὸ* M | *αὐτῶν*] *ihn* S **25** *καλύψαντες* M | *πότερον*] *wie* S **26** *ἑαυτῷ* Pet.] *ἑαυτῶν* MU | *ἀχόμενα* U | *γένηται* M **27** *ἔφην*] *sprach er* S

Μανθάνω, ἔφη, καὶ οὐδέν τι δέομαι δεύτερον ἀκοῦσαι, ἀλλὰ ἔλαθον 16 ἐμαυτὸν οὐκ ὀρθῶς εἰπών. ἀνάγκη γάρ μοι δεδωκότι τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα ὁμολογεῖν, καὶ πρὶν εἰς τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν ἐληλυθέναι ἡμαρτηκέναι, ἀνθ' ὧν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἡ παρά- 17
5 βασις ἐγένετο, — διὰ τὴν παράβασιν γὰρ οἱ χιτῶνες αὐτοῖς κατασκευάζονται καὶ οὐχ ἡ παράβασις διὰ τοὺς χιτῶνας γίγνεται — καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὁμολογίας συγκατατίθεσθαι ὡς οὐ τὸ σῶμα τοῦτο παραίτιον κακίας ἐστίν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ. διὸ κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα, ἁμαρ- 18 τήσεται, ἐπειδήπερ καὶ πρόσθεν ἥμαρτεν χωρὶς σώματος. καὶ ἀνόητον τὸ
10 λέγειν ἀναβιῶναι μὴ δύνασθαι τὸ σῶμα διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ παραίτιον τῇ ψυχῇ τοῦ ἁμαρτῆσαι γενηθῇ. ἁμαρτήσεται γάρ, ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ σώ- 19 ματος ἥμαρτεν. οὕτως καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, κἂν μὴ αὖθις τὸ σῶμα ἀπολάβῃ. ὅθεν ἀνάγκη μοι διὰ ταῦτα μήτε ἐμαυτοῦ μήτε ἄλλου ἀποδέχεσθαι λέγοντος | τοὺς δερματί|νους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα. εἰ δὲ P 567 Ö 268
15 ἀποδεξαίμην, ὁμολογεῖν χρή με καὶ τὰ εἰρημένα.

22. Τί δέ, οὐχὶ κἀκεῖνο, ἔφην, ὦ Ἀγλαοφῶν, δοκεῖ σοι μὴ ὀρθῶς ἔχειν; 22, 1

Τὸ ποῖον;

Τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν καὶ πέδας τὸ σῶμα μεμηχανῆσθαι κατὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι καὶ ὁ προφήτης »δεσμίους γῆς« ἔφη ἡμᾶς διὰ τοῦτο
20 καὶ ὁ Δαυὶδ »πεπεδημένους«.

Καὶ ὅς· οὐκ ἔχω σοι προχείρως ἀποκρίνασθαι, ἔφη. ἀλλὰ τί ἄλλῳ 2 οὐ διαλέγῃ;

Καὶ ἐγώ — ᾐσθόμην γὰρ ἐρυθριᾶν αὐτόν, φεύγοντα ἐλεγχθῆναι τῷ 3

19 Klagel. Jerem. 3, 34 — **20** Psal. 145, 7

M U S

1 *μανθάνω*] *ich habe gelernt* S | *οὐδέν τι*] *οὐκέτι* U | *ἀκοῦσαι* Dind.] *ἀκούσθαι* M *ἀκούσεσθαι* U **2** *δεδωκότι* M *δεδοκότι* U **4** *ἡ* < M **5** *διὰ τὴν — αὐτοῖς*] *denn deshalb sind sie* S **5f** *κατασκευάζονται*] *καὶ δι' αὐτῶν ἡ τούτων αὐτοῖς κατασκεύασις* U **6** *τοὺς χιτῶνας*] *jener Kleider* S | *γίνεται* M **8** *ἀλλὰ* M | *αὐτὴ*] *αὕτη* M | *ἐν ἑαυτῇ* < M *sich selbst* S **10** *ἀναβιῶναι μὴ δύνασθαι*] *stehe nicht auf* S | *τὸ σῶμα*] *χωρὶς σώματος* M | *διὰ τοῦτο* + *τὴν σάρκα* MU **11** *γεννηθῇ* U | *ὥσπερ*] *ὡς* U | *τοῦ*² < M **13** *διὰ ταῦτα* < S | *weder einen andern noch mir* S **14** *λέγοντος* + *dieses* S | *εἰ δὲ*] *ἤ*, < *δὲ* U **16** *τί δέ — ἔχειν*] *Jenes stimmt* S **18** *τὸ*¹ + *δὲ* M | *τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ*] *was ich sage* S | *καὶ πέδας* < S | *μεμηχανῆσθαι*] *haltet ihr* S **19** *καὶ ὅτι*] *wie* S | *ἔφη* < M | *διὰ τοῦτο* < S **21f** *ἔφη — διαλέγῃ* < S **22** *διαλέγει* U **23** *ᾐσθόμην .. ἐρυθριᾶν αὐτὸν*] *ich erkannte, denn ich bemerkte* S **23f** *ἐλεγχθῆναι τῷ λόγῳ*] *das Wort der Widerlegung* S | *τῷ λόγῳ* *] *τὸν λόγον* MU

λόγῳ —· οἴει γάρ με κατὰ φθόνον ἐπιχειρεῖν σε ἐλέγξαι, ἔφην, καὶ μὴ
τὸ προκείμενον καταφανὲς φιλονεικεῖν ποιῆσαι; ἀλλ', ὦ ἀγαθέ, μὴ ἀπο-
κάμῃς ἀνερωτώμενος. ὁρᾷς γὰρ ὡς οὐ περὶ μικρῶν | ἡμῖν εἰσιν οἱ λόγοι, 4 D613
ἀλλ' οὖν τίνα τρόπον χρὴ πεπιστευκέναι· καὶ γὰρ οὐδὲν οἶμαι τοσοῦτον
5 κακὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι ὅσον ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων, ὁπόταν ψευδῆ περὶ
αὐτῶν δοξάζοι. ἴθι οὖν προθύμως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα· ἀποσάφει καὶ 3
ἐάν τί σοι λέγειν ἀληθὲς μὴ δοκῶ, μᾶλλον τῆς ἀληθείας φροντίσας ἢ
ἐμοῦ, ἔλεγξον. μεῖζον γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω, ὅσῳ
μεῖζόν ἐστι τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ τοῦ ἄλλον ἀπαλλάξαι. φέρε 4
10 οὖν παραλλήλους παραβάλλοντες τοὺς λόγους σκεπτώμεθα εἴ τι διοίσουσιν
ἀλλήλων. καὶ γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα,
ἀλλὰ περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε αἰσχρόν. οὐκοῦν σὺ μὲν
οὐ νομίζεις ἀναβιῶναι τὸ σῶμα, νομίζω δὲ ἐγώ.

Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, καὶ δι' ἃ εἴρηκα.

15 Καὶ σὺ δέ, ἦν δὲ ἐγώ, δεσμὸν αὐτὸ καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα καὶ ἄχθος 5
καὶ πέδας εἶναι ἔφης, ἐγὼ δὲ οὔ φημι.

Ἀληθῆ, ἔφη, μοι λέγεις.

Καὶ μὴν καὶ ἀκολασίας καὶ πλάνης καὶ λύπης καὶ θυμοῦ καὶ συλ- 6
λήβδην τῶν ἄλλων ἁπάντων εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν ἔφης, ἃ ἐμποδί-
20 ζουσιν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἐῶντα τῶν ὄντως
ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμᾶς καὶ γνῶσιν παρελθεῖν. κἂν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν 7

M U S   8 *μεῖζον — ἀπαλλάξαι* Sacra Parall. Bruchst. 414 Holl (= Pa)

1 *με*] *μὴ* U | *ἐπιχειρεῖν* < S | *ἔφην* < S **1f** *καὶ μὴ — ποιῆσαι*] *damit ich eine Widerlegung des Worts bereite* S **2** *ἀποκάμοις* U **3** *ἂν ἐρωτώμενος* U *mit Fragen* S | *μικρὸν* M | *εἰσὶν ἡμῖν* U | *οἱ λόγοι*] *die Verhandlung* S **4** *οὖν τίνα*] *ὅντινα* U | *χρὴ τρόπον* U | *οὐδὲν* < M | *οἶμαι* < S **4f** *τοσούτων κακῶν* U **5** *ἀπὸ τῶν — ὁπόταν* < S **5f** *ψευδῆ — δοξάζοι*] *nicht nach der Wahrheit glaubt* S **6** *ἴθι*] *welcher* S | *ἀποσαφὲς* M < S | *καὶ*] *aber* S **7** *λέγειν . . μὴ δοκῶ*] *nicht sage* S **7f** *φροντίσας ἢ ἐμοῦ*] *φρόνη ἐμοῦ* M **8** vor *μεῖζον* + *um Vieles* S | *μείζονα* M | *ἐλεγχθῆναι τοῦ* < M | *νομίζω* < S **9** *τὸ αὐτὸ* M **10** *παραλλήλους*] *παρ' ἄλλους* M | *παραβαλόντες* M **12** *τε κάλλιον*] *das Gute* S | *τε αἰσχρόν*] *das Böse* S **13** *νομίζῃς* M **14** *ἔφην* U | *δι' ἃ*] *δὴ* M | *εἴρηκα*] *was er sagte* S **15** *καὶ σὺ δὲ — ἐγὼ*] *du aber nun, ich auch* S | *ἦν δὲ*] *ἦν μὲν* U | *καὶ φυλακὴν καὶ σῆμα* < S **16** *ἔφης*] *φῄς* S | *ἐγὼ δὲ* + *ἔφη* S **17** *λέγεις* + *hierüber jetzt* S **18** *καὶ*[2]] *δι'* U **19** *ἁπάντων* + *ὧν* U | *κακὸν* M | *φῄς* S | *ἃ* < U **19f** *ἐμποδίζον* U **20** *ἡμῖν* US | vor *μὴ ἐῶντα* + *und* S | *μὴ ἐῶντα τῶν*] *μὴ ἐὸν τὸν* U **21** *καὶ γνῶσιν* < S | *ἐπιχειρήσωμεν*] *ich versuche* S

θηρεῦσαί τι τῶν ὄντων, ἀεὶ παρεμπίπτων ζόφος ζοφοῖ τὸν λογισμόν, μὴ
ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπῆσαι τὸ ἀληθὲς τρανῶς. ἀπάτης μὲν γὰρ ἡ διὰ
τῶν ὤτων ἡμῶν πεπλήρωται σκέψις, ὡς ἔφης, | ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς P 568
ὄψεως, ἀπάτης καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων.

5 Ὁρᾷς, ἔφη, ὦ Εὐβούλιε, ὡς ἐγὼ ἕτοιμός εἰμί σε ἐπαινεῖν, ὁπόταν ὀρ- 8
θῶς διασαφῇς τοὺς λόγους;

23. Ἆρα οὖν, ἵνα δή με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσῃς, εἰ δεσμὸς τὸ σῶμα 23, 1
καθ' ὑμᾶς δοκεῖ, οὐ δύναται κακίας ὑπαίτιον εἶναι νομίζεσθαι τῇ | ψυχῇ, Ö 270
καὶ ἀδικίας ἔτι, ἀλλὰ σωφροσύνης ἀντιστρόφως καὶ παιδείας. ὧδε δὲ | 2 D 614
10 σκόπει· οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον ἀκολουθήσειας. ποῖ ἄγομεν τοὺς τὰ σώματα
κάμνοντας; οὐ παρὰ τοὺς ἰατρούς;

Δῆλον, ἔφη.

Ποῖ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας; οὐ παρὰ τοὺς δικαστάς; 3

Ἀνάγκη.

15 Οὐκοῦν δίκην ὧν ἔδρασαν δώσοντας, ἔφην, δικαίως;

Ναί.

Τὸ δὲ δίκαιον πάγκαλον;

Ὡμολόγει.

Ὁ δὲ δικαίως κρίνων καλῶς ποιεῖ· δικαίως γὰρ κρίνει;

20 Συνέφη.

Τὸ δὲ καλὸν ὠφέλιμον;

Φαίνεται.

Ὠφελοῦνται ἄρα οἱ κρινόμενοι. ἀναιρεῖται γὰρ αὐτῶν ταῖς βασάνοις 4
ἡ πονηρία κωλυομένη, καθάπερ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν τομαῖς καὶ φαρμά-
25 κοις αἱ νόσοι. τὸ γὰρ ἀδικοῦντα διδόναι δίκην ἐπανορθοῦσθαι τὴν ψυχήν
ἐστι, τὴν μεγάλην νόσον ἀδικίαν ἀποβάλλοντα.

Ὡμολόγει.

Τί δέ; οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτηθέντων τὰς κολάσεις τοῖς κολα- 5
ζομένοις δικαίως προσφέρεσθαι φῄς, καθάπερ καὶ τοῖς ἰατρευομένοις κατὰ
30 ἀναλογίαν τῶν τραυμάτων τὰς χειρουργίας;

Ἐπένευσεν.

M U S

1 *ἀεὶ* < S | *παρεμπίπτον* M U | *ζόφος* < S | *ζοφοῖ* < M **2** *ἐπιτρέ-πον* M | *μὲν* < U **3** *ἡμῶν* < M | *ὡς ἔφης* < S **4** *ὄψεως*] *Schauen der Augen* S | *ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων*] *die übrigen Sinne* S **7** *δεσμὸς* + *der Seele* S **9** *καὶ ἀδικίας ἔτι* < S **10** *ὅποι* M | *τὰ σώματα* < S **12** *δῆλον, ἔφη* < S **13** *δὲ* < S **15** *δίκην* < S | *ἔφην* < S **17** *πάγκαλλον* M *πᾶν καλόν* U **18** *ὁμολόγει* M *ὁμολογεῖ* U **19** *δὲ* < S | *δικαίως γὰρ κρίνει* < S **20** *συνέφη*] *auch ich sage es* S **24** *κωλυομένη* < S **26** *τὴν μεγάλην νόσον* < S **27** *ὁμολόγει* U < S **28 f** *τοῖς κολαζομένοις δικαίως* < S

Οὐκοῦν ὁ μὲν δράσας ἄξια θανάτου τιμᾶται θανάτῳ τὴν δίκην, ὁ δὲ 6
πληγῶν πληγαῖς, ὁ δὲ δεσμῶν δεσμοῖς;

Ὡμολόγει.

Ζημιοῦται δὲ ὁ ὀφλήσας, ἔφην, δεσμοῖς ἢ πληγαῖς ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ 7
5 τιμωρίᾳ, ὅπως παύσηται μεταγνοὺς τοῦ ἀδικεῖν, ξύλον καθάπερ διεστραμμένον βασάνοις εὐθυνόμενος;

Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις.

Τιμωρεῖται γὰρ αὐτὸν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἐγκλήματος ἕνεκα ὁ δι- 8
καστής, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος, ὅπως μὴ καὶ αὖθις ποιήσῃ τοῦτο.

10 Δῆλον, ἔφη.

Ὁ γὰρ δεσμὸς αὐτῷ δῆλον ὡς τὴν πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁρμὴν ἀναιρεῖ, μὴ 9
ἐπιτρέπων ποιεῖν ἃ θέλει.

Ἀληθές.

Οὐκοῦν εἴργεται τοῦ ἁμαρτάνειν, τῶν δεσμῶν μὴ ἐώντων ἐλευθεριά- 10
15 ζοντα χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς, ἀλλὰ συστελλόντων καὶ τὸ δίκαιον διδασκόντων τιμᾶν ἔστ' ἂν αὐτὸς μάθῃ νουθετούμενος σωφρονεῖν.

Φαίνεται, ἔφη.

Οὐδὲ τοίνυν παραίτιος | ὁ δεσμὸς γίγνεται τοῦ πλημμελεῖν. 11 P 569

Ἔοικε.

20 Σωφρονίζει γὰρ καὶ ποιεῖ δικαιοτέρους ἀλεξιφάρμακον ὢν | ψυχῆς, αὐ- D 615
στηρὸν μὲν καὶ δηκτικόν, ἀλλ' ἰατικόν.

Δῆλον, ἔφη.

Τί γάρ; φέρε, ἐξετάζωμεν πάλιν τὰ ἔμπροσθεν. οὐ δεσμὸν τὸ σῶμα 12
διὰ τὴν παράβασιν δέδωκας εἶναι τῆς ψυχῆς;

25 Καὶ δίδωμι, ἔφη.

M U S

1 *θανάτου* vor *δράσας* U | *ἄξια θανάτου*] *Handlungen des Todes* S **2** *πληγῶν*] *πλήττων* M **3** *ὁμολόγει* U < S **4** *ὁ* < M **4 f** *ἔφην — τιμωρίᾳ* < S **4** *τοιαύτῃ* < M **5** *ὅπως — τοῦ ἀδικεῖν*] *der Besserung halber* S **6** *βασάνοις* < S | *εὐθυνόμενος*] *gerade gemacht gebessert wird* (auf *ξύλον* bezogen) S **7** *ἔφη* < S **8 f** *ἕνεκα ὁ δικαστής* < S **9** *μὴ καὶ*] *καὶ μὴ* M | *ποιῇ* U **11** *δῆλον ὡς* < S | *τὴν πρὸς τὸ*] *πρὸς τὴν τὸ* M **15 f** *ἀλλὰ συστελλόντων — σωφρονεῖν* < S **16** *αὐτὸς* *] *αὐτὸ* MU **17** *φαίνεται ἔφη*] *auch ich sage es* S **18** *οὔτε* MU | *παραίτιον* M | *γίνεται* M **19** vor *ἔοικε* + *ὡς* U **20** *καὶ ποιεῖ — ὢν ψυχῆς* < S | *δικαιωτέρους* U **21** *δεκτικὸν* U | *ἀλλὰ* U **22** *δῆλον, ἔφη*] *Ja, ich sage es* S **23** *φέρε* + *γὰρ* U | *ἐξετάζομεν* M **24** *διὰ τὴν παράβασιν* < S **25** *καὶ*] *Ja* S

13 Ἁμαρτάνειν δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ σώματος, εἴπερ τὸ μοιχᾶσθαι φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ἁμαρτία σοι δοκεῖ, ἃ μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ποιεῖ;

Ἐπένευσεν.

14 Ἀλλὰ τὸν δεσμώτην ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν;

5 Ὡμολογήσαμεν, ἔφη.

Κωλύεσθαι δὲ ἀλγυνόμενον ὑπὸ τῶν δεσμῶν;

Ναί.

Δεσμὸς δὲ ἡ σὰρξ τῆς ψυχῆς;

Ἐπένευσεν.

10 15 Ἀλλὰ ἁμαρτάνομεν ὄντες ἐν σαρκί, | ὁμοδοξούσης ἡμῖν εἰς τοῦτο τῆς σαρκός; Ö 272

Ἁμαρτάνομεν, ἔφη.

16 Ὁ δὲ πεπεδημένος οὐ δύναται ἁμαρτάνειν;

Καὶ ἐνταῦθα ἐπένευσεν.

15 Ἄγχεται γάρ;

Ναί.

Μὴ ἐώμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ;

Δῆλον.

17 Ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὸ ἁμαρτῆσαι συνεργόν;

20 Ναί.

Εἴργει δὲ ὁ δεσμός;

Συνέφη.

18 Οὐκ ἄρα τὸ σῶμα δεσμός, οὔτε κατὰ σὲ οὔτε κατὰ ἄλλον, ἔφην, ὦ Ἀγλαοφῶν,ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τῇ ψυχῇ συνεργόν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθὸν 25 εἴτε πρὸς τὸ κακόν.

Συνεχώρει.

24, 1 24. Οὐκοῦν οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων ἀπολόγησαι, ὦ Ἀγλαοφῶν, πρὸς ἃ πρῶτον ὑπέθου. ἔφης γὰρ δεσμὸν καὶ εἱρκτὴν καὶ πέδας τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ ὁρᾷς ὡς οὐ συνᾴδουσι τούτοις ἃ ἔφης; 2 πῶς 30 γὰρ συνᾴδοιεν, εἴπερ γε ἀνάγκη, ὦ ἄριστε, δεσμὸν μὲν τὴν σάρκα νομίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῷ πρὸς ἀδικίαν χρῆσθαι καὶ συμπράκτορι τῷ

M U S

1 vor *ἁμαρτάνειν* + *nicht* S **1f** *φονεύειν τε — σοι δοκεῖ, ἃ*] *u. eine andere Sünde, welche* S; lies wohl *εἴπερ τῷ μοιχᾶσθαι φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ⟨ἢ ἄλλῃ⟩ ἁμαρτίᾳ συνευδοκεῖ, ἣν* * **4** *τὸν δεσμώτην*] *die Fessel* S **7** *ναί* + *sagte er* S **9** *ἐπένευσεν* < S **10** *ἡμῶν* M **18** *δῆλον* < S **20** *ναί*] *ich sage Ja* S **21f** *εἴργει δὲ — συνέφη* < S **23** vor *δεσμός* + *ὁ* U | *κατὰ ἄλλων* M | *ἔφη* M < S **27f** *πρὸς ἃ*] *wie* S **28** *καὶ πέδας* < S **31** *τὴν δὲ — χρῆσθαι* < M *δὲ*] *und* S **31f** *καὶ συμπράκτορι τῷ δεσμῷ* < S

δεσμῷ, ὅπερ ἀδύνατον; εἰ γὰρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν βασανιστήριον ἐδόθη, 3
πρὸς τὸ ἀλγυνθεῖσαν εἰς τὸ τιμᾶν τὸν θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχήν, πῶς
συνεργεῖ καὶ συναγωνίζεται τὸ σῶμα αὐτῇ πρὸς τὸ ἀδικεῖν; δεσμοὶ γὰρ
καὶ φυλακαὶ καὶ πέδαι καὶ συλλήβδην αἱ τοιαῦται πᾶσαι πρὸς ἐπανόρθωσιν
5 τιμωροὶ μηχαναὶ ἐφεκτικαὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἁμαρτάνειν τοῖς κολαζομένοις
γίγνονται. οὐ γὰρ ὅπως | ὁ ἀδικήσας ἀδικήσῃ πλέον, συνεργὸς αὐτῷ πρὸς 4 D 616
τὸ ἀδικεῖν ὁ δεσμὸς δίδοται, ἀλλ' ὅπως λήξῃ τοῦ | ἀδικεῖν, βασανιζόμενος P 570
διὰ τῶν δεσμῶν. καὶ γὰρ οἱ δικασταὶ ταύτῃ πεδοῦσι τοὺς φαύλους. κω- 5
λύονται γάρ, κἂν μὴ βούλωνται, κακοποιεῖν ὑπὸ τῶν δεσμῶν· ἐλευθερια-
10 ζόντων δὲ τὸ κακουργεῖν ἐστι καὶ ζώντων ἀφυλάκτως, ἀλλ' οὐ πεπεδημέ-
νων. ὁ δὲ ἄνθρωπος πρῶτον μὲν ἐφόνευσε κατὰ τὸν Κάϊν, ηὐξήθη 6
πρὸς ἀπιστίαν, εἰδώλοις προσέσχεν, ἀπεστάτησε θεοῦ. καὶ πῶς αὐτῷ
δεσμὸς τὸ σῶμα ἐδόθη; ἢ πῶς ὁ θεὸς μετὰ τὸ πρὸ σώματος ἀνομῆσαι
τὸν ἄνθρωπον συνεργὸν πρὸς ἀδικίαν αὐτῷ μείζονα τὸ σῶμα ἔδοτο; πῶς 7
15 δὲ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ δεσμοῦ τὸ »ἰδού, πρὸ προσώπου σου«
λέγεται »τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἔκλεξαι τὴν ζωήν, τὸ ἀγαθὸν
καὶ τὸ πονηρόν, ἔκλεξαι τὸ ἀγαθόν« καί »ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ
μου«. ταῦτα γὰρ ὡς αὐτεξουσιάζοντι καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ δεσμὰ καὶ ἀνάγκην
ἀγομένῳ ἐρρήθη. ὥστε ἐκ παντὸς συνίστασθαι μήτε πέδας ἢ φυλακὴν 8
20 ἢ δεσμοὺς ⟨δεῖν⟩ νομίζειν τὸ σῶμα μήτε δεσμώτιδας γῆς διὰ ταῦτα τὰς
ψυχάς, χοϊκαῖς κατακρίνοντος αὐτὰς τοῦ θεοῦ δεθῆναι πέδαις. πῶς γάρ, 9
ὁπότε μὴ δύναται ἀποδειχθῆναι τοῦτο; ἄτοπον δὲ κἀκεῖνο προφανῶς τὸ
οἴεσθαι τὸ σῶμα ἐν τῇ κατὰ τοὺς αἰῶνας διαγωγῇ μὴ συνέσεσθαι τῇ Ö 272

15 Deut. 30, 15 — 17 Jes. 1, 19 — 20 vgl. Klagel. Jerem. 3, 34

M U S 22—S. 441, 6 Doctr. vett. Patr. S. 179, 21 ff Diekamp (= Do) Sacra Parall. Bruchst. 415 Holl (= Pa)

1 εἰ] ἕνα M 2 *εἰς τὸ τιμᾶν τὸν θεὸν παιδευθῆναι τὴν ψυχὴν*] *Gott ehre* S 3 *καὶ συναγωνίζεται* < S | *δεσμὸς* M 4 *καὶ πέδαι — πᾶσαι*] *u. das Übrige* S *πᾶσαι* < M 4 f *πρὸς ἐπανόρθωσιν — ἐφεκτικαὶ*] *zur Erhaltung u. Weisung u. zur Besserung* S . 5 *ἐπεκτικαὶ* U | *τοῦ ἀδικεῖν*] *der Unzucht* S | *τοῖς κολαζομένοις*] *den Sündigenden* S 6 *ἀδικήσει* U | *αὐτῷ*] *αὐτὸ* M 6 f *πρὸς τὸ ἀδικεῖν*] *zur Vollbringung* S 8 *διὰ τὸν δεσμὸν* M | *ταύτῃ πεδοῦσι*] *ταύτῃ τῇ πεδώσει* M 9 f *ἐλευθεριαζόντων — πεπεδημένων* < S 12 vor *θεοῦ* + *ἀπὸ* U | *καὶ* < S 14 *τὸν ἄνθρωπον* < S | *ἔδωτο* M 16 f *das Böse u. das Gute* S 17 *καὶ τὸ πονηρὸν — ἀγαθόν* < M 18 *ταῦτα γὰρ* + *alles* S | *αὐτεξουσιάζοντι* Bonwetsch] *ἐξουσιάζοντι* M *αὐτῷ ἐξουσιάζοντι* U — *wird geredet* S. 19 *ἐρρέθη* M 20 *ἢ δεσμοὺς* < S | ⟨*δεῖν*⟩ * | *διὰ ταῦτα* < S 21 *κατακρίνοντος δεθῆναι*] *gebunden hätte* S 22 *μὴ δύνασθαι ἀπεδείχθη* M | *προφανῶς* < S

ψυχῇ διὰ τὸ δεσμὸν αὐτὸ καὶ πέδας εἶναι, ἵνα μὴ αἰώνιοι γενώμεθα κατάκριτοι δεσμῶται κατ' αὐτοὺς φθορᾶς, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι. λελυμένου γὰρ ἱκανῶς καὶ ἐξελεγχθέντος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ »δεσμὸν τῆς ψυχῆς« ὡρίσαντο εἶναι τὴν σάρκα, λέλυται καὶ τό· »ἵνα μὴ δεσμῶται δι' αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς — ἣν ἀπολαμβάνωμεν — ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται«.

25. Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθὼ τοῖς δυσχεραίνουσιν ἕτερον ἀλήθευμα χρὴ δεικνύναι τῶν εἰρη|μένων ἐναργέστερον, οὗ ἀνέξονται; ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν καὶ ἐκ τούτων ἄν τις καὶ ἐξ ἑτέρων ἐλέγχοι πλειόνων. ἀποδείξομεν γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς προβαίνοντος τοῦ λόγου φύσεως ἀληθεύμασι καὶ οὐκ εἰκασίαις μήτε τὸν Ἱερεμίαν »δεσμίους« ἡμᾶς »γῆς« διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίαν εἰρηκέναι μήτε τὸν Δαυὶδ κατὰ τοῦτο »πεπεδημένους«. ἄξιον γὰρ καὶ ταῦτα προφέρειν ἐν οἷς μάλιστα φαίνονται διαπίπτοντες. περὶ μὲν οὖν τῶν δερματίνων χιτώνων καὶ ὅτι πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν οἱ πρωτόπλαστοι διῆγον μετὰ σώματος, ἀθανασίας ἀπολαύοντες, ἔτι τε καὶ ὡς οὐ δύναται τὸ σῶμα δεσμὸς καὶ εἱρκτὴ νομίζεσθαι, τὰ προσήκοντα εἰπών, ὦ ἄνδρες δικασταί (δικαστὰς γὰρ ὑμᾶς τῶν λόγων, ὦ κράτιστε Θεόφιλε, καλῶ), τρέψομαι λοιπὸν ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, καθάπερ ὑπεσχόμην, τῶν προκειμένων, ἵν' εὐκρινέστερον ἴδωμεν ὃ βουλόμεθα.

26. Ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς θεός, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εὐτάκτως συνεστήσατο καθάπερ μεγάλην πόλιν καὶ διεκόσμησε προστάσσων τῷ λόγῳ, ἕκαστόν τε αὐτῷ συμφώνως ἥρμοστο στοιχεῖον καὶ πάντα ζῴων πεπλήρωτο

(Randzahlen: Z. 5, 10, 15, 20; 25, 1; D 617; 2; 3; 26, 1)

11 vgl. Klagel. Jerem. 3, 34 — **13** Psal. 145, 7

M U S Do (bis Z. 6) **21—S. 443, 18** Sacra Parall. Bruchst. 416 Holl (= Pa)

1 *αὐτῷ* U | *καὶ πέδας* < S **2** *δεσμῶται — φθορᾶς* < S | *κατὰ τοὺς φθορέας* U **3** *λελυμένοι* M | *ἐλεχθέντος* Do **4** *τὴν σάρκα*] *der Leib* S | *λέλυται* < S | *ἵνα*] *εἶναι* U **4f** *δι' αὐτὴν*] *διὰ τὴν* M **5** *ἣν* *] *ἦν* M *ἣν* U *εἰ* Pa *wenn* S | *ἀπολαμβάνομεν* U *ἀπολάβωμεν* S Pa **7** *τοῖς δυσχεραίνουσιν* < S **8** *ἐναργέστερον* Pet.] *ἐνεργέστερον* MU | *οὗ*] *οὐκ* U **10** *ἐλέγχων* M | *πλειόνων* < S | *ἀποδείξωμεν* MU *wir haben es gezeigt u. wir werden es zeigen* S **11** *μήτε*] *denn auch* S | *Ἰηρεμίαν* M **12** *ἡμᾶς* < S | *εἰρηκέναι*] *nannte* S | *μηδὲ* M **12f** *μήτε — πεπεδημένους*] *aber Jeremias u. David redete davon* S **13** *καὶ* < U | *προσφέρειν* M **14** *φαίνονται*] *dahinfallen* S **16** *ἔτι τε* < S **18** *τῶν λόγων*] *den vorliegenden Worten* S, vgl. Z. 19 | *ὦ κράτιστε Θεόφιλε* < S **19f** *καθάπερ — ὃ βουλόμεθα* < S **19** *ἵν'* < M **21** *εὐτάκτως τὸ πᾶν* Pa **22** *καθάπερ μεγάλην πόλιν* hinter *διεκόσμησε* S **23** *αὐτῷ* Bonwetsch, nach S: *in sich* | *ἥρμοστο*] *εἱρμόσατο* M *ἡρμώσατο* U *harmonisch war* S **23f** *καὶ πάντα — διαφοραῖς* < S

διαφοραῖς, ἵνα τελείως ὁ κόσμος εἰς κάλλος αὐξηθῇ, παντοίας φύσεως
ζωοτοκήσας μορφάς, ἄστρα μὲν κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ πτηνὰ κατὰ τὸν
ἀέρα, τετράποδα δὲ κατὰ τὴν γῆν καὶ νηκτὰ κατὰ τὸ ὕδωρ, τελευταῖον
τὸν ἄνθρωπον, προετοιμάσας ὡς οἰκίαν αὐτῷ καλλίστην τὸ πᾶν, μίμημα 2
5 τῆς ἰδίας εἰκόνος ἐμφερὲς εἰς τὸν κόσμον | εἰσήγαγεν, ἄγαλμα ὡς ἐν ναῷ Ö276
καλῷ φαιδρὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ | κατασκευάσας. ἠπίστατο γὰρ ὅτι 3 P541
πάντως ὅπερ ἂν τῇ ἑαυτοῦ τεχνήσηται χειρί, ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἀθάνατον,
ἅτε ἀθανασίας ἔργον ὄν. ἀθανασίᾳ γὰρ ἀθάνατα τὰ ἀθάνατα γίγνεται, 4
καθάπερ καὶ τὰ κακὰ κακίᾳ κακὰ καὶ τὰ ἄδικα ἀδικίᾳ | ἄδικα. οὐ γὰρ D618
10 δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἀδικεῖν ἀλλὰ ἀδικίας, οὐδ' αὖ ἀδικίας ἀντιστρόφως
τὸ δικαιοπραγεῖν ἔργον ἀλλὰ δικαιοσύνης, ὥσπερ οὐδὲ ἀφθαρσίας τὸ φθεί-
ρεσθαι ποιεῖν ἀλλὰ φθορᾶς, οὐδὲ φθορᾶς τὸ ἀθανατίζειν ἀλλ' ἀφθαρ-
σίας. καὶ συλλήβδην οἷον ἂν ᾖ τὸ ποιοῦν, κατὰ τὸν αὐτὸν οὕτως λόγον 5
τοιοῦτο καὶ τὸ ποιούμενον ἐξ ἀνάγκης ἀπεργάζεσθαι συμβαίνει. ὁ δὲ θεὸς 6
15 ἀθανασία καὶ ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, ἔργον δὲ ἄνθρωπος θεοῦ. πᾶν δὲ τὸ
ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθὲν ἀθάνατον· ἀθάνατος ἄρα ὁ ἄνθρωπος. διὸ δὴ
τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτούργησεν αὐτός, τὰ δὲ λοιπὰ γένη τῶν ζῴων ἀέρι
καὶ γῇ καὶ ὕδατι προσέταξε φέρειν. ἄνθρωπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται 7
κατὰ φύσιν οὔτε ψυχὴ χωρὶς σώματος οὔτ' αὖ σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἀλλὰ
20 τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφὴν
συντεθέν. ὅθεν ἐντεῦθεν ἀθάνατον δὴ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι φαίνεται,
φθορᾶς τε ἁπάσης καὶ νόσων ἐκτός. μάθοι δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς 8

M U S Pa **18—21** Doctr. vett. Patr. S. 146, 6—9 Diekamp (= Do)

1 *τελέως* M **2** *ζωοτόκοις* Pa **2f** *ἄστρα μὲν — τὸ ὕδωρ* < Pa **3** *δὲ*] *und* S **4** *προητοιμάσας* Pa | *ὡς* < S | *οἰκείαν* Pa | *τὸ πᾶν* < S **5** *ἐμφερὲς* < S **6** *καλῷ*] *schönes* (zu *ἄγαλμα* gezogen) S | *φαιδρῷ καλὸν* MU | *ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ* < S **7** *πάντως*] *alles* S | *χειρὶ τεχνήσηται* Pa **8** *ὄν* < MU | *ἀθανασίας* U Pa | *ἀθάνατα*[1] < S | *τὰ ἀθάνατα* < U **9** *τὰ κακὰ* < S | *κακίας* U | *κακὰ*[2] < U | *ἀδικίας* U | *ἄδικα*[2] < U **10** *ἀδικεῖν*] *ἄδικον* M | *ἀλλ'* Pa | *ἀλλὰ ἀδικίας* < S | *αὖ*] *ἂν* Pa | *ἀναστρόφως* Pa **11** *δικαιοπραγεῖν*] *δίκαιον προσάγειν* M **11f** *τὸ φθείρεσθαι ποιεῖν*] *die Verweslichkeit* S **12** *τὸ ἀθανατίζειν οὐ φθορᾶς* U | *ἀθανατίζον* M **13** *ἦν* M **13f** *κατὰ τὸν αὐτὸν — συμβαίνει*] *so auch das Gewirkte* S **14** *τοιοῦτο καὶ τὸ*] *τοῦτο* U **15** vor *ἀθανασία* + *καὶ* MU **17** *αὐτός*] *ὁ θεός* U | *ἀέρι* + *u. dem Feuer* S **19** *αὖ*] *ἂν* Pa | *χωρὶς*[2]] *ἄνευ* Pa **20** *εἰς μίαν — μορφὴν*] *zu einem Guten* S **22** *φθορᾶς τε ἁπάσης* < S | *τε*] *δὲ* Pa | *ἐκτὸς καὶ νόσων* Pa | *νόσων*] *aller Krankheit* S | *μάθοιεν* Pa

γραφῆς ἱκανῶς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ὁπόσα χρόνων μετακοσμοῦνται διαστολαῖς ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα, »ἐξαγαγέτω« λέγεται »τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ« καί »ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ
5 ἑρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος«· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡσαύτως 9 ἐκείνοις οὐκέτι, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ἢ ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἢ γενηθήτωσαν φωστῆρες, ἀλλὰ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν« καί »ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς
10 καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«.

27. Καὶ ἵνα δὴ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς τὴν διαφορὰν αἴσθησθε, ὡς ⟨ἐν⟩ 27, 1 ὅλῳ καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων καὶ | ἐν δευτέρᾳ τιμῇ τῶν ἀγγέλων D619 ἐγκαταλεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκεται ἀθάνατος ὤν, φέρε κατὰ τὸν ἀληθῆ πάλιν καὶ ὀρθόδοξον καὶ τοῦτο διαλάβωμεν λογισμόν. | τοῖς μὲν γὰρ 2 P542
15 ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύματος ⟨τὸ⟩ ἐμψυχῶσθαι ἐδόθη καὶ ζῆν, τῷ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. »ἐνεφύσησε γὰρ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν«. καὶ τοῖς μὲν δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσ|ετάγη, τῷ δὲ ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. καὶ τοῖς μὲν διάφορα σχήματα φύσεως 3 Ö278

2 Gen. 1, 20 — **4** Gen. 1, 24 — **6** Gen. 1, 24. 20. 14 — **7ff** Gen. 1, 26; 2, 7 — **16f** Gen. 2, 7

M U S Pa (bis Z. 18 *ψυχὴν ζῶσαν*)

1 *μὲν* < U | *γὰρ* < Pa | *κατακοσμοῦνται* Pa **2** *ἡβῶντα καὶ γηράσκοντα* < S | *λέγεται*] *sagt er* S **2ff** *ἑρπετὰ — τοῦ οὐρανοῦ*] *Vögel u. Fische u. kriechende Tiere* S **4** *ψυχὴν ζῶσαν* < S **4f** *καὶ ἑρπετὰ — κατὰ γένος* < S **5f** *ὡσαύτως ἐκείνοις οὐκέτι*] *nicht so* S **6** *οὐκέτι* hinter *ἡ γῆ* U | *ἐξαγέτω*[1] M **6f** *ἡ γῆ — φωστῆρες* < Pa **6** *ἢ*[1]] *und* S | *ἐξαγαγέτω*[2] < S **6f** *ἢ γενηθήτωσαν φωστῆρες* < S **6** *γε///νηθήτωσαν, ν* ausradiert M **7** *ἀλλὰ*] *sondern von den Menschen* S **8f** *καὶ ἀρχέτωσαν — τῶν κτηνῶν* < Pa **8** *ἀρχέτωσαν*] *er soll herrschen* S | *τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ* < S | *τῆς θαλάσσης* < U **9** *καὶ πάντων τῶν κτηνῶν*] *u.* (*über*) *die Tiere der Erde usw.* S **11** *μᾶλλον δὴ* Pa | *καὶ* < S **11f** *ὡς — διαφέρων* < S **11** ⟨*ἐν*⟩ * **12** *ὅλων* U | *τῶν ἄλλων*] *τῶν ὅλων* Pa | *διαφορεῖ* M **13** *ἐγκαταλειφθεὶς* Pa | *εὑρίσκεται*] *ist* S | *ἀθάνατος ὢν*] *der Mensch* S **14** *πάλιν κ. ὀρθ. καὶ* < S | *τοῦτον* Pa | *διαλάβω* U | vor *λογισμὸν* + *τὸν* Pa **15** *τῆς εἰσπνοῆς* < S | ⟨*τὸ*⟩ * **15f** ⟨*τὸ*⟩ *ἐμψυχῶσθαι . . καὶ ζῆν*] *das Leben* S **16** *καὶ ζῆν*] *τὸ ζῆν* MU | *καὶ διαφερούσης* < S **17** *ὁ*[1] < U **18f** *προσετάγη*] *befahl er* S **19** *φύσεων* U < S

δίδονται καὶ μορφαί, ὁπόσας ἡ στερέμνιος καὶ ὁρατὴ φύσις κελεύοντος θεοῦ
ἐγέννησε· τῷ δὲ τὸ θεοειδὲς καὶ θεοείκελον καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπη- 4
κριβωμένον τὴν πρωτότυπον τοῦ πατρὸς καὶ μονογενοῦς εἰκόνα. »ἐποίησε
γὰρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν«· διὸ καὶ 5
5 ἐμέλησεν αὐτῷ τῆς τοῦ σφετέρου ἀγάλματος διαμονῆς, ἵνα μὴ εὐάλωτον ᾖ
πρὸς διαφθοράν, καθάπερ καὶ τῶν ἀνδριάντων τοῖς δημιουργοῖς. οὐ γὰρ 6
μόνον ⟨τοῦ⟩ κάλλους τῶν ἀγαλμάτων αὐτοῖς καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν
πεφρόντισται, ὅπως ὦσι περικαλλῆ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ
δυνατὸν σφίσιν αὐτοῖς ἀθανασίας τῶν δημιουργημάτων πρόνοιαν ποιοῦνται,
10 εἰς τὸ ⟨εἰς⟩ μακραίωνα χρόνον διασῴζεσθαι μὴ λυόμενα, καθάπερ καὶ
Φειδίας. οὗτος γὰρ μετὰ τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἴδωλον (ἐξ ἐλέ- 7
φαντος δὲ τοῦτο ἦν) ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν ἀμφὶ τοὺς πόδας ἔμ-
προσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσων αὐτό. καὶ 8
τοίνυν εἰ τῶν χειροκμήτων οὕτως οἱ δημιουργοί, θεὸς ὁ ἀριστοτέχνας, ὃς
15 πάντα δύναται καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν, οὐ μᾶλλον τὸ ἄγαλμα τὸ λογικὸν
ἑαυτοῦ, τὸν ἄνθρωπον, ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι τὸ παράπαν ἐξ
ἁπάσης ἀνάγκης ἐμηχανήσατο, ἀλλ' εἴασεν οὕτως ἀτιμότατα λυόμενον
ὀλέθρῳ παραδίδοσθαι καὶ | φθορᾷ, ὃ διαφερόντως ἠξίωσε ταῖς ἑαυτοῦ D 620
ποιῆσαι χερσίν, κατ' εἰκόνα μορφοποιήσας αὐτὸ καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὴν

3 Gen. 1, 27

M U S

1 *ὁπόσας*] *πρὸς ἃ* M | *ἡ στερέμνιος καὶ ὁρατὴ φύσις*] *die irdische u. feste Natur* S | *τοῦ θεοῦ* U **2** *τὸ* < U | vor *θεοειδὲς* + *aus* S **2 f** *καὶ πάντα — εἰκόνα* < S **2** *πάντα*] *πᾶν τὸ* Mendelssohn, unrichtig; *πάντα* ist adverbial gebraucht, vgl. S. 431, 18 **2 f** *ἀπηκριβωμένην* M **3** *μονογενοῦς* *] *μονογενῆ* M U | *ἐποίησε γὰρ* + *sagt er* S **5** *τῆς* vor *διαμονῆς* M | *εὐάλωτος* M **7** *⟨τοῦ⟩* * | *τῶν ἀγαλμάτων — εὐπρεπείας* < S **8** *ὅπως — μεγαλοπρεπῶς* < S *περικαλλεῖς, ῆ* von 1. Hd. U | *καὶ* < S **8—10** *τῆς εἰς — μὴ λυόμενα*] *daß sie eine dauerhafte u. bleibende Schöpfung bleiben möchten* S **9** *σφίσιν*] *ἔφεσιν* M | *ποιοῦνται* Mendelssohn] *ποιεῖσθαι* M U **10** *εἰς τὸ ⟨εἰς⟩* *] *εἰς τὸν* M U *⟨τοῦ⟩ εἰς τὸν* Mendelssohn | *μακραίωνα*] *μακρὸν αἰῶνα* M **11** *γὰρ* < S **12** *ἀμφὶ τοὺς πόδας*] *an beide Füße* S **12 f** *ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος* < S **13** *φυλάσσειν* U | *καὶ* < S **14** *χειροτμήτων* M | *θεὸς*] *wie vielmehr Gott* S | *ὁ θεὸς* U **15 f** *τὸ ἄγαλμα — τὸν ἄνθρωπον*] *den nach seinem Bild geschaffenen Menschen* S **16 f** *εἶναι — ἀνάγκης* < S **17** *ἐμηχανήσατο*] *ist imstande zu machen* S | *οὕτως ἀτιμότατα λυόμενον*] *ihn* S | *ἀτιμώτατα* U **18** *παραδίδοσθαι* *, nach S] *παραδοῦναι* M U | *καὶ φθορᾷ* < S **19** *μορφωποιήσας* U

ἑαυτοῦ, τὸν κόσμον τοῦ κόσμου, δι' ὃ καὶ ὁ κόσμος ἐγένετο; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. ἀπήει γὰρ εἰς ἀφροσύνην ἐπαρθέντα φρονῆσαι τοῦτο.

28. Ἀλλ' ἴσως μὴ ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ λεχθέντα νῦν, ὦ Ἀγλαοφῶν, λέξετε· καὶ πῶς, εἰ ἀθάνατον ἦν ἐκ γενέσεως καθ' ὑμᾶς τὸ 5 ζῷον, γεγένηται θνητόν, ὁπότε τὸ ἀθάνατον ἀμεταστρόφως τοῦτο ὅ ἐστιν εἶναι χρή, μὴ μεταπῖπτον ἢ ἐξιστανόμενον εἰς τὴν αἰσχίονα καὶ θνητὴν φύσιν; | ἀμήχανον γάρ, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν * ἀθάνατον. ἐπειδή, λέξω, γενόμενον αὐτεξούσιον πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦτον τὸν θεσμὸν εἰληφὸς ὁ μισόκαλος ἐπιστὰς ἐβάσκανε φθονῶν. »ὁ γὰρ θεὸς ἔκτισε τὸν 10 ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. καὶ γὰρ »ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων«· »φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον«, καθάπερ καὶ ἡ σοφία διὰ Σολομῶνος μαρτυρεῖ. πόθεν οὖν ὁ θάνατος; πάλιν δὴ λέγεσθαι ἀνάγκη, εἰ μὴ θάνατον ἐποίησεν ὁ θεός. εἰ ἀπὸ τοῦ φθόνου, 15 καὶ πῶς ὁ φθόνος τῆς βουλήσεως | μᾶλλον ἴσχυσε τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ τοῦτο δύσφημον, λέξομεν. πόθεν οὖν ὁ φθόνος; ὁ ἀντιλέγων ἐρεῖ. εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ διὰ τί διάβολος ἐγένετο; εἰ ἐγένετο, καὶ ὁ ποιήσας αὐτόν ἐστιν αἴτιος τοῦ εἶναι κακόν; ἀλλὰ ἀναίτιος παντάπασι κακῶν πᾶσιν ὁ θεός· ἀγένητος ἄρα ὁ διάβολος, καὶ εἰ ἀγένητος, καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀνώ- 20 λεθρος καὶ ἀνενδεής. τῷ γὰρ ἀγενήτῳ ἐξ ἀνάγκης ἅπαντα ταῦτα ὑπάρχειν δεῖ, ὁ δὲ διάβολος καταργεῖται καὶ κολάζεται. τὸ δὲ κολαζόμενον ἀλλοι-

28, 1 — 2 P 543 — 3 — 4 — Ö 280 — 5 — 6

9 ff Weish. Sal. 2, 23; 1, 13; 2, 24

M U S

1 *δι' οὗ* U | *καὶ ὁ* < U **2** *ἀπήει — τοῦτο*] *denn der Unvernünftigkeit ist dieser Gedanke voll* S **3** *μὴ — νῦν* < S | *μὴ*] *μὲν* Jahn **4** *καθ' ὑμᾶς*] *u. wunderbar* S **5—7** *ἀμεταστρόφως — φύσιν*] *nicht sterblich wird* S **6** *ἐξανιστάμενον* U **7** *ἀμήχανον γὰρ — ἀθάνατον*] *es ist nicht mehr möglich dem Unsterblichen zum Tode überzugehen* S | *οὐκ ἔστιν* *] *οὐκέτ' ἔσται* Bonwetsch; aber dann wäre noch ⟨*ἄλλως*⟩ vor *οὐκέτ'* unentbehrlich u. nach S ist wohl eine größere Lücke anzunehmen, etwa *οὐκ ἔστι* ⟨*τῷ*⟩ *ἀθανάτῳ* ⟨*δυνατὸν ἥκειν εἰς θάνατον*⟩ * | vor *ἐπειδὴ* wohl etwas ausgefallen: ⟨*δυνατὸν δέ, φημί,*⟩ * | *ἐπειδή, λέξω* < S **9** *εἰληφὼς* MU | *φθονῶν* * nach S] *φθόνος* U < M **10** *ἀφθαρσίᾳ*] *Unsterblichkeit u. Unverweslichkeit* S | *εἰκόνα*] *zum Bild* S | *ἐποίησεν αὐτὸν* < S **11** *γὰρ* < MS | *ἐπὶ* M **11 f** *ζώντων*] *der Menschen* S **13** *Σολομῶντος* M | *πόθεν οὖν*] *καὶ πόθεν* U **14** *εἰ*[2] < S **15** *ἴσχυσε*] *kann* S **16** *λέξωμεν* U | *οὖν* < U | *ἐρεῖ*] *sagt* S | *εἰ γὰρ* < S **17 f** *ἐγένετο εἰ — αὐτὸν* < M **18** *παντάπασι*] *πάντη* U | *πᾶσιν*] *ἔστιν* U < S **19 f** *καὶ ἀνώλεθρος* < S **20** *ἅπαντα* * nach S] *ἁπάσης* MU **21** *δεῖ*] *χρὴ* U | *κολαζόμενον* + *ἄρα* U **21 f** *ἀλλοιοῦται καὶ πάσχει*] *geht zu Grunde* S

οῦται καὶ πάσχει. ἀπαθὲς δὲ τὸ ἀγένητον. οὐκ ἄρα ἀγένητος, ἀλλὰ γενητὸς ὁ διάβολος. εἰ δὲ γενητὸς καὶ πᾶν τὸ γεγενημένον ἀπό τινος | ἀρχῆς (7 D621) ἐγένετο καὶ ἔστιν αὐτοῦ δημιουργός, ἔστιν ἄρα τις δημιουργὸς τοῦ διαβόλου. καὶ πότερον κἀκεῖνος ἀγένητός ἐστιν ἢ γενητός; ἀλλὰ τὸ ἀγένητον ἓν εἶναι (5) μόνον νοεῖσθαι χρὴ τὸν θεόν· οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν ἕτερος δημιουργὸς δύναται πλὴν αὐτοῦ· »ἐγώ«, γάρ φησιν, »πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν«. (8) οὐδὲ μετασκευάζεσθαί τι ἢ κτίζεσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ δύναται βουλήν. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς »οὐδὲν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ δύνασθαι ποιεῖν« ὁμολογεῖ, »ἐὰν μή τι (10) βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα«· »ἃ γὰρ ἄν«, φησίν, »ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«. (9) οὐδὲ μὴν πολέμιόν τι ἢ ἀντίξουν αὐτῷ ἢ ἀντίθεόν ἐστιν· ἐπεὶ κἂν εἰ ἀντέπρασσέν τι τῷ θεῷ, ἐπαύσατο ἂν τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχύϊ τῆς συστάσεως. τῷ γὰρ ποιήσαντι λῦσαι μόνῳ καὶ τὰ ἀθάνατα δυνατόν. | (P544)

(15) (29, 1) 29. Τί οὖν ὁ διάβολος, λέξετε. πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ἀθηναγόρᾳ, γενόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ οἱ λοιποὶ γεγόνασιν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἴδεσι πεπιστευμένον διοίκησιν. (2) τοῦτο γὰρ ἦν ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ διακεκοσμημένοις, ἵνα τὴν μὲν παν- (20) τελικὴν καὶ γενικὴν ὁ θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν ᾖ, τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος

7 Jes. 44, 6 — 9 Joh. 5, 19 — 11 vgl. Athenagoras suppl. 24; S. 31, 24ff Schwartz — 16 Athenagoras suppl. 24; S. 32, 4ff Schwartz

M U S

1 *τὸ ἀγένητον*] *schuf ihn das Ursächliche* S | *ἀλλὰ γενητὸς* < S **2** *εἰ δὲ — πᾶν* < S **3** *καὶ ἔστιν — δημιουργός* < S | *ἔστιν ἄρα — δημιουργὸς*] *καὶ* U **4** *ἀγένητος*] *ungeboren oder ungeschaffen* S | *ἓν* < U **5** *νοεῖσθαι χρὴ*] *wird erkannt* S **5f** *τὸ σύνολον — παράπαν* < S **6** vor *τὸ παράπαν* + *εἰς* U | *δύναται* < U | *γάρ* < MU | *φησίν* < U **7** *ἐγὼ* < S | *οὐκ ἔστιν θεός* U **8** *μετασκευάζεσθαι . . ἢ* < S | *μετασκευάζεσθαι* + *δεῖ* U **9** *καὶ γὰρ* + ⟨*καὶ*⟩? * | *δύνασθαι ποιεῖν ὁμολογεῖ*] *tut* S | *ποιεῖν* + *ohne den Willen des Vaters* S | *ὁμολογήσει* M | *τι* < U **11** *ὁμοίως* < U **11—14** *οὐδὲ μὴν — δυνατόν* < S **11** *τι πολέμιον* U | *ἀντιδοξοῦν* U Athen. **13** *λυθήσεις* U **14** *μόνον* M **15** *λέξεται* U < S | *πνεῦμα*] *damit* S **16** *ὥσπερ*] *καθὸ* Athen. | *δὴ*] *δὲ* U **17** *ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγόνασιν* Athen. < S | *ὑπ᾽*] *ἀπ᾽* M **17f** *τὴν . . . διοίκησιν* < S **18** *πεπιστευμένοι* U | *ἦν* < Athen. **19** *γέγονε* Athen. | *τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ διακεκοσμημένοις*] *seinen Geschöpfen* S **20** *καὶ γενικὴν* < S | *γενικὴν* Athen.] *ἀγενητικὴν* M *γενετικὴν* U | *ἔχων* < Athen. | *τῶν ὅλων*] *der Geschaffenen* S | *ᾖ*] *ἡ* MU

ἁπάντων αὐτὸς ἀνηρτημένος, καὶ ὥσπερ σκάφος τῷ τῆς σοφίας οἴακι διευθύνων ἀκλινῶς τὸ πᾶν, τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἄγγελοι. ἀλλ' | οἱ μὲν λοιποὶ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε καὶ διέταξεν ὁ θεὸς 3 Ö282 ἔμειναν, ὁ δὲ ἐνύβρισε καὶ πονηρὸς περὶ τὴν τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο 5 διοίκησιν, φθόνον ἐγκισσήσας καθ' ἡμῶν, ὥσπερ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν ἐρασθέντες καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς | φιληδονίαν ἐνομιλήσαντες D622 θυγατράσιν. αὐθαίρετον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς ἑκάτερα διετάξατο 4 βούλησιν ὁ θεός, οἷα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἢ πειθόμενοι τῷ λόγῳ συνῶσιν αὐτῷ καὶ ἀπολαύωσι μακαριότητος ἢ μὴ πειθόμενοι κρίνωνται. 10 ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος ἀστὴρ ἑωσφόρος (»πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ 5 ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων«), ἦν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἀνατέλλων τοῦ φωτός, ἦν ἄστρον πρωϊνόν, ἀλλ' ἐξέπεσε καὶ εἰς τὴν γῆν συνετρίβη, ἐπιτροπεύσας τῷ ἀνθρώπῳ τἀναντία. τὸ γὰρ θεῖον νεμεσᾷ τοῖς ὑπερηφάνοις καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα κολούει. ἐπέρχεταί δέ μοι καὶ ἐμμέτρως 6 15 εἰπεῖν·

ὦ πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν ὄφις,
σύ τ' ὦ βαρὺν τίκτουσα θησαυρὸν κακῶν
πλάνη τυφλοῦ ποδηγὲ ἀγνοίας βίου,
χαίρουσα θρήνοις καὶ στενάγμασι βροτῶν,
20 ὑμεῖς ἀθέσμους εἰς ὕβρεις ὁμοσπόρων
τὰς μισαδέλφους ὁπλίσαντες ὠλένας
Κάϊν μολῦναι φοινίῳ πρῶτον λύθρῳ

10 Jes. 14, 12

M U S

1 *τῷ τ. σ. οἴακι*] *durch seine Weisheit* S **2** *ἀκλινῶς* < S | *ἐπὶ μέρους* Athen. | *ἐπὶ τούτων* M *ἐπ' αὐτοῖς* Athen. **3** *οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι* Athen. | *διετάξατο* U | *ὁ θεὸς*] *der Herr* S **4** *τὴν* über der Linie nachgetragen M < U | *πεπιστευμένων* + ihm S **5—7** *ὥσπερ καὶ — θυγατράσιν* < S **6** *φιλοκοιτίαν* U | *ὁμιλήσαντες* U **7** *ἔχειν* < S **8** *ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων*] *den Menschen* S | *ἢ*] *οἱ* M *ἢ* U **9** *συνοῦσιν* M | *ἀπολαύσωσι* M *ἀπολάβωσι* U | *κρίνονται* U **10f** *πῶς — ἑωσφόρος* < M **11f** *ἦν μετὰ — τοῦ φωτὸς* < U **11** nach *ἀνατέλλων*[2] Punkt S; aber *τοῦ φωτὸς* gehört zu *τῶν ἀγγέλων* **12** *πρωϊνὸν* MU < S **13** *τὰ ἐναντία* U | *νεμέσαν* U *νεμεσᾷ* + *ewig* S **14** *καὶ — κολούει* < S | *κολούει* Pet.] *κωλύει* MU | *μοι* < U *ἐν μέτρως* M **15** *εἰπεῖν*] *zu erzeugen* S **16** *ὦ*] *ὡς* U | *ὄφις*] zweimal geschrieben M *ὁ ὄφις* U *sagte er* S **17** *σύ τ' ὦ* Mendelssohn] *οὐ τῶ* M *οὕτω* U *du* S **20** *ὑμεῖς* < S **21** *ὠλένας* < S **22** *Κάϊν*] *denn Kain* S | *μολῦναι*] *befleckte* S | *φοινίῳ . . λύθρῳ*] *mit Blut* S

ἐπείσατον γῆν καὶ τὸν ἐξ ἀκηράτων
πεσεῖν αἰώνων πρωτόπλαστον εἰς χθόνα
ὑμεῖς ἐτεκτήνασθε. | P545

30. Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως· ὁ δὲ θάνατος πρὸς ἐπιστροφὴν ηὑρέθη, 30, 1
5 καθάπερ καὶ τοῖς ἀρτιμαθέσι γραμμάτων παιδίοις πρὸς ἐπανόρθωσιν αἱ
πληγαί. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ὁ θάνατος ἢ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς
ἀπὸ σώματος. τί οὖν; παραίτιος ὁ θεὸς θανάτου; λέξετε. πάλιν γὰρ 2
ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἥκει λόγος. μὴ γένοιτο, ἐπεὶ μηδὲ οἱ διδάσκαλοι προκαθη-
γουμένως τοῦ ἀλγύνεσθαι ταῖς πληγαῖς τοὺς παῖδας αἴτιοι. καλὸν οὖν ὁ 3
10 θάνατος, εἰ καθάπερ παισὶ | πρὸς ἐπιστροφὴν δίκην πληγῶν ηὑρέθη. οὐχ Ö284
ὁ τῆς ἁμαρτίας, ὦ σοφώτατοι, ἀλλ' ὁ τῆς διαζεύξεως τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ
χωρισμοῦ. | αὐτεξούσιος γὰρ ὢν καὶ αὐτοκράτωρ ὁ ἄνθρωπος καὶ αὐτοδέσπο- 4 D623
τον βούλησιν καὶ αὐτοπροαίρετον πρὸς τὴν αἵρεσιν, ὡς ἔφην, τοῦ καλοῦ λαβών,
ἀκούσας τε »ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγεσθε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου
15 τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ
φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, ἐνδοὺς εἰς τὸ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ 5
τῷ διαβόλῳ δεδελεασμένῃ σοφίᾳ ποικίλως πρὸς παρακοὴν πείθοντι, ἠθέ-
τησε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ· καὶ ἐγένετο τοῦτο αὐτῷ εἰς σκάνδαλον καὶ
παγίδα καὶ σκῶλον. οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς κακὸν οὐδ' ἔστι τὸ σύνολον 6
20 ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν αἴτιος κακοῦ· ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτεξούσιον

14 ff Gen. 2, 16 — **19** vgl. Psal. 7, 15

M U S **4—12** Sacra Parall. Bruchst. 417 Holl (= Pa) **12—S. 449, 4** Sacra Parall. Bruchst. 418 Holl (= Pa), (**11—15** Doctr. vett. Patr. 123, 1ff Diekamp; kein Text gegeben)

1 *ἐπείσατον*] *ἔπισα τὸν* M *ἐπείσατο* U < S | *γῆν*] *Grube* S | *καὶ τὸν* Pet.] *καὶ τῶν* MU **2** *εἰς χθόνα* < S **4** *καὶ* < S | *εὑρέθη* Pa **5** *πρὸς ἐπανόρθωσιν* < S | *ἐπανώρθωσιν* M **6** *ὁ* < Pa | *καὶ διαχωρισμὸς* < S | *χωρισμὸς* M **7** vor *σώματος* + *τοῦ* Pa | *λέξεται* Pa **7 f** *πάλιν — λόγος* < Pa **8** *ὁ* < M **9** *ταῖς πληγαῖς* < S | *οὖν* < Pa **10** *παισὶ*] *φησὶ* Pa | *δίκην πληγῶν* < S | *εὑρεθεῖ* Pa **11** *ἁμαρτίας* + *sage ich* S **11 f** *τοῦ χωρισμοῦ*] *der Seele* S **12** *γὰρ* < Pa **13** *καὶ αὐτοπροαίρετον* < S | *ὡς ἔφην* < S **14** *τε* < Pa | *ἀπὸ παντὸς — φάγεσθε* < Pa | *τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ* < S | *φάγεσθε*] *Speise esse* S | *δὲ* < Pa **15** *δ'*] *denn* S **16** *ἐνδοὺς — τὸ φαγεῖν* < S | *ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν* MU **17** *δὲ δελεασαμένη* U *δελεασμένῃ* Pa | vor *σοφίᾳ* + *ἡ* U | *ποικίλῳ* U Pa | *πείσοντι* U **18** *τοῦτο* < Pa **18 f** *παγίδα καὶ σκάνδαλον* S **19** *εἰς* vor *παγίδα* u. *σκῶλον* wiederholt U | *κακὸν ὁ θεὸς* Pa **19 f** *τὸ σύνολον — παράπαν*] *irgendwie* S **20** vor *τὸ παράπαν* + *εἰς* M; vgl. S. 446, 6

οὕτως ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονὸς ἢ πρὸς τὸ φυλάξασθαι καὶ τηρῆσαι νόμον, ὃν αὐτὸς δικαίως διεστείλατο, μὴ τηρῆσαν λέγεται κακόν. βαρυτάτη δὲ βλάβη τὸ παρακοῦσαι θεοῦ τοὺς ὅρους τῆς κατὰ τὸ αὐτεξούσιον ὑπερβάντα δικαιοσύνης. ὅθεν ἐπειδὴ κατερρυπώθη καὶ κατεμιάνθη τῆς ἀποφάσεως 7
5 ἀποστατήσας ὁ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ καὶ κηλῖδας ἐναπεμάξατο κακίας πολλῆς, ἃς ὁ ἄρχων τοῦ σκότους ἀπεκύησε καὶ πατὴρ τῆς πλάνης, πόνον κατὰ τὴν γραφὴν συλλαβών, ἵνα τὸν ἄνθρωπον φαντάζειν ἀεὶ πρὸς ἀδικίαν ἔχῃ καὶ κινεῖν, ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον κακὸν ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ διαβόλου ἰδὼν αὐτὸν γεγενημένον, καθάπερ καὶ ὁ διάβολος πλάνος ἦν, τοὺς 8
10 δερματίνους χιτῶνας διὰ τοῦτο κατεσκεύασεν, οἱονεὶ νεκρότητι περιβαλὼν αὐτὸν ὅπως διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ γενηθὲν κακὸν ἀποθάνῃ. | P 546

31. Προηπόρηται δὲ ἤδη καὶ ἀπεδείχθη τοὺς δερματίνους χιτῶνας μὴ 31, 1 εἶναι τὰ σώματα. ὅμως δὲ καὶ | πάλιν (οὐ γὰρ ἅπαξ ῥητέον) φράζω- D 624
15 μεν. αὐτὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ὁ πρωτόπλαστος ὁμολογεῖ καὶ 2 ὀστᾶ ἔχειν καὶ σάρκας, ὁπότε δὴ τὴν γυναῖκα προσενεχθεῖσαν αὐτῷ θεασάμενος »τοῦτο νῦν ὀστοῦν« ἐφώνησεν »ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα,

17 Gen. 2, 23f

M U S Pa (bis Z. 4) **8—S. 450, 16** (bis *τὸ ἐκπεσεῖν*) Doctr. vett. Patr. S. 180, 1f Diekamp (Text nicht abgedruckt; vgl. dafür Gallandi B. P. III 772 = Do)

1 *οὕτως* < S | *ἢ*] *ἡ* MUS **2** *τηρῆσαν*] *das Bewahrte* S | *λέγεσθαι* M **4** *κατερυπώθη* M | *κατερρυπώθη καὶ* < S **5** *τοῦ θεοῦ*] *das Gesetz Gottes* S **6** *τοῦ σκότους* Bonwetsch nach S] *οὗτος* MU **7** *πρὸς ἀδικίαν ἀεὶ φαντάζειν ἔχει* U **8** *κακὸν*] *ἐν ἐλαττώσει κεκακωμένον* M **8f** *τοῦ διαβόλου*] < U *ungerechten* S **9** *αὐτὸν* < S **9—12** *καθάπερ — ἀποθάνῃ*] an Stelle des auch durch S bezeugten Textes von U hat M: *οὐκ εἴασε μεταλαβεῖν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐνέδυσεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον Εὔαν χιτῶνας δερματίνοις καὶ ἀπέλυσε τοῦ παραδείσου νέκρωσιν αὐτοῖς ὁρίσας λέγων »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει«, ὅπως καθαρίσας τῆς ἐλαττώσεως ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς ἄριστος κεραμεὺς πάλιν ἀπὸ τοῦ ἰδίου φυράματος ἄνευ ἐλαττώσεως ἀναστήσει* **9** *καθάπερ — πλάνος*] *denn er selbst war verführend u. ihn war der Teufel* (*verführend*) S **10** *νεκρότητι* Bonwetsch] *νεκρότητα* U **11** *γενηθὲν*] *geborene* S **13** *προηπόρηται δὲ* < S | *καὶ* < S **14f** *φράσομεν* Do | *φράζωμεν. αὐτὸς* < M **15** *ὁ πρωτόπλαστος* < M **16** *Fleisch u. Gebein* S | *ἔχων* M | *προσαχθεῖσαν* u. *αὐτῷ* vorangestellt U | *αὐτῷ* < S **17f** *καὶ σὰρξ — σαρκός μου* < S **18** vor *αὕτη* + *καὶ πάλιν* Do | *αὐτῆς* < S

καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα
μίαν«. οὐ γὰρ δὴ ἀνέξομαι φληναφώντων τινῶν καὶ βιαζομένων ἀπηρυ- 3
θριασμένως τὴν γραφήν, ἵνα | αὐτοῖς δὴ σαρκὸς μὴ εἶναι προχωρήσῃ ἡ Ö 286
ἀνάστασις, ὀστᾶ νοητὰ καὶ σάρκας νοητὰς ὑποτιθεμένων καὶ ἄλλοτε ἄλλως
5 ἄνω καὶ κάτω μεταβαλλομένων ἀλληγορίαις· καὶ ταῦτα οὕτως ὡς γέγρα- 4
πται παραλαμβάνεσθαι κρατύνοντος τοῦ Χριστοῦ τὴν γραφήν, ἔνθα πυν-
θανομένοις τοῖς Φαρισαίοις περὶ χωρισμοῦ γυναικὸς ἀποκρίνεται »οὐκ
ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε καὶ εἶπεν·
ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα« καὶ τὰ
10 ἑξῆς. πῶς γὰρ ἐπὶ ψυχῶν μόνον τό »αὐξάνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν« 5
παραληπτέον; ἢ τό »ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς καὶ ἔπλασε τὸν
ἄνθρωπον«, ὃ κυρίως ἐπὶ τοῦ σώματος λελέχθαι φαίνεται· οὐ γὰρ ἀπὸ
τοῦ χοὸς καὶ τῶν βαρυτέρων τὴν οὐσίαν ἐκτήσατο ἡ ψυχή. ὥστε συν- 6
έστηκεν ἐκ παντὸς ἀληθέστατα πρὸ τῶν δερματίνων σεσωματοποιῆσθαι
15 χιτώνων τὸν ἄνθρωπον. ταῦτα γὰρ πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἅπαντα εἴρη-
ται, τὰ δὲ κατὰ τοὺς χιτῶνας μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν.

Ὅθεν ἴωμεν πάλιν ἐπισκεψόμενοι τὰ ἐν χερσίν, ἱκανῶς ἀποδείξαντες 7
μὴ εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀλόγου
τῶν ζῴων νεκρότητα κατεσκευασμένην· τοῦτο γὰρ λείπεται. ἀμέλει 8 D 625
20 τῶν ὅρων ἔξω τοῦ παραδείσου κατὰ ταύτην ἐξοικίζεται τὴν αἰτίαν. οὐ
γὰρ ὅτι μὴ θέλων ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ ξύλου δρέψασθαι τῆς ζωῆς αὐτὸν καὶ
φαγεῖν ἐξέβαλεν (ἐδύνατο γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζῆν, αὖθις φαγὼν ἀπὸ τῆς
ζωῆς) ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἀθάνατον, ὡς ὑπεθέμεθα, γεννηθῇ τὸ κακόν. ἐπεὶ 9
διὰ τί τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀπέστελλεν εἰς τὴν γῆν, εἰ ὅλως P 547
25 ἤθελε ζωῆς τὸν ἄνθρωπον ἀγευστήσαντα ἀποθανεῖν εἰς τὸ παντελές; εἰ 10

7 Matth. 19, 4f — **10** Gen. 1, 28 — **11** Gen. 2, 7

M U S Do (bis Z. 16)

1 *πρὸς τὴν γυναῖκα* Do **2** *φληναφούντων* U **2f** *ἀπερυθριασμένως* U **3** *δὴ*] *δίχα* Do | *μὴ εἶναι προχωρήσῃ*] *nicht sei* S | *προχώρησις* U **4** *νοητὰς* < M S | *ἄλλω τε* M **5** *ἄνω καὶ κάτω* < S | *ὑποβαλλομένων* M | vor *ἀλληγορίαις* + *und* S **6** *τὴν γραφήν* < S **7f** *οὐκ ἀνέγνωτε* < U **8** *ἐποίησεν* + *αὐτοὺς* Do | *καὶ εἶπεν* < M **8f** *καὶ εἶπεν — τὰ ἑξῆς* < S **9** *καὶ τὴν μητέρα* < Do **10** *αὐξάνεσθε* + *u. mehret euch* S **12** *ὃ* < M **14** *σεσωματοποιεῖσθαι* U **16** *μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν*] *hernach* S **17** *ἐπισκεψάμενοι* M | *τὰ* + *jetzt* S **18** *λόγου* U **19** *κατεσκευασμένην* < S | *ἀμέλει*] *u. nun* S **20** vor *κατὰ* + *und* S | *ἐξοικίζεται*] *geworden u. ausgetrieben* S **21** *δρέψασθαι — καὶ* < S **22** *ἠδύνατο* U **22f** *ἀπὸ τῆς ζωῆς*] *vom Baum* S; vgl. S. 451, 14 **24** *ἀπέστειλεν* U | *εἰς τὴν γῆν* < S **25** *ἠθέλησεν* U | *ἄγευστον* U

δὲ ἐκ μεταμέλου φαίη τοῦτο πεποιηκέναι τὸν θεὸν ὁ ἀντιλέγων, ἀσθενὴς αὐτῷ ὁ λόγος, μεταγινώσκοντα τὸν θεὸν εἰσάγων. ἀλλ' οὔτε ἀξύνετος τοῦ μέλλοντος ὁ θεὸς οὔτε κακοποιός, ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἀγαθὸς καὶ προγινώσκων τὰ μέλλοντα. ὥστε οὐκ ἄρα διὰ τὸ μὴ σῴζεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα 11
5 φαγόντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τὸ νεκρωθῆναι πρῶτον θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, ἵν' οὕτως μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐκτακείσης τῆς ἁμαρτίας ἐγερθεὶς ὁ ἄνθρωπος καθαρὸς γεύσηται τῆς ζωῆς.

32. Μηδεὶς δὲ ἀβέλτερος ὢν παρακινδυνευέτω ὡς τούτων ἑτέρως 32, 1 λεχθέντων. ὁ γὰρ ὅλως ὁριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην ἀθανασίας
10 δεκτικὴν ὄντως ἀνοίας ὑπεύθυνος ὢν νόσῳ βλασφημεῖ. διὰ τί γὰρ μετὰ 2 τὴν τῶν χιτώνων τῶν δερματίνων ὁ Ἀδὰμ κατασκευὴν ἐκβάλλεται, κωλυόμενος φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζῆσαι, εἰ | ὅλως ἀδύνατον ἦν Ö 258 μετὰ σώματος εἰς τὸν αἰῶνα ζῆσαι τὸν ἄνθρωπον; ὡς δυναμένου γὰρ αὐ- 3 τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ζωῆς γεύσηται λαβών, ἡ κώλυσις γίγνεται.
15 φησὶ γάρ »καὶ ἐποίησε κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς· καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἰδού, γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν· καὶ νῦν μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. | καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου D 626
20 τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδάμ«.

οὐκοῦν ἐδύνατο ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἔσεσθαι, 4 εἰ μὴ κεκώλυτο γεύσασθαι τῆς ζωῆς. ἐκωλύθη δέ, ὅπως ἡ μὲν ἁμαρτία συναποκτανθεῖσα τῷ σώματι θάνῃ, τὸ δὲ σῶμα ἀναστῇ τῆς ἁμαρτίας ἀπολουμένης. ἵνα τοίνυν μὴ κακὸν ἀθάνατον ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔφην, ᾖ, 5
25 ἀείζωον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἁμαρτίαν κρατιστεύουσαν, ἅτε ἐν ἀθανάτῳ

15 Gen. 3, 21—24

M U S **24—S. 453, 3** (bis *ἀνεστέλλετο*) Sacra Parall. Bruchst. 419 Holl (= Pa)

1 *τοῦτο φαίη* U **2** *αὐτῶν* U | *εἰσάγων*] *sagend* S | *ἀσύνετος* M **3** *ὁ* < U | *καὶ*[1] < S **4** *ὥστε* < M **5** *τῆς ζωῆς* < S **6** *ἵν'*] *und* S **7** *ὁ* < U | *καθαρὸς* < M | *γεύσηται* * nach S] *φάγῃ* MU **9** *ὅλως* < S | *τὴν* < M **10** *ὄντως* < S | *ὑπεύθυνος*] *ὑπαίτιος* U | *νοσῶν* M < S **11** *ἐκβάλλεται* + *aus dem Paradies* S **12** *ὅλως* < S **14** *λαβών* < S | *γίνεται* U **15** *κύριος* < S | *ὁ θεὸς*] *Gott der Herr* S **18** *τὴν χεῖρα*] *seine Hände* S | *λάβῃ . . . καὶ* < S **20** *τῆς τρυφῆς* < S **21** *ἠδύνατο* U **23** *θάνῃ*] *λυθῇ* M | *ἀνασταθῇ* M **23 f** *ἀπολλωμένης* M **24** *ἵνα*] *u. damit* S | *μὴ τοίνυν* M | *μὴ* + *ᾖ* U | vor *κακὸν* + *τὸ* M | *ᾖ* *] *ἡ* U < M *εἴη* Pa (u. vor *ὡς ἔφην*) **25** *ἀεὶ ζῶν* M | *ἐν*[2] < Pa

βλαστήσασαν σώματι καὶ ἀθάνατον ἔχουσαν τροφήν, ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ
τοῦτο θνητὸν ἀπεφήνατο νεκρότητι περιβαλών. τοῦτο γὰρ οἱ δερμάτινοι 6
χιτῶνες ἐβούλοντο, ἵνα δὴ διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς διαιρέσεως
ἡ ἁμαρτία κάτωθεν αὐτόπρεμνος πᾶσα διαφθαρῇ, ὡς μηδὲ κἂν βραχύ-
5 τατον ῥίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ' οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἁμαρτημάτων ἀνα-
βήσονται. | P548

33. Καθάπερ γὰρ ὁπόταν ἐν οἰκοδομήμασι ναῶν καλοῖς συκῆ ⟨ἡ⟩ γεν- 33, 1
νηθεῖσα καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφήσασα καὶ περὶ πάσας τὰς
ἁρμογὰς πολυκλημάτοις ῥίζαις τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ πρότερον τοῦ φύειν
10 στέλλεται, ἔστ' ἂν πᾶσα ἀποσπασθῇ, λυθέντων καθ' οὓς ἐβλάστησε τό-
πους τῶν λίθων (δυνατὸν γὰρ πάλιν εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐναρμοσθῆναι τόπους 2
τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφῃρημένης, ὅπως ὁ μὲν ναὸς σῴζηται, μηδὲν τῶν
ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν ἐν ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἡ δὲ συκῆ πᾶσα προ-
θέλυμνος ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ), κατὰ ταῦτα καὶ ὁ θεὸς ὁ τεχνίτης τὸν 3
15 ἑαυτοῦ ναὸν τὸν ἄνθρωπον, δίκην ἀγρίας συκῆς τὴν ἁμαρτίαν βλαστή-
σαντα, διέλυσε θανάτου προσκαίροις προσβολαῖς »ἀποκτέννων« κατὰ τὸ
γεγραμμένον »καὶ ζωοποιῶν«, ἵνα πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἡ σὰρξ μερῶν
μετὰ τὸ ξηρανθῆναι καὶ ἀποθανεῖν τὸ ἁμάρτημα δίκην ἀνακαινοποιη-
θέντος ναοῦ ἀθάνατος καὶ ἀπήμων ἐγερθῇ, τελέως ἐκ βάθρων ἀπο|- D627
20 λομένης τῆς ἁμαρτίας. ζῶντος γὰρ ἔτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ τεθνήξε- 4

16f Deut. 32, 39

M U S Pa

1 vor τροφήν + τὴν M 2 νεκρώτητι MU 3 ἐβούλοντο] *wollen* S | δὴ < Pa | διέσεως M *Bindung* U 5f ἀφ' οὗ — ἀναβήσονται] *daß sie wieder die Sünde hervorkommen lasse* S | ἀναβλύσονται U ἀναζήσονται Pa 7 ὁπόταν < U S | καλοῖς] καλῶς M καλῶν U | ⟨ἡ⟩ * 8f καὶ εἰς — κεχυμένη] *welche Größe u. Schöne hat* S | περὶ] ἐπὶ U 9 ἁρμονίας MU | πολυκληματαῖς M | κεχωσμένη Pa | τοῦ φύειν < S 10 ἔστ' ἂν] ἕως U | πᾶσα] πρῶτον Pa *die Wurzel* S 10f λυθέντων — λίθων] *auf welchen sie gegründet ist* S 10 λυθέντων + τῶν MU 11 αὐτοὺς] ἑαυτῶν MU 12 τῆς συκῆς] *die Wildfeige u. der Feigenbaum* S | ἀφῃρημένης + *in ihrer Wurzel* S | σώζεται U 12f τῶν ἀφανιζόντων < S 13 κακῶν] *Schaden* (zu μηδὲν gezogen) S | ἐν ἑαυτῷ] ἐν αὐτῷ M ἑαυτῷ U < S | μηκέτι < S | ἡ . . συκῆ] *die Wildfeigen* S 13f πᾶσα προθέλυμνος < S 14 καὶ ὁ θεὸς ὁ τεχνίτης] *der Allkunstvolle* S 15 νεῷ M νεὼ U 16 διέλυσε] διεκώλυε Pa | θανάτου προσκ. προσβολαῖς < S | ἀποκταίνων U 17 πάλιν < MPa | ἀπὸ < U 18f ἀνακαινοποιηθέντος] *gemachten* S 19 ἀπήνων U | τελείως Pa 19f ἀπολλωμένης M 20 ἔτι] ὅτι M

σθαι συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἔνδον τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσαν, κἂν ἔξωθεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν καὶ τῶν νουθετήσεων ἀνεστέλλετο, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἔτι μετὰ τὸ φωτισθῆναι συνέβαινεν ἀδικεῖν, [ἅτε] παντάπασιν εἰλικρινῶς ἀφῃρημένης ἀφ᾿ ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας. νῦν δὲ καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐλθεῖν τοῦ ἁγνισμοῦ πολλάκις ἐν ἁμαρτίαις ὄντες εὑρισκόμεθα. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὸν καυχήσεται ὡς μηδὲ κἂν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν. ὥστε συμβέβηκε συστέλλεσθαι μὲν καὶ κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ οἶσαι καρποὺς βλαβοποιούς, οὐ μὴν ἀνῃρῆσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν ἄχρις. νῦν μὲν γὰρ ἐνταῦθα τὰς βλάστας αὐτῆς, οἷον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηράς, συστέλλομεν, »μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλήσῃ«, μὴ ἐῶντες ἀναμύειν καὶ διοίγνυσθαι τὰ μεμυκότα στόμια πρὸς τὰς ἐκφύσεις, τοῦ λόγου δίκην ἀξίνης πρὸς τὰς ῥίζας αὐτῆς τὰς κάτω φυομένας τέμνοντος. τότε δὲ καὶ τὸ ὅλως ἐνθυμηθήσεσθαι περὶ κακίας ἀφανισθήσεται.

34. Οὐδὲ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος γραφῶν τοῖς βουλομένοις εἰλικρινῶς τὸ ἀληθὲς ἀκούειν, ἐπεὶ | οἶδεν ὁ ἀπόστολος μηδέπω τὴν ῥίζαν ἐξ ἀνθρώπων τῆς ἁμαρτίας ὁλοσχερῶς ἀνῃρημένην, ὁτὲ μέν »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, φράζων, τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὔ· οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ᾿ ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω,

11 Hebr. 12, 15 — 18—S. **454**, 2 Röm. 7, 18—20

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀνεστέλλετο*) **6—9** Sacra Parall. Bruchst. 420 Holl (= Pa)

1 *ἀνάγκη* + *δὴ* Pa | *ἔνδον*] *noch* S | *ἑαυτῆς* Pa **1f** *ἀποκρυπτομένην* Pa **2** *κἂν*] *εἰ καὶ* U **2f** *καὶ τῶν νουθετήσεων*] < S **3** *ἐπεὶ* + *οὖν* U | *ἔτι* < U S **4** [*ἅτε*] * | *εἰλικρινῶς* < S **5** *ἐπὶ τὸ — ἁγνισμοῦ*] *der Taufe* S **6** *γὰρ οὕτως* < Pa **7** *ἑαυτὸν* < Pa | *καυχήσηται* M U **7f** *ὡς μηδὲ — ἀδικίαν*] *nur auch bis zum Begehren sich frei zu wissen* S **8** *συμβέβηκε* * nach Pa, vgl. S. 454, 6] *συνέστηκε* M U < S **9** *νῦν* < S **10** *ἀναιρεῖσθαι* U *ἀναιρεθῆναι* Pa | *καὶ* < S | *γὰρ* < U | *ἐνταῦθα* < S **11** *οἷον τὰς — πονηράς*] < S | *μή τις*] *wenn irgendwo* S **12f** *ἀναμύειν καὶ — τὰς ἐκφύσεις*] *sich auszubreiten* S **13f** *τὰς ῥίζας — φυομένας*] *das Hervorsprossende* S **14** *αὐτῆς*] *ταύτας* M | *τέμνοντες* M **14f** *ἐνθυμηθῆναι*? Jül. **15** *περὶ κακίας* < S **16** *γραφῶν*] *γράφων* M < S **16f** *εἰλικρινῶς τὸ ἀληθὲς* < S **17** *ἀκούειν* * nach S] *λέγειν* M U | *οἶδεν* + *καὶ* U **17** *μηδέπω τὴν*] *μηδὲ πρώτην* M | *ἐξ* < S **18** *ὁτὲ μέν* < S **19** *ἐμοὶ* + *ἀγαθόν* M **20** *θέλειν*] *Wollen des Tuns* S | *τὸ καλὸν* < S **21** *οὐ θέλω*] *μισῶ* M | *τοῦτο*] *τοῦ* U

τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία«· ὁτὲ δέ »συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· 2 βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον | τῷ νόμῳ D 628 τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν 5 τοῖς μέλεσί μου«. οὕτως οὐδέπω τὴν ἁμαρτίαν αὐτόπρεμνον ἐκ ῥιζῶν 3 διακοπῆναι συνέβη, ἀλλὰ ζῆν (οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν· πῶς γὰρ πρὸ τοῦ περιβεβλῆσθαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον;), ἵνα αὐτῷ συμμαρανθεῖσα καὶ συμφθινήσασα αὐτὴ μὲν εἰς ἄρδην ἀπόληται καὶ διαφθαρῇ, καθάπερ φυτόν, λυθέντος ⟨τοῦ λίθου⟩ ἐν ᾧ κρύπτουσα τὰς ῥίζας ὡς ἔφην ἑαυτῆς 10 διεσῴζετο ⟨τόπῳ⟩, ὁ δὲ ἄνθρωπος αὖθις μηκέτι »ῥίζαν« ἐνθωπεύουσαν »πικρίας« ἔχων ἐξεγερθῇ. ὥσπεροῦν ἀλεξιφαρμάκου γὰρ τρόπον ὑπὸ 4 τοῦ ἀλεξητῆρος ἡμῶν ἀληθῶς καὶ ἰατροῦ θεοῦ πρὸς ἐκρίζωσιν τῆς ἁμαρτίας παρελήφθη ὁ θάνατος καὶ ἀφανισμόν, ἵνα μὴ διαιωνίζον ἐν ἡμῖν εἴη τὸ κακόν, ἀθάνατον ἅτε ἐν ἀθανάτοις ἀνατεῖλαν, αὐτοὶ δὲ λελωβημένοι 15 καὶ ἐκστάντες νοσούντων τρόπον τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐπὶ πολὺ διατρίβωμεν, ἅτε ἐν ὑφεστηκόσιν ἀεὶ καὶ ἀθανάτοις σώμασι τὴν κατὰ τὸ ἁμάρτημα μεγάλην τρέφοντες νόσον. διὸ δὴ καλῶς ταύτην πρὸς ἄμφω σωτηρίαν 5 καὶ ψυχῆς καὶ σώματος φαρ|μακευτικῆς τρόπον καθάρσεως τὸν θάνατον ὁ θεὸς ηὕρατο, ἵνα πανάμωμοι καὶ ἀσινεῖς οὕτως ἐξεργασθῶμεν.

20 35. Φέρε γάρ, ἐπειδὴ πολλῶν δεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παραδειγμάτων, 35, 1 ἐντεῦθεν αὐτὰ μάλιστα σκεπτώμεθα, μὴ ἀφιστάμενοι, πρὶν ἂν πρῶτον εἰς εὐδηλοτέραν ἑρμηνείαν ἀποτελευτήσῃ καὶ ἀπόδειξιν ὁ λόγος. φαίνεται τοίνυν ὡσπερεί τις δημιουργὸς ἄκρος ἄγαλμα καλὸν ἀπὸ χρυσοῦ 2

2 Röm. 7, 22 — **10f** vgl. Hebr. 12, 15

M U S **11—S. 457, 3** Sacra Parall. Bruchst. 421 Holl (= Pa)

4 *καὶ* + *ἐκ παντὸς* U **5** zu *αὐτόπρεμνον* am untern Rand von 1. Hd. *αὐτόπρεμνον προθέλυμνον* M **6** *διακοπῆναι*] *ἀνασπασθῆναι* M | *ἀλλὰ ζῆν οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν κτἑ.* *] *οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν* < M S vor *ἀλλὰ ζῆν* U | *ζῇ* U **7** *περιβεβλῆσθαι*] *Hinwelken* S | *τὸν ἄνθρωπον* < S **7f** *αὐτῷ συμμαρανθεῖσα — αὐτὴ*] *die Sünde vertrocknet* S **8f** *φυτόν*] *Wildfeige* S **9** *⟨τοῦ λίθου⟩* *] *ihre Wurzel* S | *ὡς ἔφην* < U S | *αὐτῆς* U **10** *διεσῴζετο*[*δὲ ἐσῴζετο* M | *⟨τόπῳ⟩* * nach S: *an dem Ort* **11** *ὥσπεροῦν*] *ὥσπερ ναὸς* M | *γὰρ* < M U **11f** *ὑπὸ τοῦ — θεοῦ* < S **12** *καὶ ἀληθῶς ἰατροῦ* U **13** *καὶ ἀφανισμὸν* < S Pa | *διαιωνίζων* M **14—17** *ἀθάνατον ἅτε — τρέφοντες νόσον* < S **14** *δὲ*] < M *τε* Pa **15** *νοσσούντων* M **17** *καλῶς* + *wiederum* S | *σωτηρίαν πρὸς ἄμφω* Pa **17f** *σωτηρίαν καὶ* < S **18** *des Fleisches und der Seele* S *φαρμακευτικὴν* M | *τρόπον* < S **19** *οὕτως*] *ὄντως* M **21** *ἐντεῦθεν*] *ἔνθεν* Pa | *σκοπώμεθα* M **21f** *πρῶτον* < S Pa **22** *εὐδηλωτέραν* M | *ἀποτελευτήσει* M U | *καὶ ἀπόδειξιν* < S **23** *ἄγαλμα*] *ein Bild oder ein Abbild* S | *ἀπὸ*] *ὑπὸ* U

κατεσκευασμένον ἢ ὕλης ἑτέρας αὐτῷ καὶ πάντα τὰ μέλη συμμέτρως εἰς κάλλος διακεκοσμημένον πάλιν χωνεύοι, λελωβημένον ἄφνω θεασάμενος ὑπό τινος ἀνθρώπου πονηροτάτου, ὃς οὐκ ἐνεγκὼν ὑπὸ βασκανίας | εὐπρε- P 550 πὲς εἶναι τὸ ἄγαλμα ἐσίνατο, ματαίαν ἡδονὴν καρπιζόμενος τοῦ φθόνου.
5 πρόσσχες γάρ, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, ὅτι, εἰ βούλοιτο μὴ εἶναι σεσινω- 3 D 629 μένον ὅλως ὁ δημιουργὸς καὶ ψεκτὸν τὸ μετὰ τοσαύτης αὐτῷ σπουδῆς τε καὶ φροντίδος πεπονημένον, πάλιν προτραπήσεται συγχωνεύσας αὐτὸ τοιοῦτο ποιεῖν οἷον καὶ πρόσθεν ἦν. εἰ δὲ μὴ ἀναχωνεύοι μηδὲ ἀνασκευάζοι, ἐῴη 4 δὲ οὕτως μένειν, ⟨μόνον⟩ θεραπεύων αὐτὸ καὶ ἐπανορθούμενος, ἀνάγκη
10 δὴ πυρακτούμενον καὶ χαλκευόμενον τὸ ἄγαλμα μηκέτι δύνασθαι διατηρηθῆναι τὸ αὐτό, ἀλλὰ διηλλαγμένον ἔσεσθαι καὶ ὑπεσπασμένον. διὰ τοῦτο 5 εἰ βούλοιτο ὅλον καλὸν αὐτὸ καὶ ἄμωμον εἶναι τὸ ἔργον, ἀναθλᾶσθαι αὐτὸ καὶ ἀναχωνεύεσθαι δεῖ, ὅπως τὰ μὲν αἴσχη καὶ τὰ ἀλλοιώματα πάντα τὰ ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῷ καὶ φθόνου ὑπάρξαντα αὐτὰ μὲν διὰ τῆς ἀνασκευῆς
15 καὶ ἀναχωνεύσεως ἀπόληται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος ἀσινὲς καὶ ἀκίβδηλον αὖθις ἄγαλμα ὁμοιότατον ἑαυτῷ κατασταθῇ. τῷ μὲν γὰρ ἀγάλματι 6 ἀπολέσθαι οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῷ αὐτῷ τεχνίτῃ ὄντι, κἂν πάλιν εἰς ὕλην λυθῇ, ἀποκατασταθῆναι δὲ ἔστι· τοῖς δὲ αἴσχεσι καὶ λωβήμασιν ἀπολέσθαι μὲν ἔστιν (τήκονται γάρ), ἀποκατασταθῆναι δὲ οὐκ ἔστι, διὰ τὸ ἐν πάσῃ τέχνῃ
20 τὸν ἄριστον δημιουργὸν μὴ πρὸς τὸ αἴσχιον ἢ ἐπιτευχθησόμενον ὁρᾶν,

M U S Pa

1 *αὐτῷ*] *οὕτω* M **2** lies *διακεκοσμημένα ⟨ἔχον⟩*? * | *ἄφνω* < S **3** *πονηρωτάτου* MU | *ὑπὸ βασκανίας* < S **3f** *ἐμπρεπὲς* Pa **4** *ἐσίνατο* < S | *ματαίαν*] *befleckte* S | *καρπούμενος* U **5** *πρόσχες* MU Pa | *σοφότατε* U **5f** *εἰ βούλοιτο — ψεκτὸν*] *nicht wollend sehen dieses so verdorbene Bild* S **6** *τὸ* < M | *αὐτῷ* < Pa **6f** *τε καὶ φροντίδος* < S **7** *πεπονημένῳ* U *πεποιημένον* Pa | *αὐτὸ* < S | *τοσοῦτο* M *τοιοῦτον* U Pa < S **8f** *μὴ ἀναχωνεύοι — καὶ ἐπανορθούμενος*] *um es nicht kümmert* S **8** *ἐῶν* M *ἐᾶ* U **9** *οὕτως* < MU | *⟨μόνον⟩* * | *αὐτὸν* M **10** *δὴ*] *δὲ* Pa | *πυρακτούμενον — ἄγαλμα* < S **10f** *μηκέτι δύνασθαι — ὑπεσπασμένον*] *nicht ein solches sein, wie es zuvor war ein schönes Bild* S **12** *ὅλον* < MU | *αὐτὸ καλὸν* Pa | *καλὸν αὐτὸ καὶ* < S **13** *ἔσχη* U **14** *ἐπιβουλῆς* u. *φθόνου* vertauscht S **15** *ἀπόλλωνται* Pa **15f** *τὸ δὲ εἰς — κατασταθῇ*] *u. wiederum das Bild erneuert werde zu seinem Bild* S **15** *ἑαυτοῦ*] *αὐτὸ* Pa **15f** *ἀκιβδήλευτον* Pa **16** vor *ἄγαλμα* + *τὸ* Pa | *ὁμοιότατον ἑαυτῷ* < S | *ὁμοιώτατον* MU | *αὐτῷ* U | *κατασκευασθῇ* U **17** *ἀπολέσθαι* + *μὲν* M | *ὑπὸ τῷ αὐτῷ — λυθῇ*] *von demselben Künstler wieder zusammengeschmolzen* S | *ὑπὸ*] *κατὰ* U | *ὄντι* < MU | *ὄντι* + *διότι* Pa | *χυθῇ* Pa **18—S. 456, 1** *τοῖς δὲ αἴσχεσι — δημιουργουμένον* < S **18** *ἔσχεσι* U **20** *ἐπιτευχθησόμενον*] *ἀπεχθημένον* M

ἀλλὰ πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὲς τοῦ δημιουργουμένου. ταὐτὸν γὰρ 7
φαίνεταί δή μοι καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ θεὸς δια̣ικονομηκέναι. τὸν γὰρ ἄνθρω-
πον, τὸ εὐπρεπέστατον ἑαυτοῦ τέχνημα, βασκάνοις ἐπιβουλαῖς φθόνου
κεκακωμένον ἰδὼν οὐκ ἠνέσχετο τοιοῦτον καταλεῖψαι φιλάνθρωπος ὤν, | Ö 294
5 ὅπως μὴ δι' αἰῶνος εἴη μεμωμημένος, ἀθάνατον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν ψόγον,
ἀλλὰ διέλυσεν εἰς ὕλην πάλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκτακῶσι καὶ
ἐξαφανισθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα. τὸ γὰρ ἐκεῖ ἀναχωνευθῆ- 8
ναι τὸν ἀνδριάντα, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ ἀποθανεῖν καὶ διαλυθῆναι τὸ σῶμα,
τὸ δὲ ἐκεῖ ἀναμορφοποιηθῆναι τὴν ὕλην ἢ ἀνακοσμηθῆναι, τοῦτο ἐν-
10 ταῦθα | τὸ ἀναστῆναι. ὥσπερ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας τούτοις [γὰρ] ἤδη 9 D 630
καὶ αὐτὸς ὧδε τὰ αὐτὰ παρεγγυᾷ »καὶ κατέβην« λέγων »εἰς τὸν οἶκον
τοῦ κεραμέως, καὶ ἰδού, αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων· καὶ διέπεσε
τὸ ἀγγεῖον ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ πάλιν ἐποίησεν
αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῆσαι. καὶ ἐγένετο
15 λόγος κυρίου | πρός με λέγων· εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος οὐ δυνήσομαι P 551
τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ; ἰδού, ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως
ὑμεῖς ἐστε ἐν ταῖς χερσί μου«.

36. Πρόσσχες γὰρ ὅπως, ὡς ἔφην, μετὰ τὸ παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον ἡ **36**, 1
μεγάλη χεὶρ εἰς νῖκος καταλεῖψαι τὸ ἑαυτῆς ἔργον οὐκ ηὐδόκησεν ὡς
20 κίβδηλον τῷ πονηρῷ ἀδίκως αὐτὸ λυμηναμένῳ βασκάνοις αἰτίαις, ἀλλὰ

11—17 Jerem. 18, 3—6

M U S Pa

2 *δέ μοι* U < S | *θεὸς* + *οὕτως* U | *διοικονομηκέναι* M **3** *ἑαυτοῦ*] *seiner Hand* S | *τέχνισμα* M | *φθόνω* U **4** *τοιοῦτο* M *so* S **5** *μεμωμημένον* M U Pa | *ἐν ἑαυτῷ* < S **6** *ἐκτακῶσι καὶ* < S **7** *ἐν αὐτῷ* < S *τὸ*] *ὃ* Pa **8** *τοῦτο*] *τοῦτον τοῦτο* M *τοῦτον τὸ* U | *τὸ*[1] < M U **9** *τὸ δὲ*] *ὃ δὲ* Pa | *ἢ ἀνακοσμηθῆναι* < S | *ἀνακομισθῆναι* M **9f** *ἐνταῦθα* + *μετὰ τὸ ἀποθανεῖν* U **10** *καὶ* < S **10f** *τούτοις — τὰ αὐτὰ* < S **10** [*γὰρ*]* | *ἤδη*] *δὴ* Pa **11** *τὰ αὐτὰ*] *ταῦτα* U Pa | *παρεγγυᾷ*] *reinigt* S | *λέγων* hinter *κεραμέως* Pa **12** *ἐπὶ τὸν λίθον* Pa **13** *αὐτὸς* < U **14** *αὐτὸ*] *ihm* S | vor *ποιῆσαι* + *τοῦ* M U | *ποιῆσαι*] *ποιεῖν* Pa < S **16** *τοῦτο* < S | *τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς*] *τοῦ ποιεῖν ὑμῖν* Pa | *τοῦ* < M | *ὡς* < U **17** *ταῖς* < Pa **18** *πρόσχες* M U Pa | *γὰρ* < M | *ὅπως*] *πῶς* u. hinter *ὡς ἔφην* Pa < S **19** *νεῖκος* U *Zertretung* S | *καταλείψειν* M | *τὸ ἑαυτῆς ἔργον*] *den Menschen* S **19f** *ὡς κίβδηλον — λυμηναμένῳ*] *wie einen, der umdunkelt ist von dem Widersacher* S **20** *κίβδηλον*] *δῆλον* Pa | *τῷ πονηρῷ*] *πονηροῦ* U | *αὐτὸ λυμηναμένῳ*] *ἀπολυμηναμένω* Pa *λυμηναμένου* U

ἀνατήξασα ἀνέδευσεν αὖθις εἰς πηλόν, οἷα κεραμεὺς ἀναπλάσσων ἄγγος
πρὸς τὸ ἀφανισθῆναι μὲν διὰ τῆς ἀναπλάσεως πάντα τὰ ἐν αὐτῷ αἴσχη
καὶ θλάσματα, γεννηθῆναι δὲ τὸ πᾶν ἄνωθεν ἀμέμπτως ἀρεστόν. »ἢ 2
οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι
5 σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμὴν ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν«; ὃ δή ἐστι (τοῦτο γὰρ παντά-
πασιν ὁ ἀπόστολός μοι δηλοῦν φαίνεται)· μή τι ἐξουσίαν οὐκ ἔχει ὁ θεὸς
ἀπὸ τῆς ὕλης ἑκάστου τῆς αὐτῆς ἀναπλάσας καὶ ἀνακοσμήσας ἰδίως ἕκα-
στον ἢ εἰς τιμὴν ἡμῶν ἀναστῆσαι καὶ δόξαν ἢ εἰς ἀτιμίαν καὶ κατάκρισιν;
εἰς ἀτιμίαν μὲν τῶν ἐν ἁμαρτίαις φαύλως βιωσάντων, εἰς τιμὴν δὲ τῶν ἐν
10 δικαιοσύνῃ. καθάπερ ἐδηλώθη καὶ τῷ Δανιὴλ »καὶ πολλοὶ τῶν καθευ- 3
δόντων ἐν γῆς χώματι« λέγοντι »ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον
καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον, καὶ οἱ συνιέντες ἐκλάμψου-
σιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος«. ἐφ' ἡμῖν γὰρ οὐ τὸ ἀφανίσαι 4
τὴν ῥίζαν τελείως τῆς πονηρίας, ἀλλὰ τὸ μὴ πρὸς ἔκτασιν αὐτὴν ἐᾶσαι
15 φῦναι | καὶ καρποφορεῖν. ἡ μὲν γὰρ καθόλου καὶ παντελικὴ αὐταῖς ῥίζαις D631
αὐτῆς ἀναίρεσίς τε καὶ ἀπώλεια ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος
ὡς | εἴρηται διάλυσιν γίγνεται, ἡ δὲ ἐκ μέρους πρὸς τὸ μὴ οἶσαι βλαστὸν Ö296
ὑφ' ἡμῶν. καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐκθρέψαντα πρὸς αὔξησιν αὐτὴν μᾶλλον 5
καὶ μέγεθος, ἀλλὰ μὴ στειρώσαντα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ συμπιλήσαντα
20 ἀνάγκη διδόναι δίκην, ὅτι δυνάμενος καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο τὴν ἐξουσίαν
εἵλατο τὸ βλάπτον πρὸ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον τιμῆσαι.

3—5 Röm. 9, 21 — **10** Dan. 12, 2f

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀρεστόν*) **13—S. 458, 3** Sacra Parall. Bruchst. 422 Holl (= Pa)

1 *ἀνατήξας* MUS | *ἀνέδευσεν*] *ὥδευσεν* M *ἀνέλυσεν* Pa | vor *ἀναπλάσσων* + *ὁ* M + *ὃς* U | *ἄγγος*] *αὐτὸ* U **3** *πλάσματα* Pa | *δὲ*] *τε* MU | *ἀμέμπτως* < S **4** *τοῦ πηλοῦ — φυράματος*] *von demselben Ton u. Teig* S **5** *σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμὴν* < S **5f** *παντάπασιν* < U **6** vor *μήτι* + *εἰ* M | *ἔχῃ* M **7** *τῆς αὐτῆς*] *seiner* S | *ἰδίως*] *εἶδος* U **8** *καὶ δόξαν* < S **9** *τῶν .. βιωσάντων ... τῶν*] *den, welcher gelebt hat ..., den* S | *τιμὴν* + *u. zur Herrlichkeit* S **10** *καὶ*[2]] *ὅτι* U **12** *ὀνειδισμὸν καὶ* < S **13** *ἐφ' ἡμῖν*] *ἔφημεν* Pa **14** *τὴν ῥίζαν .. τῆς πονηρίας*] *die Sünde* S | *τελέως* Pa | *τῆς πονηρίας τελείως* U | *πρὸς ἔκτασιν* < S | *ἔκστασιν* Pa | **15** *καρποφορᾶν* Pa | *καὶ παντελικὴ* < S | *αὐταῖς ῥίζαις*] *ταῖς ῥίζαις* U *τῆς ῥίζης* Pa **16** *τοῦ*[1] < Pa **17** *γίνεται* Pa | *ἐκ μέρους* < S | vor *βλαστὸν* + *καρπὸν ἢ* Pa **18** *καὶ* < S **18f** *μᾶλλον καὶ μέγεθος* < S **19** *ἀλλὰ*] *und* S | *ἀλλὰ μὴ* + *ὅτι* U | *τὸ ὅσον*] *τὸ* Pa | *καὶ συμπιλήσαντα* < S | *συμπιπλώσαντα* M *συμπειλήσαντα* U *συνπηλήσαντα* Pa **21** *εἵλατο — τιμῆσαι*] *noch es unfruchtbar zu machen* S | *εἵλετο* Pa | *πρὸ* < U | *προτιμῆσαι* U

37. Ὥστε μηδείς, αὐτὸς αἴτιος ὤν, ἀκολάστῳ γλώσσῃ μεμφέσθω τὴν θείαν φύσιν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν ἑκάστῳ κακίας ἢ ἀρετῆς τὰ ἀμοιβαῖα. »τίς γὰρ εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα | τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως«; πῶς γάρ; ὁπότε αὐτοδεσπότῳ βουλῇ κακίαν εἵλατο. διὸ καὶ οὐ λέξει ⟨ἐν⟩ δικαιοσύνης δόγμασιν ἀπαραλλάκτοις κρίνοντι τῷ θεῷ, τί με ἐποίησας οὕτως κατακριθέντα εἰς τὸ ἀλγύνεσθαι; πρόσσχες γὰρ ὅπως ὥσπερ ἀκοντιστὴς ὁ ἀπόστολος δεινῶς συνεστραμμένα ῥήματα τῶν λόγων εἰς μέσον ἐμβαλὼν ἀσαφῆ μὲν καὶ ἐπικεκαλυμμένην ποιεῖται εἰς βάθος τῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐξεργασίαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ ὀρθόδοξον καὶ μηδὲν ἔχουσαν ἀπημελημένον ἢ δύσφημον. τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἀγεννῶς ἐγκύπτουσι τοῖς λόγοις ἀσυνάρτητα ἔσθ' ὅτε δοκεῖ καὶ ἀσύμφωνα λέγειν, τοῖς δ' αὖ σπουδαίως καὶ λογισμῷ νήφοντι ὁπόσης τάξεως ἔμπλεα καὶ ἀληθείας.

Δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ τούτων διεξιέναι τὰ νῦν ἱκανὸν ἂν γένοιτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἔργον. καὶ γὰρ γελοῖον καταλείψαντάς σου τὴν σκέψιν, ἧς ἕνεκα ταύτην ἐστειλάμεθα, εἰς ἄλλα μετιέναι. ταῦτα γὰρ ἡμῖν εἴρηται διὰ τὴν τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρὸν | δίκην. ἀποδειχθέντος τοίνυν ἐνδηλότατα τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ μεμηχανῆσθαι μὴ ἐπὶ κακῷ τινι ἀλλὰ *, χρὴ λοιπὸν τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα περὶ τῆς ἀναστάσεως

3f Röm. 9, 20

M U S Pa (bis Z. 3 *ἀμοιβαῖα*)

1 *αὐτὸς αἴτιος*) *αὐτοαιτὴς* Pa **1f** *τὴν θείαν φύσιν*] *die heilige Gottheit* S | **2** *ἑκάστῳ* < S | *ἢ*] *καὶ* U S **4** *πλάσαντι*] *ποιήσαντι* U | *οὕτως* + *ἢ οὕτως* M **5** *εἵλατο*] *wir erwählen* S | *διὸ* < M | *οὐ λέξει*] *συλέξῃ* M | ⟨*ἐν*⟩ * **5f** *δικαιοσύνης δόγμασιν ἀπαραλλάκτοις*] *mit Recht u. unabänderlichen Erweisungen* S **6f** *κατακριθέντα — γὰρ ὅπως* < U | *κατακριθὲν* M **7** *πρόσχες* M **8** *δεινῶς* *] *δεινὸς* M U < S | *διεστραμμένα* U | *τῶν λόγων* < S **9** *εἰς βάθος* < S **9f** *τῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐξεργασίαν*] *die Lesungen dieser Verständnisse* S **10** *καὶ ὀρθόδοξον* < S **10f** *ἀπημελημένον ἢ δύσφημον*] *Lästerliches* S **12** *ἐγκύπτουσι*] *ἐκπίπτουσι* U **13** *καὶ λογισμῷ νήφοντι* < S **13f** *τάξεως* u. *ἀληθείας* umgestellt S **15f** *ἂν γένοιτο — ἔργον* < S **16** *γελοῖον*] *nicht gut* S **16f** *καταλείψαντας — ἐστειλάμεθα*] *vom einen* S **16** *σου*] *οὗ* M **17** *ἧς* < M **17f** *ταῦτα γὰρ — δίκην* < S **18** *τὴν* < U | *ἀποδειχθέντος*] *gesagt* S **19** *ἐνδηλότατα*] *ἐνδηλώτατα* U *genug* S | *μεμηχανῆσθαι*] *ist* S | *μὴ* < M **20** *ἀλλὰ* < S | * ⟨*ἐπ' ἀγαθῷ*⟩ * | *τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα* < S **20f** *περὶ τῆς — τοῦ σώματος*] *von der Materie u. der Auferstehung weiter zu reden* S

νοεῖν τοῦ σώματος. πῶς γὰρ οὐκ ὠφέλιμος ὁ θάνατος, διαφθείρων ἡμῶν 3
τὰ ληΐζοντα τὴν φύσιν; εἰ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν ἐπαχθής, καθ' ὃν προσ-
φέρεται, ⟨εἶναι⟩ δοκεῖ καθάπερ αὐστηρότατον τῷ νοσοῦντι φάρμακον. καὶ 4
ἵνα μὴ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγώμεθα, φέρε καὶ ἀπὸ τῆς
5 ᾠδῆς ἔτι τοῦ Δευτερονομίου βεβαιώσαντες τὸν λόγον ἴωμεν τὰ ἑξῆς δια-
ληψόμενοι.

38. Τὸ γάρ »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω κἀγὼ ἰά|σο- 38, 1
μαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου« λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ö 298
θεοῦ τί ἄλλο διδάσκειν βούλεται ἢ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ σῶμα πρῶτον ἀπο-
10 κτέννυται καὶ θνήσκει, ἵνα αὖθις ἀνασταθῇ καὶ ζήσῃ; πατάσσεται πρῶτον 2
καὶ θραύεται, ἵνα σῷον αὖθις πλασθῇ καὶ ὑγιές. καὶ οὐδὲν ἐξελέσθαι 3
ὅλως τὸ σύνολον τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς αὐτοῦ χειρὸς πρὸς ἀπώλειαν καὶ
ὄλεθρον σθένει, οὐ πῦρ, οὐ θάνατος, οὐ σκότος, οὐ χάος, οὐ φθορά. »τίς 4
γὰρ ἡμᾶς« φησίν »χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ« | (ὃς ἑρμηνεύε- P 553
15 ται χεὶρ τοῦ πατρὸς καὶ λόγος); »θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λι-
μὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται· ἕνεκεν σοῦ
θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς· ἀλλ' ἐν
τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς«. ἀληθέστατα· 5
ἵνα πληρωθῇ, καθὼς ἔφην, τό »ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω
20 κἀγὼ ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται« »ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ« πρὸς ἀπώλειαν. διὸ καὶ »ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα
σφαγῆς«, ἵνα »ἀποθανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ ζήσωμεν τῷ θεῷ«. καὶ ταῦτα 6
μὲν μέχρι το|σούτου διεσκέφθω· τὰ δὲ συνεχῆ τούτοις ὧδε πάλιν προχει- D 633
ριστέον.

7f Deut. 32, 39 — **13—19** Röm. 8, 35—37 — **19** Deut. 32, 39 — **20** Röm. 8, 35 — **21** Röm. 8, 36 — **22** Röm. 6, 10

M U S

1 *ὠφέλιμον* M **2** *τὰ ληΐζοντα* < S | *ἐπαχθής*] *herzugekommen* S **2f** *προσφέρεται* * nach S] *προσφέρεσθαι* MU **3** *⟨εἶναι⟩* * | *δοκεῖ* < S | *αὐστηρώτατα* M < S | *τῷ* < U **4** *μὴ* < S | *πολλάκις τὰ αὐτὰ*] *auch wieder* S **4f** *τῆς ᾠδῆς* < S **5** *ἔτι* < US **5f** *βεβαιώσαντες — διαληψόμενοι*] *beginnen wir die Verhandlung zu machen* S **7** *πατάξω*] *ich zerschlage* S **7f** *κἀγὼ ἰάσομαι* < S **9** *βούλεται* < S | *ὅτι*] *τὸ* M | *διὰ τοῦτο* < S **10** *καὶ θνήσκει* < S **11** *αὖθις σῶον* U **12f** *καὶ ὄλεθρον* < S **13** *οὐ σκότος* < M | *οὐ χάος* < S **14** *χωρίσει* hinter *ἀγάπης* U | *χριστοῦ*] *κυρίου* M **16** *γέγραπται* + *ὅτι* U **17** *ὅλην τὴν ἡμέραν* < S | *ἀλλὰ* M **19f** *πατάξω — ἡμᾶς*] *usw.* S **20** *κἀγὼ*] *καὶ* M | *ἡμᾶς*] *das heißt* S | *ἀπὸ*] *ἐκ* U **21** *Χριστῷ* + *Ἰησοῦ* U **23** *ὧδε* < S

39. Εἰ πᾶν τὸ γεννώμενον νοσεῖ (προτείνει γὰρ οὕτως ὁ ἐξ ἐναντίας) **39, 1**
καὶ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ κατὰ τὴν τροφήν (ἀπὸ τῶν προσιόντων γάρ,
φησίν, αὔξεται καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιόντων ἐλαττοῦται), τὰ δὲ μὴ γεννώμενα ὑγιαίνει,
ὅτι μὴ νοσεῖ, μηδὲ προσδεῖται ἢ ἐπιθυμεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ γεννώμενα καὶ
5 συνουσίας καὶ τροφῆς, τὸ δὲ ἐπιθυμεῖν νοσεῖν ἐστι, τὸ δὲ μὴ δεῖσθαι μηδὲ
ἐπιθυμεῖν ὑγιαίνειν, νοσεῖ δὲ τὰ γεννώμενα ὅτι ἐπιθυμεῖ, τὰ δὲ μὴ γεννώ-
μενα οὐ νοσεῖ, πάσχει δὲ τὰ νοσοῦντα ἢ κατὰ πλῆθος ἢ ἔνδειαν τῶν
προσγιγνομένων καὶ ἀπογιγνομένων, τὸ δὲ πάσχον καὶ φθίνει καὶ ἀπόλλυ-
ται, διόπερ καὶ γεννᾶται, γεννᾶται δὲ ὁ ἄνθρωπος, — οὐ δύναται ἄρα
10 ἀπαθὴς εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. καταπίπτει μὲν οὖν καὶ ἐπὶ **2**
τούτοις αὐτοῖς ὁ λόγος. εἰ γὰρ πᾶν τὸ γιγνόμενον ἢ γεννώμενον ἀπόλλυ-
ται (διαφέρει γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ οἱ πρωτόπλαστοι οὐκ
ἐγεννήθησαν, ἀλλ' ἐγενήθησαν), γενητοὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ ψυχαὶ
(»ὁ ποιῶν, γάρ φησιν, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα«), ἀπόλλυνται ἄρα
15 οἱ ἄγγελοι κατ' αὐτοὺς καὶ αἱ ψυχαί. ἀλλ' οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε αἱ ψυχαὶ **3**
ἀπόλλυνται. ἀθάνατα γὰρ ταῦτα καὶ ἀδάμαστα, καθὼς ὁ ποιήσας εἶναι
βεβούλευται. ἀθάνατος ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος.

οὐκ ἀρεστὸν δὲ ⟨οὐδ'⟩ ἐκεῖνο, τὸ λέγειν εἰς ἄρδην ἀπολεῖσθαι τὸ πᾶν. **4**
καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν μὴ ἔσεσθαι. ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς
20 κάθαρσιν καὶ ἀνακαινισμὸν καταβασίῳ πᾶς ὁ | κόσμος κατακλυζόμενος Ö300
πυρί, | οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν ἐλεύσεται παντελῆ καὶ φθοράν. εἰ γὰρ **5** P554
κρεῖττον τὸ μὴ εἶναι τοῦ εἶναι τὸν κόσμον, διὰ τί τὸ χεῖρον ᾑρεῖτο ποιή-
σας τὸν κόσμον ὁ θεός; ἀλλ' οὐδὲν ὁ θεὸς ματαίως ἢ χεῖρον ἐποίει.

14 Psal. 103, 4

M U S Pa **18—S. 463, 14** Sacra Parall. Bruchst. 423 Holl (= Pa)

1 *γεννόμενον* U **2** *τροφὴν*] *Natur* S | *γάρ* < U **2f** *γάρ φησιν* < S
4 *ὅτι* < U | *μὴ νοσεῖ* < S | *μὴ* + *δὲ* U **5** *καὶ τροφῆς* < S | *νοσεῖν ἐστι*]
nicht gestattend S **6** *ὑγιαίνει* U **8** vor *προσγιγνομένων* + *Herzugebrachten
und* S | *προσγενομένων* MU | vor *καὶ*[1] + *ἢ* M | *ἀπογινομένων* M **9** *δὲ* < S
ὁ < M **11** *γιγνόμενον ἢ γεννώμενον*] *Geborene zum Geschaffenen* S **12** *καὶ*
< S **13** *ἀλλὰ* M | *οἱ* < M | *αἱ* < M **14** *γάρ φησιν* * nach S] < MU |
πνεύματα + *u. die Seelen ebenso* S **15** *ἀλλὰ* U **16** *καὶ ἀδάμαστα* < S |
εἶναι < S **17** *βεβούλευται*] *βεβούληται* U *weiß* S **18** ⟨*οὐδ'*⟩ Jahn nach S]
< MU Pa | *ἀπολεῖται* Pa **19** *καὶ*[1] < S | *ἀέρα* + *und Feuer* S
20 *καταβασίῳ*] *καταβάσει ὡς* M *καταβὰς ὦ* U < S | *κατακλυζόμενος ὁ κόσμος*
Pa **22** *τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι* M Pa **22f** vor *ποιήσας* + *ὁ* M **23** *ἀλλ' οὐδὲν
ὁ θεὸς* < U | *ματαίως ἢ* < S | *ἢ χεῖρον ἐποίει*] *ἐχειροποίει* MU *ἢ χείρω
ἐποίει* Pa

οὐκοῦν εἰς τὸ εἶναι καὶ μένειν τὴν κτίσιν ὁ θεὸς διεκοσμήσατο, καθάπερ 6
καὶ | ἡ σοφία συνίστησιν »ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι« λέγουσα »τὰ πάντα ὁ D634
θεὸς καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρ-
μακον ὀλέθρου«. καὶ ὁ Παῦλος δὲ σαφῶς μαρτυρεῖ λέγων »ἡ γὰρ ἀποκαρα- 7
5 δοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ
γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα
ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς
φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ«. »τῇ γὰρ 8
ματαιότητι, φησίν, ἡ κτίσις ὑπετάγη«, ἐλευθερωθήσεσθαι δὲ τῆς τοιαύτης
10 δουλείας προσδοκᾷ, κτίσιν τὸν κόσμον τοῦτον βουλόμενος νῦν καλεῖν· οὐ
γὰρ τὰ μὴ βλεπόμενα τῇ φθορᾷ δουλεύει, ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ βλεπό-
μενα. μένει ἄρα ἡ κτίσις εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακαινοποιηθεῖσα καὶ εὐπρεπέ- 9
στερον, ἀγαλλομένη καὶ χαίρουσα ἐπὶ τοῖς τέκνοις τοῦ θεοῦ ⟨ἐν⟩ τῇ ἀνα-
στάσει, δι' οὓς στενάζει καὶ συνωδίνει νῦν, τὴν ἀπολύτρωσιν ἡμῶν ἀπὸ
15 τῆς φθορᾶς καὶ αὐτὴ τοῦ σώματος ἐκδεχομένη, ὅπως ἡμῶν ἐγερθέντων 10
καὶ ἀποτιναξαμένων τὴν νεκρότητα τῆς σαρκὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον
»ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι καὶ κάθισον, Ἱερουσαλήμ«, ἐλευθερω-
θέντων τε τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ τῆς φθορᾶς, μηκέτι
τῇ ματαιότητι δουλεύουσα, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ. »οἴδαμεν γάρ, φησίν, ὅτι 11
20 πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ
καὶ αὐτοί, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς
στενάζομεν τὴν υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος
ἡμῶν«. καὶ ὁ Ἠσαΐας δέ· »ὃν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ 12

2 Weish. Sal. 1, 14 — **4—10** Röm. 8, 19—21 — **17** Jes. 52, 2 — **19—23** Röm. 8, 22f — **23—S. 462, 2** Jes. 66, 22

M U S Pa

2 *σοφία* + *δι' ἃ* U | *συνίστησιν* + *sprechend* S | *λέγουσα* hinter *τὰ πάντα* Pa | *τὰ* < U **3** *ἐν αὐτοῖς* Pa **4** *ὁ* < M | *λέγων* < S **9** *φησίν* hinter *ὑπετάγη* U | *ἐλευθερωθήσεται* M **10** *δουλείας*] *Verwesung* S | *βουλόμενος νῦν καλεῖν*] *nennend* S **11** vor *βλεπόμενα*[2] ein *μὴ* ausradiert U **12** *ἀνακαινοποιηθεῖσα* < S **13** ⟨*ἐν*⟩ * nach S] < M U Pa **14** *δι' οὗ* M; lies wohl *δι' ἃ* * | *καὶ συνωδίνει νῦν* < S **14f** *ἀπὸ τῆς — σώματος* < S **15** *καὶ αὐτὴ* < Pa | *ἀπεκδεχομένη* U | *ὅπως* < S | *ἐξεγερθέντων* U *ἐλευθερωθέντων* Pa **16** *τὴν*] *alle* S | *τῆς σαρκὸς* < S **17** *καὶ*[2] < U **17f** *ἐλευθερωθήσεται*] *ἐλευθερώθη δὴ* M **18** *αὐτὴ*] *αὐτῇ* U *die Kreatur* S | *τῆς φθορᾶς* < S **19—22f** *οἴδαμεν γάρ — σώματος ἡμῶν* < Pa **19** *φησίν* < U **21** *αὐτοί*[1]] *αὐτὴν* U | *καὶ*[2]] *das heißt* S **22** *τὴν*[1] < U **23** *δέ*] < M U *wiederum* S | *ὁ*[2] < M

καινή, ἃ ἐγὼ (φησί) ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου. λέγει κύριος, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα ὑμῶν καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν«. καὶ πάλιν »οὕτως λέγει κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὗτος θεὸς ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν καὶ ποιή|σας D 635 αὐτήν, αὐτὸς διώρισεν αὐτήν, οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοι- 5 κεῖσθαι«. ὄντως γὰρ οὐκ εἰς κενὸν οὐδὲ εἰς μάτην πρὸς ἀπώλειαν ἔκτισε 13 κατὰ τοὺς φρονοῦντας μάταια τὸ πᾶν ὁ θεός, ἀλλὰ εἰς τὸ εἶναί τε καὶ οἰκεῖσθαι καὶ διαμένειν. διὸ ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν γῆν αὖθις καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκφλόγωσιν ἔσεσθαι πάντων καὶ τὸν βρασμόν. διὰ τί δὲ 14 τοῦτο ἀνάγκη, λόγος | ἂν ἔτι πλείων τῶν εἰρημένων γίγνοιτο. οὔτε γὰρ Ö 302 10 εἰς ὕλην ἀργὴν καὶ τοιαύτην ἔτι κατάστασιν, οἵα καὶ πρὸ τῆς διακοσμήσεως ἦν, διαλυθὲν ἀναστοιχειωθήσεται τὸ πᾶν οὔτ' αὖ εἰς ἀπώλειαν παντελῆ καὶ φθοράν.

40. Ἐὰν δέ· πῶς οὖν, ἐὰν μὴ ἀπόλλυται τὸ πᾶν, οἱ ἐξ ἐναντίας **40, 1** εἴπωσιν, ὁ μὲν κύριος τὸν οὐρανὸν παρελεύσεσθαι ἔφη καὶ τὴν γῆν, ὁ δὲ 15 προφήτης ἀπολεῖσθαι μὲν τὸν οὐρανὸν ὡς καπνόν, τὴν δὲ γῆν ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθαι; ἐπειδήπερ ἔθος ταῖς γραφαῖς, λέξομεν, τὴν εἰς 2 τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, οἷον τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότερον ἁπάντων ἐξαλλαγήν· ὅτι μηδεμία ὑπεναντίωσις 20 ἢ ἀτοπία ἐν τοῖς θείοις λόγοις. »παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τού- 3 του« καὶ οὐχ ὁ κόσμος εἴρηται. οὕτως ἔθος ἀπώλειαν καλεῖν τὰς γραφὰς

2—5 Jes. 45, 18 — **14** vgl. Matth. 24, 35 — **14f** vgl. Psal. 101, 27 — **20** I Kor. 7, 31

M U S Pa

1 *ἃ ἐγὼ — μένει* < S | *φησί* vor *ἃ ἐγὼ* Pa | *μένειν* M **2** vor *τὸ σπέρμα* + *auch* S | *σπέρμα* u. *ὄνομα* vertauscht S | *καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν* < M **2—4f** *καὶ πάλιν — κατοικεῖσθαι* < Pa **2** *οὕτω* U **3** *θεὸς* < U **3f** *ἐποίησεν αὐτήν* < U **5** vor *πρὸς* + *noch* S **6** *τὸ πᾶν ὁ θεός* < S | *ἀλλ'* Pa **7** *καὶ τὴν* < Pa | *τὸν* < M Pa **8** *πάντων* < S | *τῶν βρασμῶν* Pa **8f** *διὰ τί δὲ — γίγνοιτο* < S **9** vor *λόγος* + *ὁ* Pa | *ἔτι*] *ἐπὶ* M | *πλείων* Jahn] *πλείω* M U Pa | *γένοιτο* Pa **10** *καὶ*[1]] *sondern* S | *ἔτι* < Pa | *ἔτι κατάστασιν*] *ἐπικατάστασιν* M | *οἵαν* M U Pa **11** *ἦν, διαλυθὲν*] *εἰς ἣν διαλυθῇ* U | *ἀναστοιχειωθήσεται*] *ἀναστοιχειωθῆναί τε* Pa **12** *καὶ φθοράν* < S **13** *ἐὰν*[2]] *εἰ* Pa | *τὸ πᾶν* < S **14** *κύριος*] *Χριστὸς* Pa **15** *προφήτης* + *wieder spricht* S *ἀπολέσθαι* M **16** *ἐπειδὴ* U | *λέξομεν* < S **17** *καὶ — καταστάσεως* < S | *ἐνδοξοτέραν* M U | *ἀπὸ ταύτης τῆς καταστάσεως*] *ἀποκατάστάσεως* (*ἀποκαταστάσεως* aus *ἀποκατάστασιν* v. 1. Hd.) *ταύτης* U **19** *εἰς τὸ φαιδρότερον ἁπάντων*] *glänzenderen u. besseren* S | *φαιδρότατον* M U **20** *ἢ ἀτοπία* < S | *παράγει γὰρ* + *sagt er* S **21** *οὕτως* + *denn* S

τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον ἔσθ' ὅτε καὶ εὐμορφότερον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος, οἷον ὥσπερ ὁπόταν τις ἀπώλειαν λέγοι τοῦ κατὰ τὸ νήπιον σχήματος 4 τὴν εἰς τὸν ἄνδρα τὸν τέλειον μεταλλαγήν, τρεπομένης εἰς μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου. »ὅτε γὰρ ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νή-
5 πιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην, ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου«. ταραχθήσεσθαι μὲν γὰρ τὴν κτίσιν ὥσπερ τεθνηξομένην κατὰ 5 τὴν ἐκπύρωσιν, ἵνα καὶ ἀνακτισθῇ, | οὐ μὴν ἀπολεῖσθαι προσδοκητέον, D636 ὅπως οἱ ἀνακαινοποιηθέντες ἐν ἀνακαινοποιηθέντι τῷ κόσμῳ ἄγευστοι λύπης κατοικήσωμεν, κατὰ τὸ λεχθὲν »ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ
10 κτισθήσονται« ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ »καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς«, τοῦ περιέχοντος τῆς εὐκρασίας ἐπιτροπεύοντος λοιπὸν τοῦ θεοῦ. ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον τὸν αἰῶνα γῆς ἀνάγκη πᾶσα ἔσεσθαι καὶ 6 τοὺς οἰκήσοντας, οὐκέτι τεθνηξομένους ἢ γαμήσοντας καὶ γεννησομένους, | P556 ἀλλ' ὡς ἀγγέλους ἀμεταστρόφως ἐν ἀφθαρσίᾳ τὰ ἄριστα πράξοντας. διὸ 7
15 ληρῶδες τὸ ἐν ποίᾳ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ σώματα ἔσονται λέγεσθαι, μήτε ἀέρος μήτε γῆς μήτε τῶν ἄλλων ἐσομένων.

41. Ἄξιον δὲ κἀκεῖνο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπισκοπεῖν, ὡς ἔχει πολ- 41, 1 λὴν διάπτωσιν, εἰ δεῖ παρρησίαν ἄγειν περὶ τηλικούτων, ὦ Ἀγλαοφῶν, | Ö304 διαλεγομένους πραγμάτων. φράσας γὰρ ἀποφήνασθαι τὸν κύριον ὡς οἱ 2

4—6 I Kor. 13, 11 — 9 Psal. 103, 30 — 13 vgl. Matth. 22, 30

M U S Pa (bis Z. 14 *πράξοντας*) **15—S. 468, 14** Sacra Parall. Bruchst. 424 Holl (= Pa)

1 *καὶ εὐμορφότερον* < S | *εὐμορφώτερον* MU **1f** *τοῦ πρόσθεν σχήματος* < S **2** *ὁπόταν — λέγοι* < S | vor *τις* + *εἰ* Pa | *λέγειν* M | *τοῦ*] *τῆς τοῦ* M *τῆς* U | *κατὰ τὸν* M *κατὰ τοῦ* U **3** *τὸν τέλειον*] *eine bessere* (sc. Gestalt) S **4** *τοῦ νηπίου* < S **4—6** *ὅτε γὰρ — τὰ τοῦ νηπίου* < Pa **4** *νήπιος* + *sagt er* S | *ὡς νήπιος ἐλάλουν* < S **5** *ὡς νήπιος ἐλογιζόμην*] usw. S | *δὲ*] *und* S | *κατήργησα* u. hinter *νηπίου* U **6** *μὲν* < S **7** *καὶ* < U **8** *ὅπως*] *ὅτι ὡς* M | *ἐν* < Pa | *ἐν ἀνακαινοποιηθέντι* < M | *τῷ* < U Pa **8f** *ἄγευστοι λύπης*] *ohne alles Böse u. Leid* S **9** vor *κατοικήσωμεν* + *fernerhin* S | *κατοικήσομεν* M | vor *κατὰ* + *ἢ* U **9f** *καὶ κτισθήσονται*] *κεκτισθήσονται* M **10** *ἐν ἑκατ. τρ. ψαλμῷ* < S Pa **11** *τοῦ περιέχοντος* < S | *ἐπιτροπεύσαντος* U **12** *καὶ*[1] < S | *πάσας* M < S **13** *οὐκ ἐπιτεθνηξομένους* M | *ἢ* < Pa | *ἢ — γεννησομένους* < S | *γεννησομένους*] *τεθνηξομένους* M **14** *ἐν ἀφθαρσίᾳ* < S | *πράξαντας* M | *διὸ* < Pa **15** vor *τότε* + *οὖν* M | *δὴ*] *δεῖ* M | *ἔσεσθαι* M **17** *δὲ* + *ἐστιν* Pa **18** *εἰ δεῖ*] *εἰ δὴ* M *ἔδει* Pa *es ist nur* S | *τηλικούτων*] *τούτων* MU **19** *διαλεγόμενος* U | *διαλεγομένους πραγμάτων* < Pa

τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι ἔσονται τότε ὡς ἄγγελοι, ἔνθα πειράζουσιν
αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἐπέφερες »οἱ δὲ ἄγγελοι ἐκτὸς ὄντες σαρκὸς ἐν
μακαριότητος ἀκρότητι, διὰ τοῦτο καὶ δόξης εἰσί, καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξι-
σάζεσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς
5 ἔσεσθαι δεῖν«, οὐκ ἐπιστήσας, ὦ ἄριστε, ὡς ὁ ποιήσας καὶ διακοσμήσας 3
ἐξ οὐκ ὄντων τὸ πᾶν τὴν τῶν ἀθανάτων φύσιν οὐ μόνον εἰς ἀγγέλους καὶ
λειτουργοὺς διανείμας ἐκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ
θρόνους. ἄλλο γὰρ γένος τὸ τῶν ἀγγέλων καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἀρχῶν καὶ 4
ἐξουσιῶν, ὅτι μὴ τάγμα ἓν καὶ μία σύστασις καὶ φυλὴ καὶ φατριὰ τῶν
10 ἀθανάτων, ἀλλὰ γένη καὶ φυλαὶ καὶ διαφοραί. καὶ οὔτε τὰ Χερουβὶμ
τῆς ἰδίας ἐξιστάμενα φύσεως εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευάζονται
οὔτε αὖ πάλιν εἰς ἑτέραν οἱ ἄγγελοι. εἶναι γὰρ αὐτὰ χρὴ καὶ ὅ εἰσι καὶ
ὃ γεγόνασιν. ἀτὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν κόσμον οἰκεῖν καὶ τῶν ἐν 5 D637
αὐτῷ πάντων ἡγεμονεύειν κατασταθεὶς ⟨ἀπὸ⟩ τῆς ἐξ ἀρχῆς διακοσμήσεως,
15 ἀθάνατος ὢν τοῦ εἶναι ἄνθρωπος οὔποτε μεταβληθήσεται, οὔτε εἰς τὴν
τῶν ἀγγέλων οὔτε εἰς τὴν τῶν ἑτέρων μορφήν, ὅτι μηδὲ οἱ ἄγγελοι εἰς
τὴν τῶν ἄλλων, τῆς ἐξ ἀρχῆς ἰδέας μετακοσμούμενοι, μεταβάλλονται.
ὁ γὰρ Χριστὸς ἧκεν οὐκ εἰς ἑτέραν μεταπλασθῆναι κηρύσσων ἢ μετα- 6
σκευασθῆναι τὸν ἄνθρωπον φύσιν, ἀλλὰ εἰς ὃ ἦν ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ ἐκπε-
20 σεῖν ἀθάνατος ὤν. χρὴ γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς τάξεως αὐτοῦ τόπῳ τῶν 7
γενητῶν ἕκαστον μένειν, ἵνα πάντα πάντων ὦσι πεπληρωμένα, οὐρανοὶ
μὲν ἀγγέλων, θρόνοι δὲ ἐξουσιῶν, φῶτα δὲ λειτουργῶν καὶ οἱ θειότεροι

M U S Pa

1 *τότε* < S Pa | *ἄγγελοι*] *Engel Gottes im Himmel* S **1f** *ἔνθα — ἐπέφερες* < S **2** *οἱ*[1] < Pa | *ἐπέφερεν* U | *σαρκῶν* Pa **3** *καὶ*[2] < M
4 *ἀνάγκη — γυμνοὺς*] *ἀγγέλους* Pa **5** *ἄριστε ὡς*] *ἀριστέως* M **6** *εἰς ἀγγέλους*] *ἰσαγγέλους* M **7** *διεκόσμησεν* U + *sie* S **7f** *ἐξουσίας* u. *θρόνους* vertauscht MU **8** *τὸ*[1] < M | *ἀγγέλων*] *ἀρχῶν* U **8f** *ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν*] *ἀρχῶν καὶ* < MU *Thronen* S **9** *καὶ φυλὴ* < S | *φατριὰ*] *φθαρτρία* M *πατριὰ* U Pa
9f *τῶν ἀθανάτων — διαφοραί*] *der Engel, d. h. der Unsterblichen — nicht, sage ich — eine Klasse noch Geschlecht, sondern verschiedene* S **10** *ἀλλὰ* + *καὶ* Pa
11 *εἰδέαν* MU < S **12** *αὖ — ἑτέραν*] *εἰς ἑτέρων πάλιν* MU **12f** *εἶναι — γεγόνασιν* < S **13** *ἀτὰρ*] *εἰ γὰρ* U | *οἰκεῖν* + *bestellt* S **14** *κατασταθεὶς*] *ταχθεὶς* Pa | ⟨*ἀπὸ*⟩ * nach S | *ἐξ* < Pa **16f** *εἰς — μετακοσμούμενοι*] *in der anderen Klasse* S **17** *τῶν* < U **18** *μεταπλασθῆναι*] *μορφὴν πλασθῆναι* M | *ἢ μετασκευασθῆναι* < S **19** *τὸν ἄνθρωπον*] *τὴν ἀνθρωπείαν* U | *ἀλλ'* Pa | *εἰς* < S | *ἐξ ἀρχῆς* < S **20** *ὢν* < S | *χρῆναι* M Pa | *τάξεως*] *ἕξεως* M Pa | *ἑαυτοῦ* U | *τόπω* MU **21** *ὦσι*] *εἰσὶ* M | vor *οὐρανοὶ* + *οἱ* Pa

τόποι καὶ τὰ ἄκρατα καὶ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν Σεραφίμ, ἃ παρεστήκασι τῇ μεγάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν, ὁ δὲ κόσμος ἀνθρώπων. | ἐὰν δὲ μεταβάλλεσθαι δῶμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀγγέλους, ὥρα μεταβάλλεθαι λέγειν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς ἐξουσίας καὶ ταύτας εἰς ἄλλο καὶ ἄλλο, ἔστ' ἂν ὁ λόγος ἀναβὰς εἰς κίνδυνον πέσῃ. 8 P557

42. Ἀλλ' οὔτε ὡς φαῦλον τεκτηνάμενος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἢ διαμαρτήσας αὐτοῦ περὶ τὴν διάπλασιν, ἄγγελον αὐτὸν ὕστερον ἐπενόησε ποιῆσαι μεταγνούς, ὥσπερ οἱ φαυλότατοι τῶν δημιουργῶν, οὔτε ἄγγελον κατ' ἀρχὰς θελήσας ποιῆσαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἄνθρωπον ἔπλασεν. ἀσθενὲς τοῦτο γάρ. τί δή ποτε οὖν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον ἐποίει καὶ οὐκ | ἄγγελον, εἴ γε ἄγγελον τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐκ ἄνθρωπον γενέσθαι ἤθελεν; ὡς οὐ δυνάμενος; βλάσφημον ⟨τοῦτο⟩. ἀλλὰ ἀνεβάλλετο περὶ τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον ποιῶν; καὶ τοῦτο ἄτοπον. οὔτε γὰρ διασφάλλεται περὶ τὸ ποιεῖν τὸ καλὸν οὔτε ἀναβάλλεται οὔτε ἀδυνατεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς θέλει καὶ ὅτε θέλει τὸ δύνασθαι ἔχει, δύναμις ὤν. οὐκοῦν | εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον θέλων ἐξ ἀρχῆς ἔκτισεν. εἰ δὲ θέλων, θέλει δὲ τὸ καλόν, καλὸν δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος λέγεται συντεθέν, οὐκ ἔσται ἄρα ἐκτὸς σώματος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ μετὰ σώματος, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ἄνθρωπος γενηθῇ. δεῖ γὰρ τῷ θεῷ τὰ ἀθάνατα γένη πάντα σῴζεσθαι. ἀθάνατον δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος. »ἔκτισε«, γάρ φησιν ἡ σοφία »τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα 42, 1 2 Ö306 3 4 D638 5

20f Weish. Sal. 2, 23

M U S Pa

1 *τὰ ἄκρατα καὶ ἀκραιφνῆ*] *τὰ ἄκρα τὰ καὶ ἀκραιφνῆ* M *ἄκρατα καὶ* < U *τὰ ἀκράτητα καὶ ἀκραιφνῆ* Pa *die sehr großen* S | *ἅπερ ἑστήκασι* M **3** *εἰς ἀγγέλους*] *ἰσαγγέλους* M **4** *λέγειν*] *δοῦναι* M | *ταῦτα* M | *καὶ ἄλλο* < M Pa **5** *κίνδυνον*] *Sünde* S | *ἐμπέσῃ* U **6** *ἀλλὰ* M | *φαῦλον* + *irgend eine* S | *ὁ θεὸς* < S **6f** *ἢ — διάπλασιν*] *und unvollkommene Kreatur* S **7** *ὕστερον ἐπενόησε* < S **8** *μεταγνούς* < S | *φαυλότατοι*] *unzureichenden u. ungeschickten* S | *δημιουργῶν* + *gemacht . . . ihn zu wandeln in die Klasse der Engel* S | *οὔτε*] *οὔτ' ἂν* Pa *oder* S **10** *ἀσθενὲς τοῦτο γάρ*] *denn böse ist diese Rede* S | *οὖν*] *οὐχὶ* Pa | *ἄνθρωπον*² < U S **11** *τὸν ἄνθρωπον* hinter *οὐκ ἄνθρωπον* Pa **12** *ἠθέλησεν* U | *οὐ* < Pa | *⟨τοῦτο⟩* *, nach S *ist dies* | *ἀλλ'* Pa | *ἀνεβάλλετο*, zweites *λ* getilgt U **13** *χείρω* M **15** *καὶ ὅτε θέλει* < M **15f** *ἄνθρωπον*² < S **17** *ὁ* < Pa **18** vor *σώματος* beidemale + *τοῦ* Pa **19** *ἄλλος ἄνθρωπος παρὰ τὸν ἄνθρωπον* M U | *γεννηθῇ* U **20** *πάντα γένη* Pa | *ἀθάνατον — ὁ ἄνθρωπος* < U | *καὶ* < U Pa

τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν«. οὐκ ἄρα ἀπόλλυται τὸ σῶμα· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος.

43. Διὸ ἐπίστησον, ὡς καὶ ὁ κύριος τὰ αὐτὰ ταῦτα διδάσκειν θέλων, 43, 1 μὴ πιστευόντων Σαδδουκαίων εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκός — δόγμα γὰρ 5 τοῦτο Σαδδουκαίων· ὅθεν συσκευασάμενοι τὴν κατὰ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀδελφοὺς παραβολήν, ἵνα τὸν περὶ ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς λόγον ἀποκηρύσσωσι, προσῆλθον αὐτῷ· ἀμέλει αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπεσημήνατο, »προσῆλθον δὲ αὐτῷ« εἰπών »καὶ Σαδδουκαῖοι, λέγοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν — ὁ οὖν Χριστός, εἰ μὴ ἦν ἀνάστασις σαρκός, ἀλλὰ μόνον ἐσῴζετο 2 10 ψυχή, συνέθετο ἂν αὐτοῖς ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς φρονοῦσι. νυνὶ δὲ ἀποκρούεται λέγων »ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ εἰσιν«, οὐ τῷ σάρκα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γαμεῖν 3 καὶ γαμεῖσθαι, | ἀλλὰ εἶναι λοιπὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ φωσίν, ἀγγέλοις P558 κατὰ τοῦτο παραπλησιασθέντας, ἵν' ὥσπερ οἱ ἄγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, 15 οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παραδείσῳ, μήτε γάμοις ἢ εἰλαπίναις ἔτι σχολάζοντες, ἀλλὰ τῷ βλέπειν τὸν θεὸν καὶ γεωργεῖν τὴν ζωὴν πρυτανεύοντος ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ. οὐ γὰρ εἶπεν »ἔσονται ἄγγελοι«, ἀλλ' »ὡς ἄγγε- 4 λοι«, οἷον »δόξῃ μὲν καὶ τιμῇ« κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἐστεφανωμένοι, βραχὺ δέ τι παρὰ τοὺς ἀγγέλους διαλλάσσοντες« καὶ ἐγγὺς ὄντες τοῦ D639 20 εἶναι ἄγγελοι. καθάπερ εἰ ἔλεγεν, οὔσης εὐταξίας κατὰ τὸν ἀέρα καὶ 5 γαλήνης νυκτὸς καὶ πάντων τῷ τῆς σελήνης αἰθερίῳ φωτὶ κεκοσμημένων·

8 Matth. 22, 23 — **11** Matth. 22, 30 — **18** Psal. 8, 6

M U S Pa

1 *ἐποίησεν αὐτόν* < S **3** *ἐπίστησον ὡς* < S | *καὶ* < U Pa | *τὰ αὐτὰ* < S | *ταῦτα* < Pa **4f** *εἰς τὴν — Σαδδουκαίων* < Pa **5** *καὶ* < M **6** *τὸν ... λόγον* < S | *τῆς* (vor *σαρκὸς*) < Pa **7** *ἀποκηρύσσωσι*] *ἀποκηρύσσουσι* M *ἀπο ρήσωσι*, ein Buchstabe ausradiert U *ἀπορήσωσι* Pa *erforschen* S | *προσῆλθον αὐτῷ* < S | *ὁ αὐτὸς* Pa **8** *προσῆλθον — εἰπὼν καὶ* < S | *δὲ* < U Pa | *εἰπών*] *φησί* U | *καὶ* < Pa **8f** *ἀνάστασιν μὴ εἶναι* U **9** *ἦν* hinter *σαρκὸς* Pa **10** vor *ψυχὴ* + *ἡ* M | *καὶ ὀρθῶς* < S **10f** *ἀποκρίνεται* MU **11** *ἐκγαμίσκονται* Pa **12** *τῷ*[2]] *τὸ* M **13** *καὶ γαμίσκεσθαι* Pa < S | *ἀλλ'* Pa | *φωσίν*] *φῶς ἵν'* M *φησίν* U *im Licht* S < Pa **14** *κατὰ τοῦτο* < M | *πλησιασθέντες* Pa | *τῷ* < Pa **15** *καὶ ἡμεῖς* hinter *παραδείσῳ* Pa | *μήτε γάμοις*] < Pa | *ἢ εἰλαπίναις*] *εἰσιλαπίνες* M < S | *ἔτι* < S **16** *τῷ*] *τὸ* MPa *τοῦ* U **16f** *καὶ γεωργεῖν — Χριστοῦ*] *und zu leben in Ewigkeit* S **17** *ἡμῶν* MPa | *ἀλλὰ* M **18—20** *οἷον δόξῃ — εἶναι ἄγγελοι* < Pa **18** *κατὰ τὸ γεγραμμένον* < S **20** *καθάπερ* + *denn* S | *ἔλεγεν*] *wir sagen* S **21** *τῷ*] *τῶν* MU | *νυκτὸς — κεκοσμημένων*] *da auch der Mond in der Nacht scheint, indem er voll ist* S

ἡ σελήνη φαίνει ὡς ὁ ἥλιος. καὶ οὐ πάντως ἂν ἥλιον εἶναι τὴν σελήνην ἀπομαρτυρεῖν αὐτὸν ἐλέγομεν, ἀλλ' ὡς ἥλιον, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον 6 χρυσός, ἐγγὺς δὲ τοῦ εἶναι χρυσὸς πεφυκὸς ὡς χρυσὸς λέγεται καὶ οὐ Ö 308 χρυσός. εἰ δὲ ἦν χρυσός, οὐκ ἐλέγετο ἂν ὡς χρυσός, ἀλλὰ χρυσός· ἐπεὶ 5 δὲ μὴ ἔστι χρυσός, ἀλλὰ ⟨ἐγγὺς⟩ τοῦ εἶναι χρυσὸς καὶ φαντάζεσθαι τὸν χρυσόν, οὐ χρυσὸς ἀλλ' ὡς χρυσὸς λέγεται. οὕτως καὶ ὡς ἀγγέλους 7 ἔσεσθαι λέγοντος τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἀγγέλους αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν τοὺς ἁγίους ἔσεσθαι ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ ἐγγὺς τοῦ εἶναι ἀγγέλους. ὥστε ἀλογώτατον τὸ λέγειν, ἐπειδὴ ὁ 8 10 Χριστὸς ἀπεφήνατο τοὺς ἁγίους ὀφθῆναι ὡς ἀγγέλους ἐν τῇ ἀναστάσει, τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα μὴ ἀνίστασθαι, καίτοι τῆς λέξεως αὐτὴν τὴν πρᾶξιν δηλούσης σαφῶς τοῦ συμβαίνοντος. ἀνάστασις γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῦ 9 μὴ πεπτωκότος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πεπτωκότος λέγεται καὶ ἀνισταμένου· ὥσπερ ὁπόταν λέγῃ καὶ ὁ προφήτης »καὶ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ 15 τὴν πεπτωκυῖαν«. ἔπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ σκηνὴ τῆς ψυχῆς εἰς »γῆν χώματος«. οὐ γὰρ τὸ μὴ θνῆσκον, ἀλλὰ τὸ θνῆσκον κλίνεται. θνήσκει δὲ σάρξ, ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος. καὶ τοίνυν εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, **10** σῶμα δὲ ὁ νεκρός, οἱ λέγοντες ἀνάστασιν μὲν εἶναι, σαρκὸς δὲ μὴ εἶναι, ἀρνοῦνται μὴ εἶναι ἀνάστασιν, ὅτι μὴ τὸ ἑστὸς ἀλλὰ τὸ πεπτωκὸς καὶ

14 Amos 9, 11 — **16** Dan. 12, 2

M U S Pa

1 *ὁ* < Pa **1f** *εἶναι — ἐλέγομεν* < S **2** *λέγομεν* U *λέγωμεν* Pa | *μὴ*] *wie* S **3** *δὲ*] *und* S <Pa | *πεφυκὸς* < S | *λέγεται*] *wir sagen* S **3f** *καὶ οὐ χρυσός* < S **4—6** *εἰ δὲ ἦν — λέγεται* < Pa **4** *ἐλέγετο ἂν*] *sagten wir* S **4f** *ἐπεὶ δὲ — χρυσὸς λέγεται* < S **5** ⟨*ἐγγὺς*⟩ Pet. **6** *οὐ χρυσὸς ἀλλ'* < U | *οὕτω* U | *ὡς ἀγγέλους* < S **7** *ἔσεσθαι* hinter *ἀναστάσει* U | *λέγοντα* Pa | *ἐν τῇ ἀναστάσει* < M | *αὐτὸ τοῦτο* < S **8** *αὐτὸν* < Pa | *αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν*] *sagt er* S | *ἀκούομεν — ἀναστάσει* < Pa | *τοὺς ἁγίους*] *sie* S | *ἔσεσθαι* hinter *ἀναστάσει* U | *ἐν τῇ ἀναστάσει* < S **9** *ἀλλ'* Pa | *ἐγγὺς τοῦ εἶναι*] *wie* S | *ὥστε ἀλογώτατον*] *ἄλογον γὰρ* Pa | *τὸ* < MU **10** *ἀπεφήνατο*] *offenbart* S | *τοὺς ἁγίους ἀπεφήνατο* M | *ὀφθῆναι τοὺς ἁγίους* Pa **11** *τὰ σώματα . . . ταῦτα*] *der Leib* S | *ταῦτα διὰ τοῦτο* Pa **12** *πρᾶξιν*] *τάξιν* M *jenes* S | *σαφῶς* < S **13** *ἀλλὰ* M | *καὶ ἀνισταμένου* < S **14** *καὶ*[1] < Pa **15** *ποθητὴ*] *schöne u. geliebte* S **16** *χώματος*] *σώματος* M | *οὐ γὰρ — τὸ θνῆσκον*] *das Sterbende, nicht das nicht Sterbende* S **17** vor *σὰρξ* + *ἡ* U | *γὰρ*] *δὲ* Pa | *καὶ τοίνυν — ἀθάνατος* < M **18** *ὁ νεκρός*] *sterblich* S **19** *ἀνάστασιν μὲν εἶναι* < S | *μὴ εἶναι* < U **19f** *καὶ κλιθὲν* < S

κλιθὲν διανίσταται κατὰ τὸ γεγραμμένον »μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἀναστρέψει«; P559

44. Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐδίδαξεν ἀναφανδὸν ὁ κύριος καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ Σολομῶνος εἰπών· | δι' ἑαυτοῦ μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἱστορίᾳ, τὸν μὲν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ δεικνὺς ἀναπαύεσθαι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν, οἷς διαλεγόμενον τὸν Ἀβραὰμ εἰσήγαγε· διὰ Σολομῶνος δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ Σοφίᾳ, ἔνθα »δικαίων αἱ ψυχαὶ ἐν χειρί« γέγραπται »θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος. ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης«. ὅθεν σώματος ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ ψυχῆς. οὐ γὰρ τὸν ἑστῶτά τις ἀνίστησιν, ἀλλὰ τὸν κείμενον, ὥσπερ οὐδὲ τὸν ὑγιαίνοντα θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὸν πάσχοντα.

Εἰ δέ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς βιάζεται λέγειν ἔσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τοῦτο καὶ ἀλογία. δεῖ γὰρ φθορὰν πρῶτον καὶ λύσιν τὸν τοιοῦτον τῆς ψυχῆς δεικνύναι, ἵνα δείξῃ δὴ καὶ τὴν ἀνάστα|σιν, μή τοι ληροῦντά γε, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντά τι φαίνεσθαι. Ö310 ὅμως γοῦν δοτέον αὐτῷ θνητὴν ὁρίσασθαι τὴν ψυχήν. δυοῖν γάρ τοι θάτερον ἐνταῦθα θετέον, ἢ ἀληθῆ τὸν κύριον ἀποφήνασθαι ἀθάνατον τὴν ψυχὴν διδάσκοντα καὶ ψεῦδος τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν λέγοντα ἢ φθείρεσθαι καὶ ψεῦδος τῷ ἀνώλεθρον αὐτὴν καὶ ἀθάνατον εἶναι διδάσκειν

1 Jerem. 8, 5 — **4ff** Luk. 16, 19ff — 8—**11** Weish. Sal 3, 1—4

M U S Pa (bis Z. 14 *πάσχοντα*)

1—11 *κατὰ τὸ γεγραμμένον — ἀθανασίας πλήρης* < Pa **2** *ἀναστρέφη* M **3** *ἀναφανδὸν* < S | *ὁ κύριος*] *Χριστὸς* S **4** *Σαλομῶνος* M **4f** *πλούσιον* u. *Λάζαρον* umgestellt S **5** *τὸν πένητα* < S | *δεικνὺς* * nach S *zu zeigen*] *δοὺς* U < M **6** *ἀναπαύεσθαι* < S | *τοῦ*] *dieses* S | *τὸν δὲ ἐν ἀλγηδόσιν* < S **7** *τὸν*] < M *καὶ* S | *ἀχθηδόσιν* U **7f** *διὰ — ἔνθα . . γέγραπται*] *in der Weisheit Salomos aber sagt er* S **7** *Σαλομῶνος* M **10** *κάκοσις* M **11** *ὅθεν*] *οὖν* Pa **12** *καὶ* < S | *ἀνίστησιν*] *ἐγείρει* Pa **13** *ὑγιαίνοντα*] *den nicht Leidenden* S **15** *ἐπὶ τ. ψυχ. κ. μὴ ἐπὶ τ. σαρκὸς* umgestellt S **15f** *βιάζεται λέγειν ἔσεσθαι*] *versteht* S | *βιάζεσθαι* MU, dazu am Rand v. 1. Hd. *βιάζεται* U **16** *τούτω* U | *δεῖ*] *λέγει* U **17** *τὴν*] *ihre* S **18** *φαίνεσθαι*] *Klares* (sc. *redend*) S **20** *ἐνταῦθα* *] *ταῦτα* MU < S; *ταύτῃ* Bonwetsch **20f** *τὴν ψυχὴν ἀθάνατον* U **21** *καὶ*] *ἢ* S | *τὸ φθείρεσθαι αὐτὴν λέγοντα* *] *αὐτὴν* (*αὐτῇ* M) *τὸ φθείρεσθαι λέγειν* M *das Verweslichsein ihr sagend* S **21—S. 469, 1** *ἢ φθείρεσθαι — τὸν Χριστὸν* < S **22** *τῷ* *] *τὸ* MU | *αὐτὴν τὸ ἀνώλεθρον* U

⟨λέγειν⟩ τὸν Χριστόν, καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα φράσει καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μωυσέα καὶ τὸν Ἠλίαν ὀπτασίᾳ. ἀλλ' οὐδὲν ὁ 6 κύριος ἄλλως ἐφθέγξατο ἢ ἐψεύσατο. οὐ γὰρ εἴδωλον ἢ φάντασμα, τοὺς ἀποστόλους βουλόμενος ἀπατᾶν, ἐδείκνυεν αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τὸν Ἠλίαν 5 καὶ τὸν Μωυσέα, ἀλλ' ὃ ἦσαν ἀψευδῶς· ὥστε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ τὸν δυσμαθέστατον μαθεῖν ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι καὶ ἀνώλεθρον διαβεβαιοῦσθαι τὴν ψυχήν.

45. Οὐκοῦν σαρκὸς ἡ ἀνάστασις γίγνεται καὶ οὐ | ψυχῆς, ὅπως ἡ 45, 1 D 641 πεπτωκυῖα τοῦ Δαυὶδ εἰς τὴν φθορὰν ἀνασταίη σκηνή, καὶ ἀναστᾶσα καὶ 10 ἀνοικοδομηθεῖσα, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ἀπήμων λοιπὸν καὶ ἀδιάπτωτος διαμένοι, ὅτι μὴ τῷ θεῷ τὴν λιθίνην οἰκίαν δείμασθαι | τοῦ Δαυὶδ 2 P 560 ἔμελεν, ἵν' ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν οἰκίαν σχῇ καλήν, ἀλλὰ τὴν σάρκα, τὸ σκῆνος τῆς ψυχῆς, ἣν αὐτὸς ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐτεκτήνατο. σκο- 3 πεῖσθαι δέ σε, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, οὕτως χρή. πάντως δὲ ῥᾷστα 15 μαθήσῃ τοῦτο, ἐὰν ἐπὶ τὴν τοῦ καθεύδειν εἰκόνα προσσχῇς καὶ ἀνίστασθαι. εἰ γὰρ τὸ ὑπνοῦν ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι καὶ τὸ ἀνίστασθαι ἀπὸ τοῦ καθεύδειν γίγνεται καὶ τοῦτο θανάτου καὶ ἀναστάσεως μελέτη (»ὕπνῳ γὰρ καὶ θανάτῳ διδυμάοσιν«), ἀνάγκη δὴ καὶ τὸ ἀναβιώσκεσθαι εἶναι ἐκ τοῦ τεθνάναι εἰς τὸ ζῆν τὴν σάρκα, εἴπερ καὶ τὸ ἀνεγείρεσθαι ἐκ τῶν 20 καθευδόντων. ὡς γὰρ ἐκ τοῦ καθεύδειν τὸ ἐγρηγορέναι γίγνεται καὶ οὐ 4 πάντως ὁ καθεύδων ἐν τῷ αὐτῷ διαμένει σχήματι καθεύδων ἀεί, ἀλλ' αὖθις ἀνίσταται, οὕτως καὶ τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν συμβήσεται, καὶ οὐ

2 vgl. Matth. 17, 1ff — **8f** vgl. Amos 9, 11 — **17** Il. 16, 672

M U S

1 *⟨λέγειν⟩* * | *πλούσιον* u. *πένητα* umgestellt S | *πένηταν* U **2** *μωσέα* U | *ἀλλὰ* M | *ἀλλ' οὐδὲν* < S **3** *φάσμα* M **4f** *Ἠλίαν* u. *Μωυσέα* umgestellt S **5** *ἀλλ' ὃ*] *ἀλλὰ τὸ ὃ* M **6** *αὐτὴν* M < S | *καὶ ἀνώλεθρον* < S **8** *γίνεται* MU | *καὶ* < U **9** *εἰς τὴν φθορὰν* < S | *ἀναστῇ* U **9f** *ἀναστᾶσα καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα* < S | *ἀνωκοδομηθεῖσα* U **11—13** *ὅτι μὴ — ἐτεκτήνατο* < S **11** *οἰκείαν* U **12** *ἔμελεν* *] *εἰς τὸ μέλλον* M *μηδὲ* U; *ἐπιμελὲς* Mendelssohn **13f** *σκοπεῖσθαι δὲ — οὕτως χρή* < u. *ὦ Ἀγλαοφῶν* in den nächsten Satz hineingesetzt S **14** *σοφότατε* M | *οὑτωσὶ* U | *πάντων* M < S **15** *προσχῇς* MU *wir kommen* S **15f** *καὶ ἀνίστασθαι* < S **16** *ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι*] *vom Schlaf* S **17** *γίνεται* U **17f** *καὶ τοῦτο — διδυμάοσιν* < S **17** *ἀναστάσεως καὶ θανάτου* U **18** *γὰρ* < M | *διδυμάοσιν*] *δίδυμα ὀνε* M *δίδυμα ὧν ἐν* U *ἀνάγκη δὴ καὶ*] *denn so* S **19** *εἰς τὸ ζῆν* < S **19f** *εἴπερ καὶ τὸ — καθευδόντων* < S **20** *τὸ ἐγρηγορέναι*] *dem Schlafenden* S | *καὶ*] *aber* S **21** *πάντως* < S | *καθεύδων ἀεί*] *καθεύδων ἐν τῷ ἀεὶ* M *ἀεὶ καθεύδων* U < S | *ἀλλὰ* U **21f** *ἀλλ' αὖθις ἀνίσταται*] *wie der Wachende* S

πάντως ὁ ἀποθανών. ἐπειδὰν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ μένει. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ 5
κοιμᾶσθαι τὸ ἐγρηγορέναι καὶ ἐκ τοῦ πεσεῖν τὸ ἀνεγερθῆναι καὶ ἐκ τοῦ
καταβληθῆναι τὸ ἀνοικοδομηθῆναι, τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ κλιθέντος μὴ
οὐχὶ προσδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι καὶ ἐκ τοῦ θανόντος τὸ ἀναβιώσεσθαι;
5 καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατώμενοι ὁμολογοῦμεν ἐκ τῶν τεθνεώτων
σωμάτων τὸ ἀναβιώσκεσθαι συμβαίνειν. καὶ μὴ μόνον τοῦτο, εἰ βούλει, 6
ἀπὸ τοῦ καθεύδειν σκόπει καὶ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων
καὶ φυτῶν ὡς ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἡ ἀνάστασις κα|ταγγέλλεται. καταμάθετε Ö312
γὰρ τὰ σπέρματα, πῶς »γυμνά«, φησίν, καὶ ἄσαρκα βάλλεται εἰς τὴν γῆν
10 καὶ τελεσφορούμενα πάλιν ἀποδίδοται. ἐπεὶ εἰ θνήσκοι μὴν καὶ σήποιτο
τὰ σπέρματα, ἐκ δὲ τῶν | σπερμάτων μηκέτι τὸ ἀναζῆν καὶ φύειν γένοιτο, D642
τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐχὶ πάντα καταναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι;

46. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων πλείω λέγειν τανῦν, ὦ κράτιστε Θεόφιλε, 46, 1
παρήσομεν, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ τῶν λόγων. λάβωμεν δὲ καὶ τὰ τούτοις
15 ἐφεξῆς ἀκόλουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μακράν. ὁ θεὸς γὰρ αὐτῷ 2
πάλιν αὐτὰς τὰς ψυχὰς ἐν τῇ κατὰ τὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον ψαλμὸν προ-
φητείᾳ βεβιασμένως αὐτὴν καὶ ἀνοικείως ἐκτιθεμένῳ, | ὡς εἰς παγίδα ⟨εἰς⟩ P570
τὴν σάρκα δίκην ὑφεξούσας τῶν ἡμαρτημένων ἐμβιβάζει, ὅπερ ἀτοπίας
μᾶλλον ἢ ὀρθοδοξίας ἐστίν. εἰ γὰρ πρὸ τῆς παραβάσεως, καθάπερ ἤδη 3
20 καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξεθέμεθα, σῶμα ἐκέκτηντο αἱ ψυχαί, πῶς ⟨ὡς⟩
εἰς παγίδα ὕστερον μετὰ τὴν παράβασιν εἰς σῶμα ἐμβιβάζονται, οὐκ ὄντος
χρόνου ἐν ᾧ πρὶν αὐτὰς τὸ σῶμα λαβεῖν ἐξημάρτοσαν; οὐ γὰρ ἔμφρο- 4

8 f vgl. I Kor. 15, 37

M U S

1 *ἐπειδὰν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ*] *im Tode* S **1—4** *εἰ γὰρ — τὸ ἀναβιώσεσθαι* < S **3** *ἀνωκοδομηθῆναι* U **4** *θανέντος* U | *ἀναβιώσεσθαι* Dindorf] *ἀναβιώσασθαι* M *ἀναστήσεσθαι* U **5** *καὶ γὰρ ἡμεῖς*] *wir aber nun* S | *τεθνεότων* M **6** *συμβαίνειν* < S | *τοῦτο* < S **7** *σκόπει* < S **8** *καταγγέλλεται*] *klar erkannt wird* S | *κατάμαθε* U **9** *φησίν* < M **10** *πάλιν* + *als ebensolche* S **11** *ἐκ τῶν σπερμάτων*] *von ihnen* S **12** *εἰς τὸ τεθνάναι* < S **14** *παρήσωμεν* MU | *καὶ οἱ — λόγων* < S **15** *τοῦ δέοντος*] *der Wahrheit* S **15—17** *αὐτῷ .... ἐκτιθεμένῳ*] *verstehen sie* S **16** *πάλιν αὐτὰς*] *πάντας* M < S **16 f** *ἐν τῇ — προφητείᾳ*] *im 65. Psalm* S **16** *πέμπτον*] *καὶ πέμπτον* hinter *προφητείᾳ* U **17** *καὶ ἀνοικείως* < S | ⟨*εἰς*⟩ * nach S **18** *ὑφέξουσαν* MU | *ἡμαρτημένων* + *ihre* S | *ἐνβιβάζει* M | *ἀτοπίας* < U **19** *ἐστιν*] *voll ist* S | *γὰρ* < S **19 f** *καθάπερ — ἐξεθέμεθα* < S **20** *σώματα* U | ⟨*ὡς*⟩ Bonwetsch nach S **21** *μετὰ τὴν παράβασιν* < S | *σῶμα*] *Fleisch* S

νος ὁτὲ μὲν ὡς διὰ τὸ σῶμα λέγειν τὰς | ψυχὰς ἡμαρτηκέναι, ὁτὲ δέ, P571
ἐπειδήπερ ἡμάρτοσαν, διὰ τοῦτο καὶ δεσμὸν αὐτὸ καὶ παγίδα πρὸς κατά-
κρισιν γεγονέναι. εἰ γὰρ διὰ τὸ σῶμα ἥμαρτον, συνῆν ἄρα ἐξ ἀρχῆς αὐ- 5
ταῖς καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα. πῶς γὰρ διὰ τοῦτο ἡμάρτανον, ὃ
5 μὴ ἦν μηδέπω; εἰ δὲ παγὶς πάλιν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ πέδαι νομίζεται καὶ 6
δεσμός, οὐκέτι τὸ συναμφότερον αἴτιον, ἀλλὰ ψυχὴ μόνη. ἁμαρτήσαντι γὰρ
μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι [τῷ ἁμαρτήσαντι] δεσμὰ καὶ παγίδες καὶ πέδαι κα-
τασκευάζονται. ἀλλὰ μὲν δὴ ὡμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι δεσμὸν εἶναι 7
τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα πρὸς ἑκάτερα, καὶ πρὸς τὸ
10 δίκαιον καὶ ἄδικον, συνεργεῖ, ὁ δὲ δεσμὸς εἴργει τοῦ ἀδικεῖν. ὥστε ὅπερ 8
λέγω δυοῖν θάτερον· ἢ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτομεν μετὰ σώματος καὶ οὐ
φαίνεται χρόνος ἐν ᾧ ἐκτὸς ὑπήρξαμεν σώματος καὶ συναίτιον τὸ σῶμα
καὶ ἀγαθῶν τῇ ψυχῇ καὶ κακῶν, | ἢ χωρὶς σώματος διάγοντες ἡμάρτομεν D643
καὶ ἀναίτιον τὸ σῶμα κακίας ἐκ παντός. ἀλλὰ χωρὶς σώματος ὑπὸ ἀλό- 9
15 γου ἡδονῆς οὐ κρατεῖται ἡ ψυχή, ἐκρατήθησαν δὲ οἱ πρωτόπλαστοι ἀλόγῳ
δελεασθέντες ἡδονῇ· ἦν ἄρα ἡ ψυχὴ μετὰ σώματος καὶ πρὸ τῆς ἁμαρ-
τίας. | περὶ γὰρ δὴ τοῦ μὴ ἐγχωρεῖν αὐτὸ νομίζεσθαι διὰ τὴν παράβασιν 10 Ö314
δεσμὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ γεγονός, ἵν' ἀκήρατον ἡ ψυχὴ καὶ συνεχῆ κατ' αὐτοὺς
βάσανον ἔχῃ νεκροφοροῦσα, δοκῶ μοι πλήρης ταῦτα ἤδη μετὰ πάσης ἀπο-
20 δείξεως δεδηλωκέναι. ὅθεν ἀσύστατον καὶ ἀνένδεκτον τὸ μὲν σῶμα παγίδα 11
τίθεσθαι καὶ δεσμά, τὸν δὲ θεὸν εἰσάγειν τὰς ψυχὰς εἰς τὴν παγίδα δίκην
ὑφεξούσας, ἄνωθεν ἐκ τοῦ τρίτου ἐκβάλλοντα οὐρανοῦ ἀνθ' ὧν παρήκουσαν
τῆς ἐντολῆς. πρὸς τί γάρ τις βλέψας πιστεύσειεν τοῖς οὕτω ὑπ' αὐτῶν 12
προπετῶς εἰρημένοις; καίπερ οὐκ ἔχοντος οὕτως τοῦ ψαλμοῦ, κἂν βεβιασ-
25 μένως αὐτὸν ἐκτίθωνται. αὐτὰ δὲ προοίσω τὰ ἐγκείμενα, ἵνα δὴ καὶ τὸ

M U S

1 *ὡς* < S | *λέγειν*] *sagend* S **2 f** *καὶ δεσμὸν — γεγονέναι*] *seien sie in den Leib hineingetan, wie in eine Fessel* S **2** *καὶ*[1] < M **3 f** *ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς* < S **5 f** *παγὶς — δεσμὸς*] *als Fessel das Fleisch der Seele gegeben wurde* S **5** *αὐτῷ* U *der Seele* S | *πέδα* M **6** *ἁμαρτῆσαν. τί* U **7** [*τῷ ἁμαρτήσαντι*] * Bonwetsch | *δεσμὰ — πέδαι*] *Strafen u. Fesseln* S **8** *δύνασθαι* < S **10 f** *ὅπερ λέγω* < S **12** *ἐκτὸς* + *völlig* S **13** *καὶ κακῶν τῇ ψυχῇ καὶ ἀγαθῶν* U | *ἡμάρτομεν διάγοντες* U **14** *κακίας ἐκ παντός* < S **16** *δελεασθέντες* < S **17—20** *περὶ γὰρ δὴ — δεδηλωκέναι* < S **18** *γεγονός* *] *γεγονότα* MU | *ἄκρατον* U **19** *ἔχει* M | *πλήρης* (als indeklin.) *] *πλήρις* M *πλήρη* M **21** *δεσμά*] *Pein* S **22** *τοῦ* < U | *ἀνθ' ὧν*] *ὅτι ἄνωθεν* U **23 f** *τοῖς — εἰρημένοις*] *ihrem Wort* S **24 f** *κἂν — ἐκτίθωνται* < S **25** *ἐκτίθενται* U | *τὰ ἐγκείμενα*] *dies* S | *δὴ*] *δὲ* U **25 f** *τὸ μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως*] *ihr frevlerisches Gerede* S

μυθῶδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως φανῇ, ὀρθῶς μὴ θελόντων νοεῖν τὰς
γραφάς.
εἰσὶ γὰρ οὕτω πως δήπου τὰ λεχθέντα· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, 13
ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα,
5 ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. ἐπεβίβασας ἀνθρώπους | ἐπὶ τὰς κεφα- P572
λὰς ἡμῶν. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς
ἀναψυχήν«. καὶ εὐθέως ἐπιφέρουσι· ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν εἴρηται 14
τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα ὡς εἰς ἀγώνισμα κατενεχθεισῶν ἐκ τοῦ τρί-
του οὐρανοῦ, ἔνθα ὁ παράδεισος. τὸ γάρ »διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδα-
10 τος« ἤτοι, φησί, τὴν διὰ μήτρας εἰς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς πάροδον δηλοῖ,
ἐπειδήπερ ἐν φλογὶ τοσαύτῃ καὶ ὑγρασίᾳ καταγίγνεται, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν
οὐρανῶν κατάπτωσιν εἰς τὸν βίον διερχομένης ⟨αὐτῆς⟩ τὰς πηγὰς τοῦ
πυρὸς καὶ τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος ὕδατα. πρὸς οὓς ἠξίουν | 15 D644
ἐνίστασθαι. φέρε γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ὦ Ἀγλαοφῶν, αὐτὸς ποίησαι τὴν ἀπό-
15 κρισιν, τί λέξουσι.

47. Πρῶτον γὰρ ⟨ὅτι⟩ ὁ παράδεισος, ὅθεν καὶ ἐξεβλήθημεν ἐν τῷ 47, 1
πρωτοπλάστῳ, ἐπὶ ταύτης ἐστὶ τῆς γῆς προδήλως τόπος ἐξαίρετος, πρὸς
ἄλυπον ἀνάπαυσιν καὶ διαγωγὴν τοῖς ἁγίοις ἀφωρισμένος, ⟨τοῦτο⟩ δῆλον
ἀπὸ τοῦ καὶ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τοὺς λοιποὺς ποτα-
20 μοὺς τοὺς ἐκεῖθεν προχεομένους ἐνταῦθα φαίνεσθαι τῶν ῥευμάτων τὰς
διεκβολὰς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἤπειρον ἐπικλύζοντας. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν 2
οὐρανῶν ἄνωθεν καταράσσονται χεόμενοι· ἐπεὶ οὐδὲ ὑπέστη ἂν ἡ γῆ ὄγκον
τοσοῦτον ἀθρόως ἐξ ὕψους καταφερόμενον ὑποδέξασθαι ὕδατος. ἀλλ' 3
οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ὑποτίθεται τὸν παράδεισον εἶναι ἐν τρίτῳ οὐρανῷ τοῖς
25 λεπτῶν ἀκροᾶσθαι λόγων ἐπισταμένοις· »οἶδα« γάρ »ἁρπαγέντα ⟨τὸν

3—7 Psal. 65, 10—12 — **25** II Kor. 12, 2

M U S

1f *ὀρθῶς — τὰς γραφάς*] *indem sie ohne Verstand sind* S **3** *εἰσί γὰρ — λεχθέντα* < S | *τὰ* < U **5** *ἐπὶ τὸν νῶτον*] *ἐνώπιον* M **6** *καὶ*² < S **7** *ταῦτα*] *dies Wort* S | *δὲ* < S | *εἴρηται*] *zu sagen* S **8** vor *εἰς τὴν* + *wie* S | *τὸ σῶμα — ἀγώνισμα*] *in den Leib* S **10** *ἤτοι, φησί* < S **12** *οὐρανίων* M | *εἰς*] *ἐπὶ* U | *διερχομένην* U | *⟨αὐτῆς⟩* * nach S **13** *ὑπὲρ — στερεώματος*] *oberen* S **15** *τί λέξουσι* < S **16** *⟨ὅτι⟩* * | *καὶ* < S **17** *ἐπὶ* * nach S] *ἐκ* MU | *ταύτης* < S **18f** *τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ* *] *δῆλον ἀφ' οὗ* M *κρείττονα ἀπ' αὐτοῦ* U **19** *καὶ τὸν Τίγριν καὶ τὸν Εὐφράτην καὶ* < S | *λοιποὺς* < S **20f** *ἐνταῦθα — τὰς διεκβολὰς*] *und* S **21** *διεκβολὰς*] *δὲ ἐκβολὰς* M **22** *χεώμενοι* M **23** *ἀθρῶος* U | *ἐξ ὕψους*] *vom Himmel* S | *ὕδατος* < S | *ἀλλὰ* M **24f** *τοῖς λεπτῶν — ἐπισταμένοις*] *denn höre* S **25f** *τὸν τοιοῦτον* < MU

τοιοῦτον⟩ ἕως τρίτου« λέγων »οὐρανοῦ. καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε χωρὶς σώματος, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον«. δύο ἀποκαλύψεις μεγάλας ἑωρακέναι μηνύει, δὶς ἀναληφθεὶς 4 ἐναργῶς, ἅπαξ μὲν ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἅπαξ δὲ εἰς τὸν παράδεισον. τὸ Ö316
5 γὰρ »οἶδα ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ« ἰδίως ἀποκάλυψιν αὐτῷ κατὰ τὸν τρίτον ἀναληφθέντι οὐρανὸν πεφηνέναι συνίστησι· τὸ δὲ 5 »καὶ οἶδα« πάλιν ἐπιφερόμενον »τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ⟨ἁρπαγέντα⟩ εἰς τὸν παράδεισον« ἑτέραν αὖθις αὐτῷ πεφανερῶσθαι κατὰ τὸν παράδεισον ἀποκάλυψιν δείκνυσι. τερετισ- 6
10 μὸς οὖν ἐστι καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ διαβαίνειν τοῦ πυρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στε|ρεώματος, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς φερομένας κόσμον. ἐπεὶ 7 P573 μηδὲ ὁ Ἀδὰμ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξεβλήθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδὲμ πεφυτευμένου παραδείσου. οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐν|σωματώσεως τὸ D645
15 παράπτωμα, καθάπερ ἐδείξαμεν ἱκανῶς, οὐδ' αὖ τὸ σῶμα παγὶς τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα σύμφυσιν τῆς ψυχῆς γίγνεται τὸ παράπτωμα, ὅτι τὸ συναμφότερον ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐκ τοῦ παραδείσου κατάπτωσις ἐνθάδε. ὁ δὲ ὅλως οὐ προσέσχεν ἐπιμελέστερον, Ἀγλαοφῶν, τῷ λόγῳ, 8 ἀλλὰ διετείνατο περὶ πραγμάτων διανόησιν οὐκ ἐχόντων ἀκίνδυνον, ἐπιχει-
20 ρήσας κατὰ τὰς δόξας ἐξηγήσασθαι τῶν φαύλων τὸν ψαλμόν, περὶ ὧν λέγειν πλείω παρήσομεν.

48. Βούλομαι γάρ, ἐπειδὴ ἅπαξ εἰς τὸ διευθῦναι τὴν μοχθηρίαν αὐ- 48, 1 τῶν ἥκαμεν, ἀπογυμνῶσαι καὶ ταύτης αὐτοῖς τῆς προφητείας τὴν πρόφασιν· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός· ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύ-

24 Psal. 65, 10

M U S

1 *λέγω* M < S **1f** *καὶ οἶδα — χωρὶς σώματος*] *u. bald darauf* S **3** *μεγάλας* < M | vor *δὶς* + *und* S **5** *οἶδα* + *er sagt* S | *τὸν τοιοῦτον* < S **5f** *ἰδίως — πεφηνέναι*] *die erste Offenbarung* S **6** *οὐρανὸν* < U **7** *καὶ* < S | *πάλιν ἐπιφερόμενον* < S **7f** *ἄνθρωπον — τοῦ σώματος* < S **8** *⟨ἁρπαγέντα⟩** nach S | *αὖθις ἑτέραν* M **8f** *αὖθις — τὸν παράδεισον* < S **9** *δείκνυσι* < S **9f** *τερατισμὸς* M **10** *καὶ τραγικολογία* < S | *τραγικαιολογία* M **10f** *ἐκ τῶν οὐρανῶν*] *aus dem dritten Himmel* S **11f** *τὰ ὑπὲρ — στερεώματος*] *die oberen* S **13f** *κατὰ — πεφυτευμένου* < S **15** *ἐδιδάξαμεν* M | *ἱκανῶς* < S | *αὖ*] *αὐτὸ* M < S **16** *συμφυεῖν* M | *γίνεται* MU **17f** *ὅτι τὸ — ἐνθάδε* < S **17** *τὸ*] *τοῦτο* U **18—21** *ὁ δὲ ὅλως — παρήσομεν*] *dieses nun lassend, o Aglaophon* S **19** *ἀκίνδυνον* < U **19f** *ἐπιχείρησιν* U **22** *γάρ* < S **22f** *ἐπειδὴ — πρόφασιν*] *euren Irrtum, welchen ihr habt über dies Psalmwort, durch das Verständnis überführen* S **23** *ἥκομεν* U | *καὶ ταύτης*] *κατ' αὐτῆς* M **24** vor *ἐπύρωσας* + *καὶ* U

ριον«. δοκιμασθέντες διαρκῶς οἱ μάρτυρες ἐν ταῖς κατὰ τοὺς πειρασ- 2
μοὺς τῶν βασάνων προσβολαῖς (τὰ πολλὰ γὰρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς αἱ
προφητεῖαι πίστιν πληροῦνται) καὶ εὐκλεῶς καὶ ἐρρωμενέστατα διαθλή-
σαντες εὐχαριστοῦσι, τὸ »ἐδοκίμασας ἡμᾶς« λέγοντες τῷ θεῷ, ὡς ἵνα τὴν
5 δόξαν παρ' αὐτῷ κτήσωνται μείζονα, διὰ πολλῶν αὐτοὺς ἤλεγξε πόνων,
τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆσαι προθείς. καὶ ἐπισκέψασθε ὡς 3
τούτοις συνῳδὰ σαφῶς τοῖς λόγοις περὶ μαρτύρων καὶ ὁ Σολομῶν ἀνα-
φθέγγεται (οὐ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος καὶ ἄλλων γραφῶν) ὅτι »ὁ θεὸς
ἐπείρασεν αὐτοὺς καὶ ηὗρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ· ὡς χρυσίον ἐν χωνευ-
10 τηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς καὶ ὡς ὁλοκάρπωμα εὐωδίας προσεδέξατο αὐτοὺς
καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ⟨ἀναλάμψουσιν⟩«· πρόσθεν εἰπὼν »καὶ γὰρ 4
ἐὰν ἐν ὄψει ἀνθρώπων κολασθῶσιν, ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης
καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται«. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ 5
ρκγ ψαλμῷ τὸ »εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώ-
15 πους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς· ἄρα τὸ ὕδωρ κατεπόντισεν
ἡμᾶς· χείμαρρον | διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ D646
ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. εὐλογητὸς κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν
τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν. ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος
τῶν θηρευόντων. ἡ παγὶς συνετρίβη, καὶ | ἡμεῖς ἐρρύσθημεν«, οἱ μάρ-| Ö318 P574
20 τυρές εἰσιν οἱ ψάλλοντες. δύο δὲ τῶν καλλινίκων οἱ χοροὶ μαρτύρων, 6
εἷς μὲν τῆς διαθήκης τῆς καινῆς, θάτερος δὲ τῆς παλαιᾶς, ἀντίφθογγον
ὕμνον συμφώνως τῷ ὑπερμάχῳ θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἀναπέμποντες·

4—11 Weish. Sal. 3, 5—7 — **11—13** Weish. Sal. 3, 4f — **14—19** Psal. 123, 2—7

M U S

1 *δοκιμασθέντες* + *denn* S **1f** *ἐν ταῖς κατὰ — προσβολαῖς*] *u. durch viele Qualen hindurchgegangen* S **2f** *τὰ πολλὰ — διαθλήσαντες* < S | *εἰς τὴν — πίστιν*] *ἐστι καθ' ἡμᾶς ἐν προφητείαις· πίστει γὰρ* M **3** *εὐκλεῶς*] *εὐσεβῶς* U **4** *τῷ θεῷ*] *o Gott* S | *ὡς*] *ὃς* U **5** *παρ' αὐτῷ* < S **6** *προσθεὶς* M | *καὶ ἐπισκέψασθε*] *siehe aber nun* S | *ἐπισκήψασθαι* M | *ὡς* + *dir* S, lies *ὥς* ⟨*τοι*⟩? * **7** *σαφῶς* < S | *περὶ μαρτυριῶν* M < S | *Σαλομῶν* M **8** *οὐ γὰρ — γραφῶν* < S **9** *εὗρεν* U | *χρυσὸν* U **11** *καὶ ἐν καιρῷ — αὐτῶν* < S | *πρόσθεν εἰπὼν*] *und bald darauf* S **11f** *καὶ γὰρ — πλήρης* < S **13** *μεγάλα εὐεργετηθήσονται*] *werden sie sehr selig gemacht werden* S **14** *ρκγ* < S | *τό* + *εἰρημένον* U *wieder* S **14f** *ἀνθρώπους*] *Feinde* S **15f** *ἄρα τὸ — κατεπόντισεν ἡμᾶς* < U **16—19** *χείμαρρον — τῶν θηρευόντων* < S **19** vor *ἡ παγὶς* + *und bald darauf* S **19f** *οἱ μάρτυρες — ψάλλοντες* < S **22** *ὑπερμάχῳ* u. *καὶ βασ. τῶν ὅλων* < S

»ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα, ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν«, τὸ δικαστήριον τῶν ἐθνῶν ἢ τοὺς πειρασμούς, καθ' οὓς ἐκθλιβέντες καὶ πυρωθέντες ἰσχυρῶς ἐδοκιμάσθησαν· »δοκίμασόν με« γάρ φησι »κύριε, καὶ 7
5 πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου«. λεγέτω 8 δὴ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐπὶ τῷ μονογενεῖ πυρωθεὶς τὰ σπλάγχνα προτιμήσας τε ⟨τοῦ παιδὸς⟩ τὸ τοῦ θεοῦ μᾶλλον πρόσταγμα, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι »Ἀβραάμ, φεῖσαι τοῦ παιδός σου« ἀπορρίψας τὸ ξίφος· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον«. λεγέτω καὶ ὁ Ἰὼβ μετὰ τὸ 9
10 ἀπορρεῦσαι τὴν σαπρίαν καὶ ὀνειδισθῆναί τε ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ἀλγῆσαι τὸ σῶμα, διὰ λαίλαπος ἀκούσας λαλοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ »ἢ οἴει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος. ἔθου θλίψεις ἐναντίον ἡμῶν, κύριε, ἵνα ἡμᾶς ὡς χρυσίον ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμάσῃς«. λεγέτωσαν 10 καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ παῖδες, δροσιζόμενοι ἵνα μὴ καταφλεχ-
15 θῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός· »ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν«. δὸς εἰπεῖν κἀμοὶ τῷ Μεθοδίῳ, ὁ θεὸς ὁ παντο- 11 κράτωρ, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου διαβάντι τὸ πῦρ ἀναλγητὶ καὶ τῶν ὑδάτων | εἰς τὴν καυστικὴν μεταβληθέν- D 647

1f Psal. 65, 10f — **4** Psal. 25, 2 — **7** vgl. Gen. 22, 12 — **11** Hiob 40, 3 — **14** vgl. Dan. 3, 50

M U S

1—4 *ἐπύρωσας ἡμᾶς — ἐδοκιμάσθησαν*] *usw.* S **2f** *ἔθου θλίψεις — νῶτον ἡμῶν* < M **3** *ἐκθλίβοντες* M | *πειρασμούς* + ⟨*λέγοντες*⟩? * **4f** *δοκίμασον — πείρασόν με* < S **4** *γάρ* < M | *γάρ φησι*] *und wieder David* S **6** *ὁ* < U **7** ⟨*τοῦ παιδὸς*⟩ * nach S | *τὸ τοῦ — πρόσταγμα*] *Gott* S **7f** *μετὰ τὸ ἀκοῦσαι — παιδός σου*] < S **8** *ἀπορρίψας τὸ ξίφος*] *u. weggeworfen* S **9** *ἐπύρωσας — ἀργύριον* < S | *ὁ* < U **10** *ἀπορρεῦσαι — σαπρίαν καὶ*] *Untergang des Reichtums u. dem Tod der Kinder* S | *ἀπορεῦσαι* M *ἀπορεύσαι* U **11f** *διὰ λαίλαπος — δίκαιος*] *u. der Erscheinung Gottes* S **11** *αὐτοῦ* M | *ἢ* < U **12** *φανῇς* U **12f** *ἔθου θλίψεις — δοκιμάσῃς*] *du hast mich geprüft Gott* S **13** *χρυσὸν* U **14f** *δροσιζόμενοι — τοῦ πυρός* < S **15** *θεός* + *u. hernach* S **16** *διήλθομεν — καὶ ὕδατος* < S **17** *δὸς*] *ὡς* U | *εἰπεῖν* < S | *κἀμοὶ τῷ Μεθοδίῳ*] *denen, die dich lieben mit reinem Glauben* S **17f** *ὁ παντοκράτωρ — αἰώνιος* < S **18** *ὁ μέγας* < U | *τοῦ Χριστοῦ*] *unseres Herrn u. Gottes Jesu Christi* S | *ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου* < S **19** *τὸ πῦρ ἀναλγητὶ*] *dies sinnliche Feuer* S **19—S. 476, 2** *καὶ τῶν — ἐξήγαγές με* < S **19** *ὑδάτων*] *ῥημάτων* M

των φύσιν, ὑπεξαλύξαντι τὰς ὁρμάς· »διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ
ἐξήγαγές με εἰς ἀνάψυξιν«. σὴ γὰρ αὕτη τοῖς ἀγαπῶσί σε ἡ ἐπαγγελία 12
»ἐὰν διαβαίνῃς δι᾽ ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσί σε·
κἂν διαβαίνῃς διὰ πυρός, οὐ μὴ κατακαυθῇς· φλὸξ οὐ κατακαύσει σε«.
5 ἀλλὰ γὰρ περὶ τῆς κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐξηγήσεως ἅλις ἔχει ταῦτα.

49. Ἔτι δὲ ἐκεῖνο διασκεπτέον, ἐν ᾧ πολυμόρφοις ἐμφανταζόμενοι 49, 1
ἀπάταις καθευδόντων τρόπον ἀποφαίνονται τὸν ἀπόστολον εἰρηκέναι »ἐγὼ
δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ« καὶ βοῶσι, ⟨ὅτι⟩ τῇ πρὸ τῆς ἐντολῆς ζωῇ
⟨τὴν⟩ ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ ⟨ἐν παραδείσῳ⟩ διαγωγὴν | πρὸ σώματος ἔφη, P575
10 ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ
τὴν ἁμαρτίαν«· ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἄρχεσθαι ἠδύνατο καὶ κυρι- 2
εύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεὶς αὐτῷ διὰ τὴν παράβασιν, εἰ μὴ σάρκινος
ἦν γεγονώς. ἄληπτος γὰρ καθ᾽ ἑαυτὴν ἡ ψυχή, φησί, τῇ ἁμαρτίᾳ. διὸ Ö320
δριμέως ἐπήγαγεν τό »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρ-
15 τίαν«· πρόσθεν εἰπὼν τό »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ«. θαῦμα 3
μὲν οὖν τοῖς πολλοῖς ταῦτα λεγόντων αὐτῶν τότε ὑπεδύετο καὶ κατά-
πληξις, νῦν δὲ προκυψάσης εἰς τὸ φανερώτατον ἤδη τῆς ἀληθείας οὐ μό-
νον μακρῷ πλανώμενοι καταφαίνονται, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἄκρας ἀναβαί-
νοντες βλασφημίας· δόντες γὰρ ἀσωμάτως τὰς ψυχὰς πρὸ τῆς ἐντολῆς 4
20 βεβιωκέναι ἀλήπτους τε εἶναι καθ᾽ ἑαυτὰς ἐκ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ διανοη-
θέντες πάλιν ἀνέτρεψαν τὸν λόγον, ἑαυτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον· τὰ γὰρ δὴ
σώματα κατασκευάζουσιν αὐταῖς ὕστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ ⟨δοθῆναι⟩, διὰ τὸ

1 f Psal. 65, 12 — **3 f** Jes. 43, 2 — **7** Röm. 7, 9 — **10** Röm. 7, 14

M U S

1 *ὑπεξαλύσαντα* U **2** *με*] *ἡμᾶς* M **3** *διαβαίνεις* U | *ὕδατος*] *Feuer* S | *συγκλείσουσι* U **4** *κἂν διαβαίνῃς — κατακαύσει σε* < S | *κἂν*] *καὶ* M | *καυθῇς* M **5** *ἅλις ἔχει* < M | *ἅλις ἔχει ταῦτα*] *bis hierher* S **6** *ἔτι δὲ ἐκεῖνο* Bonwetsch nach S] *εἰς ἐκεῖνο δὲ* M *εἰς δὲ ἐκεῖνο* U | *πολυμόρφως* U < S **8** *βοῶσι* < S | ⟨*ὅτι*⟩ * **8 f** *τῇ . . . ζωῇ* ⟨*τὴν*⟩ * nach S: *mit dem Leben vor dem Gesetz hat er . . . genannt*] *τὴν . . . ἡμῶν* MU **9** ⟨*ἐν παραδείσῳ*⟩ * nach S; vgl. S. 486, 21 f | *διαγωγὴν* < S **10** *σαρκῖνος* MU **11** *καὶ* < M **11 f** *καὶ κυριεύεσθαι* < S **14** *δριμέως*] *schnell* S | *τό* < M | *δὲ* < U | *εἰμι*] *war* S **15** *δὲ ἐγὼ* U **16** *οὖν* < U | *ταῦτα λεγόντων αὐτῶν*] *dies Wort* S | *αὐτῶν* < M | *ὑπεδύετο* < M **16 f** *καὶ κατάπληξις* < S **17** *φανερώτερον* M | *ἤδη* < S **17—19** *οὐ μόνον — βλασφημίας*] *hat sich uns der große Irrtum u. die völlige Blasphemie gezeigt* S **19** *ἐντολῆς*] *Übertretung* S **21** *ἀνατρέψαι* M **22** ⟨*δοθῆναι*⟩ Bonwetsch nach S **22 f** *διὰ τὸ — ἡμαρτηκέναι*] der Sünde S

πρὸ σώματος αὐτὰς ἡμαρτηκέναι. καὶ δὴ καὶ λοιδορήσεις τε ἐπῆλθον αὐτοῖς, δεσμοῖς ἀπεικάζουσι καὶ πέδαις τὸ σῶμα, ἄλλα τε ἀνόητα εἰπεῖν *.
νῦν δε ὅπερ εἴρηται, | πᾶν τοὐναντίον ἔχει. χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἁμαρτίας 5 D648 τὴν ψυχὴν ὑπάρχειν μετὰ σώματος· ἐπεὶ εἰ ἄληπτος ἡ ψυχὴ καθ᾽ ἑαυτὴν
5 τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐκ ἂν ἥμαρτεν ὅλως πρὸ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ἥμαρτεν, 6 οὐκέτι ἄληπτος καθ᾽ ἑαυτὴν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάλωτος μᾶλλον καὶ εὔληπτος. διὸ καὶ πάλιν, κἂν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦτο, ἁμαρτήσεται, ὥσπερ δὴ καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν αὐτὸ ἥμαρτεν. διὰ τί δὲ ὅλως καὶ σῶμα 7 ἐλάμβανεν ὕστερον μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι; ἢ τίς αὐτῇ χρεία σώματος ἦν;
10 εἰ μὲν οὖν ἵνα βασανίζηται καὶ ἀλγῇ, πῶς μᾶλλον ἐντρυφᾷ καὶ ἀκολασταίνει μετὰ τοῦ σώματος; πῶς δὲ καὶ τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἐν τούτῳ 8 φαίνεται ἔχειν τῷ κόσμῳ; ἐφ᾽ ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι ἐνθάδε, ἐφ᾽ ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι καὶ ἁμαρτῆσαι, ἐφ᾽ ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιῆσαι καὶ κακοποιῆσαι. ἀλλὰ καὶ ἡ κρίσις πῶς δὴ ἐπιφέρε- 9
15 σθαι ὡς μέλλουσα προσδοκᾶσθαι ἔτι δύναται, καθ᾽ ἣν ὁ θεὸς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποδίδωσι, καὶ οὐχ ὡς ἤδη παροῦσα νομισθήσεται, εἴ γε τὸ γεννηθῆναι μὲν καὶ εἰς σῶμα ἐλθεῖν τὴν | ψυχὴν P576 κριθῆναι ἔστιν ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος ἐλευθερωθῆναί τε καὶ εἰς ἀνάψυξιν ἐλθεῖν, διὰ τὸ πρὸ σώ-
20 ματος αὐτὴν ἁμαρτήσασαν ὡς εἰς κατάκρισιν καὶ καταδίκην εἰς τὸ σῶμα ἐμβιβάζεσθαι καθ᾽ ὑμᾶς; ἀπέδειξε δὲ διαρκῶς ἐκ περιουσίας ὁ λόγος 10 ἀνένδεκτον εἶναι νομίζεσθαι τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας τῆς ψυχῆς.

M U S

1f *καὶ δὴ — εἰπεῖν* < S **1** *τε*] *τὸ* M **2** * etwa ⟨*ἐπιχειροῦσι*⟩ * **3** *ὅπερ εἴρηται — ἔχει*] *haben sie wieder ein ihnen widersprechendes Wort* S | *ὅπερ*] *ὥσπερ*? * **4** *ἄληπτος* + *οὖσα* U **6** *οὐκέτι*] *οὐκ ἦν* U **6f** *καὶ εὐάλωτος — εὔληπτος*] *durchaus schuldig* S **8** *δὴ*] *γε* U | *ὅλως καὶ* < S | vor *σῶμα* + *τὸ* U **10** *ἀλγεῖ* M | *πῶς* < M **10f** *ἀκολασταίνει* aus *ἀκολαστάνει* von 1. Hd. U **11** *τοῦ* < U | *εἶναι* < S **12** *ἔχειν* < S | *τῷ κόσμῳ*] *im Menschen* S **12f** *τὸ πιστεῦσαι — ἐνθάδε, ἐφ᾽ ἡμῖν*] < S **13** *ἐνθάδε*] *ἔνθα δὲ* u. + *ἐφ᾽ ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι* U | *κατορθώσασθαι* u. *ἁμαρτῆσαι* umgestellt S | *ἁμαρτῆσαι* Mendelssohn] *ἁμαρτήσασθαι* M *ἁμαρτήσεσθαι* U | *ἐφ᾽ ἡμῖν*[2] *und* S **14** *ἀγαθὸν ποιῆσαι* M | *ἀγαθοποιεῖν καὶ κακοποιεῖν* U | *ἀλλὰ* < S **14f** *ἐπιφέρεσθαι ὡς μέλλουσα* < S **15f** *καθ᾽ ἣν — ἀποδίδωσι*] *dem Bösen u. Guten* S **16** *οὐχ ὡς*] *wenn* S **17** *νομισθήσεται* < S | *γεννηθῆναι μὲν καὶ* < S **18** *ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν* < S | *καὶ χωρισθῆναι* < S **19** *τε καὶ — ἐλθεῖν* < S **20** *καὶ καταδίκην* < S **21** *ἐκ περιουσίας* < S **22** *ἀνένδεκτον . . . νομίζεσθαι*] *daß . . . nicht* S | *βασανιστήριον καὶ* < S

50. Ἤρκει μὲν οὖν ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτῆς ἀποδείξαντα ⟨καὶ⟩ πρὸ 50, 1
τῆς παραβάσεως τὸν πρωτόπλαστον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντα κατα-
παύειν τὸν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. κἀγὼ δὲ νῦν ἐπὶ κεφαλαίων
αὐτὰ διεξέρχομαι, * ὅσον τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν εὐθῦναι Ö 322
5 διαμιλλώμενος, ἵνα μὴ τὴν συμμετρίαν ἐκβαίνω | τῶν λόγων. πάρεστι 2 D 649
γὰρ ἤδη σκοπεῖν ὑμᾶς, ὦ δικασταί, ὅτι τό »ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου
ποτέ« λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, οὐ δύναται πίπτειν εἰς τὴν πρὸ
σώματος κατ' αὐτοὺς διαγωγὴν τῆς ψυχῆς. καθάπερ τὰ ἐπιφερόμενα τού-
τοις μηνύει· κἂν ὁ γενναῖος οὗτος ἰατρὸς τῶν ῥητῶν τὰ ἑξῆς ὑφελόμενος
10 πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν νοῦν ἐβιάσατο μεταπλάσαι τοῦ ἀποστόλου, ἀνία-
τόν τι παθὼν λίαν καὶ παιδικόν. ἀντὶ γὰρ τοῦ πρὸς τὰς οἰκείας συμφύ- 3
σεις καὶ ἁρμογὰς τὰ μέλη τηρεῖν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ πᾶν ἄρτιον ᾖ κατὰ
φύσιν σχῆμα τοῦ σώματος, ἠκρωτηρίασε παρελθὼν τὸν εἱρμὸν τῆς γραφῆς,
καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατατέμνων τὰ
15 μέλη. εἶεν· πῶς οὖν ὁ ἀπόστολος, λέξουσι, ταῦτα ἀπεφήνατο, εἰ σὺ μὴ 4
οὕτως αὐτὰ ἀπέδειξας ἔχειν; ὅτι νόμον, εἴποιμ' ἄν, θέμενος εἶναι τὴν ἐντο-
λήν (δεδόσθω γὰρ πρῶτον κατὰ τὴν ὑμετέραν ὑπόθεσιν τὴν ἐντολὴν αὐτὸν
νόμον εἰρηκέναι), οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἀσωμάτως πρὸ τῆς ἐντολῆς τοὺς
πρωτοπλάστους ὑπέθετο βεβιωκέναι, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ὀλίγος 5
20 ὁ ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῶν ἄχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν ᾧ διέζησαν χωρὶς
ἁμαρτίας, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος. εὐθέως γοῦν μετὰ
τὴν ἐντολὴν ἐξεβλήθησαν βραχύτατον ἐννεάσαντες ἐν τῷ παραδείσῳ χρό-
νον. ἐὰν δέ τις λαβόμενος τῆς ῥήσεως τῆς »ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ 6
παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου« λεγούσης »ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς

6 Röm. 7, 9 — 23 Röm. 7, 5

M U (bis Z. 21; das Stück *σώματος ἀλλὰ* — S. 480, 9 *ἡδονὰς ὁρμὴν* durch Blattausfall verloren) S

1 *ἤρκει — ἀποδείξαντα*] *da vorliegt aus der Schrift das Wort* S | ⟨*καὶ*⟩ * nach S **2** *ἐκ ψυχῆς — ὄντα*] *im Fleisch die Seele war* S **2 f** *κατάπαυσιν* M **3** *δὲ* * nach S] *μὲν* MU **4** *διεξερχόμενος* M | *ὅσον*] *ὃν* M | *' etwa ⟨*μόνον*⟩ * **5** *διαμιλλώμενος — τῶν λόγων* < S **7** *ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους* < S **8** *κατ' αὐτοὺς* < S | *τούτοις* < S **9** *κἂν* + *εἰ* M **9 f** *τῶν ῥητῶν — τοῦ ἀποστόλου*] *die Worte umkehrt zu dem ihm Scheinenden* S **9** *ἀφελόμενος* U **10—12** *ἀνίατόν τι — τὰ μέλη* < S **10 f** *ἀνίατρον* Pet. *ἀνόητον* Öh. **12 f** *κατὰ φύσιν ᾖ* U **13** *ἠκροτηρίασε* U **15 f** *εἰ σὺ — ἀπέδειξας ἔχειν* < S **15** *εἰ*] *ἢ* M **16** *εἴποιμ' ἂν* < S **16 f** *τὴν ἐντολήν*] *jenes Gebot* S **18** *ἀσώματος* M | *τῆς* < M **18 f** *τὸν πρωτόπλαστον* M *sie* S **19** *ὀλίγος*] *ὁ λόγος* M **20** *διέζησαν* * nach S] *διέζησε* MU **23** *ἦμεν*] *ich war* S **24** *τῶν ἁμαρτιῶν* < S

μέλεσιν ἡμῶν«, διαβάλλειν αὐτὸν τὴν σάρκα νομίζῃ καὶ παραιτεῖσθαι
παραφέρῃ τε ὅσα τοιαῦτα ἄλλα εἴρηται, οἷον ⟨τό⟩ »ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου 7
πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα«,
ἢ τό »οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ
5 πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ
φρόνημα τοῦ | πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη, διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς D650
ἔχθρα εἰς θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύνα-
ται· ⟨οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται⟩. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ
ἐν σαρκί, ἀλλὰ ἐν πνεύματι«, λεκτέον αὐτῷ· πότερον οὖν ἤδη ἀναλύσας 8
10 ὁ ἀπόστολος ἦν ἐκ τοῦ βίου καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν, εἰ μὴ τὴν κατὰ
σάρκα νῦν παρῃτεῖτο πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν σάρκα, ἢ ἔτι ἐν σαρκὶ ἦν;
ἀλλὰ ἐν σαρκὶ μὴ ὄντα αὐτὸν ἐπεσταλκέναι ταῦτα, οὐ λεκτέον. φανερὸν 9
γὰρ ὅτι ἦν ἐν σαρκὶ καὶ αὐτὸς καὶ οἷς ταῦτα ἐπέστελλεν. πῶς οὖν »ὅτε
γὰρ ἦμεν ἐν σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηρ-
15 γεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν« ὡς οὐκ ὢν οὔτε αὐτὸς ἔτι ἐν σαρκὶ οὔτε οἷς
ταῦτα ἐπέστελλεν, λέγει; οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ ἀκρασίαν πολιτείας διαλέ- 10
γεται καὶ οὐ περὶ τῆς σαρκὸς | αὐτῆς. ἔθος γὰρ αὐτῷ σαρκικὸν τὸν οὕ- Ö324
τως ζῶντα ἄνθρωπον λέγειν, καθάπερ καὶ ψυχικὸν ἄνθρωπον τὸν ἀπηλγη-
κότα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀτενίσαι καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ μυστηρίου.
20 ἐπεὶ λεγέτωσαν μηδὲ τὴν ψυχὴν δύνασθαι σῴζεσθαι τὸ σύνολον· γέγραπ- 11
ται γάρ »ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ·
μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν· ὁ δὲ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει«. ὥσπερ ⟨οὖν⟩ 12
ἐκεῖ ψυχικὸς εἰσάγεταί τις καὶ πνευματικὸς ἄνθρωπος, καὶ ὁ μὲν πνευ-
ματικὸς τῶν σῳζομένων* , ὁ δὲ ψυχικὸς τῶν ἀπολλυμένων, καὶ οὐ παρὰ
25 τοῦτο δὴ ψυχὴ μὲν ἀπόλλυται, ⟨τὰ⟩ ἄλλα δὲ παρὰ τὴν ψυχὴν σῴζεται,
οὕτω δὴ καὶ ἐνθάδε σαρκικοὺς καὶ ἐν σαρξὶν ὑπάρχοντας ἀπόλλυσθαι
λέγων καὶ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι θεῷ, οὐ τὴν σάρκα ἀλλὰ τὴν κατὰ σάρκα
πολιτείαν ἀναιρεῖσθαι ἀγωνίζεται. ὑποβὰς δὲ καὶ εἰπὼν »οἱ δὲ ἐν σαρκὶ 13

2f Röm. 8, 4 — **4—9** Röm. 8, 5—9 — **13** Röm. 7, 5 — **21** I Kor. 2, 14f —
28 Röm. 8, 8

M S

1 *ἡμῶν*] *meinen* S | *νομίζει* M | *καὶ παραιτεῖσθαι* < S **2** *παραφέρῃ* < S |
οἷον < S | ⟨*τό*⟩* **4** *ἢ τό*] *oder wieder* S | *τὰ*] *die Lust* S **8** ⟨*οἱ δὲ ἐν σαρκὶ
ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται*⟩ *, unentbehrlich wegen der Bezugnahme in Z. 27
| *ἔσται* M **9** *λεκτέον αὐτῷ*] *sagen wir ihnen aber* S **10** *ταῦτα* < S | *εἰ
μὴ*] *vielmehr* S **11** *νῦν* < S | *ἔτι* Bonwetsch] *ὅτι* M *wie* S **12**—S. **480, 9** *ἐν
σαρκὶ μὴ — ὁρμὴν καὶ οὐχὶ* < S **16** *ἐπέστελλεν* *] *ἐπιστέλλων* M *ἐπιστέλλει*
Bonwetsch **22** ⟨*οὖν*⟩ * **24** * etwa ⟨*κρίνεται*⟩ * **25** ⟨*τὰ*⟩ *

ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται« εὐθέως ἐπιφέρει »ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν
σαρκὶ ἀλλὰ ἐν πνεύματι. εἴπερ πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν« καὶ μετ' 14
ὀλίγον »ἔτι δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν | ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν D 651
ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα
5 ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ἄρα οὖν, ἀδελφοί,
ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα
ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος
θανατοῦτε, ζήσεσθε«. προσεκτέον γὰρ ὡς τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὰς
ἡδονὰς ὁρμὴν | καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα θανατοῦσθαι διεβεβαιώσατο. P 577
10 51. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀνθυποφέρωσι λέγοντες· πῶς δὴ οὖν »τὸ φρόνημα 51, 1
τῆς σαρκός« εἶναι εἴρηται »ἔχθρα εἰς θεόν; τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ
ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται«, λεκτέον ὡς ἄρα καὶ ἐνθάδε διαπίπτου-
σιν. οὐ γὰρ τὴν σάρκα αὐτήν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσ- 2
θαι μὴ δύνασθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὑπέθετο, ἕτερον παρὰ τὴν σάρκα
15 ὑπάρχον. καθάπερ εἰ ἔλεγεν· ὁ ῥύπος τοῦ μὴ καλῶς ἀργύρου καθα- 3
ρισθέντος εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐπιτήδειον οὐχ ὑποτάσσεται τῷ δη-
μιουργῷ. οὐδὲ γὰρ δύναται· ἐκβληθῆναι γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι
δεῖ. καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τὸν ἄργυρον ἀπεφαίνετο μὴ δύνασθαι εἰς σκεῦος 4
πονηθῆναι χρήσιμον, ἀλλὰ τὸ χαλκῶδες τὸ ἐν τῷ ἀργύρῳ καὶ τὴν ἄλλην
20 σκληρότητα. οὕτω καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἰπὼν οὐ τὴν σάρκα ἔφη 5
μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τὸ ἐν τῇ
σαρκί, οἷον τὸ πρὸς τὰς ἀκρασίας αὐτῆς λέγων ὅρμημα· ὅπερ ἀλλαχοῦ
ὁτὲ μὲν »παλαιὰν ζύμην« κακίας καὶ πονηρίας ἐκάλεσεν, ἐπισπέρχων αὐτὸ
τελε⟨ί⟩ως ἀφ' ἡμῶν ἀιστωθῆναι, ὁτὲ δὲ »νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ
25 τοῦ νοὸς καὶ αἰχμαλωτίζοντα«. ἐπεί, εἰ αὐτὴν τὴν σάρκα ἔλεγε μὴ 6
δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, πρῶτον οὐδὲ μέμψιν ἀσελγαί-

1 Röm. 8, 9 — **3—8** Röm. 8, 11—13 — **10** Röm. 8, 7 — **23** I Kor. 5, 7 —
24 Röm. 7, 23

M U (von Z. 9 *καὶ οὐχὶ* an) S

9 *τὸ σῶμα*] *seine Leiber* S | *θανατοῦσθαι* + *u. lebendig zu machen* S
| *ἐβεβαιώσατο* U **12** *γὰρ* < S | *λεκτέον* < S | *ἄρα καὶ* < S **14** *δύνασθαι*
< S | *ὑπέθετο*] *sagt er* S **16** *εἰς τὸ — ἐπιτήδειον* < S | *οὐχ ὑποτάσσεται*]
kann nicht untertan sein S **17** *πρότερον* < S **17f** *ἐκτακῆναι — μὴ δύνασθαι*
< S **18** *ἀπεφήνατο* U **19** *πονηθῆναι*] *sein* S **19f** *ἀλλὰ τὸ — σκληρότητα*
< S **19** *τῶ χαλκῶδες τῶ* M **23** *παλαιὰν*] *πάλιν* M < S | *καὶ πονηρίας*
< S **23f** *ἐπισπέρχων — ἀιστωθῆναι* < S | *αὐτὸ τελε⟨ί⟩ως* *] *αὐτὸ τελέως* M
αὐτοτελῶς U **26** *οὔτε* U

νοντες ἢ | ληστεύοντες ἢ τὰ ἄλλα ὅσ' ἄττα διὰ σώματος πράσσοντες ἢ Ö 326
ποιοῦντες ἔχειν ἐδυνάμεθα παρὰ δικαίῳ κριτῇ, ἀδυνάτως ἐχούσης | τῆς σαρ- D 652
κὸς ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. πῶς γὰρ ἂν μεμπτέον ἐδύνατο τὸ
σῶμα κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν βιοῦν εἶναι; ἀλλὰ οὐδὲ ἄλλως 7
5 εἰς ἁγνείαν ἢ ἀρετὴν ὑπαχθῆναι τὸ σῶμα ἐδύνατο, πεφυκὸς μὴ ὑποτάσ-
σεσθαι τῷ ἀγαθῷ. εἰ γὰρ ἡ φύσις τοιαύτη τῆς σαρκός, μὴ δύνασθαι
ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, νόμος δὲ θεοῦ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη,
ἐχρῆν μηδὲ παρθενεύειν μήτε ἐγκρατεύεσθαι δύνασθαι τὸ σύνολον ὅλως
ἐκ παντός. εἰ δὲ παρθενεύουσι καὶ ἐγκρατεύονται, ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε 8
10 τὸ σῶμα ὑποτάσσουσιν (ἄλλως γὰρ ἐγκρατεύεσθαι ἁμαρτίας ἀδύνατον)
οὐκ ἄρα οὐ δύναται τὸ σῶμα ὑποτάσσεσθαι τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ. ἐπεὶ πῶς 9
ἂν ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα εἰς ἁγνείαν; ἢ πῶς Πέτρος εἰς
ὁσιότητα; | ἢ οἱ καθεξῆς εἰς δικαιοσύνην; πῶς δὲ καὶ Παῦλος »μὴ οὖν P 578
βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν« λέγει »σώματι εἰς τὸ ὑπακού-
15 ειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας
τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας
καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ« καὶ πάλιν »ὥσπερ γὰρ 10
παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν
ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς
20 ἁγιασμόν«;

52. Οὐκοῦν ἐγίγνωσκεν δύνασθαι διευθύνεσθαι τὸ σκήνωμα τοῦτο 52, 1
καὶ νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἵνα νεκρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα.
ἐπεὶ πῶς ἑτέρως δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ δύναται ἄνθρωπος καὶ ἐφ' 2
ἡμῶν, ἐὰν μὴ πρότερον ὑποτάξας ἑαυτοῦ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς εἰς τὸ μὴ
25 ὑπακούειν αὐτὰ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ, πολιτεύσηται κατ' ἀξίαν

13—17 Röm. 6, 12f — **17—20** Röm. 6, 19

M U S

1f *ἢ ληστεύοντες — ἢ ποιοῦντες* < S **1** *ὅσα τὰ* M *ὅσα ἄττα* U | *πράτ-τοντες* U **2** *ἔχειν ἐδυνάμεθα*] *das Fleisch hätte* S | *παρὰ δικαίῳ κριτῇ* < S | vor *ἀδυνάτως* + *und* S **3—6** *πῶς γὰρ — τῷ ἀγαθῷ* < S **8** *μήτε*] *μηδὲ* M | *δύνασθαι* < S **9** *εἰ δὲ*] *wie aber* S | *ἐγκρατεύονται δὲ* < S | *ἐγκρατεύονται δὲ ὁπότε*] *δηλονότι* U **10** vor *ὑποτάσσουσιν* + *nicht* S | *ἄλλως — ἀδύνατον* < S **11** *τὸ σῶμα*] *das Fleisch* S **12** *αὐτοῦ* M **13** *ὁσιώτητα* M **14** *ἡμῶν* U | *λέγει*] *welcher spricht* S hinter *σώματι* U | *εἰς τὸ*] *ἐν τῷ* U **15** *ἐπακούειν* U | *ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ*] *ihrer Begierde* S **15f** *ἁμαρτίας τῇ ἀδικίᾳ* M **17** *γὰρ* < U **18** vor *τῇ ἀκαθαρσίᾳ* + *der Sünde und* S **21** *ἐγίνωσκεν* U **21f** *διευ-θύνεσθαι — τοῦτο καὶ*] *dieser Leib* S **22** *ἵνα*] *wenn* S | *νεκρωθῶσιν*] *er ertötet* S **23—S. 481, 1** *ἄνθρωπος καὶ — τοῦ Χριστοῦ* < S **24** *αὐτοῦ* U **25** *πολιτεύ-σεται* M

τοῦ Χριστοῦ; ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτῆσαι καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι διὰ τοῦ σώματος
γίγνεται, τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ὀργάνῳ χρωμένης
αὐτῷ. εἰ γὰρ »οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι | οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλα- 3 D 653
κοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται οὔτε μέθυσοι οὔτε
5 λοίδοροι οὔτε ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι δύνανται«, πληροῦνται 4
δὲ ταῦτα καὶ κρατύνονται διὰ τοῦ σώματος, δικαιοῦται δὲ οὐδείς, ἐὰν μὴ
πρῶτον κρατήσῃ τούτων. κρατεῖ δὲ τούτων ὁ ἐκνεύων πρὸς σωφροσύνην
καὶ πίστιν, ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ· ὁ νόμος γὰρ
θεοῦ σωφροσύνη. ὥστε ὁ ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα μὴ ὑποτάσσεσθαι 5
10 τῷ ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, οἷον τὴν ὁρμὴν αὐτῆς
[αὐτὴν] τὴν πρὸς τὰς ἀκρασίας ἀναιρῶν, ὥσπερ δὴ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν
πρὸς τὸ ἄδικον ἔκκλισιν. ἐκκαθαίρεσθαι γοῦν ἄχρι καὶ τῆς γαστριμαργι-| 6 Ö 328
κῆς ἀκρασίας διαμιλλώμενος, διδάσκων τε τὰς τοιαύτας ὀρέξεις καὶ ἡδονὰς
ἐξαπόλλυσθαι καὶ καταισχύνων τοὺς τὸ τρυφᾶν τοῦτο καὶ πολυτελεύεσθαι 7
15 ζῆν εἶναι νομίζοντας, οἳ »θεὸν ἡγοῦνται τὴν κοιλίαν«, ⟨φάσκοντες⟩ »φάγω-
μεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν«, καθάπερ ἀδηφάγα θρέμματα
κάτω περὶ τὴν βορὰν μόνον καὶ τὰς τραπέζας ἀσχολούμενα, εἰπών τε »τὰ
βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ 8
ταῦτα καταργήσει« ἐπήγαγε »τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ,
20 καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. | ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς P 579
ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ μέλη ἡμῶν μέλη
Χριστοῦ ἐστιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ

3—5 I Kor. 6, 9f — **15** Phil. 3, 19 — **15f** I Kor. 15, 32 — **17** I Kor. 6, 13 — **19**—S. **483, 7** I Kor. 6, 13—20

M U S

1 *καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι* < M **2** *ἢ*[1] < M **3f** *οὔτε μοιχοὶ — κλέπται* < S **4** *ἀρσενοκοῖται* u. *μαλακοὶ* umgestellt U | *οὔτε μέθυσοι* hinter *ἅρπαγες* S **4f** *οἱ λοίδοροι* U **5** *κληρονομῆσαι δύνανται*] *würdig sind* S **6** *ταῦτα* + *alles* S | *καὶ κρατύνονται* < S **7** *τούτων*[1] < U | *τούτων*[2] + *der Leib* S **8** *καὶ πίστιν* < S | *ὑποτάσσεται ἄρα* < M | *τὸ σῶμα* < U *das Fleisch* S | *ὁ* < U **10** *ἔφη*] *sagt* S **11** [*αὐτὴν*] Dind. | *τὴν πρὸς — τῆς ψυχῆς* < U **12** *ἔκκλισιν*] *ἔκκαυσιν* U | *γοῦν* + ⟨*τὴν σάρκα*⟩? * | *ἄχρι καὶ*] *inbezug auf* S **12f** *τῆς γαστριμαργικῆς ἀκρασίας* *] *τὴν γαστριμαργικὴν ἀκρασίαν* MU **13f** *διαμιλλώμενος — ἐξαπόλλυσθαι* < S **13** *τε*] *δὲ* U **14** *τοὺς* + *τε* M **14f** *τὸ τρυφᾶν — νομίζοντας* < S **14** *πολιτεύεσθαι* U **15** *ζῆν* < U | ⟨*φάσκοντες*⟩ * **16** *θρέμματα*] *σώματα* U **17** *κάτω* < S | *βορρὰν* U | *καὶ τὰς τραπέζας* < S | *τε*] *denn* S **19** *τὸ*] *τῶ* U **20**—S. **483, 6** *ὁ θεὸς — ἐστὲ ἑαυτῶν*] *usw. Bald darauf aber* S **21** *ὑμῶν* U **22** *ἄρας*] *ἄρα* U

γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι; ἔσονται, γάρ φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν. φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. 5 ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ; | καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν· ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. D651 δοξάσατε οὖν τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν«.

53. Πρόσσχες γὰρ ὅτι ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦτο δύναται τῷ νόμῳ τοῦ 53, 1 θεοῦ ⟨ὑποτάσσεσθαι⟩ καὶ τὴν ἀθανασίαν ὑποδέξασθαι, ἐὰν καθαίροιτο 10 τῆς ἀκρασίας τῶν ὑπεκκαυμάτων, μὴ χραινόμενον ἀθέσμοις ὅλως οἴστρων παρατριβαῖς, ὁ ἀπόστολος ταῦτα ἀπεφθέγξατο. ποῖον γὰρ »τὸ κολλώ- 2 μενον« ἕτερον »τῇ πόρνῃ« καὶ πλησιάζον καὶ σὰρξ μετ' αὐτῆς κατὰ τὴν σύνερξιν τῶν μελῶν καὶ τὴν κοινωνίαν μία γιγνόμενον παρὰ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἔξω, δι' οὗ ταῦτα πάντα πληροῦνται τὰ πρὸς μῖξιν καὶ ἔκκαυσιν 15 ἁμαρτήματα; ὅθεν καὶ »πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ 3 σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.« τῦφος μὲν 4 γὰρ καὶ ἀπιστία καὶ θυμὸς καὶ ὑπόκρισις ψυχῆς ἁμαρτήματα, πορνεία δὲ καὶ οἶστρος καὶ τρυφὴ σώματος· μεθ' ὧν οὔτε ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἀναπτήσεται οὔτε σῶμα σωφροσύνης ὑποταχθήσεται δόγμασιν, ἀλλὰ ἄμφω 20 διολισθήσουσι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. καὶ τοίνυν εἰ τὰ σώματα 5 ἡμῶν ἐν ἁγιασμῷ διακρατούμενα »ναός ἐστι τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος πνεύ-

11f I Kor. 6, 16 — **15** I Kor. 6, 18 — **21** I Kor. 6, 19

M U S

1 *ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι*] *καὶ* M (vgl. Z. 2) **2** *μίαν* + *ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι* M | *δὲ* < M **3** *ἂν* M | *ποιήσῃ* *, vgl. Z. 15] *ἁμαρτήσῃ* MU **6** *γὰρ* < S **7** *οὖν*] *ἄρα γε* (vor *δοξάσατε*) M *aber* S | *ὑμῶν* + *u. an eurem Geiste, welche sind Gottes* S **8** *πρόσχες* MU | *γὰρ* < U | *ὅτι* < S **8f** *τῷ νόμῳ* ... ⟨*ὑποτάσσεσθαι*⟩ Bonwetsch nach S] *τὸν νόμον* MU **9** *ἐὰν καθαίροιτο*] *reinigend* S **10f** *τῆς* — *παρατριβαῖς*] *alle Lüste des Fleisches* S **10** *χραινώμενον* M **11** vor *ὁ ἀπόστολος* + *διὸ* U | *ἀπεφθέγξατο* *] *ἀνεφθέγξατο* M *διεφθέγξατο* U | *τὸ*] *τῷ* M **12** *ἕτερον* < S | *καὶ πλησιάζον* < S **12f** *τὴν σύνερξιν* — *μελῶν καὶ* < S **13** *σύνερξιν*] *ζεῦξιν* U | *μελῶν*] *μελλόντων* M | *μία* Jahn] *μίασμα* M *μίαν* U **13f** *μία* — *τὸ ἔξω*] *ein Leib seiend* S **14** *ταῦτα* < S | *πάντα ταῦτα* U | *πληροῦται* U **14f** *τὰ* — *ἁμαρτήματα*] *Begierden der Vereinigung* S **14** *ἔκκαυσιν*] *ἔκλυσιν* M **15** *ἁμαρτημάτων* M **16** *ἁμαρτάνει* + *indem er Schmutziges und Unreines tut* S **18** *καὶ οἶστρος* < S **19** *σῶμα* < U | *δόγμασιν*] *διδάγμασιν* M < S **20** *διολίσθωσαν* M *διολισθήσωσι* U **21** *ὑμῶν* M | *ἐν*¹ < S

ματος«, καὶ »ὁ κύριος ἐν τῷ σώματι«, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος »μέλη Χριστοῦ«. ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τῷ θείῳ καὶ »κληρονομῆσαι δύναται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ«. 6 »ὁ γὰρ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει« φησί »καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ 5 πνεύματος ἐν ὑμῖν«. »ἵνα τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ φθαρτὸν τὴν ἀφθαρσίαν, εἰς νῖκός τε καταποθῇ ὁ θάνατος«. 7 οὐ γὰρ περὶ ἄλλου διελάμβανεν καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα σώματος ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ νεκρουμένου, δι' οὗ καὶ πορνεῦσαι καὶ ἄλλως ἁμαρτῆσαι δυνατόν. ‖ P 580 Ö 330

10 54, 1 54. Ἐὰν δὲ διαφορὰν εἶναι σώματος πρὸς σάρκα | ὑποτοπάζωσιν (ἵνα D 655 δὴ καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπιτρέψωμεν λογικεύεσθαι) καὶ σῶμα μὲν ἄλλο νομίζοιεν, οἷον αὐτῆς τῆς ψυχῆς ⟨τὸ ἴδιον⟩, ὃ μὴ βλέπεται, σάρκα δὲ τοῦτο τὸ ἔξω τὸ βλεπόμενον, λεκτέον, ὡς οὐ μόνον ὁ Παῦλος καὶ οἱ προφῆται σῶμα γιγνώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ⟨ἔξω-15 θεν⟩ φιλόσοφοι, παρ' οἷς δὴ μάλιστα καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκρίβεια παρατετήρηται. 2 σὰρξ γὰρ ὅλως, εἰ βούλονται καὶ περὶ τούτων ἐπιστημόνως ἐπισκέψασθαι, πᾶς ὁ ὄγκος οὗτος τοῦ σκηνώματος ἡμῶν κυρίως οὐ λέγεται, ἀλλά τι μέρος τοῦ ὅλου, καθάπερ ἢ ὀστᾶ ἢ νεῦρα ἢ φλέβες, σῶμα δὲ τὸ ὅλον. ὅθεν καὶ ἰατροί, οἳ δὴ καὶ περὶ φύσεως σωμάτων ἀκριβῶς 20 διειλήφασι, σῶμα γιγνώσκουσι τοῦτο τὸ βλεπόμενον. 3 ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων καὶ αὐτὸ τοῦτο ⟨τὸ σῶμα⟩ σῶμα καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. ἐν γοῦν τῷ Φαίδωνι ὁ Σωκράτης »ἆρα μὴ ἄλλο τι τὸν θάνατον ἡγούμεθα εἶναι« ἔφη »ἢ

1 I Kor. 6, 13 — **1 f** I Kor. 6, 15 — **2 f** I Kor. 15, 50 — **3—5** Röm. 8, 11 — **5** I Kor. 15, 53 ff — **22** Phaedon 64 C

M U S

1 τὰ] *alle* S | τοῦ σώματος < S **2** τῷ² < M | θείῳ] *Gottes* S | καὶ < M | κληρονομήσετε M **2 f** κληρονομῆσαι δύναται] *ist würdig* S **3** τοῦ θεοῦ] *Christi* S **4** φησί < S | ὑμῶν] *unsere* S **5** ὑμῖν] *uns* S **5 f** τὴν ἀθανασίαν — φθαρτόν < S **7** καθ' ἡμᾶς *] καθ' ὑμᾶς M < U S | ἐνταῦθα < S **8** τούτου τοῦ + καὶ U | καὶ νεκρουμένου < S | δι' οὗ] δικαίου M *welcher* S **9** ἄλλως ἁμαρτῆσαι * nach S] ἀσελγῆσαι M U **10** ὑποτοπάζωσιν] *sagen* S **11** αὐτοὺς M | λογικεύεσθαι] *auszusagen* S **12** ⟨τὸ ἴδιον⟩ * nach S | vor ὃ μὴ + *sage ich* S **14** γινώσκουσι U | ταύτην < S | ἄλλοι < S **14 f** ⟨ἔξωθεν⟩ * nach S **15 f** παρ' οἷς — παρατετήρηται < S **16** ὅλως + ⟨αὐτοῖς⟩? * | εἰ — ἐπισκέψασθαι < S | βούλοιντο U **17** οὗτος — ἡμῶν] *des Leibes* S | κυρίως < S | οὐ < M **17 f** λέγεται] *heißen sie nennen* S **18** ἀλλὰ] ἀλλ' οὐ M | τοῦ ὅλου < S | ἢ φλέβες < S | φλέβας M **19 f** οἳ δὴ — διειλήφασι < S **20** γινώσκουσι M U *nennen* S **21** καὶ αὐτὸ τοῦτο < S | ⟨τὸ σῶμα⟩ * nach S | ἐπίσταται] *nennt* S

⟨τὴν⟩ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγήν«; καὶ εἶναι τοῦτο ⟨τὸ⟩
τεθνάναι, χωρὶς μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα
γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ σώματος; ὁ γάρ τοι Μωυσῆς 4
ὁ μακάριος (ἥκομεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰς κυριακὰς ἤδη γραφάς) οὐ σῶμα
5 τοῦτο ὀνομάζειν ἐπίσταται, ὃ βλέπομεν· »καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια« λέγων ἐν
τοῖς καθαρισμοῖς ὁ ἐπιψαύσας τοῦ ἀκαθάρτου »καὶ λούσεται τὸ σῶμα
ὕδατι« »καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας«. τί δὲ καὶ ὁ Ἰώβ; οὐ σῶμα 5
ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ νεκρούμενον καλεῖν, »φύρεται δέ μου τὸ
σῶμα ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων« λέγων; ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομῶν ὅτι »εἰς κακό- 6
10 τεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέῳ
ἁμαρτίας«. καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν μαρτύρων »οὐκ ἐκυρίευσεν αὐτῶν
τὸ πῦρ τοῦ σώματος« λέγεται, »καὶ ἡ θρὶξ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἐφλο-
γίσθη«. καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· | μὴ μεριμ- 7 D656
νᾶτε τί φάγητε ἢ τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς καὶ
15 τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;« καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ »μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ 8
ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι« λέγων, σῶμα γινώσκειν τοῦτο ὃ
περικείμεθα συνίστησιν, καὶ πάλιν »εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν
οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ
σώματα ὑμῶν« καὶ πάλιν »ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς· ὅτι οὐκ εἰμὶ | χείρ, οὐκ εἰμὶ 9 P581
20 ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος«, καὶ πάλιν
»καὶ μὴ ἀσθενήσας Ἀβραὰμ τῇ πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα
νενεκρωμένον«. καὶ πάλιν »τοὺς γὰρ ἅπαντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ

5f Lev. 14, 9. 47 — **8** Hiob 7, 5 — **9—11** Weish. Sal. 1, 4 — **11f** Dan. 3, 94
13 Matth. 6, 25 — **15** Röm. 6, 12 — **17—19** Röm. 8, 11 — **19f** I Kor. 12, 15 —
21f Röm. 4, 19 — **22—S. 486, 2** II Kor. 5, 10

M U S

1 ⟨τὴν⟩ Dind. **1—3** *καὶ εἶναι — σώματος* < S **1** ⟨τὸ⟩ Dind. **2** *καθ ἑαυτὸ* < M **3** ⟨ἀπὸ⟩ Dind. | *γάρ τοι*] *aber* S **4** *ἥκωμεν* MU **5** *ὀνομάζειν ἐπίσταται* *] *ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται* MU *nennt er* S | *βλέπομεν* nach S Bonwetsch] *λέγομεν* MU | *τὰ ἱμάτια*] *seine Kleider* S | *λέγων — καθαρισμοῖς* < S **6** *σῶμα* + *αὐτοῦ* U **7** *τί δὲ* < S **8** *ἐπίσταται . . . καλεῖν*] *nennt er* S | *καὶ αὐτὸς* < S | *καλεῖν*] *ὃ καλεῖ* M **9** *Σαλομὼν* M **10** *καταχρέω σώματι* U | *καταχρέῳ* < S **11** *ἐν τῷ — μαρτύρων*] *damit* S **12f** *λέγεται — ἐφλογίσθη*] *die Flamme* S **13** *διὰ τοῦτο — ὑμῖν* < S **14** *τί φάγητε ἢ* < S **14f** *οὐχὶ — ἐνδύματος* < S **15** *καὶ . . δὲ* < S **16f** *λέγων — συνίστησιν* < S **17f** *εἰ δὲ τὸ — οἰκεῖ ἐν ὑμῖν* < S **18** *ἐκ νεκρῶν* < S **19—22** *καὶ πάλιν — νενεκρωμένον* < S **21** *καὶ* < M | *οὐ* < M **22** *πάντας* U | *δεῖ* < M

ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξε«, καὶ πάλιν »αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, 10
ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής«, καὶ πάλιν »οἶδα ἄνθρωπον ἐν Ö 332
Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα εἴτε ἐκτὸς τοῦ
5 σώματος οὐκ οἶδα« καὶ πάλιν »οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς
ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα«, καὶ πάλιν »αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς
εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ
ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ τηρηθείη«. οἱ δέ, ἀσφαλῶς οὐ νοήσαντες τούτων οὐδέν, ἐν 11
10 σάλῳ καὶ ταραχῇ φέρεσθαι τὸν ἀπόστολον ὑπέλαβον, ὡς στάσιν αὐτοῦ τὰς
διανοήσεις τῶν λόγων καὶ ἕδραν οὐκ ἐχούσας, ἀλλὰ ἀναπλεούσας ἄνω καὶ
κάτω καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα, ὁτὲ μὲν τὴν σάρκα ἀνίστασθαι, ὁτὲ δὲ
οὐκ ἀνίστασθαι.

55. Ὅθεν ἵνα μὴ παραλειφθῇ τῶν προταθέντων μηδὲ ἕν, ὅπως τε- 55, 1
15 λε⟨ί⟩ως ἐκτέμνωμεν ⟨τὴν⟩ ὕδραν, εἰς τὸ προκείμενον πάλιν ἐπανελεύσομαι·
ἑφεξῆς γάρ, καθάπερ ὑπεσχόμην, καὶ τὰ ἄλλα ἃ προσαποροῦσι κεφάλαια
θεὶς | καὶ ἃ χρὴ πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι ἀποδείξας, ἀκόλουθα παραστήσω D 657
αὐτὸν καὶ σύμφωνα εἰς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν καὶ
αὐτὰ εἰρηκότα. ἴδωμεν δὴ οὖν ἃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἀπόστολον προήχ- 2
20 θημεν εἰπεῖν. τὸ γὰρ »ἐγὼ δὲ ἔζων« λεχθὲν αὐτῷ »χωρὶς νόμου ποτέ«
ἄνω τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, πρὸ τῆς ἐντο-
λῆς, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος ἡμῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις
διαγωγὴν παρεγγυᾷ. ἐπειδὴ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολὴν »χοῦν ὁ θεὸς 3

2f II Kor. 10, 10 — **3—5** II Kor. 12, 2 — **5f** Ephes. 5, 28 — **6—9** I Thess. 5, 23 — **20** Röm. 7, 9 — **23** Gen. 2, 7

M U S **19—S. 499, 15** Photius bibl. 234 S. 294ᵃ, 23ff (= Phot.)

2—5 *καὶ πάλιν — σώματος οὐκ οἶδα* < S **6—9** *καὶ πάλιν — Χριστοῦ τηρηθείη* < S **7** *ὁλοτελῶς* U **9** *ἀσφαλῶς* < S **10f** *ὡς στάσιν — οὐκ ἐχούσας*] *und als ob er nicht eine Ordnung den Worten habe* S **10** *στάσιν*] *στασιάζειν* S **11** *ἀναπνεούσας* M *seinen Gang nehme* S **12** *καὶ ὁμιλούσας παλίμφημα*] *καὶ ὁμολογούσας πάλιν φημὶ* M < S **12f** *ὁτὲ δὲ οὐκ ἀνίστασθαι* < S **14** *τῶν προταθέντων* < S **14f** *ὅπως — ὕδραν* < S | *τελε⟨ί⟩ως* * **15** *ἐκτέμνομεν* M | ⟨*τὴν*⟩ * | *ἐπανελεύσομαι*] *kehren wir zurück* S **16** *καὶ τὰ ἄλλα* < S | *ἃ* < U **17** *θεὶς*] *αὖθις οὖν* U **17f** *θεὶς — παραστήσω αὐτὸν*] *eile ich zu zeigen* S **18f** *καὶ αὐτὰ εἰρηκότα*] *ich werde reden nach meinem Vermögen* S **19** *ἴωμεν* U | *δὴ οὖν ἃ τὸ*] *δὲ τί ἦν ὅπερ* Phot. **20** *δὲ* < S | *λεχθὲν αὐτῷ* hinter *ποτὲ* U **21** *ἄνω* < S **22** *ἀλλὰ μετὰ σώματος* < M **23f** *ἐπειδὴ — ἄνθρωπον* < Phot.

ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«. ἐκτὸς δὲ ἐπιθυμίας διήγομεν, οὐ γινώσκοντες ὅλως ἐπιθυμίας ἀλόγου προσβολάς, βιαζομένης ἡμᾶς ἑλκτικαῖς ἡδονῶν περιαγωγαῖς πρὸς ἀκρασίαν. τὸ γὰρ μὴ ἔχον διορισμὸν 4 καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι μηδὲ ἐξουσίαν αὐτοδέσποτον λογισμοῦ, ποίῳ 5 χρῆσθαι αἱρεῖται πολιτεύματι, ἵνα δικαίως ἢ τιμηθῇ ἢ ψεχθῇ, ἀνυπεύθυνον παντὸς λεκτέον ὑπάρχειν τοῦτο ἐγκλήματος, ὅτι μὴ δύναται τού|των P582 ἐπιθυμῆσαι ὧν μὴ κεκώλυται. κἂν ἐπιθυμήσῃ δέ, οὐκ αἰτιαθήσεται. τὸ 5 γὰρ ἐπιθυμῆσαι οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων καὶ ὑποκειμένων ἐν ἐξουσίᾳ πίπτει, ἀλλ' ἐπὶ τῶν παρόντων μέν, μὴ ὄντων δὲ ἐν ἐξουσίᾳ. πῶς γὰρ οὗ μὴ 10 κεκώλυταί τις μηδὲ ἐνδεής ἐστι, τούτου ἐπιθυμεῖ καὶ ἐρᾷ; ὅθεν διὰ τοῦτο »τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν«, ⟨ἔφη,⟩ »εἰ μὴ ὁ | νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις«. Ö334 ἀκούσαντες γὰρ »ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ 6 πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, τότε τὸ ἐπιθυμῆσαι συνέλαβον καὶ ἐνεκίσσησαν. οὐ 15 γὰρ ὧν ἔχει καὶ ὧν ἐξουσιάζει καὶ κέχρηται αὐτοῖς, ὁ ἐπιθυμῶν ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ ὧν κεκώλυται καὶ ἀφῄρηται καὶ οὐκ ἔχει. διὸ δὴ καλῶς »τὴν 7 ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν« ἐλέχθη, »εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις«, ὃ δή ἐστιν, εἰ μὴ εἴρητο »οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ«. ἐντεῦθεν γὰρ ἐκτήσατο | D658 τόπον καὶ ἀφορμὴν εἰσελθεῖν εἰς τὸ διαπαῖξαί με καὶ παρατρέψασθαι ἡ 20 ἁμαρτία.

11. 16f Röm. 7, 7 — 12 Gen. 2, 17

M U S Phot.

1 *ἀπὸ τῆς γῆς* < M | *δὲ*] *τε* U 2 *ἀλόγου* < S Phot. | *προσβολαῖς* U 2f *βιαζομένης — ἀκρασίαν* < Phot. | *ἑλκτικαῖς ἡδονῶν περιαγωγαῖς*] *zu ungehörigen Lüsten* S 3 *ἔχειν* Phot. 4 *καθ' ὃ* M 5 *χρῆσθαι αἱρεῖται*] *δεῖ χρῆσθαι* Phot. | *δικαίως*] *δικαιωθῇ* M *ἰδίως* U | *τιμηθῇ* u. *ψεχθῇ* vertauscht S 6 *λεκτέον*] *δεικτέον* U *λέλεκται* Phot. < S | *τούτων* + *τις* Phot. 7 *ἐπιθυμήσει* U 8 *οὐκ*] *οὐχὶ* U | *παρόντων καὶ* < S | *πίπτει*] *geschieht* S 9 *ἀλλὰ* U | *παρόντων μὲν .. δὲ* < S 9f *πῶς γὰρ — καὶ ἐρᾷ* < S 10 *τούτου* + *τοῦ* M | *ἐπιθυμεῖ καὶ* < Phot. | *ὅθεν* < U 11 ⟨*ἔφη*⟩ * nach S 11f *ἐπιθυμήσῃς* M 12 *ἀκούσαντες*] *ἀκούεις* M *ἀκούσας* U 13 *δ' ἂν*] *denn* S 14 *καὶ ἐνεκίσσησαν* < S | *ἐνεκίσσησα* U *ἐκίσσησαν* Phot. 14—16 *οὐ γὰρ — οὐκ ἔχει* < Phot. 15 *ὧν ἔχει καὶ* < S | *καὶ κέχρηται αὐτοῖς* < S | *ἐπιθυμεῖ* + *zu haben* S 16 *καὶ ἀφῄρηται — οὐκ ἔχει* < S 16f *τὴν ἐπιθυμίαν καλῶς* Phot. 17 *ἐπιθυμήσῃς* M 17f *ὃ δή ἐστιν*] *οὐδὲ ἐσθίειν* Phot. 18 *εἰ μὴ εἴρητο* < U | *ἀπ' αὐτοῦ*] *von dem Baum* S 19 *τόπον καὶ* < S Phot. | *εἰσελθεῖν* < S Phot. | *εἰς τὸ*] *πρὸς τὸ* U < S | *καὶ παρατρέψασθαι* < S Phot.

56. Δοθείσης γὰρ τῆς ἐντολῆς ἔσχε λαβὴν διὰ τῆς ἐντολῆς ὁ διάβο- 56, 1
λος κατεργάσασθαι ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν, παρορμήσας με καὶ προσκαλεσά-
μενος ἐντέχνως εἰς ὄρεξιν καταπεσεῖν τῶν κεκωλυμένων. »χωρὶς γὰρ 2
νόμου ἁμαρτία νεκρά«· οἷον οὐ δοθείσης γὰρ οὐδὲ οὔσης οὐδέπω τῆς
5 ἐντολῆς ἄπρακτος ἦν ἡ ἁμαρτία· »ἐγὼ δὲ ἔζων« ἀμέμπτως πρὸ τῆς ἐντο-
λῆς, οὐκ ἔχων διορισμὸν καὶ διαταγήν, καθ' ἣν ἔδει πολιτεύσασθαι, ἧς
καὶ διολισθήσας ἁμαρτήσομαι. »ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία 3
ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, καὶ ηὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν αὕτη
εἰς θάνατον«, ὅτι μετὰ τὸ νομοθετῆσαι τὸν θεὸν καὶ διαστείλασθαι ὃ
10 ποιητέον καὶ μὴ ποιητέον, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ διάβολος.
ἡ γὰρ παραίνεσις τοῦ θεοῦ καὶ παραγγελία ἡ δοθεῖσά μοι αὕτη εἰς ζωὴν 4
καὶ ἀφθαρσίαν, ἵνα πειθόμενος αὐτῇ καὶ κατ' αὐτὴν βιοὺς ἀπήμονα καὶ
μακαριστότατον δι' αἰῶνος καὶ ἀεὶ θάλλοντα πρὸς ἀθανασίαν βίον ἔχω καὶ
χαράν, ἀθετήσαντι αὐτὴν εἰς θάνατον ἀπέβη καὶ καταδίκην, ἐπειδὴ 5
15 ὁ διάβολος, ὃν ἁμαρτίαν νῦν οὕτως ἐκάλεσε διὰ τὸ δημιουργὸν αὐτὸν ἁμαρ-
τίας ὑπάρχειν καὶ εὑρετήν, διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν λαβὼν πρὸς παρακοὴν
ἐξηπάτησέ | με καὶ ἀπατήσας ἀπέκτεινεν, ὑπεύθυνον τῷ »ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ P 583
φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε« κατακρίματι γενέσθαι κατεργασά-
μενος. »ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ ἁγία καὶ δικαία 6

1. 3 vgl. Röm. 7, 8 — **7—9** Röm. 7, 9f — **17** Gen. 2, 17 — **19** Röm. 7, 12

M U S Phot.

1 *ἔσχε — ἐντολῆς* < M | *λαβὴν* aus *λαβεῖν* von 1. Hd. U | *διὰ τῆς ἐντολῆς* < S **2** vor *παρορμήσας* + *und* S **2 f** *παρορμήσας — κεκωλυμένων* < Phot. | *καὶ προσκαλεσάμενος ἐντέχνως* < S **3** *καταπεσεῖν*] *zu gehen* S **4** vor *ἁμαρτία* + *ἡ* U | *οἷον* < S | *οὐδὲ οὔσης οὐδέπω* < S **6** *διορισμὸν καὶ* < S Phot. | *ἐπιταγὴν* Phot. | *ἔδει*] *mir* S | *πολιτεύεσθαι* M **6 f** *ἧς — ἁμαρτήσομαι* < Phot. **7** *ὀλισθήσας* U **8** *εὑρέθη* U Phot. | *ἡ*[2] < U | *αὕτη* < S **9 f** *καὶ διαστείλασθαι — μὴ ποιητέον* < S **9** *ὃ*] *μοι ἃ* Phot. **10** *καὶ μὴ ποιητέον* < M **11** *παραίνεσις — παραγγελία*] *ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ* Phot. | *καὶ παραγγελία* < S | *αὕτη* < S **12 f** *καὶ κατ' — δι' αἰῶνος* < Phot. | *καὶ μακαριστότατον — ἀθανασίαν* < S **13** *μακάριστον* M **13 f** *καὶ χαράν* < S **14** *ἀθετήσαντι* + *δὲ καὶ* U + *jedoch* S | *ἀθετήσαντι* + ⟨*μοι*⟩ Bonwetsch; aber vgl. *μοι* in Z. 11 | *αὐτὸν* M | *εἰς θάνατον — καταδίκην*] *sterblich u. traurig das Leben werde* S | *καὶ καταδίκην* < Phot. **15** *ὁ διάβολος*] *des Teufels* S u. vorher + *und* | *ὃν* < S | *ἁμαρτία*[1] M | *οὗτος* U **16** *καὶ εὑρετήν* < S Phot. **17** *ἐξηπάτησέ με καὶ* < S | *ἀπατῆσαί τε* Phot. | *ὑπεύθυνον* hinter *κατακρίματι* Phot. **17 f** *τῷ . . . κατακρίματι*] *dem Worte, welches sagte: Und* S **18** *κατακρίματι γενέσθαι* < S **19** *δικαία καὶ ἁγία* U | *καὶ δικαία* < S

καὶ ἀγαθή«, ὅτι μὴ ἐπὶ τῷ βλάψαι, ἀλλ᾿ ἐπὶ τῷ σῶσαι ἐδόθη. μὴ γὰρ οἰώμεθα ὅλως ἀνωφελές τι ποιεῖν ἢ βλαβερὸν τὸν θεόν. τί οὖν; »τὸ 7
ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος«, ὃ τοῦ μεγίστου ἐμοὶ ὡς αἴτιον ἐσόμενον ἀγαθοῦ νομοθέτημα ἐδόθη; »μὴ γένοιτο«. ὅτι μὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ εἰς
5 τὸ | καταδουλωθῆναί με ἐγένετο τῇ φθορᾷ καὶ ἐναπομάξασθαι κῆρας D 659
ὀλέθρου αἰτία, ἀλλ᾿ ὁ διάβολος, ἵνα φανερωθῇ | διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν Ö 336
ἐμοὶ κατασκευάσας, ἵνα γένηται καὶ ἐλεγχθῇ »καθ᾿ ὑπερβολὴν« ὁ εὑρετὴς καὶ τέκτων τῆς ἁμαρτίας »ἁμαρτωλός« καὶ διορισθῇ ἀπὸ τοῦ καλοῦ ὁ τἀναντία τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ⟨κακῶς⟩ ἐπιτροπεύσας. »οἴδαμεν γὰρ 8
10 ὅτι ὁ νόμος ἐστὶ πνευματικός«, διὸ καὶ οὐδὲν αἴτιος βλάβης οὐδενί· πόρρω γὰρ ἐπιθυμίας ἀλόγου καὶ ἁμαρτίας ἐσκήνωται τὰ πνευματικά. »ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν«, οἷον· ἐγὼ δὲ σάρκινος ὢν 9
καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθεὶς ὡς αὐτεξούσιος, ἵν᾿ ἐπ᾿ ἐμοὶ ⟨τὸ⟩ ἑλέσθαι ὃ βούλομαι ἢ (»τέθεικα« γάρ φησι »πρὸ προσώ-
15 που σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον«), νεύσας πρὸς τὸ παρακοῦσαι μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου οἷον τῆς ἐντολῆς, ὑπακοῦσαι δὲ τοῦ ὑλικοῦ οἷον τοῦ ὄφεως τῆς συμβουλίας, πέπραμαι διὰ τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, πεσὼν ὑπὸ ἁμαρτίαν, τῷ διαβόλῳ. ὅθεν ἐντεῦθεν πολιορκῆσάν με τὸ κακὸν καὶ 10
ἐνιζάνει καὶ ἐμπολιτεύεται εἰσοικισθὲν ἐν τῇ σαρκί μου, καθάπερ κηφὴν
20 ἐν κηρίῳ μελίσσης περιποτώμενος πολλάκις περὶ αὐτὸ καὶ βομβῶν, δίκης ἐπιτεθείσης μοι τὴν ἐντολὴν ἀθετήσαντι πραθῆναι τῷ κακῷ. διὸ καί »οὐ 11

2. 7 Röm. 7, 13 — 9. 11f Röm. 7, 14 — 14 Deut. 30, 15 — 21 Röm. 7, 15

M U S Phot.

1 *ἐπὶ*[1]] *ἐν* Phot. | *ἀλλὰ* U **2** *οἰόμεθα* M S | *ὅλως ἀνωφελὲς . . . ἢ* < S | *ὅλως* < Phot. | *ποιεῖν* hinter *βλαβερὸν* Phot. **3** *ἐμοὶ ὡς*] *μοι ὡς* Phot. *ὁμοίως* U **4** *τοῦ θεοῦ* + *wegen der Knechtung* S **5f** *καὶ ἐναπομάξασθαι — ὀλέθρου*] *u. Unreinheit zu empfangen* S < Phot. **6** *αἰτίας* U | *ἀλλὰ* M U **7** *γένηται καὶ* < S **7f** *εὑρετὴς καὶ τέκτων*] *Meister* S **8** *καὶ τέκτων* < Phot. | *καὶ*[2] < S **8f** *καὶ διορισθῇ — ἐπιτροπεύσας* < Phot. **8** *ὁ* < M **9** *τὰ ἐναντία* M | ⟨*κακῶς*⟩ * nach S **10** *οὐδὲν*] *κατ᾿ οὐδὲν* U | *αἴτιον* U | *οὐδενί* < S **11** *καὶ ἁμαρτίας* < S | *ἐσκήνηνται* Phot. *ist* S **12** *τὴν* < M **13** *ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ* Phot. | *ἵνα* Phot. **14** ⟨*τὸ*⟩ * nach S | *ὃ βούλομαι*] *des Guten u. Bösen* S **16** *ἐπακοῦσαι* Phot. **16f** *τοῦ ὑλικοῦ — συμβουλίας*] *dem Rat des Fleisches, nämlich der Schlange* S **17** *τὴν συμβουλίαν* U | *αἵρεσιν*] *guten freien Wahl* S **18f** *ὅθεν ἐντεῦθεν — σαρκί μου* < S **18** *καὶ* < U Phot. **19** *κηφὴν*, dazu am untern Rand von 1. Hd. ⸋ *σκνίφην* U **20** *μελίσσης*] *der Bienen* S | *περιποτώμενος*] *περὶ ἱπτάμενος* U | *πολλάκις — βομβῶν* < S | *αὐτὸν* M U **21** *μου* M | *καὶ* + *τό* Phot.

γινώσκω ὃ κατεργάζομαι«, λογιζόμενος ὃ μὴ θέλω· τὸ γάρ ὃ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, καὶ »ποιῶ ὃ μισῶ« λεγόμενον οὐκ ἐπὶ τοῦ τελεσιουργῆσαι τὸ φαῦλον καὶ δρᾶσαι παραληπτέον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μόνον ἐνθυμηθῆναι, λογισμῶν ἀνοικείων ἡμῖν προσιπταμένων πλεονάκις καὶ ἐμφανταζόν-
5 των ἡμᾶς πρὸς ἃ μὴ θέλομεν, τῆς ψυχῆς τοῖς λογισμοῖς περὶ πολλὰ περιαγομένης. | P 584

57. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως τὸ ἐνθυμεῖσθαι ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι κεῖται 57, 1 τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι. κωλῦσαι μὲν γὰρ μὴ ἐμπίπτειν | εἰς ἡμᾶς τοὺς λογισμοὺς οὐ δυνάμεθα, πρὸς δοκι- D 660
10 μὴν ἡμῶν ἔξωθεν εἰσπνεομένους, μὴ πεισθῆναι μέντοι ἢ μὴ χρῆσθαι αὐτοῖς δυνάμεθα. ἐπεὶ πῶς ὁ ἀπόστολος τὸ μὲν κακὸν οὐχ ἥκιστα ᾧ 2 ἀπηρέσκετο ἐποίει, τὸ δὲ καλὸν ᾧ ἠρέσκετο ἥκιστα, εἰ μὴ περὶ τῶν ὀθνείων ἐνθυμημάτων ἔλεγεν, ἃ ἐνθυμούμεθα ἔσθ' ὅτε καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐξ οἵας οὐ γινώσκοντες αἰτίας; ἃ ἀνατρέπεσθαι χρὴ καὶ ἐπιστομίζεσθαι, ἵνα μὴ 3
15 εὐρυνόμενα τῶν περάτων κρατήσωσι τῆς ψυχῆς. ἀμήχανον γὰρ τούτων ἐνευκαιρούντων ἐν ἡμῖν ἐπανατεῖλαι τὸ ἀγαθόν. ὀρθῶς ἄρα »ὃ γὰρ 4 κατεργάζομαι οὐ γινώσκω« ἔλεγεν, »οὐ γὰρ ὃ θέλω πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ«. θέλομεν γὰρ τὰ μὴ προσήκοντα καὶ ἃ μὴ θέμις μηδ' ἐνθυμεῖσθαι, ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν τέλειον, μὴ μόνον τοῦ ποιῆσαι αὐτὸ ἐγκρα-
20 τεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνθυμηθῆναι. καὶ ὃ θέλομεν, τοῦτο ἀγαθὸν οὐ 5 γίγνεται, ἀλλ' ὃ οὐ θέλομεν, πονηρόν. ἐπιφοιτῶσι γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν

1 f. 16 f Röm. 7, 15

M U S Phot.

1 ὃ² < M **2** ὃ *μισῶ*] *νομίσω* M **2 f** *τελεσιουργῆσαι — καὶ δρᾶσαι*] *δρᾶσαι τὸ φαῦλον* Phot. **3** *καὶ δρᾶσαι* < S | *παραληπτέον* < S | *ἀλλὰ* M | *μόνον* < S **4—6** *λογισμῶν — περιαγομένης* < Phot. **4 f** *λογισμῶν — ἐμφανταζόντων ἡμᾶς*] *u. von dem Phantasieren des Ungehörigen* S | *ἐνφανταζόντων* M **5** *θέλωμεν* MU | *περὶ πολλὰ* < S **7** *ὅλως*] *dieses* S < Phot. | *ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι* < S **8** *χρῆσθαι*¹ — *ἐνθυμήμασιν*] *das Vollbringen oder Nichtvollbringen* S **9** *μὴ* < Phot. | *πίπτειν* Phot. **9 f** *πρὸς δοκιμὴν*] *προσδεχομένων* Phot. **10** *ἢ μὴ χρῆσθαι*] *oder vollbringen* S **11** *αὐτοῖς* < Phot. **11—S. 491, 3** *ἐπεὶ — πιμπλάντα* < Phot. **11—14** *ἐπεὶ πῶς — γινώσκοντες αἰτίας* < S **11** *οὐχ*] *οὐκ* M | *ἥκιστα*] *ἣν ἕκαστα* M **13** *ἃ*] *ὅσα* M *daher … dieses* S **15** *εὐρυνόμεθα* U *das Böse* S **16** *ἐνευκαιρούντων*] *indem … sind* S | *ἄρα*] *denn* S | *γὰρ* < S **17** vor *πράσσω* + *das* S | *ἀλλ' ὃ μισῶ* < M **18** *θέλομεν*] *ich will* S | *καὶ ἃ μὴ θέμις* < S | *μηδ'* Pet.] *μὴ* MU **18 f** *μηδ' ἐνθυμεῖσθαι — τέλειον* < S **20** *καὶ*²] *u. wenn* S | *θέλομεν*] *ich liebe* S **21** *γίνεται* MU | *θέλομεν*] *ich will* S | *ἐπὶ*] *περὶ* U

ἡμῶν καὶ | ἐπιβαίνουσιν καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν πολλάκις μυρία τε περὶ Ö338
μυρίων ⟨ἐνθυμήματα,⟩ περιεργίας ἡμᾶς καὶ φιλοπραγμοσύνης ἀλόγου
πιμπλάντα. διὸ τὸ μὲν θέλειν αὐτὰ μὴ ἐνθυμεῖσθαι παράκειται, τὸ δὲ 6
κατεργάζεσθαι εἰς τὸ ἀφανίσαι, ἵνα μὴ καὶ αὖθις περὶ τὸν λογισμὸν ἀνέλ-
5 θωσιν, ⟨οὔ,⟩ ὅτι μὴ κεῖται τοῦτο ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἔφην, ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι
μόνον αὐτοῖς πως ἢ μὴ χρήσασθαι. ὡς εἶναι τὸν νοῦν τοιοῦτον τοῦ 7
ῥητοῦ »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν«· θέλω γὰρ μὴ ἐνθυμεῖσθαι ἃ
βλάπτει με, ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν πανάμωμον, κατὰ τὸ λεγόμενον »ἄνευ
ψόγου τετυγμένον χερσί τε καὶ νόῳ τετράγωνον«. καὶ τοῦτο μέν »ὃ θέλω
10 ἀγαθὸν οὐ ποιῶ, ὃ δὲ μὴ θέλω κακὸν πράσσω«· οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι καὶ
ἐννοοῦμαι ὅσα μὴ θέλω. καὶ ἐπισκέψασθαι ⟨δεῖ⟩ εἰ μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ 8
καὶ ὁ Δαυὶδ ἐνετύγχανε τῷ θεῷ, δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι καὶ
αὐτὸν ἃ μὴ ἤθελεν· »ἀπὸ | τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με καὶ ἀπὸ D661
ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου. ἐὰν μή μου κατακυριεύσωσι, τότε
15 ἄμωμος ἔσομαι καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης«. καὶ αὐτὸς 9
δὲ ὁ ἀπόστολος ἐν ἑτέρῳ »λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρό-
μενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, | καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς P585
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ«.
58. Εἰ δέ τις ὁμόσε τῷ λόγῳ ἰέναι τολμῶν ἀποκρίνοιτο ὡς ἄρα δι- 58, 1
20 δάσκει ὁ ἀπόστολος ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ λογίζεσθαι τὸ κακὸν ὃ μισοῦμεν

7. 9 Röm. 7, 19 — **8** Plato Prot. 339B — **13—15** Psal. 18, 13f — **16—18** II Kor. 10, 4f

M U S Phot.

1 *καὶ ἐπιβαίνουσιν* < S | *ἡμῶν*² < M **1—3** *πολλάκις — πιμπλάντα*] *viele Begierden* S **2** ⟨*ἐνθυμήματα*⟩ * nach S | vor *φιλοπραγμοσύνης* + *περὶ* U **3** *πιμπλόντα* U **3—7 f** *διὸ τὸ — τοῦ ῥητοῦ* < S **3** *μὲν*] *μὴ* M | *μὴ*] *μηδὲ* U | *ἐνθυμηθῆναι παρακεῖσθαι* Phot. **5** ⟨*οὔ*⟩ Phot. **5 f** *ἀλλὰ — μὴ χρήσασθαι* < Phot. **7** *γὰρ*² < M **7 f** *ἃ βλάπτει με* < S **8** *πανάμωμον*] *καὶ ἄμωμον* U **8 f** *κατὰ τὸ — τετράγωνον* < Phot. **9** *νῷ* M | *τετράγωνον*] *zu einem Quadrat* S **10** *πράσσω κακὸν* U | *πράσσω, οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι* < S | *θέλων*² Phot. **11** *ἐννοούμενος ἃ* Phot. | *ἐπισκέψασθε* Phot. | ⟨*δεῖ*⟩ Bonwetsch nach S | *αὐτὰ* < M S **12** *καὶ*¹ < S | *ἐνετύγχανε τῷ θεῷ* < S **14 f** *ἐὰν μὴ — ἔσομαι*] *und bald darauf* S **16** *ἐν ἑτέρῳ*] *sagt: andere* S **16 f** *καὶ πᾶν — τοῦ θεοῦ*] *u. bald darauf* S **19** *ὁμόσαι* M | *ὁμόσε τῷ λόγῳ ἰέναι* < S **19 f** *διδάσκοι* U Phot. **20—S. 492, 3** *ὡς οὐ μόνον — ἀξιώσομεν*] *nicht nur von Gedanken, sondern vom Tun habe dies der Apostel gesprochen* S **20** *ὃ* < Phot. | *ὃ μισοῦμεν*] *νομιοῦμεν* M

καὶ ὃ οὐ θέλομεν πράσσομεν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ κατεργάζεσθαι. διὰ τό »οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ« λελέχθαι »ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω 2
κακόν, τοῦτο πράσσω«. ἀξιώσομέν που, εἰ ἀληθῆ λέγει ὁ ταῦτα λέγων, διασαφῆσαι τί ἦν τὸ κακόν, ὃ ἐμίσει ὁ ἀπόστολος καὶ ὃ οὐκ ἐβούλετο μὲν
5 ποιεῖν, ἐποίει δέ, καὶ ⟨τὸ⟩ ἀγαθόν, ὃ ἐβούλετο μὲν ποιεῖν, οὐκ ἐποίει δέ, ἀλλὰ ἀντιστρόφως ὁσάκις μὲν ἤθελε ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, τοσαυτάκις οὐ τὸ ἀγαθὸν ὃ ἤθελεν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν ὃ μὴ ἤθελεν ἐποίει. ἆρα γὰρ 3
οὐ θέλων εἰδωλολατρεῖν ἀλλὰ θεολατρεῖν, ὃ μὲν ἤθελε θεολατρεῖν οὐκ ἠδύνατο, ὃ δὲ μὴ ἤθελεν εἰδωλολατρεῖν ἠδύνατο. ἢ σωφρονεῖν μὲν ὃ ἤθελεν
10 οὐκ ἐποίει, ἀκολασταίνειν δὲ ὃ ἤχθετο ἐποίει; καὶ συλλήβδην κραιπαλᾶν, 4
ἀλλὰ ἀσωτεύεσθαι καὶ θυμοῦσθαι, ἀδικεῖν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πονηρίας ἔργα, ἃ μὴ ἤθελε μὲν ἐποίει, ἃ δὲ ἤθελε, δικαιοσύνην καὶ ὁσιότητα, οὐκ
ἐποίει; καὶ μὴν αὐτὸς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προτροπάδην ἐξεγείρων πάν- 5
τας εἰς τὸ μὴ ἀνομεῖν οὐ μόνον τοὺς ποιοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας τὰ
15 ἄτοπα ὀλέθρῳ τηρεῖσθαι καὶ ὀργῇ παρεγγυᾷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς εἰς ταῦτα, ἀμιγὲς ἁμαρτίας ἐν ἡμῖν τὸ δίκαιον ἀσκεῖσθαι διαμιλλώμενος. πᾶν γὰρ ἁμάρτημα καὶ ἐπιτήδευμα τὸ συμπέρασμα κτᾶται Ö 340
διὰ τῆς σαρκός. πολλάκις γοῦν ἐν ταῖς ἐπιστο|λαῖς ἀναφανδὸν αὐτὰ δὴ 6 D 662
ταῦτα διδάσκων ἡμᾶς ὑπεκτρέπεσθαι καὶ μισεῖν φησί »μὴ πλανᾶσθε·
20 οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται οὔτε μέθυσοι οὐ λοίδοροι οὐχ ἅρπαγες

2f Röm. 7, 19 — 15 vgl. Röm. 1, 32 — 19—S. 493, 1 I Kor. 6, 9f

M U S Phot.

1 *πράσσομεν* < U | *ποιεῖν .. καὶ* < Phot. | *αὐτὸ* hinter *κατεργάζεσθαι* Phot. | *καὶ*³ < M 2 *διὰ τὸ* Phot.] *διὰ τοῦτο* M *διὰ τοῦ* U | *ἀγαθὸν λελέχθαι* Phot. | *ἀλλὰ* U 3 *ἀξιώσωμεν* U Phot. 4 *μὲν* hinter *ἐμίσει* Phot. | *ὃ*² < U Phot. | *ἠβούλετο* M U 5 *ἐποίει δὲ*] *u. es tat* S | *καὶ τὸ ἀγαθὸν — ἐποίει δὲ* < S 7 *ἤθελεν ἐποίει, ἀλλὰ* Phot. 7—S. 493, 1 *ἆρα γὰρ — καὶ τὸ κορυφαιότατον* < Phot. 8 *ἀλλὰ θεολατρεῖν* < M 9 *ἐδύνατο*¹ M 10 *ἐποίει* beidemale | *konnte* S | *ἀκολασταίνειν* < S 10—13 *καὶ συλλήβδην — ἐποίει*] *so auch bei dem Andern* S 10 vor *κραιπαλᾶν* + *καὶ* M 11 *καὶ*¹ < M | *ὅσα*] *τῆς* U 12 *μὲν* hinter *ἐποίει* U 13 *προτροπάδην ἐξεγείρων* < S 14 *καὶ ἐπιτηδεύοντας* < S 16 *εἰς ταῦτα*] *εἰς αὐτὰς* U < S 16f *ἀμιγὲς — διαμιλλώμενος* < S 16 *ἀμιγὲς ἁμαρτίας*] *ἀμιγαῖς ἁμαρτίαις* M *ἀμιγγὲς ἁμαρτίας* U 16f *διαμιλλώμενον* M 17 *καὶ ἐπιτήδευμα* < S 18 *οὖν* M | *ἀναφανδὸν* < S 19 *ταῦτα* < M | *ἡμᾶς* < S | *καὶ μισεῖν* < S | *φησί* < M 20 *πόρνοι* + *βοᾶ* M 20f *οὔτε μοιχοὶ — οὐχ ἅρπαγες*] *noch alle Übeltäter* S 21 *οὐχ ἅρπαγες* M

βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσι«· καὶ τὸ κορυφαιότατον, εἰς τὸ παντά- 7
πασιν ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδρᾶναι καὶ ἀποτινάξασθαι τὸ ἁμαρτάνειν προ-
τρέπων »μιμηταί μου« ἀποφαίνεται »γίνεσθε, καθάπερ κἀγὼ Χριστοῦ«.
οὕτως οὐ τὸ ποιεῖν ἃ μὴ ἤθελε καὶ πράττειν ὑπέθετο τὰ προειρημένα, 8
5 ἀλλὰ τὸ μόνον λογίζεσθαι· ἐπεὶ πῶς ἂν ἦν μιμητὴς ἀκριβὴς τοῦ Χρι-
στοῦ; | νυνὶ δὲ ἐπειδήπερ ἐμπίπτουσι θηριώδεις πολλάκις λογισμοί, ἐπιθυ- P586
μίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλάντες καὶ περιεργίας ἀλόγου,
ἠΰτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά,
ἔφη »τὸ γὰρ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ«· ἃ χρὴ τῆς ψυχῆς εὐθαρσῶς ἀπο-
10 σοβεῖν, μηδὲν ὅλως εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπηχούμενα νεύοντας.
ἵνα γὰρ ἐγκριθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πάσαις ἡδοναῖς 9
καὶ λύπαις δοκιμασθέντες, εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα ἀλλὰ πανταχοῦ καθάπερ
ἀκήρατος χρυσὸς διὰ πυρὸς βασανιζόμενος οὐκ ἐξιστάμεθα τῆς οἰκείας
ἀρετῆς, συμβαίνει τοῦτο ⟨τὸ⟩ διοχλεῖσθαι τὸν νοῦν ὑπὸ πολλῶν. ὅθεν δὴ 10
15 γενναίως ὥσπερ στρατιώτας ἀρίστους ἀντιπαρατάσσεσθαι δεῖ, οἳ ἐπειδὰν
ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἴσθωνται πολιορκούμενοι, τοξείας οὐδὲν φροντίσαντες
καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀκοντισμάτων, ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὴν πόλιν προθύ-
μως ἐπ' αὐτοὺς ἵενται, μηδὲν ἐλλείποντες σπουδῆς, ἔστ' ἂν τὸ στῖφος
αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀνατρέψαντες ἀπώσωνται τῶν ὅρων ἔξω. ὁρᾷς γὰρ 11
20 ὡς οἱ λογισμοὶ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἔξωθεν ἐπισυνίστανται,
καθαπερεὶ κύνες λυσσῶντες ἢ ἄγριοι καὶ θρασεῖς λῃσταὶ καθ' ἡμῶν ἀεὶ

3f I Kor. 11, 1 — **8** Il. 2, 469 — **9** Röm. 7, 20

M U S Phot. **14—S. 494, 18** *ὅθεν δὴ — γνώσεως τοῦ θεοῦ* Sacra Parall. Bruchst. 425 Holl (= Pa)

1 *θεοῦ*] *Christi* S | vor *κληρονομήσουσι* + *οὐ* M | *κληρονομήσουσι*] *würdig sein* S | *τὸ κορυφαιότατον* < S **1f** *εἰς τὸ — παντὸς*] *πῶς δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ παντάπασιν* Phot. **2** *ἀποδρᾶναι καὶ* < S Phot. **2f** *προτρεπόμενος* Phot. < S **3** *καθὼς* Phot. **4** *τὸ*] *τῷ* M | *καὶ πράττειν* < S Phot. **5** *τὸ*] *τῷ* M U | *ἢ* U **5f** *μιμητὴς Χριστοῦ ἀκριβὴς* Phot. **6—S. 494, 5** *νυνὶ δὲ — ψυχῆς αὐτοῦ* < Phot. **6—10** *νυνὶ δὲ — νεύοντας* < S **6** *ἐπιπίπτουσι* M **7** *ἐμπιπλῶντες* U | *περιεργασίας* U | *ἀλόγου* < U **9** *ἃ χρὴ* Pet.] *ἄχρι* M U **10** *μηδένα* M U | *νεύοντες* M **13** *ἀκήρατος*] *lebendiges* S | *βασανιζόμενος* *] *βασανιζόμενοι* M U **14** ⟨*τὸ*⟩ * | *ὅθεν δὴ*] *δεῖ* Pa **15** *γενναίως* < S **15f** *ἀντιπαρατάσσεσθαι — πολιορκούμενοι* < S **15** *οἳ*] *ἐκεῖνοι γὰρ* Pa **16** *ἀπὸ* U **17** *καὶ τῶν — ἀκοντισμάτων* < S **17f** *ὑπὲρ τοῦ — ἵενται*] *damit wir seien stadtbewahrend* S **18** *μηδένα λείποντες* M **18f** *ἔστ' ἂν — ὅρων ἔξω* < S **19** *ἀπώσονται* U | *γὰρ* < M **20** *οἱ* < M | *οἰκοῦσαν* U **21** *καθαπερεὶ*] *καθάπερ ἢ* M *καθάπερ αἱ* Pa | *ἢ ἄγριοι — λῃσταὶ* < S | *ἀεὶ* < S

παρορμώμεναι ὑπὸ τοῦ τυράννου | καὶ ἄρχοντος τῆς ἀδικίας, δοκιμάζοντος D 663
ἡμᾶς εἰ ἀνθίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι.

59. Ἄγε οὖν, μή ποτε ὑπενδοῦσα ἁρπασθῇς, ὦ ψυχή, πρὸς αὐτῶν, 59, 1
καὶ οὐχ ἕξομεν ὑπὲρ σοῦ δοῦναι λύτρα. »τί γὰρ ἀντικατάλλαγμα δώσει,
5 φησίν, ἄνθρωπος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ«; καλὸν μὲν οὖν, εἰ μὴ εἴχομεν, ἦν 2
ἂν καὶ χαριέστατον, τοὺς ἀντιπράσσοντας ἡμῖν καὶ μαχομένους· ἐπεὶ δὲ
τοῦτο ἀδύνατον, καὶ ὃ θέλομεν οὐ δυνάμεθα | (θέλομεν δὲ μὴ ἔχειν τοὺς Ö 342
ἐξέλκοντας ἡμᾶς εἰς πάθη) — ἦν γὰρ ἀνιδρωτὶ σωθῆναι — καὶ ὃ θέλο-
μεν τοῦτο οὐ γίγνεται, ἀλλ' ὃ οὐ θέλομεν (δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσθαι,
10 ὡς ἔφην), μὴ ἐνδιδῶμεν, ὦ ψυχή, μὴ ἐνδιδῶμεν τῷ πονηρῷ, »ἀλλὰ ἀνα- 3
λαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ« ὑπερασπίζουσαν καὶ προαγωνιζομένην
ἡμῶν »ἐνδυσώμεθα τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης καὶ ὑποδησώμεθα τοὺς
πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν πᾶσί τε ἀναλάβωμεν τὸν θυρεὸν
τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνησόμεθα | πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρω- P 587
15 μένα σβέσαι καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ
πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι στῆναι πρὸς τὴν μεθο-
δείαν τοῦ διαβόλου«, »λογισμούς τε καθαιρεῖν καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρό-
μενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ«· »ὅτι μὴ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς
αἷμα καὶ σάρκα«. τούτου δὲ ἕνεκα ταῦτα λέγω, ὅτι οὗτος ὁ τρόπος 4
20 τοῦ ἀποστόλου τῶν συνταγμάτων. πολλὰ μὲν γὰρ ἔστι καὶ περὶ ἑκάστου
τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰρημένων ἀποδεῖξαι, ὡς ὀρθοδόξως καὶ μεμε-

4f Matth. 16, 26 — **10** Ephes. 6, 13 — **12—17** Ephes. 6, 14—17. 11 — **17** II Kor. 10, 4f — **18** Ephes. 6, 12

M U S Phot. Pa (bis Z. 18 *τοῦ θεοῦ*)

2 *τυράννου καὶ* < S | *δοκιμάζοντες* U **2** *αὐτοῖς*] *ihm* S **3** *ἄγε* < S | *ὑπενδοῦσα* < S | *ἁρπασθῇς* hinter *ψυχὴ* Pa | *πρὸς αὐτὸν* U **4** *οὐκ ἕξο-μεν* U Pa **5** *φησὶν* < S | *ἄνθρωπος, φησὶ* M | *εἰ μὴ εἴχομεν* < Pa **5f** *ἦν — χαριέστατον* < S | *ἦν — τοὺς*] *ἦν αὐτοὺς* Pa **6** *ἂν*] *ἄρα* U | *χαριέστα-τον* U | *μαχομένους* + *ἐπέχεσθαι* Pa | *ἐπειδὴ* Pa **7** *δὲ*] *γὰρ* U **8** *ἡμᾶς* < M Phot. Pa | *ἱδρῶτι* Pa **9** *γίνεται* M Phot. Pa | *ἀλλὰ* M | *οὐ*[2]] *μὴ* Pa **10** *ὡς ἔφην*] *ὡς ἐχρῆν* Phot. < S | *ἐνδιδῶμεν*[1] + *οὖν* U | *ἀλλ'* U **11—18** *καὶ προαγωνιζομένην — γνώσεως τοῦ θεοῦ*] *u. ziehen wir an den Panzer der Gerechtigkeit usw. bis dahin*: S **11** *καὶ προαγωνιζομένην* < Phot. **13** *εὐαγγε-λίου* + *τῆς εἰρήνης* U | *ἐν*[2]] *ἐπὶ* Phot. | *πᾶσί τε*] *πᾶσιν* U | *ἀναλαβόντες* U Pa **14** *δυνησώμεθα* M U Pa **15** *σωτηρίου* + *δέξασθαι* U **16** *ὅ*] *ἤ* Pa | *πρὸς τὸ*] *εἰς τὸ* Pa **17** *καθελεῖν* Phot. **18** *θεοῦ*] *Χριστοῦ* Phot. **19—S. 495, 2** *τού-του — προείρημαι νῦν* < Phot. **19** *τούτου δὲ ἕνεκα*] *weswegen?* S | *ταῦτα* < M **21** *ταύτῃ*] *ταῦτα* M **21f** *μεμελημένως* U

λετημένως ἔχει· ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη ἕκαστον αὐτῶν οὕτως διελθεῖν. τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βούλησιν προῄρημαι νῦν. »οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. ⟨εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ⟩, σύμφημι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὅτι καλός· νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. | οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν«, ὀρθῶς λέγων. μέμνησθε γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὡς ὡριζόμεθα· εἰ καὶ σπεύδων ἐγὼ ταχὺ πάντα διεξελθεῖν μᾶλλον βραδύνω, μακροτέρας μοι τῶν λόγων τῆς περιόδου ἢ προσεδόκησα γεγενημένης, ἣν προθυμητέον δὴ διανῦσαι. ἄλλως γὰρ τοῦ προκειμένου οὔποτε ἥξομεν ἐπὶ τέλος.

60. Οὐκοῦν ἐλέγομεν· ἀφ' οὗ τὸν ἄνθρωπον, εἰ μνημονεύετε, πλανηθέντα τὴν ἐντολὴν ἀθετῆσαι συνέβη, ἐντεῦθεν ἐκ τῆς παρακοῆς τὴν ἁμαρτίαν λαβοῦσαν γένεσιν εἰς αὐτὸν εἰσῳκηκέναι. οὕτως γὰρ πρῶτον στάσις ἐνέπεσε σφαδασμῶν τε καὶ λογισμῶν ἀνοικείων ἐπληρώθημεν, κενωθέντες μὲν τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ θεοῦ, πληρωθέντες δὲ ἐπιθυμίας ὑλικῆς, ἣν ὁ πολύπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις, βραχυπορησάντων ἡμῶν τῆς παραγγελίας τοῦ θεοῦ τὸν κύκλον. διὸ καὶ τὸν θάνατον ὁ θεὸς πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἁμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεύρατο, ἵνα μὴ ἐν ἀθανάτοις ἡμῖν ἀνατείλασα, ὡς ἔφην, ἀθάνατος ᾖ. ὅθεν ὁ ἀπόστολος »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν« λέγων τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως διὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰσοικισθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἁμαρτίαν βούλεται μηνύειν, ἧς δὴ καθά|περ βλαστήματα νέα καὶ κλῶνες οἱ φιλήδονοι περὶ ἡμᾶς· ἀεὶ λογισμοὶ συνί|στανται. δισσὰ γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμῶν γένη,

2—6 Röm. 7, 15—18 — **19** Röm. 7, 18

M U S Phot.

1 *ἔχει* < S | *εἴη — διελθεῖν*] *wir machen .. die Abhandlung* S | *τὸν*] *τὸ* U **2** *καὶ τὴν βούλησιν* < S **3** *τοῦτο*[1] < Phot. **3f** *⟨εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ⟩* Bonwetsch nach S **5** *ἀλλὰ* U **6** *τὸ* < S; vgl. aber Z. 20 **7** *διωριζόμεθα* Phot. **8** *διελθεῖν* M | *μᾶλλον βραδύνω*] *kurz gefaßt habe* S **8f** *μακροτέρας — διανύσαι*] *während viele Worte hierüber nötig sind* S **8** *μου* U | *ἢ*] *ἧς* U **9** *δὴ*] *μὴ* M **11** *ἐλέγομεν*] *οὐ λέγομεν*] M *wir sagen* S | *εἰ μνημονεύετε* Corn.] *ἐμνημονεύετε* MU < S Phot. **13** *εἰσοικηκέναι* MU | *πρῶτον* < Phot. **14** *τε καὶ λογισμῶν* < S **14f** *κενωθέντος* M **16** *ὁ* < M | *πολύτροπος* Phot. | *ἐνεφύσησεν* Phot. **16f** *βραχυπορησάντων — κύκλον* < Phot. **18** *ὑπὲρ* < S | *ηὕρατο* M *εὕρατο* U **19** *ὡς ἔφην* < S | *ὁ ἀπόστολος* + *sprechend* S **22** *ἧς δὴ* + *ἤδη* U | *νέα* < S | *καὶ κλῶνες* < S Phot. **23** *ἀεὶ* < MS | *δισσὰ*] *ὅσα* M

τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι συνιστάμενον, ἥτις ἐξ ἐπιπνοίας, ὡς ἔφην, ἐγενήθη τοῦ ὑλικοῦ πνεύματος, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἐντολήν, ὃν ἔμφυτον ἐλάβομεν ἔχειν καὶ φυσικὸν νόμον, πρὸς τὸ καλὸν ἡμῶν ἐξεγείροντα καὶ ἐπανορθούμενον τὸν λογισμόν. ὅθεν τῇ 6
5 μὲν νομοθεσίᾳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν νοῦν ⸢συνηδόμεθα⸣ (τοῦτο γὰρ ὁ ἔσω ἄνθρωπος). τῇ δὲ νομοθεσίᾳ τοῦ διαβόλου κατὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ σαρκί· | ὁ γὰρ νόμος ⸢ἀντιστρατευόμενος καὶ ἀντιπράσσων τῷ νόμῳ D 665 τοῦ θεοῦ⸣, οἷον τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁρμῇ, τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νοός, οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀναφύων ἀεὶ καὶ ὑλικοὺς πρὸς ἀνομίαν περισπασ-
10 μούς, παντάπασι πρὸς ἡδονὰς ὢν ἑλκτικός.

61. Τρεῖς γὰρ νόμους ὑποτιθέμενος ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος ἐνταῦθά 61, 1 μοι καταφαίνεται· ἕνα μὲν τὸν κατὰ τὸ ἔμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, ὃν καὶ νόμον σαφῶς νοὸς ἐκάλεσεν, ἕνα δὲ τὸν ἐκ προσβολῆς συνιστάμενον τοῦ πονηροῦ καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξέλκοντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχήν,
15 ὃν ἀντιστρατεύεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἔφη, καὶ ἕτερον τὸν κατὰ τὴν 2 ἁμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐνσκιρρώσαντα ἐν τῇ σαρκί, ὃν ἁμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλεσεν· ᾧ ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ ἐποχούμενος πολλάκις καθ᾽ ἡμῶν ἐγκελεύεται, πρὸς ἀδικίαν ἡμᾶς καὶ πράξεις συνελαύνων κακάς. ὁ γὰρ ἔξωθεν εἰσπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ νόμος 3
20 καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων καθάπερ ἀσφαλτῶδες ῥεῦμα ἔνδον εἰς αὐτὴν ἐκχεό-

5 Röm. 7, 22 — 7 Röm. 7, 23

M U S Phot.

1f *τὸ μὲν . . . συνιστάμενον . . ., τὸ δὲ* Phot.] *ὁ μὲν . . . συνιστάμενος . . ., ὁ δὲ* M U   1 *ἐνθωπευούσης*] *ἐν θεῷ πεσούσης* M *ἐμφωλευούσης* Phot. | *ἐν τῷ σώματι*] *im Fleisch* S   2 *ἥτις . . . ὡς ἔφην, ἐγενήθη* < S | *ἐπιπνοίας* Scaliger] *ἐπινοίας* M U Phot. | *ἐγενήθη*] *συνέστη* Phot.   3 *καὶ φυσικὸν νόμον* < S   4 *καὶ ἐπανορθούμενον* < S   6 *τῇ δὲ*] *τῇ γὰρ* M | *ἐπιθυμίαν*] *ἁμαρτίαν* U   8 *οἷον τῇ*] *ὁ ἐν τῇ* U | *πρὸς τὸ ἀγαθὸν* < U | *ὁρμῇ, τῇ* < U | vor *τῇ ἐπιθυμίᾳ* + *und* S | *οὗτος*] *αὐτὸς* Phot.   9 *ἀεὶ καὶ — ἀνομίαν* < S   10 *παντάπασι — ἑλκτικὸς* < S | *ἡδονὰς ὢν*] *ἡδονῶν* M   11f *ὑποτιθέμενος . . . μοι καταφαίνεται*] *zeigt an* S   11 *ἀναφανδὸν*] < S hinter *ὁ Παῦλος* Phot. | *ὁ Παῦλος*] *der Apostel* S   12 *κατὰ τὸν* M | *ὃ* M U   13 *σαφῶς* < S | *ἐκάλεσε νοὸς* Phot. | *συνιστάμενον* Phot.] *ἐνιστάμενον* M U | *συνιστάμενον* + *νόμον* Phot.   15 *ἕτερον*] *τρίτον* Phot. | *τὸν*] *τὸ* M   16 *ἐκ τῆς ἐπιθυμίας* < S | *ἐνσκηρώσαντα* M *ἐνσκιρώσαντα* U *σκιρώσαντα* Phot. *ward* S | *τῇ* < M   17 *ἐπιβαίνων ὁ πονηρὸς καὶ* < Phot.   17f *καὶ ἐποχούμενος* < S   18f *καθ᾽ ἡμῶν — κακάς*] *uns zu bösen Taten anreizt* S   19 – S. 497, 2 *ὁ γὰρ — νόμου* < Phot.   20 *ἔνδον* < S | *αὐτὴν* < S

μενος τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ σαρκὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὑπάρχοντος κραταιοῦται νόμου. φαίνεται γὰρ ὡς ἐν αὐτοῖς ἡμῖν τὸ μὲν βέλτιον τὸ δὲ 4 χεῖρον ὄν, καὶ ὅταν μὲν τὸ βέλτιον φύσει τοῦ χείρονος ἐγκρατέστερον γενηθῇ, φέρεται ὅλος πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ νοῦς· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἐπιβρίσῃ 5 πλεονάσαν, ὃ ἀντιστρατεύεσθαι τῷ ἐν ἡμῖν λέγεται ἀγαθῷ, ἄγεται πάλιν ἀντιστρόφως πρὸς φαντασίας παντοδαπὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογισμοὺς χείρονας.

62. Οὗ δὴ καὶ χάριν ὁ ἀπόστολος εὔχεται ῥυσθῆναι, θάνατον αὐτὸ 62, 1 καὶ ὄλεθρον εἶναι ἡγούμενος, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ προφήτης »ἀπὸ τῶν κρυφίων 10 μου« | λέγων »καθάρισόν με«. αὐτὰ γοῦν τὰ ῥήματα τοῦτο παρίστησιν 2 P 589 »συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω« λέγοντος »ἄνθρωπον, | Ö 346 βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν | τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ D 666 τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώ-15 ματος τοῦ θανάτου τούτου«; οὐ τὸ σῶμα θάνατον ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ 3 τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας τὸν ἐν τοῖς μέλεσι ⟨τοῦ σώματος⟩ διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα καὶ πρὸς θάνατον ἀεὶ τὸν τῆς ἀδικίας τὴν ψυχὴν ἐμφαντάζοντα. ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως, ἀμέλει διαλυόμενος ἀπὸ 4 ποίου θανάτου ἐγλίχετο ῥυσθῆναι καὶ τίς αὐτὸν ὁ ῥυόμενος ἦν· »χάρις τῷ

9 Psal. 18, 13 — **11—15** Röm. 7, 22—24 — **19** Röm. 7, 25

M U S Phot.

1 *τῇ* < U | *ὑπάρχοντος*] *ἐπιτυγχάνοντος* U **2** *ὡς* < S; lies *σαφῶς*? * | *ἐν ἡμῖν αὐτοῖς* U *ἑαυτοῖς ἡμῖν* Phot. *uns in ihnen* S **3** *καὶ*] *aber* S | *μὲν*] *μέλλῃ* Phot. | *φύσει* < S **3 f** *γενηθῆναι* Phot. **4** *τὸ χεῖρον*] *das Böse u. Feindselige* S **5** *πλεονάσαν — ἀγαθῷ* < S | *ὃ ἀντιστρατεύεσθαι — ἀγαθῷ* < Phot. | *ὃ*] *τὸ* U | *τῷ*] *τὸ* M **6** *παντοδαπὰς*] *πᾶς* M *ungehörige* S | *ὁ ἄνθρωπος* hinter *χείρονας* Phot. **6 f** *καὶ λογισμοὺς χείρονας* < S **9** *εἶναι* < S Phot. | *ὁ προφήτης*] *David* S **10** *λέγων*] *sprach* S hinter *με* Phot. | *γοῦν*] *γὰρ* U *οὖν* Phot. | *ῥήματα*] *ῥητὰ* U | *τοῦτο*] *diese* (zu *ῥήματα* gezogen) S | *παρίστησιν*] *συνιστῶσι* Phot. **11** *ἄνθρωπον λέγοντος* U **12** *δ'* Phot. | *ἐν τοῖς μέλεσί μου* < U | *ἐν* < u. *ἀντιστρατευόμενον* vor *τοῖς μέλεσί μου* Phot. **13** *καὶ* < S **14** *ῥύσηται* M **16** *τῆς ἁμαρτίας*] *des Todes* S | ⟨*τοῦ σώματος*⟩ Bonwetsch nach S **17** *ἐμφολεύοντα* M **17 f** *τὴν ψυχὴν* < M **18** *ἐπιφέρει . . . διαλυόμενος*] *hinzufügend . . . macht er deutlich* S | *εὐθέως ἀμέλει* < S | *διαλεγόμενος* M U **18 f** *ἀπὸ ποίου*] *ὁποίου* U Phot. **19** *ἐγλίχετο*] *will* S | *ῥυόμενος* + *von ihm* S | *ἦν*] < M *ist* S | *χάρις* + *δὲ* Phot. | *χάρις τῷ*] *εὐχαριστῶ* M

θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ«. προσεκτέον γὰρ ὅτι, εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο, ὦ
Ἀγλαοφῶν, ὡς ὑπειλήφατε, ἔλεγεν, οὐκ ἂν τὸν Χριστὸν ὡς ῥυόμενον αὐτὸν
ὕστερον ἐκ τοῦ τοιούτου κακοῦ παρελάμβανεν· ἐπεὶ τί παραδοξότερον ἢ
πλέον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας ἐσχήκαμεν; τί δὲ καὶ ὁ ἀπό- 5
5 στολος ὅλως, ὡς διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ δυνάμενος ἐκ τοῦ θανά-
του ὑπὸ θεοῦ ἐλευθερωθῆναι τούτου ἐφθέγγετο, ὁπότε πᾶσι καὶ πρὸ τοῦ
τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον συνέβαινε θνήσκειν; ἐρρύοντο γὰρ 6
χωριζόμεναι πάντες τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἔξοδον.
ἀλλὰ καὶ ὡσαύτως δὲ πᾶσαι αἱ ψυχαί, [καὶ] αἱ τῶν ἀπίστων καὶ πιστῶν
10 καὶ τῶν ἀδίκων καὶ δικαίων, ἐχωρίζοντο τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἡμέραν
τῆς τελευτῆς. τί οὖν ὁ ἀπόστολος πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λαβεῖν τοὺς 7
ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας ἐσπούδαζεν; ἢ διὰ τί ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ σώματος
ηὔχετο, ὃ καὶ εἰ μὴ ἤθελε, πάντως ἂν συνέβαινεν αὐτῷ, καθάπερ δὴ καὶ
πᾶσι κεῖται τὸ τελευτῆσαι καὶ χωρισθῆναι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν σω-
15 μάτων, εἴ γε θάνατον τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο; ὥστε οὐ τὸ σῶμα 8
τοῦτο, ὦ Ἀγλαοφῶν, θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν κατοικήσασαν
⟨ἔνδον⟩ διὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐν τῷ σώματι λέγει, ἧς ὁ θεὸς αὐτὸν διὰ τῆς D667
παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐρρύσατο. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς 9
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ
20 θανάτου«, ὅπως »ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ
πνεῦμα ἐν ἡμῖν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν«. | »τῆς ἁμαρτίας 10 P590
τῆς ἐν τῷ σώματι κατακριθείσης« πρὸς ἀναίρεσιν, »ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ«

18—20 Röm. 8, 2 — **20f** Röm. 8, 11 — **21f** Röm. 8, 3f

M U S Phot.

1 *θεῷ* + *spricht er* S | *διὰ τοῦ Ἰησοῦ* Phot. | *προσεκτέον*] *wir verstehen* S | *γὰρ ὅτι*] *δὲ* Phot. | *τοῦτο* < S | *ὦ* < M **2** *ὡς ὑπειλήφατε*] *wie du verstanden* S **3** *παράδοξον* Phot. **3f** *ἢ πλέον* < Phot. **4** *ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας* U **5** *δυναμούμενος* Phot. | *ἐκ* < Phot. **6** *τούτου* * nach S] *τοῦτο* MU | *ὑπεφθέγγετο* U **7** *ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον*] *Parusie* S **7—15** *ἐρρύοντο — ὑπετίθετο* < Phot. **7** *ἐρύοντο* MU | *γὰρ* < S **8** *πάντες* < S | *τούτου* * nach S] *ταύτην* MU **9** [*καὶ*] * nach S | *ἀπίστων* u. *πιστῶν* vertauscht S | *πισταὶ* M **10** *καὶ*[1] < S **10f** *κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς*] *am Ende des Lebens* S **11** *τοὺς ἄλλους* < S **12** *ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας*] *die Ungläubigen* S | *ἢ* < S **13** *εἰ* < U **13—15** *συνέβαινεν αὐτῷ — ὑπετίθετο*] *im Sterben entfliehen sollte* S **17** ⟨*ἔνδον*⟩ * nach S | *ἧς*] *aus welchem* (auf *θάνατον* bezogen) S | *αὐτὸν* < S **18** *ἐρύσατο* M | *τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος* Phot. **19** *ἡμᾶς*] *mich* **20f** *ὅπως ὁ — ἐν ἡμῖν*] *u. bald darauf* S **21** *ζωοποιήσει* MU | *σώματα* < M **22** *σώματι* + *ἡμῶν* U | *δικαίωμα*] *Reinigung* S

κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἐφελκομένου φυσικοῦ »νόμου« φανερωθῇ ἐξαφθέν, ὃ ἀσθένησαν, τῆς σαρκὸς κεκρατημένης τῇ ἁμαρτίᾳ, πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ταῖς ὑλικαῖς φροντίσιν ἐπεχώννυτο. »τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει« ὑπὸ τῆς ἐπι- 11
5 θυμίας ἡττώμενον τῆς ἐγκειμένης ἐν τῷ σώματι, ὁ θεὸς ἀνερρώσατο, Ö 348 πέμψας τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, τὴν ὁμοίαν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφότα (ἀληθείᾳ γὰρ καὶ οὐ δοκήσει ἦν ὃ ἐφάνη), ἵνα τῆς ἁμαρτίας κατα- 12 κεκριμένης πρὸς ἀναίρεσιν »εἰς τὸ« μηκέτι »καρποφορῆσαι« ἐν τῇ σαρκὶ τὸ δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ νόμου πληρωθῇ, πλεονάσαν τῇ ὑπακοῇ τοῖς μὴ κατὰ
10 τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑφήγησιν. »ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς«, 13 ὃ δή ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ἕτερος ὢν τῶν προειρημένων νόμων, διὰ τοῦ κηρύγματος πρὸς ὑπακοὴν τεθεὶς καὶ ἄφεσιν ἁμαρτημάτων, »ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου«, νικήσας ἐκ παντὸς
15 τὴν ἁμαρτίαν βασιλεύουσαν τῆς σαρκός.

Ἃ μὲν οὖν δὴ προβάλλονται καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἀποστόλου ῥητῶν, οὐκ 14 ὀρθῶς αὐτὰ ἐξηγούμενοι, σαφηνίσας ἔφην, ὦ Θεόφιλε· τρέψομαι δὲ καὶ πρὸς τὰ ἕτερα, ἐάνπερ τὸν βοηθήσοντα ἡμῖν πρὸς τὴν διέξοδον εὕρωμεν τοῦ λόγου. ἄπορα γὰρ καὶ οὐ πάνυ ῥάδια πρὸς καθαίρεσιν τὰ ἑξῆς. διὸ 15
20 καὶ ὀκνηρότερον αὐτῶν ἅπτομαι, μακρὰν καὶ χαλεπὴν αὐτῶν ὁρῶν τὴν D 668 ἀπόδειξιν ἐσομένην, ἐὰν μή τις ἡμᾶς αὔρα συνέσεως ἄφνω ἐξ οὐρανοῦ καταπνεύσασα καθάπερ ἐν μέσῳ νηχομένους πελάγει εἰς ὅρμον τινὰ ἀκύμονα καὶ ἀπόδειξιν ἀποκαταστήσῃ ἀσφαλεστέραν.

[*ΕΩΣ ΩΔΕ ΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΙΟΥ.*]

4ff vgl. Röm. 8, 3f — **11** Röm. 8, 2

M U S (bis Z. 23) Phot. (bis Z. 15 *σαρκός*)

1 *ἀφελκομένου* U **2f** *ὃ—ἐπεχώννυτο* < Phot. **2** *ὃ*] *τὸ* U **2f** *ἀσθενῆσαν—τῇ ἁμαρτίᾳ* < S **3** *ἐπιχωννύμενον* U **4** *νόμου* * nach S] *ἀγαθοῦ* MU **5** *ἡττώμενος* M | *ἐν τῷ σώματι*] *im Fleisch* S | vor *ὁ θεὸς* + *ὃ* U **6** *αὐτοῦ* Phot. | *τῆς σαρκὸς* Phot. | *τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας*] *der Sünde* S **7** *ἀληθείᾳ — ἐφάνη* < Phot. | *ἀλήθεια* u. *δόκησις* U | *ἦν ὃ* < S **9** *δικαίωμα*] *ἰδίωμα* Phot. **9—11** *κατὰ τὴν—ὑφήγησιν*] *nach dem Befehl der Liebe des Geistes* S **11** *τῆς ζωῆς*] *des lebendigmachenden* S **13** *τεθεὶς*] *führend* S **14** *καὶ* < S **16** *ῥητῶν* < M **17** *αὐτὸν* M | *σαφηνείας* | M *σαφηνίσας ἔφην*] *haben wir gezeigt* S | *δὲ* < M **18** *τὰς ἑτέρας* M **18f** *ἐάνπερ—τοῦ λόγου*] *wenn Gott hilft* S **18** *εὕρομεν* M **19** *καὶ οὐ — τὰ ἑξῆς* < S **20f** *μακρὰν — ἐσομένην* < S **21** *ἐὰν* + *δὲ* M | *συνέσεως ἄφνω* < S **22f** *καθάπερ — ἀσφαλεστέραν*] *uns erleuchtet zu dieser Darlegung* S **23** *ἀποκαταστήσει* M | Unterschrift: *ἕως ὧδε τὸ μέρος τῶν Μεθοδίου* MU

63. *Ταῦτα μέν ἐστιν ἃ ἀπὸ μέρους καθ' εἱρμὸν ⟨ἐκ⟩ τῶν ὑπὸ* **63, 1**
τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου, τοῦ καὶ Εὐβουλίου, περὶ τοῦ προειρημένου
Ὠριγένους καὶ τῆς αὐτοῦ διὰ σοφιστικῆς πλάνης κακοπιστίας ἐν τῷ
*αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ *, ἃ ἐνταῦθα παραθέμενοι ἱκανῶς ἔχειν* P591
5 *ἐνομίσαμεν πρὸς τὰς ἐκείνου φλυαρίας καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν*
** τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς δι' ἐπιπλάστου ἐξ Ἑλληνικῆς δεισιδαι-*
μονίας κακοηθείας. πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέ- 2
σεως ἀκολουθίᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ, ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι καὶ
σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ, εἴρηται, πάντως που καὶ
10 *ἐπὶ τοσαῦτα ἕτερα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπηγγειλάμεθα καθ' ἑκάστην* 3
αἵρεσιν ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀνατροπὴν λέγειν (οὐ γάρ εἰσιν ὀλίγαι),
ἕως ὧδε ἐκ τῆς αὐτοῦ πραγματείας παραθέμενοι ἠρκέσθημεν. ὀλίγα 4
δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἡμῶν πτωχείας εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς
φλυαρίαν ἔτι προσθέμενοι καταπαύσομεν τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, τῷ
15 *θεῷ ἀποδεδωκότες τὸ βραβεῖον τῷ νικοποιῷ καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκκλη-*
σίαν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ πάντοτε στέμμασιν ἀμαραντίνοις Ö350
κατακοσμοῦντι τοῖς τῆς ἀληθείας κηρύγμασιν. λέξομεν τοίνυν καὶ
αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν κατὰ δύναμιν.

Φάσκεις, ὦ οὗτος, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεδήλωται ἐπισκώπτων· 5
20 *μὴ ἄρα βυρσοδέψης ἦν ὁ θεός, ἵνα χιτῶνας δερματίνους τοῖς περὶ τὸν*
*Ἀδὰμ ποιήσῃ, μηδέπω | ζῴων τεθνμένων; εἰ δὲ καὶ ἐτύθη ζῷα, * οὐκ* D669
ἦσαν, φησί, χιτῶνες δερμάτινοι, ἀλλὰ τὸ γήϊνον ὃ περικείμεθα

19 vgl. oben c. 4, 9; S. 412, 12 u. Ancoratus c. 62, 3; I 74, 12ff; dazu ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymus ep. 51, 5, 2; S. 403, 14ff Hilberg: *numquid coriarius aut scortiarius erat deus, ut conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pelliceas Adam et Euae? manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur*

M U

1 ⟨*ἐκ*⟩ *, vgl. Z. 12 2 *μακαρίου* M 4 * etwa ⟨*εἰρημένων ἐξελεξάμεθα*⟩ * *ἃ*] *ᾱ* (Zahl! zu *λόγῳ* bezogen) M; dem Stil des Epiph. würde *ἅ⟨τινα* noch mehr entsprechen * | *παραθέμενος* M 5 *τὴν . . ἀνατροπὴν* Corn.] *τῆς . . ἀνατροπῆς* M U 6 * etwa ⟨*ἀναιροῦντος τὴν ἐλπίδα*⟩ * 7 vor *κακοηθείας* + *καὶ* U 9 vor *εἴρηται* + *εἰρημένα* U | *πάντος* M 9f *καὶ ἐπὶ* *] *κἂν ἐπὶ* M *καὶ ἔτη* U 12 *ἐκ* < U 14 *καταπαύσωμεν* M U 16 vor *στέμμασιν* + ⟨*ὡς*⟩? * *στέμμασιν*] *ἀεὶ* M 17 *λέξωμεν* M U 19 *φάσκοις* M | *ἐπισκωμματίζων* U 20 *τοῖς* Corn.] *τοὺς* M U 21 * etwa ⟨*οὐκ ἦν ἐκεῖ βυρσεύων. διὸ δὴ τὸ ἐν τῇ γραφῇ ἐπισημανθὲν*⟩ *; vgl. auch S. 508, 22f

σῶμα. καὶ πανταχόθεν ἐλέγχῃ τῇ τοῦ διαβόλου ἐπι⟨π⟩νοίᾳ καὶ τῇ 6
τοῦ ὄφεως δολιότητι παρακολουθῶν, φθορὰν ἀπιστίας τῇ ἀνθρω-
πότητι ἐργαζομένου καὶ τὴν Εὔαν ἐξαπατήσαντος καὶ ἀεὶ τὰς δια-
νοίας τῶν ἀκεραίων ψυχῶν τῇ πανουργίᾳ † ἐν ταῖς αὐτῶν διανοίαις
5 παραφθείροντος. ἴδωμεν τοίνυν εἰ δύναται τὰ ὑπὸ σοῦ εἰρημένα 7
ἔχειν στάσιν, ὦ τοσαῦτα μοχθήσας καὶ εἰς μάτην ἐλάσας τὸν περὶ
τῆς τοσούτων βίβλων συγγραφῆς ἀγῶνα. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθές, ὃ 8
περὶ σοῦ ᾄδεται, ὅτι ἑξακισχιλίους βίβλους συνεγράψω, ὦ ματαιόπονε,
[καὶ] τὸν πάντα κάματον εἰς ψόγους καὶ δόλους ματαιότητος ἀναλώ-
10 σας φρούδως καὶ κενὴν τὴν σὴν ἐργασίαν καταστήσας, διὰ τῶν ἀναγ-
καίων πταίσας δι' ὧν παρεχάραξας τὴν ἀνάστασιν, ἀνέλπιστον

8 ἑξακισχιλίους βίβλους] nach Rufin hat Epiph. diese Angabe später öffentlich noch bestimmter wiederholt vgl. dessen Brief an Joh. v. Jerus. bei Hieronymus c. Ruf. III 23; Migne 23, 474 B *hic est ille delirus senex . . . qui sex milia Origenis libros te praesente cantavit* u. de adult. libr. Orig. XXV 398 Lommatzsch (= Hieronymus c. Ruf. II 21; Migne 23, 445 A) *quidam ex ipsis, qui se velut evangelizandi necessitatem . . . habere putat de Origene male loquendi, sex milia librorum eius se legisse, quamplurima fratrum multitudine audiente confessus est*; Epiph. hat jedoch diese Behauptung Rufins — anscheinend aber nur den Punkt, daß er selbst die 6000 Bücher alle hätte gelesen haben wollen, vgl. c. Rufin. II 13; Migne 23, 436 A — in einem (verlorenen) Brief bestritten vgl. Hieronymus c. Ruf. II, 22; Migne 23, 446 B *habemus epistulam supradicti pontificis, in qua huic calumniae tuae, dum adhuc esses in Oriente, respondet et apertissimum mendacium libera veritatis fronte confutat.* Hieronymus bezweifelt aber auch die Zahl an sich, vgl. c. Ruf. II 22; Migne 23, 446 A *quod vero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? numera indices librorum eius, qui in tertio volumine Eusebii, in quo scripsit vitam Pamphili continentur: et non dico sex milia, sed tertiam partem non reperies* ep. 82, 7, 2; S. 114, 11 Hilberg; beachte auch ep. 84, 2; S. 130, 24 Hilberg *mille et eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est edidit; innumerabiles praeterea commentarios.* — Aufgenommen wurde die Zahl bei Cedrenus und Suidas II 1, 1279 Bernhardy; im Abendland ist sie seit Beda zumeist in 5000 entstellt. Zur Sache vgl. Redepenning, Niedners Zeitschr. f. hist. Theol. 1851 S. 66 ff u. Klostermann, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1897 S 855 ff.

M U

1 ἐλέγχεται U | ἐπι⟨π⟩νοίᾳ * | τῇ² < M **3** ἐργαζομένου *] ἐργαζόμενος M **4** † ἐν ταῖς αὐτῶν διανοίαις] lies etwa τῆς αὐτοῦ ἐπιπνοίας * **5** παραφθείραντος U **6** ὦ Pet.] ὡς MU | τὸν] τῶν U **9** [καὶ] * | δόλους] δοίπους M **10** φρούδως] σφοδρῶς U | κενὴν *] κενῶς MU **11** πταίσας δι' < U | τὴν ἀνάστασιν < U

τὴν τῆς ἐμπορίας σου καματουργίαν περιεποιήσω. εἰ γὰρ οὐκ 9
ἀνίσταται τὸ σῶμα, οὐδὲ ἡ ψυχή τι κληρονομήσει. | μία γὰρ καὶ ἡ P592
αὐτὴ κοινωνία τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ μία ἐργασία.
κάμνουσι δὲ πιστοὶ ἐν σώματι καὶ ψυχῇ διὰ τὴν μετὰ ἀνάστασιν τῆς
5 κληρονομίας ἐλπίδα. ἥτις κατὰ σὲ οὐ γενήσεται. ἄρα ἡ πίστις ἡμῶν
⟨κενή⟩. κενὴ δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν κατὰ τὸν ἐκ πνεύματος ἁγίου
ἀποστολικὸν καὶ ἀληθῆ λόγον. ἀνάστασιν δὲ παλιμβόλως καὶ 10
αὐτὸς ὁμολογῶν, πεφαντασιασμένην δόκησιν καὶ οὐκ ἀληθινῶς ἔχων
ἀναγκάζῃ μόνον τὸ ὄνομα λέγειν. ἀνάστασις γὰρ ποία ψυχῆς δύνα-
10 ται λέγεσθαι τῆς μὴ πιπτούσης μηδὲ θαπτομένης; ἀλλὰ δήλη ἐστὶν 11
ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅτι τοῦ πεσόντος σώματος καὶ ταφέντος ἡ ἀνά-
στασις πανταχοῦ τε καὶ ἐν πάσῃ γραφῇ ἐστιν κηρυττομένη ὑπὸ τῶν
υἱῶν τῆς ἀληθείας. εἰ δὲ οὐκ ἀνίσταται, οὐκ ἔνι ἡ διὰ πασῶν γρα-
φῶν κηρυττομένη ἀνάστασις. εἰ δὲ ἀνάστασις οὐχ ὑπάρχει, ματαία 12
15 ἡ τῆς | τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως προσδοκία. οὐ γὰρ ψυχῶν ἀνά- D670
στασίς ἐστι τῶν μὴ πεσουσῶν, ἀλλὰ σωμάτων τῶν τεθαμμένων. εἰ 13
δὲ καὶ μέρος τοῦ σώματος ἐγείρεται, μέρος δὲ ἀποτίθεται, ἄρα τοῦτο
τὸ μέρος πῶς ἔσται; οὐ γὰρ δύναται ἐν σώματι εἶναι μέρη ἐγειρό-
μενα καὶ μέρη ἀποτιθέμενα καὶ καταλιμπανόμενα.

20 Ὅτι δὲ ἔστι σῶμα ψυχικὸν καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν, οὐκ ἄλλο 14
σῶμα πνευματικὸν καὶ ἄλλο ψυχικόν, ἀλλ' αὐτὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευ-
ματικόν, *. ὅτε μὲν γὰρ ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τὰ σαρκὸς πράττο- 15
μεν | φθαρτὰ ἔργα, σώματα ἔχομεν ψυχικά· δουλεύομεν γὰρ τῇ ψυχῇ ἐν Ö352
τῷ κόσμῳ ἐν ἀτοπίαις, ὡς καὶ σὺ ἔφης ἀπὸ μέρους. ὅτε δὲ ἐγειρόμεθα, 16
25 οὐκέτι τῆς ψυχῆς ἡ δουλεία, ἀλλὰ πνεύματος ἡ ἀκολουθία, ἀπ' ἐντεῦθεν
ἤδη ἔχουσα τὸν ἀρραβῶνα διὰ τοῦ εἰρημένου »εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύ-

5 f vgl. I Kor. 15, 17 — **9** vgl. Ancoratus c. 86, 2; I 106, 10ff c. 87, 2ff I 107, 19ff Panarion haer. 42, 5, 1ff; II 100, 11ff — **20** vgl. I Kor. 15, 44 — **26 f** Gal. 5, 25; Röm. 8, 13

M U

1 τὴν ... καματουργίαν] τὸν κάματον U | περιποιησάμενος M **2** οὐδὲ ἡ ψυχή τι] σὺν τῇ ψυχῇ, οὐδέ τι M **4—7** κάμνουσι δὲ — ἀληθῆ λόγον < U **6** ⟨κενή⟩ * **7** παλιμβόλως] πάλιν βοᾶς ὡς M παλινβόλως U **8** vor πεφαντασιασμένην + ⟨ὡς⟩? * | ἐπιφαντασιασμένην M | ἔχον U **9** ἀναγκάζῃ μόνον] ἀναγκαζόμενος M | γὰρ *] οὖν MU | ποίας M **9 f** δύναται λέγεσθαι] οὐ δύνασαι λέγειν M **10** ἐστὶν < M **12** πανταχοῦ] πάντῃ U **16** τῶν² < M **17** τοῦ σώματος *] τῆς ἀναστάσεως MU **18** πῶς] lies ποῦ? * | ἐν] ἓν M **21** ἀλλ' αὐτὸ] ἀλλὰ τὸ M **22** etwa ⟨παντὶ τῷ νοῦν ἐρρωμένον κεκτημένῳ δῆλον⟩ * **23** ἔχομεν] ἐστιν U **26** εἰ < M

ματι καὶ στοιχῶμεν· εἰ δὲ καὶ πνεύματι στοιχῶμεν, τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες ζήσομεν«. οὐκέτι γὰρ γάμοι. οὐκέτι ἐπιθυ- 17
μίαι. οὐκέτι ἀγῶνες τοῖς ἐγκράτειαν ἐπαγγελλομένοις, οὐκέτι παραπτώματα ἁγνείας ἀντίπαλα. οὐκέτι ἐνέργειαι αἱ ἐνταῦθα πραττόμεναι,
5 ἀλλ', ὥς φησιν ὁ κύριος, οἱ καταξιωθέντες ἐκείνης τῆς ἀναστάσεως οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοί εἰσιν.

64. Ὡς καὶ μετετέθη Ἐνὼχ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ 64, 1 ηὑρίσκετο. οὐ μετετέθη δὲ καὶ κατέλιπε τὸ σῶμα ἢ μέρος τοῦ σώματος. εἰ γὰρ κατέλιπε τὸ σῶμα, εἶδεν ἄρα θάνατον· ὁ δὲ σὺν
10 σώματι μετατεθεὶς οὐκ εἶδε θάνατον. ἐν σώματι γὰρ ζῶντι ὑπάρχει, πνευματικῶς φερόμενος καὶ οὐ ψυχικῶς διὰ τὴν μετάθεσιν, | καίτοι P 593 γε ἐν σώματι ὢν πνευματικῷ. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἠλία ὡσαύτως *, 2 ὅτι ἀνελήφθη ἐν ἅρματι πυρίνῳ, καὶ ἔστιν ἔτι ἐν σαρκί, σαρκὶ δὲ πνευματικῇ καὶ οὐκ ἐπιδεομένῃ τοῦ ἀεί, ⟨ὡς⟩ ὅτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπῆρχε,
15 διὰ κοράκων τρέφεσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Χορρὰτ χειμάρρου | πίνειν μη- D 671 λωτήν τε ἐνδύεσθαι, ἀλλὰ τρέφεται ἑτέρᾳ τινὶ τροφῇ πνευματικῇ, ἧς ἐστι χορηγὸς ὁ τὰ κρύφια γινώσκων καὶ ἀόρατα κτίσας θεός, ἀμβροσίαν τινὰ καὶ ἀκήρατον ἔχων τὴν ἐδωδήν.

Καὶ ὁρᾷς ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευματικόν, ὡς 3
20 καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλο σῶμα ἐγείρας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ ὄν, αὐτὸ δὲ τὸ ὂν εἰς λεπτότητα μεταβαλὼν πνευματικὴν καὶ πνευματικὸν ὅλον συνενώσας, εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὰ 4 ἡμέτερα σώματα ἐνταῦθα ὑπάρχειν [τοῦτο] διὰ τὸ παχυμερὲς καὶ
25 οὔπω εἰς λεπτότητα συνενωθὲν πνευματικήν. τί οὖν ἦν τὸ εἰσελθὸν 5 θυρῶν κεκλεισμένων; ἄλλο παρὰ τὸ ἐσταυρωμένον ἢ αὐτὸ τὸ ἐσταυ-

5f vgl. Luk. 20, 35 — **7ff** vgl. Ancoratus c. 98, 6ff; I 119, 7ff — **7** vgl. (Gen. 5, 24) Hebr. 11, 15 — **12** vgl. II Kön. 2, 11 — **14f** vgl. I Kön. 17, 5f — **20ff** vgl. Panarion Christentum 3, 4; I 230, 23ff — **23** Joh. 20, 19. 26

M U

1 εἰ δὲ — στοιχῶμεν < M **2** ζήσομεν *] ζήσωμεν MU **5** ἀλλὰ U **6** εἰσὶν ὡς ἄγγελοι U **7f** οὐκ εὑρίσκετο M **8** οὐ] οὐχὶ U **12** πνευματικῷ *] πνευματικὸς M πνευματικῶς U | * etwa ⟨εἴρηται⟩ * **14** τοῦ (gehört zu τρέφεσθαι) *] τῶν MU | ⟨ὡς⟩ * **15** κοράκων + τε M | χορὰτ U **16** τε] δὲ M | τρέφεται *] τρέφεσθαι MU **18** ἀμβρωσίαν M **21** ἀλλὰ M | τὸ[1] < M | ὄν[1]] ὃν M ὂν aus ἓν U **24** [τοῦτο] *, lies vielleicht ὅλως **25** εἰσελθὼν M **26** ἐσταυρωμένων M

ρωμένον; πάντως που οὐ δυνήσῃ, Ὠρίγενες, μὴ ὁμολογῆσαι αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον. ἐλέγχει σε γὰρ διὰ τῆς τοῦ Θωμᾶ ἀκριβολογίας, 6 εἰπὼν αὐτῷ »μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός«. ἔδειξε γὰρ τύπον ἥλων καὶ τύπον λόγχης, καὶ αὐτὰς τὰς οὐλὰς ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ σώ-
5 ματος, καίπερ συνενώσας τὸ σῶμα εἰς μίαν ἑνότητα πνευματικήν. Ö354 ἠδύνατο οὖν καὶ τὰς οὐλὰς ἀπαλεῖψαι, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπαλείφει, ἵνα ἐλέγξῃ 7 σέ, ὦ θειήλατε. ἄρα οὖν ἦν τὸ σῶμα τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ταφὲν τὸ τριήμερον καὶ σὺν αὐτῷ ἀναστὰν ἐν τῇ ἀναστάσει. ἔδειξε γὰρ καὶ ὀστᾶ καὶ δέρμα καὶ σάρκας, ὡς εἴρηκεν ὅτι »ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ
10 ὀστᾶ οὐκ ἔχει, ὡς ὁρᾶτέ με ἔχοντα«. πῶς οὖν εἰσῆλθε θυρῶν 8 κεκλεισμένων; ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ὅτι σῶμα μέν ἐστι καὶ οὐ πνεῦμα τὸ ὁρώμενον, ἀλλὰ σῶμα πνευματικὸν καὶ οὐχ ὑλικόν, καίτοι γε σὺν ψυχῇ καὶ θεότητι καὶ ὅλῃ τῇ ἐνανθρωπήσει, αὐτὸ ὂν ἀλλὰ πνευ- 9 ματικόν, αὐτὸ τὸ ποτὲ παχυμερὲς λεπτομερές, αὐτὸ τὸ ἐσταυρω-
15 μένον * καὶ αὐτὸ τὸ κεκρατημένον ἀκράτητον, συνενωθὲν καὶ συγ- P594 κραθὲν τῇ θεότητι καὶ μηκέτι λυόμενον, ἀλλ᾽ εἰς ἀεὶ διαμένον, μη- D672 κέτι ἀποθνῆσκον. »ἀνέστη γὰρ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοι- 10 μημένων« ⟨ἀναστὰς δὲ⟩ »οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«.
20 65. Ἵνα δὲ γνῷς καὶ τοῦτο, δι᾽ ἣν αἰτίαν »ἀπαρχὴ τῶν κεκοι- 65, 1 μημένων« λέγεται ὁ Χριστός — καίτοι γε οὐκ αὐτοῦ ἀρξαμένου ἀνίστασθαι· πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἀνέστησαν δι᾽ αὐτοῦ Λάζαρος καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας, καὶ ἄλλοι καὶ διὰ Ἠλία καὶ διὰ Ἐλισσαίου. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι 2 πάντες ἀναστάντες πάλιν τεθνήκασιν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν
25 κεκοιμημένων. ἀναστὰς γὰρ »οὐκέτι ἀποθνήσκει«, ὡς † ἡ μέλλουσα ἀνάστασις εἶναι διὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ φιλανθρωπίας. εἰ δέ 3 ἐστιν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ ἀνέστη ὅλον τὸ αὐτοῦ σῶμα σὺν τῇ θεότητι, ⟨φαίνεται ὅλη⟩ ἡ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἀναστᾶσα,

3 Joh. 20, 27 — **9** Luk. 24, 39 — **17f** I Kor. 15, 20 — **18f** Röm. 6, 9 — **20ff** vgl. Ancoratus c. 92, 3ff; I 113, 9ff

M U

1f πάντως που — τὸ ἐσταυρωμένον < M **1** ὁμολογῆσαι + ⟨ὅτι⟩? * **2** σε < M **4** τύπον] τόπον U **6** οὖν] γοῦν? * **9** καὶ δέρμα < M | εἴδετε U **11** ἀλλὰ < M **12** καὶ οὐχ ὑλικόν < U **13** nach ἐνανθρωπήσει + ⟨ἡνωμένον⟩? * **15** * etwa ⟨ζωοποιηθέν⟩ * **16** ἀλλὰ M **17** vor νεκρῶν + τῶν M **18** ⟨ἀναστὰς δὲ⟩, vgl. Z. 25 * **21** ὁ < M **23** διὰ² < M **24** πάντες < M | οὕτω καὶ] viell. verderbt: οὗτος ⟨δὲ οὐκέτι· διὰ τοῦτο⟩? * **25** † ἡ μέλλουσα ἀνάστασις εἶναι] lies wohl ἡμῶν μέλλων ἀνάστασις εἶναι * **28** ⟨φαίνεται ὅλη⟩ * | ἡ < M

[καὶ] μηδενὸς ἐξ αὐτῆς καταλειφθέντος, οὔτε σώματος οὔτε ἑτέρου τινός· »οὐ γὰρ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν«. καὶ τὸ μὲν περὶ ψυχῆς ἐν τῷ Ἅιδῃ σημαίνει τὸ μὴ καταλελεῖφθαι, τὸ δέ »τὸν ὅσιον«, ἵνα δείξῃ τὸ 5 ὅσιον σῶμα [τὸ] μὴ ἑωρακὸς διαφθοράν, ἀλλὰ ἀναστὰν ἄφθορον τὸ τριήμερον καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ συνηνωμένον εἰς τὸν αἰῶνα. 4

Σὺ δὲ φάσκεις, ὦ οὗτος, ταῦτα τὰ σώματα εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας, οὐδαμοῦ τῆς ἀκολουθίας τοῦτο ἐχούσης, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν σοὶ ἀπ' ἀρχῆς σπέρματα καταβληθέντα τῆς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων 10 ἐθνομύθου διδασκαλίας καὶ διὰ τὸν ἐκεῖθεν παροξυνθέντα σοὶ κακότροπον λογισμὸν τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας, φημὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων σε εἰς τοῦτο ἀγαγόντον καὶ διδαξάντων. »ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος« φησίν »οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται«. εἰ μὲν γὰρ πρὸ τῆς παρα- 15 κοῆς οἱ χιτῶνες τοῖς περὶ τὸν | Ἀδὰμ ἐγένοντο, πιθανὸν | ἂν ἦν σου τὸ ψεῦσμα καὶ δυνάμενον ἐξαπατῆσαι· ὅτε δὲ φαίνεται κατὰ τὸ τὴν Εὔαν πλασθῆναι *. πόθεν δὴ ἄρα ἐπλάσσετο; ἀλλὰ ἀπὸ σώματος δῆλον· »ἐπέβαλε« γάρ φησιν »ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ὕπνωσε, καὶ ἔλα|βε μίαν ἐκ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ«. πλευρὰ δὲ οὐδὲν ἕτερον τυγ- 20 χάνει ἀλλὰ ὀστέον. ᾠκοδόμησε γὰρ »σάρκα ἀντ' αὐτῆς«. σαρκὸς δὲ ὀνομαζομένης πῶς ἔτι προσδοκᾶται ἡ ταύτης ποίησις; καὶ ἀνωτέρω φησί »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. »καὶ ἔλαβε« φησί »χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον«. ὁ δὲ χοῦς καὶ σὰρξ οὐδέν ἕτερόν ἐστιν ἀλλὰ σῶμα. εἶτα μετέπειτα 25 »καὶ ἀναστὰς Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ὕπνου εἶπε, τοῦτο ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου«. οὔπω δὲ χιτῶνες δερμάτινοι, 5 6 7 O 356 D 673 8 P 595 9 10

2 Psal. 15, 10 — 7 Die Deutung der *δερμάτινοι χιτῶνες* auf den Leib tatsächlich längst vor Origenes in gnostischen Kreisen üblich, vgl. Oden Salomos 25, 6 Irenäus I 5, 5; I 50 Harvey (Valentin) Hippolytus Refut. X 13, 4; S. 274, 13f Wendland (Valentin) Excerpta ex Theod. 55, 11; III 125, 9 Stählin — Die philosophischen Vorgänger bei Bernays, Theophrast über die Frömmigkeit S. 143f — **12—14** I Kor. 2, 14 — **18f. 20** Gen. 2, 21 — **22** Gen. 1, 26 — **23** Gen. 2, 7 — **25f** Gen. 2, 23

M U

1 [*καὶ*] * | *σῶμα* U **1f** *ἑτέρου τινός* *] *ἕτερόν τι* MU **2** *ἐγκαταλείψῃς* M | *δώσῃς* M **4** *σημαίνειν* M | *τὸ δέ »τὸν ὅσιον«* *] *τὸν δὲ ὅσιον* MU **5** [*τὸ*] * **7** *ὦ οὗτος* + *ὠρίγενες* M **10** *ἐκεῖ* U **11** *δὲ*] *δι'* M **11f** *τῶν Ἑλλήνων* *] *Ἑλλήνων τῶν* MU **12** *καὶ διδαξάντων* < U **15** *ἐγίνοντο* U | *ἦν ἂν* U **16** *κατὰ* *] *μετὰ* MU **17** * etwa ⟨*ἤδη ἡ σὰρξ ὑπάρχουσα, πῶς οὐκ εὔληπτος ἡ σοῦ μωρία*⟩ * | *δὴ* Öh.] *δὲ* MU | *ἄρα* + ⟨*ἡ Εὔα*⟩? * **19** *ἐκ* < U **25** *τοῦτο* + *νῦν* U **26** vor *δερμάτινοι* + *οἱ* U

οὔπω τὸ παρὰ σοῦ ψεῦσμα ἀλληγορούμενον ὑπῆρχεν. ὀστοῦν τοίνυν
ἐκ τῶν ὀστῶν μου καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου, δῆλον ὅτι σώματα
ἦσαν καὶ οὐκ ἦν ἀσώματος ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα. »καὶ ἔλαβεν ἀπὸ 12
τοῦ ξύλου καὶ ἔφαγεν«, ὡς ὑπενοθεύθη ὑπὸ τοῦ ὄφεως καὶ γέγονεν
5 ἐν παρακοῇ. »καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ
παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβη ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα ἐν τῷ ξύλῳ«.
καὶ ὁ θεός φησι τῷ Ἀδάμ »ποῦ εἶ«; ὁ δὲ ἐλεγχόμενος ἀποκρίνεται
»τὴν φωνήν σου ἤκουσα καὶ ἐκρύβην, ὅτι γυμνός εἰμι«. γυμνὸν δὲ 13
ἄρα ποῖον ἔλεγε; τὴν ψυχὴν ἔλεγεν ἢ τὸ σῶμα; τὰ δὲ φύλλα τῆς
10 συκῆς τίνα ἔσκεπε, τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα; »καὶ τίς σοι εἶπε« 14
φησίν »ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετειλάμην σοὶ τού-
του μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἔφαγες«; καί φησιν »ἡ γυνὴ ἣν
ἔδωκάς μοι ἔδωκέν μοι, καὶ ἔφαγον«. πόθεν δὲ ἐδόθη ἡ γυνὴ ἀλλὰ
ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τουτέστιν ἀπὸ τοῦ σώματος, πρὶν ἢ τοὺς χιτῶνας
15 αὐτοῖς δοθῆναι; καὶ τῇ γυναικί φησι »τί ὅτι τοῦτο ἐποίησας«; ἡ 15
δὲ εἶπεν »ὁ ὄφις | ἠπάτησέ με καὶ ἔφαγον καὶ ἔδωκα καὶ τῷ ἀνδρί μου«. D674
ὁ δὲ θεὸς τῷ ὄφει ἐπιφέρει τὴν κατάραν καὶ τῇ γυναικὶ τὴν ὀδύνην
καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐν ἱδρῶτι φαγεῖν τὸν ἄρτον. καὶ μετὰ ταῦτα 16
λέγει »ἰδού, Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν· μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν
20 χεῖρα καὶ ἅψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα«.
καὶ μὴ ὑπολάβῃς δέ, ἀκροατά, ὅτι ἀποφαντικῶς εἶπεν ὁ κύριος ὅτι 17
»ἰδού, Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν«· ἐλεγκτικῶς γάρ, τὴν οἴησιν
τοῦ Ἀδὰμ πεισθέντος τῇ πλάνῃ τοῦ ὄφεως μεμφόμενος λέγει· μὴ ὃ
ἐνόμισε γενέσθαι ἐγένετο, τουτέστιν μὴ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ
25 ἡμῶν· ἐπιθυμήσας γὰρ Ἀδὰμ ὑψηλότερος γενέσθαι εἰς τὸ ἧττον
ἐξέπεσε. τὸ δέ »ἐκβάλωμεν αὐτόν, μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα εἰς 18
τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα« οὐ φθο-
νῶν ὁ θεὸς λέγει, ἀλλὰ ἐπεμέλετο τοῦ ἐλαττωθέντος σκεύους δι'
ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ μείνῃ ἠλαττωμένον εἰς τὸ διηνεκές· ἀλλ' ὡς ἄριστος 19

3f Gen. 3, 6 — **5f** Gen. 3, 8 — **7** Gen. 3, 9 — **8** Gen. 3, 10 — **10—12** Gen. 3, 11 — **12f** Gen. 3, 12 — **15f** Gen. 3, 13 — **19f. 26** Gen. 3, 22 — **28ff** vgl. Methodius de resurr. I 43ff; S. 289, 9ff Bonwetsch (= oben c. 35ff; S. 455, 20ff)

M U (bis Z. 20 *αἰῶνα*; das Folgende *καὶ μὴ ὑπολάβῃς — θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον* S. 508, 4 ist ausgelassen)

2f *σώματα — ἀσώματος*] *σώματος* M **5** *ἐν*[1] < M **5f** *ἐν τῷ παραδείσῳ* < M **6** *ξύλῳ*] *ξω* M **7** vor *τῷ Ἀδὰμ* + *ἐν* M **8** *δὲ*] *τε* M **12** *ἣν*] *ἦν* M **13** *ἀλλὰ*] *ἀλλ' ἢ* U **16** *καὶ*[3] < U **17** *τῷ ὄφει* < U | *ἐπιφέρει*] *ἐπάγει* U **18** *τὸ*] *τῶ* M **20** *τῆς ζωῆς* < U **24** *μὴ* *] *ἰδοὺ* M **29** *ἠλαττωμένον* *] *ἠλαττωμένος* M

κεραμεὺς τὸ βλαβὲν δι' ἑαυτοῦ ἀγγεῖον ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὴν γῆν, ἐν τῇ ἀναστάσει ἀναπλάσῃ ἐν μηδενὶ ἠλαττωμένον τὸν δίκαιον, ἐν δόξῃ ἀθάνατον καὶ δυνάμενον ἀπολαύειν τῆς βασιλείας, καὶ τὸν ἄδικον ἐν τῇ τελείᾳ ἀναστάσει δυνάμενον ὑποφέρειν
5 τῆς κρίσεως τὴν τιμωρίαν. οὐ γὰρ πονηρόν τι ἐφύτευσεν ὁ θεός· 20 μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλον ἐφύτευσε, καιρῷ [δεκτῷ] δέοντι διὰ τοῦ ἰδίου προστάγματος ἐπιτρέπων αὐτῷ λαβεῖν ἀπ' αὐτοῦ.

ἀλλ' ἐρεῖς δι' ἐναντίας· πῶς οὖν πληροῦται τό »ἐν ᾗ δ' ἂν 21 ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«, εἴπερ εἶχε φαγεῖν
10 ἐξ αὐτοῦ; πάντως γὰρ φαγὼν οἵῳ δή ποτε καιρῷ ἐπλήρου τό »θανάτῳ ἀποθανεῖσθε«. πρὸς δὲ τὸν τοῦτο λέγοντα πάλιν φημί »ὁ 22 θεὸς ⟨ὁ⟩ εἰδὼς τὰ μέλλοντα πρὶν γενέσθαι, γινώσκων πρὸ τοῦ αὐτοῦ προστάγματος ὅτι ἀπατηθεὶς ἤσθιεν ἀπ' αὐτοῦ, ὥρισε τὸν | θάνατον D675 διὰ τὴν μέλλουσαν ὑπ' αὐτοῦ παράβασιν γενέσθαι. ἐν τούτῳ γὰρ 23
15 πλανώμεναι αἱ αἱρέσεις βλασφημοῦσι τὸν θεὸν λέγουσαι »καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου ὅτι ἐφθόνησε τῷ Ἀδὰμ καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν λέγων· ἐκβάλωμεν αὐτόν, μή ποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα«. ἐλέγχεται δὲ αὐτῶν ἡ 24 ἄνοια συκοφαντοῦσα. καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐκώλυσε φαγεῖν ἀπὸ
20 τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ προετρέψατο φήσας »ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ«. ἦν δὲ καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἓν ἀπὸ πάντων τῶν ξύλων τοῦ παραδείσου ⟨τῶν⟩ πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ Ἀδάμ. μόνου δὲ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι γνωστὸν ἀγα- 25 θοῦ τε καὶ κακοῦ εἶπε μὴ φαγεῖν. ἡ δὲ τοῦ Ἀδὰμ ἄπληστος διάνοια
25 ἀκέραιος οὖσα καὶ * τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Εὔας ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀπατηθείσης μᾶλλον ἐναντίον τῆς ἐντολῆς εἰργάσατο. ἐπειδὴ οὖν ἐν 26 ἐλαττώματι γέγονεν δι' ἑαυτοῦ ὁ Ἀδάμ, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν ὁ θεὸς ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἐλαττώματι, ἀλλ' ὡς ἄριστος κεραμεὺς εἰς τὸ ἴδιον φύραμα τὸ ἀφανισθὲν σκεῦος δι' ἑαυτοῦ ηὐδόκησε μεταβαλεῖν,
30 ἵνα ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος πάλιν ὡς ἐπὶ τὸν

8 Gen. 2, 17 — **14 ff** gemeint sind die Manichäer; vgl. dieselbe Formel *καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου* Ancoratus c. 108, 1; I 132, 2 u. Panarion haer. 66, 83, 2 — **20** Gen. 2, 16 — **23** vgl. Gen. 2, 17

M

2 *ἀναπλάσῃ* *] *ἀναπλάσει* M **6** [*δεκτῷ*] * **7** lies *ἐπιτρέψων*? * **9** *εἶχε* *] *παρεῖχε* M **12** ⟨*ὁ*⟩ * **13** *ὅτι ἀπατηθεὶς* vor *ἤσθιεν* *] hinter *γινώσκων* M **16** *ἐφθόνεσε* M **22** ⟨*τῶν*⟩ * **25** * etwa ⟨*ἀκούουσα*⟩ * **26** vor *ἐναντίον* + ⟨*τὸ*⟩? * **27** *ἐλαττώματι* *] *ἐλαττώμασι* M

τροχὸν μεταβάλλοι, ἀνασκευάσας καὶ ἀνακαινίσας τὸ σκεῦος ἄνευ ἐλαττώματος εἰς τὸ δύνασθαι διηνεκῶς ζῆν. ἔνθεν τὸ πρῶτον μὲν 27 ἀπειλεῖ θάνατον, τὸ δὲ δεύτερον οὐκέτι θάνατον λέγει, ἀλλὰ »γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«, μὴ παραδεδωκὼς θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον. * *
5 καὶ μεθ' ἕτερα »καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς χιτῶνας δερματίνους καὶ ἐνέδυσε 28 τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ παραδείσου«. καὶ ὁρᾷς ὅτι μάταιος ἡ παρὰ σοῦ καινοτομουμένη κενοφωνία, Ὠρίγενες. πρὸ πόσου γὰρ χρόνου ἦσαν σώματα τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ.

66. Εἰ δὲ τοῦτό σε ἀνακρίνει καὶ οὐ δύνασαι, ψυχικῶς διανοού- 66,1
10 μενος, τοῦ πνεύματος δέξασθαι τὴν χάριν, | ἄπιστε καὶ ἐπέκεινα τῶν D676 ἀπίστων τυγχάνων, λέγε | μοι ἑκάστην ὑπόθεσιν ἐκ θεοῦ γεγονυῖαν. P596 πόσην ἔχει τὴν θαυματουργίαν καὶ ἔκπληξιν; πόθεν ἐξ οὐκ ὄντων 2 οὐρανὸς τέταται ἐν μετεώρῳ ἀναπεπετασμένος; πόθεν ἐστιλβώθη Ö358 ἥλιος καὶ ἐκτίσθη ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα; ἐκ ποίου πρωτοτύπου
15 ὕλης ἐλήφθη ἡ γῆ, ἐξ οὐκ ὄντων γινομένη; ἀπὸ ποίων φύσεων ἐτμήθη τὰ ὄρη; πόθεν ἡ σύστασις ὅλου τοῦ κόσμου, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων 3 θεῷ πορισθεῖσα; πόθεν τῶν νεφελῶν ἡ σύστασις, ἢ ὑπὸ θῆξιν σκέπει τὸν οὐρανόν; πόθεν τοῦ κώνωπος καὶ τῆς σκνιφὸς διὰ προστάγμα- 4 τος θεοῦ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωυσῇ ὁ πορισμός; πῶς τὴν ξυλίνην
20 ῥάβδον εἰς ὄφιν μετέβαλεν ἐψυχωμένον καὶ ἕρποντα; πόθεν τῇ χειρὶ τοῦ Μωυσέως τὸ εἰς χιόνα μεταβάλλεσθαι; οὕτω καὶ τότε ἠθέλη- 5 σεν ὁ θεός, ὦ ἄπιστε, καὶ δερματίνους φύσει χιτῶνας ἄνευ ζῴων ἄνευ τέχνης τινὸς ἀνθρωπίνης καὶ πολυμόρφου ἐργασίας, ἅμα ⟨τε⟩ θέλων ἐποίησε τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἅμα ἠθέλησε καὶ
25 οὐρανὸς καὶ τὰ πάντα γεγένηται. καὶ περὶ τούτων πολλάκις ἔφη- μεν καὶ ἐν ἄλλοις τόποις καὶ ἀνωτέρω. καὶ τοῖς μὲν βουλομένοις 6 * τὸ ζῆν σύντομος ἡ σωτηρία καὶ εὐθυέλεγκτος ἡ κακοπιστία, τοῖς

3 Gen. 3, 19 — 5 Gen. 3, 21. 23 — 11 ff vgl. Ancoratus c. 62, 4 ff; I 74, 15 ff — 18 vgl. Exod. 8, 17 — 19 Exod. 4, 3 — 20 Exod. 4, 6 — 25 vgl. zu Z. 11

M U (von Z. 5 μεθ' ἕτερα an)

4 * *] der Zusammenhang ist hier undeutlich: das folgende μεθ' ἕτερα stammt wohl vom Abschreiber her, der einige Sätze übersprungen hat. Jedenfalls war zur Begründung des μὴ παραδεδωκὼς θανάτῳ zunächst noch Gen. 3, 20 angeführt 6 ἐκ] ἀπὸ M 7 παρὰ σοὶ M | Ὠρίγενες < U 12 ἔχειν U 13 ἀναπεπταμένος M | ἐστηλπώθη M 14 ἢ] καὶ U 15 γενομένη M 17 vor θεῷ + τῷ U | νεφῶν U | θίξιν MU 18 σκνῖπος M 19 Μωυσῇ] Μωυσεῖ MU 20 ἐπεψυχωμένον U 21 τὸ] τῶ U | τότε] τὸ M 23 ⟨τε⟩ * 25 f ἔφην M 27 * ⟨αἱρεῖσθαι⟩ *

δὲ μὴ θέλουσι τὸ τῆς σωτηρίας καταδέξασθαι διδασκαλεῖον οὐδὲ ὁ πᾶς αἰὼν πρὸς διαλογὴν ἐξαρκέσειε, »κωφευούσης ἀεὶ τῆς ἀκοῆς δίκην ἀσπίδος ⟨κωφῆς⟩ καὶ τὰ ὦτα βυούσης, τοῦ μὴ καταδέξασθαι φωνὴν ἐπᾴδοντος φαρμάκου τε φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ« κατὰ 5 τὸν θεῖον λόγον· τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς ἀληθείας, οἶμαι, ὠφέλιμος οὐκ ὀλίγως, κἄν τε ⟨οὐ⟩ διὰ πλάτους ὁ λόγος εἰρημένος ἐνταῦθά μοι κεῖται.

67. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεώς σου ἐκ τοῦ πρώτου 67, 1 ψαλμοῦ λόγον. ὅταν γὰρ ἐξαπατήσῃς τοὺς ἀγνοοῦντας, τὸ σὸν 10 φρόνημα ὑποβαλλόμενος, ὦ ματαιοπόνε, καὶ εἴπῃς, ⟨ὅτι⟩ τινὲς τῶν ἁπλουστέρων νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς μὴ τεύξεσθαι ἀναστάσεως, καὶ D677 ὕστερον δείξῃς τοὺς αὐτοὺς ἁπλουστέρους πάλιν ἐρωτωμένους ὑπὸ σοῦ ὅτι ποίου σώματος ἔσται ἡ ἀνάστασις καὶ ὡς ἀντεπαπορήσεις διὰ σεαυτοῦ ἐκ προσώπου τῶν ἁπλουστέρων κατὰ σὲ λεγομένων * 15 (καὶ γὰρ τοῦτο ἀνάγκη σαφῶς λέγειν), ἀγαθοὺς ἀποκαλεῖν τοὺς ἁπλουστέρους παρὰ σοὶ λεγομένους· οὐ ⟨γὰρ⟩ διὰ σεαυτοῦ ὁ λόγος οὐδὲ τῷ 2 λόγῳ σου ἡ χάρις, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ τῇ ἀναγκαζούσῃ σε λέγειν τῶν δούλων τοῦ θεοῦ βελτιότητός τε καὶ ἀγαθότητος τεκμήρια. καὶ 3 γὰρ καὶ ὁ ἐκτὸς λόγος λέγει »ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας«. ἁπλοῦς 20 δὲ εἰώθαμεν τοὺς ἀκάκους λέγειν, οἷς ἔπαινος παρὰ τῷ σωτῆρι ἐμφέρεται ἐν πολλοῖς τόποις, ⟨ὡς⟩ τῷ »γίνεσθε ἀκέραιοι ὡς περιστεραί« καὶ τῷ »ἄφετε τὰ παιδία ἐλθεῖν πρός με· τῶν | γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν«, τουτέστι τῶν ἁπλουστάτων. Ö360

ἀπεκρίθησαν δέ σοι οἱ ἁπλούστεροι, ὡς λέγεις, τούτου τοῦ σώμα- 4 25 τος οὗ περικείμεθα εἶναι τὴν ἀνάστασιν. ἀνταπορούμενοι δὲ ὑπὸ σοῦ καὶ ἐρωτώμενοι· ὅλου ἢ μέρους; αὐτοὶ ἀνταποκρίνονται λέγοντες ὅτι ὅλου τοῦ σώματος. σοῦ δὲ κατὰ τὴν μέθοδον τῆς σου πολλῆς φλυα- 5 ρίας φάσκοντος, μηδὲν τοῦτο δύνασθαι διὰ τὰ ἐκ τῶν σωμάτων ἐκρεύσαντα αἵματά τε καὶ σάρκας καὶ τρίχας καὶ τὰ ἄλλα τὰ διὰ 30 πτυέλων ἐξ ἡμῶν ῥέοντα καὶ μυκτήρων καὶ σκυβάλων, πολλή σου

2—4 Psal. 57,5f — 9 vgl. oben S.419,5ff — 21 Matth.10,16 — 22 Matth.19,14

M U (bis ἀναστάσεως Z. 11; das Folgende bis S. 510, 18 ἔφης ἀνατραπήσῃ ist durch Blattausfall verloren gegangen)

2 κωφευούσης + ⟨αὐτοῖς⟩? * 3 ⟨κωφῆς⟩ * 4 φαρμάκου τε] φαρμακοῦται U | φαρμακευομένη M U 6 ⟨οὐ⟩ * 8f σου ἐκ τοῦ πρώτου ψαλμοῦ < U 10 ⟨ὅτι⟩ * 12 δείξῃς *] δείξῃ M 14 * etwa ⟨ποιούμενος αὐτῶν καταγελᾶς, ἀναγκάζῃ⟩ * 16 ⟨γὰρ⟩ * 21 ⟨ὡς⟩ τῷ *] τὸ M 22 τῷ *] τὸ M 27 σου² *] ἐκ M 30 ἐξ ἡμῶν *] ἐξημερῶν M | πολλή *] πολλῆς M

τῆς ἰατροσοφιστικῆς κακοπίστου γνώμης μαγγανεία. ὡς καὶ ἤδη διὰ
πολλῶν ἐξήλεγξέν σου τὴν μυθοποιίαν ὁ καλλίων ἡμῶν πρεσβύτης
καὶ μακαριστὸς ἀνὴρ Μεθόδιος. ἀλλὰ καὶ ἀφ᾽ ἡμῶν τῶν σμικρῶν 6
ὀλίγα ἀκούσῃ. πᾶν γὰρ ἀεὶ τὸ ζητούμενον καθαρώτατον ζητεῖται,
5 τὰ δὲ περιττὰ ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀποβαλλόμενα ἀκαταζήτητά ἐστιν.
τὸ γὰρ ἱμάτιόν ἐστιν ὅλον, ἐξότε τῆς ὑφῆς ἔσχεν τὴν ἱστουργίαν, καὶ 7
αὐτὸ μέν ἐστι τὸ ἀπὸ τοῦ ἱστοῦ τεμνόμενον, οὔτε ⟨τινὸς⟩ αὐτῷ
προστιθεμένου | οὔτε ἀφαιρουμένου. κναφεῖ δὲ διδόμενον οὐχ ἡσσόνως D678
παρὰ τοῦ κναφέως ἀπαιτηθήσεται, ἀλλὰ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ κναφέως
10 τελειότατόν ἐστι κομιζόμενον· ὡς δῆλον πᾶσι καθέστηκεν ὡς αὐτὸ 8
μέν ἐστιν ἐν τελειότητι, οὐδὲν δὲ μεῖον σῶμα γεγένηται πλὴν τῆς
τῶν ῥύπων ἀποβολῆς καὶ τῆς ἀκαθαρσίας· καὶ οὐ πάντως που ἐπειδὴ
τὸν ῥύπον ἀπέβαλεν, τούτου ἕνεκα μετὰ τοῦ ῥύπου ἀπαιτηθήσεται
παρ᾽ ἡμῶν ὁ τεχνίτης, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον σῶον καὶ ὑγιὲς καὶ
15 καθαρώτατον. ἕτερον δὲ πάλιν ὑπόδειγμα· παρὰ σοὶ μὲν γὰρ περὶ 9
τῶν ἐκκρινομένων διὰ φλεβοτομιῶν καὶ νοσημάτων καὶ σκυβάλων
καὶ ἐκκρίσεως πτυέλων τε καὶ μυκτήρων τὸ ζήτημα παρηνέχθη, ἀπ᾽
αὐτῶν δὲ ὧν ἔφης ἀνατραπήσῃ. | οὐ μόνον γὰρ τοῦτό ἐστιν ἐν σώ- 10 P597
ματι, ἀλλὰ καὶ κνώδαλα ἐξ ἡμῶν φύεται ὡς εἰπεῖν, φθεῖρες καὶ κό-
20 νεις, οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ὄντα οὔτε ἀπὸ τοῦ σώματος λογιζό-
μενα. καὶ οὐδείς ποτε ἐπεζήτησε κόνιν τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐκκρι- 11
θεῖσαν εἰς περιποίησιν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἀναίρεσιν οὐδὲ φθεῖρα τὴν
ἐξ αὐτῆς τῆς σαρκὸς γεγεννημένην, οὐδὲ ζημίαν τὴν ταύτης ἀπώλειαν
ἡγήσαιτό τις. ⟨οὕτως καὶ⟩ τὰ ἀφ᾽ ἡμῶν ῥυέντα, εἰ καὶ † οὕτως 12
25 ὑπάρχει κατὰ τὸν σοῦ λόγον, οὐ μωρῶς παρ᾽ ἡμῶν ζητηθήσεται οὐδὲ
θεὸς ταῦτα εἰς ἡμῶν σύστασιν ἀγάγοι, ἀλλὰ δίκην ῥύπου ἐξ αὐτοῦ
τοῦ ἱματίου ὑπάρχοντος, ἀπ᾽ αὐτοῦ δὲ δι᾽ εὐκοσμίαν ἀποβληθέντος
ἐν δευτέρῳ καταλείψειεν. ἐκεῖνο δὲ σαφῶς τὸ ἐντελὲς ἱμάτιον μήτε
λεῖπον μήτε περιττὸν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι τῆς τέχνης ὁ δημιουργὸς
30 ἀγάγοι· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά. εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ὦ τὰς 13

M U (von Z. 18 *οὐ μόνον* an)

3 vor *Μεθόδιος* + *καὶ* M 4 *ἀκούσει* M 7 *⟨τινὸς⟩* * 8 *προστιθεμένου* *] *προστιθέμενον* M | *ἀφαιρουμένου* *] *ἀφαιρούμενον* M | *οὐκ* M | *ἡσσόνως* *] *ἧσσον ὡς* M **11f** *τῆς τῶν ῥύπων ἀποβολῆς καὶ τῆς* *] *τῶν ῥύπων καὶ τῆς ἀποβολῆς τῆς* M 21 *κόνιν*] *κοινωνεῖν* M 22 *φθεῖραν* M *διαφθορὰν* U 23 *τῆς σαρκὸς* < U 24 *ἡγήσοιτο* M | *τις* < M | *⟨οὕτως καὶ⟩* * | † *οὕτως*] vielleicht *πολλαχῶς* * 26 *ἀγάγη* M *ἀγάγοι* (η über οι) U 27 *ἀπολυθέντος* M 28 *εὐτελὲς* M 30 *δυνατά* Dind.] *δύναται* M *δυνατεῖ* U | *ὦ*] *ὡς* U

φρένας ἀδικηθεὶς ἐκ τῆς πολυλόγου σου ἐπινοίας, | εἶχεν ἄρα ὁ σωτὴρ Ö362
ἡμῶν καὶ κύριος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἐλθὼν διὰ ⟨τὸ⟩ πᾶσαν ἀσφάλειαν
τῆς ἡμετέρας ζωῆς ποιήσασθαι, τὴν ἡμῶν ἐλπίδα ἐν ἑαυτῷ τε πλεῖ-
στα ἀνατυπωσάμενος εἰς τὴν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ πρὸς | ἡμᾶς σύστα- D679
5 σιν, μέρος αὐτοῦ [εἶχεν] ἀποθέσθαι, μέρος δὲ ἐξεγεῖραι κατὰ τὴν μυ-
θώδη σου ἀνασκευὴν καὶ πλήθους λογισμῶν ματαίων συλλογήν, ὦ
φιλόνεικε. αὐτὸς γὰρ εὐθὺς διελέγχων σου τὸν τρόπον φάσκει 14
λέγων ὅτι »ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ,
μόνος μένει· ἐὰν δὲ πέσῃ καὶ ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει«.
10 καὶ τίνα ἄρα ἔλεγε κόκκον; παντί τῳ σαφές ἐστι καὶ ὡμολόγηται 15
παντὶ τῷ κόσμῳ ὅτι περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε, τουτέστιν περὶ τοῦ σώματος
τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας ἧς ἀπὸ Μαρίας εἴληφε καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς
ἐνανθρωπήσεως. τὸ δὲ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὡς λέγει »ὅπου τὸ 16
πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί«, περὶ τῆς αὐτοῦ τριημέρου τοῦ
15 σώματος κοιμήσεως ἔλεγεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογήσεις· ἡ γὰρ θεότης
αὐτοῦ ἀκοίμητος ἄπτωτος ἀκράτητος ἄτρεπτος. ἀπέθανε τοίνυν 17
ὁ κόκκος τοῦ σίτου καὶ ἀνέστη. ὅλος οὖν ὁ κόκκος ἀνέστη ἢ λεῖμμα
αὐτοῦ; ἀνέστη ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα ἢ αὐτὸς | ὁ ὢν εἰς τὸ P598
εἶναι; * τὸ διὰ τοῦ Ἰωσὴφ κεκηδευμένον ἐν σινδόνι καὶ ἐν μνήματι
20 καινῷ τεθὲν ἀνέστη, πάντως ὅτι οὐκ ἀρνήσῃ. τίνα τοίνυν εὐ- 18
ηγγελίζοντο ἐγηγέρθαι οἱ ἄγγελοι ταῖς γυναιξίν; ὥς φασι »τίνα
ζητεῖτε; Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον; ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε. δεῦτε, ἴδετε
τὸν τόπον«. ὡσεὶ ἔλεγε· δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον καὶ συνετίσατε τὸν
Ὠριγένην, ὅτι οὐκ ἔνι λεῖμμα κείμενον ἐνταῦθα, ἀλλὰ ὅλον ἀνέστη.
25 καὶ ὅπως γνῷς ὅτι ὅλον ἀνέστη, ⟨φησίν⟩ »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε«, 19
ἵνα ἀποκρούσῃ σου τὴν φλυαρίαν, ὅτι λεῖμμα αὐτοῦ οὐκ ἐγκατελείφθη,
ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἡλωθέν, αὐτὸ τὸ νυχθὲν τῇ λόγχῃ, αὐτὸ τὸ κρατηθὲν
ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, αὐτὸ τὸ ἐμπτυσθὲν ⟨ἀνέστη⟩.

68. Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν πρὸς ἔλεγχον τούτου τοῦ ἐλεει- 68, 1
30 νοῦ τῆς ⟨τε⟩ ἐν αὐτῷ γενηθείσης φλυαρίας; ἄρα οὖν ὡς ἀνέστη καὶ
ἑαυτοῦ τὸ | σῶμα ἤγειρεν, οὕτως καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ. ἀπὸ τούτου γὰρ 2 D680

8 f Joh. 12, 24 — **13** Matth. 24, 28 — **19** vgl. Matth. 27, 59 — **21** Matth. 28, 5f

M U

2 vor *κύριος* + *ὁ* M | *ὁ*[1] < U | *δι' ἀσφάλειαν πᾶσαν* U | ⟨*τὸ*⟩ * **3 f** vor *πλεῖστα* + *τὰ* U **5** [*εἶχεν*] * **6** *ματαίαν* U **8** *εἰς τὴν γῆν* < M **9** *πέσῃ καὶ*] *πεσὼν* U **15** *ὁμολογήσῃς* M **17** *ὅλος οὖν — ἀνέστη* < M **19** * ⟨*ἀλλ' ὅτι τὸ σῶμα*⟩ * **25** ⟨*φησίν*⟩ * **26** *ἐγκαταλειφθῇ* M **27** *ἀλλὰ* M **28** ⟨*ἀνέστη*⟩ * **30** ⟨*τε*⟩ *

ἔδειξεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, φήσας ὅτι »πῶς λέ-
γουσί τινες ἐν ὑμῖν ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις
νεκρῶν οὐκ ἔστι, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερ-
ται, κενὸν ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ματαία καὶ ἡ πίστις ἡμῶν,
5 εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι εἴπαμεν ὅτι ἤγειρε
τὸν Χριστὸν ὃν οὐκ ἤγειρε« καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὕστερον ἐπιφέρει λέ- 3
γων »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο | ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν Ö364
τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«· καὶ οὐκ εἶπε τὸ θνητὸν μόνον οὐδὲ
τὸ φθαρτὸν μόνον οὐδὲ τὴν ἀθάνατον ψυχήν, ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν
10 τοῦτο μετὰ προσθήκης τοῦ τοῦτο καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο μετὰ προσ-
θήκης τοῦ τοῦτο. αὐτὸς οὖν ὅλος ὁ κόκκος αὐτοῦ ἀνέστη καὶ 4
οὐ μέρος ἀνέστη ἀλλὰ ὅλος ἀνέστη καὶ οὐκ ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν
ὄντα ἀνέστη ἀλλὰ αὐτὸς ὁ πεσὼν ἐν τῷ μνήματι ὅλος ἀνέστη.
καὶ πῶς ἰσχύει σου ἡ κενοφωνία; δύο γὰρ κόκκους οἶδεν ἡ θεία 5
15 γραφὴ εἰρημένους, ἕνα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ ἕνα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ.
καὶ ὁ μὲν εἷς τὴν πᾶσαν σαφήνειαν δηλοῖ κατὰ τὰ τελείως ἐν αὐτῷ 6
ἐνεργηθέντα, ὅπερ ἐστὶ πρωτότυπον τῆς ⟨ἡμῶν⟩ ἀναστάσεως. τοῦτο
γὰρ καὶ διδάσκων καὶ ποιῶν ὁ σωτὴρ τὰ πάντα ἡμῖν εἰς παράστασιν
βεβαίως εἰργάσατο. εὐθὺς γὰρ ἔλεγε περὶ τοῦ κόκκου καὶ ἤγειρε τὸν 7
20 κόκκον, ἵνα ἡμῖν τὴν πίστιν τῆς ἐλπίδος βεβαιώσῃ τῆς ἡμῶν ἀνα- P599
στάσεως ἐν ἀληθείᾳ. ἀπὸ τούτου διαδεξάμενος ὁ ἀπόστολος, πνεύ- 8
ματι ἁγίῳ φερόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσομένην δόξαν τῶν
ἁγίων διηγούμενος ἡμῖν καὶ τὴν ⟨ἐλπίδα⟩ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγα-
θῶν δείκνυσι πάλιν διὰ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου, κατὰ τῶν ἀπίστων 9
25 ἐπικηρυκευόμενος· »ἀλλὰ ἐρεῖς μοι, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ
δὲ σώματι ἔρχονται«; καί φησι πρὸς τὸν τὰ τοιαῦτα λέγοντα
»ἄφρων«. ὁ γὰρ ὅλως περὶ | ἀναστάσεως ἀμφιβάλλων ἄφρων ἐστὶ καὶ D681

1—6 I Kor. 15, 12—15 — **7f** I Kor. 15, 53 — **25** I Kor. 15, 35

M U

2f δὲ — οὐκ ἔστι <, a. R. v. sp. Hd nachgetragen ἡ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι M **3f** εἰ δὲ — ἐγήγερται < M **4** καί[1] < U | ἡμῶν[1]] ὑμῶν M **5** εἴπομεν U | ὅτι[2] < U **6** ὃν οὐκ ἤγειρε < U **10** τοῦ *] τῆς MU **10f** καὶ τὸ θνητὸν — τοῦτο < M **11** τοῦ *] τῆς U **13** ἀλλ' U **14** πῶς *] ποῦ MU **16** εἷς *] εἰς MU **17** ⟨ἡμῶν⟩ * **18** παράστασιν + ⟨ἀληθείας⟩? * **19** εὐθὺς γὰρ ἔλεγε *] εὐθύς. ἔλεγε γὰρ MU | vor ἤγειρε + τοῦ U **21** δια-δεξάμενος] δεδοξασμένος M **23** ⟨ἐλπίδα⟩ * | ἀπολήψεως M **25** ἐπικηρυ-κευσάμενος U **26** vor φησὶ + ἃ M **27** ἄφρον U

ἀσύνετος. εἶτά φησιν »ἄφρων, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν 10
μὴ ἀποθάνῃ. καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ γενησόμενον σῶμα σπείρεις, ἀλλὰ
γυμνὸν κόκκον εἰ τύχοι σίτου ἢ τῶν ἄλλων σπερμάτων, καὶ οὐ ζωο-
γονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα ὡς ἠθέ-
5 λησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα«. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐκ 11
ἀλλάσσεται τὸ σῶμα. οὐδεὶς γὰρ σπείρας κριθὰς ζητεῖ σῖτον οὐδὲ
μελάνθιόν τις ἔσπειρε καὶ εὗρε κριθήν. ἀλλὰ τὸ σπειρόμενον αὐτό
ἐστι τὸ ἐγειρόμενον. ἐὰν δὲ καὶ καταλειφθῇ ⟨τι⟩ ἐξ αὐτοῦ κάτω ἐν 12
τῇ γῇ καὶ ἀναστῇ ἐξ αὐτοῦ τὸ βλάστημα, ὧδε μὲν ἐν τούτῳ τῷ
10 φθαρτῷ σίτῳ καὶ μὴ εἰς κρίσιν ἐρχομένῳ τὸ μὲν καταλειφθὲν ἄχρη-
στον, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγειρόμενον κάλλιον. ἠθέλησε δὲ δεῖξαι τὴν 13
φαιδρότητα διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν μὴ τὴν ἐλπίδα τοῦ θεοῦ καραδο-
κούντων. τἀληθῆ μὲν γὰρ ὁ κόκκος τοῦ σίτου λεπτότατος. ποῦ
δὲ ἐν τῷ τοιούτῳ κόκκῳ τῷ σμικροτάτῳ καὶ ῥίζαι καὶ βάσεις καὶ
15 κάλαμοι καὶ [αἱ] γονατίδες καὶ αἱ τοσαῦται σύριγγες καὶ κεφαλίδες
καὶ θῆκαι καὶ ἀνθέρικες καὶ κόκκοι πολυπλασιάζοντες;

69. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον εἴπωμεν τὰ ὅμοια τούτοις διηγού- 69, 1
μενοι· πόθεν τῷ Μωυσῇ, υἱῷ τῆς Ἰωχαβέθ, υἱῷ τοῦ Ἀμράμ, τὸ νύξαι
πέ|τραν ἐν ῥάβδῳ καὶ προ[σ]ενεγκεῖν ὕδωρ ἐξ ἀπόρου ὕλης, τὸ ξηρὸν Ö366
20 εἰς ὑγρὸν μεταβαλεῖν; τὸ πατάξαι θάλασσαν καὶ διαιρεῖν εἰς δώδεκα
ὁδοὺς ὁδοιπορίας ἐν θαλάσσῃ τῷ κελεύσματι ⟨θεοῦ⟩; τὸ ποταμὸν
εἰς αἷμα μεταβαλεῖν; τὸ βάτραχον ὑπὸ θῆξιν συναγαγεῖν τοσοῦτον; 2
τὸ τὴν σκνίφα ἐπιπέμψαι Αἰγυπτίοις; τὸ χάλαζαν μῖξαι μετὰ τοῦ
πυρός; τὸ νύκτα μέλαιναν καὶ σκοτομήνην Αἰγυπτίοις ἐπικεράσαι ζο-
25 φώδη; τὸ τὰ πρωτοτόκια κτεῖναι τῶν Αἰγυπτίων ἐν θανάτῳ; τὸ 3
στύλῳ πυρὸς καθοδηγεῖν λαὸν δι' αὐτοῦ | ποιμαινόμενον; τὸ ἄρτον D682
ἀγγέλων ἐπενέγκαι εὐχῇ καὶ ἱκεσίᾳ; τὸ ὀρτυγομήτραν | ἀνιέναι καὶ P600
κορεννύειν τοσαύτας μυριάδας ἀνδρῶν διὰ προστάγματος θεοῦ; τὸ 4

1—5 I Kor. 15, 36—38 — **18** vgl. Num. 20, 11; Exod. 17, 6 — **20** vgl. Exod. 14, 21 — **21f** vgl. Exod. 7, 20 — **22** vgl. Exod. 8, 6 — **23** vgl. Exod. 8, 17 — vgl. Exod. 9, 23 — **24f** vgl. Exod. 10, 22f — **25** vgl. Exod. 12, 29 — **25f** Exod. 13, 21f — **26ff** vgl. Exod. 16, 13; Psal. 77, 25

M U

1 ἄφρον U **7** κριθάς M **8** ⟨τι⟩ * **13** τὰ ἀληθῆ M **14** μικροτάτω M **15** καλάμη U | [αἱ] * **16** ἀνθήρικες M **17** δὲ] σοὶ M **18** Μωυσῇ *] Μωυσεῖ MU **19** προ[σ]ενεγκεῖν * **21** ⟨θεοῦ⟩ * | τὸ] τὸν M **22** θίξιν MU **24** σκοτομήνην Dind.] ἐσκοτομήνην M ἐσκοτομένην U **25** τὰ < U | πρωτότοκα M **26** πυρὸς] πρὸς M **28** κορέννειν M | τὸ] τοῦ M

ἀκοῦσαι φωνὴν θεοῦ; τὸ καταξιωθῆναι ἀνὰ μέσον τοσούτων μυριά-
δων θεοῦ φωνῆς ἀκούειν καὶ συνομιλεῖν θεῷ; τὸ διὰ τεσσαράκοντα
ἡμερῶν καὶ διὰ τεσσαράκοντα νυκτῶν μὴ ἐπιζητῆσαι τὰ χρειώδη τῶν
κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας πλάσεως; τὸ μεταβληθῆναι τὴν σάρκα
5 εἰς φαιδρότητα ἡλίου καὶ ἀκτῖνα φωτεινήν, στροβοῦσαν λαὸν πρὸς
τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ;
τὸ τὴν χεῖρα σαρκίνην οὖσαν μεταβληθῆναι εἰς χιόνα; τὸ κελεῦσαι τῇ 5
γῇ χᾶναι τὸ στόμα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ
Ἀβειρὼν καὶ Αὐνᾶν; τὸ ἐπὶ τέλους ἀκοῦσαι »ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος, 6
10 κἀκεῖ τελεύτα«; τὸ μὴ γινώσκειν ἄνθρωπον τὴν αὐτοῦ ταφήν; ση-
μαίνοντος τοῦ θείου γράμματος [ὡς] ὑπὸ ἀνθρώπων τὸ σῶμα Μωυ-
σέως μὴ κεκηδεῦσθαι, ἀλλά, καθὼς ὑποτίθεται ἡ διάνοια, ὑπὸ ἁγίων
ἀγγέλων· καὶ πάντα ταῦτα ἔτι ὄντος αὐτοῦ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, 7
ἔτι ἐν τῷ ψυχικῷ τούτῳ σώματι καὶ πνευματικῷ ἅμα τελείως γενο-
15 μένῳ. λαβόντες δὲ ἀπ' ἐντεῦθεν τὸν ἀρραβῶνα * εἰς ὑπόδειγμα 8
τῆς τελείας τότε βλαστήσεως, ὅτε πληροῦται τὸ εἰρημένον »σπείρεται
ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν
δυνάμει«. πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενὲς τὸ σπειρόμενον καὶ μὴ γινῶσκον 9
ποῦ σπείρεται; πῶς οὐκ ἄτιμον τὸ ἐν μνήματι βαλλόμενον καὶ κόνιν
20 ἐπαμώμενον, λακιζόμενόν τε καὶ θρυπτόμενον καὶ ἀναισθητοῦν;
πῶς οὐκ ἔντιμον τὸ ἐγειρόμενον καὶ εἰς αἰῶνα διαμένον καὶ ἐν ἐλπίδι 10
τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἐν οὐρανῷ βασιλείαν κτώμενον, ὅπου
λάμψουσιν »οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος«, ὅπου ἔσονται »ἰσάγγελοι«, ὅπου
μετὰ τοῦ νυμφίου χορεύσουσιν, ὅπου οἱ περὶ Πέτρον | »καθέξονται ἐπὶ D683
25 δώδεκα θρόνων, τὰς δώδεκα φυλὰς κρίνοντες τοῦ Ἰσραήλ«, ὅπου λήψον-
ται οἱ δίκαιοι »ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν

1 f vgl. Exod 19, 3; 33, 11 — **2 f** vgl. Exod. 24, 18 — **4 f** vgl. Exod. 34, 29 ff — **7** vgl. Exod. 4, 6 — **7 f** vgl. Num. 16, 31 ff — **9** vgl. Deut. 32, 49 f — **10** Deut. 34, 6 — **16** I Kor. 15, 43 — **23** Matth. 13, 43 — Luk. 20, 36 — **24** Matth. 25, 10 **24 f** Matth. 19, 28 — **26 f** I Kor. 2, 9

M U

3 *διὰ* < M | *χρεώδη* M **5** *στροβοῦσα* M **6** *αὐτοῦ*] *Μωυσέως* M **7** *μεταβεβλῆσθαι* M **8** *τῶν*] *τοὺς* M | *καί*[1] < M **9** *ἐπὶ τέλους*] *τὸ τέλος* U **10** *κἀκεῖ*] *καὶ* M **11** [*ὡς*] * **11 f** *Μωυσέος* U **12** *μὴ*] *μηκέτι* U **13** *ταῦτα πάντα* U | *τῷ κόσμῳ τούτῳ* U **14** *ἔτι* + ⟨*ὄντος*⟩? * | *τούτῳ*] *ἔτι* M | *σώματι* < U | *ἅμα* + *καὶ πνευματικῶς* M **14 f** *γινομένῳ* M **15** * etwa ⟨*τῆς ἐλπίδος ἡμῶν χρώμεθα αὐτῷ*⟩ * **20** *ἐπαμμένον* M **21** *πῶς* + ⟨*δὲ*⟩? * *τὸ* + *τὸ* M **22** *ἐν οὐρανῷ*] *οὐρανῶν* U **23** *λάμψουσιν* *] *λάμψωσιν* M U **25** *θρόνους* U **26** *οὐχ ἴδεν* M

ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν«;
ἡμῶν τοίνυν ἡ ἀνάστασις ἐν θεῷ καὶ παντὸς ἀνθρώπου, δικαίου τε 11
καὶ ἀδίκου, ἀπίστου τε καὶ | πιστοῦ, τῶν μὲν ἐγειρομένων εἰς ζωὴν Ö 368
αἰώνιον, τῶν δὲ εἰς κρίσιν αἰώνιον. | P 601

5 70. Καὶ σιώπα Βαβυλών, ἡ ἀρχαία πάλιν ἡμῖν ἀνακαινιζομένη 70, 1
σύγχυσις· πεφίμωσο Σόδομα καὶ ἡ τῆς πολλῆς σου δεινότητος πρὸς
θεὸν κραυγὴ ἀνερχομένη· »ἥξει γὰρ ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος καὶ ἀπο- 2
στρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ« καὶ »σαλπίσει, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσον-
ται« καὶ »ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα εἰς συνάντησιν αὐτῷ εἰς ἀέρα«· ὡς καὶ
10 ὁ καλλίων ⟨ἡμῶν πρεσβύτης καὶ⟩ μακάριος εἶπε Μεθόδιος, τοῖς δὲ αὐτοῖς
καὶ αὐτοὶ ⟨ἐπ⟩οικοδομοῦντες προσεθήκαμεν. ἀπὸ γὰρ τῶν συνεζευγ- 3
μένων ἑκάστης λέξεως ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπίχειρα. διαιρῶν γὰρ ὁ ἅγιος
ἀπόστολος τῶν δύο τρόπων τὸ εἶδος εἰς μίαν ἐλπίδα συνήγαγεν ἀπὸ
τοῦ »ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς συνάντησιν αὐτοῦ«, ἵνα
15 δείξῃ ὄντως τοῦτο τὸ σῶμα καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τοῦτο ⟨ἀνιστάμενον⟩·
ὁ γὰρ ἁρπαγεὶς οὔπω τέθνηκε. δεικνὺς δὲ ὅτι »οὐ φθάσομεν τὴν 4
τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν«, ἵνα τὸ παρὰ ἀνθρώποις ἄπορον θεῷ εὐ-
πόριστον καὶ δυνατὸν ἀποδείξῃ (»ἡμεῖς γὰρ οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσω-
μεν τοὺς κεκοιμημένους καὶ τὴν αὐτῶν ἀνάστασιν«), ἔδειξε τοὺς
20 ζῶντας καὶ ἁρπαζομένους, ἵνα ἀπὸ τῶν ζώντων δείξῃ τὰ ἐκείνων
σώματα ὁλοσχερῆ ἐγειρόμενα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκείνους πρωτεύειν τῶν
περιλειπομένων ζώντων τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ ἀποδείξῃ.

»Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνη- 5
μείοις«, φησὶν ὁ προφήτης. ἵνα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιὴλ τοῦ
25 προφήτου ἐν τῷ ἰδίῳ ἀποκρύφῳ ῥηθέντα περὶ ἀναστάσεως μὴ παρα- D 684
σιωπήσω, καὶ αὐτὰ ἐνταῦθα παραθήσομαι. αἰνιγματωδῶς γὰρ 6

5 vgl. Gen. 10 — **6** vgl. Gen. 18, 20f — **7f** Jes. 59, 20 — **8** I Kor. 15, 52 — **9. 14** I Thess. 4, 17 — **16. 18** I Thess. 4, 15 — **23** Jes. 26, 19 — **24ff** vgl. über das Apokryphon Ezechiel Fabricius cod. pseudepigr. V. T.² I 1117ff Zahn, Forsch. z. Gesch. d. neutest. Kan. VI 310f, auch Resch, Agrapha² S. 330f. 381f dazu Holl, das Apokryphon Ezechiel (Festschrift für A. Schlatter 1922, S. 87ff; dort auch die indischen, rabbinischen und anderen Parallelen zu unserem Stück)

M U (bis Z. 22 *ἀποδείξῃ*; 23—S. 516, 12 *εἴτε φαύλων* ausgelassen)

6 *ἡ τῆς πολλῆς σου*] *ἥτις σου πολλῆς* M **10** *⟨ἡμῶν πρεσβύτης καὶ⟩* *, nach S. 510, 2f | *Μεθόδιος εἶπε* M **11** *⟨ἐπ⟩οικοδομοῦντες* * **15** *⟨ἀνιστάμενον⟩* * **16** *δὲ*] *δὴ* M **17f** *εὐπόριστον*] *ποριστὸν* M **18** *δυνατὸν*] *δυνάμενον* M | *μὴ* < M **18f** *φθάνωμεν* M **20** *ζῶντας* + *⟨ἅμα⟩*? * | *ἀπὸ τῶν ζώντων* < M **21** *ἐκεί-νους* Corn.] *ἐκείνου* M U

διηγούμενος λέγει περὶ τῆς δικαίας κρίσεως ἧ κοινωνεῖ ψυχὴ καὶ
σῶμα, ὅτι βασιλεύς τις ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ πάντας εἶχεν ἐστρατευ-
μένους, παγανὸν δὲ οὐκ εἶχεν ἀλλ' ἢ μόνον δύο, ἕνα χωλὸν καὶ ἕνα
τυφλόν, καὶ ἕκαστος ⟨αὐτῶν⟩ κατ' ἰδίαν ἐκαθέζετο καὶ κατ' ἰδίαν
5 ᾤκει. γάμους δὲ ποιήσας ὁ βασιλεὺς τῷ ἰδίῳ υἱῷ ἐκάλεσε πάντας 7
τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, περιεφρόνησε δὲ τῶν δύο παγανῶν, τοῦ
τε χωλοῦ καὶ τοῦ τυφλοῦ· οἱ δὲ ἠγανάκτησαν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐπιβου-
λὴν ἐργάσασθαι τῷ βασιλεῖ ἐπενόουν. παράδεισον δὲ εἶχεν ὁ βασι- 8
λεύς, καὶ ἀπὸ μήκοθεν ὁ τυφλὸς ἐλάλει τῷ χωλῷ λέγων »πόσον ἦν
10 ἡμῶν τὸ κλάσμα τοῦ ἄρτου μετὰ τῶν ὄχλων τῶν κληθέντων εἰς
τὴν εὐφρασίαν; δεῦρο τοίνυν, καθὼς ἐποίησεν ἡμῖν, ἀμυνώμεθα
αὐτόν«. ὁ δὲ ἕτερος ἠρώτα »ποίῳ τρόπῳ«; ὁ δὲ εἶπεν »ἀπέλθωμεν 9
εἰς τὸν παράδεισον αὐτοῦ καὶ ἀφανίσωμεν ἐκεῖ τὰ τοῦ παραδείσου«.
ὁ δὲ εἶπεν »καὶ πῶς δύναμαι, χωλὸς ὢν καὶ μὴ δυνάμενος ἐπισαίνειν«;
15 ὁ δὲ τυφλὸς ἔφη »αὐτὸς ἐγὼ δύναμαί τι πράττειν μὴ ὁρῶν ποῦ
ἀπέρχομαι; ἀλλὰ τεχνασώμεθα«. τίλας χόρτον τὸν πλησίον καὶ 10
πλέξας σχοινίον ἠκόντισε τῷ τυφλῷ καὶ εἶπεν »κράτει, καὶ δεῦρο
πρὸς τὸ σχοινίον πρός με«. ὡς δὲ ἐποίησεν ὃ προετράπη, ὅτε ἔφθασε
λέγει »δεῦρό μοι γενοῦ πόδες καὶ βάστασόν με, καὶ γίνομαί σοι ὀφθαλ-
20 μοί, ἄνωθεν ὁδηγῶν σε δεξιὰ καὶ εὐώνυμα«. τοῦτο δὲ ποιήσαντες 11
κατέβησαν εἰς τὸν παράδεισον· εἶτα λοιπὸν εἴτε ἠδίκησαν εἴτε καὶ
οὐκ ἠδίκησαν, ὅμως τὰ ἴχνη πέφηνεν ἐν τῷ παραδείσῳ. καταλύσαν- 12
τες δὲ ἐκ τῶν γάμων οἱ εὐφρανθέντες καταβάντες εἰς τὸν παράδεισον
ἐξεπλάγησαν τὰ ἴχνη εὑρόντες ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ταῦτα ἀνήγγειλαν
25 τῷ βασιλεῖ, λέγοντες »ἅπαντες στρατιῶται ἐν τῇ βασιλείᾳ σου καὶ
οὐδείς | ἐστι παγανός. πόθεν τοίνυν ἴχνη παγανῶν ἐν τῷ παρα- D 685
δείσῳ«; ὁ δὲ ἐθαύμασε. [καὶ] ὡς μὲν ἡ παραβολὴ δηλονότι τοῦ 13
ἀποκρύφου λέγει ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον αἰνιττομένη, ὁ θεὸς δὲ
οὐδὲν ἀγνοεῖ. ἡ δὲ διήγησις λέγει ὡς μετεστείλατο τὸν χωλὸν καὶ
30 τὸν τυφλὸν καὶ ἠρώτησε τὸν τυφλόν »μὴ σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παρά-
δεισον«; ὁ δὲ ἔφη »οἴμοι, κύριε· ὁρᾷς ἡμῶν τὴν ἀδυναμίαν, οἶδας ὅτι

5 vgl. Matth. 22, 2 (Luk. 14, 16) — **31 ff** fast wörtlich ebenso im Talmud; vgl. Holl a. a. O. S. 91

M

4 ⟨*αὐτῶν*⟩ * **11** *ἀμυνώμεθα* Dind.] *ἀμυνόμεθα* M **14** *ἐπισαίνειν*] *ἐπιβαίνειν* Dind.; Verschlechterung **27** [*καὶ*] * **28** *αἰνιττομένη* *] *αἰνίττεται* M; Sinn: das Gleichnis redet von einer Verwunderung des Königs; so entspricht es der Art des Gleichnisses, das menschliche Verhältnisse zum Bild nimmt; auf Gott, der eigentlich mit dem König gemeint ist, paßt dieser Zug selbstverständlich nicht.

⟨οὐχ⟩ ὁρῶ ποῦ βαδίζω«. εἶτα ἐλθὼν ἐπὶ τὸν χωλὸν καὶ αὐτὸν 14
ἠρώτα »σὺ κατῆλθες εἰς τὸν παράδεισόν μου«; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
»ὦ κύριε, πικρᾶναί μου τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μέρει τῆς ἀδυναμίας βού-
λει«. καὶ λοιπὸν ἡ κρίσις ἀργεῖ. τί οὖν ποιεῖ ὁ κριτὴς ὁ δίκαιος; 15
5 ἀναγνοὺς ποίῳ τρόπῳ ἀμφότεροι ἐξεύχθησαν ἐπιτίθησι τὸν χωλὸν
τῷ πηρῷ καὶ τοὺς ἀμφοτέρους ἐτάζει μάστιξι. καὶ οὐ δύνανται ἀρνή-
σασθαι. ἑκάτεροι ἀλλήλους ἐλέγχουσιν, ὁ μὲν χωλὸς λέγων τῷ τυ- 16
φλῷ »οὐ σύ με ἐβάστασας καὶ ἀπήνεγκας«; καὶ ὁ τυφλὸς τῷ χωλῷ
»οὐκ αὐτὸς ὀφθαλμοί μου γέγονας«; οὕτως τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ καὶ 17
10 ἡ ψυχὴ τῷ σώματι εἰς ἔλεγχον τῆς κοινῆς ἐργασίας συνάπτεται. καὶ ἡ
κρίσις τελεία γίνεται περὶ ἀμφοτέρων, σώματός τε καὶ ψυχῆς, * τῶν
ἔργων [τῶν] γεγενημένων εἴτε ἀγαθῶν εἴτε φαύλων.

Καὶ ὁρᾶτε οἱ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐπιμελόμενοι ὅτι πάντες οἱ κατὰ 18
τῆς ἀληθείας ἐνεχθέντες ἑαυτοῖς τὴν ἀδικίαν προσεπορίσαντο. ὡς καὶ
15 ὁ ἅγιος προφήτης Δαυὶδ λέγει »συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν«.
πᾶς γὰρ ὁ ἑαυτῷ συνάγων τὸν πόνον τῶν ἀλλοτρίων διανοημάτων 19
ἑαυτῷ τίκτει τὴν ἀδικίαν καὶ τοῖς πειθομένοις· »λάκκον ὤρυξε καὶ
ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο«. ἀλλὰ 20
πρὸς ταῦτα πάντα εἴ τις ἔχει ἀντιλέγειν, ἡκέτω· εἴ τις ⟨θέλει⟩ θεῷ
20 ἀντιπράττειν, τολμάτω. θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς »οὐ κοπιάσει οὐδὲ | πει- D 686
νάσει οὐδὲ διψήσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ«. ἐν ᾗ
τὰ λελυμένα σώματα ἐγείρει, ἐν ᾗ τὸ ἀπολλύμενον σῴζει, ἐν ᾗ τὸ 21
τεθνηκὸς ζωογονεῖ, ἐν ᾗ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν ἀμφιέννυσιν, ἐν ᾗ
τὸν κόκκον τὸν πεσόντα εἰς ἀνάστασιν φέρει, ἐν ᾗ τὸν σπαρέντα καὶ
25 ἀποθανόντα εἰς περισσοτέραν φαιδρότητα ἄγει ἀνακαινίζων· ὡς ἐν
πολλαῖς γραφαῖς ἐμφέρεται, αἰνιττομένης τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως.

71. Ἐν δὲ τῷ ⟨τοῦ⟩ Δαυὶδ περὶ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαυὶδ 71, 1
ψαλμῷ ὡς καραδοκῶν | ὁ προφήτης καὶ πνεύματι ἁγίῳ σκοπῶν τὸ P 602
μέλλον εὐλόγως περὶ ἀναστάσεως ἔφη· »ὑψώσω σε, κύριε, ὅτι ὑπέ-
30 λαβές με, | ἀνακαινίζων μου τὸν οἶκον«, τουτέστιν τὸ σῶμα τὸ πεσόν, Ö 370

4 vgl. Luk. 20, 15 — **15** Psal. 7, 15 — **17** Psal. 7, 16 — **20** Jes. 40, 28

M U (von Z. 13 *καὶ ὁρᾶτε* an)

1 ⟨*οὐχ*⟩ Dind. **9** *τὸ*] *τῶ* M **11** *περὶ* *] *παρὰ* M | * ⟨*ὁμοῦ αἰτίων*⟩ * **12** [*τῶν*] * | *εἴτε . . . εἴτε* *] *μήτε . . . μήτε* M **16** *πᾶς*] *πῶς* M | *ἑαυτὸν* M | *τὸν πόνων* U | *διανοημάτων*] *διὰ νοσσημάτων* M **19** *ἔχειν* M | *εἴ τις*[2]] *ἐπὶ τῶ* U | ⟨*θέλει*⟩ * **20** *ἀντιπράττων* U | *τολμάτω*] *καμάτω* U **20f** *πεινάσει οὐδὲ* < U **27** *δὲ*] *μὲν* U | ⟨*τοῦ*⟩ * **28** *ψαλμῷ* *] *ψαλμὸς* MU **29** *εὐλόγως* < M

»καὶ οὐκ ηὔφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ«. καὶ ὁ Σολομῶν ἐν παροι- 2
μίαις ὡσαύτως εἰς τὴν ἐκεῖσε ἑτοιμασίαν τὰ πάντα τῆς ἐλπίδος παρα-
σκευάζων προὔτρεπε φάσκων »ἑτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου«
(ἔξοδον λέγων τὴν ἀπ' ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν) »καὶ ἑτοιμάζου« φησίν
5 »εἰς τὸν ἀγρόν«, ὁμοῦ πᾶσι τὴν νουθεσίαν ἐπεκτεινόμενος τοῖς κατὰ
ἀγρόν τε καὶ κατὰ ἄστυ, λογίοις τε καὶ τοῖς τὰς βαναύσους τέχνας
ἐπιχειροῦσιν, οἷς οὐδεμία ἐργασία κατὰ ἀγρὸν ἐπιζητουμένη· πόθεν 3
γὰρ λινουργοῖς καὶ ἀργυροχόοις, ποιηταῖς τε καὶ λογογράφοις ἡ κατὰ
τὴν ἄρουραν ἑτοιμασία; συλλήβδην γὰρ ὁμοῦ ἡ φωνὴ ἀδιακρίτως τοὺς
10 πάντας κέκληκεν ἐπειποῦσα »ἑτοιμάζου εἰς τὸν ἀγρόν«. ⟨τί⟩ ἀλλ' ἢ
τοῦτο αἰνιττομένη, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πολίτῃ τε καὶ ἀγροίκῳ ἀπό-
θεσις τοῦ σώματος ἀγρός, τὸ διὰ τὴν ταφὴν τέλος; εἶτα μετέ- 4
πειτα τὴν αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως σημαίνων ἐλπίδα φάσκει »καὶ
ἀνοικοδομήσεις τὸν οἶκόν σου«. οὐκ εἶπεν »οἰκοδομήσεις τὸν οἶκον«·
15 ἅπαξ γὰρ ᾠκοδομήθη ἐν τῇ πλάσει τῇ κατὰ τὴν γαστέρα, ὅτε αἱ
μητέρες ἐκύϊσκον ἕκαστον ἡμῶν ἐν τῇ πλάσει· ἀπὸ δὲ τῆς | γῆς ἡ D687
ἀνάστασις ἣ ἀπὸ ἀγροῦ, οὐκέτι οἰκοδομουμένη ἀλλὰ ἀνοικοδομου-
μένη, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ καθαίρεσιν ἐν τῷ τῆς ταφῆς πτώ-
ματι· ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἔφη »λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρι- 5
20 σὶν ἡμέραις ἐγείρω αὐτόν« ἢ οἰκοδομῶ αὐτόν, σοφία ὢν καὶ ἐν
τοιαύτῃ »φρονήσει« *, ἧς »οὐκ ἔστιν« ὑπὸ ἀνθρώπων »ἐξεύρεσις«, ἐν
ᾗ ἐξ ἀπόρων τόπων διαχυθέντων ἡμῶν τῶν σωμάτων, τῶν μὲν εἰς
τέφραν τῶν δὲ ἐν θαλάσσῃ τῶν δὲ ὑπὸ σαρκοβόρων οἰωνῶν τῶν
δὲ ὑπὸ θηρίων τῶν δὲ ὑπὸ σκωλήκων φθαρέντων, * φέρει.

1 Psal. 29, 2 — **3** Prov. 24, 42 — **13** Prov. 24, 42 — **19** Joh. 2, 19 — **21 f** vgl. Jes. 40, 28

M U

1 ὁ < U | Σαλομῶν U **2** εἰς τὴν] ἕκτην M | ἐκεῖσε] ἐν Σιὼν M **4** ἔξοδον λέγων — ἀπαλλαγήν hinter ἀγρόν M | φησίν < M **6** vor ἀγρόν + τὸν U | τε[1] < M | ἄστυ, λογίοις] ἄστειο λόγοις M **7** κατ' ἀγρὸν M **9** vor ἀδιακρίτως + ἡ M **10** ἐπειποῦσα κέκληκεν U | ⟨τί⟩ * **11** αἰνιττομένη *] αἰνίττεται MU **12** τὸ διὰ—τέλος] διὰ τὴν ταφὴν καὶ τὸ τέλος U | διὰ τῆς ταφῆς? Jül. **13** σημαίνων < M **14** ἀνοικοδομήσω M | οὐκ — τὸν οἶκον < U **15** οἰκοδομήθη M **16** ἡ < M **17** ἢ ἀπὸ ἀγροῦ < M (vgl. Z. 18) **17 f** οἰκοδομουμένη . . . ἀνοικοδομουμένῃ (sc. πλάσει) *] οἰκοδομουμένη . . . ἀνοικοδομουμένη MU | ἀλλὰ ἀνοικοδομουμένη < U | ἀνοικοδομουμένη + ἡ ἀπὸ ἀγροῦ οὐκέτι οἰκοδομουμένη M **18** ὑπηνεχθεῖσαν M **20** ἐγερῶ U **21** τοιαύτῃ] τῇ αὐτοῦ U | * etwa ⟨ὑπερέχων⟩ * **23** τῶν δὲ[2]] τῆς δὲ U **24** θήρων U | etwa ⟨τὰ λείψανα συνάγει καὶ ὁλοσχερεῖς ἡμᾶς εἰς παλιγγενεσίαν⟩ * vgl. S. 520, 7f

Εἰ γὰρ τὰ ⟨ὄντα⟩ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, πόσῳ δὴ 6
μᾶλλον τὸ ὂν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν εὐχερῶς ἀποκαταστήσει; ἵνα
δικαίαν ὁρίσῃ κρίσιν, ἵνα μὴ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου κρίνῃ, ἵνα μὴ ἀπο-
στερήσῃ τὸ καμόν. εἰ γὰρ ψυχῆς ἡ ἀπόλαυσις καὶ οὐρανῶν βασι- 7
5 *λείας κληρονομία, μετασχέτω τὸ σῶμα ὧν βούλεται· τρυφάτωσαν οἱ*
περὶ τὸν Γεδεὼν καὶ μὴ κακουχείσθωσαν »ἐν μηλωταῖς καὶ αἰγείοις
δέρμασι«, μὴ μάτην καμνέτω Ἰωάννης ἐκ καμήλων ἔχων τὸ ἔνδυμα,
μὴ ἐν ἀναχωρήσει τὴν σάρκα ὑπωπιάσωμεν, μὴ τὰ σώματα | ἡμῶν P603
δαμάσωμεν ἐν ἁγνείᾳ. εἰ δὲ ἄρα κοινωνεῖ σῶμα ψυχῇ ἐν πολι- 8
10 *τείαις ἐν ἁγνείᾳ ἐν νηστείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, »οὐκ ἄδικος ὁ*
θεὸς« ἀποστερεῖν τὸν κάματον τοῦ κεκμηκότος καὶ μὴ ἀποτῖσαι τὴν
μισθαποδοσίαν τῷ ἅμα τῇ ψυχῇ κεκμηκότι σώματι. εὐθὺς γὰρ 9
εὑρεθήσεται ἀργὴ ἡ κρίσις· εἰ γὰρ ἡ ψυχὴ μονωτάτη εὑρεθήσεται,
ἀντιλέξειεν κρινομένη ὅτι οὐκ | ἀπ' ἐμοῦ τὸ αἴτιον τῆς ἁμαρτίας, Ö372
15 *ἀλλὰ ἀπ' ἐκείνου τοῦ φθαρτοῦ καὶ γηΐνου σώματος τὸ πορνεύειν τὸ*
μοιχεύειν τὸ ἀσελγαίνειν· ἐξότε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη, οὐδέν μοι τού-
των πέπρακται, καὶ ἔσται εὐαπολόγητος καὶ παραλύουσα τὴν τοῦ
θεοῦ κρίσιν. εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἀγάγοι ὁ θεός — δύναται 10
γάρ, ὡς καὶ ἄνω μοι διὰ τοῦ | Ἰεζεκιὴλ δεδήλωται· εἰ καὶ διὰ παρα- D688
20 *βολῆς τὸ ἔργον γεγένηται, ἀλλὰ τὸ εἶδος εἰς ἀλληγορίαν τῆς τότε*
παραβολευθείσης ἀληθείας ἐτελειώθη, ὡς συνήχθη ὀστέον πρὸς ὀστέον
καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν, καὶ ξηρῶν ὄντων τῶν ὀστέων καὶ οὐ-
δέπω ψυχῆς οὐδὲ πνεύματος τοῦ κινοῦντος ἐν αὐτοῖς ὄντος, [καὶ]
εὐθὺς τὰ σώματα συνήχθη καὶ κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον ἐστε-
25 *ρεώθη. καὶ εἰ θέλει ὁ θεός, δυνατός ἐστι τοῦτο ποιῆσαι ἄνευ* 11
ψυχῆς παρεῖναί τε καὶ κινεῖσθαι, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα σῶμα ὂν

6f vgl. Hebr. 11, 37 — **7** vgl. Matth. 3, 4 — **10** vgl. Hebr. 6, 10 — **12ff** vgl. Ancoratus c. 87, 3ff; I 108, 4ff Panarion haer. 42, 5, 7; II 101, 4ff — **19ff** vgl. Ezech. 37, 4ff; dazu Ancoratus c. 88, 1ff; I 108, 20ff c. 99, 5; I 120, 11ff — **25ff** vgl. Gen. 4, 10; dazu Ancoratus c. 94, 4; I 115, 20 Panarion haer. 9, 3, 1; I 199, 15

M U

1 ⟨*ὄντα*⟩ * | *δὴ*] *γε* U **2** *ἀποκαταστήσειεν* U **3** *κρίνοι* M **4** *ψυχῆς* + ⟨*μόνον*⟩? * **4f** *βασιλείας οὐρανῶν* U **5** *ὧν* *] *ὃ* MU **6f** *καὶ μὴ — δέρμασι* < U **8** *ὑποπιάσωμεν* M **9** *ἐν*[1]] *τῇ* U | *δ'* U | *ψυχῇ* < U **9f** *πολιτεία* M **10** vor *ἐν ἁγνείᾳ* + *ἢ* M **11** vor *ἀποστερεῖν* + ⟨*τοῦ*⟩? * **12** *τὴν ψυχὴν* M **13** *εὑρίσκεται* M **18** *ὁ* < M **19f** *διὰ παραβολὴν* U **20f** *τῆς τότε — ἀληθείας*] *τοῖς γε παραβουλευθεῖσι τῆς ἀληθείας* M **21** *παραβολευθείσης*] lies *προφητευθείσης*? * **23** *ὄντος* < M | [*καὶ*] * **25** *ὁ* < U | *τοῦτο*] *τοῦ* U

μετὰ θάνατον ἐφθέγγετο καὶ οὐ ψυχή· οὐ γὰρ ψυχή ἐστι τὸ αἷμα,
ἀλλὰ σῶμά ἐστι τὸ φαινόμενον. ἀλλ᾽ οὐ δυνήσεται σῶμα ἄνευ 12
ψυχῆς κριθῆναι. ἀντιλέξειε γὰρ καὶ αὐτό, λέγον ὅτι οὐκ ἐγὼ ἥμαρ-
τον, ἀλλὰ ἡ ψυχή· μή, ἐξότε ἀπεκρίθη ἀπ᾽ ἐμοῦ, μὴ ἐμοίχευσα, μὴ
5 ἐπόρνευσα, μὴ εἰδωλολάτρησα; καὶ ἔσται ἀντιλέγον τὸ σῶμα τῇ τοῦ
θεοῦ δικαιοκρισίᾳ καὶ εὐλόγως ἀντιλέγον. τούτου ἕνεκα τοίνυν 13
καὶ δι᾽ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα ὁ θεὸς ἐν τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ τὰ τε-
θνεῶτα ἡμῶν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εἰς παλιγγενεσίαν φέρει ἐν τῇ
αὐτοῦ ὑποσχέσει τῆς φιλανθρωπίας, εἰς τὸ τὸν κεκμηκότα ἐν ὁσιό-
10 τητι ἀπολαβεῖν τὴν πᾶσαν ἀπὸ θεοῦ καλὴν ἀνταπόδοσιν καὶ τοὺς τὰ
μάταια πεποιηκότας ὡσαύτως κριθῆναι, σῶμα ἅμα ψυχῇ καὶ ψυχὴν
ἅμα σώματι.

Καὶ εἰς περισσοτέραν πληροφορίαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς παραγενό- 14
μενος ἐν σαρκὶ καὶ ἐνανθρωπήσας τελειότατα * εἰς τὸ στηρίξαι τὴν
15 αὐτοῦ πίστιν ἐν ἡμῖν, προγινώσκων τὴν μέλλουσαν ἐν σοί, Ὠρίγενες,
ἀπιστίαν γίνεσθαι * τὸ ἀμφιβαλλόμενον μᾶλλον παρὰ σοὶ καὶ ἐν
πολλαῖς αἱρέσεσι, ταῖς τῆς ἀπιστίας σου ὁμοίαις Μανιχαίων καὶ
Μαρκιωνιστῶν, καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ τελειώσας εἰς βε-
βαίωσιν καὶ στερέμνιον τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ ἀληθείας ἐναργῶς
20 ἐποίησεν. ἀναστὰς | γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν ἤγειρε σὺν αὐτῷ πολλὰ 15 D689
σώματα τῶν ἁγίων καὶ εἰσῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
ὡς καὶ ἐν ἄλλοις τόποις διηγησάμην. καὶ οὐκ εἶπεν· ἀνέστησαν 16
ἅγιοι, ἵνα μὴ δῷ πρόφασιν τῇ μεθόδῳ τῆς κακοτροπίας, ἀλλὰ φύσει
αὐτὸ τὸ παρὰ τοῖς ἀπίστοις ἀμφιβαλλόμενον ἐκεῖνο ἐσπούδασεν * εἰς
25 βεβαίωσιν τῆς ἡμῶν περὶ ζωῆς γνώσεως, σώματα εἰπὼν τῶν
ἁγίων. καὶ οὐ μόνον ὅτι ἤγειρεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνεφάνισαν ⟨ἑαυ- 17
τοὺς⟩ πολλοῖς ἐν τῇ πόλει, ἐφ᾽ οἷς ἐπληροῦτο διὰ τῆς αὐτοῦ δυνά-

2ff vgl. Ancoratus c. 88, 6; I 109, 18ff (dazu die Talmudstellen bei Holl, Das Apokr. Ezech. Festschrift für A. Schlatter S. 90f) — **20ff** vgl. Ancoratus c. 100, 2; I 121, 2ff Panarion haer. 42, 12, 3 refut. 24h; II 173, 4ff haer. 46, 5, 10; II 209, 26ff — **20** vgl. Matth. 27, 52f

M U (bis *ἅμα σώματι* Z. 12; 13—S. 522, 5 *τῇ ὑμῶν πλάνῃ* ausgelassen)

1 *γὰρ* < M **2** *τὸ φαινόμενον—δυνήσεται* < M **3** *λέγων* MU **4** *ἀπε-κινήθη* U **5** *ἀντιλέγων* M **6** *ἀντιλέγων* M **7** *διὰ πολλὰ ἄλλα* U **10** *ἀπὸ* *] *ὑπὸ* MU | *ἀνταπόδωσιν* M **13** *εἰς* *] *εἰ* M **14** * etwa ⟨*αὐτὸς ὁ λόγος ἐφάνη ἐν ἡμῖν*⟩ * **16** * etwa ⟨*βουλόμενός τε κυρῶσαι*⟩ * **19** *ἐναργῶς* *] *ἐνεργῶς* MU **22** *εἶπεν* *] *εἶπαν* M **24** *ἐκεῖνο* *] *ἐκεῖ δ᾽* M | * etwa ⟨*κυρῶσαι*⟩ * **25** *εἰ-πὼν* *] *εἶπον* M **26** *μόνον* + ⟨*εἶπεν*⟩? * **26f** ⟨*ἑαυτοὺς*⟩ *

μεως τό »ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ«, ἵνα εἴπῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἐγηγερμένων σωμάτων. οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ δέσμιοι τῆς παρεμβολῆς, οἱ ἐν Ἅιδῃ πεπεδημένοι· καί φησιν »ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας, 18 τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις«, ἵνα εἴπῃ τὰ σώματα τῶν ἀναστάντων,
5 καὶ οὐκ εἶπεν· τοὺς παραπικρανθέντας ἢ παραπικραινομένους, ἀλλὰ τοὺς παραπικραίνοντας. ὀφθέντες γὰρ ἐν τῇ πόλει πολλοῖς οἱ 19 πρόσφατον τελευτήσαντες μετὰ τῶν παλαιοτάτων — νομίζω γὰρ ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἤρξατο τὴν ἀνάστασιν ποιεῖσθαι, οἱ δὲ πρόσφατοι * τῶν αὐτῶν σωμάτων, * τεθαμμένους αὐτοὺς ἐν τῷ Γολγοθᾷ
10 τόπῳ ἐπ' αὐτὸν * σταυρωθεὶς καὶ πληρῶν τὸ γεγραμμένον »ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός«, ὁ ἐπάνω σου ἐσταυρωμένος, — καὶ ἄλλων μετ' αὐτῶν ἐκ τῶν ἰδίων ⟨αὐτοὺς⟩ ἐπιγινωσκόντων πρῶτον μὲν ἐξέπληττον τοὺς ὁρῶντας. εἰ γάρ τις συνέτυχε πατὴρ τέκνῳ ἀναστάντι ἢ ἀδελφὸς ἀδελφῷ 20
15 ἢ ⟨συγγενὴς⟩ συγγενεῖ πρὸ ἐτῶν εἴκοσι ἢ δέκα τελευτήσαντι, καὶ ἐκ τοῦ θαύματος ἐρωτῶντες· οὐκ εἶ σὺ ὁ δεῖνα ὁ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ ταφεὶς ὑφ' ἡμῶν; πῶς ἀνέστης καὶ ἦλθες; ἀντερωτώμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνα- 21 στάντος πάλιν ὅτι· τί ἐπράχθη ἐνταῦθα πρὸ τριῶν ἡμερῶν παρ' ὑμῖν, ὅτε ἡ γῆ ἐκλονεῖτο, καὶ λέγοντες ὅτι πλάνον τινὰ ἀπατῶντα τὸν
20 λαὸν Ἰησοῦν ὀνόματι κρατήσαντες ἐσταυρώσαμεν καὶ | ἐπαύσατο ἡ D 690 πλάνη, ἐκείνου δὲ λοιπὸν ὁμολογοῦντος τὴν χάριν τοῦ κυρίου καὶ τὴν 22 ἀλήθειαν καὶ λέγοντος »οὐαὶ ὑμῖν ὅτι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόσμου τῆς σωτηρίας ἠρνήσασθε καὶ ἐσταυρώσατε· ἐκεῖνος γὰρ ἤγειρεν ἡμᾶς ἐν τῇ αὐτοῦ ἰσχυρᾷ δυνάμει τῆς θεότητος καὶ ἐνανθρωπήσεως«, ἐκεῖ
25 λοιπὸν ἐπληροῦτο ἡ θεία γραφή, τό »ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις«. ἀκούοντες γὰρ παρὰ τῶν ἐγηγερ- 23 μένων ὅτι διὰ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἀνέστησαν παρεπικραίνοντο, ἕως θανάτου ἐπιχειρήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀρνήσασθαί τε καὶ

1. 3 Psal. 67, 7 — **7ff** vgl. Panarion haer. 46, 5, 1 u. 6ff; II 208, 15ff u. 209, 10ff (dazu Holl, Sitz. Ber. Berl. Akad. 1918 S. 540ff) — **10** Ephes. 5, 14 — **22f** vgl. Hebr. 2, 10 — **25** Psal. 67, 7 — **28** vgl. Act. 3, 15

M

1 ἐξάγων *] ἐξαγωγῶν M **9** * ergänze etwa ⟨ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ ἐτάφησαν, ἐπιτεθέντων ἐπὶ τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα⟩ * **9** * ⟨καὶ οὕτως ἅμα τῷ Ἀδὰμ⟩ * **10** * etwa ⟨ἤγειρεν ὁ ἐκεῖ⟩ * **11** καθεύων M **13** ⟨αὐτοὺς⟩ ἐπιγινωσκόντων *] ἐπιγινωσκομένων MU **14** γάρ *] δέ M **15** ⟨συγγενὴς⟩ Dind. | συγγενῆ M | ἐτῶν *] τῶν M | τελευτήσαντι *] τελευτησάντων M **17** ἀντερωτώμενοι *] ἀντερωτώμενος M **18** παρ' ὑμῖν *] παρ' ὑμῶν M **24** ἐκεῖ] καὶ M

σταυρῶσαι. τάχα δὲ καὶ τοῦτο εἰς ὠφέλειαν τῶν θεασαμένων 24
τοὺς ἐγηγερμένους εἰργάσατο ὁ φιλάνθρωπος κύριος. νομίζομεν γὰρ
ὅτι θεασάμενοι τοὺς ἐγηγερμένους καὶ κατανυγέντες ὠφελήθησάν τε
καὶ ἐπίστευσαν πολλοί. διὸ καὶ ὑμεῖς, Ὠριγενιασταί, πείσθητε καὶ
5 πιστεύσατε καὶ μὴ πολλοὺς ἀπολέσητε τῇ ὑμῶν πλάνῃ.

72. Ἀλλὰ ἀρκέσει μοι ταῦτα πρὸς τὸν ἐθελόσοφον Ὠριγένην, 72, 1
τὸν ματαίως ἑαυτῷ ἐπιθέμενον ὄνομα Ἀδαμαντίου καὶ πρὸς τὴν
αὐτοῦ ἀτοπίαν κατὰ τῆς ἀληθείας | ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς πίστεως P 604
κακῶς ἐπινενοημένον ὀλεθρίαν διδασκαλίαν. παρελθὼν δὲ καὶ τού- 2
10 του τὴν αἵρεσιν καθεξῆς τὰς ἄλλας διασκέψομαι, ἐπιπόθητοι, θεὸν
συνήθως ἐπικαλούμενος ἀρωγὸν τῆς ἡμῶν ἰδιωτείας, πρὸς τὸ δυνη-
θῆναι ἀντισχεῖν πρὸς πᾶσαν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγειρομένην φωνὴν
ματαίαν καὶ ἡττῆσαι κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἠσαίου ῥηθέντα ὅτι
»πᾶσα φωνὴ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἡττήσεις, οἱ δὲ 3
15 ἔνοχοι ἔσονται ἐν αὐτῇ«, ἵν' οὕτως ἐν θεῷ τὸ ἐπάγγελμα περαιωσά-
μενοι τοῖς βουλομένοις γουνεχῶς ἐντυγχάνειν εἰς γυμνάσιον ἀληθείας
καὶ φάρμακον ἰάσεως περὶ ἑκάστου θηρὸς καὶ ἰοβόλου ἑρπετοῦ, τῶν
προσώπων τῶν | αἱρέσεών φημι, δίκην ἀντιδότου καὶ ταυτησὶ τῆς Ö 374
τῶν Ὠριγενιαστῶν, φρύνου δίκην | μεμορφωμένης ἐκ νοτίδος πολλῆς D 691
20 κυκῶντος καὶ φωνῇ μείζονι ἐπικραυγάζοντος, λαβόμενοι τὴν τοῦ 4
κυρίου ἀνάστασιν προπότιον ὡς εἰπεῖν, ἀποβλύσωμεν τὸ γλισχρῶδες

7 f Der Name Ἀδαμάντιος ist wohl Signum. So verstehen ihn offenbar Eusebius h. e. VI 14, 10; II 552, 9 Schwartz **Ἀδαμάντιος, καὶ τοῦτο γὰρ ἦν Ὠριγένει ὄνομα** Hieronymus vir. ill. 54 *Origenes, qui et Adamantius* ebenso Epiph. selbst oben c. 1, 1; S. 403, 2 u. Suidas s. v. Ὠριγένης II 1, 1270 Bernhardy. Unsicher bleibt jedoch, wie in andern Fällen, ob Origenes sich selbst das Signum beilegte oder es ihm von andern beigelegt wurde. Zweifelhaften Werts sind darum die Deutungen bei Hieronymus ep. 33, 4, 11; S. 255, 11 Hilberg *Adamantium nostrum . . ., qui tanto in sanctarum scripturarum commentariis sudore laboravit, ut iuste adamantis nomen acceperit* u. Photius cod. 118 *τοῦτον τοίνυν τὸν Ὠριγένην, ὃν καὶ Ἀδαμάντιον ἐπονομάζεσθαί φασιν, ὅτι ἀδαμαντίνοις δεσμοῖς ἐῴκεσαν οὓς ἂν δήσειε λόγους* — **14** Jes. 54, 17

M U (von Z. 6 *ἀλλὰ ἀρκέσει* an)

6 *ἀλλὰ* < M | *ἑτεροφιλόσοφον* M **7** *Ἀδαμαντίου* *] *Ἀδαμάντιον* MU **8** vor *κατὰ* + *καὶ* U **9** *ἐπινενοημένον* *] *ἐπινενοημένην* MU **11** *ἀρρωγὸν* U | *ἰδιωτίας* MU **14** *φωνὴ* + *ἢ* U **16** *γυμνασίαν* U **20** *κυκῶντος*] *κωκυτῷ* M

τοῦ ἰοῦ τοῦ φρύνου καὶ ἑρπετώδους μοχθηροῦ τὴν ἀδικίαν. 5 συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων τῶν πειθομένων αὐτῷ πάσχειν, δι' ὃ καὶ στενάζω ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅτι οἴμοι πῶς ἐβλάβης, πόσους δὲ ἄλλους ἔβλαψας, ὡς ὑπὸ δεινῆς ἐχίδνης δηχθείς, ὑπὸ τῆς 5 κοσμικῆς προπαιδείας φημί, καὶ ἄλλοις δηλητήριον γέγονας.

6 Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι τὸν μυωξὸν ἐμφωλεύειν καὶ τὰ γεννήματα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πολλὰ τίκτειν, ἕως πέντε καὶ ἔτι, τὰς δὲ ἐχίδνας τούτους θηρᾶσθαι. 7 καὶ ἐὰν εὕρῃ ὅλον τὸν φωλεὸν ἡ ἔχιδνα, μὴ δυναμένη τοὺς ὅλους καταφαγεῖν, ὑπὸ ἓν ἐσθίει εἰς κόρον ἕνα ἢ 10 δύο, τῶν δὲ λοιπῶν κατακεντήσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς σιτία φέρει καὶ ἀνατρέφει τυφλὰ γεγονότα, ἕως ὅτε βούλεται ἕκαστον αὐτῶν προσφέρειν καὶ τοῦτον ἐσθίειν. 8 ἐὰν δὲ συμβῇ τινὰς ἀπείρους περιτυχεῖν τοῖς τοιούτοις καὶ λάβωσιν αὐτὰ εἰς ἐδωδήν, δηλητήριον ἑαυτοῖς λαμβάνουσιν ⟨τὰ⟩ ἀπὸ τοῦ ἰοῦ τῆς ἐχίδνης ἀνατεθραμμένα. 9 οὕτω καὶ 15 σύ, ὦ Ὠρίγενες, ἀπὸ τῆς προειρημένης Ἑλληνικῆς παιδείας τυφλωθεὶς τὸν νοῦν ἐξήμεσας ἰὸν τοῖς πεισθεῖσί σοι καὶ γέγονας αὐτοῖς εἰς βρῶμα δηλητηρίου, δι' ὧν αὐτὸς ἠδίκησαι ἀδικήσας τοὺς πλείους. D 692

M U

2 τῶν < M 2 f πειθομένων αὐτῷ πάσχειν δι' ὃ *] παθῶν, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχω M U 4 δὲ] τε U | ὡς] πῶς? * | ὑπὸ²] ἀπὸ M 6 μυοξὸν U 8 εὕροι U 13 δηλητηρίου M | αὐτοῖς U 14 ⟨τὰ⟩ * 15 Ὠριγένη u. < ὦ U 16 ἐξέμεσας M | vor ἰὸν + τὸν U 18 πλείονας M 18 nach πλείους folgt in U die Unterschrift des Kapitels κατὰ ὠριγένους τοῦ ἀδαμαντίου, hierauf die des Buches: τέλος σὺν θεῷ τοῦ ὅλου πρώτου βιβλίου τῶν παναρείων εἰς τρεῖς βίβλους διαιρούμενον ἐν ὦ περιέχονται αἱρέσεις ἐν κεφαλαίοις (Zahl fehlt). — Dagegen fährt M hinter πλείονας fort: εἴπαμεν δὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ὠριγένους ἐν ταῖς ἄνω διαλαλιαῖς ὡς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐβλασφήμησε, ποιητὸν θεὸν ὁρισάμενος καὶ μὴ δύνασθαι ὁρᾶν τὸν πατέρα, ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα μὴ δύνασθαι ὁρᾶν τὸν υἱόν, καὶ ὡς τὴν ψυχὴν προυπάρχουσαν παρεξηγήσατο καὶ ἄνω πλημμελήσασαν (dahinter οὗ χάριν halb ausradiert) εἰς τὸ σῶμα κατῆχθαι, καὶ ὅτι ὁ διάβολος ἀποκατασταθήσεται εἰς τὴν ἰδίαν ἀρχήν. ἐμακαρίσθη τοίνυν Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι, ὅτι κοινωνοὶ αὐτοῦ ἔσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀλληγορικῶς εἶναι παράδεισον καὶ τὰ ὕδατα ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ οὐκ ἀληθεία. Dann Unterschrift κατὰ ὠριγένους τοῦ καὶ ἀδαμαντίου. Hierauf unter einer Leiste τέλος εἴληφεν πανάριον βιβλίον ἱερώτατον καὶ ἱεροῦ ποιμαῖνος u. schließlich, wieder unter einer Leiste ἐγράφη χειρὶ ἰωάννου πρεσβυτέρου ἐν ἔτει ςφξε ἰν ί: πάντες δὲ οἱ ἀναγινώσκοντες εὔχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν

κύριον. Das Mehr in M gegenüber U ist, wie schon der unepiphanische Stil (διαλαλιά u. παρεξηγεῖσθαι sind dem Epiphanius unbekannt) zeigt, der aus S. 410, 8ff geschöpfte Zusatz eines Lesers, dem die letzte Auseinandersetzung mit Origenes noch nicht ganz genügte. Man beachte auch, wie sich in der Wendung: dann würde Johannes der Täufer — das Urbild des Mönchs! — mit dem Satan zusammen im Himmel sein, die eigentümlich mönchische Auffassung verrät.

EPIPHANIUS

(ANCORATUS UND PANARION)

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. DR. KARL HOLL

DRITTER BAND

PANARION HAER. 65—80

DE FIDE

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1933

Printed in Germany

Vorwort

Karl Holl hat seine Epiphaniusausgabe nicht vollenden können. Er hatte den Text dieses dritten Bandes vollständig hergestellt, den kritischen Apparat vollendet und den Kommentar bis haer. 66 (Manichäer) einschließlich geführt. Da wurde er am 23. Mai 1926 durch den Tod von seiner Arbeit abgerufen. Die Kirchenväterkommission betraute mich mit der Vollendung dieses Bandes. Für die schon weitgeförderten Register wurde ein eigener vierter Band in Aussicht genommen. Dieser wird auch Nachträge und Ergänzungen bringen. Ich habe mich bemüht, Holls Werk möglichst unverändert herauszugeben und deshalb seine Textgestaltung durchweg gewahrt: nur an einzelnen Stellen sind Vorschläge und Änderungen angemerkt oder eingefügt worden, die notwendig schienen. Den Kommentar habe ich nicht in der gleichen Ausführlichkeit gehalten, wie Holl es getan haben würde, sondern mehr nach Kürze gestrebt. Daß sich der Abschluß des Werkes trotzdem bis Ende 1932 hinzog, ist durch die mannigfachen Pflichten verursacht worden, die sonst noch auf mir lagen. Für Unterstützung bei dieser Arbeit habe ich nach vielen Seiten zu danken. Erich Klostermann und Carl Schmidt haben die Korrekturen mitgelesen, der erstgenannte hat nicht wenige Textbesserungen beigesteuert, der zweite den Codex Jenensis vollständig mit den Druckbogen verglichen. Der gleichnamige Sohn Karl Holls hat ebenfalls eine Korrektur gelesen und die Zitate nachgeprüft. Bei der zweiten Hälfte des Druckes hat Walther Eltester mitkorrigiert und mir auch sonst wertvolle Hilfe geleistet. Uns allen ist die Arbeit als ein letzter Liebesdienst erschienen, den wir dem heimgegangenen Freund, Vater und Lehrer mit dankbarem Herzen gewidmet haben.

Berlin, 9. Januar 1933

Hans Lietzmann

Vorbemerkung

Die Grundlagen der in Bd. I—III zusammengefaßten Schriften hat Karl Holl in seiner Studie Die handschriftliche Überlieferung des Epiphanius (Ancoratus und Panarion) 1910 (= Texte und Untersuchungen, hrsg. v. A. v. Harnack und Carl Schmidt, Bd. 36, Heft 2) erschöpfend behandelt: wir dürfen den Leser für eingehende Nachprüfung auf dieses Buch verweisen und können uns hier mit einer kurzen Darlegung des Tatbestandes begnügen.

Ancoratus und Panarion sind in folgenden Handschriften erhalten:

V = Vaticanus graecus 503 saec. IX, enthielt das 1. Buch des Panarion (= haer. 1—46), jetzt ist der Codex am Anfang verstümmelt und beginnt in haer. 8, 3 (I 189, 19), und auch dann fehlen im nächsten Verlauf noch einige Blätter. Der Text ist einer Vorlage entnommen, die von einem gelehrten Leser mit attizistischen Bemerkungen versehen war. Dann aber ist auch der Vaticanus selbst von einem attizistischen Korrektor gründlich durchrevidiert worden, der aber außerdem noch eine andere Handschrift mit vielfach besseren Lesarten zu Rate zog.

G = Genuensis bibl. della missione urbana gr. 4 saec. IX, enthält Panarion Buch 1 am Ende verstümmelt: haer. 1—42, 16, 2 (II 185, 3) *εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων* ‖. Die Hs. ist aus dem noch vollständigen, aber schon durchkorrigierten V (d. h. also V^{corr}) abgeschrieben und wird nur da benutzt, wo V lückenhaft ist.

M = Marcianus Venetus graecus 125 v. Jahre 1057, enthält Panarion Buch 1 und Buch 2 bis zum Ende des 1. Tomos, also haer. 1—64. Er geht letztlich auf dieselbe Vorlage zurück, wie V; aber der Korrektor von V hat seinerseits einen mit M verwandten Codex benutzt.

U = Urbinas gr. 17 + 18 saec. XII/XIII, enthält haer. 1—64 (wie M) und geht auf die (um haer. 47—64 vervollständigte) Überlieferung von V^{corr} zurück.

W = Vindobonensis suppl. gr. 91 saec. XIV, enthält Teile des Panarion und der Anakephalaiosis, de mensuris ac ponderibus, einige Exzerpte aus Chrysostomus und Nikephoros Chronographie. Die Hs. ist nächstverwandt mit U: sie wird im Apparat nicht benutzt,

L = Laurentianus VI 12 saec. XIV, enthält Ancoratus, Anakephalaiosis, de mensuris ac ponderibus. Er ist ein besseres Exemplar der auch durch J vertretenen Klasse.

J = Jenensis mscr. Bose 1 v. Jahre 1304, enthält das Panarion vom 2. Tomos des zweiten Buches bis zu Ende (haer. 65—80 und de fide), Ancoratus, Anakephalaiosis, de mensuris ac ponderibus. Der erste Band mit haer. 1—64 ist verloren, aber aus dem Druck des Oporinus (1544) erkennbar.

Aus L ist abgeschrieben L^1 = Laurent. LIX 21 saec. XV, aus J der Breslauer Codex R = Rhedigeranus 240 saec. XV einst in Venedig Besitz des Bessarion: aus diesem wiederum der Angelicus 94 (= A) saec. XVI und von diesem ist abgeschrieben $P^1 + P^2$ = Paris. gr. 833 + 835 saec. XVI.

Weiterhin ergibt sich aus der Gemeinsamkeit zweier großen Ausfälle und einer durch Quaternionenversetzung zu erklärenden Textverwirrung, die in U auf mechanische Weise entstanden ist (vgl. II 478, 21—480, 9 und 509, 11—510, 18; die Blattversetzung II 427, 23), daß J und mit ihm die ganze Reihe der jüngeren Handschriften RAP direkt aus U stammt. Daraus ergibt sich aber der Schluß, daß U nur der erste Band einer einst vollständigen, das ganze Panarion samt Ancoratus, Anakephalaiosis und de mensuris umfassenden Ausgabe des Epiphanius ist. Und das Gleiche gilt für den gemeinsamen Archetypus von U W. Für diese Sammlung ist nun aber charakteristisch, daß die früheste Schrift, der Ancoratus, an zweiter Stelle steht, aber mit einer Vorbemerkung (I, 1) versehen ist, die nur als Einleitung zu einer Gesamtausgabe des Epiphanius Sinn hat. Also ist eine Urform der Sammlung anzunehmen, in der die Schriften ihre naturgemäße Reihenfolge hatten und die Einleitung samt dem Ancoratus am Anfang stand. Dann folgten ohne Verfassernamen und Titel die das Panarion einführenden Briefe.

Sobald nun aber umgestellt wurde und das Panarion an den Anfang kam, wurde das Fehlen eines regelrechten Titels am Buchanfang peinlich und man versuchte nachzuhelfen. Das ist nun augenscheinlich bei VM geschehen (Holl, Überlieferung S. 61. 93): und damit wird die Umstellung, mit ihr aber auch die Gesamtausgabe, vor den Archetyp von VM verlegt. Die Urform reicht noch vor die uns erfaßbare älteste Überlieferung: zwischen ihr und dem einen Codex, aus dem in letzter Linie alle unsere Handschriften stammen, liegt sowohl die Umstellung der Schriften als auch die in VM erkennbare attizistische Bearbeitung; außerdem aber die auch von der gelegentlich auftretenden indirekten Überlieferung bezeugte grauenhafte Verwilderung und Entstellung des Textes, die bei scharfer Interpretation auf jeder Seite zutage tritt und in Karl Holls Ausgabe zum erstenmal in ihrem ganzen Umfang erkannt ist. Die Urausgabe selbst kann nicht von Epiphanius selbst herrühren, da sie die unechte (Holl, Überlieferung S, 95—98) Anakephalaiosis mit umfaßte. Andererseits verbietet es neben der Zuverlässigkeit des Vorberichts namentlich die geschichtlich richtige Anordnung der Werke, allzuweit vom Zeitalter des Epiphanius abzurücken.

Das Verhältnis der einzelnen Zeugen zueinander und im ganzen der Überlieferung läßt sich durch nebenstehendes Schema veranschaulichen.

Ausgaben: Erste lateinische Übersetzung des Janus Cornarius, Basel 1543 (= Corn.) und Abdruck des griechischen Textes durch Jo. Oporinus, Basel 1544 (= Op.) beides aus dem damals noch vollständigen Codex Jenensis J.

Dionysius Petavius (= Pet.) griechische Ausgabe mit lateinischer Übersetzung, Paris 1622 (2 Bände fol.). Nachdruck Köln (in Wahrheit Leipzig) 1682 und Migne Patr. gr. 41—43, Paris 1858. Petavius benutzt außer der Ausgabe des Oporinus die Hss. Vat. 503 (V) und Paris. 833/835 ($P^1 + P^2$).

Franz Oehler (= Öh.) in seinem Corpus haereseologicum Bd. II und III, Berlin 1859—1861 benutzt außer den älteren Ausgaben den Marcianus 125 (M) und den Rhedigeranus (R).

Wilhelm Dindorf (= Dind.) in seiner Ausgabe 1859—1862 hat dieselbe handschriftliche Grundlage wie Öhler.

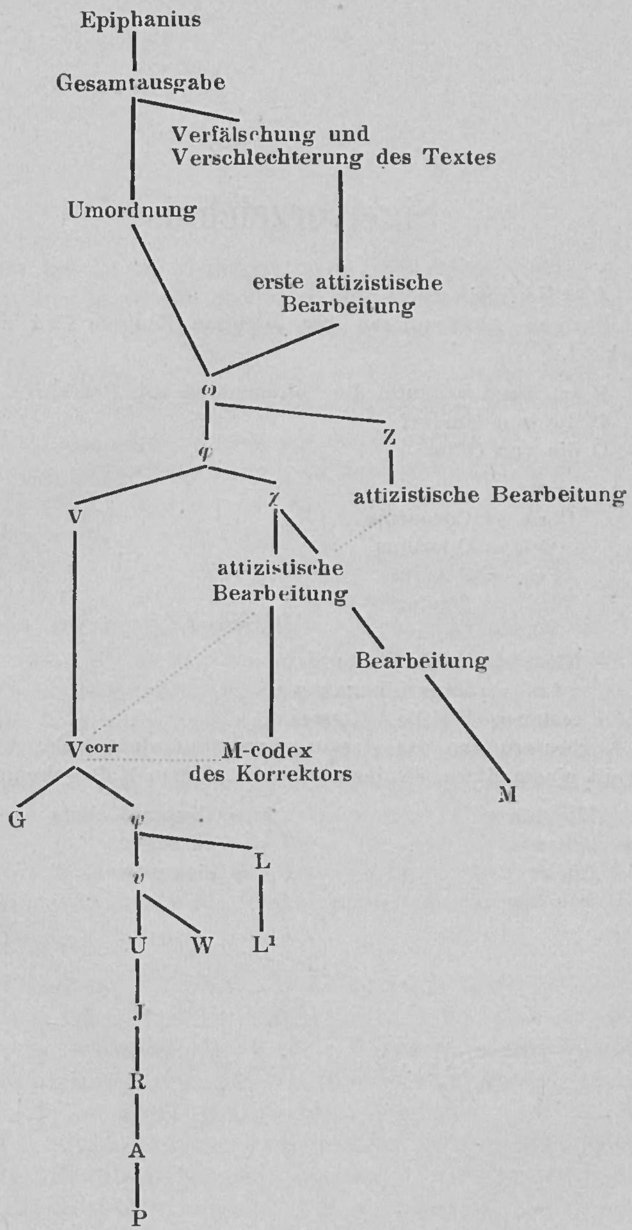
Epiphanius
Gesamtausgabe
Verfälschung und Verschlechterung des Textes
Umordnung
erste attizistische Bearbeitung
ω
Z
φ
attizistische Bearbeitung
V
χ
attizistische Bearbeitung
Bearbeitung
Vcorr
M-codex des Korrektors
M
G
ψ
L
υ
U
W
L¹
J
R
A
P

Sigelverzeichnis

J = Jenensis mscr. Bose 1

Die übrigen Abkürzungen für benutzte Zeugen sind an Ort und Stelle erklärt.

P am Rand bedeutet die Seitenzahlen von Petavius
D die von Dindorf
Ö die von Öhler

Im Apparat ist

Corn. = Cornarius
Op. = Oporinus
Pet. = Petavius
Dind. = Dindorf
Öh = Öhler
Klost. = Erich Klostermann
Ltz. = Hans Lietzmann
Eltester = Walther Eltester

Die Verbesserungen des Herausgebers sind nicht mehr, wie in Bd. I und II, mit einem Stern, sondern mit dem Namen Holl gekennzeichnet.

+ = fügt hinzu
< = läßt aus
* = Lücke
† = Textverderbnis
[ ] = zu tilgen
⟨ ⟩ = einzusetzen.

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου, πέμπτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὸν προειρημένον ἀριθμόν, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις πέντε οὕτως· B

ξε. ⟨Παυλιανισταὶ ἀπὸ⟩ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐπισκόπου γενο- 65
5 μένου Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης. οὗτος ἀνύπαρκτον τὸν Χριστὸν ὀλίγου δεῖν διαβεβαιοῦται, λόγον προφορικὸν αὐτὸν σχηματίσας, ἀπὸ δὲ Μαρίας καὶ δεῦρο εἶναι, προκαταγγελτικῶς τὰ περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς εἰρημένα ἔχοντα, μὴ προόντα δέ, ἀλλὰ ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ⟨γεγονότα⟩.

10 ξϛ. Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκουανῖται, οἱ τοῦ Μάνη μαθηταὶ τοῦ Πέρσου, 66,1 C Χριστὸν σχήματι λέγοντες, ἥλιον δὲ σέβοντες καὶ σελήνην, ἄστροις τε καὶ δυνάμεσι καὶ δαίμοσιν εὐχόμενοι, ἀρχὰς δύο εἰσάγοντες, πονηράν τε καὶ ἀγαθήν, ἀεὶ οὔσας· Χριστὸν δὲ δοκήσει πεφηνέναι καὶ δοκήσει 2 πεπονθέναι· παλαιὰν διαθήκην βλασφημοῦντες καὶ τὸν ἐν αὐτῇ λαλήσαντα
15 θεόν, κόσμον δὲ οὐ τὸν πάντα, ἀλλὰ μέρος ἐκ θεοῦ γεγενῆσθαι ὁριζόμενοι.

ξζ. Ἱερακῖται, οἱ ἀπὸ Ἱέρακος τοῦ Λεοντοπολίτου τῆς Αἰγύπτου, 67,1 ἐξηγητοῦ τινος, σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετοῦντες, χρώμενοι δὲ παλαιᾷ καὶ D νέᾳ διαθήκῃ, καὶ | ἀπαγορεύοντες γάμον παντελῶς, μονάζοντας δὲ καὶ D 2

J Anaceph. (die Nebenzeugen Joh. Dam. de haer. Migne 94, 716 B ff. (= Doctr. patr. c. 34; S. 268, 6ff. Diekamp) sind nur ausnahmsweise berücksichtigt)

4 $\overline{ξε}$ Joh. Dam. (= Doctr.)] $\bar{α}$ J; vgl. zu II 1, 3 | *Παυλιανισταὶ ἀπὸ* Joh. Dam. (= Doctr.)] > J | *τοῦ* < Anac. 4 f *ἐπισκόπου γενομένου — μεγάλης* < J 6 *αὐτὸν* Joh.] *ὄντα* J 7 *προκαταγγελτικῶς*] + *μὲν* Anac. 8 *ἔχοντα* Holl] *ἔχοντος* J Anaceph. | *προόντα* Holl] *ὄντος* J Anaceph. | *διὰ*] *ἀπὸ* J 9 *⟨γεγονότα⟩* Holl 10 $\overline{ξϛ}$ Joh.] $\bar{β}$ J *οἱ*[1] < Anaceph. *οἱ*[2] + *ἀπὸ* J 11 *σχήματι* + *⟨γεγονέναι⟩* ? Holl | *δὲ* Joh. Dam.] *τε* Anaceph. < J | *σελήν* (Abkürzungszeichen vergessen) J 12 *εἰσάγοντες*] *εἰσηγούμενοι* Anaceph. 13 *ἀεὶ οὔσας* < Anaceph. | *δὲ* < Anaceph. 16 $\overline{ξζ}$ Joh.] $\bar{γ}$ J | vor *Ἱέρακος* + *τοῦ* J 17 *ἀθετοῦντες* Joh. Anac.] *ἀθετοῦντος* J | *δὲ* < J 18 *καὶ*[1] <, dafür *ἀπαγορεύοντες* + *δὲ* Anaceph. *δὲ*] *τε* J

παρθένους δεχόμενοι καὶ ἐγκρατευομένους καὶ χήρους. τὰ δὲ μηδέπω 2
ἐν ἡλικίᾳ γεγονότα παιδία βασιλείας μὴ μετέχειν διὰ τὸ μὴ ἠθληκέναι.
ξη. Μελιτιανοί, οἱ ἐν Αἰγύπτῳ, σχίσμα ὄντες ἀλλ' οὐχ αἵρεσις, 68
μὴ συνευξάμενοι τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσι, νῦν δὲ Ἀρειανοῖς
5 συναφθέντες. | P 606 J 379

ξθ. Ἀρειανοί, οἱ καὶ Ἀρειομανῖται, οἱ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ κτίσμα 69,1
λέγοντες καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος, σάρκα μόνον τὸν
σωτῆρα ἀπὸ Μαρίας εἰληφέναι διαβεβαιούμενοι καὶ οὐχὶ ψυχήν. ἦν 2
δὲ οὗτος ὁ Ἄρειος πρεσβύτερος Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
10 Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ δευτέρου τόμου, πέμπτου
δὲ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀκολουθίας ὄντος ἀνακεφαλαίωσις αἱρέσεων πέντε. | P 607

Κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως με, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξε.

1. Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς καλούμενος τούτους διαδέχεται, γεγονὼς 1,1
μετὰ Ναυᾶτον καὶ Ὠριγένην, τὸν λοιπὸν ἐν αἱρέσει ἀριθμούμενον, δι'
15 ἣν ἠθέλησεν ὑψαυχενίαν ἑαυτῷ ἐπισπάσασθαι καὶ ἐπαρθῆναι κατὰ τῆς
ἀληθείας διὰ τῆς κομπώδους αὐτοῦ φλυαρίας καὶ ἐκ διαβόλου ἐπισεσεισμένης ἐννοίας, ὃν πενθεῖν δεῖ ὡς ἀληθῶς »φθόνῳ διαβόλου« ἐξοκείλαντα 2
καὶ ἀπὸ ὕψους παραπεπτωκότα· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πληροῦται τὸ εἰρημένον
»βασκανία φαυλότητος ἀμαυροῖ τὰ καλά, καὶ ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας
20 μεταλλεύει νοῦν ἄκακον«.

13ff Vgl. die Zusammenstellung der Nachrichten über ihn bei Routh, reliquiae sacrae[2] III 289ff und insbesondere bei Loofs, Paulus von Samosata. 1924. — 14ff vgl. haer. 64, 3, 8ff; II 409, 1ff — 15 vgl. die Urteile des Epiph. über Origenes haer. 64, 3, 3; II 406, 3ff u. 64, 5, 8; II 414, 10ff — 17 vgl. Sap. 2, 24 — 19f Sap. 4, 12

J Anaceph. (bis Z. 11)

1 vor δεχόμενοι + ⟨μόνον⟩? Holl | δεχόμενοι hinter ἐγκρατευομένους Anaceph. 1f καὶ χήρους λέγοντες τὰ μηδέπω ἐν ἡλικίᾳ γεγονότα παιδία. Anaceph. 2 βασιλείας + δὲ Anaceph. | διὰ τὸ μὴ ἠθληκέναι] ἔλεγον τοὺς μὴ ἀθλήσαντας Anaceph. 3 ξη Joh.] δ J 6 ξθ Joh.] ε J | Ἀρειομανῖται] + καὶ Διατομῖται Joh. 7f τὸν σωτῆρα + Χριστὸν Anaceph. 8 οὐχὶ] οὐ Anaceph. 9 Ἀλεξάνδρου — Ἀλεξανδρείας] τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας Anaceph. 10 καὶ < Anaceph. | τοῦ δευτέρου τόμου > J 11 lies τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἀκολουθίας? Holl. 12 τῆς δὲ ἀκολουθίας] ἢ καὶ J

Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἡμῖν εἰς διήγησιν ἐπιμνημονευό|μενος Παῦλος ὁ 3 D 5
Σαμοσατεύς, οὗ τοῦ ὀνόματος ἐν ἀρχῇ ἐμνήσθημεν καὶ τῆς αἱρέσεως
αὐτοῦ ⟨νῦν⟩ ποιούμεθα τὴν διήγησιν, ἀπὸ Σαμοσάτων ἦν, τῆς ἐπὶ τὰ
μέρη τῆς Μεσοποταμίας καὶ Εὐφράτου· ὃς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐν ἡμέραις 4
5 Αὐρηλιανοῦ καὶ Πρόβου τῶν βασιλέων ἐπὶ τῆς Ἀντιο|χέων καθίσταται P 608
ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. ἀρθεὶς δὲ τῇ διανοίᾳ ἐξέπεσε
τῆς ἀληθείας καὶ ἀνεκαίνισε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρτέμωνος, τοῦ ποτε ὄντος
ἐν ἀρχῇ πρὸ ἐτῶν πολλῶν καὶ ἐσβεσμένου.

Φάσκει δὲ οὗτος θεὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἕνα θεόν, 5
10 ἐν θεῷ δὲ ἀεὶ ὄντα τὸν αὐτοῦ Λόγον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὥσπερ ἐν
ἀνθρώπου καρδίᾳ ὁ ἴδιος λόγος. μὴ εἶναι δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνυπό- 6
στατον, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Σαβέλλιος καὶ ὁ
Ναυᾶτος καὶ ὁ Νόητος καὶ ἄλλοι· οὐκ ἴσως δὲ ἐκείνοις οὗτος, ἀλλὰ ἄλλως

2 ἐν ἀρχῇ] gemeint ist der Anfang unseres Kapitels S. 2. — 5 Αὐρηλιανοῦ καὶ Πρόβου] nach der bestimmten Angabe des Eusebius h. e. VII 30, 19; S. 714, 3ff Schwartz ist Paul unter Aurelian vertrieben worden; aber Epiph. behandelt auch sonst in diesem Teil seines Werks die Zeit des Aurelian und Probus als Einheit, vgl. die beiden folgenden Häresien, bes. auch haer. 66, 19, 9 ἕως τοῦ χρόνου τοῦ προδηλωθέντος Αὐρηλιανοῦ τε καὶ Πρόβου. — 7 Artemon wird sonst bei Epiph. nirgends erwähnt; die Angabe stammt aus dem Brief der Synode bei Eusebius VII 30, 16; S. 712, 13f Schwartz τὸν ... ἐμπομπεύσαντα τῇ μιαρᾷ αἱρέσει τοῦ Ἀρτεμᾶ u. ebda 17; S. 712, 23f τῷ δὲ Ἀρτεμᾷ οὗτος ἐπιστελλέτω καὶ οἱ τὰ Ἀρτεμᾶ φρονοῦντες τούτῳ κοινωνείτωσαν (das letztere setzt — im Gegensatz zu Z. 7f bei Epiph. — voraus, daß Artemon zur Zeit der Absetzung des Paul noch lebte; vielleicht auch, daß er im Osten lebte). — 9ff vgl. die ganz ähnliche Beschreibung der Anschauung des Sabellius haer. 62, 1, 5; II 389, 13ff u. des Photin von Sirmium, der nach Epiph. auf Paul v. Samosata fußte haer. 71, 2 ὁ λόγος ἐν τῷ πατρί, φησίν, ἦν, ἀλλ' οὐκ ἦν υἱός ... οὔπω δὲ ἦν (d. h. zur Zeit der Weissagungen), λόγος δὲ ἦν, καθάπερ ἐν ἐμοὶ ὁ λόγος. — Etwas anders klingt freilich das bei Justinian erhaltene Bruchstück Routh rel. s.[2] III 300, 9f = Loofs S. 86 u. 334, 27ff ἐκεῖνον δὲ τὸν λόγον ἐγέννησεν ὁ θεός, ἄνευ παρθένου καὶ ἄνευ (l. ἄλλου?) τινός, οὐδενὸς ὄντος πλὴν τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως ὑπέστη ὁ λόγος; dagegen der Brief der 6 Bischöfe Routh[2] III 293, 9 = Loofs 326, 9 οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ἀνυποστάτου. — 13 oben haer. 59 hat Epiph. nichts von einer dogmatischen Ketzerei des Novatian gewußt,

J

1 διήγησιν vgl. Z. 3 Holl] ἐξήγησιν J 3 ⟨νῦν⟩ Holl 13 ἄλλοι + ⟨ἐδογμάτισαν⟩? Holl | ἄλλως Pet.] ἄλλος J

παρ᾽ ἐκείνους. ἐλθόντα δὲ τὸν λόγον καὶ ἐνοικήσαντα | ἐν Ἰησοῦ ἀνθρώπῳ 7 Ö 382
ὄντι. * καὶ οὕτως, φησίν, εἷς ἐστιν ὁ θεός. καὶ οὐχὶ πατὴρ ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς 8
ὁ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλὰ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ
υἱὸς αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, ὡς λόγος ἐν ἀνθρώπῳ· δῆθεν ἀπὸ τῶν μαρτυριῶν 9
5 τούτων ἑαυτοῦ τὴν αἵρεσιν προβαλλόμενος, ἀπὸ τοῦ εἰρηκέναι τὸν Μωυ-
σέα »κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν«. οὐ φάσκει δὲ οὗτος κατὰ 10
τὸν Νόητον τὸν πατέρα πεπονθέναι, ἀλλά φησιν· ἐλθὼν ὁ Λόγος ἐνήρ-
γησε μόνον καὶ ἀνῆλθε πρὸς τὸν πατέρα. καὶ πολλὴ παρὰ τούτῳ ἡ ἀτοπία. C
2. Ἴδωμεν δὲ εἰ οἱ λόγοι αὐτοῦ συσταθήσονται τοῦ ἠπατημένου. 2,1
10 φάσκει γὰρ ὅτι εἶπεν »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«. καὶ αὐτοὶ δέ 2
φαμεν ἐκ πατρὸς θεὸν Λόγον καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἀεὶ ὄντα ἐξ αὐτοῦ γεγεννη-
μένον, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὸν πατέρα λέγομεν ἄνευ Λόγου ἐνυ|ποστάτου. ἀλλ᾽ ὁ 3 Ꮯ 6
λόγος τοῦ πατρός, ὁ μονογενὴς υἱὸς θεὸς λόγος, ὥς φησι »πᾶς ὁ ὁμο-
λογῶν ἐν ἐμοὶ ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου«·
15 τῷ δὲ »ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου«, ἔδειξε φύσει ἐνυπόστατον D
τὸν πατέρα *. οὗτοι δὲ τὸν Ἰουδαϊσμὸν παρεισφέροντες, οὐδὲν περισσό- 4
τερον τῶν Ἰουδαίων κεκτημένοι, δεύτεροι Ἰουδαῖοι κληθήσονται καὶ Σαμο-

sondern nur den Donatisten nachgesagt (haer. 59, 13, 8; II 379, 4ff), daß sie arianisch dächten. Indes ebenso wie hier stellt er auch unten — wohl durch den Gleichklang des Namens mit *Νόητος* veranlaßt — den Novatian mit Sabellius zusammen haer. 72, 1, 2 *ἀπεικαζόμενος Σαβελλίῳ τε καὶ Ναυάτῳ.*

1 Vgl. Routh² III 301, 1ff = Loofs S. 331, 14ff *ἵνα μήτε ὁ ἐκ Δαβὶδ χρισθεὶς ἀλλότριος ᾖ τῆς σοφίας μήτε ἡ σοφία ἐν ἄλλῳ οὕτως οἰκῇ. καὶ γὰρ ἐν τοῖς προφήταις ἦν, μᾶλλον δὲ ἐν Μωσεῖ καὶ ἐν πολλοῖς κυρίοις, μᾶλλον δὲ ἐν Χριστῷ ὡς ἐν ναῷ* Loofs S. 336, 22 *et hoc etiam dicis, quod sapientia habitaret in eo, sicut habitamus et nos in domibus ut alter in altero* — 3ff vgl. den Brief der sechs Bischöfe Routh² III 291, 2ff = Loofs S. 324, 27ff *ὃς δ᾽ ἂν ἀντιμάχηται . . . φάσκων δύο θεοὺς καταγγέλλεσθαι, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς κηρύσσηται.* — 6 Deut. 6, 4; vgl. (Ath.) c. Apoll. bei Loofs S. 139 u. S. 338, 4f *λόγον δὲ ἐνεργῆ ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ . . . ἵνα εἷς εἴη, φησίν, ὁ ἐπὶ πάντα θεὸς ὁ πατήρ* — 10 Joh. 14, 10 — 13f Matth. 10, 32

J

2 * etwa ⟨*καὶ ἐνεργήσαντα πάλιν ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν πατέρα*⟩ Holl, vgl. Z. 7f 8 *μόνον* Loofs Holl] *μόνος* J 11 *πατρὸς* ⟨*εἶναι*⟩ ? Holl | *ὄντα*] *εἶναι, ἅτε* ? Holl 12 *ἀλλ᾽²*] lies wohl *ἄλλ⟨ος γὰρ ὁ πατήρ, καὶ ἄλλ⟩ος ὁ λόγος* Holl 15 *τῷ* Holl] *τὸ* J 16 * ⟨*ἐνυπόστατον δὲ καὶ τὸν υἱόν*⟩ Holl | *παρεισφέροντες* Holl] *παραφθείροντες* J

σατῖται, μηδὲν ἕτερον ὄντες ἢ τῷ ὀνόματι μόνον οἰήσει προϊσχόμενοι.
τὸν γὰρ ἐκ θεοῦ θεόν, υἱὸν μονογενῆ καὶ Λόγον, ἀρνούμενοι ἐκεῖνοί 5
εἰσιν ὁποῖοι καὶ οἱ αὐτὸν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀρνησάμενοι, θεοκτόνοι τε
καὶ κυριοκτόνοι καὶ ἐπαρνησίθεοι γεγονότες. τἀληθῆ δέ, ὅτι οὔτε
5 περιτομὴν ἔχουσιν οὔτε σάββατον φυ|λάσσουσι, τὰ δὲ ἄλλα πάντα καθάπερ P 609
Ἰουδαῖοι *.

3. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι καὶ αὐτοὶ οὐ δύο φαμὲν εἶναι θεοὺς οὐδὲ θεότητας, 3,1
ἀλλὰ μίαν θεότητα· ἐπειδὴ γὰρ οὔτε δύο λέγομεν πατέρας οὔτε δύο υἱοὺς
οὔτε δύο πνεύματα ἅγια, ἀλλὰ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα μίαν
10 θεότητα, * μίαν δοξολογίαν. οὗτος δὲ οὐ λέγει μόνον θεὸν διὰ τὸ πηγὴν 2
εἶναι τὸν πατέρα, ἀλλὰ μόνον θεὸν ⟨αὐτὸν λέγων⟩ ἀναιρεῖ ὅσον τὸ κατ'
αὐτὸν τὴν τοῦ υἱοῦ θεότητα καὶ ὑπόστασιν καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·
ἔχων δὲ αὐτὸν τὸν πατέρα ἕνα θεὸν * ἄγονον υἱοῦ, ὡς εἶναι τὰ δύο ἀτελῆ, 3 B
πατέρα καὶ υἱόν, τὸν μὲν πατέρα ἄγονον υἱοῦ καὶ ἄκαρπον τὸν Λόγον
15 θεοῦ ζῶντος καὶ σοφίας ἀληθινῆς. Λόγον γὰρ οἷον τὸν ἐν καρδίᾳ 4
εἶναι νομίζουσι καὶ σοφίαν, οἵαν ἐν ψυχῇ ἀνθρώπου ἕκαστος ἔχει τὴν
ἐκ θεοῦ φρόνησιν [ἐκ θεοῦ] κεκτημένος. | διὰ τοῦτο πρόσωπον ἓν τὸν Ö 384
θεὸν ἅμα τῷ λόγῳ φασίν, ὡς ἄνθρωπον ἕνα καὶ τὸν αὐτοῦ λόγον, οὐδὲν
πλέον τῶν Ἰουδαίων ὡς ἔφην δοξάζοντες, τυφλώττοντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας C
20 καὶ κεκωφωμένοι ἀπὸ τοῦ θείου λόγου καὶ κηρύγματος τῆς ζωῆς τῆς
αἰωνίου. οὔτε γὰρ αἰδοῦνται τὸν ἀληθῆ | τοῦ εὐαγγελίου λόγον τὸν 5 D 7
λέγοντα »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς
ἦν ὁ Λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν,
ὃ γέγονεν«. εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, τὸ 6
25 εἶναι αὐτοῦ οὐ κατὰ τὴν προφορὰν μόνον ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόστασιν.
καὶ εἰ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, οὐχ ὁ Λόγος ἐστὶ πρὸς ὃν ἦν· οὐδὲ γὰρ D
ὁ πρὸς ὃν ἦν ἔστι λόγος. εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ λόγον θεὸς ἔχει, * καὶ οὐ γεγεννη-
μένον, πῶς πληροῦται τὸ ἦν καὶ ὅτι θεὸς ἦν ὁ Λόγος; οὐ γὰρ ὁ τοῦ ἀν- 7
θρώπου λόγος ἄνθρωπος πρὸς τὸν ἄνθρωπον· οὔτε γὰρ ζῇ οὔτε ὑπέστη,

18 φασίν] Über diese Anführungen von Meinungen der Anhänger des Paul v. S. siehe Loofs S. 163f Fr. 45. — 21ff vgl. haer. 71, 4, 1ff — 22—24 Joh. 1, 1. 3

J

1 οἰήσει] lies wohl ⟨καὶ ἐν⟩ οἰήσει ⟨Χριστιανισμὸν⟩ Holl | προϊσχόμενοι Pet.] προϊσχημένοι J 5 τὰ δὲ Holl] καὶ τὰ J 6 * etwa ⟨δοξάζουσιν, οὔτε Χριστιανοί εἰσιν οὔτε Ἰουδαῖοι⟩ Holl 9—10 * lies etwa μίαν θεότητα ⟨λέγομεν καὶ⟩ μίαν δοξολογίαν Li. 11 ⟨αὐτὸν λέγων⟩ ἀναιρεῖ Holl] ἀναιρῶν J 13 * etwa ⟨ποιεῖ αὐτὸν⟩ Holl 17 [ἐκ θεοῦ] Holl 24—25 τὸ εἶναι αὐτοῦ] τὸ ὂν εἶναι J 27 * etwa ⟨προφερόμενον μόνον⟩ Holl 29 λόγος + ⟨λέγεται⟩ ? Holl

καρδίας δὲ ζώσης καὶ ὑφεστώσης κίνημά ἐστι μόνον καὶ οὐχ ὑπόστασις.
λέγεται γὰρ ἅμα καὶ παραχρῆμα οὐκέτι ἐστίν, ἀλλὰ λαλούμενος * δια-
μένει. τοῦ δὲ θεοῦ ὁ Λόγος *, ὥς φησι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν στόματι τοῦ 8
προφήτου »ὁ λό|γος σου εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει«. συμφώνως δὲ τούτῳ P 610
5 ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, θεὸν ὁμολογῶν φανερωθέντα καὶ παραγενόμενον,
οὐ συμπαραλαμβάνων τῇ τοῦ λόγου σαρκώσει τὸν πατέρα· »ὁ Λόγος« γάρ 9
φησι »σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν«, καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ Λόγος
καὶ ὁ πατὴρ σὰρξ ἐγένετο· καὶ ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν
πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος«, καὶ οὐκ εἶπεν· ἐν θεῷ ἦν ὁ λόγος.
10 4. Καὶ ἵνα μή τινες νομίσωσι, κακοβούλως τὰ φωτεινὰ καὶ ζωτικὰ 4,1
ῥήματα μεταβάλλοντες εἰς κακίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς βλάβην (ἄλλως γὰρ B
καὶ ἄλλως »ἔγκειται ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ
ἐκ νεότητος«) καὶ ἄρξωνται λέγειν· »οὐκ εἶπεν· ἐν θεῷ ἦν ὁ Λόγος, ἀλλὰ 2
ὡς καὶ σὺ φῄς, πρὸς θεὸν ἦν ὁ Λόγος· ἄρα γοῦν οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ὑποστά-
15 σεως τοῦ πατρὸς ὁ Λόγος, ἀλλὰ ἐκτὸς θεοῦ ὁ Λόγος«, πάλιν ἐπιστρέφει
διορθουμένη τοὺς ἑαυτῆς υἱοὺς ἡ ἀλήθεια, ἐξελέγχουσα τὰς διανοίας | D 8
τὰς κατ᾿ αὐτῆς πορνευούσας, καί φησιν αὐτὸς ὁ μονογενὴς »ἐγὼ ἐκ τοῦ 3
πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«, καὶ πάλιν »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ
ἐν ἐμοί«. ὁ δὲ ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ υἱοῦ ⟨λαλῶν⟩, οὐχ ⟨ὡς⟩ 4 C
20 σωματικοὺς ἔχων ὄγκους, νοηματικοὺς δὲ παρέχων λόγους, ὑπο|κατα- Ö 386
βαίνων τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς αἴσθησιν παραστάσεως διὰ
τῶν ἐν ἡμῖν γινομένων ⟨ποιούμενος⟩ τὴν παράστασιν τοῦ υἱοῦ, ὅτι ἐξ
αὐτοῦ ἀληθῶς γεγέννηται, θεὸς ἐκ θεοῦ, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ,
οὐκ ἔξωθεν ὤν, ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, φάσκει ἐν τῷ Δαυὶδ λέγων 5
25 »ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε«, ὡς οἱ ἑβδομήκοντα ἡρμήνευσαν·
ὡς δὲ οἱ ἄλλοι ἐκδόται, Ἀκύλας μέν· ἀπὸ μήτρας ἐξωρθρισμένης σοι
δρόσος παιδιότητός σου, Σύμμαχος δέ· ὡς κατ᾿ ὄρθρον δρόσου ἡ νεότης D
σου, Θεοδοτίων δέ· ἐκ μήτρας ἀπὸ πρωῒ νεότητός σου, πέμπτη δὲ ἔκδοσις·
ἐκ μήτρας ἀπὸ ὄρθρου σοι δρόσος ἐν νεότητί σου, ἡ δὲ ἕκτη ἔκδοσις· ἐκ
30 γαστρὸς ζητήσουσί σε, δρόσος νεανικότητός σου, ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ· 6
μηρὲμ μεσσαὰρ λακτὰλ ἰελεδεχέθ, ὅπερ ἐστὶ σαφῶς καὶ ἀναμφιβόλως·

4 Ps. 118, 29 — 6 Joh. 1, 14 — 8 Joh. 1, 1 — 12 Gen. 8, 21. — 17 Joh. 16, 27 — 18 Joh. 14, 10 — 25 Ps. 109, 3 — 25—S. 7, 3 vgl. Origenes Hexapla ed. Field II S. 266 Hebr. מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶךָ

J

2 * etwa ⟨ἀφανίζεται καὶ οὐ⟩ Holl 3 etwa ⟨οὐχ οὕτως, ἀλλ᾿⟩ Holl 13 ἀλλὰ vor ὡς καὶ Holl] hinter φῄς J 19 ⟨λαλῶν⟩ Holl | οὐχ ⟨ὡς⟩ Holl] οὐ J 20 παρέχων Holl] ἔχων J | lies wohl συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ Holl 22 γιγνομένων J] ⟨ποιούμενος⟩ Holl

ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. τὸ γὰρ μηρὲμ ⟨ἐκ⟩ γαστρός ἐστι, μεσσαὰρ δὲ τὸ ὀρθριαίτερον πάντων, | ὅπερ ἐστὶ πρὸ ἑωσφόρου, λακτάλ, P 611 καὶ πρὸ τῆς δρόσου, ἰελεδεχὲθ παιδίον, τουτέστι τὸ ἐγέννησά σε. ὅπως 7 ἐκ τοῦ λόγου γνῴης ὅτι ὁ ἐνυπόστατος θεὸς λόγος ἐκ πατρὸς φύσει ἐστὶ 5 γεγεννημένος, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως πρὸ τοῦ τι εἶναι. οὐ γὰρ τὸν ἑωσφόρον 8 μόνον ἔλεγε τὸν ἀστέρα, καίτοι γε πολλῶν ὄντων τῶν ἄστρων καὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ γενομένων, προγενομένων δὲ θαλάσσης καὶ ξύλων καὶ καρπῶν, στερεώματός τε γῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλων ἅμα σὺν τούτοις γεγονότων· εἰ μὴ γὰρ ἅμα οὐρανῷ καὶ γῇ καὶ ἄγγελοι 9 10 ἐκτίσθησαν, οὐκ ἂν ἔλεγε τῷ Ἰὼβ ὅτι »ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα, ᾔνεσάν B με πάντες ἄγγελοί μου φωνῇ«. | τὸ οὖν πρὸ ἑωσφόρου *, ἵνα εἴπῃ 10 D 9 πρὸ τοῦ εἶναί τι καὶ κτισθῆναι. ἦν γὰρ ἀεὶ ὁ Λόγος σὺν πατρί· »δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.« 5. Λέξειε δ' 5,1 ἄν τις· »ἔδειξας εἶναι πρὸ ἄστρων τοὺς ἀγγέλους, ἅμα δὲ οὐρανῷ καὶ 15 γῇ τούτους ἔφης γεγονέναι. πόθεν πεποίησαι τὴν ἀπόδειξιν, λέγε ἡμῖν· οὐχὶ ἄρα πρὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς πάντως γεγόνασιν; οὐδαμοῦ γὰρ C τηλαυγῶς σημαίνει τὸν χρόνον τῆς τῶν ἀγγέλων ποιήσεως. καὶ ὅτι 2 μὲν καλῶς αὐτοὺς ἔδειξας εἶναι πρὸ ἄστρων ⟨εὔδηλον⟩· εἰ μὴ γὰρ ἦσαν, πῶς ὕμνουν θεὸν ἐπὶ τῇ τῶν ἄστρων ποιήσει;« ἡμεῖς δὲ ἑκάστην 3 20 ζητήματος εὕρεσιν οὐκ ἀπὸ ἰδίων λογισμῶν δυνάμεθα λέγειν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀκολουθίας. τηλαυγῶς γὰρ σημαίνει ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὅτι 4 οὔτε μετὰ τὰ ἄστρα γεγόνασιν ἄγγελοι οὔτε πρὸ | οὐρανοῦ καὶ γῆς, σαφῶς Ö 388 ἀμεταθέτου ὄντος τοῦ ῥητοῦ, τοῦ ὅτι πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς οὐδὲν ἦν τῶν ἐκτισμένων, ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«, ὡς D 25 ἀρχῆς οὔσης ⟨τῆς⟩ κτίσεως καὶ οὐδενὸς πρὸ αὐτῆς τῶν κεκτισμένων ⟨ὑπάρχοντος⟩.

Οὐ δύναται οὖν, ὡς προεῖπον, ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος ἄνθρωπος καλεῖ- 5 σθαι, ἀλλὰ λόγος ἀνθρώπου. εἰ δὲ ὁ Λόγος τοῦ θεοῦ θεός ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος λόγος, ἀλλὰ ἐνυπόστατος θεὸς Λόγος, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημέ- 30 νος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· »ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν 6 ἡμῖν, καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος | καὶ ἀληθείας. Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέ- P 612

10 Hiob 38, 7 — 12 Joh. 1, 3 — 24 Gen. 1, 1 — 30—S. 8, 4 Joh. 1, 14f; 3, 17; 1, 10

J

1 ἑωσφόρου ⟨πρὸ τῆς δρόσου⟩ Kl. | ⟨ἐκ⟩ Holl 3 ἰελεδεχὲθ παιδίον Holl] umgekehrt J 11 * ⟨τέθεικεν⟩ Holl 18 ⟨εὔδηλον⟩ Holl 25 ⟨τῆς⟩ Holl | οὐδενὸς Holl] οὐδὲν J 26 ⟨ὑπάρχοντος⟩ Holl; aber vielleicht ist noch eine längere Ausführung ausgelassen

κραγε λέγων· »οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.« »οὗτος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.« »ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω«. ὁρᾷς μονογενῆ Λόγον; ὁρᾷς 7
5 ἐν κόσμῳ παραγενόμενον ἐν ἀνθρώποις καὶ | πλήρη ἔχοντα »δόξαν μονο- D 10
γενοῦς παρὰ πατρός«; οὐχ ὡς τοῦ πατρὸς ὄντος Λόγου, οὐ πατρὸς ἅμα Λόγῳ συναλοιφῇ πεφηνότος, ὡς ἄνθρωπος ἅμα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ φαινόμενος ⟨ὅπου⟩ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐ δύναται φανῆναι, ἐὰν μὴ παρῇ ὁ B
φθεγγόμενος τὸν λόγον. τίνι τοίνυν πιστεύσω; τίνι συνθῶμαι; παρὰ 8
10 τίνων λάβω ζωὴν ἐν μαθήμασι; παρὰ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν καὶ πνευματοφόρων, τῶν τὸν Λόγον παρὰ πατρὸς ἀπεσταλμένον φησάντων, ἢ ⟨παρὰ⟩ τούτων τῶν ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, τῶν σὺν τῷ Λόγῳ θεὸν καὶ Λόγον σὺν τῷ θεῷ φασκόντων, τῶν ἓν πρόσωπον πατρὸς πρὸς τὸν λόγον καὶ τοῦ Λόγου πρὸς τὸν πατέρα ὁριζόντων; εἰ δὲ ἓν τὸ πρόσωπον, 9
15 πῶς ὁ μὲν ἀποστέλλει, ὁ δὲ ἀποστέλλεται; »ἀποστελεῖ« γάρ φησιν ὁ προφήτης »τὸν λόγον, καὶ τήξει αὐτά· πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσεται ὕδατα«, καὶ πάλιν »ἐγὼ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ πατρός μου καὶ ἥκω« καὶ C
»ζῶ ἐγώ, καὶ ζῇ ἐν ἐμοὶ ὁ ἀποστείλας με πατήρ«. πῶς οὖν ἀποστέλλεται 10
ὁ ἀποσταλεὶς καὶ διὰ σαρκὸς φαίνεται; »θεὸν γὰρ οὐδεὶς πώποτε ἑώρακεν·
20 ὁ μονογενὴς θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο«. καί φησιν »ὁ μονογενὴς θεός«· ὁ μὲν γὰρ Λόγος ἐστὶν ἐκ πατρὸς γεννηθείς, ὁ πατὴρ δὲ οὐκ ἐγεννήθη· διὰ τοῦτο μονογενὴς θεός.

6. Προὔλαβε γὰρ ἡ θεία γνῶσις κηρύττουσα ἑαυτῆς τὴν ἀλήθειαν 6,1
διὰ τὴν αὐτῆς πρόγνωσιν εἰς ἀσφάλειαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐπει- D
25 δήπερ ᾔδει τοῦ Σαμοσατέως τὴν ἄνοιαν καὶ τῶν Ἀρειανῶν τὴν κακοδοξίαν καὶ τῶν Ἀνομοίων τὴν κακουργίαν καὶ τῶν Μανιχαίων τὴν πτῶσιν καὶ λοιπῶν αἱρέσεων τὴν κακομηχανίαν. καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἑκάστης 2
λέξεως ἀσφαλίζεται ἡμᾶς ὁ θεῖος λόγος· τὸν μὲν γὰρ πατέρα | Ö 390
οὐ λέγει μονογενῆ. πῶς γὰρ μονογενὴς ὁ μὴ γεγεννημένος; τὸν δὲ υἱὸν
30 μονογενῆ, ἵνα μὴ ὁ υἱὸς νομισθείη πατήρ, καὶ ἵνα μὴ ὡς | λόγος ἐν καρδίᾳ D 11
ἀνθρώπου ἀπεικασθῇ ὁ θεὸς λόγος. | εἰ γὰρ λόγος λέγεται, διὰ τὴν τοι- 3 P 613
αύτην χρῆσιν λέγεται, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἀλλότριον εἶναι τῆς τοῦ θεοῦ πατρὸς

13 vgl. Loofs Fr. 46 S. 163f — 15 Ps. 147, 18 — 17 Joh. 16, 27 — 18 vgl. Joh. 6, 57 — 19–20 Joh. 1, 18

J

5 παραγενόμενον Holl] πεπληρωμένον J 7 συναλιφῇ J 8 ⟨ὅπου⟩ Holl 11 ἀπεσταλμένον Pet.] ἀπεσταλμένων J 12 ⟨παρὰ⟩ Holl 14 τοῦ Λόγου Holl] τὸν λόγον J 15 ἀποστελεῖς J 19 πόποτε J 22 θεός Holl] υἱός J 29 υἱὸν + ⟨καλεῖ⟩ ? Holl

οὐσίας· καὶ οὐκέτι λόγος ἀνυπόστατος, ἀλλὰ ἐνυπόστατος, διὰ τὸ »μονογενής, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας«· καὶ ὁρᾷς πόσα ἐστὶ πρὸς ἀσφάλειαν 4
τῆς ἡμετέρας ζωῆς· τὸ γοῦν »θεὸν οὐδεὶς πώποτε ἑώρακεν«, ἵνα τὸ ἀόρατον
τοῦ πατρὸς σημάνῃ καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος ⟨τὸ δὲ »μονογενὴς θεός«⟩,
5 ἵνα τὴν ἰδίαν θεότητα διὰ τῆς σαρκὸς φαινομένην ἐπιβεβαιώσῃ.

Πόσα δὲ ἄλλα καὶ ἐπέκεινα τούτων εἰς παράστασιν ἡμῖν ἀναλέξειέ 5
τις καὶ παραστήσειε πρὸς τὴν τοῦ Σαμοσατέως ἄνοιαν; εἰ γὰρ ἦν ἐν τῷ πατρί, B
ὡς ὁ λόγος ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου, πῶς παραγέγονε διὰ ἰδίας θεωρίας
φαινόμενος; ἐν τῷ γὰρ αὐτὸν διηγεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς φάσκει 6
10 »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«. καὶ οὐκ εἶπεν· ἐγώ εἰμι ὁ πατήρ,
ἀλλὰ τὸ ἐμὲ* ἐν τῷ πατρὶ σημαίνει. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ἐκεῖνος, ἀλλ' 7
»ἐγὼ ἦλθον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου καὶ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν
περὶ ἐμοῦ«. καὶ πάλιν περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ὅτι ⟨»ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ⟩ ἄλλον παράκλητον ὑμῖν ἀποστελεῖ«· ὅρα πῶς 8
15 τὸ ἀποστελεῖ καὶ τὸ ἄλλον ⟨καὶ⟩ τὸ ἐγώ *, ἵνα δείξῃ πατέρα ἐνυπόστατον,
⟨υἱὸν ἐνυπόστατον⟩, πνεῦμα ἅγιον ἐνυπόστατον. »ἐκεῖνός με γὰρ δοξάσει«, 9 C
περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγων ⟨φησί⟩ «ὅτι τοῦ ἐμοῦ λήψεται»· καὶ ποῖόν
φησι; τὸ ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνον. ἀλλὰ 10
καί φησι »δύο μαρτυρίαι ἀνθρώπων σταθήσονται, καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ
20 περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ ἀποστείλας με πατήρ«. πόσα 11
δὲ ἄλλα τοσαῦτα καὶ ἐπέκεινα τούτων*· ἰδοὺ γάρ φησιν «ἐξομολογοῦμαί
σοι, πάτερ, κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν
καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως D 12
γέγονεν εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός D
25 μου, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς ἔγνω
εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ«. ⟨τὸ⟩ »ἀπεκάλυψας γὰρ νηπίοις«,
καὶ ⟨τὸ⟩ »πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«, ἵνα ἐκκόψῃ τὴν
τούτων ἐπινενοημένην ξενολεξίαν.

1 Joh. 1, 14 — **3** Joh. 1, 18 — **10** Joh. 14, 9 — **12** Joh. 5, 43; Joh. 5, 37 — **13** Joh. 14, 16 — **16 f** vgl. Joh. 15, 26; 16, 14 — **19** Joh. 8, 17 f — **21—26** Matth. 11, 25—27

J

4 ⟨τὸ δὲ »μονογενὴς θεός«,⟩ Holl **9** φαινόμενος Holl] φθεγγόμενος J **11** * etwa ⟨ἐνυπόστατον αὐτὸν ὄντα⟩ Holl **13** ⟨ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ⟩ Holl, unentbehrlich wegen des ἐγὼ in Z. 15 **14** ἡμῖν J | ἀποστελεῖ Holl] ἀποστελῶ J **15** ⟨καὶ⟩ Corn. | * ⟨λέγει⟩ Ltz. **16** ⟨υἱὸν ἐνυπόστατον⟩ Holl **17** ⟨φησί⟩ Holl **18** λαμβάνον Holl] λήψεται J **21** * ⟨ἔστιν εὑρεῖν⟩ Holl **26** u. **27** ⟨τὸ⟩ beidemale Holl

7. Ἀλλ᾿ ὅρα τὸν ἀεὶ ἀντιπολεμοῦντα τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει 7,1
διάβολον, τί ἐν αὐτοῖς ἐνεκίσσησεν ὥσπερ ἀπὸ διαβολικῆς ἐνεργείας
τοῦ λέγειν. δῆθεν γὰρ ἀπολογοῦνται πρὸς ταῦτα οἱ τῆς τῶν Ἰουδαίων 2
αἱρέσεως ὑπηρέται, | ὑπὲρ τούτου αἰσχυνόμενοι διὰ τὴν τῶν θείων εὐ|αγ- P 614
5 γελίων σαφῆ ὑφηγήσεως διδασκαλίαν, ἵνα μὴ ὀφθῶσι τελειότατα ἀν- Ö 329
τιπράττοντες τῇ τοῦ εὐαγγελίου ἀληθινῇ γνώσει. φάσκουσι γὰρ 3
ὅτι »ἄνθρωπος ἦν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐν αὐτῷ ἐνέπνευσεν ἄνωθεν ὁ λόγος·
καὶ ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος λέγει. ὁ πατὴρ γὰρ ἅμα τῷ υἱῷ εἷς
θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτωθεν τὸ ἴδιον πρόσωπον ὑποφαίνει· καὶ οὕτως
10 τὰ δύο πρόσωπα πληροῦνται«. πῶς οὖν ἄνθρωπος θεὸς δύναται 4
εἶναι, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀβέλτερε καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπουρανίου φρονήματος
τὸν νοῦν ἀπεστραμμένε; πῶς δύναται ἄνθρωπος εἶναι ψιλὸς κατὰ σὲ ὁ λέ- B
γων »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«; εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὡς ὁ πατήρ, 5
οὐδὲν διαλλάττει ὁ πατὴρ τοῦ ἀνθρώπου· εἰ δὲ ὁ θεὸς λόγος, ὁ ἐνανθρω-
15 πήσας ἐν τελειότητι τέλειος ὢν ἔστι θεὸς ἄνωθεν ἀπὸ πατρὸς γεγεννη-
μένος, δικαίως καὶ σαφῶς φθέγγεται περὶ ἑαυτοῦ λέγων ὅτι »ὁ ἑωρακὼς
ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα,« ὡς καὶ οἱ Ἰουδαῖοί φασι περὶ αὐτοῦ· »οὐ μόνον« 6
γάρ φησιν »ἐζήτουν ἀποκτεῖναι αὐτόν, ὅτι ταῦτα ἐποίει, ἀλλ᾿ ὅτι καὶ
υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἴσον θεῷ ἑαυτὸν φάσκων«. τῷ γὰρ εἰπεῖν πάλιν 7
20 »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα« τὸν πατέρα θεὸν ἴσον ἑαυτοῦ φάσκει.
οὐκ ἄνθρωπος δέ ἐστιν ἴσος θεῷ, | οὐδὲ ὡς θεός, ἀλλὰ ⟨ὁ⟩ ἐν ἀληθείᾳ D 12
γεγεννημένος ἐκ θεοῦ πατρὸς θεὸς υἱὸς μονογενής. φησὶ γὰρ περὶ 8
αὐτοῦ Παῦλος »ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ
εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾿ ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών«· τὸ μὲν περὶ 9
25 θεοῦ ⋆ ἦν ἐν μορφῇ, περὶ δὲ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς προσληπτὴν ἀπέφηνε
καὶ οὐκ εἶπεν αὐτοῦ ⟨ἰδίαν⟩ οὖσάν ποτε. πολλάκις δὲ καὶ ἀνθρωπίνως 10
διαλέγεται ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ θεὸς λόγος, καὶ D
πολλάκις ἀνθρωποπαθῶς φθέγγεται, ἀλλ᾿ οὐχ ὅτε λέγει »ἐκ τοῦ πατρός μου 12

6 ff vgl. Loofs S. 331, 2 ff ⟨ὁ⟩ ἄνθρωπος Ἰησοῦς χρίεται, ὁ λόγος οὐ χρίεται· ὁ Ναζωραῖος χρίεται, ὁ κύριος ἡμῶν. καὶ γὰρ ὁ λόγος μείζων ἦν τοῦ Χριστοῦ, Χριστὸς γὰρ διὰ σοφίας μέγας ἐγένετο ... ⟨ὁ⟩ λόγος μὲν γὰρ ἄνωθεν, Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἄνθρωπος ἐντεῦθεν vgl. Loofs Fr. 47; 48 S. 163f — **13** Joh. 14, 9 — **18—19** Joh. 5, 18 — **23—24** Phil. 2, 6 f — **28** Joh. 16, 27

J

3 [τοῦ] ? Holl | ἀπολογοῦντα J **8** ταῦτα] gemeint ist die eben angeführte Stelle Matth. 11, 25ff **19** τῷ Holl] τὸ J **21** ⟨ὁ⟩ Holl **25** ⋆ etwa ⟨ἔδειξεν τῷ ὅτι θεοῦ⟩ Holl **26** ⟨ἰδίαν⟩ οὖσαν Holl, οὐσίαν Loofs

ἐξῆλθον καὶ ἥκω«· τοῦτο γὰρ οὐ δύναται ἀπὸ ἀνθρωπότητος λέγεσθαι·
ἀλλ' ὅτε δικαίως ἐπιμαρτυρεῖ λέγων »ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, 13
ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής«, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν·
καὶ τὸ ἀνάπαλιν περὶ θεότητος λέγων »κἂν τε ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ,
5 ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν«, ἵνα δείξῃ ἀληθινὴν θεότητα καὶ ἀληθινὴν
ἐνανθρώπησιν.

8. Οὐ δύο τοίνυν θεοί, ὅτι οὔτε δύο πατέ|ρες· οὐδὲ ἀνῄρηται ἡ ὑπό- 8,1 P 615
στασις τοῦ λόγου, ὅτι οὐ μία συναλοιφὴ θεότητος υἱοῦ πρὸς πατέρα.
οὐ γάρ ἐστιν ἑτερορούσιος ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ πατρί·
10 οὐ δύναται δὲ εἶναι ἑτερορούσιος τῷ γεγεννηκότι οὐδὲ ταυτοούσιος, ἀλλὰ
ὁμοούσιος. οὐδὲ πάλιν λέγομεν αὐτὸν μὴ εἶναι ταὐτὸν τῇ οὐσίᾳ τῷ 2
πατρί· ἔστι γὰρ ταὐτὸν τῇ θεότητι καὶ τῇ οὐσίᾳ ὁ | υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, Ö 394
καὶ οὐκ ἀλλοῖος παρὰ τὸν πατέρα οὐδὲ ἀπὸ ἄλλης ὑποστάσεως, ἀλλὰ
ὡς ἀληθῶς υἱὸς πατρὸς τῇ τε οὐσίᾳ καὶ τῇ ὑποστάσει καὶ τῇ ἀληθείᾳ.
15 ἀλλ' οὐχ ὁ πατήρ ἐστιν ὁ υἱός, οὐδὲ ὁ υἱός ἐστιν ὁ πατήρ, ἀλλὰ υἱὸς ἀληθῶς 3 B
ἐκ πατρὸς γεγεννημένος. διὸ οὔτε δύο θεοὶ οὔτε δύο υἱοὶ οὔτε δύο ἅγια
πνεύματα, ἀλλὰ μία θεότης ἡ τριάς, πατήρ, υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα,
ὁμοούσιος οὖσα. | ὅταν γὰρ εἴπῃς ὁμοούσιον, οὐ συναλοιφὴν σημαίνει⟨ς⟩. 4 D 14
τὸ γὰρ ὁμοούσιον οὐχ ἑνός ἐστι σημαντικόν, οὐδὲ τοῦ ὄντος υἱοῦ πρὸς
20 πατέρα γνησίου τὴν οὐσίαν διίστησι καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀπαλλοτριοῖ
διὰ τὸ ὁμοούσιον. οὐ γὰρ ἀρχὰς δύο κηρύττει ὁ θεῖος λόγος, ἀλλὰ 5
μίαν ἀρχήν· »συνελεύσεται, γάρ φησιν, ὁ οἶκος Ἰούδα καὶ ὁ οἶκος Ἰσραήλ,
καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν«. ὁ τοίνυν ἀρχὰς δύο κηρύττων δύο C
θεοὺς κηρύττει, καὶ ὁ ἀναιρῶν τὸν Λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν Ἰου-
25 δαϊσμὸν ὑποφαίνει. Μαρκίων γὰρ δύο ἀρχὰς ὑποφαίνει, μᾶλλον δὲ τρεῖς 6
ἑαυταῖς ἐναντίας· οἱ δὲ νέοι Ἰουδαῖοι, Σαμοσατῖται οὗτοι, ἀναιροῦσι
τὴν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου, ἵνα κυριοκτόνοι καὶ αὐτοὶ ἀποφανθῶσι καὶ
ἐπαρνησίθεοι τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν σωτηρίας.

Μία γοῦν ἡ ἀρχὴ καὶ ἐξ αὐτῆς ὁ υἱός, εἰκὼν ἀκριβής, φύσει ἐκτυ- 7 D
30 ποῦσα τὸν ἴδιον πατέρα καὶ ὁμοία κατὰ πάντα τρόπον, ὅτι θεὸς ἐκ θεοῦ
καὶ υἱὸς ἐκ πατρός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτός,
μία οὖσα θεότης καὶ ἓν ἀξίωμα. διό φησι »ποιήσωμεν ἄνθρωπον 8
κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«· οὔτε κατ' εἰκόνα σήν, ἵνα μὴ
διέλῃ, οὔτε κατ' εἰκόνα ἐμήν, ἵνα μὴ ἀνόμοιον καὶ ἄνισον ἀποφάνῃ, κατ'

2 Joh. 5, 31 — 4 Joh. 8, 14 — 7 vgl. zu S. 4, 3ff — 22 Hos. 1, 11 —
25 vgl. haer. 42, 3, 1; II S. 97, 2ff — 32 Gen. 1, 26

J

8 συναλιφὴ J 10 δὲ] γὰρ? Holl 18 συναλιφὴν J | σημαίνει⟨ς⟩
Holl 20 lies γνήσιον? Holl

εἰκόνα δὲ ἡμετέραν. καὶ τὸ ποιήσωμεν, ἵνα μὴ ἀλλότριος ᾖ ὁ πατὴρ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ, μηδὲ ὁ μονογενὴς ἀλλότριος τῆς δημιουργίας. ἀλλὰ ὁ πατὴρ σὺν τῷ υἱῷ δημιουργεῖ καὶ ὁ | υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, 9 P 616 συνδημιουργὸς τῷ πατρί· καὶ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν εἷς 5 υἱὸς τέλειος ἐκ τελείου πατρὸς καὶ πατὴρ τέλειος τελείου υἱοῦ, τῆς πατρικῆς τελειότητος ἔχοντος τὴν εἰκόνα, »εἰκὼν θεοῦ τοῦ ἀοράτου«, οὐ παράδειγμα εἰκόνος, οὐκ εἰκὼν εἰκόνος, οὐκ ἀνόμοιος, ἀλλ' εἰκὼν τοῦ πατρός, ἵνα τὸ ἀπαράλλακτον δείξῃ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀχρόνου γεννήσεως ἐν ἀληθείᾳ. | D 15

10 Εἰκὼν τοίνυν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· καὶ γὰρ καὶ οἱ βασιλεῖς οὐ διὰ τὸ 10 ἔχειν εἰκόνα δύο εἰσὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ βασιλεὺς εἷς σὺν τῇ εἰ|κόνι· εἷς θεός, B Ö 396 οὐχὶ ἕν τι ἐκ δύο μερῶν ἀτελὲς ὑπάρχον, ἀλλὰ τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέλειον τὸ ἅγιον πνεῦμα. »ἐγώ, γάρ ⟨φησιν,⟩ ἐν τῷ πατρί« 11 οὐχ ὡς λόγος ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πατέρα οἴδαμεν νοητὸν σὺν 15 υἱῷ καὶ υἱὸν ἀπὸ πατρὸς γεγεννημένον. καὶ οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ 12 ἐλθόντα, εἰς οἰκητήριον ⋆ ὁ θεῖος λόγος καὶ μετὰ τὸ γεγεννῆσθαι ὀφθέντα ἐν αὐτῷ τὸν Λόγον καὶ πάλιν ἐν θεῷ ὑπάρχοντα ἄνω, ὡς ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου λόγος. ταῦτα γὰρ τῆς τοῦ δαίμονος ἐμβροντήσεώς ἐστι καὶ ἐπαρνησιθεΐας πάσης ἔχοντα τοὺς χαρακτῆρας. C

20 9. Ταῦτα δὲ τὰ ὀλίγα πρὸς τὴν τούτου αἵρεσιν καλῶς ἔχειν δοκιμάσαντες ⋆. οὐ δυσχερὴς γὰρ ἡ τούτων δύναμις οὔτε μὴ δυναμένη ὑπὸ 9,1 πάντων συνετῶν ἀνατρέπεσθαι. διὸ καὶ τούτου τὰς ῥίζας τῶν ἀκανθῶν 2 ἐκτεμόντες τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι καὶ φρονήματι καὶ τὸν ἰὸν ὡς εἰπεῖν ἀποσβέσαντες καὶ τὸ δηλητήριον τούτου ὑποδείξαντες, τὸν ἀρωγὸν

6 Col. 1, 15 — 10 ff vgl. Basilius de sp. s. XVIII 45; Migne 32, 149c ὅτι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν καὶ οὐ δύο βασιλεῖς. οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται οὔτε ἡ δόξα διαμερίζεται . . . διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. — Zu der Rolle, die unser Epiphaniuswort (βασιλεὺς εἷς σὺν τῇ εἰκόνι) neben der Basiliusstelle im zweiten Abschnitt des Bilderstreits gespielt hat (Holl, D. Schriften d. Epiph. geg. d. Bilderverehrung Sitz.Ber. Berl. Akad. 1916 S. 828 = Ges. Aufs. II S. 351 ff), vgl. Hadrian I an Irene Mansi XII 1067 D = 1069 A Theodorus Studita antioch. I, 8; Migne 99, 337 CD (vgl. Index s. v. Epiph.) libri Carolini IV 25; Migne 98, 1242 13 Joh. 10, 38.

J

5 υἱὸς Holl] θεὸς J 6 vor εἰκὼν + ⟨ὡς⟩ ? Holl 11 θεός Holl] βασιλεὺς J 13 ⟨φησίν⟩ Holl 16 ἐλθόντα Holl] ἐλθὼν J 16 ⋆ ⟨κηρύττει⟩ Holl 20 καλῶς] lies ἱκανῶς ? Holl 21 ⋆ etwa ⟨παύομεν τοῦ λόγου⟩ Holl 24 ἀρρωγὸν J

ἐπικεκλημένοι σὺν υἱῷ πατέρα, τὸν ὄντως ὄντα καὶ υἱὸν ὄντως ἐνυπόστατον γεγεννημένον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτοῦ, πνεῦμα ὂν ἐνυπόστατον, καὶ ⋆ σωτήριον τῆς οἰκονομίας τῆς ἐνσάρκου πραγματείας, διὰ τοῦ τροπαίου τοῦ κατὰ θανάτου, τοῦ σταυροῦ φημι, τὴν κεφαλὴν τούτου ῥήξαντες τοῦ ζητήματος τῶν νέων Ἰουδαίων, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί. 3 D

Δρυΐνας γάρ τις ἔχις οὕτω καλουμένη τούτῳ ἔοικε τῷ αἱρεσιάρχῃ· 4 ὡς δρυΐνας λέγεται μὲν εἶναι ἔχις, παρὰ δὲ τὰς πόας ἢ καὶ δρύας ἐμφωλεύει συνεχέστατα· διὸ καὶ δρυΐνας καλεῖται, ἀπὸ τοῦ φιλόδενδρον αὐτὸ εἶναι καὶ ἑαυτὸ παρεικάζειν ἀνὰ μέσον τῶν ἐκ τῶν δένδρων | P 617 ῥιπτομένων φύλλων τῇ ἑκάστου χλωρότητι. οὐ τοσοῦτον | δὲ εἶναι ὀδυνηρὸν 5 D 16 τὸ ζῷον, ἐὰν δὲ ἐπιμείνῃ, θάνατον ἐμποιεῖν. οὕτως γὰρ καὶ οὗτος καὶ 6 ἡ ἀπ' αὐτοῦ αἵρεσις πιστῶν ἀριθμῷ ἑαυτὸν ἀπεικάζεται, Χριστοῦ μὲν ὄνομα ἐνδεδυμένος, Ἰουδαίων δὲ τὸ φρόνημα ἐπανῃρημένος, Λόγον Χριστὸν ὁμολογῶν, οὐκ ὄντα δὲ τοῦτον διανοούμενος, καὶ ἐν πολλοῖς ἑαυτὸν θριαμβεύων οὐκ αἰσχύνεται· οὗ καὶ τὴν δοκοῦσαν διδασκαλίαν, 7 πλάνην δὲ οὖσαν, ἐν τῷ ὑποδήματι τοῦ Χριστοῦ καταπεπατηκότες καὶ τῇ σμίλῃ τῇ ἰατρικῇ τοῦ εὐαγγελίου τοὺς δεδηγμένους ἀμύξαντες τόν τε ἰὸν ἀπ' αὐτῶν ἐκκρίναντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἑξῆς διήγησιν, ὡς προεῖπον, B ἐλευσόμεθα. | Ö 398

Κατὰ Μανιχαίων μϛ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ξϛ̄.

1. Μανιχαῖοι, ⟨οἱ⟩ καὶ Ἀκουανῖται λεγόμενοι, διά τινα οὐέτρανον 1,1 ἀπὸ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν ἐλθόντα, Ἀκούαν οὕτω καλούμενον, ἐν τῇ Ἐλευθεροπόλει ἐνέγκαντα ταύτην τὴν τοῦ δηλητηρίου τούτου πραγ-

21 ff Epiph. schöpft seine Kenntnis vornehmlich aus den Acta Archelai u. aus Titus von Bostra; immerhin scheint er einiges aus eigener Kunde zu wissen, vgl. c. 12, 4 S. 33, 21 u. c. 36, 4 S. 76, 2. — 22 Ἀκούας] da Eleutheropolis der Geburtsort des Epiphanius ist, stammt diese Nachricht wohl aus örtlicher Überlieferung. Einleuchtend jedoch Keßler, Mani S. 229:

J

2 ὂν Holl] τὸ J 3 ⋆ ⟨ἀναλαβόντες τὸ⟩, vgl. haer. 26, 18, 5; I 299, 10 Holl 4 θανάτου Holl] θάνατον J 8 ἐμφωλεύειν Kl. 12 πιστῶν ἀριθμῷ Holl] πάντων ἀριθμῶν J 18 ἐκκρίναντες Holl] ἐκκρίνοντες J 20 Überschrift κατὰ Μανιχαίων μϛ̄ ἢ καὶ ξϛ̄ J 21 Μανιχαῖοι + ⟨οἱ τοῦ Μάνη μαθηταί⟩, wegen S. 14, 5 Holl | ⟨οἱ⟩ Corn. Pet.

ματείαν, οὗτοι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῷ βίῳ [αὐτῶν] ἐκήρυξαν, μέγα 2 C
τῷ κόσμῳ κακὸν μετὰ τὴν Σαβελλίου ἐπαναστάντες ⟨αἵρεσιν⟩· ἐν χρό-
νοις γὰρ οὗτοι Αὐρηλιανοῦ τοῦ βασιλέως γεγόνασι, περὶ ἔτος τέταρτον
τῆς αὐτοῦ βασιλείας. ἔστι δὲ ἡ αἵρεσις αὕτη πολυθρύλητος καὶ ἐν πολλοῖς 3
5 μέρεσι τῆς γῆς φημιζομένη, ἐκ Μάνη τινός, ὡς ἔφην, λαβοῦσα τὸ πλα-
τυνθῆναι ἐν μέρεσι τῆς γῆς.

Μάνης δὲ οὗτος ἀπὸ τῆς τῶν Περσῶν ὡρμᾶτο γῆς, Κούβρικος 4
μὲν τὸ πρῶτον καλούμενος, ἐπονομάσας δὲ ἑαυτῷ τοῦ Μάνη ὄνομα,

Ἀκούας Verstümmelung aus *Ζακούας*, dem Namen eines der ersten Jünger Manis; vgl. F. W. K. Müller, Ein Doppelblatt aus einem manich. Hymnenbuch, Abh. Berl. Akad. 1912 S. 20, 239 „o Lehrer großer, Māri Zakū". Fihrist bei Flügel, Mani S. 84 Zakû als Begleiter Manis bei seinem ersten Auftreten S. 104 n. 43 Sendschreiben Zakûs; über die Zeit Photius c. Manich. I 14; Migne 102, 41 B Petr. Sic. c. 16; Migne 104, 1265 C Abschwörungsformel bei Keßler, Mani S. 405 (an diesen drei letzten Stellen ist überall *Ζακούας* st. *Ζαρούας* zu lesen).

3 *Αὐρηλιανοῦ . . . ἔτος τέταρτον*] ebenso unten c. 20, 4 u. 6; 59, 1 S. 96; dagegen anders c. 19, 9; S. 44 u. 20, 3 vgl. 78, 1 *ἕως τοῦ χρόνου τοῦ προδηλωθέντος Αὐρηλιανοῦ τε καὶ Πρόβου, ἐν ᾧ οὗτος ὁ Μάνης ἐγνωρίζετο.* Der Name des Probus ist aus Eusebius hereingekommen, vgl. Chron. Hieron. S. 223, 25 Helm (zum 3. Jahr des Probus) *insana Manichaeorum haeresis . . . exorta* (aus Eusebius schöpft auch Hegemonius Act. Arch. 31, 8; S. 44, 23f Beeson vgl. c. 32; S. 45, 4 u. Cyr. Hieros. cat. VI 20; I S. 182f Reischl-Rupp). Die wohl auf eigener, guter Kunde beruhende Zeitangabe: Aurelian 4 stimmt ungefähr, sofern 275 das wahrscheinlichste Datum für Manis Todesjahr ist. — Einen anderen Zeitpunkt, den der Flucht Manis aus Persien, meint de mens. ac pond. c. 20, 2; S. 173, 40 Lagarde Symmicta II *ἐν τῷ ἐνάτῳ οὖν ἔτει τῆς τούτων* (Valerian u. Gallienus) *βασιλείας ἀνέβη Μάνης ἀπὸ τῆς Περσίδος* (der bei Lagarde nur verstümmelt gedruckte Text ist vollständig erhalten bei Petrus Siculus hist. Manich. c. 20; Migne 104, 1272 C). Zeitgenosse Valerians heißt Mani auch bei Alex. v. Lykop. adv. Manich. c. 2; S. 4, 19 Brinkmann *αὐτὸς δὲ ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ μὲν γεγονέναι λέγεται, συστρατεῦσαι Σαπώρῳ τῷ Πέρσῃ.* — 7 ff vgl. dazu Hegemonius, Acta Archelai c. 62ff; S. 90, 8ff Beeson Cyrillus Hierosol. cat. VI 20ff; I S. 182ff Reischl-Rupp Sokrates h. e. I 22; I S. 124—129 Hussey Theodoret haer. fab. comp. I 26; Migne 83, 377 A ff Petrus Siculus c. 11ff; Migne 104, 1257 Dff — 7—S. 15, 6 Hegemonius Acta Archelai c. 62, 1; S. 90, 8 Beeson *qui nunc nobis ex Persarum pro-*

J

1 *τῷ βίῳ* Holl, vgl. haer. 41, 1, 6; II, 91, 6] *τοῦ βίου* J | [*αὐτῶν*] Holl
2 *ἐπαναστάντες ⟨αἵρεσιν⟩* Holl] *ἐπανάστασιν* J 4 *αὕτη* Holl] *ἡ* J

τάχα οἶμαι ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ οἰκονομίας τὸ μανιῶδες ἑαυτῷ ἐπισπασάμενος ὄνομα. καὶ ὡς μὲν αὐτὸς ᾤετο, κατὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων γλῶτταν 5 D
δῆθεν σκεῦος ἑαυτῷ τὸ ὄνομα ἐπέθετο· τὸ γὰρ Μάνη ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας εἰς τὴν Ἑλληνίδα | μεταφερόμενον σκεῦος ὑποφαίνει τοὔνομα· ὡς δὲ ἡ D 17
5 ἀλήθεια ὑποφαίνει, τῆς μανίας τὸ ἐπώνυμον κέκτηται, δι' ἣν ἐνεβροντήθη ὁ ἐλεεινὸς τῷ κόσμῳ ὑποσπεῖραι κακοδιδασκαλίαν. ἦν δὲ οὗτος ὁ 6
Κούβρικος χήρας τινὸς δοῦλος, ἥτις ἄπαις τελευτήσασα κατέλειψεν αὐτῷ χρημάτων ἀσυνείκαστον πλῆθος, χρυσοῦ τε | καὶ ἀργύρου καὶ P 618
ἀρωμάτων καὶ ἄλλων. καὶ αὐτὴ δὲ τῆς κληρονομίας τὴν διαδοχὴν 7

vincia ebullivit Manes nomine ebda c. 74, 3; S. 93, 2ff *commutato sibi nomine Manen semetipsum pro Corbicio appellavit, nec Manen, sed Manes; Persarum enim lingua tali utitur declinatione* Cyrillus Hieros. VI 24; I S. 188, 5ff Reischl-R. εἶτα ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὁμιλίαν δηλοῖ. ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι, ἵνα ἐν Περσίδι νομίσας ἑαυτὸν τιμᾶν παρ' Ἕλλησι μανίας ἑαυτὸν καταγγέλλῃ ἐπώνυμον. — Die Deutung des Namens bei den griechisch redenden Manichäern Augustin c. Faustum XIX 22; S. 520, 25 Zycha *sic enim mihi quidam vestrum exposuit, cur appellatus sit Manichaeus, et scilicet in graeca lingua tanquam manna fundere videretur quia graece fundit* χεῖ *dicitur.* — Zu der christlichen Gleichung Manes = Kubrikos u. der Anknüpfung an Terebinthus bemerkenswert Albiruni, Chronology S. 191, 1ff Sachau *according to Yahyâ b. Alnuʿmân the Christian in his book on the Magians, Mânî was called by the christians Corbicius the son of Paterius* (hier der Name des Vaters auch in der christlichen Überlieferung erhalten).

6—9 Acta Arch. c. 64, 2; S. 92, 19ff Beeson *quae (vidua) cum sola esset, habere aliquem ad ministerium voluit et comparavit sibi puerulum annorum ferme septem Corbicium nomine quem statim manumisit ac litteris erudivit. quique cum duodecim annorum esset effectus, anus illa diem obiit ipsique universa bona sua tradidit* Cyrillus Hierosol. cat. VI 24; I S. 186 u. Reischl-R. μήτε δὲ συγγενέα μήτε δὲ ἕτερόν τινα ἔχουσα ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν . . . καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας ἐκληρονόμησε καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα — 9—S. 16, 2 Acta Arch. c. 62, 6; S. 91, 3ff Beeson *discipulum autem habuit quendam, qui scripsit ei quattuor libros . . . nomine Terebinthus* ib. 63, 1ff; S. 91, 12ff *ille vero discipulus omnibus quaecunque fuerant convasatis in fugam versus est et Babyloniam petiit . . . quo cum venisset talem de se famam pervulgavit ipse Terebinthus, dicens*

ἔσχεν ἐκ Τερβίνθου τινός, δούλου καὶ αὐτοῦ ὑπάρξαντος, μετονομασθέντος δὲ Βουδδᾶ κατὰ τὴν τῶν Ἀσσυρίων γλῶτταν, ὃς καὶ αὐτὸς δοῦλος ὑπῆρχε Σκυθιανοῦ τινος, ἀπὸ τῆς Σαρακηνίας ὁρμωμένου, κατὰ δὲ τὰ τέρματα τῆς Παλαιστίνης τουτέστιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, ἀνατραφέντος. οὗτος 8
5 ὁ Σκυθιανὸς ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις παιδευθεὶς τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν καὶ τὴν τῶν γραμμάτων αὐτῶν παιδείαν δεινός τε γέγονε περὶ τὰ μάταια τοῦ κόσμου φρονήματα. ἀεὶ δὲ στελλόμενος τὴν πορείαν ἐπὶ 9 B τὴν τῶν Ἰνδῶν χώραν πραγματείας χάριν πολλὴν ἐμπορίαν ἐποιεῖτο. ὅθεν πολλὰ κτησάμενος ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διὰ τῆς Θηβαΐδος διών, ὅρμοι
10 γὰρ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάφοροι, ἐπὶ τὰ στόμια τῆς Ῥωμανίας 10 διακεκριμένοι, ὁ μὲν εἷς ἐπὶ τὴν Αἰλᾶν, ἥτις ἐστὶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ Αἰλὼν· ἔνθα που | ἡ ναῦς Σολομῶντος διὰ τριῶν ἐτῶν ἐρχομένη ἔφερε Ö 400

omni se sapientia Aegyptiorum repletum et vocari iam non Terebinthum sed Buddam nomine sibique hoc nomen impositum; ex quadam autem virgine se natum esse simulavit et ab angelo in montibus eruditum Cyrillus Hieros. cat. VI 23; I S. 186, 5ff Reischl-R. *ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρόνομος ὢν τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος καὶ καταγινωσκόμενος ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μετελθεῖν· ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν μετωνόμασεν ἑαυτόν.*

2—9 Acta Arch. c. 62, 2ff; S. 90, 12ff Beeson *quidam Scythianus nomine apostolorum tempore fuit sectae huius auctor . . . hic ergo Scythianus dualitatem istam introducit contrariam sibi quod ipse a Pythagora suscepit . . . quique Scythianus ipse ex genere Saracenorum fuit et captivam quandam suscepit uxorem de superiore Thebaide, quae eum suasit habitare in Aegypto magis quam in desertis* Cyrillus Hieros. cat. VI 22; I S. 184 Reischl-R. *Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος . . . οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξε.* — Die Reisen nach Indien nur bei Epiph. genannt; vgl. dazu Manis Selbstzeugnis im Shaburakan bei Albiruni, Chronology S. 190, 2ff Sachau (die Boten Gottes an die Menschheit) *so in one age they* (*sc. wisdom and deeds*) *been brought by the messenger called Budda to India, in another by Zarâdusht to Persia, in another by Jesus to the West.* u. den Fihrist bei Flügel S. 85. Albiruni, Chronology S. 192, 2 Sachau — **12** vgl. 1. Reg. 10, 22 — **12 ff** Über Ailan vgl. A. Forbiger, Handbuch der alten Geographie (1844) Bd. II S. 747. Zu Klysma vgl. Itin. Antonini 41 (Itin. Hieros. ed. Geyer S. 187, 13)

J

2 *Βουδδὰ* J 4 *Ἀρραβία* J 6 *παιδείαν* + ⟨*ἔμαθε*⟩, oder [*τε*] Holl 7 *στελλόμενος*] *στελλό* J verstümmelte u. dem Abschreiber unverständliche Form, schon von Cornarius richtig hergestellt

χρυσὸν καὶ ὀδόντας ἐλεφαντίνους, ἀρώματά τε καὶ ταῶνας καὶ τὰ ἄλλα, ὁ δὲ ἕτερος ὅρμος ἐπὶ τὸ Κάστρον τοῦ Κλύσματος, ἄλλος δὲ ἀνωτάτω ἐπὶ τὴν Βερνίκην καλουμένην, δι' ἧς Βερνίκης καλουμένης ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα φέρονται, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἐρχόμενα εἴδη ἐκεῖσε τῇ Θηβαΐδι 5 διαχύνεται ἢ ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρέων διὰ τοῦ Χρυσορρόα ποταμοῦ, Νείλου δέ φημι, τοῦ καὶ Γεὼν ἐν ταῖς γραφαῖς λεγομένου, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τῶν Αἰγυπτίων γῆν καὶ ἐπὶ τὸ Πηλούσιον φέρεται· καὶ οὕτως εἰς τὰς ἄλλας πατρίδας διὰ θαλάσσης διερχό|μενοι οἱ ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἐπὶ τὴν Ῥωμανίαν ἐμπορεύονται. 11 C 12 D 18

10 2. Ταῦτα δέ μοι κατὰ λεπτὸν ἐσπουδάσθη ἱστορίας χάριν παραδοῦναι, ὅπως καὶ τῶν ῥιζῶν ἑκάστης ὑποθέσεως οἱ ἐντυγχάνειν ἐθέλοντες μὴ ἀμοιρήσωσι. δεῖ γὰρ τὸν ἐπιβαλλόμενον διηγήσει τινὶ κατὰ δύναμιν ἐπιβάλλεσθαι καὶ ἐκ τῆς ῥίζης ποιεῖσθαι τὴν εἰσαγωγήν· ἔνθεν εὑρίσκεται καὶ τὰ τῆς ἀληθείας, κἄν τε ἀπορῇ ὁ λέγων εὐκοσμίας λόγου καὶ εὐεπείας 15 φθογγῆς, ὅμως ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας τὸ ζητούμενον τοῖς συνετοῖς ἀποδειχθήσεται. ἐν ἀρχῇ τοίνυν οὗτος ὁ Σκυθιανὸς πλούτῳ πολλῷ ἐπαρθεὶς καὶ κτήμασιν ἡδυσμάτων καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀπὸ τῆς Ἰνδίας καὶ ἐλθὼν περὶ τὴν Θηβαΐδα εἰς Ὑψηλὴν πόλιν οὕτω καλουμένην, | εὑρὼν ἐκεῖ γύναιον ἐξωλέστατον καὶ κάλλει σώματος πρόοπτον ἐκπλῆξάν τε 20 αὐτοῦ τὴν ἀσυνεσίαν, ἀνελόμενός τε τοῦτο ἀπὸ τοῦ στέγους (ἕστηκε γὰρ ἡ τοιαύτη ἐν τῇ πολυκοίνῳ ἀσεμνότητι) ἐπεκαθέσθη τῷ γυναίῳ καὶ ἐλευθερώσας αὐτὸ συνήφθη αὐτῷ πρὸς γάμον. χρόνου δὲ πολλοῦ προκόπτοντος διὰ τὴν ὑπερβολὴν ἧς εἶχε τρυφῆς οὐκ ἤνεγκεν ὁ ἀλιτήριος, ἀλλὰ ὡς ἀργὸς καὶ ἐθὰς κακῶν ἐκ τοῦ περισσοῦ τῆς τρυφῆς στρήνου 25 ἐπενόει λοιπὸν κατὰ τὸν νοῦν τι καινότερον τῷ βίῳ προσοῖσαι καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ διανοηθεὶς ἐπλάσατο ῥήματα τοιαῦτα, οὐκ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς εὑράμενος καὶ πνεύματος ἁγίου φθογγῆς, ἀλλὰ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπείας φύσεως τῶν δειλαίων φάσκων· τίνι τῷ λόγῳ ἄνισα κεῖται τὰ ἐν 2,1 D 2 3 4 P 619 5 6 B 7

civitas modica, quae appellatur Clisma ubi etiam et de India naves veniunt. Über Berenike vgl. Strabo XVII 1, 45 p. 815. Forbiger II 794

6f zu Γεὼν vgl. Ancoratus 58, 3; I 68, 1ff — Hypselis = Schashotep, Hauptstadt d. hypselitischen Gaus südl. v. Assiut vgl. Baedeker, Ägypten 1928, S. 221. — **19** γύναιον] Acta Archelai c. 62, 4; S. 90, 23 Beeson *captivam quandam.* — Zu der Erzählung des Epiph. vgl. die ähnliche Geschichte über Simon Magus Justin apol. I 26, 3 Irenäus adv. haer. I 23, 2; S. 191 Harvey — 28 Augustin c. Fort. disp. S. 91, 8 Zycha *rebus ipsis paret, quia*

J

5 χρυσορόα J 6 Γηῶν J | λεγομένου Holl] φερομένου J **10** λεπτὸν wie II 303, 22 u. ö. Holl] λέξιν J 15 ὅμως Holl] ὅπως J

παντὶ τῷ ὁρωμένῳ τῆς κτίσεως κύτει, μέλαν καὶ λευκόν, πυρρὸν καὶ χλωρόν, ὑγρὸν καὶ ξηρόν, οὐρανὸς καὶ γῆ, νὺξ καὶ ἡμέρα, ψυχὴ καὶ σῶμα, ἀγαθόν τε καὶ φαῦλον, δίκαιόν τε καὶ ἄδικον, ἀλλ' ὅτι πάντως ταῦτα ἐκ δύο τινῶν ⟨ἀρχῶν⟩ συνέστηκεν; ἐνεκίσσα δὲ ἐν τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ ὁ 8
5 διάβολος, ἐπὶ πλεῖον στρατεύσας ⟨αὐτὸν⟩ κατὰ | τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, D 19
τὸ δεινὸν φρόνημα, ὡς ὑπονοεῖν τὸ μὴ ὂν [καὶ] τὸ ὂν μὴ ἐπιγινώσκειν, C
ἵνα πόλεμόν τινα | ἐν ταῖς διανοίαις τῶν ἠπατημένων ἐνστήσηται τοῖς Ö 402
νομίζουσιν εἶναί τι μετὰ τὸν ὄντα καὶ ὡς εἰπεῖν ἐκ δύο ῥιζῶν ἢ δύο ἀρχῶν ἐνεργεῖσθαι τὰ πάντα· ὅπερ ἐστὶ πάντων δυσσεβέστατον
10 καὶ μοχθηρότατον. ἀλλὰ περὶ τούτου αὖθις ἐρῶ. ἐν τούτοις γὰρ 9
ὁ προειρημένος Σκυθιανὸς τυφλωθεὶς τὴν διάνοιαν, λαβὼν παρὰ Πυθαγόρου τὰς προφάσεις οὕτως ἐφρόνησε καὶ βίβλους τέσσαρας ἑαυτῷ πλάσσεται, τῇ μιᾷ ὄνομα θέμενος Μυστηρίων, τῇ δὲ δευτέρᾳ Κεφαλαίων, τῇ τρίτῃ Εὐαγγέλιον, τῇ τετάρτῃ Θησαυρόν· ἐν αἷς τὰ ἰσόζυγα καὶ 10 D
15 τὰ ἰσόρροπα ⟨τῶν⟩ δύο ἀρχῶν συζεύξας πρόσωπα καθ' ἑκάστην ὑπόθεσιν *, οὕτως ὑπολαβὼν ὁ τάλας καὶ οὕτως κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐφαντάζετο, ὥς τι μέγα εὑρὼν τῷ βίῳ. καὶ τῷ ὄντι μέγα κακὸν εὕρατο τῷ βίῳ καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πλανωμένων.

nihil simile tenebrae et lux, nihil simile veritas et mendacium, nihil simile mors et vita, nihil simile anima et corpus . . . duae . . . substantiae: quarum est una corporis, alia vero aeterna, patris omnipotentis quam esse credimus

6 Titus Bostr. adv. Manich. I 17; Migne 18, 1092 B (= I 22; S. 13, 6ff Lagarde) φησὶ γὰρ αὐτὸ τὸ γράμμα, ἀφ' οὗ τὰ παρὰ τοῦ Μάνεντος παρεθήκαμεν ὡς οὐδ' ὅτι θεὸς ἐν φωτὶ διῃτᾶτο ἐγίνωσκον (sc. die Mächte der Finsternis) οὐδ' ὅτι τολμήσαντες κατὰ τοῦ οἰκητηρίου τοῦ θεοῦ οὐκ ἔμελλον ἀθῷοι ποτὲ ἀπαλλαγῆναι — **10ff** Acta Arch. c. 62, 3; S. 90, 16ff Beeson *hic ergo Scythianus dualitatem istam introducit contrariam sibi quod ipse a Pythagora suscepit* ib. 6; S. 91, 3ff *discipulum autem habuit quendam, qui scripsit ei quattuor libros, ex quibus unum quidem appellavit Mysteriorum, alium vero Capitulorum, tertium autem Euangelium et novissimum omnium librum Thesaurum appellavit* · dieselbe Vierzahl, wohl auf Grund der Act. Arch. (bem. dafür, daß auch er den θησαυρός das Buch nennt, ἣν νῦν περιφέρουσι) Cyrillus Hieros. cat. VI 22; I S. 184 u. Reischl-Rupp (beachte für den Umfang auch ib. c. 64, 2; S. 92, 24 *non multorum versuum singulos*) — Eine andere Vierzahl gibt Epiph. selbst unten c. 13, 6; S. 35, 8ff

J

1 ὁρωμένῳ Holl] ὁριζομένω J 4 ⟨ἀρχῶν⟩ Holl 5 ⟨αὐτὸν⟩ Holl 6 [καὶ] Holl 14 Θησαυρόν Klost. nach S. 35, 9 und Acta Arch. (s. o. Apparat)] θησαυρῶν J 15 ⟨τῶν⟩ Holl 16 * etwa ⟨ἀνέδειξεν⟩ Holl

3. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀνὴρ ἐν τούτοις ἦν, ἀκηκόει δὲ πῶς οἱ προφῆται 3,1
καὶ ὁ νόμος προεφήτευον περὶ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως καὶ περὶ τοῦ
ἑνὸς καὶ μονάρχου τοῦ ἀεὶ ὄντος καὶ μὴ διαλείποντος τοῦ εἶναι πατρὸς
καὶ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύμα|τος, ἠθέλησε, περιττοτέρᾳ 2 P 620
5 τινὶ φερόμενος ἡδυπαθείᾳ καὶ κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ νοῦν ἐπιτωθάζων
καὶ βαρεῖ στρήνῳ ἐν ἑαυτῷ ἀγόμενος, στέλλεσθαι τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ
Ἱεροσόλυμα περὶ τοὺς χρόνους τῶν ἀποστόλων, ὡς δῆθεν ἐκεῖσε ποιού- 3
μενος τὸν λόγον πρὸς τοὺς τὰ περὶ μοναρχίας ⟨θεοῦ⟩ κηρύττοντας καὶ
τῶν τοῦ θεοῦ κτισμάτων. ὁ δὲ τάλας ἀνελθὼν ἀντιβάλλειν ἤρξατο 4
10 πρὸς τοὺς ἐκεῖσε πρεσβυτέρους, τοὺς κατὰ τὴν νομοθεσίαν θεοῦ
τὴν τῷ Μωυσῇ δοθεῖσαν καὶ προφητικῇ ἑκάστου προφήτου διδασκαλίᾳ *
βιοῦντας, ὅτι· πῶς φατε ἕνα θεόν, τὸν ποιήσαντα νύκτα τε καὶ ἡμέραν, 5
σάρκα τε καὶ ψυχήν, ξηρόν τε καὶ | ὑγρόν, οὐρανόν τε καὶ γῆν, σκότος τε D 20 B
καὶ φῶς; οἱ δὲ σαφῶς ἐδείκνυον (οὐ γὰρ ἡ ἀλήθεια παρακέκρυπται), 6
15 ὁ δὲ ἀντιλέγων οὐκ ᾐσχύνετο. μηδὲν δὲ δυνάμενος περαιῶσαι, ὅμως τῇ
ἀναισχυντίᾳ τῆς χαλεπότητος ἐφέρετο. ὡς δὲ οὐκ ἴσχυσέ τι ἀνύσαι, 7
ἀλλὰ τὸ ἧττον μᾶλλον ἀπηνέγκατο, ἐπετήδευσε δι' ὧν εἶχε μαγικῶν
βιβλίων — καὶ γὰρ καὶ γόης ἦν, ἀπὸ τῆς τῶν Ἰνδῶν καὶ Αἰγυπτίων
[καὶ] ἐθνομύθου σοφίας ἐμπορευσάμενος τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια τῆς γοη-
20 τείας — φαντασίαν τινά· ἐπὶ δώματος ⟨γὰρ⟩ ἀνελθὼν καὶ ἐπιτηδεύσας, 8
ὅμως οὐδὲν ἰσχύσας, ἀλλὰ καταπεσὼν ἐκ τοῦ δώματος, τέλει τοῦ βίου C
ἐχρήσατο. ἦν δὲ διατρίψας ἐκεῖ ἱκανὰ ἔτη. μαθητὴν δὲ ἔχων ἕνα 9

4ff Acta Arch. c. 62, 7; S. 91, 7ff Beeson *quia ergo aliquantum temporis serum isti ambo* (Scythianus und Terebinthus) *decreverant, soli placuit Scythiano discurrere in Judaeam, ut ibi congrederetur cum omnibus, quicunque ibi videbantur esse doctores; et provenit eum continuo vita defungi nec potuisse aliquid promovere* vgl. c. 62, 2; S. 90, 12 *apostolorum tempore* Cyrillus Hieros. cat. VI 22; I S. 186, 2ff Reischl-Rupp *ἀλλὰ τὸν προειρημένον Σκυθιανὸν ἐλθόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λυμαινόμενον τὴν χώραν νόσῳ θανατώσας ὁ κύριος ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν* — **20ff** Epiph. überträgt hier die Geschichte, die seine Quellen nur von Terebinthus erzählen (vgl. S. 21, 4), auch auf Skythianus — **22ff** Acta Arch. c. 63, 1; S. 91, 12ff Beeson *ille vero discipulus omnibus quaecunque fuerant convasatis in fugam versus est et Babyloniam petiit, quae nunc provincia habitatur a Persis . . . quo cum venisset, talem de se famam pervulgavit ipse Terebinthus, dicens omni se sapientia Aegyptiorum repletum et vocari iam non Terebinthum, sed*

J

6 *βαρεῖ στρήνῳ* Holl] *βαρεῖς στρήνους* J **8** *πρὸς* Holl] *περὶ* J | ⟨*θεοῦ*⟩ Holl **11** * ⟨*βεβαιωθεῖσαν*⟩ Holl **19** [*καὶ*] Holl **20** ⟨*γὰρ*⟩ Holl; *φ. τινὰ ἐπὶ δ. ἀνελθὼν καὶ* ⟨*μαγεῦσαί τι*⟩ *ἐπιτηδεύσας* Klost. vgl. S. 21, 5

μόνον μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν προειρημένον Τέρβινθον, ᾧ καὶ τὰ ἴδια ἐπίστευσεν ὡς πιστικωτάτῳ καὶ κατ' εὔνοιαν αὐτῷ ἐξυπηρετουμένῳ· ὃς τελευτήσαντος 10 *τοῦ Σκυθιανοῦ κηδεύει μὲν αὐτὸν φιλοφρονέστατα καὶ θάψας σκέπτεται μὴ πρὸς τὸ γύναιον ἀνακάμψαι, | τὸ ἤδη ἀπὸ πορνείας ἤτοι αἰχμαλωσίας* Ö 404
5 *τῷ Σκυθιανῷ συνημμένον, ἀλλὰ ἀποδιδράσκει, λαβὼν πάντα ὅσαπερ εἶχε, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ τὰ ἄλλα, εἰς τὴν τῶν Περσῶν χώραν,* 11 D *ἀλλάξας ἑαυτοῦ τὸ ὄνομα, ἵνα μὴ κατάφωρος γένηται, ἀντὶ Τερβίνθου, ὡς ἄνω μοι προδεδήλωται, Βουδδᾶ ἑαυτῷ ἐπιθέμενος ὄνομα. οὗτος* 12 *δὲ πάλιν ἔσχε κακὴν διαδοχὴν κληρονομίας τὰ τέσσαρα βιβλία τοῦ Σκυ-*
10 *θιανοῦ καὶ τὰ τῆς μαγείας καὶ τῆς μαγγανείας ἐπιτηδεύματα· ἦν γὰρ καὶ οὗτος ἐν γράμμασιν ἐπιμελέστατα πεπαιδευμένος. ὡς δὲ καὶ* 13 *αὐτὸς διαλεγόμενος ἐν τῇ Περσῶν χώρᾳ, καταχθεὶς πρὸς γραῦν τινα χήραν, καὶ τοῖς τοῦ Μίθρα νεωκόροις τε καὶ ἱερεῦσι τοῦ εἰδώλου, προ-*

Buddam Cyrillus Hieros. cat. VI 23; I S. 186, 5ff Reischl-R. *ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος καὶ καταγινωσκόμενος ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μετελθεῖν· ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν μετωνόμασεν ἑαυτόν*

11ff Acta Arch. c. 63, 3; S. 91, 19ff Beeson *Parcus vero quidam propheta et Labdacus Mithrae filius arguebant eum mendacii et erat eis cotidie satis animosa certatio de huiuscemodi negotio. sed quid plura? licet frequentius obiurgaretur, tamen adnuntiabat eis quae ante saeculum essent et de sphera et duobus luminaribus . . . pro quibus dum argueretur ad viduam quandam secessit cum suis quattuor libris, nullo ibidem discipulo adquisito praeter anum solam quae eius particeps facta est. tunc deinde mane primo ascendit solarium quoddam excelsum, ubi nomina quaedam invocare coepit . . . cum ergo ascendisset, ritus nescio cuius vel artificii gratia, solus autem ascendit, uti nec ab aliquo convinci possit, quod si dissimulasset vel pro nihilo duxisset, cogitabat se ab aëris principibus poenis esse subdendum: haec eo cogitante iustissimus deus sub terras eum detrudi per spiritum iubet et continuo de summo deiectus exanime corpus deorsum praecipitatum est* Cyrillus Hieros. cat. VI 23; I S. 186, 10ff Reischl-R. *ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἀνταγωνιστὰς τοὺς τοῦ Μίθρα καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν ἠλέγχετο καὶ πέρας συνελαυνόμενος προσφεύγει τινὶ χήρᾳ. εἶτα ἐπὶ δώματος ἀνελθὼν καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται, θεόπληκτος γενόμενος καὶ καταβληθεὶς ἀπὸ τοῦ δώματος ἐξέψυξε*

J

1 *Τέρβιθον* J   8 *Βουδδᾶν* J   13 *μιερεῦσι* J

φήτῃ τινὶ | Πάρκῳ καὶ Λαβδάκῳ συζητήσας περὶ τῶν δύο ἀρχῶν, * [καὶ] P 621
μὴ δυνηθεὶς μήτε κἂν πρὸς τοὺς τῆς εἰδωλολατρείας πρυτάνεις διαλεχ-
θῆναι, ἀλλ' ⟨ἐν⟩ ἐλέγχῳ καταστὰς παρ' αὐτῶν καὶ τὸ αἶσχος ἀπενεγ-
κάμενος, ὡσαύτως τῷ προειρημένῳ Σκυθιανῷ τὰ | ὅμοια φρονήσας, ἐπὶ 14 D 21
5 τὸ δωμάτιον ἀνελθών, μαγεύειν τι δῆθεν πρὸς τὸ μή τινα αὐτῷ ἀντι-
λέγειν ἐπιτηδεύσας, ὑπὸ ἀγγέλου καταχθεὶς κατέπεσε, καὶ οὕτως τέ-
θνηκε δι' ἣν ἠβούλετο ἐπιχειρῆσαι μαγικὴν ἐνέργειαν. ἡ δὲ γραῦς 15
περιστείλασα τούτου τὸ σῶμα τῶν χρημάτων αὐτοῦ ἐν καθέξει γεγένηται,
καὶ μὴ ἔχουσα παῖδα μηδέ τινα τῶν διαφερόντων ἔμεινε πολλῷ τῷ χρόνῳ B
10 οὕτως. ὕστερον δὲ προσελάβετο πριαμένη τὸν Κούβρικον, τὸν καὶ Μάνην, 16
ἑαυτῇ πρὸς ὑπηρεσίαν. καὶ τελευτῶσα κατέλιπεν αὐτῷ τὰ τῆς κακῆς
κληρονομίας, ὡς ἰὸν ἀπὸ ἀσπίδος καταλειφθέντα, εἰς πολλῶν φθορὰν
καὶ ἀπώλειαν.

4. Πάλιν οὖν Κούβρικος ὁ ἑαυτὸν ἐπονομάσας Μάνην ἐν αὐτοῖς διῆγε 4,1
15 καὶ ἐν αὐτοῖς διελέγετο. καὶ ὡς οὐδεὶς αὐτῷ ἐπείθετο, ἀλλὰ ἀκούοντες C

4ff die Geschichte knüpft vielleicht daran an, daß Mani nach der manichäischen Legende häufig in den Himmel erhoben wurde Albiruni, Chronology S. 191, 38ff Sachau *the king Shâpûr came to believe on him when he had ascended with him towards heaven . . . besides they relate that he sometimes used to rise to heaven from among his companions, to stay there for some days and then to redescend to them* — 7ff Acta Arch. c. 63, 6ff; S. 92, 15ff Beeson *quod (sc. corpus) anus illa miserata collectum locis solitis sepeliit. tunc omnia illa quae secum de Aegypto pertulerat manserunt apud eam . . . quae cum sola esset, habere aliquem ad ministerium voluit et comparavit sibi puerulum annorum ferme septem . . quique cum duodecim annorum esset effectus* — die 12 Jahre sind gute Überlieferung; denn in seinem 13. Jahr hat Mani nach seinem Selbstzeugnis im Schaburakan seine erste Offenbarung erhalten vgl. Albiruni Chronology S. 121, 15 u. 191, 41 Sachau u. den Fihrist bei Flügel, Mani S. 84 — *anus illa diem obiit ipsique universa bona sua tradidit et cum ceteris reliquiis etiam quattuor illos libellos quos Scythianus scripserat* Cyrillus Hierosol. cat. VI 24; I S. 186 u. Reischl-R. ἀλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χρημάτων. μήτε δὲ συγγενέα μήτε δὲ ἕτερόν τινα ἔχουσα ἔκρινε ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον λεγόμενον . . . καὶ Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσόφων ἤκμαζε καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας ἐκληρονόμησε καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα — 14ff Acta Arch. c. 64, 3ff; S. 92, 25ff Beeson *tunc ergo Corbicius sepulta domina*

J

1 * etwa ⟨οὐδὲν ἤνυσε⟩ Holl | [καὶ] Holl 2 εἰδωλατρίας J 3 ⟨ἐν⟩ Öh. 7 μαγικὴν Holl] μαντικὴν J

Μανιχαίου διδασκαλίαν ἐδυσφόρουν μὲν καὶ ἐξενολεκτοῦντο πάντες ἐπὶ τῇ καινοτομίᾳ καὶ δεινῇ μυθοποιίᾳ καὶ κενῇ ἀπάτῃ, ὁ δὲ ὁρῶν τὰ ἴδια 2
τῆς κακομηχανίας ἀνατρεπόμενα τῶν λόγων συνθήματα τὴν διάνοιαν κεπφωθεὶς ἐπενόει ἑαυτῷ πρόφασίν τινα, δι' ἧς τὸ ἴδιον πλάσμα τῆς
5 δεινοποιήσεως ταύτης συστήσειε. καὶ φήμης διαδοθείσης ὡς ὁ υἱὸς 3
τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ἀλγήματί τινι περιπέπτωκε καὶ κατέκειτο, ἐν τῇ βασιλευούσῃ Περσίδος πόλει — οὐ γὰρ ἐκεῖσε ὁ Μάνης διέτριβεν, ἀλλὰ ἄλλῃ που ἀπὸ πόρρωθεν τῆς τοῦ βασιλέως — ὑπὸ τῆς ἰδίας κακίας 4
τυφλώττων καὶ νομίσας μή πως ἀφ' ὧν εὗρε βιβλίων τοῦ ἑαυτοῦ δεσπότου D
10 Τερβίνθου, τοῦ καὶ Βουδδᾶ, διαδόχου δὲ τοῦ Σκυθιανοῦ, δύναται τινὰ ἰάματα ἐνεργῆσαι, εἰς τὸν τοῦ βασιλέως | υἱόν, ἀπαίρει ἐκ τοῦ ἰδίου τόπου Ö 406
καὶ ὁρμᾷ καὶ τολμήσας μηνύει τὰ περὶ ἑαυτοῦ, ὠφελεῖν ἐπαγγελλόμενος. ἀλλ' οὐ προεχώρησε τῷ γόητι ἡ τῆς ἐλπίδος φαντασία. ἥμβροτε γὰρ 5
ἀπὸ τῆς καραδοκίας, τινὰ εἴδη φαρμακευτικῆς προσενέγκας | τῷ νοση- D 22

bonis sibi derelictis omnibus uti coepit et migravit ad medium civitatis locum in quo manebat rex Persarum et commutato sibi nomine Manen semet ipsum pro Corbicio appellavit . . . . Tunc . . . . regis filius aegritudine quadam adreptus est, quem rex curare disiderans edictum proposuit, invitans si quis eum curare posset, accederet praemio multo proposito. tunc iste . . . praesentiam sui Manes exhibet apud regem dicens se esse puerum curaturum Cyrillus Hieros. cat. VI 24; I S. 188, 5 Reischl-R. *εἶτα ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὁμιλίαν δηλοῖ. ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο, ἡ δὲ τοῦ θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι* c. 25; I S. 188, 20 ff Reischl-R. *καὶ μέσος ἐλθὼν λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο. ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱὸς καὶ ἰατρῶν δαψίλεια παρῆν. ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγέλλετο διὰ προσευχῆς ὡσανεὶ εὐσεβὴς κατορθώσειν.*

13 ff Acta Archel. c. 64, 8; S. 93, 23 ff *verum . . . mortuus est puer in manibus vel potius extinctus. tunc rex in carcerem detrudi iubet Manen et ferri talento onerari* Cyrillus Hieros. cat. VI 25; I S. 188 u. Reischl-R. *ἀπέστησαν οἱ ἰατροί, συναπέστη τοῦ παιδὸς ἡ ζωή. ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρός, καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος εἰς φυλακήν, οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγξαι τὸν βασιλέα βληθείς* vgl. auch de mens. ac pond. c. 20, 5; S. 173, 50 Anm. Lagarde *darum weil er getötet hatte und nicht imstande gewesen war, wie er versprochen hatte, den besessenen Sohn des Königs zu reinigen, wie das*

J

4 *πλάσμα τῆς* R] *πλάσματι τῆς* J   9 *πως* Holl] *πω* J   10 *Βούδδα* J | *δύναται* Pet.] *δύνασθαι* J   13 *ἥμβροτε* Dind. Öh.] *ἥμβρον τε* J   14 *φαρκευτικῆς* J

λευομένῳ παιδὶ τοῦ βασιλέως. τέλος γοῦν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ θνήσκει τὸ μειράκιον, ἵνα πάντα τὰ μετὰ τοῦ ψεύδους διελέγχηται μάταια ἐπαγγέλματα. 6 *ὡς δὲ τοῦτο οὕτως ἀπέβη, προστάγματι βασι|λικῷ ἐμβάλλεται* P 622 *εἰς τὸ δεσμωτήριον.* 7 *οὐ γὰρ εὐθὺς οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς τὰς τιμωρίας* 5 *κατὰ τῶν τὰς μείζους αἰτίας τῶν ἀποπημάτων δρώντων ἐπιφέρουσιν, ἀλλὰ περιττοτέραν τινὰ ἐπινοοῦσι θανατικὴν ψῆφον μετὰ βασάνων τοὺς ἐπαπειλουμένους διατίθεσθαι. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.*

5,1 5. *Ἐπέμενε δὲ ⟨ἐν⟩ τῇ εἱρκτῇ διατελῶν ὁ Μάνης, ὁ καὶ Κούβρικος, καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων μαθητῶν ἐπισκεπτόμενος.* 2 *ἤδη γὰρ ὁ ἀγύρτης συνα-*

Gerücht behauptet. — Nach der manichäischen Legende scheint Mani das Wunder — nur nicht an des Königs Sohn, sondern an einem Mädchen — wirklich vollbracht zu haben, vgl. Albiruni, Chronology S. 191, 34ff Sachau *regarding their prophet Manî they hold two opinions, one part maintaining that he never worked a miracle . . ., whilst the other party maintains that he in fact worked signs and miracles and that the king Shâpûr came to believe in him when he had ascended with him towards heaven . . . Manî thereby made him witness a miracle.* Dazu F. W. K. Müller, Handschriftenreste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 87. *Der König sprach: woher bist du? Ich sprach: Ein Arzt bin ich aus dem Lande (Babylon?) . . . am ganzen Körper . . das Mädchen wurde gesund;* vgl. ebda S. 81f. *Und der König sprach: Ich habe einen Eid geschworen, daß ich dich in dieses Land nicht lassen will kommen . . Aber? . . dieser Arzneikunst? . . . . Er, der Herr, Antwort ihm gab: . . . viele gewesen sind, welche von mir aus Krankheit aufstehen gemacht sind.* — Die christliche Erzählung wäre dann die Verdrehung des von den Manichäern Behaupteten.

9ff Acta Arch. c. 64, 4; S. 93, 7 Beeson *adquisivit etiam discipulos tres, quorum nomina sunt haec: Thomas, Addas et Hermas* Cyrillus Hieros. cat. VI 31; I S. 198, 6f Reischl-R. *τούτου μαθηταὶ τρεῖς γεγόνασι Θωμᾶς καὶ Βαδδᾶς καὶ Ἑρμᾶς* (Thomas ist auch durch Alex. v. Lykopolis adv. Manich. 2; S. 4, 19 als Apostel für Ägypten neben einem gewissen *Πάπος* bezeugt). — 22 Jünger behauptet nur Epiph., vielleicht auf Grund von Act. Arch. c. 14, 2; S. 22, 21 Beeson *adventavit Manes adducens secum iuvenes et virgines ad viginti duo simul;* die gewöhnliche Angabe für den weiteren Kreis ist 12 vgl. Augustin de haer. 46, VIII p. 17 A ed. Ben. *propter quod* (sc. nach dem Vorbild Christi) *etiam ipse Manichaeus duodecim discipulos habuit ad instar apostolici numeri, quem numerum Manichaei hodieque constituunt* und die Aufzählung bei Petrus Siculus hist. Manich. c. 16; Migne 104, 1265 C

J

5 *ἀποπημάτων* Holl *αἰτία*, wie oft bei Epiph. = Gegenstand] *ἀτοπήματα* J
8 *δὲ* Dind.] *τε* J | ⟨*ἐν*⟩ Holl

γήοχεν ἑαυτῷ στρατὸν ὡς εἰπεῖν, οὓς δὴ μαθητὰς ἐκάλει, τὸν ἀριθμὸν ἤδη περὶ δύο καὶ εἴκοσιν. ἐξ ὧν τινας τρεῖς ἐκλεξάμενος, Θωμᾶν τινα 3 οὕτω καλούμενον καὶ Ἑρμείαν καὶ Ἀδδᾶν, διενοήθη *, ἀκηκοὼς περὶ B τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἱερῶν βιβλίων, φημὶ δὲ
5 ⟨τῶν⟩ Χριστιανικῶν, νόμου τε καὶ προφητῶν, εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων. δοὺς τοίνυν χρυσίον τοῖς προειρημένοις ἐπὶ τὰ μέρη τῶν Ἱεροσολύμων ἀπέστειλε. τοῦτο δὲ ἐποίησε πρὶν ἢ καθειρχθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, 5 ὅτε διαλεγόμενος πολλοῖς τὸ ἴδιον δόγμα οὐκ ἴσχυσε συστῆσαι· ἀκηκοὼς 6 δὲ περὶ ὀνόματος Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δούλων, Χριστιανῶν δέ φημι,
10 διεγνώκει διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑποθέσεως Χριστοῦ ἀπατῆσαι τοὺς πεπλανημένους. οἱ δὲ ἀπελθόντες ὠνήσαντο. οὐ γὰρ ἀνεβάλλοντο. 7 C παλινδρομήσαντες δέ, ὡς οὐ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν οὐκέτι ἐν ἐλευθέρῳ ἀέρι, ἀλλὰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, κἀκεῖσε εἰσελθόντες, ἐπεδείκνυον αὐτῷ τὰς βίβλους. ὁ δὲ λαβὼν καὶ ἀνερευνήσας ἐρρᾳδιούργησε προσπλέξας 8
15 τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἴδιον ψεῦδος, ἔνθα που εὗρε πρόσωπον λόγου ἢ κλῆσιν δυναμένην ἀποτελεῖν ὁμοίωμα τοῦ αὐτοῦ φρονήματος | καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν D 23 ἐκράτυνε τὸ ἐπίπλαστον τοῦ αὐτοῦ βοσκήματος. ἀλλὰ καὶ μεταξὺ 9 ἄργυρον προσλιπαρήσας τὸν ἐπὶ τοῦ δεσμωτηρίου δίδωσι πολὺν καὶ φυ-

6ff Acta Arch. c. 65, 2ff; S. 94, 9ff Beeson *tunc deinde iubet in carcere positus legis Christianorum libros comparari; valde enim hi qui missi ab eo fuerant per civitates singulas ab omnibus hominibus execrationi habebantur, maxime apud quos Christianorum nomen venerationi erat. sumpto ergo aliquantulo auri modo abierunt ad loca in quibus Christianorum libri conscribebantur et simulantes se novicios esse Christianos rogabant praestari sibi libros ad conparandum; et . . . conparant universos libros scripturarum nostrarum et deferunt ad eum in carcere constitutum, quibus ille acceptis homo astutus coepit in nostris libris occasiones inquirere dualitatis suae . . . et ex nostris libris . . . adsertionem suam proferre, quaedam in his accusans, quaedam permutans . . . his ergo tam scelerate conpositis mittit et discipulos suos praedicaturos intrepide fictos simulatosque errores et novas falsasque voces adnuntiaturos per loca singula* — **17ff** Acta Arch. c. 65, 7; S. 94, 30ff Beeson *Manes . . admonitus in somnis elapsus de carcere in fugam versus est auro plurimo custodibus corruptis et mansit in castello Arabionis* Cyrillus Hieros. cat. VI 27; I S. 190 Reischl-R. *φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν*

J

3 *ἄδδαν* J | * etwa ⟨*αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀποστεῖλαι*⟩ Holl 5 ⟨*τῶν*⟩ Holl 9 *δὲ*[1] Dind.] *τε* J 18 *τὸν*] nicht mit Öh. in *τῷ* zu ändern, vgl. den index s. v. *προσλιπαρέω*

γὰς ἀπαλλάττεται, καταλείψας τὴν τῶν Περσῶν χώραν, καὶ τῇ Ῥωμανίᾳ προσέβαλε. μέσον δὲ ἤδη τυγχάνων τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν καὶ τῆς 10 Περσίδος, περὶ τὰς ἐρημίας ἔτι ὑπάρχων, ἀκούσας τε περὶ μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς ἐν θεοσεβείᾳ ἀκροτάτῃ διαπρέποντος, Μαρκέλλου τοὔνομα, κατ-
5 οικοῦντος ἐν Κασχάρῃ πόλει τῆς Μεσο|ποταμίας, ὃς ἦν ἀνὴρ κατὰ πάντα Ö 408 Χριστιανὸς καὶ ἐν ἔργοις δικαιοσύνης θαυμασιώτατος, χήραις μὲν ἐπαρκῶν καὶ πένησιν, ὀρφανοῖς τε καὶ τοῖς ἐνδεομένοις, διανοεῖται προσπλέξαι | πρὸς 11 P 623 τὸν ἄνδρα, ἵν' ὑποχείριον τοῦτον κτησάμενος δυνηθείη δι' αὐτοῦ κατάρξαι οὐ μόνον τῆς Μεσοποταμίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ κλίματος παντὸς τοῦ πρὸς τὴν
10 Συρίαν τε καὶ Ῥωμανίαν. γράφει δὲ αὐτῷ ἐπιστολὴν διὰ Τύρβωνος 12 τινὸς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ Στράγγα ποταμοῦ, ἀπὸ καστέλλου Ἀραβίωνος οὕτω καλουμένου, ἥτις ἐπιστολὴ περιεῖχε τάδε. καί μοι λαβὼν ἀνάγνωθι τὸ ἐπιτήδευμα τῆς τοῦ ἀπατεῶνος μοχθηρίας.
6. »Μανιχαῖος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες 6,1 B

3ff vgl. Acta Arch. c. 1, 1ff; S. 1, 2ff Beeson, insbes. c. 3, 5ff; S. 4, 7ff *per universam enim regionem illam ingens fama discurrit de pietate Marcelli . . . maxime hi quibus ferre penuriam usus ante non fuerat . . . sed et viduae universae in domino credentes ad eum concurrebant; imbecilli quoque auxilium sibi de eo certissimum praesumebant necnon et orphani omnes ab ipso nutriebantur* — 7ff Acta Arch. c. 4, 1; S. 4, 23ff *plurimum ipse secum volvebat quemadmodum eum doctrinae suae posset laqueis inretire, sperans adsertorem dogmatis sui fieri posse Marcellum*— 10ff Acta Arch. c. 4, 3; S. 5, 3ff; vgl. c. 65, 8; S. 94, 32ff *unde scriptam epistulam per Turbonem ad Marcellum nostrum misit* — Mani hat tatsächlich einen Brief nach Kaskar geschrieben, vgl. den Fihrist bei Flügel, Mani S. 103 n. 6; dazu S. 371; vielleicht gab dies den Anlaß zu unserer Fälschung — 14 *ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ*] vgl. Augustin c. Faustum XIII 2; S. 381, 4 Zycha *omnes tamen eius epistulae sic exordiuntur: Manichaeus apostolus Jesu Christi.* Titus Bostr. III 1; S. 67, 15 Lagarde *ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ βαρβάροις τὸ γένος ὁ βάρβαρος καὶ γένος καὶ γνώμην τὴν ἀσέβειαν ἐπιστέλλει* bestätigt durch F. W. K. Müller, Handschriftenreste aus Turfan II (Abh. Berl. Akad. 1904) S. 26. *Ich Mani, der Abgesandte Jesu des Freundes, in der Liebe des Vaters Gottes* und die ep. fundamenti bei Augustin c. ep. fund. c. 5; S. 197, 10 Zycha = c. Felicem 1; S. 801, 16

J Acta Archelai c. 5ff; S. 5, 25ff Beeson = Lat. (von Z. 14 an)

1 *καταλείψας* + ⟨*τε*⟩ u. [*καὶ*] ? Holl 3 *ἀκούσας τε* Holl] *ἤκουσε* J 6 *δικαιωσύνης* J 7 *τε* Holl] *δὲ* J | nach *ἐνδεομένοις* von Dind. Lücke vermutet, aber höchstens etwa ⟨*ἅπασιν*⟩ ausgefallen 12 *καλουμένῳ* J | *ἡ* hinter *ἥτις* v. l. H. darüber geschrieben J 13 *ἀπαταιῶνος* J

ἅγιοι καὶ παρθένοι Μαρκέλλῳ τέκνῳ ἀγαπητῷ· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ φωτὸς διατηρήσῃ σε ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ καὶ τῶν συμπτωμάτων αὐτοῦ καὶ παγίδων τοῦ πονηροῦ, ἀμήν.

5 Τὴν μὲν περὶ σὲ ἀγάπην μεγίστην οὖσαν αἰσθηθεὶς λίαν ἐχάρην, 2 τὴν δὲ πίστιν οὐκ οὖσαν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἠχθέσθην. ὅθεν πρὸς 3 ἐπανόρθωσιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀποσταλείς, φειδόμενός τε τῶν C ἀπάτῃ καὶ πλάνῃ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότων, ταῦτα τὰ γράμ|ματα πρὸς σὲ D 24 ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἀποστεῖλαι· πρῶτον μὲν πρὸς σωτηρίαν τῆς 4 10 σεαυτοῦ ψυχῆς, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἅμα σοὶ τυγχανόντων, πρὸς τὸ ⟨μὴ⟩ ἀδιάκριτόν σε ἔχειν τὸν λογισμόν, ὡς οἱ τῶν ἁπλουστέρων καθηγεμόνες διδάσκουσι, λέγοντες τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ φέρεσθαι καὶ μίαν ἀρχὴν εἰσηγούμενοι, οὔ⟨τι⟩ διακρίνοντες 5 οὐδὲ διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ φωτὸς τὸ σκότος καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ 15 κακοῦ καὶ φαύλου καὶ τὸν ἔξωθεν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἔνδον, ὡς προείπομεν, ἀλλὰ κιρνῶντες καὶ ἐγκαταμιγνύντες θάτερον θατέρῳ οὐ παύονται. σὺ δέ, ὦ τέκνον, μὴ ἴσα τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων 6 ἀλογίστως καὶ ἁπλῶς ἀμφότερα, ὡς ἂν τύχοι, ἑνώσῃς, μηδὲ τῷ τῆς ἀγαθωσύνης θεῷ ἀνατίθεσο. ἀρχὴν γὰρ καὶ τέλος καὶ τὸν τούτων

Zycha *Manichaeus apostolus Jesu Christi*, vgl. auch die Offenbarung bei seiner Berufung im Fihrist bei Flügel, Mani S. 84 *Sei gegrüßt, Mani, von mir und von dem Herrn, der mich zu dir gesandt und dich auserwählt hat für seine Sendung.* Vgl. ferner Waldschmidt u. Lenz, Die Stellung Jesu im Manichäismus (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 59f.

1ff *χάρις, ἔλεος κτέ.*] vgl. den Segenswunsch in der ep. fundamenti bei Augustin c. ep. fund. c. 11; S. 207, 11ff Zycha = c. Felicem c. 16; S. 819, 9ff Zycha *pax dei invisibilis et veritatis notitia sit cum fratribus sanctis et carissimis, qui mandatis caelestibus credunt pariter atque deserviunt . . ., sed et dextera luminis tueatur et eripiat vos ab omni incursione maligna et a laqueo mundi* und ep. Secundini c. 1; S. 893, 18 Zycha *lucerna, quam in cordis tui candelabro dextera posuit veritatis* und F. W. K. Müller, Handschriftenreste aus Turfan II (Abh. Berl. Akad. 1904) S. 102f *Gottes Kraft, Segen und des Sohnes Jesu Güte, Heil und Segen über des Heils Söhne und über die Sprecher und Hörer des Befehls des heiligen Geistes*

J Acta Archelai c. 5; S. 5, 26ff Beeson (= Lat.)

3 *διατηρήσῃ* Holl] *διατηρήσει* J 7 *φειδόμενος*] *subveniens* Lat. (= *κηδόμενος* Klost.) 11 ⟨*μὴ*⟩ Corn.] *ne indiscretos* Lat. 12 *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ*] *ab eodem auctore* Lat. 13 *οὔ⟨τι⟩* Holl, nach Lat. *neque quicquam* 15 *καὶ φαύλου* < Lat. 19 *ἀνατίθεσο*] *inferas contumeliam* = *αἰσχύνην ἐπενέγκῃς* Lat.

πατέρα τῶν κακῶν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρουσιν »ὧν τὸ τέλος κατάρας ἐγγύς«. οὔτε γὰρ τοῖς εἰρημένοις ἐν εὐαγγελίοις παρ' αὐτοῦ τοῦ 7 σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστεύουσιν, ὅτι »οὐ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς κακοὺς ποιῆσαι, οὐδὲ μὴν δένδρον 5 κακὸν καλοὺς | καρποὺς ποιῆσαι«. | καὶ πῶς τὸν θεὸν τοῦ σατανᾶ 8 P624 Ö410 καὶ τῶν κακῶν αὐτοῦ πραγμάτων λέγειν τολμῶσι ποιητὴν καὶ δημιουργόν, θαυμάζειν μοι ἐπέρχεται. καὶ εἴθε μὲν ἄχρι τούτων 9 ἔφθασεν αὐτῶν ἡ ματαιοπονία, καὶ μὴ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς καταβάντα Χριστόν, Μαρίας τινὸς γυναικὸς ἔλεγον 10 εἶναι υἱόν, ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς καὶ τῆς ἄλλης δυσωδίας τῶν γυναικῶν γεγεννημένον. καὶ ἵνα μὴ τὰ πολλὰ διὰ τῆσδε τῆς ἐπιστολῆς 10 γράφων εἰς μῆκος χρόνου διασύρω σου τὴν ἐπιείκειαν, οὐκ ἔχων τὰς φυσικὰς φράσεις, ἐπὶ τούτοις ἀρκεσθήσομαι. τὸ δ' ὅλον γνώσῃ παρόν- 11 B τος μου πρὸς σέ, εἴ γε τῆς σεαυτοῦ σωτηρίας ἔτι φείδῃ. οὐδὲ γὰρ 15 βρόχον τινὶ ἐπιβάλλω, ὡς οἱ τῶν πολλῶν ἀφρονέστεροι ποιοῦσιν. νόει ἃ λέγω, τέκνον τιμιώτατε«. | D 25

7. *Ταύτην ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολὴν ὁ ἀξιολογώτατος Μάρκελλος* 7,1 *καὶ θεοσεβέστατος ἀνὴρ καὶ διαφανὴς ἐθαύμαζε καὶ ἐξεπλήττετο. συμ-*

1 vgl. Hebr. 6, 8 — 3 Matth. 7, 18; vgl. über dieses Wort und seine Bedeutung bei den Manichäern Act. Arch. c. 15, 6; S. 24, 18ff Beeson Augustin c. Adimantum c. 26; S. 185, 5ff Zycha c. Felicem II 2; S. 829, 13ff. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 29. Dazu Theodoret haer. fab. I 26; Migne 83, 377 B *τὸ μὲν γὰρ φῶς ὠνόμασε δένδρον ἀγαθόν, ἀγαθῶν πεπληρωμένον καρπῶν. τὴν δὲ ὕλην δένδρον κακόν, συμβαίνοντας τῇ ῥίζῃ φέρον καρπούς* und die von Cumont, Recherches sur le manichéisme S. 89ff veröffentlichte Predigt des Severus v. Antiochien — 8ff vgl. Act. Arch. c. 54, 11; S. 80, 16 Manes dixit: *absit ut dominum nostrum per naturalia pudenda mulieris descendisse confitear; ipse enim testimonium dat quia de sinibus patris descendit* und Augustin c. ep. fund. 7; S. 200, 15ff Zycha c. Faust. VII 1; S. 302, 24ff XIII 1; S. 707, 6ff Evodius c. 25; S. 962, 3ff. — 15 1. Cor. 7, 35

J Acta Archelai c. 5; S. 7, 17ff Beeson (= Lat.)

2 *τοῖς εἰρημένοις ἐν* Zacagni] *ἐν τοῖς εἰρημένοις* J *in* (< A) *his quae dicta sunt in evangeliis* Lat. | *παρ'* < Lat. 4f *καλὸν . . . κακούς, κακὸν καλοὺς*] umgekehrt Lat. 5 *καὶ* < Lat. 7 *θαυμάζειν μοι ἐπέρχεται*] *plurimum miror* Lat. | *τούτου* Lat.? Klost. 11 *γεγεννημένον* Routh nach Lat. *generatum*] *γεγεννῆσθαι* J 14 *φείδῃ*] *parcere ac providere festinas* Lat., lies wohl *φείδεσθαι καὶ προνοεῖσθαι σπεύδῃς* Holl 15 *οἱ τῶν πολλῶν ἀφρονέστεροι*] *plurimi insipientium* Lat. 18 *καὶ*[1]] lies *ὁ*? Holl

βέβηκε γὰρ Ἀρχέλαον τὸν τῆς πόλεως ἐπίσκοπον οἴκαδε ἅμα αὐτῷ συνεῖναι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μανιχαίου μετὰ χεῖρας εἴληφεν ὁ τοῦ θεοῦ δοῦλος. ὁ δὲ Ἀρχέλαος γνοὺς τὴν αἰτίαν καὶ τὴν 2 C ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς ἔβρυχε τοὺς ὀδόντας, ὥσπερ λέων ὠρυόμενος, καὶ 5 ζῆλον θεοῦ ἀναλαβὼν ἐπειρᾶτο ὁρμῆσαι μᾶλλον ἕως αὐτοῦ καὶ χειρώσασθαι τὸν τοιοῦτον, ὡς ἐπήλυτον ἐκ βαρβάρων, ὅθεν καὶ ὡρμᾶτο πρὸς ἀφανισμὸν τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐπαναστάντα. ὁ δὲ συνετὸς Μάρκελλος 3 τὸν μὲν ἐπίσκοπον ἀξιώσας κατεπράϋνε, Τύρβωνι δὲ παρεκελεύετο διανύειν τὴν ὁδοιπορίαν πρὸς τὸν Μάνην ἐν τῷ καστέλλῳ Ἀραβίωνος, ἔνθα 10 που ἐξεδέχετο τὸν Τύρβωνα (ἔστι δὲ τοῦτο τὸ φρούριον ἀνὰ μέσον τῶν Περσῶν καὶ ἀνὰ μέσον τῆς Μεσοποταμίας)· ὁ δὲ παρῃτήσατο τὴν πρὸς 4 D τὸν Μανιχαῖον ἄφιξιν, καὶ μὴ καταναγκάσας τὸν Τύρβωνα ἀποστέλλει τινὰ ταχυδρόμον τῶν ἰδίων, γράψας αὐτῷ ἐπιστολὴν τοιάνδε·

Ἐπιστολὴ Μαρκέλλου πρὸς Μανιχαῖον.

15 »Μάρκελλος ἀνὴρ ἐπίσημος Μανιχαίῳ τῷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς 5 δηλουμένῳ χαίρειν.

Τὴν μὲν ὑπὸ σοῦ γραφεῖσαν ἐπιστολὴν προσηκάμην, τόν τε | Τύρ- P 625 βωνα προσεδεξάμην κατὰ φιλοφροσύνην ἐμήν, τῶν δὲ γραμμάτων τὸν νοῦν οὐδαμῶς ἔγνων, εἰ μὴ σὺ παραγενόμενος φράσῃς ἡμῖν κατα- 20 λογάδην ἕκαστον, ὡς ὑπέσχου διὰ τῆς ἐπιστολῆς. ἔρρωσο«.

8. Ταῦτα γνοὺς ὁ Μάνης ἐσκέπτετο οὐκ ἀγαθὴν εἶναι τὴν τοῦ Τύρ- 8,1 βωνος ἐν καθέξει γενομένου ἀπουσίαν, πολλάκις δὲ καὶ ἑαυτὸν ἠπάτα, ἄλλα παρὰ τὰ ὄντα | λογιζόμενος, πληροφορίας τῆς ἑαυτοῦ διανοίας | χά- D 26 Ö 412 ριν· ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς λαβόμενος τὴν πρόφασιν δρομαίως ἧκε πρὸς 25 τὸν Μάρκελλον. ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἀρχέλαος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ μετὰ τοῦ 2 B λόγου καὶ τὸ ζηλωτικὸν τῆς πίστεως, ἐβουλεύετο εἰ ἦν δυνατὸν ἐξ αὐτῆς τὸν ἄνδρα, ὥσπερ πάρδαλιν ἢ λύκον ἤ τι ἕτερον τῶν θηρίων ἀγρεύσας, θανάτῳ παραδοῦναι, ἵνα μὴ λυμανθῇ τὰ θρέμματα τοιούτου θηρὸς ἐφόδῳ [τὴν εἴσοδον κατανοῶν]. ὁ δὲ Μάρκελλος τῇ μακροθυμίᾳ μᾶλλον ⟨προσανέχειν⟩ 3

J Acta Archelai c. 6ff; S. 8, 6ff Beeson = Lat. (Epiph. erweitert die Vorlage) 4 1. Petr. 5, 8 15—S. 29,1 vgl. Acta Archelai c. 14; S. 22, 18ff Beeson

17 τε nach Lat. Holl] δὲ J 20 ἔρρωσο nach Lat. *vale* Holl] ἔρρωσθε J 22 vor ἐν καθέξει + ⟨ὡς⟩? Holl | γενομένου Holl] γενομένην J | ἀπουσίαν Holl] παρουσίαν J | ἑαυτὸν Holl] αὐτὸν J 24 lies δρομαῖος? Holl 25 f τοῦ λόγου Holl] τὸν λόγον J τῶν λόγων Pet. 28 ἐφόδῳ Pet.] ἐφ' ὁδοῦ J 28 f [τὴν εἴσοδον κατανοῶν] Holl 29 ⟨προσανέχειν⟩ Holl

ἠξίου καὶ ἀνεξικάκως τὸν πρὸς αὐτὸν διάλογον ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι. ὁ δὲ ἤδη μεμαθηκὼς ⟨ἦν⟩ τῆς τοῦ Μάνη γνώμης τὴν πᾶσαν ὑπόθεσιν· 4 διηγήσατο γὰρ αὐτοῖς ὁ Τύρβων, αὐτῷ τε καὶ Μαρκέλλῳ, τὴν τῆς αἱρέσεως C πᾶσαν κενοφωνίαν· ὡς ὁ μὲν Μάνης δύο ἀρχὰς εἰσηγεῖται ἀνάρχους, 5
5 ἀεὶ οὔσας καὶ μηδέποτε διαλειπούσας τοῦ εἶναι, ἀντικειμένας πρὸς ἀλλήλας, καὶ τῇ μὲν μιᾷ ὄνομα τίθησι τὸ φῶς καὶ ἀγαθόν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ σκότος καὶ κακίαν, ὡς εἶναι θεὸν καὶ διάβολον. ποτὲ δὲ καὶ θεοὺς τοὺς ἀμφοτέρους καλεῖ, θεὸν ἀγαθὸν καὶ θεὸν πονηρόν. εἶναι δὲ ἐκ τῶν δύο ἀρχῶν τὰ 6 πάντα καὶ συνεστάναι. καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν τὰ ἀγαθὰ πάντα ποιεῖν,
10 τὴν δὲ ἑτέραν ὁμοίως τὰ φαῦλα. μεμῖχθαι δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν πεποιηκέναι τὸ D σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν εἶναι τῆς ἑτέρας· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἐν 7 ἀνθρώποις καὶ ἐν παντὶ ζῴῳ καὶ πετεινῷ καὶ ἑρπετῷ καὶ κνωδάλῳ· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς τὴν τῆς ζωῆς ἰκμάδα κίνησιν εἶναι ψυχῆς
15 φάσκων, ἣν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχουσαν λέγει.

9. Ἄλλα δὲ ὅσα μυθοποιῶν καὶ διδάσκων φάσκει· τὸν ἐσθίοντα 9,1 σάρκας ψυχήν φησιν ἐσθίειν τὸν τοιοῦτον, καὶ εἶναι αὐτὸν ἔνοχον τοῦ καὶ αὐτὸν τοιοῦτόν τι γενέσθαι, | ὡς εἰ ἔφαγε χοῖρον, χοῖρον αὖθις γενέσθαι 2 P 626 ἢ | ταῦρον ἢ ὄρνεον ἤ τι τῶν ἐδωδίμων κτισμάτων. διὸ ἐμψύχων οὐ μετέ- D 27
20 χουσιν οἱ τοιοῦτοι. καὶ ἐάν, φησί, τις φυτεύσῃ ἢ συκῆν ἢ ἐλαίαν ἢ ἄμπελον ἢ συκομορέαν ἢ περσέαν, καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος αὖθις δεσμεῖσθαι [αὐτοῦ] τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς κλάδοις ὧν ἐφύτευσε δένδρων, καὶ μὴ δύνασθαι ὑπερβαίνειν. καὶ εἴ τις, φησί, γήμῃ γυναῖκα, αὖθις αὐτὸν μετὰ 3

4 vgl. Act. Arch. c. 7; S. 9, 12ff Beeson (= unten c. 25, 1ff; S. 53) — 7f in Wirklichkeit war dieser Ausdruck bei den Manichäern verpönt Augustin c. Faust. XXI, 1; S. 568, 13 Zycha *est quidem quod duo principia confitemur, sed unum ex his deum vocamus, alterum hylen aut ut communiter et usitate dixerim daemonem* W. Bang, Manichäische Laienbeichtspiegel Louvain 1923 (Extrait du Muséon t. XXXVI) S. 145 Gott u. Teufel, vgl. S. 147. 155. 157 — 12 vgl. Alex. von Lykop. adv. Manich. 3; S. 6, 16 Brinkmann, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις στοιχείοις καὶ φυτοῖς καὶ ζῴοις τοῖς ἐν τούτοις ἀνωμάλλοις φέρεσθαι τὴν θείαν δύναμιν μεμιγμένην — 16ff vgl. Act. Arch. c. 10; S. 15, 6ff Beeson (= unten c. 28, 1ff; S. 62f)

J 2ff vgl. c. 7ff; S. 9, 11ff Beeson (verkürzt u. frei wiedergegeben)

2 ⟨ἦν⟩ Holl 5 τοῦ εἶναι Holl] τὸ εἶναι J 8 πονηρὸν + ⟨ὀνομάζων⟩? Holl 10 μεμῖχθαι Holl] ἔχειν J 20 οἱ τοιοῦτοι Holl] οὐ τοιοῦτοι J 21 αὐτοῦ τελευτήσαντος Holl] αὐτὸν τελευτήσαντα J 22 [αὐτοῦ] Holl | ὧν... δένδρων Holl] οἷς . . . δένδρεσι J

τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν μετενσωματοῦσθαι καὶ γίνεσθαι αὐτὸν γυναῖκα, ὅπως καὶ αὐτὸς γαμηθείη. καὶ εἴ τις, φησίν, ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, μετὰ 4 B τὴν σώματος ἀπαλλαγὴν αὖθις καταστρέφεσθαι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν εἰς κελεφοῦ σῶμα ἢ εἰς μῦν ἢ εἰς ὄφιν ἤ τι τοιοῦτον αὖθις ἔσεσθαι, ὁποίους 5 καὶ ἐφόνευσεν. ἔφασκε δὲ πάλιν ὅτι ἡ σοφία ἡ ἄνωθεν τοῦ ἀγαθοῦ 5 θεοῦ βουλευο|μένη τὴν ψυχὴν τὴν ἐν ἅπασι διαχυθεῖσαν * — εἶναι γάρ φησιν 6 Ö 414 αὐτὸς καὶ οἱ ἀπ᾽ αὐτοῦ Μανιχαῖοι τὴν ψυχὴν μέρος θεοῦ καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀποσπασθεῖσαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἀρχόντων τῆς ἀντικειμένης ἀρχῆς τε καὶ ῥίζης ⟨κατασχεθῆναι⟩ καταβεβλῆσθαί ⟨τε⟩ ἐν τοῖς σώμασι κατὰ 10 τοῦτον τὸν τρόπον, φησί, διὰ τὸ αὐτὴν βρῶμα ὑπάρχειν τῶν αὐτὴν ἁρπαξάντων ἀρχόντων, καὶ * ἰσχύος παρεκτικὴν τοῖς αὐτοῖς καὶ ἐν σώμασι C καταμερισάντων — τούτου ἕνεκα, φησίν, ἡ προειρημένη σοφία τοὺς φωστῆρας 7 τούτους κατέθετο ἐν οὐρανῷ, ἥλιόν τε καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, μηχανήν τινα ἐργασαμένη διὰ τῶν δώδεκα στοιχείων ὧν οἱ Ἕλληνες φάσκουσι. 15 καὶ ταῦτα τὰ στοιχεῖα δισχυρίζεται ἀνιμᾶσθαι τὰς ψυχὰς τῶν τελευτώντων ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, φαεινὰς οὔσας. φέρεσθαι S δὲ ἐπὶ τὸ σκάφος· πλοῖα γὰρ θέλει λέγειν ἥλιόν τε καὶ σελήνην· καὶ τὸ μὲν μικρὸν πλοῖον φορτοῦσθαι ἕως ἡμερῶν δεκαπέντε, κατὰ τὴν πλήρωσιν D τῆς σελήνης, καὶ οὕτω διαίρειν τε καὶ ἀποτίθεσθαι ἀπὸ πεντεκαιδεκάτης 20 εἰς τὸ μέγα πλοῖον τουτέστι τὸν ἥλιον. τὸν δὲ ἥλιον τὴν μεγάλην | ναῦν 9 D 28 διαπορθμεύειν εἰς τὸν τῆς ζωῆς αἰῶνα καὶ μακάρων χῶρον. καὶ οὕτως 10 τὰς ψυχὰς τὰς διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης διαπορθμευθείσας *. ἐπὶ γὰρ τῶν ἐν γνώσει λέγει ⟨γενομένων⟩ τῆς αὐτοῦ χυδαιολογίας ταύτας καθαρθείσας καταξιοῦσθαι τῆς διαπορθμεύσεως ταύτης τῆς παρ᾽ αὐτῷ μυθοποιηθεί- 25 σης. πάλιν δὲ ψυχὴν οὐκέτι σῴζεσθαι, εἰ μή τι ἂν τῆς γνώσεως τῆς αὐτῆς μετάσχοι. καὶ πολλή τίς ἐστιν ἡ τῆς ποιήσεως ταύτης τραγῳδία. | P 627

10. Ὡς δὲ ταῦτα ἦν οὕτως καὶ ἐν καταλήψει γεγένηται ὑπὸ τοῦ **10,1** ⟨Τύρβωνος τούτων ὁ⟩ Ἀρχέλαος, εἰς τὴν ἀντιβολὴν τοῦ ζητήματος ἑτοι-

5ff vgl. unten c. 22, 6ff; S. 50 u. Acta Arch. c. 8, 4ff; S. 12, 7ff Beeson (= unten c. 26, 4ff; S. 59) Alex. v. Lykop. adv. Manich. c. 4; S. 6, 22ff Brinkmann. Tit. Bostr. I 17; S. 9, 17ff Lagarde. Waldschmidt u. Lenz, Die Stellung Jesu im Manichäismus (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 50

J 27—S. 31,9 vgl Acta Arch. c. 15; 23, 7ff Beeson

6 * etwa ⟨αὖθις ἀνιμᾶσθαι⟩ Holl vgl. Z. 15 **9** ⟨κατασχεθῆναι⟩ Holl | ⟨τε⟩ Holl **10** ὑπάρχιν J **11** ἀρχόντων Holl] ἀνθρώπων J | * ⟨φαγόντων ὡς⟩ Holl **14** τινα Holl] ταύτην J **22** * etwa ⟨σῴζεσθαι⟩ Holl vgl. Z. 25 **23** ⟨γενομένων⟩ Holl | αὐτοῦ Holl] αὐτῶν J **24** μυθοποιηθείσης Holl] μυθοποιίας J **27** ὑπὸ τοῦ ⟨Τύρβωνος τούτων ὁ⟩ Ἀρχέλαος Holl] ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου J

μότατος ὑπάρχων διὰ τὴν περὶ θεοῦ πολυποίκιλον γνῶσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ δι' ἣν προεκέκτητο ⟨εἴδησιν⟩, παρὰ τοῦ Τύρβωνος ἀκριβῶς μεμαθηκὼς τῆς περὶ τὸν ἄνδρα γοητείας τὰ πάντα, ἰδοὺ ὁ Μάνης παρεγένετο μεθ' ὧν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἀνδρῶν. ἐξ αὐτῆς οὖν καὶ εὐθὺς παρέρχονται 2
5 εἰς συζήτησιν δημοσίᾳ ἐν αὐτῇ τῇ Κασχάρῃ, ⟨Μάρκελλός τε καὶ 'Αρχέλαος⟩, πρότερον εἰς τὴν αὐτῶν ἀντιβολὴν τοῦ ζητήματος αἱρησάμενοι ὁμοῦ κριτάς, Μάρσιπόν τινα ὀνόματι καὶ Κλαύδιον καὶ Αἰγιαλέα καὶ Κλεόβουλον, τὸν μὲν τῶν ἐκτὸς λόγων φιλόσοφον, τὸν δὲ ἰατροσοφιστήν, B τὸν δὲ φύσει γραμματικὸν καὶ τὸν ἄλλον σοφιστήν. καὶ πολλῶν ῥη- 3
10 μάτων εἰρημένων ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, τοῦ τε Μάνη τὰ τῆς μυθώδους διδασκαλίας προβαλλομένου καὶ τοῦ 'Αρχελάου ὥσπερ ἀριστεύοντος ὁπλίτου [καὶ] τῇ ἰδίᾳ | αὐτοῦ δυνάμει καθαιροῦντος τὰ βέλη τῶν δι' ἐναν- Ö 416 τίας, τὸ πέρας τὸ ἧττον ἀπενεγκαμένου τοῦ Μάνη καὶ κρινάντων τῶν κριτῶν τὸ βραβεῖον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ — ὅπερ οὐκ ἦν θαῦμα, αὐτοσυστάτου 4
15 οὔσης τῆς ἀληθείας καὶ μὴ δυναμένης καθαιρεῖσθαι, κἂν τε ἀντιπράττοι C ἡ ἀνομία ἀναισχυντίᾳ φερομένη τῷ τῆς ἀληθείας θεσμῷ, τοῦ ψεύδους μὴ ἔχοντος ὑπόστασιν μηδὲ βάσιν, ὡς καὶ ἡ σκιὰ τοῦ σκότους καὶ τοῦ D 29 ὄφεως τὸ σφαλερὸν τῆς ἐπιβάσεως καὶ ἀνέρειστον τῆς τῶν ποδῶν στερήσεως — 11. ἐντεῦθεν ὁ Μάνης ἀποδράσας, βουλομένων τῶν δήμων 11,1
20 αὐτὸν λιθοβολῆσαι, εἰ μὴ ὅτι παρῆλθεν εἰς μέσον Μάρκελλος καὶ τῷ αἰδε-

19ff vgl. (außer den Acta Arch.) Cyrillus Hieros. VI 30; I S. 196 Reischl-R. τούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων. ταύταις συμπλοκαῖς κατεπάλαισε τὸν Μάνην ὁ 'Αρχέλαος. φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγὼν καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδράσας ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεστάτην. — Dazu Epiph. de mens. ac pond. 20, 2ff; S. 173, 42 Lagarde πρὸς 'Αρχέλαον τὸν ἐπίσκοπον Κασχάρων τῆς Μεσοποταμίας συζητήσας καὶ τὸ ἧττον ἀπενεγκάμενος λεληθότως ἀπέδρα καὶ ἐλθὼν εἰς Διοδωρίδα κώμην τῆς Κασχάρων περιοικίδος καὶ συζητήσας Τρύφωνι τῷ ἁγίῳ πρεσβυτέρῳ τελείως ὑπ' αὐτοῦ κατησχύνθη. *Denn als der heilige Archelaus gehört hatte, daß er zum Tryphon gekommen war und mit ihm eine Unterredung angestellt hatte, ging er und traf ihn und ordnete gegen ihn, Manes, eine Disputation an und nachdem er ihn vollständig besiegt hatte, beschämte er ihn.* δι' ὃ καὶ ἔμελλε λίθοις ὑπὸ τῶν λαῶν θανατοῦσθαι. λυτρωθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου 'Αρχελάου καὶ ἀνακάμψας εἰς τὴν Περσίδα κτέ.

J 19—S. 32, 20 vgl. Acta Archelai 43ff; 63, 21ff Beeson

1 περὶ θεοῦ Holl] πρὸς θεὸν J 2 προεκέκτητο Holl] προεντεθείκειτο J προσεπεκέκτητο Öh. | ⟨εἴδησιν⟩ Holl 5 ⟨Μάρκελλός τε καὶ 'Αρχέλαος⟩ Holl 7 Μάρσιπον] *Manippus* Act. Arch. 12 [καὶ] Holl 14 αὐτοσυστάτου Dind.] αὐτοσυστάτης J

σίμῳ αὐτοῦ προσώπῳ κατεδυσώπησε τοὺς δήμους, ἐπεὶ ἂν ὁ τάλας νεκρὸς
μένων πάλαι ἐτεθνήκει, ἀναχωρήσας τε ἔρχεται εἰς κώμην τινὰ τῆς Καλ- D
χάρων εἰς † Διοδωρίδα καλουμένην, ἐν ᾗ Τρύφων τις ἐπιεικέστατος κατ' 2
ἐκεῖνο καιροῦ ἐτύγχανε τῶν αὐτόθι πρεσβύτερος. παρ' ᾧ ὁ Μάνης γενό-
5 μενος πάλιν ἐκύκα καυχώμενος, καταλαβὼν τὸν ἄνδρα, ἀγαθὸν μὲν τἆλλα
καὶ θαυμαστὸν τῇ θεοσεβείᾳ, πενιχρὸν δὲ τῷ λόγῳ. ἀλλὰ καὶ ἐν τού- 3
τοις οὐχ ὡς ὑπείληφεν ἴσχυσεν ἐπιτωθάζειν τῷ τοῦ Χριστοῦ δούλῳ.
ὁ θεὸς γὰρ ἀεὶ τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσιν ἑτοιμάζει τὰς ἐκ πνεύματος
ἁγίου δωρεὰς | ἐπιχορηγούμενος, ὡς καὶ ἐπηγγείλατο ἀψευδὴς ὢν ὅτι P 628
10 »μὴ μεριμνήσητε τί εἴπητε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν«. ἐντεῦθεν πάλιν βουληθέντος δια- 4
λέξασθαι πρὸς Τρύφωνα τὸν πρεσβύτερον καὶ αὐτοῦ ἐν πολλοῖς ἀντει-
πόντος, γράψαντός τε τῷ Ἀρχελάῳ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὅτι
»ἀνήρ τις ἦλθεν ἐνταῦθα οἷα δὴ λύκος βαρὺς καὶ διολέσαι τὴν μάνδραν 5
15 ἐπιχειρεῖ· ἀλλὰ παρακαλῶ ἀπόστειλόν μοι τί ἂν πρὸς τοῦτον ποιήσωμαι
ἢ ποίοις λόγοις ἀντείπω τῇ αὐτοῦ κακοδιδασκαλίᾳ. καὶ εἰ μὲν αὐτὸς B
καταξιοῖς παραγενέσθαι, ἀμέριμνον ποιήσειας τὴν τοῦ Χριστοῦ μάνδραν
καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ«, ὁ δὲ ἀπέστειλεν αὐτῷ δύο λόγους ⟨ὡς⟩ ἐν προ-
χείρῳ καταλαβέσθαι τὸν Μάνη, ἐκδέξασθαι δὲ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν
20 αὐτῷ ἐσήμανεν. ὁ Μάνης δὲ ἐν τῇ μέσῃ κώμῃ προῆλθεν ὀρθριαίτερον, 6
προσποιούμενος ἐν τῷ συνάρξασθαι προκαλεῖσθαι τὸν Τρύφωνα εἰς λόγους
ἥκειν. | καὶ τοῦ Τρύφωνος ἰνδαλλομένου, | ἀποκριθέντος τε αὐτῷ πρὸς 7 Ö 418 D 30
ἔπος ὧν ᾔτησε κατὰ τὴν ἐκ θεοῦ δοθεῖσαν αὐτῷ σύνεσιν καὶ στροβήσαντος
τὸν ἀπατεῶνα, ἠρέμα πως ἐν ᾧ ἑαυτῷ ἐνεδοίαζεν, ἀνακύπτει ὁ Ἀρχέλαος C
25 ὥσπερ ἰσχυρὸς οἰκοδεσπότης τῶν ἰδίων ἐπιμελούμενος καὶ μετὰ παρρησίας
ἐπελθὼν τῷ συλᾶν ἐπιχειροῦντι ἐνεβριμεῖτο. εὐθὺς δὲ ὡς εἶδεν ὁ Μάνης 8

3 in den Acta Arch. c. 43, 4; S. 64, 5 heißt der Presbyter Diodorus. Der Tryphon des Epiph. ist vielleicht durch Verwechslung mit dem kurz vorher wieder genannten Turbo entstanden. — 10 Matth. 10, 19f

J 20—S. 33, 9 vgl. Acta Archelai c. 53, 2; 78, 2ff

2 τε Holl] δὲ J 3 † εἰς] lies wohl ⟨περιοικίδος⟩ Holl, nach de mens. ac pond. 20, 2; 173, 44 Lagarde εἰς Διοδωρίδα κώμην τῆς Κασχάρων περιοικίδος; auf eine andere Verbesserung würden die Act. Arch. c. 43, 4; S. 64, 4: *ad quendam vicum longe ab urbe positum* führen; darnach wäre zu lesen: ⟨πόρρω⟩ τῆς Καλχάρων ⟨κειμένην καὶ⟩ Holl 7 οὐχ ὡς ὑπείληφεν Holl] ὡς ὑπείληφεν οὐκ J 8 ἐλπίζουσιν + ⟨γνῶσιν⟩ ? Holl 18 ⟨ὡς⟩ Holl 19 τὸν Μάνη Holl] τῷ Μάνη J 21 προσποιούμενος Holl] προσκαλούμενος J 22 τε Holl] δὲ J 24 ἐν ᾧ ἑαυτῷ] lies ὡς ἐν ἑαυτῷ ? Holl

τὸν Ἀρχέλαον, ὑποκοριστικῶς καθ' ὑπόκρισιν ἔφη »ἔα με πρὸς Τρύφωνα διαλέγεσθαι· ὑπερβαίνει γάρ με τὸ σὸν ἀξίωμα διὰ τὸ ἐπίσκοπόν ⟨σε εἶναι⟩«. ὁ δὲ καὶ μετὰ ἐλέγχου τοῦ λόγου μείζονα αὐτὸν ὑποκριτὴν ὑποδείξας 9 ἀπεφίμωσεν, τῶν δὲ ὑπ' ἐκείνου προτεθέντων λόγων τὰς ἐπιλύσεις ποιησά-
5 μενος αὖθις εἰς αἰσχύνην αὐτὸν κατέστησε, μηκέτι δυνάμενον διαίρειν D στόμα. οἱ δὲ λαοὶ ζῆλον πάλιν ἀνειληφότες ἐπειρῶντο τὸν ἀλιτήριον διαχειρίσασθαι. ὁ δὲ ἀποδρὰς τοὺς δήμους καὶ * εἰς τὸ προειρημένον κάστελλον Ἀραβίωνος πάλιν ἀφικνεῖται.

12. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, γνοὺς τὴν τοῦ Μάνη κατα- 12,1
10 φυγήν, ἀποστείλας καὶ χειρωσάμενος αὐτὸν ἐν τῷ προειρημένῳ καστέλλῳ, εἰς τὴν Περσίδα ἀτίμως καθείλκυσε καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ καλάμῳ κελεύσας ἐκδαρῆναι οὕτω τὴν | τιμωρίαν αὐτῷ ἀπέδωκεν· ὅθεν καὶ ἐκδαρέντα 2 P 629 καλάμῳ καὶ τὸν ἀσκὸν αὐτοῦ ἐμπλησθέντα ἀχύρων ἔτι καὶ δεῦρο ἐν Περσίδι ἔχουσι· καὶ οὕτω τὸν βίον κατέστρεψε· διὸ αὐτοὶ οἱ Μανιχαῖοι ἐπὶ
15 καλάμοις τὰς κοίτας αὐτῶν ποιοῦνται. οὕτω δὲ αὐτοῦ ἀποθανόντος 3 καὶ καταλείψαντος τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς οὓς εἴπομεν, Ἀδδᾶν καὶ Θωμᾶν καὶ Ἑρμείαν, ⟨οἳ⟩ πρὶν ἢ αὐτὸν τὴν δίκην ἀπολαβεῖν κατὰ τὸν δεδηλωμένον τρόπον ἦσαν ἀποσταλέντες ὑπ' αὐτοῦ, ὁ μὲν Ἑρμείας ⟨ἦλθεν⟩ 4 εἰς τὴν Αἴγυπτον, ᾧ καὶ συνέτυχον πολλοὶ * οὐκ ἔστι γὰρ ἀρχαΐζουσα
20 ἡ αἵρεσις, καὶ οἱ συντετυχηκότες τῷ προειρημένῳ Ἑρμείᾳ, μαθητῇ ὄντι B τοῦ Μάνη, ἡμῖν τὰ κατ' αὐτὸν διηγήσαντο· Ἀδδᾶς δὲ ἐπὶ τὰ ἀνωτερικὰ 5 D 31

3ff vgl. auch Epiph. de mens. ac pond. 20, 4; S. 173, 48 Lagarde ἀνακάμψας εἰς τὴν Περσίδα κελεύσει τοῦ Περσῶν βασιλέως καλάμῳ ἐξεδάρη und den die Act. Arch. etwas weiter ausmalenden Bericht bei Cyr. Hieros. cat. VI 30; I S. 196, 16ff. Reischl-R. — Übereinstimmend damit Bar Khôni bei Pognon, inscriptions mandaïtes S. 184 und Albiruni Chronology S. 191, 15ff Sachau. Eine andere Überlieferung im Fihrist bei Flügel; Mani S. 99 vgl. S. 330ff und bei Albiruni, Chronology S. 191, 19ff Sachau. — Über das zum Gedächtnis daran gestiftete Bemafest, vgl. Augustin c. epist. fund. c. 8; S. 202, 11ff Zycha u. c. Faust. XVIII 6; S. 494, 19ff. — Die Bemerkung über die Lagerstätte der Manichäer scheint Epiph. aus eigener Kunde geschöpft zu haben; vgl. Z. 21

J 7—15 Acta Arch. c. 66; 95, 8ff; 16ff Acta Arch. c. 13, 4; S. 22, 11ff

2 διὰ τὸ ἐπίσκοπόν ⟨σε εἶναι⟩ Holl] διὰ τὸν ἐπίσκοπον J 3 ἐλέγχου Holl] ἐλέγχους J | ἀποδείξας J 5 διαιρεῖν J 7 * etwa ⟨ἐπανελθὼν⟩ Holl 8 ἀφικνεῖται Holl] ἀφῆκται J 16 ἄδδαν J 17 ⟨οἳ⟩ Holl 18 ⟨ἦλθεν⟩ Holl 19 * ⟨τῶν καθ' ἡμᾶς⟩ Holl 21 ἄδδας J

μέρη, Θωμᾶς δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἐξ ὧν ἐκρατύνθη τὸ δόγμα εἰσέτι δεῦρο. ἔλεγε δὲ ἑαυτὸν ὁ Μάνης εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον, καὶ 6 ποτὲ μὲν ἀπόστολον φάσκει ἑαυτὸν Χριστοῦ, ποτὲ δὲ πνεῦμα παράκλητον καὶ πολλὴ τῆς τυφλώσεως τούτου κακόδοξος ἀλλοιοτροπία.

5 13. Ἐντεῦθεν λοιπόν, ἀγαπητοί, χρεία ἡμῖν γίνεταί ⟨τινα⟩ εἰς τὴν 13,1 αἵρεσιν εἰπεῖν καὶ εἰς τὴν αὐτῆς ματαιοφροσύνην· τὰ γὰρ παρελθόντα πάντα κατὰ ἱστορίαν ὑφηγησάμην. ὅθεν δὴ ἄρχεται διδάσκειν τε καὶ 2 γράφειν καὶ λέγειν ὁ χαλεπώτατος Μάνης ἐν τῷ περὶ πίστεως αὐτοῦ λόγῳ. βίβλους γὰρ οὗτος διαφόρους ἐξέθετο, μίαν μὲν ἰσάριθμον ⟨τῶν⟩ 3

2ff vgl. Act. Arch. c. 15, 3; S. 24, 3 Beeson *sum quidem ego paracletus qui a Jesu mitti praedictus sum* Cyr. Hieros. cat. VI 30; I S. 198, 3 Reischl-R. ὁ τὸν παράκλητον ἑαυτὸν λέγων Titus Bostr. adv. Manich. III 1; S. 67, 12 Lagarde παράκλητον προσεῖπεν ἑαυτόν Socrates I 22, 8; I S. 127, 26f Hussey Augustin c. Felicem c. 9; S. 811, 13 Zycha (Mani) *docuit nos initium, medium et finem; docuit nos de fabrica mundi . . docuit nos de cursu solis et lunae, quia hoc in Paulo non audivimus nec in ceterorum apostolorum scripturis hoc credimus, quia ipse est paracletus* c. ep. fund. 8; S. 201, 24 Zycha de ut. cred. 7; S. 10, 7ff Evodius c. 24; S. 961, 14; dazu Albiruni, Chronology S. 190, 6ff Sachau (im Schaburakân sagt Mani von sich selbst) „*there upon this revelation has come down, this prophecy in this last age through me, Mani, the messenger of the God of truth to Babylonia*". *In his gospel . . . he says that he is the Paraclete announced by Messiah and that he is the seal of the prophets* Fihrist bei Flügel, Mani S. 85. Mani behauptete, er sei der Paraklet, welchen Jesus . . als frohe Botschaft verkündigt habe u. ebda S. 96 (aus dem manichäischen Gebet): „*Gesegnet sei unser Führer, der Paraklet, der Gesandte des Lichts.*" Vgl. auch Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 60 — 3 zu ἀπόστολος vgl. die zu c. 6, 1; S. 25f. angegebenen Stellen; dazu Chavannes et Pelliot, un traité manichéen, Journal asiatique 1911 S. 584 *moi (Mani), je suis parti du monde de la lumière et de la félicité éternelle et je suis venu ici en votre faveur* und die häufige Bezeichnung Manis als des Lichtgesandten in den Turfanresten z. B. F. W. K. Müller, ein Doppelblatt aus einem manich. Hymnenbuch, Abh. Berl. Akad. 1912 S. 15 Z. 162 — 9ff Die Einteilung nach den 22 Buchstaben des syrischen Alphabets trifft zwar nicht, wie man aus S. 35 Z. 8f schließen müßte, auf das Buch der μυστήρια zu (vgl. die Angaben über dessen 18 Kapitel im Fihrist bei Flügel, Mani S. 102), wohl aber auf das hier

J

1 Ἰουδαίαν] Ἰνδίαν Pet. nach Theodoret haer. fab. I 26; Migne 83, 380/381; aber vgl. S. 72, 5 4 τούτ = τούτων J 5 ⟨τινά⟩ Holl 9 ⟨τῶν⟩ Holl

εἴκοσι δύο στοιχείων τῶν κατὰ τὴν τῶν Σύρων στοιχείωσιν † δι' ἀλφαβήτων | συγκειμένην· — χρῶνται γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν Περσῶν 4 Ö 420 μετὰ ⟨τὰ⟩ Περσικὰ στοιχεῖα καὶ τοῖς Σύρων γράμμασι, ὥσπερ παρ' ἡμῖν πολλὰ ἔθνη τοῖς Ἑλληνικοῖς κέχρηνται, καίτοι γε ὄντων σχεδὸν
5 κατὰ ἔθνος ἰδίων γραμμάτων. ἄλλοι δὲ δῆθεν τὴν βαθυτάτην τῶν Σύρων 5 διάλεκτον σεμνύνονται τήν τε κατὰ τὴν Πάλμυραν διάλεκτον, αὐτήν τε καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα. εἴκοσι δύο δὲ ταῦτα ὑπάρχει· διόπερ καὶ ἡ αὐτὴ βίβλος εἰς εἴκοσι δύο τμήματα λόγων τέτμηται. — ταύτῃ δὲ ἐπιτίθησιν 6 ὄνομα Μανιχαίου Μυστήρια, ἑτέρᾳ δὲ Θησαυρός. καὶ ἄλλας δὴ βίβλους
10 καττύσας φαντάζεται, τὸν μικρὸν δὴ Θησαυρὸν οὕτω καλούμενον, ἄλλην δὲ τὴν περὶ ἀστρολογίας. οὐ γὰρ ἀποδέουσι τῆς τοιαύτης περιεργίας, 7 ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῖς ἐν προχείρῳ καυχήματος πρόκειται ἀστρονομία καὶ

von Epiph. übergangene εὐαγγέλιον vgl. Albiruni, Chronology S. 190, 8 Sachau *in his gospel which he arranged according to the twenty-two letters of the alphabet* u. Al Jakûhi bei Keßler, Mani S. 329; bestätigt durch F. W. K. Müller, Handschriftenreste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 27

1ff Tatsächlich scheint Mani nur eine einzige Schrift, die erste, den Schapur I gewidmeten Schaburakân, persisch, alle anderen aramäisch verfaßt zu haben, vgl. den Fihrist bei Flügel, Mani S. 102. Mani verfaßte sieben Bücher, eins in persischer u. sechs in syrischer Sprache; dazu Act. Arch. c. 40, 5; S. 59, 19ff *Persa barbare, non Graecorum linguae, non Aegyptiorum, non Romanorum, non ullius alterius linguae scientiam habere potuisti, sed Chaldaeorum solam . . . audire potes* Tit. Bostr. adv. Manich. I 14; Migne 18, 1085 D = I 17; S. 10, 13 Lagarde τῇ Σύρων φωνῇ χρώμενος — Die Bemerkung über den Gebrauch der syrischen Schrift auf persischem Boden und sogar für persische (iranische) Dialekte haben die Turfanfunde reichlich bestätigt — 10f Der hier genannte μικρὸς θησαυρός kommt in keinem der überlieferten Schriftenverzeichnisse (vgl. die eingehende Behandlung bei Alfaric, les écritures manichéennes II 3ff) vor; ebensowenig das Buch περὶ ἀστρολογίας, was übrigens nichts gegen die Richtigkeit der Angaben des Epiph. beweist; vgl. zu περὶ ἀστρολογίας Augustin c. Faust. II 5; S. 258, 3 Zycha *stellae calumniamini, qua magi ad Christum infantem adorandum perducti sunt* S. 259, 1f *se fingunt indignari, quod filio dei fiat iniuria, quia eum natum stella demonstrasse dicatur, tanquam genesis eius sub fatali constellatione sit constituta*

J

1 † δι' ἀλφαβήτων] lies wohl ἀλφαβήτου ⟨ἐκ $\overline{\kappa\beta}$ τόμων⟩ Holl; vgl. Z. 8 3 ⟨τὰ⟩ Holl | τοῖς Σύρων γράμμασι Holl] τῷ Σύρῳ γράμματι J 6 τήν τε τὴν κατὰ τὴν J

φυλακτήρια, φημὶ δὲ τὰ περίαπτα, καὶ ἄλλαι τι|νὲς ἐπῳδαὶ καὶ μαγγανεῖαι· P 630
ἄρχεται γοῦν ἐν τῇ αὐτοῦ βίβλῳ λέγειν ὁ αὐτὸς Μάνης·
14. »Ἦν θεὸς καὶ ὕλη, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τοῖς **14,1**
πᾶσιν ἄκρως ἐναντία, ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ.«
5 καὶ οὗτος μέν ἐστιν ὁ πρόλογος τοῦ ἀγύρτου. ἐντεῦθεν ἄρχεται τῆς αὐτοῦ 2
κακο|μηχανίας. καὶ ἡ μὲν βίβλος ἐν πλάτει κεῖται, τοιαῦτά τινα φαῦλα D 32
ἄττα περιέχουσα, ὧν τὴν δυσκολίαν καὶ τὴν ἐναντιότητα τῶν λόγων καὶ
ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ σκοποῦ ἐστι περιληπτέον. εἰ γὰρ καὶ πολλὴ ἡ 3 B
λοιπὴ φλυαρία καὶ μυθώδης ὑπόθεσις, ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τὸ πᾶν δειχ-
10 θήσεται τῆς αὐτοῦ πονηρίας. τὸ γὰρ »ἦν θεὸς καὶ ὕλη« οὐδὲν ἀποδέον
τῆς τῶν Ἑλλήνων ματαίας ὑπονοίας ὑφηγήσατο. εὐάλωτον δὲ καὶ 4
ῥάδιον καὶ εὐκατάλυτον τῆς συκοφαντίας τοῦτο τὸ κενοφρόνημα. δύο
γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι σύγχρονά τε καὶ ἀίδια ἐξ εὐλόγων λογισμῶν καὶ
συνετῆς εὐνοίας ἀδύνατον εἶναι * παρὰ τῷ κρίνειν εὐλόγως γινώσκοντι.
15 καὶ γνωστέον τοῦτο ἔσται παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ. εἰ γὰρ τὰ 5
δύο σύγχρονα, οὐδὲ κἂν τῷ ὀνόματι διήλλακται. πᾶν γὰρ τὸ σύγχρονον C
καὶ συναΐδιον, τὸ δὲ συναΐδιον καὶ ἀεὶ ὑπάρχον τοῦτο θεός, μάλιστα ἀπό
τινος αἰτίου ἀρχὴν μὴ εἰληφός. οὐδὲν γὰρ ἀίδιον ἢ μόνον θεός. δια- 6
φόροις δὲ ὀνόμασι ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐξέθου, ὦ βάρβαρε τὴν φρένα καὶ
20 πολέμιε τῆς ἀνθρωπείας φύσεως. τὸ μὲν ⟨γὰρ⟩ ἐξέθου φῶς, τὸ δὲ σκότος,
τὸ δ' αὖ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἕτερον κακόν. φάσκεις δὲ ὅτι τοῖς πᾶσιν ἄκρως
ἐστὶ ταῦτα | ἐναντία, ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ. Ö 421
οὐκοῦν χωρίζεις ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων· δῆλον γὰρ ὅτι ἐναντία, ὡς ἔφης. εἰ 7 D

2ff Titus Bostr. adv. Manich. I 5; Migne 18, 1076 A = I 6; S. 4, 14 Lagarde γράφων τοίνυν ἐκεῖνος αὐτὸς ὁ χαλεπώτατα μανεὶς ἄρχεται πανταχοῦ· ἦν θεὸς καὶ ὕλη, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, ἐν τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐναντία ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ, ἀγένητά τε καὶ ζῶντα ἄμφω nach Lagardes zweifellos richtiger Interpunktion — das Semikolon hinter, nicht vor πανταχοῦ — sagt Tit. Bostr. nicht ausdrücklich, daß ein bestimmtes Werk Manis gerade mit diesem Satz anfange, sondern daß er sachlich all seinen Behauptungen immer zugrunde liege; so mit Recht Alfaric a. a. O. S. 8 A. 5; immerhin beachte den Anfang der ep. fund. nach Augustin c. epist. fund. c. 13; S. 209, 11 Zycha *haec quippe (sc. lucis et tenebrarum) in exordio fuerunt duae substantiae a se divisae* — **23 ff** vgl. Titus Bostr. adv. Manich. I 5; Migne 18, 1076 A = I 7; S. 4, 18 ff Lagarde οὐκοῦν ἢ

J

4 ἄκρως Corn.] ἄκρος J 8 ἐστι Corn. Öh.] ἔτι J 14 * ⟨δῆλον⟩ Holl 17 μάλιστα + ⟨τὸ⟩ ? Holl 19 δὲ Holl] γὰρ J 20 ⟨γὰρ⟩ Holl 21 τὸ ἕτερον Pet.] τῷ ἑτέρῳ J

δὲ συνόντα πέφυκε, φίλα καὶ σύμφωνα τὰ ἀλλήλοις συνόντα εὑρεθήσεται, συνδιατρίβοντά τε καὶ συγκοινωνοῦντα καὶ μηδ' ὅλως ἀπ' ἀλλήλων ἀπαλλαττόμενα δι' ὑπερβολὴν φιλίας. εἰ δὲ χωρὶς ἀλλήλων ἐστί, πάντως 8 ἕκαστον τούτων πεπέρασται. πᾶν δὲ τὸ πεπερασμένον οὐ τέλειον. ὁρίζεται 5 γὰρ διὰ τοῦ πεπεράσθαι. ἄλλως δὲ καὶ ζητηθήσεται ὅριον εἰς δια- 9 περασμὸν ἀμφοτέρων, ἵνα μὴ κατὰ τὰ τέρματα ἀλλήλων ἐφαπτόμενα ἀμφότερα τὰ ἴδια διὰ τῶν τερμάτων ἀλλήλοις συνάπτηται καὶ ἐπικοινωνήσειε θάτερον | θατέρῳ καὶ τὸν τῆς ἐναντιότητος ἀφανίσῃ ὅρον· καὶ εἰ δῴης τι 10 P631 D33 διεῖργον ἀνὰ μέσον τῶν ἀμφοτέρων, οὐκέτι τὸ διεῖργον ὅμοιον ἔσται 10 τούτοις, ἀλλ' οὐθ' ἕτερον ἔσται τῶν ἀμφοτέρων. εἰ γὰρ ἀπὸ ἑνὸς 11 μέρους ἀφομοιωθήσεται τὸ διεῖργον ἑνὶ τῶν δύο τῶν πρότερον εἰρημένων ἀιδίων, ἀπὸ τοῦ ἀφομοιουμένου οὐκέτι ἀλλότριον εἴη τὸ διεῖργον, ἀλλὰ συναπτόμενον τῷ ἀφομοιουμένῳ, καὶ διὰ τοῦ ἐξισουμένου μέρους ἔσται ἡ συνάφεια καὶ οὐκέτι τερματισθήσεται ἐν τῇ τῶν δύο φύσεων ἀπ' ἀλλή- 15 λων διαστάσει. εἰ δὲ καὶ ἔστιν οὔτε ὅμοιον τῶν δύο οὔτε μέτοχον ἀπὸ 12 B

χωρίσει γε (sc. Μάνης) ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ἢ σὺν ἀλλήλοις ὄντα φίλα καὶ οὐδαμῶς ἐναντία φανήσεται. ἀλλὰ δῆλον ὅτι χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων καὶ αὐτὸς ταῦτα εἶναί φησιν. ἆρ' οὖν συμπεπερασμένον ἑκάτερον θατέρῳ τὴν οὐσίαν ἔσται καὶ οὐδέτερον ἀπεριόριστον· περιορίζειν δὲ κατ' οὐσίαν τὸν θεὸν καὶ μὴ ἀπέραντον εἰδέναι τε καὶ ὁμολογεῖν, πῶς οὐ λίαν ἀσεβές

5ff vgl. Titus Bostr. adv. Manich. I 7; Migne 18, 1076 D = I 9; S. 5, 3ff Lagarde πρὸς δὲ τούτοις καὶ μεθόριον ἀμφοτέρων ἀπαιτητέον, διεῖργον καὶ διακωλῦον ἑκατέρῳ τὴν πρὸς θάτερον κοινωνίαν, ἵνα μὴ διὰ τῶν τερμάτων αὖθις ἀλλήλοις καταμιγνύμενα τὸν τῆς ἐναντιότητος διαφθείρῃ λόγον. Alex. v. Lykop. c. 8; S. 13, 3ff πότερον δὲ μόνον ὁ θεὸς καὶ ἡ ὕλη ἐστὶν ἀρχαὶ ἢ τι ἕτερον ἀπολείπει ὃ τούτων ἐστὶν ἐν μέσῳ; — 10ff vgl. Serap. v. Th. in Titus S. 78, 19ff Lagarde αὕτη γὰρ ἡ μέση καὶ ἀδιάφορος οὐδέποτε καθ' ἑαυτὴν ἔσται, ἀλλ' ἑκατέρου τὴν μίμησιν λαμβάνει καὶ ἐν μεθέξει ὁποτέρου γενήσεται καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἕξιν, δυναμένη ἐν μεθέξει ὁποτέρου εἶναι. καὶ οὐκέτι ἔσται τειχίον ἄρρηκτον καὶ διοριστικόν, τῆς ἐπιχειρήσεως ἑκατέρου κωλυτικόν — 15ff Titus Bostr. adv. Manich. I 7; Migne 18, 1076 D = I 9; S. 5, 7ff Lagarde τρίτου γάρ τινος κατ' οὐσίαν χρείαν ἔχει παρ' αὐτοῖς τῆς μυθολογίας τὸ πλάσμα. ἆρ' οὖν τὸ ἀδαμάντινον τεῖχος ἐροῦσιν ἡμῖν ἢ τι ἕτερον παραπαίοντες; . . . εἰ δὲ μηδετέρου προνοίᾳ τὸ μεθόριον ὃ δηλοῦσιν ὑπάρξαι φήσουσιν, ἕτερον ἀγέννητον ἐπεισάγοντες ἐξ ἀνάγκης ὁμολογοῦσι, μηδετέρου τῶν ἐναντίων τῆς οὐσίας μετέχον, ἵνα τῷ πάντῃ διαλλάττειν χωρίζῃ ταῦτα καὶ εὑρε-

J

1 τὰ Holl] καὶ J 2 ἀπαλαττόμενα J 6 ἀλλήλων Holl] ἀλλήλοις J 7 συνάπτηται] συμβάλληται ? Holl 10 τῶν ἀμφοτέρων Holl] τοῖς ἀμφοτέροις J 13 καὶ διὰ] διὰ γὰρ ? Holl

μέρους θατέρου, οὐκέτι δύο ἐστὶ τὰ ἀίδια καὶ ἀεὶ ὄντα, ἀλλὰ λοιπόν ἐστι τρία, καὶ οὐκέτι δύο ἀρχαὶ καὶ δύο ἀλλήλοις ἐναντία τὰ πρῶτα, ἀλλὰ τρίτον ἄλλο, καὶ ἐναντίον τῶν ἀμφοτέρων καὶ ἀνόμοιον τοῖς ἀμφοτέροις καὶ διεῖργον ἀνὰ μέσον τοῖν δυοῖν καὶ μὴ θατέρῳ ἐπικοινωνοῦν διὰ τὸ
5 ἀλλόκοτον καὶ οὐδὲν ἀμφοτέρων λαμβάνον τὴν ὁμοίωσιν. καὶ λοιπὸν ἔσται οὐκέτι δύο, ἀλλὰ τρία ταῦτα. ἄλλως δὲ καὶ ζητηθήσεται ἄλλος 13 ὁ μεσιτεύσας καὶ τὸν ὅρον τοῦτον ἐμβαλὼν τέταρτος. οὐ γὰρ ἠδύναντο οἱ δύο ἐκθέσθαι τὸν ὅρον ἢ τὸ τεῖχος, εἰ μὴ ἕτερος εἴη ὁ ὁροθέτης, ὁ τὸ C διεῖργον ἀνὰ μέσον τῶν ἀμφοτέρων ἐμβαλών, ἀλλὰ καὶ εἰδήμων τὴν
10 ἐπιστήμην καὶ συνετὸς τὸν τρόπον καὶ ἐπιεικὴς καὶ ἐνδοξότερος, ὥστε δύνασθαι πεῖσαι ἀμφοτέρους εἰς συμβιβασμὸν εἰρήνης. ἔσται οὖν εἷς 14 ὁ ὁροθετῶν καὶ ἓν τὸ διεῖργον καὶ δύο τὰ τερματιζόμενα, καὶ οὐκέτι δύο ἀρχαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ πολλὰς ἀρχὰς τὴν διάνοιαν τρέπειν ἔνεστι καὶ ἐᾶν τὰ ὄντα καὶ φαν-
15 τάζεσθαι τὰ μὴ ὄντα.

15. Ἐν δὲ τῷ ζητεῖν τὸν ἀλιτήριον κακίαν δῆθεν μὴ προσμῖξαι 15,1 D θεῷ — καὶ γὰρ καὶ ἄτοπόν ἐστι ⟨κακίαν⟩ θεῷ προσάψαι. ὡμολόγηται γὰρ ἐν | τῷ χαρακτῆρι τῆς ἐκ|κλησιαστικῆς διδασκαλίας ἀλλότριον παντάπασι τὸ Ö 424 D 34 θεῖον καὶ ἀμιγὲς κακίας ὑπάρχειν. θεὸς γὰρ οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ 2
20 »πάντα καλὰ λίαν«, ἀγαθὸς ὢν τὴν φύσιν, ἀκατάληπτος τὴν οὐσίαν, πάντα περιέχων, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς περιεχόμενος. οὔτε τοίνυν τὸ κακὸν ἦν ἀεὶ οὔτε ἐκ θεοῦ τὸ κακὸν γεγένηται. μήτε οὖν ὄντος τοῦ κακοῦ [μήτε 3 P 632 ὄντος] ἀεὶ μήτε ἐκ θεοῦ γεγενημένου, λοιπὸν ζητεῖν ἔστι, ποῖον τρόπον

θήσονται ὄχλον ἀγεννήτων τιθέμενοι, δύο φήσαντες εἶναι Alex. v. Lykop. c. 8; S. 13, 7ff. εἰ δέ τι ἕτερον ὑπάρχει, ἀνάγκη πάλιν εἶναι ἢ ἀσώματον ἢ σῶμα, ὥστε τριττὴ ἀρχὴ ἐπεισόδιος γέγονεν

5 vgl. Act. Arch. c. 24, 7; S. 36, 17 Beeson *deinde ratio requirit, quis est qui inter eos diviserit aut quis eis certos terminos statuerit et invenitur iam uterque multo inferior virtutis humanae* — **16ff** vgl. oben c. 6, 4ff.; S. 26 u. Titus Bostr. adv. Manich. II 1; Migne 18, 1132 D = II 17; S. 26, 5ff Lagarde καὶ γὰρ δὴ οἱ ἐξ ἐκείνου ἐπειδὴ περὶ τῶν ἀσυστάτων ἀρχῶν ἐν λόγῳ διελεγχθῶσιν, ἐπὶ ταύτην κατάγονται τὴν ἐπαπόρησιν ὡς δυσαπόδεικτον καὶ πολλὰς παρέχουσαν λαβὰς κατὰ τοῦ προσδιαλεγομένου, φάσκοντες· πόθεν οὖν τὰ κακά; φαμὲν δὴ θαρσαλέως ἡμεῖς, ὡς ἑνὸς ὄντος θεοῦ τοῦ πάντα δημιουργήσαντος οὐδὲν μὲν κατ' οὐσίαν ἐν τοῖς οὖσι κακόν, πάντα δὲ καλὰ λίαν. — 20 Gen. 1, 31

J

4 δυεῖν J   5 οὐδὲν (= in keiner Hinsicht) Holl] οὔτε J   9 vor ἀλλὰ καὶ vielleicht etwas ausgefallen, ⟨δυνατὸς⟩? Holl   12 τὸ] ὁ J   17 nach θεῷ[1] ist wohl nichts ausgefallen, sondern ein Anakoluth anzunehmen | ⟨κακίαν⟩ Holl   22 [μήτε ὄντος] Holl

τὸ μὴ ὂν ἀεί, ἀρχὴν δὲ ἐσχηκὸς τοῦ εἶναι, λῆγον τε καὶ ἀπολλύμενον καὶ εἰς τέλος μὴ παραμένον, πόθεν ⟨τε⟩ ἔσχε τὴν ἀρχήν. καὶ ὅταν τοῦτο 4 ζητήσωμεν, πρῶτον διανοητέον ἐστὶν [ὅτι] ὁποῖόν ἐστι τὸ κακὸν καὶ ἐν ποίῳ γίνεται τὸ κακόν, καὶ εἰ ἔστιν ἐμπερίγραφόν τι ἢ σῶμα ὡς εἰπεῖν ἢ ὑπό-
5 στασιν ἔχει ἢ καὶ ῥίζαν δύναται κεκτῆσθαι. καὶ ὅταν ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς διασκο- 5 πήσωμεν, ἀνυπόστατον εὑρεθήσεται τὸ κακὸν καὶ μηδεμίαν ῥίζαν ἔχον, ἀλλὰ ἕως ἔργων μόνον ἐστὶ πρακτικῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀποτελεστικόν. ἐν τῷ γὰρ ποιεῖν ἡμᾶς τὸ κακὸν ἔστιν, ἐν δὲ τῷ μὴ ποιεῖν οὐχ ὑπάρχει, 6 B τῆς ἐννοίας ἐφευρισκούσης τὸ τί ποτέ ἐστι τὸ πονηρὸν ἐργάσασθαι, οὐκ
10 ἀρέσκον θεῷ καὶ οὔτε δυνάμενον ἀντιλέγειν θεῷ οὐδὲ ἀντιμάχεσθαι πρὸς τὸ θεῖον. πᾶν γὰρ τὸ ὑπὸ ἀνθρώπων δυνάμενον ἐκκόπτεσθαι καὶ ἀναιρεῖσθαι πολλῷ μᾶλλον πρὸς θεὸν ἀντέχειν ἀδύνατον.

16. Ἅμα δὲ καὶ περὶ διαβόλου οὕτως διαληπτέον, οὐκ ἀπὸ κτίσεως **16,1** φυσικῶς κακοῦ κεκτισμένου, ἀλλὰ ἑαυτῷ μετὰ χρόνον τὸ ποιεῖν κακὸν C
15 ἐφευραμένου, οὐκ ἀγνοουμένου δὲ ὁποῖος ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἀλλὰ κτισθέντος μὲν ἅμα πᾶσι καλῶς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης χρησιμώτατα, τῷ τὸν θεόν, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος πάντας καὶ πάντα 2 ⟨καλὰ⟩ θελήσαντα εἶναι καὶ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ πᾶσι προθέμενον, κατὰ

5 ῥίζα ist manichäischer t. t. (entsprechend dem oben c. 6, 7; S. 27 berührten „Baum") vgl. Act. Arch. c. 9, 4; S. 14, 13 Beeson (= unten c. 27, 4; S. 62) u. c. 19, 1; S. 29, 29 *constat prius apud te, quia est radix alia malitiae, quam non plantavit deus* Serap. v. Thmuis in Titus S. 73, 5 Lagarde δύο γὰρ ἦσαν ῥίζαι καὶ δύο προῆλθον πρόοδοι. οἱ πρόοδοι κατάλληλοι ταῖς ῥίζαις. ἀπ' ἐκείνης τὰ τοιαῦτα καὶ ἀπὸ ταύτης τὰ τοιαῦτα θρυλοῦσιν 69, 29 εἰ δὲ βούλεσθε μαθεῖν ὅτι καὶ οἱ δαίμονες αὐτοὶ οὐκ ἀπὸ ῥίζης εἰσὶ κακοί Augustin c. Fort. c. 22; S. 102, 17ff Zycha *cum constet hoc quod in nobis versatur malum ex auctore malo descendere et portiunculam esse mali hanc radicem* Eznik, Wider die Sekten S. 94, 59 Schmid (Mani) sagt, daß es zwei Wurzeln gibt, die des Guten und des Bösen; bestätigt durch le Coq, Chuastuanift (Abh. Berl. Akad. 1910) S. 16, 6f *da kannten wir die zwei Wurzeln und das für die drei Zeiten (eingesetzte) Gesetz. Wir wußten, daß die lichte Wurzel das Reich Gottes, die finstere Wurzel das Reich der Hölle sei.* — Es gab ein eigenes manichäisches Buch von den zwei Wurzeln le Coq, Türkische Manichaica aus Chotscho I (Abh. Berl. Akad. 1911) S. 29f Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 541f

J

1 τε Holl] δὲ J 2 ⟨τε⟩ Holl 3 ὅτι J] del. Petav. 7 μόνων J 13 vor οὐκ + ⟨ὡς⟩? Holl 18 ⟨καλὰ⟩ Holl oder ist χρησιμώτατα aus Z. 16, wo es stört, hierhin zu setzen? Ltz. | προθέμενον Corn.] προθεμένου J

συγχώρησιν δὲ αὐτεξουσιότητος συγχωρεῖν τοῖς ἅπασιν ἰδίᾳ βουλήσει D 35
χρῆσθαι ⟨ἐφ'⟩ ᾧ θελήσειαν ἐπιχειρήματι ἕκαστος, ἵνα αὐτὸς μὲν ἀναίτιος
τῶν φαύλων εἴη, διάκρισις δὲ ἔσται τῶν εἰς ἀρετὴν προκοπτόντων καὶ D
πάλιν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος τὰ βραβεῖα εἰσκομι-
5 ζομένων. ὁ δὲ μανιώδης οὗτος Μάνης, βουλόμενος κακίας ὑπεξαιρεῖν 3
τὸν θεόν, μᾶλλον αὐτῷ κακίαν πρὸς ἴσον ἀντεκατέστησεν. ὁμοῦ δὲ κακίζων 4
τὴν πᾶσαν κτίσιν οὐκ αἰσχύνεται, ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν σφαλμάτων γινομένων
τὰς προφάσεις ἀπεμπολήσας καὶ εἰς τὴν πᾶσαν δημιουργίαν * τῶν ἰσορρό-
πων συνυφήνας, ὑπέρμαχος μᾶλλον γεγένηται καὶ | ὑπερασπιστὴς ἧς Ö 425
10 φάσκει ἀπαγορεύειν κακίας καὶ ἀντὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν μίσους φιλίαν τινὰ
καὶ κοινωνίαν πρὸς αὐτὴν ἀσπάζεται, | ὁπότε σύστασιν αὐτῇ δίδωσι καὶ P 633
ἀιδιάζουσαν αὐτὴν καταγγέλλει, σὺν θεῷ τε ἀεὶ οὖσαν καὶ μηδέποτε
λήγουσαν τοῦ εἶναι.

ὀνόμασι δέ τισιν αὐτὴν ἀποκαλῶν διὰ πασῶν τῶν ὑποθέσεων 5
15 ἐκπεσὼν τῆς ἀληθείας φωραθήσεται, τῆς πάσης κτίσεως ἐκ θεοῦ
καλῶς ἐκτισμένης, ἐξ ὧν αὐτὸς παρατίθεται μαρτυριῶν. 17. Καὶ **17,1**
πρῶτον μὲν ὅτι ὕλην ταύτην κέκληκε, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν νοῦν λογίζεται
ταύτην εἶναι φθοράν. καὶ πρῶτον μέν· εἰ ἔστι φθορά, τινὸς ἄρα εἴη φθορά; B
καὶ εἰ μὲν ἄλλων φθορὰ ὑπάρχει, αὐτὴ δὲ ἐμπαράμονός ἐστιν, ἄρα ἔκπαλαι
20 ἔφθειρε τὰ ὄντα καὶ μόνη αὕτη συνέστηκεν, ἐν χρόνῳ τοσούτῳ τὸ τῆς
αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργητικὸν ἐργαζομένη καὶ μὴ ἐκκοπτομένη. εἰ δὲ ἑαυτῆς 2
ἐστι φθορά, φθείρουσά τε καὶ δαμάζουσα καὶ ἀναλίσκουσα καὶ ἀπόλλουσα,
ἀπολλυμένη ἐστὶ καὶ οὐ σταθήσεται, ἑαυτῆς ἀναλωτική τις οὖσα καὶ
φθαρτική. πῶς οὖν ἕστηκε τοσοῦτον χρόνον ὑπάρχουσα κατὰ τὸν ⟨τοῦ⟩ 3
25 ἀγύρτου λόγον ἅμα δὲ οὐ συγκοινωνήσει ὅλως τῇ ζωῇ, οὐδὲ ἅμα ζωῆς C
⟨μέτοχος⟩ εὑρεθήσεται οὐδὲ ἀγαθότητος; ὁπότε δὲ ἐν ἑκάστῳ τῶν 4
ὑπ' αὐτοῦ κακιζομένων κτισμάτων | καὶ ἀγαθότης ἔνεστι, διέπεσε παν- D 36

16ff vgl. Titus Bostr. adv. Manich. I 11; Migne 18, 1084 B = I 15; S. 8, 27 Lagarde *εἰ καλοῖεν τἀγαθὸν ἀφθαρσίαν, φθορὰν ὀνομάσουσι τὸ κακόν. τίνος δ' ἂν εἴη φθορὰ ἡ φθορά; τοῦ μὲν γὰρ ἀγαθοῦ ἀδύνατον. εἰ δ' ἑαυτῆς εἴη φθορά, ἐν πολλοῖς τοῖς αἰῶσιν διέφθαρκεν ἑαυτὴν καὶ μάτην αὐτὴν εἶναι φαντάζονται. πῶς δ' ἂν εἴη φθορά; πάντως γὰρ ἕτερόν τι φθείρει, οὐχ ἑαυτήν· εἰ δὲ ἑαυτήν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ὑπέστη.* Serapion v. Thmuis in Titus S. 79, 21 Lagarde *ἐλύετο γὰρ ἑαυτὴν ἀναιροῦσα καὶ εἶναι οὐκέτι ἐδύνατο ἑαυτὴν διαφθείρουσα*

J

2 ⟨ἐφ'⟩ Holl **5** *ὑφεξαίρειν* J **7** *γιγνομένων* J **8** * etwa ⟨*κρᾶσίν τινα τῶν δύο ἀρχῶν*⟩ Holl **11** *ἀσπάζεται* Holl] *ἀσπαζόμενος* J **12** *τε* Holl] *δὲ* J **19** *αὐτὴ* Holl] *αὕτη* J **22** vor *φθείρουσα* + ⟨*ἑαυτὴν*⟩ ? Holl **24** ⟨*τοῦ*⟩ Öh. **26** ⟨*μέτοχος*⟩ Holl | *οὔτε* J

ταχόθεν ὁ περὶ κακίας αὐτοῦ λόγος, διὰ τὸ ἐπικοινωνεῖν θάτερον τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων θατέρῳ. [ὡς εἰπεῖν περὶ ὄφεων καὶ τῶν ἄλλων ἑρπετῶν ἰοβόλων.] ὅσα γάρ ἐστιν ἐπὶ τὸ χρήσιμον κατεσκευασμένα, 5 παρ' αὐτῷ δὲ τῷ ὀνόματι κακιζόμενα, ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ ἀντίθετον τῆς
5 κακίας εὑρίσκεται, ὡς εἰπεῖν ἐπὶ ὄφεων καὶ τῶν ἄλλων ⟨ἑρπετῶν ἰοβόλων⟩. ἐξ ὧν γὰρ ἰὸς εἰς θάνατον, ἐν αὐτοῖς καὶ ἀντίδοτος πρὸς ἀφανισμὸν θα- 6 D νάτου καὶ κακώσεως † κακιζομένων. καὶ ἡμέρα μὲν εἰς ἐργασίαν ἀνθρώποις, ὡς καὶ εἰς τὸ φωτίζεσθαί τε καὶ ὁρᾶν· ἀλλὰ καὶ ἡ νὺξ ἡ παρ' αὐτῷ ὀνόματι κακιζομένη ἀνάπαυσίς τις εὑρίσκεται ἐκ θεοῦ ἀνθρώποις γε-
10 γονυῖα· καὶ οὕτως τὸ καθ' ἓν ἀγαθὸν ὑπάρχον εὑρίσκεται καὶ μὴ δυνά- 7 μενον ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν ἁμαρτημάτων τὸ ὄνομα ἔχειν ἢ ⟨εἰς⟩ τὸ ἴσον τοῦ κακοῦ τὴν ὁμωνυμίαν φέρειν.

18. Πάντα γὰρ καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, τῷ ⟨λέγοντι⟩ 18,1 »καὶ ἰδού, φησί, πάντα καλὰ λίαν«. καὶ οὐδαμοῦ | κακίας ἐστὶ ῥίζα. τού- 2 P 634
15 του γὰρ | χάριν καὶ ὁ θεὸς ἐξ ὑπαρχῆς, κτίζων τὸν πάντα κόσμον τῇ αὐτοῦ Ö 428 ἀγαθότητι, καθ' ἕκαστον τῶν κτισμάτων τὸ καλὸν ἐπέφερε, λέγων »καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν«, ὅπως τῷ καλῷ μαρτυρήσῃ καὶ ἀνέλοι τὴν τῶν ἐπιβούλων τῆς ἀνθρωπείας φύσεως δεινότητα, τῶν διὰ μύθων πονηρῶν ἐπινοησάντων ἀφανίσαι ἐκ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀλήθειαν. ἐποίησε γὰρ 3
20 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὸ φῶς καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ »καὶ εἶδε, καὶ ἰδοὺ καλόν«, φησὶν ἡ γραφή. ἆρα γὰρ οὐκ ᾔδει ὅτι καλὸν 4 ἤμελλεν ἐργάζεσθαι, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι λέγει »ἰδοὺ καλόν«; καὶ οὕτω B καθεξῆς ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐπὶ τῶν βλαστημάτων, ἐπὶ τῶν ξύλων, ἐπὶ τῶν φωστήρων ἐν οὐρανῷ, ἐπὶ τῶν κτηνῶν, ἐπὶ τῶν
25 πτηνῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ ἰχθύων. καθ' ἕκαστον γὰρ ἔλεγε »καὶ εἶδεν 5 D 37 ὁ θεός, καὶ ἰδοὺ καλόν«, οὐ τὸ πρότερον ἀγνοῶν οὐδὲ μετὰ τὸ γενέσθαι ⟨μαθών⟩, ὡς διὰ πείρας ἐσχηκὼς τὸ εἰδέναι ὅτι καλόν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ

6—10 vgl. Titus Bostr. adv. Manich. II 22 u. 18; Migne 18, 1177 Bff u. 1169Aff = II 41 u. 32; S. 50, 22ff u. 46, 4ff Lagarde — **14** Gen. 1, 31 — **16f** Gen. 1, 4. 10. 12. 18. 21. 25 — **21** Gen. 1, 4

J

2 [ὡς εἰπεῖν περὶ — ἰοβόλων], vgl. Z. 5 Holl **5** ἐπὶ Holl] περὶ J | ὄφεων Holl, vgl. Z. 2] ὄφεως J | ⟨ἑρπετῶν ἰοβόλων⟩ Holl, vgl. Z. 3 **6** ἐν αὐτοῖς Pet.] ἐν ἑαυτοῖς J | ἀφανισμὸν Holl] ἀντίδοτον J **7** † κακιζομένων] lies etwa εὑρίσκεται Holl | ἡμέρα Corn.] ἡμέραν J **10** τὸ καθ' ἓν + ⟨τῶν κτισμάτων⟩ ? Holl **11** ⟨εἰς⟩ Holl **12** φέρειν Holl] εὑρίσκον J **13** ⟨λέγοντι⟩ Holl **17** Zu ἀνέλοι vgl. S. 42, 25 **21** ἆρα γὰρ + ⟨πρότερον⟩ ? Holl vgl. Z. 26 **23** τῶν ὑδάτων Holl] τοῖς ὕδασιν J **27** ⟨μαθὼν⟩ Holl | τὸ εἰδέναι Dind. Öh.] τοῦ εἰδέναι J

εἶναι πάντα καλὰ καὶ οὐδαμοῦ εἶναι κακὸν προεθέσπιζε διὰ τὴν τῶν
κακοβούλων δόξαν· τῶν πάντων ἀγαθῶν ὄντων καὶ καλῶν μαρτυρουμένων 6
κατὰ τὴν τοῦ καλοῦ ἀληθεστάτην μαρτυρίαν τὸ ⟨»ἰδοὺ⟩ καλὸν« ἔλεγε, ⟨ὁ⟩ C
στέρησις ὢν παντὸς κακοῦ καὶ πάσης κακίας, [καὶ] ἵνα ἀπὸ τοῦ καλὸν εἶναι
5 τὸ πᾶν ἀναιρῆται ὁ περὶ κακίας ἐν ἀνθρώποις ἐπινενοημένος λόγος, ἵνα
τὴν πᾶσαν ὑπόληψιν τῶν τὴν κακότροπον διδασκαλίαν παρεισφερόντων
παντάπασιν ἀνέλοι. εἶτα ἐλθὼν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον οὐκ εἶπεν ὅτι καλόν, 7
οὐχ ὅτι κακὸν ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἐξοχώτατον παρὰ πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς
ἐκτισμένα, τὸ ἐπὶ τῷ ἄρχειν ἐκ θεοῦ ἐκτισμένον σοφίᾳ ἀρρήτῳ, ᾧ ἔμελλε
10 παραδιδόναι θεὸς τὴν δεσποτείαν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ πάντων ἐκτισμένων,
ὥς φησι »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν, 8 D
καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ
καὶ τῶν ἑρπετῶν τῆς γῆς καὶ κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ πάντων τῶν ὄντων
ἐπὶ τῆς γῆς«. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐκτίσθη, ἠρκέσθη τὸ θεῖον γράμμα 9
15 τῷ τοσούτῳ ἀξιώματι, μὴ χρείαν ἔχοντι προσθήκης ἔτι. εἰ γὰρ αὐτῆς 10
τῆς ἀγαθότητος εἶχε κεκτημένος τὴν εἰκόνα, φημὶ δὲ τοῦ κυρίου θεοῦ,
πάσης κτίσεως δημιουργοῦ καὶ ἀγαθοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πηγὴ ἀγαθωσύνης,
ἐξ οὗ τὸ ἀγα|θὸν ἐν πᾶσιν ὑπάρχει, πῶς ἔτι χρείαν εἶχε μαρτυρίας ⟨τοῦ⟩ P 635
ἀκοῦσαι ὅτι ἰδοὺ καλόν, ὁπότε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ καλοῦ εἶχε
20 κεκτημένος; ἐς ὕστερον δὲ ἐπὶ τέλει τῶν ὅλων, μετὰ τὸ ποιῆσαι πᾶσαν 11
δημιουργίαν, ἐπισφραγισάμενος ὁ θεῖος λόγος | τοῖς πᾶσι τὴν αὐτὴν Ö 430
μαρτυρίαν προὔθετο φάσκων »καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ 12
ἰδοὺ καλὰ λίαν«, μετὰ προσθήκης τοῦ λίαν εἰπών — αὕτη δὲ ἐτύγχανεν
ἕκτη ἡμέρα | καὶ ἑβδόμη καταπαύσεως —, ἵνα τὴν ῥίζαν τῆς περὶ τοῦ κακοῦ D 38
25 ⟨δόξης⟩ ἀνελὼν μηκέτι εὕροι πρόφασίν τις τοῦτο τολμῆσαι, ἀιδιάζουσαν
τὴν κακίαν διανοεῖσθαι. ἀνῄρηται γὰρ ὁ αὐτὸς περὶ ταύτης λόγος. οὐδα- 13 B
μοῦ γὰρ ἦν τὸ κακόν, πάντων καλῶν ὄντων λίαν καὶ ἐκ θεοῦ ἀγαθοῦ
γεγενημένων καὶ μεμαρτυρημένων.

19. Ὕλης δὲ διττὴ ἡ ὀνομασία. τὸ μὲν γάρ, ὥς ἔφην, κατὰ τὸν **19,1**
30 νοῦν τοῦ ἀλιτηρίου ἐστὶν ἐνεργείας καὶ φθορᾶς ἀναλωτικῆς ὄνομα. ὕλην

11—14 Gen. 1, 26 — 22 Gen. 1, 31 — 29ff vgl. Alex. v. Lykop. adv. Manich. c. 2; S. 5, 3ff Brinkmann τὴν δὲ ὕλην λέγει οὐχ ἣν Πλάτων, τὴν πάντα

J

3 καλοῦ] lies ἀγαθοῦ? Holl | ⟨ἰδοὺ⟩ Holl, vgl. Z. 19 | ⟨ὁ⟩ Holl | 4 ὢν Holl] ὂν J | κακοῦ Holl] ἀγαθοῦ J | [καὶ] Holl 6 τῶν τὴν κακότροπον διδασκαλίαν Holl] τὴν κακότροπον τῶν τὴν διδασκαλίαν J 8 τὸ Öh.] τὸν J 10 τὴν Holl] εἰς J [εἰς] Öh. 15 ἔχοντι Holl] ἔχειν J 18 ⟨τοῦ⟩ Holl 24 τῆς περὶ . . . ⟨δόξης⟩ Holl] τὴν περὶ J

δὲ εἰώθαμεν λέγειν τὴν ⟨εἰς⟩ κόσμησιν ἑκάστου πράγματος τοῖς τὰς
τέχνας ἐργαζομένοις*, ὡς εἰπεῖν ὕλη ξύλων, ὕλη πηλουργίας, ὕλη χρυσοῦ,
ὕλη ἀργύρου. λέγεται δὲ ὕλη ⟨καὶ⟩ τῆς ἐργασίας ἐν τοῖς σώμασιν ἡ ἀπὸ C
φθαρμάτων † κακώσεως συναγομένη. λεγέτω τοίνυν ὁ πρόσφατος ἥκων
5 μάντις καὶ τὰ πρὸ αἰώνων ἐπαγγελλόμενος * ἐτόλμησε γὰρ ὁ 2
τοιοῦτος καὶ πνεῦμα παράκλητον ἑαυτὸν λέγειν· ἄλλοτε δὲ ἀπό-
στολον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑαυτόν, ὡς ἔφην, ἐπιφημίζει, οὔτε εἶδος περιστε-
ρᾶς ποτε ἐνδυσάμενος οὐδὲ τὸ ἀπ' οὐρανοῦ εἰς ἔνδυμα ἀφθαρσίας δύνα-
μιν * τοῖς ἀποστόλοις πεμφθὲν πνεῦμα παράκλητον, ὃ ἐπηγγείλατο πέμ- 3
10 πειν ὁ μονογενής, »οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας« ἐκεῖνο ὁρισάμενος, ἀλλὰ
εὐθὺς αὐτοῦ ἀνελθόντος, ὡς ἔλεγεν »ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω, ἐκεῖνος ἐλεύσεται«. D
καὶ εὐθὺς ἐν τῷ ὑπερῴῳ »ἐπλήσθησαν πνεύματος ἁγίου«, ἐν τῷ ἀνα-
κάμψαι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον »καὶ 4
ὤφθησαν αὐτοῖς γλῶσσαι πυρὸς διαμεριζόμεναι«, καὶ ὁ οἶκος ἐνεπλήσθη
15 ὥσπερ πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπεκάθισε τὸ πνεῦμα ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐλάλουν
γλώσσαις τὰ θαυμάσια τοῦ θεοῦ, καὶ ἕκαστος ἤκουσε τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ.
ἦσαν δὲ ἀπὸ παντὸς γένους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ἕκαστος διὰ τοῦ 5
πνεύματος παρεκαλοῦντο«, οἵ τε ἀπόστολοι διὰ τῆς | δωρεᾶς καὶ πάντα P 636
τὰ ἔθνη διὰ τῆς ἐνηχήσεως τῆς τοῦ θεοῦ θαυμαστῆς διδασκαλίας. | εἰ 6 D39
20 γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον, ὅπερ ἐπηγγείλατο τοῖς μαθηταῖς ὁ κύριος,
ὁ ἀγύρτης οὗτος ἐτύγχανεν, ὁ ἐμμανὴς ἀληθῶς καὶ φερώνυμος τῆς ἑαυτοῦ
ἐπωνυμίας, παρῆλθον οἱ ἀπόστολοι στερηθέντες τῆς ἐπαγγελίας, ⟨οἱ⟩

γινομένην ὅταν λάβῃ ποιότητα καὶ σχῆμα . . . καὶ Ἀριστοτέλης, τὸ στοιχεῖον περὶ ὃ τὸ εἶδος καὶ ἡ στέρησις, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα. τὴν γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἄτακτον κίνησιν, ταύτην ὕλην καλεῖ u. Augustin c. Faustum XXI 4; S. 572, 21 Zycha

5f vgl. zu πνεῦμα παράκλητον oben c. 12, 6; S. 34, zu ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ c. 6, 1; S. 25f. — **8** vgl. Luc. 3, 22 1. Kor. 15, 53 — **9** vgl. Luc. 24, 49 Act. 1, 8 — **10** Act. 1, 5 — **11** Joh. 16, 7 — **12** vgl. Acta 1, 13 — Acta 2, 4 — **13—18** Acta 2, 2—3. 5. 6 — **19ff** vgl. Act. Arch. c. 31, 6; S. 44, 15ff Beeson *iste . . . adest, dicens se esse paracletum qui ab Jesu praesignatus est mitti, in quo mendacem ignorans fortasse adseret Jesum: qui enim dixerat se non multo post missurum esse paracletum invenitur post trecentos et eo amplius annos misisse hunc, sicut ipse sibi testimonium perhibet.* E. Caspar, Die älteste römische Bischofsliste (Schriften d. Königsberger Gel. Ges. geisteswissenschaftl. Klasse. II Heft 4, 1926) S. 343ff

J

1 ⟨εἰς⟩ Holl **2** * etwa ⟨ἀναλισκομένην⟩ Holl **3** ⟨καὶ⟩ Holl | τῆς Holl] τις J **4** † κακώσεως] βρώσεως? Holl **5** * etwa ⟨ποίαν ὕλην εἶπεν;⟩ Holl **9** * etwa ⟨τε μαρτυρίας⟩ Holl **10** ἐκεῖνο Holl] ἐκείνας J **17** τῶν Holl] τῆς J | τὸν οὐρανόν Holl] τῶν οὐρανῶν J **18** τε] lies μὲν? Holl **22** ⟨οἱ⟩ Holl

ἀκούσαντες παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς κυρίου »λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας«. καὶ εὑρεθήσεται ὁ ἀπα- 7 τεὼν τοῦ Χριστοῦ καταψευδόμενος, ὡς μὴ πληρώσαντος τὰ αὐτῷ εἰρη-μένα. παρῆλθε γὰρ ἡ γενεὰ τῶν ἀποστόλων, φημὶ δὲ ἀπὸ Πέτρου ἄχρι B
5 Παύλου καὶ ἄχρι Ἰωάννου, τοῦ καὶ χρονίσαντος ἐν κόσμῳ ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ χρόνων, | καὶ παρῆλθεν Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἐπισκοπεύσας Ö 432 ἐν Ἱεροσολύμοις, ὁ ἀδελφὸς ἐπικληθεὶς τοῦ κυρίου, παῖς δὲ τοῦ Ἰωσήφ, ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ γυναικὸς γεννηθεὶς σὺν τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς, οἷς συνανατραφεὶς ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρ- 8
10 θένου κατὰ σάρκα γεννηθείς, ἐν τάξει ἀδελφῶν ⟨αὐτοὺς⟩ ἔσχε τοῦ κα-λεῖσθαι αὐτῶν ἀδελφός, καὶ οἱ σύνθρονοι αὐτοῦ πάντες οἱ ἅγιοι καὶ μετ' αὐτῶν Συμεών, ὁ υἱὸς τοῦ πατραδέλφου αὐτοῦ, υἱὸς τοῦ Κλωπᾶ, τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωσήφ. ὧν τοὺς χρόνους καθεξῆς καὶ καθ' εἱρμὸν ἀπὸ τοῦ 9 C Ἰακώβου τοῦ ἐπισκόπου, ⟨φημὶ δὲ⟩ τοὺς κατὰ διαδοχὴν ἐπισκόπους
15 ἐν Ἱεροσολύμοις [καὶ τοὺς] καθ' ἕκαστον βασιλέα ⟨γενομένους⟩, ὑπέ-ταξα, ἕως τοῦ χρόνου τοῦ προδηλωθέντος Αὐρηλιανοῦ τε καὶ Πρόβου, ἐν ᾧ οὗτος ὁ Μάνης ἐγνωρίζετο, ἄνθρωπός τις ὢν Πέρσης, ἐγγεννήσας τῷ βίῳ ταυτηνὶ τὴν ἀλλόκοτον διδασκαλίαν. καὶ ἔστιν οὕτως·

20. α̅. Ἰάκωβος, ὃς ξύλῳ πληγεὶς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐμαρτύρησε, **20,1**
20 μέχρι Νέρωνος.

1 Akt. 1, 5 (2, 38) 7ff vgl. Ancoratus c. 60, 1; I 70, 18ff. — 20 *μέχρι Νέρωνος* vgl. Eusebius Chronik zu Nero 7; S. 182, 25 Helm *Jacobus J* zu der Bischofsliste Z. 19ff vgl. Eusebius Chronik S. 175, 24ff Helm, S. 182, 25, S. 194, 14ff, S. 196, 1ff, S. 198, 23ff, S. 201, 15ff, S. 203, 25, S. 208, 26ff, S. 213, 8ff, S. 218, 3ff, S. 221, 13 und h. e. IV 5, 3; 304, 24ff Schwartz V 12, 1f; 454, 3ff VI 8, 7; 536, 27 VI 39, 3; 594, 12 VII 14; 668, 8; dazu Harnack, Gesch. der altchristl. Literatur II 1, 223ff Zahn, Forsch. z. Gesch. des neutest. Kanons II 1, 281ff — Die Quelle für die Bischofsliste des Epiph. ist ausschließlich Eusebius, hauptsächlich die Chronik. Die Abweichungen von Eusebius beruhen wohl nur auf Schreibfehlern. Die Gleichung mit bestimmten Kaiserjahren ist, da Eusebius dafür keine Anhaltspunkte gab, willkürlich vollzogen. Es scheint, daß Epiph. bei längeren Kaiserregierungen etwa die Mitte abschätzte und darnach die bei Eusebius überlieferten Namen verteilte. Von den scheinbar groben Versehen bei der Zuweisung an die einzelnen Kaiser kommt vielleicht ein großer Teil auf Rechnung des beim Abschreiben derartiger Listen häufigen Hinauf- und Hinabrutschens der Eintragungen in der zweiten Spalte

9 *συνανατραφεὶς* Holl, vgl. Ancoratus c. 60, 1; I 70, 20] *συναναστραφεὶς* J 10 ⟨*αὐτοὺς*⟩ Holl 14 ⟨*φημὶ δὲ*⟩ Holl 15 [*καὶ τοὺς*] Holl | ⟨*γενομένους*⟩ Holl 19 *ὃς* Öh.] *ὁ* J

β̄. Συμεὼν ἐπὶ Τραϊανοῦ ἐσταυρώθη.
γ̄. Ἰούδας.
δ̄. Ζαχαρίας.
5 ε̄. Τωβίας.
ς̄. Βενιαμίν.
ζ̄. Ἰωάννης ἕως † δέκα ἐννέα ἔτους Τραϊανοῦ. | D 40
η̄. Ματθίας.
10 θ̄. Φίλιππος.
ῑ. Σενέκας. P 637
ια̅. Ἰοῦστος ἕως Ἀδριανοῦ.
ιβ̅. Λευίς.
15 ιγ̅. Οὐάφρης.
ιδ̅. Ἰωσῆς.
ιε̅. Ἰούδας † μέχρι ἐνδεκάτου Ἀντωνίου.

frater domini . . . a Judaeis lapidibus opprimitur; das ξύλῳ πληγείς stammt aus Hegesipp bei Eusebius h. e. II 23, 18; S. 170, 18ff Schwartz

2 ἐπὶ Τραϊανοῦ vgl. Eusebius Chronik zu Trajan 10; S. 194, 19ff *Traiano adversum Christianos persecutionem movente Simon . . cruci figitur* — 8 ἕως † δέκα ἐννέα ἔτους Τραϊανοῦ vgl. Eusebius Chronik zu Trajan 14 u. 15; S. 196, 1ff *post Justum ecclesiae hierosolymitanae episcopatum quartus suscipit Zaccheus, post quem quintus Tobias, cui succedit sextus Beniamin ac deinde septimus Johannes, octavus Matthias in cuius locum nonus constituitur Philippus.* Vielleicht ist † δέκα ἐννέα Doppelschreibung — 13 ἕως Ἀδριανοῦ vgl. Eusebius Chronik zu Hadrian 7; S. 198, 23 Helm *Hierosolymis X post Philippum constituitur episcopus Seneca, post quem XI Justus* — 18 † μέχρι ἐνδεκάτου Ἀντωνίου vgl. Eusebius Chronik zu Hadrian 8; S. 198, 25 Helm *cui* (sc. *Justo*) *succedit XII Leui, post quem XIII Efres, XIIII Joses, XV Judas. hi omnes usque ad eversionem quam ab Hadriano perpessa est Hierusalem ex circumcisione episcopi praefuerunt.* — Das μέχρι ἐνδεκάτου Ἀντωνίου ist jedenfalls verderbt. Ἀντωνί⟨ν⟩ου ist Verschlimmbesserung, unmöglich schon

J

3 Ἰούδας] Ἰοῦστος Eus. 4 Ζαχαρίας] Ζακχαῖος Eus. 8 ιθ̅] δέκα ἐννέα J 13 ἀνδριανοῦ J 15 Οὐάφρης Holl] Οὐάφρις J Ἐφρῆς Eus. 16 Ἰωσῆς Holl] Ἰωσίς J Ἰωσήφ Eus. 18 † μέχρι ἐνδεκάτου Ἀντωνίου vgl. oben

Οὗτοι δὲ ἀπὸ περιτομῆς ἐπεσκόπευσαν τῆς Ἱερουσαλήμ.
ἐξ ἐθνῶν δὲ οὗτοι·
ις. Μάρκος.
ιζ. Κασσιανός.
5 ιη. Πούπλιος.
ιθ. Μάξιμος. | Ö 434
κ. Ἰουλιανός.
Οὗτοι πάντες μέχρις δεκάτου ἔτους Ἀντωνίνου εὐσεβοῦς. B
κα. Γαϊανός. 2
10 κβ. Σύμμαχος.
κγ. Γάϊος

ἕως ἡμερῶν Οὐήρου, ὀγδόου ἔτους αὐτοῦ.

κδ. Ἰουλιανός.
15 κε. Καπίτων.
κς. Μάξιμος

ἕως ις Οὐήρου.

κζ. Ἀντωνῖνος.
κη. Οὐάλης.
20 κθ. Δολιχιανός C

μέχρι Κομόδου.

λ. Νάρκισσος.
λα. Δῖος

ἕως Σευήρου.

25 λβ. Γερμανίων.
λγ. Γόρδιος

ἕως Ἀντωνίνου.

darum, weil Epiph. den Antoninus Pius nie schlechtweg Antoninus nennt; aber auch deshalb, weil der Widerspruch der Jahresangabe mit S. 46, 8 innerhalb einer und derselben Liste selbst Epiph. nicht zugetraut werden darf. Vielleicht ist zu lesen: *μέχρι Ἱεροσολύμων ἁλώσεως*

8 Die Angabe ist nur schätzungsweise aus Eusebius Chronik zu Antoninus Pius 23; S. 203, 25 ff. Helm entnommen — **11** *Γάϊος* steht mit den beiden folgenden bei Eusebius noch unter Antoninus Pius 23; S. 204, 3 Helm — **16** *Μάξιμος* steht bei Eusebius S. 208, 26 Helm als erster unter Commodus 6 — **23** *Δῖος* steht bei Eusebius S. 209, 3 Helm unter Commodus 6/7 — **26** u. S. **47, 1** *Γόρδιος* u. *Νάρκισσος* (iterum) stehen bei

J

1 *δὲ*] *δὴ* Klost. 8 nach *πάντες* + ⟨*ἐξ ἐθνῶν,*⟩ ? Holl 9 *Γαϊανός*] *Γάϊος* Eus. 19 *Οὐάλις* J

λδ. Νάρκισσος, ὁ αὐτός,
ἕως Ἀλεξάνδρου υἱοῦ Μαμαίας, οὐ
τοῦ Μακέδονος, ἀλλὰ ἄλλου.

λε. Ἀλέξανδρος
5 ἕως Ἀλεξάνδρου τοῦ αὐτοῦ.

λϛ. Μαζαβάνος
ἕως Γάλλου καὶ Οὐ⟨ο⟩λουσιανοῦ.

λζ. Ὑμέναιος D
ἕως Αὐρηλιανοῦ.

10 Ὁμοῦ ἀπὸ ἀναλήψεως Χριστοῦ ἕως τοῦ Μάνη καὶ Αὐρηλιανοῦ καὶ 3 Πρόβου βασιλέων ἔτη σοϛ κατά τινας χρονογράφους, κατὰ δὲ ἄλλους σμϛ·

καὶ ἀπὸ τότε καὶ ἕως δεῦρο ἄλλοι ἐπίσκοποι η· Βάζας, Ἕρμων, Μάκαρις, Μάξιμος, Κύριλλος, Ἑρέννις, Κύριλλος αὖθις, Ἱλαρίων, ὁ νῦν 15 κατέχων τὴν ἐκκλησίαν, προσεγκληθεὶς τῇ τῶν Ἀρειανῶν κοινωνίᾳ.

Eusebius S. 209, 2f gleichfalls noch unter Gordius 7. Narcissus indes noch einmal erwähnt bei Sept. Severus 3; S. 211, 5 Helm — Den Zusatz οὐχ ὁ Μακεδὼν macht Epiph. auch Ancoratus c. 60, 4; I 72, 3; zu υἱὸς Μαμαίας vgl. ὁ Μαμαίας παῖς de mens. ac pond. 18, 13; S. 171, 90 Lagarde Symmicta II

4 Ἀλέξανδρος bei Eusebius S. 213, 8 Helm, unter Caracalla 2; sein Tod unter Decius 1; S. 218, 16 Helm — 6 Μαζαβάνος] Amtsantritt nach Eusebius S. 218, 18 Helm unter Decius 1 — 8 Ὑμέναιος bei Eusebius S. 221, 13 zu Valerianus u. Gallienus 13 gestellt — 10 Die Zahl 246 stimmt genau mit der Rechnung des Eusebius; bei 276 ist nicht von der Himmelfahrt, sondern von der Geburt Christi an gezählt — 13ff Nach dem ersten Episkopat des Kyrill nennt Hieronymus noch einen Eutychius Chronik S. 237, 4ff Helm *post quem* (sc. *Maximum*) *ecclesiam Arriani invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, (H)irenaeus, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus.* Indes kennen auch Sokrates II 45; I S. 365ff Hussey u. Sozomenos IV 30; I S. 425f Hussey den Eutychius nicht.

J

2 μαβαίας J 7 Οὐ⟨ο⟩λουσιανοῦ Dind. 8 Ὑμέναιος Dind. Öh.] Ὑμένεως J 13 Βάζας] Ζάβδας Eus. 14 Ἑρέννις] Ἀρρήνιος (Ἑρέννιος) Socrates h. e. II 45, 16; I S. 369 Hussey Ἑρέννιος Sozomenos h. e. IV 30, 3; I S. 426 Hussey [*h*]*irenaeus* Hieronymus Chronik S. 237, 5 Helm | αὖθις Zahn] ἄλλος J πάλιν Klost. | Ἱλαρίων ὁ Dind. Öh.] Ἱλαρίωνος J | Ἱλάριος Socr., Soz. *Hilarius* Hieron.

Βασιλεῖς δὲ οἱ καθεξῆς, ὧν καὶ οἱ χρό|νοι συνημμένοι· Αὐρηλιανοῦ 4 P 638
περιλειφθέντος ἔτος $\overline{α}$· Τάκιτος μῆνας ἕξ, ⟨Πρόβος ἔτη ἕξ,⟩ Κᾶρος D 41
καὶ Καρῖνος καὶ Νουμεριανὸς ἔτη δύο. Διοκλητιανὸς ἔτη εἴκοσι.
Μαξιμιανὸς Λικίνιος Κωνσταντῖνος Κωνστάντιος Ἰουλιανὸς Ἰοβια-
5 νὸς Οὐαλεντινιανὸς Οὐάλης Γρατιανὸς ⟨ὁμοῦ ἔτη $\overline{ογ}$⟩, ὡς εἶναι 5
ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Μάνη ἕως τοῦ παρόντος, τουτέστιν Οὐάλεντος μὲν
ἔτους $\overline{ιγ}$, Γρατιανοῦ δὲ ἔτους $\overline{θ}$, Οὐαλεντινιανοῦ δὲ νεωτέρου ἔτους $\overline{α}$,
| Διοκλητιανοῦ δὲ ἔτους $\overline{ϛγ}$, ἔτη $\overline{ρα}$ * ἵνα ἐν τετάρτῳ ἔτει Αὐρηλιανοῦ 6 Ö 436
καὶ ἐν χρόνοις Ὑμεναίου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων ἐπίπεμπτος ἐξαπο- B
10 σταλῇ τῷ κόσμῳ, ⟨ὅπως τῇ⟩ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν αὐτῷ διαβόλου ἐνεργείᾳ
πλάνης καὶ φαντασίας ἀποστήσῃ ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοὺς αὐτῷ πεισ-
θέντας ἀπατήσας.

21. Ἐξελήλεγκται οὖν ἡ αὐτοῦ πανταχόθεν κυβεία, ὥς γε ὁ νοῦς 21,1
τῶν συνετῶν πάντα ἀκριβῶς γνοὺς καταγνώσεται τῆς αὐτοῦ παραπεποιη-
15 μένης ἐπινοίας. τὰ δὲ ἄλλα πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῦ σοφίσματα 2
ληρῳδίας ἔμπλεα, λοξά τε καὶ ἄστατα, παρὰ πᾶσι συνετοῖς γελοιαζό-
μενα· ἅτινα κατὰ λέξιν διελεῖν καὶ τὰ πρὸς ἀντίθεσιν πάντων αὐτῶν γράψαι
⟨βουλόμενος⟩ εἰς πολὺν ὄγκον ἐλάσω τῆς κατ' αὐτοῦ πραγματείας τὸν C
ἔλεγχον. ἤδη δὲ ἀνδράσι μεγάλοις θαυμαστῶς κατ' αὐτοῦ ἀντιρρήσεις 3
20 τοῦ ἐλέγχου πεποίηνται, Ἀρχελάῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς προείρηται,

20 von diesen Schriften haben wir erhalten die des Archelaos (Dialogus ed. Beeson 1906) Serapion v. Thmuis (Canisius-Basnage Thes. 1, 35ff = Migne 40, 900ff) und Titus v. Bostra (Migne 18, 1069ff; ed. Lagarde 1859). Georg v. Laodicea und Euseb v. Emesa nennt neben Titus und Diodor auch Theodoret (haer. fab. I 26) als Bekämpfer des Manes. Bei

J zu der Kaiserliste Z. 2ff vgl. Ancoratus c. 60, 4; I 72, 6ff u. de mens. ac pond. 173, 51ff Lagarde

2 περιληφθέντος J | $\overline{α}$ Holl] πρῶτον J | ⟨Πρόβος ἔτη ἕξ⟩ Holl nach Ancoratus vgl. Πρόβος ἔτη ἕξ καὶ μῆνας $\overline{δ}$ de mens. ac pond. 3 ἔτη δύο Holl, nach Ancor.] μῆνας δύο J | ἔτη εἴκοσι] ebenso Ancor., in de mens. ac pond. (173, 56 Lagarde) rechnet Epiphanius: Διοκλητιανὸς ἅμα Μαξιμιανῷ καὶ Κωνσταντίῳ ⟨καὶ Μαξεντίῳ⟩ ἔτη $\overline{κ}$ 5 Οὐαλεντιανὸς (νι über der Zeile), νι v. l. H. oben drüber J | ⟨ὁμοῦ ἔτη $\overline{ογ}$⟩ Holl, vgl. Ancor. (unter Zuzählung der seit der Abfassung des Ancoratus verflossenen Jahre) 8 ἔτους $\overline{ϛγ}$, ἔτη $\overline{ρα}$ Holl] ἔτη $\overline{οζ}$, dazu a. R. von l. H. ἐν ἄλλ (ω über der Zeile) ἔτ $\overline{ϛγ}$ J | * etwa ⟨περιέμεινεν ἄρα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῷ Μάνῃ ἔτη $\overline{σος}$⟩ Holl 10 ⟨ὅπως τῇ⟩ Holl 10/11 ἐνεργείᾳ πλάνης Holl] ἐνεργείας πλάνη J 12 ἀπατήσας Holl] ἀπατῶσα J 13 ἐξελήλεκται J 18 ⟨βουλόμενος⟩ Pet.

Ὠριγένει δέ, ὡς ἀκήκοα, Εὐσεβίῳ δὲ τῷ Καισαρείας καὶ Εὐσεβίῳ τῷ Ἐμέσης, Σεραπίωνι Θμούεως, Ἀθανασίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας, Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας, Ἀπολλιναρίῳ τῷ Λαοδικείας, Τίτῳ, καὶ πολλοῖς τῶν κατ' αὐτοῦ εἰρηκότων.

5 Οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἀπὸ τῆς ἡμῶν πτωχείας ὀλίγα εἰς αἰσχύνην 4 D τοῦ ἐλεεινοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς αὐτοῦ κατὰ πάντα τρόπον πεπλανημένης διανοίας, ὡς καὶ ἤδη προείπομεν. ἠβουλόμην 5 δὲ μὴ αὐστηροῖς ῥήμασι τὸν κατ' αὐτοῦ ποιήσασθαι ἔλεγχον, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπιεικῶς, εἰ μὴ ὅτι τὸν τῶν πάντων δεσπότην ἀθυρογλώττως 10 βλασφημεῖν οὐκ αἰσχύνεται, | εὐθὺς αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἀρνούμενος, τὸν D 42 τόδε τὸ πᾶν κύτος οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πάντα δημιουργήσαντα, | ἕτερον δέ τινα φανταζόμενος P 639 θεὸν τὸν μὴ ὄντα, τὸν δὲ ὄντα καταλιπών. ἐξέπεσε γὰρ τῆς ἀληθείας 6 καὶ συνέβη αὐτῷ τὸ τῆς γελοίου παροιμίας ἐνέργημα, ὡς ὁ κόραξ, βρῶμα 15 ἔχων περὶ τὸ στόμα καὶ σκιὰν ἐν ὕδατι τοῦ βρώματος θεασάμενος, βουλόμενος ἑτέρας τροφῆς περιγενέσθαι τὴν οὖσαν ἀπώλεσε καὶ τὴν μὴ οὖσαν οὐκ ἐκτήσατο. τίς δὲ ἀνέξεται τοῦ βλασφήμου; εἰ γὰρ πατέρας 7 ἔχομεν κατὰ σάρκα καὶ οὐ φέρομεν ἀκούειν τὸν τούτων ὑπό τινων ψόγον, πόσῳ | γε μᾶλλον, τὸν κύριον θεὸν πάντων ὑπὸ τοῦ χαλεπωτάτου Μά- Ö 438 20 νεντος βλασφημούμενον ἐὰν ἀκούσωμεν; B

ὅταν οὖν ἐν τῷ ἐλέει τοῦ θεοῦ ὄμβροι ἀποστέλλωνται κατὰ τὴν αὐτοῦ 8 ἀγαθότητα, αὐτὸς βλασφημῶν οὐκ αἰσχύνεται φάσκειν μὴ ἐκ θεοῦ τοὺς

Origenes ist vielleicht an Adamantius de recta in deum fide gedacht, zumal wenn der Zusatz Manichaeus bei Megethius (S. 3 Überschrift u. S. 5, 7 van de Sande Bakhuyzen) nicht von einem Abschreiber, sondern von Rufin herrühren sollte

21 vgl. Act. Arch. c. 9, 3; S. 14, 6ff Beeson (= unten c. 27, 3; S. 62, 1ff) Cyrillus Hieros. cat. VI 34; I S. 204, 7ff Reischl-R. κἀκεῖνοι λέγουσιν ὅτι οἱ ὑετοὶ ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται . . κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασί, τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν Titus Bostr. adv. Manich. II 32; Migne 18, 1196 C = II 56; S. 60, 18ff Lagarde τοὺς δὲ ὄμβρους περιττώσεις εἶναι λέγων καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς ὕλης ἐρωτιώντων πρὸς τὰς τοῦ ἀγαθοῦ δυνάμεις καὶ οὕτω δὴ καμνόντων, ἱδρῶτας αὐτοὺς εἶναι διοριζόμενος τὸ παρέλκον αὐτῶν, ὡς αὐτὸς οἴεται ebd. I 14; 1085 D = I 17; S. 10, 15ff Lagarde

J

3 Ἀπολιναρίῳ J 8/9 ἀλλὰ κατὰ δύναμιν Holl] καὶ ἠδυνάμιν J 10 lies wohl βλασφημῶν Holl 18 ὑπό τινον J 21 ἀποστέλλονται, ω v. l. H. J

ὄμβρους εἶναι, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπορροίας ἀρχόντων. 22. Τὰ δὲ ἄλλα εἰπεῖν τίς 22,1
οὐκ ἐκγελάσειεν, ὡς τάχα τὰ τοῦ Φιλισιτίωνος εἶναι ἀναγκαιότερα ἢ
τὰ τῆς τούτου μιμολογίας; Ὠμοφόρον γὰρ μυθοποιῶν διδάσκει 2
βαστάζοντα τὴν γῆν πᾶσαν, καὶ διὰ ἐτῶν φησὶ τριάκοντα κάμνοντος
5 τοῦ ὤμου μεταφέρειν εἰς τὸν ἕτερον ὦμον, ⟨καὶ οὕτω⟩ τοὺς σεισμοὺς C
γίνεσθαι. εἰ δὲ ἦν τοῦτο, κατὰ φύσιν ἦν τὸ πρᾶγμα καὶ οὐκέτι ἦν θεσ- 3
πέσιον. ἐλέγχουσι δὲ τὸν γόητα οἱ τοῦ σωτῆρος λόγοι, ὅς ἔφη »γίνεσθε 4
ἀγαθοὶ ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ
δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει αὐτοῦ τὸν ὑετὸν ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς«,
10 καὶ τὸ »ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπον καὶ λιμοὶ καὶ λοιμοί«. εἰ δὲ ἐκ φύσεως 5
ἢ κατὰ συνήθειαν οἱ σεισμοὶ ἐγίνοντο, πολλάκις ⟨δ'⟩ ἔσθ' ὅτε σεισμοὶ
κατὰ χώραν γίνονται, συνέβη δὲ καὶ ἐπ' ἐνιαυτὸν ὁλοτελῆ καθ' ἑκάστην D
νύκτα πολλάκις σαλεύεσθαι τὴν γῆν, ἆρά γ' οὖν τραυματω|θέντων τῶν D 43
τοῦ Ὠμοφόρου ὤμων ἀφερεπόνως ἄγεται, ἐνδελεχῆ ποιούμενος τὸν
15 σάλον; καὶ τίς ἀνέξεται τῆς τοιαύτης μωρολογίας; τί δὲ ἄλλο 6
⟨ἀ⟩πίθανον οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν; φάσκει γὰρ ὁ τοιοῦτος ὅτι, φησί,
αἱ ἐν γνώσει τῆς αὐτοῦ πλάνης ψυχαὶ γενόμεναι ἀναλαμβάνονται εἰς
τὴν σελήνην, φωτεινῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς ὑπαρχούσης. διό, φησί, πλήθει 7
ἡ σελήνη καὶ φθίνει, πληρουμένη ἀπὸ τῶν ψυχῶν τῶν τελευτουσῶν ἐν γνώσει
20 τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ. | εἶτα φησὶν ἀπογομοῦσθαι ἀπὸ τῆς σελήνης, τοῦ 8 P 640
μικροτέρου ⟨ὡς⟩ φησι σκάφους, εἰς τὸν ἥλιον, ⟨τὸν ἥλιον⟩ δὲ παραλαμ-
βάνειν καὶ ἀποτίθεσθαι εἰς τὸν τῶν μακάρων αἰῶνα [φησίν]. ἀεὶ δὲ 9
τυφλὴ τυγχάνουσα ἡ κακία τὴν ἑαυτῆς αἰσχύνην ἀγνοεῖ, ὡς ἀπὸ τῶν
λόγων αὐτῆς ἐλέγχεται, μὴ δυναμένη τελειῶσαι τῶν ψευσμάτων τὴν
25 τελείωσιν.

23. Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι εἷς ἄνθρωπος πέπλασται ὁ Ἀδάμ, ἐξ 23,1
οὗπερ γεγένηνται υἱοί τε καὶ θυγατέρες· ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τῆς κοσμοποιίας,

1 vgl. die ähnliche Bemerkung bei Marcus diaconus vita Porphyrii 70, 2 Teubner — 3 vgl. Act. Arch. 8, 2; S. 11, 9ff Beeson = unten c. 26, 1; S. 57, 1ff (dort Genaueres über den ὠμοφόρος) — 7—9 Matth. 5, 45 — 10 Marc. 13, 8 — 16ff vgl. oben c. 9, 7ff; S. 30 u. Act. Arch. c. 8, 5ff; S. 12, 13ff Beeson (= unten c. 26, 6; S. 59, 8ff) — 26ff vgl. unten c. 52, 1 u. Alex. von Lykop. c. 22; S. 31, 15ff Brinkmann ἀλλὰ πάλιν ἀπορία ἑτέρα·

J

5 ⟨καὶ οὕτω⟩ Pet. 7 ὅς] ὡς J 11 ἐγίγνοντο J | ⟨δ'⟩ ἔσθ' ὅτε Holl] οὖν ὅτε J 12 γίγνονται J 14 ἀφερεπόνως Dind.] ἀφεροπόνως J 16 ⟨ἀ⟩πίθανον Holl] πιθανὸν J 17 αἱ . . . ψυχαὶ γενόμεναι ἀναλαμβάνονται Holl] τὰς . . . ψυχὰς γενομένας ἀναλαμβάνεσθαι J 20 αὐτοῦ Holl] αὐτῆς J 21 ⟨ὡς⟩ Holl | ⟨τὸν ἥλιον⟩ Öh. 26 ὅτι] ὅτε ? Holl

περὶ τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τοῦ Ἀδὰμ πλείω ἐλάσσω, ἀποκτείνεται Ἄβελ, B
ὡς ἐτῶν ὑπάρξας λ̄ πλείω ἐλάσσω. μετὰ τοῦτον τὸν πρῶτον ἀποκταν- 2 Ö 440
θέντα τελευτᾷ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος δι' ἐτῶν ϡλ̄, τοῦ
ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἄστρων ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας ἐν οὐρανῷ
5 πηχθέντων καὶ κτισθέντων. τί οὖν εἴπωμεν, ὦ οὗτος; ὁμολογήσωμεν 3
τὸν τῆς ἀνοίας σου ἔλεγχον; πῶς γὰρ ἠδύνατο ἐνακόσια τριάκοντα ἔτη
γενέσθαι ἄνευ τοῦ φθίνειν σελήνην καὶ πλήθειν; ποίων τοίνυν ψυχῶν 4
τελευτησασῶν ἐνεπίμπλατο ἡ σελήνη καὶ ἐπληροῦτο; λέγε. ἀλλ' ἠγνόει
Μανιχαῖος ὅτι εἰσὶ συνετοί, οὐ λόγοις ψευδέσι πειθόμενοι, ἀλλὰ ἀλη-
10 θεστάταις ἀποδείξεσιν. εἰ δὲ δῶμεν ὅτι οὕτως ἐστὶν (ὅπερ οὐκ 5
ἔστι· μὴ γένοιτο) καὶ ἀπὸ τῶν ψυχῶν τῶν Μανιχαίων γεμίζεται πλη-
ρουμένη ἡ σελήνη, πῶς ἔτι συσταθήσεται ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις; εἰ | γὰρ 6 D 44
οὐδεὶς μετὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἡμέραν τῆς σελήνης Μανιχαίων ἐτε-
λεύτα, ἀλλὰ προθεσμία ἦν ὡρισμένη ἕως πεντεκαιδεκάτης τῆς σελήνης
15 τοὺς Μανιχαίους ἀποθνήσκειν, μετὰ δὲ πεντεκαιδεκάτην μηκέτι τελευτᾶν,
ἕως ἀποτεθῇ ὁ τῆς σελήνης φόρτος, ἵνα ἄρξηται πάλιν ἀπὸ νεομηνίας D
γομοῦν, πιθανὸν ἄρα ἦν τὸ ψεῦσμα [τῶν] αὐτῶν, νῦν δὲ καὶ ἀπίθανον.
καθ' ἡμέραν γὰρ τελευτῶσι καὶ τὰ ὡρισμένα στοιχεῖα ἐκ θεοῦ τὸν ἴδιον 7
ἐπίστανται δρόμον. καὶ πάλιν οὐ σταθήσεται ὁ περὶ τῶν ψυχῶν ἐν τῇ
20 σελήνῃ γενόμενος γόμος.

24. Καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν πάλιν βούλονται κατὰ ἐπίνοιαν πανουργίας * 24,1
φησί, τὴν μητέρα τῶν ὅλων συγχωρῆσαι δύναμιν ἰδίαν ἐξ οὐρανοῦ κατελ-
θεῖν εἰς τὸ κλέψαι ⟨ἀπὸ⟩ τῶν ἀρχόντων | καὶ ἀποσυλῆσαι ἀπ' αὐτῶν P 641
ἣν εἴληφαν ἄνωθεν δύναμιν. βούλεται γὰρ λέγειν ὅτι πολεμήσασαι αἱ 2

διὰ τί τοίνυν οὐκ εὐθὺς πληροῦται ἢ διὰ τί πάλιν τὰς πεντεκαίδεκα ἡμέρας περιμένει; οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν εἰρημένων θαυμαστὸν καὶ τοῦτο, τὸ μηδέποτε ἀφ' οὗ μέμνηνται οἱ ἄνθρωποι τὴν σελήνην ἐντὸς πεντεκαίδεκα ἡμερῶν πεπληρῶσθαι, ἀλλὰ μηδὲ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος . . . χωρὶς δὲ τούτων καὶ φορὰς γενεῶν καὶ ἀφορίας καὶ φθορῶν ὁμοίως σκοπεῖν προσῆκεν, ὧν ὡσαύτως μὴ γινομένων κατὰ τάξιν χρῆν μηδὲ τὴν τάξιν τῶν πανσελήνων μηδὲ τῶν μειώσεων οὕτω τηρεῖσθαι

1 liber Jubil. 4, 2 — 3 Gen. 5, 5 lib. Jubil. 4, 29. — 21ff vgl. Act. Arch. c. 7, 3ff; S. 10, 4ff Beeson = unten c. 25, 5ff; S. 54, 9ff

J

1 ἑκατοστὸν Dind. Öh.] ἕκαστον J 5 εἴπομεν J | ὁμολογήσομεν J 6 ἐννακόσια J 10 εἰ Klost.] εἶτα J 17 [τῶν] Holl 20 γενόμενος γόμος] lies wohl γενομένων λόγος Holl 21 * ⟨ἕτερόν τι κατασκευάζειν καὶ⟩ Holl 22 συγχωρῆσαι Holl] συγχωρήσασαν J 23 ⟨ἀπὸ⟩ Holl 24 Änderung in βούλονται unangebracht, weil Epiph. tatsächlich nicht an τινὲς (Z. 21), sondern an Manes selbst denkt, vgl. S. 52, 2 u. 3 ὀνομάζει u. τούτου

ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τὸν θεὸν τὸν ζῶντα καὶ ⟨τὴν⟩ μεγάλην καὶ ἀκατάληπτον * ἥρπασαν παρ' αὐτοῦ δύναμιν, ἣν καὶ ψυχὴν ὀνομάζει. καὶ 3
ὢ τῆς πολλῆς τούτου ἀτοπίας. πᾶς γὰρ ἁρπαζόμενος καὶ βιοφορούμενος ὑποβέβηκεν. εἰ τοίνυν αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ τῆς πανοπλίας καταδυναστεύσασαι
5 τὸν ἀγαθὸν θεὸν δύναμιν παρ' αὐτοῦ ἀπέσπασαν, ἰσχυρότεραι αὗται ὑπὲρ ἐκεῖνον ἔσονται· ἐκεῖνος δὲ τούτοις τὸ πρῶτον ὑποχωρήσας εἰσαῦθις οὐ δύναται παρ' αὐτῶν ἀφελέσθαι τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀφηρπασμένην B δύναμιν εἴτ' οὖν πανοπλίαν, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀντισχεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους μὴ δεδυνημένος. καὶ ἄλλως· εἰ δὲ καὶ ποτὲ πάλιν ἐν νίκῃ γενόμενος 5
10 ἀφέληται ἰσχύσας κατὰ τῶν δι' ἐναντίας τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀφηρπασμένην δύναμιν, τῆς τοῦ κακοῦ ῥίζης τε καὶ ἀρχῆς ἀνάρχου ἔτι ἐπιμενούσης καὶ παντελῶς μὴ δυναμένης ἀναιρεθῆναι, | αὖθις πάλιν κατισχύσει ἐπιστρατεύσασα ἑαυτῇ περισσοτέραν δύναμιν καὶ τὴν πάλιν αὐτοῦ ληφθεῖσαν Ö 442 ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ δύναμιν κατά | τινα δυναστείαν ἐξισχύσασα πάλιν D 45
15 ἀφαιρήσειε· καὶ ἔσται ἀεὶ κατ' αὐτὸν τὸ κακὸν ἀνθιστάμενον καὶ μηδέποτε ἔχον τὴν κατάληψιν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἁρπάζον τε καὶ ἁρπαζόμενον. 6 C
εἰ δὲ καὶ λέξειαν οἱ τὰς φρένας βεβλαμμένοι ἀπατηθέντες ⟨τε⟩ κατὰ 7 πάντα τρόπον ὅτι, ἐὰν τῆς πανοπλίας ὁ ἀγαθὸς θεὸς τὸ μέρος τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἀφαρπαγὲν καιρῷ ἐλευθερώσῃ, τότε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τῆς
20 ἐναντίας δυνάμεως ἀφανίσειε καὶ ἐξολοθρεύσειε, καὶ εἰ ἔτι ἔσται τοῦτο καὶ εἰ ὅλως ἀφανίσει ὁ ἀγαθὸς θεὸς καὶ ἐξολοθρεύσει, ἐξέπεσεν ὁ τοῦ ἀγύρτου λόγος, ὁ φάσκων μὴ εἶναι δίκαιον τὸν ἀγαθόν, μηδὲ ἐν κρίσει κατακρίνειν D

6ff vgl. Tit. Bostr. adv. Manich. I 23; Migne 18, 1100 Bff = I 28; S. 17, 20ff Lagarde ὅρα ὅσην ἀδυναμίαν καταψεύδεται τοῦ θεοῦ . . τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐγκρατῆ σύμπαντα τὸν αἰῶνα γενέσθαι u. I 30; Migne 18, 1113 A = I 40; S. 24, 36 Lagarde εἰ δὲ μὴ ἠδύνατο (sc. von vornherein den Raub verhindern), ἀδυναμίας μὲν κίνδυνος ἀνακύπτει κατὰ τοῦ πλασαμένου. πῶς δὲ ὅμως ὕστερόν ποτε δυνήσεται; ἆρα προσλαβὼν δύναμιν, ἣν μὴ εἶχεν ἢ αὐξηθεὶς ἢ ἐπιδούς; — **9ff** vgl. Tit. Bostr. adv. Manich. I 30; Migne 18, 1112 D = I 40; S. 24, 27 Lagarde ὅταν οὖν ἀποσπασθῇ κατὰ μικρὸν ἡ κατεχομένη δύναμις τί γενήσεται; εὔδηλον ὡς αὖθις ἡ ὕλη πρὸς τὴν φυσικὴν ἀταξίαν ἐπανήξει — **17ff** vgl. Tit. Bostr. adv. Manich. I 31; Migne 18, 1113 C = I 41; S. 25, 15ff Lagarde ἐρωτητέον δὲ κἀκεῖνο, εἰ αἱ ἁμαρτήσασαι ψυχαὶ καὶ μυρίοις ἐνεχθεῖσαι κακοῖς ἐν τῷ βίῳ τίσουσι δίκην ὧν ἐπλημμέλησαν ἢ οὔ; Serapion v. Thmuis S. 83, 18ff

J

1 ⟨τὴν⟩ Holl **2** * etwa ⟨αὐτοῦ οὐσίαν⟩ Holl | ἥρπασαν Holl] ἡρπακέναι J **4** πανοπλίας + ⟨αὐτοῦ⟩? Holl **15** κατ' αὐτὸν Dind. Öh.] κατ' αὐτῶν J **17** ⟨τε⟩ Holl **18** τῆς πανοπλίας . . . τὸ μέρος τὸ Öh.] τὴν πανοπλίαν . . . τοῦ μέρους τοῦ J

τὸν ἁμαρτάνοντα μήτε βασάνοις τινὰ παραδιδόντα μήτε κτείνοντα. εἰ 8
γὰρ ὅλως τὸν διάβολον εἴτ' οὖν τὴν ἀντικειμένην ἐνέργειαν ἀφανίσαι
τε καὶ ἐξολοθρεῦσαι πειρᾶται, ἢ κατ' αὐτὸν οὐκέτι ἔσται ἀγαθός, ὡς
ὁ ⟨περὶ⟩ αὐτοῦ περιέχει λόγος, ἢ εἰ ἀγαθὸς ὢν τὸ πονηρὸν ἀναλίσκει,
5 καὶ ἔσται οὗτος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν κύριος, ὡς καὶ ἔστιν
ἐν ἀληθείᾳ, ⟨δίκαιος⟩, »ὁ ἑκάστῳ ἀποδιδοὺς κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ,« ὁ δι'
ὑπερβολὴν ἀγαθότητος τῷ ἀγαθῷ καὶ κεκμηκότι ἐν ἀγαθότητι παρέχων
τὸ ἀγαθὸν καὶ τῷ τὰ φαῦλα δεδρακότι τὸ δίκαιον ἀπονέμων. καὶ | παντα- 9 P 642
χόθεν ἐξελήλεγκται αὐτοῦ ὁ λόγος, ὑποφθείρων καρδίας ἀνθρώπων εἰς
10 τὰ ἐναντία.

25. Κατὰ λέξιν δὲ καθεξῆς ὑποτάξω ἁρμοττόντως τὸ αὐτοῦ φρόνημα **25,1**
ἀπὸ τῶν Ἀρχελάῳ πρὸς αὐτὸν πεπραγματευμένων ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν
ἀντιλογίᾳ, ὡς αὐτὸς ἀπεκάλυψε Τύρβων, εἷς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, περὶ
οὗ ἄνω ἐπεμνήσθην. ἐπερωτησάντων τοίνυν τῶν περὶ Ἀρχέλαον τὸν 2
15 ἐπίσκοπον καὶ Μάρκελλον Τύρβωνα περὶ τῆς τοῦ Μάνη διδασκαλίας,
ὁ Τύρβων ἀπεκρίνατο λέγων ἅτινα ἐκ τοῦ βιβλίου παρεθέμην. καὶ ἔστιν
τάδε· | D 46

Ἀρχὴ τῶν τοῦ Μάνεντος ἀθέων δογμάτων. B

Εἰ τὴν τοῦ Μάνη πίστιν θέλετε μαθεῖν, παρ' ἐμοῦ ἀκούσατε συν-
20 τόμως. οὗτος δύο σέβει θεοὺς ἀγεννήτους, αὐτοφυεῖς, ἀιδίους, ἕνα

Lagarde οἵαν σχέσιν τὸ δίκαιον πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔχει οὐ νενοήκασι . . . εἰ δὲ τιμωρία μὲν κατὰ τῶν ἐπταικότων κεῖται καὶ μέτρον τιμωρίας ἡ τοῦ δικαίου ἐπιστασία γίγνεται, τιμαὶ δὲ καὶ δωρεαὶ τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἀποταμιεύονται καὶ σταθμίζεται ἡ τιμὴ τῇ τοῦ δικαίου ἐπικρίσει, πῶς διαστέλλονται καὶ οὐ συστέλλονται τὴν προπέτειαν; —

6 Rom. 2, 6 — **14** Act. Arch. 6, 5ff; S. 9, 7ff Beeson, vgl. oben c. 8, 4; S. 29 — **18ff** vgl. insbesondere Js. de Beausobre, hist. critique de Manichée et du Manichéisme 1734. F. Chr. Baur, Das manichäische Religionssystem. 1831. Bousset, Hauptprobleme der Gnosis. 1907. Cumont, recherches sur le Manichéisme. Bruxelles 1908. — Der Bericht der Act. Arch. beruht auf sehr guten Quellen, weist aber gewisse Sprünge und Wiederholungen auf, die vielleicht mit der Verschiedenheit der benutzten manichäischen Bücher zusammenhängen. — **20ff** vgl. den Anfang der ep. fund. bei Augustin c. ep. fund. c. 13; S. 209, 11ff Zycha

J Acta Archelai c. 7, 1; 9, 18ff Beeson; dazu unten c. 45ff.

3 ἐξελοθρεῦσαι J **4** ⟨περὶ⟩ Holl | εἰ Holl] ὅτι J **6** ⟨δίκαιος⟩ Holl **9** ἐξελήλεκται J **12** Ἀρχελάῳ Holl] Ἀρχελάου J **19** παρ' ἐμοῦ zu μαθεῖν gezogen Act. Arch.

τῷ ἑνὶ ἀντικείμενον· καὶ τὸν μὲν ἀγαθόν, τὸν δὲ πονηρὸν εἰσηγεῖται, φῶς τῷ ἑνὶ ὄνομα θέμενος καὶ τῷ ἑτέρῳ σκότος· καὶ τοῦ μὲν φωτὸς εἶναι μέρος τὴν ἐν ἀνθρώποις ψυχήν, τοῦ δὲ σκότους τὸ σῶμα καὶ τὸ | τῆς ὕλης δημιούργημα. μῖξιν δὲ ἤτοι σύγκρασιν τούτων 4 CÖ 444
5 ⟨τοῦτον⟩ λέγει γεγονέναι τὸν τρόπον, ἀπεικάζων τοὺς δύο ⟨θεοὺς⟩ τῷδε τῷ παραδείγματι· καθάπερ δύο βασιλεῖς ἀντιμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες ἀπ' ἀρχῆς ἐχθροὶ καὶ ἀνὰ μέρος ἑκάστου τὰ ἴδια ἔχοντος, κατὰ δὲ σύμβασιν τὸ σκότος ἐπελθὸν ἐκ τῶν ὁρίων αὐτοῦ προσεμαχήσατο τῷ φωτί. γνόντα δὲ τὸν ἀγαθὸν πατέρα τὸ σκότος 5
10 ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐπιδεδημηκὸς προβάλλειν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν, λεγομένην

haec quippe in exordio fuerunt duae substantiae a se divisae et luminis quidem imperium tenebat deus pater in sua sancta stirpe perpetuus ebd. 15; S. 212, 9 *iuxta unam vero partem ac latus inlustris illius ac sanctae terrae erat tenebrarum terra profunda et immensa magnitudine, in qua habitabant ignea corpora, genera scilicet pestifera*

2 Tit. Bostr. I 13; Migne 18, 1085 B = I 17; S. 9, 31 Lagarde *ὁρίζεται δὲ ψυχὴν μὲν ἅπασαν εἶναι τῆς μερίδος τοῦ θεοῦ, σῶμα δὲ καὶ τὴν σάρκα τῆς ὕλης* — 8 genauer Tit. Bostr. I 12; Migne 18, 1084 D = I 17; S. 9, 13ff *ἦν γάρ ποτε, φησίν, ὅτε ἡ ὕλη ἠτάκτει καὶ ἐγέννα καὶ ηὐξάνετο καὶ διετέλει πολλὰς προβαλλομένη δυνάμεις, αὐξηθεῖσα τοίνυν ἀνήγετο, οὐκ εἰδυῖα τοῦ ἀγαθοῦ τὴν ὕπαρξιν· ὡς δὲ ἐπὶ πλέον ἀναχθεῖσα εἶδε τὴν γῆν τε καὶ τὸ φῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιβῆναι τοῖς μὴ ἰδίοις ἐπιχειρεῖ*; dazu I 16; Migne 1089 A/B = I 19; S. 11, 36ff Lagarde — 9 vgl. die ep. fund. bei Augustin c. Fel. c. 19; S. 824, 23ff Zycha = de nat. boni c. 42; S. 877, 18 = Evodius c. 11; S. 955, 3 *lucis vero beatissimae pater sciens labem magnam ac vastitatem, quae ex tenebris surgeret, adversus sua sancta impendere saecula nisi quod eximium ac praeclarum et virtute potens lumen obponat, quo superet simul ac destruat stirpem tenebrarum, qua extincta perpetua quies lucis incolis pararetur.* — Die Erwägung, die er dabei anstellt, bei Bar khôni, Pognon inscr. mandaites S. 185 — 10 Alex. v. Lykop. c. 3; S. 5, 19 Brinkmann *τὸν δὲ καὶ βεβουλῆσθαι ταύτην τιμωρήσασθαι ἀπορεῖν δὲ κακοῦ, ᾧ δὴ τιμωρήσηται· μὴ γὰρ εἶναι κακὸν ἐν θεοῦ οἴκῳ· πέμψαι οὖν τινα δύναμιν τὴν ὑφ' ἡμῶν καλουμένην ψυχὴν ἐπὶ τὴν ὕλην ἥτις αὐτῇ διὰ πάσης μιχθήσεται* Theodoret haer. fab. I 26; Migne 83, 377C Tit. Bostr. I 12; Migne 18, 1085 A = I 17; S. 9, 18 Lagarde *ὁ δὲ ἀγαθὸς δύναμιν ἀποστέλλει τινά, ἣ*

J Acta Archelai c. 7, 1; 9, 19ff Beeson; dazu unten c. 45ff

4 *τῆς ὕλης*] *ex materia* Act. Arch. | *τούτων* < Act. Arch. 5 ⟨*τοῦτον*⟩ nach Act. Arch. Gataker | ⟨*θεοὺς*⟩ Holl, nach Act. Arch. 7 f *ἕκαστος* .. *ἔχοντες* = Acta Arch. *singuli* .. *habentes* Klost. 8 *σύμβασιν* Holl, vgl. *acciderit* Act. Arch.] *σύστασιν* J 10 *προβάλλειν* nach Act. Arch. Pet.] *προσβάλλειν* J

μητέρα τῆς ζωῆς, καὶ αὐτὴν προβεβληκέναι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον * τὰ πέντε στοιχεῖα· εἰσὶ δὲ ἄνεμος, φῶς, ὕδωρ, πῦρ καὶ † ὕλη. καὶ ταῦτα 6 D ἐνδυσάμενον ὡς πρὸς κατασκευὴν πολέμου κατελθεῖν κάτω καὶ πολεμῆσαι τῷ σκότει. οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄρχοντες ἀντιπολεμοῦντες αὐτῷ 5 ἔφαγον ἐκ τῆς πανοπλίας αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ψυχή. τότε δεινῶς 7

καὶ τὸ ὄνομα τὸ δόξαν αὐτῷ ἐπιτίθησιν, genauer Bar khôni, Pognon inscr. mandaïtes S. 185 *Il dit que le Père de grandeur créa la mère de la mère de la vie, que la mère de la vie créa l'homme primitif, et que l'homme primitif créa ses cinq fils, comme un homme, qui revêt ses armes pour le combat.* — Die *μήτηρ τῆς ζωῆς* F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 25 in dem Lob der Mutter S. 47 und 55 der Mutter der Lebenden Chavannes et Pelliot Journal asiatique 1911 S. 511 *mère excellente* Le Coq, Türkische Manichaica III Abh. Berl. Ak. 1922 S. 7 n. 2 Z. 11 *die Muttergottheit* S. 15 n. 7 Z. 14 *die gepriesene Mutter* Fihrist bei Flügel, Mani S. 100 *der Mutter der Lebendigen.* — Über den Urmenschen und seine Rüstung Augustin c. Faust. II 3, S. 256, 3ff *profertis nobis ex armario vestro nescio quem primum hominem qui ad gentem tenebrarum debellandam de lucis gente descendit armatum aquis suis contra inimicorum aquas et igne suo contra inimicorum ignem et ventis suis contra inimicorum ventos . . . sed contra fumum aëre ut dicitis armabatur et contra tenebras luce* c. Faust. XI 3; S. 316, 9ff. F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 99 *reiner Äther, Wind, reines Licht, Wasser und Feuer* Chavannes et Pelliot Journal asiatique 1911 S. 512f Fihrist bei Flügel, Mani S. 86 *der leise Lufthauch, der Wind, das Licht, das Wasser und das Feuer.* W. Bang, Manich. Laienbeichtspiegel 1923, S. 149. Waldschmidt und Lenz Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 59

2ff Titus Bostr. I 12; Migne 18, 1085 A = I 17; S. 9, 21ff Lagarde *θεασαμένη γὰρ ἡ ὕλη τὴν ἀποσταλεῖσαν δύναμιν προσεκίσσησε μὲν ὡς ἐρασθεῖσα ὁρμῇ δὲ πλείονι λαβοῦσα ταύτην κατέπιε*; dazu I 19; 1109 C = I 36; S. 23, 8 Lagarde *τὴν καταποθεῖσαν δύναμιν, ἣν καλεῖ ψυχὴν ἁπάντων* Bar khôni, Pognon insc. mandaïtes S. 186 — 5ff Alex. v. Lyk. c. 3; S. 6, 6 Brinkmann *οἰκτεῖραι οὖν τοῦτο τὸν θεὸν καὶ πέμψαι ἑτέραν δύναμιν ἣν ἡμεῖς καλοῦμεν δημιουργόν* Bar khôni

J Acta Archelai c. 7, 3; 10, 20ff Beeson; dazu unten c. 45ff

1 * *⟨περιβεβληκέναι τε αὐτὸν⟩* Holl] *virtutem quae dicitur mater vitae, qua circumdedit primum hominem, quae sunt quinque elementa* Act. Arch. vgl. c. 46, 1 2 † *ὕλη*] *materia* Act. Arch. ebenso wiederholt S. 82, 17; 83, 18 u. 23; also Fehler im Archetypus; sachlich richtig in *ἀὴρ* verbessert von Beausobre, vgl. die oben angeführten Stellen 3 *κατελθεῖν*] *descendit* Act. Arch. | *καὶ* < Act. Arch.

ἐθλίβη ἐκεῖ κάτω ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ σκότους. καὶ εἰ μὴ εὐξαμένου εἰσήκουσεν ὁ πατὴρ καὶ ἀπέστειλεν ἑτέραν δύναμιν προβληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, λεγομένην ζῶν πνεῦμα, καὶ εἰ μὴ κατελθὼν δέδωκεν αὐτῷ δεξιὰν καὶ ἀνήνεγκεν ἐκ τοῦ σκότους, πάλαι ἂν ὁ πρῶτος
5 ἄνθρωπος κατεχόμενος ἐκινδύνευσεν. ἔκτοτε οὖν κατέλειψε κάτω 8 τὴν | ψυχήν. καὶ διὰ τοῦτο Μανιχαῖοι ἐὰν συναντήσωσιν ἀλλήλοις, P 643 δεξιὰς διδόασιν ἑαυτοῖς σημείου χάριν ὡς ἀπὸ σκότους σωθέντες. ἐν γὰρ | τῷ σκότει πάσας τὰς αἱρέσεις εἶναι λέγει. τότε ζῶν πνεῦμα D 47 ἔκτισε τὸν κόσμον, καὶ αὐτὸ φορέσαν ἑτέρας τρεῖς δυνάμεις κατελθὸν
10 ἀνήνεγκε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐσταύρωσεν ἐν τῷ στερεώματι, ὅ ἐστιν αὐτῶν σῶμα, ἡ σφαῖρα.

bei Pognon inscr. mandaïtes S. 186f *lorsque les fils des ténèbres les eurent mangés, l'intelligence fut enlevée aux cinq dieux lumineux . . . l'homme primitif, recouvra l'intelligence et adressa à sept reprises différentes une prière au Père de grandeur. Celui-ci créa comme seconde création l'ami des lumières; l'ami des lumières créa le grand Ban; le grand Ban créa l'esprit vivant et l'esprit vivant créa les cinq fils* — Das ζῶν πνεῦμα F. W. K. Müller, Ein Doppelblatt Abh. Berl. Akad. 1912 S. 28 Z. 432f *Dich wollen wir segnen lebendiger Geist, Dich, Lichtgeist, welcher fünf...* Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 510 Augustin c. Faust. XX 9; S. 545, 28 *spiritum potentem.* Albiruni Chronology S. 190, 15 Sachau *spirit of life* Fihrist bei Flügel, Mani S. 88 und 91. — (Über den Unterschied des „Rufers" und des „Antworters" aus Anlaß des Gebets des Urmenschen Bar khôni bei Pognon, inscr. mandaïtes S. 188f Le Coq, Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 6 Z. 6 in b hinten Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 567 1913 S. 101).

8ff vgl. Bar khôni, Pognon inscr. mandaïtes S. 188 *alors l'esprit ordonna à ses trois fils, que l'un tuât, que l'autre écorchât les archontes, fils des ténèbres, et qu'ils les amenassent à la mère de la vie. la mère de la vie tendit le ciel de leur peaux* Augustin c. Faust. XX 9; S. 545, 28ff Zycha *et spiritum potentem de captivis corporibus gentis tenebrarum ac de membris dei vestri victis atque subiectis mundum fabricantem* Ephrem Syrus bei Keßler Mani S. 279 dazu die Abschwörungsformel ebd. S. 361 und 403 Le Coq, Türk. Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 37 Nr. 19 Z. 16 *(ich?) will die Dämonen schlagen und an den Zodiak fesseln.*

J Acta Archelai c. 7, 4; 10, 25ff Beeson; dazu unten c. 45ff

1 *primus parens homo* Act. Arch. 2 εὐξαμένου ⟨αὐτοῦ⟩ nach S. 84, 17 Klost. 3 ζῶν nach Act. Arch. Pet.] ζωὴν J 8 τότε] *tunc* Act. Arch. τότε ⟨τὸ⟩ Dind., besser wohl τὸ δὲ Holl τότε ⟨τοῦτο τὸ⟩ ζῶν πνεῦμα nach S. 85, 17 Klost. | *omnis haeresis esse dicitur* Act. Arch. 11 αὐτῶν] *eius* Act. Arch.

26. Τότε πάλιν τὸ ζῶν πνεῦμα ἔκτισε τοὺς φωστῆρας, ἅ ἐστι τῆς **26,1** ψυχῆς λείψανα, καὶ αὐτοὺς ἐποίησε τὸ στερέωμα κυκλεῦσαι. καὶ πάλιν ἔκτισε τὴν γῆν εἰς εἴδη ὀκτώ. ὁ δὲ Ὠμοφόρος κάτω * βαστάζει Ö 446

1ff Alex. v. Lykop. c. 19; S. 27, 19 Brinkmann *τῆς δὲ δημιουργικῆς φασιν δυνάμεως ἐπιχειρησάσης τῇ κοσμοποιίᾳ ἀποκεκρίσθαι τῆς ὕλης τὸ μεῖναν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρετῆς κἂν τῇ συμμίξει καὶ γεγονέναι ἥλιον καὶ σελήνην, τὸ δὲ μετρίας μετειληφὸς κακίας οὐρανὸν καὶ ἀστέρας, λοιπὸν δὲ τὰ ἄλλα ἐντὸς τούτων περιειλῆφθαι ὡς ἔτυχεν μίγματα ὄντα τῆς τε θείας δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης* Bar khôni bei Pognon, inscr. mandaïtes S. 189 *alors l'esprit vivant découvrit ses formes aux fils des ténèbres, il purifia une certaine quantité de la lumière qu'ils avaient absorbée l'enlevant à ces cinq dieux lumineux et fit le soleil, la lune et des lumières au nombre de plus de mille.* — zu *εἴδη ὀκτὼ* vgl. Augustin c. Faust. XXXII 19; S. 780, 29 Zycha *unde scis octo esse terras et decem coelos* bar khôni bei Pognon, inscr. mandaïtes S. 188 *ils firent huit terres* Chavannes et Pelliot Journ. as. 1911 S. 514 *les dix cieux et les huit terres de l'univers.* Fihrist bei Flügel, Mani S. 89 Bang, Manich. Beichtspiegel S. 149. — **3ff** vgl. oben c. 22, 2; S. 50, 3 — Wenn hier der Sohn Gottes zur Bestrafung des *ὠμοφόρος* in die Tiefen der Erde gesandt wird, so ist dieser als Archon vorgestellt; so sonst nur bei Timotheus Presbyter Migne 86, 21 A *τὴν γῆν ὑπὸ σακλᾶ τινος βαστάζεσθαι καὶ ὅταν ἀτονήσῃ μεταφέρειν αὐτὴν εἰς ἄλλον ὦμον καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ γίνεσθαί φασι τὸν σεισμόν.* Zu dieser Auffassung paßt seine Rolle als Verursacher des Erdbebens. — Trotzdem erscheint er sonst überall als ein Engel: Bar khôni bei Pognon inscr. mandaïtes S. 188f *ce fut le Porteur qui agenouillé sur un de ses genoux porta les terres* Fihrist bei Flügel, Mani S. 89 *(der König der Lichtwelt) betraute einen Engel, die Himmel zu tragen und einen andren, die Erden in der Höhe zu halten.* Augustin c. Faust. XV 5; S. 424, 5 Zycha *splenditenentem ponderatorem et Atlantem laturarium. illum enim dicis capita elementorum tenere mundumque suspendere, illum autem genu fixo scapulis validis subbaiulare tantum* ebd. XXXII 19; S. 780, 29. Dann steigt der Sohn Gottes vielmehr dazu hinab, um dort die Wurzeln des Bösen durchzuschneiden, vgl. den Fihrist bei Flügel, Mani S. 89 *(dann) stieg der Urmensch zu der untersten Tiefe des Abgrunds herab und schnitt die Wurzeln der fünf dunklen Geschlechter ab, damit sie keinen Zuwachs erhielten*

J Act. Arch. c. 8, 1; 11, 19ff Beeson

1 *τότε . . τὸ ζῶν πνεῦμα*] *et . . ipse vivens spiritus* Act. Arch.; lies wohl *αὐτὸ δὲ . . τὸ ζῶν πνεῦμα* Holl **2** *αὐτοὺς* Holl] nach *ea* Act. Arch. *οὕτως* J **3** *εἰς εἴδη*] *et sunt* Act. Arch. | * *⟨ἐστίν, ὃς δὴ αὐτὴν ἐπ' ὤμων⟩* nach Acta Arch. *est autem Homoforus deorsum, id est qui eam portat in humeris* Klost.

καὶ ἐπὰν κάμῃ βαστάζων, τρέμει καὶ σεισμοῦ αἴτιος γίνεται παρὰ
τὸν ὡρισμένον καιρόν. τούτου ἕνεκα τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλεν ὁ 2
ἀγαθὸς πατὴρ ἐκ τῶν κόλπων ⟨αὐτοῦ⟩ εἰς τὴν καρδίαν τῆς γῆς καὶ
εἰς τὰ ταύτης κατώτατα μέρη, ὅπως αὐτῷ τὴν προσήκουσαν ἐπιτιμίαν
5 δῷ. ὁσάκις γὰρ ἂν σεισμὸς γένηται, ἢ τρέμει κάμνων ἢ ἀντιφέρει εἰς
τὸν ἕτερον ὦμον. τότε τοίνυν καὶ ἡ ὕλη ἀφ' ἑαυτῆς ἔκτισε τὰ φυτὰ 3
καὶ συλωμένων αὐτῶν ἀπό τινων ἀρχόντων ἐκάλεσε πάντας τοὺς τῶν C
ἀρχόντων πρωτίστους καὶ ἔλαβεν ἀπ' αὐτῶν ἀνὰ μίαν δύναμιν καὶ
κατεσκεύασε τὸν ἄνθρωπον ⟨τοῦ⟩τον κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ πρώτου

Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 549 *l'envoyé de la lumière qui est aux entrailles de la terre* S. 559 *il commença par enlever les ronces et tous les herbes empoisonnées et il les brûla par le feu; ensuite il abattit les cinq sortes d'arbres empoisonnés.* Bang, Manich. Beichtspiegel S. 145

6ff vgl. noch einmal unten c. 30, 5 S. 68, 5ff; dazu Theodoret haer. fab. I 26; Migne 83, 378 D *καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ οὐχ ὑπὸ τοῦ θεοῦ πλασθῆναι λέγουσιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τῆς ὕλης ἄρχοντος· Σακλᾶν δὲ τοῦτον προσαγορεύουσιν, καὶ τὴν Εὔαν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ καὶ τοῦ Νεβρὼδ γενέσθαι* Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 523ff; Tit. Bostr. III 5; S. 68, 12ff Lagarde; Bar khôni bei Pognon inscr. mandaïtes S. 191f und die damit übereinstimmende Erzählung in der ep. fund. bei Augustin de natura boni c. 47; S. 884, 29ff Zycha *iniquis igitur commentis ad eos qui aderant ait* (sc. *princeps tenebrarum*): *quid vobis videtur maximum hoc lumen, quod oritur? intuemini quemadmodum polum movet, concutit plurimas potestates. quapropter mihi vos potius aequum est id quod in vestris viribus habetis luminis praerogare: sic quippe illius magni, qui gloriosus adparuit, imaginem fingam, per quam regnare poterimus, tenebrarum aliquando conversatione liberati. haec audientes ac diu secum deliberantes iustissimum putaverunt id quod postulabantur praebere.* Dazu Augustin de haer. 46 Alex. v. Lykop. c. 4; S. 7, 6ff. Brinkmann *καὶ εἰκόνα δὲ ἐν ἡλίῳ ἑωρᾶσθαι τοιαύτην, οἷόν ἐστι τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος καὶ ἀντιφιλοτιμήσασθαι τὴν ὕλην ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον ἐξ αὐτῆς κατὰ τὴν διὰ πάσης αὐτῆς τῆς δυνάμεως μῖξιν, ἔχοντα καὶ αὐτόν τι τῆς ψυχῆς*

J Act. Arch. c. 8, 2; 11, 22ff. Beeson **6—60, 2** vgl. S. 86, 21—87, 7

3 ⟨*αὐτοῦ*⟩ Holl nach Act. Arch. **4** *κατώτατα*] *interiores* Act. Arch. **5** *ὁσάκις γὰρ* Holl, nach *quotiens enim* Act. Arch.] *καὶ ὁσάκις* J **6** *ἡ ὕλη*] *ipsa materia* Act. Arch. | *τὰ φυτά*] *plantas vel germina* Act. Arch. **7** *τῶν αὐτῶν* S. 86, 22 | *ἀπό τινων*] *ὑπὸ τῶν* S. 86, 23 | *ἐκάλεσεν* + *ὁ μέγας ἄρχων* S. 86, 23 **9** ⟨*τοῦ*⟩*τον* Holl, nach *hunc* Act. Arch.] *τὸν* J bloß *ἄνθρωπον* S. 86, 25

ἀνθρώπου ἐκείνου, καὶ ἔδησε τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ. αὕτη ἐστὶ τῆς
συγκράσεως ἡ ὑπόθεσις. ὅτε δὲ εἶδεν ὁ πατὴρ ὁ ζῶν θλιβομένην 4
τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ἐλεήμων ἔπεμψε τὸν
υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἠγαπημένον εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς· διὰ γὰρ ταύτην
5 τὴν πρόφασιν καὶ τὴν τοῦ Ὠμοφόρου ἀπέστειλεν αὐτόν. καὶ ἐλθὼν 5
ὁ υἱὸς μετεσχημάτισεν ἑαυτὸν εἰς ἀνθρώπου εἶδος, καὶ ἐφαίνετο τοῖς D
ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος, μὴ ὢν ἄνθρωπος, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπε-
λάμβανον αὐτὸν γεγεννῆσθαι. ἐλθὼν οὖν ποιεῖται τὴν δημιουργίαν 6
πρὸς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, καὶ μηχανὴν συνεστήσατο ἔχουσαν
10 δώδεκα κάδους, ἥτις ὑπὸ τῆς σφαίρας στρεφομένη ἀνιμᾶται τῶν D 48
θνῃσκόντων τὰς | ψυχάς. καὶ ταύτας ὁ μέγας φωστὴρ ταῖς ἀκτῖσι

2ff vgl. Alex. v. Lykop. c. 4; S. 7, 14 Brinkmann *τὸν δὲ Χριστὸν εἶναι νοῦν· ὃν δὴ ἀφικόμενόν ποτε ἀπὸ τοῦ ἄνω τόπου πλεῖστόν τε τῆς δυνάμεως ταύτης πρὸς τὸν θεὸν λελυκέναι* Bar khôni bei Pognon inscript. mandaïtes S. 191f *Manès dit encore que Jésus le lumineux s'approcha du stupide Adam et le réveilla d'un sommeil de mort* Fihrist bei Flügel, Mani S. 91 Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 566 F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 60 *Jesus o Herr! wachsenden Ruhmes Vollmond, o Jesus* S. 75 *Jesus belebender* S. 90 *Jesu, der Einsicht Vater u. Herrn* S. 103 *des Sohnes Jesu Güte* — zu „Sohn" vgl. auch Augustin c. Faust. II 4; S. 257, 2 Zycha *huius primi hominis filium credi vultis dominum Jesum Christum.* Zum Ganzen Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 48ff — **5ff** vgl. oben c. 6, 9; S. 27 — **8ff** vgl. oben c. 9, 10 u. c. 22, 6ff; S. 30 u. 50, 15ff; dazu F. W. K. Müller, Handschr. Reste II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 30f Chavannes et Pelliot, Journ. asiatique 1911, S. 531; Le Coq, Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922, S. 7f; vgl. oben u. Alex. v. Lykop. de plac. Manich. c. 4; Migne 18, 416 Cff — **11ff** vgl. F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 20 *zur Sonne u. zum Mond wird er hinaufgeleitet werden u. zum Wesen des Gottes Ormuzd, des Göttlichen, wird er werden und aus der Sonne und dem Mond zusammen zum Paradies werden sie hinaufgeleitet werden* ebda S. 18. Le Coq,

J Art. Arch. c, 8, 3; 12, 21ff Beeson

1 *ἔδησε*] *ἐδέσμευσε* S. 86, 26 | *αὕτη — ὑπόθεσις* < Act. Arch. | *ἡ τῆς συγκράσεως ὑπόθεσις* S. 86, 26 7 *μὴ ὢν ἄνθρωπος* < S. 87, 1 8 *ποιεῖται* < Act. Arch. *καὶ ποιήσας*, dafür *καὶ* Z. 9 < S. 87, 3 | *δημιουργίαν*] *machinam quandam concinnatam* Act. Arch. 9 *καὶ μηχανὴν*] *id est rotam* Act. Arch. 10 *ὑπὸ τῆς σφαίρας*] *per hanc spheram* Act. Arch. 11 *μέγας*] *maius* Act. Arch. | *φωστὴρ* + *id est sol* Act. Arch.

λαβὼν καθαρίζει καὶ μεταδίδωσι τῇ σελήνῃ, καὶ οὕτως πληροῦται τῆς σελήνης ὁ δίσκος ὁ παρ' ἡμῖν προσαγορευόμενος (πλοῖα γὰρ ἤτοι πορθμεῖα εἶναι λέγει τοὺς δύο φωστῆρας)· εἶτα ἐὰν γεμισθῇ ἡ 7 σελήνη, μεταπορθμεύει εἰς ἀπηλιώτην καὶ οὕτως ἀπόκρουσιν ποιεῖται
5 τοῦ γόμου ἐλαφρυνομένη· καὶ αὖθις πληροῖ τὸ πορθμεῖον καὶ πάλιν ἀπογομοῖ ἀνι|μωμένων ὑπὸ τῶν κάδων τῶν ψυχῶν, ἄχρις οὗ τὸ ἴδιον P 644 αὐτοῦ μέρος σώσῃ τῆς ψυχῆς. τῆς γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς οὐσίας πᾶσαν ψυχὴν καὶ πᾶν κινούμενον ζῷον μετέχειν λέγει. τῆς οὖν σε- 8 λήνης μεταδιδούσης τὸν γόμον τῶν ψυχῶν τοῖς αἰῶσι τοῦ πατρός,
10 παραμένουσιν ἐν τῷ στύλῳ τῆς δόξης, ὃς καλεῖται ἀὴρ ὁ τέλειος. ὁ δὲ ἀὴρ οὗτος στῦλός ἐστι φωτός, ἐπειδὴ γέμει ψυχῶν τῶν καθαριζομένων. αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία δι' ἧς αἱ ψυχαὶ σῴζονται.

27. Ἡ δὲ τοῦ ἀποθανεῖν τοὺς ἀνθρώπους ἔστι πάλιν αὕτη· παρ- 27,1 θένος τις ὡραία κεκοσμημένη, πιθανὴ πάνυ, συλᾶν ἐπιχειρεῖ τοὺς B

Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 15 Z. 20 *der die Toten sammelnde Mondgott* und S. 7f (die Aufnahme der vom Mondgott Gesammelten in die Sonne). Dazu Augustin c. Faust XX 2; S. 536, 16 *virtutem quidem (Christi) in sole habitare credimus, sapientiam vero in luna.* — Der *στῦλος τῆς δόξης*, der hier mit dem *ἀὴρ τέλειος* gleichgesetzt ist, als die unterste Staffel geschildert im Fihrist, Flügel S. 89f *so daß die Sonne das Licht . . an der Säule des Lobpreises rein ausschied, und es steigt das so ausgeschiedene Licht . . . in die Höhe. Der Mond übergibt diese Lichtteile . . der Sonne, die Sonne aber übergibt sie dem Licht über sich in der Welt der Lobpreisung,* S. 100 *sie steigen . . . auf der Säule des Lobpreises zu der Sphäre des Mondes, zu dem Urmenschen;* ähnlich Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 558. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 49

12ff Die *παρθένος τοῦ φωτός* bei F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904, S. 25, 67, 75, 77 (Jesus — *παρθένος τοῦ φωτός*), 102 (*die Lichtjungfrau, welche das Haupt ist für alles Gute*) Le Coq, Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 6. 15; Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 55f Abschwörungsformel bei Keßler, Mani S. 403, 6 *τὸν ὀνομαζόμενον παρ-*

J Act. Arch. c. 8, 5; 13, 16ff Beeson

3 *εἶτα*] *et* Act. Arch. 4 *μεταπορθμεύει*] *transfretare*, auch im folgenden überall Infinitiv Act. Arch. 5 *αὖθις* nach Act. Arch. Öh.] *οὕτω* J 7 *σώσει* J | *animarum* Act. Arch. 10 *ἀὴρ*] beidemal *vir* Act. Arch. (als echt verteidigt von Burkitt) 13 *τοῦ*] *τὸ* J | *πάλιν* < Act. Arch. 14 nach *ὡραία* + *et* Act. Arch.

ἄρχοντας τοὺς ἐν τῷ στερεώματι ὑπὸ τοῦ ζῶντος πνεύματος ἀνενεχ-
θέν|τας καὶ σταυρωθέντας, φαινομένη δὲ τοῖς ἄρρεσι θήλεια εὔμορφος, Ö 448
ταῖς δὲ θηλείαις νεανίας εὐειδὴς καὶ ἐπιθυμητός. καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες 2
ὁπόταν ἴδωσιν αὐτὴν κεκαλλωπισμένην, οἰστροῦνται τῷ φίλτρῳ καὶ
5 μὴ δυνάμενοι αὐτὴν καταλαβεῖν δεινῶς φλέγονται, τῷ ἐρωτικῷ πόθῳ

θένον τοῦ φωτός. — Zu dem geschilderten Vorgang vgl. Bar khôni bei Pognon, inscr. mandaïtes S. 190 *lorsque les vaisseaux marchèrent et arrivèrent au milieu du ciel le messager fit apparaître ses formes, tant la forme mâle que la forme femelle et il fut vu par tous les archontes, fils des ténèbres mâles et femelles. A la vue du messager qui était beau dans ses formes tous les archontes furent remplis de désir: les mâles désirèrent la forme femelle et les femelles la forme mâle et ils commencèrent dans leur désir à rendre cette lumière, qu'ils avaient absorbé en l'élevant aux cinq dieux lumineux* u. die damit übereinstimmende Stelle im 7. Buch des Thesaurus bei Augustin de nat. boni c. 44; S. 881, 21f = Evodius c. 14; S. 956, 7ff Zycha *invisibili suo nutu* (sc. *beatus pater*) *illas suas virtutes, quae in clarissima hac navi habentur, transfigurat easque parere facit adversis potestatibus, quae in singulis caelorum tractibus ordinatae sunt. quae quoniam ex utroque sexu masculorum ac feminarum consistunt, ideo praedictas virtutes partim specie puerorum investium parere iubet generi adverso feminarum, partim virginum lucidarum forma generi contrario masculorum, sciens eas omnes hostiles potestates propter ingenitam sibi letalem et spurcissimam concupiscentiam facillime capi hocque modo dissolvi . . . hoc autem visu decoro illorum ardor et concupiscentia crescit atque hoc modo vinculum pessimarum cogitationum earum solvitur vivaque anima, quae eorundem membris tenebatur, hac occasione laxata evadit et suo purissimo aëri miscetur,* vgl. c. Faust. XV 7; S. 431, 6 Zycha XX 6; 540, 8 *deinde eum* (sc. *solem*) *triangulum exhibetis i. e. per quandam triangulam coeli fenestram lucem istam mundi terrisque radiare . . . de ipsa navi puellas pulchras et pueros proponi dicitis, quorum formosissimis corporibus inardescant principes tenebrarum* c. Felicem II 7; S. 834, 29 Zycha. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 51f, vgl. S. 105 „*bald zeigen sie sich als Knaben von wunderbarer Gestalt und machen die fünf Arten von weiblichen Dämonenklassen toll, bald zeigen sie sich als Mädchen von prächtigem Körper und bringen die fünf Arten von männlichen Dämonenklassen in wilde Erregung*“. Cyrillus Hieros. cat. VI 34; I S. 204 Reischl-Rupp, Titus Bostr. adv. Manich. II 32; Migne 18, 1196 C = II 56; S. 60, 18ff Lagarde *τοὺς δὲ ὄμβρους περιττώσεις εἶναι λέγων καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς ὕλης ἐρωτιώντων πρὸς τὰς τοῦ ἀγαθοῦ δυνάμεις καὶ οὕτω δὴ καμνόντων ἱδρῶτας αὐτοὺς εἶναι διοριζόμενος*

J Act. Arch. c. 9, 1; 13, 28ff Beeson

τὸν νοῦν ἐξαρπασθέντες. ὅταν οὖν τρεχόντων αὐτῶν ἡ παρθένος 3
ἄφαντος γένηται, τότε ὁ ἄρχων ὁ μέγας προβάλλει τὰς νεφέλας ἐξ
αὐτοῦ, ὅπως σκοτίσῃ τῇ ὀργῇ αὐτοῦ τὸν κόσμον καὶ οὗτος ἐὰν θλιβῇ C
πάνυ, καθάπερ ἄνθρωπος ἱδρῶν ἀποκοποῦται. ὁ δὲ ἱδρὼς αὐτοῦ
5 ἐστιν ἡ βροχή. ὁμοῦ καὶ ὁ θερισμὸς ἄρχων ἐὰν συληθῇ ὑπὸ τῆς 4
παρθένου, καταχέει λοιμὸν ἐφ' ὅλης τῆς γῆς, ὅπως θανατώσῃ τοὺς
ἀνθρώπους. τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο | * κόσμος καλεῖται πρὸς τὸν μέγαν D 49
⟨τοῦτον⟩ κόσμον καὶ οἱ ἄνθρωποι πάντες ῥίζας ἔχουσι κάτω συνδε-
θείσας τοῖς ἄνω. ὁπόταν οὖν συληθῇ ὑπὸ τῆς παρθένου, τότε ἄρ-
10 χεται κόπτειν τὰς ῥίζας τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὅταν κοπῶσιν αἱ ῥίζαι 5
αὐτῶν, τότε ἄρχεται λοιμὸς γίνεσθαι καὶ οὕτως ἀποθνήσκουσιν. ἐὰν D
δὲ τὰ ἄνω τῆς ῥίζης τόνῳ σαλεύσῃ, σεισμὸς γίνεταί τε καὶ ἐπακολουθεῖ,
συγκινουμένου μὲν τοῦ Ὠμοφόρου. αὕτη ἡ αἰτία τοῦ θανάτου.
28. Ἐρῶ δὲ ὑμῖν καὶ τοῦτο, πῶς μεταγγίζεται ἡ ψυχὴ εἰς ἕτερα 28,1
15 σώματα. πρῶτον καθαρίζεται μικρόν τι ἀπ' αὐτῆς, εἶτα μεταγγίζεται

7 vgl. Augustin de nat. boni c. 46; S. 886, 14ff Zycha aus dem 7. Buch des Thesaurus: *in eadem enim* (in der Natur des geschaffenen Menschen) *construebantur et contexebantur omnium imagines caelestium ac terrenarum virtutum, ut pleni videlicet orbis id quod formabatur similitudinem obtineret* u. Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 526 *ainsi donc le corps charnel avec sa convoitise et sa concupiscence empoisonnées et mauvaises fut bien qu'en plus petit l'image fidèle de point de l'univers des cieux et des terres* (das Gegenstück beim „neuen" Menschen ebda S. 549) — 14ff vgl. Augustin c. Faust. V 10; S. 283, 3 Zycha (*auditoribus vestris*) *non resurrectionem, sed revolutionem ad istam mortalitatem promittitis, ut rursus nascantur et vita electorum vestrorum vivant . . aut si melioris meriti sunt in melones et cucumeres vel in aliquos alios cibos veniunt quos vos manducaturi estis* de haeres. 46 *ceteras autem animas et in pecora redire putant et in omnia quae radicibus fixa sunt atque aluntur in terra* Theodoret haer. fab. I 26;

J Acta Arch. c. 9, 3; 14, 20ff Beeson 4—7 vgl. S. 88, 17—21

1 αὐτῶν + *post eam* Act. Arch. 2 vor ἄφαντος + *subito* Act. Arch. 3 κόσμον] *universum mundum* Act. Arch. | καὶ οὗτος Holl] καὶ οὕτως J *qui* Act. Arch. 4 ἱδρὸς J 5 ὁ θερισμὸς ἄρχων] *messis princeps* Act. Arch. ὁ ἄρχων ὁ μέγας 88, 17 6 λοιμὸν] *famem* Act. Arch. 7 * ⟨μικρὸς⟩ Holl; fehlt auch in den Act. Arch. 8 ⟨τοῦτον⟩ nach Act. Arch. Holl | κάτω] *qui sunt deorsum*, an ἄνθρωποι πάντες angeschlossen Act. Arch. 13 συγκινουμένου μὲν τοῦ Ὠμοφόρου] *Homofori concussio* Act. Arch. | vor αὕτη + *et* Act. Arch. 14 τοῦτο < Act. Arch. | ἕτερα nach Act. Arch. Holl] πέντε J 15 πρῶτον] *in hoc primo* Act. Arch.

εἰς κυνὸς ἢ εἰς καμήλου ἢ εἰς ἑτέρου ζῴου σῶμα. ἐὰν δὲ ᾖ πεφονευκυῖα ψυχή, εἰς κελεφῶν σώματα μεταφέρεται· ἐὰν δὲ θερίσασα εὑρεθῇ, εἰς μογγιλάλους. (τῆς δὲ ψυχῆς ἐστι τὰ ὀνόματα ταῦτα· νοῦς, | ἔννοια, P 645 φρόνησις, ἐνθύμησις, λογισμός.) οἱ δὲ θερισταί, ὅσοι θερίζουσιν, 2
5 ἐοίκασι τοῖς ἄρχουσι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς οὖσιν εἰς τὸ σκότος, ὅτε ἔφαγον

Migne 83, 380 C c. Adimant. 12; S. 139, 4ff Zycha Bar khôni bei Flügel, Mani S. 101 (von dem „kämpfenden" Menschen) *in diesem Zustand verbleibt er, bis sein Licht und sein Geist befreit wird und er . . . nach einem langen Zeitraum von Hin- u. Herirren ihre* (sc. der „Wahrhaftigen") *Kleider anlegt* Le Coq, Chuastuanift Abh. Berl. Akad. 1910 S. 14: *Wenn wir in einem früheren Körper oder in diesem Körper . . .* Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 12 *u. das Aufsteigen der Seele zum Zodiak u. das Einherrollen u. ihr in einen anderen Körper sich verwandeln, ihr Auf- u. ⟨Herab⟩steigen ist nicht gleichartig.*

2ff vgl. oben c. 9, 1; S. 29; dazu Tit. Bostr. II 35; Migne 18, 1201 A = II 61; S. 63, 9ff Lagarde *ἐντεῦθεν δὴ καὶ τὰ τετράποδα καὶ τὰ πετεινὰ . . . βαρέως αἰτιᾶται τοὺς θύοντας* Albiruni, Chronology S. 190, 16. Sachau *he absolutely forbade his followers to slaughter animals and to hurt them* Bang, Manich. Beichtspiegel S. 151ff. *Wenn wir jemals, mein Gott, diese fünferlei Lebewesen . . . irgendwie in Furcht u. Schrecken versetzt haben sollten, wenn wir sie geschlagen u. gestoßen (?) haben sollten, wenn wir sie irgendwie gequält u. gepeinigt haben sollten, wenn wir sie (gar) getötet haben sollten . . .* — 3 vgl. Bar khôni bei Pognon inscr. mandaïtes S. 184 *l'intelligence, la science, la pensée, la reflexion, le sentiment* (zur Übersetzung, Cumont, cosmog. manich. S. 10) Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911. S. 559 *la pensée, le sentiment, la reflexion, l'intellect, le raisonnement* Fihrist bei Flügel, Mani S. 86 *Sanftmut, Wissen, Verstand, Geheimnis, Einsicht*; dazu Bousset, Hauptprobleme der Gnosis S. 235. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 42ff — 4 vgl. Augustin c. Faust. V 6; S. 278, 14 Zycha *ut herbam non evellatis, ne homicidium perpetretis* ebda VI 4; S. 289, 18 *dicitis enim dolorem sentire fructum cum de arbore carpitur, sentire cum conciditur, cum teritur, cum coquitur, cum manducatur* Ephrem Syrus bei Keßler Mani S. 273 F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 88 *daß durch Kochen Sünde entsteht* Theodoret haer. fab. I 26; Migne 83, 380 C *οὗ δὴ χάριν οἱ καλούμενοι τέλειοι παρ' αὐτοῖς οὔτε ἄρτον κλῶσιν οὔτε λάχανον τέμνουσιν*

J Acta Arch. c. 10, 1; 15, 22ff Beeson

1 πεφονευκῦα J 5 ἀπ' ἀρχῆς] *ex materia orti* Act. Arch.

ἐκ τῆς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πανοπλίας. διὸ ἀνάγκη αὐτοὺς μεταγγισθῆναι εἰς χόρτον ἢ εἰς φασήλια ἢ εἰς κριθὴν ἢ εἰς στάχυν ἢ εἰς λάχανα, ἵνα ⟨καὶ αὐτοὶ⟩ θερισθῶσι καὶ κοπῶσι. καὶ εἴ τις πάλιν 3 ἐσθίει ἄρτον, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν βρωθῆναι ἄρτον γενόμενον. εἴ τις
5 φονεύσει ὀρνίθιον, ⟨καὶ αὐτὸς⟩ ὀρνίθιον ἔσται· εἴ τις φονεύσει μῦν, καὶ αὐτὸς μῦς ἔσται. εἴ τις πάλιν ἐστὶ πλούσιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, [καὶ] 4 ἐὰν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σκηνώματος αὐτοῦ, ἀνάγκη αὐτὸν εἰς πτωχοῦ σῶμα B μεταγγισθῆναι, ὥστε περιπατοῦντα αὐτὸν ἐπαιτῆσαι, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς κόλασιν αἰώνιον. τοῦ δὲ σώματος τούτου 5
10 ὄντος τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς ὕλης ἀνάγκη τὸν φυτεύοντα περσέαν διελθεῖν πολλὰ σώματα, ἕως ἂν καταβληθῇ ἡ περσέα ἐκείνη. εἰ δέ τις οἰκοδομεῖ ἑαυτῷ οἰκίαν, διασπαραχθήσεται εἰς τὰ ὅλα σώματα. εἴ τις λούεται, εἰς τὸ | ὕδωρ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν πήσσει. καὶ εἴ τις οὐ 6 D 50

4 Vgl. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 123 Nr. 393 „*(Wenn wir) die fünf Arten von Pflanzen abrissen oder die fünf Klassen von Lebewesen quälten und töteten.*" Bang Manich. Laien-Beichtspiegel (Muséon Bd. 36, 1923) S. 151 III redet von Sünden „*gegen die fünferlei Lebewesen, gegen die fünferlei Kräuter und Bäume*"; vgl. V — **6ff** vgl. das Eifern gegen das Hängen am Besitz u. gegen die Habgier Le Coq, Chuastuanift, Abh. Berl. Akad. 1910, S. 20 *wenn wir, weil wir Haushälter geworden sind, dem Vieh u. anderm Eigentum zu sehr anhangen* S. 27 *wenn wir wegen Haus u. Hausrat .. Weingärten, Sklavinnen, Sklaven, Schafe .. als Gewinn genommen haben sollten* (= Bang, Muséon Bd. 36, 1926, S. 163) Fihrist bei Flügel, Mani S. 94; Verwerfung des A. T. auch aus dem Grund, weil dort Reichtum verheißen ist, Augustin c. Faustum X 1; S. 310, 7ff Zycha — Vorschrift für die electi, Kleidung nur für ein Jahr, Speise nur für einen Tag zu haben u. nur einmal des Tags zu essen, F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904, S. 33 Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 576 Albiruni, Chronology S. 190, 22 Sachau — **13ff** vgl. Le Coq, Chuastuanift Abh. Berl. Akad. 1910, S. 19 *weil wir beim Almosengeben gespart haben . . . die sieben Arten Almosen* (= Bang Muséon Bd. 36, 1923, S. 161) Augustin c. Faust. II 5; S. 258, 17 Zycha *adducitis auditores vestros, ut vobis cibos adferant quo*
J Acta Arch. c. 10, 2; 15, 27ff Beeson

1 ἀνάγγη J 2 εἰς φασήλια Öh. nach Act. Arch.] σφασήλια J | *spicas* Act. Arch. 3 ⟨καὶ αὐτοὶ⟩ nach Act. Arch. Holl | πάλιν < Act. Arch. 5 ⟨καὶ αὐτὸς⟩ nach Act. Arch. Klost. | φονεύσει[2] < Act. Arch. 6 [καὶ] nach Act. Arch. Holl 7 ἀνάγγη J 9 ἀπελθεῖν Holl] ἀνελθεῖν J 11 ἐκείνη + *quam plantaverat* Act. Arch. 13 Komma hinter ὕδωρ gesetzt Act. Arch. | πήσσει] *vulnerat* Act. Arch.

δίδωσι τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ εὐσέβειαν, κολασθήσεται εἰς τὰς γεέννας καὶ μετενσωματοῦται εἰς κατηχουμένων σώματα, ἕως οὗ δῷ εὐσεβείας πολλάς. καὶ διὰ τοῦτο εἴ τι κάλλιστον ἐν βρώμασι τοῖς ἐκλεκτοῖς προσ- C φέρουσι. καὶ ὅταν μέλλωσιν ἐσθίειν ἄρτον, προσεύχονται πρῶτον, 7
5 οὕτω λέγοντες πρὸς τὸν ἄρτον· »οὔτε σε ἐγὼ ἐθέρισα οὔτε ἤλεσα οὔτε ἔθλιψά σε οὔτε εἰς κλίβανον ἔβαλον, ἀλλὰ ἄλλος ἐποίησε ταῦτα, καὶ ἤνεγκέ μοι· ἐγὼ ἀναιτίως ἔφαγον.« καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὸν εἴπῃ ταῦτα, λέγει τῷ κατηχουμένῳ »ηὐξάμην ὑπὲρ σοῦ«, καὶ οὕτως ἀφίσταται ἐκεῖνος. ὡς γὰρ εἶπον ὑμῖν πρὸ ὀλίγου, εἴ τις θερίζει, θερισθήσεται, 8
10 οὕτως ἐὰν εἰς μηχανὴν σῖτον βάλλῃ, βληθήσεται καὶ αὐτός, ἢ φυράσας D φυραθήσεται ἢ ὀπτήσας ἄρτον ὀπτηθήσεται. καὶ διὰ τοῦτο ἀπείρηται αὐτοῖς ἔργον ποιῆσαι. καὶ πάλιν ⟨φασίν, ὅτι⟩ εἰσὶν ἕτεροι 9 κόσμοι τινές, τῶν φωστήρων δυνάντων ἀπὸ τούτου τοῦ κόσμου † ἐξ ὧν ἀνατέλλουσι. καὶ εἴ τις περιπατεῖ χαμαί, βλάπτει τὴν γῆν

possit ligato in eis Christo subveniri de mor. Manich. II 16 u. 19; Migne 32, 1332 u. 1333

4ff vgl. Cyrillus Hieros. VI 32; I S. 200 Reischl-Rupp *οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώποις δεχόμενοι καὶ ἀντὶ εὐλογιῶν κατάρας ἀποδιδόντες· ὅταν γάρ τις αὐτοῖς τι προσενέγκῃ ἀνόητος· μικρὸν ἔξω, φησί, στῆθι καὶ εὐλογήσω σε. εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο)· ἐγώ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ καὶ κατάρας πέμπει εἰς τὸν ὕψιστον καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιημένον . . . καὶ πάλιν· ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρα, φησί· σπαρείη ὁ σπείρας σε. ἐγώ σε οὐκ ἐθέρισα δρεπάνῃ· ἐκθερισθείη ὁ θερίσας σε. ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε* Titus Bostr. II 32; Migne 18, 1197 A = II 56; S. 60, 38 Lagarde *κἂν ἄρτον εἰς χεῖρας λάβωσιν, ἀρῶνται πρῶτον οἱ τῆς βλασφημίας μαθηταὶ καὶ οὕτως ἐμπιπλῶνται οἱ ἀχάριστοι* — 14ff vgl. Albiruni, Chronology S. 190, 16 *he absolutely forbade his followers . . . to hurt the fire, water and plants*

J Acta Archelai c. 10, 5; 16, 24ff Beeson 5—7 vgl. S. 90, 2—5

1 *εὐσέβειαν*] *alimenta* Act. Arch. | *γεέννας* Dind.; vgl. S. 67, 1] *γενεὰς* J *poenis gehennae* Act. Arch. 2 *εὐσεβείας*] *misericordias* Act. Arch. 6 *σε* hinter *κλίβανον* Act. Arch. | *ἀλλὰ* < Act. Arch. | *ταῦτα*] *te* Act. Arch. 7 *ἤνεγκε* + *te* Act. Arch. | *ἀναιτίως* + *te* Act. Arch. 8 *τῷ κατηχουμένῳ*] *ad illum qui detulit* Act. Arch. 10 *ἐὰν*] + *quis* Act. Arch. | *βληθήσεται* + *in molam* Act. Arch. 12 *αὐτοῖς*] *apud eos* Act. Arch. | *⟨φασίν ὅτι⟩* nach Act. Arch. Holl 13 *τινὲς* + *praeter hunc quem videmus* Act. Arch. 14 † *ἐξ ὧν ἀνατέλλουσι*] *quibus huius mundi luminaria, cum hic occiderint oboriuntur* Act. Arch. lies wohl *καὶ ἐκείνοις ἀνατελλόντων* Holl | *καὶ*] *et illi dicunt* Act. Arch.

καὶ ὁ κινῶν τὴν χεῖρα βλάπτει τὸν ἀέρα, ἐπειδὴ ὁ ἀὴρ ψυχή ἐστι τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῴων καὶ τῶν πετεινῶν καὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν ἑρπετῶν καὶ εἴ τι ἐν κόσμῳ ἐστίν· εἶπον ⟨γὰρ⟩ ὑμῖν ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῆς ὕλης ἐστὶ καὶ σκότος ἐστὶ 5 καὶ αὐτὸ σκοτωθῆναι δεῖ. | P 646

29. Περὶ δὲ τοῦ παραδείσου, ὃς καλεῖται κόσμος· ἔστι δὲ τὰ 29,1 φυτὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπιθυμίαι καὶ ἄλλαι ἀπάται διαφθείρουσαι τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἐκεῖνο δὲ τὸ ἐν παραδείσῳ φυτόν, ἐξ οὗ γνωρίζουσι τὸ καλόν, αὐτό ἐστιν ὁ Ἰησοῦς ⟨καὶ⟩ ἡ γνῶσις αὐτοῦ 10 ἡ ἐν τῷ κόσμῳ. ὁ δὲ λαμβάνων διακρίνει τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν. | Ö 452 ὁ μέντοι κόσμος οὐδ' αὐτός ἐστι τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἢ ἀπὸ μέρους τῆς ὕλης 2 ἐπλάσθη καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἀφανίζεται. ὃ δὲ ἐσύλησαν οἱ ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ πρώτου | ἀνθρώπου, αὐτό ἐστι τὸ γεμίζον τὴν σελήνην, τὸ D 51 καθαριζόμενον καθημερινὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου. καὶ ἐὰν ἐξέλθῃ ἡ ψυχὴ 3 B 15 μὴ γνοῦσα τὴν ἀλήθειαν, παραδίδοται τοῖς δαίμοσιν ὅπως δαμάσωσιν

8ff vgl. Bar khôni bei Pognon inscr. mandaïtes S. 192f *Jésus lui* (d. h. Adam) *montra les pères qui resident dans les hauteurs et sa propre personne . . . Manès ajoute qu'il le fit tenir debout et le fit goûter à l'arbre de la vie* Tit. Bostr. III 7; S. 69, 13 Lagarde *ὠφελῆσθαι δὲ τὰ μέγιστα καὶ ἠλευθερῶσθαι τὸν ἄνθρωπον πεισθέντα συμβουλῇ τοῦ ὄφεως, ὃν ἄγγελον εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ διορίζεται. τυφλὸς μὲν γὰρ ἦν, φησί, γευσάμενος δὲ τοῦ ἀπηγορευομένου εἶδεν ἑαυτὸν ὅτι γυμνὸς ἦν καὶ σκέπῃ τῇ εὑρεθείσῃ κατεχρήσατο καὶ ἔγνω τἀγαθόν τε καὶ τὸ κακόν* Augustin c. Faustum I 3; S. 253, 11 Zycha *an excidit tibi, quemadmodum soleatis vituperare deum, qui homini praeceptum in paradiso dedit et laudare serpentem quod ei per suum consilium oculos aperuit* ebda XII 3; S. 593, 12ff. Ein Preislied auf Jesus beginnt: „*Ehrerbietig preise und lobe ich den ewig blühenden Baum*", s. Waldschmidt u. Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 97 und dazu S. 30. — **15ff** vgl. Le Coq, Türkische Manichaica III, Abh. Berl. Akad. 1922, S. 6 *ins Unglück gekommen sind alle jene Verwirrten. Weil sie den guthandelnden Gott nicht gekannt haben, werden sie zittern und brennen in der flammenden Hölle* Fihrist bei Flügel, Mani S. 101 *wenn aber dem sündigen*

J Acta Archelai c. 10, 8; 17, 23ff Beeson

3 *εἴ τι* nach Act. Arch. Öh.] *εἴ τις* J | *in hoc mundo* Act. Arch. | *⟨γὰρ⟩* nach Act. Arch. Holl 4 *καὶ σκότος ἐστί*] *tenebrarum* Act. Arch. 5 *καὶ*] *et ideo* Act. Arch. 6 *paradisus autem* Act. Arch. | *ὃς* nach Act. Arch. Zacagni] *οὗ* J 8 *ἐκεῖνο δὲ τὸ* nach Act. Arch. Öh.] *ἐκείνων τὸ δὲ* J | *τὸ δὲ* ohne *ἐκεῖνο* S. 90, 19 9 *αὐτὸ*] *ipse* Act. Arch. *αὐτός* S. 90, 20 | *⟨καὶ⟩* Zac. nach *et* Act. Arch., nicht S. 90, 21 14 *καθημερινὸν*] lies *καθ' ἡμέραν* nach Act. Arch. *cotidie* ? Holl

αὐτὴν ἐν ταῖς γεένναις τοῦ πυρός, καὶ μετὰ τὴν παίδευσιν μεταγγίζεται εἰς <ἕτερα> σώματα, ἵνα δαμασθῇ, καὶ οὕτω βάλλεται εἰς τὸ μέγα πῦρ ἄχρι τῆς συντελείας.

30. Περὶ δὲ τῶν παρ' ὑμῖν προφητῶν οὕτως λέγει· πνεύματα εἶναι **30,1**
5 ἀσεβείας ἤτοι ἀνομίας τοῦ σκότους τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀνελθόντος, καὶ διὰ τούτων πλανηθέντες <ἐν ἀληθείᾳ> οὐκ ἐλάλησαν. ἐτύφλωσεν γὰρ αὐτῶν ὁ ἄρχων <ἐκεῖνος> τὴν διάνοιαν. καὶ εἴ τις ἀκολουθεῖ τοῖς λόγοις αὐτῶν, 2 ἀποθνήσκει εἰς τοὺς αἰῶνας, δεδεμένος εἰς τὴν βῶλον, ὅτι οὐκ ἔμαθε τὴν γνῶσιν τοῦ παρακλήτου. ἐνετείλατο δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ μόνοις, 3
10 οὐ πλέον ἑπτὰ οὖσι τὸν ἀριθμόν· ἐὰν παύσησθε ἐσθίοντες, εὔχεσθε καὶ βάλλετε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔλαιον ἐξωρκισμένον ὀνόμασι πολλοῖς, πρὸς στηριγμὸν τῆς πίστεως ταύτης. τὰ δὲ ὀνόματά μοι οὐκ ἐφανε-

Menschen . . . der Tod erscheint, so nahen sich ihm die Teufel, packen und quälen ihn und lassen ihn Schreckgestalten sehen . . . Dann irrt er in der Welt unaufhörlich umher von Peinigungen heimgesucht bis zu der Zeit, wo dieser Zustand aufhört und er mit der Welt in die Hölle geworfen wird. Tit. Bostr. I 41; S. 25, 18 Lagarde *ἐν τῇ βώλῳ ταύτας* (sc. *τὰς ἁμαρτησάσας ψυχὰς*) *ἐμπαγήσεσθαι ἅμα τῇ κακίᾳ* Augustin c. Faust. XX 21; S. 561, 30 Zycha *animas mortuorum malas minusve purgatas aut in revolutiones ire aut in graviores aliquas poenas* ep. fund. bei Evodius c. 5; S. 952, 28ff *quae mundi amore errare se a priore lucida sua natura passae sunt atque inimicae lumini sancto extiterunt . . . configentur in praedicto horribili globo . . . unde adhaerebunt his rebus animae eaedem quas dilexerunt, relictae in eodem tenebrarum globo, suis meritis id conquirentes*

4ff vgl. Augustin de mor. eccl. cath. 16; Migne 32, 1318 de ut. cred. 36; S. 46, 24ff Zycha c. Faust. XVI 1ff; S. 439, 25ff bes. XVI 6; 444, 11 *dissimilis admodum traditio est et longe altera Moyseos et Christi, ut si eorum alteri Judaei crederent, alteri necessario repugnarent* — 6 vgl. 2. Kor. 4, 4 — 9 Die Namen, die nur die sieben Auserwählten wissen Act. Arch. c. 63, 5; S. 92, 8 Beeson (von Terebinthus) *nomina quaedam invocare coepit quae nobis Turbo dixit solos septem electos didicisse.* — Ölsalbung der electi vor dem Gebet nur hier bezeugt; den auditores war vorgeschrieben, sich vor dem Gebet mit fließendem Wasser oder mit etwas anderem zu waschen, Fihrist bei Flügel, Mani S. 96

J Act. Arch. c. 11, 2; 18, 23ff Beeson

1 *γεέναις* J *gehenna* Act. Arch. 2 <*ἕτερα*> Holl, nach *alia* Act. Arch. 4 *ὑμῖν*, *ὑ* aus *ἡ* J | *πνεύματα* Öh. nach Act. Arch. *πνεῦμα* J 5 *διὰ τούτων* nach Act. Arch. Holl] *διὰ τοῦτο* J 6 <*ἐν ἀληθείᾳ*> nach Act. Arch. Zacagni 7 <*ἐκεῖνος*> Holl, nach *ille* Act. Arch. 12 *ἐφανερώθη*] *manifestavit* Act. Arch.

ρώθη· μόνοι γὰρ οἱ ἑπτὰ τούτοις χρῶνται. καὶ πάλιν τὸ παρ' ὑμῖν 4
τίμιον καὶ μέγα ὄνομα Σαβαώθ, αὐτὸ εἶναι τὴν φύσιν ⟨φησὶν⟩ τοῦ
ἀνθρώπου καὶ πατέρα τῆς ἐπιθυμίας. καὶ διὰ τοῦτο ⟨φησίν,⟩ ἁπλάριοι D
προσκυνοῦσι τὴν ἐπιθυμίαν, θεὸν αὐτὴν ἡγούμενοι.
5 Περὶ δὲ τοῦ Ἀδὰμ πῶς ἐκτίσθη λέγει οὕτως· ὅτι ὁ εἰπὼν »δεῦτε, καὶ 5
ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«, ἢ καθ' ἣν
εἴδομεν μορφήν, ἄρχων ἐστὶν ὁ εἰπὼν τοῖς ἑτέροις ἄρχουσιν ὅτι δεῦτε,
δότε μοι ἐκ τοῦ φωτὸς οὗ ἐλάβομεν, καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατὰ
τὴν ἡμῶν τῶν ἀρχόντων μορφὴν ⟨καὶ⟩ καθ' ἣν εἴδομεν, ὅ ἐστι ⟨ὁ⟩
10 πρῶτος ἄνθρωπος. καὶ οὕτως ἔκτισαν τὸν ἄνθρωπον. τὴν δὲ 6
Εὔαν ὁμοίως ἔκτισαν, δόντες αὐτῇ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν | πρὸς τὸ P 647 D 52
ἐξαπατῆσαι τὸν Ἀδάμ. καὶ διὰ τούτων γέγονεν ἡ πλάσις τοῦ κόσμου
ἐκ τῆς τοῦ ἄρχοντος δημιουργίας.
31. Τὸν δὲ θεὸν μὴ ἔχειν μέρος μετ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου μηδὲ χαί- **31**,1
15 ρειν | ἐπ' αὐτῷ, διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς σεσυλῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων Ö 454

5ff vgl. oben zu c. 26, 3; S. 58, 6 — vgl. Gen. 1, 26 — **10ff** Zur Erschaffung der Eva vgl. Bar khôni, Pognon inscr. mandaïtes S. 191 *Namrael et Achqaloun* (= Saclas) *s'unirent ensemble, Namrael conçut et enfanta d'Achqaloun un fils, à qui elle donna le nom d'Adam; elle conçut et enfanta une fille, à qui elle donna le nom d'Ève.* Fihrist bei Flügel, Mani S. 91: *Alsdann erfolgte eine zweite Begattung* (zwischen dem Archon u. der „drängenden Gewalt") *und aus dieser ging das schöne Weib, welches die Hawwâ ist, hervor;* auch Augustin de mor. Manich. II 73; Migne 32, 1375f *Adam dicitis sic a parentibus suis genitum, abortivis illis principibus tenebrarum, ut maximam partem lucis haberet in anima et perexiguam gentis adversae. qui cum sancte viveret propter exsuperantem copiam boni, commotam tamen in eo fuisse adversam illam partem, ut ad concubitum declinaretur: ita eum lapsum esse atque peccasse, sed vixisse postea sanctiorem*; die Darlegung der generatio Adae et Eva bildete das Ziel der ep. fundamenti Augustin c. ep. fund. c. 12; S. 208, 2. 9 Zycha — **14ff** vgl. Tit. Bostr. I 25; Migne 18, 1104 C = I 31; S. 19, 31 Lagarde *εἰ δὲ λέγοι· οὐκ ἤθελεν ὁ θεὸς γενέσθαι κόσμον* u. Evodius de fide c. Manich. c. 13; S. 955, 27ff

J Act. Arch. c. 11, 4; 19, 22ff Beeson

1 *οἱ ἑπτὰ*] *illi septem* Act. Arch. | *τούτοις*] *his nominibus* Act. Arch. | *ὑμῖν* Corn.] *ἡμῖν* J *vos* Act. Arch. 2 ⟨*φησὶν*⟩ Holl nach Act. Arch. 3 ⟨*φησίν,*⟩ Holl nach Act. Arch. 5 *καὶ* < Act. Arch. 6 *ἢ*] *et* Act. Arch. 7 *εἰπὼν* + *haec* Act. Arch. 8 *ἄνθρωπον* < Act. Arch. 9 ⟨*καὶ*⟩ Routh nach Act. Arch. | ⟨*ὁ*⟩ Holl 10 *ἔκτισαν* Corn.] *ἔκτισε* J *creaverunt* Act. Arch. 12 *διὰ τούτων*] *per haec* Act. Arch.

καὶ γενέσθαι αὐτῷ θλίψιν. τούτου χάριν πέμπει καὶ συλᾷ ἀπ' αὐτῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν διὰ τῶν φωστήρων τούτων, ἡλίου καὶ σελήνης, ὑφ' ὧν ὅλος ὁ κόσμος καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἁρπάζεται. τὸν δὲ λαλήσαντα μετὰ Μωυσέως καὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἱερέων 2
5 τὸν ἄρχοντα λέγει εἶναι τοῦ σκότους· ὥστε ἓν εἰσι καὶ τὸ αὐτὸ οἵ τε B
Χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐθνικοί, τὸν αὐτὸν θεὸν σέβοντες. ἐν γὰρ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ ἐξαπατᾷ αὐτούς, οὐκ ὢν ἀληθείας θεός. 3 διὰ τοῦτο οὖν ὅσοι ἐπ' ἐκεῖνον ἐλπίζουσι τὸν θεὸν τὸν μετὰ Μωυσέως λαλήσαντα καὶ τῶν προφητῶν, μετ' αὐτοῦ ἔχουσι δεθῆναι, ὅτι οὐκ
10 ἤλπισαν ἐπὶ τὸν θεὸν τῆς ἀληθείας. ἐκεῖνος γὰρ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἐλάλησε μετ' αὐτῶν.

μετὰ δὲ πάντα ταῦτα ἐπὶ τέλει λέγει καθὼς αὐτὸς ἔγραψεν· 4 ὁ † πρεσβύτης ὅταν προφάνῃ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, τότε ὁ Ὠμοφόρος

Zycha *Manichaei deus . . . post amissam partem suam in luctu est, sicut Manichaeus idem dicit, velum contra se habet, quod dolorem eius temperet, ne corruptionem partis suae videat. hodie enim divina quam commemorat substantia subiacet genti tenebrarum ut lutum figulo. hoc in eorum primo libro Thesauri scriptum est*; ebenso Augustin c. Faust. XVIII 7; S. 496, 6 Zycha u. XXII 12; S. 600, 1

4 über den alttest. Gott vgl. Augustin de mor. eccl. cath. c. 16; Migne 32, 1318 *non colimus poenitentem deum, non invidum, non indignum, non crudelem, non quaerentem de hominum vel pecorum sanguine voluptatem, non cui flagitia et scelera placeant, non possessionem suam terrae quadam particula terminantem*; dazu c. Faustum XVI 1ff; S. 439, 25ff Zycha de ut. cred. c. 36; S. 46, 24ff Zycha c. Adim. passim — 5 Die späteren Manichäer wollen die echten Christen sein im Gegensatz zu den verjudeten Katholiken Augustin c. Faust. I 2; S. 251, 23 Zycha *Judaicae superstitionis simul et semichristianorum abunde detecta fallacia* ebda XVI 10; S. 448, 9 Zycha *legem Moysi nihil a paganismo distare*; dazu de ut. cred. c. 7; 10, 14 c. Faust. XIX 5; S. 501, 1ff de haer. 46 — **13ff** *ὁ † πρεσβύτης* (*ὁ πρεσβύτης ὁ τρίτος* S. 71,3)] Bar khôni bei Pognon, inscr. mandaïtes S. 189 *le père de grandeur les entendit et créa comme troisième création le messager* Fihrist bei Flügel, Mani S. 91 *den Boten froher Kunde* u. S. 97 *das Gebet des Heilsverkünders* Chavannes

J Act. Arch. c. 12, 3; 20, 26ff Beeson

2 vor *ἡλίου* + *id est* Act. Arch. 4 *τῶν ἱερέων*] *sacerdotibus* Act. Arch.; lies wohl *τῶν προφητῶν* Holl 7 *αὐτοῦ*] *suis* = *αὐτῶν* Act. Arch. Klost. 13 *ὁ πρεσβύτης* zu *αὐτὸς ἔγραψεν* gezogen Act. Arch. | † *πρεσβύτης*] *senior* Act. Arch.; das sachlich richtige *πρεσβευτής* ist von Bousset und Cumont gefunden worden, aber auch dieser Fehler stak schon im Archetypus, vgl. auch Baur S. 323

ἀφίησιν ἔξω τὴν γῆν, καὶ οὕτως ἀπολύεται τὸ μέγα πῦρ καὶ ὅλον ἀναλίσκει τὸν κόσμον. εἶτα πάλιν ἀφίησι τὸν βῶλον * μετα⟨ξὺ⟩ τοῦ 5 C νέου αἰῶνος, ὅπως πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν δεθῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα. τότε δὲ ταῦτα γενήσεται, ὅταν ὁ ἀνδριὰς ἔλθῃ. αἱ δὲ 6

et Pelliot Journ. asiatique 1911 S. 536 u. 541 *le grand Envoyé de la lumière bienfaisante* Evodius de fide c. 17; S. 957, 32 Zycha *beatus pater qui naves lucidas habet diversoria, quem tertium legatum appellatis*

1 Fihrist bei Flügel, Mani S. 90 *während dieses geschieht, erhebt sich der Engel, dem das Tragen der Erden obliegt, und der andere Engel steht von dem Nachziehen der Himmel ab, so daß sich das Höchste mit dem Untersten vermischt und es lodert ein Feuer auf und frißt sich fort in diesen wirren Dingen und hört nicht eher auf zu brennen, bis das, was sich in ihnen noch von Licht befindet, aufgelöst ist.* — *μέγα πῦρ* vgl. F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 19f (als Titel einer eigenen Schrift; dazu den Titel im Fihrist, Flügel Mani S. 104 n. 57), Alex. v. Lykop. c. 5; S. 8, 1ff *ἀποχωρισθείσης δὲ ἀκριβῶς τῆς θείας δυνάμεως τὸ ἔξω πῦρ φασι συμπεσὸν ἑαυτό τε καὶ τὸ ἄλλο σύμπαν ὅ τι δ' ἂν λείπηται τῆς ὕλης συγκαταφλέξειν* Tit. Bostr. I 30; Migne 18, 1113 A = I 40; S. 24, 30 Lagarde *ἐν γὰρ τῷ τέλει περιγενήσεται ταύτης* (sc. *τῆς ὕλης ὁ θεός*) *καὶ βῶλον ἀπεργασάμενος αὐτὴν ὑφ' ἑαυτῆς φλέγεσθαι παρασκευάσει* Augustin c. Faust. II 5; S. 258, 25 Zycha *illo igne ultimo, quo ipse mundus ardebit* — 2 zu *βῶλος* vgl. die eben angeführte Stelle aus Tit. Bostr. und Augustin aus der ep. fund. de nat. boni c. 42; S. 878, 22 = Evodius c. 5; 953, 10ff Zycha *configentur in praedicto horribili globo . . . relictae in eodem tenebrarum globo*, deutlicher de nat. boni c. 42; S. 878, 14 *includat in globo tamquam in carcere gentem tenebrarum et forinsecus affigat naturam lucis* — 3 *νέος αἰών*] F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904, S. 39, *das Paradies, das neue* Bar khôni bei Flügel, Mani S. 102 *den großen Bau . ., welcher das neue Paradies ist* Augustin c. Faust. XV 7; S. 431, 13 Zycha *nonne tibi deus ipse tuus in terra aliena se fabricare mentitur saecula nova, ubi post falsam victoriam falso triumpho tumescas* Chavannes et Pelliot Journ. asiatique 1911, S. 533ff — 4ff über die Wohnstätten der einzelnen Gottheiten, Augustin c. Faust. XX 2; S. 536, 11ff *patrem quidem ipsum lucem incolere credimus summam ac principalem . . ., filium vero in hac secunda ac visibili*

J Act. Arch. c. 13, 1; 21, 22ff Beeson

2 *ἀφίησι*] *demittunt* Act. Arch. | *βῶλον*] *animam* Act. Arch. Holl * ⟨*ἀντιτασσόμενον*⟩ Holl nach *quae obicitur* Act. Arch. | *μετα⟨ξὺ⟩* Holl] *inter medium* Act. Arch. 4 *ἀνδριὰς*] *statua* Act. Arch.; gemeint ist dasselbe wie S. 69, 13 mit *εἰκών*

προβολαὶ πᾶσαι, ὁ Ἰησοῦς ὁ ἐν τῷ μικρῷ πλοίῳ καὶ ἡ μήτηρ τῆς ζωῆς καὶ οἱ δώδεκα κυβερνῆται καὶ ἡ παρθένος τοῦ φωτὸς καὶ ὁ † πρεσβύτης ὁ τρίτος ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ πλοίῳ καὶ τὸ ζῶν πνεῦμα καὶ τὸ τεῖχος τοῦ μεγάλου πυρὸς καὶ τὸ τεῖχος τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ 5 ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἔσωθεν πυρὸς τοῦ ζῶντος * πρὸς τὸν μικρὸν φωστῆρα οἰκοῦσιν, ἄχρις ἂν τὸ πῦρ καταναλώσῃ τὸν κόσμον D ὅλον ἐν | ποσοῖς ποτε ἔτεσιν, ὧν οὐκ ἔμαθον τὴν ποσότητα. καὶ μετὰ 7 D 53

luce consistere, qui quoniam sit et ipse geminus . . . virtutem quidem eius in sole habitare credimus, sapientiam vero in luna, necnon et spiritus sancti . . . aëris hunc omnem ambitum sedem fatemur ac diversorium. — Die *δώδεκα κυβερνῆται* Le Coq, Türkische Manichaica III Abh. Berl. Akad. 1922 S. 6 *die zwölf Schiffergötter;* sie fallen wohl zusammen mit den zwölf Jungfrauen, die der dritte Bote hervorbringt Bar khôni bei Pognon inscr. mandaïtes S. 189 und den *douze filles de transformation* bei Chavannes et Pelliot, Journ. asiatique 1911 S. 567. Waldschmidt und Lenz, Stellung Jesu im Manich. (Abh. Berl. Akad. 1926) S. 51. — Die fünf *τείχη* bei F. W. K. Müller, Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 38f *Fahrzeuge (?) zwei, jenes der Sonne . . . mit fünf Mauern, einer ätherischen, windigen, leuchtenden, wässrigen und einer feurigen . . . und jenes* ⟨Fahrzeug⟩ *des Mondgottes . . . mit fünf Mauern, einer ätherischen, windigen, leuchtenden, feurigen und wässrigen*

7 Die Jahre sind bekannt Bar khôni bei Flügel, Mani S. 90 *dieser Brand, lehrt Mani, dauert 1468 Jahre*; bestätigt durch F. W. K. Müller Handschr. Reste aus Turfan II Abh. Berl. Akad. 1904 S. 19 *das große Feuer . . .* ⟨*1000*⟩ *vierhundert sechzig und acht Jahre* (vgl. auch Scharastani bei Keßler, Mani S. 353). — Der Endzustand nach Bar khôni bei Flügel, Mani S. 90 *die Humûma . . . kehrt in ein Grab zurück, das für sie bereitet ist. Dann verschließt er dieses Grab mit einem Steine, der so groß ist wie die Welt, und verrammelt sie darin. Das Licht ist alsdann sicher vor der Finsternis und einer Beschädigung durch sie* vgl. auch Chavannes et Pelliot, Journ. asiatique 1913 S. 515. Augustin c. Fel. II 7; S. 835, 10 Zycha *quia non potuit* (sc. *deus totum purgare*), *facturum eum dicitis velut tectorium genti tenebrarum, ut ibi in aeternum damnetur quod purgari non potuit*

J Act. Arch. c. 13, 2; 21, 25ff Beeson

1 *ὁ Ἰησοῦς* + *est* Act. Arch. 3 † *πρεσβύτης* vgl. zu 69, 13 | *ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ πλοίῳ*] *unde et maiori in navi vivens spiritus adhibetur* Act. Arch. 5 *τοῦ ζῶντος* + *quae omnia* Act. Arch. | * *πρὸς τὸν μικρὸν φωστῆρα*] *in luna* Act. Arch.; lies wohl ⟨*ἄνω*⟩ *πρὸς τ. μ. φ.* Holl 6 *οἰκοῦσιν*] *habitabunt* (habitabant) Act. Arch. vgl. S. 72, 1f 7 mit *ἐν* beginnen die Act. Arch. einen neuen Satz | *ποτε*] *autem* Act. Arch. | *ὧν* < Act. Arch.

ταῦτα ἀποκατάστασις ἔσται τῶν δύο φύσεων καὶ οἱ ἄρχοντες οἰκήσουσι τὰ κατώτερα μέρη ἑαυτῶν, ὁ δὲ πατὴρ τὰ ἀνώτερα, τὸ ἴδιον ἀπολαβών. ταύτην δὲ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν παρέδωκε τοῖς τρισὶν 8 αὐτοῦ μαθηταῖς, κελεύσας ἕκαστον εἰς κλίματα ὁδεύειν· καὶ ὁ μὲν Ἀδδᾶς 5 τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη ἔλαχεν, ὁ δὲ Θωμᾶς τὴν Σύρων γῆν κεκλήρωται, Ἑρμείας δὲ ἄλλος τὴν εἰς Αἴγυπτον πορείαν ἐποιήσατο. καὶ μέχρι σήμερον ἐκεῖσε διατρίβουσι, | τὴν τοῦ δόγματος ὑπόθεσιν στῆσαι P 648 θέλοντες.

32. *Ταῦτά ἐστιν ἃ παρεθέμην ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου βιβλίου τοῦ προει-* **32,1** 10 | *ρημένου. καὶ οὕτω συνέστη⟨σε⟩ τὸ αὐτοῦ διδασκαλεῖον ζιζανιώδους* Ö 456 *ἐν κόσμῳ σπορᾶς, [καὶ] τὰ ζιζανιώδη τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐξεμέσας. πόσα δέ τις ὑπενέγκοι πρὸς τὴν τοσαύτην διαβολὴν τοῦ μιμολόγου τούτου,* 2 *ὡς παντί που δῆλον εἴη. κἄν τε μὴ ἐπιξεσθῶσιν αἱ λέξεις πρὸς ἀνατροπήν, ἀρκέσει εἰς αἰσχύνην μόνον τὸ εἰδέναι ὅτι ταῦτα παρ' αὐτοῖς νομιτεύεται,* 15 *ἀσύστατα ὄντα καὶ μηδεμίαν δύναμιν ἔχοντα. τὰ μὲν γὰρ πρῶτα ἐν* 3 *τοῖς δευτέροις καταλύει, τὰ δὲ δεύτερα ἕτερα παρὰ τὰ πρῶτα φθέγγεται.* B *ὁτὲ μὲν γὰρ τὸν κόσμον ἐκ θεοῦ θέλει γεγενῆσθαι, ὁτὲ δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ τὸν θεὸν μὴ ἔχειν εἰς τὸν κόσμον τι αἴτιον, ἀλλὰ ἀπολλύμενον τὸν κόσμον, ποτὲ δὲ τὸ στερέωμα δέρματα εἶναι τῶν ἀρχόντων φάσκει, ποτὲ* 20 *δὲ σταυροῦσθαι αὐτὰ ἄνω ἐν τῷ πόλῳ, κατατρέχειν ⟨τε⟩ καὶ συννεφεῖν καὶ ὀργᾶν καὶ ἐξοιστροῦσθαι πρὸς τὴν τῆς παρθένου θέαν καὶ πρὸς τὴν ὡραιότητα τοῦ νεανία.*

33. *Καὶ ὢ πολλῆς αἰσχύνης. τί γὰρ τούτου μοχθηρότερον, ἀηδέ-* **33,1** *στερόν τε καὶ αἰσχρότερον, τοῦ θήλειαν ἑαυτὸ ἀνατυποῦν τὸ πνεῦμα τῆς* 25 *ἀληθείας, ὁτὲ δὲ ἀρρενοειδῶς ὀπτάνεσθαι τοῖς ἄρχουσιν; αἰσχρὸν μὲν γὰρ παροινεῖν τὸ ἄνδρα θηλιεύεσθαι καὶ ἐν θηλείας μορφῇ ὑπάρχειν·* | *αἰσχρότατον δὲ πάλιν τὸ τὰ γύναια ἀνδρίζεσθαι καὶ τοῦ ἀνδρὸς φέρειν* D 54

3ff vgl. oben c. 5, 3; S. 24 und c. 14, 4; S. 36 — 24 Vgl. oben c. 27 S. 60, 13ff

J Act. Arch. c. 13, 3; 22, 9ff Beeson (bis Z. 8)

1 *φύσεων*] *luminarium* Act. Arch. 4 *ἕκαστον*] *eos* Act. Arch. | *εἰς κλίματα*] *in tres mundi plagas* Act. Arch. | *καὶ*] *ex quibus* Act. Arch. 6 *Ἑρμείας*] *Hermas* Act. Arch. | *ἄλλος* < Act. Arch. 9 *ἃ παρεθέμην* Dind.] *ἅπερ ἐθέμην* J 10 *συνέστη⟨σε⟩* Pet. 11 [*καὶ*] Holl | *ζιζανιώδη*, wohl vom Abschreiber verschuldete Wiederholung des vorhergehenden *ζιζανιώδους*; lies etwa *φθοροποιὰ* Holl 14 *ἀρκέσει* Holl] *ἀρκέσουσιν* J 20 *⟨τε⟩* Holl | *συνεφεῖν* J 24 *αἰσχρότερον* Pet.] *αἰσχρότατον* J | *τοῦ* Dind. Öh.] *τὸ* J | *ἑαυτὸ* Corn.] *ἑαυτῷ* J 27 *ἀνδραΐζεσθαι* J

τὸ σχῆμα. καὶ πῶς οὐχί, ἀρετῆς ὂν πνεῦμα καὶ θεῖον, ὑβριζόμενον μᾶλλον 2
εὑρεθήσεται παρὰ τοῦ πλαστουργοῦ τούτου Μάνη; πῶς δὲ οἱ ἐκδαρέντες
οἰστροῦνται; λέγε μοι, ὦ οὗτος. πῶς δὲ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐξεδάρησαν;
εἰ δὲ καὶ ἐσταύρωνται, πῶς ἐπιτρέχουσι τῇ ἀφαντουμένῃ δυνάμει; τίς 3
5 δὲ ἀνέξεται τοῦ βλασφήμου, τοῦ ἀπὸ ἱδρώτων ἀρχόντων ἡμᾶς τρέφεσθαι D
ὁριζομένου καὶ ἀπὸ ἐκκρίσεως αἰσχρότητος τὸν ὑετὸν ἡμῖν καταπέμπεσθαι;
πόθεν δὲ αὐτὸς πόμα πίνει, ἐξ ὑετῶν ἀρυόμενος μετὰ τῶν ἰδίων
αὐτοῦ μαθητῶν; πῶς δὲ οὐ καταγέλαστος εἴη, ἡττώμενος τῇ τῶν σωματικῶν
χρείᾳ ἱδρῶτας πίνων; καὶ γὰρ ἁμαρτία διάφορος μὲν ὑπάρχει, 4
10 οὐ τοσαύτη δὲ ἔσται ἡ τιμωρία τῷ ἀκουσίως ἁμαρτάνοντι ὡς τῷ μετὰ
ἑκουσίας γνώμης τὸ ἁμάρτημα ἐπιτελοῦντι. οἱ μὲν γὰρ ἄλ|λοι ἄνθρωποι, 5 P 649
εἰ καὶ οὕτως ἦν (ὅπερ μὴ γένοιτο· φαντάζεται γὰρ ὁ ἐμμανής), πλὴν ὅτι
ἀγνοοῦντες ἱδρῶτας καὶ ἐκκρίσεις αἰσχρὰς[, ὅτι] ὑδρεύονται καὶ πίνουσιν,
σύγγνωστοι ⟨ὄντες⟩ μᾶλλον ἐλέους τυγχάνουσιν ἤπερ ὁ μετὰ τοῦ συνει-
15 δότος, νενυγ|μένος μάτην, διὰ τὴν ἧτταν τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ ἐκ τῶν Ö 458
αὐτῶν πομάτων ἀρυόμενος καὶ ⟨ἐκ⟩ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς χρήσεων.

34. Καὶ πολλὰ ἔστιν ἐν οἷς οὗτος στόματι ψευδηγορίας τοὺς αὐτῷ 34,1
πεισθέντας ἠπάτησε. ποῖον γὰρ παρ' αὐτῷ οὐ καταγέλαστον; τὸ ἡγεῖσθαι
20 μὲν τὰ σπέρματα βοτανῶν τε καὶ γενημάτων καὶ ὀσπρίων ψυχὰς εἶναι·
ὡς καὶ γελοῖόν ⟨τι⟩ ἐπιχειρήσομεν λέγοντες κατὰ τὴν αὐτοῦ μυθοποιίαν 2 B
πρὸς ἔλεγχον αὐτοῦ, ὅτι εἰ ψυχαὶ τυγχάνουσαι κόκκοι φακοῦ καὶ φασηλίου
καὶ ἐρεβίνθου καὶ τῶν ἄλλων, ψυχὴ δὲ καὶ ταύρου ἡ αὐτή, ἐπαινετοὶ μᾶλλον
οἱ κρεωφαγοῦντες κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον ἤπερ οἱ τὰς πολιτείας ἐξα-
25 σκοῦντες. δέδιε γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ | ῥαψῳδοποιίαν, μή πως μεταλαβὼν 3 D 55
ἐμψύχων, ζῴων τε καὶ τῶν ἄλλων, καὶ αὐτὸς ὅμοιος γένηται. τοὐναντίον ⟨δὲ⟩ 4
μᾶλλον· συνελθόντες γὰρ ἄνδρες πεντήκοντα ἢ καὶ ἑκατὸν ἐξ ἑνὸς ταύρου
οἱ πάντες τραφήσονται, ὡς κατὰ τὴν αὐτοῦ ματαίαν συκοφαντίαν *· ὅμως
πρὸς ἔλεγχον λεκτέον ὅτι οἱ πεντήκοντα ἢ οἱ ἑκατὸν ἔνοχοι γίνονται C

3 σταυρωθῆναι vgl. oben c. 27, 1 S. 61, 2 und c. 25, 8 S. 56, 10 — 22 vgl. S. 64, 2

J

1 οὐχί + ⟨τὸ πνεῦμα⟩ ? Holl | ὂν Ausgg.] ὃν J 12 πλὴν ὅτι Holl] πλὴν οἱ J 13 [ὅτι] Holl 14 ⟨ὄντες⟩ Holl | τυγχάνουσιν Holl] ὑπάρχουσιν J | εἴπερ J 16 αὐτῶν Holl] αὐτοῦ J | ἀρυόμενος Holl] χρώμενος J | ⟨ἐκ⟩ Holl 21 ⟨τι⟩ Holl | λέγοντες Holl] λέγειν J 22 φασηλίου Öh.] φασίλεος J 23 ἐρεβίνθου Pet.] ῥεβίνθου J 24 αὐτοῦ Holl] αὐτῶν J | πολιτεία = Askese vgl. Index verb. 26 ⟨δὲ⟩ 28 * etwa ⟨ὁμοῦ πάντας φόνου αἰτίους γενέσθαι⟩ Holl

μιᾶς ψυχῆς, ὁ δὲ τοὺς κόκκους τῶν σπερμάτων ἐσθίων μᾶλλον ἐν ἑνὶ βροχισμῷ μεταλήψεως τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ψυχῶν ἔσται αἴτιος. καὶ πάντα αὐτοῦ μάταια καὶ γελοιώδη.

35. Παντὶ γὰρ τῷ νοῦν ἔχοντι ἐν κυρίῳ ⋆ τὰ τῆς ἀληθείας τεκμήρια 35,1
5 εὔδηλα δήπουθέν ἐστιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθινῆς διδασκαλίας· καὶ γὰρ τοῦ σωτῆρος οὐδὲν ἀληθέστερον πρὸς ἀποκάλυψιν ζωῆς ἀνθρώπων. φάσκει 2 γὰρ οὗτος ὁ βάρβαρος ἡμῖν παρελθὼν Πέρσης καὶ δοῦλος τὴν γνώμην — οὐδὲν γὰρ ἐλύπει τὸ δοῦλον αὐτὸν εἶναι κατὰ τὸ σῶμα — φησὶν οὖν ὅτι πᾶσαι D αἱ ψυχαὶ ἴσαι εἰσὶν καὶ ἡ μία ἐν ἅπασι τυγχάνει, ἔν τε ἀνθρώποις καὶ κτήνεσι
10 καὶ θηρσὶ καὶ πετεινοῖς καὶ ἑρπετοῖς καὶ ζῴοις πτηνοῖς τε καὶ ἐναλίοις, κνωδάλοις τε καὶ ἐν σπέρμασι γενημάτων, ἐν ξύλοις τε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὁρατοῖς. καὶ οὐχ οὕτως ὑπέδειξεν ὁ κύριος ἡμῶν. ἦ γάρ, ἐλθὼν 3 σῶσαι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ [τὴν] τῶν κτηνῶν ἐποιεῖτο τὴν τῆς ἰάσεως ἐπιμέλειάν τε καὶ θεραπείαν καὶ ἀνάστασιν τῶν πεπτωκότων ζῴων συνά-
15 γων ⋆; | ἀλλ' οὐχ οὕτως διηγεῖται οὐδὲ οὕτως διδάσκει· μὴ γένοιτο. ἀλλ' 4 P 650 οἶδε μὲν αὐτὸς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων σῴζειν, ὡς συλλήβδην συνειληφὼς διὰ τοῦ αἰνίγματος ἔφη »οὐκ ἦλθον, εἰ μὴ διὰ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλός«, ἵνα εἴπῃ πᾶσαν φύσιν ἀνθρωπείαν. καὶ τί φησίν; »ἐθεράπευε 5 | πάντας, οὓς ἔφερον αὐτῷ, σεληνιαζομένους καὶ κατεχομένους ἐν ποι- Ö 460
20 κίλαις νόσοις«· προσέφερον αὐτῷ τυφλούς, κωφούς, κυλλούς, παραλυτικούς, ἀναπήρους, | καὶ ἐπὶ πάντας ἥπλου τὴν αὐτοῦ εὐεργεσίαν τε καὶ D 56 ἰατρείαν, οὐδαμοῦ δὲ γέγραπται ὅτι προσήνεγκαν αὐτῷ ζῷα. εἶτα πάλιν 6 B »ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς Γεργεσθᾶν«, ὡς ὁ Μάρκος λέγει, ἢ »ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν Γεργεσηνῶν«, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν, ἢ »Γαδαρηνῶν«, ὡς ὁ Ματθαῖος,
25 ἢ Γεργεσηνῶν, ὡς ἀντίγραφά τινα ἔχει (τῶν γὰρ τριῶν κλήρων ὁ τόπος ἀνὰ μέσον ἦν) »καὶ ἰδοὺ δύο δαιμονιζόμενοι, χαλεποὶ λίαν, ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι· καὶ ἔκραζον λέγοντες· ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ 7 υἱὲ τοῦ θεοῦ, ὅτι πρὸ καιροῦ ἦλθες βασανίσαι ἡμᾶς; οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. ἦν δὲ ἀγέλη χοίρων ἐκεῖ βοσκομένη καὶ παρεκάλουν
30 αὐτὸν οἱ δαίμονες λέγοντες· εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ἀπόστειλον C ἡμᾶς εἰς τοὺς χοίρους. καὶ ὥρμησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπώλοντο ἐν τοῖς ὕδασιν. οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν«. καὶ 8 ἐν μὲν τῷ Ματθαίῳ περὶ δύο λέγεται δαιμονιζομένων, χοίρους δὲ σημαίνει

8 vgl. oben c. 26, 7 S. 60, 7 — 17 Matth. 15, 24 — 18 Matth. 4, 24 — 23 Marc. 5, 1 — Luc. 8, 26 — 24 Matth. 8, 28 — 26—32 Matth. 8, 28—33

J

4 νοῦν ἔχοντι κυρίου Klost. vgl. 1. Kor. 2, 16 | ⋆ etwa ⟨ἐστηριγμένον⟩ Holl 8 vor κατὰ + ⟨καὶ⟩ ? Holl 13 [τὴν] Holl 15 ⋆ etwa ⟨τὰ ὀστέα αὐτῶν εἰσηγεῖτο⟩ Holl 16 ὡς Holl] ἦν J 18 τί φησίν + ⟨ἡ γραφή⟩ ? Holl 30 ἐκβάλεις J

ἁπλῶς καὶ οὐ τὸν ἀριθμὸν δηλοῖ. ὁ δὲ Μάρκος καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ 9 ἀριθμοῦ τῶν χοίρων διηγήσατο, εἰπὼν ὅτι »ἦλθε δὲ εἰς τὰ μέρη τῆς Γεργεσθᾶν, καὶ ἀπήντησεν αὐτῷ δαιμονιζόμενος, ὃς ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσι σιδηραῖς καὶ διέσπα τὰ δεσμά, καὶ ἐν τοῖς μνημείοις διῆγε, καὶ ἔκραζεν· 5 ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· τί σοι ὄνομά ἐστι; καὶ εἶπεν ὅτι D λεγεών, ὅτι πολλὰ δαιμόνια εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν μὴ ἀποσταλῆναι ἔξω τῆς χώρας, ἀλλὰ εἰσελθεῖν εἰς τοὺς χοίρους· ἦν γὰρ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων βοσκομένη, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εἰσελθεῖν εἰς τοὺς 10 χοίρους. καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν γὰρ ὡς δισχίλιοι) καὶ ἐπνίγησαν ἐν τῇ θαλάσσῃ. καὶ οἱ βόσκοντες αὐτοὺς ἔφυγον, καὶ ἀνήγγειλαν ἐν τῇ πόλει«. ἆρα οὖν δι' ἄγνοιαν ἠρώτα | ὁ θεὸς 10 D 57 Λόγος ὁ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γεγονώς, καὶ οὐκ ᾔδει τὸ ὄνομα τοῦ δαιμονίου πρὶν ἐρωτῆσαι; | ἀλλὰ εἴωθε τὸ θεῖον ἐκ στόματος τῶν ἐρωτωμένων τὰς P 651 15 προφάσεις ἑκάστης ὑποθέσεως ἐκδήλους παρασκευάζειν. οὕτω καὶ 11 ἐνταῦθα, ἵνα δείξῃ τὸ φοβερὸν καὶ τὸ πλῆθος τῶν δαιμόνων, τὸ ἐρώτημα ποιεῖται, ἵνα ἐκ στόματος ἐκείνων τὸ θαυμαστὸν ἔργον ὑποδειχθήσεται. »καὶ παρεκάλουν αὐτὸν οἱ δαίμονες λέγοντες· μὴ πέμψῃς ἡμᾶς εἰς τὴν ἄβυσσον, ἀλλ' ἐπίτρεψον ἡμῖν ἵνα εἰσέλθωμεν εἰς τοὺς χοίρους. καὶ 20 ἐπέτρεψεν αὐτοῖς. καὶ ἐξῆλθον | οἱ δαίμονες καὶ εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους Ö 462 καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπώλοντο ἐν τοῖς ὕδασιν«.

36. Ὦ μεγάλης θεοῦ φιλανθρωπίας. πῶς τὸ μὲν ψεῦδος ἐλέγχει, τοῖς **36,1** B δὲ δούλοις αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνύει δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων καὶ 25 διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ἐπιμελείας. ἔργῳ γὰρ ἔδειξεν οὐχὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν εἶναι ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς κτήνεσι καὶ ἐν τοῖς ζῴοις. εἰ γὰρ ἡ 2 αὐτὴ ψυχὴ ὑπῆρχε, τίνι ⟨τῷ⟩ λόγῳ ἕνα μὲν βουλόμενος καθαρίσαι ἢ μίαν ψυχὴν σῶσαι, τὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ δαιμονῶντος, δισχιλίας ὁμοῦ ψυχὰς ἀπολέσαι οὐκ ἐφείσατο; εἰ ἡ αὐτὴ ἦν, πῶς τὸν ἕνα καθαρίζει ἢ τὴν μίαν ψυχὴν 30 ⟨σῴζει⟩, εἰς δὲ τὰ ἄλλα σώματα εἴτ' οὖν ψυχὰς ἐπιτρέπει τοὺς δαίμονας εἰσέρχεσθαι; οὐκ ἔστι δῆλα τὰ τοῦ φωτὸς ἔργα; οὐκ »ἐν φωτί« εἰσιν 3 C οὗτοι οἱ λόγοι »εἰργασμένοι«; οὐ τῆς ἀληθείας τὸ πρόσωπον φαιδρόν; οὐχὶ »πάντα λεῖα τοῖς συνιοῦσι καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν;« τίς ταῦτα ἀκούσας καὶ συγκρίνας οὐκ ἐλέγχῃ τὸν Μάνην καττύοντα ἃ μὴ δεῖ

2—12 Marc. 5, 2—14 — 18—22 Marc. 5, 12—13 — **26ff** vgl. Panarion haer. 42, 11, 15 refut. 24; II 134, 10ff — **31f** vgl. Joh. 3, 21 — **33** Prov. 8, 9

J

3 Γεργεσθᾶν nach S. 74, 23 Holl] Γεργεσηνῶν (trotz τῆς) J **17** ἐκείνων Holl] ἐκείνου J **27** ⟨τῷ⟩ Holl **30** ⟨σῴζει⟩ Holl vgl. Z. 28 **34** κατύοντα J

εἰς τὸ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὄντος διαστρέφειν; ἀλλὰ 4
πάλιν οἱ ἀλιτήριοι *. ἀκήκοα γάρ καί τινος οὕτω διαλεγομένου· ὡς παρ' ἡμῶν ἤκουσε ταυτηνὶ τὴν πραγματείαν, στραφεὶς ὁ κτηνώδης ἐνόμισε μή πῃ | ἄρα ⟨τι⟩ δύναται κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας καὶ χλεύης ἔμπλεα D 58
5 ῥήματα ἑαυτῷ προβαλλόμενος † ἐνόμισε τὰ ἀληθινὰ τῷ ψεύδει * μηχανᾶσθαι, καὶ φησίν· ἀλλὰ διενήνοχε τοῖς χοίροις τὸ τεθνάναι· ἀπηλλάγησαν γὰρ αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων καὶ ἐσώθησαν. D

37. Καὶ πολλὴ ἄνοια τῶν μὴ βλεπόντων καὶ τὴν διάνοιαν τυφλωττόντων μηδὲ εἰς αἴσθησιν ἀκοῆς τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα λαμβανόντων. εἰ 37,1 2
10 γὰρ ὅλως τὸ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγῆναι τὰς ψυχὰς σωτηρίαν ἡγεῖται, ἔδει μᾶλλον τὸν σωτῆρα ἀποκτεῖναι τὸν δαιμονῶντα ἄνθρωπον, | ἵνα σωθῇ ἡ ψυχὴ ἀπὸ σώματος ἀνθρώπου ἀπαλλαγεῖσα. οὐκοῦν ἠγάπα μᾶλλον τὰς ψυχὰς τὰς ἐν τοῖς χοίροις ὑπὲρ τὴν ψυχὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου. τίνι γὰρ τῷ λόγῳ οὐχὶ καὶ τὸν ἄνθρωπον μετὰ τῶν χοίρων ἐπέτρεψεν ἐμ- P 652 3
15 βληθῆναι εἰς θάλασσαν καὶ ἀποθανεῖν, εἰς τὸ τὰς ψυχὰς ὅλας τοῦ τε ἀνθρώπου καὶ τῶν χοίρων καθαρίσαι καὶ σῶσαι; ἀλλ' οὐχ οὕτως εἴδομεν, ἀλλὰ Λάζαρον μὲν ἀπὸ μνημείου τεταρταῖον καλεῖ καὶ ἐγείρει καὶ εἰς κόσμον ἐπιστρέφει, οὐ πονηρίαν αὐτῷ προξενῶν οὐδέ τι ἀβέλτερον αὐτῷ ἐργαζόμενος. »ἠγάπα γὰρ τὸν Λάζαρον« φησὶν ἡ γραφή. ὃν ἠγάπα 4 5
20 | τοίνυν, πῶς ἐν τῇ σαρκὶ ἀνακάμψαι ἐποίει, εἴπερ πονηρὰ ἡ σάρξ; πῶς δὲ οὐκ εἴασε μᾶλλον τὸν ἅπαξ ἀποθανόντα καὶ ἀπὸ σώματος σωθέντα; καὶ μή τις νομίσῃ τὸν Λάζαρον εὐθὺς πάλιν τετελευτηκέναι. δείκνυσι γὰρ σαφῶς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ὅτι ἀνέκειτο ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Λάζαρος ἀνέκειτο μετ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐν παραδόσεσιν εὕρομεν ὅτι τριάκοντα Ö 464 6
25 ἐτῶν ἦν τότε ὁ Λάζαρος, ὅτε ἐγήγερται. μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆσαι αὐτὸν ⟨τὸν κύριον⟩ ἄλλα τριάκοντα ἔτη ἔζησε, καὶ οὕτω πρὸς κύριον ἐξεδήμησε. κοιμηθεὶς ⟨δὲ⟩ ἐκλίθη μετὰ σεμνοῦ ὀνόματος * καθάπερ πάντες ἕως τῆς ὥρας τῆς ἀναστάσεως, ὅτε μέλλει ὁ μονογενὴς ὡς ὑπέσχετο ἀποκαθιστᾶν τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ καὶ τὴν | ψυχὴν τῷ σώματι, καὶ ⟨ἀπο⟩- 7 C D 59
30 διδόναι »ἑκάστῳ καθὰ ἔπραξεν, ἤτοι ἀγαθὸν ἤτοι φαῦλον.«

17 vgl. Joh. 11, 43. 39 — 17ff vgl. Pananion haer. 42, 11, 15 refut. 24; II 134, 5ff — 19 Joh. 11, 5 — 23 vgl. Joh. 12, 2 — 24ff vgl. Zahn, Forsch. z. Gesch. d. neutest. Kan. VI 51 A. 1 — 30 2. Cor. 5, 10

J

2 * etwa ⟨ἐπιχειροῦσιν ἐκφεύγειν τὴν ἀλήθειαν⟩ Holl 4 ⟨τι⟩ Holl 5 † ἐνόμισε] lies wohl ἐτόλμησε Holl | * etwa ⟨σύμφωνα⟩ Holl 10 σωτηρίαν] σρία J 11 ἀποκτεῖναι Pet] ἀποστεῖλαι J | δαιμονόντα J 26 ⟨τὸν κύριον⟩ Holl oder es ist Z. 25 ἀναστῆναι zu lesen (Klost.) 27 ⟨δὲ⟩ Holl | ἐκλίθη Gataker] ἐκλήθη J | * ⟨ἀναμένων⟩ Holl 29f ⟨ἀπο⟩διδόναι Holl

38—39. *Εἰ μὴ γὰρ σωμάτων ἀνάστασις ἦν, πόθεν »βρυγμὸς ὀδόντων«;* 38—39,1
ἀλλὰ μὴ πάλιν τὰ τῆς φρενοβλαβείας τινὲς εἴπωσιν ὅτι· »ὀδόντες ἐπὶ τὸ
μασᾶσθαι ἡμῖν εἰσι κατεσκευασμένοι, ποίαν τοίνυν ἐδωδὴν μέλλομεν
ἐσθίειν μετὰ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν;« εἰ γὰρ μετὰ ἀνάστασιν δεύτερον 2
5 βέβρωκεν ὁ Ἰησοῦς καὶ »ἐξ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίον«, D
καὶ συνηυλίσθη τοῖς μαθηταῖς δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, ἆρα οὐκ ἔσται
βρῶσις; καὶ περὶ μὲν βρώσεως σαφές ἐστιν ὅτι »μακάριος ὃς φάγεται 3
ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν« καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡ ὑπόσχεσις
ὅτι »ἔσεσθε καθήμενοι ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ πατρός μου ἐσθίοντες καὶ
10 πίνοντες«. καὶ τὸ μὲν ἐσθίειν καὶ πίνειν αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται, ἐπειδὴ 4
»ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν ὁ θεὸς | τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν«. ἀλλ' ἐπειδὴ 5 P 653
ἐφθάσαμεν ἐπὶ τῷ τόπῳ τούτῳ, τὰς διαφορὰς τῶν ψυχῶν ὑφηγούμενοι, *
καὶ ταῦτα ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὑποδείγματος ἐντελοῦς ὄντος,
15 ὅτι ἄλλη μὲν ψυχὴ ἀνθρώπου, ἄλλη δὲ κτήνους, καὶ οὐκ ἦλθε σῶσαι τὴν
ψυχὴν τοῦ κτήνους, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, διότι τὰ κτήνη οὐ κρίνεται.
ἄνθρωποι μὲν γὰρ κληρονομοῦσι βασιλείαν οὐρανῶν καὶ ἄνθρωποι κρίνον- 6
ται. »ἀπελεύσονται γὰρ οὗτοι εἰς κρίσιν αἰώνιον καὶ οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον,«
φησὶν ὁ μονογενής.

20 40. *Τί δὲ οἱ τὰ ζητήματα κατοπτεύοντες;* ἐπὰν φθάσωσι καὶ μὴ κατα- 40,1
λάβωσι τοῦ ῥητοῦ τὴν σαφήνειαν, ἀσχάλλουσιν ⟨μᾶλλον⟩ ἀντίθετα ἑαυτοῖς
διανοούμενοι ἤπερ χρήσιμα ἑαυτοῖς θηρώμενοι. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ματθαῖός
φησι δύο δαιμονιζόμενοι, ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ ἑνὸς διηγεῖται. | καὶ γὰρ 2 Ö 466
⟨καὶ⟩ εἷς τῶν εὐαγγελιστῶν λέγει ὅτι οἱ λῃσταὶ οἱ | συνεσταυρωμένοι D 60
25 ἐβλασφήμουν αὐτόν, ὁ δὲ ἄλλος οὐχί, ὅτι ⟨οὐ⟩ μόνον οὐκ ἐβλασφήμουν
οἱ ἀμφότεροι, ἀλλὰ καὶ ἀπολογίαν τοῦ ἑνὸς σημαίνει. καὶ γὰρ »ἐπετίμα 3
τῷ ἑτέρῳ, καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐ φοβῇ σὺ τὸν θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι
ἐσμέν, οὗτος δὲ ὁ ἅγιος οὐδὲν ⟨ἄτοπον⟩ ἐποίησε«. καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις
ἐπεφώνει λέγων »μνήσθητί μου, Ἰησοῦ, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου«, C
30 [καὶ] τοῦ σωτῆρος πρὸς αὐτὸν εἰπόντος ὅτι »ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον

1 Matth. 8, 12 u. 6 — **5** vgl. Luc. 24, 42ff — Joh. 21, 5ff — **6** Act. 1, 3 — **7** Luc. 14, 15 — **9** Luc. 22, 30 — **11** 1. Cor. 2, 9 — **18** Matth. 25, 46 — **22** Matth. 8, 28 — **23** Luc. 8, 27 — **24** Matth. 27, 44 — **26ff** Luc. 23, 40f — **29** Luc. 23, 42 — **30** Luc. 23, 43

J

10 vielleicht eine Lücke und zu ergänzen *τὸ μὲν ⟨τί μέλλουσιν⟩ ἐσθίειν* Klost. **12** vor *ἀλλ' ἐπειδὴ* vielleicht ausgefallen *⟨καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐκ παρόδου⟩* Holl **13** * etwa *⟨διηγησάμεθα⟩* **14** *ταῦτα* Holl] *τὰ* J **20** *κατοπτεύοντες*] *καττύοντες* ? Holl **21** *⟨μᾶλλον⟩* Holl **24** *⟨καὶ⟩* Holl **25** *⟨οὐ⟩* Holl **28** *⟨ἄτοπον⟩* Holl **30** [*καὶ*] Holl

μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ«. ἔοικε δὲ ταῦτα ὡς διαφωνίαν ἔχοντα 4
ἐν τῇ γραφῇ. ἀλλὰ πάντα λεῖα ὑπάρχει. κἄν τε γὰρ ἐν τῷ Ματθαίῳ δύο
εἰσὶ δαιμονιζόμενοι, παρὰ τῷ Λουκᾷ οἱ αὐτοὶ ὑπάρχουσιν. ἀλλ' ἐπειδὴ 5
εἴωθεν ἡ γραφὴ προφάσεις διδόναι τῶν εἰργασμένων, τούτου ἕνεκα οὐ
5 μνημονεύει Λουκᾶς τῶν δύο, ἀλλὰ τοῦ ἑνός. δύο μὲν γὰρ ἦσαν οἱ ἀπὸ 6
τῶν δαιμονίων τεθεραπευμένοι, εἷς δὲ παρέμεινε τῇ πίστει, ὁ δὲ ἕτερος D
ἐξώκειλε. διὰ τοίνυν τὴν παραμονὴν τῆς πίστεως ἠκολούθει τῷ Ἰησοῦ,
ὡς ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, »εἰς οἷον ἀπήρχετο τόπον«. τούτου ἕνεκα τὸν
ἕνα παρέλιπε καὶ τοῦ ἑνὸς τοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἐπεμνήσθη.
10 καὶ οὐδὲν ἐναντιοῦται πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν.

41. Ἤδη δὲ καὶ ἑτέραν πρόφασιν ὁμοίαν ταύτης τῆς ὑποθέσεως τὸ **41,1**
εὐαγγέλιον διηγεῖται ὡς περὶ ἑνός. ὁ κύριος δέκα λεπροὺς ἐκαθά|ρισε P 654
καὶ οἱ ἐννέα ἀπελθόντες οὐκ ἔδωκαν δόξαν τῷ θεῷ, ὁ δὲ εἷς ὑποστρέψας
ἔμεινεν, ὁ καὶ ὑπὸ κυρίου ἐγκωμιαζόμενος, καθὸ ἔφη »δέκα λεπροὶ ἐκα-
15 θαρίσθησαν. διὰ τί οὐδὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὑπέστρεψε δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ,
ἀλλὰ μόνος οὗτος ὁ ἀλλογενής;« καὶ ὁρᾷς ὅτι διὰ τὸ εὐαίσθητον καὶ 2
⟨τὸ⟩ τῆς εὐγνωμοσύνης ἔργον τοῦ ἑνὸς ἀντὶ τῶν δέκα μνημονεύει. ὡσαύ-
τως δὲ ἐπειδὴ ὁ εἷς εὐαγγελιστὴς περὶ ληστῶν ἐμνημόνευσεν. εἰώθαμεν 3
γὰρ τὰ ἑνικὰ πληθυντικὰ λέγειν καὶ τὰ πληθυντικὰ ἑνικά. φάσκομεν γὰρ | D 61
20 ὅτι »διηγησάμεθα ὑμῖν« καὶ »ἑωράκαμεν ὑμᾶς« καὶ »ἥκαμεν πρὸς ὑμᾶς«,
καὶ οὐ δύο οἱ λέγοντες, ἀλλὰ εἷς ὁ παρών, ὁ δὲ εἷς κατὰ τὴν συνήθειαν
τῆς χρήσεως ἐκ προσώπου πολλῶν πληθυντικῶς διηγεῖται. οὕτω πληθυν- 4
τικῶς περιείληφεν ἡ τοῦ εὐαγγελίου ὑπόθεσις, ὁ δὲ ἕτερος διηγεῖται ὅτι
εἷς μὲν ἦν ὁ βλάσφημος, ὁ δὲ εἷς ἐξωμολογεῖτο καὶ ἔτυχε σωτηρίας. καὶ 5
25 ὁρᾷς ὡς πάντα τὰ τῆς ἀληθείας σαφῆ ὑπάρχει καὶ οὐδὲν ἐναντίον ἐν τῇ
γραφῇ. ἀλλὰ πάντα ταῦτα ⟨κατὰ⟩ τὴν γραφὴν διεξιόντες εἰς πλάτος 6
ἠλάσαμεν ὡς οἶμαι τοῦ λόγου τὸ διήγημα. καὶ γένοιτο μὲν ἡμᾶς κάμνειν C
τῷ πλάτει τοῦ | λόγου, ἐλέγχειν δὲ τοὺς κατὰ τῆς ἀληθείας *, εὐφραίνειν Ö 468
δὲ τοὺς υἱοὺς ταύτης διὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἰατικῶν φαρμάκων.

30 42. Εἶτα πάλιν ἴδωμεν τὰ ἕτερα τοῦ ἀγύρτου. φάσκει γὰρ τὰς δύο **42,1**
διαθήκας ἐναντίας πρὸς ἀλλήλας καὶ τὸν θεὸν τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ
ἕτερον ὄντα παρὰ τὸν θεὸν τοῦ εὐαγγελίου. κἀκείνῳ μὲν ὄνομα ἄρχοντος
τίθησιν, ὧδε δὲ τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα * ἀγαθὸν θεὸν ἑαυτοῦ λέγει.

8 vgl. (Luc. 8, 38) Luc. 9, 57 — **12** Luc. 17, 12ff — **14** Luc. 17, 17f — **30ff** vgl. oben c. 31 S 68ff — **33** vgl. Marc. 10, 18

J

12 περὶ Holl] ὑπὸ J **14** ἔνειμεν Klost. **17** ⟨τὸ⟩ Holl **24** ἐξομολογεῖτο J **26** ⟨κατὰ⟩ Öh. **28** * etwa ⟨στρατευομένους⟩ Holl **30** εἴδωμεν J **33** * etwa ⟨θέμενος ἀγαθὸν θεὸν τὸν πατέρα καλεῖ, ὡς καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα⟩ Holl

καὶ εἴθε ἠλήθευε καὶ οὐ σφαλλόμενος καθ' ἑαυτοῦ ἐβλασφήμει. τῷ 2 D
δὲ αὐτῷ λόγῳ καὶ αὐτοὶ συμφωνοῦμεν, ὅτι ἀγαθοῦ πατρὸς τὸ ἀγαθὸν
γέννημα, φῶς ἐκ φωτός, θεὸς ἐκ θεοῦ, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ
ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ· »εἰς τὰ ἴδια ἦλθε«, καὶ οὐκ εἰς τὰ ἀλλότρια·
5 »οἱ ἴδιοι ⟨δὲ⟩ αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς 3
ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, οἳ οὐκ ἐξ αἵματος οὐδὲ ἐκ σαρκός, ἀλλ'
ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν«. καίτοι γε οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ ἄνευ σαρκὸς 4
ἐγεννήθη καὶ αἵματος, ἀλλὰ πάντες μέτοχοι σαρκὸς καὶ αἵματος γεγόνασι·
τί γὰρ ἦσαν πρὶν ἢ | ἐν σαρκὶ γεννηθῶσιν ἢ τί δυνάμεθα εἶναι ἄνευ σαρκός; P 655
10 ἐπειδὴ δὲ ὁ κόσμος ἐκ θεοῦ γέγονε καὶ ἡμεῖς κτισθέντες ἐκ σαρκὸς μὲν 5
ἐσμὲν γεγεννημένοι πατέρων καὶ μητέρων, ἦλθεν ὁ κύριος γεννῆσαι | D 62
ἡμᾶς ἐκ »πνεύματος καὶ πυρός«. ἐγεννήθημεν γάρ, καὶ ἔστιν ἀληθές,
καὶ οὐ δύναταί τις ἀρνήσασθαι τὴν πρώτην γέννησιν οὐδὲ τὸ ἐκ σαρκὸς
εἶναι. τὴν δὲ δευτέραν γέννησιν οὐκ ἐκ σαρκὸς γεγεννήμεθα οὐδὲ ἐξ 6
15 αἵματος, τουτέστιν οὐ τῇ ἀποχρήσει τῆς σαρκὸς κεχρημένοι καὶ τοῦ
αἵματος, ἀλλὰ σάρκα καὶ ψυχὴν ἐν πνεύματι κεκτημένοι μηκέτι σαρκικὴν
οὖσαν, ἀλλὰ αἷμα καὶ σάρκα καὶ ψυχὴν πνευματικῶς συνηνωμένα· B
τουτέστιν »ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι«, τοῖς μεταβάλλουσι 7
τὴν γνώμην καὶ διὰ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς θεῷ εὐαρεστή-
20 σασιν. ὁ γοῦν εἰς τὰ ἴδια ἐλθὼν οὐκ ἀλλότριός ἐστιν, ἀλλὰ 8
δεσπότης πάντων. καὶ διὰ τοῦτο λέγει »ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις,
ἰδοὺ πάρειμι,« καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔφη »εἰ Μωυσῇ ἐπιστεύετε, ἐπιστεύετε
ἂν ἐμοί· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε,« καὶ »Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλ-
λιάσατο ἰδεῖν τὴν ἡμέραν μου, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη,« καὶ »οὕτως οἱ πατέρες 9
25 ὑμῶν ἐποίουν τοῖς προφήταις,« καὶ »μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν C
ὑμᾶς καὶ εἴπωσι καθ' ὑμῶν πᾶν πονηρὸν ψευδόμενοι. χαίρετε καὶ ἀγαλ-
λιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωκον
τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν«, καὶ ἄλλοτε »Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτένουσα
τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους, ποσάκις ἠθέλησα
30 ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου;« τὸ | δὲ ποσάκις δεικνύει διὰ προφητῶν 10 Ö 470
αὐτοῦ συνάξαι αὐτὴν ἐπιμελησάμενον. εἰ γὰρ »ἀποκτένουσα τοὺς προφή-

3 Vgl. das Symbol in Bd. I 147, 2 — 5—7 Joh. 1, 11f — 12 vgl. Matth. 3, 11 — 18 Joh. 1, 12 — 21 Agraphon, vgl. Resch, Agrapha² S. 207 — 22 Joh. 5, 46; ein in der Auseinandersetzung mit dem Manichäismus überall verwendetes Wort — 23 Joh. 8, 56 — 24 Luc. 6, 23 — 25 Matth. 5, 11f. — 28 Matth. 23, 37

J

5 ⟨δὲ⟩ Holl 16 κεκτημένοι Holl] γεγεννημένοι J 22 μωυσεῖ J 28 Zu ἀποκτένουσα (so hier und Z. 31 die Hs. J) vgl. Blaß-Debrunner Gram. d. neutest. Griech.⁵ § 73 31 αὐτοῦ . . . ἐπιμελησάμενον Holl] τούτου . . . ἐπιμελησαμένου J

τας« λέγει ἐλεγκτικῶς, ἄρα τῶν προφητῶν ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν.
ὁ δὲ τῶν προφητῶν ἐπιμελούμενος οὐκ ἀλλοτρίων ἐπεμελεῖτο, ἀλλὰ
τῶν ἰδίων. »καὶ ζητηθήσεται« φησί »τὸ αἷμα τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ αἵματος 11 D
Ἄβελ ἄχρι Ζαχαρίου τοῦ δικαίου, τοῦ ἐκκενωθέντος ἀνὰ μέσον τοῦ
5 ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.« * »καὶ ἄρας πάντα καὶ τὰς τραπέζας τῶν 12
κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ εἶπε, μὴ ποιεῖτε τὸν | οἶκον τοῦ πατρός D 63
μου οἶκον ἐμπορίου«, καὶ πρὸς τοὺς περὶ Μαριὰμ καὶ Ἰωσὴφ ἔλεγε »τί
ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι;«
καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει τὸ εὐαγγέλιον | λέγον ὅτι εἶπε »μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον P 656
10 τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου,« ὥς λέγει »καὶ ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ
ὅτι ἦν γεγραμμένον· ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με«.

43. Καὶ πόσα ἔστιν εἰπεῖν διὰ τοιούτων * εὐαγγελίων καὶ τῶν ἀπο- 43,1
στόλων εἰς ἔλεγχον τῆς τοῦ Μάνη μανίας καὶ ⟨ἀνατροπήν⟩, ὡς βούλεται
διαιρεῖν καὶ ἀπαλλοτριοῦν τὴν παλαιὰν διαθήκην ἀπὸ τῆς καινῆς, τῆς
15 παλαιᾶς μαρτυρούσης περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ τοῦ σωτῆρος ὁμολογοῦντος
τὴν παλαιὰν διαθήκην, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ † αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, ὡς λέγει 2 B
Δαυίδ »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. εἰ οὖν κύριον
αὐτὸν λέγει, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;« καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λέγει τῶν παίδων 3
κραζόντων ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυίδ, »καὶ οὐκ ἐπετίμα αὐτοῖς« ⟨καὶ ὡς⟩
20 λέγουσιν οἱ Φαρισαῖοι· οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι; κώλυσον αὐτά,
ὁ δὲ πρὸς αὐτούς »ἂν οὗτοι σιγήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται«. υἱὸς μὲν 4
γὰρ Δαυίδ ἐστι κατὰ σάρκα, κύριος δὲ τοῦ Δαυὶδ κατὰ πνεῦμα, τῶν
ἀμφοτέρων λέξεων δυνατῶν οὐσῶν καὶ ἀληθευουσῶν. οὐδὲν γὰρ ἔστι C
παραπεποιημένον ⟨ἐν⟩ τῇ ἀληθείᾳ.

25 Ἀλλὰ ἵνα ⟨μὴ⟩ μηκύνω τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀρκεσθήσομαι ταύ- 5
ταις ταῖς μαρτυρίαις, ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ἕτερα, ἐξελέγχων τὸν ἀγύρτην.

3–5 Luc. 11, 50f; vgl. Act. Arch. c. 32, 6; S. 45, 21ff Beeson — 5 Matth. 21, 12f (Joh. 2, 15f) — 7 Luc. 2, 49 — 9 Joh. 2, 16 — 10 Joh. 2, 17 — 17ff zur Bestreitung der Davidssohnschaft bei den Manichäern vgl. Augustin c. Fort. disput. c. 19; S. 97, 1ff Zycha *secundum carnem adscritis ex semine David, cum praedicetur ex virgine esse natus et filius dei magnificetur.* c. Faust. XXIII 1; 707, 5ff — 17 Matth. 22, 44f — 19–21 vgl. Luc. 19, 39f — 21f vgl. Röm. 1, 3

J

1 ἐλεκτικῶς J 5 * ausgefallen etwa ⟨καὶ ὅρα πῶς καὶ τοῦ ναοῦ ἐπιμελεῖται· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοτε φησίν·⟩ Holl 9 λέγον Öh.] λέγων J 12 * ⟨ῥητῶν τῶν⟩ Holl 13 ⟨ἀνατροπήν⟩ Holl 16 † αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, ὡς λέγει Δαυίδ] dem Zusammenhang entspräche ἑαυτὸν υἱὸν Δαυὶδ διαμαρτυροῦντος, ὡς λέγει Holl 19 ⟨καὶ ὡς⟩ Holl 24 ⟨ἐν⟩ Holl 25 ⟨μὴ⟩ Corn.

εἰ τὸ σῶμα ἑτέρου θεοῦ, ὦ οὗτος, καὶ ἡ ψυχὴ ἄλλου θεοῦ, τίς κοινωνία τῶν ἀμφοτέρων; καὶ δέδια ὡς εἰς πόσον ὄγκον βυθοῦ διανοημάτων 6 ἐγκύπτειν πειρᾶται ὁ τῆς ἡμῶν βραχύτητος μικρὸς νοῦς. διὸ χαλιναγωγήσω ἐμαυτόν, ἵνα μὴ πολὺν κάματον ποιήσωμαι ἀναγνώσεως τοῖς 5 δυναμένοις καὶ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας ἐξελέγξαι τὸν γόητα. | τὸ μὲν 7 D D 64 γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοινωνεῖν οὐκ ἔστι διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους. ἀλλὰ ἑνὸς τὸ ἔργον ἢ δύο φίλων ἡ ἐργασία. τοῦ σώματος τοίνυν καὶ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄντων ἑνὸς θεοῦ τὸ ἔργον. οὐ γάρ | ἔστι διαίρεσις, διὰ τὸ Ö 472 ἀμφότερα συνεργεῖν πρεπόντως καὶ συνδοξάζειν. εἰ δὲ κατὰ τὸν τούτου 8 10 λόγον καταφαγόντες οἱ ἄρχοντες τὴν ψυχὴν ἐποίησαν αὐτῇ δεσμὸν τουτὶ τὸ σῶμα, πῶς τὴν βεβρωμένην αὖθις ἐγκλείουσιν εἰς σῶμα; πᾶν γὰρ τὸ βιβρωσκόμενον ἀναλίσκεται, τὸ δὲ ἀναλισκόμενον καὶ εἰς τὸ ἀνύπαρκτον χωρεῖ. τὸ δὲ χωροῦν εἰς τὸ ἀνύπαρκτον | καὶ μηκέτι ὂν οὔτε ἔν τινι P 657 τόπῳ περικέκλεισται οὔτε ἔστιν οὔτε γενήσεται αὐτῷ τόπος δεσμωτηρίου 15 τῷ μὴ ὑπάρχοντι.

44. Πολλάκις δὲ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἐπιλαθόμενος περὶ ὧν δ' ἂν 44,1 εἴποι ἐπιλανθάνεται, καὶ ἅ ποτε κατασκευάζει, τὰ αὐτὰ πάλιν ἀνασκευάζει ἀγνοῶν. ὁτὲ μὲν γὰρ τὴν ψυχὴν φάσκει τὴν βεβρωμένην * ἐγκατάκλειστον ὁριζόμενος ἐν σώμασι τοῖς οὖσιν, ὁτὲ δὲ ἀφηρπάσθαι ἀπὸ τῶν 20 ἀρχόντων ἄνωθεν ἐκ τῆς πανοπλίας τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ τὴν αὐτὴν ὁρίζεται, ὡς μηκέτι βεβρῶσθαι, ἀλλὰ ᾐχμαλωτεῦσθαι. ποτὲ δὲ τὴν αὐτὴν 2 B αἰχμάλωτον ληφθεῖσαν οὐκέτι συνᾳδόντως * λέγει, ἀλλ' ἕτερον τρόπον τὴν κατ' αὐτὴν ὑπόθεσιν διηγεῖται, φάσκων ὡς δέλεαρ αὐτὴν ἑκουσίᾳ 3 γνώμῃ παραβεβλῆσθαι ὑπὸ τῆς ἄνωθεν δυνάμεως, δίκην ἐρίφου ἐν βό- 25 θρῳ βληθέντος εἰς τὸ τὸν θῆρα ἀγρεῦσαι, ἐρεθισθέντα τε καὶ κατελθόντα τὸν ἔριφον λαβεῖν, καὶ ⟨οὕτως⟩ αὐτὸν τὸν θῆρα θηρευθῆναι. καὶ εἰ μὲν ⟨ἀπὸ⟩ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸν ἔριφον ἀπέστειλεν ἡ ἄνω δύνα- 4 μις, ὅ ἐστιν ⟨ὁ⟩ ἀγαθὸς θεὸς ἢ τὸ φῶς, ὡς αὐτὸς ὀνομάζει, κἄν τε θηρεύσῃ C τὸν θῆρα, τέως πρῶτον ὁ ἔριφος καταβρωθήσεται καὶ μᾶλλον ἑαυτὴν 30 βλάψει ἡ ἄνω δύναμις, μέρος αὐτῆς ὑποβάλλουσα εἰς βρῶμα τῷ θηρί,

9ff vgl. oben c. 25, 6 S. 55, 4f — 23ff vgl. Act. Arch. c. 28, 2; S. 40, 33ff Beeson *similis est malignus leoni, qui inrepere vult gregi boni pastoris; quod cum pastor viderit, fodit foveam ingentem et de grege tulit unum hedum et iactavit in foveam, quem leo invadere desiderans . . . adcurrens ad foveam decidit in eam*

J

8 διὰ τὸ] διὰ τὰ J 18 * etwa ⟨ἀφαντοῦσθαι, καίτοιγε⟩ Holl 22 * etwa ⟨ἡττᾶσθαι⟩ Holl 23 κατ' αὐτὴν Holl] κατ' αὐτῆς J 26 ⟨οὕτως⟩ Holl 27 ⟨ἀπὸ⟩ Holl 28 ⟨ὁ⟩ Holl 29 πρῶτον Holl] πρῶτος J 30 βλάψῃ J

ἵνα δι' οὗ μέρους αὐτὴ | ζημιουμένη δόξῃ, τὸν θῆρα θηρεύσῃ, καὶ οὐκέτι 5 D 65
ὡς ἰσχύουσα καὶ ὑπερτάτη καὶ δυνατὴ λόγῳ ἢ θελήματι τὸν θῆρα χει-
ρώσεται, ἀλλὰ μηχανᾶται πολυτρόπως καὶ πανουργεύεται, ἵνα δυνηθῇ
τοῦ θηρὸς περιγενέσθαι. καὶ εἰ ὅλως θηρευθείη ὁ θήρ, ἤδη ἀπὸ τοῦ 6
5 ἰδίου μέρους ἀπεβάλετο τὸν ἔριφον τὸν βεβρωμένον, κἄν τε ὅλως δυνη-
θείη θηρεῦσαι. εἰ γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπέστειλεν ἐνταῦθα ἡ ἄνω δύναμις, 7 D
ἵνα διὰ τῆς ψυχῆς πεδήσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας θηρεύουσα, οὐκ
ἀπέβη ὁ σκοπὸς τῇ οὕτω βουλευσαμένῃ. κἄν τε γὰρ ἀπέστειλε τὴν ψυχὴν 8
θηρεῦσαι, τεθήρευται, ἢ παγιδεῦσαι, πεπαγίδευται, ἐλθοῦσα ἀπὸ καθα-
10 ρᾶς φύσεως καὶ ὑποπεσοῦσα πρῶτον μὲν δεσμῷ σώματος τῆς ὕλης,
εἶτα δὲ καὶ πολλαῖς τῶν ἁμαρτημάτων ἀτοπίαις. καὶ πανταχόθεν δια-
πίπτει ὁ τοῦ πλάνου λόγος καὶ ἡ τοῦ ἀλιτηρίου διδασκαλία. | Ö 474

45. Φέρε δὴ ἴδωμεν καὶ περὶ τῆς μητρὸς τῆς ζωῆς, ἣν **45,1**
φάσκει ⟨ἐκ τῆς ἄνω⟩ δυνάμεως προβεβλῆσθαι | καὶ αὐτὴν δὲ τὴν P 658
15 μητέρα τῆς ζωῆς ⟨προβεβληκέναι⟩ τόν τε πρῶτον ἄνθρωπον ⟨καὶ⟩
τὰ πέντε στοιχεῖα, ἅτινά ἐστιν, ὡς ἐκεῖνος λέγει· ἄνεμος, φῶς, ὕδωρ,
πῦρ καὶ † ὕλη. ταῦτα δὲ ἐνδυσάμενον αὐτὸν ὡς πρὸς κατασκευὴν πολέμου 2
κατελθεῖν κάτω καὶ πολεμῆσαι τῷ σκότει. οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄρχοντες
πολεμοῦντες αὐτῷ ἔφαγον ἐκ τῆς πανοπλίας αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ψυχή.
20 ὢ ἀγύρτου μιμολογίας, ὢ χλεύης ἀσυνεικάστου καὶ γελοιώδους ὑπο- 3
θέσεως † τὰ ἐπίχειρα· πανταχόθεν ἀδυναμίαν προσάπτει τῷ θεῷ, παν-
ταχόθεν ἄγνοιαν ὁρίζεται τῷ πάντα γινώσκοντι θεῷ. ὁ γὰρ προ- 4 B
βαλὼν τὴν μητέρα τῆς ζωῆς, κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον, ἢ ὅτι ἀγνωσίαν εἶχε,
τίνα τὰ ἀπὸ τῆς μητρὸς τῆς ζωῆς ἐπιτελούμενα, ἢ ὅτι ἀποτελεσθέντα
25 παρὰ τὴν προσδοκίαν τῆς διανοίας τὰ συμβεβηκότα ἄλλως * εὑρεθέντα,
ὄνειδος φέρει. ἄγνοιαν γὰρ ὀφλήσειε ὁ ἕτερα μὲν διανοηθεὶς ἀποβή-| 5 D 66
σεσθαι, ἕτερα δὲ εὑρὼν ἐς ὕστερον γενόμενα οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.
ἡ γὰρ μήτηρ τῆς ζωῆς ἡ παρ' αὐτῷ δύναμις καλουμένη, * ἐξ αὐτοῦ προ- 6
βληθεῖσα, ὡς »αἰσχρόν ἐστι καὶ τὸ λέγειν« [μητέρα ζωῆς]. οὐ γὰρ ὑπο-
30 δέχεται τοῖς τὸν σώφρονα λογισμὸν κεκτημένοις τι θῆλυ ἐν τῇ θεότητι C
διανοεῖσθαι. καὶ αὕτη δέ, φησίν, ἡ θήλεια προεβάλετο τὸν πρῶτον ἄν- 7

13ff vgl. oben c. 25, 5 S. 55, 1 — **29** vgl. Eph. 5, 12

J

1 θηρεύσῃ Holl] θηρεῦσαι J **2** χειρώσεται Holl] χειρώσηται J **13f** ἣν φάσκει ⟨ἐκ τῆς ἄνω⟩ δυνάμεως Holl] ἧς φάσκει δυνάμεως J hält Klost. wegen Z. 28 und ergänzt ⟨ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς λέγει αὐτὴν⟩ προβεβλῆσθαι **15** ⟨προβεβληκέναι⟩ Holl, vgl. S. 55, 1; 82, 31 | ⟨καὶ⟩ Holl **17** † ὕλη] vgl. zu S. 55, 2 **18** δὲ Holl] γὰρ J **21** † τὰ ἐπίχειρα] lies wohl ἐπιχειρήματα Holl **25** * ⟨ἢ ἐνόμιζεν ἦν⟩ Holl **27** οὐ] lies ἢ? Holl **28** * etwa ⟨ἐκ τοῦ θεοῦ γεννᾶται⟩ Holl **29** [μητέρα ζωῆς] Holl

θρωπον ⋆, καὶ ὅλως εἰπεῖν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον † τὴν φύσιν καὶ τὴν
μητέρα τῆς ζωῆς ἐκ τῶν ἐν ἡμῖν γιγνομένων φαντάζεται. ἄνθρωπος
γὰρ κέκληται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μήτηρ † ἐκ τῆς γῆς ἡμᾶς γεννήσασα, ἡ ἐκ
θεοῦ τῷ Ἀδὰμ κεκτισμένη. φαντάζεται δὲ ἀπὸ τῶν ἰδίων λογισμῶν 8
5 ὁ κτηνώδης ἐν οὐρανῷ τοιαῦτα εἶναι ὁποῖα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάρχει,
ἅτινα οὐκ ἐπιδέχεται, ὡς ὁ θεῖος λόγος πάντη διδάσκει. λέγει γὰρ »σώ- 9 D
ματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων
δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων,« καὶ οὔπω ὅλως τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν
⟨ὁ ἀπόστολος⟩ διηγήσατο, ἀλλὰ περὶ τῶν φαινομένων τούτων τῶν σῶμα
10 ὑπαρχόντων, ἡλίου λέγω ἢ σελήνης ⟨ἔλεγεν⟩ ἢ ⟨περὶ⟩ τῶν ἐπὶ γῆς
ὄντων καὶ τῶν σωμάτων τῶν ἁγίων, ὥς γε διανοούμεθα ταπεινοὶ ὄντες.
εἰ δὲ καὶ ⟨περὶ⟩ τῶν ὑπὲρ οὐρανὸν ἔσται λόγος διὰ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ ἀπο- 10
στόλῳ τῆς γνώσεως βαθύτατον χώρημα, οὐ πάντως ὁριζόμεθα. ὅμως
πολλὰ ⟨τὰ ἐπουράνια διαφέρειν⟩ τῶν ἐπιγείων λέλεκται, πόσῳ μᾶλλον
15 τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρα|νῶν; πόθεν ⟨οὖν⟩ δύναται τοῖς ἐπιγείοις ἀπεικάζε- P 659
σθαι, ὦ οὗτος; | Ö 476

46. Τὸν δὲ πρῶτον ἄνθρωπον ὃν φάσκεις πάλιν κατεσκευακέναι **46,1**
ἑαυτῷ πανοπλίας χάριν τὸν ἄνεμον, τὸ φῶς, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὴν ὕλην,
ἵνα ⋆ εἰ μὲν ἄνωθέν ἐστιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος καὶ ὧδε ἦλθεν ἑαυτῷ 2
20 κατασκευάσαι τὴν πανοπλίαν καὶ προβάλλειν ἑαυτῷ ταύτην εἰς θωρα-
κισμὸν ἑαυτοῦ καὶ ἐνδυναμίαν, ἄρα δυνατώτερα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ
ὑπὲρ τὸν ἄνωθεν ἐλ|θόντα ⟨ἀπὸ⟩ τῶν ἐπουρανίων. ὕδωρ γάρ ἐστι τὸ 3 D 67
ὁρατὸν καὶ φῶς τὸ φαινόμενον καὶ ὕλη ἡ κατὰ σὲ φθειρομένη καὶ ἄνεμος
ὁ ἐν ἡμῖν ἐνηχούμενος καὶ τὸ πῦρ τοῦτο ᾧ ἀκωλύτως οἱ πάντες κεχρή- B
25 μεθα ἐν ταῖς χρείαις. καὶ εἰ διὰ τοιούτων τοὺς ἄρχοντας πολεμεῖ, 4
τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ πολέμου, λέγε· τίς ἡμῖν σαλπίσειεν, ἀρχηγὸς πολέμου
γινόμενος· διατέμωμεν τὰς φάλαγγας, ἐπισυστήσωμεν τὰ πτερὰ τοῦ
πολέμου; τίς βάλοι πρῶτον βέλος κατὰ ⟨τὸν⟩ τοῦ χαλεπῶς μανέντος 5

6 1. Cor. 15, 40 — 14 (1. Cor. 15, 40 vgl. 42) — 17 vgl. oben c. 25, 5ff
S. 55, 1ff

J

1 ⋆ etwa ⟨καὶ τὰ πέντε στοιχεῖα ὡς μήτηρ τέκνον γεννᾷ⟩ Holl | † τὴν
φύσιν] vielleicht ὅν φησιν Holl 3 † ἐκ τῆς γῆς] lies wohl τῆς ζωῆς ⟨Εὔα
καλεῖται ἡ πάντας⟩ Holl | lies ἡ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τῷ θεῷ κεκτισμένη ? Holl
9 ⟨ὁ ἀπόστολος⟩ Holl 10 ⟨ἔλεγεν⟩ Holl | ⟨περὶ⟩ Holl 12 ⟨περὶ⟩
Holl 14 ⟨τὰ ἐπουράνια διαφέρειν⟩ Holl 15 ⟨οὖν⟩ Holl 18 τὴν ὕλην]
vgl. zu S. 55, 2 19 ⋆ ⟨πολεμήσῃ τῷ σκότει πῶς οὐχ ὁμοίως φαντάζῃ;⟩ Holl
20 περιβάλλειν Klost. 22 ⟨ἀπὸ⟩ Holl 24 ᾧ Pet.] ὃ J 28 ⟨τὸν⟩ Holl

⟨λόγον⟩ κατὰ τῆς ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν ὑποστάσεως; ἄνεμος πολεμεῖ, 6
ὢ οὗτος; ἀλλὰ ὕλη ἡ κατὰ σὲ φθειρομένη; ἀλλὰ τὸ πῦρ τὸ εἰς χρῆσιν
ἡμετέραν κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου; ἀλλὰ τὸ φῶς τὸ ὑποχωροῦν
τῷ σκότει ἀνὰ μέρος διαστημάτων τῶν χρόνων ἐκ θεοῦ τεταγμένων; C
5 ἀλλὰ τὸ ὕδωρ; ποίῳ τρόπῳ; διήγησαι τὰ παρὰ σοὶ κενοφωνούμενα.
καὶ γὰρ ὁρῶμεν διὰ τούτων μᾶλλον καὶ ἀγαθὰ καὶ φαῦλα γινόμενα. ἐν 7
τῷ γὰρ πυρὶ θυσίαι γίνονται εἰδώλοις, καὶ οὐ παραιτεῖται τὸ πῦρ οὐδὲ
κωλύει τὴν ἁμαρτίαν. τῷ ὕδατι τῆς θαλάσσης σπένδουσιν οἱ τοῖς δαιμο-
νίοις προσκυνοῦντες, καὶ οὐ κεκώλυταί ποτε ἐν ὕδατι ὁ πειρώμενος
10 ἄνοιαν ἐπιτελέσαι. πόσοι δὲ πειραταὶ φόνους εἰργάσαντο ἐν ὕδασι θαλάσσης; 8
καὶ μᾶλλον οὐκ ἐναντίον τὸ ὕδωρ τοῖς ἄρχουσι τῆς πονηρίας, ὡς σὺ λέγεις. D
ἀλλὰ συνεργητικὸν μᾶλλον τὸ ὕδωρ, οὐκ ὄντος αἰτίου τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ
αἰτίου ἑκάστου ἀνθρώπου τῆς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας. καὶ ὢ τῆς πολλῆς σου
φλυαρίας. τί δὲ ὠφέλησεν ἡ κατασκευὴ τῶν ὅπλων καὶ ὁ θωρακισμὸς 9
15 τῶν στοιχείων τὸν πρῶτον κατὰ σὲ ἄνθρωπον, τὸν κατελθόντα πολε-
μῆσαι καὶ ὑπὸ τοῦ σκότους καταπονηθέντα; φάσκεις γὰρ ὅτι ἐθλίβη
ἐκεῖ κάτω ὁ ἄνθρωπος· εὐξαμένου δὲ αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ πατήρ, ὥς ἔφης, 10
καὶ ἀπέστειλεν ἑτέραν δύναμιν προβληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, λεγομέ|νην P 660
πνεῦμα ζῶν. ἔπαρόν σου τὸ προσωπεῖον, ὢ | κωμῳδοποιὲ Μένανδρε. 11 D 68
20 ἐκεῖνος γὰρ ὢν σεαυτὸν σκεπάζεις, μοιχῶν ἔργα διηγούμενος καὶ μέ|θης· Ö 478
οὐδὲν γὰρ ἐν σοὶ καθέστηκε. τῶν γὰρ Ἑλλήνων τὰ ποιήματα ἀντὶ τῆς
ἀληθείας παρεισφέρων πλανᾷς τοὺς ὑπὸ σοῦ ἠπατημένους. τάχα γὰρ 12
ὑπὲρ σὲ Ἡσίοδος ἐφρόνησε τὰ περὶ τῆς θεογονίας ποιητεύματα διηγη-
σάμενος, τάχα Ὀρφεύς, τάχα Εὐριπίδης. ἐκεῖνοι γὰρ κἂν καταγέλαστα
25 διηγήσαντο, δῆλοί εἰσιν ὅτι ποιηταὶ ὑπάρχοντες ἐποιητεύσαντο τὰ οὐκ B
ὄντα· σὺ δὲ ὡς ὄντα διηγῇ, ἵνα τὴν πλάνην περισσοτέραν ἐργάσῃ.

47. Τοῦτο φάσκεις τὸ πνεῦμα τὸ ζῶν κατελθὸν κάτω δεδωκέναι **47,1**
δεξιὰν καὶ ἀνε⟨νη⟩νοχέναι ἀπὸ τοῦ σκότους τὸν πρῶτον λεγόμενον
παρὰ σοὶ ἄνθρωπον, τὸν κάτω ἐν τοῖς κατωτέροις κινδυνεύσαντα, τὸν
30 κατελθόντα σῶσαι τὴν βεβρωμένην ψυχὴν καὶ μὴ δυνηθέντα σῶσαι,
ἀλλὰ αὐτὸν κεκινδυνευκότα· εἰς σωτηρίαν ἀπεσταλμένος ἐκινδύνευσε 2
καὶ ἐπεδεήθη ἑτέρου πάλιν ἀπεσταλμένου πρὸς τὴν τούτου σωτηρίαν.
πόσῳ γε μᾶλλον ἡ ψυχὴ κινδυνεύσειε, δι' ἣν ὁ ἀπεσταλμένος πρῶτος 3 C

16ff vgl. oben c. 25, 7 S. 55, 5ff — **27** vgl. oben c. 25, 7 S. 56, 3

J

1 ⟨λόγον⟩ Holl **2** nach ὢ οὗτος wohl etwas den Zusätzen bei ὕλη, πῦρ usw. Entsprechendes ausgefallen: ⟨ὁ μετ' ὀλίγον ἀφανιζόμενος⟩? Holl **10** ἄνοιαν Holl] ἄγνοιαν J **11** τῆς] τοῖς J **31** κεκινδυνευκότα Holl] κεκινδυνευκέναι J **32** τούτου] ἑαυτοῦ? Holl

ἄνθρωπος ἐλθὼν ἐκινδύνευσεν; ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἀπεσταλμένον εἰς τὸ σῶσαι, ὅπερ φάσκεις εἶναι αὐτὸ πνεῦμα ζῶν. κατὰ μετάμελον ἄρα 4 ὁ πατὴρ ἀπέστειλε τὸν ἔτι ἰσχυρότερον, ἵνα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου σωτὴρ γένηται, ἢ ἠγνόει μὲν ἐκεῖνον ἀδυνατοῦντα τὸν πρῶτον. [καὶ] ὑπολαμ-
5 βάνων ὅτι σώσει, κινδυνεύσαντος ⟨δὲ⟩ αὐτοῦ ὕστερον διὰ τῆς πείρας ἐγνωκὼς προβάλλεται καὶ ἀποστέλλει; καὶ πολλή τίς ἐστιν ἡ ἀτοπία, 5 ὦ Μανιχαῖε, καὶ ἀσύστατον τὸ παρὰ σοῦ ληρολόγημα τῆς πάσης διδα- D σκαλίας. φάσκει δὲ πάλιν ὅτι κατελθὸν τὸ πνεῦμα ἔδωκε δεξιὰν 6 καὶ ἀνήνεγκε τὸν πρῶτον κινδυνεύσαντα ἄνθρωπον. διὰ τοῦτο μυστήριον
10 τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παραδέδωκεν [εἰς] τὸ ἐπιδιδόναι δεξιάν, ὅταν ἀλλήλοις συναντήσωσι, σημείου χάριν, ὡς ἀπὸ σκότους σωθέντες. | ἐν 7 D 69 γὰρ τῷ σκότει πάντα φάσκει εἶναι, πλὴν αὐτοῦ μόνου. καὶ γὰρ οἱ τυφλοὶ χλεύης ἕνεκα μᾶλλον παρὰ τῶν ὁρώντων τὸ κακόφημον ἐκκλίνοντες πολὺ βλέποντες ἀκούουσι.
15 48. Εἶτα φάσκει πάλιν, ἑτέρας τινὰς κατασκευὰς ἡμῖν καὶ ἀρχιτεκ- 48,1 τονίας ἐργαζόμενος, | ὡς παρὼν ἐκεῖσε καὶ φανταζόμενος τὰ μὴ ὄντα, P 661 ὅτι τότε τοῦτο τὸ ζῶν πνεῦμα ἔκτισε, φησί, τὸν κόσμον. καὶ αὐτὸ τρεῖς ἑτέρας δυνάμεις φορέσαν καὶ κατελθὸν ἀνήνεγκε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐσταύρωσεν ἐν τῷ στερεώματι, ὅ ἐστιν αὐτῶν ⟨σῶμα⟩ ἡ σφαῖρα. καὶ 2
20 τῷ μὲν »ἀνήνεγκεν« οὔτε νοεῖ ὁ κτηνώδης πῶς ἑαυτῷ ἀντιμάχε|ται καὶ Ö 480 τὰ παρ' αὐτῷ ἐπαινετὰ ψέγει καὶ τὰ ψογιζόμενα εἰς ἔπαινον φέρει, δίκην μεθύοντος καὶ παραφερομένου καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων παραλαλοῦντος. φάσκει γὰρ τοὺς ἄρχοντας κάτω ὑπάρχοντας ἐν τῷ σκότει πονηρᾶς εἶναι 3 ὑποστάσεως καὶ * φθορᾶς τὸ χωρίον. καὶ εἰ ἐκ ταύτης τῆς φθορᾶς καὶ 4 B
25 [εἰ] ἐκ τοῦ μέρους τοῦ σκότους τὸ πνεῦμα βιασάμενον τοὺς ἄρχοντας εἰς ⟨τὰ⟩ ἄνω ἀνήνεγκεν, ἐπὶ τιμωρίᾳ δῆθεν, φαύλων τε χωρίων τὴν μετάστασιν ποιούμενον ἐπὶ τιμωρίᾳ μετέσπασεν εἰς τὰ ἄνω, οὐκέτι ἔσται τὰ ἄνω ἀγαθὰ καὶ ὑποστάσεως ζωτικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον θανάτου καὶ τὰ κάτω οὐκέτι τιμωρία, ἀλλὰ ἀγαθῆς τινος οὐσίας· ἐξ οὗ τόπου βουλη- 5
30 θὲν τὸ πνεῦμα εἰς τιμωρίαν μεταβαλεῖν τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ τῶν ἡδέων καὶ ἀναγκαίων ἐπὶ τὸν τιμωρὸν τόπον μετήγαγεν, ἵν' οὕτως αὐτοὺς

8 vgl. oben c. 25, 7 S. 56, 4 — 12f vgl. Panarion haer. 57, 6, 3; II 351, 17ff — 15ff vgl. oben c. 25, 8 S. 56, 8

J

1 ἀπεστάλη? Holl 2 αὐτὸ Holl] αὐτὸς J 3 lies τὸ πρῶτον? Holl 4 [καὶ] Holl 5 ⟨δὲ⟩ Holl 10 [εἰς] Holl 19 ⟨σῶμα⟩ Holl, nach S. 56, 11 u. S. 86, 3 20 τῷ Holl] τὸ J 22 ἀνθ' ἑτέρων Corn.] ἀνθ' ἑτέρου J 24 * etwa ⟨τὰ κάτω⟩ Holl 25 [εἰ] Holl 26 ⟨τὰ⟩ Dind. | δῆθεν Holl] μᾶλλον J | τε Holl] δὲ J 30 μεταβαλλεῖν J

τιμωρήσοιτο. καὶ ἄλλως· εἰ τὸ πνεῦμα τὸν κόσμον πεποίηκε, πῶς 6 C
πάλιν λέγεις τὸν κόσμον μὴ ὑπὸ θεοῦ γεγενῆσθαι; καὶ εἰ τῶν ἀρχόντων
τυγχάνει σῶμα τὸ στερέωμα, ἐν ποίῳ ἄρα σταυρῷ προσέπηξε τοὺς ἄρχον-
τας; ποτὲ μὲν γὰρ λέγεις αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι πεπῆχθαι, ποτὲ
5 δὲ αὐτὸ τὸ στερέωμα σῶμα τῶν αὐτῶν ὁρίζῃ. καὶ πολλή σου ἡ ἀσυναρ- 7
τησία τῶν λόγων, ἥτις | οὐδεμίαν ἀκολουθίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχει· D 70
* ὡς ἐν πᾶσιν ἡμῖν ἐπιφοιτήσας πολέμιος, μᾶλλον δὲ ἑαυτῷ καὶ τοῖς σου
τὴν γνώμην δεχομένοις.

49. Εἶτα πάλιν φάσκει ὁ αὐτὸς ὅτι μετὰ τὸ ἐσταυρωκέναι τοὺς **49,1**
10 ἄρχοντας ἐν τῇ σφαίρᾳ ἔκτισε τοὺς φωστῆρας, ἅ ἐστι τῆς ψυχῆς λείψανα. D
καὶ οὐ λέγει τὴν ψυχήν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς λείψανα. ὢ ἀσυστάτου δόγ- 2
ματος καὶ λόγων ψευδῶν καὶ ἀσυναρτήτων. πᾶν γὰρ τὸ λείψανον μέρος
τυγχάνει τοῦ πληρώματος, τὸ δὲ πλήρωμα μεῖζον τυγχάνει τοῦ λειψάνου.
εἰ τοίνυν τὰ λείψανά εἰσιν οἱ φωστῆρες, δειξάτω ἡμῖν ⟨τι⟩ μειζότερον 3
15 τῶν φωστήρων, ἵνα ἴδωμεν τὴν ψυχήν. | εἰ δὲ τὸ μὲν πλήρωμα βέβρωται 4 P 662
καὶ ἀνάλωται, λείψανον δὲ οἱ φωστῆρες, ἄρα καὶ αὐτοὶ ὑποκάτω τῶν
ἐσταυρωμένων ἀρχόντων ὄντες βρωθήσονται, τῶν ἀρχόντων τὴν ἐπα-
νότητα κεκτημένων. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐσταυρῶσθαι μηκέτι δύνανται ἐν καθέξει 5
τῆς ψυχῆς καὶ τῶν φωστήρων εἶναι, διέπεσεν ὁ σοῦ ληρώδης λόγος, ὦ
20 Μανιχαῖε.

Εἶτα πάλιν ὁ αὐτὸς διδάσκων ὅτι μετὰ τὸ ἐπιτιμῆσαι τῷ Ὠμο|φόρῳ 6 Ö 482
ἔκτισε, φησίν, ἑαυτῇ καὶ ἡ ὕλη πάντα τὰ φυτά. καὶ συλωμένων τῶν B
αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκάλεσεν ὁ μέγας ἄρχων πάντας τοὺς ἄρχον-
τας καὶ πρωτίστους, καὶ ἔλαβεν ἀπ᾿ αὐτῶν ἀνὰ μίαν δύναμιν καὶ κατε-
25 σκεύασεν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐκείνου καὶ
ἐδέσμευσε τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ. αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς συγκράσεως ὑπόθεσις.
ὅτε δὲ εἶδε, φησίν, ὁ πατὴρ ὁ ζῶν θλιβομένην τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, 7
εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ἐλεήμων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἠγαπημένον
εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. διὰ γὰρ ταύτην τὴν πρόφασιν καὶ τὴν τοῦ Ὠμο-
30 φόρου ἀπεστάλθαι αὐτὸν φάσκει. καὶ ἐλθὼν ὁ υἱὸς μετεσχημάτισεν 8 C

9ff vgl. oben c. 26, 1 S. 57, 1 — **21ff** vgl. oben c. 26 S. 57ff

J

7 * etwa ⟨ἐλέγχῃ γὰρ⟩ Holl | ἐπιφοιτήσας Holl] ἐπεφοίτησας J **10** λείψανα Holl, nach Z. 11 und oben S. 57, 2] τὸ λείψανον J **14** ⟨τι⟩ Holl **18** δύνανται Corn.] δύνασθαι J **22** τῶν < S. 58, 7 **23** ὑπὸ] ἀπὸ S. 58, 7 | τῶν] τινῶν S. 58, 7 | ὁ μέγας ἄρχων < S. 58, 7 **23f** πάντας τοὺς ἀρχόντων πρωτίστους S. 58, 7f **25** ἄνθρωπον] τὸν ἄνθρωπον ⟨τοῦ⟩τον S. 58, 9 **26** ἐδέσμευσε] ἔδησε S. 59, 1 | τῆς συγκράσεως ἡ ὑπόθεσις S. 59, 1f **27** ὅτε Holl, nach S. 59, 2] ὅτι J

ἑαυτὸν εἰς ἀνθρώπου εἶδος καὶ ἐφαίνετο τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος, καὶ οἱ ἄνθρωποι | ὑπέλαβον αὐτὸν γεγεννῆσθαι. ἐλθὼν οὖν καὶ ποιήσας τὴν 9 D 71 δημιουργίαν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων μηχανὴν συνεστήσατο ἔχουσαν δώδεκα κάδους, ἥτις ὑπὸ τῆς σφαίρας στρεφομένη ἀνιμᾶται τῶν 5 θνησκόντων τὰς ψυχάς. καὶ ταύτας ὁ μέγας φωστὴρ ταῖς ἀκτῖσι λαβὼν καθαρίζει καὶ μεταδίδωσι τῇ σελήνῃ· καὶ οὕτω πληροῦται τῆς σελήνης ὁ δίσκος ὁ παρ' ἡμῖν προσαγορευόμενος. D

50. Καὶ ὁρᾷς πόση τούτου τοῦ γόητος ἡ ληρῴδης φλυαρία καὶ μέθης 50,1 λήθη; τὰ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα εἰς λήθην μεταδίδωσι καὶ ὅσα δοκεῖ 10 λέγειν μετασκευάζει καὶ ἀνασκευάζει, τὰ ἴδια καταλύων δόγματα, ἄλλοτε μὲν ἄλλως καὶ ἄλλως διηγούμενος, καὶ τὰ ὕστερα τὰ πρῶτα καταλύει καὶ ἃ ἐν πρώτοις κατέλυσεν αὖθις πάλιν οἰκοδομεῖ, ὡς ἵνα δείξῃ ὅτι ἀφ' 2 ἑαυτοῦ οὐ καθέστηκεν, ἀλλὰ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ἐλαυνόμενος ἄλλα ἀντ' ἄλλων διηγεῖται, καθάπερ οἱ φρενιτιῶντες. ἤτοι γὰρ τὴν 3 15 παρουσίαν λέγει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ * | μετὰ πολλὰ ἔτη P 663 τοῦ γενέσθαι τοὺς φωστῆρας ἦλθεν ἡ παρουσία καὶ μετὰ τὴν παρ' αὐτῷ μηχανὴν καλουμένην τῶν δώδεκα κάδων. ἀεὶ γὰρ ἐν οὐρανῷ ἐξότου 4 γέγονε τυγχάνει τὰ ἄστρα· ἤτοι στοιχεῖα αὐτὰ καλεῖν βούλονται ἤτοι διαστήματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέτρα, ὅμως ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας τῆς 20 κοσμοποιίας τὰ πάντα καλῶς τέτακται, οὐκ εἰς βλάβην τῶν ὑπὸ θεοῦ κυριευομένων. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ παρουσία ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει 5 Τιβερίου Καίσαρος * ἤρξατο τοῦ κηρύγματος, μετὰ τριακοστὸν ἔτος τῆς αὐτοῦ γεννήσεως, ὅπερ κατήντα εἰς πεντακισχιλιοστὸν πεντακοσιοστὸν B ἔνατον ἔτος τῆς κοσμοποιίας καὶ τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τριακοστὸν 25 δὲ τρίτον ἕως τοῦ σταυροῦ. πῶς οὖν ἀπὸ πρώτης ταῦτα ἐν οὐρανῷ ὑπῆρχε, 6

12 vgl. Gal. 2, 18 — 21ff vgl. die Berechnungen Panarion Christentum 2, 1ff; I 228, 20ff haer. 51, 10, 1; II 261, 9ff haer. 51, 24, 1ff; II 290, 5ff haer. 51, 27, 4; II 298, 14ff — die Gleichsetzung des Jahres 5509 der Weltschöpfung mit dem Beginn des öffentlichen Wirkens Jesu scheint Epiph. eigentümlich zu sein: die byzantinische Weltära setzt die Geburt Christi auf 5509 an

J

1 ὡς ἄνθρωπος + μὴ ὢν ἄνθρωπος S. 59, 7 2 ὑπελάμβανον S. 59, 7f | γεγενῆσθαι J | καὶ ποιήσας] ποιεῖται S. 59, 8 3 ἀνθρώπων] ψυχῶν S. 59, 9 | vor μηχανὴν + καὶ S. 59, 9 15 * etwa ⟨γενέσθαι πρὸ τῆς τῶν ἄστρων κτίσεως ἢ τὰ ἄστρα πολλῷ μετὰ τὴν κοσμοποιίαν γεγενῆσθαι. πρόδηλον δὲ ὅτι⟩ Holl 22 * ⟨ἐγένετο· ἀπὸ τότε γὰρ⟩ Holl 24 ἔνατον < in allen älteren Ausgg. 25ff ist vielleicht von dem Abschreiber gekürzt. Hinter φωστῆρές τε καὶ ἄστρα ist dem Sinne nach zu ergänzen ⟨εἰ Χριστὸς ἐλθὼν ἐποίησε ταῦτα⟩. Ebenso ist S. 88, 1 πρὸ τούτου genauer im Sinn von πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ zu verstehen.

τιμωρήσοιτο. καὶ ἄλλως· εἰ τὸ πνεῦμα τὸν κόσμον πεποίηκε, πῶς 6 C
πάλιν λέγεις τὸν κόσμον μὴ ὑπὸ θεοῦ γεγενῆσθαι; καὶ εἰ τῶν ἀρχόντων
τυγχάνει σῶμα τὸ στερέωμα, ἐν ποίῳ ἄρα σταυρῷ προσέπηξε τοὺς ἄρχον-
τας; ποτὲ μὲν γὰρ λέγεις αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι πεπῆχθαι, ποτὲ
5 δὲ αὐτὸ τὸ στερέωμα σῶμα τῶν αὐτῶν ὁρίζῃ. καὶ πολλή σου ἡ ἀσυναρ- 7
τησία τῶν λόγων, ἥτις | οὐδεμίαν ἀκολουθίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχει· D 70
* ὡς ἐν πᾶσιν ἡμῖν ἐπιφοιτήσας πολέμιος, μᾶλλον δὲ ἑαυτῷ καὶ τοῖς σου
τὴν γνώμην δεχομένοις.

49. Εἶτα πάλιν φάσκει ὁ αὐτὸς ὅτι μετὰ τὸ ἐσταυρωκέναι τοὺς 49,1
10 ἄρχοντας ἐν τῇ σφαίρᾳ ἔκτισε τοὺς φωστῆρας, ἅ ἐστι τῆς ψυχῆς λείψανα. D
καὶ οὐ λέγει τὴν ψυχήν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς λείψανα. ὢ ἀσυστάτου δόγ- 2
ματος καὶ λόγων ψευδῶν καὶ ἀσυναρτήτων. πᾶν γὰρ τὸ λείψανον μέρος
τυγχάνει τοῦ πληρώματος, τὸ δὲ πλήρωμα μεῖζον τυγχάνει τοῦ λειψάνου.
εἰ τοίνυν τὰ λείψανά εἰσιν οἱ φωστῆρες, δειξάτω ἡμῖν ⟨τι⟩ μειζότερον 3
15 τῶν φωστήρων, ἵνα ἴδωμεν τὴν ψυχήν. | εἰ δὲ τὸ μὲν πλήρωμα βέβρωται 4 P 662
καὶ ἀνάλωται, λείψανον δὲ οἱ φωστῆρες, ἄρα καὶ αὐτοὶ ὑποκάτω τῶν
ἐσταυρωμένων ἀρχόντων ὄντες βρωθήσονται, τῶν ἀρχόντων τὴν ἐπα-
νότητα κεκτημένων. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐσταυρῶσθαι μηκέτι δύνανται ἐν καθέξει 5
τῆς ψυχῆς καὶ τῶν φωστήρων εἶναι, διέπεσεν ὁ σοῦ ληρώδης λόγος, ὦ
20 Μανιχαῖε.

Εἶτα πάλιν ὁ αὐτὸς διδάσκων ὅτι μετὰ τὸ ἐπιτιμῆσαι τῷ Ὠμο|φόρῳ 6 Ö 482
ἔκτισε, φησίν, ἑαυτῇ καὶ ἡ ὕλη πάντα τὰ φυτά. καὶ συλωμένων τῶν B
αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκάλεσεν ὁ μέγας ἄρχων πάντας τοὺς ἄρχον-
τας καὶ πρωτίστους, καὶ ἔλαβεν ἀπ' αὐτῶν ἀνὰ μίαν δύναμιν καὶ κατε-
25 σκεύασεν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐκείνου καὶ
ἐδέσμευσε τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ. αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς συγκράσεως ὑπόθεσις.
ὅτε δὲ εἶδε, φησίν, ὁ πατὴρ ὁ ζῶν θλιβομένην τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, 7
εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ἐλεήμων, ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἠγαπημένον
εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. διὰ γὰρ ταύτην τὴν πρόφασιν καὶ τὴν τοῦ Ὠμο-
30 φόρου ἀπεστάλθαι αὐτὸν φάσκει. καὶ ἐλθὼν ὁ υἱὸς μετεσχημάτισεν 8 C

9ff vgl. oben c. 26, 1 S. 57, 1 — 21ff vgl. oben c. 26 S. 57ff

J

7 * etwa ⟨ἐλέγχῃ γὰρ⟩ Holl | ἐπιφοιτήσας Holl] ἐπεφοίτησας J
10 λείψανα Holl, nach Z. 11 und oben S. 57, 2] τὸ λείψανον J 14 ⟨τι⟩ Holl
18 δύνανται Corn.] δύνασθαι J 22 τῶν < S. 58, 7 23 ὑπὸ] ἀπὸ S. 58, 7 | τῶν]
τινῶν S. 58, 7 | ὁ μέγας ἄρχων < S. 58, 7 23f πάντας τοὺς ἀρχόντων πρω-
τίστους S. 58, 7f 25 ἄνθρωπον] τὸν ἄνθρωπον ⟨τοῦ⟩τον S. 58, 9 26 ἐδέσμευσε]
ἔδησε S. 59, 1 | τῆς συγκράσεως ἡ ὑπόθεσις S. 59, 1f 27 ὅτε Holl, nach S. 59, 2]
ὅτι J

ἑαυτὸν εἰς ἀνθρώπου εἶδος καὶ ἐφαίνετο τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος,
καὶ οἱ ἄνθρωποι | ὑπέλαβον αὐτὸν γεγεννῆσθαι. ἐλθὼν οὖν καὶ ποιήσας τὴν 9 D 71
δημιουργίαν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων μηχανὴν συνεστήσατο ἔχου-
σαν δώδεκα κάδους, ἥτις ὑπὸ τῆς σφαίρας στρεφομένη ἀνιμᾶται τῶν
5 θνησκόντων τὰς ψυχάς. καὶ ταύτας ὁ μέγας φωστὴρ ταῖς ἀκτῖσι λαβὼν
καθαρίζει καὶ μεταδίδωσι τῇ σελήνῃ· καὶ οὕτω πληροῦται τῆς σελήνης
ὁ δίσκος ὁ παρ' ἡμῖν προσαγορευόμενος. D

50. Καὶ ὁρᾷς πόση τούτου τοῦ γόητος ἡ ληρῴδης φλυαρία καὶ μέθης 50,1
λήθη; τὰ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα εἰς λήθην μεταδίδωσι καὶ ὅσα δοκεῖ
10 λέγειν μετασκευάζει καὶ ἀνασκευάζει, τὰ ἴδια καταλύων δόγματα, ἄλλοτε
μὲν ἄλλως καὶ ἄλλως διηγούμενος, καὶ τὰ ὕστερα τὰ πρῶτα καταλύει
καὶ ἃ ἐν πρώτοις κατέλυσεν αὖθις πάλιν οἰκοδομεῖ, ὡς ἵνα δείξῃ ὅτι ἀφ' 2
ἑαυτοῦ οὐ καθέστηκεν, ἀλλὰ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ἐλαυνόμενος
ἄλλα ἀντ' ἄλλων διηγεῖται, καθάπερ οἱ φρενιτιῶντες. ἤτοι γὰρ τὴν 3
15 παρουσίαν λέγει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ * | μετὰ πολλὰ ἔτη P 663
τοῦ γενέσθαι τοὺς φωστῆρας ἦλθεν ἡ παρουσία καὶ μετὰ τὴν παρ' αὐτῷ
μηχανὴν καλουμένην τῶν δώδεκα κάδων. ἀεὶ γὰρ ἐν οὐρανῷ ἐξότου 4
γέγονε τυγχάνει τὰ ἄστρα· ἤτοι στοιχεῖα αὐτὰ καλεῖν βούλονται ἤτοι
διαστήματα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέτρα, ὅμως ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας τῆς
20 κοσμοποιίας τὰ πάντα καλῶς τέτακται, οὐκ εἰς βλάβην τῶν ὑπὸ θεοῦ
κυριευομένων. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ παρουσία ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει 5
Τιβερίου Καίσαρος * ἤρξατο τοῦ κηρύγματος, μετὰ τριακοστὸν ἔτος τῆς
αὐτοῦ γεννήσεως, ὅπερ κατήντα εἰς πεντακισχιλιοστὸν πεντακοσιοστὸν B
ἔνατον ἔτος τῆς κοσμοποιίας καὶ τριακοστὸν τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, τριακοστὸν
25 δὲ τρίτον ἕως τοῦ σταυροῦ. πῶς οὖν ἀπὸ πρώτης ταῦτα ἐν οὐρανῷ ὑπῆρχε, 6

12 vgl. Gal. 2, 18 — 21ff vgl. die Berechnungen Panarion Christentum 2, 1ff; I 228, 20ff haer. 51, 10, 1; II 261, 9ff haer. 51, 24, 1ff; II 290, 5ff haer. 51, 27, 4; II 298, 14ff — die Gleichsetzung des Jahres 5509 der Weltschöpfung mit dem Beginn des öffentlichen Wirkens Jesu scheint Epiph. eigentümlich zu sein: die byzantinische Weltära setzt die Geburt Christi auf 5509 an

J

1 ὡς ἄνθρωπος + μὴ ὢν ἄνθρωπος S. 59, 7 2 ὑπελάμβανον S. 59, 7f | γεγενῆσθαι J | καὶ ποιήσας] ποιεῖται S. 59, 8 3 ἀνθρώπων] ψυχῶν S. 59, 9 | vor μηχανὴν + καὶ S. 59, 9 15 * etwa ⟨γενέσθαι πρὸ τῆς τῶν ἄστρων κτίσεως ἢ τὰ ἄστρα πολλῷ μετὰ τὴν κοσμοποιίαν γεγενῆσθαι. πρόδηλον δὲ ὅτι⟩ Holl 22 * ⟨ἐγένετο· ἀπὸ τότε γὰρ⟩ Holl 24 ἔνατον < in allen älteren Ausgg. 25ff ist vielleicht von dem Abschreiber gekürzt. Hinter φωστῆρές τε καὶ ἄστρα ist dem Sinne nach zu ergänzen ⟨εἰ Χριστὸς ἐλθὼν ἐποίησε ταῦτα⟩. Ebenso ist S. 88, 1 πρὸ τούτου genauer im Sinn von πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ zu verstehen.

φωστῆρές τε καὶ ἄστρα; εἰ δὲ λέγει, πρὸ τούτου ἐλθὼν ἐποίησε | ταῦτα, D 72
ἀσύστατος αὐτοῦ ἡ φλυαρία· πρὶν γὰρ τοῦ εἶναι ἄν|θρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, Ö 484
ἐγένοντο τὰ κατ' αὐτὸν καλούμενα στοιχεῖα καὶ οἱ δώδεκα μάτην καλού-
μενοι κάδοι καὶ ἡ μηχανή. † ἣν βούλεται χαριστικοῖς ὀνόμασι φαντάζειν
5 τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους.

51. Παντὶ γὰρ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ φανερόν ἐστιν ἀπ' αὐτῆς τῆς 51,1
γραφῆς καὶ ἀκολουθίας ὅτι πρὶν τοῦ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ τὸν πρωτό-
πλαστον ἄνθρωπον γεγόνασιν ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ πάντες οἱ ἀστέρες
καὶ οἱ φωστῆρες. οὗτος δὲ λέγει ὅτι »ἦλθε, φησί, ποιῆσαι τοὺς δώδεκα 2
10 κάδους, ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου καὶ ἐφαίνετο τοῖς ἀνθρώποις ⟨ὡς⟩ ἄνθρωπος«,
καὶ ἀγνοῶν κἂν τὴν ἐξ ὑπαρχῆς γεγενημένην οἰκονομίαν νομίζει τι λέγειν
καὶ ὡς τυφλὸς ἑαυτὸν ὁδηγῶν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τυφλωθεῖσι τὰ προχωροῦντα
εἰς ψεύσματα ὑφηγεῖται. παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας καὶ ἀνοιγούσης 3 D
τὰ ὄμματα δια⟨φανῶς⟩ τῶν συνετῶν εἰς γέλωτα φέρει τὴν αὐτοῦ ληρῳ-
15 δίαν. ποίοις γὰρ ἀνθρώποις ἐφαίνετο τοῖς μὴ ὑπάρχουσι; πῶς δὲ ἐν ἀν-
θρώπου ἐφαίνετο ἰδέᾳ ὁ μὴ λαβὼν σῶμα; καὶ εἰ μὲν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρου- 4
σίᾳ ἐπλήρου, τοῦτο φαινόμενος καὶ μὴ ὤν, δόκησις ἄρα ἦν τὰ πράγματα.
ἄρα οὖν οὐ πέφηνεν οὐδὲ ἦλθεν. εἰ γὰρ ἐλθὼν οὐκ ἦν, οὐδὲ ἦλθεν ἀπ' 5
ἀρχῆς. | εἰ δὲ ἐνομίζετο μὲν ἄνθρωπος, οὐκ ἦν δὲ ἄνθρωπος, τί τὸ ἐπεῖξαν P 664
20 τὸν τοῦ θεοῦ Λόγον ἄνθρωπον φανῆναι μὴ ὄντα; εἰ μή τι ἀπὸ δανειστῶν
ἑλκόμενος ἠβούλετο ἑαυτῷ σχηματοποιῆσαι ἰδέαν, ἵνα δυνηθῇ λαθεῖν
τοὺς αὐτὸν ἐπιζητοῦντας. εἰ δὲ καὶ ἐφαίνετο καὶ οὐκ ἦν, ποία τις ἦν αὕτη 6
ἡ ἀλήθεια; ἐν ἀληθείᾳ γὰρ οὐκ ἔνι ψεῦσμα, ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ μονο-
γενὴς ὅτι »ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή«. ἡ δὲ ζωὴ θάνατον οὐκ ἔχει
25 καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἂν ἀλλοίωσιν ὑπομένοι, ἵνα μὴ τὴν ἀλήθειαν ταράξασα
μηκέτι ἀλήθεια γένηται. καὶ διέπεσεν ἐκ παντὸς λόγου ἡ αὐτοῦ | τρα- 7 B D 73
γῳδοποιὸς ὑπόθεσις. οὔτε γὰρ μετὰ τὴν παρουσίαν τὰ ἄστρα κέκτισται
οὐδὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄστρα ἄνθρωποι ἦσαν. καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν
ἐξελήλεγκται ὁ πλάνος Μανιχαῖος, ὡς ἤδη μοι ἄνω δεδήλωται.

30 52. Περὶ δὲ τῆς ὑποθέσεως τῆς σελήνης φάσκει ὅτι ἐκ τῶν ψυχῶν ὁ δίσ- 52,1
κος ἐμπίπλαται. πρὶν δὲ τοῦ ἀποθανεῖν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, πόθεν ἐνε-
πίμπλατο ὁ δίσκος; μετὰ γὰρ ἐνακοσιοστὸν καὶ τριακοστὸν ἔτος τῆς τοῦ
Ἀδὰμ ζωῆς πρῶτος ἀποθανὼν ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ μία ψυχὴ | πῶς ἐπλήρου Ö 486

9 s. S. 59, 6ff — **24** Joh. 14, 6 — **30** vgl. oben c. 26, 6 S. 60, 1ff u. c. 23, 1ff S. 50, 26 — **32** vgl. Gen. 5, 5 lib. Jub. 4, 29

J

4 † ἣν] lies wohl δι' ἧς Holl **10** ⟨ὡς⟩, vgl. 87, 1 Holl **11** καὶ Öh.] κἂν J **12** ἑαυτὸν] τυφλὸν ? Holl **14** δια⟨φανῶς⟩ Holl **19** ἐπεῖξαν Corn.] ἐπῆξαν J **21** ἑαυτῷ Holl] ἑαυτὸν J **26** αὐτὴ J [**29** ἐξελήλεκται J **33** vor πρῶτος + ⟨ὁ Ἀδὰμ⟩ ? Holl

τὸν δίσκον; ἢ πῶς τὰ ἐνακόσια τριάκοντα ἔτη ἐκλήθη καὶ ⟨οἱ⟩ χρόνοι, 2
εἰ μὴ ἡ σελήνη ἐπληροῦτο καὶ ἔφθινε καὶ τὸν αὐτῇ τεταγμένον δρόμον
ἐτέλει, οὐκ ἀπὸ ψυχῶν λαμβάνουσα τὴν πλήμμυραν, ἀλλὰ ἀπὸ θεοῦ
ἔχουσα τὸ πρόσταγμα τῆς αὐτοῦ σοφίας; πάντα δὲ τὰ ζῷα, φησί, 3
5 γεμίζει τῆς αὐτῆς ψυχῆς, ἵνα ἐξισώσῃ ψυχὴν ἀνθρώπου καὶ μυὸς καὶ
σκώληκος καὶ τῶν ἄλλων δυσγενῶν τῇ πλάσει σωμάτων.

Τὰ δὲ ἄλλα λοιπὸν τῆς φλυαρίας, ὡς ἡ παρθένος φαίνεται τοῖς ἄρ- 4
χουσι, ποτὲ μὲν εἰς ἀνδρὸς σχῆμα, ποτὲ δὲ εἰς θηλείας, τάχα τὸν ἑρμα-
φρόδιτον τοῦ αὐτοῦ δαίμονος ἰνδαλλόμενος τὰ ἑαυτοῦ πάθη εἰσηγεῖται
10 τῆς ἐπιθυμίας. εἶτά φησιν, ὅταν ὁ ἄρχων ὁ μέγας συληθῇ ὑπὸ τῆς 5
λεγομένης παρθένου, προβάλλει αὐτοῦ τὰς νεφέλας καὶ ποιεῖ λοιμὸν καὶ
ἄρχεται τέμνειν τὰς ῥίζας καὶ οὕτω θάνατος γίνεται. καὶ οὐκ εἶδεν 6
ὁ κτηνώδης ὅτι ὃν φάσκει θάνατον ψογίζων, μᾶλλον ζωὴν ὤφειλε καλεῖν,
διὰ τὸ ἀπὸ σωμάτων ἀπαλλάττεσθαι τὰς ψυχάς. | εἰ δὲ ὅλως τὸ εἶναι 7 P 665
15 ἐν σώματι τὴν ψυχὴν φυλακὴν ἡγοῦνται οἱ ἄρχοντες, τοῦτο οὐδέποτε
ἐπιτελεῖ ὁ ἄρχων, ἵνα ἀπαλλάξῃ ἀπὸ δεσμωτηρίου τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχο-
μένην ψυχὴν κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. καὶ πόση τις ἀτοπία ἐν ταύτῃ τῇ
κυβευτικῇ διδασκαλίᾳ; | D 74

53. Τὰ δὲ ἄλλα χλεύης ἔμπλεα, ὡς οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτῶν καλούμενοι. 53,1
20 καὶ τῷ μὲν ὄντι ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς κατάκριμα, ὅπως πλη-
ρωθῇ τὸ εἰρημένον »καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά«. ἐκεῖνοι γὰρ 2
καθεζόμενοι κηφῆνες καὶ »μηδὲν ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ περιεργαζόμενοι«
καὶ μηδὲ γινώσκοντες * οἷς ἐπικηρυκεύεται ὁ ἅγιος ἀπόστολος, [λέγων] B
ὡς κατὰ προφητείαν γινώσκων ὅτι οὐκ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διδασκαλίας
25 ἐπιφοιτῶσιν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐμ⟨βε⟩βροντημένοι τινὲς ἀργοὶ καὶ
αὐθάδεις κακῶν· φάσκει ⟨γὰρ⟩ λέγων »ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω«, 3
ἵνα παραχαράξῃ τὴν τῶν παρέργων τούτων ὑπόθεσιν. παρακελεύον- 4
ται οὖν τοῖς αὐτῶν κατηχουμένοις τρέφειν αὐτοὺς δαψιλῶς. οἱ δὲ πᾶν
ὁτιοῦν ἀναγκαῖον προσφέρουσι τοῖς ἐκλεκτοῖς ἑαυτῶν, ἵνα δῆθεν εὐσεβὴς
30 ὀφθείη ⟨ὁ⟩ τρέφων τὰς ψυχὰς τὰς ἐκλελεγμένας. οἱ δὲ λαβόντες, ὡς 5 C
γέλοιόν ἐστιν εἰπεῖν, προφάσει τοῦ εὔξασθαι ὑπὲρ τῶν ἐνηνοχότων, μᾶλλον

1ff vgl. oben c. 35, 2 S. 74, 8 — **7ff** vgl. oben c. 27, 1 S. 60, 13ff u. c. 27, 4 S. 62, 9ff — **19ff** vgl. oben c. 28, 6f S. 64, 13ff — **21ff** vgl. die gehässige Schilderung bei Augustin de mor. Manich. II 29ff; Migne 32, 1357ff — **21** Hab. 1, 16 — **22** 2. Thess. 3, 11 — **26** 2. Thess. 3, 10

J

1 ⟨οἱ⟩ Holl **2** *ἐφθίνει* J **19** vor *αὐτῶν* + ⟨*ὑπ'*⟩ ? Holl **23** * etwa, nach 1. Tim. 1, 7, ⟨*μήτε ἃ λέγουσιν μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται*⟩ Holl | [*λέγων*] Holl **26** ⟨*γὰρ*⟩ Holl *καθ' ὧν φάσκει λέγων* Klost. **30** ⟨*ὁ*⟩ Holl

δὲ σχεδὸν κατάραν αὐτοῖς ἐπιτιθέασιν, ἐπιμαρτυρήσαντες αὐτοῖς κακίαν μᾶλλον ἢ ἀγαθωσύνην. φάσκουσι γὰρ οὕτως· ὅτι ἐγὼ οὐκ ἔσπειρά σε, οὐκ ἐθέρισά σε, οὐκ ἤλεσα, εἰς κλίβανον οὐκ ἔβαλον. ἄλλος ἤνεγκε, καὶ ἔφαγον. ἀναίτιός εἰμι. καὶ μᾶλλον πονηρο|ποιοὺς ὑπέδειξαν τοὺς 6 Ö 488
5 ἑαυτῶν τροφεῖς. καὶ γὰρ ἀληθές. ἔδει γὰρ τὸν ἀρνούμενον τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα ⟨τὰ⟩ πάντα μηδὲ ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ τρέφεσθαι ⟨ἤπερ⟩ κατ' εἰρωνείαν. αὐτοὶ δὲ οὐ τέμνουσι τὸν βότρυν, ἀλλὰ ἐσθίουσι τὸν βότρυν, ἵνα ἐλεγ- 7 D χθῶσι παντάπασι μέθην μᾶλλον ἔχοντες ἤπερ ἀληθείας κατάληψιν. ποῖον 8 γάρ ἐστι τὸ δεινότερον; ὁ μὲν γὰρ τρυγῶν ἅπαξ ἔτεμε τὸν βότρυν, ὁ δὲ
10 ἐσθίων διὰ τῶν μασητήρων καὶ διὰ τοῦ καταδαμάζειν ἕκαστον κόκκον μᾶλλον πολυπλασίως ἐβασάνισε καὶ ἔτεμε, καὶ οὐχ ὅμοιος οὐκέτι ἔσται τῷ τέμνοντι ἅπαξ ὁ μασησάμενος καὶ καταδαπανήσας. ἀλλ' ἵνα μόνον | 9 D 75 δόξωσι * δοξοποιεῖν ὅσον | τῆς ἀληθείας ἔχει τεκμήριον. P 566

54. Εἶτα πάλιν ἀθυρογλωττεῖ περὶ τοῦ παραδείσου, ὃν καλεῖ κόσμον. 54,1
15 ἔστι δέ, φησί, τὰ φυτὰ τὰ ἐν αὐτῷ *, ἃ γὰρ ἡμῖν ἐπαινετά, ταῦτα αὐτὸς ἀρνεῖται, ἵνα δειχθῇ ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἠπατημένος· καθὼς ἐκείνης παρέφθειρε τὴν ἀκοὴν τῆς ἀκάκου Εὔας, οὕτως ὁ δεινὸς ὄφις καὶ αὐτοῦ παραφθείρει ἀκοάς. τὰ γάρ φησιν ἐν τῷ παραδείσῳ λεγόμενα φυτὰ ἐπιθυ- 2 μιῶν εἰσιν ἀπάται, αἳ διαφθείρουσι τὸν λογισμὸν τῶν ἀνθρώπων. τὸ δὲ ἐν
20 τῷ παραδείσῳ φυτόν, ἐξ οὗ γνωρίζουσι τὸ καλόν, αὐτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, B ἡ γνῶσις ἡ ἐν τῷ κόσμῳ. ὁ δὲ λαμβάνων διακρίνει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. καὶ ὁρᾷς πῶς πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφει τοῦ ἀποστόλου διαρρήδην 3 βοῶντος καὶ διδάσκοντος ὅτι »φοβοῦμαι μή πως ὡς ὁ ὄφις ἐξηπάτησεν Εὔαν ἐν τῇ πανουργίᾳ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁγνότητος
25 καὶ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν«. καὶ ὅρα πῶς ἀπεφήνατο αὐτὸν πλάνον καὶ πανοῦργον καὶ ἠπατηκότα τὴν Εὔαν. καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ 4

2 vgl. oben c. 28, 7 S. 65, 5ff — 14 vgl. oben c. 29, 1 S. 66, 6ff — 23—25 2. Cor. 11, 3

J 2—4 vgl. 65, 5—7

6 ⟨τὰ⟩ u. ⟨ἤπερ⟩ Holl 8 κατάληψιν Holl] ἀνάληψιν J 10 μασσητήρων J 12 μασσησάμενος J 13 * (die Lücke schon von Pet. bemerkt), ergänze etwa ⟨ἀπέχεσθαι τῶν τοῦ θεοῦ κτισμάτων οὕτως ποιοῦσιν, συνιστάνοντες δὲ ἐν τῷ ψευδῶς⟩ Holl 15 *, mit Rücksicht auf Z. 17 ist hier wohl nicht nach S. 66, 7 ⟨ἐπιθυμίαι⟩ einzusetzen, sondern etwa ⟨κακά⟩ Holl | γὰρ Holl] παρ' J | ταῦτα Holl] ἃ J 17 αὐτοῦ Corn.] αὐτὸς J 18f ἐπιθυμιῶν . . . ἀπάται] ἐπιθυμίαι καὶ ἄλλαι ἀπάται S. 66, 7 19 αἳ διαφθείρουσιν] διαφθείρουσαι S. 66, 7 | τοὺς λογισμοὺς S. 66, 7f | ἀνθρώπων + ἐκείνων S. 66, 8 20 τῷ > S. 66, 8 | οὗ Pet.] ὧν J 21 γνῶσις + αὐτοῦ S. 66, 9 | κακόν] πονηρόν S. 66, 10

ὁ αὐτὸς ἀπόστολος »ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, δόξα καὶ εἰκὼν θεοῦ ὑπάρ- C
χων«. καὶ ὁρᾷς ὡς δόξαν θεοῦ ἔφη τὴν κόμην, ἐπὶ σώματος φερομένην καὶ οὐκ
ἐν ψυχῇ; καὶ μετὰ ταῦτά φησιν »Ἀδὰμ οὐκ ἐξηπατήθη, ἀλλ' ἡ γυνὴ 5
ἐν παραβάσει γενομένη ἡμάρτηκε· σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας,
5 ἐὰν ἐμμείνωσιν ἐν τῇ πίστει«. καὶ ὅρα πῶς φύσει τὰ ἀληθινὰ κεκήρυκται
ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ μάτην οὗτος κομποποιεῖ, μᾶλλον δὲ χλεύην ὑφί-
σταται παρὰ τοῖς τὴν τελείαν φρόνησιν κεκτημένοις. εἶτα πάλιν ἐνταῦθα 6
διηγεῖται μὴ εἶναι τὸν κόσμον τοῦ θεοῦ ἀλλ' ἢ ἀπὸ μέρους τῆς ὕλης πε-
πλάσθαι. ἐν τῷ δὲ μὴ ἑαυτῷ στοιχεῖν, ἀλλὰ κατὰ τῶν αὐτῶν φέρεσθαι,
10 ἀνα|σκευὰς καὶ κατασκευὰς ἐπιπλαττόμενον, παντί | τῳ σαφές ἐστι λη- Ö 490 D 76
ροῦντος εἶναι τὸ τοιοῦτον φρόνημα.

55. Μεταγγισμοὺς δὲ ψυχῶν διηγεῖται ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα, 55,1
ἅτινα τάχα ἢ παρὰ Πλάτωνος ἢ Ζήνωνος τοῦ Στωϊκοῦ ἢ παρά τινος
τῶν πεφαντασμένων ἐρανισάμενος τουτὶ τὸ ψεῦσμα εὑρίσκεται. πῶς 2
15 γὰρ οἷόν ⟨τέ⟩ ἐστιν ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα εἰσκρίνεσθαι τὴν ψυχήν;
εἰ μὲν γὰρ σώματα πεπλασμένα καὶ ἕτοιμα ἦν καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς ὑπε-
δέχετο, πιθανή τις ἦν ἡ τῆς τραγῳδίας μυ|θοποιία· εἰ δὲ τὸ σπειρόμενόν 3 P 667
ἐστιν ἐκ σταγόνος βραχείας, πῶς ἡ ψυχὴ ἐν τῷ τοσούτῳ μικρῷ σώματι
εὗρε τοιαύτην εὔροιαν; οὕτω γὰρ τὰ πλασσόμενα πλάσσεται· καὶ οὐκέτι
20 συσταθήσεται αὐτοῦ ὁ λόγος. οὔτε γὰρ ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα μεταγ- 4
γίζονται αἱ ψυχαί· δίχα γὰρ μίξεως θηλείας πρὸς ἄρρενα καὶ ἄρρενος
πρὸς θήλειαν ἐν ἑκάστῳ τῶν ζῴων οὐδέν τι τῶν πλασσομένων γίνεται.
ἆρα γοῦν οὕτως ἕστηκεν ἡ ψυχή, ἵνα τῇ συναφείᾳ τῶν δύο σωμάτων τὸ
τραγῴδημα τοῦτο τοῦ ἀγύρτου ἐπιτελεσθῇ; καὶ πολλή τίς ἐστιν ἡ ἀτοπία
25 ἐν τοῖς τὰ τοιαῦτα κἂν διανοουμένοις. ἡμεῖς δὲ ἵνα μὴ τὰ σεμνὰ μετα- 5
βάλλωμεν, ἀρκετῶς ἔσχομεν μόνον ὡς ἀπὸ πόρρωθεν δοῦναι τῆς ὑπο-
θέσεως τὸ εἶδος. παρελεύσομαι τοίνυν ἀπὸ τῆς τοιαύτης φθοροποιοῦ
ὑπονοίας· καὶ γὰρ πάντα ἄτοπα τὰ τοιαῦτα διανοήματα. εἰ γὰρ ἐκ σώμα- 6
τος εἰς σῶμα ἡ μεταβολὴ τῶν ψυχῶν καὶ ὁ ποτὲ ἄνθρωπος ὕστερον κύων
30 ⟨γίνεται⟩, διὰ τί μὴ ἀπὸ ἀνθρώπου κύων γεννᾶται ἢ ἀπὸ βοός; διὰ τί
ὄρνις οὐ τίκτεται; ἀλλ' εἰ ἄρα συμβαίη χρόνῳ τινὶ ἐν τῷ ἀπλέτῳ αἰῶνι
τεράστιόν τι γενέσθαι, σημείου ἕνεκα γίνεται. καὶ ἡ φύσις μὲν ἑαυτῆς 7 C
τοὺς ὅρους ἐπίσταται καὶ οὐ μεταλλάσσει φύσιν ἀνθρώπου, ἑτέρως πλασ-

1 1. Cor. 11, 7 (vgl. 15) — 3—5 1. Tim. 2, 13f — 7f vgl. oben c. 29, 2 S. 66, 11f — 12ff vgl. oben c. 28, 1 S. 62, 14

J

6 οὗτος Holl] οὕτως J 9 κατὰ τῶν αὐτῶν] κατὰ τῶν αὐτῷ ⟨λεγομένων αὐτὸν⟩ ? Holl 10 ἐπιπλαττόμενον Holl] ἐπιπλαττόμενος J 14 εὑρίσκεται] διηγεῖται ? Holl 15 ⟨τε⟩ Dind. 24 ἐπιτελεσθῇ Holl] ἐπιτελέσῃ J 30 ⟨γίνεται⟩ Holl | γεννᾶται Holl] γίνεται J

σομένη παρὰ τὴν φύσιν, οὐδὲ ἑκάστου κτήνους, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ ποιότητι ἡ αὐτὴ ποιότης γίνεται. καὶ εἰ ὅλως | σῶμα ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀπὸ σώ- 8 D 77
ματος οὐ γίνεται, πόσῳ γε μᾶλλον ψυχὴ ἀνθρώπου εἰς ἕτερον σῶμα οὐ μεταβήσεται; καὶ ἵνα τί, φησί, μεταβάλλεται; ἀλλ' ἵνα εἴ ποτε ἐν ἀν- 9
5 θρώπῳ μὴ συνεῖσα τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν, ἐν κυνὶ ἢ ἐν ἵππῳ γενομένη καὶ δαμασθεῖσα καὶ συνεῖσα ἀνακάμψῃ πάλιν εἰς ἀνθρώπου σῶμα, καὶ 10 D
οὕτως γνοῦσα τὴν γνῶσιν ἀναληφθήσεται εἰς τὸν δίσκον τῆς σελήνης. καὶ ἔστι θαυμαστὸν ἰδεῖν ὅτι ἐν μὲν ἀνθρώπῳ γενομένη, παρ' ᾧ παιδευτήρια γραμματικοὶ σοφισταί τε καὶ τεχνῶν ἀμύθητα πλήθη καὶ λαλιὰ
10 καὶ ἀκοὴ καὶ λογιότης, ἐν ἀγνωσίᾳ ὑπῆρχεν ἡ ψυχή, ἐν δὲ χοίρῳ γενομένη μᾶλλον ἐπέγνω· ἵνα δείξῃ μᾶλ|λον τὴν αὐτοῦ ἐπαγγελίαν τῆς γνώσεως Ö 492
χοίρων οὖσαν, διὰ τὴν αὐτοῦ πλάνην καὶ ἀσέβειαν. | P 668

56. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Ἀδὰμ πλάσεως ὁ αὐτὸς διηγούμενος ἕτερα ἀνθ' **56,1**
ἑτέρων τῇ πλάνῃ συνυφαίνει, ὅτι, φησίν, ὁ εἰπών »ποιήσωμεν ἄνθρωπον
15 κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν,« * καὶ προστίθησι λέγων τὸ »δεῦτε ποιήσωμεν«, ὅπερ οὐ γέγραπται, ἀλλὰ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. ἐλέγχει δὲ τοῦτον ὁ ἅγιος ἀπόστο- 2
λος λέγων, * καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτε οἱ Φαρισαῖοι πρὸς αὐτὸν ἔφησαν ὅτι οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μονώτατον καὶ Μωυσῆς
20 εἶπε διδόναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἐκβάλλειν τὴν γυναῖκα, καὶ ὁ κύριος πρὸς τοὺς Φαρισαίους τὸν ἔλεγχον ἐπιφέρων ἔλεγε »Μωυσῆς κατὰ τὴν 3 B
σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως, ἀλλ' ὁ ποιήσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησε« καὶ εἶπεν· »ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ κολληθήσε-
25 ται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. καὶ 4
εὐθὺς ἐπιφέρει λέγων »εἰ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω«, ὁμολογῶν θεόν, του|τέστι τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα, τὸν Ἀδὰμ πεποιηκέναι D 78
καὶ τὴν Εὔαν, καὶ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐξ αὐτοῦ κεκτίσθαι. τῇ δὲ 5 C
αὐτῇ ἀκολουθίᾳ καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος, κῆρυξ ὢν τῆς ἀληθείας, λέγει
30 »τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν. ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλη-

13 vgl. oben c. 30, 5f S. 68, 5ff — **14** Gen. 1, 26 — **16** Gen. 1, 26 — **18ff** vgl. Matth. 19, 8ff (Gen. 2, 18) — **21** Matth. 19, 8. 4ff — **26** Matth. 19, 6 — **30** Eph. 5, 32

J

4 φησί + ⟨ὅτι⟩ ? Holl 5 μὴ + ⟨ἦν⟩ ? Holl 15 * ergänze nach S. 68, 7 ⟨ἄρχων ἐστιν ὁ εἰπὼν τοῖς ἑτέροις ἄρχουσιν⟩ Holl 18 * vielleicht war 1. Cor. 11, 7 ⟨ὅτι ὁ ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει⟩ angeführt Holl 27 ὁμολογῶν Corn.] ὁμολογῶ J 28 κεκτῆσθαι J 29 αὐτῇ Holl] αὐτοῦ J

σίαν«, ἵνα ἀπὸ τοῦ ὁμοιώματος * τοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκτισμένου Ἀδάμ
τε καὶ τῆς Εὔας· * ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ· »τοῦτο ὀστοῦν ἐκ 6
τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου, καὶ ἀντὶ τούτου κατα-
λείψει ἄνθρωπος« ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩ καὶ ὅτι ᾠκοδόμησεν αὐτῷ τὴν πλευρὰν
5 εἰς γυναῖκα. καὶ οὐκέτι ἕτερον † αὐτῷ φάσκει, ἀλλὰ »μυστήριον μέγα.« 7
καὶ εἰ μὲν ἐν ἀνθρώπῳ καὶ γυναικὶ τὴν πλάσιν * κατὰ δὲ τὴν ἀναγωγὴν
δι' ἀλληγορίας φέρεται, πῶς οὖν οὗτος βδελυκτὰ ἡγεῖται καὶ ἀλλότρια D
τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας καὶ ὑπὸ ἄρχοντος * τὰ ὑπὸ θεοῦ κεκτισμένα,
βλασφημῶν καὶ παραφέρων τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; εἶτα 8
10 φησίν, ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς ἡ ψυχὴ ἀποσπασθεῖσα ἄνωθεν θλίψιν ἐμποιεῖ τῇ
ἄνω δυνάμει, διὰ τοῦτο καθάπαξ ἀποστέλλει καὶ συλᾷ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων
τὸ λείψανον τὸ ἑαυτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχή, διὰ τουτωνὶ τῶν φωστήρων.
μεγάλαι ἡμῶν αἱ ἐλπίδες καὶ μεγάλη ἡμῶν ἡ καραδοκία, ὅτι οὐκ ἰσχύει 9
ὁ θεὸς ὁ ἀγαθὸς καὶ ζῶν καὶ δυνατὸς σῶσαι, οὐ λέγω τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν
15 τὴν ἐξ αὐτοῦ | ἐσπασμένην, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένα καὶ πεπλασ- P 669
μένα ἐὰν μὴ δι' ἄλλου τινὸς τρόπου ἢ διὰ λη|στείας, κρυφῇ συλήσας τὴν Ö 494
ἀπ' αὐτοῦ ἀπεσπασμένην δύναμιν ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ὡς ὁ ἀγύρτης
οὗτος λέγει, οὐ δύναται [ἡμᾶς] σῶσαι.

57. Καὶ τί ἔτι κατατρίβομαι κατὰ λέξιν τῆς αὐτοῦ ἀτοπίας χρονο- 57,1
20 τριβούμενος; ὡς καὶ βλασφημῶν οὐκ αἰσχύνεται ὁ τάλας τὸν λαλήσαντα
ἐν τῷ νόμῳ καὶ ἐν τοῖς προφήταις ἄρχοντα λέγειν τοῦ σκότους. μακάριαι 2
ἡμῶν αἱ ἐλπίδες, ὅτι ἄρχοντι τοῦ σκότους ὁ Χριστὸς | ἐλθὼν προσφέρειν D 79
ἠνάγκαζε. καθαρίσας γὰρ τὸν λεπρὸν τὸ ἐν τῷ νόμῳ γραφέν, ὑπ' αὐτοῦ B
⟨τοῦ⟩ λαλήσαντος [τὸ] ἐν τῷ νόμῳ ἐπιτελεῖσθαι δῶρον ⟨κελεύει⟩· »ἀπελ-
25 θὼν προσένεγκε τὸ δῶρόν σου,« τῷ καθαρισθέντι ὑπ' αὐτοῦ λεπρῷ λέγων
»καθὼς προσέταξε Μωυσῆς«. δῶρον δὲ ἦν ἐπὶ τῆς λέπρας ὄρνις εἰς θυσίαν 3
καὶ σεμίδαλις εἰς ὁλοκαύτωσιν. εἰ δὲ ἄρχων ἦν τοῦ σκότους *, οὐκ 4
ἂν ὁ ἐλθὼν ἄνωθεν Λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἐλθὼν ἐπιστρέψαι τὸν ἄν-
θρωπον ἀπὸ πλάνης τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸν Μανιχαίου λόγον, [οὐκ ἂν]

2 Gen. 2, 23f — 19 vgl. oben c. 31, 2 S. 69, 4 — 24 Luc. 5, 14 — 26 vgl. Lev. 14, 2ff

J

1 * etwa ⟨κυρώσῃ τὴν ἀλήθειαν περὶ⟩ Holl 2 * etwa ⟨ὁμοῦ δὲ καὶ περὶ τῆς Εὔας⟩ Holl 4 ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩ Holl 5 † αὐτῷ] etwa ὁ ἀπόστολος εἰς αὐτὸ Holl 6 * etwa ⟨τὴν ἐκ θεοῦ γεγενημένην ὁ ἀπόστολος κυροῖ,⟩ Holl 7 οὗτος Holl] αὐτὸς J 8 * ⟨κεκτίσθαι λέγει⟩ Holl | κεκτισμένα Holl] κεκτίσθαι J 16 ἢ διὰ Öh.] καὶ J 18 [ἡμᾶς] Holl 21 λέγειν Corn.] λέγει J 23 τὸ . . . γραφὲν Holl] τὸν . . . γραφέντα J 24 ⟨τοῦ⟩ Holl | [τὸ] Holl | ⟨κελεύει⟩ Holl 27 * ⟨ὁ θεὸς τοῦ νόμου⟩ Holl 29 [οὐκ ἂν] Holl; lies statt dessen wohl αὐτοῖς

ὑποχείριον τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἰαθέντα λεπρὸν παρεσκεύαζε γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον παρεσκεύαζεν ἀποδρᾶναι αὐτόν, τοῦτο μὴ ἐπιτελεῖν διδάσκων. C ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἦλθε καταλῦσαι τὸν νόμον (αὐτὸς γὰρ δέδωκε τὸν νόμον) 5 οὔτε ⟨τοὺς⟩ προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι, ἵνα πλήρωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν
5 προφητῶν αὐτὸς δείξῃ τὸ ἀπερίσπαστον τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι τῷ μὲν αὐτῷ θεῷ οἱ προφῆται προσεκύνησαν καὶ νόμος ὑπ' αὐτοῦ ἐδόθη, νῦν δὲ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν δώρων τῷ αὐτῷ θεῷ προσκύνησις τελεῖται, ἀλλὰ δι' εὐχῶν καὶ εὐχαριστιῶν καὶ τῆς ἄλλης πραγματείας. ἐκείνοις μὲν γὰρ 6 ὡς δούλοις προσέταττε τὰ βαρέα, διότι οὕτως ἠδύναντο πεισθῆναι, τοῖς
10 δὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐλαφρότερα ὡς ἐλευθέροις, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. ἑνὸς δὲ ὁμοστοίχου ὑπάρχοντος θεοῦ τοῦ τε νόμου 7 καὶ τοῦ εὐαγγελίου, μὴ παραλελυμένης μηδ' ὁποτέρας χρόνων ὑπηρεσίας, ὁ αὐτὸς εἷς θεός ἐστιν, ὁ βασιλεύων τοῦ σύμπαντος αἰῶνος, θεραπευόμενος ἀπὸ τῶν δούλων, καθ' ἑκάστην δὲ γενεὰν ὡς προσήκει τῇ αὐτοῦ
15 φιλανθρωπίᾳ. καὶ ἐλήλεγκται πανταχόθεν ἡ τούτου πλάνη, τοῦ σωτῆρος ἐπιτρέποντος τὰ τοῦ νόμου τελεῖσθαι | καὶ μετὰ τὸ ἐπιτρέψαι τὰ τοῦ P 670 νόμου τελεῖσθαι λύοντος τὰ τοῦ νόμου, οὐ καταργοῦντος, ἀλλὰ πληροῦντος, προσφορὰς ἑτέρας ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ νόμῳ | προσενέγκαι τῷ θεῷ ἐπιτρέποντος, τουτέστιν εὐσεβείας καὶ ἀγαθότητος, ἁγνείας τε καὶ πολιτείας. D 80
20 58. Φάσκει δὲ πάλιν ὅτι ἐλεύσεται ὁ πρεσβύτης καὶ δείξει αὐτοῦ | **58,1** Ö 496 τὴν εἰκόνα ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, καὶ τότε ὁ Ὠμοφόρος ἰδὼν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἀφίησι τὴν γῆν, καὶ οὕτως τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον καταδαπανᾷ τὴν γῆν. καὶ ἐπελάθετο ὁ κτηνώδης πάλιν ὑλώδη αὐτὴν ὑποφαίνων, τὴν 2 B πρὸ ὥρας αὐτῷ λεγομένην ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ζῶντος κεκτίσθαι.
25 ὁμοῦ γὰρ τὸν πάντα κόσμον πάλιν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀναλίσκεσθαι ὑποτίθεται. καὶ τότε, φησί, μετὰ ταῦτα ἡ ἀποκατάστασις τῶν δύο φύσεων 3 ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ ἀρχέτυπον παρελεύσεται. ὦ πολλοῦ καμάτου καὶ μετὰ τὸν κάματον οὐδενὸς ἐπὶ διορθώσει φερομένου. εἰ γὰρ μετὰ τὸ κτισθῆναι 4 καὶ γενέσθαι δαπανηθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται, ἵνα τὰ ἀρχέτυπα μείνῃ
30 πάλιν ἐν ταυτότητι τῶν δύο φύσεων, ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, ἔσται πάλιν C ἐπιτριβὴ τοῦ πονηροῦ πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι πάλιν καὶ πόλεμον ἐνστήσασθαι καὶ ἁρπάξαι πάλιν ἄλλην δύναμιν, ἵνα πάλιν ἄλλος κόσμος γένηται. εἰ δὲ 6

3 vgl. Matth. 5, 17; gleichfalls ein immer in der Auseinandersetzung mit dem Manichäismus wiederholtes Wort — 20ff vgl. oben c. 31, 4 S. 69, 12ff — 28ff vgl. oben c. 24, 5ff S. 52, 9ff

J

4 ⟨τούς⟩ Holl | πληρῶσαι] + ⟨οὕτως προσέταξεν⟩? Holl 12 lies μηδ' ὁποτέρου ⟨τῶν⟩ χρόνων? Holl 15 ἐλήλεκται J 18 ὑπὲρ τὰς? Klost. 20 πρεσβύτης] vgl. 69, 13 21 ἰδὼν Holl] εἰδὼς J 25 γὰρ Holl] δὲ J 27 παρελευσομένων? Holl

οὐκέτι τοῦτο γίνεται, ἄρα σωφρονήσει ἡ κακία τοῦ μηκέτι ἐπιτρίβεσθαι
πρὸς τὴν ἀγαθότητα, καὶ ὁ πονηρὸς θεός, πρὸς τὸν ἀγαθὸν μηκέτι πόλεμον
ἐγείρων. εἰ δὲ καὶ σωφρονισθήσεταί ποτε, οὐκ ἔσται κακός, ὁπότε ἀπὸ 6
τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ φύσεως τῆς κακίας μετήλλακται μετατραπείς. εἰ δὲ
5 καὶ τρεπτὴ τυγχάνει ἡ φύσις τοῦ κακοῦ πάντως ὅτι ἀπὸ κακοῦ εἰς
ἀγαθὸν μεταβάλλεται, καὶ οὐκέτι ἔσται κακὸν ἡ ἔχουσα τροπὴν ἀγα-
θότητος φύσις. δύναται γὰρ καὶ σήμερον τραπῆναι καὶ ἔτι περιόντος D
τοῦ κόσμου εἰς ἀγαθὸν μεταβληθῆναι τὸ πονηρόν. καὶ τίνι τῷ λόγῳ 7
ὁ μέλλων τρέπεσθαι ἤδη οὐ τρέπεται; καὶ εἰ μὲν διὰ τῆς τοῦ θεοῦ μηχανή-
10 σεως ὁ πονηρὸς τρέπεται, τοῦ μηκέτι δύνασθαι τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι,
οὐκέτι παραίτιος | ὁ πονηρὸς ἑαυτοῦ τυγχάνει, ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς ὁ δυνάμενος D 81
ἀναστεῖλαι αὐτοῦ τὴν κακίαν καὶ μὴ βουληθεὶς πρὸ χρόνου τὰ τοῦ χρόνου
ποιῆσαι. εἰ δὲ ἄτρεπτον παντάπασι τὸ κακόν, οὐδέποτε διαλείψειε 8
πολε|μοῦν καὶ πολεμούμενον, καὶ οὐδ' ὅλως ποτὲ ἔσται κατάστασις τῶν P 671
15 δύο φύσεων, ἀτρέπτου μένοντος τοῦ κακοῦ καὶ ἐπιτριβομένου τοῦ κακοῦ
ἐνδείκνυσθαι τῷ ἀγαθῷ κακίαν καὶ πόλεμον ἐγείρειν κατὰ τῆς ἀγαθό-
τητος. καὶ εἰ ὅλως ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἀεὶ ἐπεντριβήσεται, 9
ἄρα οὐκέτι κακὸν ἔσται, ἐπειδὴ τοῦ ἀγαθοῦ γλιχόμενος βούλεται ἑαυτῷ
τὸ ἀγαθὸν ἐπισπᾶσθαι, ἵνα διὰ τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ
20 πανοπλίας ἐπισπάσας ἑαυτῷ δύναμιν, ἐν ταύτῃ δοκῇ ἑαυτὸν τιμᾶν μὲν
καὶ λαμπρύνειν, παραθαρσύνειν τε καὶ ἐνδυναμοῦν. παντὶ γὰρ τῷ βου- 10
λομένῳ τὸ ἀγαθὸν πάντως ὅτι ἐξ ἀγαθοῦ † ὑπονοίας ἔγκει|ται διάνοια, Ö 498
καὶ οὐκέτι παντάπασι πονηρὸν ἔσται τὸ πονηρόν, ὁπότε τοῦ ἀγαθοῦ
γλιχόμενον εὑρίσκεται. πᾶν γὰρ τὸ πονηρὸν ἀπέχθειαν ἔχει πρὸς τὸ
25 ἀγαθόν, ὡς καὶ τὸ ἀγαθὸν οὐ βούλεται τὸ πονηρόν. εἰ δὲ ἀναμὶξ 11
ὑπάρχει τῶν ἀμφοτέρων ἡ δύναμις, καὶ ὁ ἀγαθὸς μὲν οἶδε συλᾶν τὸ ἴδιον
πολεμεῖν τε καὶ ἐκδέρειν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ποτὲ δὲ ἀναιρεῖν

17 ff vgl. Alex. v. Lyk. c. 9; S. 15, 9 ff Brinkmann καὶ μὴν εἰ κακὸν ἡ ὕλη, πάντως πού εἰσιν αὐτῆς καὶ ὀρέξεις τοιαῦται· ἔστι δὲ ἡ μὲν τοῦ κακοῦ ὄρεξις φαύλη, ἡ δὲ τοῦ καλοῦ πάνυ σπουδαία· εἰ δὲ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ φωτὸς ἐπεθύμησεν ἡ ὕλη, οὐ φαύλη ἡ ἐπιθυμία Tit. Bostr. I 17; Migne 18, 1089 D = I 21; S. 12, 29 ff Lagarde λανθάνει δὴ τοῖς τῆς κακίας υἱοῖς τὰ πάντων κάλλιστα προ⟨σ⟩μαρτυρῶν· εἰ γὰρ τὸ κάλλιστον καὶ εὐπρεπέστατον ἐρασμίως εἶδον καὶ ἐπιθυμήσαντες θήραμα ἴδιον ἐνόμισαν αὐτό, δῆλον ὡς ὀρθοί γε ἦσαν τὴν ὑπόληψιν ebd. I 22; 1097 B = I 24; S. 16, 9 ff Lagarde

J

3 κακός Holl] κακὸν J 8 κόσμου Öh.] κακοῦ J | μεταβληθῆναι Holl] μεταβληθήσεται J 16 τῷ] τὸ J 20 δοκεῖ J 22 ἀγαθοῦ † ὑπονοίας] lies wohl ⟨αὐτοῦ ὠφεληθήσεσθαι⟩ ὑπονοεῖ, ⟨ἡ τοῦ ἀγαθοῦ⟩ Holl

καὶ ἀφανίζειν τὴν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ γεγενημένην ὕλην, ποτὲ δὲ ἐξ αὐτῆς
πλάσσειν, ποτὲ δὲ ἀφανίζειν, * πονηρία καὶ ἀσύστατος ⟨εὑρεθήσεται ἡ⟩ C
διήγησις τῆς ⟨ὑπὸ⟩ τοῦ ἀλιτηρίου τούτου ἡμῖν ἐπεισενεχθείσης ἀδολεσχίας.
59. Φέρε δὴ εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς τοῦ κακοῦ φύσεως πάλιν ἀναλαβόντες 59,1
5 τὸν λόγον, λέγε ἡμῖν, ὦ οὗτος, ἀπὸ χρόνου Αὐρηλιανοῦ τοῦ βασιλέως
καὶ δεῦρο ἐλθὼν καὶ τὰ πρὸ πάντων αἰώνων διηγούμενος, οὔτε που τοῦτο
προφητῶν θεσπισάντων οὔτε αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος τοῦτο δεδιδαχότος
οὔτε ἀποστόλων ⟨τινός⟩, εἰ μή τι ἂν φλυαρήσῃς ἐπίπλαστά τινα ἐξ
ὀνόματος ἁγίων βιβλία | ἑαυτῷ τιθέμενος καὶ προβαλλόμενος, πόθεν D 82
10 οὖν ἥκεις, ὦ οὗτος, τὴν κακοῦ ἀρχαΐζουσαν ἀρχὴν φέρων; ἐρωτώ- 2 D
μενος δὲ ὑφ' ἡμῶν εἰ ταύτην τρεπτήν τινα φάσκει ἢ ἄτρεπτον, * ἤδη δὲ
ἐνηχήθη ἡμῖν ὡς ἄτρεπτον αὐτὴν εἰσηγεῖται καὶ ποτὲ μὲν τρεπτήν, ποτὲ
δὲ ἄτρεπτον, εἰς μὲν τὸ πονηρὸν ἄτρεπτον, εἰς δὲ τὸ ἀγαθὸν τρεπομένην,
ἵνα ἐκ τῶν δύο ὅρων αἰσχύνην τῷ βίῳ ὀφλήσῃ. εἰ γὰρ ἐν πολλοῖς καὶ 3
15 ἀπλέτοις αἰῶσιν ἄτρεπτος ἦν ἡ κακία, αὐτὸ τοῦτο μόνον ἔχουσα τὸ ὄνομα
καὶ οὐδὲν ἕτερον πλὴν τοῦ κακοῦ, τίς ἔστρεψε μετὰ πολλοὺς αἰῶνας τὴν
ἄτρεπτον φύσιν κακίας τραπῆναι ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα; εἰ γὰρ | 4 P 672
οὔπω ἦν ἁρπάξασα δύναμιν καὶ καταπολεμήσασα μηδὲ λαβοῦσα παν-
οπλίαν εἰς αὐτῆς δύναμιν καὶ εἰς ἐδωδήν, ἔμενε δὲ ἐν πολλοῖς αἰῶσιν
20 ἄτροφος μηδὲ τροφῆς ἐπιδεομένη, τίς ἔστρεψε τὴν ποτὲ μὴ ἐπιδεομένην
τροφῆς εἰς τροφὴν ἥκειν καὶ ἐπιζητεῖν ὅπερ ποτὲ οὐκ ἐπεζήτει καὶ ἐπι-
δέεσθαι οὗπερ ποτὲ οὐκ ἐπεδέετο; ἀλλ' εἰ ἄρα ἐτράπη τὴν φύσιν, 5
καὶ πῶς ἡ παρὰ σοὶ ἀτρεψία περὶ τοῦ κακοῦ συσταθήσεται; εἰ δὲ καὶ
πάλιν εἰς ἰδίαν κατάστασιν ἔλθοι, μηκέτι εὐπορῶν ὃ φάγοι, πῶς ὁ ἅπαξ
25 ἐν συνηθείᾳ γεγονὼς κακὸς ἢ πονηρὸς τοῦ βιβρώσκειν καὶ ἐδωδῇ χρῆσθαι B
δύναται ὑπομένειν εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον ἄνευ ἐδωδῆς διατελῶν; εἰ 6
γὰρ ἐν συνηθείᾳ βρωμάτων μὴ γεγονὼς οὐκ ἠδυνήθη ὑποστῆναι, ἀλλὰ
ἐτράπη εἰς ἐδωδὴν ἔρχεσθαι καὶ συλήσας τὴν ψυχὴν βρῶμα ἑαυτῷ περιε-
ποιήσατο μᾶλλον ἐν συνηθείᾳ βρώματος γεγονὼς ἄσχετος ἔσται τὴν
30 φύσιν, καὶ οὐδὲν ἂν τοῦτον παραπείσειε, λίχνον γεγονότα καὶ ἐν πείρᾳ
ἐδωδῆς, | ἄνευ τούτων διατελεῖν, ὡς ὁ σὸς λόγος ἀσύστατος ὑπάρχων Ö 500
τοῦτο βούλεται.

9 gemeint sind vor allem die Thomasakten s. Augustin. c. Faust. XXII 79; S. 681, 6ff Zycha, c. Adim. 17, 2. 5; S. 166, 6ff; 170, 11 Zycha. de sermone domini in monte I 20, 65; Migne 34, 1239 vgl. Cyrill Catech. IV 36 u. VI 31; I S. 206; 198f Reischl-Rupp über ein Evang. Thomae

J

2 * etwa ⟨οὐκέτι διαφέρουσιν ἀγαθότης καὶ⟩ Holl | ⟨εὑρεθήσεται ἡ⟩ Holl
3 ⟨ὑπὸ⟩ Holl 8 ⟨τινός⟩ Holl 11 * etwa ⟨ἀσύστατα ληρεῖ⟩ Holl
19 ἔμενε Pet.] ἔμελλε J 22 οὗπερ Holl] ὅπερ J 24 ἅπαξ Holl] πάλιν J

60. Ἀλλὰ παρελεύσομαι τοῦτον τὸν τόπον, ἐφ' ἕτερα δὲ πάλιν 60,1
τῆς αὐτοῦ ληρῳδίας ἐπεκτείνομαι τὴν διήγησιν. πάλιν γὰρ φάσκει ὅτι C
οἱ ἄρχοντες ἐν τοῖς | ἰδίοις μέρεσι τότε ἔσονται καὶ ὁ πατὴρ τὰ ἴδια ἀπο- D 83
λήψεται μέρη. τίς ἄρα ὁ ἐπιεικὴς οὗτος, ἵνα τὸν ὅρον διχόθεν ἑκάστου 2
5 μέρους γεωμετρήσῃ; πῶς δὲ πεισθήσεται ὁ ἀπ' ἀρχῆς τῇ ἀληθείᾳ καὶ
τῷ ἀγαθῷ μὴ πειθόμενος; εἰ δὲ μετ' ἀνάγκης παραπείσειεν ὁ ἀγαθὸς
τὸν παράνομον ἰδίοις στοιχεῖν καὶ μὴ ἐπεμβαίνειν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ μερίδι,
διὰ τί μὴ ἀπ' ἀρχῆς τοῦτο ἠδυνήθη ποιῆσαι, πρὶν ἢ ὅλως ἀπ' αὐτῆς D
συληθῆναι τὰ μέρη; πῶς δὲ ἔσονται οἱ δύο ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀνὰ μέρος 3
10 ἕκαστος κεκτημένος; εἰ γὰρ ὅλως μέρη ἔχει καὶ τὰ ἕτερα μέρη οὐκ αὐτοῦ,
οὐκέτι παντοκράτωρ ὁ παντοκράτωρ κληθήσεται, οὐκέτι θεὸς τῶν ἁπάν-
των, οὐκέτι ὑποχείριος ὁ κακὸς τοῦ ἀγαθοῦ γενήσεται, ἀλλὰ ἕκαστος
αὐτῶν ἔχει τὴν ἰδίαν δεσποτείαν. τίνος δὲ ἄρα ὁ πονηρὸς δεσπότης 4
ἔσται, μηκέτι ὄντος τοῦ κόσμου μήτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ ζῴων τε καὶ ἀν-
15 θρώπων κυριευομένων; εἰ δὲ ὅλως κακός ἐστι καὶ ὕλη καὶ φθορά, πῶς
μᾶλλον οὐκ ἐφθάρη; εἰ γὰρ | ἔκτοτε οὖσα ἡ κακία φθορὰ ὑπῆρχε καὶ P 673
φθείρει μὲν τὰ ἄλλα, αὐτὴ δὲ ἑαυτὴν οὐ φθείρει, οὐκέτι φθειρομένη
ὑπάρχει ἢ ἄλλα μὲν φθείρουσα, αὐτὴ μένουσα ἀέναος καὶ μὴ ἀφανιζο-
μένη. αὐτῆς δὲ μενούσης ἐν στερεᾷ ὑποστάσει, φθειρούσης δὲ τὰ ἄλλα 5
20 καὶ οὐχ ἑαυτήν, οὐδὲν ἔχει ἐᾶσαι, ἀλλὰ πάντως ἡ φθορὰ τῶν ἑτέρων τὰ
ἕτερα φθείρει· ἐπιμένουσα δὲ ἡ αὐτῆς ὑπόστασις * καὶ οὐκέτι
ἐάσει τι τῶν ὄντων, ἀλλὰ αὐτὴ μόνη μενεῖ, τὰ δὲ φθειρόμενα δι' αὐτῆς
ἀφανίζεται. εἰ δὲ καὶ ἑαυτῇ ἐστι κακὴ καὶ ἑαυτῇ φθορά, οὐκέτι ἡ ὑπό- 6
στασις αὐτῆς σταθήσεται· οὐ μόνον ἐν τῷ μέλλοντι εἴποιμι, ἀλλὰ καὶ
25 ἔκτοτε ἀφανισθεῖσα ⟨ἐξότου⟩ ἂν ὑπῆρχεν, ἤδη [δὲ] ἐν ἑαυτῇ ἑαυτὴν B
φθείρασά τε καὶ ἀφανίσασα.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐστὶ τὰ διηγήματα τῆς τοῦ ἄφρονος ματαιολο- 7
γίας, ἃ κατανοήσαντες, οἱ συνετοὶ υἱοὶ τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
πίστεώς τε τοῦ κυρίου, διακρίνατε | τὸν ἀγύρτην καὶ καταγελάσατε τῆς D 84
30 αὐτοῦ ληρῳδίας. ἐπανελεύσεται δὲ εἰς τὰς κακῶς ἑαυτῷ ἐπινενοημένας

1ff oben c. 31, 7 S. 72, 1 — 8 vgl. Tit. Bostr. I 30; Migne 18, 1113 A = I 40; S. 24, 31f Lagarde τί οὖν τὴν ἀρχὴν μὴ τοῦτο πεποίηκεν; ἆρ' οὐκ ἐβούλετο ἢ οὐκ ἐδύνατο — 15ff vgl. oben c. 17, 1ff S. 40

J

8 ἀπ' αὐτῆς] ἀπ' αὐτοῦ Dind. Öh.; unrichtig: αὐτῆς bezieht sich auf μερίδι 10 ὅλως + ⟨ἕκαστος⟩? Holl 16 οὖσα ἡ Holl] ἡ οὖσα J 17 αὐτὴ Pet.] αὕτη J 18 αὐτὴ Pet.] αὕτη J | ἀένναος J 21 ἕτερα + ⟨πάντα⟩? Holl | φθείρει] φθερεῖ? Holl | * etwa ⟨μόνη ὑπολείπεται⟩ Holl 22 αὐτὴ Pet.] αὕτη J 25 ⟨ἐξότου⟩ Holl | [δὲ] Holl 26 ἀφανίσασα Holl] ἀφανισθεῖσα J

προφάσεις καὶ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν ὁμοιώσεις, * καὶ οὐχ οὕτως ἐχούσας, ἀλλὰ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ κακῶς νοουμένας. φέρε οὖν ἐκθώμεθα 8 αὐτὰ δὴ κατὰ λέξιν, ἃ ὑποκλέπτων ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὡς ἔφην, κατὰ τὸν νοῦν αὐτοῦ διηγεῖται, εἰ | καὶ μάλιστα πολλάκις τὰ αὐτὰ δια- C Ö 502
5 λαμβάνοντες ἀκρότατα ⟨ἤδη⟩ διηλέγξαμεν.

61. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι εὑρὼν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ παρα- 61,1 κλήτου ὀνόματος καὶ ἀγνοήσας τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν, ἑαυτὸν ὑπεισήνεγκε, νομίσας εἶναι τοῦτο. καὶ φάσκει μὲν αὐτῷ τὰ ὑπὸ τοῦ 2 ἁγίου Παύλου εἰρημένα παρακεχωρηκέναι, ὡς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου
10 φήσαντος »ἀπὸ μέρους γινώσκομεν καὶ ἀπὸ μέρους προφητεύομεν· ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἀπὸ μέρους καταργηθήσεται«. τοῦτο δὲ περὶ 3 παρακλήτου οὐδ' ὅλως ἐκτίθεται ὁ ἅγιος ἀπόστολος, ὁ καταξιωθεὶς D αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ ἀποστόλων, ἀλλὰ περὶ τῶν δύο κόσμων διηγεῖτο, περὶ τοῦ ἐνεστῶτος καὶ μέλλοντος, ὡς
15 ἔφη τοῖς βουλομένοις περὶ καιρῶν ⟨προ⟩καταλαμβάνειν ὅτι »μηδὲν ὑμᾶς πτυρέτω ἐν λόγῳ ⟨ἢ⟩ ἐν ἐπιστολῇ, ὡς ὅτι ἡ ἡμέρα ἐνέστηκε τοῦ κυρίου. ἐὰν γὰρ μὴ ἀποκαλυφθῇ ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀδικίας« καὶ τὰ ἑξῆς. * καὶ πάλιν συνελθόντων τῶν μαθητῶν πρὸς 4 τὸν σωτῆρα ἠρώτων αὐτὸν περὶ τῆς συντελείας καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς | »οὐχ P 674
20 ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους καὶ καιρούς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς«. καὶ πάλιν ἔλεγεν »ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθε, ἀπεκδεχό- 5 μενοι τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος ἣν ἠκούσατε,« τουτέστι τὸ πνεῦμα

8ff vgl. oben c. 12,6 S. 34; dazu Acta Archelai c. 15, 3; S. 24, 5ff Beeson *qui ante me missus est Paulus ex parte scire et ex parte prophetare se dixit, mihi reservans quod perfectum est, ut hoc quod ex parte est destruam* u. Augustin c. Faust. XV 6; S. 427, 20ff Zycha *in hamo suo solent hanc escam de Paulo ponere* (1. Cor. 13, 9ff), *ut scilicet apostolus Paulus ex parte scierit et ex parte prophetaverit, per speculum et in aenigmate videns, quod totum auferendum est veniente Manichaeo et adferente quod perfectum est.* ebd. XXXII 17; 777, 23ff c. Felic. I 9; 811, 4ff — 10—11 1. Cor. 13, 9f — 15—18 2. Thess. 2, 2f — 19—22 Act. 1, 7f — 22—23 Act. 1, 4

J

1 * etwa ⟨ψευδεῖς⟩ Holl 3 ἃ Holl] ἃς J 4 lies ἐξηγεῖται? Holl | τὰ αὐτὰ Holl] τὰς αὐτὰς J 5 ⟨ἤδη⟩ Holl 7 πνεύματος Holl] παρακλήτου J 15 ἔφη Holl] ἔφην J | ⟨προ⟩καταλαμβάνειν J 16 ⟨ἢ⟩ Holl 18 * das *καὶ πάλιν* zeigt, daß nach *καὶ τὰ ἑξῆς* noch eine weitere Bibelstelle, ein Herrnwort, etwa Marc. 13, 32 mit ausgefallen ist 19 αὐτὸν] αὐτῶν J

τὸ παράκλητον, ὡς ἔφη »ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω, ἐκεῖνος ἐλεύσεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὰ πάντα«. τὸ δὲ »ἀναγγελεῖ | ὑμῖν τὰ πάντα,« δι' ἣν ἔμελλον 6 D 85
• καταξιοῦσθαι δωρεάν. * ἐνοικήσειν ἐν αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπως τὰ πάντα αὐτοῖς σαφῶς διηγήσηται, ὅσα ἠδύναντο ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ B
5 χωρῆσαι. καὶ ὧδε μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ χωρήσαντες τὸ πνεῦμα 7 τὸ παράκλητον ἐπροφήτευσαν, ὡς ⟨λέγει ὅτι⟩ Ἄγαβος ἐπροφήτευσε περὶ λιμοῦ ἐσομένου, καὶ ὅτι »προφῆται ἀπὸ Ἱεροσολύμων κατέβησαν,« καὶ ὅτι »ἦσαν τέσσαρες θυγατέρες τῷ Φιλίππῳ προφητεύουσαι«. ὅταν 8 δὲ προφητεύωσιν, ἀπὸ μέρους προφητεύουσι καὶ ἀπὸ μέρους γινώσκουσι,
10 τὸ δὲ τέλειον ἐν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσιν ἐλπίζοντες προσδοκῶσιν, »ὅταν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβληθῇ καὶ τὸ θνητὸν εἰς ἀθανασίαν« † ὅταν »τότε πρόσωπον πρὸς πρόσωπον«. ἄρτι γὰρ »δι' αἰνίγματος« ⟨δείκνυται⟩ τὰ πράγματα, ἐκεῖ δὲ »ἑτοιμάζεται ἃ ὀφθαλμὸς ὧδε οὐκ εἶδεν«· ἐκεῖ 9 C ἀποκαλύπτεται ἡ τελειότης, ἃ »οὖς ἐνταῦθα οὐκ ἤκουσεν«· ἐκεῖ τὸ μέγα
15 χάρισμα τοῖς ἁγίοις, ὃ »ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη« ἐνταῦθα. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐχὶ τῷ Μάνῃ ἐταμιεύετο τὸ εἰδέναι τὰ περιττά. πῶς γὰρ 10 ᾔδει Μάνης, ⟨ὁ⟩ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἰδίου ἐκπεσών; ἐπεβάλετο γὰρ ἵνα τὸν Μάρκελλον χειρώσηται· ἤρχετο πρὸς | τὸν Ἀρχέλαον, ἵνα αὐτὸν Ö 504 ἡττήσῃ, καὶ οὐ δεδύνηται. πῶς οὖν ἀγνοῶν τὸ πρόσφατον δύναται εἰδέναι 11
20 περὶ τῶν μειζόνων; πῶς δὲ οὐκ ἔλαθε τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως τῶν D Περσῶν, ὡς ὅτε ἁλοὺς ἔδωκε δίκην, ἀλλ' ἵνα καταφανῇ τοῖς σύνεσιν κεκτημένοις κατὰ πάντα ψευδόμενος.

62. Πάλιν δὲ βούλεται φέρειν μαρτυρίαν, ἵνα παραστήσῃ τὴν παρ' 62,1 αὐτῷ λεγομένην δυάδα καὶ διέλῃ ἀνὰ μέσον τῶν δύο ἀρχῶν, κενῶς ἐν
25 τῷ εἰπεῖν τὸν σωτῆρα »οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς κακοὺς ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται«. καὶ ὅρα μοι τὴν ἐλαφρὰν διάνοιαν | 2 P 675 καὶ μηδὲν ἐν βάθει τὰ τῆς θείας | γραφῆς κατανοοῦσαν. εἰ μὲν γὰρ δένδρα D 86 εἰσίν, ἄρα καὶ γεωργὸν ἔχουσι, καὶ φυτὰ τυγχάνοντα καὶ πάντως ὑπὸ

1 vgl. Joh. 16, 7. 13ff — 6 Act. 11, 28 — 7 Act. 11, 2f — 8 Act. 21, 9 — 9 vgl. 1. Cor. 13, 9f — 10f 1. Cor. 15, 53 — 12 1. Cor. 13, 12 — 13—15 vgl. 1. Cor. 2, 9 — 17ff vgl. oben c. 11f. S. 31ff — 23f vgl. oben c. 24, 7 S. 52, 17ff Augustin c. Felicem II 2; S. 829, 13ff Zycha *Manichaeus dicit duas esse naturas et modo inde culpatur, quia dixit duas esse bonam et malam. Christus in evangelio duas dicit esse arbores* Matth. 7, 17 — 25—27 Matth. 7, 18f

J

1 ὡς Holl] ὃ J 3 * etwa ⟨ἔλεγεν· ἔμελλεν γὰρ⟩ Holl 6 ⟨λέγει ὅτι⟩ Holl 12 † ὅταν τότε] lies wohl τότε γὰρ ⟨βλέπομεν⟩ Holl | ⟨δείκνυται⟩ Holl 15 ἁγίοις + ⟨ταμιεύεται⟩ ? Holl, vgl. Z. 16 17 ⟨ὁ⟩ Holl

τινός εἰσι πεφυτευμένα. πᾶν δὲ τὸ πεφυτευμένον οὐκ ἔστιν ἄναρχον, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχει. ἀρχὴν δὲ ἔχον καὶ τέλος ὑφέξει. τοίνυν τὸ σαπρὸν 3 δένδρον οὐκ ἦν ἀεί, ἀλλὰ πεφύτευται, καὶ τὸ ἀγαθὸν δένδρον τοῦτο οὐ περὶ πάσης τῆς ἄνωθεν ἀγαθότητος διηγεῖται — ἐκεῖ γὰρ ἄψευστος 5 ἀγαθότης, μεταβολὴν μὴ ἔχουσα καὶ ἐν τιμῇ ἀνεκλαλήτῳ *—* τοῦ ὄντος ἁγίου θεοῦ τὸ διανόημα. εἰς δὲ τὴν περὶ φυτῶν ἐνέργειαν ἴδωμεν 4 B εἰ οὕτως ἔχει καὶ λάβωμεν λέγειν· εἰ μὲν γὰρ περὶ τοῦ διαβόλου ἐστὶν ὁ λόγος, ἤδη πολλάκις ἐδείξαμεν ὅτι οὐ πονηρὸς γεγένηται· οὐδὲν γὰρ φαῦλον ὁ θεὸς ἐποίησε καὶ τοῦτο τοῖς συνετοῖς ἐστι κατάδηλον. εἰ γὰρ 5 10 κατὰ τῶν αὐτῶν φερόμεθα, οὐδὲν λυπήσει ἀποδεῖξαι καὶ ἐν τῷ παρόντι τὸν περὶ τῆς ἀληθείας λόγον. ἐν τῇ ἀρχῇ τοίνυν φαῦλος οὐκ ἦν, ἀπέβη δὲ φαῦλος. ἰδοὺ οὐ συσταθήσεται ἐν τῷ μέρει τούτῳ ὁ περὶ τοῦ φυτοῦ λόγος. ὁρῶμεν γὰρ καὶ Σαῦλον διώκτην γενόμενον, ὕστερον δὲ διωκόμενον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος οὗ ποτε ἐδίωκεν. ὁρῶμεν τὸν Ἰούδαν ἐκλε- 6 C 15 λεγμένον σὺν τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις καὶ ὕστερον ἀποβάντα ⟨φαῦλον⟩ καὶ ἐν μερίδι πονηρᾷ τεταγμένον. ὁρῶμεν Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἀλλοτρίαν 7 οὖσαν τοῦ γένους Ἰσραήλ, ὕστερον δὲ μετανοήσασαν καὶ λαβοῦσαν θεοῦ τὸν ἔλεον. ὁρῶμεν τὸν λῃστὴν ἐπὶ κακουργίᾳ ἁλόντα καὶ κρεμασθέντα ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ ἐξομολογησάμενον καὶ ἅμα τῷ κυρίῳ ἐν τῷ παρα- 20 δείσῳ εἰσεληλυθότα. ὁρῶμεν Νικόλαον καλὸν ὄντα καὶ ἐκλελεγμένον, ὕστερον δὲ ἀποβάντα πονηρὸν καὶ ἐν τοῖς αἱρεσιάρχαις ταχθέντα. καὶ 8 D τί μοι τὰ πλήθη λέγειν; τί οὖν ἐστι τὸ φυτὸν τοῦτο τὸ πονηρὸν ἀφ' οὗ ἀγαθὸν οὐ γίνεται; ἀλλὰ † πάλιν πράξεις εἰσὶν ἀνθρώπων. οὐ δύναται γὰρ ἐκ πορνείας ἀγαθότης εἶναι· οὐ δύναται ἐκ φθόνου πονηρίας | δικαιο-| Ö 506 D 87 25 σύνη, οὐ δύναται ἐκ μοιχείας ἔπαινος γενέσθαι. αὐτὸ γὰρ τὸ τῆς ἁμαρτίας 9 δένδρον οὐ δύναται δι' ἀγαθότητος γενέσθαι, τουτέστιν οὐ ποιεῖ δένδρον πονηρὸν καρποὺς ἀγαθούς, οὐδὲ ἀγαθοῦ δένδρου καρποὺς πονηροὺς γενέσθαι οἷόν ⟨τέ ἐστιν⟩· τὸ ἀγαθὸν δένδρον τὸ μὴ ποιοῦν καρποὺς 10

8 vgl. oben c. 16; S. 39, 13ff — 20 Der Nikolaos von Act. 6, 5 wird seit Irenaeus I 26, 3 (I 214 Harvey) als Gründer der Nikolaiten Apoc. 2, 6. 15 angesehen. Vgl. Wohlenberg, Neue kirchl. Zeitschr. 1895, 923ff

J

2 ἔχων J 5 *—* ⟨ὑπάρχουσα εὑρίσκεται — οὐδὲ περὶ⟩ Holl 7 λάβωμεν λέγειν] vgl. haer. 26, 17, 3; I 297, 11 (auch dort war deshalb λάβω λέγειν zu belassen 9 εἰ γὰρ + ⟨ἀεὶ⟩? Holl 15 ⟨φαῦλον⟩ Holl, vgl. Z. 11 u. 21 20 a. R. rot v. l. H. ὅρα οὗτος ὁ Νικόλαος εἷς ἐστι τῶν ἑπτὰ διακόνων ὃν καὶ προσήλυτον καλεῖ ἀντιοχείας (Act. 6, 5) 23 † πάλιν] lies wohl δῆλον ὅτι Holl 24 ἀγαθότης] ἁγνότης? Klost. 28 ⟨τέ ἐστιν⟩· Holl

πονηροὺς * ξενοδοχία * γινομένη (κἄν τε ὅσα ⟨κακὰ⟩ ἀποβῇ ἀπὸ τῆς ξενοδοχίας, | οὐχ ἕνεκεν ⟨τούτου⟩ φαυλότητος ἔχει τὴν δύναμιν) ἐλεημοσύνη, P 676 ἁγνεία διὰ θεόν, ἐγκράτεια διὰ τὸν δεσπότην, δικαιοσύνη διὰ τὸν νόμον.

Ταῦτα τὰ δύο δένδρα περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ ἁμαρτίας [τοῦτον] 11
5 ἔχει τὸν τρόπον· ὡς δὲ οὗτος ὁ βάρβαρος Μάνης διανοεῖται, περὶ θεοῦ βούλεται λέγειν καὶ περὶ τοῦ διαβόλου. καὶ ὅτι περὶ θεοῦ οὐδεὶς 12 δύναται τολμῆσαι καὶ εἰπεῖν ὅτι κακὸν ποιήσει ποτέ (μὴ γένοιτο), καὶ οὔτε περὶ τοῦ διαβόλου, ὅτι ἀγαθὸν ἐργάζεται, τοῦτο δῆλον. ἀλλὰ διὰ 13 B θεοῦ πάντα γίνεται τὰ ἀγαθά, καὶ φαῦλον ἐξ αὐτοῦ οὐδὲν κέκτισται
10 οὐδὲ γίνεται. εἰ δὲ ἐκ διαβόλου ἐνεργεῖται πονηρά τινα, ἰδοὺ εὑρήκαμεν καὶ * δι' αὐτοῦ στέφανον πλεκόμενον ἁγίοις καὶ βραβεῖον διδόμενον τοῖς νενικηκόσι. καὶ διέπεσεν ὁ αὐτοῦ λόγος. τὸ γὰρ σαπρὸν δένδρον καὶ ἀγα- 14 θὸν δένδρον περὶ ἀγαθῶν ἔργων τυγχάνει καὶ περὶ φαύλων καὶ οὐκ ἔστι περὶ παλαιᾶς διαθήκης καὶ καινῆς, καθὼς βούλεται ὁ [τοῦ] Μάνη⟨ς⟩,
15 λόγος.

63. Ἔτι δὲ ὁ αὐτὸς βουλόμενος παριστᾶν τὰς περὶ τῶν δύο ἀρχῶν 63,1 προφάσεις, θηρώμενος μεθοδεύεται τὰς αὐτῷ δοκούσας λέξεις ⟨οὐχ⟩ C οὕτως ἐχούσας, ὅτι, φησί, τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν »ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ· ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«. βούλε-
20 ται δὲ βλασφημεῖν καὶ λέγειν τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς πατέρα εἶναι τοῦ διαβόλου, μηδαμῶς δυνάμενον ὅλως ἐπὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν φέρεσθαι. εἰ γὰρ ὅλως τοῦ διαβόλου υἱοί εἰσι, διέπεσεν ὁ κατ' αὐτὸν | λόγος καὶ 3 D 88

18—19 Joh. 8, 44 — 19ff vgl. Acta Arch. c. 15, 7; S. 24, 19 Beeson c. 33; S. 46, 18ff *Manes dixit: an non idem est, quod Jesus ad discipulos aiebat, incredulos eos esse demonstrans* (Joh. 8, 44) ? *hoc utique dicit quia quanta voluerit malignus princeps huius mundi et quanta desideraverit, per Moysen scripserit et dederit hominibus facienda.* Augustin de duabus anim. c. 9; S. 61, 9ff Zycha *recitarent adversum me voces illas evangelicas* Joh. 8, 44 c. Adimant. c. 5; S. 124, 4ff (Gen. 1, 26) *propterea dicunt novo testamento esse contrarium quia dominus in evangelio dicit Judaeis* Joh. 8, 44

J

1 * etwa ⟨ἡ ἐν τῷ θεῷ ἐστερεωμένη καρδία τῶν ἀνθρώπων ἐστί, ἐξ ἧς ὥσπερ καρποὶ ἀγαθοὶ ἐκφύονται ἔργα ἀγαθά·οἷον⟩ Holl | * etwa ⟨ἡ οὔποτε φαύλη⟩ Holl | ⟨κακὰ⟩ Holl 2 ⟨τούτου⟩ Holl 4 [τοῦτον] J 5 ὡς δὲ Holl] περὶ δὲ ὧν J 11 * etwa ⟨ἐν τούτῳ θεὸν συμμαχοῦντα τοῖς πιστοῖς καὶ⟩ Holl 14 ὁ [τοῦ] Μάνη⟨ς⟩, Holl, Klost. hält den Text vgl. 102, 6 118, 21 17 μεθοδεύεται Holl] ἐπιδύεται J ἐπι⟨τη⟩δεύεται Dind. Öh. | ⟨οὐχ⟩ Holl 21 δυνάμενον . . . τὸ ῥητὸν J] δυναμένου . . . τοῦ ῥητοῦ Holl, aber es ist wohl Nomin. absolutus | φερέσθαι Pet.] φαίνεσθαι J

ἑαυτῷ ἀντιμάχεται ὁ Μάνης ἀγνοῶν. ἀφωρίσθησαν γὰρ λοιπὸν αἱ αὐτῶν ψυχαὶ ἐκ διαβόλου γεγενημέναι, καὶ οὐκέτι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν δυνά- D μεως κατὰ τὸν αὐτοῦ μῦθον ἢ οὐκ εἰσι μέρος τοῦ φωτὸς ἢ πανοπλίας τοῦ αὐτοῦ ἢ τοῦ στύλου τοῦ φωτὸς ἢ μητρὸς τῆς ζωῆς. εἰ δὲ ὅλως αὐτοὶ 4
5 τοῦ διαβόλου ⟨εἰσίν⟩. ἄρα καὶ ὁ Ἀβραὰμ ὁ τούτων πατήρ, οὗ σπέρμα τυγχάνουσιν αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ αὐτὸς τοῦ διαβόλου ἐστὶ κατὰ τὸν τοῦ Μάνη λόγον. πῶς οὖν ὁ σωτὴρ ⟨ἐ⟩λεγκτικῶς λέγει αὐτοῖς »ὑμεῖς 5 οὐκ ἐστὲ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου. εἰ Ö 508 γὰρ ἦτε τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε. ὑμεῖς γὰρ ζητεῖτέ
10 με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκα ὑμῖν. τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε«. | καὶ ὁρᾷς ὅτι καταχρηστικός ἐστιν ὁ λόγος. αὐτῶν [γὰρ] 6 P 677 ὄντων υἱῶν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ κυρίου ἀπαλλοτριούντων ἑαυτοὺς διὰ τῶν ἔργων, οὐχὶ διὰ τοῦ πλάσματος, ἢ διὰ τῆς ποιήσεως (ἤδη δὲ καὶ ἄνω διηγησάμεθα περὶ τούτου)· πῶς οὖν τὸ μέρος τοῦ αὐτοῦ σπέρματος
15 ἔσται ποτὲ μὲν ἀλλότριον καὶ τοῦ διαβόλου, ποτὲ δὲ μέρος θεοῦ; ἀλλὰ 7 τοῦτο ἐγκληματικῶς διηγεῖται. ᾧ γάρ τις ἑαυτὸν ὑποτάσσει, τούτου δοῦλος τυγχάνει κατὰ τὴν ἐνέργειάν τε καὶ διδασκαλίαν, ὡς καὶ ὁ Παῦλός φησι »εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς διδασκάλους ἔχετε, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα«. καὶ 8 B
20 ὁρᾷς ὅτι τὴν διδασκαλίαν λέγει; καὶ εἰ μὲν ὁ Μάνης ἐδέχετο τὸν Ἀβραάμ, ἐλέγομεν ἂν τὸν μὲν Ἀβραὰμ τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους ἄλλου. ἡ δὲ ὑπόθεσις τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἐμι- 9 μοῦντο τὸν φονέα, ἐμιμοῦντο τὴν παράδοσιν τοῦ Ἰούδα, κατεδέξαντο τὴν διαβολὴν τοῦ προδότου, υἱοὶ γεγόνασι τῆς αὐτοῦ ἐπαρνησιθείας,
25 αὐτὸς ψεύστης ἐγένετο, »τὸ γλωσσόκομον κατέχων καὶ κλέπτων«, καὶ λέγων | αὐτῷ »χαῖρε Ῥαββί«, καὶ ἐλεγχόμενος καὶ ἀκούων, »ἑταῖρε, ἐφ' D 89 ᾧ πάρει;« οὗτος ὁ Ἰούδας ἐμιμήσατο τὸν Κάϊν, ἐπειδὴ ἀνθρωποκτόνος 10 ἐγένετο, ψευδόμενον ἐναντίον τοῦ κυρίου καὶ λέγοντα »μὴ φύλαξ εἰμὶ

7—11 Joh. 8, 39. 40 — **13** vgl. S. 101, 6ff — **16** vgl. 2. Petr. 2, 19 — **18—19** 1. Cor. 4, 15 — **25** Joh. 12, 6 — **26** Matth. 26, 49f — **28** Gen. 4, 9

J

1 ἑαυτῷ Pet.] ἐμαυτῶ J | ἀφωρίσθησαν] lies wohl ὡρίσθησαν Holl; Sinn: *indem Manes die Seelen der Juden für Geschöpfe des Teufels erklärt, verleugnet er seinen Grundsatz, daß alle Menschenseelen von der oberen Macht herstammen* **3** ἢ[1]] καὶ? Holl | εἰσι Holl] ἐστι J **5** ⟨εἰσίν⟩ Holl **7** σωτὴρ Corn.] πατὴρ J | ⟨ἐ⟩λεγκτικῶς Pet. **11** καταχρηστικῶς J | [γὰρ] Holl **12** ἀπαλλοτριούντων ἑαυτοὺς Holl] ἀπαλλοτριοῦντος αὐτοὺς J **28** ψευδόμενον . . . λέγοντα Holl] ψευδόμενος . . . λέγων J oder ist hier wieder Nom. absol.? Vgl. Radermacher, Neutest. Gram.[2] (1925) S. 219

τοῦ ἀδελφοῦ μου; οὐκ οἶδα ποῦ ἐστι«. καὶ αὐτὸς κατὰ μίμησιν υἱὸς ⟨τοῦ διαβόλου⟩ γεγένηται καὶ κατὰ θεωρίαν τῆς ἐν τῷ ὄφει λαλησάσης ψευδηγόρου φωνῆς τῆς λεγούσης »ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν«. τοῦτ' ἔστι τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρη- 11
5 μένον »ὑμεῖς υἱοί ἐστε τοῦ διαβόλου«· λέγει γάρ »οὐχὶ δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην; εἷς ἐξ ὑμῶν ἐστι διάβολος«, ἐπειδὴ »ἀπ' ἀρχῆς ψεύστης ἐστὶ καὶ ἀνθρωποκτόνος, ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν«. καὶ λέλυται 12 D ἡ ⟨περὶ⟩ τούτου ζήτησις. οὐ γὰρ τοῦ διαβόλου ἦσαν τέκνα οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο. λέγει γὰρ ἡ Σαμαρεῖτις πρὸς τὸν σωτῆρα ὅτι »ὧδε ἐν τῷ
10 ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς δὲ λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν«. εἶτα μετὰ πολλὰ ὁ 13 σωτὴρ ⟨πρὸς⟩ αὐτὴν ἔφη ὅτι »ἃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστί«. καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος »δῆλον ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος«. καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν καὶ ἐλέγχειν
15 τὴν πλάνην τούτου. | P 678

64. Πάλιν δὲ ἐπιλαμβάνεται τῆς λέξεως ταύτης ὅτι »τὸ φῶς ἐν τῇ | **64,1** Ö 510 σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν«, ὅτι, φησίν, ἐδίωκε τὸ σκότος τὸ φῶς, ὡς τῶν πονηρῶν ἀρχόντων διωκόντων καὶ πολεμούντων τὴν θεότητα. εἰ δὲ πολεμούμενον τὸ φῶς διώκεται 2
20 ὑπὸ τοῦ σκότους, ἄρα δυνατώτερόν ἐστι τοῦ φωτὸς τὸ σκότος, ἐπειδὴ ἀποδιδράσκει ἀπὸ προσώπου τοῦ σκότους καὶ οὐχ ὑφίσταται στῆναι ἰνδαλλόμενον διὰ τὸ δυνατώτερον σκότος. ἀλλ' οὐχ οὕτως 3 ἔχει. οὐδὲ γὰρ τὸ φῶς φεύγει ἀπ' ἔμπροσθεν τοῦ σκότους, ἀλλὰ »τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν«. εἰ | δὲ σκοτία οὐ κατέ- D 90
25 λαβε τὸ φῶς, πολὺ τοῦτο διαλλάττει παρὰ τὸν νοῦν τοῦ Μάνη, τοῦ λέ- B γοντος ὅτι οὐ μόνον κατείληφεν, ἀλλὰ καὶ πανοπλίαν παρ' αὐτοῦ ἀφήρπασε. πῶς τοίνυν ⟨τὸ⟩ παρ' αὐτῷ καταγγελλόμενον ἡρπακέναι πανοπλίαν οὐδ' ὅλως κατέλαβε τὸ φῶς; πῶς δὲ τὸ φῶς διωκόμενον αὐτοπροαιρέσει φαίνει ἐν τῷ σκότει; ἀλλ' ἐπειδὴ ἐσκοτισμέναι ἦσαν αἱ διάνοιαι τῶν 4
30 ἀνθρώπων διὰ τὴν θόλωσιν τῆς ἁμαρτίας, ἀπέστειλεν ὁ θεὸς πρῶτον

3 Gen. 3, 5 — **5** Joh. 8, 44 — Joh. 6, 70 — **6—7** Joh. 8, 44 — **9—11** Joh. 4, 20 — **12** Joh. 4, 22 — **13** Hebr. 7, 14 — **16ff** vgl. Augustin c. Fel. II 15; S. 844, 12ff Zycha *quod de deo est deus est, secundum quod et scriptum est* Joh. 1, 5 — gegen Manes verwendet Act. Arch. c. 27, 11; S. 40, 24 Beeson Augustin c. Faust. XXII 11; S. 599, 10 Zycha — Joh. 1, 5 — **23** Joh. 1, 5 — **25** s. oben c. 25, 6 S. 55, 4f

J

1 αὐτός + ⟨ὁ Κάϊν⟩? Holl | ⟨τοῦ διαβόλου⟩ Holl 4 τὸ Corn.] τῷ J 8 ⟨περὶ⟩ Holl 11 μετ' ⟨οὐ⟩ πολλὰ Klost. wie S. 109, 23 12 ⟨πρὸς⟩ Holl 27 ⟨τὸ⟩ Holl; ⟨τὸ⟩ — πανοπλίαν ist Subjekt

τὸν νόμον, φωτίζων ὡς ἐν λύχνῳ παραφαίνοντι, ὥς φησιν Πέτρος ἐν 5
τῇ ἐπιστολῇ »προσέχοντες τῷ προφητικῷ λόγῳ ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν
αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως φωσφόρος ἀνατείλῃ καὶ ἡμέρα καταυγάσῃ ἐν τοῖς C
καρδίαις ὑμῶν«. ἐκεῖθεν γὰρ τὸ φῶς ἐν τῷ σκότει φαίνει, ὁ νόμος δοθεὶς
5 »ἐν χειρὶ μεσίτου« διὰ τοῦ πιστοῦ θεράποντος τοῦ θεοῦ Μωυσέως. διὰ 6
τοῦτο ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν πρῶτον ἦν τὸ φῶς φαῖνον ὥσπερ σπινθὴρ
ἐν τῷ νόμῳ τῷ κατὰ φύσιν, ὃ θεασάμενος Ἐνὼχ εὐηρέστησε τῷ κυρίῳ,
δι' οὗ καθοδηγούμενος ὁ Ἄβελ εὐηρέστησε τῷ κυρίῳ, δι' οὗ εὗρε Νῶε
χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ κατανοήσας τὴν ὁδόν, δι' οὗ Ἀβραὰμ ἐπίστευσε
10 τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, εἶτα παρελθὸν τὸ φῶς ἀπὸ 7
σπινθηροειδοῦς τρόπου προσέθετο φαιδρότητι »λύχνου φανέντος ἐν αὐχμηρῷ
τόπῳ«· τουτέστι »τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει«, ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ καὶ
ἡ κατὰ τὴν ἀγαθότητα διάνοια, φωτίζουσα ἐν καρδίᾳ πιστῶν, ἀνὰ μέσον
τῆς τεθολωμένης διανοίας ⟨διὰ⟩ τῶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις γεγονότων
15 φαύλων καὶ κακῶν πραγμάτων, εἰδωλολατρείας τε καὶ ἐπαρνησιθεΐας,
φόνων τε καὶ μοιχείας καὶ τῶν ἄλλων. ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ μέγας φωστήρ, 8
»τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσ-
μον· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν
οὐκ ἔγνω· ὁ εἰς τὰ ἴδια ἐλθών, | καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ | παρέλαβον· ὅσοι P 679 D 91
20 δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι«. καὶ 9
ὁρᾷς τοῦτο τὸ φῶς ἐν ποίᾳ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ποία σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλα-
βεν; ὅτι τὸ ἀγαθόν, ἀεὶ παρὰ θεοῦ πεμπόμενον τῇ διανοίᾳ τῶν ἀνθρώπων
καὶ φωτίζον ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας οὐχ ἥττηται. •| Ö 512

65. Τὸ ὅμοιον δὲ πάλιν ἐπιλαμβάνεται ὁ αὐτὸς Μάνης ἀπὸ τοῦ τὸν **65,1**
25 σωτῆρα εἰρηκέναι »ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκο-
δεσπότῃ, ὃς ἔσπειρε ⟨εἰς⟩ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ καλὸν σπέρμα. καὶ καθευ- B
δόντων τῶν ἀνθρώπων ἐχθρὸς ἄνθρωπος ἦλθε καὶ ἔσπειρε ζιζάνια. 2
εἶτα λέγουσιν αὐτῷ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ· οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ
ἀγρῷ; ὁ δὲ ἔφη, ναί. πόθεν οὖν τὰ ζιζάνια; ὁ δὲ ἀποκρινάμενος εἶπεν,
30 ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν. οἱ δὲ δοῦλοι πρὸς αὐτὸν εἶπον· θέλεις
οὖν ἀπελθόντες ἐκριζώσωμεν τὰ ζιζάνια; ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· οὔ, μή 3

2—4 2. Pet. 1, 19 — **5** Gal. 3, 19; Hebr. 3, 5 — **7—9** vgl. Gen. 5, 24; 6, 8; 15, 6 und die Zusammenstellung Hebr. 11, 4ff — **11** 2. Pet. 1, 19 — **12** Joh. 1, 5 — **17** Joh. 1, 9—12 — **24ff** vgl. Acta Arch. c. 15, 7; S. 24, 21 (*confirmat Christus*) *inimicum hominem zizaniorum seminatorem* — **25**—S. **105, 4** Matth. 13, 24—30

J

1 φωτίζων + ⟨αὐτοὺς⟩? Holl **3** καταυγάσει J **14** ⟨διὰ⟩ Holl **16** ὅτε Corn.] ὅτι J **18** vor ἐν τῷ + ⟨ὁ⟩? Holl **23** φωτίζων J **26** ⟨εἰς⟩ Holl **31** ἐκριζώσομεν J

πως ἐκριζοῦντες τὰ ζιζάνια ἐκριζώσητε καὶ τὸν σῖτον. ἀλλ' ἄφετε ἕως καιροῦ τοῦ θερισμοῦ, καὶ ἐρῶ τοῖς θερισταῖς· συλλέξατε τὰ ζιζάνια καὶ δήσατε δεσμὰς δεσμάς, τὸν δὲ σῖτον ἀπόθεσθε ἐν τῇ ἀποθήκῃ. καὶ ἑτοι- C μάσατε τὰ ζιζάνια εἰς τὸ κατακαῆναι πυρὶ ἀσβέστῳ«. τῶν δὲ μαθητῶν 4
5 αὐτοῦ ἐπὶ τῆς οἰκίας λεγόντων· »εἰπὲ ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων«, ὁ δὲ ἐπιλύει καὶ οὐ κρύπτει, ἵνα μὴ συγχωρήσῃ τῷ ἀπατεῶνι κατὰ τῆς ἀληθείας λαβὴν ἔχειν. ἀποκρίνεται οὖν σαφῶς ὁ κύριος καὶ λέγει »ὁ τὸ 5 καλὸν σπέρμα σπείρας ἐστὶν ὁ θεός. ὁ δὲ ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος, τὰ ζιζάνιά εἰσιν οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι, ὁ ἐχθρὸς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ διάβολος, οἱ θερι-
10 σταί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, ὁ θερισμός ἐστιν ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, ὁ σῖτός ἐστιν οἱ καλοὶ ἄνθρωποι. * ὅτε ἀποστέλλει ὁ κύριος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ 6 D καὶ συνάγουσι τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπὸ τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ παραδι- δόασιν αὐτοὺς εἰς τὸ | καῆναι«. καὶ θεωρεῖτε, υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι 7 D 92 αὐτὰ ἃ βούλεται λέγειν καθ' ἑαυτοῦ προβάλλεται οὗτος ὁ ἀνακαινισθεὶς
15 ἡμῖν ἀντὶ τῶν περὶ Ἰαννῆν καὶ Ἰαμβρῆν. αὐτὸς μὲν γὰρ ἀρνεῖται τὸν κόσμον τοῦ θεοῦ εἶναι· ὧδε δὲ ὁ σωτὴρ τὸν κόσμον ἔφη εἶναι τὸν ἀγρόν, τὸν δὲ οἰκοδεσπότην καὶ κύριον τοῦ ἀγροῦ ⟨τὸν θεόν⟩, τουτέστι τὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ αὐτὸν ἐσπαρκέναι τὸ καλὸν αὐτοῦ σπέρμα. καὶ 8 οὐδὲ διεῖλε ψυχὰς ἀπὸ σωμάτων ἢ σώματα ἀπὸ ψυχῶν, ἀλλὰ τὸν μὲν
20 ἐχθρὸν ἄνθρωπον ἔφη ἐσπαρκέναι τὰ ζιζάνια, ἅ εἰσιν οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι, ἀνθρώ|πους δὲ οὐ λέγει σώματα κατ' ἰδίαν ⟨οὐδὲ ψυχὰς κατ' ἰδίαν⟩, ἀλλὰ P 680 ὁμοῦ εἶπε πονηροὺς ἀνθρώπους. πάλιν δὲ ὡσαύτως τὸ ἀγαθὸν σπέρμα 9 ⟨ὃ⟩ ὁ οἰκοδεσπότης ἔσπειρεν ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ, τοὺς ἀγαθούς φησιν ἀνθρώπους. καὶ οὐκ εἶπε τὰς τούτων ψυχάς, ἀλλ' ἀγαθοὺς ⟨ἀνθρώπους⟩
25 σὺν σώματι καὶ ψυχῇ. ἄρα γοῦν διὰ τῆς διδασκαλίας ὁ θεὸς σπείρει τὸ 10 ἀγαθὸν ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ διὰ τῆς κακομηχανίας ὁ διάβολος ὑποσπείρει τὰ πονηρὰ ἔργα ἐν τοῖς ἀνθρώποις. ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν οὐ ῥίζαν εὑρή- 11 σομεν κακίας, ἀλλ' ἔργα δι' ἡμῶν ἐπιτελούμενα· καὶ οὐδὲ ὅλως ὁ θεὸς αἴτιός ἐστι τῶν ἐσπαρμένων ζιζανίων. εὐθὺς γὰρ φράζει λέγων »ἐν τῷ B
30 καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους«, καὶ οὐκ εἶπεν | 'ἐν τῷ καθεύδειν τὸν οἰκο- Ö 514 δεσπότην'. ὅταν γὰρ ἡμεῖς ἀποκοιμηθῶμεν ἀπὸ ἀγαθῶν ἔργων, ὅταν ἀμελήσωμεν τῆς δικαιοσύνης, ὅταν τὸν νοῦν μὴ ἐγρήγορον ποιήσωμεν

5 Matth. 13, 36 — 7—13 Matth. 13, 37—41 — 15 vgl. 2. Tim. 3, 8

J

6 κρύπτει (κρύβει) Öh.] κρίνει J 11 * etwa ⟨ἔσται δὲ ἡ συντέλεια⟩ Holl | ἀποστέλλει Holl] παραγγέλλει J, παραγγέλλει τοῖς ἀγγέλοις Klost. 14 βούλεται + ⟨ὑπὲρ ἑαυτοῦ⟩ ? Holl 15 τῶν] τὸν J 17 ⟨τὸν θεόν⟩ Holl 18 αὐτὸν Holl] ἑαυτὸν J | σπέρμα + ⟨ὁρίζεται⟩ ? Holl 20 εἰσιν] οἰσὶν J 21 ⟨οὐδὲ ψυχὰς κατ' ἰδίαν⟩ Holl 23 ⟨ὃ⟩ Öh. 24 ⟨ἀνθρώπους⟩ Holl 28 θεὸς Holl] διάβολος J

πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ ἐντολήν, τότε σπείρονται ⟨ἐν ἡμῖν⟩ τὰ ἁμαρτήματα. ὁρᾷς ὅτι οἱ θερισταὶ ἑτοιμάζουσι τὰς δεσμὰς εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον; λέγε 12 μοι, ὦ Μάνη, ψυχὰς ἐκεῖ δεσμεύουσιν ἢ σώματα ἄνευ ψυχῶν καίουσιν ἢ καὶ τὰς ψυχάς; οὐκέτι γὰρ σταθήσεται ὁ περὶ καθαρισμοῦ σου τῶν ψυχῶν 5 λόγος, ὁπότε εἰς τιμωρίαν καὶ κρίσιν παραδοθήσονται. ἀλλὰ ἀρκέσει C περὶ τούτων ἕως τῶν ἐνταῦθα. τοῖς γὰρ συνετοῖς φαίνεται τὰ ῥητὰ τῆς ἀληθείας. | D 93

66. Ἐπιλαμβάνεται πάλιν ἑτέρου ῥητοῦ, εἰς μέσον φέρων καὶ μὴ 66,1 νοῶν τὰ ἐν αὐτῷ ἐγκείμενα, ἑτέρως ⟨δὲ⟩ παρερμηνεύων τῆς σωτηριώδους 10 διδασκαλίας τὴν δύναμιν τὸ δὴ εἰρηκέναι τὸν σωτῆρα ὅτι »ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐδὲν τῶν αὐτοῦ εὑρίσκει«, ⟨καὶ πάλιν· »ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου βληθήσεται κάτω«⟩ καὶ πάλιν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ὅτι »ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, πρὸς τὸ μὴ καταυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς 15 δόξης«. ἴδωμεν τοίνυν τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου, περὶ οὗ ὁ κύριος 2 D λέγει, ⟨εἰ⟩ βληθήσεται κάτω· ⟨ἐπιφέρει γάρ⟩ »ἐὰν δὲ ἐγὼ ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν«· τίνα ⟨οὖν⟩ λέγει ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου; καὶ εἰ μὲν τὸν διάβολον λέγει, πῶς ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ σωτῆρος λέγει ὅτι »εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν«; ὁρῶμεν γὰρ τὰς δύο λέξεις ταύτας 3 20 ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας· ὁ ἀπόστολος γάρ φησιν »ὅλος ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται« καὶ »ἐν τῷ κόσμῳ ἦν« ὁ σωτήρ. πῶς ἄρα οἱ ἀμφότεροι χωρηθήσονται; εἰ ὅλος ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται, ποῦ τόπος τῷ σωτῆρι ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν | ⟨τοῦ⟩ εἶναι αὐτὸν »ἐν τῷ κόσμῳ«; καὶ 4 P 681 εἰ »ἴδια« τυγχάνει τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὰ τοῦ κόσμου, ποῖος ἄρχων κυριεύει 25 τῶν τοῦ θεοῦ ἰδίων; εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἴδια τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ποῖος ἄρχων τοῦ κόσμου συνεχώρει ἴδια εἶναι τοῦ σωτῆρος τὰ ἐν τῷ κόσμῳ; καὶ εἰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τυγχάνει ὁ κόσμος, πῶς συνεχώρει

10 Joh. 14, 30 — 12 Joh. 12, 31 — 13 2. Cor. 4, 4; vgl. Acta Arch. c. 15, 7; S. 24, 22 (*evangelium confirmat*) *principem saeculi mundi huius deum, qui hominum mentes excaecat, ut non evangelio Christi deserviant* Augustin c. Faust. XXI 1; S. 569, 14ff Zycha c. Fel. II 2; S. 830, 10 — 16 Joh. 12, 32 — 19 Joh. 1, 11 — 20 1. Joh. 5, 19 — 21 Joh. 1, 10

J

1 σπείρονται ⟨ἐν ἡμῖν⟩ Holl] σπειρόμεθα J 3 ἄνευ ψυχῶν Holl] σὺν ψυχῇ J 6 φαίνεται = leuchtet ein 9 αὐτὸ J | ⟨δὲ⟩ Holl | παρερμηνεύων Holl] παρερμηνεύει J 10 τὸ δὴ Holl] διὰ τὸ J 11 ⟨καὶ πάλιν· »ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου βληθήσεται κάτω⟩, Holl, die Ergänzung ergibt sich aus Z. 16 u. 107, 14 15 τὸν ἄρχοντα Öh.] εἰ ἄρχοντα J 16 ⟨εἰ⟩ Öh. | ⟨ἐπιφέρει γάρ⟩ Holl 17 ⟨οὖν⟩ Holl 19 γὰρ] δὲ ? Holl 23 ⟨τοῦ⟩ Holl

ἄρχοντι τὸν ἴδιον κόσμον κατέχειν; εἰσὶ δὲ πάντες οἱ λόγοι τῆς θείας 5
γραφῆς ἐν σοφίᾳ εἰρημένοι, καθὼς αὐτὸς ὁ κύριος λέγει »ἦλθεν Ἰωάννης
ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης μὴ ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσι· δαιμόνιον ἔχει. B
ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· ἰδού, ἄν-
5 θρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν· καὶ ἐδικαιώθη
ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς«. πῶς δὲ ἡ σοφία ἐδικαιώθη ἀπὸ | τῶν 6 D 94
τέκνων αὐτῆς; ἀλλὰ τῶν συνιέντων τὰ τῆς σοφίας ῥήματα, ὥς λέγει
καὶ ἐν τῷ προφήτῃ »τίς συνετὸς καὶ συνήσει ταῦτα; | ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ Ö 516
κυρίου, καὶ ᾧ λόγος σοφίας, καὶ γνώσεται ταῦτα, ἀσεβεῖς δὲ ἀσθενή-
10 σουσιν ἐν αὐταῖς«.

67. Ἠσθένησε γὰρ καὶ ἠσέβησεν ὡς ἀληθῶς ⟨ὁ Μάνης⟩ μετὰ τῶν 67,1
ἀσεβῶν ἐν τοῖς θείοις καὶ ἐπουρανίοις λόγοις. ὁ σωτὴρ γὰρ ἔλεγε πρὸ C
μικροῦ »ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ«,
καὶ ὧδε πάλιν »ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου βληθήσεται κάτω«. καὶ 2
15 εἰ περὶ τοῦ σατανᾶ ἦν ὁ λόγος τοῦ ἤδη πεπτωκότος, τίς ἦν χρεία πάλιν
βάλλεσθαι κάτω; ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς εἰς τὴν ἄβυσσον. ποῦ οὖν ἔμελλεν
ὑψοῦσθαι ὁ κύριος; εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἀβύσσου ἔμελλεν ὑψοῦσθαι, * τὸ
⟨γὰρ⟩ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ παρεκτεινόμενον τὰ ἰσόρροπα τῆς φράσεως
ἀπεργάζεται. πότε δὲ ἐν τῇ γῇ ὑψώθη; ἔλεγε γὰρ περὶ τοῦ ὑψώματος 3
20 τοῦ σταυροῦ καὶ περὶ τοῦ εἰς οὐρανὸν ἀνιέναι, ἵνα πάντας ἀνελκύσῃ πρὸς D
ἑαυτόν. καὶ τίνι λόγῳ ἄνω τυγχάνων οὐκ ἀνείλκυσεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς 4
ἐλήλυθεν; ἔδει γὰρ αὐτὸν ἐλθεῖν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων εἰς ἑαυτὸν
ἀναδέξασθαι, ἵνα πρῶτον αὐτὸ τὸ σκεῦος τὸ ἅγιον, ὃ ἀπὸ Μαρίας εἴληφεν
⟨ὑψώσῃ ἐν ἑαυτῷ⟩ ἀναπλάσας ἑαυτῷ τὸ ἅγιον σῶμα, θεὸς ἄνωθεν Λόγος
25 ἐλθὼν ἐκ κόλπων πατρῴων, ἵνα ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι [ὑψῶσαι ἐν αὐτῷ]
ὑψωθεὶς τοὺς ὁμοίους ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτόν. τίς δέ ἐστιν ὁ ἄρχων 5
τοῦ κόσμου τούτου; ἀλλὰ ὡς λέγει »πᾶς ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ
κεῖται«. οὐκ οὐρανὸν λέγων, οὐ τὴν γῆν, οὐχ ἥλιον, οὐ σελήνην, οὐ φυτά, | P 682
οὐ θάλασσαν, οὐκ ὄρη, οὐκ ἀέρα, οὐ νέφη, οὐκ ἄνεμον, οὐκ ἄστρα, οὐ
30 πτηνά, οὐδέν τι τῶν ἐκτισμένων, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ κόσμος * τῶν

2—6 Matth. 11, 18f — 8—10 Hos. 14, 10 — 13 Luc. 10, 18 — 14 Joh. 12, 31 — 19 vgl. Joh. 12, 33 — 27 1. Joh. 5, 19 — 30ff vgl. 1. Joh. 2, 16ff

J

1 θείας Dind.] ἀληθείας J 7 ἀλλὰ] ἀλλ' ἀπὸ? Holl | συνιόντων J 11 ⟨ὁ Μάνης⟩ Holl 17 * etwa ⟨χρεία ἦν αὐτὸν πρότερον ἐκεῖσε ἀπιέναι· νῦν δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὢν λέγει καὶ ἐκεῖθεν ἔμελλεν ὑψοῦσθαι⟩ Holl 18 ⟨γὰρ⟩ Holl 21 οὐκ ἀνείλκυσεν Holl] οὐ καθείλκυσεν J 24 ⟨ὑψώσῃ ἐν ἑαυτῷ⟩ Holl, vgl. Z. 26 25 σώματι Pet.] σῶμα J | [ὑψῶσαι ἐν αὐτῷ] Pet. 29 οὐχ ὄρη J 30 * etwa ⟨ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία⟩ Holl

ἀνθρώπων, ἡ ὑπερηφανία τῆς ἐννοίας, τὸ θράσος τοῦ τύφου, ἡ ἀλαζονεία τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπάρσεως· οὗτος ⟨ἦν⟩ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου | τούτου 6 D 95 ⟨ὃς⟩ ἐξέπεσε κάτω, ⟨ἡ⟩ ὑπερηφανία. »ὑμεῖς« γάρ φησι »δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνετε, ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν ἐμαυτοῦ δόξαν«. πῶς γὰρ 7
5 οὐκ ἔπεσεν ἡ ὑπερηφανία, πῶς οὐκ ἐθραύσθη ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου, Ἡρῴδου μὲν φυλάττοντος καὶ κρίνοντος τὸν κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν καὶ B κύριον, Πιλάτου δὲ προκαθεζομένου, ὑπηρέτου ῥαπίζοντος τὴν σιαγόνα, Ἰούδα παραδιδόντος, Καϊάφα δικάζοντος, Ἰουδαίων κατεμπτυόντων, στρατιωτῶν κολαφιζόντων κεφαλὴν τοῦ δυναμένου νεύματι εἰλῆσαι
10 οὐρανὸν καὶ γῆν; αὕτη ἡ ὑπερηφανία καὶ τὸ θράσος καὶ ἡ δόξα τῶν ἀν- 8 θρώπων τοῦ κόσμου. οὗτος ἦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου, ὁ πεσὼν χαμαί. πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀξιωμάτων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐν ὑπεροχῇ τυγχάνοντες τὴν ἀρχὴν ἔχουσι διὰ τῶν φρυαγμάτων, διὰ τοῦ θράσους καὶ κύδους καὶ ὑπερηφανίας, ὧν οὐδὲν ἐν τῷ σωτῆρι εὕρηται. »λίνον γὰρ C
15 τυφόμενον οὐ σβέσει καὶ κάλαμον τεθραυσμένον οὐ κατεάξει.« | Ö 518

68. Καὶ πολλά μοι ἔστι περὶ τούτου λέγειν. πάλιν δέ φησιν ὁ αὐτὸς **68,1** Μάνης ὅτι »ὁ θεός« φησί »τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, τοῦ μὴ καταυγάσαι εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου«. εἰ 2 ἔνι [ὁ] θεὸς τοῦ κόσμου τούτου, τί ἄρα ἐλθὼν ὁ σωτὴρ ἐποίει εἰς τὰ
20 ἀλλότρια; καὶ εἰ μὲν τῶν ἀλλοτρίων ἐφίετο, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀγαθοῦ οὔτε 3 δικαίου· εἰ δὲ ἕνεκεν τοῦ σῶσαι ἦλθεν οὐκ ἴδια, ἀλλ' ἀλλότρια, τοῦτο D καὶ κόλακος τυγχάνει τινὸς βουλομένου προσεπαίρειν τοὺς τοῦ πέλας. καὶ εἰ ὅλως τὰ τοῦ θεοῦ τοῦ αἰῶνος τούτου ἦλθε σῶσαι, ἄρα αὐτῷ τῷ 4 θεῷ τοῦ κόσμου τὴν χάριν κατατίθεται, ἴδια αὐτοῦ σκεύη πειρώμενος
25 σῴζειν. καὶ εἰ ὅλως συγκατατίθεται ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ διὰ τοῦ σωτῆρος σῳζομένοις, ἄρα ἀγαθός ἐστιν, εἰ καὶ μὴ δύναται σῴζειν, χαίρων ἐπὶ τῇ τῶν ἰδίων σωτηρίᾳ. καὶ ἔσται λοιπὸν μία | κοινωνία 5 D 96 τῆς ἀγαθότητος, ὅτι ὁ μὲν δυνάμενος σῴζει, ὁ δὲ μὴ δυνάμενος τὰ ἴδια σῴζειν χαίρει ἐπὶ τοῖς σῳζομένοις, κέρδος τὰ ἴδια ἡγούμενος παρὰ τοῦ
30 καλῶς σῴζοντος σῳ|ζόμενα ἔχειν. καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἐναντιοῦται τῷ βου- 6 P 689 λομένῳ τὰ ἴδια σῴζειν, καὶ χάριν ὁμολογήσει. εἰ δὲ χάριν ὁμολογεῖ, πρῶτον ⟨ὁ σωτὴρ⟩ αὐτὸν σώσει οὗ οἱ σῳζομενοι, ἵνα δείξῃ ἐπ' αὐτῷ

3—4 Joh. 5, 44; 8, 50 — 9 vgl. Apoc. 6, 14 — 14 Jes. 42, 3 — 17 2. Cor. 4, 4; vgl. zu S. 106, 13ff.

J

2 ⟨ἦν⟩ Holl, vgl. Z. 11 3 ⟨ὃς⟩ Holl | ⟨ἡ⟩ ὑπερηφανία Öh.] ὑπερηφανίᾳ (als Dativ verstanden) J 8 κατεμπτυόντων J] καταπτυόντων Ausgg. 12 vor τῶν ἀξιωμάτων + ⟨διὰ⟩? Holl 19 [ὁ] Holl 30 ἔχειν Klost.] ἔχων J 32 ⟨ὁ σωτὴρ⟩ Holl, vgl. Z. 109, 13 | σώσει Holl] σώζει J | οὗ + ⟨εἰσιν⟩? Holl | ἐπ' αὐτῷ σῳζομένῳ Holl] ἐπ' αὐτὸν σωζόμενον J

σωζομένῳ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ ⟨ὅτι⟩ οὐ τοὺς μικροὺς μᾶλλον βούλεται σῴζειν καὶ ἐᾶν τὸν ἀναγκαῖον, ἐξ οὗπερ οἱ σωζόμενοι γεγόνασιν. ἢ ἄλλως πάλιν· εἰ μὲν βούλεται αὐτὸν μὴ σῴζειν, τοὺς δὲ ὑπ' 7 αὐτοῦ ⟨γεγεννημένους⟩ σῴζει, ἄρα οὐ τέλειον ἀπεργάζεται, οὐδὲ δύναται 5 τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι ἐν τελειότητι. εἰ δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν φύσεως μὴ σωζομένης αὐτὸν μὲν ἀδυνάτως ἔχει σῴζειν, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννη- B μένους σῴζει, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοι σαθρότεροι αὐτοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἀδυνάτως ἔχουσι πρὸς σωτηρίαν. καὶ ἄλλως δέ· εἰ 8 μὲν ἴδιά τινα μὴ ἔχων σῴζειν εἰς τὰ ἀλλότρια ἦλθεν ἐπιδείξεως χάριν, 10 ⟨τοῦ⟩ τὴν αὐτοῦ βοήθειαν δεῖξαι, πολλὴ ἡ ἀπορία ἡ μὴ δυναμένη ἴδια σῴζειν καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια ἐπιδημοῦσα, ὅπως ἐνδείξηται τὸ ἔργον, ὃ ἐν τοῖς ἰδίοις ἀδυνάτως ἔσχεν ἐπιδείξασθαι. καὶ ἤδη διέπεσεν ὁ περὶ 9 τοῦ σωτῆρος καὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου ὑπὸ τοῦ Μάνη εἰρημένος λόγος, καὶ ἔσται τῷ ὄντι ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου οὐ θεὸς παρηλλαγμένος 15 παρὰ τὸν ὄντα ἄλλος, οὐδὲ ἐνυπόστατος θεὸς ἄλλος, μὴ γένοιτο· θεὸς C γὰρ ὁ πάντων δεσπότης, ὁ τὸν κόσμον ποιήσας, εἷς ἐστι θεός, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐδέποτε διαλείπει.

69. Περὶ οὗ δὲ ὁ ἀπόστολος λέγει, ὃν ᾑρέτισαν τὸν θεὸν ἑαυτῶν | 69,1 Ö 520 εἶναι οἱ ἄπιστοι, οὐ μόνον λέγω ἕνα θεὸν εἶναι τοῦ αἰῶνος τούτου, μὴ 20 γένοιτο, ἀλλὰ καὶ πολλούς, οἷς ἑαυτοὺς ὑπέταξαν οἱ ἄπιστοι καὶ ἐτυφλώ-| D 97 θησαν τὴν διάνοιαν, ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει »ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία 2 D καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν« καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »οὐ δύνασθε δυσὶ κυρίοις δουλεύειν« φησίν, εἶτα μετὰ πολλά, ἵνα δείξῃ τίνες εἰσὶν οἱ δύο κύριοι, φησίν »οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ«. ἄρα 3 25 οὖν ὁ θεὸς θεὸς καὶ μαμωνᾶς θεὸς τοῦ κόσμου. διὰ γὰρ τοῦ μαμωνᾶ καὶ τῆς κοιλίας, τῶν δύο τούτων, ἡ πλείστη φύσις τῶν ἀνθρώπων τυφλώττει δελεαζομένη, οὐχ ὑπὸ θεοῦ λαβοῦσα τὴν πρόφασιν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδίας κακομηχανίας, ὡς ἕκαστος ὀρεγόμενος ἐπὶ τῇ ἀπι|στίᾳ ἑαυτὸν P 690 παραδίδωσιν ὑποχείριον πάντων. ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει »ῥίζα πάν- 4 30 των τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία«. καὶ διὰ τοῦτο ἐπαρᾶται κακῇ προλήψει θεοποιίας λέγων »τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν, ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει«, ἐπαρώμενος γαστρὸς ἐπιθυμίαις. ὁ θεὸς τοίνυν τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα 5

21 Phil. 3, 19 — 22 Matth. 6, 24 — 24 Matth. 6, 24 — 29 1. Tim. 6, 10 — 31—32 1. Cor. 6, 13

J

1 ⟨ὅτι⟩ Holl 2 τὸν ἀναγκαῖον = den Blutsverwandten 4 ⟨γεγεννημένους⟩ Holl 10 ⟨τοῦ⟩ Holl 14 ἔσται Holl] ἔστι J 23 μετὰ πολλά] lies μετ' ὀλίγα? Holl, μετ' ⟨οὐ⟩ πολλὰ Klost. nach S. 103, 11 28 ἀπληστίᾳ? Klost. 32 ἐπαρόμενος J

τῶν ἀπίστων, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκεται ὁ γραμματεὺς † πρῶτος
καὶ δεύτερος λέγων »τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ ἔφη·
τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα κατὰ τὸ γεγραμμένον«. οὐ γὰρ ἦν ἀλλό- B
τρια τὰ τοῦ νόμου· ὡς αὐτὸς ὁ κύριος διδάσκει ζωῆς κληρονομίαν εἶναι
5 τὴν παραφυλακὴν τοῦ νόμου. εἶτά φησι »ταῦτα πάντα ἐποίησα ἐκ νεότητός 6
μου«. καὶ ἀκούσας »ἐχάρη«, ἵνα δείξῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου οὐκ ἀλλοτρίας
τῆς αὐτοῦ θεότητος ὑπαρχούσας· διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐχάρη συγκατά-
θεσιν ἐποιήσατο παλαιᾶς διαθήκης πρὸς νέαν διαθήκην. ἀλλά φησι »τί 7
ἔτι ὑστερῶ«; καί φησι πρὸς αὐτὸν »εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησον
10 τὰ ὑπάρχοντά σοι καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ λάβε τὸν σταυρόν σου καὶ ἀκο-
λούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. ὁ δὲ ἀπῆλθε λυπούμενος. C
ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα«. εἶτα ὁ κύριος ἔφη »εὐκοπώτερόν ἐστι | κάμηλον 8 D 98
διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν«.
οὐ δύνανται γὰρ ⟨οἱ πλούσιοι⟩ εἰσελθεῖν, ὅτι ἐτυφλώθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
15 τοῦ αἰῶνος, ἡγησάμενοι τὸν μαμωνᾶν ἑαυτῶν θεὸν καὶ ἑαυτοὺς ὑπο-
χειρίους πεποιηκότες τῷ θεῷ τοῦ αἰῶνος τούτου τουτέστι τῇ φιλαργυρίᾳ.
ὡς λέγει »προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις,« 9
καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ »ἥτις ἐστὶ φιλαργυρία«. καὶ ἵνα δείξῃ ταύτης τὸ ἀπο-
τέλεσμα καὶ τὸ ἔργον, λέγει »ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ ⟨τυφλῶν⟩. τυφλὸς δὲ D
20 τυφλὸν ὁδηγῶν, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται«. ἐπειδὴ γὰρ ἐτύ- 10
φλωσεν αὐτοὺς ἡ φιλαργυρία, ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ οὐ »κατηύ-
γασεν ὁ φωτισμὸς τοῦ εὐαγγελίου ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,« διὰ τὸ | τετυ- Ö 522
φλῶσθαι περὶ τὴν φιλαργυρίαν. αὕτη γὰρ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐτύφλωσεν, 11
αὕτη καὶ τοὺς περὶ Ἀνανίαν ἀπέκτεινεν, αὕτη πολλοὺς ἠφάνισεν. οὗτός
25 ἐστιν ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ὃν αἱρησάμενοι θεὸν οἱ ἄνθρωποι ἐπε-
λάβοντο τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς καὶ κατεφρόνησαν τοῦ κυρίου, ὡς λέγει
»τοῦ μὲν ἑνὸς ἀνθέξεται, τοῦ δὲ ἑτέρου | καταφρονήσει· οὐ δύνασθε θεῷ P 691
δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ«. καὶ ὁρᾷς ῥητῶς καὶ σαφῶς τὸ πρᾶγμα ἑρμη- 12
νευόμενον· οὐδεὶς γὰρ ἔνι ἕτερος θεός, οὐκ ἐν οὐρανῷ, οὐκ ἐν τῇ γῇ, οὐκ
30 ἐν πᾶσι χωρίοις, ἀλλὰ »εἷς πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς

2 Marc. 10, 17 — Luc. 18, 18 (Matth. 19, 16) — 3 Marc. 10, 19 — Luc. 18, 20 (Matth. 19, 19) — 4 Matth. 19, 17 — 5 Luc. 18, 21 — 6 vgl. Marc. 10, 21 — 8 Matth. 19, 20 — 9—12 Matth. 19, 21 f — 12 Matth. 19, 24 — Marc. 10, 25 — 17 Luc. 12, 1 — 18 Luc. 12, 1 (andere Lesart) — 19—20 Matth. 15, 14 — 21 2. Cor. 4, 4 — 24 vgl. Act. 5, 1ff — 27—28 Matth. 6, 24 — 30 1. Cor. 8, 6.

J

1 † πρῶτος καὶ δεύτερος] lies etwa πρῶτον καλῶς Holl 4 ὡς αὐτὸς Öh.] ὡσαύτως J 14 ⟨οἱ πλούσιοι⟩ Holl 19 ⟨τυφλῶν⟩ Holl

Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα«, καὶ ἓν πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, ἀεὶ οὖσα ἡ τριάς, μία ἡ θεότης καὶ μηδέποτε προσθήκην λαμβάνουσα, οὐδὲ ἀφαίρεσιν ἐνδεχομένη.

70. Ἴωμεν δὲ ἐφ' ἕτερα πάλιν καὶ τὰ δίκτυα τούτου τοῦ θηρὸς καὶ **70,1**
5 ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ διασπασώμεθα, ἀγαπητοί, ἐπὶ τὴν φράσιν τῆς B
ἀληθείας τὰ ὑπ' αὐτοῦ ξενολεκτούμενα φέροντες τοῖς βουλομένοις τὰ τῆς ἀληθείας καταμαθεῖν καὶ ἀποτρέπεσθαι τὸν νοῦν ἀπὸ κακοδιδασκαλίας πάσης αἱρέσεως. ἐπιλαμβάνεται γὰρ | τοῦ νόμου πάλιν καὶ τῶν προφητῶν, 2 D 99
ἐχθρὸς ὢν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ ἐν νόμῳ καὶ ἐν
10 προφήταις λελαληκότος καὶ [φησι] φύσει χαλάσας γλῶσσαν ὡς καὶ ἀεὶ κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα, λαλήσαντός τε ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις, »πατρὸς ὄντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται«, καί φησιν· »ἐξ αὐτοῦ 3 C
ἐπιθυμία καὶ ἐξ αὐτοῦ φόνοι καὶ τὰ ἄλλα πάντα. παρεκελεύετο γὰρ καὶ
15 ἱμάτια ἀφαρπάξαι τῶν Αἰγυπτίων, θυσίας δὲ αὐτῷ προσφέρεσθαι καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα παρέχει νόμος, φονεύειν δὲ τὸν φονεύοντα, ὡς μηκέτι ἀρκεῖσθαι τῷ πρώτῳ φόνῳ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐργάζεσθαι, δῆθεν ἐκδικοῦντος αὐτοῦ τὸν πρῶτον φόνον· ἐμβάλλει τε ἐπιθυμίας εἰς τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων, [καὶ] διηγούμενος ⟨περὶ⟩ γυναικῶν καὶ τῶν ἄλλων
20 πραγμάτων. ἐχεθύμως δέ, φησιν, ὀλίγα περὶ τοῦ Χριστοῦ προεφήτευσεν, ἵνα διὰ τῶν ὀλίγων πιστοποιήσῃ πιθανολογήσας.« καὶ ταῦτα ἦν τὰ 4
ῥήματα τοῦ τολμηροῦ Μάνη, ἃ κατὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου ἀθυρογλώττως D
φθέγγεται. κατανοήσας δέ τις ἴδοι μηδὲν ἕτερον ἐν τούτῳ φαινόμενον

12—13 Eph. 3, 15 — **13 ff** vgl. Acta Arch. c. 44, 8; S. 65, 17 ff Beeson (*dicebat ergo quod) Moyses argentum et aurum ab Aegyptiis sumens cum populo fugisset ex Aegypto, Jesus autem nihil proximi desiderandum esse praeceperit, deinde quod ille oculum pro oculo, dentem pro dente in lege cavisset expendi; noster vero dominus percutienti unam maxillam iuberet etiam alteram praeparari;* dazu unten c. 83, 2 ff; S. 124, 22 ff — **14** Ex. 11, 2 — **15** Ex. 29 ff u. a. St. — **16** Ex. 20, 12 — **20 f** anders bei Augustin c. Faust. XII 1 ff; S. 329, 1 ff Zycha *Faustus dixit . . . ego quidem nulla* (sc. *testimonia de Christo*) *inveni, quamvis adtentius eos et curiosissime legerim* XIII 1; S. 377, 14 ff *Faustus dixit . . . Christum quidem nostrum i. e. filium dei Hebraeorum aliquos adnuntiasse prophetas nescio an probare quis possit* XVII; S. 399, 16 *Hebraeorum testimonia nobis etiam si vera sint, ante fidem inutilia esse, post fidem supervacua*

J

1 τὸ ἅγιον ἐν ᾧ τὰ a. R. v. l. H. angeflickt J **10** [φησι] Holl **13** φησιν + ⟨ὅτι⟩? Holl **16** παρέχει] lies παραγγέλλει? Holl περιέχει Klost. **18** ἐμβάλλει Holl] ἐμβάλλειν J **19** [καὶ] Holl | ⟨περὶ⟩ Dind.

ἀλλ' ἢ φρενιτιῶντος ἔργα. ὡς γὰρ ὁ τὴν φρενῖτιν ἔχων μάχαιραν καθ' ἑαυτοῦ ὁπλίζεται καὶ διὰ τὴν ἐπιληψίαν τὰς ἑαυτοῦ σάρκας τέμνων νομίζει ἐχθροὺς ἀμύνασθαι καὶ οὐκ οἶδεν, οὕτω καὶ οὗτος καθ' ἑαυτοῦ διοπλίζεται, μὴ νοῶν τὰς λέξεις ἃς καθ' ἑαυτοῦ ἐφέλκεται. 5 εἰ γὰρ ἐξ 5 αὐτοῦ ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἐπιθυμίας ἐνεργεῖ, πῶς ἄνω καὶ κάτω κατὰ ἐπιθυμίας γράφει ὁ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων; Ö 524 ὁ λέγων »μὴ ἐπιθυμήσῃς τὰ τοῦ πλησίον, μηδὲ τὸν βοῦν αὐτοῦ μηδὲ τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ μηδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ | μηδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ μηδὲ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μηδὲ P 692 ὅσα ἐστὶ τῷ πλησίον σου«· εἰ ἀναιρεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, οὐκ αὐτὸς τῆς ἐπι- 10 θυμίας ἐστὶ χορηγός. | D 100

71. Πῶς οὖν, φησίν, ἐνετείλατο σκυλεῦσαι τοὺς Αἰγυπτίους ἐν τῷ 71,1 ἐξιέναι αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου; ναί· δίκαιος γάρ ἐστι κριτής, ὡς καὶ ἤδη πολλάκις εἴρηκα περὶ τούτου. 2 καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ αὐτὸς ἐνδέεται θυσιῶν, φησὶν ἐν τῷ προφήτῃ »μὴ θυσίας προσηνέγκατέ μοι, οἶκος Ἰσραήλ, 15 τεσσαράκοντα ἔτη; λέγει κύριος«. 3 τίνι οὖν ἦσαν αἱ ⟨θυσίαι⟩ προσφερόμεναι; αὐτῷ μὲν κατὰ τὴν διάνοιαν τῶν προσφερόντων, αὐτὸς δὲ οὐχ ἕνεκεν τοῦ B ἐνδέεσθαι προστέταχεν, ἀλλ' ἵνα συνεθίσῃ ἀπὸ πολυθεΐας ἕνα θεὸν ἐπιγινώσκειν· ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων θυσίας ἐπιτελουμένας τοῖς θεοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ἵνα μὴ διὰ πολυθεΐαν τραπέντα αὐτῶν τὰ νοήματα καταλεί- 20 ψωσι τὸν μόνον ἕνα θεόν. 4 ὅτε δὲ συναγήοχεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν ἀπὸ πολυθεΐας διὰ πολλοῦ χρόνου, ἀποσυνεθίσας αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, ἄρχεται παρακόπτειν ἃ μὴ ἤθελε καὶ ἔλεγεν »ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρετε, καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν«; »μὴ φάγομαι κρέα ταύρων ἢ αἷμα τράγων πίομαι;« »ταῦτα γὰρ οὐκ ἐξεζήτησα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν«, C 25 ἀλλὰ »ποιεῖν πρὸς τὸν πλησίον δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν ἕκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ«. 5 καὶ ὁρᾷς ὅτι προϊόντων τῶν χρόνων ἡ ὑπόστασις τῆς δυνάμεως τῶν θείων ⟨λόγων⟩ ἀποκαλύπτεται, ὡς αὐτὸς πάλιν λέγει τῷ Σαμουὴλ »χρῖσον τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα«, ὕστερον δὲ αὐτοὺς ἐλέγχει λέγων »ἐχρίσατε βασιλέα οὐ δι' ἐμοῦ καὶ ἄρχοντας καὶ ἐγὼ οὐκ ἐνετει- 30 λάμην ὑμῖν«. 6 ἀλλ' ἐπειδὴ ἐζήτησαν τοῦτο αἱ διάνοιαι αὐτῶν, παραμυ-

6—9 Ex. 20, 17 — **12** vgl. Ancor. c. 110; I 133, 29ff u. unten c. 83, 1ff; S. 124, 18ff — **14—15** Am. 5, 25 — **16ff** vgl. Panarion haer. 42, 12, 3 refut. 18 i; II 167, 4ff — **22** Jer. 6, 20 — **23** Psal. 49, 13 — **23f** Jes. 1, 12 — **25** vgl. Am. 5, 24 — Sach. 8, 16 — **28** 1. Sam. 9, 16 — **29** vgl. Hos. 8, 10

J

13 ἐνδέεται Dind.] ἐνδεεῖται J **15** ⟨θυσίαι⟩ Holl **17** ἐνδέεσθαι Dind.] ἐνδεεῖσθαι J | συνεθίσῃ + ⟨αὐτοὺς⟩? Holl **18** ἑώρων Holl] ἑώρα J **20** θεόν] + ταῦτα προστέταχεν? Ltz. | συνηγήοχεν J **27** ⟨λόγων⟩ Holl

θούμενος ὁ θεὸς Σαμουὴλ τὸν προφήτην ἔλεγεν »οὐ σὲ ἀπεβάλοντο, ἀλλ' ἐμέ, λέγει κύριος. πλὴν χρῖσον αὐτοῖς τὸν Σαούλ, υἱὸν Κῖς«· ὥσπερ παι- D
δίοις μικροῖς προσφερόμενον τὸ θεῖον, ἵνα βαστάσῃ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀσθενούντων καὶ ἀναθωπεύσῃ τὸ βρέφος ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας. εἶτα 7
5 λέγει τὸ τελειότατον »θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντε|τριμμένον· καρδίαν D 101
συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει«, καὶ »θύσατε τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως«· καὶ ὅσα ἔστι περὶ τούτου λέγειν.

72. Εἶτά φησιν ὁ αὐτὸς Μάνης, ἠθέλησε ⋆ περὶ Χριστοῦ λόγον ἐκ- 72,1
θέσθαι. ⋆ ὁ λαλήσας γὰρ ἐν τῷ νόμῳ μέγας ἀληθῶς, ὁ ἐκθέμενος καὶ | Ö 526
10 περὶ τῶν μελλόντων γινώσκων. εἰ γὰρ | οἶδε τὰ μέλλοντα, οὐκ ἄμοιρός 2 P 693
ἐστι προγνώσεως, ἀλλὰ θεός ἐστι τὰ μέλλοντα εἰδώς· ἔγραψε δὲ αὐτά, ἵνα γένηται. εἰ δὲ ἐναντία αὐτῷ ὑπῆρχεν, ἔγραφε μὲν περὶ αὐτῶν, ἔλυσε δὲ αὐτά, ἵνα μὴ αὐτοῖς πεισθῶμεν. ὁπότε δὲ συνίστησι τὰ μέλλοντα 3
εἰς Χριστὸν τελειοῦσθαι, αὐτὸ ἄρα ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ
15 καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίῳ. μία γάρ ἐστιν ἡ συμφωνία, ὡς διὰ Μωυσέως λέγει »προφήτην ⟨ὡς ἐμὲ⟩ ὑμῖν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἐγερεῖ κύριος«, καὶ πάλιν ὁ κύριος λέγει »Μωυσῆς περὶ ἐμοῦ ἔγραψεν«, ὁ δὲ 4
Μωυσῆς φησι »πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, B
ἐξολοθρευθήσεται«, καὶ πάλιν ὁ κύριος »εἰ τοῖς Μωυσέως γράμμασιν
20 οὐ πιστεύετε, πῶς ἂν τοὺς ἐμοὺς λόγους ἀκούσητε;« καὶ πανταχόθεν φαίνεται ἡ ἀλήθεια φωτεινή τις οὖσα καὶ »μὴ ἔχουσα ῥυτίδα«.

73. Θανάτου δὲ πάλιν ὁρίζεται τὴν διαθήκην τοῦ νόμου, διὰ τὸ 73,1
εἰρηκέναι τὸν ἀπόστολον »εἰ δὲ διαθήκη τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη λίθοις ἐγενήθη ἐν δόξῃ.« καὶ οὐ μόνον τοῦτο εἶπεν ἡ θεία 2
25 γραφή, ἀλλ' ὅτι »ὁ νόμος δικαίῳ οὐ κεῖται, ἀλλὰ πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις καὶ ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἀντίκειται τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ«.
ἐπεὶ οὖν ὁ νόμος δικαίῳ οὐ κεῖται, παράνομος ἄρα ἐστὶν ὁ δίκαιος; μὴ 3 C

1 1. Sam. 8, 7. 22 — **5** Psal. 50, 19. — **6** Ps. 49, 14 — **16** Deut. 18, 15 — **17** Joh. 5, 46 — **18** vgl. Deut. 18, 19 — **19** Joh. 5, 47 — **21** vgl. Eph. 5, 27 — **23** 2. Cor. 3, 7; vgl. Acta Arch. XV 12; S. 25, 12ff Beeson *interimenda est et abicienda (sc. lex), quippe quae mortis ministerium contiret informatum, quae vultus Moysi gloriam contegens destruxit* XXXII 4; S. 45, 14 *Paulus testimonium dedit ... quod lex ministerium mortis est virtusque peccati* — **25—26** 1. Tim. 1, 9f

J

8 ⋆ etwa, nach S. 111, 20 ⟨ὁ θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος ἐχεθύμως καὶ⟩ Holl **9** ⋆ etwa ⟨καὶ οὐχ ὁρᾷ ὁ πλάνος, πῶς ἑαυτὸν ἐλέγχει·⟩ Holl | [ὁ] ? Holl | ἐκθέμενος + ⟨περὶ Χριστοῦ⟩ ? Holl **12** ἔγραφε μὲν + ⟨ἴσως⟩ ? Holl **16** ⟨ὡς ἐμὲ⟩ Holl **25** μητρολοίαις J

γένοιτο. ἀλλ' ἐπειδὴ προέλαβεν ὁ δίκαιος τὰ τοῦ νόμου τελέσαι, οὐκ ἔστι νόμος κατὰ δικαίου τοῦ πεποιηκότος τὸν νόμον· κεῖται δὲ κατὰ τῶν ἠνομηκότων, δικάζων τοὺς | παρανομήσαντας. οὕτως οὖν ἡ διαθήκη 4 D 102 ⟨θανάτου διαθήκη⟩. ἔλεγε γὰρ τὸν φονέα φονεύεσθαι καὶ τὸν μοιχὸν 5 ἀποκτένεσθαι καὶ τὸν παρανομήσαντα λιθοβολεῖσθαι. »ἐγένετο δὲ ἐν δόξῃ«· μεγάλη γὰρ ἐγένετο ἡ ταύτης δόξα. περιεκράτησε γὰρ τῆς δόξης τῶν ἀνθρώπων ⟨τῆς⟩ ἀπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀδικίας, ἐν φωτὶ στύλου πυρὸς τυπουμένη, ἐν σάλπιγξι φοβεραῖς ἠχούσαις μέγα, καὶ ἐν σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ⋆ καὶ ἐν μεγάλῃ τότε γενομένῃ δόξῃ. ἔδει γὰρ προάγειν 5 D 10 τὴν διαθήκην τοῦ θανάτου, ἵνα πρῶτον »θανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ ζήσωμεν τῇ δικαιοσύνῃ, ὡς Χριστὸς« »τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἐβάστασε καὶ τὰς νόσους ἀνέλαβεν«, »ἀνενέγκας πάντα ἐπὶ τῷ σώματι ἐν τῷ σταυρῷ«, ἵνα πρῶτον τὰ τοῦ θανάτου, ἔπειτα τὸ τῆς ζωῆς ἐν αὐτῷ δι' ἡμᾶς πληρωθήσεται. καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον ἀποθνήσκει, ἵνα συστήσῃ τὴν τοῦ θανάτου δια- 6 15 θήκην. | ἔπειτα ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, ἵνα »⟨μεταμορφωθῶμεν⟩ ἀπὸ P 694 δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος«. ἐν | γὰρ τῷ σταυρῷ Ö 528 »ἐθριάμβευσεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας«, ἐν τῷ θανάτῳ »κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν«, ἐν τῷ ταφῆναι ἔθαψε τὴν ἀνομίαν, ἐν τῷ γεύσασθαι θανάτου κατέκλασε »τὸ κέντρον τοῦ θανάτου«, ἐν τῷ κατελθεῖν εἰς τὸν Ἅιδην ἐσκύλευσε 20 τὸν Ἅιδην, ἔλυσε τοὺς πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, ἔλαβε τὸ τρόπαιον τοῦ σταυροῦ κατὰ τοῦ διαβόλου. καὶ ὅρα πῶς ἡ δόξα αὕτη ἀπὸ Μωυσέως 7 ἄχρι τοῦ κυρίου. πόσῳ γε μᾶλλον ἡ διαθήκη τῆς ζωῆς ἔσται ἐν δόξῃ, λίθου ἀποκεκυλισμένου, πετρῶν ῥηγνυμένων, μνημάτων ἀνοιχθέντων, B ἀγγέλων ἐξαστραπτόντων, γυναικῶν εὐαγγελιζομένων, εἰρήνης διδομένης, 25 πνεύματος παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀποστόλοις διδομένου, οὐρανῶν βασιλείας καταγγελλομένης, εὐαγγελίου φωτίσαντος τὴν οἰκουμένην; »ὁ καταβὰς αὐτὸς καὶ ὁ ἀναβὰς ἐπάνω πάντων τῶν οὐρανῶν« καὶ καθεζόμενος ἐν 8 δεξιᾷ τοῦ πατρός. οὐκ ἦν θανατοποιὸς ἡ διαθήκη, ἀλλὰ κατὰ τοῦ θανάτου ἡ διαθήκη. ἐν δόξῃ δὲ ἡ τοῦ | θανάτου, ἵνα ἡ ὑπερβάλλουσα δόξα D 103 30 κατὰ τοῦ θανάτου γένηται.

74. Εἶτα πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς Μάνης· »οὐ δύναται ἑνὸς διδασκάλου **74,1** εἶναι παλαιὰ καὶ καινὴ διαθήκη. ἡ μὲν γὰρ παλαιοῦται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, C

5 2. Cor. 3, 7 — **10** 1. Petr. 2, 24 — **11** Jes. 53, 4 — **12** 1. Petr. 2, 24 — **15** 2. Cor. 3, 18 — **17** Col. 2, 15 — Röm. 8, 3 — **19** 1. Cor. 15, 55f — **26**—**27** Eph. 4, 10 — **31ff** vgl. Acta Arch. c. 15, 13; S. 25, 14 Beeson *non est igitur sine periculo cuiquam vestrum pariter cum lege et prophetis*

J

3 οὕτω J **4** ⟨θανάτου διαθήκη⟩ Holl **7** ⟨τῆς⟩ Holl **9** ⋆ etwa ⟨κατατιθεμένη⟩ Holl **15** ⟨μεταμορφωθῶμεν⟩ Holl

ἡ δὲ ἀνακαινίζεται ἡμέραν καθ' ἡμέραν· πᾶν γὰρ τὸ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γίνεται· ἀλλὰ ἐκείνη ἄλλου θεοῦ καὶ ἄλλου διδασκάλου, καὶ αὕτη ἑτέρου θεοῦ καὶ ἑτέρου διδασκάλου«. καὶ εἰ μὲν εἶχε δεῖξαι 2 δύο διαθήκας παλαιάς, ἠδύνατο παρ' αὐτῷ πιθανὸν εἶναι τὸ λεγόμενον,
5 ὡς δύο ὄντων τῶν τότε διαθεμένων. ὡσαύτως δὲ εἰ δύο καινὰς διαθήκας εἶχε δεῖξαι, ἦν εἰς τὴν διάνοιαν λαβεῖν τὸ προειρημένον. εἰ δὲ ἡ μὲν παλαιὰ 3 ἑνὸς καὶ ἡ καινὴ τοῦ ἄλλου, τοῦ τε καλοῦ θεοῦ [εἰ] ἐστιν ἡ καινὴ διαθήκη, D πονηροῦ δὲ ἡ παλαιά, ἄρα εἰ μὴ εἶδεν ὁ ἀγαθὸς θεὸς τὸν πονηρὸν διαθέμενον, οὐκ ᾔδει ὅτι χρὴ διαθέσθαι διαθήκην, καὶ ἔσται μᾶλλον παρ'
10 αὐτοῦ λαμβάνων τὴν πρόφασιν τῆς διδασκαλίας, [καὶ] ἄπειρος ὢν ἐν τοῖς πράγμασιν· εἰ γὰρ μὴ ἑώρακεν, οὐκ ἂν ἐμιμήσατο. καὶ ἔδει μᾶλλον τὴν 4 παλαιὰν διαθήκην εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ, ἵνα κἂν ὁ πονηρὸς μιμηλὸς ἀκούσῃ, ἤπερ ὁ ὢν ἀληθινὸς θεός. λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ | »ὃ 5 P 695 ἐὰν βλέπῃ ὁ υἱὸς [πρὸς] τὸν πατέρα ποιοῦντα, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁμοίως ποιεῖ«.
15 καὶ ἵνα μὴ εἴξῃ τῷ συμβουλεύοντι, εἰς τὸ μὴ καυχᾶσθαι τὸν διάβολον καὶ λέγειν διὰ τῆς συμβουλίας αὐτοῦ τι τὸν σωτῆρα πεποιηκέναι, ὥς φησι πρὸς αὐτόν· »εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται«, ὁ δὲ οὐκ ἀνέχεται, ἵνα μὴ μαθὼν ὑποληφθείη παρὰ τοῦ διαβόλου λαμβάνων τὴν συμβουλίαν. καὶ 6 ὁρᾷς ὅτι τὰς | δύο διαθήκας ἑνὸς λέγει θεοῦ; φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος »ἡ Ö 530
20 πρώτη διαθήκη ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐδόθη, εἰς δουλείαν γεννῶσα. τὸ γὰρ ὄρος Σινᾶ ἐστιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ· ⟨ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν⟩.« εἰ γὰρ δύο εἰσὶ γυναῖκες, ἀλλὰ εἷς ὁ ἀνήρ· | οὕτως B D 104 εἰ καὶ δύο εἰσὶ διαθῆκαι, ἀλλὰ εἷς ὁ θεός, ὁ τὰς δύο θέμενος. καὶ διὰ 7 τοῦτο οὐ δύο κέκληκε καινάς, οὐδὲ δύο παλαιάς, ἀλλὰ μίαν παλαιὰν καὶ
25 μίαν καινήν. καί φησι »διαθήκη δὲ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία ἐστί, διὸ καὶ ἡ

novum adiungere testamentum, tanquam unius sint utraque doctoris, quippe cum renovetur de die in diem salvatoris nostri eruditio, illa vero veterascens et senescens prope exterminium fiet

1 vgl. 2. Cor. 4, 16 — Hebr. 8, 13 — 3ff vgl. Act. Arch. c. 52, 2; S. 76, 14ff Beeson *dixisti duo esse testamenta; dic ergo duo esse vetera aut duo nova .... quod si hoc non dicis, sed unum esse vetus et aliud novum, rursum unus utriusque auctor ostenditur et eius esse vetus cuius et novum consequentia ipsa edocet* — 13 Joh. 5, 19 — 17 Matth. 4, 3 — 19—21 Gal. 4, 24 — 25—116, 2 Hebr. 9, 17, 18. 19

J

7 τε Holl] δὲ J | [εἰ] Pet. 10 [καὶ] Holl 13 εἴπερ J 14 [πρὸς] Pet. 15 εἴξῃ Pet.] ἥξει J 18 ὑπολειφθείη J 21 ⟨ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν⟩ Holl; die Worte sind gefordert durch das folgende δύο γυναῖκες 22 οὕτω J

πρώτη ἄνευ αἵματος οὐκ ἐγένετο«. »ἔλαβε γὰρ Μωυσῆς τὸ αἷμα τῶν τράγων καὶ ἐρράντισεν αὐτὸ τὸ βιβλίον καὶ τὸν λαόν«. διὰ τοῦτο καὶ ἡ δευτέρα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σωτῆρος ἐδόθη διαθήκη· ὁπότε μάλιστα 8 αἱ ἀμφότεραι ἀλλήλαις συνᾴδουσιν, ἡ μὲν λέγουσα »οὐκ ἐκλείψει ἄρχων
5 ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται«, C ἡ δὲ δευτέρα ὅτι »θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα«. καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν, διὰ δὲ τὴν συντομίαν ὑπερβήσομαι.

75. Δένδρεσι δὲ ἐξηραμμένοις καὶ γεγηρακόσιν ἀπεικάζει πάλιν νόμον 75,1
10 καὶ προφήτας, δῆθεν ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ οὗ εἴρηκεν »ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου«. καὶ οὐδὲν τούτου ἠλιθιώτερον. τίνι γὰρ οὐ σαφὲς 2 ὑπάρχει ὅτι πληρωθέντος τοῦ ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλομένου ⟨νόμου⟩ ἐτελέσθησαν οἱ προφῆται; εἰ γὰρ ἔτι προφῆται ἤρχοντο καταγ- D γέλλοντες Χριστὸν ἐρχόμενον ἀπὸ Μαρίας, οὔπω Χριστὸς ἐπεδήμησεν.
15 ἔοικε γὰρ ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοιούτῳ τινὶ πράγματι· ὡς βασιλεὺς μέλλων 3 ἐπιδημεῖν εἰς χώραν προπέμπει ἐνώπιον αὐτοῦ ἐφίππους προετοιμαστὰς προκαταγγέλτορας καὶ ὅσον ἡ παρουσία φθάνει τοῦ βασιλέως, τοσούτῳ πλείους οἱ τῆς παρουσίας κήρυκες, προλαμβάνοντες καὶ ἐν ταῖς πόλεσι τὰ τῆς παρουσίας διαγγέλλοντες· ἐπὰν δὲ φθάσῃ ὁ βασιλεὺς εἰσελθεῖν 4
20 εἰς τὴν πόλιν, τίς ἔτι χρεία κηρύκων, | τίς ἔτι χρεία ἐφίππων ἢ τῶν ἄλλων P 696 τῶν προκαταγγελλόντων τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν, ὁπότε αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔνδον ὑπάρχει; οὕτω καὶ »ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἄχρις Ἰωάννου«· Ἰωάννου δὲ κη|ρύξαντος φωνὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ δείξαντος ὅτι »οὗτός D 105 ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου«, οὐκέτι προ-
25 φητῶν ἐστι χρεία, ὅπως ἔλθωσι καὶ κηρύξωσιν ἡμῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ παρθένου παρουσίαν. χρεία δὲ τῶν προκαταγγειλάντων αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, πρὸς βεβαίωσιν τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτι προκατήγγελτο.

4—5 Gen. 49, 10 — **6** 2. Cor. 5, 19 — **9ff** vgl. Acta Arch. XV 14; S. 25, 18ff Beeson *sicut arboris cum senuerint rami vel truncus fructum ultra non adfert, sed absciduntur . . ., ita ergo et recipientes legem, nisi agnoveritis cuius sit, animas cum salute perdetis. „Lex enim et prophetae usque ad Johannem Baptistem.“* — **10** Luc. 16, 16 — **15ff** vgl. Act. Arch. c. 40, 10; S. 61, 9ff Beeson *sed sicut rex adveniens ad urbem suam praemittit primo protectores suos, signa, dracones, labaros, duces, principes, praefectos et universa continuo commoventur, aliis vero metuentibus, aliis vero gaudentibus pro expectatione regis, ita et dominus meus Jesus* — **23—24** Joh. 1, 29

J

6 ἑαυτοῖς J **12** ⟨νόμου⟩ Holl **16** ἐπιδημεῖν Holl] ἀποδημεῖν J

ὡς γὰρ εἴ τις παιδαγωγὸν ἔχοι, καθάπερ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει ὅτι »παιδ- 6 B
αγωγὸς ἡμῶν γέγονεν ὁ νόμος εἰς τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν«, ἐπὰν δὲ
φθάσῃ ⟨ἐφ'⟩ ἡλικίας γενέσθαι καὶ καταλάβοι τὸν διδάσκαλον, οὐ πάντως
ἀποβάλλεται τὸν παιδαγωγὸν ὡς ἐχθρὸν ὑπάρχοντα. οὕτω καὶ ἡμεῖς 7
5 καθω|δηγήθημεν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις ἕως τῆς παρουσίας τοῦ διδα- Ö 532
σκάλου· εὑρόντες δὲ τὸν διδάσκαλον οὐκ ἀτιμάζομεν τὸν παιδαγωγόν,
ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτῷ ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὴν ἡμῶν νηπιότητα καθοδηγήσας
εἰς τὰ ἐντελέστερα ἡμᾶς μαθήματα προεπέμψατο. ἢ καθὼς ἐάν τις 8
μέλλων πλεῖν ἐν θαλάσσῃ ἔχοι μεγάλην τὴν ναῦν, ἐν ἀκατίῳ δὲ μικρῷ
10 ἐπέλθοι τὸ σάλος τὸ παρὰ τὴν ὄχθην τῆς θαλάσσης καὶ διενέγκῃ τὸ ἀκάτιον C
εἰς τὴν μεγάλην ναῦν τὸν ἄνθρωπον, οὐ πάντως ὁ ἄνθρωπος βυθίζει
τὸ ἀκάτιον, ἐπειδὴ εὗρε τὴν μεγάλην ναῦν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν ἔχειν
τῷ ἀκατίῳ καταλαμβάνει τὸ μειζότερον τῆς αὐτοῦ σωτηρίας πλοῖον.
ἢ καὶ ἑτέρως ἵνα εἴπωμεν, ὡς ἐάν τις ἐκβληθῇ ὑπὸ μητρὸς γεννησάσης, 9
15 ληφθεὶς δὲ ὑπό τινος τοῦ τυχόντος καὶ ἀνατραφεὶς χρόνῳ, εἰσύστερον
ἀνδρωθέντος αὐτοῦ ἐπιγνῷ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα τὸν κατὰ φύσιν, ἔχοι
δὲ ὁ τοιοῦτος σύνεσιν, μὴ ἐπειδὴ ἐπέγνω τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καὶ ἐπιλαμ- D
βάνεται τῆς ἰδίας κληρονομίας, παρὰ τοῦτο ἀτιμάζει τὸν ἀναθρέψαντα;
οὐ πολλῷ μᾶλλον χάριν ἕξει τῷ ἀναθρέψαντι, ὅτι οὐκ εἴασεν αὐτὸν εἰς
20 θάνατον παραδοθῆναι; οὕτω καὶ ἡμεῖς χάριν ἔχομεν θεῷ τῷ δεδωκότι | 10 D 106
νόμον καὶ προφήτας, καὶ χάριν ἔχομεν αὐτῷ ⟨τῷ⟩ καταξιώσαντι ἡμᾶς
τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καινῆς διαθήκης.

76. Φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Μάνης εἶναι ἡμᾶς μορφὰς ἀρχόντων, καὶ ὑπὸ 76,1
τῶν ἀρχόντων γεγονότας, αὐτοῖς δὲ εἰς κατάβρωμα καταβεβλημένους.
25 πολλὴ | δὲ ἀγνωσία ἐν τοῖς τοιούτοις λόγοις. ὁρῶμεν γὰρ οὐχ οὕτως τὰ 2 P 697
πράγματα συμβαίνοντα. πᾶν γὰρ ὁτιοῦν ἐπὶ τῆς γῆς, κἂν τε ⟨τῶν⟩ φαυ-
λοτέρων καὶ ἀγριωτέρων θηρίων ὑπάρχοι, οὐ τῇ ἰδίᾳ μορφῇ ἐπέρχεται,
ἀλλὰ ταῖς ἄλλαις, ὡς οἷον εἰπεῖν, λέοντες λέοντας οὐκ ἐσθίουσι, διὰ τὸ 3

1 Gal. 3, 24 – 23 vgl. Acta Arch. XVI 10; S. 27, 16ff Beeson *quodsi non sumus similes in signaculo, sed est in nobis differentia, quomodo non probatur principum nos et materiae esse facturam? secundum enim ipsorum formam et similitudinem et imaginem etiam nos existimus formae diversae* — 26ff vgl. Ephrem Syrus bei Keßler, Mani 271, 19ff *so kann sie* (sc. *die Finsternis*) *nicht sich selbst zur Gegnerin werden, wie das ja auch der Löwe und der Wolf sich selbst nicht werden*

J

3 ⟨ἐφ'⟩ Holl 9 μικρῷ] jedenfalls dem Sinne nach zu ergänzen ⟨πρὸς αὐτὴν σπεύδοντι⟩ Holl 15 ἀνατραφεὶς Dind.] ἀνατραφείη J 19 ἕξει Holl] ἔσχε J 21 ⟨τῷ⟩ Holl 25 ἀνοσία J 26 ὁτιοῦν + ⟨θηρίον⟩? Holl | ⟨τῶν⟩ Holl

ἴδιον ἐκτύπωμα καὶ ὁμόστοιχον, ἀλλὰ λιμοῦ μεγάλης πιεζούσης ἐν τοῖς ὄρεσι τοὺς θῆρας καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ αὐτῶν μὴ εὑρισκόντων ⟨τροφὴν⟩ ἤτοι διὰ χιόνα ἢ δι' ἑτέραν ἔνδειαν, ἀναστρέφουσιν ἐν τοῖς φωλεοῖς καὶ χηραμοῖς αὐτῶν *, λέοντες ἅμα σκύμνοις ὑπάρχοντες καὶ ἅμα λεαίναις. B
5 καὶ οὐκ ἐπέρχεται θὴρ θηρίῳ, οὐ λύκος λύκῳ, εἰ μή τι ἂν εἰς μανίαν ἔλθοι 4 τὸ ζῷον καὶ λυσσῆσαν ἀγνοεῖ ὃ πράττει. εἰ τοίνυν λύκος λύκον οὐκ 5 ἐσθίει διὰ τὴν ὁμόστοιχον μορφήν, πῶς δύνανται οἱ ἄρχοντες ἡμᾶς ἐσθίειν, εἰ τῆς αὐτῆς ὑπάρχομεν ⟨μορφῆς⟩, καὶ οὐ μᾶλλον θωπεύουσιν, ἵνα δόξωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν μορφὰς περιποιεῖσθαι; καὶ πανταχόθεν ἐλέγχονται τοῦ
10 ἀγύρτου οἱ λόγοι.

77. Εἶτα πάλιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἐπιλαμβάνεται, ὅτι »οὐ πάντες 77,1 χωροῦσι τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' οἷς δέδοται«. καὶ οὐκ ἦν ὁ λό|γος C Ö 534 περὶ διδασκαλίας ἐνταῦθα τῷ σωτῆρι, ἀλλὰ περὶ εὐνούχων. εἰ δὲ περὶ 2 τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πληροῦται τὸ »οὐ πάντες χωροῦσιν« ἐνταῦθα τῷ
15 σωτῆρι, ἄρα ἐὰν οὐ χωρήσωσι, κατὰ τὴν ἰδίαν γνώμην οὐ χωροῦσιν. ἐπαινετοὶ οὖν ἤτοι ψεκτοὶ οὗτοι ἐπὶ τῷ αὐτεξουσίῳ κληθήσονται, καὶ οὐκέτι κατὰ φύσιν ἔσται τὸ χώρημα· ἐπεὶ τί ἂν ὠφελήσειε τὴν αὐτοῦ καταγγέλλων διδασκαλίαν; ἐξέπεσε δὲ παν|ταχόθεν αὐτοῦ ὁ λόγος· 3 D 107 οὔτε γὰρ ⟨διὰ⟩ διδασκαλίαν ὁ σωτὴρ τὸν λόγον ἀπεφήνατο, ἀλλὰ δι'
20 εὐνουχισμόν· κἄν τε ⟨διὰ⟩ διδασκαλίαν εἴποι, οὐκέτι σταθήσεται τοῦ D Μάνη ὁ λόγος.

φησὶ δὲ ὁ αὐτὸς Μάνης· ᾔδειν τοὺς ἡμετέρους· »καὶ γὰρ τὰ ἐμὰ 4 πρόβατα γινώσκει με καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ πρόβατα«. ἐν ἅπασι δὲ ψεύδεται· βουλόμενος γὰρ θωπείᾳ ἁρπάσαι ψυχὰς κατὰ τῶν τότε
25 παρόντων ἐν τῇ συζητήσει τοῦτον ἐξεῖπε τὸν λόγον, ὑποσπείρων δέλεαρ ὡς εἰπεῖν, ἵνα διὰ τῆς κολακείας δόξωσιν αὐτῷ συνάπτεσθαι· ἵνα ὅταν 5 συναφθῶσιν ἄρξηται κομπάζειν καὶ λέγειν εἰδέναι αὐτοὺς πρὶν ἢ τὴν ἄφιξιν πρὸς αὐτὸν ποιήσονται. γέγονε δὲ αὐτῷ | ὡς ὁ τῶν Ἑλλήνων μῦθος 6 P 698 κατὰ τὸν Ἀπόλλωνα τὸν μάντιν, μαντευόμενον τοῖς ἄλλοις, ἑαυτῷ δὲ
30 μὴ δυνάμενον μαντεύεσθαι, ἀλλὰ ἐκπεπτωκότα αὐτὸν τοῦ μαντείου,

11ff vgl. Acta Arch. XXVIII 1; S. 40, 29 Manes *dixit: non omnes capiunt verbum dei, sed quibus datum est scire mysteria regni caelorum* — Matth. 19, 11 — **22** vgl. Acta Arch. Forts. der zu Z. 11 angeführten Stelle: *etiam scio, qui sint nostri; meae enim, inquit, oves vocem meam audiunt* — **22—23** Joh. 10, 14

J

1 *μεγάλης* Dind.] *μεγάλου* J 2 ⟨*τροφὴν*⟩ Holl 4 * etwa ⟨*μηδὲ θιγγάνοντες ἑαυτῶν*⟩ Holl 8 ⟨*μορφῆς*⟩ Holl **14** *πληροῦται*] lies wohl *εἴρηται* Holl **16** *τὸ αὐτεξούσιον* J corr. Holl 19 ⟨*διὰ*⟩ Holl 20 ⟨*διὰ*⟩ Holl 22 *ᾔδει⟨ν⟩* Holl; vgl. *scio* in den Act. Arch.] *ἤδη* J 24 *κατὰ*] *ἐπὶ*? Holl

ἐρῶντα τῆς Δάφνης καὶ ἐκπεπτωκότα αὐτῆς διὰ σωφροσύνην· οὕτω καὶ 7
οὗτος ὁ Μάνης ἐμαντεύετο μὲν εἰδέναι τοὺς ἰδίους, φύσει δὲ διὰ Μάρ-
κελλον ἧκεν ὑποχείριον αὐτὸν ληψόμενος. διέπεσε δὲ τὸ αὐτοῦ μαντεῖον.
οὔτε γὰρ αὐτῷ Μάρκελλος ἐπείσθη οὐδέ τις ἕτερος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ
5 τῶν τότε ἀνθρώπων.

78. Εἶτα ἔφη ὅτι τὰ παλαιὰ ἔτη οὐδεὶς ἐσώθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ πεντε- 78,1 B
καιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος ἄχρι τῶν αὐτοῦ χρόνων· Πρόβος
δὲ ἦν ὁ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ βασιλεὺς καὶ Αὐρηλιανὸς ὁ πρὸ αὐτοῦ, ὅτε
οὗτος ὁ Μάνης ἐνεδήμει. καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἐλέγχεται πάντῃ, τοῦ 2
10 εὐαγγελίου λέγοντος καὶ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων περὶ τῶν ἤδη πρό-
τερον σεσωσμένων. ὡσαύτως ὁ κύριος λέγει »ζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς
ταύτης πᾶν αἷμα δικαίου ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ αἵματος Ἄβελ
τοῦ δικαίου μέχρις αἵματος Ζαχαρίου τοῦ ἐκκεχυμένου ἀνὰ μέσον τοῦ
ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου«. πόθεν οὖν δίκαιος Ἄβελ, πόθεν Ζαχαρίας, 3 C
15 εἰ μὴ ὅτι | ἦν ἤδη ἡ σωτηρία καὶ ὅτι ἐσώθησαν ἤδη διὰ νόμου καὶ προφητῶν; D 108
⋆ φησιν »ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωυσέως«, ὅπως γνῷς
ὅτι ἐν Μωυσῇ ἀνεκόπη ὁ θάνατος, οὐ παντάπασιν ἀφανισθείς. ἀπεξε- 4
δέχετο γὰρ τὸν »τελειωτὴν« πάντων »Ἰησοῦν«, ἵνα ὅταν ἑαυτὸν παραδῷ
ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, | ὁ ἀθάνατος θανών, ὁ ἀκράτητος κρατητὸς Ö 536
20 γενόμενος, ἡ ζωὴ ἐν σαρκὶ τὸ παθεῖν ὑπομένων, [καὶ] κλάσῃ διὰ τοῦ
θανάτου τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας D
καὶ τὸν θάνατον· ὅτε λοιπὸν ἐπληροῦτο ⟨τὸ⟩ »ποῦ σου θάνατος τὸ κέντρον;
ποῦ σου Ἅιδη τὸ νῖκος«; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν Μωυσῇ ἀνετράπη ἐπισχε- 5
θεὶς ὁ θάνατος, βασιλεύσας ἄχρι Μωυσέως. καὶ πρῶτον μὲν δίκαιοι
25 ἦσαν οἱ περὶ Ἄβελ καὶ Ἐνώχ, »ὁ μετατεθεὶς τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον,

6ff vgl. Acta Arch. XXXII 4; S. 45, 13 Beeson *hoc solum ultimum genus hominum . . . quod a Tiberio est salvabitur* — **11ff** vgl. Acta Arch. XXXII 6; S. 45, 21 *adest autem semper iustis viris a creatura mundi nec cessat inquirere sanguinem ipsorum ex sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariae. unde ergo Abel iustus et illi omnes reliqui per ordinem inter iustos enumerantur . . . nonne iusti effecti sunt ex eo quod legem implebant* — **11—14** Matth. 23, 35 — **16** Röm. 5, 14; vgl. auch Acta Arch. XXXIII 5; S. 46, 30ff Beeson — **18** vgl. Hebr. 12, 2 — **22** 1. Cor. 15, 55; vgl. Act. Arch. c. 34, 10; S. 48, 30ff Beeson — **25** Gen. 5, 24

J

15 ἐσώθησαν Holl] ἔσωσεν J **16** ⋆ ⟨διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος⟩ Holl **17** Μωυσεῖ J **18** ἑαυτὸν Öh.] αὐτὸν J **20** ὑπομένων masc. weil Jesus Subjekt ist | [καὶ] Holl **22** ὅτε] τότε ? Holl | ⟨τὸ⟩ Dind. **23** Μωυσεῖ J **25** μεταταθεὶς J

καὶ οὐχ ηὑρίσκετο«. ἀλλὰ οὔπω ⟨ἦν⟩ ὁ ἔγγραπτος νόμος, ἀλλὰ ὁ κατὰ 6
φύσιν ἐκ διανοίας καὶ ἐκ παραδόσεως, κατὰ διαδοχὴν πατέρων πρὸς
τοὺς υἱούς. ὅτε δὲ τηλαυγῶς ἐξετέθη ὁ νόμος, ἐγένετο ὡς εἰπεῖν μάχαιρα
διχάζουσα τὴν δύ|ναμιν τῆς ἁμαρτίας· ὅτε δὲ ὁ σωτὴρ παρεγένετο, συνετρίβη P 699
5 τὸ κέντρον τοῦ θανάτου. καὶ πάλιν καταποθήσεται ὁ θάνατος εἰς νῖκος
τότε ⋆. καὶ ὅρα πῶς ἔσῳζεν ὁ θεὸς διὰ πολλῶν τρόπων, τὸ δὲ τέλειον 7
τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν γεγένηται καὶ γενήσεται,
ὡς καὶ τὸ εὐαγγέλιον φάσκει ὅτι »ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες
ἐλάβομεν«. καὶ ποῖον, φησί, τὸ πλήρωμα; ἀλλ' »ὁ νόμος διὰ Μωυσέως 8
10 ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ ἐγένετο«. ἐκεῖ μὲν ἐδόθη, ὧδε
ἐγένετο. εἰ ἐκ πληρώματος ⟨αὐτοῦ⟩ ὁ νόμος, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια
⟨διὰ⟩ τοῦ Ἰησοῦ, παλαιὰ καὶ καινὴ διαθήκη ⋆ ἐν τῷ νόμῳ καὶ χάριτι
καὶ ἀληθείᾳ. B

79. Ἑτέρᾳ δὲ πάλιν λέξει κέχρηται ὁ αὐτὸς Μάνης φάσκων ὅτι **79,1**
15 »ὁ Χριστὸς ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος
ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα«. | λεγέτω τοίνυν ποίοις ἀργυρίοις ἡ ἀγορασία 2 D 109
γεγένηται, ποῖον τὸ τίμημα ὃ δέδοται, ἵνα ἡμᾶς ἀγοράσῃ. οὐ γὰρ εἶπεν
ὅτι »ἠγόρασεν«, ἀλλ' »ἐξηγόρασεν«. ἀλλὰ τὴν μὲν ἀγορασίαν ἐπίσταται,
τὸ δὲ τίμημα ἀγνοεῖ· ἡ δὲ ἀλήθεια τὰ ἀμφότερα ὁμολογεῖ. ἐξηγόρασε 3
20 γὰρ ἡμᾶς καὶ ἠγόρασεν ἀληθῶς »ἀπὸ κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος
ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα«. καὶ πῶς ἠγόρασεν ἡμᾶς, εὐθὺς ἐπιφέρει ὁ διδάσκαλος
τῆς ἐκκλησίας φάσκων ὅτι »τιμῆς ἠγοράσθητε«, »τιμίῳ αἵματι ἀμνοῦ C
ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ«. εἰ τοίνυν τῷ αἵματι ἠγοράσθημεν, οὐχ

1ff vgl. Acta Arch. XXXII 9; S. 46, 4ff Beeson *verum quia pauci per hunc modum poterant ad iustitiae culmen ascendere, id est per parentum traditiones, nulla in litteris lege conscripta, miseratus est deus humanum genus et scriptam legem per Moysen voluit hominibus dare, quoniam quidem non adprime in cordibus eorum naturalis legis aequitas retinebatur* — 3 vgl. Hebr. 4, 12 — 8 Joh. 1, 16 — 9 Joh. 1, 17 — 11 vgl. Acta Arch. XXXII 4; S. 45, 14ff Beeson *ipse enim eos Christus de maledicto legis redemit sicut Paulus testimonium dedit*; dazu Augustin c. Faust. XIII 1; S. 404, 4ff Zycha *commentis hisce uestris Paulum audias praescribentem: Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum* c. Fel. II 10; S. 839, 9ff — 15 Gal. 3, 13. — 22 1. Cor. 6, 20 — 1. Pet. 1, 19

J

1 ⟨ἦν⟩ Holl 6 ⋆ etwa ⟨ὅταν τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν⟩ Holl 11 ⟨αὐτοῦ⟩ Holl 12 ⟨διὰ⟩ Holl | ⋆ etwa ⟨τοῦ αὐτοῦ εἰσιν τοῦ διατιθεμένου⟩ Holl 18 ὅτι Holl] ὃ J 22 ὅτι μῆς corr. in τὸ τιμῆς J, ὅτι τιμῆς Pet. 23 ἠγοράσθημεν Holl, vgl. S. 121, 8] ἠγοράσθητε J

ὑπάρχεις τῶν ἠγορασμένων, ὦ Μάνη, ἐπειδὴ τὸ αἷμα ἀρνῆσαι. πόθεν 4
δὲ ἡμᾶς ἠγόρασε; λέγε. ἀλλοτρίους ὄντας ὠνήσατο; ἄρα ἠπόρησεν ὁ
πρότερον ἡμῶν δεσπότης καὶ ἐπιδεόμενος τοῦ ἡμῶν τιμήματος, λαβὼν
ἀπέδοτο ἡμᾶς Χριστῷ; καὶ εἰ ἀπεδόθημεν Χριστῷ οὐκέτι ἐσμὲν τοῦ
5 προτέρου. εἰ τοίνυν ὁ πρότερος οὐκέτι ἡμᾶς κέκτηται, ἄρα τῆς αὐτοῦ 5
περιουσίας ἔξω | ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις οὐκ ἔχει ἐξουσίαν. Ö 538
πῶς οὖν »ἐνεργεῖται ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας«, κατὰ τὸ γεγραμμένον; D
ἀλλ' οὔτε πῶς ἠγόρασεν οὔτε πῶς ἠγοράσθημεν οὔτε πῶς κατάρα ὑπὲρ 6
ἡμῶν γέγονε, νοεῖ ὁ κατὰ πάντα μανείς, ἀνοίξας αὐτοῦ τὸ στόμα καὶ
10 μὴ δυνάμενος »περὶ ὧν λέγει διαβεβαιοῦσθαι«. ἰδοὺ γὰρ αὐτοὺς ὁρῶμεν 7
λέγοντας ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τῆς αὐτοῦ παρουσίας καὶ κράζοντας, »ἐν
τῷ σῷ ὀνόματι ἐφάγομεν καὶ ἐν τῷ σῷ ὀνόματι | δαιμόνια ἐξεβάλομεν«. P 700
»καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτούς· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ κεκατηραμένοι, οὔπω ἔγνων
ὑμᾶς«. πῶς οὖν αὐτὸν ὁμολογοῦσι, καὶ αὐτὸς αὐτοὺς καταρᾶται; 8
15 τί δὲ ἦν ἡ κατάρα τοῦ νόμου; ἀλλὰ κατάρα τοῦ νόμου σταυρὸς διὰ τὰς
ἁμαρτίας. ἐὰν γάρ τις καταληφθῇ ἐν παραπτώματι, ἔλεγεν ὁ νόμος
»καὶ κρεμάσητε αὐτὸν ἐπὶ ξύλου· οὐ μὴ δύνῃ ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτῷ ἐπὶ τῷ
θνησιμαίῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καθελόντες καθελεῖτέ τε αὐτὸν | καὶ θάψαντες D 110
θάψατε αὐτὸν πρὸ δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅτι ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος
20 ἐπὶ τοῦ ξύλου«. ἐπεὶ οὖν διὰ τὴν σταύρωσιν ἡ κατάρα προσετέτακτο, 9 B
ἐλθὼν δὲ αὐτὸς »τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ ξύλου«, »ὑπὲρ ἡμῶν
ἑαυτὸν δεδωκώς«, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἡμᾶς ἠγόρασε, τὸ σῶμα αὐτοῦ ἡμῶν
τὰς κατάρας ἔλυσε, τουτέστι λύσας τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς τοῦ σταυροῦ
μετανοίας καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας. οὔτε οὖν ὁ νόμος κατάρα (μὴ γέ- 10
25 νοιτο), οὔτε τὸ εὐαγγέλιον ἔλαβε τὴν κατάραν οὔτε ὁ κύριος, ἀλλὰ διὰ
τῆς προφάσεως τοῦ αὐτοῦ θανάτου λέλυται ὁ θάνατος ὁ κατὰ τῆς ἁμαρτίας.

80. Εἶτά φησιν ὅτι ὁ νόμος »διακονία ἦν τοῦ θανάτου«. ἤδη ⟨δὲ⟩ 80,1
περὶ τούτου πολλὰ εἴπομεν, ὅτι οὐκ αὐτὸς ἦν διάκονος θανάτου. οὔτε 2
γὰρ ἔλεγε φονεύειν, ἀλλ' ἐκέλευσε λέγων »μὴ φονεύσῃς«. ἐπειδὴ δὲ C
30 ἐφόνευσε τὸν φονεύοντα, ἵνα ἀναιρεθῇ διὰ τοῦ ἑνὸς τοῦ φονευθέντος
ἡ τοῦ φόνου ἐνέργεια καὶ δι' ἕνα φοβηθέντες πολλοὶ κατάσχωσι τὴν
ἀδικίαν τοῦ μηκέτι φονεύειν, ἡ διακονία ἦν θανάτου, οὐχ ἵνα θάνατον
διακονήσῃ, ἀλλ' ἵνα θάνατον τῷ φονευτῇ ἐργάσηται, ἵνα μηκέτι φονευταὶ

7 Eph. 2, 2 — 10 1. Tim. 1, 7 — 11 Matth. 7, 22 (Luc. 13, 26) — 13 Luc. 13, 27 — 17—20 Deut. 21, 23 — 21 1. Pet. 2, 24 — Gal. 1, 4 — 27ff vgl. zu c. 73, 1ff; S. 113, 22 — 27 2. Cor. 3, 7 — 29 Ex. 20, 13

J

21 ξύλον Ltz. 23 τουτέστι + ⟨ἐξηγόρασεν ἡμᾶς⟩ ? Holl 27 ⟨δὲ⟩ Holl
31 ἕνα Pet.] ἓν J

πολλοὶ γίνωνται. ἐλθὼν δὲ ὁ σωτήρ, ἐπειδὴ λοιπὸν ἐσωφρόνισεν ὁ παιδ- 3
αγωγὸς τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, τὰ ἐντελέστερα μαθήματα δεικνὺς
μετὰ τῆς συμφωνίας τοῦ νόμου, τοῦ μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευ- D
δομαρτυρήσῃς, ἔφη ὅτι »τῷ ῥαπίζοντί σε εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον 4
5 αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην«, ἵνα ζωῆς γένηται ἡ διακονία, ἀναιρουμένου παν-
τάπασι τοῦ φόνου. ὁ γὰρ τυπτόμενος τὴν σιαγόνα παροξυσμὸν οὐκ
ἐργάζεται φόνου, ἀλλὰ λύει τὴν χεῖρα τοῦ φονευτοῦ, τῇ ταπεινοφροσύνῃ
θωπεύων τὴν ἐν αὐτῷ κακίαν. καὶ οὕτως πάντα συμφωνεῖ παλαιὰ καὶ
καινὴ διαθήκη. | P 701 Ö 540

10 81. Εἶτα πάλιν ἐπιλαμβάνεται, ἵνα παρεισενέγκῃ δύο προσώπων 81,1
ἀγωγὴν πρὸς σύστασιν τῆς παρ' αὐτῷ | λεγομένης δυάδος, τῶν τε δύο D 111
φύσεων ἀρχῶν τε ἀνάρχων καὶ ῥιζῶν ⟨περὶ⟩ ὧν ἤδη πρότερον εἰρήκαμεν,
τὰ ὅμοια βουλόμενος λέγειν ἐπὶ διαιρέσει τῶν πραγμάτων, διαιρεῖν οὕτως
τολμῶν οὐκ αἰδεῖται λέγων ὅτι ἡ παλαιὰ εἶπεν »ἐμὸν τὸ χρυσίον καὶ 2
15 ἐμὸν τὸ ἀργύριον«· ἡ δὲ καινὴ διαθήκη λέγει »μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ
πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν«. ἀλλ' οὐκ οἶδεν 3
ὅτι καὶ ἡ παλαιὰ πάλιν λέγει »πλούσιος καὶ πένης συνήντησαν ἀλλήλοις,
ὁ δὲ κύριος τοὺς ἀμφοτέρους ἐποίησε«. καὶ ἡ καινὴ διαθήκη ⟨ἐπὶ⟩ τὸ B
αὐτὸ συμφωνεῖ, μακαρίζουσα μὲν τοὺς πτωχοὺς φύσει πτωχούς, ἄλλοτε
20 δὲ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, ἵνα τὰ ἀμφότερα ἐξισχύσῃ· ἵνα καὶ καυχώ-
μενοι οἱ περὶ Πέτρον δείξωσι τὴν ἀληθινὴν πτωχείαν, ὅτι »ἀργύριον
καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι, ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι, ἐν τῷ ὀνόματι
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάστα καὶ περιπάτει«· ἵνα φύσει τὸν μακαρισμὸν τῶν 4
πτωχῶν σημάνῃ μὴ ἀντίθετον ὑπάρχοντα πρὸς τὸν μακαρισμὸν τῶν
25 πτωχῶν κατὰ πνεῦμα, οἵτινες μέν εἰσι κεκτημένοι τινὰ μετὰ δικαιοσύνης,
πτωχοὶ δέ εἰσι ταπεινοφρονοῦντες· περὶ ὧν ἔλεγεν »ἐπείνασα καὶ ἐδώ- C

3 Ex. 20, 13. 15f — 4 Matth. 5, 39 — 14ff vgl. Acta Arch. XLIV 8; S. 65, 14ff Beeson *dicebat ergo quod ibi dixerit deus: ego divitem et pauperem facio; hic vero Jesus beatos diceret pauperes* — Hagg. 2, 9 — 15 Matth. 5, 3 — 17 Prov. 22, 2 — 19 vgl. Luc. 6, 20 mit Matth. 5, 3 — 21 Act. 3, 6 — 26ff vgl. Acta Arch. XLVII 3; S. 69, 23ff *quod vero in veteri testamento dictum est: Ego divitem facio et pauperem, Jesus vero beatificat pauperes, non dixit saeculari substantia pauperes, sed pauperes spiritu, id est qui non superbia inflammantur, sed humilitatz se mitigant et inclinant, non plus sapientes quam oportet sapere. quam quidem adversarius quaestionem non conpetenter aptavit. hic enim video et Jesum libenter intuentem divitum*

J

3 τοῦ[2] + ⟨λέγοντος⟩? Holl 12 ⟨περὶ⟩ Holl 18 ⟨ἐπὶ⟩ Holl
19 μακαρίζουσα ⟨ποτὲ⟩ μὲν Klost.

κατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με« καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα φράζει 5
λέγων ὅτι »οὗτοι ἐποίησαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς«· καὶ θεωρεῖς
ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἐν παλαιᾷ πτωχὸν δεικνύον καὶ πλούσιον, ἅμα
καὶ ἐν καινῇ διαθήκῃ τὸ αὐτό, ὡς καὶ ὁ σωτὴρ ἐπαινεῖ τὰ ἀμφότερα·
5 προσέχων γὰρ τῷ γαζοφυλακίῳ εἶδε τοὺς βάλλοντας εἰς τὸν κορβωνᾶν, 6
καὶ οὐκ ἀπηγόρευσε πλουσίων τὰ δόματα, ἐπῄνεσε δὲ καὶ τὴν τὰ δύο
λεπτὰ βεβληκυῖαν χήραν, διὰ τὴν προειρημένην πτωχείαν, ἵνα πληρωθῇ
τὸ γεγραμμένον »πλούσιος καὶ πένης συνήντησαν ἀλλήλοις, ὁ δὲ κύριος D
τοὺς ἀμφοτέρους ἐποίησε«. καὶ ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι 7
10 τὸ αὐτό ἐστι πνεῦμα παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, ὅρα τὸν | ἀπόστολον D 112
λέγοντα περὶ ἀρχαίων προφητῶν »ἐπιλείψει μοι ὁ χρόνος διηγουμένῳ
περὶ Γεδεών, Βαράκ, Σαμψών, Ἰεφθάε, Δαυὶδ καὶ λοιπῶν προφητῶν«.
»οἵτινες περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασι, κακουχούμενοι
στενοχωρούμενοι θλιβόμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος«. εὑρήκαμεν
15 γὰρ καὶ Ἡσαΐαν ἐνδεδυμένον | σάκκον καὶ Ἠλίαν ὡσαύτως. καὶ ὁρᾷς P 702
πῶς μακαρίζονται ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ οἱ πτωχοὶ δι' εὐσέβειαν
καὶ μακαρίζονται πλούσιοι διὰ δικαιοσύνην;

82. Εἶτα πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς Μάνης· ἡ παλαιὰ διαθήκη, φησί, | **82,1** Ö 542
κελεύει σαββατίζειν, καὶ εἴ τις οὐκ ἐσαββάτισε, λίθοις κατελιθοβολεῖτο,
20 ὡς καὶ φορτίον ξύλων τις συλλέξας ⟨θανάτῳ⟩ παρεδόθη. ἡ δὲ καινὴ
διαθήκη, τουτέστιν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔφη ὅτι »ἐγὼ ἐργάζομαι
καὶ ὁ πατήρ μου ἐργάζεται«, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ ἔτιλλον στάχυας οἱ μα-
θηταὶ καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσε. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ
»ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, ἔλεγε«. καὶ 2 B

munera, cum in gazophylacio offeruntur; et parum hoc est, si a solis divitibus in gazophylacio munera offeruntur; immo vero etiam duo minuta pauperculae viduae libenter suscipiuntur — 26f Matth. 25, 35

2 Marc. 12, 44 Luc. 21, 4 — **5** vgl. Marc. 12, 41ff Luc. 21, 1ff — **8** Prov. 22, 2. — **11—12** Hebr. 11, 32 — **13—14** Hebr. 11, 37 — **14** vgl. Jes. 20, 2 — **15** vgl. 4. Reg. 1, 8 — **18ff** Acta Arch. XLIV 9f; S. 65, 21ff Beeson *quod ibi Moyses eum qui sabbato opus fecisset et non permansisset in omnibus quae scripta sunt in lege puniri lapidarique praeceperit, sicut factum est ei, qui adhuc ignorans in sabbato fascem ligni collegerat; Jesus vero in sabbato etiam lectum portare praecepit a se curato, sed et discipulos in die sabbati vellere spicas ac manibus confricare non prohibet, quod sabbatis utique fieri non licebat* — **19** vgl. Num. 15, 32ff — **21** Joh. 5, 17 — **22** Matth. 12, 1ff u. Par. — **24** Joh. 5, 8 — Marc. 2, 11

J

3 δεικνύων J **13** κακουχούμενοι Pet.] κακοχούμενοι J **20** ⟨θανάτῳ⟩ Holl

ὢ πολλῆς ἀγνωσίας. οὐδὲν γὰρ χειρότερον τῆς ἀπειρίας· πολλοὺς γὰρ ἐτύφλωσεν ἡ ἀγνωσία. πότε γὰρ τὸ σάββατον ἐπὶ ἀγαθῇ προφάσει οὐ λέλυται; πότε δὲ οὐκ ἐδεσμεύθη ἀπὸ πονηρίας οὐ μόνον τὸ σάββατον, ἀλλὰ πᾶσα ἡμέρα; Ἰησοῦς γὰρ ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ διάδοχος Μωυσέως, ὁ 3
5 ἐν προφήταις κατηριθμημένος, ὁ ἐκλεκτὸς παρὰ θεῷ, ὁ δι᾽ εὐχῆς κατασχὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ὡς ἔφη »στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαών, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰαλών«, εὐθὺς εὑρίσκεται τὸ σάββατον λύων ἐπὶ ἀγαθοεργίᾳ. ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέραις γὰρ κυκλοῖ τὰ τείχη Ἱεριχῶ ὁ Ἰησοῦς· 4 C ὁπότε οὐκ ἐξῆν βαδίζειν ἐν σάββασιν ὑπὲρ τὸ μέτρον τῶν ἓξ σταδίων
10 τῶν ὡρισμένων. τὸ δὲ περίμετρον τῆς Ἱεριχῶ ὑπὲρ σταδίους εἴκοσι τυγχάνει. ἐπὶ ἑπτὰ δὲ ἡμέραις κυκλωσάντων αὐτῶν πάντως ὅτι ὑπέπιπτε τὸ σάββατον ἐν μιᾷ τῶν | ἡμερῶν. ἦν δὲ τοῦτο πρόσταγμα θεοῦ, ἵνα δείξῃ 5 D 113 αὐτοῦ τὸ θέλημα τῆς θαυματουργίας. οὔτε γὰρ μηχαναὶ οὔτε μάγγανα ἦν, οὐ κριοί, οὐχ ἑλεπόλεις, ἀλλὰ μόνῃ φωνῇ σάλπιγγος κερατίνης καὶ D
15 εὐχῇ δικαίου ἐκλίθησαν καταπεσόντα τὰ τείχη τῶν ὑπεναντίων. ἔδει 6 γὰρ αὐτοὺς τιμωρηθῆναι, ἐπειδὴ ἐπληρώθησαν αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων.

83. Δικαστὴς γὰρ ἦν ὁ νόμος κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ ἑκάστῳ ἀπεδίδου **83,1** κατὰ τὰ ἴδια ἔργα· [καὶ] ἐπειδὴ ἐν ἁμαρτίαις ἐτύγχανον οἱ Ἀμορραῖοι,
20 ἐν παραβάσει γεγονότες καὶ ἀρνησάμενοι τὸν ὅρκον ὃν ὤμοσαν, ὡς καὶ ἤδη ἄλλῃ πού μοι εἴρηται, οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἐνταῦθα τὰ αὐτὰ παραθέσθαι. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πρόχειρα τῆς τοῦ Μάνη δεινό|τητος, 2 P 703 ὅτι »καλὸς ὁ θεὸς τοῦ νόμου, ὃς ἐσκύλευσε μὲν τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέβαλε δὲ Ἀμορραίους καὶ Γεργεσαίους καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ ἔδωκε τὴν γῆν
25 αὐτῶν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· ὁ λέγων ʻμὴ ἐπιθυμήσῃςʼ πῶς ἔδωκεν αὐτοῖς τὰ ἀλλότρια«. καὶ οὐκ οἶδεν ὁ ἰδιώτης ὅτι τὴν ἰδίαν γῆν ἀπείληφαν διηρπασμένην ἀπ᾽ αὐτῶν καὶ ἐξεδικήθη τὰ μεταξὺ ἀλλήλων γινόμενα ἐν 3 ὅρῳ ἀληθείας καὶ ὅρκῳ. Νῶε γάρ, σωθεὶς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ 4 ἡ αὐτοῦ σύμβιος σὺν τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τρισὶ νύμφαις, μόνος
30 διαιρῶν τὸν πάντα κόσμον, | τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ, τῷ Σὴμ καὶ Χὰμ Ö 544

4 vgl. Jos. 10, 12f — 8 vgl. Jos. 6, 3ff — 20ff vgl. Ancoratus c. 110ff; I 133, 29ff auch Clem. Recogn. I 31 — 23ff vgl. schon c. 70, 3; S. 111, 13, dazu Ancoratus c. 111, 4ff; I 135, 32ff u. die dort angeführten Schriften insbesondere v. Gutschmid, Kl. Schr. V 606ff — 28 vgl. lib. Jub. 8, 11 u. 9, 14 Littman Hippolyt Chronik § 45ff; S. 46ff Bauer

J

7 Αἰαλών] Ἰάλω J 8 ἡμέραις Holl. vgl. Z. 11] ἡμέρας J 9 ὁπότε Holl] ὅτι J 14 οὐκ ἑλεπόλεις J 19 [καὶ] Holl | ἐπειδὴ + ⟨γὰρ⟩? Holl

καὶ Ἰάφεθ, διεῖλε βαλὼν τοὺς κλήρους ἐν Ῥινοκορούροις, ὡς καὶ ἡ ἀκο- B
λουθία ἔχει, καὶ οὐδὲν κενόφωνον οὐδὲ παραπεποιημένον. Ῥινοκόρουρα 5
γὰρ ἑρμηνεύεται Νέελ, καὶ οὕτω φύσει οἱ ἐπιχώριοι αὐτὴν καλοῦσιν·
ἀπὸ δὲ τῆς Ἑβραΐδος ἑρμηνεύεται κλῆροι, ἐπειδήπερ ὁ Νῶε ἐκεῖ ἔβαλε
5 τοὺς κλήρους τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ. καὶ ⟨τῷ μὲν Χὰμ⟩ ὑπέπεσεν 6
ὁ κλῆρος ἀπὸ Ῥινοκορούρων ἄχρι Γαδείρων, Αἴγυπτον ἔχων καὶ Μάρειαν
λίμνην καὶ Ἄμμωνα, Λιβύην τε καὶ Μαρμαρίδα, Πεντάπολιν, | Μακάτην D 114
Μακρόνην τε καὶ Λεπτιμάγνην Σύρτιν Μαυριτανίαν, ἄχρι τῶν Ἡρακλεω- C
τικῶν στηλῶν λεγομένων καὶ τῆς ἔσω Γαδείρων. ταῦτα τὰ πρὸς νότον. 7
10 ἀπὸ δὲ Ῥινοκορούρων τὰ πρὸς ἀνατολήν, τήν τε Ἰδουμαίαν καὶ Μαδια-
νῖτιν, τήν τε Ἀλαβαστρῖτιν καὶ Ὁμηρῖτιν καὶ Ἀξωμῖτιν καὶ Βουγαίαν

1 Daß Rhinokorura der Ort ist, wo die Lose geworfen werden, behauptet erst Epiph. ausdrücklich — 2 vgl. Eb. Nestle, Zeitschr. d. deutschen Palästinavereins 1912 S. 107; die von Epiph. vorgetragene Gleichsetzung zuerst bezeugt Jes. 27, 12, wo עַד נַחַל מִצְרָיִם in der LXX mit ἕως Ῥινοκορούρων wiedergegeben ist. Für die Form Νέελ anstatt des zu erwartenden Ναάλ vgl. Wutz, Onomastica sacra S. 366 *Neele* = torrens. Epiph. setzt aber, wie Greßmann betont, voraus, daß Νέελ der Name einer Stadt ist (= kal'at en-nachl), auf die somit der Name des Bachs übergegangen war. Bei der Deutung κλῆρος denkt Epiph. an das hebräische נַחֲלָה = Los — 5 vgl. Hippolyt Chronik § 48; S. 46 Bauer Χὰμ δὲ τῷ δευτέρῳ ἀπὸ Ῥινοκορούρων ἕως Γαδείρων τὰ πρὸς νότον — 6ff vgl. die Aufzählung haer. 88, 1, 7; S. 141, 14ff — 8 vgl. Ancoratus c. 113, 3; I 138, 9f Μάκωνες Μάκρωνες Συρτῖται Λεπτιμαγνῖται — 11f vgl. de duodecim gemmis 20 (CSEL 35 II; 748, 23ff Günther) *olim quippe Indi in novem regna fuerant disparati . . . . Alabastrorum, Homeritarum, Azomitorum cum ⟨A⟩dulitibus, Bugaeorum, Taianorum, Isabenorum, Libenorum, Dibenorum*

J

5 ⟨τῷ Χὰμ⟩ v. Gutschmid 6 Μάρειαν λίμνην v. Gutschmid, bestätigt durch haer. 88, 1, 7] Μαρειανδίνην J 7 Μακάτην Μακρόνην τε] Μακᾶτιν Μακρωνίν τε v. Gutschmid Μακάται in dieser Gegend sonst unbekannt; lies Βακᾶτιν, Gebiet der Βακάται in Μαρμαρικῇ Ptol. IV 5, 12 Markwart — die Μάκρωνες sonst gleichfalls unbekannt; wohl aus Hippolyt Chronik § 132; S. 74 Bauer (Text des lib. gen. I) entnommen Markwart 8 Λεπτημάγνην J 9 Γαδείρων v. Gutschmid] Γαδείρης J 11 Ἀλαβαστρῖτιν Ausgg.] ἀλαβαστράτιν J | Βουγαίαν Holl] Βούγεαν J; vgl. die *Bugaei* in de XII gemmis 16. 20 (CSEL 35 II; 748, 1. 26 Günther)

καὶ Δίβαν, ἄχρι τῆς τῶν Βάκτρων χώρας. ὁ δὲ αὐτὸς κλῆρος διορίζει 8
ἀνὰ μέσον τοῦ Σὴμ τὰ πρὸς ἀνατολήν. τῷ δὲ Σὴμ ὑπέπεσεν ὁ κλῆρος πρὸς
πλάτος, ἡ Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη καὶ Κοίλη, Κομμαγηνή, Κιλικία, Καππα-
δοκία, Γαλατία, Παφλαγονία, [Θρᾴκη, Εὐρώπη, Ῥοδόπη], Λαζία, Ἰβηρία,
5 Κασπία, Καρδυαία ἄχρι τῆς Μηδίας πρὸς βορρᾶν. ἐντεῦθεν οὗτος ὁ κλῆρος 9 D
διορίζει τὸν Ἰάφεθ τὰ πρὸς βορρᾶν. πρὸς δὲ τὴν δύσιν ⟨ὑπέπεσεν τῷ Ἰάφεθ
ὁ κλῆρος⟩ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἄχρι τῆς Ἱσπανίας καὶ Βρεττανίας, ⟨Θρᾴκη,
Εὐρώπη, Ῥοδόπη⟩ ἐκεῖθέν τε τὰ παρακείμενα ἔθνη. Ἔ⟨ν⟩ητες καὶ Δαύνεις
Ἰάπυγες Καλαβροὶ Λατῖνοι Ὀππικοὶ Μάγαρδες ἕως διακατοχῆς τῆς Σπανίας
10 καὶ τῆς Γαλλίας, τῆς τε τῶν Σκόττων καὶ Φράγγων ἄνω χώρας.

84. Ὅτε οὖν οὕτως διῃρέθησαν οἱ κλῆροι, συγκαλεσάμενος Νῶε 84,1
τοὺς τρεῖς υἱοὺς ὥρισεν αὐτοῖς | ὅρκῳ, ἵνα μηδεὶς ἐπιβῇ τῷ κλήρῳ τοῦ P 704
ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ πλεονεκτήσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Χαναὰν δὲ πλεο- 2
νέκτης ὤν, ὁ υἱὸς τοῦ Χάμ, ἐπῆλθε τῇ Παλαιστινῶν γῇ καὶ κατέσχεν
15 αὐτὴν καὶ ἐπεκλήθη ἡ γῆ Χαναάν, διότι ἐν αὐτῇ κατῴκησε, καταλείψας
τὸν ἴδιον κλῆρον διὰ τὸ δοκεῖν εἶναι καυματινόν. καὶ | καθίσας ἐν τῇ γῇ 3 Ö 546
τοῦ Σήμ, τῇ νῦν καλουμένῃ Ἰουδαίᾳ, ἐγέννησε τοὺς υἱοὺς τούτους, τὸν
τε Ἀμορραῖον καὶ Γεργεσαῖον καὶ Φερεζαῖον καὶ Ἰεβουσαῖον καὶ Εὐαῖον
καὶ Ἀρουκαῖον καὶ Χετταῖον καὶ Ἀσεναῖον καὶ Σαμαραῖον καὶ Σιδώνιον
20 καὶ Φιλιστιαῖον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος λέγει ἐν τῷ νόμῳ, δεικνὺς ὅτι 4 B
αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν ἐν τῷ ὅρκῳ ἐπληροῦντο. ὡς λέγει | »οὔπω ἐπληρώ- D 115
θησαν αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων«. διὰ τοῦτο παρέμειναν ἐν τῷ ὄρει

2ff vgl. Hippolyt Chronik § 47; S. 46 Bauer καὶ τῷ μὲν Σὴμ τῷ πρωτοτόκῳ ἀπὸ Περσίδος καὶ Βάκτρων ἕως Ἰνδικῆς τὸ μῆκος, πλάτος δὲ ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἕως Ῥινοκορούρων — 5ff vgl. Hippolyt Chronik § 49; S. 46 Bauer Ἰάφεθ δὲ τῷ τρίτῳ ἀπὸ Μηδίας ἕως Γαδείρων τὰ πρὸς βορρᾶν — 11ff vgl. Jub. 9, 14f Littmann u. Ancoratus c. 114, 1; I 141, 5ff — 13 vgl. Jub. 10, 29 Littmann u. Ancoratus c. 114, 3; I 141, 10ff Panarion haer. 9, 1, 4; I 197, 21ff — 18ff vgl. Gen. 10, 16ff u. Ancoratus c. 114, 6; I 142, 1ff — 21 Gen. 15, 16

J

1 *Δίβαν* Gutschmid] *Λίβαν* J vgl. die doppelte Lesart *Libenorum Dibenorum* in der oben angeführten Stelle aus de XII gemmis 4 [*Θρᾴκη, Εὐρώπη, Ῥοδόπη*] v. Gutschmid 5 *Καρδυέα* J 6 ⟨*ὑπέπεσεν τῷ Ἰάφεθ ὁ κλῆρος*⟩ Holl 7 *Βριττανίας* J | ⟨*Θρᾴκη, Εὐρώπη, Ῥοδόπη*⟩ v. Gutschmid hier eingefügt 8 *Ἔ⟨ν⟩ητες* Markwart] *Ἔη:τες* J *Πίκεντες* v. Gutschmid 9 *Καλαβροὶ* Pet.] *καὶ Λαβροὶ* J | *ὀπτικοὶ* J | *Μάγαρδες*] *Βάγαυδες* v. Gutschmid 10 *σκόπτων* J | *ἄνω χώρας*] *ἀναχωρήσεως* v. Gutschmid 14 *Παλαιστηνῶν* J 20 *Φυλιστιαῖον* J

χρονοτριβούμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἕως ἂν αὐτοκατακρίτους ἑαυτοὺς ποιήσωσι καὶ ἐπέλθωσι πρὸς πόλεμον τοῖς υἱοῖς τοῦ Σὴμ τοῖς ἠδικημένοις, Σὴμ γὰρ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ, Ἀρφαξὰδ τὸν Κηνᾶ, Κηνᾶ τὸν Σαλᾶ, 5 Σαλᾶ τὸν Ἔβερ, Ἔβερ τὸν Φαλέκ, Φαλὲκ τὸν Ῥαγαῦ, Ῥαγαῦ τὸν 5 Σερούχ, Σεροὺχ τὸν Ναχώρ, Ναχὼρ τὸν Θάρρα, Θάρρα τὸν Ἀβραάμ, C Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, Ἰακὼβ τὸν Ἰούδαν, Ἰούδας τὸν Φαρές, Φαρὲς τὸν Ἐσρώμ, Ἐσρὼμ τὸν Ἀράμ, Ἀρὰμ τὸν Ἀμιναδάβ, Ἀμιναδὰβ τὸν Ναασσών. ἐν χρόνοις Ναασσὼν τοῦ φυλάρχου 6 τοῦ Ἰούδα καὶ ἐν χρόνοις Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἔλαβον ⟨οἱ⟩ υἱοὶ τοῦ Σὴμ 10 τὴν ἰδίαν γῆν, μηδεμιᾶς ἀδικίας ἐν μέσῳ ὑπαρχούσης, ἀλλὰ δικαιοκρισίας. ἔπεσεν οὖν τὰ τείχη Ἰεριχῶ αὐτόματα· ἡ γὰρ δικαιοσύνη ἐκδικεῖ τὴν ἀδικίαν. ἐν ἑπτὰ ἡμέραις περιεκύκλουν τὰ τείχη καὶ ἐλύετο τὸ 7 σάββατον, ἵνα πληρωθῇ ἡ δικαιοσύνη. D

85. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ ἑπτὰ λύχνους ἔσχεν ἡ λυχνία τοῦ ἁγιάσ- 85,1 15 ματος ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ ἑπτὰ λύχνοι ἥπτοντο ἴσως καὶ οὐδ' ὅλως ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἤργει εἷς αὐτῶν, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ αὐτὸ φῶς ἦν. οὐ γέγονε γὰρ τὸ σάββατον 2 εἰς ἀπόκλεισιν, ἀλλὰ εἰς ἔργον ἀγαθόν. μηδενὸς δὲ ὅλως ἐργαζομένου ἐν ταῖς δώδεκα φυλαῖς μόνον τὸ θυσιαστήριον οὐκ ἤργει, καθὼς λέγει 20 ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »οἱ ἱερεῖς ὑμῶν βεβηλοῦσι | τὸ σάββατον ἐν P 705 τῷ ναῷ καὶ εἰσὶν ἀναίτιοι«. τὸ δὲ »βεβηλοῦσι τὸ σάββατον« τουτέστι λύουσι. 3 λύουσι δὲ πῶς ἀλλ' ἢ θυσίαν προσφέροντες τῷ θεῷ, ἵνα μὴ ἀργήσῃ τὸ θυσιαστήριον; οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἥλιος ἀνατέλλει καὶ δύνει, 4 καὶ σελήνη αὔξει καὶ φθίνει, καὶ ἄνεμοι πνέουσι καὶ καρποὶ βλαστάνουσι 25 καὶ μητέρες | γεννῶσι, καὶ πάντα γίνεται ἐν σαββάτῳ. διὰ τοῦτο καὶ 5 D 116 ὁ κύριος ἐλθὼν οὐκ ἐτεκτόνευσεν ἐν σαββάτῳ, οὐκ ἐχάλκευσεν, οὔ τι

3ff vgl. Luc. 3, 32—36 (Matth. 1, 2—4); dazu Ancoratus c. 114, 6ff; I 142, 1ff — 11 vgl. Jos. 6, 20 — 12 vgl. c. 82, 4; S. 124, 8. Damit kehrt Epiph. nach der Abschweifung über das Recht der Juden auf Palästina wieder zu den Belegen dafür zurück, daß schon im A. T. das Sabbathgebot nicht streng gehalten werden konnte. — 13f vgl. Matth. 3, 15 — 14 Exod. 25, 31ff. — 20 Matth. 12, 5

J

3 Κηννᾶ beide Male J 4 ῥαγὰβ beide Male J 7/8 Ἀμιναδὰμ beide Male J 9 τοῦ ⟨γένους⟩ Ἰούδα? Holl | ⟨οἱ⟩ Pet. 11—13 ist wohl von dem Abschreiber stark gekürzt; denn die jetzt plötzlich erfolgende Wiederaufnahme der Hauptfrage über die Verbindlichkeit des Sabbathgebots (vgl. c. 82, 1. u. 4) muß von Epiph. doch irgendwie vermittelt worden sein

ἕτερον ⟨ἐποίησεν⟩, ἀλλὰ θεὸς ὢν θεοῦ ἔργον εἰργάσατο. καί φησιν »ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει«, ἵνα ἀπὸ τοῦ βαστάζοντος B φανῇ τὸ ἔργον τὸ γινόμενον, ἵνα πάντες ἐπιγνώσονται τὸν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθόντα πρὸς βοήθειαν υἱοῖς τῶν ἀν|θρώπων. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι 6 Ö 548
5 ἦλθε λῦσαι τὸ σάββατον, οὐκ ἠδύνατο δὲ λῦσαι αὐτό, εἰ ἀλλότριον αὐτοῦ ὑπῆρχεν. οὐδεὶς γὰρ ἀλλότριον λύει ἔργον, εἰ μή τι ἂν ἐκλήπτωρ ἀλλοτρίων ὁ τοιοῦτος γένηται καὶ ἀλλοτριοεπίσκοπος, δίκας ἑαυτῷ ἐξαγοραζόμενος. ἐπειδὴ δὲ ἴδιον αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ σάββατον, διὰ τοῦτο λέγει ὅτι 7 »κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου«, καί φησιν »οὐχ
10 ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον γεγένηται, ἀλλὰ τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον«. | εἰ τοίνυν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον C 8 καὶ προετίμησε τὸν ἄνθρωπον παρὰ τὸ σάββατον, * ἵνα ὁ ἄνθρωπος γινώσκῃ τὴν * ἀνάπαυσιν καὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀνάπαυλαν· ἀντίτυπα γάρ ἐστι ταῦτα τῶν ἐπουρανίων. ἐνταῦθα γὰρ ἀπὸ μέρους, ἐκεῖνα δὲ 9
15 ἡ πᾶσα τελειότης. τὸ σάββατον οὖν τὸ ἐν νόμῳ ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας· ἔλυσε δὲ ἐκεῖνο τὸ σάββατον καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τὸ μέγα σάββατον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ κύριος, ἡ ἀνάπαυσις ἡμῶν καὶ ὁ σαββατισμός. D

Οὐδὲν οὖν διοίσει παλαιὰ ἀπὸ καινῆς διαθήκης οὔτε καινὴ ἀπὸ παλαιᾶς· 10 μία γάρ ἐστι καὶ ἡ αὐτὴ συμφωνία. ὁ δὲ ἀμαθὴς καὶ ἄπειρος, ἐὰν ἴδῃ
20 δύο ἀντλητῆρας ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἀντλοῦντας, νομίσῃ δὲ διὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀντλητήρων διάφορα εἶναι καὶ τὰ ὕδατα, ἀκούσει [δὲ] παρὰ τῶν συνετῶν τὴν ἀλήθειαν, »ὅτι γεῦσαι τῶν δύο ἀντλητήρων καὶ ἴδε ὅτι δύο μὲν οἱ ἀντλητῆρες, μία δὲ ἡ πηγὴ ὑπάρχει«. οὕτως εἷς κύριος, | εἷς 11 D 117 θεός, ἓν πνεῦμα λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίῳ.
25 | διὰ τοῦτο γὰρ οὐ δύο παλαιαὶ διαθῆκαι καὶ οὔτε δύο καιναὶ διαθῆκαι, P 706 ἐπειδὴ οὐκ εἰσὶ δύο οἱ διαθέμενοι, ἀλλ' εἷς ὁ τὴν παλαιὰν [τῶν] παλαιῶν καὶ τὴν καινὴν ἀνακαινίζων, οὐ τὴν παλαιὰν καταργῶν εἰς ἀφανισμόν, ἀλλὰ τὴν παλαιὰν καταπαύων καὶ τῇ δευτέρᾳ προστιθέμενος περιουσίας κληρονομίαν.

2 Marc. 2, 9 — 6 ἐκλήπτωρ ist lat. *conductor* vgl. Cod. eccl. Afr. conc. Carth. 16 (Justellus Bibl. iur. can. 1, 340) oder *susceptor* Nov. Just. 123, 6; 130, 3; Thes. ling. lat. 4, 163 Preisigke, Wörterb. d. griech. Papyrusurkunden 3, 111 Abschn. 8 — 9 Marc. 2, 27 — Marc. 2, 29 — 16 vgl. Hebr. 4, 9f

J

1 ⟨ἐποίησεν⟩ Holl 7 ἀλλοτριοεπίσκοπος Pet.] ἀλλότριος ἐπίσκοπος J 12 * etwa ⟨εἷς ἐστι θεὸς ὁ νομοθετήσας περὶ τοῦ σαββάτου⟩ Holl 13 * etwa ⟨ἐκ θεοῦ διδομένην⟩ Holl 14 ἐκεῖ[να] ? Holl 18 οὐδὲν . . . παλαιὰ . . . καινὴ Holl] οὐδεὶς . . . παλαιὰν . . . καινὴν J 21 ἀκούσει] ἀκούσῃ J | [δὲ] Holl 26 [τῶν] Corn.

86. Ἄλλην δὲ πάλιν λέξιν ὁ αὐτὸς Μάνης παρεισφέρει λέγων ὅτι 86,1
»οἶδα πνεῦμα σῳζόμενον ἄνευ σώματος. τοῦτο γάρ, φησί, διδάσκει ὁ
ἀπόστολος λέγων ὅτι· 'ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορ-
νεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. καὶ B
5 ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε ἵνα ἀρθῇ ἐκ μέσου
ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο πράξας. ἐγὼ μὲν ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ
πνεύματι, ἤδη κέκρικα τὸν τὸ ἔργον τοῦτο κατεργασάμενον, συνελθόντων
ὑμῶν καὶ τοῦ κυρίου μετὰ τοῦ ἐμοῦ πνεύμα|τος, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Ö 550
σατανᾷ, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου.'
10 ὄλεθρος δὲ ἐπὶ σαρκὸς ὁ παντάπασίν ἐστιν ἀφανισμός. πῶς οὖν ἀφανι- 2
ζομένης τῆς σαρκὸς ἐν χειρὶ τοῦ διαβόλου καὶ σῳζομένου τοῦ πνεύματος, C
ἔτι ἔσται ἀνάστασις σωμάτων ἢ σαρκός;« καὶ οὐκ οἶδεν ὁ ἄπειρος 3
κατὰ πάντα ὅτι »τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς πορνεία μοιχεία ἀσέλγεια« καὶ τὰ
τούτοις ὅμοια καὶ ⟨ὅτι⟩ οὐ περὶ αὐτῆς τῆς σαρκὸς λέγει, ἀλλὰ τῶν ἔργων
15 τῆς σαρκός. ὅτε μὲν ἐργάσεται πορνείαν, ἡ σὰρξ ἐργάζεται· ἐὰν δὲ κτή- 4
σηται ἐγκράτειαν, οὐκέτι ἡ σὰρξ σάρξ ἐστιν, ἀλλὰ ἡ σὰρξ μεταβέβληται εἰς
πνεῦμα, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει ὅτι »ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς συζεύξας τὰ ἀμφότερα«
εἶπεν, »ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα D
αὐτοῦ, καὶ κολληθήσεται τῇ γυ|ναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα D 118
20 μίαν· ὡς ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι καὶ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ
ἓν πνεῦμά ἐστιν«. ἄρα οὖν ὁ τὴν πορνείαν ἐργαζόμενος σὰρξ γεγένηται· 5
οὐ μόνον αὐτὴ ἡ σάρξ, ἀλλὰ καὶ πάντα, καὶ ψυχὴ καὶ τὰ ἄλλα, σὰρξ γίνεται.
κολληθεὶς γὰρ τῇ πόρνῃ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὢν σαρκικὸς σὰρξ ὅλως καλεῖται.
»ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι«, τουτέστι σῶμα καὶ ψυχὴ
25 καὶ πάντα εἴ τι ἔστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἓν πνεῦμα ἐν τῷ κυρίῳ. καὶ 6
περὶ τούτου νομοθετῶν ὁ αὐτὸς ἀπόστολός φησιν | »ὁ θεὸς ἔθετο ἐν σώματι P 707
πάντα τὰ μέλη, ἕκαστον καθὼς ἠθέλησε«. καὶ ὅρα πῶς ὁμολογεῖ τὸν
θεὸν ποιητὴν τοῦ σώματος καὶ θέτην τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν, [καὶ] καθὼς
ἠθέλησε τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ καὶ ἀγαθότητι. εἶτα πάλιν ἀντὶ τοῦ παρα- 7
30 δείγματος τοῦ ἡμετέρου σώματος * τοῦ Χριστοῦ ⟨λέγων⟩ »ὡς καὶ ἡμεῖς
σῶμα Χριστοῦ ἐσμεν καὶ μέλη ἐκ μέλους«, καὶ »ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ,
ἥτις ἐστὶ σῶμα Χριστοῦ«. εἰ σῶμα τοίνυν θεοῦ ἡ ἐκκλησία, κεκολλη- 8

3—9 1. Cor. 5, 1—5; sonst nirgends als Belegstelle des Manes gegen die Fleischesauferstehung angeführt — **13** Gal. 5, 19 — **17—20** Eph. 2, 14; 5, 31 — **20—21** 1. Cor. 6, 16. 18 — **26** 1. Cor. 12, 18 — **30** 1. Cor. 12, 27 — **31** Eph. 1, 23

J

14 ⟨ὅτι⟩ Holl **28** [καὶ] Holl **30** * etwa ⟨εἰσφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ σώματος⟩ Holl, ebenso schon Corn. | ⟨λέγων⟩ Holl

μένη ⟨δὲ⟩ τῷ πνεύματι τουτέστι τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν, ὁ ἀπ' αὐτῆς τοίνυν ἁμαρτάνων πνεύματος ἐκπεσὼν σὰρξ γεγένηται ὅλως, ψυχῇ καὶ B σώματι καὶ εἴ τι ἔστιν ἐν αὐτῷ. ἐπεὶ πῶς ἐδύνατο μέρος παραδοθῆναι 9 τῷ σατανᾷ καὶ μέρος μὴ παραδοθῆναι; οὐ γὰρ εἶπε παραδοθῆναι τὴν
5 σάρκα τῷ σατανᾷ, ἀλλὰ παραδοῦναι »τὸν τοιοῦτον«. ὁ δὲ λέγων »τὸν τοιοῦτον«, ὁλοσχερῆ ἄνθρωπον σὺν ψυχῇ καὶ παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ παρα- 10 δέδωκεν. εἰ δὲ ὅλον παραδέδωκεν, ὅλον σάρκα ἀπεφήνατο· τὸ πνεῦμα δὲ ἐδήλου σῴζεσθαι εἰς τὴν ἡμέραν κυρίου, ἵνα μὴ ὑπὸ αἰτίαν γένηται ἡ ἐκκλησία τοῦ σφάλματος τοῦ σφαλέντος ἀνθρώπου καὶ μολυνθῇ ὅλη ἡ
10 ἐκκλησία τῷ παραπτώματι τοῦ ἑνός· ⟨διὸ⟩ λέγει »παράδοτε τὸν σφαλέντα, C ἵνα τὸ πνεῦμα, τουτέστιν ὅλη ἡ ἐκκλησία, σωθῇ.« | Ö 552

87 Ἀλλά, φησί, γέγραπται, »σὰρξ καὶ αἷμα βασι|λείαν θεοῦ οὐ κληρο- 87,1 D 119 νομήσουσι«, καὶ νομίζει ἐν τούτῳ λέγειν τι. καὶ γὰρ τῷ ὄντι οὐ δύναται πορνεία κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, οὐδὲ μοιχεία οὐδὲ ἀσέλγεια οὐδὲ
15 εἰδωλολατρεία, τουτέστι σὰρξ καὶ αἷμα. εἰ δὲ περὶ σαρκὸς καὶ αἵματος 2 τοῦτο νομίζεις, εἶναι αὐτὴν τὴν σάρκα, πῶς ἔτι πληροῦται τὸ εἰρημένον »καὶ ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, D οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ σαρκὸς ἐγεννήθησαν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ«; τίς ἐν κόσμῳ γεγέννηται ἄνευ σαρκός; ἀλλ' ἐπειδὴ μετεβλήθησαν αἱ γνῶμαι, 3
20 (οὐ γὰρ αἱ φύσεις τῶν γεννωμένων ἀπὸ μητέρων καὶ πατέρων σαρκὸς καὶ αἵματος) καὶ ἐγεννήθησαν τὴν δευτέραν γέννησιν τὴν τῆς ἀπὸ τοῦ κυρίου γεννήσεως διὰ πνεύματος καὶ πυρός, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. ὡς οὖν ἐνταῦθα ἐκ σαρκὸς ἐγεννήθησαν καὶ ἐξ αἵματος, 4 ⋆ καὶ οὐκέτι λογίζεται ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἡ γέννησις διὰ τὴν μετα-
25 βολὴν τῆς δικαιοσύνης, καίτοι γε ἐν σαρκὶ καὶ | αἵματι ⋆, ὡς λέγει »ἐν P 708 σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα«· ἄρα οὖν ἔνι 5

5 1. Cor. 5, 5 — **10** 1. Cor. 5, 5 — **12ff** vgl. Acta Arch. XLV 4; S. 66, 9ff Beeson *addit autem (Manes) ex prima epistula (ad Corinthios) terrenos esse dicens discipulos veteris testamenti et animales et ideo carnem et sanguinem regnum dei possidere non posse* Augustin c. Faust. XVI 29; S. 475, 1ff Zycha (1. Cor. 15, 50) *de quibus verbis soletis calumniari fidei nostrae, qua credimus huius corporis futuram resurrectionem* — **12** 1. Cor. 15, 50 — **17** Joh. 1, 12f — **21** vgl. Joh. 3, 5 Matth. 3, 11 — **25** 2. Cor. 10, 3

J

1 ⟨δὲ⟩ Holl | lies τῷ κυρίῳ τουτέστι τῷ πνεύματι? Holl **3** τι Corn.] τις J **10** ⟨διὸ⟩ Holl **16** νομίζεις + ⟨λέγεσθαι, ὥστε ἀμέτοχον βασιλείας οὐρανῶν⟩? Holl **18** τίς + ⟨γὰρ⟩? Holl **19** γεγένηται J **21** τῆς ἀπὸ Holl] ἀπὸ τῆς J **24** ⋆ etwa ⟨οὕτως πάλιν ἄνωθεν γεννῶνται ἐκ πνεύματος⟩ Holl **25** ⋆ etwa ⟨αὐτῶν ἀναστρεφομένων⟩ Holl

σὰρξ οὐ κατὰ σάρκα στρατευομένη· καὶ διὰ τοῦτο λέγει σάρκα καὶ αἷμα μὴ κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς ταύτης ⟨λέγων⟩ τῆς καμούσης, τῆς ἁγιασθείσης, τῆς τῷ θεῷ εὐαρεστησάσης, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθείσης· ἐπεὶ πῶς ἂν πληροῦται τὸ εἰρημένον »δεῖ 6
5 γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«; τηλαυγέστερον δὲ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς ἀπόστο- 7 λος σημαίνων, ἵνα μή τινες πλανηθῶσι καὶ ἀντὶ τῶν φαύλων ἔργων τὴν τοῦ 8 σώματος πλάσιν ἀπελπίσωσιν [ἐκ] τῆς ἀναστάσεως, λέγει »νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἅτινά ἐστι πορνεία μοιχεία ἀσέλγεια« καὶ τὰ
10 ἑξῆς * | ἀλλ' ἄκουε καὶ τοὺς ὀφθέντας τοῖς Γαλιλαίοις καὶ λέγοντας ὅτι 8C D120 »τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ἑωράκατε ἀφ' ὑμῶν ἀναλαμβανόμενον, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον εἴδετε αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον.«

88 Ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημένων πάντων δύνανται οἱ νουνεχεῖς τὸν νοῦν 88,1 ἐπιστῆσαι ἐπὶ πᾶσι τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ ψεύσματος
15 τοῦ προειρημένου λεγομένου Μανιχαίου, ἵνα, εἰ καί ⟨που⟩ οὐκ ἐπεμνήσθην τινὸς μαρτυρίας, ἀπὸ τῶν δύο ἢ τριῶν μαρτυριῶν ὧν εἴπομεν τὰ πάντα αὐτοῦ φωραθῇ ψευδῆ. ἡμεῖς δὲ πολλὴν ἐπιβεβη|κότες ὁδὸν τραχεῖαν καὶ 2 D Ö554 κινδυνώδεις τόπους μόλις ταυτησὶ τῆς ἀμφισβαίνης καὶ θηρὸς ὀλετηρίου τῆς κεγχρίτιδος, ἀπὸ πολλῶν ὁμοιωμάτων πεποικιλμένης πρὸς ἀπάτην
20 τῶν ὁρώντων, ἐχούσης δὲ κεκρυμμένην κάτω τὴν κεντρώδη καὶ ἰοβόλον πηγὴν τῆς ἐκ πάντων ὁρμωμένης * ἐπειδὴ γὰρ μετὰ Ἑλλήνων Ἕλλην 3 ἐστίν, ἥλιον προσκυνῶν καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄστρα καὶ δαίμονας, * ὁ ἀνήρ, ἀγαπητοί, τυγχάνει καὶ ἡ αὐτοῦ αἵρεσις τὰ τῶν Ἑλλήνων ὑφηγεῖται, * τὰ μάγων ἐπίσταται καὶ ἐν αὐτοῖς ἐγκυλινδεῖται, ἀστρονόμους
25 ἐπαινεῖ, τὰ αὐτῶν περιεργαζόμενος, μόνον Χριστοῦ σεμνύ|νεται ὄνομα P 709

4—6 1. Cor. 15, 53 — 8 Col. 3, 5 — 10—12 Act. 1, 10f — 25 Die Manichäer wollten Christen heißen, vgl. Pan. haer. 29, 6, 6; I 328, 11ff u. Felix bei Augustin c. Fel. I 20; S. 827, 3 Zycha *Felix christianus cultor legis Manichaei . . . subscripsi* Augustin de agone christiano c. 11; Migne 40, 297 *christiani vocari volunt* de mor. Manich. II 58; Migne 32, 1370

J

2 ⟨λέγων⟩ Holl 4 ἐπληροῦτο? Holl 8 [ἐκ] Holl 10 * (die Lücke schon von Corn. angezeigt) ergänze etwa ⟨καὶ ὅρα πῶς τὰ μέλη τὰ μὴ ἀνιστάμενα τὰ πάθη τῆς σαρκὸς λέγει⟩ Holl | ἀλλ' ἄκουε Öh.] ἀλλὰ J 15 λεγομένου Μανιχαίου] lies Μανιχαίου λεγομένοις? Holl | ⟨που⟩ Holl 18 ἀμφισβένης J 20 κατὰ J 21 * etwa ⟨ἐθνικῶν μυθολογημάτων ψευδηγορίας, τὴν κεφαλὴν συνετρίψαμεν⟩ Holl 22 nach δαίμονας für drei Buchstaben Raum gelassen; lies wohl ⟨ἐθνικὸς⟩ Holl, ⟨Ἕλλην⟩ Corn. 24 * ⟨πρὸς τούτοις δὲ⟩ Holl | ἐπίσταται] ἐπισπᾶται? Holl

λόγῳ, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ κεγχρῖτις κρύπτει μὲν τὸν ἰόν, ἀπατᾷ δὲ διὰ τῆς ποικιλίας, ἐν μέσῳ ὑλῶν πολλῶν γενομένη καὶ ἀφομοιουμένη μετὰ τῶν ὄντων· ἐν δὲ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας καὶ αἵματι 4 Χριστοῦ καὶ σώματι τῷ ἀπὸ Μαρίας, τῷ ἀληθινῶς γεγεννημένῳ, καὶ 5 τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς μιᾶς ἑνότητος συντρίψαντες τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος ἐπὶ τοῖς ὕδασι, τὴν πολυκέφαλον ταύτην αἵρεσιν εἰς τοὐπίσω ⟨τε⟩ στρέψαντες καὶ τὴν κεφαλὴν καταθλάσαντες, εὐχάριστοι μὲν θεῷ διατελέσωμεν, ἐπὶ δὲ τὰς ἑξῆς αἱρέσεις προελθεῖν σπεύσωμεν, θεὸν ἐπικαλούμενοι βοηθὸν τῆς | ἡμῶν ἀσθενείας, B D 121 10 ὅπως τὰ ἐπηγγελμένα ἐν θεῷ περαιώσαντες τελείως θεῷ εὐχαριστήσωμεν.

Κατὰ Ἱερακιτῶν $\overline{μζ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{ξζ}$.

1. Μετὰ τὴν μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἰοβόλον ὑπὲρ πᾶσαν αἵρεσιν καὶ 1,1 ἑρπετώδη τοῦ Μάνη βαρβαρικὴν θηριοβολίαν τῆς διδασκαλίας ἀνέστη τις C

tu vir christianus et sanctus; sie nennen die Katholiken *semichristiani* c. Faust. I 2; S. 251, 23 Zycha

6 vgl. Psal. 73, 13 — 14ff Die Gleichsetzung dieses Hierakas mit dem bei Photius c. Manich. I 14; Migne 102, 41 B und in den Abschwörungsformeln Migne 1, 1468 B u. 100, 1321 C genannten Schüler des Manes — so nach Beausobre hist. du Manich. I 430 wiederum Alfaric, les écritures manichéennes I 59 II 112f — ist durch die nur als zeitliche Aufeinanderfolge gemeinte Anreihung bei Epiph. in keiner Weise begründet und sachlich höchst unwahrscheinlich. Epiph. hätte dann wider alle seine Gewohnheit einen ausgesprochenen Ketzer zu einem in der Trinitätslehre orthodoxen Mann (vgl. 3, 1; S. 135, 9) gemacht; was um so unglaublicher erscheint, wenn Epiph. wirklich, wie es seine vita c. 27, I 31, 17ff behauptet, den Hierakas persönlich kennen gelernt hat. — Dagegen ist unser Hierakas wohl derselbe mit dem im Brief des Arius (unten haer. 69, 7, 6) genannten; ein Fortleben seiner Gemeinschaft ist durch die Erzählung von Makarius Äg. Migne 34, 209ff (besser bei Preuschen, Palladius u. Rufinus 1897 S. 124) und durch Ps. Athanasius c. omn. haer. c. 9; Migne 28, 516 C bezeugt.

J

2 τῶν + ⟨ἐκεῖ⟩? Holl 7 ⟨τε⟩ Holl 11 Unterschrift rot τέλος τὰ κατὰ τοῦ Μανιχαίου J 12 Überschrift: κατὰ ἱερακιτῶν $\overline{μζ}$ ἢ καὶ $\overline{ξζ}$ J

Ἱερακᾶς ὀνόματι, ἀφ' οὗπερ Ἱερακῖται. οὗτος ἐν τῇ Λεοντῷ τῇ κατ' 2
Αἴγυπτον ὑπῆρχεν, ἐν προπαιδείᾳ οὐ μικρᾷ ὑπάρξας, Ἑλληνικῶν τε
πάντων λόγων ἐπιτηδεύμασιν ἀσκηθείς, ἰατροσοφιστικῇ τε καὶ τοῖς
ἄλλοις τοῖς τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων μαθήμασιν ἀκριβῶς ἐπιστάς·
5 τάχα δὲ καὶ ἀστρονομίας καὶ μαγείας ὁ ἀνὴρ παρήψατο. ἐμπειρότατος 3
γὰρ ὑπῆρχε πολλῶν λόγων καὶ ἐν ἐξηγήσει, ὡς ὑποφαίνουσιν οἱ αὐτοῦ
λόγοι *. πάνυ δὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐπιστάμενος γλῶσσαν (Αἰγύπτιος D
γὰρ ὁ ἀνὴρ ἦν), ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν Ἑλλήνων τετρανωμένος οὐ μικρῶς,
ὀξὺς κατὰ πάντα τρόπον. ὑπῆρχε δῆθεν Χριστιανός, ἀλλ' οὐκ ἐνέ- 4
10 μεινε τῇ τοῦ Χριστοῦ πολιτείᾳ· παρέπεσε γὰρ καὶ ὀλισθήσας ἐξώκειλεν.
οὗτος μὲν γὰρ παλαιὰν καὶ | καινὴν διαθήκην σαφῶς εἰπεῖν | ἀποστη- Ö 556
θίζων καὶ εἰς αὐτὰ ἐξηγησάμενος, ἐδογμάτισε παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ κενο-
φωνίας ἑαυτοῦ, ὅπερ αὐτῷ ἔδοξε καὶ ὃ ὑπεισῆλθεν αὐτῷ.

Βούλεται γὰρ καὶ οὗτος τὴν σάρκα μὴ ἀνίστασθαι τὸ παράπαν, ἀλλὰ 5
15 τὴν ψυχὴν μονωτάτην. | πνευματικὴν δὲ τὴν ἀνάστασιν φάσκει. καὶ ὅσα P 710
ἔστιν ⟨εὑρεῖν⟩ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν εἰς ἑαυτοῦ νοῦν ἀναλεξάμενος,
οὕτως ἑαυτῷ ἐπεσώρευσεν, ἀτόπως πλάσματα ἄττα φαῦλα ἑαυτῷ μηχα-
νησάμενος πρὸς σύστασιν τῆς αὐτοῦ αἱρέ|σεως. ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἔκπληκτος 6 D 122
τῇ αὐτοῦ ἀσκήσει καὶ δυνάμενος πεῖσαι ψυχάς· αὐτίκα πολλοὶ τῶν ἀσ-
20 κητῶν τῶν Αἰγυπτίων αὐτῷ συναπήχθησαν. οἶμαι γὰρ ὅτι περὶ ἀναστάσεως
νεκρῶν [ὡς] ἠρνήσατο τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν, ἀπὸ Ὠριγένους τὰς
προφάσεις εἰληφὼς ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς διανοίας τοῦτο ἐξεμέσας. οὐ 7 B
παραδέχεται οὗτος γάμον, φάσκων εἶναι τοῦτο παλαιᾶς διαθήκης. τοὺς
μὲν γὰρ περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ Μωυσέα καὶ
25 Ἀαρὼν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, Ἠσαΐαν καὶ Ἰερεμίαν, ὁμοίως δέχεται
καὶ προφήτας ἡγεῖται, καὶ συγκεχωρῆσθαί φησιν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ 8

1 genauer vita Epiph. c. 27; I 31, 22 Dindorf ἔξω Λεοντοπόλεως ὡς ἀπὸ σημείου ἑνός vgl. Z. 28 ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ — 14 vita Epiph. c. 27; I 31, 23f Dindorf οὗτος ἐδίδασκεν μὴ ἀνίστασθαι ταύτην τὴν σάρκα, ἀλλ' ἑτέραν ἄλλην ἀντ' αὐτῆς καὶ ταύτην εἰς γῆν διαλύεσθαι ὅτι γέγραπται· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ; vgl. Macarius Aeg. Preuschen 124 Migne 34, 209D λέγουσιν . . μήτε μὴν τὸ ἡμέτερον ἀνίστασθαι σῶμα — 18 vita Epiph. c. 27; I 31, 28ff ηὕραμεν πλήθη πολλὰ διδασκόμενα ὑπ' αὐτοῦ. ἦν γὰρ ἀπεχόμενος βρώσεως καὶ πόσεως ἱκανῶς. οὔτε γὰρ ἐλαίου μετελάμβανεν οὔτε οἴνου ἐξότε ἀπετάξατο

J

1 Ἰακῖται J 7 * etwa ⟨φιλοκαλώτατος⟩ Holl 10 πολιτείᾳ] lies διδασκαλίᾳ? Holl 11 σαφῶς εἰπεῖν = gerade heraus gesagt 16 ⟨εὑρεῖν⟩ Holl 17 lies οὗτος? Holl | ἀτόπως Holl] ἀτόπων J 21 [ὡς] oder etwa ⟨τηλαυγ⟩ῶς Holl 23 φάσκειν J corr. Pet.

τῷ γάμῳ συνάπτεσθαι, ἀπὸ δὲ τῆς ἐνδημίας τοῦ Χριστοῦ μηκέτι ⟨δεῖν⟩ τὸν γάμον παραδέχεσθαι, μήτε δύνασθαι αὐτὸν κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν. 9
τί γάρ, φησίν, ἦλθε ποιεῖν καινὸν ὁ λόγος; ἢ τί καινὸν ἦλθε κηρῦξαι ὁ μονογενὴς καὶ κατορθῶσαι; εἰ μὲν γὰρ περὶ φόβου θεοῦ, τοῦτο εἶχεν ὁ νόμος· εἰ δὲ C
5 περὶ τοῦ γάμου, κεκηρύχασιν αἱ γραφαί· εἰ δὲ περὶ φθόνου καὶ πλεονεξίας καὶ ἀδικίας, ταῦτα πάντα περιεῖχεν ἡ παλαιὰ διαθήκη. ἓν δὲ μόνον τοῦτο κατορθῶσαι ἦλθε, τὸ τὴν ἐγκράτειαν κηρῦξαι ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἑαυτῷ ἀναλέξασθαι ἁγνείαν καὶ ἐγκράτειαν· ἄνευ δὲ τούτου μὴ δύνασθαί ⟨τινα⟩ ζῆν.

2. Τὰς δὲ προφάσεις τούτων πανταχόθεν ἀναλέγεται, ⟨ὡς⟩ ὅταν 2,1
10 εἴπῃ ὅτι »καὶ τὸν ἁγιασμὸν ὑμῶν, οὗ χωρὶς τὸν θεὸν οὐδεὶς ὄψεται«. ἐὰν 2
δὲ εἴπωσιν αὐτῷ· πῶς ὁ ἀπόστολος ἔφη »τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός«, * καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει αὖθις 3
λέγων *, ὑπερβὰς δὲ ὀλίγον λέγει ὅτι »ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ καὶ ἡ παρθένος· ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ πῶς ἀρέσει
15 τῷ ἀνδρί, καὶ μεμέρισται«. εἰ τοίνυν ἔστι μερισμός, πῶς δύναται 4
ὅπου μερισμὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοι|νωνῆσαι; καὶ εἰ θεῷ οὐκ ἀρέσκει, ἀλλὰ D 123
τῷ ἀνδρί, πῶς δύναται παρὰ θεῷ κεκτῆσθαι τὴν κληρονομίαν; »διὰ 5
γὰρ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω«, ⟨φησὶν ὁ ἀπόστολος⟩ οὐκ ἐπαινῶν, | φησί, γάμον μετὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ συμβαστάζων, P 711
20 ἵνα μὴ εἰς περιττὸν ὄλεθρον ἐμπέσωσιν. »εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἱ ἑαυτοὺς | εὐνουχίσαντες διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν«, καὶ »θέλω, φησί, πάντας Ö 558
εἶναι ὡς ἐμαυτόν«, καὶ »ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, πέντε μωραῖς καὶ πέντε φρονίμοις«· φρόνιμοι παρθένοι, μωραὶ 6
παρθένοι, πλὴν παρθένοι, βασιλείᾳ οὐρανῶν ἀπεικάζονται, καὶ οὐκ εἶπεν
25 ἔγγαμοι. πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἑαυτῷ ἐπισωρεύει, ἵνα δῆθεν παρεκβάλῃ γάμον.

Οὐ δέχεται δὲ τοὺς παῖδας τοὺς τελευτῶντας πρὸ γνώσεως, ἀλλ' ἀποβάλλει αὐτοὺς τῆς νομιζομένης ἐλπίδος. φάσκει γὰρ τούτους μὴ κλη- 7 B

1ff vgl. Ps. Athanasius c. omn. haer. c. 9; Migne 28, 516 C πρὸς Ἱερακᾶν . . . τὸν νομίζοντα ὑψοῦν τὴν παρθενίαν καὶ ἀθετεῖν τὸν γάμον — 10 Hebr. 12, 14 — 11 Hebr. 13, 4 — 13 1. Cor. 7, 34. 33 — 17 1. Cor. 7, 2 — 20 Matth. 19, 12 — 21 1. Cor. 7, 7 — 22 Matth. 25, 1f — 27 vita Epiph. c. 27; I 31, 26 καὶ πάλιν ἔλεγεν ὅτι τὰ παιδία μὴ τέλεια ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος

J

1 ⟨δεῖν⟩ Holl 3 κενὸν J 8 ⟨τινα⟩ Holl 9 τούτων Holl] ταύτας J | ⟨ὡς⟩ Holl 12 * ergänze etwa ⟨ἀποκρίνεται· ἀλλ' ὁ ἀπόστολος πάλιν φησὶν »καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι«⟩ Holl 13 * ergänze etwa ⟨καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι⟩ Holl 18 ⟨φησὶν ὁ ἀπόστολος⟩ Holl

ρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, ἐπειδή, φησίν, οὐκ ἠγωνίσαντο. »ἐὰν γὰρ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.« εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀθλῶν οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως, πόσῳ γε μᾶλλον οἱ μηδέπω εἰς ἀγῶνα κεκλημένοι; οὐ πιστεύει δὲ πάλιν οὗτος παράδεισον εἶναι αἰσθητόν, 8
5 ὥσπερ ἀμέλει καὶ Ὠριγένης, οὐδέ, ὡς ἔφην, νεκρῶν ἀνάστασιν τὴν διὰ σαρκός, ἀλλ' ἀνάστασιν μὲν νεκρῶν λέγει, ἀνάστασιν δὲ τὴν τῶν ψυχῶν C καὶ πνευματικήν τινα φάσκων μυθολογίαν. οὐδεὶς δὲ μετ' αὐτῶν 9 συνάγεται, ἀλλὰ εἰ εἴη παρθένος ἢ μονάζων ἢ ἐγκρατὴς ἢ χήρα.

περὶ δὲ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος οὐ φάσκει κατὰ τὸν 3,1
10 Ὠριγένην, ἀλλὰ πιστεύει ὄντως τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, (3.) καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκ πατρὸς εἶναι ⟨δέχεται⟩. φάσκει δὲ 2 οὗτος, ὡς ἄνω μοι ἐν τῇ τῶν Μελχισεδεκιανῶν αἱρέσει δεδήλωται, περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Μελχισεδέκ, διὰ τό, φησίν, | εἰρηκέναι D 124 ⟨τὸν ἀπόστολον⟩ ὅτι »ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ὑπὲρ ἡμῶν«. D
15 καὶ τίς ἐστιν οὗτος, ἀλλὰ ⟨ὁ »ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ὃς⟩ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«; τὸ δὲ »ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές« διὰ τὸ ὑπερεντυγχάνειν. τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα συνηντηκέναι τῷ Ἀβραὰμ κατ' ἐκεῖνο 3 καιροῦ, ἐπειδὴ γὰρ ὅμοιόν ἐστι τῷ υἱῷ. καὶ διὰ τοῦτο, φησίν, ⟨λέγει⟩ ὁ ἀπόστολος »ἀπάτωρ ἀμήτωρ ἀγενεαλόγητος«· ἀμήτωρ, φησίν, ὅτι οὐκ
20 ἔχει μητέρα· ἀπάτωρ, φησίν, ὅτι ἐπὶ γῆς οὐκ ἔσχε πατέρα, »ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«. καὶ πολλὰ φλυαρῶν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διεξῆλθε περὶ τούτου πολλὴν πραγματείαν. βούλεται δὲ | τὴν τελείαν αὐτοῦ σύστασιν ποιεῖσθαι ἀπὸ τοῦ Ἀνα- 4 P 712 βατικοῦ Ἡσαΐου, δῆθεν ὡς ἐν τῷ Ἀναβατικῷ λεγομένῳ ἔλεγεν ἐκεῖσε
25 ὅτι »ἔδειξέ μοι ὁ ἄγγελος περιπατῶν ἔμπροσθέν μου, καὶ ἔδειξέ μοι καὶ

1 2. Tim. 2, 5 — 4 vgl. Ancoratus c. 54, 2ff; I 63, 10ff Panarion haer. 64, 4, 11; II 413, 2ff — 6 vgl. Ancoratus c. 87, 2ff; I 107, 19ff Panarion haer. 64, 4, 10; II 412, 15ff — 9 nach Arius ep. ad Al. (= haer. 69, 7, 6 S. 158, 14) nennt er den Sohn im Verhältnis zum Vater λύχνον ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο ⟨μεριζομένην⟩ — 11 vgl. haer. 55, 5, 2ff; II 330, 12ff — 14 Röm. 8, 26 — 15 Hebr. 7, 3 — 17 vgl. Gen. 18, 1ff — 19 Hebr. 7, 3 — 20 Hebr. 7, 3 — 24 vgl. Ascensio Jes. c. 9, 33 Dillmann und Panarion haer. 40, 2, 2; II 82, 14

J

7 μυθολογίαν J] μυθολογῶν Holl μυθολογεῖ Ltz. Klost. 9 τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος Holl] τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα J 11 ⟨δέχεται⟩ Ltz. 12 ἄνω μοι Corn.] ἄνομοι J 14 ⟨τὸν ἀπόστολον⟩ Holl 15 ⟨ὁ ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ⟩ Holl, nach Z. 20, S. 136, 5 und II 330, 12ff 18 ⟨λέγει⟩ Holl

εἶπε· τίς ἐστιν ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ; καὶ εἶπα· σὺ οἶδας, κύριε· λέγει· οὗτός ἐστιν ὁ ἀγαπητός. καὶ τίς ἐστιν ὁ ἄλλος ὁ ὅμοιος αὐτῷ ἐξ 5 ἀριστερῶν ἐλθών; καὶ εἶπα· σὺ γινώσκεις. ⟨λέγει·⟩ τοῦτό ἐστιν τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν | σοὶ καὶ ἐν τοῖς προφήταις. καὶ ἦν, φησίν, Ö 558
5 ὅμοιον τῷ ἀγαπητῷ.« *ἐκ τούτου βούλεται συνιστᾶν τὸ εἰρημένον »ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές«.* B

Πόσα τοίνυν δυνήσεται ὁ ἡμέτερος νοῦς καὶ περὶ τούτου διαλαμβάνειν 6 *πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πολλῆς παραπεποιημένης διανοίας;* *οὗτος* 7 *δὲ γηραλέος ἐτελεύτα. συνεγράψατο δὲ Ἑλληνικῶς τε καὶ Αἰγυπτιακῶς,*
10 *ἐξηγησάμενος καὶ συντάξας ⟨περὶ⟩ τῆς ἑξαημέρου, μύθους τινὰς πλασάμενος καὶ κομπώδεις ἀλληγορίας. εἰς ἄλλα δὲ πόσα ἀπὸ τῆς γραφῆς συνέταξε, ψαλμούς τε πολλοὺς νεωτερικοὺς ἐπλάσατο. ἐμψύχων τε πολλοὶ* 8 *ἐξ αὐτῶν οὐ μετέχουσι † τῶν ἀληθινῶν αὐτῶν τοῦ δόγματος. ὁ δὲ Ἱερακᾶς αὐτὸς τῷ μὲν ὄντι πολλὴν εἶχε τὴν ἄσκη|σιν, οἱ δὲ μετ' αὐτὸν αὐτοῦ* C D 125
15 *μαθηταὶ καθ' ὑπόκρισιν· ἐκεῖνος μὲν ἀπείχετο πάντων βρωμάτων καὶ ἠσκεῖτο καὶ ἀπὸ οἴνου· φασὶ δέ τινες περὶ αὐτοῦ ὅτι ὑπὲρ ἐνενήκοντα ἔτη* 9 *βιώσας ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἐτελεύτα ἐκαλλιγράφει (καλλιγράφος γὰρ ἦν)· ἔμενε γὰρ αὐτοῦ συνεστὼς ὁ ὀφθαλμός.*

4. *Φέρε δὲ διασκοπήσωμεν καὶ τὰ τούτου ζιζάνια· ποίᾳ διανοίᾳ* 4,1 D
20 *λόγου θεϊκοῦ συνάψωμεν καὶ ἐξαφανίσωμεν τὸ ἰοβόλον τοῦτο ἑρπετόν, σκορπίου δίκην ἔμπροσθεν καὶ κατόπιν παῖον, ἀπὸ δύο διαθηκῶν ἑαυτῷ ἐπισωρεῦον τὰ πρὸς βλάβην, οὐχ ὡς ἔχουσιν οἱ θεῖοι λόγοι, ἀλλ' ὡς ἡ παραπεποιημένη αὐτοῦ ἔννοια τὰ φωτεινὰ σκοτεινῶς διενοεῖτο; οὐ μεμπτὸν γὰρ τὸ μέλι οὔτε πικρότατον, οὐδὲ αἱ ἐδωδαὶ ἐκ θεοῦ ἐκτισμέναι* 2
25 *αἱ καλλίους, διδόμεναι δέ τινι πυρέττοντι πικραὶ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ φαίνονται, οὐ τῶν ἡδέων πεπικραμμένων, ἀλλὰ τοῦ γεύματος τοῦ πυρέττοντος πικράναντος τὰ αὐτῷ δι|δόμενα. οὕτω καὶ πᾶς τις ἀπὸ τῆς ἀληθείας πεσὼν οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἠπάτηται, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πικροῖς* 3 P 713 *διανοήμασιν ἐγεύσατο, καὶ εἰς πικρίαν αὐτῷ μετεβλήθη. ἴδωμεν δέ,* 4
30 *περὶ τῶν παίδων, τί εἴπωμεν, περὶ τῶν ἀποκτανθέντων εὐθὺς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας διὰ Χριστόν; ἆρα βασιλείας οὐρανῶν εἰσιν ἀμέτοχοι οἱ τοιοῦτοι ἢ με|τέχουσι; μετέχουσι μὲν οὖν ὄντες ἄμεμπτοι. εἰ γὰρ οὐκ εἰσὶ μέτοχοι,* 5 Ö 562 *ἄρα παραίτιος αὐτῶν ὁ κύριος γεγένηται· δι' αὐτὸν γὰρ ἀπεκτάνθησαν.*

5 Hebr. 7, 3 — 12 vgl. oben c. 1, 6; S. 133, 18 — 29 vgl. Matth. 2, 16f

J

1 *εἶπε* J 3 *εἶπε* J | *⟨λέγει·⟩ τοῦτό ἐστιν* Holl] *τουτέστιν* J 10 *⟨περὶ⟩* Holl 13 † *τῶν ἀληθινῶν αὐτῶν τοῦ δόγματος*] lies wohl *τῶν πειθομένων αὐτοῦ τοῖς δόγμασιν* Holl 20 *τὸ*] *τὸ δὲ* J 24 *ἐδωδαὶ* + *⟨αἱ⟩* ? Holl 30 *ἐμβηθλεὲμ* J

εἰ δὲ ἀπεκτάνθησαν δι' αὐτόν, μὴ φθάσαντες ἀγωνίσασθαι μήτε λαβεῖν τὸ βραβεῖον, ἄρα ἡ αὐτοῦ παρουσία γενομένη ⟨εἰς σωτηρίαν,⟩ μᾶλλον εἰς B βλάβην τῷ κόσμῳ γέγονεν, ἐπειδὴ γὰρ αἰτία γέγονε τοῦ ἄωρα τὸν βίον τὰ βρέφη μεταλλάττειν, τιμωρηθέντα καὶ βασιλικῇ ἀπειλῇ ὑποπεσόντα, 5 τοῦ μὴ φθάσαι εἰς ἀγῶνα, ὅπως κομίσωνται τὰ βραβεῖα. | D 126

Ἴδωμεν δὲ καὶ ἄλλας θεωρίας. κάλει μοι Σαλομῶντα τὸν μακάριον 6 καὶ σοφώτατον πρὸς ἔλεγχον τοῦ Ἱερακᾶ τούτου. δεῦρο, προφητῶν μακαριέστατε, »ὁ λαβὼν παρὰ κυρίου χύμα καρδίας καὶ σοφίας, ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης«, τί ἂν περὶ τῶν παίδων φρονοίης; C 10 καὶ φησί »γῆρας γὰρ τίμιον, οὐ τὸ πολυχρόνιον, οὔτε ἀριθμῷ ἐτῶν μεμέ- 7 τρηται. πολιὰ δέ ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις, καὶ ἡλικία γήρως βίος ἀκηλίδωτος, γενόμενος ἄμεμπτος θεῷ ἠγαπήθη, καὶ ζῶν μεταξὺ ἁμαρτωλῶν μετετέθη. ἡρπάγη, μὴ ἡ κακία αὐτοῦ ἀλλάξῃ σύνεσιν, ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ. βασκανία γὰρ φαυλότητος ἀμαυροῖ τὰ καλά, καὶ ῥεμβασμὸς 15 ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον.« καὶ ὅτι μὲν οὖν περὶ παίδων λέγει 8 ἑξῆς ἐπιφέρει λέγων »τελειωθεὶς ἐν ὀλίγῳ ἐπλήρωσεν ⟨χρόνους μακρούς⟩«, D ἵνα εἴπῃ, τελευτήσας νέος ἐπλήρωσε χρόνους μακρούς. »ἀρεστὴ γὰρ ἦν κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας.« καὶ τῷ 9 Ἱερεμίᾳ φησὶν ὁ κύριος »πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, 20 καὶ πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν σε ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε«.

5. Ἴδωμεν δὲ αὐτὸν τὸν σωτῆρα, τὸ ἀψευδὲς στόμα, τὸ γινῶσκον 5,1 τὰ πάντα· δεῦρο, κύριε, βοήθει τῇ διανοίᾳ ἡμῶν, ἔλεγξον δὲ τὸν Ἱερακᾶν καὶ τὴν αὐτοῦ προπέτειαν. »προσῆλθον αὐτῷ« φησι »τὰ παιδία, ἵνα θῇ 2 χεῖρας ἐπ' αὐτὰ καὶ εὐ|λογήσῃ. οἱ δὲ μαθηταὶ ἀπωθοῦντο αὐτὰ καὶ P 714 25 ἐκώλυον. ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.« καὶ 3 ἵνα μὴ μόνον παιδαρίων νοηθῇ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ οὐχὶ ἐπὶ πᾶσαν ἡλικίαν *, ἀπ' αὐτῶν μὲν τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, τοῖς δὲ ὁμοίοις αὐτῶν δεδώρηται μετ' αὐτῶν ἔχειν τὴν κληρονομίαν. εἰ γὰρ οἱ κατ' αὐτοὺς 4 30 βασιλεύειν ἔχουσι, πόσῳ γε μᾶλλον οἱ ἀρχέτυποι τῶν κατ' | αὐτοὺς ὑπαρ- D 127 χόντων; καὶ πέπτωκεν αὐτοῦ ὁ μυθώδης λόγος. πάντας γὰρ ἐλεᾷ 5 B ὁ κύριος. »φυλάσσων γὰρ τὰ νήπια ὁ κύριος«, καὶ »αἰνεῖτε, παῖδες, κύριον«,

8 vgl. 3. Reg. 4, 25 — 10—15 Weish. Sal. 4, 8—12 — 16 Weish. Sal. 4, 13 — 17 Weish. Sal. 4, 14 — 19 Jer. 1, 5 — 23—26 Matth. 19, 13f — 28 vgl. Matth. 18, 3 — 32 Ps. 114, 6 — Ps. 112, 1

J

1 μήτε] εἰς τὸ? Holl 2 ⟨εἰς σωτηρίαν⟩ Holl 10 γέρας J 16 ⟨χρόνους μακρούς⟩ Holl 21 γινώσκων J 28 * etwa ⟨δοκῇ ἐκτείνεσθαι⟩ Holl | ποιεῖται Holl] ἄρχεται J

καὶ τὰ παιδία ἐκήρυξαν »ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου«. | καὶ »ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων Ö 564 κατηρτίσω αἶνον«. καὶ πόσα ἐστὶ τὰ τοιαῦτα.

6. Περὶ δὲ σαρκὸς ἀναστάσεως, πῶς οὐχὶ σαρκὸς ἔσται ἀνάστασις, 6,1
5 ὦ ἐθελόσοφε Ἱερακᾶ; αὐτὴ γὰρ ἡ ὀνομασία τῆς φράσεως δείκνυσι τὴν δύναμιν. ἀνάστασις γὰρ οὐ καλεῖται τοῦ μὴ πεπτωκότος. ποῖον δέ ἐστι τὸ πεσόν; 2 ποῖον τὸ ταφέν; ποῖον τὸ λυθὲν ἀλλ' ἢ τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἡ ψυχή; ψυχὴ τοίνυν C οὐ πίπτει, οὔτε θάπτεται. καὶ πόσα ἔστι περὶ τούτου λέγειν; ψυχῆς γὰρ οὐ καλεῖται ἀνάστασις, ἀλλὰ σῶμά ἐστι τὸ ἐγειρόμενον. περὶ δὲ τῆς ἀναλο- 3
10 γῆς, ἧς ἦλθεν ὁ σωτὴρ ἀναλέξασθαι παρθενίαν καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἁγνείαν, τίνι οὐκ ἔστι δῆλον ὅτι ἔστιν ἐκλογὴ καὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καύχημα * καὶ τοὺς ἐν σεμνῷ γάμῳ· »ἕκαστον γὰρ κατὰ τὸ ἴδιον τάγμα« σῴζειν εἴωθε. πῶς γὰρ οὐκ ἔσται »τίμιος ὁ γάμος« καὶ 4 ἐν θεῷ ἔχων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ὁπότε κέκληται ὁ σωτὴρ εἰς
15 γάμους, ἵνα εὐλογήσῃ γάμον; εἰ μὲν γὰρ παρῃτήσατο εἰς γάμον εἰσιέναι, D ἄρα γάμου ἦν καταλύτης καὶ οὐκ ἀποδεχόμενος ἕκαστον κατὰ συγγνώμην τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας. τίμιος τοίνυν ὁ γάμος, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν ὥρισε. διὸ 5 παραγίνεται εἰς γάμον, ἵνα φράξῃ τὰ στόματα τῶν λεγόντων κατὰ τῆς ἀληθείας. ἐκεῖ γὰρ πρῶτον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς
20 Γαλιλαίας τὸ ὕδωρ οἶνον ποιήσας. ὡς γὰρ ἀνέτειλεν ἀπὸ παρθέ|νου 6 P 715 ἵνα δείξῃ τὸ φῶς ἀπὸ παρθένου ἀνατεῖλαν τῇ οἰκουμένῃ, οὕτω καὶ τὸ πρῶτον σημεῖον εἰς γάμους πεποίηκεν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ἵνα τὴν μὲν παρ|θενίαν τιμήσῃ διὰ τῆς ἀποκυήσεως καὶ φωτὸς βολῆς τῆς δι' D 128 αὐτῆς ἀνατειλάσης, τὸν δὲ σεμνὸν γάμον τιμήσῃ διὰ τῶν θεοσημείων,
25 ἐν τοῖς γάμοις πρῶτον ἐπιτελέσας, τὸ ὕδωρ εἰς ἄκρατον μεταβαλών. ὡσαύτως δὲ εἰ ἀλλότριος ἦν ὁ γάμος, πῶς παραγγέλλει ὁ τῶν ἐθνῶν 7 διδάσκαλος, ὡς λέγει »νεωτέρας χήρας παραιτοῦ. μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιᾶσαι τοῦ Χριστοῦ γαμεῖν ἐθέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν«. τί οὖν φησιν; »ἀλλὰ γαμείτωσαν τεκνογονείτωσαν 8 B
30 οἰκοδεσποτείτωσαν«. εἰ τοίνυν ταῦτα παραδέχεται, πῶς παρὰ σοι,

1 Matth. 21, 9. 15f — 2 Ps. 8, 3 — 12 1. Cor. 15, 23 — 13 Hebr. 13, 4 — 14 vgl. Joh. 2, 2ff — 14ff vgl. Ps. Athanasius c. omn. haer. c. 9; Migne 28, 516 C ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐκ ἤκουσας· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνεκλίθη κύριος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον καὶ οἴνου λείψαντος πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον; — 19 vgl. Joh. 2, 11 — 27 1. Tim. 5, 11 — 29 1. Tim. 5, 14

J

1 ἐκήρυξαν] ἔκραξαν? Holl 9/10 lies ἐκλογῆς u. ἐκλέξασθαι? Holl 10 ἧς + ⟨χάριν⟩? Holl 12 * etwa ⟨ἡ παρθενία· ἀλλὰ δέχεται ὁ σωτὴρ⟩ Holl 23 φωτοβολῆς? Holl 25 ⟨τὸ⟩ πρῶτον Klost.

Ἱερακᾶ, ὁ γάμος ἐστὶν ἐκβαλλόμενος μετὰ τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν; | Ö 566

7. Περὶ δὲ τοῦ Μελχισεδὲκ ὅτι φάσκεις ὅτι αὐτός ἐστι τὸ πνεῦμα· 7,1 τοίνυν ἦλθε τὸ πνεῦμα καὶ ἔλαβε σάρκα. οὐκέτι οὖν ὁ μονογενὴς μόνος
5 γεγέννηται κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ γεγέννηται κατὰ σάρκα τὸ πνεῦμα, ἰδού, ἡ Μαρία ἡ γεννήσασα τὸν σωτῆρα· λεγέτω Ἱερακᾶς ποῦ ἐστιν ἡ γεννήσασα τὸ πνεῦμα. καὶ τῷ εἰπεῖν »ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές« οὐκέτι περὶ πνεύματος 2 C ἁγίου ὁ λόγος. οὐ γὰρ εἶπεν ὅμοιον τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀφωμοιωμένον. 3
10 τὸ δὲ ἀφωμοιωμένον μετέπειτα ἔχει τὴν ἀγωγήν. εἰ δὲ μετὰ τὸν χρόνον τοῦ Ἀβραὰμ τὸ πνεῦμα ἀφομοιοῦται τῷ Χριστῷ, ἄρα οὐκ ἦν ποτε καὶ διὰ τοῦτο ἀφομοιοῦται τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. καὶ ἀπάτωρ πῶς δύναται εἶναι; εἰ μὲν γὰρ αὐτουπάρχον ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς οἰκείας 4 οὐσίας τῆς θεότητος, εἰκότως ἀπάτωρ δειχθείη. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι
15 μονογενὴς ὁ υἱὸς καὶ ἀδελφὸν οὐκ ἔχει, υἱὸς δὲ θεοῦ· ἀλλὰ κἄν τε οὐ 5 D λέγομεν τὸ πνεῦμα γεννητόν, ἐπειδὴ μονογενὴς ὁ υἱός, ἀλλὰ πνεῦμα »τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνον«, φησὶν ὁ Χριστός. τὸ γοῦν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ ἐμοῦ λαμ|βάνον, ἀπάτωρ D 129 οὐ δύναται εἶναι. κἄν τε εἴπῃ· ἀμήτωρ ἐν οὐρανῷ καὶ ἀπάτωρ ἐπὶ 6
20 τῆς γῆς — δύναται γὰρ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σωτῆρος λέγεσθαι — πῶς οὖν ἐπὶ τέλει ὁ ἀπόστολος φράζει λέγων »ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραὰμ τὸν πατριάρχην«. τὸ γὰρ »ἐξ αὐτῶν« ἀκριβείας 7 ἐστὶ δηλωτικόν· ὁπότε γάρ, ἐκ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ μὴ γενεαλογούμενος, ἐξ P 716 ἄλλων πάντως ἐθνῶν εἶχε τὴν γενεαλογίαν. διὰ δὲ τὸ μὴ γεγράφθαι τὴν αὐτοῦ
25 μητέρα ἢ πατέρα, ἄλλα ἀντὶ ἄλλων φαντάζονται οἱ συκοφάνται τῆς ἀληθείας. ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐν παραδόσεσιν εὕρομεν καὶ τὸν πατέρα. 8 ἦν γὰρ οὗτος τῶν γενῶν Σιδῶνος καὶ τῶν Χαναναίων. διέπεσε τοίνυν ὁ μυθώδης αὐτοῦ λόγος· καὶ μάτην αὐτοῦ καὶ ἡ πολιτεία· οὐ γὰρ τὸ ἀψύχοις ἀρκεῖσθαι μετὰ κακοπιστίας, τοῦτο ζωῆς ἐστι καὶ ἐλπίδος
30 διδασκαλεῖον σωτηρίας. »πάντα«, γάρ φησιν, »εἰς δόξαν θεοῦ γινέσθω.«

3ff vgl. haer. 55, 5, 4; II 330, 18ff — 7 Hebr. 7, 3 — 16 Joh. 15, 26; 16, 15 — 21 Hebr. 7, 6 — 26 vgl. haer. 55, 2, 1; II 325, 23ff — 30 1. Cor. 10, 31

J

4 ⟨ἄνωθεν⟩ τοίνυν Klost. 7 ἀφομοιωμένος, ebenso Z. 9 u. 10 J 10 μετὰ] κατὰ? Holl 13 ὑπάρχων J 15 θεοῦ + ⟨μόνος καλεῖται⟩? Holl 17 λαμβάνων J 18 λαμβάνων J 19 τε Dind.] δὲ J 20 τοῦτο καὶ] καὶ τοῦτο? Holl 23 ὁπότε] ὁ? Holl 24 αὐτοῦ Holl] ἑαυτοῦ J 27 Σιδόνος J 29 ἀρκεῖσθαι Holl] ἀσκεῖσθαι J 30 εἰς] εἰ J

8. Ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ αὐτόθι ἀρκεῖσθαι ἡγοῦμαι. συνετρίψαμεν 8,1 B
γὰρ τοῦ σκορπίου τὰς πτέρυγας, καὶ κατεσπάσαμεν αὐτοῦ τὰς δυνάμεις.
ὄφις γὰρ πτερωτὸς οὗτος καὶ σκορπίος, πτέρυγας ἔχων κατὰ πολλοὺς
τρόπους καὶ πετόμενος, καὶ μιμούμενος μὲν τῆς ἐκκλησίας τὴν παρ-
5 θενίαν, οὐκ ἔχων δὲ καθαρὰν τὴν συνείδησιν. ἐπὶ γὰρ τού|τῳ καὶ 2 Ö 568
τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ πληροῦται τὸ »κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν,
καὶ κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς εἰς μετάληψιν
ἐποίησεν· ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ ζῶντος καὶ ἐντεύξεως, ὅτι πάντα C
καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον παρὰ θεῷ«. χλευάζονται δὲ τελειό- 3
10 τατα δι' ἃς κέκτηνται ἕκαστος συνεισάκτους γυναῖκας, [δι'] ἃς εἰώθαν
φιλοτιμεῖσθαι ἔχειν εἰς ὑπηρεσίαν. ἀλλὰ καὶ τούτου, ὡς ἔφην, τὰς πτέρυ- 4
γας κατασπάσαντες καὶ τὴν κεφαλὴν καταθλάσαντες τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς,
τουτέστι | τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τὰς ἑξῆς D 130
ἴωμεν, ἐπικαλούμενοι αὐτὸν τὸν θεὸν βοηθόν, πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν
15 αἱρέσεων ἀντίρρησίν τε καὶ ἀνατροπὴν τῶν παρ' αὐτοῖς ματαίως τῷ
κόσμῳ ὑποβαλλομένων.

⟨Κατὰ⟩ τοῦ Μελιτίου σχίσματος τοῦ Αἰγυπτίου $\overline{\mu\eta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\xi\eta}$. D

1. Μελιτιανῶν τι τάγμα ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ ὑπάρχει, ἀπὸ 1,1
20 Μελιτίου τινὸς ἐπισκόπου ἐν τῇ Θηβαΐδι, γενομένου τῆς καθολικῆς
ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως· οὐ γάρ τι μετήλλαττεν ἡ πίστις αὐ-
τοῦ ἐν καιρῷ τινι τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. οὗτος ὁ Μελίτιος 2
σύγχρονος ἦν καὶ συνακμαστὴς τοῦ προειρημένου Ἱερακᾶ τε καὶ καθεξῆς
διαδεξάμενος, ὃς ἦν καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου

6—9 1. Tim. 4, 2. 3. 4b. 4a — 19 Über das melitianische Schisma vgl. Ed. Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius V in Nachr. Göttinger Ges. 1905, 164—187, H. Idris Bell Jews and Christians in Egypt 1924 S. 38—45, K. Holl, Die Bedeutung der neuveröffentlichten melit. Urkunden in Sitzungsber. Akad. Berlin 1925 S. 18—31 = Ges. Aufsätze 2, 283—297

J

1 αὐτόθι Holl] αὐτῷ J 8 γὰρ Holl] μὲν J 10 [δι'] Holl 16 Unterschrift τέλος τὰ κατὰ ἱερακιτῶν J 17 Überschrift τοῦ μελιτίου σχίσματος τοῦ Αἰγυπτίου: $\overline{\mu\eta}$ ἢ καὶ $\overline{\xi\eta}$ J 21 f. αὐτοῦ Corn.] αὐτῶν J

| σύγχρονος. καὶ οὗτοι πάντες ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ ἦσαν τοῦ γενομένου ἐπὶ 3 P 717
Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ. ἡ δὲ κατὰ τὸν Μελίτιον ὑπόθεσις τοῦτον
ἔσχε τὸν τρόπον.
Σχίσμα ἐποίησεν, οὐ μὴν μετηλλαγμένως τὴν πίστιν γεγένηται. 4
5 οὗτος ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ ἅμα Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἐπισκόπῳ καὶ μάρτυρι
καὶ τοῖς ἄλλοις μάρτυσι συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ βα-
σιλέως ἐπιτεταγμένων, τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἡγεμόνων τῆς Ἀλεξαν-
δρείας καὶ Αἰγύπτου (Κουλκιανὸς μὲν ἦν ἔπαρχος τῆς Θηβαΐδος, Ἀλεξαν-
δρείας δὲ Ἱεροκλῆς)· καὶ ὁ μὲν Μελίτιος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ καθειρ- 5
10 ⟨γ⟩μένος ἦν, αὐτός τε καὶ οἱ προειρημένοι μάρτυρες ἅμα τῷ προειρημένῳ B
Πέτρῳ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπῳ. | ἐδόκει δὲ καὶ ὁ Μελίτιος D 131
τῶν [τὴν] κατὰ τὴν Αἴγυπτον * προήκων καὶ δευτερεύων τῷ Πέτρῳ 6
κατὰ τὴν ἀρχιεπισκοπήν, ὡς [δι'] ἀντιλήψεως αὐτοῦ χάριν, ὑπ' αὐτὸν
δὲ ὢν καὶ ἐπ' αὐτὸν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναφέρων. τοῦτο | γὰρ ἔθος 7 Ö 570
15 ἐστί, τὸν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀρχιεπίσκοπον πάσης τε Αἰγύπτου καὶ
Θηβαΐδος, Μαρεώτου τε καὶ Λιβύης, Ἀμμωνιακῆς, Μαρμαρίδος τε καὶ
Πενταπόλεως ἔχειν τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν. ἐπεὶ οὖν συλλη- 8
φθέντες οὗτοι πάντες μαρτυρίου χάριν ἐν τῇ φυλακῇ ἔπραττον, χρόνῳ C
δὲ ἱκανῷ ἐπέμειναν καθειργμένοι — ἄλλοι δὲ πρὸ αὐτῶν παραδοθέντες
20 ἐμαρτύρησαν καὶ τὸ τέλος τοῦ βραβείου ἀπείληφαν καὶ ἐκοιμήθησαν·
οὗτοι δὲ ὡς ἀκραίμονες καὶ μείζους ἐς ὕστερον ἐτηροῦντο — 2. καὶ 2,1
ἐπειδὴ τινῶν μὲν μαρτυρησάντων, ἄλλων δὲ τοῦ μαρτυρίου ἐκπεσόντων,
καὶ τὴν ἀθεμιτουργίαν τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας πραξάντων, οἳ κατ'
ἀνάγκην καὶ θυσιῶν ἐφήψαντο, παραπεσόντες οὖν καὶ θύσαντες καὶ
25 παραβάντες προσῆλθον τοῖς ὁμολογηταῖς τε καὶ μάρτυσιν, ὅπως τύχωσιν
ἐλέους διὰ μετανοίας, οἱ μὲν ἀπὸ στρατιωτῶν ὄντες, οἱ δὲ ἀπὸ κληρικῶν
ὑπάρχοντες διαφόρου κλήρου, πρεσβυτερίου τε καὶ διακονίας καὶ ἄλλων, D
κίνησις ἐγένετο ἀνὰ μέσον τῶν μαρτύρων καὶ τάραχος οὐχ ὁ τυχών, 2

8 Clodius Culcianus (so bei Grenfell u. Hunt Pap. Oxyr. I 132. 133), auch bei Euseb. KG IX 11, 4 erwähnt, ist Praeses Thebaidis, Sossianus Hierokles Praefectus Aegypti (Seeck in Pauly-Wissowa Realenc. 8, 1477 Nr. 13 vgl. auch E. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1904 S. 356 A. 1) — 13 Vgl. E. Schwartz Gött. Nachr. 1905, 185 — 14 vgl. Concil. Nic. can. 6 und die Aufzählung oben haer. 66, 83, 6 (S. 125, 5ff)

J

4 μετηλλαγμένος? Holl 12 [τὴν] Pet. | * etwa ⟨ἐπιμελεῖσθαι, ἀξιώματι⟩ oder ⟨ἐπισκόπων⟩ Holl 13 [δι'] Holl 14 ἐπ' Pet.] ὑπ' J 16 Μαρεώτου Öh.] Μαραιώτου J | Μαρμαρίδος, nach S. 125, 7 Holl] Μαραιώτιδος J

τῶν μὲν λεγόντων τοὺς ἅπαξ παραπεσόντας καὶ ἀρνησαμένους καὶ ἐν ἀνδρειότητι μὴ παραμείναντας μηδὲ ἀγωνισαμένους μὴ δεῖν ἀξιοῦσθαι εἰς μετάνοιαν, ἵνα μὴ καὶ οἱ ἔτι περιλειφθέντες ἔλαττον φροντίσαντες τῆς ἐπιτιμίας διὰ τὴν τοιαύτην θᾶττον γενομένην αὐτοῖς συγχώρησιν 5 ἐκτραπῶσι, καὶ εἰς ἐπαρνησιθεῖαν καὶ ἀθεμιτουργίαν Ἑλληνισμοῦ ἔλθωσι. καὶ ἦν εὔλογον τὸ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμολογητῶν λεγόμενον. ἦσαν 3 δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες | Μελίτιος καὶ Πηλεὺς καί τινες ἄλλοι πλείους P 718 τῶν μαρτύρων καὶ | ὁμολογητῶν ἅμα αὐτοῖς. ζῆλον τοίνυν τὸν ὑπὲρ θεοῦ D 132 ἀναδεδειγμένοι δῆλον ὅτι † ἔπασχον ταῦτα λέγοντες. ἔφασκον δέ, ει 4 10 ἄρα μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν διωγμὸν μετὰ χρόνον ἱκανὸν δίδοσθαι τοῖς προειρημένοις μετάνοιαν ἐν καιρῷ γενομένης εἰρήνης, ἐὰν ἐπ' ἀληθείας μετανοήσωσι καὶ καρπὸν τῆς μετανοίας αὐτῶν ἐπιδείξωνται, οὐ μὴν ἵνα ἕκαστος δεξιωθῇ ἐν τῷ ἰδίῳ κλήρῳ, ἀλλὰ μετὰ χρόνου διάστημα συνάγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῷ τάγματι ⟨δὲ τῶν 15 λαϊκῶν⟩ καὶ οὐκ ἐν κλήροις. καὶ ἦν φιλάληθες καὶ ζήλου πλῆρες τοῦτο. B

3. Ὁ δὲ ἁγιώτατος Πέτρος, εὔσπλαγχνος ὢν καὶ ὡς πατὴρ πάντων 3,1 ὑπάρχων, ἐδέετο καὶ καθικέτευε λέγων· δεξώμεθα αὐτοὺς μετανοοῦν|τας Ö 572 καὶ τάξωμεν αὐτοῖς μετάνοιαν εἰς τὸ παρακαθέζεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ ἀποστρέψωμεν αὐτοὺς μήτε τῶν κλήρων (ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν 20 λόγος περιέχει), μή ποτε εἰς αἰσχύνην ⟨αὐτοῖς γένηται⟩ καὶ διὰ παρολκὴν τοῦ χρόνου οἱ ἅπαξ ἀπὸ ἀνανδρίας καὶ ἀσθενείας ὑπὸ διαβόλου ἐπισεισθέντες καὶ παρασαλευόμενοι τελείως ἐκτραπῶσι καὶ μὴ ἰαθῶσιν, ὡς C κατὰ τὸ γεγραμμένον »μὴ ἐκτραπῆναι τὸ χωλόν, ἰαθῆναι δὲ μᾶλλον«. καὶ ἦν μὲν τοῦ Πέτρου ὁ λόγος ὑπὲρ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας καὶ τοῦ 2 25 Μελιτίου καὶ τῶν ἅμα αὐτῷ ὑπὲρ ἀληθείας καὶ ζήλου. ἐντεῦθεν διὰ τοῦ προσώπου τῆς ἀπὸ ἀμφοτέρων δοκούσης εὐσεβοῦς ὑποθέσεως τὸ σχίσμα γεγένηται, τῶν μὲν τοῦτο φασκόντων, τῶν δὲ τοῦτο. ὅτε γὰρ εἶδεν ὁ 3

7 Bischof Peleus wird Euseb KG VIII 13, 5 S. 772, 19 Schwartz und de mart. Palaest. 13, 3 S. 947, 27 Schwartz unter den ägyptischen Märtyrern genannt — 9–15 vgl. E. Schwartz Gött. Nachr. 1905 S. 173f — 17ff Vgl. Petrus Alex. can. 1, 14 bei Routh reliquiae sacrae IV² S. 23, 14 und Lagarde Reliqu. iur. eccl. ant. (graec.) 1856 S. 63. 73 — 23 Hebr. 12, 13

J

2 vor ἀγωνισαμένους + ⟨πάλιν⟩ Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1905 S. 174 9 † ἔπασχον] lies wohl ἔπειθον ⟨πολλούς⟩ Holl 9/10 εἰ ἄρα = 'wenn überhaupt' vgl. 175, 11; 235, 24 12 αὐτῶν] ἄξιον Schwartz 14 ⟨δὲ τῶν λαϊκῶν⟩ Holl, ἐν τῷ ⟨λαϊκῷ⟩ τάγματι Schwartz 19 τῶν κλήρων Holl] τὸν κλῆρον J | vor ὡς wohl etwas wie φάσκων ausgefallen Holl 20 ⟨αὐτοῖς γένηται⟩ Holl 21 ἀπὸ Holl] ὑπὸ J 27 εἶδεν Holl] οἶδεν J

ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος, ὅτι ἀντέστησαν τῇ βουλῇ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας οἱ περὶ τὸν Μελίτιον, ζήλῳ θεϊκῷ περισσοτέρως φερόμενοι, καταπέτασμα D αὐτὸς ὁ Πέτρος ἐποίησε μέσον τῆς φυλακῆς, ἱμάτιον ἐκπετάσας τουτέστι λωδίκιον εἴτ' οὖν παλλίον καὶ κηρύξας ⟨διὰ⟩ διακόνου ὅτι οἵτινές εἰσι 5 τῆς ἐμῆς γνώμης παρελθέτωσαν πρός με καὶ οἵτινες τῆς Μελιτίου γνώμης τυγχάνουσι πρὸς Με|λίτιον. καὶ διῃρέθη τὸ μὲν πλῆθος 4 D 133 ἅμα Μελιτίῳ, ἐπισκόπων τε καὶ μοναχῶν καὶ πρεσβυτέρων καὶ ἄλλων ταγμάτων· ὀλίγοι δὲ παντελῶς ἅμα Πέτρῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ⟨ἐγίνοντο⟩, ἐπίσκοποί τε καὶ ἄλλοι ὀλίγοι. καὶ λοιπὸν οὗτοι κατ' ἰδίαν ηὔχοντο καὶ οὗτοι 10 κατ' ἰδίαν, καὶ τὰς ἄλλας ἱερουργίας ὡσαύτως ἕκαστος ἰδίᾳ ἐπετέλει. | P 719

Γίνεται δὲ Πέτρον μαρτυρῆσαι, καὶ ἐτελειώθη ὁ μακάριος, διάδοχον 5 καταλείψας Ἀλέξανδρον ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. αὐτὸς γὰρ διαδέχεται τὸν θρόνον μετὰ τὸν προειρημένον Πέτρον. Μελίτιος δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ 6 ἐξορισμῷ ὑπέπεσον, ὑπερορισθέντες ἐν τοῖς Φαινησίοις μετάλλοις. καὶ 15 τότε λοιπὸν οἱ συρόμενοι ὄντες ὁμολογηταὶ * ἅμα Μελιτίῳ, καὶ αὐτὸς Μελίτιος ἐν τῇ εἱρκτῇ κατά ⟨τε⟩ τὴν ὁδοιπορίαν, καθ' ἑκάστην χώραν καὶ καθ' ἕκαστον τόπον διερχόμενος καθίστα κληρικούς, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ ᾠκοδόμει ἐκκλησίας ἰδίας, καὶ B οὔτε οὗτοι τούτοις ἐκοινώνουν οὔτε ἐκεῖνοι τούτοις. ἐπέγραφον δὲ ἕκαστος 7 20 ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ Πέτρου διαδεξάμενοι ἔχοντες τὰς οὔσας ἀρχαίας ἐκκλησίας, ὅτι »ἐκκλησία καθολική«, οἱ δὲ ἀπὸ Μελιτίου »ἐκκλησία μαρτύρων«. ὅθεν καὶ ἐν Ἐλευθεροπόλει καὶ ἐν Γάζῃ καὶ 8 ἐν Αἰλίᾳ παρελθὼν ὁ αὐτὸς Μελίτιος πολλοὺς οὕτως ἐχειροτόνησε. καὶ γέγονεν αὐτὸν χρονοτριβῆσαι ἐν τοῖς προειρημένοις μετάλλοις· ἀλλὰ 25 μεταξὺ ἀπολύονται τῶν μετάλλων οἱ ὁμολογηταί, οἵ τε τοῦ μέρους Πέτρου (ἦσαν γὰρ ἔτι πολλοί) καὶ οἱ τοῦ Μελιτίου. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς μετάλλοις C ἀλλήλοις ἐκοινώ|νουν ἢ συνηύχοντο. γίνεται δὲ τὸν Μελίτιον ἔτι δια- 9 Ö 574 τρῖψαι ἐν κόσμῳ χρόνον, ὥστε συνακμάσαι καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τοῦ Πέτρου διαδόχῳ, τὰ φίλα τε ἔχειν ⟨πρὸς αὐτόν⟩· ἐμερίμνα τε τὰ περὶ τῆς 30 ἐκκλησίας καὶ πίστεως. ἔφην γὰρ πολλάκις ὅτι οὐδὲν εἶχεν παρηλλαγμένον. | D 134

11 Tod des Petrus v. Alex. 24. Nov. 311 s. v. Harnack, Chronologie d. altchr. Litt. 1, 202f u. 2, 71 — 14 Über Phaino in Palästina als Verbannungsort s. Euseb. KG. VIII 13, 5 S. 772, 14ff Schwartz und de mart. Pal. 7, 2; vgl. 5, 2. 8, 13. 13, 1. S. 923, 3ff; 919, 4f; 927, 24ff; 947, 15 Schwartz Onomastikon S. 80, 15. 114, 3. 168, 9 Klostermann. Der Ort liegt in der idumäischen Wüste

J

4 ⟨διὰ⟩ Pet. 8 ⟨ἐγίνοντο⟩ Holl 15 *etwa ⟨ἐσχίσθησαν⟩ Holl 16 ⟨τε⟩ Holl | ὁδὸ δοιπορίαν J 20 διαδεξάμενοι streicht Schwartz Gött. Nachr. 1905, 180 A. 2 29 ⟨πρὸς αὐτόν⟩· Holl 30 εἶχον J | vor παρηλλαγμένον + ⟨τῆς πίστεως⟩ ? Holl

4. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ Μελίτιος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενόμενος κἀκεῖσε διατρίβων χρόνον, ἔχων ἰδίαν τὴν σύναξιν σὺν τοῖς ἰδίοις, τὸν Ἄρειον ἐφώρασεν, ἀνενέγκας ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς ἐνηχήθη [δὲ] τὸν Ἄρειον ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεσιν ἔξω τοῦ προκειμένου τῆς πίστεως βεβη- 5 κότα. ἦν γὰρ οὗτος ἐν Βαυκάλει τῇ ἐκκλησίᾳ οὕτω καλουμένῃ Ἀλεξανδρείας πρεσβύτερος. καθ' ἑκάστην γὰρ εἷς πρεσβύτερός ἐστιν ἀποτεταγμένος (ἦσαν γὰρ πολλαὶ ἐκκλησίαι, νῦν δὲ πλείους) καὶ αὐτῷ ἡ ἐκκλησία ἐγκεχείριστο, κἄν τε ἄλλος σὺν αὐτῷ ἦν· ὧν ἕνεκα γενόμενοι ἐν τῷ τόπῳ λέξομεν κατὰ λεπτότητα ὅτε χρεία περὶ τούτου ἔσται. ἐπεὶ οὖν ἐφώρασε 10 τὸν Ἄρειον σπουδαίως Ἀλέξανδρος, συγκαλέσας ἐπισκόπους καὶ ⟨ποιήσας⟩ σύνοδον ἐζήτει ἀξιῶν περὶ πίστεως καὶ ἀπαιτῶν τὸν Ἄρειον ⟨λόγον⟩ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐγκισσηθείσης λύμης τῆς κακοδοξίας. ὁ δὲ Ἄρειος οὐ μὴν ἠρνήσατο | ἀλλὰ καὶ μετὰ τετριμμένου προσώπου ὡς εἶχεν οὕτως ἀπεκρίνατο· καὶ ἐξεοῖ μὲν Ἀλέξανδρος αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας, 15 ἐξεοῦται δὲ ἅμα αὐτῷ πλῆθος πολύ, οἱ ἀπ' αὐτοῦ κεχραμμένοι παρθενευουσῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν. ὁ δὲ Ἄρειος ἀποδράσας ἐπὶ τὴν Παλαιστινῶν στέλλεται τὴν πορείαν. ἐν Νικομηδείᾳ τε ἀνελθὼν κἀκεῖθεν γράψας ἐπιστολὰς Ἀλεξάνδρῳ, οὐχ ὑπερέβαινε τῆς αὐτοῦ κακοδοξίας τὴν μανιώδη διάνοιαν. ἀλλὰ μεταξὺ ὀλίγου τοῦ χρόνου, τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάν- 20 δρου τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπιμελησαμένου καὶ κινήσαντος τὸν μακάριον Κωνσταντῖνον, συνεκρότησε σύνοδον ἐν [τῇ] Νικαίᾳ τῇ πόλει. καὶ ἀναθεματίζεται μὲν ἡ Ἀρείου αἵρεσις· μετὰ ⟨δὲ⟩ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸν * τὸ πρῶτον μὲν γὰρ ἠρνεῖτο εἰς πρόσωπον τοῦ μακαρίου βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ δι' ὅρκων προσεποιεῖτο εἰρωνείᾳ τὰ τῆς 25 ὀρθοδοξίας ῥήματα. φήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτὸν ὅτι εἰ μὲν

[Margin: 4,1; 2; D; 3 P 720; 4; 5; B; 6; 7]

5ff vgl. die Schilderung haer. 69, 1 — 23 vgl. S. 159, 14ff — Über Verbindung des Melitius mit Arius vgl. besonders die Notiz zu den „Fundamentalurkunden" bei Routh rel. sacr. IV² S. 94, 8 und Philostorgius KG I 8a S. 9, 14 Bidez. Athanas. Apol. c. Arian. 59 Migne 25, 357 A *Εὐσέβιος τοίνυν τοῦτο μαθὼν καὶ προϊστάμενος τῆς Ἀρειανῶν αἱρέσεως πέμπει καὶ ὠνεῖται τοὺς Μελιτιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν κρύφα φίλος, συντάττεται δὲ αὐτοῖς εἰς ὃν ἐβούλετο καιρόν*

J

3 [δὲ] Holl 5 Βαυκάλει Öh.] Βαυκάλη J 6 γὰρ + ⟨ἐκκλησίαν⟩ ? Holl 10 ⟨ποιήσας⟩ Holl 12 ⟨λόγον⟩ Holl | ἐγκισσησθείσης J 15 κεχραμένοι J 16 Παλαιστηνῶν J 17 τε Holl] δὲ J 19 τοῦ¹] του ? Klost. 21 [τῇ] Holl 22 ⟨δὲ⟩ Holl 23 * mit αὐτὸν ist wohl Alexander von Alexandrien (oder Melitius ? vgl. 145, 11; 155, 19) gemeint und gemäß 159, 15 etwa zu ergänzen ⟨τὸν Ἀλέξανδρον ἠβούλετο Ἄρειος πάλιν συναχθῆναι ἐν ἐκκλησίᾳ⟩ Holl

δικαιότατα ἀπόμνυσαι, πιστωθείη ὁ | σὸς ὅρκος, καὶ ἀθῷος ἔσῃ· εἰ δὲ D 135
δολίως, ⟨ὁ θεός,⟩ καθ' οὗ ὤμοσας, ποιήσαι τὴν κατὰ σοῦ ἐκδικίαν.
ὅπερ οὐκ εἰς μακρὰν αὐτῷ γέγονεν, ὡς ὕστερον ἐροῦμεν. συμπράττων 8
τοίνυν οὗτος ὁ Ἄρειος Εὐσεβίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Νικομηδείας, τὰ αὐτὰ C
5 αὐτῷ φρονοῦντι προσηνέχθη τῷ αὐτῷ βασιλεῖ, ὡς δῆθεν ἀρνούμενος
καὶ ἀναθεματίζων τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν. ὅθεν κελεύει καὶ ἐπιτρέπει Εὐσε-
βίῳ τὸν αὐτὸν συνάξαι ἐν | Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἐπισκό- Ö 576
που, ὁμωνύμου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπισκόπου, ὄντος δὲ ἐπισκόπου
Κωνσταντινουπόλεως.

10 5. Ἤδη δὲ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὴν 5,1
τελευτὴν Μελιτίου τοῦ προειρημένου ὁμολογητοῦ ζῆλον ἀνειληφὼς κατὰ
τοῦ σχίσματος τῆς ἐκκλησίας πάντῃ τοὺς ἰδίᾳ συνάγοντας, ὑπὸ δὲ Μελι- D
τίου καταλειφθέντας ἐδόκει ταράσσειν τε καὶ συνέχειν, βιάζεσθαί τε
ὅπως μὴ ἀφηνιάσωσι τῆς μιᾶς ἐκκλησίας. οἱ δὲ μὴ βουλόμενοι ἐτάραττον
15 καὶ ταραχὰς ἐνήργουν. ἐκ τούτου πιεζόμενοι καὶ συνεχόμενοι ὑπὸ τοῦ 2
μακαρίου Ἀλεξάνδρου ἐπιχειροῦσί τινες ἐξ αὐτῶν, ἀκραίμονες καὶ τὰ
πρωτεῖα ἀποφερόμενοι ἔν τε εὐσεβείᾳ καὶ ἐν βίῳ, καὶ στέλλονται ἐπὶ
τὸ κομητάτον ἐντυχίας ἕνεκα, τοῦ ἐντυχεῖν καὶ ἀνεθῆναι τοῦ συνάγειν
ἰδίᾳ καὶ μὴ κωλύεσθαι. ἦν δὲ Παφνούτιός τις μέγας ἀνήρ, ἀναχωρητὴς 3
20 καὶ αὐτὸς υἱὸς | ὁμολογητρίας τυγχάνων παραψάμενός ⟨τε⟩ καὶ αὐτὸς P 721
ποσῶς τῆς ὁμολογίας, Ἰωάννης τε ἐπίσκοπος τῶν αὐτῶν, ἀνὴρ καὶ αὐτὸς
τιμιώτατος, Καλλίνικός τε ὁ ἐν Πηλουσίῳ ἐπίσκοπος καὶ ἄλλοι τινὲς
οἱ τοῦτο ποιησάμενοι· οἵτινες ἀπελθόντες καὶ ἐντυχόντες τῷ βασιλεῖ
ἀπετρέποντο καὶ ἐξεβάλοντο. οἱ γὰρ ἐν τῷ παλατίῳ ἀκούσαντες Μελι- 4
25 τιανῶν ὄνομα, καὶ ἀγνοοῦντες τί ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον, οὐ συνεχώρουν αὐτοῖς
ἐντυχεῖν τῷ βασιλεῖ.

6. Καὶ ἐν τούτῳ συμβέβηκε χρονοτριβῆσαι τοὺς | περὶ Παφνούτιον 6,1 D 136
καὶ Ἰωάννην καὶ ⟨τοὺς⟩ λοιποὺς ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Κωνσταντινουπόλεως B
καὶ Νικομηδείας. τότε δὲ φιλιοῦνται ἐπισκόπῳ Νικομηδείας τῷ Εὐσεβίῳ
30 καὶ ἀναφέρουσιν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν (ᾔδεισαν γὰρ αὐτὸν

1 Athan. epist. ad Serap. de morte Arii 2 Migne 25, 688 A: εἰ ὀρθή σού ἐστιν ἡ πίστις, καλῶς ὤμοσας· εἰ δὲ ἀσεβής ἐστιν ἡ πίστις σου, καὶ ὤμοσας, ὁ θεὸς ἐκ τοῦ ὅρκου κρίναι τὰ κατὰ σέ — 3 s. S. 146, 22ff — 19 Über diese Männer s. C. W. F. Walch, Historie d. Kezereien 4, 397f. In der Liste bei Athan. apol. c. Arian. 71 Migne 25, 376f sind als Bischöfe Johannes v. Memphis und Kallinikos von Pelusium genannt

J

2 ⟨ὁ θεός⟩ Ltz. 5 αὐτῷ (vor φρονοῦντι) Pet.] οὕτω J 18 τοῦ[1] J] τὸ ? Holl 20 [αὐτὸς] ? Holl | ⟨τε⟩ Holl 28 ⟨τοὺς⟩ Holl

πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον παρρησίαν ἔχειν) ἀξιοῦσί τε αὐτὸν δι᾽ αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ γνωρισθῆναι. ὁ δὲ μετὰ τὸ ὑποσχέσθαι αὐτοὺς ἀνοίσειν 2 τῷ βασιλεῖ καὶ ποιῆσαι αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα τῆς δεήσεως, αἰτεῖται παρ᾽ αὐτῶν τὸ αἴτημα τοῦτο, ὅπως δέξωνται Ἄρειον μετ᾽ αὐτῶν εἰς κοινωνίαν,
5 δῆθεν προσποιητῶς αὐτὸν καὶ εἰρωνείᾳ μετανοοῦντα. οἱ δὲ ὑπισχνοῦνται 3 C αὐτῷ· καὶ ἐντεῦθεν προσφέρει αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰ κατ᾽ αὐτοὺς Εὐσέβιος ἀναδιδάσκει καὶ συγχωρεῖται τοῖς Μελιτιανοῖς ἔκτοτε καθ᾽ ἑαυτοὺς συνάγειν καὶ μὴ ὑπό τινων ὀχλεῖσθαι. ὡς εἴθε μᾶλλον οἱ αὐτοὶ οἱ τὴν 4 ἀκροδικαιοσύνην τῆς ἀληθείας ἀναδεδεγμένοι Μελιτιανοὶ μετὰ τῶν
10 παραπεσόντων μετὰ μετάνοιαν ἐκοινώνησαν ἤπερ Ἀρείῳ καὶ τοῖς ἀπ᾽ αὐτοῦ. γέγονε γὰρ αὐτοῖς τοῦτο κατὰ τὴν παροιμίαν ὅτι φεύγοντες τὸν 5 καπνὸν εἰς πῦρ | ἐνέπεσον. οὔτε γὰρ Ἄρειος ἠδύνατο ἔχειν στάσιν καὶ Ö 578 παρρησίαν, εἰ μὴ διὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, ἥτις γέγονεν αὐτοῖς καὶ D εἰς δεῦρο κακὴ συνάφεια. συνεμίγησαν γὰρ οἱ καθαρεύοντές ποτε καὶ
15 ἀκροδίκαιοι τῇ πίστει Μελιτιανοὶ μετὰ τῶν τοῦ Ἀρείου μαθητῶν. καὶ 6 οἱ πλείους μὲν ἤδη ἐχράνθησαν τῇ τοῦ Ἀρείου κακοπιστίᾳ, ἀπὸ τῆς πίστεως ἐκτραπέντες ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις· τινὲς δὲ εἰ καὶ ἔμειναν ἔχοντες τὴν ἀληθινὴν πίστιν, ἔχουσι μέν, οὐ μὴν δέ εἰσιν ἀπηλλαγμένοι τῆς βορβορώδους ῥυπαρίας διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἄρειον καὶ Ἀρειανοὺς κοινωνίαν.
20 ἀπὸ δὲ τῆς προειρημένης ὑποθέσεως ἔσχεν ἡ πρὸς τούτους συνάφεια Μελιτίου τε καὶ Μελιτιανῶν προφάσεις. | P 722

Ἀλλὰ μεταξὺ ὀλίγου χρόνου (καθὼς ⟨γὰρ⟩ ὑπεσχόμην | εἰπεῖν τὴν 7 D 137 ὑπόθεσιν ἐνταῦθα διηγήσομαι) ἀναγκαζομένου Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου συνάξαι τὸν Ἄρειον καὶ αὐτοῦ εὐχομένου
25 καὶ στενάξαντος καὶ κλίναντος τὰ γόνατα περὶ ὥραν ἐνάτην τῷ σαββάτῳ ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου, τοῦ Εὐσεβίου λέγοντος ὅτι εἰ μὴ βουληθείης ἑκὼν τοῦτον αὐτὸς συνάξαι, ἄκοντός σου σὺν ἐμοὶ εἰσελεύσεται τῇ αὔριον ἡμέρᾳ, κυριακὴ δὲ ἐπέφωσκεν — ὡς δὲ ἔφην εὐξαμένου τοῦ Ἀλεξάνδρου 8 καὶ δεηθέντος τοῦ κυρίου ἡμῶν ἢ αὐτὸν ἐπᾶραι, ἵνα μὴ συμμολυνθῇ τῷ B
30 Ἀρείῳ τῷ κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημήσαντι, ἢ ποιῆσαι παράδοξόν τι, ὡς εἴωθεν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ παραδοξοποιεῖν, οὐκ εἰς μακρὰν ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγίου ἐπληροῦτο. κατὰ τὰς νύκτας εἰσελθὼν ὁ Ἄρειος εἰς θᾶκον πρὸς ⟨τὸ⟩ 9

14 Athan. hist. Arian. ad mon. 78 Migne 25, 788 C προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ γεγόνασιν usw. — 32 vgl. Ath. ad ep. Lib. 19; Migne 25, 581 B und epist. ad Serapionem de morte Arii 3; Migne 25, 688 C

J

5 ὑπιχνοῦνται J 6 αὐτῷ Pet.] αὐτὸν J 21 Μελιτιανῶν Holl] Ἀρειανῶν J 22 ⟨γάρ⟩ Pet.] < J 27 αὐτὸς Holl] αὐτὸν J 32 ⟨τὸ⟩ Holl

τὰς αὐτοῦ χρείας παρασκευασθῆναι, ἐλάκησε, καθάπερ καὶ Ἰούδας ποτέ. καὶ οὕτως τὸ τέλος αὐτοῦ γέγονεν ἐν τόπῳ δυσώδει τῆς ἀκαθαρσίας.

7. Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον λοιπὸν ἐκαττύετο παρὰ τῶν τούτου **7,1** μαθητῶν τὰ κατὰ τὴν συσκευὴν τῆς ἐκκλησίας. ἐτελεύτα δὲ Ἀλέξανδρος ὁ
5 Ἀλεξανδρείας μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον. οὐ παρῆν δὲ Ἀθανάσιος μετὰ τὸν 2 C θάνατον Ἀλεξάνδρου· διάκονος γὰρ ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὑπὸ Ἀλέξανδρον καὶ ἀπεστάλη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ κομητάτον. Ἀλεξάνδρου δὲ ἐντειλαμένου 3 μηδένα κατασταθῆναι, εἰ μὴ Ἀθανάσιον, ὡς αὐτός τε καὶ οἱ τοῦ κανόνος ἐμαρτύρουν καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία, λαβόμενοι καιροῦ οἱ κατὰ Μελίτιον
10 ἐπίσκοπον τῆς Αἰγύπτου, ἐπισκόπου μὴ παρόντος τῆς Ἀλεξανδρείας (οὐ γάρ ποτε ἡ Ἀλεξάνδρεια δύο ἐπισκόπους ἔσχεν, ὡς αἱ ἄλλαι πόλεις), καθιστῶσι τοίνυν ἀντὶ Ἀλεξ|άνδρου Θεωνᾶν τινα ὀνόματι, ὃς μῆνας τρεῖς ποιήσας D Ö 580 ἐτελεύτα. καὶ παρεγένετο Ἀθανάσιος μετ' οὐ πολὺ μετὰ τὴν τελευτὴν 4 Θεωνᾶ. καὶ ἐκ πανταχόθεν συνεκροτήθη ὀρθο|δόξων σύνοδος. καὶ οὕτως D 138
15 κατάστασις γέγονεν αὐτοῦ καὶ ἀπεδόθη αὐτῷ ὁ θρόνος τῷ ἀξίῳ καὶ ᾧ ἦν ἡτοιμασμένος κατὰ τὴν θεοῦ βούλησιν καὶ κατὰ τὴν ⟨τοῦ⟩ μακαρίου Ἀλεξάνδρου μαρτυρίαν τε καὶ ἐντολήν.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται Ἀθανάσιος βιοφορεῖσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι διὰ 5 τὸν μερισμὸν τῆς ἐκκλησίας, τῶν τε Μελιτιανῶν καὶ τῆς καθολικῆς
20 ἐκκλησίας. ἔπειθε, παρεκάλει, καὶ οὐκ ἠνείχοντο· ἠνάγκαζεν, | ἐβιάζετο *. P 723 ἐπισκεπτόμενος δὲ πολλάκις ἐγίνετο τὰς σύνεγγυς ἐκκλησίας, μάλιστα τὰς κατὰ τὸν Μαρεώτην. καὶ ποτὲ Μελιτιανῶν συναγόντων γέγονεν ἐκ 6 τοῦ πλήθους τοῦ μετὰ Ἀθανασίου διάκονόν τινα ἐπεισελθόντα, μετὰ καί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ, κατεᾶξαι κανδήλαν ὡς ἔχει ὁ λόγος καὶ μάχην
25 γενέσθαι. ἐντεῦθεν ἡ κατὰ Ἀθανασίου συσκευὴ γέγονε, τῶν Μελιτιανῶν 7 κατηγορησάντων καὶ συκοφαντησάντων αὐτόν, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων

5ff vgl. S. 161, 7ff — 6 Athan. apol. c. Arian. 6 Migne 25, 257 BC οἱ περὶ Εὐσέβιον . . εἰς Ἀθανάσιον, τότε διάκονον ὄντα, ἐλυποῦντο, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον — 10 vgl. S. 161, 12ff — 25 vgl. Athan. apol. c. Arian. 63f; Migne 25, 364f

J

3 παρὰ Corn.] περὶ J 6 Ἀλεξάνδρου Holl] Ἀρείου J 9 καιροῦ Holl] καιρὸν J 11 καθεστῶσι J 12 Ἀλέξανδρον J 13 Die Darstellung stimmt nicht ganz mit der S. 161, 9ff gegebenen; die drei Monate werden dort dem orthodoxen Nachfolger Achillas zugeschrieben, der hier ganz übergangen ist. Trotzdem ist an unserer Stelle wohl nichts ausgefallen 16 ⟨τοῦ⟩ Holl 20 * etwa ⟨καὶ οὐκ ἐπείθοντο⟩ Holl 22 τὰς] τὰ J | Μαραιώτην J 23 Ἀθανασίου Pet.] Ἀθανάσιον J

⟨λέγοντες⟩, Ἀρειανῶν δὲ συσκευαζομένων καὶ συνεπιδόντων ἑαυτοὺς διὰ τὸν πρὸς τὴν ἁγίαν θεοῦ πίστιν καὶ ὀρθοδοξίαν φθόνον. καὶ ἀνακοινοῦνται 8 B τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ. Εὐσέβιος δὲ ἦν, ὁ προειρημένος τῆς Νικομηδείας, ὁ ὑπουργὸς τοῦ παντὸς αὐτῶν συστήματος καὶ συσκευαστὴς τῆς 5 κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τε καὶ τὸν πάπαν Ἀθανάσιον βλάβης. οἱ κατήγοροι οὖν προσῆλθον τῷ βασιλεῖ, σκεῦός τι μυστηρίων λέγοντες εἶναι, ὅπερ κανδήλαν τινὲς ἔφασαν ὡς προεῖπον. ἄλλα τέ τινα κατηγόρουν, φάσκοντες 9 πρεσβύτερόν τινα τοῦ Μαρεώτου Ἀρσένιον τετυπτῆσθαι, τούτου τε τὴν χεῖρα μαχαίρᾳ ὑπὸ τῶν τοῦ Ἀθανασίου λαῶν εἴτ' οὖν αὐτοῦ Ἀθανασίου 10 τετμῆσθαι. ἐπεφέροντο γὰρ καὶ χεῖρα ἐν τῷ κομητάτῳ καὶ ἐπεδείκνυον, C ἥτις ἦν ἐν γλωσσοκόμῳ.

8. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούσας αἴρεται μὲν θυμῷ. εἶχε γὰρ ζῆλον 8,1 θεϊκὸν ὁ μακαρίτης· οὐ μὴν ᾔδει ὅτι συκοφάνται ἦσαν, δι' ὃν προεῖπον ζῆλον τῶν Ἀρειανῶν | κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας. κελεύει δὲ συγκροτηθῆναι σύνο- D 139 15 δον κατὰ τὴν Φοινίκην ἐν Τύρῳ τῇ πόλει. ἐκέλευσε δὲ δικάζειν Εὐσέβιον 2 τὸν Καισαρείας καὶ ἄλλους τινάς· ἦσαν δὲ προσκεκλιμένοι οὗτοι ποσῶς μᾶλλον τῇ τῶν Ἀρειανῶν χυδαιολογίᾳ· καὶ ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου τῆς καθολικῆς καὶ ὑπὸ Ἀθανάσιον ⟨ὄντες⟩, ἀκραίμονές τινες D ἄνδρες καὶ μείζους καὶ ἐν θεῷ ἔχοντες διαφανῆ τὸν βίον, ἐν οἷς ἦν ὁ μακα- 20 ρίτης Ποτάμων ὁ μέγας, | ὁ τῆς Ἡρακλέους ἐπίσκοπος καὶ ὁμολογητής· Ö 582 ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν Μελιτιανῶν, μάλιστα οἱ τοῦ Ἀθανασίου κατηγοροῦντες. ζηλωτὴς δὲ ὢν ὑπὲρ ἀληθείας καὶ ὀρθοδοξίας ὁ προειρημένος Ποτάμων 3 ὁ μακαρίτης, ἐλευθεροστομῶν, ὃς οὐδέποτε εἴληφε πρόσωπόν τινος (τὸν ὀφθαλμὸν γὰρ ἐν τῷ διωγμῷ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἐτυφλώθη), ἑωρακὼς τὸν 25 Εὐσέβιον καθεζόμενον καὶ δικάζοντα | καὶ Ἀθανάσιον ἑστῶτα, κατα- P 724 πονηθεὶς τῇ λύπῃ καὶ δακρύσας, οἷα γίνεται παρὰ τοῖς ἀληθέσιν, ἀπετεί-

7 Athan. apol. c. Arian. 65; Migne 25, 365 — 10 Die Hand im Kästchen kennt Theodoret KG I 30, 1; S. 85, 13ff Parmentier vgl. Socr. I 29, 5; I S. 151 Hussey, Sozom. II 25, 10; I S. 190 Hussey, Rufin X 16 S. 982, 19ff Mommsen — 15 Über die Synode von Tyrus berichten Athan. apol. c. Arian. 71—79; Migne 25, 373ff. Euseb Vita Const. IV 41—45; S. 133, 16—136, 27 Heikel. Socr. I 28—33; I S. 149—157 Hussey, Sozom. II 25; I S. 186—194 Hussey Theodoret KG I 28, 4—30; S. 83, 3—87, 22 Parmentier Rufin X 17—18; S. 982, 23—985, 19 Mommsen. Philostorg. II 11; S. 23, 11—24, 22 Bidez

J

1 ⟨λέγοντες⟩ Holl | συσκευαζομένων Holl] συσκευασμένων J 2 τὸν Pet.] τὴν J 4 τῆς Corn.] τῶν J 7 ὡς Holl] ἣν J 8 Μαραιώτου J | τε Holl] δὲ J 16 προσκεκλιμένοι Corn.] προσκεκλημένοι J 18 ⟨ὄντες⟩ Holl 24 ἑωρακὸς J

νατο φωνῇ μεγάλῃ Εὐσεβίῳ λέγων »σὺ καθέζῃ, Εὐσέβιε, καὶ Ἀθανάσιος 4
ἀθῷος ὢν παρὰ σοῦ κρίνεται; τίς ἐνέγκοι τὰ τοιαῦτα; λέγε δέ μοι σύ· οὐ
σὺν ἐμοὶ ἦσθα ἐν τῇ φυλακῇ ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ; κἀγὼ μὲν ὀφθαλμὸν ἀπε-
βαλόμην ὑπὲρ ἀληθείας, σὺ δὲ οὔτε φαίνῃ λελωβημένον τι ἔχων ἐν τῷ
5 σώματι οὔτε ἐμαρτύρησας, ἀλλὰ ἕστηκας ζῶν μηδὲν ἠκρωτηριασμένος.
πῶς ἀνεχώρησας ἀπὸ τῆς φυλακῆς, εἰ μὴ ὅτι ὑπέσχου τοῖς τὴν ἀνάγκην
τοῦ διωγμοῦ ἡμῖν ἐπενέγκασι τὸ ἀθέμιτον πρᾶξαι ἢ ἔπραξας;« ταῦτα 5 B
ἀκούσας Εὐσέβιος αἴρεται μὲν εἰς ἀγανάκτησιν καὶ ἀναστὰς διέλυσε τὸ
δικαστήριον λέγων ὅτι »εἰ ἐνταῦθα ἤλθετε καὶ πρὸς ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα
10 ἀντιλέγετε, ἄρα οὖν ἀληθεύουσιν οἱ κατήγοροι ὑμῶν. εἰ γὰρ ὧδε τυραν-
νεῖτε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ὑμῶν πατρίδι«.

9. Εἶτα ἐπεχείρησεν Εὐσέβιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, | καὶ ἀποστέλλουσι 9,1 D 140
δύο τινὰς τῶν ἀπὸ Παννωνίων ἐπισκόπων τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, Οὐρ-
σάκιόν τε καὶ Οὐάλεντα, εἴς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ Μαρεώτην, ἔνθα
15 ἔλεγον γεγενῆσθαι τὰ προειρημένα, τοῦ τε σκεύους καὶ τῶν ἄλλων πραγ- C
μάτων τῆς μάχης. οἱ δὲ ἀπελθόντες οὐκ ἐκεῖνα ἀνήνεγκαν ὅσα ἦν ἀληθῆ, 2
ἀλλ' ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων † παραχωρήσαντες ἐψεύσαντο καὶ ἐσυκοφάντησαν
τὸν μακαρίτην πάπαν Ἀθανάσιον. κἀκεῖνα δὲ ὡς ἀληθῆ ὄντα πλασάμενοι 3
ἐγγράφως ἐνέγκαντες ἀνέφερον ἐπὶ τὴν σύνοδον τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ
20 τοὺς ἄλλους, ὡς εἰσύστερον ἔδειξαν μετανοοῦντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης
μετὰ λιβέλλων προσελθόντες τῷ μακαρίτῃ Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης,
ὑπεραπολογούμενοι τοῦ αὐτῶν σφάλματος· ὅτι ἐσυκοφαντήσαμεν τὸν D
πάπαν Ἀθανάσιον, ἀλλὰ δέξαι ἡμᾶς εἰς κοινωνίαν καὶ εἰς μετάνοιαν.
καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Ἀθανάσιον ταῖς αὐτῶν ἐχρήσαντο ἐγγράφοις διὰ 4
25 μετανοίας συστάσεσιν. ὁρῶντος δὲ τοῦ πάπα Ἀθανασίου ὄντος ἐν τῇ
Τύρῳ βαρεῖαν τὴν τότε συσκευὴν ἐκ πανταχόθεν, πρὶν ἢ εἰσελθεῖν εἰς τὸ
δικαστήριον ἢ εἰς πρόσωπον τὰ συκοφαντούμενα ἐξ ἀντικαταστάσεως
γένηται, νύκτωρ ἀναχωρήσας ἀνέρχεται πρὸς Κωνσταντῖνον εἰς | τὸ Ö 584
κομητάτον καὶ προσφέρει αὐτῷ τὰ κατ' αὐτὸν ἀναδιδάσκων. ὁ δὲ ἔτι 5

1 Athan. apol. c. Arian. 8; Migne 25, 261 CD οὐκ Εὐσέβιος ὁ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ θυσίᾳ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν σὺν ἡμῖν ὁμολογητῶν; Vgl. die anders zugespitzte Geschichte von Paphnutius und Maximus v. Jerusalem bei Rufin X 18; S. 983, 18—984, 3 Mommsen — 7 Vgl. Nicephor. Migne 100, 561 D mit Anm. E. Schwartz, Gött. Nachr. 1905, 165 — 13 Athan. apol. c. Arian. 72; 73 Migne 25, 377 C; 380 B werden sechs Mitglieder dieser Kommission bezeugt. — 13f Vgl. Athan. apol. c. Arian. 87, Migne 25, 405 A — 20 Vgl. den Brief bei Athan. apol. c. Arian. 58 Migne 25, 353 B,

J

3 ἦσθας J 14 μαραιώτην J 17 † παραχωρήσαντες] παραχαράσσοντες Öh. παρεισφέροντες Holl 19 τῶν] τὸν J

λύπῃ φερόμε|νος καὶ νομίζων μή πῃ ἄρα ἀληθεύουσιν οἱ κατηγορήσαντες, P 725
ψεύδεται δὲ ὁ ἀπολογούμενος, ἔτι ἐχαλέπαινε. χαλεπαίνοντος δὲ αὐτοῦ
ὁ πάπας Ἀθανάσιος λόγον βαρὺν τῷ βασιλεῖ ἐπετείνετο· ὡς ὅτι δικάσει
κύριος ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ὁποῖα καὶ αὐτὸς συμφωνεῖς τοῖς συκοφαντοῦσι
5 τὴν ἡμετέραν μετριότητα. ἐντεῦθεν συμβαίνει αὐτὸν ἐξορίᾳ ὑποπεσεῖν, 6
ἀπό τε τῶν γραφέντων ἀπὸ τῆς συνόδου τῷ βασιλεῖ (ἀπόντος γὰρ αὐτοῦ
καθαίρεσιν ποιοῦνται αὐτοῦ), καὶ ἐξ ὧν ὁ βασιλεὺς παροξυνθεὶς πρὸς
αὐτὸν ἐλυπεῖτο, καὶ μένει | ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας ἐπὶ ἔτεσι πλείω D 141 B
δώδεκα ἢ δεκατέσσαρα.

10 10. Πολὺς δὲ μετέπειτα ᾄδεται λόγος ὡς Ἀρσένιος, ὁ πάλαι ἐν **10,1**
τεθνεῶσι παρὰ τῶν συκοφαντῶν καταγγελλόμενος καὶ τὴν χεῖρα τετμῆσθαι
λεγόμενος, εὕρηται ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἀραβίας, καὶ ὡς ἀνήγγειλεν ἑαυτὸν
ὅλως ὁ Ἀρσένιος τῷ πάπᾳ Ἀθανασίῳ ὄντι ἐν τῇ ἐξορίᾳ· καὶ τοῦ πάπα
Ἀθανασίου λεληθότως αὐτὸν μεταστειλαμένου, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα
15 φήμη περιέχει, καὶ αὐτοῦ Ἀρσενίου πρὸς τὸν αὐτὸν μακαρίτην Ἀθα-
νάσιον γενομένου, ὁμοῦ τε ἐπὶ τοῖς περὶ Κώνσταν καὶ Κωνστάντιον τοὺς C
υἱοὺς Κωνσταντίνου γενομένοις ἅμα ⟨ἐλθόντων αὐτῶν⟩, ὁ μὲν Ἀθανάσιος
τὸν Ἀρσένιον ἐδείκνυε ζῶντά τε καὶ δύο χεῖρας ἔχοντα, συκοφαντίας τε
λοιπὸν οἱ κατήγοροι αἴτιοι οὐ μόνον ηὑρίσκοντο, ἀλλὰ καὶ τυμβωρυχίας,
20 διὰ τήν ποτε περιφερομένην νεκρὰν χεῖρα. ἐντεῦθεν τὸ μὲν πᾶν γελοῖον 2
ἦν καὶ ἔκπληξις τοῦ τοιούτου καὶ τοσούτου δραματουργήματος καὶ ἀπορία
τὸ τί ἂν ⟨τις⟩ εἴποι περί τε τῶν κατηγορησάντων περί τε τοῦ κατη-
γορουμένου καὶ περὶ [τε] τῶν ἄλλων πάντων, ἃ κατὰ μέρος ⟨βουλόμενος⟩
εἰπεῖν πολὺν ἀναλώσω χρόνον. τελευτήσαντος δὲ Κωνσταντίνου, τοῦ 3 D
25 πάπα Ἀθανασίου ἐν πολλῇ παρρησίᾳ ⟨γενομένου⟩ καὶ εὐδοκιμήσει καὶ
δεξιώσει ⟨ἐπὶ⟩ Ῥώμης τε καὶ πάσης Ἰταλίας καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα
καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας Κωνστάντιον καὶ Κώνσταν, ἀποστέλλεται ἐκ τῶν
δύο βασιλέων, μετὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τελευτήν, Κων-
σταντίου ὄντος ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας καὶ συνευδοκοῦντος ⟨δι'⟩ ἰδίων τε
30 καὶ ἐγγράφων ἐπιστολῶν, * παρὰ τῶν τριῶν βασιλέων ἔγνωμεν γρα-

10ff Vgl. Ath. apol. c. Ar. 64ff. Migne 25, 364ff (E. Schwartz Nachr. Gött. Ges. 1911, 374) — 30 vgl. Ath. hist. Ar. 8 Migne 25, 704 BC apol. c. Ar. 87 Migne 25, 405; 408 A

J

8 πλείω + ⟨ἐλάσσω⟩? Holl 14 λελυθότως J 16 τοῖς Corn.] τὸν J | τοὺς υἱοὺς Holl] τὸν υἱὸν J 17 ⟨ἐλθόντων αὐτῶν⟩ Holl 19 τυμβορυχίας J 21 ἀπορίας J corr. Pet. 22 τί ἂν ⟨τις⟩ Holl] τίς ἂν J 23 [τε] Öh. | ἃ Holl] ὧν J | ⟨βουλόμενος⟩ Holl 25 ⟨γενομένου⟩ Holl 26 ⟨ἐπὶ⟩ Holl 27 Κώνσταν + ⟨καὶ Κωνσταντῖνον⟩? Holl 29 ⟨δι'⟩ Holl 30 * etwa ⟨εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν⟩ Holl

φεισῶν τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι καὶ αὐτῷ τῷ πάπᾳ | Ἀθανασίῳ· καὶ καθ- 4 Ö 586
έζεται πάλιν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν διαδε|ξάμενον αὐτὸν ⟨τὸν⟩ ὑπὸ P 726
τῶν Ἀρειανῶν πεμφθέντα Γρηγόριον, ὅτε ἦν ἐν τῇ ἐξορίᾳ Ἀθανάσιος. | D 142
11. Πάλιν δὲ συνεσκευάσθη πρὸς Κωνστάντιον ἀπὸ τῶν περὶ Στέ- **11,1**
5 φανον καὶ ἐξεώθη. καὶ μετέπειτα πάλιν συνεσκευάσθη ἀπὸ τῶν περὶ
Λεόντιον τὸν ἀπόκοπον καὶ τῶν ἅμα αὐτοῖς. ἔνθεν ἐγίνετο αὐτὸν ἐκ-
βάλλεσθαι καὶ πάλιν εἰσφέρεσθαι· Γεώργιος γὰρ ὑπὸ Κωνσταντίου ἀπο-
στέλλεται καὶ ὑποχωρεῖ Ἀθανάσιος, κρυβεὶς χρόνον τινά, ἕως ὅτε ὁ
Γεώργιος ἀνῃρέθη, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐβασίλευσεν Ἰουλιανὸς καὶ εἰς Ἑλλη-
10 νισμὸν ἐτράπη μετὰ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου. Ἀλεξανδρέων γὰρ 2 B
μῆνιν τηρησάντων τῷ Γεωργίῳ τοῦτον ἀπέκτειναν, καὶ καύσαντες καὶ
τέφραν ποιήσαντες εἰς ἀνέμους ἐσκόρπισαν. ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἰου- 3
λιανοῦ ἐν τῇ Περσίδι καὶ διαδεξαμένου τὸ βασίλειον Ἰοβιανοῦ τοῦ μακα-
ρίτου, μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ ἀξιοπίστων γραμμάτων γράψαντος τῷ
15 ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ καὶ μεταστειλαμένου περιπτυξαμένου τε αὐτὸν καὶ
ἀποστείλαντος εἰς τὸν ἴδιον θρόνον, πάλιν ἀπολαβούσης τῆς ἁγίας ἐκκλησίας
τὸν ἐπίσκοπον καὶ πρὸς ὀλίγον παρακληθείσης, τελευτήσαντος τοῦ Ἰο-
βιανοῦ, ἐν τοῖς αὐτοῖς πάλιν ὁ μακάριος Ἀθανάσιος διωγμοῖς καὶ φήμαις C
καὶ ταραχαῖς ἐφέρετο. οὐ μὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ θρόνου μετε- 4
20 κινήθη, Ἀλεξανδρέων δὲ πρεσβευσαμένων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς
πόλεως ἀξιωσάσης, μετὰ τὸ Λούκιον τὸν καὶ νῦν ⟨ὄντα, τὸν⟩ Ἀρειανὸν
κατασταθῆναι ⟨ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας⟩ ἐπὶ ξένης, τάχα δὲ ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ καὶ πολλάκις παρακαλέσαντα τὸν βασιλέα Οὐάλεντα ἀποστα-
λῆναι εἰς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον * [καὶ] αὐτοῦ διὰ τὴν τῶν λαῶν
25 ταραχὴν μὴ βουληθέντος αὐτὸν ἐξεῶσαι. πέρας γ' οὖν ὅτε ἐτελεύτα ὁ 5
πάπας Ἀθανάσιος, ἀπεστάλη Λούκιος, πολλὰ κακὰ ἐνδειξάμενος τῇ D
τε ἐκκλησίᾳ τῇ τε πόλει τοῖς λαοῖς τοῖς ἐπισκόποις τοῖς κληρικοῖς, τοῖς
ὑπὸ Ἀθανάσιον οὖσι καὶ αὐτὸν ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ ἀποδεξαμένοις, καὶ
Πέτρῳ τῷ μετὰ | Ἀθανάσιον κατασταθέντι διαδόχῳ αὐτοῦ ἐν Ἀλεξαν- D 143
30 δρείᾳ.

5 vgl. Ath. hist. Ar. 20 Migne 25, 716f — 6 vgl. Ath. ap. de fuga 26 Migne 25, 677

J

2 ⟨τὸν⟩ Holl 6 τῶν Corn.] τοὺς J 14 μετὰ + ⟨τε⟩? Holl 20 δὲ] τε? Holl 21 μετὰ τὸ Pet.] μετὰ τὸν J | τὸν καὶ νῦν ⟨ὄντα, τὸν⟩ Holl] καὶ τὸν νῦν J 22 ⟨ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας⟩ Holl 24 * etwa ⟨ὑπὸ τοῦ βασιλέως μὴ εἰσακουσθῆναι⟩ Holl | [καὶ] Holl 25 αὐτὸν d. h. den Athanasius 28 Ἀθανάσιον Holl] Ἀθανασίου J | ἀποδεξαμένοις Holl] διαδεξαμένοις J δεξαμένοις Pet.

Ταῦτα ἕως τῆς δεῦρο πέπρακται, τῶν μὲν ἐξορισθέντων, ἐπισκόπων 6 τε καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἄλλων δὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν ὑποστάντων ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, | ἑτέρων δὲ θηριομαχησάντων, παρθενευ- P 727 ουσῶν δὲ ἀποκτανθεισῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπολομένων. ἐν τούτοις ἔτι 7
5 δεῦρο φέρεται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, ἀπὸ τῆς προειρημένης ὑποθέσεως τῶν Μελιτιανῶν καὶ τῶν Ἀρειανῶν, τῶν διὰ τοιού|των τρόπων ἐσχηκότων Ö 588 τὴν στάσιν καὶ ⟨τὴν πρόφασιν⟩ τοῦ ἐνισχῦσαι τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς κακοδοξίας, φημὶ δὲ Ἀρειανῶν. ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἀρείου ἐλέγχῳ κατὰ λεπτὸν 8 περὶ πάντων διηγησόμεθα. ὑπερβήσομαι δὲ καὶ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν,
10 ἐπὶ δὲ αὐτὴν τὴν τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσιν παρελεύσομαι, θεὸν ἐπικαλούμενος βοηθὸν τῷ φοβερῷ τούτῳ καὶ πολυκεφάλῳ ἑρπετῷ πρὸς μάχην πελάζειν B παρερχόμενος.

Κατὰ τῶν Ἀρειομανιτῶν $\overline{\mu\vartheta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\xi\vartheta}$.

1. Τούτους τοὺς ⟨τῶν⟩ περὶ τὸν Μελίτιον καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου 1,1
15 Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου χρόνους καθεξῆς διαδέχεται Ἄρειος καὶ οἱ ἀπ' C αὐτοῦ Ἀρειανοί, ἐν χρόνοις ἀκμάσας Ἀλεξάνδρου τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου, τοῦ διαδόχου Πέτρου, τοῦ καθελόντος τὸν αὐτὸν Ἄρειον διὰ πολλῆς κινήσεως καὶ μεγάλης συνόδου. ἀπεκίνησε γὰρ αὐτὸν καὶ ἐξέβαλε τῆς ἐκκλησίας τε καὶ τῆς πόλεως, ὡς μέγα κακὸν φοιτῆσαν τῷ βίῳ. φασὶν δὲ αὐτὸν Λίβυν τῷ γένει, 2
20 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ πρεσβύτερον γεγονότα, ὃς προΐστατο τῆς ἐκκλησίας τῆς Βαυκάλεως οὕτω κα|λουμένης. ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς D 144 ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον ⟨τυγχάνουσιν⟩ οὖσαι καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν οἰκητόρων πλησίον ἑκάστης ἐκκλησίας * αὐτῶν, ⟨τῶν⟩ D
25 καὶ ἀμφόδων ἤτοι λαυρῶν ἐπιχωρίως καλουμένων ὑπὸ τῶν τὴν

1 Vgl. E. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1905, 165 Anm. 2 — 20 Über die ἐκκλησία τῆς Βαυκάλεως (oben S. 144, 5) s. Néroutsos-Bey l'ancienne Alexandrie 1888 p. 68f. Cabrol Diction. d'arch. chrét. I 1, 1112. Philostorgios KG I 4 S. 6 Bidez — 21 vgl. S. 144, 6

J

4 ἀπολλομένων J 7 ⟨τὴν πρόφασιν⟩ Holl | αὐτὸ Pct.] αὐτὸν J αὐ^{τ}ῶν Corn. 12 Unterschrift rot τέλος τοῦ περὶ μελιτίου σχίσματος τοῦ Αἰγυπτίου J 13 Überschrift κατὰ τῶν ἀρειομανιτῶν $\overline{\mu\vartheta}$ ἢ καὶ $\overline{\xi\vartheta}$ J 14 ⟨τῶν⟩ Holl 22 ⟨τυγχάνουσιν⟩ Holl 24 πλησίον Holl] πλησίων J | * etwa ⟨ἐχόντων τὰς οἰκίας⟩ Holl | ⟨τῶν⟩ Holl 25 λαβρῶν J

᾿Αλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν. ἐγένετο δὲ οὗτος ὁ ῎Αρειος ἐν χρόνοις 3
Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίτου βασιλέως, υἱοῦ Κωνσταντίου
γέροντος, γενομένου υἱοῦ Οὐαλεριανοῦ βασιλέως, ⟨τοῦ⟩ καὶ αὐτοῦ συμ-
βασιλεύσαντος Διοκλητιανῷ καὶ Μαξιμιανῷ καὶ τοῖς ἄλλοις. πάντες 4
5 δὲ τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν πατέρα τῶν περὶ Κωνστάντιον καὶ Κώνσταν
καὶ Κρίσπον, ἴσασιν ἐκθειαζόμενον ἐν Χριστιανισμῷ καὶ πίστει τῇ τῶν
πατέρων | ἀποστολικῇ τε καὶ προφητικῇ, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἕως αὐτοῦ P 728
τοῦ ᾿Αρείου μὴ νοθευθείσῃ. συμβέβηκε δὲ τοῦτον ἀποσχίσαι πλῆθος.

2. Τὸν δὲ ῎Αρειον τοῦτον πρεσβύτερον ὄντα ᾿Αλεξάνδρου τοῦ προει- 2,1
10 ρημένου ὑπεισῆλθε πνεῦμα σατᾶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἐπέσεισεν
αὐτὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας κονιορτὸν ἐγεῖραι, ⟨ὡς⟩ καὶ ἐξαφθῆναι ἐξ
αὐτοῦ πῦρ οὐ τὸ τυχόν, ὃ κατείληφε πᾶσαν τὴν ῾Ρωμανίαν σχεδόν, μάλιστα
τῆς ἀνατολῆς τὰ μέρη, ὡς ἔτι καὶ δεῦρο πολεμοῦσα ἡ αὐτοῦ αἵρεσις τὴν
ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὴν ἐκκλησίαν οὐ διέλιπε. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον 2 B
15 ἐδόκει πρεσβύτερος εἶναι ὁ ῎Αρειος καὶ γεγόνασι πολλοὶ αὐτοῦ συμπρεσβύτε-
ροι καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν· εἰσὶ τοίνυν πλείους τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ ᾿Αλεξαν-
δρείᾳ σὺν τῇ νῦν κτισθείσῃ τῇ Καισαρίῳ καλουμένῃ, ὃ πρότερον ᾿Αδριανὸν
ἐτύγχανεν, ὕστερον Λικινιανὸν γέγονε γυμνάσιον εἴτ' οὖν βασίλειον.
μετέπειτα δὲ ἐν χρόνοις Κωνσταντίου ἔδοξεν αὐτὸ οἰκοδομηθῆναι ἐκκλη- 3
20 σίαν, Γρηγορίου τοῦ Μελιτιανοῦ καὶ ᾿Αρειανοῦ ἀρξαμένου, τελειώσαντος
δὲ ᾿Αθανασίου τοῦ μακαρίου καὶ πατρὸς | τῆς ὀρθοδοξίας, καυθείσης δὲ D 145
ἐπὶ ᾿Ιουλιανοῦ καὶ αὖθις ἀνακτισθείσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου ᾿Αθανα- C
σίου τοῦ ἐπισκόπου. ἄλλαι δέ εἰσι πλείους, ὡς ἔφην, Διονυσίου καλουμένη 4
ἐκκλησία καὶ ἡ τοῦ Θεωνᾶ καὶ ἡ Πιερίου καὶ Σεραπίωνος καὶ ἡ τῆς
25 Περσαίας καὶ ἡ τοῦ Διζύας καὶ ἡ τοῦ Μενδιδίου καὶ ἡ ᾿Ανιανοῦ καὶ ἡ τῆς
Βαυκάλεως καὶ ἄλλαι. ἐν μιᾷ δὲ τούτων Κόλλουθός τις ὑπῆρχεν, ἐν ἑτέρᾳ 5

3 Sonst wird Constantius gern als Nachkomme Claudius' II. bezeichnet, vgl. Seeck in Pauly-Wissowa, Realencycl. IV 1040 — 10 1. Paral. 21, 1 — 16 vgl. E. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1904 S. 336f. Néroutsos Bey l'ancienne Alexandrie 10ff Über die Kirchen von Alexandria vgl. auch Cabrol-Leclercq Dict. d'archéol. chrét. I, 1107ff — 26ff, S. 154, 8ff Kolluthos steht an der Spitze der Liste des alex. Klerus bei Gelas. II 3, 21;

J

3 Οὐαλεριανοῦ] Αὐρηλίου? Holl | ⟨τοῦ⟩ καὶ αὐτοῦ συμβασιλεύσαντος Holl] καὶ αὐτῶν συμβασιλευσάντων J 5 Κωνσταντῖνον] Κώνσταν/////, fünf Buchstaben wegradiert J 7 προφτικῇ J 10 κατὰ τὸ γεγραμμένον hinter σατᾶν Holl] hinter ἐπέσεισεν αὐτὸν J 11 ⟨ὡς⟩ Holl 17 ᾿Ανδριανὸν J] lies ᾿Αδριανεῖον? Holl 18 Λικιννιανὸν J] lies Λικιννιανεῖον? Holl 19 αὐτὸ Holl] αὐτὴν J

δὲ Καρπώνης, ἐν ἄλλῃ δὲ Σαρματᾶς, καὶ Ἄρειος οὗτος ὁ προειρημένος, μίαν τῶν προειρημένων κατέχων ἐκκλησίαν. ἕκαστος δὲ τούτων δῆλον 6 κατὰ τὴν εἰθισμένην σύναξιν τὸν αὐτῷ πεπιστευμένον λαὸν διδάσκων, ἐν D ταῖς ἐξηγήσεσιν ἔριν τινὰ ἐνέβαλον ἐν τῷ λαῷ. καὶ οἱ μὲν προσεκλίθησαν 5 Ἀρείῳ, ἕτεροι δὲ Κολλούθῳ, ἄλλοι δὲ Καρπώνῃ, ἕτεροι δὲ Σαρματᾷ. ὡς οὖν ἐξηγεῖτο ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ ἄλλος ἄλλο τι καὶ ἄλλος ἄλλο, ἐκ τῆς προσκλίσεως καὶ ἐπαίνου δὲ τοῦ παρ' αὐτῶν οἱ μὲν Κολλουθιανοὺς ἑαυτοὺς ὠνόμασαν, ἄλλοι δὲ Ἀρειανούς. καὶ γὰρ ⟨καὶ⟩ ὁ Κόλ- 7 λουθός τινα παρατετραμμένα ἐδίδαξεν, ἀλλ' οὐκ ἐνέμεινεν ἡ τούτου 10 αἵρεσις, ἀλλ' εὐθὺς διεσκορπίσθη· ὡς εἴθε καὶ ἡ τοῦ Ἀρείου ἐμβεβροντημένη πίστις, μᾶλλον δὲ ἀπιστία, ἔτι δὲ μᾶλλον κακοπιστία. | P 729

3. Ἐπάρματι γὰρ ἀρθεὶς ὁ γέρων τοῦ προκειμένου ἐξέστη. ἦν δὲ 3,1 τὴν ἡλικίαν ὑπερμήκης, κατηφὴς τὸ εἶδος, ἐσχηματισμένος ὡς δόλιος ὄφις, ὑποκλέψαι δυνάμενος πᾶσαν ἄκακον καρδίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ πανούργου 15 προσχήματος. ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολοβίωνα ἐνδιδυσκόμενος, γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, πείθων ἀεὶ ψυχὰς καὶ θωπεύων. διόπερ αὐτίκα μάλα, τί γὰρ ἀλλ' ἢ ἑπτακοσίας παρθενευούσας τὸν 2 ἀριθμὸν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ ἓν παρείλκυσε καὶ ἀποσπάσαι τὸν αὐτὸν ἔχει λόγος πρεσβυτέρους τε ἑπτὰ καὶ διακόνους δώδεκα. ἄχρι δὲ B 20 καὶ ἐπισκόπων εὐθὺς ἔφθασε τὸ αὐτοῦ δηλη|τήριον· Σεκοῦνδον γὰρ D 146 τὸν Πενταπόλεως καὶ ἄλλους | ἔπεισεν ἅμα αὐτῷ συναπαχθῆναι. ἐγίνετο 3 Ö 592 δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγνοοῦντος τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἕως ὅτε Μελίτιος ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ Θηβαΐδος, δοκῶν εἶναι καὶ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπος, ὁ ἤδη μοι προειρημένος (οὔπω γὰρ 25 τὰ κατὰ τὸν Μελίτιον εἰς ἔχθραν ἀτοπίας ἐλήλακε) — ζήλῳ τοίνυν 4 ἐνεχθεὶς ὁ Μελίτιος (οὐδὲν γὰρ ἦν διηλλαγμένος τῇ πίστει ἢ μό-

S. 39, 4f Loeschcke. Von einem Schisma des K. spricht Athanas. apol. c. Ar. 12; 75ff; Migne 25, 269; 385ff, wo neben Arianern und Melitianern die Kolluthianer erscheinen; s. auch Theod. I 4, 3; S. 9, 3ff Parmentier. Walch, Hist. d. Kezereien IV 502ff Karpones und Sarmatas sind dem Arius zugefallen. Gel. II 3, 6; S. 35, 21 Loeschcke = Socr. I 6, 8; I S. 14 Hussey

19 Die aus dem Ariusbrief S. 159, 10—13 und Socr. I 6, 8; I S. 14 Hussey (Soz. I 15, 7; I S. 74 Hussey) Gel. II 3, 6; S. 35, 20ff Loeschcke, Theod. I 4, 61; S. 25, 7ff Parmentier zu rekonstruierende Liste der exkommunizierten Arianer umfaßt nur sechs Presbyter und sechs Diakonen: vgl. G. Loeschcke, Z. f. Kirchengesch. XXXI 584ff Ed. Schwartz, Nachr. d. Götting. Ges. 1905, 295ff

J

8 ⟨καὶ⟩ Holl   11 ἔτι Öh.] ἔστι J

νον προσχήματι ἐθελοδικαιοσύνης, ⟨δι'⟩ ὅπερ καὶ αὐτὸς δεινόν τι ἐπειργάσατο τῷ βίῳ, ὡς ἤδη καὶ περὶ αὐτοῦ εἴπομεν) — ἀνήνεγκε τοίνυν εἰς C τὰ ὦτα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξάνδρου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μελίτιος ὁ κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ὑπὸ δὲ χεῖρα Ἀλεξάνδρου δοκῶν εἶναι· σύγχρονος
5 δὲ οὗτος ὁ Μελίτιος γέγονε Πέτρου τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, ὡς ἔφην. ὡς οὖν ἐσήμανε τὰ κατὰ τὸν Ἄρειον πάντα, ὡς ἐκτὸς 5 βέβηκε τῆς ἀληθείας καὶ ὡς πολλοὺς ἔχρανε καὶ ἠφάνισεν, ὑποφθείρας ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως τοὺς αὐτῷ πεισθέντας, τότε μεταστειλάμενος ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸν τὸν Ἄρειον, ἠρώτα περὶ τῶν ἐνηχηθέντων εἰ ταῦτα
10 οὕτως ἔχει. ὁ δὲ οὔτε ἐδίστασεν οὔτε ἐδειλίασεν, ἀλλ' ἐξ ὑπαρχῆς παρα- 6 D τρίψας τὸ μέτωπον τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐξήμεσε κακοδοξίαν, ὡς αἱ αὐτοῦ ἐπιστολαὶ δεικνύουσι καὶ ἡ κατ' αὐτὸν γενομένη τότε ἐξέτασις. συγκαλεῖται 7 τοίνυν τὸ πρεσβυτέριον ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἄλλους τινὰς ἐπισκόπους παρόντας, καὶ ἀνέτασιν τούτου ποιεῖται καὶ ἀνάκρισιν. ὡς δὲ οὐκ ἐπείσθη
15 τῇ ἀληθείᾳ, ἐξεοῖ αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκκήρυκτον ποιεῖ ἐν τῇ πόλει. σὺν αὐτῷ δὲ ἀπεσπάσθησαν αἱ προειρημέναι παρθενεύουσαι καὶ κληρικοὶ οἱ προειρημένοι καὶ ὄχλος ἄλλος πολύς. | P 730

4. Διατρίβοντος δὲ Ἀρείου πολὺν χρόνον ἐν τῇ πόλει, εὐθὺς τελευτᾷ 4,1 ὁ ὁμολογητὴς Μελίτιος καὶ μάρ|τυς. σχίσματα οὖν ποιῶν ὁ αὐτὸς Ἄρειος D 147
20 καὶ ἕκαστον ὑποκλέπτων πολλοὺς ἠφάνισεν. ἐς ὕστερον δέ, ἐπειδὴ ἐφωράθη καὶ εἰς ἔλεγχον ἦλθεν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐκκήρυκτος γεγένηται, ἀποδιδράσκει ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων καὶ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην στέλλεται ⟨τὴν⟩ πορείαν. ὃς ἐλθὼν προσεπέλαζεν ἑκάστῳ τῶν ἐπισκόπων μετὰ 2 θωπείας τε καὶ κολακείας, ἵνα ἑαυτῷ πολλοὺς ποιήσῃ συνεργούς. καὶ
25 δέχονται μὲν αὐτόν τινες, ἄλλοι δὲ αὐτὸν ἀπώσαντο. μετέπειτα δὲ εἰς 3 B ὦτα ἔρχεται τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου καὶ γράφει ἐπιστολὰς ἐγκυκλίους, αἵτινες παρὰ φιλοκάλοις ἔτι σῴζονται, ὡς τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα, τῶν ἐπισκόπων ἑκάστῳ, Εὐσεβίῳ εὐθὺς τῷ ἐν Καισαρείᾳ (περιῆν γάρ), καὶ Μακαρίῳ Ἱεροσολύμων, Ἀσκληπιῷ ἐν Γάζῃ, Λογγίνῳ ἐν Ἀσκά-
30 λωνι, Μακρίνῳ τῷ ἐν Ἰαμνίᾳ καὶ ἄλλοις, ἔν τε τῇ Φοινίκῃ Ζήνωνί τινι ἀρχαίῳ ἐν Τύρῳ καὶ ἄλλοις, ἅμα καὶ ⟨τοῖς⟩ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ. ὡς 4 οὖν ἀπεστάλησαν αἱ ἐπιστολαί, μεμφόμεναι | τοὺς αὐτὸν ὑποδεξαμένους, Ö 594 ἕκαστος ἀντέγραψε τῷ μακαρίῳ Ἀλεξάνδρῳ ἀπολογούμενος. καὶ οἱ 5 C μὲν εἰρωνείᾳ γεγράφασιν, ἄλλοι δὲ ἐν ἀληθείᾳ, οἱ μὲν λέγοντες μὴ ὑπο-
35 δέχεσθαι τοῦτον, ἄλλοι δὲ κατὰ ἄγνοιαν ὑποδέχεσθαι, ἕτεροι δὲ φάσ-

6 vgl. S. 140, 24 27 vgl. E. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1905, 259

J

1 ⟨δι'⟩ Holl 4 δοκῶν Holl] ἐδόκει J 8 μεταστειλλάμενος J 23 ⟨τὴν⟩ Holl 24 ἑαυτῷ Holl] αὐτῶ J 31 ⟨τοῖς⟩ Holl

κοντες, ὡς διὰ τῆς ὑποδοχῆς κερδῆσαι αὐτόν, ἀπολογούμενοι. καὶ πολλή τίς ἐστιν ἡ περὶ τούτων ὑπόθεσις.

5. Μετέπειτα δὲ ὡς ἔγνω ὁ Ἄρειος ὅτι ἐπιστολαὶ ἠνέχθησαν τοῖς 5,1 ἐπισκόποις πάντη καὶ λοιπὸν πανταχόθεν ἀπηλαύνετο καὶ οὐκέτι τις 5 αὐτὸν προσελαμβάνετο ἢ οἱ αὐτοῦ συνεργοί (Εὐσέβιος γὰρ ὁ παλαιὸς 2 γέρων Νικομηδεὺς † ὁ λόγος αὐτῷ ὑπῆρχεν, ἅμα Λουκιανῷ ἐν Νικομη- D δείᾳ συμβεβιωκώς. ἀλλὰ καὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος ἐν Ἀντιοχείᾳ, οὔπω τὴν ἐπισκοπὴν πεπιστευμένος, καὶ ἄλλοι τινές· ἐπεὶ οὖν ἐκ τῆς αὐτῆς [τοῦ] δηλητηρίου φρατρίας οὗτοι πάντες ἦσαν, ὑποδέχεται μὲν αὐτὸν 10 Εὐσέβιος χρόνῳ ἱκανῷ) — ὅθεν δὴ ἐπιστολὰς πάσης | φλυαρίας ἐμπεπλησ- 3 D 148 μένας, περιεχούσας πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κακόδοξον πίστιν, γράψας ὁ αὐτὸς Ἄρειος Εὐσεβίῳ τῷ ἐν Νικομηδείᾳ, μηδέπω φθάσας πρὸς αὐτὸν ἐν Νικομηδείᾳ, οὐδὲν πλέον ἀλλ' ἢ τὰ αὐτὰ ὁποῖα καὶ ἐφρόνει ἐν αὐταῖς ἐντάξας, | κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπραγματεύσατο, ἐξ ὧν μίαν ἐλθοῦσαν P 731 15 εἰς τὰς ἡμετέρας χεῖρας ἐνταῦθα ἀναγκαῖον ἡγησάμην παραθέσθαι, ὅπως ἴδοιεν οἱ ἐντυγχάνοντες ὅτι οὔ τι κατά τινος σεσυκοφαντημένως εἰρήκαμεν ἢ λέγομεν. καὶ ἔστιν ἥδε·

6. Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ ἀνθρώπῳ θεοῦ πιστῷ ὀρθοδόξῳ Εὐ- 6,1 σεβίῳ, Ἄρειος ὁ διωκόμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου πάπα ἀδίκως διὰ τὴν B 20 πάντα νικῶσαν ἀλήθειαν, ἧς καὶ σὺ ὑπερασπίζεις, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τοῦ πατρός μου Ἀμμωνίου εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀφικομένου 2 εὔλογον καὶ ὀφειλόμενον ἐφάνη μοι προσαγορεῦσαί σε δι' αὐτοῦ, ὁμοῦ τε καὶ ὑπομνῆσαι τὴν ἔμφυτόν σου ἀγάπην καὶ διάθεσιν, ἣν ἔχεις πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τὸν θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὅτι μεγάλως 25 ἡμᾶς ἐκπορθεῖ καὶ διώκει καὶ πᾶν κακὸν κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος, ὥστε ἐκδιῶξαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ὡς ἀνθρώπους ἀθέους, ἐπειδὴ οὐ 3 C συμφωνοῦμεν αὐτῷ δημοσίᾳ λέγοντι· ἀεὶ θεὸς ἀεὶ υἱός, ἅμα πατὴρ ἅμα υἱός, συνυπάρχει ὁ υἱὸς ἀγεννήτως τῷ θεῷ, ἀειγενής, ἀγενη-

18ff vgl. Theodoret h. e. I 5, 1—4; 25, 19—27, 7 Parmentier lat. Übersetzung bei Marius Vict. c. Ar. Migne lat. 8, 1035f und Revue Bénédictine 26 (1909), 93f

J

6 † ὁ λόγος αὐτῷ] ὑπουργὸς αὐτοῦ Holl, ὅλος αὐτῷ Corn. | ἅμα] ἅτε? Holl 9 [τοῦ] Holl 18 Überschrift rot ἐπιστολὴ Ἀρείου J | ποθηνοτάτω J 19 vor πάπα + τοῦ Theod. 21 εἰς] εἰ J | ἀφικομένου] ἐρχομένου u. vor εἰς τὴν Νικομήδειαν Theod. 22 εὔλογον ὀφειλόμενον Theod. *rationi debitum* Mar. Vict. | μοι < Theod. 24 πρὸς] εἰς Theod. 25 ἐκδιώκει Theod. | πᾶν κακὸν] πάντα κάλων Theod., sicher richtiger 26 vor ἐκδιῶξαι + καὶ Theod. 28 ἀγεννήτως vor ὁ υἱὸς Theod. | ἀειγενής + ἐστιν Theod. | ἀγεννητογενής + ἐστιν Theod.

τογενής, οὔτ' ἐπινοίᾳ οὔτ' ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ, ἀεὶ θεός, ἀεὶ υἱός, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ὁ υἱός. καὶ ἐπειδὴ | Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός 4 Ö 596 σου ἐν Καισαρείᾳ καὶ Θεόδοτος καὶ Παυλῖνος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος καὶ Ἀέτιος καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν λέγουσιν ὅτι 5 προϋπάρχει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἀνάρχως, ἀνάθεμα ἐγένοντο, δίχα Φιλογονίου | καὶ Ἑλλανικοῦ καὶ Μακαρίου, ἀνθρώπων αἱρετικῶν ἀκατηχήτων, τὸν υἱὸν λεγόντων οἱ μὲν ἐρυγήν, οἱ δὲ προβολὴν ἀγένητον. D 149 D καὶ τούτων τῶν ἀσεβ⟨ει⟩ῶν οὐδὲ ἀκοῦσαι δυνάμεθα, ἐὰν μυρίους 5 θανάτους ἡμῖν ἐπαπειλῶσιν οἱ αἱρετικοί. ἡμεῖς δὲ τί λέγομεν καὶ φρο- 6 10 νοῦμεν καὶ ἐδιδάξαμεν καὶ διδάσκομεν; ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν ἀγένητος οὐδὲ μέρος ἀγενήτου κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλ' οὔτε ἐξ ὑποκειμένου τινός, ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλῇ ὑπέστη πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων, πλήρης θεὸς μονογενής, ἀναλλοίωτος, | καὶ πρὶν γεννηθῇ P 732 ἤτοι κτισθῇ ἤτοι ὁρισθῇ ἢ θεμελιωθῇ, οὐκ ἦν. ἀγένητος γὰρ οὐκ 15 ἦν. διωκόμεθα δέ, ὅτι εἴπομεν· ἀρχὴν ἔχει ὁ υἱός, ὁ δὲ θεὸς ἄναρχός 7 ἐστι. διὰ τοῦτο διωκόμεθα καὶ ὅτι εἴπομεν· ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν. οὕτως δὲ εἴπομεν, καθότι οὐδὲ μέρος θεοῦ ἐστιν οὐδὲ ἐξ ὑποκειμένου τινός· διὰ τοῦτο διωκόμεθα. λοιπὸν σὺ οἶδας. ἐρρῶσθαί σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι, μεμνημένον τῶν θλίψεων ἡμῶν, συλλουκιανιστὰ ἀληθῶς Εὐσέβιε. B

20 7. *Ἀλλὰ καὶ ἄλλην, ἀπὸ Νικομηδείας τῷ ἁγιωτάτῳ πάπᾳ Ἀλεξάν-* 7,1 *δρῳ ἀπολογίας χάριν δῆθεν γραφεῖσαν καὶ χείρω πάλιν τῆς αὐτοῦ ἰοβολίας ἀπαραλείπτως βλασφήμων ῥημάτων ἐμπεπλησμένην καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀπεσταλμένην, ὑπετάξαμεν. καὶ ἔστιν ἥδε·*

Μακαρίῳ πάπᾳ καὶ ἐπισκόπῳ ἡμῶν Ἀλεξάνδρῳ οἱ πρεσβύτεροι 2 C 25 καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ χαίρειν.

24ff Athan. de synod. 16; Migne 26, 708ff von 158, 2 *οἴδαμεν* an bis 159, 9 *θεός* lat. bei Hil. de trin. 4, 12f (= 6, 5f); Migne lat. 10, 104 B—107 A (= 160 A—161 B); vgl. auch Revue Bénéd. 26 (1909), 93—95

J

2 *αὐτοῦ* + *ἐστι* Theod. 3 vor *ἐν Καισαρείᾳ* + *ὁ* Theod. | *Θεόδοτος* Theod.] *Θεοδόσιος* J 5 *δίχα* + *μόνου* Theod. 7 *ἀγένητον* Holl] *ἀγέννητον* J *οἱ δὲ συναγέννητον* Theod. 8 *ἀσεβ⟨ει⟩ῶν* nach Theod. Holl 10/11 *ἀγένητος* u. *ἀγενήτου* Holl] *ἀγέννητος* u. *ἀγεννήτου* J Theod. 11 *ἀλλ'* (vor *οὔτε*) < Theod. 13 *πλήρης ⟨χάριτος καὶ ἀληθείας⟩, θεὸς μονογενής*? Holl 14 *ἤτοι*[2]] *ἢ* Theod. | *ἀγένητος* Holl] *ἀγέννητος* J 15 *δὲ*[1] < Theod. | *εἴπαμεν* Theod. 16 *εἴπαμεν* Theod. | vor *ἐξ οὐκ ὄντων* + *ὅτι* Theod. 17 *εἴπαμεν* Theod. 19 *σὺν λουκιανιστᾶ* J 20 a. R. rot *ἐπιστολὴ Ἀρείου πρὸς πάπαν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας* J 22 *ἀπαραλήπτως* J

Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἔστιν αὕτη· οἴδαμεν ἕνα θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀΐδιον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, μόνον κριτὴν πάντων διοικητὴν οἰκονόμον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης * τοῦτον θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων | αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ λοιπὰ πεποίηκε, γεννήσαντα δὲ οὐ δοκήσει, ἀλλ' ἀληθείᾳ, ὑπο|στήσαντα δὲ ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, οὐδ' ὡς Οὐαλεντῖνος προβολὴν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν, οὐδ' ὡς ὁ Μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο, οὐδ' ὡς Σαβέλλιος ὁ τὴν μονάδα διαιρῶν υἱοπάτορα εἶπεν, οὐδ' ὡς Ἱε|ρακᾶς λύχνον ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο, οὐδὲ τὸν ὄντα πρότερον, ὕστερον γεννηθέντα ἢ ἐπικτισθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτός, μακάριε πάπα, ἐν μέσῃ τε ἐκκλησίᾳ καὶ συνεδρίῳ πλειστάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευσας, ἀλλ' ὥς φαμεν, θελήματι τοῦ θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα καὶ τὰς δόξας, συνυποστήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ὁ πατὴρ δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομίαν ἐστέρησεν ἑαυτὸν ⟨τοῦ⟩ τὸ ἀγένητον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων.

8. Ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις, πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. καὶ ὁ μὲν θεός, αἴτιος τῶν πάντων τυγχάνων, ἐστὶν ἄναρχος μονώτατος, ὁ δὲ υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθείς, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλὰ ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ πατρὸς ὑπέστη. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀΐδιος ἢ συναΐδιος ἢ συναγένητος τῷ πατρί· οὐδὲ ἅμα τῷ πατρὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὥς τινες λέγουσι τὰ πρός τι, δύο ἀγενήτους ἀρχὰς εἰσηγούμενοι, ἀλλὰ ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, οὕτως

3 1. Tim. 6, 16

J

2 *ἀγένητον* Holl] *ἀγέννητον* J 4 *μόνον σοφόν* > Hil. | *μόνον*⁴ > Hil. | *omnium creatorem* Hil. = *κτίστην πάντων* Klost. 6 * ⟨*κύριον*⟩ Holl 9 *δὲ*] *τε* ? Holl 10 f *non sicuti ceterae facturae* Hil. 15 *δύο* + ⟨*μεριζομένην*⟩ ? Holl | *τὸν*] *ὡς* ? Holl 17 *ταῦτα*] *talia* Hil. 18 *diximus* Hil. 21 ⟨*τοῦ*⟩ *τὸ ἀγένητον* Holl] *τὸ ἀγεννήτως* J *ab his quae non facta habentur ab ipso* Hil. 22 *γὰρ*] *autem* Hil. 28 *συναγένητος* Holl] *συναγέννητος* J 29 *τὰ πρός τι*] *aut aliqui* Hil. ⟨*μὴ νοοῦντες*⟩ *τὸ πρός τι,* Anspielung auf Joh. 1, 3 ? Holl | *ἀγενήτους* Holl] *ἀγεννήτους* J

ὁ θεὸς πρὸ πάντων ἐστί. διὸ καὶ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἐστιν, ὡς παρὰ σοῦ μεμαθήκαμεν, ⟨ἐν⟩ μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύξαντος. καθὸ οὖν παρὰ τοῦ 3 θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει ⟨τοῦ⟩ καὶ τὸ ζῆν καὶ τὰς δόξας καὶ πάντα αὐτῷ παρασχόντος | κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεός. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ, ὡς D 151
5 θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ⟨ἔχων τὸ⟩ εἶναι διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ. καὶ εἰ 4 τὸ »ἐκ γαστρός« καὶ τὸ »ἐκ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«, ὡς μέρος τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὡς προβολὴ ὑπό τινων νοεῖται, σύνθετος ἔσται ὁ πατὴρ καὶ διαιρετὸς καὶ τρεπτὸς, καὶ σῶμα κατ' αὐτοὺς καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀσώματος θεός. ἐρρῶσθαί
10 σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι, μακάριε πάπα. Ἄρειος, Ἀειθάλης, Ἀχιλλᾶς, 5 Καρπώνης, Σαρματᾶς, Ἄρειος, πρεσβύτεροι· διάκονοι Εὐζώϊος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος, Γάϊος· | ἐπίσκοποι Σεκοῦνδος Πενταπόλεως, Ö 600 Θεωνᾶς Λίβυς, Πιστός· *ὃν κατέστησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν οἱ Ἀρειανοί.* | P 734

9. *Ὡς οὖν οὕτω παρεκινεῖτο τὰ πράγματα, Ἀλέξανδρος Κωνσταν-* 9,1
15 *τίνῳ τῷ βασιλεῖ γράφει. ὁ δὲ μακαρίτης βασιλεὺς συγκαλεσάμενος τὸν Ἄρειον καί τινας ἐπισκόπους ἀνέκρινεν. ὁ δὲ τοὺς συμμύστας ⟨συνεργοὺς⟩ ἔχων τὸ μὲν πρῶτον ἠρνεῖτο εἰς πρόσωπον τοῦ βασιλέως, ἔσωθεν δὲ εἰργάζετο τὴν συσκευὴν τῆς ἐκκλησίας. ὡς οὖν συνεκαλέσατο αὐτὸν ὁ μακάριος Κωνσταντῖνος, ὡς καὶ ἐκ μέρους ⟨ἀπὸ⟩ πνεύματος ἁγίου*
20 *ἐνεπνεύσθη, λόγον αὐτῷ προσεφθέγξατο λέγων ὅτι πεπίστευκα τῷ θεῷ, εἰ δολίως ἔχεις τι κεκρυμμένον καὶ ἀρνῆσαι, τάχιον ὁ πάντων δεσ-* B *πότης ἐλέγξαι σε ἔχει, μάλιστα καθ' οὗ ὤμοσας. ὅθεν καὶ ἐφωράθη τὰ αὐτὰ φρονῶν, καὶ εἰς πρόσωπον τοῦ βασιλέως ἠλέγχθη. πάλιν δὲ* 3 *ὡσαύτως ἠρνεῖτο, καὶ πολλοὶ αὐτοῦ ὑπερασπισταὶ ὑπερεδέοντο διὰ Εὐσε-*
25 *βίου τοῦ Νικομηδείας. ὁμοῦ δὲ ζήλῳ ἐπαρθεὶς ὁ βασιλεὺς [καὶ] ἐπιστολὴν μεγάλην ἐγκύκλιον ὅλῃ τῇ Ῥωμανίᾳ γέγραφε κατὰ Ἀρείου καὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως, πάσης σοφίας ἔμπλεων καὶ ἀληθινῶν ῥημάτων· ὡς καὶ* 4 *αὕτη εἰς ἔτι δεῦρο παρὰ φιλοκάλοις σῴζεται, περιέχουσα τὴν ἀρχήν·* »Κωνσταντῖνος σεβαστὸς μέγιστος Ἀρείῳ καὶ | Ἀρειανοῖς. Κακὸς ἑρ- D 152

6 Ps. 109, 3 — Joh. 16, 28 — **10** s. zu S. 154, 2 — **16ff** vgl. S. 144, 23ff — **29** Das Schreiben steht vollständig bei Gelas. III 19 S. 183ff Loeschcke, wo auch die Athanasiushss. verglichen sind. Vgl. E. Schwartz, Nachr. Gött. Ges. 1911, 378

J

1 ὁ θεὸς] *et deus* Hil. | πρὸ τοῦ χριστοῦ] *ante filium* Hil. | *sicut et a te* Hil. **2** ⟨ἐν⟩ Öh. Dind. **3** ⟨τοῦ⟩ Holl | *et glorias et vivere* Hil. | παρασχόντος Holl] παρασχόντα J *sunt tradita* Hil. **5** ⟨ἔχων τὸ⟩ Pet. **5f** *cum sit ante ipsum. si enim quod ex ipso et quod ex utero* Hil. **7** ὑπό τινων] *extendens* (= ὑποτείνων) Hil. **10** Ἐθάλης J | Ἀχιλλεὺς J **16** ⟨συνεργοὺς⟩ Holl **18** αὐτὸν] αὐτῶν J **19** ⟨ἀπὸ⟩ Holl **25** [καὶ] Holl **29** Ἄ/ρειος, ein Buchstabe ausradiert J | ἀρειανοὶ J

μηνεὺς αὐτόχρημα εἰκών τε καὶ ἀνδριάς ἐστι τοῦ διαβόλου.« εἶτα μεθ' 5 C
ἕτερα καὶ μετὰ τὸ πολλὴν πρὸς αὐτὸν ἐκθέσθαι ἐκ θείων λογίων ἀντιλογίαν, καὶ ἔπος ἀπὸ τῶν Ὁμήρου πρὸς αὐτὸν σχετλιασμοῦ ἕνεκα ἀποτεινόμενος παρέθετο, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα παραθέσθαι ἡγη-
5 σάμην· καὶ ἔστιν· »ἄγε δή, Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων χρεία, μή γε σὺ τοῦτο 6
ποιήσης, ἱκετεύομεν· ἐπισχέτω δέ σε γοῦν ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία.«

10. Βουλομένου τοίνυν τοῦ Ἀρείου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὁμοῦ 10,1
συναχθῆναι, Εὐσεβίου ἀναγκάζοντος καὶ τὰ μεγάλα παρὰ βασιλεῖ ἰσχύοντος D
καὶ παρενοχλοῦντος τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπῳ κατ' ἐκεῖνο
10 καιροῦ, κἀκείνου μὴ βουλομένου μετ' αὐτοῦ συναχθῆναι μηδὲ εἰς κοινωνίαν αὐτοῦ ἐλθεῖν καὶ βιοφορουμένου καὶ στένοντος, τοῦ δὲ Εὐσεβίου λέγοντος· εἰ μὴ βούλει ἰδίᾳ τῇ προαιρέσει, τῇ αὔριον ἡμέρᾳ κυριακῆς ἐπιφωσκούσης σὺν ἐμοὶ εἰσελεύσεται, καὶ τί δύνασαι ποιῆσαι; ὁ δὲ εὐλα- 2
βέστατος ἐπίσκοπος καὶ θεὸν φοβούμενος Ἀλέξανδρος, ὁ τῆς αὐτῆς
15 ἀρίστης πόλεως ἐπίσκοπος (ὁμώνυμος γὰρ ἦν καὶ οὗτος τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ) δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐξότου ἤκουσε καὶ τῆς | νυκτὸς στενάζων P 735
καὶ στυγνάζων διετέλεσεν εὐχόμενος καὶ παρακαλῶν τὸν θεὸν ἢ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν παραλαβεῖν, ἵνα μὴ συμμιανθῇ τῇ τοῦ Ἀρείου κοινωνίᾳ,
ἢ ποιῆσαί τι παράδοξον· ὅπερ καὶ ἐγένετο | τούτῳ. τοῦ γὰρ Ἀρείου 3 Ö 602
20 προελθεῖν κατὰ τὰς νύκτας ἐπειχθέντος ἐπὶ τὸ ⟨τὰς χρείας⟩ παρασκευασθῆναι, διέρχεται μέχρι τοῦ ἀφεδρῶνος καὶ ἔνδον ἐν τοῖς ἀβάτοις καθεζόμενος εὑρέθη λακήσας καὶ ἔκπνους γεγονώς. ὃς δὲ οὕτω κατείληπται ἐν τῷ δυσώδει τόπῳ ἀποδοὺς αὐτοῦ τὰ τέλη, καθάπερ καὶ ἐξήμεσεν ἀκάθαρτον κακοπιστίαν.

25 11. Ὡς οὖν ταῦτα ἐτελέσθη, ὁ βασιλεὺς μέριμναν | συνενεγκάμενος 11,1 D 153B
τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τὸ ἤδη πολλάκις πολλοὺς εἰς ἀλλήλους διαφέρεσθαί τε καὶ σχίσματα πολλὰ εἶναι, συνεκρότησεν οἰκουμενικὴν σύνοδον ὧν καὶ τὰ ὀνόματα εἰς ἔτι δεῦρο σῴζεται τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων· καὶ ἀναθεματίζουσι τὴν Ἀρείου πίστιν ἐν τῇ Νικαέων πόλει καὶ
30 ὁμολογοῦσι τὴν τῶν πατέρων ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἀκλινῆ [καὶ] ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν παραδοθεῖσαν. ὑπογραψάντων δὲ τῶν 2
ἐπισκόπων εἰς ταύτην καὶ ἀναθεματισάντων τὴν Ἀρειομανίτιδα αἵρεσιν, οὕτω * γεγένηται. ἅμα δὲ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κανόνας τινὰς ἔθηκαν ἐν τῇ C

5 vgl. Homer Ilias V 31 7ff vgl. S. 146, 22ff

J

5 Ἄρες Pet.] ἄδδες J | χρεία] χρῆμα ? Holl 6 γοῦν ἡ Holl] ἡ γοῦν J
8 βασιλεῖ Holl] βασιλέως J 10 μηδὲ Dind.] μήτε J 13 ποιῆσαι] der Satz bleibt Anakuloth 20 ⟨τὰς χρείας⟩ Holl 22 ὃς δὲ Holl] ὡς δὲ J 25 συνενεγκάμενος Holl] συνειινεγκάμενος J 30 [καὶ] Ltz. 33 * etwa ⟨εἰρήνη⟩ Holl

συνόδῳ ἐκκλησιαστικούς· ὁμοῦ δὲ καὶ περὶ τοῦ πάσχα ὥρισαν μίαν ἕνωσιν
καὶ ὁμόνοιαν ⟨κατὰ⟩ τὴν ἁγίαν θεοῦ πανάρετον ἡμέραν γίνεσθαι, ἐπειδὴ
διαφόρως παρά τισιν ἐφυλάττετο· οἱ μὲν γὰρ προελάμβανον, οἱ δὲ ἐμέ-
σαζον, οἱ δὲ μετέπειτα ἐπετέλουν. καὶ ἁπλῶς πολλὴ στάσις ἦν κατ' 3
5 ἐκεῖνο καιροῦ. τούτων δὲ ὁ θεὸς τὸ κατόρθωμα διὰ τοῦ μακαρίτου Κωνσταν-
τίνου ἐβράβευσεν εἰρήνης χάριν. ὡς οὖν ἀνεθεματίσθη ὁ Ἄρειος καὶ 4
ταῦτα οὕτως ἐπράχθη, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει παύεται Ἀλέξανδρος τοῦ βίου
καὶ διαδέχεται αὐτὸν Ἀχιλλᾶς. ἦν δὲ καὶ Θεωνᾶς κατασταθεὶς ὑπὸ D
τῶν Μελιτιανῶν. τότε διαδέχεται Ἀχιλλᾶν τὸν ἐπίσκοπον ποιήσαντα
10 μῆνας τρεῖς Ἀθανάσιος ὁ μακαρίτης, ὢν τότε διάκονος Ἀλεξάνδρου
καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένος ἐπὶ τὸ κομητάτον, ᾧ ὁ Ἀλέξανδρος μέλλων
τελευτᾶν παρήγγειλεν ἀποδοθῆναι τὴν ἐπισκοπήν. ἔθος δὲ ἐν Ἀλεξαν- 5
δρείᾳ μὴ χρονίζειν μετὰ τελευτὴν ἐπισκόπου τοὺς καθισταμένους, ἀλλ'
ἅμα * γίνεσθαι εἰρήνης ἕνεκα, τοῦ μὴ παρατριβὰς γενέσθαι ἐν τοῖς
15 λαοῖς, τῶν μὲν τόνδε θελόντων, τῶν δὲ τόνδε. κατέστησαν δὲ δι' ἀνάγκην 6
μὴ παρόντος Ἀθανασίου | Ἀχιλλᾶν. ὁ δὲ θρόνος ἦν καὶ ἡ ἱερωσύνη ἑτοιμα- P 736
ζομένη τῷ ἐκ θεοῦ κεκλημένῳ καὶ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάν|δρου D 154
ὡρισμένῳ. ἐπεὶ οὖν ἐλθόντος Ἀθανασίου καὶ κατασταθέντος, ὄντος 7
περὶ τὴν πίστιν ζηλωτοῦ σφόδρα καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπερασπίζοντος,
20 ἤδη συνάξεων πάντῃ καὶ ἀποσπάσματος τῶν λαῶν γινομένων ὑπὸ τῶν
Μελιτιανῶν καλουμένων, δι' ἣν ἐν τῇ περὶ Μελιτίου ὑποθέσει αἰτίαν
πρ δεδήλωκα, καὶ βουλομένου τὴν συνένωσιν τῆς ἐκκλησίας ποιήσασθαι,
ἐνεκάλει καὶ ἠπείλει ἐνουθέτει τε καὶ οὐδεὶς | ἠνείχετο. ὅθεν πάντα 8 B Ö603
τὰ κατ' αὐτοῦ κινηθέντα ἐκ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἐν αὐτῷ θεόθεν ζήλου
25 ἐπράχθη τε καὶ συνεσκευάσθη· ὥστε καὶ ἐξορίας αὐτὸν ὑπομεῖναι

3 Vgl. E. Schwartz, Christliche u. jüdische Ostertafeln (Abh. Gött. Ges. NF. VIII 6, 1905) S. 104ff M. Chaîne, La chronologie des temps chrétiens de l'Égypte et de l'Éthiopie (1925), 48ff — 7 Alexander ist am 22. Pharmuthi (= 17. April) 328 gestorben, Athanasius am 14. Payni (= 8. Juni) desselben Jahres geweiht: das bezeugen die *Κεφάλαια* seiner Festbriefe zum Jahre 328 (Larsow Festbriefe S. 26f.) und die „Historia acephala" zu 368 (ed. H. Fromen 1914; S. 83, 17). Die falsche Angabe des Epiph. und ebenso des Theod. I 26, 1; S. 80, 20ff Parmentier stammt wohl aus einer falschen Interpretation von Athan. apol. c. Arian. 59, Migne 25, 357 A — 22 s. o. haer. 68, 7, 3 S. 147, 9ff

J

2 ⟨κατὰ⟩ Holl 4 στάσις Holl] φράσις J φύρσις Pet. 11 ἀλεξανδρεὺς J corr. Pet. 14 * ⟨τὴν κατάστασιν⟩ Holl 15 τῶν²] τὸν J 19 ὑπερασπίζοντος Holl] ὑπερπάσχοντος J

διὰ τῆς τῶν Ἀρειανῶν μετὰ δυναστείας ἀδικωτάτης ἀκοινωνησίας. ἀλλὰ περὶ τοῦ μακαρίτου Ἀθανασίου ἕως ἐνταῦθα ἐχέτω. ἐρρήθη γὰρ 9 τὰ κατ' αὐτὸν κατὰ λεπτότατον ἄνω ἐν τῇ Μελιτίου ὑποθέσει.

12. Ἄρειος τοίνυν οὗτος ἐνεπνεύσθη ὑπὸ διαβολικῆς ἐνεργείας 12,1
5 καὶ ἀθυρογλώττως ἀναισχυντὶ φερόμενος ἐπῆρεν αὐτοῦ τὴν γλῶτταν C κατὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου, ἐξ ἀρχῆς δῆθεν τὴν παρὰ τῷ Σολομῶνι ἐν ταῖς αὐτοῦ παροιμίαις λέξιν ἑρμηνεῦσαι βουλόμενος, τό »ὁ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελ-
10 θεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με«, ἔνθεν αὐτῷ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πλάνης γεγένηται, [καὶ] οὐκ 2 ᾐδέσθη ⟨αὐτὸς⟩ καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ κτίσμα ἀποκαλεῖν τὸν τὰ πάντα D κτίσαντα, τὸν ἐκ πατρὸς ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως γεγεννημένον λόγον. λοιπὸν δὲ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τούτου λόγου εἰς πολλὰς καὶ κακὰς τρίβους ἐλάσας 3
15 τὴν ἑαυτοῦ κακότροπον γνώμην, ⟨αὐτὸς⟩ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ διάδοχοι, μυρία καὶ ἐπέκεινα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημῆσαι ἐπεχείρησαν. παρέλυσαν δὲ ὡς εἰπεῖν τὸ στῖφος καὶ τὴν ὁμόνοιαν 4 τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου | πίστεως καὶ ἐκκλησίας· οὐ διὰ τῆς αὐτῶν δυνά- D 155 μεως ἢ σοφίας· ὀλίγοι γὰρ οἱ προσκλιθέντες ἠπατημένοι, πολλοὶ δὲ
20 οἱ ὑποκρίσει ὑπεισδύνοντες, πολλοὶ δὲ καὶ κατὰ βίαν μὴ ἔχοντες * οὕτως κοινωνοὶ τοῖς αὐτοῖς | τυγχάνουσιν. οὐδεὶς δὲ * τούτων πρόξενος, ἀλλὰ P 737 πρῶτον μὲν ⟨ἀ⟩δοκιμασία πιστῶν, βασιλέων δὲ ὑπερασπισμός. ἀρχὴ 5 μὲν ⟨ἀπὸ⟩ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως, τὰ μὲν ἄλλα πάντα πρᾴου καὶ ἀγαθοῦ, ὡς υἱοῦ τοῦ μεγάλου καὶ τελείου Κωνσταντίνου τοῦ θεοσεβοῦς
25 καὶ πίστιν ὀρθὴν ἀκλινῶς πεφυλαχότος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Κωνσταντίου θεοσεβοῦς ὄντος καὶ ἀγαθοῦ κατὰ πολλοὺς τρόπους· ἐν τούτῳ δὲ μόνον, 6 ἐν τῷ μὴ κατὰ τὴν πίστιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὡδευκέναι ἐσφάλη, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ αἰτίας, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μελλόντων δοῦναι λόγον εἰς ἡμέραν κρίσεως, τῶν δοκήσει ἐπισκόπων λεγομένων, παραφθειράντων δὲ τὴν B

7—11 Prov. 8, 22—25 vgl. unten c. 14 S. 163, 23ff Athan. de decr. syn. 13; Migne 25, 445 B or. I c. Arianos 53; Migne 26, 121 B u. ö.

J

1 διὰ Holl] καὶ J ἕνεκα Scaliger (müßte ἕνεκεν heißen, da ἕνεκα bei Epiph. nie vorangestellt wird) 7 λέξιν Öh.] λέξεσιν J 11 [καὶ] Holl 12 ⟨αὐτὸς⟩ Holl 15 ⟨αὐτὸς⟩ Holl 19 προσκληθέντες J 20 * ⟨ἀνθίστασθαι⟩ Holl 21 * etwa ⟨ἐστηριγμένην τὴν πίστιν κεκτημένων⟩ Holl 22 ⟨ἀ⟩δοκιμασία Holl 23/4 ⟨ἀπὸ⟩ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως . . . πρᾴου καὶ ἀγαθοῦ . . . υἱοῦ Holl] Κωνστάντιος ὁ βασιλεύς, . . . πρᾷος καὶ ἀγαθὸς J 25 πεφυλακότος J 27 αὐτοῦ Holl] αὐτὸν J

θεοῦ ἀληθινὴν πίστιν· οἵτινες ἔχουσι δοῦναι λόγον καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως 7
καὶ ὑπὲρ τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοσούτων κακῶν καὶ φόνων
τῶν ἐν | ταῖς ἐκκλησίαις ἕνεκεν αὐτῶν γεγενημένων καὶ τῶν λαῶν τῶν Ö 606
ἐν ὑπαίθρῳ ἔτι δεῦρο τοσούτων μυριάδων θλῖψιν ὑπομενουσῶν καὶ ὑπὲρ
5 αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίου τοῦ ὑπ᾽ αὐτῶν πεπλανημένου καὶ
ἀγνοήσαντος τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὑπείξαντος αὐτοῖς ὡς ἱερεῦσι
κατὰ ἄγνοιαν, ἀγνοήσαντος τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην τῆς τυφλώσεως καὶ
κακοπιστίας γενομένην ἐκ διαβόλου παρασκευῆς. C

13. Δεύτερον ἔτι ἐνίσχυσε τὸ τούτων ἑρπετῶδες ἐργαστήριον δι᾽ **13,1**
10 Εὐδοξίου τοῦ ὑπεισδύντος καὶ παραφθείραντος τὴν ἀκοὴν πάλιν Οὐά-
λεντος τοῦ θεοσεβοῦς βασιλέως καὶ εὐλαβεστάτου καὶ θεοφιλοῦς. ἐπειδὴ
γὰρ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ λουτρὸν ἐκομίσατο. διὰ τοιαύτης ὑποθέσεως ἠδυνή-
θησαν οὗτοι στῆναι. ἐπεὶ ἂν ἔκπαλαι καὶ ὑπὸ γυναικῶν καὶ παιδαρίων, 2
οὐ λέγω περὶ τῶν ἐντε|λεστέρων τῶν τὴν πᾶσαν ἀκρίβειαν τῆς θεοσεβείας D 156
15 καὶ πίστεως τῆς ὀρθῆς ἐπιγινωσκόντων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν τι ἀπὸ μέρους D
κἂν τὸ τυχὸν τῆς ἀληθείας ἐπισταμένων ⟨ἐλέγχοντο⟩ καὶ ἐλεγχόμενοι
ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἐδιώκοντο, ὡς βλάσφημοι δεσπότου καὶ δεύτεροι
κυριοκτόνοι τινὲς καὶ ἀθετηταὶ τῆς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐνθέου τε-
λειότητος· διὰ ⟨δὲ⟩ τῆς τοῦ βασιλέως προστασίας, ὅπερ ἐστὶν ὑπερ- 3
20 ασπισμὸς αὐτῶν. ⋆ εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν πάντα τὰ κακὰ ὅσα γέγονε καὶ ἔτι
δι᾽ αὐτῶν γίνεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Νικομηδείᾳ, ἐν Μεσοποταμίᾳ,
ἐν Παλαιστίνῃ τῇ τοῦ αὐτοῦ παρόντος βασιλέως προστασίᾳ. | P 738

14. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς λέξεως τῆς ἐν τῷ παροιμιαστῇ γεγραμμένης **14,1**
ὅτι »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ«, λοιπὸν τὰ πάντα
25 αὐτοῖς ἐπινοεῖται· ὅσα τε δύναται σύμφωνα τῷ λόγῳ εἶναι καὶ ἰσορροπῆ
καὶ δύναται συνᾴδειν ⟨ἐκ τῶν γραφῶν συνάγουσιν⟩, οὔτε αὐτοῦ τοῦ
λόγου οὔτε τῶν ἄλλων ῥημάτων περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ
τοιοῦτόν τι φασκόντων. ἀλλὰ λοιπὸν ὅσα ἐστὶ τούτοις ὅμοια, τὸ ἐν τῷ 2
ἀποστόλῳ γεγραμμένον τὸ »δέξασθε τὸν ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν,

9 vgl. Socr. IV 1, 6; II S. 470 Hussey, Soz. VI 6, 10; II S. 548f Hussey, Theod. IV 12, 4; S. 232, 11ff Parmentier — 24 Prov. 8, 22 s. S. 162, 7 — 29 Hebr. 3, 1—2 vgl. Athan. or. I c. Ar. 53; Migne 26, 121 C or. II c. Ar. 6. 10 Migne 26, 157 C; 160 B; 168 A (vgl. auch de sent. Dion. 10f; Migne 25, 493 B; 496 B)

J

4 ὑπομενόντων? Holl 8 γενομένην Holl] γενομένης J 10 Εὐδοξίου Pet.] Εὐσεβίου J 16 ⟨ἐλέγχοντο⟩ Holl 20 ⋆ etwa ⟨ἐνισχύοντο⟩ Holl 22 τῇ Öh.] ἡ J 25 ἰσορροπῆ Holl] ἰσορροπεῖ J 26 ⟨ἐκ τῶν γραφῶν συνάγουσιν⟩ Holl 29 δέξασθαι J | ὑμῶν J

πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν«, καὶ ⟨τὸ⟩ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ γεγραμμένον ὅτι »οὗτός ἐστι περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν, ὅτι ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε«, καὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι γεγραμμένον ὅτι »γνωστὸν ὑμῖν ἔστω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν 5 ἐσταυρώσατε, καὶ κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε« καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια, † ὅπου γὰρ εἰς παρατήρησιν, εἰς ἐχθρῶν ἄμυναν. ἐχθροὶ γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς καὶ ἐπίβουλοι. τάχα γὰρ περὶ | αὐτῶν γέγραπται καὶ τῶν αὐτοῖς ὁμοίων ὅτι »ἀναστήτω ὁ θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ«. δοκοῦσι δὲ καὶ οἰκειακοὶ εἶναι (οὐδεὶς δὲ χείρων 10 οἰκειακῶν ἐχθρῶν) »ἐχθροὶ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἅπαντες οἱ ἄν|δρες τοῦ οἴκου αὐτοῦ«. καὶ τοῦτο τάχα καὶ περὶ τούτων πληροῦται.

B 3 Ö 608 C D 157

15. Ἀναπηδῶσι γὰρ ὡς λυσσητῆρες κύνες εἰς ἐχθρῶν ἄμυναν καί φησι· »πῶς λέγεις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ;« ταῦτα γὰρ αὐτῶν ἐστι τὰ τεχνάσματα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δηλητηρίου αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀφελεῖς. καὶ 15 »τί ἔνι μετὰ ταῦτα, μετὰ τὸ λέγειν υἱὸν θεοῦ;« ὦ »συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐπιγνώμονες ἐνώπιον αὐτῶν« καὶ ἐπιστήμονες δοκοῦντες εἶναι. τί ἔτι προσθείη τις τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, εἰ μὴ ὅτι υἱὸν γνήσιον λέγοι, ἐκ πατρὸς ὄντα καὶ οὐκ ἠλλοιωμένον; εἶτα εὐθὺς χλευαστικῶς ἀναπηδῶσι λέγοντες· »πῶς δύναται εἶναι ἐκ θεοῦ;« ἐρωτώμενοι δὲ ὅτι· »οὐκ ἔστιν υἱός;« τὸ 20 μὲν υἱὸς ὀνόματι ὁμολογοῦσι, τῇ δὲ δυνάμει καὶ διανοίᾳ ἀρνοῦνται, νόθον αὐτὸν παντάπασι βουλόμενοι λέγειν καὶ οὐκ ἀληθινόν. εἰ γάρ, φησίν, ἐκ θεοῦ ἐστι καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ ὁ θεὸς ⟨υἱόν⟩, ὡς εἰπεῖν, ἐξ ἰδίας ὑποστάσεως φύσει ἢ ἐκ ἰδίας οὐσίας, οὐκοῦν ὠγκώθη ἢ τομὴν ἐδέξατο ἢ ἐν τῷ γεννᾶν ἐπλατύνθη ἢ συνεστάλη ἤ τι τῶν κατὰ τὰ πάθη τὰ σωματικὰ ὑπέστη. | 25 καὶ τὸ πᾶν εἰσὶ χλευαζόμενοι, τὰ ἑαυτῶν εἰς τὸν θεὸν ἀναλογοῦντες καὶ ἀφ' ἑαυτῶν εἰκάσαι τὸν θεὸν βουλόμενοι. ἐν γὰρ θεῷ οὐδὲν ἔνι τῶν τοιούτων· »πνεῦμα γὰρ ὁ θεός«, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐγέννησε τὸν μονογενῆ

15,1 D 2 3 P 739 4

2 Joh. 1, 15 — 4–5 Act. 2, 36 vgl. Athan. or. I c. Ar. 53 Migne 26, 121 C or. II c. Ar. 11f Migne 26, 169 B; 172 A — 8 Ps. 67, 2 — 10 Matth. 10, 36 — 15 Jes. 5, 21 — 21ff Athan. or. I c. Ar. 16 Migne 26, 45 B οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας . . . οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ σημαίνομεν. Arius Brief an Euseb (s. o. S. 157, 10f) ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν . . μέρος ἀγεννήτου. — 27 Joh. 4, 24

J

1 ⟨τὸ⟩ Holl 6 † ὅπου γὰρ εἰς παρατήρησιν, εἰς ἐχθρῶν ἄμυναν] lies etwa ὅπου γὰρ ἂν ⟨τι εὕρωσιν γεγραμμένον⟩ εἰς παρατήρησιν, ⟨συνάγουσιν ὡς⟩ Holl, vgl. Z. 12 7 ἀληθῶς + ⟨αὐτοὶ τῆς ἀληθείας⟩ ? Holl 13 φασι Klost. 17 Ἰησοῦ] υἱοῦ Klost. | ὅτι Holl] τι J 22 ⟨υἱόν⟩ Holl

ἀρρήτως καὶ ἀκαταλήπτως καὶ ἀχράντως. πῶς οὖν, φησίν, εἰ ἐκ 5
τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν, οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν, ὡς λέγει, καὶ τὴν
ὥραν, »περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ
ἄγγελοι οὔτε ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος;« »πῶς δὲ εἰς σάρκα ἦλθεν,
5 εἰ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός; πῶς δὲ ἐδύνατο ἡ ἀχώρητος ἐκείνη φύσις σάρκα ἐν-
δύσασθαι, εἰ ἦν ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ φύσιν;« B

16. *Καὶ* οὐκ οἴδασι πῶς εἰς ἑαυτῶν αἰσχύνην τοὺς λογισμοὺς τούτους **16,1**
ἐπισυνάγουσιν. εἰ γὰρ διὰ τὸ ἠλ|λοιῶσθαι αὐτὸν παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς D 158
οὐσίαν ἐνεδύσατο σάρκα καὶ ἐν αὐτῇ πέπονθε καὶ ἐσταυρώθη, δειξάτω-
10 σαν ἡμῖν, τί τῶν ἄλλων πνευματικῶν, κτισμάτων καίτοι γε ὄντων, ἐνε-
δύσατο σάρκα. οὐ γὰρ δύνα⟨ν⟩ται μὴ οὐχ ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν ὑπὲρ
πάντα. κἄν τε κτίσμα αὐτὸν λέγοιεν, ὁμολογοῦσιν αὐτὸν ὑπὲρ ὅλα τὰ
κτίσματα αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὡς χαριζόμενοι αὐτῷ βούλονται αὐ|τὸν 2 C Ö 610
θεραπεύειν λόγῳ, ὥσπερ χειρὶ μιᾷ μὲν παίοντες, τῇ δὲ ἄλλῃ ἀλείφοντες.
15 τοῦτο γὰρ θέλουσιν ὥσπερ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως αὐτῷ προσχαρίσασθαι
καὶ λέγουσι· »κτίσμα μὲν λέγομεν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, καὶ
ποίημα, καὶ οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, καὶ γέννημα, καὶ οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννη-
μάτων«, ἵνα ἐν τῷ εἰπεῖν, »οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων«, ἀποστερήσωσιν
αὐτὸν τῆς κατὰ φύσιν γεννήσεως, καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, »οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισ-
20 μάτων«, [ἵνα] ἀληθινὸν κτίσμα αὐτὸν ἀποφάνωσιν. οἷον γὰρ ἐὰν ᾖ κτίσμα, 3
κτίσμα ὑπάρχει, κἄν τε μυριονταπλάσιον ἐπάνω εἴη ὄνομα ἔχον, τὸ αὐτό D
ἐστι τοῖς πᾶσι κτίσμασιν ἐξισαζόμενον. οὐ γὰρ ὅτι ἥλιος φαιδρότερος
τῶν ἄλλων ἐστί, δύναται μὴ εἶναι κτίσμα, ὥσπερ καὶ ὁ λίθος· οὐδὲ ὅτι
ἡ σελήνη ὑπερπαίει τὰ ἄστρα, παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων.
25 »ἰδοὺ γὰρ τὰ σύμπαντα δοῦλα σά«. ὅσα γὰρ ἔστιν, ἐξ αὐτοῦ ἐστιν ἐκτισ-
μένα καὶ δοῦλα. ὁ δὲ μονογενὴς ἀλήθειά ἐστι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀλη- 4
θινὸς ὑπάρχει, ὡς ἔφη· »ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς

3 Marc. 13, 32 = Matth. 24, 36 vgl. Athan. or. III c. Ar. 26 Migne 26, 380 B *εἶτα πάλιν φασὶν ἐπὶ τούτοις οἱ δείλαιοι· εἰ ἦν κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν ἀϊδίως ὑπάρχων ὁ υἱὸς πρὸς τὸν θεόν, οὔτ᾽ ἂν ἠγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας ἀλλ᾽ ἐγίνωσκεν ὡς λόγος* — 16 Arius Brief an Alexander (s. o. S. 158, 9f): *κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, γέννημα, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων.* Athan. or. II c. Ar. 19 Migne 26, 185 C *τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ ἔγραψαν . . λέγοντες· »κτίσμα ἐστίν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ποίημά ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, γέννημά ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων.«* — 25 Psal. 118, 91 — 27 Joh. 8, 31f

J

11 *δύνα⟨ν⟩ται* Holl | *υἱὸν* + ⟨*ὄντα*⟩ ? Holl 20 [*ἵνα*] Holl 21 *μυριαντα-πλάσιον* J

μαθηταί μού ἐστε, | καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.« εἰ δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀλήθεια ὑπάρχει καὶ ἐλευθεροῖ τοὺς ἐλευθερουμένους, πόσῳ γε μᾶλλον αὐτὸς ἐλεύθερος ὑπάρχει, ἀλήθεια ὢν καὶ ἐλευθερῶν τοὺς αὐτῷ πειθομένους ὄντας δούλους; διὰ τὸ σύμ- 5 παντα δοῦλα εἶναι αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος [αὐτοῦ]. | P 740 D 159

17. Εἶτα πάλιν λέγουσι· »πῶς ἐνεδήμησεν εἰς σάρκα, εἰ ἦν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας;« εἴπωσι τοίνυν ἡμῖν, πῶς ἄγγελοι σάρκα οὐκ ἔλαβον ὄντες δοῦλοι αὐτοῦ; πῶς ἀρχάγγελοι; πῶς στρατιαί; πῶς τὰ ἄλλα πάντα τὰ 10 πνευματικά; ἀλλὰ καὶ ὑποδεέστερόν φασιν εἶναι οἱ τοιοῦτοι τὸ πνεῦμα καὶ κτίσμα κτίσματος, ὡς αὐτοῦ τοῦ λόγου ⟨ποίημα⟩. πῶς οὖν τὸ πνεῦμα οὐκ ἔλαβε σάρκα, δυνάμενον ἔχειν πρόσωπον τρεπτὸν ὑπὲρ τὸν υἱὸν κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ σοφία ἦν τοῦ πατρός, ηὐδόκησε δι᾽ ἑαυτοῦ τῆς τελειότητος τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς ἀναλαβεῖν, ἵνα δι᾽ ἑαυτοῦ πᾶσα 15 σωτηρία τῷ κόσμῳ γένηται. τὰ δὲ ἀγαθὰ εἰς κακὰ μετατρέποντες ἀχαριστοῦσιν, ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες καὶ δεσπότου ἰδίου ὑβρισταὶ καὶ βλάσφημοι. τὰ δὲ ἄλλα λοιπὸν ὅσα λέγουσιν ἠλαττωμένως φρονοῦσι· »πῶς δὲ ἐπείνασεν, εἰ ἦν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; περὶ γὰρ τοῦ θεοῦ γέγραπται »οὐ πεινάσει, οὐδὲ διψήσει, οὔτε ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως 20 αὐτοῦ«. οὗτος δὲ | καὶ ἐπείνασε καὶ ἐδίψησε. πῶς κέκμηκεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ἐκάθισε ⟨ὅπου γέγραπται⟩ καὶ ὅτι ὁ θεὸς »οὐ κοπιάσει«. πῶς δέ, φησιν, εἶπεν· »ὁ ἀποστείλας με πατήρ μου μείζων μου ἐστίν; ἄλλος γὰρ ὁ ἀποστέλλων, ἄλλος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος.« καὶ δῆλον ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν ὁ πατήρ. οὐ γὰρ κατὰ τὸν Σαβέλλιον 25 ἡμεῖς λέγομεν, τὸν λέγοντα υἱοπάτορα εἶναι. εἰ μὴ γὰρ εἶπεν ὅτι »ἄλλος ἐστὶν ὁ ἀποστείλας με« καὶ »ἀπέρχομαι πρὸς τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν« * εἶπε, * καὶ οὐκ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας οἱ μαθηταὶ κατὰ φύσιν ἐγεννήθησαν. ⟨διὸ⟩ καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· »πατέρα ὑμῶν.« 17,1 B 2 3 C Ö 612 4 D 5

30 Πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων. εἰ γὰρ ὀνόματι μόνον ⟨υἱὸς⟩ καλεῖται καὶ οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲν διαφέρει 6

10 Über diese These, die bei Arius nicht nachweisbar ist, vgl. G. Loeschcke, Rhein. Museum LXI (1906), 66 — 19 Jes. 40, 28 — 21 Jes. 40, 28 — 22 Joh. 14, 28 — 25 vgl. Joh. 5, 32. 36 — 26 Joh. 20, 17

J

6 [αὐτοῦ] Holl 11 ⟨ποίημα⟩ Holl 17 λέγουσιν Holl] λέγοντες J 21 ⟨ὅπου γέγραπται⟩ Holl 27 * εἶπε *] ergänze etwa ⟨ἐπίστευον ἂν οἱ μαθηταί, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ πατήρ. διὸ εἶπεν ὁ θεός μου. θεὸν δὲ ὑμῶν⟩ εἶπεν ⟨ὅτι μόνον κατὰ χάριν⟩ Holl 28 ⟨διὸ⟩ Holl 31 ⟨υἱός⟩ Holl

τῶν ἄλλων πάντων κτισμάτων, κἂν | τε ἐν ὑπεροχῇ ἀξιώματος ὑπάρχει. D 160
οὐ γὰρ ὅτι ὁ βασιλεὺς | ὑπερέχει τῶν ἐπάρχων καὶ στρατηλατῶν, οὐ παρὰ P 741
τοῦτο οὐκ ἔστιν ὁμοιοπαθὴς τῶν ἄλλων καὶ σύνδουλος τῆς αὐτῆς κτίσεως,
θνητός τις ὤν, ὥσπερ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχόμενοι. καὶ οὐχ ὅτι ὁ ἥλιος 7
5 ὑπερέχει τῶν ἄλλων ἄστρων καὶ ἡ σελήνη ἐν μέρει, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ
εἰσὶν ὑποτεταγμένα στοιχεῖα καὶ τῇ τοῦ ἑνὸς διατάξει δημιουργοῦ τε
καὶ κτιστοῦ, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ὑπείκοντα. καὶ οὐχ 8
ὅτι ἄγγελοι ὑπερέχουσι τῶν ὁρατῶν καὶ ἐν τάξει τῶν ἄλλων μείζους
πάντων εἰσίν, οἷα δὴ ἀόρατοι κτισθέντες καὶ τὸ πρῶτον γέρας τῆς τοῦ B
10 θεοῦ θεραπείας ἀποκαρπούμενοι ἐν ὕμνοις διηνεκέσι, καὶ ἀθάνατοι κατὰ
χάριν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντες καὶ οὐ κατὰ φύσιν, ἀθάνατοι δὲ φύσει ἐξ
αὐτοῦ τοῦ ἀθανάτου καὶ ὄντος ἐν ἑαυτῷ ζωὴ καὶ ἀθανασία καταξιωθέντες
γενέσθαι, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶ φόβῳ καὶ τρόμῳ καὶ ὑπὸ ἀπολογίαν
καὶ ἐξέτασιν καὶ κέλευσιν καὶ προσταγὴν τῆς ἁγίας θεότητος δεδου-
15 λωμένοι.

18. Ἔνθεν γάρ ἐστι * τὸ ζητούμενον τῆς ἀληθείας ἀκρίβασμα, 18,1
τὸ υἱὸν μὲν λέγειν, λέγειν δὲ καὶ ἔχειν οὐχ ἁπλῶς ὀνόματι, ἀλλὰ υἱὸν κατὰ C
φύσιν υἱόν. καὶ ἐν ἡμῖν γὰρ πολλοὶ καλοῦνται υἱοί, μὴ ὄντες ἡμῶν υἱοὶ
κατὰ φύσιν. οἱ δὲ ἀληθινοὶ υἱοὶ οἱ γνήσιοι καλοῦνται, οἱ κατὰ φύσιν ὑφ'
20 ἡμῶν γεγεννημένοι. καὶ εἰ μὲν οὖν υἱὸς μόνον ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ πάντες 2
ἐκλήθησαν υἱοὶ θεοῦ, ἄρα οὐδὲν διαλλάττει τῶν ἄλλων. καὶ πῶς ὡς θεὸς
προσκυνεῖται; ἔδει οὖν καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἐφ' οὓς | τὸ ὄνομα τῆς υἱο- Ö 614
θεσίας ἐπικέκληται, κατ' αὐτὸν προσκυνεῖσθαι, ἐπειδὴ υἱοὶ θεοῦ προσα-
γορεύονται. ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔχει οὕτως, ἀλλ' οἶδεν ἀεὶ ἕνα μονογενῆ 3 D
25 υἱὸν θεοῦ, ᾧ πάντα λατρεύει καὶ προσκυνεῖ, »καὶ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπου-
ρανίων καὶ | ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, D 161
ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός«.

ἀλλ' οὔτε τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξισοῦται τοῖς ἄλλοις πνεύμασιν, ἐπειδὴ 4
ἕν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ
30 υἱοῦ λαμβάνον. οὗτοι δὲ βούλονται αὐτὸ εἶναι κτίσμα κτίσματος. φασὶ
γὰρ ὅτι »πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. ἄρα, 5
φασί, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν ποιημάτων ὑπάρχει, | ἐπειδὴ »πάντα δι' αὐτοῦ P 742
γέγονε«. καὶ ἀγνοοῦσιν οἱ μάτην ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν ἀπολέσαντες ὅτι ἄλλα
ἐστὶ τὰ κτίσματα καὶ ἄλλα τὰ ⟨ἄ⟩κτιστα, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον

25 Phil. 2, 10f — 28 Vgl. zu S. 166, 10 — 31 Joh. 1, 3

J

11 δὲ Holl] τε J | φύσει (= natürlich) Holl] φύ (Zeilenende) J
16 * ⟨καταλαβεῖν⟩ Holl 17 τὸ Holl] τὸν J | δὲ Corn.] τε J 30 λαμ-
βάνων J 34 ⟨ἄ⟩κτιστα Öh.

πνεῦμα, εἷς θεός, τριὰς ἐν ἀληθείᾳ καὶ μονὰς ἐν ἑνότητι. διὰ τοῦτο γὰρ 6
[ὅτι] εἷς θεός, ὅτι οὐ δύο πατέρες οὔτε δύο υἱοὶ οὔτε δύο πνεύματα ἅγια
καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἀλλότριος ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος
καὶ οὐκ ἀλλότριον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς μονογενὴς γεγεν-
5 νημένος ἀνάρχως ⟨καὶ⟩ ἀχρόνως, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, ὡς οἶδεν αὐτὸς ὁ
πατὴρ καὶ ὁ μονογενής, οὔτε γεννητὸν οὔτε κτιστὸν οὔτε ἀλλότριον πατρὸς B
καὶ υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. »τὸ πνεῦμά 7
μου« γάρ φησιν, »ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν«, καὶ »ἔχρισε τὸν Χριστὸν ἐν
πνεύματι ἁγίῳ.« εἰ αὐτὸς ὁ μονογενὴς χρίεται ἐν πνεύματι, τίς ἐγκαλέσει
10 τῇ ἁγίᾳ τριάδι;

19. Εἶτα πάλιν φησὶν ὁ μανιώδης Ἄρειος· »πῶς εἶπεν ὁ κύριος, »τί 19,1
με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθὸς ὁ θεός«, ὡς αὐτοῦ ἀρνουμένου τὴν
ἀγαθότητα· καὶ τίς ἄλλος οὕτως ἀγαθὸς ὡς ὁ μονογενής, ὃς ἔδωκεν
ἑαυτὸν ἀντίλυτρον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; καὶ οὐκ οἴδασι θεοῦ τὴν δύναμιν 2 C
15 καὶ τὴν ἀγαθότητα οὔτε τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, ψυχικοὶ
ὄντες καὶ σαρκικοί, ἀνακρινόμενοι ἀπὸ ἁγίου πνεύματος, κοῦφοι ὄντες
ἀπ' αὐτοῦ, μὴ ἔχοντες τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος | δωρεάν, τὴν σοφίζουσαν D 162
πάντα ἄνθρωπον. πάλιν δὲ αἰτοῦνται αὐτόν, φησίν, οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου διὰ τῆς 3
αὐτῶν μητρὸς τὸ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἕνα καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύ-
20 μων, καὶ ἔφη αὐτοῖς· »οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ
μέλλω πίνειν; αὐτῶν δὲ φησάντων, ναί, ἔφη πρὸς αὐτούς, τὸ μὲν ποτήριόν D
μου πίεσθε, τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἀριστερῶν οὐκ | ἔστιν ἐμὸν Ö 616
δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ πατρός«. εἶτά φησιν ὁ ἀπόστολος 4
»ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν«, ὡς αὐτοῦ χρείαν ἔχοντος τοῦ ἐγείραντος
25 αὐτόν. καὶ ὅτι, φησίν, »ἐφάνη ἄγγελος κυρίου ἐνισχύων αὐτόν, ὅτε ἐν
ἀγωνίᾳ γέγονε, καὶ ἵδρωσε καὶ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ γέγονεν αὐτῷ ὡς θρόμ-
βοι αἵματος, ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, ὅτε ἀπελθὼν ηὔχετο μέλλων
παραδίδοσθαι«. | »καὶ πάλιν ἐν τῷ σταυρῷ, φησίν, ἔλεγεν· Ἠλί, Ἠλί, λημᾶ 5 P 743
σαβαχθανί, τουτέστι, Θεέ μου, Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ ὁρᾷς,

7 Hagg. 2,5 — 8 Act. 10, 38 — 11 Marc. 10, 18 Matth. 19, 17 vgl. Athan. de incarn. 1. 7 Migne 26, 985 C; 993 A — 13 vgl. Matth. 20, 28 — 18—23 vgl. Matth. 20, 20—23 — 24 Röm. 10, 9 vgl. Athan. de incarn. 1 Migne 26, 985 C — 25 Luc. 22, 43f vgl. Ancoratus c. 37 (I S. 46f), Athan. or. III c. Ar. 26. 54 Migne 26, 380 A; 436 BC — 28 Matth. 27, 46 vgl. Athan. or. III c. Ar. 26. 54, Migne 26, 380 A; 436 B de incarn. 1. Migne 26, 985 C

J

2 [ὅτι] Holl 5 ⟨καὶ⟩ Holl 13 vor ἀγαθότητα + ⟨ἑαυτοῦ⟩? Holl
20 ποιεῖν J corr. Corn. 26 ἰδρὸς J 27 αἵματος + ⟨ὡς γέγραπται⟩? Holl
28 λημᾶς ἀβαχθανί J

φησίν, ὡς ἐπιδέεται βοηθείας;« ἀλλὰ περὶ τοῦ λέγειν »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ 6
καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί« ⋆ καὶ τὸ »οἱ δύο ἓν ἐσμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἓν ὦσιν«, ⋆
ὥστε οὖν τὸ ἓν εἶναι πάντως οὐ κατὰ φύσιν λέγει, ἀλλὰ κατὰ ὁμόνοιαν.
οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀρνοῦνται ψυχὴν αὐτὸν ἀνθρωπείαν εἰλη- 7
5 φέναι, αὐτὸ τοῦτο προκατασκευάζοντες. σάρκα γὰρ ὁμολογοῦσιν ἀλη-
θινὴν ἀπὸ Μαρίας αὐτὸν ἐσχηκότα καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ B
χωρὶς ψυχῆς, ἵνα ὅταν ἀκούσῃς περὶ πείνης ἢ δίψης ἢ καμάτου ἢ ὁδοι-
πορίας, ἢ ἱδρῶτος, ἢ ὕπνου ἢ ἐμβριμήσεως καὶ εἴπῃς ὅτι διὰ τὴν ἐναν-
θρώπησιν τούτων ἐπεδέετο, λέξουσί σοι ὕστερον ὅτι σὰρξ καθ' ἑαυτὴν
10 ταῦτα οὐκ ἐνεργεῖ, ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν ψυχήν. καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὕτως 8
ἐστί. τί οὖν ἐστι, φησίν, ἀλλ' ὅτι ἡ θεότης αὐτοῦ ἐπεδέετο, ἵνα ὅταν εἴ-
πωσι τὴν θεότητα αὐτοῦ ἐπιδεομένην, ξένον ἀποφά|νωσιν αὐτὸν καὶ ἀλλό- D 163
τριον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ φύσεως ἀληθινῆς. νομίζω δὲ ⟨παντὶ⟩ 9 C
τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ ἀπὸ μιᾶς ἢ δύο μαρτυριῶν ἢ πέντε τῶν κακῶς παρ'
15 αὐτοῖς ἐπινενοημένων καὶ ἐλεγχομένων καὶ ἀνατρεπομένων, ⋆ τῆς πάσης
ἀληθείας κηρυττομένης καὶ σαφῶς ἐν τῇ πίστει τῆς ὀρθοδοξίας βεβαιου-
μένης, ἐλεγχθήσονται παρὰ τοῖς προειρημένοις νοῦν θεϊκὸν κεκτημένοις, κἄν
τε μετὰ ταύτας τὰς ἐπιλύσεις ἐπινενοημένας λέξεις μυρίας ἄλλας ἐνέγκωσιν.
ἀπὸ γὰρ τῶν ὀλίγων αἱ πλεῖσται λυθήσονται τὴν ἴσην δύναμιν φέρουσαι.
20 20. Καὶ ἄρξομαι πρῶτον τοῦ λέγειν, ὅθεν διέλαβον κακῶς φυτεύειν **20,1** D
τῆς πικρίας αὐτῶν ῥίζαν, ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ λόγου τοῦ ὑπὸ Σολομῶντος εἰρημένου,
ὅτι »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ«. καὶ οὐ πάντως που 2
ἐβεβαίωσε γραφὴ οὐδὲ ἐμνήσθη τις τῶν ἀποστόλων τῆς λέξεως ταύτης,
ἵνα παραγάγῃ αὐτὴν εἰς ὄνομα Χριστοῦ. ὥστε οὖν οὐ πάντως περὶ τοῦ
25 υἱοῦ τοῦ θεοῦ λέγει, κἄν τε εἴπῃ ὅτι »ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλὴν
καὶ γνῶσιν, καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην«. πόσαι γάρ εἰσι καταχρηστι- 3
κῶς λεγόμεναι θεοῦ σοφίαι; μία δὲ ὁ μονογε|νής, οὐχὶ κατα|χρηστικῶς Ö 618 P 744

1 Joh. 14, 10 vgl. Athan. or. III c. Ar. 1. 25, Migne 26, 321 B; 376 A —
2 vgl. Joh. 17, 22 — 4 Ancor. 33, 4; I S. 42. Vgl. Ps. Athan. c. Apollin. II 3,
Migne 26, 1136 D Theod. haer. fab. IV 1, Migne 83, 413 A Eustathius
Migne 18, 689 B — 20ff c. 20 vgl. Ancoratus c. 42 (I S. 52, 11ff) —
22 Prov. 8, 22 vgl. oben S. 162, 7 — 25 Prov. 8, 12

J

2 ⋆ etwa ⟨ἐπιφέρουσιν⟩ Holl | τό Holl] ὅτι J | ⋆ (die Lücke
schon von Öh. vermutet) ergänze etwa ⟨καὶ ὁρᾷς, φησίν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἓν
ἐσόμεθα, ὡς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν⟩ Holl 9 λέξωσι? Holl 11 ἀλλ' ὅτι
Holl] ἀλλό τι J | ὅταν Holl] ὅτε J 13 ⟨παντὶ⟩ Holl 15 ⋆ etwa ⟨τὴν
αὐτῶν πανουργίαν φανερὰν ποιῆσαι πεποιθὼς ὅτι⟩ Holl 21 ⟨ἀπὸ⟩ Holl
22 ὅτι Holl] τὸ J 23 ἐμνήθη J

λεγόμενος, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. τὰ πάντα γὰρ θεοῦ σοφία, καὶ ὅσα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, σοφία ἐστίν. ἄλλη δὲ ἰδιάζουσα καὶ ὑπὲρ πάντα οὖσα, 4 τουτέστιν ὁ μονογενής, ὁ μὴ καταχρηστικῶς ὢν σοφία, ἀλλ' ἀληθείᾳ, ὁ σὺν πατρὶ ἀεὶ ὤν, ὁ »δύναμις ὢν θεοῦ καὶ σοφία« κατὰ τὸ γεγραμμένον 5 »ἡμῖν δὲ Χριστὸς δύναμις θεοῦ καὶ θεοῦ σοφία«, »ἔστι δὲ σοφία πένητος ἐξουθενημένη«, καὶ »ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος τὸν θεόν, ηὐδόκησε διὰ τῆς μωρίας τοῦ εὐαγγελίου σῶσαι τοὺς πιστεύοντας«, καὶ »ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου«, καὶ »ἔδωκεν B ὁ θεὸς καρδίαν τῷ Σολομῶντι ὡς τὸ χύμα τῆς θαλάσσης, καὶ ἐσοφίσατο 10 ὑπὲρ τοὺς | υἱοὺς Ἐνάκ«, καὶ »ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ Βεσελεὴλ σοφίαν καὶ ἐνέ- D 164 πλήσεν ὁ θεὸς σοφίας τὸν Οὐρί«.

Καὶ πολλά ἐστι περὶ σοφίας λέγειν, καὶ »ποῖος ἐστὶ τόπος φρονή- 5 σεως, καὶ ἡ σοφία πόθεν εὑρέθη;« κἄν τε οὖν αὕτη ἡ ᾀδομένη σοφία λέγῃ »ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλὴν καὶ γνῶσιν, καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκα- 15 λεσάμην. δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες μεγαλύνονται, καὶ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, καὶ οἱ ἐμὲ ζητοῦντες εὑρήσουσί με 6 πλοῦτος καὶ δόξα ἐμοὶ ὑπάρχει καὶ κτῆσις πολλῶν καὶ δικαιοσύνη. ἐν C ὁδῷ δικαιοσύνης περιπατῶ, καὶ ἀνὰ μέσον ὁδῶν δικαιώματος ἀναστρέ- 20 φομαι, ἵνα μερίσω τοῖς ἀγαπῶσί με ὕπαρξιν, καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ἐμπλήσω ἀγαθῶν. ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνη- 7 μονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι. κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, πρὸ τοῦ προελθεῖν πηγὰς D 25 τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με,« καὶ τὰ ἑξῆς, δηλονότι βουλομένων τινῶν ἀντιλέγειν τῇ λέξει ἀνθ- 8 υποφορᾷ χρῶνται οἱ δι' ἐναντίας διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος »κύριος ἔκτισε με«, σὺν τῷ εἰπεῖν »ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν«· ὅτι »ἰδού, ⟨φησίν⟩, ἡ σοφία ἀπ' ἀρχῆς 30 ἑαυτὴν ὀνομάσασα καὶ προβαίνουσα καθ' ἑξῆς ἑαυτὴν σημαίνει λέγουσα· κύριος ἔκτισέ με. ἰδοὺ γὰρ λέγει ἄνω· ἐγὼ ἡ σοφία, καὶ κάτω λέγει· 9 ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος | ἀριθμῆσαι. καὶ τί φησι· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ;« P 745

4f 1. Cor. 1, 24 — 5 Eccl. 9, 16 — 6 1. Cor. 1, 21 — 8 1. Cor. 1, 20 — 3. Reg. 4, 25. 27 — 10 Ex. 31, 2 — 12 Hiob 28, 12 — 14—26 Prov. 8, 12. 15—18. 20—25

J

27 διὰ τοῦ ὀνόματος Holl] διὰ τὸ ὄνομα J 28 σὺν Holl] καὶ J 29 ⟨φησίν⟩ Holl 33 τί] εἶτα? Holl

21. Ἔφημεν δὲ ὅτι πολλαί τινες αἱ καταχρηστικῶς ⟨λεγόμεναι⟩ 21,1
κατὰ καιρὸν ἐκ θεοῦ δοθεῖσαι σοφίαι, ὅτι πάντα ὁ | θεὸς ἐν σοφίᾳ ἐπιτελεῖ. D 165
μία δέ ἐστιν ἡ οὖσα σοφία τοῦ πατρὸς ὁ ἐνυπόστατος θεὸς λόγος. αὐτὸ | Ö 620
γὰρ τὸ ῥῆμα οὐ πάντως ἀναγκάζει με περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λέγειν· οὐ
5 γὰρ ⟨γραφὴ⟩ ἐδήλωσεν οὐδέ τις τῶν ἀποστόλων ἐμνημόνευσεν, ἀλλ'
οὔτε τὸ εὐαγγέλιον. εἰ δὲ ἄρα περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦτο ἐλαμβάνετο, 2
οὐκ ἔστι ταὐτὸν τὸ ῥῆμα οὔτε πρὸς εὐθεῖαν κρίσιν κείμενον. ὅλη γὰρ ἡ B
βίβλος παροιμίαι εἰσί. πᾶν δὲ τὸ παροιμιαζόμενον οὐ ταὐτόν ἐστι τῇ
δυνάμει, ἀλλὰ ἄλλῃ μὲν ῥήσει διηγεῖται, ἄλλῃ δὲ δυνάμει ἀλληγορεῖται.
10 εἰ τοίνυν τοῦτο λέγει καὶ τολμῶσι τινὲς ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτο φέ- 3
ρειν, — μὴ γένοιτο· ἐπὶ τῇ θεότητι αὐτοῦ τοῦτο οὐ φέρεται τὸ ῥῆμα. εἰ 4
δὲ δύναται ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ πληροῦσθαι παρουσίᾳ (ἐπειδὴ γὰρ
αὐτὴ »ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ τὸν οἶκον«) καὶ εἰ ἄρα ἀπὸ προσώπου
τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως εὐσεβῶς λεχθείη, ὡς ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ παρου-
15 σία περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος φάσκει ὅτι »κύριος ἔκτισέ με« (τουτέστιν C
ᾠκοδόμησέ με ἐν γαστρὶ Μαρίας) »ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ«
(ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν τῆς καθόδου Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον τὸ σῶμα τὸ ἐκ 5
Μαρίας ληφθὲν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης καὶ σωτηρίας), ἀλλὰ
πάντως προπηδήσειεν ὁ τὴν καρδίαν βεβλαμμένος καὶ τὴν δεινὴν ταύτην
20 πληγὴν πεπληγμένος, περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔχων τὴν ἔχθραν ἐν τῇ δια-
νοίᾳ, »ὅτι, φησίν, εἶπεν· 'ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα, 6
μνημονεύσω τὰ ἐξ αἰῶνος ἀριθμῆσαι', καὶ ὁρᾷς ὅτι ἐξ αἰῶνος λέγει, D
ἡ δὲ ἔνσαρκος θεοῦ παρουσία μετὰ ἑξήκοντα δύο γενεὰς κατὰ τὸν Ματ-
θαῖον ἦλθε· πῶς οὖν δύναται τὰ ἐξ ἀρχῆς αἰῶνος τούτῳ λέγεσθαι;«
25 22. Καὶ οὐκ οἴδασιν οἱ τὴν πᾶσαν ὁδὸν τῆς ἀληθείας πεπλανημένοι, 22,1
ὅτι ἀεὶ ἡ θεία γραφὴ πάντα ὅσα βούλεται διδάσκειν, ⟨εἰ⟩ ἄρχεται διη-
γεῖσθαι, οὐκ εὐθὺς εἰς | τὸ ἀρχαΐζον καὶ ὡς εἰπεῖν εἰς τὸ κεφάλαιον ἐπιβάλ- D 166
λεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐγγυτάτων ἄρχεται, ἵνα τὸ προὸν ἔσχατον | σημάνῃ. P 746
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἶπεν »ἐὰν ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα«, 2
30 ἀπὸ τούτων δὲ »μνημονεύ⟨σ⟩ω καὶ τὰ ἐξ αἰῶνος«· ὡς καὶ τῷ Μωυσῇ
ἐσήμανεν ὁ θεὸς πρῶτον τὸ πῦρ καιόμενον καὶ ἐν πυρὶ βάτου γέγονεν ἡ
ὀπτασία τὸ ἔναγχος· ἄγγελος δὲ αὐτῷ λελάληκεν εὐθέως, μετέπειτα δὲ

13 Prov. 9, 1 — **21** Prov. 8, 21 — **29** Prov. 8, 21a — **30** Ex. 3, 2ff

J

1 ⟨λεγόμεναι⟩ Holl **3** ὁ Holl] καὶ J **4** θεοῦ] + τοῦ J **5** ⟨γραφὴ⟩ Holl, vgl. 169, 23 **8** παροιμία J **10** φέρειν + ⟨εἴποιμεν ἄν⟩ ? Holl **15** lies φάσκοι ? Holl | ὅτι Holl] τὸ J **17** τὸ ἐκ Μαρίας Holl] ἐκ Μαρίας τὸ J **20** διανοίᾳ + ⟨λέγων⟩ ? Holl **26** ⟨εἰ⟩ Öh. **27** εὐθεις J **28** σημάνῃ J] σημαίνῃ Pet. **29** καὶ + ⟨πρῶτον⟩ ? Holl **30** μνημονεύ⟨σ⟩ω Corn. **32** δὲ[1]] τε ? Holl

κύριος ἀπὸ τῆς βάτου. ὁ δὲ πρὸς αὐτοῦ εὐθὺς οὐ τὰ ὁρώμενα ζητεῖ, ἀλλὰ 3
τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἐρωτᾷ· »δεῦρο γάρ, φησίν, ἀποστείλω σε πρὸς τοὺς υἱοὺς
Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, | ὅτι ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπέσταλκέ Ö 622
με. ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ«, πρὸ γενεῶν B
5 τοῦ Μωυσέως πέντε ἢ ἓξ ὀνομάσας τοὺς περὶ Ἀβραάμ. καὶ ἐπειδὴ εἶπεν
»θεὸς τῶν πατέρων«, τὸ ἀρχαῖον ἀπεφήνατο· ὁ δὲ Μωυσῆς συνέσει ἐκ 4
θεοῦ κεχαριτωμένος ἠρώτα οὐ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτι ἀνώτατον, ὅτι
»ἐὰν ἀπέλθω πρὸς αὐτοὺς καὶ εἴπωσι πρός με· τί αὐτῷ ὄνομα; τί ἐρῶ
πρὸς αὐτούς;« ὁ δὲ λοιπὸν ἀποκαλύπτει· »ἐγώ εἰμι ὁ ὤν«. καὶ τὰ μὲν πρῶτα 5
10 ἀπὸ τῶν ἐγγυτάτων ἤρξατο, εἰς ἔσχατον δὲ τὸ ἀνώτατον ἐδήλου. ἀλλὰ
καὶ ὁ Λουκᾶς ἄρχεται ἀπὸ τῶν κάτω καὶ ἐγγυτάτω, ὅτι »ἦν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς
ἀρχόμενος ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὢν υἱὸς ὡς ἐνομίζετο τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ C
Ἡλί, τοῦ Ματθᾶν, τοῦ Νάθαν, τοῦ Δαυίδ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰακώβ, τοῦ
Ἀβραάμ, τοῦ Ναχώρ, τοῦ Νῶε, τοῦ Λάμεχ, τοῦ Ἐνώχ, τοῦ Σήθ, τοῦ
15 Ἀδάμ, τοῦ θεοῦ«. καὶ ὁρᾷς πῶς τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν πρῶτον ἔδειξεν,
ἔπειτα τὸ ἔσχατον. διὸ καὶ Ματθαῖος κατὰ τὴν ἔνσαρκον γενεαλογίαν 6
βουλόμενος καταγαγεῖν τὴν Χριστοῦ παρουσίαν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων
διάνοιαν, οὐκ εὐθὺς εἶπεν ὅτι γένεσις Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Ἀβραάμ,
ἀλλὰ υἱοῦ Δαυὶδ πρῶτον, εἶτα υἱοῦ Ἀβραάμ, ἵνα τὸ πρόσφατον ὁρώμενον
20 καὶ τὸ ἔγ|γιστα συγκροτούμενον καὶ τὸ ἔτι ἀνώτερον ὑποδεικνύων, τὸ D 167
ἔτι ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν σημάνῃ ἀναφαίρετον. D

23. Διὸ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐλθὼν ὁ μακάριος καὶ εὑρὼν τοὺς ἀνθρώπους 23,1
ἠσχολημένους περὶ τὴν κάτω Χριστοῦ παρουσίαν, [καὶ] τῶν μὲν Ἐβιω-
ναίων πλανηθέντων διὰ τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ γενεαλογίαν ἀπὸ Ἀβραὰμ
25 ⟨ὑπὸ Ματθαίου⟩ καταγομένην καὶ Λουκᾶ ἀναγομένην ἄχρι τοῦ Ἀδάμ,
εὑρών τε τοὺς Κηρινθιανοὺς καὶ Μηρινθιανοὺς ἐκ παρα|τριβῆς αὐτὸν P 747
λέγοντας εἶναι ψιλὸν ἄνθρωπον καὶ τοὺς Ναζωραίους καὶ ἄλλας πολλὰς
αἱρέσεις, ὡς κατόπιν ἐλθὼν (τέταρτος γὰρ οὗτος εὐαγγελίζεται) ἄρχε- 2
ται ἀνακαλεῖσθαι ὡς εἰπεῖν τοὺς πλανηθέντας καὶ ἠσχολημένους περὶ
30 τὴν κάτω Χριστοῦ παρουσίαν καὶ λέγειν αὐτοῖς ὡς κατόπιν βαίνων καὶ
ὁρῶν τινας εἰς τραχείας ὁδοὺς κεκλικότας καὶ ἀφέντας τὴν εὐθεῖαν καὶ
ἀληθινήν, ὡς εἰπεῖν· ποῖ φέρεσθε; ποῖ βαδίζετε οἱ τὴν τραχεῖαν ὁδὸν
καὶ σκανδαλώδη καὶ εἰς χάσμα φέρουσαν βαδίζοντες; ἀνακάμψατε. οὐκ 3

2 Ex. 3, 10. 15 — 8 Ex. 3, 13 — 9 Ex. 3, 14 — 11—15 Luc. 3, 23—38 —
28 vgl. II 263, 15ff

J

1 πρὸς αὐτοῦ Holl] πρὸς αὐτὸν J; mit ὁ δὲ ist Moses gemeint, vgl. Z. 6
6 θεὸς Holl] θεὸν J 12 ὢν] ὤν J 20 ὑποδεικνύον J 23 [καὶ] Holl
25 ⟨ὑπὸ Ματθαίου⟩ Holl 26 τε Holl] δὲ J

ἔστιν οὕτως, οὐκ ἔστιν ἀπὸ Μαρίας μόνον ὁ θεὸς λόγος, ὁ ἐκ πατρὸς B
ἄνωθεν γεγεννημένος, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῶν | χρόνων Ἰωσὴφ τοῦ ταύτης Ö 624
ὁρμαστοῦ, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῶν χρόνων Σαλαθιὴλ καὶ Ζοροβάβελ καὶ
Δαυὶδ καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰακὼβ καὶ Νῶε καὶ Ἀδάμ, ἀλλὰ »ἐν ἀρχῇ
5 ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«. τὸ δὲ ἦν 4
καὶ ἦν καὶ ἦν οὐχ ὑποδέχεται τὸ μὴ εἶναί ποτε. καὶ ὁρᾷς πῶς εὐθὺς τὰ ἐγγυ-
τάτω πρῶτον σημαίνει, πῶς Ματθαῖος μὲν τὴν ὁδὸν ἔδειξε διὰ τῆς γενεα-
λογίας καὶ οὐδὲ αὐτὸς ⟨πάντα⟩ ἠκρίβωσεν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἄνωθεν ἔφερε
καίτοι γε τὴν γενεαλογίαν, πῶς τε ὁ Μάρκος περὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πεπραγ- C
10 ματευμένων ⟨διηγήσατο⟩ καὶ φωνῆς βοώσης ἐν τῇ ἐρήμῳ, περί ⟨τε⟩
τοῦ κυρίου τοῦ διὰ προφητῶν πεπροφητευμένου καὶ νόμου, πῶς τε ὁ
Λουκᾶς ἀπὸ τῶν κάτω ἐπὶ τὰ ἄνω ἀνῆγεν, ἐς ὕστερον | ⟨δὲ⟩ ἐλθὼν τέταρτος D 168
ὁ Ἰωάννης τὴν κορωνίδα καὶ τὸ ἀκραιφνὲς τῆς ἄνω τάξεως καὶ ἀεὶ
οὔσης θεότητος τὸ ὕστερον ἐδήλωσεν, οὕτως καὶ ὁ Σολομῶν παροιμιωδῶς 5
15 λέγων τὴν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν *, εἴ γε κἂν εὐσεβῶς θελήσαιέν τινες λέγειν
περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ὡς αὐτῆς φασκούσης περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ
θεότητος ὅτι »αὐτὴ ἡ θεότης ἔκτισε τὸν οἶκον«, ὅτι αὐτὴ ἡ θεότης τὴν σάρκα D
καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰργάσατο, »ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ«
τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας καὶ ἀγαθότητος, εἶτα εὐθὺς μετέπειτα,
20 ἔτι προκοπτόντων τῶν πραγμάτων λέγει »ἐθεμελίωσέ με ἐν ἀρχῇ«. ἄρα 6
γοῦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα κτισθεὶς ὕστερον ἐθεμελιώθη;
λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ μηχανικοί, οἱ τῶν ἄνω κατοπτευταί, ποίᾳ τέχνῃ ἐκ-
τίσθη ἡ | σοφία, ποίῳ ἐργαλείῳ ἐθεμελιώθη. ἀλλὰ εἰ ὅλως διανοεῖσθαι P 748
χρή, φεύγωμεν ἀπὸ τοσούτου βυθοῦ τῆς βλασφημίας, τοῦ μὴ προσψαύειν
25 τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς, τῇ ἀεὶ σὺν πατρὶ ὑπαρχούσῃ καὶ γεγεννημένῃ
ἐξ αὐτοῦ. ἀεὶ γὰρ ἦν ὁ λόγος σὺν πατρί, ἀεὶ ἡ σοφία, ἀεὶ θεὸς ἐκ θεοῦ 7
⟨ὁ⟩ κύριος, ἀεὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ οὐ νόθον, ἀεὶ τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ ἔχων
καὶ ἀλήθεια ὢν καὶ ζωὴ ὑπάρχων.

24. Καὶ τί μοι τὰ πολλὰ λέγειν περὶ τούτου; εἶτά φησιν »ἐθεμελίωσέ 24,1
30 με ἐν ἀρχῇ«. ἄρα ἔστιν ἰδεῖν εὐσεβέσ⟨ι⟩, ὅτι τὴν ψυχὴν τὴν ἀνθρω-
πείαν ἐνταῦθα σημαίνει. τὸ μὲν γὰρ »κύριος ἔκτισέ με« ἡ ἐνανθρώπησις 2 B

4—5 Joh. 1,1 — 15 Prov. 8, 22 — 17 Prov. 9, 1 (vgl. S. 171, 13) — 20 Prov. 8, 23 — 29 Prov. 8, 23 — 31 Prov. 8, 22

J

6 τὸ Pet.] τοῦ J 7 πῶς Holl ὡς J 8 ⟨πάντα⟩ Holl | ἐπὶ τὰ Holl] ἐπειδὴ J 10 ⟨διηγήσατο⟩ Holl | ⟨τε⟩ Holl 12 ⟨δὲ⟩ Holl 13 κορονίδα J 14 θειότητος J | οὕτως Holl] ὡς J 15 * etwa ⟨πρῶτον ἔδειξεν⟩ Holl 17 ὅτι] lies wohl διότι 24 φεύγωμεν Holl] φεύγει μὲν J | τοῦ μὴ Holl] καὶ μὴ J 27 ⟨ὁ⟩ Holl | τὸ εἶναι Holl] τὸ ὂν J 30 εὐσεβέσ⟨ι⟩ Holl

λέγει ἡ ἔνσαρκος, ἐάν γε καὶ οὕτω νοοῖτο. τὸ δὲ »ἐθεμελίωσεν«, ὡς ἐν τῇ ψυχῇ ἐθεμελιώθη. τὸ δὲ »πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με«, ἵνα δείξῃ τὴν γέννησιν ἄνωθεν. καὶ ταῦτα εἴπομεν, οὐχ οὕτως πάντως | ὁριζόμενοι, Ö 626 εὐσεβῶς δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν διανοηθέντες. εἰ καὶ 3
5 χρὴ οὕτω λέγειν, ὅμως οὐδεὶς ἡμᾶς ἀναγκάσειε πάντως περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν τὸ ῥῆμα τοῦτο. εἰ δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ ῥηθήσεται, ἔχει καὶ τὴν αὐτοῦ δύ|ναμιν, οὐ κατὰ μαντείαν λεγομένην, ἀλλὰ κατὰ τὸ εὐσεβὲς τοῦ D 169 λογισμοῦ, τοῦ μὴ λογίζεσθαι εἰς υἱόν τι ἐλαττώματος ⟨μήτε⟩ ὑποβεβηκυῖαν νομίζειν αὐτὸν θεότητα παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἔχειν οὐσίαν. καὶ 4
10 γάρ τινες τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ ὀρθοδόξων ἀπέδωκαν τοῦτο εἰς τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν διανοηθέντες, εἰ καὶ χρὴ οὕτω λέγειν τὸ περὶ τοῦ »κύριος ἔκτισέ με, καὶ ἐθεμελίωσέ με«. καὶ ⟨ὅτι⟩ οὗτός ἐστιν εὐσεβὴς λογισμός, μεγάλοι πατέρες τοῦτο ὑφηγήσαντο. καὶ εἰ μή τις βουληθείη τῶν ὀρθοδόξων καταδέξασθαι, οὐ καταναγκασθήσεται. πρὸς δὲ τοὺς 5
15 ξένους τῆς πίστεως καὶ ἀλλοτρίους εἰς οὐδέν ἐστιν ἡ βλάβη. οὔτε γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἐνσκήψει εἰς ⟨υἱόν⟩ τι ἐλαττώματος *, τῆς θεότητος ἐλευθέρας D οὔσης καὶ ἀεὶ οὔσης σὺν τῷ πατρί. καὶ ὅ τι μὲν πέπονθεν ὁ Χριστός, 6 πέπονθεν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐτράπη τὴν φύσιν, ἔμεινε δὲ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀπαθείᾳ ἡ αὐτοῦ θεότης. διὸ θελήσας παθεῖν ἰδίᾳ εὐδοκίᾳ ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώ-
20 πων, (ἐπειδὴ οὐκ ἐδύνατο ἡ θεότης παθεῖν, καθ᾽ ἑαυτὴν ἀπαθὴς οὖσα) ἔλαβε τὸ ἡμέτερον πα|θητὸν σῶμα, σοφία ὤν, ἵνα ἐν αὐτῷ συνευδοκήσῃ τοῦ παθεῖν P 749 καὶ ἀναδέξηται τὰ ἡμέτερα πάθη ἐν σαρκί, συνούσης τῆς θεότητος. καὶ γὰρ ἡ θεότης οὐ πάσχει. πῶς γὰρ ὁ λέγων »ἐγώ εἰμι ἡ ζωή«, ἀποθανεῖν 7 δυνήσεται; ἀλλὰ ἀπαθὴς διαμένει ὁ θεός, συμπάσχει δὲ τῇ σαρκί, ἵνα
25 τὸ πάθος εἰς τὴν θεότητα λογισθῇ, μὴ πασχούσης τῆς θεότητος, εἰς τὸ εἶναι ἡμῖν ἐν θεῷ τὴν σωτηρίαν. ἐν σαρκὶ δὲ τὸ πάθος, ἵνα μὴ παθητὸν θεὸν ἔχωμεν, ἀλλὰ ἀπαθῆ, ἐλλογοῦντα εἰς ἑαυτὸν τὸ πάθος, κατὰ προαίρεσιν καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. B

25. Ὅμως δὲ καὶ οὗτοι τὰς λέξεις τὰς Ἑβραϊκὰς οὔτε ψηλαφήσαντες 25,1
30 οὔτε γνόντες οὔτε ⟨νοοῦντες⟩ πῶς ἔχει ἡ τούτων δύναμις, προαλῶς καὶ προπετῶς ἀνέκυψαν δεινοὶ ἐχθροί, ζητοῦντες πρόφασιν πόθεν τὴν πίστιν λωβή|σουσι, μᾶλλον δὲ ἑαυτούς· οὐ γὰρ τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἐπειδὴ εὗρον, D 170

1 Prov. 8, 23 — 2 Prov. 8, 25 — 12 Prov. 8, 22f — 23 Joh. 11, 25

J

8 υἱὸν Holl] θεὸν J | ⟨μήτε⟩ Holl 10 ἀπέδωκαν] παρέδωκαν ? Holl 11 οὕτω λέγειν τὸ] lies ὅλως λέγειν [τὸ] Holl ? 12 ⟨ὅτι⟩ Holl 13 εὐσεβὴς Holl] ὁ σεβὴς J ὁ εὐσεβὴς Öh. | [τοῦτο] ? Holl 16 ⟨υἱὸν⟩ Holl | * etwa ⟨ὅτι πέπονθεν ὁ Χριστός⟩ Holl 18 αὐτοῦ] αὐτῆς ? Holl 30 ⟨νοοῦντες⟩ Holl | προάλλως J

τὸ »ὁ κύριος ἔκτισέ με«, ῥιψοκινδύνως ὥσπερ φανταζόμενοι ὀνειροπολοῦσι, τὰ μηδὲν χρήσιμα ἐπεισενέγκαντες τῷ βίῳ καὶ ταράξαν|τες τὴν Ö 628 οἰκουμένην. τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν οὐχ οὕτως ἔχει· ὅθεν Ἀκύλας λέγει »κύριος 2 C ἐκτήσατό με«. ἀεὶ δὲ οἱ γεννῶντες παῖδας λέγουσιν· ἐκτησάμην υἱόν.
5 ἀλλ' οὔτε Ἀκύλας τὴν δύναμιν ἡρμήνευσε· καὶ γὰρ τὸ »ἐκτησάμην υἱόν« ὡς πρόσφατόν ἐστιν· ἐν θεῷ δὲ οὐδὲν ἔνι πρόσφατον. κἄν τε ὁμολογῇ 3 τις ὅτι γεγέννηται ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ οὐκ ἔκτισται, γεγέννηται δὲ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως. οὔτε γὰρ ἔνι χρόνος ἀνὰ μέσον υἱοῦ καὶ πατρός, 4 ἵνα μὴ χρόνος τις † ὑπὲρ πλείω γένηται τοῦ υἱοῦ. εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ
10 πάντα, ἄρα καὶ οἱ χρόνοι. χρόνου δὲ ὑπάρχοντος ⟨πρὸ⟩ τοῦ πρὸ πάντων 5 ὄντος, πῶς ἔσται τοῦτο; ἀλλὰ εἰ ἄρα, ζητηθήσεται ἄλλος υἱός, δι' οὗ D πρὸ τοῦ υἱοῦ γέγονε χρόνος. καὶ πολλά ἐστιν ἃ εἰς ἄπειρον ἀπορίαν ἄγει τὰ τῶν »περιεργαζομένων καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἐργαζομένων« ἀνθρώπων φρονήματα. ἐν δὲ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει· »ἀδωναΐ,« ὃ λέγεται κύριος, 6
15 »κανανί,« ⟨ὃ⟩ δύναται λέγεσθαι καὶ »ἐνόσσευσέ με« καὶ »ἐκτήσατό με«. τὸ δὲ ἀκριβέστατον λέγεται· »ἐνόσσευσέ με«. ποῖος δὲ νοσσὸς | οὐκ ἀπὸ P 750 φύσεως τοῦ γεγεννηκότος γεννᾶται; καὶ ὧδε μὲν ἐν τοῖς σωματικοῖς πλαστίοις διὰ συνδυασμῶν ἄρρενός τε καὶ θηλείας τὰ νοσσευόμενα γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους καὶ πετεινῶν καὶ τῶν ἄλλων. διόπερ ὁ μονο- 7
20 γενής, τὰ πάντα σοφία ὢν τοῦ πατρὸς καὶ βουλόμενος ἐπὶ διορθώσει τὰ πάντα ἐργάσασθαι, ἵνα μή τις εἰς αὐτὸν λογίσηται ἃ μὴ ἔστι καὶ ἐκπέσῃ τῆς ἀληθείας, ἐνδημήσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει καὶ φύσει ἀπὸ γυναικὸς γεννηθείς, καὶ ἐν μήτρᾳ παρθένου ἀνακλιθεὶς τὸν τῶν κυοφοριῶν χρόνον, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς συνελήφθη, ἵνα μὴ συνδυασμὸς καὶ παρα-| B D 171
25 πλοκὴ [καὶ] ἐν τῇ ἐνσάρκῳ γεννήσει γένηται, ἀλλ' ἐκ μητρὸς μονοειδῶς ἔλαβε τὴν σάρκα καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπλήρωσε τελείαν τὴν ἑαυτοῦ ἐνανθρώπησιν, οὐκ ἐλλιπῆ οὖσαν, ἀλλὰ ἀληθινήν. καὶ οὐχ ὅτι ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς 8 οὐκ ἦν, εἰχέ τι ἐλλιπές· πάντα γὰρ τελείως ἔσχε τὰ πάντα ἔχων, σάρκα καὶ νεῦρα καὶ φλέβας καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα ἐστί, ψυχὴν δὲ ἀληθινῶς, καὶ οὐ
30 δοκήσει, νοῦν δὲ καὶ τὰ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, χωρὶς ἁμαρτίας, ὡς γέγραπται »πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς C ἁμαρτίας,« ἵνα ἐν τῷ μονοειδῶς ἐνταῦθα ἀπὸ μητρὸς κατὰ σάρκα γεγεν- 9

1 Prov. 8, 22 — 8 Ancor. 74, 4; I S. 93 — 9 Röm. 11, 36 — 13 2. Thess. 3, 11 — 14 Hebr. יהוה קנני vgl. Hexapla ed. Field II 326 — 31 Hebr. 4, 15

J

1 τό Holl] ὅτι J 2 ⟨εἰς⟩ μηδὲν ? Holl 7 ὅτι Öh.] ὃ J 9 † ὑπὲρ πλείω] ὑπερτείνων ? Holl 10 ⟨πρὸ⟩ Holl 15 ⟨ὃ⟩ Öh. | ἐνόσευσε J 25 [καὶ] Holl 27 οὐχ ὅτι Corn.] ὅτι οὐκ J 29 ἐστὶ + ⟨ἐν τῇ σαρκί⟩ ? Holl 30 ἀνθρωπότητι Holl] ἀνθρωπήσει J ἐνανθρωπήσει Dind. 32 γεγενῆσθαι J

νῆσθαι τελείως καὶ οὐκ ἐλλιπῶς δείξῃ τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν καὶ μὴ τυφλώττειν τὸν ἴδιον νοῦν, ὅτι καὶ | ἄνω ἐκ πατρὸς τελείως Ö 630 γεγέννηται ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ κάτω ἐκ μητρὸς μόνης γεγέννηται ἀχράντως καὶ ἀμολύντως.

5 26. Ἵνα δὲ καὶ ἑρμηνεύσωμεν τὴν τοῦ »ἀδωναΐ καννανὶ« λέξιν, 26,1 ὅπερ ἐστὶ »κύριος ἐνόσσευσέ με«. πᾶν γὰρ τὸ γεννῶν ὅμοιόν τι γεννήσει. D ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ καὶ θεὸς θεόν, καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος γεννᾷ κατὰ σάρκα, θεὸς δὲ κατὰ πνεῦμα. καὶ οἷος ὁ γεννῶν ἄνθρωπος, τοιοῦ- 2 τος καὶ ὁ ὑπ᾿ αὐτοῦ γεννώμενος. εἴσω παθῶν περιεχόμενος ὁ γεννήσας 10 ἄνθρωπος ⟨γεννᾷ⟩ τὸν ἴδιον υἱὸν καὶ ὁ ἀπαθὴς θεὸς τὸν ὑπ᾿ αὐτοῦ γεγεννημένον υἱὸν ἀπαθῶς ἐγέννησεν, ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει, ἀπὸ ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἔξωθεν ἑαυτοῦ, πνεῦμα ὢν ἀπαθὲς καὶ γεννῶν πνεῦμα ἀπαθῶς, θεὸς ὢν ἀπαθὴς θεὸν ἀληθινὸν γεννήσας ἀπαθῶς. εἰ γὰρ | αὐτὸς ἔκτισε 3 P 751 τὰ πάντα καὶ ὁμολογεῖς, ὦ Ἄρειε, ὅτι κέκτικεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, αὐτὸς 15 καὶ τὸν υἱὸν ἐγέννησεν. εἰ δὲ λέγεις· ἐὰν ἐγέννησεν, ἔπαθε γεννήσας, 4 καὶ ἡμεῖς πρὸς σὲ ἐροῦμεν ὅτι εἰ γεννῶν ἔπαθε, κέκμηκε κτίσας. ἀλλ᾿ ἅμα πάντα ἃ βούλεται, πάντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἐν τελειότητι, | καὶ οὔτε ἐν D 172 τῷ κτίζειν εἰς τὸν υἱὸν πάθος ἐνσκήψει οὔτε πάθει συνέχεσθαι τὸ θεῖον διὰ τὴν ἄχραντον τοῦ υἱοῦ γέννησιν νοηθήσεται. ἄτρεπτος γὰρ ὁ πατήρ, 20 ἄτρεπτος ὁ υἱός, ἄτρεπτον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία οὐσία, μία θεότης. B

Ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι· θέλων ἐγέννησεν ἢ μὴ θέλων; καὶ οὐκ εἰμὶ 5 κατὰ σέ, ὦ φιλόνεικε, ἵνα ἕν τι τοιοῦτον εἰς θεὸν διανοηθῶ. εἰ μὲν γὰρ μὴ βουλόμενος ἐγέννησεν, ἄκων ἐγέννησε. καὶ εἰ βουλόμενος ἐγέννησεν, ἄρα ἦν τὸ βούλημα πρὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἔσται κἂν ῥοπὴ χρόνου μεταξὺ υἱοῦ 25 διὰ τοῦ βουλήματος. ἐν θεῷ δὲ οὐ χρόνος εἰς βουλὴν οὐ βούλησις εἰς 6 διανόησιν. οὔτε οὖν θέλων ἐγέννησεν οὔτε μὴ θέλων, ἀλλὰ ἐν τῇ ὑπὲρ βουλὴν φύσει. φύσις γὰρ αὐτῷ ἐστι θεότητος οὔτε βουλῆς ἐπιδεομένη οὔτε ἄνευ βουλῆς τι πράττουσα, ἀλλ᾿ ἅμα ἐξ αὐτῆς τὰ πάντα ἔχουσα C καὶ οὐδὲν λείπουσα τῶν ὄντων.

30 27. Ἔτι δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἄρειος θηρᾶται λέξεις, περινοστῶν ἀεὶ τὰ πάν- 27,1 τα καὶ περιεργαζόμενος ἑαυτῷ τὰ μοχθηρά, οὐχ ὡς ἔχει τὸ θεῖον γράμμα, ἀλλ᾿ ὡς αὐτὸς νοσῶν περὶ τὰς ζητήσεις καὶ λογομαχίας εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἀλλ᾿ ἐπὶ καταστροφῇ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὑπ᾿ αὐτοῦ πεπλανημένων *, ἐπιλαμβάνεταί ⟨τε⟩ τοῦ ῥητοῦ, οὗ ὁ κύριος εὐλογῶν τοὺς μα|θητὰς ἔφη »πάτερ, Ö 632

15 vgl. S. 164, 22ff — 21ff vgl. Ancoratus c. 52 I S. 60, 30ff — 34—S. 177, 2 Joh. 17, 2f

J

10 ⟨γεννᾷ⟩ Holl 17 lies ἅμα πάντα [ἃ] βούλεται, ἅμα ἔχει? Holl 19 ⟨δια⟩νοηθήσεται? Holl 29 lies οὐδενὸς? Holl 33 * etwa ⟨ἐπινοεῖ⟩ Holl 34 ⟨τε⟩ Holl

δὸς αὐτοῖς ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς. αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν«. ἀλλ' ἤδη μοι πεπραγμάτευται περὶ τούτων πάντων ἐν τῷ μεγάλῳ περὶ 2 πίστεως λόγῳ, ᾧ πάλιν κατὰ τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ ἀσθένειαν ἀναγ- D
5 κασθέντες ὑπὸ τῆς τῶν ἀδελφῶν προτρεπτικῆς παρακλήσεως γεγράφαμεν περὶ πίστεως, ᾧ λόγῳ ἐπεθέμεθα ὄνομα Ἀγκυρωτόν. καὶ γὰρ καθάπερ 3 ὁ ἡμέτερος ἐξίσχυσε πτωχὸς νοῦς διὰ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας ἐκ πάσης γραφῆς συνάγοντες τὰ ἀληθινὰ τῆς | τοῦ θεοῦ διδασκαλίας, | ἄγκυραν D 173 P 752 ὥσπερ τοῖς βουλομένοις ⟨κατέχειν⟩ τὴν ἁγίαν πατέρων πίστιν ἀποστο-
10 λικήν τε καὶ προφητικὴν καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τοῦ δεῦρο ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ κεκηρυγμένην, σαφῶς παρεθέμεθα, εἰς τὸ κατέχεσθαι τὴν διάνοιαν καὶ ἀσφαλίζεσθαι, ⟨τοῦ⟩ μὴ ταῖς ἐπινοίαις τοῦ διαβόλου ῥιπίζεσθαι μηδὲ κλυδωνισμῷ παραβλάπτεσθαι τῷ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐν κόσμῳ πολυβλύστως κεκινημένῳ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐδίδαξε 4
15 τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς λέγων, ὅτι »ἐὰν ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, μείνῃ ἐν ὑμῖν καὶ ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἠκούσατε † ἀπ' ἀρχῆς, ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ μενεῖτε B καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν, κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί«. ὥστε οὖν τὰ 5 ἀπ' ἀρχῆς ἀκουσθέντα ἀπὸ τοῦ κυρίου ἀληθινὰ τῆς πίστεως μένει ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τοῦτο μένει ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία 6
20 καὶ ὀρθόδοξος πίστις ἐν κυρίῳ καὶ ὁ κύριος ὁ μονογενὴς ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐὰν γενώμεθα ναοὶ χωροῦντες τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα· καθὼς εἶπεν ὁ ἅγιος τοῦ 7 θεοῦ ἀπόστολος ὅτι »ὑμεῖς ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν«. ἄρα γοῦν θεὸς ἐκ θεοῦ τὸ πνεῦμα, δι' οὗ πνεύματος ἁγίου ναοὶ
25 καλούμεθα, ἐὰν κατοικίσωμεν τὸ αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ἡμῖν. πνεῦμα γὰρ C Χριστοῦ ⟨τὸ⟩ πνεῦμα, ⟨ἐκ⟩ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, ὡς αὐτὸς ὁ μονογενὴς ὁμολογεῖ.

28. Ταῦτα οὖν πάντα ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ προειρημένῳ ὑφηγη- 28,1 σάμεθα ἐν τῷ, ὡς εἶπον, γραφέντι εἰς τὰ μέρη τῆς Παμφυλίας καὶ Πισιδίας.
30 ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἑξῆς ζητουμένας λέξεις, ἀναγκαίως πάλιν ἐπιμνημονεῦσαι ἐσπουδάσαμεν τὰ αὐτά, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὸν προ-

3 vgl. Anc. 71, 3; I 88, 20ff — 15—17 1. Joh. 1, 1 — Joh. 15, 4. 10; 17, 21 — 21—27 vgl. Ancoratus 9, 3; I 16, 11ff — 23 1. Cor. 3, 16 — 26 Joh. 15, 26; 16, 14 — 29 vgl. Ancor. prooem.; I 2, 1; 5, 1

J

4 πάλαι Klostermann 9 ⟨κατέχειν⟩ Holl 12 ⟨τοῦ⟩ Holl | ἐποινίαις J 16 † ἀπ' ἀρχῆς] lies wohl παρ' ἐμοῦ Holl, [καὶ ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς] Pet. 18 ἀπὸ Pet.] ὑπὸ J | πίστεως + ⟨δόγματα⟩? Holl 25 κατοικίσωμεν Holl] κατοικήσωμεν J 26 ⟨τὸ⟩ Holl | ⟨ἐκ⟩ Holl 29 Πισιδίας Holl] Πισι^Δ J Πισίδος Ausgg.

κείμενον αἱρεσιάρχην Ἄρειον καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ Ἀρειανούς, ἵνα ἐκλύσω- D
μεν τὰς αὐτῶν κακίας τὰς »τὸ γλυκὺ εἰς πικρὸν« μεταβαλ|λούσας D 174
καὶ »τὸ ἀγαθὸν εἰς φαῦλον καὶ τὸ φῶς εἰς σκότος«. τοῖς γὰρ τοιούτοις 2
τελείως ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ ἁγίου Ἡσαΐου τὸ οὐαὶ ὁρίζεται, »τοῖς
5 τὰ ἀγαθὰ εἰς κακὰ μεταβάλλουσι«. καὶ θεὸς οὐδαμοῦ αἴτιος τῶν τοι-
ούτων, ἀλλ' ἕκαστος τούτων ἢ κατὰ κενοδο|ξίαν ἢ κατὰ πρόληψιν ἢ κατὰ Ö 634
ἐθελοσοφίαν ἢ κατὰ οἴησιν δαιμονιώδη ἐξέπεσε τῆς ἀληθείας καὶ τῷ
κόσμῳ παρεισήγαγε θλῖψιν, τὴν αὐτοῦ μοχθηρίαν. P 753

Φέρε γοῦν διὰ ταύτης τῆς λέξεως διαλάβωμεν, ἵνα γνῶμεν τὰ ὑπὸ 3
10 κυρίου λελαλημένα, ὥς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος »καὶ ἡμεῖς πνεῦμα
θεοῦ ἔχομεν, ἵνα γνῶμεν τὰ ὑπὸ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν«
καὶ τὰ ἑξῆς. φησὶ γοῦν ὁ κύριος »δὸς αὐτοῖς ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς. αὕτη 4
δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ
ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν«.

15 29. Ἀναπηδᾷ δὲ κυκῶν οὗτος ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ καὶ λέγουσι· 29,1
τῷ ὅλως εὔξασθαι τῷ θεῷ καὶ λέγειν »πάτερ δὸς αὐτοῖς ζωὴν ἔχειν ἐν B
ἑαυτοῖς«, οὐκ ἔστιν ἴσος τῷ παρέχοντι τὴν ζωήν. εἰ γὰρ ἦν ἐκ τῆς τοῦ
πατρὸς οὐσίας, αὐτὸς ἂν ἐχαρίζετο τὴν ζωὴν καὶ οὐκ ἂν ᾐτεῖτο τὸν πα-
τέρα δοῦναι τοῖς λαμβάνουσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδόμενα δι' αἰτήσεων. καὶ 2
20 οὐκ ἴσασιν οἱ καθ' ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν διαστρέψαντες ὅτι τὰ πάντα
ὁ μονογενὴς ἦλθεν, ἵνα γένηται ἡμῖν ὑπογραμμὸς καὶ σωτηρία, μέσος
ἑστὼς τοῦ κόσμου ὡς ἐπὶ θεάτρου ἀθλητοῦ δίκην διαλύων πάντα τὰ
κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπαναστάντα ἔκ τε τῆς ἀπιστίας καὶ συκοφαντίας
καὶ πλάνης διαβόλου, πῇ μὲν διὰ εἰδωλολατρείας πῇ δὲ διὰ Ἰουδαϊκῆς C
25 οἰήσεως πῇ δὲ δι' ἀπιστίας πῇ δὲ διὰ τῆς ἐπάρσεως τῆς τῶν ἀνθρώπων
ὑπολήψεως, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ταπεινοφρονεῖν, τοῦ μή τινα
ἑαυτὸν ἡγήσασθαί τι ἄνθρωπος ὤν, ἀλλ' εἰς τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἀνα-
φέρειν τὸ πᾶν. καὶ διὰ τοῦτο | καίπερ ὢν ζωή, ὡς λέγει »ἐγώ εἰμι ἡ ζωή«, 3 D 175
δυνάμενος παρέχειν τὴν ζωὴν οὐ βούλεται ταράξαι τὸ δίκαιον, ἀλλὰ
30 ⟨ὡς⟩ ἦλθεν εἰς μίαν ἀρχήν, εἰς μίαν θεότητα, εἰς μίαν ἀλήθειαν, εἰς
μίαν ὁμόνοιαν, εἰς μίαν δοξολογίαν, συναγαγεῖν τῶν ἀνθρώπων σωτη-
ρίαν τε καὶ διάνοιαν, καὶ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν τὸν πατέρα αἰτεῖται.
τίς γὰρ υἱὸς παρὰ πατρὸς οὐκ αἰτεῖται; τίς δὲ πατὴρ υἱῷ οὐ δίδωσι; 4 D

2 vgl. Jes. 5, 20 — 10—11 1. Cor. 2, 12f — 12 u. 16 Joh. 17, 2f —
21f vgl. Joh. 1, 26 — 28 Joh. 14, 6

J

1 ἀπ' Öh.] ὑπ' J | ἐκλείσωμεν J 2 μεταβαλούσας J 15 ἀπ' Öh.]
ὑπ' J 16 τῷ[1] Pet.] τὸ J 22 διαλύων Holl] διαλύοντος J 26 ὑπολήψεως
+ ⟨πλανῶντος τοὺς ἀνθρώπους⟩? Holl 27 ἀναφέρει J 30 ⟨ὡς⟩ Holl

ποῖος δὲ υἱὸς ἀλλοῖος τυγχάνει παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν; καὶ διὰ τοῦτο ⟨ὁ⟩ υἱὸς »μονογενὴς παρὰ πατρὸς πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας« οὐκ ἐπεδέετο τοῦ πληρώματος, οὐκ ἐλλιπὴς ⟨ὢν⟩ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ὁ δὲ πλήρης ὢν καὶ δίδωσι καὶ δύναται δοῦναι· βούλεται 5 δὲ πάντα ἀνάγειν ἐπὶ τὸν πατέρα. δοξάζει γὰρ υἱὸς τὸν πατέρα, δοξάζει ὁ πατὴρ τὸν μονογενῆ· »ἐγὼ γάρ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς«; | ἔλεγεν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἔλεγε τῷ υἱῷ »ἐδόξασά σε, καὶ πάλιν δοξάσω«. οὐκ ἔνι γὰρ διάστασις, οὐκ ἔνι φθόνος θεάτητος. | »δὸς οὖν αὐτοῖς ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς«. ὁ ζωὴ ὢν ζωὴν θέλει παρὰ πατρὸς λαμβάνειν καὶ 10 διδόναι τοῖς μαθηταῖς, αὐτὸς ὢν ζωή, ἵνα μὴ διέλῃ τὴν μονάδα, ἵνα μὴ σκῶλος γένηται τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι παρὰ τοῦ πατρὸς αἰτοῦντα καὶ διδόντα τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς.

5 | P 754 | 6 Ö 636

30. Πῶς οὖν αἰτεῖ τὸν πατέρα ὁ υἱός; ὡς μὴ ἔχων καὶ αἰτῶν; οὐχί, ἀλλὰ τὴν μονάδα τῆς τριάδος σημαίνων, τελείως παρέχουσαν τῷ λαμ-15 βάνοντι τὰ δῶρα ἀξίως. ἵνα δὲ σημάνῃ ὅτι μία ἐστὶν ἡ θεότης, πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ οὐκέτι αἰτούμενος δίδωσιν, ἀλλ' αὐθεντίᾳ τὰ ἴδια, ὡς πηγὴ ὢν ἀπὸ πηγῆς καὶ θεὸς ὢν ἐκ θεοῦ· »ἐνεφύσησεν ⟨γὰρ⟩ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶν καὶ εἶπε· λάβετε πνεῦμα ἅγιον«, καὶ ἄλλοτε »ἐπῆρε τὰς χεῖρας καὶ εἶπε λάβετε πνεῦμα ἅγιον«· καὶ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ζωήν, ἵνα ᾧ 20 βούλεται δοῦναι δῷ. »ὡς γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν | ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ«. καὶ ὁρᾷς ὅτι ἕνεκεν τιμῆς πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἕνεκεν μιᾶς ἑνότητος καὶ μιᾶς δοξολογίας καὶ τοῦ μὴ τοὺς μαθητὰς νομίσαι, μὴ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν παρεκκλίνειν ὁ μονογενὴς ἦλθε τὰς διανοίας τῶν πιστευόντων, τούτου ἕνεκα, θεὸς 25 ὢν καὶ προγινώσκων τὴν τῶν ἀνθρώπων κακοήθειαν, τὸν λόγον ὡς πρὸς τὸν πατέρα πέμπει καὶ τὴν δόξαν ἀναφαίρετον τῷ πατρὶ δίδωσιν, ἵνα Μανιχαῖος καταισχυνθῇ ἀρνούμενος τὸν πατέρα, ἵνα οἱ μαθηταὶ μάθωσιν, ὅτι αὐτή ἐστιν ἡ θεότης ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ, ἵνα οἱ Ἰουδαῖοι ἐντραπῶσιν ὅτι οὐκ ἦλθεν ὁ μονογενὴς διδάξαι ἄλλον θεόν, ἀλλὰ ἀπο-30 καλύψαι αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ ἐπουρανίου. »δὸς οὖν αὐτοῖς ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς,« καίτοι γε αὐτὸς ἐκήρυττε ταύτην τὴν ζωήν. πῶς οὖν τὸν πατέρα ᾔτει, ἵνα δῷ αὐτοῖς ὃ αὐτὸς ἐδίδασκε καὶ ἐδίδου; τὴν γὰρ ζωὴν ὕστερον ἀπεφήνατο λέγων »αὕτη, φησίν, ἐστὶν ἡ ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν«.

30,1 | P | 2 | D 176 | 3 | C | 4 | D | 5

2 Joh. 1, 14 — 6 Joh. 17, 4 — 7 Joh. 12, 28 — 8 vgl. Joh. 17, 2 — 17 Joh. 20, 22 — 18 vgl. Luc. 24, 50 — 20 Joh. 5, 26 — 30 vgl. Joh. 17, 2 — 33 Joh. 17, 3 vgl. Athan. or. III c. Ar. 9; Migne 26, 337 C

J

2 ⟨ὁ⟩ Holl 3 ⟨ὢν⟩ Holl 17 ⟨γὰρ⟩ Holl 28 αὐτὴ] αὕτη J 30 αὐτοῦ[1]] ἑαυτοῦ? Holl

31. Εἶτα ὁ Ἄρειος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἀναπηδῶσι διὰ τῆς λέξεως, 31,1
ὥς τι κατὰ τῆς ἀληθείας εὑράμενοι, ὅτι εἶπε »τὸν μόνον«, φησί, »ἀληθινὸν θεόν«. ὁρᾷς τοίνυν ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ πατὴρ ὁ ἀληθινός. | ἐρω- 2 P 755
τῶμεν δὲ ὑμᾶς καὶ αὐτοί, τί οὖν φατέ; μόνος ἐστὶν ὁ πατὴρ ὁ ἀληθινός, ὁ δὲ
5 υἱὸς τί ἄρα ἔσται; οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ υἱός; εἰ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ
υἱός, »ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, μάταιον τὸ ἐν ἡμῖν κήρυγμα«, εὑρεθήσεσθε 3
ἀπεικάζοντες τὸν υἱὸν τοῦ ⟨θεοῦ⟩, βλασφημοῦντες καθ' ἑαυτῶν, τοῖς
ἀνωνύμοις καὶ ἀθεμίτοις εἰδώλοις, οἷς εἴρηκαν οἱ προφῆται | * ἐκ προ- Ö 638
σώπου τῶν ἠπατημένων, ὡς ἕκαστος τῶν προφητῶν τῆς λέξεως ταύτης
10 ἐπεμνήσθη * λέγων καὶ ὅτι »ψευδεῖς ἐποίησαν ἑαυτοῖς θεοὺς οἱ πατέρες
ἡμῶν καὶ ψευδεῖς ἐγένοντο οἱ βουνοί«. ἄρα οὖν καὶ ὁ μονο|γενὴς παρ' 4 D 177
ὑμῖν οὕτως κρίνεται, καὶ οὕτως αἰσχρῶς περὶ τοῦ »ἐξαγοράσαντος ὑμᾶς«, B
εἴ γε ἐξηγόρασε, διανοεῖσθε. οὐκέτι δὲ τῆς αὐτοῦ ἐπαύλεώς ἐστε, ἀρνούμενοι τὸν ὑμῶν σωτῆρα [καὶ] τὸν ἀγοράσαντα ὑμᾶς. εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν
15 ἀληθινὸς [ὁ] θεός, οὔτε προσκυνητός ἐστι, καὶ εἰ ἔστι κτιστός, οὐ θεός.
καὶ εἰ οὐκ ἔστι προσκυνητός, πῶς ἄρα θεολογεῖται; παύσασθε οἱ πάλιν
τὴν φύσιν * ἐργαζόμενοι τὴν Βαβυλωνίαν, οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸν τύπον 5
ἐγείραντες τοῦ Ναβοχοδονόσορ, οἱ τὴν πολυθρύλητον ταύτην σάλπιγγα C
⟨εἰς⟩ ἕνωσιν τῶν πολεμούντων * σαλπίζοντες, οἱ ἐν μουσικοῖς καὶ ἐν κυμ-
20 βάλοις καὶ ἐν ψαλτηρίῳ διὰ τῶν πεπλανημένων ὑμῶν ῥημάτων εἰς πτῶσιν
τοὺς λαοὺς φέροντες, εἰκόνι μᾶλλον δουλεῦσαι παρασκευάζοντες ἤπερ
θεῷ καὶ ἀληθείᾳ. καὶ τίς ἀληθινὸς ἕτερος ὡς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; »τίς γὰρ 6
ἐξισωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ,« φησιν ἡ γραφὴ καὶ »ἕτερος
πρὸς αὐτὸν οὐ λογισθήσεται«. καὶ τίνα φησιν; ἵνα ἴδῃς ὅτι περὶ τοῦ
25 υἱοῦ λέγει, καθεξῆς διηγούμενός φησι »ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης,
καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ⟨Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ
ὑπ' αὐτοῦ⟩. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναν- 7 D

6 vgl. 1. Cor. 15, 14 — 10 vgl. Jer. 16, 19; 3, 23 — 12 Gal. 3, 13 — 14 Ancor. 50, 5; I S. 59 — 18ff vgl. Dan. 3, 1. 7 — 22 Psal. 88, 7 — 23 Bar. 3, 36 — 25—S. 181, 1 Bar. 3, 37f

J

2 τὸν μόνον, φησί Holl] μόνον, φησί, τὸν J 7 ⟨θεοῦ⟩ Öh.] 8 * eine Bibelstelle ausgefallen, vielleicht Sap. 14, 27 ⟨ἡ γὰρ τῶν ἀνωνύμων εἰδώλων θρησκεία παντὸς ἀρχὴ κακοῦ, φησὶν ὁ Σολομῶν⟩ Holl 10 * wohl wieder eine Bibelstelle ausgefallen, vielleicht Jer. 9, 14 ⟨ὥσπερ Ἱερεμίας, οὐαὶ τοῖς πορευομένοις ὀπίσω τῶν εἰδώλων⟩ Holl | ὅτι Holl] τὸ J 11 ὑμῶν J 14 [καὶ] Holl 15 [ὁ] Holl 17 * etwa ⟨θεοποιοῦντες, οἱ προσκύνησιν⟩ Holl 19 ⟨εἰς⟩ Pet. | * ⟨κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ⟩ oder schreibe προσκυνούντων statt πολεμούντων Holl 24 τίνα Holl] τί J 26f erg. Holl

στράφη.« πῶς οὖν οὐκ ἀληθινῶς πρὸς αὐτὸν ταῦτα εἴρηται; * ὁ καὶ λέγων »ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια«.

32. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι· πῶς εἶπεν ὁ μονογενὴς ἀληθινὸς θεὸς »ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν«, ἵνα μὴ πολυθεΐα νομισθείη, 5 ἵνα μὴ διαίρεσις γένηται τῆς ζωτικῆς γνώσεως; εἰ γὰρ μόνος ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατήρ, ἀληθινὸς ὁ υἱός, ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένος. »τιμῶν γὰρ τὸν πατέρα« καὶ μόνον αὐτὸν θεὸν ἀληθινὸν ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν ἔδειξεν ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον. διὰ τοῦτο ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατήρ, | ἀληθινὸς θεὸς ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. καὶ πόθεν τοῦτο 10 δεικτέον; ἀλλ' ὅρα μοι τὰς λέξεις ἐνταῦθα, ὡς μόνον ἀληθινὸν θεὸν φάσκει ἐνταῦθα τὸν πατέρα· ἐν δὲ τῷ | κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ὅτι, φησίν, »ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν«. καὶ ποῖον φῶς ἀληθινὸν ἀλλ' ἢ ὁ μονογενής; καὶ πάλιν, αἱ γραφαί φασι περὶ τοῦ θεοῦ ὅτι »φῶς ὁ θεός«, καὶ οὐκ εἶπε φῶς ἀληθινὸν ὁ θεός· περὶ δὲ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ 15 ὅτι φῶς ἀληθινὸν ὁ μονογενής. περὶ δὲ τοῦ πατρὸς θεὸς ἀληθινός, καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι φῶς ἀληθινὸν ὁ θεός· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὅτι θεός, καὶ ἐπὶ τοῦ θεὸς ὁ υἱός, οὐ προσέθετο τὸ ἀληθινόν. καὶ ὅπου φῶς ὁ θεός, οὐ προσέθετο φῶς ἀλη|θινόν. τί οὖν λέγωμεν περὶ τοῦ πατρός; ὅτι μὲν γὰρ φῶς ἀληθινὸν ὁ θεός, * καὶ οὐκ ἄρα ἐλλιπὲς ποιήσομεν τὸ θεῖον. 20 καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι γεγραμμένον τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ⟨καὶ⟩ εἴπο⟨ι⟩μεν ἁμαρτάνοντες, ὅτι οὐκ ἔστι φῶς ἀληθινόν, καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱὸς γέγραπται ὅτι θεός ἐστι καὶ ἦν [ὁ] θεὸς πρὸς τὸν ὄντα πατέρα (καὶ γὰρ »ἦν θεὸς ὁ λόγος«, καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι θεὸς ἐγένετο ὁ λόγος, ἀλλὰ θεὸς ἦν), ἐκ δὲ τῶν δύο τὰ ἰσόρροπα δειχθήσεται· ἐκ τοῦ μὲν θεὸς ἀληθινὸς ὁ πατὴρ 25 καὶ φῶς ἀληθινὸν ὁ υἱὸς τὰ ἰσόζυγα φανεῖται τῆς ἀξίας καὶ ἐκ τοῦ θεὸς ὁ υἱὸς καὶ φῶς ὁ θεὸς τὰ ἰσόρροπα τῆς δοξολογίας εὑρεθήσεται. καὶ οὐδὲν διοίσει οὐδὲ ἀντιλέξειέ τις τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ μονογενής.

Margin: 32,1 — 2 — P 756 — 3 — D 178 — 4 — B — Ö 640 — 5 — C — 6

33. Ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγκάζομαι τοῦ λέγειν 30 ἐνταῦθα, ἵνα μὴ παραλείψας τι δῶ τοῖς βουλομένοις ⟨ἀντιλέγειν⟩ ἐχθροῖς

Margin: 33,1

2 Joh. 14, 6 — 3 Joh. 17, 3 — 6 vgl. Joh. 8, 49 — 10 Ancor. 4, 1; I S. 9
12 Joh. 1, 9 — 13 1. Joh. 1, 5 — 21 vgl. Joh. 1, 9 — 22 Joh. 1, 1

J

1 * etwa ⟨καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ υἱός⟩ Holl 6 vor ὁ υἱὸς + ⟨καὶ⟩? Holl 8 ἀληθινῶς Holl] ἀληθινὸν J 9 θεὸς ὁ πατήρ Holl] πατὴρ ὁ θεὸς J 18 λέγωμεν Holl] λέγομεν J 19 * etwa ⟨ὁμολογήσομεν⟩ Holl 20 ⟨καὶ⟩ Holl | εἴπο⟨ι⟩μεν Holl 22 [ὁ] Holl 23 nach θεὸς ἦν vielleicht ausgefallen ⟨ἀλλ' οὐ γέγραπται ὅτι υἱὸς ἀληθινός⟩ Holl 25 θεὸς Holl] θεοῦ J 28 θεὸς Holl] υἱὸς J 29 τοῦ²] τι? Klost. 30 ⟨ἀντιλέγειν⟩ Holl

τὰς αὐτῶν ἔχειν * πρόφασιν. οὕτω γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς αὐτὸς D
ὁ κύριος μαρτυρεῖ λέγων »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«, »τὸ πνεῦμα τοῦ
πατρός«, ὁ δὲ ἀπόστολος »πνεῦμα Χριστοῦ«. ἄρα γοῦν τὸ πνεῦμα τὸ 2
ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας, πνεῦμα θεοῦ, ὡς θεὸς ἀληθινός, ὡς φῶς ἀλη-
5 θινόν, ὡς πνεῦμα πατρός, ὡς πνεῦμα υἱοῦ. μία γάρ ἐστιν ἡ τριάς, μία
ἡ δοξολογία, μια ἡ θεότης, μία ἡ κυριότης. πατὴρ | πατήρ, υἱὸς υἱός. ἅγιον 3 D 179
πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα, οὐ συναλοιφὴ ἡ τριάς, οὐ διεστῶσα τῆς ἰδίας αὐτῆς
μονάδος, οὐκ ἐλλιπὴς τῆς τελειότητος, οὐκ ἀλλοία τῆς ἰδίας ἰδιότητος, | P 757
ἀλλὰ πάντα τελειότης, τρία τέλεια, μία θεότης. καὶ πέπτωκεν ἡ τῶν 4
10 δι' ἐναντίας μάχαιρα. καὶ γὰρ οὕτω γέγραπται ὅτι »βέλος νηπίων ἐγενή-
θησαν ⟨αἱ πληγαὶ αὐτῶν⟩«. καὶ γὰρ τὰ νήπια, κἂν τε θέλῃ λαμβάνειν
βέλη, ἀνίσχυρα τυγχάνει, μὴ δυνάμενα ἐν χερσὶν αὐτῶν τι πράττειν.
ἐὰν δὲ καὶ παραταραχθῇ τὰ νήπια, μᾶλλον ἑαυτὰ σφάζει καὶ ἑαυτὰ ἀδικεῖ,
μὴ δυνάμενα ἄλλοις ἐπιχειρεῖν τοῦ βέλους τὸ ἐπιχείρημα, ὡς καὶ οὗτοι
15 καθ' ἑαυτῶν ἐπεστράτευσαν τὴν πλάνην, οὐδὲν δὲ ἐνσκήψουσιν εἰς τοὺς
υἱοὺς τῆς ἀληθείας.

34. Παρελεύσομαι δὲ καὶ εἰς ἑτέρας λέξεις πάλιν τὰς ὑπ' αὐτῶν 34,1 B
ἐπινοουμένας. καὶ πρῶτον μὲν ἐκπλήξεώς ἐστι τὸ ἔργον, ὡς εἰρωνείᾳ
κέχρηνται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀφελῶν καὶ ἀκεραίων φύσει· ὡς ὁ ὄφις ἠπά-
20 τησε τὴν Εὔαν ἀκεραίαν οὖσαν, τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ οὗτοι, ἐὰν θέλωσι
περιποιήσασθαι, τὸ πρῶτον μὲν κολακείαις πολλαῖς καὶ δαψιλείᾳ καὶ
προσοχῇ, ὑποσχέσει τε ἅμα καὶ φοβερισμοῖς, ὅτι »τοῖς βασιλικοῖς προσ-
τάγμασι καὶ τῷ τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος θυμῷ ἐναντιοῦσθε«, τοῖς μὴ
βουλομένοις κατὰ τὴν αὐτῶν πίστιν φέρεσθαι *. καὶ τί φασι; »τί γάρ 2 C
25 ἐστιν ὃ λέγομεν; αὐτή ἐστιν ἡ πίστις, μόνον δὲ ὅτι κενοδοξεῖτε.« ἴδωμεν
οὖν, εἰ ἡ αὐτή ἐστι πίστις. φησὶν οὖν· ὁμολογοῦμεν τὸν γεγεννημένον
υἱὸν ἐκ πατρὸς καὶ οὐκ ἀρνούμεθα. ἀλλὰ δεῖ ἡμᾶς, φησι, καὶ τὸ κτίσμα 3
ὁμολογεῖν καὶ τὸ ποίημα. οὐδὲν δὲ ἠλιθιώτερον. πᾶν γὰρ τὸ κτιζόμενον
οὐχ ὅμοιον τυγχάνει τῷ γεγεννημένῳ οὔτε τὸ γεννώμενον ὅμοιον τῷ
30 κτιζομένῳ, μάλιστα πρὸς ἐκείνην τὴν μίαν ἀκρσιφνῆ καὶ τελείαν οὐσίαν.
πάντα γὰρ ὑπὸ θεοῦ κέκτισται, μόνος δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ γεγέννηται D
καὶ μόνον | τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ πατρὸς προῆλθε καὶ τοῦ υἱοῦ ἔλαβε. τὰ D 180
δὲ ἄλλα πάντα κτιστὰ καὶ οὔτε προελθόντα ἐκ πατρὸς [προῆλθεν] οὔτε

2 Joh. 15, 26 — 3 Röm. 8, 9 — 10 Psal. 63, 8

J

1 * etwa ⟨κακοπιστίας⟩ Holl | πρόφασιν Holl] προφάσεις J 3f τὸ ἅγιον Holl] τῆς ἀληθείας J 7 συναλιφὴ J 11 ⟨αἱ πληγαὶ αὐτῶν⟩ Holl
24 * etwa ⟨προσπελάζουσι⟩ Holl 25 αὐτὴ Holl, vgl. Z. 26] αὕτη J
31 γεγέννηται Holl] γεγένηται J 32 τοῦ υἱοῦ Holl, vgl. S. 183, 1] ἐξ υἱοῦ J
33 [προῆλθεν] Holl

τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντα, ἀλλὰ ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ υἱοῦ, καθὼς γέγραπται·
»τῷ γὰρ λόγῳ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ
στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.« ἀλλά, φησι, δεῖ ὁμολογεῖν 5
καὶ τὸ κτίσμα, ἐπειδὴ εἶπεν ἡ γραφὴ τροπικώτερον λεγόμενον τὸ κτίσμα
5 καὶ τροπικῶς λεγόμενον τὸ γέννημα. κἄν τε γὰρ εἴπωμεν γέννημα,
οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων ἐροῦμεν. ἄρα οὖν ἐν ᾧ ἐροῦσι τὸ | γέννημα P 758
καὶ οὐκ ἀληθινὸν τὸ γέννημα, τοὺς ἀκεραιοτέρους ἀπατῶσι. καὶ τὸ κτίσμα 6
δὲ ὁμολογοῦμεν, φασίν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ θύρα κέκληται ὁ Χριστὸς καὶ
ὁδὸς καὶ στύλος καὶ νεφέλη καὶ πέτρα καὶ ἀρνίον καὶ ἀμνὸς καὶ χείμαρρος
10 καὶ μόσχος καὶ λέων καὶ πηγὴ καὶ σοφία καὶ λόγος καὶ υἱὸς καὶ ἄγγελος
καὶ Χριστὸς καὶ σωτὴρ καὶ κύριος καὶ ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου
καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος καὶ ἥλιος καὶ προφήτης καὶ ἄρτος καὶ βασιλεὺς
καὶ οἰκοδόμος καὶ γεωργὸς καὶ ποιμὴν καὶ ἄμπελος καὶ ὅσα τοιαῦτα.
οὕτω, φασί, καὶ τὸ κτίσμα λέγομεν καταχρηστικῶς. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὁμο- B
15 λογεῖν.

35. Φεῦ γε τῆς τοιαύτης κακῆς ὑπονοίας καὶ πανουργίας. μὴ δῴη 35,1
κύριός τινι τῶν τῆς ἀληθείας υἱῶν ὑπαχθῆναι τῇ τοιαύτῃ εἰρωνείᾳ, ἵνα
διὰ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων καὶ τὸ τοῦ κτίσματος ὄνομα εἰς τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ εἰσδεξάμενος πεισθῇ καὶ οὕτως ὁμολογεῖν. δότωσαν γὰρ ἡμῖν
20 τούτου τὴν χρῆσιν καὶ * τὴν τῶν λογισμῶν ἀπόδοσιν. πάντα γὰρ ἐκεῖνα 2
καταχρηστικῶς εἴρηται, οὐδὲν εἰς τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ ἐνσκήπτοντα,
οὔτε ἐλλιπῆ ποιούμενα πρὸς τὸν πατέρα * τῆς αὐτοῦ οὐσιότητος. κἄν C
τε θύρα λεχθείη, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ εἰσερχόμεθα, κἄν τε ὁδός, ἐπειδὴ δι'
αὐτοῦ βαδί|ζομεν, κἄν τε στύλος, ἐπειδὴ αὐτός ἐστιν ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, D 181
25 κἄν τε νεφέλη, ἐπειδὴ | ἐσκέπασε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ, κἄν τε στύλος, διὰ Ö 644
τὸ φωτεινὸν τοῦ πυρός, ὃ ἐφώτισεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κἄν τε μάννα, ἐπειδὴ
ἠρνήσαντο αὐτὸν ἄρτον ἐπουράνιον, κἄν τε ἄρτος, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ ἰσχυρο-
ποιούμεθα, κἄν τε ἄγγελος, ἐπειδὴ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, (ὁμώνυμον 3
γάρ ἐστι τὸ τοῦ ἀγγέλου ὄνομα· ἐδέξατο γὰρ ἡ Ῥαὰβ τοὺς ἀγγέλους
30 καὶ οὐκ ἦσαν ἄγγελοι οἱ ἀπεσταλμένοι ἀλλ' ἢ οἱ ἀναγγείλαντες περὶ τοῦ D
τόπου· οὕτω καὶ ὁ μονογενής, ἐπειδὴ ἀνήγγειλε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς

1 vgl. Joh. 1, 16 — 2 Psal. 32, 6 — 3ff vgl. Ancoratus c. 45, 4ff; I 55, 23ff — 6 s. S. 165, 17ff — 22 Joh. 10, 9 — 23 Joh. 14, 6 — 24 Ex. 13, 21f — 1. Tim. 3, 15 — 25 Ex. 13, 21f — 26 Joh. 6, 31 — 27 Joh. 6, 35 — 28 Jes. 9, 6 — 29 Jos. 2, 1 (Jac. 2, 25)

J

14 ἡμᾶς + ⟨αὐτὸ⟩? Holl 19 εἰσδεξάμενος πεισθῇ Holl] εἰσδεξάμενον πεισθῆναι J | δώτωσαν J 20 * etwa ⟨δῶμεν ἡμεῖς αὐτοῖς⟩ Holl | λογισμῶν] λόγων? Holl 22 * etwa ⟨οὔτε ἀλλοιοῦντα αὐτὸν⟩ Holl 25 στύλος ⟨πυρός⟩ Klost.

τοῖς ἀνθρώποις, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ἐν τῷ κόσμῳ ἀναγγέλλων τὴν μεγάλην βουλήν) καὶ λίθος, οὐκ ἀναίσθητος ὁ λίθος, ἀλλὰ καταχρηστι- 4 κῶς, διὰ τὸ πρόσκομμα γεγονέναι Ἰουδαίοις, ἡμῖν δὲ θεμέλιον σωτηρίας, καὶ ἀκρογωνιαῖος λίθος, διὰ τὸ ἐπισφίγξαι παλαιὰν καὶ νέαν διαθήκην, 5 περιτομήν τε καὶ ἀκροβυστίαν εἰς μίαν ἕνωσιν· ἀμνὸς δὲ διὰ τὸ ἄκακον 5 καὶ τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώ|πων ἠφανίσθαι ἐν τῷ P 759 αὐτὸν τῷ πατρὶ προσενηνέχθαι πρόβατον εἰς σφαγήν, ἐπειδὴ ἦλθεν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ὁ ἀπαθής, ἵνα ἡμεῖς σωθῶμεν, καὶ εἴ τί ἐστιν ἕτερον ταῖς αὐταῖς χρήσεσι συμβαλλόμενον εἰς σωτηρίαν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, 10 καταχρηστικῶς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται.

36. Τί οὖν τὸ κτίσμα ὠφελήσειεν ἢ ποίαν χρῆσιν ποιεῖται πρὸς τὴν **36,1** ἡμῶν σωτηρίαν καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἔνσαρκον δοξολογίαν καὶ τελείαν θεότητα; τί ὠφελεῖ ἡμᾶς τὸ λέγειν αὐτὸν κτίσμα; τί κτίσμα ταῖς κτίσεσιν ἐργάζεται; τί κτίσμα ὠφελεῖ τὰς κτίσεις; πῶς δὲ ἔκτισεν 2 B 15 ὁ θεὸς ⟨υἱόν⟩, θεὸν εἰς προσκύνησιν ⟨αὐτὸν⟩ διδούς, ὁπότε λέγει »μὴ ποιήσῃς σεαυτῷ πᾶν ὁμοίωμα μήτε ἐπὶ γῆς μήτε ἐν οὐρανῷ καὶ μὴ προσκυνήσεις αὐτῷ;« πῶς οὖν ἔκτισεν ἑαυτῷ υἱὸν καὶ ἐπέταξε προσ|κυνεῖσθαι; D 182 μάλιστα τοῦ ἀποστόλου λέγοντος »καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν«. μωρὸν γὰρ τὸ κτίσιν θεολογεῖν, ἀθετεῖν 20 δὲ πρώτην ἐντολὴν τὴν λέγουσαν »κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις«. διὸ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία οὐ κτίσμα 3 προσκυνεῖ, ἀλλὰ υἱὸν γεννητόν, πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν ἐν πατρί, σὺν ἁγίῳ C πνεύματι. ἀλλὰ ναί, φησιν· ἐὰν γὰρ μὴ εἴπω ὅτι κτίσμα, φησίν, ἐλάττωσιν 4 προσφέρω τῷ πατρί. τὸ γὰρ κτιστὸν οὐκ ἐλαττοῖ τὸν κτίσαντα, τὸ δὲ 25 γεγεννημένον ἐκ φύσεως ἢ συστολὴν ἐργάζεται ἢ πλατυσμὸν ἢ μείωσιν ἢ τομὴν ἤ τι τῶν τοιούτων παθῶν προσάπτει τῷ γεγεννηκότι. πολλὴ 5 δὲ μωρία τῶν τοιαῦτα λογιζομένων, ὡς ἀφ' ἑαυτῶν τὸ θεῖον εἰκάζειν καὶ τὰ εἰς αὐτοὺς πάθη τῷ θεῷ προσάπτειν βουλομένων, τοῦ θεοῦ ἀπαθοῦς ὄντος παν|τελῶς καὶ ἐν τῷ γεννᾶν καὶ ἐν τῷ κτίζειν. ὡς γὰρ ἡμεῖς πάσχο- D Ö 646 30 μεν γεννῶντες, ἐπειδὴ κτιστοί ἐσμεν, οὕτω καὶ κάμνομεν κτίζοντες. καὶ εἰ πάσχει ὁ πατὴρ γεννῶν, ἄρα καὶ κτίζων κάμνει. πῶς δὲ περὶ θεοῦ 6 πάθος ἐστὶν εἰπεῖν καὶ τὸ κάμνειν, εἴπερ κτίζει; ἀλλ' οὐ κάμνει, μὴ γένοιτο.

2 Jes. 8, 14; 28, 16 (Röm. 9, 33) — **3** Eph. 2, 20 — **5** Joh. 1, 29 (Jes. 53, 7) — **11ff** vgl. Ancoratus c. 47; I 56, 26ff — **15** Ex. 20, 47 — **18** Röm. 1, 25. 22 — **20** Deut. 6, 13 Matth. 4, 10 — **25** vgl. S. 164, 22ff — **31** Ancor. 48, 6; I S. 58

J

15 ⟨υἱόν⟩ Holl | ⟨αὐτὸν⟩ Holl **19** ἀθετὴν J **26** τῶν] τὸν J **32** κτίζει Holl] κάμνει J

»οὐ κοπιάσει« γάρ φησιν ἡ γραφή. »πνεῦμα οὖν ὁ θεὸς« καὶ ⟨κατὰ⟩ πνεῦμα ἀνάρχως καὶ ἀρχόνως τὸν υἱὸν ἐγέννησεν, »θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ κτισθέντα«. | P 760

37. Παρελεύσομαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ ῥητόν, ἐφ' ἕτερα δὲ πάλιν ἑαυτοὺς 37,1
5 ἐπιδῶμεν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐν κακαῖς ὑπονοίαις λεγομένων τε καὶ ᾀδομένων, ἄνω δέ μοι προτεταγμένων. καὶ γὰρ πάλιν χυδαίως φασὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν παρερμηνεύοντες τὸ »δέξασθε τὸν ἀρχιερέα ὑμῶν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν«. καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, τὴν πρὸς Ἑβραίους φημί, 2 ἀπωθοῦνται, φύσει αὐτὴν ἀναιροῦντες ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου | καὶ λέγοντες μὴ D 183
10 εἶναι [τοῦ] αὐτοῦ. τὸ δὲ ῥητὸν διὰ τὴν ἰδίαν νόσον εἰς ἑαυτούς, ὡς προεῖπον, * κακῶς ἐκδέχονται, δῆθεν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ὅτι »πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν« τὸ κτίσμα παρεισφέροντες. ἐρωτήσειε δ' ἄν τις αὐτοὺς B 3 σύνεσιν κεκτημένος, καὶ ἀπορήσουσι, μὴ ἔχοντες τί ἀποκριθήσονται, ὅτι τὸ »ἀρχιερέα« πότε προσελάβετο ὁ κύριος ἡμῶν ὄνομα αὐτῷ καλεῖ-
15 σθαι; οὐδαμοῦ γὰρ πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας ταῦτα ἔσχε τὰ 4 ὀνόματα, τὸ λίθον καλεῖσθαι, τὸ πρόβατον εἰς σφαγὴν φερόμενον, τὸ ἄνθρωπον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, τὸ ἀετὸν καὶ ἀρνίον καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσαπερ εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν ἀναφέρεται, ὡς καὶ ⟨τὸ⟩ ἀρχιερέα αὐτὸν καλεῖσθαι, δι' ἣν ὁ νόμος ἐκήρυττε περὶ αὐτοῦ ὑπόθεσιν,
20 ὅτι »προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἐγερεῖ κύριος ὁ θεὸς ὑμῖν«. ἄρα 5 C γοῦν τὸ »προφήτην« καὶ »ἀρχιερέα« καὶ »τὸ ἐξ αὐτῶν« μετὰ τὴν ἐνταῦθα κατακωχὴν ἑρμηνεύει σαφῶς ὁ λόγος, ὡς καὶ ἀραρότως ἔστιν ἰδεῖν, πῶς πάλιν ἡ ἀνίκητος τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ προγνωσία »εἰς τὸ φράξαι πᾶν στόμα« ἐπεγειρόμενον κατὰ τῆς ἀληθείας πάντα μετὰ θαυμαστῆς φωτα-

1 Jes. 40, 28 vgl. de decr. Nic. syn. 7; Migne 25, 436 BC or. II c. Ar. 25; Migne 26, 200 B — Joh. 4, 24 — 2 vgl. das Symbolum Nicaenum — 4ff c. 37 vgl. Ancoratus c. 41; I 51, 9ff — 7 Hebr. 3, 1f vgl. Athan. de sent. Dion. 10f; Migne 25, 493 B 496 C or. II c. Ar. 6; Migne 26, 158 B 160 B — 8 vgl. Theod. interpret. ep. ad Hebr. praefatio; Migne 82, 673 C: οἱ τὴν Ἀρειανικὴν εἰσδεξάμενοι νόσον . . . τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν τῶν λοιπῶν ἀποκρίνοντες καὶ νόθον ταύτην ἀποκαλοῦντες. Er fehlt in der gotischen Bibel. Athan. or. I c. Ar. 58; Migne 26, 133 AB εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, κἂν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντό τι τοιοῦτον φαντάζεσθαι περὶ τοῦ λόγου — 11 Hebr. 3, 2 — 20 Deut. 18, 15 — 23 Röm. 3, 19 (2. Cor. 10, 5)

J

1 ⟨κατὰ⟩ Holl 10 [τοῦ] Ltz. | * ⟨τρέποντες⟩ Holl 14 τὸ ἀρχιερέα Holl] τὸν ἀρχιερέα J 16 φερόμενον Holl] φέρεσθαι J 17 ἀετὸν Öh.] ἀετὸς J 18 ⟨τὸ⟩ Holl 21 τὸ (vor προφήτην) Holl] τὸν J

γωγίας προεθέσπισε καὶ ἠσφαλίσατο. φάσκει γὰρ οὕτως ἐν τῇ αὐτῇ 6
ἀκολουθίᾳ ὅτι »πᾶς ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων D
καθίσταται, εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας, δυνάμενος μετριοπαθεῖν.
ἀνάγκην γὰρ ἔχει καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν ⟨προσφέρειν⟩. ὁ δὲ μὴ ἔχων
5 ἁμαρτίαν ἑαυτὸν προσήνεγκε τῷ πατρί«. καὶ τὸ μὲν »ἐκ τῶν ἀνθρώπων« 7
διὰ τὴν ἐνδημίαν, τὸ δὲ »οὐκ ἐξ ἀνθρώπων« ⟨καὶ⟩ τὸ »μὴ ἔχων ἁμαρτίαν«
διὰ τὴν θεότητα. καὶ περὶ τῆς αὐ|τοῦ θεότητός φησι »καίπερ ὢν υἱός«, Ö 648
περὶ δὲ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας »ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθε«, φησί.

38. Καὶ ὁρᾷς ὅτι πάντα τοῦ Χριστοῦ λεῖα καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς στραγγα- 38,1
10 λιῶδες. τὸ γὰρ »ἀρχιερέα πιστὸν | ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν« οὐδὲ τὴν D 184
αὐ|τὴν πλάσιν ἐνταῦθα διηγεῖται τοῦ σώματος οὐδὲ τῆς αὐτοῦ ἐναν- P 761
θρωπήσεως, οὐ περὶ κτίσεως ὅλως φάσκει, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐνδημίαν τοῦ
ἀξιώματος τὸ χάρισμα· ὡς καὶ τὸ εἰρημένον »ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα τὸ
ὑπὲρ πᾶν ὄνομα«. καὶ οὐ πρώην τοῦτο ἐπληροῦτο ἐν τῇ θεότητι, ἀλλὰ 2
15 ⟨ἐν⟩ τῇ νῦν παρουσίᾳ, ἐπειδήπερ ἡ αὐτοῦ ἐνανθρώπησις ἡ ἐκ Μαρίας
ἔλαβεν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ⟨τὸ⟩ σὺν τῷ θεῷ λόγῳ καλεῖσθαι υἱὸν
θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου ἐνταῦθα πάλιν εἴρηκε 3
»τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ
πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον«, ἵνα ὁ δεσπότης B
20 ἀγγέλων καὶ ποιητὴς παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένος φανείη, ὁ φρικτὸς
καὶ φοβερὸς τοῖς ἀγγέλοις καὶ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτοὺς κτίσας σὺν τῷ πατρὶ
καὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἠλαττωμένος λέγοιτο, καὶ φανείη σαφῶς ὅτι
οὐ περὶ θεότητος ἐνταῦθα φάσκει, ἀλλὰ περὶ τῆς αὐτοῦ σαρκός. πάθημα 4
γὰρ θανάτου οὐ πρὸ σαρκὸς εἰς τὸν λόγον ἀναλογεῖται, ἀλλὰ μετὰ τὴν
25 ἔνσαρκον παρουσίαν, τοῦ αὐτοῦ ἀπαθοῦς ὄντος καὶ παθητοῦ, ἀπαθοῦς C
μὲν ὄντος ἐν τῇ θεότητι, πάσχοντος δὲ ἐν τῇ ⟨ἐν⟩ανθρωπήσει, ὡς καὶ
τὰ ἀμφότερα ⟨ἐν⟩ ἑνὶ πληροῦται, τὸ υἱὸς ἀνθρώπου ἐν ταὐτῷ καὶ υἱὸς
θεοῦ ἐν ταὐτῷ. ὁμοῦ γὰρ Χριστὸς ἐν τοῖς ἀμφοτέροις ὁ υἱὸς καλεῖται.

39. Τί οὖν ἐποίησεν αὐτόν; οἱ φιλονεικοῦντες μάθωσιν ἀπὸ τῶν 39,1
30 προειρημένων πάντων ὅτι οὐδὲν εἰς τὴν θεότητα ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ ἀνα-
λογεῖται, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν καὶ οὐδὲ ὡς περὶ ποιήσεως
ἢ κτίσματος, ἀλλ' ὡς περὶ ἀξιώματος μετὰ τὴν παρουσίαν τὸ »ἐποίησεν D
αὐτόν«. ἐρωτήσας γάρ τις τινὰ βασιλέα περὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ, ὅτι »τί σοι 2
πέφυκεν οὗτος«, καὶ ἀκούσει παρ' αὐτοῦ ὅτι »υἱός μου ἐστί«. »γνήσιος οὖν | D 185

2–5 Hebr. 5, 1. 3 (8, 3; 9, 14) — 13 Phil. 2, 9 — 18–19 Hebr. 2, 9 —
33 Ancor. 41, 7; I S. 52

J

4 ⟨προσφέρειν⟩ Holl 6 ⟨καὶ⟩ Dind. | ἁμαρτίαν Holl] ἀνάγκην J
15 ⟨ἐν⟩ Holl 16 ⟨τὸ⟩ Holl 25 ὄντος Öh. Dind.] ὂν J 26 ⟨ἐν⟩αν-
θρωπήσει Dind. 27 ⟨ἐν⟩ Holl 32 παρουσίαν + ⟨ἐστὶν⟩ ? Holl

σοι ὑπάρχει ἢ νόθος;« ὁ δέ φησι· »γνήσιος ἐξ ἐμοῦ ὑπάρχει.« »τί οὖν αὐτὸν ἐποίησας«; »βασιλέα αὐτὸν ἐποίησα.« δῆλον μηδὲν παρηλλαγμένον τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀξίας. καὶ οὐχὶ πάντως διὰ τὸ εἰρηκέναι, ἐποίησα αὐτὸν 3 βασιλέα, παρὰ τοῦτο ἔκτισα αὐτόν, λέγει ὁ βασιλεύς. οὐ γὰρ τὴν γέννησιν 5 ἠρνήσατο, ἣν ὡμολόγησεν ⟨φάσκων⟩ γεγεννηκέναι, ἐν τῷ εἰπεῖν ἐποίησα, ἀλλ' ἐκείνην μὲν | σαφῶς | ἀπεφήνατο, τὸ δὲ ἐποίησα περὶ ἀξίας ἐδήλω- Ö 650 P 762 σεν. οὕτω καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς τοῦ πατρὸς ἀναμφιβόλως τοῖς ζωὴν ἐθέλουσι ⟨περιποιήσασθαι⟩ πιστεύεταί τε καὶ προσκυνεῖται. τὸ δὲ ἀρχιερέα 4 γενέσθαι, διότι ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἑαυτὸν προσήνεγκεν ὑπὲρ 10 τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὸς ἱερεύς, αὐτὸς ἱερεῖον· ἑαυτὸν μὲν προσήνεγκεν, ὑπὲρ πάσης δὲ κτίσεως ἀρχιερατεύων, ἀναβὰς δὲ πνευματικῶς καὶ ἐνδόξως ἐν αὐτῷ τῷ σώματι »ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός«, »γεγονὼς ἀρχιερεὺς εἰς τὸ διηνεκὲς« καὶ »διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοὺς« ἐφ' ἅπαξ, ὡς B μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς καθεξῆς λέξεσιν ὁ αὐτὸς ἅγιος ἀπόστολος. 15 καὶ ἐξέπεσε πάλιν τούτων ἡ προφασιστικὴ διαλογὴ τῆς θείας γραφῆς 5 ζωτικῆς οὔσης καὶ μηδὲν ἐχούσης εἰς πρόσκομμα πιστοῖς ἢ εἰς ἐλάττωμα βλασφημίας πρὸς τὸν λόγον.

40. Εἶτα μέμνη⟨ν⟩ται πάλιν ἑτέρου ῥητοῦ ὡς Ἰωάννης ἑστὼς ἐν τῇ **40,1** ἐρήμῳ καὶ θεασάμενος αὐτὸν ἐρχόμενον ἔλεγεν »οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπον 20 ὑμῖν, ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνήρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν«. καὶ πρῶτον μὲν αὐτὰς τὰς λέξεις ὡς καρηβαροῦντες ἀλλάσσουσι 2 C τῇ διανοίᾳ καὶ λέγουσι· πῶς τοῦτο πληροῦται ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, ὅτι οὐκ ἦν πρὸ Ἰωάννου ἐν γαστρὶ Μαρίας συνειλημμένος; ἀλλά, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής· »ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ μηνὶ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ 25 εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ. | καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ἔφη· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος D 186 μετὰ σοῦ,« καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀκολουθίας. ὡς οὖν ἡ παρθένος ἐπὶ τῷ 3 ἀσπασμῷ ἐταράσσετο, ἔφη πρὸς αὐτήν· »ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ D τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.« »καὶ ἰδοὺ ἡ συγγενής 30 σου Ἐλισάβετ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ«. καὶ ὁρᾷς, φησιν, ὅτι πρὸ ἓξ μηνῶν τοῦ εὐαγγελισθῆναι Μαρίαν ἤδη προυπῆρχεν ὁ Ἰωάννης. πῶς οὖν τὸ 4

8 vgl. 1. Pet. 2, 24 Hebr. 9, 28 — 12 Hebr. 10, 12 — Hebr. 7, 3 — 13 Hebr. 4, 14 — 18—21 Joh. 1, 29f — 24—27 Luc. 1, 26—28 — 28—31 Luc. 1, 30f. 36

J

5 ⟨φάσκων⟩ Holl 8 ⟨περιποιήσασθαι⟩ Holl 10 προσήνεγκεν + ⟨ἅπαξ⟩? Holl 18 μέμνη⟨ν⟩ται Holl 23/24 ὥς φησιν Holl] φησὶν ὡς J 30 συνειληφῦα J

»πρὸ ἐμοῦ ἐγένετο« ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ Χριστοῦ πληρωθήσεται; τίς δὲ τῶν ἀκεραίων καὶ μὴ ἐν διανοίᾳ ἐναργῶς ἑδραιωμένων ἀκούσας τὸ ῥητὸν οὐ ταραχθήσεται; † λέγει γὰρ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀκέραια καὶ 5 ζωτικὰ [τὰ] τῆς θείας γραφῆς | τοῖς τὰ πονηρὰ ἑαυτοῖς ἐπισπωμένοις P 763
5 μᾶλλον βλαβερώτερα φαίνεται, τῶν ῥητῶν πάντῃ ἐν πνεύματι ἁγίῳ κατηυγασμένων. τί γὰρ παραλέλειπται τῷ ῥητῷ πρὸς ἀσφάλειαν; ἰδοὺ 6 γὰρ λέγει ὅτι »οὗτός ἐστι«, τὸ ὁρατὸν σημαίνων καὶ ὑποδεικνύων τοῖς ὁρῶσιν, »ὃν εἶπον ὑμῖν, ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται«. καὶ τίς ἔρχεται ἀλλ' ἢ »ἀνήρ«; οὐδεὶς δὲ τῶν σύνεσιν κεκτημένων ἄνδρα ψιλὸν | νομίσειε τὸν Ö 652
10 κύριον ἡμῶν, ἀλλὰ αἱ ἄνω αἱρέσεις αἱ ἤδη σημανθεῖσαι, οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβίωνα. ἀλλὰ μετὰ τοῦ »ἀνὴρ« πάντως ὅτι ἠσφα- 7 B λισμένως καὶ κύριον αὐτὸν ἴσασιν οἱ ἀληθινοὶ πιστοί, ὡς καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ »ὃ ἀκηκόαμεν ἀπ' ἀρχῆς«, ἵνα εἴπῃ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ὄντα, τὸν ἀόρατον θεὸν λόγον, ὃν ἠκούσαμεν ἐν θείαις γραφαῖς, ἐν προφήταις
15 καταγγελλόμενον, ἐν οὐρανῷ ἐξυμνούμενον. καὶ διὰ τοῦτο ⟨τὸ⟩ »ὃ ἐν 8 ἀρχῇ ἠκούσαμεν καὶ ἐθεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς«, ἵνα ἄνω τὸ ἀκηκοέναι θεὸν ὁμολογήσῃ ἐξ ὑπαρχῆς, τὸ δὲ ἑωρακέναι ἄνθρωπον σημάνῃ, ὃν καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης ἔφη ὅτι »ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνήρ« καὶ τὸ »αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν«, ἵνα θεὸν | ἄνωθεν σημάνῃ καὶ ἄνθρωπον ὁρατὸν D 187
20 ὑποδείξῃ ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα τέλειον, C μὴ ἀποβαλλόμενον τὸ ἅγιον σκεῦος ὃ εἴληφε καὶ τὴν τελείαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐψηλαφηκέναι τὴν πλευρὰν τόν τε τύπον τῶν ἥλων τὰ τρία ὁμολογήσῃ ἀπαρασαλεύτως. οὕτω μοι καὶ ἐνταῦθα νόει 9 τὸ ὅτι »οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον ὑμῖν, ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνήρ«, ἵνα τὴν
25 ἔνσαρκον σημάνῃ παρουσίαν, ⟨καὶ τὸ⟩ ὅτι »πρῶτός μου ἦν,« ἵνα τὴν θεότητα ὑποδείξῃ, »ὅτι πρὸ ἐμοῦ ἐγένετο«. »ἐν τῷ κόσμῳ γὰρ ἦν«, φησι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, »καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν D οὐκ ἔγνω.«

41. Εἰ δὲ ἐν κόσμῳ ἦν πρὸ τοῦ Ἰωάννην γεννηθῆναι καὶ συλληφθῆναι, **41,1**
30 πρὸ αὐτοῦ γέγονεν ἐν κόσμῳ, οὐ περὶ κτίσεως, οὐ περὶ ποιήσεως σημαίνων, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρῆσιν, ⟨καθ'⟩ ἣν ὁμωνύμως εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι λέγειν· ἐγενόμην ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐγενόμην ἐν Βαβυλῶνι, ἐγενόμην ἐν Αἰθιοπίᾳ, ἐγενόμην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οὐ κτίσιν σημαίνων ἐνταῦθα, | ἀλλὰ ἐπίβασιν P 764

7 Joh. 1, 30 — 13. 15. 18 1. Joh. 1, 1 — 18 Joh. 1, 30 — 22 vgl. Joh. 20, 25. 27 — 24 Joh. 1, 30 — 26 Joh. 1, 10

J

2 καὶ μὴ Holl] μὴ καὶ J | ἑδραιωμένων J] ἡδρ. Ausgg. 3 † λέγει] lies etwa ἀληθῶς Holl 4 [τὰ] Holl 15 ⟨τὸ⟩ Holl 23 τὰ τρία + ⟨ταῦτα⟩ ? Holl | ὁμολογήσει J 25 ⟨καὶ τὸ⟩ Holl 31 ⟨καθ'⟩ Holl

τε καὶ παρουσίαν. τί γὰρ ἐγενόμην ἐν Βαβυλῶνι ἢ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ⟨σημαί- 2
νει⟩, ὅτι ἦλθον. »πρὸ ἐμοῦ οὖν ἐγένετο«, ἵνα δείξῃ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τοῦ
λόγου ἀεὶ ἐπίβασιν, καὶ τὸ »πρῶτός μου ἦν,« ἵνα δείξῃ τὴν θεότητα ἀεὶ
οὖσαν. τὸ δὲ »ὀπίσω μου ἐρχόμενον«, ἵνα δείξῃ τὴν σύλληψιν μετὰ τὸν
5 Ἰωάννην. καὶ διὰ τοῦτο »ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ«, ἑτοιμαστικὴ
φωνὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀκοῆς. πρῶτον γὰρ ἀδιάρθρωτον εἰώθασιν οἱ 3
φωνοῦντες ἀποδιδόναι φωνὴν ἠχήεσσαν, ἀπὸ μήκοθεν καλοῦντες τούς τι ἔχον- B
τας παρ' αὐτῶν ἀκούειν, καὶ ἐπὰν ἐκεῖνοι τῆς φωνῆς ἀκούσωσι μόνης καὶ
δώσωσι τὸν νοῦν τοῦ ἀκούειν καὶ ἑτοιμάσωσι τὴν ἀκοήν, τότε ὁ | τὴν Ö 654
10 ἠχήεσσαν φωνὴν ἀποδοὺς λοιπὸν διαστέλλει τὸν λόγον, ὅνπερ ἠβουλήθη
εἰπεῖν. οὕτω καὶ Ἰωάννης φωνὴ ἐγένετο | ἑτοιμάζουσα τὴν ἀκοὴν τῶν 4 D 188
ἀνθρώπων. οὐ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ μετ' αὐτὸν ἦλθεν ὁ λόγος,
δι' ὃν ἡ ἑτοιμαστικὴ φωνὴ γέγονε. καὶ διὰ τοῦτο λέγει »φωνὴ βοῶντος
ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς κυρίου«. ἡ γὰρ φωνὴ ἑτοιμάζει, 5
15 ὁ δὲ κύριος ἐπιβαίνει ταῖς ὁδοῖς ταῖς ἡτοιμασμέναις. καὶ ἡ φωνὴ λαλεῖ C
⟨εἰς⟩ τὴν ἀκοήν· ὅταν δὲ ἡ ἀκοὴ σχολάσῃ, τότε ὁ λόγος ἐν τῇ ἀκοῇ κατα-
βάλλεται τῶν δεχομένων. οὐδαμοῦ τοίνυν ἐπιλήψεται Ἄρειος καὶ οἱ
ἀπ' αὐτοῦ τῆς τοῦ θεοῦ ἀληθείας, ἀεὶ καταυγαζούσης καρδίας πιστῶν
εἰς τὸ μὴ ἐκτραπῆναι ἀπὸ τῆς ἐν τῷ λόγῳ υἱῷ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ ἀκτίστῳ
20 καὶ ἀγενήτῳ σωτηρίας.

42. Προκοπτόντων δὲ πάλιν ἡμῶν καὶ ἐπὶ τὰς ἑξῆς βαινόντων, οὐδὲν **42,1**
παραλείψομεν τῶν ἄνω προτεταγμένων εἰς ἐπίλυσιν, ἀλλ' εὖθις πάλιν
ἐπιληψόμεθα τῆς ἀκολουθίας. προφασίζονται γὰρ πάλιν ἑτέραν πρό-
φασιν, τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένην ὅτι »φανερὸν
25 ἔστω ὑμῖν πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ἐσταυρώσατε D
καὶ κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε«. καὶ λέγουσι πάλιν ὅτι 2
ἐνταῦθα τὸ »ἐποίησε« γέγραπται, καὶ οὐχ ὁρῶσι τὸ ῥητόν (αὐτὸ γὰρ
ἑαυτὸ τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύει) »τοῦτον γὰρ τὸν Ἰησοῦν«, ἵνα σημάνῃ τὴν
ἐνανθρώπησιν κυρίου. ἀπὸ τοῦ γὰρ »τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ἐσταυρώσατε«
30 φανερόν τί ἐστιν * ὅτι ἣν ἐσταύρωσαν σάρκα· σάρκα γὰρ ἐσταύρωσαν. καὶ διὰ 3
τοῦτο ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον,
ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου« | *, ἀλλ' P 765

5 Joh. 1, 23 — 13 Joh. 1, 23 — 21 Ancor. 41, 1—6; I S. 51 —
24—26 Act. 2, 36 vgl. Athan. c. Apoll. II 9; Migne 26, 1145 C — 31 Joh. 8, 40

J

1 ⟨σημαίνει⟩ Holl 4 τὸ] τὸ (= τὸν) J 7 ἠχήεσαν J 10 ἠχήεσαν J
16 ⟨εἰς⟩ Pet.; βάλλει τὴν ἀκοὴν Öh. 20 ἀγενήτῳ Holl] ἀγεννήτω J
24 εἰρημένην + ⟨λέξιν⟩ ? Holl 27 ἐνταῦθα τὸ Holl] τὸ ἐνταῦθα J 28 ἑαυτῷ J |
ἑρμηνεύει Holl] μηνύει J 30 * ⟨ὃ σημαίνει· δῆλον⟩ Holl 32 * etwa
⟨ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἀποφαίνων⟩ Holl

οὐ τῆς ἐνανθρωπήσεως διορίζων τὴν θεότητα. οὔτε γὰρ ἐκτὸς τῆς ἐναν- 4
θρωπήσεως ὑπῆρχεν ἡ θεότης, ὁπηνίκα ἔμελλε πάσχειν, οὔτε ἐν τῷ πάσχειν
ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ λόγου ἡ ἔνσαρκος παρουσία. ἀλλ' οὔτε ὁ ἀπαθὴς
λόγος | πέπονθε τὸ πρότερον ⟨ἀλλ' ἢ⟩ ἐν σαρκὶ ὢν τῇ πασχούσῃ. ἀληθὲς D 189
5 γάρ ἐστιν ἐπ' ἀμφοτέρων τὸ ἓν ὄνομα, ἔν τε τῇ θεότητι καὶ ἐν τῇ ⟨ἐν⟩αν-
θρωπήσει. Χριστὸς γὰρ ἡ ἐνανθρώπησις αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ Χριστὸς
κύριος ἐν αὐτῇ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ. ἀλλὰ τὸ μὲν παθεῖν ἐν σαρκί, 5
καθὼς εἶπε Πέτρος ὅτι »Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί«, ἵνα δείξῃ B
τὴν ἀπάθειαν τῆς θεότητος, καὶ πάλιν »ἀποθανὼν ἐν σαρκί, ζωογονηθεὶς
10 δὲ τῷ πνεύματι«. »τοῦτον οὖν τὸν Ἰησοῦν ὃν ἐσταυρώσατε«, ἵνα μὴ παρα-
λειφθῇ ἡ ἁγία ἔνσαρκος οἰκονομία ἀπὸ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ | ἀκτίστου λόγου, Ö 656
ἀλλὰ συνενωθῇ ἄνω τῷ ἀκτίστῳ λόγῳ. διὰ τοῦτο καὶ »κύριον καὶ Χριστὸν 6
ὁ θεὸς ἐποίησε« τὸ ἐκ Μαρίας συλληφθέν, τὸ ἐν θεότητι συνενωθέν· οὐ
γὰρ ἡ Μαρία θεὸς κατὰ φύσιν. διὰ τοῦτο ἑξῆς τὸ »ἐποίησεν« ἐπιφέρει,
15 ὡς καὶ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ φησιν, ἐρωτησάσης αὐτῆς ὅτι »πῶς ἔσται
τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω« φησί, »πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ C
σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον
κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. ὅταν δὲ εἴπῃ »καὶ τὸ γεννώμενον«, ἔδειξεν ἀκατα- 7
ζητήτως περὶ θεοῦ λόγου, ὅτι υἱός ἐστιν ἀναμφιβόλως, οὐ κτισθείς, οὐ
20 ποιηθείς. περὶ δὲ τῆς ἀπὸ Μαρίας ἐνσάρκου οἰκονομίας, μετὰ προσθήκης 8
⟨τοῦ⟩ »καὶ τὸ γεννώμενον ⟨ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ« ἔδειξεν ὅτι καὶ
τὸ γεννώμενον⟩ [τὸν] Χριστὸν καὶ κύριον ἐποίησεν· ὡς ἐπὶ τι ῖς ἄλλαις
ῥήσεσι πάντα σαφῶς ἐπληρώθη καὶ οὐδὲν καμάτου περιέχουσιν, οὕτω
καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ πεπλήρωται καὶ οὐδεμία ἔστι D
25 παρεκτροπὴ τοῖς τῆς ἰδίας ζωῆς ἐπιμελουμένοις. ζῶν γὰρ ὁ λόγος ἀπὸ 9
ζῶντος πατρός, υἱὸς τοῦ πατρός, καὶ οὐ κτιστός. πάντα δὲ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ
παρουσίᾳ πεπλήρωται, ἵνα μήτε φάντασμα νομισθείη μήτε ὁμοούσιος
ἡ σὰρξ τῇ ἄνω θεότητι, ἀλλὰ συνηνωμένη ἡ ἐνανθρώπησις αὐτοῦ εἰς
μίαν ἀπάθειαν, μάλιστα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. »οὐκέτι γὰρ
30 ἀπο|θνήσκει, φησί, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει.« ἔστι γὰρ εἷς κύριος, 10 D 190
εἷς Χριστός, εἷς βασιλεύς, | ἐν δεξιᾷ πατρὸς καθήμενος, τὸ σωματικὸν P 766
καὶ πνευματικὸν μία ἕνωσις, μία θεότης πνευματική, τὰ ἀμφότερα φω-

8 1. Pet. 4, 1 — 9 1. Pet. 3, 18 — 10 Act. 2, 36 — 12 Act. 2, 36 —
15—18 Luc. 1, 34f — 29 Röm. 6, 9

J

4 ⟨ἀλλ' ἢ⟩ Holl 5 ⟨ἐν⟩ανθρωπήσει Dind. 20 τῆς ἀπὸ Μαρίας
Öh.] ἀπὸ Μαρίας τῆς J 21 ⟨τοῦ⟩ Holl | ⟨ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ,
ἔδειξεν ὅτι καὶ τὸ γεννώμενον⟩ Holl 22 [τὸν] Holl

τεινὰ καὶ ἔνδοξα. ἔτι δὲ ὑπερβήσομαι τὸ ῥητὸν ἱκανῶς ἑρμηνευόμενον 11
νομίζων καὶ ἐπὶ τὰ ἕτερα τῆς αὐτῶν * εἰς ἀνατροπὴν τῶν ἀκουόντων
ἐπινενοημένης * τοῦ λέγειν ἐπιλάβοιμι.

43. Φασὶ γὰρ πάλιν· εἰ ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, πῶς οὐκ 43,1
5 οἶδε τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ ἰδίῳ λόγῳ ὁμολογεῖ τοῖς μαθηταῖς
μὴ εἰδέναι ἃ ὁ πατὴρ ἐπίσταται, φήσας ὅτι »περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ
τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ οὔτε ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ
πατὴρ μόνος;« εἰ τοίνυν, φασίν, ὁ πατὴρ οἶδε καὶ αὐτὸς οὐκ οἶδε, πῶς 2 B
δύναται ἡ αὐτὴ θεότης πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχειν, ὁπότε ἃ οἶδεν ὁ πατὴρ
10 ὁ υἱὸς ἀγνοεῖ; ὅσα δὲ μυστικῶς καὶ ἐν τῇ ἐνθέῳ αὐτοῦ σοφίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν 3
γνώσεως ἀληθεστάτης ὁ μονογενὴς διδάσκων ὑφηγεῖτο, οὗτοι ἀγνοοῦντες
τὰ ἀνθρωποπαθῆ, πάντα εἰς ἑαυτῶν βλάβην, ὥσπερ δεινὰ ἑρπετὰ καὶ
εἰς ἑαυτῶν λύμην [τὰ] ὑπὸ τοῦ πανούργου θηρευτοῦ δεδελεασμένα ἀφαρπά-
ζουσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ ψεῦδος οὐδαμοῦ σταθήσεται, ἡ δὲ ἀλήθεια C
15 πάντη τοὺς ἰδίους αὐτῆς | υἱοὺς διορθοῦται καὶ ἐξελέγχει τὸ ψεῦδος. Ö 658
εἰπω⟨σι⟩ γὰρ ἡμῖν οἱ τὴν κακὴν ὑπόνοιαν περὶ τοῦ Χριστοῦ κεκτημένοι 4
ἀπ' ἀρχῆς, τί μεῖζον ἐστὶ κατὰ φύσιν καὶ πρὸς τὴν εἴδησιν, ὁ θεὸς ὁ πάντων
δεσπότης καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ ἡ ἡμέρα ὑπὸ πατρὸς
καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ἀγομένη τε καὶ γινομένη καὶ ἡ ὥρα ἐκείνη;
20 πάντως δὲ ἐρωτώμενοι ἀναγκασθήσονται ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας τὸν
πατέρα μείζονα λέγειν, ὡς καὶ ἔστιν. εἰ τοίνυν φάσκει ὁ υἱὸς λέγων 5
»οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ | υἱὸς καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ D D 191
πατήρ«, ὁ τὸ μεῖζον γινώσκων τουτέστι τὸν πατέρα, πῶς τὸ ἧσσον ἀγνοεῖ;
ἀλλὰ ἔστι θεῖα τὰ ῥήματα, πνεύματι ἁγίῳ λεγόμενα, ἄγνωστα δὲ τοῖς
25 μὴ εἰληφόσι πνεύματος ἁγίου δωρεὰν καὶ χάριν. τοιοῦτοι γὰρ ὄντες οἱ 6
προειρημένοι, ἄστατον ἔχοντες καὶ τὸ φρόνημα ἠλίθιόν τε τὴν διάνοιαν,
εἰς ἐπιβλαβεῖς καὶ εἰς ἥσσονας παρεκτροπὰς ὀλισθαίνουσαν.

44. Προϋπαντήσεται γὰρ αὐτοῖς τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου εἰρημένον 44,1
ὅτι »γίνεσθε ἕτοιμοι, | ⟨ἔστωσαν⟩ αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι καὶ αἱ P 767
30 λαμπάδες ὑμῶν ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, καὶ ἔσεσθε ὡς καλοὶ δοῦλοι, προσ-
δοκῶντες τὸν ἴδιον δεσπότην. ὡς γὰρ ληστὴς ἐν νυκτί, οὕτως παρα-
γίνεται ἡ ἡμέρα«. καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησιν »οὐκ ἐστὲ σκότους

4ff vgl. Ancoratus 17, 2 u. 19, 6; I 25, 25ff. u. 28, 7ff — 6 Matth. 24, 36
vgl. Athan. or. III c. Ar. 26; Migne 26, 380 B — 22 Matth. 11, 27 —
29—32 Matth. 24, 44 Luc. 12, 35 1. Thess. 5, 2 — 32—S. 192, 1 1. Thess. 5, 4

J

2 * etwa ⟨μωρολογίας⟩ Holl | ἀνατροπὴν] lies wohl παρατροπὴν Holl
3 ἐπινενοημένης Holl] ἐπινενοημένα J | * ⟨προβαίνων⟩ Holl 13 [τὰ] Holl
16 εἴπω⟨σι⟩ Pet. 26 ἔχοντες Holl] ἔχουσι J 29 ⟨ἔστωσαν⟩ Holl

τέκνα, ἀλλὰ ἡμέρας, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς μὴ ὡς κλέπτης καταλάβῃ«. εἰ 2
τοίνυν οἱ υἱοὶ τῆς ἡμέρας οὐχ ὑπὸ σκότους καλύπτονται, ἀλλὰ ἕτοιμοι
γίνονται, ὅτι »ᾗ οὐκ οἴδασιν ἡμέρᾳ καὶ ᾗ οὐ προσδοκῶσιν ὥρᾳ ὁ δεσ-
πότης αὐτῶν παραγίνεται,« ἄρα οὐ διαλλάξει παρὰ τοὺς αὐτοῦ δούλους B
5 καὶ υἱοὺς τῆς ἡμέρας ⟨ὁ⟩ διὰ τὴν αὐτοῦ φωτεινὴν ὑπόστασίν τε καὶ
θεότητα αὐτὸς αἴτιος αὐτοῖς τούτων τυγχάνων; ἢ ὅτι ὡς οἱ ἀγνοοῦντες
τὴν ἡμέραν καὶ μὴ ἑτοιμασθέντες καταληφθήσεται ἀγνοῶν καὶ ὑπ'
ἐλαττώσει τυγχάνων; τίς δὲ ⟨μὴ⟩ μεμηνὼς ταῦτα περὶ κυρίου λογίσαιτο, 3
ὅτι αὐτὸς ἔσται ὡς οἱ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενοι ἄνθρωποι καὶ μεμαθη-
10 τευμένοι ἢ ὡς οἱ χείρους διὰ τὴν αὐτῶν ἀνετοιμασίαν καὶ ἄγνοιαν;
καὶ τὸ ὅλον ἐστὶν ἠλίθιον. εἰ τοίνυν ταῦτα οὐ δύναται πληροῦσθαι, 4
ὁ δὲ λόγος παρεκτεινόμενος ἀντίθετος τῇ χρήσει εὑρεθήσεται, ἄρα
ζητητέον ἐστι, τίνα τὸν λόγον εὕρωμεν, ἵνα ἀναντιθέτως τῶν ἀμφοτέρων C
σῳζομένων μὴ ἐκτραπῶμεν τῆς ἀληθείας. ἀδύνατον γὰρ τὸν κύριον
15 ψεύδεσθαι καὶ ἀδύνατον αὐτὸν | μάτην τὰς ἐξηγήσεις εἰς ἡμετέραν ζωὴν D 192
ποιεῖσθαι. γινώσκει τοίνυν ὁ πατήρ, γινώσκει ὁ υἱός, γινώσκει τὸ 5
ἅγιον πνεῦμα. οὐδὲν γὰρ ἐν πατρὶ διηλλαγμένον | παρὰ τὸν υἱόν, Ö 660
οὐδὲ ἐν υἱῷ παρηλλαγμένον παρὰ τὸ πνεῦμα, ὡς ἐν ἑκάστῃ τῶν προειρη-
μένων αἱρέσεων ἐν χρείᾳ καταστάντες ἀπεδείξαμεν ἐξ ἀληθινῶν συστά-
20 σεων τὴν τριάδα εἶναι μίαν θεότητα καὶ μηδὲν ἔχειν ἐν ἑαυτῇ παρηλλαγμένον,
ἀλλὰ τὸ πᾶν τελειότης, τρία τέλεια, μία δοξολογία καὶ μία κυριότης. D
45. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι· τίνι τοίνυν τῷ λόγῳ εἴρηκε τοῦτο; καὶ ἤδη μὲν **45,1**
ἄλλῃ μοι περὶ τοῦ λόγου τούτου πέφρασται. οὐδὲν δὲ κωλύσει τοῖς αὐτοῖς
προσθεῖναι καὶ τὰ αὐτὰ ἀληθινὰ ῥήματα λέγειν· »ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνη-
25 ρόν,« τοῖς δὲ ἐντυγχάνουσιν »ἀσφαλὲς ἔσται«, τοῖς δὲ ⟨δι'⟩ ἐναντίας
εἰς ἔλεγχον. ἡ γὰρ ὑπόθεσις τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. τρία γὰρ τάγματα 2
ἐν ταὐτῷ ὑπεισήνεγκεν ἐν μέσῳ, πατέρα καὶ ἑαυτὸν καὶ πάντας
ἀγγέλους ἐν οὐρανῷ. καὶ τῷ μὲν πατρὶ ἀπέδωκε τὸ | εἰδέναι, οὐ μόνον P 768
εἴδησιν ὑποδεικνύων καὶ γνῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀεὶ παρὰ πατρὶ καὶ παρὰ
30 υἱῷ ἀναμφιβόλως κεκρατυμμένα τε καὶ γεγενημένα καὶ εἰργασμένα.
καὶ ὁ μὲν πατὴρ οἶδε τὴν ἡμέραν, ⟨ἅμα⟩ οἶδεν αὐτὴν καὶ εἰργάσατο 3
καὶ πέπραχε καὶ ἔκρινεν, ὡς ἔφη ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ὅτι
»ὁ πατὴρ οὐδένα κρινεῖ, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ«. ἐν γὰρ
τῷ δεδωκέναι κέκρικεν· κρίνας τοίνυν ἔγνω· γνοὺς οἶδε πότε ἔρχεται.

3 Matth. 24, 44. 50 — 22 vgl. Ancor. 89, 2; I 110, 12ff —
24 Phil. 3, 1 — 33 Joh. 5, 22

J

5 ⟨ὁ⟩ Holl 6 lies τούτου? Holl 7f ὑπελλάτωσι J 8 ⟨μὴ⟩ Holl
| λογίσοιτο J 21 ἀλλὰ + ⟨ὅτι⟩? Holl 22 τοῦτο Ausgg.] τούτω J 25 ⟨δι'⟩
Öh. Dind. 30 γεγεννημένα J 31 ⟨ἅμα⟩ Holl | οἶδεν Holl] εἶδεν J

»ὁ γὰρ μὴ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἤδη κέκριται«, οὐ τῆς κρίσεως παρελθούσης, 4
ἀλλὰ τῶν τότε μελλόντων ἔσεσθαι ἤδη ἀποδεικνυμένων, ὡς καὶ ἐπὶ B
τούτῳ τὸ τοιοῦτον πληροῦται. οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ εἴδησιν καὶ εἴδησιν,
ὡς καὶ πολλάκις εἰς τὸ συνεκτικὸν κατερχόμενοι ἀπὸ ὁμοιωμάτων καὶ
5 παραδειγμάτων τῶν ἤδη πεπραγματευμένων τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν
φράσιν ἑκάστης ὑποθέσεως παριστῶντες οὐ διελείψαμεν. | D 193

46. ⟨Ἀνα⟩λάβωμεν τοίνυν ἐξ ὑπαρχῆς αὖθις καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν. 46,1
τί φατέ, ὦ οὗτοι; ᾔδει Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς παρα-
κοῆς καὶ παραβάσεως ἢ οὐκ ᾔδει; καὶ οὐ δύνασθε ἀντειπεῖν τῇ ἀληθείᾳ. C
10 ἐὰν γὰρ μὴ θελήσητε ὀρθοποδῆσαι πρὸς τὸν τοιοῦτον νοῦν ἐλεγχθήσεσθε. 2
»ἦσαν γάρ« φησι »γυμνοὶ καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο«. γυμνῶν δὲ αὐτῶν ὄντων
καὶ οὐ τυφλωττόντων *. οὔτε γὰρ τοῦτο ἀρνήσασθαι δύνασθε, μὴ βλέ-
ποντας αὐτοὺς ὁμολογῆσαι. »εἶδε« | γάρ, φησιν, »Εὔα τὸ ξύλον ὅτι καλὸν Ö 662
εἰς βρῶσιν καὶ ὡραῖον τοῦ κατανοῆσαι.« ἄρα γοῦν εἶδον καὶ ᾔδεισαν.
15 εἰδότες δὲ καὶ ὁρῶντες ἀλλήλους ἐπεγίνωσκον. ἦν ⟨δὲ⟩ μετὰ πολὺν 3
χρόνον ⟨ὅτε⟩ φησὶν ἡ γραφή, »καὶ ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ«. D
ἀλλὰ τὴν μὲν πρώτην εἴδησιν καὶ βλέψιν περὶ εἰδήσεως δι' ὁράσεως συνι-
σταμένης λέγει καὶ διὰ ἐννοίας, περὶ δὲ τῆς δευτέρας γνώσεως περὶ εἰδή-
σεως διὰ χρήσεως ἀπαγγέλλει· ὡς καὶ περὶ Δαυὶδ γηράσαντος λέγει 4
20 ἡ θεία γραφή· »καὶ ἐγήρασε Δαυὶδ καὶ οὐκ ἐθερμαίνετο, καὶ εἶπον
αὐτοῦ οἱ παῖδες αὐτῷ· ζητηθήτω τῷ βασιλεῖ παρθένος, καὶ εὑρέθη
Ἀβισὰκ ἡ Σωμανῖτις.« καί φησιν »ἔθαλπεν αὐτὸν, καὶ συνεκοιμᾶτο
αὐτῷ, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν Δαυίδ«. τὴν σύσσωμον καὶ σύμπλευρον
πῶς οὐκ ᾔδει; ἀλλ' ἐνταῦθα εἴδησιν οὐ | τὴν δι' ἐννοίας διηγεῖται, ἀλλὰ P 769
25 τὴν διὰ χρήσεως. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ· ὅτι μὲν γὰρ ἑπτὰ ἔτη 6
ἐτύγχανε ποιμαίνων μετὰ Ῥαχὴλ καὶ Λείας, καὶ ᾔδει αὐτάς. ὅτε
δὲ περὶ τῆς συναφείας τῆς τοῦ σεμνοῦ αὐτῶν γάμου διηγεῖται, φησίν
»ἔγνω Λείαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ«. ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἴδησις δι' ἐννοίας
ἦν καὶ δι' ὁράσεως, ἡ δὲ δευτέρα γνῶσις καὶ εἴδησις διὰ χρήσεως καὶ

1 Joh. 3, 18 — 7 zu cap. 46 vgl. Ancor. 20, 2; I, 28, 25ff — 11 Gen. 3, 1 — 12ff. vgl. Clem. hom. III 42; S. 48, 9ff Lagarde — 13 Gen. 3, 6 — 16 Gen. 4, 1 — 20 3. Reg. 1, 1. 2. 3 — 22 3. Reg. 1, 4 — 28 vgl. Gen. 29, 23

J

7 ⟨ἀνα⟩λάβωμεν Klost. | εἴπωμεν] lies εἰπεῖν ? Holl 10 ἐλεγχθήσεσθαι J 12 * etwa ⟨ἑαυτοὺς εἶδον καὶ ᾔδεισαν⟩ Holl | μὴ] μὴ ⟨οὐ⟩ ? Holl 13 οἶδε J 14 εἶδον Holl] ᾔδει J 15 ἐπεγίνωσκον + ⟨γυμνοὺς ὄντας⟩ ? vgl. Anc. S. 29, 6 16 ⟨ὅτε⟩ Holl 19 διὰ χρήσεως Holl] καὶ χρήσεως J | περὶ Δαυὶδ γηράσαντος Holl] που Δαυὶδ γηράσας, ὡς J 22 Σωμανίτης J 24 ἐννοίας Corn.] εὐνοίας J 25 ὅτι] ὅτε Klost. 29 διὰ Holl] περὶ J

ἐνεργείας. οὕτω καὶ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ »ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ«, 7
οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος τοὺς μὴ ὄντας, ἀλλὰ τὸ ἐνεργὲς τῆς τοῦ κυρίου ἀντι-
λήψεως σημαίνει. καὶ | »ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας, B D 194
οὔπω ἔγνων ὑμᾶς«. ἆρα οὐκ ᾔδει αὐτοὺς κατὰ εἴδησιν; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ
5 ἦσαν ἄξιοι αὐτοῦ, τὸ πρακτικὸν ἀπ' αὐτῶν ἀναιρεῖ. καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ
»ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πάντων ἐθνῶν«. ἆρα γὰρ τὰ ἔθνη πάντα καὶ ὁ ἀριθμὸς 8
πάσης ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γνώσεως παραλέλειπται, καὶ οὐχὶ
μᾶλλον αἱ τρίχες ἑκάστης κεφαλῆς ἀνθρώπου, τῶν τε αὐτῷ δουλευόντων
καὶ τῶν αὐτῷ ἀπειθούντων, ⟨ὑπ' αὐτ⟩οῦ γινώσκονται; καὶ »ὁδοὺς γὰρ
10 τὰς ἐκ δεξιῶν οἶδεν ὁ θεός«. ἆρα γὰρ ἀγνοεῖ τὰς ἐξ ἀριστερῶν; καὶ πόσα C
ἐστὶ τοιαῦτα εἰπεῖν περὶ εἰδήσεως καὶ εἰδήσεως;

47. Οὕτω καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ γάρ ⟨φησιν⟩ »ὁ 47,1
πατὴρ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ«, τὴν τῆς γνώσεως καὶ χρήσεως γνῶσιν
ἀπέδω|κεν ἤδη τῷ πατρί. ὅτι »οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν εἰ μὴ ὁ πατήρ« Ö 664
15 κατὰ δύο τρόπους· ὅτι οἶδε, πότε ἔρχεται (καὶ γὰρ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ
ἡ ἡμέρα καὶ ὥρα ἔρχεται), καὶ οἶδεν αὐτὴν ⟨κατὰ πρᾶξιν⟩· ἤδη γὰρ
πέπρακται αὐτῷ, παραδεδομένη ἡ κρίσις τῷ μονογενεῖ. οὕτω καὶ ἐν 2
τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ θεοῦ, θεῷ ὄντι καὶ μηδὲν ἀπὸ πατρὸς παρηλλαγ- D
μένῳ, ἡ αὐτὴ εἴδησις. αὐτὸς γὰρ οἶδεν αὐτήν, καὶ αὐτὸς ἄγει αὐτὴν καὶ
20 φέρει καὶ τελεῖ καὶ κρίνει καὶ ἄνευ αὐτοῦ οὐκ ἔρχεται. οὔπω δὲ ἔγνω 3
αὐτὴν κατὰ πρᾶξιν, τουτέστιν οὔπω ἔκρινεν. ἔτι γὰρ ἀσεβεῖς ἀσεβοῦσι
καὶ ἄδικοι πλεονεκτοῦσι καὶ πόρνοι καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι ἀνο-
μοῦσι καὶ ὁ διάβολος ἐνεργεῖ καὶ αἱρέσεις ἐπανίστανται καὶ ἡ πλάνη
ἐργάζεται, ἕως ἐνέγκῃ αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ
25 καὶ τὸ δί|καιον ἑκάστῳ ἀπονείμῃ· καὶ * γνώσεται αὐτήν, τουτέστι πράξει P 770
αὐτὴν δυνάμει. καὶ ἐν μὲν πατρὶ κατὰ δύο τρόπους πεπλήρωται, ἐν δὲ 4
τῷ υἱῷ κατὰ εἴδησίν ἐστι καὶ οὐκ ἀγνοεῖται, κατὰ δὲ πρᾶξιν οὔπω ἐτε-
λέσθη, ἐπειδὴ οὔπω κέκρικεν. ἀπὸ δὲ τῶν ἁγίων ἀγγέλων κατὰ δύο 5
τρόπους | παραλέλυται. * καὶ ἐν τῷ μηδέπω κατὰ πρᾶξιν ἐγνωκέναι αὐτούς, D 195
30 τουτέστιν ἐπιτελέσαι. οὔπω γὰρ προσετάχθησαν ἐξελθεῖν καὶ συνα-
γαγεῖν τοὺς ἀσεβεῖς, ὡς τὰ ζιζάνια, δεσμὰς δεσμάς, καὶ ἑτοιμάσαι εἰς
τὸ πῦρ κατακαῆναι. καὶ ὁρᾶτε, ὦ ἀγαπητοὶ καὶ τοῦ θεοῦ δοῦλοι, ὅτι 6 B

1 2. Tim. 2, 19 — 3 Luc. 13, 27 — 6 Deut. 14, 2 — 8 vgl. Matth. 10, 30 — 9 Prov. 4, 27a — 12 Joh. 5, 22 — 14 Matth. 24, 36 — 28ff vgl. Ancor. c. 22; I 30, 26ff — 30ff vgl. Matth. 13, 30

J

2 ἀγνοοῦντος Pet.] ἀγνοοῦντας J | ἐνεργὲς Holl] ἐναργὲς J 9 ὑπ' αὐτοῦ Holl] οὗ J | γινώσκεται J corr. Pet. 12 ⟨φησὶν⟩ Holl 16 ⟨κατὰ πρᾶξιν⟩ Holl vgl. Anc. S. 30, 15 25 * etwa ⟨τότε κατὰ πρᾶξιν⟩ Holl 29 * ⟨καὶ ἐν τῷ μηδέπω εἰδέναι κατὰ εἴδησιν⟩ Holl 32 πυρὶ Klost. nach Anc. S. 31, 6

μάτην ἕκαστος τῶν κατά τινα πρόληψιν ἑαυτοῖς τὰ δεινὰ ἐπισπωμένων ἐστρατεύσατο, διαφόρως ἕκαστος καθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὰ ἥσσονα καὶ ἠλαττωμένα βλασφημεῖν ἐπιχειροῦντες.

48. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ἱκανῶς τὴν φράσιν πεποιημένοι ἐπ' ἄλλας **48,1**
5 πάλιν αὐτῶν λέξεις δῶμεν τὸν νοῦν σὺν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει. οἱ γὰρ γεννάδαι καὶ εἰς πάντα εὔτολμοι, καίτοι γε ὁμολογοῦντες οὐχὶ κατὰ τοὺς Μανιχαίους οὐδὲ κατὰ ἄλλας πολλὰς αἱρέσεις, ἀλλὰ κἂν τὸ κατὰ σάρκα ἀληθὲς κατέχοντες, καὶ αὐτὸ δὲ ἐλλιπῶς καὶ οὐ πληρέστατα· ὁμολογοῦσι 2 C γὰρ τὸν σωτῆρα σάρκα ἀληθινῶς ἐσχηκέναι, ἀκούοντες δὲ ἀπ' αὐτοῦ
10 τοῦ εὐαγγελίου ὅτι κέκμηκεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, καὶ ἐπείνησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκοιμήθη, καὶ ἀνέστη, ταῦτα πάντα συνάξαντες εἰς τὴν θεότητα ἀναφέρουσι τὴν αὐτοῦ, βουλόμενοι τὴν θεότητα αὐτοῦ ὡς ἐκ τῶν τοιούτων ὑποθέσεων ἀπαλλοτριοῦν τῆς τοῦ πατρὸς | οὐσίας. ὅτι »εἰ ἔστι« 3 Ö 666 φησίν »ἐκ τοῦ πατρός, τοῦ πατρὸς μὴ κοπιῶντος μηδὲ διψῶντος μήτε
15 πεινῶντος, καθὼς ἡ θεία γραφὴ λέγει, 'οὐ κοπιάσει οὐδὲ πεινάσει οὐδὲ D διψήσει οὔτε ὑπνώσει οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ'· τούτων 4 δὲ οὕτως εἰς τὸν υἱὸν τελειωθέντων, ἀλλότριος ἄρα,« φησίν, »ὑπάρχει τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ φύσεως.« καὶ ὅτι μὲν ταῦτα εἰς τὸν μονογενῆ οὐκ ἐπληροῦτο πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν·
20 ὅταν δὲ ὁμολογήσωσιν ἀναγκαζόμενοι, ἔλθωσι δὲ εἰς τὰ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τετελειωμένα καὶ ἀκούσωσι διόπερ ἔλαβε σῶμα, | διὰ D 196 τοῦτο ταῦτα εὐλόγως ἐπετέλει, ἐνδιδοὺς ὥσπερ ἡνίοχος τῷ ἅρματι εἰς τὰς εὐλόγους χρείας, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν σάρκα ἐνεδύσατο καὶ οὐ κατὰ δό|κησιν, τότε φάσκουσι μὴ ἐκ σαρκὸς εἶναι ταῦτα μόνης. P 771

25 49. Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι καθ' ἑαυτὴν οὔτε διψήσει οὔτε κοπιάσει. **49,1** οὐκ ἴσασι δὲ οἱ τὴν ὁδὸν καταλελοιπότες καὶ ἐπὶ τὰς ἐναντίας τρίβους ἐκτραπέντες ὅτι οὐ μόνον σάρκα ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἔλαβεν ἐλθών, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ πάντα εἴ τι ἐστὶν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας παρθένου διὰ
30 πνεύματος ἁγίου ⟨ἀληθῶς γεννηθείς⟩. οὐ βούλονται καταδέξασθαι 2 B ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι * διὰ τὸν τοιοῦτον πρὸς αὐτοὺς ἔλεγχον, ὅπερ

5ff vgl. Ancoratus c. 31, 2ff; I 39, 31 ff — 10 vgl. Joh. 4, 6 o. S. 169, 4ff — Matth. 21, 18 — Joh. 19, 28 — 11 Matth. 8, 24 — vgl. Athan. de sent. Dion. 27 Migne 25, 520C—521A — 15 Jes. 40, 28

J

8 αὐτῷ J 15 vor οὐ κοπιάσει + ⟨καὶ αὐτὸς⟩? Holl 22 ἐπετέλει Holl] ἐπιτελεῖν J 28 ἄνθρωπος Holl] ἀνθρώποις J 30 ⟨ἀληθῶς γεννηθείς⟩ Holl 30/31 * schon der Anfang des Satzes (οὐ βούλονται) wohl verstümmelt; lies etwa ⟨εἰ δὲ αὐτοὶ⟩ οὐ βούλονται . . . , ⟨ἄφρονες εὑρεθήσονται⟩ Holl

ἐστὶν εὐχερέστερον ἁπάντων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτῶν ματαιολογίας.
αὐτὸς γὰρ ὁμολογεῖ ἀληθὴς θεὸς (⟨ὁ⟩ λέγων περὶ αὐτοῦ, ὅτι »ἐγώ εἰμι 3
ἡ ἀλήθεια«) ὅτι »ἡ ψυχή μου τετάρακται« καὶ »περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή
μου« καὶ »ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου καὶ λαβεῖν αὐτήν«, [καὶ]
5 ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν θεὸν μὲν εἶναι ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν *. ἀνθρώπου γὰρ 4
οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ λόγος· οὐδεὶς γὰρ ἔχει ἐξουσίαν τοῦ θεῖναι τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ καὶ λαβεῖν αὐτήν. ὅταν δὲ περὶ ψυχῆς διηγεῖται, δείκνυσιν ἑαυτὸν C
ἀληθινῶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ μὴ δοκήσει. καὶ πάλιν »ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν 5
ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων«· καὶ ἵνα δείξῃ
10 ἀληθινὰ ταῦτα ὄντα, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔλεγε τῷ πατρὶ »εἰς χεῖράς
σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου« καὶ »ἐλθόντων, φησί, τῶν στρατιωτῶν,
εὗρον αὐτὸν ἤδη ἐκπεπνευκότα«. καὶ πάλιν »καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ« εἶπεν 6
»ἠλὶ ἠλί, λημᾶ σαβαχθανί, τουτέστι θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγ-
κατέλιπες;« ὡς ἤδη καὶ ταύτην τὴν δύναμιν τοῦ λόγου ἐφράσαμεν καὶ
15 »ἐξέπνευσε« φησὶ τὸ εὐαγγέλιον. τὸ δὲ »ἐξέπνευσε« καὶ »εἰς χεῖράς σου« 7
καὶ τὸ »ἡ ψυχή μου τε|τάρακται« καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ἀληθείας λεγούσης, D D 197
τίς ⟨οὕτως⟩ ἠλίθιος εἴη πεισθῆναι μὲν τοιούτῳ ἐργαστηρίῳ ἀνθρώ-
πων | μυωπαζόντων καὶ ὀνειροπολουμένων καὶ καταλεῖψαι αὐτὰς τὰς Ö 668
τοῦ θεοῦ λόγου εὐλόγους ῥήσεις τῆς ἀληθείας;
20 50. Ἀλλὰ λοιπὸν λεξιθηροῦντες τὰ καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένα ἀπὸ **50,1**
ἑκάστης γραφῆς, δίκην πειρατῶν ἀνδρῶν σώματα ὑγιῆ ἀκρωτηριαζόντων,
μαρτυρίᾳ τινὶ κέχρηνται, ᾗ τροπικώτερον πολλάκις ἡ γραφὴ κεχρη-
μένη διηγεῖται. καὶ τὸ μὲν τροπικῶς εἰρημένον ἀληθείᾳ φέρειν | εἴωθαν, P 772
τὸ δὲ ἀληθῶς καὶ ἀπαρεμφάτως κεκηρυγμένον εἰς ἕτερον πρόσωπον
25 ἀλληγοροῦσιν. εὐθὺς γὰρ ἀναπηδῶσιν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἡσαίου φέροντες 2
ῥῆσιν ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς εἴρηται, ὅτι »ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου
ὁ ἀγαπητός, ἐφ᾽ ὃν εὐδόκησα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου«, ὡς τοῦ πατρὸς
εἶναι ταύτην τὴν λέξιν. καὶ γὰρ ἀληθές. »πῶς οὖν; καὶ ὁ πατήρ, φησί, 3
ψυχὴν εἴληφεν;« ἐὰν δὲ εἴπωμεν ὅτι »μὴ γένοιτο«, τί οὖν, φησίν, ἀλλ᾽
30 ὅτι τροπικώτερον εἴρηται; ἄρα οὖν, φασίν, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ εἰρημένον
τροπικώτερον εἴρηται. καὶ νομίζουσιν ἐν τούτῳ κατὰ τῆς ἀληθείας 4 B

2 Joh. 14, 6 — 3 Joh. 12, 27 — Matth. 26, 38 — 4 Joh. 10, 18 —
8 Joh. 10, 11 — 10 Luc. 23, 46 — 11 vgl. Joh. 19, 33 — 12 Matth. 27, 46 —
15 Marc. 15, 37 — 20ff vgl. Ancoratus c. 35f; I 44, 25ff — 26 Jes. 42, 1

J

2 ⟨ὁ⟩ Holl 4 [καὶ] Holl 5 * etwa ⟨ἄνθρωπον δὲ γεγονότα ἀληθῶς
ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ⟩ Holl 13 λημᾶς ἀβαχθανὶ J 17 ⟨οὕτως⟩
Holl 18 μυοπαζόντων J 23 εἴωθαν Pet.] εἴωθε J 24 ἀληθῶς Pet.]
ἀληθὲς J

[εὑρίσκειν] θηρᾶσθαι πρόφασιν, ὅπερ αὐτοῖς οὐ δοθήσεται. ἀκαλλώπιστος γὰρ οὖσα ἡ ἀλήθεια καθ' ἑαυτὴν ἕστηκε, μήτε ἡττωμένη μήτε καλλωπισμοῦ ἐπιδεομένη. ἴδωμεν γὰρ τῶν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν. εἰ μὲν 5 γὰρ ὁ πατὴρ ἦλθεν εἰς σῶμα καὶ σάρκα ἐνεδύσατο καὶ εἴρηκε τὸν λόγον
5 τοῦτον, ἀληθινῶς ψυχὴν ἔσχεν. εἰ δὲ σάρκα ὁ πατὴρ οὐκ ἐνεδύσατο, εἴρηκε δὲ ὅτι »ἡ ψυχή μου«, τροπικῶς τοῦτο περὶ τοῦ θεοῦ ᾄδεται, ἵνα ἐνασφαλίσηται τὸ γνήσιον καὶ δείξῃ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν γνησιότητα. ἀλλ' 6 C οὐκέτι περὶ τοῦ υἱοῦ τὰ αὐτά ἐστιν ἐν τούτῳ λέγειν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ οὐκ ἔλαβε σάρκα, ὁ δὲ υἱὸς ἐνεδύσατο σάρκα. ὁ πατὴρ ἄνθρωπος
10 οὐ γέγονεν, ὁ δὲ υἱὸς γέγονεν ἄνθρωπος. τὸ ὅμοιον γὰρ | ἐπὶ τῷ πατρὶ 7 D 198 ῥητέον. ὡς γὰρ ἐνταῦθα λέγει »ἠγάπησεν αὐτὸν ἡ ψυχή μου«, οὕτως λέγει »εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου«, καὶ »ἡ καρδία μου πόρρω ἀπέχει ἀπ' αὐτῶν«. εἰ τοίνυν διὰ τὸ τροπικώτερον 8 εἰρῆσθαι, ὅτι ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, δεχόμεθα τὸ περὶ ψυχῆς, ἄρα γοῦν
15 καὶ τὸ περὶ καρδίας τροπικώτερον εἴρηται. καὶ δῆλον ὅτι καὶ παντὶ τῷ D σύνεσιν κεκτημένῳ σαφὲς εἴη. εἰ τοίνυν τροπικῶς λέγει περὶ ψυχῆς ὁ 9 πατὴρ καὶ περὶ καρδίας ἧς οὐκ ἔλαβεν (οὐ γὰρ ἐφόρεσε σάρκα), τροπικώτερον εἰς τὸν πατέρα τὰ τοιαῦτα ἀναλογεῖται. οὐκέτι δὲ ταὐτὸν περὶ τοῦ υἱοῦ ἡγητέον· ὁ υἱὸς γὰρ ἔλαβε σάρκα καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπείαν
20 θέσιν. | Ö 670

51. Ἔσται γὰρ τοῦτο ἐναντίον τῷ περὶ υἱοῦ τροπικώτερον λέγοντι 51,1 [περὶ τῆς] ἐκ προσώπου ⟨τῆς⟩ ἐναν|θρωπήσεως, * κἂν ἔν τινι μέρει λόγου * γενομένης ὑποθέσεως διὰ τὸ ἀληθινῶς ἐνανθρωπῆσαι. εἰ γὰρ P 773 2 ἀλληγορεῖται τὸ περὶ ψυχῆς υἱοῦ καὶ τροπικώτερον περὶ αὐτῆς ὑποληπτέον,
25 ἄρα καὶ περὶ καρδίας τοιαῦτα λελέχθω. καὶ δώσομεν λοιπὸν τὰ πάντα δόκησιν εἶναι καὶ οὐκ ἀλήθειαν. τροπικῶς ⟨ἄρα⟩ εἴρηται καὶ περὶ σαρκὸς κατὰ τὸν φιλόνεικον Ἀρείου λόγον καὶ οὐκέτι καρδίαν ἔσχεν ἐλθὼν 3 ὁ λόγος οὔτε ἧπαρ οὔτε σάρκα οὔτε ἔγκατα οὔτε ὀστέα οὔτε τι τῶν τοιούτων, ἀλλὰ πάντα λοιπὸν ἀλληγορεῖται καὶ τροπικώτερον λέγεται· ἢ ὅτι
30 ὅλως φυρτὸν ἔλαβε σῶμα, μηδὲν τῶν ἐντοσθίων ἔχον. πῶς οὖν ἤσθιε καὶ 4 B ἔπινεν; ἀλλὰ ἄπαγε. εἰ δὲ ὁ πατὴρ λέγει καρδίαν καὶ ψυχήν, δύναται δὲ εἰς

11 Jes. 42, 1 — 12 vgl. 1. Reg. 13, 14 — 13 Jes. 29, 13

J

1 [εὑρίσκειν] Holl | ἀκαλλόπιστος J 6 περὶ τοῦ θεοῦ Holl] περὶ τὸν θεὸν J 8 περὶ τοῦ υἱοῦ Holl] περὶ τὸν υἱὸν J 18/19 περὶ τοῦ υἱοῦ Holl] περὶ τὸν υἱὸν J 22 [περὶ τῆς] ἐκ προσώπου ⟨τῆς⟩ Holl | * etwa ⟨μηδεμιᾶς μηδὲ⟩ Holl 23 * ⟨ἀλληγορικῶς⟩ Holl | διὰ τὸ Holl] διὰ τοῦ J 26 ⟨ἄρα⟩ Holl 27 φιλόνεικον Holl] φιλονείκου J

αὐτὸν ἀλληγορεῖσθαι καὶ τροπικῶς λέγεσθαι. * καὶ εἰς τὸν υἱὸν τροπικῶς, διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι αὐτὸν εἰληφέναι ψυχήν. εἰ δὲ τὸ περὶ καρδίας πιεζόμενοι οὐ 5 δύνανται ἀρνήσασθαι, διὰ τὸ ὁμολογεῖσθαι παρ' αὐτῶν πᾶσαν τὴν θέσιν τοῦ σώματος τὸν κύριον εἰληφέναι, ἀπὸ τοῦ ⟨ὁμολογεῖσθαι⟩ καρ|δίαν καὶ καρ- D 199
5 δίαν, τὴν μὲν ἀληθινῶς ὁμολογουμένην, τὴν δὲ ἀλληγορουμένην. οὕτω καὶ C περὶ ψυχῆς ὁ λόγος ἀληθὴς ὑπάρχει καὶ οὐκ ἀλληγορεῖται οὔτε τροπικῶς λέγεται. οὔσης δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως ἐν παντὶ τετελειωμένης, 6 σώματι καὶ ψυχῇ καὶ νῷ καὶ καρδίᾳ καὶ εἰς πάντα ὅσα ἐστὶν ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, γέγονε [δὲ] αὐτῷ τὰ ἀνθρώπινα εὐλόγως πράττεσθαι
10 καὶ ἐν θεότητι τελείως † ἐν σωτηρίᾳ ἐπιτελεῖσθαι· οὐκέτι ἡ αὐτοῦ θεότης 7 ἀδοξήσει παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελειότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἔνσαρκον ἐναν-θρώπησιν καὶ τὸ διψῆσαι καὶ τὸ πεινᾶσαι καὶ τὸ πιεῖν καὶ ἐσθίειν καὶ τὸ ὑπνοῦν καὶ ἀδημονεῖν πληρωθήσεται, ἀπαθοῦς οὔσης τῆς αὐτοῦ θεότητος. D καὶ διέπεσεν αὐτῶν πάλιν ὁ περὶ τούτου λόγος, ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς σάρκα
15 θεὸς ὤν.

52. Λεγόντων αὐτῶν ὅτι εἰ ἦν ἐκ τοῦ πατρός, πῶς εἰς σάρκα | ἦλθεν; 52,1 Ö 672 φήσειεν ἄν τις πρὸς αὐτούς, περὶ τῶν ἀγγέλων τί φατε; παντί τῳ δῆ|λόν P 774 ἐστιν ὅτι ὁμολογοῦσι τοὺς ἀγγέλους ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι. καὶ γὰρ 2 καὶ περὶ τοῦ πνεύματος βλασφημοῦσι καὶ τολμῶσι λέγειν κεκτίσθαι ὑπὸ
20 τοῦ υἱοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἄκτιστον ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. εἰ οὖν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τολμῶσι τοῦτο λέγειν, πόσῳ 3 γε μᾶλλον περὶ τῶν ἀγγέλων οὐ δυνήσονται ἀρνήσασθαι ὅτι ἐκ τοῦ μονο-γενοῦς ἐσχήκασι τὸ εἶναι κεκτισμένοι γεγονότες; εἰ τοίνυν οἱ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότες ἄγγελοι πνευματικοὶ μὲν γεγονότες, πλὴν κτίσματα αὐτοῦ
25 ὄντες καὶ ὑποβεβηκότες πολὺ ἀπείρως τῆς αὐτοῦ οὐσίας, ὡς ἔργον αὐτοῦ B ὄντες, ὅμως σάρκα μὴ εἰλήφασι, τί ἐροῦμεν; ἆρα μείζους εἰσὶ τοῦ υἱοῦ 4 ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντες; ἢ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; διὰ τί μὴ εἰς σάρκα ἦλθε καὶ σάρκα ἐφόρεσε καὶ ἐνηνθρώπησεν, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ ἤ τις τῶν ἀγγέλων; οὐ γὰρ πάντως διὰ τὸ ἠλαττῶσθαι τὸν υἱὸν 5
30 παρὰ τὸν | πατέρα, τούτου ἕνεκα σάρκα ἐνεδύσατο. (ἐπεὶ ἂν ὤφειλον καὶ D 200

16 vgl. S. 166, 7f — 19 vgl. S. 166, 11

J

1 * etwa ⟨δεχέσθωσαν τὴν καρδίαν⟩ Holl 2 εἰ Holl] εἰς J 4 τὸν κύριον Holl] τοῦ κυρίου J | ⟨ὁμολογεῖσθαι⟩ Holl 9 [δὲ] Holl 10 † ἐν σωτηρίᾳ] lies wohl ἐν ἀπαθείᾳ (oder ἐπὶ σωτηρίᾳ) Holl | vor οὐκέτι wohl διὸ oder οὕτως ausgefallen J 16 vor λεγόντων + ⟨πάλιν⟩ ? Holl 17 τῳ Dind.] του (τ' übergeschr.) J 19 λέγει J 21 λαμβάνων J 24 πνευματικοὶ μὲν Holl] μὲν πνευματικοὶ J 26 εἰλήφασι Holl] εἰληφότες J

οἱ ἄγγελοι πάντως σάρκα ἐνδύσασθαι ἢ καὶ τὸ πνεῦμα). ἀλλ' ἐπειδὴ C
[ἡ] σοφία ὢν τοῦ πατρὸς καὶ δύναμις καὶ λόγος αὐτὸς τὰ πάντα ἐδημιούρ-
γησε σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ αἴτιον ὁ Ἀδὰμ τῆς 6
παραβάσεως οὐκ ἀπὸ τοῦ πεπλακέναι οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πεποιηκέναι τὸ ἁμαρ-
5 τὲς ἢ τὸ τῆς παρακοῆς ἔσχεν, ἀλλ' ἀπὸ ἰδίας προαιρέσεως, ἵνα τὴν δικαίαν
κρίσιν εἰς τέλος διεξαγάγοι, ὡς εἶπεν ὁ Ἠσαΐας »κάλαμον συντετριμμένον
οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἐξαγάγοι τὴν κρίσιν εἰς
νῖκος, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι«, καθάπερ καὶ Δαυὶδ περὶ
αὐτοῦ εἴρηκε τὸ »καὶ νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαί σε«. ἐκρίθη γάρ, ἵνα κρίνων 7 C
10 δικαίως φράξῃ τὰ στόματα τῶν μελλόντων ἀντιλέγειν. οὐ γὰρ δυνήσεταί
τις ἀντιλέγειν τῇ αὐτοῦ δικαίᾳ κρίσει. ἐφόρεσε γὰρ τὸ σῶμα, ἄχραντον
αὐτὸ συντηρήσας. οὐ γὰρ ὃ γέγονεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀπ' ἀρχῆς τουτέστιν
ἐν τῷ Ἀδάμ, πάντως εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ ἀναιτίου τῆς τοῦ
Ἀδὰμ ἁμαρτίας, τὸ ἁμαρτεῖν γέγονε καὶ διὰ τοῦτο ἥμαρτεν, ἀλλὰ τὸ
15 αὐτεξούσιον αὐτῷ ἀπέδωκεν καὶ αἴτιος ἑαυτῷ ἕκαστος γίνεται ἁμαρτίας.
διά τοι τοῦτο ἀναίτιος ⟨ὢν⟩ ὁ δημιουργὸς θεὸς λόγος, ὁ σὺν πατρὶ κτίσας 8
τὸν ἄνθρωπον καὶ σὺν τῷ ἁγίῳ | αὐτοῦ πνεύματι, ἀθάνατος καὶ ἄχραντος, P 775
ἰδίᾳ δοκήσει ἀρρήτῳ τινὶ σοφίας μυστηρίῳ ἐνηνθρώπησε, τελείως τὰ
πάντα ἀναδεξάμενος ὑπὲρ τοῦ ἰδίου | πλάσματος δι' ὑπερβολὴν φιλαν- Ö 674
20 θρωπίας, οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ, ἵνα »ἐν τῇ σαρκὶ κατα-
κρίνῃ τὴν ἁμαρτίαν« καὶ ἐπὶ τῷ σταυρῷ διαλύσῃ τὴν κατάραν καὶ ἐν τῷ
μνήματι καταφαίρετον ποιήσῃ τὴν φθορὰν καὶ ἐν τῷ Ἅιδῃ σὺν τῇ ψυχῇ
κατελθὼν ἐν τῇ θεότητι κλάσῃ »τὸ κέντρον τοῦ θανάτου« καὶ διαλύσῃ
τὴν πρὸς τὸν Ἅιδην διαθήκην. οἱ δὲ ἀχάριστοι παντάπασι τὰ ἀγαθὰ 9 B
25 εἰς | κακὰ μετατρέποντες, ἀνθ' ὧν εὐχαριστῆσαι ⟨ἔδει⟩ τῷ φιλανθρώπῳ D 201
καὶ τελείῳ καὶ ἀγαθῷ ἐξ ἀγαθοῦ πατρὸς ὑπάρχοντι οὐκέτι εὐχαριστοῦσιν,
ἀλλ' ἀχαριστοῦσι μᾶλλον, πάθη τῇ αὐτοῦ θεότητι προσάπτοντες, ἃ μὴ
δύνανται συνιστᾶν, τῆς ἀληθείας φανερᾶς πᾶσιν ὑπαρχούσης.

53. Καὶ τούτων οὕτως ἑρμηνευομένων πάλιν ἐπ' ἄλλας λέξεις ἐφεξῆς 53,1
30 ἐλεύσομαι. λέγουσι γὰρ τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου κακῶς ἑρμηνεύοντες
ὅτι »ὁ ἀποστείλας με πατὴρ μείζων μού ἐστι«, καὶ πρῶτον μὲν »ὁ ἀποστείλας

6—8 Jes. 42, 3f — **9** Ps. 50, 6 — **20** Röm. 8, 3 — **23** 1. Cor. 15, 56 —
29ff vgl. Ancoratus 17, 3ff; I 25, 31ff — **31** Joh. 14, 28

J

2 [ἡ] Holl **3/4** ὁ Ἀδὰμ τῆς παραβάσεως Holl] τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρα-
βάσεως J **4** πεπλακέναι + ⟨αὐτὸν τὸν θεὸν οὕτως⟩? Holl | πεποιηκέναι
+ ⟨τὸν θεὸν⟩? Holl **11** τἄχραντον J **14** τὸ ἁμαρτεῖν (zu εἰς τοῦτο ge-
hörig) Holl] τοῦ ἁμαρτεῖν J **16** ⟨ὢν⟩ Holl **25** ⟨ἔδει⟩ Pet. **26** εὐχαρι-
στοῦσιν Pet.] εὐχαριστῆσαι J **27** πάθει J

με πατήρ« φάσκει, καὶ οὐχ »ὁ κτίσας με«. πᾶσαι γὰρ αἱ θεῖαι γραφαὶ τὴν 2
αὐτοῦ πρὸς πατέρα γνησιότητα σημαίνουσιν. »ἐγέννησάς με« φησὶ »πάτερ«,
καὶ »ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«, καὶ »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ
ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«, καὶ »ὁ ἀποστείλας με πατήρ«· καὶ οὐδαμοῦ ὁ κτίσας,
5 οὐδαμοῦ ὁ ποιήσας εἴρηκε. καὶ πῶς οὗτοι τὰ μὴ ὄντα ἑαυτοῖς ἐπισωρεύ- 3
ουσιν; »ὁ« δὲ »ἀποστείλας με πατὴρ μείζων μου ἐστί.« τί τούτου κυριώτερον;
καὶ τί τούτου ἀναγκαιότερον; καὶ τί τούτου γνησιώτερον; καὶ τί τούτου D
πρεπωδέστερον; τίνι γὰρ πρέπει δοξάζειν πατέρα, ἀλλὰ υἱῷ ἀληθινῷ,
τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ; ὁ πατὴρ γὰρ δοξάζει τὸν υἱὸν καὶ ὁ υἱὸς δοξάζει 4
10 τὸν πατέρα, καὶ τούτοι ἕνεκα εἰς ἡμῶν ὑπογραμμὸν καὶ ⟨ἕνεκεν⟩ τῆς
πρὸς τὸν πατέρα δόξης ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένης εἰς μίαν ἑνότητα καὶ
εἰς μίαν δόξαν, δοξάζει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ τὴν αὐτοῦ
τιμὴν τοῦ πατρὸς εἶναι, καθὼς εἴρηκεν ὅτι »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς τιμᾷ
τὸν πατέρα ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπ' αὐτὸν μένει«. »μείζων« δὲ κατὰ ποῖον | 5 P 776
15 τρόπον οὗτοι λογίζονται; κατὰ ὄγκον; ἀλλὰ κατὰ χρόνον; ἀλλὰ κατὰ
ὕψωμα; ἀλλὰ κατὰ ἡλικίαν; ἀλλὰ κατὰ ἀξίαν; τί τούτων ἐστὶν ἐν θεῷ,
ἵνα τοῦτο διανοηθῶσιν; οὔτε γὰρ χρόνῳ ὑποπίπτει τὸ θεῖον, ἵνα | ὑπο- D 202
δεέστερος νοηθῇ ⟨ὁ⟩ ἀχρόνως ἐκ πατρὸς γεγεννημένος· οὔτε προκοπῆς
ἔχεται τὸ θεῖον, ἵνα ὁ μὲν υἱὸς προκόψας μὴ φθάσῃ τὴν τοῦ πατρὸς μεγα-
20 λειότητα. εἰ γὰρ κατὰ προκοπὴν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ υἱὸς θεοῦ καλεῖται, 6
ἄρα πολλοὶ ἦσαν ἴσοι αὐτῷ, καὶ τούτου ἕνεκεν αὐτὸς προέκοψε μείζων
μὲν τῷ ἀξιώματι κληθείς, ἐλάτ|των δὲ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐν ἀξιώματι ὄντος. Ö 676
ἀλλὰ φησὶν ἡ γραφή »τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ;« ὡς 7 B
τῶν πάντων καταχρηστικῶς λεγομένων, τούτου δὲ μόνου ὄντος υἱοῦ
25 κατὰ φύσιν, καὶ οὐ κατὰ χάριν, ἐπειδήπερ »ἐφεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης
καὶ οὐδεὶς αὐτῷ ἐξισωθήσεται«. ἀλλὰ τί φασιν; ἐν ὑψώματι ὑπερέχει
ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ. ἐν ποίῳ τοίνυν μέρει τάττεται τὸ θεῖον; ἢ τοπικῶς 8
περιορίζεται; ἵνα τῇ περιγραφῇ τὸ μεῖζον σημαν⟨θ⟩ῇ. * »πνεῦμα γὰρ ὁ
θεός«. καὶ ἐκ πανταχόθεν διαπίπτει ἡ αὐτῶν ἐπινενοημένη ξενολογία. C
30 καὶ τοῦτο δὲ παρελθόντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς αὐτῶν λέξεις ἴωμεν, ὦ ἀγαπητοί.

54. Φασὶ γὰρ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ ἀποστέλλων ὅμοιος τῷ ἀποστελλομένῳ, **54,1**
ἀλλὰ ἄλλος ἐστὶν ὁ ἀποστέλλων τῇ δυνάμει καὶ ἄλλος ἐστὶν ὁ ἀποστελλό-

2 ? (vgl. Ps. 109, 3) — **3** Joh. 16, 27 — Joh. 14, 10 — **4** Joh. 5, 37 — **6** Joh. 14, 28 — **9** vgl. Joh. 12, 23 u. Joh. 17, 4 — **13f** vgl. Joh. 5, 23; Joh. 3, 36 — **23** Ps. 88, 7 — **25** Bar. 3, 36 — **28** Joh. 4, 24

J

10 ⟨ἕνεκεν⟩ Holl **18** ⟨ὁ⟩ Holl **19** φθάσοι J **22** ἐλάττω J | τοῦ . . . ὄντος Öh.] τῶν . . . ὄντι J **28** τῇ Corn. Pet.] μὴ J | σημαν⟨θ⟩ῇ Holl | * etwa ⟨ἀλλ' ἄπαγε⟩ Holl

μενος, ὅτι ὁ μὲν πέμπει, ὁ δὲ πέμπεται. καὶ εἰ κατ' αὐτοὺς ἦν ἡ τῆς ἀληθείας διάνοια, οὐκέτι ἐπὶ μίαν ἑνότητα ἀληθείας καὶ δυνάμεως καὶ θεότητος ἀνεφέρετο ἡ πᾶσα τῆς γνώσεως ὑπόθεσις. δύο γὰρ ἀπαντώντων 2 ἢ δύο πεμπόντων οὐκέτι υἱὸς ὁ υἱὸς ἦν, ἀλλ' ἀδελφός, συναδέλφου συνόντος, D
5 οὐκέτι πατρός· ἀλλὰ ἢ κατὰ συναλοιφὴν ἢ κατὰ υἱοθεσίαν, ἢ αὐτὸς ἑαυτὸν ἦν ἀποστέλλων, ἢ οἱ δύο ἅμα ἀποστέλλοντες ἢ παραγινόμενοι, δύο θεότητας ἐσήμαναν καὶ οὐχὶ μίαν ἑνότητα. ἐνταῦθα οὖν ὁ ἀποστείλας καὶ ὁ ἀποστελλό- 3 μενος, ἵνα δείξῃ τῶν πάντων ἀγαθῶν μίαν εἶναι τὴν πηγήν, τουτέστι τὸν πατέρα, καθεξῆς δὲ τῆς πηγῆς οὐχ ἑτερωνύμως, ἀλλὰ | κατὰ ⟨τὸ⟩ τοῦ υἱοῦ D 203
10 ὄνομα καὶ τοῦ λόγου ὢν μία πηγὴ ἐκ πηγῆς, ὁ υἱὸς προελθών, ἀεὶ ὢν παρὰ τῷ πατρί, γεγεννημένος *| »ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς«· καὶ ἵνα δείξῃ καὶ 4 P 777 περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ⟨ἐπιφέρει⟩ »ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς«, ἵνα δείξῃ φῶς τὸν πατέρα καὶ φῶς τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν καὶ φῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πηγὴν ἐκ πηγῆς, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ μονο-
15 γενοῦς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· »ποταμοὶ γὰρ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον«· »ἔλεγε δὲ τοῦτο περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος«, φησὶ τὸ εὐαγγέλιον. καὶ πάλιν φησί, δεικνύων τοῖς αὐτοῦ μαθη- 5 ταῖς περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ὁμοουσιότητος, λέγων· »ἐάν τις B ἀνοίξῃ μοι, εἰσελθὼν ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν«.
20 καὶ οὐκέτι εἶπεν ἀποσταλήσομαι ὑπὸ τοῦ πατρός μου· ἀλλ' »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ⟨μονὴν ποιήσομεν⟩ παρ' αὐτῷ«, ὡς κρούοντος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς σὺν αὐτῷ εἰσερχομένου, ὡς ἀεὶ εἶναι καὶ μηδέποτε διαλιπεῖν πατέρα ἀπὸ υἱοῦ καὶ υἱὸν ἀπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. διὸ καὶ | ἐν ἑτέρῳ τόπῳ 6 Ö 678 λέγει »ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ δι' ἐμοῦ εἰσελεύσονται πρὸς τὸν πατέρα«. καὶ
25 ἵνα μή τινες ἥσσονα ⟨αὐτὸν⟩ πρὸς τὸν πατέρα νομίσωσι διὰ τὸ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα εἰσιέναι, φησίν, »οὐδεὶς ἐλεύσεται πρός με, ἐὰν μὴ ὁ C πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν«. ὁ πατὴρ οὖν φέρει πρὸς τὸν υἱὸν 7 καὶ ὁ υἱὸς φέρει πρὸς τὸν πατέρα, εἰσφέρει δὲ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ἀεὶ γὰρ πάντοτε ἡ τριὰς ἐν μιᾷ ἑνότητι θεότητος, τρία τέλεια, μία θεότης.
30 καὶ διέπεσεν ὁ τούτων λόγος.

55. *Πάλιν δὲ φάσκουσι*, τίνι τοίνυν τῷ λόγῳ εἴρηκεν ὁ Χριστὸς τοῖς 55,1 ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὅτι »ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν

11 Ps. 35, 10 — 12 Ps. 35, 10 — 15—17 Joh. 7, 38 (4, 14) 7, 39 — 18 Apoc. 3, 20 — Joh. 14, 23 — 24 Joh. 14, 6 — 26 Joh. 6, 44 — 31ff c. 55 vgl. Ancoratus c. 27, 7 bis c. 30; I 36, 19—39, 27 — 32 Joh. 20, 17

J

5 πατρός Holl] υἱός J | συναλιφὴν J 7 ἐσήμανον J 9 ⟨τὸ⟩ Holl 10 ὁ υἱὸς + ⟨ἐκ πατρὸς⟩ ? Holl 11 * etwa ⟨ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, καθὼς γέγραπται⟩ Holl 12 ⟨ἐπιφέρει⟩ Holl 16 τοῦτο] οὐ τὸ J 18 λέγων Holl] ἔλεγεν J 21 ⟨μονὴν ποιήσομεν⟩ Holl 25 ⟨αὐτὸν⟩ Holl 29 vor πάντοτε + ⟨καὶ⟩ ? Holl

καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν;« εἰ τοίνυν θεὸν αὐτοῦ ὁμολογεῖ, πῶς ἔτι ἔσται ἴσος αὐτῷ ἢ ὑπ᾽ αὐτοῦ γνησίως γεγεν|νημένος; ἵνα δείξωσιν ἐν D 204 D πᾶσιν ἀγνωσίαν θεοῦ αὐτοὺς ἔχειν καὶ ἐν μηδενὶ εἶναι »φωτισμῷ τοῦ εὐαγγελίου κατηυγασμένους«. ψηλαφήσας γάρ τις καὶ ἀνερευνήσας 2
5 ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ κατὰ γενεὰν εἴσεται τῆς ἀληθείας τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τελείας γνώσεως καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος τὴν δύναμιν. κνί- 3 ζονται δὲ οὗτοι Ἰουδαϊκῷ φρονήματι περιβεβλημένοι καὶ ἀγανακτοῦσι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καθάπερ ἐκεῖνοι ἔλεγον· ὅτι »δι᾽ οὐδὲν πονηρόν σε λιθάζομεν, | ἀλλ᾽ ὅτι ἄνθρωπος ὢν υἱὸν θεοῦ σεαυτὸν ὀνομάζεις, ἴσον τῷ P 778
10 θεῷ ποιῶν σεαυτόν.« οὕτω καὶ οὗτοι τῷ αὐτῷ πάθει τῶν Φαρισαίων καὶ Ἰουδαίων περιπεσόντες ἀγανακτοῦσι, μὴ θέλοντες λέγειν τὸν υἱὸν ἴσον τῷ γεγεννηκότι. ὅρα γάρ μοι τὴν τῶν γραφῶν ἀκρίβειαν, ὅτι οὐδαμοῦ 4 εἴρηκεν ἡ θεία γραφὴ τὸν λόγον τοῦτον πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἀλλ᾽ ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον« λέγει, συνδημιουργὸν καλῶν
15 τὸν υἱὸν καὶ γνήσιον δεικνὺς κατ᾽ ἰσότητα. καὶ οὐδαμοῦ εἴρηκεν ὁ υἱὸς 5 »θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν« * »καὶ ἤκουσεν Ἀδὰμ τῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ B περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ«, καὶ »⟨ἐλάλησεν ὁ θεὸς τῷ Νῶε·⟩ ποίησον σεαυτῷ κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων«, καὶ »ἔβρεξε κύριος παρὰ κυρίου«, καὶ »εἶπε κύριος πρὸς Μωυσῆν· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ
20 ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ«, καὶ Δαυὶδ λέγει »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου«· καὶ οὐδαμοῦ εἶπεν ὁ κύριος »θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν«. ὅτε δὲ ἔλαβε τὸ ἡμέτερον σῶμα »καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη 6 καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη« καὶ ἐν ἡμῖν κατελογίσθη, τότε πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, πρὸς οὓς ὤφειλε κατὰ πάντα ὁμοιωθῆναι χωρὶς C
25 ἁμαρτίας, θεόν μου ἔλεγε καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν· πατέρα μου μὲν κατὰ φύσιν ἐν τῇ θεότητι καὶ | πατέρα ὑμῶν διὰ Ö 680 χάριν δι᾽ ἐμὲ ἐν τῇ υἱοθεσίᾳ, θεόν μου δέ, ὅτι τὸ | ὑμέτερον σαρκίον εἴληφα, D 205 καὶ θεὸν ὑμῶν κατὰ φύσιν καὶ ἀλήθειαν. καὶ οὕτω πάντα ἐστὶ σαφῆ 7 καὶ διαυγῆ καὶ οὐδὲν ἐναντίον οὐδὲ θανάτου παραπλοκῆς ἔχον εἶδος ἐν
30 τῇ θείᾳ γραφῇ, ὡς οὗτοι προφασίζονται, πονηρὰ ἑαυτοῖς ἐπινοοῦντες. νομίζω δὲ πάλιν καὶ πρὸς τοῦτο ἱκανῶς ἔχειν τὴν φράσιν, ἐπὶ δὲ τὰ ἄλλα D λοιπὸν ἐπελεύσομαι.

3 1. Cor. 15, 34. 2. Cor. 4, 4 — 8—10 Joh. 10, 33 — 14 Gen. 1, 26 — 16 Gen. 3, 8 — 17 Gen. 6, 13. 14 — 18 Gen. 19, 24 — 19 Ex. 3, 6 — 20 Ps. 109, 1 — 22 Bar. 3, 38 — 24 Hebr. 4, 15

J

3 εἶναι Holl] εἰσὶ J 4 κατηυγασμένους Holl] κατηυγασμένοι J 16 * etwa ⟨πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἀλλὰ⟩ Holl 17 ⟨ἐλάλησεν ὁ θεὸς τῷ Νῶε⟩ Klost. nach Anc. S. 38, 5 23 τοῖς] τῆς J

56. Τὸ ἅγιον γὰρ πνεῦμα κτίσμα πάλιν κτίσματός φασιν εἶναι διὰ 56,1
τὸ »διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι«, ὡς εἶπεν ἡ γραφή, ἀσυνέτως
τινὰς διαρπάζοντες, οὐ καθὼς εἴρηται τὸ ῥητὸν ἔχοντες, ἀλλὰ κακῶς
ὑπονοοῦντες καὶ ἀπὸ ῥητοῦ τὸ καλῶς εἰρημένον κατὰ τὴν κακὴν αὐτῶν
5 ὑπόνοιαν παρερμηνεύοντες. οὐ γὰρ τὸ θεῖον εὐαγγέλιον περὶ τοῦ πνεύ- 2
ματος ἔφη, ἀλλὰ περὶ πάντων τῶν κεκτισμένων, ὅτι εἴ τι κτιστόν, διὰ
τοῦ λόγου γεγένηται | καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου. τὸ γὰρ »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο P 779
καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«· παρεκτεινομένης τῆς ἀναγνώσεως
ἔχει »ὃ γέγονεν«, ἵνα οὕτω γνωσθῇ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χω-
10 ρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. εἶτα πάλιν »ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν«· ἔδει γὰρ καὶ ἐν 3
τούτῳ πληρωθῆναι τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἀκολουθίαν, ἐν τῷ ὄντι τὰ
⟨μὴ⟩ ὄντα † πεπληρωμένος ἀεὶ ὁμολογοῦντος. »ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος,
καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«. ἐπειδὴ ἦν καὶ ἦν καὶ 4
ἦν, καὶ τὸ »ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν« καὶ ⟨τὸ⟩ »ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν« καὶ τὸ B
15 »ἐν τῷ κόσμῳ ἦν« καὶ ὅσα *, διὰ τούτου »ἦν« ἐκ πνεύματος ἁγίου σαφηνίζει
ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸ »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ γενόμενα«· ἀνωτέρω
δὲ τῶν γενομένων αὐτὸς ὁ τὰ πάντα ποιήσας. λέγει δὲ ἡ γραφὴ δι' αὐτοῦ 5
πάντα γεγονέναι, οὐκ ὠνόμασε δὲ ποῖα ἔστι τὰ γεγονότα. ὑπόνοια γὰρ
οὐδαμοῦ ἦν πονηρίας, ἵνα μή τινες ὑπονοήσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ βλασφημή-
20 σωσι τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον | ἅγιον θεοῦ πνεῦμα. δι' αὐτοὺς γάρ 6 D 206
φησι ὁ κύριος ὅτι »ἐάν τις εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφε- C
θήσεται αὐτῷ· ἐὰν δέ τι εἴποι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὐδὲ
ὧδε οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι«. ἠλίθιον γάρ ἐστι τὸ πᾶν τοῦ αὐτῶν λόγου.
κατὰ δὲ τὴν βλάσφημον αὐτῶν ὑπόνοιαν ἀντιλέξειέν τις αὐτοῖς καὶ εἴποι· 7
25 ὦ γενναῖοι σοφισταὶ καὶ τῶν λόγων διαστροφεῖς, οἱ βουλόμενοι σὺν τοῖς
γεγονόσιν | ἀριθμεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ ῥητὸν τὸ »δι' αὐτοῦ Ö 682
τὰ πάντα ἐγένετο«, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν ὅτι »πάντα«, μηδαμοῦ ὄντος σὺν πᾶσιν
ἀριθμουμένου τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἆρα γοῦν καὶ διανοηθῆναι ὀφείλετε, 8
ἢ καὶ ἄλλος τις χείρων ὑμῶν ἕτερος, καὶ τὸν πατέρα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι
30 κατὰ τὴν βλάσφημον ὑμῶν ὑπόνοιαν. ὁμοῦ γὰρ συμπεριληπτικός ἐστιν D
ὁ λόγος φάσκων τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι. εἰ δὲ βλάσφημον περὶ 9

1 vgl. S. 166, 11 u. Ancor. c. 75, 1; I S. 94 — 2 Joh. 1, 3 — 7 Joh. 1, 3 — 10 Joh. 1, 4 — 12 Joh. 1, 1 — 14 Joh. 1, 4 — Joh. 1, 9 — 15 Joh. 1, 10 — 21—23 Matth. 12, 32

J

3 ἔχοντες] lies κατέχοντες ? Holl 7 τὸ Klost.] τὰ J 12 ⟨μὴ⟩, vgl. Z. 19 Holl | † πεπληρωμένος] lies wohl γεγενημένα Holl | ὁμολογοῦντος Holl] ὁμολογούμενα J 14 τὸ Holl] τὰ J | ⟨τὸ⟩ Holl 15 * ergänze wohl ⟨ἄλλα λέγει⟩ Holl | διὰ Holl] περὶ J 16 ἀνωτέρω Pet.] ἀνώτερα J 23 αὐτῶν J] αὐτοῦ Ausgg. 24 εἴπῃ J

τοῦ πατρὸς λογίζεσθαι τὸ τοιοῦτον καὶ μωρόν, τὸ ὅμοιον καὶ ἐπὶ τοῖς διανοουμένοις περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ σὺν πατρὶ ἀριθμουμένου καὶ υἱῷ. εἰ γὰρ ἦν τῶν γεγονότων, οὐκ ἂν τῷ ἀκτίστῳ πατρὶ καὶ υἱῷ 10 ἀκτίστῳ συνηριθμεῖτο, ἀλλ' ὅτι ἄκτιστόν ἐστιν συναριθμεῖται· εἶπε | P 780
5 γὰρ »ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. πῶς δὲ κτιστὸν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ μαρτυρούμενον ὅτι »ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται« καὶ »ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει«, δι' οὗ καὶ ἡ τελεία τῶν ἀνθρώπων σωτηρία καὶ ἔνσαρκος οἰκονομία εἰς πᾶσαν δικαίωσιν ἐπληρώθη. »ἔχρισε γὰρ αὐτὸν πνεύματι ἁγίῳ« φησὶν ἡ γραφὴ περὶ τοῦ 11
10 κυρίου. οὐκ ἂν δὲ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν σὺν τῷ θεῷ λόγῳ ἡνωμένην εἰς μίαν θεότητα ἔχρισεν ὁ πατὴρ κτίσματι, ἀλλ' ἐπειδὴ μία ἐστὶν ἡ τριάς, τρία τέλεια, μία θεότης, ἔδει ἐν τῷ υἱῷ οἰκονομικῶς τοῦτο γενέσθαι, B ἵνα παντάπασι δοξαζομένη ἐν ἅπασι ⟨μία⟩ νοηθῇ | ἡ τρίας, καθάπερ κατὰ D 207 πασῶν τῶν αἱρέσεων περὶ πνεύματος διηγούμενοι οὐ μίαν, οὐ δύο μαρ-
15 τυρίας εἰσενέγκαμεν, ὅτι θεοῦ ἐστι πνεῦμα σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ δοξαζόμενον, ἄκτιστον καὶ ἄτρεπτον καὶ τέλειον ὄν. ἐξέπεσε δὲ καὶ ὁ περὶ τούτου τῶν φιλονεικούντων λόγος ὁ καθ' ἑαυτῶν ⟨ἐπινενοημένος⟩.

57. *Πάλιν* δὲ εἰς τὰς ἄλλας αὐτῶν λέξεις ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν. φασὶ 57,1 γὰρ πάλιν, τὸ ῥητὸν οὐκ εὐλόγως κατέχοντες, ὅτι αὐτὸς ἔφη ὁ σωτὴρ
20 »τί με λέγεις ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθός, ὁ θεός,« καὶ ἀφώρισεν ἑαυτὸν C ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως. τὸ δὲ πᾶν ἐστι γελοιῶδες. εἰ γὰρ ὁ τοσαῦτα ἡμῖν ἀγαθὰ πεποιηκὼς οὐκ ἀγαθὸς παρ' 2 αὐτοῖς κρίνεται, καὶ τίς ἔτι ⟨ἀγαθός; τί δὲ⟩ τούτου μοχθηρότερον εἴη, ὅτι ὁ δεδωκὼς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὁ τῇ ἑκουσίᾳ γνώμῃ
25 ἐλθὼν εἰς τὸ παθεῖν, [ὁ] ἀπαθὴς θεὸς ὤν, ὅτι ὁ τὴν δωρεὰν ἡμῖν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτημάτων, ὅτι ὁ τὰς ἰάσεις ἐπιτελέσας ἐν παντὶ Ἰσραήλ, ὁ ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος τοσοῦτον γένος τῶν ἀνθρώπων πατρὶ συναγαγὼν ἐν ἀγαθότητι, ὁ τῆς ἀγαθότητος πρύτανις καὶ τῆς εἰρήνης δεσ- D πόζων, ὁ ἄνω ἐκ πατρὸς ἀγαθὸς λόγος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς γεγεννη-
30 μένος, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί, ὁ ἐνεργήσας ἀνθρώποις καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένοις πᾶσαν ἀγαθότητα, οὐκ | ἀγαθὸς παρ' αὐτοῖς Ö 684 κρίνεται. καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ λήθην ἑαυτοῖς περιποιούμενοι, ὅτι πρὸς τὸν 3

5 Matth. 28, 19 — 6 Joh. 15, 26 — 7 Joh. 16, 15 — 9 Act. 10, 38 — 18 c. 57 vgl. Ancor. c. 18, 1—6; I S. 26f — 20 Marc. 10, 18 vgl. S. 168, 11 — 23 vgl. Joh. 10, 11 — 30 Ps. 135, 25

J

1f τοῖς ⟨οὕτω⟩ διανοουμένοις ⟨ῥηθήσεται⟩? Holl 2 περὶ Holl] ἐπὶ J 13 ⟨μία⟩ Holl 17 ⟨ἐπινενοημένος⟩ Holl | ⟨ἀγαθός; τί δὲ⟩ Holl | μοχθηρότερον Holl] μοχθηρότερος J 25 [ὁ] Holl 30 πάσῃ Holl] πᾶσι J 31 πᾶσαν Holl πᾶσιν J

ἐρωτήσαντα ἀνθυπήνεγκε τὸν λόγον, ὅπως καθέλῃ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπάρσεως τὸ φρύαγμα. αὐχῶν γὰρ ἦν ἀπὸ γραμματέων ὁρμώμενος, ὡς | τὰ P 781 δικαιώματα τοῦ νόμου ἀκριβῶς φυλάξας, δικαιοσύνην τε καὶ ἀγαθότητα περὶ ἑαυτοῦ σεμνυνόμενος [καὶ] ἔλεγε »διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας 5 ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;« καὶ ἐπειδὴ εἶχε περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ * 4 τηλικαύτης δικαιοσύνης, ὁ κύριος βουλόμενος θεῷ | ἀναφέρειν τὴν πᾶσαν D 208 ἀγαθότητα, ὅτι οὐδεὶς ἀγαθὸς πλὴν αὐτοῦ, ἵνα μηδεὶς σάρκα φορῶν τῦφόν τινα ἑαυτῷ ἐπισπάσηται, τούτου ἕνεκεν ἔλεγε »τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός«, ἵνα ὁ τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος τὸν τοιοῦτον 10 λόγον εἰπὼν καθέλῃ τὴν ἐν τῷ εἰπόντι φυσίωσιν, περὶ δικαιοσύνης τὴν B οἴησιν κεκτημένῳ, καὶ ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἀγαθὸν μὲν διδάσκαλον χείλεσιν αὐτὸν λέγοντα, μὴ ἐμμένοντα δὲ ἐν τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ. καὶ ὅτι μὲν ἀγαθὸς τυγχάνει, αὐτὸς διδάσκει λέγων »πολλὰ 5 καλὰ ἐποίησα ἐν ὑμῖν, περὶ ποίου οὖν αὐτῶν ἔργου λιθάζετέ με;« τίνι 15 γὰρ τοῦτο οὐκ ἔστι σαφὲς καὶ φανερώτατον, μάλιστα πολλῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ κτισμάτων ὄντων καὶ καλουμένων, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή. ἰδοὺ γὰρ περὶ πολλῶν ἀγαθῶν διηγεῖται τὸ θεῖον γράμμα· »ἦν 6 ἀγαθός« φησὶ »Σαούλ, υἱὸς Κίς, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ὑψηλότερος δὲ παντὸς C τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ ὠμίαν καὶ ἐπάνω«, καὶ ἦν »ἀγαθὸς Σαμουὴλ μετὰ 20 τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων«, καὶ »ἀγαθὴ ἐσχάτη λόγου ὑπὲρ τὴν ἀρχήν«, καὶ »ἄνοιξόν σου τὸν θησαυρὸν τὸν ἀγαθόν, τὸν οὐράνιον«. τούτων δὲ 7 κτισμάτων ὄντων καὶ ἀγαθῶν δηλουμένων, δι' αὐτοῦ τε καὶ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, πῶς οὐκ ἀναμφιβόλως ἔστιν ἀγαθὸν εἶναι ὁμολογεῖν τὸν τούτων γενεσιάρχην; ἀλλ' ἵνα ⟨μὴ⟩ μηκύνω τὸν περὶ τούτου λόγον 25 (πάντη γὰρ διὰ πλάτους περὶ τούτου εἰρήκαμεν), αὖθις πάλιν εἰς τὰ D ἑξῆς παρελεύσομαι, τὴν ἐπίλυσιν ἑκάστης λέξεως ποιούμενος.

58. Ἐπιφέρουσι δὲ πάλιν τινὰ ῥητὰ οἱ πάντολμοι, ἐλαττωμάτων ὑπο- 58,1 νοίας ὑποσπείροντες εἰς τὸν αὐτοὺς ἀγοράσαντα, εἴπερ ἠγοράσθησαν. ἐν γὰρ τῷ προσελθεῖν τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου καὶ παρακαλέσαι τὸν 30 ἕνα καθίσαι υἱὸν ἐκ δεξιῶν καὶ τὸν ἕνα ἐξ εὐωνύμων, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ

8 Marc. 10, 18 — 13 Joh. 10, 32 — 15 vgl. Gen. 1, 31 — 17—19 1. Reg. 9, 2 — 19 1. Reg. 2, 26 — 20 Eccl. 7, 9 — 21 Deut. 28, 12 — 27 vgl. Gal. 3, 13; 1. Cor. 6, 20; 7, 23 — 28ff vgl. Matth. 20, 20ff s. S. 168, 18ff

J

2 vor ἀπὸ + ⟨ὁ⟩? Holl 4 [καὶ] Holl 5 * etwa ⟨κτήτορος⟩ Holl 10 δικαιωσύνης J 11 κεκτημένῳ Holl] κεκτημένου J 14 ἔργου Holl] ἔργων J 17 περὶ Pet.] παρὰ J 24 τούτων Holl] τούτου J | ⟨μὴ⟩ Pet. | μὴ κίνω J 25 τὰ Pet.] τὰς J

βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἔφη πρὸς αὐτούς· | »οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε D 209
πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ μέλλω πίνειν; οἱ δὲ εἶπον· ναί, δυνάμεθα.
εἶπε δὲ αὐτοῖς· τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, τὸ δὲ κα|θίσαι | ἐκ δεξιῶν P 782 Ö 686
μου ἢ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ
5 τοῦ πατρός μου«. ὁρᾷς, φησί, πῶς οὐκ ἔχει ἐξουσίαν πάρεξ τοῦ πατρός, 2
τοῦ ἔχοντος τὴν ἐξουσίαν παρέχειν ᾧ βούλεται; καὶ τίς οὕτως τῶν εὖ
φρονούντων νοήσειεν; εἰ γὰρ ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, καὶ τίς ἔχει ἐξουσίαν; »ὁ γὰρ πατήρ« φησί »ζωογονεῖ τοὺς νεκρούς, καὶ οὕτως ἔδωκε
καὶ τῷ υἱῷ, ἵνα ὃν θέλει ζωογονῇ«, καὶ »τὰ τοῦ πατρὸς ἐμά ἐστι«, καὶ
10 »πάντα ⟨μοι⟩ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου«. τίς οὖν ἔτι ἀμφιβάλλοι; 3
τοῦτο δὲ βούλεται παριστᾶν ὁ θεῖος αὐτοῦ καὶ σοφὸς λόγος, ὅτι οὐ κατὰ B
προσωποληψίαν γίνεται πρᾶγμα, ἀλλὰ κατὰ ἀξίαν. κυρίου μὲν γάρ
ἐστι τὸ παρέχειν, παρέχει δὲ ἑκάστῳ κατ' ἀξίαν. ἕκαστος δὲ ἐργασάμενος
τὸ δίκαιον λαμβάνει κατὰ τὸν ἴδιον κόπον ⟨παρὰ τοῦ κυρίου⟩ καὶ οὐκέτι
15 αὐτῷ μόνῳ ἐστὶ τὸ δοῦναι, ἀλλὰ τῷ ἑαυτὸν ἄξιον πεποιηκότι.
τολμῶ γὰρ λέγειν ὅτι οὔτε αὐτοῦ ἐστι, καίπερ δυναμένου δοῦναι, μὴ 4
βουλομένου δέ, οὔτε τοῦ ἁγίου πνεύματος, καίπερ δυναμένου τοῦ ἁγίου
πνεύματος δοῦναι κατὰ τὸ εἰρημένον ὅτι »ᾧ μὲν δίδοται σοφία
διὰ τοῦ πνεύματος, τῷ δὲ γένη γλωσσῶν ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, τῷ δὲ
20 ἑρμηνεία γλωσσῶν, τῷ δὲ δύναμις, τῷ δὲ διδασκαλία, ἓν δέ ἐστι τὸ πνεῦμα C
τὸ διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται«. καὶ οὐκ εἶπε καθὼς προστάσσεται,
ἀλλὰ καθὼς βούλεται. καὶ »ὁ υἱὸς ὃν θέλει ζωογονεῖ« καὶ ὁ πατὴρ »καλεῖ 5
ὃν θέλει πρὸς τὸν υἱόν«. καὶ πάλιν οὔτε ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς οὔτε ἅγιον
πνεῦμα κατὰ προσωποληψίαν καλεῖ ἢ δίδωσιν ἢ παρέχει ἢ ἀξίαν δίδωσιν,
25 ἀλλὰ καθὼς ἑαυτὸν ἄξιον ἕκαστος εὐτρεπίζει· τουτέστιν οὐκ ἔστιν ἐμὸν
δοῦναι, ἀλλ' ἐὰν κάμητε, ἔσται ὑμῖν ἡτοιμασμένον | παρὰ τοῦ πατρός D 210
μου. τὸ δὲ τέλειον * ὅτι »ἐγώ εἰμι ἡ ζωή«. καὶ ἔτι ὑπερβήσομαι εἰς τὰ D
ἕτερα.

59. Φασὶ δέ· »πῶς λέγετε αὐτὸν ἐκ τῆς τελείας τοῦ θεοῦ θεότητος; 59,1
30 ἰδοὺ γὰρ λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος ὅτι 'ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ
νεκρῶν'. ὁ δὲ ἐπιδεηθεὶς βοηθείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγεῖραι αὐτὸν ἐκ νε-

1—5 Matth. 20, 22 f — 7—8 Joh. 5, 21 — 9 Joh. 16, 15 — 10 Matth. 11, 27 — 13 f vgl. 1. Cor. 3, 8 — 18—21 1. Cor. 12, 8. 10. 11 — 22 Joh. 5, 21 — Joh. 6, 44 — 27 Joh. 11, 25 — 30 1. Cor. 15, 15, vgl. S. 168, 24 — Röm. 4, 24 (Act. 3, 15)

J

6 ᾧ Holl] ὃ J 9 ζωογονεῖ J 10 ⟨μοι⟩ Holl | ἀμφιβάλλοιεν J 14 ⟨παρὰ τοῦ κυρίου⟩, notwendig wegen des folgenden αὐτῷ Holl 18 δοῦναι + ⟨ᾧ βούλεται⟩? Holl 24 προσωληψίαν J 27 * etwa ⟨ἐγὼ δώσω⟩ Holl

κρῶν, ἄρα ἕτερός ἐστιν ὁ ἐγείρων τῇ δυνάμει, ἕτερος δὲ ὑποβεβηκὼς ὁ ἐγειρόμενος διὰ τῆς τοῦ δυνατοῦ δυνάμεως«. καὶ ἕως πότε κατατρί- 2 βομαι περὶ τὰ ληρώδη νοήματα τῶν κακῶς παρατριψάντων ἑαυτῶν τὸ μέτωπον; | τίς οὖν ἤγειρε τὸν Λάζαρον; τίς ἤγειρε τὸν υἱὸν τῆς χήρας P 783
5 τῆς ἐν Ναΐν; τίς εἶπε τῇ θυγατρὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου »κοῦμι ταλιθά«, τουτέστιν ἀνάστηθι ἡ παῖς; τίνος τὸ ὄνομα ἐπεκαλοῦντο οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ νεκροὶ ἠγείροντο; νομίζω δέ, ἐπειδὴ οἱ ἀπό|στολοι Ἰουδαίοις 3 Ö 688 προσδιελέγοντο, διὰ τὸ νομίζειν ἀποστασίαν κηρύσσειν τοὺς ἀποστόλους ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ νόμου καὶ διὰ τὸ † πρὸς τὸ γνωστὸν τοῦ ἁγίου
10 πνεύματος, τοῦ γινώσκοντος ὅτι ἤμελλον αἱρέσεις ἀφηνιάζειν τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοῦ πατρῴου θελήματος, τούτου ἕνεκα εἰς τὴν μίαν θεότητα τὰ B πάντα ἀναφέροντες οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι *, ὅτι εὐδοκίᾳ [παρὰ] πατρὸς ἐγένοντο τὰ πάντα, βουλήσει τοῦ υἱοῦ σὺν εὐδοκίᾳ πνεύματος ἁγίου· μὴ ἄρα κατὰ 4 ἐλάττωσιν ἢ κατὰ ἀσθένειαν ἢ ἀλλοτρίωσιν τῆς τοῦ θεοῦ λόγου παρὰ
15 τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν τοῦτο εἴρηται. καὶ οὐχ οὕτως. ὅρα γὰρ τὰ πρωτότυπα, πῶς διηγεῖται ὁ ἄγγελος φάσκων ταῖς περὶ Μαρίαν »τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;« ὁρᾷς, ὁ ζῶν ἐν ἰδίᾳ θεότητι καὶ σαρκὶ ἀνέστη, οὐκ ἦν δὲ μετὰ τῶν νεκρῶν. καὶ τί φησιν αὐταῖς »ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε;« καὶ οὐκ εἶπεν· ἤγειρεν αὐτὸν ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ὧδε; C
20 ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ δυνατόν, ὅτι καὶ ζῶν ἀνέστη. καὶ αὐτὸς πάλιν ἔλεγε 5 πρὸ τοῦ πα|θεῖν αὐτὸν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς »ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ παραδοθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ σταυρωθῆναι D 211 καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται«. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀναστήσει αὐτὸν ⟨ὁ 6 θεός⟩. σαφῶς δὲ περὶ τούτου τὸ ἐξουσιαστικὸν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
25 προεδείκνυε λέγων »ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου θεῖναι, καὶ λαβεῖν αὐτήν«. ὁ δὲ ἐξουσίαν ἔχων, πῶς ἑαυτὸν ἐγείρειν οὐκ ἠδύνατο; ὁ ἀπό- 7 στολος δὲ γράφων, ἵνα δείξῃ μηδὲν ἄνευ θελήματος πατρὸς ἐν τῇ τῆς D σωτηρίας οἰκονομίᾳ γεγενῆσθαι, ἔφη »ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν«. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὅτι »εἰ καὶ ἀπέθανεν
30 ἐξ ἀσθενείας, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως«. ἤθελον δὲ πυθέσθαι τὸν νοῦν τῶν 8

4 Joh. 11 Luc. 7, 11ff — 5 Marc. 5, 41 — 6 vgl. Act. 9, 40 (3, 6) — 16 Luc. 24, 5 — 18 Luc. 24, 6 — 21—23 Matth. 20, 18f — 25 Joh. 10, 18 — 28 1. Cor. 15, 15 Röm. 4, 24 (Act. 3, 15) — 29 2. Cor. 13, 4

J

7 νομίζω Holl] νομίζουσι J 8 προσδιελέγοντο Holl] προσδιαλεγόμενοι J 9 † πρὸς τὸ γνωστὸν] προσ⟨δέξασθαι⟩ τὸ γνωστὸν Holl *propter praenotionem s. spiritus* Corn. 12 * etwa ⟨τοῦτο εἰρήκασιν, σημαίνοντες⟩ Holl | [παρὰ] Holl 13 σὺν εὐδοκίᾳ Holl] συνευδοκία J, vgl. I 115, 15 20 δείξῃ Holl] δείξωσι J 23 ⟨ὁ θεός⟩ Holl

τὰ ἀκριβῆ τῶν γραφῶν γινωσκόντων, ποίαν ἀσθένειαν εἶχεν ὁ μονογενής, δι' οὗ ὁ οὐρανὸς ἥπλωται [ἢ παρ' οὗ ὁ οὐρανὸς κέκτισται], δι' οὗ ὁ ἥλιος ἐστιλβώθη, δι' οὗ ἔλαμψαν τὰ ἄστρα, δι' οὗ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα γεγένηται. 9
ἄρα τὴν ἀσθένειαν ποίαν λέγει; ἆρ' οὐχ ἣν ἀνεδέξατο ἐλθὼν ὁ λόγος ἐν τῇ | P 784
5 ἡμετέρᾳ σαρκί, ἐνδυσάμενος ταύτην, ἵνα τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν βαστάσῃ; ὡς καὶ ᾄδει περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης λέγων »τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν«. ἀπέθανεν οὖν διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν ὁ ζωὴ ὢν καὶ ἀπαθὴς θεὸς ἐν τῇ ἐξ ἡμῶν ἀσθενεστέρᾳ σαρκί, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως. »ζῶν γάρ ἐστιν ὁ λόγος καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ
10 πᾶσαν μάχαιραν δίστομον«. ἀπέθανεν οὖν ἐξ ἀσθενείας, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως τῆς αὐτοῦ θεότητος, ζῇ δὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί, ἐν ᾗ τὸ | πάθος ἀνεδέξατο. καὶ διὰ τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν τὴν εὐδοκίαν πατρὸς σημαίνων ὁ ἀπόστολος ἔφη ὅτι »ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν«. 10 Ö 690 B

60. Ἐπιφέρουσι δὲ καὶ ἄλλο ῥητὸν ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου, **60,1**
15 ὅπερ ἐστὶ θεσπέσιον καὶ ἐξαίρε|τον καὶ εἰς πάντα χρησιμώτατον. ποῖον D 212 δέ ἐστι τὸ ῥητόν; ἀλλ' ἢ ὁπηνίκα γὰρ ἔμελλεν ὁ κύριος ἰδίᾳ βουλήσει ἐπὶ τὸ πάθος ἥκειν, παραλαβὼν τοὺς μαθητὰς ἐν τῷ ὄρει κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, »διέστη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν καὶ ἀπελθὼν ηὔχετο καὶ ἔλεγε· πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ, ἵνα
20 μὴ αὐτὸ πίω· πλὴν οὐχ ὃ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὃ σύ«. καὶ πρῶτον μὲν πάλιν 2 προφασίζονται οἱ αὐτοὶ λέγοντες ὅτι, ὁρᾷς πῶς ὑποκοριστικῶς λέγει C καὶ βούλημα διηλλαγμένον ὑποφαίνει λέγων, οὐχ ὃ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὃ σύ; πῶς οὖν ἡ αὐτὴ οὐσία τυγχάνει, φασίν, ὁπότε ἐν αὐτῷ ἕτερόν ἐστι βούλημα, ἐν δὲ τῷ πατρὶ ἕτερον; καὶ ἀγνοοῦσι τὴν πᾶσαν δύναμιν. διὰ
25 τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος ἔφη »ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ«. πῶς γὰρ ἴδιον βούλημα ἔφη παρὰ τὸ τοῦ πατρὸς βούλημα, ὁπότε 3 αὐτὸς σημαίνει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὅτι »τετάρακται ἡ ψυχή μου· καί, D τί εἴπω; πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης«· ὡς προκατασκευαστικῶς τὸ ῥητὸν διηγούμενος καὶ ἐπαμφιβόλως τῇ λέξει κεχρημένος »ὅτι
30 ⟨τί⟩ εἴπω; πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης«. τοῦτο, φησίν, εἴπω; »ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην«. ἦλθε δὲ οὐκ ἄκων, ἀλλ' 4 ἑκών. ἀνωτέρω γὰρ λέγει ὅτι »ποτήριον ἔχω πιεῖν, καὶ τί σπεύδω ἕως οὗ πίω αὐτό; καὶ βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἐβαπτί-

6 Jes. 53, 4 (Matth. 8, 17) — 9 Hebr. 4, 12 — 13 1. Cor. 15; 15 Röm. 4, 24 (Act. 3, 15) — 18—20 Luc. 22, 41f (Matth. 26, 39) vgl. S. 168, 25ff — 25 Röm. 11, 33 — 27 Joh. 12, 27 — 31 Joh. 12, 27 — 32—33 Matth. 20, 22 Luc. 12, 50

J

2 [ἢ παρ' οὗ ὁ οὐρανὸς κέκτισται] Holl 4 ἆρ' οὐχ Holl] ἄρα J 16 Lücke vor ὁπηνίκα? Klost. 21 ὑποκοριστικῶς Holl] ὑποκριτικῶς J ἀποκριτικῶς Pet. 23 ὁπότε Holl] ὅτι J

σθην«; εἰ τοίνυν θέλει καὶ σπεύδει καὶ λέγει εἰς τοῦτο ἥκειν, πῶς ἄλλο βούλημα τὸ αὐτοῦ ὑποφαίνει καὶ ἄλλο τὸ τοῦ πατρός; ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμελλε 5 διὰ τοῦ Ἰσραὴλ | παραδίδοσθαι, φιλάνθρωπος ὢν καὶ φειδόμενος τοῦ P 785 σπέρματος Ἀβραάμ, ἐποιεῖτο ὑπὲρ τοῦ λαοῦ λόγον. τὸ δὲ βούλημα 5 ἦν τοῦ πατρός, τὸ τὴν οἰκονομίαν οὕτω πληρωθῆναι ⟨διὰ⟩ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, παραιτίων ἑαυτοῖς ὄντων τῆς τοῦ υἱοῦ προδοσίας καὶ οὐχ ὑπὸ θεοῦ ἀναγκαζομένων· καὶ οὐχ ἕτερον βούλημα | ἦν τὸ τοῦ υἱοῦ παρὰ τὸν D 213 πατέρα. ἀλλ' ἔδει αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ ταῦτα δεικνύειν, ἵνα τὸ πᾶν τῆς 6 μονότητος ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναγάγοι, πρὸς τὸ μὴ μερισθῆναί τι τῆς μιᾶς 10 ἑνώσεως καὶ οἰκονομίας.

61. Καὶ καθεξῆς δὲ ἐπιφέρει λέγων, ἐν τῷ εὔχεσθαι αὐτόν, ὅτι γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ⟨ὡς⟩ ἐμφέρεται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ 61,1 B »ἵδρωσέ« φησι »καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ὁ ἱδρὼς ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος κα|τερχόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐφάνη ἄγγελος κυρίου ἐνισχύων αὐτόν«. προ- Ö 692 2 15 πηδήσαντες τοίνυν οἱ λεξίθηρες εὐθύς, ὡς πρόφασιν κατὰ ἐχθροῦ εὑράμενοι, ἐπιφέρουσι λέγοντες· ὁρᾷς ὅτι ἐπεδέετο καὶ ἰσχύος ἀγγέλων; ἐνίσχυσε γὰρ αὐτὸν ἄγγελος· ἐν ἀγωνίᾳ γὰρ αὐτὸς ἐγένετο. καὶ οὐκ ἴσασιν ὅτι ἐὰν μὴ ἔχῃ πάντα ταῦτα καὶ τὸ »μὴ τὸ ἐμὸν βούλημα, ἀλλὰ τὸ σὸν« καὶ ἐὰν μὴ ἀγωνιάσῃ καὶ ἐὰν μὴ ἱδρὼς αὐτῷ γένηται ἐκ σώ- 20 ματος προχεόμενος, ἄρα δόκησις ἦν ἡ ἔνσαρκος Χριστοῦ παρουσία, καὶ C εὐλόγως παρὰ Μανιχαίων καὶ Μαρκιωνιστῶν ἡ περὶ φαντασίας [δόκησις] τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ὑπόθεσις ᾄδεται, ⟨ὅτι δόκησις ἦν⟩ καὶ οὐκ ἀληθεστάτη. ταῦτα δὲ πάντα ⟨ἐποίει⟩, ἐπασφαλιζόμενος ἡμῶν τὴν 3 ζωήν, ⟨ὅτι⟩ τὰ ⟨ἡμέτερα⟩ ὅλα ἀνεδέξατο, οἰκονομικῶς ἀνθρωποπαθῆ 25 τινα διηγήματα ἔχων, οὐκ εἰρωνείᾳ, ἀλλ' ἀληθείᾳ, ⟨ὡς⟩ τὸ »οὐκ ἐμὸν θέλημα«, ἵνα δείξῃ σαρκὸς ὑπόστασιν ἀληθινήν, καὶ ἵνα ἐλέγξῃ τοὺς

11ff vgl. Ancoratus c. 37; I 46, 22 und o. S. 168, 25ff — 13 Luc. 22, 44. 43

14—210, 10 ἀναμάρτητον = 6. Konzil (v. J. 680) act. 10 griechisch Mansi XI 416 D—417 A (Labbé VI 808 D—810 B); lateinisch Mansi XI 812 D—813 A Lemma: χρῆσις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἐκ τῶν Παναρίων ἀπὸ λόγου ξθ κατὰ Ἀρειομανιτῶν οὗ ἡ ἀρχή »Τούτους ⟨τοὺς⟩ περὶ Μελέτιον« ἔχουσα οὕτως (= Conc.)

J Conc.

5 ⟨διὰ⟩ Holl 6 παραιτίων + ⟨αὐτῶν⟩? Holl 11 ὅτι Holl] ὡς J 13 ἱδρὸς J 15 εὐθέως Conc. 16 καὶ < Conc. 17 ἄγγελος Conc.] ὁ ἄγγελος J 18 ταῦτα πάντα *haec omnia* Conc. | τὸ (vor ἐμὸν) Conc.] < J 20 τοῦ Χριστοῦ Conc. 21 εὐλόγως Conc. gr.] εὔλογος J < Conc. lat. | [δόκησις] Holl *phantasia et visione* Conc. 22 ⟨ὅτι δόκησις ἦν⟩ Holl 23 ⟨ἐποίει⟩ Holl 24 ⟨ὅτι⟩ Holl | ⟨ἡμέτερα⟩ Holl 25 καὶ οὐχ εἰρωνείᾳ Conc. | ⟨ὡς⟩ Holl 25f μὴ τὸ ἐμὸν βούλημα Conc.

λέγοντας νοῦν μὴ ἐσχηκέναι αὐτὸν ἀνθρώπινον καὶ ἐλέγξῃ τοὺς μὴ λέ- D
γοντας σάρκα αὐτὸν ἐσχηκέναι. πᾶς γὰρ θεῖος λόγος ἀνὰ μέσον τῶν 4
υἱῶν τοῦ σκότους ἑστὼς ἐλέγχει μὲν τὸ σκότος, φωτίζει δὲ τοὺς υἱοὺς
τῆς ἀληθείας. ὅρα γὰρ πόσα χρήσιμα ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. ἀπὸ ἀσωμάτων
5 οὐ προέρχεται ἱδρώς. ἐν δὲ τῷ τοῦτο γενέσθαι ἔδειξεν ἀληθινὴν σάρκα
καὶ οὐ δόκησιν. ἀπὸ σαρκὸς ⟨δὲ⟩ ἐν θεότητι συνηνωμένης χωρὶς ψυχῆς
καὶ νοὸς οὐ γίνεται | ἀγωνία. ἀγωνιάσαντος δὲ αὐτοῦ ἔδειξε ψυχὴν καὶ | P 786 D 214
σῶμα καὶ νοῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πεφορηκέναι, ὅθεν ἡ ἀγωνία φαίνεται. καὶ 5
πάλιν ἐν τῷ εἰπεῖν »μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα, ἀλλὰ τὸ σὸν« ἔδειξεν ἀληθῶς
10 νοῦν ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἀναμάρτητον. ἡ γὰρ θεότης αὐτοῦ πάντοτε ἐν
πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν ἁγίῳ πνεύματι, τὰ πάντα τετε-
λειωμένως ἔχων, καὶ οὐδὲν διαλλάττει φρόνημα υἱοῦ πρὸς πατέρα οὐδὲ
πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐδὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς πατέρα καὶ υἱόν.
εἰ γὰρ ἃ μὴ θέλει πατὴρ βούλεται υἱός, ἄρα καὶ αὐτὸς ἔσται καθ' ἡμᾶς 6
15 ψιλὸς ἄνθρωπος θελήματι πατρὸς κατὰ ἐλάττωσιν ⟨ὑποτασσόμενος⟩. B
ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστί, μὴ γένοιτο. τῷ δὲ ἀνθρωποπαθῆ διηγεῖσθαι τὸ
ἀληθινὸν τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας καὶ τὸ τέλειον τῆς αὐτοῦ ἐναν-
θρωπήσεως δείκνυσιν, ἵνα εἰς πάντα ἡμῶν σωτηρία γένηται, εἰς τὸ μὴ
ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων νοεῖν καὶ ἐκπίπτειν τῆς ἀληθείας. | Ö 694
20 62. *Περὶ δὲ τοῦ ὑπὸ ἀγγέλων αὐτὸν θεωρηθῆναι ἐνισχυόμενον*, **62,1**
καὶ τί τούτου κυριώτερον; τί δὲ τούτου ἀναγκαιότερον; ἰδοὺ γὰρ εὑρή-
καμεν πληρούμενον τὸ ῥητὸν τῆς μεγάλης ᾠδῆς τῆς παρὰ Μωυσῇ γεγραμ-
μένης, ὅπου λέγει »προσδοκάσθω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμά μου«· καὶ C
μετ' οὐ πολλὰ εἰπὼν πάλιν φησί· »προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ
25 θεοῦ, καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ«· οὐχ ἵνα δῶσιν 2
αὐτῷ ἰσχὺν οἱ ἄγγελοι· οὐ γὰρ ἐπεδέετο τῆς τῶν ἀγγέλων ἐνισχύσεως·
ἀλλ' ἐνισχύσωσιν αὐτῷ, τουτέστιν ἀποδόντες αὐτῷ τὸ ἴδιον τῆς ἰσχύος
αὐτοῦ ὁμολογήσωσιν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενεῖς ὄντες πολλάκις θεὸν 3
ηὐλογήσαμεν, πολλάκις θεὸν ἐνισχύσαμεν, οὐχ ὅτι θεὸς ἐπιδέεται τῆς

2f vgl. Joh. 3, 20 — 9 Luc. 22, 42 — 22 Deut. 32, 2 — 24 Deut. 32, 43

6f (ἀπὸ . . . ἀγωνία) ebenda Edikt des Kaisers; griechisch Mansi XI 704 D (Labbé VI 1092 A) lateinisch Mansi 912 D Lemma: Ἐπιφάνιος ἐν τῷ κατὰ Ἀρειομανιτῶν λόγῳ (= Conc.[1])

J Conc. Conc.[1]

2 αὐτὸν σάρκα Conc. 3 μὲν Conc.] < J 4 τῆς < Conc. 6 ⟨δὲ⟩ Holl | ἐν < Conc.[1] graec. | χωρὶς Conc. Conc.[1]] + γὰρ J | ψυχῆς + τε Conc. 8 φαίνεται] γίνεται *fit* Conc. 12 ἔχων Holl] ἔχει J 15 ⟨ὑποτασσόμενος⟩ Holl 18 σωτηρίαν J 22 Μωυσεῖ J 27 vor τῆς ἰσχύος + ⟨τὸ κράτος⟩ ? Holl 28 ὁμολογήσωσιν Holl] ὁμολογήσαντες J

ἡμῶν εὐλογίας, ἀλλ' ὁμολογοῦντες αὐτοῦ τὸ τῆς εὐλογίας κράτος· καὶ D
διὰ λεπτολογίας ἐροῦμεν »σή ἐστιν ἡ δύναμις, σὸν τὸ κράτος, σή ἐστιν ἡ τιμή,
σή ἐστιν ἡ δόξα, σή ἐστιν ἡ εὐλογία, σή ἐστιν ἡ ἰσχύς, | σή ἐστιν ἡ δύναμις«. D 215
μὴ ἡμεῖς ἰσχὺν παρέχομεν τῷ θεῷ, ἐὰν εἴπωμεν· σή ἐστιν ἡ ἰσχύς, σή 4
5 ἐστιν ἡ δύναμις, σή ἐστιν ἡ εὐλογία, μὴ ἡμεῖς δύναμιν αὐτῷ δεδώκαμεν,
μὴ ἡμεῖς τὸν θεὸν ηὐλογήσαμεν· ἀλλ' ἐνισχύσαντες καὶ ἐνδυναμώσαντες
θεοῦ τὴν δύναμιν ὡμολογήσαμεν καὶ θεῷ τὴν ἰσχὺν ἀποδεδώκαμεν.
οὕτω καὶ ὁ ἄγγελος κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν θαυμάσας καὶ ἐκπληττόμενος 5
τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοῦ ἰδίου δεσπότου φιλανθρωπίας, | ὅτι θεὸς ὢν P 787
10 καὶ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος ἐν οὐρανῷ, καὶ θεραπευόμενος ὑπὸ ἰδίων
ἀγγέλων αὐτοῦ, εἰς τοσοῦτον * ὑπέμεινεν ἰδίᾳ βουλήσει ἑκουσίως ἐλθεῖν
καὶ ἐνδύσασθαι σάρκα· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄχρι τοῦ παθεῖν ὑπὲρ 6
τοῦ ἰδίου πλάσματος, τῆς ἀνθρωπείας φύσεως * ὑπομένει καὶ ἄχρι σταυροῦ
παραδοθῆναι, γευσάμενός τε »θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ«, ὅπως
15 δι' αὐτοῦ τρόπαιον μὲν κατὰ τοῦ θανάτου ἡ ἀνθρωπότης λάβοι, »καταργήσῃ δὲ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τουτέστι τὸν διάβολον« καὶ
»θριαμβεύσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν«. διὸ καὶ θαυμάζων καὶ ἐκπληττόμενος ὁ ἄγγελος ἔλεγεν αὐτῷ, δοξολογῶν καὶ εὐφημῶν τὸν ἴδιον δεσπότην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ σκάμματι καὶ παραδοξοποιίᾳ ἑστῶτα· ὅτι σή 7 B
20 ἐστιν ἡ προσκύνησις, σόν ἐστι τὸ κράτος, σή ἐστιν ἡ δύναμις, σή ἐστιν
ἡ ἰσχύς, ἵνα πληρώσῃ τὸ παρὰ Μωυσῇ γεγραμμένον ὅτι »ἐνισχυσάτωσαν
αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ«. καὶ ὁρᾶτε, Χριστοῦ θεράποντες καὶ υἱοὶ 8
τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι οὐδὲν ἐν τῇ
θείᾳ γραφῇ σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλιῶδες, ἀλλὰ τὰ πάντα θαυμασίως
25 εἰς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν γέγραπται καὶ τετελείωται. οἱ δὲ προειρημένοι, ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πρὸς τὸ ἅγιον C
πνεῦμα, πάντα ὡς ἐχθροὶ διανοοῦνταί τε καὶ σοφίζονται. ἡμῖν δὲ μὴ 9
γένοιτο ἀνθρωπίνοις σοφίσμασι | προσανέχειν, ἀλλ' | ἔχειν τὸν ἑαυτῶν D 216 Ö 696
νοῦν ἐρρωμένον, ὅπως τὸν μὲν ἡμῶν δεσπότην δοξάσωμεν, μηδὲν δέ τι
30 ἠλαττωμένον ἐν αὐτῷ διανοηθῶμεν. εἰ γὰρ ὁ τὰ πάντα ἐλθὼν σῶσαι
ἔχει ἐλαττώματός τι ἐν ἑαυτῷ, πῶς σωθήσεται ἡ κτίσις ἀπὸ τῶν ἰδίων
ἐλαττωμάτων;

63. Πάλιν δὲ ἐπιλαμβάνονται ὥσπερ ἀντίδικοι (καὶ γάρ εἰσιν Ἰουδαϊκῷ φρονήματι ἐγκείμενοι καὶ μηδὲν ἐκείνων διαλλάττοντες, πλὴν 63,1 D

14 vgl. Phil. 2, 8 — 15 Hebr. 2, 14 — 17 Col. 2, 15

J

1 εὐλογίας] lies ἰσχύος? Holl 6 εὐλογήσαμεν J 7 ὁμολογήσαμεν J
11 τοσοῦτον] το//στούτων J | * etwa ⟨βάθος⟩ Holl 13 * etwa ⟨ἐλθεῖν⟩
Holl 21 Μωυσεῖ J 28 ἑαυτὸν J 30 ἐλαττωμένον J

τοῦ ὀνόματος μόνον) οἱ πάλιν ἡμῖν ἐπιφύοντες νέοι Ἰουδαῖοι, ζητοῦντες κατὰ τοῦ σωτῆρος λέξεις τινάς, »ὅπως παγιδεύσωσιν αὐτὸν ἐν λόγῳ«, καθὼς ἔφη τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, καί φασιν· ἔλεγεν ἐν τῷ σταυρῷ »ἠλί, 2 ἠλί, λημᾶ σαβαχθανί, τουτέστι θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;«
5 καὶ ὁρᾷς, φασίν, οἰκτρῶς αὐτὸν παρακαλοῦντα καὶ ἀποδυρόμενον καὶ λέγοντα· »ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;« καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ ἀπὸ | τοῦ δηλητηρίου 3 P 788 τούτου τῆς τοῦ Ἀρείου μανίας καρηβαροῦντες τῇ διανοίᾳ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως λειπόμενοι, ὅτι δεῖ τὰ ἀνθρωποπαθῆ πάντα ἐν τῷ κυρίῳ ὁμολογεῖσθαι ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ ἀληθινῇ παρουσίᾳ. καὶ πρῶτον 4
10 μὲν τὰ περὶ αὐτοῦ ὡς φρονοῦσιν ἀπὸ ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταπηδῶντες ἐπιλανθάνονται, μίαν μὴ ἔχοντες κατάστασιν. πῶς γὰρ δύνανται οἱ τῇ διανοίᾳ μὴ σωφρονοῦντες; ποτὲ μὲν γὰρ λέγειν σωτῆρα βούλονται αὐτὸν καὶ κύριον καὶ Χριστὸν καὶ πρὸ πάντων αἰώνων ⟨ὄντα⟩ καὶ δεσπότην ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, δι᾽ οὗ τὰ ὅλα γεγένηται, ἀρχαί τε καὶ ἐξουσίαι, B
15 ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι, οὐρανοὶ καὶ τὰ πάντα, γῆ τε καὶ πάντες ἄνθρωποι καὶ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς, θάλασσά τε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ. καὶ ὢ πολλῆς 5 ἠλιθιότητος τῶν τὰ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ δοξαζόντων καὶ ἐνταῦθα μὴ νοούντων ὅτι οὐ δύναται ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ⟨ὢν⟩ κατὰ τὴν αὐτοῦ θεότητα, δι᾽ οὗ ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ γεγένηται, ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι καὶ
20 ἁπαξαπλῶς | τὰ σύμπαντα, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, ταύτην τὴν φωνὴν ἐκ D 217 προσώπου τῆς αὐτοῦ θεότητος λέγειν »θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;« C πότε γὰρ ἐγκατελείφθη υἱὸς ἀπὸ πατρός, πότε δὲ οὐχ ὁ υἱὸς ἐν 6 τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ; ἐπὶ γῆς μὲν γὰρ ὁ υἱὸς καὶ [ὁ] θεὸς λόγος βεβήκει, οὐρανοῦ δὲ ἥπτετο καὶ πάντες ἐχθροὶ ἐπληροῦντο τῆς αὐτοῦ
25 δόξης. καὶ ἐν Μαρίᾳ ἐτύγχανε καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο, ἀλλὰ τῇ δυνάμει αὐτοῦ ἐπλήρου τὰ σύμπαντα. πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος κατὰ 7 τὴν αὐτοῦ θεότητα οἰκτρῶς ἔλεγεν »ἠλί, ἠλί, λημᾶ σαβαχθανί, τουτέστι θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;« καίτοι αὐτοῦ λέγοντος »πάλιν ἀπέρχομαι, καὶ οὐκ ἀφίω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ᾽ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς«, D
30 καὶ πάλιν ⟨ἐν⟩ ἑτέρῳ τόπῳ λέγει »ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πάντες | ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε Ö 698 ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἐν ἐμοὶ καὶ καταλείψετέ με πάντες μόνον, ἀλλ᾽ οὐκ εἰμὶ μόνος, ἀλλ᾽ ἔστι μετ᾽ ἐμοῦ ὁ γεννήσας με πατήρ« καὶ πάλιν »ἀπέρχομαι, καὶ ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ παρά- 8

2 Matth. 22, 15 — 3 Matth. 27, 46 vgl. o. S. 168, 28ff — 21 Matth. 27, 46 — 28 Joh. (16, 7) 14, 18 — 30—32 Matth. 26, 31 — Joh. 16, 32 — 33—S. 213, 1 Joh. 16, 7. 14; 15, 26

J

7 τῇ διανοίᾳ καὶ Holl] καὶ τῇ διανοίᾳ J 13 ⟨ὄντα⟩ Holl 18 ⟨ὢν⟩ Holl 23 [ὁ] Holl 24 ἐχθροί] lies τόποι? Holl 30 ⟨ἐν⟩ Dind. 33 τὸ παράκλητον a. R. v. 1. H. nachgetragen

κλητον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνον«, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ »ἐγὼ κρούω, καὶ ἐάν τίς μοι ἀνοίξῃ, εἰσελευσόμεθα πρὸς αὐτόν, ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου, καὶ μονὴν ποιήσομεν παρ' αὐτῷ«, | P 789 ὡς αὐτοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς μὴ ἐγκαταλιμπανομένου, ἀλλ' ὄντος καὶ τοῦ 5 πατρὸς ἀεὶ σὺν τῷ υἱῷ, ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ.

64. Τί οὖν, φασίν, ἔστιν ὁ λόγος οὗτος ὃν εἶπεν, ὅτι »θεέ μου, θεέ **64,1** μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;« τίνι δὲ οὐ σαφὲς εἴη ὅτι ἀπὸ προσώπου τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως ἀνθρωποπαθῶς προβάλλεται τὸ ῥῆμα; ἡ γὰρ 2 αὐτοῦ ἐνανθρώπησις, οὐ κατ' ἰδίαν τις οὖσα (οὐ γὰρ ἀπὸ κεχωρισμένης B 10 τῆς θεότητος καὶ χωρὶς οὔσης τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔλεγεν ὡς ἄλλου καὶ ἄλλου ⟨ὄντος⟩, ἀλλὰ συνηνωμένης τῆς ἐνανθρωπήσεως τῇ θεότητι, μιᾶς | οὔσης ἁγιαστείας καὶ ἤδη ἐν αὐτῇ τὰ τελειότατα ἐπισταμένης), D 218 οἷα δὴ ἐν θεῷ συνηνωμένη καὶ εἰς μίαν θεότητα συνημμένη, ὁρῶσα ἤδη τὴν θεότητα σὺν τῇ ψυχῇ κινουμένην ἐπὶ τὸ καταλεῖψαι τὸ ἅγιον 15 σῶμα ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ κυριακοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως ⟨προεβάλετο⟩. ἤμελλε γὰρ ἡ θεότης τελειοῦν τὰ πάντα 3 τὰ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους καὶ σὺν τῇ ψυχῇ κατελθεῖν ἐπὶ τὰ καταχθόνια ἐπὶ τὸ ἐργάσασθαι τὴν ἐκεῖ τῶν προκεκοιμημένων σωτηρίαν, φημὶ δὲ ἁγίων πατριαρχῶν. ὡς οὖν ἡ κίνησις οὕτως ἐγένετο, ἀπὸ προ- C 20 σώπου τῆς ἐνανθρωπήσεως ἡ φωνὴ ἔλεγεν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ θεότητι »θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;« ἀλλ' ἔδει τοῦτο γενέσθαι, ἵνα 4 πληρωθῶσι δι' αὐτοῦ αἱ θεῖαι γραφαὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προφητῶν περὶ αὐτοῦ προκεκηρυγμέναι· ἵνα πληρώσῃ καὶ τὰ κατὰ τοῦ Ἅιδου ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Ἅιδην, ἵνα ὁ ἄρχων, ὁ Ἅιδης καὶ ὁ θά- 25 νατος, χειρώσασθαι ἄνθρωπον θελήσας, κατὰ ἄγνοιαν ἀγνοῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ ⟨κεκρυμμένην καταλάβῃ ἁγίαν⟩ θεότητα καὶ μᾶλλον ⟨γένηται⟩ αὐτὸν τὸν Ἅιδην χειρωθῆναι καὶ τὸν θάνατον καταλυθῆναι καὶ πληρω- D θῆναι τὸ εἰρημένον »οὐκ ἐάσεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν«. οὔτε γὰρ κατέλιπεν ὁ ἅγιος θεὸς λόγος 5 30 τὴν ψυχὴν οὔτε ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν Ἅιδῃ. πάντα γὰρ οἰκονομεῖ τὰ τῆς τοιαύτης μεγάλης μυσταγωγίας ἡ τριὰς ἀπαραλείπτως, ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦ μὲν υἱοῦ ἐνσάρκου ⟨γενομένου⟩,

2—3 Apoc. 3, 20 — Joh. 14, 23 — 6 Matth. 27, 46. — 20 Matth. 27, 46 — 28—29 Ps. 15, 10

J

1 τοῦ ἐμοῦ Holl] τὸ ἐμοῦ J 4 ἀλλ' ὄντος καὶ τοῦ πατρὸς Holl] ὡς καὶ ὁ πατὴρ J 9 ἀπὸ κεχωρισμένης Holl] ἀποκεχωρισμένης J 11 ⟨ὄντος⟩ Holl 16 ⟨προεβάλετο⟩ Holl 26 ⟨κεκρυμμένην καταλάβῃ ἁγίαν⟩ θεότητα Holl | θεότητι J | ⟨γένηται⟩ Holl 32 ⟨γενομένου⟩ Holl

τοῦ δὲ πατρὸς ἀσωμάτου ὑπάρχοντος, εὐδοκίᾳ δὲ ἰδίᾳ καὶ | βουλήσει Ö 700
πνεύματος ἁγίου τοῦ ἀσωμάτου ⟨τοῦ⟩ υἱοῦ [δὲ] ἐνσωμάτου γενομένου, | ἀλλὰ P 790
ἀτρέπτου. τὰ δὲ ὅλα ἀπὸ τῆς τριάδος ᾠκονομεῖτο σωτήρια τοῖς ἀνθρώποις.

66. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐν ἑτέρῳ φησίν, ἐπειδὴ εἶπεν »ἵνα τί ἐγκατέλιπές 66,1
5 με;« ὧδε λέγων »οὐ μή σε | ἀνῶ, οὐδ' οὐ μή σε ἐγκαταλίπω«. ἔδει γὰρ γενέσθαι D 219
τὸ τριήμερον ⟨τὸ⟩ σῶμα ἐν τῷ μνήματι, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον »καὶ
ἐγενόμην ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος« καὶ ⟨τὸ⟩ »ἀπέρριψάν με τὸν ἀγαπητόν,
ὡσεὶ νεκρὸν ἐβδελυγμένον«, καὶ ἵνα πληρωθῇ ⟨τὸ⟩ »οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν
σου ἰδεῖν διαφθοράν«, ἵνα δείξῃ τὸ ὅσιον διὰ τοῦ σώματος καὶ ⟨τὸ »οὐκ
10 ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην«⟩, ἵνα δείξῃ μήτε ψυχὴν ἐγκατα- B
λειφθεῖσαν ἐν Ἅιδῃ· ἐν αὐτῇ γὰρ διὰ τῆς κατακωχῆς ἐν τῷ Ἅιδῃ ἦν 2
ὁ θεὸς λόγος. ἵνα πληρώσῃ τὸ εἰρημένον παρὰ τῶν ἀποστόλων »ἀδύνατον
γὰρ ἦν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἅιδου«. καὶ τίνος ἕνεκα τὸ ἀδύνατον 3
λέγει, ἀλλ' ὅτι ἔσπευδε μὲν ὁ θάνατος καὶ ὁ Ἅιδης κατασχεῖν ψυχήν,
15 ἀδύνατον δὲ ἦν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ κατασχεθῆναι διὰ τὴν θεότητα; εἰ δὲ
ἀδύνατον ἦν κατασχεθῆναι διὰ τὴν θεότητα, πῶς ἄρα ἐκ προσώπου
τῆς αὐτοῦ θεότητος ἠδύνατο ῥηθῆναι τὸ »θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί ἐγκατέ-
λιπές με;« ἀλλ' οὗτος ἐκ προσώπου τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως· ἀνθρω- 4
ποπαθῶς ἐδείκνυτο ὁ λόγος, ἵνα μάθωμεν ἀληθινῶς εἶναι τὴν ἔνσαρκον C
20 παρουσίαν καὶ οὐ δοκήσει ἢ φαντασίᾳ παρ' αὐτοῦ οἰκονομηθεῖσαν. ἀνέστη δὲ 5
ἀπὸ τῆς γῆς ποῖον ἀλλ' ἢ τὸ κοιμηθέν; »ἀνέστη«, γάρ φησιν, »οὐκ ἔστιν ὧδε«.
τί δὲ τὸ ἀναστὰν ἀλλ' ἢ τὸ σῶμα; σῶμα δὲ ἄρα τὸ ἐν τῷ μνήματι, [καὶ] ἡ ψυχὴ
δὲ συναπῆλθε τῷ θεῷ λόγῳ. καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπλήρου τὴν τελείαν 6
ἀνάστασιν ἐν τῇ αὐτῇ θεότητι, ἐν τῇ αὐτῇ ψυχῇ, ἐν τῷ αὐτῷ ἁγίῳ σώ-
25 ματι, συνενώσας λοιπὸν τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν εἰς μίαν ἕνωσιν πνευ-
ματικήν, εἰς μίαν ἕνωσιν θεότητος, εἰς μίαν οἰκονομίαν, εἰς μίαν τελειό- D
τητα, ὡς λέγει ἐν τῷ $\overline{\text{ϙβ}}$ ψαλμῷ »ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύ-
σατο«, ἵνα δείξῃ τὴν εἴσοδον τοῦ θεοῦ λόγου ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων εἰς
τὸν κόσμον, ἐνδυομένου εὐπρέπειαν, τουτέστι τὴν σάρκα, τὴν ἀπὸ παρ-
30 θένου γεγεννημένην· | ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει εὐτελής τις τοῖς ὁρῶσιν ἀπίστοις, 6 D 220

4 vgl. Ancoratus c. 34; I 43, 4 — Matth. 27, 46 — 5 Hebr. 13, 5 (Deut. 31, 6) — 6 Ps. 87, 6 — 7 wo? (Ps. 30, 13) — 8 Ps. 15, 10 — 12 Act. 2, 24 — 17 Matth. 27, 46 — 21 Marc. 16, 6 — 27 Ps. 92, 1

J

2 ⟨τοῦ⟩ Holl | [δὲ] Holl 5 ὧδε] ὁ δὲ J | λέγων Holl] λέγει J 6 ⟨τὸ⟩ Holl 7 ⟨τὸ⟩ Holl 8 ⟨τὸ⟩ Holl 9 ⟨τὸ »οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην«⟩ Holl 22 [καὶ] Holl 23 συναπῆλθε Holl] συναν-ῆλθε J 24 αὐτῇ Holl] αὐτοῦ J 29 ἐνδυομένου Holl] ἐνδυομένην J

αὐτῷ δὲ ⟨ἦν⟩ εὐπρέπεια λογιζομένη, ἵνα δείξῃ τὸ αὐτοῦ ἰσχυρὸν διὰ τῆς δοκούσης ἀσθενείας τῆς σαρκὸς καταργοῦν τὸν τὸ κράτος ἔχοντα * τῆς ἁμαρτίας λύσας, τουτέστι τὸν θάνατον, | τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν τῆς P 791 σωτηρίας ἡμῶν εὐπρεπῶς ποιήσας καὶ τὴν φθο|ρὰν ἀφανίσας καὶ τὴν Ö 702
5 κατάραν, ἐξαλείψας καὶ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον καὶ τὴν πρὸς τὸν Ἅιδην διαθήκην λύσας καὶ πάντα οἰκονομήσας ἀνθρώποις εἰς σωτηρίαν. εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ εἰπεῖν »ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο« 7 προστίθησι πάλιν καὶ δευτεροῖ λέγων »ἐνεδύσατο κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο«, ἵνα δείξῃ τὸ πρῶτον ἔνδυμα ἀπὸ Μαρίας, τὴν δὲ ἐπιδευτερου-
10 μένην πάλιν ἔνδυσιν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. καὶ γὰρ »πρωτότοκός 8 ἐστιν ἐκ τῶν νεκρῶν«, ὡς εἶπεν ἡ θεία γραφή. διὰ τοῦτο προστίθησι B ταύτῃ τῇ δευτέρᾳ ἐνδύσει περισσοτέραν τινὰ ἀσφάλειαν, λέγων »ἐνεδύσατο κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο«.

67. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπὶ τῇ ὀσφύϊ διαζωννύμενος ἐπισφίγγει τὸ ἔνδυμα 67,1
15 ἐπὶ τὴν ὀσφύν, περισσότερον στερεῶν τὸ εἶδος καὶ συνενῶν τῷ χρωτὶ τῷ ἰδίῳ, οὕτω τὸ πρῶτον εὐπρέπειαν διὰ τὴν ἔνσαρκον ἐνταῦθα ἐνδημίαν, τὸ δὲ δεύτερον, φησί, δύναμιν ἐνεδύσατο, ἀναστὰς ἐκ τῶν νεκρῶν· οὐκέτι εἰς πάθος ἡ ἐνανθρώπησις αὐτοῦ ἔρχεται, οὐκέτι εἰς μάστιγας, οὐκέτι C σταυροῦται, ὡς εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος »ἀνέστη, οὐκέτι ἀποθνήσκει,
20 θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«. διὰ τοῦτό φησι τὸ »διεζώσατο«, συνε- 2 νώσας τὴν αὐτοῦ σάρκα εἰς μίαν θεότητα, εἰς μίαν ἑνότητα, εἰς ⟨ἓν⟩ πνεῦμα, τὸ θεϊκὸν καὶ σωματικὸν εἰς ἓν πνευματικὸν τελούμενον, [καὶ] μὴ ἔχον διάλυσιν, ὡς εἰσῆλθε λοιπὸν θυρῶν κεκλεισμένων, τὸ παχυμερὲς λεπτομερές, τὸ παθητὸν ἀπαθὲς ⟨ἀποδείξας⟩, ἐν σαρκὶ πεπονθώς, μένων
25 δὲ ἐν ἀπαθείᾳ· | καίπερ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν δεικνύων ὀστέα καὶ σάρκα, 3 D 221 τύπον λόγχης καὶ τύπον ἥλων, ψηλαφώμενος ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, ὁρώμενος D ὑπὸ τῶν μαθητῶν, εἰσερχόμενος δὲ θυρῶν κεκλεισμένων, ἵνα δείξῃ ὅτι εἰς μίαν ἕνωσιν πνευματικὴν τὸ πᾶν ᾠκονόμησε τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους σωτηρίας. καὶ τί μοι περὶ τὸν τοσοῦτον λόγον κατατρί- 4
30 βεσθαι; πολλάκις γὰρ »τὰ αὐτὰ« λέγειν »ἡμῖν μὲν οὐκ ὀκνηρόν«, τοῖς δὲ ἐντυγχάνουσιν * ἀσφαλείας χάριν φροντίσαντες πολλάκις διηγησάμεθα, ἵν' οὕτως διαπεράσαντες τὴν τοῦ Ἀρείου θηριοβολίαν τῶν φρονημάτων τε καὶ λόγων καὶ διανοημάτων. | P 792

5 Col. 2, 14 — 7 Ps. 92, 1 — 8 Ps. 92, 1 — 10 Col. 1, 18 — 12 Ps. 92, 1 — 19 Röm. 6, 9 — 23 Joh. 20, 19. 26 — 25 vgl. Joh. 20, 25. 27

J

1 ⟨ἦν⟩ Holl 2 * ergänze etwa ⟨τοῦ θάνατου· ἀνέστη γὰρ τὴν κατάραν⟩ Holl 21 ⟨ἓν⟩ Holl 22 [καὶ] Holl 24 ⟨ἀποδείξας⟩ Holl 31 * ergänze etwa ⟨ἀσφαλές. διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ⟩ Holl 32 οὕτως Holl] ὅπως J

68. Ἱκανῶς τε περὶ ταύτης τῆς λέξεως ὡσαύτως διαλαβόντες ἐπὶ τὰς **68,1** ἑξῆς ἴωμεν, ἵνα πανταχόθεν τὰ πλεῖστα τὰ τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἐρεσχελίας ὑποπίπτοντα σαφηνίσαντες δείξωμεν ἀπὸ τῶν ὀλίγων ἢ καὶ πλειόνων ὅτι πάντα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τῷ κεκτημένῳ πνεῦμα ἅγιον καὶ 5 νοῦν ἐγρήγορον παρὰ κυρίου εἰληφότι οὐδέν ἐστι σκολιὸν ὑπονοῆσαι ἢ πάθους εἶδος εἰς τὸν πατέρα ἢ εἰς τὸν υἱὸν οὐδὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλὰ πάντα τελειότατα, οἰκονομικῶς δὲ εἰς ἑκάστην χρείαν καὶ ἐν ἑκάστῳ 2 B τόπῳ πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἐν ἀληθείᾳ ἐν ταῖς | θείαις γραφαῖς εἴρηται Ö 704 ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων προ-10 φητῶν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπεσταλμένων. καὶ γὰρ περὶ τούτου προεφήτευσε 3 φήσας κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον »ἠλί, ἠλί, λημᾶ † σαβαχθανί«· ὃ κατὰ ἀκολουθίαν ἐπλήρου ὁ κύριος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὰ εἰς αὐτὸν πεπροφητευμένα λέγων »ἠλί, ἠλί« Ἑβραϊκῇ τῇ λέξει, ὡς ἦν προγεγραμμένον, καὶ οὐκέτι Ἑβραϊκῇ, ἀλλὰ Συριακῇ διαλέκτῳ τὸ συζυγοῦν ῥῆμα ἀπο-15 τελῶν ἔλεγε »λημᾶ σαβαχθανί«, ἵνα τῇ ἀρχῇ μὲν χρήσηται, ὡς ἦν περὶ C αὐτοῦ γεγραμμένον, εἰς ἑτέραν δὲ γλῶσσαν τὸ λεῖπον τῷ ῥητῷ ⟨κατὰ⟩ τὴν διήγησιν μεταβάλλοι· καὶ | αὐτὸ ποιῶν δι᾽ ἀγαθὴν οἰκονομίαν, εἰς 4 D 222 τὸ ὁμολογεῖν τὸ ῥητὸν περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι ὑπὸ τοῦ προφήτου διὰ τοῦ »ἠλί, ἠλί« λέγειν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον οὐκέτι Ἑβραϊκῇ λέξει, ἀλλὰ Συριακῇ, 20 ὅπως καθέλοι ⟨τὸν τῦφον⟩ τῶν αὐχούντων τὴν Ἑβραΐδα καὶ καταξιώσῃ καὶ ἑτέρας γλώσσας εἰς πλήρωσιν τῶν περὶ αὐτοῦ ῥητῶν· ἔμελλε γὰρ 5 ἤδη ἁπλοῦν τὴν αὐτοῦ γνῶσιν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη καὶ οὐκ ἐπὶ τοὺς Ἑβραίους μόνον, ὡς ἔχει ἡ πᾶσα αὕτη ἀκολουθία ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἀπὸ D προσώπου τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας τὰ ἀνθρωποπαθῆ πάντα αὐτοῦ 25 δηλοῦσα. αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἐπλήρου, ὡς καὶ ⟨πάντα⟩ ἔστιν ἀκόλουθα 6 ἐν ὅλῳ τῷ ψαλμῷ εἰς τὴν τῆς ὑφηγήσεως ταύτης ἔνσαρκον παρουσίαν Χριστοῦ, τελειότατα τὸ διήγημα, ὥς φησι »καὶ ἐμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου«, καὶ ›ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με‹. καὶ ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα λεγόμενα, ἃ οὐκ ἐνδέχεται πληροῦσθαι P 793 30 εἰς τὴν θεότητα, ἀλλ᾽ ἐν σαρκί, τῆς θεότητος οἰκονομούσης τὰ πάντα ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἐν ἀληθείᾳ.

69. Ἀναπηδῶσι δὲ πάλιν, ὡς οἱ ἐμμανεῖς κύνες λύσσῃ τινὶ κατε- **69,1** χόμενοι, τὸν αὐτῶν δεσπότην διὰ τὴν λύσσαν ἀγνοοῦντες καὶ αὐτῷ πρῶτον

11 Ps. 26, 1 — 20f vgl. haer. 26, 1, 5 (I 276, 3) — 27 Ps. 21, 19 — 28 Ps. 21, 17. 18

J

1 τε Holl] δὲ J 2 ἀπὸ Holl] ὑπὸ J 4 πάντα nicht zu ändern; adverbial gebraucht 11 † σαβαχθανί] lies wohl ἀσαφθανί Holl 16 ⟨κατὰ⟩ Holl 20 ⟨τὸν τῦφον⟩ Holl 25 ⟨πάντα⟩ Holl

ἐπερχόμενοι, καὶ λέγουσι πάλιν, ὅταν ἀκούσωσι παρ' ἡμῶν, ὡς ἔστιν ἀληθές, ὡς τοῦ κυρίου λέγοντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν »οὓς δέδωκάς μοι, πάτερ, ἐφύλαξα αὐτοὺς ἐν τῷ κόσμῳ«, καὶ πάλιν 2 »ποίησον αὐτοὺς ἵνα ὦσιν ἐν ἐμοί, ὡς κἀγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν«, καὶ λέγουσιν B
5 »ὁρᾷς τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ καὶ οἱ δύο ἕν ἐσμεν«, ὅτι οὐ περὶ ἰσότητος λέγει, ἀλλὰ περὶ ὁμονοίας; πῶς 3 γὰρ ἠδύναντο οἱ μαθηταὶ | ἐν αὐτῷ εἶναι κατὰ ἰσότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ö 706 ὁμόνοιαν, καὶ εὐθὺς πάντη ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ τοῦ θεοῦ ἀλήθεια, ὡς οὔτε οἱ μαθηταὶ ἠδύναντο τοῦτο | πληροῦν οὔτε περὶ αὐτῶν τοῦτο ῥηθῆναι, D 223
10 εἰ μὴ ἐκοινώνησε τῆς αὐτῶν σαρκὸς ἐλθὼν ὁ λόγος καὶ συνάψας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ εἰς υἱοθεσίαν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πάντη ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν »πλησίον« καλεῖ, προσφωνῶν αὐτῇ C 4 διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ φωνῆς τῆς ἀνεγερτικῆς καὶ προτρεπτικῆς λέγων ὅτι »ἀνάστα, ἐλθέ, πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου«. καὶ ὁρᾷς ὡς 5
15 »πλησίον« αὐτὴν καλεῖ; οὐκ ἠδύνατο δὲ ἡ ἐκκλησία »πλησίον Χριστοῦ« καλεῖσθαι, εἰ μὴ ἄνωθεν ἦλθε καὶ ἐπλησίασεν αὐτῇ, δι' ἧς ἔλαβε σαρκὸς ὁμοιοπαθοῦς, ἵνα τὴν πλησιάσασαν αὐτῷ ἀνθρωπότητα, συναγαγὼν τοὺς ἐν ὑπακοῇ γενομένους πλησίον ἑαυτῷ, καλέσῃ τὴν ἁγίαν καὶ ἄσπιλον νύμφην. καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸν πατέρα αἰτεῖ ὁ λόγος, ὁ κύριος ἡμῶν ὁ μονο- 6
20 γενής, περὶ τῶν μαθητῶν, ἵνα ὦσιν ἐν ἑαυτῷ, ἵνα τὴν συγγένειαν τὴν D εἰς αὐτὸν διὰ τῆς σαρκὸς γενομένην εὐδοκίᾳ πατρὸς ἁγιασθέντων τῶν μαθητῶν εἰς ἑνότητα εὐδοκίας καὶ υἱοθεσίας συνάψῃ, ἵνα ἔχωσιν ἐν τῷ πρωτοτόκῳ τοῦ πατρὸς »τὴν ἀπογραφὴν τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανῷ«. καὶ ἵνα μή τινες νομίσωσι τὸν υἱὸν ἀπαλλοτριοῦσθαι τῆς τοῦ πατρὸς 7
25 δόξης διὰ τὸ πεφορηκέναι σάρκα, ἐπασφαλιζόμενος τὴν πίστιν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ γνῶσιν, ⟨ὅπως⟩ μὴ ἐν ὑπονοίᾳ τινὶ γένηταί ⟨τις⟩ τῶν αὐτοῦ δούλων καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκπέσοι ὁ τοιοῦτος, φησίν, | »ἵνα P 794 [ὦσιν] ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, οὕτω καὶ οὗτοι ἓν ὦσιν. ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ 8 σὺ ἕν ἐσμεν«, διὰ τὸ θεὸν ἐκ θεοῦ καὶ ὁμοούσιον ἐν θεότητι ⟨αὐτὸν εἶναι⟩.
30 καὶ τὸ »ἕν ἐσμεν« οὐχ ἑνικὸν σημαίνει. οὐκ εἶπε γὰρ ὅτι ἐγὼ εἷς εἰμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ σύ· καὶ τὸ »ἕν ἐσμεν«, ἵνα ἐλέγξῃ Σαβέλλιον καὶ τὴν αὐτοῦ σχολήν, τὸν νομίζοντα τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα συναλοιφὴν εἶναι καὶ τὸν πατέρα

3 Joh. 17, 11f — **4** Joh. 17, 21 vgl. o. S. 169, 2ff — **5** Joh. 14, 6; 10, 30 — **14** Cant. 2, 10 — **23** vgl. Hebr. 12, 23 — **27** Joh. 17, 21 (10, 30)

J

10 [καὶ]? Holl **14** ὅτι Holl] τὸ J **24** ἀπαλλοτριοῦσθαι Pet.] ἐπαλλοτριοῦσθαι J **26** ⟨ὅπως⟩ Holl | γένηται Öh.] γενέσθαι J | ⟨τις⟩ Holl **28** [ὦσιν] Holl **29** ⟨αὐτὸν εἶναι⟩ Holl **31** ἐσμεν + ⟨εἴρηται⟩? Holl **32** συναλιφὴν J

πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα ὡσαύτως. διὰ τοῦτο γὰρ λέγει, ἕν ἐσμεν, καὶ
οὐκ εἶπεν, εἷς εἰμι. δύο μὲν | γὰρ τέλεια, πατὴρ καὶ υἱός, ἓν δὲ διὰ τὴν 9 D 224
ἰσότητα, διὰ τὴν ⟨μίαν⟩ θεότητα καὶ μίαν δύναμιν καὶ μίαν ὁμοιότητα. B
ἐν τῇ οὖν θεότητι πατὴρ καὶ υἱὸς ἕν, ἐν τῇ ἀνθρωπήσει υἱὸς καὶ οἱ μα- 10
5 θηταὶ ἕν, προσαγομένων [τῶν] διὰ τὴν καταξίωσιν τῆς κλήσεως τῶν
μαθητῶν ἐπὶ τὸ ἀνεκδιήγητον τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, εἰς μίαν ἑνό-
τητα υἱοθεσίας, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος
εὐδοκίαν. καὶ πάλιν ἐλήλεγκται ἡ πλάνη τῶν ματαίως περὶ τοῦ ἰδίου
αὐτῶν δεσπότου κακῶς φρονούντων.

10 70. Παρελθὼν δὲ καὶ ταύτην τὴν λέξιν τὰς ἑξῆς διασκοπήσω. προ|πη- **70,1** Ö 708
δῶσι δέ τινας λέξεις ἑαυτοῖς ἐφευρίσκοντες οἱ σοφισταί, περὶ συλλογισμοὺς
ἐσχολακότες καὶ λογισμοὺς ματαιοφροσύνης, ἄνθρωποι ὄντες τὸν θεὸν
συλλογίσασθαι πειρώμενοι, ὡς καὶ ὁ προφήτης αὐτοὺς ἐλέγχει φάσκων
»εἰ πτερνιεῖ τις θεόν, ὅτι ὑμεῖς πτερνίζετέ με;« τί γὰρ πάλιν φασὶν οἱ 2
15 γεννάδαι; ὡς καὶ τὴν ἄλλην λέξιν ἄνω ἑρμηνευθεῖσαν ἐτάξαμεν, ὑπ'
αὐτῶν δὲ ἡμῖν πρὸς πεῦσιν ἐκτεινομένην, τὸ »θέλων ἐγέννησε τὸν υἱὸν
ἢ μὴ θέλων«, ὡς ἐν θεῷ ἐδείξαμεν ὅτι οὐδέν τι μελλητικὸν τυγχάνει
αὐτῷ, ἀλλ' ἅμα πάντα ἐν αὐτῷ ἐστι τέλεια καὶ οὐ πρῶτον βούλεται 3 D
πρὶν ἢ ποιῆσαι οὐδὲ ποιεῖ ἄνευ βουλεύματος καὶ οὐ βουλεύεται, ἵνα τι ἑτοι-
20 μάσῃ, οὐδὲ ἡ ἑτοιμασία αὐτοῦ βουλῆς ἐπιδέεται· ὥστε παρ' αὐτῷ τὸ 4
γέννημα ἀεὶ γεγέννηται καὶ μὴ ἐν χρόνῳ ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀεὶ σὺν πατρὶ
γεγεννημένον ὑπάρχει καὶ οὐδέποτε διαλείπει, ὡς καὶ ἐνταῦθα πάλιν
δευτερώσας τὴν λέξιν πάλιν τίθημι, ὅτι οὔτε θέλων ἐγέννησεν οὔτε μὴ
θέλων, ἀλλὰ | ἐν τῇ ὑπὲρ βουλὴν φύσει· φύσεως γάρ ἐστιν ⟨γέννημα⟩ ὁ P 795
25 υἱὸς ὑπὲρ βουλὴν καὶ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ ὑπόνοιαν.

71. Ὁμοίαν δὲ ταύτῃ λέξει, ὡς ἔφην, ἄλλην ἡμῖν ἐφευρίσκουσιν **71,1**
οἱ νέοι Ἀριστοτελικοί. ἐκείνου γὰρ ἀπε|μάξαντο τὴν ἰοβολίαν καὶ κατέ- D 225
λιπον τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸ ἄκακον καὶ τὸ πρᾶον, ὡς λέγει ὁ κύριος
»μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε
30 ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἀνάπαυσιν«. οὗτοι δὲ τὴν πραότητα καταλελοιπότες δει- 2 B
νότητι μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν, ἐνδυσάμενοι Ἀριστοτέλην τε καὶ
τοὺς ἄλλους τοῦ κόσμου διαλεκτικούς, ὧν καὶ τοὺς καρποὺς μετίασι,
μηδένα καρπὸν δικαιοσύνης εἰδότες μηδὲ πνεύματος καταξιωθέντες

14 Mal. 3, 8 — 15 vgl. S. 176, 21ff und Ancor. c. 52; I S. 60, 30ff —
29 Matth. 11, 29

J

3 ⟨μίαν⟩ Holl 5 [τῶν] Holl 8 ἐλήλεκται J | ματαίως Holl] ματαίων J 22 ὡς ist nicht in οὕτως zu ändern; der (logische) Nachsatz kommt erst mit ὁμοίαν δὲ ταύτῃ λέξει 23 τίθημι] τίθημοι J 24 ⟨γέννημα⟩ Holl 24 f ὁ υἱὸς Holl] ὁ θεὸς J

δωρεὰν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, οἱ φιλόνεικοι. λέγουσι γοῦν πρὸς ἡμᾶς, ὅταν 3
εἴπωμεν αὐτοῖς ὅτι ὁ ὢν υἱὸς πρὸς τὸν ὄντα πατέρα ἦν (ἐπειδὴ γὰρ τῷ
Μωυσῇ εἶπεν ὁ πατὴρ ὅτι »ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με«, καὶ
πάλιν τὸ εὐαγγέλιον περὶ τοῦ υἱοῦ φάσκει ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ
5 ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«), ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ὁ ὢν C
ἦν πρὸς τὸν ὄντα, λέγουσι πρὸς ἡμᾶς· τὸ ὂν τοίνυν ἐγεννήθη ἢ τὸ μὴ
ὂν ἐγεννήθη; εἰ γὰρ ἦν, πῶς ἐγεννήθη; εἰ δὲ ἐγεννήθη, πῶς ἦν; καὶ 4
ἔστι ⟨τοῦτο⟩ τῆς αὐτῆς ματαιοφροσύνης τῆς περὶ ζητήσεις ἀσχολου-
μένης καὶ τὰ μετέωρα ἐμβατευούσης καὶ τὰ ἄνω »περιεργαζομένης καὶ
10 μηδὲν ἀγαθὸν ἐργαζομένης«. ἐροῦμεν γὰρ πρὸς αὐτούς· πόθεν ὑμῖν ἡ
ὑπόνοια αὕτη τοῦ ταῦτα δια|νοηθῆναι; ἐὰν δὲ εἴπωσιν ὅτι οὕτως ἀπαιτεῖ 5 Ö 710
τὸ φρόνημα ἐξετάζειν, λέγομεν καὶ αὐτοί· οὐκοῦν λέγετε ἡμῖν, ὦ οὗτοι, D
τὰ ἑαυτῶν λογίζεσθε ἢ τὰ τοῦ θεοῦ; εἶτά φασιν· ἀφ' ἑαυτῶν, ὡς λογικοί,
τὰ τοῦ θεοῦ λογιζόμεθα. οὐδὲν οὖν διαλλάττει θεὸς τῆς ὑμῶν ἕξεως,
15 φύσεώς τε καὶ οὐσίας; ναί, φασίν. εἰ τοίνυν διαλλάττει φύσις θεοῦ παρὰ
τὴν ὑμῶν φύσιν, πρῶτα μὲν οὐ δύναται ἡ ὑμῶν φύσις περὶ θεοῦ κατα-
λαμβάνειν τὰ ἀκατάληπτα· δεύτερον δὲ ὅτι ἀσεβές ἐστι θεὸν ἀφ' ὑμῶν
ἀπεικάζεσθαι κατὰ τὴν ὑμῶν οὐσίαν. ἐν ἡμῖν γὰρ τὸ μὴ ὂν γεννᾶται, 6
ἐπειδὴ αὐτοὶ οὐκ ἦμέν ποτε, γεγεννή|μεθα δὲ ἀπὸ τῶν | ἡμῶν πατέρων, D 226 P 796
20 τῶν καὶ αὐτῶν ποτε μὴ ὑπαρχόντων, καὶ ἐξ ὑπαρχῆς ἄχρι τοῦ Ἀδὰμ
διαληπτέον. Ἀδὰμ δὲ ἀπὸ τῆς γῆς ἐγένετο, οὐκ ὢν ποτέ, ἡ δὲ γῆ ἐγένετο
ἐξ οὐκ ὄντων, ὅτι οὐκ ἦν ἀεί· θεὸς δὲ πατὴρ ἦν ἀεί. καὶ ὁποῖος ἦν τῇ
φύσει, τοιοῦτον ἐγέννησε τὸν υἱόν. ἐγέννησε δὲ αὐτὸν ἀεὶ ὄντα, οὐ συνά- 7
δελφον, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, ὅμοιον αὐτῷ κατὰ φύσιν, κύριον
25 ἐκ κυρίου, θεὸν ἐκ θεοῦ, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. καὶ ὁποῖα
λογίζεταί τις περὶ πατρός, οὕτω καὶ περὶ υἱοῦ λογιστέον· ὁποῖα πιστεύει
περὶ τοῦ υἱοῦ, οὕτω ⟨καὶ⟩ εἰς τὸν πατέρα ἡγητέον. οὕτω γάρ φησιν 8 B
»ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ὡς πιστεύει εἰς τὸν πατέρα, καὶ τιμᾷ τὸν
υἱὸν ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν«, ὡς ἔχει τὸ
30 θεῖον εὐαγγέλιον. καὶ διέπεσε πάλιν ἡ αὐτῶν συλλογιστικὴ διάνοια.
θεὸς γὰρ ἀκατάληπτος ὢν θεὸν ἀκατάληπτον ἐγέννησε πρὸ πάντων 9
τῶν αἰώνων καὶ πρὸ χρόνων, καὶ οὐκ ἔστι διάστημα ἀνὰ μέσον υἱοῦ
καὶ πατρός, ἀλλ' ἅμα νοεῖς πατέρα, ἅμα νοεῖς υἱόν, ἅμα ὀνομάζεις υἱόν,
ἅμα δεικνύεις πατέρα. ἀπὸ γὰρ τοῦ πατρὸς υἱὸς νοεῖται καὶ ἀπὸ υἱοῦ
35 πατὴρ γινώσκεται. πόθεν γὰρ υἱός, εἰ μὴ πατέρα ἔχει; καὶ πόθεν πατήρ, 10 C

3 Ex. 3, 14 — 4 Joh. 1, 1 — 9 vgl. 2. Thess. 3, 11 — 23ff vgl. Ancor. c. 5, 7; I S. 11 — 28 vgl. Joh. 3, 36 Joh. 5, 23

J

8 ⟨τοῦτο⟩ Holl 14 διαλάττει J 15 διαλάττει J 27 ⟨καὶ⟩ Dind.

εἰ μὴ ἐγέννησε τὸν μονογενῆ; πότε γὰρ δύναται μὴ καλεῖσθαι πατὴρ πατὴρ ἢ υἱὸς υἱός, ἵνα τινὲς νοήσωσι πατέρα ἄνευ υἱοῦ καὶ ὕστερον ὡς εἰς προκοπὴν ἐληλυθότα καὶ γεγεννηκότα τὸν υἱόν, ἵνα μετὰ τὸ γέννημα κληθῇ πατὴρ υἱοῦ ὁ πατήρ, προκόπτων ἐν τῇ θεότητι ὁ τέλειος καὶ μηδέ-
5 ποτε ἐπιδεόμενος τελειώσεως;

72. Πάλιν δὲ προφασίζονται τὸ ἰατικὸν τοῦτο φάρμακον καὶ σωτη- 72,1 D ριῶδες ἀντίδοτον ἀφ' ἑαυτῶν ἀποβάλλεσθαι βουλόμενοι, τὸ στερέμνιον τῆς πίστεως τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, λέγοντες· πόθεν τὸ τῆς | Ö 712 οὐσίας ὄνομα ἡμῖν φέρεται; διὰ τί ὁμοούσιος ὁ υἱὸς τῷ | πατρὶ λέγεται; D 227
10 ποία γραφὴ εἶπε περὶ ὁμοουσιότητος; ποῖος τῶν ἀποστόλων οὐσίαν εἶπε θεοῦ; οὐκ ἴσασι δὲ ὅτι καὶ ὑπόστασις καὶ οὐσία ταὐτόν ἐστι τῷ λόγῳ. * ἔστι γὰρ κύριος ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ, καὶ τὸ »ἀπαύγασμα τῆς δόξης 2 καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως | αὐτοῦ«. οὐσία οὖν ἐστιν· οὐχὶ περιουσία, P 797 ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο ὄν, ὥς φησι Μωυσῆς »ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με« εἰπὼν τοῖς
15 υἱοῖς Ἰσραήλ. ὁ ὢν οὖν ἐστι τὸ ὄν, τὸ δὲ ὂν ἡ οὖσα οὐσία τυγχάνει. τὸ δὲ ὁμοούσιον οὐχ ἕνα πάλιν σημαίνει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὁμο δύο σημαίνει 3 τέλεια· ἀλλ' οὐκ ἀλλοῖα ἀλλήλων ἐστὶν οὐδὲ ἀλλότρια τῆς αὐτῶν ἑνότητος. εἰ δὲ ἐχρησάμεθα εὐσεβείας χάριν τινὶ λέξει ⟨μὴ γεγραμμένῃ⟩ διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀληθείας (ἄνευ γὰρ τοῦ ὁμολογεῖν ὁμοούσιον πάντως αἱρέσεων οὐ
20 δύναται εἶναι ἔλεγχος. ὥσπερ γὰρ μισεῖ ὁ ὄφις τὴν ὀσμὴν τῆς ἀσφάλτου 4 καὶ τὴν πνοὴν τῆς ἐλάφου καὶ τὸ θυμίαμα τοῦ γαγάτου λίθου καὶ τὸ B κάπνισμα τοῦ στύρακος, οὕτω καὶ Ἄρειος καὶ Σαβέλλιος μισεῖ τὸν λόγον τῆς ἐν ἀληθείᾳ ὁμολογίας τοῦ ὁμοουσίου), ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἐροῦμεν· εἰ καὶ μὴ ἦν ἡ λέξις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, (ἔστι δὲ καὶ σαφῶς ἔγκειται 5
25 ἐν νόμῳ καὶ παρὰ ἀποστόλοις καὶ τοῖς προφήταις· »ἐκ γὰρ δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα«), ὅμως ἐξὸν ἦν ἡμῖν δι' εὐσέβειαν χρήσασθαι λέξει χρησίμῃ, ἐπασφαλιζομένοις τὴν ἁγίαν πίστιν. ὑμεῖς δὲ 6 τί φατε; λέγετε γὰρ ἡμῖν, ὦ οὗτοι· τί λέγετε περὶ τοῦ πατρός; ἄκτιστος ὁ πατήρ; πάντως ὅτι ναί. τίς γὰρ ⟨οὕτως⟩ ἠλίθιος ἵνα ἀμφιβάλλοι περὶ C
30 τούτου; ποῖος δὲ ἐμβρόντητος λογίσασθαι μὴ εἶναι ἄκτιστον τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; πάντως γὰρ καὶ αὐτοὶ ὁμολογεῖτε

10 vgl. Athan. or. I c. Ar. 30 Migne 26, 73 B, epist. ad Afros episc. 6 Migne 26, 1040 B — 12 Hebr. 1, 3 — 14 Ex. 3, 14 — 20 Vgl. Dioscorides 1, 101. 5, 145f ed. Kühn. Plinius nat. hist. 8, 118; 10, 195; 12, 81; 36, 141 — 25 Matth. 18, 16

J

11 * hier sind wohl mehrere Bibelstellen ausgefallen, vgl. Z. 17 u. 221, 21 14 εἰπὼν Corn.] εἶπεν J 16 ὁμοούσιον Holl] ὁμοῦ J | ὁμο Holl] ὁμοουσίου J 18 ⟨μὴ γεγραμμένῃ⟩ Holl 19 πάντως Pet.] πάντων J 29 ⟨οὕτως⟩ Holl

ὅτι ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος καὶ ἀγένητος. οὐ γὰρ ἔχει πρὸ αὐτοῦ πατέρα, οὐδὲ ὁρισμὸν ἐτῶν οὐδὲ »ἀρχὴν ἡμερῶν« κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἰ τοίνυν 7 οὔτε ἀρχὴ χρόνου αὐτῷ οὔτε | τέλος, ὡμολόγηται ὅτι ἄκτιστος καὶ ἀναμφίβολόν ἐστιν· οὐδαμοῦ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦτο γέγραπται. εὐσεβείας δὲ D 228
5 χάριν ἀναγκαζόμεθα ταῦτα εὐσεβῶς περὶ αὐτοῦ φρονεῖν τε καὶ λέγειν, κἄν τε μὴ ᾖ γεγραμμένον. οὕτως τὸ περὶ τοῦ ὁμοουσίου ἀναγκαζόμεθα 8 D λέγειν, εἰ καὶ μὴ ἦν γεγραμμένον, κατὰ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μετὰ στενωπῆς τῶν λόγων, εἰ καὶ δόξειεν τοῦτο εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν φύσιν τὸ περὶ θεοῦ διαλέγεσθαι. ἀλλ' | ὅμως αὐτὸς | ὁ κύριος συγγνω- 9 Ö714 P798
10 μονήσειεν ἡμῖν, βουλομένοις οὐχ ὑπὲρ θεότητος ἀπολογεῖσθαι, τῆς ἀνενδεοῦς οὔσης τῆς ἡμῶν συστάσεως· ἀλλὰ δεῖ εὐσεβῶς λέγειν καὶ εὐσεβῶς νοεῖν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα.

73. Τοίνυν ἀποκρίθητε ἡμῖν οἱ τοῦ Ἀρείου μαθηταί· ἀγέννητον **73,1** λέγομεν πάντες ὁμοῦ τὸν πατέρα καὶ ἄκτιστον, καὶ θαυμαστὴ ἡ λέξις
15 δηλονότι· ποῦ τοίνυν γέγραπται τοῦτο; δείξατε τὸν τόπον. οὔτε γὰρ νόμος εἴρηκεν οὔτε προφῆται οὔτε εὐαγγέλιον οὔτε ἀπόστολοι. εἰ τοίνυν B εὐσεβῶς λέγομεν λέξιν μὴ γεγραμμένην καὶ ἐστὶν ἀποδεκτὴ ὑπὲρ δόξης θεοῦ λεγομένη, τίς ἡμῖν ἐγκαλέσειεν, εἰ μὴ⟨ν⟩ καὶ μὴ ἦν τὸ ὁμοούσιον γεγραμμένον· εὑρόντων ἡμῶν λόγον, δι' οὗ λόγου δυνησόμεθα τὸ ἀσφαλὲς 2
20 ὁμολογῆσαι τῆς ἡμῶν σωτηρίας; ἀλλ' εἰσὶ μαρτυρίαι μετὰ καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λογισμοῦ, αἵ τε προτεταγμέναι καὶ ἄλλαι πλείους. παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτην τὴν λέξιν, καὶ τὰς ἄλλας αὐτῶν τοῦ δελεασμοῦ κατὰ τῶν ἀκεραίων λεγομένας ἐν θεῷ ἀναξανῶ ῥήσεις τε καὶ ἐπινοίας. C

74. Λέγουσι γὰρ πάλιν οἱ αὐτοὶ μετὰ πασῶν, ὧν ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου **74,1**
25 καὶ τῶν εὐαγγελίων κατὰ τὸν νοῦν αὐτῶν παραφθείρουσι κακῶς ὑπονοοῦντες λέξεις, καὶ ταύτην εἰς μέσον φέροντες ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου, ὡς εἴρηται ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ, ἐν τῷ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως κεφαλαίῳ, ὡς καθεξῆς φησιν »εἶτα | τὸ τέλος, ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ 2 D 229 καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.
30 δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ D τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑπο- 3 ταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν«.

2 Hebr. 7, 3. — 28—34 1. Cor. 15, 24—28 vgl. Athan. de incarn. c. Ar. 20 Migne 26, 1020f

J

1 ἀγέννητος J 3 ὡμολόγειται J 7 στενοπῆς J 11 ἀλλὰ δεῖ] ἀλλ' ⟨εἰδόσιν ὅτι⟩ δεῖ? Holl 18 μὴ⟨ν⟩ Öh.

ἐπιλαμβάνονται τοίνυν τοῦ ῥητοῦ καὶ τῷ ἔθει τῆς αὐτῶν ἔχθρας πρὸς 4
τὸν μονογενῆ ἀνασκευάζοντες τὴν αὐτοῦ ἄφραστον καὶ ἔνδοξον θεότητα,
ὡς καὶ πολλάκις εἶπον, ἀνοίᾳ φερόμενοι, [καὶ] φασίν· | ὁρᾷς ὅτι λέγει P 799
»εἶτα τὸ τέλος ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταρ-
5 γήσῃ ⟨πᾶσαν ἀρχὴν καὶ⟩ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν
βασιλεύειν, ἄχρις οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς | πόδας αὐτοῦ. Ö 716
τὸ δὲ δεῖ καὶ ἄχρι καὶ ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν χρόνου ἐστὶν ὁρισμός.« 5
καὶ βλασφημοῦντές φασι, παύσεως καὶ καταλύσεως τοῦ βασιλεύοντός
ἐστι ταῦτα δηλωτικά, * ἕως οὗ παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ
10 πατρί. καὶ οὐκ ἴσασιν ἐξ ὑπαρχῆς τὸν νοῦν τῆς ἀληθείας, ὅτι διὰ τὸ 6
μετεσχηκέναι τὸν μονογενῆ σαρκὸς καὶ αἵματος τὰ ἀνθρωποπαθῆ περὶ B
αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας προσληπτικὰ τῆς δόξης ᾄδεται
καὶ λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἐκτὸς τῆς τελείας ἀεὶ καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ θεότητος
τῆς μηδὲν ἐνδεομένης προ⟨σ⟩λαβέσθαι δόξαν, ἐχούσης δὲ τὸ αὐτοδεδο-
15 ξασμένον καὶ τὸ αὐτοτέλειον· ὡς αὐτὸς περὶ τῶν δύο ἀπολογεῖται μερῶν, 7
φάσκων περὶ μὲν τοῦ προσφάτου »δόξασόν με, πάτερ, ἐν τῇ δόξῃ ᾗ εἶ-
χον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι«. ὁ δὲ πατὴρ τῶν δύο σχέσεων
ἀπαγγέλλων τὴν δόξαν, περὶ μὲν τῆς πρώτης κατὰ τὸ πνεῦμα, »ὅτι ἐδό- C
ξασα«, ἵνα δείξῃ | τὸ ἀόριστον, περὶ δὲ τοῦ προσφάτου διὰ τὴν ἔνσαρκον D 230
20 παρουσίαν, ὅτι »καὶ πάλιν δοξάσω«·

75. ἵνα καὶ ἐνταῦθα τὸ σαφὲς ἀποδειχθείη περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος 75,1
εἴρηκε, περὶ αὐτοῦ διττῶς τὴν ἀλήθειαν ὑποτιθέμενος *, καὶ τὸ »ἄχρις
οὗ παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί«, διὰ τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχὴν
γενομένην ἐνσάρκου παρουσίας. ἡ γὰρ θεότης τοῦ μονογενοῦς ἦν ἀεὶ
25 σὺν πατρί, ὅπερ ἐστὶ μονογενὴς θεὸς λόγος ἐκ πατρὸς προελθὼν ἀνάρχως D
καὶ ἀχρόνως. ἐπεὶ πῶς πληρωθήσεται τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τὸ 2
»πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι;«
ἐπειδήπερ ἔλεγεν αὐτῇ »τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν«,
ἵνα δείξῃ ἄνωθεν τὸν θεὸν λόγον κατεληλυθότα καὶ ἐν μήτρᾳ τῆς αὐτῆς
30 παρθένου σαρκωθέντα καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντα ⟨καὶ⟩ ἵνα μὴ διορίσῃ 8

16 Joh. 17, 5 — 18 Joh. 12, 28 — 22 1. Cor. 15, 24 — 27 Luc. 1, 35 —
28 Luc. 1, 31

J

2 ἀνασκευάζοντες Corn. Pet.] κατασκευάζοντες J 3 [καὶ] Holl 4 εἶτα τὸ τέλος ὅταν Holl] ὅταν τὸ τέλος J 5 ⟨πᾶσαν ἀρχὴν καὶ⟩ Holl 9 * etwa ⟨μένει γάρ⟩ Holl 14 προ⟨σ⟩λαβέσθαι Corn. | δόξαν Holl] δόξης J 15 ὡς αὐτὸς Pet.] ὡσαύτως J 18 πνεῦμα + ⟨φησίν⟩ Holl 22 * ein Glied ausgefallen, das die ewige Gottheit hervorheben sollte, etwa ⟨καὶ τὸ »υἱός« διὰ τὴν θεότητα θέμενος⟩ Holl vgl. S. 225, 14 30 ⟨καὶ⟩ Holl

τὴν ἔνσαρκον τελείωσιν ἀπὸ τῆς ἐνθέου τελειώσεως, μετὰ προσθήκης τοῦ »καὶ« ἔλεγεν αὐτῇ | »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς P 800 θεοῦ«. εἶτα »δώσει αὐτῷ, ⟨φησίν⟩, ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασι-
5 λείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος«. ἀντιδιαστελλομένων τοίνυν τούτων θατέρου 4 πρὸς θάτερον, ὅτι »δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ« καὶ »βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας«, (καὶ οὐκ εἶπεν εἰς τὸν αἰῶνα μό|νον, Ö 718 ἀλλ' εἰς τοὺς αἰῶνας), καὶ πάλιν τοῦ »ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί«, ἀντιπαρατιθεμένου τῷ »καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ
10 ἔσται τέλος«, ἀμφοτέρων δὲ τὰ τοιαῦτα περὶ κυρίου καὶ Χριστοῦ φησάντων B ἀξιοπίστων ⟨τε⟩ ἁπάντων ὄντων, τοῦ μὲν ἀγγέλου Γαβριὴλ ἁγίου ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου ἀποστόλου πνευματοφόρου ὄντος, τί ἂν φαίησαν οἱ τῆς ζωτικῆς πραγματείας ἄγνωστοι; μὴ ἄρα ἀντίθετος εἴη ἡ γραφὴ πρὸς 5 ἑαυτὴν τὰ πάντα ἀεὶ ἀλη|θεύουσα; μὴ γένοιτο. ἀλλ' ὡς ἀπ' ἀρχῆς εἴπομεν, D 231
15 διὰ τὸ προσληπτικὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὰ πάντα ἔχει τῆς εὐλόγου ἀκολουθίας. εἰ γὰρ παραδίδωσι τὸ βασίλειον χρόνῳ, ἄρα νῦν οὐδὲ βασι- 6 λεύει· εἰ δὲ οὔπω βασιλεύει, πῶς εὑρίσκεται προσκυνούμενος ἀεὶ ὑπὸ C τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, ὡς ἡ γραφὴ λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι »ὅταν εἰσαγάγῃ
20 τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγουσα, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ«, καὶ πάλιν »ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ παρτός«, καὶ πάλιν »αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχ-θονίων«. ἄρα οὖν βασιλεύει ἀεὶ ὁ ⟨ὑπὸ⟩ πάντων προσκυνούμενος. τί 7 οὖν εἴπωμεν, τοῦ υἱοῦ ἀεὶ βασιλεύοντος ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν καὶ νῦν καὶ D
25 εἰς τὸ ἑξῆς, ἐπεὶ μηδέπω παρέδωκε τὴν βασιλείαν τῷ πατρί; ἆρα ἐκτός 8 ἐστι τοῦ βασιλεύειν ὁ πατήρ; μὴ γένοιτο. ἔστι γὰρ ἅμα πατρὶ βασιλεύων, καὶ πατὴρ ἅμα υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. ἀλλὰ τί λέγουσιν; »ὅταν παραδῷ τὸ βασίλειον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ« παύεται αὐτὸς τοῦ βασιλεύειν; μὴ γένοιτο. ἐπεὶ πῶς πληροῦται τὸ »καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος;« ἀλλ' 9
30 ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ υἱῷ πεπλήρωται οὔτε πληροῦται ἀφηνιάζον καὶ ἰδιάζον τῆς τοῦ πατρὸς ἑνώσεως, | καὶ ⟨τοῦ⟩ ἑνὸς θελήματος πατρὸς P 801 καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ὁρῶμεν γὰρ καὶ ἐνταῦθα ὡς περὶ αὐτοῦ 10

2 Luc. 1, 35 — 3 Luc. 1, 32 — 19 Hebr. 1, 6 — 21 Hebr. 10, 12 — 22 Phil. 2, 10 — 29 Luc. 1, 33

J

6 ὅτι Holl] τὸ J 8 τοῦ Öh.] τὸ J 9 ἀντιπαρατιθεμένου τῷ Öh.] ἀντιπαρατιθέμενον τὸ J 11 ⟨τε⟩ Holl 22 πάλιν Holl] φησιν J 23 ⟨ὑπὸ⟩ Pet. 24 εἴπομεν J | εἴπωμεν + ⟨περὶ τοῦ πατρός⟩? Holl 31 ⟨τοῦ⟩ Holl

τοῦ υἱοῦ εἴρηται ὅτι »ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί,
ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν«, ὡς αὐτοῦ τοῦ
υἱοῦ παραδιδόντος τὴν βασιλείαν καὶ καταργοῦντος πᾶσαν ἀρχὴν καὶ τὰ
ἑξῆς, καὶ τὸ »δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ
5 τοὺς πόδας αὐτοῦ«, ὡς τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα ποιοῦντος καὶ αὐθεντοῦντος
καὶ ἐξουσιάζοντος καὶ τῷ πατρὶ παραδιδόντος σὺν τῇ βασιλείᾳ τοὺς ὑπο- B
τασσομένους. | D 232

76. Εἶτα λοιπὸν μεταβαίνει εἰς πρόσωπον ἕτερον πάλιν τοῦ πατρός, **76,1**
ὑποτάσσοντος πάντα τῷ υἱῷ, καί φησι »πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας
10 αὐτοῦ· ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος«. οὐκέτι δὲ ἀπὸ | προσώπου Ö 720
πατρὸς μόνον, οὐδὲ ἀπὸ προσώπου υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ μεσαίτατα τῶν
προσώπων πατρὸς καὶ υἱοῦ φησιν »ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.
ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται« ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩. ἤθελον ⟨οὖν⟩ 2
ἐρωτῆσαι τοὺς αὐτούς, ἀπὸ προσώπου τίνος τὸ »εἴπῃ« λέγει. τὸ γὰρ C
15 βάθος τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ πνευματικῶς τοὺς σαρκικοὺς κρίνει. »ὁ
γὰρ σαρκικὸς οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν«.
ἐνταῦθα γὰρ ⟨τὸ⟩ »ὅταν εἴπῃ ὅτι πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται«, εἰ μὲν 3
ὁ πατὴρ λέγει πρὸς τὸν υἱόν, ἐλλιπὴς ἡ πραγματεία· ὑπέταξε γὰρ ὁ υἱὸς
τὰ πάντα τῷ πατρί· εἰ δὲ ἀπὸ προσώπου υἱοῦ τὸ »ὅταν εἴπῃ ⟨ὅτι⟩ τὰ πάντα
20 αὐτῷ ὑποτέτακται« λέγεται, ἐλλιπὲς τὸ φρόνημα, ὅτι μελλητικά τινα ἐν
θεῷ, ἢ ἐν πατρὶ ἢ ἐν υἱῷ λογίζεται. τίς δέ ἐστιν ὁ λέγων ὅτι πάντα ὑπο- 4
τέτακται; οὐ γὰρ εἶπεν, ὅταν εἴπωσιν· εἰ γὰρ ἦν τοῦτο [τοῦ υἱοῦ] τὸ ὅταν D
εἴπωσι λεγόμενον, ἠδύνατο πληροῦσθαι ἢ ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους ἢ ἐπὶ τοὺς
ὑποταγέντας. ἐπειδὴ δὲ ἄνω ἐσήμανε τὸν υἱὸν ὑποτάσσοντα τῷ πατρὶ 5
25 καὶ παραδιδόντα, καὶ τὸν πατέρα ὑποτάσσοντα τῷ υἱῷ τὰ πάντα, περιε-
λείπετο δὲ τοῖς λεξιθήρεσι τὸ τοῦ πνεύματος ἁγίου πρόσωπον· τούτου
ἕνεκα ἀπαρεμφάτως μετὰ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ
πατρὸς τὸ πρόσωπον ὑπέφαινε τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἀναγγέλλοντος
ἀεὶ τὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ διδάσκοντος, | ἵνα μὴ ἐλλιπῆ ποιήσῃ τὴν τε- P 802
30 λείαν γνῶσιν τῆς [περὶ] τριάδος καὶ τῆς ἐνσάρκου προσληπτικῆς δόξης
παρουσίας. εἶτά φησιν· »ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος«. ὁ δὲ 6
καταργηθεὶς πεπέδηται, οὐκέτι ἐνεργῶν ὃ ἐνεργεῖ οὐδὲ ἔτι ὑπάρχων·
καὶ γὰρ κατήργηται. | D 233

1 1. Cor. 15, 24 — **4** 1. Cor. 15, 25 — **9** 1. Cor. 15, 27 — **12** 1. Cor. 15, 26f — **15** 1. Cor. 2, 14

J

1 εἴρηται Holl] εἰρημένου J **13** ⟨καὶ τὰ ἑξῆς⟩ Holl | ⟨οὖν⟩ Holl **17** ⟨τὸ⟩ Holl **19** ⟨ὅτι⟩ Dind. **22** [τοῦ υἱοῦ] Holl **28** ἀναγέλλοντος J **30** [περὶ] Öh.

77. Τί οὖν οἱ τὸ συνιέναι τὰς γραφὰς ἀγνοοῦντες ἔχουσι περὶ τούτου 77,1
λέγειν; δεῖ ἡμᾶς ἄρα λογίσασθαι περὶ τοῦ υἱοῦ ὅτι ἀργήσει τοῦ βασιλεύειν,
εἰ οὕτως ἄρα εἶχεν ἡ λέξις, ἀλλὰ ἀσεβήσομεν καὶ ⟨τολμήσομεν⟩ αὐτὸν
μετὰ τῶν ὑποτασσομένων ἐναριθμῆσαι, μάλιστα μετὰ τὸ ἐνεργεῖν οὗ B
5 ἐνήργει πανόμενον. ἀλλὰ μὴ γένοιτο· οὐδεὶς γὰρ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόν- 2
των καὶ ἐλπιζόντων ἐν ἀληθείᾳ διανοηθήσεται ἀπρεπῶς τῇ αὐτοῦ δόξῃ
λέγειν ἢ ἀκούειν, ὡς οὗτοι ματαίως φρονοῦσι. πάντα δὲ ἡ θεία γραφὴ
διδάσκει, ⟨λέγουσα⟩ »ὅταν εἴπῃ πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται, δηλονότι
ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα,
10 τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα«,
ὅπως τὸ ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου σημανθὲν καὶ | ἐνταῦθα διὰ τοῦ 3 Ö 722 C
ὁμοιώματος τοῦ λόγου συζευχθὲν τὴν φράσιν πᾶσαν τῆς δυνάμεως τοῦ
λόγου ἀποφάνῃ ἀκολούθως τε καὶ τηλαυγῶς, ὡς καὶ ὁ ἄγγελος τὸ ὅμοιον
ἔλεγεν, ἄνωθεν μὲν σημάνας τὸν υἱόν, εἶτα μετὰ προσθήκης περὶ τῆς
15 ἐνσάρκου παρουσίας τὴν συνένωσιν δηλῶν, ὅτι »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον
ἐκ σοῦ (μετὰ προσθήκης τοῦ καί) ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. διά τοι 4
τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴ καὶ τὸ »διὸ καὶ τὸ γεννώμενον κληθήσεται
υἱὸς θεοῦ«, τούτου ἕνεκα »αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι
αὐτῷ τὰ πάντα«, ἵνα μηκέτι τὸ σαρκικὸν σαρκικὸν εἴη τῇ δυνάμει, ἀλλὰ D
20 συνηνωμένον τῇ θεότητι, τὸ σαρκικὸν εἰς μίαν ἕνωσιν συνηνωμένον, σὺν
πατρὶ βασιλεῦον καὶ ἁγίῳ πνεύματι, »οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος«.
καὶ ἐξότε μὲν ἀνέστη, ἀρχὴν ἔλαβεν τὸ »ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι«. 5
συνήνωται γὰρ ὁμοῦ εἰς μίαν τὴν αὐτοῦ θεότητα πνευματικῶς τὸ σαρ-
κικόν. ἐπειδὴ δὲ λέγει »τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἕως τῆς
25 παρουσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου«, καὶ »οὕτως ὄψεσθε αὐτόν, ὃν τρόπον
εἴδετε | αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον«, | τότε λοιπὸν πάντων τελειωθέντων D 234 P 803
καὶ μηδενὸς ἔτι πρὸς πλήρωσιν ὑπολειπομένου τῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ θεό-
τητα † ἀναφέρειν * τὸ »ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν«, * ἔστι σημαινό- 6
μενον, ἵνα μὴ εἴη διαίρεσις· οὐ γάρ ἐστιν, ἵνα μὴ νομισθῇ πολυθεΐα· μία
30 γάρ ἐστιν ἡ δοξολογία. οὔτε γὰρ νῦν ὡς τυραννῶν ὁ υἱὸς οὐχ ὑποτέτακται
τῷ πατρὶ οὔτε ὑποτέτακται ὡς δοῦλος καὶ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, (⟨ὁ⟩ ἐκ

8—10 1. Cor. 15, 27f — 15 Luc. 1, 35 — 21 Luc. 1, 33 — 22 1. Cor. 15, 28 — 24 1. Cor. 11, 25f — 25 Act. 1, 11

J

3 ⟨τολμήσομεν⟩ Holl 5 πανόμενον Holl] πανομένου J | τῶν] τὸν J 8 ⟨λέγουσα⟩ Holl 13 ἀποφάνοι J 16 ἅγιον Holl] ἁγίου J 17 ἐπειδὴ καὶ τὸ Holl] ἐπειδὴ τὸ καὶ J 22 ἔλαβεν Holl] λαβὼν J 27 ἔτι Holl] τῶν J | ὑπολειπομένου Holl] ὑπολειπομένων J 28 † ἀναφέρειν] lies wohl ἀναφέρεσθαι μελλόντων Holl | * etwa ⟨τότε γενήσεται⟩ Holl | * etwa ⟨τὸ δὲ θεὸς⟩ Holl 31 ⟨ὁ⟩ Holl

πατρὸς γεγεννημένος, τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τῆς αὐτῆς θεότητος), οὔτε τότε κατὰ ἔλλειψιν οὔτε κατὰ ὑπόβασιν οὔτε κατὰ ἀνάγκην ἢ κατὰ λῆξιν ὑποτάσσεται τῷ πατρί, ἀλλ' ὡς υἱὸς γνήσιος μονογενής, σὺν πατρὶ βασι- 7 B λεύων ἀεί, εἰς μίαν ἑνότητα καὶ εἰς ἓν γέρας τιμῆς ἀνάγων τὴν πᾶσαν 5 κτίσιν καὶ διδάσκων αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν, »ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν«, ἐπειδὴ μία ἐστὶν ἡ θεότης, μία ἡ κυριότης, μία δοξολογία πατρὸς υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, πρεπόντως τιμωμένου τοῦ πατρὸς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ὡς γνησίου υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὡς οὐκ ἀλλοτρίου ὄντος πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ ἀποκλειέσθωσαν τῶν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ 8 10 τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημούντων αὐτοὶ οἱ λόγοι καὶ τὰ ἐπινοήματα C τῆς πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔχθρας. καὶ ἔτι πάλιν τὰ κακῶς ὑπ' αὐτῶν ἐπινοούμενα φωράσαντες ἀνετρέψαμεν.

78. Πάλιν ⟨ἀνα⟩λέγουσι τῶν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου λέξεις τινὰς καί 78,1 φασιν· διὰ τί »οὐ δύναται ποιεῖν οὐδὲν ὁ υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ 15 ἴδῃ τὸν | πατέρα ποιοῦντα;« καὶ οὐ νοοῦσιν ἀπ' ἀρχῆς τὰ λεγόμενα, ὅτι Ö 724 καίτοι γε ὁ πατὴρ οὐ πρότερον ἐποίησε καὶ ὕστερον ὁ υἱὸς ἐτεχνάσατο. ποῖον γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε καθ' ἑαυτὸν ὁ πατήρ, ἵνα ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ 2 πρώτου οὐρανοῦ λαβὼν τὸ ὁμοίωμα ὁ υἱὸς οὕτως ἐργάσηται; ἀλλ' οὐδεὶς D τοῦτο δύναται δεῖξαι τῶν τὴν κακίαν ἐπινοούντων. »ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίη- | D 235 20 σεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν«. ἀλλ' ἅμα ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ φάσκει »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«, καὶ οὐκ εἶπε, δεῦρο ποιήσω καὶ ὑποδείξω πῶς ἐργάσῃ. ἔπειτα δὲ »καὶ 3 ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον«, καὶ οὐκ εἶπεν, ἐποίησε καὶ ἔδειξε τῷ υἱῷ πῶς δεῖ ποιεῖν τὸν ἄνθρωπον. οὔτε γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ ἦν ὁ υἱός, ἵνα μετὰ 25 τὸ μαθεῖν τέχνην τότε τὰ ἐξ αὐτῆς ἐρ|γάσηται. ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐλθὼν 4 P 804 ὁ κύριος ἡμῶν τὴν σάρκα ἐνεδύσατο καὶ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἐν ἡμῖν συνανεστράφη, εἶχε δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τὸν λόγον, οἵτινες ἐνόμιζον αὐτὸν τὰ τοῦ πατρὸς καταλύειν, βουλόμενος ἀναγαγεῖν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τοῦ μὴ προσέχειν τῇ αὐτοῦ ἐνανθρωπήσει μόνον, ἔλεγεν »οὐδὲν ποιεῖ 30 ὁ υἱός, ἐὰν μὴ ἴδῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα«, ἵνα δείξῃ τὸ ἔργον τοῦ υἱοῦ εἶναι ἔργον τοῦ πατρὸς καὶ τὸν πατέρα εὐδοκοῦντα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ τῆς πάσης ἐργασίας οἰκονομίᾳ. οὕτω καὶ κατὰ ἀκολουθίαν καὶ ⟨περὶ⟩ τὰς 5 ἄλλας λέξεις προσκόπτοντες ὡς θῆρες καὶ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ προσώπου B τῆς τοῦ λόγου ἀστραπῆς, τῆς ἀληθείας, διωχθήσονται. »ἄστραψον ἀστρα-

14 Joh. 5, 19 — 19 Gen. 1, 1 — 21 Gen. 1, 26 — 22 Gen. 1, 27 — 29 Joh. 5, 19 — 34 Ps. 143, 6

J

2 λῆξιν Corn. Pet.] λέξιν J 12 ἀνετρέψαμεν Holl] ἀνατρέψομεν J 13 ⟨ἀνα⟩λέγουσι Holl 32 ⟨περὶ⟩ Holl

πὴν καὶ σκορπιεῖς αὐτούς, ἐξαπόστειλον τὰ βέλη σου καὶ συνταράξεις αὐτούς.«

79. Πρόσκειται γὰρ ταύτῃ τῇ λέξει, ἃ ἀναλέγουσι καθ' εἱρμὸν καὶ 79,1 λέγουσιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου »ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα
5 δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε«, καὶ πάλιν »ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ. ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ«, καὶ πάλιν »οὐδένα γὰρ ὁ πατὴρ C κρινεῖ, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα«. ὅρα δέ μοι λοιπόν, Ἄρειε, τὸ πέρας 2
10 τῆς πρὸς σὲ διαλογῆς, ποῦ ἀπετέλεσεν ὁ λόγος. οὐκ εἶπε τινὰς ναὶ καὶ τινὰς οὔ, ἀλλ' | »ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, ὡς τιμῶσι τὸν πατέρα«. μὴ D 236 ἀτίμαζε τοίνυν τὸν υἱόν, ἵνα μὴ ἀτιμάσῃς τὸν πατέρα. εἰ γάρ τι εἰς τὸν υἱὸν λογίζῃ ὑποβεβηκὸς ἢ ἐλάττωμα διανοεῖσθαι, οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναβαίνει σου ἡ διάνοια; τῆς γὰρ αὐτῆς σοι τολμηρίας ἐστὶ τὸ
15 εἰς τὸν υἱὸν ⟨ἐλαττόνως⟩ διανοεῖσθαι καὶ μὴ τιμᾶν αὐτόν, καθάπερ τιμᾷς D τὸν πατέρα. ἵνα ⟨τί⟩ γὰρ καὶ δίδωσιν αὐτῷ ὁ πατήρ, λέγε μοι, ὦ γεννάδα, 3 τί λέγει; »ἵνα ὃν θέλῃ ὁ υἱὸς ζωογονήσῃ«· οὐκ εἶπεν ὃν κελεύεται. ἔδει δὲ ταῦτα πάντα τὸν υἱὸν | δέξασθαι παρὰ πατρός, ἀλλ' οὐκ ἐλάττονα Ö 726 εἶναι παρὰ τὸν πατέρα, μάλιστα κατὰ δύο τρόπους· πρῶτον μὲν διὰ τὸ 4
20 ἀναγαγεῖν ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς μίαν ἕνωσιν θεότητος, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ μὴ εἰς μερισμοὺς καὶ πολυθεΐαν καταγαγεῖν τὸν τῶν ἀνθρώπων λογισμόν, ἀλλ' ἀναφέρειν | εἰς μίαν ἑνότητα· δεύτερον P 805 δὲ καὶ εἰς τὴν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας μεταβολὴν δόξης καὶ συνένωσιν τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εὐφρᾶναι 5
25 διὰ τῆς ὑποσχέσεως ἧς εἶπεν ὅτι »εἰσὶ τῶν αὐτοῦ ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ«, »καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ«, ὡς λέγει τὸ εὐαγγέλιον, ἢ ὡς 6 τὸ ἕτερον λέγει »μετὰ ἓξ ἡμέρας«, — οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λεγόντων, ἀλλὰ μιᾶς οὔσης τῆς ἀκριβείας, ἀεί ποτε δὲ ἀσφαλι-
30 ζομένης, ἵνα μὴ πρόφασις γένηται τὸ τοὺς ἀνθρώπους προσκόπτειν ἐν B τοῖς ἀναγκαίοις, ἐπειδήπερ »ἔγκειται ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ

4—6 Joh. 5 20 — **6—7** Joh. 5 21 — **7—9** Joh. 5, 22f — **11** Joh. 5, 23 — **17** Joh. 5 21 — **25—27** Matth. 16, 28 — **27** Luc. 9, 28 — **27ff** Zur Harmonistik vgl. Joh. Chrys. in Matth. hom. 56, 1 Migne 58, 549. August. de cons. evang. II 56, 113 S. 219 Weihrich — **28** Matth. 17, 1 — **31** Gen. 8, 21

J

5 δείξῃ J **13** ὑποβεβηκῶς J **15** ⟨ἐλαττόνως⟩ Holl **16** ⟨τί⟩ Holl | δίδωσιν Holl] δῷ J **23** συνένωσιν + ⟨μετὰ⟩ ? Holl

πονηρὰ ἐκ νεότητος ἐπιμελῶς«. διὰ τοῦτο εἷς εὐαγγελιστὴς τῇ ὀγδόῃ 7
ἡμέρᾳ εἶπεν. ἦν γὰρ μέρος τι τῆς ἡμέρας ὑπολειπόμενον, ὅτε τὸν λόγον
ἔφη, καὶ συνηρίθμησεν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, εἰ ἦν ἡ
ἡμέρα κεκλικυῖα περὶ ἐνάτην ὥραν ἢ δεκάτην· καὶ πάλιν ἐν τῇ ὀγδόῃ
5 ἡμέρᾳ περὶ τὴν τρίτην ἢ τετάρτην | ὥραν τοῦ πράγματος γεγονότος, ὀγδόη D 237
αὕτη ἐκαλεῖτο. ὁ δὲ ἄλλος εὐαγγελιστὴς ἀσφαλίζεται καὶ λέγει μετὰ 8
ἓξ ἡμέρας. οὐκ ἠρίθμησε γὰρ ἐν ᾗ τὸν λόγον ἔφη τοῖς μαθηταῖς οὐδὲ C
ἐν ᾗ τὸ ἔργον ἐπετέλεσεν, ἀλλὰ τὰς μέσον ἓξ πληρεστάτας ἡμέρας.

80. Ὧδε δὲ περὶ τὸν λόγον γενόμενος τὴν φράσιν ὑποδείξω, ὅπως **80,1**
10 »παραλαβὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον ἀνήνεγκεν αὐτοὺς εἰς
τὸ ὄρος καὶ μετεμορφώθη καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος«,
τὸ ἐν σαρκὶ πρόσωπον συνὸν [ἐν] τῇ θεότητι, »καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ D
ὡς χιών«, δηλονότι ἡ σὰρξ ἡ ἀπὸ Μαρίας οὖσα καὶ ἐκ τοῦ ἡμετέρου γένους
τυγχάνουσα· καὶ μετεμορφοῦτο εἰς δόξαν, δόξαν ἐπικτωμένη τῆς θεότητος, 2
15 τὴν τιμήν τε καὶ τελειότητα καὶ δόξαν τὴν ἐπουράνιον, ἣν μὴ εἶχεν ἡ
σὰρξ ἀπ' ἀρχῆς, ἐνταῦθα δὲ ⟨ἣν⟩ λαβοῦσα ἐν τῇ συνενώσει τοῦ θεοῦ
λόγου. οὕτω καὶ τὰ προειρημένα νόει, ὅτι »τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκε τῷ 3
υἱῷ« ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν, »ἵνα ὃν θέλει ζωογονήσῃ«, ἵνα τὴν μὲν
πρώτην ἀρχὴν | δείξῃ τὴν ἕνωσιν τῆς μιᾶς θεότητος καὶ τὸ ἓν θέλημα, P 806
20 ἐπὶ τὸν πατέρα φέρων τὰ ὅλα τῆς ἀγα|θωσύνης καὶ ἐπὶ τὴν μίαν ἀρχὴν | Ö 728
καὶ θεότητα, [τῶν] τριῶν οὐσῶν τελείων ὑποστάσεων, μιᾶς δὲ θεότητος,
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ τῆς ἐνσάρκου πάλιν παρουσίας
προσλαμβανούσης μετὰ τῆς θεότητος τὴν ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ κεχαρισ-
μένην αὐτῇ τοῦ ἀξιώματος δωρεάν τε καὶ ἐξουσίαν καὶ τελειότητα, καὶ
25 εἰς μίαν θεότητος πνευματικὴν συνένωσιν ⟨συνηνωμένης⟩.

81. Καὶ μάλα μόλις διεδράσαμεν τὸ δυσθαλάττιον τοῦτο χωρίον **81,1** B
καὶ τὴν πᾶσαν ταύτην θηριοβολίαν, ἄγριά τε κυμάτων κυρ⟨τ⟩ώματα,
ἀφρισμούς δὲ καὶ σάλους δεινούς, βέλη τε ἐναντίων καὶ θυρεοὺς κατακαύ-
σαντες κατὰ τὸν ὀρθὸν λογισμὸν ἐν διανοίᾳ, τόξα τε | τῶν δι' ἐναντίας D 238
30 κατακλάσαντες, * ἐπὶ τὸ ἑρπετὸν τοῦτο τὸ πολυκέφαλον ὕδρας
ἄμορφον κατάστημα, λαβόντες ἐκ θεοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν
οἱ ἀνίκανοι, ὥστε ἐν θεῷ ἰσχύσαντας τὴν ἐπινίκιον ᾄδειν φωνὴν

10—13 Matth. 17, 1—2 — 17 Joh. 5, 22 — 18 Joh. 5, 21

J

7 ἐν ᾗ R] ἐνὶ J 9 ὑποδείξω Holl] ὑπέδειξεν J | ὅπως Pet.] ὅμως J
12 [ἐν] Holl 16 ⟨ἣν⟩ Holl 17 οὕτω καὶ J] οὕτως Ausgg. 20 φέρων
Holl φέρειν J | καὶ] lies ὡς? Holl 21 [τῶν] Holl 25 ⟨συνηνωμένης⟩
Holl 27 κυρ⟨τ⟩ώματα Corn. 30 * etwa ⟨νίκην τε ἀποκομίσαντες⟩
Holl 32 ἰσχύσαντας Holl] ἰσχύσαντες J

⟨τὴν⟩ λέγουσαν· »ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον 2
καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν«, καὶ συντρίψαντες τὴν κεφαλὴν τοῦ C
δράκοντος ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ »ἡσύχως πορευομένου«, οὗ οὐκ ἠθέλησαν
τὴν μετοχὴν ἔχειν οἱ νέοι μετὰ Ἰουδαίων κληρονομίαν κεκτημένοι, πρὸς
5 οὓς ἀποτεινόμενος ὁ προφήτης ἔλεγε »διὰ τὸ μὴ θέλειν ὑμᾶς ὕδωρ τοῦ 3
Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀλλὰ βούλεσθαι ἔχειν ὑμᾶς τὸν Ῥαασσὼν
τὸν βασιλέα καὶ τὸν Ταβεὴλ υἱὸν Ῥομελίου, ἰδοὺ ἐπάγει κύριος ἐφ' ὑμᾶς
τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τὸ ἰσχυρόν, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων« καὶ τὰ
ἑξῆς. ἡμεῖς δὲ λαβόντες ἐν κυρίῳ τὴν βοήθειαν καὶ τὸ ἀπὸ ἀληθινῆς 4
10 σαρκὸς »πτύσμα ἐπὶ τῆς γῆς βεβλημένον« καὶ τὸ μετὰ τοῦ πτύσματος D
»φύραμα τοῦ πηλοῦ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς« ἡμῶν κεχαραγμένον, ἵνα οἵ ποτε
ἐν ἀγνοίᾳ νῦν τὴν ἀλήθειαν γνῶμεν, ἀπελθόντες καὶ νιψάμενοι ἐν τῷ
Σιλωάμ, τῷ ἀπεσταλμένῳ ἑρμηνευομένῳ, τουτέστιν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ
παρουσίᾳ καὶ ἐν θεότητι τελειότητος, καὶ λοιπὸν ἑωρακότες οὐκέτι ἀρνού-
15 μεθα τὸν κύριον, εἰ καὶ ἀποσυναγώγους ἡμᾶς ποιήσωσιν οἱ τῆς Ἀρείου
φατρίας καὶ Ἰουδαίων διάδοχοι· ἔθεντο γὰρ καὶ οὗτοι, καθάπερ κἀκεῖνοι, 5
πάντα τὸν ὁμολογοῦντα τὸν κύριον »ἀποσυνάγω|γον αὐτῶν γενέσθαι«, P 807
ἵνα δείξωσι τὸν ἀναβλέψαντα ἔλεγχον γεγονότα τῶν ἀβλεπτούντων.
εἰ μὴ γὰρ ἦν ἡ συναγωγὴ αὐτῶν τυφλὴ ὅλη, οὐκ ἂν οὗ ἠνοίχθησαν οἱ
20 ὀφθαλμοὶ ἀποσύνακτον ἐποίουν. εὐχαριστήσωμεν τοίνυν τῷ κυρίῳ, 6
ὅτι καὶ ἀνεβλέψαμεν καὶ ὁμολογοῦμεν τὸν κύριον καὶ ἐθεραπεύσαμεν
τὰ σίνη, ἐὰν καὶ τὸ ἔργον τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πράξωμεν, καὶ κατεπα-
τήσαμεν τὸν | ὄφιν καὶ συνετρίψαμεν τὴν κεφ|αλὴν τοῦ δράκοντος ἐν τῇ Ö 730 D 239
τοῦ θεοῦ δυνάμει· ᾧ ἡ δόξα, τιμή, κράτος πατρὶ ἐν υἱῷ, υἱῷ ἐν πατρί,
25 σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καταλείψαντες δὲ τὴν νενεκρωμένην ταύτην ὕδραν, τὴν ἑπτακέφαλον 7 B
καὶ πολύσχιδον, ἐπὶ τὰς ἑξῆς συνήθως προέλθωμεν, ἀγαπητοί, θεὸν
τὸν ἀεὶ βοηθὸν ἐπικαλούμενοι τὴν αὐτὴν ἡμῶν ποιήσασθαι ἐπιμέλειαν
καὶ τῶν βουλομένων τούτῳ τῷ πονήματι ἐντυγχάνειν, εἰς ἴασιν τῶν
30 δεδηγμένων καὶ εἰς διόρθωσιν τῶν [μὴ] ἐν κακοῖς ἤδη ἐξετασθέντων.|| D 240 Ö 2

1 Ex. 15, 1 — 2 Ps. 73, 14 — 5—8 Jes. 8, 6f — 10 vgl. Joh. 9, 6 — 13 vgl. Joh. 9, 7 — 16—17 vgl. Joh. 9, 22

J

1 ⟨τὴν⟩ Holl 10 μετὰ τοῦ Holl] τοῦ μετὰ J 13 Σηλωάμ J 30 δεδειγμένων J | [μὴ] Holl | Unterschrift rot τέλος εἴληφαν τὰ κατὰ τοῦ Ἀρείου J

Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ἕκτου δὲ ὄντος τόμου καθ' ὃν ἀριθμὸν προείπομεν, ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις ἑπτὰ σὺν τοῖς σχίσμασιν οὕτως· B

ō. Αὐδιανῶν ἀφηνιασμὸς καὶ σχίσμα, οὐ μέντοι αἵρεσις. οὗτοι μὲν
5 διαγωγὴν καὶ βίον εὖ τεταγμένον κέκτηνται, εἰσὶ δὲ κατὰ πάντα τὴν πίστιν ἔχοντες ὡς ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, μοναστήρια δὲ οἱ πλείους κατοικοῦσι. κέχρηνται δὲ καὶ ἀποκρύφοις πολλοῖς κατακόρως. οὐ συνεύ- C χονται δὲ ἡμῖν, ψέγοντες τοὺς παρ' ἡμῖν ἐπισκόπους, πλουσίους ⟨αὐτοὺς⟩ ἀποκαλοῦντες καὶ ἄλλους ἄλλως. ποιοῦσι δὲ καὶ τὸ Πάσχα ἰδιαζόντως,
10 ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι ποιοῦσιν. ἔχουσι δὲ καὶ ἰδιωτικόν τι καὶ φιλόνεικον ξηρότατα τὸ κατ' εἰκόνα ἑρμηνεύοντες.

οā. Φωτεινιανοί. οὗτος ὁ Φωτεινὸς ἀπὸ Σιρμίου ὑπάρχων ἔτι καὶ δεῦρο περιενόστει, ὃς τὰ αὐτὰ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ ἐφρόνησε. κατά τι δὲ πρὸς ἐκεῖνον διαφέρονται, καὶ αὐτοὶ δὲ ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο τὸν
15 Χριστὸν διαβεβαιοῦνται. | D 241

οβ̄. Μαρκελλιανοὶ ⟨οἱ⟩ ἀπὸ Μαρκέλλου τοῦ ἀπὸ Ἀγκύρας τῆς Γαλα- D τίας. οὗτος ἐν ἀρχῇ παραπλησίως Σαβελλίῳ φρονήσας διεφημίσθη. εἰς ἀπολογίας δὲ πολλάκις ἐλθὼν καὶ ἐγγράφως ἀπολογησάμενος παρὰ πολλῶν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν κατηγορήθη. ἴσως δὲ μεταγνοὺς τάχα
20 ἑαυτὸν διωρθώσατο ἢ οἱ αὐτοῦ μαθηταί. ὑπὲρ αὐτοῦ γὰρ καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὀρθόδοξοί τινες μέσως ὑπεραπελογοῦντο.

ογ̄. Ἡμιάρειοι, οἱ Χριστὸν μὲν κτίσμα ὁμολογοῦντες, εἰρωνείᾳ δὲ κτίσμα αὐτὸν φάσκοντες οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ἀλ|λά, φα|σίν, P 809 Ö 4 υἱὸν αὐτὸν λέγομεν, διὰ δὲ τὸ μὴ πάθος προσάψαι τῷ πατρὶ διὰ τοῦ

J Anaceph. [Joh. Dam. (nicht alle Abweichungen angegeben)]

1 Über das Ganze hat in J eine spätere Hand (Lang ?) die Überschrift gesetzt: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου κατὰ τῶν αἱρέσεων τόμος πρῶτος τοῦ τρίτου βιβλίου 4 Αὐδιανοί. Anaceph. 6 μοναστήρια] ἐν μοναστηρίοις Anaceph. Joh. Dam. 8 ⟨αὐτοὺς⟩ Holl 9 ἀποκαλοῦντες Anaceph. < J | ἄλλους ἄλλως Holl] ἄλλους. ἀλλὰ J ἄλλους ἄλλους Anaceph. ἄλλους εἰς ἄλλα Joh. Dam. | ποιοῦσι δὲ καὶ τὸ πάσχα Anac.] καὶ διὰ τὸ τὸ πάσχα ποιεῖν J τὸ πάσχα δὲ ποιοῦσιν Joh. Dam. 10 οἱ < Anac. | καὶ (vor ἰδιωτικόν τι) < Anac. 12 Φωτιανοὶ Anac. | Φώτιος Anac. 13 περιενόστει ὃς] περιὼν Anac. | αὐτὰ] ὅμοια Anac. 14 διαφέρεται· καὶ αὐτὸς Anac. 15 Χριστὸν + ⟨ὑπάρχειν⟩ ? Holl | διαβεβαιοῦται Anac. 16 οἱ < Anac. J 17 παραπλήσια Anac. 20 διορθώσατο J | καὶ] ἢ J 20/21 ὑπὲρ αὐτοῦ — μαθητῶν] ὑπὲρ γὰρ τῶν αὐτοῦ λόγων Joh. Dam. 21 ὑπεραπολογοῦνται Anac. 22 κτίσμα < Anaceph. 23 vor οὐχ + ἀλλ' J 24 αὐτὸν < J | τῷ < Anaceph.

γεγεννηκέναι κτιστὸν αὐτὸν λέγομεν. ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἁγίου κτίσμα παντελῶς ὁρίζονται, παρεκβάλλοντες υἱοῦ τὸ ὁμοούσιον,
ὁμοιοούσιον δὲ θέλουσι λέγειν. ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ ὁμοιοούσιον
παρεξέβαλον.
5 οδ. Πνευματομάχοι. οὗτοι περὶ μὲν Χριστοῦ καλῶς ἔχουσι, τὸ
δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦσι, κτιστὸν αὐτὸ ὁριζόμενοι καὶ οὐκ ὂν
ἐκ τῆς θεότητος, μᾶλλον δὲ καταχρηστικῶς δι' ἐνέργειαν κεκτίσθαι,
ἁγιαστικὴν αὐτὸ δύναμιν φάσκοντες εἶναι μόνον. B
οε. Ἀεριανοί. οὗτος ὁ Ἀέριος ἀπὸ Πόντου ὡρμᾶτο. ἔτι δὲ δεῦρο
10 περίεστι πειρασμὸς τῷ βίῳ. πρεσβύτερος οὗτος ἦν τοῦ ἐπισκόπου Εὐστα-
θίου τοῦ ἐν Ἀρειανοῖς διαβληθέντος. καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς Ἀέριος οὐ κατε-
στάθη ἐπίσκοπος, πολλὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐδογμάτισε, τῇ μὲν πίστει
ὢν Ἀρειανὸς τελειότατος, περιττότερον δὲ δογματίζει. μὴ δεῖν φησι
προσφέρειν ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων, νηστεύειν δὲ τετράδα καὶ προ-
15 σάββατον καὶ τεσσαρακοστὴν καὶ Πάσχα κωλύει· ἀποταξίαν κηρύσσει, C
σαρκοφαγίαις δὲ παντοίαις κέχρηται καὶ τρυφαῖς ἀδεῶς. εἰ δέ τις τῶν
αὐτοῦ βούλοιτο νηστεύειν, μὴ ἐν ἡμέραις | τεταγμέναις, φησίν, ἀλλ' ὅτε D 242
βούλεται· οὐ γὰρ εἶ ὑπὸ νόμον. φάσκει δὲ μηδὲν εἶναι διαφορώτερον
ἐπίσκοπον πρεσβυτέρου.
20 ος. Ἀετιανοὶ οἱ ἀπὸ Ἀετίου τοῦ Κίλικος, διακόνου γενομένου ὑπὸ
Γεωργίου τοῦ τῶν Ἀρειανῶν ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ καὶ Ἀνό-
μοιοι καλούμενοι, παρά τισι δὲ Εὐνομιανοί, δι' Εὐνόμιόν τινα μαθητὴν
τοῦ Ἀετίου γενόμενον καὶ ἔτι περιόντα. σὺν αὐτοῖς δὲ ἦν καὶ Εὐδόξιος
ἀρειανίζων, ἀλλὰ δῆθεν διὰ τὸν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον φόβον D

18 vgl. Röm. 6, 15

J Anaceph. [Joh. Dam.]

1 ὡσαύτως καὶ περὶ] καὶ περὶ δὲ u. ὡσαύτως hinter τοῦ ἁγίου Anaceph.
3 ὁμοιούσιον] ὁ$\overset{\text{οι}}{\text{μο}}$ούσιον, $\overset{\text{οι}}{\text{μο}}$ auf Rasur v. 1. H. J | ὁμοούσιον Anaceph.
5 λέγουσι Joh. 7 διὰ ἐνέργειαν J] κατὰ ἰδίαν ἐνέργειαν Anaceph. lies δι'
ἐνεργείας ? Holl | ἐκτίσθαι Anac. 8 αὐτοῦ Anaceph. 9 ὁρμᾶτο J
11 τοῦ < Anaceph. | διαβληθέντος + καὶ τοῦ ἐπισκοπεῖν ἐκπεσόντος Anac. |
καὶ ἐπειδὴ] ἐπειδὴ δὲ Anac. 11f κατέστη Anac. 12 ἐπίσκοπος + ἀντὶ
Εὐσταθίου Anac. (Die Anac. scheint zu meinen, daß Aerius nach der Ab-
setzung des Eustathius hätte Bischof werden wollen; dem widerspricht
haer. 75, 1.) 14 περὶ τῶν κεκοιμημένων Anaceph. 15 ἀποταξίαν + δὲ
Anaceph. 16/17 τῶν αὐτοῦ + μαθητῶν Anaceph. 18 βούλεται] βούλει
Anaceph. | οὐ γὰρ — νόμον < Anaceph. | μηδὲ J 22 δὲ < Anaceph.
23 τοῦ < Anaceph. | γενομένου J corr. Pet. | καὶ[1] Anaceph. Dind. < J
24 ἀρειανίζων < J | Κωνσταντῖνον Anaceph.

ἀφώρισεν ἑαυτὸν καὶ μόνος Ἀέτιος ἐξωρίσθη. ἔμεινε δὲ Εὐδόξιος ἀρειανίζων, οὐ μέντοι γε κατὰ τὸν Ἀέτιον. οὗτοι οἱ Ἀνόμοιοι, οἱ καὶ Ἀετιανοί, παντάπασι Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπαλλοτριοῦσι θεοῦ, κτιστὸν αὐτὸν διαβεβαιούμενοι, καὶ οὐδὲ ὁμοιότητά τινα ἔχειν λέγουσιν. ἐκ
5 συλλογισμῶν γὰρ καὶ Ἀριστοτελικῶν καὶ γεωμετρικῶν τὸν θεὸν παριστᾶν βούλονται, καὶ Χριστὸν δῆθεν μὴ δύνασθαι εἶναι ἐκ θεοῦ διὰ | τοιούτων P 800 τρόπων ⟨ὁρίζονται⟩. οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ Εὐνομιανοὶ καλούμενοι ἀναβαπτίζουσι πάντας τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ Ἀρειανῶν ⟨ἐρχομένους⟩· βαπτίζουσι δὲ κατὰ κεφαλῆς ἄνω τοὺς
10 πόδας στρέφοντες τῶν βαπτιζομένων, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. τὸ δὲ σφαλῆναί τινα ἐν πορνείᾳ ἢ ἑτέρᾳ ἁμαρτίᾳ οὐδὲν εἶναί φασιν. οὐδὲν γὰρ ζητεῖ ὁ θεὸς ἀλλὰ τὸ εἶναί τινα ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένῃ πίστει.

Αὗται δέ εἰσιν ὁμοίως καὶ αἱ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ πρώτου τόμου,
15 ἕκτου δὲ ὄντος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, αἱρέσεις ἑπτά. | P 811 D 243 Ö 8

Περὶ τοῦ σχίσματος τῶν Αὐδιανῶν ν̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας ο̄.

1. Αὐδιανοὶ εἴτ' οὖν Ὠδιανοὶ τάγμα εἰσίν*. οὗτοι δὲ ἐν μοναστηρίοις 1,1 τὴν κατοίκησιν κέκτηνται ἀναχωροῦντες, [τάγμα ὄντες] ἐν ἐρημίαις τε καὶ πλησιαίτερον πόλεων ἐν προαστείοις τε καὶ ὅπου τὰς ἑαυτῶν μονὰς

16 Über die Audianer berichtet noch Theod. h. e. IV 10; S. 227, 24 bis 229, 3 Parmentier und haer. fab. IV 10; Migne 83, 428f sowie Theodor bar Koni (bei H. Pognon Inscriptions mandaïtes p. 132f. = 194ff)

J Anaceph. [Joh. Dam. bis Z. 15]

1 μόνος Ἀέτιος ἐξωρίσθη] μᾶλλον τὸν Ἀέτιον ἐξώρισεν J | δὲ] μέντοι Anaceph. | vor Εὐδόξιος + ὁ Anaceph. 2 οἱ (vor καὶ Ἀετιανοί) < Anaceph. 3 οἱ παντάπασι J 4 αὐτὸ Anaceph. 5 καὶ (vor Ἀριστοτελικῶν) < Anaceph. | θεὸν + πατέρα Anaceph. 6 δῆθεν < Anac. | διὰ τοιούτων τρόπων Dind.] διὰ τοιούτων J διὰ τοιοῦτον τρόπον Anaceph. 7 ⟨ὁρίζονται⟩ Holl | δὲ < Anaceph. 8 δὲ < J 9 ἀπὸ < Anaceph. | ⟨ἐρχομένους⟩ Holl 10 βαπτίζουσι δὲ Holl] < J ἀναβαπτίζουσι δὲ Anaceph. 11 τινα ἐν] ἔν τινι J 12 τινα < J 12/13 ἐν τῇ αὐτῶν πίστει μόνον λέγουσιν Anaceph. 14 δὲ < Anaceph. | τοῦ πρώτου τόμου < J 15 ὄντος + τόμου J | ἑπτά < Anac. 16 Überschrift περὶ τοῦ σχήματος τῶν αὐδιανῶν: ν̄ ἢ καὶ ο̄ J 17 * etwa ⟨λαϊκῶν⟩ Holl 18 [τάγμα ὄντες] Holl 19 ὅπου Dind.] ὅποι J

ἤτοι μάνδρας ἔχουσιν. οὗτος ὁ Αὔδιος τούτων ἀρχηγὸς γεγένηται ἐν χρόνοις Ἀρείου, ὁπηνίκα συνεκροτήθη κατὰ Ἀρείου ἡ σύνοδος τῶν αὐτὸν καθελόντων. ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμώμενος, 2 B διαφανής τις κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα διὰ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ βίου καὶ 5 κατὰ θεὸν ζήλου καὶ πίστεως· ὃς πολλάκις θεώμενος τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενόμενα εἰς πρόσωπον ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων ἐλεγκτικῶς ἀντετίθει τοῖς τοιούτοις λέγων· οὐ χρὴ ταῦτα οὕτως γενέσθαι, οὐκ ὀφείλει ταῦτα οὕτως πράττεσθαι, ὡς ἀνὴρ ἀληθεύων καὶ ὁποῖα φιλεῖ ὑπὸ τῶν φιλαλήθως ἐλευθεροστομούντων ἀνδρῶν ⟨γενέσθαι⟩, μάλιστα τῶν τὸν 10 βίον ἀκρότατα βιούντων. διὸ τοιαῦτα ὁρῶν ὡς προεῖπον ἐν ταῖς ἐκκλη- 3 σίαις λαλεῖν ἠναγκάζετο πρὸς ἔλεγχον, καὶ οὐκ ἐσιώπα. εἴ τινα γὰρ εἶδε τῶν φιλοχρηματούντων τοῦ κλήρου, ἢ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ ἕτερόν τινα τοῦ κανόνος, πάντως ἐφθέγγετο. καὶ εἰ ἑώρα τινὰ ἐν τρυφῇ καὶ σπατάλῃ ⟨βιοῦντα⟩ ἤ τινα παραχαράττοντα τὰ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ 15 κηρύγματι καὶ θεσμῷ τῆς ἐκκλησίας, μὴ φέρων ὁ ἀνὴρ προεβάλλετο ὡς ἔφην τὸν λόγον. καὶ ἦν τοῦτο τοῖς μὴ τὸν βίον δεδοκιμασμένον ἔχουσιν 4 ἐπαχθές. ὑβρίζετο δὲ ἕνεκεν τούτου καὶ ἀντελέγετο, ἐμισεῖτο, ἔφερε κλυδωνιζόμενός τε καὶ ὠθούμενος καὶ ἀτιμαζόμενος, ἕως χρόνου ἱκανοῦ ἐν | ταῖς ἐκκλησίαις συναγόμενος, ἕως ὅτε δεινῶς ἐνέγκαντές τινες ἐξεοῦσι Ö 10 20 τὸν | ἄνδρα διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. ὁ δὲ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' ἐβιάζετο D 244 μᾶλλον ἀλήθειαν μὲν λέγειν, μὴ ἀναχωρεῖν δὲ τοῦ συνδέσμου τῆς μιᾶς ἑνώσεως τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας. ὡς δὲ ἐτύπτετο αὐτός τε καὶ οἱ 5 ἅμα αὐτῷ πολλάκις τὰ δεινά τε ἔπασχε, βαρυστονήσας σύμβουλον λαμβάνει ἑαυτοῦ τὴν ἀνάγκην τῶν ὕβρεων. ἑαυτὸν γὰρ ἀφορίζει τῆς ἐκκλησίας, C 25 πολλοί τε ἅμα αὐτῷ ἀφηνιάζουσι, καὶ οὕτως τὴν διαίρεσιν εἰργάσατο, οὔ τι ἔχων παρηλλαγμένον τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀρθότατα μὲν πιστεύων αὐτός τε καὶ οἱ ἅμα αὐτῷ· εἰ καὶ χρὴ τὰ μάλιστα λέγειν ἐν μικρῷ τινι αὐτὸν φιλονείκως φέρεσθαί τε καὶ τοὺς ἅμα αὐτῷ.

2. Μετὰ γὰρ τοῦ ὁμολογεῖν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος 2,1 30 θαυμαστῶς ὡς ἔχει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ὀρθοδοξότατά τε φυλάττειν τά τε ἄλλα πάντα τοῦ βίου ⟨εἶχε⟩ θαυμαστά· ταῖς γὰρ ἰδίαις χερσὶν 2 D

4 Theodor bar Koni p. 132 = 194 „*dieser Audi war Haupt der Diakonen der Kirche von Edessa, der gewöhnlich Archidiakon genannt wird*". Theod. h. e. IV, 10, 1; S. 228, 1f Parmentier *Αὐδαῖος δέ τις, Σύρος καὶ τὸ γένος καὶ τὴν φωνήν.* haer. fab. IV 10; Migne 83, 428 B *Αὐδαῖος δέ τις ἐκ τῆς πέραν Εὐφράτου Συρίας ὁρμώμενος*

J

6 ἐλεγκτικῶς] ἐλεκτικὸς J 9 ⟨γενέσθαι⟩ Holl | μάλιστα τῶν Holl] τὸν μάλιστα J 14 ⟨βιοῦντα⟩ Holl 31 ⟨εἶχε⟩ Holl

ἐργαζόμενος αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ᾽ αὐτὸν ἐπίσκοποί τε καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες διατρέφονται· ὕστερον δὲ μετὰ τὸ ἐξεωθῆναι τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ ἄλλου ἐπισκόπου τὰ αὐτὰ συζητοῦντος καὶ ἀναχωρήσαντος τῆς ἐκκλησίας χειροτονεῖται οὗτος ἐπίσκοπος. περὶ ⟨δὲ⟩ οὗ 3
5 ἐπελαβόμην λέγειν (ἐπειδήπερ ἐν παρεκβάσει γεγένημαι, αὖθις ἐπαναλαβὼν διέξειμι τὴν ὑφήγησιν), φημὶ δὲ περὶ τῆς ὡς ἐπὶ τὸ σκληρότατον καὶ ἰδιωτικὸν καὶ φιλόνεικον [τῆς] παρ᾽ αὐτῷ ᾀδομένης λέξεως ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. | τὸ γὰρ κατ᾽ εἰκόνα οὗτος καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, ὅπερ 4 P 813 ὁ θεὸς δεδώρηται τῷ Ἀδάμ, ἀποκρότως βούλεται ὁρίζειν, εἶναι τοῦτο
10 πληρούμενον κατὰ τὸ σῶμα, ἀπὸ τοῦ δῆθεν λεγομένου ῥητοῦ τοῦ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν«. καὶ εἶτα ἐπιφέρει λέγων ὁ θεῖος λόγος ὅτι »καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς«. ἐπειδή, φησίν, εἶπεν ⟨ὅτι ἐποίησεν⟩ ἄνθρω- 5 πον ἀπὸ τῆς γῆς, ὅρα ὅτι ἀληθέστατα | ὅλον τὸ χοϊκὸν εἶπεν ἄνθρωπον· D 245
15 ἄρα γε αὐτὸ τὸ χοϊκὸν προέλεγεν ἔσεσθαι κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ. καὶ ἔστι τοῦτο ἀπόκροτον, ὡς ἔφην, καὶ ἰδιωτικόν, τὸ ὁρίζεσθαι ⟨κατ᾽⟩ ἄνθρωπον B ἐν ποίῳ μέρει τέτακται τοῦ ἀνθρώπου τὸ κατ᾽ εἰκόνα (εἰ χρὴ ὅλως μέρος λέγειν), διὰ τὰ πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐννοίᾳ κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο καὶ ἔχοντα ζητημάτων πληθύν. ἢ γὰρ ποιήσομεν τὸν 6
20 θεὸν ὁρατόν τε καὶ σωματικόν, εἴπερ ἐν τῷ σώματι τὸ κατ᾽ εἰκόνα πληροῦται σωματικῶς καὶ ⟨οὐκ⟩ ἐσχηματισμένως, ἢ ἄνθρωπον τῷ θεῷ ἐξισοῦμεν τοῦτο φάσκοντες. διὸ οὐ χρὴ πάντως ὁρίζειν ἢ διισχυρίζεσθαι ἐν ποίῳ 7 μέρει τὸ κατ᾽ εἰκόνα πληροῦται, ἀλλ᾽ | ὁμολογεῖν μὲν τὸ κατ᾽ εἰκόνα εἶναι ἐν Ö 12 τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα μὴ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἀθετήσωμεν καὶ ἀπιστήσωμεν C
25 θεῷ. ὅσα μὲν γὰρ λέγει ὁ θεός, ταῦτα ἀληθῆ τυγχάνει, εἰ καὶ ἐξέφυγε τὴν ἡμῶν ἔννοιαν ἐν ὀλίγοις λόγοις. ἀρνήσασθαι οὖν τοῦτο τὸ κατ᾽ εἰκόνα 8 οὐ πιστὸν οὔτε τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. ἔστι γὰρ πᾶς ἄνθρωπος σαφῶς κατ᾽ εἰκόνα, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐχόντων εἰς θεὸν τὴν ἐλπίδα ἀρνήσεται, εἰ μὴ ἄν τινες ἑαυτοῖς μύθους πλάσσουσιν ἐκβαλλόμενοι τῆς ἐκκλησίας
30 καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐκ προφητῶν τε καὶ νόμου καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν παραδόσεως. D

8 f vgl. Theod. h. e. IV 10, 2; S. 228, 4ff Parmentier haer. fab. IV 10; Migne 83, 428 C. Theodor bar Koni p. 132 = 195 — 10 Gen. 1, 26 — 12 Gen. 1, 27 vgl. Joh. Chrys. in Genes. sermo II 2; Migne 54, 589 — 24 Gal. 2, 4 — 28 vgl. 1. Petr. 1, 21

J

4 ⟨δὲ⟩ Corn. Pet. 7 [τῆς] Holl 13 ⟨ὅτι ἐποίησεν⟩ Holl 15 γε Holl] τε J 16 ⟨κατ᾽⟩ Holl 19 ποιήσομεν Holl] ποιήσωμεν J 21 σωματικῶς] ἀληθινῶς? Holl | ⟨οὐκ⟩ Holl | ἐξισοῦμεν Holl] ἐξισούμενον J

3. Ὥστε οὖν ἐκεῖνοι φιλονεικότερον ἐν τούτῳ διακείμενοι ἐκτὸς 3,1
καὶ αὐτοὶ βαίνουσι τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν παραδόσεως,
τῆς πιστευούσης κατ' εἰκόνα μὲν εἶναι πάντα ἄνθρωπον, μὴ ὁρίζειν δὲ
⟨ἐπιχειρούσης⟩ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα, μήτε ἐχόντων τῶν
5 μυθωδῶς περὶ τούτων διαλαμβανόντων εἴτ' οὖν ἀρνουμένων δεῖξαι.
οἱ μὲν γὰρ λέγουσιν ἐν τῇ ψυχῇ πληροῦσθαι τὸ κατ' εἰκόνα, νομίζοντες 2
τὸ κατὰ τὴν σάρκα μόνον συλλογίσασθαι δύνασθαι. | καὶ οὐκ ἴσασιν οἱ P 814
τοιοῦτοι ὅτι τὸ κατὰ ψυχὴν συλλογίζεται. εἰ χρὴ συλλο|γισμοῖς προσέχειν D 246
καὶ μὴ ἁπλῶς ἁπλῇ τῇ διανοίᾳ θεῷ προσιέναι καὶ πιστεύειν, ὅτι
10 τὰ ὑπὸ θεοῦ εἰρημένα ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτῷ δὲ μόνῳ ἐγνωσμένα τῷ τὴν
πᾶσαν ἀλήθειαν εἰδότι. ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὔτε ἐν ψυχῇ οὔτε ἐν σώματι, 3
ἀλλὰ ἀρετὴν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα. ἕτεροι δὲ φάσκουσι μὴ εἶναι τὴν
ἀρετήν, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χάρισμα τὸ ἐν τῷ βαπτίσματι, δῆθεν
ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου »καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ
15 φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου«. ἄλλοι δὲ πάλιν τοῦτο οὐ B
βούλονται, ἀλλὰ θέλουσι λέγειν τότε μὲν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῷ Ἀδάμ, 4
ἕως ὅτε ἐν παρακοῇ γέγονε καὶ βέβρωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἐξεώθη.
ἀφ' οὗ δὲ ἐξεώθη, ἀπώλεσε τὸ κατ' εἰκόνα. καὶ πολλή τίς ἐστι τῶν ἀν- 5
θρώπων μυθοποιία, οἷς οὐ χρὴ »οὐδὲ πρὸς ὥραν εἶξαι«, οὔτε τούτοις
20 οὔτε ἐκείνοις, τοῖς οὕτω ἢ οὕτω λέγουσιν. ἀλλ' εἶναι μὲν πιστεύειν ἐν
τῷ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' εἰκόνα, ἐν παντὶ δὲ μάλιστα καὶ οὐχ ἁπλῶς ⟨ἔν
τινι μέρει⟩. ποῦ δέ ἐστιν ἢ ποῦ πεπλήρωται τὸ κατ' εἰκόνα, αὐτῷ μόνῳ
ἔγνωσται τῷ θεῷ, τῷ κατὰ χάριν τῷ ἀνθρώπῳ δωρησαμένῳ τὸ κατ' C
εἰκόνα. οὔτε γὰρ ἀπώλεσεν ὁ ἄνθρωπος τὸ κατ' εἰκόνα, ἀλλ' εἰ ἄρα 6
25 ἐγυδαίωσε τὸ κατ' εἰκόνα, μολύνας ἑαυτὸν ἐν ἀδιαφόροις πράγμασι καὶ
ἀνηκέστοις ἁμαρτίαις. ἰδοὺ | γὰρ μετὰ τὸν Ἀδὰμ τῷ Νῶε λέγει »ἰδοὺ Ö 14
δέδωκά σοι πάντα ὡς λάχανα ἀγροῦ, θῦσον καὶ φάγε, μὴ φάγε σάρκα
ἐν αἵματι ψυχῆς, ὅτι ἐγὼ ἐκζητήσω τὰς ψυχὰς ὑμῶν. πᾶς ὁ ἐκχέων
αἷμα ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται τὸ
30 αἷμα αὐτοῦ, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐγὼ ἐκζητήσω
τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκ παντὸς τοῦ ἐκχέοντος αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς«. D
καὶ ὁρᾷς ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγεται τὸ κατ' εἰκόνα μετὰ δεκάτην γενεὰν 7
τοῦ τὸν Ἀδὰμ πλασθῆναι; ἅμα δὲ καὶ Δαυὶδ μετὰ πολὺν χρόνον λέγει | D 247

6 vgl. Ancoratus c. 55, 4; I 64, 17 ep. ad Joh. episc. Hieros. = Hieronymi ep. 51, 7 (CSEL 54, 1; 409, 10ff Hilberg) — 14 1. Cor. 15, 49 — 15 haer. 64, 4, 9; II 412, 11 — 19 vgl. Gal. 2, 5 — 26—31 Gen. 9, 3—6

J

4 ⟨ἐπιχειρούσης⟩ Holl 5 ἀρνουμένων + ⟨τι⟩? Holl 8 vor τὸ κατὰ + ⟨καὶ⟩? Holl 21 ⟨ἔν τινι μέρει⟩ Holl

⟨ἐν⟩ πνεύματι ἁγίῳ· »τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν· ⟨μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος«,⟩ ἀλλὰ καὶ καθεξῆς μετὰ τοῦτον ὁ ἀπόστολός φησιν »ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων«, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτον Ἰάκωβος φάσκει λέγων περὶ 8
5 τῆς γλώσσης ὅτι »ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου· | ἐν αὐτῇ P 815
εὐλογοῦμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονότας· οὐ χρὴ ταῦτα οὕτως γίνεσθαι, ἀδελφοί μου«. καὶ ὅρα ὅτι ἐξέπεσεν ὁ λόγος τῶν λεγόντων τὸν Ἀδὰμ τὸ κατ' εἰκόνα ἀπολωλεκέναι.

10 4. Τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα ὁ λόγος 4,1
ἐστὶ τοιόσδε καὶ ἡ ἀπολογία· ὅτι, φησίν, ἔστιν ἀόρατος ὡς ὁ θεός ἐστιν ἀόρατος, ἐνεργητική ἐστι, κινητική ἐστι, διανοητική ἐστι, λογιστική ἐστι, καὶ τούτου ἕνεκα αὐτή ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα, ἐπειδὴ θεὸν ἐπὶ γῆς μιμεῖται, B
κινοῦσά τε καὶ πράττουσα καὶ τἆλλα ποιοῦσα ὅσαπερ κατὰ τὸ λογιστικὸν
15 πράττει ὁ ἄνθρωπος. εὑρίσκονται δὲ καὶ οὗτοι συλλογιζόμενοι. καὶ 2
γὰρ εἰ διὰ ταῦτα καλεῖται κατ' εἰκόνα ψυχή, οὐκέτι δύναται εἶναι κατ' εἰκόνα. ὁ γὰρ θεὸς ἐπέκεινα μυριονταπλάσιον παρὰ τὴν ψυχὴν καὶ ἔτι περιττότερόν ἐστιν ἀκατάληπτος καὶ ἀπερινόητος, πάντα εἰδώς, τὰ προόντα καὶ τὰ παρόντα, καὶ ⟨τὰ⟩ ὁρώμενα καὶ τὰ μὴ ὁρώμενα, πέρατα
20 γῆς καὶ πυθμένας ἀβύσσου, ἄκρα οὐρανῶν καὶ πάντα τὰ ὄντα, αὐτὸς C
περιέχων τὰ πάντα, ὑπ' οὐδενὸς δὲ περιεχόμενος. ἡ δὲ ψυχὴ περιέχεται 3
μὲν ἐν σώματι, ἀγνοεῖ δὲ ἀβύσσου τοὺς πυθμένας, οὐκ ἐπίσταται τὸ εὖρος τῆς γῆς τέρματα τῆς οἰκουμένης ἀγνοεῖ, ἄκρα οὐρανῶν οὐ κατείληφε, * πόσα μέλλει ἔσεσθαι ἢ πότε γίνεται πόσα τε πρὸ αὐτῆς γεγένηται.
25 καὶ πολλά ἐστι περὶ αὐτῆς καὶ τῶν τοιούτων λέγειν. ἅμα δὲ καὶ μερισμοὺς ἔχει, θεὸς δὲ ἀμέριστός ἐστι. φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος »ζῶν γὰρ ὁ λόγος 4
τοῦ θεοῦ | καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, D 248
καὶ διικνούμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ μυελῶν, καὶ κριτι|κὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν. καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ« καὶ Ö 16 D
30 τὰ ἑξῆς. καὶ ὁρᾷς ὅτι διέπεσε καὶ τούτων ὁ λόγος.

5. Καὶ πάλιν τῶν λεγόντων τὸ σῶμα εἶναι κατ' εἰκόνα διαπίπτει 5,1
[πάλιν] ὁ λόγος. πῶς γὰρ δυνατὸν εἶναι τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ παραπλήσιον; πῶς τὸ σωματικὸν τῷ ἀσωμάτῳ; πῶς τὸ ἁφὴν ἔχον τῷ ἀκαταλήπτῳ; ὁρῶμεν γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν οἷς ἔχομεν ὀφθαλμοῖς, τὰ κατόπιν 2

1 Ps. 38, 6f — 3 1. Cor. 11, 7 (15) — 5—8 Jac. 3, 8—10 — 26 Hebr. 4, 12f

J

1 ⟨ἐν⟩ Holl 2 ⟨μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος⟩ Öh. 7 ταῦταῦτα J 16 ψυχή] lies ἄνθρωπος ? Holl 19 ⟨τὰ⟩ Holl 24 * ⟨ἀγνοεῖ τε⟩ Holl 31 πάλιν τῶν Holl] τῶν πάλιν J 32 [πάλιν] Holl

δὲ ἀγνοοῦμεν, ἐν θεῷ δὲ οὐ πάθος, οὐκ ἐλάττωμα, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ
παν|ταχόθεν ἐστὶ φῶς, πανταχόθεν ὀφθαλμός, πανταχόθεν δόξα, πνεῦμα P 816
ὢν ὁ θεὸς καὶ πνεῦμα ὑπὲρ πνεῦμα καὶ φῶς ὑπὲρ πᾶν φῶς. πάντα γὰρ
τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα ὑποβέβηκε τὴν αὐτοῦ δόξαν· μόνη δὲ ἡ τριὰς ἐν
5 ἀκαταληψίᾳ καὶ ἐν δόξῃ ἀνεικάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ.

τῶν δὲ πάλιν λεγόντων τὴν ἀρετὴν εἶναι ⟨τὸ⟩ κατ' εἰκόνα, ἀρετὴ 3
δὲ ἄνευ φυλακῆς ἐνταλμάτων οὐ δύναται εἶναι, πολλοὶ δὲ ἐν ἀρετῇ δια-
φερέστεροι ἀλλήλων. ἀρετῆς γάρ ἐστιν εἴδη πολλά. οἴδαμεν γὰρ αὐτοὶ
καί τινας ἀπὸ ὁμολογητῶν ὑπάρχοντας, οἵτινες ἑαυτῶν τὸ σῶμα δεδώκασι B
10 καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου ἐν ὁμολογίᾳ, ἐν ἁγνείᾳ διατελέσαν-
τες πίστιν τε ἀληθεστάτην ἐκτήσαντο, εὐσεβείᾳ διενηνόχασι, φιλαν-
θρωπίᾳ καὶ εὐλαβείᾳ, ἐν νηστείαις τε διῆξαν καὶ ἐν πάσῃ ἀγαθότητι
καὶ ἐν ἀρετῆς τεκμηρίοις. συμβέβηκε δὲ αὐτοὺς ἔχειν ἐλάττωμα, ἤτοι 4
λοιδόρους ⟨εἶναι⟩ ἤτοι ὀμνύντας ἐν ὀνόματι θεοῦ ἢ εἶναι μυθώδεις ἢ
15 ἀγανακτικοὺς ἢ βίον κεκτῆσθαι * χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων, ἅτινα
ἐλλιπῆ ποιεῖται τῆς ἀρετῆς τὰ μέτρα. τί οὖν εἴπωμεν; τὸ μὲν κατ'
εἰκόνα διὰ τὴν ἀρετὴν ἐκτήσαντο, διὰ δὲ τὰ ὀλίγα ἀνθρώπινα τῶν ἐλατ- C
τωμάτων παραχρῆμα * εἶναι τὴν| εἰκόνα καὶ οὐκέτι τελείαν τὴν ἐν αὐτοῖς D 249
εἰκόνα; καὶ πάλιν διέπεσεν ὁ τούτων λόγος. τῶν δὲ πάλιν λεγόντων 5
20 τὸ βάπτισμα εἶναι ⟨τὸ⟩ κατ' εἰκόνα πολύ τι διαπίπτει ὁ λόγος. οὔτε γὰρ
Ἀβραὰμ ἔσχε τὸ βάπτισμα οὔτε Ἰσαὰκ οὔτε Ἰακὼβ οὔτε Ἠλίας οὔτε
Μωυσῆς οὔτε οἱ πρότερον ⟨οἱ⟩ περὶ Νῶε καὶ Ἐνὼχ οὔτε οἱ περὶ τοὺς
προφήτας, Ἡσαΐαν καὶ τοὺς καθεξῆς. τί οὖν; ἆρα ἐκεῖνοι οὐκ ἔχουσι
τὸ κατ' εἰκόνα; καὶ πολλή τίς ἐστι πρὸς τούτους ἡ ἀντιλογία, ὥσπερ
25 ⟨πρὸς⟩ τοὺς περὶ Αὔδιον, φιλονείκως ὁρίζοντας εἶναι ἐν τῷ σώματι D
τὸ κατ' εἰκόνα.

6. Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλας τινὰς μαρτυρίας οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ ἀπὸ 6,1
τῆς θείας γραφῆς, λέγοντες ὅτι »ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ τὸν πένητα | ἀπο- Ö 18
βλέπουσι καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν«, καὶ »χεὶρ κυρίου ἐποίησε
30 ταῦτα πάντα«, καὶ »οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, σκληροτράχηλοι«;
καὶ »ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου«, καὶ ὅσα 2
τοιαῦτα περὶ θεοῦ γέγραπται· καὶ ὅτι »εἶδον τὸν κύριον | Σαβαὼθ καθή- P 817

28 Ps. 10, 4 Ps. 33, 16 — 29 Jes. 41, 20 — 30 Jes. 66, 2 — 31 Jes. 66, 1 — 32 Jes. 6, 1

J

6 ⟨τὸ⟩ Holl 10 lies διετέλεσαν ? Holl 14 λυδόροις J | ⟨εἶναι⟩ Holl 15 * etwa ⟨ἐπιθυμητικὸν⟩ Holl 16 εἴπωμεν Holl] εἴπομεν J 18 παραχρῆμα Holl] παρασχῆμα J | * etwa ⟨ἀπώλεσαν, ὥστε ἀτελῆ⟩ Holl 20 ⟨τὸ⟩ Holl 22 ⟨οἱ⟩ Holl 25 ⟨πρὸς⟩ Holl

μενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου«, καὶ »ἦν ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον λευκὸν καὶ τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ ὡσεὶ χιών«. καὶ ὁρᾷς, φησί, πῶς ἐστι τὸ σῶμα κατ' εἰκόνα θεοῦ; καί εἰσι κἂν τούτῳ ἀντιπίπτοντες καὶ βιαζόμενοι ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπείαν καὶ τὸ »ὤφθη κύριος τοῖς προφήταις«.
5 καὶ ὤφθη μέντοι ὡς ἠθέλησε, δυνατὸς ὢν ἐν ἅπασι, καὶ οὐκ ἀρνούμεθα 3 ὅτι εἶδον οἱ προφῆται θεόν, οὐ μόνον δὲ οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι. φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς »ἰδού, ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ καὶ πατρός«. ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει θεὸς ὁ πανάγαθος, φιλανθρωπευό- 4 B
10 μενος τὸ ἴδιον πλάσμα, ἵνα μή τινες τῶν ἀπίστων νομίσωσι τὰ περὶ θεοῦ λεχθέντα εἶναι ἁπλῶς | λόγῳ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, καὶ ἕως λόγου ἵστασθαι D 250 τὰ κατὰ τὸν θεὸν καὶ μὴ πληροῦσθαι τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον, ὅτι »δεῖ τὸν προσερχόμενον θεῷ πιστεύειν ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται« — ἵνα οὖν παραθαρσύνῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ 5
15 πεπλασμένον ἄνθρωπον, τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ ἀξίοις ἑαυτὸν ἀποκαλύπτει θεός, ἵνα ἴδωσι φύσει θεὸν καὶ θεμελιωθῶσι τὴν διάνοιαν καὶ ἐλπίσωσιν C ἐν ἀληθείᾳ καὶ κηρύξωσιν αὐτὸν ἀληθῶς καὶ πιστοποιήσωσι τὸν πιστὸν ἄνθρωπον, ὡς ἀμέλει [καὶ] οἱ Ἑλλήνων παῖδες ἔχουσι περὶ θεοῦ ἕως 6 λόγου τε καὶ φαντασίας, ἡμεῖς δὲ ἀληθῶς θεὸν ἐπιστάμεθα, ἀληθῆ καὶ
20 ὄντα ἀληθῶς ἐνυπόστατον βασιλέα, ἀκατάληπτον, ποιητὴν τῶν ὅλων, ἕνα θεόν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ θεόν, ἐν οὐδενὶ διαλλάττοντα τοῦ πατρός, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μηδὲν ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ διαλλάττον, ὡς καὶ ἐν πάσῃ αἱρέσει περὶ τῆς κατὰ θεὸν πίστεως διὰ πολλοῦ ἐποιησάμεθα τὸν λόγον. D
25 7. Καὶ ὅτι μὲν ὤφθη θεὸς ἀνθρώποις πολλάκις εἴπομεν, καὶ οὐκ 7,1 ἀρνούμεθα. ἐὰν γὰρ ἀρνησώμεθα τὰς θείας γραφάς, ἀληθεῖς οὐκ ἐσμὲν καὶ εὑρισκόμεθα ἐκπίπτοντες τῆς ἀληθείας· ἢ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐκβάλλοντες οὐκέτι ἐσμὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. τὸ δὲ εὐαγγέλιον 2 ἔφη »θεὸν οὐδεὶς πώποτε ἑώρακεν, ὁ | μονογενὴς θεὸς αὐτὸς ἐξηγήσατο«, P 818
30 καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ θεία γραφή ⟨φησιν⟩ ὅτι »ὤφθη ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ«, καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι »οἱ ἄγγελοι τούτων ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου | τοῦ ἐν οὐρανῷ«. Ö 20 ἀλλὰ πάντως ἐρεῖ τις εἰρηκέναι τὴν θείαν γραφήν, τοὺς προφήτας ἑωρακέναι 2

1 vgl. Dan. 7, 9 — **4** vgl. R. Reitzenstein Historia Monachorum und Historia Lausiaca S. 205 — **7** Act. 7, 56 — **13—14** Hebr. 11, 6 — **25ff** vgl. Ancoratus c. 53; I 61, 24 — **29** Joh. 1, 18 — **30** Act. 7, 2 — **31** Matth. 18, 10

J

11 λεχθέντα Holl] λέγειν J **12** τὰ Holl] τὸ J | πληροῦσθαι Holl] πληροῦν J **18** [καὶ] Holl **30** ⟨φησιν⟩ Holl

τὸν θεὸν ἐν τῷ νῷ, ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ τοῦ »καὶ οἱ ἄγγελοι τούτων ὁρῶσι τὸ
πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανῷ«, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ »μακάριοι
οἱ καθαροὶ | τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται«. νοήσας δὲ τοῦτο καὶ 4 D 251
παραζεύξας κατὰ τὴν αὐτοῦ ἔννοιαν τὰς λέξεις εἴποι ⟨τις⟩ ἂν ὅτι ἐν τῷ B
5 νῷ ἕκαστος ὁρᾷ τὸν θεόν, οὐ γὰρ ὀφθαλμοῖς. ἀντιπίπτει δὲ τούτῳ ὁ θεῖος 5
λόγος φάσκων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου »τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι,
ὅτι ἄνθρωπος ἀκάθαρτα χείλη ἔχων ἐν λαῷ ἀκάθαρτα χείλη ἔχοντι ἐγὼ
κατοικῶ, καὶ τὸν κύριον Σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου«· καὶ οὐκ
εἶπε τῷ νῷ, οὐδὲ ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ ἀληθῆ καὶ στερεὰ
10 τῆς πίστεως βεβαιούμενος. τί οὖν εἴπωμεν, τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος 6
θεὸν μὴ ἑωρακέναι τινὰ πώποτε, τῶν δὲ προφητῶν καὶ ἀποστόλων φασκόν- C
των καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου; ἆρα ἀντίθετον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ πρὸς ἑαυτήν
τι; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ εἶδον προφῆται καὶ ἀπόστολοι, καὶ ἀληθὲς ὑπάρχει. 7
εἶδον δὲ καθὸ ἠδύναντο αὐτοὶ καὶ καθὸ ἐνεχώρει, καὶ ὤφθη αὐτοῖς ὁ
15 θεὸς ὡς ἠθέλησεν »πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά«. καὶ ὅτι μὲν ἀόρατος ὁ
θεὸς καὶ ἀκατάληπτος, τοῦτο δῆλόν ἐστι καὶ ὡμολόγηται. ἀλλὰ πάλιν
δυνατός ἐστι ποιεῖν ὃ βούλεται. »οὐ γάρ τις ἀντιτίθησιν αὐτοῦ τῷ βου-
λήματι«. ἀόρατος οὖν ἐστι τὴν φύσιν καὶ ἀκατάληπτος τὴν δόξαν. βουλο- 8 D
μένου δὲ τῷ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότι ἀνθρώπῳ ὀπτάνεσθαι οὐδὲν ἐναντιοῦται
20 τῷ αὐτοῦ βουλήματι. οὐ γὰρ πάθει συνέχεται τὸ θεῖον, ἵνα ὃ βούλεται
μὴ πράττῃ ἢ πράττῃ ὃ μὴ βούλεται· δυνατὸς γάρ ἐστι ποιεῖν ὃ βούλεται.
ἀλλὰ πράττει ἅπερ αὐτοῦ πρέπει τῇ θεότητι, μηδενὸς ὅλως τῷ θελή-
ματι αὐτοῦ ἀντιπίπτοντος, ὥστε μὴ δύνασθαι πράττειν ὃ βούλεται πρε-
πόντως τῇ αὐτοῦ θεότητι. καὶ ἀδύνατόν ἐστιν ἰδεῖν θεὸν μάλιστα ἀνθρω- 9
25 πίνην φύσιν, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ τὸ ὁρατὸν ὁρᾶν τὸ ἀόρατον, ἀλλ' ὁ ἀόρα|τος P 819
θεὸς ἐν φιλανθρωπίᾳ καὶ δυνάμει ἐνισχύσας τὸ ἀδύνατον κατηξίωσε τῇ
ἑαυτοῦ δυνάμει, ὅπως ἴδῃ τὸ ἀόρα|τον· καὶ ὁ ⟨ἰδὼν⟩ εἶδε τὸ ἀόρατόν τε D 252
καὶ ἄπειρον, οὐ καθὼς ἔσχε τὸ ἄπειρον, ἀλλ' ὡς ἠδύνατο χωρεῖν ἡ φύσις
ἐνδυναμωθεῖσα τοῦ ἀδυνάτως ἔχοντος πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ δυνατοῦ. καὶ
30 οὐδὲν διοίσει ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ οὔτε ἀντίθετος λέξις πρὸς λέξιν εὑρε-
θήσεται. | Ö 22

1 Matth. 18, 10 — 2 Matth. 5, 8 — 6 Jes. 6, 5 — 15 Matth. 19, 26
— 17 vgl. Röm. 9, 19

J

1—2 [καὶ οἱ ἄγγελοι — πάλιν ἀπὸ τοῦ] ? Holl 3 νοήσας Holl] φήσας J
4 ⟨τις⟩ Holl] δ' J 10 εἴπομεν J 13 ὑπάρχει Holl] ὑπάρχον J 15 ἀόρατος ὁ
Holl] ὁ ἀόρατος J 21 πράττει ἢ πράττει J | ποιεῖν Holl] ποιῶν J
22 αὐτοῦ Corn. Pet.] αὐτῷ J 22/23 μηδενὸς . . . ἀντιπίπτοντος Holl]
μηδὲν . . . ἀντιπίπτον J 27 ὁ ⟨ἰδὼν⟩ Holl] ὃ J

8. Ἔστι δέ, ὡς πολλάκις τὸ ὑπόδειγμα διηγησάμην, τὸ πρᾶγμα 8,1 B
οὕτως ὡς εἴ τις θεάσοιτο δι' ὀπῆς μικροτάτης τὸν οὐρανὸν καὶ εἴποι·
ὁρῶ τὸν οὐρανόν, καὶ οὐκ ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος· ὁρᾷ γὰρ οὐρανὸν τῷ
ὄντι· εἴποι δέ τις αὐτῷ συνετῶς ὅτι οὐχ ἑώρακας τὸν οὐρανόν, καὶ οὐκ
5 ἂν ψεύσοιτο ὁ τοιοῦτος. ὁ μὲν γὰρ λέγων ἑωρακέναι οὐ ψεύδεται, καὶ 2
ὁ φήσας πρὸς αὐτὸν μὴ ἑωρακέναι καὶ αὐτὸς ἀληθεύει. οὔτε γὰρ εἶδε
τὴν ἐπέκτασιν οὔτε τὸ πλάτος. καὶ ὁ μὲν ἑωρακὼς ἠλήθευσεν, ὁ δὲ ἀντει-
πὼν μὴ ἑωρακέναι οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠλήθευσε. πολλάκις 3 C
γὰρ καὶ ἐπὶ ἀκρωρείᾳ ὄρους ἑστῶτες θεώμεθα καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ
10 ἐὰν εἴπωμεν ἑωρακέναι θάλασσαν, οὐκ ἐψευσάμεθα· εἰ δέ τις ἀντείποι
λέγων ὅτι οὐχ ἑώρακας, καὶ αὐτὸς οὐ ψεύδεται. ποῦ γὰρ διικνεῖται τὸ
πλάτος, ποῦ τὸ μῆκος, ποῦ τὸ βάθος, ποῦ οἱ μυχοὶ τοῦ βυθοῦ καὶ τὰ
ἀποτελέσματα, οὐ δύναταί ⟨τις⟩ εἰδέναι ἄνθρωπος ὤν. εἰ τοίνυν τὰ περὶ 4
τῶν κτισμάτων οὕτως ἐν ἡμῖν πληροῦται, πόσῳ γε μᾶλλον ἐν τῇ χάριτι
15 ᾗ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς προφήταις καὶ ἀποστόλοις; ἐθεάσαντο οὖν τὸν θεὸν
τῷ ὄντι, καὶ οὐκ ἐθεάσαντο, ἀλλ' ἐθεάσαντο ὡς ἠδύνατο ἡ φύσις φέρειν, D
καὶ αὐτὸ κατὰ χάριν δυνάμεως, ἧς ἐνεδυνάμωσεν ὁ δυνατὸς ἐν ἅπασι,
διὰ φιλίαν τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ.
ἐὰν οὖν οἱ τοιοῦτοι νομίσωσι χεῖρας οὕτω τὸν θεὸν ἔχειν ἢ ὀφθαλμοὺς 5
20 ἢ τὰ ἄλλα διὰ τὸ οὕτως ὀφθῆναι τοῖς προφήταις καὶ ἀποστόλοις, φιλονείκως
φέρονται, ἐλεγχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ ὅσα μὲν λέγει ἐν τῇ θείᾳ 6
γραφῇ πι|στεύειν χρὴ ὅτι ἔστι, πῶς δὲ ἔστιν αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται. καὶ D 253
ὅτι ὤφθη τῷ μὲν ὄντι, ναί, ὤφθη δὲ ὡς ἠθέλησε καὶ ἀλη|θῶς ὤφθη ὡς P 820
ὤφθη. πάντα γὰρ δύναται θεὸς καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἀδύνατον. ἔστι δὲ ἀκατά-
25 ληπτος, πνεῦμα ὢν ἀπερινόητον, πάντα περιέχων, αὐτὸς ὑπ' οὐδενὸς
περιεχόμενος. καὶ ὁποῖος ὁ πατήρ, τοιοῦτος καὶ ὁ υἱός, οὕτω καὶ τὸ 7
πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. μόνος δὲ ὁ μονογενὴς ἐνεδύσατο ἐλθὼν σάρκα,
ἐν ᾗ καὶ ἀνέστη, ἣν καὶ συνήνωσε τῇ θεότητι, εἰς πνεῦμα συνενώσας
ἐκάθισέν ⟨τε⟩ ἐν δόξῃ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὡς 8
30 οὖν ἐστιν ἀκατάληπτος ⟨καὶ⟩ ἀπερινόητος, οὕτω πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ
λεγόμενα ἀληθινά ἐστιν ὄντως. ὡς δὲ θεός ἐστιν ἀκατάληπτος, οὕτως B
πᾶν τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον ἀληθινόν ἐστι μέν, ἀλλὰ ἀκατάληπτον

1 vgl. Ancor. 53, 7ff I 62, 21ff — 29 vgl. Hebr. 1, 3 Eph. 1, 20

J

3 u. 5 ψεύσαιτο? Holl 6 καὶ αὐτὸς Holl vgl. Z. 8] τὸ αὐτὸ J 13 ⟨τις⟩ Holl 14 vor ἐν τῇ χάριτι + ⟨τὸ⟩? Holl 15 τὸν θεὸν Holl] τὸ ὂν J 18 τοὺς δουλεύοντας Holl] καὶ δουλεύοντι J 20 ὀφθῆναι Pet.] ὀφθήσεσθαι J 25 αὐτὸς Dind. Öh.] οὗτος J 29 ⟨τε⟩ Holl 30 ⟨καὶ⟩ Ausgg. 31 ὄντως Holl] ὄντα J 32 ἀληθινόν Holl] ἀκατάληπτον J

ὁποῖα θεοῦ καὶ | ὡς ἔστιν ἐν δόξῃ ἀκαταλήπτῳ. καὶ ταῦτα μὲν καθὼς 9 Ö 24
ἐχωροῦμεν εἰς δοξολογίαν θεοῦ στόματι ἀνθρωπίνῳ εἰρήκαμεν. οὐ γὰρ
ἔχομεν ἑτέρας φθογγῆς χρῆσιν ὑπὲρ τὴν ἐκ θεοῦ ἡμῖν ἐν μέτρῳ δοθεῖσαν,
εἰ καὶ τῷ νῷ περισσότερον περὶ θεοῦ ὑπολαμβάνομεν. ἀλλ᾽ οὐχ ὁπόσα
5 ὁ νοῦς ἔχει, τοσαῦτα δύναται τὸ στόμα λέγειν, μέτρῳ ἀποκεκλεισμένον καὶ
συνεχόμενον τοῖς σωματικοῖς ὀργάνοις. διὸ καὶ συγγνωμονεῖ θεός, παρ᾽ 10 C
ἡμῶν ἀποδεχόμενος τὴν περὶ αὐτοῦ εἴδησιν καὶ δοξολογίαν ὑπὲρ τὴν
ἡμῶν δύναμιν ἐπεκτεινομένην, οὐχὶ θεῷ χαρίσασθαί τι ⟨βουλομένων
ἡμῶν⟩, ἀλλὰ δοξολογεῖν τὸ θεῖον κατὰ δύναμιν εἰς τὸ εὐσεβῶς φρονῆσαι
10 καὶ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ ἀληθείας. ταῦτα δὲ περὶ τοῦ 11
αὐτοῦ Αὐδίου καὶ τῶν Αὐδιανῶν διαλαμβάνοντες ἐξείπομεν τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν
λεγόμενα, οἷς κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν καὶ αὐτοὶ διηγούμενοι καὶ κατὰ τὸ φιλό-
νεικον ἐν τούτοις ἀντεχόμενοι ἀπρεπῶς δυσχυρίζονται. D
9. Ἔχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινά, δι᾽ ἅπερ μάλιστα ἵστανται περισσότερον 9,1
15 τὴν διαίρεσιν ποιησάμενοι τῆς | ἐκκλησίας, δι᾽ ὧν καὶ ἄλλους πτύραντες D 254
πολλάκις ἀνθέλκουσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, παρελκύσαντες ἄνδρας τε καὶ
γυναῖκας. μετὰ γὰρ Ἰουδαίων βούλονται τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν, τουτέστιν 2
ᾧ καιρῷ οἱ Ἰουδαῖοι ποιοῦσι τὰ παρ᾽ αὐτοῖς Ἄζυμα, τότε αὐτοὶ φιλονει-
κοῦσι τὸ Πάσχα ἄγειν. καὶ δῆθεν ⟨ἔστιν ἀληθές⟩ ὅτι οὕτως ἦν ἡ ἐκκλησία
20 φερομένη, εἴ γε καὶ λόγον σεσυκοφαν|τημένον δεικνύουσι τοῖς ἐκκλησιαστι- P 821
κοῖς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φάσκοντες· ἀπὸ Κωνσταντίνου διὰ τὴν πρὸς τὸν 3
βασιλέα, φησί, προσωποληψίαν καταλελοίπατε τὴν τῶν πατέρων περὶ ⟨τῆς⟩
τοῦ Πάσχα ἑορτῆς ἀκολουθίαν καὶ τὴν ἡμέραν μετηλλάξατε εἰς τὸ καθῆκον
τοῦ βασιλέως. τινὲς δὲ πάλιν κατὰ τὸ ἴδιον φιλόνεικον ὁρίζονται ὅτι 4
25 ὅτε τὰ γενέθλια τοῦ Κωνσταντίνου, τότε μετεποιήσασθε, φησί, τὸ Πά-
σχα. καὶ εἰ μὲν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὸ Πάσχα ἤγετο κατ᾽ ἔτος καὶ τῇ αὐτῇ 5
ὡρίσθη τοῦτο ποιεῖν ἐπὶ τῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου συναχθείσης συνόδου,
πιθανὸν ἦν τὸ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενον· ὁπότε δὲ καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν οὐ B
δύναται ἔχεσθαι τῆς αὐτῆς ψήφου ἡ ἀκολουθία, διέπεσεν ὁ αὐτῶν λόγος. οὐ

24 Die Vicennalien Konstantins sind am 25. Juli 325 (*natalis purpurae*) gefeiert: die Audianer meinen, man habe dem Kaiser die Einigung über den Ostertermin als Geburtstagsgeschenk dargebracht; Epiph. mißversteht das.

J

8/9 ⟨βουλομένων ἡμῶν⟩ Holl 13 ἀντεχόμενοι Holl] ἀντέχονται J | δυσχυρίζονται Holl] δυσχυριζόμενοι J 15 δι᾽ ὧν Holl] δι᾽ ἧς J 19 ⟨ἔστιν ἀληθές⟩ Holl 21 Κωνσταντίου J 22 καταλελοίπατε Corn.] καταλελοιπότι J | ⟨τῆς⟩ Holl 25 ὅτε + ⟨ἤγοντο⟩ Holl Ed. Schwartz 27 ὑπὸ Holl] ἐπὶ J; Pet. ὑπὸ an Stelle des ersten ἐπὶ

γὰρ διὰ τὸ γενέθλιον ὁ βασιλεὺς ἐπεμελήσατο, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας. τῷ γὰρ ὄντι δύο μέγιστα ἡμῖν κατώρθωσεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ 6 προειρημένου Κωνσταντίνου τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ ἀειμακαρίστου, τὸ συνάξαι οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἐκθέσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθεῖσαν 5 πίστιν καὶ ὁμολογηθεῖσαν μεθ' ὑπογραφῆς ⟨ὑπὸ⟩ τῶν συνελθόντων | Ö 26 ἐπισκόπων, καθαιρεθῆναι μὲν Ἄρειον, τὸ δὲ καθαρὸν τῆς πίστεως κηρυ- C χθῆναι πᾶσι, καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα εἰς ἕνωσιν ἡμῶν ὑπ' αὐτῶν διορθωθῆναι. ἔκπαλαι γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πρώην χρόνων διέστη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 7 διαφόρως ἀγόμενον, χλεύην ἐμποιοῦν καθ' ἕκαστον ἔτος, τῶν μὲν πρὸ 10 ἑβδομάδος ποιούντων καὶ φιλονεικούντων πρὸς ἀλλήλους, τῶν δὲ μετὰ ἑβδομάδα, | καὶ τῶν μὲν προλαμβανόντων, τῶν δὲ μεσαζόντων, ἄλλων δὲ D 255 μετέπειτα ἐπιτελούντων. καὶ ἦν ἁπλῶς φύρσις πολλὴ καὶ κάματος, ὡς 8 πολλοῖς φιλολόγοις οὐκ ἄγνωστον, ἐν πόσοις καιροῖς θόρυβος ἐκινεῖτο D ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κηρύγματι περὶ τοῦ τῆς ἑορτῆς ταύτης ζητήματος, 15 ἔν τε χρόνοις Πολυκάρπου καὶ Βίκτωρος, ὡς ἡ ἀνατολὴ πρὸς τὴν δύσιν διαφερομένη εἰρηνικὰ παρ' ἀλλήλων οὐκ ἐδέχοντο, ἐν ἄλλοις δὲ ὅσοις 9 καιροῖς, ἔν τε χρόνοις Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ Κρισκεντίου, ὡς πρὸς ἀλλήλους εὑρίσκονται ἕκαστος αὐτῶν γράφοντες καὶ διαμαχόμενοι, ἕως τῶν ἡμετέρων χρόνων· ἐξότου ἐταράχθη ⟨ἡ ἐκκλησία⟩ 20 μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἐμπεριτόμων ἐπισκόπων, οὕτως ἐφέρε|το. διὸ συνελ- P 822 θόντες οἱ πανταχόθεν ⟨ἐπίσκοποι⟩ τότε καὶ ἀκριβώσαντες ὥρισαν μεθ' ὁμονοίας γίνεσθαι κατὰ τὸ πρέπον τῆς ψήφου καὶ τῆς ἀκολουθίας.

10. Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ παραφέρουσι τὴν τῶν ἀποστόλων **10,1** διάταξιν, οὖσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ' οὐκ ἀδόκιμον. 25 πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικὴ τάξις ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως ⟨ἐκεῖ εὑρίσκεται⟩ οὔτε τῆς ὁμολογίας οὔτε τῆς ἐκκλησιαστι- B κῆς διοικήσεως καὶ κανόνος καὶ πίστεως. τὸ δὲ ῥητόν, ἀφ' οὗ λαμβάνοντες 2 ⟨πρόφασιν⟩ περὶ τοῦ Πάσχα κακῶς παρερμηνεύουσιν οἱ προειρημένοι

12 Vgl. E. Schwartz Ostertafeln 116 — 15 vgl. Eus. V 24, 9ff; S. 494 Schwartz — 17/18 Κρισκεντίου: von Duchesne, Revue des quest. hist. B. 28 S. 31 n. 1 und Ed. Schwartz Christl. u. jüd. Ostertafeln (Abh. d. Gött. Ges. 1905) S. 116 gleichgesetzt mit dem Chron. pasch. p. 7 Dind. genannten Tricentius — 19 Die ersten 15 Bischöfe von Jerusalem werden als Judenchristen bezeichnet: Eus. IV 5, 2; S. 304, 14ff Schwartz (s. S. 243, 11)

J

5 ⟨ὑπὸ⟩ Holl 13 ἄγνοστον J 19 ⟨ἡ ἐκκλησία⟩ Holl, zum Sinn der Stelle vgl. 243, 12 21 ⟨ἐπίσκοποι⟩ Holl 26 ⟨ἐκεῖ εὑρίσκεται⟩ Holl | οὐ δὲ beidemale J 27 [καὶ πίστεως] oder τῆς πίστεως? Holl 27 διηκήσεως J 28 ⟨πρόφασιν⟩ Holl

καὶ ἀγνοοῦντες ἑτέρως ὑπολαμβάνουσιν, ⟨ἐστὶ τοῦτο⟩· ὁρίζουσι γὰρ ἐν
τῇ αὐτῇ Διατάξει οἱ ἀπόστολοι ὅτι »ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε
ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς, μετ' αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε«. καὶ οὐκ
εἶπαν ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ οἱ ἐκ περιτομῆς, ἵνα
5 δείξωσι τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντας ἀρχηγοὺς
εἶναι μετ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸ συμπείθεσθαι ⟨αὐτοῖς⟩ τοὺς C
ἄλλους, εἰς τὸ μὴ ἄλλον ποιεῖν ἄλλως καὶ ἄλλον ἄλλοτε. τοῦτο γὰρ τὸ 3
πᾶν συνήγαγον φρόντισμα διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν μίαν, | ἵνα μὴ ᾖ | σχίσματα D 256 Ö 28
μηδὲ διαιρέσεις. οὗτοι δὲ μὴ νοήσαντες τὸν νοῦν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ
10 λόγου τοῦ ἐμφερομένου [τοῦ] ἐν τῇ Διατάξει, ἐνόμισαν μή που ἄρα μετὰ
τῶν Ἰουδαίων χρὴ τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· ἅμα δὲ καὶ πεντεκαίδεκα ἐπίσκο- 4
ποι γεγόνασιν ἐκ περιτομῆς, καὶ ἐρχῆν τότε τῶν ἐπισκόπων ⟨τῶν⟩ ἐκ
περιτομῆς ὄντων ἐν Ἱερουσαλὴμ κατασταθέντων τὸν πάντα κόσμον
τούτοις συνέπεσθαι καὶ μετ' αὐτῶν ἐπιτελεῖν, ἵνα μία τις γένηται συμ- D
15 φωνία καὶ μία ὁμολογία, μία ἑορτὴ ἐπιτελουμένη· διὸ ἐκείνων ἡ ἐπιμέλεια 5
τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων συνάγουσα εἰς ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας. μὴ δυνη-
θείσης * τὸν τοσοῦτον χρόνον ἐπιτελεσθῆναι, εὐδοκήσει θεοῦ ἐπὶ Κων-
σταντίνου ⟨διόρθωσις⟩ ἐγένετο ὁμονοίας ἕνεκα. παρὰ τοῖς ἀποστόλοις 6
δὲ τὸ ῥητὸν δι' ὁμόνοιαν ἐμφέρεται, ὡς ἐπιμαρτυροῦσι λέ|γοντες ὅτι P 823
20 »κἄν τε πλανηθῶσι, μηδὲν ὑμῖν μελέτω«. ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰρη-
μένων ῥητῶν ἡ ἀντίθεσις ὀφθήσεται. φάσκουσι γὰρ τὴν ἀγρυπνίαν φέρειν
μεσαζόντων τῶν Ἀζύμων. οὐ δύναται δὲ τοῦτο πάντοτε γενέσθαι ἐν
τῇ ψήφῳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ.

11. Ἐκ τριῶν γὰρ συνέστηκεν ὁ τοῦ Πάσχα σύνδεσμος, ἔκ τε τοῦ **11,1**
25 ἡλιακοῦ δρόμου διὰ τὴν κυριακὴν καὶ τὸν μῆνα ἔκ τε τοῦ σεληνιακοῦ
δρόμου διὰ τὸ κατὰ τὸν νόμον, ὅπως ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης

1 vgl. E. Schwartz, Ostertafeln S. 108f., der eine ältere Gestalt der Didaskalie als Quelle annimmt. Didasc. 21 S. 110, 16 Flemming „*Beginnet aber, wann eure Brüder von dem Volke das Passah halten*" — 11f vgl. Eus. h. e. IV 5, 3; S. 304, 22ff. Schwartz (s. o. S. 242, 19) — 21 Didasc. 21 S. 114, 13 Flemming „*ihr sollt eifrig sein, um euer Wachen zu erfüllen mitten im Fest ihrer Ungesäuerten*" — 26 vgl. Ex. 12, 6

J

1 ⟨ἐστὶ τοῦτο⟩ Holl 6/7 ⟨αὐτοῖς⟩ τοὺς ἄλλους Holl] τοῖς ἄλλοις J 7 ἄλλως Öh.] ἄλλους J 8 τὴν μίαν + ⟨τῆς ἐκκλησίας⟩? Holl 10 [τοῦ] Holl 12 ⟨τῶν⟩ Holl 15 ἐπιτελουμένη Ausgg.] ἐπιπλουμένη J 16 δυνηθείσης Holl] δυνηθεῖσα J 17 * etwa ⟨δὲ τῆς ἑορτῆς οὕτως⟩ Holl 18 ⟨διόρθωσις⟩ Holl 19 μηδὲ J

τυθῇ τὸ Πάσχα, ὡς εἶπεν ὁ νόμος. οὔτε οὖν δύναται ἀχθῆναι, ἐὰν μὴ ὑπερβῇ 2 B
ἰσημερία, ὅπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οὐ φυλάσσεται. οὐδὲ ἀκριβῆ θέλουσι
τοιαύτην ἐπιτελεῖν πραγματείαν· διέπεσε γὰρ παρ' αὐτοῖς καὶ ἠπάτηται
τὰ πάντα. πλὴν εἰ καὶ τοσαύτης ζητήσεως ὑπάρχει ἡ τοιαύτη ἀκρίβεια,
5 οὐ διὰ τὴν ζήτησιν ταύτην καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῖς ἀποστόλοις εἴρηται,
ἀλλὰ δι' ὁμόνοιαν, καὶ ⟨εἰ⟩ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖν
οἱ ἀπόστολοι προσέταξαν, ὡς οὗτοι διισχυρίζονται, πόσῳ γε μᾶλλον δι'
ὁμόνοιαν μετὰ τῆς ἐκκλησίας | χρὴ ἐπιτελεῖν, ἵνα μὴ τὴν ὁμόνοιαν χαρά- D 257 C
ξωμεν τῆς ἐκκλησίας; πῶς οὖν δύναται τελεῖσθαι τοῦτο; λέγουσι γὰρ 3
10 οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ὅτι, »ὅταν ἐκεῖνοι εὐωχῶνται, ὑμεῖς νηστεύοντες
ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖτε, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν,
καὶ ὅταν αὐτοὶ πενθῶσι τὰ Ἄζυμα ἐσθίοντες ἐν πικρίσιν, ὑμεῖς εὐω-
χεῖσθε«. συμβαίνει δὲ αὐτοὺς ἐν κυριακῇ ἡμέρᾳ Ἄζυμα λαμβάνειν. ἐπι- 4
φωσκούσης γὰρ τῆς κυριακῆς ἑσπέρας δύνανται θύειν τὸ Πάσχα. μετὰ γὰρ
15 ἑσπέραν παρελθόντος τοῦ σαββάτου, οὐ δύνανται ἔργον ἐπιτελεῖν. ἆρα D
γοῦν αὐτῶν θυσάντων, εἰ ἐγείρονται εὐωχούμενοι, πῶς ἡμεῖς ἐν κυριακῇ
πενθή|σωμεν καὶ νηστεύσωμεν, αὖθις αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ Διατάξει Ö 30
ὅτι »ὁ κακῶν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐν κυριακῇ ἐπικατάρατός ἐστι τῷ θεῷ«;
καὶ ὁρᾷς πόση ἐστὶν ἀκρίβεια καὶ ἀντίθεσις, μὴ δυναμένης τῆς πραγμα- 5
20 τείας κατὰ τὸ ῥητὸν ἐπιτελεῖσθαι; νοήματι δὲ ἡ πᾶσα ἕστηκεν ἀλήθεια
τοῦ κηρύγματος καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Διατάξεως τῶν ἀποστόλων ⟨δῆλον⟩
ὅτι δι' ὁμόνοιάν πως συνῆκται τοῦ λόγου ὁ σύνδεσμος· ἐὰν ⟨γὰρ ἀεὶ⟩
ἐπιτελέσωμεν, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιτελῶσι, ⟨ποτὲ μὲν ἐπιτελέσομεν⟩ μετὰ
ἰση|μερίαν καθὼς κἀκεῖνοι ἄγουσι πολλάκις τε καὶ ἡμεῖς, πάλιν τε πρὸ P 824
25 τοῦ τελεσθῆναι τὴν ἰσημερίαν, ὡς ἐκεῖνοι ἄγουσιν, ὅτε μόνοι ἄγουσιν.
ἐὰν οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπιτελέσωμεν, συμβέβηκεν ἡμῖν ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ δύο 6
Πάσχα ἐπιτελέσαι, μετὰ ἰσημερίαν καὶ πρὸ ἰσημερίας, τῷ δὲ ἄλλῳ ἑξῆς

1 f Daß die Juden beim Ansatz des Passah die Nachtgleiche nicht berücksichtigen, lehrt die Ostertafel von Sardika (Ed. Schwartz, Ostertafeln S. 122f.): Philo dagegen kennt diesen Termin s. Schwartz S. 139 — 10 In Didasc. nicht erhalten. Vgl. aber c. 21 S. 112, 31 ff. Flemming — 18 Didasc. c. 21 S. 114, 15 Flemmig „*Am Sonntag aber sollt ihr allezeit guter Dinge sein, denn der macht sich einer Sünde schuldig, der am Sonntag sich selbst quält*“

J

6 ⟨εἰ⟩ Corn. Pet. 16 γοῦν Holl] γὰρ J 17 πενθήσωμεν καὶ νηστεύσωμεν Holl] πενθήσομεν καὶ νηστεύσομεν J 21 ⟨δῆλον⟩ Holl 22 πως Holl] ὡς J | ⟨γὰρ ἀεὶ⟩ Holl 23 ὅταν ἐκεῖνοι Holl] ἢ καὶ J | ⟨ποτὲ μὲν ἐπιτελέσομεν⟩ Holl

ἐνιαυτῷ οὐδὲ ὅλως ἐπιτελέσομεν Πάσχα, καὶ εὑρεθήσεται τὸ πᾶν πλάνης εἶναι ἔργον ἤπερ ἀλήθεια. πρὸ γὰρ ἰσημερίας οὐ πληρωθήσεται τὸ ἔτος οὔτε πληροῦται τοῦ κύκλου τοῦ δρόμου ἐκ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις τεταγμένου, † ὁ ἐνιαυτός, ἐὰν μὴ παρέλθῃ ἰσημερία. B

5 12. Καὶ ἦν μὲν περὶ τούτου πολλὰ λέγειν, ὡς καλῶς ποιήσαντες οἱ **12,1** πατέρες, μᾶλλον δὲ δι' αὐτῶν ὁ | θεὸς κατώρθωσε τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ πᾶν D 258 ἀκρίβασμα τῆς ἀληθείας τῆς πανσεβασμίου ταύτης ἑορτῆς καὶ παναγίας, μετὰ ἰσημερίαν μὲν ποιεῖσθαι, ὅτε ὑποπίπτει ἡ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης κατὰ τὴν σελήνην ἡμέρας ψῆφος. οὐχ ἵνα ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρεσ-10 καιδεκάτῃ ἐπιτελέσωμεν· μία γὰρ ἡμέρα παρ' ἐκείνοις ζητεῖται, παρ' ἡμῖν δὲ οὐ μία, ἀλλὰ ἕξ, ἑβδομὰς πληρεστάτη. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ νόμος **2** C λέγει ἐπιπλατύνων τό »λήψεσθε ἑαυτοῖς πρόβατον ἐνιαύσιον, ἄμωμον, τέλειον, ἀπὸ δεκάτου τοῦ μηνός, καὶ ἔσται ὑμῖν διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, καὶ θύσεσθε αὐτὸ πρὸς ἑσπέραν τῇ τεσσαρεσ-15 καιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός«, τουτέστι τῆς σελήνης. παρατηρεῖται δὲ ἡ ἐκκλησία ἄγειν τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, τουτέστι τὴν ἑβδομάδα τὴν **3** ὡρισμένην καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Διατάξει, ἀπὸ δευτέρας σαββάτων, ὅπερ ἐστὶν ἀγορασμὸς τοῦ προβάτου. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ τεσσαρεσ- D καιδεκάτη τῆς σελήνης τῇ δευτέρᾳ τῶν σαββάτων, ⟨εἰς⟩ μέσον ἄγεται τὸ 20 θῦμα τοῦ προβάτου, ἐάν τε τρίτῃ σαββάτων, ἐάν τε τετάρτῃ σαββάτων, ἐάν τε πέμπτῃ σαββάτων, ἐάν τε προσαββάτῳ, ἐάν τε σαββάτῳ, τῶν ἓξ ἡμερῶν πρὸς | τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐχουσῶν τὴν διοίκησιν. οὔτε **4** Ö 32 γὰρ ⟨ἐπιφωσκούσης⟩ ἓξ καὶ δεκάτης σελήνης δυνάμεθα ⟨τελεῖν⟩ οὔτε ἀπὸ ἐνάτης σελήνης δυνάμεθα ἄρξασθαι τῆς ἑβδομάδος τῆς ξηροφαγίας 25 καὶ Πάσχα καλουμένης ἁγίας, ἀλλὰ ἀπὸ δεκάτης ἕως ἐπιφωσκούσης πεντεκαιδεκάτης, μεσαζούσης τῶν δύο δρόμων, νυκτός τε καὶ ἡμέρας. | P 825 καὶ συναναλαμβανομένου τοῦ αὐτῶν ἀριθμοῦ, τῶν δεκατεσσάρων ἡμερῶν **5** τῆς σελήνης, κἂν τε παράπτηται εἰς ἐπίφαυσιν τῆς πεντεκαιδεκάτης, διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀκρίβειαν, τοῦ τε ἡλιακοῦ δρόμου μετὰ τὴν ἰσημερίαν 30 καὶ τοῦ σεληνιακοῦ δρόμου διὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην καὶ τῆς ἑβδομάδος πλήρης διὰ τὴν κυριακήν, * καὶ τὸν ἀπὸ δεκάτης ἡμέρας σελή|νης ἀριθμόν, D 259 ἥτις ἐστὶ σύλληψις τοῦ προβάτου καὶ ἀκροστιχὶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ,

10ff 17 Didasc. c. 21 S. 111, 31ff. Flemming — **12—15** Ex. 12, 3. 5. 6

J

1 ἐπιτελέσωμεν J **4** † ὁ ἐνιαυτός] lies etwa ἡ περίμετρος Holl **9** κατὰ τὴν σελήνην Holl] κατὰ τῆς σελήνης J **18** ᾖ Dind.] ἦν J **19** ⟨εἰς⟩ Corn. **23** ⟨ἐπιφωσκούσης⟩ Holl, vgl. 246, 2 | ⟨τελεῖν⟩ Holl **25** ἅγιον ? Holl **31** πλήρης nicht dekliniert | * ⟨παρατηρούμεθα⟩ ? Holl

ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τὸ ἀντίτυπον αὐτοῦ πρόβατον ἐλαμβάνετο, ἀπὸ δε-
κάτης οὕτως ὁριζόμενον· οὐκέτι δὲ ἐπιφωσκούσης ἓξ καὶ δεκάτης οὔτε ἀπὸ B
ἐνάτης σελήνης δυνάμεθα τὴν ἀρχὴν ἔχειν ἢ τὸ τέλος. οἱ γὰρ ἐνιαυτοὶ ἀνθυ- 6
περβάτως ὑστεροῦντες διὰ τοὺς διηλλαγμένους πρὸς ἀλλήλους δρόμους
5 ἡλίου τε καὶ σελήνης ταύτην τὴν ἀνισότητα ἐκτελοῦσιν, οὐ σκάνδαλον παρὰ
θεοῦ ὡρισμένον, ἀλλὰ τῆς ἀκριβείας ταύτης ἐκ θεοῦ τεταγμένης κατὰ
τὴν πάνσοφον αὐτοῦ διοίκησιν, ἣν ἐχαρίσατο τῷ ἰδίῳ αἰῶνι τοὺς ὁρισμοὺς
τάξας φωστήρων τε καὶ καιρῶν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν καὶ τροπῶν διὰ
προνοητικῆς ἀνθρώπων ἐκ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐπιμελείας. C
10 13. Τοῦ γὰρ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον πληρουμένου ἐν **13,1**
τριακοσίαις ἑξήκοντα πέντε ἡμέραις καὶ ὥραις τρισὶ συμβαίνει διὰ τὸ
τὴν σελήνην ποιεῖν τὸν ἐνιαυτὸν ἡμέραις τ̅ πεντήκοντα τέσσαρσι λείπε-
σθαι τῷ μὲν κατὰ τὴν σελήνην δρόμῳ ἕνδεκα ἡμέρας καὶ ὥρας γ̅. καὶ 2
τῷ μὲν πρώτῳ ἐνιαυτῷ γίνονται αἱ καλούμεναι ἐπακταὶ ἕνδεκα καὶ ὧραι
15 τρεῖς, δευτέρῳ ἔτει ἡμέραι εἴκοσι δύο ὧραι ἕξ, τρίτῳ ἐνιαυτῷ ἡμέραι
τριακοντατρεῖς καὶ ὧραι θ̅, καὶ τέμνεται ὁ εἷς μὴν ἐμβόλιμος καλού-
μενος. ἐμβολιμεύονται γὰρ αἱ τριάκοντα ἡμέραι, ὑπολείπονται δὲ ἡμέραι 3 D
τρεῖς ὧραι θ̅, αἵτινες προστιθέμεναι ταῖς ἕνδεκα ταῖς ἀπὸ τετάρτου ἔτους
καὶ ὥραις τρισὶ γίνονται ἡμέραι ι̅δ̅ ὧραι ι̅β̅. ἄλλων ἕνδεκα προστιθεμένων
20 καὶ ὡρῶν τριῶν γίνονται κ̅ε̅ ἐπακταὶ καὶ ὧραι ι̅ε̅. καὶ τῷ ἕκτῳ ἐνιαυτῷ
προστιθεμένων ἄλλων ι̅α̅ τοῦ ἔτους καὶ ὡρῶν γ̅ γίνονται ἡμέραι λ̅ϛ̅ καὶ ὧραι
ι̅η̅, αἳ ποιοῦσιν ἐμβόλιμον μῆνα ἕνα. καὶ ἐνεβολιμεύθησαν καὶ κατὰ τρία
ἔτη μῆνες δύο. τοῖς πρώτοις τρισὶν ἔτεσι μὴν εἷς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τρισὶν | 4 D 260
ἔτεσι | μὴν ἕτερος. | καὶ περιλείπονται ἀπὸ τῶν ἐπακτῶν ἡμέραι ἓξ Ö 34 P 826
25 καὶ ὧραι ι̅η̅. προστιθεμένων δὲ τούτων τῷ ἑβδόμῳ ἔτει ταῖς ι̅α̅ ταῖς
ἀπὸ τοῦ ἔτους καὶ ὥραις τρισὶ γίνονται ἐπακταὶ ιζ ὧραι κ̅α̅. τῷ δὲ ὀγδόῳ
ἔτει προστιθεμένων πάλιν τῶν ι̅α̅ ἡμερῶν καὶ ὡρῶν γ̅ γίνονται ἡμέραι κ̅η̅
ἐπακταὶ καὶ ὧραι κ̅δ̅, αἳ ποιοῦσιν ἡμέρας β̅. ἐκ τούτων τῶν ὡρῶν προστι- 5
θεμένων ταῖς κ̅η̅ ἡμέραις γίνονται ὁμοῦ λ̅. καὶ συμβαίνει κατὰ τὸν ὄγδοον
30 ἐνιαυτὸν ἐμβολιμεύεσθαι τὰς λ̅ ἡμέρας. τὸν ἕνα μῆνα εἰς τὰ δύο ἔτη.
καὶ οὕτως κατὰ περίοδον ὀκταετηρίδος ἐνενήκοντα ἡμέραι ⟨ἐμβολι- 6 B
μεύονται⟩, αἵτινές εἰσι πληρέστατοι ἐμβόλιμοι μῆνες τρεῖς, οἳ γίνονται
κατὰ τρία ἔτη μὴν εἷς καὶ κατὰ δύο τὰ ὕστερα ἔτη μὴν εἷς. ἐν τούτοις

1 vgl. Epiph. de pascha bei Holl Ges. Aufsätze II 205, 9 — 7 vgl. Gen. 1, 14

J

8 *διὰ* Holl] *καὶ* J 9 *προνοητικῆς ἀνθρώπων* Pet.] *προνοητικοῖς ἀνθρώποις* J 11 *διακοσίαις* J 14 *ὥραις* J 22 *ἐνεβολεύθησαν* J, corr. L. Dind. 24 *περιλείπεται* J, corr. Dind. 26 *ι̅ζ̅* Pet.] *ι̅η̅* J 31 *⟨ἐμβολιμεύονται⟩* Holl 32 *αἵτινες* Holl] *οἵτινες* J

τοῖς τρισὶν ἐμβολίμοις τῶν τριῶν συστάσεων διαφωνεῖ τὸ Πάσχα παρὰ Ἰουδαίοις τε καὶ Χριστιανοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις.

14. Ἐν τούτοις ἡ διαλλαγὴ παρὰ τοῖς προειρημένοις Αὐδιανοῖς **14,1** γίνεται, καὶ πλανῶσιν ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐν τούτῳ τῷ μέρει σεμνυνό- 5 μενοι κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐπιτελουμένην καὶ κατὰ τὴν Διάταξιν τῶν ἀποστόλων, μηδεμιᾷ ἀκριβείᾳ προσέχοντες μηδὲ ἐπιστάμενοι τὸ σαφὲς τῆς ἐν Διατάξει τῶν ἀποστόλων ἐπιμελείας ἧς ἐποιήσαντο, οὐ C διὰ τὸ πάντως ἄγειν ⟨κατὰ⟩ τοὺς Ἰουδαίους μετὰ ἀκριβείας, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐκτεμεῖν τὴν φιλονεικίαν τῶν βουλομένων καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστον 10 ἐπιτελεῖν καὶ μὴ ἐν ὁμονοίᾳ. ἓν γὰρ Πάσχα Χριστὸς βούλεται καὶ τοῦτο 2 λογίζεται καὶ προσδέχεται τὸν ἀφιλονείκως ἐπιτελοῦντα, μέντοι γε μετὰ τῶν μετὰ ἀκριβείας ποιούντων, μετὰ πάσης τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τῆς κατὰ πολλοὺς τόπους τὴν ἑορτὴν ἀγούσης. καὶ εἰ μὲν ἀπὸ Κωνσταντίνου 3 ἐσχίσθη τὸ Πάσχα, πιθανὸν ἦν τοῖς τοῦτο συκοφαντοῦσιν· ἐπειδὴ δὲ 15 πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὰ σχίσματα ἦν καὶ ἦν | χλεύη, Ἑλλήνων λεγόντων D D 261 καὶ χλευαζόντων τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαφωνίαν, ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων σπουδῆς συνηνώθη μᾶλλον τὸ σχίσμα εἰς μίαν ὁμόνοιαν, τί οὖν τούτου ἐστὶ προὐργιαίτερον καὶ χαριέστατον, ἀπὸ γῆς 4 περάτων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαλλάττειν λαὸν θεῷ, συμφωνεῖν τε καὶ ἀγρυπ- 20 νεῖν καὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἴσως φέρειν, ἔν τε ἀγρυπνίαις καὶ δεήσεσι | P 827 καὶ ὁμονοίᾳ καὶ λατρείᾳ, νηστείᾳ τε καὶ ξηροφαγίᾳ καὶ ἁγνείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς κατὰ τὴν πανσεβάσμιον ταύτην ἡμέραν ἀγαθαῖς θεῷ ⋆ εὐαρεστήσεσιν; ἱκανῶς δὲ ἔχειν νομίζω τῆς κατὰ τοῦτο τὸ πρᾶγμα τῶν Αὐδιανῶν διαφωνίας. | Ö 36

25 Ὑπέστη δὲ καὶ ἐξορίαν αὐτὸς ὁ γέρων Αὔδιος, εἰς τὰ μέρη τῆς Σκυθίας 5 ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐξορισθείς· διὰ ⟨γὰρ⟩ τὸ ἀφηνιάζειν λαοὺς [καὶ] ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῷ βασιλεῖ ἀνηνέχθη. ἐκεῖ δὲ μάλιστα διατρίβων (χρόνον ἐτῶν οὐκ ἔχω λέγειν) καὶ εἰς τὰ πρόσω βαίνων καὶ εἰς τὰ ἐσώτατα τῆς Γοτθίας, πολλοὺς τῶν Γότθων κατήχησεν, ἀφ' οὗπερ καὶ μοναστήρια B 30 ἐν τῇ αὐτῇ Γοτθίᾳ ἐγένετο καὶ πολιτεία καὶ παρθενία τε καὶ ἄσκησις οὐχ ἡ τυχοῦσα. ἔστι γὰρ τῷ ὄντι τοῦτο τὸ τάγμα πάνυ ⋆ ἐν ἀναστροφῇ 6 θαυμαστῇ καὶ τὰ πάντα αὐτῶν ἐν τοῖς αὐτῶν μοναστηρίοις καλῶς φέρεται, πλὴν τῶν φιλονεικιῶν τούτων, τῆς τε παραλλαγῆς τοῦ Πάσχα τῆς τε κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν ἐγκειμένης τοῦ κατ' εἰκόνα ὁμολογίας.

J

4 γίγνεται J 6 μηδεμιᾷ ἀκριβείᾳ Pet.] μηδεμιᾶς ἀκριβείας J 8 ⟨κατὰ⟩ Holl 13 τόπους Holl] τρόπους J 20 ἴσως Corn.] ἴσας J 22 ⋆ etwa ⟨λατρεύειν⟩ Holl 23 πρᾶγμα Holl] τάγμα J 26 ⟨γὰρ⟩ Holl | [καὶ] Holl 27 χρόνων J 31 ⋆ etwa ⟨διαπρέπον⟩ Holl

15. Τὸ δὲ δεινότερον πάντων καὶ φοβερώτερον, ὅτι οὐκ εὔχονται μετά τινος, κἄν τε τῶν δοκίμων φανῇ καὶ μηδὲν εἰς κατηγόρησιν ἔχωσιν, μηδὲ μέμψιν πορνείας ἢ μοιχείας ἢ πλεονεξίας, ἀλλ᾽ ὅτι ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάγεται. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ φοβερόν, τὸ παραλλάξαι ὄνομα Χριστιανῶν, τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τῆς μὴ ἐχούσης ἐπίθετον ὄνομα, ἀλλὰ μόνον ὄνομα | Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν, ⟨καὶ⟩ εἰς ὄνομα Αὐδίου καλεῖσθαι, συνθέσθαι τε καὶ ἀπαιτεῖσθαι σύνθημα ⟨κατὰ τῆς⟩ ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς εἴη τῷ βίῳ καὶ πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸ τάγμα † σεμνυνόμενον. πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν γεγόνασι σὺν αὐτοῖς τε καὶ μετ᾽ αὐτὸν τοῦ τάγματος αὐτοῦ ἐπίσκοποι, Οὐράνιός τις τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν· καὶ ἀπὸ τῆς Γοτθίας δὲ ἔσχε τινὰς καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἐπισκόπους, ⋆ ἀλλὰ καὶ Σιλουανός τις καὶ ἄλλοι τινὲς, ὧν συμβέβηκέ τινας τοῦ βίου παύσασθαι, μάλιστα Οὐράνιον. ηὔχει γὰρ οὗτος ἀνὰ μέσον ⟨τοῦ⟩ τοιούτου τάγματος. μετὰ | δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν τούτων, Οὐρανίου καὶ Σιλουανοῦ τοῦ ἐκ Γοτθίας, τελευτὴν πολλοὶ διελύθησαν καὶ εἰς ὀλίγον ἦλθε τὸ τούτων σύστημα, ἔν τε τοῖς μέρεσι Χαλκίδος τῆς πρὸς Ἀντιοχείας καὶ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Εὐφράτου. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Γοτθίας ἐδιώχθησαν οἱ πλείους, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐκεῖ Χριστιανοί, διωγμοῦ μεγάλου ἐνστάντος ὑπὸ βασιλέως Ἕλληνος, δεινοῦ τε γενομένου καὶ πρὸς ζῆλον τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων εἶναι Χριστιανούς, τὸ πᾶν γένος τῶν Χριστιανῶν ἀπ᾽ ἐκείνων ⋆ ἀπελάσαντος. οὐ λείπει δὲ ῥίζα σοφίας οὐδὲ φύτευμα | πίστεως, ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσι πάντες ἀπηλάσθαι, πάντως εἰσὶν ἐκεῖθεν ⟨πιστοὶ⟩ ἄνθρωποι· οὐκ ἐγχωρεῖ γὰρ λεῖψαι τὴν πηγὴν τῆς πίστεως. πολλοὶ οὖν ἀναχωρήσαντες τῶν αὐτῶν Αὐδιανῶν τῆς Γοτθίας καὶ ⟨ἕως⟩ τῶν ἡμετέρων μερῶν ἐνταῦθα ἐλθόντες παροικοῦσιν ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐτῶν τεσσάρων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Ταύρου ὄρους ἀνεχώρησαν πάλιν ⟨εἰς⟩ τὰ τῶν αὐτῶν Αὐδιανῶν μοναστήρια, ἐπί τε τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀραβίας· ἤδη γάρ εἰσι πεπλατυσμένοι, λοιπὸν δὲ ὀλίγοι καὶ ὀλίγα μοναστήρια, τάχα δὲ καὶ ἐν δυσὶ κώμαις ἐν τοῖς προειρημένοις μέρεσι κατὰ τὸ ἐξώτερον μέρος τῆς Χαλκίδος καὶ ἐπέκεινα

(Margin: 15,1 C; D 262; D; 2; 3 P 828; 4; B Ö 38; 5; C — line numbers 5, 10, 15, 20, 25, 30)

20 Der „heidnische König" ist Athanarich — 22 vgl. Sir. 1, 6, Jer. 39, 41

J

2 ἔχωσιν Holl] ἐχόντων J 6 ⟨καὶ⟩ Holl 7 ⟨κατὰ τῆς⟩ Holl
9 † σεμνυνόμενον] lies wohl διακείμενον Holl 10/11 Οὐράνιος + ⟨τε⟩ ? Holl
12 ⋆ ergänze etwa ⟨ὧν ἦν . . . . (ein Name)⟩ Holl 14 ⟨τοῦ⟩ Holl
22 ⋆ etwa ⟨τῶν χωρίων⟩ Holl | ἀπελάσαντος Holl] ἀπελαθῆναι J
24 ⟨πιστοὶ⟩ Holl 26 ⟨ἕως⟩ Holl 27 ἐπὶ Holl] ἀπὸ J 28 ⟨εἰς⟩ Holl | ἐπὶ Holl] ἀπὸ J

Δαμασκοῦ | καὶ τῶν μερῶν τῆς Μεσοποταμίας ἐστὶν ἄχρι δεῦρο τὸ τάγμα, D 263
εἰς ὀλίγον περιστάν, ὡς ἔφην.

Ἀλλ' ἕως ὧδε ἱκανῶς καὶ περὶ τούτων ἔχειν ἡγοῦμαι· οὓς παρελθὼν 6
πάλιν τὰ ἑξῆς διασκοπήσω, ἵνα μή τι παραλείψω τῶν εἰς διαιρέσεις τε καὶ
5 τομὰς καὶ εἰς διαστάσεις καὶ εἰς σχίσματα ἐν τῷ κόσμῳ συμβεβηκότων.
εἰ γὰρ καὶ τῇ πίστει οὐκ ἂν μεταλλάττοιεν καὶ τῷ τρόπῳ τοσοῦτον, *
ἀλλ' ὅμως πᾶν τὸ διαιρεθὲν καὶ ἐν βίῳ ὀνομαζόμενον ὑφ' ἡμῶν κατὰ
τὸ δυνατὸν οὐ παραλειφθήσεται.

Κατὰ Φωτεινιανῶν να, τῆς δὲ ἀκολουθίας οα. D

10 1. Φωτεινός, ἐξ οὗπερ Φωτεινιανοί, ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἤκμασεν, 1,1
ἐπίσκοπος γεγονὼς τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, μανίᾳ ἀρθεὶς οὐ
μικροτάτῃ, ἀλλ' ἐμβρόντητος γεγονὼς ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ,
ὅμοια καὶ ἐπέκεινα τῶν Παύλου τοῦ Σαμοσάτεως διανενοημένος περὶ
τοῦ υἱοῦ τοῦ | θεοῦ, ἐξεμέσας λόγους ἀσυστάτους βλασφημίας. οὗτος 2 P 829
15 δὲ ὡρμᾶτο ἀπὸ Σιρμίου καὶ ὅτε μὲν τοῦτο τὸ ζιζάνιον τῷ κόσμῳ εἰσηγή-
σατο, τότε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπὶ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως ἐπίσκοπος
ἦν, εἰς ἔτι ⟨δὲ⟩ δεῦρο περιῆν τῷ βίῳ, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Σαρδικῇ συναχθείσης
δυτικῆς συνόδου καθαιρεθεὶς δι' ἣν ἐξήμεσε βλασφημίαν.

Φάσκει δὲ οὗτος ἀπ' ἀρχῆς τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι, ἀπὸ δὲ Μαρίας 3
20 καὶ δεῦρο αὐτὸν ὑπάρχειν, ἐξότε, φησί, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπῆλθεν

14 Photinos stammte aus Ankyra in Galatien. Vgl. die Formula makrostichos c. 6 bei Athan. de Synod. 26 (Hahn Bibl. d. Symb.[3] 194), Socrates II 18, 7; I S. 218 Hussey, Hieron. vir. inl. 107; Migne P.L. 23, 703B, Hilarius fragm. hist. 2, 19 (p. 142, 12 Feder). — **17** In Sardika ist nicht über Photin verhandelt worden: die erste Verurteilung fand 344 in Antiochia statt, vgl. die Form. makrostichos c. 6 — **20** Anathematismen v. Sirmium (351) c. 27 εἴ τις Χριστὸν θεὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προαιώνιον ὄντα καὶ ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν κεκλῆσθαι καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ θεοῦ εἶναι, ἀ. ἔ. (Athanas. de synod. 27. Hahn Bibl. d. Symbole[3] 199); vgl. die Form. makrostichos c. V (Hahn[3] 193f)

J

6 * etwa ⟨διαφέρουσιν⟩ Holl **8** Unterschrift τέλος τοῦ περὶ τῶν αὐδιανῶν σχίσματος J **9** Überschrift κατὰ φωτεινιανῶν να ἢ καὶ ξα J **16** Κωνσταντίνου J | ἐπίσκοπος Holl] καιρὸς J **17** ⟨δὲ⟩ Holl

ἐπ' αὐτὴν καὶ ἐγεννήθη ἐκ πνεύματος ἁγίου. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιόν B
φησιν, ὡς τολμηρὸς ἀρχιτέκτων, μεῖζον εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς | Ö 40
οὐρανομέτρης τῶν ἀνεκδιηγήτων. γέγονε δὲ οὗτος ὁ | Φωτεινὸς λάλος 4 D 264
τὸν τρόπον καὶ ὠξυμμένος τὴν γλῶτταν, πολλοὺς δὲ δυνάμενος ἀπατᾶν
5 τῇ τοῦ λόγου προφορᾷ καὶ ἑτοιμολογίᾳ. πολλάκις γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἐλεγ-
χόμενος * καὶ μετὰ τὴν τότε γενομένην ἐν τῇ Σαρδικῇ αὐτοῦ ἀπολογίαν
ὅτε ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐκλήθη δοῦναι λόγον περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβλη-
θείσης κακοπιστίας. καὶ γὰρ οὗτος ἠξίωσε Κωνστάντιον τὸν βασιλέα
ὡς μάτην καθῃρημένος, ὅπως ἀκροατὰς λάβοι αὖθις, τοῦ ἀποδεῖξαι
10 ἑαυτὸν μάτην καθῃρημένον. ὅθεν ὁ μὲν βασιλεὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ 5 C
ἐξέπεμψε κριτὰς καὶ ἀκροατὰς τῆς αὐτοῦ μελλούσης ἔσεσθαι ἀπολογίας
Θαλάσσιον καὶ Δατιανὸν καὶ Κερεάλιον καὶ Ταῦρον καὶ Μαρκελλῖνον
καὶ Εὐάνθιον καὶ Ὀλύμπιον καὶ Λεόντιον, Βασιλείου τοῦ Ἀγκυριανοῦ
τὰς αὐτοῦ πεύσεις ἐρωτῶντος καὶ ἀντιλέγοντος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μέλλουσιν
15 ἀπολογεῖσθαι ἢ καὶ καταδεχομένου. οὐ μικρὰν δὲ διάλεξιν πρὸς τὸν 6
αὐτὸν Βασίλειον ἐποιήσατο, ἀλλ' ὥσπερ παρατετριμμένης φαύλης γυναικὸς D
τὸ χρῶμα διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ παρέφερεν ἐν τῇ διαλέξει ῥητὰ ἀσύστατα *
πρὸς τὴν διάνοιαν τῆς ἀληθείας, ὄντα δὲ αὐτοῦ τῇ ἐννοίᾳ παραπεποιη-
μένως νοούμενα. διὰ δὲ τῆς ἀπατηλῆς αὐτοῦ φθογγῆς καὶ ἑτοιμολογίας 7
20 εἰς κατασκευὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀκουόντων * διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ,
ἡτοιμασμένος καὶ μετὰ καυχήσεως περὶ τῆς ὑποθέσεως ἑκατὸν μαρτυρίας
φέρειν ὁ γεννάδας ἐπηγγείλατο. καὶ γὰρ τῶν ⟨ἀκροατῶν⟩ ἀεὶ πολλάκις 8
πρὸς αὐτὸν ἀντιβαλλόντων *, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Βασίλειον διαλέξει ηὕρομεν,
ἐν οἷς ἐκέλευσαν ταχυγράφοις γράφειν, Ἀνυσίῳ διακόνῳ τοῦ Βασι-
25 λείου καὶ Καλλικράτῃ ἐκσκέπτορι Ῥουφίνου τοῦ ἐπάρχου καὶ Ὀλυμπίῳ | P 830
καὶ Νικήτῃ καὶ Βασιλείῳ μεμοραδίοις καὶ Εὐτυχεῖ καὶ Θεοδούλῳ νοτα-
ρίοις τοῦ βασιλέως· καὶ ἀπεστάλη ἐσφραγισμένος τόμος εἷς τῷ βασιλεῖ
Κωνσταντίῳ, εἷς δὲ ἔμεινεν ἐν τῇ κατὰ τὸν Βασίλειον | συνόδῳ, καὶ ἄλλος D 265

10ff Socrates h. e. II 30, 43f; I S. 290 Hussey u. Soz. IV 6, 15; I S. 326f. Hussey schreiben diese Disputation der Synode von Sirmium (351) zu.

J

1 αὐτὴν Holl] αὐτὸν J 2 ἀρχιτέκτων + ⟨τῶν ἐπουρανίων⟩ ? Holl | μεῖζον Holl, vgl. 254, 18] νομίζειν J 4 ὀξυμμένος J 6 * etwa ⟨ἀεὶ διετέλει ἀπολογούμενος⟩ Holl | ἀπολογία J 10 καιρῷ J 12 Κερνάλιον J 15 καταδεχομένου Holl] καταδέχεσθαι J 17 * etwa ⟨ὁμοιόσημα⟩ Holl 20 mit dem ersten αὐτοῦ ist Βασίλειος gemeint | * etwa ⟨δελεαζομένων⟩ Holl 22 ⟨ἀκροατῶν⟩ Holl 23 * etwa ⟨οὐκ ἐπαύσατο λόγους προφέρων⟩ Holl | εὕρομεν J, corr. Dind. 24 ἐκέλευσαν + ⟨ἄκτοις⟩ ? Holl 26 μεμωραδίοις J 27 βασιλέως Pet.] βασιλείου J 28 Κωνσταντίνω J

τόμος ⟨ἐγένετο⟩ μετὰ τῶν κομήτων, ὡσαύτως ἐσφραγισμένος, ὡς τὰ τῆς αὐτοῦ ὑπονοίας † ὑποβεβλημένα.

2. Εἴ ποτε γὰρ ὁ Βασίλειος ἠρώτησεν ὅτι πῶς αἱ θεῖαι γραφαὶ δι- 2,1 δάσκουσι περὶ τοῦ κυρίου, τοῦ θεοῦ λόγου, πρὸ αἰώνων εἶναι τὸν μονογενῆ 5 καὶ σὺν πατρί, ὁ Φωτεινὸς μὲν τὸν λόγον ἐδέχετο, τὰ μὲν εἰς Χριστὸν B [τὴν] διαίρεσιν προσάπτων, τὰ δὲ εἰς τὸν λόγον ἀνωτάτω ⟨τὰ τοῦ ἀνθρώπου⟩ ἀναλογῶν. τὸ γὰρ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν 2 καὶ καθ' ὁμοίωσιν« τῷ λόγῳ ἑαυτοῦ, φησίν, ὁ πατὴρ εἴρηκε· τί οὖν; ὁ λόγος ἐν τῷ πατρί, φησίν, ἦν, ἀλλ' οὐκ ἦν υἱός, καὶ »ἔβρεξε κύριος 10 παρὰ κυρίου«, ἐν πατρὶ ὢν ὁ λόγος· καὶ »εἶδον« φησὶ »κατερχόμενον ἐπάνω 3 τῶν νεφελῶν ὡς υἱὸν ἀνθρώπου« τοῦτο, φησί, προκαταγγελτικῶς ἔλεγεν, οὐχ ὡς τοῦ υἱοῦ ὑπάρχοντος, ἀλλὰ δι' ὃ ἔμελλεν υἱὸς καλεῖσθαι μετὰ τὴν Μαρίαν καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς ἀνιέναι γεννηθεὶς ὁ Χριστὸς ἐκ πνεύ- C ματος ἁγίου καὶ ἀπὸ Μαρίας, προχρηστικῶς, φησί, τὰ πάντα ἀναφέ- 15 ρεται εἰς αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς. οὔπω δὲ ἦν ⟨υἱός⟩, λόγος δὲ ἦν, καθάπερ 4 ἐν ἐμοὶ ὁ λόγος. ἤδη δὲ εἶπον ὅτι ἀπὸ μέρους Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἔχων τὰ ὅμοια τῆς ἐννοίας*, ἕτερα δὲ ἔτι παρ' ἐκεῖνον ὑπερβεβηκὼς τῇ ἐννοίᾳ.

3. Καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος ἀνατραπήσεται εἰς ἐσχάτην ἐλθὼν ἀρνησι- 3,1 20 θεΐαν καὶ ἀλλοτρίαν ὑπόνοιαν ζωῆς αἰωνίου ἐν ἅπασιν. εἰ γὰρ πρόσφατος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα, ἄρα ὁ Δαυὶδ πρωτεύει, μᾶλλον δὲ D καὶ ἐν προκριτέοις ὑπάρχει τοῦ αὐτὸν πεποιηκότος. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς διενοεῖτο, * μᾶλλον καὶ παρελθὼν τὴν θείαν γραφὴν κατὰ τὴν αὐτοῦ 2

7 Gen. 1, 26 vgl. die Anathematismen von Sirmium (351) c. 14 εἴ τις τὸ 'ποιήσωμεν ἄνθρωπον' μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν θεὸν εἰρηκέναι, ἀ. ἔ. (Athan. de synod. 27 Hahn Bibl. d. Symb.[3] 198); vgl. die Form. makrost. c. 6 (Hahn[3] 194) — 9 Gen. 19, 24 vgl. Anathem. v. Sirmium c. 17 εἴ τις τὸ 'ἔβρεξε κύριος [πῦρ] παρὰ κυρίου' μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει βεβρεχέναι ἀ. ἔ. (Hahn[3] 198) — 10 vgl. Dan. 7, 13 — 11 Vgl. Symb. Antioch. c. 6 καὶ οὐ προγνωστικῶς συνόντα (Hahn[3] 194)

J

1 ⟨ἐγένετο⟩ Holl 2 † ὑποβεβλημένα, ὑπο steht am oberen Rand v. l. H. u. ist durch einen Strich mit βεβλημένα verbunden] βεβηλωμένα Öh. ⟨ῥήματα προ⟩βεβλημένα Holl 6 [τὴν] Holl | vor ἀνωτάτω + ⟨τὸν⟩ ? Holl | ⟨τὰ τοῦ ἀνθρώπου⟩ Holl 7 ἀναλογῶν Holl] ἀναλογούμενα J 13 μετὰ Holl] ἀντὶ J 15 ⟨υἱός⟩ Holl 17 * etwa ⟨ἐφθέγγετο⟩ Holl 21 προτεύει J 22 προκριταίοις J 23 * etwa ⟨προφέρων⟩ u. μᾶλλον δὲ statt μᾶλλον καὶ Holl

πεπλανημένην ἔννοιαν. ⟨καὶ⟩ φάσκων ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν »ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, καὶ ὁ δεύτερος ἀπ' οὐρανοῦ«. εὐθὺς δὲ ἀντιπίπτει αὐτῷ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας καὶ ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν ἐσκοτω- 3 μένην διάνοιαν. ἄνθρωπον | γὰρ καὶ ἄνθρωπον ἔφη ὁ ἅγιος ἀπόστολος, D 266
5 καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν | Ἀδὰμ ἐκ γῆς εἶναι χοϊκόν, τὸν δὲ P 831 δεύτερον ἀπ' οὐρανοῦ. καίτοι γε ἄνθρωπον λέγων· οὐκ ἐξ οὐρανοῦ δὲ 4 ἡ σὰρξ καταβέβηκεν, ἀλλ' ὡμολόγηται καὶ ἀπὸ τούτου ἀπὸ Μαρίας οὖσα. ἀπ' οὐρανοῦ δὲ καταχρηστικῶς οὐ λέγει σάρκα, ἀλλὰ τὸν δεύτερον ἄνθρωπον. ἐξότε ἄνωθεν ἦλθεν ὁ λόγος καὶ »ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν«, κατὰ
10 τὸ γεγραμμένον. εἰ οὖν * προϋπῆρχεν ὁ κύριος. καὶ * πάρεστιν, »ὃς 5 ἐφηῦρε πᾶσαν ὁδὸν συνέσεως«, εἶναι δὲ αὐτόν, ** ὡς οὐκ ἀμφιβάλλει ἡ θεία γραφή, * τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα σημαίνει προόντα καὶ τὸ ηὑρηκέναι πᾶσαν ὁδὸν συνέσεως, εἶτα »ἐπὶ γῆς ὠφθῆναι«, τὴν μέλλουσαν ἔνσαρκον παρουσίαν ⟨δηλοῖ⟩. καὶ ὅτι ἀπ' οὐρανοῦ φασι τὸν ἄνθρωπον ἐνηνοχέναι, 6
15 οὐ λέγει ⟨τοῦτο⟩ ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ διὰ τὴν συνένωσιν τῆς ἐνσάρκου B παρουσίας ἄνθρωπον μὲν αὐτὸν λέγει, ⟨δεύτερον δὲ⟩ διὰ τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας· ἀπ' οὐρανοῦ δὲ αὐτὸν λέγει διὰ 7 τὸ ἄνωθεν ἡκέναι τὸν θεὸν λόγον καὶ σάρκα ⟨ἐνδύσασθαι⟩, | ὥς φησιν, »ὁ Ö 44 λόγος σὰρξ ἐγένετο«, οὐχ ὡς αὐτὸς ὑπονοεῖ λόγον ἐκ πατρὸς προελθόντα καὶ
20 εἰς σάρκα μεταβεβλημένον· οὕτω γὰρ κατὰ τὴν ἠπατημένην αὐτοῦ ἔννοιαν διηγήσατο περὶ τοῦ τόπου. εἰ δὲ ἔστιν Ἀδὰμ πρὸ τοῦ εἶναι τὸν λόγον, 8 C ἆρα διὰ τίνος ὁ αὐτὸς Ἀδὰμ κέκτισται καὶ πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ κτίσματα τοῦ θεοῦ ἢ πρὸς τίνα ὁ πατὴρ εἴρηκε »ποιήσωμεν ἄνθρωπον«; οὐ γάρ τίς ποτε πρὸς τὸν ἐνδιάθετον αὐτοῦ λόγον ἢ τὸν προφορικὸν ἐπι- 9
25 τείνεται τὴν συμβουλίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔμφυτον καὶ ἅγιον αὐτοῦ λόγον

1/2 I. Cor. 15, 47 — 9 Joh. 1, 14 — 10. 13 Bar. 3, 37f — 19 Anath. v. Sirmium c. 12 εἴ τις τὸ 'ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο' ἀκούων τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀ. ἔ. (Hahn³ 197f) — 23 Gen. 1, 26 — 24f Anath. v. Sirmium c. 8 εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀ. ἔ. (Hahn³ 197) vgl. Symb. Antioch. c. 5f (Hahn³ 193)

J

1 ⟨καὶ⟩ Holl **9** ἄνθρωπον + ⟨καταβεβηκέναι⟩ ? Holl **10** * etwa ⟨ἄνωθεν ἦλθε, ἄρα⟩ Holl | * etwa ⟨φάσκει δὲ ὅτι γέγραπται⟩ Holl **11** ἐφεῦρε J, corr. Dind. | ** etwa ⟨τὸν εὑρόντα πᾶσαν ὁδὸν συνέσεως τὸν ἐν πατρὶ ὑπάρχοντα λόγον, βουλόμενοι δεῖξαι τοῦτο ἐκ τοῦ ἑξῆς λεγομένου »εἶτα ἐπὶ γῆς ὤφθη«· ἀλλὰ παντὶ τῷ συνετῷ δῆλον⟩ Holl **12** * etwa ⟨προυπάρχειν τὸν υἱόν⟩ Holl | εὑρηκέναι J, corr. Dind. **13** ὠφθῆναι Holl] ὤφθη J **14** ⟨δηλοῖ⟩ Holl **15** ⟨τοῦτο⟩ Holl **16** ⟨δεύτερον δὲ⟩ Holl **18** ⟨ἐνδύσασθαι⟩ Holl **19** ἐγένετο Holl] γενόμενος J **21** τόπου Holl] ὅρου J

⟨περὶ⟩ τῆς μελλούσης τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας ποιεῖται τὴν μετὰ πάσης σοφίας ἐξήγησιν, ἵνα μάθωμεν ἐξ ἀρχῆς εἶναι τὸν παῖδα πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα μὴ τὸν ἡμέτερον κτίστην πρόσφατον νομίσωμεν, ἀλλὰ σὺν πατρὶ ἀεὶ ὑπάρχοντα πρὸ τῶν αἰώνων, ὡς καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ | D 267
5 λέγων »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν«. D

4. Ὥς φησιν αὐτὸς ὁ ἀγύρτης, καὶ αὐτός φημι εἶναι τὸν λόγον ἀπ' 4,1 ἀρχῆς, ἀλλ' ὡς υἱὸν ⟨ἐκ⟩ θεοῦ γεγεννημένον. καὶ εἰ μή ἐστιν υἱὸς θεοῦ, μάταιος αὐτοῦ ὁ πόνος, ματαία αὐτοῦ καὶ ἡ προαίρεσις καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ διάνοια. οὐδὲν γὰρ περισσότερον τῶν ἀρνησαμένων αὐτὸν Ἰουδαίων
10 οὗτος λέγει. οὐ γὰρ λέγει περὶ αὐτοῦ τὸ εὐαγγέλιον ὅτι »ἐν ἀρχῇ 2 ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ«, ἀλλ' »ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν«. καὶ οὐ λέγει ὅτι ἐν τῷ θεῷ | ἦν μόνον, ἀλλὰ »θεὸς 3 P 832 ἦν ὁ λόγος«. ἀλλ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μὲν λόγος ἐνδιάθετος ἀεὶ καὶ προφορικὸς ὑπάρχων οὐ δύναται λέγεσθαι ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἀνθρώπου
15 λόγος. εἰ ⟨δὲ⟩ οὐκ ἦν οὔπω τὸ γέννημα, ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ εἰ 4 οὔπω ἦν υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος, διὰ τίνος τὰ πάντα γεγένηται; ἐπειδή φησι τὸ εὐαγγέλιον »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. ἀλλά φησιν· ὥσπερ διὰ λόγου ὁ ἄνθρωπος πράττει ὃ 5 βούλεται, οὕτως διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ λόγου B
20 ἐποίησε τὰ πάντα. πῶς οὖν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει ὅτι »ἕως 6 ἄρτι ὁ πατὴρ ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζμαι«; τὸ δὲ »ὁ πατὴρ ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι« οὐ τοῦ πατρὸς μὴ ἐργαζομένου ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ἐργασίᾳ, οὐδὲ τοῦ υἱοῦ ἀλλοτρίου ὄντος καὶ μὴ ἐργασαμένου ἐν τῇ τοῦ πατρὸς δημιουργίᾳ. πάντα γὰρ τὰ ἔργα ὅσα ἐστὶν ἅμα ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ 7
25 ἁγίου πνεύματος γεγένηται. δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν ἀπὸ πατρός, καὶ αὐτὸς τὰ πάντα εἰργάσατο σὺν πατρὶ καὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι. »τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ.« διὸ καὶ μετὰ ἀσφαλείας ὁ 8 κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔλεγε, γινώσκων τὰς ὑπονοίας τῶν πεπλανη- C
30 μένων, προγνώστης | ὢν ὡς θεὸς καὶ ⟨εἰδὼς⟩ ὡς ἤμελλεν ἕκαστος D 268 Ö 46 ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν ἐκβάλλειν· ἔλεγε ⟨γὰρ⟩ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους »οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ υἱός, ἐὰν μὴ ἴδῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα«. καὶ

5 Joh. 1, 1 — 10 f Joh. 1, 1 — 12 Joh. 1, 1 — 17 Joh. 1, 3 — 20 Joh. 5, 17 — 26 Ps. 32, 6 — 32 Joh. 5, 19

J

1 ⟨περὶ⟩ Holl 7 ὡς Holl] οὐχ J | ⟨ἐκ⟩ Holl 12 μόνον] ὁ λόγος Klost. 15 ⟨δὲ⟩ Pet. 16 vor θεὸς + ⟨ὁ⟩ ? Holl 20 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Holl] διὰ τοῦ εὐαγγελίου J 23 ἀλλοτρίου ὄντος Corn. Pet.] ἀλλοτριοῦντος J 24 δημιουργίᾳ + ⟨λέλεκται⟩ ? Holl 30 ⟨εἰδὼς⟩ Holl 31 ⟨γὰρ⟩ Holl

οὐχ ὅτι πρῶτον ὁρᾷ, ἔπειτα πράττει, ἀλλὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ ἔχει καὶ πράττει ἃ βούλεται.

5. Πῶς οὖν ταῦτα ἔσται, ὦ Φωτεινέ; ἢ τίς ὁ ἐν σοὶ πάλιν ἡμῖν προ- 5,1 βαλλόμενος τοῦτο τὸ ζιζάνιον; τίς ὁ τὸ δηλητήριον τοῦτο κατασκευάσας 5 τῷ βίῳ; πόθεν τὸ πονηρόν σοι ἐνθυμεῖσθαι κατὰ τοῦ κυρίου σου βλάσφημον D λαβεῖν ὑπόνοιαν; οὐκ ἔπεισέ σε Ἀβραάμ, φάσκων πρὸς αὐτὸν καὶ λέγων 2 »ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσιν«; ἐλέγχθητι γάρ, ὡς παρ' αὐτῷ ὁ υἱὸς ἐπεδήμησε, καὶ οὐ προφορά τις ὤν, ἀλλ' ἐνυπόστατος θεὸς λόγος. καὶ ὅπως γνώῃς, ὦ ἐθελόσοφε, τὸ πέρας τῶν ἐν ταύτῃ τῇ ὑπο- 3 10 θέσει πεπραγματευμένων, ⟨ἄκουε⟩ ὡς ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἐπισφραγισάμενος τὸ τέλειον ἡμῖν ἀπεφήνατο φάσκων ὅτι »ἔβρεξε κύριος ἀπ' οὐρανοῦ πῦρ καὶ | θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα παρὰ κυρίου«· καὶ οὐκ εἶπεν 4 P 833 ὁ λόγος τοῦ κυρίου, ἀλλὰ κύριος παρὰ κυρίου, ὡς καὶ Δαυὶδ λέγει »εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου«· καὶ ἵνα ⟨δείξῃ⟩ ὅτι οὐ μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρ- 15 ουσίαν ὁ υἱὸς μόνον εὑρίσκεται, διηγεῖται καὶ περὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι »ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε«. καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, 5 ὦ περιττολόγε καὶ ἐν ἀργοῖς καὶ περιέργοις ταττόμενε, οὐδεὶς δέξεταί σου τὸν λόγον. οὔτε γὰρ μειζότερον τὸ πνεῦμα οὔτε μικρότερον· »τίς γὰρ ταῦτα ἐξεζήτησε« φησίν »ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν«; ἐλέγχει σε δὲ ὁ 6 B 20 αὐτὸς ἅγιος λόγος, ὡς φάσκει κύριος περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· ὁμολογῶν γὰρ τὸ γνήσιον τῆς αὐτοῦ θεότητός φησι »τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνον«.

6. Καὶ πόσαι ἄλλαι τυγχάνουσι μαρτυρίαι; ἐπειδὴ | δὲ πᾶσιν ἡ σὴ 6,1 D 269 ἐρεσχελία δῆλός ἐστι, πλάνης οὖσα καὶ οὐκ ἀληθείας, φωραθήσεται 25 τε οὐ μόνον ὑπὸ συνετῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ὀλίγον τι τῆς θείας γραφῆς τὴν ἀκολουθίαν ἐπιγινωσκόντων, δι' ἣν οὐκ ἐπιδεηθήσομαι πολλῶν μαρτυριῶν ἢ πολλῆς ἀνατροπῆς (εὐάλωτον γάρ σου τὸ διήγημα καὶ ἡ C κακοπιστία), διὸ ἀρκετῶς ἔχειν ⟨ἡγούμενος⟩ τὰ πρὸς σὲ εἰρημένα, 2

7 Gen. 18, 25; vgl. Anath. Sirm. c. 15 εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀ. ἔ. (Hahn³ 198). Symb. Antioch. c. 6 ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθείς (Hahn³ 194). — 11 Gen. 19, 24 — 13 Ps. 109, 1 — 16 Ps. 109, 3 — 19 Jes. 1, 12 — 21 vgl. Joh. 15, 26; 16, 14

J

4 ζηζάνιον J 5 ⟨καὶ⟩ κατὰ Klost. 10 ⟨ἄκουε⟩ Holl 14 ⟨δείξῃ⟩ Holl 15 τῆς J] τῶν? Holl 21 γὰρ τὸ Holl] αὐτὸ J 22 λαμβάνον Holl] λήψεται J 24 οὖσα + ⟨ἔργον⟩? Holl 25 τε Holl] δὲ J | ὑπὸ¹] ἀπὸ J 26 δι' ἣν] lies δι' ὃ? Holl 26/27 μαρτυριῶν Pet.] μαρτύρων J 28 ⟨ἡγούμενος⟩ Holl

ὡς ἀπὸ γῆς ἀναφύσαντος κνωδάλου ἀτόνου τε καὶ ἀδυνάμου ⟨εἶδος⟩ τῷ ποδὶ τοῦ λόγου συντρίψας καὶ τῇ τοῦ θεοῦ λόγου ἀληθείᾳ, ἢ ὡς ἕλμιγγα | Ö 48 ἤτοι γῆς ἐντεριώνην, καταλείψω. ἤδη γὰρ καὶ διεσκεδάσθη εἰς ὀλίγον 3 † χρόνον ἡ τούτου τοῦ ἠπατημένου αἵρεσις. ἐπὶ δὲ τὰς ἑξῆς συνήθως 5 θεὸν ἐπικαλούμενος προελεύσομαι.

Κατὰ Μαρκελλιανῶν $\overline{\nu\beta}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{o\beta}$. D

1. Τῷ δὲ αὐτῷ πάλιν χρόνῳ (ὑπὸ ἓν γὰρ πάντες οὗτοι ἦσαν) Μάρ- 1,1 κελλος γέγονεν ἐν Ἀγκύρῃ. ἔτι γὰρ καὶ δεῦρο ⟨περιὼν⟩ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ὡς ἀπὸ δύο ἐτῶν ἐτελεύτα ἢ πλείω ἢ ἐλάσσω. ἐποίησε δὲ καὶ 2 10 αὐτός τινα διαίρεσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ χρόνου, ὀλίγην δέ τινα ὑπόνοιαν ὑπέφαινεν οὗτος, | ἀπεικαζόμενος Σαβελλίῳ τε καὶ P 834 Ναυάτῳ ἀπὸ τοῦ τῶν Ἀρειανῶν πρὸς αὐτὸν παροξυσμοῦ, δῆθεν διὰ † τοῦ λογισμοῦ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀντιθέσεως. ὅθεν καὶ παρὰ τινων ⟨ὀρθοδόξων⟩ βλασφημεῖται, ⟨ὡς⟩ ἀπὸ μέρους, ὡς ἔφην, Σαβελλια- 15 νῶν ἐσχηκὼς τὴν ἐρεσχελίαν. τινὲς δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπελογήσαντο μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὀρθῶς αὐτὸν βεβιωκέναι καὶ τῷ φρονήματι αὐτὸν ὀρθῶς ἔχειν διισχυριζόμενοι. διὸ πολλὴ περὶ τούτου ζήτησις γέγονε. καὶ τὰ μὲν κρύφια τῆς ἐννοίας θεῷ ἔγνωσται, οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ | γεγονότες 3 D 270 καὶ κατηχηθέντες, ἢ τὴν ἐκείνου ἔννοιαν ἀγνοοῦντες ἢ [μὴ] τὰ ἐκείνου 20 ἀληθῆ διηγούμενοι, οὔτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν ἤθελον, ὡς B ἔχει ἡ ἀλήθεια, ὅτι μία ἐστὶν ἡ θεότης, μία δοξολογία, ὁμοούσιος οὖσα ἡ τριὰς καὶ οὐδὲν διαλλάττουσα τῆς ἰδίας δόξης, τριὰς τελεία οὖσα καὶ μία θεότης, μία δύναμις, μία οὐσία, οὔτε συναλοιφή τις οὖσα οὔτε ὑποβεβηκυῖα.

8 Da haer. 66, 20 im Sommer 376 geschrieben ist, wird „dies Jahr" hier wohl auch noch 376 sein: dann ist Marcell etwa 374 gestorben — 12 Novatus vgl. haer. 65, 1, 6 S. 3, 13 — 18 vgl. Ps. 50, 8

J

1 ἀτόνου Ausgg.] ἀτόμου J | ⟨εἶδος⟩ Holl 4 † χρόνον] etwa ἐλθοῦσα Holl 5 Unterschrift τέλος τὰ περὶ φωτεινιανῶν J 6 Überschrift κατὰ Μαρκελλιανῶν $\overline{\nu\beta}$ ἢ καὶ $\overline{o\beta}$ J 8 ⟨περιὼν⟩ Holl 11 ὑπόνοιαν Holl] ἔννοιαν J 12 Ναβάτω J 13 † τοῦ λογισμοῦ] etwa τὸ λόγιον Holl 14 ⟨ὀρθοδόξων⟩ Holl | ⟨ὡς⟩ Holl 17 διισχυριζόμενοι Holl] διισχυρίζοντο J 19 ἢ Holl] οἱ J | ἢ Holl] οἱ J | [μὴ] Holl 22 διαλάττουσα J 23 συναλιφὴ J

οὗτος δὲ ἐπὶ πλεῖστον βουλόμενός τινα λέγειν παρά τισιν, ὅμοιον τοῦ 4
Σαβελλίου τῷ φρονήματι ἔδειξεν ⟨ἑαυτὸν⟩ εἶναι. διὸ καὶ αὕτη ἐν αἱρέσει
ἐλέγχθη καὶ ἠριθμήθη. παραθήσομαι δὲ αὖθις καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ
λόγου οὗ πεποίηται Ἰουλίῳ τῷ μακαρίτῃ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ ὁ
5 αὐτὸς Μάρκελλος, ὑπεραπολογούμενος δῆθεν ἑαυτοῦ. ἐκ δὲ τῆς ἀπολογίας 5 C
καὶ τοῦ λιβέλλου φανήσεται ἕτερα παρὰ τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας πεφρονηκώς.
εἰ μὴ γὰρ ἕτερα ἐφρόνησεν, ὑπὲρ ποίων εἰς ἀπολογίαν ἤρχετο,
εἰ μὴ ἄρα λόγοι ἐξ αὐτοῦ τεθέντες οὐκ ὀρθοὶ καί τινας ταράξαντες εἰς
ταύτην ⟨αὐτὸν⟩ κατήγαγον τὴν ἀπολογίαν; τοίνυν τὸ ἀντίγραφόν ἐστι
10 τοῦτο·

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς Μαρκέλλου, ὃν καθεῖλεν ἡ σύνοδος χάριν ἑτεροδοξίας. D

2. »Τῷ μακαριωτάτῳ συλλειτουργῷ Ἰουλίῳ Μάρκελλος ἐν 2,1
Χριστῷ χαίρειν.

15 Ἐπειδή τινες τῶν καταγνωσθέντων πρότερον ἐπὶ τῷ μὴ ὀρθῶς
πιστεύειν, οὓς ἐγὼ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ διήλεγξα, κατ'
ἐμοῦ γράψαι τῇ θεοσεβείᾳ σου ἐτόλμησαν, ὡς ἂν ἐμοῦ μὴ ὀρθῶς
μήτε ἐκκλησιαστικῶς φρονοῦντος, τὸ ἑαυτῶν ἔγκλημα εἰς ἐμὲ μετατεθῆναι
σπουδάζοντες, τούτου ἕνεκεν ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἀπαντήσας 2
20 εἰς τὴν Ῥώ|μην ὑπομνῆσαί σε, ἵνα τοὺς κατ' ἐμοῦ γράψαντας μετα- P 835
στείλῃ | ὑπὲρ τοῦ ἀπαντήσαντας αὐτοὺς ἐπ' ἀμφοτέροις ἐλεγχθῆναι D 271
ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι τε καὶ ἃ γεγράφασι κατ' ἐμοῦ ψευδῆ ὄντα τυγχάνει
καὶ ὅτι ἔτι καὶ νῦν ἐπιμένουσι τῇ ἑαυτῶν προτέρᾳ πλάνῃ καὶ

11—273,15 Ediert als Fragment 129 bei Klostermann (die christl. Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Eusebius B. 4 S. 214, 12ff) dazu vgl. E. Schwartz Zur Geschichte d. Athanasius IX Nachr. d. Göttinger Ges. ph. hist. Kl. 1911, S. 498ff. — 16 Julii epist. ad. Eusebianos c. 3 bei Athan. apol. c. Arian. 23 = Coustant epist. pont. p. 359 c) *Μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη ἡμῖν καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν ἀντειρηκώς.* Ebenda c. 16 (Athan. apol. 32 = Coustant p. 379) *ὥσπερ οὖν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι τότε ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γενόμενοι ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ· καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πεφρονηκέναι διϊσχυρίσατο.*

J

1 ὅμοιον τοῦ Σαβελλίου Holl] ὡς ὑπὸ τὸν σαβέλλιον J 2 ⟨ἑαυτὸν⟩ Holl | αὕτη Holl] αὐτὴ J 8 τεθέντες Holl] ἐτέθησαν J 9 ⟨αὐτὸν⟩ Holl
21 ἀπαντήσαντος J, corr. Pet.

δεινὰ κατά τε τῶν τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἡμῶν τῶν προεστώτων αὐτῶν τετολμήκασιν. ἐπεὶ τοίνυν ἀπαντῆσαι οὐκ ἠβουλήθησαν, 3 ἀποστείλαντός σου πρεσβυτέρους πρὸς αὐτοὺς καὶ ταῦτα ἐμοῦ ἐνιαυτὸν καὶ τρεῖς ὅλους μῆνας ἐν τῇ Ῥώμῃ πεποιηκότος, ἀναγκαῖον 5 ἡγησάμην, μέλλων ἐντεῦθεν ἐξιέναι, ἔγγραφόν σοι τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν B μετὰ πάσης ἀληθείας τῇ ἐμαυτοῦ χειρὶ γράψας ἐπιδοῦναι, ἣν ἔμαθον ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν ἐδιδάχθην, καὶ τῶν κακῶς ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ὑπομνῆσαί σε, ἵνα γνῷς οἷς χρώμενοι πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων λόγοις τὴν ἀλήθειαν κρύπτειν βούλονται.

10 φασὶ γὰρ μὴ ἴδιον καὶ ἀληθινὸν λόγον εἶναι τοῦ παντοκράτορος 4 θεοῦ τὸν υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλ' ἕτερον αὐτοῦ λόγον εἶναι καὶ ἑτέραν σοφίαν καὶ δύναμιν. τοῦτον γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ ὠνομάσθαι λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ διὰ τὸ οὕτως αὐτοὺς φρο- C νεῖν ἄλλην ὑπόστασιν διεστῶσαν τοῦ πατρὸς εἶναί φασιν. ἔτι μέντοι καὶ 5 15 προϋπάρχειν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα δι' ὧν γράφουσιν ἀποφαίνονται ⟨καὶ⟩ μὴ εἶναι αὐτὸν ἀληθῶς υἱὸν ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ κἂν λέγωσιν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως λέγουσιν ὡς καὶ τὰ πάντα. ἔτι μὴν καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν λέγειν τολμῶσι καὶ κτίσμα αὐτὸν καὶ ποίημα εἶναι, διορίζοντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρός. τοὺς οὖν ταῦτα λέγοντας ἀλλοτρίους 20 τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι πεπίστευμαι.

πιστεύω δέ, ἑπόμενος ταῖς θείαις γραφαῖς, ὅτι εἷς θεὸς καὶ ὁ 6 D τούτου μονογενὴς υἱὸς λόγος, ὁ ἀεὶ συνυπάρχων τῷ πατρὶ καὶ μηδεπώποτε ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἐσχηκώς, ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπάρχων, | οὐ κτισθείς, οὐ ποιηθείς, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν, ἀεὶ συμβασιλεύων | Ö 52 D 272 25 τῷ θεῷ καὶ πατρί, »οὗ τῆς βασιλείας«, κατὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου μαρτυρίαν, »οὐκ ἔσται τέλος«. οὗτος υἱός, οὗτος δύναμις, οὗτος 7 σοφία, οὗτος ἴδιος καὶ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀδιαίρετος δύναμις τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα τὰ γενόμενα γέγονε, | καθὼς τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ λέγον »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ P 836 30 λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. οὗτός ἐστιν 8 ὁ λόγος, περὶ οὗ καὶ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ λέγων »καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ

25 Luc. 1, 33 — 27 Vgl. S. 258, 21 — 29—31 Joh. 1, 1—3. — 32 Luc. 1, 2

J

14 *μέντοι*] *μὴν* ? Klostermann, wohl mit Unrecht 16 ⟨*καὶ*⟩ Corn. Öh. | *λέγουσιν* J corr. Dind. 17 *καὶ τὰ πάντα* Rettberg] *κατὰ πάντα* J 28 [*τὰ*] *πάντα* Klostermann 29 *λέγων* J

λόγου«· περὶ τούτου καὶ Δαυὶδ ἔφη »ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν«. οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἡμᾶς διδάσκει 9 διὰ τοῦ εὐαγγελίου, λέγων »ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«· οὗτος ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελθὼν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν B 5 καὶ ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας γεννηθεὶς τὸν ἄνθρωπον ἔλαβε.

3. »Πιστεύω οὖν εἰς θεὸν παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν 3,1 τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθέντα καὶ ταφέντα καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα 10 ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ὅθεν ἔρχεται κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνά- C στασιν, ζωὴν αἰώνιον.«

Ἀδιαίρετον εἶναι τὴν θεότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ παρὰ 2 15 τῶν θείων μεμαθήκαμεν γραφῶν. εἰ γάρ τις χωρίζει τὸν υἱὸν τουτέστι τὸν λόγον τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ἀνάγκη αὐτὸν ἢ δύο θεοὺς εἶναι νομίζειν, ὅπερ ἀλλότριον τῆς θείας διδασκαλίας εἶναι νενόμισται, ἢ τὸν λόγον μὴ εἶναι θεὸν ὁμολογεῖν, ὅπερ | καὶ αὐτὸ ἀλλότριον τῆς D 273 ὀρθῆς πίστεως εἶναι φαίνεται, τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος »καὶ θεὸς 20 ἦν ὁ λόγος«. ἐγὼ δὲ ἀκριβῶς μεμάθηκα ὅτι ἀδιαίρετος καὶ ἀχώριστός 3 ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ πατρός, ὁ υἱός. αὐτὸς γὰρ ὁ σωτὴρ ὁ κύριος ἡμῶν D Ἰησοῦς Χριστός φησιν »ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί«, καὶ »ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν«, καὶ »ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα«. ταύ- 4 την καὶ παρὰ τῶν θείων γραφῶν εἰληφὼς τὴν πίστιν καὶ παρὰ τῶν 25 κατὰ θεὸν προγόνων διδαχθεὶς ἔν τε τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ κηρύττω καὶ πρὸς σὲ νῦν γέγραφα, τὸ ἀντίγραφον τούτου παρ' ἐμαυτῷ κα-

1 Ps. 44, 2 — **2ff** Vgl. Fr. 73 (Klostermann S. 198f) — **3** Joh. 8, 42 — **6** vgl. Hahn, Bibliothek der Symbole[3] S. 22 — **14** Vgl. Fr. 67 (Klost. S. 198, 2) *ἡ μονὰς ἀδιαίρετος οὖσα.* Fr. 71 (Klost. S. 198, 22). Fr. 77 (Klost. S. 201, 20) — **19** Joh. 1, 1 — **21** Vgl. S. 258, 20 und Fr. 73 Klostermann (S. 198, 30) *ἔλεγεν »ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί«, ἵνα ἐν θεῷ μὲν ᾖ ὁ λόγος ὁ τοῦτο λέγων, ἐν δὲ τῷ λόγῳ ὁ πατήρ, ὅτι δύναμις τοῦ πατρὸς ὁ λόγος.* — **22** Joh. 10, 38 — Joh. 10, 30 — **23** Joh. 14, 9

J

5 *ἀνέλαβε?* Klostermann **6** a. R. v. sp. H (*H τὸ μικρὸν σύμ⟨βολον⟩ κατὰ ῥῆμα Nota hic parvu⟨m symbo⟩lum Latinorum aut apostolorum ⟨de ver⟩bo ad verbum* J | hinter *θεὸν* ist nicht *πατέρα* einzusetzen; vgl. zu *θεὸν παντοκράτορα* 257, 10f; 258, 16 **21** *ᾖ δύναμις,* Klostermann (wohl zu künstlich)

τασχών. καὶ ἀξιῶ τὸ ἀντίτυπόν σε τούτου τῇ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους 5
ἐπιστολῇ ἐγγράψαι, ἵνα μή τινες τῶν ἀκριβῶς μὴ εἰδότων ἡμᾶς κἀκεί-
νους τοῖς ὑπ' αὐτῶν γραφεῖσι προσέχοντες ἀπατηθῶσιν. ἔρρωσθε.«
πεπλήρωται. || P 837 Ö 54

5 4. Εἰ τοίνυν ὁ λίβελλος οὗτος καλῶς ἔχει, οἱ δυνάμενοι ἀναγνῶ⟨ναι 4,1
λεγέ⟩τωσαν καὶ οἱ δυνάμενοι ἀκριβῶσαι τὰ ἐν αὐτῷ εἰρημένα· καὶ εἰ
μὲν κακῶς ἔχει, αὐτοὶ διακρινέτωσαν. οὐ γὰρ βουλόμεθα πέρα ὧν ἐπι-
στάμεθα καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων λέγειν. εἰ γὰρ καὶ καλῶς ἔχει ὁ 2
λίβελλος περὶ τῆς ὑποθέσεως, πάλιν διανοηθήσονται οἱ ἐντυγχάνοντές
10 τε καὶ ἀκούοντες ὅτι οὐκ εἰς μάτην οὔτε εἰς ἀργότητα οὔτε κατ' ⟨ἔχθραν⟩
ἐκείνου ἐγίνετο αὐτῷ ἀνάγκη ἀπολογίας, εἰ μὴ ἄρα ἐξήμεσε λόγους
τινὰς ταράσσοντας καὶ ἀναγκάσαντας αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν ἥκειν περὶ
τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων. συμβαίνει γὰρ καὶ μετὰ τὸ ἐσφάλθαι αὐτὸν 3 B
διὰ τοῦ λιβέλλου ὑπεραπολογήσασθαι καὶ ἑαυτὸν διορθώσασθαι ἢ
15 ὅτι μὲν τῷ λιβέλλῳ ἐκόσμησεν αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἵνα παρακρύψῃ τὰ
ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ διὰ τῆς καθαιρέσεως τοῦ κοινοῦ τῶν
ἐπισκόπων συλλόγου τε καὶ τοῦ κανόνος. ὅμως τὰ περὶ Μαρκέλλου
εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ταῦτα. ἠρόμην δὲ αὐτὸς ἐγὼ χρόνῳ τινὶ τὸν μακα- 4
ρίτην πάπαν | Ἀθανάσιον περὶ τούτου τοῦ Μαρκέλλου, πῶς ἂν ἔχοι D 274
20 περὶ αὐτοῦ. ὁ δὲ οὔτε ὑπεραπελογήσατο οὔτε πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς
ἠνέχθη, μόνον δὲ διὰ τοῦ προσώπου μειδιάσας ὑπέφηνε μοχθηρίας μὴ C
μακρὰν αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ὡς ἀπολογησάμενον ἔχειν.

5. Παραθήσομαι δὲ ἅτινα τινὲς εὑρόντες ἐν τοῖς αὐτοῦ Μαρκέλλου 5,1
συντάγμασιν, ἃ ἐδόκει ἐπιλήψιμα αὐτοῖς φαίνεσθαι, πρὸς αὐτὸν ἀποτεινό-
25 μενοι καὶ αὐτοὶ ἀντισυνέταξαν. ὑπὸ δὲ ἄλλων πάλιν διὰ τὸ τοὺς ἀντι- 2
συντάξαντας, ὕστερον εἰς ἄλλο τραπέντας * ἐλέγχου χάριν τὰ ἀντισυνταχ-
θέντα ὑπ' αὐτῶν * προβαλλόμενοι ⟨οὖν⟩ ἐδείκνυον καὶ ἐν τοῖς σφῶν D
αὐτῶν συντάγμασι κατὰ τὰς γενομένας διαιρέσεις ἀνὰ μέσον τῶν περὶ
Ἀκάκιον καὶ Βασίλειον τὸν Γαλάτην καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικείας
30 ἐποιήσαντο πρὸς ἔλεγχον τοῦ αὐτοῦ Ἀκακίου. οὗτος γὰρ ἦν ὁ ἀπὸ τῶν 3
Μαρκέλλου συνταγμάτων κατὰ Μαρκέλλου εἰπών, ⟨ἅτινα παραθήσομαι⟩,

11 Vgl. S. 256, 7 ff

J

2 κἀκείνοις Pet. falsch 5 ἀναγνῶ⟨ναι λεγέ⟩τωσαν Holl 9 περὶ Holl] ἐκ J 10 ⟨ἔχθραν⟩ Holl 13 καὶ] ἢ Ltz 15 μὲν] del. Ltz 18 ἐλθόντα + ⟨ἔστι⟩? Holl 22 ἔχειν Holl] εἶχεν J 24 αὐτὸν Holl] ὃν J 25/26 ἀντισυντάξαντας Pet.] ἀντισυντάξας J 26 * etwa ⟨κρύπτειν βούλεσθαι τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν γραφέντα⟩ Holl 27 * etwa ⟨εἰς φῶς ἠνέχθησαν.⟩ Holl | ⟨οὖν⟩ Holl 30 τῶν Dind.] τοῦ J 31 ⟨ἅτινα παραθήσομαι⟩ Holl

ἵνα ἐν πᾶσιν ἡμεῖς τῆς ἀληθείας μηδὲν παραλείψαντες δείξωμεν ὅτι οὔτε ἀπευχόμεθα τὰ πρὸς διόρθωσιν οὔτε συναινεῖν βουλόμεθα τοῖς τι παρὰ τὸ ἀληθινὸν ἐπιχειροῦσι. καὶ ἔστι τὰ ἐκ τῆς Ἀκακίου πρὸς Μάρκελλον ἀντιλογίας τάδε· || P 838 Ö 56

5 *Ταῦτα διὰ Μάρκελλον.*

6. »Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιοῦτα μετὰ τὴν παρεξήγησιν τῶν 6,1 εἰς τὰς παροιμίας ῥητῶν γέγραφεν ὁ Μάρκελλος, λαλῶν τε κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν, ἐπαίρων δὲ εἰς ὕψος τὸ κέρας αὐτοῦ. γενόμενος ⟨οὖν⟩ ὑπὲρ τὰ μέσα τοῦ βιβλίου καὶ πάλιν θεὶς Ἀστερίου τὰ λέγοντα ῥήματα· 10 »ἄλλος μὲν γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ τὸν μονογενῆ λόγον καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως, μόνος B μόνον, τέλειος τέλειον, βασιλεὺς βασιλέα, κύριος | κύριον, D 275 θεὸς θεόν, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα« — θεὶς οὖν ταῦτα καὶ δυσχεραίνων πρὸς 3 15 τὴν εἰκόνα τὴν ἀπαράλλακτον, τουτέστι τὸ ἔκτυπον καὶ τρανὲς ἐκμαγεῖον τοῦ θεοῦ τῆς οὐσίας καὶ τῶν ἑξῆς, φαύλην καλῶν τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐπισυνάπτει τὴν δυσαρέστησιν αὐτοῦ, γράφων ὧδε· »ταῦτα τὰ ῥήματα σαφῶς τὴν φαύλην αὐτοῦ περὶ θεότη- 4 τος ἐλέγχει δόξαν. πῶς γὰρ ὁ κύριος καὶ θεὸς γεννηθείς, C 20 ὡς αὐτὸς προλαβὼν ἔφη, δύναται ἔτι εἰκὼν θεοῦ εἶναι; ἕτερον γὰρ θεοῦ εἰκὼν καὶ ἕτερον θεός. ὥστε εἰ μὲν εἰκών, οὐ κύριος οὐδὲ θεός, ἀλλ' εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ· εἰ δὲ κύριος ὄντως καὶ θεὸς ὄντως, οὐκέτι ὁ κύριος καὶ θεὸς εἰκὼν κυρίου καὶ θεοῦ εἶναι δύναται.« *καὶ ἑξῆς·* »οὐδὲν οὖν 5

7 vgl. Apoc. 13, 6 — 10ff vgl. Klostermann Fragment 96 (Eusebius' Werke B. IV 205, 27ff) — 18—24 = Klostermann Fragment 96 (Eusebius Werke B. IV 205, 31ff) — 18—19 wiederholt 263, 1f — 24—261, 6 = Klostermann Fragment 97 (Eusebius' Werke B. IV 206, 5ff); wiederholt unten 263, 6ff (=Epiph.[2]), außerdem der Satz 261, 2—4 noch einmal 264, 8f

J

3 *τὰ* Holl] *ταῦτα* J 8 ⟨*οὖν*⟩ Holl 10 *αὐτοῦ* Eus. 11 *ἁπάσης* Eus. 13 *δόξης καὶ δυνάμεως* Eus. 18 *ῥητὰ* Eus. | *φαύλην αὐτοῦ* Epiph. 263, 1 Eus.] *ἑαυτοῦ φαύλην* J 19 *ἐλέγχει*] *παρίστησι* 263, 2 | *γεννηθεὶς* hinter *κύριος* Eus. 20 *ἔτι* < Eus. 21 *θεοῦ εἰκὼν*] *εἰκὼν θεοῦ* Eus. 23 *ὄντως* (hinter *θεὸς*) < Eus. 24 *οὖν* < Epiph.[2]

αὐτὸν ὧν προεῖπεν εἶναι βούλεται· πάντων γὰρ τούτων εἰκόνα αὐτὸν εἶναι λέγει. οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκών, οὐκέτι αὐτοουσία δύναται εἶναι, καὶ εἰ βουλῆς ἐστιν D εἰκών, οὐκέτι αὐτοβουλὴ εἶναι δύναται, καὶ εἰ δυνάμεως 5 εἰκών, οὐκέτι δύναμις, καὶ εἰ δόξης εἰκών, οὐκέτι δόξα. ἡ γὰρ εἰκὼν οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς εἰκών ἐστι.«

7. »Ταῦτα δὲ σύ, Μάρκελλε, τὰ ῥήματα [τὰ] πρότερον ἐπαι- 7,1 νέσας ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου, νῦν δὲ ἀρνησάμενος τὸν θεὸν ἐκ θεοῦ λόγον ὄντα τὸν υἱὸν καὶ μόνον ἐκ μόνου καὶ τέλειον ἐκ τελείου, σαφῶς τὴν 10 φαύλην σου περὶ θεότητος ἤλεγξας δόξαν. τοῦ γὰρ βασιλέως τοῦ 2 μεγάλου τὴν εἰκόνα λαβὼν ⟨ἐν⟩ ἀζωΐᾳ καὶ ἀθεότητι, ἀβουλίᾳ τε καὶ ἀδυναμίᾳ καὶ ἀδοξίᾳ καὶ τῷ ἀνουσίῳ, | ἐκτετμῆσθαι τὴν ἀνοσίαν P 839 ὤφειλες γλῶτταν, εἰπὼν ῥῆμα εἰς κύριον καὶ τελευτήσας εἰς ψυχὴν οὕτως ἀσεβήσασαν. τὴν γὰρ εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀζωΐᾳ περιγράψας 3 15 οὔτε κύριον οὔτε θεὸν οὐκ οὐσίαν οὐ βουλὴν οὐ δύναμιν οὐ δόξαν ⟨λέγεις⟩ εἶναι ταύτην. τούτων δὲ ἀκίνητον εἰκόνα εἶναι θέλεις αὐτήν, οἱονεὶ ἄψυχον καὶ ἄζωον, ἔξω ἐκτεθεῖσαν | αὐτὴν ποιῶν, καὶ ὡσαύτως D 276 | ἄψυχον ⟨ὡς⟩ καὶ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ μόνῃ συνεστῶσαν· ζῶντος δὲ Ö 58 ζῶσαν οὐ θέλεις εἶναι τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ, οὐδὲ οὐσίας οὐσίαν εἰκόνα, 20 οὐδὲ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης βουλὴν καὶ δύναμιν καὶ δόξαν B ἀπαραλλάκτως εἰκόνα. τὸ δὲ ἀπαραλλάκτως εἰπεῖν οὐχ οἷόν τε καὶ 4 ἀγεννήτως, ἀλλ' ὅτι ἐκτυπῶς καὶ ἀκριβῶς ὡμοιωμένην πρὸς πατρικὴν ἔχει καὶ θεότητα καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν.«

καὶ μεθ' ἕτερα. »ἔδει δέ σοι ἄλαλα γενηθῆναι ⟨τὰ χείλη⟩ 5 25 τὰ δόλια τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐξουδενώσει.« καὶ γὰρ »μόνος μόνον« ἐγέννησεν ὁ πατὴρ 6 τὸν μονογενῆ, κἂν σὺ μὴ θέλῃς, νῦν ἄλλο τι θέλων, οὐκ ἐξ αἰτίας τῶν αἰώνων Οὐαλεντίνου τὴν πάροδον λαβόντος τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' C ἐκ μόνου πατρὸς τὴν γέννησιν ἔχοντος, καὶ »τέλειος τέλειον«· 30 ἀτελὲς γὰρ οὐδὲν ἐν πατρί, διὸ οὐδὲ ἐν υἱῷ, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου τελει-

24/26 Ps. 30, 19

J

1 *αὐτῶν* Epiph.[2] | *προεῖπεν* Epiph.[2] Eus.] *προεῖπον* J | *πάντων* Epiph.[2] Eus.] *πάντως* J 2 *λέγεις* Epiph.[2] 3 *οὐκέτι αὐτοουσία δύναται* Epiph.[2] Eus.] *οὐ δύναται αὐτοουσία* J (ebenso 264, 8f) 5 *εἰκὼν* (hinter *δυνάμεως*) < Epiph.[2] | *εἰκών* (hinter *δόξης*) < Epiph.[2] 6 *εἰκὼν* Epiph.[2] Eus.] < J 7 [*τὰ*] Öh. 11 ⟨*ἐν*⟩ Holl 16 ⟨*λέγεις*⟩ Holl 17 *ὡσαύτως* Corn. Pet.] *ὡς αὐτὸς* J 18 ⟨*ὡς*⟩ Holl 20—21 zum Sinn vgl. 264, 12 21 *οἷόν τε* Holl] *οἷόν τι* J 23 *ἔχει* Holl] *ἀγαθότητα* J 24 ⟨*τὰ χείλη*⟩ Pet.

ότητος καὶ ὑπερτελειότητος γέννημα γνήσιον τοῦ υἱοῦ τελειότης· καὶ »βασιλεὺς βασιλέα«. εὐσεβὲς γὰρ τὸν θεὸν βασιλεύειν, ⟨πρὸ τοῦ⟩ πρὸ 7 τῶν αἰώνων γεννηθέντος [τοῦ] υἱοῦ καὶ βασιλευομένου βασιλέως, δι' οὗ καὶ τὰ λοιπὰ βασιλεύεται, εὐχαρίστως ὁμολογοῦντος τὴν ὑποταγήν.
5 οὐκ ἰδιώτην γάρ, ἀλλὰ βασιλέα γεγέννηκεν ὁ πατήρ, τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν οὔτε ζωῆς τέλος ἐχούσης. οὐ γὰρ ἔξωθεν D τὸ ἀξίωμα, εἰς οὐσίαν δὲ αὐτῷ συντελεῖ, ὁμοίως πατρὶ γεννήσαντι. διὸ καὶ γέγραπται τὸ »καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.« οὕτως δὲ καὶ »κύριος κύριον« καὶ »θεὸς θεὸν« γεννᾶν παρ' ἡμῶν ὁμο- 8
10 λόγηται. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐσίας καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης εἰκόνα λέγομεν, οὐκ ἄψυχον καὶ νεκράν, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ βουλητικὴν καὶ δυνατὴν καὶ ἔνδοξον. δύναμις γὰρ οὐκ ἀδυναμίαν γεννᾷ, 9 ἀλλὰ αὐτο|δύναμιν, καὶ δόξα οὐκ ἀδοξίαν γεννᾷ, ἀλλὰ αὐτοδόξαν, P 840 καὶ βουλὴ οὐκ ἀβουλίαν γεννᾷ, ἀλλὰ αὐτοβουλήν, καὶ | οὐσία οὐ τὸ D 277
15 ἀνούσιον, ἀλλὰ αὐτοούσιον. εἰκὼν ἄρα ἐστὶν ὁ λόγος θεός, ζῶσα σοφία, ὑποστατική, λόγος ἐνεργὴς καὶ υἱός, αὐτὴ οὐσιωμένη. αὕτη γὰρ ⟨ἦν⟩ »ᾗ προσέχαιρε« καθ' ἡμέραν ὁ θεός, »ὅτε ηὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας«. σὺ δέ, Μάρκελλε, »ταῦτα ἀρνούμενος ἔμπροσθεν 10 τῶν ἀνθρώπων, ἀρνηθήσῃ μὲν ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς
20 τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς«, ἀρνηθήσῃ δὲ καὶ ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τῆς B ὑπὸ τὸν οὐρανόν, γραφούσης περὶ σοῦ πανταχοῦ τῇ γῇ »ἄκουε λόγον κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον, ὅτι | οὐ Ö 60 μὴ αὐξηθῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἄρχων ἔτι ἐν τῷ Ἰούδᾳ καθήμενος ἐπὶ θρόνου Δαυίδ«.

25 8. *Καὶ μεθ' ἕτερα μνημονεύσαντος Μαρκέλλου τῶν Ἀστερίου ῥητῶν* 8,1 *ἐπιφέρει λέγων·* »Θεὶς οὖν ταῦτα καὶ χωρῶν τῇ ἀρνήσει τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνος καὶ οὐσίας, καὶ τῆς μονογενοῦς υἱότητος ἐκ πατρὸς καὶ τῶν πρωτοτοκίων πάσης κτίσεως, καὶ τῆς τοῦ μονο- C γενοῦς μονότητος καὶ τῆς ἐκ τελείου τελειότητος καὶ τῆς ἐκ βασιλέως
30 βασιλείας καὶ τῆς ἐκ κυρίου κυριότητος καὶ τῆς ἐκ θεοῦ θεότητος, οὐσίας τε ἁπλῶς καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης θεοῦ εἰκόνος ἀπαραλλάκτου, οὐ μικροῖς λόγοις »ἀρνούμενος ἔμπροσθεν τῶν ἀν- 2 θρώπων, διὸ καὶ ἀρνηθησόμενος ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ«,

6 Hebr. 7, 3 — 8 Luc. 1, 33 — 17f Prov. 8, 30f — 18 vgl. Matth. 10, 32 — 21—24 Jer. 22, 29f — 28 vgl. Col. 1, 15 — 32/33 vgl. Matth. 10, 32

J

2 ⟨*πρὸ τοῦ*⟩ Holl 3 [*τοῦ*] Holl 9 *εὐφραίνετο* J corr. Dind. 13 *αὐτοδύναμον* J corr. Pet. 15 *ἀνούσιον* Pet.] *ὁμοούσιον* J 16 *αὐτὴ* Holl] *αὕτη* J 17 ⟨*ἦν*⟩ Holl 28 *τοῦ* (vor *μονογενοῦς*) Holl] *ἐκ* J

ἄντικρυς ταῦτα γράφεις· »ταῦτα τὰ ῥήματα σαφῶς τὴν φαύλην αὐτοῦ περὶ θεότητος πατρὸς καὶ υἱοῦ παρίστησι δόξαν.« ἡ δὲ τούτων ἄρνησις τὴν σὴν ἐνδιάστροφον καὶ φαύλην περὶ θεότητος καὶ οὐσίας Χριστοῦ σαφῶς ἤλεγξεν ἑτεροδοξίαν.«

5 9. *Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει τὰ Μαρκέλλου·* Ἕωλα οὖν τὰ 9,1 D ἑξῆς ἐπιφέρει γράφων. »οὐδὲν οὖν αὐτὸν ὧν προεῖπεν εἶναι βούλεται. πάντων γὰρ τούτων εἰκόνα αὐτὸν εἶναι λέγει. οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκών, | οὐκέτι αὐτοουσία δύναται D 278 εἶναι. καὶ εἰ βουλῆς ἐστιν εἰκών, οὐκέτι αὐτοβουλὴ εἶναι 10 δύναται. καὶ εἰ δυνάμεως, οὐκέτι δύναμις. καὶ εἰ δόξης, οὐκέτι δόξα. ἡ γὰρ εἰκὼν οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς εἰκών ἐστιν.« ἕωλα δέ, Μάρκελλε, καὶ ψευδῆ ταῦτα. πάντα γὰρ 2 αὐτὸν ἃ προεῖπεν Ἀστέριος εἶναι βούλεται, λέ|γων »βασιλεὺς βασιλέα, P 841 κύριος κύριον, θεὸς θεόν«, καὶ λύει σου τὴν ἄψυχον εἰκόνα, τὴν κατὰ 15 σὲ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ συνεστῶσαν μόνῃ. πάντων γὰρ τούτων ζῶσαν 3 εἰκόνα λέγει καὶ ζῶντος εἰκόνος ἐκμαγεῖον οὖσαν τοῦ γεγεννηκότος, καὶ οὐσίας αὐτοουσίαν εἰκόνα λέγει καὶ βουλῆς αὐτοβουλὴν καὶ δυνάμεως αὐτοδύναμιν καὶ δόξης αὐτοδόξαν, καὶ οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἑτέρου εἰκόνος. σὺ δὲ θεὸν ἐκ θεοῦ τὸν υἱὸν οὐχ ὁμολογῶν οὐδὲ φῶς ἐκ φωτὸς 4 20 οὐδὲ δύναμιν ἐκ δυνάμεως, οὔτε θεὸν οὔτε φῶς, οὐ δύναμιν οὐκ οὐσίαν, οὐ βουλήν, οὐ δόξαν τὸν υἱὸν εἶναι θέλεις. ἀλλὰ τὸ σῶμα ταῦτα B ἀφανίζει ἀσεβῶς ἐν τῇ συντελείᾳ μετὰ † τούτων. καὶ ἀρνῇ μὲν τὸ 5 »θεὸς ἦν ὁ λόγος«, υἱὸν δὲ | θεοῦ καλεῖς ἢ ὀνόματι μόνῳ ἢ ὡς ἄνθρωπον, Ö 62 ἵν' ἑτερογενῆ γεννῶν εἴη ὁ θεός, θέσει γεννῶν τὸν υἱόν, κατὰ τὸ »υἱοὺς 25 ἐγέννησα καὶ ὕψωσα«, καὶ κατὰ τό »ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας«, καὶ τὸ »ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ, υἱοὶ θεοῦ«. οὐσίας οὖν καὶ δυνάμεως καὶ 6

1 vgl. oben 260, 18f Fr. 96 (Klostermann S. 205, 31) — **6—12** 261, 1—6, (Epiph.[1]) = Fr. 97 (Klost. S. 206, 5ff); der Satz 263, 8—10 noch einmal wiederholt 264, 8f — **12 f** vgl. S. 264, 4f — **13 ff** oben S. 260, 12ff — **23** Joh. 1, 1 — **24** Jes. 1, 2 — **25** Röm. 8, 15 — **26** Ps. 28,1

J

2 *παρίστησι*] *ἐλέγχει* 260, 19 Eus. 5 *οὖν* < J 6 *αὐτῶν* J 7 *λέγεις* J 8 *οὐκέτι αὐτοουσία δύναται*] *οὐ δύναται αὐτοουσία* Epiph.[1] u. unten 264, 8f 10 *δυνάμεως* u. *δόξης* + *εἰκὼν* Epiph.[1] Eus. 11/12 *εἰκὼν* < Epiph.[1] 13 *προεῖπεν* Holl] *προεῖπον* J 18 *αὐτοδοξίαν* J corr. Dind. nach S. 262, 13 21 *τὸ σῶμα* ist nicht mit Pet. u. Öh. zu bezweifeln oder zu verändern; gemeint ist, daß mit der Körperlichkeit des „Sohnes" bei Marcell nach der Apokatastasis auch dieses alles verschwände 22 † *τούτων*] *τοῦ υἱοῦ* ? Holl 23 *ὡς ἄνθρωπον* Holl] *τῶν ἀνθρώπων* J *τὸν ἄνθρωπον* Pet. 24 *γεννῶν τὸν* Holl] *γεννητὸν* J

βουλῆς καὶ δόξης ἀπαράλλακτον λέγων Ἀστέριος εἰκόνα τὸν υἱὸν τοῦ πατρός, πάντως οἱονεὶ τοὺς πατρικοὺς χαρακτῆρας ἐνεῖναι λέγει C τῷ υἱῷ καὶ τὰ ἐπινοούμενα τοῦ πατρὸς τετυπῶσθαι ἢ δεδόσθαι τῷ υἱῷ, οὐκ ἄλλα παρ' αὐτὸν ὄντα. πάντα οὖν ἃ προεῖπεν αὐτὸν εἶναι 7
5 βούλεται. οὐ γὰρ τὴν ἐν χρώμασιν εἰκόνα νοεῖ οὐδὲ τρίτον ζωγράφον εἰσάγει, ἵνα διαφωνοῦντος πρὸς τὸν πατέρα διὰ χρωμάτων τὰς ποιότητας ἀλλαχοῦ γράφῃ καὶ τοῦτο υἱὸν καλῇ. οὕτω γὰρ σὺ νοήσας 8 καὶ μὴ νοήσας φῄς· »οὐκοῦν εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκών, οὐ | δύναται αὐτοουσία εἶναι, καὶ εἰ βουλῆς, οὐκέτι αὐτοβουλή.« D 279
10 καθ' ἡμᾶς γὰρ εἰ οὐσίας ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα, αὐτοουσία δύναται εἶναι D καὶ ἔστι. καὶ οὕτως οὐσίας οὐσίαν εἰκόνα λέγομεν διὰ μίμησιν ὁμοιοτάτην ζωῆς τε καὶ ἐνεργείας, οὕτω δὲ καὶ βουλῆς βουλὴν εἰκόνα τὸν »μεγάλης βουλῆς ἄγγελον«, καὶ δυνάμεως καὶ δόξης δύναμιν καὶ δόξαν. καὶ τούτων παραστατικὸν τὸ »ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει 9
15 ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ«, καὶ »ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ ⟨οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ⟩«. τὸ γὰρ | »ὥσπερ, οὕτως« εἰκονικῆς ἐστι μιμήσεως P 842 καὶ ὁμοιώσεως ἀκριβὲς ἐκμαγεῖον.«

10. *Καὶ μεθ' ἕτερα ὀλίγα* »οὐ γὰρ ὁ λόγος θεός, ὁ ἄλλοις **10,1**
20 παρέχων ζωὴν καὶ κάλλος καὶ μορφήν, αὐτὸς ἄζωος καὶ ἀκαλλὴς καὶ ἄμορφός ἐστιν, ἐν νεκρότητι ἢ τῷ μὴ εἶναι νοούμενος, ἀλλὰ πατρικοῖς χαρακτῆρσι μεμόρφωται, οὐχ ὡς ἕτερος αὐτὸς ὤν, ἑτέρους δὲ τοὺς χαρακτῆρας τῆς μορφῆς ἔχων, ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι αὐτοῦ οἱ χαρακτῆρές εἰσι καὶ ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τὸ εἶναι αὐτοῦ. ἡ δὲ εἰκών, ἑτέρου 2
25 καὶ οὐχ ἑαυτῆς εἰκὼν οὖσα, καθὰ καὶ σὺ θέλεις, τοῦ πρωτοτύπου ἐν ἑαυτῇ τοὺς χαρακτῆρας φέρουσα, τὴν ἑτερότητα παρίστησιν, ἑτερότητα B δὲ ὡς ὁμοιότητα. οὐχ ἑαυτῆς γάρ, ἑτέρου δέ τινος εἰκών ἐστιν οὗτος, ὤν, ὅ ἔστιν, »εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου«. εἰκὼν οὖν τοῦ πατρὸς 3 ὁ υἱός, ζῶσα ζῶντος, ἐν κινήσει καὶ ἐνεργείᾳ, δυνάμει τε καὶ | βουλῇ Ö 64
30 καὶ δόξῃ, οὐκ ἄψυχος, οὐδὲ ἀκίνητος, ἐν ἑτέρῳ μὲν τὸ εἶναι ἔχουσα καὶ γραφομένη, αὐτὴ δὲ ἐν ἑαυτῇ καὶ δι' ἑαυτῆς ἐν κινήσει μὴ οὖσα. καὶ εἰκών ἐστιν ἀπαράλλακτος, οὐ τῆς ἀπαραλλαξίας πατέρα ποιούσης, ἀλλ' υἱὸν ἀπηκριβωμένον.« *Πεπλήρωνται τὰ ἐνθάδε Ἀκακίου.* C

4 f vgl. S. 263, 12 f — **8** vgl. oben 263, 8—10 — **13** Jes. 9, 6 — **14** Joh. 5, 26 — **28** Col. 1, 15

J

2 *πάντας* J corr. Corn. **7** *καλεῖ* J **12** *εἰκόνα* + ⟨*εἶναι*⟩ ? Holl **16/17** ⟨*οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ*⟩ Holl **19** *ὁ ἄλλοις* Holl] *ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς* J [*ἀλλ'*] Pet. **20** *ἀκαλὴς* J **21** *νεκρώτητι* J **22** *δὲ*] *τε* ? Holl **31** *δὲ* Holl] *μὲν* J **33** *ἐνθάδε τὰ* Klost.

Νῦν δέ φασιν οἱ ὀρθόδοξοι καὶ ἀδελφοὶ ἡμέτεροι καὶ ὁμολογηταὶ | 4 D 280
παρά τινων ὑπὸ Μαρκέλλου καταλειφθέντων μαθητῶν ἔκθεσιν εἰληφέναι
ὁμολογίας περὶ πίστεως ἀπολογουμένης· ἧς τὰ λεπτολογήματα, αὐτὸς
μὴ κατειληφὼς αὐτήν, ἐνταῦθα παρεθέμην. καὶ ἔστι τὸ ἀντίγραφον
5 *τόδε·*

Ἡ ἐπίγραφος πίστις τῶν Μαρκέλλου. D

11. »Τοῖς αἰδεσιμωτάτοις καὶ ἁγιωτάτοις ἐπισκόποις τοῖς ἐν **11,1**
Διοκαισαρείᾳ ὑπερορισθεῖσιν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν ὀρθοδόξου πίστεως, Εὐλογίῳ, Ἀδελφίῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀμ-
10 μωνίῳ, Ἁρποκρατίωνι, Ἰσαάκ, Ἰσιδώρῳ, Ἀννουβίωνι, Πιτίμῳ,
Εὐφρατίῳ, Ἀαρώνῃ, οἱ ἀπὸ Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας πρεσβύτεροι,
Φωτεινός, Εὐστάθιος, ἕτερος Φωτεινός, Σιγέριος καὶ διάκονος Ὑγῖνος
καὶ ὑποδιάκονος Ἡρακλείδης καὶ ἀναγνώστης Ἐλπίδιος καὶ προστάτης
Κυριακὸς ἐν κυρίῳ χαίρειν.« | P 843
15 »Ἐνδεδημηκότων ἡμῶν πρὸς τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν ἀπὸ τῆς 2
προειρημένης ἡμετέρας πατρίδος, τὴν προσήκουσαν ἐπίσκεψιν ποιού-
μενοι, καὶ ἐπερωτωμένων ἡμῶν παρὰ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος περὶ
τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως ὅπως ἔχομεν, καὶ ἀποδεξάμενοι ὑμῶν τὴν τοι-
αύτην κηδεμονικὴν πεῦσιν, ἥνπερ ἐποιήσασθε, διὰ ⟨τὸ⟩ μάλιστα τοὺς
20 βουλομένους ματαίως θρυλεῖν περὶ ἡμῶν τινα ψευδῆ ἀναγκαῖον ἡγη- 3
σάμεθα πληροφορῆσαι ὑμᾶς περὶ τούτου, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὑποδειχθέν-
των τῇ ὑμετέρᾳ ὁσιότητι παρ' ἡμῶν γραμμάτων κοινωνικῶν πρὸς
ἡμᾶς γραφέντων ⟨ὑπὸ⟩ τοῦ τρισμακαρίου πάπα Ἀθανασίου, ἀλλὰ B
καὶ ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς ἐγγράφου ὁμολογίας, ὡς ὅτι οὔτε φρονοῦμεν 4
25 οὔτε πεφρονήκαμέν τί ποτε ἐκτὸς τῆς κατὰ Νίκαιαν ὁρισθείσης οἰκου-
μενικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ἥνπερ ὁμολογοῦμεν † δυνάμει

7 Über diese elf Verbannten in Diocaesarea vgl. Petrus Alex. bei Theodoret h. e. IV 22, 35; S. 259, 23ff Parmentier, Basilius ep. 265; Migne 32, 984ff, Facundus v. Hermiane pro defens. trium capitum IV 2; Migne S. L. 67, 618 C, Palladius hist. Laus. 46; S. 134f Butler, Apollinaris epist. ad Diocaes. (Lietzmann Apoll. I S. 255 vgl. 22ff 60ff), E. Schwartz Nachr. d. Gött. Ges. 1905, 165 — 13 *προστάτης* wie lat. praepositus basilicae cf. Diehl Inscr. lat. christ. n. 1305ff

J

3 *ἀπολογουμένην* ? Holl 19 ⟨*τὸ*⟩ Dind. 20 *θρυλλεῖν* J 26 † *δυνάμει ταύτην φρονεῖν*] lies *δυνάμενοι ὑμᾶς πληροφορεῖν* ? Holl

ταύτην | φρονεῖν, ἀναθεματίζοντες τοὺς τολμῶντας κτίσμα λέγειν ⟨τὸν 5 D 281
υἱὸν ἢ⟩ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ Σαβελλίου
καὶ Φωτεινοῦ καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τοὺς μὴ λέγοντας
τὴν ἁγίαν τριάδα τρία πρόσωπα ἀπερίγραφα καὶ ἐνυπόστατα καὶ
5 ὁμοούσια καὶ συναΐδια καὶ | αὐτοτελῆ, ἀναθεματίζοντες δὲ καὶ τοὺς 6 C Ö 66
πλατυσμὸν ἢ συστολὴν ἢ ἐνέργειαν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν λέγοντας,
καὶ τοὺς τὸν θεὸν λόγον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, προαιώνιον καὶ συναΐδιον
τῷ πατρὶ καὶ ἐνυπόστατον καὶ αὐτοτελῆ υἱὸν καὶ θεὸν μὴ ὁμολογοῦντας.

12. Εἴ τις τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα λέγει, **12,1**
10 ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις ἀρχὴν ἢ τέλος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ λόγῳ ἢ τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ δίδωσιν, ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μέρος τοῦ πατρὸς λέγει τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
καὶ μὴ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πρὸ D
15 πάσης ἐπινοίας γεγενῆσθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

περὶ δὲ τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ 2
θεοῦ, ὁμολογοῦμεν ὅτι ⟨ὁ⟩ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἄνθρωπος γέγονε χωρὶς
ἁμαρτίας, κατὰ πρόσληψιν πάσης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, τουτέστι
ψυχῆς λογικῆς καὶ νοερᾶς καὶ σαρκὸς ἀνθρωπίνης.

20 Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν 3
τε καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, θεὸν ἐκ θεοῦ, | φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν P 844
ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί,
25 δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν δι'
ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα
καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας
καὶ νεκρούς, | καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε 4 D 282
30 οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο,
ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν ἢ B
ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ
καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

ἐγὼ Φωτεινὸς πρεσβύτερος τῆς κατὰ Ἄγκυραν καθολικῆς ἐκκλη- 5
35 σίας οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.

⟨ἐγὼ Εὐστάθιος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ
φρονῶ ὡς προγέγραπται.

20ff vgl. Hahn, Bibliothek der Symbole[3] 160ff

J

1/2 ⟨*τὸν υἱὸν ἢ*⟩ Holl 17 ⟨*ὁ*⟩ Holl 18 *πρόληψιν* J corr. Corn.
36—S. 267, 2 ⟨*ἐγὼ Εὐστάθιος ... προγέγραπται*⟩ erg. Klost. nach S. 265, 12.

ἐγὼ Φωτεινὸς πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.⟩
ἐγὼ Σιγέριος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.
5 ἐγὼ Ὑγῖνος διάκονος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.
ἐγὼ Ἡρακλείδης ὑποδιάκονος τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ ὡς προγέγραπται.
ἐγὼ Ἐλπίδιος ἀναγνώστης τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ
10 ὡς προγέγραπται.
ἐγὼ Κυριακὸς προστάτης τῆς αὐτῆς οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ C ὡς προγέγραπται.«

Ταῦτά ἐστι τὰ ὑπ' αὐτῶν πρὸς τοὺς ὁμολογητὰς καὶ πατέρας γρα- 6 *φέντα. εἰ τοίνυν δύναται παρὰ συνετῶν νοεῖσθαι ἐν καλλίοσιν ὑπάρ|χειν,* Ö 68
15 *καὶ δὴ οὕτω τετάχθω. εἰ δὲ καὶ ἐκεῖσε πάλιν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῇ ἀπολογίᾳ διαλογῆς ἔσφαλταί τινα [τὰ] οὐκ ὀρθὰ ὑπάρχοντα, πάλιν ὡσαύτως τοῖς φιλομαθέσι τετάχθω. ὡς οὖν τῶν προειρημένων πάντων τὴν ὑφήγησιν διεξήλθομεν περὶ τοῦ αὐτοῦ Μαρκέλλου, παρελεύσομαι καὶ τοῦτον, καὶ τὰς ἑξῆς διασκοπήσομαι.*

---

20 ## *Κατὰ Ἡμιαρείων* $\overline{\nu\gamma}$, *τῆς δὲ ἀκολουθίας* $\overline{o\gamma}$.

1. *Ἐν τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει τοῦ Ἀρείου τὰ σχέτλια διαρρήξαντες* **1,1** D *καὶ τῶν μετ' αὐτόν, Φωτεινοῦ δέ φημι, ἀλλὰ καὶ Μαρκέλλου, ἐν ᾧ ὀλίγῳ ἔδοξε παρασεσαλεῦσθαι, ἃ ἐξ ὑπαρχῆς ἐξήμεσεν ὡς ἐν μέθῃ ὁ ἀνὴρ προληφθείς (γένοιτο δὲ τοὺς αὐτοῦ διορθωθῆναι, εἴ | γε διορθώσοιντο), ἀλλὰ* D 283
25 | *καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου γεγενημένων τὰ ζιζάνια διὰ τοῦ θείου* P 845 *λόγου »τοῦ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον τομωτέρου« ἐκτεμόντες ⟨περὶ⟩ τῆς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου φυείσης ὑλομανίας διασκοπήσωμεν πῶς τινες ἡμιαρει⟨ανί⟩ζουσιν, ἐκείνου μὲν τὸ ὄνομα ἀρνούμενοι, αὐτὸν δὲ καὶ τὴν* 2 *αὐτοῦ κακοδοξίαν ἐνδεδυμένοι, προσχήματί τινι προσποιητῶς ἐπιπλα-*
30 *ζόμενοι ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον ἠλλοιωμένον, ὡς ἡ τῶν ἐπὶ σκηνῆς πέπλασται δραματουργία, ὥστε προσωπείοις ἑτέροις τὰς ἑαυτῶν ὄψεις ἐπικρύπτειν*

24 Hebr. 4, 12

J

9 *τῆς αὐτῆς* Holl] *ὁ ταύτης* J 14 *καλλίωσιν* J 16 [*τὰ*] Holl 19 *τὰς* Pet.] *εἰς τὰς* J | keine Unterschrift J 20 Überschrift *κατὰ ἡμιαρείων* $\overline{\nu\gamma}$ *ἢ καὶ* $\overline{o\gamma}$ J 22 *δὲ* Holl *τε* J] 25 *ζηζάνια* J 26 ⟨*περὶ*⟩ Holl 28 *ἡμιαρει⟨ανί⟩ζουσιν* Holl 31 *προσωπίοις* J

καὶ ἔνδοθεν τοῦ προσώπου τὰ τῆς κωμῳδίας αἰσχρά τε καὶ μέθης ἔμ- B
πλεα διηγεῖσθαι, ἢ ἄλλως φερόμενοι ἢ σχηματοποιοῦντες τῶν παλαιῶν
τοὺς μύθους, τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν τοῦτο ἐργασαμένων. οὕτω καὶ 3
οὗτοι πλανᾶν ἐθέλοντες τοὺς ἀκεραίους αὐτοὶ μέν εἰσι καὶ τῷ προσώπῳ
5 καὶ τῷ ἤθει καὶ τῇ κακοδοξίᾳ ὁποῖα Ἄρειος καὶ Ἀρειομανῖται. δῆθεν 4
δὲ καὶ κολακείας ἕνεκα ἀπατηλῆς τὴν παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένην
ἐνδιάστροφον διδασκαλίαν κατακοσμεῖν ἐθέλοντες, κτίσμα μὲν τὸν υἱὸν
τοῦ θεοῦ φασιν· ἵνα δὲ δῆθεν ἀπατήσωσι καὶ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ τι χαρίσων-
ται, μετὰ θωπείας τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου τούτου πτυρομένοις ἀγυρτωδῶς C
10 ἐπιλέγουσιν ὅτι οὐ φαμὲν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων οὐδὲ γέννημα
ὡς ἓν τῶν γεννημάτων. τὸ δὲ ὁμοούσιον τέλεον ἐκβάλλουσι, δῆθεν ὡς
ἀλλότριον ὂν τῆς θείας γραφῆς. περὶ δὲ τούτων ἐν τῇ κατὰ Ἄρειον 5
ἀκρότατα διελέχθημεν. ἵνα δὲ καὶ ὅμοιον τούτῳ ῥῆμα προβάλλοιντο,
οἱ περὶ Βασίλειον φημὶ καὶ Γεώργιον οἱ τῆς Ἡμιαρείων ταύτης [τῆς]
15 αἱρέσεως προστάται, φασίν, οὐ λέγομεν ὁμοούσιον, ἀλλὰ ὁμοιοούσιον.
ἦσαν δὲ | οὗτοι οἱ ἀπὸ τῆς συνόδου * διαιρεθέντες αὐτῆς τῆς Ἀρειομανί- 6 Ö 70
τιδος αἱρέσεως, ὁ αὐτὸς Βασίλειος Ἀγκυρι⟨α⟩νὸς τούτων ἀρχηγὸς καὶ D
Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν Δάφνης | ἤγουν Κοίλης Συρίας. D 284
οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἴσως τοῖς Πνευματομάχοις εἰσὶν 7
20 ἔχοντες. οὐκέτι γὰρ ὡς μετὰ δυσωπήσεως ἢ μετά τινος διστακτικοῦ
λόγου ὡς περὶ τοῦ υἱοῦ, ⟨περὶ οὗ⟩ αἰσχυνόμενοι τέλεον κτίσμα αὐτὸν
εἰπεῖν, ὅπερ καὶ οὕτως ἔχουσι, διὰ δὲ τὸν πρὸς ἀνθρώπους φόβον ἐπι-
φέρουσι τὸ ὁμοιοούσιον καὶ τὸ κτίσμα ⟨ἀλλ' οὐχ⟩ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων,
περὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύ|ματος, ὡς ἔφην, οὐ διστακτικῶς ὁρμῶνται. ἀλλ' P 846
25 ὡς λυσσητῆρες κύνες ἀφειδῶς κτίσμα αὐτὸ παντάπασιν ὁρίζονται καὶ
οὕτως διαβεβαιοῦνται καὶ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχον. καὶ ἵνα μή 8
τις εἴποι κατὰ συκοφάντησιν κατά τινων ἡμᾶς λέγειν, ἐνταῦθα παραθήσο-
μαι ὡς ἔγραψεν ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστολήν, Βασίλειος μὲν μίαν, Γεώργιος δὲ
ὁ Λαοδικείας ἅμα Βασιλείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἄλλην. καὶ εἰσὶν αἵδε·

30 2. »Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἀγκύρᾳ προσεγγίζοντος τοῦ Πάσχα 2,1 B
ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν συγκροτηθεῖσα κυρίοις τιμιωτάτοις καὶ ὁμο-

10ff vgl. haer. 69, 16, 2 o. S. 165, 16ff — **30ff** Zu dem Schreiben vgl. J. Gummerus Die homöusianische Partei (Helsingfors, 1900) S. 65ff, Sozomenus h. e. IV 13; I S. 349—352 Hussey

J

5 ὁποῖα J] ὁποίᾳ Ausgg. **9** πυρομένοις J corr. Pet. **12** Ἄρειον + ⟨ὑφηγήσει⟩ ? Holl | Ἀρείου Klost. **14** οἱ (vor τῆς Ἡμ.) Holl] ὡς J | τῆς del. Dindorf **16** * etwa ⟨τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ⟩ Holl **17** Ἀγκυρι⟨α⟩νὸς Holl] Ἀγκυρῖνος J **21** ⟨περὶ οὗ⟩ Holl | τέλεον Holl] τέλειον J **23** ⟨ἀλλ' οὐχ⟩ Holl

ψύχοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἐν Φοινίκῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς τὰ αὐτὰ ἡμῖν φρονοῦσιν ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Εὐχόμεθα μὲν μετὰ τὴν ὡς ἐν πυρὶ τοῖς ἐν μέσῳ γεγενημένοις 2 ὑπὲρ τῆς πίστεως πειρασμοῖς βάσανον τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως 5 καὶ ⟨μετὰ⟩ τὰ ἐπὶ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως διὰ Μάρκελλον γεγενημένα καὶ μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως ἐν τῇ συνόδῳ συγκροτηθείσῃ ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας καὶ μετὰ C ταῦτα κατὰ Σαρδικὴν καὶ τὴν ἐκεῖ αὖθις ἀνθήσασαν πίστιν καὶ ἔτι μετὰ τὰ ἐν Σιρμίῳ ἐπὶ Φωτεινῷ γεγενημένα, ἔτι μὴν καὶ λογισ- 3 10 μούς, οὓς ἐφ' ἑκάστῳ περὶ τῆς πίστεως κεφαλαίῳ ἐπερωτηθέντες παρὰ τῶν ἐν Σαρδικῇ πρὸς τὴν ἀνατολὴν διεστώτων ἐξεθέμεθα, ἠρεμῆσαι λοιπὸν καὶ ἑνωθείσης ἐν τῇ εὐσεβεῖ βασιλείᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου τῆς ἀπὸ ἀνατολῆς ἕως δυσμῶν ἐκκλησίας, ἐκβεβλημένων | τῶν σκανδάλων, εἰρηνεύειν τε καὶ ταῖς λατρείαις τοῦ D 285 15 θεοῦ προσανέχειν. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἔοικεν οὐ παύεται ὁ διάβολος διὰ 4 D τῶν οἰκείων σκευῶν σπουδάζων καθ' ἑαυτόν, ἵνα δὴ πάντως ⟨κατὰ⟩ τά τε παρὰ τοῦ κυρίου προρρηθέντα καὶ διὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου συμφώνως ἐπὶ προφυλακῇ τῶν πιστῶν κηρυχθέντα [εἰς] ἀποστασίαν ἐργάσηται, ἐπινοῶν καινισμοὺς κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, 5 20 καὶ νῦν ἐν »μορφώσει τινὰς εὐσεβείας« οἰκειώσασθαι * καὶ »βεβήλους καινοφωνίας« δι' αὐτῶν ἐπινοήσας κατὰ τῆς εὐσεβοῦς γνησιότητος τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, πρότερον μὲν ἀκούοντες | κατὰ τὴν Ö 72 Ἀντιόχειαν διατρέχειν τινάς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἔτι τε καὶ τὴν Λυδίαν εἴ|τε κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐμβαλεῖν σπινθῆρας P 847

5 Gemeint ist die Absetzung des Marcell von Ancyra und seine Ersetzung durch Basilius auf der Synode zu Konstantinopel 336 vgl. Socr. I 36, 8; I S. 166 Hussey, Sozom. II 33; I S. 219—221 Hussey. Euseb. c. Marcell. II 4, 29; S. 58, 7ff Klostermann — 7 Es folgen nun die Synoden von Antiochia 341, Sardica 343, Sirmium 351 (s. o. haer. 71, 1, 5 S. 250, 10ff) — 9 Diese Denkschrift ist wohl die Formula makrostichos von Antiochia 345 (Gummerus S. 67 Anm. 1.). Athan. de synod. 26 Migne 26, 728 A (= Socr. II 19, 1; I S. 219 Hussey) berichtet, daß sie für die Italiener bestimmt war — 20 2. Tim. 3, 5 — 1. Tim. 6, 20; 2. Tim. 2, 16

J

4 *πειρασμοῖς* + ⟨*γεγενημένην*⟩ ? Holl 5 ⟨*μετὰ*⟩ Holl 6 *συγκροτηθείσῃ* Pet.] *συγκροτηθείσης* J 9 *ἔτι μὴν* Pet.] *εἰ μὲν* J | *λογισμούς* Tillemont, Holl] *λογισμοῖς* J 11 *παρὰ* Tillemont, Holl] *περὶ* J 13 *κωνσταντίνου* J corr. Corn. 16 ⟨*κατὰ*⟩ Holl 18 *συμφώνως* Holl] *σύμφωνα ὡς* J | [*εἰς*] Holl 20 * etwa ⟨*ἐπιχειρεῖ, νεωτερισμοὺς*⟩ Holl 21 *ἐπινοήσας* Holl] *ἐπινοῆσαι* J

ἀσεβείας ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς, ἠλπίζομεν διὰ τὸ τολμηρὸν 6
τῆς ἀσεβείας καὶ ⟨τὸ⟩ τοσοῦτον ἀναιδὲς αὐτῶν, ὑπερμαχούντων καὶ
τῶν κατὰ τόπον κυρίων συλλειτουργῶν, μαρανθῆναι τὴν ἐπινοηθεῖσαν αἵρεσιν καὶ σβεσθῆναι τὴν κακίαν. ἐπειδὴ δὲ ἑξῆς οἵ τε ἐκ τῶν 7
5 προειρημένων τόπων ἐπιδημοῦντες καὶ οἱ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν
ἀπαγγέλλουσιν, ὡς σπουδὴν τιθέντες οἱ τούτου τοῦ κακοῦ ἐξευρεταὶ
καὶ πλείονας βλάπτειν τολμῶσι καὶ πρὸς κακίαν ζυμοῦν, οὐκέτι ἀνασχόμενοι ὑπερτίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐντυγχάνοντες 8 B
τοῖς τοῦ ὁμοψύχου συλλειτουργοῦ ἡμῶν Γεωργίου τοῦ τῆς Λαο-
10 δικείας ἐκκλησίας, ὧν τὰ ἀντίτυπα ὑπετάξαμεν, καὶ τὰς μαρτυρίας
τῶν διαμαρτυραμένων πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ θεοῦ εὐλαβηθέντες, ὡς ἐνεδίδου 9
ὁ καιρός, τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐπικειμένης, συναχθέντες ὅσοι
γε ἠδυνήθημεν καὶ συναχθῆναι, διὰ ⟨τὸ⟩ καὶ τὸν χειμῶνα τοῖς πολλοῖς ἐμποδὼν γενέσθαι, ὡς διὰ τῶν γραμμάτων ἐσήμαναν, ἐκθέσθαι
15 εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῆς πίστεως τὸ ἰδίωμα ἐσπουδάσαμεν, ὅσον ἐπὶ 10
τοῖς λοιποῖς * τῇ ἐν | Ἀντιοχείᾳ ὡς προέφαμεν ⟨συνόδῳ⟩, ἐκτεθείσῃ τε D 286
πίστει τῇ ἐν τοῖς ἐγκαινίοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Σαρδικῇ, ἣν ἀνείληφεν C
ἡ ἐν Σιρμίῳ σύνοδος, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν λογισμοῖς, διαρθρώσειν ἀκριβῶς
⟨βουλόμενοι⟩ τὴν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
20 πίστιν, πρὸς δὲ τοῦτο ὡς προέφημεν τῆς καινοτομίας τὸ εἶδος, μόνον
ὡς ἐνεδίδου τὸ πνεῦμα ὑπαγορεύσαντες. καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, 11
κύριοι τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἐντυχόντας, ὅτι ἡδράσθητε τῇ ἐκ
πατέρων παραδοθείσῃ πίστει καὶ ὡς σύμφωνα ὑμῖν φρονοῦμεν, ὡς D
πεπιστεύκαμεν, ὑποσημήνασθαι, ἵνα πληροφορηθέντες οἱ τὴν αὐτὴν
25 ἀσέβειαν ἐπεισάγειν τολμῶντες, ὅτι καθάπερ κλῆρόν τινα τὴν ἐκ τῶν

10 Der Brief des Georg von Laodicea ist nicht erhalten, es ist natürlich nicht das bei Sozom. IV 13, 2—3; I 350f Hussey mitgeteilte Schreiben — 16 Fraglich, ob die II. oder IV. antiochenische Formel gemeint ist, s. Gummerus S. 36f; 68 Anm. 1. Die eusebianische Synode zu Philippopolis bezeichnet sich amtlich als „sardicenische" und proklamiert die IV. antiochenische Formel s. Hilarius fragm. hist. in opera pars IV ed. A. Feder (1916) S. 68ff Die sirmische Synode von 351 wiederholt gleichfalls das IV ant. Symbol (Athan. de synod. 27; Migne 26, 736, Socr. II 30, 5—10; I S. 278ff Hussey

J

1 *ἠλπίζομεν* Pet.] *ἐλπίζομεν* J 2 ⟨*τὸ*⟩ Holl 5 *οἱ* Pet.] *αἱ* J 7 *τολμῶσι* Holl] *τολμῶντες* J 13 [*καὶ*] Pet. | ⟨*τὸ*⟩ Holl 16 * etwa ⟨*συνευδοκοῦντες*⟩ Holl | ⟨*συνόδῳ*⟩ Holl 19 ⟨*βουλόμενοι*⟩ Holl 22 *ἐντυχόντας* Holl] *ἐντυγχόντες* J | *ἡδράσθητε* Holl] *ἐράσθητε* J *ἐρρώσθητε* Öh.

ἀποστολικῶν χρόνων διὰ τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἄχρι καὶ ἡμῶν ⟨παραδοθεῖσαν ἀπὸ τῶν⟩ πατέρων ὑποδεξάμενοι πίστιν φυλάσσομεν, ἢ 12
αἰσχυνθέντες διορθωθήσονται ἢ ἐπιμένοντες ἀποκηρυχθῶσι τῆς ἐκκλησίας, ⟨ὡς⟩ τὴν ἀποστασίαν τῷ υἱῷ τῆς ἀνομίας, ὃς τολ|μᾶν ἀπειλεῖ Ö 74
5 καὶ »εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαι«, ἤδη δι' ἑαυτῶν προπαρασκευάζοντες.« | P 848

3. »Ἡ πίστις ἡμῶν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα [ὅ] 3,1
ἐστιν. οὕτω γὰρ ἐδίδασκε τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰπών »πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
10 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.« οὐκοῦν οἱ ἀναγεννώμενοι εἰς ταύτην τὴν πίστιν εὐσεβῶς 2
νοεῖν τὰς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἐννοίας ὀφείλομεν. οὐ γὰρ εἶπε· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀσάρκου καὶ σαρκωθέντος ἢ τοῦ ἀθανάτου καὶ θανάτου πεῖραν λαβόντος ἢ τοῦ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ,
15 ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἵνα 3 B
⟨τῶν⟩ ὀνομάτων προσακούοντες ἀπὸ τῶν φυσικῶν, ἐν οἷς *, τὸν πατέρα αἴτιον ὁμοίας αὐτοῦ οὐσίας ἐννοῶμεν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἀκούοντες ὅμοιον νοήσωμεν τὸν υἱὸν τοῦ πατρός, οὗ ἐστιν ὁ υἱός. ἐπιστεύ|σαμεν 4 D 287
οὖν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ εἰς κτίστην καὶ κτίσμα.
20 ἄλλο γάρ ἐστι κτίστης καὶ κτίσμα, ἄλλο πατὴρ καὶ [ὁ] υἱός, διότι κεχώρισται τούτων ἑκάτερον τῇ ἐννοίᾳ. τὸ γὰρ κτίσμα λέγων πρῶτον 5
κτίστην φημί, καὶ τὸ υἱός *, ὡς ἀπὸ σωματικῶν προσλαμβανόμενον καὶ διὰ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀπορροίας τῶν σωματικῶν πατέρων καὶ C
υἱῶν, * καθαρῶς τὴν τοῦ ἐξ ἀσωμάτου πατρὸς ἀσωμάτου υἱοῦ ὕπαρξιν

5 2. Thess. 2, 4 — 9 Matth. 28, 19 — 12 Vgl. Athan. de decretis Nicaen. syn. 31 Migne 25, 473 C *ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου καὶ γενητοῦ οὐδὲ εἰς ὄνομα [ἀ]κτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος*, ebenso oratio I c. Arian 34 Migne 26, 81 C; 84 A, ähnlich or. II 41. 42 Migne 26, 233; 236—237 A vgl. Gummerus S. 69 A. 1 — 16 Vgl. Athan. or. I c. Ar. 26 Migne 26, 65 C ff *διὰ τί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας .... ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστιν καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος*, weitere Parallelen bei Gummerus S. 69 A. 2

J

1/2 ⟨*παραδοθεῖσαν ἀπὸ τῶν*⟩ Holl 2 *ἢ* Corn. Pet.] *ἣν* J 4 ⟨*ὡς*⟩ Holl 5 *δι' ἑαυτῶν* Holl] *δι' ἑαυτὸν* J 7 [*ὅ*] Ausgg. 16 ⟨*τῶν*⟩ Holl | * etwa ⟨*πατὴρ ἀεὶ ὅμοιον υἱὸν γεννᾷ,*⟩ Holl 20 [*ὁ*] Holl 22 * ergänze etwa ⟨*πρῶτον πατέρα· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα παντάπασι τέλειον*⟩ Holl vgl. S. 273, 3 24 * ergänze etwa ⟨*ἐκβαλλομένων δὲ τούτων*⟩ Holl ⟨*οὐ*⟩ *καθαρῶς* ⟨*εἰς*⟩ *τὴν* Gummerus S. 69 A. 4

ἵστησιν ἔννοιαν, διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ κτίσματος, ὅτι σωματικοῦ 6
παρέπλεξεν ἔννοιαν *. καὶ ἐπειδὴ τὸ κτίσμα ὃ ποιεῖ, ⟨υἱός ἐστιν⟩, υἱὸν
⟨ἐκάλεσεν⟩ μόνον ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ καὶ τοῦ κτίσματος λαβὼν τὸ ἀπαθὲς
τοῦ κτίζοντος ὡς πρὸς τὸ κτίσμα καὶ τοῦ κτίσματος τὸ ἐξ ἀπαθοῦς τοῦ
5 κτίζοντος ὑφεστὸς πάγιον ⟨καὶ οἷον ὁ⟩ κτίζων ἐβούλετο, τελείαν ἐκ τοῦ
σωματικοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ⟨καὶ⟩ ἐκ σωματικοῦ κτιστοῦ καὶ κτίσματος 7 D
τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καθαρῶς ἡμᾶς ἐπαίδευσεν ἔννοιαν. ἀφαιρουμένου
γὰρ ἀπὸ τοῦ κτίσματος τοῦ τε ἔξωθεν ὑφεστῶτος καὶ τοῦ ὑλικοῦ καὶ
τῶν ἄλλων, ὅσαπερ σωματικοῦ κτίσματος τὸ ὄνομα περιέχει, μόνη
10 ἀπὸ τοῦ κτίσματος μένει ἡ ἀπαθής φημι τοῦ κτίζοντος καὶ τελεία τοῦ
κτιζομένου καὶ οἷον ἠβούλετο ὁ κτίζων εἶναι τὸ κτιζόμενον, ἔννοια.
εἰ οὖν ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ καὶ τοῦ κτίσματος τὰ ἄλλα | πάλιν ἐκβάλλοντες, 8 Ö 76
τὴν ἐξ ἀπαθοῦς τοῦ κτίζοντος καὶ τελείου τε καὶ παγίου καὶ οἷον
ἐβούλετο εἶναι τὸ κτίσμα μόνην λαμβάνομεν ἔννοιαν, | ἀκόλουθόν P 849
15 ἐστιν ἀπὸ ⟨τῶν⟩ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὀνομάτων (ἐπειδὴ μάλιστα
εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν ἐδιδάχθημεν), μίαν [οὖν] τινα εὐσεβῶς
λαμβάνειν ἡμᾶς ἔννοιαν [δεῖ].

4. »Διὸ καὶ ἐπὶ τούτων, ἐκβαλλομένου τοῦ κατὰ τὸ πάθος ἢ 4,1
ἀπορροήν, ⟨ὥστε⟩ τὸν πατέρα πατέρα νοεῖσθαι τοῦ υἱοῦ καὶ τὸν
20 υἱὸν μὴ σπερματικῶς καταβεβλημένον σωματικοῖς φύσεως τελειοῦσθαι
καὶ κινουμένοις ἀεὶ πρὸς | αὔξην καὶ φθοράν, ὡς τὰ σωματικὰ ἔχει D 288
τοὺς χαρακτῆρας, μόνη παραλειφθήσεται ἔννοια τοῦ ὁμοίου. ὡς γὰρ 2
ἐπὶ τοῦ κτίσματος πάλιν ἐροῦμεν, ⟨ὅτι⟩ πάντων ἐκβεβλημένων ⟨τῶν
σωματικῶν⟩ παρελείφθη ἡ ἀπαθὴς μὲν τοῦ κτίζοντος, τελεία ⟨δὲ⟩
25 καὶ οἵαν ἠβούλετο καὶ παγία ἡ τοῦ κτίσματος ⟨ἔννοια⟩, οὕτω καὶ ἐπὶ B

9 vgl. Z. 23ff — 23 vgl. Z. 9ff

J

1 *ὅτι* Holl] *ἀπὸ* J 2 * etwa ⟨*οὐκ ἔθηκεν ὁ κύριος* (sc. in Matth. 28, 19) *ὀνομασίαν*⟩ Holl | ⟨*υἱός ἐστιν*⟩ Holl 3 ⟨*ἐκάλεσεν*⟩ Holl 5 *ὑφεστὸς* Holl] *ὑφεστῶτος* J | ⟨*καὶ οἷον ὁ*⟩, vgl. Z. 11 u. 13 u. 25 Öh. 6 *υἱοῦ* ⟨*καὶ*⟩ Holl] *υἱὸν* J 9 *ὅσαπερ* Pet.] *ὅσα περὶ* J 10 *κτίζοντος* Gummerus, Holl] *κτίσματος* J 11 *οἷον* Pet.] *ὃν* J | *εἶναι* Holl] *κτίζεσθαι* J 14 *λαμβάνομεν* Gummerus, Holl] *λαμβανόμενον* J 15 ⟨*τῶν*⟩ Holl 16 [*οὖν*] Holl 17 [*δεῖ*] Holl 18 *τούτων* Holl] *τούτῳ* J 19 ⟨*ὥστε*⟩ Holl 20 *καταβεβλημμένον* J 21 *ἔχει* R] *ἔχειν* J 22 *παραλειφθήσεται* Holl] *παραληφθήσεται* J 23 *ἐπὶ* Holl] *ἀπὸ* J | ⟨*ὅτι*⟩ Holl | ⟨*τῶν σωματικῶν*⟩ Holl 24 *παρελείφθη* Holl] *παρελήφθη* J | ⟨*δὲ*⟩ Holl 25 *παγία ἡ* Holl] *ἡ παγία* J | ⟨*ἔννοια*⟩ Holl

τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἐκβεβλημένων τῶν σωματικῶν πάντων, παραλειφθήσεται μόνη ἡ ὁμοίου [καὶ] κατ' οὐσίαν ζῴου γενεσιουργία, ἐπειδὴ πᾶς πατὴρ ὁμοίας οὐσίας αὐτοῦ νοεῖται πατήρ. εἰ δὲ μετὰ 3 τῶν λοιπῶν ἁπάντων ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνομάτων σωμα-
5 τικῶν ἐκβαλλομένων ἐννοιῶν συνεκβάλλοιτο καὶ ἡ ὁμοίου κατ' οὐσίαν ζῴου ⟨αἴτιον⟩ τὸν πατέρα παρέχουσα ἡμῖν νοεῖν, οὐκέτι ἔσται πατὴρ καὶ υἱὸς πιστευόμενος, ἀλλὰ κτίστης καὶ κτίσμα, καὶ περιττὰ ⟨τὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ⟩ ὀνόματα, μηδὲν παρ' ἑαυτῶν εἰσφερόμενα. καὶ C ἔσται οὕτως κτίστης μὲν ὡς θεός, κατ' οὐδὲν ⟨δὲ⟩ ὅλως πατήρ. ὅτι 4
10 γὰρ οὐκ ἐνεργείας λέγεται πατὴρ ὁ πατήρ, ἀλλ' ὁμοίας ἑαυτῷ οὐσίας, τῆς κατὰ τὴν τοιάνδε ἐνέργειαν ὑποστάσης, δῆλον ἐκ τῶν φυσικῶν καθέστηκε λογισμῶν. πολλὰς γὰρ ἐνεργείας ἔχων ὁ θεὸς ἄλλῃ μὲν ἐνεργείᾳ κτίστης νοεῖται, καθὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀοράτων κτίστης ἐστί. πατὴρ δὲ μονογενοῦς
15 ὢν οὐχ ὡς κτίστης, ἀλλ' ὡς πατὴρ γεννήσας νοεῖται. εἰ δέ ⟨τις⟩ 5 διὰ τὴν ὑπόνοιαν τὴν περὶ ⟨τῶν κατὰ⟩ τοὺς σωματικοὺς πατέρας D τε καὶ υἱοὺς [τῶν] παθῶν, δεδιὼς μή τι πάθῃ γεννῶν ὁ ἀσώματος, εἰ μὴ ἀτελὲς εἴη τὸ γεννώμενον καὶ ὅσα συμβαίνει περὶ τὸν σωματικὸν πατέρα τε καὶ υἱόν, εὐλαβούμενος ἀφέλοιτο τὴν γνησίαν ἐπὶ πατρὸς
20 καὶ υἱοῦ ἔννοιαν, ὁποῖον ἂν λέγοι ἕτερον ποίημα καὶ οὐδέποτε ἐρεῖ τὸν υἱὸν υἱόν. | εἴτε γὰρ μεγέθει ὑπερβάλλοντα | λέγοι, ὡς οὐρανὸν 6 P 850 Ö 78 ὅρους ἢ βουνοῦ, τοῦ τῶν ποιημάτων γένους αὐτόν, κἂν μεγέθει ὑπερβάλλων νοοῖτο, ⟨ὑπάρχοντα⟩ ἕξει, εἴτε χρείᾳ ὡς πρῶτον αὐτὸν | γεγο- D 289 νότα, εἴτε εἰς τὴν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργήσαντα, οὔτε οὕτως

8 vgl. Gummerus S. 71 — 10 Marcell von Ancyra fr. 60 bei Klostermann, Eusebius Bd. 4 S. 196, 3 *ὅτε δὲ ὁ παντοκράτωρ θεὸς πάντα τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ποιῆσαι προέθετο, ἐνεργείας ἡ τοῦ κόσμου γένεσις ἐδεῖτο δραστικῆς*. Vgl. Zahn Marcell v. Ancyra S. 122ff — 21 Athan. or. II c. Arian. 20 Migne 26, 189 A *κἂν γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστι κτίσμα ὥσπερ κἀκεῖνα*. — 24 Arius Thaleia bei Athan. or. I c. Arian. 5 Migne 26, 21 AB *ἦν μόνος ὁ θεὸς καὶ οὔπω ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία· εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε δὴ πεποίηκεν ἕνα τινὰ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον καὶ σοφίαν καὶ υἱόν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ*

J

1 *ἐκβεβλημμένων* J 1/2 *παραλειφθήσεται* Holl] *παραληφθήσεται* J 2 [*καὶ*] Holl 3 *αὐτῷ* nach Z. 10 Klost. 4 *τῶν*² Holl] *τε* J 4f *σωμ. ὀνομ.* J corr. Eltester 5 *ὁμοίου* Holl] *ὁμοία* J 6 ⟨*αἴτιον*⟩ *τὸν πατέρα* Holl] *τοῦ πατρὸς* J 7/8 ⟨*τὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ*⟩ Holl 9 ⟨*δὲ*⟩ Öh. 15 ⟨*τις*⟩ Holl 16 ⟨*τῶν κατὰ*⟩ Holl 17 [*τῶν*] Holl 22 vor *τοῦ τῶν* + ⟨*πάντως*⟩ ? Holl 23 *νοοῖτο* Pet.] *νοεῖτο* J | ⟨*ὑπάρχοντα*⟩ *ἕξει* Holl] *ἐλέγξει* J 24—274, 1 *οὕτως αὐτὸν* Holl] *αὐτὸν οὕτως* J

αὐτὸν ἔξω ποιήσει τῆς τῶν ποιημάτων ἐννοίας. ὡς γὰρ οὐδὲν δια- 7
φέρει τὸ τῇ λαβίδι ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ἄνθρακα, μὴ αὐτῇ τῇ
χειρὶ λαμβάνεσθαι, ⟨εἰ⟩ καὶ διὰ ταύτης ἡ χαλκευτικὴ εἴη, ⟨τὸ⟩ ἐπε-
λαύνειν τὸν σίδηρον (ἔσται γὰρ καὶ ἡ λαβὶς καὶ ὁ διὰ ταύτης ἐλαυ-
5 νόμενος σίδηρος τοῦ γένους τῶν ποιημάτων), οὕτως οὐδὲν διοίσει B
τῶν ποιημάτων ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, εἰ μὴ ἔστιν υἱός, ὡς ἡ φυσικὴ ἔν-
νοια ὑποβάλλει. ποιηθεὶς δὲ πρῶτος ἔσται τῶν ποιημάτων καὶ ὄρ- 8
γανον γινόμενος τῷ ποιητῇ, δι' οὗ τὰ πάντα ὁ κτίστης ἐργάζεται.

5. Καὶ οὐκ ἄν τις σοφίσαιτο τὴν τοῦ ἰδίως πατρὸς καὶ 5,1
10 τοῦ ἰδίως υἱοῦ ἔννοιαν ἐκ τῶν κοινότερον υἱῶν λεγομένων,
ἐπεὶ οὕτως πολλοὶ ἔσονται οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, ⟨ὡς⟩ ὅταν λέγῃ
»υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν«, καὶ τὸ »οὐχὶ
πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν;« καὶ »ὅσοι ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν C
αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἳ οὐκ ἐκ θελήματος σαρκός,
15 φησίν, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν«, καὶ
πρὸς τούτοις περὶ ἀψύχων [ὡς] »ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου«. ἐπὶ 2
γὰρ πλέον διὰ τούτων κατασκευασθήσεται ἀπὸ τῆς κοινῆς ⟨ἐννοίας⟩
τὸ μὴ εἶναι μὲν αὐτὸν υἱόν, ὡς οὐδὲ ταῦτα, ποίημα δὲ ὄντα ὡς ταῦτα
κλήσεως υἱοῦ μόνης μετέχειν. ἡ δὲ ἐκκλησία πεπίστευκεν ὅτι θεὸς 3
20 οὐ μόνον ἐστὶ κτίστης κτισμάτων (τοῦτο γὰρ Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἕλληνες
ἐπίστανται), ἀλλ' ὅτι καὶ πατήρ ἐστι μονογενοῦς, οὐ μόνον τὴν D
κτιστικὴν ἔχων ἐνέργειαν, ἀφ' ἧς κτίστης νοεῖται, ἀλλὰ καὶ ἰδίως καὶ
μονογενῶς γεννητικήν, καθ' ἣν πατὴρ μονογενοῦς ἡμῖν νοεῖται. τοῦτο 4
γὰρ παιδεύων ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος γράφει »τούτου γὰρ χάριν
25 κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπὶ | γῆς ὀνομάζεται«· ⟨ὥσπερ γὰρ ἐπὶ γῆς πατέρες ὀνο- D 290
μάζονται⟩, καθ' ὁμοιότητα τῶν οἰκείων οὐσιῶν τοὺς υἱοὺς ἔχοντες,
οὕτω καὶ πατὴρ ἐν οὐρανοῖς ὀνομάζεται, ἀφ' οὗ οἱ πατέρες οἱ ἐπὶ
γῆς κατ' οὐσίαν ὠνομάσθησαν, καθ' ὁμοιότητα τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας

1ff vgl. Gummerus S. 72 — vgl. Jes. 6, 6 — **9ff** vgl. Ancoratus c. 70, 3 I S. 87, 14ff — **12** Jes. 1, 2 vgl. Gummerus S. 72 Anm. 3, der auf Athan. or. II. c. Arian. 59 Migne 26, 272 B C hinweist — **12f** Mal. 2, 10 — **13—15** Joh. 1, 12f — **16** Hiob 38, 28 — **24** Eph. 3, 14 vgl. die IV. antioch. Formel Hahn § 156

J

3 ⟨*εἰ*⟩ Holl | ⟨*τὸ*⟩ Holl **10** *κοινότερον* Holl] vgl. 275, 4 *κοινοτέρων* J **11** ⟨*ὡς*⟩ Holl **16** [*ὡς*] Holl | *βόλους* J **17** ⟨*ἐννοίας*⟩ Holl, ⟨*κλήσεως*⟩ Pet. **26** ⟨*ὥσπερ γὰρ ἐπὶ γῆς πατέρες ὀνομάζονται*⟩ Holl **29** *κατ' οὐσίαν*] lies *καθ' ὁμωνυμίαν* ? Holl

πάντως τὸν ἐξ αὐτοῦ ἔχων γεγεννημένον υἱόν. | καὶ οὐ δύναται ἡ 5 P 851
ἐπὶ τῶν καταχρηστικῶς καὶ ὁμωνύμως λεγομένων υἱῶν ἔννοια τῷ
μονογενεῖ ἁρμόζειν. ὥσπερ γὰρ πυξίον μὲν λέγεται κυρίως τὸ ἐκ
πύξου κατεσκευασμένον, κοινότερον δὲ καὶ καταχρηστικῶς ἀπ' ἐκείνου
5 πυξίον | καὶ τὸ ἐκ μολίβου καὶ χαλκοῦ καὶ ἄλλης τινὸς ὕλης γεγονός *. Ö 80
οὔτε οὖν ὡς »ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου« * τουτέστιν οὐσιωδῶς· κατα- 6
χρηστικῶς γὰρ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ποιήματος τὸ τοῦ τόκου παρείληπται·
οὔτε ὡς τὸ »υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα«, καὶ ἐνταῦθα γὰρ καταχρη-
στικῶς ἀπὸ τῆς εὐνοίας καὶ τιμῆς προσωνόμασται· οὔτε ⟨ὡς⟩ τὸ »ἔδω- 7 B
10 κεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι«· καὶ τοῦτο γὰρ ⟨ἀπὸ⟩ τῆς
κατ' ἀρετὴν καὶ μίμησιν [τῆς] ποιήσεως εἴληπται· ⟨οὐχ⟩ οὕτως ὁ
μονογενὴς νοηθήσεται, ἀλλὰ κυρίως, ὡς μόνος ἐκ μόνου, ὅμοιος κατ'
οὐσίαν ἐκ τοῦ πατρός, οὗπερ καὶ ὠνομάσθη καὶ ἐνοήθη υἱός, γεννηθείς.

6. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἀδύνατον τῶν λογισμῶν μὴ ⟨δ⟩έχοιτό τις τὸν 6,1 C
15 λογισμόν, ὡς, εἰ οὕτως νοηθείη πατήρ, πάθος ἢ μερισμὸν ἢ ἀπόρροιαν
ὑπομένοντος τοῦ πατρός, καὶ παρωσάμενος τὴν πίστιν, ἣ ὑφίστησι
τὴν εὐσεβῆ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔννοιαν, λογισμοὺς ἀπαιτοίη, ἀπαι- 2
τητέον αὐτὸν λογισμούς, πῶς ὁ θεὸς σταυροῦται καὶ πῶς »τὸ μω-
ρότερον« τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διὰ τὸ ἀσυλλόγιστον παρὰ
20 τοῖς δοκοῦσιν εἶναι τοῦ κόσμου σοφοῖς »σοφώτερον ἀνθρώπων ἐστίν«,
οὓς οὐδὲ λόγου ἀξιοῖ ὁ μακάριος Παῦλος, διότι τῷ ἀσυλλογίστῳ τῆς D
δυνάμεως »ἐμώρανε τὴν σοφίαν« τῶν συλλογίζεσθαι δυναμένων.
εἴρηκε γὰρ »ἦλθον καταγγέλλων ὑμῖν τὸ | μυστήριον τοῦ θεοῦ, οὐκ 3 D 291
ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ«. ὁ οὖν ἐν
25 σοφίᾳ λόγου ⟨λογισμοὺς⟩ ἀπαιτῶν τὸ μυστήριον, μετὰ τῆς μωραν-
θείσης σοφίας ἔχων τὸ μέρος ἀπιστείτω τῷ μυστηρίῳ, ὅτε, κἂν ἐκεῖνος
ἀπιστεῖται ἐν σοφίᾳ λόγου, ὁ Παῦλος * »ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς
τοῦ Χριστοῦ«. εἰ δὲ ἐν τούτοις ἀποκρίνεται, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, 4

6 Hiob 38, 28 — **8** Jes. 1, 2 — **9** Joh. 1, 12 — **18** vgl. 1. Cor. 1, 25 — **22** vgl. 1. Cor. 1, 20 — **23** 1. Cor. 2, 1; 1, 17

J

4 *πύξου* Öh.] *πυξίον* J **5** * ergänze etwa ⟨*ὀνομάζεται, οὕτως καὶ υἱὸς θεοῦ κυρίως λέγεται μόνον ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένος, οἱ δὲ ἄλλοι καταχρηστικῶς*⟩ Holl **6** *βόλους* J | * ergänze etwa ⟨*υἱὸς λέγεται· οὐ γὰρ ἔτεκεν ὁ θεὸς κυρίως δρόσον,*⟩ Holl **9** ⟨*ὡς*⟩ Gummerus, Holl **10** ⟨*ἀπὸ*⟩ Holl **11** [*τῆς*] Holl | ⟨*οὐχ*⟩ Holl | **14** *λογιμῶν* J | ⟨*δ*⟩*έχοιτο* Holl **15** *ὡς, εἰ* Holl] *γνώσει* J **20** *ἀνθρώποις* J **24** *ἐν* doppelt J **25** ⟨*λογισμοὺς*⟩ Holl **27** * ergänze etwa ⟨*βούλεται μόνον κηρύττειν ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως*⟩ Holl

ἀλλὰ μωρίαν πᾶσαν συλ|λογιστικὴν σοφίαν ἐλέγξας διὰ τῆς ἀσυλ- P 852
λογίστου δυνάμεως, τὴν πίστιν μόνην λαμβάνει πρὸς σωτηρίαν τῶν
τὸ κήρυγμα δεχομένων. οὐδὲ ἀποκρίνεται πῶς ὁ πατὴρ ἀπαθῶς 5
γεννᾷ τὸν υἱόν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ μυστήριον τῆς ἐκ πατρὸς υἱότητος
5 τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ μωραινομένην τὴν σο|φίαν τῶν συνετῶν (καθὰ Ö 82
γέγραπται »ποῦ σοφός, ποῦ γραμματεύς, ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος
τούτου;«) ἐλέγχων, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ διὰ τὰ ἐκ λογισμῶν 6
ὑποπτευόμενα κενωθῇ ⟨τὸ μυστήριον⟩, φημὶ ⟨δὲ ἡ⟩ εὐσεβὴς ἔννοια
ἡ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλ᾽ ἀπαθῶς πατέρα καὶ υἱόν, πατέρα μὲν
10 ἐξ ἑαυτοῦ γεγεννηκότα ἄνευ ἀπορροίας καὶ πάθους τὸν υἱόν, υἱὸν δὲ
ὅμοιον [καὶ] κατ᾽ οὐσίαν ἐκ τοῦ πατρός, τέλειον ἐκ τελείου, μονογενῆ
ὑποστάντα, ⟨πιστευόμενα⟩ τοῖς πιστοῖς ἢ ὑποπτευόμενα ⟨τοῖς ἀπίστοις⟩
ἀσυλλογίστως κηρύττει. τῶν γὰρ ἀτόπων ἐστὶν ἐκ σοφοῦ θεοῦ σο- 7
φίαν ὑφισταμένην ἀκούοντα, ὡς σοφῶς οἶδε τῆς ἐξ ἑαυτοῦ γεννη-
15 θείσης σοφίας γενέσθαι πατήρ, πάθος ἐννοεῖν πατρὶ ⟨ἐν τῷ⟩ τὴν
σοφίαν ὑφίστασθαι, εἰ μέλλοι ἐξ αὐτοῦ κατ᾽ οὐσίαν ὁμοία τῷ σοφῷ
ἡ σοφία ὑφίστασθαι. εἰ γὰρ μήτε ὁ σοφὸς θεὸς μεθέξει σοφίας 8
συνθέτως σοφὸς ἡμῖν νοεῖται, ἀλλ᾽ ἀσυνθέτως αὐτός ἐστι σοφός, C
οὐσία ἐστί, μήτε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ υἱός, ἐξ ἧς νοεῖται, ἀλλὰ ἡ σοφία
20 οὐσία ἐστὶν ἀπὸ σοφοῦ οὐσίας, ὅ ἐστι σοφία, οὐσία ὁ υἱὸς ὑποστὰς
ὁμοία ἔσται [καὶ] κατ᾽ οὐσίαν τοῦ σοφοῦ πατρός, ἀφ᾽ οὗπερ ὑπέστη
σοφία ὁ υἱός.

7. Διὸ καὶ εἰωθὼς ὁ μακάριος Παῦλος, καλῶς τὰ | Ἑβραίων πεπαι- 7,1 D 29[2]
δευμένος, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τοῦ ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ D
25 λαλήσαντος τὰς αὐτὰς ἕλκειν ἐννοίας, ὥσπερ ἀπὸ τῶν δύο ψαλμῶν,
ἀπὸ τοῦ τε λέγοντος »τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή« καὶ ἀπὸ
τοῦ »αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσον-
ται« τὸν περὶ κριμάτων τοῦ θεοῦ λόγον μετέβαλε, ἀντὶ μὲν τοῦ »ἄβυσσος
πολλή« τὸ »ὦ βάθος πλούτου« ⟨θέμενος⟩, ἀντὶ δὲ τοῦ »αἱ τρίβοι
30 σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται« τὸ »ἀνεξ-
ιχνίαστοι«, ἀντὶ δὲ τοῦ »τὰ κρίματά σου ἄβυσ|σος πολλή« τὸ »ἀνεξ- P 853

6ff I. Cor. 1, 20 — 13ff Gummerus S. 74 Anm. 5 vergleicht Athan. or. I c. Arian. 28. Migne 26, 69; 72 A — 26 Ps. 35, 7 — 27 Ps. 76, 20 — 28 Röm. 11, 33

J

2 ⟨*ἀνα*⟩*λαμβάνει* ? Holl 8 ⟨*τὸ μυστήριον*⟩ Holl | ⟨*δὲ ἡ*⟩ Holl 11 [*καὶ*] Holl 12 ⟨*πιστευόμενα*⟩ Holl | *ὑποπτευόμενα* Öh.] *ἐποπτευόμενα* J | ⟨*τοῖς ἀπίστοις*⟩ Holl 13 *κηρύττει* Holl] *κηρύξει* J 14 *ἀκούοντα*⟨*ς*⟩ ? Holl 15 *πατρὶ* ⟨*ἐν τῷ*⟩ Holl] *περὶ* J 19 *οὐσία* Holl] *οὐσίας* J | *ἐξ ἧς* Holl] *ἑξῆς* J 21 [*καὶ*] Holl 29 ⟨*θέμενος*⟩ Holl 30/31 *ἀνεξιχνίαστον* J corr. Klost,

ερεύνητα τὰ κρίματά σου,« οὕτω καὶ παρ' αὐτῆς τῆς σοφίας τὴν 2
περὶ ἑαυτῆς καὶ τοῦ πατρὸς ⟨ἔννοιαν⟩ καὶ τὴν πρὸς τάδε ⟨τὰ⟩ γενόμενα
σχέσιν μαθών, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἡμῖν τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τῶν
ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ γεγονότων παρίστησιν ἔννοιαν. τῆς γὰρ σοφίας 3
5 εἰπούσης »ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν« καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ μετα-
βάσης εἰς τὸν δι' οὗ λόγον (εἴρηκε γὰρ »δι' ἐμοῦ βασιλεῖς« καὶ τὸ »ἐὰν
ἀναγγείλω ὑμῖν τὰ δι' ἐμοῦ, μνημονεύσω τὰ ἀπ' αἰῶνος ἀριθμῆσαι«)
καὶ εἰπούσης »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ,
πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμε|λίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με«, ἀντὶ μὲν B Ö 84
10 τοῦ »ἀρχήν« ἔλαβεν ὁ ἀπόστολος τὸ »πρῶτος«, ἀντὶ δὲ τοῦ »γεννᾷ με« 4
τὸ »τόκος«, ἀντὶ δὲ τοῦ ὅλου ὁμοῦ τοῦ »ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ
καὶ γεννᾷ με« τὸ »πρωτότοκος πάσης κτίσεως«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐθε-
μελίωσε« τὸ »ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα«, ἀντὶ δὲ τοῦ »δι' ἐμοῦ τὰ
ἀπ' αἰῶνος«, ⟨τὸ⟩ »εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι·
15 τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται«. πάντων οὖν πρὸς λέξιν 5
ἐξισαζόντων ⟨τῶν⟩ ἀποστολικῶν πρὸς τὰ παρὰ τῆς σοφίας, τουτέστι
τοῦ τε »ἀρχήν« πρὸς τὸ »πρῶτος« καὶ τοῦ »γεννᾷ« πρὸς τὸ C
»τόκος«, καὶ τοῦ »ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ«
πρὸς τὸ »πρωτό|τοκος πάσης κτίσεως«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐθεμελίωσέ με« D 293
20 τὸ »ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη«, ἀντὶ δὲ τοῦ »δι' ἐμοῦ τὰ ἀπ' αἰῶνος« τὸ »πάντα
δι' αὐτοῦ«, φανερὸν ⟨ὅτι⟩ καὶ ἡ »εἰκὼν« οὐκ ἐν πάθει *, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ 6
»ἐγὼ ἡ σοφία« παρείληπται, καὶ ὡς ἡ σοφία τοῦ σοφοῦ υἱός, οὐσία
οὐσίας, οὕτως ἡ εἰκὼν οὐσίας ὁμοία ἐστί· διὸ καὶ »εἰκὼν« ἐνοήθη 7
»τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου«, ⟨ἡ σοφία⟩ ὅς ἐστιν υἱός. καὶ ἔχομεν ἐξισα-
25 ζούσας τὰς λέξεις πάσας, ἀντὶ μὲν »τοῦ σοφοῦ« τὸ »θεός«, ἀντὶ δὲ
»τῆς σοφίας« τὸ »εἰκών«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἀρχή« ⟨τὸ⟩ »πρῶτος«, ἀντὶ D
δὲ τοῦ »γεννᾷ« τὸ »τόκος«, ἀντὶ δὲ ὅλου ὁμοῦ φαμεν, ἀντὶ [δὲ] τοῦ
»ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ καὶ γεννᾷ με« τὸ »πρω-
τότοκος πάσης κτίσεως«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐθεμελίωσέ με« τὸ »ἐν αὐτῷ
30 ἐκτίσθη«, ἀντὶ δὲ τοῦ »δι' ἐμοῦ« τὸ »πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν«.

6 Prov. 8, 12 — 7 Prov. 8, 15. 21a — 9 Prov. 8, 22. 23a. 25b — **11ff** Col. 1, 15f — 22 vgl. Col. 1, 15

J

2 *⟨ἔννοιαν⟩* Holl | *⟨τὰ⟩* Holl 9 *πάντων ⟨βουνῶν⟩* Klost. 11 *τοῦ* (vor *ἔκτισε*)] *τὸ* J 14 *⟨τὸ⟩* Holl 16 *⟨τῶν⟩* Holl | *πρὸς* Holl] *ὡς* J 17 *πρὸς τὸ »τόκος«* Klost. nach Z. 11. 27] *πρωτότοκος* J *πρὸς τὸ πρωτότοκος* Dind. 18 *τοῦ*] *τὸ* J 20 *τὰ ἀπ' αἰῶνος« τὸ »πάντα* Holl, vgl. Z. 13f; Z. 30; 278, 15] *ὡς πρὸς τὸ* J 21 *⟨ὅτι⟩* Holl | * etwa *⟨γεγένηται⟩*? Holl 24 *⟨ἡ σοφία⟩* Holl 26 *⟨τὸ⟩* Holl 27 [*δὲ*] Holl 30 *δι' ἐμοῦ* + *⟨τὰ ἀπ' αἰῶνος⟩*? Holl, vgl. Z. 13f; 278, 15 | *τὸ πάντα* Holl] *τὰ πάντα* J

φανερὸν ⟨οὖν⟩ ὡς ⟨τοὺς⟩ »εἰκόνα« ἀκούοντας τὸν υἱὸν »τοῦ θεοῦ τοῦ 8
ἀοράτου« καὶ οὕτως ἀναιδῶς σοφίζεσθαι τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα τοῦ
υἱοῦ πρὸς πατέρα ἐπιχειροῦντας τοῖς πᾶσιν ἐλέγχει παραπεσόντας † οὐ
Παῦλός γε μόνος, ἀλλά γε πρὸ τούτου Ἰωάννης, | ὁ υἱὸς ὄντως βρον- P 854
5 τῆς, τῇ οἰκείᾳ μεγαλοφωνίᾳ ὥσπερ ἔκ τινων νεφελῶν τῶν τῆς σοφίας
αἰνιγμάτων τὴν εὐσεβῆ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ υἱοῦ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον
ἀνῆκεν.

8. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸς ἃ ἐδιδάχθη παρὰ τῆς σοφίας, ταῦτα 8,1
ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ κηρυχθέντι ἡμῖν εὐαγγελίῳ παραδέδωκε. τῆς 2
10 γὰρ σοφίας εἰπούσης »ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ« τὸ »ἐν ἀρχῇ«
ἐξέθετο εἰπὼν »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἔκτισέ με« ⟨τὸ⟩ B
»καὶ θεὸς ἦν ⟨ὁ λόγος⟩«, ἵνα μὴ τὸν ἐν προφορᾷ, ἀλλὰ τὸν ἐν ὑποστάσει
παγίᾳ ἀπαθῶς ἐκ πατρὸς ⟨γεγεννημένον⟩ θεὸν λόγον νοήσωμεν,
ἀντὶ δὲ τοῦ »ἤμην παρ' αὐτῷ« τὸ | »⟨ἦν⟩ πρὸς θεόν«, ἀντὶ δὲ τοῦ 3 Ö 86
15 »δι' ἐμοῦ τὰ ἀπ' αἰῶνος«, τὸ »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἐθεμελίωσε« τὸ »ὃ γέγονεν,
ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν«, ᾧ ἴσον | τὸ »ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα«, ἀντὶ 4 D 294
δὲ τοῦ »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο« ⟨τὸ⟩ »ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ
οἶκον«, ἀντὶ δὲ τοῦ »ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα« τὸ »οὐ δύναται
20 ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα· C
ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«, ὡς ἔχειν τὴν
ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων * εἰς ἀπόδειξιν τῆς κατ' οὐσίαν
πρὸς πατέρα τοῦ υἱοῦ ὁμοιότητος. ὁ μὲν γὰρ τοῦ σοφοῦ τὴν σοφίαν 5
υἱόν, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ τὸν λόγον μονογενῆ θεόν, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν
25 εἰκόνα φησίν, ὡς τὸν θεοῦ λόγον καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν εἰκόνα ὅμοιον
ἐκ πάντων, καθὰ προείρηται, καὶ κατ' οὐσίαν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς
τοῖς πᾶσι κηρύττεσθαι. ἔτι δὲ μᾶλλον ὡς τὸν Θωμᾶν ἡμᾶς τῇ ψηλαφίᾳ 6 D
τῆς ἐνεργείας τῆς κατ' οὐσίαν ὁμοιότητος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος προσάγει
λέγων »ὡς ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε

4 vgl. Marc. 3, 17 — 11 Joh. 1, 1. — 18 Joh. 1, 14 — 18 Prov. 9, 1 — 19 Prov. 8, 30 — Joh. 5, 19 — 21f vgl. Deut. 19, 15 — Matth. 18, 16 — 29 Joh. 5, 26 vgl. Gummerus S. 76 Anm. 4

J

1 ⟨*οὖν*⟩ Holl | ⟨*τοὺς*⟩ Holl 3 † Lücke? oder *περιπεσεῖν*. Eltester 4 *γε*[1]] *δὲ* Klost. 5 *ὥσπερ* Dind. Öh.] *ὅσπερ* J 11 ⟨*τὸ*⟩ Holl 12 ⟨*ὁ λόγος*⟩ Holl 13 *ἀπαθῶς* Holl] *ἀπαθῆ* J | *πατρὸς*] *πρὸς* J | ⟨*γεγεννημένον*⟩ Holl | *ἀπαθῆ ἐκ* ⟨*τοῦ*⟩ *πρὸς θεὸν* Klost. 14 *ἤμην*] *ἡμῖν* J | *παρ' αὐτῷ* Öh.] *παρ' αὐτοῦ* J | ⟨*ἦν*⟩ Holl 15 *τὰ ἀπ' αἰῶνος* Holl] *τὸ ἀπ' αἰῶνος* J 18 ⟨*τὸ*⟩ Holl 22 * ergänze etwa ⟨*γενομένην μαρτυρίαν σύστασιν*⟩ Holl 24 lies *μονογενῆ υἱόν*? Holl

ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ«. εἰ γὰρ τὸ »ὡς ὁ πατὴρ ἔχει« οὐχ ὡς ἐν ἄλλῳ 7
νοεῖται (οὐ γὰρ ἄλλο μέν ἐστιν ὁ πατήρ, ἄλλο δὲ ἡ ζωὴ ἡ ἐν αὐτῷ,
ἵνα τὸ μὲν ἔχον, τὸ δὲ ἐχόμενον νοῆται· ἀλλ' αὐτὸς ἀσυνθέτως ἐστὶ
ζωὴ ὁ πατήρ, καὶ ὡς ἔχει αὐτός, οὕτω δέδωκε ⟨ἔχειν⟩ καὶ τῷ υἱῷ,
5 δηλονότι ἀσυνθέτως ὡς ὁ πατήρ), φανερὸν ὅτι οὕτως ἔχων, ἐπεὶ
μὴ ἀγεννήτως ἔχει μηδὲ συνθέτως, ἔχει ὁμοίως πάντα κατ' οὐσίαν
καὶ | ἀσυνθέτως ὡς ὁ πατήρ· δήλου ὄντος ὅτι τὸ ὅμοιον οὐδέ- 8 P 855
ποτε ταὐτὸν εἶναι δύναται οὗ ἐστιν ὅμοιον, * ἀπόδειξιν τὸ »ἐν
ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον« τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον μὲν
10 γενέσθαι, μὴ κατὰ πάντα δὲ ταὐτὸν γενέσθαι ἀνθρώπῳ, καὶ ⟨ἐν⟩
»ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας« γενόμενον γενέσθαι μὲν ἐν τοῖς πάθεσι
τοῖς αἰτίοις τῆς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας, πείνης φαμὲν καὶ δίψης καὶ τῶν
λοιπῶν, μὴ γενέσθαι δὲ ἐν ταυτότητι τῆς σαρκὸς ἁμαρτίας· ὥστε
καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν μαρ|τυριῶν [καὶ] τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιό- D 295
15 τητα τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα κηρύττεσθαι. B

9. Ὡς γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος καὶ ἄνθρωπος 9,1
ἦν καὶ οὐ κατὰ πάντα ἄνθρωπος, ἄνθρωπος μὲν τῷ καὶ σάρκα ἀνα-
λαβεῖν | ἀνθρωπίνην, ἐπειδὴ »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο«, οὐκ ἄνθρωπος Ö 88
δὲ ὤν, ἐπεὶ οὐχ ὁμοίως ἀνθρώποις ἐγεννήθη (οὐ γὰρ ἐκ σπορᾶς καὶ
20 συνδυασμοῦ), οὕτω καὶ ὁ πρὸ αἰώνων υἱὸς θεὸς μὲν καθὸ υἱὸς θεοῦ, 2
ὡς ἄνθρωπος καθὸ υἱὸς ἀνθρώπου, οὐ ταὐτὸν δὲ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ
τῷ γεννήσαντι, ὡς οὐ ταὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ, καθὸ ἄνευ ἀπορροίας C
καὶ πάθους, ⟨ὡς⟩ καθὸ ἄνευ σπορᾶς καὶ ἡδονῆς. καὶ ⟨ὥσπερ⟩ ἐν 3
ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ⟨ἐγένετο⟩, καθὸ πεινᾶν τε καὶ δίψαν καὶ
25 ὕπνον ἐν τῇ σαρκὶ ὑπέμεινεν, ἐξ ὧν παθῶν ἁμαρτητικῶς κινεῖται
τὰ σώματα, ὑπομένων δὲ τὰ σαρκὸς προειρημένα πάθη οὐκ ἐξ αὐτῶν
ἁμαρτητικῶς ἐκινεῖτο, οὕτω καὶ ὁ υἱός, ⟨υἱὸς⟩ ὢν τοῦ θεοῦ καὶ »ἐν 4
μορφῇ ὑπάρχων θεοῦ« καὶ »ἴσα« ὢν θεῷ, τὰ μὲν ἰδιώματα εἶχε τῆς
θεότητος, κατ' οὐσίαν ἀσώματος ὢν καὶ ὅμοιος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν
30 θεότητα καὶ ἀσωματότητα καὶ τὰς ἐνεργείας. ὥσπερ ὅμοιος τῇ σαρκὶ D
τῷ σὰρξ εἶναι καὶ πάθη σαρκὸς ὑπομένειν, μὴ μέντοι τὸν αὐτὸν εἶναι, 5

11 Röm. 8, 3 — 18 Joh. 1, 14 — 24 Röm. 8, 3 — 27 Phil. 2, 6

J

3 *νοεῖται* J | *ἀσυνθέτως* aus *ἀεὶ συνθέτως* v. später H. hergestellt J
4 ⟨*ἔχειν*⟩ Holl 8 * etwa ⟨*οὗπερ ἔχομεν*⟩ Holl | *τὸ* Holl *τοῦ* J
10 ⟨*ἐν*⟩ Holl 14 [*καὶ*] Holl 16 *ὁμοιόματι* J 19 *ὢν* Holl] *ἦν* J
23 ⟨*ὡς*⟩ Holl | ⟨*ὥσπερ*⟩ Holl 24 ⟨*ἐγένετο*⟩ Holl 27 ⟨*υἱός*⟩ Holl
30 *ὅμοιος* Öh. Gummerus] *ὁμοίως* J

⟨οὕτως ὅμοιος τῷ θεῷ⟩ καθὸ θεὸς ὢν οὔτε μορφή ἐστι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ
θεοῦ, οὔτε ἴσα ἐστὶ τῷ θεῷ, ἀλλὰ θεῷ, οὔτε αὐθεντικῶς ⟨ἔχει τὴν
θεότητα⟩ ὡς ὁ πατήρ. ὥσπερ γὰρ οὐχ ἁμαρτητικῶς ⟨ἐκινεῖτο ὡς⟩
ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁμοίως ⟨ἐφέρετο⟩ ἐνεργείᾳ ὡς ἄνθρωπος, *. »ἅπερ
5 γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«. ὥσπερ οὖν 6
ἐνταῦθα οὐχ ἁμαρτητικῶς, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς ἐν σαρκὶ ἐκινεῖτο (τῶν
γὰρ ἀτόπων ἐστὶν ἀπὸ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν ἐλθόντα αὐ|τὸν εἰς τὸ P 856
παρὰ φύσιν, τουτέστιν ἀπὸ θεοῦ γενόμενον υἱὸν ἀνθρώπου, ὅμοιον
γενέσθαι τοῖς κατὰ φύσιν, τουτέστι τοῖς φύσει ἀνθρώποις, ἐν τῷ ἑαυτοῦ
10 παρὰ φύσιν, ἐν δὲ τῷ κατὰ φύσιν ἑαυτοῦ μὴ | εἶναι ὅμοιον αὐτὸν D 296
τῷ κατὰ φύσιν πατρί, ἐκ θεοῦ θεὸν γεννηθέντα· καὶ φανερὸν ὅτι οἱ
μὴ κατ' οὐσίαν λέγοντες ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν οὔτε υἱὸν λέγουσιν,
ἀλλὰ κτίσμα μόνον, οὔτε τὸν πατέρα πατέρα, ἀλλὰ κτίστην, τῆς ὁμοίου
ἐννοίας οὐκ ἐπὶ τὴν ταυτότητα τοῦ πατρὸς ἀγούσης τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐπὶ
15 τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα καὶ ἀπόρρητον ἐξ αὐτοῦ ἀπαθῶς γνησιότητα) — ὡς γάρ, πάλιν ἐρῶ, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων καὶ ἐν ὁμοιώματι 7 B
σαρκὸς ἁμαρτίας ⟨γενόμενος⟩ οὐκ ἐπὶ τὴν ταυτότητα ἤγετο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίας ὁμοιότητα διὰ τὰ εἰρημένα, οὕτως
οὐδὲ ὁ υἱὸς ὅμοιος κατ' οὐσίαν γενόμενος τῷ γεννήσαντι πατρὶ εἰς ταυ-
20 τότητα ἄξει τοῦ πατρὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὁμοιότητα.

10. Καὶ εἴ τις τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου προσέχων, ἣν ἐμώρανεν ὁ **10,1**
θεός, | μὴ προσέχοι τῷ ἐν σοφίᾳ θεοῦ κηρύγματι καὶ μετὰ πίστεως C Ö 90
τὴν ὁμοιότητα [καὶ] κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα ὁμολογοίη,
ὡς ψευδωνύμως λέγων τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, καὶ μήτε πατέρα λέ-
25 γων ἀληθῶς μήτε υἱόν, ἀλλὰ κτίστην καὶ κτίσμα, καὶ κοινοποιῶν τὴν
τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἔννοιαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ποιημάτων, καὶ

4 Joh. 5, 19. 21 vgl. 1. Cor. 1, 20

J 21ff Hilarius de synodis 12—25; Migne SL 10, 490—499 teilt diese Anathematismen (außer 10, 1—5 und 11, 9—10) lateinisch mit: er ordnet die §§ 10, 6. 8. 7 in dieser Reihenfolge.

1 ⟨*οὕτως ὅμοιος τῷ θεῷ*⟩ Holl 1/2 *ἀλλὰ θεοῦ* ist nicht, wie seit Cornarius üblich, in *ἀλλὰ θεός* zu ändern; der Nachdruck liegt auf dem fehlenden Artikel 2 ⟨*ἔχει τὴν θεότητα*⟩ Holl 3 ⟨*ἐκινεῖτο ὡς*⟩ Holl 4 ⟨*ἐφέρετο*⟩ Holl | * ergänze etwa ⟨*οὕτως καὶ ὡς θεὸς ὁμοίως τῷ πατρὶ ἐνεργεῖ*⟩ Holl 6ff vgl. zu der ganzen Stelle 291, 9ff 7 *ἐλθόντα* Holl] *ἐλθεῖν* J 10 *αὐτὸν* Holl] *ἑαυτὸν* J 15 *γνησιότητα* Ausgg.] *γεννησιότητα* J 17 ⟨*γενόμενος*⟩ Holl 22 *σοφίᾳ θεοῦ* Holl] *σοφίᾳ λόγου* J 23 [*καὶ*] Holl

σοφίζεσθαι θέλων εἴτε χρείᾳ ⟨ὑπερβάλλοντα⟩, ὡς τὸ πρῶτον ⟨τῶν⟩
ποιημάτων ⟨τῶν γεγονότων⟩ δι᾽ αὐτοῦ, εἴτε ὑπερβολῇ τοῦ μεγέθους,
καὶ κατὰ μηδὲν ὁμολογῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν τὴν εἰς πατέρα
τε καὶ υἱόν, ὡς παρ᾽ ὃ εὐηγγελίσαντο ἡμᾶς οἱ ἀπόστολοι θέλων εὐαγγε- D
5 λίσασθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ ⟨τὸ⟩ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον »προειρήκαμεν καὶ ἄρτι 2
πάλιν λέγω« ἀνειληφότες καὶ ⟨πάλιν⟩ ἀναγκαίως φαμέν· εἴ τις τὸν
σοφὸν μόνον ἀκούων πατέρα καὶ σοφίαν τὸν μονογενῆ τούτου υἱόν,
ταὐτὸν εἶναι λέγοι τὴν σοφίαν τῷ μόνῳ σοφῷ, ἀναιρῶν τὸ εἶναι υἱόν,
10 ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις τὸν σοφὸν ἀκούων πατέρα καὶ σοφίαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, 3
ἀνόμοιον λέγοι | [καὶ] κατ᾽ οὐσίαν τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ θεοῦ, ὡς D 297
μὴ λέγων τὸν σοφὸν τῆς σοφίας ἀληθῶς πατέρα, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις τὸν θεὸν νοῶν τὸν πατέρα, | τὸν δὲ ἐν ἀρχῇ λόγον τε 4 P 857
15 καὶ θεὸν τοῦτον ⟨μὴ⟩ λέγοι πρὸς τὸν θεόν, λόγον τε καὶ θεὸν αὐτῷ τῷ
θεῷ τῷ πρὸς ὃν λόγος τε ⟨καὶ⟩ θεός, ὡς μὴ λέγων ἀληθῶς υἱόν, ἀνάθεμα
ἔστω.

Καὶ εἴ τις τὸν μονογενῆ θεὸν λόγον υἱὸν ἀκούων τοῦ θεοῦ πρὸς 5
ὃν ὁ λόγος τε καὶ θεός, ἀνόμοιον λέγοι [καὶ] κατ᾽ οὐσίαν τὸν θεὸν λόγον
20 τοῦ πατρός, τὸν θεὸν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, πρὸς ὃν ὁ μονογενὴς ἐν
ἀρχῇ ἦν θεὸς λόγος, ὡς μὴ λέγων ἀληθῶς υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις »εἰκόνα« ἀκούων τὸν υἱὸν »τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου« 6
ταὐτὸν λέγοι τὴν εἰκόνα τῷ θεῷ τῷ ἀοράτῳ, ὡς μὴ ὁμολογῶν ἀληθῶς
υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

25 Καὶ εἴ τις »εἰκόνα« ἀκούων τὸν μονογενῆ υἱὸν »τοῦ ἀοράτου θεοῦ« 7 B
ἀνόμοιον λέγοι [καὶ] κατ᾽ οὐσίαν τὸν υἱόν, εἰκόνα ὄντα τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀοράτου, οὗ εἰκὼν καὶ κατ᾽ οὐσίαν νοεῖται, ὡς ἀληθῶς μὴ λέγων υἱόν,
ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις ἀκούων τοῦ υἱοῦ λέγοντος »ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει 8
30 ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ,« ταὐτὸν

4 vgl. Gal. 1, 8 — 6 Gal. 1, 9. — 22. 25 Col. 1, 15 — 29 Joh. 5, 26

J

1 *εἴτε* Corn. Öh. Holl, vgl. 273, 21ff] *εἴτις χρεία* J | ⟨*ὑπερβάλλοντα*⟩ Holl, vgl. 273, 21 | ⟨*τῶν*⟩ Holl 2 ⟨*τῶν γεγονότων*⟩ Holl 6 ⟨*τὸ*⟩ Holl 7 ⟨*πάλιν*⟩ Holl] *τὸ* J 12 *λέγοι* Holl] *λέγων* J | [*καὶ*] Holl 15 ⟨*μὴ*⟩ Holl 16 ⟨*καὶ*⟩ Pet. 19 [*καὶ*] Holl 23 *idem dicat esse imaginem dei quod et deum invisibilem* Hilar. 25f *et si quis audiens ⟨imaginem esse⟩ unigenitum filium invisibilis dei, similem non dixerit essentia filium* Hilar. 26 [*καὶ*] Holl

λέγοι τὸν εἰληφότα παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν ζωὴν καὶ ὁμολογοῦντα τὸ »κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα« τῷ δεδωκότι, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις ἀκούων τὸ »ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, 9 οὕτω καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ« ἀνόμοιον λέγοι κατ' C 5 οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρί, διαμαρτυρόμενος ὅτι οὕτως ἔχει ὡς εἴρηκεν, ἀνάθεμα ἔστω. φανερὸν γὰρ ὅτι τῆς ζωῆς τῆς ἐν τῷ πατρὶ νοουμένης οὐσίας σημαινομένης καὶ τῆς ζωῆς τῆς τοῦ μονογενοῦς | τῆς ἐκ τοῦ Ö 92 πατρὸς γεγεννημένης οὐσίας νοουμένης, τὸ »οὕτως« τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας πρὸς οὐσίαν σημαίνει [ἀνάθεμα ἔστω].

10 11. Καὶ εἴ τις τὸ »ἔκτισέ με« καὶ τὸ »γεννᾷ με« παρ' | αὐτοῦ ἀκούων, **11,1** D 295 τὸ »γεννᾷ με« μὴ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ἐννοεῖ, ἀλλὰ ταὐτὸν D λέγοι τὸ »γεννᾷ με« τῷ »ἔκτισέ με«, ὡς μὴ λέγων τὸν υἱὸν τὸν ἀπαθῶς τέλειον ἐκ τῶν δύο ὀνομάτων ⟨σημαίνεσθαι υἱόν, ἀλλὰ διὰ τῶν δύο ὀνομάτων⟩, τοῦ »ἔκτισέ με« καὶ τοῦ »γεννᾷ με«, κτίσμα μόνον ὁμολογῶν 15 καὶ μηκέτι υἱόν, ὡς παραδέδωκεν ἡ σοφία ἐκ τῶν δύο εὐσεβῶς τὴν ἔννοιαν, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις, τοῦ υἱοῦ τὴν μὲν κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα 2 ὁμοιότητα ἡμῖν ἀποκαλύπτοντος, δι' ὧν φησιν »ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ«, 20 τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν δι' ὧν παιδεύει »ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ«, μόνην τὴν κατ' ἐνέργειαν | ὁμοιότητα διδοὺς P 858 τῆς κατ' οὐσίαν, ἥ ἐστι τὸ κεφαλαιωδέστατον ἡμῶν τῆς πίστεως, ἀποστεροίη τὸν υἱόν, ὡς ἑαυτὸν ἀποστερῶν τῆς ἐν γνώσει πατρὸς καὶ υἱοῦ αἰωνίου ζωῆς, ἀνάθεμα ἔστω.

2 Joh. 6, 57 — 3 Joh. 5, 26 — 6ff Vgl. Gummerus S. 79 Anm. 2. — 10f Prov. 8, 22. 25 — 18 Joh. 5, 26 — 20 Joh. 5, 19 — 22/23 vgl. Joh. 17, 3

J

1 *λέγοι* Holl] *λέγει* J 4 ⟨*καὶ*⟩ *κατ'* = *etiam iuxta* Hilar. 9 [*ἀνάθεμα ἔστω*] Ausgg. 11 lies *περὶ τοῦ* [*αὐτοῦ καὶ*] *κατ' οὐσίαν*? Holl *non tam ex similitudine essentiae intelligat* (= *μὴ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου κατ' οὐσίαν ἐννοεῖ*?) Hilar. 12 *ἀπαθῶς*] *de deo* (= *ἀπὸ θεοῦ*?) Hilar. 13 ⟨*σημαίνεσθαι υἱόν, ἀλλὰ διὰ τῶν δύο ὀνομάτων*⟩ Ltz. nach Hilar: *quasi non dicens filium de deo perfectum ex duobus nominibus significatum filium, sed per duo nomina, hoc est 'condidit me' et 'genuit' conditionem tantummodo dicens et nequaquam filium, sicut tradidit sapientia etc.* Hilar. 21ff *solam secundum efficaciam similitudinem concedens, iuxta essentiam vero, quod est principalissimum fidei nostrae, filium fraudet* Hilar. 21f *διδοὺς τῆς* Holl mit Hilar.] *διδούσης* J 23 *τὸν υἱόν* Holl mit Hilar.] *τοῦ υἱοῦ* J

Καὶ εἴ τις εἰς πατέρα καὶ υἱὸν πιστεύειν ἐπαγγελλόμενος, τὸν πα- 3
τέρα μὴ οὐσίας ὁμοίας αὐτοῦ λέγοι πατέρα, ἀλλὰ ἐνεργείας, ὡς »βεβή-
λους καινοφωνίας« κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φθέγγεσθαι
τολμῶν καὶ ἀναιρῶν τὸ εἶναι ἀληθῶς υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

5 Καὶ εἴ τις υἱὸν ὅμοιον κατ' οὐσίαν νοῶν ἐκείνου οὗ καὶ νοεῖται 4
υἱός, ἢ ταὐτὸν λέγοι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἢ μέρος τοῦ πατρὸς ἢ κατὰ B
ἀπόρροιαν καὶ κατὰ πάθος, ὡς σωματικοὺς υἱούς, τὸν ἐκ τοῦ ἀσωμάτου
πατρὸς ἀσώματον υἱὸν ὑποστάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις διὰ τὸ τὸν πατέρα μήποτε υἱὸν νοεῖσθαι καὶ τὸν υἱὸν 5
10 μήποτε πατέρα νοεῖσθαι, ἕτερον λέγων τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα,
διὰ τὸ τὸν πατέρα ἕτερον εἶναι καὶ τὸν υἱόν, καθὼς εἴρηται »ἄλλος
ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ« καὶ »μαρτυρεῖ« γάρ φησιν »ὁ πέμψας
με πατήρ«, διὰ ταύτην τὴν εὐσεβῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νοουμένην ἰδιότητα
τῶν προσώπων, πατρὸς μὲν καὶ υἱοῦ, δεδιὼς μή ποτε | ταὐτὸν νοηθῇ C D 299
15 υἱὸς πατρί, ἀνόμοιον λέγοι κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἀνάθεμα
ἔστω.

Καὶ εἴ τις ἐν χρόνῳ τὸν πατέρα πατέρα νοεῖ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ 6
καὶ μὴ ὑπὲρ χρόνους καὶ παρὰ πάσας ἀνθρωπίνας ἐννοίας πιστεύει τὸν
μονογενῆ υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀπαθῶς ὑφεστάναι, ὡς παραβαίνων τὸ
20 ἀποστολικὸν κήρυγμα, χρόνους μὲν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ παρωσάμενον,
πιστῶς δὲ ἡμᾶς παιδεῦσαν τὸ »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν
πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις τὸν πατέρα πρεσβύτερον χρόνῳ λέγοι τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ 7
μονογενοῦς υἱοῦ, | νεώτερον δὲ χρόνῳ τὸν υἱὸν τοῦ πατρός, ἀνάθεμα D Ö 94
25 ἔστω.

Καὶ εἴ τις τὸ ἄχρονον τῆς τοῦ μονογενοῦς Χριστοῦ ἐκ πατρὸς ὑπο- 8
στάσεως ἐπὶ τὴν ἀγέννητον τοῦ θεοῦ οὐσίαν ἀναφέρει, ὡς υἱοπάτορα
λέγων, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις ἐξουσίᾳ μόνῃ τὸν πατέρα ⟨πατέρα⟩ λέγοι τοῦ μονογενοῦς 9
30 υἱοῦ καὶ μὴ ἐξουσίᾳ ὁμοῦ καὶ οὐσίᾳ πατέρα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ, ὡς

2 vgl. 1. Tim. 6, 20 — 11 Joh. 5, 32 — 12 Joh. 5, 37 — 21 Joh. 1, 1

J

2 *sed similis efficaciae* Hilar. 3 *τοῦ θεοῦ* stellt nach Z. 4 *υἱὸν* Hilar. 7 *aut per emanationem aut aliquam passionem* Hilar. 11 *propterea quod alius sit pater, alius sit filius* Hilar. 12 *καὶ μαρτυρεῖ γάρ φησιν* < Hilar. 13 *εὐσεβῆ* J Hilar.] *εὐσεβῶς* Holl 15 *etiam iuxta essentiam* (= *καὶ κατ' οὐσίαν*) Hilar. 17 *in aliquo tempore* Hilar. | *πατέρα*[2]] *deum* Hilar. 18 *παρὰ* Pet. mit Hilar. (*super*)] *κατὰ* J | *πιστεύει* < Hilar. 19 *ἐκ τοῦ πατρὸς* < Hilar. 20 *ἀποστολικὸν*] *evangelicam* Hilar. 24 *χρόνῳ* < Hilar. 26 *Χριστοῦ*] *filii* Hilar. 29 ⟨*πατέρα*⟩ Holl 30 *πατέρα* Holl] *πατρὸς* J

μόνην τὴν ἐξουσίαν λαμβάνων καὶ κοινοποιῶν αὐτὸν πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήματα καὶ οὐ λέγων ἀληθῶς ἐκ πατρὸς γνήσιον υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ εἴ τις ἐξουσίᾳ καὶ οὐσίᾳ λέγων τὸν πατέρα πατέρα τοῦ υἱοῦ, 10
5 ὁμοούσιον δὲ | ἢ ταὐτοούσιον λέγοι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ἀνάθεμα ἔστω. P 859

Καί εἰσιν οἱ ὑπογράψαντες Βασίλειος, Εὐστάθιος, Ὑπερέχιος, 11 Λητόϊος, Ἑορτικός, Γυμνάσιος, Μεμνόνιος, Εὐτυχής, Σευηρῖνος, Εὐτύχιος, Ἀλκιμίδης, Ἀλέξανδρος· καὶ οὕτω πιστεύω ὡς προγέγραπται καὶ δι' ὑπογραφῆς ὁμολογῶ.

10 *Ἐπληρώθη τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον ὁ ὑπομνηματισμός.*

⟨*Ἐπιστολὴ Γεωργίου*⟩

12. Τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα γυμνῶς μὲν ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ οὐ κεῖται 12,1 B γραφῇ, ὁ νοῦς δὲ πανταχοῦ φέρεται· | καὶ πρῶτον ἀφ' ὧν ὁ θεὸς πέμ- D 300 πων Μωυσέα εἴρηκεν »οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ὁ ὤν«, ὡς ἐπὶ τοῦ
15 πρώτως νοουμένου πατρός, »ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται«, ⟨ἐμφαίνεται⟩ ὁ μήτε ἔκ τινος ὢν καὶ τοῖς οὖσιν αἴτιος ὤν. ἐπειδὴ δὲ καὶ υἱός ἐστιν [ὁ] ὤν, ἔλαβε δὲ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην 2 εὐαγγελίου λέγοντος »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος«, ἀφορμὴν [εὕρατο]

12ff Zu dem Brief des Georg von Laodicea vgl. die Analyse und Erklärung bei Gummerus Die homöusianische Partei (1900) S. 122—134. Der Brief ist nach der Beschlußfassung über die IV. sirmische Formel 359 geschrieben vgl. S. 295, 3ff — **14** Ex. 3, 14 vgl. Euseb. de eccl. theol. II 20, 15; S. 129, 28ff Klosterm. (und Marcell ebd. 19, 1; S. 123, 7ff), Athan. de decr. Nic. synod. 22; Migne 25, 456 AB, or. c. Arian. IV 1; Migne 26, 468 C — **15** Eph. 3, 15 — **18** Joh. 1, 1

J

7 *λιτόϊος* J 8 *οὕτω πιστεύω καὶ* J | *προγέγραπται* Holl] *ὑπογέγραπται* J **10** Die rot geschriebene Unterschrift *ἐπληρώθη — ὑπομνηματισμός* ist insofern ungenau, als Georgios auf der Synode selbst nicht anwesend war, vgl. die vorausgehenden Unterschriften und S. 270, 8f. Öhler wollte hinter *ἐπληρώθη* Punkt setzen und *Τῶν περὶ — ὑπομνηματισμός* als Überschrift des nächsten Stücks betrachten. Allein dagegen spricht schon der Artikel vor *ὑπομνηματισμός*. Außerdem müßte man, da Georgios nach S. 268, 28 der Verfasser des folgenden Stücks ist, in der Überschrift die Voranstellung seines Namens erwarten. **11** Die Überschrift ⟨*Ἐπιστολὴ Γεωργίου*⟩ nach S. 268, 28 und S. 311, 28 — **16** ⟨*ἐμφαίνεται*⟩ Holl, vgl. 287, 3 **17** [*ὁ*] Holl **18** *λέγοντος* Holl] *λέγοντα* J | [*εὕρατο*] Holl

Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς καὶ Μάρκελλος, οὐκέτι θέλοντες λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ
θεοῦ υἱὸν ἀληθῶς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ λόγος ὀνόματος ἀφορμὴν λαβόντες, C
φημί, ἐκ στόματος ῥῆμα καὶ φθέγμα ἠβουλήθησαν εἰπεῖν τὸν υἱὸν τοῦ 3
θεοῦ, ἠναγκάσθησαν οἱ πατέρες, οἱ κρίναντες Παῦλον τὸν Σαμοσατέα
5 ἐπὶ τῷ τοιούτῳ αἱρετισμῷ, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὁ υἱὸς ὑπόστασιν ἔχει καὶ
ὑπάρχων ἐστὶ καὶ ὢν ἐστιν, οὐχὶ δὲ ῥῆμά ἐστιν, οὐσίαν εἰπεῖν καὶ τὸν
υἱόν, τὴν διαφορὰν τοῦ τε καθ' ἑαυτὸν ἀνυπάρκτου καὶ τοῦ ὑπάρ-
χοντος τῷ τῆς οὐσίας ὀνόματι ἐπιδεικνύντες. τὸ μὲν γὰρ ῥῆμα καθ' 4
ἑαυτὸ ἀνύπαρκτόν ἐστι καὶ οὐ δύναται εἶναι υἱὸς θεοῦ, ἐπεὶ πολλοί D
10 γε οὕτως ἔσονται υἱοὶ θεοῦ. πολλὰ γὰρ ὁ πατὴρ ὁμολογεῖται λαλῶν
τῷ υἱῷ, ⟨ὡς⟩ ὅταν λέγῃ »γενηθήτω στερέωμα«, »γενηθήτω|σαν φω- Ö 96
στῆρες«, »ἐξαγαγέτω ἡ γῆ« καὶ »ποιήσωμεν ἄνθρωπον«. ὥστε ὁ 5
πατὴρ τῷ υἱῷ λαλεῖ καὶ οἱ μὲν λόγοι τοῦ θεοῦ οὓς λαλεῖ τῷ υἱῷ, οὐκ
εἰσὶν υἱοί, ὁ δὲ υἱὸς πρὸς ὃν λαλεῖ ὁ πατὴρ μετὰ τῶν ἄλλων εὐσεβῶς
15 καλεῖται ἄρτος καὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις, ἔτι καὶ λόγος ὀνομάζεται, ἐπειδὴ
ἑρμηνεύς ἐστι τῶν τοῦ θεοῦ βουλημάτων. | ἵνα μὴ οὖν ἀπατῶντες τοὺς 6 P 860
ἁπλουστέρους τὸν υἱὸν ταὐτὸν λέγωσιν οἱ αἱρετικοὶ τοῖς λόγοις τοῖς
παρὰ τοῦ θεοῦ λαλουμένοις, τὸ διάφορον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς πρὸς
τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ὑποδεικνύντες οἱ πατέρες τὸν υἱόν, φημί, οὐσίαν
20 ἐκάλεσαν· οὕτως τὴν διαφορὰν παριστῶντες, ὅτι ὁ θεὸς ὢν ἐστιν, καὶ
οἱ λόγοι, οὓς λαλεῖ, | ὄντες ⟨εἰσίν⟩, ἀλλ' οὐκ οὐσίαι τοῦ θεοῦ, λεκτικαὶ D 301
δὲ ἐνέργειαι. ὁ δὲ υἱός, λόγος ὤν, οὐχὶ ἐνέργεια λεκτική ἐστι
τοῦ θεοῦ, ἀλλ' υἱὸς ὢν οὐσία ἐστίν. εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ὢν καὶ υἱὸς 7
ὢν ⟨ἐστιν⟩, ὢν δὲ οὕτως ὁ υἱός, ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ ἔχων γνησίως τὸ εἶναι, 8
25 λόγος νοηθήσεται [ὁ υἱὸς] οὐχ ὡς οἱ λόγοι οἱ παρὰ θεοῦ λαλούμενοι. B
ἐκεῖνοι γὰρ τὸ εἶναι ἐν τῷ λαλοῦντι ἔχουσιν, ὁ δὲ τὸ εἶναι τῷ ἐκ τοῦ
πατρὸς γεγεννῆσθαι καὶ ἀκούειν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπουργεῖν τῷ πατρὶ
ἔχει. ταύτην οὖν τὴν ὑπόστασιν οὐσίαν ἐκάλεσαν οἱ πατέρες.

13. Ὅμοιον οὖν νοοῦμεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, μαχό- **13,1**
30 μενοι καὶ πρὸς τὴν νῦν ἐπιφυομένην αἵρεσιν τῇ ἐκκλησίᾳ. ἡ γὰρ νῦν 2

1 In den Fragmenten des Paul v. Samosata wird Joh. 1, 1 nicht zitiert: über seine Logoslehre s. Loofs Paul v. S. (1924), 204ff Marcell (fr. 46. 47) bei Euseb c. Marcell. II 2, 11ff; S. 36ff Klosterm. u. ö. Zahn Marcell S. 27ff — 4 Vgl. Loofs Paul v. Sam. 65f 146ff — 11 Gen. 1, 6. 14 — 12 Gen. 1, 24. 26 — 15 vgl. Joh. 6, 48; 11, 25; 1, 1

J

2 *λαβόντες*] *καβόντες* (*καμόντες*?) J, vom Abschreiber nicht verstanden 3 *ἠβουλήθησαν*] lies *βουλόμενοι*? Holl 5 *αἱρετισμῷ* Holl, vgl. 287, 11] *ἐρωτισμῷ* J 11 ⟨*ὡς*⟩ Holl 17 *λέγουσιν* J 21 ⟨*εἰσίν*⟩ Holl 24 ⟨*ἐστιν*⟩ Holl 25 [*ὁ υἱὸς*] Holl

αἵρεσις κατὰ μὲν ⟨τὴν⟩ βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀποφαίνεται εἶναι ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί, κατὰ δὲ τὸ ⟨εἶναι⟩ ἀνόμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ C πατρί· ὡς κατασκευάζεσθαι παρὰ τῶν νῦν καινῶν αἱρετικῶν, ὅτι ἡ μὲν βούλησις τοῦ υἱοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ υἱοῦ ὁμοία τῇ βουλήσει τοῦ 5 πατρὸς καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πατρός, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ἀνόμοιος τῷ πατρί. καὶ διὰ τοῦτο τὴν μὲν βούλησιν τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν βούλονται 3 εἶναι ὁμοίαν τῇ βουλήσει τοῦ πατρὸς καὶ τῇ ἐνεργείᾳ, τὸν δὲ υἱὸν οὐ βούλονται ὅμοιον εἶναι τῷ πατρί, ἐπειδὴ διαβεβαιοῦνται μὴ εἶναι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεννημένον τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον κτίσμα εἶναι αὐτὸν καὶ 10 ἐν τούτῳ διαφέρειν τῶν λοιπῶν κτισμάτων, ὅτι τε ὑπερέχει μεγέθει καὶ ὅτι πρῶτος τῶν ἁπάντων ὑπέστη καὶ ὅτι ὑπουργῷ αὐτῷ ἐχρήσατο εἰς τὴν τῶν λοιπῶν δημιουργίαν ὁ θεός. ἐπειδή, φασὶν οἱ αἱρετικοί, τὰ 4 μὲν ἄλλα δι' υἱοῦ ὁ θεὸς ἐποίει, αὐτὸν δὲ οὐ διά τινος, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸν αὐτούργησε, καὶ ὑπερέχοντα μεγέθει καὶ δυνάμει ἁπάντων ἐποίησε, διὰ 15 τοῦτο αὐτὸν ἐκάλεσε μονογενῆ υἱόν.

14. Ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν | θείων γραφῶν 14,1 D 302 τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως | παρειληφότες οὕτως ἔχομεν, ὅτι ὁ πατὴρ P 861 ὁμοίου | ἐστὶν ἑαυτοῦ υἱοῦ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὅμοιός ἐστι τοῦ πατρός, Ö 98 ἐξ οὗ πατρὸς νοεῖται υἱός. τοῦτο ἡμῶν προσδιοριζομένων καὶ οὕτως 2 20 καθαιρούντων τὸν νοῦν, ὡς πρὸς τοὺς Σαβελλίους καὶ τοὺς λοιπούς, ὅτι οὔτε ὁ υἱὸς δύναται εἶναι πατὴρ οὔτε ὁ πατὴρ δύναται εἶναι υἱός, ἀλλ' ὁ υἱὸς υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ πατὴρ καὶ οὐχ υἱός (ἐν τούτοις γάρ ἐστιν 3 ἡ ἀκρίβεια τῆς τῶν προσώπων ἐπιγνώσεως, τῷ τὸν πατέρα πατέρα ἀεὶ ὄντα ἄσαρκον μὲν εἶναι καὶ ἀθάνατον, τὸν δὲ υἱὸν υἱὸν ὄντα ἀεὶ καὶ 25 οὐδέποτε ὄντα πατέρα, ἀεὶ ⟨ὄντα⟩ δὲ λεγόμενον διὰ τὸ ἄχρονον καὶ B ἀκατάληπτον τῆς ὑποστάσεως, σάρκα ἀνειληφέναι κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς καὶ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑποστῆναι) — τούτων διευκρινημένων 4 οἱ θαυμαστοί, οἱ τῇ αἱρέσει συμμαχοῦντες, δύο πραγματεύσασθαι σπεύδουσιν, ἓν μὲν τὸ μηκέτι λέγειν πατέρα καὶ υἱόν, ἀλλὰ ἀγέννητον 30 καὶ γεννητόν, [καὶ] διὰ τοῦτο σόφισμα τῆς αἱρέσεως οἰόμενοι ἐπεισάγειν τῇ ἐκκλησίᾳ. συνίσασι γὰρ οἱ σοφοὶ τὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ ἀγέννητον 5 ἔλαττον ⟨δοκεῖ⟩ εἶναι τοῦ πατρὸς ὀνόματος. τὸ γὰρ ἀγέννητον, ὅτι ὁ C

14 vgl. den Synodalbrief von Ankyra o. S. 273, 21 — 18 Vgl. oben S. 273, 3 — 23 Vgl. *ἰδιότητα τῶν προσώπων* o. S. 283, 13f

J

1 ⟨*τὴν*⟩ Holl 2 ⟨*εἶναι*⟩ Holl, vgl. 287, 19 10 *ἐν τούτῳ* Holl] *τοῦτον* J 13 *ἐποίει* Holl] *ἐποίη* J 25 *ἀεὶ* ⟨*ὄντα*⟩ *δὲ λεγόμενον* Holl] *ἀεὶ δὲ λεγόντων* J 30 [*καὶ*] Holl | lies *διὰ τούτου* ⟨*τοῦ*⟩ *σοφίσματος τὴν αἵρεσιν*? Holl 32 ⟨*δοκεῖ*⟩ Holl

μὲν οὐκ ἐγεννήθη νενόηται, οὐδέπω δὲ εἰ καὶ πατήρ ἐστι σημαίνει· τὸ δὲ πατὴρ πλέον ἐστὶ τοῦ ἀγεννήτου ὀνόματος [ὄν]. ἐν μὲν γὰρ τῷ ἀγεν- 6 νήτῳ, φημί, οὐκ ἐμφαίνεται ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις, ἐν δὲ τῷ πατὴρ ὀνόματι ὁμοῦ ἐμφαίνεται ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ πατήρ, εἴ γε κυρίως νοεῖται 5 [ὁ] πατήρ, καὶ ὅτι αἴτιός ἐστιν ὁμοίου ἑαυτοῦ υἱοῦ. ἓν μὲν δὴ τοῦτο, 7 ἕτερον δὲ ὅτι φθάσαντες ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν γράψαι τὸν υἱὸν τῷ πατρί, ὥσπεροῦν ἐνόμισαν καταψηφίζεσθαι τὴν ἐκκλησίαν δι' ὧν ἐθή- D ρασαν παρὰ τοῦ αἰδεσίμου ἐπισκόπου Ὁσίου γραμμάτων, ἐν οἷς φέρεται τὸ ἀνόμοιον ⟨κατ'⟩ οὐσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἀνελθόντες οἱ ἐκ τῆς ἀνα- 8 10 τολῆς ἐπὶ τὸ Σίρμιον πέρυσιν ἤλεγξαν τὸ κακούργημα | τούτου τοῦ D 303 αἱρετισμοῦ, ἵνα μὴ εὐθύνας ὑπέχωσιν ἐπὶ τοῖς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν τολμηθεῖσιν, ἐσπούδασαν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ἐν χρήσει ὑπάρχον τοῖς πατράσιν, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας ἀνελεῖν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο δόξωσι κρατύνειν ἑαυτῶν 15 τὴν αἵρεσιν. | P 862

15. Ὑπέλαβον γὰρ ὅτι, εἰ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἐκβληθείη, κατὰ 15,1 βούλησιν μόνον λέγοντες καὶ κατ' ἐνέργειαν ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐξουσίαν ἕξουσιν οὐσίας μὴ ὀνομαζομένης, λοιπὸν ἀνόμοιον λέγειν κατὰ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ ὑπάρχειν τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ἀλλ' ὅμως 2 20 ὁ ἔκδικος τῆς ἀληθείας θεός, »ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν«, [ὃς] τὴν συγγένειαν τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ, τὸ κατὰ πάντα Ö 100 ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι, ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ἐπαρρησιάσατο. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἐφρόνει, εὐσεβὴς ὤν, ὑπὲρ τοῦ ὑπερ- 3 μαχοῦντος αὐτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ φρονῶν εὐσεβεῖ στό- B 25 ματι διωρίσατο κατὰ πάντα, ὡς οἱ καθολικοὶ πεπιστεύκαμεν, ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καὶ δι' αὐτοῦ μὴ προχωρῆσαι τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως μεθοδείαν, ἀναιρεῖν βουλομένην τὸ ὄνομα τῆς

4ff Vgl. Gummerus 125 A. 7 — 7 Hosius hat die II. sirmische Formel 357 unterschrieben (libellus precum 32 bei O. Guenther Epist. imperat. pontif. CSEL XXXV 1 S. 15, 3) und erscheint in der Überschrift bei Hilar. de synod. 11 Migne SL 10, 487 A als Mitverfasser: aber darin ist von *ἀνόμοιος* keine Rede — 10 *πέρυσιν* d. h. auf der Homoiusianersynode zu Sirmium von 358 vgl. Soz. IV 15; I 355ff Hussey — 20 1. Cor. 3, 19 — 25 vgl. S. 295, 15.

J

2 [*ὄν*] Holl 4 *ὁμοῦται φαίνεται* J | *εἴ γε* Holl] *εἴτε* J 5 [*ὁ*] Holl 9 ⟨*κατ'*⟩ Holl 10 *πέρυσιν ἤλεγξαν τὸ* Ed. Schwartz] *περισυνελέξαντο καὶ* J 11 *ἐκκλησιαστικὴν* Holl] *ἀνατολικὴν* J 12 *τολμηθεῖσιν* Holl] *τολμήσασιν* J 13 *ἐκλησιαστικῆς* J 21 [*ὃς*] Holl 26 *καὶ*] lies *ὥστε*? Holl 27 *βουλομένην* Eltester] *βουλομένης* J

οὐσίας, ἵνα τῷ στόματι μὴ λαλουμένης οὐσίας λοιπὸν ἐν ταῖς καρδίαις
φωλεύουσα ἡ αἵρεσις νέμηται. ἀλλ᾿ αὐτοὺς φθάσωμεν γράφοντας ὅμοιον 4
κατὰ βούλησιν, ἀνόμοιον δὲ κατ᾿ οὐσίαν· εἴ γε ἀνυπούλως καὶ καθαρῶς
τὸ κατὰ πάντα ὅμοιον ὁμολογοῦσιν, ἕωλον αὐτοῖς ἀπελεγχθήσεται
5 τὸ ἐπιχείρημα, σπουδάσασιν ἆραι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας. οὐδὲν γὰρ 5 C
ἐκέρδαινον, ἀναγκασθέντες ὁμολογῆσαι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα
ὅμοιον· εἰ γὰρ κατὰ πάντα, ὡς ὡμολόγησαν, ἔστιν ὅμοιος, ὥσπερ οὖν
ἔστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ὅμοιος, ἔστιν ὅμοιος οὐ κατὰ τὴν βούλησιν καὶ
τὴν ἐνέργειαν μόνην, καθὰ αὐτοὶ διορίζονται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὕπαρξιν | D 304
10 καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ κατὰ τὸ εἶναι ὡς υἱός, καὶ καθάπαξ ⟨τὸ⟩
κατὰ πάντα ἁπάντων ἐστὶ περιληπτικὸν καὶ οὐδεμίαν διαφορὰν προσ-
ίεται, ὁμολογουμένου τοῦ μήτε αὐτὸν ἑαυτῷ ὅμοιον εἶναι τὸν πατέρα 6 D
μήτε τὸν υἱὸν αὐτὸν ἑαυτῷ εἶναι ὅμοιον, ἀλλὰ υἱὸν εἶναι ὅμοιον τῷ πατρὶ
καὶ ἐν τῷ κατὰ πάντα ὅμοιον εἶναι τῷ πατρί, υἱὸν ὄντα καὶ οὐ πατέρα, (ἐξ 7
15 οὗ πατρός, τέλειος ἐκ τελείου, πρὸ πάσης ἐννοίας καὶ πάντων λογισμῶν
καὶ χρόνων καὶ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς † ὁμοιότητος ἐγεννήθη, ὡςοἶδε
μόνος ὁ πατὴρ ὁ ἐξ αὐτοῦ αὐτὸν ἀπαθῶς γεννήσας καὶ ὁ υἱὸς ὁ ἐξ
αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχων καὶ ᾧ αὐτὸς ἀποκαλύψει) ἐν τῇ κατ᾿ αὐτὸν θεωρίᾳ
ἀξίως ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα παρέχειν νοεῖν. | P 863
20 16. Καὶ μὴ ταρασσέτω τὸ τῶν ὑποστάσεων ὄνομά τινας. διὰ **16,1**
τοῦτο γὰρ ὑποστάσεις οἱ ἀνατολικοὶ λέγουσιν, ἵνα τὰς ἰδιότητας τῶν
προσώπων ὑφεστώσας καὶ ὑπαρχούσας γνωρίσωσιν. εἰ γὰρ πνεῦμα 2
ὁ πατήρ, πνεῦμα καὶ ὁ υἱός, πνεῦμα καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐ νοεῖται
⟨δὲ⟩ πατὴρ ὁ υἱός, ὑφέστηκε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, ὃ οὐ νοεῖται υἱός, ὃ Ö 102
25 καὶ οὐκ ἔστι [τὸ πνεῦμα οὐ νοεῖται υἱός, ὑφέστηκε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον.], καὶ οὐκέτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐδὲ ὁ πατὴρ οὐδὲ ὁ υἱός,
ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον ἐκ πατρὸς δι᾿ υἱοῦ πιστοῖς διδόμενον, εἰκότως
ὑφεστῶτος καὶ ὑπάρχοντος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὰς ἰδιότη- B
τας ὡς προειρήκαμεν προσώπων ὑφεστώτων ὑποστάσεις ὀνομάζουσιν
30 οἱ ἀνατολικοί, οὐχὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τρεῖς ἀρχὰς ἢ τρεῖς θεοὺς
λέγοντες. ἀναθεματίζουσι γὰρ εἴ τις λέγει τρεῖς θεούς. ἀλλ᾿ οὐδὲ 3
πατέρα καὶ υἱὸν δύο θεοὺς λέγουσιν· ὁμολογοῦσι γὰρ μίαν εἶναι θεότη-

17 vgl. Matth. 11, 27 — 18 *θεωρίᾳ* vgl. S. 276, 12 *ὑποπτευόμενα* —
21 *ἰδιότητας τῶν προσώπων* vgl. S. 283, 13f

J

4 *ἀπελεχθήσεται* J 10 ⟨*τὸ*⟩ Holl 16 † *ὁμοιότητος*] lies wohl *καθ᾿ ὁμοιότητα* Holl | *ἐγεννήθη* Holl] *γεννηθεὶς* J 19 *ἡμῖν* Holl] *ἡμᾶς* J
24 ⟨*δὲ*⟩ Holl 25f [*τὸ πνεῦμα οὐ νοεῖται — τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*] Dind.
31 *οὐδὲ ὁ πατὴρ οὐδὲ ὁ υἱός* ist Prädikat zu *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον* Holl

τα, ἐμπεριέχουσαν δι᾿ υἱοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα, ὁμολογοῦντες 4
⟨δὲ⟩ μίαν θεότητα καὶ μίαν βασιλείαν καὶ μίαν | ἀρχὴν ὅμως τὰ πρό- D 305
σωπα ἐν ταῖς ἰδιότησι τῶν ὑποστάσεων εὐσεβῶς γνωρίζουσι, τὸν
πατέρα ἐν τῇ πατρικῇ αὐθεντίᾳ ὑφεστῶτα νοοῦντες καὶ τὸν υἱὸν C
5 οὐ μέρος ὄντα τοῦ πατρός, ἀλλὰ καθαρῶς ἐκ πατρὸς τέλειον ἐκ τελείου
γεγεννημένον καὶ ὑφεστῶτα ὁμολογοῦντες καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
ὃ ἡ θεία γραφὴ παράκλητον ὀνομάζει, ἐκ πατρὸς δι᾿ υἱοῦ ὑφεστὼς
γνωρίζοντες· ὡς ⟨γὰρ⟩ ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διδάσκει 5
ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός (»οὐδεὶς γὰρ λέγει κύριος
10 Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ«), οὕτω καὶ ὁ υἱός, ὅς ἐστιν ἀλήθεια,
τὸν ἀληθινὸν θεόν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἡμᾶς εὐσεβῶς εἰδέναι διδάξει,
καθὼς λέγει »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«. οὐκοῦν ἐν πνεύ- 6 D
ματι ἁγίῳ υἱὸν ἀξίως νοοῦμεν, ἐν υἱῷ δὲ μονογενεῖ πατέρα εὐσεβῶς
καὶ ἀξίως δοξάζομεν. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ σφραγὶς τῆς πίστεως, ἐν ᾗ
15 σφραγῖδι βαπτισθῆναι προσέταξεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
ὁ λέγων »πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες
αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος«.

17. Περὶ γὰρ τῆς κατὰ πάντα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότη- 17,1
τος πλατύτερον μὲν ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅμως δὲ καὶ νῦν ἐν βραχεῖ
20 παρασημειώσασθαι οὐκ ὀκνήσομεν ὅτι ὁ ἀπόστολος, εἰκόνα | τοῦ P 864
ἀοράτου θεοῦ τὸν υἱὸν εἰρηκὼς καὶ ἐν τούτῳ διδάξας ὅτι ὅμοιός ἐστιν
ὁ υἱὸς τῷ πατρί, ἀλλαχοῦ πῶς δεῖ νοεῖν τὸν υἱὸν παρέδωκεν. ἐν 2
γὰρ τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ φησιν »ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων
οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾿ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορ-
25 φὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος«, ἐν δὲ τῇ
πρὸς Ῥωμαίους »τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς 3
σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς καὶ περὶ
ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί«, ὡς διὰ | τῶν δύο D 306
μαρτυριῶν ἐκ τῶν δύο ἐπιστολῶν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ εὐσεβῶς καὶ B

7 ff vgl. Joh. 14, 16. 26; 15, 26; 16, 7, 13; 17, 3 — **9** 1. Cor. 12, 3 — **12** Joh. 14, 9 — **16** Matth. 28, 19 — **19** *ἀλλαχοῦ* im Synodalbrief 73, 3—8 oben S. 271, 7 bis 279, 15 — **20** vgl. Col. 1, 15 — **23** Phil. 2, 6f — **26** Röm. 8, 3

J 2—8 Conc. Florent. Mansi 31 B, 1279b Labbé 13, 749e—752a

1 *ὁμολογοῦντες ⟨δὲ⟩* Holl] *ὁμολογοῦσι* J Conc. Florent. **2** *μίαν* vor *βασιλείαν* u. *ἀρχὴν* < Conc. Florent. | *ὁμοίως* Conc. Florent. **5** *ἐκ πατρὸς* < Conc. Florent. **6** *τὸ πνεῦμα* + *δὲ* Conc. Florent. **7** vor *ἡ θεία γραφὴ* + *καὶ* Conc. Florent. | *ὑφεστὼς* Holl] *ὑφεστῶτα* J Conc. Florent. **8** *⟨γὰρ⟩* Holl **13** *μονογενῆ* J **19** *ὅμως* Holl] *ὁμοίως* J **27** *ὁμοώματι* J **28** *διὰ* Holl] *ἐπὶ* J

τὴν περὶ τοῦ ὁμοίου ἔννοιαν ἡμᾶς [καὶ] ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου πατρός τε καὶ υἱοῦ δι|δαχθῆναι. τὸ μὲν γὰρ »μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἐν 4 Ö 104 ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος« δείκνυσιν ὅτι ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνέλαβεν. οὐκοῦν ἡ σάρξ, ἣν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἡ 5 αὐτὴ μέν ἐστι τῇ σαρκὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐν ὁμοιώματι δὲ ἀνθρώπων ἐστίν, ἐπειδὴ οὐκ ἐκ σπορᾶς ὡς ἄνθρωποι οὐδὲ ἐκ κοίτης ἀνδρὸς ἐγεννήθη· οὕτως κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ υἱός, πνεῦμα ὢν καὶ ἐκ 5 τοῦ πατρὸς πνεῦμα γεννηθείς, κατὰ μὲν τὸ πνεῦμα ἐκ πνεύματος C εἶναι τὸ αὐτό ἐστιν ⟨τῷ πατρί⟩ (ὥσπερ [τὸ] κατὰ τὸ σὰρξ ἐκ σαρκὸς 10 εἶναι τῆς Μαρίας ⟨τὸ αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις⟩), κατὰ δὲ τὸ ἄνευ ἀπορροίας καὶ πάθους καὶ μερισμοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθῆναι ὅμοιός ἐστι τῷ πατρὶ καὶ οὐκ αὐτὸς ⟨ὁ πατήρ, ὥσπερ καὶ⟩ ὁ κατὰ σάρκα υἱὸς ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἐστὶ καὶ οὐκ αὐτὸ⟨ς⟩ κατὰ πάντα ἄνθρωπος.

18. Οὐκοῦν διὰ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς ἐδίδαξεν **18,1** 15 ἡμᾶς πῶς ἡ ὑπόστασις τοῦ υἱοῦ ὁμοία ἐστὶ τῇ ὑποστάσει τοῦ πατρός· πνεῦμα γὰρ ἐκ πατρὸς καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ πνεύματος ἔννοιαν ταυτόν, ὡς κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔννοιαν ταυτόν· οὐ ταυτὸν δέ, ἀλλ' D ὅμοιον, διότι τὸ πνεῦμα, ὅ ἐστιν ὁ υἱός, οὐκ ἔστιν ὁ πατήρ, καὶ ἡ σάρξ, ἣν ὁ λόγος ἀνέλαβεν, οὐκ ἔστιν ἐκ σπέρματος καὶ ἡδονῆς, ἀλλ' οὕτως ὡς τὸ 20 εὐαγγέλιον ἡμᾶς ἐδίδαξε. διὰ μὲν δὴ τούτων, ὡς προείρηται, πῶς 2 ὁ υἱὸς κατὰ τὸ εἶναι ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τὸ ὑφεστὼς εἶναι ἑαυτοῦ ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρί, ὁ υἱὸς ἐπαίδευσεν ἡμᾶς· πῶς δὲ ὅμοιός 3 ἐστι κατὰ τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ ἐνεργήματα, διὰ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἀφ' ὧν εἴρηκεν »ἐν ὁμοιώ|ματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατ- P 865 25 έκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί«. ἡ γὰρ αὐτὴ σὰρξ οὖσα, ἣν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τῇ ἁμαρτίας σαρκὶ καὶ ὁμοίως κινουμένη | D 307 πρὸς πεῖναν καὶ δίψαν καὶ ὕπνον ὡς πᾶσα σάρξ, ἐκ τούτων ἁμαρτητικῶς οὐκ ἐκινεῖτο. διὸ εἴρηται »ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας«, 4 ὅπερ ὅμοιόν ἐστι τῷ »ἅπερ γὰρ ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως 30 ποιεῖ«. ὁ γὰρ πατὴρ πνεῦμα ὢν αὐθεντικῶς ποιεῖ, ὁ δὲ υἱὸς πνεῦμα ὢν οὐκ αὐθεντικῶς ποιεῖ ὡς ὁ πατήρ, ἀλλ' ὁμοίως. οὐκοῦν καθὸ μὲν σὰρξ καὶ σὰρξ ταυτόν, ὥσπερ καθὸ πνεῦμα καὶ πνεῦμα ταυτόν, 5 B

2 Phil. 2, 7 — 24 Röm. 8, 3 vgl. Synodalbrief 73, 8 o. S. 279, 10ff — 28 Röm. 8, 3 — 29 Joh. 5, 19 vgl. Synodalbrief 73, 11, 2 o. S. 282, 20 — 30 vgl. o. S. 280, 2 — 31ff vgl. o. S. 279, 22ff

J

1 [*καὶ*] Holl 4/5 *ἡ αὐτὴ* Dind. Öh.] *αὔτη* J 7 *οὕτως* Holl] *ὡς* J 9 ⟨*τῷ πατρί*⟩ Holl | [*τὸ*] Pet. 10 ⟨*τὸ αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις*⟩ Holl 12 ⟨*ὁ πατήρ, ὥσπερ καὶ*⟩ Holl 13 *αὐτὸ*⟨*ς*⟩ Holl 15 *ὁμία* J 16 *πνεύματος* Corn.] *πατρὸς* J 31 *καθὰ* J

καθὸ δὲ ἄνευ σπορᾶς οὐ ταυτόν, ἀλλ' ὅμοιον, ὥσπερ καθὸ ἄνευ ἀπορροίας καὶ πάθους ὁ υἱὸς οὐ ταυτόν, ἀλλ' ὅμοιον. καὶ καθὸ μὲν σὰρξ καὶ σὰρξ ταυτόν, ὡς καθὸ πνεῦμα καὶ πνεῦμα ταυτόν, καθὸ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὅμοιον τοῖς σαρκὸς κινήμασι καὶ οὐ ταυτόν, 5 ὥσπεροῦν ἐν ὁμοιώματι κινήσεως ὁ υἱὸς ὑπουργικῶς καὶ οὐ ταυτὸν ὡς ὁ | πατὴρ αὐθεντικῶς· ἃ γὰρ ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς Ö 106 οὐχ οὕτως αὐτὸς ποιεῖ, ἀλλ' ὁμοίως. καὶ φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι 6 κατὰ πάντα ὁ υἱὸς ὅμοιός ἐστι τῷ πατρί, ὡς [ὁ] υἱὸς πατρὶ ἐξ αὐτοῦ C γνησίως γεγεννημένος. τῶν γὰρ ἀτόπων ἐστὶν υἱὸν θεοῦ αὐτὸν 10 πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντα καὶ κατὰ φύσιν ὄντα θεὸν ἐκ θεοῦ τοῦ πατρός, ὅτε παρὰ φύσιν μὲν ἑαυτοῦ ἐκ Μαρίας γέγονεν ἄνθρωπος, ὅμοιον αὐτὸν γενέσθαι τοῖς κατὰ φύσιν ἀνθρώποις ἐν τῷ ἑαυτοῦ παρὰ φύσιν (παρὰ φύσιν γὰρ ἦν αὐτῷ θεῷ ὄντι γενέσθαι ἄνθρωπον), ἐν τῷ κατὰ φύσιν δὲ ἑαυτοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ὅμοιον τῷ πατρὶ τῷ γεννήσαντι. 15 εἰ γὰρ ἐν τῷ παρὰ φύσιν ἑαυτοῦ ὅμοιός ἐστι τοῖς κατὰ φύσιν, πολλῷ 7 D πλέον ὅμοιός ἐστιν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἑαυτοῦ τῷ κατὰ φύσιν γνησίως αὐτὸν γεγεννηκότι πατρί· ὥστε τὸ ὅμοιον εἶναι κατὰ πάντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ προσκεῖσθαι κατὰ τὰς γραφάς. ὅμοιος ⟨δέ⟩ ἐστιν ⟨καὶ ἡμῖν⟩ ἐνοήθη ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν τοῦ ὁμοίου ἔννοιαν διὰ τῶν 20 προειρημένων ὁ ἀπόστολος. ὅμοιος γάρ ἐστι καὶ καθὸ ζωὴ ἐκ ζωῆς, 8 φῶς ἐκ φωτὸς καὶ ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ καθάπαξ ἔστι κατὰ τὰς γραφὰς οὐ κατὰ | τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν βούλησιν D 308 [ἐστι] μόνον ὅμοιος, ἀλλὰ κατ' | αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑφεστάναι καὶ P 866 ὑπάρχειν ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τῷ γεννήσαντι, 25 ὡς υἱὸς πατρί.

19. Ἐὰν οἱ καινοὶ αἱρετικοὶ προσδιαλεγόμενοι ἡμῖν ἀγέννητον **19,1** λέγουσι καὶ γεννητόν, ἐροῦμεν αὐτοῖς· ἐπειδὴ κακουργήσαντες τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἐν χρήσει τοῖς πατράσιν ὑπάρχον ὡς ἄγραφον οὐ δέχεσθε, οὐδὲ ἡμεῖς τὸ ἀγέννητον ἄγραφον ὂν δεξόμεθα. ἄφθαρτον 30 μὲν καὶ ἀόρατον καὶ ἀθάνατον λέγει ὁ ἀπόστολος, οὐδέποτε δὲ αὐτὸν ἀγέννητον ὠνόμασεν ἡ γραφή. ἔπειθ' ὅτι ὡς προείρηται τὸ ἀγέννητος 2 οὐδέπω σημαίνει τὴν τοῦ πατρὸς ἔννοιαν καὶ ὅτι τὸ γεννητὸς ἰδίως υἱὸν

9 vgl. S. 280, 6ff — 22 vgl. o. S. 276, 13ff u. 281, 7ff — 26ff vgl. Gummerus S. 131f — 29f vgl. Röm. 1, 23, 1. Tim. 1, 17, Col. 1, 15, 1. Tim. 6, 16

J

2 *ὅμοιον* Holl] *ὅμοιος* J 8 [*ὁ*] Holl 9 *ἑαυτὸν* J 18 *προσκεῖσθαι* + ⟨*αὐτῷ*⟩? Holl | ⟨*δέ*⟩ Pet. 19 ⟨*καὶ ἡμῖν*⟩ Holl 23 [*ἐστι*] Pet. 26 *κενοὶ* J 29 *τὸ ἀγέννητος* Holl] *ὁ ἀγέννητος* J 32 *τὸ γεννητὸς* Holl] *τὸν γεννητὸν* J

οὐδέπω σημανεῖ, ἀλλὰ κοινοποιεῖ πρὸς πάντα τὰ γεννητὰ τὴν ἔν- B
νοιαν (ὁ γὰρ εἰπὼν γεννητὸν ὅτι μὲν γέγονεν ἐσήμανεν, οὐδαμοῦ
δὲ τὸ⟨ν⟩ ἀϊδίως υἱὸν νοούμενον παρεδήλωσε), διὸ ἀϊδίως ἐννοοῦντες
υἱὸν θεοῦ οὐ δεξόμεθα τοῦτο· πρὸς τούτοις ⟨δέ⟩, ὅτι τὸ τοῦ πατρὸς 3
5 καὶ υἱοῦ ὄνομα τὴν πρός τι σχέσιν σημαίνει, διὸ κἂν πατέρα μόνον
ὀνομάζω|μεν, ἔχομεν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς συνυπακουομένην Ö 108
τὴν ἔννοιαν τοῦ υἱοῦ (πατὴρ γὰρ υἱοῦ πατὴρ λέγεται), κἂν ⟨τε⟩ C
υἱὸν μόνον ὀνομάσωμεν, ἔχομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ πατρός, ὅτι υἱὸς
πατρὸς λέγεται. ἔχεται γὰρ θάτερον θατέρου καὶ οὐ διακόπτεται 4
10 ἡ σχέσις, ἀλλὰ καὶ μόνον ἑκάτερον λεγόμενον συνεισάγει θατέρου
τὴν ἔννοιαν, καὶ οὐ τὸ ὄνομα μόνον, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ
τῆς φύσεως τὴν οἰκειότητα. πατέρα γὰρ νοοῦντες τὸν θεὸν θεοῦ 5
νοοῦμεν πατέρα καὶ υἱὸν νοοῦντες θεοῦ θεὸν νοοῦμεν τὸν ῥηθέντα
υἱὸν θεοῦ καὶ ὅμοιον ἐκείνῳ κατὰ τὴν φύσιν οὗ καὶ νοεῖται υἱός. ἀγέν-
15 νητον δὲ οὐ λέγεται γεννητοῦ ἀγέννητον οὐδὲ γεννητὸν ἀγεννήτου D
γεννητόν.

20. Ἐπειδὴ τοίνυν οὔτε τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἔχει τὰ τοῦ **20,1**
ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ οὔτε συνεμφαίνει τὴν φύσιν, κοινοποιεῖ
δὲ πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήματα τοῦ | υἱοῦ τὴν ἰδιότητα, οὐ δεξόμεθα D 309
20 μὲν διὰ τὴν πρὸς ἀσέ|βειαν μεθοδείαν τὰ ὀνόματα, ἀεὶ δὲ τῷ τοῦ P 867
πατρὸς καὶ υἱοῦ ὁσίως χρησόμεθα. πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οἱ ἐξ ἐθνῶν 2
κληθέντες οὐκ ἐβαπτίσθημεν εἰς ἀγέννητον καὶ γεννητόν, ἀλλ' εἰς
πατέρα καὶ υἱόν· ἔπειτα ὅτι οὐδαμοῦ εὑρίσκεται ὁ υἱὸς εἰρηκὼς τὸν
ἑαυτοῦ πατέρα ἀγέννητον, ἀλλὰ ἀεὶ πατέρα εἰρηκὼς τὸν θεὸν καὶ
25 ἀεὶ ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, (ὀλίγα παρασημειωτέον) ἀκούοντες αὐτοῦ 3
λέγοντος »εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα
μου«, καὶ »ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἐμοὶ
χολᾶτε ὅτι εἶπον, υἱὸς θεοῦ εἰμι«, καὶ »ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον B
καὶ ἥκω. ἐξῆλθον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν
30 ἀφίημι τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα«, καὶ ἡ ὁμολογία
δὲ τοῦ Πέτρου »σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ«, καὶ ὁ πατὴρ ἄνωθεν
»οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός«. καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ οὕτως 4
καὶ πατὴρ υἱοῦ μέμνηται καὶ υἱὸς πατρὸς καὶ ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι

1 vgl. o. S. 280, 25ff — **22** vgl. o. S. 271, 12ff — **26** Joh. 14, 28 — **27** Joh. 10, 36 — **28** (Joh. 8, 42) Joh. 16, 28 — **31** Matth. 16, 16 — **32** Matth. 17, 5

J

2 *γενητὸν* J **3** *τὸ⟨ν⟩* Holl **4** *⟨δὲ⟩* Holl **7** *⟨τε⟩* Holl **9** *πατρὸς* + *⟨υἱὸς⟩*? Holl **20** *μεθοδίαν* J

(πάλιν ἐρῶ) ἐσφραγίσθημεν, τούτοις καὶ ἀεὶ χρησόμεθα, ἀποκρουόμενοι τὰς κατὰ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως »βεβήλους κενοφωνίας«. τὸ γὰρ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰρημένον »ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων«· 5 C »ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε« ἀναγκαίως εἴρηται καὶ 5 ἀπάξει τῆς κοινότητος τῆς πρὸς τὰ ποιήματα [τοῖς] τὸν υἱόν, τοῦ πατρὸς [καὶ] τὸν ἐξ αὐτοῦ γνήσιον καὶ ἰδίως γεγεννημένον υἱὸν διὰ τοῦ κατὰ τὴν γαστέρα ὀνόματος παιδεύοντος· ὡς ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς 6 »κύριος ἔκτισέ με« εἰπών, ἵνα ⟨μὴ⟩ κοινοποιουμένην αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ κτίσματα ὑποπτεύσωμεν τὴν | φύσιν, ἐπήνεγκεν ἀναγκαίως Ö 110 10 »πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με«, εὐσεβῆ ἡμῖν καὶ ἀπαθῆ τὴν ἐκ θεοῦ πατρὸς τῆς υἱότητος αὐτοῦ ἔννοιαν παριστάς. ἀλλ' ἅπαξ μὲν 7 D ὁ πατὴρ καὶ ἅπαξ ὁ υἱὸς διὰ τὴν προειρημένην | εὐσεβῆ γνησιότητα D 310 τοῦ υἱοῦ τὸ γεννητὸν ἡμῖν ἐξέθεντο. πᾶσα δὲ ἡ καινὴ διαθήκη γέμει πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνομάτων.

15 21. Ἵνα δὲ ἀπὸ τῶν ἰδίων γνωρισθῶσιν οἱ καινοτομοῦντες τὴν 21,1 αἵρεσιν, ἐκ πολλῶν τῶν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένων ὀλίγα διὰ τὸ μῆκος παρεσημειωσάμεθα, ἀφ' ὧν ὅλον οἱ καθολικοὶ καταμαθόντες τὸν νοῦν τῆς αἱρέσεως ἀναγ|καίως, οἶμαι, κρινοῦσι P 868 τοὺς ταῦτα γράψαντας ἀναθεματίσαι αὐτὰ καὶ αὐτούς ⟨τε καὶ⟩ τὰ 20 ἑαυτῶν ἐκβαλεῖν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως, ἀναθεματίσαι δὲ καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτοῖς φρονοῦντας καὶ διδάσκοντας. γράφουσι γὰρ αὐταῖς λέξεσιν οὕτως·

»τὸ γὰρ μεταδοῦναι ὑμῖν τῶν ἐν θεῷ ῥημάτων καλλίστων τὰ 2 μάλιστα διὰ βραχέων προεθυμήθην. ὅσοι τὴν κατ' οὐσίαν 25 ὁμοιότητα ἀποσώζειν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ὑπολαμβάνουσιν, ἔξω τῆς ἀληθείας βεβήκασι, »διὰ τῆς ἀγενήτου προσηγορίας κατηγοροῦντες τοῦ ὁμοίου κατ' οὐσίαν«.

καὶ πάλιν ἐροῦσιν·

»ὁ δὲ υἱὸς ἐλάττων * γενέσεως καὶ ἔστι καὶ ὡμολόγηται. οὐκ ἄρα 3 B 30 τὴν κατ' οὐσίαν ὁμοιότητα ἀποσώζει πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀποσώζει δὲ ἀκραιφνῆ φέρων ἐν τῇ οἰκείᾳ ὑποστάσει τὴν τοῦ θεοῦ βού-

2 1. Tim. 6, 20 — 3 Ps. 109, 3 — 8 Prov. 8, 22 vgl. o. S. 282, 10ff — 10 Prov. 8, 25

J

2 lies wohl *καινοφωνίας* Holl 5 [*τοῖς*] Corn. 6 [*καὶ*] Holl 8 ⟨*μὴ*⟩ Holl | *καινοποιουμένην* J 13 *υἱοῦ* Holl] *θεοῦ* J 19 *γράψαντας* + ⟨*δεῖν*⟩? Holl 26 *ἀγεννήτου* J 29 * etwa ⟨*τοῦ ἀγενήτου διὰ τῆς*⟩ Holl 30 *ἀποσώζειν* im ersten Fall J | *ἀγέννητον* J

λησιν. οὐκοῦν ὁμοιότητα διασώζει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς θελήσεως λόγον, * οἷον ἠθέλησεν ὑπεστήσατο.«
καὶ πάλιν·
»πῶς οὐχὶ καὶ αὐτός μοι συνομολογεῖς ὅτι κατ' οὐσίαν οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ὅμοιος τῷ πατρί;«
καὶ πάλιν·
»ὅταν δὴ ὁ μὲν υἱὸς ἀτελεύτητος ὁμολογεῖται, οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας φύσεως τὸ ζῆν ἔχων, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ἀγενήτου ἐξουσίας, ἡ δ' ἀγένητος φύσις ἀτελευτήτως πάσης ἐξουσίας κρείττων ἐστί, πῶς ⟨οὐ⟩ δῆλοί εἰσιν οἱ ἀσεβεῖς, ὁμοιότητι οὐσίας τὸ ἑτεροούσιον τῆς εὐσεβείας ἐναλλάττοντες κήρυγμα;«
καὶ πάλιν·
»διὸ τὸ ὄνομα [ὁ] πατὴρ οὐσίας οὐκ ἔστι δηλωτικόν, ἀλλ' ἐξουσίας, ὑποστησάσης τὸν υἱὸν πρὸ αἰώνων θεὸν λόγον, ἀτελευτήτως ⟨ἔχοντα⟩ τὴν [ἐν] αὐτῷ δωρηθεῖσαν, | ἣν ἔχων διατελεῖ οὐσίαν τε καὶ ἐξουσίαν.«
καὶ πάλιν
»⟨εἰ⟩ οὐσίας εἶναι βούλονται τὸ πατὴρ δηλωτικόν, ἀλλ' οὐκ ἐξουσίας, τῷ πατὴρ ὀνόματι καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν προσαγορευέτωσαν.«

22. Ἐροῦμεν νῦν πρὸς τοὺς νῦν αἱρετικοὺς ὅτι ὑμεῖς ἐγράψατε | »ὅμοιον κατὰ βούλησιν, ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν«. διὸ ἡμεῖς ἀντεγράψαμεν ὅτι »ὅμοιος οὐ κατὰ μίμησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν«. ἐπειδὴ τοίνυν πρῶτοι ὑμεῖς οὐσίας ἐμνήσθητε, λέγοντες ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν, καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζετε ἀρθῆναι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, ἵνα κατὰ βούλησιν ὅμοιον εἶναι μόνον λέγοιτε τὸν υἱόν, εἰ ἀληθῶς συντίθεσθε κατὰ πάντα ὅμοιον τὸν υἱὸν | τῷ πατρί, ἀναθεματίσατε τοὺς διαφορὰν λέγοντας ὁμοιότητος καὶ γράψατε οὕτως, ὅτι εἴ τις μὴ κατὰ πάντα λέγοι ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ὡς υἱὸν πατρί, ἀλλὰ κατὰ μὲν βούλησιν λέγοι ὅμοιον, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἀνόμοιον, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ μετὰ ταῦτα εἰ βούλονται οὐσίας ὀνόματος ⟨μὴ⟩ μεμνῆσθαι καὶ ἀθετοῦσι καὶ τὰς ἑαυτῶν ὑπογραφάς, οὐσίας πανταχοῦ ⟨μὴ⟩ μνημονεύσαντες, καὶ τὰ τῶν πατέρων ὁμολογείτωσαν, μὴ μόνον κατὰ τὴν βούλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὸ ὑφεστάναι καὶ

J

2 * etwa ⟨διότι ὁ θεὸς αὐτὸν⟩, Holl, ⟨ὅτι⟩ Pet. 8 ἀγεννήτου J | ἀγέννητος J 9 ⟨οὐ⟩ Holl 11 ἐναλάττοντες J 13 διὸ Corn.] διὰ J | [ὁ] Holl 15 ⟨ἔχοντα⟩ Holl | τὴν Pet.] ἣν J | [ἐν] Holl 18 ⟨εἰ⟩ Holl 19 πατὴρ Holl] πατρὶ J 31 ⟨μὴ⟩ Holl 33 ⟨μὴ⟩ Holl | ὁμολογήτωσαν J

κατὰ τὸ ὑπάρχειν, κατὰ πάντα καθάπαξ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν ⟨τῷ⟩ B
πατρὶ ὡς υἱὸν πατρί, καθὼς αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαί.
Εἰς τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν περὶ τοῦ ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ 5
πατρὶ κατὰ πάντα ὑπέγραψαν οὕτως·
5 Μάρκος ὁ ἐπίσκοπος Ἀρεθουσίας· οὕτω πιστεύω καὶ φρονῶ
⟨καὶ συνευδοκῶ⟩ τοῖς προγεγραμμένοις, καὶ οἱ παρόντες ὁμοίως.
Οὐάλης δὲ οὕτως· ὅπως μὲν ὑπεγράψαμεν τῇ νυκτὶ ἐπιφω-
σκούσης τῆς πεντηκοστῆς τὴν προγεγραμμένην ὑπογραφήν, οἴδασιν
οἱ παρόντες καὶ ὁ εὐσεβὴς βασιλεύς, πρὸς ὃν καὶ ἐμαρτυράμην, ἀγρά- C
10 φως τε καὶ ἐγγράφως.
Μετὰ δὲ ταῦτα οἰκείῳ ἔθει ὑπογράψαντος Οὐά|λεντος καὶ προστε- 6 D 312
θεικότος τῇ ὑπογραφῇ ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί, μὴ προστεθεικότος
δὲ κατὰ πάντα καὶ ⟨μὴ⟩ δείξαντος ὅπως ἢ συνέθετο τοῖς προγε-
γραμμένοις ἢ τὸ ὁμοούσιον πῶς νοεῖ, ἐπισημηναμένου τε τοῦτο τοῦ
15 εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ ἀναγκάσαντος αὐτὸν προσθεῖναι τὸ κατὰ
πάντα, ὅπερ καὶ προστέθεικε, Βασίλειος ὑποπτεύσας καὶ τὸ κατὰ
πάντα ⟨μὴ⟩ ἰδίῳ νῷ αὐτὸν προστεθεικέναι εἰς τὰ ἴσα, ⟨ἃ⟩ ἐσπούδασαν D
οἱ περὶ Οὐάλεντα λαβεῖν, ἐφ' ᾧ τε ἀποκομίσαι εἰς τὴν κατὰ
Ἀρίμινον σύνοδον, ὑπέγραψεν οὕτως·
20 Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀγκύρας· ⟨οὕτως⟩ πιστεύω καὶ συνευδοκῶ 7
τοῖς προγεγραμμένοις, ὅμοιον ὁμολογῶν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ
πάντα· κατὰ πάντα δέ, οὐ μόνον κατὰ τὴν βούλησιν, ἀλλὰ κατὰ
τὴν ὑπόστασιν καὶ κατὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ κατὰ τὸ εἶναι ὡς υἱὸν κατὰ
τὰς θείας γραφάς, πνεῦμα ἐκ πνεύματος, ζωὴν ἐκ ζωῆς, φῶς ἐκ φωτός,
25 θεὸν ἐκ θεοῦ, ἀληθινὸν υἱὸν ἐξ ἀληθινοῦ ⟨πατρός⟩, | σοφίαν υἱὸν ἐκ Ö 114
σοφοῦ θεοῦ καὶ | πατρός, καὶ καθάπαξ κατὰ πάντα τὸν υἱὸν ὅμοιον τῷ P 870
πατρί, ὡς υἱὸν πατρί. καὶ εἴ τις κατά τι λέγει ὅμοιον, ὡς προγέγραπται, 8
ἀλλότριον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὡς μὴ κατὰ τὰς θείας γραφὰς
ὅμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ λέγοντα.
30 ἀνεγνώσθη ἡ ὑπογραφὴ καὶ ἐδόθη Οὐάλεντι, παρόντος Μάρκου,
Γεωργίου, Οὐρσακίου, Γερμανοῦ, Ὑπατιανοῦ ἐπισκόπων καὶ πρεσ-
βυτέρων καὶ διακόνων πλειόνων.

3 *πίστιν* nämlich die IV. sirmische Formel vom 22. Mai 359.

J

1 ⟨*τῷ*⟩ Holl vgl. 294, 29 6 ⟨*καὶ συνευδοκῶ*⟩ Holl 11 *ἔθει* Dind.] *ἤθει* J 13 ⟨*μὴ*⟩ Holl | *ἢ* Öh.] *εἰ* J 14 *τοῦτο* Holl] *τοῦτον* J 17 ⟨*μὴ*⟩ Holl | ⟨*ἃ*⟩ Loofs 20 ⟨*οὕτως*⟩ Holl 25 *ἐξ ἀληθινοῦ* ⟨*πατρός*⟩ Gummerus S. 120 A. 1 27 lies wohl ⟨*μόνον*⟩ *ὅμοιον* Öh. oder *ἀνόμοιον* statt *ὅμοιον* Holl 28 *θείας* a. Rande J 29 *λέγοντα* Holl] *λέγων* J

23. Αὗται αἱ ἐπιστολαὶ μετετάγησαν πρὸς τὸ εἰδέναι ἕκαστον τῶν 23,1
φιλολόγων τῶν τὰ ἀληθῆ τῆς πίστεως ἐκζητούντων ὅτι οὐ κατὰ κενοῦ B
φερόμεθα πρός τινας λέγοντες, ἀλλ' ἐξ ἀληθινῶν συστάσεων φιλοτιμού-
μεθα ὁρμᾶσθαι. διηνέχθησαν οὖν οἱ αὐτοὶ πάλιν πρὸς τοὺς σὺν αὐτοῖς διὰ 2
5 μίση τινῶν καὶ ζῆλον ἀνθρώπινον ἐρεσχελοῦντες ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον
καὶ φιλαρχοῦντες, καὶ ἐκρατύνθη τότε τὸ μέρος τούτων τῶν | Ἡμιαρείων, D 313
τῶν περὶ Βασίλειον φημὶ καὶ Γεώργιον καὶ Σιλουανὸν καὶ λοιπούς· * ἔχοντες
μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιάν, Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, οἱ περὶ Εὐδόξιον C
καὶ Γεώργιον τὸν Ἀλεξανδρέα καὶ Εὐζώϊον τὸν Ἀντιοχέα. καὶ οἱ μὲν 3
10 περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα ἐταπεινώθησαν, καίπερ πολλὰ
ἰσχύσαντες, ἐξ ὧν πάλιν ἕτεροι διῃρέθησαν τῆς αὐτῆς αἱρέσεως καὶ συνόδου,
καὶ γέγονε τὸ τῶν Ἀρειανῶν σύστημα εἰς τρία τάγματα. Ἀκάκιος γὰρ 4
ὁ Παλαιστινὸς ὁ Καισαρείας ἅμα Μελιτίῳ καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ καὶ
Εὐτυχίῳ τῷ Ἐλευθεροπολίτῃ, διὰ τὸν πρὸς Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην
15 ζῆλόν τε καὶ μῖσος, ἀνθίστατο τοῖς περὶ Βασίλειον καὶ Γεώργιον τὸν
Λαοδικέα καὶ Σιλουανὸν τὸν Ταρσέα, Ἐλεύσιόν τε τὸν Κυζίκου, Μακε- D
δόνιον τὸν Κωνσταντινουπολίτην, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας καὶ Ἀνιανὸν
τὸν Ἀντιοχέα, τότε κατασταθέντα, κατ' αὐτῶν ⟨τε⟩ ἑαυτὸν στρατεύσας
ὁ αὐτὸς Ἀκάκιος πολλὴν φύρσιν εἰργάσατο. καὶ γεγόνασιν εἰς ἀλλήλους 5
20 ὁμόδοξον μὲν γνώμην κεκτημένοι, διαφόρως δὲ ἑκάστου αὐτῶν ὁμολο-
γοῦντος, [εἰς ἀλλήλους] διενηνεγμένοι καὶ σχισθέντες εἰς τὰ προειρη-
μένα διεσπάσθησαν τρία τάγματα. ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ 6
οὔτε ὁμοούσιον ὡμολόγουν οὔτε κτίσμα | ⟨ὡς⟩ ἓν τῶν κτισμάτων, P 871
καίπερ οἱ αὐτοὶ ὑπάρχοντες· κρυφῇ δὲ διὰ τὸν καιρὸν παρασιωπήσαντες
25 τὸ τοῦ κτίσματος ⟨ὄνομα οἱ⟩ αὐτοὶ μὲν ὅλοι ἦσαν ὁποῖοι καὶ ⟨οἱ⟩ Ἀρειανοί,
παρεκρύβησαν δὲ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, μη|δὲν ἄλλο φρονοῦντες ἀλλ' Ö 116
ἢ οὗτοι, διὰ τοὺς σὺν αὐτοῖς μεμιγμένους φύσει ὀρθοδόξους, ὑποκριτὰς
δὲ ὑπάρχοντας καὶ ὑποκρινομένους τὴν βασιλέως δεξιὰν καὶ δεδιότας·
καὶ ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους ἐχθρίαν βουλόμενοι στῆναι ⟨οὐκ ἠδυνήθησαν⟩.
30 Εὐτύχιος μὲν γὰρ ὁ Ἐλευθεροπολίτης, οἷα δὴ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξι- 7
μωνᾶ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ B
τῆς | ὀρθοδοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριλλον ἐχθρίαν [οὐκ] ἐμίγη τοῖς D 314
περὶ Ἀκάκιον, ὀρθοδόξως μὲν ἔχων ἄχρι καιροῦ, ὑποκρινόμενος δὲ
διὰ τὸν ἴδιον θρόνον, καὶ ἄλλοι πλείους τῆς Παλαιστίνης· δι' οὓς Ἀκάκιος 8
35 καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τὴν αὐτὴν ἔχοντες λύσσαν καὶ μανιώδη κακοπιστίαν,

J

3 λέγοντες Holl] λέγειν J 7 * etwa ⟨ἀνθίσταντο δὲ αὐτοῖς οἱ ἄλλοι⟩ Holl
18 ⟨τε⟩ Holl 21 [εἰς ἀλλήλους] Holl 23 ⟨ὡς⟩ Holl 25 ⟨ὄνομα οἱ⟩ Holl |
⟨οἱ⟩ R 27 οὗτοι Holl] τοῦτο J 29 ἔχοντες Holl] ἔχοντας J | ⟨οὐκ
ἠδυνήθησαν⟩ Holl 32 [οὐκ] Holl, vgl. Z. 34; Z. 27 und S. 302, 7 ff

τέως πρὸς τὸν καιρὸν περὶ τούτων οὐδὲν ἐκίνουν, οὔτε μὴν ὁμολογεῖν ⟨τολμῶντες τὸ ὁμοούσιον⟩ οὔτε ἀρνεῖσθαι, ἀλλὰ συνελθόντες ἐν τῇ Σελευκείᾳ τῇ Τραχείᾳ καλουμένῃ κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν ἐκ προστάγματος Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως πίστιν ἑτέραν δῆθεν ἐκτίθενται, οὐ κατὰ C
5 τὴν ὑπὸ τῶν πατέρων ταχθεῖσαν ἐν τῇ Νικαίᾳ τῇ πόλει, τὴν ὀρθόδοξον καὶ καλῶς τεταγμένην, ἀλλὰ προσποιητῶς μὲν ὡς κατὰ ἀφελότητα εἰπόντες·

24. »Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα« καὶ καθεξῆς, »καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ« λιτῶς, μηδὲν ἰσχυρὸν λαλήσαντες. **24,1**
10 ὕστερον ἵνα ὑποδείξωσι τὴν αὐτῶν δραματουργίαν, ἔφησαν ὅτι »ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον ὡς ἀλλότριον τῆς θείας γραφῆς, τὸ δὲ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα ἀναθεματίζομεν.« καὶ ἦν τοῦτο δολίων θηρευτῶν δέλεαρ. καὶ γὰρ ἔφασκον, ὅτε ἐν αὐτοῖς ἐγίνοντο, καὶ ἐδίδασκον ὅτι κτίσμα μέν ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὅμοιός ἐστι τῷ 2 D
15 πατρί, ὡς κατὰ διάνοιαν ταύτην τὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις νομιστευομένην. ἐκτυποῦσι γὰρ καὶ οἱ πλαστουργοὶ ἀνδριάντας καὶ ἀφομοιάζουσιν εἰκόνας, ἤτοι ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλης ὕλης ἢ διὰ χρωμάτων ἐπὶ ξύλου, καὶ τὸ ὅμοιον ἔχουσιν, οὐδὲν δὲ κατ' ἰσότητα τῶν ἐκτυπουμένων. οὕτως παρ' αὐτοῖς τὸ δόλιον ἦν, ὁμολογεῖν μὲν ὅμοιον τῷ πατρί, οὐδὲν 3
20 δὲ ἔχοντα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος τὸ παράπαν. | ἀλλά τινες τῶν μετ' αὐτῶν *, ἅμα δὲ διὰ τὴν οὕτω συμβᾶσαν συμφορὰν τοῦ καιροῦ κατεδέχοντο, καὶ ὁμοῦ ἦσαν συνειδότες οἱ πλείους αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ ἀγνοοῦντες, ὡς ὕστερον ἐδείχθη. ἦν γὰρ ἅμα τούτοις | Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπολίτης καὶ μετὰ τοῦτον Φίλιππος ὁ ἐκεῖ κατασταθεὶς διάδοχος τοῦ προειρη- 4 P 872 D 315
25 μένου καὶ ἄλλοι πλείους οἱ φύσει ταύτην τὴν αἵρεσιν κατέχοντες. νῦν δὲ μετὰ τὴν ἐκείνων τελευτήν, ὅτε εἰς πλάτος ἐλήλακεν ἡ αὐτῶν κακοδοξία καὶ μετὰ παρρησίας τυγχάνουσι διὰ τὴν τῆς σαρκὸς δεξιάν, [καὶ] μηκέτι ἐμποδιζόμενοι κηρύτ|τουσι σαφῶς τὸ αὐτῶν ἐπιχείρημα, οὐκέτι οὔτε αἰδοῖ τινι κατεχόμενοι οὔτε ἰνδαλλόμενοι ἀπό τινος προστάγματος. εἰς 5 B Ö 118 6
30 ⟨δὲ⟩ τὸ μή τινα δοκεῖν κατὰ κενοῦ φέρεσθαι καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐκεῖ [καὶ] ὑπ' αὐτῶν τῶν περὶ Ἀκάκιον πίστιν μεθ' ὑπογραφῆς τῶν ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ γενομένων ἐνταῦθα παραθήσομαι. καὶ ἔστιν ἥδε·

8f vgl. 299, 5 — **10** vgl. 298, 23

J

2 ⟨τολμῶντες τὸ ὁμοούσιον⟩ Holl, vgl. 296, 21 **14/15** τῷ πατρὶ + ⟨ὡς υἱὸς πατρί⟩?, vgl. 294, 29; 295, 26 **20** ἔχοντα Holl] ἔχειν J **21** * etwa ⟨μελλητικῶς μὲν⟩ Holl **27** [καὶ] Holl **30** ⟨δὲ⟩ Holl | τινι Öh., unnötig; δοκεῖν wie auch sonst = glauben | καινοῦ J, vgl. 295, 32 | κενοῦ + ⟨με⟩? Holl **31** [καὶ] Holl

25. Οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐν Σελευ- 25,1 C
κείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ πρόσταγμα τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοσεβεστάτου
βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίου. Τάδε διελαλήσαμεν ἡμεῖς οἱ συναχ-
θέντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ βασιλικὸν βούλημα·
5 Τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν πρὸ πέντε καλανδῶν Ὀκτωβρίων, πᾶσαν 2
σπουδὴν εἰσηνεγκάμεθα μετὰ πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ
διαφυλάξαι καὶ ⟨περὶ⟩ τῆς πίστεως εὐσταθῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέ-
ταξεν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν Κωνστάντιος, κατὰ τὰς προ- D
φητικὰς ⟨καὶ εὐαγγελικὰς⟩ φωνὰς καὶ μηδὲν παρὰ τὰς θείας γραφὰς
10 παρεισενέγκαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει. ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ συνόδῳ 3
τινὲς τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν, τοὺς δὲ ἐπεστόμισαν, οὐ συγχωροῦντες
λαλεῖν, τοὺς δὲ ἀπέκλεισαν ἄκοντας καὶ τοὺς καθῃρημένους δὲ ἐκ
διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τοὺς παρὰ κανόνα κατα-
σταθέντας ἦγον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς πανταχόθεν θορύβου πλῆρες γενέσθαι
15 τὸ συνέδριον, καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος κόμης Λεωνᾶς καὶ ὁ λαμπρό-
τατος ἡγούμενος | τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος αὐτοψίᾳ παρέλαβε, τούτου | P 873 D 31
ἕνεκεν διαλαλοῦμεν, ὡς οὐ φεύγομεν τὴν ⟨ἐκτεθεῖσαν⟩ αὐθεντικὴν
πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν, προκομίζοντες ⟨αὐτήν⟩,
ᾗ καὶ αὐτοὶ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τὸ
20 ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον· ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ πολλοὺς ἐθορύ- 4
βησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιοούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις
καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἕως ἄρτι λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων
τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα, τούτου χάριν τὸ ὁμοούσιον ὡς ἀλλό-
τριον τῶν γραφῶν ἐκβάλλομεν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ B

1ff Synodalbrief der Acacianer von Seleucia (28. Sept. 359): Gummerus S. 142ff. vgl. Socr. h. e. II 40, 8—17; I S. 342—346 Hussey — **17ff** vgl. Athanasius de synodis 29; Migne 26, 744f (Hahn^3 § 165) — **24** vgl. 297, 10f

J

1—5 *ἡμεῖς συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ τὸ βασιλικὸν βούλημα τῇ χθὲς ἡμέρᾳ* etc. Socr. **5** *Ὀκτωβρίων* Socr.] *ὀκτὼ* J **6** *εἰσηνεγκάμεθα*] *ἐθέμεθα* Socr. **7** *φυλάξαι* Socr. | *⟨περὶ⟩* Socr. **9** *⟨καὶ εὐαγγελικὰς⟩* Socr. **10** *ἐπεισενέγκαι* Socr. **10f** *τινες ἐν τῇ συνόδῳ* Socr. **13f** *κατα-στάντας* Socr. **14f** *πλήρη γενέσθαι τὴν σύνοδον* Socr. **16** *παρέλαβον* Socr. **17** *διαλαλοῦμεν* + *ταῦτα* Socr. | *ἐκτεθεῖσαν* Socr. Ath. < J **18** *κατὰ* + *τὴν* Socr. | *αὐτὴν* Socr. Ath. < J **19** *ᾗ* Pet.] *οἱ* J *εἰ* Socr. Ath. | *αὐτοὶ*] *τὰ* Socr. Ath. | *κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ* Socr. **20** *ἐπειδὴ* J *ἐπειδὴ δὲ* Ath. *ἐπεὶ δὲ* Socr. **21** *παρεληλυθόσι* Ath. **22** *ἕως ἄρτι* J: *ἀρτίως* Socr. Ath. **23** *τὸ μὲν ὁμοούσιον* Socr. Ath. | *ὁμοούσιον* + *καὶ τὸ ὁμοιούσιον* Socr. Ath.; vgl. 297, 11 **24** *ἐκβάλλομεν* vor *ὡς ἀλλότριον* Socr. Ath.

πάντας, ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, 5 κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ »ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου«.

5 ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύ|ομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα παντο- 6 Ö 120 κράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν 7 τοῦ θεοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωήν, ἀλήθειαν, σοφίαν, C 10 δύναμιν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένοντο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. τοῦτον πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ 8 τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καθέζεσθαι ἐν δεξιᾷ 15 τοῦ πατρὸς πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλητον ὠνόμασεν 9 ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ D ἀνελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, ὃ καὶ ἀπέστειλεν, δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας καὶ βαπτιζο|μένους D 317 20 ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.

τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τι κηρύττοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτε- 10 θεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν 25 οἱ ἐντυγχάνοντες. | P 874

26. Τῇ πίστει ὑπέγραψαν οἱ παρόντες· Βασίλειος, Μάρκος καὶ 26,1 Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως.

3 Col. 1, 15 — 5 vgl. 297, 8 — 7f vgl. 297, 9

J

2 *πρὸς τὸν πατέρα* Socr. Ath. 6 *τὸν* < Socr. | *οὐρανῶν* Socr. | *τε*] *πάντων* Ath. < Socr. 8 *τοῦ θεοῦ*, vgl. auch 297, 9] *αὐτοῦ* Socr. Ath. | *πάντων* + *τῶν* Socr. Ath. 9 *θεὸν*² < Socr. 10 *δύναμιν* < Socr. | *ἐγένετο* Socr. Ath. | *τά* + *τε* Socr. 12 *τῆς ἁμαρτίας* Ath. 13 *παρθένου* + *Μαρίας* Socr. 15 *καὶ πάλιν* Socr. 16 *δὲ* < Socr. Ath. | *ἓν*] *τὸ* Socr. Ath. 17 *καὶ*] *ὁ* Socr. | *Ἰησοῦς Χριστὸς* < Socr. Ath. 18 *ἀπελθεῖν* Socr. Ath. | *τοῦτο τοῖς μαθηταῖς* Socr. 20 *τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγ. π.* Socr. 21/22 *ἀλλοτρίους εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας* Socr., der damit schließt. 25 soweit Ath. 26 *τῇ πίστει* von den früheren Herausgebern zum vorhergehenden *ἐντυγχάνοντες* gezogen

Γεώργιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐξεθέμην τὴν πίστιν· οὕτως 2
ὁμολογῶ φρονεῖν ὡς πρόκειται.
Ἀκάκιος ἐπίσκοπος Καισαρείας ἐξεθέμην τὴν πίστιν· οὕτως
ὁμολογῶ φρονεῖν ὡς πρόκειται.
5 Οὐράνιος ἐπίσκοπος Τύρου,
Εὐτύχιος ἐπίσκοπος Ἐλευθεροπόλεως,
Ζωΐλος ἐπίσκοπος Λαρίσσης τῆς Συρίας,
Σέρας ἐπίσκοπος ἐκ Παραιτωνίου τῆς Λιβύης,
Παῦλος ἐπίσκοπος Ἐμίσης, 3
10 Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ἐπιφανίας, B
Εἰρηναῖος ἐπίσκοπος Τριπόλεως τῆς Φοινίκης,
Εὐσέβιος ἐπίσκοπος Σελευκείας τῆς Συρίας,
Εὐτυχιανὸς ἐπίσκοπος Πατάρων τῆς Λυκίας,
Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Πινάρων καὶ Σιδύμων,
15 Βασίλειος ἐπίσκοπος Καυνίων τῆς Λυδίας, 4
Πέτρος ἐπίσκοπος Ἵππου Παλαιστίνης,
Στέφανος ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος τῆς Λιβύης,
Εὐδόξιος ἐπίσκοπος *,
Ἀπολλώνιος ἐπίσκοπος Ὀξυρύγχου,
20 Θεόκτιστος ἐπίσκοπος Ὀστρακίνης,
Λεόντιος ἐπίσκοπος ⟨Τριπόλεως τῆς⟩ Λυδίας,
Θεοδόσιος ἐπίσκοπος Φιλαδελφίας τῆς Λυδίας, 5 C
Φοῖβος ἐπίσκοπος Πολυχαλάνδου τῆς Λυδίας,
Μάγνος ἐπίσκοπος Θεμισῶν τῆς Φρυγίας,
25 Εὐάγριος ἐπίσκοπος Μιτυλήνης τῶν νήσων,
Κυρίων ἐπίσκοπος Δολίχης, | 6 Ö 122
Αὔγουστος ἐπίσκοπος Εὐφράτης,
[Μάγνος ἐπίσκοπος Θεμισῶν τῆς Φρυγίας,]
Πολυδεύκης ἐπίσκοπος * ἐπαρχίας δευτέρας Λιβύης,
30 Παγκράτιος ἐπίσκοπος Πηλουσίου,

J

1 Die folgende Liste, die nach 301, 13 43 Namen enthalten soll, gibt in Wirklichkeit nur 37 (oder wenn man aus 299, 26 die nicht wieder vorkommenden Basilius, Markus, Hypatianus mitzählt, 40) Namen. Es müssen also mehrere Namen ausgefallen sein. 8 *παρατονίου* J 18 * nach *Εὐδόξιος ἐπίσκοπος* ist doch wohl *Ἀντιοχείας* ausgefallen 19 *ὀξυρίγχου* J 21 ⟨*Τριπόλεως τῆς*⟩ Holl nach Socr. II 40, 43 22 *Φιλαδελφίας τῆς* Holl] *τῆς Φιλαδελφίας* J 27 *Εὐφράτης*] lies wohl *Εὐφρατησ⟨ίας⟩*, vorher vielleicht ein Stadtname ausgefallen 28 *Μάγνος* s. Z. 24 29 * der Bischofssitz ausgefallen

Φιλίκαδος ἐπίσκοπος Ἀγουσταδῶν Φρυγίας ἐπαρχίας, 7
Σεραπίων | ἐπίσκοπος Ἀντιπύργου τῆς Λιβύης, D 318
Εὐσέβιος ἐπίσκοπος Σεβαστῆς τῆς Παλαιστίνης,
Ἡλιόδωρος ἐπίσκοπος Σωζούσης τῆς Πενταπόλεως,
5 Πτολεμαῖος ἐπίσκοπος Θμούεως Ἀγουστονίκης, D
Αὔγαρος ἐπίσκοπος Κύρου Εὐφρασίας, 8
Ἐξερέσιος ἐπίσκοπος Γεράσων,
Ἀραβίων ἐπίσκοπος Ἀδράων,
Χαρίσιος ἐπίσκοπος Ἀζώτου,
10 Ἐλισσαῖος ἐπίσκοπος Διοκλητιανουπόλεως,
Γερμανὸς ἐπίσκοπος Πέτρων,
Βαρόχιος ἐπίσκοπος Ἀραβίας.
ὁμοῦ ἐπίσκοποι μγ.

Πεπλήρωται ἕως ὧδε ἡ τῶν προειρημένων Ἡμιαρείων καὶ Ἀρειανῶν
15 *ἔκθεσις.* | P 875

27. *Οἱ νουνεχεῖς ταύτην καὶ τὰς ἄλλας διελθόντες, γνῶτε πῶς ῥᾳ-* 27,1
διουργόν ἐστι τὸ ἐπιχείρημα θατέρου αὐτῶν τοῦ συστήματος καὶ οὐδὲν
ὀρθόν, οὐδὲ βραχὺ μετέχον τῆς κατὰ θεὸν ὁμολογίας. φάσκει γὰρ ὁ κύριος 2
λέγων, »ὃ εἰς τὸ οὖς ἠκούσατε, ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύξατε«· καὶ καθὼς
20 *ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησιν, »ἀλήθειαν λαλείτω ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον*
αὐτοῦ«, ὁ δὲ προφήτης τὴν τούτων κακόνοιαν διελέγχων ἐκφωνεῖ λέγων
»μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ λαλεῖ εἰρηνικά, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔχει
τὴν ἔχθραν«, [εἶτ' οὖν κακίαν], οὕτω καὶ οὗτοι οἱ περὶ Ἀκάκιον, ἐκ 3 B
τῶν περὶ Βασίλειον [δὲ] διῃρημένοι, βουλόμενοι λῦσαι τὸν σύνδεσμον
25 *τῆς ἀληθινῆς ὁμολογίας, νόθον τινὰ καὶ εὐάλωτον ἐκ πανταχόθεν ἀπατηλὴν*
ἔθεντο ἔκθεσιν, εἰς τὸ δύνασθαι αὐτοὺς ἀπὸ τούτων τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν
θέλοιέν τινας ἀπατᾶν, [δύνασθαι] ὁμολογεῖν τὸ δίκαιον· εἰ δὲ θελήσαιεν 4
τῆς ἑαυτῶν κακοδοξίας ἐκφᾶναι τὸ δηλητήριον, ἔσται αὐτοῖς αὕτη ἡ
ἔκθεσις ἐπαμφοτερίζουσα πρὸς τὰς δύο σχέσεις καὶ δυναμένη ποιεῖν
30 *ἑκάστης | αὐτῶν ποιήσεως τὴν ὁμολογίαν. ἀλλ' ἐπειδήπερ ἐν τῇ κατὰ* 5 D 310

19 Matth. 10, 27 — 20 Eph. 4, 25 — 22 vgl. Ps. 27, 3

J

8 *Ἀραβίων*, möglicherweise fehlerhaft; vielleicht zu schreiben *Γεράσων Ἀραβίας*, so daß der Name des Bischofs von Adra ausgefallen wäre 18 *ὀρθόν* + ⟨*ἔχον*⟩? Holl | *βραχύ* + ⟨*τι*⟩? Holl 21 *ἐκφωνεῖ* Holl] *ἐκφαίνει* J 23 [*εἴτουν κακίαν*] Holl, wohl Randbemerkung eines Lesers 24 [*δὲ*] Holl 25 *ἀπατηλὴν* Holl] *ἀπολυτὴν* J 27 [*δύνασθαι*] Holl 29 *πρὸς τὰς* Holl] *τὰς πρὸς* J 30 *ποιήσεως*] lies *τάξεως*? Holl, vgl. 302, 2 und 14

τὸν Ἀκάκιον ταύτῃ τῇ ἀπὸ τῶν ἄλλων δύο συνόδων διαιρεθείσῃ συνόδῳ C
— ἔφημεν γὰρ πῶς εἰς τρία τάγματα ἡ τῶν Ἀρειανῶν διῃρέθη τάξις, ὡς
ὁ μὲν Εὐδόξιος καὶ Γερμανός, Γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρεύς, Εὐζώϊός
τε Ἀντιοχείας εἰς ἓν τάγμα ἀπεσχίσθησαν, Βασίλειός τε καὶ Ἐλεύσιος, 6
5 Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, Σιλουανός τε ὁ Ταρσοῦ, Μακε-
δόνιος ὁ Κωνσταντινουπολίτης καὶ ἄλλοι πλείους ὡσαύτως εἰς ἓν τάγμα
διῃρέθησαν, Ἀκάκιος δὲ πάλιν, ὡς προεῖπον, καὶ Μελίτιος καὶ Εὐτύχιος 7
καὶ ἄλ|λοι τινὲς ἄλλο τάγμα καὶ οὗτοι γεγόνασι. καὶ ἦν τὸ πᾶν κυβείας Ö 124 D
ἔμπλεων τὸ ἔργον. ἃ γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν, 8
10 εἰς σχίσματα δὲ διῃρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ μίσει τινὶ τῷ πρὸς ἀλλή-
λους, διὰ τὸ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆνιν
καὶ Εὐτύχιον πρὸς Κύριλλον, εἶναι δὲ τὸν Κύριλλον ἅμα Βασιλείῳ τῷ
Γαλάτῃ καὶ Ἀνιανῷ τῷ κατασταθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων καὶ Γεωργίῳ
τῷ Λαοδικείας — τί δὲ κατατρίβομαι τὰς τάξεις διαιρῶν τε καὶ λέγων; 9
15 ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰς τούτων ἀντιθέσεις καὶ ἀνατροπὴν | τῆς ἑκάστου P 876
τούτων δολιότητος. δεῖ δέ με πρῶτον περὶ τῶν ὕστερον γεγονότων λέγειν·
συμβέβηκε γὰρ τοῦτό τισιν εἰς ἀγαθότητα, τισὶ δὲ εἰς πονηρίαν.

28. Μελίτιος μὲν γὰρ ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ 28,1
Ἀκάκιον (ἐντεῦθεν γὰρ γέγονε τῷ Ἀκακίῳ ἔνστασις ὑπὲρ τοῦ κἂν ὀλίγον
20 τι ἀποστρέψαι τῆς κακοδόξου αὐτῶν γνώμης καὶ ὑποφαίνει ἑαυτὸν δῆθεν
ἐν ὀρθοδόξοις διὰ τοῦ βεβαιῶσαι τὸν προειρημένον Μελίτιον ἐν τῇ κατα-
στάσει) κατασταθεὶς γοῦν ὁ Μελίτιος οὗτος ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν περὶ Ἀκάκιον, B
ἐνομίζετο παρ᾽ αὐτῶν εἶναι τῆς αὐτῶν δόξης, ἀλλ᾽ οὐχ εὑρέθη, ὡς πολλοὶ
περὶ τούτου ἀπαγγέλλουσι. νῦν μὲν γὰρ οἱ | αὐτῷ προσκεκλιμένοι καὶ 2 D 320
25 τῷ αὐτοῦ τάγματι, ἀπὸ τοῦ ἐκεῖνον μὲν δεδιῶχθαι καὶ ἐκβεβλῆσθαι
ἀπὸ τοῦ ἰδίου θρόνου τῷ χρόνῳ καὶ τῇ παρολκῇ τοῦ δεδιῶχθαι προ-
βαίνοντες καὶ προστιθέμενοι διὰ τὸν θεὸν ὀρθοδοξοῦσιν. ἦσαν μὲν γὰρ 3
οἱ λαοὶ πλείους τοῦ τάγματος τούτου † τοῦ τῆς συνόδου· οἳ ἐπισκόπους
ἑαυτοῖς κατατάξαντες ὁμολογοῦσι περὶ υἱοῦ θαυμαστῶς καὶ τὸ ὁμοού-
30 σιον οὐκ ἐκβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτοίμῳ ὥς φασι τοῦτο ἔχουσι, εἰ γέ- C

2 S. 296, 10ff — 21ff Philost. V 5; S. 69, 12 Bidez ὅτι τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύων ἐκτόπως τὸ ἑτεροούσιον κατεσχηματίζετο. Rufinus X 25; II S. 989, 8ff Mommsen

J

18 Μελέτιος J 19 τῷ Ἀκακίῳ Holl] τοῦ Ἀκακίου J 20 ἀποστρέψαι Holl] ἀποστρέψειν J 21 διὰ τοῦ Holl] διὰ τὸ J 22 γοῦν Holl] γὰρ J | Μελέτιος J 24 προσκεκλημένοι J 26/27 προβαίνοντες Holl] προσβαίνοντες J 28 † τοῦ τῆς συνόδου] lies wohl τῶν (sc. λαῶν) τῆς ⟨ἄλλης⟩ συνόδου (vgl. Z. 1) Holl] 29 ἑαυτοῖς Corn.] ἑαυτοὺς J 30 ἔχουσι Holl] ἔχειν

νοιτο σύνοδος τελεία, ὁμολογεῖν καὶ μὴ ἀρνεῖσθαι. συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν 4
τὸν προειρημένον τιμιώτατον Μελίτιον ⟨τὸν⟩ ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν τῶν
περὶ Ἀκάκιον κατασταθέντα ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων πρώτῃ προσομιλίᾳ
ὡς ἀπαρχὴν ἐξηγήσασθαι ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὡς μὲν οἱ πλείους
5 φασίν, ὀρθοδόξως. τὴν δὲ αὐτοῦ ἐξήγησιν ἐνταῦθα παραθήσομαι. καὶ
ἔστιν ἥδε·

Ἀντίγραφον ὁμιλίας Μελιτίου D

29. Ὁ μὲν σοφώτατος ἐκκλησιαστής φησιν »ἀγαθὴν ἐσχάτην 29,1
λόγου ὑπὲρ ἀρχὴν αὐτοῦ«, ὅσῳ κρεῖττόν ἐστι καὶ ἀσφαλέστερον
10 παύεσθαι τῆς περὶ τὸ λέγειν ἀγωνίας ἢ ἄρχεσθαι, μάλισθ᾽ ὅτε ὁ αὐτὸς
ἐκκλησιαστής φησιν »αὕτη ἡ σοφία τοῦ πένητος ἐξουθενημένη, καὶ
οἱ λόγοι αὐτοῦ | οὐκ εἰσὶν ἀκουόμενοι«. ἐπειδὴ ⟨δὲ⟩ »τὸ σῶμα οὐχ 2 Ö 126
ἕν ἐστι μέλος, ἀλλὰ πολλά«, »πάντα δὲ μεριμνᾷ ὑπὲρ ἀλλήλων τὰ
μέλη, ἵνα μὴ σχίσμα ᾖ ἐν τῷ σώματι«, καὶ »οὐ δύναται εἰπεῖν ἡ κεφαλὴ
15 τοῖς ποσίν, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω«, ἀλλ᾽ »ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα,
δε|δωκὼς τῷ ὑστερουμένῳ περισσοτέραν τιμήν«, ὅτι μὲν οὖν ἀπαραί- P 877
τητόν ἐστι κινουμένῳ παντὶ τῷ σώματι μὴ συγκινεῖσθαι, αὐτόθεν
δῆλόν ἐστι.

Τίνα δ᾽ ἄν τις τοῦ λόγου τοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀρχὴν | ποιήσαιτο; 3 D 321
20 ἢ δῆλον ὡς παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ ἔργου προσήκει τὴν
εἰρήνην ἀρχὴν ποιεῖσθαι καὶ τέλος, καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς ἀρχομένους καὶ
εἰς αὐτὴν καταλήγειν. »τοῦτο γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος ἀποβήσεσθαι
εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος«,
ὃ δίδωσιν Ἰησοῦς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. καὶ οἰκοδομὴν εἴτε λαλοίη 4 B
25 τις, »εἴτε παράκλησιν, εἴτε παραμύθιον ἀγάπης, εἴτε κοινωνίαν πνεύ-
ματος« διὰ τῆς εἰρήνης τῆς κατὰ θεὸν παραγίνεται, οὐ μὴν πᾶσιν
ἀδιορίστως, ἀλλὰ »τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον«, ὡς ὁ προφήτης φησί·

3ff Über diese Predigt des Melitios vgl. Theodoret h. e. II 31, 6—8; S. 171f Parmentier. F. Cavallera le schisme d'Antioche, Paris 1905 S. 79ff — **8** Eccl. 7, 9 — **11** Eccl. 9, 16 — **12** 1. Cor. 12, 14 — **13** 1. Cor. 12, 25 — **14** 1. Cor. 12, 21 — **15** 1. Cor. 12, 24 — **22** Phil. 1, 19 — **25** vgl. Phil. 2, 1 — **27** vgl. Ps. 118, 165

J

2 *Μελέτιον* J | ⟨*τὸν*⟩ Holl 3 *ἐπὶ τῆς Ἀντιοχέων* hinter *κατασταθέντα* Holl] hinter *ἀπαρχὴν* J 7 *Μελετίου* J 9 *κρῖττον* J 11 *αὕτη*] *ὅτι*? Holl 12 ⟨*δὲ*⟩ Holl 19 *ὑμᾶς* Holl] *ἡμᾶς* J 21 *εἰρήνην ἀρχὴν* Ausgg.] *εἰρηνάρχην* J

τὸν νόμον οὐ τὸν σωματικόν, ὃς »εἰκόνα καὶ σκιὰν ἔχει τῶν μελλόντων«, ἀλλὰ τὸν πνευματικόν, ὃς σοφῶς ἀνακαλύπτει τῶν προαναφωνηθέντων τὴν ἔκβασιν. »εἰρήνη, γάρ φησι, πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσί σε 5 καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον«· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι τοὺς τὴν εἰρήνην 5 μεμισηκότας μένει τὸ σκάνδαλον, καὶ προσήκει τοὺς τούτων ἐλευ- C θερωθῆναι ποθοῦντας καθάπερ θυρεόν τινα προβάλλεσθαι τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν κύριον· »αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας.« καὶ 6 10 οὔτε τηρεῖν ἔστι τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου, μὴ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ προηγουμένης (»ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτέ με«, φησί, »τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε«), οὔτε φωτισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς οὐδὲ τὴν καρδίαν, μὴ τῆς ἐντολῆς φωτιζούσης (»ἐντολή, γάρ φησι, κυρίου τηλαυγὴς φωτίζουσα ὀφθαλμούς«), ἀλλ' οὐδὲ λόγον ἀληθείας προέσθαι, εἰ D 15 μή τις ἔχει Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, κατὰ τὸν λέγοντα »εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ«, μᾶλλον δὲ οὐ λαλοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦντος. (»ἔλθοι, γάρ φησι, τὸ ἔλεός σου καὶ 7 τὸ σωτήριόν σου ἐπ' ἐμέ, καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσί μοι λόγον«·) ὅπερ οὐκ ἂν | ὑπάρξειεν, εἰ μή τις »τὰ δικαιώματα ἐκζητήσει«. D 322 20 τῶν γὰρ μὴ οὕτω διακειμένων ⟨ἡ⟩ ἐπὶ σχήματος ἡ ἐν τοῖς ὀνείδεσιν αἰσχύνη, ὡς μὴ δύνασθαι λέγειν »περίελε | ἀπ' ἐμοῦ ὄνειδος καὶ ἐξου- P 878 δένωσιν«· περιαιρεῖται δὲ ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἀληθείας | ὁ λόγος· Ö 128 ὡς μηδὲν εἶναι πλέον τῷ εὐχομένῳ ⟨ἢ τὸ⟩ »μὴ περιέλῃς λόγον ἀληθείας ἐκ τοῦ στόματός μου«.

25 30. Πότε δὲ τοῦτο γίνεται; ὅταν μὴ φυλάξῃ ⟨τις⟩ τὸν νόμον **30,1** διὰ παντός· ὅταν μὴ πορευθῇ τις ἐν πλατυσμῷ. »πλατυνθῆναι ⟨γὰρ⟩ δεῖ τὴν καρδίαν«, εἰ μέλλοι τις Χριστὸν »ἐμπεριπατοῦντα« χωρεῖν, οὗ τὴν δόξαν οὐκ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐρανοὶ ⟨διηγοῦνται⟩ (»οὐρανοὶ γὰρ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ«), μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ πατήρ, λέγων 30 »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα«. ὃν οὐκ ἔστιν 2 B ὁμολογῆσαι, εἴ τις »εἰς ὕψος ἀδικίαν λαλοίη« πρὸς τὸν πλησίον αὐ-

1 vgl. Hebr. 8, 5; 10, 1 — **3** Ps. 118, 165 — **7** Ephes. 2, 14 — **11** Joh. 14, 15 — **13** Ps. 18, 9 — **15** 2. Cor. 13, 3 — **17** Ps. 118, 41f — **19** Ps. 118, 56. 94. 145. 155 — **21** Ps. 118, 22 — **23** Ps. 118, 43. — **26** vgl. Ps. 118, 32 (2. Cor. 6, 11) — **27** vgl. Lev. 26, 12 (2. Cor. 6, 16) — **28** Ps. 18, 2 — **30** Matth. 3, 17 — **31** Ps. 72, 8

J

8 *μεσότυχον* J **20** ⟨*ἡ*⟩ Holl **22** *στόματος* + ⟨*αὐτῶν*⟩? Holl **23** ⟨*ἢ τὸ*⟩ Holl **25** ⟨*τις*⟩ Holl **26** ⟨*γὰρ*⟩ Holl **27** *εἰ* Pet.] *ἧς* J *ᾗ* Klost. **28** ⟨*διηγοῦνται*⟩ Holl **29** *αὐτὸς ὁ* Holl] *ὁ αὐτὸς* J

τοῦ, εἴ τις εἰς τὴν ἀντιχρίστων τάξιν καὶ ἐπωνυμίαν ἑαυτὸν † ὁμολογήσειεν, ἀποστὰς τῆς τάξεως καὶ ἐπωνυμίας τῶν Χριστιανῶν, περὶ ὧν εἴρηται »μὴ ἅψησθε τῶν χριστῶν μου«. »τίς, γάρ φησιν, 3 ὁ ψευδόμενος, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν; οὗτος, 5 φησίν, ὁ ἀντίχριστος· ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει, ὁ δὲ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ὁμολογεῖ. ὅπερ οὖν, φησίν, ἐξ ἀρχῆς ἠκούσατε, τοῦτο μενέτω ἐν ὑμῖν. καὶ ἐάν, φησί, μένῃ C ἐν ὑμῖν ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ μενεῖτε καὶ τῷ πατρί«. μενοῦμεν δέ, ὅταν ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ὁμολο- 4 10 γήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον βασιλέων, καὶ μὴ αἰσχυνώμεθα (»ἐλάλουν, γάρ φησιν, ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην«), ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ, θεὸς ἐκ θεοῦ, εἷς ἐξ ἑνός, ἐξ ἀγεννήτου μονογενής, ἐξαίρετον γέννημα τοῦ γεγεννηκότος καὶ ἄξιος [ὁ] υἱὸς τοῦ ἀνάρχου, τοῦ ἀδιηγήτου ἑρμηνεὺς ἀδιήγητος, λόγος καὶ σοφία 15 καὶ δύναμις | τοῦ ὑπὲρ σοφίαν καὶ δύναμιν, ὑπὲρ ὃ φθέγξασθαι δύ- D 323 D ναται γλῶττα, ὑπὲρ ὃ κινῆσαι διάνοια· γέννημα τέλειόν τε καὶ μένον, 5 ἐκ τελείου καὶ μένοντος ἐν ταυτότητι, οὐκ ἀπορρεῦσαν ἐκ πατρός, οὐδὲ ἀποτμηθέν τε καὶ διαιρεθέν, ἀλλ' ἀπαθῶς καὶ ὁλοκλήρως προελθὸν ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποβεβληκότος ὧν εἶχε. καὶ ὅτι λόγος ἔστι τε καὶ 6 20 λέγεται ⟨ὁ⟩ υἱός, οὐ μὴν φωνὴ τοῦ πατρὸς οὐδὲ ῥῆμα νοεῖται. ὑφέστηκε γὰρ καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐνεργεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα· ὥσπερ καὶ σοφία ὁ αὐτὸς | ὢν οὐκ ἐνθύμημα τοῦ πατρὸς P 879 νοεῖται, οὔτε κίνησις τοῦ ἡγεμονικοῦ καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ γέννημα ὅμοιόν τε τοῦ πατρὸς καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς ἀκριβοῦν. 25 τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν, ὁ θεός, καὶ οὐχ ἑτέρῳ μὲν ἐνυπάρχει, 7 οὐχ ὑφέστηκε δὲ καθ' ἑαυτό⟨ν⟩, ἀλλὰ γέννημά ⟨ἐστιν⟩ ἐνεργητικὸν καὶ πεποιηκὸς τόδε τὸ πᾶν καὶ φυλάττον ἀεί. ταῦτα ἱκανὰ καὶ τῆς Ἑλλήνων πλάνης ἡμᾶς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐθελοθρησκείας ἐλευθερῶσαι καὶ τῆς αἱρετικῆς κακοδοξίας. | Ö 130

30 31. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς κειμένων λέξεων τὸν νοῦν 31,1 B παρατρέποντές τινες καὶ ἑτέρως ἢ προσῆκεν ἑρμηνεύοντες, καὶ μήτε τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν μήτε τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν κατανοοῦν-

3 Ps. 104, 15 — 3—9 1. Joh. 2, 22—24 — 10 ἐνώπιον βασιλέων: also ist die Predigt, wie Theod. berichtet, vor dem Kaiser gehalten. — Ps. 118, 46 — 21 vgl. Col. 1, 16f

J

1 ἑαυτὸν Holl] αὐτὸν J 1/2 † ὁμολογήσειεν] καλέσειεν (aber ohne αὐτὸν) R, lies wohl τάξειεν Holl 7 τούτω J 13 [ὁ] Holl 18/19 προελθὼν J 20 ⟨ὁ⟩ Holl 26 ἑαυτό⟨ν⟩ Holl | ⟨ἐστιν⟩ Holl

τες τολμῶσιν ἀθετεῖν τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, προσκόπτοντες τῇ λέξει
τῆς κτίσεως τῇ ἐμφερομένῃ ταῖς Παροιμίαις »κύριος γὰρ ἔκτισέ με
ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ« (οὓς δέον τῷ πνεύματι τῷ ζωο-
ποιοῦντι ἀκολουθεῖν καὶ μὴ τῷ γράμματι τῷ ἀποκτένοντι· »τὸ γὰρ
5 πνεῦμα ζωοποιεῖ«), φέρε δή, τολμήσωμεν καὶ ἡμεῖς μικρὰ περὶ τούτων 2 C
διαλαβεῖν, οὐχ ὅτι ⟨οὐκ⟩ ἐντελῶς εἴρηται τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρηκόσιν
(ἦ γὰρ ἂν μαίνοιτό τις, εἰ τοῦτο λέγοι) οὐδὲ ὅτι χρῄζετε διδάσκοντος
(»αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε«) ἀλλ' ἵνα »φανερωθῶμεν ἐν ταῖς
συνειδήσεσιν ὑμῶν«, | ὅτι τῶν ἐπιθυμούντων ἐσμὲν »χαρίσματος D 324
10 ὑμῖν μεταδοῦναι πνευματικοῦ«.

Πίστευσον οὖν ὅτι οὔτε ἀλλαχοῦ τῆς γραφῆς οὔτε ἐπὶ τοῦ παρ- 3
όντος χωρίου ἐναντία τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς ἀλλήλοις ἐστί, κἂν
μάχεσθαι δοκῇ παρὰ τοῖς τῇ πίστει μὴ ὑγιαίνουσιν ἤτοι ἀσθενοῦσι
τῇ γνώμῃ, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ τὸν κόσμον παραδειγμάτων οἷόν D
15 τέ ἐστιν εὑρεθῆναι, ὅπερ ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὸ σαφῶς παραστῆσαι τοῦ
μονογενοῦς τὴν φύσιν. καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ πολλαῖς ἐπινοίαις 4
περὶ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἐπωνυμίαις κέχρηται, εἴ πως δυνηθείημεν
διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καταλαβεῖν καὶ διὰ τῶν γινωσκομένων
φαντασθῆναι τὰ ἀγνοούμενα, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν φανερῶν
20 πρὸς τὰ κεκρυμμένα προβιβαζόμενοι. ἐπεὶ τοίνυν ἔδει ⟨εἰδέναι⟩ τοὺς 5
πιστεύοντας εἰς Χριστόν, ὡς ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, ἅτε δὴ
»εἰκὼν« ὑπάρχων τοῦ »ἐπὶ πάντων« ὁ »διὰ πάντων«, δι' οὗ τὰ | P 880
πάντα δεδημιούργηται τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, εἰκὼν
δὲ οὐχ ὡς ἄψυχον ἐμψύχου οὐδ' ὡς ἐνέργεια τέχνης οὐδ' ὡς ἀποτέ-
25 λεσμα ἐνεργείας, ἀλλὰ ⟨ὡς⟩ γέννημα τοῦ γεννήσαντος, καὶ ὅτι 6
οὐ θέμις ἐστὶ ⟨ἀπὸ⟩ τῆς σωματικῆς ἀνθρωπίνης γεννήσεως τὴν τοῦ
μονογενοῦς γέννησιν τὴν πρὸ τῶν αἰώνων χαρακτηρίζεσθαι, καὶ
ὡς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σοφίας τῆς περιεκτικῆς τῶν ἀνθρωπίνων
ἐνθυμημάτων * τοῦ πατρός, οὐ μὴν ἀνυπόστατός τε καὶ ἀνύπαρκτος,
30 ἑκατέραις ταῖς λέξεσιν ἐχρήσατο ἡ γραφή, τῆς τε κτίσεως καὶ [τῇ]
τῆς γεννήσεως, τῇ τε τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ ἐγέννησεν, οὐχ ἵνα τὰ ἐναντία B
δοκῇ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ περὶ τῶν αὐτῶν λέγεσθαι, ἀλλ' ἵνα διὰ μὲν

2 Prov. 8, 22 — 4 2. Cor. 3, 6 — 5f Es haben also schon andere über den gleichen Text gepredigt, wie Theod. erzählt — 8 1. Thess. 4, 9 — 2. Cor. 5, 11 — 9 Röm. 1, 11 — 22 Col. 1, 10, Röm. 9, 5, Eph. 4, 6

J

6 ⟨*οὐκ*⟩ Dind. Öh. 7 *μένοιτο* J corr. Corn. 9 *ἡμῶν* J 20 ⟨*εἰδέναι*⟩ Holl, ⟨*πιστεύειν*⟩ Corn. 25 ⟨*ὡς*⟩ Holl 26 ⟨*ἀπὸ*⟩ Holl, ⟨*ἐκ*⟩ Öh. 29 * etwa ⟨*ὁ υἱὸς σοφία ἐστὶν*⟩ Holl 30 [*τῇ*] Holl 32 *τῶν αὐτῶν*] *τοῦ αὐτοῦ*? Holl

τοῦ ἔκτισε τὸ ἐνυπόστατόν τε καὶ μόνιμον, διὰ δὲ τοῦ ἐγέννησε τὸ ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς καὶ ἰδιάζον παριστᾷ. »ἐγώ, ⟨γάρ⟩ φησιν, ἐκ 7 τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«. | ἱκανὸν δέ | ἐστι καὶ τὸ τῆς σοφίας Ö 132 D 325 ὄνομα πᾶσαν ἔννοιαν πάθους ἀποκλεῖσαι.

5 32. Ἀλλὰ ποῖ φερόμεθα μὴ μνημονεύοντες τοῦ εἰπόντος »ὦ 32,1 C βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ«. ἔχομεν γὰρ διδάσ- 2 καλον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ κύριος μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν »ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν«, 10 ἐν ᾧ »καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς τοῦ πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες«, ἐν ᾧ λατρεύομεν καὶ προσκυνοῦμεν, δι' ὃ ἀτιμαζόμεθα, ἐν ᾧ προφῆται προεφήτευσαν, ἐν ᾧ δίκαιοι ὡδηγήθησαν, δι' οὗ προσαγόμεθα τῷ υἱῷ. ἀλλὰ τί πολυπραγμονοῦμεν τὰ τῆς φύσεως; μὴ 15 γὰρ »ὡς σαρκικοῖς, ἀλλ' οὐχ ὡς πνευματικοῖς« διαλεγόμεθα; ἐπ' 3 D ἄλλων γὰρ εἴρηται ὅτι »οὐ δυνάμεθα ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς«. δέος γάρ ἐστι μή πως ἐκ τῆς τῶν ἀκαταλήπτων φιλονεικίας καὶ τῆς τῶν ἀνεφίκτων ζητήσεως εἰς βυθὸν ἀσεβείας ἐμπέσωμεν· »καὶ εἶπα, σοφισθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὑπὲρ 20 ὃ ἦν, καὶ βαθὺ βάθος, τίς εὑρήσει αὐτήν;« μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ εἰπόντος, »ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν, | ὅταν 4 P 881 δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται«. »εἴ τις δοκεῖ γινώσκειν, οὔπω ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι«. καὶ διὰ τοῦτο δέος ἐστὶ μή πως βιαζόμενοι λέγειν περὶ ὧν οὐ δυνάμεθα λέγειν, μηκέτι συγ- 25 χωρηθῶμεν μηδὲ περὶ ὧν δυνάμεθα. ἐκ πίστεως γὰρ δεῖ λαλεῖν, οὐκ ἐκ τῶν λαλουμένων πιστεύειν. »ἐπίστευσα, γάρ φησι, διὸ ἐλάλησα«. ὅταν οὖν τὸ μὲν περὶ τῆς οἰκείας γενέσεως μὴ δυνάμενοι ἀποφαίνεσθαι, 5 περιεργαζώμεθα καὶ φιλονεικεῖν ἐπιχειρῶμεν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ γεννήσεως, πῶς οὐ δέος ἐστί, μή πως ὁ διδοὺς οὐ μόνον »γλῶτταν παι- 30 δείας«, ἀλλὰ καὶ »γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον«, κατα|ψηφίσηται ἡμῶν B D 326 τῆς ἐπὶ τῷ λέγειν προπετείας τὴν σιωπήν; ὅπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου 6 Ζαχαρίου πεποίηται, ὃς ἐπειδὴ μὴ ἐπίστευσε τῷ εὐαγγελισαμένῳ

2 Joh. 8, 42 — 5 Röm. 11, 33 — 9 1.Cor. 2, 12 —10—12 1. Cor. 2, 13 — 15 vgl. 1. Cor. 3, 1 — 16 1. Cor. 3, 1 — 19 Eccl. 7, 24f — 21 1. Cor. 13, 9f — 22 1. Cor. 8, 2 — 26 Ps. 115, 1 (2. Cor. 4, 13) — 29f Jes. 50, 4

J

2 ⟨γάρ⟩ Holl 9 εἰδῶμεν] ἴδωμεν J 12 δι' ὃ Öh.] διὸ J 16 ἡμῖν J

τὴν γένεσιν τοῦ παιδός, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς δοκιμάζων τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ δύναμιν καὶ διαπορῶν πρὸς ἑαυτόν, εἰ ⟨κατὰ⟩ φύσιν ἔχει τὸν πρεσβύτην ἐκ τῆς προβεβηκυίας παιδοποιήσασθαι, τί φησι; »πῶς γνώσομαι τοῦτο ὅτι ἔσται; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης καὶ ἡ 7
5 γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς«, τοιγαροῦν ὁπότε C ἤκουσεν ὅτι »ἰδού, ἔσῃ σιωπῶν καὶ οὐ δυνάμενος λαλεῖν«, καὶ οὐκ ἐλάλησεν ἐξελθών. | Ö 134

33. Διόπερ ἀφέντες περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων φιλονεικεῖν 33,1 καὶ περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, κρατοῦμεν ἃ παρειλήφαμεν. τίς γάρ ἐστιν
10 ὁ τολμῶν ἐπὶ γνώσει φυσιωθῆναι, ὁπότε αὐτὸς ὁ »τῶν ἀποκαλύψεων« καταξιωθείς, ὁ »εἰς οὐρανὸν τρίτον« ἀναληφθείς, ὁ »ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα«, ἐσωφρονίσθη διὰ »τοῦ κατὰ τὴν σάρκα σκόλοπος« »μὴ ὑπεραίρεσθαι«; καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὁ εἰπὼν »ἐπίστευσα, διὸ ἐλά- 2 λησα«, »ἐταπεινώθην« φησίν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ »σφόδρα«. ὅσῳ D
15 γὰρ ἄν τις ἐγγυτέρω τῆς γνώσεως εἶναι δοκῇ, τοσούτῳ μᾶλλον ὀφείλει λογίζεσθαι πρὸς ἑαυτὸν ὅτι ἄνθρωπός ἐστι. περὶ τούτου ἄκουε τί λέγει· »ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης«. ἔχοντες οὖν τὸν διδάσκαλον τῆς ἀληθείας, μηκέτι ἀνθρωπίνοις 3 διδασκάλοις προσχρώμεθα, ἀλλ' ἐννοοῦντες, * καὶ μήτε τρόπους
20 περιεργαζώμεθα μήτε ἕτερόν τι. ὥσπερ γὰρ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐδὲ | τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τοῦ πατρὸς ἔστιν P 882 ἀποφήνασθαι, ἀλλὰ ⟨δεῖ⟩ ἀρκεῖν ἡγεῖσθαι πρὸς διδασκαλίαν τοῦτο ὅτι »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. δῴη δὲ κύριος κατὰ τὸν Ἀβραὰμ φρονοῦντας ἡμᾶς τὸν λέγοντα 4
25 »νῦν ἠρξάμην λαλεῖν τῷ κυρίῳ μου, ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός«, καὶ | μὴ »ὑπεραιρομένους κατὰ τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου«, ὅτι »μὴ D 327 ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πίστεως« ἡ ὁμαλὴ καὶ εἰρηνικὴ κατορθοῦται σοφία, μήτε διαπορεῖν ἡμᾶς, ἀλλ' 5 ὁτιοῦν ποιοῦντες εὐαρεστήσωμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ καὶ μετ' αὐτοῦ
30 καὶ σὺν αὐτῷ ⟨τῷ υἱῷ⟩ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ⟨ᾧ⟩ ἡ δόξα, τὸ κράτος, B ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Πεπλήρωται ἡ τοῦ Μελιτίου ὁμιλία.

4 Luc. 1, 18 — 6 Luc. 1, 20 — vgl. Luc. 1, 22 — 10ff vgl. 2. Cor. 12, 1. 2. 4 — 12f vgl. 2. Cor. 12, 7 — 14 Ps. 115, 1 — 17 Ps. 115, 2 — 23 Joh. 1, 3 — 25 Gen. 18, 27 — 26 vgl. Ps. 36, 35 — 1. Cor. 2, 13

J

2 ⟨κατὰ⟩ Holl 5 *ὁπότε* ⟨*ἠπίστησεν*⟩ Klost. 9 Ist *κρατοῦμεν* Konjunktiv ?] *κρατῶμεν* Klost. 10 *ἐπὶ γνώσει* Holl] *ἐπιγνώσει* J 11 *ἄρητα* J 19 * etwa ⟨*τὸ ἡμῶν μέτρον πιστεύωμεν*⟩ Holl 22 ⟨*δεῖ*⟩ Holl 30 ⟨*τῷ υἱῷ*⟩ Öh. | ⟨*ᾧ*⟩ Dind. 32 *Μελετίου* J | *ὁμιλία* Holl] *ὁμολογία* J

34. Ἔδοξε δὲ τοῦτο τοῖς μετενέγκαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ποντικῆς χώρας **34,1**
⟨σπουδάσασι⟩ τοὺς πλείους τῶν Ἀρειανῶν οὐκ ἐπὶ χαρᾶς ⟨καταστῆσαι⟩,
οὐδὲ εἰς αὐτῶν ἀνάπαυσιν, ἀλλ' εἰς ἐπάχθειαν ⟨εἰρῆσθαι⟩. ἐντεῦθεν
κινοῦσι τὸν βασιλέα καὶ συσκευάζονται τὸν ἄνδρα ὡς διὰ τὸ μὴ ὡμολο- C
5 γηκέναι κτίσμα τέλειον αὐτὸν καὶ ἐξεοῦσι τῆς αὐτοῦ καθέδρας. καὶ 2
νύκτωρ φυγαδεύεται ὁ ἀνὴρ ἕως τῶν χρόνων τούτων· ὃς καὶ δεῦρο ὑπάρχει
ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τίμιος ἀνὴρ καὶ ἐπιπόθητος, μάλιστα δι' ὧν νυνὶ ἐνηχούμεθα κατωρθωκέναι καὶ ἀφ' ὧν νυνὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁμολογοῦσιν, οὐκέτι ὅλως οὔτε ἐν παραδρομῇ μεμνημένοι κτίσματος ὀνόματος,
10 ἀλλ' ὁμοούσιον ὁμολογοῦντες πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς
ὑποστάσεις, | μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα· καθώς ἐστιν ἡ ἀληθινὴ πίστις, 3 Ö 136
ἡ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, προφητική τε καὶ εὐαγγελικὴ καὶ ἀποστολική, D
ἣν ὡμολόγησαν οἱ συνελθόντες πατέρες ἡμῶν καὶ ἐπίσκοποι ἐν τῇ Νικαίᾳ
συνόδῳ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ μακαριωτάτου βασιλέως.
15 γένοιτο δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τιμιώτατον Μελίτιον οὕτως ὁμολογεῖν κατὰ
τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὄντας ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ⟨τοὺς⟩ ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις
οὕτως ὁμολογοῦντας. εἰσὶ | γάρ καί τινες τῶν δοκούντων αὐτῷ κοινωνεῖν 5 D 328
καὶ τῇ κατ' αὐτὸν συνόδῳ βλασφημοῦντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ | P 883
περὶ μὲν υἱοῦ καλῶς λέγοντες, τὸ δὲ πνεῦμα κτιστὸν ἡγούμενοι καὶ ἀλλότριον
20 θεοῦ παντάπασι· περὶ ὧν ὕστερον ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς ἀνατροπῇ τῆς αἱρέσεως τὰ πάντα ἀκριβῶς κατὰ δύναμιν λέξομεν.

35. Τίμιος οὖν ὁ ἀνὴρ ἡμῖν, ὡς ἔφην, διὰ τὰς τοιαύτας περὶ αὐτοῦ **35,1**
φήμας ὑπάρχει. καὶ γὰρ καὶ τἄλλα αὐτοῦ βίος σεμνός, τρόπος ἀγαθός,
εἰς πάντα τοῖς λαοῖς ἐπιπόθητος διὰ τὸν βίον αὐτοῦ παρὰ πᾶσιν ἐκθεια-
25 ζόμενον. τινὲς δὲ καὶ περὶ τούτου, οὐκ οἶδα λέγειν εἰ μίσει φερόμενοι 2
ἢ φθόνῳ ἢ τὰ ἑαυτῶν μεγαλύνειν βουλόμενοι, τινὰ ὑφηγήσαντο, ὡς B
ὅτι οὐχ ἕνεκεν ὀρθοδοξίας ἡ κατ' αὐτοῦ γέγονε κίνησις, ἀλλ' ἕνεκεν,
φησί, κανονικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀνὰ μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ

5 Johannes Chrys. hom. in Melet. 1; Migne 50, 516 bezeugt, daß Melitios nicht ganze 30 Tage amtiert hat. — 20 vgl. haer. 74 S. 313, 10ff — 28 Philost. V 5; S. 69, 11f Bidez ὡς ἐπ' ἐπιορκίαις ἁλόντα. Hieron. Chron. S. 241, 24—242, 4 Helm Ol. 284, 4; *Meletius Sebastiae Armeniorum episcopus ab Acacio et Georgio episcopis Arrianis Antiochiam transfertur et post non*

J

1 τοῦτο τοῖς Holl] τούτους J 2 ⟨σπουδάσασι⟩ Holl | ⟨καταστῆσαι⟩ Holl 3 αὐτῶν Ausgg.] αὐτὸν J | ⟨εἰρῆσθαι⟩ Holl 15 Μελέτιον J 16 ⟨τοὺς⟩ Holl 24f ἐκθειαζόμενος Klost. 25 εἰ Holl] ἢ J 28 φασί Corn.

ἱερατείου ἐρεσχελίας, καὶ ὅτι τινὰς ἐδέξατο, οὓς πάλαι ἀπεβάλετο καὶ
ἀνεθεμάτισεν. ἀλλ᾽ οὐ πάνυ ταῦτα κατὰ νοῦν ἐθήκαμεν, διὰ τὰ μάλιστα 3
εἰς ὕστερον ἐν τῇ κατ᾽ αὐτὸν συνόδῳ ὁσημέραι διορθούμενα καὶ ὁμολογού-
μενα ἐν τῇ πίστει, ὡς ἄνω μοι προδεδήλωται. δεῖ γὰρ κατὰ τὸ μέρος
5 τοῦτο ἀληθεύειν, ὅση δύναμις κατὰ τὸ ἀσθενὲς τὸ ἡμέτερον ἐν πᾶσι.
θέλεις γάρ, παρῆλθέ ⟨τι⟩ τὸν ἄνδρα ἐν τῷ ῥοίζῳ τῆς τῶν λόγων ἐξηγή- 4
σεως· οὐκ ἔχω λέγειν· θέλεις, κατὰ ἀφέλειαν ἀπ᾽ αὐτοῦ ὁ λόγος προήχθη· C
θεῷ ἔγνωσται. πλὴν ἐν ἑνὶ μέρει ἐπιλήψιμοι δύο ἢ τρεῖς λόγοι ἐν τῇ
αὐτῇ ἐξηγήσει εὑρίσκονται, ἐν τῷ ὅλως ⟨ὡς⟩ περὶ κτίσματος περὶ υἱοῦ
10 τοῦ θεοῦ λαμβάνειν ἐν τῇ αὐτοῦ θεότητι κἂν ἕως ὀνόματος, καὶ ἐν τῷ
εἰπεῖν ὅτι »ὑπὲρ σοφίαν« καὶ εἴ τι ἕτερον.

36. Ὀλίγα δὲ πρὸς τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν ὑποβληθέντα διηγησάμενοι καὶ **36,1**
ταύτην παρελευσόμεθα τὴν ὑφήγησιν. λέγετε ἡμῖν, ὦ οὗτοι, τί ἐλύπει
λέγειν τὸ ὁμοι[ο]ούσιον | ὁμοούσιον; σαφῶς ἡμῖν ὁμολογήσατε, ἵνα D 329
15 καὶ | ὑμᾶς ἐπιγνῶμεν ἰδίους ὄντας καὶ μὴ ἀλλοτρίους. δύναται γὰρ καὶ Ö 138 D
ὁμοι[ο]ούσιον εἶναι πρὸς χρυσὸν χαλκός, πρὸς ἄργυρον κασσίτερος,
πρὸς σίδηρον ὁ μόλιβδος. ἀλλ᾽ οὐκ ἀπατήσει ἡμᾶς ἡ ὑμῶν ἐπιτετηδευμένη
καὶ τετορνευμένη μυθοπλαστία. εἰ μὲν γάρ τινας βουλόμενοι ἀπατῆσαι 2
βούλεσθε ⟨προφασίζεσθαι⟩ προφάσεις ψευδεῖς λέγοντες, ὅτι οὐ χρὴ
20 λέγειν τὸ ὁμοούσιον, ἵνα μὴ συναλοιφὴν ποιήσωμεν τὸν υἱὸν πρὸς πατέρα
ἢ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν καὶ πατέρα, | καὶ ἐν τούτῳ διέπεσεν ὑμῶν P 884
ὁ ἐπιτετηδευμένος λόγος. οὐ γὰρ εἴπομεν ἁμαούσιον, ἀλλ᾽ ὁμοούσιον, 3
ἵνα μηδὲν τοῦ πατρὸς παρηλλαγμένον ⟨τὸν υἱὸν⟩ ὁμολογήσωμεν, ἀλλὰ
θεὸν ὄντως ἐκ θεοῦ γεγεννημένον, καὶ οὐκ ἀλλαχόθεν οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων,
25 ἀλλὰ ⟨ἐκ⟩ πατρὸς προελθόντα, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀνεκδιηγήτως
γεγεννημένον, ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν πατέρα καὶ μηδέποτε διαλείποντα τοῦ
εἶναι, ἀλλὰ γεγεννημένον, οὐ συνάδελφον, οὐ προπάτορον. τὸ γὰρ ὁμο 4
δύο μὲν ὑποστάσεών ἐστι σημαντικόν, οὐκ ἀλλοτρίων ⟨δὲ⟩ τῇ φύσει. διὸ
ὁ σύνδεσμος τῆς ἀληθείας ἐν τούτῳ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ᾠκονόμη- B

grande temporis intervallum, cum presbyteros, qui ab Eudoxio antecessore suo depositi fuerant, suscepisset, exilii iustissimam causam subita fidei mutatione delusit. vgl. Chrys. hom. in Melet. 1; Migne 50, 516

4 s. o. S. 309, 8ff — 9 s. o. S. 307, 1ff — 11 s. o. S. 305, 15

J

2 διὰ τὰ Holl] διὰ τὸ J 6 ⟨τι⟩ Holl | ῥύζω J 7 προήχθη Holl] παρήχθη J 9 ⟨ὡς⟩ Holl 10 ⟨δια⟩λαμβάνειν? Holl 16 κασσίτηρος J 19 ⟨προφασίζεσθαι⟩ Holl 20 συναλιφὴν J 23 ⟨τὸν υἱὸν⟩ Holl 25 ⟨ἐκ⟩ Holl 27 προπάτορον Holl, vgl. I 330, 20 III 14, 20f προπάτορα J | ὁμο Holl] ὁμοῦ J ὁμοούσιον nach S. 311, 5 Klost. 28 ⟨δὲ⟩ Holl

ται ἐν στόματι τῶν τοῦτο ἐκθεμένων. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἔσται σοι πρόφασις οὐδὲ δύνασαι κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας λέγειν καὶ πτύρειν τοὺς παρὰ σοῦ τὴν ἀκοὴν τοῦ παραπεποιημένου σου λόγου παραδεχομένους ὅτι, ἐάν τις εἴπῃ τὸ ὁμοούσιον, συναλοιφὴν ὡμολόγησεν. οὐκέτι γὰρ ἔσται τοῦτο. 5
5 ἀπὸ γὰρ τοῦ ὁμοουσίου σημανθήσεται δύο, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁμοουσίου δηλωθήσεται οὐκ ἀλλότριον τὸ γέννημα πρὸς τὸν πατέρα ὑπάρχον. σὺ δὲ 6 ἐπιπλασάμενος τὸ ὁμοι[ο]ούσιον διὰ μὲν τοῦ ὀνόματος τῆς οὐσίας ἐλεγχθήσῃ, διὰ δὲ τῆς παρηλλαγμένης ὁμολογίας κατακριθήσῃ οὐχ ἃ λέγεις C φρονῶν, ἀλλὰ ⟨ἃ⟩ φρονεῖς παραπεποιημένως διδάσκων· εἰ γὰρ ὅλως οὐκ
10 ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, ὅμοιος δὲ αὐτῷ ἐστι, πολὺ | ἀφέστηκας τῆς ἀληθείας. D 330 ὁποίαις γὰρ ὕλαις τὸν ἐκτυπούμενον εἴ τις ἂν θέλοι διακοσμήσειν, οὐκ 7 ἂν ἴσον τῷ ἐκτυπουμένῳ κατασκευάσειε· καὶ γὰρ καὶ κατασκευῆς τὸ ἔργον. τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ τοῦ τινός, ἐκεῖνο πρὸς τὸ γένος τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἴσον τῆς γνησιότητος ἀποσῴζει εἶδος. εἰ τοίνυν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γεγέννη- 8
15 ται τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ εἴη, ὁμοι[ο]ούσιος δὲ παρὰ σοὶ κατὰ D χάριν λεχθήσεται, οὐδὲν αὐτῷ δέδωκας, ἀλλ' ἐξέπεσας τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. »ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ 9 μένει ἐπ' αὐτόν« ὁ ἅγιος ἀπόστολός φησι, καὶ πάλιν »ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω«, ὁ φήσας »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«, ὁ
20 λέγων »Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«. | Ö 140

37. Πολλάκις δὲ καὶ περὶ τούτων διηγησάμενος ἀρκετῶς ἔχειν ἐν- 37,1 ταῦθα ἡγούμεθα τῶν | αὐτῶν ἀνατροπῶν, τῶν ῥηθεισῶν ἄνω πρὸς τὴν P 885 ῥίζαν τὴν ἐκφύσασαν τούτων τὴν κακοδοξίαν δυναμένων καὶ ἐνταῦθα τούτους τοὺς προειρημένους Ἡμιαρείους ἀνατρέπειν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν
25 σχίσαντας, τοὺς περὶ Ἀκάκιον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκθεμένους ἐν τῇ 2 Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας ἑτέραν πίστιν παρὰ τὴν τῆς ἀληθείας, ἣν καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν εἰς φανερὸν βουλόμενοι καταστῆσαι ὁμοίως μετὰ τὴν Βασιλείου Ἀγκυρηνοῦ καὶ Γεωργίου τοῦ Λαοδικέως ἐκ προσώπου ὅλων γεγραμμένην πᾶσαν τελείως προετάξαμεν. ἵνα δὲ καὶ ταύτην τὴν 3
30 κρυφῇ μὲν τὰ δεινὰ ἐργαζομένην, φιμὸν δὲ ἐπὶ τῷ στόματι λαβοῦσαν B ὥσπερ † διὰ χαλινοῦ διὰ τὸν καιρὸν τῆς ὑποκρίσεως, μὴ ἐν δευτέρῳ θέμενος δόξω ὡς κατὰ λήθην τοῦτο πεποιηκέναι, λέξω καὶ ὀλίγα πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς αὐτὴν ἐκθεμένους, πρὸς τοὺς προειρημένους περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐζώϊον καὶ Εὐτύχιον καὶ τοὺς ἄλλους. καὶ φανερὰ μέν ἐστιν ἡ ἔκθεσις ἡ 4

17/18 Joh. 5, 23; 3, 36 — 18/19 Joh. 8, 42 — 19 Joh. 14, 10 — 20 Joh. 14, 9

J

4 συναλιφὴν J 5 ὁμοουσίου[1] Holl] ὁμοούσιον J 9 ⟨ἃ⟩ Corn. 11 [εἰ]? Holl 31 † διὰ χαλινοῦ] lies χαλινὸν oder διὰ χαλινοῦ . . . ⟨τὰ ἑαυτῆς κατέχουσαν⟩ Holl

προκειμένη | ἀλλοιώσασα τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας. ἵνα δὲ μή τινες D 331
εἴπωσι κατὰ συκοφαντίαν πρὸς τούτους ἡμᾶς εἰρηκέναι, δείξωμεν ἃ προ-
βαινόντων τῶν χρόνων ὤφθη καὶ ἐφωράθη ἐν τῇ προειρημένῃ τῶν αὐτῶν C
συνόδῳ. ἐξ αὐτῶν γὰρ Εὐζώϊος ὁ ἐν Καισαρείᾳ, μαθητὴς ἐκείνων ὑπάρ- 5
5 χων, ὃς καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν Φιλουμένου τοῦ
ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατασταθέντος καὶ μετὰ κατάστασιν
Κυρίλλου τοῦ γέροντος τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον κατασταθέντος καὶ
μετὰ κατάστασιν Γελασίου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου αὖθις τοῦ Ἱεροσολυμίτου
κατασταθέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε· κατασταθέντων γὰρ τῶν
10 τριῶν καὶ ἀργησάντων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, αὖθις ὁ προειρημένος D
Εὐζώϊος κατεστάθη. ἐξ αὐτῶν οὖν καὶ Γεμελλῖνος ὑπῆρχεν, ἐξ αὐτῶν 6
Φίλιππος ὁ Σκυθοπολίτης, ἐξ αὐτῶν Ἀθανάσιος ὁ Σκυθοπολίτης· οἵτινες
οὐκ ἐν κρυφῇ, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, ὡς ἀπειραγαθήσαντες, οὐ μόνον
τὰ Ἀρείου διδάσκουσιν, ἀλλ' ὑπερμαχοῦσι τῆς αὐτῶν αἱρέσεως καὶ τοὺς
15 τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν,
ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς
πιστεύοντας. λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς. | P 886
38 * Λούκιος οὗτος, ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοσαῦτα ἐργασάμενος εἰς τοὺς 38,1
ὁμολογοῦντας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. ἡ δὲ αὐτῶν φατρία * καθ'
20 ἑκάστην ἡμέραν τίνι τῶν σύνεσιν θεοῦ ἐχόντων οὐκ ἔστι δήλη; ὡς δη-
μοσίᾳ κηρύττουσι κτιστὸν μὲν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κτιστὸν δὲ | καὶ τὸ ἅγιον Ö 142
πνεῦμα καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. περὶ γὰρ τῶν περὶ 2
Εὐδόξιον * ἐξότου τὸ τέλος ἀπείληφεν αἰσχρῶς ὁ Γεώργιος ἐπ' Ἀλεξαν-
δρείας, καὶ τὰ πρωτεῖα ἐδέξατο καὶ τὰ φίλα πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν οὖσαν
25 ἐξουσίαν Εὐδόξιος, ⟨ὃς⟩ ὢν ἀπὸ τῶν | περὶ Ὑπάτιον καὶ Εὐνόμιον ἔδοξε D 332
διά τινα θωπείαν ὡς ἐλεγχόμενος, οὐ διέλειπε ⟨δὲ⟩ τὰ μὲν τῶν Ἀνομοίων
φρονῶν (ἐπικρυβόμενος δέ), οὓς ἐξώρισάν ποτε διὰ τὴν τοιαύτην τοῦ
βαράθρου ἐξήγησιν, αὐτὸς εἰς προκοπὴν ἀγαγών, Δημόφιλον, Ὑπάτιον, 3
Εὐνόμιον, τοὺς Ἀετίου μαθητάς, τοῦ ἐξορισθέντος ποτὲ εἰς τὰ τοῦ Ταύρου
30 μέρη, τοῦ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρέως κατασταθέντος διακόνου,
ἐξ οὗπερ ἡ τῶν Ἀνομοίων ἐφύη ῥίζα· μιᾶς μὲν ἀκανθώδους οὔσης ὕλης 4 C

3 gemeint ist die Synode von Seleukia S. 311, 25 — 10 ἔριν vgl. S. 296, 13, 30 — 12 Φίλιππος s. S. 297, 24 — 23 Georg wurde am 24. Dez. 361 in Alexandria vom Pöbel ermordet s. haer. 76, 1 u. S. 340 Athan. hist. aceph. 8 p. 74 ed. Fromen; Migne 26, 1445 C Sozom. V 7, 2f; II S. 455 Hussey

J

2 lies wohl δείξομεν Holl 5 ὃς Holl] εἰ J 18 * etwa ⟨ὧν εἰς καὶ⟩ Corn. 19 * etwa ⟨δεινὰ ἐργαζομένη⟩ Holl 22 τῶν Pet.] τὸν J 23 * etwa ⟨περιττόν ἐστι καὶ λέγειν ὅσα ποιοῦσιν⟩ Holl 25 ⟨ὃς⟩ Holl 26 ⟨δὲ⟩ Holl

καὶ τῆς αὐτῆς ῥίζης, διαφόρως δὲ ὡς ἐπὶ ἑκάστης ἀκάνθης τὰ σχίσματα *, οὕτω καὶ ἡ τούτων κακόνοια, ἄλλως ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ παρερμηνεύματα τῆς κακοδόξου αἱρέσεως ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτοντα * τὴν λύμην τῷ βίῳ ἐξήμεσε, ὡς καὶ ὕστερον περὶ τούτων τῶν Ἀνομοίων πάλιν ἐροῦ-
5 μεν. τὰ δὲ νῦν ἕως ὧδε καλῶς ἔχειν νομίσαντες καὶ ὥσπερ ἑρπετὸν δεινὸν 5 ἀνατρέψαντες καὶ παρωσάμενοι, † ἀνετρέψαμεν μὲν καὶ πατήσαντες τεθνεῶτα καταλείψωμεν καὶ παρεγκλίναντες ἐπὶ τὰς ἑξῆς ὁρμήσωμεν, D θεὸν ἐπικαλούμενοι βοηθῆσαι ἡμῖν ὡσαύτως εἰς τὸ τὴν ἐπαγγελίαν πληρῶσαι.

---

10 **Κατὰ Πνευματομάχων ⟨νδ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας οδ̄⟩.**

1. Ἀπὸ τούτων τῶν Ἡμιαρείων καὶ ἀπὸ ὀρθοδόξων τινὲς ὡς εἰπεῖν, 1,1 τεράστιοι | γενηθέντες ἄνθρωποι διφυεῖς καὶ ἡμίπλαστοι, ὡς τοὺς Κεν- P 887 ταύρους ἢ Πᾶνας ἢ Σειρῆνας ⟨διέγραψαν⟩ οἱ ἀναγράψαντες τοὺς μύθους, ἐπανέστησαν ἡμῖν, ⟨ὧν⟩ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀρείου ὄντες καὶ δῆθεν τὸν υἱὸν οὐ 2
15 τέλεον κτιστὸν ὁριζόμενοι, ἀλλ' υἱὸν ἀχρόνως γεγεννημένον, χρόνου δὲ ἐν ὑπονοίᾳ λέγουσι ⟨αὐ⟩τὸν ἀπ' † οὐρανοῦ καὶ δεῦρο *, οὐ μὴν ἀπηλλαγμένοι τῆς ἐν πρώτοις ἀπὸ | Ἀρείου ἐξεμεθείσης λέξεως, τῆς φασκούσης D 333 εἶναί ποτε ὅτε οὐκ ἦν, πρὸ χρόνων δὲ πάντων αὐτὸν εἶναι, »δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε«, λέγοντες, ⟨κτιστὸν δὲ τὸ πνεῦμα λέγοντες⟩ βλασφημοῦσι τὸ
20 πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἄλλοι δὲ φύσει καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ὀρθοδόξως ἔχοντες, 3 ὅτι ἦν ἀεὶ σὺν πατρί, | καὶ οὐδέποτε διέλειπε τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πατρὸς Ö 144 μὲν † αὐτὸν γεγεννημένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· εἰς τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον πάντες οὗτοι βλασφημοῦσι, μὴ συναριθμοῦντες αὐτὸ πατρὶ καὶ υἱῷ ἐν τῇ θεότητι. πολλάκις δὲ περὶ τούτου πολλὰ διελέχθημεν καὶ ἐν 4

18 Joh. 1, 3

J

1 * etwa ⟨ἐκβαλλούσης⟩ Holl 3 * etwa ⟨ἐκφύσασα⟩ Holl 4 ὡς καὶ Holl] καὶ ὡς J | τούτων τῶν Ἀνομοίων Holl] τούτου τοῦ Ἀνομοίου J 6 † ἀνετρέψαμεν] lies wohl συντρίψωμεν Holl 12 τεράστιοι Öh.] τέρας τισὶ J | γεννηθέντες J 13 ⟨διέγραψαν⟩ Holl 14 ⟨ὧν⟩ Holl, dem οἱ μὲν entspricht ἄλλοι δὲ Z. 20 15 τέλεον Holl] τέλειον J 16 ⟨αὐ⟩τὸν Holl | † ἀπ' οὐρανοῦ] lies wohl ἀπ' αἰῶνος Holl | * etwa ⟨γεγενῆσθαι⟩ Holl 19 ⟨κτιστὸν δὲ τὸ πνεῦμα λέγοντες⟩ Holl 20 περὶ τοῦ υἱοῦ Holl] περὶ τὸν υἱὸν J | ἔχοντες] lies wohl ἔχουσι Holl 22 † αὐτὸν γεγεννημένον] lies wohl ἐστι γεγεννημένος Holl

ἑκάστῃ αἱρέσει τήν τε ἀληθινὴν περὶ αὐτοῦ σύστασιν οὐ μικρῶς ὑφηγησάμεθα, ὡς σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ κυριολεκτεῖται. »πνεῦμα γὰρ κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην«, »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«, τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· πνεῦμα γὰρ κυρίου λέγεται, [καὶ] »ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ C
5 λαμβάνον«, »χαριζόμενόν τε τὰ χαρίσματα διαφόρως ὡς βούλεται«, »ἐρευνῶν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ«, σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ ὄν, βαπτίζον, σφραγίζον, τελειοῦν τὸν ἐσφραγισμένον. ἵνα δὲ μὴ ἐνταῦθα κάματον ἀναδέξωμαι, τὰ ἤδη 5 μοι εἰρημένα ἐν τῷ μεγάλῳ λόγῳ τῷ περὶ πίστεως γραφέντι εἰς τὰ μέρη τῆς Παμφύλων παραθήσομαι, πρὸς ἀντίθεσιν μὲν τῶν βλασφημούντων
10 τὸ ἅγιον πνεῦμα, εἰς διδασκαλίαν δὲ τῶν ἐντυγχανόντων καὶ εἰς εὐφρασίαν τῶν πνεύματος ἁγίου καταξιουμένων. καὶ ἔστι τόδε· D

Ἐκ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ λόγος.

2. »Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδάσκουσα ἡμᾶς, 2,1 ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως
15 καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ | νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν P 888 μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ | μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος D 334 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων«· »ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναν- 2
20 τίον ἡμῶν, ἦρκεν ἐκ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ«· »θύρας χαλκᾶς συντρίψας, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσας«, τὸ φῶς αὖθις ὑπέδειξε τῆς ζωῆς, χεῖρα ὀρέγων, ὁδοποιῶν, ὑπο- B βάθρας οὐρανῶν ὑποδεικνύς, παράδεισον αὖθις οἰκεῖν ἀξιῶν. τοίνυν »κατῴ-
25 κησεν ἐν ἡμῖν«, καὶ »τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου« δοὺς ἡμῖν τοῦ πνεύματος, 3

2 Sap. 1, 7 — 3 Joh. 16, 13 — 4 vgl. Joh. 15, 26; 16, 14 — 5 vgl. 1. Cor. 12, 11 — 1. Cor. 2, 10 — 13—19 Tit. 2, 11—14 — 13—S. 328, 17 aus Ancoratus 65, 1—73, 9 (I 77, 17—93, 7), wo die weiteren Nachweise gegeben sind. — 19—22 Col. 2, 14—15 — 22 Jes. 45, 2 — 24 vgl. Joh. 1, 14 — 25 Röm. 8, 4

J, von 13 an Ancoratus c. 65ff; I 77, 17ff (=Anc.)

4 [καὶ] Holl | τοῦ υἱοῦ Öh.] τὸ υἱοῦ J 8 γραφέντα J 13 ἐπεφάνη + γὰρ Anc. | Ἰησοῦ Χριστοῦ] καὶ σωτῆρος Anc. 15 καὶ δικαίως < Anc. 20 ἦρκεν] ἄρας Anc. | προσηλώσας αὐτὸ] καὶ προσηλώσας Anc. 21 παρεδειγμάτισεν Anc. 22 θύρας] πύλας Anc. 23 χεῖρας J 23/24 ὑποβάθρας Anc.] ὑποβάθραν J 24 οὐρανὸν Anc.

εἰς τὸ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος ζωῆς, »νόμος
δικαιοσύνης« γέγονεν ἡμῖν, »νόμος πίστεως«, »νόμος πνεύματος«, ἐλεύ-
θερος ἐκ »νόμου σαρκὸς ἁμαρτίας«. διὸ »συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ 4
κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον«. ἔσω δὲ ἡμῶν ὁ Χριστός, | εἴπερ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν. Ö 146
5 αὐτὸς γὰρ θανὼν ὁδὸς ζωῆς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν, »ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι 5 C
ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι« αἰτίῳ
ζωῆς· »τοῦ πρὸ πολλῶν γενεῶν ὅρκου μνησθείς«, κατὰ τὸν Δαυὶδ »ὁ θεὸς
ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ
παραπτώματα αὐτῶν«. »ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοι- 6
10 κῆσαι καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας
διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ«. παρεγένετο τοίνυν »εἰς οἰκονομίαν τοῦ 7
πληρώματος τῶν καιρῶν«, καθὼς ἐπήγγελται Ἀβραὰμ καὶ λοιποῖς ἁγίοις,
»ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ D
τῆς γῆς«. διάστασις δὲ ἦν καὶ ἔχθρα »ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ«, »ἀποκατήλλαξε 8
15 δὲ ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν«.
ἦλθε γὰρ »ἡ εἰρήνη | ἡμῶν«, καὶ »τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν D 335
ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας,
ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον«, »εἶναι [δὲ] τὰ
ἔθνη σύσσωμα καὶ συμμέτοχα καὶ συγκληρονόμα τῆς ἐπαγγελίας« ἐκέ-
20 λευσεν, εἰπὼν »δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι,
κἀγὼ | ἀναπαύσω ὑμᾶς«. τοίνυν »ἐν ᾧ ἐγὼ ἠσθένουν διὰ τῆς σαρκός«, 9 P 889
ἀπεστάλη μοι σωτὴρ »ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας« οἰκονομίαν τοιαύτην
πληρῶν, ἵνα με δουλείας »ἐξαγοράσῃ«, ἵνα με φθορᾶς, ἵνα με θανάτου. καὶ
ἐγένετό μοι »δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις«· δικαιοσύνη 10
25 μέν, διὰ πίστεως αὐτοῦ ἁμαρτίαν λύσας· ἁγιασμὸς δέ, δι' ὕδατος καὶ
πνεύματος καὶ ἐν ῥήματι αὐτοῦ ἐλευθερώσας· ἀπολύτρωσις δέ, τὸ αἷμα
αὐτοῦ, λύτρον ἀμνοῦ ἀληθοῦς ὑπὲρ ἐμοῦ ἑαυτὸν παραδούς, ἱλαστήριον B

1 Röm. 9, 31 — **2** Röm. 3, 27 — Röm. 8, 2 — **3** Röm. 7, 25 — Röm. 7, 22 — **5/6** 2. Cor. 5, 15 — **7** vgl. Hebr. 5, 9 — vgl. Ps. 104, 8f — **7—9** 2. Cor. 5, 19 — **9—11** Col. 1, 19—20 — **11** Eph. 1, 10 — **14** Röm. 3, 26 — **14/15** Eph. 2, 16. 14 — **16** Eph. 2, 14 — **16—18** Eph. 2, 14f — **18/19** Eph. 3, 6 — **20** Matth. 11, 28 — **21** Röm. 8, 3 — **22** Röm. 8, 3 — **23** vgl. Gal. 4, 5 — **24** 1. Cor. 1, 30

J Anc.

1 καὶ[1] Holl] ἢ J < Anc. **2** νόμος πίστεως < Anc. **3** σαρκὸς] ζωῆς Anc. | συνείδομεν τὸν νόμον Anc. **5** αὐτὸς γὰρ Anc.] ἀλλ' αὐτὸς J **7** ὅρκου] οἴκου Anc. **11** τοῦ σταυροῦ] ἐν τῷ σταυρῷ Anc. | παρεγένετο Anc.] παραγέγονε J **13** (zweites) τὰ + τε J < Anc. **18** [δὲ] Holl] δὲ J τε Anc. **20** πρός με < Anc. **22** vor σωτὴρ + ὁ J < Anc. **25** ἁμαρτίας Anc. | δὲ < J

καθάρσεως κόσμου, καταλλαγῆς ἁπάντων, οὐρανοῦ καὶ γῆς, »μυστήριον
τὸ ἀπόκρυφον πρὸ τῶν αἰώνων καὶ γενεῶν« πληρῶν καιροῖς τοῖς ὡρισμέ-
νοις. ὁ αὐτὸς »μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ 11
γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι
5 καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα«, »ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς
θεότητος σωματικῶς«.

3. Τὸ δοχεῖον τοίνυν τῆς σοφίας καὶ τῆς θεότητος ὁ Χριστὸς μεσιτεύων 3,1
»καταλλάσσει τὰ πάντα τῷ θεῷ ἐν αὐτῷ«, »μὴ λογιζόμενος ἁμαρτίας«, C
ἀπόκρυφα μυστήρια πληρῶν πίστει διαθήκης αὐτοῦ τῆς προεπηγγελμένης
10 ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, υἱὸς θεοῦ κηρυσσόμενος, υἱὸς Δαυὶδ
λεγόμενος· ἄμφω γὰρ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, »μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων«,
ἀληθινὸς »οἶκος θεοῦ«, »ἱεράτευμα | ἅγιον«, ἁγίου πνεύματος δοτὴρ τοῦ Ö 148
ἀναγεννῶντος καὶ ἀνακαινίζοντος αὖθις τὰ πάντα τῷ θεῷ, »ὅτι ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν | ἡμῖν, καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς D 336
15 δόξαν μονογενοῦς παρὰ πατρός«. ὁ ὑετὸς δένδρεσι καὶ φυτοῖς συμφυσιού- 2
μενος σῶμα ἀπεργάζεται καὶ τῶν καρπῶν καθ' ὁμοιότητα ἕκαστον. καὶ D
ἐν μὲν τῇ ἐλαίᾳ ἔλαιον πῖον γίνεται, προσλαμβανόμενος ἐξ αὐτῆς τὸ οὐσιῶ-
δες, ἐν δ' ἀμπέλῳ οἶνος ἡδὺς χροΐζεται, ἐν δὲ συκῇ σῦκον γλυκαίνεται
καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων πρὸς τὸ εἶδος αὐτοῦ αὔξει φυήν· οὕτως, 3
20 οἶμαι, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐν Μαρίᾳ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐν σπέρματι Ἀβραὰμ
ἄνθρωπος εὑρίσκετο, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν »εὑρήκαμεν γὰρ Μεσσίαν
ὃν ἔγραψε Μωυσῆς«. ὡς δὲ Μωυσῆς ἔφη »καταβήτω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγ-
μά μου« καὶ ὁ Δαυὶδ »καταβήτω ὡς δρόσος ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς σταγόνες 4
στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν«, ἔριον τοίνυν δεχόμενον τὴν δρόσον αὔξει πόκου γονήν, | P 890
25 γῆ δὲ δεχομένη τὸν ὑετὸν αὔξει καρπὸν ἐλπίδος γεωργῶν, τῷ δέχεσθαι

1/2 Col. 1, 26 — 3—5 Phil. 3, 21 — 5/6 Col. 2, 9 — 8 2. Cor. 5, 18 — 2. Cor. 5, 19 — 11 1. Tim. 2, 5 — 12 1. Petr. 2, 5 — 13 Joh. 1, 14 — 21 Joh. 1, 41. 45 — 22 Deut. 32, 2 — 23 Ps. 71, 6

J Anc.

2 διωρισμένοις J 8 καταλλάσσει Anc.] καὶ καταλλάσσων J | τῷ (vor θεῷ) < J | ἁμαρτ(ίαν) J 12 ἁγίου < J 13 ὅτι Anc.] καὶ J 14 καὶ < Anc. 15 δόξαν < Anc. 16 τῶν καρπῶν καθ' ὁμοιότητα] τὸν καθ' ὁμοιότητα καρπὸν J 17 προσλαβόμενον Anc. | ἐξ Anc.] πρὸς J 19 καὶ ἐν Anc.] ἐν δὲ J | αὐτοῦ αὔξει φυήν J, vgl. Z. 24] αὔξεται αὐτοῦ καὶ φύει Anc. hss. 20 σὰρξ < J 22 ὡς δὲ Μωυσῆς < Anc. 23 ὁ Δαυὶδ < J | δρόσος] ὑετὸς Pan. | καὶ ὡς — γῆν hinter ἀπόφθεγμά μου Anc. J | σταγόνες στάζουσαι] ἡ σταγὼν ἡ στάζουσα Anc. 24 ἐπὶ τὴν γῆν Anc.] ἐπὶ τῆς γῆς J 25 ἐλπίδος γεωργῶν hinter καρπὸν Wilamowitz, vgl. 317, 10] ἐλπίδος γεωργὸν ὑετὸν J < Anc. | τῷ δέχεσθαι < Anc.

προστάγματι τοῦ δεσπότου, προσδιδοῦσα τὴν φύσιν προθύμως, τοῦ δὲ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ πλέον ἔχουσα σπουδήν), οὕτω δὴ καὶ ἡ παρ- 5 θένος Μαρία »κατὰ τί γνώσομαι«, ὅτε φησίν, »ὅτι ἔσται μοι τοῦτο;« ἤκουσε »πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεν- 5 νώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον ἔσται καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται«. Χριστὸς ἐν 6 ἀγγέλῳ λαλεῖ, ἀναπλάττει δὲ ἑαυτὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πλάσει ὁ δεσπότης »μορφὴν δούλου λαβών«· καὶ Μαρία μὲν ἀνιμᾶται τὸν λόγον εἰς σύλληψιν, ὡς ὑετὸν ἡ γῆ, ἑαυτὸν δὲ καρπὸν ἅγιον ἀποδείκνυσιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος B προσλαμβανόμενος θνητοῦ φύσιν. οὗτος ἦν ἐξ αὐτῆς ἀνιμώσης, ὡς γῆ 7 10 καὶ πόκος, ὁ τῆς ἀληθοῦς ἐλπίδος καρπός, ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ, καθὼς Ἐλισάβετ ἔλεγεν »εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου«, ὃν προσελάβετο ἐξ ἀνθρωπότητος παθὼν ἀπαθὴς ὢν ὁ λόγος· οὗτος »ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ« καὶ ζωὴν διδούς· 8 οὗτος ὁ τῆς | ἀληθοῦς ἐλαίας καρπός, τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως καὶ τῆς D 337 15 συνθέσεως, ὃ προετύπωσε Μωυσῆς· οὗτος »ἡ ἀληθινὴ ἄμπελος«, ἣν γεωρ- C γεῖ μόνος ὁ πατήρ, βότρυν χαρᾶς γεννήσας ἡμῖν· οὗτος »τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, 9 ὃ ⟨ὁ⟩ διψῶν ἄνθρωπος λαβὼν οὐ διψήσει πάλιν, ἀλλ' ἔστιν ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον«. ἐκ | τούτου λαβόντες μετέδωκαν Ö 150 οἱ νέοι γεωργοὶ εἰς τὸν κόσμον, παλαιοὶ δὲ γεωργοὶ ἐξήραναν καὶ ἔφθειραν 20 διὰ ἀπιστίαν. αἵματι μὲν ἑαυτοῦ ἁγιάζει τὰ ἔθνη, πνεύματι δὲ αὐτοῦ ἰδίῳ 10 ἀνάγει τοὺς κλητοὺς εἰς οὐρανούς. »ὅσοι γοῦν πνεύματι αὐτοῦ ἄγονται, αὐτοὶ« ζῶσι θεῷ· ὅσοι δὲ μή, ἔτι θανάτῳ λελογισμένοι εἰσί, ψυχικοὶ ἤτοι σαρκικοὶ οὗτοι καλοῦνται. τοίνυν ἀθετεῖν τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ὀχυρώματα 11 D ὄντα τῆς ἁμαρτίας, νεκροῦν δὲ τὰ μέλη τοῦ θανάτου διὰ τῆς χάριτος 25 αὐτοῦ, λαβεῖν τε πνεῦμα ἅγιον, ὃ οὐκ εἴχομεν, προστάσσει, τὸ ζωοποιοῦν ἐμὲ τὸν πάλαι τεθνηκότα, ὅπερ μὴ λαβὼν τεθνήξομαι· δίχα γὰρ πνεύματος αὐτοῦ πᾶς νεκρός. »εἰ τοίνυν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας αὐτὸν 12

3 Luc. 1, 34 — 4 Luc. 1, 35 — 7 Phil. 2, 7 — 11 Luc. 1, 42 — 13 Joh. 6, 51 — 14 vgl. Ex. 30, 22ff — 15 Joh. 15, 1 — 16—18 Joh. 4, 10. 13. 14 — 21 Röm. 8, 14 — 27—S. 318, 2 Röm. 8, 11

J Anc.

1 τοῦ (vor δεσπότου) < J 1f τοῦ δὲ Dind.] τῷ δὲ J τὸ δὲ Anc. | ἔχουσα Holl] ἔχει J Anc. 3 ὅτε Holl] τοῦτο J Anc. | τοῦτο < J 8 ὑποδείκνυσιν Anc. | ὁ τοῦ θεοῦ λόγος < J 9 προσλαβόμενος Anc. | οὗτος ἦν] οὕτως οὖν Anc. 10 ποκὰς J | ἁγίοις ἐν προσδοκίᾳ] ἡ τῶν ἁγίων προσδοκία Anc. 12 ὃν Anc.] ὃ J 13 ὁ (vor ἄρτος) < Anc. 15 ὃ Holl] ὃν J Anc. 17 ⟨ὁ⟩ Holl 19 ἐξῆραν J 20 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ Anc. | ἁγιάζεται Anc. | αὐτοῦ ἰδίῳ Anc.] ἀϊδίῳ J 21 ἀνάγει] ἄγει J | γοῦν] οὖν Anc.: LJ 22 μὴ < Anc. 23 ἀθετεῖ J | ὀχυρώματα ὄντα τῆς] ὀχύρωμα οὔσης J 24 νεκροῖ J 25 τε] δὲ J 27 εἰ τοίνυν] ἤτοι Anc.

ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ
πνεύματος ἐν ἡμῖν«. ἀλλ', οἶμαι, ἀμφότερα κατοικεῖ ἐν τῷ | δικαίῳ, ὁ Χρι- P 891
στὸς καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.
4. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεται θεὸς ἐκ θεοῦ καὶ τὸ πνεῦμα 4,1
5 αὐτοῦ ἐκ τοῦ Χριστοῦ ἢ παρ' ἀμφοτέρων (ὥς φησιν ὁ Χριστός, »ὃ παρὰ τοῦ
πατρὸς ἐκπορεύεται« καὶ »οὗτος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται«), ὁ δὲ Χριστὸς
ἐκ πνεύματος ἁγίου (»τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ«, φησίν, »ἐκ πνεύματος ἁγίου«, ἀγγέ-
λου φωνή), συνίω τὸ λυτρούμενόν με μυστήριον, πίστει, ἀκοῇ μόνῃ,
φιλίᾳ τῇ πρὸς τὸν ἐλθόντα πρὸς ἐμέ. ἑαυτὸν γὰρ ὁ θεὸς γινώσκει, ἑαυτὸν 2
10 Χριστὸς κηρύττει, ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δηλοῖ τοῖς ἀξίοις. ἐν γραφαῖς B
δὲ ἁγίαις τριὰς ἡμῖν καταγγέλλεται καὶ πιστεύεται ἀπεριέργως, ἀφι-
λονείκως | ⟨ἐκ⟩ συνθημάτων ἀκοῆς. ἐκ πίστεως δὲ ταύτης ἡ σωτηρία D 338
τῆς χάριτος, »ἐκ πίστεως ἡ δικαιοσύνη χωρὶς ἔργων νόμου«. γέγραπται 3
⟨γὰρ⟩ »ἐξ ἀκοῆς πίστεως τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ« δίδοσθαι τοῖς σωζομέ-
15 νοις. πίστις δὲ ἡ καθόλου κηρύκων φωναῖς αὕτη σημαίνεται, ὥς ἔγωγε 4
οἶμαι κατηχούμενος ἐκ γραφῶν· τρία ἅγια τρία συνάγια, τρία ὑπαρκτὰ
τρία συνύπαρκτα, τρία ἔμμορφα τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργὰ τρία συνεργά,
τρία ἐνυπόστατα τρία συνυπόστατα ἀλλήλοις συνόντα, τριὰς αὕτη ἁγία C
καλεῖται, τρία ὄντα, μία συμφωνία, | μία θεότης τῆς αὐτῆς οὐσίας, τῆς Ö 152
20 αὐτῆς θεότητος, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, ὁμοία ἐξ ὁμοίου, ἰσότητα χάριτος
ἐργαζομένη πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τὸ δὲ πῶς αὐτοῖς
ἀπολείπεται διδάσκειν. »οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ 5
τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ«· ἀποκαλύπτει δὲ
διὰ πνεύματος ἁγίου. οὐκοῦν ταῦτα τρία ὄντα ἢ ἐξ αὐτοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ ἢ 6
25 πρὸς αὐτόν, ἑκάστῳ ἀξίως νοούμενα, καθὼς ἑαυτὰ ἀποκαλύπτει, φῶς D

5 Joh. 15, 26 — 6 Joh. 16, 14 — 13 Röm. 3, 28 — 14 Gal. 3, 2 —
22 Matth. 11, 27

J Anc.

1/2 πνεύματος αὐτοῦ J 5 ἢ] εἰ J 7 τὸ γὰρ ἐν — πνεύματος ἁγίου
< Anc. 8 συνιῶν τῷ λυτρουμένῳ με μυστηρίῳ Anc. | ἀκοῇ μόνῃ = „aufs
bloße Hören hin“ 9 τῇ < Anc. | με Anc. 11 ἀπερίεργος, ἀφιλόνεικος J
12 ⟨ἐκ⟩ Holl | ἀκοῆς Anc.] ἀκοαῖς J | δὲ < Anc. | ταύτης Anc.] αὐτῆς J
13 ἔργων < Anc. 14 ⟨γὰρ⟩ Holl | πιστὴ Anc. 15 φωνὴ Anc. 16f τρία
ὑπαρκτὰ τρία συνύπαρκτα < Anc. | ὑπαρκτὰ Pet.] ἔμπρακτα J 18 τρία συνυ-
πόστατα < Anc. | vor ἁγία + ἡ Anc. 19/20 οὐσίας, τῆς αὐτῆς θεότητος Anc.]
δυνάμεως J 20 ὑποστάσεως] lies wohl δυνάμεως Holl | ἰσότητι Anc. |
χάριτος + τῆς αὐτῆς χάριτος J 21 ἐργαζομένη Holl] ἐργάζεται J < Anc.
22 ἀπέλιπε J | διδάσκει J | γὰρ < J 23 ἀποκαλύψῃ] ἀποκαλύπτει J
24 ἁγίου + τούτῳ καὶ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτει Anc. | τρία ταῦτα J

πῦρ πνεῦμα καὶ ἄλλαις, οἶμαι, ὁράσεων ὁμοιώσεσι, καθὼς ἄξιος
ὁ διακονούμενος ἄνθρωπος. αὐτὸς τοίνυν ὁ θεὸς ὁ ἐν ἀρχῇ εἰπὼν »γενη- 7
θήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς«, τὸ ὁρώμενον, αὐτὸς ὁ φωτίσας ἡμᾶς »τὸ φῶς«
ἰδεῖν »τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσ-
5 μον« (»ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου«, ὁ Δαυίδ φησιν),
αὐτός ἐστιν ὁ κύριος ὁ εἰπὼν »ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις | ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ P 892
πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν
καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν καὶ οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ὁράσεις ὄψονται«, τρία
πρόσωπα ἁγίας λειτουργίας δεικνὺς ἡμῖν ἐξ ὑποστάσεως οὔσης τριττῆς.
10 5. »Λέγω οὖν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀλη- 5,1
θείας θεοῦ, εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγ|γελίας«, συνδιακονεῖν δὲ τὸ πνεῦμα D 339
τὸ ἅγιον παρειλήφαμεν ἐκ θείων γραφῶν οὕτως· ἀποστέλλεται ὁ Χριστὸς
ἀπὸ πατρός, ἀποστέλλεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· λαλεῖ ἐν ἁγίοις Χριστός,
λαλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἰᾶται Χριστός, ἰᾶται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· B
15 ἁγιάζει Χριστός, ἁγιάζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· βαπτίζει Χριστὸς ἐν τῷ
ὀνόματι αὐτοῦ, βαπτίζει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὕτως λέγουσιν αἱ γραφαί· 2
»ἀποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς«,
ὅμοιον τῷ λέγειν »ἐξαποστελεῖς τὸν λόγον σου καὶ τήξεις αὐτά«· »λει- 3
τουργούντων δὲ αὐτῶν (φησί) τῷ κυρίῳ καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα
20 τὸ ἅγιον, ἀφορίσατε δή μοι Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλη-
μαι αὐτούς«, ὅμοιον τῷ λέγειν »ὁ δὲ κύριος εἶπεν, εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν,
κἀκεῖ λαληθήσεταί σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν«· »αὐτοὶ μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες 4
ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν«, ὡς ἂν εἴποι Χριστὸς C
»ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων«· »ἔδοξε γὰρ τῷ 5
25 πνεύματι τῷ ἁγίῳ μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι βάρος, πλὴν τῶν ἐπά|ναγκες«, Ö 154
ὡς ἂν εἴποι »λέγω δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ

2 Gen. 1, 3 — 3 Joh. 1, 9 — 5 Ps. 42, 3 — 6 Joel 2, 28 — 10/11 Röm. 15, 8 — 17 Ps. 103, 30 — 18 Ps. 147, 7 — 18—21 Act. 13, 2 — 21 Act. 9, 6 — 22/23 Act. 13, 4 — 24 Matth. 10, 16 — 24/25 Act. 15, 28 — 26 1. Cor. 7, 10

J Anc.

3 τὸ ὁρώμενον < Anc. ἐρώμενον J corr. Pet. 6 ἐχεῶ J corr. Corn. 7 ἐπὶ πᾶσαν σάρκα < Anc. | οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ < J 9 ἡμῖν + ὑποστάσεως J | τρίτης J 11 συμπαρειλήφαμεν Anc. 13/14 λαλεῖται beide Male Anc. | vor Χριστὸς beide Male + ὁ Anc. (anders Z. 15) 16 οὕτω Anc. 18 τῷ Anc.] τὸ J | τήξει J 19 αὐτῷ Anc. | φησί < Anc. 20 δή < Anc. | προκέκλημαι Anc. 21 λέγειν] εἰπεῖν Anc. | εἶπεν Anc.] λέγει J | εἰσέλθετε J 22 σοι Anc.] ὑμῖν J | σε < J | αὐτοὶ] οὗτοι Anc. 23 ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου J 25 ἐπ' ἀνάγκης (L) und ἐπ' ἀνάγκαις (J) Anc. 26 οὐκ ἐγώ, ἀλλ' Anc.] ἐγώ, οὐχ J | ἀνδρὸς Anc.] ἀν(θρώπ)ου J

χωρισθῆναι«· »διῆλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυ- 6
θέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ.
ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Μυσίαν ἐπείραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι καὶ
οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα«, ὡς ἂν εἴποι Χριστὸς »πορευθέντες βαπ- D
5 τίσατε πάντα τὰ ἔθνη« ⟨ἢ⟩ »μὴ βαστάζετε πήραν, μὴ ῥάβδον, μηδὲ
ὑποδήματα«· »οἵτινες (φησίν) ἔλεγον τῷ Παύλῳ διὰ τοῦ πνεύματος μὴ 7
ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλήμ«, ἢ Ἄγαβος »τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν
ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη«, ὅμοιον ᾧ εἶπε Παῦλος »εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε
τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ« ἢ »μνημονεύετε τῶν λόγων | κυρίου, D 340
10 ὅτι αὐτὸς εἶπεν ἀγαθὸν διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν«· »καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ 8
δεδεμένος τῷ πνεύματι πορεύομαι«, ὡς ἂν εἴποι »Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ
Χριστοῦ«· »πλὴν τὸ πνεῦμά μοι διαμαρτύρεται κατὰ πόλιν λέγον«, ὅμοιον 9
τῷ εἰπεῖν »κύριος μαρτυρεῖ τῇ ἐμῇ ψυχῇ | ὅτι οὐ ψεύδομαι«· »ἐν δυνάμει 10 P 893
κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυό-
15 μενος«· »καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »καὶ περι- 11
ετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν
ἁμαρτιῶν ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ«· »εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν 12
ὑμῖν«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »καθὼς ἐλάβετε Χριστόν, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε«·
καὶ »πνεῦμα κυρίου ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ καὶ λόγος αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί
20 μου« καὶ »τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἀπαρχὴ 13
Χριστός«· »ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν«, ὅμοιον 14 B
τῷ εἰπεῖν »ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν«·
»ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἁγιασθεῖσα ἐν πνεύ- 15
ματι ἁγίῳ«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ὁ δὲ κύριος ἁγιάσαι ὑμᾶς, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς

1—4 Act. 16, 6f — **4** Matth. 28, 19 — **5** Matth. 10, 10 Luc. 10, 4 — **6** Act. 21, 4 — **7** Act. 21, 11 — **8** 2. Cor. 13, 3 — **9** Act. 20, 35 — **10** Act. 20, 22 — **11** Philem. 1 Eph. 3, 1 — **12** Act. 20, 23 — **13** vgl. Gal. 1, 20 — Röm. 1, 4 — **14** Jes. 57, 15 — **15** Röm. 2, 29 — Col. 2, 11 — **17** 1. Cor. 3, 16 — **18** Col. 2, 6 — **19** 2. Reg. 23, 2 — **20** Röm. 8, 23 — 1. Cor. 15, 23 — **21** Röm. 8, 26 — **22** Röm. 8, 34 — **23** Röm. 15, 16 — **24** Phil. 1, 10

J Anc.

1 χωρίζεσθαι J **4** τὸ πνεῦμα + τὸ ἅγιον J | πορευθέντες] ἀπελθόντες J **4/5** βαπτίσατε + εἰς J **5** ⟨ἢ⟩ Holl, vgl. Z. 7. 9 | μήτε J | βαστάζητε Anc. | βαστάζετε + μὴ J **7** ἢ < Anc. | Ἄγαβος + φησὶ Anc. **8** ὅμοιον ᾧ εἶπε Holl] ὅμοιον ὡς εἶπε J ὅμοιον (ὁμοίως J) ὡς εἰ ἔλεγε Anc. **9** Χριστοῦ] θεοῦ Anc. | ἢ] εἰ Anc. hss. **11** ἂν] ἐὰν J < Anc. **13** τῷ εἰπεῖν Anc. (J)] τῷ εἶπε Anc. (L) ὡς εἶπε J **14/15** ἅγιος ὁ — ὅμοιον τῷ εἰπεῖν < Anc. **15/16** περιετμήθη J **16** τῇ (vor περιτομῇ) < Anc. **22** καὶ (vor ἐντυγχάνει) < J

καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ«· »ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ 16
τοῦ πνεύματος αὐτοῦ«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ὅτε εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας
με ἐκ κοιλίας μητρός μου διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν
αὐτοῦ ἐν ἐμοί«· »ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ 17
5 πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἑαυτοὺς δοκιμάζετε εἰ ὁ Χριστὸς
ἐν ὑμῖν«· »ναὸς τοῦ θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν«, 18 C
ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι
αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός«. | Ö 156
6. Ἀλλὰ ⟨καὶ⟩ τὴν δικαίωσιν ἐξ ἀμφοῖν λέγει καὶ τὴν χάριν· »δικαιω- 6,1
10 θέντες δὲ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου | ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ D 341
πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »δικαιωθέντες δὲ ἐκ πίστεως
εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«·
»οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ« καὶ οὐδεὶς 2 D
δύναται πνεῦμα ἅγιον λαβεῖν ἢ παρὰ κυρίου, »διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί,
15 τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος, καὶ
διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι«,
καὶ »ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθὼς ἀπὸ κυρίου πνεύματος«· καὶ »μὴ λυπεῖτε 3
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως«,
ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »ἢ παραζηλοῦμεν τὸν κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ
20 ἐσμεν;« »τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει« ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »τάδε λέγει κύριος 4
παντοκράτωρ«. καὶ »τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν« ⟨ὅμοιον 5
τῷ εἰπεῖν⟩ »ἐάν τις ἐμοὶ ἀνοίξῃ, εἰσέλθω ἐγὼ καὶ ὁ | πατὴρ καὶ μονὴν P 894
παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα«· Ἡσαΐας δὲ »καὶ ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ«, ὁ δὲ 6
Χριστὸς »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με«· καὶ »Ἰησοῦν
25 τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ«, ἢ »κύριος ἀπέσταλκέ
με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ«. φανερὰ δὲ καὶ ἡ φωνὴ τῶν Σεραφίμ, κράζουσα 7

1 1. Cor. 2, 10 — 2 Gal. 1, 15 — 4 1. Cor. 2, 12 — 5 2. Cor. 13, 5 — 6 1. Cor. 3, 16 — 7 2. Cor. 6, 16 — 9 1. Cor. 6, 11 — 11 Röm. 5, 1 — 13 1. Cor. 12, 3 — 14 1. Cor. 12, 4—6 — 17 2. Cor. 3, 18 — Eph. 4, 30 — 19 1. Cor. 10, 22 — 20 1. Tim. 4, 1 — Hagg. 2, 11 — 21 Hagg. 2, 5 — 22/23 Apoc. 3, 20; Joh. 14, 23 — 23 Jes. 11, 2 — 24 Luc. 4, 18 — Act. 10, 38 — 25 Jes. 48, 16

J Anc.

1 Χριστοῦ Anc.] κυρίου J | θεὸς] Χριστὸς Anc. 2 τοῦ (vor πνεύματος) < Anc. 4 ἐν ἐμοὶ vor τὸν υἱὸν αὐτοῦ J 5 τὸ ἐκ Anc.] τοῦ J 6 ἐστι Anc. 9 καὶ < J | δικαιοσύνην Anc. 10 τῷ (vor πνεύματι) < Anc. 14 ἢ] εἰ μὴ Anc. | lies γὰρ statt δέ? Holl 15 εἰσίν (hinter διακονιῶν) — ἐνεργημάτων < J 19 ἢ] εἰ J μὴ Anc. 21 ⟨ὅμοιον τῷ εἰπεῖν⟩ Holl 22 εἰσελθεῖν J | καὶ[2] < J 23 ποιήσομεν J 24 ἐπ' ἐμέ < Anc. 25 ὁ θεὸς < Anc. | ἢ] εἰ Anc.

»ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος Σαβαώθ«. ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι »τῇ δεξιᾷ τοῦ 8
θεοῦ ὑψωθεὶς τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς«
ἢ »περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατε« ἢ ὅτι »τὸ πνεῦμα
αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον«, ἢ ὅτι αὐτὸς λέγει »μὴ μεριμνήσητε τί
5 εἴπητε, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν«, ἢ »εἰ δὲ ἐν B
πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια«, ἢ »ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ« καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ »πάτερ, εἰς χεῖράς σου
παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου«, ἢ »τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο
τῷ πνεύματι«, ἢ »Ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ
10 τοῦ | Ἰορδάνου« ἢ »ὑπέστρεψεν Ἰησοῦς τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος« ἢ D 342
»τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν
»ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν« ἢ »κἀγὼ παρακαλέσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον
παράκλητον δώσει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας« ἢ »διὰ τί ἐπλήρωσε
τὴν καρδίαν σου ὁ Σατανᾶς (τῷ Ἀνανίᾳ Πέτρος) ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα
15 τὸ ἅγιον;« καὶ μετὰ ταῦτα »οὐκ ἀνθρώποις ἐψεύσω, ἀλλὰ θεῷ«. ἄρα
θεὸς ἐκ θεοῦ καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ᾧ ἐψεύσαντο οἱ τοῦ τιμή-
ματος τοῦ χωρίου νοσφισάμενοι, ἢ »θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη
ἐν πνεύματι«. | τούτου μεῖζον οὐκ ἔχω λέγειν. θεὸς δὲ ὁ υἱός· »ἐξ ὧν 9 Ö 158
(φησίν) ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός«. »πίστευσον D
20 (φησίν) εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν, καὶ σωθήσῃ«, καὶ »ἐλάλησε (φησίν)
αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ κυρίου«, »ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον παρέ-
θηκεν αὐτοῖς τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ θεῷ«,
ἢ ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν
ὁ λόγος«, ἢ »ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ κοσμήσωσιν«,
25 ἢ »ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος πᾶσιν ἀνθρώποις, παι-
δεύουσα ἡμᾶς«, ἢ »προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν

1 Jes. 6, 3 — Act. 2, 33 — **3** Act. 1, 4 — Marc. 1, 12 — **4** Matth. 10, 19 — **5** Matth. 12, 28 — **6** Marc. 3, 29 — **7** Luc. 23, 46 — **8** Luc. 1, 80 — **9** Luc. 4, 1 — **10** Luc. 4, 14 — **11** Joh. 3, 6 — **12** Joh. 1, 3. 4 — Joh. 14, 16 — **13** Act. 5, 3 — **15** Act. 5, 4 — **17** 1. Tim. 3, 16 — **18** Röm. 9, 5 — **19** Act. 16, 31 — **20**—**22** Act. 16, 32. 34 — **23** Joh. 1, 1 — **24** Tit. 2, 10 — **25** Tit. 2, 11 — **26** Tit. 2, 13

J Anc.

2 *τήν τε* Anc.] *καὶ τὴν* J **3** *περιμένει* Anc. **5** *τοῦ πατρός μου* < J **6** *ἐκβάλω* J **8** *τὸ πνεῦμά μου* + *καὶ τὰ ἑξῆς* Anc. **9** *τῷ* (vor *πνεύματι*) < Anc. | *ἢ* < J | *δὲ* < Anc. | *πλησθεὶς* J **12** *πατέρα* + *μου* Anc. **14** *Πέτρος*] *λέγων* J **17** *θεὸς* Holl] *ὃς* J < Anc. **19** *τὸ* (vor *κατὰ σάρκα*) < J **24** *ἢ* < Anc. | *σωτῆρος*] *πατρὸς* Anc. | *θεοῦ* < J | *κοσμήσωμεν* Anc. **25** *γὰρ* < Anc. | *θεοῦ*] *κυρίου* J | *σωτῆρος* + *ἡμῶν Χριστοῦ* J **25/26** *παιδεύουσα*] *διδάσκουσα* J **26** *δεχόμενοι* J

τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆ|ρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«. ἡ δὲ 10 P 895
αὐτὴ ἡ διακονία τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου· »προσέχετε (φησίν) ἑαυτοῖς
καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους
ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ«, ὅμοιον τῷ εἰπεῖν »χάριν ἔχω τῷ
5 ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο
θέμενος εἰς διακονίαν«.

7. Συνεργεῖ τοίνυν, ὡς ἀποδέδεικται, τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα 7,1
τὸ ἅγιον· »τῷ λόγῳ γὰρ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύ-
ματι τοῦ στόματος | αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. προσκυνητὸν δὲ D 343
10 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· »τοὺς γὰρ προσκυνοῦντας θεῷ ἐν πνεύματι δεῖ προσ-
κυνεῖν καὶ ἀληθείᾳ«. εἰ δὲ συνεργεῖ ταῦτα, κτίσις κτίσιν οὐκ ἐργάζεται 2 B
οὐδὲ κτιστὴ ἡ θεότης γίνεται οὐδὲ ἐν μέτρῳ ἢ περιοχῇ θεὸς γινώσκεται.
ἔστι γὰρ ἀπερίγραφος, ἀχώρητος, ἀπερινόητος, πάντα περιέχων τὰ
ποιήματα τοῦ θεοῦ. οὐδὲ λατρευτὴ ἡ κτίσις. »ἐλάτρευσαν γὰρ τῇ κτίσει 3
15 παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν«. πῶς γὰρ οὐ μωρὸν κτίσιν θεο-
λογεῖν, ἀθετεῖν δὲ τὴν πρώτην ἐντολὴν τὴν λέγουσαν »ἄκουε Ἰσραήλ,
κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν«, »οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς πρόσφατος;« ἐν 4 C
γραφαῖς δὲ ἁγίαις διάφορα ὀνόματα καλεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-
ματος· πατρὸς μὲν πατὴρ παντοκράτωρ, πατὴρ ἁπάντων, πατὴρ Χριστοῦ· υἱοῦ
20 δὲ λόγος, Χριστός, φῶς ἀληθινόν· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος παράκλητος, πνεῦ-
μα ἀληθείας, πνεῦμα θεοῦ, πνεῦμα Χριστοῦ. ἔτι τοίνυν ὁ θεὸς νοεῖται καὶ 5
πατὴρ φῶς, ἀλλ', ὡς ὑπέρλαμπρον, δύναμις, σοφία. εἰ δὲ φῶς ὁ θεὸς
καὶ πατήρ, φῶς ἄρα ἐκ φωτὸς ὁ υἱὸς καὶ διὰ τοῦτο »φῶς οἰκῶν τὸ ἀπρό-
σιτον«. δύναμις | δὲ ὅλος ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦτο ⟨ὁ υἱὸς⟩ »κύριος τῶν 6 Ö 160
25 δυνάμεων«. σοφία ὅλος ὁ θεός, οὐκοῦν σοφία ὁ υἱὸς ἐκ σοφίας, »ἐν ᾧ D
πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι«. ζωὴ δὲ ὅλος ὁ θεός, οὐκοῦν ζωὴ

2—4 Act. 20, 28 — 4 1. Tim. 1, 12 — 8 Ps. 32, 6 — 10 Joh. 4, 24 —
14 Röm. 1, 25 vgl. 22 — 16 Deut. 6, 4 — 17 Ps. 80, 10 — 23 1. Tim. 6, 16 —
24 Ps. 58, 6 — 25 Col. 2, 3

J Anc.

1 μεγάλου θεοῦ] κυρίου Anc. 1/2 ἡ αὐτὴ δὲ ἡ] ἢ αὐτὴ ἡ J 3 ἔθετο
ἡμᾶς J 4 ποιμαίνειν + ἡμᾶς J 5 ἐνδυναμοῦντι J 6 εἰς διακονίαν θέμενος J
8 τῷ γὰρ λόγῳ Anc. 9 αὐτῶν] αὐτοῦ J 10 ἐν < J 11 ταῦτα] ἡ
ἀλήθεια J 12 ἡ < Anc. | θεὸς < Anc. 13 περιεχόμενος J 14 οὐδὲ
λατρευτὴ] οὐ λατρευτέα δὲ J | ἡ < Anc. 16 τὴν πρώτην Holl] πατρὸς τὴν J
πρώτην Anc. 17 κύριος (vor εἷς) < J | ἔσται] ἔστιν J 18 ὀνόματα
διάφορα J 19 υἱοῦ] κυρίου J 20 Χριστὸς + υἱὸς J 21 ἔτι Pet.] τί L J Pan. |
ὁ < J 23 ἄρα < J | διὰ τοῦτο] διὰ τοῦ φωτὸς Anc. 24 ⟨ὁ υἱὸς⟩ Holl

ἐκ ζωῆς ὁ υἱός· »ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή«. τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα 7
παρὰ ἀμφοτέρων, πνεῦμα ἐκ πνεύματος. »πνεῦμα γὰρ ὁ θεός«, † θεότης
χαρισμάτων ἐστὶ δοτήρ, ἀληθέστατον, φωτιστικόν, παράκλητον, βου-
λευμάτων τοῦ πατρὸς ἀγγελτικόν. ὡς γὰρ ὁ υἱὸς »μεγάλης βουλῆς ἄγγελος«, 8
5 οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· »ἀλλ' ἐλάβομεν (φησί) πνεῦμα θεοῦ, | P 896
ἵνα ἴδωμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν ὑπὸ θεοῦ, ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν πειθοῖ
σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει | πνεύματος θεοῦ, πνευματικοῖς πνευ- D 344
ματικὰ συγκρίνοντες«.

8. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, οὐκοῦν φαμεν δύο εἶναι υἱούς, καὶ πῶς μονογενής; 8,1
10 »μενοῦνγε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀντιλογιζόμενος τῷ θεῷ;« εἰ γὰρ τὸν μὲν υἱὸν
καλεῖ τὸν ἐξ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα τὸ παρ' ἀμφοτέρων, ἃ μόνον
πίστει νοούμενα ὑπὸ τῶν ἁγίων, φωτεινά, φωτοδότα, φωτεινὴν τὴν
ἐνέργειαν ἔχει συμφωνίαν τε πρὸς αὐτὸν τὸν πατέρα ποιεῖται φωτός,
πίστει ἄκουε, ὦ οὗτος, ὅτι ὁ πατὴρ ἀληθοῦς υἱοῦ ἐστι πατήρ, φῶς ὅλος, 2
15 καὶ ⟨ὁ⟩ υἱὸς ἀληθοῦς πατρὸς ⟨υἱός⟩, φῶς ἐκ φωτός, οὐχ ὡς τὰ ποιητὰ B
ἢ κτιστὰ προσηγορίᾳ μόνῃ· καὶ πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα ἀληθείας ἐστί,
φῶς τρίτον παρὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ· τὰ δ' ἄλλα πάντα θέσει ἢ κλήσει, 3
οὐχ ὅμοια τούτοις ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει ἢ φωτὶ ἢ ἐννοίᾳ· ὡς ἂν
εἴποι τις »υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα« ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ἐγὼ εἶπα,
20 θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες« ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ὁ τετοκὼς βώλους
δρόσου« ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς«
ἢ ὡς ἂν εἴποι τις »ἐγὼ ὁ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα«. οὐ γὰρ 4 C
ὡς οἱ λοιποὶ πατέρες ἢ πατριάρχαι ὁ ἀληθινὸς πατὴρ ἀρξάμενος τοῦ
εἶναι πατὴρ ἢ ἐκλείπων ποτὲ τῷ χρόνῳ τοῦ εἶναι πατήρ. εἰ γὰρ ἄρχεται
25 τοῦ εἶναι πατήρ, υἱὸς ἄρα ἦν ποτε ἑτέρου πατρὸς πρὸ τοῦ εἶναι αὐτὸν
πατέρα μονογενοῦς· καθ' ὁμοιότητα δὲ πατέρες πατέρων νοοῦνται τέκνα,
καὶ εἰς ἄπειρον τὸν ἀληθῶς πατέρα τῆς ἀρχαιολογίας εὑρεῖν ἔστιν. οὐδὲ 5
ὡς τὰ λοιπὰ τέκνα θέσει ὁ υἱὸς ὁ ἀληθινός, νέος τοῦ εἶναι υἱός. εἰ γὰρ D

1 Joh. 14, 6 — 2 Joh. 4, 24 — 4 Jes. 9, 6 — 5 1. Cor. 2, 12f — 10 Röm. 9, 20 — 19 Jes. 1, 2 — Ps. 81, 6 — 20 Hiob 38, 28 — 21 Eph. 3, 15 — 22 Am. 4, 13

J Anc.

2 πνεύματος] πατρὸς Anc. | † θεότης] lies wohl πνεῦμα δὲ θεοῦ Holl 3 παρακλητικόν J 4 τοῦ < Anc. 10 μὲν < Anc. 11 ἃ < J 13 σύμφωνα Anc. 14 ὦ οὗτος] ἐγὼ τοιοῦτος Anc. | ἀληθῶς J 15 ⟨ὁ⟩ Holl | πατρὸς ἀληθοῦς J | ⟨υἱός⟩ Holl 15/16 ποιήματα ἢ κτίσματα Anc. 16 vor κτιστὰ + τὰ J 17 θέσει + ἢ παραθέσει J 18 τούτου J | vor ὡς + ἢ J 21 οὐρανῷ Anc. | vor γῆς + τῆς J 24 ἐλλείπων J ἐκλιπὼν Anc. | τῷ < Anc. 26 νοούμενα Anc. 27 καὶ < Anc.

νέος τοῦ εἶναι υἱός, ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ πατὴρ πατὴρ μονογενοῦς. οὐδὲ ὡς τὰ λοιπὰ πνεύματα τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας κτιστὸν ἢ ποιητόν. 6 οὐδὲ ὡς οἱ λοιποὶ ἄγγελοι »ὁ | τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος« καλεῖται. Ö 162 ἃ μὲν | γὰρ ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει, ἃ δὲ ἀνεπινόητον ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ 7 D 345
5 τὸ κράτος· καὶ ἃ μὲν κτίζει τὰ πάντα εἰς ἀπείρους αἰῶνας, συνεργοῦντα τῷ πατρί, ἃ δὲ κτίζεται ὑπὸ τούτων ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἃ μὲν λατρεύει τούτοις, ἃ δὲ λατρευτὰ ὑπὸ τῶν ὅλων κτισμάτων· | καὶ ἃ μὲν ἰᾶται τὰ P 897 ποιήματα, ἃ δὲ τὴν ἴασιν λαμβάνει παρ᾽ αὐτῶν· καὶ ἃ μὲν κρίνεται κατ᾽ 8 ἀξίαν, ἃ δὲ τὴν κρίσιν ἔχει τὴν δικαίαν· καὶ ἃ μὲν ⟨ἐν⟩ χρόνῳ ἔστιν,
10 ἃ δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ τυγχάνει· καὶ ἃ μὲν φωτίζει τὰ πάντα, ἃ δὲ φωτίζεται ὑπὸ τούτων· καὶ ἃ μὲν καλεῖ νηπίους εἰς ὕψος, ἃ δὲ καλεῖται ὑπὸ τοῦ τελείου. καὶ ἃ μὲν χαρίζεται πᾶσιν, ἃ δὲ χαρίσματα λαμβάνει· καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ἃ μὲν ἐξυμνεῖ τὴν ἁγιότητα ἐν οὐρανοῖς οὐρανῶν καὶ λοιποῖς ἀοράτοις τόποις, ἃ δὲ ἐξυμνούμενα τὰ δῶρα ἀξίως παρέχει τοῖς ἀξίοις.
15 9. Πνεύματα δὲ πλεῖστά φησιν ἡ γραφή· »ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους 9,1 αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα«, καὶ »πάντα B τὰ πνεύματα αἰνεῖτε τὸν κύριον«. χάρισμα δὲ ἀξίοις δίδοται »διακρίσεως 2 πνευμάτων«. ἃ μὲν γὰρ ἐπουράνιά ἐστι, »χαίροντα τῇ ἀληθείᾳ«, ἃ δὲ ἐπίγεια, ἀπάτης καὶ πλάνης ἐπιτήδεια, ἃ δὲ ὑπόγεια, ἀβύσσου καὶ σκό-
20 τους τέκνα. »παρεκάλει« γὰρ τὸ εὐαγγέλιόν φησιν »ἵνα μὴ πέμψῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν«· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πνεύμασιν ἐπέτασσε. καὶ πνεύματα δὲ ἐξεδίωκε λόγῳ καὶ »οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν«. λέγεται δὲ 3 C »πνεῦμα κρίσεως καὶ πνεῦμα καύσεως«, λέγεται καὶ πνεῦμα κόσμου· »ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν« φησί, καὶ πνεῦμα δὲ ἀν-
25 θρώπου· »τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου;« καὶ »πνεῦμα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον«· »ὅτι

3 Jes. 9, 6 — 15 Ps. 103, 4 — 16 Ps. 150, 6 — 17 vgl. 1. Cor. 12, 10 — 18 vgl. 1. Cor. 13, 6 — 20 Luc. 8, 31 vgl. Marc. 5, 10 — 22 Luc. 4, 41 — 23 Jes. 4, 4 — 24 1. Cor. 2, 12 — 25 1. Cor. 2, 11 — 26 Ps. 77, 39 — Ps. 102, 16

J Anc.

1 ὁ < Anc. 5 τὸ κράτος καὶ τὴν ἀρχὴν, zweimal geschrieben J 6 τῷ < Anc. 7 ἀπὸ Anc. 9 ⟨ἐν⟩ Holl | χρόνου Anc. 11 ὑπὸ τούτων < J | τοῦ (vor τελείου) < Anc. 17 χάρισμα Holl] χαρίσματα J Anc. 18 ἐστι] εἰσι Anc. 19 ἐπίγεια] ὑπόγεια J 20 παρακαλεῖ Anc. | αὐτὸν J 21 ἀπελθεῖν < Anc. | καὶ (vor τοῖς πνεύμασιν) < J | ἐπιτάσσει Anc. 22 πνεύματα δὲ] τὰ πνεύματα Anc. 23 καύσωνος J | καὶ (vor πνεῦμα κόσμου)] δὲ J 24 οὐκ vor ἐλάβομεν Anc. (J) 25 ἀνθρώπων < J 26 τοῦ ἀνθρώπου] τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ J

πνεῦμα διῆλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει«, καὶ »ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι«, καὶ »πνεύματα δὲ προφητῶν προφήταις ὑποτάσ- 4 σεται«. καὶ »ἰδού, πνεῦμα ψευδὲς ἔστη ἐνώπιον κυρίου, καὶ εἶπεν αὐτῷ, D ἐν τίνι ἀπατήσεις τὸν Ἀχαάβ; | καὶ ἔσομαι, φησί, πνεῦμα ψευδὲς ἐν D 346
5 στόματι τῶν προφητῶν«. λέγεται δὲ »πνεῦμα κατανύξεως« εἶναι, »πνεῦμα 5 δειλίας«, καὶ »πνεῦμα Πύθωνος« καὶ »πνεῦμα πορνείας« καὶ »πνεῦμα καταιγίδος« καὶ »πνεῦμα πολυρρῆμον« καὶ »πνεῦμα ἀσθενείας« καὶ »πνεῦμα ἀκάθαρτον« καὶ »πνεῦμα κωφὸν καὶ πνεῦμα ἄλαλον« καὶ »πνεῦμα μογιλάλον« καὶ »πνεῦμα χαλεπὸν λίαν, ὃ καλεῖται λεγεών«, καὶ τὰ »πνευματικὰ τῆς
10 πονηρίας«. ἄπει|ρα δὲ τὰ περὶ πνευμάτων λόγια σοφοῖς. ἀλλ' ὥσπερ 6 Ö 164 οἱ πολλοὶ υἱοὶ θέσει ἢ κλήσει, οὐκ ἀληθείᾳ | δέ, διὰ τὸ ἀρχὴν ἔχειν καὶ P 898 τέλος * ἁμαρτητικῶς, οὕτω καὶ πνεύματα πλεῖστα θέσει ἢ κλήσει, κἂν ἁμαρτητικὰ ᾖ, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα μόνον καλεῖται ὑπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ »πνεῦμα ἀληθείας« καὶ πνεῦμα θεοῦ καὶ πνεῦμα Χριστοῦ καὶ πνεῦμα
15 χάριτος. χαρίζεται γὰρ ἑκάστῳ διαφόρως τὸ ἀγαθόν, »ᾧ μὲν πνεῦμα 7 σοφίας, ᾧ δὲ πνεῦμα γνώσεως, ᾧ δὲ πνεῦμα ἰσχύος, ᾧ δὲ πνεῦμα ἰαμάτων, ᾧ δὲ πνεῦμα προφητείας, ᾧ δὲ πνεῦμα διακρίσεως, ᾧ δὲ γλωσσῶν, ᾧ δὲ ἑρμηνειῶν«, καὶ τὰ λοιπὰ χαρίσματα, ὥς φησιν »ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἑκάστῳ ὡς βούλεται«· ὅτι »τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν 8 B
20 ὁδηγήσει με, ὁ θεός«, φησὶν ὁ Δαυίδ, ἢ »τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ«, τὸ ἐνυπόστατον διὰ τῶν τοιούτων τοῦ ἁγίου πνεύματος δεικνὺς ἡμῖν, »καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει«, καὶ »ἐὰν μὴ γεννηθῆτε ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος«, ὅμοιον ᾧ εἶπε Παῦλος »ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα«. περὶ 9
25 τούτου ὁ κύριος »ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ πνεῦμα

1 Ps. 103, 29 — 2 1. Cor. 14, 32 — 3 3. Reg. 22, 21f — 5 Jes. 29, 10 (Röm. 11, 8) — 2. Tim. 1, 7 — 6 Act. 16, 16 — Hos. 4, 12 — 6/7 Ps. 10, 6 — 7 Hiob 8, 2 — Luc. 13, 11 — 7/8 Matth. 12, 43; Marc. 1, 23. 26; Luc. 4, 36; 6, 18 u. a. St. — 8 Marc. 9, 25 — Marc. 7, 32 — 9 Matth. 8, 28; Marc. 5, 9; Luc. 8, 30 — Eph. 6, 12 — 14 Joh. 14, 17 — 15—18 1. Cor. 12, 8—10 — 18 1. Cor. 12, 11 — 19 Ps. 142, 10 — 20 Joh. 3, 8 — 22 Joh. 3, 8 — 23 Joh. 3, 5 — 24 1. Cor. 4, 15 — 25 Joh. 15, 26

J Anc.

2 πνεύματα δὲ] πνεῦμα Anc. | vor προφήταις + καὶ Anc. 3 καὶ (vor ἰδού)] ἢ Anc. 4 πνεῦμα < J 5 ψευδοπροφητῶν Anc. 8 μογγιλάλον J Anc. 9 τὰ < J 10 ἀλλ' < Anc. 11—13 οὐκ ἀληθείᾳ δὲ — ἁμαρτητικὰ ᾖ < Anc. 12 * ergänze etwa ⟨καὶ γεννηθῆναι⟩ Holl 15 τὸ < J 17 ᾧ δὲ γλωσσῶν < J 18 λοιπὰ + δὲ J 21 τῶν τοιούτων] τούτων J | τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου Anc. | δείκνυσιν J 23 ᾧ] ὡς J 24 ἐγέννησα ὑμᾶς J 25 πέμπω J

τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ
ἐμοῦ«. καὶ »ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. C
ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν
τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει,
5 καὶ τὰ ἐρχόμενα | ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνός με δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ D 347
λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν πάντα«.

10. Εἰ τοίνυν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ, φησὶν **10,1**
ὁ κύριος, λήψεται, ὃν τρόπον »οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς οὐδὲ
τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ«, οὕτως τολμῶ λέγειν, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα εἰ μὴ 2
10 ὁ υἱὸς ἐξ οὗ λαμβάνει, καὶ ὁ πατὴρ παρ' οὗ ἐκπορεύεται, καὶ οὐδὲ τὸν D
υἱὸν καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοξάζον ἀληθῶς,
τὸ διδάσκον τὰ πάντα, τὸ μαρτυροῦν περὶ τοῦ υἱοῦ, ὃ παρὰ τοῦ πατρός, ὃ
ἐκ τοῦ υἱοῦ, μόνος ὁδηγὸς ἀληθείας, νόμων ἐξηγητὴς ἁγίων, πνευματικοῦ
νόμου ὑφηγητής, προφητῶν καθηγητής, ἀποστόλων διδάσκαλος, εὐαγ-
15 γελικῶν δογμάτων φωστήρ, ἁγίων ἐκλογεύς, φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐξ ἀληθι-
νοῦ φωτός· υἱὸς φυσικός, υἱὸς ἀληθής, υἱὸς γνήσιος, μόνος ἐκ μόνου, | 3 P 899
σὺν αὐτῷ καὶ | τὸ πνεῦμα ⟨οὐχ υἱός⟩, ἀλλὰ πνεῦμα ὀνομαζόμενον. οὗτος 4 Ö 166
ὁ θεὸς δοξαζόμενος ἐν ἐκκλησίᾳ· πατὴρ ἀεί, υἱὸς ἀεί, καὶ πνεῦμα ἅγιον
ἀεί, ὑψηλὸς ⟨ἐξ⟩ ὑψηλοῦ καὶ ὕψιστος, νοερός, δόξαν ἔχων ἀμέτρητον,
20 ᾧ ὑποβέβηκε τὰ κτιστὰ καὶ τὰ ποιητά, ἁπαξαπλῶς τὰ σύμπαντα μετρού-
μενα καὶ περιεχόμενα ἕκαστα. θεότης δὲ μία ἐν Μωυσῇ μάλιστα καταγ- 5
γέλλεται, δυὰς δὲ ἐν προφήταις σφόδρα κηρύσσεται, τριὰς δὲ ἐν εὐαγγε-
λίοις φανεροῦται, πλεῖον κατὰ καιροὺς καὶ γενεὰς ἁρμόζουσα τῷ δικαίῳ
εἰς γνῶσιν καὶ πίστιν. γνῶσις δὲ αὕτη ἀθανασία, ἐκ πίστεως τε αὐτῆς ἡ B
25 υἱοθεσία γίνεται. ἀλλὰ πρῶτον δικαιώματα σαρκὸς ἐκφράζει, ὡς περί- 6
βολον ναοῦ τὸν ἔξω διεγείρουσα ἐν Μωυσῇ· δεύτερον δὲ δικαιώματα ψυχῆς
ἐκδιηγεῖται, ὡς τὰ ἅγια κοσμοῦσα ἐν λοιπαῖς προφητείαις· τρίτον δὲ

2—6 Joh. 16, 12—14 — 8 Matth. 11, 27 — 11 Joh. 16, 13; 14, 26; 15, 26

J Anc.

7 vor φησὶν + ⟨ὡς⟩? Holl | 8 ὃν + γὰρ Anc. (mit ὃν τρόπον beginnt vielmehr der Nachsatz) 9 οὕτω Anc. | τολμῶσι J | ὅτι < J 9/10 εἰ μὴ ὁ υἱὸς — ἐκπορεύεται] εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, παρ' οὗ ἐκπορεύεται καὶ παρ' οὗ λαμβάνει Anc. 12 μαρτυροῦν + τὰ J 17 ⟨οὐχ υἱός⟩ Holl | οὕτως J 18 δοξαζόμενος + ἀεὶ Anc. | καὶ (vor πνεῦμα ἅγιον) < Anc. 19 ⟨ἐξ⟩ Holl | νοερὰν J 20/21 μετρούμενα] νοούμενα Anc. 24 δὲ] τε Anc. | ἀθανασίας J 24/25 αὐτῆς ἡ υἱοθεσία Holl] αὐτῆς ἢ υἱοθεσίας J αὕτη υἱοθεσία Anc. 25 δικαίωμα Anc. 26 δεύτερος J δευτέρα Anc. 27 τρίτη Anc. | δὲ < J

δικαιώματα πνεύματος, ὡς τὸ ἱλαστήριον καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ῥυθμίζουσα ἐν εὐαγγελικοῖς πρὸς κατοίκησιν ἑαυτῆς, σκηνὴν δὲ ἁγίαν λαὸν ἅγιον, ⟨ὃς⟩ τὸν δίκαιον ἔχει μόνον | [τὸν] συνόντα τούτοις. κατοικεῖ 7 D 348 δὲ ἐν αὐτῷ μία θεότης ἄπειρος, μία θεότης ἄφθαρτος, μία θεότης ἀπερι- C
5 νόητος, ἀκατάληπτος, ἀνεκδιήγητος, ἀόρατος, ἑαυτὴν γινώσκουσα μόνη, ἑαυτὴν ἐμφανίζουσα οἷς βούλεται, μάρτυρας ἑαυτῇ διεγείρουσα, καλοῦσα, προορίζουσα, δοξάζουσα, ἐξ Ἅιδου ὑψοῦσα, ἁγιάζουσα, ἑνοποιοῦσα πάλιν 8 πρὸς τὴν ἑαυτῆς δόξαν καὶ πίστιν τὰ τρία ταῦτα, ἐπουράνια, ἐπίγεια καὶ καταχθόνια, πνεῦμα ψυχὴν σάρκα, πίστιν ἐλπίδα ἀγάπην, παρελθόντα ἐνε-
10 στῶτα μέλλοντα, αἰώνια, αἰῶνα αἰῶνος, αἰῶνας αἰώνων, σάββατα σαββάτων, περιτομὴν σαρκός, περιτομὴν καρδίας, »περιτομὴν Χριστοῦ ἐν τῇ ἀπεκδύ- D σει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν«· καθόλου δὲ καθαροποιεῖ ἑαυτῇ τὰ πάντα, 9 τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὁρατά, θρόνους, κυριότητας, ἀρχάς, ἐξουσίας, δυνάμεις· ἐν πᾶσι δὲ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἁγία, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἅγιος ἅγιος ἅγιος φω-
15 νοῦσα, πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν δὲ ἐν πατρὶ ⟨δοξάζουσα⟩ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. καὶ ἐρεῖ ὁ οὕτω πιστεύων, γένοιτο γένοιτο. | P 900

⟨Πε⟩πλήρωται τὰ ⟨ἐκ⟩ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ.

11. Καὶ ταῦτα μέν ἐστιν ἃ ἤδη περὶ τῆς πίστεως πατρὸς καὶ υἱοῦ | 11,1 Ö 16[6]
20 καὶ ἁγίου πνεύματος γράφοντες κατὰ τὸ βραχύτατον ἡμῶν τῆς μετριότητος ἐξηγησάμεθα καὶ ἐκ τῶν προρρηθέντων παρεθέμεθα. ἔτι δὲ ἐπιμενοῦμεν εἰς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς εὐσεβῶς μαρτυρίας φέροντες καὶ ἐξ ὀρθοῦ λογισμοῦ εὐσεβῶς περὶ θεότητος διαλαμβάνοντες. ὅτι μὲν 2 γὰρ ἐν τοῖς πρὸ τούτου ἀπεδείχθη διὰ πολλῶν μαρτυριῶν ὁ μονογενὴς
25 συμπράττων τῷ πατρὶ καὶ τὰ ἴσα ἐν ἅπασι τελειῶν καὶ χαριζόμενος, ὡς ἐξ αὐτοῦ ὢν καὶ οὐκ ἀλλοῖος παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς δύναμιν καὶ θεότητα, ἀλλὰ ὁμοούσιος πατρί, οὐ μόνον δὲ ὁ υἱός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα | B D 349 συμπρᾶττον υἱῷ καὶ πατρὶ καὶ τὰ ἴσα ἐργαζόμενον δωρούμενόν τε καὶ χαριζόμενον ὡς βούλεται, ὡς καὶ αὐτὸ ὄντως ἐκ θεοῦ ὂν καὶ οὐκ ἀλλότριον
30 πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ, παντί τῳ σαφὲς ⟨καὶ⟩

11 Col. 2, 11

J Anc. (bis Z. 17)

2 ναὸν J (ich übersetze: als heiliges Zelt aber ein heiliges Volk) 3 ⟨ὃς⟩ Holl | [τὸν] Holl 4 ἄπειρος, μία θεότης < J 6 ἑαυτῆς J 8 καὶ vor ἐπίγεια statt vor καταχθόνια J 9/10 ἑστῶτα J 10 αἰώνια < J 12 δὲ < J | τὰ < J 14 αὐτὴ + σοφία καὶ J 15 πατέρα] πνεῦμα Anc. | δὲ < Anc. | ⟨δοξάζουσα⟩ Holl 30 ⟨καὶ⟩ Holl

κατὰ πάντα ἐκ τῶν τοσούτων μαρτυριῶν ἀπεδείχθη τε καὶ ἀποδειχθήσεται.
νῦν δὲ διὰ τοὺς ἀντιθέτους καὶ ἐχθροὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος περὶ μόνου 3
τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ εὐσεβῆ τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ καὶ τὰ ἀπὸ μαρτυριῶν
τῆς αὐτῆς θείας γραφῆς διηγησάμενοι περισσοτέρως ταῖς πρότερον παρα-
5 θησόμεθα μαρτυρίαις, ἀκολούθως τῇ περὶ ἁγίου πνεύματος ἀληθινῇ C
εὐσεβείᾳ· ὡς ἔχει γὰρ καὶ ἔστι πνεῦμα ἅγιον ἑνικόν, ὑπὸ πάντων προσκυνού- 4
μενον, πᾶσιν ἐπιπόθητον τοῖς κτίσμασί τε καὶ ποιήμασιν, οὐδενὶ ἐξισού-
μενον, οὐκ ἀγγέλῳ, οὐ πνεύματι ἑτέρῳ, ἀλλ' ἑνικόν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ πολλὰ 5
πνεύματά ἐστι, τοῦτο δὲ ἀνώτατον πάντων πνευμάτων, ὡς ὂν ἀεὶ ἐκ
10 πατρὸς καὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων ὄν. πολλὰ
γάρ ἐστι πνεύματα, ἓν δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ὥσπερ εἷς θεὸς καὶ εἷς μονο-
γενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὕτω καὶ ⟨ἓν⟩ πνεῦμα ἅγιον θεοῦ, ἀπὸ δὲ θεοῦ καὶ
ἐν θεῷ. ἀλλὰ ὁ μὲν μονογενὴς υἱὸς ἀκατάληπτος, τὸ δὲ πνεῦμα ἀκα- 6 D
τάληπτον, ἐκ θεοῦ δὲ καὶ οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ. οὐ συναλοιφὴ
15 δέ ἐστι πατρὶ καὶ υἱῷ, ἀλλὰ τριὰς ἀεὶ οὖσα τῆς αὐτῆς οὐσίας, οὐχ ἑτέρα
οὐσία παρὰ τὴν θεότητα, οὐχ ἑτέρα θεότης παρὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ
θεότης, καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς θεότητος ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ τὸ 7
μὲν πνεῦμα πνεῦμα ἅγιον, ὁ δὲ υἱὸς υἱός. τὸ δὲ πνεῦμα παρὰ πατρὸς
ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ | υἱοῦ λαμβάνον, »ἐρευνῶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ«, P 901
20 »ἀναγγέλλον« τὰ υἱοῦ ἐν κόσμῳ, ἁγιάζον ἁγίους διὰ τῆς τριάδος· τρίτον
τῇ ὀνομασίᾳ, (ἐπειδὴ ἡ τριάς ἐστι πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα »ἀπελ-
θόντες, γάρ φησι, βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς | καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ | Ö 170 D 350
τοῦ ἁγίου πνεύματος«), ἐπισφραγὶς τῆς χάριτος, σύνδεσμος τῆς τριάδος,
οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἀριθμοῦ, οὐ διεστὼς τῆς ὀνομασίας, οὐκ ἀλλότριον τῆς
25 δωρεᾶς, ἀλλ' εἷς θεός, μία πίστις, εἷς κύριος, ἓν χάρισμα, μία ἐκκλησία,
ἓν βάπτισμα.

12. Ἀεὶ γὰρ ἡ τριὰς τριάς, ὡς πολλάκις ἔφην, καὶ οὐδέποτε προσθήκην 12,1
λαμβάνει, ὡς γλυκίως ἔστιν ὁμολογεῖν καὶ ἀκορέστως λέγειν· »γλύκια« B
γάρ φησὶν ὁ προφήτης »τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου«. καὶ εἰ τὰ λόγια 2
30 γλύκια, πόσῳ γε μᾶλλον τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον ἡ τριάς, ἡ πηγὴ πάσης γλυκύ-

19 1. Cor. 2, 10 — 20 vgl. Joh. 16, 15 — 21 Matth. 28, 19 — 25 vgl. Eph. 4, 6 — 28 Ps. 118, 103

J (von Z. 13 bis S. 330, 21 fast wörtlich = Anc. 5, 10—7, 8; I S. 13, 8—14, 22)

6 ἑνικὸν Corn.] ἐνοικὸν J 10 γενόμενον J corr. Pet. 12 ⟨ἓν⟩ Holl 13 ὁ μὲν] τὸ μὲν J 14 συναλοιφὴ Holl] συναλιφὴ J 15/16 ἑτέρα οὐσία, Holl vgl. Anc.] ἑτέρας οὐσίας J 16/17 ἡ αὐτὴ θεότης Anc.] αὐτοθεότης J 17 ὁ Anc.] < J 20 ἁγίους + ποιῶν J < Anc. 23 vor σύνδεσμοι + οὐ J < Anc. 24 ἀριθμοῦ Anc.] ἁγιασμοῦ J | τῆς ὀνομασίας Anc.] τῇ ὀνομασίᾳ J 27 zweites τριάς Anc. < J | οὐδέποτε + ἡ τριὰς J < Anc. 28 γλυκείως J 28 u. 30 γλυκεῖα J

τητος; τριὰς οὖν οὕτως ἀριθμουμένη· πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὐ συναλοιφὴ δὲ ἡ τριάς, οὐ διεστῶσα τῆς ἑαυτῆς μονάδος, ἐν ὑποστάσει 3 δὲ τελειότητος τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέλειον τὸ ἅγιον πνεῦμα, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. τὸ δὲ ἀνάπαλιν πνεῦμα ταττόμενον 4 C
5 ἐν χαρίσμασι· »διαιρέσεις γὰρ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι«.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ἀσφαλισώμεθα μὴ ἐκπέσωμεν τῆς ἀληθείας, 5 ἀλλ' ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν, οὐ συνηγοροῦντες ὑπὲρ θεοῦ, ἀλλ'
10 εὐσεβῶς νοοῦντες, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. ἀνένδεκτον γὰρ κτιστόν τι ἐν τριάδι λέγειν ἢ διανοεῖσθαι ἢ ἐπιγένητον, ἀλλὰ ἦν ἀεὶ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὔτε συνάδελφος υἱὸς πατρὶ οὔτε συναλοιφή, καὶ τὸ πνεῦμα 6 D οὔτε συναλοιφὴ οὔτε συνάδελφον πατρὶ καὶ υἱῷ [οὔτε συναλοιφὴ τὸ πνεῦμα πατρὶ καὶ υἱῷ]. υἱὸς δὲ γεννητὸς ἐκ πατρὸς καὶ πνεῦμα προελθὸν ἐκ 7
15 πατρός, ἀνεκδιηγήτως τῆς τριάδος οὔσης ἐν ταυτότητι δοξολογίας καὶ ἀκαταλήπτως υἱοῦ ὄντος σὺν πατρὶ καὶ πνεύματος ἁγίου ὡσαύτως, καὶ μηδέποτε διαλειπούσης τῆς τριάδος τῆς αὐτῆς ἀϊδιότητος. πατὴρ οὖν 8 ἀεὶ ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος, υἱὸς δὲ γεν|νητός, ἀλλ' | P 902 D 35 ἄκτιστος καὶ ἀκατάληπτος, πνεῦμα ἅγιον ἀεί, οὐ γεννητόν, οὐ κτιστόν,
20 οὐ συνάδελφον, οὐ προπάτορον, οὐκ ἔκγονον, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ πνεῦμα ἅγιον· »πνεῦμα γὰρ ὁ θεός«.

13. Τῆς δὲ τοιαύτης ἠσφαλισμένης ἡμῶν ζωῆς αἱ μαρτυρίαι ἐν πάσῃ **13,1** γραφῇ ἐμφέρονται. ἀπὸ δὲ τῶν πλειόνων ὀλίγα παραθήσομαι κατὰ | τὸ Ö 172 δυνατόν, ἵνα μὴ ἀμάρτυρον περὶ πνεύματος καὶ ἐν τῷ παρόντι παρελεύ-
25 σομαι τὴν ὑφήγησιν. εὐθὺς μὲν γὰρ ὁ πατήρ φησι περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ παρ- 2 ουσίας ὅτι »θήσομαι τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ«, ἵνα γνήσιον κηρύξῃ θεὸν τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, πᾶσι πι- B στοῖς εἰς σωτηρίαν. εἶτα δὲ ὁ μονογενὴς τῇ αὐτοῦ μαρτυρίᾳ προσθεὶς 3 φάσκει »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με«, ἵνα ἡ ἔνσαρκος
30 αὐτοῦ παρουσία καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἠσφαλισμένη καὶ πιστοῖς κηρυττομένη σαφῶς ὁμολογηθῇ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας, ὅτι

5 1. Cor. 12, 4—6 — 21 Joh. 4, 24 — 26f Jes. 42, 1 — 29 Luc. 4, 18

J Anc. bis Z. 21

2 συναλιφὴ J | οὐ διεστῶσα τῆς ἑαυτῆς μονάδος] οὐ διεστώς τι ἐν αὐτῇ τῆς ἰδίας αὐτῆς μονάδος Anc. 5 εἰσί, τὸ δὲ] εἰσὶ δὲ τὸ J 10 ἀπολλώμεθα J 11 ἐπιγεννητὸν J 12 συναλιφὴ J 13/14 [οὔτε συναλοιφὴ — τῷ υἱῷ] Holl 15 δοξολογίας Holl] δοξολογία J 16 ὄντως J 20 ἔγγονον J 28 εἶτα Holl] εἰ J | αὐτοῦ Holl] αὐτῇ J 31 κηρυττομένη + ⟨δειχθῇ καὶ⟩? Holl

οὐκ ἀλλότριον τὸ πνεῦμά ἐστι τοῦ θεοῦ. πάλιν δὲ ὁ κύριος περὶ τοῦ πνεύ- 4
ματος, ὅτι »τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μού ἐστι τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν«, καὶ πάλιν
ὡς οὐκ ἀλλοτρίου τοῦ πνεύματος τυγχάνοντος τῆς τοῦ θεοῦ θεότητος, »ἐνε- C
φύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, καὶ εἶπε· λάβετε πνεῦμα ἅγιον«,
5 καὶ πάλιν, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἰσότητα καὶ ὁμοουσιότητα πρὸς τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ ἅγιον, φησίν »ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς
ἐντολάς μου τηρήσετε. κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον
δώσει ὑμῖν«, ὡς αὐτοῦ τοῦ κυρίου παρακλήτου ὄντος καὶ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἁγίου συμπαρακλήτου ὄντος ὁμοίως. οἱ δὲ ἀπόστολοι δεικνύοντες 5
10 ὅτι οὐ δοῦλον τυγχάνει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς θεότητος, τὴν αὐτοῦ D
αὐθεντίαν ὑποδεικνύντες φασὶ »καὶ εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατέ
μοι Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσ|κέκλημαι αὐτούς«, καὶ τὰ D 352
ἑξῆς. ὁ δὲ ἀπόστολος σαφῶς περὶ αὐτοῦ λέγει »ὁ δὲ κύριός ἐστι τὸ πνεῦμα, 6
οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία«, καὶ »ὑμεῖς ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ
15 τὸ πνεῦμα κυρίου οἰκεῖ ἐν ὑμῖν«. εἰ τοίνυν ναὸς θεοῦ καλούμεθα δι' ἐνοί- 7
κησιν ἁγίου πνεύματος, τίς τολμήσειε παραιτήσασθαι τὸ πνεῦμα καὶ
ἀπαλλοτριῶσαι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ἡμᾶς
ναοὺς θεοῦ γίνεσθαι, | διὰ τὸ ἐνοικοῦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀξίοις; πῶς P 903
δὲ ἀλλότριον θεοῦ ἔσται τὸ πνεῦμα »τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνῶν;« καὶ μὴ
20 λέγε μοι· ἐρευνᾷ, καὶ οὔπω γινώσκει, ὥς τινες τολμῶσι βλασφημεῖν 8
καὶ ἑαυτοὺς ἀπολλύειν, ἐπεὶ ἂν καὶ ⟨τὸ⟩ αὐτὸ λέξωσι περὶ τοῦ πατρός,
ὅτι καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπται ὅτι »ἐρευνᾷ ταμεῖα κοιλίας«. καὶ εἰ ἀσεβῶς 9
νοήσεις διὰ τὸ μὴ ἐπικεῖσθαι τῷ ἐρευνᾶν τὸ γινώσκειν ἐπὶ τοῦ πνεύματος,
ἀσεβήσαις ἂν καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τὴν αὐτὴν ἀναγκαζόμενος παρεκφέρειν
25 ὑπόνοιαν. οὔτε γὰρ ἐπὶ πατρὸς ἐρευνῶντος ταμεῖα κοιλίας πρόσκειται
τὸ γινώσκειν (οὔτε γὰρ χρεία ἦν εἰπεῖν) σαφῶς δηλουμένης τῆς τοῦ θεοῦ B
προγνωσίας ἀπὸ τοῦ ἐρευνᾶν ⟨καὶ⟩ τὸ τέ|λειον τῆς ἀποφάσεως ἐχούσης. Ö 174
οὕτω μοι καὶ περὶ πνεύματος καὶ υἱοῦ καὶ πατρὸς ⟨νόησον⟩ τὴν μίαν
γνῶσιν καὶ τὴν προγνωσίαν, σαφῶς ἐχούσης τῆς ἁγίας τριάδος τὴν τελειό-
30 τητά τε καὶ ταυτότητα.

14. Καὶ ἀμύθητα ἔστι περὶ τούτων λέγειν καὶ ἀπὸ θείας γραφῆς 14,1
ὄγκον μαρτυριῶν φέρειν καὶ εἰς πλάτος ἐπιμηκύνειν καὶ κάματον ἐμποιεῖν C

2 Matth. 10, 20 — 3 Joh. 20, 22 — 6 Joh. 14, 15f — 11 Act. 13, 2 — 13 2. Cor. 3, 17 — 14 1. Cor. 3, 16 — 19 1. Cor. 2, 10 — vgl. Ancor. 15, 1 Bd. 1 S. 23, 14ff — 22 Prov. 20, 21

J

7 κἀγὼ] ἐγὼ J 14 οὗ δὲ zweimal J 15 δι' ἐνοίκησιν Holl] διὰ οἴκησιν J 19 τὰ Corn.] τὸ J 21 ⟨τὸ⟩ αὐτὸ Holl] αὐτὸς J αὐτὸ Ausgg. 27 ⟨καὶ⟩ Holl 28 ⟨νόησον⟩ Holl

τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ἀρκετῶς γὰρ ἐν πάσῃ αἱρέσει πολλὰ εἰπόντες τὰς πάσας 2
ἐν θεοῦ δυνάμει ἡμεῖς οἱ ἀσθενεῖς ἀνετρέψαμεν καὶ ἀπεδείξαμεν ἀλλοτρίας
οὔσας τῆς ἀληθείας καὶ ἑκάστην αὐτῶν βλασφημοῦσαν καὶ ἀρνουμένην τὴν
ἀλήθειαν, κἄν τε ἐν βραχεῖ κἄν τε ἐν πολλῷ, ὡς καὶ οὗτοι ⟨οἱ⟩ μάτην εἰς
5 τὸν κύριον βλασφημοῦντες καὶ εἰς τὸ | ἅγιον πνεῦμα καὶ μὴ ἔχοντες »μήτε D 353
ἐνταῦθα μήτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι« κατὰ τὰ ὑπὸ κυρίου εἰρημένα »ἄφε-
σιν« ἁμαρτιῶν διὰ τὴν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίαν, καταπατηθέντες D
ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας δίκην κεράστου δεινοῦ μονοκέρωτος, τοῦ νοῦ 3
τῆς βλασφημίας δυναμένου ὅλον τὸ σῶμα φθείρειν, παισθέντες τῷ τοῦ
10 ξύλου λόγῳ καὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ, ὅτι τῷ βλασφημοῦντι
εἰς τὸ πνεῦμα »οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι ἀφεθήσεται«,
ὡς ἔφην, καταπατηθέντες καὶ συντριβέντες, μὴ ἰσχύοντες κατὰ τῆς ἀλη-
θείας. »πύλαι γὰρ Ἅιδου« ἀληθῶς πᾶσαι αἱ αἱ|ρέσεις, ἀλλὰ »κατὰ τῆς 4 P 904
πέτρας οὐ κατισχύσουσι«, τουτέστι κατὰ τῆς ἀληθείας. κἄν τε γὰρ ἐξ
15 αὐτῶν τινες θελήσειαν λέγειν ὅτι »τὴν μὲν πίστιν τὴν ἐκτεθεῖσαν κατὰ
Νίκαιαν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦμεν· δεῖξον δέ μοι ἀπ' αὐτῆς ὅτι τὸ ἅγιον
πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι συναριθμεῖται«, εὑρεθήσονται καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐλεγ-
χόμενοι. οὐ γέγονε δὲ τότε περὶ τοῦ πνεύματος ἡ ζήτησις. πρὸς γὰρ τὸ 5
ὑποπῖπτον ἐν καιρῷ καὶ καιρῷ αἱ σύνοδοι τὴν ἀσφάλειαν ποιοῦνται. ἐπεὶ
20 οὖν ὁ Ἄρειος εἰς τὸν υἱὸν τὴν δυσφημίαν ἀπετείνετο, τούτου ἕνεκα μετὰ B
περισσῆς διαλογῆς ἀκρίβεια τῶν λόγων γεγένηται. ὅρα δὲ ἀπ' αὐτῆς τῆς 6
ὁμολογίας ὅτι οὔτε ἐν τούτῳ εὑρεθήσονταί τι λέγοντες οἱ εἰς τὸ πνεῦμα
βλασφημοῦντες, οἱ Πνευματομάχοι καὶ ἀλλότριοι τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς καὶ
ἁγιαστείας. εὐθὺς γὰρ ἡ ἔκθεσις ὁμολογεῖ καὶ οὐκ ἀρνεῖται· »πιστεύομεν 7
25 γὰρ εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα«. τὸ δὲ πιστεύομεν οὐχ ἁπλῶς
εἴρηται, ἀλλὰ ἡ πίστις εἰς τὸν θεὸν »καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν«·
⟨καὶ⟩ οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' εἰς θεὸν ἡ πίστις »καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα«·
καὶ οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' εἰς μίαν δοξολογίαν καὶ εἰς μίαν ἕνωσιν 8
θεότητος καὶ μίαν ὁμοουσιότητα, εἰς τρια τέλεια, μίαν δὲ θεότητα, μίαν C
30 οὐσίαν, μίαν δοξολογίαν, | μίαν κυριότητα ἀπὸ τοῦ »πιστεύομεν« καὶ »πι- D 354
στεύομεν« καὶ »πιστεύομεν«. καὶ ἐνταῦθα διέπεσεν ὁ τῶν τοιούτων λόγος.
καὶ ἕως ποῦ μηκύνω τὸν λόγον, ἀρκετῶς ἡγησάμενος τοῖς τὴν ἀλήθειαν 9
ἀγαπῶσι τὰ κατὰ τούτων εἰρημένα; διὸ ὑπερβήσομαι καὶ ταύτην, δεό-
μενος θεοῦ ἡμῶν συνήθως ἀντιλαβέσθαι πρὸς τὴν τούτων ἀνατροπὴν
35 ἁπάντων, ὅπως ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει τὸ ἐπάγγελμα τελειώσαντες κατὰ
πάντα αὐτῷ εὐχαριστήσωμεν. D

5 Matth. 12, 32 — 11 Matth. 12, 32 — 13 Matth. 16, 18

J

1 πάσῃ Dind.] πᾶσι J 4 ⟨οἱ⟩ Holl 9 παισθέντες Holl] πεισθέντες J
27 ⟨καὶ⟩ Holl 34 ἡμῶν Holl] ἡμῖν J

Κατὰ Ἀερίου νε, τῆς δὲ ἀκολουθίας οε.

1. Ἀέριός τις πάλιν ὡσαύτως τῷ κόσμῳ γεγένηται μέγα κακόν, 1,1
ἐμβροντηθεὶς τὴν ἔννοιαν, ἐπαρθεὶς τὸ φρόνημα. πᾶσαν γὰρ αἵρεσιν
κακοβουλία τῶν γενομένων ἀπ᾿ ἀρχῆς ἄ|χρι τέλους ἢ κενοδοξίας ἢ ἐπάρ- P 905
5 σεως φρόνημα εἰργάσατο, ἢ ἐπιθυμίας ὄρεξις ἢ ζῆλος πρὸς τοὺς πέλας
ἢ παροξυσμὸς ἢ προπέτεια. τὸ δὲ πᾶν ἐκ διαβόλου ἡ τύφλωσις, οὐ τοῦ 2
διαβόλου ἰσχύοντος ἀπατᾶν τὸν μὴ βουλόμενον, ἀλλὰ ἑκάστου ἑαυτῷ παρ-
αιτίου γινομένου τῆς περὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασίας, »ἵνα« φησίν »οἱ δόκιμοι
φανεροὶ γένωνται«.
10 Οὗτος ὁ Ἀέριος ἔτι καὶ δεῦρο ζῇ ἐν σαρκὶ καὶ περίεστι τῷ βίῳ, Ἀρει- 3
ανὸς μὲν τὸ πᾶν. ἄλλως γὰρ οὐ φρονεῖ, ἀλλ᾿ ὡς Ἄρειος, καὶ ἔτι ἐπέκεινα
μειζόνως τὰ Ἀρείου ἐπιζητήσας, ὠξυμμένος τε τὴν γλῶτταν καὶ ἐξω- B
πλισμένος ἐν χείλεσιν, ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ὅπως ἐξελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν
ἠπατημένον στρατὸν καὶ πληθὺν τῶν ἀεὶ τὰς ἀκοὰς γαργαλιζομένων καὶ
15 τὴν διάνοιαν ὑποχαλωμένων. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ βίῳ ἐφεύρατό τινα 4
μεγάλην μυθώδη κενοδοξίαν, γέλοιον μέν ⟨τι⟩ ἐμποιοῦσαν τοῖς ἔμφροσιν,
ὅμως διὰ τούτου πολλοὺς ἠπάτησε καὶ παρείλκυσεν. οὗτος | γίνεται συσχο- 5 D 355
λαστὴς Εὐσταθίου Σεβαστίου τοῦ τῆς Σεβαστείας, Πόντου τῆς καλου-
μένης χώρας ἤτοι μικρᾶς Ἀρμενίας. ὁμοῦ γὰρ ἦσαν ἀσκοῦντες ὅ τε προει-
20 ρημένος Εὐστάθιος καὶ ὁ Ἀέριος. ὅτε δὲ ὁ Εὐστάθιος ἦλθεν εἰς τὴν 6 C
ἐπισκοπήν, ἐκεῖνος μᾶλλον ἐπεθύμει, ἀλλ᾿ οὐκ ἔφθασεν εἰς τοῦτο. ἐντεῦθεν
ζῆλος γίνεται. ἐδόκει δὲ προσλιπαρεῖν ὁ Εὐστάθιος τὸν Ἀέριον. αὐτίκα 7
⟨γὰρ⟩ ὕστερον καθιστᾷ τοῦτον πρεσβύτερον τό τε ξενοδοχεῖον αὐτῷ
ἐμπιστεύει, ὅπερ ἐν τῷ Πόντῳ καλεῖται πτωχοτροφεῖον. τοιαῦτα γάρ
25 τινα κατασκευάζουσι κατὰ φιλοξενίαν καὶ τοὺς λελωβημένους καὶ ἀδυνάτους
ἐκεῖσε ποιοῦντες καταλύειν * ἐπιχορηγοῦσι κατὰ δύναμιν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν
προστάται. | Ö 178

2. Ἐπεὶ οὖν ἡ μῆνις ἀπ᾿ αὐτοῦ οὐ διέλειπε, καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν 2,1
ηὔξανον οἱ λόγοι καὶ προέβαινεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν ὁ ζῆλος, λόγοι τε οὐκ
30 ἀγαθοὶ καὶ διαβολαὶ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου κατὰ Εὐσταθίου ἐγίνοντο. ὁ δὲ
ἐπίσκοπος Εὐστάθιος μετακαλούμενος τὸν Ἀέριον ἐθώπευε, παρῄνει,
ἠπείλει, ἐνεβριμεῖτο, παρεκάλει καὶ οὐδὲν ἤνυε. τὸ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατα-
βληθὲν εἰς μέγα κακὸν τὸ ἔργον ἤλαυνε. πέρας γοῦν καταλιπὼν τὸ πτωχο- 2

8 1. Cor. 11, 19

J

1 Überschrift κατὰ ἀερίου νζ ἢ καὶ οζ J 5 φρόνημα Holl] ταῦτα J
12 lies τοῦ Ἀρείου? Holl | ὀξυμμένος J 16 ⟨τι⟩ Holl 18 [Σεβαστίου]?
Holl | τῆς (vor καλουμένης) Holl] τε J 23 ⟨γὰρ⟩ Holl 26 * etwa
⟨τὰ δέοντα αὐτοῖς⟩ Holl

τροφεῖον ὁ Ἀέριος ἀνεχώρησεν, ἐντεῦθεν τὴν πρόφασιν * ὥσπερ κατὰ ἐχθροῦ βουλόμενός | τις εὑρεῖν ἢ κατὰ πολεμίου ἐπαφεῖναι βέλος, ἀνηρεύνα, P 906
καὶ λοιπὸν πᾶσι διαβάλλων τὸν Εὐστάθιον ἔλεγεν· οὐκέτι τοιοῦτος ὑπάρχει, 3
* ἀλλ' ἔκλινεν εἰς χρημάτων συναγωγὴν καὶ εἰς κτῆσιν παντοίαν. ἅτινα 4
5 ἦν ταῦτα συκοφαντία μὲν παρ' ἐκείνου, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας ἔχων μετὰ χεῖρας ὁ Εὐστάθιος ἄλλως οὐκ ἠδύνατο πράττειν. καὶ ἦν πιθανὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀερίου λεγόμενα.

Νομίσειε δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ κατὰ Ἀερίου λέγοντες Εὐστάθιον 5
παρηγάγομεν, μή τι ἄρα καὶ τὸν Εὐστάθιον ἐν ἐπαίνοις ἔχομεν. τὸν μὲν B
10 γὰρ βίον αὐτοῦ | καὶ τὴν πολιτείαν οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες θαυμάζουσιν· εἴθε D 356
δὲ καὶ τῇ πίστει ὀρθῶς ἐφρόνησε. τὸ γὰρ Ἀρείου καὶ αὐτὸς ἀπ' ἀρχῆς 6
ἕως τέλους κατέσχε, καὶ οὔτε αἱ θλίψεις τῶν διωγμῶν αὐτὸν διωρθώσαντο· ἐδιώχθη γὰρ μετὰ τῶν περὶ Βασίλειον καὶ Ἐλεύσιον καὶ λοιπούς. ἔδοξε 7
δὲ καὶ πρὸς Λιβέριον Ῥώμης τὸν μακαρίτην πρεσβεύειν ἅμα ἄλλοις
15 ἐπισκόποις καὶ τῇ ἐκθέσει τῆς κατὰ Νίκαιαν γενομένης συνόδου καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπογεγραφέναι· εἰς ὕστερον δὲ ὥσπερ μνησθεὶς 8
καὶ ἐξ ὀνείρων ἀναστὰς τὰ ἑαυτοῦ πάλιν πρῶτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν κακο- C
δοξίας ἐπισκεπτόμενος οὐ διέλειπεν. ὅμως περὶ Ἀερίου ἡμῖν ὁ λόγος ἐστί· διὸ αὖθις πρὸς αὐτὸν ἐπιστρεπτέον.

20 3. Οὗτος ὁ Ἀέριος διὰ τοὺς τοιούτους λόγους σεμνύνεται μὲν ἀπο- 3,1
ταξίαν ἐν ἀρχῇ, καταλιπὼν δὲ τὸ πτωχοτροφεῖον παρείλκυσε πολὺν χορὸν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. ἀπηλαύνετο δὲ αὐτὸς μετὰ τῆς αὐτοῦ ⟨φατρίας⟩ 2
ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀγρῶν καὶ κωμῶν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων. πολλάκις δὲ μετὰ πολλοῦ ὄχλου τοῦ ἰδίου νιφόμενοι ἀγρόθεν διετέλουν, ὕπαι-
25 θροί τε καὶ ὑπὸ πέτρας αὐλιζόμενοι, ἐν ὕλαις καταφεύγοντες. ἦν δὲ αὐτοῦ 3 D
ὁ λόγος μανιώδης μᾶλλον ἤπερ καταστάσεως ἀνθρωπίνης, καί φησι· »τί ἐστιν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; οὐ|δὲν διαλλάττει οὗτος τούτου· μία Ö 180
γάρ ἐστι τάξις καὶ μία, φησί, τιμὴ καὶ ἓν ἀξίωμα. χειροθετεῖ, φησίν, ἐπίσκοπος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρεσβύτερος· λουτρὸν δίδωσιν ὁ ἐπίσκοπος, ὁμοίως
30 καὶ ὁ πρεσβύτερος· τὴν λατρείαν τῆς οἰκονομίας ποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος ὡσαύτως· καθέζεται ὁ ἐπίσκοπος ἐπὶ τοῦ θρόνου, καθέζεται | P 907
καὶ ὁ πρεσβύτερος«. ἐν τούτῳ πολλοὺς ἠπάτησε, ⟨οἳ⟩ καὶ ἀρχηγὸν τοῦτον

9 Vgl. F. Loofs Eustathius von Sebaste (1898) S. 53ff.

J

1 * ergänze etwa ⟨λαβών, ὡς ὅτι Εὐστάθιος τὰ χρήματα τῆς ἐκκλησίας διαρπάζει καὶ ἀπεντεῦθεν τὸν βίον τοῦ Εὐσταθίου⟩ Holl 4 * ergänze wohl ⟨οἷον ὑπολαμβάνετε⟩ Holl | κτῆσιν Pet.] κτίσιν J 11 Ἀρείου Corn.] Ἀερίου J 22 ⟨φατρίας⟩ Holl 24 νειφόμενοι J 25 αὐτοῦ Pet.] αὐτῷ J 30 τὴν λατρείαν τῆς οἰκονομίας Holl, nach S. 524, 1. 3 τὴν οἰκονομίαν τῆς λατρείας J 32 ⟨οἳ⟩ Holl

ἐσχήκασιν. εἶτά φησι· τί ἐστι τὸ Πάσχα, ὅπερ παρ' ὑμῖν ἐπιτελεῖται; 4
Ἰουδαϊκοῖς πάλιν μύθοις προσανέχετε. οὐ γὰρ χρή, φησί, | τὸ Πάσχα D 357
ἐπιτελεῖν· »τὸ γὰρ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«.

Εἶτα μετέπειτα· τίνι τῷ λόγῳ μετὰ θάνατον ὀνομάζετε, φησίν, ὀνό- 5
5 ματα τεθνεώτων; ⟨εἰ⟩ εὔχεται, γάρ φησιν, ὁ ζῶν ἢ οἰκονομίαν ἐποίησε,
τί ὠφεληθήσεται ὁ τεθνεώς; εἰ δὲ ὅλως εὐχὴ τῶν ἐνταῦθα τοὺς ἐκεῖσε ὤνη-
σεν, ἄρα γοῦν μηδεὶς εὐσεβείτω μηδὲ ἀγαθοποιείτω, ἀλλὰ κτησάσθω
φίλους τινάς, δι' οὗ βούλεται τρόπου, ἤτοι χρήμασι πείσας ἤτοι φίλους
ἀξιώσας ἐν τῇ τελευτῇ, καὶ εὐχέσθωσαν περὶ αὐτοῦ, ἵνα μή τι ἐκεῖ πάθῃ
10 μηδὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα τῶν ἀνηκέστων ἁμαρτημάτων ἐκζητηθῇ.

Ἀλλ' οὔτε νηστεία, φησίν, ἔσται τεταγμένη. ταῦτα γὰρ Ἰουδαϊκά 6
ἐστι καὶ »ὑπὸ ζυγὸν δουλείας«· »δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται, ἀλλὰ πατρο-
λῴοις καὶ μητρολῴοις καὶ λοιποῖς«. εἰ γὰρ ὅλως βούλομαι νηστεύειν, οἵαν
δ' ἂν αἱρήσομαι ἡμέραν ἀπ' ἐμαυτοῦ νηστεύω⟨ν⟩ διὰ τὴν ἐλευθερίαν. ὅθεν 7
15 παρ' αὐτοῖς πεφιλοτίμηται μᾶλλον ἐν κυριακῇ νηστεύειν, τετράδα δὲ καὶ
προσάββατον ἐσθίειν. πολλάκις δὲ καὶ τὴν τετράδα νηστεύουσιν, οὐχὶ C
θεσμῷ, ἀλλὰ ἰδίᾳ προαιρέσει, φησίν. ἔν τε ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα, ὅτε 8
παρ' ἡμῖν χαμευνίαι, ἁγνεῖαι, κακοπάθειαι, ξηροφαγίαι, εὐχαί, ἀγρυπ-
νίαι τε καὶ νηστεῖαι, καὶ πᾶσαι τῶν ψυχῶν * αἱ σωτηρίαι τῶν ἁγίων
20 Πάσχων, αὐτοὶ ἀφ' ἕωθεν ὀψωνοῦσι κρέα τε καὶ οἶνον, ἑαυτῶν τὰς φλέβας
γεμίζοντες, ἀνακαγχάζουσί ⟨τε⟩ γελῶντες, χλευάζοντες τοὺς τὴν ἁγίαν
ταύτην λατρείαν τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας. καὶ γὰρ εἰ 9
καὶ ἀποτακτικὸν ἐσχήκασιν οὗτοι τρόπον, οὐκ ἤσκηται παρ' αὐτοῖς,
πολὺ δέ τι κρεωφαγιῶν καὶ οἰνοποσιῶν ⟨γίνεται⟩, ἀλλ' εἰ ἄρα τινὲς D
25 σπάνιοι ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀπ' ἰδίας προαιρέσεως βούλοιντο τοῦτο ⟨ποιεῖν⟩.
μᾶλλον δέ εἰσιν οἱ πλείους αὐτῶν κεχρημένοι δαψιλέσιν ἐδωδῶν σαρκο-
φαγίαις καὶ οἰνοποσίαις, ὡς πολλάκις ἔφην. ταῦτά ἐστι τὰ παρὰ Ἀερίου
τῷ βίῳ ἐξεμεθέντα. | | D 358 Ö 182

4. Ὑποδεικνύει τοίνυν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπιστίαν καὶ τὰ 4,1
30 δι' αὐτοῦ πάλιν τῷ βίῳ εἰς κακομήχανον τέχνην ἐμβροντηθέντα. | εἰς P 908

1 Vgl. Holl, Ges. Aufsätze II 218 über altrömische Sitte — 3 1. Cor. 5, 7 — 4ff ὀνομάζετε nämlich im Fürbittgebet der Messe vgl. de fide 23, 1 S. 524, 8ff ἐπὶ δὲ τῶν τελευτησάντων ἐξ ὀνόματος τὰς μνήμας ποιοῦνται, προσευχὰς τελοῦντες καὶ λατρείας καὶ οἰκονομίας. — 12 1. Tim. 6, 1 — 1. Tim. 1, 9 — 13/14 οἵαν δ' ἂν = jeden beliebigen

J

3 ὑμῶν J 5 ⟨εἰ⟩ Öh. 7 κτισάσθω J corr. Corn. 14 νηστεύω⟨ν⟩ Holl 19 * etwa ⟨θλίψεις⟩ Holl 20 Πάσχων Holl] παθῶν J | ἀπέωθεν J 21 ⟨τε⟩ Holl 24 ⟨γίνεται⟩ Holl 25 ⟨ποιεῖν⟩ Holl

δὲ τὰς πρὸς αὐτὸν ἀντιθέσεις ἐλευσόμεθα, ὀλίγα διηγούμενοι καὶ οὕτως 2
παρερχόμενοι. καὶ ὅτι μὲν ἀφροσύνης ἐστὶ τὸ πᾶν ἔμπλεων, τοῖς σύνεσιν
κεκτημένοις ⟨κατὰ⟩ τοῦτο δῆλον τὸ λέγειν αὐτὸν ἐπίσκοπον καὶ πρεσ-
βύτερον ἴσον εἶναι. καὶ πῶς ἔσται τοῦτο δυνατόν; ἡ μὲν γάρ ἐστι πατέρων
5 γεννητικὴ τάξις· πατέρας γὰρ γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ πατέρας μὴ δυναμένη
γεννᾶν διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας τέκνα γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ,
οὐ μὴν πατέρας ἢ διδασκάλους. καὶ πῶς οἷόν τε ἦν τὸν πρεσβύτερον 3
⟨ἐπίσκοπον⟩ καθιστᾶν μὴ ἔχοντα χειροθεσίαν τοῦ χειροτονεῖν, ἢ εἰπεῖν
αὐτὸν εἶναι ἴσον τῷ ἐπισκόπῳ; ἠπάτησε δὲ τὸν προειρημένον Ἀέριον ἡ B
10 αὐτοῦ ἐρεσχελία καὶ ὁ ζῆλος.

Φέρει δὲ εἰς ἑαυτοῦ πλάνην καὶ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων ὅτι ὁ ἀπό- 4
στολος γράφει »πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις«, καὶ οὐ γράφει ἐπισκόποις,
καὶ τῷ ἐπισκόπῳ φησί »μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, οὗ ἔλαβες
διὰ χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου«, πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ »ἐπισκόποις καὶ
15 διακόνοις«, ὡς εἶναι, φησί, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον, τὸν αὐτὸν πρεσβύτερον.
καὶ οὐκ οἶδεν ὁ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀληθείας ἀγνοήσας καὶ ἱστορίαις βαθυ- 5
τάταις μὴ ἐντυχὼν ὅτι νέου ὄντος τοῦ κηρύγματος πρὸς τὰ ὑποπίπτοντα C
ἔγραφεν ὁ ἅγιος ἀπόστολος. ὅπου μὲν ἦσαν ἐπίσκοποι ἤδη κατασταθέντες,
ἔγραφεν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις· οὐ γὰρ πάντα εὐθὺς ἠδυνήθησαν
20 οἱ ἀπόστολοι καταστῆσαι. πρεσβυτέρων γὰρ ἐγίνετο χρεία καὶ διακόνων· 6
διὰ γὰρ τῶν δύο τούτων τὰ ἐκκλησιαστικὰ δύνανται πληροῦσθαι. ὅπου
δὲ οὐχ εὑρέθη τις ἄξιος ἐπισκοπῆς, ἔμεινεν ὁ τόπος χωρὶς ἐπισκόπου·
ὅπου δὲ γέγονε χρεία καὶ ἦσαν ἄξιοι ἐπισκοπῆς, κατεστάθησαν ἐπί|σκοποι. D 359
πλήθους δὲ μὴ ὄντος οὐχ εὑρέθησαν ἐν αὐτοῖς πρεσβύτεροι καταστα- 7 D
25 θῆναι, καὶ ἠρκέσθησαν ἐπὶ τῷ κατὰ τόπον μόνῳ ἐπισκόπῳ. ἄνευ δὲ
διακόνου ἐπίσκοπον ἀδύνατον εἶναι. καὶ ἐπεμελήσατο ὁ ἅγιος ἀπόστολος
διακόνους εἶναι τῷ ἐπισκόπῳ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, οὕτω τῆς ἐκκλησίας
λαβούσης τὰ πληρώματα τῆς οἰκονομίας. οὕτω κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἦσαν 8
οἱ τόποι· καὶ γὰρ ἕκαστον πρᾶγμα οὐκ ἀπ' ἀρχῆς τὰ πάντα ἔσχεν, ἀλλὰ
30 προβαίνοντος τοῦ χρόνου τὰ πρὸς τελείω⟨σιν⟩ τῶν χρειῶν κατηρτίζετο. | P 909

5. Εὐθὺς μὲν γὰρ Μωυσῆς πέμπεται εἰς Αἴγυπτον κατὰ τὴν πα|λαιὰν 5,1 Ö 184
διαθήκην, ῥάβδῳ μόνῃ ὑπὸ τοῦ θεοῦ [δὲ] ἀπεσταλμένος. ἐν ⟨δὲ⟩ τῷ
εἰσελθεῖν εἰς Αἴγυπτον προστίθεται αὐτῷ εἰς βοήθειαν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφὸς

12 wo? — 13 1. Tim. 4, 14 — 14 Phil. 1, 1 — 32 vgl. Ex. 4, 2 —
32 vgl. Ex. 4, 12

J

3 ⟨κατὰ⟩ Holl 4 πατέρων Ausgg.] $\overline{\pi\eta\rho}$ J 8 ⟨ἐπίσκοπον⟩ Holl
26 vor καὶ + ⟨διὸ⟩? Holl 29 τόποι + ⟨οἰκονομηθέντες⟩? Holl 30 τε-
λείω J corr. Corn. 32 [δὲ] Holl | ⟨δὲ⟩ Holl

αὐτοῦ. εἶτα μετὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν συνήχθη πρὸς αὐτὸν 2
ἡ γερουσία καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. καὶ μετὰ ταῦτα
κρατυνομένου τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀκολουθίας συναγομένης διεπέρασε
τὴν θάλασσαν. καὶ οὔπω ἦσαν κατὰ τὸν νόμον, ἕως ὅτε ⟨ὁ⟩ κύριος 3
5 αὐτὸν καλεῖ εἰς τὸ ὄρος. δίδωσι δὲ αὐτῷ τὰς πτύχας καὶ ὑποδείκνυσιν B
αὐτῷ σκηνὴν κατασκευάσαι, ἀρχηγούς τε προστήσασθαι, δεκάρχους,
πεντηκοντάρχους, ἑκατοντάρχους, χιλιάρχους. καὶ ὁρᾷς πῶς τὰ πράγ- 4
ματα πλατύνεται; »ὅρα, φησί, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχ-
θέντα σοι ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ«. καὶ ὁρᾷς πῶς προσετέθη τῇ νομοθεσίᾳ 5
10 ἑπτάμυξος λυχνία, ποδήρη, ἱερατικὰ ἐνδύματα, κώδωνές τε καὶ μανδύαι,
ἐπωμίδες τε καὶ κιδάρεις, μίτραι τε καὶ λίθων διαφόρων συνθέσεις,
κύαθοι, θυΐσκαι, λουτῆρες, θυσιαστήρια, τρυβλία, μασμαρώθ, ἅτινά C
ἐστι διϋλιστήρια, μιδικώθ, ἅτινα καλοῦνται κύαθοι, μαχωνώθ, αἵτινες
εἰσὶ βάσεις, καὶ ὅσαπερ ὁ νόμος διαλέγεται, Χερυβὶμ καὶ τὰ ἄλλα, κιβωτὸς
15 διαθήκης, ἀναφορεῖς τε καὶ δακτύλιοι, | σκηνή τε καὶ δέρρεις καὶ δέρματα D 360
ἠρυθροδανωμένα, ἀγκύλαι τε καὶ τὰ ἄλλα, πυλωροὶ καὶ σάλπιγγες ἐλα-
ταὶ καὶ καμπύλαι, καὶ χρυσαῖ καὶ ἀργυραῖ, χαλκαῖ ⟨καὶ⟩ κερατίναι,
καὶ τὰ ἄλλα ὅσαπερ ὁ νόμος ἔφη, θυσίαι διάφοροι, διδασκαλίαι. ἐπειδὴ 6
ἀπ' ἀρχῆς ταῦτα οὐκ ἦν, ἆρα μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τάξιν οὐκ εἴληφε
20 ⟨στάσιν⟩ τὰ πράγματα; οὕτω καὶ τὰ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ γεγραμμένα, 7 D
ἕως ὅτε ἐπλατύνθη ἡ ἐκκλησία, ἕως ὅτε εἰς τὸ ἴδιον μέτρον ἐλήλακεν,
ἕως ὅτε τὸν κόσμον τῆς συνέσεως ⟨ἐπλήρωσε, ἥτις⟩ δικαιότατα ἐκ πα-
τρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ᾠκονόμηται. καὶ ἔπεσεν ὁ τοῦ Ἀερίου
λόγος.
25 Καὶ ὅτι μὲν οὐ δύναται ταυτὸν εἶναι διδάσκει ὁ θεῖος λόγος ⟨διὰ⟩ 8
τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ⟨σημαίνων⟩, τίς μέν ἐστιν ἐπίσκοπος, τίς δέ ἐστι
πρεσβύτερος, ὡς λέγει Τιμοθέῳ ἐπισκόπῳ ὄντι, »πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπι-
πλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα«. | τί εἶχε πρᾶγμα ἐπίσκοπον 9 P 910
πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήττειν, εἰ μὴ ἦν ὑπὲρ τὸν πρεσβύτερον ἔχων
30 τὴν ἐξουσίαν; ὡς καὶ πάλιν λέγει »κατὰ πρεσβυτέρου μὴ ταχέως
κατηγορίαν δέχου, εἰ μή τι ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων«· καὶ οὐκ εἶπε 10
τινὶ τῶν πρεσβυτέρων· μὴ δέξῃ κατηγορίαν κατὰ ἐπισκόπου, οὐδὲ ἔγραψε
τῶν πρεσβυτέρων τινὶ μὴ ἐπιπλήττειν ἐπισκόπῳ. καὶ ὁρᾷς ὅτι παντὸς
τοῦ ἐκ τοῦ διαβόλου παρασαλευομένου ἡ πτῶσις οὐ μικρά τίς ἐστιν. | Ö 186

1 vgl. Ex. 4, 29 — 3 vgl. Ex. 14 — 4 vgl. Ex. 19, 20 — 5—7 vgl. Ex. 31, 18; 25, 8; 18, 21 — 8 Ex. 25, 40 — 9—18 vgl. Ex. 25, 30ff — 27 1. Tim. 5, 1 — 30 1. Tim. 5, 19

J

2 ⟨ὁ⟩ Holl 17 ⟨καὶ⟩ Holl 20 ⟨στάσιν⟩ Holl 22 ⟨ἐπλήρωσε, ἥτις⟩ Holl 25 ⟨διὰ⟩ Holl | 26 ⟨σημαίνων⟩ Holl 27 πρεσβυτέρῳ, vgl. Z. 29. 32] πρεσβυτρ' J

6. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἄλλα αὐτοῦ καὶ διασκοπήσωμεν. καὶ περὶ 6,1
τοῦ Πάσχα πρῶτον εἴπωμεν, ὥς φησι »τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός«·
ἴδωμεν αὐτὸν τὸν εἰπόντα, εἰ οὐκ ἐπετέλει. καί φησιν »ἔσπευδεν ὅπως B
ποιήσῃ τὴν Πεντηκοστὴν εἰς Ἱερουσαλήμ«. ποίαν δὲ τὴν Πεντηκοστὴν
5 ἐπετέλει Παῦλος, εἰ μὴ Πάσχα ἐπετέλεσε; τίνι δὲ οὐ συμπεφώνηται 2
ἐν πᾶσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης ὅτι τετρὰς καὶ προσάββατον νηστεία
ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡρισμένη; εἰ δὲ καὶ χρὴ τὸ τῆς δια|τάξεως τῶν D 361
ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὡρίζοντο τετράδα καὶ προσάββατον νηστείαν
διὰ παντὸς χωρὶς Πεντηκοστῆς, καὶ περὶ τῶν ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα
10 πῶς παραγγέλλουσι μηδενὸς ὅλως ⟨μετα⟩λαμβάνειν ἢ ἄρτου καὶ ἁλὸς C
καὶ ὕδατος, ποίαν τε ἡμέραν ἄγειν πῶς τε ἀπολύειν εἰς ἐπιφώσκουσαν
κυριακήν, φανερόν ἐστι. τίς δὲ μᾶλλον ἐπίσταται τούτων; ὁ ἠπατημένος 3
ἄνθρωπος, ὁ νῦν ἐνδημήσας καὶ ἕως νῦν ἐν τῷ βίῳ περιών, ἢ οἱ πρὸ
ἡμῶν μάρτυρες γεγονότες, ἔχοντες πρὸ ἡμῶν τὴν παράδοσιν ἐπὶ τῆς
15 ἐκκλησίας καὶ οὕτως παρειληφότες παρὰ τῶν αὐτῶν πατέρων, τῶν τε
αὐτῶν πατέρων πάλιν μεμαθηκότων παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν γεγονότων,
ὡς ἡ ἐκκλησία παραλαβοῦσα παρὰ τῶν αὐτῆς πατέρων ἄχρι καὶ τῆς
δεῦρο κατέχει τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ τὰς παραδόσεις; καὶ διαπιπτέτω D
πάλιν ἡ τούτου ἔννοια ἡ περὶ τοῦ Πάσχα. εἶτα δὲ εἰ μὴ περὶ τῆς αὐτῆς 4
20 ὑποθέσεως τετράδων καὶ προσαββάτων οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν τῇ δια-
τάξει ἔλεγον, καὶ ἄλλως ἐκ πανταχόθεν εἴχομεν ἀποδεῖξαι· ὅμως περὶ
τούτου ἀκριβῶς γράφουσι, παρείληφε δὲ ἡ ἐκκλησία καὶ ἐν ὅλῳ τῷ
κόσμῳ συμπεφώνηται, πρὶν [γὰρ] τοῦ εἶναι Ἀέριον καὶ τοὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ
Ἀεριανούς. τάχα γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο δικαιότατον ὄνομα εἴληφεν· ἀέριον 5
25 γὰρ πνεῦμα ἔσχεν ἐξ ἀκαθαρσίας | ἀπὸ τῶν ἀερίων »πνευμάτων τῆς πο- P 911
νηρίας«, τὸ ἐν αὐτῷ οἰκῆσαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας.

7. Ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν 7,1
εἴη τούτου προυργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον;
πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ
30 οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ; καὶ ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον 2
κήρυγμα διηγήσοιτο, ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις, ὡς ἐν

2 1. Cor. 5, 7 — 3 Act. 20, 16 — 7ff Didaskalia c. 21 (S. 111, 31ff der Übers. von Flemming) redet vom sechstägigen Fasten der Osterwoche, dagegen ist über die fastenlose Freudenzeit der πεντηκοστή in der Didasc. nichts gesagt; die Const. Apost. V 20, 14 erwähnen sie kurz; vgl. Epiph. de fide 22 S. 523, 6ff. — 25 Eph. 6, 12

J

10 μηδενὸς . . ⟨μετα⟩λαμβάνειν Holl] μηδὲν . . . λαμβάνειν J 15 οὕτως Holl] οὗτοι J 17 ὡς Holl (bezieht sich zurück auf οὕτως Z. 15)] πῶς J 23 [γὰρ] Dind.

ἀποδημίᾳ τυγχανόντων; ὠφελεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη εὐχή, | 3 D 362
εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι, ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις B
ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ
ἐντελέστερον σημανθῇ. καὶ γὰρ ⟨ὑπὲρ⟩ δικαίων ποιούμεθα τὴν μνήμην 4
5 καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν· ὑπὲρ μὲν ἁμαρτωλῶν ὑπὲρ | ἐλέους θεοῦ δεόμενοι, Ö 188
ὑπὲρ δὲ δικαίων καὶ πατέρων καὶ πατριαρχῶν, προφητῶν καὶ ἀποστόλων
καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων τε καὶ
ἀναχωρητῶν καὶ παντὸς τοῦ τάγματος, ἵνα τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀφορί- 5
σωμεν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τιμῆς καὶ
10 σέβας αὐτῷ ἀποδῶμεν, ἐν ἐννοίᾳ ὄντες ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξισούμενος ὁ κύριός C
τινι τῶν ἀνθρώπων, κἂν τε μυρία καὶ ἐπέκεινα ἐν δικαιοσύνῃ ⟨πράξας⟩
ὑπάρχῃ ἕκαστος ἀνθρώπων. πῶς γὰρ οἷόν τε εἴη τοῦτο; ὁ μὲν γάρ ἐστι 6
θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ὁ μὲν ἐν οὐρανῷ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ ἐπὶ
γῆς λείψανα, πάρεξ τῶν ἀναστάντων καὶ συνεισελθόντων ἐν τῷ νυμφῶνι,
15 ὥς φησι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον »πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν
καὶ συνεισῆλθον αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν«. ἁγίαν δὲ πόλιν λέγει ποίαν 7
ταύτην; πληροῦται γὰρ κατ' ἀμφοῖν ὁ λόγος εἰς τὴν ἐνταῦθα καὶ εἰς
τὴν ἄνω. ὅτι μὲν γὰρ εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἱερουσαλὴμ συνεισῆλθον αὐτῷ D
πρῶτον, τοῦτο δῆλον. πρὶν ἢ δὲ τοῦ ἀναβῆναι τὸν σωτῆρα εἰς τὸν οὐρανόν,
20 οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἕως ὅτε αὐτῷ συνανῆλθον. »οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν
εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου«.
ἀλλὰ περὶ τούτων ἐν τῷ τόπῳ γενόμενοι τὰς δύο λέξεις ὑπεδείξαμεν.
εἰ δέ τις ἐρεῖ ὅτι ἄρα εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσῆλθον· μαθέτω ὅτι ἐν ἐκείνῃ
τῇ ἡμέρᾳ »τῶν θυρῶν κεκλεισμένων παρέστη | ὁ Ἰησοῦς ἔνθα ἦσαν P 912
25 οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, καί φησιν αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν«. | D 363

5f gemeint ist wohl die Formel ἵνα εὕρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων in der Lit. S. Basil. S. 330, 21 = Lit. S. Jac. S. 57, 11 Brightman Liturgies I (1896). — 6ff Const. Apost. VIII 12, 43. Lit. S. Basilii und S. Chrysostomi Brightman Liturgies I 330ff — 14 vgl. Matth. 27, 10 — 15 Matth. 27, 52f — 20/21 Joh. 3, 13 — 24/25 Joh. 20, 19

J 1—4 Anast. Sin. quaest. 22; Migne 89, 537 D Lemma τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων und Michael Glykas ep. 19; Migne 158, 924 B

1 αὐτῶν] τῶν κεκοιμημένων εὐσεβῶν Anast. Sin. Mich. Glyk. 2 εἰ καὶ] κἂν Anast. Sin. | τὰ ὅλα] τὰ μεγάλα Anast. Sin. Mich. Glyk. | τῶν αἰτιαμάτων] αἰτιάματα Anast. Sin. Mich. Glyk. 3 ἐν κόσμῳ] ὡς ἀνθρώπους Anast. Sin. | ὄντας ἡμᾶς Anast. Sin. | ἐσφάλθαι Anast. Sin. 4 ⟨ὑπὲρ⟩ Dind. 8 τοῦ τάγματος vgl. Lit. Chrys. S. 332, 11 Brightman παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος: lies τοῦ ⟨ἱερατικοῦ⟩ τάγματος? vgl. S. 477, 18 Ltz. 10 ὄντες] ἔχοντες Eltester 11 ⟨πράξας⟩ Holl 23ff Sinn?

8. Εἶτα δὲ περὶ τούτου αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας, ὅτι ἀναγ- 8,1
καίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων.
τίς δὲ δυνήσεται θεσμὸν μητρὸς καταλύειν ἢ νόμον πατρός; ὡς τὰ παρὰ 2
τῷ Σολομῶντι εἰρημένα ⟨σημαίνει⟩ »ἄκουε, υἱέ, λόγους πατρός σου,
5 καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου«, δείξας ὅτι ἐγγράφως τε καὶ ἀγράφως
ἐδίδασκεν ὁ πατήρ, τουτέστιν ὁ θεός, ὁ μονογενὴς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα·
ἡ δὲ μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία εἶχε θεσμοὺς ἐν αὐτῇ κειμένους ἀλύτους, B
μὴ δυναμένους καταλυθῆναι. τεταγμένων τοίνυν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ 3
θεσμῶν καὶ καλῶς ἐχόντων καὶ τῶν πάντων θαυμασίων γινομένων
10 ἐλήλεγκται πάλιν καὶ οὗτος ὁ πλάνος. καὶ τοῦτον δὲ παρελθόντες ὥσπερ 4
κάνθαρον ἢ κανθαρίδα ἢ τὸ καλούμενον βούπρηστις κνώδαλον κατα-
θλάσαντές ⟨τε⟩ τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἑδραιώματι καὶ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει
ἐπὶ τὰς ἑξῆς πάλιν ἴωμεν, τὸν θεὸν βοηθὸν ἐπικαλούμενοι. | Ö 190

Κατὰ Ἀνομοίων $\overline{νϛ}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{οϛ}$. C

15 1. Ἀνόμοιοι πάλιν τινές εἰσι καλούμενοι. οὗτοι δὲ πρόσφατοι. ἔσχον 1,1
δὲ ἀρχηγὸν Ἀέτιόν τινα διάκονον, προαχθέντα διὰ τὴν αὐτοῦ φλυαρίαν
ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, ⟨τοῦ⟩ τῶν Ἀρειανῶν ἅμα καὶ Μελιτιανῶν
γεγονότος ἐπισκόπου καὶ ἐν χρόνοις Ἰουλιανοῦ, ὡς ἄνω μοι προδεδή-
λωται, τὴν πόλιν πομπεύσαντος ἐπὶ καμήλου, καὶ πρῶτον μὲν πολλὰ 2
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγκλεισθέντος καὶ πεπονθότος, πομπεύσαντός τε, D

4 Prov. 1, 8 — 15ff Vgl. auch Theodor bar Khoni bei Pognon Inscriptions mandaïtes p. 196ff, 202f — 16 vgl. S. 312, 30; Aëtios ist von Leontios in Antiochia zum Diakon geweiht Philost. III 17, S. 47, 25ff Bidez Socr. II 35, 5; I S. 298 Hussey — 18 vgl. S. 151, 9ff Hist. aceph. 8; 74, 12ff Fromen Socr. III 2, 10; I S. 389 Hussey Sozom. V 7, 3; II S. 456 Hussey Philost. VII 2; S. 77, 4ff Bidez über den Tod des Georg

J 1—8 Niceph. Antirrhet. III 8; Migne 100, 389 B

4 ⟨σημαίνει⟩ Holl 7 ἑαυτῇ Niceph. | ἀλύτους < Niceph. 9 θαυμασίως (vgl. καλῶς) Eltester 10 ἐλήλεκται J 11 τὸ . . . βούπρηστις Holl] τὸν . . . βούπριστιν J 12 ⟨τε⟩ Holl 13 nach ἐπικαλούμενοι folgt in J noch, rot geschrieben ὅτι οἱ ἀναστάντες ἐπὶ τῆς χριστοῦ ἀναστάσεως $\overline{μ}$ ἡμέρας πεποιήκασιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν δὲ τῇ ἀναλήψει συνανῆλθον τῷ $\overline{ιυ}$; eine an den Schluß des Abschnitts verschlagene Randbemerkung, die ursprünglich zu 339, 14ff gehörte 14 Überschrift κατὰ ἀνομοίων $\overline{νϛ}$ ἢ καὶ $\overline{οϛ}$ J 17 ⟨τοῦ⟩ Holl 18 ἄνω μοι Ausgg.] ἄνομοι J

ὡς ἔφην, καὶ ξύλοις παισθέντος, ἔπειτα δὲ συρέντος ὅλην σχεδὸν τὴν
πόλιν καὶ οὕτως ἀποθανόντος καὶ μετὰ θάνατον καέντος καὶ μετὰ πολλῶν
ὀστέων κτηνῶν καὶ | ζῴων εἰς τέφραν συναχθέντος, καὶ μετέπειτα τοῖς D 364
ἀνέμοις ὑπ' αὐτῶν λικμηθέντος, καὶ οὕτως τὸ πέρας ἐσχηκότος. λέξειε 3
5 δ' ἄν τις περὶ τοῦ οὕτως τετελευτηκότος, οὐκοῦν ἐμαρτύρησεν ὑπὸ Ἑλλήνων
ταῦτα πεπονθώς; καὶ εἰ μὲν ὑπὲρ ἀληθείας αὐτῷ ἦν ὁ ἀγὼν καὶ ὑπὸ
Ἑλλήνων διὰ φθόνον καὶ τὴν | εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν τὰ τοιαῦτα αὐτῷ P 913
συμβέβηκεν, ὄντως ἐν μάρτυσι καὶ οὐκ ἐν μικροῖς ἐτέτακτο. οὐκ ἦν 4
δὲ τὸ αἴτιον διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν, ἀλλὰ δι' ἣν ἐν τῇ ἑαυτοῦ
10 δῆθεν ἐπισκοπῇ καλουμένῃ πολλὴν βίαν τὴν πόλιν τε καὶ τὸν δῆμον
διέθετο, πῇ μὲν ἁρπάζων τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἀπὸ τῶν γονέων αὐτῶν
κληρονομήματα, *. καὶ ἵνα μὴ διαβάλλωμεν τὸν ἄνδρα· πολλὰ γάρ ἐστι 5
τὰ ὑπ' ἐκείνου τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι γενόμενα, πῶς μὲν τὴν νίτρον ἅπασαν
ἐξέλαβε, πῶς δὲ τὰ ἕλη τὰ τῆς παπύρου καὶ τοῦ καλάμου καὶ τὰς λίμνας B
15 τοῦ ἁλὸς διοικεῖν καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀποφέρεσθαι ἐπενόησεν· ὡς πᾶσα αἰσχρότης 6
βίου κέρδους ⟨ἕνεκα⟩ διὰ πολλῆς μηχανῆς, ἄχρι καὶ λεπτῶν πραγμάτων, παρ'
αὐτῷ οὐκ ἠμέλητο, ὡς καὶ κλίνας ἐπενόησε τοῖς σώμασι τῶν ἐξοδευόντων
ποιῆσαι ἐν ἀριθμῷ τινι, καὶ ἄνευ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτεταγμένων οὐκ
ἐξεκομίζετο σῶμα τῶν τελευτώντων, ἐπὶ πλεῖστον δὲ τῶν ξένων, οὐ
20 διὰ φιλοξενίαν, ἀλλά, καθὼς ἔλεγον, διὰ πορισμὸν βιώδη. εἴ τις γὰρ 7
ἔθαπτε δι' ἑαυτοῦ σῶμα, κίνδυνον ὑφίστατο. οὕτως δὲ ὑφ' ἑκάστου
τῶν ἐκφερομένων κέρδος τι αὐτῷ προσεφέρετο. καὶ σιωπῶ τὰ ἄλλα C
λέγειν ὅσα ὁ ἀνὴρ ἐν τρυφαῖς καὶ ἄλλοις * ἐκομίζετο καὶ ἐν ἀπηνότητι.
διὰ γοῦν ταῦτα πάντα τὴν εἰς αὐτὸν μῆνιν κεκρατηκότες | Ἀλεξανδρέων 8 Ö 192
25 παῖδες, Ἕλληνες δὲ μάλιστα, τοῦτο αὐτὸν διέθεντο τὸ τέλος. ἐμοὶ δὲ
γέγονε πρόφασις περὶ τούτου λέγειν, ὡς ἐνηχηθέντες τὴν τοῦ Κωνσταντίου
τελευτὴν εὐθὺς οὕτως αὐτὸν ἀπώλεσαν οἱ αὐτοὶ Ἀλεξανδρεῖς, δι' οὐδὲν
ἕτερον | [ἡ περὶ τούτου μοι γεγένηται ὑπόθεσις] ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀέτιον D 365
τὸν ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντα διάκονον.

30 2. *Οὗτος* ὁ Ἀέτιος καὶ κατὰ τὸν κοσμικὸν λόγον ἀπαίδευτος ἦν 2,1
ἕως τῆς τελείας αὐτοῦ ἡλικίας, ὡς ὁ λόγος. ἐπενόησε δέ, ὑποβὰς 2 D
καὶ σχολάσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀριστοτελικῷ φιλοσόφῳ καὶ σοφιστῇ
καὶ τὰ τῆς διαλεκτικῆς δῆθεν ἐκείνων μαθών, οὐδὲν ἕτερον πλὴν σχη-

30ff vgl. Gregor v. Nyssa c. Eunom. I 36ff; I 32, 16ff Jaeger Philost. III 15ff; S. 44, 8ff Bidez — **32** vgl. Socr. II 35, 6; I S. 298 Hussey; Sozom. III 15, 8; I 285 Hussey

J

11 ἀπὸ Holl] ὑπὸ J **12** * ergänze etwa ⟨πῇ δὲ φόρους ἀδίκους ἐπιτιθέμενος⟩ Holl **16** ⟨ἕνεκα⟩ Holl **23** * etwa ⟨δεινοῖς⟩ Holl | ἀκολασίαις statt ἄλλοις Klost. **28** [ἡ περὶ — ὑπόθεσις] Pet.

ματοποιεῖν τὴν περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ἀπόδοσιν· σχολαίτερον ⟨δὲ⟩ ἐπεχείρει, ὀρθρίζων ἅμα καὶ ἐνδελεχῶς ἄχρι ἑσπέρας εἰς τοῦτο καθεζόμενος, φημὶ δὲ εἰς τὸ διὰ γεωμετρίας τινὸς καὶ διὰ σχημάτων περὶ θεοῦ λέγειν τε καὶ | ὁρίζειν, διδάσκων τε καὶ τελῶν. οἷα δὲ Ἀρειανὸς βαθύτατος καὶ 3 P 914
5 τὴν Ἀρείου ἔχων μανιώδη διδασκαλίαν, περισσοτέρως τις λυμεὼν γέγονε τούτοις κατατριβόμενος καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀξύνας.

Οὗτος δὲ κατηγορεῖται ὑπό τινων καὶ τῷ αὐτῷ Κωνσταντίῳ δηλοῦται 4 καὶ ὑφίσταται ἐξορίαν ἐν τοῖς τοῦ Ταύρου μέρεσιν· ἐν ᾧ τόπῳ πάντα
10 τὰ τῆς αὐτοῦ κακοδιδασκαλίας ἐπλάτυνε καὶ ἐφώρασεν εἰς μέσον φέρων μετὰ παρρησίας· ἀποτριψάμενος ⟨γὰρ⟩ τὸ μέτωπον ἐν ἀναισχυντίᾳ περιττοτέρᾳ τὰς ἐξεμέσεις τῆς αὐτοῦ κακοδιδασκαλίας ἀπαραλείπτως ὑπέδειξεν. ἐτόλμησε γὰρ εἰπεῖν ἀνόμοιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ὑπάρχειν 5 B καὶ οὐ ταυτὸν εἶναι τῇ θεότητι πρὸς τὸν πατέρα. καὶ οὐχ ὅτι ἡμεῖς τῷ
15 ὁμοιώματι ἐπερειδόμεθα· ὑπὲρ γὰρ τὴν ὁμοίωσιν οἴδαμεν τὸν υἱὸν πρὸς τὸν πατέρα ὡς ταυτὸν τῇ θεότητι καὶ ἴσον καὶ οὐδ' ὅλως ἠλλοιωμένον. ἔστι γὰρ πολλὰ ἀφωμοιωμένα τῷ θεῷ, ἀλλ' οὐ ταυτὸν ⟨ἢ⟩ ἴσα ὑπάρχοντα 6 τῇ θεότητι, ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἀλλ' οὐ ταυτὸν τῷ θεῷ πρὸς ἰσότητα. καὶ ὁμοία ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν 7 C
20 κόκκῳ σινάπεως (ἀλλ' οὐ ταυτὸν ⟨κόκκος⟩ τῇ βασιλείᾳ, οὐδ' | ὅλως D 366 μετέχων τι τῆς αὐτῆς) καὶ ὁμοία ζύμῃ καὶ ὁμοία δέκα παρθένοις καὶ ἀνδρὶ οἰκοδεσπότῃ ὡς πρὸς ὁμοίωσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ ταυτότητα. τοῦ 8 δὲ υἱοῦ ὁμοίου ὄντος τῷ πατρὶ καὶ ὑπερομοίου, διὰ τὸ ταυτὸν εἶναι πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἴσον πατρί, οὐ τὸ ὅμοιον συνιστᾶν ἡμῖν μόνον ἐπιμελές
25 [πεφιλοτίμηται], ἀλλὰ ⟨τὸ⟩ ταυτὸν καὶ ἴσον, ὡς θεὸν ἐκ θεοῦ καὶ υἱὸν ἐκ πατρὸς καὶ οὐκ ἀλλοῖον τῆς οὐσίας ⟨αὐτοῦ⟩, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον. οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τούτῳ δὲ τῷ γεννάδᾳ 9 D Ἀετίῳ οὐδὲ τοῦ ὅμοιον πρὸς πατέρα | τὸν υἱὸν ἀξιοῦν ἔδοξεν. οὐ τῷ Ö 194 ὁμοίῳ δὲ αὐτοὶ ἐπερειδόμενοι μόνον τὴν σύστασιν τῆς πίστεως καὶ τὸ

9 Aëtios wurde in Sirmium 359 nach Pepuza in Phrygien verbannt: Philost. IV 8; S. 61, 17ff Bidez. Im Taurosgebiet (Anazarbos und Tarsos) war er schon nach seiner Vertreibung aus Antiochien, Philost. II 15 S. 45, 13 u. 46, 4 Bidez. — 19 vgl. Matth. 13, 31. — 21 Matth. 13, 33 — Matth. 25, 1 — 22 Matth. 20, 1

J

1 ⟨δὲ⟩ Holl 10 ἐφώρασε?] ἐξέμεσε? Holl 11 ⟨γὰρ⟩ Holl 14 οὐχ Holl] οὐδ' J 17 ⟨ἢ⟩ Holl 20 ⟨κόκκος⟩ Holl 21 μετέχων τι Holl] μετέχοντι J | ὁμοία ζύμῃ Holl] ὁμοίας ζύμης J 25 [πεφιλοτίμηται] Holl, doppelte Lesart zu ἐπιμελὲς | ⟨τὸ⟩ Holl | ταυτὸν + ⟨εἶναι⟩? Holl 26 ⟨αὐτοῦ⟩ Holl 28 τοῦ Holl] τὸ J

γεραίρειν τὴν τριάδα ἀληθῶς ἐνιστάμενοι ὁμολογοῦμεν. καὶ γὰρ καὶ 10
ἄργυρος κασσιτέρῳ ὁμοιοῦται καὶ χρυσὸς χαλκῷ καὶ μόλιβδος σιδήρῳ
καὶ λίθοι τίμιοι ἐξομοιοῦνται ὑέλῳ, καὶ οὐ τὸ ὅμοιον τὴν φύσιν δηλοῖ,
ἀλλὰ τὸ ἀπείκασμα.

5 3. Ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς καὶ περὶ τῆς γραφῆς, ὁμολογούσης τὸν υἱὸν 3,1
»εἰκόνα θεοῦ τοῦ ἀοράτου« ὑπάρχειν, τὴν δύναμιν τῆς θείας γραφῆς ἐκ | P 915
θείας δωρεᾶς ἠκριβωκότες τῆς φησάσης Φαρισαίοις »οὐκ οἴδατε τὰς
γραφὰς οὐδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ«, ἐπιστάμεθα [οὖν] διττὴν οὖσαν ταύτην
τὴν σχέσιν, τὴν ἀπόχρησιν δὲ ὡς ἀπὸ ἀνθρώπου λαμβάνοντες πρὸς πα-
10 ράστασιν φράσεως δηλοῦμεν. καὶ γὰρ καὶ ἀνθρώπου εἰκὼν λέγεται, 2
καὶ ⟨ἔστιν ὁμοία καὶ⟩ οὐχ ὁμοία. ἡ μὲν γάρ ἐστι διὰ χρωμάτων ἀπεικαζο-
μένη, ἡ δὲ διὰ τῆς γεννητικῆς ὁμοουσιότητος, ὡς τοῦ γεννωμένου υἱοῦ
πρὸς τὸν πατέρα χαρακτηρίζοντος τὸ γένος, ἀπεικονίσματος δὲ λοιπὸν
εὑρισκομένου ⟨διὰ τῆς⟩ ταυτότητός τε καὶ ὁμοουσιότητος καὶ ἐκτυπώ-
15 ματος. καὶ ἔστιν ἡμῖν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ταυτὸν μὲν τῇ τοῦ 3 B
πατρὸς θεότητι καὶ ἀξίᾳ καὶ ἴσος διὰ τῆς ἀληθινῆς εἰκόνος καὶ ὁμοιώσεως
οὐ παρηλλαγμένης, ἀλλ' ἀπαραλλάκτου, ὡς υἱὸς ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς
καὶ ὁμοουσίως | γεγεννημένος· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ D 367
τὸ ἐκ πατρὸς ἐξελθεῖν, εἰ καὶ οὐ γεγέννηται, διὰ τὸ τοῦ υἱοῦ μονογενές.
20 οὗτος δὲ ὁ Ἀέτιος περισσοτέρως βουληθεὶς ἀντιστῆναι τῇ τῆς ἀληθείας 4
ὁμολογίᾳ οὐδὲ τὸ ὅμοιον υἱοῦ πρὸς πατέρα πειρᾶται ὁμολογεῖν. οἱ μὲν 5
γὰρ ἄλλοι τῶν Ἀρειανῶν τῶν ἀπὸ Λουκιανοῦ τε καὶ Ὠριγένους λαβόντων C
τὴν πρόφασιν, γεγονότες ἅμα Ἀστερίῳ τινὶ ἀπὸ σοφιστῶν ὄντι, ἐκπεσόντι
δὲ ἐν τῷ διωγμῷ τῷ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ γεγόνοτι, *. τινὲς μὲν γὰρ αὐτὸν 6
25 ⟨κτίσμα ἔλεγον⟩, ὡς ἐν ταῖς ἄνω μοι αἱρέσεσι δεδήλωται, ὅτι κτίσμα
τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἕκαστος τῶν προειρημένων ὡρίσατο καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον κτίσμα κτίσματος ἐδίδαξαν, τινὲς δὲ ἔλεγον ὅμοιον εἶναι τὸν
υἱὸν τῷ πατρί, εἰ καὶ κτίσμα αὐτὸν ὡρίσαντο. οὗτος δὲ τὸ πᾶν τῆς ἐκείνων 7
μὲν εἰρωνείας, ἰδίας δὲ ἀσεβείας ἀπεκάλυψε, τηλαυγῶς τὸ τοῦ δόγματος
30 πρὸς τὸν κύριον ἀπηνές τε καὶ ἀναίσχυντον ⟨δηλῶν⟩. καὶ ὡς μὲν ἔχει D
ἡ ἀλήθεια, δικαιότατα πρὸς τοὺς τὸ κτίσμα παρεισφέροντας ἀποτείνεται
ἡ τούτου τοῦ Ἀετίου τοῦ καὶ Ἀνομοίου λεγομένου τοῦ λόγου ἀκριβολογία.

6 Col. 1, 15 — 7 Matth. 22, 29 — 23 Asterios ist S. 260, 9. 262, 25. 263, 13 bereits genannt. Seinen Fall in der Verfolgung erwähnt Athan. de synod. 18; Migne 26, 713 B — 25 Haer. 69 und 73.

J

5 καίπερ τ. γ. ὁμολογούσης Klost. 8 [οὖν] Ltz. 11 ⟨ἔστιν ὁμοία καὶ⟩ Holl 14 ⟨διὰ τῆς⟩ Holl 22 λαβόντων Holl] λαβόντες J 24 * etwa ⟨οὐ τὸ πᾶν τῆς αὐτῶν κακοδοξίας περὶ τοῦ υἱοῦ ἀπεκάλυψαν⟩ Holl 25 ⟨κτίσμα ἔλεγον⟩ Holl | αἱρέσεις J corr. Corn. 30 ⟨δηλῶν⟩ Holl 32 τοῦ καὶ Holl] τε καὶ J

πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν ἀνόμοιον τυγχάνει τῷ κεκτικότι, κἄν τε κατὰ χάριν 8
ἀφομοιοῖτο, καὶ ὁ κτίσας τῷ κεκτισμένῳ ἀνόμοιος ὑπάρχει, εἰ καὶ χρώ-
μασι διαφόροις αὐτὸ κοσμεῖν πειράσοιτο, εἰ μή τι ἂν πρὸς ἀπεικασμὸν
καὶ ἀπεικόνισμα κατὰ μίμη|σιν μόνον θεωρίας ἐστὶ τὸ ἐκτυπούμενον. καὶ 9 Ö 196
5 ὡς μὲν πρὸς Ἀρειανοὺς τοὺς κτιστὸν νομίζοντας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ
τὸ ἅγιον πνεῦμα ἴσχυσεν ἂν ὁ τούτου λόγος, οὕτως καὶ | ὕστερον ὑπ' P 916
αὐτῶν τῶν Ἀρειανῶν, φημὶ δὲ τῶν περὶ Εὐδόξιον καὶ Μηνόφιλον καὶ
ἄλλους, [καὶ] ἀποσύνακτος γενόμενος διήλεγχεν ἐπὶ τοῦ βασιλέως τότε,
ὅτι »ὁποίως αὐτοὶ ἔχουσιν, ἐγὼ ἔχω, ὡς καὶ αὐτοὶ πάντες· ἀλλ' ὃ ἐν ἐμοὶ 10
10 ἀληθές, αὐτοὶ κρυπτάζουσι, καὶ ὃ ἐγὼ τηλαυγῶς ὑποφαίνω ⟨καὶ⟩ ὁμολογῶ,
οὗτοι πάντες τὰ αὐτὰ | λέγουσι, κρυπτάζονται δέ«, τοῦ τότε βασιλέως οὐκ D 368
ἐναντίως ἔχοντος πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δραματουργίαν, ἀλλὰ δῆθεν εὐσεβεῖν
νομίζοντος. τὸ μὲν γὰρ κτίσμα ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παραιτού-
μενος ἠγανάκτει καὶ εἰς ὑπερορισμὸν ⟨αὐτὸν⟩ κατέταξεν, ὡς ἄνω προ- B
15 δεδήλωται.

4. Ἐντεῦθεν ἀρχὴ τῆς αἱρέσεως γεγένηται καὶ ἀπὸ τῆς μιᾶς ὑπο- 4,1
θέσεως εἰς πολλὴν κακῶν φορὰν ἀρθεὶς ὁ ἀνὴρ τὴν διάνοιαν, δεινῶς κατέ-
τρωσεν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτῶν τῶν αὐτῷ πεισθέντων. ἐφαντασιάσθη 2
γὰρ οὗτος ὕστερον εἰπεῖν, αὐτός τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοι, ὅτι
20 »οὕτως, φησί, τὸν θεὸν ἐπίσταμαι τηλαυγέστατα καὶ τοσοῦτον αὐτὸν
ἐπίσταμαι καὶ οἶδα, ὥστε μὴ εἰδέναι ἐμαυτὸν μᾶλλον ὡς θεὸν ἐπίσταμαι«.
ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τούτου ἀκηκόαμεν, καθὼς δεινῶς ὁ διάβολος δι' αὐτοῦ 3 C
ἐμηχανήσατο ψυχὰς ἀνθρώπων δελεασθέντων ἀπολέσαι. καὶ γὰρ οὐκ 4
ἄγεται αὐτοῖς περὶ βίου σεμνότητος, οὐ περὶ νηστειῶν, οὐ περὶ ἐνταλμά-
25 των θεοῦ, οὐ περί τινος ἑτέρου τῶν εἰς ζωὴν ἀνθρώποις ἐκ θεοῦ προστε-
ταγμένων, ἢ μόνον πρόχειρος αὐτοῖς ὁ λόγος δι' ἑνὸς ῥήματος τὸ πᾶν
⟨κατασχεῖν⟩· ὡς εἴ τις ἀπὸ νηὸς ῥίψας καὶ τὴν πᾶσαν ἐκβολὴν τοῦ παντὸς 5
φόρτου ποιήσας, κατάσχῃ δὲ ἕν τι τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἐμβεβλημένων, κεράμου
δέ φημι ἤ τινος ἑτέρου, ὡς δύνασθαι δι' ἑνὸς σκεύους τὸν πάντα πόντον D

7 ff Über den Bruch des Eudoxios mit Aëtios vgl. Philost. VIII; 4 IX 3 S. 106, 22 ff; S. 116, 11 ff Bidez. Menophilos erscheint bei der Inthronisation des Eudoxios im J. 360 vgl. Philost. Anhang VII 31 S. 225, 9 Bidez. Die Szene vor dem Kaiser wird bei Sozom. IV 23, 4; I S. 401, 11 ff Hussey erwähnt — 14 S. 342, 9.

J

4 ἐστε J 6 οὕτως Holl] ὡς J 8 [καὶ] Holl 10 ⟨καὶ⟩ Corn. 14 ⟨αὐτὸν⟩ Holl 18 αὐτῶν τῶν Öh.] τῶν αὐτῶν J 21 μᾶλλον ὡς θεὸν Holl, vgl. 411, 28] ὡς θεὸν μᾶλλον J 22 δι' Holl] κατ' J 27 ⟨κατασχεῖν⟩ Holl 28 φόρτου Ausgg.] φόρου τοῦ J 29 δέ Holl] τε J

διανήξασθαι καὶ σωτηρίαν ἑαυτῷ προσπορίσασθαι, σφαλέντος δὲ τοῦ τοιούτου καὶ οὐχ ὡς ὑπελάμβανε περὶ τοῦ μετὰ χεῖρα σκεύους τὸ πέρας εὑρόντος, ὕστερον ὑποβρυχίου γεγονότος, ⟨ὡς⟩ ἐκπεσεῖν τῆς πάσης πραγματείας τε καὶ σωτηρίας· οὕτω καὶ οὗτος ὁ Ἀέτιος καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ 6
5 Ἀνόμοιοι εἰς μέσον φέροντες τὸ ῥητὸν τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον τὴν μὲν λέξιν ὑφηγοῦνται, τὴν δὲ αὐτῆς δύναμιν οὐκ ὀρθῶς κατέχοντες | σφάλλεται καὶ σφάλλονται. ὅταν γὰρ αὐτοῖς περιτύχοι τις 7 D 369
καὶ περὶ ἐντολῶν ὑπομνήσειε, τοῦτο | φάσκουσιν ὡς ἔφη τὸ ῥητὸν ὅτι P 917
οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ὃ ζητεῖ θεὸς παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα γινώσκωμεν αὐτὸν
10 μόνον, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἔφη, φησίν, ἐν τῷ λέγειν αὐτόν »δὸς αὐτοῖς, πάτερ, ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ζωήν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέ|στειλας Ἰησοῦν Χριστόν«. ἀκηκόαμεν 8 Ö 198
γάρ καί τινων λεγόντων ὡς παρ' αὐτοῦ ἐναργῶς ἀκηκόασιν, ὥς τινες κατηγοροῦντο ἐπὶ ἀτοπήματι γυναικὸς ἁλόντες καὶ κατεγινώσκοντο ὑπ'
15 αὐτῶν. ὁ δὲ οὐδὲ περὶ τούτου χαλεπῶς ἔφερεν, ἀλλὰ καὶ μάτην ἐχλεύαζε, φάσκων μηδὲν εἶναι τὸ τοιοῦτον· σωματικὴ γάρ ἐστιν ἡ χρεία καὶ ἡ ὑπηρεσία. B
ὥσπερ γάρ, φησί, περὶ τὸ οὖς κνηθόμεθα (καὶ αὐτὸς μὲν αἰδοῦμαι λέγειν 9
ὅσαπερ ἐκεῖνος ⟨ὁ⟩ ἀκάθαρτος διηγήσατο), λαβόντες δέ, φησί, πτερὸν ἢ κάρφος τὸ οὖς κνηθόμεθα καὶ οὕτω παυόμεθα τῆς περὶ τὴν ἀκοὴν κνησμονῆς,
20 οὕτω καὶ τοῦτο, φησί, συμβαίνει κατὰ φύσιν καὶ εἴ τις ἐπιτελέσειεν, οὐχ ἁμαρτάνει.

5. Καὶ ὅσα τοιαῦτα ὁ ἀνὴρ διηγούμενος ὑδαρῶς τὰ πάντα καὶ κακῶς 5,1
ἐδίδασκεν, ἵνα ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ὀφθῇ, τί μὲν οὗτός ἐστιν, οἱ δὲ τοῦ κυρίου λόγοι σαφῶς ἡμῖν καταυγάσωσιν, ὡς ἔλεγε »προσέχετε ἀπὸ τῶν 2 C
25 ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μή τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὰς ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;« οὕτω καὶ ἡ τούτου κατὰ πάντα τῆς ἀνοησίας τόλμα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν διελέγχεται. ὡς μὲν κατὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ ἀνέτεινε τὸ στόμα ἀθυρο- 3
30 γλωττῶν, εἰς τὸν ἑαυτοῦ κύριον βλασφημεῖν μὴ αἰσχυνόμενος, ἵνα καὶ ἐκ τῶν καρπῶν τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας καὶ ὑδαρότητος οἱ συνετοὶ δοκιμάσαντες μὴ δρέψωνται τῶν | αὐτοῦ καρπῶν. οὐ γὰρ δύναται ἐξ ἀκανθῶν D D 370
σταφυλὴ τρυγᾶσθαι, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς κακοδιδασκαλίας ἡ σεμνότης ὀφθείη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τὸν ἄνδρα γεγονότα ἀκηκόαμεν καὶ συμβεβηκότα· 4
35 τὰ δὲ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκόλουθα εἰς μανίαν ἄρσεως κατὰ τοῦ κυρίου

10—12 Joh. 17, 2. 3 — 24—27 Matth. 7, 15f

J

3 ⟨ὡς⟩ Holl 7 περιτύχοιε J 14 ἁλόντες Pet.] ᾄδοντες J 15 τούτου Holl] τούτων J 18 ⟨ὁ⟩ Dind. 32 δρέψονται J 35 τὰ δὲ Holl] διὰ δὲ J

τολμηθέντα, ὥς ἔφην, πολλὰ μέν ἐστιν, ὀλίγα δὲ ἀπὸ τῶν πλειόνων παραθήσομαι. πρὸς αὐτὰ δὲ ἃ ὁ κύριος δίδωσι πρὸς ἀνατροπὴν καὶ αὐτοὶ λέξομεν. καὶ ἔστιν ἡ τούτου τοῦ Ἀνομοίου τῆς πίστεως ἐρεσχελία καὶ 5
⟨οἱ⟩ τῶν λόγων ἀπεικασμοὶ οὗτοι, ἐκ γραφῶν μὲν λε|γόμενοι, οὐχ οὕτως P 918
5 δὲ κατὰ τὸν νοῦν ἔχοντες, ἀλλὰ ἄλλως τὴν δύναμιν ἔχοντες, ἀπ' αὐτοῦ δὲ οὕτως λαμβανόμενοι·

6. Φάσκει δὲ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὅτι »οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὅμοιον 6,1
εἶναι τῷ γεννητῷ. καὶ γὰρ κατὰ τὸ ὄνομα διαλλάττει· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἀγέννητον, τὸ δὲ γεννητόν«. τὸ δὲ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον καὶ εἰς 2
10 μανίαν τρέψαν τὸν ἄνδρα. εἰ γὰρ ζητήσομεν τῷ ἀγεννήτῳ γεννήτορα, ἵνα μὴ τὴν περὶ Χριστοῦ δόξαν ἀληθῆ ἀπολέσωμεν, εὑρεθήσεται οὐκέτι B
εἷς ὁ πατήρ, οὐδὲ ⟨εἷς⟩ πατὴρ πατρός, ἀλλὰ ἄπειροι οἱ πατέρες πατέρων | Ö 200
ζητούμενοι, καὶ οὐκέτι εἷς θεός ἐστιν, ὁ ὢν ἀεὶ καὶ πρὸ αὐτοῦ μηδὲν ἐσχηκὼς καὶ ἀεὶ διατελῶν καὶ μένων, ἐξ οὗ ὁ μονογενὴς ἀληθινὸς υἱὸς
15 γεγέννηται καὶ ἔστι, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔσονται οἱ ζητούμενοι πολλοὶ θεοὶ καὶ λοιπὸν τὰ πάντα ἀπάτη ἔσται καὶ οὐκ ἀλήθεια. δεῖ δὲ καὶ ὡς ἔστιν ἕνα εἰδέναι θεὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν 3
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον »ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον«. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μία θεότης, εἷς θεός, εἷς κύριος, 4 C
20 πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐ συναλοιφή τις ὢν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλ' ὁ πατὴρ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον πνεῦμα, | τρία τέλεια, μία θεότης, εἷς θεός, εἷς κύριος, ὡς καὶ πολλά- D 371
κις ἐν πάσαις αἱρέσεσιν οὕτω τὴν περὶ θεοῦ ἀπεδώκαμεν δοξολογίαν. οὐκοῦν 5
ἐπειδὴ εἷς ἐστι θεὸς καὶ οὐκ ἔνι ὑπολαβεῖν ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα, θαυμα-
25 στῶς καὶ ἀγέννητός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ἄκτιστος, καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ ⟨ὁ⟩ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς οὐκ ἀνόμοιος αὐτῷ κατὰ πάντα τρόπον D
τυγχάνει, ἀλλὰ ταυτὸν τῷ πατρὶ καὶ ἴσος κατὰ πᾶσαν ἀξίαν, κἄν τε ὁ μὲν γεγέννηται, ὁ δὲ ἀγέννητός ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ὅλως γεγέννηκεν ἐξ 6
αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἀδύνατον μὴ εἶναι ἴσον τῷ πατρὶ καὶ ὅμοιον· πᾶν γὰρ τὸ
30 γεννῶν ὅμοιον ἑαυτῷ γεννᾷ, καὶ οὐ μόνον ὅμοιον, ἀλλ' ἴσον τῇ ταυτότητι. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ καὶ θεὸς θεόν, καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος 7
ἐκ σωμάτων συμπλοκῆς, ὁ δὲ θεὸς ἀνεκδιηγήτως μόνος μονογενῆ γεγέννηκε, καὶ οὐ κατά τινα ῥύσιν οὐδὲ συστολὴν | οὐδὲ πλατυσμόν, ἀλλὰ πνεῦμα P 919
ὢν ὁ πατὴρ ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως τὸν υἱὸν ἐγέννησεν, ὅμοιον

18 Joh. 15, 26; 16, 14

J

1 τολμηθέντα Holl] τολμηθείσης J 4 ⟨οἱ⟩ Holl 12 ⟨εἷς⟩ Holl
20 συναλιφὴ J 26 ⟨ὁ⟩ Holl 33 ῥύσιν Holl] ῥῆσιν J

αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ἴσον, ὡς λέγει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ὅτι »ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ«. πῶς γὰρ οὐχ 8 ὅμοιος τῷ πατρὶ καὶ ἴσος κατὰ πάντα ὁ ἐν αὐτῷ ἔχων τὸ ζῆν καὶ λέγων
5 »ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἐγείρει τοὺς νεκρούς«, καὶ λέγων »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«. οὐ δύναται διηλ- 9 B λαγμένος εἶναι ὁ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα σημαίνων καὶ [ὁ] λέγων ὅτι »ὁ γινώσκων ἐμὲ γινώσκει τὸν πατέρα« καὶ »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα«, ὡς αὐτοῦ οὐκ ἄλλου ὄντος παρὰ τὸν πατέρα· ὡς καὶ ὁ πατὴρ
10 † καὶ ὁ υἱὸς σημαίνει »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«. εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς ὅμοιος τῷ πατρί, πῶς λοιπὸν ὁ ἄν- 10 θρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐγένετο; οὐ γὰρ εἶπεν | ὁ πατὴρ D 372 »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐμὴν« ἢ »κατ' εἰκόνα σήν«, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. ἀπὸ δὲ τοῦ »κατὰ | ἡμετέραν« λέγειν τὸ ἴσον τοῦ πατρὸς 11 Ö 202
15 ἐν τῷ υἱῷ ἀπέδειξε καὶ τὸ ὅμοιον οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ταυτὸν ἐν ἅπασι καὶ C μὴ παρηλλαγμένον.

7. Πῶς δὲ δύναται μὴ εἶναι ἴσος καὶ μὴ ὅμοιος, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, 7,1 ὁ λέγων ὅτι »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί«; οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς 2 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πνεύματι ἁγίῳ προφητεύων Ἠσαΐας
20 ἔγνω τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ μὴ ἀλλότριον τοῦ πατρὸς μηδὲ παρηλλαγμένον, ὡς ἔχει τὸ ῥητόν, ὃ ταύτην ἔχει τὴν ἀκολουθίαν, ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑβραϊ- 3 κοῦ οὕτως »φθόου σααρείμ, οὐΐαβω γωι σαδίκ, σωμὴρ ἐμμουνείμ, ἰεσρο σαμώχ, θεσὰρ σαλὼμ σαλώμ, χι βὰκ βατόου, βετοὺ βααδωναΐ ἀδὰ ὤθ, χι βαϊὰ D ἀδωναΐ σωρ ωλεμείμ«· ἀπὸ δὲ τῆς ἑρμηνείας Ἀκύλα οὕτως »ἀνοίξατε πύλας, 4
25 εἰσελθέτω ἔθνος δίκαιον, φυλάττον πίστιν, πλάσμα ἐστηριγμένον, φύλαξις εἰρήνης, ὅτι ἐπ' αὐτῷ πεποίθασι· πεποίθατε ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἕως αἰῶνος, ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ κύριος ὁ στερεώσας τοὺς αἰῶνας«, παρὰ δὲ τοῖς ο' οὕτως »ἀνοί- 5 ξατε πύλας, εἰσελθέτω ⟨λαὸς δίκαιος⟩ φυλάσσων ἀλήθειαν καὶ ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας καὶ φυλάσσων εἰρήνην, | ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν, κύριε, P 920

1—3 Joh. 5, 18 — **4** Joh. 5, 26 — **5—6** Joh. 5, 21 — **6** Joh. 14, 9 — **7** wo? vgl. Matth. 11, 27 — **10** Gen. 1, 26 — **18** Joh. 14, 10 — **22** Jes. 26, 2. Vgl. Lagarde Mitteilungen II 362 Anm. hebräisch geschrieben: פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים׃ יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלֹם שָׁלֹם כִּי בְךָ בָּטוּחַ׃ בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְהוָה צוּר עֹלָמִים׃

J

7 [ὁ] Holl **10** † *καὶ ὁ υἱὸς*] lies wohl *πρὸς τὸν υἱὸν ⟨λέγων⟩* Holl. oder *τὸν υἱὸν σημαίνει ⟨λέγων⟩* Ltz. **17** *εἰπὼν* J **22** *γωι* Lagarde] *τῶν* J **23** *σαμώχ* Lagarde] *σμοὼχ* J | *βετοὺ* Lagarde] *βετοὺβ* J | *βααδωναΐ* Lagarde] *βαλδωναΐ* J | *ἀδὰ ὤθ* Lagarde] *ἀδδὼθ* J **24** *σωδ* J **28** *⟨λαὸς δίκαιος⟩* nach LXX var. Klost.

ἕως τοῦ αἰῶνος, ὁ θεὸς ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος«. παρατηρείσθω δὲ ὁ ἀναγινώ- 6
σκων ὡς ⟨τὸ ὁ θεὸς⟩ ἀντὶ τοῦ κύριος καὶ τὸ ὁ μέγας ἀντὶ τοῦ ἐν κυρίῳ
κεῖται παρὰ τοῖς ο'. καὶ πόσα ἔστι περὶ τούτου λέγειν; δέδια δὲ μή πως 7
εἰς ὄγκον πολὺν ἐλάσω τὴν περὶ τούτων τῶν λόγων πραγματείαν. πάντα
5 γὰρ σαφῆ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ τοῖς βουλομένοις εὐσεβεῖ λογισμῷ προσέρ-
χεσθαι τῷ θείῳ λόγῳ καὶ μὴ διαβολικὴν ἐνέργειαν ἐν ἑαυτοῖς ἐγκισσήσαντας
ἑαυτοὺς καταστρέφειν εἰς τὰ βάραθρα τοῦ θανάτου, ὡς οὗτος ὁ ἐλεεινὸς B
καὶ οἱ αὐτῷ πεισθέντες ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας | ἐστρατεύσαντο ὑπὲρ D 373
πάντας τοὺς πρὸ αὐτῶν γεγονότας βλασφήμους εἰς θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν.
10 καὶ ὅτι μὲν οὐ δύναται ἀνόμοιος εἶναι ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ⟨ἀπεδείξαμεν⟩, 8
ἀλλ' οὐδὲ τούτῳ ἐπερειδόμενοι ταῦτα ἔφημεν. ἔστι γὰρ οὐ μόνον ὅμοιος,
ἀλλὰ καὶ ἴσος, ταυτὸν τῇ θεότητι, ταυτὸν τῇ ἀϊδιότητι καὶ δυνάμει. καὶ
οὐ λέγομεν ταυτοούσιον, ἵνα μὴ ἡ λέξις παρά τισι λεγομένη Σαβελλίῳ
ἀπεικασθῇ. ταυτὸν δὲ λέγομεν τῇ θεότητι καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει 9 C
15 ⟨καὶ⟩ κατὰ πάντα ἴσον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι, ὁμοούσιόν
τε φαμέν, ὡς ἔχει ἡ ἁγία πίστις, ἵνα ἀπὸ τοῦ ὁμο σαφῶς σημανθῇ | τὰ τέλεια, Ö 204
ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ πατρὸς τέλειος ἐκ τελείου, τέλειον δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

8. Ἀπὸ μιᾶς καὶ δευτέρας καὶ τρίτης μαρτυρίας οὗτοι φωραθήσονται. 8,1
εἰ γὰρ ὅλως ὁμολογεῖται ⟨υἱὸς⟩ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένος, ὁμολογηθήσεται
20 εἶναι ἐπάναγκες ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι. δῆλον δὲ ὅτι ἐν λόγῳ μὲν λέγει 2
τὸ γέννημα, κτίσμα δὲ σαφῶς ἔχει τε καὶ πεπίστευκε ⟨ὑπάρχειν⟩, κατὰ χάριν
δὲ καλεῖσθαι αὐτὸν υἱόν, ὡς ἐδοκίμασεν ὁ ὁρι⟨ο⟩γνώμων τῶν ἐπουρανίων καὶ D
μεριστὴς τῶν ἀδιαιρέτων καὶ γεωμέτρης τῆς ἡμετέρας εἰς Χριστὸν σωτηρίας.
διαπίπτει δὲ ὁ πάντων τούτων λόγος, τῶν κτίσμα αὐτὸν παρεισφερόντων, 3
25 ὡς καὶ ὁ τούτου πεσεῖται. λέξω γὰρ πρὸς αὐτὸν δικαιότατα· λέγε μοι, ὦ 4
οὗτος, τί ἂν λέγοις περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ; κτίσμα αὐτὸν φάσκεις ἢ γέννη-
μα; εἰ μὲν γὰρ κτίσμα αὐτὸν λέγεις εἶναι, μηκέτι πιθανῶς παράκρυπτε
τὴν λύμην, ὀνόματι γέννημα αὐτὸν καλῶν τοῦ πατρός. | πᾶν γὰρ τὸ κτιστὸν 5 P 921
οὐ γεννητόν, καὶ εἰ γεννητόν, οὐ κτιστόν. ἔασον τοίνυν τὸ μήτε λόγῳ
30 λέγειν γεννητόν. οὐ γὰρ πρέπει σοι ὅλως κἂν ἐνὶ λόγῳ φέρειν τῆς ἀλη-
θείας τὰ ῥήματα ἐπὶ χειλέων, ἀλλὰ λέγε σου τὸ πᾶν τῆς ἐπιβουλῆς, ἵνα
μάθωμεν τίς εἶ καὶ οὕτως ἀποφύγωμεν | ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς σου, ἀγρευτὰ D 374
τῶν ψυχῶν καὶ ἐπίβουλε τῶν σοι πειθομένων. προσκυνεῖς τοίνυν τὸν 6

18 Vgl. 2. Cor. 13, 1

J

2 ⟨τὸ ὁ θεὸς⟩ Holl 10 ⟨ἀπεδείξαμεν⟩ Holl 11 τούτῳ Pet.] τοῦτο J
13 Σαβελλίου Eltester 15 ⟨καὶ⟩ Holl 16 τε Holl] δὲ J 19 ⟨υἱός⟩ Holl
21 ⟨ὑπάρχειν⟩ Holl, oder statt dessen 23 [ὡς] Klost. 22 ὁρι⟨ο⟩γνώμων
Holl 24 κτίσμα Holl] κτισμάτων J 29 μήτε unlogisch: del. ? Eltester
33 πειθομένων Holl] πεποθημένων J

υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ οὐ προσκυνεῖς; ναί, φησί, προσκυνῶ αὐτόν. θεὸν προσκυνεῖς ἢ οὐχί; ναί, φησί, θεὸν προσκυνῶ. ποῖος οὖν θεὸς ἔσται κτιστὸς παρὰ σοὶ λεγόμενος καὶ προσκυνούμενος; εἰ μὲν γὰρ τὸν ἕνα ἔκτισεν ὁ προσκυνητὸς θεὸς καὶ τοῦτον εὐδόκησε προσκυνεῖσθαι, τὰ δ' ἄλλα πάντα αὐτὸς ὁ 7 B
5 κτίσας οὐ βούλεται προσκυνεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰτιᾶται τοὺς προσκυνοῦντας τὴν κτίσιν, διὰ νόμου διδάσκων »οὐ ποιήσεις σεαυτῷ πᾶν ὁμοίωμα καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ μήτε ἐπὶ τῆς γῆς μήτε ἐν τοῖς ὕδασι«, καὶ ὁ 8 ἀπόστολός φησιν »ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν«, πῶς τοίνυν περὶ πάντων κελεύει μὴ προσκυνεῖσθαι<, τοῦτον δὲ εὐδόκησε
10 προσκυνεῖσθαι>; ἆρα οὖν »προσωποληψία ἐστὶ παρὰ θεῷ«; μὴ γένοιτο. ἐν τῷ γὰρ τὸν ἕνα προσκυνεῖσθαι ἔδειξε παντάπασιν ἄλλον ὄντα παρὰ 9 C τὴν κτίσιν τὸν προσκυνούμενον καὶ ἄλλην τὴν προσκυνουμένην κτίσιν παρὰ τὸν προσκυνητὸν κύριον, υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκ πατρὸς γεγεννημένον· διὰ γὰρ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι ὅμοιον αὐτῷ καὶ ὄντα υἱόν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
15 προσκυνητὸν παρὰ πᾶσι· »δι' αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν«. ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι τῷ »ἐξ αὐτοῦ 10 ἐκπορευθέντι καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντι« ἐποίησε τὰ πάντα καὶ ἐστερέωσε. »τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ D στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. | ὅταν γὰρ εἴπῃ ὁ μονογενής, ὡς 11 Ö 206
20 ἄνω μοι εἴρηται, »ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν«, ἀφώρισεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος φάσκει »εἷς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ | ἡμεῖς δι' αὐτοῦ«. καὶ ὁρᾷς 12 D 375 μὲν πῶς ἔδειξεν ἕνα θεὸν τὸν πατέρα, ἕνα δὲ κύριον τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννη-
25 μένον· καὶ οὐκ εἶπεν· εἷς θεός, | καὶ εἷς κύριος σὺν πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ P 922 γεγονόσιν, ἀλλ' εἷς κύριος δι' οὗ τὰ πάντα. εἰ δὲ εἷς κύριος δι' οὗ τὰ πάντα ἐστίν, οὐκ ἔστιν εἷς ἐκ πάντων, ἀλλὰ ποιητὴς τῶν ἁπάντων, τῶν κεκτισμένων πάντων κτίστης ὑπάρχων.

9. Τοῦ δὲ υἱοῦ ἐκ πατρὸς γεγεννημένου καὶ ἐκ πατρὸς τυγχάνοντος, 9,1
30 δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται, ἀνόμοιος τοῖς πᾶσίν ἐστιν, οἷα δὴ κτίστης ὢν τῶν ἁπάντων· ἐπειδὴ εἷς καὶ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ 2 κύριος Ἰησοῦς δι' οὗ τὰ πάντα, συνενουμένης τῆς ἄνω λέξεως διὰ τοῦ B εἷς καὶ εἷς καὶ διὰ τοῦ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ, τὸ μὲν σαφῶς ἐκ πατρὸς τὸν υἱὸν

6/7 Ex. 20, 4 — 8 Röm. 1, 25 — 10 Röm. 2, 11 — 15 vgl. Joh. 1, 3 — 16 Joh. 15, 26; 16, 14 — 18 Ps. 32, 6 — 20 ἄνω 345. 11 vgl. Joh. 17, 3 — 22 1. Cor. 8, 6 — 31 1. Cor. 8, 6 — 32 Z. 22ff

J

9 erg. nach Z. 4 Klost. 14 ὄντα Holl] κατ' αὐτὸν J | υἱόν + ⟨ἔδειξεν⟩ ? Holl

δεδήλωκεν, τὸ δὲ οὐκέτι τὸν υἱὸν ἐκ τῶν λοιπῶν εἶναι θαυμαστῶς ἀπεφήνατο, »δι' οὗ τὰ πάντα« φάσκον, ἵνα δείξῃ πατέρα ὄντα καὶ υἱὸν ὄντα ἀπὸ πατρὸς ὄντος τὸν μονογενῆ κύριον. ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ ἀπόστολος πνεύματι 3 ἁγίῳ φερόμενος· διὸ οὐκ ἔσχε χρείαν περὶ πνεύματός τι δηλῶσαι, οὐχ ὡς 5 μὴ συνδοξαζομένου τοῦ πνεύματος πατρὶ καὶ υἱῷ οὐδ' ἵνα αὐτὸ ἀπὸ τῶν πάντων σημάνῃ τῶν δι' υἱοῦ κεκτισμένων. ἤρκει γὰρ τὸ συναριθμηθῆ- 4 C ναι διὰ τῆς βεβαίας ὁμολογίας τοῦ υἱοῦ πατρὶ καὶ υἱῷ ἐν τῷ εἰπεῖν »ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. φθεγγόμενος γοῦν ὁ ἀπόστολος, μᾶλλον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φθεγγόμενον 10 ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐδήλου περὶ ἑαυτοῦ. σαφὴς γὰρ ἦν ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶσις, οὐδὲ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀμφιβαλλομένη· ἐταμιεύετο δέ, ἵνα μὴ αὐτοσύστατον εἴη τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὁ δὲ ἀπόστολος [σὺν] πνεύματι ἁγίῳ ἐφέ- 5 ρετο καὶ περὶ πατρὸς ἔλεγε καὶ υἱοῦ, ἵνα δειχθῇ ἡ τριὰς ἀεὶ οὖσα καὶ μηδέποτε διαλείπουσα τοῦ εἶναι. μὴ θαύμαζε δὲ ἐὰν ἀκούσῃς »εἷς θεὸς ἐξ D 15 οὗ τὰ πάντα, | καὶ εἷς κύριος δι' οὗ τὰ πάντα«. τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν υἱὸν 6 D 376 κύριον οὐ πάντως ἠρνήσατο ὁ ἀπόστολος τὸ εἶναι τὸν κύριον καὶ θεόν, καὶ τῷ εἰπεῖν »εἷς θεὸς δι' οὗ τὰ πάντα« οὐκ ἠρνήσατο τὸ εἶναι τὸν θεὸν καὶ κύριον. ὁμοῦ γὰρ καὶ κύριος καὶ θεός, καὶ θεὸς καὶ κύριος, καὶ οὐδὲν διοίσει περὶ | τῶν εἰς ἡμᾶς ἐν ἀληθείᾳ σωτηριωδῶς ἐκ θεοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων Ö 208 20 κεκηρυγμένων. καταλείψας δὲ ὁ αὐτὸς Ἀνόμοιος | καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ γε- 7 P 923 γονότες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ⟨εἰς ψεῦδος⟩ ἐτράπησαν, κακῶς τὰς θεοῦ ῥήσεις ἐπινενοηκότες, καὶ λοιπὸν εἰς διαλογισμοὺς καὶ εἰς διαλογὰς λέξεων παρεκτρέψαντες τὸν νοῦν ἀπεπήδησαν τῆς ἀληθείας καὶ ἐξέπεσον τῶν ἐπουρανίων. πᾶσα γὰρ λέξις ἐλέγξει αὐτούς, ἐὰν θέλωσι τὸν ἑαυτῶν νοῦν 8 25 δοῦναι εἰς »φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου«. οὐδαμοῦ γὰρ ὁ μονογενὴς λέγει, καίτοι γε ἐν σαρκὶ παραγενόμενος, ὅτι ὁ κτίσας με πατὴρ ἀπέσταλκέ με, οὐδὲ ὁ πατήρ που ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διελέχθη οὐδὲ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ, ὅτι ἔκτισα ὑμῖν τὸν υἱόν, ἀλλ' »ὁ πατήρ με ἀπέστειλε«, καὶ »ἐκ τοῦ πατρὸς B ἐξῆλθον καὶ ἥκω«, καὶ »ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός«, καὶ »ὁ λόγος 30 ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«. καὶ πολλά ἐστι περὶ τῆς ἡμῶν 9 σωτηρίας κατανοῆσαι καὶ μὴ συναρπάζεσθαι ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου τούτου κυβευτικῆς διδασκαλίας. ὁ γὰρ διάβολος βουλόμενος ἀπολέσαι 10 τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, φθόνῳ κατεχόμενος πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου δόξαν, μηχανὰς ἐπενόησε διαφόρους· τὸ πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἀγνοίας,

7 Matth. 28, 19 — 14 1. Cor. 8, 6 — 25 2. Cor. 4, 4 — 28 Joh. 10, 36 — Joh. 8, 42 — 29 Joh. 1, 18 — Joh. 1, 1

J

2 φάσκον Holl] φάσκων J | ἀπὸ Holl] ὑπὸ J 12 ὁ δὲ Pet.] δ ὁ J | [σὺν] Holl, vgl. Z. 3 21 ⟨εἰς ψεῦδος⟩ Holl 22 lies νενοηκότες? Holl 24 ἑαυτὸν J 28 πατὴρ auf Rasur J

τὸ δεύτερον δὲ διὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἄλλοτε δὲ διὰ κακοτροπίας, νυνὶ δὲ εἰς ὕστερον διὰ τῆς πλάνης καὶ ἀπάτης τῶν αἱρέσεων, ἵνα πανταχόθεν καταστρέψῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων. C

10. Πόσα οὖν ἰσχύσει ὁ νοῦς τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰπεῖν πρὸς 10,1
5 σέ, ὦ Ἀνόμοιε; καλῶς γὰρ Ἀνόμοιος | τυγχάνεις, ὁ καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τοὺς τρόπους καὶ τὴν διάνοιαν παρεκτρέψας τῶν τὴν σύνεσιν τοῦ θεοῦ κεκτημένων καὶ τὴν πίστιν ἐχόντων τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ εἰς ἀγαθὸν προκόψας ἀνόμοιος γέγονας ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας παρεκκλίνας ἀνόμοιος ἐγένου τῶν υἱῶν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλη-
10 σίας· πρόφασιν λαβὼν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν κατὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα ὄντα καὶ ἀνόμοιον πατρὶ λέγων σὺ ἀνόμοιος γέγονας, κληρωθεὶς τοῦτο τὸ ὄνομα, μηκέτι ὅμοιος ὑπάρχων τῶν ἐν θεῷ σῳζομένων. D 377 2 D

Ἵνα δὲ μὴ περὶ τὰς αὐτοῦ ζητήσεις κατατριβόμενος ἀναλίσκω χρόνον, 3
ἀφ' ὧν λέξεων αὐτὸς ὑφηγήσατο διαλεκτικῶς γράφων τισί, φέρε τὰ
15 κατ' αὐτὸν διελέγξωμεν. ἔδοξε γὰρ διαλεκτικήν τινα ὑποφαίνειν πλάνην 4
ἐν αὐτῷ τῷ αὐτοῦ συντάγματι, τῷ οὐδ' ἕνα λόγον ἔχοντι πίστεως, τῆς ἀφελεστάτης καὶ ἀκεραιοτάτης | καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πράῳ ⟨κε⟩κοσμημένης. ὅλον δὲ δι' ὅλου τὸ δοκοῦν αὐτοῦ πονημάτιον τὸ εἰς ἡμᾶς ἐλθὸν ἐν πρώτοις κατέταξα, ἵνα ἀπ' αὐτοῦ ποιησώμεθα πρὸς αὐτὸν τὴν λοιπὴν
20 ἀνατροπὴν τῆς διαλέξεως. | καὶ ἔστι τόδε· P 924 5 Ö 210

Τὸ συνταγμάτιον τοῦ Ἀνομοίου Ἀετίου.

11. Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν 11,1
Χρονιτῶν τινὲς τῶν προειρημένων σφετερισάμενοι μετὰ καὶ ἄλλων B

23 Χρονῖται sind die Nicaener vgl. Dial. de s. Trin. II 11 Migne 28, 1173 C οὐ διὰ τοῦτο ἡμᾶς Χρονίτας ὠνόμασε, διότι ἀπὸ χρόνου τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως ἔχομεν, οὐκ· ἀλλ' ἐπειδὴ γεννᾶσθαι λέγομεν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν· τὸ δὲ γεννᾶσθαι τοῖς Ἀρειανοῖς χρονικόν (so statt χρονικήν zu lesen).

J 21ff Die einzelnen Abschnitte des Stückes sind unten 360, 18ff. wiederholt (= J[1]); außerdem ist verglichen Nicet. Chon. Thesaurus orthod. V 39 (Migne gr. 139, 1396 Bff) f. 134[r]ff = *Ch* nach Vat. 680 und der Dialogus II de s. Trinitate (opera Athanasii ed. Montfaucon II 494—506 = Migne 28, 1173—1201. Verglichen sind neben Montf. die codd. A = Paris. gr. 1301 [s. XIII], B = Vat. Pal. gr. 76 [s. XV] und C = Vat. Pal. gr. 416 [s. XVI] nach G. Bardy Revue d'hist. eccl. 24 [1928] 813ff) = *Dial.*

16/17 ἀφελωτάτης J 20 καὶ ἔστι τόδε in J zur folgenden Überschrift gezogen; bei Nic. Chon. lautet die Einleitung: ἐγγράφει δὲ τοῖς παναρίοις ὁ ἁγιώτατος ἐπιφάνιος κύπρου καὶ ἀετίου τοῦ δυσσεβοῦς πόνημά τι δυσσεβὲς διῃρημένον μὲν εἰς κεφάλαια τριάκοντα καὶ ἕξ, προοίμιον δὲ ἔχον τοιοῦτον 22 vor καιρῷ + τῷ Ch. | τοῦ ἐπενεχθέντος vor ἐν καιρῷ J[1]

πολλῶν πονημάτιον σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ ἀγεννήτου
θεοῦ καὶ γεννητοῦ παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεσι διαφθείραντες ἐξέ-
δωκαν, τὴν ἀκόλουθον ἀμείψαντες ἀγωγήν, ἦλθε δὲ μετὰ ταῦτα τοῦτο
εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προσκεκομικότος, ἠναγ- 2
5 κάσθην οἷα πατὴρ αὖθις διακαθάρας ἐκπέμψαι ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὦ | D 378
πάντες εὐσεβεῖς ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι, ὅπως ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ᾿
ἔννοιαν τῶν ἁγίων γραφῶν εἰρῆσθαι ἡμῖν τὸ λογίδιον, δι᾿ οὗ πάντα
ἄνθρωπον ἀντιλέγειν ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννη-
τοῦ παύειν ἀναισχυντεῖν συντόμοις περιτροπαῖς δυνήσεσθε, πάντων
10 δὲ μᾶλλον τοὺς προειρημένους Χρονίτας. ἐν εἴδει δὲ τῶν στιχηρῶν 3 C
ἐπαπόρησιν ἐπαπορήσεως διέστησα καὶ λύσιν λύσεως διὰ τὸ εὐπερί-
δρακτον καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ
ἀγεννήτου θεοῦ·

α̅. Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον **12,1**
15 ποιῆσαι.

J J[1] Ch Dial. (Montf. ABC) **10ff** Zur Form vgl. etwa Didymus de trin. III 2 (Migne gr. 39, 785ff)

1 *πολλῶν*] *θεωρημάτων* Dial. **1/2** *περὶ γεννητοῦ θεοῦ καὶ ἀγεννήτου θεοῦ* Dial. **3** *τοῦτο*] *αὐτὸ* J **4** *προκεκομικότος* Ch. **4/5** *ἠναγκάσθην* + *αὐτὸ* Dial. (Montf.) + *αὐτὸς* Dial. (ABC) **5** *ἀνακαθάρας* Ch. **6** *εὐσεβείας* J[1] | *ἂν* < Ch. **7** *ἁγίων* < Dial. | *ἡμῶν* JJ[1] | *λόγιον* JCh., vgl. 362, 12 **8** *περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου* (*θεοῦ* <) Dial. **9** *ἀναισχυντεῖν* < Dial. (Montf.) | vor *ἀναισχυντεῖν* + *τοῦ* Ch. | *περιτροπαῖς*] *ἐπιφοραῖς* J | *δύνησθε* Ch. **10** *μάλιστα* J | *χρονίτας* < J | *δὲ* < JJ[1] Dial. (ABC) **11** *ἀπορήσεως* JJ[1] Dial. (B) | *διέστησα* < J *διαστήσας* J[1] Dial. **13** *θεοῦ* + *καὶ γεννητοῦ* Dial. **14** Der Satz *εἰ δυνατὸν — ποιῆσαι* ist hier und ebenso 363, 6 als α̅ gezählt; er ist aber Überschrift für alles weitere. In J ist häufig ein *κεφάλαιον* in mehrere zerschlagen. Die richtige Abgrenzung (vgl. 411, 1) ergibt sich aus der Widerlegung und aus Nic. Chon. Ganz willkürlich zertrennt der Dial. die Sätze. Nicetas Chon. spricht nur von 36 Sätzen (vgl. zu 351, 21), weil bei ihm λ̅δ̅ ausgefallen ist. **14f** lautet im Dial.: *εἰ ἀδύνατόν ἐστι τῷ θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, ἀδύνατον ἂν εἴη καὶ τὸ ἀγέννητον γεννητὸν ποιῆσαι.* **15** nach *ἀγέννητον ποιῆσαι* folgt in J: *εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδ᾿ ὁποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. πῶς οὖν ἄν τις φαίη, τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης ὕλης* d. h. der Satz, der nachher unter Nummer λ̅δ̅ in J und J[1] (bei Nicetas fehlt das Stück auch dort) wiederkehrt. Die Einfügung durch J an dieser Stelle beruhte auf dem Mißverständnis, als ob etwas hier fehlte.

β̄. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεός, διὰ τοῦτο 2
καὶ γενέσεως κρείττων ἂν εἴη. εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας, δῆλον
ὅτι καὶ γενέσεως. οὔτε γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφε τὸ εἶναι οὔτε αὐ-
τὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν. | P 925

5 γ̄. Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς 3
φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν, πόθεν ἄν τις τὴν
ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν
ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως γένεσιν;

δ̄. Εἰ ἀτελευτήτως ὁ θεὸς διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει καὶ ἀτελευ-| 4 Ö 212
10 τήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν, ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοιοουσίου
κακοδοξία παραφανισθήσεται. ἵσταται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀσύγκριτον,
ἑκατέρας φύσεως ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς φύσεως ἀξιώματι. B

ε̄. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ | οὐσίας διαστάσει τὸ 5 D 379
γεννηθὲν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ οὐσίας ὑποστησάσης αὐτό. τὴν γὰρ αὐτὴν
15 οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος εὐσεβὴς ἐπιτρέπει.

ς̄. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, τί κωλύει τὸ γεννητὸν ἀγέννητον 6
γεγονέναι; μᾶλλον γὰρ ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ ἀνοικείου ἐπὶ τὸ αὐτῆς οἰκεῖον
ἐπείγεται πᾶσα φύσις.

ζ̄. Εἰ μὴ ὅλος ὁ θεὸς ἀγέννητός ἐστιν, οὐδὲν κωλύει γεγεννηκέναι 7 C
20 οὐσιωδῶς. εἰ δὲ ὅλος ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν διέστη,
ἐξουσίᾳ δὲ ὑπέστησε γέννημα.

η̄. Εἰ ὅλος ἐστὶ γεννητικὸς ὁ ἀγέννητος θεός, οὐκ οὐσιωδῶς τὸ 8
γεννηθὲν ἐγεννήθη, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, ἀλλ'
οὐ τὸ γεννᾶσθαι. εἰ δὲ μετασχηματισθεῖσα ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ γέννημα

J J[1] Ch. Dial. (Montf. ABC) 22—354, 2 *εἰδοποίησιν* = Didymus de trin. I 10 (S. 14 Mingarelli = Migne gr. 39, 292 B/C) = *Did.*

1 *εἰ* < Dial. 1/2 *διὰ — εἴη* hinter *γενέσεως* Z. 3 Dial. (A) 2 *γεννήσεως* Ch. | *εἰ δὲ*] *καὶ εἰ* Ch. 3 *ἀνείληφε* Dial. 4 *τὸ* < Dial. (Montf.) 5 *εἰ δὲ — παρέσχεν* < Dial. 6 *ὑπερβεβληκέναι* Dial. (Montf.) 8 *οὐ*] *μὴ* Ch. | *πρωιεμένης* J 9 *διαμένει ὁ θεός* Dial. (Montf.) 10 vor *ὁμοιουσίου* + *τοῦ* J | *ὁμοιοουσίου*] *ἀνομοιουσίου* J[1] 11 *παραφανισθήσεται*] *παρεισφθαρήσεται* J | *ἀσυγκρίτω* J[1] 12 *ἀπαύστως — τῆς φύσεως* < J | *ἰδίῳ*] *οἰκείῳ* Dial. (Montf.) | *ἀξιώματι*] *ἰδιώματι* Dial. (ABC) 16 *κωλύει*] *τὸ κωλῦον* J[1] | *κωλύει* + *καὶ* Dial. 17 *γεγονέναι*] *γενέσθαι* Dial. (A) | *⟨ἀπὸ⟩* Holl | *ἑαυτῆς* Dial. 19 *ἐστιν ἀγέννητος* Dial. | vor *γεγεννηκέναι* + *τὸ* J Dial. (ABC) 20 *διέστη*] *ὑπέστη* Dial. (A) 21 vor *γέννημα* + *τὸ* J Dial. (ABC) 22 *ὅλως* Ch. Dial. (C) 22/23 *τὸ γεννηθὲν*] *ὁ γεννηθεὶς* Did. 23 *ἀλλ'* < J[1] 24 mit *εἰ δὲ μετασχηματισθεῖσα* beginnt J einen neuen Absatz *θ̄*, ebenso mit *εἰ δὲ εἴη* (354, 2) den Absatz *ῑ*; die Widerlegung (S. 371, 26ff) befaßt alles von *εἰ ὅλος ἐστὶ* (Z. 22) bis *ὁμολογηθήσεται* (354, 4) unter derselben Nummer *η̄*; damit stimmt Nic. Chon. überein | *δὲ* < Did.

λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης D
τὴν τοῦ υἱοῦ εἰδοποίησιν. εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ γενέσεως κρείτ-
των ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, τὸ κατὰ τὸν υἱὸν ἕως ψιλῆς προσηγορίας ὁμο-
λογηθήσεται.

5 θ̄. Εἰ σπερματικῶς ἦν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γέννημα, μετὰ τὴν 9
γέννησιν ἔξωθεν προσλαβὸν ὡς ἂν εἴποι τις ἠνδρώθη. τέλειος οὖν
ἐστιν ὁ υἱὸς οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν | προσέλαβε. τὰ γὰρ P 926
συγγενικῶς προσλαμβάνοντα ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστῶτα τὸ τοῦ τελείου
ὄνομα διαφόρως προσίεσθαι πέφυκεν.

10 ῑ. Εἰ τέλειον ἦν τὸ γέννημα, ἐν γεννητῷ γέννημά ἐστι καὶ οὐκ ἐξ 10
ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησεν. γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῳ
οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι. τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναί τε ⟨οὐκ⟩ ἔστι καὶ μὴ
εἶναι. γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον ὂν γέννημα
οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοιομεροῦς ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν B
15 ἐπέχοντος. | Ö 214

ῑᾱ. Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων θεὸς ὁ παν|τοκράτωρ γεννητῆς 11 D 380
φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν, ὁ δὲ υἱὸς γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων τοῦτο
γινώσκει ἑαυτὸν ὅπερ ἐστί, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον ψεῦδος, τοῦ
μὲν γινώσκοντος ἑαυτὸν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν;

20 ῑβ̄. Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ παρίστησιν, ἀλλ' 12
ἐπινοίας ἐστὶν ἀνθρωπίνης τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασι C
γινώσκει ὁ θεὸς διὰ τὴν ⟨τοῦ⟩ ἀγεννήτου ἐπίνοιαν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ
ὀνόματος οὐ φέρων ἐν οὐσίᾳ.

ῑγ̄. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ θεῷ τὸ ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαν- 13
25 τες τοῦ ἐπιθεωρηθέντος εἰσὶν ἀμείνους, κρεῖττον ὄνομα τῆς φύσεως
αὐτῷ πορισάμενοι.

J J^1 Ch. Dial. (Montf. A [bis Z. 4] BC) Did. (bis Z. 2)

1 *ἐργαζομένης* J^1 2 *τοῦ* < JJ^1 | *εἰδοποίησιν*] *ἰδιοποίησιν* J J^1 Dial. (AC) Did. 3 *τὸ*] *τὰ* Dial. (Montf.) 3/4 *προσομολογηθήσεται* Dial. (BC) 5 *θ̄* J^1] *ῑᾱ* J, vgl. zu 353, 24 | *ἦν* < Dial. | *θεῷ* < Dial. 6 *γένεσιν* Dial. | *προσλαμβάνει* Dial. | *καὶ τέλειός ἐστιν ὁ υἱὸς* Dial. 8 *τοῦ* < J^1 Dial. (B) 9 *προΐεσθαι* J^1 10 *ῑ* J^1] *ῑβ̄* J, vgl. zu 353, 24 | *τὸ* vor *γέννημα* < J | *γεννητῷ*] *ἀγεννήτῳ* J J^1 10f *εἰ τέλειον γέννημα ἐν τῷ ἀγεννήτῳ, ἐξ ὧν ἦν ἐν ἀγεννήτῳ γέννημά ἐστιν καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸς ἐγέννησε* Dial. 11 *γεννητὴν*] *γεννητὸν* Dial. (BC) 12 *οὐσίᾳ* < Dial. | *εἶναι οὐκ ἐνδέχεται* Dial. | ⟨*οὐκ*⟩ Holl 13 *ἀγέννητον — ἀγέννητον* < Dial. 14 *ἀνομοίου μέρους* JJ^1 | *τύπον καὶ* < Dial. 16 *ῑᾱ* J^1] *ῑγ̄* J, vgl. zu 353, 24 | vor *θεὸς* + *ὁ* JJ^1 Dial. (BC) 17 *οὐκ οἶδεν — φύσεως* < J^1 18 *πῶς ἂν εἴησαν ὁμοούσιοι, τοῦ μὲν* Dial. 20 *ῑβ̄* J^1] *ῑδ̄* J | über *τὴν ὑπόστασιν* von erster Hand geschrieben *οὐχὶ* Ch. 21 *ὑπονοίας* J^1 | *ἐπίνοιά ἐστιν ἀνθρωπίνη* Dial. (Montf. BC, aber B *ἀνθρώποις*) 22 ⟨*τοῦ*⟩ *ἀγεννήτου* Holl] *ἀγέννητον* J J^1 Ch. | *διὰ τὸ ἀγέννητον* (*ἐπίνοιαν* <) Dial. 24 *ιγ* J^1] *ῑε̄* J

ιδ. Εἰ μὴ εἴκει ἡ ἀγέννητος φύσις γενέσει, τοῦτ᾿ ἔστιν ὃ λέγεται· 14
εἰ δὲ εἴκει γενέσει, τὰ τῆς γενέσεως πάθη τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ
εἴη ἀμείνω.
ιε. Εἰ τὸ γέννημα ἄτρεπτον τὴν φύσιν ἐστὶ διὰ τὸν γεννήσαντα, 15
5 τὸ ἀγέννητον οὐσία ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ διὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν D
οὐσίᾳ ἀξίωμα.
ις. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν, εἰκότως πρὸς τὴν 16
τοῦ γεννήματος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται· εἰ δὲ μηδὲν σημαίνει τὸ
ἀγέννητον, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα. μηδενὶ δὲ μηδὲν
10 πῶς ⟨ἂν⟩ ἀντιδιασταλείη; εἰ δὲ ἡ ἀγέννητος προφορὰ πρὸς τὴν | γεννη- P 927
τὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σιωπῆς τὴν προφορὰν διαδεχομένης,
γίνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἐν
διαφόρῳ προφορᾷ κειμένην, ἀλλ᾿ οὐκ ἐν φύσεσιν οὕτως ἐχούσαις ὡς
ἡ τῶν ὀνομάτων βούλεται σημασία.
15 ιζ. Εἰ μηδὲν πλέον νέμει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον πρὸς 17
τὸ γέννημα, προφορᾷ μόνον ὑπερεχόμενος ὁ υἱὸς βελτίους ἑαυτοῦ
γνώσεται τοὺς προσαγορεύσαντας, οὐ τὸν προσαγορευθέντα θεὸν
αὐτοῦ καὶ πατέρα. | D 381
ιη. Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οἴκοθεν ἔχουσα 18
20 τὸ κρεῖττον, αὐτοουσία ἐστὶν ἀγέννητος. οὐ γὰρ βουλόμενος ὅτι βού- B
λεται γενέσεώς ἐστι κρείττων, ἀλλ᾿ ὅτι πέφυκεν. αὐτὸ οὖν | ὑπάρ- Ö 216
χουσα οὐσία ἀγέννητος ὁ θεὸς οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει καθ᾿ ἑαυτῆς
γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὠθοῦσα φέρεσθαι † κατὰ † τῶν γεννητῶν πᾶσαν
ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμόν.
25 ιθ. Εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, 19

J J^1 Ch. Dial. (Montf. BC)

1—3 < Dial. 1 ιδ J^1] ις J | *εἴκη* J 2 *εἴκη* J 3 *ἄμεινον* J J^1 4 ιε J^1] ιζ J | *ἐστὶ* vor *τὴν φύσιν* J^1 | *εἰ καὶ τὸ γέννημα ἄτρεπτόν ἐστι τὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸν γεννήσαντα· τὸ δὲ ἀγέννητον οὐσία ἐστίν, ἄτρεπτος δὴ διὰ τὴν γνώμην, ἀλλ᾿ οὐ διὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀξίωμα* Dial. 5 *τὸ*[1.2]] *τὸν* J^1 7 ις J^1] ιη J; bei *εἰ δὲ ἡ ἀγέννητος* (Z. 10) macht J wieder einen neuen Absatz ιθ; anders J^1 (382, 6) und Ch. 9 *πολλῷ* + *δὴ* Dial. (Montf.) | *δὲ* < J^1 10 ⟨*ἂν*⟩ nach 353, 6; 354, 18; 355, 26 Klost. | *ἀντιδιαστέλλεις* Dial. | *ἀγεννήτου* Dial. | *γεννητὴν* < Dial. 13 *διαφόρῳ* < J^1 15 ιζ J^1] κ J, vgl. zu Z. 7 | *νέμει*] *σημαίνει* Dial. 16 *γέννημα*] *γεννητόν* J^1, vgl. aber 382, 33 | *ὑπερεχόμενον*, Eltester 17 *προσαγορεύοντας αὐτόν* Dial. (Montf.) | *οὐ*] *οὔτε* J^1 19 ιη J^1] κα J *εἰ*] *εἴπερ* Ch. 20 *αὐτὸ. οὐσία* J 21f *ἀλλ᾿ ὅτι αὐτοουσία ὑπάρχουσα ὁ ἀγέννητος θεὸς* Dial. (Montf. BC aber *θεὸς ἀγ.* BC) 22 *ὁ θεὸς* del.? Eltester 23 *κατὰ τὸν γεννητὸν* Dial. (Montf. C) lies *παρὰ τῶν γενητῶν* = *τῶν ἀνθρώπων*? vgl. 385, 27 Eltester 25 ιθ J^1] κβ J

μηδὲν δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μὴ ὄντος
τὸ μηδέν; εἰ δὲ ὂν σημαίνει, τίς ἂν χωρίσειεν ὄντος θεόν, ὅπερ ἐστὶν C
αὐτὸν ἑαυτοῦ;

κ̅. Εἰ αἱ στερήσεις ἕξεών εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέννητον 20
5 ἤτοι στέρησίς ἐστιν ἕξεως ἢ ἕξις στερήσεως. ἀλλ’ εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν
ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν ὡς προσὸν τῷ θεῷ συναριθμηθήσεται; εἰ
δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεννητὴν οὐσίαν,
ἵν’ οὕτως ἕξιν προσλαβοῦσα ἀγέννητος ὀνομάζηται. εἰ δὲ ἡ γεννητὴ D
ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχεν, ἕξεως ὑπομείνασα ἀποβολὴν ἀγεννησίας
10 ἐστέρηται. εἴη ἂν οὖν οὐσία μὲν γεννητή, τὸ δὲ ἀγέννητον ἕξις. εἰ δὲ
τὸ γέννημα παρόδου ἐστὶ δηλωτικόν, δῆλον ὅτι ἕξεώς ἐστι σημαντικόν,
ἄν τε μεταπέπλασται ἐξ οὐσίας τινός, ἄν τε τοῦτό ἐστιν ὃ λέγεται,
γέννημα.

κ̅α̅. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἕξις καὶ τὸ γεννητὸν ἕξις, αἱ μὲν οὐσίαι τῶν 21
15 ἕξεων πρῶται, αἱ δὲ ἕξεις | τῶν οὐσιῶν, εἰ καὶ δεύτεραι, ἀλλ’ οὖν γε P 928
προτιμότεραι. εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἴτιόν ἐστι, τὸ εἶναι
σημαῖνον τὸ γέννημα συνεισφέρον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τὸ αἴτιον, οὐσίας
ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ’ οὐχ ἕξεως· τῆς ⟨δ’⟩ ἀγεννήτου φύσεως
οὐδὲν ἑαυτῇ συνεισαγούσης, πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, ἀλλ’ ἕξις ἡ ἀγέννη-
20 τος φύσις; | D 382

J J^1 Ch. Dial. (Montf. BC)

1—3 *ἀφαιρήσειε τοῦ μηδενὸς τὸ μηδὲν εἶδος σημαῖνον, τίς ἄρα χωρήσειεν ὄντος ὄν, ὅπερ ἐστίν, αὐτὸ ἑαυτοῦ* Dial. 2 *τὸ* < J | *χωρήσειεν* J *ὁρίσειεν* J^1 | *ὄντως* J^1 | *θεόν* < J 3 *αὐτὸν ἑαυτοῦ* Holl] *αὐτὸς ἑαυτοῦ* J^1 Ch *αὐτό γε αὐτοῦ* J 4 κ̅ J^1] κ̅γ̅ J; mit *εἰ δὲ ἕξις* (Z. 6), *εἰ δὲ ἡ γεννητὴ* (Z. 8), *εἰ δὲ τὸ γέννημα* (Z. 10) beginnt J jedesmal wieder einen neuen Absatz (κ̅δ̅, κ̅ε̅, κ̅ϛ̅), J^1 und Ch. fassen alles bis *ὃ λέγεται γέννημα* als ein Stück zusammen | *εἰ ἡ στέρησις ἕξεων ἀφαίρεσις* Dial. | *ἕξεων*] *τῶν ἕξεων αὐτῶν* J^1 5 *ἐστιν*^{1}] *ἔσται* Dial. | *ἐστιν*^{2}] *εἰσιν* (trotz *στέρησις*) Ch 6 *ὡς προσὸν* < Dial. 9 *μετέσχεν* < Dial. (B) | *καὶ ἕξεως* Dial. | *ἀγεννησίας*] *γενέσεως* Dial. (Montf.) 10 vor *εἴη* + *καὶ* Ch | *οὖν* < Ch Dial. | *οὐσία μὲν*] *ἡ μὲν οὐσία* Ch | *ἡ γεννητή* Dial. 11 *παρόδου*] *παρ’ οὐδὲν* Dial. 12 *μεταπλασθῇ* Dial. | *ἐξουσία τινός* Dial. (C) 13 *γέννημα* + *τινός* Dial. 14 κ̅α̅ J^1] κ̅ζ̅ J; mit *εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον* (Z. 16) beginnt J wieder einen neuen Absatz κ̅η̅, anders J^1 und Ch. | *γέννητον . . ἀγέννητον* stellt um Dial. 15f *αἱ δὲ ἕξεις, εἰ καὶ τῶν οὐσιῶν δεύτεραι, ἀλλ’ οὖν τε προτιμότεραι. τὸ δὲ ἀγ.* Dial. 15 *εἰ καὶ*] *εἰσὶ* Ch 16/17 *τὸ εἶναι σημαῖνον τὸ*] *τοῦ εἶναι σημαίνων* J *τοῦ εἶναι σημαινομένου* J^1 | *κατὰ τὸ τοῦ εἶναι σημαινόμενον, εἰ δὲ τὸ γέννημα συνεισφέρει τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας τὸ αἴτιον* Dial. 18 ⟨*δ’*⟩ Holl Dial. (BC) 19 *ἑαυτῷ* Ch. | vor *ἡ ἀγέννητος* + *καὶ* J^1 20 *φύσις*] *οὐσία* J

κβ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οἷα ἡ θεοῦ τοῦ παντοκρά- 22
τορος, πῶς ἂν τὴν μὲν παθητὴν ἐρεῖ τις, τὴν δὲ ἀπαθῆ; εἰ δὲ φύσεως
ἀποκληρώσει ἀγεννήτου ἡ μὲν διαμένει ποσότητος καὶ ποιότητος καὶ B
ἁπλῶς εἰπεῖν πάσης μεταβολῆς ἀμείνων, ἡ δὲ παθῶν ἐστιν ὑπεύθυνος,
5 συγχωρηθεῖσα ⟨δὲ⟩ τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν τῷ | αὐτο- Ö 218
μάτως ἐπιτρέψαι τὸν φιλοῦντα κατὰ τὰ προειρημένα, ἦν τὸ γοῦν
ἀκόλουθον τὴν μὲν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μετα-
βαλλομένην.

κγ. Εἰ τῆς γενομένης ἡ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ δὲ ἀγέν- 23
10 νητον μηδὲν εἴη, πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος; C

κδ. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ἕξεως ἀποβολή ἐστιν, 24
ἡ δὲ ἀποβολὴ παντελῶς ἀπόλλυται ἢ μεθίσταται ἐφ' ἕτερον, πῶς
οἷόν τε ἕξει μεθισταμένῃ ἢ ἀπολλυμένῃ κατονομάζεσθαι τὴν οὐσίαν
τοῦ θεοῦ, τῇ τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίᾳ;

15 κε. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ θεῷ, πῶς 25
αὐτὸν ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι;

κϛ. Εἰ ψιλὸν ὄνομά ἐστιν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἡ δὲ ψιλὴ προ- 26
φορὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ ἐπαίρει κατὰ πάντων τῶν γεννητῶν, D
τιμιωτέρα ἄρα ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων προφορὰ τῆς τοῦ παντοκράτορος
20 ὑποστάσεως, ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ καλλωπίσασα θεὸν τὸν παντο-
κράτορα.

κζ. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, ἀναίτιος δὲ ἡ ἀγέννη- 27
τος φύσις, οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἀλλ' ὑπόστασιν σημαίνει. | P 929

JJ[1] Ch Dial. (Montf. BC)

1 ἡ < Ch | τοῦ θεοῦ παντοκράτορος Dial. | τοῦ < J[1] 2 ἂν < Dial. | ἐρεῖ τις] ἐρεῖς Dial. 3 ποσότης καὶ ποιότης Dial. 4 εἰπεῖν] εἰ ἦν Dial. | διαβολῆς J 4f ἀμείνων ὤφειλεν εἶναι. εἰ δὲ πάθει ἐστιν ὑπεύθυνος, συγχωρηθεῖσα τὸ ἀπαρ. Dial. 4 ὑπεύθυνός ἐστι J[1] 5 ⟨δὲ⟩ Holl] διὰ J[1] 5/6 αὐτομάτῳ J Dial. 6 φιλοῦντα] φίλον τὰ J ὀφείλομεν τὰ Dial. | τὰς προειρημένας J Dial. | ἦν τὸ Holl] ἢ τὸ J J[1] Dial. ἔστι Ch | γε οὖν J 7 μὲν < Dial. (BC) 9 κγ J[1]] λ J | γεννομένης J[1] γινομένης Dial. | ἡ < J[1] 10 μηδὲν εἴη + ἄρτιον J 11 κδ J[1]] λα J 13 ἢ ἀπολλυμένῃ < J | κατωνομάσθαι Dial. 14 τῇ τοῦ < Dial. (BC) | τῇ τοῦ ἀγεννήτου] ἀγεννήτῳ J J[1] | ἀγεννήτου φύσεως Dial. 15 κε J[1]] λβ J | τῷ < J[1] 16 αὐτὸν < J J[1] Dial. (Montf.) 17 κς J[1]] λγ J 18 τοῦ θεοῦ < Dial. | τῶν < J[1] 19 τιμιώτερον Dial. | ἄρα < Dial. | τῆς < J[1] 20 ὑποστάσεως] φύσεως Dial. | τὸν θεὸν τὸν Dial. (BC) | τὸν < J 22 κζ J[1]] λδ J | συγκεκλήρωτο Dial. | ἀναίτιος] αἴτιος J 23 ἀλλὰ J[1] | ὑπόστασιν] οὐσίαν Dial.

κη. Εἰ πᾶν τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου γέγονεν, ἡ δὲ ἀγέννητος ὑπόστα- 28
σις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν, ἀνάγκη οὐσίαν δηλοῦν
τὸ ἀγέννητον.

κθ. Εἰ τῇ τοῦ γεννήματος οὐσίᾳ συνεμφαίνεται ὡς | αἰτία ἡ ἀγέν- 29 D 383
5 νητος ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα, αὐτοου-
σία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἔξωθεν συνεμφαίνουσα τὸ ἀπρόσιτον, αὐτὴ
δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ καὶ ἀγέννητος.

λ. Εἰ ὑπεράγει πάσης φύσεως ὁ παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέννητον 30 B
ὑπεράγει, ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς γεννητοῖς διαμονῆς. εἰ δὲ μὴ ἔστιν
10 οὐσίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν φύσις ἕξει
τὸ διασῴζεσθαι; | Ö 220

λα. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀοράτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς προϋπάρχει, 31
διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκεκληρωμένῃ, πῶς ὁ ἀγέννητος θεός, ἐλεύθερος
ἀποκληρώσεως ὑπάρχων, νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν δευτέραν ἐν γεννή-
15 ματι ὁρᾷ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ κατὰ τὴν τοῦ πρώτου καὶ C
δευτέρου τάξιν;

λβ. Εἰ διαμένει ἐν φύσει ἀγεννήτῳ ὁ θεός, τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ 32
ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφῃρήσθω. συγχωρουμένου δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννη-
τῷ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν παρατείνειν, αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν,
20 περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγεννησίας. εἰ δὲ καὶ τὸ γεννητὸν
μετείληφε μετουσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητοῦ φύσει ἀτελευτήτως
διαμένει, ἐν ᾗ μὲν διατελεῖ φύσει γινώσκει ἑαυτόν, ἀγνοῶν δηλονότι D
τὴν ἀγέννητον μετουσίαν· οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ καὶ
ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ γεννητῆς. εἰ δὲ εὐκαταφρόνητόν
25 ἐστι τὸ γεννητὸν διὰ μεταβολῆς ἐπιτηδειότητα, ἀξίωμα φύσεώς ἐστιν

J J^1 Ch Dial. (Montf. BC)

1 κη J^1] λε J 1—3 < Dial. 4 κθ J^1] λς J | εἰ τῇ] ἐπὶ Dial. | *συμφαίνεται* J 4/5 *αἰτία ἡ δὲ τοῦ ἀγεννήτου ὑπόστασις* Dial. 6 *συνυφαίνουσα* J^1 *ἐμφαίνουσα* Dial. | *ἀπρόσιτον*, vgl. 400, 10] *ἀσύγκριτον* Ch Dial. (BC) *ἀσύγκριτος* Dial. (Montf.) | *αὐτὴ* Holl] *αὐτὸ* J J^1 Ch Dial. 7 *καί*² < Dial. 8 λ J^1] λζ J | *ὑπερέχει* Dial. (ebenso Z. 9) 9 nach *διαμονῆς* macht Ch einen Absatz(:) und läßt daher auch *δὲ* (hinter *εἰ*) aus | *εἰς διαμονήν* Dial. 10 *οὐσίας*] *αἰτίας* Dial. 12 λα J^1] λη J | *αὐτὸς αὐτοῦ* J 13 *πῶς* + *ἂν* J Dial. 15 *ὁρᾶν* J | *προτέραν*] *πρώτην* Ch | *τὴν πρώτην καὶ δευτέραν* Dial. | *τοῦ* < Ch 16 *δευτέραν* J 17 λβ J^1] λθ J | *ἀγεννήτῳ φύσει* Dial. | *γεννήσει* Ch 18 *ἀφωρίσθω* Ch | *ἀφαιρείσθω* Dial. | *συγχωρούμενος* Dial. | *γεννητῇ* Ch 20 *γεννήσεως* Ch | *ἀγενεσίας* Dial. | μ J | *δὲ* < Dial. | *γενητὸν* J 21 *οὐσίας* Dial. | *γεννητῇ* Ch 22 *διαμένειε* J | *ἐν ᾗ μὲν διατελεῖ* Dial. (Holl ci.)] *εἰ μὲν δὴ ἀτελῆ* J *εἰ μὲν διατελῶν* J^1 *ἐν ᾗ μόνῃ διατελεῖ* Ch | *ἑαυτόν*] *αὐτόν* J J^1 23 *ἀγεννήτου*? Holl | *οὐσίαν* Dial. | *ἑαυτοῦ*] *αὐτοῦ* J^1 24 *ἔχει* J | μα J 25 *γεννητὸν*] *ἀγέννητον* J J^1 Dial.

οὐσία ἀμετάβλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης αἰτίας κρείττονος ὡμολογημένης.

λ̅γ̅. Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται, εἴη δὲ πολλὰ ἀγέννητα, 33
ἀπαράλλακτον | ἕξουσι τὴν φύσιν. | οὐ γὰρ ἂν μὴ ἀποκληρώσει φύσεως P 930 D 384
5 τινὸς κοινοῦ καὶ ἰδίου μετειληφυῖα ἡ μὲν ἐποίει, ἡ δὲ ἐγίνετο.

λ̅δ̅. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδ' ὁποτέρα διοίσει τῆς 34
ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας;

10 λ̅ε̅. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, πᾶσά ἐστιν ἀπαράλλακτος. 35
τῆς δὲ οὐσίας τὸ ἀπαράλλακτον ἐχούσης τὸ ποιεῖν τε καὶ τὸ πάσχειν αὐτοματισμῷ ἀναθετέον. πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννήτων καὶ ἀπαραλλά- B
κτων ἀναριθμήτως διοίσουσιν ἀλλήλων. οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀριθμητὰ τὰ διεστῶτα ἢ καθόλου ἢ κατά τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσίν τινα
15 ἐμφαινούσης ἔτι ἀποτεταγμένης ἀγεννήτου φύσεως. | Ö 222

λ̅ϛ̅. Εἰ τὸ ἀγέννητος καὶ τὸ θεὸς ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ δηλοῖ, 36
ὁ ἀγέννητος ἀγέννητον ἐγέννησεν. εἰ δὲ ἕτερόν τι δηλοῖ τὸ ἀγέννητος, ἕτερον δὲ τὸ θεός, οὐκ ἄτοπον τὸ θεὸν γεγεννηκέναι θεόν, ἑκατέρου τὴν ὕπαρξιν λαβόντος ἐξ ἀγεννήτου οὐσίας. εἰ δὲ τὸ πρὸ τοῦ θεοῦ μηδὲν C
20 εἴη, ὥσπερ οὐκ ἔστι, τὸ θεὸς καὶ τὸ ἀγέννητος ταὐτὸν δηλοῖ, οὐ προσιεμένου τοῦ γεννήματος τὸ ἀγέννητον. διὸ οὐδὲ συνεκφωνεῖσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ ἀνέχεται.

Ἐρρωμένους καὶ ἐρρωμένας ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος θεός, ὁ καὶ 37
μόνος διὰ τοῦτο ἀληθινὸς θεὸς προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος
25 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποστάντος τε ἀληθῶς πρὸ αἰώνων καὶ ὄντος ἀληθῶς

24 vgl. Joh. 17, 3

J J¹ Ch Dial. (Montf. BC)

1 *ἡ οὐσία* Dial. | *αἰτίας*] *οὐσίας* Dial. 2 *ὁμολογουμένης* J¹ Dial. 3 *λ̅γ̅* J¹] *μ̅β̅* J | *αἰτίας*] *οὐσίας* Ch 4 *ἔχουσιν* Dial. | *μὴ*] *εἴη* Dial. 5 *μετειλήφει* Dial. | *ἐγίγνετο* Dial. 6 *λ̅δ̅* J¹] *μ̅γ̅* J 6—9 fehlt in Ch 7 *οὖν*] *δὲ* Dial. 8 *ὑφεστάναι* J¹ 10 *μ̅δ̅* J 11 *τὸ ἀπαράλλακτον*] *ἀπαραλλάκτως* Dial. | *τε* < J Dial. | *τὸ* (vor *πάσχειν*) < Ch 12 *μ̅ε̅* J | *πολλὰ δὲ ὄντα ἀγέννητα καὶ ἀπαράλλακτα* Ch 13 *ἀριθμητῶς* J¹ *ἀριθμῷ* Dial. (Montf.) *ἀναριθμήτω* Dial. (BC) | *οὐ γὰρ ἂν εἴη ἄλλο καὶ ἄλλο μὴ διεστῶτα* Dial. 14 *ἀποκλήρωμά τινα* J | *ἀποκλήρωσιν ἐμφαινούσης αἰτίας* Dial.: alles weitere bis zum Ende fehlt 15 *ἔτι*] *αἰτίου* J¹ 16 *λ̅ϛ̅* J¹] *μ̅ϛ̅* J; mit *εἰ δὲ τὸ* (Z. 19) beginnt J noch einmal einen neuen Absatz (*μ̅ζ̅*) | *τὸ* (vor *θεὸς*) < Ch 17 *ὁ* < J | *ἀγέννητον ἀγέννητος* J | *τὸ ἀγέννητον* J J¹ 18 *τὸ θεὸν γεγεννηκέναι θεόν*] *τῷ θεῷ θεὸν γεγεννηκέναι* J J¹ 19 *τὸ πρὸ* < J¹ 20 *ὁ θεὸς* J¹ | *τὸ ἀγέννητον* J J¹ | *ταὐτὸ* Ch 21 *οὔτε* J¹ Ch | vor *συνεκφ.* + *τὸ* J 24 *διὰ τοῦτο* < J 25 zweites *ἀληθῶς* < J¹ Ch, vgl. 410, 21

γεννητῆς ὑποστάσεως, διατηρήσει ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ D
τῷ σωτῆρι ἡμῶν, δι᾿ οὗ πᾶσα δόξα τῷ θεῷ καὶ πατρί, καὶ νῦν καὶ
ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
Πεπλήρωται τὸ σύνταγμα τοῦ Ἀετίου. | D 385

5 13. *Καὶ ἔστι τῶν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ μέρους ἐλθόντων αὐτοῦ φθοριμαίων* 13,1
λέξεων, ὥς ἔφην, ἡ ἀρχὴ ⟨ἡ⟩ παρ᾿ ἡμῶν ἀνατρεπομένη αὕτη. τριακόσια
γὰρ ὁμοῦ κεφάλαια ὁμοιότροπα τούτοις φα|σὶν αὐτὸν πεποιηκέναι πάσης P 931
βλασφημίας ἔμπλεα. ἐνταῦθα δὲ ὡς ἀπολλυμένου σώματος ἑρπετοῦ 2
καὶ σαπέντος, ἐπιβούλου τινὸς σπουδαίου ἀναλεξαμένου τῶν τοῦ ἑρπετοῦ
10 *λειψάνων τὰ ὀστέα εἰς λύμην τινῶν, ἣν καυχᾶται ἐπιβουλὴν πεποιηκέναι*
τισὶ γράφων, δῆθεν ὡς κατὰ φιλοκαλίαν παρεθέμην τὸ συνταγμάτιον,
οὗ ἡ ἀρχὴ οὕτως. οὗ εἵνεκεν καὶ αὐτοὶ ⟨διὰ⟩ τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας 3
τὰ ἰατικὰ τῶν λόγων τῆς θείας γραφῆς ἀναλεξάμενοι ἀπ᾿ ἀρχῆς ἄχρι
τέλους ἀνατρεπτικὴν ἀντίδοτον κατασκευάσωμεν τοῖς βουλομένοις ἰα-
15 *θῆναι τῆς αὐτοῦ ἰοβολίας, ἄντικρυς ἑκάστης λέξεως ἀνατροπὰς παρα-* B
θησόμενοι τῶν αὐτῶν συλλογιστικῶν κεφαλαίων οὕτως·

Τὰ Ἀετίου τοῦ Ἀνομοίου.

14. Ἐπειδὴ ἐν καιρῷ τοῦ ἐπενεχθέντος ἡμῖν διωγμοῦ ὑπὸ τῶν 14,1
Χρονιτῶν τινὲς τῶν προειρημένων σφετερισάμενοι μετὰ καὶ ἄλλων
20 πολλῶν πονημάτιον σπουδασθὲν ἡμῖν ἰδιαζόντως περὶ ἀγεννήτου
θεοῦ καὶ γεννητοῦ παρενθήκαις τε καὶ ἀφαιρέσεσι διαφθείραντες ἐξέδω- C
καν, τὴν | ἀκόλουθον ἀμείψαντες ἀγωγήν, ἦλθε δὲ μετὰ ταῦτα τοῦτο Ö 224
εἰς ἡμᾶς, τινὸς τῶν σπουδαίων ἡμῖν αὐτὸ προσκεκομικότος, ἠναγκάσθην 2
οἷα πατὴρ αὖθις διακαθάρας ἐκπέμψαι ὑμῖν τὸ σύγγραμμα, ὦ πάντες
25 εὐσεβεῖς ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι, ὅπως ἂν εἰδέναι ἔχοιτε κατ᾿ ἔννοιαν
τῶν ἁγίων γραφῶν εἰρῆσθαι ἡμῖν τὸ λογίδιον, δι᾿ οὗ πάντα ἄνθρω-
πον ἀντιλέγειν ὑμῖν ἐπιχειροῦντα περὶ ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ

J **18—361, 5 = 351, 23—352,13**: bei diesen Wiederholungen sind nur die Abweichungen von J (= oben J[1]) notiert: für alles weitere ist der Apparat der ersten Stelle zu vergleichen.

1 *διατηρήσοι* Ch **2** *σωτῆρι*] *κυρίῳ* J vgl. 410, 27 | *θεῷ καὶ* < J | *καὶ* vor *νῦν* < Ch **3** *ἀμήν* < Ch **4** *τοῦ*] *τῶν* J **6** ⟨*ἡ*⟩ Holl **9** *ἐπιβούλου* Holl] *ἐπηβόλου* J | *τινὸς σπουδαίου*] vgl. zum Sinn Z. 23 **10** *τινῶν* + ⟨*τουτέστιν*⟩? Holl **11** *παρεθέμην* Holl] *περιέχει* J **12** ⟨*διὰ*⟩ Holl **18** *τοῦ ἐπενεχθέντος* vor *ἐν καιρῷ* J **25** *εὐσεβείας* J **26** *ἡμῶν* J

παύειν ἀναισχυντεῖν συντόμοις περιτροπαῖς δυνήσεσθε, πάν|των δὲ 3 D 386
μᾶλλον τοὺς προειρημένους Χρονίτας· ἐν εἴδει δὲ τῶν στιχηρῶν ἐπαπόρη- D
σιν ἐπαπορήσεως διέστησα καὶ λύσιν λύσεως διὰ τὸ εὐπερίδρακτον
καὶ σαφὲς τῶν ἐπιχειρημάτων, ποιησάμενος τὴν ἀρχὴν περὶ ἀγεννή-
5 του θεοῦ.

Ἀνατροπή.

15. *Κατὰ λέξιν τῆς διαλεκτικῆς σου κομπείας καὶ συλλογιστικῆς* **15,1**
ματαιοπονίας τὴν ἀνατροπὴν | ποιήσομαι, μὴ ὑπερβαίνων μηδὲ ἐν δευτέρῳ P 932
τιθέμενος τῶν δοκουσῶν σοι μειζόνων ἢ καὶ βραχειῶν λέξεων τὸ ἀμύ-
10 *θητον. καὶ πρῶτον μὲν ἐπεὶ ἄνω γράφων τοῖς τοῦ σοῦ συστήματος* 2
ἀθληταῖς καὶ ἀθλητρίαις ἔφησθα Χρονίτας τινὰς σφετερισαμένους ⟨δια-
φθεῖραι⟩ ἅπερ μετὰ χεῖρας εἶχες τοῦ πονηματίου, † ἐρωτηθείσης τῆς
παρὰ σοὶ λέξεώς σε μᾶλλον τοῦτο τὸ ὄνομα κεκτημένον καὶ τοὺς ἀπὸ
σοῦ μεμαθητευμένους, ἵνα μὴ εἴπω πεπλανημένους ⟨τις⟩ διελέγξειεν.
15 *ἡ μὲν γὰρ θεοῦ ἁγία πίστις, ἀπ' ἀρχῆς οὖσα καὶ ἀεὶ ἀρχαΐζουσα καὶ* 3
μὴ παλαιουμένη, ἔστιν ἀεί, καὶ ἡδραίωται ταύτης ὁ θεμέλιος, καὶ ὑπάρχει B
ἔχουσα τὸν αὐτῆς δεσπότην ἄχρονον. διὸ οὐδὲ αὐτὴ χρονικὴ ὑπάρχει,
ἀλλ' ἀεί ἐστι μετ' ἀγγέλων ἐμπολιτευομένη καὶ ἁγίους κατὰ γενεὰν
καὶ γενεὰν κοσμοῦσα. σὺ δὲ μᾶλλον χρονικὸς ὑπάρχεις, βουκοληθεὶς 4
20 *ὑπὸ τῆς πλάνης καὶ ἐπαρθείς κατὰ τὴν διάνοιαν, καὶ τὸ σὸν βόσκημα*
τῆς ἀγέλης χυδαίως εἰς νομὴν ἀκανθώδη παρεμπλέξας. οὐδεὶς γὰρ
κατὰ σὲ τῶν παλαιῶν ἐφρόνησεν, ὦ Ἀέτιε, ὁ κατὰ χρονικῶν γράφων,
αὐτὸς χρονικὸς ὑπάρχων καὶ οὐκ ἀρχαΐζων. εὐθὺς δὲ ἐκ πρώτης ἐπι- 5 C
βολῆς, ὡς ἔφης ⟨τὸ⟩ πονημάτιον γεγραφέναι, εἰπὼν περὶ ἀγεννήτου
25 *θεοῦ καὶ γεννητοῦ, ἐξέπληξας τὸν βίον ἐν τῇ τοσαύτῃ σου φωτεινῇ ἐπιβολῇ*
τοῦ λόγου, ἵνα οὕτως περιγέλαστόν | σου ποιήσωμαι τὸν λόγον τῆς δια- D 387
λέξεως τῆς τοσαύτης σου καινοτομουμένης ὀνοματοποιίας.

16. *Τίς γὰρ τῶν τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ κήρυγμα κεκτημένων Χριστια-* **16,1**
νῶν παίδων τοῦτο καταλείποι, προτραπεὶς ὑπὸ σοῦ διὰ τῆς | μυθώδους Ö 226

11ff Vgl. Dial. II de s. Trin. 11; Migne 28, 1173 C; *τίνας δὲ λέγεις Χρονίτας; τοὺς ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μέχρι καὶ σήμερον αἰνοῦντας πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ἢ τοὺς ἀπὸ σοῦ, τοὺς χθὲς καὶ σήμερον φανέντας καὶ αἵρεσιν ἔχοντας* etc.

J

2 δὲ < J 3 ἀπορήσεως J | διαστήσας J 6 ἀνατροπήν J 9 βραχέων J 10 συστήματος Holl] πληρώματος J 11 ⟨διαφθεῖραι⟩ Holl 12 † ἐρωτηθείσης τῆς] lies wohl ⟨διὰ⟩ τῆς ἐφευρεθείσης Holl 14 ⟨τις⟩ Holl oder hinter ἐφευρεθείσης Klost. 24 ⟨τὸ⟩ Holl 29 τοῦτον J

σου πλάνης, ἐάσας θεὸν ἀεὶ ὄντα καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἀεὶ ὄν, καὶ D
ἐλθὼν ἀκούσει παρὰ σοῦ περὶ γεννητοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐν μωροῖς
καταλεχθείη, διδασκόμενος προσκυνεῖν »τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα,
ὅς ἐστιν εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν;« οὐκ ἔχομεν γὰρ ἡμεῖς 2
5 κτιστὸν θεόν, οὐ ποιητόν, ἀλλ' ἄκτιστον καὶ ἀγένητον, ἐκ πατρὸς γεγεννη-
μένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως. κἄν τε γὰρ σοφίζῃ τὸ γεννητόν, γεννητὸν 3
ὁμωνύμως καλεῖν βουλόμενος, οὐ δέξομαί σου τὴν λέξιν, κἄν τε οὐχ
οὕτως νοήσῃς ἠλαττωμένως παρὰ τὸ ἐκ πατρὸς γεγενῆσθαι· | »ἐξ ἀκαν- P 933
θῶν γὰρ οὐ συλλέγουσι σταφυλάς, οὔτε ἐκ τριβόλων σῦκα«, οὐδὲ ἐξ
10 ἀνδρὸς πεπλανημένου ὀρθὸς ἂν ὑποληφθείη λόγος· ἐφίμου γὰρ καὶ ὁ
κύριος τοὺς δαίμονας Χριστὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας. »κατ' ἔννοιαν δὲ
τῶν θείων γραφῶν« φάσκεις εἶναι »τὸ λογίδιον«. λέγε μοι, ποία γραφὴ 4
θεία ἐδίδασκε προσκυνεῖσθαι θεὸν ποιητόν; καὶ ὅτι μὲν θεὸς ἀγέννητός
ἐστι παντί τῳ σαφὲς εἴη. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ὀνομαστὶ ἔγκειται ἐν τῇ θείᾳ 5
15 γραφῇ· ἀπὸ δὲ ὀρθοῦ καὶ εὐσεβοῦς λογισμοῦ καὶ αὐτῆς τῆς συνέσεως B
περὶ θεοῦ εὐσεβῶς τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν ἀραρότως ἔχει. λέγεις δέ, 6
ἵνα εἰδέναι ἔχοιεν οἱ ὑπὸ σοῦ ἀθληταί τε καὶ ἀθλήτριαι καλούμενοι,
πεπλανημένοι δὲ μᾶλλον, πῶς πρὸς ἕκαστον ἀποκριθῶσι, διὰ συντόμου
καὶ εὐπεριδράκτου λόγου στιχηρῶν τρόπον τὰ κεφάλαια ὑπὸ σοῦ συντε-
20 θεῖσθαι. διὸ αὐτὰ τὰ δοκοῦντά σου ἰσχυρὰ ῥήματα καὶ σοφιστικά, ἃ 7
πρὸς τοὺς μείζους εἰς ἀντιλογίαν ἐξήσκηταί σοι, μᾶλλον δὲ ἵνα πρὸς τὴν
ἀλήθειαν ἐπάρῃς στόμα, ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς | καὶ ἰδιῶται καὶ οὐ D 388
μείζους, ἀλλὰ βραχύτεροι πολλῶν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ,
⟨διαλαμβάνοντες⟩ ποιησόμεθα, ὡς προεῖπον, τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἀσυστά- C
25 του ταύτης καὶ σφόδρα εὐτελοῦς φλυαρίας.

17. Καὶ ἕως ὧδε ἐχέτω ἡ κατὰ τοῦ προοιμίου σου ἀντίθεσις τῆς 17,1
ἡμῶν βραχύτητος. ἀρχὴν δὲ αὖθις τῶν ὑπὸ σοῦ κεφαλαίων καθεξῆς
κατατάξας ἄντικρυς ἑκάστης λέξεως καὶ κεφαλαίου ἀντιπαραθήσομαι
τὰς ἐκ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐξ ὀρθοῦ λογισμοῦ ἀντιρρήσεις τε καὶ
30 ζητημάτων παρὰ σοὶ λογικῶν ἀνατροπάς, ὅπως οἱ θεοῦ δοῦλοι καὶ ἀληθεῖς
ἀθληταὶ ἐντυχόντες καὶ κατανοήσαντες τὴν πᾶσάν σου ἀτοπίαν κατα-
γελάσωσι, λέγοντες »ἡ ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου« ἐποίησέ σοι ταῦτα. D
»σὺ γὰρ εἶπας ταῦτα ἐν τῇ διανοίᾳ σου· ἀναβήσομαι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ 2

3 Röm. 1, 25 — 8 Matth. 7, 16 — 10 vgl. Luc. 4, 41 — 11 vgl. 360, 25 —
32 vgl. ob. 1, 3 — 33—S. 363, 4 Jes. 14, 13—15.

J

5 ἀγέννητον J 10 ὑποληφθείη Holl] ὑπολειφθείη J 24 ⟨διαλαμ-
βάνοντες⟩ Holl 26 σου hinter προοιμίου Holl, vor ἡ κατὰ J
27 [ὑπὸ]? Holl

ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσομαι τὸν θρόνον | μου· καθιῶ ἐν Ö 228
ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν ἀναβήσομαι ἐπάνω
τῶν νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. νυνὶ δὲ εἰς Ἅιδου καταβήσῃ,
εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς« καὶ τὰ ἑξῆς. | P 934

5 18. *Καὶ ἔστιν ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀετίου κεφαλαίων αὕτη·* 18,1

α. Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι.

*Ἀνατροπή. Πρῶτον μὲν τὸ εἰς θεὸν λογίσασθαι ἀδύνατον ἀσεβές, ἢ ⟨ἀδύνατον⟩ μόνον τὸ ἀπρεπὲς τῇ αὐτοῦ θεότητι, καὶ αὐτὸ οὐκ ἀδυνάτου
10 ὄντος αὐτοῦ ποιεῖν, ἀλλ' ἀπρεποῦς οὔσης τῆς φαυλότητος θεῷ, ᾧ οὐδὲν ἀδύνατον, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ φαῦλον ἀδύνατον εἶναι τῇ ἐνθέῳ αὐτοῦ δυνατῇ ἀγαθότητι καὶ αὐτῷ ἀγαθῷ ὄντι.* | D 389

Καὶ ἄλλως. Εἰ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ⟨ποιῆσαι⟩ παρὰ θεῷ ἀγαθὸν 2 B
*εἰς ἔργον νομισθείη, ἀδυνάτως δὲ ἔχοι τὸ εἰς ἀγαθὸν γινόμενον ἀγαθῶς
15 ἐπιτελέσαι, τοῦτο ἧττα περὶ τὸν δυνατὸν εἴη, βουλομένου τὸ προκριτέον ἐργάσασθαι καὶ μὴ δυναμένου. εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἀγαθόν, τὸ γεννητὸν* 3 *δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ἀγαθῶς γεγένηται, ἀγαθῆς οὔσης ἐξ ἀγαθοῦ θεοῦ τῆς τάξεως τοῦ γεννητοῦ καὶ παρ' αὐτῷ νομισθείσης, οὐκ ἂν ποιήσειε τὸ καλῶς γεννητὸν ἀγέννητον, ἐπειδὴ καλῶς νενόμισται αὐτῷ τὸ οὕτως* C
20 εἶναι καλόν. ἐπεὶ οὖν τοῦ καλοῦ οὐχὶ διὰ τὸ ἀδύνατον οὐ μεταβάλλεται 4 *ἡ τάξις, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθῶς οὕτως εἶναι, ἀγαθὸς ἄρα ὁ ἀγέννητος θεός, ἀγαθὰ δὲ τὰ ἐξ αὐτοῦ γενόμενα ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, μὴ λαβόντα ἀγεννήτου ὄνομα. οὐ γὰρ θεοὺς κτιστοὺς ἐποίησεν, ἵνα θάτερον θατέρῳ παρεκτεινόμενον ἀφανίζῃ διὰ τῆς ἐπωνυμίας τὸ ἀν⟨τ⟩ώνυμον τοῦ μείζονος πρὸς
25 τὸ ἧττον. εἰ μὲν γὰρ ὁ μέν ἐστι θεὸς ἀγέννητος, ὁ δὲ θεὸς γεννητός,* 5 *τῶν φύσεων ἀκοινωνήτων οὐσῶν, ἀδύνατόν ἐστι κοινωνῆσαι κατὰ φύσιν ⟨ἐν⟩ τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι, ἀλλ' εἰ ἄρα καταχρηστικῇ τινι χάριτι,* D *καὶ αὐτὸ κατὰ συμμετοχὴν τοῦ πλουσίου χαριζομένου τῷ ἥσσονι. ὁ* 6 *δὲ ἥσσων οὐκ ἄν ποτε εἰς τὸ τοῦ μείζονος ὄνομα ἑαυτὸν καλέσειε, παν-
30 τάπασι γινώσκων ἀλλότριον ἑαυτὸν ὄντα τοῦ κατὰ φύσιν ἀξιώματός τε καὶ ὀνόματος. λέξειε δ' ἄν τίς σοι, ὦ Ἀέτιε, τὸ »θεὸς ἦν ὁ λόγος« καὶ*

31 Joh. 1, 1

J 23—24 = 352, 14—15

8 vor *ἀδύνατον* + ⟨*τὸ*⟩? Holl oder *μέν τι εἰς θ.* Klost. 9 ⟨*ἀδύνατον*⟩ Holl 11 erstes *τὸ* von erster Hand übergeschrieben J 13 ⟨*ποιῆσαι*⟩ Holl 14 *ἔχοι* Holl] *ἔχει* J 18 *παρ' αὐτῷ* + ⟨*ἀγαθῆς*⟩? Holl | *ποιήσαιεν* J 24 *ἀν⟨τ⟩ώνυμον* Holl, vgl. 370, 25 27 ⟨*ἐν*⟩ Holl

οὐκ »ἐγένετο θεὸς ὁ λόγος«· πῶς ἕξει τὸ κατὰ φύσιν ⟨τὸ⟩ τῆς εὐγενείας ὄνομα ἢ πῶς ἰσωθήσεται, εἴπερ τι γέγονε, τῷ τοῦ θεοῦ ἀξιώμα|τι; ἢ P 935 πῶς τὸ »θεὸς ἦν« ἐκκοπήσεται, χρόνου μὴ ἐπιδεχομένου τοῦ ἦν διαίρεσιν ἐργάσασθαι | κἂν ἐν τῷ τυχόντι; γνώσῃ δὲ ὅτι ἄναρχος θεὸς καὶ ἀγέν- 7 Ö 230
5 νητος θεὸς ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ θεὸν ὅμοιον ἑαυτῷ, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἴσον κατὰ πάντα. καὶ οὐκ ἔκτισεν, ἵνα μὴ ἀνόμοιος ὁ κτισθεὶς γενόμενος | 8 D 390 ἀφανίσῃ τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα διὰ τῆς διαστάσεως τῆς παραλλαγῆς. ἀδύνατον γὰρ τὸν γεννῶντα ἀνόμοιον καὶ ἄνισον γεννᾶν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν γεγεννημένον ἀνόμοιον εἶναι τοῦ γεγεννηκότος. διὸ ἐνταῦθα * περιλήψεται 9
10 τῆς ταυτότητος τὸ κατὰ φύσιν ἐξ εὐαγγελικῆς μαρτυρίας »ὅτι πάντα B τὰ τοῦ πατρὸς ἐμά ἐστι«, τουτέστι θεὸς ὁ πατήρ, θεὸς ἐγώ· ζωὴ ὁ πατήρ, ζωὴ ἐγώ, καὶ τὰ ἑξῆς πάντα ὅσα πρέπει πατρί, ⟨πρέπει⟩ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ἐν μιᾷ θεότητι, μηδὲν τῆς τριάδος παρηλλαγμένον ἐχούσης· σαφῶς ἡμῖν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ⟨γεγεννημένου⟩ τοῦ ἐνυποστάτου 10
15 λόγου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἐνυποστάτου πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐκ πατρὸς ⟨ἐκπορευομένου⟩ καὶ [τῶν] τοῦ υἱοῦ ⟨λαμβάνοντος⟩ [ἡμῖν] ἐν γνώσει τελείᾳ ἠσφαλισμένου.

19. β. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεός, διὰ 19,1 C τοῦτο καὶ γενέσεως κρείττων ἂν εἴη. εἰ δὲ κρείττων ἐστὶ πάσης αἰτίας,
20 δῆλον ὅτι καὶ γενέσεως. οὔτε γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφε τὸ εἶναι οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχε.

Ἀνατροπή. Εἰ πάσης αἰτίας κρείττων ὑπάρχει ὁ ἀγέννητος θεός, 2 ὁ δὲ γεννητὸς ἐξ αὐτοῦ ἀναξίως αὐτοῦ γεγέννηται καὶ οὐ κατ' ἰσότητα, καὶ ἐν τῷ τοῦ πατρὸς προκριτέῳ ὀνόματι ἕστηκεν, ἀτιμίαν τῷ γεγεννη- D
25 κότι τὸ γέννημα περιποιεῖται, ἑτέρου ὀνόματος παρὰ τὰ γεγονότα κτίσματα ἔχον τὸ ἀξίωμα καὶ οὐ κατὰ τὰ γεγονότα τὴν τιμὴν τῷ πεποιηκότι περιποιούμενον. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς αὐτοῦ δόξαν τῷ κεκτικότι περιποιεῖται, 3 οὐκ ὄντα ἴσα τῷ πεποιηκότι οὐδὲ ὀνόματι τοῦ πεποιηκότος καλούμενα, ἀλλὰ δοῦλα γενόμενα εἰς δόξαν τοῦ πεποιηκότος, ἵνα ἀπὸ τῶν ἐνδόξων
30 [ἐκ] τοῦ ὑπὲρ τὰ ἔνδοξα γεγονότα ⟨ὄντος⟩ τὸ προκριτέον καὶ ὑπὲρ αὐτὰ ὂν ἀναλόγως θεωρῆται. | ὁ δὲ οὐκέτι τῇ τούτων ὀνομασίᾳ κικλησκόμενος, 4 P 936 τῇ δὲ ⟨τοῦ⟩ προκριτέου ὁμοουσιότητι ἐκ τοῦ τετέχθαι συνηγνωμένως

10 Joh. 17, 10 — 16 Joh. 16, 15

J 18—21 = 353, 1—4.

1 ⟨τὸ⟩ Holl 2 θεοῦ Holl] Χριστοῦ J 7 τοῦ θεοῦ Holl] τοῦ θεὸς J 8 τὸν[1]] τὸ J 9 * etwa ⟨ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς⟩ Holl 12 ⟨πρέπει⟩ Holl 14 ⟨γεγεννημένου⟩ Holl 16 ⟨ἐκπορευομένου⟩ Holl | [τῶν] Holl | ⟨λαμβάνοντος⟩ Holl | [ἡμῖν] Holl 18 β > J 26 ἔχον Holl] ἔχων J 30 [ἐκ] Holl | ⟨ὄντος⟩ Holl 31 θεωρεῖται J 32 ⟨τοῦ⟩ Holl | τετέχθαι Holl] τετάχθαι J

ἔχων τὸ ἀξίωμα, εἰ διοίσει τοῦ | προκριτέου ⟨διὰ⟩ τὴν παραλλαγήν, D 391
καὶ τῷ προκριτέῳ ἔλαττον ἀξίωμα περιποιήσεται, διαλλαττομένης τῆς
κατὰ τὸ προκριτέον τοῦ γεννήματος ἐπικοινωνίας. διὸ ὅμοιος ἐξ ὁμοίου 5
καὶ ἴσος ἐξ ἴσου ἡμῖν ὁ βλαστὸς οὐκ ἀπὸ σωματικῆς ἐννοίας τῇ πίστει κατεί-
5 ληπται, ἀλλ' ὡς θεὸς ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς καὶ λόγος πατρὸς ἐνυπόστατος,
σῳζομένης τῆς ἀμεταθέτου | τοῦ προκριτέου δόξης, ἐν τῷ τὸ προκριτέον Ö 232
οὐκ αὐτὸ ἑαυτοῦ ⟨εἶναι⟩ αἴτιον, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἴσον γεννῶν ἀχράντῳ B
καὶ ἀκαταλήπτῳ οὐσίᾳ, ὁμοουσίως τὸ οὐσιῶδες καὶ ἐνυπόστατον θεῖον
γέννημα, ὅπερ εἰκών ἐστιν οὐκ ἄψυχος, ἀλλὰ πατρὸς χαρακτηρίζουσα
10 γένος, ὥς φησιν ἡ θεία γραφή, ἐπὶ τῇ ἰσότητι τοῦ γεννήτορος τὸ γέννημα
τάττουσα, »εἰκών«, φάσκουσα, »τοῦ ἀοράτου θεοῦ«. καὶ ἵνα μή τις νομίσῃ 6
διαφορὰν εἶναι τὴν εἰκόνα τῆς ταυτότητος, αὐτὸς ὁ πατὴρ τὴν διόρθωσιν
τῆς ἡμετέρας ζωῆς προνοῶν πρὸ τούτου τοῦ λόγου ἔφησε τὸ »ποιήσωμεν C
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν«, οὐ διοίσας ἑαυτὸν
15 παρὰ τὸν υἱόν, ἀλλὰ δυϊκὴν καὶ ὁμώνυμον λέξιν ἐπειπών, τὸ »ποιήσωμεν
ἄνθρωπον«, ἵνα δύο σημάνῃ, ἑαυτόν τε καὶ τὸν υἱόν, ἢ καὶ εἴποιμι καὶ
τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ τὸ * ἐπὶ τῇ ἰσότητι τῆς εἰκόνος, τὸ μὴ ⟨ἀνόμοιον⟩ 7
διὰ δύο λόγων παρενθείς, »εἰκόνα« μίαν ἔφη, ⟨τῷ⟩ »ἡμετέραν« δὲ τὸ
δυϊκὸν ἀπεφήνατο, τὸν δὲ γινόμενον ἄνθρωπον οὐ τῇ τοῦ ἑνὸς εἰκόνι,
20 ἀλλὰ τῇ τῶν δύο ὁμοιότητί τε καὶ ἰσότητι εἰκόνα γινόμενον, ἵνα πάντη
σαφὲς εἴη τὸ προκριτέον ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι μένον ἐν ταυ- D
τότητι καὶ μὴ ἀλλοιούμενον. οὐ γὰρ παρ' ἑτέρας φύσεως εἴληφεν ὁ πατὴρ 8
ἢ ὁ υἱὸς ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἢ δέδωκεν ἑτέρᾳ φύσει συμμετοχὴν τῆς
ἑαυτοῦ φύσεως καὶ ἀξιώματος, οὔτε κατά τινα τομὴν ἢ ἀπόρροιαν τὸ
25 εἶναι ἐξ αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως
ἐξειργάσατο. ἀλλὰ καθάπερ ἐξ ἀρχῆς προ|κριτέα φύσις ἀγέννητος | D 392 P 937
καὶ ἄκτιστος ἀεὶ ἦν, οὕτως ἀεὶ ἐξ αὐτοῦ προκριτέον γέννημα καὶ ἅγιον
πνεῦμα ἡμῖν σαφῶς κεκήρυχε καὶ οὐκ ἐνηλλαγμένως.

20. γ̄. Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν, οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς **20,1**
30 τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν, πόθεν ἄν τις
τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ ἀπαράλλακτον εἰς
οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως
γένεσιν; B

11 Col. 1, 15 — 15 Gen. 1, 26

J 29—33 = 353, 5—8

1 ⟨διὰ⟩ Holl 7 ⟨εἶναι⟩ Holl 9 ὅπερ Holl] οὗπερ J 17 * etwa ⟨μὲν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν προφέρων⟩ Holl | ⟨ἀνόμοιον⟩ Holl 18 ⟨τῷ⟩ Holl 21 προκριτέον Öh.] πρακτέον J 29 γ̄ > J

Ἀνατροπή. Χρή σε, ὦ Ἀέτιε, ἄνω προσέχοντα καὶ σεαυτοῦ τὸ 2
ἐλεεινὸν κατανοοῦντα ἐπέχειν τῆς ἑαυτοῦ τολμηρᾶς διανοίας τὸ περιττὸν
τῆς ἀσεβείας, ἵνα ⟨μὴ⟩ καὶ ἡμεῖς μὴ συμμαινόμενοι τῇ τοσαύτῃ ἀφοβίᾳ
ἡττημένοι ὑποληφθῶμεν, ἀλλὰ σοί τε καὶ ἑαυτοῖς τὰ πρὸς εὐσέβειαν | Ö 234
5 συμβουλεύοντες. δοκῶν γὰρ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἐν τοῖς θεῷ πρέπουσιν 3 C
ἀνόμοιον καὶ ἄνισον τὸν θεὸν τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ, ⟨κηρύττειν⟩
ἀπὸ πολλῆς πλάνης * κατὰ εὐσεβῆ τινα ποίησιν ἐξελθεῖν † θεόν, μᾶλλον
ἐν τοῖς ἀπρεπωδεστάτοις ὅμοιον αὐτὸν κηρύττεις τοῖς μὴ πρέπουσι τῇ
αὐτοῦ θεότητι. καὶ πρῶτον μὲν τὸ διανοηθῆναι περὶ θεοῦ τὸν τοσοῦτον 4
10 βυθὸν τῆς ἀνοίας ἀσεβείας ἐστὶ καρπὸς καὶ μᾶλλον μανιώδους διανοίας.
τῷ γὰρ εἰπεῖν ⟨αὐτὸν⟩ ἑαυτοῦ αἴτιον ἢ ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν, 5
ἐν δυσὶν ὑπονοίαις κακαῖς σεαυτὸν περιέπειρας, ἀναψηλαφῶν καὶ ζητῶν
περὶ θεοῦ τὸ πῶς ἦν· ἆρα ἀεὶ ἢ ἑαυτῷ τὸ εἶναι ⟨παρέσχεν⟩ ἢ αὐτομάτως
⟨ἔχει τὸ⟩ εἶναι. καὶ δέδια καὶ φρίττω τῷ σῷ κακῷ ἐνθυμήματι παρεκτει- D
15 νόμενος. πέπαυσο γὰρ καὶ παυσώμεθα, ἀρκετῶς καὶ ὁσίως ἔχοντες τὸ 6
ἀεὶ ⟨ὄντα⟩ νοεῖν θεὸν καὶ πιστεύειν, ὅτι ἦν ἀεὶ θεός. καὶ γὰρ καὶ ἐν
τούτῳ ἀφρόνως φθεγγόμενός τε καὶ συλλογιζόμενος, ὡς μεγάλως τετι-
μηκὼς τὸν θεόν, ἔφης, ὅτι οὔτε αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν οὐδὲ
⟨αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιός ἐστιν⟩· ἆρα κατὰ σέ, εἰ ἀπὸ λέξεών ἐστι καὶ συλ-
20 λογισμῶν ἡ | τῆς πί|στεως σωτηρία, * ἔχουσα καὶ ἐν τοῖς ὑποδεεστέροις D 393 P 93b
ἢ οἰκτροῖς σώμασι τὴν τοῦ λόγου ὁμοιότητα. οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων 7
ἑαυτῷ αἴτιόν ἐστιν ἢ τὸ εἶναι αὐτὸ ἑαυτῷ παρέσχεν, ἀπὸ κνωδάλων
ἄχρις ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ἄχρις ἀγγέλων. οὐδεὶς γὰρ τῶν γεγο- 8
νότων ἑαυτῷ τὸ εἶναι παρέσχεν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὄντος μόνου τὸ εἶναι ἑκάστου
25 ἔλαβε τὴν ἀρχήν. ὡς οὖν ἐνταῦθα δι' ὧν ἐνόμισας συλλογίζεσθαι * συλλο-
γισθείς, μὴ βιάζου παρὰ φύσιν παρεκτείνεσθαι τῷ μείζονι. παραλυθήσῃ γὰρ B
κατὰ πάντα, τοῦ μονογενοῦς ἴσου καὶ ὁμοίου ὄντος τῷ πατρί, κἄν τε
⟨ἐκ⟩ τοῦ τεχθῆναι ἤγουν γεννηθῆναι ἀπὸ πατρὸς ἔχει τὸ ἀξίωμα. οὐδὲν 9
γὰρ διοίσει ἐν τούτῳ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος ὥσπερ οὐδὲ ἀπὸ
30 τοῦ ὁμοίου, τῷ μὴ δύνασθαι τὰ γεγονότα ἑαυτοῖς παρασχεῖν τὸ εἶναι,
ὡς καὶ ὁ προκριτέος καὶ ἐν ἅπασι τέλειος οὐκ ἀπό τινος ἄνωθεν ἔσχε

J

3 ⟨μὴ⟩ Holl 4 σύ J 6 ⟨κηρύττειν⟩ Holl 7 * etwa ⟨ἡγούμενος⟩ Holl | † θεόν] lies wohl ⟨ἐξ αὐτοῦ τὸν⟩ υἱόν· Holl 11 τῷ Öh.] τὸ J | ⟨αὐτὸν⟩ Holl | ὅτι Holl] τὸ J 10 ⟨παρέσχεν⟩ Holl 14 ⟨ἔχει τὸ⟩ Holl 15 παυσόμεθα J 16 ⟨ὄντα⟩ Holl 19 ⟨αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιός ἐστιν⟩, Holl, vgl. Z. 22 20 * etwa ⟨εὑρεθήσεται ἡ θεία φύσις⟩ Holl 24 ἑκάστου Holl] ἕκαστον J 25 * etwa ⟨παρελύθης⟩, Holl, vgl. Z. 26 28 ⟨ἐκ⟩ Holl 30 τῷ μὴ Öh.] τοῦ μὴ J

τὴν ἀρχήν. οὐδὲ γὰρ ἤρξατο τοῦ εἶναι· ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἀεὶ ἔστι, κἂν τε 10
ἐν ταυτότητι μένοι καὶ ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παράσχοι, οὐ τῶν ὁμωνύμων
λέξεων ζητουμένων, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸ ἀκραιφνὲς πρὸς τὸ εὐσεβὲς * C
θεωρίας.
5 Καὶ ἄλλως. Ἐπεὶ ἔφης· »εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ τὸ εἶναι μὴ παρέσχεν, | 11 Ö 236
οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν«,
μάθε καὶ αὐτός, ὅτι οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ υἱοῦ ἔσται τὸ ὄνομα, ἀλλὰ
διὰ τὸ συμπρέπον τῷ γεγεννηκότι ἔχει τῆς ὁμοουσιότητος τὸ ἐξαίρετον·
ἐπειδὴ γὰρ ὡς τῷ πατρὶ τὸ ὑπερβεβηκέναι πᾶσαν αἰτίαν πρεπωδέστατόν 12
10 ἐστιν, οὕτω καὶ τῷ μόνῳ ἐκ μόνου πατρὸς ⟨ὄντι⟩ σὺν τῷ μόνῳ πνεύματι
ἡ αὐτὴ μία θεότης συμπρέπει, μηδὲ αἴτιον ὑποδέχεσθαι δυναμένη, οὐ
διὰ τὸ ἀσθενές, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβεβηκέναι πάντα ἀριθμὸν τῶν ἐξ οὐκ D
ὄντων ⟨γεγονότων⟩, μιᾶς οὔσης τῆς θεότητος ἐν ἑνὶ ὀνόματι τριάδος
ἀριθμουμένης καὶ ἐν μιᾷ σφραγῖδι ὀνομάτων πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου
15 πνεύματος τοῖς | φωτιζομένοις κηρυττομένης καὶ μηδὲν παρηλλαγμένον D 394
ἑαυτῆς ἐχούσης, διὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ λόγων ἰσότητα ὀνομασίας πληρούν-
των πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἔφης δὲ πάλιν ὅτι »πόθεν 13
ἄν τις τὴν ὑποστᾶσαν πρὸς τὴν ὑποστήσασαν φύσιν τὸ | ἀπαράλλακτον P 939
εἰς οὐσίαν ἔχειν συγχωρήσειεν, οὐ προσιεμένης τῆς τοιαύτης ὑποστάσεως
20 γένεσιν«, καὶ οὔτε νοεῖς οὔτε νενόηκας ὡς ἑαυτὸν ἠλλοτρίωσας ἀπὸ γνώ-
σεως θεοῦ τῆς ἀληθείας, οὐ πνεύματι ἁγίῳ τὰ τῆς ἀληθείας διδασκό-
μενος, ἀλλὰ σοφίᾳ κοσμικῇ τῇ μωρανθείσῃ τὰ ἄνω ἐμβατεύειν πειρώ-
μενος. ἀκολούθως γὰρ καὶ αὐτὸς ἀκούσεις ὅτι μεματαίωταί σοι· »οἶδε 14
γὰρ ὁ θεὸς τοὺς λογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶ μάταιοι«. ὁ γὰρ γεννῶν 15
25 τὸν ἐνυπόστατον λόγον ἴσον ἑαυτῷ ἐγέννησε καὶ οὐ παρηλλαγμένον τῆς B
ἑαυτοῦ θεότητος [οὐ] διὰ τὴν τοῦ γεννήματος παραλλαγήν, ἀλλ' * ὅτι
ἀπρεπὲς ὅλως ἦν τὸ διανοηθῆναι ἡμᾶς ἀνάξιον ἑαυτοῦ καὶ ἄνισον καὶ
ὑποβεβηκότα τοῦ γεννήτορος γεγεννηκέναι τὸ γέννημα αὐτὸν τὸν γεγεν-
νηκότα. διὸ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐνυποστάτου λόγου τὰ πάντα γεγονέναι 16
30 ἔφη, ἵνα αὐτὸν οὐκ ἀπὸ τῶν γεγονότων ἀριθμήσῃ, ἀλλ' ἐν ⟨παντὶ⟩ πατρὶ
ὅμοιον καὶ ἴσον ὄντα διὰ τὸ συμπρέπον τῇ τοῦ πατρὸς ὀνομασίᾳ [εἶναι],
ἀεὶ ὄντα ⟨ὅμοιον⟩ τὴν οὐσίαν τῷ ὄντι, οὐ ξένον ὄντα, ἀλλὰ γνήσιον, ὡς
υἱὸν ὁμοούσιον ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον.

5—6 = 353, 5—6 — **17—20** = 353, 6—8 — **22** vgl. 1. Cor. 1, 20; Col. 2, 18 — **23** 1. Cor. 3, 20 — **29** vgl. Joh. 1, 3

J

1 οὔτε J 3 λέξεων + ⟨ἡμῖν⟩ ? Holl | * etwa ⟨τεινομένης⟩ Holl 10 ⟨ὄντι⟩ Holl 13 ⟨γεγονότων⟩ Holl 26 [οὐ] Holl | * etwa ⟨ὅμοιον κατὰ πάντα⟩ Holl 27 ἑαυτὸν J corr. Pet. 30 ⟨παντὶ⟩ Holl 31 [εἶναι] Holl 32 ⟨ὅμοιον⟩ Holl

21. δ. Εἰ ἀτελευτήτως ὁ θεὸς διαμένει ἐν ἀγεννήτῳ φύσει καὶ 21,1 C
ἀτελευτήτως τὸ γέννημα γέννημά ἐστιν, ἡ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοιουσίου κακοδοξία παραφανισθήσεται. ἵσταται δὲ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀσύγκριτον,
ἑκατέρας φύσεως ἀπαύστως διαμενούσης ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς φύσεως ἀξιώ-
5 ματι.

Ἀνατροπή. Εἰ ἀτελευτήτως καὶ ἀπαύστως ὁ θεὸς διαμένει, ὡς 2 D
ἔφης, ἐν ἀγεννήτῳ φύσει, φύσις δὲ θεοῦ ἀΐδιος, ἀτελευτήτως ἔχουσα | Ö 238
τὸ ἀξίωμα, οὐ διά τι ἕτε|ρον, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτόθεον καὶ αὐτοαΐδιον, ἆρά D 395
γε καὶ τὸ γέννημα ὁμοούσιον ἔσται, εἰ παρὰ σοὶ τὸ τοῦ ἀτελευτήτου
10 *εἴληφεν ὄνομα, ὡς παλιμβόλως τῷ υἱῷ χαρίσασθαι πιθανῶς ἐφυσιολόγησας. δώσεις γὰρ καὶ ἀναγκαζόμενος ὁμολογῆσαι τὸ τοῦ ἀτελευτήτου* 3
ἐν ἅπασιν ἄπλετον καὶ ἀχώρητον ὄνομα. πῶς οὖν οὐκ ἔσται ὁμοούσιον;
ἐπειδὴ ἔδοξας σκώπτειν, | *διὰ κακοδόξου ὀνόματος τὴν ἀλήθειαν ἐξυβρίσαι* P 940
πειρασάμενος, ἐξ αὐτῶν ἐλεγχόμενος ⟨ἔσῃ⟩ ὧν ἔφης ῥημάτων. ἢ γὰρ 4
15 *δώσεις τέλος ⟨ἔχειν⟩ τὸν ὑπὸ σοῦ παρηλλαγμένον βλασφημούμενον*
τὴν οὐσίαν, ἢ ἀτελεύτητον αὐτὸν ὁρισάμενος ἐν ἅπασιν ἀμετάστατον
καὶ ἀπαράλλακτον τῆς τοῦ ἀτελευτήτου ἀξίας εἰσάγειν ἀναγκασθήσῃ,
τῆς ἀληθείας μὴ παραδεχομένης τέλος ἔχειν τὸν υἱόν, »ὅτι τῆς βασιλείας
αὐτοῦ« φησιν ἡ γραφὴ »οὐκ ἔσται τέλος«, διὰ τὸ σὺν πατρὶ βασιλεύειν
20 *ἀεὶ καὶ σὺν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι, ἐπειδήπερ πᾶν τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ*
τέλος ἕξει, εἰ βούλοιτο ὁ τὸ εἶναι τῷ τὴν ἀρχὴν εἰληφότι παρεσχημένος· B
ὅπερ ἐπὶ πᾶσι μὲν ἐνδέχεται, ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ ἀνένδεκτόν ἐστιν. ἔστι γὰρ 5
ἀεὶ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ παρὰ τῷ ὄντι ἀεί, τοῦ εἶναι μηδέποτε λήγων. διὸ καὶ
ὁμοούσιος ἦν καὶ ἔστι καὶ ἔσται, μόνος ἐκ μόνου καὶ ἐν οὐδενὶ τῇ οὐσίᾳ
25 *παρηλλαγμένος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀξίωμα τῶν ὀνομάτων μενούσης τῆς θεότητος ἐν τῇ ταυτότητι, οὔτε συναλοιφὴν ἔχουσα οὔτε ἀρχὴν ἑαυτῇ παρέχουσα τοῦ εἶναι οὔτε δεχομένη τὸ ἀνόμοιον ἑαυτῇ ὑπάρχειν, ἡ ἀεὶ οὖσα* C
καὶ μηδέποτε τοῦ εἶναι λήγουσα, συμπρέπουσα δὲ αὐτῇ, ἀεὶ ἐν τῷ ἀξιώματι πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα καὶ ἁγίου πνεύματος σὺν
30 *πατρὶ καὶ υἱῷ ὑπάρχουσα καὶ μηδέποτε διαλείπουσα. ἔστι γὰρ ⟨ἐν⟩*
ἑαυτῇ ἀσύγκριτος ἡ τριάς, διαίρεσιν οὐδεμίαν ἐν τῷ ἀξιώματι ὑποδεχομένη.

1—5 = 353, 9—12 — 18 Luc. 1, 33

J

2 vor *ὁμοιουσίου* + *τοῦ* J[1] 353, 10 | *ἀνομοιουσίου* J 3 *παρεισφθαρήσεται* J[1] 353, 11 8 *αὐτόθεον* Holl] *αὐτόθεος* J 14 ⟨*ἔσῃ*⟩ Holl **15** ⟨*ἔχειν*⟩ Holl | *τὸν . . . παρηλλαγμένον βλασφημούμενον* Holl (*τὴν οὐσίαν* gehört zu *παρηλλαγμένον*)] *τῶν . . . παρηλλαγμένων βλασφημουμένων* J **23** *ὄντος* + ⟨*ἀεί*⟩? Holl **26** *συναλιφὴν* J **27** lies ⟨*συν*⟩*υπάρχειν*? Holl **30** ⟨*ἐν*⟩ Holl

22. ε. Εἰ ἀγέννητός ἐστιν ὁ θεὸς τὴν οὐσίαν, οὐκ οὐσίας διαστάσει 22,1
τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ οὐσίας | ὑποστησάσης αὐτό. τὴν γὰρ D 396
αὐτὴν οὐσίαν καὶ γεννητὴν εἶναι καὶ ἀγέννητον οὐδεὶς λόγος εὐσεβὴς
ἐπιτρέπει.

5 *Ἀνατροπή. Πολλάκις ἡμῖν προῆλθες φέρων, ὦ οὗτος, τὸ ἀγέννητον* 2
καὶ γεννητόν, τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα φρυαττόμενος, ὁ ἐν πάσῃ ἀνομίᾳ σεαυτοῦ
τὴν διάνοιαν ἐνθάψας. ἐκεῖνο δὲ παντὶ τῷ ἀπόρως ἔχοντί ἐστι | ποθητόν, Ö 240
*ἡ τοῦ ἀπορουμένου εὐπορία εἰς παραμυθίαν, * καὶ ἐπὶ τοῦ στόματος*
φέρειν, ἐὰν μὴ | εὐποροίη τοῦ τοιούτου. καὶ σὺ ἐπειδὴ ἄθεος τυγχάνεις, 3 P 941
10 *⟨οὐ⟩ σεμνύνῃ κἂν διὰ τοῦ στόματος φέρειν τούτου τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ*
φύσει κατὰ τὸν αὐτοῦ φόβον καὶ πίστιν καὶ ἐλπίδα καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγάπην
οὐδέποτε αὐτὸν ἐκτήσω. ἢ γὰρ ἂν ἤρκει σοι ἅπαξ τοῦτο λέγειν καὶ μὴ 4
ὑπερβαίνειν ὅρον τὸν τεταγμένον τῆς ἀκολουθίας. σαφὴς γὰρ ἡ περὶ
σοῦ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀποφαντικὴ ἀπόδειξις ὅτι »ἀπὸ τῶν καρπῶν
15 *αὐτῶν γνώσεσθε αὐτούς«, τῷ εἶναι μέν σε περιβεβλημένον προβάτου*
κώδιον, ἔσωθεν δὲ εἶναι ἅρπαγα καὶ λύκῳ παραβεβλημένον. εἰ γὰρ 5
ἦς ἐξ ἁγίου πνεύματος γεγεννημένος καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις B
μεμαθητευμένος, ἔδει σε διελθόντα ἀπ' ἀρχῆς γενέσεως κόσμου ἄχρι
τῶν τῆς Ἐσθὴρ χρόνων, ἐν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ βίβλοις παλαιᾶς διαθήκης
20 *εἴκοσι δύο ἀριθμουμέναις, τέτρασι δὲ ἁγίοις εὐαγγελίοις καὶ ἐν τεσσα-*
ρεσκαίδεκα ἐπιστολαῖς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου καὶ ἐν ταῖς πρὸ
τούτων [καὶ] σὺν ταῖς ἐν τοῖς αὐτῶν χρόνοις Πράξεσι τῶν ἀποστόλων
καθολικαῖς ἐπιστολαῖς Ἰακώβου καὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου καὶ Ἰούδα,
καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαλύψει, ἔν τε ταῖς Σοφίαις, Σολομῶντός C
25 *τέ φημι καὶ υἱοῦ Σειράχ, καὶ πάσαις ἁπλῶς γραφαῖς θείαις ⟨ἐρευνᾶν⟩*
καὶ ἑαυτοῦ καταγνῶναι ὅτι ὄνομα, ὅπερ οὐδαμοῦ ἐντέτακται, ἦλθες
ἡμῖν φέρων, οὐκ ἀπρεπὲς μὲν θεῷ, ἀλλ' εὐσεβὲς εἰς θεόν, τὸ τοῦ ἀγεννήτου
ὄνομα, μηδαμοῦ δὲ ἐν θείᾳ γραφῇ ῥηθέν· οὐδεὶς γὰρ | ⟨μὴ⟩ μεμηνώς D 397
ποτε γεννητὸν ἐνενόει θεόν. ἀλλ' οὔτε χρείαν ἔσχον εἰπεῖν ἀγέννητον 6

1—4 = 353, 13—15 — 14 Matth. 7, 16 — 15 vgl. Matth. 7, 15 — 19 vgl. haer. 8, 6 I S. 191, 9ff. und de mens. et pond. 3f und 23; 156, 13ff und 178, 8ff. bei Lagarde Symmicta II; Th. Zahn Gesch. d. neutest. Kanons II 1, 219ff

J 1—4 vgl. 353, 13—15

8 * etwa ⟨*αἰδεῖται δὲ*⟩ Holl 10 ⟨*οὐ*⟩ Holl *σεμνύνει* J | *στόματος φέρειν* Holl] *ὀνόματος λέγειν* J 13 *τὸν τεταγμένον* Dind.] *τῶν τεταγμένων* J | *περὶ* Öh.] *παρὰ* J 14 *ἡμῶν* Holl] *ἡμῖν* J 20 *ἀριθμουμένοις* J 22 [*καὶ*] Holl 25 ⟨*ἐρευνᾶν*⟩ Holl 28 ⟨*μὴ*⟩ Holl 29 *ἔσχον* sc. *αἱ θεῖαι γραφαὶ*

θεὸν μόνον πατέρα διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, ἵνα μή τις ἐπὶ τῷ πατρὶ μόνῳ νομίσῃ τοῦτο πληροῦσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ υἱῷ καὶ ἐπὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τῆς διανοίας τῆς ὀρθῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου D διδάσκοντος πάντας υἱοὺς ἀληθείας ἀφ' ἑαυτῶν μὴ ἐν θαυμασμῷ τοῦτο 5 ἔχειν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀπαιτούμενον καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑπάρχον τοῦ ⟨ὀρθοῦ⟩ πρὸς εὐσέβειαν λογισμοῦ περὶ θεοῦ εἰδέναι. εἰ δὲ διὰ τὸ ἀγέννητον αὐτὸν εἶναι, 7 συνομολογεῖσθαι δὲ ἀφ' ἡμῶν τοῦτο, * ἀπὸ γραφῆς δὲ μὴ ἔχειν τῆς ὀνομασίας τοῦ λόγου τὴν σύστασιν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῶν ⟨ὀρθῶν⟩ λογισμῶν τὴν εὐσέβειαν * ταύτην εἰδέναι τὸ οὕτως εἶναι. εἰς τί γὰρ οὐσίας 10 ἔσται διάστασις ⟨τοῦ ἀγεννήτου πρὸς⟩ τὸ γεννηθέν, | εἰ κατὰ ἀλήθειαν P 942 ⟨ἐκ⟩ τοῦ γεγεννῆσθαι ἔχει τὸ ὄνομα φυσικῇ τινι καὶ ἀρρήτῳ, συμπρεπούσῃ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένῳ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐ καταχρηστικῇ τινι ὑπονοίᾳ; ἐντεῦθεν οὐ κτιστήν φαμεν | 8 Ö 242 τὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀλλοτρίαν ὡς ποιητήν, ἀλλὰ γεννητὴν οὐσιωδῶς καὶ 15 οὐκ ἀλλοίαν παρὰ τὸν γεγεννηκότα. διὸ καὶ ἄκτιστος διαμένει καὶ οὐ ποιηθεῖσα, ἀλλὰ γεννηθεῖσα ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας θεοῦ, οὐ χρόνῳ ὑποπίπτουσα. οὐ γὰρ ὁ γεννήσας ἐν ἀληθείᾳ χρόνῳ ὑπέπεσεν, ἵνα χρονικὴν ὑποστήσεται οὐσίαν. ὁποῖον γάρ ἐστι τὸ γέννημα, τοιοῦτος ὁ γεννήτωρ, καὶ ὁποῖος ὁ γεννήτωρ, τοιοῦτος καὶ ὁ γεγεννημένος. B

20 23. ϛ. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἐγεννήθη, τί κωλύει τὸ γεννητὸν ἀγέννητον 23,1 γεγονέναι; μᾶλλον γὰρ ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ ἀνοικείου ἐπὶ τὸ αὐτῆς οἰκεῖον ἐπείγεται πᾶσα φύσις.

Ἀνατροπή. Εἰ τὸ ἀγέννητον ⟨τὸ γεννητὸν⟩ ἐποίησε καὶ οὐκ ἐγέννησεν, 2 ἐπὶ τῆς μιᾶς ταυτότητος ταττομένης τῆς ὀνομασίας καὶ θατέρου θατέρῳ μὴ 25 παρεκτεινομένου διὰ τὴν κατὰ ἀλήθειαν ἀντωνυμίαν, ἡ δύναμις τῆς σχέσεως C ἐπὶ | θατέρου διαφωνίᾳ ἕστηκε μηδὲν πρὸς τὸ ἕτερον ἐπικοινωνοῦντος ἢ μόνον D 398 κατὰ τὴν ἐξουσίαν [καὶ] τῆς προκριτέας φύσεως αἰτίου ⟨οὔσης⟩ πρὸς πᾶν τὸ ὑπ' αὐτῆς κεκτισμένον. ἐπειδὴ δὲ ἀνὰ μέσον τοῦ ποιητικοῦ καὶ ποιουμένου 3 καὶ κτιστοῦ καὶ κτιζομένου ἄλλη τίς ἐστιν ὀνομασία, ἐγγίζουσα μὲν τῷ

20—22 = 353, 16—18

J 20—22 vgl. 353, 16—18

5 ⟨ὀρθοῦ⟩ Holl 7 * ergänze etwa ⟨φήσουσιν, ὅτι τοῦτό ἐστιν τὸ κύριον ὄνομα τοῦ θεοῦ, ἀντεροῦμεν οὐκ ἀπρεπὲς μὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦτο⟩ Holl 8 ἀφ' ἑαυτῆς Holl] ἀφ' ἑαυτῶν J | ⟨ὀρθῶν⟩ Holl 9 * etwa ⟨περὶ τὴν φράσιν⟩ Holl 10 ⟨τοῦ ἀγεννήτου πρὸς⟩ Holl 11 ⟨ἐκ⟩ Holl 20 τὸ κωλῦον J 21 ⟨ἀπὸ⟩ Holl 23 ⟨τὸ γεννητὸν⟩ Holl 25 διὰ τὴν . . . ἀντωνυμίαν Holl] διὰ τῆς . . . ἀντωνυμίας J 26 ἐπικοινωνοῦντος Holl] ἐπικοινωνοῦσα J 27 [καὶ] Corn. | τῆς Holl] τοῦ J | προκριτέας Dind.] προκριτέως J | ⟨οὔσης⟩ Holl 29 lies καὶ ⟨τοῦ⟩ κτίζοντος καὶ κτιζομένου? Holl

ἀγεννήτῳ ὀνόματι, μακρυνομένη δὲ ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ ὀνόματος, ἀδύνατόν D
ἐστι πάντα συγχέειν, ὦ Ἀέτιε, καὶ ἀφανίζειν ἀπὸ σαυτοῦ τῆς τελείας
κατὰ ἀληθινὴν σχέσιν υἱοῦ πρὸς πατέρα ἀεὶ ὄντος καὶ ἀκτίστου ὀνομασιας
ἐπικοινωνίαν. ἀδύνατον ⟨γάρ⟩ ἐστι τὴν ἀγέννητον καὶ ἄκτιστον φύσιν 4
5 κτιστήν ποτε γενέσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ κεκτίσθαι πάλιν μεταμεληθεῖσαν
ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὴν αὐτῆς ἀγεννησίαν, κἂν τε μυρία ἡμῖν πλέκῃς Ἀριστο-
τελικὰ ζητήματα, καταλείψας τὴν ἄνωθεν ἁπλῆν καὶ ἁγνὴν τοῦ πνεύματος
ἁγίου διδασκαλίαν. | P 943

24. ζ. Εἰ μὴ ὅλος ὁ θεὸς ἀγέννητός ἐστιν, οὐδὲν κωλύει γεγεννη- 24,1
10 κέναι οὐσιωδῶς. εἰ δὲ ὅλος ἐστὶν ἀγέννητος, οὐκ οὐσιωδῶς εἰς γένεσιν
διέστη, ἐξουσίᾳ δὲ ὑπέστησε γέννημα.

Ἀνατροπή. Καὶ ὅλος θεὸς ἀγέννητος καὶ ἄκτιστος, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ 2
γεγεννημένος ἄκτιστος καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ⟨τὸ⟩ παρὰ σοῦ σμι-
κρυνόμενον, σαρκικὲ Ἀέτιε καὶ ψυχικὲ πνευματικῶς ἀνακρινόμενε, μονο- B
15 ειδῶς ἔχον τὸ [ἐξ] αὐτοῦ ἐξαίρετον, μὴ ἀπεικαζόμενον τοῖς πολλοῖς,
⟨τοῖς⟩ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ κεκτισμένοις. διὸ οὔτε 3
κοινωνήσει τοῖς πᾶσιν οὔτε τις αὐτοῦ τῷ ἀξιώματι ἐπικοινωνήσειεν. πάντα | Ö 244
γὰρ παρίπταται καὶ ὑποχωρεῖ, καὶ καταλιμπάνει πᾶσαν αἰτίαν συλλο-
γιστικὴν * τῷ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς διδασκαλικῷ λόγῳ, τῷ »οὐδεὶς οἶδε
20 τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν ἀπο-
καλύψῃ«. ἀποκαλύπτει δὲ δι' ἁγίου πνεύματος οὐ τοῖς αὐτὸν συλλογιζομέ- 4 D 399 C
νοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς αὐτὸν γνησίως καὶ τελείως πεπιστευκόσι. καὶ γὰρ οὔτε
»τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐρευνῆσαι« δυνηθείης οὐδὲ »τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἐξιχνιάσεις«,
κατὰ τὸ γεγραμμένον, κἂν τε μυρία ἡμῖν ἔλθῃς φλυαρῶν, ἐλεεινὸν κατ'
25 ἐμὲ ἀνθρωπάριον.

25. η. Εἰ ὅλος ἐστὶ γεννητικὸς ὁ ἀγέννητος θεός, οὐκ οὐσιωδῶς 25,1
τὸ γεννηθὲν ἐγεννήθη, ὅλης ἐχούσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ γεννᾶν, ἀλλ' D
οὐ τὸ γεννᾶσθαι. εἰ δὲ μετασχηματισθεῖσα ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ γέννημα
λέγεται, οὐκ ἀμετάβλητος ἡ οὐσία αὐτοῦ, τῆς μεταβολῆς ἐργασαμένης
30 τὴν τοῦ υἱοῦ εἰδοποίησιν· εἰ δὲ εἴη καὶ ἀμετάβλητος καὶ γενέσεως
κρείττων ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, τὸ κατὰ τὸν υἱὸν ἕως ψιλῆς προσηγορίας
ὁμολογηθήσεται.

9—11 = 353, 19—21 — 14 1. Cor. 2, 14 — 19—21 Matth. 11, 27 —
23 vgl. Röm. 11, 33 — 26—32 = 353, 22—354, 4

J 9—11 vgl. 353, 19ff — 26—32 vgl. 353, 22ff

2 τὴν τῆς Eltester 4 ⟨γάρ⟩ Holl | φύσιν Pet.] κτίσιν J 7 τοῦ Holl] καὶ J
9 vor γεγεννηκέναι + τὸ 353, 19 11 vor γέννημα + τὸ 353, 21 13 ⟨τὸ⟩ Holl
15 [ἐξ] Holl 16 ⟨τοῖς⟩ Holl 19 * etwa ⟨καταπαλαισθεῖσαν⟩ Holl 26 ὅλως Ch
27 ἀλλ' < J 29 ἐργαζομένης J 30 τοῦ < 354, 2 und J | ἰδιοποίησιν J und 354, 2

Ἀνατροπή. Ἔδει μὲν οὖν οὐ μόνον σε, Ἀέτιε, ἀλλὰ καὶ | πάντα 2 P 944
»αἱρετικὸν μετὰ μίαν νουθεσίαν παραιτεῖσθαι«, ὡς ὁ ἅγιος καὶ σοφὸς
κελεύει λόγος. »αὐτοκατάκριτος« γὰρ τυγχάνεις, ἑαυτῷ τὸν ὄλεθρον
ἐπισπώμενος καὶ οὐχ ὑφ' ἑτέρου ἀναγκαζόμενος. τίς οὖν ἐλεήσει τὸν »ἑαυ- 3
5 τῷ πονηρὸν καὶ οὐδενὶ ἀγαθὸν« τυγχάνοντα; ἀλλ' ἵνα μὴ ἐφ' οἷς ἐβλάστη-
σας τῷ κόσμῳ κακοῖς, ἐν σεαυτῷ * ἔχων ὑπολαμβάνοις ὡς περὶ μεγάλων
καὶ ἀντιθέτων, ἐπιμενοῦμεν καὶ αὐτοὶ μετὰ μακροθυμίας »τῇ διστόμῳ
μαχαίρᾳ, τοῦ Χριστοῦ λόγῳ« ἐκτέμνοντές σου τὰς ἀκανθώδεις ῥίζας ἐν B
τῇ ὑγιαινούσῃ πρὸς θεὸν τελείᾳ καὶ ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ. δόξα γὰρ τῷ 4
10 ἐλεήμονι ⟨θεῷ⟩ τῷ φωράσαντί σε ὁποῖος εἶ, τὴν τοῦ Ἰούδα ἐπέχων τάξιν,
τοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς μὲν ἀριθμηθέντος, ἀφορισθέντος δέ, οὐ Χριστοῦ
ἔχοντος τὸν νοῦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Σατανᾶ ὑποδεξαμένου τὴν πρὸς τὸν δεσπότην
αὐτοῦ ἐπαρνησιθεῖαν. ψιλῇ γὰρ λέξει ὡμολόγησας τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
⟨οὐκ⟩ ἔχειν ἐν τῇ διανοίᾳ. καὶ τίς ἐστι χρεία περιττῆς πρὸς σὲ λαλιᾶς, 5
15 ὁπότε παντάπασιν ἀλλότριος Χριστιανῶν ὑπάρχεις, προφητῶν τε καὶ
ἀποστόλων καὶ | εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων τε καὶ πάντων τῶν ἁγίων, τῶν D 400
ἐλέγξαι σε εἰς ἡμέραν κρίσεως ἑτοίμως ἐχόντων, ὅτι ἄχρι θανάτου στρε- C
βλούμενοι ὑπέμειναν, μαστιζόμενοι, ξεόμενοι, θηρσὶ καὶ πυρὶ παραβλη-
θέντες καὶ φόνῳ μαχαίρας, ἵνα υἱὸν θεοῦ ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς
20 γεγεννημένον μὴ ἀρνήσωνται. γεννητικὸς γὰρ ὁ πατὴρ μόνου μονογενοῦς 6
καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς ἔτι μετὰ τὸν ἕνα, καὶ ἀνομβρητικὸς πνεύματος ἁγίου
καὶ οὐχ ἑτέρου πνεύματος, κτίστης δὲ καὶ ποιητὴς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενο- | Ö 246
μένων καὶ ἀεὶ γινομένων. διὸ οὐκέτι πολλῶν υἱῶν γεννωμένων, οὔτε πολ- 7 D
λῶν πνευμάτων ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευομένων, τῆς αὐτῆς θεότητος ἀεὶ ἐν τῇ
25 τριάδι μενούσης καὶ δοξαζομένης, καὶ μηδέποτε προστιθεμένης μήτε
ληγούσης μήτε ὑποληφθείσης ποτὲ ὡς μὴ οὔσης. διὸ καὶ οὐχ ἕως ψιλῆς
ὀνομασίας ἐπὶ τῷ γεννήματι ἵσταται τὸ ἀξίωμα· ἐπεὶ ἂν πολλοὺς ἀδελφοὺς 8
μετ' αὐτὸν ἔσχεν ὁμοίους αὐτῷ, ὡς ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ »υἱοὺς ἐγέννησα καὶ
ὕψωσα«, καὶ ἐπὶ τῷ »ὁ τετοκὼς βώλους δρόσου«, καὶ ἐπὶ τῷ »ἀφ' οὗ πᾶσα
30 πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται«, καὶ ἐπὶ τῷ »οὐχ εἷς πατὴρ
πάντων ὑμῶν;« | καὶ ἐπὶ τῷ »παῖς μου Ἰακώβ«, καὶ ἐπὶ τῷ »πρωτότοκός P 945

2 vgl. Tit. 3, 10 — 3 Tit. 3, 11 — 4 vgl. Sir. 14, 5 — 7 vgl. Hebr. 4, 12 — 28 Jes. 1, 2 — 29 Hiob 38, 28 — Eph. 3, 15 — 30 Matth. 23, 9 — 31 Jes. 44, 2; Jer. 26, 28 — 31 Ex. 4, 22

J

6 * ἔχων] ἔνδον oder davor ⟨πεφυσιωμένως⟩ einzufügen Holl 10 ⟨θεῷ⟩ Holl 14 ⟨οὐκ⟩ Holl | περιττῆς Holl] περὶ τῆς J 19 υἱὸν θεοῦ + ⟨ἀληθῶς⟩? Holl 20 ἀρνήσωνται Holl] ἀρνήσονται J 23 γιγνομένων J | γεννωμένων + ⟨ἐστὶ πατὴρ⟩? Holl 26 ὑποληφθείσης Holl] ὑπολειφθείσης J

μου Ἰσραήλ«. οὗτοι γὰρ πάντες ψιλῇ λέξει τῷ τῆς ἀναγωγῆς * ἀπὸ τοῦ 9
μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι προκεκοφότες οὐ κατ' οὐσίαν τῇ ἀληθινῇ ἵστανται
ὀνομασίᾳ, ἀλλὰ ψιλῶς ⟨λέξει⟩ καὶ κατὰ χάριν. διὸ διὰ τοῦ ἑνὸς τοῦ οὔτε
κατὰ χάριν οὔτε ψιλῇ ὀνομασίᾳ ὀνομαζομένου, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν ⟨ὄν-
5 τος⟩ ἐκτίσθησαν, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς διὰ τοῦ ἑνὸς σὺν τῷ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευο-
μένῳ καὶ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνοντι.

26. 9. Εἰ σπερματικῶς ἦν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ θεῷ τὸ γέννημα, μετὰ 26,1 B
τὴν γέννησιν ἔξωθεν προσλαβὸν ὡς ἂν εἴποι τις ἠνδρώθη. τέλειος
οὖν ἐστιν ὁ υἱὸς οὐκ ἐξ ὧν ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐξ ὧν προσέλαβε. τὰ γὰρ
10 συγγενικῶς | προσλαμβάνοντα, ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστῶτα, τὸ τοῦ τε- D 401
λείου ὄνομα διαφόρως προσίεσθαι πέφυκεν.

Ἀνατροπή. Εἰ μὴ ὡμολογεῖτο ἀσώματος ὢν ὁ γεννήτωρ, πάντα παρὰ 2
σοὶ δραματουργείσθω. δραματουργήσας δὲ οὐκ ἄλλον τινὰ πτύρεις, C
σεαυτοῦ δὲ τὸν νοῦν θολοῖς ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς ὁμολογίας. ἐξ αὐτοῦ γὰρ 3
15 θεὸς τέλειος ὢν τέλειον υἱὸν ἐγέννησεν, οὐχ ἕτερον παρὰ τὴν φύσιν. οὐ
γὰρ ἀπρεπής ἐστι πρὸς τὸν γεννήτορα, οὔτε ἔξωθεν ἐπιδεόμενος προσλή-
ψεως. οὐ γάρ τί ἐστι μεῖζον μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν, ὅπως τῷ ἐνδεομένῳ
μεταδοῦναι τῆς προσλήψεως πρὸς τελειότητα δυνηθείη. ὁ γὰρ ὢν ἀεὶ 4
ἀσώματος τὸν ὄντα ἀσώματον παρ' αὐτῷ τῷ ὄντι ἀεὶ γεννητικῶς, τέλειον
20 ὁ τέλειος ἀεὶ ὄντως γεγέννηκε, πνεῦμα ὢν θεὸς καὶ πνεῦμα ὄντα τὸν ἐνυ-
πόστατον Λόγον γεγεννηκώς. τὸ ὅλον γὰρ ἠλίθιον εἴη παρὰ σοὶ τῷ Ἀε- 5 D
τίῳ, τῷ ⟨τὰ ἄνω⟩ ἐμβατεύοντι καὶ τὰς κατὰ θεὸν δόξας ἐρευνῶντι ἐκ
συλλογισμῶν καὶ σοῦ φιλολογιστικῆς | ἐννοίας, ὅτι τῷ ποιήσαντι τὰ πάντα Ö 248
ἐξ οὐκ ὄντων καὶ δυνηθέντι τελείως τὰ πάντα ὑπὸ ἓν ἐργάσασθαι, μηδὲν
25 χρείαν ἔχοντι προσληπτικῆς ἐπιδόσεως, θεσμῷ δὲ ταῦτα πεδήσαντι,
ἁδρυντικὴν οὐσίαν προσληπτικῆς ⟨τε⟩ θεότητος ἐπιδεόμενον ἐπιφημίζεις
Λόγον καὶ οὐδὲ ἐξισοῖς ⟨αὐτὸν⟩ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένοις. | ἀπ' ἀρχῆς 6 P 946
γὰρ τελείως αὐτὰ ποιήσας προσλήψεως ⟨οὐκ⟩ ἐπιδεόμενα τὰ ἐξ αὐτῶν
ἔτι βλαστάνοντα ὥρισε νόμῳ σοφίας, ἅτινά ἐστι ταῦτα ἐν οἷς ἐστι τὰ
30 καθεξῆς γενόμενά τε καὶ γινόμενα, ὡς οἷον εἰπεῖν, οὐρανόν, γῆν, ὕδωρ,
ἀέρα, ἥλιον, σελήνην, ἄστρα, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑδάτων γεγενημένα, ἕως καὶ
αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. οὐκ οὐρανὸν ἀτελῆ ἐποίησεν, οὐ γῆν ἀτελεστάτην, 7
ἀλλὰ τελείαν μὲν τὴν γῆν, τέλειον δὲ τὸν οὐρανόν, »ἀόρατον δὲ καὶ ἀκατα-

5 Joh. 16, 15 — 7—11 = 354, 5—9 — 20 vgl. Joh. 4, 24 — 22 ἐμ-
βατεύοντι vgl. Col. 2, 18 — 33 Gen. 1, 2

J 7—11 vgl. 354, 5—9

1 τῷ Holl] τὸ J | * etwa ⟨λόγῳ, ὡς⟩ Holl 3 ⟨λέξει⟩ Holl 4/5 ⟨ὄντος⟩
Holl 10 τοῦ < J 11 προίεσθαι J 22 ⟨τὰ ἄνω⟩ Holl 23 σοῦ φιλολογιστικῆς]
συλλογιστικῆς nach 378, 9 oder σοφιστικῆς nach 402, 25 Klost. 24 lies μηδὲ?
Holl 26 ⟨τε⟩ Holl 27 οὐδὲ Dind.] οὔτε J | ⟨αὐτὸν⟩ Holl 28 ⟨οὐκ⟩ Holl

σκεύαστον« τότε, δι' ἣν ἔμελλε ποιεῖν διακόσμησιν· ὕδωρ δὲ ἅμα καὶ φῶς
τὸ πρωτόκτιστον, διὰ τοῦ ἀληθινοῦ | φωτὸς τὰ πάντα ποιήσας, τοῦ ἀκτί- D 402
στου καὶ ζωοποιοῦ· ἔπειτα δὲ τὰ ἐκ τῆς γῆς φυέντα· καὶ πρὸ τούτου τὸ 8 B
στερέωμα οὐχ ἡμιτελές τι ἐγίνετο, ἀλλὰ πάντα ἐν τελειότητι· »ἐξαγαγέτω
5 γάρ ⟨φησιν⟩ ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα καθ' ὁμοιότητα ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ ξύλον κάρπιμον, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καθ' ὁμοιότητα
ἐπὶ τῆς γῆς«. καὶ ὁρᾷς ὡς οὐδεμιᾶς εὐθὺς τὰ γεγονότα ἐπεδέετο προσ- 9
ληπτικῆς ἐπιδόσεως, ἀλλ' ἀνδρεῖα ὡς εἰπεῖν καὶ τέλεια διὰ τοῦ προστάγμα-
τος εὐθὺς εὑρίσκεται. τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἐπιδοθέντα τὰ ὑπ' αὐτὸν ὄντα καὶ 10
10 σὺν αὐτῷ σπερματικῶς εἰς δεσποτείαν, οὐ τέλεια παρεδόθη, διὰ τὸ εἰδέναι C
τὸν ἄνθρωπον πάντοτε τὸν εὐεργετοῦντα καὶ τὸ εἶναι πᾶσι παρέχοντα, ἐπὶ
πάντων δὲ ὄντα καὶ τὰς ἐπιδόσεις ἑκάστης ποιήσεως πρὸς σύστασιν τῶν
αὐτῷ χρησιμευόντων παρέχοντα.

Παρέδωκεν αὐτῷ σπερματικῶς τὴν γῆν, ὑποβάθραν ὡς εἰπεῖν προστη- 11
15 σάμενος καὶ ὡς μήτραν αὐτῷ παραδεδωκώς, ἵνα ἀπὸ τῆς προβολῆς τῶν
κατὰ τὸ τέλειον ὑπὸ θεοῦ γεγονότων τὰ σπερματικῶς δι' ἑαυτοῦ μετὰ
συνέσεως ἐπὶ γῆν καταβαλλόμενα, ὡς οἷόν τε ξύλον καὶ ἄλλων γεννημάτων, D
αὐτὸς μὲν λεπτομερῶς ὡς ψηφῖδα παρὰ τῶν τελείων ἐρανισάμενος ταύτην 12
⟨τε⟩ εἰς γῆν ἐνθεματίζων τὰ τῆς ἐπιδόσεως ⟨ἀπὸ⟩ τοῦ τελείου θεοῦ πρὸς
20 αὔξησιν προσδέχηται, ἵνα αὐξηθείη ἔξωθεν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐνσπερματιζό-
μενα, ἵνα μὴ ἀγνοήσας τὸν ἐπιχορηγὸν τῆς ἐπι|δόσεως αὐτὸν νομίσῃ δη- Ö 250
μιουργὸν καὶ ἐκπέσῃ τῆς ἀληθείας. εἰ γὰρ καὶ ἐφύτευσε Νῶε ἄμπελον, 13
οὐ γέγραπται ὅτι ἦν φυτουργός, | ἀλλ' »ἐγένετο ἀνὴρ γεωργός«. ἕτερος P 947
γάρ ἐστιν ὁ τὰ αὐθεντικὰ παρέχων τοῖς ἐσομένοις, ἕτερος δέ ἐστιν ὁ τὸ
25 εἶναι παρ' αὐτοῦ εἰληφὼς ἄνθρωπος καὶ τὴν ἐκείνου γεωργίαν πεπιστευ-
μένος, ἵνα ὁ μὲν γεωργῇ τὰ ἐπιδόσεως εἰς τελείωσιν ἐπιδεόμενα, ὁ δὲ τὴν
τελειότητα παρέχοι διὰ τῆς αὐτοῦ | ἐπιδόσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων D 403
καὶ ⟨διὰ τῆς⟩ ἐπιδόσεως εἰς τελειότητα αὐξανομένων. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν 14
ζῴων καὶ ἐπὶ τῶν πετεινῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κτηνῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ B
30 ἐναλίων πάντα ἐν ἀρχῇ τέλεια γέγονε διὰ τοῦ προστάξαντος, βουλήσει δὲ
σοφίας νῦν ἐπιδόσεως δεῖται, διὰ τὴν τοῦ ἐπὶ γῆς δεσπόζοντος ἀνθρώπου
κατ' ἔννοιαν ὠφέλειαν, εἰς τὸ ἐπιγινώσκειν ⟨αὐτὸν⟩ τὸν ἐπάνω πάντων
θεόν, τὸν χορηγὸν τῶν σπερματικῶν καὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν αὐξήσεων ὄντα
θεὸν καὶ κύριον. διόπερ τὰ μὲν κατ' οὐρανὸν καὶ οὐ διὰ χειρῶν ἀνθρώπου 15
35 σπειρόμενα ὄντα, καὶ οὐ γεννῶντα οὐδὲ γεννώμενα, εἴασεν ὁ θεὸς ἐν τελειό-

4—7 Gen. 1, 11 — 11 vgl. Röm. 9, 5 — 23 Gen. 9, 20

J

5 ⟨φησιν⟩ Holl 9 lies παραδοθέντα? Holl 10 σὺν Holl] ἐν J 17 ξύλων Eltester 19 ⟨τε⟩ Holl | ⟨ἀπὸ⟩ Holl 28 ⟨διὰ τῆς⟩ Holl 32 ⟨αὐτὸν⟩ Holl

τητι· οὐ γὰρ ἐνέσκηπτον τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐπιβουλὴν καὶ τῦφον κενοδοξίας, ὡς οἷον ἐπὶ ἡλίου εἰπεῖν καὶ σελήνης καὶ ἄστρων. οὔτε γὰρ 16 διὰ τὸ γεννᾶσθαι τὴν σελήνην ἢ φθίνειν ἢ αὔξειν ἀλλοιοῦται τὸν τρόπον, C ἀλλὰ διὰ τὸ καιρῶν εἶναι σύστασιν καὶ ἐπιχορηγίαν, ὧν θεὸς τοῖς φωστῆρσι 5 διετάξατο. πῶς οὖν τὰ σωματικὰ θεὸς καὶ τὰ φθίνοντα καὶ τὰ φθινόμενα 17 θελήσας εὐθὺς τέλεια εἰργάσατο, ὃν δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐγέννησεν, ἕνα ἐξ ἑνός, τὸν ὄντα ἀεὶ γεννητικῶς παρὰ τῷ ὄντι, ἐπιδόσεως ἐγέννα ἐπιδεόμενον; πέπαυσο οὖν, ὦ Ἀέτιε, κενὰς ἡμῖν καὶ Ἀριστοτελικὰς λέξεις φέρων, 18 ἀρκετῶς ἐχόντων ἡμῶν καὶ μὴ ἀπατωμένων τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀληθινὴν 10 διδασκαλίαν, τὴν λέγουσαν ὅτι »ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγὼ ἐξῆλθον καὶ ἥκω«, [καὶ] D οὐ καταχρηστικῶς ἐχούσης τῆς λέξεως ⟨κατὰ⟩ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τελειότητος καὶ ἀξίας θεοῦ σημαινούσης τὴν οὐσίαν.

27. 1. Εἰ τέλειον ἦν τὸ γέννημα, ἐν γεννητῷ γέννημά ἐστι καὶ 27,1 οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησε. γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεν-15 νήτῳ οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι. τὸ γὰρ αὐτὸ εἶναί τε ⟨οὐκ⟩ ἔστι καὶ μὴ εἶναι. γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον ὂν | γέννημα P 948 οὐκ | ἦν, τοῦ ἀνομοιομεροῦς ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν D 404 ἐπέχοντος. | Ö 252

Ἀνατροπή. Ἀντιθέτως παρεισάγει Ἀέτιος, ἐκ συλλογιστικῶν ὀνο- 2 20 μασιῶν ἀνθρωπίνης ἐπινοίας θεὸν καταλαβεῖν βουλόμενος, καὶ † ὡς ἐκ λέξεων ἀκρωτηριάζειν πειρᾶται τῆς ἐναργοῦς πίστεως τὴν βεβαίαν ἐλπίδα, ἀνόμοιον ἀνομοίῳ συγκρούσας καὶ λέξιν λέξει ἀνατροπικῶς παρενθείς, ὡς ἐκ τούτου βιάζεσθαι τὸ ἀνόμοιον τοῦ ⟨υἱοῦ⟩ πρὸς πατέρα σημαί- B νειν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. ἐξ αὐτῶν γὰρ ὧν ἐδίδαξε τὸν κόσμον συλλο-25 γισμῶν καὶ αὐτὸς συλλογισθήσεται. φάσκει γάρ· »εἰ τέλειον ἦν τὸ γέννημα, 3 ἐν γεννητῷ γέννημά ἐστι καὶ οὐκ ἐξ ὧν ὁ ἀγέννητος αὐτὸ ἐγέννησε. γεννητὴν γὰρ φύσιν ἐν ἀγεννήτῳ οὐσίᾳ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι· τὸ γὰρ ⟨αὐτὸ⟩ εἶναί τε ⟨οὐκ⟩ ἔστι καὶ μὴ εἶναι. γέννημα γὰρ ἀγέννητον οὐκ ἔστι, καὶ ἀγέννητον ὂν γέννημα οὐκ ἦν, τοῦ ἀνομοιομεροῦς ἐπὶ θεοῦ βλασφημίας τύπον καὶ ὕβριν ἐπέ-30 χοντος«· ὥστε ἐξ ἅπαντος ἐλέγχεσθαι τὰ τῆς παραποιήσεως μέρη τῶν λόγων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀνόμοιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ οὐδ' ἄνισον C

10 Joh. 8, 42 13—18 = 354, 10—15

J 13—18 vgl. 354, 10—15

10 ὅτι Holl] τὸ J | [καὶ] Holl 11 ⟨κατὰ⟩ Holl 13 τὸ (vor γέννημα) < 354, 10 20 † ὡς] lies wohl ⟨ψευδ⟩ῶς Holl 22 ἀνομοίῳ Öh.] ἀνομοίως J 23 ⟨υἱοῦ⟩ Corn. 24 ὧν Dind.] ὡς J 26 γεννητῷ] ἀγεννήτω J | γέννημα] γεννήματι J 27 ⟨αὐτὸ⟩ Dind. 29 ἀνομοίου μέρους J corr. Holl 31 ὅτι Holl] ὡς J

τῆς αὐτοῦ τελείας θεότητος. εἰ γὰρ ὅλως φάσκει βεβιασμένως, καθ' 4
ἑαυτῶν δὲ ἐπιστρέφει ⟨τὰ⟩ ῥητά, ἃ διηγεῖται, τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον
⟨ἀντιθέτως⟩ ἀεὶ φάσκων, ἀπὸ τούτου μαθέτω ⟨ἀντιτιθέναι⟩ τὸ κτιστὸν
καὶ ἄκτιστον, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἐπικοινωνεῖν τοῦτο τούτῳ πρὸς τὸ ἀξίωμα,
5 ὅπερ ἐστὶ τὸ ⟨εἶναι⟩ ὅλως προσκυνητόν. εἰ γὰρ ὅλως προσκυνητὸν τὸ 5
ἀνόμοιον, τῷ ἀνομοίῳ ἐξισούμενον, οὐκέτι διοίσει λόγος τὸν ἕνα ἀπὸ τῶν
ὅλων, τῆς ἀνομοίας ⟨φύσεως⟩ οὐ δυναμένης ἐν τάξει τοῦ αὐτῆς ἀξιώματος
τάττεσθαι, κἄν τε ἐν δόξῃ ὑπερβάλλοιτο τὸ ἀπὸ πάντων ἓν ὂν τῶν ἀνομοίων, D
πρὸς [τὴν] τὸν ἕνα, διὰ τὴν μὴ ἐπικοινωνοῦσαν τῷ ἑνὶ ⟨τῶν⟩ πάντων πρὸς
10 τὸν ἕνα ἀνομοιότητα. καὶ ἔσται λοιπὸν καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἄστρα καὶ 6
γῆ καὶ τούτων ἔτι τὰ ὑποβεβηκότα προσκυνητὰ καὶ οὐκέτι ὁ εἷς | σὺν τῷ ἑνὶ D 405
πνεύματι, ὅπερ ἐστὶ μία τριὰς καὶ μία θεότης καὶ μία προσκύνησις. ἆρα οὖν 7
εἰ τοῦτο διὰ τοῦτο συλλογιστέον, ἔσται μὲν αὐτὸ ἐν ἀληθείᾳ, ἐπειδὴ οὐχ
ὅμοιος ὁ εἷς λόγος τοῖς πᾶσι | λόγοις, οὐδὲ ὁ εἷς υἱὸς τοῖς πᾶσι κατὰ ἀνα- P 949
15 γωγὴν κικλησκομένοις ἴσος· οὐ γάρ ἐστι σὺν τοῖς πᾶσιν, ἀλλ' ὁ δι' οὗ οἱ
πάντες. τὸ γοῦν ἀδυνάτως παρ' αὐτῷ τῷ Ἀετίῳ ταχθὲν ἐξ ὑπαρχῆς καὶ ὡς 8
ὕβριν ἐπέχον ⟨καὶ⟩ τύπον βλασφημίας διὰ τὸ ἀνομοιομερές, ὡς ἔφη, ἐν θεῷ
⟨οὐκ⟩ εἶναι, [ὅπερ] οὐ διαφορᾶς μέρος ὑπάρχει, ἀλλ' ἰσότητος, καὶ οὔτε
μεριζομένης τῆς θεότητος, ἀλλ' ἀεὶ οὔσης τελειοτάτης, τρία ὄντα τέλεια,
20 μία θεότης· μᾶλλον δὲ εἰς σύστασιν τῆς ἐν ἀληθείᾳ πίστεως τὸ ἀνόμοιον 9
ἡμῖν ἐπησφαλίσατο, εἰς τὸ μὴ νομίζειν μήτε πείθεσθαι | τοῖς παρὰ ἀξίαν B Ö 254
Ἑλλήνων † πταίειν προπετείας προλήψει, κατεγνωσμένοις τὴν πᾶσαν
κτίσιν προσκυνεῖν, τὴν ἀνόμοιον οὖσαν πρὸς τὸν προσκυνούμενον πατέρα
ἐν υἱῷ, υἱὸν ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
25 28. ια. Εἰ ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων θεὸς ὁ παντοκράτωρ 28,1
γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν, ὁ δὲ υἱὸς γεννητῆς φύσεως ὑπάρχων C
τοῦτο γινώσκει ἑαυτὸν ὅπερ ἐστί, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον ψεῦδος,
τοῦ μὲν γινώσκοντος ἑαυτὸν ἀγέννητον, τοῦ δὲ γεννητόν;
Ἀνατροπή. Ἔφησεν Ἀέτιος καὶ ἀπεφήνατο ὁ διαστολεὺς καὶ ὁρο- 2
30 θέτης περὶ φύσεως θεοῦ διαλαμβάνων, ἄνθρωπος ὢν τῇ φύσει καὶ τὰ ὑπὲρ

J 25—28 = 354, 16—19

1/2 καθ' ἑαυτῶν Holl] καθ' ἑαυτοῦ J 2 ⟨τὰ⟩ Holl 3 ⟨ἀντιθέτως⟩ Holl | ⟨ἀντιτιθέναι⟩ Holl 5 τὸ ⟨εἶναι⟩ ὅλως Holl] τὸ ὅλον J 7 ἀνομοίας J | ⟨φύσεως⟩ Holl 8 ὂν τῶν Holl] ὄντων J 9 ⟨τῶν⟩ Holl | [τὴν] Ausgg. 15 ἀλλ' ὁ Holl] ἀλλὰ J 16 ὡς Holl] εἰς J 17 ⟨καὶ⟩ Holl | ἀνομοιομερὲς Holl] μέρος J | ὡς Holl] ὁ J 18 ⟨οὐκ⟩ εἶναι Holl] ὂν J | [ὅπερ] Holl 19 θεότητος + ⟨συνίσταται⟩ ? Holl 21 lies ἐπησφάλισται ? Holl 22 † πταίειν] lies ⟨δόξαις⟩ ἀπαχθεῖσιν Holl 23 ἀνόμοιον Corn.] ἄνοιαν J 25 vor θεὸς + ὁ J und 354, 16 26 οὐκ οἶδεν — γεννητῆς φύσεως < J 30 περὶ Holl] ἐπὶ J

φύσιν βουλόμενος εἰδέναι, εἰδέναι δὲ οὐ κατὰ ἀκολουθίαν γραφῆς, ἀλλ' ἐκ συλλογισμῶν βροτείων διανοημάτων, ὅτι »ἀγεννήτου φύσεως ὑπάρχων θεὸς ὁ παντοκράτωρ γεννητῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν«. πάντοτε δὲ 3 D ἀεὶ καὶ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ λόγου οὐκέτι κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἀρειανοὺς
5 κἂν ἀποκεκρυμμένως υἱὸν βούλεται λέγειν τὸν μονογενῆ. ἐν πᾶσι δὲ 4 θεωρήσατε, υἱοὶ τῆς ἀληθείας, ὡς | παντάπασι βούλεται αὐτὸν ἀλλότριον D 406 εἶναι τοῦ πατρὸς καὶ οὐδ' ὅλως μετέχοντα θεϊκῆς οὐσίας, ἐξ ὧν πάντοτε τολμηρῶς ἀποφθέγγεται. τὸ γὰρ λέγειν ὅτι ⟨ὁ θεὸς⟩ ἑαυτὸν ἀ|γέννητον γινώσκει καὶ γεννητικῆς φύσεως οὐκ οἶδεν ἑαυτόν, μάτην παρ' P 950
10 αὐτῷ ⟨εἴρηται⟩ καὶ ⟨μόνον διὰ⟩ τὸ ⟨μὴ⟩ κἂν διὰ ψιλῆς λέξεως υἱὸν τὸν υἱὸν καλεῖσθαι. ἀνατραπήσεται δὲ αὐτοῦ ὁ λόγος. καὶ γὰρ ἀγέννητός 5 ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ἐγέννησεν ἀϊδίως τὸν μονογενῆ, φύσεως ὢν ἑαυτῷ πρεπούσης, * τῷ ἕνα μόνον τὸν μονογενῆ γεγεννηκέναι καὶ πνεῦμα ἐνηνοχέναι, τὸ μόνον μόνῳ ⟨συνὸν⟩ ἐπὶ μονογενεῖ ⟨τῷ⟩ γεννήτορι, ὃ τῷ ἀνάρχως
15 γεγεννημένῳ υἱῷ συνυπάρχει, πνεῦμα ὤν, πνεῦμα γεγεννηκώς, καὶ οὐ σῶμα ὢν σωματικῶς διαστελλόμενον, οὐδὲ φθίνον καὶ αὖξον καὶ τομὴν B ὑφιστάμενον. διὸ παρὰ τοῖς ἄλλοις πᾶσι τοῖς γεγεννηκόσι καὶ γεννωμένοις 6 † ἀλλ' ἐπὶ πολλῶν ἐπιδέχεται ἡ χρεία, ἐνταῦθα δὲ οὐχ ὅμοιον τοῖς οὖσι πᾶσιν ἡ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἕνα ἀξία. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐξαιρέτως 7
20 ἐκ τοῦ ἐκπλήκτως γεννήσαντος ὥσπερ ἀπὸ τοῦ ἀγεννήτου γεγέννηται, συμπρέπων τῷ γεννήτορι, ⟨οὕτως⟩ καὶ αὐτὸς οὐ γεννᾷ | οὐκέτι (κατὰ Ö 256 τὴν οὐσίαν φημί), ἵνα ἀπὸ τοῦ μηκέτι γεννᾶν κατ' οὐσίαν ⟨τὸν υἱὸν⟩ καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν πατέρα μὴ γεγεννῆσθαι ἐξ ἑκατέρων μερῶν ἡ πᾶσα δόξα τοῦ ἀξιώματος σῴζηται ἐν τῇ μιᾷ ἑνότητι τῆς ἀξίας θεοῦ, πατρὸς C
25 τελείου καὶ υἱοῦ τελείου καὶ τελείου πνεύματος ἁγίου. καὶ διὰ τοῦτο τὸ 8 ὁμοούσιον οὐ ψεῦδος οἶδεν ἡ θεία γραφὴ οὐδὲ ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς ὁ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος εὐσεβῶς μεμαθηκὼς τὸ δοξάζειν καὶ προσκυνεῖν, ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν.

29. ιβ. Εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ παρίστησιν, 29,1 D
30 ἀλλ' ἐπινοίας ἐστὶν ἀνθρωπίνης τὸ ἀσύγκριτον ὄνομα, χάριν τοῖς ἐπινοήσασι γινώσκει ὁ θεὸς διὰ τὴν ⟨τοῦ⟩ ἀγεννήτου ἐπίνοιαν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀνόματος οὐ φέρων ἐν οὐσίᾳ. | D 407

29—32 = 354, 20—23

J 29—32 vgl. 354, 20—23

3 vor θεὸς + ὁ J 8 ⟨ὁ θεὸς⟩ Holl | αὐτὸν J 10 ⟨εἴρηται⟩ Holl | ⟨μόνον διὰ⟩ τὸ ⟨μὴ⟩ Holl 12 ἑαυτῷ Holl] ἑαυτῇ J 13 * etwa ⟨πατὴρ ὢν⟩ Holl 14 τὸ μόνον Holl] τὸν μόνον J | ⟨συνὸν⟩ Holl | ⟨τῷ⟩ γεννήτορι Holl, zu συνὸν zu ziehen] γεννήτορα J | ὃ Holl] ὅς J 18 † ἀλλ'] ἀλλ⟨ήλων⟩? Holl 21 ⟨οὕτως⟩ Holl 22/23 ⟨τὸν υἱόν⟩ Holl 23 γεγενῆσθαι J corr. Pet. 30 ὑπονοίας J 31 ⟨τοῦ⟩ ἀγεννήτου Holl] ἀγέννητον J

Ἀνατροπή. Καὶ ⟨τὸ⟩ ἀγέννητον, ὡς ἔφαμεν πρὸς τὸν Ἀέτιον ἀποτει- 2
νόμενοι, ⟨ὁμολογοῦμεν⟩ καὶ οὐκ ἀρνούμεθα, κἄν τε ἐν θείᾳ γραφῇ μὴ
ἐμφέρηται, ⟨ὅτι⟩ εὐσεβῶς | [δὲ] ἐπινενόηται. ἀγέννητον δὲ φάσκοντες τὸν P 951
πατέρα καὶ ἀγέννητον ὁμολογοῦμεν, γεννητὸν δὲ τὸν υἱὸν οὐκ ἀρνούμεθα,
5 ἀλλ' οὐχὶ κτιστόν. οὔτε γάρ, ἐὰν τὸν υἱὸν γεννητὸν ὁρισώμεθα, ἐκ θεοῦ
πατρὸς τὴν οὐσίαν ἔχειν ἀρνεῖσθαι δυνάμεθα· γεννητῶς γὰρ ἐγέννησε καὶ
οὐκ ἔκτισεν. ὡς γὰρ λοξῶς πάντα ἐπὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου δια- 3
νοούμενος παρεκτρέπειν ἑαυτὸν βούλει (οὐ γάρ τι ἕτερον), οὕτως καὶ αὐτὸς
ἀκούεις περὶ ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν καὶ ἀντιθέσεως συλλογιστικῆς,
10 ἀνθρωπείας τε ματαιοφροσύνης, τὸ »ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ
τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς ἐκ νεότητος«. λέξομεν ⟨δὲ⟩ καὶ αὐτοὶ ὅτι πολλῷ 4
μᾶλλον ἀπρέπεια θεῷ τῷ ἀκτίστῳ τὸ κτίζειν τὰ κτισθέντα καὶ τῷ ἀποιήτῳ B
τὸ ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸν ἄκτιστον κτίζειν καὶ τὸν μὴ γενόμενον
ποιεῖν τὰ ἐσόμενα, εἰ οὐ πρέπει τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννᾶν κατὰ τὸν Ἀετίου
15 λόγον. τῶν δὲ κτίσεων ὁρωμένων καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς οὔσης ὑπο- 5
στάσεως φαινομένης, θεῷ δὲ τῷ ἀκτίστῳ ⟨κατὰ⟩ τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκτίσθαι
μὴ πρεπούσης, ἵνα μὴ τὸ ἀσύγκριτον ἐπὶ μεταβολὴν τῶν γενομένων παρε- C
νεχθὲν ἀντὶ τοῦ πρέποντος παρὰ τῷ Ἀετίῳ ἀπρεπὲς μᾶλλον νομισθείη,
ζητηθήσεται λοιπὸν ἕτερος ὢν θεὸς ὁ ἄκτιστος, ἕτερος δὲ ὁ κτισθεὶς καὶ
20 κτίζειν ἀναλόγως ἑαυτῷ δυνάμενος. τοῦ δὲ κεκτισμένου καὶ τοῦ κτίζειν 6
⟨δύναμιν⟩ ἔχοντος αὐτομάτου μὴ ὄντος, ἀλλὰ κεκτισμένου, ζητηθήσεται
καὶ ἕτερος ὁ τούτου αἴτιος γεγονὼς καὶ ἀπὸ τούτου ἄλλος ἐπινοηθήσεται. | Ö 258
καὶ πολλὴ ἔσται ἡ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης [ἡ] ματαιολογία τῶν νοημάτων,
τῆς διανοίας μηκέτι εὐσταθούσης, ἀλλὰ πληρούσης τὸ εἰρημένον »ἐμωράν-
25 θησαν οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ, | καὶ ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως«. D 408
οὐ γάρ τις »ἑαυτῷ ζῇ, οὐδὲ ἑαυτῷ ἀποθνήσκει«, οὐδέ τις γνώσεται οὐδὲν 7 D
πάρεξ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀποκαλύψαντος ἡμῖν τὴν ἀληθινὴν πίστιν αὐτοῦ
⟨καὶ⟩ λέγοντος »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, [καὶ] αὐτοῦ ἀκούετε«,
καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου, ἀποκαλύψαντος ἡμῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ
30 καὶ λέγοντος »ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω«. καὶ οὔτε ἀπὸ ὀνο- 8
μασίας ἀνθρώπων τὸ ἀσύγκριτον | ἔσχε θεὸς οὔτε διὰ τὸ ἀσύγκριτον ἡ P 952
ἀξία τοῦ ἀληθινοῦ ἐνυποστάτου θεοῦ λόγου καὶ ἐκ πατρὸς ἀνάρχως ὁμοου-

1 vgl. S. 370, 6ff — 10 Gen. 8, 21 — 24 vgl. Jer. 28, 17 — 26 Röm. 14, 7 — 28 Matth. 17, 5 — 30 Joh. 8, 42

J

1 ⟨τὸ⟩ Holl 2 ⟨ὁμολογοῦμεν⟩ Holl 3 ⟨ὅτι⟩ Holl | [δὲ] Holl 6 lies γεννητικῶς? Holl 9 περὶ Holl] ἐξ J 11 ⟨δὲ⟩ Holl | πολλῶν J corr. Pet. 15 οὔσης Holl] οὐσίας J 16 ⟨κατὰ⟩ Holl 20 τοῦ Holl] τὸ J 23 [ἡ] Holl 28 ⟨καὶ⟩ Holl | [καὶ] Holl

σίως ⟨τε⟩ γεγεννημένου παρεκτραπήσεται, οὔτε ὁποτέρου τῶν ὀνομάτων χάριν ἔχοντος ἐπινοίαις ἀνθρώπων. οὐδὲν γὰρ προσλαμβάνεται τὸ θεῖον 9 ἀξιώματος ἢ προσθήκης, αὐτὸ δὲ τὸ θεῖον πᾶσι παρέχει ἐκ τοῦ αὐτοῦ πληρώματος, ἀεὶ ἐν ταυτότητι μένοντος καὶ μὴ ἐλαττουμένου, ἀλλ' ἐν τῇ 5 ἰδίᾳ φέροντος ἀεὶ οὐσίᾳ τοῦ ὀνόματος καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας τὸ ἀξίωμα. B

30. ιγ. Εἰ ἔξωθεν ἐπιθεωρεῖται τῷ θεῷ τὸ ἀγέννητον, οἱ ἐπιθεωρήσαντες τοῦ ἐπιθεωρηθέντος εἰσὶν ἀμείνους, κρεῖττον ὄνομα τῆς φύσεως αὐτῷ πορισάμενοι. 30,1

Ἀνατροπή. Ἀμείνων οὐδεὶς θεοῦ (πρὸς Ἀέτιόν μοι ἡ λέξις, τὸν 2 10 οὕτως ἐπινενοηκότα), ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια. πῶς γὰρ ἀμείνων θεοῦ εἴη C τις, τῶν πάντων ἐκ θεοῦ τὸ εἶναι εἰληφότων; αἰτίου δὲ ὄντος τοῦ θεοῦ 3 τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἀμείνων αὐτός ἐστι παρὰ πάντας, κἂν τε οἱ λογικοὶ διανοίας γένοιντο ὀρθῆς εἰς εὐσέβειαν τοῦ γεραίρειν τὸ ἄμεινον ἀπὸ μέρους, μηδὲ ὅλως, τῶν 15 πάντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντων καὶ μυρίων ἐπέκεινα διανενοημένων πρὸς ὕμνον θεοῦ ἐπεκτείνεσθαι, δυναμένων τὸ τέλειον τῆς αὐτοῦ δόξης ἐν ἑαυτοῖς ἐμπεριέχειν, ὑπερβαινούσης ἀεὶ τῆς ἀμείνονος | ⟨φύσεως⟩ τῶν D D 409 ὑποβεβηκότων τὴν ἔννοιαν, κἄν τε κατὰ δύναμιν καὶ ὑπὲρ δύναμιν πρὸς ὑμνολογίαν ἐπεκτείνωνται τῷ ἀμείνονι· ἔστι γὰρ οὐ λόγῳ ἀμείνων, ἀλλὰ 20 δυνάμει καὶ ὀνόματι καὶ λόγῳ. ἀλλ' οὐ διοίσει τὸ ἀσύγκριτον ἀπὸ τοῦ 4 ἀσυγκρίτου ἡ τοῦ ἀμείνονος παρὰ τῶν ὑποβεβηκότων δοξολογία. οἶδε γὰρ ἐν πατρὶ τὸ ἄμεινον διὰ τοῦ ἀγεννήτου καὶ τὸ ἄμεινον ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον. | διόπερ ⟨τὸ⟩ ὁμοούσιον | ὁμολογεῖ ἡ ἐκ θεοῦ ἀνθρώποις ὀρθὴ 5 P 953 Ö 260 κεχαρισμένη ἔννοια, ἵνα μὴ τὸ ἀνομοιούσιον ἐπινοήσασα υἱοῦ πρὸς πατέρα 25 διαίρεσιν ποιήσηται τῆς ἀμείνονος καὶ ἀκραιφνοῦς τελειότητος δι' οὗ οἶδε γεγεννημένου ἐν ἀληθείᾳ ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος ἀσυγκρίτως, πάσας ἐννοίας ὑπερβαίνοντος διὰ τὸ ἄμεινον.

31. ιδ. Εἰ μὴ εἴκει ἡ ἀγέννητος φύσις γενέσει, τοῦτ' ἔστιν ὃ 31,1 λέγεται· εἰ δὲ εἴκει γενέσει, τὰ τῆς γενέσεως πάθη τῆς ὑποστάσεως 30 τοῦ θεοῦ εἴη ἀμείνω. B

Ἀνατροπή. Πάθη ὅλως ἐν θεῷ διηγεῖσθαι ἀσεβέστατον· εἴσω γὰρ 2 παθῶν οὐδ' ὅλως περιέχεται τὸ θεῖον, ἀνωτάτω [δὲ] ὂν τῶν τοιούτων

6—8 = 354, 24—26 — 28—30 = 355, 1—3

J 6—8 vgl. 354, 24—26 — 28—30 vgl. 355, 1ff

1 ⟨τε⟩ Holl 4 ἐλαττομένου J 14—16 μηδὲ ὅλως und δυναμένων gehören zusammen 16 τῆς αὐτοῦ Holl] τῆς αὐτῆς J 17 ⟨φύσεως⟩ Holl 22 lies nach τὸ ἄμεινον: ⟨ἐν τῷ υἱῷ τῷ⟩ . . . γεγεννημένῳ? Holl 23 ⟨τὸ⟩ Holl 30 ἄμεινον J und 355, 3 32 [δὲ] Holl

τῶν ἐν ἡμῖν εἰς μεριστικὰς ἐννοίας ὑποπιπτόντων, κατὰ πάντα ⟨δὲ⟩ τρόπον ὁ Ἀετίου λόγος ἀνατραπήσεται. πάντα γὰρ τὰ ἐν ἡμῖν παθητικῶς συμβαίνοντα ἐν θεῷ ἀπαθῶς συνέστηκεν. ἐν ἡμῖν γὰρ κατά τι μέρος τὸ 3 C θέλειν ἐστὶ πάθος, οὐ τὸ θέλειν εὐσεβεῖν λέγω, ἀλλὰ τὸ θέλειν τι πράτ-
5 τειν ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ φύσιν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐπιτελεῖν τὸ καθῆκον τοῦ θελήματος, οἷον ὡς ἐπὶ ἀνθρώπῳ λέγειν τὸ πτῆναι, τὸ εἰς ἀέρα φέρεσθαι, τὸ τὰς φλέβας τοῦ βυθοῦ κατανοῆσαι, τὸ εἰδέναι πυθμένας γῆς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ὅσον δέ ἐστιν ἐν ἐμοὶ παθητικῶς συνεχόμενον, τοσοῦτον ἐν τῷ θεῷ ἀπαθῶς ἐστιν ὑπάρχον. διὰ τοῦτο πάντα ὅσα βού- 4
10 λεται δύναται πράττειν, τῆς φύσεως αὐτῷ μὴ ἀντιπραττούσης πρὸς τὸ βούλημα, τῆς δὲ ἡμετέρας ἐν ἡμῖν ἀντιπρατ|τούσης πρὸς τὰ βουλήματα, D 410 ὅσα πρὸς τὸ ἀδύνατον ἐπεκτείνεσθαι ἔστιν ἐν ἡμῖν. καὶ οὐδ' ὅτι εἴπομεν 5 D τὸν θεὸν πράττειν ὃ βούλεται, πάντως λέξειέ τις ὅτι πράττει οὖν τὰ μὴ πρέποντα. οὐ πάντως· ἐκεῖνα γὰρ βούλεται, ἃ καὶ πράττει, ἀναλόγως τῆς
15 αὐτοῦ ἀξίας, οὔτε τοῦ βουλήματος ἀντιπράττοντος πρὸς τὸ [μὴ] δύνασθαι, οὔτε τοῦ δύνασθαι ἀντιθέτου ὄντος πρὸς τὸ βούλεσθαι, * οὐ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι.

Καὶ ἄλλως. Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀπάθειαν ἐν θεῷ ὑπάρχουσαν, ἐν 6 ἡμῖν δὲ καὶ ἄλλοις κτίσμασι παθητὴν ⟨φύσιν⟩ οὖσαν, ἐὰν συμβῇ οὔ|τως P 954
20 διανοεῖσθαι, πάλιν ἕτερον πάθος κατὰ τὴν ἀλήθειάν ἐστιν ὁμολογητέον· μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔστι διανοηθῆναι. πάθει γεννῶμεν καὶ 7 γεννώμεθα, τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων τῶν γεννωμένων καὶ γεννώντων τομὴν ὑποδεχομένης καὶ ῥύσιν ἐπεχούσης, πλατυσμόν τε καὶ συστολήν, ὄγκον τε καὶ μείωσιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, | ὅσαπερ Ö 262
25 πάθει συνέχεται διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. ἐν θεῷ δὲ οὐδὲν τούτων ἐν τῷ τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι ἐνυπῆρξεν. εἰ γὰρ ὑπῆρξεν ἕν τι τῶν τοιούτων 8 ἐν θεῷ κατὰ τὴν προφασιστικὴν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ γεννήματος ⟨αὐτῶν⟩ B ὑπόνοιαν, ἀπὸ τοῦ ἑτέρου καθ' ἡμᾶς μέρους ἀντιθέτως πρὸς αὐτοὺς ῥητέον ὅτι ἐν ἡμῖν τοῖς ἐν πάθει γεννῶσί τε καὶ γεννωμένοις πάθος ἐστὶ
30 δεύτερον ἐν τῷ κτίζειν καὶ πάσχομεν ἐν τῷ γεννᾶν τε καὶ γεννᾶσθαι, θεὸς δὲ ὁ παρ' ὑμῖν κτίστης καὶ οὐ γεννήτωρ ἐπινοούμενος, ᾧ διὰ μὲν 9 τὸ γεννᾶν ἀνατρεπτικῶς τὸ πάθος παραφέρετε, ἵνα τὴν υἱοῦ γνησιότητα ἀρνήσησθε, λήθῃ δὲ παραδιδόατε τὸ ἐπὶ τῷ κτίζειν πάθος, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐν θεῷ οὐ πάθος ὑπάρχει (μὴ γένοιτο) *. οὔτε γὰρ ἡμεῖς πάθος 10 C
35 αὐτῷ προσάπτομεν, ὁμολογοῦντες αὐτὸν κτίστην ὄντα τῶν ἁπάντων,

J

1 ⟨δὲ⟩ Holl 10 δύνασθαι J 15 [μὴ] Holl 16 * ergänze etwa ⟨μὴ πράττοντος δὲ τοῦ θεοῦ τὸ ἀπρεπὲς⟩ Holl 19 ⟨φύσιν⟩ Holl 27 ⟨αὐτῶν⟩ Holl 31 ᾧ Holl] ὅς J 34 * etwa ⟨ἀπαθής ἐστι κατὰ πάντα⟩ Holl

οὔτε | πάλιν πάθος ⟨ἕτερ⟩ον περὶ αὐτὸν διανοούμεθα, γεγεννηκότα D 411
τὸν ἀληθινὸν υἱὸν ἀληθινῶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως ὁμολογοῦντες. διὸ
τὴν φύσιν αὐτοῦ γινώσκομεν ἀκατάληπτον οὖσαν καὶ πάθει μὴ συνεχο-
μένην. διὰ τοῦτο ὁμολογοῦμεν αὐτὸν καὶ ἀπαθῆ γεννήτορα καὶ κτίστην 11
5 ἀπαθῆ. ἐγέννησε γὰρ τὸν μονογενῆ μὴ πάσχων, καὶ ἀπέστειλεν ἐξ αὐτοῦ
τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, τομὴν μὴ ὑποστάς, καὶ ἔκτισε τὰ κτισθέντα D
καὶ κτιζόμενα, μὴ κακῶν μηδὲ πάθει συσχεθείς, καὶ ποιεῖ ὃ βούλεται
συμπρεπόντως τῇ αὐτοῦ θεότητι, οὐ πρῶτον βουλευόμενος, ἵνα μάθῃ
διανοούμενος εἰ χρὴ γενέσθαι τὸ ἐπιτελούμενον, οὐδὲ βουλόμενος πράτ-
10 τειν καὶ μὴ δυνάμενος ἐπιχορηγεῖν τῷ βουλήματι διὰ πάθος τὸ τελειού-
μενον. ἅμα γὰρ ἔχει τὸ θέλειν, τὸ πράττειν, τὸ γεγεννηκέναι τὸν μονογενῆ, 12
τὸ κτίσαι τὰ πάντα, τῆς θεϊκῆς φύσεως καὶ ἀξιώματος ἀνωτάτου ὄντος
τῆς Ἀετίου συλλογιστικῆς | ἐννοίας καὶ πάσης ἀνθρωπότητος, ἀμείνονος P 955
ὄντος τοῦ θεοῦ πάσης ἐπινοίας, οὐ πάθει εἴκοντος, ἀλλ᾽ ἀνωτάτου ὄντος
15 πάντων τῶν παθῶν καὶ πάσης ὑπονοίας.

32. ιε. Εἰ τὸ γέννημα ἄτρεπτον τὴν φύσιν ἐστὶ διὰ τὸν γεννή- 32,1
σαντα, τὸ ἀγέννητον οὐσία ἐστὶν ἄτρεπτος, οὐ διὰ γνώμην, ἀλλὰ
διὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ἀξίωμα.

Ἀνατροπή. Ἕως πότε ἥκει φέρων ἡμῖν οὗτος τὸ αὐτὸ λέγειν καὶ 2 B
20 μηδὲν ὑπερβαίνειν τῶν ἐγκειμένων; ὅσα γὰρ ἔφη ἀπ᾽ ἀρχῆς καὶ ἄχρι
τέ|λους ⟨τὰ⟩ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν καὶ οὐθὲν ἕτερον διηγήσατο, οὐ Ö 264
μυστήρια ἡμῖν ὑποδείξας, οὐ θεὸν ὡς ἐπαγγέλλεται διδάξας, οὐ πίστιν, 3
δι᾽ ἧς ἐνεργοῦντες ἀπόστολοι τὴν τῆς ἀληθείας ὀνομάζοντες στερεὰν
ὁμολογίαν νεκροὺς ἤγειραν καὶ λεπροὺς ἐκαθάρισαν, καὶ τἄλλα πάντα C
25 ⟨ἐποίουν⟩ τῆς ἀγαθῆς συμφωνίας, ἐξ ὧν τὰ ὑποδείγματα ὑπέφαινον
τῆς ἀληθινῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ ματαίους καὶ κομπώδεις συλλο|γισμοὺς D 412
μὴ ὑπερβαίνοντας τὴν τῆς ταυτολογίας προφοράν, ἀλλ᾽ αὐτὰ ἐκεῖνα καὶ
οὐδὲν ἕτερον διηγούμενος· διὸ παρακαλοῦμεν ὅπως μηδεὶς ἡμᾶς ἐπιμέμ-
ψηται τῶν ἐντυγχανόντων, εἴπερ καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν αὐτῶν ἐνεχθῶμεν,
30 ἀναγκαζόμενοι λέγειν πρὸς τὴν αὐτοῦ ταυτολογίαν. τὸ γέννημα γὰρ 4
ἄτρεπτόν ἐστιν, ὡς πρέπει θεότητι, καὶ ὁ γεννήτωρ ἄτρεπτός ἐστιν, D
ὡς πρέπει ἀναλόγως τῇ αὐτοῦ ἀτρέπτῳ φύσει. μένει δὲ ὁ γεννήσας ἀεὶ
τὸν ἐξ αὐτοῦ ἔχων γεγεννημένον, μηδεμίαν ὑπόνοιαν συγχωρῶν τοῖς
ὑπ᾽ αὐτοῦ κεκτισμένοις ἄνευ υἱοῦ εἰδέναι πατέρα καὶ ἄνευ πατρός ποτε
35 εἰδέναι τὸν γεγεννημένον καὶ τὸ τέλειον αὐτοῦ πνεῦμα, ὃ ἐκ τοῦ πατρὸς
ἐκπορεύεται καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει. καὶ τοῦτο πρέπον ἐστὶν ἀξιώματος 5

J 16—18 = 355, 3—6 — 35 Joh. 16, 15

1 οὐδὲ J corr. Dind. | ⟨ἕτερ⟩ον Holl] ὃν J 7 κακῷ Oehler
16 ἐστι τὴν φύσιν J 17 u. 18 τὸ] τὸν J 21 ⟨τὰ⟩ Holl 22 ὡς Holl] ὃν J
25 ⟨ἐποίουν⟩ Holl 28 διηγουμένους J hält Eltester 31 ὡς Holl] ὅσον J

οὐσίας θεοῦ, τὸ προσληπτικῶς μὴ ἐπιδεῖσθαί τινος ἀξιώματος, ἀλλ' ἔχειν αὐτὸ ἀϊδίως ἐν τῇ ἰδίᾳ ταυτότητι. | P 956

33. ις. Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἐστὶ δηλωτικόν, εἰκότως πρὸς 33,1 τὴν τοῦ γεννήματος οὐσίαν ἀντιδιαστέλλεται· εἰ δὲ μηδὲν σημαίνει 5 τὸ ἀγέννητον, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲν δηλοῖ τὸ γέννημα. μηδενὶ δὲ μηδὲν πῶς ⟨ἂν⟩ ἀντιδιασταλείη; εἰ δὲ ἡ ἀγέννητος προφορὰ πρὸς τὴν γεννητὴν προφορὰν ἀντιδιαστέλλεται, σιωπῆς τὴν προφορὰν διαδεχομένης, γίνεσθαι συμβαίνει καὶ ἀπογίνεσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδα, ἐν διαφόρῳ προφορᾷ κειμένην, ἀλλ' οὐκ ἐν φύσεσιν οὕτως B 10 ἐχούσαις ὡς ἡ τῶν ὀνομάτων βούλεται σημασία.

Ἀνατροπή. Πῶς προλαμβάνειν εἰώθασι τὰς καθ' ἑαυτῶν μαρτυ- 2 *ρίας οἱ ἐκθαμβεῖν τὴν διάνοιαν τῶν ἀπείρων μεμαθηκότες; ὁ γὰρ ἐν προφορᾷ τὴν ἐλπίδα κεκτημένος Ἀέτιος μόνον καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, ταύτην ἡμῖν ἐπιφημίζειν τολμηρῶς προῆλθεν, αὐτὸς υἱὸν θεοῦ καὶ θεὸν πατέρα* 15 *ψιλῷ λόγῳ ⟨διαφέρειν⟩ μὴ αἰδεσθεὶς ὁμολογῆσαι, ἡμῶν δὲ μάλιστα* C *ὁμολογούντων φυσικὸν εἶναι πατέρα | καὶ φυσικὸν | εἶναι υἱὸν καὶ φυσικὸν* D 413 Ö 26[6] *εἶναι ἅγιον πνεῦμα· τῇ γὰρ τριάδι οὐδὲν ἄλλο συγκριθήσεται. καὶ διὰ* 3 *τοῦτο ἀληθινῶς ὁμοούσιόν ἐστι τὸ τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἔρεισμα καὶ οὐ διὰ προφορᾶς τῆς διὰ τοῦ γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι ἀναιρουμένης,* 20 *ὡς ἡ τοῦ Ἀετίου περὶ πατρὸς δόξα καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἔστι* 4 *γὰρ ὄντως πατὴρ ἀληθινὸς καὶ υἱὸς ὄντως ἀληθινὸς καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθινόν, κἂν τε μυρίους συλλογισμοὺς ματαίους ὑποσπείρῃ, ὥς φησιν* D *ὁ θεῖος λόγος περὶ τῶν τοιούτων λέγων ὅτι »τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω« καὶ ὅτι »οἶδε κύριος τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ* 25 *μάταιοι«, καὶ τὰ ἑξῆς.*

34. ιζ. Εἰ μηδὲν πλέον νέμει εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας τὸ ἀγέννητον 34,1 πρὸς τὸ γέννημα, προφορᾷ μόνον ὑπερεχόμενος ὁ υἱὸς βελτίους ἑαυτοῦ γνώσεται τοὺς προσαγορεύσαντας, οὐ τὸν προσαγορευθέντα θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα. | P 957

30 *Ἀνατροπή. Οὐδεὶς εὐσεβὴς λόγος συγχωρήσειε, κἂν τε μυρία δρα-* 2 *ματουργήσῃ ἡμῖν Ἀέτιος, ἀμείνους εἶναι ⟨τοῦ υἱοῦ⟩ τοὺς τὸ εἶναι παρὰ τοῦ ὄντος εἰληφότας. δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ τοὺς αὐτοὺς γεγενῆσθαι. οὔτε γὰρ κατὰ προφορὰν λόγου ἴσασι τὸ γέννημα καλεῖν, ἀλλὰ ἀληθινὸν* 3

23 1. Cor. 1, 19 — 24 Ps. 93, 11

J 3—10 = 355, 7—14 — 26—29 = 355, 15—18

1 *προσληπτικῶς* Holl] *ἀπροσληπτικῶς* J 5 *δὲ* < J 6 ⟨*ἂν*⟩ vgl. S. 355, 10 9 *διαφόρῳ* < J 13 *μόνον* Holl] *μόνος* J 15 ⟨*διαφέρειν*⟩ Holl 19 *διὰ τοῦ* Pet.] *δι' αὐτοῦ* J 21 im zweiten Fall *ἀληθινὼς* (2 Akzente) J 27 *γέννημα*] *γεννητὸν* J vgl. aber Z. 33 28 *οὐ*] *οὔτε* J 31 ⟨*τοῦ υἱοῦ*⟩ Holl

ἐξ ἀληθινοῦ γεγεννημένον οἱ ἐξ αὐτοῦ εὐεργετηθέντες καταξιωθ⟨έντες
τε κληθ⟩ῆναι Χριστιανοὶ τῷ εἰδέναι αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ καὶ διδαχθῆναι
διὰ πατρὸς καὶ οὐκ ἀπὸ σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως
μακαριζόμενοι, ὡς ὁ μετὰ προσθήκης τοῦ ζῶντος υἱὸν θεοῦ αὐτὸν ἐπιγνούς, B
5 οὔτε πνευματικῶς ἀνακρινόμενοι ⟨ὡς ἀνακρίνει⟩ ὁ πνεῦμα ὢν καὶ μονο-
γενὴς τὸν ψυχικὸν Ἀέτιον μὴ παραδεχόμενον τὰ τοῦ πνεύματος. * κἂν 4
τε εἴποι »ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν
μου καὶ θεὸν ὑμῶν«· τῶν ἀμφοτέρων τούτων ὀνομασιῶν πρὸς τὰ ἀλλογενῆ 5
ὀνόματα μὴ δυναμένων | ἐξισοῦσθαι, τῆς ἀληθείας ἀεὶ μενούσης καὶ D 414
10 ἑκάστης χρειώδους τάξεως ἐν υἱῷ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ τὸ σαφὲς διδασκούσης.
οὔτε γὰρ ⟨τὸ⟩ »πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν« κατὰ τὴν σάρκα εἰς αὐτοὺς 6
πληρωτέον (πῶς γὰρ πατὴρ σαρκὸς ὁ θεὸς ὁ σάρκα μὴ ἐνδυσάμενος;) οὔτε C
τὸ »θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν« κατὰ τὴν τοῦ υἱοῦ θεότητα καὶ κατὰ τὴν
μαθητῶν υἱοθεσίαν πληρωτέον· ἀλλὰ ⟨τῷ⟩ »θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν« 7
15 διὰ τὴν ἡμετέραν ⟨σωτηρίαν περὶ τῆς ἑαυτοῦ⟩ ἐνανθρωπήσεως μυστη-
ριωδῶς ὁ ἀληθεύων ἐν ἅπασι τοὺς μαθητὰς ἠσφαλίζετο· πατέρα δέ μου
καὶ πατέρα ὑμῶν ⟨εἰπὼν⟩ διὰ τοῦ ἐμοῦ ⟨σημαίνει τὴν τοῦ θεοῦ⟩ πρὸς
αὐτὸν κατὰ φύσιν καὶ ὁμοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπικοινωνίαν, ἧς ἐγὼ μέν, ⟨φησίν⟩,
κατὰ φιλανθρωπίαν | ἐνδημήσας ἔδωκα ὑμῖν περιγενέσθαι κατὰ τὸ Ö 268
20 ῥητόν· »ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι«. διόπερ καὶ αὐτὸς 8 D
παρ' αὐτοῖς γενόμενος μορφὴν δούλου ἔλαβε, προσφάτως προσφάτῳ
ἐπικοινωνήσας, τῶν ἀρχαϊζόντων μενόντων ἐν ταυτότητι καὶ μὴ εἰς
σύγχυσιν μεταβαινόντων, υἱῶν μὲν ἀνθρώπων διὰ τῆς μετοχῆς ⟨θεοῦ⟩
εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλλομένων, ἀλλ' οὐκ εἰς ὁμοουσιότητα συνενου-
25 μένων, καὶ τοῦ τὴν μορφὴν δούλου λαβόντος διὰ τοῦ μὲν »λαβόντος«
τὸ πρόσφατον δηλοῦντος, διὰ δὲ τοῦ »ἐν | μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντος« εἰς P 958
τροπὴν μὴ παρερχομένου. τούτων δὲ οὕτως ὄντων καὶ ἐν τελείᾳ γνώσει 9
οὕτως παρὰ τοῖς θεοδιδάκτοις σοφῶς ὁμολογουμένων, οὔτε τὸ »θεός

2 vgl. Matth. 16, 17 — 4 vgl. Matth. 16, 17 — 5 vgl. 1. Cor. 2, 14 —
7 Joh. 20, 31 — 20 Joh. 1, 12 — 21 Phil. 2, 7 — 26 Phil. 2, 6

J

1/2 καταξιωθ⟨έντες τε κληθ⟩ῆναι Holl 2 διδαχθῆναι Holl] διδαχθέντες J
5 οὔτε Holl] κἂν τε J | ⟨ὡς ἀνακρίνει⟩ Holl 6 * etwa ⟨μένει γὰρ ὁ υἱὸς
ὑπεράνω τῶν δι' αὐτοῦ κεκτισμένων⟩ Holl 11 ⟨τὸ⟩ Holl 13 τὸ Holl]
τὸν J 14 ⟨τῷ⟩ Holl 15 ⟨σωτηρίαν περὶ τῆς ἑαυτοῦ⟩ Holl | ἐναν-
θρωπήσεως Holl] ἐνανθρώπησιν J 17 ⟨εἰπὼν⟩ Holl | διὰ τοῦ Holl] διὰ
τὸ J | ⟨σημαίνει τὴν τοῦ θεοῦ⟩ Holl 18 ὁμοῦ Holl] ἐμοῦ J | ἡμᾶς Holl]
ὑμᾶς J | ἐπικοινωνίαν Holl] ἐπικοινωνίας J | ⟨φησίν⟩ Holl 19 περι-
γενέσθαι Holl] τὸ γενέσθαι J 19/20 κατὰ τὸ ῥητόν Holl] διὰ τοῦ ῥητοῦ J
23 ⟨θεοῦ⟩ Holl 24 συνουμένων J

μου καὶ θεὸς ὑμῶν« οὔτε τὸ »πατήρ μου καὶ πατὴρ ὑμῶν«, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ εὔλογον ἐπικοινωνίας διὰ τοῦ ὁμωνύμου διοίσει τῆς ἀκραιφνοῦς οὐσίας ⟨οὐδὲ⟩ ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἰδίας ἑνότητος πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα καὶ ἁγίου πνεύματος ὡσαύτως. B

5 35. ιη. Εἰ ἡ ἀγέννητος οὐσία κρείττων ἐστὶ γενέσεως, οἴκοθεν 35,1 ἔχουσα τὸ κρεῖττον, αὐτοουσία ἐστὶν ἀγέννητος. οὐ γὰρ βουλόμενος ὅτι βούλεται γενέσεώς ἐστι κρείττων, | ἀλλ' ὅτι πέφυκεν. αὐτὸ οὖν D 415 ὑπάρχουσα οὐσία ἀγέννητος ὁ θεὸς οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει καθ' ἑαυτῆς γένεσιν ἐπινοῆσαι, ὠθοῦσα φέρεσθαι κατὰ τῶν γεννητῶν 10 πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ πάντα λογισμόν.

Ἀνατροπή. Τοῖς αὐτοῖς ἡμᾶς σκυλμοῖς περιέβαλεν Ἀέτιος ταυτο- 2 C λογεῖν ἡμᾶς, ὡς ἔφην, καὶ πολλάκις παρασκευάζων διὰ τὴν ἐξ ὑπαρχῆς ἄχρι τέλους αὐτοῦ περὶ τῶν αὐτῶν ταυτολογίαν. οὐ γάρ ποτε ἡ πίστις 3 ἡ πάντα πιστὸν σῴζουσα ἐκ συλλογιστικῆς ὑπονοίας ἀνθρώπων συνέ- 15 στηκεν· ἐπειδὴ γὰρ ἐπισφαλεῖς εἰσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων διάνοιαι καὶ οὐ δυνάμεναι πρὸς τὸ ἄπειρον τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας ἐπεκτείνεσθαι. καὶ 4 D γὰρ τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας ἡμῶν Χριστοῦ ζωτικὸν μυστήριον »Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ 20 σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί«. πῶς οὖν οὐκ ἄν τις τὸν Ἀέτιον ἐν τοῖς Ἰουδαίοις 5 μὲν διὰ τὸ σκάνδαλον τῶν αὐτοῦ συλλογισμῶν καταστήσειεν, Ἕλληνα δὲ ⟨νομίσειε⟩ διὰ τὸ ἐκ τῆς ἰδίας ἐθελοσοφίας μωρίαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν; καὶ γὰρ εἷς καὶ κρείττων ⟨ὢν⟩ πάσης κτίσεως καὶ 6 25 δη|μιουργίας ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, οὐ παρὰ τοῦτο, | Ö 270 P 95[0] ὅτι ἐστὶ κρείττων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων, οὐ ποιεῖ καὶ κτίζει τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα· οὐδὲ γὰρ φθονεῖ τῇ ἰδίᾳ ἀγαθότητι. οἴκοθεν γὰρ ἔχει τὸ αὐτοάγαθον, ὅπερ ἐστὶ πάντων κρεῖττον. οὔτε γὰρ εἴσω παθῶν περιέχεται ἢ φθόνου ἢ βασκανίας ἕνεκα τὰ ὄντα ἐξ οὐκ ὄντων ἐτελεσιούρ- 30 γησεν. οὐ γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα, ὑποβεβηκότα δὲ τὴν αὐτοῦ 7 ἀσύγκριτον θεότητα, [οὐ] καθ' ἑαυτοῦ ἐπενοήθη, * τὰ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα, ἀλλ' εἰς δόξαν αὐτοῦ, πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἄφθονον αὐτοῦ θεότητα· αὐτοαγαθότης οὖσα καὶ | αὐτοουσία, ἐπικοινωνοῦσα τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐξ D 416 B

12 vgl. 381, 28ff 17—21 1. Cor. 1, 23—25

5—10 = 355, 5—10

1 τὸ Öh.] ὁ J 3 ⟨οὐδὲ⟩ Holl | ἑνότητος Holl] ἰδιότητος J 5 εἴπερ Ch 6 αὐτὸ οὐσία 355, 20 23 ⟨νομίσειε⟩ Holl 24 ⟨ὢν⟩ Holl 29 ἕνεκα Holl] καὶ J 31 [οὐ] Holl | * etwa ⟨εἰς κακὸν ἑαυτοῦ ποιήσας⟩ Holl

οὐκ ὄντων κτισθεῖσι τὸ εἶναι, αὐτὰ θελήσας καὶ μετέχειν τῆς αὐτοῦ (ἕκαστον τῶν κεκτισμένων κατὰ τὴν ἀναλογίαν) δωρεᾶς ἑκάστης ὑποθέσεως· φωστῆρσι μὲν τὸ φῶς κεχάρισται, οὐρανῷ δὲ τὰ κάλλη τῆς δια- 8 κοσμήσεως, γῇ τε καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα μέρη ἀρετῆς
5 ἐχαρίσατο, ἀγγέλοις τε τὸ δοῦναι αὐτοῖς ἀφθαρσίαν καὶ ἄλλαις ἁγίαις δυνάμεσιν, ἀνθρώπῳ τε τὸ τῆς εἰκόνος ἀξίωμα καὶ ζωῆς καὶ γνώσεως καὶ λογικοῦ χαρίσματος δῶρον. καὶ οὐκ ἀπὸ βουλήματος μόνον ὑπῆρ- 9 ξεν αὐτῷ τοῦτο ὡς ἂν εἴποι τις, μελλητικῶς ἢ κατὰ μετάμελον ἢ C συμβουλευτικὸν λογισμόν, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοάγαθον. πέφυκε γὰρ αὐτο-
10 άγαθος συμπρεπόντως αὐτῷ τὰ πάντα ἔχων καὶ ποιῶν καὶ ἐργαζόμενος. ὥσπερ οὖν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι οὐκ ἀπρέπειαν ⟨ἐν⟩ τούτῳ περιεποιήσατο, 10 ἀλλὰ δόξαν καὶ γνῶσιν ἐπαίνου ἀφθονίας, τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ γεγονόσιν εἰς εἴδησιν καὶ αἴσθησιν ἐλθών, οὕτω καὶ δόξα ἐστὶν οὐ προσληπτικὴ τῆς αὐτοῦ θεότητος. οὐ γάρ ποτε ἐνδεῖται τὸ θεῖον προσθήκης δόξης, ἀλλὰ αὐτο- 11
15 δόξα ⟨ἐστὶν⟩ καὶ αὐτοαρετὴ καὶ αὐτοθαῦμα καὶ αὐτουμνηγορία, τῷ D τὸν πατέρα γεννῆσαι, εἰ καὶ αὐτὸς οὐ γεγέννηται, ⟨υἱόν τε γεννηθῆναι⟩, ἵνα ἐκ πηγῆς ἀεὶ οὔσης ἀΐδιος πηγὴ συνυπάρχοι, ἐξ αὐτοῦ οὖσα πηγὴ ἐκ πηγῆς καὶ θεὸς ἐκ θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτός, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι, οὐ χρόνῳ ὑποπεσών, ἀλλ᾽ ἅμα πατέρα ἔχων ἀληθινῶς καὶ
20 ἅμα τὸν πατέρα υἱὸν ἔχειν ἀληθινῶς, οὐκ ἀ[πο]πρεποῦντα πατρί, οὐ τὸ ἀσύγκριτον ἀφανίζοντα. οὐ γάρ ἐστι σωματική | τις διαστολή, ἀλλὰ 12 P 960 λόγος ἐνυπόστατος, υἱὸς ἐκ πατρὸς ὤν, πνεῦμα ἐκ πνεύματος καὶ θεὸς ἐκ θεοῦ, ἀποκλείων πᾶσαν συλλογιστικὴν ὑπόνοιαν, εἰς ζωὴν ὢν πιστοῖς καὶ ὅλοις τοῖς ὑπὸ τοῦ πατρὸς δι᾽ αὐτοῦ καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ γεγονόσι, τοῖς
25 πιστεύουσι καὶ γινώσκουσι καὶ μὴ μωρίαν ἡγουμένοις θεοῦ τὴν | δύ- D 417 ναμιν, καὶ θεοῦ | τὴν σοφίαν, τὴν ὑπερβαίνουσαν πᾶσαν ἐξέτασιν καὶ Ö 272 πάντα λογισμόν, μάλιστα φθαρτῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ αὐτὸς Ἀέτιος ἄκων ὡμολόγησεν.

36. ιθ. Εἰ στερήσεώς ἐστι δηλωτικὸν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, **36,1** B
30 μηδὲν δὲ εἴη τὸ ἀγέννητον, ποῖος λόγος ἂν ἀφαιρήσειε τοῦ μὴ ὄντος τὸ μηδέν; εἰ δὲ ὂν σημαίνει, τίς ἂν χωρίσειεν ὄντος θεόν, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸν ἑαυτοῦ;

J 25 vgl. 1. Cor. 1, 23f — 29—32 = 355, 25—356, 2

5 lies τῷ δοῦναι? Holl 8 κατὰ μετάμελον Öh.] κατάμελον J 9/10 αὐτοάγαθος Pet.] αὐτοάγαθον J 11 ⟨ἐν⟩ τούτῳ Holl] τοῦτο J 15 ⟨ἐστὶν⟩ Holl 15/16 τῷ τὸν Holl] τὸ τὸν J 16 ⟨υἱόν τε γεννηθῆναι⟩ Holl 17 συνυπάρχοι, οι auf Rasur erster Hand J 20 ἔχειν Holl] ἔχοντα J | ἀ[πο]πρεποῦντα Holl 22 υἱὸς Holl] θεὸς J 26 πᾶσαν ἐξέτασιν] συνεξέτασιν J 31 τὸ < 356, 1 | χωρίσειεν] ὁρίσειεν J | ὄντως J | θεόν < 356, 1 32 αὐτὸν ἑαυτοῦ Holl] αὐτὸς ἑαυτοῦ J Ch αὐτό γε αὐτοῦ 356, 2

Ἀνατροπή. Τὰ κατὰ στέρησιν λεγόμενα παρὰ τοῖς ἔξω διαλεκ- 2
τικοῖς φέρει ἡμῖν Ἀέτιος, ὡς ἐπὶ θεοῦ εἰδήσεως καὶ ὠφελείας ⟨ἕνεκα⟩
τοῦτο διαλαμβάνων, πρότερον ἀγνοήσας ἐπὶ τίσι παρὰ τοῖς ἔξω τὸ στερη- C
τικὸν λαμβάνεται. οὐ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἐνδέχεσθαι τὸ κατὰ στέρησιν 3
5 λέγεσθαι βούλονται οἱ τῶν διαλεκτικῶν λόγοι, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τοῖς κατὰ
φύσιν τι κεκτημένοις. ⟨ἐπὶ⟩ τούτοις γὰρ ἐπὶ τἀναντία ἐνδεχομένοις
ἵστασθαι τῶν κατὰ φύσιν αὐτοῖς ὑπαρχόντων τὸ κατὰ στέρησιν λέγεται,
ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων οὐκέτι. οἷον τὸ τυφλὸς ἐπὶ τοῦ λίθου οὐκ 4
ἂν εἴποι τις· ὁ γὰρ πεφυκὼς ὁρᾶν, εἶτα ἀποβαλὼν τὸ ὁρᾶν, τυφλὸς ἀκούει,
10 εἰ μέντοι γε πετεινὸν ἢ ἄνθρωπος ἢ κτῆνος ὅτι⟨οῦν⟩ πεφυκὸς ὁρᾶν,
ὅτε ἐστέρηται, τυφλὸν στερητικῶς λέγεται· οὕτως καὶ τὸ ἀόργητος 5
οὐκ ἂν εἴποιμεν ⟨ἐπὶ⟩ τοῦ λίθου ἢ τὸ ἄκακος ἢ τὸ ἄφθονος· οὐ γὰρ πέ- D
φυκεν· ἐπὶ μέντοι ἀνθρώπου καὶ κτήνους τοῦ πεφυκότος ὀργίζεσθαι,
ὅτε μὴ ὀργίζοιτο, εἴποι ἄν τις κατὰ στέρησιν, ἐπὶ δὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων
15 οὐκ ἂν ἔτι.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ ληπτέον, ὡς πρὸς τὸν Ἀέτιον ἀποτεινομένου 6
τοῦ λόγου καὶ ἐρω⟨τη⟩τικῶς ἐξετάζοντος. λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀέτιε, οἶδας ⟨θεὸν⟩
ἀσύγκριτον πρὸς τοὺς πάντας τοὺς μὴ | ὄντας ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἢ καὶ P 961
αὐτὸν σὺν τοῖς ἅπασιν ἀριθμεῖν τολμήσειας; καὶ εἰ μὲν ⟨σὺν⟩ τοῖς πᾶσι 7
20 τοῦτον ἀριθμήσειας, τοῖς μὴ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὖσιν, ἀλλ' ἐξ οὐκ
ὄντων ὑπ' αὐτοῦ διὰ | τοῦ ὄντος ἐξ αὐτοῦ κατ' οὐσίαν γεγενημένοις (πάρεξ D 418
μόνου αὐτοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀσυγ-
κρίτου πατρὸς καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ ὄντος), ἀτοπωτάτη ἂν
εἴη σου ἡ ὁμολογία. πῶς γὰρ ἔτι εἷς ἐκ τῶν πάντων, ἐξ οὗ πάντα ἐξ οὐκ 8
25 ὄντων γεγένηται; ἀδύνατον γὰρ τοῦτο, | καὶ οὐδ' αὐτὸς τοῦτο λέξειας. Ö 274
μὴ ἐνδεχομένου δὲ τοῦ αὐτὸν εἶναι ὅμοιον ἢ ἴσον τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐξ οὐκ B
ὄντων γεγονόσιν, ἀνένδεκτόν ἐστι τὰ ὅμοια αὐτὸν πάσχειν τοῖς ἀνομοίοις
αὐτῷ, οἷς τῷ εἶναι αὐτὰ ἐξ αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς
[οἷς] συμβαίνει κατὰ στέρησιν εἶναι τῶν ἐναντίων. τὰ μὲν γάρ ἐστιν 9
30 ὁρῶντα οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν (οὔτε γὰρ καὶ τὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν ἐσχήκασιν,
ἀλλὰ κατὰ δοτικὴν χάριν τοῦ δεδωρημένου), ἐν οἷς συμβαίνει τὸ πάθος
⟨γενέσθαι⟩ κατὰ στέρησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαρξάντων κατὰ τὴν δόσιν τοῦ
δεδωρημένου, τοῦ ἀπαθοῦς καὶ οὐκ ἔκ τινος ἔχοντος τὸ εἶναι οὐδὲ δυνα- C

J

2 ⟨ἕνεκα⟩ Holl 5 ἢ Holl] ὡς J 6 ⟨ἐπὶ⟩ Holl 10 ὅτι⟨οῦν⟩ Holl
11 ἀόργητος Holl] ἀόργητον J 12 ⟨ἐπὶ⟩ τοῦ λίθου Holl] ἐπὶ τὸν λίθον J
16 ληπτόν J 17 ἐρω⟨τη⟩τικῶς nach 406, 16 Klost.] ἐρωτικῶς J | ⟨θεὸν⟩
Holl 21 γεγεννημένοις J 26 ἐξ (vor οὐκ ὄντων) auf Rasur erster Hand J
28 τῷ εἶναι Holl] τὸ εἶναι J 29 [οἷς] Holl | τῶν ἐναντίων Holl] τὸ
ἐναντίον J 32 ⟨γενέσθαι⟩ Holl

μένου στερίσκεσθαι ⟨ὁμοίως⟩ τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων ὑπάρξασιν. εἰ οὖν 10
οὐκ ἴσος ἐκείνοις ὁ υἱὸς ἢ ὁ πατὴρ ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα [τούτοις], ἄλλος δέ
ἐστιν ὁ υἱὸς παρὰ τούτους, οὐ τῇ ἴσῃ ὀνομασίᾳ κικλησκόμενος, ἐξαίρετον
δὲ καὶ ἀσύγκριτον ὄνομα ἔχων, αὐτοάγαθος ⟨ὢν⟩ ἀπὸ τοῦ αὐτοαγάθου
5 ὄντος τίς ἂν ἡ συμπλοκὴ πρὸς τὸ στερητικὸν * ἐχούσης ἀντίθετον; περιτ- 11
τὸς γὰρ ὁ τοῦ τὸ στερητικὸν εἰσενέγκαντος ἡμῖν Ἀετίου λόγος, τοῦ
ἀγεννήτου θεοῦ καὶ γεννητοῦ υἱοῦ οὐ κατὰ στέρησιν τὴν τῶν κτισμάτων
ἔχοντος τὸ ὑπερέχον ἀξίωμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτομάτως καὶ ἰδιαζόντως D
καθ' ἑαυτὸ συμπρέπον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τε καὶ θεότητι, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀόρ-
10 γητος οὐ διὰ τὸ ⟨μὴ⟩ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτοαόργητον, καὶ τὸ
ἀγέννητος διὰ τὸ αὐτο⟨α⟩γέννητον, κἄν τε ὁ υἱὸς γεννητὸς εἴη ἀπὸ τοῦ
ἀγεννήτου, τῆς κατὰ στέρησιν λέξεως ματαίως κειμένης ἐπὶ τῷ ἀσυγ-
κρίτῳ πρὸς τοὺς ἄλλους κατὰ τὸν νοῦν τούτου τοῦ | ὑποβάλλοντος. οὔτε 12 D 419
γὰρ τὰ ἄλλα τῷ γεγεννημένῳ ἰσάζεται οὔτε ὁ ἀγέννητος τοῖς κεκτισμένοις
15 τὸ ὁμοούσιον μεταδίδωσιν | οὐκ ἀδυνάτου τοῦ δυνατοῦ κατηγορουμένου, P 962
ἀλλὰ τῶν ἀδυνάτων πρὸς τὸν δυνατὸν μὴ ἐπεκτεινομένων, διὰ τὸ ἐξαίρετον
τοῦ ἑνὸς θεοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

37. κ. Εἰ αἱ στερήσεις ἕξεών εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέν- 37,1
νητον ἤτοι στέρησίς ἐστιν ἕξεως ἢ ἕξις στερήσεως. ἀλλ' εἰ μὲν στέρησίς B
20 ἐστιν ἕξεως, πῶς ἂν τὸ μὴ προσὸν ὡς προσὸν τῷ θεῷ συναριθμη-
θήσεται; εἰ δὲ ἕξις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, ἀνάγκη προϋποθέσθαι γεν-
νητὴν οὐσίαν, ἵν' οὕτως ἕξιν προσλαβοῦσα ἀγέννητος ὀνομάζηται·
εἰ δὲ ἡ γεννητὴ ἀγεννήτου οὐσίας μετέσχεν, | ἕξεως ὑπομείνασα ἀπο- Ö 276
βολὴν ἀγεννησίας ἐστέρηται. εἴη ἂν οὖν οὐσία μὲν γεννητή, τὸ δὲ
25 ἀγέννητον ἕξις. εἰ δὲ τὸ γέννημα παρόδου ἐστὶ δηλωτικόν, δῆλον
ὅτι ἕξεώς ἐστι σημαντικόν, ἄν τε μεταπέπλασται ἐξ οὐσίας τινός,
ἄν τε τοῦτό ἐστιν ὃ λέγεται, γέννημα.

Ἀνατροπή. Ἤδη μὲν οὖν περὶ στερητικῆς ὑποθέσεως πολλὰ συμ- 2 C
μαχεσάμενος ὁ Ἀέτιος τοῖς ἀπὸ τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις καὶ αὐτὸς ἴσα
30 ἐκείνων κατὰ τῆς πίστεως ἐξωπλίσατο, οὐδὲν ἀπὸ πίστεως λέγων οὐδὲ
μεμνημένος τοῦ ῥητοῦ ⟨τοῦ⟩ πρὸς τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν κενοφωνοῦντας

J 18—27 = 356, 3—12

1 ⟨ὁμοίως⟩ Holl 2 ἐκείνοις Holl] ἐκεῖνος J | [τούτοις] Holl 4 αὐτοάγαθος ⟨ὢν⟩ Holl] αὐτοὰγαθὸν J 5 * etwa ⟨οὐδὲν τῆς φύσεως αὐτοῦ⟩ Holl 5f περίτε J corr. Pet. 8 ὑπερέχον Holl] ὑπάρχων J 10 ⟨μὴ⟩ Holl 13 ὑποβάλλοντος + ⟨αὐτήν⟩ ? Holl 16 τὸν δυνατὸν Holl] τὸ δυνατὸν J 18 ἕξεων] τῶν ἕξεων αὐτῶν J 20 ἐστιν] εἰσιν Ch 24 vor εἴη + καὶ und < οὖν Ch | οὐσία μὲν] ἡ μὲν οὐσία Ch 31 ⟨τοῦ⟩ Holl | κενοφωνοῦντας Holl] κενολόγους φωνοῦντας J κενολόγως φωνοῦντας Klost.

καὶ οὐ κρατοῦντας τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως, ὡς πρὸς αὐτοὺς διελεγκτικῶς D
ὁ λόγος φησίν »εἶπον ἐγὼ ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης«
μετὰ καὶ τοῦ »ἐταπεινώθην σφόδρα«. νῦν δὲ αὖθις τοῖς αὐτοῖς κατα- 3
τριβόμενος, στερήσεως ὀνομασίας τε καὶ ἕξεως καὶ συλλογισμῶν ἀν-
5 θρωπίνης σφαλερᾶς ὑπονοίας φόρτον προβαλλόμενος καὶ πνευματικῶς
ἀνακρινόμενος ἑαυτοῦ φείδεται ἀνακόψαι τὸ ἴδιον ὅρμημα τῆς ἐξ ἀν-
θρωπίνης * πανουργίας, ἀφ' ἧς | περὶ θεοῦ λέγειν ⟨ἐπιχειρεῖ⟩ ἃ βού- D 420
λεται. ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς καίπερ πολλὰ περὶ στερητικῶν διαλεχθέντας 4
ἀναγκάζει πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν | καὶ ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἀνατρο- P 963
10 παῖς κατατρίβεσθαι. καὶ ἦν μὲν ἱκανὴ ἡ πρὸ ταύτης ἀνατροπή, δυνα-
μένη διὰ τὸ ὁμόρροπον καὶ ὁμώνυμον τοῦ συλλογιστικοῦ αὐτοῦ λόγου
κατὰ τῶν ἀμφοτέρων φέρεσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ δεῖ μήτε ἵππον σιδηρόστομον 5
ἀχαλίνωτον ἐᾶν, κἄν τε κατὰ βαράθρων φέρηται, κἄν τε ἀπὸ τοῦ ὁρμήματος
ἤδη ἀνεκρούσθη, οὔτε ἀνδρὶ κατὰ τῆς πίστεως τὰ αὐτὰ λέγοντι συγχωρεῖν
15 καὶ μὴ πρὸς αὐτὸν λέγειν, αὖθις ἐροῦμεν ⟨πρὸς τὸ⟩ ὅτι, »εἰ μὲν αἱ στερήσεις 6
ἕξεών εἰσιν ἀφαιρέσεις, τὸ ἐπὶ θεοῦ ἀγέννητον ἤτοι στέρησίς ἐστιν
ἕξεως ἢ ἕξις στερήσεως«, καὶ πάλιν »εἰ μὲν στέρησίς ἐστιν ἕξεως, πῶς B
ἂν τὸ μὴ προσὸν ὡς προσὸν τῷ θεῷ συναριθμηθήσεται;«

Καὶ εἰ τοιούτως ἢ τοιούτως * περὶ θεοῦ σε διανοεῖσθαι, ὦ 7
20 Ἀέτιε, καὶ ἕξεις περὶ τὸν θεὸν τοπάζειν, ἔσται σοὶ μὲν ἡ διάνοια στε-
ρισκομένη. ὅσα γὰρ δ' ἂν ἐπαναβῇ τῇ καρδίᾳ σου πρὸς θεὸν ἀποτίθεσθαι,
πλὴν μόνου τοῦ πιστεύειν καὶ ὑπερθαυμάζειν καὶ ἐξ ὅλης διανοίας δο-
ξάζειν, ἐλεγχθήσῃ θεὸν μὲν μὴ δυνάμενος συλλογίζεσθαι μήτε τὸν αὐτοῦ
υἱὸν μήτε τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, ἵνα [μή] σε ὁ θεὸς ἐλέγξῃ καὶ ψεύστης C
25 γένῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐν ἡμῖν γὰρ καὶ ἕξεις καὶ | τὰ θελήματα 8 Ö 278
καὶ αἱ διάνοιαι σφαλεραί, ἐπειδὴ φύσεώς ἐσμεν καὶ οὐσίας τοιαύτης.
φύσις δὲ λέγεται καὶ οὐσία θεοῦ, καὶ οὐ παρὰ τὸ φύσιν καὶ φύσιν ἡμᾶς
ἀκούειν καὶ οὐσίαν καὶ οὐσίαν χρὴ τὸν ἀσύγκριτον θεὸν τῇ ἡμετέρᾳ
συγκρίνειν φύσει. οὕτως καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐὰν εἴπῃς περὶ θεοῦ, ὦ Ἀέτιε, 9
30 αὐτὸ ὅλον ἐστὶν ἀσύμπλοκον, ἀσύγκριτον, τέλειον ἐν ἑαυτῷ, μὴ ἐπιδεό-
μενόν τινος· αὐτοαίσθησις γάρ ἐστι καὶ αὐτοθέλημα. διὸ ἀσύγκριτον 10
μονογενῆ υἱὸν ἀσυγκρίτως γεννήσας οὔτε ⟨αὐτὸς⟩ | τῆς ἑαυτοῦ ἐστέρηται D D 421

2 Ps. 115, 2 — 3 Ps. 115, 1 — 24 Ps. 115, 2

J

7 * etwa ⟨ἐννοίας γενομένης⟩ Holl | ἀφ' ἧς] ἀφεὶς Pet. | ⟨ἐπιχειρεῖ⟩ Holl 12 ἐπεὶ δεῖ Corn. Pet.] ἐπειδὴ J 15 ⟨πρὸς τὸ⟩ Holl 19 εἰ Holl] ἢ J | * etwa ⟨προσποιῇ⟩ Holl 21 τῇ καρδίᾳ Holl] ἡ καρδία J 24 [μή] Holl 25 καί[1]] αἱ ? Klost. 27 vor θεοῦ + ⟨καὶ ἐπὶ⟩? Holl 32 ⟨αὐτὸς⟩ Holl

οὐσίας οὔτε τῆς ἑαυτοῦ ⟨ἀξίας ἐστέρησε τὸ γέννημα τὸ ἐξ αὐτοῦ⟩ γεγεν-
νημένον, μόνον ἐκ μόνου, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, μὴ ἔχοντα πρὸς
τὰ ἄλλα ἰσότητα ἢ ἀξιώματος ἢ φύσεως ἢ ἑτέρας τινὸς ὑποθέσεως· οὐχ ἑαυ- 11
τὸ⟨ν⟩ ἐστέρησεν, οὔτε κατὰ ἕξιν οὔτε κατὰ οὐσίαν τῆς ἀσυγκρίτου αὐτοῦ
5 θεότητος, οὔτε τὸ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἔφην, γέννημα ἐστέρηται τῆς τοῦ πατρὸς
ἀξίας καὶ ἰσότητος, ἀσύγκριτον ὂν ⟨ὡς⟩ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα πρὸς 12
πᾶν ὁτιοῦν, ὅπερ ἐστὶ | τριὰς τελεία, τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέ- P 964
λειον τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐ συναλοιφή τις οὖσα οὐδὲ πρὸς ἑαυτὴν διαφερομένη
οὐδέ τι ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα ὑποβεβηκός, ἵνα μὴ τὸ διακρινόμενον ἀφανίζῃ 13
10 τὸ ἀσύγκριτον καὶ τὸ ἠλλοιωμένον στέρησιν τοῦ εἶναι ἐργάσηται, ἕξει μόνον
λεγόμενον καὶ οὐκ ἀληθείᾳ, ἢ ὡς ψιλῷ λόγῳ ὀνομαζόμενον ἐν παρόδῳ καὶ
μὴ ὄν, ὡς ἡ σὴ πάντως περινοεῖται διάνοια, ἀποξενῶσαι πειρωμένη τοῦ
τῆς πίστεως λόγου ὅτι »πιστεύειν δεῖ τὸν προσερχόμενον θεῷ ὅτι ἔστι καὶ 14
τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται«· ὅπερ ἐν πατρὶ μόνῳ οὐ
15 δύναται τελειωθῆναι. »ὁ γὰρ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει«, καὶ B
ὁ τὸν υἱὸν λέγων οὐ δύναται »ἐκτὸς πνεύματος ἁγίου.«

Ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ πατὴρ »ἀληθινὸς θεός«, ὡς μαρτυρεῖ ὁ υἱὸς ὁ 15
εἰδὼς τὸν πατέρα, καὶ »ἀληθινὸν φῶς« ὁ υἱός, ὁ γινωσκόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς
καὶ μαρτυρούμενος, καὶ »πνεῦμα ἀληθείας« τὸ πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον
20 ὄν, ἀλλ' ἀπὸ πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. ταῦτα δὲ 16
ἀφαιρεῖται πᾶσάν σου τῶν λόγων, Ἀέτιε, συλλογιστικὴν μυθολογίαν, καὶ C
οὐκ ἐνδέχεται ἡμᾶς προτρέψασθαι μαθητὰς γενέσθαι Ἀριστοτέλους, τοῦ
σοῦ ἐπιστάτου, καὶ ἐᾶσαι τὸν τῶν ἐν πνεύματι θεοῦ πεφωτισμένων ἁλιέων
»⟨ἀ⟩γραμμάτων ὄντων κατὰ τὸν λόγον καὶ ἰδιωτῶν«, κηρύκων δὲ ὄντων | D 422
25 τῆς ἀληθείας ⟨λόγον⟩ | ἐν δυνάμει θεοῦ, ἧς κατηξίωνται. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ Ö 280
συλλογιστικῷ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἐν λόγῳ κομπαστικῷ, ἀλλ'
ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ. καὶ γὰρ ἀρκετῶς ἠκούσαμεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου 17
σου [τοῦ] περὶ στερήσεως ἕξεων καὶ θέσεων, καὶ γεννητὴν οὐσίαν [καὶ] D
ἀγέννητον οὐσίαν προσλαμβάνουσαν καὶ μὴ προσλαμβάνουσαν, καὶ μεθ'
30 ἕξεως ἕξεως ὑπομένουσαν ἀποβολήν, καὶ περὶ οὐσίας καταπλεκομένης
γεννητῆς, ἕξεως δὲ ἀγεννήτου, καὶ γέννημα λεγόμενον ἐν παρόδῳ, σημαι-
νόμενον δὲ ἐν ἕξει μόνῃ καὶ ἕξεως δηλωτικόν ⟨ὄν⟩, μεταπλαζόμενον ἐξ

13 Hebr. 11, 6 — 15 1. Joh. 2, 23 (5, 12) — 16 1. Cor. 12, 3 — 17 Joh. 17, 3 — 18 1. Joh. 2, 8 — 19 Joh. 16, 13 — 20 vgl. Joh. 16, 15 — 24 Act. 4, 13 — 25f vgl. 1. Cor. 4, 20

J

1 ⟨ἀξίας ἐστέρησε τὸ γέννημα τὸ ἐξ αὐτοῦ⟩, Holl, vgl. Z. 5 3/4 ἑαυτὸ⟨ν⟩ Holl 6 ⟨ὡς⟩ Holl 8 διαφερομένη Holl] διαφυρομένη J 25 ⟨λόγον⟩ Holl | ἧς Holl] ἢ J 27 ἠκούσαμεν Pet.] εἰκάσαμεν J 28 [τοῦ] Holl | [καὶ] Dind. 31/32 σημαινόμενον Holl] σημαινομένου J 32 ⟨ὄν⟩ Holl | μεταπλαζόμενον Holl] μεταπλαζομένου J

οὐσίας τινός, κἂν τε λεγόμενον γέννημα, ὡς ἔφης. ⟨τὰ⟩ αὐτὰ γὰρ περὶ τῶν 18
αὐτῶν τὸ διανόημά σου λαλεῖ, μηδὲν πέρας τοῦ κατὰ τῶν αὐτῶν φέρεσθαι
φθεγγόμενον. | P 965

38. κα. Εἰ τὸ ἀγέννητον ἕξις καὶ τὸ γεννητὸν ἕξις, αἱ μὲν οὐσίαι 38,1
5 τῶν ἕξεων πρῶται, αἱ δὲ ἕξεις τῶν οὐσιῶν, εἰ καὶ δεύτεραι, ἀλλ' οὖν
γε προτιμότεραι. εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ αἴτιόν ἐστι, τὸ
εἶναι σημαῖνον τὸ γέννημα συνεισφέρον τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ τὸν αἴτιον,
οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ἕξεως· τῆς ⟨δ'⟩ ἀγεν-
νήτου φύσεως οὐδὲν ἑαυτῇ συνεισαγούσης, πῶς οὐκ ἂν εἴη οὐσία, B
10 ἀλλ' ἕξις ἡ ἀγέννητος φύσις;

Ἀνατροπή. Ἕξεων διαληπτικὸν λόγον ἐπὶ θεοῦ τε καὶ μετὰ θεὸν 2
κατασκευάζειν πάλιν ἡμῖν πειρᾶται Ἀέτιος, ὡς ὁρᾶτε, φίλοι τῆς ἀλη-
θείας. καὶ τὰ μὲν πρῶτα τίθησι, τὰ δὲ δεύτερα. ἐπὶ θεῷ δὲ λαμβάνειν 3
πρῶτα ἢ δεύτερα οὔτε θέμις λέγειν. ἅμα γὰρ ἐν θεῷ τὰ πάντα πρόσεστι
15 καὶ προσθήκης οὐ δέεται. διὸ καὶ τὸ γέννημα οὐκ ἀπὸ χρόνου νοεῖσθαι
εὐσεβὴς χωρεῖ λόγος. θεῷ γὰρ πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τουτέστι 4 C
τῇ τριάδι τῇ οὔσῃ *· διόπερ ὁ ὢν θεὸς καλεῖται πατὴρ ὁ ὢν καὶ υἱὸς ὁ
ὢν πρὸς τὸν ὄντα ὤν, γεγεν|νημένος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ὡς τὸ »παρὰ D 423
σοὶ πηγὴ ζωῆς« καὶ τὸ »ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς« καὶ τὸ »ὁ ὢν εἰς
20 τὸν κόλπον τοῦ πατρός« καὶ τὸ »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς
τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος«, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὡσαύτως »τὸ
πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν«. καὶ ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν πρόσφατον ἐν 5
τῇ τριάδι. διὸ οὔτε οὐσία πρὸ ἕξεως οὔτε ἕξις πρὸ οὐσίας. ἕξιν δὲ οὐ 6 D
κατὰ τὰς σφαλερὰς λέγομεν ἕξεις, τροπὴν ἐχούσας ἐν ἑκάστῳ τῶν τὰς
25 θετικὰς ἕξεις ἐχόντων, εἰ καὶ ἕξιν περὶ θεοῦ λέγειν ἀναγκάσεις ἡμᾶς, ὦ
Ἀέτιε, καὶ οὔτε τι ἐν θεῷ προτιμότερον οὔτε μετα|γενέστερον, ἀλλ' ὅσα Ö 282
πρέπει τῷ ἀξιώματι πρὸς δοξολογίαν, τῇ μὲν μιᾷ θεότητι καὶ μία δοξο-
λογία καὶ μία τιμή, »ἵνα τιμῶσι τὸν υἱόν, ὥσπερ τιμῶσι τὸν πατέρα«,
καὶ ἵνα μὴ βλασφημῶσι τὸ πνεῦμα, διὰ τὸν τῆς | ἀπειλῆς λόγον τὸν μὴ 7 P 966

18 Ps. 35, 10 — 19 Ps. 35, 10 — Joh. 1, 18 — 20 Joh. 1, 1 — 21 Hagg. 2, 5 — 28 Joh. 5, 23 — 29 vgl. Matth. 12, 32

J 4—10 = 356, 13—19

1 λεγόμενον γέννημα Holl] λεγομένου γεννήματος J | ⟨τὰ⟩ Pet. 2 πέρας τοῦ Pet.] περατοῦν J 3 φθεγγόμενον] lies wohl ἐπιτιθέμενον Holl 6/7 τὸ εἶναι σημαῖνον τὸ] τοῦ εἶναι σημαινομένου J τοῦ εἶναι σημαίνων 356, 15f 8 ⟨δ'⟩ Holl 10 vor ἡ ἀγέννητος + καὶ J | φύσις] οὐσία 356, 19 17 * etwa ⟨οὐδὲν πρόσφατον συνυπάρχει⟩ Holl, vgl. Z. 22 | διόπερ Holl] ὅπερ J 18 ὡς + ⟨δείκνυσι⟩? Holl 24 λέγομεν Holl] λεγομένας J 25 θετικὰς Pet.] τεθεικὰς J 26 θεῷ + ⟨λέγομεν⟩? Holl

τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς συγχωροῦντα ὧδε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· ὡς
πρεπόντως [ἐστὶν] οὐδὲν διηλλαγμένως ἔστι περὶ τὴν τριάδα νοεῖν ἢ εὐσε-
βεῖν ἢ δοξάζειν, ἐν πατρὶ δὲ τὸ πατήρ, ἐν υἱῷ δὲ τὸ υἱός, ἐν ἁγίῳ πνεύματι
τὸ ⟨ἅγιον πνεῦμα⟩ οὕτως λέγειν καὶ οὕτως ἐν ἀληθείᾳ δοξάζειν, ὥσπερ
5 πρεπόντως τῇ μιᾷ τριάδι προσκυνητῶς τὸ σέβας νέμειν ⟨ἀξιοῖ⟩ ἡ ἀληθινὴ
πίστις καὶ τὸ ἀξίωμα γινώσκειν. καὶ οὔτε τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ 8
δέεται εἰς τὸ συνεισφέρεσθαι ἑαυτοῦ τῇ οὐσίᾳ, ἵνα αἴτιον οὐσίας αὐτῷ
γένηται ⟨ὡς οὐσίας⟩ δηλωτικὸν τὸ γέννημα, οὔτε ἕξις τῆς ἀγεννήτου B
φύσεως ἡ οὐσία τοῦ γεγεννημένου ἐστὶν ἢ λέγεται.
10 Οὐδενὸς γὰρ ἡ τριὰς δεῖται οὔτε προσθήκην τινὸς λαμβάνει. οὔτε γὰρ 9
ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ τριὰς ἦν ἀεὶ καὶ οὐδὲν ἦν τῶν κεκτισμένων, παρὰ τοῦτο
ἀποκληρώσεως ἕνεκεν ἢ προσληπτικῆς τινος ὀνομασίας ἢ προσθήκης
τῷ ἀξιώματι ἑαυτῷ ἐπενόησεν ὁ πατὴρ δι' | υἱοῦ μὲν κτίσαι οὐρανὸν καὶ D 424
γῆν καὶ πάντα ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ στερεῶσαι
15 πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκτισμένων, ἵνα ἐκ τοῦ κεκτίσθαι C
τὰ κεκτισμένα καὶ δημιουργηθῆναι τὰ γεγονότα ἐπισυνεισφορὰ γένηται
τῷ κτίστῃ ἀκούοντι καὶ δημιουργῷ πατρὶ ⟨καὶ⟩ προσληπτικῶς νοηθείη
τῷ υἱῷ, δι' οὗ καὶ ἀφ' οὗ τὰ κεκτισμένα γεγένηται, ἢ τῷ ἁγίῳ πνεύματι,
ἐν ᾧ τὰ ἐστερεωμένα ἐστερέωται. καὶ γὰρ οὐ τραπεὶς ἀπὸ ἕξεως εἰς ἕξιν 10
20 θεὸς καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ ἀλλοιωθεὶς ⟨ἢ⟩ ὡς κατ' ἔννοιαν καὶ μετά-
βολον ⟨γνώμην⟩ εἰργάσατο τὰ εἰργασμένα. εἶχε γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀεὶ δη-
μιουργικὸν καὶ τέλειον καὶ μηδεμιᾶς ἐπιδεόμενον προσλήψεως δόξης. καὶ 11 D
ὥσπερ ἐπὶ τῶν κτισμάτων οὐ δεῖ διανοούμενόν τινα περὶ θεοῦ προσληπτικῆς
ἕξεως καὶ ἀξίας ⟨νομίζειν⟩ εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς οὐσίας καὶ δόξης θεοῦ,
25 οὕτως ἀνακρουσθήσεται Ἀέτιος, βουλόμενος θεὸν συλλογίζεσθαι κατὰ
τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν ⟨καὶ⟩ κατὰ τὸν ⟨περὶ⟩ ἕξεως καὶ οὐσίας αὐτοῦ
ἐπιφερόμε|νον ἡμῖν λόγον, ὁμολογουμένων πάντων τῶν κεκτισμένων εἶναι Ö 284
ἀληθῶς καὶ οὐχ ἕνεκεν προσλήψεως δόξης | θεῷ τῷ ἀνενδεεῖ ἐπινοηθέντων, P 967
ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος οὐ τὸ
30 ἴσον ἔστι λέγειν τῶν κτιστῶν· ἀνένδεκτον γὰρ τοῦτο λέγειν. ἀλλ' ἐπειδὴ 12

14 vgl. Ps. 32, 6

J

2 [ἐστὶν] Pet. 4 ⟨ἅγιον πνεῦμα⟩ Corn. | ὥσπερ Holl] ὅπερ J
5 ⟨ἀξιοῖ⟩ Holl 7 ἑαυτοῦ Holl] ἑαυτῷ J | αἴτιον Öh.] αἴτιος J 8 ⟨ὡς
οὐσίας⟩ Holl, vgl. 390, 8 11 ἦν + ⟨ἔτι⟩? Holl 13 τῷ ἀξιώματι
+ ⟨γινομένης⟩? Holl | υἱοῦ Corn.] οὗ J | κτίσαι Holl] κτίσας J
14 στερεῶσαι Holl] ἐστερέωσε J 17 ⟨καὶ⟩ Holl ⟨ἢ⟩ Corn. Pet.
20 ⟨ἢ⟩ Holl 21 ⟨γνώμην⟩ Holl 24 ⟨νομίζειν⟩ Holl 26 ⟨καὶ⟩ Holl |
⟨περὶ⟩ Holl 28 lies wohl ἐπινοηθῆναι Holl

συλλογισμοὺς ἥκει φέρων ἡμῖν Ἀέτιος μεταρσιολεκτῶν καὶ πρὸς τὰ ἄνω τολμηρῶς ἀποτεινόμενος, ἀπὸ δὲ τῶν κάτω ἀντισυλλογιζόμενος κτισμάτων, καὶ αὐτὸς μηδὲν εὑρεθήσεται * κατὰ τὸν συλλογιστικὸν αὐτοῦ λόγον· ἥ τε γὰρ σοφία ἀνθρώπων παρέρχεται ἥ τε συλλογιστικὴ λέξις ἀνθρώπων 5 θάπτεται· »ἐξελεύσεται γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐτοῦ.« τὰ γὰρ συλλογιστικὰ πάντα τῶν ἀνθρώπων παρέρχεται, καὶ οἱ 13 B ἄνθρωποι ⟨παρελεύσονται⟩ μετὰ καὶ τῆς συλλογιστικῆς Ἀετίου καὶ * κατὰ πίστεως τεχνικῆς ἐπιτηδεύσεως. μένει δὲ ἡ ὑπ' αὐτοῦ | † συλλογιστικὴ D 425 πίστις καὶ ἐλπὶς καὶ ἀγάπη κατὰ τὸ γεγραμμένον.

10 39. κβ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος οἵα ἡ θεοῦ τοῦ παν- 39,1 τοκράτορος, πῶς ἂν τὴν μὲν παθητὴν ἐρεῖ τις, τὴν δὲ ἀπαθῆ; εἰ δὲ C φύσεως ἀποκληρώσει ἀγεννήτου ἡ μὲν διαμένει ποσότητος καὶ ποιότητος καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάσης μεταβολῆς ἀμείνων, ἡ δὲ παθῶν ἐστιν ὑπεύθυνος, συγχωρηθεῖσα δὲ τὸ ἀπαράλλακτον εἰς οὐσίαν ἔχειν 15 τῷ αὐτομάτως ἐπιτρέψαι τὸν φιλοῦντα κατὰ τὰ προειρημένα, ἣν τὸ γοῦν ἀκόλουθον τὴν μὲν ποιοῦσαν ἀγέννητον εἰπεῖν, γεννητὴν δὲ τὴν μεταβαλλομένην.

Ἀνατροπή. Οὐ πᾶσαν οὐσίαν εἶναι λέγομεν ἀγέννητον οὐδὲ πᾶσαν 2 D ἐκ θεοῦ γεννητήν, ὅτι ὁ γεννήσας τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον καὶ ἀποστείλας 20 ἐξ αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτοῦ, πνεῦμα τῶν τοῦ υἱοῦ μετέχον, οὐ πάντας ἐγέννησεν, ἀλλ' ἕνα, διὸ μονογενής, καὶ ἓν ἐξ αὐτοῦ ἀπέστειλεν, διὸ ἅγιον πνεῦμα· ἔκτισε δὲ διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐστέρεωσεν ἐν τῷ ἑνὶ τοὺς πάντας, τοὺς μὲν γεννῶντας μετὰ κτίσιν καὶ γεγεννημένους, τοὺς δὲ κτισθέντας, μήτε γεννῶντας μήτε γεγεννημένους. πολὺ δὲ ἀφέστηκεν ἡ ἄκτιστος τῆς τριάδος 3 25 οὐσία | τῶν ἀπὸ τῆς τριάδος κτισθέντων καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς τριάδος γεννη- P 968 θέντων. διὸ ἔχει ἡ τριὰς τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀπαράλλακτον, τὰ δὲ πάντα τὰ 4 μετὰ τὴν | τριάδα πάθει ⟨εἰσὶν⟩ ὑποκείμενα, εἰ μή τι ἂν δωροῖτο ὁ ἀπαθὴς Ö 286 τὸ ἀπαθὲς διὰ τῆς ἀφθαρσίας, οἷς βούλεται κατὰ δωρεὰν χαρίσασθαι ἀφθόνως. οὐκ ἔχουσι δὲ τὸ ἄφθαρτον ἐξ ἀσωμάτου φύσεως, ἀλλ' ἐξ 30 ἀφθονίας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀπαθοῦς θεοῦ. καὶ γὰρ οὔτε τὸ παθεῖν τὸν 5

5 Ps. 103, 29 — 8 1. Cor. 13, 13

J 10—17 = 357, 1—8

3 εὑρεθήσεται Holl] εὑρισκόμενος J | * etwa ⟨χρηστὸν ἐργαζόμενος⟩ Holl 7 ⟨παρελεύσονται⟩ Holl | * etwa ⟨τῶν ὁμοίων αὐτοῦ⟩ Holl 10 ἡ < Ch | τοῦ < J 13 μεταβολῆς] διαβολῆς 357, 4 14 ὑπεύθυνός ἐστι J | δὲ Holl] διὰ J 15 αὐτομάτῳ 357, 5 | φιλοῦντα] φίλον τὰ 357, 6 | τὰς προειρημένας 357, 6 | ἣν τὸ Holl] ἢ τὸ J und 357,6 ἔστι Ch 20 πνεῦμα τῶν] πνεύματος Klost. 23 μετὰ κτίσιν καὶ Holl] καὶ μετὰ κτίσιν J 27 πάθη J | ⟨εἰσὶν⟩ Holl

μονογενῆ ἐν σαρκὶ πάθος περιποιεῖται τῇ αὐτοῦ θεότητι, καίτοι γε ἐξ
ἀληθινῆς ὁμολογίας πιστευόμενον ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς πίστεως, ὅτι πέπον-
θεν ὁ ἀπαθὴς θεὸς ὢν λόγος. | ἔμεινε δὲ ἐν ἀπαθείᾳ ὁ αὐτός, μὴ τραπεὶς D 426
τὴν φύσιν μήτε ἠλλοιωμένος. διὸ σοφία ὢν καὶ θεὸς ἀπαθὴς ὢν καὶ εἰδὼς 6 B
5 ὅτι διὰ πάθους σῴζει τοὺς τὰ πάθη ἔχοντας τοῦ θανάτου »οὐ πρέσβυν«
ἀπέστειλεν, »οὐκ ἄγγελον,« οὔτε ἔτι ⟨τινὰ⟩ ὡς τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας,
ἀλλ' αὐτὸς κύριος ἦλθε, καὶ τὸ παθητὸν λαβὼν ἐν ἑαυτῷ ἀληθινῶς πέπονθε,
τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀπαθοῦς μενούσης. οὐ γὰρ ἡ ἔνσαρκος παρουσία 7
ἤμβλυνε τὴν δύναμιν τῆς αὐτοῦ θεότητος. εὑρίσκεται γὰρ ἐν τῇ αὐτοῦ
10 θεότητι τὰ τοῦ θεοῦ ἐνεργῶν καὶ μὴ ἀπὸ σαρκὸς ἀποκλειόμενος, ἀνέμῳ
μὲν ἐπιτιμῶν καὶ κλύδωνι καὶ θαλάσσῃ, Λάζαρον δὲ αὐθεντίᾳ ἰδίᾳ καλῶν, C
καὶ ἄλλα μυρία καὶ ἐπέκεινα τούτων ποιῶν· ὃς καὶ συνεχώρει μὲν τὰ κατὰ 8
τὸ εὔλογον τῇ σαρκί, ὡς καὶ διαβόλῳ πειράζειν καὶ ἀνθρώποις παίειν
καὶ τοῖς συλλαμβάνουσι τὸ ἁλίσκειν, ἵνα ἐν τῷ παθητῷ ὁ ἀπαθὴς πάθῃ,
15 ἀπαθὴς μένων ἐν τῇ ἰδίᾳ θεότητι, ὢν οὐκ ἀλλότριος τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ, 9
ἑκουσίως δὲ ποιῶν τὰ πάντα κατὰ τὸ ἔκπληκτον αὐτοῦ μυστήριον, ὡς
καὶ ὁ πατὴρ θεὸς σὺν αὐτῷ τῷ μονογενεῖ καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ,
τριὰς οὖσα ἀεὶ τελεία καὶ ἀπαθὴς μία θεότης, περιέχει τὰ πάντα, εἷς θεός,
μία κυριότης, τοῦ αὐτοῦ θεοῦ περιέχοντος τὰ ὅλα. D
20 Καὶ οὐ διὰ τὸ περιέχειν τὰ πάντα πάθει ὑποπίπτει, τῶν ἐμπεριεχομένων 10
ὑπὸ πάθος πιπτόντων. ἐντὸς γὰρ πάντων ἐστὶ καὶ ἐκτὸς τῶν ὅλων πάντων
θεός, ἀμιγὴς πρὸς τὰ πάντα. ὅθεν οὐ διὰ τὸ εἶναι πάντῃ οὐδὲ διὰ τὸ ἐκτὸς 11
εἶναι πάντων οὐδὲ διὰ τὸ περιέχειν τὰ πάντα | οὐδὲ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ τὰ P 969
πάντα κινεῖσθαι, πάθος εἰσοίσει τῷ ἀπαθεῖ θεῷ, ὥσπερ οὐδὲ διὰ τὸ γεγεν-
25 νηκέναι τὸν μονογενῆ, οὐδὲ ⟨διὰ τὸ⟩ τὸν μονογενῆ γεγεννῆσθαι, οὐδὲ διὰ
τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἀπεστάλθαι, πάθος εἰσοίσει τῇ ἁγίᾳ τριάδι.
οὔτε γὰρ | παθητὸν τὸ | ἅγιον πνεῦμα, ἐν εἴδει περιστερᾶς κατιὸν ἐπὶ τὸν 12 D 427 Ö 288
᾿Ιορδάνην, οὔτε ὁ μονογενὴς ὑπὸ ᾿Ιωάννου βαπτιζόμενός τε καὶ ψηλαφώμενος,
οὔτε ὁ πατὴρ ἄνωθεν βοῶν φωνῇ ἀκουστικῇ ἀνθρώποις ὅτι »οὗτός μού
30 ἐστιν ὁ υἱός, αὐτοῦ ἀκούετε«. ἀπαράλλακτος τοίνυν ὁ υἱός· καὶ ὁ μὲν πατὴρ 13 B
ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς γεννητός, ἀπαθὴς ⟨δέ, ἀπαθὲς⟩ καὶ τὸ πνεῦμα
ἀπαθῶς προελθόν, τῶν μὲν ἄλλων κτιστῶν ὄντων, τῆς ⟨δὲ⟩ τελείας
τριάδος διαμενούσης ἐν τῇ ποσότητι καὶ ἀκτίστῳ ὀνομασίᾳ, οὔτε τοῦ ἀμεί-

5 vgl. Jes. 63, 9 — 10f vgl. Luc. 8, 24 — 11 vgl. Joh. 11, 43 —
27 Matth. 3, 16f — 29 Matth. 3, 17; 17, 5

J

6 ⟨τινὰ⟩ Holl 25 ⟨διὰ τὸ⟩ Öh. | γεγενῆσθαι J 31 ⟨δέ, ἀπαθὲς⟩
Holl 32 μὲν Holl] δὲ J | ⟨δὲ⟩ Holl

νονος μεταβαλλομένου οὔτε τοῦ γεννηθέντος πάθει συνεχομένου· οὔτε
γὰρ ὁ γεννήσας πάθει συνεσχέθη. οὐ γὰρ σωματικὸν τὸ γέννημα, ἀλλὰ
πνεῦμα ἐκ πνεύματος καὶ υἱὸς ἐκ πατρός. ὡσαύτως καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα 14
ἐξ αὐτοῦ, πνεῦμα πατρός, πνεῦμα Χριστοῦ, οὐ κτιστόν, οὐ γεννητόν, οὐ
5 συνάδελφον, οὐ προπάτορον, οὐκ ἔκγονον, τῆς ἀσυγκρίτου οὐσίας πατρὸς C
καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὑπερβαινούσης πᾶσαν ἔννοιαν καὶ πάντα
νοῦν, οὐ μόνον εἴποιμι ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων. οὐ γὰρ μεταβολὴν 15
ἐπεδέξατο ὁ μονογενὴς οὐδὲ ὁ αὐτοῦ πατὴρ οὐδὲ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα,
τῷ τὸν μονογενῆ ἀπαθῆ ὄντα ἐν σαρκὶ παθεῖν καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα
10 ἐν εἴδει περιστερᾶς ⟨κατιέναι⟩ καὶ τῷ τὸν πατέρα φθογγὴν εἰς ἀκοὴν
ἀνθρώπων ἀπορρῆξαι ἄνωθεν ἀπαθῶς, ὥσπερ οὐ μεταβολὴν καὶ πάθος 16
περιεποιήσαντο οἱ κτισθέντες ἄγγελοι καὶ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ πάντα
τῷ αὐτὰ πεποιηκότι, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐστιν ἔκπληκτον μυστήριον κατὰ τὸ D
εἰρημένον »ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ«.

15 40. κγ. Εἰ τῆς γενομένης ἡ ἀγέννητος φύσις ἐστὶν αἰτία, τὸ **40,1**
δὲ ἀγέννητον μηδὲν εἴη, πῶς ἂν εἴη αἴτιον τὸ μηδὲν τοῦ γεγονότος; | P 970

Ἀνατροπή. Ἔστι μὲν οὖν καθ' ἑτέραν διάνοιαν ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν 2
ἴσην πρὸς πάντα ⟨αἴτιον⟩ ἡ ἀγέννητος φύσις | πρὸς τὸ μονογενὲς γέννημα D 428
καὶ πρὸς τὸ ἐξ αὐτῆς ἅγιον πνεῦμα, οὐκ αἴτιον δέ, ὡς τὸ ὑπάρχον πρὸς
20 τὸ μὴ ὄν. ἔστι γὰρ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ὁ γεννηθεὶς οὐδὲ μὴ ὢν ἐστὶν ὁ γεννήσας
οὐδὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον πνεῦμα, τῶν δὲ ἄλλων ἐστὶν αἴτιον τὸ ὄν. διὸ 3
σύνεστι τῇ ἰδίᾳ ἀεὶ δόξῃ ἡ ἁγία τριάς, ἀεὶ | ὄντος ἀναλόγως ἑκάστῳ ὀνό- B Ö 290
ματι τοῦ αὐτῆς ἀξιώματος. δι' αὐτῆς γὰρ καὶ οὐκ ἐκτὸς τὰ γεγονότα γεγό-
νασιν οὐκ ὄντα. διόπερ οὐδὲ καθ' ἑαυτὸν ὁ πατὴρ αἴτιος τῶν γεγονότων
25 ἐστίν, ἀλλὰ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐποίησε τὰ πάντα. εἰ δὲ 4
ἦν ἀλλότριος ὁ υἱός, ὡς ἀπὸ αἰτίου ⟨γεγονὼς⟩ οὐκ ὤν, προελθὼν ἂν μετὰ
πάντων καὶ αὐτὸς ἴσος ⟨αὐτοῖς⟩ ἐγένετο, καὶ αἴτιος ἦν ὁ θεὸς οὐκέτι
γεννητικῶς ⟨προ⟩αχθέντος, ἀλλὰ κτιστικῶς, καὶ οὐκέτι ἐνεδέχετο τὸν
ἕνα λέγεσθαι γέννημα, τὰ δ' ἄλλα κτίσματα, ἀλλ' ἢ τὰ πάντα σὺν αὐτῷ
30 γεννήματα λέγεσθαι ἢ αὐτὸν σὺν πᾶσι κτίσμα ὁμοίως καλεῖσθαι· καὶ οὐδὲν C
ἦν ἐξαίρετον, ἐξισουμένου τοῦ ἑνὸς τοῖς πᾶσι κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐξ οὐκ ὄντων· 5
οὐ μόνον εἴποιμι ἀγγέλους ⟨ἴσους⟩ τῷ αὐτῶν [δὲ] ποιητῇ καὶ κτίστῃ

14 Röm. 11, 33

J **15**—**16** = 357, 9—10

1 *τοῦ γεννηθέντος . . . συνεχομένου* Holl] *τὸ γεννηθὲν . . . συνεχόμενόν ἐστιν* J **5** *ἔγγονον* J **9** *τῷ* Corn.] *τὸ* J **10** *⟨κατιέναι⟩* Holl *⟨καταβῆναι⟩* nach Luc. 3, 22 Klost. | *τῷ* Corn.] *τὸ* J **15** *γεννομένης* J | *ἡ* < J **16** *μηδὲν εἴη* + *ἄρτιον* 357, 10 **18** *⟨αἴτιον⟩* Holl **22** *ὄντος* Holl] *οὖσα* J **26** *⟨γεγονὼς⟩* Holl **27** *⟨αὐτοῖς⟩* Holl **28** *⟨προ⟩αχθέντος* Holl **32** *⟨ἴσους⟩* Holl | *[δὲ]* Holl

μονογενεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους καὶ κτήνη καὶ ὅσα ἀπειρομεγέθως ἀποδέει
τῆς ἐκείνου φύσεως καὶ ἀξιώματος. ἔστιν ⟨δὲ⟩ ὁ ὢν ⟨ἀεὶ⟩ σὺν τῷ ὄντι 6
ἐξ αὐτοῦ ἀχρόνως ὄντως γεγεννημέῳ, οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ.
καὶ ἔστι τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ οὐσίας, οὐδὲ 7
5 ὡς ἐπὶ βοηθείᾳ κατὰ τὸν Ἀετίου λόγον θεῷ προσπεπορισμένον. D

41. κδ. Εἰ τὸ ἀγέννητον στέρησις, ἡ δὲ στέρησις ἕξεως ἀπο- 41,1
βολή ἐστιν, ἡ δὲ ἀποβολὴ παντελῶς ἀπόλλυται ἢ μεθίσταται ἐφ'
ἕτερον, πῶς οἷόν τε ἕξει μεθισταμένη ἢ ἀπολλυμένη κατονομάζεσθαι
τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ τῇ τοῦ ἀγεννήτου προσηγορίᾳ; | P 971
10 Ἀνατροπή. Εἰ ἀπὸ σοῦ καὶ δεῦρο, Ἀέτιε, ἡ περὶ θεοῦ δόξα ἀπὸ τῶν 2
σῶν συλλογισμῶν εἰς δόξαν θεῷ | πεπόρισται κατὰ τοὺς ἀνωτάτω ὑπὸ σοῦ D 429
λεχθέντας λόγους, καὶ αὐτὸς πρὸς σὲ ἀποτεινόμενος, συγχωροῦντος τοῦ
θεοῦ, τὰ ἴσα σοι καὶ αὐτὸς προσφθέγξομαι, ὅτι μηδενὸς τῶν παλαιῶν ἔν
τε τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ ἐν τῇ καινῇ ἁγίων ἀποστόλων ἢ προφητῶν τοῦτο
15 πεφρονηκότος, ἀμείνονα σεαυτὸν καθιστᾷς καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ ἀσφαλῆ.
ἀπὸ γὰρ σοῦ καὶ δεῦρο προσέλαβε τὸ θεῖον, ὡς κατὰ τὸν σὸν λόγον, εἰς 3 B
τὴν αὐτοῦ πίστιν τὴν συλλογιστικὴν ταύτην σου [τὴν] τεχνολογίαν, τὸ
περὶ ἀγεννήτου λέγειν στερήσεως καὶ τοῦ γεννητοῦ, καὶ παντελῶς ἀπο-
βολῆς ἕξεως καὶ μεταβολῆς, καὶ περὶ θεοῦ κατονομασίας ἐν τῇ κατὰ τὸν
20 θεὸν οὐσίας προσηγορίᾳ. οὔτε γὰρ διὰ τὸ τὸν θεὸν εἶναι πάντων κτίστην 4
τῶν μετὰ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα διὰ τῆς τῶν
κεκτισμένων συστάσεως τὸ στερητικὸν ἐφευρέθη τῶν οὐ προσόντων | Ö 292
θεῷ ἢ τὸ ὁμολογητικὸν τῶν ὄντων αὐτῷ προσείληπται, ἵνα τὸ μετέπειτα
κτισθὲν τὸ ἄμεινον θεῷ προσφέρῃ καὶ ⟨τὸ⟩ ἀκραιφνὲς διὰ τοῦ ἀπ' ἐκείνου C
25 πρὸς ταῦτα στερητικοῦ τε καὶ ἀμεταβλήτου ἐπινοοῖτο· ἀλλ' [ὅτι] ἔστιν 5
ἀεὶ αὐτό, ὃν ὅλον δόξα καὶ ὅλον ἀπερίληπτον ὑπὸ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ
κεκτισμένων, κατὰ τὸ μέτρον τῶν πρὸς τὴν δοξολογίαν ἐπεκτεινομένων
δοξολογούμενον, παρ' ἀγγέλοις μὲν κατὰ τὴν ἀγγέλων γλῶσσαν, τὴν παρὰ
τῷ ἀποστόλῳ προκριτέαν τῶν ἀνθρώπων καταγγελλομένην, ⟨παρὰ δὲ
30 τοῖς ἀνθρώποις⟩ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων γλῶσσαν τὴν ὑποβεβηκυῖαν

28 vgl. 1. Cor. 13, 1

J 6—9 = 357, 11—14

2 ⟨δὲ⟩ Holl | ⟨ἀεὶ⟩ Holl 3 γεγεννημένῳ Holl γεγεννημένος J
8 ἢ ἀπολλυμένη < 357, 13 9 τῇ τοῦ ἀγεννήτου] ἀγεννήτῳ J und 357, 14
10 θεοῦ Dind.] θεὸν J 15 πεφρονηκότος Öh.] πεφρονηκότων J 17 [τὴν]
Holl 18 τοῦ γεννητοῦ Holl] τὸ γεννητοῦ J 19 θεοῦ Holl] θεὸν J 24 προσ-
φέρει J | ⟨τὸ⟩ Holl 25 ἐπινοεῖτο J | [ὅτι] Holl 26 αὐτὸ + ⟨τὸ θεῖον⟩?
Holl 29 ⟨παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις⟩ Holl ⟨παρὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων⟩ Dind.
⟨καὶ⟩ Öh.

τῷ μέτρῳ καὶ * κατὰ τὴν τῶν ἔτι ὑποβεβηκότων δύναμιν· καὶ οὐ πάντως D
ὅτι ἐν ἑκάστῳ κτίσματι ἀναλόγως ⟨τῇ αὐτοῦ δυνάμει δοξολογεῖται⟩ ὑπο- 6
βέβηκεν ἡ δοξολογία ἢ μεταβέβληται· ἀλλ' ἔστι μὲν ἐν ἑαυτῇ ἀμετάβλητος,
στερισκομένη⟨ς⟩ πάσης κτίσεως πρὸς τὸ ἄπειρον ἐπεκτείνεσθαι ἐν δοξο-
5 λογίᾳ, ὑπερβαινούσης ἀεὶ πάντα νοῦν τῆς ἀνωτάτω οὐσίας, οὐ διὰ τῶν
λεγομένων ὑπὸ πάντων ἐξεῖναι αὐτῇ † ἢ τροπὴν ἢ μετα|βολὴν ἢ προκοπὴν D 430
περιποιουμένης. ἡ γὰρ αὐτὴ θεότης ἀμείνων ἐστὶ καὶ ἀσύγκριτος καὶ
δεδοξασμένη. | P 972

42. κε. Εἰ τὸ ἀγέννητον δηλοῖ στέρησιν μὴ προσοῦσαν τῷ 42,1
10 θεῷ, πῶς αὐτὸν ἀγέννητον εἶναι λέγομεν, γεννητὸν δὲ μὴ εἶναι;

Ἀνατροπή. Ἀγέννητος ἔστι μὲν οὖν, ἐρρέθη δὲ οὐδαμοῦ, οὐκ ἀπό 2
του προφήτου, οὐκ ἀπὸ ἀποστόλου, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελιστοῦ. θαῦμα γὰρ
οὐδὲν ἦν τοῦτο περὶ θεοῦ λέγειν. προσῆν γὰρ τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ ἀπ'
αὐτοῦ τοῦ κατὰ τὴν φύσιν νόμου. σὺ δέ, Ἀέτιε, τοῦτο ἡμῖν καινοτομήσας 3 B
15 λέγειν ὡς θαῦμα προσεισφέρειν σεαυτὸν νομίζεις. συνέφυρας δὲ καὶ
συνέμιξας τῷ εὐσεβεῖ τῆς φύσεως νόμῳ καὶ τῷ τῆς πίστεως θεσμῷ,
τῷ ἐπὶ προσθήκῃ βελτιώσεως ἐκ θεοῦ κεχαρισμένῳ, τὸ τῷ ἀγεν-
νήτῳ γεννητὸν ἐπινοῆσαι ἐξισούμενον τῷ ἀξιώματι, ἵνα ὁ παρὰ σοὶ
προσκυνούμενος ἀνόμοιος ἴσος εὑρεθείη τῷ κατὰ σὲ ἀνομοίως κηρυττομένῳ.
20 εἰ μὲν οὖν προσκυνήσειας τὸν πατέρα ψιλῇ ὀνομασίᾳ, εἰρωνείᾳ τὴν τιμὴν 4
προσήνεγκας. καὶ εἰ τὸν | υἱὸν προσκυνήσειας ἀνόμοιον πατρὶ ἐπιγινώσκων, Ö 294
σύγχυσιν εἰργάσω ἐν τῇ προσκυνήσει, ἀνόμοιον ἀνομοίου ἴσως τιμήσας. C
εἰ δὲ διὰ τὴν σοῦ πρόληψιν τῆς ἀπιστίας ἀρνήσῃ προσκυνεῖν υἱῷ, ἐλεγ- 5
χθήσῃ ὑπὸ πάντων, οὐκ ἐπιγνοὺς τὸν ὀφειλομένως ὑπὸ πάντων προσκυνού-
25 μενον καὶ ἴσον. »προσκυνήσουσι γὰρ αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ«, καὶ προσ-
εκύνησεν αὐτῷ Μαρία ἐνδόξως ἀναστάντι ἐν σαρκὶ καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ μα-
θηταί. οὐ γὰρ ἔχει⟨ν⟩ γενητοῦ ὀνομασίαν οὐδὲ κτιστοῦ, ⟨ἀλλ'⟩ ἐκ πατρὸς 6
γεγεννημένον ἴσασι καὶ προσκυνοῦσιν ὄντα ἐξ ὄντος καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον
πνεῦμα. οἴδασι γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον τῇ οὐσίᾳ ἀπὸ τῶν γεγονότων. οὐ γάρ 7 D

25 Hebr. 1, 6 (Ps. 96, 7) — 26 vgl. Matth. 28, 9 (Joh. 20, 17)

J 9—10 = 357, 15—16

1 * etwa ⟨παρὰ τοῖς ἄλλοις κτίσμασιν⟩ Holl 2 ⟨τῇ αὐτοῦ δυνάμει δοξολογεῖται⟩ Holl 4 στερισκομένη⟨ς⟩ Öh. 9 τῷ < J 10 αὐτὸν < J und 357, 16 11 ἀγέννητος Holl, sc. ὁ θεός] ἀγέννητον J 12 του Öh.] τοῦ J | γὰρ] lies δέ? Holl 13 οὐδὲν R] οὐδὲ ἓν J 15 σεαυτὸν Holl] σεαυτῷ J 18 ἐξισούμενον Corn. Pet.] ἐξισούμενος J 23 ἀρνήσῃ + ⟨δεῖν⟩? Holl 27 ἔχει⟨ν⟩ Pet. | οὔτε J corr. Dind. | ⟨ἀλλ'⟩ Holl 28 ὄντως J

ἐστι γενητὸς ἢ κτιστός, ἀλλὰ γεννητὸς ἐκ πατρός. διὸ περὶ πάντα καμὼν καὶ πολλοὺς χρόνους ἀναλώσας, Ἀέτιε, | καὶ λόγους ξένους παρεισενέγκας ⋆ D 431 προσκυνήσεις αὐτῷ. »δεῖ γὰρ πάντας στῆναι ἐνώπιον τοῦ βήματος αὐτοῦ«, 8 καὶ »πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστός«, ὁ οὐκ 5 ἀλλότριος θεοῦ ὤν, ἀλλὰ »εἰς δόξαν θεοῦ πατρός«, κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ πεπιστευμένον. | P 973

43. κς. Εἰ ψιλὸν ὄνομά ἐστιν ἐπὶ θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἡ 43,1 δὲ ψιλὴ προφορὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ ἐπαίρει κατὰ πάντων τῶν γεννητῶν, τιμιωτέρα ἄρα ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων προφορὰ τῆς τοῦ 10 παντοκράτορος ὑποστάσεως, ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ καλλωπίσασα θεὸν τὸν παντοκράτορα.

Ἀνατροπή. Οὔτε ψιλὸν ὄνομα ἐπὶ θεοῦ ἐστι τὸ ἀγέννητον οὔτε τοῖς 2 κτιστοῖς κατὰ τὴν οὐσίαν ἐπικοινωνοῦν. διὸ οὔτε τὰ κτίσματα ψιλῆς ὀνο- B μασίας ἐστὶ σημαντικά· μέσον δὲ ἀγεννήτου καὶ κτιστοῦ ἄλλου ὀνόματος 15 ἐπιζητουμένου, ὅπερ ἐστὶν υἱός, ⟨γεννητὸς⟩ καὶ οὐ κτιστός, τίνι ἂν τὸ ἐξαίρετον ἀποδοτέον; καὶ εἰ μὲν τοῖς κεκτισμένοις τὸ ἐπικοινωνοῦν δῶμεν, 3 οὐδ' ὁποτέρου τῶν λεγομένων ⟨διὰ⟩ ψιλῆς ὀνομασίας ὀνομαζομένου, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀγεννήτου καὶ κτίζοντος καὶ κτιστῶν γεγονότων [ὡς] οὐ ψιλῆς ἐνδεχομένης ὀνομασίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ υἱοῦ μὴ ψιλῆς ἐπι- 4 20 δεχομένης ὀνομασίας, τὸ μάτην συκοφαντούμενον σύγχυσιν δηλώσει παρὰ C τῷ Ἀετίῳ συλλογιζομένην, διὰ τὸ μὴ συνεξισοῦσθαι ⟨τὰ κτιστὰ⟩ τῷ υἱοῦ ὀνόματι, τῆς κτιστῆς ⟨φύσεως⟩ ἐν ἀληθείᾳ οὔσης καὶ οὐ ⟨διὰ⟩ ψιλῆς ὀνομασίας, ἐπειδήπερ οὐ ψιλὴν ἐπιδέχεται καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τὴν περὶ υἱοῦ ὀνομασίαν. οὐκ ὄντος δὲ ἀνυπάρκτου, οὔτε κατὰ ψιλὴν ὀνομασίαν λεγομένου 5 25 τοῦ υἱοῦ μονογενοῦς [καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος], τῇ τοῦ πατρὸς συνῆπται δόξῃ, καὶ οὐ συγκέχυται τῇ τῶν κτισμά|των ὀνομασίᾳ. οὔτε γὰρ ἐπάρ- 6 Ö 296 σεως δεῖται ἡ θεότης ὡς μὴ οὖσα, οὔτε ὕψους ἐστὶν ἐνδεομένη, κἄν τε παρά τινων τῶν ἐν ἀγνοίᾳ ὄντων μὴ ὑψοῖτο, οὔτε διὰ τῆς τινων | προφορᾶς D 432 ἡ θεότητος οὐσία συνίσταται. οὔτε γὰρ καυχήσεται ἡ τῶν ἀνθρώπων ἢ 7 D 30 ἄλλων προφορὰ ὡς θεῷ ἐνδεεῖ δόξαν περιποιουμένη ἢ καλλωπίζουσα θεὸν παντοκράτορα, θεὸν προσκυνητόν, θεὸν ἐπιστάτην καὶ κτίστην καὶ δημιουργὸν ἴδιον. οὔτε γὰρ ἑαυτὴν ὑπερένδοξον ἡγεῖται καὶ κοσμήτριαν τοῦ ἰδίου 8

3 2. Cor. 5, 10 — 4 Phil. 2, 11

J 7—11 = 357, 17—21

2 ⋆ etwa ⟨τέλος καὶ σὺ⟩ Holl 9 τῶν < J | τῆς < J 11 τὸν < 357, 20 15 ⟨γεννητὸς⟩ Holl 17 ⟨διὰ⟩ Holl 18 [ὡς] Öh. 21 συλλογιζομένην Holl] συλλογιζόμενον J | ⟨τὰ κτιστὰ⟩ Holl 22 ⟨φύσεως⟩ Holl | οὔσης Holl] οὐσίας J | ⟨διὰ⟩ Holl 25 [καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος] Holl 30 lies ⟨ἀν⟩ενδεεῖ oder θεῷ ὡς ἐνδεεῖ? Holl 31 ἐπίστατ(αι) J corr. Pet.

αὐτῆς δημιουργοῦ, ἐπεὶ ἂν ἑαυτὴν προσκυνητὴν ἡγήσαιτο, οὐ μὴν προσκυνοῦσα τὸν προσκυνούμενον. καὶ μάτην κατὰ πάντων λόγον κινεῖ ὁ σὸς λόγος, Ἀέτιε. | P 974

44. κζ. Εἰ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, ἀναίτιος δὲ 44,1
5 ἡ ἀγέννητος φύσις, οὐκ αἰτίαν δηλοῖ τὸ ἀγέννητον, ἀλλ' ὑπόστασιν σημαίνει.

Ἀνατροπή. Καὶ παντὶ γεννητῷ αἰτία συγκεκλήρωται, καὶ οὐχ ὁμο- 2 λογοῦμεν τοῦτο, ὡς ἀπὸ σοῦ μεμαθηκότες. προορᾷ γὰρ ἡ πίστις τῆς ἀληθείας τοῦτο καὶ προομολογεῖ καὶ διδάσκει, ὅτι θεός ἐστιν ὁ ἀναίτιος B
10 πάσης αἰτίας καὶ ἀμιγὴς καὶ ἀνυπεύθυνος πάσης ἰσότητος. διὰ τοῦτο 3 γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐ προσκυνοῦμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ οὐσίαν, διὰ τὸ μόνῳ πρέπειν τῷ ἀνυπευθύνῳ τὸ σέβας νέμειν, πατρὶ τῷ ἀγεννήτῳ καὶ υἱῷ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἁγίῳ πνεύματι τῷ ἀπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν τῇ τριάδι κτιστὸν καὶ ὑπὸ αἰτίαν ἐμπῖπτόν
15 ἐστιν. οὐ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τί ἐστιν ἐν τῇ τριάδι, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπὸ 4 αἰτίαν πεπτωκότα καὶ αἰτίαν κεκληρωμένα. διὸ ἀναιτία οὖσα τῆς τοιαύτης αἰτίας ἡ τριὰς μόνην ἑαυτὴν ἀπλανῶς ἐδίδαξε προσκυνεῖσθαι, ἐπειδὴ μόνη C αὕτη ἀναίτιός ἐστι. τὰ δὲ πάντα ὑπὸ αἰτίαν περιπέπτωκε· τὰ μὲν γάρ ἐστι 5 γεγονότα καὶ κεκτισμένα, πατὴρ δὲ ἄκτιστος, υἱὸν ἔχων ἐξ αὐτοῦ γεγεννη-
20 μένον, ἀλλ' οὐ κτιστόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καὶ οὐ δεδημιουργημένον. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων οὔτε πάθος κεκλήρωται 6 αἰτίου ὁ προσκυνού|μενος υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κἂν πατέρα ἔχοι τὸν D 433 γεννήτορα, οὔτε τὰ λοιπὰ κτίσματα ἄνευ πάθους εἴη κληρώσεως αἰτία, D ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος κεκτισμένα· σαφῶς δὲ 7
25 ἄνευ πάθους εἴη ὁ μονογενὴς κληρώσεως αἰτία, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, ὡς καὶ ὁ πατήρ, ὅτι υἱός ἐστι γέννημα καὶ οὐ κτίσμα, καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ γεγεννῆσθαι αἰτία⟨ν⟩ πάθους κληρωθήσεται ὁ υἱός, | οὐδὲ τὸ Ö 298 πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται. οὔτε γὰρ ὁ πατήρ, ἐπειδὴ ἐγέννησε 8 καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐξήγαγε, τὰ δ' ἄλλα πάντα μετὰ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἔκτισεν,
30 ὑπὸ πάθος αἰτίας ⟨ἐμπίπτων⟩ εὑρίσκεται, | καίτοι γε τῶν ἄλλων πάντων P 975 ἐν τῷ κτίζειν ἢ γεννᾶν πάθει συνεχομένων. ἀναίτιος γοῦν ὁ πατὴρ καὶ ὁ 9 υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· αἰτία δέ ἐστιν ἡ τριὰς τῶν ἁπάντων, συγκτίζουσα καὶ συνδημιουργοῦσα, μηδὲν ἐν αὐτῇ κτιστὸν ἢ δεδημιουργημένον γινώσκουσα.

35 45. κη. Εἰ πᾶν τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου γέγονεν, ἡ δὲ ἀγέννητος 45,1 ὑπόστασις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν, ἀνάγκη οὐσίαν B δηλοῦν τὸ ἀγέννητον.

J 4—6 = 357, 22—23 — 35—37 = 358, 1—3

4 αἴτιος 357, 22 5 ἀλλὰ J 23 αἰτια J, lies vielleicht αἴτια? Holl 25 αἰτία Holl] αἰτίας J 27 αἰτία⟨ν⟩ Holl 30 ⟨ἐμπίπτων⟩ Holl

Ἀνατροπή. Καὶ τοῦτο πάλιν Ἀέτιος ἥκει φέρων ἡμῖν, ὡς καινόν 2
τι καὶ πρόσφατον ὑφηγούμενος, ἵνα φανῇ διαλεκτικῆς ἐφευρετὴς εἶναι
συλλογιστίας, ἐκ περισσοῦ [οὐ] μόνον αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, ὅπερ οὐδὲ ἀμφι-
βάλλεται οὔτε κατὰ τῆς ἀληθείας * τὸ ἀεὶ ἐν αὐτῷ * ἔν τε τῇ καθολικῇ
5 ἐκκλησίᾳ ὁμολογούμενον [ἐνυπάρχει]. »⟨εἰ⟩ πᾶν γὰρ τὸ γεγονὸς ὑφ' ἑτέρου 3
γίνεται, ἡ δὲ ἀγέννητος ὑπόστασις οὔτε ὑφ' ἑαυτῆς οὔτε ὑφ' ἑτέρας γέγονεν, C
[εἰ] καὶ ἀνάγκη οὐσίαν δηλοῦν τὸ ἀγέννητον.« καὶ τί τούτου ἀναγκαιότερον; 4
ὅπερ γὰρ ἀεὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τε Ἀνομοίοις καὶ Ἀρειανοῖς ⟨ἀποβάλλεται⟩,
τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, παλιμβόλως ἐξελάβετο Ἀέτιος, σαφῶς ἀναγκαζόμενος
10 ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν. οὐσίας τοίνυν οὔσης τῆς ἀγεννησίας, ἐξ 5
αὐτῆς δὲ καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων ἀχράν|τως καὶ ἀπαθῶς γεννησάσης τὸν D 434
μονογενῆ, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξαγαγούσης τὸ ἅγιον πνεῦ-
μα καὶ οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, σαφῶς ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὀρθοδόξως
ὁμοούσιος ἡ τριὰς κηρύττεται, μηδενὸς τῶν κεκτισμένων δυναμένου τῷ D
15 ὀνόματι τούτῳ καλεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲ κατὰ φύσιν εἶναί τι ὅμοιον τῷ μονο-
γενεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι μήτε κατὰ τὸ σέβας. τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἐξ οὐκ 6
ὄντων κεκτισμένα καὶ οὐ προσκυνητά, ἡ δὲ τριὰς ἀεί ἐστιν, ὁ πατὴρ πατὴρ
τέλειος καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς τέλειος ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
πνεῦμα τέλειον ἐκ πατρὸς προελθὸν καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον. καὶ πάντα 7
20 ἡμῖν φωτεινὰ τὰ τῆς θείας γραφῆς καὶ τὰ τῆς ἁγίας πίστεως, καὶ οὐδὲν
σκολιὸν ἢ ἐναντίον ἢ στραγγαλιῶδες. | P 976

46. κθ. Εἰ τῇ τοῦ γεννήματος οὐσίᾳ συνεμφαίνεται ὡς αἰτία **46,1** Ö 300
ἡ ἀγέννητος ὑπόστασις, κατὰ πάσης αἰτίας τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα,
αὐτοουσία ἐστὶν ἀσύγκριτος, οὐκ ἔξωθεν συνεμφαίνουσα τὸ ἀπρό-
25 σιτον, αὐτὴ δὲ ὑπάρχουσα ἀσύγκριτος καὶ ἀπρόσιτος, ἐπειδὴ καὶ
ἀγέννητος.

Ἀνατροπή. Πολλάκις κατὰ τῶν αὐτῶν Ἀέτιος φέρεται, ὥσπερ καὶ 2 B
αὐτὸς πολλάκις ἔφην, εἰς κάματον μόνον ἡμᾶς φέρων καὶ οὐδὲν περισσότε-
ρον. διὸ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀνάγκην ἔσχομεν τῷ καμάτῳ προσθεῖναι καὶ
30 τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς δευτερολογεῖν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτῷ οὕτως ἔδοξεν. εἰ 3
γὰρ καὶ τῇ ⟨τοῦ⟩ γεννήματος οὐσίᾳ συνεμφαίνεται ἡ ἀγέννητος γεννήσασα,
οὐδὲν διοίσει τῷ ἀξιώματι ⟨ἐπὶ⟩ τῷ γεννᾶν ὁ γεννήτωρ τοῦ γεγεννημένου.

J 19 vgl. Joh. 16, 15 — 22—26 = 358, 4—7

3 [οὐ] Corn. Pet. 4 * etwa ⟨στρατεύεται⟩ Holl | αὐτῷ] lies wohl ἑαυτῷ Holl | * etwa ⟨σαφὲς ὑπάρχον⟩ Holl 5 [ἐνυπάρχει] Holl | ⟨εἰ⟩ Holl 7 [εἰ] Holl 8 ⟨ἀποβάλλεται⟩ Holl 10 ὁμολογεῖν Holl] ὡμολόγησεν J 22 συμφαίνεται 358, 4 24 συνυφαίνουσα J 24/25 ἀπρόσιτον, vgl. 400, 10] ἀσύγκριτον Ch. Dial. 25 αὐτὴ Holl] αὐτὸ J u. 358, 6 Ch. Dial. 32 τῷ ἀξιώματι Holl] τοῦ ἀξιώματος J | ⟨ἐπὶ⟩ τῷ Holl] τοῦ J | τοῦ γεγεννημένου Holl] τὸ γεγεννημένον J

ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἐγέννησεν οὐσιωδῶς πνεῦμα ἐκ πνεύματος καὶ οὐ σῶμα ἐκ σώματος. διὸ ἀσυγκρίτως συνεμφαίνεται συμπρέπων ὁ γεννήτωρ τῷ C γεγεννημένῳ καὶ ὁ γεγεννημένος τῷ γεγεννηκότι. οὔτε γὰρ προσθήκης 4 δεῖται τὸ θεῖον, ἵνα ποτὲ πατὴρ κληθείη, ποτὲ δὲ οὔ, | οὔτε ὁ υἱὸς εὑρε- D 435
5 θήσεται * ἐκ τοῦ ἄνωθεν συνδέσμου ποτὲ μὴ ὤν, ἄρτι δὲ ὤν. διὸ αὐτοουσία ἐστὶν ὁ θεὸς πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐχ ἑτεροουσία. οὔτε 5 γάρ ἐστι συνάδελφος οὔτε ἐστὶν ἐπιγένητος, ἀλλὰ * ἀνεκδιηγήτως συμπρέποντος τοῦ πατὴρ ὀνόματος ὁμοουσίῳ ὄντι τῷ υἱῷ καὶ συμπρέποντος τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ τοῦ ἐξ αὐτοῦ ⟨καὶ⟩ δι᾽ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ⟨λαμβά-
10 νοντος⟩, τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος. διὸ τὸ ἀπρόσιτόν ἐστιν ἐν πατρὶ 6 D καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πρὸς ἅπαντα, ὅσα ἐστὶν ὑποβεβηκότα ὄντα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τριάδος κτισθέντα· ἡ δὲ τριὰς πρὸς ἑαυτὴν οὐκ ἀπρόσιτος· ἔστι γὰρ ἄκτιστος καὶ ἀγέννητος καὶ ἀσύγκριτος. διὸ οὐ δύναται οὐδὲν 7 ἐξισοῦσθαι πατρί, οὐ συμπροσκυνεῖται αὐτῷ τι τῶν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονότων
15 καὶ οὐχὶ γεγεννημένων. οὐδενὶ γὰρ τῶν γεγονότων εἶπε | ποτὲ »κάθου 8 P 977 ἐκ δεξιῶν μου«, οὐδὲ μὴν ὁ μονογενὴς περί τινος εἴρηκεν ὅτι »ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα« καὶ »ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί« καὶ »οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ ᾧ ἐὰν ἀποκαλύψῃ«. ἀποκαλύπτει δὲ διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ γινώσκοντος 8
20 καὶ διδάσκοντος καὶ ἀπαγγέλλοντος ἐν κόσμῳ τὰ υἱοῦ, »ἐρευνῶντός τε καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ«. διὰ τοῦτο γάρ φησιν »ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν καθὼς τιμᾷ 9 τὸν πατέρα, ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ᾽ αὐτόν«· καὶ οὐκ εἶπεν »ὁ μὴ τιμῶν ἀγγέλους | ὡς τιμᾷ τὸν πατέρα«, οὐδὲ πάλιν εἶπεν »ὁ μὴ καὶ τὸν υἱὸν B Ö 302 τιμῶν«, ἀλλὰ τὸν υἱὸν ὡς τὸν πατέρα, ὡσαύτως ὅτι »οὐκ ἀφεθήσεται τῷ
25 εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντι, οὔτε ὧδε οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι«, ἵνα σημάνῃ τῆς τριάδος τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀσύγκριτον ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι.

47. λ̄. Εἰ ὑπεράγει πάσης φύσεως ὁ παντοκράτωρ, διὰ τὸ ἀγέν- **47,1** νητον ὑπεράγει, ὅπερ ἐστὶν αἴτιον τοῖς | γεννητοῖς διαμονῆς. εἰ δὲ D 436
30 μή ἐστιν οὐσίας δηλωτικὸν τὸ ἀγέννητον, πόθεν ἂν ἡ τῶν γεννητῶν C φύσις ἕξει τὸ διασῴζεσθαι;

15 Ps. 109, 1 — **16** Joh. 14, 9 — **17** Joh. 14, 10 — **18** Matth. 11, 27 — **20** vgl. Joh. 16, 8—14 — vgl. 1. Cor. 2, 10 — **21** Joh. 5, 23; 3, 36 — **24** Matth. 12, 32

J 28—31 = 358, 8—11

5 * etwa ⟨λελυμένος⟩ Holl 7 ἐπιγεννητὸς J | zu συνάδελφος und ἐπιγένητος gehört als Subjekt aus dem vorhergehenden Satz ὁ θεός | * etwa ⟨ὁμοούσιος τριὰς⟩ Holl 9/10 τοῦ . . . ⟨καὶ⟩ . . . ⟨λαμβάνοντος⟩, τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πνεύματος Holl] τὸ . . . τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα J 11 ὄντα] lies αὐτῶν? Holl 14 οὐ] οὔτε Eltester 16 τινος ⟨αὐτῶν⟩ oder ⟨γεγονότος⟩ Klost. 29 δὲ < Ch

Ἀνατροπή. Πρέπει λέγειν καὶ ὁμολογεῖν καὶ οὕτως κατέχειν, ὅτι 2
πάσης φύσεως ὑπερέχει ὁ παντοκράτωρ, ἐξ οὗπερ ἡμῖν ὁ μονογενὴς ἀνεκδιη-
γήτως προῆλθεν ὁ θεὸς λόγος καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. καὶ διὰ τοῦτο 3
ἀσφαλῶς οὐ κτίσιν θεολογοῦμεν, ἵνα μὴ μωρανθῶμεν. τὴν δὲ ὑπερβαίνουσαν
5 πᾶσαν φύσιν τριάδα δοξολογοῦμεν, υἱὸν σὺν πατρὶ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ
πνεῦμα, διότι ἀγέννητον καὶ ἄκτιστον. ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἄλλης φύσεως ὁ 4 D
μονογενὴς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλὰ θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτός,
σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς παντοκράτωρ ἀκούσει,
ὡς καὶ σαφῶς ἔχει ἡ θεία γραφή. οὐ γὰρ ἀλλοῖός ἐστι παρὰ τὸ τοῦ πατρὸς 5
10 ἀξίωμα ὁ μονογενής, συμπρέπων δὲ τῷ τοῦ πατρὸς ἀξιώματι, ὡς διαρρήδην
μαρτυρεῖ μοι ὁ ἅγιος ἀπόστολος ἐν πνεύματι ἁγίῳ φήσας περὶ τῶν υἱῶν
Ἰσραήλ, »ὧν« φησιν | »ἡ λατρεία καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ὧν οἱ πατέρες, ἐξ P 978
ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς
αἰῶνας, ἀμήν«. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσκυνητὸς ὁ μονογενὴς καὶ θεὸς 6
15 ὁ μονογενὴς καὶ θεῖον πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μετὰ τὴν ἁγίαν τριάδα
οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός. ὁ δὲ πατὴρ παντοκράτωρ καὶ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ 7
παῖς Ἰησοῦς Χριστὸς συμπρέπων τῷ τοῦ πατρὸς ἀξιώματι, καὶ πατὴρ καλού-
μενος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, συμπρέπων δὲ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ πνεύματι,
ἀκτίστως ἀεὶ ἡ τριὰς φανερουμένη καὶ γινωσκομένη, ἐξ ἧς τριάδος τοῖς 8 B
20 πᾶσι γεγονόσι τὸ αἴτιον ἔνεστιν, ὅπερ ἐστὶν οὐσίας ἀκραιφνοῦς καὶ ἀσυγ-
κρίτου δηλωτικόν, πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι, ἀεὶ
τῆς διαμονῆς τὸ ἀΐδιον ἐν ἑαυτῇ ἐχούσης, | ἐξ ἧς τριάδος τοῖς γεγονόσι τὸ D 437
διασῴζεσθαι πρόσεστιν.

48. λα̅. Εἰ οὐδὲν τῶν ἀοράτων αὐτὸ ἑαυτοῦ σπερματικῶς 48,1
25 προϋπάρχει, διαμένει δὲ ἐν φύσει ἀποκεκληρωμένῃ, πῶς ὁ ἀγέννητος C
θεός, ἐλεύθερος ἀποκληρώσεως ὑπάρχων, νῦν μὲν τὴν ἑαυ|τοῦ οὐσίαν Ö 304
δευτέραν ἐν γεννήματι ὁρᾷ, νῦν δὲ προτέραν ἐν ἀγεννήτῳ κατὰ τὴν
τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου τάξιν;

Ἀνατροπή. Ἔδει τὸν Ἀέτιον ἡμῖν προσημαίνειν καὶ σαφεῖς τὰς 2
30 αὐτοῦ πεύσεις προβάλλειν, μάλιστα ταύτην ἥνπερ * λέξιν ἐπιλήψιμον καὶ
μηδ' ὅλως ἔχουσαν συγγένειαν τῶν ὁμοιωμάτων, οὐδὲ θατέρου τῶν ὑπ'
αὐτοῦ ὠνομασμένων θατέρῳ συνεξισοῦσθαι δυναμένου. πολλῶν γὰρ ἀορά- D

4 vgl. Röm. 1, 23 — 12 Röm. 9, 4f — 16 vgl. Jes. 43, 10 — 17/18 Jes. 9, 6 var.

J 24—28 = 358, 12—16

8 ἀκούσει Holl] ἀκούσας J 18 lies συμπρέπον . . τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα? Holl 19 lies ἄκτιστος? Holl 20 ὅπερ Holl] εἴπερ J 24 αὐτὸς αὐτοῦ 358, 12 25 πῶς + ἂν 358, 13 27 ὁρᾶν 358, 15 | προτέραν] πρώτην Ch 28 τοῦ < Ch | δευτέραν 358, 16 30 * etwa ⟨εἰσφέρει⟩ Holl 31/32 θατέρου . . . δυναμένου Holl] θάτερον . . . δυνάμενον J

των ἥκει φέρων ἡμῖν τὰς ὀνομασίας. ἔστι γὰρ καὶ ἀόρατα ζῷα τὰ πνευμα- 3
τικά, φημὶ δὲ Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι, »πνεύματα« ὄντα,
καὶ ἄλλα τινά, ἐν οἷς ἀληθῶς πληροῦται τὸ μήτε ὑπάρχειν ἐν ἑαυτοῖς σπερ-
ματικῶς τι. οὔτε γὰρ σώματα φαίη ἄν τις τὰ ἀόρατα. καὶ γὰρ οὔτε γεννῶ- 4
5 σιν οὔτε γεννῶνται· ἐκτίσθησαν δὲ κατὰ βούλημα τῆς οὔσης ἀεὶ θεότητος
σαφῶς, καὶ λέλογχεν ἕκαστον τῶν κεκτισμένων ὅπερ ὁ ὢν | αὐτῷ διένειμεν P 979
ἀρετῆς ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς αὐτοῦ ἀφθόνου φιλανθρωπίας, καὶ ἀπεκληρώθη
ἕκαστον ὅπερ κεκλήρωται, καὶ ἐν τούτῳ μένει. καὶ ἐλεύθερός ἐστιν ὁ 5
θεὸς πάσης αἰτίας, ἐν ἑαυτῷ ἔχων τὸ πᾶν, οὐ μελλητικῶς, οὐδὲ μεταμε-
10 μελημένως τὸν υἱὸν μετὰ χρόνους ἔχων ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτοῦ, ἀλλὰ
συμπρεπόντως τῷ ἀεὶ ἔχειν υἱὸν γεγεννημένον υἱὸν ἔχων καὶ τοῦτον μονο-
γενῆ, ἀεὶ ἔχοντα πατέρα ἐν ἑαυτῷ· ἔχει καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐκ πατρὸς
ὂν καὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνον, ἀεὶ ἔχων.

Καὶ γὰρ οὔτε ἐπὶ ἀδοξίᾳ οὔτε ἐπὶ προσθήκῃ δόξης ἡ περιουσία τῆς 6
15 θεότητος ἀεὶ οὔσης. μηδενὸς δὲ | ἀεὶ ὄντος τῶν κεκτισμένων, πότε ἑώρα B D 438
ἑαυτὴν ἡ τριὰς ἐν ἥσσονι περιουσίᾳ, καὶ νῦν μὲν τοῦτο ἑώρα, νῦν δὲ ἐν
προ⟨σ⟩θέσει οὐσίας ὡς ἐνδεής, μετὰ τὸ κεκτικέναι τὰ κεκτισμένα ἐν
περισσοτέρᾳ προσθήκῃ δόξης ἢ περιουσίας νῦν ἑαυτὴν ὁρῶσα; καὶ ἐκ 7
πανταχόθεν οὐδὲν ἐνσκήψει τῶν βουλομένων κατὰ τῆς ἀληθείας τὰς συλ-
20 λογιστικὰς ἀνθρωπίνας ὑπονοίας παραφέρειν καὶ εἰς μέσον φέρειν *, ὑπερ-
βαινούσης τῆς τοῦ θεοῦ ἀξίας, πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος,
πάντα νοῦν ἀγγέλων καὶ ἐπέκεινα, πόσῳ γε μᾶλλον ἀνθρωπίνης φύσεως· C
ἐπειδὴ γὰρ λογισμοὶ ἀνθρώπων δειλοί, φθαρταὶ δὲ αἱ τούτων διάνοιαι,
εἰς συλλογισμοὺς καὶ συζητήσεις ἑαυτὰς περιπείρουσαι. ὡς ἄλλοι ἀφ' 8
25 ἑαυτῶν συλλογισμῶν ἀνακρινόμενοι | κατὰ σοφιστικήν τινα ὑπόνοιαν Ö 306
οἱ μὲν περὶ τοῦ κακοῦ ὅτι πόθεν ἤρξατο ⟨συνελογίσαντο⟩, ἄλλοι δὲ ὅτι
πόθεν ὁ διάβολος ἢ διὰ τί γέγονεν, ἕτεροι δὲ τὸν μέλλοντα ἁμαρτάνειν
ἄνθρωπον, ὅτι διὰ τί θεὸς οὕτως αὐτὸν ἔκτισεν, ὁ δὲ τοιοῦτον αὐτὸν ἐργα-
σάμενος διὰ τί ὕστερον αὐτὸν αἰτιᾶται; ἵν', ὅταν πάντας περικρούσαντες 9
30 τοὺς ἑαυτῶν λογισμοὺς καταμάθωσιν ἑαυτοὺς φθαρτούς, ἀποδώσωσι τῷ ἐν D
πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι *, τουτέστι τῇ μιᾷ τριάδι, τὸ σέβας καὶ τὴν
γνῶσιν· παρ' αὐτοῦ δὲ αἰτούμενοι τῆς ἀληθινῆς πίστεως τὴν γνῶσιν καὶ πορι- 10
σάμενοι, [ἵνα] μὴ ὑπερβαίνειν πειρῶνται τὸ ἴδιον μέτρον, ἀλλὰ μάθωσιν

2 vgl. Ps. 103, 4 Hebr. 1, 7. 14 23 Sap. Sal. 9, 14 (13. 15)

J

2 ὄντα Holl] τε J 3 ὑπάρχειν Holl] ὑπάρχον J 11 τῷ Corn.] τὸ J 12 ἔχοντα Corn.] ἔχων J 13 ἔχων Corn.] ἔχον J 17 corr. Pet. 20 * etwa ⟨ἡ ματαιολογία⟩ Holl 26 ⟨συνελογίσαντο⟩ Holl 29 πάντας Holl] πάντες J 31 * etwa ⟨δοξολογουμένῳ θεῷ⟩ Holl 33 [ἵνα] Holl

ἡσυχάζειν ἀπὸ τετυφλωμένης ἐννοίας καὶ μὴ σοφίζεσθαι διὰ ἀναπτομένης γλώσσης καὶ λογισμῶν ἀσυνέτων, σωφρονίζεσθαι δὲ μᾶλλον διὰ τοῦ συνετοῦ ῥητοῦ τῆς ἁγίας καὶ θείας γραφῆς τῆς λεγούσης | »μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν«. P 980

5 49. λβ. Εἰ διαμένει ἐν φύσει ἀγεννήτῳ ὁ θεός, τὸ ἐν γενέσει καὶ ἀγεννησίᾳ ἑαυτὸν εἰδέναι ἀφῃρήσθω. συγχωρουμένου δὲ ἐν ἀγεννήτῳ καὶ γεννητῷ τὴν ἑαυτοῦ | οὐσίαν παρατείνειν, αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν, περιαγόμενος ὑπὸ γενέσεως καὶ ἀγεννησίας. εἰ δὲ καὶ τὸ γεννητὸν μετείληφε μετουσίας ἀγεννήτου, ἐν δὲ γεννητοῦ φύσει 10 ἀτελευτήτως διαμένει, ἐν ᾗ μὲν διατελεῖ φύσει γινώσκει ἑαυτόν, ἀγνοῶν δηλονότι τὴν ἀγέννητον μετουσίαν· οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ γεννητῆς. εἰ δὲ εὐκαταφρόνητόν ἐστι τὸ γεννητὸν διὰ μεταβολῆς ἐπιτηδειότητα, ἀξίωμα φύσεώς ἐστιν οὐσία ἀμετάβλητος, τῆς ἀγεννήτου οὐσίας πάσης 15 αἰτίας κρείττονος ὡμολογημένης. 49,1 D 439 B

Ἀνατροπή. Ἐν ἀγεννήτῳ φύσει διαμένει ἀναμφιβόλως ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας ἐξ οὐκ ὄντων καὶ δημιουργήσας, ὁ πατὴρ ⟨ὁ⟩ γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἑαυτῷ υἱὸν καὶ συμπρέποντα τῇ αὐτοῦ ἀϊδιότητι, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἅγιον πνεῦμα ἐξελθόν, πρεπόντως ὑπάρχον τῇ αὐτοῦ ὁμοου-20 σιότητι· καὶ οὔτε ἐπειδήπερ ἡ τριὰς ἔκτισεν ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, παρὰ τοῦτο ἀναιρεῖται τὸ ἀναλογοῦν τῷ τοῦ θεοῦ ἀξιώματι διὰ τοῦ προσφάτου τῶν κτισμάτων ὀνόματος, ἡ τοῦ ὄντος ἀϊδιότης. ἀφαιρεῖται δὲ ἀπὸ τῶν κεκτισμένων ἡ ἄνωθεν ὑπερβαίνουσα οὐσία, οὐκ οὖσα τούτοις ὁμοούσιος, ἐξ οὐκ ὄντων δὲ καλέσασα εἰς τὸ εἶναι. διὸ ὁ 25 γεγεννημένος υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ | ὄντων, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὄντος, συμπρεπόντως ἅμα θεωρεῖται, οὔτε παρατεινομένης τῆς οὐσίας οὔτε συστελλομένης, ἀλλὰ πνεῦμα ὢν ὁ πατὴρ πνεῦμα ἀληθινῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησεν, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐξήνεγκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐχ ἑαυτὸν ἀγνοεῖ οὔτε τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν συστελλομένην ἢ πλατυνομένην οἶδεν ἢ τομὴν ὑφισταμένην· ταῦτα 30 γὰρ πάντα περὶ ⟨ἑαυτοῦ⟩ θεὸν | εἰδέναι ἀλογώτατον, ὥσπερ καὶ ἀγνοεῖν 2 C 3 4 D Ö 308 5 P 981

3 Röm. 12, 3

J 5—15 = 358, 17—359, 2

5 γεννήσει Ch 6 ἀφωρίσθω Ch 7 γεννητῇ Ch 8 γεννήσεως Ch 9 γενητὸν 358, 20 | γεννητῇ Ch 10 ἐν ᾗ μὲν διατελεῖ Holl] εἰ μὲν δὴ ἀτελῆ 358, 22 εἰ μὲν διατελῶν J ἐν ᾗ μόνῃ διατελεῖ Ch | αὐτόν J und 358, 22 11 ἀγεννήτου? Holl 12 αὐτοῦ J | ἔχει 358, 24 13 γεννητὸν] ἀγέννητον J und 358, 25 15 ὁμολογουμένης J 17 ⟨ὁ⟩ Holl 21 ἀναιρεῖται] lies ἀφαιρεῖται? Holl, vgl. Z. 6 und 23 und 404, 10 24 εἰς τὸ Holl] τοῦ J 30 ⟨ἑαυτοῦ⟩ Holl | ὥσπερ Holl] ὥστε J

αὐτὸ τὸ θεῖον * ὅπερ ἐστὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα *. καὶ οὔτε ὁ ἀγέννητος οὐ συμμετέχει τῷ γεννήματι τὸ ὁμοούσιον | οὔτε ὁ γεννητὸς οὐ συμπεριέχει D 440 τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον. οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν καὶ ὁ υἱὸς οἶδε τὸν πατέρα, 6 ἀτελευτήτως ἀεὶ τῆς τριάδος ἀκτίστου μενούσης καὶ ἀτελευτήτως ὑπάρ-
5 χοντος τοῦ μονογενοῦς, γεγεννημένου ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος, ὄντως ὄντος καὶ ἐν ἰδίᾳ τελείᾳ φύσει. διὸ γινώσκει ἑαυτὸν καὶ οὐκ ἀγνοεῖ οὔτε ὁ υἱὸς τὴν 7 ἀγέννητον πατρὸς οὐσίαν οὔτε ὁ ἀγέννητος τὴν τοῦ υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ οὐσίαν, ἀξιοπίστου ὄντος τοῦ μονογενοῦς θεοῦ λόγου φήσαντος »οὐδεὶς οἶδε τὸν B πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ«.

10 Διὸ ἀφῃρήσθω τὸ τούτου τοῦ γεννάδα Ἀετίου ἀποφαντικὸν κέλευσμα 8 τὸ φῆσαν· »οὐ γὰρ οἷόν τε αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἀγεννήτου οὐσίας γνῶσιν ἔχειν καὶ γεννητῆς«. προὔλαβε γὰρ ὁ μονογενὴς παραγράψαι τὴν δικαστικὴν 9 αὐτοῦ ταύτην φωνήν, φήσας ἑαυτὸν εἰδέναι τὸν πατέρα καὶ ἄλλον οὐδένα, συμπεριλαβὼν ἅμα καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τὸ ἐνύπαρκτον,
15 ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ φάσκει ὅτι »τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς διδάξει ὑμᾶς«. εἰ δὲ C τοῦ πατρός ἐστι τὸ πνεῦμα, οὐκ ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸ τὸν πατέρα. ἐν δὲ τῷ 10 εἰρηκέναι »οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός«, * ἵνα ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπερβεβηκὸς σημάνῃ τῶν ἄλλων τῶν μὴ ἀϊδίως ὑπαρξάντων, γενομένων δέ. εἰ δὲ προὔλαβεν ⟨φάσκων⟩ ἀεὶ εἰδέναι τὸν 11
20 πατέρα, μάτην ἡμῖν Ἀέτιος κενολεκτῶν ὑπεισδύνει, σαφῶς πᾶσιν ὢν δῆλος ὅτι ὡς ἄνθρωπος λογίζεται, σαρκικὸς ἀνακρινόμενος καὶ ψυχικὸς ὑπάρχων διὰ τοῦ ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα γινώσκοντος καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. ἐξῄρηται οὖν πάσης αἰτίας ὁ θεός, οὐ μόνον πατήρ, ἀλλὰ καὶ υἱὸς 12 D καὶ ἅγιον πνεῦμα, τῆς θεότητος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος
25 ὁμολογουμένης κρείττονος πάσης αἰτίας.

50. λγ. Εἰ τὸ ἀγέννητον πάσης αἰτίας ἐξῄρηται, εἴη | δὲ πολλὰ 50,1 D 441 ἀγέννητα, ἀπαράλλακτον ἕξουσι τὴν φύσιν. οὐ γὰρ ἂν μὴ ἀποκληρώσει φύσεώς τινος κοινοῦ καὶ ἰδίου μετειληφυῖα ἡ μὲν ἐποίει, ἡ δὲ ἐγίνετο. || P 982 Ö 310

Ἀνατροπή. Πάσης αἰτίας ἐξῄρηται ὁμολογουμένως τὸ ἀγέννητον, 2
30 διότι ἕν ἐστι τὸ ἀγέννητον καὶ προσκυνητόν, διαιρουμένου τοῦ προσκυνη-

3 vgl. Matth. 11, 27 — 8 Matth. 11, 27 — 15 Luc. 12, 12 Matth. 10, 20 — 21 vgl. 1. Cor. 4, 14

J 26—29 = 359, 3—5

1 * ergänze wohl ⟨τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα⟩ Holl | * etwa ⟨τὸ ἐρευνῶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ⟩? Holl 2 lies wohl τοῦ ὁμοουσίου oder συμμερίζει Holl 4/5 ὑπάρχοντος Holl] ὑπαρχούσης J 12 γεννητῆς Holl] ἀγεννησίας J 17 * etwa ⟨ἅμα τὸ ἀεὶ εἰδέναι ὑπέδειξεν⟩ Holl 19 ⟨φάσκων⟩ Holl 21 σαρκικὸς Holl] σαρκικῶς J Klost. 22 διὰ τοῦ . . . γινώσκοντος (abhängig von ἀνακρινόμενος) Holl] διὰ τὸν . . . γινώσκοντα J διὰ ⟨τὸ μὴ δέχεσθαι⟩ τὸν . . . γινώσκοντα Klost. 26 αἰτίας] οὐσίας Ch 27 ἀποκληρώσῃ J 30 ἕν ἐστι] ἔνεστι J

τοῦ ἀπὸ τῶν προσκυνούντων. προσκυνητὴ δέ ἐστιν ἡ τριάς, μονὰς οὖσα 3
καὶ ἐν ἑνὶ ὀνόματι ἀριθμουμένη τριάς, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα,
οὐκ ἀλλότριόν τι ἑαυτῆς ἐν ἑαυτῇ κεκτημένη, ἀλλὰ συμπρεπόντως πατὴρ
γεννήσας υἱὸν καὶ οὐ κτίσας. τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἐξ αὐτοῦ ἀεὶ τοῦ γεννή- 4
5 τορος, διότι γέννημα ἐκ τοῦ ὄντος ἐστὶ ⟨ὁ υἱὸς⟩ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐξελθὸν B
ἅγιον πνεῦμα, οὔσης τῆς τριάδος ἐν μιᾷ ἑνότητι ἀκτίστῳ, τῶν δὲ πάντων
ἐξ αὐτῆς τῆς τριάδος ἐξ οὐκ ὄντων κεκτισμένων· ὅθεν ἡ μία τριὰς εἷς 5
ἐστι θεός, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, οὐκ ἀλλότριόν τι ἑαυτῆς ἐν
ἑαυτῇ κεκτημένη, ἄκτιστος, ἀγέννητος, ἀδημιούργητος, τριὰς οὐ πεποιη-
10 μένη, ἀλλὰ ποιοῦσα, οὐ κτίσματος ὄνομα ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ, ἀλλὰ κτί-
ζουσα, μία οὖσα καὶ οὐ πολλαί. τὰ δὲ πάντα ἐξ αὐτῆς πολλὰ μὲν ὄντα, 6
ἀλλ' οὐ σὺν αὐτῇ ἀριθμούμενα. διὸ οὔτε ἀποκεκλήρωται ἑτέρᾳ φύσει *
κοινότητος τῆς οὐσίας τῆς ἀσυγκρίτου. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ κτιστή τις 7 C
οὖσα ἐν τῇ τοῦ θεοῦ οὐσίᾳ φύσις, ἀλλὰ δημιουργικὴ τῶν πάντων τῶν οὐ
15 δυναμένων τῇ ἀσυγκρίτῳ καὶ μιᾷ οὐσίᾳ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-
ματος ὁμοουσιότητι ἐπικοινωνῆσαι, ὡς σαφής ἐστι τῷ τὴν γνῶσιν τῆς
ἀληθείας εἰληφότι ἀποκαλύπτουσα ⟨τῷ⟩ ὅτι αὐτὴ μόνη προσκυνεῖται
καὶ οὐ τὰ πάντα, ὡς καὶ αὐτὴ μόνη εἰς ὄνομα ἑαυτῆς βαπτίζει, καὶ οὐ τὰ
ὅλα.

20 51. λδ. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδ' ὁποτέρα διοίσει 51,1 D
τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μετα-
βάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλ|λειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ θεῷ ὑφιστᾶν D 442
ἐκ μὴ ὑποκειμένης οὐσίας;

Ἀνατροπή. Πᾶς τις τῶν ἀντικαταστάντων τῇ ἀληθείᾳ καταπληκτικῶς 2
25 ἐπισυνάξας ἑαυτῷ λογίδια ἔδοξέ τισιν ἀνατρεπτικῶς ἐπισκήπτειν καὶ ἀπὸ P 983
τῆς ζωτικῆς ὁδοῦ μεταφέρειν καὶ λυμαίνεσθαι, ὡς οὗτος ὁ Ἀέτιος νῦν
μὲν φύσει ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ μηδὲν λέγων καταπλήττειν δοκεῖ τοὺς ἀκε-
ραίους, ἐκ περιττοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα λέγων, ὀνόματι ⟨ἀγεννήτου⟩
ὡς εἴωθεν ἐκ περιττοῦ προφέρειν καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ κεχρημένος.
30 οὐ γὰρ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος παρ' αὐτοῖς τοῖς συνετοῖς ὁμολογεῖται, ἐπεὶ 3
πᾶσα ἂν ἐθεολογεῖτο. οὐ πασῶν δὲ θεολογουμέ|νων τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ μιᾶς 4 Ö 812
παρὰ πάσας, ἥτις ἐστὶ θεότης μία ἐν τριάδι, πῶς ἔτι ὑποληφθήσεται
τῷ γεννάδᾳ τούτῳ τὸ καταπληκτικὸν αὐτοῦ χωρεῖν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς B
ἀληθείας; διοίσει δὲ καὶ ὁποτέρα τῆς ὁποτέρας ὅτι ἡ μὲν τριὰς κτίζει, 5

J 20—23 = 359, 6—9

3 τι Holl] τὸ J 5 διότι Holl] διὸ τὸ J | ⟨ὁ υἱὸς⟩ Holl 8 τι Holl] τὸ J 12 * etwa ⟨μέθεξις⟩ oder ⟨τι⟩ Holl 17 ⟨τῷ⟩ Holl 22 ὑφεστάναι J 26 μεταφέρει J 28 ⟨ἀγεννήτου⟩ Holl 32 ὑποληφθήσεται Holl] ὑπολειφθήσεται J

τὰ δὲ πάντα ἀπ' αὐτῆς κέκτισται, καὶ ἡ μέν ἐστιν ἀδέσποτος, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῆς γενόμενα δεσπόζεται, καὶ ἡ μὲν μεταβάλλεται, ἡ δὲ ἀπαράβατον ἔχει τὴν φύσιν, μεταβάλλουσα ἀεὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς μεταβαλλόμενα, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τὰς οὐσίας καὶ τὰς ὑποστάσεις ὑφιστᾶν δυναμένη. τοῦτο 6
5 γάρ ἐστι συμπρέπον θεῷ ⟨τῶν⟩ ἐκ μὴ ὑποκειμένων καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων καὶ ὑποστάντων [κατὰ] τὴν διακόσμησιν μετασκευάζειν ὡς βούλεται. C

52. λε. Εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, πᾶσά ἐστιν ἀπαράλλακτος. τῆς δὲ οὐσίας τὸ ἀπαράλλακτον ἐχούσης τὸ ποιεῖν τε καὶ 52,1
10 τὸ πάσχειν αὐτοματισμῷ ἀναθετέον. πολλῶν δὲ ὄντων ἀγεννήτων καὶ ἀπαραλλάκτων, ἀναριθμήτως διοίσουσιν ἀλλήλων. οὐ γὰρ ἂν εἴη ἀριθμητὰ τὰ διεστῶτα ἢ καθόλου ἢ κατά τι, πάσης διαστάσεως ἀποκλήρωσίν τινα ἐμφαινούσης ἔτι ἀποτεταγμένης ἀγεννήτου φύσεως. D
| Ἀνατροπή. Οὐ πᾶσα οὐσία ἀγέννητος· ἠλίθιον γὰρ καὶ τὸ διανοεῖ- 2 D 443
15 σθαι ⟨τοῦτο⟩ καὶ Ἑλληνικῆς ἀγνωσίας οὗτος ὁ λογισμὸς καὶ τὸ ἀπόφθεγμα, κἄν τε ἀποφαντικῶς κἄν τε ἐρωτητικῶς τῷ Ἀετίῳ εἴρηται· δῆλον δὲ ὅτι ἐρωτητικῶς. Ἑλλήνων τοίνυν παῖδας τοῦτο ἐρωτάτω, κἀκεῖ- 3
νοι δὲ αὐτῷ συντιθέσθωσαν τοῦτο ἔχειν ἐκ συλλογισμῶν τὸ ἐρώ|τημα, P 984
ὕλην τινὰ σύγχρονον τῷ θεῷ ἐπιφημίζοντες. ἁλισκέσθω δὲ ἅμα ἐκείνοις,
20 εἰ συντιθοῖτο, ἐχούσης τῆς ἀληθείας ἓν εἶναι τὸ ποιοῦν, ἐν μιᾷ οὐσίᾳ ⟨οὔσης⟩ τριάδος τελείας καὶ οὐ κατὰ συναλοιφὴν ἀριθμουμένης. τὰ δ' ἄλλα πάντα γενητὰ καὶ κτιστὰ καὶ οὐκ ἀγέννητα. τῆς δὲ θεότητος ἀκτίστου 4
οὔσης, πατρὸς μὲν γεννῶντος, υἱοῦ δὲ γεννητοῦ, πνεύματος δὲ ἁγίου ἐξ αὐτοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ υἱοῦ λαμβάνοντος, πάντων
25 δὲ ὄντων κεκτισμένων, τοῦ δὲ ἀπαραλλάκτου τῇ δυνάμει μένοντος συμπρεπόντως ἐν τῇ τριάδι, πάσης θεότητος ἐπὶ τὸν πατέρα ἀναφερομένης B
διὰ τὸ εὔλογον καὶ ἄπτωτον τῆς μονάδος καὶ τὸ ἀναιρετικὸν τῆς πολυθεΐας, τὸ μὲν ἀπαράλλακτον μένει τῇ δυνάμει, τὸ δὲ εὔλογον συμπρεπόντως ἀναλογεῖται υἱοῦ πρὸς πατέρα καὶ ἁγίου πνεύματος. τοίνυν τούτων 5
30 οὕτως ἐχόντων, ἐξ ὑπαρχῆς πεσεῖται τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἐρωτήματος ἡ ἐπίνοια. οὐ γὰρ | πολλὰ τὰ ἀπαράλλακτα, ἀλλὰ ἡ μία τριὰς Ö 314
ἐν μονάδι καὶ μία θεότης ἐν τριάδι. τὰ δ' ἄλλα πάντα ἀφέστηκεν, οὔτε 6
αὐτοματισμῷ ἔχοντα τὸ πάσχειν ἢ ποιεῖν, οὔτε τῆς ἁγίας τριάδος ἐν C

J 8—13 = 359, 10—15

3 *μεταβαλλόμενα*] lies wohl *κεκτισμένα* Holl 5 *συμπρέπων* J | ⟨*τῶν*⟩ Holl 6 [*κατὰ*] Holl 9 *τε* < 359, 11 10 *τὸ* < Ch 10/11 *πολλὰ δὲ ὄντα ἀγέννητα καὶ ἀπαράλλακτα* Ch 11 *ἀριθμητῶς* J 13 *ἔτι*] *αἰτίου* J 15 ⟨*τοῦτο*⟩ Holl 21 ⟨*οὔσης*⟩ Holl | *συναλιφὴν* J 22 *γεννητὰ* J 25/26 *συμπρεπόντως* Holl] *συμπρέποντος* J 32 vor *ἀφέστηκεν* + ⟨*πολὺ*⟩? Holl

τῷ τὶ ποιεῖν δυναμένης πάσχειν, τῆς ὅλης ἀπαθοῦς οὔσης καὶ προσκυνητῆς· φημὶ δὴ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἐποίησε γὰρ πάντα 7 ὁ θεὸς δι' υἱοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τὸν υἱόν (οὐ γάρ ἐστι σὺν πᾶσι· συνυπουργεῖ γὰρ τῷ πατρὶ καὶ συμπροσκυνεῖται) οὔτε τὸ ἅγιον πνεῦμα (οὐ γὰρ ἀριθ-5 μεῖται ἀπὸ πάντων, στερεοῖ δὲ τὴν δύναμιν τῶν ἁπάντων καὶ συμπροσκυνεῖται). τῶν | δὲ πάντων ὑπὸ τὴν τοῦ ἑνὸς προνοησίαν ὑποτεταγμένων 8 D 444 ἕκαστα φέρεταί τε καὶ πράττει, πάσχει δὲ καὶ ὅσα ἕτερα *. διὸ ἡ μία D τριὰς πρὸς ἑαυτὴν ἀπαράλλακτος, τὰ δὲ ἄλλα ⟨τὰ⟩ ἐξ αὐτῆς παρηλλαγμένα. οὔτε γάρ ἐστι σύγχρονα οὔτε συναΐδια. μόνη δὲ ἀΐδιος καὶ ἄκτιστος 9 10 καὶ ἀγέννητος, υἱοῦ μὲν γεγεννημένου ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἀεὶ δὲ ὄντος καὶ μηδέποτε διαλείποντος τοῦ εἶναι. ὅθεν ἠσφαλισμένως κεφαλὴν 10 καὶ οὐκ ἀρχὴν τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἐδίδαξεν ὁ θεῖος λόγος διὰ τὸ ὁμοούσιον καὶ ἀϊδίως ὄντος τοῦ πνεύμα|τος τοῦ ἁγίου καὶ ἐκ πατρὸς ἀπεσταλ- P 985 μένου, ἀεὶ δὲ σὺν πατρὶ ὑπάρχοντος καὶ μὴ ἀπὸ χρόνου ἀρξαμένου.

15 53. λς. Εἰ τὸ ἀγέννητος καὶ τὸ θεὸς ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ 53,1 δηλοῖ, ὁ ἀγέννητος ἀγέννητον ἐγέννησεν. εἰ δὲ ἕτερόν τι δηλοῖ τὸ ἀγέννητος, ἕτερον δὲ τὸ θεός, οὐκ ἄτοπον τὸ θεὸν γεγεννηκέναι θεόν, ἑκατέρου τὴν ὕπαρξιν λαβόντος ἐξ ἀγεννήτου οὐσίας. εἰ δὲ τὸ πρὸ τοῦ θεοῦ μηδὲν εἴη, ὥσπερ οὐκ ἔστιν, τὸ θεὸς καὶ τὸ ἀγέννητος ταυτὸν 20 δηλοῖ, οὐ προσιεμένου τοῦ γεννήματος τὸ ἀγέννητον. διὸ οὐδὲ B συνεκφωνεῖσθαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ ἀνέχεται.

Ἀνατροπή. Πόθεν βούλεται ἡμᾶς Ἀέτιος προσπορίσασθαι ἐν 2 ἑαυτοῖς τὸν νοῦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένων πεύσεων τῶν αὐτοῦ λογισμῶν; καὶ εἰ μὲν φάσκει ἐκ λογισμῶν καὶ συλλογισμῶν, πεσεῖται 25 καὶ ἡμῶν ὁ πορισμὸς τῆς ὑπονοίας ἅμα αὐτῷ. θεὸν γὰρ οὐδεὶς συλλο- 3 γίσοιτο πώποτε, οὔτε »ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με οὕτως ἐποίη- C σας;« κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐξ εὐσεβοῦς δὲ λογισμοῦ καὶ δικαίας ἀσφαλείας ἐπὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῶν ἁγίων γραφῶν διδασκαλίαν ἀνακαμπτέον. λέξεως δὲ ἀπαραβάτου διδασκούσης ἡμᾶς περὶ τῶν τῇ | 4 Ö 316 30 κτίσει λατρευσάντων, ὡς ἐμωράνθησαν, πῶς οὐκ ἂν ⟨μωρὸν⟩ εὑρεθείη ἐπὶ κτίσματι θεὸν | λαμβάνειν καὶ τοῦτο προσκυνεῖν τε καὶ γεραίρειν, D 445

11 vgl. 1. Cor. 11, 3 — 26 Röm. 9, 20 — 29 vgl. Röm. 1, 25. 22
J 15—21 = 359, 16—22

6 ὑποτεταγμένων Holl] ἐπιτεταγμένων J 7 * etwa ⟨ποιεῖ κατὰ τὴν τοῦ ἑνὸς βούλησιν⟩ Holl 8 ⟨τὰ⟩ Holl 15 τὸ (vor θεός) < Ch 16 ἀγέννητον ἀγέννητος (< ὁ) 359, 17 16 f τὸ ἀγέννητον J und 359, 17 17 τὸ θεὸν γεγεννηκέναι θεόν] τῷ θεῷ θεὸν γεγεννηκέναι J und 359, 18 18 τὸ πρὸ < J 19 ὁ θεὸς J | τὸ ἀγέννητον J und 359, 20 | ταὐτὸ Ch 20 οὔτε J Ch 21 vor συνεκφωνεῖσθαι + τὸ 359, 21 30 ⟨μωρὸν⟩ Holl 31 θεὸν] lies wohl ⟨τὸ⟩ θεὸς ⟨ὄνομα⟩ Holl, vgl. 408, 19 | τοῦτο Holl] τοῦτον J

τῆς πίστεως φύσει παρεκβαλλούσης τὸ προσκυνητὸν ἀπὸ τοῦ κτιστοῦ
καὶ τὸ κτιστὸν ἀπὸ τοῦ προσκυνητοῦ; καὶ γὰρ εἰ ὅλως τοῦτο οὐδὲν διοίσει 5 D
πρὸς τοὺς τῇ κτίσει τὸ σέβας νέμοντας, οὐδὲν πρόκριτον ἔσται ἐν Χριστια-
νισμῷ· ἔσται δὲ ἡ τοιαύτη πίστις εἰδωλολατρεία μᾶλλον ἢ θεοσέβεια.
5 προσκυνοῦσι γὰρ κἀκεῖνοι ἥλιον καὶ σελήνην καὶ δυνάμεις, οὐρανόν τε 6
καὶ γῆν καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα. καὶ οὐ τὸ διάφορον τῶν κτισμάτων ποιεῖ-
ται τὸ θαῦμα, οὐδὲ διοίσει τὸ ἐξαίρετον ἑαυτὸ τῆς ὁμοτιμίας διὰ τὸ ὁμώ-
νυμον, κἄν τε ὑπερτεταλάντισται τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου. εἷς γάρ ἐστιν
ὁ τὰ ἀμφότερα ποιήσας καὶ ἀποκληρώσας | ἑκάστῳ, οὐκ ὀνόματος παρ- P 986
10 αλλαγήν, ἀλλ᾽ οὐσίας. ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς κεκτισμένοις τὸ δοῦλόν ἐστι 7
τοῦ κτίσματος τὸ ὄνομα, ἀλλ᾽ οὐ τὸ ἐλεύθερον. καὶ εἰ ἐν ἑνὶ μέρει τὸ
δοῦλον προσκυνεῖται, οὐδὲν διοίσει πρὸς τὸ ἄλλο μέρος ἡ προσκύνησις,
κἂν τε ὑποβέβηκεν· ἴσον γάρ ἐστι τῷ ἀνωτάτω, συγγενειάζον τῷ κτίσ-
ματι ⟨τῷ⟩ ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ τοῦ ὄντος ⟨τὸ εἶναι⟩ κεκληρωμένῳ. ἐν- 8
15 τεῦθεν τὸ ἀγέννητος συμπρέπει θεῷ καὶ τὸ θεὸς τῷ ἀγεννήτῳ. διὸ τὸ
γέννημα οὐκ ἔργον φαμὲν οὐδὲ ποίημα, ἀλλὰ γέννημα οὐσιωδῶς ἀπὸ
πατρὸς ἀχράντως γεγεννημένον, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ συμπροσκυνη- B
τόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ καὶ ⟨αὐτὸ⟩ οὐκ ἀλλότριον, διὸ καὶ
συμπροσκυνητόν. ἑτέρῳ δὲ τῶν κεκτισμένων τὸ θεὸς ὄνομα οὐ συνεκ- 9
20 φωνεῖται διὰ τὸ μετηλλάχθαι τῆς ἀγεννησίας, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων κεκλή-
ρωται τὸ εἶναι. ἡ δὲ τριὰς ἔχει τὸ ἀεὶ εἶναι καὶ οὐχ ἕτερον τὸ θεὸς καὶ
ἕτερον τὸ ἀγέννητος.

Συνομολογεῖς δέ, Ἀέτιε, τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς γεγεννῆσθαι εἰρωνείᾳ, 10
καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. πᾶν γὰρ τὸ γεννητὸν οὐ κτιστὸν καὶ τὸ κτιστὸν οὐ
25 γεννητόν. εἰ δὲ τὸ γεννητὸν κτιστόν, κατ᾽ ἄλλον τρόπον ἐστὶ κτιστόν, | C D 446
ὡς οἷόν ἐστιν εἰπεῖν, ἄνθρωποι γεννῶσιν ἀνθρώπους, ἀλλ᾽ οὐ κτίζουσιν,
αὐτοὶ δὲ ἄνωθεν ἐκ θεοῦ εἰσι κεκτισμένοι· διὸ αὐτοῖς τὰ μὲν γεννώμενα
γεγέννηται, παρὰ θεοῦ δὲ τὰ πάντα κέκτισται. θεοῦ δὲ ὄντος ἀκτίστου, 11
γεννήσαντος δὲ ἑαυτῷ υἱὸν καὶ οὐ κτίσαντος, οὐχ ἕτερον γεννᾷ παρὰ
30 τὴν αὐτοῦ οὐσίαν. πῶς οὖν ἔσται τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα κτιστόν, τοῦ
πατρὸς ἀκτίστου ὑπάρχοντος; εἰ δὲ κτιστὸν παρ᾽ αὐτῷ τὸ γέννημα, οὐ-
κέτι γέννημα καλεῖται. καὶ πολλή ἐστι πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς ἀτοπίας
ὑπόνοιαν ἀντιλογία. ἀπρεπὲς δὲ | καὶ θεῷ τὸ εἶναί ποτε ἄνευ υἱοῦ, ὕστερον 12 D Ö 318
δὲ καλεῖσθαι πατέρα μετὰ υἱόν· καὶ ἀπρεπὲς τῷ υἱῷ τὸ εἶναι πρὸ αὐτοῦ
35 χρόνον· ἔσται γὰρ ὁ χρόνος μείζων τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος. συμπρε- 13

J

7 ἑαυτὸ τῆς Öh.] ἑαυτῷ τὸ τῆς J 14 ⟨τῷ⟩ Holl | ⟨τὸ εἶναι⟩ Holl, vgl. Z. 21 | κεκληρωμένῳ Holl] κεκληρωμένον J 15 τὸ ἀγέννητος Holl] τὸ ἀγέννητον J 18 ⟨αὐτὸ⟩ Holl 21 τὸ θεὸς Holl] τι θεὸς J 22 τὸ ἀγέννητος Holl] τὸ ἀγέννητον J 23 γεγενῆθαι J 27 αὐτοὶ Holl] οὗτοι J

πόντως δὲ πατρὶ τὸ ἀεὶ ἔχειν ἐν ταυτότητι τῶν ἀξιωμάτων τὸ ἀνέκλειπτον καὶ ἀΐδιον. καὶ ὅτι πρὸ θεοῦ οὐδὲν ἦν, δῆλον τοῦτο. τὸ θεὸς τοίνυν, ὡς ἔφη Ἀέτιος, καὶ τὸ ἀγέννητος ταυτόν ἐστι δηλοῦν, καί πως ἑαυτοῦ καταπλέκων κατηγορεῖ μᾶλλον [δὲ] ἤπερ συ|νίσταται. εἰ γὰρ σὺν θεῷ τὸ 14 P 987
5 θεός, ὡς καὶ ἔστι, καὶ τὸ ἀγέννητος προσίεται τὸν γεννητὸν υἱόν· ἔχει γὰρ συμπεριειλημμένως τὸ θεός. συνεκφωνεῖται δὲ τῷ πατρὶ ἀπὸ τοῦ 15 θεὸς καὶ ἄκτιστος καὶ σὺν πατρὶ τιμώμενος θεὸς λόγος, κἄν τε τῷ Ἀετίῳ τοῦτο μὴ παρίσταται, τῶν πάντων κτισμάτων υἱῷ προσκυνούντων καὶ »πάσης γλώσσης ἐξομολογουμένης ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ
10 πατρός«, ᾧ ἡ δόξα, πατρὶ ἐν υἱῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. B

Τοῦ Ἀετίου ἐν τῷ τέλει τὸ ἐρρῶσθαι. 54,1

54. λζ. Ἐρρωμένους καὶ ἐρρωμένας ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος θεός, ὁ καὶ μόνος διὰ τοῦτο ἀληθινὸς θεὸς προσ|αγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ D 447
15 ἀποσταλέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποστάντος τε ἀληθῶς πρὸ αἰώνων καὶ ὄντος ἀληθῶς γεννητῆς ὑποστάσεως, διατηρήσει ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ σωτῆρι ἡμῶν, δι' οὗ πᾶσα δόξα τῷ θεῷ καὶ C πατρί, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ἀνατροπή. Καὶ ἐπὶ τῷ τέλει ὁ Ἀέτιος γράφων τῷ ἑαυτοῦ θιάσῳ, 2
20 οἷς ἔφη »ἀθληταῖς τε καὶ ἀθλητρίαις«, οὐκ ἀπελίπετο τῆς τοιαύτης τῶν λόγων μοχθηρίας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐρρῶσθαι ἀπέδειξεν αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ ἀλλότριον. φάσκει γὰρ »ἐρρωμένους ὑμᾶς ὁ ὢν αὐτογέννητος 3 θεός«, οὐ συνιδὼν ὅτι ἐν ἑνὶ λόγῳ ἔλυσε τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ ὑποσπορᾶς τοῦ ζητήματος. φήσας γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτάτω κεφαλαίοις περὶ ἀγεννήτου
25 θεοῦ, οὐ προεῖδε * καὶ ὅτι οὔτε ἑαυτὸν ἐποίει, ἐνταῦθα αὐτογέννητον D ἡμῖν παρεισάγων. πᾶσα δὲ ⟨κακὴ⟩ διάνοια ἐν λήθῃ ἑαυτῆς γίνεται, ὅπως φωραθείη. εἶτά φησιν, »ὁ καὶ μόνος διὰ τοῦτο | ἀληθινὸς θεὸς 4 Ö 320 προσαγορευθείς«. κατὰ δὲ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ διάνοιαν ἢ ἀναιρεῖ τὸ

9 Phil. 2, 11

J 13—18 = 359, 23—360, 3

3 τὸ ἀγέννητος Holl] τὸ ἀγέννητον J 4 [δὲ] Corn. Pet. 5 τὸ ἀγέννητος Holl] τὸ ἀγέννητον J 14 διὰ τοῦτο < 359, 24 vgl. Z. 27 16 ἀληθῶς < J Ch, vgl. 410, 21 | διατηρήσοι Ch 17 σωτῆρι] κυρίῳ 360, 2 vgl. 410, 27 | θεῷ καὶ < 360, 2 18 καὶ (vor νῦν) < Ch | ἀμήν < Ch 25 προεῖδε Holl] προοῖδε J | * etwa ⟨τὸ ἀναίτιον τοῦ θεοῦ⟩ Holl 26 παρεισάγων Holl] παρεισάγει J | ⟨κακὴ⟩ Holl

εἶναι [τὸν] υἱὸν ⟨τὸ⟩ θεός, καὶ μάτην συκοφαντεῖ τὸ ὄνομα, Χριστιανὸς τὸ ὄνομα καλεῖσθαι ⟨βουλόμενος⟩, ἢ ὅτι θεὸν μὲν ἔχει τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐκ ἀληθινόν, καὶ ἔσται αὐτῷ εἷς θεὸς ἀληθινὸς καὶ εἷς οὐκ ἀληθινός. κατὰ δὲ ὑπόβασιν ἕνα ὑφ' ἑνὸς εὑρίσκων, ἔτι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν 5 μικροτέρᾳ καὶ ἀπο|δεούσῃ τάξει τάττων, ἢ ὅτι μικρότερον πάλιν θεὸν P 988 ἕξει ἢ τῇ τριάδι μὴ συναριθμῶν τοῦτο, ἔσται παντάπασιν ἀλλότριον Χριστιανῶν τὸ ἐλεεινὸν ἀνθρωπάριον καὶ λοιπὸν Ἕλλην ἀποκηρυχθείη τελειότατος καὶ Σαδδουκαῖος τῷ ἀριθμῷ, ἀλλότριος μὲν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὡς καὶ ἔστιν, Ἕλλησι δὲ συγκρινόμενος τῇ μερίδι, ἕνα μὲν 6 10 θεὸν φάσκων μέγαν καὶ ἕνα μικρόν, ἕνα ἀληθινὸν καὶ ἕνα οὐκ ἀληθινόν, ὡς Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν, ἕνα μέγαν θεόν, τοὺς δὲ ἄλλους | μικροὺς D 448 ὀνομάζοντες, τῆς θείας γραφῆς αὐτὸν σαφῶς ἐλεγχούσης, καὶ περὶ πατρὸς μὲν λεγούσης ὡς »ὁ θεὸς ἀληθινὸς« καὶ περὶ υἱοῦ τὸ »θεὸς« ὡσαύτως, B καὶ περὶ πατρὸς τὸ »φῶς ὁ θεός«, περὶ δὲ υἱοῦ »ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν«, 15 καὶ περὶ ἁγίου πνεύματος ὅτι »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας«. ἀληθινῶς τοίνυν ἡμῖν ἡ τριὰς καταγγέλλεται ἐν »σοφίᾳ καὶ βάθει πλούτου«.

Εἶτα πάλιν ἀκολούθως φησὶ καὶ »ὑπὸ τοῦ ἀποσταλέντος Ἰησοῦ 7 Χριστοῦ«, καὶ οὐκ ᾐδέσθη ἀπαξιώσας τὸν μονογενῆ θεοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ μόνον ψιλῇ τῇ λέξει κέχρηται, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτάτω ὡμολόγησε 20 κεφαλαίοις, ἕως ψιλῆς ὀνομασίας νέμων τῷ υἱῷ τὸ γέρας τοῦ ὀνόματος. C λέγει δὲ »πρὸ αἰώνων ὑποστάντα ἀληθῶς καὶ ὄντα ἀληθῶς γεννητῆς 8 ὑποστάσεως«· »διατηρήσει« δέ φησιν »ἀπὸ τῆς ἀσεβείας«. εἴωθε δὲ πᾶσα φαύλη γυνὴ τοὺς αὐτῆς τρόπους ἄλλοις προλαμβάνειν τε καὶ ἐπιφημίζειν. οὐχ ὁρῶν γὰρ εἰς ὅσα ἠσέβησεν ἑαυτὸν εὐσεβῆ νομίζει, ὡς οἱ 25 τὴν παραπληξίαν κεκτημένοι νομίζουσι μὲν ἑαυτοὺς ἐν φρονήσει εἶναι, τοὺς δὲ ἄλλους φρενιτιῶντας. ἐνταῦθα δὲ »ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ« ⟨θέμενος⟩ 9 οὐδὲ »τῷ κυρίῳ ἡμῶν« ἐτόλμησεν ἀποδοῦναι, ἀλλ' εἰρωνικῶς »τῷ σωτῆρι D ἡμῶν« ἔφησεν. καὶ φησὶ »δι' οὗ πᾶσα δόξα τῷ ⟨θεῷ καὶ⟩ πατρί, καὶ 10 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν«. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰπεῖν 30 »πᾶσα δόξα« ὅπως περιάροι τὸν υἱὸν ἀπὸ τῆς τιμῆς τε καὶ δόξης· οὗ οὐδεὶς ἀνέξοιτό ποτε τῶν εὐσεβῶν καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίου τὴν δωρεὰν τῆς ἀληθινῆς πίστεως εἰληφότων.

Ταῦτα δὲ πάντα διαλαβόντες τὰ ὑπὸ τούτου τοῦ Ἀετίου εἰρημένα 11 ἐν διαλεκτικῇ τινι τέχνῃ καὶ συλλογιστικῇ ὑπονοίᾳ ἀνθρωπίνης μαγγα-

13 vgl. Joh. 17, 3 — vgl. Joh. 1, 1 — **14** 1. Joh. 1, 5 — Joh. 1, 9 — **15** Joh. 16, 13 — **16** vgl. Röm. 11, 33

J

1 [τὸν] Holl | ⟨τὸ⟩ θεός Holl] θεόν J **2** ⟨βουλόμενος⟩ Holl **13** ὁ θεὸς] τὸ θεὸς? Holl **26** ⟨θέμενος⟩ Holl **28** ⟨θεῷ καὶ⟩ Holl

νείας ἐν κεφαλαίοις λζ, † οἷς νουνεχῶς ὑμᾶς ἐντυχεῖν παρακαλοῦμεν. καὶ | 12 Ö 322
εὐθὺς μὲν εἴσεσθε, ὦ Χριστιανῶν παῖδες καὶ δοῦλοι | Χριστοῦ καὶ D 449
υἱοὶ τῆς ἀληθείας, τὴν | πᾶσαν αὐτοῦ γηΐνην κενοφωνίαν καὶ ἀλλοτρίαν P 989
πνεύματος ἁγίου διδασκαλίαν· ὃς οὐκ ἐτόλμησε κἂν ἐν μιᾷ λέξει μνησθῆναι 13
5 θείου λόγου ἢ ῥητοῦ τινος παλαιᾶς ἢ καινῆς διαθήκης, οὐκ ἀπὸ νόμου,
οὐκ ἀπὸ προφητῶν, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ ἀποστόλων, οὐ τινὸς
τῶν πατριαρχῶν μαρτυρίαν παρενέγκαι, οὔτ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, οὐ
πατρὸς πώποτε, οὐχ ἁγίου πνεύματος ῥῆμα δι' ἀποστόλων εἰρημένον
ἢ διὰ προφητῶν, ἵνα παντελῶς αὐτοφώρατος γένηται τοῖς φίλοις τῆς
10 ἀληθείας ὅτι παντάπασιν ἀλλότριος τυγχάνει θεοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως. B
νομίζω δὲ καὶ ἱκανῶς ἡμᾶς πρὸς τὰς αὐτοῦ προτάσεις κατὰ τὸ δυνατὸν 14
ἰδιωτικῷ λόγῳ, συστάσει δὲ τῇ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ
εὐσεβοῦς λογισμοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπηντηκέναι. καὶ ἐπειδὴ ἱκανῶς ἐν ταῖς 15
πρὸς αὐτὸν ἀνατροπαῖς περὶ πίστεως σαφῶς διελέχθημεν, ἀρκετῶς
15 ἡγούμεθα, ἵνα μὴ προσθέντες δυσχέρειάν τινα περὶ τὴν ἀνάγνωσιν περισσοτέραν ἐργασώμεθα.

Ὀλίγα δὲ πάλιν ἐξ ὧν αὐτὸς ἀρθεὶς τὴν διάνοιαν μετὰ τὴν ἀλλόκοτον 16
αὐτοῦ πίστιν καὶ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα ἀπέχθειαν *, C
ὅσα ἐτόλμησε τὸ αὐτοῦ στόμα καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένων * καὶ
20 ἐν θράσει εἰς ὕψος ἆραι τὴν διάνοιαν καὶ ὑπέρογκα βλασφημῆσαι, αὖθις
ἐπιλαβόμενος συντόμως λέξω.

Οὗτος γὰρ ἐφαντάσθη καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον οὐκ 17
ἐπὶ τῷ εἰδέναι τὸν θεὸν κατὰ πίστιν, ἀλλὰ φύσει κατὰ εἴδησιν, ὡς καὶ
ἄνω που ὑπέμνησα φασκόντων αὐτῶν οὐχ ἁπλῶς εἰδέναι τὸν θεὸν ἐν
25 γνώσει πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐὰν γινώσκῃ τις πᾶν ὁρατὸν καὶ χερσὶν αὐτοῦ
ψηλαφώμενον, ὡς εἴ τις λάβοι μετὰ χεῖρας λίθον ἢ ξύλον ἢ ἄλλης τινὸς D
ὕλης ἐργαλεῖον, οὕτως ἔφη καὶ οὗτος ὁ γεννάδας ὅτι οὕτως οἶδα τὸν
θεόν, ὥσπερ ἐμαυτόν, καὶ οὐ τοσοῦτον οἶδα ἐμαυ|τὸν ὡς τὸν θεόν. λοιπὸν 18 D 450
δὲ τὸ μωρὰ λέγειν καὶ ἀκούειν πολλοῖς μέν ἐστιν εἰς ἀπάτην, τοῖς δὲ
30 συνετοῖς εἰς χλεύην. τίς γὰρ τῶν φρενοβλάβειαν ἑαυτοῖς κεκτημένων
καὶ μεμηνότων οὐ δύναται καὶ ἄλλους ἐκμαίνειν, καὶ μάλιστα τοὺς συνεπομένους καὶ ὑπακούοντας; εἰ γάρ τις ἠρώτησεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπ' 19
αὐτοῦ· | μή μοι διήγησαι θεὸν εἰδέναι τὸν ἀσύγκριτον καὶ ἀκατάληπτον, P 990

23 vgl. 344, 18ff

J

1 † οἷς] entweder ⟨αὐτ⟩οῖς zu schreiben oder zu ergänzen ⟨νῦν τέλος τίθεμεν τοῦ λόγου⟩ Holl 12 τῇ Holl] τῶν J 14 ἀρκετὸν Klost. 18 * etwa ⟨παρεισήγαγεν μνημονευθεὶς δεικνύς τε⟩ Holl 19 * etwa ⟨ληρῆσαι⟩ Holl 29 τὸ μωρὰ Holl] τὰ μωρὰ J 33 διηγήσοι J

τὸν κατὰ τὸ εἶδος μὲν μὴ καταλαμβανόμενον, πίστει δὲ γινωσκόμενον τοῖς αὐτοῦ δούλοις, ἀλλὰ διήγησαί μοι τοὺς πυθμένας τῆς γῆς, τὰ ταμιεῖα τῆς ἀβύσσου, τὰς φλέβας τῆς θαλάσσης, Ἅιδου τὸν τόπον, ἀέρος τὰ μέτρα, οὐρανῶν | τὸ εἶδος καὶ τὰ πάχη, τί τὸ ἄκρον τῶν ἄνω, τί τὸ τέρμα Ö 324
5 τῶν κάτω, τί ἐν δεξιᾷ, τί ἐν εὐωνύμοις τῆς κτίσεως, τῆς ἑαυτοῦ πλάσεως τὸ διήγημα, τῶν ἐπὶ γῆς ἀμυθήτων τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μέτρα, λοιπὸν ταῦτα ἀκούσαντες, ὡς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένων, 20 εἰς σοφιστικὰς προφάσεις παρεκκλίναντες εἰρωνείᾳ λοιπὸν λέγουσιν B ⟨οἱ⟩ ἀπ' ἐκείνου μεμαθηκότες ὅτι πάντα ταῦτα [τὰ] σωματικά [καὶ]
10 ἐστι καὶ οὐ δυνάμεθα εἰδέναι· τὸν θεὸν δὲ τὸν αὐτὰ πεποιηκότα οἴδαμεν σαφῶς ποταπός ἐστι καὶ πῶς ἐστι καὶ οἷός ἐστι καὶ τίς ἐστι. τίς δὲ 21 ἀκούσας ταῦτα οὐκ ἂν καταγελάσειεν εὐθύς; εὔηθες γάρ ἐστι τὸ ὅλον ὅτι τὸν τεχνίτην καὶ ἀσύγκριτον καὶ ἀνεκδιήγητον λέγει εἰδέναι καὶ ἠκριβωκέναι (καὶ εἴθε ἔλεγε τῇ πίστει εἰδέναι καὶ ἠκριβωκέναι, ἀλλὰ μὴ κατὰ
15 εἴδησίν τινα ψηλαφήσεως ἐτόλμα καὶ τολμῶσι λέγειν), τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ C γενόμενα τοῦ ἀσυγκρίτου διὰ τὸ κατὰ τὸ εἶδος * δυνάμενα παρὰ τῶν ὁρώντων ὑπερθαυμάζεσθαι φάσκει αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ μὴ εἰδέναι, μάλιστα πάντη τῶν θείων γραφῶν σαφῶς περὶ θεοῦ κηρυττουσῶν τὸ 22 ἀόρατον αὐτὸν εἶναι καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀπερινόητον, μόνον δὲ πίστει
20 ἐν ἀληθείᾳ γινωσκόμενον ὅτι | »ἔστι καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται«. D 451

Ὅταν δέ τις αὐτοῖς εἴπῃ τῶν ὀρθῶς περὶ θεοῦ δόξης πίστεώς τε 23 D καὶ ἀγάπης καὶ ἀκαταληψίας δοξαζόντων ὅτι ἡμεῖς οἴδαμεν θεὸν ἀκατάληπτον, θεὸν ἀόρατον, ἀνεκδιήγητον, οἴδαμεν δὲ αὐτὸν ὄντως ὄντα [δὲ]
25 ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον, ἐπισκωμματικῶς καὶ κωτίλως λοιπὸν ὡς μῦθόν τινα διηγούμενος ἐτόλμησεν οὗτος ὁ τὴν καινὴν διαλεκτικὴν ἡμῖν φέρων *· τίνι οὖν ἐοίκατε καὶ ἡ ὑμῶν πίστις; παρθένῳ φθαρείσῃ, οὔσῃ 24 δὲ τυφλῇ καὶ κωφῇ καὶ ἀλάλῳ, ἥτις ὅτι μὲν πέφθαρται πᾶσι | πέφηνε P 991 τοῖς αὐτὴν γινώσκουσιν, ἐρωτωμένη δὲ τίς ὁ φθορεὺς οὐκ ἀκούει ἵνα
30 μάθῃ καὶ οὔτε ἑώρακε τὸν φθείραντα διὰ τὸ τετυφλῶσθαι οὔτε ἀπαγγεῖλαι δύναται διὰ τὸ ἄλαλον· ὡς εἶναι ἀντιστρόφως πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν αὐτοῦ 25 μῦθον κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν

20 Hebr. 11, 6 — 32 Ps. 7, 17. 16

J

6 τῶν ἀριθμὸν J 7 ἀκούσαντες Holl] ἤκουσας J 9 ⟨οἱ⟩ Holl | [τὰ] Holl | [καὶ] Holl 16 * etwa ⟨ἀμύθητον μόνον⟩ 17 φάσκει Holl] φάσκειν J 24 [δὲ] Holl 25 ἐπισκωματικῶς J 27 * etwa ⟨ἀποκρίνασθαι⟩ Holl 31 καὶ τὸν αὐτοῦ μῦθον ist Subjekt des Satzes 32 ἐπιστρέψαι J

αὐτοῦ, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο« καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. αὐτὸς γὰρ ἔοικε τυφλῷ ἐκ γενετῆς οὕτω γεγεννημένῳ, λαλοῦντι δὲ καὶ 26 πολλὰ λαλοῦντι καὶ ἀκούοντι, καὶ εἰδότι μὲν λευκοῦ τὸ ὄνομα καὶ μέλανος, κυανοῦ τε καὶ πρασίνου καὶ πυρροῦ καὶ τῶν ἄλλων διαφόρων χρωμάτων, | B Ö 326
5 φωτός τε καὶ σκότους, ὧν μὲν τὰ ὀνόματα ἐνηχεῖται, οὐ μὴν δὲ γινώσκει τί τὸ εἶδος οὐδ' ὅλως δύναται αὐτὸ ἑρμηνεῦσαι διὰ τὸ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸν τυφλὸν γεννηθῆναι καὶ τὴν ἐναλλαγὴν ἑκάστης ποιότητος χρωμάτων ἀγνοεῖν καὶ τὸ εἶδος. ἑκάστου γὰρ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τὸ κατάλληλον 27 τῆς διακρίσεως δι' ὁρατικῶν αἰσθήσεων ἔχει τὴν πεῖραν, οὐ μὴν δὲ διὰ
10 φράσεως τῷ μὴ γινώσκοντι ἀπ' ἀρχῆς τὸ εἶδος, οὔτε διὰ ψηλαφήσεως καὶ ἁφῆς δυνάμενον δοκιμασθῆναι. ὅταν γοῦν οἱ ἀπὸ γενετῆς τυφλοὶ 28 C περὶ τούτων διαλεγόμενοι καὶ εἰδότες ἀντιπαρατιθέναι τὸ μέλαν | πρὸς D 452 τὸ λευκὸν καὶ τὸ χλωρὸν πρὸς τὸ κυάνεον καὶ πορφύρεον, [τε] κοκκηρόν τε καὶ τὰ ἄλλα χρώματα, ἐρωτηθῶσι [δὲ] ἀφ' ἡμῶν τὴν ποιότητα τοῦ
15 εἴδους καὶ τὸ χρῶμα ἑκάστης ποιότητος, οὔτε δύνανται εἰπεῖν οὔτε ἀφ' ἡμῶν διδαχθῆναι, μόνον δὲ διὰ λόγου πείθουσιν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἀπατῶσι δὲ τοὺς ἀκούοντας, ὡς εἰδότες τέλεον περὶ τῆς διακρίσεως, * κἄν τε τῷ λόγῳ λέγωσι, τὴν ἀγνωσίαν διὰ τῆς ἀκαταληψίας κεκτημένοι. D οὕτω καὶ οὗτος ἥκει ἡμῖν λέγων περὶ θεοῦ καὶ ἐπιφημίζει μὲν σκωπτηλῶς 29
20 τῆς ἀλάλου καὶ κωφῆς καὶ τυφλῆς παρθένου τὴν φθοράν, αὐτὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ βλασφημίαν πεφθαρμένος μᾶλλον καὶ τὴν ἀγνωσίαν ὡς ἀπὸ γενετῆς τύφλωσιν κεκτημένος, λέγων μὲν περὶ θεοῦ, λόγοις δὲ ἀπει- 30 κάζων * λοιπὸν δὲ καὶ εἰς ἀναισχυντίαν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένους παρασκευάσας· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον. βλασφημοῦσι μὲν οὖν
25 προφητῶν ὀνόματα καὶ ἀποστόλων, ὅταν ἐλεγχόμενοι ὑπό | τινων ὑπο- P 992 πιέζωνται, εὐθὺς ἀποτρέχοντες καὶ ἀποπηδῶντες καὶ λέγοντες· τοῦτο ὁ ἀπόστολος ὡς ἄνθρωπος ἔφη· ἄλλοτε δέ· τί μοι φέρεις τὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης; οὐκ ἔστι δὲ θαυμαστὸν κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα 31 ὅτι »εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκει-
30 ακοὺς αὐτοῦ;« εἰ γοῦν αὐτὸν τὸν κύριον καὶ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ δόξαν ἀρνοῦνται, πόσῳ γε μᾶλλον προφήτας αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους; ἔτι δὲ 32 εἰς περισσοτέραν μανίαν ἀρθέντες οἱ ἀπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοι καὶ ὁ τούτων διάδοχος, Εὐνόμιός τις ψευδωνύμως καλούμενος, ἔτι καὶ δεῦρο B

29 Matth. 10, 25

J

4 χρωμάτων Klost.] ὀνομάτων J 8 ἑκάστου Holl] ἕκαστον J 12 ἀντιπαρακατατιθέναι J corr. Dind. 13 [τε] Pet. 14 [δὲ] Holl 16 πείθωσιν J 17 τέλεον Holl] τέλειον J | * etwa ⟨οὐκ εἰδότες ἐν ἀληθείᾳ⟩? Holl
23 * etwa ⟨τὸν ἀνεκδιήγητον⟩ Holl 25/26 ὑποπιέζωνται Holl] ὑποπιάζωνται J
31 ἑαυτοῦ J corr. Pet.

περιὼν τῷ βίῳ μέγα κακόν, * τόλμημα· ἀναβαπτίζει γὰρ τοὺς ἤδη βαπτισθέντας, οὐ μόνον τοὺς ἀπὸ ὀρθοδόξων πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους καὶ αἱρέσεων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτῶν | τῶν Ἀρειανῶν. ἀναβαπτίζει δὲ 33 Ö 328 αὐτοὺς εἰς ὄνομα θεοῦ ἀκτίστου καὶ εἰς ὄνομα υἱοῦ κεκτισμένου | καὶ D 453
5 εἰς ὄνομα πνεύματος ἁγιαστικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ κεκτισμένου υἱοῦ κτισθέντος. ἵνα δὲ τὸ πᾶν κυβείας καὶ θυμέλης καὶ σκηνῆς [τὸ] ἐργαστήριον αὐτῶν 34 ὀφθείη, ὅτι οὐκέτι πίστις ἡ ἀπ' αὐτῶν καταγγελλομένη, ἀλλὰ σχεδὸν C εἰπεῖν μίμων ἐργαστήριον, διεβεβαιώσαντό τινες ὅτι κατὰ κεφαλῆς τοὺς ἀναβαπτιζομένους βαπτίζει, τοὺς πόδας ἄνω καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω.
10 καὶ οὕτως ἐνωμότως βιάζεται αὐτοὺς ὀμόσαι μὴ ἀποπηδῆσαι τῆς ἀπ' 35 αὐτοῦ μεμηχανημένης τοιαύτης αἱρέσεως. φασὶ δὲ τὸν αὐτὸν Ἀέτιον 36 μετὰ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου ὑπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλεύσαντος ἀνακληθέντα τῆς ἐξορίας, ἔτι ὄντα διάκονον τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ αἱρέσεως ἐπισκόπου εἰς ἐπισκοπὴν προῆχθαι. D

15 Ταῦτα δὲ ⟨τὰ⟩ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα ⟨περὶ⟩ Ἀετίου καὶ τῶν αὐτοῦ 37 μαθητῶν, οἵτισι τινὲς Ἀνομοίου ἐπέθεντο ὄνομα διὰ τὸ ἔτι περισσότερον τῆς τοῦ Ἀρείου πεφρονηκέναι αὐτὸν αἱρέσεως δεινοτέρως· ἅτινα 38 κατὰ τὸ δυνατὸν λεπτομερῶς ἐν θεῷ διεξελθόντες ὥσπερ πολύπουν σκολόπενδραν καὶ ἴουλον τὸ καλούμενον ἑρπετὸν τῷ τῆς ἀληθείας ποδὶ
20 καταπατήσαντες καὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς ἀληθινῇ ὁμολογίᾳ συντρίψαντες, συνήθως θεῷ εὐχαριστοῦντες, τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπαγόμενοι εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ὑπολειφθείσας | κατὰ 39 P 993 τὴν δύναμιν ἡμῶν καὶ κατάληψιν ἡμῶν ἴωμεν, ὦ ἐπιπόθητοι, αὐτὸν ἐπικαλούμενοι, ὡς ἔφην, τὸν δεσπότην συμπαρεῖναι ἡμῖν πρὸς τὴν
25 ἐκείνων ὑπόδειξιν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνατροπήν, ἵνα ἐν τῇ αὐτοῦ δυνάμει δυνηθείημεν πληρῶσαι τὸ ἐπάγγελμα τῆς ἡμῶν σμικρότητος καὶ βραχύτητος. | | D 454 Ö 330

J

1 * etwa ⟨ἕτερον εἰσάγει⟩ Holl **6** [τὸ] Holl **10** ἐνομότως J **11** φησὶ J **15** ⟨τὰ⟩ Holl | ⟨περὶ⟩ Holl **27** Unterschrift τέλος ⟨ἔχει⟩ τὰ κατὰ ἀετίου τοῦ ἀνομοίου καλουμένου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ Εὐνομιανῶν καλουμένων J

**Τάδε ἔνεστι καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ τρίτου βιβλίου,
ἑβδόμῳ δὲ ὄντι καθ' ἣν εἴπομεν τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ διαίρεσιν,** C
**ὅς ἐστι τόμος ἕβδομος καὶ τέλος τῆς πραγματείας πάσης,
ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις τέσσαρες·**

5 ⟨οζ̅⟩. Διμοιρῖται, οἱ καὶ Ἀπολιναρῖται, οἱ μὴ τελείαν τὴν Χριστοῦ 1
ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες· ὧν τινες ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῇ θεότητί
ποτε ἐτόλμησαν λέγειν, τινὲς δέ ποτε ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι ἠρνοῦντο,
τινὲς δὲ διὰ τοῦ ῥητοῦ τοῦ »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο« ἐπερειδόμενοι ἠρνοῦντο
ἀπὸ κτιστῆς σαρκὸς τουτέστι Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι. D
10 μόνον δὲ φιλονείκως ἔλεγον τὸν λόγον σάρκα γεγενῆσθαι, εἰς ὕστερον
δέ, τί διανοούμενοι οὐκ οἶδα εἰπεῖν, νοῦν αὐτόν φασι μὴ εἰληφέναι.

⟨οη̅⟩. Ἀντιδικομαριαμῖται, οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον 2
μετὰ τὸ τὸν σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσὴφ συνῆφθαι λέγοντες.

⟨οθ̅⟩. Κολλυριδιανοί, οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας | ἐν ἡμέρᾳ 3 D 455
15 τινὶ τοῦ ἔτους ἀποτεταγμένῃ κολλυρίδα τινὰ προσφέροντες, οἷς ἐπεθέμεθα
ὄνομα τῇ πράξει αὐτῶν ἀκόλουθον, Κολλυριδιανοὺς αὐτοὺς ὀνομάσαντες. | P 994

⟨π̅⟩. Μασσαλιανοί, οὕτως ⟨ὀνομαζόμενοι⟩ ἑρμηνευόμενοι εὐχόμενοι. 4
συνάπτονται δὲ τούτοις καὶ τῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐπιτετηδευμένων αἱρέσεων
οὗτοι οἱ λεγόμενοι Εὐφημῖται καὶ Μαρτυριανοὶ καὶ Σατανιανοί.

20 Αὕτη καὶ ἡ τοῦ ἑβδόμου τόμου ἀνακεφαλαίωσις καὶ τέλος τῶν τριῶν 5
βιβλίων. ὁμοῦ δὲ αἱ πᾶσαι αἱρέσεις π̅. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τέ|λει τοῦ τρίτου Ö 332
βιβλίου, ἑβδόμου δὲ τόμου ἐν ὑστέρῳ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας
καὶ ἀπολογία ὑπὲρ ἀληθείας καὶ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ καὶ
χαρακτὴρ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπ' αἰῶνος
25 οὔσης, κατὰ δὲ διαδοχὴν χρόνων φανερώτατα ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκῳ
παρουσίᾳ ἀποκαλυφθείσης. | | P 995 Ö 334

8 Joh. 1, 14

J Anaceph.

5 οἱ καὶ Ἀπολιναρῖται < J | οἱ (vor μὴ)] ὁ J | vor Χριστοῦ + τοῦ Anaceph. 6 τῇ θεότητι τὸ σῶμα Anaceph. 7 erstes ποτὲ < Anaceph. | ἐτόλμησαν λέγειν — ἠρνοῦντο] λέγουσιν· ἐτόλμησαν δέ ποτέ τινες ἐξ αὐτῶν καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ψυχὴν οὐκ εἴληφεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦτο ἠρνοῦντο Anac. 8 ῥητοῦ] λόγου J | ἠρνοῦντο + τὸ J 9 τὸ κατὰ < Anaceph. 10 δὲ < Anaceph. | εἰς < Anaceph. 11 δὲ < Anaceph. | τί διανοούμενοι — εἰπεῖν] οὐκ οἶδα δ' ὅτι Anaceph. 15 τοῦ ἔτους τινὶ Anac. | κολλουρίδα J | κολλυρίδας τινὰς Anaceph. 16 τῇ πράξει — ὀνομάσαντες] Κολλουριδιανῶν J 17 Πασσαλιανοί J | οὕτως < J | ⟨ὀνομαζόμενοι⟩ Holl | vor εὐχόμενοι + οἱ Anaceph. 19 οὗτοι < Anaceph. 21 πᾶσαι αἱ Anac. 22 ἑβδόμῳ δὲ τόμῳ Anaceph. 23 καὶ ἀποστολικῆς < Anaceph. 25 τοῦ < Anaceph. 26 ἀποκαλυφθεῖσα J

Κατὰ Διμοιριτῶν τῶν ὑπό τινων ⟨Ἀπολιναριτῶν⟩ κληθέντων, μὴ τελείαν τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογούντων, $\overline{\text{νζ}}$, τῆς δὲ ἀκολουθίας $\overline{\text{οζ}}$.

1. Καθεξῆς δὲ τούτοις πάλιν ἐπίπονος ἡμῖν ἐν προλήψει τῷ βίῳ 1,1
5 ἐφύη τις ἀλλοτρία τῆς πίστεως λέξις, ἐκ ποίας αἰτίας οὐκ ἔχω λέγειν, ἀλλ' ἵνα μὴ * ἐάσῃ ὁ ἀεὶ ταράσσων τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν καὶ πολεμῶν ὡς εἰπεῖν διάβολος, ἐμβάλλων αὐτοῦ τὰ πικρὰ δηλητήρια ἐν τοῖς θαυμασίοις ἐδέσμασι, καὶ ὡς ἐν μέλιτι παραβάλλων τὴν πικρίαν, οὕτω διὰ B τινῶν τῶν ἐπ' ἄκρον βίου θαυμαζομένων καὶ ἐν ἐπαίνοις ὀρθοδοξίας
10 ἀεὶ καταγγελλομένων *. καὶ γάρ τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον | αὐτοῦ, τοῦ φθονή- 2 D 456 σαντος ἀπ' ἀρχῆς τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀδὰμ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐχθραίνοντος, ὡς καί που ⟨ὑπό⟩ τινων σοφῶν εἴρηται ὅτι φθόνος ἀεὶ ταῖς μεγάλαις εὐπρα|γίαις ἀντίπαλος. οὕτω καὶ διὰ τῶν μειζόνων προσώπων ἔβαλέ 3 P 996 τινας προφάσεις, ἵνα ἡμᾶς καὶ τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἄλυπον
15 μὴ ἐάσῃ, ἀλλὰ ἀεὶ θορυβουμένην τε καὶ πολεμουμένην. ἔδοξε γάρ τισι 4 καὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν ὁρμωμένοις καὶ ἐν μεγάλῃ διαθέσει ὑπάρχουσιν, ἐν ἐπαίνοις δὲ ἀεὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ πᾶσιν ὀρθοδόξοις ἐκθειαζομένοις, παρεκβάλλειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας καὶ λέγειν ὅτι σάρκα ἔλαβεν ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ὁ κύριος ἡμῶν καὶ ψυχήν,
20 νοῦν δὲ οὐκ ἔλαβε τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον· τί ἐκ τούτου τῷ βίῳ 5 B συνεισενεγκάμενοι ἀγνοῶ λέγειν ἢ παρὰ τίνων τῶν πρὸ αὐτῶν μεμαθηκότες ἢ τί ὠφέλιμον ἐκ τούτου κερδήσαντες ἢ χαρισάμενοι ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀκούουσι καὶ τῇ ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲν πλέον ἢ ταραχὴν καὶ διαίρεσιν εἰς ἡμᾶς | ἐργασάμενοι καὶ λύπην καὶ ζημίαν τῆς ἀπ' ἀλλή- Ö 336
25 λων γλυκύτητος καὶ ἀγάπης. τὴν γὰρ τῶν θείων γραφῶν ἀκολουθίαν 6 καὶ εὐθύτητα καὶ ἀκακίας ὁμολογίαν, προφητικήν τε καὶ εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν παρέντες σοφιστικὴν ἡμῖν λέξιν καὶ μυθώδη παρεισήγαγον, μεθ' ἧς καὶ πολλῶν δεινῶν ἀκολουθίαν, πληροῦντες ἐν C ἑαυτοῖς τὸ εἰρημένον ὅτι »ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας
30 προσέχοντες μύθοις καὶ κενοφωνίαις«.

2. Ὁ πρεσβύτης καὶ σεμνοπρεπής, ὁ ἀεὶ ἡμῖν ἀγαπητὸς καὶ τῷ 2,1 μακαρίτῃ πάπᾳ Ἀθανασίῳ καὶ πᾶσιν ὀρθοδόξοις, Ἀπολινάριος ὁ ἀπὸ

12 Gemeint ist wohl Pindar Pyth. 7, 18 *νέᾳ δ' εὐπραγίᾳ χαίρω τι· τὸ δ' ἄχνυμαι φθόνον ἀμειβόμενον τὰ καλὰ ἔργα* — 29 vgl. 2. Tim. 4, 3; 1. Tim. 1, 4

J

1 ⟨*Ἀπολιναριτῶν*⟩ Holl 2 $\overline{\text{νζ}}$ *ἢ καὶ* $\overline{\text{οζ}}$ J 5 *ἐφύη* Holl] *ἐρρύη* J 6 * etwa ⟨*τὴν ἐκκλησίαν ἄλυπον*⟩ Holl, vgl. Z. 14 10 * etwa ⟨*παρεισάγων τὴν κακοδοξίαν*⟩ Holl 12 ⟨*ὑπό*⟩ Öh. *ὑπὸ* statt *που* Pet. 16 *μεγάλω* J, vielleicht ist *διαθέσει* verderbt 23 *πλέον* Holl] *πλὴν* J

Λαοδικείας, οὗτος ἦν ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐπινοήσας τε καὶ προαγόμενος. καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἐνηχούμενοι ἀπό τινων τῶν ὑπ' αὐτοῦ μεμαθητευμένων ἠπιστοῦμεν, εἰ ἄρα ὁ ἀνὴρ | τοιοῦτος τυγχάνων τοῦτο παρεισήγαγε τῷ βίῳ τὸ ῥῆμα, ἔτι ἐν προσδοκίᾳ ἐλπίδος μακροθυμοῦντες, 5 ἕως τἀκριβὲς ἐπιγνῶμεν. ἐλέγομεν γὰρ τοὺς παῖδας τοὺς ἀπ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀφικομένους, μὴ νοοῦντας τὰ βαθέως ὑπὸ τοῦ τοιούτου λογίου ἀνδρὸς καὶ συνετοῦ καὶ διδασκάλου ⟨εἰρημένα⟩, ἀφ' ἑαυτῶν ταῦτα πλάττειν, μὴ ἀπ' αὐτοῦ μεμαθηκότας. πολλὰ γὰρ ἦν, ἃ ἐν αὐτοῖς τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένοις ἀμφεβάλλετο· τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν 10 ἐτόλμησαν λέγειν ἄνωθεν τὸν Χριστὸν τὸ σῶμα κατενηνοχέναι. ἐπιμένουσα δὲ ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐννοίᾳ ἡ ξενολογία ἐπὶ τὴν δεινότητα προκοπὴν εἰρ|γάζετο· ἄλλοι γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ ψυχὴν εἰληφέναι τὸν Χριστὸν ἠρνήσαντο. τινὲς δὲ καὶ ὁμοούσιον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τῇ θεότητι λέγειν ἐτόλμησαν καὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη εἰς πολλὴν ταραχὴν 15 κατέστησαν, δι' οὓς ἀνάγκη γέγονε σύνοδον συγκροτηθῆναι καὶ ἀναθεματίσαι τοὺς τοιούτους. ἀλλὰ καὶ ὑπομνήματα πέπρακται, ὧν ἀντίγραφα τῷ μακαρίτῃ πάπᾳ Ἀθανασίῳ ἀπεστάλη, δι' ἣν αἰτίαν τῶν ὑπομνημάτων καὶ αὐτὸς ὁ μακαρίτης ἠναγκάσθη γράψαι ἐπιστολὴν κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων, μετὰ ἀπειλητικῶν λόγων ἐπιμεμψάμενος 20 τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ Ἐπικτήτῳ, ὅτι κατηξίωσε περὶ τούτου κἂν ἀπόκρισιν τοῖς ταράξασι δοῦναι. σαφῶς δὲ περὶ τῆς πίστεως γράψας ὁ αὐτὸς μακαρίτης ἐν ταὐτῷ καὶ τοὺς αὐτὰ φάσκοντας καὶ ταράττοντας ἀπεκήρυξεν. ἧς ἐπιστολῆς τὸ ἀντίγραφον ἐνταῦθα παραθέσθαι διόλου ἀναγκαῖον ἡγησάμην. καὶ ἔστι τόδε· |

(Margin: 2 · D 457 · D · 3 · 4 · P 997 · 5 · 6 · B · 7 · Ö 338)

25 Ἀθανάσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον Κορίνθου.

3. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοι δηποτοῦν εἰσιν αἱρετικοί, πεπαῦσθαι ἐκ τῆς | γενομένης ἐν Νικαίᾳ συνόδου. ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν πατέρων κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς ὁμολογηθεῖσα 30 πίστις αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας, σύστασιν δὲ τῆς ἐν Χριστῷ εὐσεβοῦς πίστεως. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν δια-

(Margin: 3,1 C · D 458 · 2)

2 vgl. H. Lietzmann Apollinaris von Laodicea u. seine Schule I (1904), 11ff

J 25ff Der Brief hat eine reiche Überlieferung: er ist erhalten in den Handschriften der Werke des Athanasius (ed. Montfaucon I 2, 901—910

5 ἀπ'] ὑπ' J 7 ⟨εἰρημένα⟩ Holl 9 ἀμφιβάλλετο J 12 γὰρ Holl] δὲ J 14 ἀνατολικὰ Holl] ἀνωτερικὰ J 19 ἐπιμεμψάμενος Holl] ἐπιπεμψάμενος J 26 am Rand Γρ$^{α'}$ ῥώμης J

φόρων γενομένων συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ Σπανίᾳ καὶ τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες τοὺς μὲν ἔτι κρυπτομένους καὶ φρονοῦντας τὰ Ἀρείου, Αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ Οὐρσάκιον D καὶ Οὐάλεντα ⟨καὶ⟩ Γάϊον ἀπὸ τῆς Παννονίας, παμψηφί, ὡς ἀπὸ
5 ἑνὸς πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψαν δὲ πανταχοῦ 3 διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς ὀνόματα συνόδων μηδεμίαν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ σύνοδον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην, τρόπαιον μὲν οὖσαν πάσης αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συνήχθη. πῶς 4
10 τοίνυν ἔτι μετὰ τοσαῦτα ἀμφισβητεῖν τινες ἢ ζητεῖν ἐπιχειροῦσιν; εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν, | οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ τὰ καθ' ἑαυτῶν P 998 γραφέντα διαβάλλουσιν, ὥσπερ καὶ Ἕλληνες ἀκούοντες »τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργον χειρῶν ἀνθρώπων,« μωρίαν ἡγοῦνται τὴν περὶ τοῦ † ἁγίου πνεύματος διδασκαλίαν. εἰ δὲ τῶν 5
15 δοκούντων ὀρθῶς πιστεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν πατέρων εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν ἀνασκευάζειν ἐθέλοντες, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον »τὸν μὲν πλησίον ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολεράν«, λογομαχοῦσι δὲ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ ἢ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκεραίων. B
20 4. Ταῦτα δὲ οὕτως γράφω, ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας πραχθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μηδὲ γραφῆναι ὤφειλον, ἵνα μηδὲ 4,1

1 Vgl. das Schreiben der Synode von Paris (c. 360) bei Hilarius fr. 11, 1—4 (ed. Feder S. 43—46, besonders 45, 15f). Die Urkunde aus Rom ist das Schreiben *confidimus* (vgl. Coustant epist. Rom. pont. 487, griech. bei Sozomenos VI 23, 7—15; II S. 597—602 Hussey = Theodoret II 22, 3—12; S. 147, 4—150, 8 Parmentier, dazu Ed. Schwartz zur Geschichte des Athanasius II Nachr. d. Götting. Ges. 1904, 362ff) — 12 Ps. 113, 12 — 13 vgl. 1. Cor. 1, 23 — 17 Hab. 2, 15

Migne 26, 1049—1070) und in Concilienakten: griechisch (Vatic. 1431, Vindobon. theol. 40, Monac. 186), lateinisch (ed. Ed. Schwartz Acta Concil. oecum. tom. I vol. V 2 Conc. Ephes. S. 321—334), syrisch im Brit. Mus. Add. 14557 (vgl. Ludwig): eine Ausgabe besorgte G. Ludwig, Athanasii epistula ad Epictetum. Jena 1911. Aufgenommen ist aus der anderweitigen Bezeugung (= codd.) nur, was einen offenkundig innerhalb der Überlieferung des Epiphanius entstandenen Fehler verbessert.

2 *ἔτι κρυπτομένους* codd.] *ἐπικρυπτομένους* J 4 *Πανονίας* J | *⟨καὶ⟩* codd. 12 *ἀκούοντες* codd.] *ἀκούουσι* J 14 † *ἁγίου πνεύματος*] *θείου σταυροῦ* codd. 18 *ἐπ'* codd.] *ἐν* J 21 *ὤφειλεν* ? Klost.

μνήμη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτά | Ö 340
ποτε; τίς δὲ ὁ διδάξας ἢ μαθών; »ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται | λόγος 2 D 459
κυρίου καὶ νόμος θεοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ.« ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος 3
Ἅιδης ἐξηρεύξατο ὁμοούσιον εἰπεῖν ⟨τὸ⟩ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ C
5 τοῦ λόγου θεότητι ἢ ὅτι ὁ λόγος εἰς σάρκα καὶ ὀστᾶ καὶ
τρίχας καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται καὶ ἠλλάγη τῆς
ἰδίας φύσεως; τίς δὲ ὅλως ἤκουσε παρὰ Χριστιανῶν ὅτι θέσει 4
καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ υἱὸς ἢ τίς τοσοῦτον ἠσέ-
βησεν ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν ὅτι ἡ θεότης αὐτοῦ ἡ ὁμοούσιος
10 τῷ πατρὶ αὐτὴ περιετμήθη καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γέ-
γονε καὶ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ καθηλούμενον οὐκ ἦν τὸ σῶμα,
ἀλλὰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; τίς δὲ ἀκούων 5
ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ οὐσίας μετεποίησεν D
ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέ-
15 γοντα ταῦτα; τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε 6
κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι
τὸ κυριακὸν σῶμα οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ
θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας
τῆς τριάδος λέγειν τὴν σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ σωτήρ.
20 πόθεν δὲ πάλιν ἠρεύξαντό τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, 7
ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου
θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ διὰ παντὸς γεγενῆ-
σθαι, | ἐπειδὴ ἐκ τῆς σοφίας συνέστη; πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν 8 P 999
ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν
25 κύριος υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα
ἐκ σπέρματος Δαυίδ ἐστι, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; τίνες ἄρα 9

2 Jes. 2, 3 — 4 vgl. den Apollinaristen Timotheus bei Lietzmann Apollinaris fr. 181 S. 279 und S. 278, 8ff. Dagegen Apollinaris epist. ad Dionys. I 7 S. 259, 6 II fr. 164 S. 262, 13, fr. 163 ebenda S. 255, 11 u. ö. Die Entstehung der These siehe de unione 8 S. 188, 9—11 L. — 5 Etwa aus Apollinaris epist. ad Dionys. I 3 S. 257, 21ff Lietzmann entstellt. — 11 vgl. Apollinaris fr. 186 S. 319, 16ff. Lietzmann. — 16 Vielleicht aus den bei Apollinaris S. 179, 1ff vgl. 296, 8 Lietzmann entwickelten Gedankengängen ins Extreme gezogen; gegen diese Thesen klar Timotheus S. 285, 20f Lietzmann — 21ff vgl. etwa Apollinaris de unione 1. 16 S. 185. 192 Lietzmann — 25f vgl. Röm. 1, 3

J

4 *ἐξερεύξατο* J, vgl. Z. 20 | ⟨*τὸ*⟩ codd. 7 *τίς δὲ ἤκουσεν ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ὅλως παρὰ Χριστιανῶν* codd. 12 *σοφίας* codd.] *φύσεως* J 14 *ποθητὸν* J 23 *ἐκ τῆς* + *οὐσίας τῆς* codd.

οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον μὴ εἶναι κύριον καὶ σωτῆρα καὶ θεὸν καὶ υἱὸν τοῦ πατρός; ἢ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσιν 10 ὀνομάζεσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἕνα τῶν 5 προφητῶν, ἐληλυθέναι τὸν λόγον καὶ μὴ αὐτὸν ἄνθρω- B πον | γεγονέναι λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον D 460 εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ ἄλλον τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων υἱὸν ὄντα τοῦ πατρός; ἢ πῶς Χριστιανοὶ εἶναι ⟨δύνανται⟩ οἱ λέγοντες ἄλλον τὸν υἱὸν 10 εἶναι καὶ ἄλλον εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον;

5. Ταῦτα ἦν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν διαφόρως μὲν εἰρημένα, μίαν 5,1 δὲ | τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα, πρὸς ἀσέβειαν βλέπουσαν. Ö 342 διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ C τῇ ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων τῇ ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ. ἐγὼ δὲ τὴν σὴν 2 15 ἐθαύμασα θεοσέβειαν ἀνασχομένην καὶ ὅτι μὴ τούτους μὲν ἔπαυσε ταῦτα λέγοντας, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρέθηκεν αὐτοῖς, ἵνα ἢ ἀκούσαντες ἠρεμήσωσιν ἢ ἀντιλέγοντες ὡς αἱρετικοὶ νομισθῶσι. τὰ γὰρ 3 προειρημένα οὔτε λεκτὰ οὔτε ἀκουστὰ παρὰ Χριστιανοῖς, ἀλλὰ ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐστί. 20 διὰ τοῦτο γοῦν κἀγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς εἴρηται, γυμνῶς πεποίηκα 4 D ἐγγραφῆναι τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην καὶ ἀσέβειαν. καὶ εἰ καὶ ἔδει διὰ πλειόνων κατηγορεῖν καὶ 5 διελέγχειν τὴν τῶν ταῦτα διανοηθέντων αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ καλὸν εἶναι ἕως τούτων τὴν ἐπιστολὴν καὶ μηδὲν πλέον γράφειν — τὰ γὰρ 6 25 οὕτως φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα γυμνάζειν ἐπὶ πλέον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ, ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς | καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες P 1000

4 Apollinaris *κατὰ μέρος πίστις* 6 S. 169, fr. 51 S. 216, 10, fr. 14. 15 S. 208f, epist. ad Diocaes. 2 S. 256, 3 Lietzmann verwirft dieselbe These. Epiktet hat entweder die Flugschrift eines extremen Apollinaristen in die Hand bekommen, der über die uns bekannten Thesen der Schule weit hinausging, oder es handelt sich um Exzerpte, die aus dem Zusammenhang gerissene Sätze böswillig deuten. Die Anknüpfungspunkte mögen etwa dort liegen, wohin unsere Anmerkungen weisen. — **9f** Apollinaris *κατὰ μέρος πίστις* 5 S. 169, 13 Lietzmann *οὔτε υἱὸς ἕτερος ὡς λόγος θεοῦ.*

J

9 *⟨δύνανται⟩* codd. | *υἱὸν* codd.] *θεὸν* J **11** *ἀδιαφόρως* J **14** *τῇ* (vor *ἐν Νικαίᾳ*) codd.] *τῶν* J **17** *νομισθῶσιν* codd.] *ὀνομασθῶσιν* J

ἐφρόνησαν — ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφασιν ἀναίσχυντον 7
ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων
γραφῶν ὀλίγων μνημονεῦσαι. τάχα γὰρ κἂν οὕτως αἰδεσθέντες
παύσονται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ἐπινοιῶν. | D 461
5 6. Πόθεν ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ὦ οὗτοι, τὸ ὁμοούσιον εἶναι 6,1
τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος; ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν
ἄρξασθαι, ἵνα τούτου δεικνυμένου σαθροῦ καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοι-
αῦτα δειχθῇ. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν γραφῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· θεὸν γὰρ 2 B
ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι γεγονέναι λέγουσιν. ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ πατέρες
10 οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν εἰρήκασιν
ὁμοούσιον τοῦ πατρός. καὶ τοῦτον μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός,
τὸ δὲ σῶμα ἐκ Μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι πάλιν κατὰ τὰς γραφάς.
ἢ τοίνυν ἀρνή|σασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ⟨καὶ⟩ ὡς αἱρετικοὶ 3 Ö 344
παρεισφέρετε ταῦτα ἤ, εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν πατέρων εἶναι, μὴ
15 φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί. καὶ γὰρ ἐκ τούτου 4 C
τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ὑμᾶς ἔξεστιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ
σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι τὴν φύσιν, ὁμοούσιος δὲ ὁ λόγος τῷ πατρὶ
κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ
πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ. καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς 5
20 Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτίσμα, λέγοντες καὶ αὐτοὶ τὸν πατέρα
ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι καί, εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσ-
κοντες εἰς σάρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας καὶ νεῦρα καὶ ὅλον
σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας
φύσεως; ὥρα γὰρ εἰπεῖν ὑμᾶς φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γεγενῆσθαι· 6 D
25 ἐκ γῆς γὰρ ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις. τίς οὖν ἡ 7
τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον
μὲν λέγοντες τὸν λόγον τῷ σώματι ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε,
τῷ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι αὐτοῦ τοῦ λόγου τροπὴν φαντάζεσθε.
καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνον φθεγγομένων; 8
30 πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε. εἰ γὰρ ὁμοούσιος
ὁ λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μα|ρίας ἡ μνήμη καὶ ἡ χρεία, | δυνα- P1001 D462
μένου τοῦ σώματος καὶ πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι ἀϊδίως, ὥσπερ οὖν ἐστι
καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, εἴ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι. τίς 9
δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἵνα ἢ τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον

5 vgl. S. 419, 4—5 — 22 vgl. S. 419, 5—7

J

4 *παύσωνται* J 5 *ἡμῖν* J 12 *ὡμολόγησαν* codd.] *ὡμολόγηται* J
13 ⟨*καὶ*⟩ codd. 16 *ἡμᾶς* J 20 *λέγοντες* codd.] *λέγουσι* J 24 *ἡμᾶς* J
28 *τῷ δὲ* codd.] *τὸ δὲ* J 29 *ἡμῶν* J

ἐνδύσηται ἢ τραπεὶς ἀπὸ τῆς ἰδίας φύσεως σῶμα γένηται; οὐ γὰρ αὐτὴ ἑαυτῆς ἡ θεότης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτῆς ἐνδύσηται. ἀλλ' οὐδὲ γὰρ ἥμαρτεν ὁ τὰς ἄλλων ἁμαρτίας λυτρού- 10
μενος λόγος, ἵνα τραπεὶς εἰς σῶμα ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θυσίαν προσ-
5 ενέγκῃ καὶ ἑαυτὸν λυτρώσηται. B

7. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο. »σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ 7,1 ἐπιλαμβάνεται«, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· »ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι« καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα. διὰ τοῦτο γοῦν 2 καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἵνα ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ καὶ ὡς
10 ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἠσαΐας προφητεύων ἐδείκνυε λέγων »ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται«, ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτήν, οὐχ ἁπλῶς πρὸς παρ|θένον, C Ö 346 ἀλλὰ »πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί«, ἵν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δείξῃ τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν. καὶ τοῦ »τίκτειν« μνημο- 3
25 νεύει ἡ γραφὴ καί φησιν »ἐσπαργάνωσε«, καὶ »ἐμακαρίζοντο μαστοὶ οὓς ἐθήλασε«, καὶ προσηνέχθη θυσία, ὡς »διανοίξαντος« τοῦ τεχθέντος »τὴν μήτραν«. ταῦτα δὲ πάντα τικτούσης ἦν παρθένου γνωρίσματα. καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ λέγων οὐχ ἁπλῶς »τὸ 4 γεννώμενον« ἐν σοί, ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθείη,
20 ἀλλ' »ἐκ σοῦ«, ἵνα φύσει τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς εἶναι πιστευθείη, φανερῶς καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδύνατον σῶμα παρ- D θένου φέρειν γάλα μὴ τεκούσης καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι μὴ πρότερον φύσει τεχθέν. τοῦτό ἐστι τὸ »περιτμη- 5 θὲν | ὀκταήμερον«· τοῦτο Συμεὼν »εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέξατο«· τοῦτο D 463
25 γέγονε »παιδίον καὶ ηὔξησε« δωδεκαετὴς γενόμενος καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἐνιαυτὸν ἦλθεν. οὐ γάρ, ὥς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὐτὴ 6 τοῦ λόγου τραπεῖσα περιετμήθη, ἀναλλοίωτος οὖσα καὶ ἄτρεπτος, λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος »ἴδετέ | με ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ P 1002 ἠλλοίωμαι«, τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος »Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ
30 σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας«. ἀλλὰ ἐν τῷ περιτμηθέντι 7 σώματι καὶ βασταχθέντι καὶ φαγόντι καὶ καμόντι καὶ ἐν ξύλῳ καθη-

6 Hebr. 2, 16f — 9 vgl. S. 419, 13 — 11 Jes. 7, 14 — 13 Luc. 1, 27 — 14f Luc. 2, 7 — 15 Luc. 11, 27 — 16 Luc. 2, 23 — 18 Luc. 1, 35 — 23 vgl. Luc. 2, 21 — 24 Luc. 2, 28 — 25 Luc. 2, 40 — Luc. 2, 42 — 26 vgl. Luc. 3, 23 — vgl. S. 419, 9—10 — 28 Luc. 24, 39 (Mal. 3, 6) — 29 Hebr. 13, 8 — 31 vgl. S. 419, 11

J

1 *γε-γένηται* (nach *γε* abgesetzt) J 11 *ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται* < codd. 25 *δωδεκαετὴς* codd.] *καὶ δεκαετὴς* J

λωθέντι καὶ παθόντι ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ θεοῦ λόγος. τοῦτο ἦν ἐν τῷ μνημείῳ τεθέν, ὅτε αὐτὸς »ἐπορεύθη κηρῦξαι καὶ τοῖς 8 ἐν φυλακῇ πνεύμασιν«, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. (8.) ὃ μάλιστα δείκνυσι τὴν 8,1 B ἄνοιαν τῶν λεγόντων εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν λόγον. εἰ 5 γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεία μνημείου. αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κηρῦξαι τοῖς ἐν τῷ Ἅιδῃ πνεύμασι. νῦν δὲ αὐτὸς 2 μὲν ἐπορεύθη κηρῦξαι, τὸ δὲ σῶμα »εἰλίξας Ἰωσὴφ σινδόνι ἀπέθετο« ἐν τῷ Γολγοθᾷ· καὶ δέδεικται πᾶσιν ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ λόγου. καὶ τοῦτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν 3 10 ἐψηλάφησε καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ »τοὺς τύπους τῶν ἥλων«, οὓς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ λόγος ὁρῶν καθηλουμένους ἐν τῷ σώματι τῷ ἰδίῳ καὶ δυνά- C μενος κωλύειν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὡς ἑαυτοῦ, ὁ ἀσώματος. ἀμέλει τοῦ | σώματος τυπτομένου 4 Ö 348 παρὰ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων ἔλεγε »τί με δέρεις;« καὶ 15 ἄψαυστος ὢν τῇ φύσει ὅμως ἔλεγε »τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, καὶ τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ ἐμπτυσμάτων«. ἃ γὰρ τὸ 5 ἀνθρώπινον ἔπασχε τοῦ λόγου, ταῦτα συνὼν αὐτῷ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα ἡμεῖς τῆς τοῦ λόγου θεότητος δυνηθῶμεν μετασχεῖν. καὶ ἦν παράδοξον ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ | πάσχων καὶ μὴ πάσχων, πάσχων 6 D D 464 20 μέν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν, μὴ πάσχων δέ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος ἀπαθής ἐστι. καὶ αὐτὸς μὲν 7 ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι, τὸ δὲ σῶμα ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ λόγον ἀφανίζοντα τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος. ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐγίνετο οὕτως, ἵνα τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος καὶ 8 25 προσενεγκὼν εἰς θυσίαν ἐξαφανίσῃ καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς ποιήσῃ τὸν ἀπόστολον εἰπεῖν | »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι P 1003 ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«.

9. Οὐ θέσει δὲ ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο, ὥς τινες πάλιν ὑπέλαβον, 9, 1 ἀλλὰ ὄντως ἀνθρώπου ἀληθείᾳ γενομένου τοῦ σωτῆρος, ὅλου τοῦ 30 ἀνθρώπου σωτηρία ἐγένετο. εἰ γὰρ θέσει ἦν ⟨ἐν⟩ τῷ σώματι ὁ λόγος 2 κατ' ἐκείνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστίν, εὑρίσκεται δοκήσει καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον. ἀλλὰ μὴν οὐ φαντασίᾳ ἡ σωτηρία γέγονεν 3 ἡμῶν οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς καὶ σώμα- B 35 τος ἀληθῶς ἐν αὐτῷ ἡ σωτηρία γέγονεν. ἀνθρώπινον ἄρα φύσει 4

2 1. Petr. 3, 19 — **7** Marc. 15, 46 — **10** Joh. 20, 25 — **14** Joh. 18, 23 — **15** Jes. 50, 6 — **26** 1. Cor. 15, 53 — **28** vgl. S. 419, 7. 13. 16.

J

30 ⟨ἐν⟩ codd.

τὸ ἐκ Μαρίας κατὰ τὰς θείας γραφὰς καὶ ἀληθινὸν σῶμα τοῦ σωτῆρος. ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπειδὴ ταυτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ. ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν. καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀμ- 5 φιβάλοι, μνησθεὶς ὧν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ 5 τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν κύριον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν »ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτός. C ψηλαφήσατε καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας | D 465 10 καὶ τοὺς πόδας«. ἐξ ὧν | καὶ ἐλέγχεσθαι πάλιν δύνανται οἱ τολμήσαν- 6 Ö 350 τες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἠλλοιῶσθαι τὸν κύριον. οὐ γὰρ εἶπε, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστέα ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα, ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς ταῦτα τραπεὶς νομισθῇ, ἀλλ' αὐτὸς εἰς ταῦτα καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἶναι πιστευθῇ.

15 10. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν περιττὸν ἔτι τῶν **10, 1** D ἄλλων ἅπτεσθαι καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν. τοῦ γὰρ σώματος, 2 ἐν ᾧ ἦν ὁ λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῆς θεότητος, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου — τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγό- 3 20 μενον »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο« ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Παύλῳ »Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα«, καὶ ὥσπερ | οὐκ αὐτὸς κατάρα P 1004 γέγονεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν, εἴρηται κατάρα γεγονέναι, οὕτω καὶ σὰρξ ἐγένετο, οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα 25 ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν »ὁ λόγος 4 σὰρξ ἐγένετο« ἴσον ἐστὶ πάλιν εἰπεῖν ὅτι ἄνθρωπος γέγονε, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωὴλ »ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα«· οὐ ⟨γὰρ ἕως⟩ τῶν ἀλόγων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστίν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ ταύτην 5 30 ἔχοντος τὴν διάνοιαν εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν πάντως οἱ νομίσαντες εἶναι πρὸ τῆς Μαρίας τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα καὶ πρὸ B ταύτης ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν λόγον καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. παύσονται δὲ καὶ οἱ 6 εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς

1 vgl. S. 419, 7. 13. 16 — **6—10** Luc. 24, 39—40 — **20** Joh. 1, 14 — **22** Gal. 3, 13 — **27** Joel 2, 28 — **31** vgl. S. 419, 21—23 — **33** Vgl. etwa Apollinaris *κατὰ μέρος πίστις* 2 S. 168, 10ff Lietzmann.

J

25 lies *τῷ εἰπεῖν*? Holl 28 ⟨*γὰρ ἕως*⟩ codd.

ἀθανάτου φύσεως εἶναι ταύτην. εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος | παρεδίδου Κορινθίοις »ὃ καὶ παρέλαβεν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς«; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἀνέστη, εἰ μὴ προαπέθανεν; ἐρυθριῶσι δὲ μεγάλως οἱ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς τριάδος γίνεσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα· ὁμοούσιον μὲν γάρ, ⟨φασίν⟩, ἐὰν εἴπωμεν τὸ σῶμα τῷ λόγῳ, μένει ἡ τριὰς τριάς, οὐδὲν ξένον ἐπεισφερομένου εἰς αὐτὴν τοῦ λόγου· ἐὰν δὲ ἀνθρώπ⟨ιν⟩ον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκῃ ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου, τετρὰς ἀντὶ τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην. |

D 466 — 7 — 5 — C — 8 — 10 — Ö 352

11. Ταῦτα οὕτως λέγοντες οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ὅπερ ὑπεκρίνοντο, μὴ ἄρα ὡς φρονοῦντες νομισθῶσι τοῦτο, κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετράδα. ὡς γὰρ υἱός, ὢν κατ' αὐτοὺς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς πατήρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, οὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν λόγον. ἑτέρου δὲ ὄντος ἔσται κατ' αὐτοὺς ἡ αὐτῶν τριὰς τετράς· οὐ γὰρ ἡ ἀληθινὴ καὶ ὄντως τελεία καὶ ἀδιαίρετος τριὰς δέχεται προσθήκην | ἀλλ' ἡ παρὰ τούτων ἐπινενοημένη. καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοί, ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα θεὸν ἐπινοοῦντες; πάλιν γὰρ καὶ ἐν ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι τὴν ἀφροσύνην ἔξεστιν ὁρᾶν. εἰ [δὲ] διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης ⟨διὰ⟩ τὸ σῶμα, πολὺ πλανῶνται, τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ καὶ ὑπονοοῦντες δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν ὅτι οὐ | διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ, οὐδ' ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται. πῶς οὖν οἴονται τὸ διὰ τοῦ λόγου λυτρωθὲν σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν προσθήκην εἰς θεότητα τῷ ζωοποιήσαντι λόγῳ ποιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ ⟨τῷ⟩ ἀνθρωπίνῳ προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως. ἀπὸ θνητοῦ γέγονεν ἀθάνατον καὶ ψυχικὸν ὂν γέγονε

11, 1 — D — 2 — 15 — 3 — P 1005 — 20 — 4 — 25 — 5 — D 467 — B — 6 — 30 — 7

2 1. Cor. 15, 3 — 5 vgl. S. 419, 17

J

6 ⟨φασίν⟩ codd. 7 οὐδὲν ξένον codd.] οὐδενὸς ξένου J 8 ἀνθρώπινον codd.] ἄνθρωπον J 14 ἔννοιαν codd.] ἄνοιαν J 18 ὄντως J 22 [δὲ] Holl 24 γινομένης codd.] λεγομένης J | ⟨διὰ⟩ codd. 29 οἴονται codd.] οἷόν τε J 31 ⟨τῷ⟩ codd.

πνευματικὸν καὶ ἐκ γῆς γενόμενον τὰς οὐρανίους διέβη πύλας· ἡ μέντοι
τριὰς καὶ λαβόντος ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ λόγου τριάς ἐστιν, οὐ
δεχομένη προσθήκην οὐδὲ ἀφαίρεσιν, ἀλλὰ ἀεὶ τελεία ἐστὶ καὶ ἐν C
τριάδι μία θεότης γινώσκεται, καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεται
5 εἷς θεὸς ὁ τοῦ λόγου πατήρ.

12. Ἐκ δὲ τούτου σιωπήσουσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ **12, 1**
Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ κύριον
καὶ θεόν. | εἰ γὰρ μὴ θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθὺς προελθὼν ἀπὸ 2 Ö 354
Μαρίας ἐκλήθη »Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ D
10 θεός«; πῶς δὲ καὶ Παῦλος, εἰ μὴ ὁ λόγος ἦν ἐν σαρκί, Ῥωμαίοις ἔγραφεν
»ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς
εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν«; οὐκοῦν ὁμολογείτωσαν οἱ πρότερον ἀρνούμενοι 3
τὸν ἐσταυρωμένον εἶναι θεὸν ἐσφάλθαι, πειθόμενοι πάσαις ταῖς θείαις
γραφαῖς, μάλιστα δὲ τῷ Θωμᾷ, ὃς μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν
15 ἥλων τύπους ἀνεβόησεν »ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου«. θεὸς γὰρ καὶ 4
κύριος τῆς δόξης ὢν υἱὸς ἦν ἐν τῷ ἀδόξως καθηλουμένῳ καὶ ἀτιμαζομέ-
νῳ σώματι, τὸ δὲ σῶ|μα ἔπασχε μὲν νυττόμενον ἐν τῷ ξύλῳ καὶ ἔρρεεν P 1006
ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ, ναὸς δὲ τοῦ λόγου τυγχάνον
πεπληρωμένον ἦν τῆς θεότητος. διὰ τοῦτο ἥλιος ὁρῶν τὸν δημιουργὸν 5
20 ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ | σώματι ἀνεχόμενον τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε D 468
καὶ ἐσκότασε τὴν γῆν, αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα φύσιν ἔχον θνητὴν ὑπὲρ τὴν
ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον, καὶ πέπαυται μὲν τῆς
κατὰ φύσιν φθορᾶς, ἔνδυμα δὲ γέγονε τοῦ λόγου, ἐνδυσάμενον δὲ τὸν
ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον γέγονεν ἄφθαρτον. περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαί 6
25 τινας καὶ λέγειν ὅτι ὥσπερ ἐφ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐγέ- B
νετο λόγος, οὕτω καὶ ἐπὶ ἕνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας
ἦλθεν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανερὰν ἐχούσης τῆς
ἀνοίας αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διὰ τί οὗτος ἐκ
παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; οὕτω γὰρ καὶ
30 ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη. ἢ διὰ τί οὕτως ἐλθόντος τοῦ λόγου 7
οὐχ ὁ ἑκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὁ τούτου
μόνος; διὰ τί δὲ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ λόγου
λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς »ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων« C

6 Vgl. S. 419, 24 und 420, 1—3 — **9** Matth. 1, 23 — **11** Röm. 9, 5 —
15 Joh. 20, 28 — **16** 1. Cor. 2, 8 — **18** Joh. 19, 34 — **25** vgl. S. 420, 4f —
33 Hebr. 9, 26

J

19 *πεπληρωμένος* J

ἐπιδημήσαντος; ἢ διὰ τί, οὕτως ἐλθόντος αὐτοῦ ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς 8
ἔμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀποθανόντες οὔπω ἀνέστησαν,
ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος τριήμερος ἀνέστη; ἢ διὰ τί ὁμοίως τοῖς ἄλλοις 9
ἐλθόντος τοῦ λόγου λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουήλ, ὡς σώματος
5 πεπληρωμένου θεότητος καὶ τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; τὸ γὰρ Ἐμμανουὴλ
ἑρμηνεύεται μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. ἢ διὰ τί, εἴπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθίοντος 10
ἑκάστου | τῶν ἁγίων καὶ πίνοντος καὶ κοπιῶντος καὶ ἀποθνήσκοντος, Ö 356
οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ⟨ἦν⟩ ἐσθίων καὶ κοπιῶν καὶ ἀποθανών, ἀλλ' ἐπὶ D
μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; ἃ γὰρ ἔπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ
10 πάσχοντος εἴρηται. καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων λεγομένων μόνον
ὅτι ἐτέχθησαν καὶ ἐγεννήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἴρηται
»καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο«. | P 1007

13. Ἐξ ὧν δείκνυται ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους | πάντας γέγονεν 13,1 D 469
ὁ λόγος τοῦ προφητεύειν χάριν, ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ λόγος σάρκα
15 ἑαυτῷ λαβὼν προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ λόγος
ὢν τοῦ θεοῦ, »κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαυὶδ« καὶ τῆς σαρκὸς
Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. τοῦτον καὶ ὁ πατὴρ 2
ἐδείκνυεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός
μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα«. τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἠρνήσαντο, 3
20 ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκομεν προσκυνοῦντες, οὐ διαιροῦντες τὸν υἱὸν καὶ
τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδότες εἶναι τὸν υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα B
γέγονε καὶ ἡμεῖς ἠλευθερώθημεν. διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν πῶς ὅλως ἐν 4
ὑμῖν περὶ τῶν οὕτως ⟨φανερῶν⟩ γέγονε φιλονεικία. ἀλλὰ χάρις τῷ
θεῷ, ὅσον ἐλυπήθημεν ἐντυγχάνοντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον
25 ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν καὶ 5
εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως.
τοῦτο γοῦν κἀμὲ πολλὰ πρότερον σκεψάμενον πεποίηκε γράψαι τὰ
ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον μὴ ἄρα ἐκ τῆς σιωπῆς ἀντὶ χαρᾶς λύπη
γένηται τοῖς ⟨ἐκ τῆς⟩ συμφωνίας πρόφασιν τοῦ χαίρειν παρασχοῦσιν C
30 ἡμῖν. ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένως τὴν σὴν εὐλάβειαν καὶ δεύτερον τοὺς 6
ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ταῦτα δέξασθαι, καὶ εἰ μέν ⟨τι⟩
πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαί μοι, εἰ δὲ
ὡς παρὰ ἰδιώτου τῷ λόγῳ μηδὲ κατ' ἀξίαν μηδὲ τελείως γέγραπται,
συγγνῶναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ λέγειν ἀσθενείᾳ. ἔρρωσθε. D

35 *Πεπλήρωται.*

12 Joh. 1, 14 — 16 vgl. Röm. 1, 3 — 18 Matth. 3, 17; 17, 5 — 33 2. Cor. 11, 6

J

5 *καὶ* (nach *θεότητος*) mit einem Teil der codd. zu streichen? Holl
7 *κοπιόντος* J 8 *⟨ἦν⟩* Holl 23 *ἡμῖν* J | *τῶν οὕτως φανερῶν* codd.]
τούτων οὕτως J 29 *⟨ἐκ τῆς⟩* codd. 31 *⟨τι⟩* codd.

14. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἐνετάγη καὶ οὐ μόνον ἐξ ὧν παρ' | 14,1 Ö 358
αὐτῶν ἠκούσαμεν ἢ παρ' ἑτέρων κατὰ τῶν λεγομένων ὡρμήσαμεν γράψαι,
[ἀλλὰ] καὶ πᾶσι φανερὸν κατέστη ὅτι οὐδένα ἐσυκοφαντήσαμεν. ἑξῆς 2
δὲ ἐπιλήψομαι τῆς κατ' αὐτῶν ὑποθέσεως, ἵνα ἐκ πανταχόθεν μὴ ὑπο-
5 ληφθῶμέν τισιν ὡς συκοφαντοῦντες τοὺς | ἡμετέρους ἀδελφούς, καίτοι D 470
γε εὐχόμενος αὐτοῖς καὶ εἰς δεῦρο διορθῶσαι τὰ δοκοῦντα ἡμᾶς λυ|πεῖν, P 1008
ἵνα μὴ αὐτοὶ ἡμᾶς ζημιωθῶσι μηδὲ ἡμεῖς αὐτούς. πολλάκις γὰρ τοῦτο 3
ἐπρεσβεύσαμεν καὶ παρεκαλέσαμεν καὶ ἔτι ἐπιμένομεν παρακαλοῦντες, ἆραι
τὴν φιλονεικίαν καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν
10 καὶ πατέρων θείῳ θεσμῷ καὶ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως τῆς ἀπεριέργου καὶ
ἑδραίας καὶ ἀμετακινήτου καὶ δικαιοτάτης ἐν πᾶσιν.

Ἄλλοι δὲ εἰς ἡμῶν ὦτα εἰρήκασιν ὅτι οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν σάρκα 4
οὐδὲ ὁμοίαν ἡμῶν ἐλθὼν ἔλαβεν ὁ κύριος, ἀλλὰ ἄλλην παρὰ τὴν ἡμῶν.
καὶ εἴθε κατὰ δοξολογίαν ἔλεγον καὶ κατὰ ἔπαινον. καὶ αὐτοὶ γάρ φαμεν 5 B
15 ἅγιον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἄχραντον· »ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ
εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.« καὶ παντί τῳ δῆλόν ἐστι τοῦτο
τῷ εὐσεβῶς περὶ Χριστοῦ λέγοντι καὶ νοοῦντι. ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ αὐτὸ τὸ 6
σῶμα λέγομεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ ἡμῶν εἴληφε, * παρ' αὐτῷ ἄχραντον
τὸ αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἡμῖν δὲ τοῖς πεπλημμεληκόσιν *, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον
20 εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀλλόκοτον τὸ ὑποδεὲς καὶ ἠλαττωμένον, ἀλλὰ διὰ τὰ
ἡμῶν ἁμαρτήματα καὶ παραπτώματα, τούτου ἕνεκα *. οὐ γὰρ ἄλλο 7 C
σῶμα ὁ κύριος ἔλαβε καὶ ἄλλο ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ
πεφυλαγμένον καὶ ἄχραντον διατετηρημένον *.

15. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο φιλονεικίᾳ τινὶ φερόμενοι, 15,1
25 ὑπονοίαις ἀλλοτρίαις προαχθέντες, οὐ κατὰ τὴν διδαχὴν τῶν πατέρων
οὐδὲ κατέχοντες »τὴν κεφαλὴν τῆς πίστεως, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν
ἁφῶν καὶ τῶν συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον αὔξει τὴν
αὔξησιν τοῦ θεοῦ«, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει, ἀλλὰ τάχα ὡς ὑπὸ ἀλλοτρίων 2 D
τινῶν θολωθέντες τὰς ἀκοάς, πλησιαιτέρως Οὐαλεντίνῳ καὶ Μαρκίωνι
30 καὶ | Μανιχαίῳ καὶ αὐτοὶ δῆθεν εἰς τιμὴν Χριστοῦ φαντάζονται μᾶλλον D 471

15 1. Petr. 2, 22 (Jes. 53, 9) — 26—28 Col. 2, 19

J 12—429, 8 Niceph. Antirrhet. bei Pitra Spicileg. Solesm. IV 342, 17 —343, 20

3 [ἀλλὰ] Holl 16 παντί τῳ] τῷ παντὶ Niceph. 17 λέγοντι] ἔχοντι Niceph. 18 ὥσπερ Holl] ὅπερ J Niceph. | * etwa ⟨ὅμως λέγομεν ὅτι ἔμεινε⟩ Holl 18/19 ἄχραντον τὸ Niceph.] τὸ ἄχραντον J 19 δὲ Niceph. < J | * etwa ⟨ἠλλοίωται⟩ Holl 21 * etwa ⟨ἠλλοιωμένον τὸ ἡμῶν σῶμα παρὰ τὸ τοῦ κυρίου⟩ Holl 22 ἐν αὐτῷ < Niceph. 23 * etwa ⟨ἐν ἡμῖν ἐσπίλωται⟩ Holl 26 τῶν < Niceph. 27 τῶν < Dind. Niceph. 28 ὡς < Niceph. 29 πλησιαιτέρως + ⟨φερόμενοι⟩? Holl 30 καὶ αὐτοὶ] καίτοι Niceph.

ἥπερ ἀληθεύουσιν. ἐπὰν ἀκούσωσι παρ' ἡμῶν ὅτι ἔσχε Χριστὸς σῶμα 3
τὸ ἡμέτερον, εὐθὺς εἰς τοὺς μύθους τρέπονται | τοὺς ἰδίους τῆς φιλονεικίας, Ö 360
λέγοντες ὄνυχας αὐτὸν ἐσχηκέναι καὶ σάρκα καὶ τρίχας καὶ εἴ τι ἕτερον, 4
οὐ τοιούτους δὲ ὁποίους ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἄλλους ὄνυχας ἐσχηκέναι
5 καὶ σάρκας ἄλλας καὶ τὰ ἄλλα πάντα οὐχ ὁποῖα ἡμεῖς ἔχομεν, ἀλλὰ ἀλ-
λοῖα παρὰ τὰ ἡμέτερα, δῆ|θεν πάλιν βουλόμενοι σοφιστικῶς τι Χριστῷ P 1009
χαρίσασθαι, κατὰ τὸν Οὐαλεντῖνον καὶ τὰς εἰρημένας αἱρέσεις, * τοὺς
ματαίους λόγους. λέγουσι γάρ· ὅταν Χριστοῦ ὁμολογήσωμεν ⟨σῶμα⟩ 5
τελείως τὰ πάντα * † περιέργως· γέγραπται περὶ τῶν τοιούτων τῶν
10 »περιεργαζομένων καὶ μηδὲν ἐργαζομένων«. πτύροντες γὰρ τὴν διάνοιαν 6
τῶν ἀκεραιοτέρων εὐθὺς λέγουσιν· οὐκοῦν χρείαν ἔσχε τῶν κατὰ τὴν
σαρκὸς συνήθειαν ἢ τῶν πρὸς ἐκτοπισμὸν ἢ τῶν πρὸς ἀφεδρῶνα ἢ τῶν
ἄλλων· ὅσαπερ δοκεῖ εἶναι σοφά, δεινὰ δὲ τυγχάνει καὶ ληρώδη μᾶλλον,
ὥς φησιν ὁ προφήτης »τίς γὰρ ἐζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;«
15 περὶ τίνος γὰρ τῶν ἁγίων, καίτοι γε ἀνθρώπων ὄντων τῶν προφητῶν 7 B
καὶ οὐ θεῶν, καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ λοιπῶν τῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σαρκὸς ὄντων,
καθ' ἡμᾶς δὲ ὄντων καὶ μὴ ἀμφιβαλλομένων, ἐγράφη περὶ τῶν τοιούτων
πραγμάτων; ποῦ δὲ οὐχὶ μᾶλλον τὰ σεμνότερα ἐπεμαρτύρησε τοῖς ἁγίοις
ἡ γραφή, μή τί γε κυρίῳ Χριστῷ.
20 16. Λεγέτωσαν δὲ ἡμῖν οἱ ἐκθαμβηταὶ τῶν προβάτων καὶ πτύρται 16,1 C
τῶν περιστερῶν καὶ σοβηταὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρνίων τε καὶ θρεμμάτων,
ποῦ παρεσκευάσθη Μωυσῆς τὴν τεσσαρακονθήμερον; ποῦ τὰ πρὸς χρείαν 2
ἐποιεῖτο Ἠλίας ἐν τῷ Χορρὰ χειμάρρῳ, ὁπηνίκα ἄρτον μὲν τὸ πρωϊνὸν
ἤσθιε, κρέα δὲ τὸ δειλινὸν ἀπὸ τῆς τῶν κοράκων παρακομιδῆς διὰ θεοῦ
25 προστάγματος; | ἠλίθιον γὰρ ἦν τὸ τὴν γραφὴν περὶ τούτων λέγειν, 3 D 472
ὡς νῦν τούτοις ἠλίθιον τὸ ἐξετάζειν. τίς γὰρ ὠφέλεια ἐν τοῖς τοιούτοις;
ἢ τί τὸ χρήσιμον ἀλλ' ἢ μόνον εἰς ἀπιστίαν, τῆς προλήψεως προφάσεις D
διὰ ψυχρολογίας καὶ ἀνατροπῆς ματαίας ἔχον; λεγέτωσαν δὲ πάλιν ἡμῖν, 4
τίνι τῷ λόγῳ ὅτε ἠθέλησεν ὁ θεὸς ἐποίησε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τεσσα-

10 vgl. 2. Thess. 3, 11 — 14 Jes. 1, 12 — 23—25 vgl. 3. Reg. 17, 6 —
29 vgl. Deut. 8, 4. 29, 5

J Niceph. (bis Z. 8 λόγους)

1 vor Χριστὸς + ὁ Niceph. 6 τι Holl] τῷ J Niceph. 7 * etwa ⟨φανταζόμενοι⟩ Holl 8 ματαίους + ⟨αὐτῶν⟩? Holl | ⟨σῶμα⟩ Holl 9 * etwa ⟨ἔχειν, ἀνάγκη ἐπ' αὐτῷ καὶ πάντα τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα ὁμολογεῖν. ἀλλ' »ἐν τοῖς περισσοῖς τῶν ἔργων σου μὴ περιεργάζου« (so vielleicht zu lesen statt † περιέργως)⟩ Holl 11 κατὰ τὴν Holl] κατὰ τῆς J 12 τῶν . . . τῶν . . . τῶν ἄλλων Holl] τὰ . . τὰ . . . τὰ ἄλλα J 13 τυγχάνει Holl] τυγχάνοντα J 27 τί τὸ] lies ⟨εἰς⟩ τί ⟨τοῦ⟩το? Holl

ράκοντα ἔτεσι μήτε τὰς τρίχας κομῆσαι μήτε τὰ ὑποδήματα παλαιωθῆναι μήτε τὰ ἱμάτια κατατριβῆναι ἢ ῥυπανθῆναι. μὴ ἄρα καὶ οὗτοι ἀπ' οὐ- 5
ρανοῦ ἐληλύθεισαν; μὴ θεοὶ οἱ τοιοῦτοι ὑπῆρχον; καίτοι γε οὐκ ἐν ἐπαίνοις ὑπάρχοντες, ἀλλ' ἐν πολλοῖς θεὸν παραζηλώσαντες· μὴ οὐκ ἦσαν ὁμοιο-| Ö 362
5 παθεῖς ἡμῖν; ἀλλ' ἵνα δείξῃ | ὁ θεὸς ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ δύναται καὶ P 1010
ἐγχωρεῖ γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι. ἵνα γὰρ μή τινες εἰς ἐκείνους πάλιν 6
λογίσωνται τὰ ὑπὲρ φύσιν διὰ τὰ αὐτοῖς ἐν θαυμασμῷ γινόμενα παρὰ θεοῦ, τουτέστιν ὅτι τρίχες οὐκ ἐκόμων καὶ ἱμάτια οὐκ ἐπαλαιοῦντο καὶ τὰ ἄλλα, καὶ ὅτι »ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος,« εἰς ἡμῶν 7
10 χάριν ἀσφαλισάμενον τὸ θεῖον γράμμα φησί »λαβέτω ἕκαστος πάσσαλον σιδηροῦν ἐν τῇ ζώνῃ ἑαυτοῦ, ἵν' ὅταν εἰς τόπον καθιζάνῃ, σκάψῃ καὶ χώσῃ τὴν ἰδίαν κόπρον, ὅτι λαὸς ἡγιασμένος ἐστὲ καὶ κύριος ἐνδημεῖ εἰς μέσον τῆς παρεμβολῆς«. εἰς τοῦτο δὲ καὶ ἱστορίαν παῖδες Ἑβραίων 8 B
παραφέρουσιν, ὅτι διήρκεσεν αὐτοῖς ὁ τύπος ἄχρι τινὸς καιροῦ ἕως
15 ὅτου ὁ θεὸς ἠθέλησε δεῖξαι ἐν αὐτοῖς τοῦτο τὸ θαῦμα, καίτοι γε αὐτῶν ἐσθιόντων καὶ κρέα καὶ ὀρτυγομήτραν, συμβεβηκέναι αὐτοὺς μήτε τούτου χρείαν ἔχειν.

17. Καὶ εἰ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν 17,1
δόξαν ἤτοι κατὰ πρόσθεσιν χαριστικῶς ⟨μᾶλλον⟩ ἤτοι κατὰ ἀλήθειαν
20 τοῦτο ᾄδεται, καίτοι γε αὐτῶν εἰδότων ὅτι καὶ ἄνθρωποι ἦσαν οἱ πρὸς αὐτῶν συνηγορούμενοι [καὶ] φθαρτοὶ καὶ οὐ θεοί, καὶ ἐκ σαρκὸς | καὶ C D 473
αἵματος καὶ ψυχῆς, τίς παρὰ τούτων ἀνέξεται ἀκούων τὰ [οὐκ] ἀτόλ- 2
μητα περὶ Χριστοῦ τοῦ ἄνωθεν ἐλθόντος θεοῦ λόγου καὶ τῆς αὐτοῦ ἐν ἅπασιν ἐνδόξου καὶ ἀληθινῆς ἐνσάρκου παρουσίας; ἐν ᾗ ἐπλήρωσε τὸ
25 εἰρημένον »πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας«. ἐξῆν γὰρ αὐτῷ ἐν ἀληθείᾳ ἔχοντι σάρκα τὴν ἡμετέραν μὴ πράττειν τὰ 3
δοκοῦντα ἡμῖν εὐτελῆ καὶ πράττειν ὁποῖα σεμνὰ ἐτύγχανε καὶ πρέποντα ἀναλόγως τῇ θεότητι, δι' οὗ καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐκόμησαν καὶ τὰ D
ἱμάτια αὐτῶν οὐκ ἐρρυπάνθη καὶ ταῦτα ⟨ἃ⟩ κατὰ παράδοσιν αὐτοῖς συμ-
30 βέβηκεν. ὅτι δὲ καὶ ἱμάτια εἶχεν ἐξ ἀνθρώπων κατεσκευασμένα ἀναμ- 4
φίβολον· »διεμερίσαντο γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ ἔβαλον κλῆρον«. εἰ δὲ ἱμάτιον ἦν ἐξ ἀνθρώπων, δῆλον ὅτι ἐξ ἐρέας ἦν 5
καὶ ἐκ λίνου· τὰ δὲ ἐκ λίνου καὶ ἐξ ἐρέας γεγενημένα ἄψυχά τινα ἦν καὶ ἀναίσθητα. ἀλλ' ὅτε ἠθέλησε δεῖξαι αὐτοῦ τὸ δυνατὸν τῆς θεότητος, 6

9 Ps. 77, 25 — 10—13 Deut. 23, 13f — 13ff Rabbinische Tradition: woher? — 25 Hebr. 4, 15 — 31 Joh. 19, 24

J

1 κομᾶσαι J 19 ⟨μᾶλλον⟩ Holl 20/21 πρὸς αὐτῶν bei Epiphanius auffallend, lies wohl παρ' αὐτῶν Holl 21 [καὶ] Holl 22 [οὐκ] Holl, vielleicht πρὶν 26 ἔχοντι Holl] ἔχοντα J 28 δι' οὗ] διότι? Holl | ἐκομοῦσαν J 29 ἐρυπάνθη J | ⟨ἃ⟩ Eltester

»μεταμορφωθεὶς ἔδειξε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς τὸν | ἥλιον καὶ τὰ ἱμάτια P 1011
αὐτοῦ λευκὰ ὡσεὶ χιόνα«. »πάντα γὰρ τῷ δυνατῷ δυνατά«, εἰς τὸ ὑπὸ 7
θῆξιν παρὰ προσδοκίαν καὶ τὰ ἀναίσθητα καὶ τὰ ἄπνοα εἰς δόξαν καὶ
φαιδρότητα μετασκευάσαι, ὡς τὴν ῥάβδον Μωυσέως, ὡς τὰ ὑποδήματα
5 τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. πᾶσι γὰρ ὡμολόγηται ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἄνθρωποι 8
ἦσαν, | φθαρτοὶ τὰ σώματα ὡς ἡμεῖς, ἄφθαρτοι δὲ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν Ö 364
αὐτοῖς θεοῦ δόξαν, καὶ σκιὰ μὲν Πέτρου πάντας τοὺς προσφερο-
μένους ἔχοντας ἀσθενείας ἰᾶτο καὶ σουδάρια καὶ σιμικίνθια τῶν ἱματίων
Παύλου δυνάμεις ἐργάζονται. B
10 18. Καὶ πῶς οὗτοι θεὸν πολυπραγμονοῦσιν αἰσχράς τινας ὑπονοίας 18,1
τεκταινόμενοι, περὶ ὧν οὐδεμία χρεία γεγένηται πώποτε πρὸς διαλογήν,
οὐ προφήτῃ, οὐκ εὐαγγελιστῇ, οὐκ ἀποστόλῳ, οὐ συγγραφεῖ; ὅσα | 2 D 474
γὰρ τοιαῦτα οὗτοι λέγουσι, κἂν μυρία ἐπέκεινα τούτων κακῶς ὑπονοήσω-
σιν, οὐκ ἀνατρέψουσι τὴν πατρικὴν ἡμῶν πίστιν, τὴν τῇ ἀληθείᾳ Χριστὸν
15 ⟨ἄνθρωπον⟩ καταγγέλλουσαν. ἐγεννήθη γὰρ Χριστὸς ἐν σαρκὶ κατὰ 3
ἀλήθειαν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου καὶ εὐθὺς C
ἀπὸ κυήσεως Ἐμμανουὴλ καλεῖται, ὅ ἐστι θεὸς μεθ' ἡμῶν, οὐκέτι ⟨δὲ⟩
δεύτερον γεννᾶται. καὶ ἀπέδρα εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸ παιδίον μετὰ Ἰωσὴφ 4
καὶ Μαρίας, ἐπειδὴ ἐζήτουν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, ὡς δυναμένου αὐτοῦ
20 ἐν σαρκὶ ἀποκτανθῆναι· ἀλλὰ προσεκυνήθη ὑπὸ τῶν μάγων ὡς θεὸς
ἀληθινός, ἐν σαρκὶ γεννηθεὶς ⟨ἀληθείᾳ⟩ καὶ οὐ δοκήσει. καὶ ἀνελθὼν 5
ἀπὸ Αἰγύπτου, κατὰ φόβον τοῦ Ἰωσὴφ οὐκ εἰσῆλθεν εἰς Ἰερουσαλήμ,
δι' Ἀρχέλαον, ὡς δυναμένου τοῦ παιδίου κρατηθῆναι καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ *
ἐν σαρκὶ παθεῖν ὅπερ ἔμελλε πάσχειν. * ἀλλὰ διεκωλύθη ὑπὸ Ἰωάννου, 6 D
25 ἐπιγνωσθεὶς ὑπὸ τοῦ δούλου δεσπότης, ὅτι θεὸς ἦν ἐνανθρωπήσας ἐν
ἀληθείᾳ. οὐ κατεδέξατο δὲ τὴν τοῦ ἰδίου δούλου ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει
τιμήν, ἵνα »πληρώσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην« ἐν σαρκί, ἐν ἀληθινῇ καὶ τελείᾳ
ἐνανθρωπήσει »τὸν ὑπογραμμὸν« τῆς σωτηρίας »ἡμῖν ὑπολιμπάνων«.
ἀλλὰ καὶ κέκμηκεν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἔκαμεν, 7
30 ἀλλὰ καὶ ἐκαθέσθη, διότι ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν, ⟨καὶ⟩ ἐβόα λέγων

1 Matth. 17, 2 — 2 Marc. 10, 27 — 7 vgl. Act. 5, 15f — 8 Act. 19, 12 — 17 vgl. Matth. 1, 23 — 18 vgl. Matth. 2, 13ff — 20 vgl. Matth. 2, 1ff — 21 vgl. Matth. 2, 22 — 24 vgl. Matth. 3, 14 — 27 Matth. 3, 15 — 28 vgl. 1. Pet. 2, 21 — 29f vgl. Joh. 4, 6

J

2f ὑποθήξειν J 5 ἅγιοι ἀπόστολοι Holl] ἀπόστολοι ἅγιοι J 6 ὡς ἡμεῖς Pet.] εἰς ἡμᾶς J 15 ⟨ἄνθρωπον⟩ Holl 17 ⟨δὲ⟩ Holl 21 ⟨ἀληθείᾳ⟩ Holl 23 * etwa ⟨ἀναγκασθῆναι⟩ Holl 24 vor ἀλλὰ vielleicht etwa ausgefallen ⟨καὶ ἑκὼν ἦλθεν βαπτίζεσθαι,⟩ Ltz. 27 ἀληθινῇ Holl] ἀληθείᾳ J 30 ⟨καὶ⟩ Corn. Pet.

»δεῦτε | πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς«, P 1012
ἵνα δείξῃ τὴν αὐτοῦ θεότητα ἱκανὴν οὖσαν πάντα τὰ πλήθη τοῦ κόσμου τὰ
πρὸς αὐτὸν ἀφικνούμενα ἀναπαῦσαι. ἀλλὰ καὶ ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ δια- 8
βόλου, καὶ ἔμεινε τεσσαράκοντα ἡμέρας μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, ἵνα
5 δείξῃ τὸ ἀνενδεὲς τῆς αὐτοῦ θεότητος. οὐ γὰρ πεινῶν ὑπέμεινεν, ὡς φι- 9
λοσοφικῶς καθ' ἡμᾶς ἐγκρατευόμενος καὶ αὐτὸν ἄγχων καὶ βιαζόμενος,
ἀλλὰ ἀνυστερήτως διὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ θεότητα. καὶ »ὕστερον«, 10
φησὶν ἡ γραφή, »ἐπείνασεν«, | ἵνα δείξῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν B D 475
τῆς θεότητος, ἐνδιδούσης τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ τῶν εὐλόγων χρειῶν
10 καὶ ἀληθινῶν μετέχειν, ἵνα μὴ τὸ ἀληθινὸν τῆς ἀκολουθίας ἀφανίσῃ | Ö 366
τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς συκῆς ἐπείνασε καὶ 11
πηλὸν ἀληθινὸν ἐποίησεν· ἀλλὰ λόγον εἶπε πρὸς τὴν συκῆν ὁ θεὸς καὶ
ἐγένετο, καὶ ἐπὶ τῆς νηὸς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ ἐπαύσατο, καὶ διὰ 12
τοῦ πτύσματος καὶ πηλοῦ τῷ λόγῳ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῷ πτύσματι
15 τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως καὶ τῷ πηλῷ πάλιν ὡς τῷ Ἀδὰμ καὶ τούτῳ
τὸ ἐλλιπὲς μέλος πλάττων ἐχαρίσατο, τῶν πάντων τελείως ἐν αὐτῷ C
ὄντων, ἐν σαρκὶ πασχόντων, ἐν θεότητι δὲ ἀπαθῶν ὄντων, ἕως ἀνέστη
ἐκ τῶν νεκρῶν, ὅλως μὴ πάσχων λοιπόν, ὅλως »μηκέτι ἀποθνήσκων«.

Εἰ δέ τινες διὰ τὸ μὴ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς τὸ σῶμα αὐτὸν 13
20 εἰληφέναι ἀλλοῖον νοήσουσιν, οὐ πάντως διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κατὰ τὸ
ἡμέτερον σῶμα. ἐξότε γὰρ ἀπὸ Μαρίας ὡμολόγηται, ἡμέτερον ἦν. καὶ D
γὰρ Μαρία οὐκ ἄλλη ἦν παρὰ τὰ ἡμέτερα σώματα, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀδὰμ
οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς ἦν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς πεπλασμένος. καὶ οὐ 14
πάντως, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς γῆς ἦν καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλοῖος
25 ἦν παρὰ τὰ ἡμέτερα σώματα. ἡμεῖς γὰρ ἐξ αὐτοῦ γεγεννήμεθα καὶ
οὐκ ἐσμὲν ἀλλοῖοι παρὰ τὸ ἐκείνου σῶμα, καίτοι γε ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς
καὶ ἀπὸ μήτρας γυναικὸς γεγεννημένοι.

Ἀλλὰ ταῦτα μέν τινες σοφιζόμενοι πολλάκις καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ἔχοντες 15
[ἐκ] τοῦ προκειμένου ἐξέπεσον, τινὲς δὲ | πάλιν ἐξ αὐτῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς P 1013
30 ἐρχομένων ἄλλα μυρία καὶ ἐπέκεινα περιττολογοῦντες τὸν ἄνδρα τὸν
ἐν πολλοῖς ἐπαίνοις φημιζόμενον διέβαλλον. καὶ τῷ μὲν ὄντι περιττότερον
οἶμαι τοῦ δέοντος, ἢ κατὰ ἰδιωτείαν ἢ κατὰ ἀπαρακολουθησίαν *, ἢ κατ'
αὐτοὺς ἐξερχόμενοι καὶ | ἀποφθεγγόμενοι τὴν ταραχὴν εἰργάσαντο. D 476
ἀλλὰ νῦν μοι περὶ τῶν περιττῶν ἕως ὧδε ἀρκείτω ὁ λόγος, συνιόντων

1 Matth. 11, 28 — 3 Matth. 4, 1ff — 7 Matth. 4, 2 — 11 vgl. Matth. 21, 18f — 12 Joh. 9, 6 — 13 Marc. 4, 39 — 18 Röm. 6, 9

J

29 [ἐκ] Holl 32 * etwa ⟨μὴ νοήσαντες⟩ Holl 32/33 κατ' αὐτοὺς Holl] παρ' αὐτοὺς J

τῶν ἐντυγχανόντων, ὅτι οὔτε φθόνῳ τετηκότες οὔτε μίσει τῷ πρὸς τὸν ἄνδρα *. εὐχόμεθα γὰρ αὐτὸν μὴ μερισθῆναι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλη- 16 σίας καὶ τῆς γλυκύτητος τῆς πάσης ἀδελφότητος, ἀλλὰ ἀποθέσθαι αὐτὸν B τῆς τοῦ λόγου τούτου φιλονεικίας τὴν ἔνστασιν καὶ ἐπιστρέψαι κατὰ
5 τὸ εἰρημένον »ἐπίστρεφε ἐπίστρεφε ἡ Σουμανῖτις, ἐπίστρεφε, καὶ ὀψόμεθα ἐν σοί«. ὅμως περὶ τοῦ προκειμένου αὖθις ἐπιλήψομαι τῆς ἀκολουθίας.

19. Τελείαν οὐ βούλεται λέγειν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν, 19,1 ἀλλὰ καὶ τὴν σωτηρίαν ἀποκρούεταί τινων, φόβον ἐμποιῶν καὶ λέ|γων Ö 368 ὅτι οὐ δεῖ τέλειον ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν ἀνειληφέναι λέγειν, δῆθεν ἀπὸ
10 τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου »ἀναλαμβάνων πραεῖς ὁ κύριος«. οὐδὲν δὲ θαυ- 2 C μαστὸν οὔτε διαφοράν τινα ἐν τούτῳ τις ἔχει δεῖξαι, τῷ εἰπεῖν ἀναλαβεῖν σάρκα τὸν κύριον ἢ λαβεῖν τελείαν ἐνανθρώπησιν ἢ ὥσπερ πολλάκις ἐν ἡμῖν ὁμωνύμως πολλαὶ λέξεις τυγχάνουσιν. »ἀναλαμβάνων« γάρ φησι 3 »πραεῖς ὁ κύριος« καὶ »ἀνέλαβέ με ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων«, καὶ
15 »ἀνελήφθη« καὶ »εἶπον δύο ἄνδρες· τί ἑστήκατε, ἄνδρες Γαλιλαῖοι; οὗτος ὁ ἀφ' ὑμῶν ἀναληφθείς«. καὶ οὐ πάντως τὸ ἀναλαβεῖν μίαν ἔχει διαφορὰν 4 ἐν τῷ λέγειν ἀνέλαβεν ἢ ἔλαβεν ἢ ἀνεπλάσατο εἰς ἑαυτὸν τὴν ἰδίαν ἐναν- D θρώπησιν, οὔτ' ἀπὸ τῆς λέξεως ἡμᾶς ταύτης πτύρουσιν οἱ βουλόμενοι κατὰ τῶν ἀκεραίων ἐπεγείρεσθαι καὶ ⟨λέγοντες ὅτι οὐχ⟩ οὕτως χρὴ
20 λέγειν. καὶ μή τις νομίσῃ διαβάλλειν ἡμᾶς ἢ χλευαστικῶς λέγειν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τὰ ῥήματα. πολλάκις γὰρ ἐσκεψάμην περὶ τούτου 5 γράφειν *, ἵνα μή τις νομίσῃ ἡμᾶς κατ' ἔχθραν κατ' αὐτοῦ ἐπεγείρεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς [οὐδεὶς] ἔβλαψεν, ὡς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγω, οὐδὲ τὰ ἡμῶν ἐν κόσμῳ ἀφήρπασεν. σκεπτόμενος δὲ | τοῦ μὴ γράφειν ἠναγ- 6 D 477
25 κάσθην ὑπ' αὐτῆς τῆς | ἀληθείας, ἵνα μή ⟨τινα⟩ παραλείψω τῶν παρὰ P 1014 τὴν πίστιν τι πεφρονηκότων, ὡς καὶ ὕστερον οἱ θεοσεβεῖς ἐντυχόντες ἐπιγνώσονται ὅτι οὐχ ἕνεκα ζήλου κοσμικοῦ ἡμῖν ὁ λόγος. μᾶλλον γὰρ 7 ὠφέλει ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ τὰ μέγιστα * τῶν κατὰ κόσμον καὶ κατὰ τὴν ἀγάπην,

5 Cant. 6, 12 — 7 vgl. Apollinaris fr. 81 S. 224 καὶ εἰ ἀνθρώπῳ συνήφθη ὁ θεός, τέλειος τελείῳ, δύο ἂν ἦσαν vgl. fr. 92 S. 228 und epist. ad Diocaes. 2 S. 256, 14 Lietzmann τέλειος δὲ θείᾳ τελειότητι καὶ οὐκ ἀνθρωπίνῃ. — 10 Ps. 146, 6 — 13 Ps. 146, 6 — 14 Ps. 77, 70 — 15 Act. 1, 2 — Act. 1, 10f

J

2 * etwa ⟨τὸν λόγον ἐποιησάμεθα⟩ Holl 11 διαφοράν Dind.] διαφθοράν J 12 λαβεῖν Holl] λαβόντα J 18 οὔτ' Holl] οὐκ J 19 ⟨λέγοντες ὅτι οὐχ⟩ Holl 22 * etwa ⟨ἐπεῖχον δὲ⟩ Holl 23 [οὐδεὶς] Holl 25 ⟨τινὰ⟩ Öh. 27 lies wohl ἕνεκεν Holl 28 ὠφέλει Holl] ὠφελεῖ J | * etwa ⟨διαφέρων κατὰ παιδείαν⟩ Holl

εἴπερ ὁμοφρόνως τῇ ἁγίᾳ θεοῦ ἐκκλησίᾳ κατὰ πάντα τοῖς πᾶσι συνετίθετο καὶ μὴ ξένον τι παρεισήγαγε ῥῆμα. ἤτοι οὖν παρ' αὐτῷ ἢ τοῖς 8 παρ' αὐτοῦ μεμαθητευμένοις ὁ λόγος ἄλλως νοούμενος διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος καὶ προφάσεως ἐν παρόδῳ ᾄδεται, οὐκ ἔχω λέγειν. πολλάκις 9
5 δὲ διενοήθημεν καὶ ἔκπληκτοι γεγόναμεν, ὅτι ἕνεκεν τοῦ λόγου τούτου B ἡ ἔνστασις τῆς φιλονεικίας καὶ τοῦ ἀγῶνος ἕως θανάτου παρ' αὐτῶν ἐκδικεῖται. καὶ ἐκ τούτου ἔγνωμεν ὅτι τάχα περιττοτέρᾳ τινὶ ὑπονοίᾳ 10 παρ' αὐτοῖς ὁ λόγος ᾄδεται.

20. Ὅταν γὰρ ἐρωτήσῃς τινὰς ἐξ αὐτῶν, διαφόρως μὲν οἱ πάντες **20,1**
10 ἀναγγέλλουσι, τινὲς δὲ λέγουσι μὴ τελείαν εἰληφέναι τὸν κύριον ἐνανθρώπησιν μηδὲ τέλειον αὐτὸν γεγονέναι ἄνθρωπον. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο 2 C φευκτὸν ἐγίνετο πολλοῖς, λοιπὸν ὕστερον εἰρωνείᾳ ἐκέχρηντο, ὡς ὕστερον ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν ἀκριβῶς μεμαθήκαμεν. ἐπὶ τῆς Ἀν|τιοχέων 3 Ö 370 γὰρ γενόμενοι τοῖς ἀκραίμοσιν αὐτῶν συντετυχήκαμεν, ἐν οἷς καὶ Βιτά-
15 λιος ὁ ἐπίσκοπος ὑπῆρχεν, εὐλαβέστατος ἀνὴρ τῷ βίῳ καὶ τῇ καταστάσει καὶ τῇ πολιτείᾳ. ἐλέγομεν δὲ συμβουλεύοντες καὶ παρακαλοῦντες συμφω- 4 νῆσαι τῇ πίστει τῆς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ ἐᾶσαι τὸ φιλόνεικον ῥῆμα. ὁ δὲ Βιτάλιος ἔλεγε· τί γάρ ἐστι τὸ ἀνὰ μέσον ἡμῶν; εἶχε γὰρ οὗτος 5 D διάστασιν πρὸς αἰδέσιμόν τινα ἄνδρα καὶ ἐπίσημον, Παυλῖνον τὸν ἐπίσκο-
20 πον, καὶ Παυλῖνος πρὸς τὸν εἰρημένον Βιτάλιον, ὑφ' ἡμῶν μετακληθέντα. βουλόμενοι τοίνυν ἀμφοτέρους εἰς εἰρήνην συμβιβάσαι (ἀμφότεροι | 6 D 478 γὰρ ἐδόκουν ὀρθόδοξον πίστιν κηρύττειν καὶ ἕκαστος διάστασιν εἶχε διά τινα πρόφασιν· ὁ μὲν γὰρ Βιτάλιος Παυλίνῳ ἐπέφερεν ὡς περὶ Σαβελλίου 7 ὀνόματος ῥῆμα) — διὸ γενομένων ἡμῶν * ἐπεσχέθημεν τῆς πρὸς τὸν
25 Παυλῖνον τελείας κοινωνίας, ἕως ὅτε μετὰ ἐκθέσεως ἡμᾶς ἐγγράφου ἔπεισεν, ⟨δι'⟩ ἧς ἤδη | πρότερον ἀπολογίας χάριν πρὸς τὸν μακαρίτην P 1015 Ἀθανάσιον ἐποιήσατο τὴν συγκατάθεσιν. προσήνεγκε γὰρ καὶ ἐπέδωκεν 8 ἡμῖν ταύτης τὸ ἀντίγραφον μεθ' ὑπογραφῆς, σαφῶς περὶ τριάδος ἔχον ὁμοῦ καὶ περὶ νοῦ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, χειρὶ αὐτοῦ τοῦ
30 μακαρίτου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ἣν ἔκθεσιν καθυπέταξα. καὶ ἔστιν ἥδε·

Ἀντίγραφον ⟨διὰ⟩ χειρὸς Παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου.

21. Ἐγὼ Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος οὕτω φρονῶ καθὼς παρέλαβον **21,1** B ἀπὸ τῶν πατέρων, ὄντα καὶ ὑφεστῶτα πατέρα τέλειον καὶ ὑφεστῶτα
35 υἱὸν τέλειον καὶ ὑφεστὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον. διὸ καὶ ἀπο- 2

14 *συντετυχήκαμεν*: etwa i. J. 374, s. Lietzmann, Apollinaris S. 15f — 32—435,17 Unterschrift d. Paulinus z. Schreiben d. Synode v. Alexandria 362, vgl. Athanasius, tom. ad Antiochenos 11 (Montf. I 777 A/C, Migne 26, 809 A)

J

24 * *⟨ἐν Ἀντιοχείᾳ⟩* Holl 26 *⟨δι'⟩* Holl 32 *⟨διὰ⟩* Holl

δέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἑρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἤτοι οὐσίας, καὶ τοὺς φρονοῦντας οὕτως· εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. καὶ 3 περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς δι' ἡμᾶς γενομένης τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς 5 οὕτω φρονῶ καθὼς προγέγραπται, ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννην »ὁ λόγος C σὰρξ ἐγένετο«. οὐ γὰρ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν 4 αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἔκ τε τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματος γεννηθείς. οὔτε γὰρ ἄψυχον 5 οὔτε ἀναίσθητον οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ σωτήρ. [*καὶ ἐν* 10 *τῇ χειρὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου·*] οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τοῦ 6 κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενομένου ἀνόητον | αὐτοῦ εἶναι τὸ D 479 σῶμα. ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς ἀθετοῦντας τὴν | ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν 7 Ö 372 πίστιν καὶ μὴ ὁμολογοῦντας ἐκ τῆς οὐσίας ἢ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας 8 15 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονός. ἔτι δὲ ἀναθεματίζω 9 τὴν Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν καὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις.

Ἐπληρώθη.

22. *Ἐλέγομεν δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ Βιταλίῳ καὶ τοῖς | σὺν αὐτῷ· τί* 22,1 P 1016 20 *καὶ ὑμεῖς λέγετε; εἴ τι ἐστὶν ἀνὰ μέσον ὑμῶν, διορθώσασθε. ὁ δὲ ἔφη· λεγέτωσαν ⟨αὐτοί⟩. ἔφησαν δὲ ὅτι οὐ λέγουσι τὸν Χριστὸν τέλειον* 2 *γεγονέναι ἄνθρωπον. ὁ δὲ εὐθὺς ἀπεκρίθη ὅτι ναί, ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν τέλειον ἄνθρωπον εἰληφέναι. ἦν δὲ τοῦτο θαυμαστὸν τοῖς ἀκούσασι καὶ χαρᾶς ἔμπλεον. εἰδότες ⟨δὲ⟩ ἡμεῖς τὴν διάνοιαν τῶν ⟨διὰ⟩ προφάσεων* 3 25 *τὸν νοῦν τῶν ἰδίων ἀδελφῶν σφετεριζόντων τὸ ἀκριβὲς ἐνεμείναμεν ἐρωτῶντες ὅτι φύσει σάρκα ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸν εἰληφέναι; ὁ δὲ συνετίθετο ὅτι ναί. ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας παρθένου ἄνευ σπέρματος ἀνδρὸς* 4 B *καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου; ὁ δὲ καὶ τοῦτο ὡμολόγει. φύσει ἐκ τῆς παρθένου* 5 *ἐλθὼν τὴν σάρκα ἀνείληφεν ὁ θεὸς λόγος, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ* 30 *μετὰ βάρους συνετίθετο. ἤδη δὲ ἐν χαρᾷ καθιστάμεθα, ἐπειδὴ παρά τινων πρὸς ἡμᾶς εἰς Κύπρον ἐλθόντων ἠκούσαμεν τῶν προειρημένων παίδων ὅτι οὐδ' ὅλως ἡ σὰρξ ἀπὸ Μαρίας ὡμολογεῖτο. ὅτε δὲ αὐτὸς* 6 *ὁ εὐλαβέστατος ἀνὴρ ἐκ Μαρίας τὴν σάρκα ἀνειληφέναι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡμολόγησε, πάλιν παρ' ἡμῶν ἠρωτᾶτο εἰ καὶ ψυχὴν* 35 *εἴληφεν. ὁ δὲ καὶ εἰς τοῦτο ὁμοίως μετὰ βάρους συνετίθετο, ὡς οὐ χρὴ*

5 Joh. 1, 14

J

9/10 [*καὶ ἐν . . . Ἀθανασίου*] Pet. Dind., Zusatz wegen 434, 29f
21 ⟨*αὐτοί*⟩ Holl 24 ⟨*δὲ*⟩ Holl | ⟨*διὰ*⟩ Holl

λέγειν ἄλλως, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἀληθεύειν. χρὴ γὰρ τὸν περὶ ἀληθείας 7 C
ἀνθρώποις γράφοντα τὸν πάντα νοῦν δοῦναι, πρὸ ὀφθαλμῶν μὲν τὸν
φόβον τοῦ θεοῦ | ἔχειν, καὶ μηδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς γραφῆς D 480
ἐπαγγελίαν συντάττειν.

5 23. Ὡμολόγει οὖν ὁ Βιτάλιος καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην εἰληφέναι· 23,1
οὗτος γὰρ ἦν ὁ εἰπὼν ὅτι ναί, τέλειος ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός. εἶτα μετὰ
τὸ ἐρωτῆσαι ἡμᾶς περὶ ψυχῆς καὶ σαρκὸς τότε ἠρωτήσαμεν· νοῦν ἔλαβεν
ἐλθὼν ὁ Χριστός; ὁ δὲ εὐθὺς ἠρνήσατο λέγων, οὐχί. εἶτα ἡμεῖς πρὸς 2 D
αὐτόν· πῶς οὖν λέγεις τέλειον γεγονέναι ἄν|θρωπον; ὁ δὲ τὸν λογισμὸν Ö 374
10 τὸν ἴδιον ἀπεκάλυπτε τῆς διανοίας, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον λέγομεν εἶναι,
εἰ τὴν θεότητα ποιήσομεν ἀντὶ τοῦ νοῦ καὶ τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχήν,
ὡς εἶναι τέλειον ἄνθρωπον ἐκ σαρκὸς καὶ ψυχῆς καὶ θεότητος ἀντὶ τοῦ
νοῦ. τῆς οὖν φιλονεικίας γνωσθείσης καὶ πολλὰ ἡμῶν περὶ τούτου δια- 3
λεχθέντων | καὶ ἀπὸ γραφῆς συστησάντων, ὅτι χρὴ ὁμολογεῖν τὰ πάντα P 1017
15 τελείως εἰληφότα τὸν θεὸν λόγον, τελείως τε οἰκονομηκέναι ἐν τῇ ἐνσάρκῳ
παρουσίᾳ ⟨τὴν ἐνανθρώπησιν⟩ καὶ ἐν τελειότητι ⟨ἔχειν⟩ ταύτην καὶ
μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν συνηνωκέναι καὶ ἐνδόξως πνευματικὴν αὐτὴν
ὅλην καὶ οὐκ ἄλλην σὺν τῇ ἰδίᾳ θεότητι ἐν ἑαυτῷ ἡνωμένην ἔχειν, τὴν
ὅλην τελείωσιν μίαν θεότητα ἀποτετελεκέναι καὶ καθέζεσθαι ἐν οὐρανῷ
20 ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς αὐτοῦ ἀϊδίου κυριότητός τε
καὶ βασιλείας, λοιπὸν ἀνέστημεν μὴ πεπεικότες ἀμφότερα τὰ μέρη διὰ τὴν
προκειμένην φιλονεικίαν. νενόηται δὲ ἡμῖν ἀπὸ τούτου ὅτι οὐχ ἕνεκεν τοῦ 4 B
νοῦ αὐτοῖς ὁ λόγος, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ νοῦ ἕτερόν ἐστι τὸ φρόνημα. ποτὲ γὰρ
οὐχ ὡμολόγουν οὔτε ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι. ἡμῶν δὲ ἀνθυποφερόντων 5
25 καὶ λεγόντων, τί γάρ ἐστιν ὁ νοῦς; ὑπόστασιν τοῦτον νομίζετε εἶναι ἐν
τῷ ἀνθρώπῳ; οὐκοῦν πολλοστός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος; εἶτα παρά τισιν
ἐνομίζετο εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἀεὶ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ᾀδό-
μενον. ὅτε δὲ | ἐδείξαμεν ὡς οὐχ ὁ νοῦς ἐστι τὸ πνεῦμα, τοῦ ἀποστόλου 6 D 481
σαφῶς λέγοντος »ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ τῷ πνεύματι«, ἐντεῦθεν πολλοὶ C
30 μὲν ἦσαν οἱ λόγοι, οὐκ ἠδυνήθημεν δὲ αὐτοὺς πεῖσαι φιλονεικοῦντας.

20 vgl. Matth. 19, 28 — **22ff** vgl. Ancoratus 77, 3ff; I 96, 20ff — **23** vgl. z. B. Apollinaris de unione 5—7 S. 187f, fr. 121ff S. 237f Lietzmann; über die Theorien vgl. S. 5ff — **29** 1. Cor. 14, 15

J

3 ἔχειν] lies ἔχοντα? Holl **11** nach ψυχήν etwas ausgefallen? ⟨ἐκ Μαρίας εἰληφέναι λέγομεν⟩? Holl **16** ⟨τὴν ἐνανθρώπησιν⟩ Holl | ⟨ἔχειν⟩ Holl **17** vielleicht zu schreiben συνηνωκέναι ⟨τελείως⟩ καὶ ἐνδόξως, πνευματικὴν ⟨ἀποδεδειχέναι⟩ Holl **22** ἀπὸ τούτου ὅτι Öh] ὅτι ἀπὸ τούτου J **23** ἐπὶ Holl] ἀπὸ J **26** πολοστὸς J

24. Εἶτα πάλιν τισὶν ἡμῶν λεγόντων, τί γάρ; ὑπόστασιν τὸν νοῦν **24,1**
εἶναι λέγετε; τινῶν δὲ αὐτὸν λεγόντων μὴ εἶναι ὑπόστασιν, ἀπὸ τοῦ
ἡμᾶς πεπεικέναι αὐτοὺς ὅτι οὐ χρὴ νομίζειν αὐτὸν οὔτε τὸ καλούμενον
ἀνθρώπου πνεῦμα, διὰ τὸ εἰπεῖν »ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ καὶ τῷ πνεύματι«,
5 μὴ ἐχόντων αὐτῶν πρὸς τοῦτό τι λέγειν, ἐλέγομεν· οὐκοῦν εἰ οὐκ ἔστιν 2 D
ὑπόστασις ὁ νοῦς, ἀλλὰ κίνησις τῆς ἡμῶν πάσης ὑποστάσεως, νοῦν δὲ
λέγετε τὸν Χριστὸν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, ἆρα οὖν φαντάζεσθε ἀνυπόστατον
εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ μόνον ἕως λόγου καὶ δοκήσεως τὴν ἐνδημίαν τῆς
ἐνσάρκου παρουσίας αὐτὸν πεποιη|κότα. ὡσαύτως οὐκ εἶχον ἀποδοῦναι Ö 376
10 λόγον. καὶ πολλὴ ἡμῖν γέγονε τότε † λυπηρὰ ἡ τῆς ζωῆς κατάστασις, 3
ὅτι ἐν τοῖς προειρημένοις ἀδελφοῖς καὶ ἐπαινετοῖς ἐβλήθησαν ἁπλῶς
φιλονεικίαι, ἵνα διαστάσεις ἐν ἡμῖν πάντοτε ὁ προειρημένος τῶν ἀνθρώ-
πων πολέμιος διάβολος ἐξεργάσηται. | πολλὴ δέ ἐστι τῆς τοιαύτης αἰτίας, 4 P 1018
ἀδελφοί, ἡ κατ' ἔννοιαν βλάβη. εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς περὶ τούτου οὐκ
15 ἐκινήθη λόγος, ἁπλούστατον ἦν. τί γὰρ τοῦτο τὸν κόσμον ὤνησε τὸ
καινοτόμημα ἢ τὴν ἐκκλησίαν ὠφέλησεν ἢ οὐχὶ μᾶλλον ἔβλαψε, μῖσος
καὶ στάσιν ἐργασάμενον; ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος προεβλήθη, φοβερὸς γέγονεν.
οὐ γὰρ εἰς τὸ κρεῖσσον τῆς ἡμῶν σωτηρίας· ἄρνησις γάρ ἐστιν οὐ μόνον 5
ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ μὴ ὁμολογοῦντι, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχυτάτῳ τινί.
20 οὐ χρὴ γὰρ οὐδὲ κἂν ἐν τῷ τυχόντι παρεξέρχεσθαι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας.
λέξωμεν τοίνυν καὶ κατὰ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, βουλόμενοι μὴ ἔξω 6 B
τῆς ἑαυτῶν ζωῆς βαίνειν μηδὲ τὸν κανόνα καταλιμ|πάνειν τῆς ἁγίας D 482
θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ὁμολογίας. οὐδενὶ γὰρ πώποτε τῶν παλαιῶν τοῦτο 7
εἴρηται, οὔτε προφήτῃ οὔτε ἀποστόλῳ οὔτε εὐαγγελιστῇ, οὐ τινὶ τῶν
25 ἐξηγητῶν ἕως τούτων τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἐξ οὗ καιροῦ ἀπὸ τοῦ
προειρημένου λογιωτάτου ἀνδρὸς τὸ τοιοῦτον σοφιστικὸν προῆλθε ῥῆμα.
παιδείᾳ γὰρ οὐ τῇ τυχούσῃ ὁ ἀνὴρ ἐξήσκηται, ἀπὸ τῆς τῶν λόγων προ- 8
παιδεύσεώς τε καὶ Ἑλληνικῆς διδασκαλίας ὁρμώμενος, πᾶσάν τε διαλεκ-
τικὴν καὶ σοφιστικὴν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον βίον σεμνότατος,
30 † καὶ τῶν πρὸς ὀρθοδόξους ἀεὶ ἐν ἀγάπῃ ἐν πρώτῳ ἀριθμῷ ταττόμενος C
ἕως τούτου τοῦ λόγου διέμεινεν. ἀλλὰ καὶ ἐξορίαν ὑπέμεινε, διὰ τὸ μὴ 9
⟨βούλεσθαι⟩ τοῖς Ἀρειανοῖς συγκατιέναι. καὶ τί με δεῖ λέγειν; πολλὴ
ἡμῶν ἡ λύπη καὶ πένθος ἡ ζωή, ὅτι λυπεῖν εἴωθεν ὁ διάβολος ἡμᾶς ἀεί,
ὡς ἤδη πολλάκις εἶπον.

3 I. Cor. 2, 11 — 4 I. Cor. 14, 15

J

3 αὐτὸν + ⟨ὑπόστασιν⟩? Holl 9 lies πεποιηκέναι? Holl 10 † λυπηρὰ] lies wohl λύπη ⟨καὶ ὀδύνη⟩ρὰ Holl, vgl. Z. 33 30 † καὶ τῶν πρὸς κτλ.] etwa ⟨ὃς⟩ καὶ πρὸς τῶν ὀρθοδόξων ἀεὶ ἐν ἀγάπῃ ἐν πρώτῳ ⟨τε⟩ Holl 32 ⟨βούλεσθαι⟩ Holl | συγκατιέναι Dind.] συγκατεῖναι J

25. Ἄρξομαι τοίνυν περὶ τούτου τοῦ ῥητοῦ λέγειν, ἵνα μηδέν τι, ὡς ἔφην, τῆς ἀληθείας παραλείψω. τί ἡμᾶς ὠφέλησε τὸ παρεκβάλλειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας Χριστοῦ; εἰ γὰρ ὅλως τοῦ βοηθῆσαι, ἵν᾿ οὕτως εἴπω, τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ θεῷ λόγῳ καὶ υἱῷ θεοῦ ὁ ὑμέτερος λογισμὸς προήχθη, ἵνα μὴ εἴπωμεν αὐτὸν εἰληφέναι νοῦν, ὅπως μὴ νοήσωμεν ἐλάττωσιν περὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα, πολλῷ μᾶλλον προτιμότεροι ἡμῶν τυγχάνουσι Μανιχαῖοι | καὶ Μαρκιωνισταὶ καὶ ἄλλαι αἱρέσεις, μὴ σάρκα αὐτῷ προσάπτειν βουλόμενοι, ἵνα μὴ ἐλάττωσιν τῇ θεότητι αὐτοῦ περιποιήσωνται. ἀλλ᾿ οὐ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων βούλησιν | ἡ ἀλήθεια ἔχει τὴν δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῆς διακυβερνητικὴν σοφίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκαταληψίαν. τοίνυν ἡμῶν οὕτως ὁμολογούντων καὶ μὴ κατὰ τὸν Μανιχαῖον ἐχόντων (οὐ χάριν γὰρ ἐκεῖνος δώσει, δοκῶν εἰς ἔπαινον Χριστοῦ σάρκα λέγειν αὐτὸν μὴ εἰλη|φέναι, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἀληθείας ⟨ἐκ⟩πεσεῖται, δοκήσει ὁμολογῶν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν), οὕτω καὶ ἐν τῷ παρόντι τοῖς ἡμετέροις ἀδελφοῖς ἔσται ἡ χυδαιολογία ματαία χάρις τυγχάνουσα. ὡμολόγηται γὰρ παρ᾿ αὐτοῖς τε καὶ παρ᾿ ἡμῖν * ἐὰν μὴ θέλωσιν ἑτέρως φρονεῖν, καθώς τινες πολλάκις ἀπ᾿ αὐτῶν ὄντες ἑάλωσαν πιεζόμενοι, διὰ τοῦτο καὶ ἀρνούμενοι σάρκα ἀληθινὴν τὸν Χριστὸν εἰληφέναι, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, ὅτι τινὲς ἐτόλμησαν λέγειν ὁμοούσιον εἶναι τὴν σάρκα τῇ αὐτοῦ θεότητι. ἀλλ᾿ ἐκεῖνοι μὲν παρεκβαλλέσθωσαν ὡς ⟨μὴ⟩ μεταγνόντες καὶ ἐλεγχθέντες ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀτοπήματι παρὰ τοῖς περὶ σαρκὸς ἐν αὐτοῖς καλῶς φρονοῦσι. πάντως γάρ που ὁ αὐτὸς εὐλαβέστατος Ἀπολινάριος οὐκ ἀρνήσεται.

26. Εἰ τοίνυν σάρκα εἴληφεν ἐλθὼν ὁ λόγος καὶ ἀπὸ Μαρίας ἐν ἀληθείᾳ, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, ἐγκυμονηθεὶς δὲ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀναπλασάμενος ἑαυτῷ ⟨τὴν σάρκα⟩, ὡς θεὸς καὶ πλάστης ὢν τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου καὶ πάντων, ἄρα γε οὐκ ἠλαττώθη ἐλθὼν ὁ λόγος, ἀλλ᾿ ἔμεινεν ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀτρέπτῳ φύσει. οὐ γὰρ λαβὼν τὴν σάρκα τροπὴν ὑπέστη, ὡς ὁμοούσιος θεῷ πατρὶ καὶ οὐκ ἀλλότριος παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. εἰ τοίνυν ὡμολόγηται σαφῶς σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι καὶ ἡδρύνθαι, ἄρα οὐκ ἐκτὸς ψυχῆς τυγχάνει. πᾶν γὰρ τὸ ἁδρυνόμενον πλὴν τῶν ἀκινήτων ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνέστηκε, κατὰ τὸ εἰρημένον »ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν

34 Luc. 2, 52

J

3/4 βοηθῆσαι + ⟨ἕνεκεν⟩? Holl   7 προτιμότεροι Dind.] προτιμότερος J   14 ⟨ἐκ⟩πεσεῖται Holl   16 lies ἐν ματαίᾳ χάριτι? Holl   17 * etwa ⟨ὅλως αὐτοὺς ἀποστήσεσθαι τῆς ὁμολογίας⟩ Holl   21 ⟨μὴ⟩ Holl   27 ἑαυτῷ ⟨τὴν σάρκα⟩ Holl] ἑαυτ̃ J

σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ«, ἵνα δείξῃ διὰ τῆς ἡλικίας τὴν σάρκα· ἡλικία δὲ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὡς ἔφην, καὶ σώματος τελειοῦται. μετὰ δὲ τὸ εἰπεῖν »προ- 4 έκοπτεν ἡλικίᾳ« ἀκολούθως φησὶ »καὶ σοφίᾳ«. ὁ ὢν δὲ σοφία πατρὸς πῶς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ, εἰ ἀλλότριον ἦν τὸ σκεῦος νοῦ ἀνθρωπίνου; καὶ
5 εἰ ἄνευ νοὸς | ἐτύγχανε, πῶς σοφίᾳ ἐν | ψυχῇ καὶ σώματι προέκοπτε; P 1020 D 484 καὶ ὁρᾷς πόση τίς ἐστι | βεβιασμένη διάνοια τῶν τὸν νοῦν παρεκβαλλόν- Ö 380 των; ἀλλά, φησίν, οὐ λέγω ὅτι νοῦν εἴληφεν ἀνθρώπινον, ἐπεὶ ποιήσομεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντα, ἐρεθιζόμενον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπιθυμητὴς ὁ νοῦς τυγχάνει. καὶ ἁπλῶς πολλὴ τῶν ἀνθρώπων ἐρεσχελία, ὡς εἴρηκεν
10 »ἐποίησεν ὁ θεὸς ἁπλοῦν σὺν τὸν ἄνθρωπον, αὐτοὶ δὲ ἐποίησαν ἑαυτοῖς λογισμοὺς πολλούς«. εἰ γὰρ ὅλως ὁμολογούντων ἡμῶν νοῦν εἰληφέναι 5 τὸν ἀνθρώπινον νοήσομεν εἰς ἑαυτὸν τῆς ἡμετέρας ἐλαττώσεως τὰ μέρη, πολλῷ μᾶλλον ὁμολογούντων ἡμῶν σάρκα αὐτὸν εἰληφέναι δώσομεν B κατὰ τὸ μέρος τοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅτι ἐν σαρκὶ ἠλάττωται·
15 ὅπερ μὴ γένοιτο. ὡς οὖν ⟨οὐκ⟩ ἐν τῇ σαρκὶ ἠλαττώθη, καίπερ ἀληθινὴν 6 σάρκα ἔχων, ἐλθὼν ὁ λόγος, οὐδὲ ἐν τῷ νῷ τὰ μὴ πρέποντα τῇ αὐτοῦ θεότητι διανενόηται, ἀλλ' ὅσα ἦν εὔλογα σαρκὶ καὶ ψυχῇ καὶ νῷ ἀνθρωπίνῳ, ταῦτα ἐπετέλει ἐλθὼν ὁ κύριος, ἵνα μὴ ταράξῃ τῆς ἀληθινῆς ἐνσάρκου παρουσίας τὴν ἀκολουθίαν. εὔλογον γὰρ ἦν πεῖνα καὶ δίψα καὶ κάματος 7 C
20 καὶ ὕπνος, ὁδοιπορία τε καὶ λύπη, κλαυθμὸς καὶ ἐμβρίμησις. ταῦτα δὲ ἀκολούθως ἐν αὐτῷ τελεσθέντα εὔλογα τῆς ἐνσάρκου ἀληθινῆς παρουσίας ⟨τὴν ἀλήθειαν⟩ ὑπέφηνεν.

27. Οὐ γὰρ γέγραπται ὅτι ἐπεθύμησεν ἐπιθυμίαν φαύλην. ἀγαθὴν 27,1 δὲ ἐπιθυμίαν ἐπεθύμησε φήσας »ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα
25 φαγεῖν μεθ' ὑμῶν«. ἐπιθυμία δὲ ἐκ θεότητος οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐκ σαρκὸς μονωτάτης οὐδὲ ἐκ ψυχῆς ἀνοήτου, ἀλλὰ ἐκ τελείας ἐνανθρωπήσεως σώματος καὶ ⟨ψυχῆς καὶ⟩ [τοῦ] νοῦ καὶ παντὸς οὗτινος τοῦ ἐν ἀνθρώπῳ D τυγχάνοντος. ἔσχε γὰρ ταῦτα ἐλθὼν ὁ λόγος, σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν 2 καὶ πάντα εἴ τι ἐστὶν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας, χωρὶς ἐλαττώματος,
30 κατὰ τὸ εἰρημένον »πεπειραμένος κατὰ πάντα ὡς ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας«. εἰ δὲ ⟨κα⟩τὰ πάντα πε|πείραται, τὰ πάντα ἔσχεν ἐλθὼν ὁ λόγος. D 485 πάντα δὲ ἔχων ἀήττητος ἐν αὐτῷ ἦν, ἄχραντά τε διετήρησε, τέλειος 3 ὢν θεός, ἐκ σαρκὸς γεγεννημένος καὶ τελείως τὰ πάντα πλη|ρώσας, P 1021

10 Eccl. 7, 30 — 24 Luc. 22, 15 — 30 Hebr. 4, 15

J

1 διὰ τῆς ἡλικίας τὴν σάρκα Holl] τὴν ἡλικίαν διὰ τὴν σάρκα J 10 σὺν τὸν] συνετὸν J 12 μέρη] + ⟨εἰληφέναι⟩ Ltz. 15 ⟨οὐκ⟩ Öh. 18 ἐπετέλει R] ἐπὶ τέλει J 22 ⟨τὴν ἀλήθειαν⟩ Holl 26 μονωτάτης J 27 ⟨ψυχῆς καὶ⟩ [τοῦ] Holl | τοῦ] τῷ J 31 ⟨κα⟩τὰ Holl 32 ἀήττητος Holl] ἀήττητα J

ὡς πληρωτὴς ὢν ὅλου τοῦ σκεύους, μὴ μερισθεὶς τῇ τῆς σαρκὸς ἀναρμόστῳ ἐπιτηδεύσει, μὴ παρελκυσθεὶς τῷ τοῦ νοῦ ἀλλοίῳ ἐν ἡμῖν φρονήματι. οὐ γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῖν γεγένηται, ἀλλὰ διὰ 4 τὸ σκοπεῖν τῶν ἐν ἡμῖν ἀναθεωρουμένων κατ' ἀμφοῖν πραγμάτων τὰ 5 τέλεια καὶ τὴν ἐργασίαν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐναντιότητος. »νοῦς μὲν γὰρ ῥήματα διακρί|νει, λάρυγξ δὲ σῖτα γεύεται« καὶ »ὀφθαλμὸς κατανοεῖ Ö 382 καὶ νοῦς ὁρᾷ«. ὅρασις τοίνυν καὶ γεῦσις καὶ διάκρισις ὁ νοῦς ἐν ἡμῖν ὑπάρχει, ἐκ θεοῦ ἡμῖν κεχαρισμένος, οὔπω δὲ συγκαταθετικὸς τῶν ἀεὶ B γινομένων, ἐὰν μὴ θέλῃ ὁ ἄνθρωπος. ἡ δὲ σὰρξ ἀεὶ ἐν πάσῃ γραφῇ ἀπο- 5 10 κηρύττεται διὰ τὴν ἐν αὐτῇ γινομένην ἐπιθυμίαν, οὐ πάντως δὲ αὐτὴν τὴν σάρκα ἀποκηρύττει, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γινόμενα ἀπεκήρυξεν ὁ λόγος, ὡς ἔφη ὁ ἀπόστολος »οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν«, διὰ τὰ ἐκ τῆς σαρκὸς ἐπιφυόμενα. ἵνα δὲ ἀποκρού- 6 σηται τῶν αἱρέσεων τὴν διάνοιαν, μή πως νομίσωσι τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς 15 τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἀπηλπίσθαι, λέγει »δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐν- C δύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν«, ἵνα μὴ παρεκβάλλων τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἃ σάρκα εἴωθεν ἡ γραφὴ καλεῖν, νομισθείη τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς παρεκβάλλειν. τὰ γὰρ 7 ἔργα τὰ ἐν αὐτῇ γινόμενα φαῦλα σαφῶς ἀπεκήρυξεν, αὐτὴν δὲ τὴν σάρκα 20 ἅγιον ναὸν ἐπέδειξεν ἐν τῷ ἁγιάσαντι αὐτοῦ τὴν σάρκα, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὅτι »θρησκεία δὲ καθαρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ | κόσμου«, καὶ ἐν ἄλλῳ »μακάριοι οἱ ἁγνὴν τὴν σάρκα D D 486 τηρήσαντες«. πολλάκις δὲ κατ' αὐτῆς λέγουσα ἡ γραφὴ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰς 8 25 ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς ἐξ αὐτῆς βλαστάνειν, κατὰ δὲ τοῦ νοῦ οὐδὲν ἐξηγεῖται ἡ γραφή, ἀλλὰ »ψαλῶ τῷ νοΐ, ψαλῶ τῷ πνεύματι« καὶ »ἐὰν ψαλῶ πάλιν τῷ πνεύματι, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι«. καὶ ὁρᾷς ὅτι ἐν αὐτῷ καρπὸς 9 ἐν τῷ νῷ· κἄν τε μὴ ᾖ καρπός, οὐ πάντως τὸν νοῦν κατέλε|ξεν ἐν ἁμαρτίαις, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μᾶλλον τὸν καρπὸν ἀπεφήνατο.

30 28. *Τί δὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν δύνα|μιν τῆς θεότητος* 28,1 P 1022 *ἐνσκήψει; τί δὲ ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; τῆς ἁγίας γυναικὸς γαστήρ; μήτρα παρθένου; τοκετῶν πόροι; ἀγκάλαι Συμεῶνος; Ἄννης ὑποδοχή;*

3 ff vgl. Ancoratus 77, 4; I 96, 22 — **5** Hiob 12, 11 — **6** vgl. Prov. 20, 15 — **12** Röm. 7, 18 — **15** 1. Cor. 15, 53 — **19** vgl. 1. Cor. 6, 19 — **21** Jac. 1, 27 — **23** Acta Pauli et Theclae 5; S. 238, 13 Lipsius — **26** 1. Cor. 14, 15 — vgl. 1. Cor. 14, 14 — **32** vgl. Luc. 2, 25ff

J

1 *μερισθεὶς τῇ* Holl] *μερισθείσης* J **1/2** *ἀναρμόστῳ* Pet.] *ἀναρμόστως* J **7** [*καὶ γεῦσις*]? Holl **15** *ἀφηλπίσθαι* J **17** *παρεκβάλων* J **32** *ἀγκάλαις* J

Μαρίας βασταγμός; τῆς πόρνης ἁφαί; τρίχες γυναικὸς ποδῶν ἁπτόμεναι;
ἀλλὰ τὰ δάκρυα; ἀλλὰ μνήματος αἱ θέσεις; σινδὼν γὰρ εἱλήσας τὸ σῶμα αὐτοῦ
οὐ περιεγένετο ἐκείνου τοῦ ἀκραιφνοῦς καὶ τῆς αὐτοῦ μεγίστης δυνάμεως. καὶ 2
γὰρ ἔτι ἐν κοιλίᾳ τυγχάνων Ἰωάννης ἐσκίρτα, χαίρων ἐπὶ τῇ τοῦ δεσπότου
5 αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν εἰσόδῳ διὰ τῆς ἐγκυμονήσεως τῆς ἁγίας παρθένου.
γεννηθεὶς δὲ καὶ | ἐν φάτνῃ κείμενος οὐ λέληθεν ἀγγέλων χορόν. παρεμ- B Ö 384
βολαὶ δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ βασιλέως τοῦ αἰῶνος εἰσόδῳ δορυφορεῖν ἀπεστέλλοντο,
ὕμνοι ἐπινίκιοι ἐτελοῦντο, εἰρήνη ἐν τοῖς ποιμέσιν ἐκηρύττετο. ἀλλὰ 3
τί ἠμαύρωσε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; ἔτι γὰρ ὄντος αὐτοῦ βρέφους καὶ βαστα-
10 ζομένου ἀστέρος μὲν γίνεται σημεῖα ἀπὸ ἀνατολῶν, μάγων παρουσία,
προσκύνησίς τε καὶ δωροφορία, γραμματέων ζήτησις βασιλεῖ, ἡ περὶ
αὐτοῦ ἀπόκρισις καὶ ὁμολογία. τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ὅσα περιέχει ἡ ἀκολου- 4
θία, τί ἐνέσκηψε τῇ αὐτοῦ θεότητι; ποῖον ἐπικάλυμμα ἔσχεν, ὡς ἐν
ἡμῖν, ἡ σαρκὸς κατοχή; ἐπιτιμᾷ μὲν κλύδωνι καὶ τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ C
15 θαλάσσῃ, καὶ οὐκ ἐπέχεται ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἡ τῆς αὐτοῦ θεότητος | D 487
δύναμις, ἐπιτελοῦσα τὸ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος. ἀλλὰ καὶ ὄγκου καὶ 5
βάρους τῆς σαρκὸς ὑπαρχούσης οὐ βάρει συνέχεται. περιπατεῖ γὰρ
ὡς ⟨ἐπὶ ξηρᾷ⟩ ἐπὶ τοῖς ὕδασιν, ὡς ἄτρεπτος θεός, ἐν σαρκὶ μὲν ὑπάρχων,
οὐκ ἀπὸ σαρκὸς δὲ ἀλλοιούμενος. καὶ καλεῖ ⟨μεγάλῃ⟩ φωνῇ »Λάζαρε,
20 δεῦρο ἔξω«, οὐκ ἀντίθετον ἔχων τὴν σάρκα, οὐδὲ τῆς θεότητος ἐν σαρκὶ
τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει δεδουλωμένης. D

29. Καὶ πολλά μοί ἐστι ⟨περὶ τού⟩του λέγειν· ἀλλὰ καὶ ἐκ νεκρῶν 29,1
ἀνίσταται καὶ ἀναμοχλεύει τὰ καθ' Ἅιδου καὶ ἑλὼν ἀνήνεγκε τὴν αἰχμα-
λωσίαν καὶ ἀναστὰς τὸ τριήμερον ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ σαρκὶ καὶ ψυχῇ τῇ
25 ἁγίᾳ | καὶ νῷ καὶ παντὶ τῷ σκεύει καὶ ἐν τῇ θεότητι ἡνωμένος τέλειος P 1023
γέγονεν ἄνθρωπος, συνενώσας τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ τῇ θεότητι,
»θανάτου αὐτοῦ μηκέτι κυριεύοντος«. τῇ δὲ θεότητι συνηνωμένος τὸ 2
παχυμερὲς λεπτομερὲς ἐτελείου, »εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων«,
καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον δεικνὺς »σάρκα καὶ ὀστέα«, ἵνα τὸ σωτήριον τῆς
30 δυνάμεως ὑποφάνῃ, ἵνα τὴν ἡμῶν ἐλπίδα ὑποδείξῃ ὅτι τὰ πάντα ἐτελείωσεν
ἐλθὼν ὁ λόγος καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθεὶς ἐνδόξως ἐκάθισεν

1 vgl. Luc. 7, 37ff — 2 vgl. Matth. 27, 59 — 4 vgl. Luc. 1, 44. 43 — 6 vgl. Luc. 2, 13ff — 9 vgl. Matth. 2, 1ff — 14 vgl. Matth. 8, 26; Luc. 8, 24 — 17 vgl. Matth. 14, 25 — 19 Joh. 11, 43 — 23 Eph. 4, 8 — 27 Röm. 6, 9 — 28 vgl. Joh. 20, 19. 26 — 29 Luc. 24, 39

J

9 τί + ⟨τοῦτο⟩? Holl 11 δορυφορία J corr. Pet. 16 ὄγγου J 18 ⟨ἐπὶ ξηρᾷ⟩ Holl 19 ⟨μεγάλῃ⟩ Holl 22 ⟨περὶ τού⟩του Holl

ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, οὐκ ἀπὸ τοῦ ὄγκου πιεζόμενος, οὐκ ἐκτὸς τοῦ σώ- B
ματος ὑπάρχων, τὸ δὲ σῶμα πνευματικὸν ἐγείρας. εἰ τὸ ἡμέτερον »σπεί- 3
ρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγεί-
ρεται σῶμα πνευματικόν«, πόσῳ γε μᾶλλον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ
5 θεοῦ; διὸ πεπλήρωται »οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν, οὐδὲ
ἐάσεις τὴν ψυχήν μου εἰς Ἅιδην«. ἀλλὰ ταῦτά μοι πάντα περὶ τῆς τελείας 4
αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως εἴρηται, ἵνα μή | τινες νομίσωσι διὰ τὸ σάρκα Ö 386
αὐτὸν ἀνειληφέναι τελείαν μὴ ἄρα καὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἄλογα ἔπραξεν.
οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐσεβῶς πιστευόντων εἰς αὐτὸν τοῦτο νοεῖ ἢ λέγει. εἰ C
10 δὲ οὐδεὶς νοεῖ περὶ αὐτοῦ τὰ τῆς σαρκὸς ἄλογα πεπραχέναι, οὔτε | τὰ D 488
τοῦ νοῦ ἄλογα αὐτὸν πεποιηκέναι νοήσειεν. καὶ ὅτι μὲν τελείως ἐνην- 5
θρώπησεν ἐλθὼν ὁ λόγος, τοῦτο δῆλον. καὶ ἐὰν εἴπωμεν τελείως, οὐ
δύο Χριστοὺς ἔχομεν, οὐ δύο βασιλέας υἱοὺς θεοῦ, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν θεὸν
τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ οἰκήσαντα, ἀλλ' αὐτὸν ὅλον
15 ἐνανθρωπήσαντα, οὐκ ἄνθρωπον ὄντα ἐλθόντα εἰς προκοπὴν θεότητος,
ἀλλὰ θεὸν ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἰδίαν D
ἐνανθρώπησιν κατὰ τὴν αὐτοῦ δυνατὴν θεότητα, ὡς λέγει ὅτι »ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο«. τὸ δὲ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μή τινες νομίσωσιν ὅτι πρῶτον 6
ἄνθρωπος ἦν καὶ ἦλθε Χριστὸς εἰς ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο λόγον πρῶτον
20 ἔταξε τὸ θεῖον εὐαγγέλιον, εἶτα τὴν σάρκα ὡμολόγησεν ὅτι »ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο«. | οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ σὰρξ λόγος ἐγένετο, ἵνα δείξῃ πρῶτον 7 P 1024
λόγον ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ὑποστήσαντα τὴν σάρκα ἀπὸ
τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου καὶ πᾶσαν τὴν ἐνανθρώπησιν τελείως
εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον. κἄν τε γὰρ εἴπῃ, »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο«, 8
25 οὐχ ὅτι ἐτράπη ὁ λόγος εἰς σάρκα καὶ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ ἢ ἡ θεότης
μετεβλήθη εἰς σάρκα, ἀλλὰ σὺν τῇ θεότητι ἔλαβε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐναν-
θρώπησιν ἐλθὼν ὁ θεὸς λόγος.

30. Καὶ »προέκοπτε«, φησίν, »ἐν ἡλικίᾳ Ἰησοῦς καὶ σοφίᾳ«. ὁ δὲ **30,1** B
νοῦν μὴ ἔχων ἀνθρώπινον πῶς προέκοπτε; καθὼς ἤδη μοι εἴρηται·
30 ὡς καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ προφήτης Ἡσαΐας
φήσας »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ᾧ εὐδόκησα«. καὶ 2
ὁρᾷς ὅτι τὸ συνήσει ἐπὶ τελείαν ἐνανθρώπησιν φέρεται; οὐ δύναται γάρ
τις συνιέναι νοῦν μὴ ἔχων, οὔτε ἐπὶ τῇ θεότητι τοῦτο πληροῦται. οὐκ
ἐπιδεὴς γὰρ συνέσεως ἡ οὖσα αὐτοσύνεσις, οὐδὲ ἐπιδέεται σοφίας ἡ
35 οὖσα αὐτοσοφία, ἀλλὰ τὸ συνήσει ἐπὶ τῷ νῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ λαμβάνεται. C

2 1. Cor. 15, 42. 44 — **5** Ps. 15, 10[ba] — **17. 20** Joh. 1, 14 — **24** Joh. 1, 14 — **28** Luc. 2, 52 — **31** Jes. 42, 1

J

14 οἰκήσαντα Corn.] οἰκήσαντι J **18** πρῶτον Holl] πρῶτος J **32** ἀναν-
θρώπησιν J

πόθεν δὲ ἐπείνα, λέγε | μοι. εἰ μὲν γὰρ σὰρξ μόνον ἦν, πῶς ἠδύνατο 3 D 489
μνησθῆναι πείνης; καὶ εἰ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἦν μόνης, ψυχῆς μὴ
ἐχούσης τὸ λογικὸν τοῦ νοῦ, τὸν λογισμὸν τῆς ἐναν|θρωπήσεως (οὐ Ö 388
τὸν φαῦλον λέγω, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ τῇ εὐλόγῳ χρείᾳ τεταγμένον, συμπρεπόν-
5 τως τῇ θεότητι), πῶς ἠδύνατο πεινάσαι ἢ διανοηθῆναι πεῖναν; πόθεν 4
δὲ λελύπηται, λέγε μοι, ψυχῆς μὴ ἐχούσης νοῦν καὶ τὸ λογίζεσθαι; ἀλόγου
⟨γὰρ⟩ ψυχῆς οὔσης ἢ σαρκὸς ἀψύχου οὔσης οὔτε ὑπὸ λύπην ὑπέπιπτεν
οὔτε εἰς ἀθυμίαν. καὶ πολλά ἐστιν ἃ χρὴ ἡμᾶς διανοουμένους * εἰδέναι, 5 D
ὅτι τὰ σοφιστικὰ περιττὰ τυγχάνει καὶ πλήττει μᾶλλον τοὺς ὑπὲρ τὸ
10 δέον βουλομένους διανοεῖσθαι καὶ μὴ μετρεῖν ἑαυτοὺς ἐν τῷ μέτρῳ τῷ
ἡμῖν κατὰ παραίνεσιν εἰρημένῳ ἀπὸ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου τοῦ
φήσαντος »μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν«. | P 1025
31. Φέρουσι δὲ ἡμῖν καὶ λέξεις τινὰς ὅτι, φησίν, »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χρι- **31,1**
στοῦ ἔχομεν«. καί φασιν, ὁρᾷς ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὁ νοῦς ἕτερος παρὰ τὸν
15 ἡμέτερον; καὶ ὢ πολλὴ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀφελότης, ὅτι εἰς ὃ ἑκάτερος
βούλεται κλίνει καὶ ἐν ᾧ δοκεῖ σοφίζεσθαι μᾶλλον ἰδιώτης εὑρίσκεται.
ἡμῶν γὰρ ὄντων »ἰδιωτῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει«, κατὰ τὸ εἰρη- 2
μένον, βραχέων δὲ σφόδρα ὄντων, θαυμαζόντων τε τῶν τοιούτων ἀνθρώ-
πων· καὶ ἀπὸ λόγων ὁρμωμένων τὸν νοῦν, ἀπορίας ἡμῖν κατάστασις
20 περὶ τὴν διάνοιαν συμβαίνει, ὅτι τὸ ῥητὸν τοῦτο εἰς παράστασιν τῆς B
τοιαύτης αὐτῶν ἁπλῶς ἀργῆς φιλονεικίας λαμβάνουσιν, ὅλως τοῦ πράγ-
ματος μὴ ἔχοντος ἔμφασιν ἐπικοινωνοῦσαν τῇ τοιαύτῃ σχέσει. »ἡμεῖς«, 3
γάρ φησι, »νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν«. τί δὲ ἄρα εἴη ὁ Χριστὸς παρ' αὐτοῖς
ἐρωτητέον, ἢ ὁ νοῦς Χριστοῦ τί ἄρα εἴη. ἐνταῦθα δὲ ὑποφαίνουσιν
25 ἕτερον τὸν Χριστὸν εἶναι νενοηκότες καὶ ἑτέραν τὴν αὐτοῦ θεότητα.
εἰ γὰρ ἀντὶ τοῦ νοῦ τὸν Χριστὸν ὑπολαμβάνουσι, Χριστὸν δὲ τὴν | 4 D 490
ἔνσαρκον μόνην Χριστοῦ παρουσίαν ὀνομάζουσιν, ἄρα πάλιν εἰς ἑτέραν
ζήτησιν ἡμᾶς ἄγειν πειρῶνται. καὶ ὅτι μὲν οὖν ⟨οὐκ⟩ ἀπὸ τῆς
ἐνσάρκου παρουσίας θεὸς λόγος καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἑρμηνεύεται
30 δῆλον. εἰ ⟨δὲ⟩ καὶ προῆγον περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαι τὸν Χριστὸν αὐτὸν 5

10 2. Cor. 10, 13 — 12 Röm. 12, 3 — 13 1. Cor. 2, 16 vgl. Apollinaris fr. 155 S. 249 Lietzmann ζῶν δὲ Χριστὸς σῶμα θεόπνουν καὶ πνεῦμα ἐν σαρκὶ θεϊκόν, νοῦς οὐράνιος, οὗ μετασχεῖν εὐχόμεθα κατὰ τὸ »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν«. — 17 2. Cor. 11, 6 — 22 1. Cor. 2, 16

J

6 λελύπηται, die vier ersten Buchstaben auf Rasur von erster Hand J
7 ⟨γὰρ⟩ Holl 8 * etwa ⟨ἀντειπεῖν· χρὴ γὰρ⟩ Holl 18 τε Holl] δὲ J
28 ⟨οὐκ⟩ Holl 30 ⟨δὲ⟩ Holl

καλοῦσαι καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ἐν τῇ παρουσίᾳ πεπλήρωνται, μήτε τῆς θεότητος ἐκτὸς Χριστοῦ ὑπαρχούσης ὀνόματος μήτε τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ⟨τῆς⟩ αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως ἄνευ τῆς τοιαύτης ὀνομασίας ὀνομαζομένης, ὡς κατὰ τὸ εἰρημένον »μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ
5 σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἀναγαγεῖν ἐκ νεκρῶν«, καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει »ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν 6 D θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν | Χριστόν«· τὸ δὲ ἀπέστειλας ἄνωθεν Ö 390 ⟨τυγχάνει⟩ ἔχον τὴν θεωρίαν, ἀλλ' οὐκ ἐκτὸς ὂν τῶν ὑπὸ Πέτρου εἰρη-
10 μένων ὅτι »Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς τέρασι καὶ σημείοις, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ« καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

32. Εἶτα δὲ πάλιν οἱ γλυκύτατοι ἡμῶν ἀδελφοί, βουλόμενοι κατὰ **32,1** πάντα φιλονείκους ἡμῖν εἰσφέρειν διανοίας, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα πε|πονθυῖαν P 1026 οὐκ ἀτολμήτως κηρύττουσιν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου »εἰ γὰρ
15 ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν«. τινὲς δὲ τῶν αὐτοῦ 2 παίδων μὴ νοοῦντες τοῦτο, ὡς οἶμαι, μετὰ τῶν ἄλλων προβαλλόμενοι βούλονται ἐπισοφίζεσθαι. θαυμάζω γὰρ εἰ αὐτὸς οὕτως φάσκει. οὐ θαυμαστὸν γὰρ ἐὰν εἴπῃ ἡ θεία γραφὴ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι. καὶ γὰρ καὶ κύριον δόξης ὁμολογοῦμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν· 3
20 οὐ γὰρ διῄρηται ἀπὸ τῆς θεότητος ἡ ἔνσαρκος παρουσία, τῆς ἑκάστης ὑποθέσεως εὐλόγως νοουμένης καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς πάσης πραγματείας εἰς μίαν οἰκονομίαν καὶ μίαν | τελειότητα ἡμῖν συνηνωμένης. παθητὸς 4 B D 491 γὰρ ἡμῖν κηρύττεται Χριστὸς καὶ πιστεύεται, οὐ καθ' ἑαυτὸν παθών, οὐδὲ ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ πεπονθὼς καὶ ἄλλος ὁ κύριος, οὐδὲ ὅτι ἡ θεότης
25 πέπονθεν, ἀλλὰ πέπονθε μὲν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τῆς θεότητος ἀτρέπτου μενούσης τε καὶ ἀπαθοῦς, πασχούσης δὲ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ ἀπαθοῦς μενούσης. εἰ γὰρ ἀπέθανε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὄντως ἀπέθανεν, οὐχ 5 C ἡ θεότης ἀπέθανεν, ἀλλὰ ἀπέθανεν ἐν σαρκί, κατὰ τὸ εἰρημένον »θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι«, καὶ πάλιν »Χριστοῦ παθόντος
30 ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί«. θαυμαστῶς ἡμῖν ὡμολόγηται πεπονθὼς ἐν ἀληθείᾳ 6

4 Röm. 10, 6f — 7 Joh. 17, 3 — 10 Act. 2, 22 — 14 1. Cor. 2, 8 vgl. Apollinaris fr. 48 S. 215 Lietzmann νοῦν ἔνσαρκον ὄντα τὸν υἱὸν ἐκ γυναικὸς τεχθῆναι, οὐκ ἐν τῇ παρθένῳ σάρκα γενόμενον, ἀλλὰ παροδικῶς δι' αὐτῆς διεξελθόντα, οἷος πρὸ τῶν αἰώνων ἦν, τότε φανερωθῆναι αὐτὸ τὸ φαινόμενον ... διό (φησιν) αὐτὸν κύριον τῆς δόξης τὸν ἐσταυρωμένον κατονομάζεσθαι etc. — 28 1. Petr. 3, 18 — 29 1. Petr. 4, 1

J

1 καλοῦσαι Holl] καλεῖσθαι J 3 ⟨τῆς⟩ Holl 9 ⟨τυγχάνει⟩ Holl
20 ἑκάστης] ἑκατέρας? Holl

καὶ ἀπαθὴς ἐν ἀληθείᾳ, τῆς θεότητος μὴ παθούσης διὰ τὸ ἄτρεπτον
καὶ ἀπαθὲς καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρί, παθούσης δὲ τῆς σαρκὸς καὶ οὐ
μερισθείσης τῆς θεότητος ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τῷ πάθει.
συνῆν γὰρ καὶ ἡ θεότης καὶ ἡ ἐνανθρώπησις, ὅτε ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἔπασχε 7 D
5 μὲν Χριστὸς σαρκί, ἀπαθὴς δὲ ἔμεινε θεότητι, ἵνα τὴν δικαίωσιν μηκέτι
ἐν σαρκὶ μόνον ἔχωμεν, ἀλλὰ ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἵνα ἐν τῇ θεότητι καὶ
ἐν τῇ σαρκὶ κατ' ἀμφοῖν ἡμῖν σωτηρία γένηται. οὐ γὰρ ψιλὸς ἡμῖν ἄν- 8
θρωπος ὁ Χριστός, ἀλλὰ λόγος ἐνυπόστατος ἔνσαρκος ⟨γενόμενος⟩
καὶ θεὸς ἄνθρωπος γεγονὼς ἐν ἀληθείᾳ, ἡμῶν μὴ ἐχόντων τὴν ἐλπίδα
10 ἐπ' ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐν τῇ θεότητι, καὶ ἡμῶν μὴ ἐχόντων θεὸν πάσχοντα,
ἀλλ' ἀπαθῆ, | | ἐκτὸς δὲ πάθους τὴν σωτηρίαν ἡμῶν μὴ πεποιηκότα, P 1027 Ö 392
ἀλλ' ἐν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανεῖν καὶ ἑαυτὸν προσενέγκαι τῷ πατρὶ θυσίαν
ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, »ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρίσας« ἡμᾶς, »σχίσας
τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον καὶ προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ«, καθὼς
15 πάντη ἡ γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς.

33. Καὶ ἔσται μοι περὶ τούτων, εἰ χρεία γένοιτο, εἰς παράστασιν 33,1
εἰπεῖν πολλά. καὶ γὰρ ἐν ἄλλοις εἰρή|καμεν, τὴν θεωρίαν ταύτην σαφηνί- D 492
ζοντες περὶ τῆς ἡμῶν βεβαίας σωτηρίας, ὅτι ὡς, ἂν ἐκ ῥαντισμοῦ αἵ-
ματος τυγχάνῃ βαφὴ ἐν ἱματίῳ, τὸ μὲν σῶμα οὐκ ἔβαψε τοῦ φοροῦντος, B
20 ἡ δὲ βαφὴ τοῦ ἱματίου οὐκ εἰς τὸ ἱμάτιον λελόγισται, ἀλλ' εἰς τὸν ἄνθρω-
πον τὸν φοροῦντα, οὕτω καὶ τὸ πάθος τῇ θεότητι μὲν οὐκ ἐνέσκηψεν, 2
ἀλλ' ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει ἐγένετο, οὐκ ἐλογίσθη δὲ τῇ ἐνανθρωπήσει
μόνῃ, [ἀλλ'] ἵνα μὴ πληρωθῇ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς σωτηρίας τὸ »ἐπικατά-
ρατος πᾶς ὃς ἔχει τὴν ἐλπίδα ἐπ' ἄνθρωπον«, ἀλλ' ἐλογίσθη καὶ εἰς τὴν
25 θεότητα, τῆς θεότητος μὴ πασχούσης, ἵνα ἐν τῇ θεότητι λογισθῇ τῇ
ἁγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τοῦ πάθους ἡ σωτηρία. ἀλλὰ πάλιν μὴ λεξίθηρ 3 C
ὤν τις ἑαυτὸν θελήσῃ μᾶλλον συλλογίσασθαι ἤπερ τὸ αἴνιγμα τοῦ ὁμοιώ-
ματος. οὐ γὰρ πᾶσα παραβολὴ ἐν τῇ γραφῇ ὅλη λαμβάνεται, ὡς τὸ
»σκύμνος λέοντος Ἰούδα«, διὰ τὸ ἰσχυρότερον τοῦ ζῴου καὶ βασιλικώ-
30 τατον, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τὸ ἄλογον καὶ ἁρπακτικόν. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἱμα- 4
τίου, οὐκ ἐνδυομένου καὶ ἐκδυομένου, ἀλλ' ἅπαξ κατὰ τὸ εἰρημένον
»εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο«, τὸ δὲ δεύτερον »ἐνεδύσατο δύναμιν καὶ διεζώ-

13 vgl. Hebr. 9, 22 — Col. 2, 14 — 16 vgl. Ancor. c. 36, 6 und c. 93; I 46, 16. 114, 3 — 23 Jer. 17, 5 — 29 Gen. 49, 9 — 32 Ps. 92, 1ᵃ — Ps. 92, 1ᵇ

J

8 ⟨γενόμενος⟩ Holl 19 τυγχάνει J | ἔβ⟨λ⟩αψε? Holl 23 [ἀλλ'] Holl | ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς σωτηρίας Holl] ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκονομίας J 27 ἤπερ Öh.] ἢ περὶ J

σατο«, πληρουμένης ἐπὶ τούτῳ τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστόλου τῆς φωνῆς, τὸ »οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει«.

Τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων βούλονται οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν εἰς 5 D παράστασιν ἡμῖν φέρειν τὸ »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν«. κατὰ 5 δὲ τὸν λόγον αὐτῶν τὸν ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ φραζόμενον εἰς ὑπόνοιαν ἡμᾶς φέρουσι, μὴ τάχα νενοήκασιν ὡς τοῦ νοῦ ἑτέρου ὄντος τοῦ Χριστοῦ. εἰ δὲ οὐ λογίζονται ἐκτὸς εἶναι τὴν θεότητα τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀλλὰ 6 μίαν εἶναι τὴν οἰκονομίαν, τί ἄρα ἔσται περισσότερον νοῦς Χριστοῦ ὁ λεγόμενος; μὴ ἄρα καθ' ἑαυτὸν ὁ θεὸς λόγος ἐστί, μὴ ἔχων νοῦν ἀνθρώ- 10 πινον, ὥς φασιν, ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, | νοῦν δὲ ἕτερον | ἔχει Χριστὸς P 1028 D 493 παρὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν τῆς θεότητος; ἢ καταχρηστικῶς εἴωθε πᾶν ῥῆμα ὑπέρογκον λέγεσθαι ἡμῖν εἰς παράστασιν τῶν ἐν ἡμῖν πληρουμένων; | Ö 394

34. Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι πᾶς θεοσεβὴς οὐ κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἀν- **34,1** θρώπινον πολιτεύεται, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὑπὸ Χριστοῦ 15 πληρούμενον τῇ συνέσει, τὸν κατὰ τὸν Χριστὸν λογιζόμενον ἐν δικαιοσύνῃ, τὸν ἐν Χριστῷ πεπολιτευμένον τῇ ὁμολογίᾳ, τὸν διὰ Χριστὸν σῳζόμενον ἐν τῇ δικαιοπραγίᾳ. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νοῦς Χριστοῦ, ὁ ἐν ἡμῖν δυνάμενος εἶναι καὶ ἐν τόπῳ περιεκτικῷ τὸν Χριστὸν μὴ κατέχειν. πάντῃ γάρ 2 B ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ⟨τὸ⟩ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἐν ἡμῖν ὑπάρχει 20 πνευματικῶς, ἐὰν αὐτοῦ ἄξιοι γενώμεθα, οὔ τινος τόπου περικλείοντος αὐτὸν καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα, τῇ δὲ δυνάμει τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐν ἅπασι τυγχάνων ἐστὶ καὶ ἀμιγὴς πάντων ἐστὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀσυγκοινώνητόν τε καὶ ἀσύγκριτον οὐσίαν καὶ ἀκραιφνῆ καὶ ἀκατάληπτον θεότητα. ὅταν δὲ εἴπῃ ὁ ἀπόστολος »ἡμεῖς δὲ νοῦν 3 25 Χριστοῦ ἔχομεν«, ἆρά γε τί λογισώμεθα; εἶχε τὸν ἴδιον ἀνθρώπινον C ⟨νοῦν⟩ ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐμφορούμενος νοῦν τὸν μὲν ἴδιον ἀπεβάλλετο, νοῦν δὲ Χριστοῦ εἶχεν ἀντὶ τοῦ ἰδίου; οὐ πάντως. συνομολογήσειε γὰρ ἕκαστος τῶν ἀκουόντων ὅτι τὸν μὲν ἴδιον εἶχε, τοῦ τε Χριστοῦ ἐνεφορεῖτο, τοῦ κοσμήσαντος αὐτὸν κατὰ τὴν θεοσέβειαν καὶ γνῶσιν καὶ θεοῦ πολιτείαν 30 ἐπουράνιον. εἰ τοίνυν τὸν ἴδιον ἔχων νοῦν Χριστοῦ ἐνεφορεῖτο νοῦν, 4 ἆρα γε καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ λόγος νοῦς ἦν, εἴ γε οὕτως δεῖ λέγειν, ἐπειδή τισι τοῦτο ἔδοξε νοῦν καλεῖν θεόν. ἐγὼ δὲ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον οὐχ 5 ὑπόστασιν ἡγοῦμαι, οὐδέ τις τῶν υἱῶν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐνέργειάν D τινα ἐκ θεοῦ ἐν ἡμῖν δεδομένην καὶ οὖσαν. τὸν δὲ Χριστὸν ὑπόστασιν

2 Röm. 6, 9 — 3ff vgl. Ancoratus c. 76; I 95, 13ff — 4 1. Cor. 2, 16 — 24 1. Cor. 2, 16

J

4 τὸ Holl] ὅτι J 19 ⟨τὸ⟩ Holl 25 λογισώμεθα Holl] λογισόμεθα J 26 ⟨νοῦν⟩ Holl, vgl. Z. 30 31 δεῖ R] δὴ J 32 ἔδοξε Corn.] ἔδειξε J

λέγω, ὡς καὶ πάντες πιστοὶ ὁμολογοῦσι, καὶ θεὸν | ὁμολογῶ καὶ ὄντα D 494
κύριον, ἐκ πατρὸς γεγεννημένον, τέλειον ἐκ τελείου καὶ φῶς ἐκ φωτὸς
καὶ θεὸν ἐκ θεοῦ. ἀλλ' ὅμως κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ ὢν ἐν ἑαυτῷ νοῦς, 6
ὥσπερ ὁ ἅγιος ἀπόστολος διδάσκει περὶ αὐτοῦ ὅτι »ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ
5 ἔχομεν«, εἶχεν αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρούμενοι τὸν ἴδιον ἑαυτῶν
νοῦν | καὶ πάλιν ἐνεφοροῦντο τοῦ Χριστοῦ νοῦ, οὕτως δυναμένης τῆς P 1029
χάριτος αὐτοῦ ἐν ἑαυτοῖς τελειοῦσθαι.

35. Ἄρα οὖν οὐδὲν διοίσει ἀπὸ τοῦ κατάντικρυς ὁμοιώματος [τὸ] **35,1**
καὶ ἐπὶ Χριστοῦ τοῦτο λαμβάνειν, ὅτι Χριστὸς ὢν ἐν ἑαυτῷ νοῦς, εἰ
10 καὶ μετεῖχε νοῦ ἀνθρωπίνου, ὡς καὶ σαρκὸς μετέσχε καὶ αἵματος καὶ | Ö 396
ψυχὴν εἶχε τὴν ἀνθρωπείαν, οὐ πάντως ἀπὸ τοῦ νοὸς ᾐχμαλωτεύετο.
εἰ γὰρ ὁ κατὰ φύσιν ἴδιον νοῦν κεκτημένος ἀπόστολος τὸν ἀνθρώπινον 2
καὶ τὸν ἐκ συμμετοχῆς δωρεᾶς καὶ χαρίσματος καὶ χάριτος, οὐκέτι κατὰ B
τὸν νοῦν τὸν ἴδιον ἐπολιτεύετο, ἀλλ' ὑπερβαινούσῃ τινὶ φύσεως ἀγωγῇ τῷ
15 Χριστοῦ νῷ κατεκοσμεῖτο, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ θεὸς λόγος ἐν ἑαυτῷ ἔχων
τὴν πᾶσαν τελειότητα, αὐτοτέλειος ὤν, αὐτόθεος ὤν, αὐτοδύναμις, αὐτό-
νους, αὐτόφως, καὶ τοῦ νοῦ καὶ παντὸς τοῦ σώματος πληρωτὴς ἐγένετο,
μᾶλλον δὲ τελειωτής, καὶ ἐν ἅπασι διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας
ἡμῖν τὸ σωτήριον ἐξειργάσατο; παρενεκτέον τοίνυν τὸν τοιοῦτον λόγον, 3
20 μὴ ἔχοντα ἔμφασιν περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ παρενεκτέον τὸ
μὴ ὁμολογεῖν πάντα τέλεια ἐν Χριστῷ, ἄνευ ἁμαρτίας. πάντα γὰρ ἀλη- C
θινῶς ἐποίησεν ἐλθὼν ὁ λόγος, τὰ προγεγραμμένα περὶ αὐτοῦ τελειῶν
κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει« καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν
ἀληθείᾳ ἐγκυμονηθεὶς καὶ οὐκ ἐν δοκήσει, συλλαμβανόμενος ἐν γαστρὶ
25 ἐν ἀληθείᾳ, ἐνδημῶν σαρκὶ ἐν ἀληθείᾳ, σάρκα ἔχων καὶ ψυχὴν ἐν ἀλη-
θείᾳ καὶ νοῦν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ πάντα εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος ἐν ἀληθείᾳ | D 495
χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ γεγεννημένος ἐκ παρθενικῆς μήτρας καὶ ἁγίας 4
παρθένου ἐν ἀληθείᾳ, οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρός, ἐν ἀληθείᾳ δὲ σάρκα D
ἔχων καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν, ὡς ἔφην, καὶ διὰ τῶν τοκετικῶν πόρων ἐν
30 ἀληθείᾳ εὑρισκόμενος καὶ ἐν φάτνῃ ἐν ἀληθείᾳ σπαργανούμενος, ὑπὸ
Μαρίας βασταζόμενος καὶ ἐν Αἰγύπτῳ κατερχόμενος καὶ ἀπ' Αἰγύπτου
μεταφερόμενος καὶ εἰς Ναζαρὲτ ἀναστρεφόμενος, καὶ ἐν Ἰορδάνῃ παραγε- 5
νόμενος καὶ ὑπὸ Ἰωάννου βαπτιζόμενος, καὶ ὑπὸ διαβόλου πειραζόμενος,
καὶ μαθητὰς ἐκλεγόμενος ἐν ἀληθείᾳ, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κηρύξας
35 ὡς τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ εὑρίσκεται, ὑπό τε Ἰούδα παραδιδόμενος, | καὶ P 1030

J

3 αὐτὸν Holl] αὐτῶν J **5** ἑαυτῶν Holl] ἑαυτὸν J **8** [τὸ] Holl **9** νοῦς Holl, vgl. Z. 3] θεὸς J **21** ἐν Χριστῷ am Rande von erster Hand nachgetragen J **32** ἀναστρεφόμενος J] ἀνατρεφόμενος ? Holl

ὑπὸ Ἰουδαίων συλλαμβανόμενος, Ποντίῳ Πιλάτῳ προσφερόμενος καὶ ὑπ᾿ αὐτοῦ θανάτῳ κατακρινόμενος, σταυρῷ παραδιδόμενος, »διψῶ« λέγων »δότε μοι πιεῖν«, ἐν ἀληθείᾳ λαμβάνων ὄξος μετὰ χολῆς, γενόμενος καὶ μηκέτι ποτὸν προσιέμενος, σταυρῷ προσπηγνύμενος ἐν ἀληθείᾳ κράζων
5 »ἠλί ἠλί, λημᾶ σαβαχθανί«, ἐν ἀληθείᾳ κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ἐκπνέων, ἐν ἀληθείᾳ τὸ σῶμα καθαιρούμενον καὶ λαμβανόμενον, ἐν ἀληθείᾳ [καὶ] ἑλισσόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ ἐν μνήματι τιθέμενον, ἐν ἀληθείᾳ λίθῳ ἠσφαλισμένον· κατερχόμενος ἐν θεότητι σὺν ψυχῇ εἰς Ἅιδου καὶ λύων 6 B πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ἐν δυνάμει, ἀνερχόμενος θεὸς λόγος σὺν
10 ψυχῇ τῇ ἁγίᾳ, | μεθ᾿ ἧς ἐρρύσατο αἰχμαλωσίας, τὸ τριήμερον ἐν ἀληθείᾳ, Ö 398 ἐγειρόμενος σὺν σώματι καὶ ψυχῇ καὶ παντὶ τῷ ὀργάνῳ ἐν ἀληθείᾳ, εὑρισκόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν τὴν τεσσαρακονθήμερον, εὐλογῶν τε αὐτοὺς ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν ἐν ἀληθείᾳ, ἀνερχόμενος εἰς οὐρανὸν ἐν ἀληθείᾳ, τῶν μαθητῶν αὐτὸν θεωρούντων ἕως τῶν νεφελῶν ἀναλαμβανό-
15 μενον ἐν ἀληθείᾳ, καθεσθέντα καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς C ἐν ἀληθείᾳ, ἐν αὐτῷ τῷ σώματι καὶ τῇ θεότητι, ἐν αὐτῇ | τῇ τελείᾳ 7 D 496 ἐνανθρωπήσει, ᾗ συνήνωσε τὰ ὅλα εἰς ἓν καὶ μίαν πνευματικὴν τελείωσιν, θεὸς ὢν ἐν δόξῃ καθεζόμενος, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς ἐρχόμενος ἐν ἀληθείᾳ. καὶ οὐδέν ἐστι παρηλλαγμένον, ἀλλὰ πάντα τέλεια τελείως
20 ἐν αὐτῷ ἐν τελειότητι εἰργασμένα.

36. Καλῶς δὲ ἔχειν περὶ τούτων νομίσαντες ἕως τούτου περὶ τούτων **36,1** εἰρῆσθαι ἐδικαιώσαμεν. περὶ δὲ ὧν ἐνηχήθημεν πάλιν περιττολογιῶν ⟨ἀπὸ⟩ τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ἀναγκαῖον καὶ αὐτὰ ὑποδεῖξαι. οὐ D πάνυ δὲ πεπιστεύκαμεν ὅτι οὕτως παρ᾿ αὐτοῖς ᾄδεται· ὅμως τὰ ἐνηχη-
25 θέντα οὐ σιωπήσομεν.

Τινὲς γὰρ καὶ ἐτόλμησαν λέγειν ὅτι πάλιν τινὲς ἐξ αὐτῶν λέγουσι 2 περὶ Μαρίας, μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν Χριστὸν ἐπισυνῆφθαι ἀνδρὶ τῷ Ἰωσήφ. θαυμάζω δὲ εἰ καὶ αὐτοὶ τοῦτο λέγουσιν. εἰσὶ δὲ οἱ τοῦτο 3 λέγοντες, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐν τοῖς σχίσμασιν | ἠριθμήσαμεν, αἰτηθέντες P 1031
30 καὶ γράψαντες ἐπιστολὴν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ πρός τινας κατὰ τῶν τοῦτο λεγόντων. πολλὰ δὲ ἐκεῖσε περὶ τούτου εἰρήκαμεν ἐν τῇ κατ᾿ αὐτοὺς 4 ὑποθέσει. καθεξῆς δὲ ἐν θεῷ καὶ αὐτὴν ἰδιάζουσαν καθυποτάξω.

Ἄλλοι δὲ ἔφασαν τὸν γέροντα εἰρηκέναι ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀναστάσει 5 χιλιονταετηρίδα τινὰ ἐπιτελοῦμεν, τοῖς αὐτοῖς ἐμπολιτευόμενοι ὁποίοις

2 Joh. 19, 28 — 3 Matth. 27, 34 — 5 Matth. 27, 46; Joh. 19, 30 — 28 vgl. das folgende Kapitel gegen die Antidikomariamiten — 33 τὸν γέροντα: gemeint ist Apollinaris; s. S. 452, 14 τοῦ πρεσβύτου Ἀπολι-

J

6 καθαιρούμενον Pet.] καθαιρούμενος J | [καὶ] Holl 23 ⟨ἀπὸ⟩ Holl

καὶ νῦν, ὡς καὶ νόμον καὶ ἄλλα φυλάττοντες καὶ πάντα τῆς χρήσεως
τῆς ἐν τῷ κόσμῳ, γάμου τε καὶ περιτομῆς καὶ τῶν ἄλλων μετέχοντες· B
ὅπερ οὐ πάνυ περὶ αὐτοῦ πεπιστεύκαμεν. ὡς δέ τινες διεβεβαιώσαντο,
τοῦτο ἔφησαν αὐτὸν εἰρηκέναι.

5 Καὶ ὅτι μὲν γέγραπται περὶ τῆς χιλιονταετηρίδος ταύτης [ὅτι] ἐν 6
τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννου καὶ ὅτι παρὰ πλείστοις ἐστὶν ἡ βίβλος πεπι-
στευμένη καὶ παρὰ τοῖς θεοσεβέσι, δῆλον. τὴν δὲ βίβλον ἀναγινώσκοντες
οἱ πλεῖστοι καὶ εὐλαβεῖς, περὶ τῶν πνευματικῶν | εἰδότες καὶ ⟨τὰ⟩ ἐν D 497
αὐτῇ πνευματικῶς ἔχοντα ⟨πνευματικῶς⟩ λαμβάνοντες ἀληθῆ μὲν
10 ὄντα, ἐν βα|θύτητι δὲ σαφηνιζόμενα πεπιστεύκασιν. οὐ μόνον γὰρ τοῦτο C Ö 400
ἐκεῖ βαθέως εἴρηται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά.

37. Ἐν δὲ τῷ παρόντι καιρῷ διὰ τὴν συντομίαν μόνον ἐν ὑπομνήσει 37,1
γεγένημαι τῷ λόγῳ, ὅπως γνῶσιν οἱ θεοσεβεῖς ὅτι παντὶ βουλομένῳ
ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας καὶ παραδόσεως τῆς
15 προφητικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεώς τε καὶ διδασκαλίας * τὴν ἐλπίδα,
ἀπὸ τῆς μιᾶς ὑποθέσεως τοῦ μικροῦ καὶ βραχέος λόγου κατὰ τὸ ἀκαριαῖον
καὶ τυχὸν ἐν παρεκβάσει γινομένου ⟨τοῦ⟩ φρονήματος, εἰς πολλὰς λοιπὸν 2 D
κενοφωνίας καὶ σφαλερὰς ὑπονοίας ὁ λογισμὸς καὶ εἰς ἀναρμόστους καὶ
ξένας ζητήσεις καὶ »ἀπεράντους γενεαλογίας«, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου
20 εἰρημένα, τραπήσεται. εἶναι γὰρ τοῦτο εὔηθες πολὺ καὶ μηδὲ χρείαν 3
ἔχον ἑρμηνείας παντὶ σαφές ἐστι τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ· ὅτι οὐδὲ ἐπι-
δέεται ζητήσεως ἡ τοιαύτη σοφία καὶ ὑπόθεσις τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἐγει- 4
ρόμεθα πάλιν περιτέμνεσθαι, τίνι τῷ λόγῳ οὐ προειλήφαμεν τὸ περι-
τέμνεσθαι; ἆρα οὖν κατὰ τοῦτο ἀναγκαιότερον ἡμῶν ⟨πράττοντες⟩ τυγχά-
25 νουσιν οἱ ἀπεντεῦθεν τὸ | τέλειον ἐπιγνόντες καὶ προειληφότες τελειοῦ- P 1032
σθαι ἐν τῇ τότε μελλούσῃ τελειότητι. ποῦ οὖν τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ 5
εἰρημένον ὅτι »ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει« καὶ
»οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε«, καὶ ποῦ τὸ παρὰ
τῷ κυρίῳ εἰρημένον »ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκον-

ναρίου vgl. S. 416, 31 ὁ πρεσβύτης καὶ σεμνοπρεπής. Vgl. Basilius ep. 265, 2 Migne 32, 985 B Greg. Naz. epist. 102 und carm. hist. 30, 179f Migne 37, 153. 1297

19 1. Tim. 1, 4 — 27 Gal. 5, 2 — 28 Gal. 5, 4 — 29 Matth. 22, 30; Luc. 20, 35f

J

1 u. 2 φυλάττειν und μετέχειν? Holl 5 [ὅτι] Dind. 8 ⟨τὰ⟩ Holl 9 ⟨πνευματικῶς⟩ Holl 10 τοῦτο ἐκεῖ Holl] ἐκεῖ τοῦτο J 15 * etwa ⟨ὁριζούσης τῶν Χριστιανῶν⟩ Holl 17 γινομένου ⟨τοῦ⟩ Holl] γινόμενος J 20 μηδὲ Dind.] μήτε J 21 ὅτι] διὸ? Holl 24 ⟨πράττοντες⟩ Holl; ἀναγκαιότερον = sachgemäßer 28 ποῦ Holl] πῶς J

ται, ἀλλὰ ἰσάγγελοί εἰσι«; τὸ δὲ »καθήσεσθε ἐπὶ τῆς τραπέζης ⟨τῆς 6
βασιλείας⟩ τοῦ πατρός μου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες« καὶ »ὅταν αὐτὸ πίω
καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν« μετὰ προσθήκης τοῦ
καινόν καὶ τοῦ »ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς βασιλείας« ἕτερον τὸν νοῦν σημαίνει.
5 καὶ γὰρ καὶ | αὐτοί φαμεν μεμαθηκότες ἀπὸ τῶν θείων λόγων μετάληψίν 7 B D 498
τινα πόματος καὶ βρώματος ἀμβροσίου· περὶ ὧν εἴρηται ὅτι »ἃ ὀφθαλμὸς
οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ
ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν«.

38. Ἀλλά φησιν ὅτι πρῶτον μὲν ἐν τῇ χιλιονταετηρίδι τῶν φυσικῶν 38,1
10 μεταλαμβάνομεν ἡδέων ἄνευ καμάτου καὶ λύπης, μετὰ δὲ τὴν χιλιονταετη-
ρίδα, τότε μεταλαμβάνομεν ὧν εἴρηται κατὰ τὸ εἰρημένον »ἃ ὀφθαλμὸς C
οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν«. ἀντίθετος δέ ἐστιν ὁ λόγος πρὸς τὴν 2
πᾶσαν τῆς γραφῆς θεωρίαν. εἰ γὰρ »ὁ νόμος οὐδένα ἐτελείωσε«, νόμον

1 Luc. 22, 30 — 2 Marc. 14, 25 — 6–8 1. Cor. 2, 9 — 9ff Basilius epist. 265, 2; Migne 32, 988 AB von Apollinaris: *ὅς γε τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην τοῖς πολιτευσαμένοις κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ οὕτω ταπεινῶς καὶ ἐρριμμένως ἐτόλμησεν ἐξηγήσασθαι, ὥστε εἰς γραώδεις μύθους καὶ λόγους Ἰουδαϊκοὺς ἐκτραπῆναι. ἄνωθεν ἐπαγγέλλεται τοῦ ναοῦ τὴν ἀνανέωσιν καὶ τῆς νομικῆς λατρείας τὴν παρατήρησιν, καὶ πάλιν ἀρχιερέα τυπικὸν μετὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μετὰ τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ βαπτίσματα μερικὰ μετὰ τὸ ἓν βάπτισμα καὶ σποδὸν δαμάλεως ῥαντίζουσαν τὴν ἐκκλησίαν τὴν οὐκ ἔχουσαν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων· καὶ καθαρισμὸν λέπρας μετὰ τὴν ἀπάθειαν τῆς ἀναστάσεως· καὶ ζηλοτυπίας προσφοράν, ὅτε οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται· ἄρτοι προθέσεως μετὰ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· λύχνοι καιόμενοι μετὰ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.* Gregor v. Nazianz epist. 102; Migne 37, 197 C *ἐντεῦθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ ὁ δεύτερος Ἰουδαϊσμὸς ὥρμηται καὶ ἡ χιλιοέτης καὶ ληρώδης ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφὴ καὶ σχεδὸν τὸ τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναλαμβάνειν ἡμᾶς.* Greg. Naz. carmen hist. I de se ipso 30, 179; Migne 37, 1297 *Ἰουδαϊσμὸς χιλίων τ' ἐτῶν ληρήματα, Ἑλληνικῆς ἀμβλώματα μέθης τε καὶ πλάνης.* Hieronymus com. in Isaiam lib. XVIII praefatio; Migne 24, 651 C berichtet von der antichiliastischen Schrift des Dionysius von Alexandrien und fährt dann fort: *cui duobus voluminibus respondit Apollinarius, quem non solum suae sectae homines, sed et nostrorum in hac parte dumtaxat plurima sequitur multitudo.* — 13 Hebr. 7, 19

J

1/2 ⟨τῆς βασιλείας⟩ Holl, vgl. Z. 3   4 τοῦ (vor ἐπὶ τῆς) Holl] τὸ J
7 οἶδε J   12 οἶδε J

δὲ μετὰ ἀνάστασιν φυλάττειν προσταττόμεθα, καὶ εἰ ὁ »ἅγιος νόμος« ὁ διὰ Μωυσέως ὑπὸ κυρίου δοθεὶς »παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν ἡμῖν γέγονεν« ὡς ὑποδεέστερος τῶν τελειουμένων, τῷ μείζονι καὶ τελειοτάτῳ προσάγειν πεπιστευμένος, Χριστοῦ δὲ τοῦ τελείου ἐλθόντος καὶ δεσπότου καὶ 3
5 παρειληφότος ἐκ | χειρὸς τοῦ παιδαγωγήσαντος τῶν εἰσαγομένων τουτ- Ö 402
έστι τῶν πιστῶν τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ ἐκκλησίαν καὶ ἡμῶν ἐπιγνόν- D
των διὰ μὲν νόμου τοῦ παιδαγωγοῦ τὸν μείζονα καὶ »τελειωτὴν Ἰησοῦν« ⟨καταργεῖται⟩, πῶς οὐχὶ μᾶλλον βραχείας ἐννοίας καὶ εὐηθείας σημεῖον δειχθήσεται ὁ λόγος τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ 4
10 τελείωσιν πάλιν παιδαγωγοῦ χρεία, ὅπως ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τὴν »ἀρχὴν τῶν στοιχείων« καὶ διδαχῆς καὶ »ἐπιθέσεως χειρῶν«, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σαφῶς ἡμῖν τοῦ ἀποστόλου λέγοντος ὅτι »πᾶν τὸ παλαιούμενον | καὶ P 1033
γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γίνεται«, ὡς περὶ παλαιᾶς διαθήκης καὶ νομοθεσίας ⟨σημαίνων⟩. »μετατιθεμένης«, γάρ φησι, »τῆς ἱερωσύνης 5
15 ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται«. εἰ δὲ μετετέθη ἡ παλαιὰ καὶ ἀνεκαινίσθη ἡ νέα, τίς ἡμῖν πάλιν τολμηρῶς παρεισάγοι παλαιὰν εἰς χρῆσιν, τὴν καινὴν εἰς | παλαίωσιν μετατιθέμενος, »τῆς μὲν χάριτος D 499
ἀποπεσεῖν« παρασκευάζων καὶ ἀπὸ τῆς ὠφελείας Χριστοῦ ἡμᾶς ἐκτρέπειν πειρώμενος;

20 Συντόμως δὲ ταῦτα τῷ λόγῳ διελόντες καὶ τοῦτο ἱκανὸν λογισάμενοι 6
διὰ τὸ πλάτος τῆς συντάξεως, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἴωμεν, ἀγαπητοί, θεὸν βοηθὸν B
συνήθως ἐπικαλούμενοι εἰς τὴν τῶν λοιπῶν ὑπόθεσίν τε καὶ ὑπόδειξιν καὶ τούτων ἀνατροπήν.

1 Röm. 7, 12 — 2 Gal. 3, 24 — 7 Hebr. 12, 2 — 10 Hebr. 5, 12 — 11 Hebr. 6, 2 — 12 Hebr. 8, 13 — 14 Hebr. 7, 12 — 17 Gal. 5, 4 — 18 Gal. 5, 2

J

1 nach προσταττόμεθα vielleicht etwas ausgefallen ⟨πῶς σταθήσεται τοῦτο⟩? Holl | εἰ ὁ Holl] ὅτι J 2 Μωσέως J 3/4 προσάγειν + ⟨αὐτοὺς⟩? Holl 5 τῶν εἰσαγομένων Holl] τὸν εἰσαγόμενον J 8 ⟨καταργεῖται⟩ Holl | σημεῖον Holl] μᾶλλον J 14 ⟨σημαίνων⟩ Holl 15 εἰ Corn.] ἡ J 20 τοῦτο Holl] τὸ J 21 τὰς Holl, nach der gewohnten Formel] τὰ J

Κατὰ Ἀντιδικομαριαμιτῶν νη̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας οη̅.

1. Ἀπὸ ταύτης τῆς παρά τισι Διμοιριτῶν κεκλημένης ἢ χωρὶς νοῦ 1,1
ἐνσάρκου Χριστοῦ παρουσίας † ὀνομαζομένης, ἐφύη τινὰ ἕτερα πράγματα, C
μάλιστα ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, ἀνηνέχθη δὲ τῇ ἡμῶν ταπεινότητι περὶ τούτων
5 ὑπό τινων εὐλαβῶν. καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστολὴν περὶ τῆς ὑποθέσεως 2
ταύτης γεγραφήκαμεν. ὅμως δὲ διὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ
ἐνταῦθα αὐτὴν διόλου τὴν ἐπιστολὴν ⟨παραθέμενοι⟩ μετὰ καὶ τῶν εὐλόγως
ταύτῃ προστεθειμένων ἢ ἀπὸ αὐτῆς ἐξαιρουμένων εἰς τὴν αἵρεσιν ἐροῦμεν.

Ἀντιδικομαριαμιτῶν γάρ τινες, ὥσπερ ἐχθρίαν πρὸς τὴν παρθένον 3
10 ἔχοντες καὶ βουλόμενοι κατευτελίζειν ἐκείνης τὸ κλέος, φθόνῳ τινὶ ἀρ- D
θέντες ἢ σφάλματι καὶ χρᾶναι βουλόμενοι διανοίας ἀνθρώπων, | ἐτόλμησαν Ö 404
λέγειν τὴν ἁγίαν Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἀνδρὶ συνῆφθαι,
φημὶ δὲ αὐτῷ τῷ Ἰωσήφ. φασὶ δέ, ὡς ἄνω μοι εἴρηται, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ 4
τοῦ πρεσβύτου Ἀπολιναρίου ἐξήχηται ὁ λόγος ἢ ἀπό τινων | τῶν D 500
15 αὐτῷ μεμαθητευμένων· καὶ ἀμφιβάλλω ⋆ περὶ δὲ τῶν ταῦτα λεγόντων
ἀνάγκην ἔχω λέγειν. ἵνα δὲ μὴ εἰς δεύτερον κάματον | ἑαυτὸν περι- P 1034
βάλλοιμι, καθεξῆς ἣν προεῖπον γραφεῖσαν ἐπιστολὴν εἰς τὴν Ἀράβων
χώραν ὑποτάξω. καὶ ἔστιν ἥδε·

2. Κυρίοις μου τιμιωτάτοις καὶ ποθεινοτάτοις τέκνοις καὶ ἀδελφοῖς 2,1
20 γνησίοις καὶ ὁμοπίστοις ὀρθοδόξοις ἀπὸ ἱερέως ἄχρι λαϊκοῦ καὶ κατη-
χουμένοις τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν, Ἐπιφάνιος ἐλάχιστος ἐπισκόπων B
ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Θαυμάζειν ἔστιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ καὶ μὴ θαυμάζειν· θαυμάζειν 2
μέν, ὅτι ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ πάντα πληροῦται, καὶ μὴ θαυμάζειν·
25 δεῖ γὰρ πληροῦσθαι. ὁσημέραι γὰρ κατὰ πρό⟨σ⟩θεσιν νῦν γίνεται
ἡμῖν ἐκ λογισμῶν ἀνθρωπίνων καὶ διανοημάτων σοφιστικὴ ὑπόνοια
καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόπτουσα, καταλιμπάνουσά τε τὴν ἀποστολικὴν
διδασκαλίαν, καθὼς ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος προεῖπεν ὅτι »ἀποστήσον-
ταί τινες τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ διδα- C
30 σκαλίαις δαιμονίων« καὶ τὰ ἑξῆς. εἴ τι γὰρ ἔνι ἀνερευνᾶν καὶ ἐπινοεῖν 3
ὁδοὺς πονηράς, ταῦτα μᾶλλον σπουδάζουσιν οἱ ἄνθρωποι ⋆ ἧπερ

13 vgl. S. 448, 28ff — 28 1. Tim. 4, 1

W J

1 Überschrift: *κατὰ ἀντιδικομαριαμιτῶν νη̅ ἢ καὶ οη̅* J 3 *ὀνομαζομένης*] *νομιζομένης* Öh.; vielleicht *ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν ὁμολογούσης* Holl 6 *διὰ τὴν ἀκολουθίαν* Holl] *διὰ τῆς ἀκολουθίας* J 7 *⟨παραθέμενοι⟩* Holl 15 *αὐτῶν* W | ⋆ *⟨εἰ αὐτὸς τοῦτο λέγει⟩* Holl, vgl. 448, 28 16 *ἔχων λέγει* W 22 *ἐν κυρίῳ* < J 25 *πρό⟨σ⟩θεσιν* Corn. Öh. 31 ⋆ etwa *⟨ζητοῦντες⟩* Holl

πληροῦντες τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν καλὰ καὶ εὐπρόσδεκτα ζητεῖν καὶ ⟨τὸ⟩ »ὁ λόγος ἅλατι ᾖ ἠρτυμένος, ὅπως δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι«. καὶ εἰ ταῦτα διανοηθείημεν, ὅτι πόθεν συμβαίνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν 4 ἀνακαινίζεσθαι ἡμῖν τὰ φαῦλα, ἐσόμεθα καὶ αὐτοὶ ὡς ἀπαίδευτοι καὶ 5 μὴ προσέχοντες τοῖς θείοις καὶ προρρητικοῖς λόγοις. δεῖ γὰρ ταῦτα D πληροῦσθαι. ἐν ἅπασι γὰρ μέρεσι τῆς πίστεως δεῖ τελει⟨οῦ⟩σθαι τὸ εἰρημένον »ἆρα ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;« ποῦ γὰρ ἔφθασεν »ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἐγκειμένη ἐπὶ 5 τὸ πονηρὸν ἐκ νεότητος«; ποῖα μέρη τῆς πίστεως οὐκ | ἀπώλεσεν; ἐν D 501 10 ποίοις δὲ λόγοις ἡ κακοβουλία τὸ χρήσιμον οὐκ ἐτάραξε τῶν τε πρεπωδεστάτων καὶ ἐν καταστάσει ⟨ὄντων⟩ λογικῆς φύσεως, ἧς τὸ πρέπον ἦν τὰ σεμνὰ μᾶλλον διανοεῖσθαι καὶ τούτοις προστιθέναι βιάζεσθαι (εἰ καὶ ἔδει παρὰ φύσιν), | καὶ μὴ μᾶλλον τὰ ἀληθινὰ εἰς τὰ ἄσεμνα P 1035 παρατρέπειν βιαζομένους ἐπὶ τὸ χεῖρον;

15 3. Λοιπὸν γάρ, ἐπειδὴ πάντα ἡμῶν πεπλήρωται τῇ γενεᾷ, τά τε | 3,1 Ö 406 βλάσφημα καὶ τὰ ἐκτὸς ἁγίου πνεύματος, ἐφ' ἕτερα πάλιν καινὰ τρέπονται. οἱ μὲν γὰρ τὸν πατέρα βλασφημοῦσι, τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ 2 δημιουργόν, οἱ ἀμφὶ τὴν γνῶσιν λεγόμενοι, οἱ δ' αὖ πάλιν Μαρκίωνες καὶ Ἀρχοντικοὶ καλούμενοι καὶ τούτοις οἱ συνεπόμενοι Μανιχαῖοι, οἱ 20 τὴν ὀνομασίαν δικαιότατα εἰληφότες ἐκ δικαίας τινὸς οἰκονομίας θεοῦ, τὸ μανιῶδες ⟨κεκτημένοι⟩ ὄνομα· οὗτοι πάντες μετὰ πλειόνων αἱρέσεων, 3 B Καϊανῶν φημι Σηθιανῶν Μελχισεδεκιανῶν Κολορβασίων Κερδωνιανῶν καὶ τῶν ἄλλων, βλασφημεῖν εἰς τὸν τῶν ὅλων πατέρα ⟨τολμῶσι⟩ ἐν τῷ τοῦτον ἀρνεῖσθαι εἶναι ⟨τὸν⟩ θεὸν τὸν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις 25 λαλήσαντα, δικαίως τε προσκυνούμενον ὑπὸ πάντων κτισμάτων ὡς κτίστην καὶ δημιουργόν· οὗτοι μετὰ τοῦ σεβάσματος ἀναιρεῖν πειρῶν- 4 ται καὶ τὴν δεσποτείαν, τὸν μὲν ὄντως ὄντα ἀρνούμενοι, ἕτερον δὲ τὸν μὴ ὄντα τῇ μυθώδει αὐτῶν ὑπονοίᾳ φανταζόμενοι, ἵνα ἐκ τοῦ C ὄντος πέσωσι καὶ ὃν ὑπονοοῦσι μὴ εὕρωσιν. οὕτω γὰρ ἡ λῃρωδία 5 30 καὶ ἡ τοῦ διαβόλου σπορὰ τῶν λόγων τοιαύτην εἴωθε ταραχὴν ἐμποιεῖν καὶ θόλωσιν, διὰ λογισμῶν βλασφήμων ἐπεγείρουσα τὴν τῶν κεκτισμένων ἀνθρώπων διάνοιαν περὶ τοῦ ⟨κατὰ τοῦ⟩ αὐτῶν δεσπότου

2 vgl. Phil. 4, 8; Col. 4, 6; Eph. 4, 29 — 3 f 2. Cor. 4, 16 — 7 Luc. 18, 8 — 8 Gen. 8, 21

W J

2 ⟨τὸ⟩ Holl 4 ἐσόμεθα] εὑρεθησόμεθα? Holl 5 προρητικοῖς R] προσρητικοῖς WJ 6 τελει⟨οῦ⟩σθαι Holl 10 τε Holl] δὲ WJ 10/11 vielleicht nach πρεπωδεστάτων etwas ausgefallen ⟨παρέτρεψε τὸν νοῦν⟩, dann vor τῶν τε Komma zu setzen Holl 11 ⟨ὄντων⟩ Holl 21 ⟨κεκτημένοι⟩ Holl 22 Καϊνῶν WJ | Σητιανῶν WJ 23 ⟨τολμῶσι⟩ Holl 24 ⟨τὸν⟩ Holl 32 ⟨κατὰ τοῦ⟩ Holl

στρατεύεσθαι ταῖς κακαῖς ὑπονοίαις καὶ ἐπαρνησιθείαις. ἀλλά γε πάλιν 6
ἐκ τούτου ἐκτραπέντες τινὲς ἐφ' ἕτερα βαδίζειν τετολμήκασι, τὸν μόνον
ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, τὸν μονογενῆ παῖδα Ἰησοῦν
Χριστόν, τὸν υἱὸν | τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, τὸν ὄντως ὄντα, ἐκ πατρὸς D D 502
5 γεγεννημένον ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, τὸν ἀεὶ ὄντα ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ
σὺν πατρὶ ὄντα, γεγεννημένον δὲ ἀκαταλήπτως καὶ ἀχράντως, ὁμοού-
σιον τῷ πατρὶ ὄντα καὶ οὐκ ἀλλοῖον παρὰ τὸν πατέρα· οἱ μὲν αὖθις 7
μανέντες δίκην λυσσητήρων κυνῶν ἐπὶ τὸν ἴδιον αὐτῶν δεσπότην ὑλα-
κτοῦσι, καθάπερ ἐξ ὑπαρχῆς Ἰουδαῖοι ⟨οἱ⟩ τοῦτον ἀγνοήσαντες
10 κέκληνται »κύνες ἐνεοί«, εἰκότως παρὰ τοῦ προφήτου ταυτησὶ τῆς
ἐπωνυμίας κατηξιωμένοι [τοὔνομα] ⟨ἕνεκεν⟩ τῆς αὐτῶν πε|ρὶ τὸν κύριον P 1036
καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἀναισχύντου ὁρμῆς, ὡς ἔστιν ἀληθὲς ἰδεῖν.
φασὶ γὰρ τοὺς λυσσῶντας κύνας ἐνεοὺς καλεῖσθαι διὰ τὸ νωδοὺς 8
ἀποτελεῖσθαι ἐκ τῆς καταλιμπανούσης αὐτοὺς διανοίας.

15 4. Οὕτω γὰρ τῶν κυνῶν ἡ φύσις, ἐπὰν εἰς λύσσαν ἐκτραπείη· 4,1
οἵ ποτε δεσπότην γινώσκοντες καὶ τοὺς αὐτοῦ υἱεῖς, οἰκείους τε
καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τοῦ οἰκοδεσπότου γνησίους, ὅταν λάβῃ
αὐτοὺς ἡ μανία, ἀλλοιοῦνται τὰ πρόσωπα ἐνώπιον τῆς αὐτῶν ὁρά-
σεως καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐγείρονται τοὺς γνησίους, οὓς ποτε τιμῶντες τῇ
20 μὲν κέρκῳ ἔσαινον, | τοῖς δὲ τρόποις ὑπετάσσοντο. αὐτίκα οἱ προσδο- 2 B Ö 408
κῶντες Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, οἱ ἑτοιμαζόμενοι δέξασθαι τὸν νυμφίον,
οἱ προφήτας εὐχόμενοι κατιδεῖν, οἱ πείθεσθαι θείοις λόγοις ὑποσχό-
μενοι, οἱ τῷ Μωυσῇ ἐν συνθήκῃ εἰσεληλυθότες, ὅτι »γενοῦ σὺ τὰ πρὸς
κύριον«, καὶ »πάντα ὅσα ἐὰν εἴποι σοι ὁ κύριος ἀκουσόμεθα καὶ ποιήσο-
25 μεν«, ὅτε εἶδον τὸν αὐτῶν δεσπότην παραγενόμενον, ἀγνοήσαντες τὴν
μορφὴν καὶ τοὺς τύπους τῆς ἀληθείας, οὓς οἱ προφῆται πρὸ αὐτοῦ ἐν
σαρκὶ γενομένου διετύπουν, διεχάραττον, κατήγγελλον, ἐσήμαινον· C
πρῶτον μὲν οὖν αὐτῷ ἔλεγον »τίς οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας;« ἄλλοτε 3
δὲ δαιμόνιον αὐτὸν ἔχειν οὐκ αἰσχυνό|μενοι τετολμήκασιν εἰπεῖν, ἔτι D 503
30 δὲ καὶ Σαμαρείτην αὐτὸν ἀποκαλεῖν οὐκ ἠρυθρίων. πέρας οὖν, καθάπερ 4
μοι προδεδήλωται, ὡς μεμηνότες κύνες ἐπανέστησαν, καὶ τὰς μὲν

10 Jes. 56, 10 — 21 vgl. Matth. 25, 1 — 23 vgl. Ex. 18, 19 —
24 Deut. 5, 24 — 28 Luc. 5, 21 — 29 vgl. Matth. 11, 18; Joh. 7, 20 —
29f vgl. Joh. 8, 48

W J

9 ⟨οἱ⟩ Holl 10 ἐννεοί W J 11 [τοὔνομα] Holl | ⟨ἕνεκεν⟩ Öh.
13 ἐννεοὺς W J 16 ⟨ὅτι⟩ τοῖς . . . γινώσκουσιν Holl 23 vor τῷ Μωυσῇ
+ ⟨σὺν⟩? Holl., συνεληλυθότες statt εἰσεληλυθότες Pet. 27 γενομένου
Corn.] γενόμενον W J

χεῖρας προσέπηξαν *, ὡς ἀεὶ μετὰ τῆς μανίας ὁ κύων ἀνακρεμάσας * αὐτοῦ τὰς χεῖρας ἐπέρχεται καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἰδίων αὐτοῦ δεσποτῶν καταγλύφειν οὐκ αἰσχύνεται. παρέδωκαν ἐκεῖνοι τὸν αὐτῶν κύριον 5 εἰς τὸ σταυρωθῆναι, προφήτας τε τοὺς οἰκειακοὺς τοῦ αὐτοῦ δεσπότου D
5 τὸν μὲν ἔπρισαν, τὸν δὲ λίθοις κατέλευσαν, ἄλλον δὲ φόνῳ μαχαίρας διεχρήσαντο. μετὰ τούτους δὲ ὡσαύτως νῦν οἱ νέοι Ἰουδαῖοι ἀλλεπαλλήλως 6 τῇ αὐτῇ κεχρημένοι ἀγωγῇ, οἱ μὲν φυσικοὶ Ἰουδαῖοι κατὰ σάρκα μὲν ἠρνήσαντο, οἱ δὲ νῦν ἀρνούμενοι τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τελείαν πρὸς πατέρα γνησιότητα κτίσμα αὐτὸν καὶ ποίημα καὶ ἀλλότριον
10 πατρός, παντάπασι μεμηνότες καὶ ⟨ἐμ⟩βεβροντημένοι, ἀδιαλείπτως διισχυρίζονται. | P 1037

5. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἄλλοι ἀφέντες τὰς προειρημένας βλασφήμους 5,1 διδασκαλίας καὶ ὡς εἰπεῖν αὐτὴν τὴν ὑπὲρ φύσιν θεασάμενοι ἐπουράνιον θεωρίαν καὶ τὰ ἄνω ἐμβατεύσαντες καὶ πολυπραγμονή-
15 σαντες, ὡς ἄνωθεν ἥκοντες αὐθαδείᾳ ἀπαγγέλλουσι καὶ ἰσχυρῶς διισχυρίζονται, ἐκβάλλοντες ἐκ τῆς θεότητος τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ τὸν μὲν 2 πατέρα οὐκ ἤρνηνται οὔτε τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς αὐτὸν γνησιότητα, ἐφ' ἑτέραν δὲ πάλιν ὁδὸν βαδίζουσιν, ἵνα πάντοθεν πληρωθῇ τὸ »ἐξέλιπεν ἡ πίστις ἐκ στόματος αὐτῶν«. τί γὰρ ἀλλ' ἢ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον 3 B
20 λοιπόν, τὸ οὐκ ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς | θεότητος Ö 410 ὂν καὶ μὴ ἐνδεχόμενον εἶναι ἀλλότριον τῆς θεότητος, βούλονται, ὡς αὐτοὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, κελεύειν μᾶλλον θεῷ ἤπερ κελεύεσθαι; οὐκ αἰσχυνόμενοι γὰρ ἀλλότριον τὸ πνεῦμα λέγουσι καὶ δοῦλον καὶ κτίσμα καὶ πρόσφατον καὶ ποιητὸν καὶ εἴ | τι ἕτερον αἰσχρὸν πρὸς ὑπόνοιαν D 504
25 περὶ αὐτοῦ ἑαυτοῖς μᾶλλον ἐπινοοῦσι προσπορίσασθαι. ἐπεὶ οὖν ὁ 4 κόσμος νυνὶ οὕτως μᾶλλον * πληγεὶς πληγὴν ἀνίατον ἀπιστίας, ἵνα μηδέν τι παραλείψῃ ἡ ἀνομία ἡ τοὺς ἀνθρώπους ἀπόλλουσα τῇ κακονοίᾳ C καὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ, οἷα τοὺς ἀποδράσαντας τῆς περὶ τὴν ἁγίαν τριάδα βλασφημίας εἰς ἕτερα πάλιν ἡ ἀργὴ καὶ κακόβουλος
30 ἔννοια περιέσπασεν, ἵνα μηδεὶς λάθοι ἁμαρτάνων.

Καινὸν γάρ τι ἀκούω περὶ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τινὰ 5 διανοεῖσθαι καὶ τολμᾶν βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν ἐπ' αὐτὴν ἐνσκήπτειν,

5 vgl. Hebr. 11, 37 (Matth. 21, 35) — 18 Jer. 7, 28

W J

1 * etwa ⟨εἰς πρόσωπον δὲ αὐτὸν ἔτυπτον⟩ Holl | etwa ⟨ἑαυτὸν εἰς τὸν ἐναντίον⟩ Holl 2 αὐτοῦ] τοῦ τοῦ W 6 οἱ νέοι οἰουδαῖοι J 10 vor πατρὸς ein τοῦ eingeklammert W | ⟨ἐμ⟩βεβροντημένοι Holl 13 καὶ ὡς Holl] καθὼς W J | ὑπὲρ φύσιν Holl] κατὰ φύσιν W J 26 * etwa ⟨καὶ μᾶλλον εἰς τὸ φαῦλον ἔκλινεν⟩ Holl 31 κενὸν W J

εἰς τὸ ἐκ πανταχόθεν εἶναι τὸν χρόνον ἡμῶν δίκην κακοῦ ὄφεως καὶ θηρὸς ἰοβόλου ἐν σκότῳ ἐμφωλεύοντος καὶ τοῖς δήγμασι πάντας πειράζοντος, τὸν μὲν περὶ τὸ πρόσωπον, ἄλλον περὶ τὴν πτέρναν, 6 D ἕτερον περὶ τὴν χεῖρα, ἵνα μηδένα λάθοι τὸ δῆγμα τῆς ἀπιστίας, ἀλλὰ 5 ὁ δοκῶν ἐν τούτῳ ἀποδρᾶναι ἑτέρως τὸν ἰὸν μὴ λάθῃ, ὁ δὲ ἐν ἄλλῳ ὑγιῆ ἔχων τὴν πίστιν ἄλλως πως βλάπτεσθαι ἑαυτὸν προξενήσειεν.

6. Πόθεν αὕτη ἡ κακόνοια; πόθεν ἡ τοσαύτη τόλμα; αὐτὸ τὸ 6,1 ὄνομα οὐ μαρτυρεῖ, οὐ πείθει σε, ὦ φιλόνεικε; τίς ποτε ἢ ἐν ποίᾳ γε|νεᾷ P 1038 τετόλμηκε καλεῖν τὸ ὄνομα Μαρίας τῆς ἁγίας καὶ ἐρωτώμενος οὐκ 10 εὐθὺς ἐπήνεγκε τὸ παρθένος; ἐξ αὐτῶν γὰρ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων καὶ τῆς ἀρετῆς ὑποφαίνει τὰ τεκμήρια. ἀξιώματα μὲν γὰρ ὀνομασιῶν 2 εἰλήφασιν οἱ δίκαιοι ἑκάστῳ πρεπόντως καὶ ὡς ἥρμοζε. καὶ τῷ μὲν Ἀβραὰμ προσετέθη τὸ »φίλος θεοῦ« καὶ οὐ διαλυθήσεται, τῷ δὲ Ἰακὼβ τὸ Ἰσραὴλ καλεῖσθαι καὶ οὐκ ἀλλοιωθήσεται, καὶ τοῖς ἀποστό- 15 λοις τὸ Βοανεργές, τουτέστιν υἱοὶ βροντῆς, καὶ οὐκ ἀποκαταλειφθήσεται, καὶ τῇ ἁγίᾳ Μαρίᾳ τὸ παρθένος καὶ οὐ τραπήσεται· ἄχραντος B γὰρ διέμεινεν ἡ ἁγία. »αὐτὴ ἡ φύσις οὐ διδάσκει ὑμᾶς;« ὦ καινῆς μανίας, ὢ καινῶν πραγμάτων. πολλὰ δὲ ἔστιν ἕτερα | ἃ ἐν τοῖς παλαιοῖς 3 D 505 χρόνοις οὐκ ἐτολμήθη τοῖς πατράσι, νῦν δὲ ἄλλος μὲν βλασφημεῖ εἰς 20 τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν ἕτερα λαλῶν εἰς αὐτὴν τὴν θεότητα, ἄλλος δὲ ἐλλιπῆ ποιεῖται ἐν ἑαυτῷ τὴν τῆς πάσης ἐνσάρκου παρουσίας πραγματείαν, ἕτερος δὲ ἐν τῇ ἀναστάσει ἀσχάλλει | τῶν νεκρῶν, ἕτερος Ö 412 δὲ ⟨κατ' ἄλλο⟩ μέρος. καὶ ἁπαξαπλῶς, ὢ τῆς ἡμῶν τεθολωμένης 4 γενεᾶς, ἧς ἡ ζωὴ ἐν κινδύνῳ διάκειται, ἐκ πανταχόθεν περιαντλουμένη C 25 κακαῖς ἀπὸ διαβόλου ἐπισποραῖς διανοημάτων τε καὶ λογισμῶν κακοπιστίας. πῶς τολμῶσι τὴν ἄχραντον παρθένον καὶ τὴν οἰκητήριον 5 καταξιωθεῖσαν γενέσθαι τοῦ υἱοῦ, τὴν εἰς ταυτὸ τοῦτο ἐκλεχθεῖσαν ἐκ τῶν μυριάδων τοῦ Ἰσραήλ, * ὅπως σκεῦος καὶ οἰκητήριον ἠξιωμένον εἰς σημεῖον μόνον ὑπάρξῃ τοκετῶν;

30 7. Ἤκουσα γὰρ παρά τινος ὥς τινες τολμῶσι περὶ ταύτης λέγειν 7,1 ὅτι μετὰ τὸ γεγεννηκέναι τὸν σωτῆρα συνήφθη ἀνδρί. καὶ οὐ θαυ- D μάζω. ἀεὶ γὰρ ἡ ἄγνοια τῶν μὴ τὰ ἀκριβῆ ἐγνωκότων τῶν θείων γραφῶν μηδὲ ἱστορίαις προσεγγισάντων, ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα τρέπει

13 Jac. 2, 23 — 14 Gen. 32, 28 — 15 Marc. 3, 17 — 17 1. Cor. 11, 14

W J

2 *ἐμφολεύοντος* J 10 *παρθένος* Dind.] *παρθένον* W J 15 *ἀπαλειφθήσεται* Klost. 23 *⟨κατ' ἄλλο⟩* Holl 25 *ἀπὸ* Holl] *ὑπὸ* W J 27 *υἱοῦ* + *⟨τοῦ θεοῦ⟩* Öh. 28 * etwa *⟨οὕτως ταπεινοῦν⟩* Holl 32 (erstes) *τῶν* R] *τῷ* W J 33 *τρέπει*] *πρέπει* W

καὶ περισπᾷ τὸν ἀπ' ἰδίου νοὸς βουλόμενόν τι περὶ τῆς ἀληθείας
ἰχνηλατεῖν. πρῶτον γὰρ ὅτε ἡ παρθένος παρεδίδοτο τῷ Ἰωσήφ, 2
κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων αὐτὴν ἥκειν, οὐ παρεδόθη αὐτῷ
εἰς συνάφειαν, εἰ δεῖ τὰ ἀληθῆ λέγειν, ἐπειδὴ χῆρος ἦν. ἀλλὰ διὰ τὸν 3
5 νόμον μὲν ἀνὴρ κέκληται τῆς αὐτῆς, κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν ἐκ τῆς
τῶν Ἰουδαίων | παραδόσεως δείκνυται ὡς οὐχ ἕνεκεν τοῦ ζευχθῆναι P 1039
αὐτῷ παρεδίδοτο αὐτῷ ἡ παρθένος, ἀλλ' ὅπως διαφυλαχθείη εἰς 4
μαρτύριον τῶν ἐσομένων ὅτι οὐ νόθος ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰ-
κονομία ἐπεδήμησεν, ἀλλὰ μεμαρτυρημένη ἐν ἀληθείᾳ, ἐκτὸς μὲν σπέρ-
10 ματος ἀνδρός, ἐν πνεύματι ⟨δὲ⟩ ἁγίῳ οἰκονομηθεῖσα ἐν ἀληθείᾳ. πῶς 5
γὰρ ἠδύνατο ὁ τοσοῦτος γέρων παρθένον ἕξειν γυναῖκα, ὢν ἀπὸ
πρώτης γυναικὸς | χῆρος τοσαῦτα ἔτη; οὗτος μὲν γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ἀδελφὸς D 506
γίνεται τοῦ Κλωπᾶ, ἦν δὲ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, ἐπίκλην δὲ Πάνθηρ καλου-
μένου· ἀμφότεροι οὗτοι ἀπὸ τοῦ Πάνθηρος ἐπίκλην γεννῶνται. ἔσχε 6 B
15 δὲ οὗτος ὁ Ἰωσὴφ τὴν μὲν πρώτην αὐτοῦ γυναῖκα ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα,
καὶ κυΐσκει αὐτῷ αὕτη παῖδας τὸν ἀριθμὸν ἕξ, τέσσαρας μὲν ἄρρενας,
θηλείας δὲ δύο, καθάπερ τὸ εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Μάρκον | καὶ κατὰ Ö 414
Ἰωάννην ἐσαφήνισαν. ἔσχε μὲν οὖν πρωτότοκον τὸν Ἰάκωβον τὸν 7
ἐπικληθέντα Ὠβλίαν, ἑρμηνευόμενον τεῖχος, καὶ δίκαιον ἐπικληθέντα,
20 Ναζιραῖον δὲ ὄντα, ὅπερ ἑρμηνεύεται ἅγιος. καὶ πρῶτος οὗτος εἴληφε 8
τὴν καθέδραν τῆς ἐπισκοπῆς, ᾧ πεπίστευκε κύριος τὸν θρόνον αὐτοῦ

2 vgl. Protevangelium Jac. 9; Tischendorf ev. apocr.² 18f — **10** vgl. Protev. Jac. 9, 2; 17, 1. 2; 18, 1 — **14** Strack, Jesus, die Häretiker und die Christen 10* — Zahn, Forschungen VI 266f — **17f** Marc. 6, 3 — Joh. 19, 25 (wegen Maria und Salome, vgl. 463, 32) — **19** vgl. Hegesipp bei Eus. III 23, 7; 168, 1 Schwartz — **20f** vgl. Clem. hom. epist. Clem. ad Jacobum 1 S. 6, 4 Lagarde

W J **12—19** vgl. Anast. Sinaita quaest. 153 Migne 89, 812 B—C Lemma *τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐκ τῶν Παναρίων*

1 *ἀπ' ἰδίου* Corn.] *ἀσπιδίου* W J **7** *φυλαχθείη* W **10** ⟨*δὲ*⟩ Holl **12—19** bei Anast. Sin. *ὁ Ἰωσὴφ ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κλωπᾶ· ἀμφότεροι γὰρ ἀπὸ Ἰακώβου τοῦ ἐπίκλην Πάνθηρος γεννηθέντες. ἔσχε δὲ ὁ Ἰωσὴφ γυναῖκα Σαλώμην ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἐξ ἧς ἐτέχθησαν αὐτῷ παῖδες ἕξ, τέσσαρες μὲν ἄρρενες καὶ δύο θήλειαι. καὶ ἦν πρωτότοκος Ἰάκωβος ὁ ἐπικληθεὶς δίκαιος, εἶτα Ἰωσῆ καλούμενος, ἔπειτα Συμεών, μεθ' ὃν Ἰούδας καὶ εἶθ' οὕτως ἡ Μαρία καὶ ἡ Σαλώμη. Ἡ δὲ Μαρία λαβοῦσα τὸν Κλωπᾶν ἄνδρα ὡς ἀδελφὴ ἐχρημάτιζε τῆς θεοτόκου Μαρίας. Ὅθεν φησὶν ὁ Ἰωάννης· Εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ* **14** *ἀμφότεροι* + *δὲ* W **20** *Ναζιραῖον* Holl, vgl. II 82, 29] *Ναζωραῖον* W J

ἐπὶ τῆς γῆς πρώτῳ· ὃς καὶ ἐκαλεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου, καθάπερ 9 C
καὶ ὁ ἀπόστολος συνᾴδει τούτοις, ὧδέ που λέγων »ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου« καὶ τὰ ἑξῆς. ἀδελφὸς δὲ τοῦ κυρίου οὗτος καλεῖται διὰ τὸ ὁμότροφον, οὐχὶ
5 κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Μαρία μὲν γὰρ ὁρμασθεῖσα τῷ Ἰωσὴφ 10
ἐδόκει γυνὴ εἶναι τοῦ ἀνδρός, μὴ ἔχουσα πρὸς αὐτὸν σωμάτων συνάφειαν. ἐκ ταύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως ἡ γειτνίασις ἀγχιστείας τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ πρὸς τὸν σωτῆρα ἐν ἀδελφῶν τάξει κέκληται, μᾶλλον δὲ καὶ D
ἐλογίσθη· ὡς γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωσὴφ μὴ σχὼν κοινωνίαν πρὸς τὴν 11
10 γέννησιν τὴν κατὰ σάρκα τοῦ σωτῆρος ἐν τάξει πατρὸς λογίζεται κατ' οἰκομονίαν, καθὼς λέγει Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ὅτι »ὢν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ«, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ Μαριὰμ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ »ἰδού, ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐζητοῦμέν σε ὀδυνώμενοι«. τίς οὖν ἂν εἴποι τὸν Ἰωσὴφ 12
15 πατέρα τοῦ κυρίου, ὃς οὐδὲν πρὸς αὐτὸν εἶχεν αἴτιον, μάλιστα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐκτὸς σπέρματος ἀνδρὸς ὑπαρχούσης; | ἀλλὰ διὰ |P 1040 D 507
τῆς οἰκονομίας τοῦτον εἴληφε τὸν κλῆρον τὰ πράγματα.

8. Τίκτει μὲν τοῦτον τὸν Ἰάκωβον ἐγγύς που περὶ ἔτη γεγονὼς 8,1
τεσσαράκοντα, πλείω ἐλάσσω. μετ' αὐτὸν δὲ γίνεται παῖς Ἰωσῆ
20 καλούμενος. εἶτα μετ' αὐτὸν Συμεών, ἔπειτα Ἰούδας, καὶ δύο θυγατέρες, ἡ Μαρία καὶ ἡ Σαλώμη καλουμένη, καὶ τέθνηκεν αὐτοῦ ἡ γυνή. καὶ 2
μετὰ ἔτη πολλὰ λαμβάνει τὴν Μαρίαν χῆρος, κατάγων ἡλικίαν περί που ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ πρόσω ὁ ἀνήρ. καὶ μετὰ ταῦτα λαμβάνει τὴν B
Μαρίαν, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· »μνηστευθείσης« γάρ φησι »τῆς
25 Μαρίας«, καὶ οὐκ εἶπε γαμηθείσης. καὶ πάλιν ἄλλοτε »οὐκ ᾔδει αὐτήν«·
θαυμάσαι δὲ ἔστιν ἐπὶ πᾶσιν οἷς † αἱ προφάσεις θηρῶνται αἱ πονηραί, 3
καὶ ὧν οὐκ ἔστι χρεία ἐρευνᾶν τὰς αἰτίας καὶ ζητεῖν τὰ μὴ ζητούμενα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀναγκαίων τρέπεσθαι ἐπὶ μωρὰς ζητήσεις, ἵνα πάντως που ἐκ πανταχόθεν συναφθῇ ἡμῖν ὄλεθρος ἀπιστίας καὶ βλασφημίας
30 διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἁγίους ἀτιμίας. καὶ πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχει αὐτοὺς 4
πανταχόθεν ἡ ἀκολουθία, ὅτι πρῶτον | μὲν γέρων ὑπὲρ ὀγδοήκοντα C Ö 416
ἔτη γεγονὼς οὐκ ἔλαβε παρθένον εἰς χρῆσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ᾠκονομήθη

2 Gal. 1, 19 — 12 Luc. 2, 23 — 13 Luc. 3, 48 — 18ff vgl. Ancor. 60; I 70, 18ff — 24 Matth. 1, 18 — 25 Matth. 1, 25 — 28 Tit. 3, 9

W J

2 που] πως? Holl 4 οὗτος Holl] οὕτως W J 5 ὁρμασθεῖσα Holl] ἁρμοσθεῖσα W J 21 Μαρία] Ancor. 60; I 154, 27 heißt sie Ἄννα 26 † οἷς αἱ προφάσεις — αἱ πονηραί] lies etwa οἷς ⟨προφασίζονται⟩ οἱ προφάσεις θηρώμενοι πονηρὰς καὶ ⟨σπουδάζοντες⟩ Holl

αὐτῷ εἰς τὸ φυλάττειν. δεύτερον δὲ πάντως που καὶ αὐτὸς ὑπῆρχεν
»δίκαιος«, καὶ οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀκούσας ὅτι »ἐκ πνεύματος ἁγίου« ἐστὶ τὸ
ἐν αὐτῇ ἔτι ἐπιβάλλεσθαι μετὰ τοιαύτην οἰκονομίαν, χρῆσθαί ⟨τε⟩ τῷ
σκεύει τῷ καταξιωθέντι χωρῆσαι ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ οὐκ ἐχώρει δι'
5 ὑπερβολὴν τῆς αὐτοῦ δόξης. εἰ γὰρ καὶ νῦν ⟨πολλοὶ πιστοὶ⟩ εἰς ὄνομα 5
αὐτοῦ παρθένοι διατελεῖν ἀγωνίζονται καὶ ἁγνεύειν καὶ ἐγκρατεύεσθαι,
πῶς μᾶλλον οὐκ ἦν πιστότερος Ἰωσὴφ καὶ αὐτὴ ἡ Μαρία »πάντα D
συμβάλλουσα εἰς καρδίαν αὐτῆς«, ὡς γέγραπται; ἀλλὰ * μετὰ τοσαύτην
καὶ τοιαύτην καὶ τηλικαύτην οἰκονομίαν συναφθῆναι πάλιν γέροντα
10 παρθένῳ ἁγνῇ καὶ τετιμη|μένῃ καὶ σκεύει χωρήσαντι τὸν ἀχώρητον D 508
καὶ ὑποδεξαμένῳ τοιοῦτον μυστήριον σημείου ἐπουρανίου καὶ ζωῆς
ἀνθρώπων;

9. Πόθεν γὰρ οὐ δείξομεν ὅτι ἁγνὴ διετέλεσεν ἡ παρθένος; δει- 9,1
ξάτωσαν ἡμῖν εὐθὺς ὅτι μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν κύησιν τινὰς
15 ἐγέννησεν ἡ Μαρία. εἴπωσι τὰ ὀνόματα πλάττοντες | οἱ πλαστουργοὶ P 1041
καὶ ῥαψῳδοὶ τῆς ἀπάτης καὶ κακομηχανίας· καὶ οὐκ ἔχουσι δεῖξαι. οὐ
γὰρ συνήφθη ἔτι παρθένος· μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐγέννησεν ἀεί ποτε 2
σὺν αὐτῷ ὑπάρχουσα τῷ σωτῆρι, ἅμα ἐλέγοντο καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς
⟨αὐτῷ⟩ συνεῖναι. πλανᾷ δὲ αὐτοὺς τὸ εἰρημένον »ἰδού, ἡ μήτηρ
20 σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἔστηκαν ζητοῦντές σε«. καὶ οὐκ οἴδασιν 3
ὃ πρὸ τούτου ἦν γεγραμμένον, ὅτι »οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ⟨οὐκ⟩ ἐπίστευον
εἰς αὐτόν«. προβαίνοντες γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ χρόνῳ καὶ θαυμάζοντες
ἐπὶ τοῖς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὡς εὐτελῶς γεγραμμένοις, ἰδοὺ κατὰ B
πᾶν ἐν αἰσθήσει γινόμενοι εὐχαριστοῦμεν θεῷ τῷ προασφαλισαμένῳ
25 διὰ τῶν δοκούντων βραχέων ῥημάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ παριστᾶν
πάσης γραφῆς τὴν ἀλήθειαν. ἀεὶ γὰρ ἀκούοντες περὶ Ἰακώβου ὅτι οὗτος 4
ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο τοῦ κυρίου θαυμάζοντες ἐλέγομεν, τίς ἡ χρεία;
νῦν δὲ ἔγνωμεν δι' ἣν αἰτίαν οὕτως προεῖπεν ἡ θεία γραφή· ἀλλὰ
πάντως ἵνα ὅταν ἀκούωμεν ὅτι »ἰδού, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί
30 σου ἔξω ἑστήκασι ζητοῦντές σε«, μάθωμεν ὅτι περὶ Ἰακώβου λέγει 5
καὶ τῶν ἄλλων υἱῶν Ἰωσὴφ καὶ οὐ περὶ υἱῶν Μαρίας τῶν μὴ γινο- C
μένων. δῆλον γὰρ ἦν ὅτι μείζων ἦν ὁ Ἰάκωβος τῇ ἡλικίᾳ κατὰ τὴν

2 vgl. Matth. 1, 19 — Matth. 1, 20 — 7 Luc. 2, 19 — 19 Matth. 12, 47 —
21 Joh. 7, 5 — 26 vgl. Gal. 1, 19 — 29 Matth. 12, 47

W J

1 *αὐτὸς ὑπῆρχεν δίκαιος* Holl] *αὐτοὶ ὑπῆρχον δίκαιοι* W J 3 ⟨*τε*⟩ Holl
5 ⟨*πολλοὶ πιστοὶ*⟩ Holl 8 * etwa ⟨*πῶς οὐκ ἄτοπον ἦν*⟩ Holl 9 *ὠκονο-
μίαν* W J 18 *ἐλέγοντο* Holl] *ἔλεγον* W J 19 ⟨*αὐτῷ*⟩ Holl 21 ⟨*οὐκ*⟩
Pet. 23 *τοῖς*] *ταῖς* W J 28 *οὕτως* Holl] *ὡς* W J

ἔνσαρκον τοῦ κυρίου παρουσίαν· ἀδελφοὺς δὲ αὐτοὺς λέγει διελέγ- 6
χουσα ἡ γραφὴ καὶ ὀνομαστὶ καλοῦσα Ἰάκωβον καὶ Ἰωσῆ καὶ Συμεῶνα
καὶ Ἰούδαν καὶ Σαλώμην καὶ Μαρίαν, ἵνα μάθωσι τοίνυν τίνος | υἱὸς Ö 418
τυγχάνει καὶ ἐκ ποίας μητρὸς ὁ Ἰάκωβος, νοήσωσι δὲ κατὰ | τὴν D 509
5 ἡλικίαν τίς ἐστι μείζων.
Ὁ γὰρ Ἰησοῦς σταυροῦται ἐν ἔτει τριακοστῷ τρίτῳ τῆς αὐτοῦ
ἐνσάρκου παρουσίας, τοῦ δὲ Ἡρῴδου ἦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, υἱοῦ
δὲ Ἀρχελάου, ἔτος εἰκοστόν. 10. Ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει **10,1** D
τοῦ πρώτου Ἡρῴδου, υἱοῦ Ἀντιπάτρου, γεννᾶται ὁ σωτὴρ ἐν
10 Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ὅπερ ἦν τεσσαρακοστὸν δεύτερον Αὐγούστου
βασιλέως. καὶ ποιήσας ἔτη δύο λαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσὴφ εἰς Αἴγυπ- 2
τον, διὰ τὰ ὑπὸ τῶν μάγων τῷ Ἡρῴδῃ εἰρημένα, τοῦ Ἡρῴδου
ζητοῦντος τὸν παῖδα ⟨ἀπολέσαι⟩. κάτεισι δὲ εἰς Αἴγυπτον καὶ ⟨δια⟩-
τελεῖ ἐκεῖσε ἄλλα δύο ἔτη. καὶ τελευτᾷ Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς ἔτει τρια- 3
15 κοστῷ ἑβδόμῳ. | διαδέχεται δὲ τοῦτον Ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ P 1042
ἔτεσιν ἐννέα. καὶ οὕτως ἡ πραγματεία τελειοῦται, καὶ παραδίδοται 4
σταυρῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ μὲν ἔτει Τιβερίου Καίσαρος, τοῦ δὲ Ἀγρίππα
ἐπικληθέντος μεγάλου, Ἡρῴδου δὲ νεωτέρου, υἱοῦ δὲ Ἀρχελάου,
ἔτος ἦν εἰκοστόν. οὐδαμοῦ δὲ ἠκούσαμεν τὸν Ἰωσὴφ υἱοὺς πεποιηκότα. 5
20 ἀλλ' οὔτε μετὰ τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ὁ αὐτὸς ἐβίωσεν ἐπὶ
πολλοῖς ἔτεσι· τέταρτον γὰρ ἦν ἔτος τῷ σωτῆρι, τῷ δὲ Ἰωσὴφ ὑπὲρ
ἔτος ὀγδοηκοστὸν τέταρτον, ὅτε ἐκ τῆς Αἰγύπτου χώρας παρεγένετο.
καὶ διέμεινεν ἄλλα ἔτη ὀκτὼ ὁ Ἰωσὴφ περιών· καὶ ἐν τῷ ⟨δω⟩δεκάτῳ 6 B
ἔτει ἀνιόντων ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐζητήθη, ὅτε οὐχ εὑρίσκετο ἐν τῇ
25 ὁδοιπορίᾳ ὡς ἔχει τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον. μέσον δὲ τούτων 7

2 Marc. 6, 3 und S. 464, 1 — 6 Vgl. I 228ff; de mens. et pond. 13 S. 165 Largarde. Euseb. Chron. zu Tiber. a. 18 (I 174 und II 511ff Helm) — 8 vgl. haer. 51, 23, 3. 22 (II 284. 289), de mens. et pond. 13 S. 165 Lagarde. Euseb. Chronik zu August. a. 42 (I 169 und die Anmerkungen II 493f Helm) — 17 vgl. I 229f — 21 die Historia Josephi c. 14f rechnet, daß Joseph 40 Jahre alt heiratet, mit 89 Witwer wird, mit 90 Maria zu sich nimmt und mit 111 Jahren stirbt. Tischendorf Evang. Apocr.[2] 128 — 23 vgl. Luc. 2, 41ff

W J

4 *τυγχάνη* W J 7 *ἐνσάρκω* W J 13 ⟨*ἀπολέσαι*⟩ Holl | ⟨*δια*⟩*τελεῖ* Holl 19 nach *πεποιηκότα*, jedenfalls dem Sinn nach, zu ergänzen ⟨*μετὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ σωτῆρος*⟩ Holl 23 ⟨*δω*⟩*δεκάτῳ* Corn. 24 *ἔτει* + ⟨*τοῦ σωτῆρος*⟩? Holl

τῶν ἐτῶν τελευτᾷ Ἰωσὴφ καὶ ἀνετράφη οὐκέτι ὑπὸ τὸν Ἰωσήφ, ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰωσήφ. ὅθεν οὐκέτι τὸ εὐαγγέλιον φάσκει λέγον ὅτι ἦλθεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί, ἀλλ' »ἰδού, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασιν«. ἀλλ' 8
5 οὐδὲ ὅτε ἔλεγον αὐτῷ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, »οὐδεὶς ταῦτα ποιῶν θέλει ἐν κρυπτῷ εἶναι· εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτόν«, οὐκ εἶπεν C ὅτι εἶπεν | αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ ἀδελφοὶ D 510 αὐτοῦ, ὡς τοῦ Ἰωσὴφ μηκέτι ὑπάρχοντος κατὰ τὸ σῶμα. εἶτα δὲ 9 ἐπ' αὐτῇ τῇ τελειώσει, ὅτε ὁ σωτὴρ ἐν τῷ σταυρῷ ἔστηκεν, ὡς ἔχει
10 τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, στραφείς, φησίν »εἶδε τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ κύριος, καὶ εἶπεν αὐτῷ περὶ Μαρίας· ἰδού, ἡ μήτηρ σου« καὶ τῇ αὐτῇ λέγει »ἰδού, ὁ υἱός σου«. εἰ ἦσαν δὲ τέκνα τῇ Μαρίᾳ καὶ 10 εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνήρ, τίνι ⟨τῷ⟩ λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ Μαρίᾳ; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον
15 οὐ παραδίδωσι; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε καὶ Βαρθολο- D μαίῳ; ἀλλὰ δῆλον ὅτι Ἰωάννῃ διὰ τὴν παρθενίαν. »ἰδού, γάρ ⟨φησιν⟩, 11 ἡ μήτηρ σου«, καίτοι γε οὐκ | ἦν μήτηρ αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου κατὰ Ö 420 σάρκα, ἀλλ' ἵνα δείξῃ αὐτὴν μητέρα ⟨ὡς⟩ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἡ ζωὴ ἦν. καὶ τῷ Ἰωάννῃ, καίτοι γε ὄντι κατὰ σάρκα 12
20 ἀλλοτρίῳ, ἔλεγεν, ἵνα διδάξῃ τιμᾶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μητέρα, ὅτι τῷ μὲν ὄντι κατὰ σάρκα ἐξ αὐτῆς αὐτὸς ὁ κύριος γεγέννηται, ἵνα μή τις νομίσῃ δόκησιν εἶναι τὴν πραγματείαν καὶ οὐκ ἀλήθειαν. | P 1043 εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτοῦ ἀληθῶς μήτηρ, κατὰ σάρκα κυήσασα αὐτόν, 13 οὐκ ἂν περὶ αὐτῆς τὴν ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο παραδοῦναι τὴν ἀειπάρ-
25 θενον, μητέρα γεγονυῖαν διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἄχραντον δὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν αὐτὸν τιμὴν καὶ τὸ σκεῦος τὸ θαυμαστόν. λέγει δὲ τὸ εὐαγγέλιον »καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν«. εἰ δὲ εἶχεν ἄνδρα, εἰ εἶχεν οἶκον, εἰ εἶχε τέκνα, εἰς τὰ ἴδια ἀνεχώρει. καὶ οὐ πρὸς τὸν ἀλλότριον.

30 11. Ἀλλὰ μὴ τοῦτο στραφῇ εἰς βλάβην τισὶ καὶ δόξωσιν ἐν **11,1** τούτῳ λαμβάνειν πρόφασιν, συνεισάκτους καὶ ἀγαπητὰς ἐπικαλου- B μένας ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν διὰ κακομήχανον ὑπόνοιαν. ἐκεῖσε γὰρ τὰ πράγματα ἐτελεῖτο κατ' οἰκονομίαν, [δὲ] διῃρημένων τῶν πραγμάτων ἀπὸ τῆς | ἄλλης ἁπάσης κατὰ θεὸν ὀφειλούσης φυλάττεσθαι ἀκριβείας. D 511

4 Matth. 12, 47 — 5 vgl. Joh. 7, 4 — 10—12 Joh. 19, 26f — 27 Joh. 19, 27

W J

5 *οὔτε* W J *Γαλιλαίᾳ* Holl] *Ἰδουμαίᾳ* WJ **13** ⟨*τῷ*⟩ Dind. **15** vor *Ἀνδρέᾳ* + ⟨*οὐκ*⟩? Holl **16** ⟨*φησιν*⟩ Holl **18** ⟨*ὡς*⟩ Holl **33** [*δὲ*] Öh.

καὶ γὰρ ὅτε τοῦτο γεγένητο καὶ παρείληφεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν, οὐκέτι παρέμεινε παρ' αὐτῷ. ἀλλὰ καὶ εἰ δοκοῦσί τινες ⟨ἡμᾶς⟩ ἐσφάλ- 2 θαι, ζητήσωσι τὰ ἴχνη τῶν γραφῶν καὶ εὕρωσιν ἂν οὔτε θάνατον Μαρίας οὔτε εἰ τέθνηκεν οὔτε εἰ μὴ τέθνηκεν, οὔτε εἰ τέθαπται οὔτε 5 εἰ μὴ τέθαπται, καίτοι γε τοῦ Ἰωάννου περὶ τὴν Ἀσίαν [ἐν]στει- C λαμένου τὴν πορείαν· καὶ οὐδαμοῦ λέγει ὅτι ἐπηγάγετο μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἁγίαν παρθένον, ἀλλ' ἁπλῶς ἐσιώπησεν ἡ γραφὴ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ εἰς ἔκπληξιν ἀγάγῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων. ἐγὼ γὰρ οὐ τολμῶ λέγειν, ἀλλὰ διανοούμενος σιωπὴν 3 10 ἀσκῶ. τάχα γάρ που καὶ ἴχνη εὕρομεν τῆς ἁγίας ἐκείνης καὶ μακαρίας, ὡς οὔτε εὑρεῖν ἔστι τὸν θάνατον αὐτῆς. πῇ μὲν γὰρ ὁ Συμεὼν φάσκει 4 περὶ αὐτῆς »καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως D ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί«, πῇ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου φασκούσης ὅτι »καὶ ἔσπευδεν ὁ δράκων 15 ἐπὶ τὴν γυναῖκα τὴν γεννήσασαν τὸν ἄρρενα, καὶ ἐδόθησαν αὐτῇ πτέρυγες ἀετοῦ, καὶ ἐλήφθη εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως ἂν μὴ λάβῃ αὐτὴν ὁ δράκων«. τάχα δὲ δύναται ἐπ' αὐτῇ πληροῦσθαι· οὐ πάντως δὲ ὁρίζομαι τοῦτο, καὶ οὐ λέγω | ὅτι ἀθάνατος ἔμεινεν· ἀλλ' οὔτε δια- Ö 422 βεβαιοῦμαι εἰ τέθνηκεν. ὑπερέβαλε γὰρ ἡ γραφὴ τὸν νοῦν τὸν ἀν- 5 20 θρώπινον | καὶ ἐν μετεώρῳ εἴασε διὰ τὸ σκεῦος τὸ τίμιον καὶ ἐξοχώτα- P 1044 τον, ἵνα μή τις ἐν ὑπονοίᾳ γένηται περὶ αὐτῆς σαρκικῶν πραγμάτων. κἄν τε οὖν τέθνηκεν, οὐκ ἔγνωμεν, καὶ εἰ τέθαπται οὐ συνῆπται σαρκί· μὴ γένοιτο· τίς δὲ φρενοβλάβειαν ἑαυτῷ συναγαγὼν θελήσει ἐνσκῆψαι 6 βλάσφημόν τινα ὑπόνοιαν καὶ ἐπᾶραι στόμα, χαλάσαι τε γλῶτταν, 25 διελεῖν τε χείλη ἐκ διανοίας κακῆς, μᾶλλον δὲ ἀντὶ ὕμνων καὶ δόξης ὕβρεις τινὰς ἐπινοεῖν καὶ | ἐμπαροινεῖν εἰς τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ D 512 μὴ τιμᾶν τὸ τετιμημένον σκεῦος;

12. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλης τινὸς θεωρίας χρὴ λαβεῖν τὰ πράγματα, **12,1** B ψηλαφήσωμεν καὶ φυσιολογιῶν σχέσεις. φασὶ τὴν λέαιναν μὴ τίκτειν, 30 πλὴν μιᾶς γαστρὸς μόνης, ἔχειν δὲ τὴν αἰτίαν τοιάνδε· τὸ ζῷον μέν ἐστι γοργότατον, χαροπὸν δὲ τῷ εἴδει, ἐμβριθέστατον τῇ ἀλκῇ, ὡς εἰπεῖν βασιλικώτατον γένος ἐπὶ τὰ ἄλλα ζῷα. ἔχειν δὲ τὴν σύλ- 2 ληψιν ἐξ ἑνὸς συζύγου, τελεῖν δὲ τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα εἴκοσι

12 Luc. 2, 35 — 14 Apoc. 12, 13f — 29 Über diese Löwenfabel, die schon Herodot 3, 108 kennt, viel Material bei S. Bochart Hierozoïcon Lib. III cap. II (I 742) ed. Frankf. 1675 und Steier bei Pauly-Wissowa 13, 974

W J

2 ⟨ἡμᾶς⟩ Holl 5 [ἐν]στειλαμένου Holl 24 ἀπᾶραι W J corr. Pet. | τε W J] δὲ Holl 31 γοργότατον Öh.] τραγότατον W J | χαρωπὸν W J

ἓξ μῆνας ἐν τῇ νηδύϊ, ὥστε τὸν σκύμνον ἔνδον ἐπὶ τελειότητα φέ- C
ρεσθαι διὰ τὸν χρόνον, εἰς τὸ καὶ τοὺς πάντας ὀδόντας ἔχειν ἤδη,
πρὶν ἢ ἐκ τῆς γαστρὸς προέλθοι, καὶ τοὺς ὄνυχας ἐν ἡλικίᾳ στασίμῳ,
τούς τε πασσαλίσκους καλουμένους καὶ κυνόδοντας, τάς τε μύλας
5 καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περιέστι τῷ ζῴῳ. ἐν τῷ οὖν εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ 3
ἐν ταῖς σκιρτήσεσι, κινήσεσί τε καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις διὰ τῶν ὀνύχων
κατασπᾶν, ξέειν τε τὰς ἐγκυμονικὰς μήτρας τε καὶ ὑστέρας. ἐν τῷ
οὖν ἐπὶ τῷ τίκτειν τὴν μητέρα ἥκειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν παντὸς
ἀργαλέου κυοφορικῆς φύσεως ἀλλοτρίαν τὴν γαστέρα γίνεσθαι. μετὰ 4 D
10 γὰρ τοῦ τοκετοῦ καὶ τὰς ὑστέρας καὶ τὰς μήτρας ἐκκρίνεσθαι ἅμα
φασὶν οἱ φυσιολόγοι, ὥστε μηκέτι τὴν θήλειαν ὀρέγεσθαι, εἰ μή τις ἄρα
βία γένοιτο, μήτε μήν, εἰ καὶ τύχοι συναφείᾳ τινὶ ἀναγκασθῆναι, ἔτι
δύνασθαι κυΐσκειν, μὴ οὐσῶν τῶν μητρῶν εἴτ' οὖν ὑστερῶν. ἆρα γοῦν 5
δέδωκεν ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ ἀκολουθία πορίσασθαι εἰς τὴν ἐπιζητουμένην
15 πραγματείαν ἔννοιάν τινα σχέσεως ἐπὶ τὸ συμφέρον μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὸ
βλάπτον. εἰ γὰρ »σκύμνος λεόντος Ἰούδα« αἰνίττεται Ἰακὼβ λέγων τὸν 6
Χριστὸν καί που ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννου »ἰδού, ἐνίκησεν ὁ λέων«
φησίν »ὁ ἐκ | φυλῆς Ἰούδα καὶ ἐκ σπέρματος Δαυίδ« (λέοντι | ἄρα P 1045 D 513
παρεικασμένου τοῦ κυρίου, οὐχὶ κατὰ | φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ αἴνιγμα Ö 424
20 καὶ διὰ τὸ βασιλικὸν εἶναι τὸ ζῷον, ⟨τὸ⟩ πάντων ζῴων ἱταμώτατόν
τε καὶ ἰσχυρότατον καὶ τἄλλα πάντα χαριέστατον), ἆρά γε καὶ τὴν
γεννήσασαν λέαιναν εἴποιμ' ἄν. πόθεν γὰρ λέων γεννᾶται πάντως, εἰ 7
μὴ λέαινα ἡ μήτηρ κληθήσεται; λεαίνῃ δὲ δευτέρα οὐ γίνεται κύησις·
ἄρα οὐκέτι κύησιν οἶδεν ἡ Μαρία, οὐκέτι συνάφειαν σωμάτων ἡ ἁγία
25 παρθένος.

13. Ἀλλὰ καὶ ἑτέρας ἴδωμεν θεωρίας ἵν' ἡ * ἀκόλουθος τῷ Ἰησοῦ 13,1 B
ἅμα αὐτῷ πάντοτε τυγχάνουσα. »ἐκλήθη Ἰησοῦς εἰς γάμους« καὶ
»⟨ἦν⟩ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐκεῖ«. καὶ ⟨οὐδαμοῦ⟩ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οὐδαμοῦ
Ἰωσήφ. ⟨φησὶ γάρ⟩ »τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου«·
30 καὶ οὐκ εἶπε »τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, ἄνθρωποι;« παρειστήκει Μαρία ἡ Μαγ- 2
δαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ καὶ Μαρία ἡ μήτηρ Ῥούφου καὶ
Μαρία ἡ ἄλλη καὶ Σαλώμη καὶ ἄλλαι· καὶ οὐκ εἶπεν, ἦν ὁ Ἰωσὴφ

16 Gen. 49, 9 — **17** Apoc. 5, 5 — **27** Joh. 2, 1. 2 — **29** Joh. 2, 4 — **30** Joh. 19, 25

W J

17 *που* Öh] *τοὺς* W J **20** ⟨*τὸ*⟩ Holl **26** * etwa ⟨*ἀλήθεια ἐκ πανταχόθεν φανῇ· ἦν*⟩ Holl, *ἦν* an Stelle von *ἵν' ἡ* Corn. **28** ⟨*ἦν*⟩ Holl | ⟨*οὐδαμοῦ*⟩ Holl **29** ⟨*φησὶ γάρ*⟩ Holl | *σοί*] *σύ* W J

ἐκεῖ ἦ ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου, ⟨ὃς⟩ ϙϛ ⟨ὢν⟩ ἐτῶν
τελευτᾷ, παρθένος γεγονώς· ἐφ' οὗ κεφαλῆς σίδηρος οὐκ ἀνῆλθεν, 3 C
ὃς οὐκ ἐκέχρητο βαλανείῳ, ὃς ἐμψύχου οὐ μετέσχεν· ὃς χιτώνιον
δεύτερον οὐκ ἐνεδύσατο· ὃς τριβωνίῳ ἐκέχρητο λινῷ μονωτάτῳ,
5 καθάπερ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησίν »ἔφυγεν ὁ νεανίας, καὶ ἀφῆκε τὴν
σινδόνα, ἣν ἦν περιβεβλημένος«. Ἰωάννης γὰρ καὶ Ἰάκωβος καὶ 4
Ἰάκωβος, οἱ τρεῖς οὗτοι ταύτην τὴν πολιτείαν ἐσχήκασιν, οἱ δύο
μὲν παῖδες τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ὁ παῖς τοῦ Ἰωσὴφ Ἰάκωβος, ἀδελφὸς
δὲ τοῦ κυρίου διὰ τὸ ὁμοδίαιτον, διὰ τὸ σύντροφον, διὰ τὸ ἐν τάξει
10 ἀδελφοῦ αὐτὸν ἐσχηκέναι δι' ἣν εἶχεν Ἰωσὴφ μόνον πρὸς τὴν Μαρίαν D
γνησιότητα ἀπὸ τοῦ ὁρμασθῆναι αὐτὴν αὐτῷ. μόνον τούτῳ τῷ 5
Ἰακώβῳ ἐξῆν ἅπαξ εἰσιέναι τοῦ ἔτους εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, διὰ
τὸ Ναζιραῖον αὐτὸν εἶναι καὶ μεμίχθαι τῇ ἱερωσύνῃ. ἔνθεν γὰρ ἡ
Μαρία κατὰ δύο τρόπους συγγενὴς ἐτύγχανε τῆς Ἐλισάβετ, καὶ | D 514
15 ὁ Ἰάκωβος διέφερε τῇ ἱερωσύνῃ, ἐπειδήπερ αἱ δύο φυλαὶ συνήπτοντο
μόναι πρὸς ἀλλήλας, ἥ τε βασιλικὴ τῇ ἱερατικῇ καὶ ἡ ἱερατικὴ τῇ
βασιλικῇ, ὡς καὶ ἄνω ἐν τῇ ἐξόδῳ Ναασσὼν ὁ ἀπὸ τοῦ | P 1046
Ἰούδα φύλαρχος λαμβάνει τὴν Ἐλισάβετ τὴν ἀρχαίαν, ⟨τὴν⟩ θυγα-
τέρα Ἀαρών, ἑαυτῷ γυναῖκα. ὅθεν πολλαὶ τῶν αἱρέσεων ⟨τὴν⟩ 6
20 κατὰ σάρκα γενεαλογίαν τοῦ σωτῆρος ἀγνοοῦσι καὶ διὰ τὸ ἀπορεῖν
αὐτοὺς ἀπιστοῦσι καὶ δοκοῦσιν ἀντιλέγειν τῇ ἀληθείᾳ, λέγοντες· | Ö 426
πῶς ἡ ἀπὸ φυλῆς Δαυὶδ καὶ Ἰούδα δύναται συγγενὴς εἶναι τῆς Ἐλισάβετ
τῆς ἀπὸ τοῦ Λευί;

14. Οὗτος ὁ Ἰάκωβος καὶ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφόρεσε· **14,1**
25 καὶ ποτὲ ἀβροχίας γενομένης ἐπῆρε τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν καὶ προσ- B
ηύξατο, καὶ εὐθὺς ὁ οὐρανὸς ἔδωκεν ὑετόν. ἐρεοῦν δὲ ἱμάτιον οὐδέποτε
ἐνεδύσατο. τὰ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἐσκληρίασαν δίκην καμήλων, ἀπὸ

2ff vgl. h. 29, 4 (I 324f) und Hegesipp bei Eus. II 23, 5ff; 166, 12ff Schwartz — **5** Marc. 14, 51 — **11f** diese Nachricht ist wohl aus der Formulierung bei Hegesipp (Eus. II 23, 6) entstanden: *καὶ μόνος εἰσήρχετο εἰς τὸν ναόν* — **14** vgl. J. Africanus, ep. ad Aristid. S. 54 ed. W. Reichardt in Texte u. Unters. Bd. 34 Heft 3 (1909) — **17** vgl. Ex. 6, 23; Matth. 1, 4; Luc. 3, 32 — **24** vgl. h. 29, 4, 4 (I 324) und Eus. III 31, 3; 264, 18 Schwartz — **25ff** vgl. Hegesipp bei Eus. II 23, 6; 166, 14ff Schwartz

W J

1 ⟨*ὃς*⟩ ϙϛ ⟨*ὢν*⟩ Ausgg., vgl. 465, 16] ϲ̄ *καὶ* WJ **13** *Ναζιραῖον* Holl] *Ναζωραῖον* W J **18** ⟨*τὴν*⟩ Holl **19** ⟨*τὴν*⟩ Dind. **27** *ἐσκληρίασαν* Holl] *ἐσκληκίασαν* W J *ἀπεσκληκέναι* Hegesipp, darnach auch *ἐσκλήκεσαν* möglich | *καμήλου* Hegesipp

τοῦ πάντοτε κάμπτειν αὐτὰ ἐνώπιον κυρίου δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας. τοῦτον οὖν ὀνόματι οὐκέτι ἐκάλουν, ἀλλ' ὁ δίκαιος ἦν αὐτῷ ὄνομα. 2 οὗτος οὐδέποτε ἐν βαλανείῳ ἐλούσατο, οὗτος ἐμψύχου οὐ μετέσχε, καθὼς ἄνω μοι προδεδήλωται, οὗτος σανδάλιον οὐχ ὑπεδήσατο. 5 καὶ πολλὰ ἦν περὶ τοῦ ἀνδρὸς λέγειν καὶ τῆς ἐναρέτου αὐτοῦ πολιτείας.

ὁρᾷς οὖν ὅτι ὁ οἶκος παντάπασιν ἀξιολογώτατος ἦν. εἰ γὰρ 3 C οἱ παῖδες τοῦ Ἰωσὴφ ᾔδεισαν παρθενίας τάξιν καὶ Ναζιραίων τὸ ἔργον, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ πρεσβύτης καὶ τίμιος ἀνὴρ ᾔδει φυλάττειν παρθένον ἁγνὴν καὶ τιμᾶν τὸ σκεῦος, ἔνθα που ἐνεδήμησεν ἡ τῶν 10 ἀνθρώπων σωτηρία; »οὔτε αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ἡμᾶς« ὅτι ἀνὴρ 4 μὲν ἦν πρεσβύτης, ὑπερβεβηκὼς πολὺ τῇ ἡλικίᾳ, μέγας γεγονὼς ἐν ἀνδράσι, πιστὸς τὸν τρόπον, εὐλαβὴς τὸ εἶδος; φάσκει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ὅτι »ἀνὴρ φοβούμενος τὸν θεὸν ἐζήτει λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν«. τελευτᾷ δὲ οὗτος ὁ Ἰάκωβος | ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου καὶ 5 D 515 15 υἱὸς Ἰωσὴφ ἐν Ἱεροσολύμοις, βιώσας μετὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν D ἔτεσιν εἴκοσι τέσσαρσι, πλείω ἐλάσσω, ὢν ἐτῶν ϟϛ ὑπὸ τοῦ γναφέως τῷ ξύλῳ παισθεὶς τὴν κεφαλήν, ῥιφεὶς ἀπὸ τοῦ πτερυγίου τοῦ ἱεροῦ καὶ κατελθὼν καὶ μηδὲν ἀδικηθείς, κλίνας δὲ τὰ γόνατα 6 καὶ προσευξάμενος ὑπὲρ τῶν αὐτὸν ῥιψάντων καὶ φάσκων· συγχώρη-20 σον αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν, ὡς καὶ Συμεὼν πόρρω ἑστώς, ὁ τούτου ἀνεψιός, υἱὸς δὲ τοῦ Κλωπᾶ, ἔλεγε »παύσασθε, τί λιθάζε|τε P 1047 τὸν δίκαιον; καὶ ἰδού, εὔχεται ὑπὲρ ὑμῶν τὰ κάλλιστα«. καὶ οὕτως γέγονε τὸ αὐτοῦ μαρτύριον.

15. Εἰ τοίνυν ὁ τούτου παῖς τοσούτων ἐτῶν ὑπῆρχε, πῶς ἄρα 15,1 25 ὁ τούτου πατὴρ βλέπων φρικώδη πράγματα, ἀγγέλους τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ δορυφοροῦντας, ὑμνοῦντας ἀπ' οὐρανῶν καὶ λέγοντας »δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία«, καὶ τῶν ποιμένων ἡκόντων εἰς τὸ σπήλαιον, ἔνθα ἐγεννήθη, καὶ ταῦτα 2 ἀγγελλόντων καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἀκούοντος, τοῦ πρεσβύτου καὶ ὑπερ|- B Ö 428 30 βάντος τῷ χρόνῳ, τὰ τοσαῦτα σημεῖα καὶ θαύματα, πῶς ἐτόλμα ἐμπαροινεῖν καὶ ἐνυβρίζειν σῶμα ἅγιον, ἐν ᾧ κατῳκίσθη θεός; ἐξ 3 οὗπερ σώματος συνελέγη ἡμῖν ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰκονομία,

4 vgl. 464, 1ff — 10 1. Cor. 11, 14 — 13 vgl. Matth. 1, 19 — 15f Bei Eusebius werden 30 Jahre gezählt: Chron. a. 7 Neros (I 182 u. Anm. II 536f Helm). — 16 vgl. Hegesipp bei Eus. h. e. II 23, 16ff; 170, 11ff Schwartz — 20 vgl. Luc. 23, 34 — 25 vgl. Luc. 2, 13ff — 27 Luc. 2, 14

W J

7 *Ναζιραίων* Holl] *Ναζωραίων* W J 22 *οὗτος* W 26 *ἀπ' οὐρανῶν* Holl] *ἀπ' οὐρανὸν* W J 30 *τῷ χρόνῳ* Holl] *τοῦ χρόνου* W J

ὅθεν ἡ ἁγία ἄχραντος σὰρξ ἡμῖν ᾠκοδομήθη ἐν τῇ θεότητι τοῦ σωτῆρος, ὡς ὁ ἄγγελος ἐκεῖσε ὁ Γαβριὴλ ⟨φησιν⟩ λέγων »πνεῦμα κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ«. πῶς ἄρα ἐτόλμα 4
5 συναφθῆναι τῇ τοσαύτῃ καὶ τοιαύτῃ ἁγίᾳ παρθένῳ Μαρίᾳ; τί δὲ C ὠφέλησεν ἡμᾶς, εἰ καὶ συνήφθη (ὅπερ μὴ γένοιτο), περὶ τούτου ζητεῖν; ποῖον δὲ μᾶλλόν ἐστιν αἱρετώτερον, τὸ παραδοῦναι τὰ πράγματα θεῷ ἢ ⟨τὸ⟩ βιάζεσθαι ἡμῖν τὰ χείρονα; ὅτι μὲν οὐκ ἐγράφη | D 516 ἡμῖν ὅτι, ἐὰν μὴ πιστεύσωμεν ὅτι συνήφθη πάλιν ἡ Μαρία, οὐκ ἔχομεν
10 ζωὴν αἰώνιον, ἀλλὰ εἰς κρίμα ἐρχόμεθα, δῆλον. ἐγράφη δὲ ⟨ζητεῖν⟩ 5 τί καλά, ἀλλὰ τί δίκαια, τί σεμνά, »ἵνα δῶμεν χάριν καὶ τοῖς ἀκούουσιν«. εἴασαν δὲ οἱ ἄνθρωποι τὰ ἀναγκαῖα, τὰ περὶ πίστεως ἀληθείας, τὰ ἐν δοξολογίᾳ θεοῦ, καὶ ὅθεν δ' ἂν εὕρωσιν ἑαυτοῖς προσπορίζονται D πρὸς βλάβην, ⟨ἃ⟩ φεῦ καὶ διανοεῖσθαι, μάλιστα τῆς γραφῆς μὴ λε-
15 γούσης.

16. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν ἡ γραφή, ἀπεδιδόαμεν ἂν * τὴν ἀλήθειαν 16,1 καὶ οὐδὲν διενοούμεθα. μὴ γὰρ ὁ γάμος ἄσεμνος; μὴ βέβηλος ἡ κοίτη; μὴ οὐκ ἔστιν »ἡ κοίτη ἀμίαντος«; μὴ παραχαράσσεται γάμος; ἀπὸ δὲ προφητῶν καὶ ἀρ|χιερέων ἐπέχεται διὰ τὴν πρὸς τὸ μεῖζον ὑπηρεσίαν. P 1048
20 μετὰ γὰρ τὸ προφητεῦσαι Μωυσῆν οὐκέτι γυναικὶ συνῆπται, οὐκέτι 2 τέκνα κυΐσκει, οὐκέτι γεννᾷ ὁ τοιοῦτος. σχολ[ι]αίτερον γὰρ τὸν βίον ἔσχε πρὸς τὸν δεσπότην. πῶς γὰρ ἠδύνατο ἐν ὄρει Σινᾶ »τεσσαράκοντα νύκτας καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας« διατελεῖν γάμῳ προσανέχων; ἢ πῶς ἠδύνατο τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸς οἰκονομίαν
25 θεοῦ ἕτοιμος εἶναι, πρὸς ἱερωσύνην τε σχολάζειν; καὶ πῶς τὰ μυστήρια διηγεῖσθαι καὶ τὸ συνομιλεῖν θεῷ τῷ γάμῳ συνημμένος διατελεῖν; εἰ γὰρ περὶ ἡμῶν φάσκει ὁ ἅγιος ἀπόστολος διαρρήδην καὶ λέγει * 3 B »πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάσωσι τῇ προσευχῇ«, πόσῳ γε μᾶλλον περὶ προφητῶν ἔσται οὗτος ἀληθὴς ὁ λόγος; προφῆτις τοίνυν καὶ ἡ
30 Μαρία. »εἰσῆλθε« γάρ φησι »πρὸς τὴν προφῆτιν καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε 4

2 Luc. 1, 35 — 10 vgl. Phil. 4, 8 — 11 Eph. 4, 29 — 17 vgl. Hebr. 13, 4 — 22 Ex. 24, 18 — 28 1. Cor. 7, 5 — 30—467, 2 Jes. 8, 3

W J

1 *οἰκοδομήθη* J 2 ⟨*φησιν*⟩ Holl 6 *περὶ τούτου* Öh.] *περὶ τοῦ* W J 7 *αἱρετότερον* J 8 ⟨*τὸ*⟩ Holl 10 ⟨*ζητεῖν*⟩ Holl, vgl. 453, 1 14 ⟨*ἃ*⟩ Holl 16 * etwa ⟨*μαρτυρίαν κατὰ*⟩ Holl 21 *τέκνα κυΐσκει* Ausgg.] *τεκνοκυΐσκει* W J | *σχολιαίτερον* J, corr. Dind. 26 *καὶ τὸ*] nicht zu ändern in *κἂν τῷ* (Öh.), *διατελεῖν* wie auch sonst trans. gebraucht 27 * etwa ⟨*ἐγκρατευέσθωσαν*⟩ Holl 29 *ἀληθὴς* Holl] *ἀληθῶς* W J

καὶ ἔτεκεν υἱόν. καὶ εἶπε κύριος πρός με, κάλεσον | τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ö 430
Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον« καὶ τὰ ἑξῆς. σημαίνει δὲ 5
ἐνταῦθα τὴν τοῦ Γαβριὴλ εἴσοδον πρὸς τὴν Μαρίαν, ὅτε ἐξῆλθεν
εὐαγγελίσασθαι αὐτῇ ὅτι μέλλει γεννᾶν υἱὸν θεοῦ σωτῆρα τῷ κόσμῳ, C
5 οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ διὰ πνεύ|ματος ἁγίου. ἀλλὰ καὶ 6 D 517
τῷ Φιλίππῳ τῷ εὐαγγελιστῇ »τέσσαρες ἦσαν θυγατέρες προφη-
τεύουσαι«· ἐπροφήτευον δ' ἄρα δι' ἣν κατηξιοῦντο ἔχειν παρθενίαν.
καὶ Θέκλα μὲν συναντᾷ Παύλῳ τῷ ἁγίῳ καὶ διαλύεται γάμον, ὁρ- 7
μαστὸν ἔχουσα εὐειδέστατον, πρωτεύοντα δὲ πόλεως, πλούσιον
10 ἄγαν, εὐγενέστατον δὲ [ἐν] τῷ βίῳ καὶ διαφανέστατον· καὶ περιφρονεῖ
τῶν ἐπιγείων ἡ ἁγία, ἵνα τῶν ἐπουρανίων ἐγκρατὴς γένηται. εἰ 8
τοίνυν οὗτοι ταῦτα, πόσῳ γε μᾶλλον ἡ Μαρία, ἐφ' ἣν ἡ θαυμασία D
πᾶσα οἰκονομία γεγένηται; πόθεν τοίνυν συνάξω διανοίας εἰς τὸ
ἀγαθὸν καὶ ἐκτρέψω τὸν ζόφον τῶν τὰ δεινὰ ἐγκισσησάντων, καθά-
15 περ γέγραπται »συνέλαβε πόνον καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν«; οὗτοι γὰρ
ἀληθῶς συλλαμβάνουσι πόνον διανοημάτων, τίκτουσι δὲ ἀνομίαν
βλασφημιῶν.

17. Ἀλλὰ μή τις ἐκεῖνα ὑπονοείτω καὶ ἑτέρως αὐτὰ ὑποσπείρειν 17,1
ἑαυτῷ πειρώμενος λεγέτω· πῶς οὖν εἶπε τὸ εὐαγγέλιον ὅτι »εὑρέθη
20 ἐν | γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου ἡ Μαρία, πρὶν ἢ συνελθεῖν P 1049
αὐτούς«; ἆρα οὖν προσεδοκᾶτο ἡ συνέλευσις καὶ τούτου χάριν εἶπε
»πρὸ τοῦ συνελθεῖν«; ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ τὸ αὐτὸ πάλιν 2
εὐαγγέλιόν φησι [»καὶ εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν εἰσελθεῖν αὐτούς«,
ἢ καὶ »ἐγέννησε καὶ οὐκ ἔγνω αὐτήν«, ἢ καὶ] »ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς
25 τὸν πρωτότοκον« [καὶ »οὐκ ᾔδει αὐτήν«], καὶ »οὐκ ἔγνω αὐτήν, ἕως ὅτου
ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον«. καὶ οὐκ οἴδασιν οἱ τὰς θεω- 3
ρίας τῶν γραφῶν διαιρεῖν ἐπαγγελλόμενοι καὶ τὰ μετέωρα καὶ βαθύτατα B
περιεργάζεσθαι ἐπιχειροῦντες ὅτι ἡ θεωρία τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.
εἰ γὰρ πάλιν ἐγέννησεν ἡ Μαρία, ἔδει καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν εἰπεῖν τὰ 4
30 ὀνόματα. εἰ δὲ ⟨πρωτότοκος καλεῖται⟩, ἐπειδὴ »πρωτότοκός ἐστι πάσης
κτίσεως« ὁ μονογενής, μὴ θορυβοῦ. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐγέννησε τὸν
πρωτότοκον | αὐτῆς, ἀλλ' »οὐκ ἔγνω αὐτὴν ἕως ὅτου ἐγέννησε τὸν υἱὸν D 518

6 Act. 21, 9 — 8 Acta Pauli et Theclae 7. 10 S. 240. 242 Lipsius — 15 Ps. 7, 15 — 19 Matth. 1, 18 — 24 Luc. 2, 7 — 25 Matth. 1, 25 — 30 Col. 1, 15 — 32 Matth. 1, 25

W J

8 *γάμον* Holl] *γάμου* W J 10 [*ἐν*] Holl 23—25 [*καὶ εὑρέθη — ἢ καὶ*] und [*καὶ »οὐκ — αὐτήν«*] Holl [*καὶ εὑρέθη — οὐκ ᾔδει αὐτήν*] Corn., *ἢ καὶ* (24) — *ἔγνω αὐτήν* (25) am Rande von erster Hand nachgetragen W 30 ⟨*πρωτότοκος καλεῖται*⟩ Holl

αὐτῆς«, καὶ οὐκ εἶπε τὸν πρωτότοκον αὐτῆς, ἀλλὰ »τὸν πρωτότοκον«. ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ υἱῷ αὐτῆς ἐσήμανεν ⟨τὸ⟩ ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα γεγεν- 5 νῆσθαι, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ πρωτοτόκου ἐπωνυμίᾳ οὐκέτι τὸ αὐτῆς | ἔθετο, Ö 432 ἀλλὰ πρωτότοκον μόνον. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ C
5 εἰρημένος »πρωτότοκος πάσης κτίσεως«, μὴ συνημμένος τῇ κτίσει, ἀλλὰ πρὸ κτίσεως γεγεννημένος. οὐ γὰρ εἶπε πρωτόκτιστος, ἀλλὰ 6 πρωτότοκος διαιρουμένης τῆς ἀναγνώσεως ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀσφαλέστερον, τῷ πρῶτον μὲν λέγειν πρωτότοκος, ἔπειτα ὑποβεβηκυῖαν λέγειν τὴν κτίσιν. τὸ μὲν γὰρ πρωτότοκος ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λαμβάνεται,
10 ἡ δὲ κτίσις διὰ τοῦ υἱοῦ ⟨γεγένηται⟩. »ἐγέννησε τοίνυν τὸν υἱὸν αὐτῆς, 7 τὸν πρωτότοκον«, οὐκ αὐτῆς δὲ τὸν πρωτότοκον, ὡς αὐτῆς μελλούσης ἄλλον κυΐσκειν. »καὶ οὐκ ᾔδει αὐτήν«· πόθεν γὰρ ᾔδει ὅτι τοσαύτην D χάριν λήψεται γυνή; ἢ πόθεν ᾔδει ὅτι τοιαύτην δόξαν δοξασθήσεται ⟨ἡ⟩ παρθένος; γυναῖκα μὲν ᾔδει αὐτὴν τῇ πλάσει καὶ θήλειαν τῇ φύσει 8
15 καὶ ἐκ μητρὸς Ἄννης καὶ ἐκ πατρὸς Ἰωακείμ, συγγένισσαν δὲ τῆς Ἐλισάβετ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς τοῦ Δαυίδ, οὐκ ᾔδει δὲ ὅτι τοιαύτην δόξαν τιμηθήσεταί τις ἐπὶ τῆς γῆς, μάλιστα γυνή. οὐκ ᾔδει οὖν αὐτὴν 9 ἕως οὗ εἶδε τὸ θαῦμα, οὐκ ᾔδει αὐτῆς τὸ θαῦμα ἕως ὅτου εἶδε »τὸ γε|γεν- P 1050 νημένον ἐξ αὐτῆς«. ὅτε δὲ ἔτεκεν, ἔγνω καὶ τὴν τοῦ θεοῦ τιμήν, ὅτι
20 αὐτὴ ἦν ἡ ἀκούσασα »χαῖρε κεχαριτωμένη· ὁ κύριος μετὰ σοῦ«.

18. Αὕτη ἐστὶν ἡ παρὰ μὲν τῇ Εὔᾳ σημαινομένη, δι' αἰνίγματος **18,1** λαβοῦσα τὸ καλεῖσθαι »μήτηρ ζώντων«. ἐκεῖ μὲν γὰρ μήτηρ ζώντων κέκληται, καὶ ⟨τοῦτο⟩ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι »γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ«, μετὰ τὴν παράβασιν. καὶ ἦν θαῦμα ὅτι μετὰ τὴν παράβασιν ταύτην
25 τὴν μεγάλην ἔσχεν ἐπωνυμίαν. καὶ κατὰ μὲν τὸ αἰσθητὸν | ἀπ' ἐκείνης 2 D 519 τῆς Εὔας πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ γέννησις ἐπὶ γῆς γεγένηται· ὧδε δὲ B ἀληθῶς ἀπὸ Μαρίας αὐτὴ ἡ ζωὴ τῷ κόσμῳ γεγέννηται, ἵνα ζῶντα γεννήσῃ καὶ γένηται ἡ Μαρία μήτηρ ζώντων. δι' αἰνίγματος οὖν ἡ 3 Μαρία μήτηρ ζώντων κέκληται. περὶ γὰρ τῶν δύο γυναικῶν ἐλέχθη
30 »τίς δέδωκε γυναικὶ ⟨ὑφάσματος⟩ σοφίαν ἢ ποικιλτικὴν ἐπιστήμην;« ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη σοφὴ Εὔα ὑφαίνουσα ⟨ἦν⟩ ἱμάτια τὰ αἰσθητὰ

1. 10 Luc. 2, 7 — **5** Col. 1, 15 — **12** Matth. 1, 25 — **15** vgl. Prot. Jac. 1, 1; 2, 1 — **16** Luc. 2, 4 — **18** Luc. 1, 35 — **20** Luc. 1, 28 — **22** Gen. 3, 20 — **23** Gen. 3, 19 — **30** Hiob 38, 36

W J

2 ⟨τὸ⟩ Holl **4** *παρὰ* Ausgg.] *περὶ* W J **8** *τῷ* Holl] *τοῦ* W J **10** ⟨*γεγένηται*⟩ Holl **11** letztes *τὸν*] *τὸ* W J **14** ⟨*ἡ*⟩ Holl **23** ⟨*τοῦτο*⟩ Holl **26** *γεγέννηται* W J **27** *αὐτὴ*] *αὕτη* J | *γεγένηται* W J **30** ⟨*ὑφάσματος*⟩ Holl **31** ⟨*ἦν*⟩ Holl

διὰ τὸν Ἀδάμ, ὅνπερ ἐγύμνωσεν· αὐτῇ γὰρ ἐδόθη οὗτος ὁ κάματος. ἐπειδὴ γὰρ δι' αὐτῆς ἡ γύμνωσις εὕρηται, αὐτῇ δέδοται τὸ ἀμφιεννύειν τὸ σῶμα τὸ αἰσθητὸν διὰ τὴν γύμνωσιν τὴν αἰσθητήν. τῇ δὲ Μαρίᾳ δέδοται ὑπὸ θεοῦ, ὅπως τέκῃ ἡμῖν ἀρνίον καὶ πρόβατον, καὶ ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ ἀρνίου καὶ προβάτου γένηται ἡμῖν ὡς ἀπὸ | πόκου ἐν σοφίᾳ δι' ἀρετῆς αὐτοῦ ἔνδυμα ἀφθαρσίας. ἀλλὰ καὶ ἕτερον περὶ τούτων διανοεῖσθαι ἔστι θαυμαστόν, περί τε τῆς Εὔας καὶ τῆς Μαρίας. ἡ μὲν γὰρ Εὔα πρόφασις γεγένηται θανάτου τοῖς ἀνθρώποις· δι' αὐτῆς γὰρ »εἰσῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον«. ἡ δὲ Μαρία πρόφασις ζωῆς, δι' ἧς ἐγεννήθη ἡμῖν ζωή. καὶ διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον. καὶ »οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις«. καὶ ὅθεν γέγονε θάνατος, ἐκεῖ προέλαβεν ἡ ζωή, ἵνα ζωὴ ἀντὶ θανάτου γένηται, ἐκκλείσασα τὸν θάνατον τὸν ἐκ γυναικός, πάλιν ὁ διὰ γυναικὸς ἡμῖν ζωὴ γεγενημένος. καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲν ἔτι οὖσα παρθένος ἡ Εὔα ἐν παρεκβάσει παρακοῆς γέγονε, πάλιν διὰ τῆς παρθένου γέγονεν ἡ ὑπακοὴ τῆς χάριτος, εὐαγγελισθείσης τῆς ἀπ' οὐρανοῦ καθόδου ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ζωῆς αἰωνίου. ἐκεῖ γάρ φησι πρὸς τὸν ὄφιν | »καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ ἀνὰ μέσον αὐτῆς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς«. οὐδαμοῦ δὲ σπέρμα εὑρίσκεται γυναι|κός, * ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ αἴνιγμα ἐπὶ τῆς Εὔας λαμβάνεται ἡ ἔχθρα πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεννώμενα τοῦ τε ὄφεως καὶ τοῦ ἐν τῷ ὄφει γενομένου διαβόλου καὶ φθόνου.

19. Ἀλλ' οὖν γε κατὰ τὸ τελειότατον οὐ δύναται ἐν αὐτῇ τὸ πᾶν πληρωθῆναι. πληρωθήσεται δὲ ὡς ἀληθῶς ἐν τῷ σπέρματι τῷ ἁγίῳ, τῷ ἐξαιρέτῳ, τῷ μονωτάτῳ, τῷ ἀπὸ Μαρίας μόνον εὑρεθέντι καὶ οὐκ ἀπὸ συζυγίας ἀνδρός. οὗτος γὰρ ἦλθεν »ἀνελεῖν« τήν τε δύναμιν »τοῦ δράκοντος καὶ σκολιοῦ ὄφεως φεύγοντος« καὶ τὴν πᾶσαν οἰκουμένην κατειληφέναι λέγοντος. διὰ τοῦτο παρεγένετο ἐκ γυναικὸς ὁ μονογενής, εἰς ἀναίρεσιν μὲν τοῦ ὄφεως, τουτέστι τῆς κακοδιδασκαλίας καὶ φθορᾶς καὶ ἀπάτης, πλάνης τε καὶ ἀνομίας. οὗτός ἐστιν ἀληθῶς »ἀνοίγων μήτραν μητρός«. πάντες γὰρ ὅσοι ἐγεννήθησαν πρωτότοκοι, ἵνα καὶ σεμνότερον εἴπωμεν, οὐκ ἠδυνήθησαν τοῦτο πληροῦν ἀλλ'

9 Röm. 5, 12 — 11 Röm. 5, 20 — 18—20 Gen. 3, 15 — 27 Jes. 27, 1 — 28/29 Luc. 4, 6 — 32 Luc. 2, 23 (Ex. 13, 12)

W (bis Z. 32 *μητρός*) J

20 * etwa ⟨*ἔχθραν ἔχον πρὸς τὸ σπέρμα τὸ αἰσθητὸν τοῦ ὄφεως*⟩ Holl
21/22 *ὑπ' αὐτοῦ* Holl, (sc. *ὄφεως*)] *ὑπ' αὐτῆς* W J

ἢ μόνος ὁ μονογενής, »μήτραν παρθένου ἀνοίξας«. ἐν τούτῳ γὰρ μόνῳ τετελείωται καὶ ἐν ἄλλῳ οὐδενί. ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως 4 ἔστιν ἰδεῖν. ἐπὶ Μαρίας γὰρ λαμβάνεται ἡ λέξις, καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας C ἔσται μοι τοῦτο λέγον »ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα 5 αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν«. ὁ δὲ ἅγιος ἀπόστολός φησι »τὸ 5 μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν«. καὶ ὅρα μοι τὴν τῶν γραφῶν ἀκρίβειαν· ὅτι ἐπὶ μὲν τῷ Ἀδὰμ 6 »ἔπλασε« λέγων, ἐπὶ δὲ τῇ Εὔᾳ οὐκέτι πεπλάσθαι λέγων, ἀλλ' »οἰκο- 10 δομεῖσθαι«. »ἔλαβε« γάρ φησι »μίαν τῶν | πλευρῶν αὐτοῦ καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ εἰς γυναῖκα«, ἵνα δείξῃ τὸν μὲν κύριον ἀπὸ Μαρίας D ἀναπλάσαντα ἑαυτῷ σῶμα, ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς πλευρᾶς οἰκοδομηθῆναι ἐκκλησίαν, ἐν τῷ νυχθῆναι αὐτοῦ τὴν | πλευρὰν καὶ τὰ μυστήρια τοῦ D 521 αἵματος καὶ ὕδατος ἐν ἡμῖν λύτρα γενέσθαι. Ö 436

15 20. Ἀλλ' ὅμως ἔγνω τὴν Μαρίαν ὁ Ἰωσήφ, οὐ κατὰ γνῶσίν τινα **20,1** χρήσεως, οὐ κατὰ γνῶσιν κοινωνίας, ἀλλ' ἔγνω αὐτήν, τιμῶν τὴν ἐκ θεοῦ τετιμημένην. οὐ γὰρ ᾔδει αὐτὴν τοιαύτης δόξης οὖσαν, | ἕως P 1052 ὅτε εἶδε κύριον ἐκ γυναικὸς γεγεννημένον. καὶ τὸ »πρὶν ἢ συνελθεῖν 2 αὐτοὺς εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα«, ἵνα μή ποτε κρατήσῃ ὁ λόγος τῶν 20 νομιζόντων ἐκ κοινωνίας ἀνδρὸς εἶναι τὸ ⟨ἐκ⟩ τοῦ θεοῦ οἰκονομηθὲν μυστήριον. ἔλεγε γάρ, πρὶν ἢ τοῦτο γενέσθαι ὅπερ προσεδοκᾶτο. οὐ γέγονε δὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα. εἰ γὰρ καὶ προσεδοκᾶτο ἡ παρθένος 3 τῷ Ἰωσὴφ εἰς συνάφειαν, ὡς οὐδὲ ἐπεδέχετο διὰ τὸ γηραλέον, ὅμως προλαμβάνει ἡ γραφὴ καὶ ἡμῖν ὑποτίθεται καὶ τὴν διάνοιαν ἐπασφαλί- 25 ζεται, δυνατῆς οὔσης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸν θεῖον τόκον, ⟨τοῦ⟩ B πεῖσαι ⟨ἡμᾶς⟩ μηκέτι ⟨ἐξεῖναι⟩ ἐγγίζειν ἀνδρὶ πρὸς συνάφειαν τῇ παρθένῳ, ὡς καὶ ὁ ἄγγελος τὸν Ἰωσὴφ ἔπεισε μὴ εἶναι τὴν ὑπόνοιαν ἥνπερ αὐτὸς ἐνόμιζεν. ὅμοιον γὰρ τῷ προρρηθέντι »πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς«, 4 ὡς προσδοκωμένου, οὐ γενομένου δέ, τὸ »δίκαιος ὢν ἐζήτει μὴ παρα- 30 δειγματίσαι αὐτήν, ἀλλὰ λάθρᾳ ἀπολῦσαι αὐτήν«, ὡς φαύλου μὲν γινομένου ἀπὸ τοῦ παραδειγματίσαι αὐτήν, οὐ γενομένου δέ· ὡς ὁ ἄγγελος διδάσκει λέγων »μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν

4—6 Gen. 2, 24 — **6** Eph. 5, 32 — **10—11** Gen. 2, 21f — **13** vgl. Joh. 19, 34 — **17** vgl. Matth. 1, 25 — **18** Matth. 1, 18 — **28** Matth. 1, 18 — **29** Matth. 1, 19 — **32ff** Matth. 1, 20

J

1 *παρθένου* Holl] *παρθένον* J **3** *ἐπὶ* Holl] *ἀπὸ* J **4** *λέγον* Holl] *λέγειν* J **9** lies wohl beide Male *ἔλεγεν* Holl **20** ⟨*ἐκ*⟩ Holl **25** nach *ὑποθέσεως* jedenfalls dem Sinne nach ⟨*μόνον*⟩ zu ergänzen **25/26** ⟨*τοῦ*⟩ . . ⟨*ἡμᾶς*⟩ . . . ⟨*ἐξεῖναι*⟩ Holl

γυναῖκά σου«, τὴν μηδέπω γενομένην, καὶ εἰ ἐν ὑπονοίᾳ σφάλματος C
παρὰ σοί ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως οὖσαν ὡς οἴει, καὶ τὰ ἑξῆς. εὐθὺς 5
γὰρ ἀκολούθως λέγει »τὸ γὰρ γεννηθὲν ἐν αὐτῇ«, ὡς ἤδη γεγεννημένου, πάλιν δὲ τὸ »τέξεται υἱόν« ὡς ἐπὶ μέλλοντος· οὕτως γὰρ ἦν. διὰ 6
5 δὲ τὸ πεπιστῶσθαι ἡ προαναφώνησις, ὡς καὶ τὸ »πρὶν ἢ συνελθεῖν«
⋆ ἀρκούμενοι ὅτι οὐδ' ὅλως γεγένηται. »ἕως ὅτου ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς
τὸν πρωτότοκον« τοῖς αὐτοῖς ἐστιν ἑρμηνευόμενον, διὰ τὸ | θαυμαστὸν D 522
τῆς περὶ τὴν παρθένον γνώσεως ⟨τὴν⟩ πρὸς θεὸν τετιμημένην.

21. Μὴ νομίσῃ δέ τις ἐκ τοῦ λέγειν »πρὸ τοῦ συνελθεῖν αὐτούς« 21,1
10 ὅτι | μετέπειτα συνῆλθον· οὐδὲ γὰρ ἔχει τις δεῖξαι ἢ σημᾶναι· ἀλλ' ἵνα D Ö 438
δείξῃ ἄχραντον τὴν κύησιν τοῦ σωτῆρος, τοῦτο ἡ γραφὴ ἐπεβεβαιώσατο. τὸ οὖν »οὐκ ἔγνω αὐτήν« διὰ τὴν δόξαν· τὸ δὲ πρωτότοκον, 2
ἐπειδὴ πρωτότοκός ἐστι πρὶν ἢ τὰς κτίσεις εἶναι καὶ »πρωτότοκος ἐν
πολλοῖς ἀδελφοῖς«, κατὰ τὸν ἀπόστολον, οὐ κατὰ τὸν ἀπὸ Μαρίας
15 ⟨τοκετόν⟩, ὡς ἄλλων υἱῶν ἀπ' αὐτῆς ὄντων, ἀλλ' ἐν τοῖς καταξιωθεῖσι λαβεῖν δι' αὐτοῦ τὴν | υἱοθεσίαν, ὅτε υἱὸς αὐτῆς γέγονεν ἀλη- P 1053
θῶς κατὰ σάρκα, ἵνα μὴ δόκησις ὑποληφθείη. ἀλλὰ καὶ πρωτότοκος 3
καὶ υἱὸς αὐτῆς τῆς παρθένου, οὐ διὰ τὸ αὐτὴν ἄλλους υἱούς, ὡς ἔφην,
ἔχειν. ὅμοιον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ πρώτῳ ⟨τῷ⟩ πρὸ τῆς ἐνδημίας. ὁ γὰρ
20 πρωτότοκος ὢν ἀληθῶς πατρὸς ἄνω πρὸ πάσης κτίσεως οὐκ ἀπὸ
τοῦ ἄλλους μετ' αὐτὸν ἐκ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγεται πρωτότοκος.
οὐ γάρ ἐστιν αὐτῷ ἀδελφὸς δεύτερος, διότι μονογενής. οὕτω καὶ ἐπὶ 4
τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἀεὶ [καὶ] πρωτότοκός ἐστι Μαρίας, ἀλλὰ
μονογενὴς τῇ Μαρίᾳ πέφυκε, μὴ ἔχων δεύτερον ἀδελφὸν ἀπ' αὐτῆς. B
25 καὶ παύσωνται οἱ καθ' ἑαυτῶν μεμηχανημένοι τὰ βλαβερὰ μᾶλλον
ἤπερ τὰ πρὸς ὠφέλειαν. μὴ μή, παρακαλῶ. ὁ τιμῶν κύριον τιμᾷ καὶ 5
ἅγιον ⟨σκεῦος⟩, ὁ δὲ ἀτιμάζων ἅγιον ⟨σκεῦος⟩ ἀτιμάζει καὶ τὸν ἑαυτοῦ
δεσπότην. ἔστω Μαρία παρ' ἑαυτῇ ἡ ἁγία παρθένος, τὸ ἅγιον σκεῦος.
ταῦτα γὰρ τὰ πρὸς βλάβην ⟨ἐπινοηθέντα⟩ ἡμᾶς οὐκ ὠφελεῖ· ἡμᾶς δὲ
30 δεῖ σεμνότερον διανοεῖσθαι, ἵνα μὴ ὑψαυχενίαν κτησώμεθα ἢ διχόνοιαν
ἢ περιττολογίαν. περὶ παντὸς γὰρ ἀργοῦ λόγου λόγον δώσομεν, 6
κατὰ τὸ γεγραμμένον· ⟨διὸ⟩ ἑαυτοὺς μεριμνήσωμεν, τὰ ἑαυτῶν ἐπισκε- C

3 Matth. 1, 20 — 4 Matth. 1, 21 — 6 Matth. 1, 25 — 13 vgl. Col. 1, 15 — Röm. 8, 29 — 31 Matth. 12, 36.

J

2 οὖσαν Holl] οὔσῃ J 3/4 γεγεννημένου Eltester 6 ⋆ etwa ⟨ἡμῖν γέγονε⟩ ἀρκουμένοις Holl 8 ⟨τὴν⟩ Holl | τετιμημένην Holl] τετιμημένης J 10 οὔτε J corr. Dind. 15 ⟨τοκετόν⟩ Holl 19 ⟨τῷ⟩ Holl 23 [καὶ] Holl 25 παύσωνται Holl] παύσονται J 27 zweimal ⟨σκεῦος⟩ Holl 29 ⟨ἐπινοηθέντα⟩ Holl 32 ⟨διὸ⟩ Holl

ψώμεθα, μὴ τὰ ἑαυτῶν εἰς τοὺς ἁγίους ῥίψωμεν, μὴ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ τῶν ἁγίων διασκεψώμεθα. | D 523

22. Πάντως γὰρ βιαζόμενοί τινες καὶ ἐπὶ τὸ λαγνίστερον τρεπόμενοι καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχοντες φθοριμαίαν ὑπόνοιαν βούλονται καὶ τοὺς 5 ἁγίους χραίνειν, εἰς εὔλογον ἀπολογίαν τῆς ἑαυτῶν κακῆς καὶ ἀσθενοῦς ὑπονοίας· πρὸς οὓς ὁ ἀπόστολός φησιν »ἤθελον μὲν πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτόν«. τὸ δὲ ἐμαυτόν πῶς ἄρα λέγει ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἁγνεύειν; »διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω«. ὑπεξηρέθη δὲ ἡ ἀντωνυμία. ἐλεγκτικῶς γὰρ εἶπε καὶ ἐπιστρεφέστερον. εἶχε γὰρ εἰπεῖν, 10 διὰ τὰς πορνείας ὑμῶν. τὸ ὑμῶν τοίνυν περιεῖλεν, ἵνα | μὴ δόξῃ εἰς ὕβριν τινῶν τοῦτο εἰρηκέναι. ἐρρέθη δὲ εἰς κατάκρισίν τινων τῶν μὴ θελόντων θεῷ σχολάζειν μετὰ τὸ κατὰ τὸν νόμον βιοῦν καὶ εὐλόγως ἐπιγνῶναι τὸ αὐτῶν σκεῦος εἰς παιδοποιίαν, ὡς καὶ οἱ παλαιοὶ πατέρες ἡμῶν τούτῳ τῷ εἴδει κέχρηνται· ὡς καί που εὑρήκαμεν | λέγουσαν τὴν 15 γραφήν »Ῥεβέκκα δὲ ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα«. τὸ »δὲ ἐξ ἑνός« εἰπὼν σεμνότερον μὲν διηγήσατο, ἔδειξε δὲ τὴν σύλληψιν δικαίαν οὖσαν· μετὰ γὰρ τὸ ἐσχηκέναι τέκνα δείκνυσι μηκέτι τῇ γυναικὶ αὐτὸν συναφθέντα. [22,1 — 2 — D — Ö 440 — 3 — P 1054 — 4]

Ἀλλ' ἐπειδήπερ ῥᾴδιον καὶ εὐχερές ἐστιν ἐπὶ τὰ φαῦλα μᾶλλον τρέπεσθαι τὴν διάνοιαν ἤπερ ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα, ὀλισθηροῦ ὄντος τοῦ 20 ἡμετέρου ἀνθρωπίνου λογισμοῦ, καὶ οὐ τάχιον εὐθύνοντος αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοῦ κυρίου, ἀλλὰ κλίνοντος πῇ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιά, πῇ δὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ καὶ βαρέως πληροῦντος τὸ παρὰ τῷ Σαλομῶντι εἰρημένον »μὴ κλίνῃς ἐπὶ τὰ δεξιά, μηδὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερά«, πάλιν ἄλλως ἡμῖν στρεφομένης τῆς κακίας περὶ τοὺς αὐτοὺς λογισμοὺς 25 καὶ ὠθούσης ἡμῶν τὸ σῶφρον ἐφ' ἑτέρας πάλιν ὁδοὺς βαδίζειν, ἀσφαλισώμεθα οὖν μή πως τὸ περισσοτέρως ἐγκωμιάσαι τὴν παρθένον γένηταί τινι εἰς ἄλλο πρόσκομμα φαντασίας. | [5 — B — 6 — D 524]

23. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημοῦντες, καθάπερ μοι ἄνω προδεδήλωται, φύσει ἀπαλλοτριοῦν αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος 30 ἐφιλοτιμήσαντο· ἄλλοι δὲ πάλιν ἑτέρως φρονήσαντες, ὡς δῆθεν τιμῆσαι περισσοτέρως προαχθέντες, τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα εἶπον καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ τὸ αὐτὸ ἅγιον πνεῦμα· ἔστι δὲ τοῖς μέρεσιν ἀμφοτέροις ἀνίατος ἡ πληγή. οὕτω περὶ τῆς ἁγίας ταύτης καὶ μακαρίτιδος ἀειπαρθένου οἱ μὲν ἐξυβρίσαι τετολμήκασιν, ὡς συναφθεῖσαν αὐτὴν σαρκὶ [23,1 — C — 2]

6 1. Cor. 7, 7 — 7 1. Cor. 7, 2 — 13 1. Thess. 4, 4 — 1. Petr. 3, 7 — 15 Röm. 9, 10 — 23 Prov. 4, 27 — 28 vgl. S. 454, 1ff

J

3 *λαγνίστερον* Holl] *λαγνιαίτερον* J 9 *ἐλεκτικῶς* J | *εἶπε* Holl] *εἶχε* J 13 *αὐτῶν* Holl] *αὐτοῦ* J hält Klost. wegen 1. Thess. 4, 4 17 *τέκνα* + ⟨*ἐξ αὐτῆς τὸν Ἰσαάκ*⟩? Holl

μετὰ τὴν μεγίστην ἐκείνην καὶ ἀκραιφνῆ οἰκονομίαν τοῦ κυρίου τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. καὶ ἔστι τοῦτο πάσης μοχθηρίας δυσσεβέστατον. ὡς δὲ τοῦτό φαμεν ⟨τεθαυμακέναι⟩ ἐνηχηθέντες τινὰς 3 οὕτω τετολμηκέναι ῥᾴστως ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ, οὕτω καὶ D
5 τὸ ἕτερον τεθαυμάκαμεν πάλιν ἀκηκοότες· ἄλλους γὰρ πάλιν ⟨ἀκηκόαμεν⟩ ἀφραίνοντας εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἀειπαρθένου ὑπόθεσιν ἀντὶ θεοῦ ταύτην παρεισάγειν ἐσπουδακότας καὶ σπουδάζοντας, καὶ ἐν ἐμβροντήσει τινὶ καὶ φρενοβλαβείᾳ φερομένους. διηγοῦνται γὰρ 4 ὥς τινες γυναῖκες ἐκεῖσε ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Θρᾴκης
10 τοῦτό γε τὸ κενοφώνημα ἐνηνόχασιν, ὡς εἰς ὄνομα τῆς ἀειπαρθένου κολλυρίδα τινὰ ἐπιτελεῖν καὶ συνάγεσθαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας παρθένου | ὑπὲρ τὸ μέτρον τι πειρᾶσθαι, ἀθεμίτῳ ⟨τε⟩ καὶ P 1055 βλασφήμῳ ἐπιχειρεῖν πράγματι καὶ εἰς ὄνομα αὐτῆς ἱερουργεῖν διὰ γυναικῶν· ὅπερ | τὸ πᾶν ἐστιν ἀσεβὲς καὶ ἀθέμιτον, ἠλλοιωμένον ἀπὸ Ö 442
15 τοῦ κηρύγματος τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὥστε εἶναι τὸ πᾶν διαβολικὸν ἐνέργημα καὶ πνεύματος ἀκαθάρτου διδασκαλίαν. πληροῦται γὰρ 5 καὶ ἐπὶ τούτους τὸ »ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων«. ἔσονται γάρ φησι »νεκροῖς λατρεύοντες« ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐσεβάσθησαν. καὶ ἡ τῶν B
20 ἁγίων κατὰ καιρὸν εἰς θεὸν | δόξα ἄλλοις γέγονε τοῖς μὴ ὁρῶσι τὴν D 525 ἀλήθειαν εἰς πλάνην.

Ἐν γὰρ Σικίμοις, τουτέστιν ἐν τῇ νυνὶ Νεαπόλει, θυσίας οἱ 6 ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα τῆς Κόρης, δῆθεν ἐκ προφάσεως τῆς θυγατρὸς Ἰεφθάε, τῆς ποτὲ προσενεχθείσης τῷ θεῷ εἰς θυσίαν· καὶ
25 τοῖς ἠπατημένοις τοῦτο γέγονεν εἰς βλάβην εἰδωλολατρείας καὶ κενολατρείας. ἀλλὰ καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Φαραώ, τιμήσασαν τὸν δοῦλον 7 τοῦ θεοῦ Μωυσέα, ἀνελομένην τε καὶ ἀναθρέψασαν, διὰ τὸ περίφημον C τότε τοῦ παιδίου ὑπὲρ τὸ δέον τιμήσαντες Αἰγύπτιοι ἀντὶ θεοῦ, καὶ τοῦτο εἰς κακὴν παράδοσιν τοῖς ἀνοήτοις παρέδωκαν εἰς θρησκείαν.
30 καὶ προσκυνοῦσι τὴν Θέρμουτιν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀμενώφ, ἕως τότε

11 vgl. die nächste Haeresie — 17 vgl. 1. Tim. 4, 1 — 2. Tim. 4, 3—4 — 18f vgl. Did. 6, 3 — 22 Sichem in Samaria — 23 vgl. Jud. 11, 34ff — 30 *Ἀμενώφ*: letzte Quelle Josephus c. Ap. I 26, 230ff und Antiqu. II 5, 224ff. Theophilus ad Autolycum III 20

J

3 ⟨*τεθαυμακέναι*⟩ Holl | *ἐνηχηθέντες* Holl] *ἐνηχηθῆναι* J 5/6 ⟨*ἀκηκόαμεν*⟩ Holl 7 *ἐσπουδακότες* J 12 ⟨*τε*⟩ Holl 16 *διδασκαλία* J 24 *προσανεχθείσης* J 30 *ἕως τότε*] *τοῦ τότε*? Holl

Φαραώ, ἐπειδὴ ὡς προεῖπον ἀνέθρεψε τὸν Μωυσέα. καὶ πολλὰ τοιαῦτα 8
ὅμοια γέγονεν ἐν κόσμῳ εἰς πλάνην τῶν ἠπατημένων, οὐ τῶν ἁγίων
αἰτίων ὄντων τισὶν εἰς πρόσκομμα, τῆς ⟨δὲ⟩ διανοίας τῶν ἀνθρώπων
μὴ ἠρεμούσης, ἀλλ' ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκτρεπομένης. ἤτοι γὰρ ἀπέθανεν 9
5 ἡ ἁγία παρθένος καὶ τέθαπται — ἐν τιμῇ αὐτῆς ἡ κοίμησις καὶ ἐν ἁγνείᾳ D
ἡ τελευτὴ καὶ ἐν παρθενίᾳ ὁ στέφανος· ἤτοι ἀνῃρέθη, καθὼς γέγραπται
»καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῆς διελεύσεται ῥομφαία« — ἐν μάρτυσιν αὐτῆς τὸ
κλέος καὶ ἐν μακαρισμοῖς τὸ ἅγιον αὐτῆς σῶμα, δι' ἧς φῶς ἀνέτειλε
τῷ κόσμῳ· ἤτοι δὲ ἔμεινε· καὶ γὰρ οὐκ ἀδυνατεῖ τῷ θεῷ πάντα ποιεῖν
10 ὅσαπερ βούλεται· τὸ τέλος γὰρ αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω — πέρα τοῦ δέοντος
οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ τιμᾶν τὸν αὐτῶν δεσπότην. παυ- 10
σάσθω τοίνυν ἡ πλάνη τῶν πεπλανημένων. οὔτε γὰρ θεὸς ἡ Μαρία
οὔτε ἀπ' οὐρανοῦ | ἔχουσα τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐκ συλλήψεως ἀνδρὸς καὶ P 1056
γυναικός, κατ' ἐπαγγελίαν δέ, ὥσπερ ὁ Ἰσαάκ, οἰκονομηθεῖσα. καὶ 11
15 μηδεὶς εἰς ὄνομα ταύτης προσφερέτω· ἑαυτοῦ γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπόλλει, | D 526
μήτε πάλιν ἐμπαροινείτω ἐξυβρίζων τὴν ἁγίαν παρθένον. μὴ γὰρ
γένοιτο, οὐ συνήφθη σαρκὶ μετὰ τὴν κύησιν, οὐδὲ πρὸ τῆς κυήσεως
τοῦ σωτῆρος.

24. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα εἰς ἑαυτοὺς διασκοπήσαντες ἐγράψαμεν 24,1
20 | τοῖς βουλομένοις καταμαθεῖν τῆς γραφῆς τὴν ἀλήθειαν καὶ μὴ μάτην Ö 444
παροινεῖν τοῖς λόγοις καὶ βλάσφημόν τινα ἑαυτοῖς ἐξοπλίζεσθαι B
γλῶτταν. εἰ δὲ βούλονταί τινες ἀντέχεσθαι οὐδὲ καταδέχεσθαι τὰ 2
ἐπωφελῆ, ἀλλὰ μᾶλλον τἀναντία, καὶ ἀφ' ἡμῶν τῶν εὐτελῶν ἔσται
ῥητέον τὸ »ὁ ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπειθείτω«, μή τις τοῖς
25 ἀποστόλοις »κόπον παρεχέτω«, μήτε ἡμῖν μηκέτι. ἃ γὰρ ᾔδειμεν σεμ- 3
νότερα καὶ ἐπωφελῆ τῇ ἐκκλησίᾳ, ταῦτα περὶ τῆς ἁγίας παρθένου
εἰρήκαμεν, συνηγοροῦντες τῇ κατὰ πάντα κεχαριτωμένῃ, ὡς εἶπεν
ὁ Γαβριὴλ »χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ«. εἰ δὲ ὁ κύριος
μετ' αὐτῆς, πῶς ἔσται ἐν συζυγίᾳ ἑτέρᾳ; πῶς δὲ σαρκὶ πλησιάζουσα C
30 ἔσται, ὑπὸ κυρίου φυλαττομένη; οἱ ἅγιοι ἐν τιμῇ, ἡ ἀνάπαυσις αὐτῶν 4
ἐν δόξῃ, ἡ ἀπεντεῦθεν αὐτῶν ἐκδημία ἐν τελειότητι, ὁ κλῆρος αὐτῶν
ἐν μακαριότητι, ἐν μοναῖς ἁγίαις, ὁ χορὸς μετ' ἀγγέλων, ἡ δίαιτα ἐν
οὐρανῷ, τὸ πολίτευμα ἐν θείαις γραφαῖς, τὸ κλέος ἐν τιμῇ ἀσυνεικάστῳ

7 Luc. 2, 35 — 8 vgl. Luc. 11, 27 — 9 vgl. Gen. 18, 14 — 14 vgl. Protev. Jac. 4, 1 — 24 Ez. 3, 27 — 25 Gal. 6, 17 — 28 Luc. 1, 28

J

3 ⟨δὲ⟩ Holl 22 *ἀντέχεσθαι* Pet.] *ἀνετ//χεσθαι*, nach *τ* ein Buchstabe ausradiert J 24 *μή τις* Holl] *μή τι* J 33 *γραφαῖς*] *αὐλαῖς*? Holl

καὶ διηνεκεῖ, τὰ βραβεῖα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας. ἀμήν.

Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς πάντες οἱ ἀδελφοί, προσείπατε δὲ καὶ 5 αὐτοὶ πάντας τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφοὺς πιστοὺς ὀρθοδόξους, στυγοῦν- D
5 τας ὑπερηφανίαν, μισοῦντας κοινωνίαν Ἀρειανῶν καὶ Σαβελλιανῶν ἐρεσχελίαν, τιμῶντας δὲ ὁμοουσίως τὴν τριάδα, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν οὐσίαν καὶ θεότητα μίαν καὶ ἁπαξαπλῶς μίαν δοξολογίαν, καὶ μὴ σφαλλομένους περὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν σωτήριον | οἰκονομίαν καὶ ἔνσαρκον παρουσίαν, ἀλλὰ 6 D 527
10 πιστεύοντας τελείως τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώ|πησιν, τέλειον θεόν, τέ- P 1057 λειον τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον χωρὶς ἁμαρτίας, λαβόντα αὐτὸ τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας καὶ ψυχὴν λαβόντα καὶ νοῦν καὶ πάντα εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ δύο ὄντα, ἀλλ' ἕνα κύριον, ἕνα θεόν, ἕνα βασιλέα, ἕνα ἀρχιερέα, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἄνθρωπον καὶ θεόν, οὐ δύο,
15 ἀλλ' ἕνα, συνενωθέντα οὐκ εἰς σύγχυσιν, οὐδ' εἰς ἀνυπαρξίαν, ἀλλ' εἰς μεγάλην χάριτος οἰκονομίαν. ἔρρωσθε.

Τῷ δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἀντιγράφῳ ἀρκεσθέντες καλῶς ἔχοντι, πρὸς 7 B *τὴν τούτων ἀντίθεσιν ἕως ὧδε ἱκανῶς ἔχειν δοκιμάζοντες καὶ ταύτην ἐν θεῷ ὑπερβεβηκότες ὡς ἑρπετὸν ἀπὸ ὀπῆς προκῦψαν, διὰ συνετῆς* | Ö 446
20 *θεοῦ διδασκαλίας τε καὶ δυνάμεως, τῆς ὡς στύρακος πνεούσης εὐοδμίαν ἐν κόσμῳ ἐπ' ἀρετῇ * καὶ ἁγίων παίδων τῆς παρθενίας, ἀπὸ Μαρίας ἀρξαμένης τῆς ἁγίας διὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς φῶς τῷ κόσμῳ ἀνατείλαντος, διελέγξαντες καὶ τὸν κακὸν ἰὸν τῆς ἑρπετώδους μοχθηρίας αὐτῶν ἐπιδείξαντες, ἐπὶ τὰς ἑτέρας πάλιν βαδίσωμεν εἰς τελείωσιν τῆς πάσης ἐν*
25 *θεῷ πραγματείας.* C

Κατὰ Κολλυριδιανῶν τῶν τῇ Μαρίᾳ προσφερόντων νθ̅, τῆς δὲ ἀκολουθίας οθ̅.

1. *Ἑξῆς δὲ ταύτῃ ⟨ἄλλη⟩ εἰς φήμην πέφηνεν αἵρεσις, περὶ ἧς ἤδη* 1,1 *ὑπεμνήσαμεν ὀλίγα ἐν τῇ πρὸ ταύτης, διὰ τῆς εἰς Ἀραβίαν γραφείσης* D
30 *ἐπιστολῆς τῆς περὶ τῆς Μαρίας ἐχούσης. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ αἵρεσις πάλιν* 2 *ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἀπὸ τῆς Θρᾴκης καὶ τῶν ἄνω μερῶν τῆς Σκυ|θίας ἀνεδείχθη* D 528

13 vgl. Hebr. 4, 15 — 28 vgl. 473, 5—474, 18

J

21 * etwa ⟨*τῶν πιστῶν*⟩ Holl 25 Unterschrift *τέλος κατὰ ἀντιδικομαριαμιτῶν* J 26 Überschrift *κατὰ κολλυριδιανῶν τῶν τῇ μαρίᾳ προσφερόντων νθ̅ ἢ καὶ οθ̅* J 28 ⟨*ἄλλη*⟩ Holl 29 *ὀλίγα* Holl] *ὀλίγω* J

καὶ εἰς ἡμῶν ἀκοὰς ἀνηνέχθη· ἥτις ἐστὶ καὶ αὐτὴ γελοῖος καὶ χλεύης ἔμπλεως παρὰ τοῖς συνετοῖς εὑρισκομένη. ἀρξώμεθα ⟨γοῦν⟩ περὶ αὐτῆς 3 φρᾶσαι καὶ τὰ κατ' αὐτὴν διηγήσασθαι· εὐηθείας γὰρ μᾶλλον κριθήσεται ἤπερ συνέσεως αὕτη, καθὼς καὶ ἄλλαι ὅμοιαι ταύτῃ ἦσαν. ὡς γὰρ ἄνω 4
5 πολὺ διὰ τῆς πρὸς Μαρίαν ὕβρεως οἱ δόξαντες ταῦτα ὑπονοεῖν βλαβερὰς ὑπονοίας ⟨ἐν⟩σπείρουσι λογισμοῖς ἀνθρώπων, οὕτω καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸ ἕτερον | μέρος κλίναντες ἐν ἀκρότητι βλάβης καταλαμβάνονται, ὅπως P 1058 κἀκεῖνο τὸ παρά τισι τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων ᾀδόμενον καὶ ἐν αὐτοῖς πληρωθήσεται ἐν τῷ λέγειν, αἱ ἀκρότητες ἰσότητες. ἴση γὰρ ἐπ' ἀμφοτέ- 5
10 ραις ταύταις ταῖς αἱρέσεσιν ἡ βλάβη, τῶν μὲν κατευτελιζόντων τὴν ἁγίαν παρθένον, τῶν δὲ πάλιν ὑπὲρ τὸ δέον δοξαζόντων. οὗτοι γὰρ οἱ τοῦτο 6 διδάσκοντες τίνες εἰσὶν ἀλλ' ἢ γυναῖκες; γυναικῶν γὰρ τὸ γένος εὐόλισθον, σφαλερὸν δὲ καὶ ταπεινὸν τῷ φρονήματι. καὶ αὐτό⟨θι⟩ γὰρ ἔδοξεν 7 ἀπὸ γυναικῶν ὁ διάβολος ἐξεμεῖν, ὡς καὶ ἄνω παρὰ Κυϊντίλλῃ καὶ Μα- B
15 ξιμίλλῃ καὶ Πρισκίλλῃ περιγέλαστα [τὰ] διδάγματα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. τινὲς γὰρ γυναῖκες κουρικόν τινα κοσμοῦσαι ἤτοι δίφρον τετράγωνον, ἁπλώσασαι ἐπ' αὐτὸν ὀθόνην, ἐν ἡμέρᾳ τινὶ φανερᾷ τοῦ ἔτους [ἐν ἡμέραις τισὶν] ἄρτον προτιθέασι καὶ ἀναφέρουσιν εἰς ὄνομα τῆς Μαρίας, αἱ πᾶσαι δὲ ἀπὸ τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ εἰς τὴν Ἀραβίαν ἐπιστολῇ
20 γράφοντες ἐκ μέρους περὶ τούτου διελέχθημεν. νῦν δὲ σαφῶς | τὰ περὶ Ö 448 αὐτῆς λέξομεν, καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἀνατροπὰς θεὸν αἰτησάμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν παραθησόμεθα, ὅπως τῆς εἰδωλοποιοῦ ταύτης αἱρέσεως C τὰς ῥίζας ἐκτεμόντες ἀπό τινων τὴν τοιαύτην λύσσαν καταλῦσαι ἐν θεῷ δυνηθῶμεν.

25 2. Ἄγε τοίνυν, θεοῦ δοῦλοι, ἀνδρικὸν φρόνημα | ἐνδυσώμεθα, γυναι- 2,1 D 529 κῶν δὲ τούτων τὴν μανίαν διασκεδάσωμεν. τὸ πᾶν γὰρ θῆλεος ἡ ὑπόνοια καὶ Εὔας πάλιν τῆς ἀπατωμένης τὸ νόσημα, μᾶλλον δ' ἔτι τοῦ ὄφεως τοῦ ἐρεθιστικοῦ θηρὸς καὶ τοῦ λαλήσαντος ἐν αὐτῇ ἡ τῆς πλάνης ὑπόσχεσις, μηδὲν ⟨ὑγιὲς⟩ εἰς μέσον φέρουσα οὐδὲ τὰ ὑπισχνούμενα τελειοῦσα ἀλλ' D
30 ἢ μόνον θάνατον ἀπεργαζομένη, τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα καλοῦσα καὶ διὰ τῆς ὁράσεως τοῦ ξύλου παρακοὴν ἐργαζομένη καὶ ἀποστροφὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἐπὶ πολλὰ τρέπεσθαι. νομίζειν δὲ ἔσται ὁποῖα 2

19 S. 473, 9ff — 30 vgl. Röm. 4, 17

J

2 ἀρξώμεθα Holl] ἀρξόμεθα J | ⟨γοῦν⟩ Holl 3 φρᾶσαι Holl] φωρᾶσαι J 6 ⟨ἐν⟩σπείρουσι Holl 7 καταλαμβάνονται Corn.] καταλαμβάνοντες J 9 αἱ ἀκρότητες Corn.] μακρότητες J 13 αὐτό⟨θι⟩ Holl 15 [τὰ] Holl 17 [ἐν ἡμέραις τισὶν] Holl 26 θήλεως J 27 ἔτι Dind. Öh.] ὅτι J 29 ⟨ὑγιὲς⟩ Holl 32 διὰ τοῦ Holl] καὶ τοῦ J

ὁ ἀπατεὼν ἔσπειρε λέγων »ἔσεσθε ὡς θεοί«, οὕτω καὶ τούτων τὸ φρόνημα
κεπφούμενον τῇ τοῦ προειρημένου θηρὸς ἐπάρσει, ἐφ' ᾗ φύσει πάλιν
τὸν θάνατον ἐργάζεται, ὡς καὶ πολλάκις εἶπον. πρῶτον μὲν γὰρ εὐθὺς 3
διασκοπεῖν ⟨μέλλοντι⟩ ἀπ' αἰῶνος καὶ δεῦρο, τίνι οὐ σα|φές ἐστιν ὅτι P 1059
5 δαιμόνων ἐστὶ τὸ δίδαγμα καὶ σχῆμα καὶ ἠλλοιωμένον τὸ ἐπιχείρημα;
θεῷ μὲν ἀπ' αἰῶνος οὐδαμῶς γυνὴ ἱεράτευσεν, οὐκ αὐτὴ Εὔα, καίτοι 4
γε ἐν παρεκβάσει γενομένη, ἀλλ' οὐκ ἐτόλμησεν ἔτι ἀσεβὲς τοιοῦτον
ἀποτελέσαι ἐπιχείρημα· οὐ μία τῶν ταύτης θυγατέρων, καίτοι γε τοῦ
Ἄβελ εὐθὺς ἱερουργήσαντος θεῷ καὶ τοῦ Κάϊν θύσαντος ἐνώπιον κυρίου
10 θυσίας, ἀλλ' οὐ προσδεδεγμένας, Ἐνὼχ τε εὐαρεστήσαντος καὶ μετατεθέντος,
Νῶε δὲ προσενέγκαντος ἐκ τῶν τῆς κιβωτοῦ περισσευμάτων εὐχαριστη-
ρίους προσφορὰς κυρίῳ, εὐγνώμονος διαθέσεως ὑποδεικνύοντος τεκμήριον, B
ὁμολογοῦντος τὴν χάριν τῷ σεσωκότι. Ἀβραὰμ δὲ ὁ δίκαιος ἱερουργεῖ 5
θεῷ, καὶ Μελχισεδὲκ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ Ἰσαὰκ θεῷ
15 εὐάρεστος εὑρίσκεται, καὶ Ἰακὼβ κατὰ δύναμιν προσήνεγκεν ἐπὶ τοῦ
λίθου, ἀπὸ τοῦ φακοῦ ἐπιχέας ἔλαιον. οἱ τούτου δὲ υἱεῖς· Λευὶς μὲν
εὑρίσκεται καθεξῆς ἱερωσύνην ἀναδεδεγμένος· ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ γένους
οἱ τὸ ἱερατικὸν τάγμα ἀναδεδεγμένοι, φημὶ δὲ Μωυσῆς | ὁ προφήτης καὶ D 530
ἱεροφάντωρ, Ἀαρὼν τε καὶ οἱ τούτου παῖδες, Ἐλεάζαρ τε καὶ Φινεὲς C
20 καὶ Ἰθάμαρ ὁ τούτου ἔκγονος. καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν τῶν ἱερουργη- 6
σάντων θεῷ ἐν παλαιᾷ διαθήκῃ; ὡς Ἀχιτὼβ εὑρίσκεται ἱερουργῶν,
οἵ τε Κορῖται καὶ οἱ Γερσωνῖται καὶ Μεραρῖται, τὴν Λευιτικὴν πεπι-
στευμένοι τάξιν, ὅ τε οἶκος Ἠλεὶ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν οἱ ἀπὸ τῆς συγγενείας
αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ Ἀβιμέλεχ καὶ Ἀβιάθαρ, | Χελκίας τε καὶ Βουζεί, Ö 450
25 ἄχρι Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, Ἔσδρα τε τοῦ ἱερέως καὶ τῶν ἄλλων.
καὶ οὐδαμοῦ γυνὴ ἱεράτευσεν. D

3. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὴν καινὴν διαθήκην. εἰ ἱερατεύειν γυναῖκες **3,1**
θεῷ προσετάσσοντο ἢ κανονικόν τι ἐργάζεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἔδει μᾶλλον
αὐτὴν τὴν Μαρίαν ἱερατείαν ἐπιτελέσαι ἐν καινῇ διαθήκῃ, τὴν καταξιω-
30 θεῖσαν ἐν κόλποις ἰδίοις ὑποδέξασθαι τὸν παμβασιλέα, θεὸν ἐπουράνιον,
υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἧς ἡ μήτρα ναὸς γενομένη καὶ κατοικητήριον εἰς τὴν τοῦ
κυρίου ἔνσαρκον οἰκονομίαν κατὰ φιλανθρωπίαν θεοῦ καὶ ἔκπληκτον
μυστήριον ἡτοιμάσθη. ἀλλ' οὐκ εὐδόκησεν. ἀλλ' οὐδὲ βάπτισμα διδόναι 2
πεπίστευται, ἐπεὶ ἠδύνατο ὁ | Χριστὸς μᾶλλον παρ' αὐτῆς βαπτισθῆναι P 1060
35 ἤπερ παρὰ Ἰωάννου. ἀλλὰ Ἰωάννης μὲν παῖς Ζαχαρίου ἐν τῇ ἐρήμῳ

1 Gen. 3, 5 — 9 Gen. 4, 2ff — 10 Gen. 5, 24 — **11** Gen. 9, 20 —
13 Gen. 12, 7. 8; 13, 18 usw. — **14** Gen. 14, 18 — **15** Gen. 28, 18

J

4 ⟨μέλλοντι⟩ Holl 20 ἔγγονος J 34 αὐτῆς Corn.] αὐτοῖς J

διετέλεσε βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτιῶν πεπιστευμένος, ὁ δὲ τούτου πατὴρ θεῷ ἱεράτευσε καὶ τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος ὀπτασίαν εἶδε. Πέτρος τε 3 καὶ Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς, Θαδδαῖος, καὶ Ἰάκωβος Ἀλφαίου, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου καὶ
5 Σίμων ὁ Καναναῖος, καὶ Ματθίας ὁ εἰς πλήρωσιν τῶν δώδεκα ἐκλελεγμένος, οὗτοι πάντες ἐξελέγησαν ἀπόστολοι ⟨κατὰ⟩ τὴν γῆν »ἱερουργοῦντες B τὸ εὐαγγέλιον« ἅμα Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ καὶ λοιποῖς, καὶ μυστηρίων ἀρχηγέται σὺν Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ | κυρίου καὶ πρώτῳ ἐπισκόπῳ D 531 Ἱεροσολύμων. ἐξ οὗπερ ἐπισκόπου καὶ τῶν προειρημένων ἀποστόλων 4
10 κατεστάθησαν διαδοχαὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἐν οἴκῳ θεοῦ, καὶ οὐδαμοῦ γυνὴ ἐν τούτοις κατεστάθη. »ἦσαν δέ, φησί, τέσσαρες θυ- 5 γατέρες Φιλίππῳ τῷ εὐαγγελιστῇ προφητεύουσαι«, οὐ μὴν ἱερουργοῦσαι, καὶ »ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουήλ«, ἀλλ' οὐχ ἱερατείαν πεπιστευμένη. ἔδει γὰρ πληροῦσθαι τὸ »προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ C
15 αἱ θυγατέρες ὑμῶν ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται«. καὶ ὅτι μὲν διακονισσῶν τάγμα ἐστὶν εἰς τὴν 6 ἐκκλησίαν ⟨δῆλον·⟩ ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸ ἱερατεύειν οὐδέ τι ἐπιχειρεῖν ἐπιτρέπεται, ἕνεκεν δὲ σεμνότητος τοῦ γυναικείου γένους ἢ δι' ὥραν λουτροῦ ἢ ἐπισκέψεως πάθους ἢ πόνου καὶ ὅτε γυμνωθείη σῶμα γυναίου, ἵνα
20 μὴ ὑπὸ ἀνδρῶν ἱερουργούντων θεαθείη, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διακονούσης, ἣ ἐπιτάσσεται ἀπὸ τοῦ ἱερέως ἐπιμελεῖσθαι πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἐπιδεομένης D γυναικὸς ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ σώματος αὐτῆς γυμνώσεως, τοῦ τάγματος τῆς εὐταξίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐνομίας ἐπιστημόνως ἐν μέ|τρῳ Ö 452 κανόνος σφόδρα ἠσφαλισμένου. διὸ οὔτε ἐπιτρέπει ὁ θεῖος λόγος γυναικὶ
25 ἐν ἐκκλησίᾳ »λαλεῖν« οὔτε »αὐθεντεῖν ἀνδρός«. καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν.

4. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἄχρι διακονισσῶν μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν 4,1 ἐπεδεήθη τάγμα, χήρας τε ὠνόμασε καὶ τούτων τὰς ἔτι γραοτέρας πρεσβύτιδας, οὐδαμοῦ δὲ πρεσβυτερίδας | ἢ ἱερίσσας προσέταξε. καὶ γὰρ P 1061
30 οὔτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπιστεύθησάν τι μυστήριον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον διακονεῖν τὰ ἐπιτελούμενα. πόθεν δὲ πάλιν ἡμῖν 2 ὁ καινὸς μῦθος οὗτος ἐγήγερται; πόθεν γυναικῶν τῦφος καὶ μανία γυναικωνῖτις; πόθεν τρεφομένη ἡ κακία, διὰ τῆς † πάλιν θήλεος ἡμῖν τὸ θῆλυ

1 Luc. 1, 8ff — 2ff vgl. die Liste I 231, 21ff: hier Ματθαῖος, dort Ἰάκωβος Ἀλφαίου ausgelassen — 6 Röm. 15, 16 — 11 Act. 21, 9 — 13 Luc. 2, 36 — 14 Joel 2, 28; Act. 2, 17 — 24 1. Cor. 14, 34; 1. Tim. 2, 12

J

6 ⟨κατὰ⟩ Corn. 17 ⟨δῆλον⟩ Holl 17/18 ἐπιτρέπεται Holl] ἐπιτρέπειν J 20 ἣ Holl] ἃ J 24 ἠσφαλισμένης J corr. Corn. 33 πάλιν θήλεος verderbt Eltester

τῆς ὑπονοίας τοῖς φρονήμασιν | ἐπιχέουσα τὸ σφέτερόν ⟨τε⟩ ἡδυπα- D 532
θείας ἐργαζομένη, ἀπὸ τοῦ προκειμένου ἔξω βαίνειν τὴν τάλαιναν τῶν
ἀνθρώπων φύσιν ἐπιχειρεῖ ἀναγκάζειν; ἀλλὰ μὴν τοῦ Ἰὼβ δεξώμεθα 3
τὸ φρόνημα τὸ στερεὸν τοῦ ἀθλητοῦ, ἐξοπλισώμεθα τὴν δικαίαν ἀπό- B
5 κρισιν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν ἀναλαβόντες, εἴπωμεν καὶ αὐτοί »ὥσπερ μία
τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας«. πόθεν γὰρ οὐκ ἐμβρόντητον τὸ τοιοῦ- 4
τον φανήσεται παντὶ τῷ σύνεσιν ἔχοντι καὶ * ἐν θεῷ κεκτημένῳ; πόθεν
οὐκ εἰδωλοποιὸν τὸ ἐπιτήδευμα καὶ τὸ ἐγχείρημα διαβολικόν; προφάσει
γὰρ δικαίου ἀεὶ ὑπεισδύνων τὴν διάνοιαν ὁ διάβολος τῶν ἀνθρώπων
10 τὴν θνητὴν φύσιν θεοποιῶν εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων ἀνδροείκελα ἀγάλ- C
ματα διὰ ποικιλίας τεχνῶν διέγραψε. καὶ τεθνήκασι μὲν οἱ προσκυνού- 5
μενοι, τὰ δὲ τούτων ἀγάλματα μηδέποτε ζήσαντα (οὔτε γὰρ νεκρὰ δύναται
λέγεσθαι τὰ μηδέποτε ζήσαντα) προσκυνητὰ παρεισάγουσι, διὰ μοι-
χευσάσης διανοίας * ἀπὸ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, ὡς ἡ πολύκοινος
15 πόρνη ἐπὶ πολλὴν ἀτοπίαν πολυμιξίας ἐρεθισθεῖσα καὶ τὸ σῶφρον ἀπο-
τριψαμένη τῆς τοῦ ἑνὸς ἀνδρὸς εὐνομίας. ναὶ μὴν ἅγιον ἦν τὸ σῶμα 6
τῆς Μαρίας, οὐ μὴν θεός, ναὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος καὶ τετιμημένη,
ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς D
σαρκὶ γεγεννημένον, ἀπὸ οὐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρῴων παραγενόμενον.
20 καὶ διὰ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον ἐπασφαλίζεται ἡμᾶς λέγον, αὐτοῦ τοῦ κυρίου 7
φήσαντος ὅτι »τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου«· ἵνα ⟨γὰρ⟩
ἀπὸ τοῦ »γύναι, τί ἐμοὶ καὶ σοί« μή τινες νομίσωσι περισσότερόν ⟨τι⟩
εἶναι τὴν ἁγίαν παρθένον, γυναῖκα ταύτην κέκληκεν, ὡς προφητεύων,
τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς σχισμάτων τε καὶ | αἱρέσεων χάριν, Ö 454
25 ἵνα μή τινες ὑπερβολῇ | θαυμάσαντες τὴν ἁγίαν εἰς τοῦτο ὑποπέσωσι P 1062
τῆς αἱρέσεως τὸ ληρολόγημα. | D 533

5. Χλεύης γάρ ἐστι τὸ πᾶν καὶ γραῶν [ὁ] μῦθος ὡς εἰπεῖν τῆς αἱρέ- 5,1
σεως τὸ διήγημα. ποία δέ τις γραφὴ διηγήσατο περὶ τούτου; ποῖος
προφητῶν ἐπέτρεψεν ἄνθρωπον προσκυνεῖσθαι, οὐ μὴν γυναῖκα λέγειν;
30 ἐξαίρετον μὲν γάρ ἐστι τὸ σκεῦος, ἀλλὰ γυνή, καὶ οὐδὲν τὴν φύσιν παρ- 2
ηλλαγμένη, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὴν αἴσθησιν ἐν τιμῇ τετιμημένη, ὥσπερ
τὰ σώματα τῶν ἁγίων· καὶ εἴ τι περισσότερον πρὸς δοξολογίαν εἴποιμι, B
ὡς Ἠλίας ἐκ μητρὸς παρθένος καὶ οὕτω μένων εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ἀνα-
λαμβανόμενος, θάνατον δὲ οὐχ ἑωρακώς· ὡς ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος

5 Hiob 2, 10 — 21 Joh. 2, 4 — 34 Joh. 21, 20; 13, 23

J 7—14 Niceph. Antirrhet. bei Pitra Spiril. Solesm. IV 315, 16—27

1 ⟨τε⟩ Holl 7 * etwa ⟨φρόνημα εὐσταθὲς⟩ Holl 9 δικαίου] διαβόλων Niceph. 13 λέγεσθαι Niceph.] γενέσθαι J | διὰ] καὶ Niceph. 14 * etwa ⟨ἀποστάντες⟩ Holl, oder ἀπὸ wie Hos. 9, 1 Klost. 21 ⟨γὰρ⟩ Holl 22 ⟨τι⟩ Holl 27 [ὁ] Holl

τοῦ κυρίου ἀναπεσών, »ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς«· ὡς Θέκλα ἡ ἁγία, καὶ Μαρία
ἡ ἔτι ταύτης τιμιωτέρα δι' ἣν κατηξίωται οἰκονομίαν. ἀλλ' οὔτε Ἠλίας 3
προσκυνητός, καίπερ ἐν ζῶσιν ὤν, οὔτε Ἰωάννης προσκυνητός, καίτοι
γε διὰ ἰδίας εὐχῆς τὴν κοίμησιν αὐτοῦ ἔκπληκτον ἀπεργασάμενος, μᾶλλον
5 δὲ ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ἀλλ' οὔτε ἡ Θέκλα οὔτε τις τῶν ἁγίων προσ- C
κυνεῖται. οὐ γὰρ κυριεύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαία πλάνη ⟨τοῦ⟩ καταλιμπάνειν
τὸν ζῶντα καὶ προσκυνεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα. »ἐλάτρευσαν γὰρ καὶ 4
ἐσεβάσθησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα« καὶ »ἐμωράνθησαν«. εἰ γὰρ
ἀγγέλους προσκυνεῖσθαι οὐ θέλει, πόσῳ μᾶλλον τὴν ἀπὸ Ἄννης γεγεννη-
10 μένην, τὴν ἐκ τοῦ Ἰωακεὶμ τῇ Ἄννᾳ δεδωρημένην, τὴν δι' εὐχῆς καὶ
πάσης ἐπιμελείας κατὰ ἐπαγγελίαν πατρὶ καὶ μητρὶ δοθεῖσαν, οὐ μὴν
ἑτέρως γεγεννημένην παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀλλὰ καθὼς πάντες D
ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ μήτρας γυναικός; εἰ γὰρ καὶ ἡ τῆς Μαρίας 5
ἱστορία καὶ παραδόσεις ἔχουσιν ὅτι ἐρρέθη τῷ πατρὶ αὐτῆς Ἰωακεὶμ
15 ἐν τῇ ἐρήμῳ ὅτι ἡ γυνή σου συνειληφυῖα, ⟨ἀλλ'⟩ οὐχ ὅτι ἄνευ συζυγίας
τοῦτο ἐγένετο, οὐδὲ ὅτι ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι
προεθέσπιζεν ὁ ἄγγελος ἀποσταλείς, ἵνα μή τις γένηται δισταγμὸς | D 534
διὰ τὸ ἐν ἀληθείᾳ γεγενημένον καὶ τὸ ἐκ θεοῦ ἤδη τεταγμένον καὶ τῷ
δικαίῳ ἐπηγγελμένον. | P 1063
20 6. Καὶ πάντη τὰς γραφὰς ὁρῶμεν ⟨ὡσαύτως⟩ διηγουμένας. Ἠσαΐας 6,1
γὰρ προκηρύττει περὶ τῶν μελλόντων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πληροῦσθαι,
λέγων »ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ«. καὶ ἐπειδὴ παρθένος ἦν ἡ γεννήσασα 2
καὶ θεὸς [ὁ] μεθ' ἡμῶν ἑρμηνευόμενος ⟨ὁ⟩ ἐν γυναικὶ κυϊσκόμενος,
25 ἵνα μὴ ἐν δισταγμῷ ὑπονοίας τῷ προφήτῃ γένηται ἡ ἀλήθεια, ὁρᾷ ἐν
ὁράσει καὶ διηγεῖται ἐκ πνεύματος ἁγίου ἀναγκαζόμενος ὁ προφήτης, | Ö 456
καὶ φησί »καὶ εἰσῆλθε πρὸς τὴν προφῆτιν«, διηγούμενος περὶ τῆς τοῦ
Γαβριὴλ εὐαγγελικῆς εἰσόδου, ὃς ἀπεστάλη ὑπὸ θεοῦ διηγήσασθαι B
τὴν ⟨τοῦ⟩ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἴσοδον εἰς τὸν κόσμον καὶ γέννησιν
30 ἀπὸ Μαρίας. »καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε« φησί »καὶ ἔτεκεν υἱόν. καὶ εἶπε κύριος 3
πρός με· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον·
πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ
καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας« καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάντα ταῦτα οὔπω ἦν τετε-

3 vgl. Act. Joh. c. 108ff — 7 Röm. 1, 25. 23 — 10 vgl. Protev. Jac. 4, 1ff — 13 vgl. Prot. Jac. 4, 1 — 22 Jes. 7, 14 — 24 Matth. 1, 23 — 27 Jes. 8, 3 — 30—33 Jes. 8, 3f

J

2 ἔτι Pet.] ἐπὶ J 6 ⟨τοῦ⟩ Holl 15 ⟨ἀλλ'⟩ Holl 19 ἐπηγγελμένον Holl] ἐπιγγελμένον (Lesung nicht deutlich) J 20 ⟨ὡσαύτως⟩ Holl 24 [ὁ] Holl | ⟨ὁ⟩ Holl 29 ⟨τοῦ⟩ Holl

λεσμένα· ἤμελλε δὲ τοῦτο γίνεσθαι ἐν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ πληροῦσθαι μετὰ χίλια ἔτη καὶ ἑξακόσια, πλείω ἐλάσσω. καὶ τὰ μετὰ τοσαύτας 4 γενεὰς μέλλοντα ⟨γίνεσθαι⟩ ὡς ἤδη γενόμενα ἑώρα ὁ προφήτης. ἆρα C ψεῦσμα ἦν; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ ἀσφαλῶς τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ οἰκονομηθὲν 5 ὡς ἤδη τετελειωμένον ἐκηρύττετο, ἵνα μὴ ἀπιστηθῇ ἡ ἀλήθεια, ἵνα μὴ εἰς δισταγμὸν ἔλθῃ ἐν ὑπονοίᾳ τοῦ προφήτου τὸ τοιοῦτον ἔκθαμβον καὶ ἔκπληκτον μυστήριον μέλλον ἔσεσθαι. ἢ οὐχ ὁρᾷς αὐτὸ τὸ κήρυγμα 5 τὸ ἐπιφερόμενον, ὥς λέγει αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἠσαΐας »ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως 10 οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγή|σεται; ὅτι D 535 αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς D αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ βλέπε πῶς τὰ πρῶτα ὕστερα διηγεῖται καὶ τὰ ὕστερα ὡς γεγονότα ἑρμηνεύει, φήσας »ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη«. παρῳχημένον γὰρ λέγεται εἶναι· οὐ γὰρ εἶπεν, ἄγεται, καὶ οὔπω ἦν ἀχθεὶς 6 15 ὁ ὑπὸ Ἠσαΐου κηρυττόμενος. ἐλέγετο δὲ τῷ προφήτῃ ὡς ἤδη γεγενημένον τὸ ἔργον. ἀπαράβατος γὰρ ἦν ἡ θεοῦ μυσταγωγία. ἐξ αὐτῆς δὲ ὑποβαίνων οὐκέτι ὡς γενόμενα ἔλεγεν, ἵνα μὴ πλάνην πάλιν ἀπεργάσηται, | P 1064 ἀλλά φησίν »αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ«. ἐκ δὲ τῶν δύο προφάσεων δείκνυσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὸ »ἤχθη« ἤδη ἐτελειοῦτο καὶ τὸ »αἴρεται« 20 μετέπειτα ἐπληροῦτο, ἵνα ἀπὸ τοῦ γεγονέναι νοήσῃς τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ πάγιον τῆς τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας, ἀπὸ δὲ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι τὸν χρόνον ἀπεικάσῃς τῶν ἀποκαλυπτομένων μυστηρίων.

7. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῇ Μαρίᾳ ὁ ἄγγελος προέλεγεν ὅπερ ἔμελλεν εἰσερ- 7,1 χόμενος ὁ πατὴρ ταύτης εἰς τὸν οἶκον τὸν ἴδιον παρὰ θεοῦ κομίζεσθαι, 25 τὸ δι᾽ εὐχῆς αἰτηθὲν διὰ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ ⟨τῆς⟩ μητρὸς αἰτήσεως, B ὅτι »ἰδού, ἡ γυνή σου συνειληφυῖα ἐν γαστρί«, ἵνα βεβαίως περαιώσῃ | Ö 458 τὴν διάνοιαν τοῦ πιστοῦ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ. τοῦτο δὲ γέγονέ τισιν εἰς πλάνην. ἀδύνατον γάρ τινα παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐπὶ τῆς γῆς γεννᾶσθαι. μόνος γὰρ διέπρεψεν * αὐτῷ μόνῳ παρεχώρησεν ἡ φύσις. οὗτος ὡς πλάστης 2 30 καὶ ἐξουσιαστὴς τοῦ πράγματος ἑαυτὸν ἀπὸ παρθένου ὥσπερ ἀπὸ τῆς

2 Wie Epiph. hier rechnet, bleibt dunkel: Euseb. notiert Jesaias zu 804—765 v. Chr. (I 84. 87 Helm); ob Epiph. an Moses denkt, der bei Euseb. bald nach 1600 erscheint? — 8—12 Jes. 53, 7. 8. 9 — 23 vgl. Protev. Jac. 4, 2 nach cod. B (Tischendorf Evang. apocr.[2] S. 9)

J

2 τὰ vor μετὰ Holl] hinter γενεὰς J 8 ⟨γίνεσθαι⟩ Holl 9 οὗτος J corr. Corn. 14 γὰρ Holl] δὲ J | ἄγεται + ⟨ἀλλ᾽ ἤχθη⟩? Holl 25 ⟨τῆς⟩ Holl 29 μόνος Holl (oder ἔπρεπεν statt διέπρεψεν)] μόνῳ J | * etwa ⟨τούτῳ ὁ υἱός,⟩ Holl | οὗτος Corn.] οὕτως J

γῆς ἀνεπλάσατο, θεὸς ἀπ' οὐρανῶν ἐλθών, σάρκα ἐνδυσάμενος ὁ λόγος
ἐξ ἁγίας παρθένου· οὐ μὴν δὲ προσκυνουμένης τῆς παρθένου, οὐδὲ ἵνα C
θεὸν ταύτην ἀπεργάσηται, οὐχ ἵνα εἰς ὄνομα αὐτῆς προσενέγκωμεν,
οὐχ ἵνα γυναῖκας πάλιν ἱερείας μετὰ τοσαύτας γενεὰς ἀποδείξῃ. οὐκ 3
5 εὐδό|κησεν ὁ θεὸς τοῦτο ἐν Σαλώμῃ γενέσθαι, οὐκ ἐν αὐτῇ τῇ Μαρίᾳ. D 536
οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτῇ δοῦναι βάπτισμα, οὐκ εὐλογῆσαι μαθητάς, οὐ τὸ
ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκέλευσεν, ἢ μόνον ἁγίασμα αὐτὴν εἶναι καὶ κατα-
ξιωθῆναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. οὐ τὴν καλουμένην μητέρα Ῥούφου, 4
οὐ τὰς ἀκολουθησάσας ἀπὸ Γαλιλαίας, οὐ τὴν Μάρθαν τὴν ἀδελφὴν D
10 Λαζάρου καὶ Μαρίαν, οὔτινα τῶν ἁγίων γυναικῶν ⟨τῶν⟩ καταξιωθεισῶν
ὑπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας σωθῆναι, ἐξυπηρετησαμένων ⟨τε⟩ αὐτῷ ἐκ
τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων, οὐ τὴν γυναῖκα τὴν Χαναντιν, οὐ τὴν αἱμορροοῦσαν
καὶ σεσωσμένην, οὔτινα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς γυναικῶν † τοῦτο ποιεῖν προσ-
έταξε τὸ ἀξίωμα. πόθεν τοίνυν πάλιν ἡμῖν κυκλοδράκων, πόθεν ἀνακαινί- 5
15 ζεται τὰ σκολιὰ βουλεύματα; ἐν τιμῇ ἔστω Μαρία, ὁ δὲ πατὴρ καὶ υἱὸς
καὶ ἅγιον πνεῦμα προσκυνείσθω, τὴν Μαρίαν μηδεὶς προσκυνείτω. | P 1065
οὐ λέγω γυναικί, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρὶ ⟨ὡς⟩ θεῷ προστέτακται ⟨προσφέρειν⟩
τὸ μυστήριον, οὐδὲ ἄγγελοι χωροῦσι δοξολογίαν τοιαύτην. ἐξαλειφέσθω 6
τὰ κακῶς γραφέντα ἐν καρδίᾳ τῶν ἠπατημένων, ἀμαυρούσθω ἐξ ὀφθαλμῶν
20 τὸ ἐγκίσσημα τοῦ ξύλου· ἐπιστρέψῃ πάλιν τὸ πλάσμα πρὸς τὸν δεσπότην,
ἐντρεπέσθω Εὔα μετὰ τοῦ Ἀδὰμ θεὸν τιμᾶν μόνον, μὴ ἀγέσθω τῇ τοῦ ὄφεως
φωνῇ, ἀλλ' ἐμμενέτω τῇ τοῦ θεοῦ προστάξει »μὴ φάγῃς ἀπὸ τοῦ
ξύλου«. καὶ ἦν τὸ ξύλον οὐ πλάνη, ἀλλὰ διὰ τοῦ ξύλου γέγονεν ἡ παρακοὴ 7
τῆς πλάνης. μὴ φαγέτω τις ἀπὸ τῆς πλάνης τῆς διὰ Μαρίαν τὴν ἁγίαν·
25 καὶ γὰρ εἰ καὶ »ὡραῖον τὸ ξύλον«, ἀλλ' οὐκ εἰς βρῶμα, καὶ εἰ καλλίστη B
ἡ Μαρία καὶ ἁγία καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι.

8. Αὗται δὲ πάλιν »ἀνακαινίζουσι τῇ Τύχῃ τὸ κέρασμα καὶ ἑτοιμά- 8,1
ζουσι τῷ δαίμονι« καὶ οὐ θεῷ »τὴν τράπεζαν«, κατὰ τὸ γεγραμμένον, | Ö 460
καὶ σιτοῦνται σῖτα ἀσεβείας, ὥς φησιν ὁ θεῖος λόγος »καὶ αἱ γυναῖκες
30 τρίβουσι | σταῖς, καὶ οἱ υἱοὶ συλλέγουσι ξύλα ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιᾷ D 537

8 Röm. 16, 13 — 9 Luc. 23, 55. Joh. 11, 1 — 10 vgl. Luc. 8, 2f — 12 Matth. 15, 22 — 22 Gen. 2, 17 — 25 Gen. 2, 9 — 27 Jes. 65, 11 — 29 Jer. 7, 18

J

10 ⟨τῶν⟩ Holl 11 ⟨τε⟩ Holl 13 † τοῦτο ποιεῖν] lies etwa ⟨εἰς⟩ τοῦτο προάγειν Holl 14 ἡμᾶς κυκλοῖ δράκων Klost. 16 Dazu am Rande von erster Hand: προσκυνείσθω, πάτερ, καὶ ἡ πανύμνητος παρθένος ὡς μήτηρ θεοῦ καὶ οὐχ ὡς θεός. εἰ γὰρ εἰς τὸν τόπον προσκυνοῦμεν οὗ ἔστησαν οἱ πόδες κυρίου, πολλῷ μᾶλλον τὴν τὸν κύριον πάντων γεννήσασαν J 17 ⟨ὡς⟩ Holl | ⟨προσφέρειν⟩ Holl 18 οὔτε J corr. Dind. 20 ἐπιστρέψει J 30 σιταῖς J | συλλέξουσι J corr. Dind.

τοῦ οὐρανοῦ«. φιμούσθωσαν ὑπὸ Ἱερεμίου αἱ τοιαῦται γυναῖκες, καὶ 2
μὴ θροείτωσαν τὴν οἰκουμένην. μὴ λεγέτωσαν· »τιμῶμεν τὴν βασίλισσαν C
τοῦ οὐρανοῦ«. οἶδε γὰρ Ταφνὰς ταύτας τιμωρεῖσθαι, οἴδασιν οἱ τόποι
Μαγδούλων τούτων τὰ σώματα ὑποδέχεσθαι εἰς σῆψιν. μὴ πείθου, Ἰσραήλ,
5 γυναικί, ἀνάκυπτε ἀπὸ κακῆς γυναικὸς συμβουλίας. »γυνὴ γὰρ τιμίας
ψυχὰς ἀνδρῶν ἀγρεύει«. »ταύτης γὰρ οἱ πόδες τοὺς χρωμένους μετὰ
τοῦ θανάτου ἄγουσιν εἰς τὸν Ἅιδην«. »μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικί. μέλι 3
γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει
σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὑρήσεις καὶ ἠκονη- D
10 μένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου«. μὴ πείθου ταύτῃ τῇ γυναικὶ τῇ φαύλῃ.
πᾶσα γὰρ αἵρεσις φαύλη γυνή, πλέον δὲ ἡ τῶν γυναικῶν αἵρεσις αὐτὴ
καὶ ἡ τοῦ ἀπατήσαντος τὴν πρώτην γυναῖκα. τιμάσθω ἡ μήτηρ ἡμῶν 4
Εὔα ὡς ἐκ θεοῦ πεπλασμένη, μὴ ἀκουέσθω δέ, ἵνα μὴ πείσῃ τὰ τέκνα
φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἐντολὴν παραβῆναι. μετανοείτω δὲ καὶ αὐτὴ
15 ἀπὸ κενοφωνίας, ἐπιστρεφέτω αἰσχυνομένη καὶ φύλλα συκῆς ἐνδυομένη.
κατανοείτω δὲ ἑαυτὸν καὶ ὁ | Ἀδάμ, καὶ μηκέτι αὐτῇ πειθέσθω. ἡ 5 P 1066
γὰρ τῆς πλάνης πειθὼ καὶ γυναικὸς εἰς τὸ ἐναντίον συμβουλία θάνατον
τῷ ἰδίῳ συζύγῳ ἐργάζεται, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τοῖς τέκνοις. κατέ-
στρεψε τὸ πλάσμα Εὔα διὰ τῆς παραβάσεως, ἐρεθισθεῖσα διὰ τῆς τοῦ
20 ὄφεως φωνῆς καὶ ἐπαγγελίας, πλανηθεῖσα ἀπὸ τοῦ κηρύγματος καὶ
ἐφ' ἑτέραν βαδίσασα διάνοιαν.

9. Διὰ τοῦτο ὁ πάντων δεσπότης καὶ σωτὴρ βουλόμενος θεραπεῦσαι 9,1
τὸ ἄλγος καὶ οἰκοδομῆσαι τὸ κατεστραμμένον καὶ διορθώσασθαι τὸ B
ἠλαττωμένον, ἐπειδὴ ἀπὸ γυναικὸς »ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον ⟨εἰσῆλθεν⟩«
25 κατελθὼν ἐκ | γυναικὸς παρθένου αὐτὸς ἐγεννήθη, ἵνα τὸν θάνατον D 538
ἐκκλείσῃ καὶ τὸ ἐλλεῖπον πληρώσῃ καὶ τὸ ἠλαττωμένον τελειώσῃ. στρέ-
φεται δὲ ἡμῖν πάλιν ἡ κακία, ἵνα τὸ ἐλάττωμα εἰς τὸν κόσμον προαγάγῃ.
ἀλλ' οὔτε νέοι οὔτε γέροντες πείθονται τῇ γυναικὶ διὰ τὴν ἄνωθεν σωφρο-
σύνην. οὐ πείθει ἡ Αἰγυπτία τὸν σώφρονα Ἰωσὴφ οὐδὲ παρεκτρέπει, 2
30 καίτοι γε διὰ πολλῆς μηχανίας ἐργασαμένη τὸ δεινὸν πρὸς τὸν παῖδα
τῆς συμβουλίας. ἀλλ' οὐ πείθεται ἄνθρωπος ἐκ πεύματος ἁγίου λαβὼν
τὴν φρόνησιν, οὐ τὸ σῶφρον ἀφανίζει, ἵνα μὴ τὴν εὐγένειαν κατευτελίσῃ. C
καταλιμπάνει τὰ ἱμάτια καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀπόλλυσιν. ἀποδιδράσκει

2 Jer. 51, 18 — 3 vgl. Jer. 50, 8; 51, 1 — 5—10 Prov. 6, 26; 5, 5; 5, 3—4 — 24 Röm. 5, 12 — 29 Gen. 39, 6ff

J

14 αὐτὴ Holl] αὕτη J 16 ἑαυτὸν Holl] ἑαυτὴν J αὐτὴν Klost. 24 ⟨εἰσῆλθεν⟩ κατελθὼν Holl] κατῆλθεν J 26 ἐκκλείσῃ Holl] ἐγκλείσῃ J 29 πείθει Holl] παίζει J 31 πείθεται Holl] παίζεται J

τὸν τόπον, ἵνα μὴ πέσῃ | τῇ παγίδι· πρὸς καιρὸν τιμωρεῖται, ἀλλ᾽ εἰς Ö 462
τὸν αἰῶνα βασιλεύει· ἐν δεσμωτηρίῳ βάλλεται, ἀλλ᾽ αἱρετὸν ἐν φυλακῇ
καταμένειν »καὶ ἐν γωνίᾳ ὑπαίθρου«, »ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου καὶ
γλωσσώδους«. καὶ πόσα ἔστι λέγειν; ἤτοι γὰρ ὡς αὐτὴν προσκυνοῦντες 3
5 τὴν Μαρίαν αὐτῇ προσφέρουσι τὴν κολλυρίδα αἱ ἀργαὶ αὗται γυναῖκες
ἤτοι ὑπὲρ αὐτῆς προσφέρειν ἐπιχειροῦσι τὴν προειρημένην ταύτην σα- D
θρὰν κάρπωσιν, τὸ πᾶν ἐστιν ἠλίθιον καὶ ἀλλότριον καὶ ἐκ δαιμόνων
κινήσεως φρύαγμά τε καὶ ἀπάτη.

῞Ινα δὲ μὴ παρεκτείνωμεν τὸν λόγον, ἀρκέσει τὰ εἰρημένα ἡμῖν. 4
10 ἡ Μαρία ἐν τιμῇ, ὁ κύριος προσκυνείσθω. οὐδενὶ γὰρ ἐργάζονται οἱ
δίκαιοι πλάνην. »ἀπείραστος γάρ ἐστιν ὁ θεὸς κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς
οὐδένα«, οὐδὲ οἱ αὐτοῦ δοῦλοι, πρὸς ἀπάτην. »ἕκαστος δὲ πειράζεται
ἐκ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος | καὶ δελεαζόμενος. εἶτα ἡ ἐπιθυμία P 1067
τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκυεῖ θάνατον.«

15 ῾Ικανῶς δὲ ἔχειν περὶ πάντων τούτων νομίσαντες, ἀγαπητοί, καὶ 5
ταύτην ὡς εἰπεῖν τὴν κανθαρίδα, τὴν τῷ εἴδει μὲν χρυσίζουσαν, πτερω-
τὴν δὲ ὡς εἰπεῖν καὶ | πετομένην, ἰοβόλον οὖσαν καὶ δηλητήριον ἐν ἑαυτῇ D 539
κεκτημένην, τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας συντρίψαντες, ἐπὶ τὴν ἔτι μίαν περι-
λειφθεῖσαν ἴωμεν, πάλιν θεὸν ἐπικαλούμενοι παραστῆναι εἰς τὸ τὰ τῆς
20 ἀληθείας ἰχνηλατεῖν μέρη καὶ κατὰ τῆς ἐναντιότητος τὴν ἀνατροπὴν B
τελείαν ἐργάσασθαι.

Κατὰ Μασσαλιανῶν, οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοί, ἐξ ῾Ελλήνων ὄντες, καὶ Εὐφημῖται καὶ Σατανιανοί, ξ̄, τῆς δὲ ἀκολουθίας π̄.

1. Κόρον οὐκ ἔχει ἡ ἀναισχυντία οὐδὲ πλησμονὴν ἡ ἀφροσύνη, ἀλλ᾽ 1,1
25 ἐπὶ πάντα ἥπλωσεν ἑαυτῆς τὸν λογισμὸν καὶ κέχηνε τὸ στόμα, τοῦ λυμή- C
νασθαι τὰ τοῦ ᾿Αδὰμ καὶ Νῶε σπέρματα, διαφόρως τὸ σῶφρον ἀπο-

3 Prov. 21, 9 — Prov. 21, 19 — 11 Jac. 1, 13 — 12 Jac. 1, 14f

W J (von Z. 22 an)

4 ἔστι + ⟨περὶ τούτου⟩? Holl 9 παρεκτείνωμεν Holl] παρεκτείνωμαι J | τὸν λόγον Holl] τῷ λόγῳ J 10 vor οὐδενὶ wohl etwas ausgefallen, etwa ⟨μηδεὶς ἀπατάσθω διὰ τῆς ἐθελοθρησκείας⟩ Holl 17 πετωμένην J 18 κεκτημένη J 20 ἀνατροπὴν Holl] ἀποτροπὴν J 21 Unterschrift τέλος τὰ κατὰ κολλυριδιανῶν τῶν τῇ Μαρίᾳ προσφερόντων J 22 Überschrift τοῦ ἁγίου ἐπιφανίου κατὰ μασαλιανῶν ξη̄ (!) ἢ καὶ π̄. darunter, nach einer roten Leiste κατὰ μασαλιανῶν οἷς συνάπτονται μαρτυριανοὶ ἐξ ἑλλήνων ὄντες καὶ εὐφημῖται καὶ σατανιανοί W κατὰ μα^σ^σαλιανῶν (σ drüber von erster Hand) οἷς συνάπτονται μαρτυριανοὶ ἐξ ἑλλήνων ὄντες καὶ εὐφημῖται καὶ σατανιανοί ξη̄ (!) ἢ καὶ π̄ J

τριβομένη καὶ τὸ πορνικὸν φρόνημα πολυτρόπως τοῖς ἀδικουμένοις ὑποσπείρουσα. φύσει γὰρ μετὰ ταύτας πάλιν τὰς αἱρέσεις μωρά τις καὶ πάσης 2 ἀφροσύνης ἔμπλεως ἐπανέστη ἡμῖν ἑτέρα τις, γελοῖος μὲν ὅλη, ἀσύστατον ἔχουσα τὸ φρόνημα, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἠπατημένων. Μασσαλιανοὶ 5 δὲ οὗτοι καλοῦνται, ἑρμηνευόμενοι εὐχόμενοι. ἦσαν δὲ πρὸ χρόνου 3 τινός, ὡς ἀπὸ τῶν καιρῶν | Κωνσταντίου καὶ δεῦρο, ἄλλοι πάλιν Εὐφημῖται εἴτ' οὖν Μασσαλιανοὶ καλούμενοι, ἐξ ἧς τάχα οἶμαι καὶ αὕτη τὸν μιμηλὸν ζῆλον ἔσχεν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐξ Ἑλλήνων ὡρμῶντο, οὔτε 4 Ἰουδαϊσμῷ προσανέχοντες οὔτε Χριστιανοὶ ὑπάρχοντες οὔτε ἀπὸ Σαμα-10 ρειτῶν, ἀλλὰ μόνον Ἕλληνες ὄντες δῆθεν καὶ θεοὺς μὲν λέγοντες, μηδενὶ δὲ ⟨τούτων⟩ προσκυνοῦντες, ἑνὶ δὲ μόνον δῆθεν τὸ σέβας νέμοντες καὶ καλοῦντες Παντοκράτορα. τινὰς | δὲ οἴκους ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες ἢ τόπους πλατεῖς, φόρων δίκην, προσευχὰς ταύτας ἐκάλουν. καὶ ἦσαν 5 μὲν τὸ παλαιὸν προσευχῶν τόποι ἔν τε τοῖς Ἰουδαίοις ἔξω πόλεως καὶ 15 ἐν τοῖς Σαμαρείταις, | ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων εὕρομεν, ἔνθα ἡ πορφυρόπωλις Λυδία τοῖς περὶ τὸν ἅγιον Παῦλον ἀπήντηκεν, ὡς καὶ οὕτως τὸ θεῖον γράμμα διηγεῖται, ὅτι, φησίν, »ἐδόκει τόπος προσευχῆς εἶναι«· καὶ προσῆλθον καὶ ἐδίδασκον οἱ ἀπόστολοι τὰς συνελθούσας κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γυναῖκας. ἀλλὰ καὶ προσευχῆς τόπος ἐν Σικίμοις, 6 20 ἐν τῇ νυνὶ καλουμένῃ Νεαπόλει, ἔξω τῆς πόλεως ἐν τῇ πεδιάδι ὡς ἀπὸ σημείων δύο, θεατροειδὴς οὕτως ἐν ἀέρι καὶ αἰθρίῳ τόπῳ ἐστὶ κατασκευασθεὶς ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν πάντα τὰ τῶν Ἰουδαίων μιμουμένων.

Ö 464 D 4 D 540 P 1068 B

4 Syrisch מצלינא (= *Meβaljana*) heißt „der Beter", und das ist der übliche Name dieser Asketen in Syrien: vgl. Brockelmann Lexicon syriacum² s. v. צלי — 8 Man hat bei diesen weder christlichen noch jüdischen „Messalianern", die den „Pantokrator" verehren und deren Kultstätten Synagogen und Kirchen ähnlich sind (Z. 13 und S. 486, 4) an die „Hypsistarier" zu denken, von denen Gregor Naz. or. 18, 5 Migne 35, 989D; 992A sagt, ihre Religion sei ein Gemisch von Heidentum und Judentum: τῆς μὲν γὰρ τὰ εἴδωλα καὶ τὰς θυσίας ἀποπεμπόμενοι τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ τὸ σάββατον αἰδούμενοι καὶ τὴν περὶ τὰ βρώματα ἔστιν ἃ μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν. Ὑψιστάριοι τοῖς ταπεινοῖς ὄνομα καὶ ὁ Παντοκράτωρ δὴ μόνος αὐτοῖς σεβάσμιος. Vgl. Cumont bei Pauly-Wissowa Realenc. 9, 444ff und Oriental. Religionen³ S. 58. — 13 φόρον = forum — 17 vgl. Act. 16, 13 — 21 zu θεατροειδὴς vgl. Kohl-Watzinger, Antike Synagogen in Galiläa S. 175

W J

2 φύσει Pet.] φασὶ W J 3 ἔμπλεος W 7 Μασσαλιανοὶ] Μαρτυριανοὶ? Holl 11 δὲ ⟨τούτων⟩ Holl] μηδὲν W J 13 φόρον W 19 τόποις W J 21 οὕτως < W | ἀέρι] ἀερίῳ Eltester

2. Οὗτοι δὲ οἱ πρότερον Μασσαλιανοὶ ἐξ Ἑλλήνων ὁρμώμενοι, 2,1
οἱ πρὸ τῶν νυνὶ τῶν δῆθεν ἀπὸ ὀνόματος Χριστοῦ ὁρμωμένων, καὶ αὐτοὶ
πῇ μὲν ἔν τισι χώραις τοιαῦτα τοπάριά τινα κατασκευάσαντες, ὡς
προσευχὰς καλούμενα καὶ εὐκτήρια, ἐν ἄλλοις δὲ τόποις φύσει καὶ ἐκκλησίας
5 ὁμοίωμά τι ἑαυτοῖς ποιήσαντες, καθ' ἑσπέραν καὶ κατὰ τὴν ἕω μετὰ
πολλῆς λυχναψίας καὶ φώτων συναθροιζόμενοι, ἐπὶ πολύ τε καταλεγ- 2
μάτιά τινα ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς σπουδαίων καὶ εὐφημίας τινὰς δῆθεν
εἰς τὸν θεὸν ποιούμενοι, ὡς ⟨διὰ⟩ καταλεγματίων καὶ εὐφημιῶν ὥσπερ C
θεὸν ἐξιλεούμενοι, ἑαυτοὺς ἀπατῶσιν. ἡ δὲ ἀγνωσία τυφλή τις οὖσα
10 πάντα ταῦτα δοκήσει οἰήσεως τοῖς πεπλανημένοις παρασκευάζει. ἐκεραυνο- 3
βολήθη δὲ πρὸ χρόνου ἓν τῶν τοιούτων κατασκευασμάτων, οὐκ ἔχω
δὲ λέγειν ἐν ποίῳ τόπῳ, τάχα δὲ ἐν τῇ Φοινίκῃ τοῦτο ἠκούσαμεν. ἀλλὰ
καί τινες τῶν ἀρχόντων ζηλωταὶ πολλοὺς ἐκ τούτων ἀπέκτειναν, διὰ
τὸ παραχαράττειν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιμιμεῖσθαι ἐκκλησίας τρόπον,
15 μὴ ὄντας Χριστιανούς, | μήτε ἐξ Ἰουδαίων ὁρμωμένους. οἶμαι δὲ Λουπ- D 541
πικιανὸς ὁ στρατηλάτης εἷς ἦν τῶν τοὺς αὐτοὺς Εὐφημίτας ⟨τοὺς ἀπὸ⟩ D
τῶν Ἑλλήνων ⟨ὁρμωμένους⟩ τιμωρησάμενος, | ἐξ ἧς προφάσεως ἐφύη Ö 466
πάλιν αὐτοῖς δευτέρα πλάνη. λαβόντες γάρ τινες τὰ τῶν τότε ἀποκταν- 4
θέντων σώματα διὰ τὴν τοιαύτην Ἑλληνικὴν ἀνομίαν καὶ θάψαντες
20 ἔν τισι τόποις, ἐκεῖ πάλιν τὰ αὐτὰ εὔφημά τε ἐπιτελοῦσι καὶ Μαρτυρια-
νοὺς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, δῆθεν διὰ τοὺς ὑπὲρ τῶν εἰδώλων μαρτυρήσαν-
τας. | P 1069

3. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ τούτων ἔτι βαθύτερόν τι διανοούμενοι, ὡς 3,1
κατὰ τὴν αὐτῶν εὐήθειαν συμβούλῳ τῇ διανοίᾳ χρώμενοι εἶπον· ὁ Σατα-
25 νᾶς μέγας ἐστὶ καὶ ἰσχυρότερος καὶ πολλὰ ἐπιτελεῖ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις.
διὰ τί οὐ μᾶλλον πρὸς τοῦτον καταφεύγομεν καὶ αὐτῷ προσκυνοῦμεν,
αὐτόν τε τιμῶμεν καὶ αὐτὸν εὐφημοῦμεν, ἵνα διὰ τῆς κολακευτικῆς
θεραπείας * μὴ ἐνεργήσῃ ἡμῖν τὰ πονηρά, ἀλλ' ὡς δούλων αὐτοῦ ἡμῶν
γεγονότων, φασί, φείδηται ἡμῶν; καὶ οὕτω καὶ οὗτοι Σατανιανοὺς ἑαυτοὺς
30 ἐπωνόμασαν.

W J

3 τοπάρια Pet. Du Cange] τροπάρια W J 4 καλούμενα Holl] καλουμένους W J 5 ὁμοίωμά τι Holl] ὁμοιώματι W J 7 σπουδαίων] + πεπονημένα Eltester 8 ⟨διὰ⟩ Corn. 13 ζηλωταὶ + ⟨γινόμενοι⟩? Holl 15/16 Lies wohl Λουκιλλιανός: dann könnte der Schwiegervater Jovians (Pauly-Wissowa Realenc. 13, 1647 Nr. 1) gemeint sein. Das würde zu der Zeitangabe S. 485, 6 stimmen. Ltz. 16/17 ⟨τοὺς ἀπὸ⟩ . . . ⟨ὁρμωμένους⟩ Holl 28 θεραπευτικῆς, aber am Rande von erster Hand θεραπείας W | * etwa ⟨ἐξιλεωθεὶς⟩ Holl 29 φείδεται W J

῾Ομοῦ δὲ τούτων τὴν αἵρεσιν ἐν ταὐτῷ συνεθήκαμεν καὶ τοὺς προειρη- 2 B
μένους ⟨τοὺς⟩ μέλλοντας ὑφ᾽ ἡμῶν νυνὶ λέγεσθαι, ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἴσα ἐν
ὑπαίθρῳ ἐξαγόμενοι, ἔξω βεβηκότες τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὸ εὔχεσθαι καὶ
ὑμνεῖν ἐσχολάκασιν. ἀλλὰ πάντα μὲν ταῦτα περιγέλαστα ὄντα ἀβλαβῆ ἐτύγ- 3
5 χανε, μὴ δυνάμενα παρεκκλίνειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ εἰς ὄνομα
Χριστοῦ ἐλέγοντο εἶναι, ἀλλὰ ῞Ελληνες τὸ πᾶν. νῦν δὲ ἀπ᾽ ἐκείνων τῶν τρό-
πων οὗτοι * νῦν καλούμενοι Μασσαλιανοί, ὧν οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος οὔτε
κεφαλὴ οὔτε ῥίζα, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσὶν ἀστήρικτοι καὶ ἄναρχοι καὶ ἠπατη-
μένοι, μὴ ἔχοντες ὅλως στηριγμὸν ὀνόματος ἢ θεσμοῦ ἢ θέσεως ἢ νομο- C
10 θεσίας. δοκοῦσι τοίνυν οὗτοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες * δῆθεν 4
εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι λέγοντες, ὡς ἀποταξάμενοι | τῷ κόσμῳ καὶ D 542
τῶν ἰδίων ἀνακεχωρηκότες, ὁμοῦ δὲ ἀναμὶξ ἄνδρες ἅμα γυναιξὶ καὶ
γυναῖκες ἅμα ἀνδράσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθεύδοντες, ἐν ῥύμαις μὲν πλατείαις,
ὁπηνίκα θέρους ὥρα εἴη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν, φησί, κτῆμα ἐπὶ τῆς γῆς.
15 ἀκώλυτοι δέ εἰσι καὶ ἐκτείνουσι χεῖρας μεταιτεῖν ὡς ἀβίωτοι καὶ ἀκτή-
μονες. οἱ δὲ λόγοι αὐτῶν ἀφρόνων ἐπέκεινα. ὃν δ᾽ ἂν τινα ἐπερωτήσῃς 5 D
ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενον, ἐκεῖνον ἑαυτὸν φάσκει οἷον δ᾽ ἂν ἐθέλοις. ἤτοι

1 Über die christlichen Messalianer, die zuerst bei Ephrem Syrus adv. haeres. sermo 22 (II 485e Assemani, syr.) nach Katharern und Audianern als die Messalianer, die „liederlich geworden sind", erwähnt werden, haben wir sonst nur Nachrichten, die später sind als Epiphanius. Die authentischen Quellen für unsere Berichterstatter sind die Akten einer Synode von Side, die Amphilochius von Ikonium abgehalten hat und einer daraufhin von Flavian (381—404) in seiner Residenzstadt Antiochia veranstalteten Synode: Photius Bibl. cod. 52 (Migne 103, 88ff) hat sie gelesen und die Berichte Theodorets KG IV 11 S. 229ff Parmentier und haer. fab. IV 11 Migne 83, 429ff beruhen auf ihnen. Vgl. K. Holl, Amphilochius v. Ikonium S. 30—38. Ferner sind durch Timotheus Presbyter (bei Cotelier Eccl. gr. mon. 3, 400 f = Migne 86 I, 45ff) und Johannes Damascenus de haeres. (Migne 94, 729ff) Auszüge aus einer Lehrschrift (ἀσκητικόν) erhalten (vgl. R. Reitzenstein, Historia monachorum et historia Lausiaca [1916], 195ff), die identisch mit den „geistlichen Homilien" des Aegypters Makarios ist: doch ist diese Literatur jünger als Epiphanius, vgl. Dörries bei Pauly-Wissowa Realenc. 14, 625ff — 7f Jes. 19, 15 — 17ff Dies wird wohl eine karrikierte Äußerungsweise des bei Theodoret bezeugten Enthusiasmus = Einwirkung des hl. Geistes sein.

W J

2 ⟨τούς⟩ Holl 6 Χριστοῦ] + πεπιστευκότες Eltester 7 * etwa ⟨ὡρμῶντο οἱ⟩ Holl 10 * etwa ⟨συναθροίζεσθαι⟩ Holl 13 μὲν] καὶ Eltester 15 ἀκώλυτος = „ungeniert" vgl. S. 83, 24

γὰρ προφήτην εἴποις, λέξουσι ὅτι προφήτης εἰμί, ἤτοι Χριστὸν ἐὰν ὀνομάσῃς, φάσκει ὅτι Χριστός εἰμι, ἤτοι πατριάρχην, τὸ αὐτὸ ἑαυτὸν ὀνομάζει ἀναιδῶς, ἤτοι ἄγγελον, καὶ ἑαυτὸν λέγει, καὶ ἁπλῶς ὢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ματαιοφροσύνης. νηστείαν δὲ οὐδ' ὅλως οἴδασιν, ἀλλὰ δῆθεν εἰς τὴν 6
5 εὐχὴν ἐσχολακότες καὶ ἀπὸ ὥρας δευτέρας ἢ τρίτης ἢ καὶ τὴν νύκτα, ἐὰν φθάσωσι πεινᾶσαι, πάν|τα ἀδεῶς ἐργάζονται, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες. P 1070
περὶ δὲ αἰσχρότητος ἢ λαγνείας | οὐ πάνυ τι δύναμαι εἰδέναι. πλὴν οὐδὲ 7 Ö 468
τούτου εἰσὶν ἀποδέοντες, μάλιστα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοινῇ τὸ κοιτάζειν ἐσχηκότες ἅμα γυναιξὶ καὶ ἀνδράσιν. οὗτοι δὲ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ εἰσὶν ἀπὸ τῆς Μέσης
10 τῶν ποταμῶν ὁρμώμενοι.

4. Ἔσχον δὲ τὸ βλαβερὸν τοῦτο φρόνημα ἀπὸ τῆς ἀμετρίας τῆς 4,1
τινων ἀδελφῶν ἀφελείας. τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν καὶ ὀρθοδόξων, μὴ γινώσκοντες τὸ μέτρον τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, τὸ κελεῦον ἀποτάσσεσθαι τῷ κόσμῳ, κτημάτων τε ἰδίων καὶ χρημάτων ἀποξενοῦσθαι, B
15 πωλεῖν τε τὰ ἴδια καὶ μεταδιδόναι πτωχοῖς, λαμβάνειν δὲ τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν ἐν ἀληθείᾳ, μὴ ⟨εἶναι⟩ ἀργὸν μήτε ἄεργον καὶ ἀκαιροφάγον, μηδὲ ⟨ἐοικέναι⟩ τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν, »ἐργάζεσθαι δὲ ταῖς ἰδίαις 2
χερσίν«, ὥσπερ καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἀποταξάμενος τῷ κόσμῳ, κῆρυξ δὲ ὢν τῆς ἀληθείας, | »οὗ αἱ χεῖρες οὐ μόνον ἑαυτῷ ἐπήρκουν, D 543
20 ἀλλὰ καὶ τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ«· οὐκ οὖσι δὲ ἐκείνοις ἀργοῖς, ἀλλ' ἅμα συμπαροῦσιν αὐτῷ ἐν τῇ ἐργασίᾳ· ὥς που καυχᾶται λέγων διδάσκει C
τε σαφέστατα »ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω« — τινὲς δὲ τῶν προειρη- 3

4 Vgl. Theod. KG IV 11, 7; S. 231, 10f Parmentier ὡς μηκέτι δεῖσθαι λοιπὸν μήτε νηστείας πιεζούσης τὸ σῶμα. — 5 Vgl. Theod. KG IV 11, 7; S. 231, 3ff Parm. μόνην δὲ τὴν σπουδαίαν εὐχὴν τὸν δαίμονα τὸν ἔνοικον ἐξελαύνειν. Theod. haer. fab. IV 11 Migne 83, 429C ἡ δὲ ἐνδελεχὴς προσευχὴ καὶ τὴν ῥίζαν τῆς ἁμαρτίας πρόρριζον ἀνασπᾷ und später τῇ δὲ εὐχῇ δῆθεν ἐσχολακότες τῆς ἡμέρας τὸ πλεῖστον καθεύδουσιν. Vgl. auch Theodor bar Khoni bei Pognon Inscr. mandaïtes p. 139ff, 203ff — 15 vgl. Matth. 19, 21 — Matth. 16, 24 — 17 vgl. 1. Cor. 4, 12; (1. Thess. 4, 11) — 19 vgl. Act. 20, 34 — 22 2. Thess. 3, 10 — 22ff προειρημένων Z. 12. Über die Messalianer Theodoret KG IV 11, 1; S. 229, 9ff Parmentier ἀποστρέφονται μὲν τὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν ὡς πονηρίαν, ὕπνῳ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐκδιδόντες etc. und haer. fab. IV 11 Migne 83, 429C οἱ τρισάθλιοι ἔργον μὲν οὐδὲν μετιᾶσι, πνευματικοὺς γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζουσι, τῇ δὲ εὐχῇ δῆθεν ἐσχολακότες τῆς ἡμέρας τὸ πλεῖστον καθεύδουσιν. Die Zusammenstellung mit den Manichäern auch Cod. Theod. XVI 5, 7, 3

W J

7 εἰδέναι] εἰπεῖν? Holl 11 τῆς[2] Holl] τῶν W J 16 ⟨εἶναι⟩ Holl 17 ⟨ἐοικέναι⟩ Pet.

μένων ἀδελφῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ Μάνη μεμαθηκότες τάχα, ἵν' οὕτως εἴπω, τοῦ ἀπὸ Περσίδος ἀναβεβηκότος, ⋆ ἅτινα οὐκ ἐχρῆν οὕτως εἶναι· σκοπεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς τοιούτους παραγγέλλει ὁ θεῖος λόγος τοὺς μηδὲν ἐργαζομένους. πεπλάνηκε γάρ τινων τὴν οἴησιν ὁ λόγος ὁ παρὰ τῷ σωτῆρι 4
5 εἰρημένος »ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον«. νομίζουσι δὲ τὴν ἀπολλυμένην εἶναι τὴν καλὴν ἐργασίαν, ⟨δι'⟩ ἧς εἰς δικαιοσύνην ἔχομεν τὸν κάματον· ἥτις ἐπληροῦτο ἐν Ἀβραὰμ D διὰ τοῦ μόσχου καὶ ἐν τῇ καματουργίᾳ τῆς χήρας διὰ τοῦ Ἠλίου, καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ Ἰὼβ διὰ τῶν αὐτοῦ παίδων καὶ κτημάτων καὶ πάντων
10 τῶν τοῦ θεοῦ δούλων τῶν εἰς δικαιοσύνην καμνόντων ταῖς ἰδίαις χερσίν, »εἰς τὸ ἐπαρκεῖν καὶ τοῖς ἐνδεομένοις«, καθὼς καὶ ἐν ἑκάστῳ μοναστηρίῳ, ἔν τε τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ καὶ ἐν πάσαις χώραις οὕτω κάμνουσιν εἰς δικαιοσύνην· ὡς ἡ μέλλιττα, ⟨ἐν⟩ χερσὶ μὲν ἔχουσα τὸν κηρὸν τῆς 5 ἐργασίας, τὴν δὲ ψεκάδα τοῦ μέλιτος ἐν τῷ στόματι, μετὰ | τῆς ἰδίας P 1071
15 ὑμνηγόρου φωνῆς τὸν τῶν πάντων δεσπότην κατὰ τὴν ἰδίαν αἴσθησιν ὑμνεῖ, ὡς καὶ Σαλομὼν μαρτυρεῖ ὅτι »τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη«, οὕτω καὶ οἱ τοῦ θεοῦ δοῦλοι οἱ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς στερεᾶς πέτρας τῆς ἀληθείας τεθεμελιωμένοι καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν ἀσφαλῶς οἰκοδομοῦντες 6 ἰδίαις χερσὶ τὰς λεπτὰς αὐτῶν ἐργασίας ἐργάζονται κατὰ τὴν ἑκάστου
20 τέχνην, ἐν στόματι δὲ σχεδὸν πᾶσαν θείαν | γραφὴν ἀπαγγέλλουσιν, ἀκμητί Ö 470 τε καὶ ἀόκνως συχνὰς ποιοῦνται τὰς ἀγρυπνίας, τοῦτο μὲν ἐν εὐχαῖς, B τοῦτο δὲ ἐν ψαλμῳδίαις, ἐνδελεχῶς δὲ | τὰς συνελεύσεις τὰς ἐξ ἔθους D 544 ἐνθέσμως τεταγμένας, διημερεύουσί τε πάντοτε ⟨κατὰ⟩ τὰς ἀδιαλείπτους 7 κατὰ διάστημα ὥρας τὰς εὐχὰς θεῷ ἀκαταγνώστως μετὰ ταπεινοφροσύνης
25 πολλῆς καὶ οἰμωγῆς ἐπιπόνου ἀναπέμποντες, ταῖς τε ἰδίαις χερσίν, ὡς ἔφην, ἐργαζόμενοι μετὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἵνα μὴ ἐπιδεεῖς γένωνται καὶ εἰς ὑποκρίσεις ἀνθρωπίνας ἐμπέσωσι, [καὶ] οὐκέτι τῷ ἀσεβοῦντι δυνάμενοι τὰ ἀληθῆ λέγειν οὔτε ἐκτὸς ῥύπου εἶναι τῶν ἀπὸ 8 ἀδικίας ἀνθρώπων πλουσίων καὶ πλεονεκτούντων τοὺς πένητας οὔτε C
30 ἐκτὸς σιτίων τ⟨οι⟩ούτων γίνεσθαι, μὴ δυνάμενοι ἐκ δικαίων πόνων

3 vgl. 2. Thess. 3, 11 (Röm. 16, 17) — 5 Joh. 6, 27 — 7 vgl. Gen. 18, 7 — 8 3. Reg. 17, 15 — 9 vgl. Hiob 1, 5 — 10f vgl. Eph. 4, 28 — 16 Prov. 6, 8c — 17 vgl. Matth. 7, 25f — 30 Th. Zahn Acta Johannis p. LXV vermutet hier Benutzung der Johannesakten

W J

2 ⋆ etwa ⟨παντὸς ἔργου ἐπιγείου ἀπέχονται⟩ Holl 5 εἰρημένος Holl] γεγραμμένος W J 6 εἶναι + ⟨καὶ⟩? Holl 7 ⟨δι'⟩ Holl 9 καὶ²] + ἐν τῷ καμάτῳ Eltester + ἐπὶ Ltz. 11 erstes καὶ < W 13 ⟨ἐν⟩ Holl 16 ὑμνεῖ Holl] ὑμνοῦσα W J 22 ἐνδελεχῶς δὲ + ⟨ποιοῦνται⟩? Holl 23 ⟨κατὰ⟩ Holl 25 vor ἀναπέμποντες + θεῷ J 27 [καὶ] Holl 30 τ⟨οι⟩ούτων Holl | δυνάμενοι Ausgg.] δυναμένοις W J

τὴν ἐφήμερον ἔχειν τροφήν, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι διὰ τὸ ἐνδεὲς τῆς ἀεργίας τραπέζης πλουσίων μετέχειν.

5. Διὸ παραγγέλλει ὁ θεῖος λόγος φάσκων »μὴ ἐπιθύμει βρωμάτων τῶν πλουσίων· ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδοῦς«. καὶ πάλιν ἐν 5 ἄλλῳ τόπῳ ὅτι »τοιαῦτά σε δεῖ παρασκευάζειν, εἰ δὲ ἀπληστότερος εἶ, μὴ ἐπιθύμει τῶν αὐτοῦ βρωμάτων«· ἐν τούτοις γὰρ ἐδοξάσθησαν οἱ παῖδες οἱ ἐν τῇ Βαβυλῶνι, ἀρνησάμενοι τράπεζαν βασιλέως καὶ αἱρησάμενοι σπέρμασιν ἀρκεῖσθαι ἢ τραπέζῃ καὶ βρώμασι, χρήμασι καὶ δόξῃ ἀποταξάμενοι, ὡς Μωυσῆς »μᾶλλον εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ 10 λαῷ τοῦ θεοῦ ἤπερ ἀπολαύειν« τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν, ἐργαζόμενος δὲ ἰδίαις χερσὶν ἔτυχε προφητείας. προβάτων γὰρ οὗτος ποιμὴν κατέστη ὁ εὐγενὴς καὶ υἱὸς θυγατρὸς βασιλέως, ἵνα μὴ ἀργὸν ἐσθίῃ ἄρτον, ὡς καὶ διδάσκει ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακώβ, λέγων ⟨τῷ⟩ Λάβαν »δός μοι ἐργασίαν, ἵνα ἐργάζωμαι ⟨καὶ ἀπολαύσω⟩ τοῦ ἰδίου ἄρτου«. καὶ αὐτὸς πάλιν 15 ποιμαίνειν προστέ|τακται παρὰ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ, ἵνα μὴ ἀργὸν ἄρτον ἐσθίωσιν οἱ δίκαιοι. τοῖς δὲ ἀποστόλοις εἴρηται ἀρκεῖσθαι τῷ λόγον κηρύττειν, ἵνα μὴ ἀσχολῶνται ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐπὶ τὸ κήρυγμα τὴν | πορείαν ποιούμενοι. »ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ« καὶ »ἀρκετὸν τῷ ἐργαζομένῳ ἡ τροφὴ αὐτοῦ«. καὶ 20 τοῖς δὲ ποιμέσιν ὡσαύτως διὰ τὴν τῶν λαῶν συχνὴν ἀσχολίαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν καὶ ἐνδελεχῆ λειτουργίαν φησὶν ὁ θεῖος λόγος »τίς ποιμαίνει ποίμνην καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐ μεταλαμβάνει;« καὶ φησί »τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν«, 25 ἵνα τὸν πρεσβύτερον ἢ τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἐλαττούμενον τῆς ἐφημέρου τροφῆς καταστήσειε, προτρεπόμενος λαοὺς ἐκ δικαίων πόνων νέμειν τὰ πρὸς τροφὴν τοῖς ἱε|ρεῦσι διὰ ἀπαρχῶν τε καὶ προσφορῶν καὶ τῶν ἄλλων· ὧν ἐξουσίαν ἔχοντες οἱ ἐκ θεοῦ τοὺς λαοὺς ὁδηγεῖν προστεταγμένοι οὐδὲ τούτοις κέχρηνται κατακόρως οἱ θεῷ τελείως εὐαρεστεῖν 30 ἐπαγγελλόμενοι.

5,1 — 2 — D — 3 — P 1072 — 4 — D 545 — 5 — B — 6 — Ö 472 — C

6. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ⟨τῶν⟩ τοῦ θεοῦ ἱερέων ⟨τινὲς⟩ καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον αὐτῶν μετὰ τὸν θεὸν

6,1

3 Prov. 23, 3 — 5 Prov. 23, 2f — 6 vgl. Dan. 1, 18ff — 9 Hebr. 11, 25 — 13 wo? (vgl. Gen. 29, 15ff) — 16 Vgl. Didache 11, 3ff; 13, 1 — 18 Matth. 10, 10 — 19 vgl. 1. Tim. 6, 8 — 22 1. Cor. 9, 7 — 24 2. Tim. 2, 6

W J

5 τοιαύτας ἔδει W J corr. Klost. 7 πράπεζαν J 13 ⟨τῷ⟩ Holl 14 ⟨καὶ ἀπολαύσω⟩ Holl 17 λόγον Pet.] λόγῳ W J 20 δὲ Holl] τε W J 31 ⟨τῶν⟩ Holl | ⟨τινὲς⟩ Holl

ἐν Χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ
κατὰ τὸ δυνατόν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ταῖς ἰδίαις χερσὶν
ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἂν ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι καὶ ⟨τῇ⟩ τῆς
ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείᾳ εὕροιεν ⟨ἐργάζονται⟩ τέχνην,
5 ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, [καὶ] 2
διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη τοῖς τε ἀδελφοῖς D
καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν, ⟨τὴν ἐξ⟩ ἀπαρχῶν δέ φημι
καὶ προσφορῶν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ χειρῶν εἰργασμένων, δι' ὑπερ-
βολὴν διαθέσεως πρὸς θεὸν καὶ τοὺς πέλας ἑκουσίως μεταδιδοῦσα· καίτοι 3
10 γε μὴ ἀναγκαζομένων αὐτῶν μήτε κατακρινομένων, ἀλλὰ δικαιοσύνης
πόνους καὶ ἐργασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐχόντων καὶ κατὰ δικαιοσύνην
σιτουμένων, δι' ὑπερβολὴν δὲ προαιρέσεως | τοῦτο αὐτῶν ποιούντων. D 546
ἐπιποθεῖ γὰρ αὐτῶν ἡ ἔνθεος ψυχὴ καὶ ἐν φόβῳ θεοῦ ἐστηριγμένη καὶ 4
ἐκ πνεύ|ματος ἁγίου τὴν γνῶσιν κεκτημένη πλούτου ἐπουρανίου, τοῦ P 1073
15 κατὰ δικαιοσύνην μετὰ ἐπαίνου καὶ κλέους καὶ ἀριστείας, τοῦ διὰ θείων
δογμάτων καὶ θείας μελέτης ἁγίας γραφῆς καὶ λογίων θεοῦ, ψαλμῳδιῶν
τε καὶ συνάξεων, ἁγίων νηστειῶν τε καὶ ἁγνείας καὶ πολιτείας καὶ τῆς
διὰ χειρῶν ἕνεκεν δικαιοσύνης μετὰ προαιρέσεως ἐργασίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλῳ προελήφθησαν τύπῳ οἱ αὐτοὶ τίμιοι ἡμῶν ἀδελφοί, 5
20 οἱ κατὰ Μεσοποταμίαν ἐν μοναστηρίοις ὑπάρχοντες εἴτουν μάνδραις
καλουμέναις, κόμαις γυναικικαῖς ⟨χρῆσθαι⟩ προβαλλόμενοι καὶ σάκκῳ
προφανεῖ ἐπερειδόμενοι. ἔδει δὲ τὰ τῆς ἁγίας παρθένου ⟨τοῦ Χριστοῦ, B

19 *οἱ αὐτοὶ* vgl. S. 488, 12 — 21 vgl. Eusebius Al. de astron. 6; Migne 86, 1, 460 Af *ὀλίγοι εἰσὶν οἱ κατὰ θεὸν πολιτευόμενοι, ἀλλὰ κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν ταῦτα ποιοῦσι καὶ προβάλλουσι σακκοφορίαν καὶ κομῶσι τὰς κεφαλὰς καὶ περιπατοῦσιν ἐπιδεικτικῶς, ἐπιδεικνύμενοι τοῖς ἀνθρώποις τὰ κατορθώματα ἑαυτῶν καὶ θέλουσι κληθῆναι ἅγιοι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων* Didymus zu Psal. 68, 12; Migne 39, 1453C Diodorus Tars. zu Psal. 68, 12; Migne 33, 1604 B — Dazu die *σακκοφόροι* bei Basil. ep. can. 47 (ep. 199 Migne 32, 729c) Amphilochius von Ik. bei Ficker Amphilochiana I 43, 23 *εὑρὼν γάρ τινας εἰς αὐτοὺς σάκκινα φοροῦντας ἐχώρισεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φορούντων τὰ ἐρινᾶ ἱμάτια* cod. Theod. XVI 5, 7, 3 (gegen die Manichäer) *cum praesertim nonnulli ex his Encratitas, Apotactitas, Hydroparastatas vel Saccophoros nominari se velint* vgl. ibid. 5, 9, 2; 5, 11

W J

2 *εἰ* < W 3 ⟨*τῇ*⟩ Holl | 4 ⟨*ἐργάζονται*⟩ Holl 5 [*καὶ*] Holl 7 ⟨*τὴν ἐξ*⟩ Holl 9 *τοὺς* Eltester] *τοῖς* WJ 19 der Korrektor von J stellt um *τύπῳ προελήφθησαν* 20 *μεσοποταμίοις* W 21 ⟨*χρῆσθαι*⟩ Holl 22 ⟨*τοῦ Χριστοῦ, τῆς*⟩ Holl, vgl. S. 497, 8 und I 146, 6

τῆς⟩ μητρὸς ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας τέκνα ὑπάρχειν σεμνά, οἰκουρά, θεῷ λατρεύοντα κρυφίως τῷ εἰδότι τὰ κρύφια καὶ ἀποδιδόντι ἐν τοῖς φανεροῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εὐσχημόνως ⟨περιπατεῖν⟩ διὰ τοὺς ἔξω καὶ μὴ βούλεσθαι λαβεῖν ἀπὸ τῶν ὁρώντων τὸν μισθὸν καὶ τὴν χάριν. ἀλλό- 6
5 τριον γάρ ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σάκκος προφανὴς καὶ κόμη ⟨μὴ⟩ ἐκτεμνομένη ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων· »ἀνήρ, γάρ φησιν, οὐκ ὀφείλει κομᾶν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων«. | C Ö 474

7. Τὸ δὲ χεῖρον καὶ ἐναντίον οἱ μὲν τὸ γένειον, τὴν μορφὴν τοῦ 7,1 ἀνδρός, ἀποτέμνουσι, τρίχας δὲ τῆς κεφαλῆς πολλάκις κομῶσι. καὶ
10 περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου ἐν ταῖς διατάξεσι τῶν ἀποστόλων φάσκει ὁ θεῖος λόγος καὶ ἡ διδασκαλία μὴ φθείρειν τουτέστι μὴ τέμνειν τρίχας γενείου μηδὲ ἑταιρισμῷ κατακο⟨σ⟩μεῖσθαι μήτε ὑπερηφανίας ὑπό- D δειγμα δικαιοσύνης τὴν προσέλευσιν ἔχειν. ἔπρεπε γὰρ Ναζιραίοις τοῦτο 2 μόνον διὰ τὸν τύπον. τύπῳ γὰρ ἤγοντο οἱ παλαιοὶ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι,
15 ἔχοντες κόμην ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τὴν εὐχήν, ἕως ὅτου ἦλθεν ἡ εὐχὴ τοῦ κόσμου καὶ ἐτελειώθη· | κεφαλὴ δὲ πέφηνεν ὁ Χριστός, ὁ μονογενὴς D 547 υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐγνώσθη τῷ κόσμῳ ὁ ὢν ἀεὶ καὶ μὴ γινωσκόμενος παρὰ τῇ πάσῃ ἀνθρωπότητι ἢ μόνον ἐνίοις τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν, ἵν' ὅταν γνῶμεν τὴν κεφαλήν, μὴ »καταισχύνωμεν τὴν κεφαλήν«. οὐ 3
20 γὰρ ἕνεκεν τῆς ἰδίας | κεφαλῆς λέγει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδίας εἰς Χριστὸν P 1074 ἐνσκήπτει τὸ τῆς χλεύης ἔργον, ᾗ φησιν ὁ ἀπόστολος »αὐτὴ ἡ φύσις οὐ διδάσκει ὑμᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι;« αὕτη δὲ ἡ ἀτιμία οὐκ ἐπαινετὴ ὡς ἐκείνη, ⟨περὶ ἧς φάσκει ἡ γραφὴ⟩ λέγουσα ὅτι »αἰσχύνης καταφρονήσας«. οὐ γὰρ διὰ θεὸν ἡ ἀρετή, κἄν τε διὰ θεὸν
25 ὑποληφθείη, ἀλλὰ διὰ φιλονεικίαν ὁ τρόπος παρελθόντος τοῦ κατὰ νόμον τύπου καὶ ἐλθούσης τῆς ἀληθείας. λέγει δὲ »εἴ τις δοκεῖ φιλόνεικος 4 εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν οὔτε αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ«. παρεξέβαλεν οὖν τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους καὶ ποιοῦντας, ἐν φιλο- B νεικίᾳ δὲ ὄντας ἀπό τε τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀποστόλων καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ

1 vgl. Matth. 6, 6 — 3 vgl. 1. Thess. 4, 12 — 6 1. Cor. 11, 7 (14) — 10 vgl. Didasc. I 2 S. 5, 1. 4, 27 ff Flemming; I 3, 11. 8. 9 S. 12 und 10 Funk — 15 vgl. Jud. 13, 5 — 19 1. Cor. 11, 4. 5 — 21 1. Cor. 11, 14 — 24 Hebr. 12, 2 — 26 1. Cor. 11, 16

W J 4—19 Niceph. Antirrhet. bei Pitra Spicil. Solesm. IV 355, 33—356, 15

1 τέκνα ὑπάρχειν Holl] ὑπάρχειν τέκνα W J 3 ⟨περιπατεῖν⟩ Holl 6 ⟨μὴ⟩ Salmasius 7 φησιν < Niceph. 8 Τὸ Niceph.] τί W J 10 οὖν < Niceph. 12 ἑταιρικῶς? Holl | κατακο⟨σ⟩μεῖσθαι Corn.] κατακομεῖσθαι W J 13 Ναζιραίοις Holl] Ναζωραίοις W J Niceph. 14 ἤγοντο Corn.] ἠγοῦντο W J 23 ⟨περὶ ἧς φάσκει ἡ γραφὴ⟩ Holl 29 δὲ Holl] τε W J

ἐκκλησίας. ἀλλὰ ταῦτα ἠναγκάσθημεν λέγειν διὰ τὴν πρόφασιν τῶν 5
προειρημένων Μασσαλιανῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ λαβόντες ἐκεῖθεν τοῦ φρονήματος τὴν νόσον καὶ ἐκτραπέντες τὴν διάνοιαν ἐξώκειλαν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ κατέστη αἵρεσις ἐν δεινότη⟨τι⟩ ἀργίας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν.

5 8. Ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων καὶ αὐτῶν ἀκηκόαμεν τῶν εἰς χλεύην 8,1 τῷ κόσμῳ καταστάντων καὶ συρφετώδη νοῦν καὶ λόγους ἐξεμούντων, C ἀσυστάτων δὲ ὄντων καὶ ἀνελπίστων καὶ τῆς τοῦ θεοῦ οἰκοδομῆς ἔξω βεβηκότων. ὅθεν καὶ περὶ τούτων ὀλίγα διαλαβόντες αὖθις εἰς ἀνατροπὴν αὐτῶν ἐργασόμεθα. καὶ πρῶτον μὲν ὅτι γυναῖκας μετὰ | ἀνδρῶν 2 Ö 476
10 ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι οὔτε ἀπὸ παλαιᾶς συνηθείας τῶν φύσει συζυγιῶν γεγενημένων ὁ δίκαιος ὁρίζει λόγος, ἀλλὰ ἄνδρα πρὸς γυναῖκα ἐπὶ τὸ αὐτὸ ⟨εἶναι⟩ ἕνα πρὸς τὴν μίαν, ὡς Ἀδὰμ πρὸς τὴν Εὔαν, ὡς | Σάρρα πρὸς D 548 τὸν Ἀβραὰμ εἶχεν, ὡς Ῥεβέκκα τῷ Ἰσαὰκ συνῆπτο. εἰ γὰρ καί τινες τῶν 3 D πατέρων δύο καὶ τρεῖς γυναῖκας ἐσχήκασιν, οὐκ ἐν μιᾷ οἰκίᾳ αἱ γυναῖκες
15 ἦσαν. χοίρων γὰρ τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ κτηνῶν ἡ τοιαύτη συνάφεια. οὗτοι δὲ μᾶλλον εἰς ἔκπληξιν ἡμᾶς ἀναγκάζουσι φέρεσθαι, ἐπαγγελλο- 4 μένων αὐτῶν πρὸς γυναῖκας συνάφειαν μὴ ἔχειν, τοὐναντίον μᾶλλον τὴν χλεύην ἀπεργαζόμενοι καὶ τὴν τελείαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι αἰσχύνην. εἰ γὰρ καὶ γαμετὰς εἶχον οἱ τοιοῦτοι, σποράδην, οὐκ ἀναμὶξ ταύτας 5
20 ὤφειλον κεκτῆσθαι. εἰ δὲ καί εἰσιν ἐν συζυγίᾳ, οὐκ ἔδει αὐτοὺς τὸ ἐκ θεοῦ καταδειχθέν, ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα συνά|φειαν μετὰ εὐσχημοσύνης καὶ P 1075 σεμνότητος καὶ ἐπιστήμης, [καὶ] ἐξ ἰδίας ἐλευθερίας ἐπὶ τὸ μέσον φέροντας φωρᾶσ⟨θ⟩αι. εἰ δὲ καὶ ἀπέσχοντο γυναικῶν ἐν ἁγνείᾳ τινὲς ὄντες καὶ 6 ἐν ἐγκρατείᾳ, ἐξύβρισαν τὸ δίκαιον διὰ τῆς ἀνοησίας καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς
25 πολίτευμα διὰ τῆς ἐν ἀφροσύνῃ ἀφειδοῦς ἐργασίας, οὐ τῶν ἀποστόλων τοῦτο πεπραχότων, οὐ τῶν πρὸ τῶν ἀποστόλων προφητῶν τοῦτο διαταξαμένων.

9. Μωυσῆς γοῦν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀναλαβὼν τὴν ὑμνηγορίαν ᾄδει τῷ 9,1 θεῷ ᾆσμα, ἀνελθὼν ἀπὸ θαλάσσης, φάσκων »ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως B
30 γὰρ δεδόξασται, ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν«. ὁμοῦ δὲ ἐπεφώνουν αὐτῷ οἱ ἄνδρες καὶ οὐδαμοῦ γυναῖκες, ἵνα τὴν εὔτακτον δείξῃ διάθεσιν, ἵνα τὸ σεμνὸν τῆς εὐταξίας τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ κηρύξῃ. εἶτα 2

2 προειρημένων S. 487, 7 — 29 Ex. 15, 1

W J

3 τῆς ἀληθείας? Holl 4 δεινότη W J corr. Pet. 9 γυναῖκες W J 10/11 γεγενημένων Holl] κεκτημένων W J 11 ἄνδρα πρὸς γυναῖκα Holl] ἀνὴρ γυνὴ W J [ἀνὴρ γυνὴ] Öh. Dind. 12 ⟨εἶναι⟩ Holl 16 φέρεσθαι Holl] φέρειν W J 18 lies wohl ἀπεργαζομένων und ἐνδεικνυμένων Holl 20 ὤφελον J 22 nach ἐπιστήμης wohl etwas ausgefallen, etwa ⟨ἐπιτελεῖσθαι προσῆκον⟩ Holl | [καὶ] Holl 23 φωρᾶσ⟨θ⟩αι Holl

μετέπειτά φησι »καὶ λαβοῦσα Μαριὰμ τὸ τύμπανον ἦρχε τῶν γυναικῶν καὶ ἔλεγεν· ᾄσωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται«. καὶ γυναῖκες ὁμοῦ ἐπεφώνουν τῇ ὁμοτρόπῳ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γένους ὑπαρχούσῃ καὶ ἔν τινι προαγούσῃ, διὰ τὴν ἀνεπιστήμονα καὶ [τὴν] συρφετώδη διάνοιαν
5 τῶν ἀναμὶξ ἐργαζομένων ἑτεροδιδασκαλίας. περὶ | δὲ τῆς ἀναστάσεώς 3 CD 549 φησιν ὁ προφήτης »καὶ κόψονται κατὰ φυλήν, φυλὴ κατέναντι φυλῆς· φυλὴ τοῦ Νάθαν καθ' ἑαυτὴν καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ τοῦ Ἰούδα καθ' ἑαυτὴν καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς« καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι διατάσσουσι τῇ ἐκκλησίᾳ, οὕτω καὶ ὁ κύριος 4
10 διέταξεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἀπὸ μιᾶς τὸ ὑπόδειγμα ἡμῖν κηρύττων, φήσας τῇ μητρὶ αὐτοῦ »μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα«. D οὕτως ὁ Γιεζεὶ προσέρχεται τῇ Σουμανίτιδι, ἀπωθούμενος ταύτην, 5 ἵνα μὴ ἀφανίσῃ τὸ τάγμα, ἵνα μὴ ὑβρίσῃ τὸν θεσμὸν τῶν προφητῶν. ὁ δὲ προφήτης πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος κατώδυνον | ἑώρα τὴν Σου- Ö 478
15 μανῖτιν, παραμυθίας δὲ χάριν ὑπερβέβηκε τὴν τάξιν καὶ ἀνεδέξατο πρὸς τὴν ὥραν παραμυθίας τῆς γυναικὸς χάριν, ἴσον ἡγησάμενος τὸ ἅπτεσθαι τῶν αὐτοῦ ποδῶν παρὰ συνήθειαν τὴν γυναῖκα ⟨ἕνεκεν⟩ τῆς αὐτῆς ἐν τῇ διανοίᾳ κακώσεώς τε καὶ λύπης. καὶ τί μοι πολλὰ λέγειν περὶ τούτων | τῶν τοὺς κύνας μιμουμένων καὶ τοὺς ὗας ζηλούντων; περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν 6 P 1076
20 ἑαυτὸν Χριστόν, τίνι μανίας ὂν οὐκ ὀφθείη τὸ δόγμα τῶν σύνεσιν κεκτημένων ἢ ⟨τὸ⟩ λέγειν ὅτι προφήτης ἐγώ; τί γὰρ προφητείας παρ' αὐτοῖς εἶδος φαινόμενον ἢ ποῖον Χριστοῦ θαυμαστὸν ἔργον γίνεται; εἰ δὲ αὐτὸς Χριστός, εἰς ποῖον κύριον ἤλπικέ τε καὶ πεπίστευκε; τί τὰ τῆς πλάνης κενοφωνήματα; τί τῶν ἀνοήτων τὰ δόγματα; ἀλλὰ ἀρκέσει
25 καὶ περὶ ταύτης τὰ εἰς αὐτὴν εἰρημένα.

10. Καὶ ἕως ὧδε ἐχέτω τὸ σφραγίσαι καὶ τελειῶσαι τὴν πᾶσαν ἡμῶν 10,1 B περὶ τούτων πραγματείαν, τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐπιφανέντος καὶ βοηθήσαντος, ὡς ὁμολογεῖν ἔστιν ἐκ πάσης ψυχῆς καὶ διανοίας εὐχαριστεῖν ⟨τε⟩ αὐτῷ τῷ κυρίῳ, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐπηγγειλάμεθα ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ κατη-
30 ξιώθημεν τελειῶσαι, κατὰ ⟨π̄⟩ αἱρέσεων δέ φημι τὴν διήγησιν καὶ ἀνατροπὴν ποιησάμενοι, ἅμα | τε καὶ ἀποκαλύψαντες παρ' ἑκάστῃ τί D 550 πράττεται, ὡς κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόστασιν τῆς ἀσθενοῦς ἀνθρωπότητος. ἕως γὰρ ἐνταῦθα ὀγδοήκοντα αἱρέσεων, ὧν ἐνηχήθημεν ⟨ἐν⟩ 2 τῷ κόσμῳ καὶ ἔγνωμεν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς ὀνομασίας καί τινων τὰς

1 Ex. 15, 20f — 6 Sach. 12, 12 — 11 Joh. 20, 17. Er deutet die Maria als Mutter Jesu! — 12 vgl. 4. Reg. 4, 27 — 14 vgl. 4. Reg. 4, 27 — 16 vgl. 4. Reg. 4, 37

W J

4 [τὴν] Holl 17 ⟨ἕνεκεν⟩ Holl 21 ⟨τὸ⟩ Holl 28 ⟨τε⟩ Holl 30 ⟨π̄⟩ Holl | δέ Holl] τε W J 32 ὑμετέραν W J 33 ⟨ἐν⟩ Öh.

ῥήσεις, προφάσεις τε καὶ σχέσεις, τὰς ὁρμὰς καὶ τὰ αἴτια ἀπαραλείπτως C
ὑποδείξαντες, θαυμασμῷ φερόμενοι ἐκπεπλήγμεθα τὸ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ
εἰρημένον ὅτι »ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί,
⟨καὶ⟩ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου«.
5 ὡς οὖν περὶ τῶν παλλακῶν τούτων τῶν ὀγδοήκοντα εἰρηκότες ἀπ᾽ ἀρχῆς, 3
Βαρβαρισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ Σκυθισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ
Σαμαρειτισμοῦ ὀνομασίας, τῶν οὐκ οὐσῶν ἐνθέσμων γυναικῶν οὐδὲ
ἀπὸ τοῦ βασιλέως πεπροικισμένων οὐδὲ ἐν διαθήκαις τῶν τέκνων αὐτῶν D
κληρονομεῖν δυναμένων (φύσει μὲν γάρ εἰσιν ἑβδομήκοντα πέντε καὶ τούτων 4
10 αἱ μητέρες πέντε, ὥσπερ Ἑλληνισμός, ἀφ᾽ οὗ Ἕλληνες, καὶ Ἰουδαϊσμός, ἀφ᾽
οὗ Ἰουδαῖοι, καὶ αἵρεσις Σαμαρειτική, ἀφ᾽ οὗ Σαμαρειτισμός, καὶ Χριστια-
νισμός, ἀφ᾽ οὗ ἐξεκλάσθησαν ὥσπερ κλάδοι αἱ ἀφορισθεῖσαι αἱρέσεις, εἰς 5
ὄνομα Χριστοῦ κληθεῖσαι, μὴ οὖσαι δὲ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ αἱ μὲν ἀπὸ μήκο-
θεν αὐτοῦ πολὺ διεστῶσαι, αἱ δὲ | διά τι ἐλάχιστον ἀποκληρονόμους P 1077
15 καὶ ξένας αὐτοῦ ἑαυτὰς καταστήσασαι καὶ τὰ αὐτῶν τέκνα τῶν οὐκ | Ö 480
οὐσῶν ἐνθέσμων, ἔξω δὲ βεβηκυιῶν, μόνον δὲ τὸ ὄνομα ἐπικεκλημένων
Χριστοῦ) περιλειφθήσεται ἡμῖν ἡ περὶ ἀληθείας ἀπόδειξις, αὐτῆς τε 6
τῆς περιστερᾶς τῆς μονωτάτης ὑπὸ τοῦ νυμφίου ἐπαινουμένης.

11. Καὶ ἐν σχολῇ ἡμῶν γενομένων καὶ σφόδρα ἱκετευσάντων θεὸν 11,1
20 σύντομον μὲν τῇ διαλογῇ, ἀσφαλῆ δὲ τῇ παραδόσει [καὶ] ὑπὲρ ἀληθείας B
ἀπολογίαν ἐν τῷ ἑξῆς ποιησόμεθα, οὐκ αὐτῆς ὑστέρας οὔσης, ἀλλὰ πρώ|- D 551
της καὶ ἤδη δὲ [τῶν] πρὸ τῶν αἱρέσεων ἐν τῇ ἐνδημίᾳ Χριστοῦ ἀνωτάτω
ἡμῖν ὑπομνησθείσης· νῦν δὲ πρώτην οὖσαν * καὶ Χριστῷ συνημμένην 2
ἁγίαν νύμφην ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας [καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ
25 παρουσίας], ἥτις ἐστὶ σὺν τῷ Ἀδὰμ πεπλασμένη καὶ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ 3
Ἀβραὰμ πατριάρχαις κεκηρυγμένη καὶ μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ πεπιστευμένη
καὶ διὰ Μωυσέως ἀποκαλυφθεῖσα καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ προφητευομένη, ἐν
Χριστῷ δὲ ἀναδειχθεῖσα καὶ σὺν Χριστῷ ὑπάρχουσα, ἐν ὑστέρῳ δὲ
⟨καιρῷ⟩ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐγκωμιαζομένη. δεῖ γὰρ τὸν ἀγωνιζόμενον πρῶτον 4
30 ἐνίστασθαι τῷ ἀγῶνι τῷ τε καμάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἀγῶνος παλαίσ-
μασιν, ἵνα ὕστερον τὸν στέφανον κομισάμενος μετὰ τοῦ στεφάνου ἐν C
ἀγαλλιάσει διατελοίη, οὐ τοῦ στεφάνου ὑστάτου ὄντος, ἀλλὰ προκειμένου
μὲν τῆς πάλης, ὕστερον δὲ διδομένου εἰς χαρὰν καὶ εἰς ἀγαλλίασιν τῷ
κεκμηκότι. ταῦτα δὲ περὶ τούτων εἰρηκότες ἐπὶ τοὺς προειρημένους 5

3—4 Cant. 6, 7f — 5ff Vgl. I S. 156, 26ff und unten S. 498, 29ff —
22f I S. 155, 18—156, 5; S. 227—233

W J

4 ⟨καὶ⟩ Pet. 5 ἀπ᾽ ἀρχῆς + ⟨τουτέστιν⟩? Holl 7 σαμαρεισμοῦ W J
11 αἵρεσις Holl] αἱρέσεις καὶ W J 20 [καὶ] Holl 22 [τῶν] Holl 23 * etwa
⟨ὑμνῶμεν⟩ Holl 24/25 [καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας] Dind. 29 ⟨καιρῷ⟩ Holl

παρέλθωμεν λόγους, δεῖξαι ⟨θέλοντες⟩ πῶς ὀγδοήκοντα μέν εἰσι παλλακαί, ἑξήκοντα δὲ βασίλισσαι, πῶς μία ἡ παρθένος καὶ ἁγνὴ [καὶ] 6 νύμφη ὁμοῦ καὶ περιστερὰ καὶ ἀμνάς, πόλις δὲ ἁγία θεοῦ καὶ »στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας« καὶ »πέτρα στερεά, ἐφ' ἧς πύλαι Ἅιδου 5 οὐ κατισχύσουσιν«. ὁμοῦ γὰρ ἐν πᾶσι θεὸν ἐπικαλούμενοι καὶ ἐπικαλεσά- 7 D μενοι ἐτύχομεν τῆς ἐπαγγελίας πληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν κατὰ αἱρέσεων πασῶν φημι, ἥτινι ἐπαγγελίᾳ καὶ ἄχρι τῆς τῶν Μασσαλιανῶν ἐφθάσαμεν αἱρέσεως. καὶ αὐτὴν δὲ καταπεπατηκότες τῷ ὑποδήματι τοῦ εὐαγγελίου, ὥσπερ χαμαιλέοντα πολύπουν, ἀειδῆ, ἄμορφον, δυσοδ- 10 μίαν πνέουσαν, ἐν πᾶσι θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ⟨δοξάζοντες⟩ πατέρα ἐν υἱῷ, υἱὸν ἐν πατρί, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. | | | P 1078 D 55[2] Ö 482

Σύντομος ἀληθὴς λόγος περὶ πίστεως καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας.

15 1. Τὰ μὲν πολυειδῆ καὶ πολύτροπα καὶ πολυσχιδῆ τῶν σκολιῶν βου- 1,1 λευμάτων τῶν ἐναντίων διαλαβόντες προπετῆ διδάγματα καὶ πρὸς εἶδος B καὶ γένος διελόντες φροῦδα καὶ ἕωλα δυνάμει θεοῦ διηλέγξαμεν, τόν τε ἄπειρον τῶν ἀπὸ ἑκάστης αἱρέσεως βλασφημιῶν καὶ αἰσχρολογιῶν καὶ ἀηδεστάτων αὐτῶν μυστηρίων κλύδωνα διανηξάμενοι, μάλα μόλις 2 20 τῶν ζητημάτων * πάντη ἐπιλυσάμενοι καὶ τὴν τούτων μοχθηρίαν ὑπερβεβηκότες, τοῖς τῆς ἀληθείας γαληνίοις ἐπλησιάσαμεν χωρίοις, πάντα μὲν τόπον δυσθαλάττ⟨ι⟩ον διαπεράσαντες καὶ πᾶσαν ζάλην καὶ ἀφρισμὸν καὶ κυμάτων κύρτωσιν ὑπομεμενηκότες, σάλον δὲ ὡς εἰπεῖν καὶ ἰλίγγας, 3 C βράχη τε οὐ τὰ τυχόντα καὶ θηριοβόλους τόπους θεασάμενοι, ἐν πείρᾳ 25 τε τούτων διὰ τῶν λόγων γεγενημένοι, τὸν τῆς εἰρήνης λιμένα νυνὶ θεώμενοι, εἰς ὃν καταῖραι σπεύδοντες δι' εὐχῆς πάλιν τὸν κύριον ἀξιοῦμεν· ἤδη μὲν παντὸς φόβου καὶ θορύβου καὶ ναυτιάσεως ὑπολω- 4

1 vgl. Cant. 6, 7f — 3 1. Tim. 3, 15 — 4 Matth. 16, 18 — 8 vgl. Eph. 6, 15

W J

1 παρέλθομεν W J | ⟨θέλοντες⟩ Holl 2 [καὶ] Holl 3 στῦλος Holl] πίστις W J 4 [ἐφ'] Klost. 7 μασαλιανῶν J 10 ⟨δοξάζοντες⟩ Holl 12 Unterschrift in W J τέλος τὰ κατὰ μασαλιανῶν αἱρετικὰ δόγματα 15 πολυσχεδῆ J | βουλεύματα J corr. Pet. 18 τῶν Holl] τὸν J 20 * etwa ⟨τὰ πλήθη⟩ Holl 22 δυσθαλάττ⟨ι⟩ον Holl

φῶντες, ⟨ἐν⟩ ἕξει δὲ καλλίστῃ τὰς ἀπὸ τῆς στερεᾶς αὔρας ἐμπνεόμενοι
καὶ ἀσφαλείας ⟨τυχόντες⟩ [καὶ] τοῦ τε εὐδίου λιμένος ἐνισχυόμενοι
τῷ πνεύματι ἤδη γεγήθαμεν, πολλὰ μέν, εἰ δεῖ τἀληθῆ λέγειν, μοχθηρὰ 5
ἐπὶ τούτοις καὶ ὕβρεις οὐ τὰς τυχούσας ὑποστάντες καὶ γῆν καὶ θάλατταν D
5 ὡς εἰπεῖν πεζεύσαντές τε καὶ ποντοπορήσαντες, τῆς μὲν γῆς τὰ τράχη
καὶ τῆς ἐρήμου τὰς δυσχωρίας καὶ τῶν προειρημένων πελάγων τοὺς
κινδύνους, ὁμοῦ τε πόλιν ὁρῶντες, ἐπ' αὐτὴν σπεύσωμεν, τὴν ἁγίαν 6
Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν παρθένον Χριστοῦ καὶ νύμφην, ἀσφαλῆ τε βάσιν
καὶ πέτραν, σεμνήν τε μητέρα ἡμῶν, Χριστοῦ ⟨δὲ⟩ | νύμφην, εὐκαιρότατα D 553
10 καὶ αὐτοὶ λέγοντες »δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου καὶ εἰς τὸν
οἶκον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ« καὶ τὰ ἑξῆς. | P 1079

2. Ἄγε τοίνυν, οἱ Χριστοῦ παῖδες υἱοί τε τῆς ἁγίας θεοῦ ἐκκλησίας, 2,1
οἱ τόδε τὸ σύνταγμα τῶν ὀγδοήκοντα αἱρέσεων ἢ μέρος αὐτῶν διερχόμενοι
καὶ σὺν ἐμοὶ τὸν τοιοῦτον ὄγκον τῶν προειρημένων μοχθηρῶν διδασκαλιῶν
15 διανηξάμενοι, διαπεζεύσαντές τε τὴν τοσαύτην ἔρημον, φοβεράν τε καὶ
ἐν δίψει κατατεταγμένην, ἐπικαλεσώμεθα τὸν τῶν | ὅλων κύριον, πάλαι 2 Ö 484
μὲν ἐν ἐπιθυμίᾳ τούτου ὄντες καὶ καθ' ἕκαστον τόπον τῶν αἱρέσεων
τούτων, ὥσπερ ἐν Μερρᾷ τόπῳ καὶ ἐν δίψει τῆς φοβερᾶς ἀβάτου ἐρήμου,
ἀεὶ συναντῶντες τοῖς σκολιοῖς αὐτῶν λόγοις, ἐπιφωνήσωμεν καὶ αὐτοί 3 B
20 »ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ
ἡ ψυχή μου πρὸς σέ, ὁ θεός«, καὶ πάλιν »πότε ἔλθω καὶ ὀφθήσομαι τῷ
προσώπῳ τοῦ θεοῦ;« διὰ τοῦτο τάχιον καὶ αὐτοὶ ἐπικαλεσώμεθα, 4
οὐχ ὡς ἐκεῖνος ἐκάλει τὴν νύμφην, νυμφίος αὐτῆς τυγχάνων καὶ κύριος
καὶ δεσπότης καὶ βασιλεὺς καὶ θεὸς καὶ ὑπέρμαχος, ἀλλ' ὡς δοῦλοι 5
25 αὐτοῦ ἡμεῖς ἐπικαλεσώμεθα, συνῳδὰ [τῷ] αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγοντες
»δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου νύμφη, ὅτι ὅλη καλὴ εἶ καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί«·
ὁ παράδεισος τοῦ μεγάλου τεχνίτου, ἡ πόλις τοῦ ἁγίου βασιλέως, ἡ 6 C
νύμφη τοῦ ἀσπίλου Χριστοῦ, ἡ παρθένος ἡ ἁγνή, μόνῳ ἑνὶ ἀνδρὶ ἐν πίστει

10 Jes. 2, 3 — 18 vgl. Ex. 15, 23 — 20 Ps. 41, 2 — 21 Ps. 41, 3 —
26 Cant. 4, 8. 7 — 28 vgl. 2. Cor. 11, 2

J 7—15 (vorher schon einzelne Satzteile angeführt) Niceph. Antirrh. bei
Pitra Spicil. Solesm. IV 337, 37—338, 9; 22—498, 13 vgl. ebenda 338, 10—37

1 ⟨ἐν⟩ Holl 2 ⟨τυχόντες⟩ Holl | [καὶ] Holl 9 ⟨δὲ⟩ Holl
10 τοῦ < J | καὶ < Niceph. 12 τε Niceph. < J 13 ἢ μέρος αὐτῶν
Niceph.] ἡμέρως αὐτὸ J | συνερχόμενοι Niceph. 16 u. 18 δίψει, dem
sonstigen Gebrauch bei Epiph. würde δίψῃ entsprechen 22—24 zusammengezogen bei Nicephoreus τάχιον ἐπικαλεσώμεθα συνῳδὰ τῷ νυμφίῳ ὡς
δοῦλοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν νύμφην λέγοντες 25 [τῷ] Holl 26 νύμφη + δεῦρο
ἀπὸ Λιβάνου Niceph. 27 ἁγίου < Niceph.

μεμνηστευμένη, ἡ διαφανὴς καὶ »ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ὡς ἥλιος ἐκλεκτή, θάμβος ὡς τεταγμέναι«, ἡ μακαριζομένη ὑπὸ τῶν »βασιλίδων« καὶ ἐξυμνουμένη ὑπὸ τῶν »παλλακίδων«, ἡ ὑπὸ τῶν θυγατέρων ἐπαινουμένη, καὶ »ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἀνερχομένη«, »λελευκαν-
5 θισμένη καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτῆς ἐπιστηριζομένη«, ἡ μῦρον πνέουσα, »ἡ ἀπὸ τῆς | ἐρήμου ἀνερχομένη, ὡς στελέχη καπνοῦ τεθυμιαμένη, D 554 σμύρναν καὶ λίβανον ἀπὸ κονιορτῶν μυρεψοῦ« τοῦ δεδωκότος ἑαυτοῦ D τὴν εὐοδμίαν, ὃν προορῶσα ἔλεγε »μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σοι· διὰ τοῦτο 7 νεάνιδες ἠγάπησάν σε«, ἡ »ἑστηκυῖα ἐκ δεξιῶν τοῦ βασιλέως, ἐνδεδυμένη
10 κροσσωτά, διαχρύσοις πεποικιλμένη«, ἡ μηδὲν σκοτεινὸν ἔχουσα, ποτὲ δὲ »μεμελανωμένη«, νυνὶ δὲ »καλὴ« καὶ »λελευκανθισμένη«, ἵνα ἐν σοὶ 8 γενόμενοι λωφήσωμεν τῶν προδιελθόντων ἡμᾶς στυγερῶν τῶν αἱρέσεων πραγμάτων καὶ ἡσυχάσωμεν ἀπὸ ⟨τῶν⟩ σάλων τῆς τῶν αὐτῶν τρικυμίας καὶ ἀναψύξωμεν ἐν σοί, ἁγία μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία, καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐν
15 σοὶ διδασκαλίᾳ καὶ ἁγίᾳ | καὶ μόνῃ πίστει θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. P 1080

Ἀλλὰ ἄρξομαι περὶ ταύτης τῆς ἁγίας πόλεως θεοῦ τὰ θαυμαστὰ 9 διηγεῖσθαι. τὰ γὰρ δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ αὐτῆς, ὥς φησιν ὁ προφήτης »δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ«, ἀνθρώποις μὲν πᾶσιν ἀνέφικτα, ἀπίστοις δὲ ἀλλότρια, πιστοῖς δὲ ἀνθρώποις καὶ
20 ἀληθινοῖς ἐν μέρει κτητά, ἐν ὑποσχέσει δὲ τελειώσεως [ὡς] παρὰ τοῦ αὐτῶν δεσπότου παρασχεθησόμενα ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅπου αὐτὴ ἡ ἁγία παρθένος καὶ κληρονόμος σὺν τῷ ἰδίῳ νυμφίῳ ἐν οὐρανῷ ἔσχε τὸν κλῆρον καὶ τὴν κληρονομίαν. B

3. Καὶ πρῶτον μέν, ὅτι ὁ θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων ἡμῖν θεὸς ὑπάρχει τοῖς 3,1
25 ἐκ τῆς ἁγίας ταύτης ἐκκλησίας γεννηθεῖσιν. ἀπόδειξις γὰρ αὕτη πρώτη περὶ ἀληθείας καὶ »ἑδραίωμα πίστεως« τῆς μόνης ταύτης παρ|θένου Ö 486 καὶ ἁγίας »περιστερᾶς« καὶ ἀκάκου, περὶ ἧς ὁ κύριος ἐν πνεύματι τῷ 2 Σαλομῶντι ἀπεκάλυπτεν ἐν ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων καὶ ἔλεγεν »ἑξήκοντά εἰσι βασίλισσαι, καὶ ὀγδοήκοντα παλλακαί, καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν

1 Cant. 6, 9 — 3 vgl. Cant. 6, 8 — 4 Cant. 3, 6 — Cant. 8, 5 — 6 Cant. 3, 6 — 8 Cant. 1, 3 — 9 Ps. 44, 10. 14 — 11 Cant. 1, 6 — Cant. 1, 5 — Cant. 8, 5 — 18 Ps. 86, 3 — 26 vgl. 1. Tim. 3, 15 — 28 Cant. 6, 7. 8

J Niceph. (bis Z. 13 πραγμάτων und wieder von Z. 16—S. 499, 2) Spic. Sol. IV 338, 37—339, 21.

2 ἐκλεκτὴ ὡς ἥλιος Niceph. | τεταγμένη J 3 ὑπὸ[1]] ἀπὸ J 5 μῦρον Holl] μύρων J Niceph. 6 στελέγχη J 10 κροσωτά J 11 λευκανθισμένη J 13 ⟨τῶν⟩ Holl 16 τοῦ θεοῦ Niceph. 17 ἃ γὰρ Niceph. 20 κτητὰ < J | [ὡς] Pet. 21 τῇ οὐρανῶν βασιλείᾳ Niceph. 24 πάντων + ⟨ὢν⟩? Holl 25 αὐτὴ J 28 Σολομῶντι Niceph.

ἀριθμός· μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου«, μετὰ προσθήκης τοῦ μου καὶ μου. αὐτοῦ γὰρ περιστερὰ καὶ αὐτοῦ τελεία, | ὡς τῶν ἄλλων 3 C D 555
λεγομένων καὶ μὴ οὐσῶν, αὐτῆς δὲ διττῶς ὀνομαζομένης. ἐπὶ γὰρ ταῖς ἄλλαις οὐκ εἶπεν, ὀγδοήκοντά εἰσι παλλακαί μου, ἀλλὰ ταῖς μὲν βασι-
5 λίσσαις διὰ τῆς ἐνδόξου ὀνομασίας τὴν συνάφειαν τῆς τιμῆς ἀπένειμεν, ἐπὶ δὲ ταῖς παλλακαῖς τὸ ἀλλότριον τέλεον ἀπεφήνατο. ὧν τοὺς ἀριθμοὺς 4
εἰς νοῦν λαμβάνοντες κατὰ τὴν ἀναγωγὴν τῆς θεωρίας ἐπεργάσασθαι ἐν τῷ τόπῳ ἀναγκαζόμεθα διὰ τὸ μὴ ὑπερβαίνειν, οὐ ψυχρολογοῦντες, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ λόγους διὰ τῶν ἀληθινῶν γραφῶν ταῖς ἀληθιναῖς θεω-
10 ρίαις ἀντεξετάζοντες. ὅτι μὲν γὰρ καὶ ὁ ἀριθμὸς γεγραμμένος ἀπαρά- 5 D
βατός ἐστιν ἑκάστης ὑποθέσεως καὶ οὔτε δύναται τὸ ἐν ἀριθμῷ κατατεταγμένον ἕωλόν τι εἶναι οὔτε εἰς ἀργότητα ἐν τῇ γραφῇ ἐπιμετρεῖσθαι ⟨δῆλον⟩. βασίλισσαι δέ εἰσιν αἱ ἤδη πρότερον εἰς γενεαλογίαν ὠνομασμέναι ψυχαί. ὡς γὰρ βασιλεῖ συνέπονται πλήθη πολλά, τοῦ δὲ βασιλέως 6
15 κεφαλῆς οὔσης, ὥσπερ ἐπὶ σώματος πολλῶν μελῶν ὄντων ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὁ εἷς ἄνθρω|πος ἀριθμηθήσεται, οὕτως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς βασιλέως τὸ P 1081
πᾶν πλῆθος τὸ ὑπὸ τὸν βασιλέα εἰς ἕνα ἀναλογισθήσεται.

4. Βασίλισσα τοίνυν ἡ γενεὰ ἐν Χριστῷ κέκληται, οὐ τῆς πάσης 4,1
γενεᾶς βασιλευσάσης, ἀλλὰ τῆς μιᾶς τῆς ἐπιγνούσης τὸν κύριον δι' ὀνο-
20 μασίας τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ⟨εἰς⟩ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ τάξιν φερομένης, ὡς οἷον εἰπεῖν Ἀδὰμ καὶ πᾶσα αὐτοῦ γενεὰ βασίλισσα αὕτη ἀριθμηθήσεται, ἥ τε αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ ἡ πατριαρχία, βασιλεύσασα[ι] [μετὰ τῶν] μετ' αὐτοῦ, διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν γνῶσιν καὶ ἣν κατηξίωται πρῶτος B
πλάσιν πλασθῆναι καὶ ὅτι μετάνοιαν πρῶτος ἐνεδείξατο, ὡς ἔχει ἡ ἀκο-
25 λουθία. εἶτα μετὰ τοῦτον Σὴθ καὶ ἡ πᾶσα μετ' αὐτοῦ ἀνθρωπότης, 2
καὶ Ἐνὼς καὶ Καϊνὰν καὶ Μαλελεὴλ καὶ Ἰάρεδ καὶ Ἐνὼχ καὶ Μαθουσάλα καὶ Λάμεχ καὶ Νῶε· τούτων τῶν ἁγίων [τῶν] καταλογάδην ἐν | ἀριθμῷ D 556
κατὰ γενεὰν καταριθμηθέντων, ὧν ὁ ἀριθμὸς παρὰ Ματθαίῳ δείκνυται. ἑξήκοντα γὰρ καὶ δύο γενεαί τε καὶ πατριαρχίαι παρ' αὐτῷ ἐμφέρονται 3
30 διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐντελεστέρων ἀνδρῶν, πρὸς τὸν θεὸν τὴν γνῶσιν ἐσχηκότων ἢ δι' ἑτέραν τινὰ ἀριστείαν τὴν βασιλικήν τε δόξαν καὶ ἐμβρί- C
θειαν μετεσχηκότων, ⟨ὧν⟩ ὁ κατάλογος | τοῦ ἀριθμοῦ ἐμφέρεται ἄχρι Ö 488

21ff vgl. Luc. 3, 37f — 29 vgl. Matth. 1, 17

J

1 u. 2 μου²] μοι Niceph. 1 τοῦ R] τὸ J 3 διττῶς Holl] διττῆς J 7 νοῦν Holl] ὄνομα J 8 οὐ Holl] ὅτι J 11 vor ἑκάστης + ⟨ἐφ'⟩? Holl 13 ⟨δῆλον⟩ Holl 20 αὐτῆς Öh.] αἰτία J | ⟨εἰς⟩ Holl | φερομένης Pet.] φερομένου J 21 vor Ἀδὰμ + ⟨μετὰ τοῦ⟩? Holl 22 βασιλεύσασα[ι] Holl | [μετὰ τῶν] Holl 23 πρῶτος Holl] πρώτην J 24 ὅτι Holl] ὡς J 27 [τῶν] Holl 32 ⟨ὧν⟩ Pet.

τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. καὶ γὰρ γενεαὶ παρεληλύθασιν ἀπὸ Ἀδὰμ 4
ἕως τοῦ Νῶε δέκα καὶ ἀπὸ τοῦ Νῶε ἄχρι τοῦ Ἀβραὰμ ἄλλαι δέκα,
ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι Δαυὶδ γενεαὶ ιδ, ἀπὸ δὲ Δαυὶδ ἕως τῆς
αἰχμαλωσίας γενεαὶ ιδ καὶ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως τοῦ Χριστοῦ
5 γενεαὶ ιδ, ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἄχρι Χριστοῦ ἑξήκοντα δύο γενεάς,
αἵτινες ἑξήκοντα διὰ τὴν συντομίαν ἠρίθμηνται. καὶ γὰρ ἐν τῇ 5 D
ἐρήμῳ ἑβδομήκοντα δύο στελεχῶν φοινίκων ὑπαρχόντων ἑβδομή-
κοντα ἡ γραφὴ ὠνόμασε. καὶ εἰς τὸ ὄρος προσκεκλημένων ἑβδο-
μήκοντα ἑβδομήκοντα δύο εὑρίσκονται σὺν τῷ Ἐλδὰδ καὶ Μωδάδ. καὶ
10 ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνεύσαντες ἐπὶ Πτολεμαίου, διὰ δὲ τὴν συντομίαν
εἰώθαμεν λέγειν τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν. οὕτω καὶ νῦν ἑξήκοντα 6
βασίλισσαι οἶμαι εἴρηνται, ἐξαιρουμένου τοῦ τε ἄνωθεν ἀριθμοῦ καὶ
τοῦ κάτωθεν, διὰ τὸ * μεσαίτατον τῶν ἑξήκοντα πρὸς τύπους | καὶ ἀνα- P 1082
γωγὴν τῆς τελείας θεωρίας. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἓξ δεκάδων * τὴν τῆς ἑξαημέρου
15 πληροῦσθαι περίοδον συμβαίνει * εἰς τὸ συνάπτεσθαι ἀπὸ ἑκάστης γενεᾶς
ὁσίων ψυχῶν ⟨πλῆθυν⟩ ἐν θεῷ βασιλευουσῶν κατὰ τὴν πίστιν. ἔνθεν 7
γὰρ καὶ ἓξ ὑδρίαι εὑρίσκονται ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας λίθιναι, αἵτινες
λείψασαι πάλιν ἐπληροῦντο, χωρήσασαι ἐν αὐταῖς ἀνὰ μετρητὰς δύο
ἢ τρεῖς, * περὶ τοῦ μέτρου τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης καὶ τριάδος
20 τοῦ πληρώματος· αἵτινες ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον ἄκρατον μεταβέβληνται,
πληρωθεῖσαι εἰς εὐφρασίαν γάμων καὶ | υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. ἔνθεν 8 B D 557
γὰρ τὸ ἑξαγωνιαῖον καλεῖται παρὰ τοῖς ἔξωθεν λόγοις διὰ τριάδος καὶ
ἑβδομάδος εἰς εἴκοσι ἕνα ἀριθμὸν γεωμετρούμενον, οὗ ἑξαγωνιαίου
σημασία ἐστὶ πληρώσεως τοῦ παντὸς ὁρωμένου κύτους, διὰ τὸ τετραχῇ
25 ἔχειν, ὡς εἰπεῖν, * τὸ τετραγώνιον ὑποβάθραν τε καὶ τὴν ἄνωθεν τῆς
ὀροφώσεως σκέπην ἕκτον ἀριθμὸν τελεῖν.

5. Ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πλάτος μηκύνω τὸν λόγον, πάλιν ἱκανῶς ἔχειν 5,1
νομίζω περὶ τῶν ἑξήκοντα βασιλισσῶν ἕως τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας
γενεῶν ἀριθμη⟨θει⟩σῶν τὰ εἰρημένα, μετὰ δὲ τὸν Χριστὸν καὶ δεῦρο C
30 τυγχανουσῶν λοιπὸν γενεῶν, καθὼς αὐτῷ τῷ κυρίῳ μόνῳ ἔγνωσται. οὐ- 2

1 vgl. Luc. 3, 34—38 — 2ff Matth. 1, 17 — 7 Ex. 15, 27 — 8 Num. 11, 24. 27 — 10 vgl. de mens. ac pond. 9, 3ff p. 161 Lagarde — 17 Joh. 2, 6 — 21 woher?

J

9 εὑρίσκωνται J | ἐλὰδ J 10 ἑρμηνεύσαντες Pet.] ἑρμηνεύσαντας J 13 * etwa ⟨ἁρμόζειν τὸ⟩ Holl 14 * etwa ⟨ὁ χρόνος ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ ἀριθμεῖται, ἐν ἓξ ἡμέραις δὲ⟩ Holl 15 * etwa ⟨ἁρμόζων φαίνεται ὁ ἓξ ἀριθμὸς⟩ Holl 16 ⟨πλῆθυν⟩ Holl 19 * etwa ⟨τυπικῶς δηλοῦσαι⟩ Holl 25 * etwa ⟨πλευρὰν⟩ vermutungsweise Heiberg 29 corr. Pet.

κέτι γὰρ κατὰ γενεὰν οἱ ἀριθμοὶ παρά τισιν ἀνηνέχθησαν ἢ κατετάχθησαν,
διὰ τὸ ἐπεσφραγίσθαι τὸν ἀριθμὸν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως καὶ ἀποκεκλεῖ-
σθαι διὰ τοῦ τῶν βασιλισσῶν ἀριθμοῦ ἕως αὐτῆς τῆς ἐνσάρκου παρουσίας
ἠριθμημένου. λοιπὸν γὰρ οἱ μετέπειτα συγγραφεῖς ἢ λογογράφοι ἢ χρονο- 3
5 γράφοι ἢ ἱστορ⟨ι⟩ογράφοι οὐκέτι γενεὰς ἀριθμοῦσιν, ἀλλ' ἢ βασιλέων
τὰς διαδοχὰς καὶ χρόνους κατὰ τὸν τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἑκάστου βασιλέως, D
ὥστε ἐξ ἅπαντος εὖ μάλα τὸν συνε|τὸν γινώσκειν ὅτι καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ Ö 490
ζητήματος τὸ πᾶν τοῦ χρόνου συνετμήθη εἰς τὸν τῶν ξβ γενεῶν ἕως
Χριστοῦ ἀριθμόν, διὰ τὸ μηκέτι μετὰ Χριστὸν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην 4
10 διὰ γενεαλογιῶν τοὺς τοῦ κόσμου χρόνους ἀριθμεῖσθαι, τελειουμένου
⟨τοῦ ἀριθμοῦ⟩ ἐν μιᾷ συνενώσει τῇ σημαινομένῃ κατὰ τὸ τῆς εὐδοκίας
θεοῦ ἀμετάστατον ἔρεισμα· ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν
⟨φαίνεσθαι⟩ συντεμνομένην καὶ ἐπὶ τὸ μεταβατικὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος
πλη|ρουμένην. διὸ λέγει »μία ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου«, ὡς ἕως 5 P 1083
15 αὐτῆς τῶν πάντων τελειουμένων, κἄν τε χρόνοι ⟨ὦσιν⟩ καὶ καιροί, ἐνιαυ-
τοί τε καὶ διαστήματα γενεῶν κατά τε βασιλέας ἢ | ὑπάτους ἢ ὀλυμπιάδας D 558
ἢ ἡγεμονίας ὁ αἰὼν ἑαυτὸν ἀριθμήσειεν. ὀγδοήκοντα δὲ παλλακαί, αἵτινες 6
ἐν μέσῳ τῶν βασιλίδων καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου βασιλείας τουτέστι τῆς
πίστεως καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς νύμφης καὶ παρθένου, καὶ ἀσπίλου τε καὶ
20 »περιστερᾶς«, τῆς »μόνης τῇ μητρὶ καὶ τῇ τεκούσῃ«.

6. Ἐκκλησία γάρ ἐστιν ἀπὸ μιᾶς πίστεως γεγεννημένη, τεχθεῖσα 6,1
δὲ διὰ πνεύματος ἁγίου, μία τῇ μόνῃ καὶ μία τῇ γεγεννηκυίᾳ. καὶ ὅσαι B
μετὰ ταύτην ἦλθον καὶ πρὸ αὐτῆς, παλλακίδες ὠνομασμέναι, αἵτινες τὸ
πᾶν οὐκ ἀλλότριαι γεγένηνται διαθήκης καὶ κληρονομίας, μὴ πεπροικισ-
25 μέναι δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ μὴ δεξάμεναι ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος,
μόνον δὲ συνάφειαν ὑπὸ συνείδησιν πρὸς τὸν Λόγον ἐσχηκυῖαι. καλῶς γὰρ 2
ὁ Ἑβραῖος τὴν παλλακίδα ἔφρασε, φήσας αὐτὴν φελεγέσθα· φελέγ, ὃ
ἑρμηνεύεται ἥμισυ, ἔσθα γυνή, ἵνα εἴπῃ ἥμισυ γυναικός. ὅσον μὲν γὰρ 3
ἧκεν εἰς τὸν κύριον, πάντας κέκληκεν εἰς ἐλευθέριον φῶς, φήσας »ὡς
30 ἔχετε τὸ φῶς μεθ' ἑαυτῶν, ἐν φωτὶ περιπατεῖτε«, καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος C
λέγων »ὑμεῖς δὲ ἡμέρας ἐστὲ τέκνα καὶ τέκνα φωτός«, καὶ πάλιν ἐν τῇ

14 Cant. 6, 8 — 20 Cant. 6, 8 — 27 Epiphanius leitet פִּילֶגֶשׁ von פָּלַג und אִשָּׁה resp. אֵשֶׁת ab, hat aber durch die Endung תָּא falsch aramaisiert — 29 vgl. Joh. 12, 36. 35 — 31 1. Thess. 5, 5

J

3 αὐτῆς Holl] αὐτοῦ J 5 ἱστορογράφοι J corr. Dind. | ἀλλ' ἢ = ἀλλὰ s. Wortregister 7 ἀπὸ] ἐπὶ? Holl 8 τὸν] τὸ J 11 ⟨τοῦ ἀριθμοῦ⟩ Holl | τῇ Dind. Öh.] τε J 13 ⟨φαίνεσθαι⟩ Holl 15 ⟨ὦσιν⟩ Holl 16 κατά τε] κἄν τε κατὰ? Holl 23 ὠνομασμέναι] ὀνομάζονται? Holl 27 αὐτὴν φελεγέσθα Scaliger] αὐτῇ φελέγεσθαι J

θείᾳ γραφῇ ⟨λέγεται⟩ »ὁ ποιῶν τὰ φαῦλα μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται
πρὸς τὸ φῶς«. οὕτω καὶ παλλακίδες οὐκ ἐν τῷ προφανεῖ, οὐκ ἐν τῇ τελειώ- 4
σει, οὐδὲ ἐν προικὶ ἄγονται τοῖς ἀνδράσιν, εἰ καὶ συνάφειαν σχοῖεν αἱ αὐταὶ
πρὸς τὰ σώματα τῶν ἀνδρῶν, οὐ μέντοι γε τὴν τῆς ἐλευθέρας γυναικὸς
5 τιμὴν καὶ ὀνομασίαν καὶ βεβαίωσιν καὶ φερνὴν καὶ ἕδνα καὶ προικισμὸν
καὶ γνησιότητα ἔχειν δύνανται. παλλακίδες γοῦν αἱ καθεξῆς ἀριθμη- D
θεῖσαι αἱρέσεις, ὡς ἄνω ἔφην, ὀγδοήκοντα. μὴ θαυμαζέτω δέ τις εἰ καὶ 5
ἄλλοις ὀνόμασιν ἑκάστη τούτων κικλήσκεται ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ. ἀλλὰ καὶ
ἐκεῖνο παρατηρητέον, ὅτι πολλάκις καθ' ἑαυτὴν πάλιν ἑκάστη αἵρεσις
10 σχίσασα | εἰς πολλὰ μέρη καὶ ὀνόματα διέστη· οὐ γάρ ἐστι θαῦμα· ἔστι D 559
γὰρ καὶ οὕτως. ὀγδοήκοντα δὲ καὶ ἕνα ἀριθμὸν εὑρίσκομεν, ἕνα μὲν | 6 Ö 492
διὰ τὴν μίαν τῶν πασῶν διωρισμένην, μόνην δὲ τῷ νυμφίῳ κεκληρωμένην,
ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁμολογουμένην τῇ τοιᾷδε ὀνομασίᾳ, ὅτι »μία ἐστὶ περιστερά
μου«, καὶ πάλιν »τελεία μου«, ὡς τῶν πασῶν | παλλακίδων ἀγενῶν οὐσῶν P 1084
15 καὶ οὐκ ἐν ἀκακίᾳ ἐπιμετρουμένων, οὐδὲ ἐν ἁγνείᾳ καὶ ἡμερότητι. εἰσὶ 7
μὲν οὖν ⟨αἱ⟩ ἀπ' ἀρχῆς συναπτόμεναι τῷ καλουμένῳ Βαρβαρισμῷ καὶ
Σκυθισμῷ ἄχρι τῶν προειρημένων Μασσαλιανῶν ο̅ζ̅ τὸν ἀριθμόν, καὶ
Ἑλληνισμός, ἐξ οὗ αἱ Ἑλληνικαὶ αἱρέσεις, καὶ Ἰουδαϊσμός, ἐξ οὗ ⟨αἱ⟩
Ἰουδαϊκαί, καὶ Σαμαρειτική, ἐξ ἧς αἱ Σαμαρειτικαί· τῶν τριῶν ⟨τούτων⟩
20 ἐπὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον ἀριθμὸν προστιθεμένων εἰς ὀγδοηκοντάδα
ἀριθμὸν πληροῦνται καὶ ἡ μία περιλείπεται, τουτέστιν ἡ ἁγία καθολικὴ 8
ἐκκλησία καὶ Χριστιανισμὸς ὄντως ὠνομασμένος ἀπ' ἀρχῆς καὶ σὺν τῷ B
Ἀδὰμ καὶ πρὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων σὺν Χριστῷ, θελή-
ματι τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ μετὰ πάντων τῶν κατὰ
25 γενεὰν θεῷ εὐαρεστησάντων πιστευόμενος καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐν
κόσμῳ σαφῶς ἀποκαλυφθεὶς καὶ νῦν μετὰ τὰς αἱρέσεις ταύτας πάσας
τὰς δὴ παλλακίδας ⟨καλουμένας⟩ ὑφ' ἡμῶν πάλιν ἐξυμνούμενος, ὡς κατὰ
τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου.

7. Αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος ἐν τοῖς ᾄσμασιν οὕτως ἠρίθμησεν, »ἑξήκοντα 7,1
30 βασιλίσσας« φήσας, καὶ »ὀγδοήκοντα παλλακίδας, καὶ νεάνιδας ὧν οὐκ C
ἔστιν ἀριθμός. μία δέ, φησίν, ἐστὶ περιστερά μου, τελεία μου· μία ἐστὶ
τῇ μητρὶ αὐτῆς ἐκλεκτὴ τῇ τεκούσῃ αὐτήν«. καὶ ὕστερον δείκνυσι πῶς 2
παρὰ πᾶσιν εὑρεθήσεται, ὡς ἐντιμοτέρα πασῶν οὖσα καὶ πάντων δεσπό-

1 Joh. 3, 20 — 13 Cant. 6, 8 — 24f Liturgie: Constit. Apost. VIII 12, 43 — 29 Cant. 6, 7f.

J

1 ⟨λέγεται⟩ Holl 12 μόνην Holl] μόνῳ J 14 ἀγεννῶν J 16 ⟨αἱ⟩ Holl 17 ο̅ζ̅ Holl, vgl. Z. 20] ο̅ε̅ J 18 ⟨αἱ⟩ Dind. 19 ⟨τούτων⟩ Holl 21 πληροῦνται καὶ ἡ μία περιλείπεται Holl] πληρουμένων καὶ τῆς μιᾶς περιλειπομένης J 22 ὀνομασμένος J 27 ⟨καλουμένας⟩ Holl | ἐξυμνούμενος Corn.] ἐξυμνουμένας J

ζουσα καὶ αὐτῷ μόνη ἐκλελεγμένη, ἧς τὰ τέκνα κληρονόμα τοῦ βασιλέως
καὶ | τέκνα ἀληθινά, ὡς »τέκνα τῆς ἐπαγγελίας« καὶ οὐ »τέκνα τῆς παιδίσκης«, D 560
οὔτε παλλακίδος, οὔτε τῶν ἄλλων τῶν ἀναρίθμως ἑρμηνευομένων. εἰ 3
γὰρ καὶ ἀπὸ Χεττούρας τῆς παλλακίδος ἔσχεν ὁ Ἀβραὰμ τέκνα, οὐ συγκλη-
5 ρονόμα τυγχάνει τὰ τέκνα τῆς Χεττούρας τῷ Ἰσαάκ· δόματα δὲ ἔλαβεν,
ὡς ληγάτου χάριν, ἵνα ὁ τύπος μένοι εἰς ἀναγωγὴν τοῦ λόγου, εἰς τὸ μὴ D
ἀπελπίσαι τινὰς τῆς τοῦ Χριστοῦ κλήσεως. καὶ γὰρ τὰ δόματα, ἃ ἔδωκε 4
τῷ Ἰσμαὴλ καὶ τοῖς υἱοῖς Χεττούρας, τύπος ἦν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι
ἀγαθῶν εἰς ἐπιστροφὴν ἐθνῶν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. τῇ μὲν 5
10 γὰρ Ἄγαρ παιδίσκῃ οὔσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐκβληθείσῃ (ὡς ἡ δου-
λεύσασα κάτω Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, περὶ ἧς εἴρηται
»ἀπέρριψα τὴν μητέρα ὑμῶν«, καὶ πάλιν »ἔδωκα βιβλίον ἀποστασίου | P 1085
εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς«) ταύτῃ γὰρ τῇ παιδίσκῃ, Ἄγαρ δέ φημι, συμβο-
λικώτερον δι᾿ ἐλπίδα ἐπιστροφῆς ἀσκὸν δίδωσιν ὕδατος, ἵνα δείξῃ »τοῦ
15 λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας« τὴν | δύναμιν, εἰς δόμα ζωῆς τοῖς ἀπίστοις Ö 494
ἀποδοθεῖσαν καὶ εἰς ἐπιστροφὴν πάντων τῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν
τῆς ἀληθείας. τοῖς δὲ υἱοῖς Χεττούρας τὰ δόματα ἦν χρημάτων ὕπαρξις, 6
χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἱματισμός, καὶ ἅτινα ἐν μυστηρίῳ Ἀβραὰμ ἀπέκλει-
σεν ἐν ταῖς πήραις, »λίβανον καὶ σμύρναν καὶ χρυσόν«, τῶν μετὰ τῶν βασι-
20 λέων Σοδόμων καὶ Γομόρρας, τῶν ⟨σκυλευθέντων ὑπὸ τῶν⟩ περὶ Χοδολλο-
γόμορ [καὶ Βαρσὰ καὶ λοιπῶν] τῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπὸ Σοδόμων καὶ B
Γομόρρων καὶ λοιπῶν λαβόντων καὶ σκυλευσάντων τὴν [τε] ἵππον καὶ
αἰχμαλωτισάντων τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀφαρπαξάντων τὰς ἀπὸ
ἑκάστου περιουσίας τε καὶ χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων πλῆθος· ἃ αὐτὸς 7
25 ἀπέστρεψεν »ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων« τότε [καὶ] οὔτε ἀποστρέψαι
τὰ ἤδη κυρίῳ θεῷ ἀποταχθέντα τολμήσαντος αὐτοῦ, ἀλλὰ δεδωκότος αὐτὰ | D 561
δόματα μετὰ τῶν ἄλλων τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τοῖς ἀπὸ Χεττούρας, ὡς εὕρομεν
ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν Ἑβραίων.

8. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ τῶν αὐτῶν τέκνων τοῦ Ἀβραὰμ 8,1 C
30 τῶν ἀπὸ Χεττούρας ἐκβληθέντων ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἀπελθόντων καὶ
κατοικησάντων εἰς τὰ μέρη τὰ Ἀραβικὰ τῆς Μαγωδίας χώρας, ⟨διὰ⟩ τῶν
ἐλθόντων μάγων ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τῶν σπερμάτων ἐκείνων προσενεγκάν-

2 Gal. 4, 28. 31 — **3ff** vgl. Gen. 25, 1. 6 — **10** vgl. Gal. 4, 25 — **12** vgl. Jer. 22, 26 — Jer. 3, 8 — **13** vgl. Gen. 21, 14 — **14** Tit. 3, 5 — **19** Matth. 2, 11 — **20** vgl. Gen. 14, 1. 11 — **24f** Gen. 14, 16f — **28** wo? — **31ff** vgl. Matth. 2, 1ff

J

9 *ἀγαθῶν* R] *ἀγαθοῦ* J ¦ *ἐθνῶν* Holl, vgl. Z. 16] *ψυχῶν* J **13** *δέ* Holl] *τε* J **19** *μετὰ* Holl] *διὰ* J **20** ⟨*σκυλευθέντων ὑπὸ τῶν*⟩ Holl **21** *καὶ Βαρσὰ καὶ λοιπῶν* gehört in Zeile 20, doch ist mehr verdorben Klost. **22** [*τε*] Eltester **24** *ἃ* Holl] *ὃ* J **25** [*καὶ*] Holl **31** ⟨*διὰ*⟩ Holl **32** *προσενεγκάντων τε* Holl] *προσενηνεγμένα* J

των τε δόματά τε καὶ δῶρα εἰς συμμετοχὴν τῆς αὐτῆς ἐλπίδος ⟨προσηνέχθησαν⟩ τῷ Χριστῷ ἐν Βηθλεὲμ τὰ αὐτὰ δῶρα, ὅτε τὸν ἀστέρα θεασάμενοι ἦλθον· ὧν δώρων τὴν σαφῆ παράστασιν ὁ προφήτης παρίστησι λέγων 2 ὅτι »πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν 5 Δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων«. ταῦτα D γὰρ ἀπὸ Δαμασκοῦ ἐν χρόνοις Ἀβραάμ, ὡς προεῖπον, ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν ἐλθόντων εἴληπται καὶ ἀπὸ Σαμαρείας. πότε οὖν ἔλαβεν αὐτὰ »πρὶν 3 ἢ γνῶναι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα«, ἀλλ' ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι καὶ »ἤνοιξαν τὰς πήρας ἑαυτῶν« (ἢ τοὺς θησαυρούς, ὡς ἔχει ἔνια τῶν ἀντιγράφων) καὶ 10 προσήνεγκαν καὶ σμύρναν καὶ λίβανον καὶ χρυσόν«; καὶ ὁρᾷς πῶς ἔχουσιν αἱ τῆς ἀληθείας φράσεις καὶ ἀκολουθίαι; ὡς καὶ αὗται αἱ αἱρέσεις παλλα- 4 κίδες ὑπάρχουσι καὶ τὰ αὐτῶν τέκνα ἔλαβε δόματα, τὸ | ὄνομα μόνον P 1086 λαβοῦσαι, ὀνόματι μόνον Χριστοῦ κληθεῖσαι καὶ τοὺς ὀλίγους ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς λόγους ὑποδεξάμεναι, ἵνα δι' αὐτῶν συνῶσι τὴν ἀλήθειαν, 15 ἐὰν θέλωσιν· εἰ δὲ μὴ θέλοιεν, ἀλλὰ ἀνακάμψωσι πρὸς τὸν Ἡρῴδην (παρ- 5 αγγέλλονται γὰρ μὴ ἀνακάμπτειν πρὸς Ἡρῴδην, ἀλλὰ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀφικνεῖσθαι εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα) — ἐὰν δὲ μὴ ποιήσωσι τὰ προστεταγμένα, μάτην ἑαυτοῖς τὰ δόματα, ὡς ἐκείνοις ἡ ἔλευσις, εἰ ἀνέκαμψαν πρὸς τὸν Ἡρῴδην, διὰ τὸ ὁμοίως τὰς αὐτὰς αἱρέσεις παραχαράσσειν τῶν 20 θείων λόγων τὰ διδάγματα. || D 562 Ö 496

9. Αὗται οὖν εἰσιν ⟨αἱ⟩ ὀγδοήκοντα παλλακίδες, ὧν ὁ ἀριθμὸς οὗτος 9,1 B ἐμφέρεται, κἀκεῖναι αἱ βασίλισσαι αἱ κατὰ τὰς γενεὰς ἀριθμηθεῖσαι ψυχαί, τουτέστιν ἄνδρες καὶ πατριάρχαι. νεάνιδες δέ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἐν ταῖς λοιπὸν κατὰ πάντα κόσμον φιλοσοφίαις καὶ ἑκάστης ψυχῆς 25 πολιτείαις, τῆς μὲν οὔσης ἐπαινετῆς, τῆς δὲ οὔ. τίς γὰρ ἀριθμήσειε τοῦ 2 κόσμου τούτου τὴν διαφοράν; πόσαι γὰρ ἄλλαι παρ' Ἕλλησι μετὰ τὰς προειρημένας τέτταρας φανερωτάτας οὐκ ἔφυσαν καὶ ἔτι μετὰ τὰς αἱρέσεις ἐκείνας καὶ τὰς μετέπειτα κατὰ τὴν ἑκάστου γνώμην ἐν δοκήσει νεανιό- C τητος καθ' ἑαυτὰς γινόμεναι ψυχαί τε καὶ γνῶμαι; ὡς Πυρρώνειοι καλοῦν- 3 30 ταί τινες καὶ ἄλλοι πλείους, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τὰς δόξας καθ' εἱρμὸν ὑποτάξω, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἐληλυθότων, πολλοστημόριον δὲ ⟨τοῦτο⟩ τῶν ἐν κόσμῳ ὑπαρχόντων. καὶ εἰσὶ μὲν αἱ ἐξ Ἑλλήνων 4 αἵδε, ὧν πρώτην τάξαιμι ἀπ' ἀρχῆς τὴν Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου γνώμην τε καὶ δόξαν.

4 Jes. 8, 4 — 8/9 Matth. 2, 11 (θησαυρούς lesen alle unsere Hss.) — 15 vgl. Matth. 2, 12

J

1/2 ⟨προσηνέχθησαν⟩ Holl 10 ἔχουσιν Ausgg.] ἔχει J 21 ⟨αἱ⟩ Holl 32 ⟨τοῦτο⟩ Holl

Αὐτὸς γὰρ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, εἷς ὢν τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ἀρχέγονον πάν- 5
των ἀπεφήνατο τὸ ὕδωρ· ἐξ ὕδατος γάρ φησι τὰ πάντα εἶναι καὶ εἰς ὕδωρ
πάλιν ἀναλύεσθαι. D
Ἀναξίμανδρος ὁ τοῦ Πραξιάδου καὶ αὐτὸς Μιλήσιος τὸ ἄπειρον ἀρχὴν 6
5 ἁπάντων ἔφησεν εἶναι· ἐκ τούτου γὰρ τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸ τὰ
πάντα ἀναλύεσθαι.
Ἀναξιμένης ὁ τοῦ Εὐρυστάτου καὶ αὐτὸς Μιλήσιος τὸν ἀέρα τοῦ παν- 7
τὸς ἀρχὴν εἶναι λέγει καὶ ἐκ τούτου τὰ πάντα.
Ἀναξαγόρας ὁ τοῦ Ἡγησιβούλου ὁ Κλαζομένιος ἀρχὰς τῶν πάντων 8
10 τὰς ὁμοιομερείας ἔφησεν εἶναι. | P 1087
Ἀρχέλαος ὁ Ἀπολλοδώρου, κατὰ δέ τινας Μίλτωνος, Ἀθηναῖος δὲ 9
ἦν, ⟨ὁ⟩ φυσικός, ἐκ γῆς τὰ πάντα | λέγει γεγενῆσθαι. αὕτη γὰρ ἀρχὴ D 563
τῶν ὅλων ἐστίν, ὥς φησι.
Σωκράτης ὁ τοῦ † Ἐλμάγλου ἢ Σωφρονίσκου καὶ Φαιναρέτης τῆς 10
15 μαίας, ὁ ἠθικός, τὰ καθ' ἑαυτὸν ἔλεγε μόνον δεῖ⟨ν⟩ περιεργάζεσθαι
τὸν ἄνθρωπον, πλείονα δὲ μή.
Φερεκύδης καὶ αὐτὸς γῆν φησι πρὸ πάντων γεγενῆσθαι. 11
Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, Μνησάρχου υἱός, θεὸν ἔφη εἶναι τὴν μονάδα 12
καὶ δίχα ταύτης μηδὲν γεγενῆσθαι. ἔλεγε δὲ μὴ δεῖν θύειν τοῖς θεοῖς B
20 ζῷα μηδὲ μὴν ἐσθίειν τι τῶν ἐμψύχων μήτε κυάμους μήτε οἶνον πίνειν
τοὺς σοφούς. ἔλεγε δὲ τὰ ἀπὸ σελήνης κάτω παθητὰ εἶναι πάντα, τὰ δὲ
ὑπεράνω τῆς σελήνης ἀπαθῆ εἶναι. ἔλεγε | δὲ καὶ μεταβαίνειν τὴν ψυχὴν Ö 498
εἰς πολλὰ ζῷα. ἐκέλευσε δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ σιωπᾶν ἐπὶ πεν-
ταετῆ χρόνον καὶ τὸ τελευταῖον θεὸν ἑαυτὸν ἐπωνόμασε.
25 Ξενοφάνης ὁ τοῦ Ὀρθομένους, Κολοφώνιος, ἐκ γῆς καὶ ὕδατος ἔφη 13
τὰ πάντα γίνεσθαι. εἶναι δὲ τὰ πάντα, ὥς ἔφη, οὐδὲν ἀληθές. οὕτως τὸ C
ἀτρεκὲς ἡμῖν ἄδηλον, δόκησις δὲ ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, μάλιστα τῶν ἀφανέων.
Παρμενίδης ὁ τοῦ Πύρητος, τὸ γένος Ἐλεάτης, καὶ αὐτὸς τὸ ἄπειρον 14
ἔλεγεν ἀρχὴν τῶν πάντων.
30 Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ὁ ἐριστικός, ἴσα τῷ ἑτέρῳ Ζήνωνι, καὶ τὴν γῆν 15
ἀκίνητον λέγει καὶ μηδένα τόπον κενὸν εἶναι. καὶ λέγει οὕτως· τὸ κινού-

1ff vgl. Diels, Doxographi 175ff und 589ff — 11 Diels, Vorsokratiker³ I 412, 27 — 18ff vgl. I 165, 5ff. 186, 2ff — 28 Verwechslung mit Anaximander? Diels, Doxographi 177 — 31 vgl. Diels, Vorsokratiker³ I 175, 17ff

J

8 τούτου + ⟨γεγονέναι⟩? Holl 9 ἀναξόρας J 11 Μίλτωνος falsch für Μίδωνος Diels 12 ⟨ὁ⟩ Holl, vgl. Z. 15 ὁ ἠθικός Z. 30 ὁ ἐριστικός 14 ἐλμάγλου ἢ verderbt aus ἑρμογλύφου Diels, Doxographi 176 15 δεῖ⟨ν⟩ Dind. 25 ὀρθουμένου σκολοφώνιος J

μενον ἤτοι ἐν ᾧ ἐστι τόπῳ κινεῖται ἢ ἐν ᾧ οὐκ ἔστι. καὶ οὔτε ἐν ᾧ ἐστι τόπῳ κινεῖται οὔτε ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν· οὐκ ἄρα τι κινεῖται.

Μέλισσος ὁ τοῦ Ἰθαγένους, Σάμιος τὸ γένος, ἓν τὸ πᾶν ἔφη εἶναι, μηδὲν δὲ βέβαιον ὑπάρχειν τῇ φύσει, ἀλλὰ πάντα εἶναι φθαρτὰ ἐν δυνάμει. 16 D

5 Λεύκιππος ὁ Μιλήσιος, κατὰ δέ τινας Ἐλεάτης, | καὶ οὗτος ἐριστικός· ἐν ἀπείρῳ καὶ οὗτος τὸ πᾶν ἔφη εἶναι, κατὰ φαντασίαν δὲ καὶ δόκησιν τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ μηδὲν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὕτω φαίνεσθαι κατὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι κώπην. | 17 D 564 P 1088

Δημόκριτος ὁ τοῦ Δαμασίππου Ἀβδηρίτης τὸν κόσμον ἄπειρον ἔφη 10 καὶ ὑπὲρ κενοῦ κεῖσθαι. ἔφη δὲ καὶ ἓν τέλος εἶναι τῶν πάντων, καὶ εὐθυμίαν τὸ κράτιστον εἶναι, τὰς δὲ λύπας ὅρους κακίας· καὶ τὸ δοκοῦν δίκαιον οὐκ εἶναι δίκαιον, ἄδικον δὲ τὸ ἐναντίον τῆς φύσεως. ἐπίνοιαν γὰρ κακὴν τοὺς νόμους ἔλεγε, καὶ <ὅτι> οὐ χρὴ νόμοις πειθαρχεῖν τὸν σοφόν, ἀλλὰ ἐλευθερίως ζῆν. 18

15 Μητρόδωρος ὁ Χῖος ἔφη μηδένα μηδὲν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ ταῦτα ἃ δοκοῦμεν γινώσκειν ἀκριβῶς οὐκ ἐπιστάμεθα, οὐδὲ ταῖς αἰσθήσεσι δεῖ προσέχειν· δοκήσει γάρ ἐστι τὰ πάντα. 19 B

Πρωταγόρας ὁ τοῦ Μενάνδρου Ἀβδηρίτης ἔφη μὴ θεοὺς εἶναι, μηδὲ ὅλως θεὸν ὑπάρχειν. 20

20 Διογένης ὁ Σμυρναῖος, κατὰ δέ τινας Κυρηναῖος, τὰ αὐτὰ τῷ Πρωταγόρᾳ ἐδόξασε. 21

Πύρρων ἀπὸ Ἤλιδος τῶν ἄλλων σοφῶν τὰ δόγματα συναγαγὼν πάντα ἀντιθέσεις αὐτοῖς ἔγραψεν, ἀνατρέπων τὰς δόξας αὐτῶν, καὶ οὐδενὶ δόγματι ἠρέσκετο. 22

25 Ἐμπεδοκλῆς ὁ τοῦ Μέτωνος Ἀκραγαντῖνος πῦρ καὶ γῆν καὶ | ὕδωρ καὶ ἀέρα τέτταρα πρωτόγονα εἰσέφερε στοιχεῖα, καὶ ἔλεγεν ἔχθραν ὑπάρχειν πρῶτον τῶν στοιχείων. κεχώριστο, γάρ φησι, τὸ πρότερον, νῦν δὲ συνήνωται, ὡς λέγει, φιλωθέντα ἀλλήλοις. δύο οὖν εἰσι κατ' αὐτὸν ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις, ἔχθρα καὶ φιλία, ὧν ἡ μέν ἐστιν ἑνωτική, ἡ δὲ διαχωριστική. 23 Ö 500 C

30 Ἡράκλειτος ὁ τοῦ Βλέσωνος Ἐφέσιος ἐκ πυρὸς ἔλεγε τὰ πάντα εἶναι καὶ εἰς πῦρ πάλιν ἀναλύεσθαι. | 24 D 565

3 vgl. Diels, Vorsokratiker³ I 184, 42ff — 5 vgl. Diels, Vorsokratiker³ II 9, 17ff — 9 vgl Diels, Vorsokratiker³ II 53, 37ff — 11ff Diels Doxogr. 177 n. 2 — 15 vgl. Diels, Vorsokratiker³ II 143, 6ff — 20 vgl. Diels, Vorsokratiker³ II 144, 21

J

13 <ὅτι> Holl 18 *Μενάνδρου*] in Wahrheit *Μαιάνδρου* Diels, Doxographi 591 28 *φιλιωθέντα* cj. Jahn 30 *Βλέσωνος* vgl. Diels Vorsokratiker³ I 67, 22 | *τὰ πάντα εἶναι* doppelt geschrieben J

Πρόδικος τὰ τέσσαρα στοιχεῖα θεοὺς καλεῖ, εἶτα ἥλιον καὶ σελήνην· 25 D
ἐκ γὰρ τούτων πᾶσι τὸ ζωτικὸν ἔλεγεν ὑπάρχειν.
Πλάτων Ἀθηναῖος θεὸν ἔλεγε καὶ ὕλην εἶναι καὶ εἶδος, τὸν κόσμον 26
δὲ γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχειν, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγένητον καὶ ἀθάνατον
5 καὶ θείαν λέγει. εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικὸν θυμικὸν καὶ ἐπιθυ-
μητικόν. ἔλεγε δὲ τοὺς γάμους καὶ τὰς γυναῖκας δεῖν κοινὰς τοῖς πᾶσι
γίνεσθαι καὶ μηδένα ἰδίᾳ μίαν ἔχειν γαμετήν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς
βουλομέναις συνεῖναι. | P 1089
Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος· οὗτος γαστρίμαργος ὢν καὶ φιλήδονος τέλος 27
10 ἔφη τῆς ψυχῆς τὴν ἡδονήν, καὶ ὅστις ἥδεται, εὐδαίμων οὗτος, ὁ δὲ μηδ'
ὅλως ἡδόμενος τρισάθλιος καὶ κακοδαίμων, ὥς φησι.
Θεόδωρος ὁ ἄθεος ἐπικληθεὶς ἔφη λῆρον εἶναι τοὺς περὶ τοῦ θεοῦ λό- 28
γους· ᾤετο γὰρ μὴ εἶναι θεῖον, καὶ τούτου ἕνεκεν προὐτρέπετο πάντας
κλέπτειν, ἐπιορκεῖν, ἁρπάζειν καὶ μὴ ὑπεραποθνήσκειν πατρίδος. ἔλεγε
15 γὰρ μίαν πατρίδα εἶναι τὸν κόσμον, καὶ ἀγαθὸν μόνον ἔλεγε τὸν εὐδαιμο-
νοῦντα, φεύγειν δὲ ⟨δεῖν⟩ τὸν δυστυχοῦντα, κἂν ᾖ σοφός. καὶ αἱρετὸν B
εἶναι τὸν ἄφρονα πλούσιον ὄντα καὶ ἀπειθῆ.
Ἡγησίας Κυρηναῖος· οὗτος ἔφη μήτε φιλίας μήτε χάριτας εἶναι. 29
μὴ ὑπάρχειν γὰρ αὐτὰς ἔλεγεν, ἀλλὰ χρῄζων τις ἔδωκε χάριν ἢ κρεῖττόν
20 τι παθὼν εὐεργετεῖ. ἔλεγε δὲ καί· τῷ φαύλῳ ἀνδρὶ λυσιτελὲς τὸ ζῆν, τῷ
δὲ σοφῷ τὸ ἀποθανεῖν, ὥς τινας ἐκ τούτου πεισιθάνατον αὐτὸν καλέσαι.
Ἀντισθένης ὁ ἐκ Θρᾴττης μητρός, αὐτὸς δὲ Ἀθηναῖος, τὸ πρῶτον 30
Σωκρατικός, ἔπειτα Κυνικός, ἔφησε μὴ χρῆναι τὰ καλὰ ζηλοτυπεῖν ἑτέρων C
ἢ τὰ παρ' ἀλλήλοις αἰσχρά, τὰ δὲ τείχη τῶν πόλεων εἶναι σφαλερὰ | πρὸς D 566
25 τὸν ἔσω προδότην, ἀσάλευτα δὲ τὰ τῆς ψυχῆς τείχη καὶ ἀρραγῆ. | Ö 502
Διογένης ὁ Κυνικός, ἀπὸ Σινώπης τῆς κατὰ τὸν Πόντον πόλεως, τὰ 31
πάντα Ἀντισθένει συνῆν. ἔφησε τὸ ἀγαθὸν † οἰστὸν παντὶ σοφῷ εἶναι,
τὰ δ' ἄλλα πάντα οὐδὲν ἢ φλυαρίας ὑπάρχειν.
Κράτης ἀπὸ Θηβῶν τῶν Βοιωτικῶν, καὶ αὐτὸς Κυνικός, ἔλεγεν ἐλευ- 32
30 θερίαν εἶναι τὴν ἀκτημοσύνην.

3 vgl. I 165, 12ff. 185, 14ff — 9 vgl. Diels Doxographi 177

J

1 τὰ Diels] τις J 4 γεννητὸν J | ἀγέννητον J 6 δεῖν Ausgg.] δεῖ J 11 φησὶ Diels] φασι J 16 ⟨δεῖν⟩ Holl] φαῦλον statt φεύγειν Zeller φευκτὸν Diels 17 ἀπειθῆ] ἀπαθῆ Zeller ἀπεχθῆ Diels 23 καλὰ Holl] κακὰ J | ἑτέρων Corn.] ἕτερον J 24 ἀλλήλοις] ἄλλοις vermutungsweise Diels | [ἢ τὰ παρ' ἀλλήλοις αἰσχρά] Diels 27 † οἰστὸν] οἰκεῖον Zeller 29/30 ἐλευθερίαν Jahn] ἐλευθερίας J

Ἀρκεσίλαος ἔφασκε τῷ θεῷ ἐφικτὸν εἶναι μόνῳ τὸ ἀληθές, ἀνθρώπῳ δὲ οὔ. 33 D

Καρνεάδης τὰ αὐτὰ τῷ Ἀρκεσιλάῳ ἐδόξασεν. 34

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου, κατὰ μέν τινας Μακεδὼν ἀπὸ Σταγείρων, 35
5 ὡς δὲ ἔνιοι Θρᾷξ ἦν τὸ γένος. ἔλεγε δὲ δύο ἀρχὰς εἶναι, θεὸν καὶ ὕλην, καὶ τὰ μὲν ὑπεράνω τῆς σελήνης θείας προνοίας τυγχάνειν, τὰ δὲ κάτωθεν τῆς σελήνης ἀπρονόητα ὑπάρχειν καὶ φορᾷ τινι ἀλόγῳ φέρεσθαι ὡς ἔτυχεν. εἶναι δὲ λέγει δύο κόσμους, | τὸν ἄνω καὶ τὸν κάτω, καὶ τὸν μὲν ἄνω ἄφθαρ- P 1090
τον, τὸν δὲ κάτω φθαρτόν. καὶ τὴν ψυχὴν ἐνδελέχειαν σώματος λέγει.

10 Θεόφραστος Ἐρέσιος τὰ αὐτὰ Ἀριστοτέλει ἐδόξασε.

Στράτων [ὢν] ἐκ Λαμψάκου τὴν θερμὴν οὐσίαν ἔλεγεν αἰτίαν πάντων 36
ὑπάρχειν. ἄπειρα δὲ ἔλεγεν εἶναι τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ πᾶν ζῷον ἔλεγε 37
νοῦ δεκτικὸν εἶναι.

Πραξιφάνης Ῥόδιος τὰ αὐτὰ τῷ Θεοφράστῳ ἐδόξασε. 38

15 Κριτόλαος ὁ Φασηλίτης τὰ αὐτὰ τῷ Ἀριστοτέλει ἐδόξασε. 39 B

Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ὁ Στωϊκὸς ἔφη μὴ δεῖν θεοῖς οἰκοδομεῖν ἱερά, ἀλλ' 40
ἔχειν τὸ θεῖον ἐν μόνῳ τῷ νῷ, μᾶλλον δὲ θεὸν ἡγεῖσθαι τὸν νοῦν· ἔστι γὰρ ἀθάνατος. τοὺς δὲ τελευτῶντας ζῴοις παραβάλλειν χρῆναι, | ἢ πυρί. D 567
καὶ τοῖς παιδικοῖς χρῆσθαι ἀκωλύτως. ἔλεγε δὲ πάντα διήκειν τὸ θεῖον.
20 τὰς δὲ αἰτίας τῶν πραγμάτων πῇ μὲν ἐφ' ἡμῖν, πῇ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τουτέστι τὰ μὲν τῶν πραγμάτων ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἔλεγε δὲ καὶ μετὰ C
χωρισμὸν τοῦ σώματος * καὶ ἐκάλει τὴν ψυχὴν πολυχρόνιον πνεῦμα, οὐ μὴν δὲ ἄφθαρτον δι' ὅλου ἔλεγεν αὐτὴν εἶναι· ἐκδαπανᾶται γὰρ ὑπὸ τοῦ πολλοῦ χρόνου εἰς τὸ ἀφανές, ὥς φησι.

25 Κλεάνθης τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν λέγει εἶναι τὰς ἡδονάς, καὶ ἄνθρωπον 41
ἐκάλει μόνην τὴν ψυχήν, καὶ τοὺς θεοὺς μυστικὰ σχήματα ἔλεγεν εἶναι καὶ κλήσεις ἱερὰς καὶ δᾳδοῦχον ἔφασκεν εἶναι τὸν | ἥλιον καὶ τὸν κόσμον * Ö 504
μύστας καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων τελεστὰς ἔλεγε.

6 vgl. I 165, 8ff — 16 vgl. I 165, 19ff; 183, 12ff, fr. 146 Stoïc. vet. fragm. I 40, 3ff v. Arnim. Clem. Al. str. V 76, 1; 377, 1ff Stählin

J

1 μόνῳ Diels] μόνον J 11 Στράτων [ὢν] Diels] Στρατωνίων J 12/13 ἔλεγε νοῦ Zeller] ἔλεγεν οὐ J 13 δοκτικὸν J 19 διήκειν R] διοικεῖν J 22 * von Pet. und Jahn angezeigt; Jahn ergänzt ⟨τινὰ χρόνον διαμένειν τὴν ψυχήν⟩ 24 ἀχανές vermutungsweise Diels 27/28 κόσμον τελεστήριον καὶ τοὺς κατόχους τῶν θείων μύστας Lobeck κόσμον ⟨ἱερὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους⟩ μύστας καὶ τοὺς κατόχους τῶν θεῶν τελεστὰς Jahn μυστήριον statt μύστας und τελεστὰς Diels τὸν κόσμον ⟨ἱερὸν καὶ τοὺς ἀστέρας⟩ μύστας Holl 28 τελεστὰς Jahn] τελετὰς J

Περσαῖος τὰ αὐτὰ Ζήνωνι ἐδογμάτισε. 42
Χρύσιππος ὁ Σολεὺς νόμους ἔγραψεν οὐ θεμιτούς. ἔλεγε γὰρ δεῖν 43 D
μίγνυσθαι ταῖς μητράσι τοὺς παῖδας, τοῖς δὲ πατράσι τὰς θυγατέρας. εἰς
δὲ τὰ ἄλλα συνεφώνησε Ζήνωνι τῷ Κιτιεῖ. πρὸς τούτοις δὲ ἔλεγε καὶ
5 ἀνθρωποβορεῖν. ἔλεγε δὲ τὸ τέλος πάντων τὸ ἡδυπαθὲς εἶναι.
Διογένης ὁ Βαβυλώνιος ἔλεγε τὰ σύμπαντα συνίστασθαι ἐξ ἡδονῆς. 44
Παναίτιος ὁ Ῥόδιος τὸν κόσμον ἔλεγεν ἀθάνατον καὶ ἀγήρω, καὶ 45
τῆς μαντείας κατ' οὐδὲν ἐπεστρέφετο, καὶ τὰ περὶ θεῶν λεγόμενα | ἀνῄρει. P 1091
ἔλεγε γὰρ φλήναφον εἶναι τὸν περὶ θεοῦ λόγον.
10 Ποσειδώνιος Ἀπαμεὺς ἔλεγε τὸ μέγιστον ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὸν 46
εἶναι πλοῦτον καὶ ὑγείαν.
Ἀθηνόδωρος Ταρσεὺς τὰ αὐτὰ Χρυσίππῳ ἐδόξασε καὶ τὰ αὐτὰ 47
Ζήνωνι ἐδογμάτισεν.
Ἐπίκουρος ὁ Νεοκλέους ἐν Ἀθήναις τραφείς, φιλήδονον βίον 48
15 μετῆλθε, καὶ οὐκ ἠρυθρία γυναιξὶ συνὼν δημοσίᾳ ἀκολάστοις καθ' ἃ
πρῴην περὶ αὐτοῦ εἴπομεν. | πάλιν ἔλεγε μὴ εἶναι θεοὺς ἀλλ' ἢ μόνον D 568
τύχην διοικεῖν τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι τῶν ἐν τῷ βίῳ ἑκούσιον, μήτε B
μάθησιν μήτε ἀπαιδευσίαν μήτε ἄλλο μηδέν, ἀλλὰ πάντα ἀκούσια γίνεσθαι
πᾶσι. καὶ οὐ χρὴ ψέγειν τινά, ὥς φησιν, οὔτε ἐπαινεῖν· οὐ γὰρ ἑκόντες
20 ταῦτα ὑφίστανται. ἔλεγε δὲ μὴ δεῖν φοβηθῆναι τὸν θάνατον. διεβεβαιοῦτο
δέ, ὡς ἤδη ἔφην, καὶ ἐξ ἀτόμων τὸ πᾶν τὴν σύστασιν ἔχειν καὶ τὸν κόσμον
ἐν ἀπείρῳ εἶναι.
10. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἐξ Ἑλλήνων εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἐληλύθασιν· **10,1**
ἄλλοι δὲ ὅσοι κατὰ τὴν βάρβαρον καὶ Ἑλλάδα Ῥωμα⟨ν⟩ίαν τε καὶ τὰ
25 ἄλλα κλίματα τῆς οἰκουμένης· ἑβδομήκοντα δύο μὲν ἀηδεῖς φιλοσοφίαι ἐν 2 C
τῇ τῶν Ἰνδῶν ἐμφέρονται φατρίᾳ, τῶν τε γυμνοσοφιστῶν, τῶν τε Βραχ-
μάνων, ἐπαινετῶν τούτων μόνων, τῶν τε Ψευδοβραχμάνων, τῶν τε νεκυο-
φάγων, τῶν τε αἰσχροποιῶν, τῶν τε ἀπηλγημέ|νων· ὧν τὸ κατ' εἶδος Ö 506
λέγειν καὶ τὰ παρ' αὐτῶν μυσαρὰ γινόμενα περιττὸν ἡγησάμεθα καὶ
30 οὐδὲ⟨ν⟩ ἄξιον, διὰ τὴν πολλὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις φθοράν, κακίας τε
καὶ * ἐργασίαν. ἐν μὲν γὰρ τῇ Μηδίᾳ ἓξ αἱρέσεις πάλιν λέγονται εἶναι 3

16 an den früheren Stellen I 166, 5ff; 186, 12ff ist nicht ausführlicher von diesen Dingen die Rede — 20 vgl. I 186, 13 — 26 vgl. Clem. Recogn. IX c. 27 — 27 vgl. Clem. Recogn. IX c. 20

J

1 Περσαῖος Diels] Περσεὺς J 5 τὸ ἀπαθὲς oder der Satz ἔλεγε — εἶναι an Z. 6 ἡδονῆς anzuhängen Gataker 7 ἀγήρω Scaliger] ἀτρήρω J 14 νεοκλεὺς J 15 καθ' ἃ Diels] μεθ' ἃ J 24 Ῥωμα⟨ν⟩ίαν Holl 26 φατρίᾳ] ⟨ἤτοι⟩ φατρίαι Eltester 30 οὐδὲ⟨ν⟩ Holl] οὔτε J 31 * etwa ⟨αἰσχρότητος⟩ Holl | ἐργασίαν Holl] ἐργασίας J

διάφοροι, ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπίδι ὅσαι, παρὰ Πέρσαις τε ἢ ἐν τῇ Παρθίᾳ D
ἢ Ἐλαμίτιδι ἢ Κασπίᾳ ἢ Γερμανῶν χώρᾳ, ἢ Σαρματίᾳ ἢ ὁπόσοι ἐν τοῖς
Δαύνισιν ἢ παρὰ Ζικχοῖς καὶ Ἀμαζόσι, Λαζοῖς τε καὶ Ἴβηρσι καὶ Βοσ-
πορηνοῖς ἢ Γηλοῖς ἢ Σηροῖς ἢ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, ⟨πόσαι⟩ νόμων τε
5 διαφοραὶ καὶ φιλοσοφιῶν καὶ αἱρέσεων καὶ διαφορῶν ἄμετρον πλῆθος.
ὡς Σηροὶ μὲν ἄνδρες ἐμπλέκονται, οἴκαδε καθεζόμενοι, μυριζόμενοί 4
τε καὶ θηλευόμενοι, γυναιξὶν ἑτοιμαζόμενοι, αἱ δὲ γυναῖκες τὸ ἀνάπαλιν
τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς κουρευόμεναι, ἀνδρείῳ ζώματι ζωννύμεναι | καὶ P 1092
τὰ κατὰ τὴν ἄρουραν πάντα ἔργα ἐκτελοῦσαι. παρὰ Γηλοῖς δὲ τοὐναντίον
10 οἱ τὰ φαῦλα | δρῶντες πρὸς τῶν νόμων αὐτῶν ἐπαινοῦνται. παρ' Ἕλ- 5 D 569
λησι δὲ πόσα μυστήρια καὶ τελεταί; ὡς αἱ μεγαρίζουσαι γυναῖκες καὶ
θεσμοφορι⟨ά⟩ζουσαι ἀλλῆλαι πρὸς ἀλλήλας διαφέρονται· ὅσα τε ἄλλα,
τά τε ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια Δηοῦς καὶ Φερεφάττης καὶ τῶν ἐκεῖσε ἀδύ-
των τὰ αἰσχρουργήματα, γυναικῶν ἀπογυμνώσεις, ἵνα σεμνότερον εἴπω,
15 τύμπανά τε καὶ πόπανα, ῥόμβος τε καὶ κάλαθος, ἐρέα ἐξειργασμένη
καὶ κύμβαλον καὶ κυκεὼν ἐκπώματι κατεσκευασμένος, ὅσα τε ἄλλα,
τὰ ἐν Πυθοῖ Ἀρχεμόρου [τὰ] μυστήρια, ἐν Ἰσθμοῖ[ς] δὲ ἕτερα, Ἀθά- 6 B
μαντός τε καὶ Μελικέρτου τοῦ Ἰνοῦς γόνου· καὶ ὅσοι τὸν φαλλὸν ἀναστρέ-
φοντες, αἵ τε † φαλλαρίζουσαι αἰσχρουργίας μελετήματα, οἵ τε τὴν
20 Ῥέαν θεραπεύοντες ἄνδρες, παρακόψαντες [τε] τὸν παῖδα τὸν ἄρρενα,
ἄνευ σχήματος μορίων διατελέοντες, οὔτε μὴν ἄνδρες δυνάμενοι ἔτι
εἶναι οὔτε γυναῖκες γεγενημένοι· Διονύσιοί τε ἕτεροι, οἱ τοὺς Κούρητας 7
καὶ τὴν κρεωνομίαν μυοῦντες, τοὺς ὄφεις ἀνεστεμμένοι, εὐάζοντες τὸ
οὐὰ οὐά, ἐκείνην τὴν Εὔαν ἔτι τὴν διὰ τοῦ ὄφεως ἀπατηθεῖσαν ἐπικα-

4ff vgl. Clem. Recogn. IX 22 (hier von den Γῆλοι berichtet), ebenso Bardesanes Liber legum regionum 30 p. 587 Nau (Patrol. Syriaca II, 1907), Euseb. Praepar. evang. VI 10; Migne 21, 468 B; 469 A F. Haase, Unters. zur bardesanischen Gnosis (Texte u. Unters. 34, 4), 31. — **10ff** vgl. Clem. Alex. Protr. 14, 1ff; I 12, 18ff Stählin (12, 2; I 11, 21f. 17, 1; I 14, 1ff. 20, 1; I 15, 20ff) — **16** κυκεών: Clem. Alex. Protr. 21, 1f; I 16, 17f Stählin — **17ff** vgl. Clem. Alex. Protr. 34, 1; I 25, 12ff Stählin Eus. Praep. ev. II 6, 10; Migne 21, 137 D — **22—511, 3** (Theoph. ad Autol. II 28; S. 136 Otto) Clem. Al. Protr. 12, 2; I 11, 14ff Stählin (22, 4; 17, 7ff)

J

4 ⟨πόσαι⟩ Holl 12 θεσμοφορι⟨ά⟩ζουσαι, Holl, nach Clem. Al. Protr. 19, 3; I 15, 9 Stählin | ὅσα τε Pet.] ὅσα τὰ J 17 [τὰ] Holl | Ἰσθμοῖ[ς] Dind. 18 μελεκέρτου J | ἀναστέφοντες (vgl. Z. 23) Eltester 19 † φαλλαρίζουσαι] φαλλίζουσαι Pet. φαλλαγωγοῦσαι oder βασσαρίζουσαι Lobeck ἑορτάζουσαι, Holl, nach Clem. Al. 17, 1; I 14, 5 Stählin | nach μελετήματα wegen des folgenden ἄνδρες wohl ⟨γυναῖκες⟩ einzusetzen 20 [τε] Holl | τῶν παίδων τὰ ἄρρενα? Holl

λούμενοι ἢ διὰ τῆς δασείας φωνῆς τὸν ὄφιν ἀπὸ τῆς Ἑβραΐδος εἰς ἑαυτῶν C
πλάνην κικλήσκοντες. Εὔα γὰρ κατὰ τὴν ψιλὴν ἀπόδοσιν τὴν γυναῖκα,
κατὰ δὲ τὴν δασεῖαν εὖΐα τὸν ὄφιν παῖδες Ἑβραίων ὀνομάζουσι.

11. Καὶ »τί ἐρῶ; ἐπιλείψει γάρ μοι ὁ καιρὸς διηγουμένῳ« περὶ τῶν **11,1**
5 ἀμυθήτως ἐχόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων διαφοραῖς πρὸς Ö 508
τῇ ἀρετῇ τε καὶ φαυλότητι· ὅσοι μὲν κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν τῷ 2
μὲν Κρόνῳ ἕτεροι τελισκόμενοι, κλοιοῖς ἑαυτοὺς σιδηρέοις καθείρξαντες,
χαίτῃ τε ὑπερτάτῃ, ἐσθῆτί τε ῥυπαρᾷ καὶ καταμεμωκημένῃ ⟨χρώ-
μενοι⟩, ὡς κρίκοις μὲν τοὺς ἑαυτῶν μυκτῆρας ἐμπείραντες καθ' D
10 ἑκάστην τῷ Κρόνῳ ἐν τῇ Ἀστῷ καλουμένῃ (πολίχνη δέ ἐστιν αὕτη
μητροκωμία | κατὰ τὸν Προσωπίτην καλούμενον νομόν) κατὰ τὰς D 570
ἐναγεῖς τῆς πανδήμου τῶν πεπλανημένων συνελεύσεως τελετὰς καὶ
τῶν παταγιζόντων καὶ ὀργιώντων ἐμμανεῖς δῆθεν ἱεροφαντίας σχημα-
τίζονται· ἐξώλεις δὲ οὗτοι. παρ' ἄλλοις δὲ ὅσοι, ὡς οἱ μὲν παρὰ τὸν 3
15 Βουτικὸν ἢ αὐτὴν τὴν Βουτὼ τὴν πολίχνην τὸν Ἁρποκράτην τιθηνοῦντες,
οἳ γέροντες μὲν ἤδη εἰσὶ τὴν ἡλικίαν *, οἱ πρὸς τῇ | ἱερομηνίᾳ τὰς φαντα- P 1093
σιώδεις τοῦ Ὥρου ἐνθουσιάσεις ἐπιτελεῖν ἐκ τοῦ δαίμονος ἀναγκαζόμενοι.
ἕκαστος δὲ τῶν πολιτῶν, καὶ πρεσβύτης ἤδη ὑπεράγαν ἅμα νεανίαις 4
ὁμοτρόποις καὶ ἑτέραις ἡβηδὸν ἡλικίαις, ἱερεῖς τοῦ αὐτοῦ Ὥρου δῆθεν
20 καὶ Ἁρποκράτους, ἐπὶ τῆς κάρας ἐξυρημένοι, [μᾶλλον ἕκαστος φέρει] ἀναι-
δῶς τὸ δουλικὸν ὁμοῦ καὶ ἐπικατάρατον καὶ παιδαριῶδες σῆμα φέροντες,
ἀθύρμασί τε παρὰ τοῖς συνετοῖς τοῖς ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἑαυτοὺς ἐκδεδω-
κότες, ἐμμανεῖς τε καὶ ἀφραίνοντες γελοιώμενοί τε ἀσχέτως φέρονται, ἀθή- 5 B
ραις τε καὶ σεμιδάλεσιν, ἄλλαις τε βαναυσοποιίαις πρῶτον μὲν τὰς ὄψεις
25 χρίσαντες, εἶτα λέβητι ἀνακοχλάζοντι τὸ πρόσωπον ἐνθέντες ἀπό τε
τοῦ προσώπου δῆθεν ὑπὲρ θαύματος ἀπατηλῶς τὰ πλήθη ἐξοιστρήσαντες,
μεταδιδόασι τῇ χειρὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου ἀπομαξάμενοι ἑκάστῳ τῶν
αἰτησάντων εἰς μετάληψιν ὑγείας τε καὶ ἄκους πόνων ἕνεκεν.

12. Τὰς δὲ Μεμφίτιδας ⟨καὶ⟩ Ἡλιουπολίτιδας ὀργ⟨ι⟩ώσας, τυμ- **12,1**
30 πάνῳ τε καὶ αὐλῷ τὸ θέλγη[σ]τρον εἰς ἑαυτὰς λαμβανούσας εἰ διηγησαί-

4 vgl. Hebr. 11, 32 — 6 vgl. Ancor. 104, 5; I 125, 6ff Epiph. bringt hier und im folgenden eine Fülle sonst nicht belegbarer Einzelheiten: vgl. Th. Hopfner Fontes hist. relig. Aegypt. S. 608f.

J

8/9 ⟨χρώμενοι⟩ Holl 10 Κρόνῳ Ausgg.] χρόνῳ J 13 παταγιζόντων Öh.] παταλιζόντων J | ὀργιούντων J 13/14 σχηματίζονται Holl] σχηματιζόντων J 14 ὅσοι Holl] ὅσοις J 16 * etwa ⟨παῖδες δὲ τὸν τρόπον⟩ Holl 17 ἐνθουσιώσεις J 20 [μᾶλλον ἕκαστος φέρει] Holl, Leserbemerkung zu φέροντες 21 σῆμα] σχῆμα ? Ltz. 22 παρὰ Holl] πρὸς J | ἐκδεδωκότες Holl] ἐκδεδωκόσιν J 25 εἶτα Holl] τῷ J 29 ⟨καὶ⟩ Holl | ὀργ⟨ι⟩ώσας Dind. 30 θέλγη[σ]τρον Ausgg.

μην, χορίτιδάς τε καὶ τριε⟨τη⟩ρίτιδας καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Βαθείας καὶ ἐν C
Μενουθίτιδος ἔξω βεβηκυίας αἰδοῦς τε καὶ καταστάσεως γυναικείας,
πόσοις ὄγκοις γλώττης, ἢ πόσῳ πλάτει συντάξεως ἑαυτὸν ἐπιδοὺς ἐπὶ
τὸν προειρημένον ἀριθμὸν τὸν ἀμύθητον ἑαυτὸν ἐκδοῦναι δυνήσωμαι;
5 εἰ γὰρ καὶ κάματον ὑπερβάλλοντα εἰς ἐμαυτὸν ἀναδεξαίμην, ἀτέλε-| 2 Ö 510
στον καταλεί|ψαιμι τὴν τούτων κατάληψιν, ἐπειδὴ γὰρ »νεάνιδες ὧν D 571
οὐκ ἔστιν ἀριθμός« εἴρηται. τά τε ἐν Σάϊ τά τε ἐν Πηλουσίῳ τά τε 3 D
ἐν Βουβαστῷ τά τε ἐν Ἀβύδῃ τά τε τοῦ Ἀντινόου τεμένη, καὶ τὰ ἐκεῖσε
μυστήρια, τὰ ἐν Φαρβήτῳ, τὰ κατὰ τὸν τράγον τοῦ Μενδησίου, ὅσα
10 τε ἐν Βουσίρι, πόσα τε ἐν Σεβεννύτῳ, πόσα τε ἐν Διοσπόλει, ὡς πῆ μὲν
τῷ ὄνῳ εἰς ὄνομα τοῦ Σήθ, δῆθεν τοῦ Τυφῶνος, τελετὰς ἐργάζονται,
ἄλλοι δὲ τὴν Τιθραμβώ, Ἑκάτην ἑρμηνευομένην *, ἕτεροι τῇ Σενέφθυ,
ἄλλοι δὲ τῇ Θερμούθι τελίσκονται, ἄλλοι δὲ τῇ Ἴσιδι. καὶ πόσα ἔστι 4
τοιαῦτα λέγειν, ὧν τὸ κατ' εἶδος εἰπεῖν ⟨ἐπιχειροῦντι⟩ πολὺς χρόνος
15 ἀναλωθή|σεται. διὸ περιλήψεται πάντη ὁ λόγος πληρούμενος διὰ τοῦ P 1094
»νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός«. ἑτέρων δὲ πάλιν μυστηρίων πολλῶν 5
καὶ αἱρεσιαρχῶν καὶ σχισματοποιῶν † ὧν μὲν ἀρχηγοὶ παρὰ Πέρσαις
Μαγουσαῖοι, παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις προφῆται καλούμενοι, τῶν ἀδύτων
τε καὶ ἱερῶν ἀρχηγοί, καὶ μάγων Βαβυλωνίων δὲ οἵ τε καλούμενοι Γαζαρη-
20 νοί, σοφοί τε καὶ ἐπαοιδοί, Ἰνδῶν δὲ οἱ Εὐίλεοι καλούμενοι καὶ Βραχ-
μᾶνες, Ἑλλήνων ⟨δὲ⟩ ἱεροφάνται τε καὶ νεωκόροι, Κυνικῶν πλῆθος
καὶ ἄλλων ἀμυθήτων φιλοσόφων ἀρχηγοί. B

13. Τοίνυν, ὡς προεῖπον, παρὰ Πέρσαις Μαγουσαῖοι καλούμενοι, 13,1
οἱ εἴδωλα μὲν βδελυττόμενοι, † εἰδώλοις δὲ προσκυνοῦντες πυρὶ καὶ
25 σελήνῃ καὶ ἡλίῳ. ἄλλοι τε πάλιν ἐν τῇ Ἑλλάδι Μυσοὶ καλούμενοι Ἄβιοι,

6 Cant. 6, 7 — 7ff vgl. Clem. Al. Protr. 39, 5; I 29, 23ff Stählin — 16 Cant. 6, 7 — 18 *Μαγουσαῖοι* Bas. ep. 258, 4; Migne 32, 952f vgl. Clem. Recogn. IX 21, Euseb. Praep. ev. VI 10; Migne 21, 468 B vgl. F. Haase Unters. z. bardes. Gnosis (Texte u. Unt. 34, 4), 28 — 25 Über die Abioi vgl. Toepffer in Pauly-Wissowa Realenc. 1, 100

J

1 *χορίτιδας* Dind.] *κορρίτιδας* J | *τριε⟨τη⟩ρίτιδας* Pet. | *τὰς* Dind.] *τῆς* J 2 *αἰδοῦς τε καὶ καταστάσεως γυναικείας* Holl] *αἰδοῖ τε καὶ καταστάσει γυναικείᾳ* J 4 *δυνήσωμαι* Holl] *δυνήσομαι* J 5 *ἀναδεξαίμην* Holl] *ἀναδέξαιμι* J 8 *Ἀβύδῳ* Dind. 12 * etwa ⟨*θεραπεύουσιν*⟩ Holl | *τῆς ἐνέφθυ* J *τῇ Ἐνέφθυ* (= *Νέφθυ*) Öh. 14 ⟨*ἐπιχειροῦντι*⟩ Holl 17 *σχι////ματοποιῶν*, *σ* getilgt J | † *ὧν*] entweder *οἱ* oder vorher einzusetzen ⟨*τὰ ὀνόματα παρήσω*⟩ Holl 20/21 *Βραχμᾶνες* Pet.] *βάρημα ἐν ταῖς* J 21 ⟨*δὲ*⟩ Pet. | *νεωκόροι* Öh.] *νεωκόρων* J 24 † *εἰδώλοις*] *στοιχείοις*? Holl | *δὲ* Dind. Öh.] *τε* J

γάλακτι ἵππων χρώμενοι καὶ τὸ πᾶν ἀγρίαν χώραν κατοικοῦντες. καὶ 2
πόσα δυνήσεται ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων συλλέγειν τῶν τοσούτων καὶ
μεγάλων ὀνομαζομένων καὶ ἐν ταῖς ἐπαινουμέναις ⟨ἀριθμουμένων⟩, C
ὅσαι εἰσὶ διαφοραὶ »νεανίδων ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός«, τῶν μὲν πρὸς ἔπαι-
5 νον, ἄλλων δὲ μὴ ἐπαινουμένων, τῶν μὲν ἀπ' ἰδίου νοὸς τὰ πρὸς πολιτείας
ἄσκησιν καὶ θεσμὸν ἑαυτοῖς συλ|λεγόντων, ἐν κόμαις τε προόπτως προερ- D 572
χομένων, ἄλλων δὲ καὶ ἐν σάκκῳ προφανεῖ, ἄλλων δὲ ἁγίων ἀδελφῶν
ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ οἴκαδε καθεζομένων, καὶ ἔτι ἄλλων ἐν πολιτείαις
καὶ νηστείαις ὑπερβαλλούσαις καμάτῳ προστιθέντων ἐν νεανιότητι,
10 ⟨διὰ⟩ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον τελείαν συνείδησιν, ἑτέρων δέ, ὡς προεῖπον, 3
οὐκ ὀρθῶς, ἀλλὰ κατά τινα πρόληψιν νοὸς τυραννικῶς παρὰ τὴν ἀλή|θειαν D Ö 512
νεανιευομένων, ὡς Ζακχαῖος μὲν πρὸ βραχέος τελευτήσας ἐν τῇ ὀρεινῇ
τῇ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὃς οὐδενὶ ὅλως συνευχόμενος διετέλεσεν, ἀλλὰ
καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τολμηρῶς ἁγίων μυστηρίων ψαύειν καὶ
15 ἱερουργεῖν λαϊκὸς ὢν ἀφειδῶς ἐπεχείρει. ἕτερος δέ τις, ὅστις ποτὲ ἦν 4
ἀνὴρ ἐκεῖνος [καὶ] τῶν δοκούντων ἐν ἀκρότητι βίου πεπολιτεῦσθαι, πρὸς
τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τὰ ἐρημικὰ κατοικήσας ἐν μοναστηρίῳ, καὶ ἄλλος
πρὸς τῷ Σιναίῳ, | οἳ ἀπὸ ὀνειράτων ἐνεανιεύσαντο, ⟨ὡς⟩ ἐπισκοπῆς P 1095
δεξάμενοι χειροθεσίαν, καθῆσθαί τε καὶ τὰ ἐπισκόπων πράττειν καὶ
20 αὐτοὶ ἐπεχείρουν. ἕτεροι δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι εὐνουχίζειν ἑαυτοὺς παρὰ 5
τὰ προστεταγμένα δῆθεν νεανιεύματος χάριν ἐτόλμησαν. ἕτεροι δὲ 6
δοκοῦντες νεανιεύεσθαι τολμῶσι παρὰ τοὺς κανόνας, ἀπὸ ὀρθοδόξων
ὁρμώμενοι, σύλλογον ἑαυτοῖς ἐπισπάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἐπικρίσεως
συνόδου οἰκουμενικῆς ἀναβαπτίζειν τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτοὺς δῆθεν

4 Cant. 6, 7 — 15ff Vgl. R. Reitzenstein Historia Monachorum und Historia Lausiaca 189ff

J Anaceph. (von Z. 1 καὶ πόσα δυνήσεται an)

3 ⟨ἀριθμουμένων⟩ Holl 5 τῶν μὲν Anaceph.] τῶν δὲ J 6 ἀπροόπτως Anaceph. 7 ἄλλων δὲ (Holl, τε Anaceph.) καὶ ἐν σάκκῳ προφανεῖ < J, vgl. III 491, 21f. 492, 5 | δὲ²] τε Anaceph. | ἁγίων < Anaceph. 9 καμάτῳ προστιθέντων (Holl, προστεθέντων Anaceph.) Anaceph.] καὶ καμάτῳ πρὸς θεὸν J 10 ⟨διὰ⟩ Holl | τῇ . . . τελείᾳ συνειδήσει πληροφορουμένων J 12 βραχέως J 13 ὃς < J 15 ἱερουργεῖν Holl] ἱερουργίαν J Anaceph. 16 [καὶ] Holl | πεπολιτεῦσθαι] πεπολιτευμένος J Anaceph. 18 οἳ Holl] ὡς J Anaceph. | ⟨ὡς⟩ Holl 19 vor καθῆσθαι + καὶ J 19/20 καὶ αὐτοὶ ἐπεχείρουν] ἐπιχειροῦντες ἀνήκοντα Anaceph. 20 καὶ (vor οὐκ ὀλίγοι) < Anaceph. | εὐνοχίζειν J 21 νεανιότητος J 22 κανόνας Pet.] ὄντας J Anaceph. | vor ἀπὸ + ὡς Anaceph.; falsch, der Partizipialsatz hat den Sinn einer Einräumung 23 ἐπισπῶντες J

ἀπὸ Ἀρειανῶν, μηδέπω τοῦ πράγματος ἐξ ἐπικρίσεως ὡς ἔφην συνόδου 7
τμηθέντος, διὰ τὸ ἀναμὶξ τοὺς λαοὺς ὑπάρχειν ἔτι δεῦρο καὶ πολλοὺς B
μὲν εἶναι ὀρθοδόξους, κατὰ δὲ ὑπόκρισιν πρὸς τοὺς ἀρειανίζοντας συνημμένους, ἕως ἂν ἀφορισμὸς γένηται τῆς τοιαύτης βλασφήμου αἱρέσεως
5 καὶ τότε τὰ κατ' αὐτῆς ὁρισθήσεται. ἐκ τούτων δὲ τῶν οὕτως ἀναβαπτι- 8
ζόντων ἀπ' ἰδίου κελεύσματος εἰς ἡμετέρας ἀκοὰς ἀφῖκται εἷς ὑπάρχων
ἐν τῇ τῶν Λυκίων χώρᾳ πρεσβύτερος· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι | ὧν ἕκαστος D 573
καθ' ἑαυτὸν εὔχεται καὶ οὐ μετά τινος τὸ παράπαν, ἕτεροι δὲ ἐν κλοιοῖς
παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας. διόπερ ἐπὶ τέλει παντὸς τοῦ λόγου 9 C
10 »νεάνιδας« ἔφην »μὴ ἐχούσας ἀριθμὸν« τάς γε κατὰ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν
ἑαυταῖς νεανιζούσας, οὐ μὴν εἰς τὸ ἀγαθόν, εἰς τὸ τελειοῦν τῆς σοφίας
τὰ εἴδη, φρονήσεώς τε καὶ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης·
ἐξ ὧν ἄλλαι νεανίζουσαι ἐπὶ τὸ τυραννικώτερον καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας
⟨ἀλλότριον⟩ ἑαυτὰς ἐκτρέπουσιν, ὥστε μὴ εἶναι ἀριθμὸν τούτων.
15 14. Αὐτὴ δὲ ἡ μία περιστερὰ καὶ ἁγία παρθένος θεὸν ὁμολογεῖ πα- **14,1**
τέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, πατέρα τέλειον, υἱὸν τέλειον, πνεῦμα
ἅγιον τέλειον, ὁμοούσιον τὴν τριάδα, οὐ συναλοιφὴν τὴν τριάδα, ἀλλὰ D
τὸν υἱὸν ἐκ πατρὸς ἀληθινῶς γεγεννημένον καὶ τὸ ἅγιον | πνεῦμα οὐκ Ö 514
ἀλλότριον πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὖσαν δὲ ἀεὶ τὴν τριάδα καὶ μηδέποτε προσ- 2
20 θήκης ἐπιδεομένην, μὴ ἔχουσαν δέ τι ἐν ἑαυτῇ ὑποβεβηκός, εἰς μίαν
δὲ ἑνότητα καὶ μίαν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναγομένην, καὶ ἐκ
ταύτης τῆς τριάδος πα|τρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος τὰ πάντα P 1096
κεκτίσθαι, οὐκ ὄντα ποτέ, οὔτε συνόντα τῷ θεῷ, οὔτε προϋπάρξαντα,
γενόμενα δὲ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου
25 πνεύματος. καὶ τοῦτον τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα τοῖς αὐτοῦ 3
ἁγίοις καὶ ἀπ' αἰῶνος καταξιώσαντα ἐν ὀπτασίαις φανῆναι, καθάπερ
ἠδύνατο ἕκαστος χωρεῖν κατὰ τὸ χάρισμα αὐτῷ διὰ τῆς θεότητος ⟨δοθέν⟩, ὅπερ ἐχαρίζετο ἑκάστῳ τῶν καταξιουμένων, πῇ μὲν πατέρα θεάσασθαι, καθὼς ἠδύνατο ἕκαστος, ⟨πῇ δέ⟩ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, ὡς

10 Cant. 6, 7

J Anaceph.

3 ἀρειανίζοντας Holl] ἱερατεύοντας J Anaceph. 5 τὰ < Anaceph. 7 ἄλλοθι J | ὧν] ὡς J 10 ἔφη Eltester | γε Holl] τε J Anaceph. 11 αὐταῖς νεανιζούσαις J | εἰς (vor τὸ τελειοῦν) < Anaceph. 12 εἴδη] ἤδη J 13 τὸ τυραννικωτέρῳ J 14 ⟨ἀλλότριον⟩ Holl 15 αὐτὴ Holl] αὕτη J Anaceph. 17 οὐ — τριάδα < Anaceph. | συναλιφὴν J 18 ἀληθινῶς ἐκ πατρὸς Anaceph. 19/20 προσθήκην ἐπιδεχομένην Anaceph. 20 αὐτῇ J 24 γινόμενα J | ἐκ τοῦ μὴ ὄντος Anaceph. 27 αὐτῷ διὰ τῆς θεότητος ⟨δοθὲν⟩ Holl] αὐτοῦ διὰ τῆς θεότητος J τῆς αὐτοῦ δυνατῆς θεότητος Anaceph. 29 ⟨πῇ δέ⟩ Holl

⟨ἐν⟩εχώρει· ὡς ἐν στόματι τοῦ Ἠσαΐου ἔλεγεν »ἰδού, συνήσει ὁ παῖς 4 B
μου ὁ ἀγαπητός«, τοῦτο φωνὴ πατρός· καὶ ὡς ὁ Δανιὴλ εἶδε »τὸν παλαιὸν
τῶν ἡμερῶν«, τοῦτο ὀπτασία πατρός· ὡς δὲ ἐν τῷ προφήτῃ πάλιν »ἐγὼ
ὁράσεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν | χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην«, τοῦτο φωνὴ D 574
5 υἱοῦ· ὡς δὲ ἐν Ἰεζεκιὴλ »καὶ ἔλαβέ με πνεῦμα θεοῦ« καὶ »ἐξέβαλέ με
εἰς τὸ πεδίον«, τοῦτο περὶ ἁγίου πνεύματος. καὶ πολλὰ ἔστι τοιαῦτα 5
λέγειν, ὧν ὀλίγων ἀπὸ μέρους ὑπομνησθέντες ἐν παραδρομῇ εἰς τὸ δεῖξαι
τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησίας τὰ δύο ῥήματα παρεθέμεθα, μυρίων ὄντων C
καὶ ἐπέκεινα τῶν ὁμοίων τούτοις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς παλαιᾶς τε
10 καὶ καινῆς διαθήκης ἐμφερομένων. καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἔπλασε τὸ 6
σῶμα τῷ Ἀδὰμ καὶ »ἐνέπνευσεν αὐτῷ πνοὴν ζωῆς«, κτίσας αὐτῷ »ψυχὴν
ζῶσαν«, καὶ ὅτι αὐτὸς δέδωκε τὸν νόμον τῷ Μωυσῇ ὁ θεός, πατὴρ καὶ
υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἡ μία θεότης, καὶ ὅτι οἱ προφῆται ὑπὸ τῆς αὐτῆς
θεότητος ἀπεστάλησαν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεός, ὁ Ἰουδαίων τε καὶ D
15 Χριστιανῶν ὢν θεός, Ἰουδαίους τε καλέσας εἰς δικαίωσιν τοὺς μὴ ἀρνου-
μένους τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ παρουσίαν καὶ πάντας σῴζων τοὺς
κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ πίστιν βιοῦντας καὶ μὴ ἀρνουμένους τὴν ἀλή-
θειαν τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθινῆς καὶ εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.
ἦλθε γάρ, ἦλθεν ὁ μονογενής· καὶ οὕτως ἔχει ἡ μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία, 7
20 ὁ λιμὴν ὁ εὔδιος τῆς εἰρήνης, ἡ εὐφρασία ἡ πνέουσα τὴν »κύπριν« τῆς
ἀμπέλου καὶ »βότρυν« φέρουσα ἡμῖν »τῆς εὐλογίας« καὶ τὸ | λυσίπονον P 1097
ἡμῖν πόμα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, αἷμα Χριστοῦ, χαριζομένη ἄκρατον,
ἀληθές. | Ö 516

15. Ὅτι ἀληθινῶς ἐγεννήθη Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου **15,1**
25 διὰ πνεύματος ἁγίου, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς
ἁγίας παρθένου λαβὼν τὸ σῶμα, ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐκ ἐν δοκήσει, σάρκα
ἀληθινῶς, σῶμα ἀληθινῶς, σὺν ὀστέοις καὶ νεύροις καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέ-
ροις, μηδὲν ἀφ' ἡμῶν διηλλαγμένος ἢ μόνον τὸ ἔνδοξον τῆς αὐτοῦ ἁγιό-
τητος καὶ θεότητος καὶ σκεύους ἁγιωσύνης καὶ δικαιοσύνης, | καὶ D 575
30 ἀναμαρτήτως τὰ πάντα τελείως ἔχων, καὶ ἐσχηκὼς ψυχὴν τὴν ἀνθρω- B
πίνην ἐν ἀληθείᾳ, νοῦν τὸν ἀνθρώπινον ἐν ἀληθείᾳ, οὐχ ὡς ἡμῶν δια-

1 Jes. 52, 13 — 2 Dan. 7, 9 — 3 Hos. 12, 10 — 5 Ez. 3, 12. 22 — 11 vgl. Gen. 2, 7 — 20 vgl. Cant. 2, 13 — 21 vgl. 1. Cor. 10, 16 — 24ff Vgl. S. 447, 21ff — 31 vgl. Ancoratus 77, 3; I 96, 20ff o. haer. 77, 23, 5; III 436, 24ff

J Anaceph.

1 ⟨ἐν⟩εχώρει Holl 7 μνησθέντες J 9 τούτων J 10 ὁ < J 11 ἐν αὐτῷ J 14 ὁ αὐτὸς ἡμῖν θεὸς oder θεὸς + ⟨σωτὴρ⟩? Holl 16 τὴν + αὐτὴν J | σώζοντος J 18 ἀληθινῆς καὶ Holl] ἀληθινῆς J ἀληθείας καὶ Anaceph. 25/26 διὰ πνεύματος ἁγίου — ἁγίας παρθένου < J 29 σκεῦος Anaceph.

βεβαιουμένων τὸν νοῦν εἶναι ὑπόστασιν, καθὼς ἄλλοι λέγουσι· τὰ πάντα 2
δὲ μὴ χρανθέντα ἐν ἁμαρτίᾳ, »στόμα« μὴ ψευσάμενον, »χείλη μὴ λαλή-
σαντα δόλον«, καρδίαν μὴ ἐκκλίνασαν εἰς ἐρεθισμόν, νοῦν μὴ ἐκτραπέντα
εἰς ἃ μὴ χρή, σάρκα μὴ τὰ σαρκὸς ἡδονῆς ἐργασαμένην· τέλειος ἄνωθεν
5 θεός, οὐκ ἐλθὼν κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' αὐτὸς ὅλος ἐνανθρω-
πήσας, οὐ τραπεὶς τὴν φύσιν, συμπεριειληφὼς δὲ ἅμα τῇ θεότητι τὴν C
ἰδίαν ἐνανθρώπησιν, ἐν μήτρᾳ παρθένου γεγονὼς ἐν ἀληθείᾳ, κυοφορη- 3
θεὶς τὸν χρόνον, γεννηθεὶς διὰ γεννητικῶν πόρων ἀνεπαισχύντως, ἀχράντως,
ἀμολύντως, ἀνατραφεὶς καὶ ἐναγκαλισθεὶς ὑπό τε Συμεῶνος καὶ Ἄννης,
10 βασταχθεὶς ὑπὸ Μαρίας, πεζεύσας, ὁδοιπορήσας, παιδίον γεγονώς,
ἁδρυνθεὶς τῇ ἡλικίᾳ, τὰ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐν τελειότητι, ἐν ἀριθμῷ
ἐτῶν λογισθείς, ἐν ἀριθμῷ μηνῶν ἐν κοιλίᾳ κυοφορηθείς, »γενόμενος 4
ἐκ γυναικός, γενόμενος ὑπὸ νόμον«, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, βαπτισθεὶς D
ὑπὸ Ἰωάννου, οὐκ ἐπιδεόμενος λουτρῶν, διὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐν
15 νόμῳ ἐνανθρωπήσεως μὴ ταράσσων τὸ δίκαιον, ὅπως »πληρωθῇ«, ὡς
αὐτὸς ἔφη, »πᾶσα δικαιοσύνη«, ἵνα δείξῃ ὅτι ἀληθινὴν σάρκα ἐνεδύσατο,
ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν, κατερχόμενος εἰς τὰ ὕδατα, διδοὺς ἤπερ λαμβά-
νων, παρεχόμενος ἤπερ ἐπιδεόμενος, φωτίζων αὐτά, ἐνδυναμῶν αὐτὰ
εἰς τύπον τῶν μελλόντων ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι, ὅπως οἱ αὐτῷ πεπιστευ-
20 κότες ἐν ἀλη|θείᾳ καὶ ἔχοντες τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας μάθωσιν ὅτι P 1098
ἀληθινῶς ἐνηνθρώπησεν, ἀληθινῶς ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτως διὰ τῆς αὐτοῦ 5
συγκαταθέσεως καὶ αὐτοὶ ἐρχόμενοι λάβωσι τῆς αὐτοῦ καταβάσεως
τὴν δύναμιν, καὶ φωτισθῶσιν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ φωταγωγίας, πληρουμένου
τοῦ | ἐν τῷ προφήτῃ ῥητοῦ, εἰς μεταλλαγὴν δυνάμεως, εἰς παροχὴν D 576
25 σωτηρίας τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ λαμβανομένης
καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ ὕδατος· 16. ἐνταῦθα δὲ ἐν Χριστῷ ἰσχυροποιουμένων **16,1**
τῆς δυνάμεως τοῦ ἄρτου καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἰσχύος, ἵνα μὴ ἄρτος ἡμῖν B
γένηται δύναμις, ἀλλὰ δύναμις ἄρτου· καὶ βρῶσις μὲν | ὁ ἄρτος, ἡ δὲ Ö 518
δύναμις ἐν αὐτῷ εἰς ζωογόνησιν· καὶ οὐχ ἵνα τὸ ὕδωρ ἡμᾶς καθαρίσῃ
30 μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ ἰσχύϊ τοῦ ὕδατος διὰ τῆς πίστεως καὶ ἐνεργείας καὶ
ἐλπίδος καὶ μυστηρίων τελειώσεως καὶ ὀνομασίας 〈δύναμις〉 τῆς ἁγιαστείας
γένηται ἡμῖν εἰς τελείωσιν σωτηρίας. ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, ἀκούων 2

2 1. Petr. 2, 22 — 12 Gal. 4, 4 — 15 Matth. 3, 15 — 24ff vgl. Jes. 3, 1 — 32 vgl. Matth. 3, 16f

J Anaceph.

1 καθὼς — λέγουσι < Anaceph. | κατὰ πάντα Anaceph. 3 κλίνασαν J 4 τὴν σαρκὸς ἡδονὴν Anaceph. 5 ὅλος Anac.] ὁ λόγος J 6 δὲ < J 8 τὸν χρόνον, γεννηθεὶς < J 9 τε < Anaceph. 11 ἁδρυνθεὶς] ἀνδρωθεὶς Anaceph. 17 ἐνανθρώπησιν +, 〈ἔλαβεν〉? Holl 18 παρερχόμενος J 23/24 πληροφορούμενοι τῷ . . . ῥητῷ Anaceph. 27 μὴ] οὐκ J 29 καθάρῃ J 31 〈δύναμις〉 Holl

φωνὴν πατρός, * εἰς ἀκοὴν παρόντων μαθητῶν εἰς τὸ ὑποδεῖξαι τίς ὁ μαρτυρούμενος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐν εἴδει περιστερᾶς κατερχο- C μένου, καθάπερ ἐν πολλαῖς αἱρέσεσιν εἰρήκαμεν, ἵνα μὴ συναλοιφὴ ἡ τριὰς νομισθείη, σχηματοποιουμένου τοῦ πνεύματος ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει, 5 ἐπικαθεζομένου δὲ τοῦ πνεύματος καὶ »ἐρχομένου ἐπ᾽ αὐτόν«, ἵνα ὀφθῇ ὁ μαρτυρούμενος, ἵνα ἡ σὰρξ ἡ ἁγία φίλη οὖσα καὶ εὐδοκουμένη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος μαρτυρηθείη, ἵνα ὁ πατὴρ εὐδοκητὴς κηρυχθείη τῆς τοῦ υἱοῦ ἐνσάρκου παρουσίας, ἵνα ὁ υἱὸς ἀληθινὸς ὀφθείη καὶ πληρωθῇ τὸ εἰρημένον »καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ μετὰ D 10 τῶν ἀνθρώπων συνανεστράφη«· ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ σαφῶς καὶ 8 ἀληθινῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πεινάσας ὕστερον διὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἀλήθειαν τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ ἐπιλεξάμενος 4 μαθητὰς καὶ κηρύξας ἀλήθειαν καὶ ἰασάμενος τὰ πάθη, καθευδήσας, πεινάσας, ὁδοιπορήσας, θεοσημείας ἐργασάμενος, νεκροὺς ἐγείρας, τυ- 15 φλοῖς τὸ βλέπειν παρασχόμενος, χωλοὺς καὶ παραλυτικοὺς ἰσχυροποιήσας· [ὡς] ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, | τὴν ἀλήθειαν, | τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, P1099D577 τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

17. Ὁ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ πάθος ὑπομείνας ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ ἐν **17,1** τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει, παθὼν ἐν ἀληθείᾳ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, συνούσης 20 αὐτῷ τῆς θεότητος, ἀλλ᾽ οὐ τραπείσης εἰς τὸ πάσχειν, οὔσης δὲ ἀπαθοῦς καὶ ἀτρέπτου, τῶν δύο ἀκολουθιῶν σαφῶς κατανοουμένων, »Χριστοῦ B πάσχοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί«, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι, οὐ τοῦ 2 ἀνθρώπου κατ᾽ ἰδίαν ὄντος καὶ τῆς θεότητος κατ᾽ ἰδίαν, ἀλλὰ συνούσης τῆς θεότητος, μὴ πασχούσης δὲ διὰ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ἀσύγκριτον τῆς 25 οὐσίας, πάσχοντος δὲ ⟨τοῦ Χριστοῦ⟩ ἐν σαρκὶ καὶ θανατουμένου ἐν σαρκί, ζῶντος δὲ ἀεὶ ἐν θεότητι καὶ ἐγείροντος τοὺς νεκρούς· τοῦ σώματος ταφέν- 3 τος ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀψύχου μείναντος τὸ τριήμερον, ἄπνου τε καὶ ἀκινήτου, ἐνειληθέντος διὰ τῆς σινδόνος, κατατεθέντος ἐν τῷ μνήματι, συγκλεισθέντος διὰ τοῦ λίθου καὶ σφραγῖδος τῶν ἐπιτεθέντων, οὐχὶ τῆς θεότητος C

3 z. B. II 348. 26; 394, 25 — 9 Bar. 3, 38 — 10 vgl. Matth. 4, 1ff — 21 1. Pet. 4, 1

J Anaceph.

1 * etwa ⟨μαρτυροῦντος τοῦ πατρὸς⟩ Holl 3 εἰρήκαμεν αἱρέσεσιν Anaceph. | συναλιφὴ J 4 σχηματιζομένου Anaceph. 6 ἡ (vor σὰρξ) < J 7 καὶ (vor τοῦ πνεύματος)] ἐκ Anaceph. 7/8 κυρυχθείη] ᾗ καὶ κῆρυξ Anaceph. 8 ὀφθῇ Anaceph. 9 πληρωθῇ Holl] πληρώσῃ J Anaceph. 10 καὶ (vor σαφῶς) < Anaceph. 14 θεοῦ σημεῖα Anaceph. 15 παρασχὼν Anaceph. 16 [ὡς] Holl] ὡς J ὃς Anaceph. 18 ἐν (vor ἀληθείᾳ) < J | τῇ (vor σαρκὶ) < J 23 καὶ τῆς θεότητος κατ᾽ ἰδίαν < Anaceph. 25 ⟨τοῦ Χριστοῦ⟩ Holl 28 ἐνειληθέντος + δὲ J 29 σφραγίδων und < τῶν J

συγκλεισθείσης, οὐ τῆς θεότητος ταφείσης, συγκατελθούσης δὲ τῇ ψυχῇ 4
τῇ ἁγίᾳ εἰς τὰ καταχθόνια, ἑλούσης ἐκεῖθεν τὴν τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίαν, κλα|σάσης »κέντρον θανάτου«, »διαρρηξάσης« τὰ κλεῖθρα καὶ »τοὺς Ö 520
μοχλοὺς« τοὺς ἀδαμαντίνους, καὶ »λυσάσης ὠδῖνας Ἅιδου« ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ,
5 ἀνελθούσης σὺν τῇ ψυχῇ, »μὴ ἐαθείσης τῆς ψυχῆς εἰς Ἅιδην, μηδὲ τῆς
σαρκὸς ἑωρακυίας διαφθοράν«, ἀναστησάσης αὐτὴν τῆς θεότητος, ἢ ἀνα- 5
στάντος αὐτοῦ τοῦ κυρίου θεοῦ λόγου καὶ υἱοῦ θεοῦ, σὺν ψυχῇ καὶ σώματι D
καὶ παντὶ τῷ σκεύει, συνενωθέντος λοιπὸν τοῦ σκεύους εἰς πνεῦμα, αὐτὸ
τὸ σῶμα πνευματικὸν ὑπάρξαν, τὸ ποτὲ ἁφῇ ὑποκείμενον καὶ μάστιξι
10 παραδοθὲν ἑκουσίῳ τῆς θεότητος θελήματι καὶ πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ
Σατανᾶ συγχωρηθὲν καὶ πείνῃ προσπελάζειν καὶ ὕπνῳ καὶ καμάτῳ, λύπῃ
τε καὶ ἀδημονίᾳ· αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ | ἅγιον συνενωθὲν λοιπὸν τῇ θεότητι, 6 D 578
ἀπαραλείπτως τῆς θεότητος συνούσης τῷ τὰ τοιαῦτα πεπονθότι ἁγίῳ
σώματι. ἀνέστη γὰρ καὶ συνήνωσεν αὐτὸ εἰς ἑαυτόν, εἰς ἓν πνεῦ|μα, εἰς P 1100
15 μίαν ἑνότητα, εἰς μίαν δοξολογίαν, εἰς μίαν ἑαυτοῦ θεότητα. πέφηνε μὲν 7
γὰρ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐψηλαφήθη ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις συνέφαγε καὶ συνέπιε, καὶ συνηυλίσθη μετ᾽ αὐτῶν τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ
τεσσαράκοντα νύκτας. ἀλλὰ »εἰσῆλθε θυρῶν κεκλεισμένων« καὶ μετὰ τὸ
εἰσελθεῖν ἐδείκνυε νεῦρα καὶ ὀστᾶ, τύπον ἥλων καὶ τύπον λόγχης, ὅτι
20 αὐτὸ ἦν ἀληθῶς τὸ σῶμα, ὅτι δὲ συνήφθη εἰς μίαν ἑνότητα καὶ μίαν θεό- 8
τητα, μηκέτι προσδοκώμενον παθεῖν, μηκέτι ἀποθνῆσκον, ὥς φησιν ὁ B
ἅγιος ἀπόστολος »ἀνέστη Χριστός, οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ
οὐκέτι κυριεύει«· τὸ παθητὸν ἀπαθὲς ἀεὶ μένον, τὸ θεϊκόν, σὺν σώματι καὶ
ψυχῇ καὶ πάσῃ τῇ ἐνανθρωπήσει· αὐτόθεος ὤν, ἀνελθὼν δὲ εἰς οὐρανοὺς 9
25 ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐν δόξῃ, οὐκ ἀποθέμενος τὸ σῶμα, ἀλλὰ
συνενώσας εἰς τὸ πνευματικὸν ἐν τελειότητι μιᾶς θεότητος, ὡς καὶ τὰ
ἡμῶν σώματα μέλλει »τὰ νῦν σπειρόμενα ψυχικὰ ἐγείρεσθαι πνευματικά,

3 1. Cor. 15, 55f — vgl. Ps. 106, 16 — 4 Act. 2, 24 — 5 Act. 2, 27 = Ps. 15, 10 — 16 vgl. Joh. 20, 27 — vgl. Luc. 24, 41f; Joh. 21, 5ff — 17 vgl. Act. 1, 3f — 18 vgl. Joh. 20, 26ff — 22 Röm. 6, 9 — 27–519, 2 1. Cor. 15, 44. 53

J Anaceph.

6/7 ἀναστησάσης αὐτὴν — ἀναστάντος αὐτοῦ] ἀναστάντος σὺν αὐτῇ Anaceph. 8 λοιπὸν] αὐτοῦ Anaceph. 10 πειράζοντος J 11 συγχωρήσαντος J | πείνα J 12 τῇ < J 13 συνούσης] συνηνωμένης J 14 ἓν < Anaceph. 19 ὀστέα Anaceph. | τόπον (vor λόγχης) J | λόγχης + ⟨σημαίνων⟩? Holl 20 ⟨τὸ⟩ αὐτὸ ⟨μὲν⟩ . . . [τὸ] σῶμα? Holl | ἀληθῶς] ἀληθινὸν J 21 προσδοκοῦν J 23 μένων J 24 ἐνανθρωπήσει] ἀνθρωπότητι Anaceph. | δὲ < Anaceph. 25 τὸ] τῷ J | vor σῶμα + ἅγιον Anaceph. 26 τὸ < J 27 μέλλει] μέλη Anaceph. | ψυχικῶς J | ἐγείρονται Anaceph. | πνευματικῶς J

τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν φθορᾷ ἐγείρεσθαι ἐν ἀφθαρσίᾳ, τὰ νῦν σπειρόμενα ἐν θανάτῳ ἐγείρεσθαι ἐν ἀθανασίᾳ«. εἰ τοίνυν τὰ ἡμέτερα οὕτως, πόσῳ 10 C γε μᾶλλον ἐκεῖνο τὸ ἅγιον καὶ ἀνεκδιήγητον καὶ ἀσύγκριτον καὶ ἀκραιφνὲς τῷ θεῷ συνηνωμένον, τὸ ἓν ὂν λοιπὸν μονοειδές; ὡς καὶ ἐν τούτῳ ἐπι-
5 μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος λέγων »εἰ καὶ ἔγνωμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν«. οὐχ ὅτι διεῖλε τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς θεότητος, 11 ἀλλ' αὐτὴν μὲν οὖσαν * καὶ τῷ θεῷ συνηνωμένην, μηκέτι δὲ οὖσαν κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, ὥς φησι, »κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ«, ταύτην ὁμοῦ θεὸν ἔχουσαν, | D 579
10 ἀπαθῆ καὶ παθόντα, | καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα ἐν δόξῃ, D Ö 522 ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὥς φησιν ἐν ἀληθείᾳ, »οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος«.

18. Καὶ γὰρ πιστεύει ἡ μήτηρ ἡμῶν αὐτὴ ἡ ἁγία ἐκκλησία, ὡς καὶ 18,1 αὐτῇ ἀληθῶς κεκήρυκται καὶ ἀληθῶς προστέτακται, ὅτι κοιμηθησόμεθα
15 πάντες καὶ ἀναστησόμεθα σὺν σώματι τού|τῳ, σὺν ψυχῇ ταύτῃ, σὺν παντὶ P 1101 τῷ ἡμετέρῳ σκεύει, »ἵνα ἕκαστος ἀπολάβῃ πρὸς ἃ ἔπραξεν«. ὅτι γὰρ 2 ἀνάστασις νεκρῶν καὶ κρίσις αἰώνιος καὶ βασιλεία οὐρανῶν καὶ ἀνάπαυσις τοῖς δικαίοις ⟨ἀνάκειται⟩ καὶ κληρονομία πιστῶν καὶ χορὸς μετ' ἀγγέλων τοῖς τετηρηκόσι τὴν πίστιν καὶ τὴν ἁγνείαν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὰς
20 τοῦ κυρίου ἐντολάς, ἀληθές ἐστι καὶ κεκήρυκται καὶ ἠσφάλισται καὶ πεπίστευται ὅτι »οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον« κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. ὅσα γὰρ λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος καὶ πᾶσαι αἱ ἅγιαι 3 B γραφαὶ ἀληθινὰ τυγχάνει, εἰ καὶ παρὰ τοῖς ἀπιστήσασι καὶ κακῶς νενοηκόσιν ἑτέρως ὑπολαμβάνεται. ἡμῖν δὲ αὕτη ἡ πίστις καὶ αὕτη ἡ τιμὴ 4
25 καὶ αὕτη ἡ μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία, διὰ πίστεως σῴζουσα καὶ δι' ἐλπίδος κρατυνομένη καὶ ἀγάπῃ Χριστοῦ τελειουμένη, ἔν τε τῇ ὁμολογίᾳ ἔν τε

8 Röm. 1, 4 — 11 Luc. 1, 33 — (14 vgl. 1. Cor. 15, 51) — 16 2. Cor. 5, 10 — 21 Joh. 5, 29

J Anaceph.

1 ἐγείρονται Anaceph. 2 ἐγείρονται Anaceph. 3 γε < Anaceph. 5 μαρτυρεῖ J | ἐγνώκαμεν Anaceph. | ἀλλὰ νῦν < J 7 μὲν οὖσαν] μένουσαν Anaceph. | * ⟨ἐδείκνυε⟩ und wohl [καὶ] Holl | τῷ < Anaceph. 9 ταύτην Holl] τοῦτον J Anaceph. | ἔχουσαν Holl] ἔχουσα J Anaceph. 11 φησιν] ἔφην J 13 αὐτὴ Holl] αὕτη J Anaceph. | ὡς καὶ Holl] καὶ ὡς J Anaceph. 15 πάντες < J 16 γὰρ < Anaceph. 18 ⟨ἀνάκειται⟩ Holl 19 τοῖς τετηρηκόσι Holl] τῶν τετηρηκότων J Anaceph. 20 ἀληθές Holl] ἀληθῆ J ἀληθῶς Anaceph. 21 πιστεύεται Anaceph. 22 καὶ (vor ὁ ἀπόστολος) < Anaceph. | ἅγιαι < Anaceph. 23/24 ἐννενοηκόσιν Anaceph. 24 ὑπολαμβάνονται J 25 δι' (vor ἐλπίδος) < J

τοῖς μυστηρίοις ἔν τε τῇ τοῦ λουτροῦ καθαρσίῳ δυνάμει, ὅτι ⟨φησὶν⟩ 5
»ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«,
εἰς ὄνομα δὲ θεϊκῆς τριάδος, ὀνομασίας μηδεμίαν διαφορὰν ἐχούσης, ἀλλ᾽ C
ὁ θεὸς εἷς ἡμῖν ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν εὐαγγελίοις καὶ ἐν ἀποστό-
5 λοις, ἐν παλαιᾷ καὶ καινῇ διαθήκῃ κεκήρυκται καὶ κατήγγελται καὶ πεπί-
στευται, πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, μή τις συναλοιφὴ οὖσα ἡ θεό- 6
της, ἀλλὰ τριὰς οὖσα ὄντως τελεία, τέλειος ὁ πατήρ, τέλειος ὁ υἱός, τέλειον
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μία θεότης, εἷς θεός, ᾧ ἡ | δόξα, τιμὴ κράτος νῦν καὶ D 580
ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

10 19. Αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις ἡ τῆς ἡμετέρας ζωῆς πραγματεία, τοῦτο τὸ **19,1** D
ἔρεισμα τῆς ἀληθείας, αὕτη ἡ παρθένος Χριστοῦ καὶ περιστερὰ ἄκακος·
αὕτη ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ βεβαίωσις τῆς ἀφθαρσίας. ἀλλὰ παρα- 2
καλῶ πάντας ὑμᾶς τοὺς ἐντυγχάνοντας συγγνῶναι τῇ ἐμῇ ταπεινότητι
καὶ ἀσθενείᾳ τοῦ βραχυτάτου μου νοῦ, τοῦ ἀπὸ πολλοῦ τῶν αἱρέσεων ἰοῦ
15 ἀποναρκήσαντος καὶ ἀποσικχαίνοντος, ὡς ἀποπτύοντος δίκην καὶ ναυ-
τιῶντος, δι᾽ ὧν * ἤτοι αὐστηρῶς πρός τινας φερόμενος ἠνέχθη⟨ν⟩ [διὰ]
ῥημάτων, ἢ καλέσας τινὰς ἀλιτηρίους ἢ ἀγύρτας, | ἢ πεπλανημένους ἢ P 1102
ἀπατεῶνας. διὰ γὰρ τὸν πολὺν πόνον τοῦ ἰοῦ, | καίτοι γε μὴ ἔχοντες ἔθος 3 Ö 524
προχείρως ἐπισκώπτειν τινάς, ἀνάγκην ἐσχήκαμεν ⟨ἐν⟩ τοιούτοις αὐτοὺς
20 διαθέσθαι τοῖς ῥήμασιν, ἵνα ἀποστρέψωμεν τὴν διάνοιαν τινῶν, μή πη
νομίσωσιν ἡμᾶς διὰ τὸ ⟨ἀν⟩αφανδὸν μὲν δεδημοσιευκέναι ἀποκαλύψαντας
τὰ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενα ἢ γινόμενα, μέρος ἔχειν διανοίας συγκατατιθεμένης
τῇ παρ᾽ ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων κακοδοξίᾳ. πεποίημαι δὲ καὶ προοίμιον ἐν 4
ὀλίγῳ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συντάγματος, περὶ τούτων αὐτῶν προασφαλιζό-
25 μενος καὶ συγγνώμην αἰτῶν, ἵνα μή τις ἀ⟨η⟩δίαν τινὰ εἰς ἡμᾶς ἐνσκήψῃ, ὡς B
ἡττωμένους νομίζων καὶ ἐπὶ τὸ σκώπτειν ὁρμῶντας. ἐδείξαμεν δὲ ἐν 5
τῷ προοιμίῳ καὶ περὶ ποίων ἐμέλλομεν λέγειν αἱρέσεων, εἰς πόσας τε
βίβλους διείλομεν τὴν πᾶσαν πραγματείαν, ἐν ἑκάστῳ δὲ βιβλίῳ περὶ
πόσων καὶ ποίων εἰρήκαμεν, ὡς καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπιμνημονεύσας ὁμοίως
30 ὑποδείκνυμι εἰς ὠφέλειαν πανταχόθεν τῶν ἐντυγχανόντων.

2 Matth. 28, 19 — **23** vgl. I 156, 14ff — **26** vgl. I 156, 26ff

J Anaceph. (bis Z. 9 *ἀμήν*)

1 ⟨*φησὶν*⟩ Holl **3** *μηδεμίαν*] *μηδὲν* J **4** *ὁ* Holl] *ὅτι* J Anaceph. **5/6** *καὶ πεπίστευται* < J **6** *μήτε συναλιφή τις* Anaceph. | *συναλιφὴ* J Anaceph. **8** vor *κράτος* + *καὶ* J | *νῦν καὶ ἀεὶ καὶ* < J **15** *ἀποσικχαίνοντος* Pet.] *ἀπὸ σιγχάνοντος* J **16** * etwa ⟨*ἀπηνῶς*⟩ Holl | *ἠνέχθη*⟨*ν*⟩ Holl | [*διὰ*] Holl **19** *ἐπισκόπτειν* J | ⟨*ἐν*⟩ Holl **21** ⟨*ἀν*⟩*αφανδὸν* Pet. | *μὲν* Holl] *μὴ* J **24** *προσασφαλιζόμενος* J **25** *ἀ*⟨*η*⟩*δίαν* Öh. Dind.

20. *Καὶ εἰσὶ μὲν βιβλία τρία, τόμοι ἑπτά. καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ αἱρέσεις μ̅ς̅, κατὰ ἀριθμὸν | ὀνομάτων ἐγκείμεναι, [καὶ] κατὰ εἱρμὸν πρώτης καὶ δευτέρας ἕως τῆς τελευταίας τυχούσης ⟨διὰ τῆς⟩ βίβλου ἐγκειμένης, ὅτι ἡ μὲν πρώτη βίβλος ἔχει αἱρέσεις μ̅ς̅ ἐν τόμοις τρισί, ἡ δὲ δευτέρα 5 βίβλος αἱρέσεις κ̅γ̅ ἐν τόμοις δυσίν, ἡ δὲ τρίτη βίβλος αἱρέσεις ι̅α̅ ἐν τόμοις δυσίν. πάντες τοίνυν οἱ τῷ πονήματι ἡμῶν συμπονοῦντες καὶ σπουδάσματι ἐντυγχάνειν μακροθυμοῦντες διερχόμενοί τε, παρακλήθητε καὶ ἀξιώθητε τὴν ὠφέλειαν ἐπικερδῆσαι, τὰ δὲ ἀηδῆ τῶν αἱρέσεων ἀπὸ τοῦ νοὸς ἀποτρέψαι. οὐ γὰρ εἰς βλάβην ἀπεκαλύψαμεν, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν καὶ παρα- 10 τήρησιν τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς ἐπαγωγὴν τῶν προειρημένων. διελθόντες δὲ τὸν πάντα κάματον ἢ καὶ μέρη, ὑπὲρ ἡμῶν εὔξασθε καὶ καταξιώσατε, ἵνα ὁ θεὸς δῴη μέρος ἡμῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μόνῃ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀληθινῇ καὶ ζωτικῇ καὶ σωτηριώδει ⟨πίστει⟩ καὶ ῥύσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης αἱρέσεως· καὶ εἴ τι ὡς ἄνθρωποι μὴ δυνάμενοι ἐπὶ τὸ 15 πέρας ἀποτείνεσθαι τῆς ἀκαταλήπτου | καὶ ἀνεκδιηγήτου θεότητος, ἀλλ' ὡς στενοχωρούμενοι εἰς ἀπολογίαν ὑπέρ ⟨τε⟩ θεοῦ διηγήσασθαι ἀνθρωπίνως ἠναγκασμένοι τόλμῃ ἠνέχθημεν, συγγνωμονοῦντος τοῦ θεοῦ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ συγγνωμονήσατε. καὶ πάλιν ὑπερεύχεσθε ἵνα ὁ κύριος ἣν ᾐτησάμεθα μερίδα ἡμῖν δῴη ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ πίστει καὶ μόνῃ ἀπηλλαγμένη 20 πάσης ἐναντιότητος καὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων πολλῶν ὄντων συγχώ|ρησιν ποιήσηται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας. ἀμήν.*

20,1 | C D 581 | 2 | D | 3 | 4 | P 1103 | 5 | Ö 526

21. *Καὶ ἃ μὲν περὶ πίστεως ἔχει αὕτη ἡ μόνη καθολικὴ ἐκκλησία καὶ περιστερὰ ἄκακος, μία οὖσα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ὡς λέγει, »μία ἐστὶ περιστερά 25 μου«, καὶ ὁμοίως περὶ τῶν ἀμυθήτων »νεανίδων ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός« συντόμως ἔφημεν, περί τε πατρὸς καὶ υἱοῦ | καὶ ἁγίου πνεύματος ὁμοουσιότητος, καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου Χριστοῦ καὶ τελείας παρουσίας, καὶ ἄλλων μερῶν τῆς πίστεως. περὶ θεσμῶν δὲ τῆς αὐτῆς ἐν ὀλίγῳ μέν μοί ἐστι πάλιν ἀνάγκη τοῦ παραθέσθαι τῶν αὐτῶν θεσμῶν ἀπὸ μέρους τὸ 30 εἶδος, ὅσαπερ φύσει πεφύλακται ἐν αὐτῇ καὶ φυλάσσεται, τὰ μὲν ἐκ προστάγματος, τὰ δὲ κατὰ ἀποδοχὴν προαιρέσεως, τοῦ θεοῦ χαίροντος ἐπὶ τῇ ἀρετῇ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας. καὶ πρῶτον μὲν κρηπὶς καὶ ὡς εἰπεῖν βαθμὸς ἐν αὐτῇ ἡ παρθενία, ἀσκουμένη τε καὶ φυλαττομένη παρὰ πολλοῖς καὶ ἐνδοξαζομένη. συνέπεται δὲ τῇ αὐτῇ παρθενίᾳ ἡ μονότης παρὰ πλείοσι*

21,1 B | D 582 | 2 | C | 3

24 Cant. 6, 8 — 25 Cant. 6, 7

J

2 [καὶ] Holl 3 ⟨διὰ τῆς⟩ Holl 13 ⟨πίστει⟩ Holl, vgl. Z. 19
15 ἀποτείνεσθαι Holl] ἀποτεινόμενοι J 16 ⟨τε⟩ Holl 30/31 προστάγματος + ⟨θεοῦ⟩? Holl 32 ἐκκλησίας Holl] διδασκαλίας J

τῶν μοναζόντων καὶ μοναζουσῶν. μετὰ ταύτην ἐγκράτεια ἐπὶ τὸν αὐτὸν 4
δρόμον ὁρμωμένη. ἔπειτα δὲ χηροσύνη μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ ἀχράντου
συναναστροφῆς. ταύταις δὲ ταῖς τάξεσιν ἀκόλουθος ὁ σεμνὸς γάμος ἐν 5 D
μεγάλῃ τιμῇ, ὁ ἐν μονογαμίᾳ μάλιστα καὶ παραφυλακῇ ἐνταλμάτων. εἰ 6
5 δέ τις τελευτησάσης τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἢ ἀνδρὸς τελευτήσαντος τῆς
τινὸς γυναικὸς ⟨ὀρέγεται⟩, ἐφίεται δευτέρᾳ συναφθῆναι ἢ δευτέρῳ μετὰ
θάνατον τοῦ πρώτου ἢ τῆς πρώτης. στεφάνη δὲ τούτων πάντων 7
ἡ μήτηρ ὡς εἰπεῖν καὶ γεννήτρια ἡ ἁγία ἱερωσύνη, ἐκ μὲν παρθένων τὸ
πλεῖστον ὁρμωμένη, εἰ δὲ οὐκ ἐκ παρθένων, | ἐκ μοναζόντων. εἰ δὲ μὴ εἶεν 8 P 1104
10 ἱκανοὶ εἰς ὑπηρεσίαν ἀπὸ μοναζόντων, ἐξ ἐγκρατευομένων τῶν ἰδίων γυναι-
κῶν ἢ χηρευσάντων ἀπὸ μονογαμίας. δευτερόγαμον δὲ οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι
ἐν αὐτῇ εἰς ἱερωσύνην, κἄν τε ἐγκρατευόμενος εἴη ⟨ἢ⟩ χῆρος, ἀπ᾽ ἀρχῆς
τάξεως ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρου καὶ διακόνου καὶ ὑποδιακόνου. μετὰ 9
ταύτην τὴν ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων,
15 τουτέστι παρθένων καὶ μοναζόντων καὶ ἐγκρατευομένων καὶ χηρευσάντων B
καὶ τῶν ἔτι ἐν σεμνῷ γάμῳ· εἰ δὲ εἴη ἀνάγκη καὶ ἀπὸ | τῶν μετὰ θάνατον D 583
τῆς πρώτης γυναικὸς δευτέρᾳ συναφθέντων. καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἱερεὺς
ὁ ἀναγνώστης, ἀλλ᾽ ὡς γραμματεὺς τοῦ λόγου. καὶ διακόνισσαι δὲ καθ- 10
ίστανται εἰς ὑπη|ρεσίαν γυναικῶν μόνον διὰ τὴν σεμνότητα, ἂν χρεία Ö 528
20 κατασταίη λουτροῦ ἕνεκα ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων. καὶ αὗται δὲ μονό-
γαμοι ἐγκρατευσάμεναι ἢ χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας ἢ ἀειπάρθενοι
οὖσαι. εἶθ᾽ ἑξῆς τούτων ἐπορκισταὶ καὶ ἑρμηνευταὶ ⟨ἀπὸ⟩ γλώσσης εἰς 11 C
γλῶσσαν ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις. λοιπὸν δὲ καὶ
κοπιαταὶ οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων καὶ θυρωροὶ καὶ
25 ἡ πᾶσα εὐταξία.

22. Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων **22,1**
τετράδι καὶ προσαββάτῳ καὶ κυριακῇ· τετράδι δὲ καὶ [ἐν] προσαββάτῳ
ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης, ἐπειδήπερ ἐπιφωσκούσῃ τετράδι συνελήφθη
ὁ κύριος καὶ τῷ προσαββάτῳ ἐσταυρώθη. καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν 2 D
30 ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖσθαι πληρουμένου τοῦ ῥητοῦ ὅτι »ὅταν ἀπαρθῇ
ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις«· καὶ 3
οὐχ ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθότι, ἡ νηστεία ἡμῖν προσ-

26 vgl. Didascalia 21; 106, 3ff; 107, 8ff Flemming. V 14, 4. 15; 272. 276, 18ff Funk. Über den Mittwoch als Tag der Gefangennahme (II 297, 2ff) vgl. Holl Ges. Aufsätze II 208ff — 30 Luc. 5, 35

J

2 ὁρμωμένη Holl] τεθεμελιωμένη J 6 ⟨ὀρέγεται⟩, Holl 12 ⟨ἢ⟩ Öh. 14 ταγμάτων] τάξεων? Holl 19 μόνον Holl] μόνων J 22 ⟨ἀπὸ⟩ Holl 27 ἐμπροσσαββάτῳ J corr. Holl 29 προσσαββάτῳ J, so auch im folgenden

τέτακται, ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν ⟨γενόμενον⟩ τὸ τοῦ κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεδέξατο, καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι θεῷ γένωνται. καὶ δι' ὅλου 4 μὲν τοῦ ἔτους ⟨οὕτως⟩ ἡ νηστεία φυλάττεται ἐν τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ καθολικῇ
5 ἐκκλησίᾳ, φημὶ δὲ τε|τράδι καὶ προσαββάτῳ ἕως ὥρας ἐνάτης, δίχα μόνης 5 P 1105 τῆς Πεντηκοστῆς ὅλης τῶν πεντήκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς οὔτε γονυκλισίαι γίνονται οὔτε νηστεία προστέτακται, ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνάτην συνάξεων τετράδι καὶ προσαββάτῳ, ὡς ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, κατὰ τὰς πρωϊνὰς αἱ συνάξεις ἐπιτελοῦνται· ἔτι δὲ ἐν ταῖς ν̄ ἡμέραις | ὡς προεῖπον τῆς Πεντη- 6 D 584
10 κοστῆς οὐκ ἔστιν οὔτε νηστεία ⟨οὔτε γονυκλισία⟩ οὔτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Ἐπιφανείων, ὅτε ἐγεννήθη ἐν σαρκὶ ὁ κύριος, ἔξεστι νηστεῦσαι, κἂν τε περιτύχῃ τετρὰς ἢ προσάββατον. προαιρέσει δὲ ἀγαθῇ οἱ αὐτῆς ἀσκηταὶ 7 B διὰ παντός, χωρὶς κυριακῆς καὶ Πεντηκοστῆς, νηστεύουσι καὶ ἀγρυπνίας διὰ παντὸς ἐπιτελοῦσι. τὰς δὲ κυριακὰς ἁπάσας τρυφερὰς ἡγεῖται ἡ ἁγία 8
15 αὕτη καθολικὴ ἐκκλησία καὶ συνάξεις ἀφ' ἕωθεν ἐπιτελεῖ, οὐ νηστεύει ⟨δέ⟩· ἀνακόλουθον γάρ ἐστιν ἐν κυριακῇ νηστεύειν. τὴν δὲ τεσσαρακο- 9 στὴν τὴν πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τοῦ ἁγίου Πάσχα ὡσαύτως φυλάττειν εἴωθεν ἡ αὐτὴ ἐκκλησία ἐν νηστείαις διατελοῦσα, τὰς δὲ κυριακὰς οὐδ' ὅλως, οὔτε ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρακοστῇ· τὰς δὲ ἓξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν 10 C
20 ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί, φημὶ δὲ ἄρτῳ καὶ ἁλὶ καὶ ὕδατι μόνον χρώμενοι πρὸς ἑσπέραν. ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς καὶ τριπλᾶς 11 καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρι ἀλεκτρυόνων | Ö 530 κλαγγῆς τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης, ἀγρυπνίαις δὲ διατελοῦσι τὰς ἕξ. πάλιν δὲ συνάξεις ἐπιτελοῦσι τὰς αὐτὰς ἓξ καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ
25 ἐνάτης ἕως ἑσπέρας. ἔν τισι δὲ τόποις τὴν μετὰ τὴν πέμπτην ἀγρυπνοῦσιν 12 ἐπιφώσκουσαν εἰς τὸ προσάββατον καὶ τὴν κυριακὴν μόνας. ἔν τισι δὲ 13 D

3 Über diese Fastenordnung vgl. Holl Ges. Aufsätze II 372 — 9ff Vgl. Const. Apost. V 20, 19 ἔνοχος γὰρ ἁμαρτίας ἔσται ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων, ἡμέραν ἀναστάσεως οὖσαν, ἢ τὴν Πεντηκοστὴν ἢ ὅλως ἡμέραν ἑορτῆς κυρίου κατηφῶν und Brief des Epiphanius bei Holl Ges. Aufsätze II 206, 5 νηστεύουσα δι' ὅλου τοῦ ἔτους πάρεξ μόνον Πεντηκοστῆς καὶ Ἐπιφανίων. — **16ff** Vgl. Didascalia 21 S. 111ff Flemming. V 18f; S. 288ff Funk. Holl Ges. Aufsätze II 370ff — **26ff** Vgl. den Brief des Epiphanius bei Holl Ges. Aufsätze II 206, 18. 211. Die Sitte ist für Afrika bezeugt: Conc. Carth. v. 397 c. 29 S. 167 Lauchert *ut sacramenta altaris non nisi a ieiunis*

J

1 ⟨γενόμενον⟩ Holl **4** ⟨οὕτως⟩ Holl **8** τετράδι καὶ προσαββάτῳ Holl] τετράδων καὶ προσσαββάτων J **9** ὡς Holl] αἷς J **10** ⟨οὔτε γονυκλισία⟩ Holl **16** ⟨δὲ⟩ Holl] **21** μόνον Holl] τότε J

τόποις λατρεία οἰκονομίας ἐν τῇ πέμπτῃ γίνεται ὥρᾳ ἐνάτῃ καὶ οὕτως ἀπολύει, μενόντων ἐν τῇ αὐτῇ ξηροφαγίᾳ. ἐν ἄλλοις δὲ τόποις οὐ γίνεται 14 λατρεία τῆς οἰκονομίας ἢ μόνον ἐπιφωσκούσης τῆς κυριακῆς, ὅτε ἀπολύει περὶ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων κλαγγὴν ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ, καὶ παν-
5 ηγύρει μεγάλῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ὡς προστέτακται. τὰ δ' ἄλλα μυστήρια περὶ λου|τροῦ καὶ τῶν ἔνδοθεν μυστηρίων, ὡς ἔχει ἡ παράδοσις P 1106 τοῦ τε εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀποστόλων, οὕτως ἐπιτελεῖται. | D 585

23. Ἐπὶ δὲ τῶν τελευτησάντων ἐξ ὀνόματος τὰς μνήμας ποιοῦνται, 23,1 προσευχὰς τελοῦντες καὶ λατρείαν οἰκονομίας. ἑωθινοί τε ὕμνοι ἐν αὐτῇ τῇ
10 ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ διηνεκεῖς γίνονται καὶ προσευχαὶ ἑωθιναί, λυχνικοί τε ἅμα ψαλμοὶ καὶ προσευχαί. τινὲς δὲ τῶν μοναζόντων αὐτῆς κατοικοῦσι τὰς 2 πόλεις, τινὲς δὲ καὶ ἐν μοναστηρίοις καθέζονται καὶ ἀπὸ μήκοθεν ἀναχωροῦσιν. ἤρεσε δέ τισι καὶ κόμας ἔχειν τριχῶν ἕνεκεν δῆθεν πολιτείας ἀπ' ἰδίου 3 B νοός, οὐ τοῦ εὐαγγελίου προστάξαντος, οὐ τῶν ἀποστόλων δεξαμένων·
15 ὁ γὰρ ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος ἀπέκοψε τοῦτο τὸ σχῆμα. εἰσὶ δὲ πολι- 4 τεῖαι ἄλλαι ἐξαίρετοι ἐν τῇ αὐτῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ φυλαττόμεναι, φημὶ δὲ τοῦ ἀπέχεσθαι κρεῶν πάντων, τετραπόδων τε καὶ ὀρνέων καὶ ἰχθύων, ᾠοῦ τε καὶ τυροῦ, καὶ ἕτεραι διάφοροι πολιτεῖαι, ὅτι »ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον κάματον μισθὸν λήψεται«. καὶ οἱ μὲν ἀπέχονται πάντων τούτων, 5
20 οἱ δὲ τετραπόδων μόνων, λαμβάνουσι δὲ ὀρνέων καὶ τῶν μετέπειτα· ἕτεροι δὲ C καὶ ὀρνέων ἀπέχονται, λαμβάνουσι δὲ ᾠῶν καὶ ἰχθύων· ἕτεροι δὲ οὐδὲ ᾠῶν λαμβάνουσιν, ἄλλοι δὲ ἰχθύων μόνων· ἕτεροι δὲ καὶ ἰχθύων ἀπέχονται, τυροῦ δὲ λαμβάνουσιν, ἕτεροι δὲ οὐδὲ τυροῦ λαμβάνουσιν. ἤδη δὲ καὶ ἄλλοι ἄρτου ἀπέχονται, ἕτεροι δὲ καὶ ἀκροδρύων καὶ ἑψεμάτων. πολλοὶ 6
25 δὲ καὶ χαμευνοῦσιν, ἄλλοι δὲ οὐδὲ ὑποδέννυνται. ἄλλοι δὲ σάκκον φοροῦσι κεκρυμμένον, οἱ καλῶς φοροῦντες δι' ἀρετὴν καὶ μετάνοιαν· ἀπρεπὲς D γάρ ἐστιν ἐν προφανεῖ σάκκῳ προϊέναι, ὥς τινες οὕτω πράττουσιν, ἀπρεπὲς δὲ ὡς ἔφημεν καὶ τὸ κλοιοῖς προϊέναι, ὥς τισιν ἔδοξεν. οἱ πλείους δὲ βαλανείου ἀπέχονται. καὶ τινὲς ἀπετάξαντο τῷ βίῳ, τέχνας λεπτὰς καὶ 7
30 ἀπράγμονας | ἑαυτοῖς ἐπινοήσαντες, ἵνα μὴ ἀργὸν βίον διατελῶσι μηδὲ Ö 532

hominibus celebrentur excepto uno die anniversario, quo coena domini celebratur. Augustin epist. 54, 6f 165 Goldbacher beantwortet die Frage *an offerendum sit* (am Gründonnerstag) *mane et rursus post cenam.*

13 vgl. S. 491, 21ff — **15** vgl. 1. Cor. 11, 14 — **18** 1. Cor. 3, 8 — **27** ἐν προφανεῖ σάκκῳ vgl. S. 491, 21f. 492, 5 — **28** κλοιοῖς vgl. S. 511, 7 — **29f** Vgl. S. 489, 6ff

J

1 ἐνάτης J **9** λατρείαν οἰκονομίας Holl, vgl. Z. 1. 3] λατρείας καὶ οἰκονομίας J **12** καθέζονται, ⟨τινὲς⟩ καὶ? Holl **16** ἄλλοι J corr. Pet. **20** τῶν Holl] τὰ J

τὸν ἄρτον βεβαρημένον ἐσθίωσιν. ἐν ψαλμῳδίαις δὲ οἱ πλείους καὶ εὐχαῖς 8
διηνεκέ|σιν, ἀναγνώσεσί τε γραφῶν ἁγίων καὶ ἀποστηθισμοῖς ἀσκοῦνται. |D 586 P 1107

24. Περὶ δὲ ξενοδοχίας καὶ φιλανθρωπίας ἐλεημοσύνης τε εἰς πάντας 24,1
πᾶσιν ὁ τῆς ἁγίας ταύτης καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας θεσμὸς
5 κεκήρυκται. τὸ δὲ λουτρὸν ἔχει ἀντὶ τῆς παλαιωθείσης περιτομῆς ἐν 2
Χριστῷ, διαναπαύεταί ⟨τε⟩ ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ ἀντὶ τοῦ μικροῦ
σαββάτου. ἀπέχεται κοινωνίας ἁπάντων αἱρέσεων· ἀποκηρύττει πορνείαν 3
καὶ μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν καὶ εἰδωλολατρείαν καὶ φόνον καὶ πᾶσαν παρα-
νομίαν καὶ μαγείαν καὶ φαρμακείαν ἀστρονομίαν κληδονισμοὺς παλμῶν
10 παρατηρήσεις ἐπαοιδὰς περίαπτα, τὰ δὴ καλούμενα φυλακτήρια. ἀπο- 4 B
κηρύσσει θέατρα καὶ κυνήγια καὶ ἱππικοὺς ⟨ἀγῶνας⟩, μουσικούς τε καὶ
πᾶσαν κακολογίαν καὶ καταλαλιὰν καὶ πᾶσαν μάχην καὶ βλασφημίαν,
ἀδικίαν τε καὶ πλεονεξίαν καὶ τοκοληψίαν. πραγματευτὰς οὐκ ἀποδέχεται, 5
ἀλλὰ ὑποδεεστέρους πάντων ἡγεῖται. προσφορὰς λαμβάνει παρὰ τῶν οὐκ
15 ἀδικούντων οὐδὲ παρανομούντων, ἀλλὰ δικαίως βιούντων. εὐχὰς δὲ 6
ἐνδελεχῶς προστάσσεται μετὰ πάσης πυκνότητος καὶ ἐκτενείας καὶ
γονυκλισίας ἐν ταῖς ⟨τε⟩ταγμέναις ὥραις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀναπέμ-
πειν θεῷ. ἔν τισι δὲ τόποις καὶ ἐν τοῖς σάββασι συνάξεις ἐπιτελοῦσιν, 7 C
οὐ πάντη δέ· ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀκρέμοσι φυλάσσεται τὸ μὴ ὀμνύναι ὅλως
20 μηδὲ λοιδορήσασθαι μηδὲ καταρᾶσθαι, ἐκ προστάγματος αὐτοῦ τοῦ σωτῆ-
ρος, μήτε μὴν ψεύσασθαι ὅσον κατὰ τὸ δυνατόν. οἱ πλείους δὲ πιπράσκουσι
τὰ ὑπάρχοντα καὶ διδόασι πτωχοῖς.

25. Οὗτος ὁ χαρακτὴρ ταύτης τῆς ἁγίας ⟨μητρὸς ἡμῶν⟩ μετὰ τῆς 25,1
προδηλωθείσης πίστεως καὶ οὗτοι οἱ θεσμοὶ ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται. οὗτος D
25 γάρ ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀπο-
στόλων | καὶ εὐαγγελιστῶν συνηγμένος, ὥσπερ ἐκ πολλῶν μύρων ἀντί- D 587
δοτος ἀγαθὴ τοῖς χρωμένοις εἰς σωτηρίαν κατεσκευασμένη, ἐκ θελήματος
πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. οὗτοι οἱ χαρακτῆρες τῆς σεμνῆς 2
ταύτης νύμφης Χριστοῦ, αὕτη ἡ προὶξ καὶ διαθήκη κληρονομίας καὶ βού-

14 Vgl. Didasc. 18; S. 90, 25f Flemming, IV 7ff; S. 226f Funk — 18 Socrates V 22, 42; II S. 632 Hussey erklärt das für allgemeine Sitte, die nur in Rom und Ägypten nicht üblich bzw. modifiziert sei — 19f vgl. Matth. 5, 33ff (Didasc. V 12, 5; S. 266f Funk) — 21 Vgl. Didasc. 19 S. 92, 27ff Flemming, V 1, 4; S. 238, 1ff Funk

J

4 θεσμὸς Holl] καρπὸς J 6 ⟨τε⟩ Holl 10 ἐπαοιδὰς Holl] ἐπαοιδίας J 11 καὶ κυνήγια καὶ ἱππικοὺς Holl] καὶ ἱππικοὺς καὶ κυνήγια J | ⟨ἀγῶνας⟩ Holl 16 ἐκτενίας J 17 ταγμέναις J corr. Dind. | ὥραις Holl] ἡμέραις J 23 ⟨μητρὸς ἡμῶν⟩ Holl 24 θεσμοὶ + ⟨οἱ⟩? Holl 26 μύρων Holl] μυρίων J

λημα τοῦ αὐτῆς νυμφίου καὶ ἐπουρανίου ⟨βασιλέως⟩ Ἰησοῦ Χριστοῦ | τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα τιμὴ κράτος σὺν ἁγίῳ P 1108 πνεύματι εἰς αἰῶνας αἰώνων. ἀμήν.

Πάντες οἱ παρ' ἡμῖν ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμῶν τὴν τιμιότητα, 3
5 μάλιστα Ἀνατόλιος, ὁ διά τε σημείων καὶ σχεδαρίων τὰ κατὰ τῶν | αἱρέσεων Ö 534 τούτων, τῶν ὀγδοήκοντά φημι, μετὰ πολλοῦ καμάτου καὶ προαιρέσεως καλλίστης γράψαι καὶ διορθώσασθαι καταξιωθείς, ἅμα τε καὶ Ὑπάτιος 4 ὁ τιμιώτατος συνδιάκονος, ὁ τὴν μεταγραφὴν ἀπὸ τῶν σχεδαρίων ἐν τετράσι ποιησάμενος, ὑπὲρ ὧν καὶ εὔχεσθαι καταξιώσατε, τιμιώτατοι B
10 καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοὶ ὡς ἀληθῶς. ἡ εἰρήνη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ 5 Χριστοῦ καὶ ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀλήθεια κατὰ τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα μετὰ πάντων ὑμῶν, φιλοκαλώτατοι ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἀμήν.

4 Epiphanius greift wieder auf die Briefform des Anfangs (I 155f) zurück.

J

1 ⟨βασιλέως⟩ Holl   5 τὰ Dind.] τῶν J   12 Neben ἀμὴν links und rechts δόξα σοι ὁ θεὸς . . ἡμῶν δόξα σοι: darunter nach einer roten Leiste τέλος τῆς ὧδε βίβλου ἐν μηνὶ μαρ̃τ κ̄, ἡμέρα ζ̄ ἐν ἔτεσι ͵ςωιβ ἰνΔ β̄ (= Freitag den 20. März 1304)